

Jos. Aug. Cte de Toerring-Gronsfeld

GLOSSARIUM
AD
SCRIPTORES
MEDIÆ ET INFIMÆ
LATINITATIS.

TOMUS SECUNDUS.

C—D.

GLOSSARIUM
AD
SCRIPTORES
MEDIÆ ET INFIMÆ
LATINITATIS,

Auctore CAROLO DUFRESNE, *Domino* DU CANGE,
Regi à Consiliis, & Franciæ apud Ambianos Quæstore.

EDITIO NOVA LOCUPLETIOR ET AUCTIOR,

OPERA ET STUDIO MONACHORUM ORDINIS S. BENEDICTI
è Congregatione S. Mauri.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,
Sub Oliva CAROLI OSMONT, via San-Jacobæa.

M. DCC. XXXIII.

CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO REGIS.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

GLOSSARIUM AD SCRIPTORES MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS.

C

C LITTERA numeralis, quæ centum denotat: unde versus:

Non plus quam centum C. littera fertur habere.

Qui apud Ugutionem sic legitur:

Non plus quam centum C. constat habere connexum.

Eidem literæ si recta linea superaddatur, centum millia significat.

C *in superscriptione cantilenæ, ut cito vel celeriter dicatur, certificat.* Notkerus Balbulus de Notis musicis.

☞ C. interdum mutatur in G. & vicissim: *Gambutta*, pro *Cambutta*; *Cabella* pro *Gabella*. Sæpissime in K. *Calendæ* vel *Kalendæ*, *Carolus* vel *Karolus* perinde legitur. Haud raro in QU. Sic ab *Incolendo* dicitur *Inquilinus*, *Relinco* pro *Relinquo*, apud Felibianum Hist. Sandion. p. x. Sed nulla frequentior commutatio est quam cum littera T. *Portio*, *Porcio*, *Nuncius*, *Nuntius*, *&c.* aut cum littera S. *Boicellus*, *Boissellus*, vel *Boisellus*, dulciori pronuntiatione: pro quo fere scribitur C. caudatum.

¶ CAABLUS, à Gallico *Cable*, vel *Chable*, Funis, rudens. Chartular. S. Vandregesili to. 1. p. 998. *Concesserint... descarkagium sexaginta doliorum suorum vel aliorum suis instrumentis scilicet Caablis & windasio tantum.* Vide *Cabulus*.

¶ CAAGIUM. Vide *Caya*.

CAANUS. Vide *Cham* post *Caganus*.

CABA. Vide *Cava*.

¶ CABALCATA. Vide in *Caballus*.

CABALE, Capitale, capitalis summa, *Cabal*, Tolosanis, ut est apud Goudelinum, [qui *Cabal* potissimum interpretatur bona & facultates mercatoris, ut sunt merces, aliaque id generis negotiatorem spectantia.] *Cabal*, vel *Cabau*, in Consuetudine Burdegalensi art. 49. 50. 56. & Baionensi tit. 3. art. 21. 22. 23. Statutum Comitis Tolosani an. 1197. in debitores, apud Catellum in Hist. Tolosana pag. 227. *Constitutio talis fuit: si aliquis respondeat suo creditori, se non habere aliquid, quod ei possit solvere, quod vicarius si clamorem inde habuerit, eum in castello 8. diebus teneat; & si ad octavam diem creditor potest probare, quod debitor aliquid ei possit persolvere, quod debitor ei persolvat. Si vero creditor hoc probare non potuit, vel noluerit, si debitor ei non satisfecerit, vel cum eo non convenit, quod debitor tradatur creditori, ut & teneat eum in sua potestate, & quod teneat eum in ferris, absque ullo alio malo, quod ei non faciat, scilicet pro Cabale, & non admittat eum ire extra suam domum, & non teneatur ei dare ad comedendum nisi panem & aquam, nisi voluerit, &c.* Ubi *Cabale*, non semel infra occurrit. [Consuetud. Bragerieci art. 114. *Item si quis tradat alicui bovem, vaccam, roncinum, jumentum, aut alia quæcumque animalia ad nutriendum, & sibi retineat super dictis animalibus certum pretium sive Cabale ad medium lucri sive damni venturi, si lucrum aut damnum pro tempore appareat, id lucrum quod excedet dictum pretium, sive Cabal, seu damnum, si emerserit, inter se communiter dividetur.* Ibid. art. 117. *Item... si post denunciationem prædictam dicta animalia moriantur, ut supra, dictus nutritor non tenetur de morte ipsorum animalium, sed duntaxat restituere domino prædicto medietatem sui Cabal. Si autem moriantur ob culpam ipsius nutritoris... dictus nutritor domino animalium restituere tenebitur totum Cabal.* Charta an. 758. in tradit. Fuldens. num. 14. *Sicut inter nos complacuit atque*

convenit ut inter argento & Caballis libras duas, & tertiam dimidiam, &c.] Vide *Capitale* 4. [Et *Investitura* ad lin. *Per guazonem, andelaginem, &c.*]

¶ CABALIS MANSUS. Vide *Caput Mansi.*

CABALLACUM, CAVALLATICUM, Præstatio avenæ pro *caballis*. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu: *Ad Natale Domini alterum receptum de quatuor membris de carne, & de tribus denariis pro vino, & de tribus panibus, & sextarium ordei pro Cavallatico, & oblias de duobus membris, &c.* Ibid. fol. 107. *Et pro porco duos solidos & dimidium, & 4. sextarios avenæ de Caballaco, & unum cartallum de fabis, & duas focacias, &c.* Ita fol. 108. 109. 110. 113. 114. &c. Fol. 129. *Willelmus Boscar* 10. *den. & 1. cartal de civa de Cavalazzo, & taschiam.* Supra: *Ista cabannaria debet 4. sestarios de avena de Cavalazo.* [Vide *Chevallagium.*]

¶ CABALLADA. Vide post *Caballus.*

CABALLARIA, Prædium *servitio militari* obnoxium, apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 6. cap. 24. §. 10. *Cavareria* Vasconibus: *Cavalhairiou*, Carcassonensibus: aliis, *Chevalerie*: Latinis inferioris ævi *Militia*: Κλῆρος ἱππικός, in veteri Inscriptione apud Seldenum ad Marmora Arundeliana pag. 156. & in libro de Titulis honorariis p. 839. Sabellicus lib. 9. Hist. Venet. decad. 1. pag. 248. de Creta insula: *Prædia quædam in insula esse constat, quæ equestris Militiæ nomine emeritis traduntur: insulani Caballarias vocant.* Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 167. ubi de hærede agitur, qui anno ætatis decimo quinto feudum tenere potest: *Et se il n'est Chevalier, quant il fait la preuve de son âge, se il fait que sages, il dira au seignor, quant il aura son âge prové, Sire, donnez-moy un respit reinable de moi faire Chevalier pour faire vous le service, que je vous dois de mon fié; & le seignor li doit doner le respit de 40. jours.* Cap. 145. *Par l'assise ou usage de cestui royaume, fié qui ne doit servir que d'une Chevalerie, ne se part mie entre serors.* Et cap. 147. *Quant fié eschet à plusieurs seurs, qui doivent service de plusiours Chevaliers, le fié par l'assise, ou l'usage de cestui royaume de Hierusalem doit estre parte entre elles, en tel maniere, que si elles sont deus, & il y a deux Chevaliers, chascune doit avoir l'une des Chevaliers, & la maint née des seurs qui ont part fait la partison, & les aisnées choisissent, &c.*

¶ CAVALHEIRIUM, Eadem notione. Transactio inter abbatem & monachos Crassenses an. 1351. ex libro viridi fol. 53. *Conventus habet, tenet & possidet botum, fortiam, redditus & proventus agrayrales cum medietate decimæ & primiciæ, & cum jurisdictione alta & bassa in loco & terminalibus S. Martini de Curtibus ... & etiam totum illud Cavalheirium, quod fuit uxoris Guillermi Piliforti domicelli quondam cum suis juribus, quod dicta uxor ... habebat in loco & terminalibus de Blumaco.*

CAVALLERIA. Apud Aragones Ricis hominibus jus antiquum erat in omnibus civitatibus atque oppidis maxima vectigalia pro Militibus alendis assignari, quæ stipendiariæ portiones vocabantur *Honores* & *Cavalleriæ*. *Portio unius Militis*, apud Lucam Tudensem in Chronico æra 880. [Charta Jacobi Infantis Aragoniæ an. 1256. laudata tom. 5. SS. Junii pag. 651. qua confirmat & jurat omnia *privilegia, franquitates, Cavallerias, donationes & concessiones, habitatoribus Majoricarum datas & factas ab illustrissimo domino Jacobo Rege Arragonum.*] Usatici Barcinonenses MSS. editi à Raimundo Berengarii & Adelmodi Comit. Barcin. cap. 4. *Miles vero si Cavallariam dimittit, dum eam tenere possit, nullo modo judicetur, nec emendetur sicut Miles. Cavallariam satis dimittit, qui cavallum & arma non habet, nec fevum de Milite tenet, & in hostes & cavalcadas non vadit, nec ad placitos & curias sicut Miles, nisi senectus eum detinuerit.* Iidem Usatici cap. 18. *Omnes homines debent firmare directum senioribus suis, ubicunque seniores eorum eis mandaverint in suo: ad Potestatem quoque vicecomites & comites sui per unumquodque castrum cum honore super 100. uncias auri valentiæ: Miles vero per 10. per unamquamque Cavalleriam terræ, per castrum cum adempramento ejus per alias 10. per fevos minores secundum eorum valorem: per hominaticum namque, per mediam Cavalleriam terræ de hoc quod ad fidem pertinebit.* Vitalis Episcopus Oscensis apud Hieron. Blancam in Comment. Rer. Aragon. pag. 730. *Ille Ricushomo, qui habet 40. Cavallerias, potest sibi retinere 4. &c.* Infra: *Casus autem amissionis honorum & Cavalleriarum sunt hi, &c.*

In foris Aragonensib. *Cavallerias tenentes à dom. Rege tenentur servire domino Regi ubique, salvo in mari, &c.*

Quadruplex autem olim fuit Cavalleriarum species: quasdam enim *Cavallerias de honor* vocabant, alias *Cavallerias acostumbradas dar como de honor* nonnullas; postremas vero, *Cavallerias acostumbradas dar como de mesnada.* Eadem namque officia, diversa adjuncta ratione, disparibus ordinibus tribuebantur.

CAVALERIAS DE HONOR, Stipendia illa nominabant, quibus Rici homines Milites suos, vel Militum filios, *Infanciones* vocatos, afficiebant: eis enim dari poterant, vel debebant, dabanturque vel in pecunia, vel in fructibus, aut vacuis possessionibus, ut cuique Rico homini liberum erat; ab eo autem quod vectigalia Ricorum hominum *Honores* sunt vocata, & ipsa etiam alimentaria Militum ac Infancionum stipendia, quia in iisdem illis honoribus decernebantur, *Cavallerias de Honor* vocari consueverunt. *Qui autem tenent Cavallerias honoris, tenentur servire dom. Regi tempore guerræ per tres menses in anno, in eundo, stando, & redeundo*, in Observ. Foror. Aragon.

CAVALLERIÆ DE MESNADA, prioribus erant dignitate inferiores. Ita autem appellabant singulas eas stipendiarias portiones, quas Reges de regalis patrimonii subsidiis, domesticis suis ac palatinis hominibus impertiebant. Sed de *Mesnadariis* agitur suo loco.

CAVALLERIÆ ACOSTUMBRADAS *dar como de Honor* & *como de Mesnada*, ita dictæ, quod interdum quæ unius generis erant, ad alteram traducerentur: verbi gratia cum *Cavaleria de Honor* fiebat *Cavaleria de Mesnada*, vel e diverso, id est, mutabilis aut immutabilis. Nam *Cavalleriæ de honor* perpetuæ erant, aliæ ad libitum à Rege, à quo nude pendebant, conferebantur. Vide Foros Aragon. lib. 7. tit. *de Cavalleriis.*

CAVALLARIA occurrit etiam in Charta Caroli C. Imp. an. 37. pro Monasterio S. Bertini, quæ est prima Chartularii ejusdem Monasterii: *His rebus adjecimus ad victum Fratrum villam nomine Hegebort cum omni integritate sua, ut olim fuit, exceptis Cavallariis tribus.* Vide *Militia*, & Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. in v. *Cavalleria.*

¶ CAVALLERIA, Ars equestris. *Ars de Cavalleria* recensetur in Catalogo Operum B. Raymundi Lulli, tom. 5. Junii pag. 699.

¶ CABALLARII, CABALLATIO, &c. Vide *Caballus.*

CABALLATRIUM, nude in Gloſſ. Arabico-Lat. videtur eſſe *atrium*, in quo exercentur *caballi*, ſeu equi, niſi legendum ſit *Caballarium*, equile, quomodo καϐαλλάριον uſurpat Codinus de Offic.

¶ CABALLERITIA. Vide in *Caballus*.

CABALLI, *Aves nocturnæ, hæ ululæ dicuntur.* Papias. Vide *Cauanna*.

¶ CABALLICARE, CABALLICATIO. Vide *Caballus*.

CABALLINUM, Stercus caballi, ſeu *fimus caballinus*, uti nuncupatur à Marcello Empir. cap. 8. & 10. pag. 65. 85. 86. vel quodvis ſtercus, κόπρος; unde *Caballini* cognomen inditum Conſtantino Copronymo, quod equini ſtercoris odore & tactu delectaretur. Anaſtaſius ad Synodum VIII. CP. *Stercoralis nominis præſulatim ideo appellat hos, quos nominavit, quia cum eſſent Conſtantini Imperatoris, qui dicebatur Caballinus, tempore, CPoleos Præſules hæreſi ejus favorem peſſime commodabant.* Idem Anaſtaſius in Hiſt. Eccl. *Magicis maleficiis & luxuriis . . . & Caballinis ſtercoribus atque lotio delectatus.* Theophanes, καϐαλλίας κόπροις. Theoſterictus in S. Niceta Hegumeno n. 29. de eodem Copronymo: Τοσοῦτον δὲ ἔχαιρεν τῇ δυσωδίᾳ τῆς ἀκαθαρσίας ὁ δυσωδέστατος, ὡς καὶ τὰ ἀλισγήματα τῶν ἀλόγων χρίεσθαι, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ τοῦτο ποιεῖν παρακελεύεσθαι, οὓς ἐθεράπευεν, κἂν τούτου φιλοφρονούμενος, ταῖς δυσωδίαις ἀεὶ χαίροντας. Alii ſic dictum cenſent, quia, dum baptizaretur, lavacrum ſtercore inquinaverat, quod Græci ejus ævi καϐαλῖνα vocabant. Vide Gloſſ. Meurſii, [& Gloſſ. mediæ Græcit.]

CABALLUS. Iſidorus, & ex eo Papias, & Ugutio. *Caballus, dictus, quod ungula terram cavet.* Ebrardus in Græciſmo cap. 9.

Quod pede tellurem ſolet ipſe cavare, Caballus.

Gloſſ. Lat. MS. Regium, & Iſidori: *Caballus, Cabo, equus. Cabo, Caballus, ſonipes, equus.* Vox nota Juvenali Sat. 11. & aliis Scriptoribus. Sunt tamen qui non quoſvis equos ſic appellaſſe Latinos volunt, ſed viliores, cujuſmodi ſunt qui piſtrinis, agriculturæ, & vecturis mercium inſerviunt. Jo. de Janua, *Caballus, vilis equus.* Heſychius: κάϐαλλος, ἐργάτης ἵππος. S. Hieron. Epiſt. ad Heliodor. *Statimque cernamus ſagittas pilis, tiaras galeis, Caballos equis cedere.* Gregorius Turon. lib. 6. Hiſt. cap. 11. *Ipſumque ſuper miſerabilem imponentes Caballum, &c.* Vide Caſaubonum in Perſium pag. 7. Promiſcue tamen Latini Scriptores recentioris ætatis pro quovis equo uſurpant. Vide Gregor. M. lib. 8. epiſt. 46. lib. 9. epiſt. 38. lib. 10. epiſt. 30. [Novam Gall. Chriſt. Inſtrum. to. 2. col. 442. Miræum to. 2. pag. 806. col. 2. &c.]

CABALLUS DOMITUS, in Lege Longob. lib. 2. tit. 21. §. 6. 7. 25. & in Charta Romualdi Ducis Beneventani in Chr. S. Sophiæ pag. 607. [*Caballos centum inter Domitos & domandos*, apud Marten. to. 1. Anecd. col. 801. *Caballus, ſcutum, lancea*, in clientelæ ſignum quotannis *regi* data, memorantur in duabus Chartis anni 1437. pro eccleſia Magdeburgenſi, apud Eccardum in Probat. Hiſt. Marchionum Orientalium col. 136. & 138.]

CABALLUS MEDIANUS, in Tradit. Fuld. l. 1. c. 149. & in Lege Alaman. cap. 80. §. 2. medii pretii.

CABALLUS SPADATUS, in Lege Salica tit. 40. §. 3. caſtratus.

CABALLUS AGRESTIS. Vide *Equifer*.

CAVALLUS, apud Nicolaum I. PP. in Reſp. ad Conſulta Bulgarorum cap. 40. Agobardum in lib. de Diſpenſ. cap. 28. & lib. Contra judicium Dei c. 2. [in Concil. Legion. an. 1012. can. XI.] &c.

CABALLORUM PASTUS, SAGINATIONES. Vide *Paſtus*.

CABALLARII, Equites. Gloſſ. Lat. Græc. *Caballarius* κέλης, ἱππεύς. Gloſſ. Baſil. Καϐαλλάριος, ἔφιππος, ὁ ἐν ἵππῳ καθήμενος, κάϐαλλος γὰρ ὁ ἵππος. [Gloſſar. Iſid. *Caballarius, Alaris*, hoc eſt, Eques qui in ala militat, juxta quod ait Vegetius 11. 1. *Equitum alii Alares dicuntur, quod à ſimilitudine alarum ab utraque parte protegant.* Equites in caſtris ſolebant alas occupare.] Monachus Egoliſmenſis in Carolo M. cap. 18. *Erantque in ipſo 12. Caballarii, qui per 12. feneſtras completis horis exibant.* Hincmarus Opuſc. 5. *Per villas, in quibus non ſolum homines Caballarii, ſed etiam ipſi Cocciones rapinas faciunt.* [Parvum Chartular. S. Victoris Maſſil. fol. 19. *Donamus S. Victori . . . manſum de Caſteneto, quem accepimus in emendam pro Gauſſimo noſtro Caballario qui fuit occiſus, ut Monachi orent pro anima ejus.* Tabular. S. Florentii: *Hamo Caballarius de Livriaco multas querelas adverſus Monachos de Livriaco habebat.* Tabular. S. Vincentii Cenoman. *Cui contulerat unum etiam Caballarium cum omni beneficio ſuo in villa quæ vocatur Arduin &c. Actum regnante Roberto Rege.* Breviarium villarum S. Audomari ex MS. Folquini in Tabulario ejuſd. loci: *Hlodeger Caballarius habet manſum dominicatum, &c.* Similia non ſemel ibidem leguntur.] Vide Otton. Friſing. lib. 1. de Geſt. Friderici cap. 24. Concilium Narbonenſe anni 1454. cap. 20. [Ekkehardum Abb. apud Marten. to. 5. Ampliſſ. Collect. col. 524.] & V. Cl. Jac. Petitum poſt Pœnitentiale Theodori p. 389. καϐαλλάριοι Theophani in Heraclio, Theophylacto Simocattæ lib. 5. cap. 13. auctori Vitæ S. Nili pag. 56. &c. Præſertim vero ita dicti Græcis nuperis *Milites*, ſeu equeſtri dignitate donati, quos *Chevaliers* appellamus. Ita Anna Comnena in Alexiade pag. 411. Pachymer. lib. 1. cap. 30. 31. lib. 4. cap. 31. lib. 12. c. 11. & Cantacuzenus lib. 1. cap. 42. lib. 3. cap. 27. [Vide Gloſſ. mediæ Græcitatis.]

¶ CABALLERIUS, in Charta anni 1008. ex Archivo S. Victoris Maſſil. *Donamus unum manſum Caballerii in villa, &c.* Occurrit rurſus in Actis SS. Benedict. ſæc. 6. part. 1. pag. 312.

CABALLARII interdum, *qui Caballos habent*, ut eſt in Capitul. Caroli C. tit. 31. §. 26. *& cum Comitibus ſuis in hoſtem pergere, & debitos paraveredos præſtare tenebantur.* Adde Capitul. an. 807. cap. 6.

CABALLERIUS, qui equos curat, Agaſo. Gloſſ. vetus. *Caballarius*, ἱπποκόμος.

CAVALLERIUS, Miles, *Cavallero*, Hiſpanis. Occurrit apud Diago lib. 2. de Comitib. Barcin. c. 162.

CABALLATOR, *Eques*, in Gloſſis Arabico-Lat. *Cavalcatore*, Italis.

¶ CABALLARIUM FERETRUM, Species lecticæ ſeu rhedæ *caballis* vectæ. *Feretrum ejus Caballarium, quo infirmus vehi ſolebat*, in Actis SS. April. tom. 3. pag. 780. *Cum ad prædicandum populo propter debilitatem corporis in Feretro Caballario duarum rotarum duceretur*, ibid. pag. 782. Agitur de S. Erconwaldo Epiſc. Londin.

CABALLATIO, Munus alendi equos publicos, vel pecunia, quæ ad id præſtabatur, idem forte, quod *fodrum* ſequioribus ſæculis dictum, in leg. 14. Cod. de Erogat. mil. annon. Vide Cujac. & Jacobum Gothofred. ad hanc legem.

¶ CABALLATA, Quantum caballus ferre ſolet. Charta anni 1234. Bibl. Sebuſianæ pag. 51. *Ego Rodulphus de Thoria pro remedio animæ meæ . . . conceſſi*

unam Caballatam vini puri, in vinea mea de Mouvant, domui de Valone annuatim persolvendam.

Caballicare, Cavallicare, Caballo vehi, equitare, Italis, *Cavalcare.* Lex Salica tit. 25. *Si quis caballum sine permissu domini sui ascenderit, & eum Caballicaverit.* Edit. Heroldi habet *Caballaverit.* Monachus Sangall. lib. 1. cap. 22. *Per campum istum Caballicans.* Usurpant Edictum Rotharis tit. 105. §. 17. Lex Langob. lib. 1. tit. 23. §. 1. Lex Aleman. tit. 71. Anastas. in Conone PP. Haimo in Homil. Luitprand. lib. 3. Hist. cap. 4. Vita S. Vulmari Abbat. cap. 13. &c. Græci recentiores καϐαλλικεύειν dicunt. Vide Gloss. Meursii, Fabroti ad Cedrenum, [& mediæ Græcitatis.]

¶ Caballicare, pro Arare, quia *Caballis* aratur. MS. Codex Folquini ex Archivo S. Audomari in Breviario villarum ad hanc Ecclesiam pertinentium: *Isti unaquaque hebdomada faciunt duos dies, si non Caballicant.* Et infra: *Caballicat de terra censali bun.* 12.

¶ Caballicare Super Aliquem, In eum incurrere, ei bellum inferre. Statuta Suavii S. Severi in Capite Vasconiæ Abb. ann. circiter 1100. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 279. *Item statutum fuit, quod si Abbas, vel sui, injuriam passi fuerint ab aliquo, & injuriator judicio stare noluerit, & Abbas propter injuriam sibi illatam Caballicare super eum voluerit, vel contra eum exercitum movere, burgenses* (S. Severi) *de præcepto Abbatis, super injuriantes ipsum sequantur; & si quis sine licentia Abbatis à Cavallicatione abfuerit, sex solidos Abbati persolvat.*

Caballicata, Incursio, *Cavalcata*, Italis. Luithprandus lib. 4. c. 14. *Cumque eodem pervenisset, & Caballicatas, ut vulgo aiunt, circumcirca dirigeret.*

Interdum pro equitatione, seu, ut aiunt, Exercitu sumitur, id est, obligatione, qua vassallus in exercitum cum domino superiore pergere tenetur. Charta Joannis Regis Angl. in Monastico Anglicano tom. 2. pag. 1006. *Aut quæstum, aut procurationem, aut Cabalcatam, aut exercitum... exigere præsumat.*

Caballicatio, Eadem notione. Tabula fundationis S. Severi in Vasconia: *Nec in hostem, nec in Caballicationem esse ducturos.* [Charta Ricardi Regis Angliæ, qua ejusdem S. Severi privilegia confirmat an. 1190. apud Marten. to. 1. Anecdot. col. 637. *Concessi etiam eidem monasterio, ut nullus Archiepiscopus, nec Episcopus, nec ego ipse... præsumat... immissiones aliquas facere, nec in hostem, nec in Caballicationem ducere milites, vel pedites, &c.*] Decretum Synodale de Trevia Dei post Concilium Illebonense ann. 1080. *Cæterum in hac pace nullus, nisi Rex aut Comes hujus patriæ Caballicationes aut hostilitatem faciat: & quicunque in Caballicatione aut hostilitate Regis fuerit, &c.*

Caballeritia. Polyptychus S. Remigii Remensis: *Hrobertus ingenuus tenet mansum ingenuilem 1. qui habet censum similiter, facit pro eo Caballeritia.* Id est, pro eo tenetur ire in exercitum, seu in aciem domini, [vel saltem operam caballi præstare.]

¶ Cabalcata. Epistola Frederici II. Imp. ann. 1244. in Dissert. Hist. de Comitatu Comacli pag. 119. *Volumus etiam declarari jura nostra in Marchia & Ducatu... videlicet de exercitu, Cabalcata & parlamento, mercato & procuratione, quæ nos tanquam advocati, patroni & defensores Ecclesiæ habere debemus.* Et infra: *Super declaratione facienda super jure quod habemus in terra Ecclesiæ, petivimus expresse apponi de exercitu, parlamento, Cabalcata, fodro & procuratione.* Vide *Hostis*, sub finem.

Caballada, Opera caballi. Tabular. Celsiniacense: *Unum sextar. de civada, & 2. sext. vini, & 6. den. pro carne, & Caballadam, & corregium.*

¶ Cavalagium, Eadem notione. Instrum. an. 1294. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 74. *Talliis, toltis, quæstis, adempris, vintenis, cavalcatis, stabilitis, mero & mixto imperio, & omnimoda jurisdictione, operibus, manu operibus, cretifodinis, lapidicinis, argenti fodinis, auri fodinis, Cavallagiis, coroatis, fogagiis, &c.*

¶ Calvacada. Charta Oddonis Episc. Vapincensis an. 1271. inter Instrum. to. 1. novæ Gall. Chr. col. 88. *Et prædictus faciet dictus dominus episcopus Calvacadam prædicto domino regi & suis, præmissa sibi denuntiatione ante per tres septimanas.*

¶ Cavalcata. Statuta Ludovici Regis Franc. ann. 1154. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 438. *Sed etsi plures emptores* (præpositurarum, bailliavarum, &c.) *fuerint, unus tamen jurisdictionem exerceat, & immunitate gaudeat in Cavalcatis, talliis, seu collectis, & aliis oneribus publicis.* Charta Guigonis Comitis Forensis ann. 1224. tom. 1. Maceriarum Insulæ Barbaræ pag. 136. *Omnem talliam sive toutam, exercitum sive Cavalcatam.* Statuta Forojul. an. 1235. ex Archivo S. Victoris Massil. *Statuimus ut barones & milites & homines faciant domino Comiti Cavalcatas sub hac forma, videlicet ut milites & homines per quadraginta dies expensis propriis in comitatu Provinciæ... contra eos qui dominum Comitem offenderent... pro sex focis unus pedes... Si dominus Comes obsidere vellet aliquod castrum... vel faceret ei inimicus bellum campale, &c.* Vide *Hostis.*

¶ Cavalcata, Pompa equestris, Ital. *Cavalcata*; Hisp. *Cavalgada*, Gall. *Cavalcade.* Processus de B. Jacobo Bitectensi, tom. 3. April. pag. 532. *Ipseque ascenderit in solarium quoddam, ut videret Cavalcatam.* Vide Vitam B. Oldegarii, tom. 1. Martii p. 490.

¶ Calvacata. Charta Philippi Franc. Regis ann. 1331. pro Monachis Bonævallis in Chartulario ejusd. loci: *Necnon in possessione & saisina habendi assiem & Calvacatam, tallias & subventiones ab hominibus Bonævallis.* Arrestum Parlam. 11. Maii an. 1331. pro iisdem Monachis: *Ad solvendum Comiti Carnotensi centum libras Turon... & ad præstandum eidem Calvacatam pro guerra.*

¶ Calvachia, Eadem notione, Gall. *Chevauchée.* Charta Ælidis Ducissæ Britan. an. 1213. *Homines dicti Prioris ibunt in exercitu meo & Calvachia mea cum aliis hominibus meis de Lamballia, &c.*

¶ Calvagaria. Charta Andreæ de Calviniaco pro hominibus S. Karterii apud Thomasserium Consuetud. Biturig. pag. 90. *Immunes erunt talleis, charreis, falcationibus, fenacionibus & omnimodis biennis, salvis mihi exercitibus & Calvagariis meis, in quibus me sequentur per tres dies tantum.*

¶ Cavalcatus, Eadem significatione. Litteræ Regis Angl. an. 1324. apud Rymer. tom. 4. pag. 76. *Præfatus Rex* (Franciæ) *exigit, & à nobis auferre conatur; videlicet immediatam jurisdictionem dicti loci S. Sacerdotis.... in quo ressortum, Cavalcatum & omnem superioritatem nos & progenitores nostri habuimus.*

¶ Cavalcatus, Expeditio militaris, incursio. Charta Regis Angl. an. 1353. apud Rymer. tom. 5. pag. 773. *Inhibentes ne Cavalcatus aliquos super gentes ipsius Caroli, vel in terris sibi subjectis, faciant, vel prisones aut redemptiones capiant, aut alia dampna vel mala aliqua eis, vel eorum alicui, inferant, durantibus treugis supradictis.*

¶ Cavalgada, Idem quod *Cavalcata* seu *Caballicata*. Charta Raimundi Comitis Tolosani ann. 1189. apud Acher. to. 8. Spicil. pag. 204. *Salvo tamen albergo & Cavalgada, & omne hominium, quod Gardanenses nobis facere debent, &c.* Responsum Concilii Vaurensis ad Petrum Regem Arragonum inter Hisp. to. 3. p. 481. *Ut illa jura quæ habebat in castris aliorum hæreticorum .... sive alberga, sive quista, sive Cavalgada eidem integra remanerent.*

¶ Cavaltheia, Eadem notione. Charta anni 1194. inter Instrum. tom. 3. novæ Gall. Chr. col. 80. *Philippus quondam Flandriæ Comes ... concessit Deo & ecclesiæ nostræ Atrebatensi in manu nostra, quidquid habebat Atrebati in districtu nostro, sibi tamen de assensu nostro retinuit in vita sua, in parte districti quæ dicitur Strata, exercitum, Cavaltheiam, talliam, altam justitiam, &c.*

¶ Cavangada. Charta fundationis Abbatiæ S. Mariæ apud Santonas inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 480. *Nos in eo ibi arbergamentum, aut exercitum, quæstam, procurationem aliquam, aut Cavangadam vi aut terrore aliquo ulterius* (non) *habeamus.*

¶ Cavallaticum, Eadem significatione. Charta anni 1235. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. *Petebat Abbas S. Victoris. .. ut nobilis vir W. de Turriis cessaret, à Cavallatico, & à quistis, & talliis.* Et infra: *Dicimus quod W. de Turriis desistat & girpiscat domino Abbati . . . Cavallaticum, & quistas, & toutas, & omnes alias exactiones.*

¶ Campanella de Cavalcare, Qua populus convocatur ad *Cavalcatam.* Chron. Parm. an. 1295. *Dominus potestas sonari fecit Campanellam de Cavalcare, & ... convocavit duo millia de populo.*

¶ CABALMUT. Vide *Capilmut.*

CABANA. Vide *Capanna.*

¶ CABANARIA, ut mox *Cabannaria.* Charta an. circiter 1030. ex Archivo S. Victoris Massil. *Dono etiam locellum aptum officinis monasterialibus .... & unam Cabanariam, quam excolit Rainaldus.*

CABANESIUS. Vide *Capanna.*

¶ CABANNALITIUS Terminus, Meta *cabannariæ.* Chartularium Aptense fol. 118. *Dono in ipsis Terminis Cabannalitiis de fundis possessionis, &c.*

CABANNARIA, Ædes rustica, *Capanna*, vel *Cabanna*, vel prædium rusticum. Vetus precaria apud V. Cl. Dion. Salvaingum: *Deprecatus est Monachos unam Cabannariam.* Hoc est, in precariam sibi dari postulavit. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 17. 18. *Dedit pro anima sua unam Cabannariam super castrum Auriacense, quam tenet Petrus Cabannellus. Dedit etiam totum alodum suum, quem habebat in Savoia, præter unam Cabannariam, &c.* Infra: *Videlicet Cabannariam unam, sitam in loco, qui dicitur, &c.* Rursum: *Ministraliam autem hujus Cabannariæ dedit quidam villicus, &c.* Occurrit ibi non semel. [Guerpitio decimæ tom. 1. Hist. Dalphin. p. 130. *Petrus Gorga & ejus uxor.... guerpiverunt Deo & B. Mariæ & S. Vincentio & Episcopo Hugoni ... decimam, quam ipsi habebant in Cabannaria, quam tenent de Aimone vetula.*] Videtur deducta vox à Cannabi: ut fuerit ager in quo cannabis seritur; indeque prædiis ac ædibus rusticis nomen manserit. Tabular. S. Mauri ad Ligerim: *Pour eux amaiser, pour maisonner, pour faire curtils & Chenevieres, & autres cultivemens.*

Chabanaria. Charta Hugonis Episcopi Gratianopolitani ann. 1094. in Tabulario ejusdem ecclesiæ fol. 19. *Vendidit mihi unam Cabanariam, quæ est Misereu, pro 170. solidis, &c.* Fol. 24. *Et accepimus de omnibus vineis decimam, quæ sunt subtus viam in omnibus locis, excepto de condaminis Episcopi, vel de Chabanaria, quæ fuit Petri Aldiard, scilicet de terris ac vineis, in quibus nec in condaminis, nec in Chabanaria prædicta non accipimus, &c.* Fol. 25. *Decima vero de aquis, de pullis, de aliis omnibus, carnibus, de chanavis, de omnibus annonis, sive de omnibus rebus, quæ decimari debentur, medietas est Episcopi, medietas est Canonicorum, scilicet de ecclesia S. Imerii, de ecclesia de Buien, de ecclesia S. Martini, sive de parochiis illarum prædictarum Ecclesiarum, excepto de condaminis Episcopi, sive Chabanaria, quæ fuit Petri Aldiard, scilicet de terris ac vineis, &c.* Fol. 31. *Excepto de condaminis, quas tunc habebam, & de vinea, quæ fuit de Chabanaria Petri Aldiard.* Fol. 41. *Nantelmus de Jerra habuit 3. Chabanarias pro Episcopo Hugone Gratianopolitano, qui reddit unaquaque 13. sextarios de civata, & 12. denarios & 1. gallinam, & 1. pulzinum, & opera, & manoopera.* Fol. 49. *Ante me confessus est ipsam Chabanariam esse antiquum feudum Cellariæ, &c.* Fol. 53. *Et omnes Chabanariæ prædictæ debent opera & manuum operam, & coroatam, sicut alia terra Episcopi vel Comitis.* Fol. 60. *Medietatem decimæ milii & panitii, sive leguminis & chanavi, gurpisco & dono, &c.* Fol. 75. *Excepto Chabanariam, in qua est domus mea, quam pater meus dedit B. Laurentio, decimam de prædicta Chanabaria.* Fol. 76. *Excepto unam Chabanariam, sive tenuram, quæ est S. Laurentii Monasterii.* Tabularium Eleemosynæ S. Pauli Viennensis: *Dono sanctæ Viennensi Eleemosynæ de alodo meo unum campum rotundum, & duas sextariatas terræ juxta eundem campum, & duas Cavenarias, & alterum campum, &c.* Alibi: *Unam Chanavariam vendimus & donamus, quæ est sita in villa, quæ vocatur Plans.*

¶ Chanvannarius Mansus. Inquisitio de juribus Dalphinalibus to. 1. Hist. Dalphin. p. 123. *Item capiebat sescalcus taschias in Vauz in pluribus Mansis Chanvannariis & bordariis, de quibus tangitur in libro; de aliis vero censibus & juribus quæ capiebat sescalcus in Mansis Chanvannariis & bordariis prædictis, tractatur in libro Domini.*

CABARE, Cavare. fodere. Tabular. Casauriense, anno Ottonis Imp. 16. *Concedisti mihi Majoni . . . unum sedium de molino, qui est super lacum ... ut habeamus ego Majo licentiam ipsum sedium Cabare, & formas facere, & omnem firmamentum ad ipsum molinum faciendum.* In veteri inscriptione apud Gruterum p. 622. 1. *Cabatores* pro *Cavatores* dici quidam opinantur.

Scabare, pro *Cavare*, non semel occurrit in Vita S. Eligii lib. 2. c. 6. *Mox, ut terram sarculo Scabare cœpit.* Rursum: *Cum paululum ima fossæ declinans in latus cavernæ Scabare humum cœpisset.*

¶ CABASTRAGIUS. Litteræ Caroli Regis Jerusalem & Siciliæ an. 1307. ex Archivo S. Victoris Massil. *Super petitione immittendi averium extraneum ad pascendum in dicto territorio ad loquerium, petebant dicti parerii quartam partem mutonorum, astorium & Cabastragiorum.* Haud difficile crederem in autographo scriptum fuisse *Cabal. tragorum*, id est, *Caballorum* seu equorum, & *Tragorum*, seu hircorum caprorumve à Græco τράγος; male autem à librario minus attento descriptum fuisse *Cabastragiorum.*

CABATGIUM. Vide *Capitale* 5.

¶ CABBALA, Hebræis קבלה, Doctrina oretenus tradita, & specialius Scientia illa abstrusior, quam Rabbini in Mosis & Prophetarum libris investigant, per litterarum & syllabarum, præsertim

nominum Dei, numerum, collationem & transpositionem; unde nascitur, si eis fides, rerum arcanarum multiplex cognitio. Dividitur in Speculativam & Practicam: utraque subtilis sæpe, semper autem inanis & superstitiosa.

Cabbalistæ, Hujus scientiæ periti.

CABECALARII, Executores testamentorum. Fori Oscenses Jacobi I. Reg. Aragon. an. 1247. fol. 13. *De spondalariis, vel Cabeçalariis, aut testibus, qui eos fecit aut constituit, qualicunque loco facit eos, ibi habet se juvare de iis, &c.* Infra: *Et si Cabeçalarii volunt partire, possint partire, &c.* Et fol. 14. *In quibus testamentis spondalarii debent conscribi, qui Cabeçalarii seu Manumissores ab aliquibus nuncupantur.* In Observantiis Regni Aragon. lib. 5. habetur titulus, *de Tutoribus, Manumissoribus, & Cabeçalariis.*

CABELGENSES, ita appellati quidam factiosi in Hollandia sub annum 1350. *Cabillaux*, Joan. Molineto pag. 46. 57. 117. Joan. à Leydis lib. 29. cap. 16. *Anno D.* 1350. *ortæ sunt, proh dolor! in Hollandia duæ factiones seu partialitates.... homines vero unius factionis assumpserunt nomen à quodam pisce marino, qui dicitur Asellus, i.* Cabbelyau, *ad denotandum, quod sicut piscis ille in mari est devorator aliorum piscium, sic & isti essent domitores suorum adversariorum: & isti dicuntur Cabelgenses.* Alterius vero factionis *homines nominati sunt è contra Hoeckenses, trahentes vocabulum ab hamo, quasi dicerent: Hamus piscem prendere sæpe solet, &c.* Kilianus: *Kabeliau, Kableau, i. Bollick, Asellus piscis.*

¶ CABELLA, pro *Gabella*, Gall. *Gabelle*, Olim tributum omne, nunc illud solum, quod sali imponitur. Charta Caroli Regis Franc. Siciliæ & Jerusalem, data Molinis 24. Novemb. an. 1497. *Cum eorum castris, fortaliciis.... Cabellis, dohanis eaumque juribus.* Computum anni 1333. Hist. Dalphin. pag. 285. *Pro præconizandis Cabellis Domini pro quinque diebus, & portandis cartulariis de Bellovidere apud Gratianopolim*, II. *flor.* VI. *den. gros.* Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuens. ad ann. 1214. *Consules juraverunt quod dicti introitus de cetero in perpetuum non possent vendi, excepta Cabella salis domus Messanæ.* Utitur ille non semel. Vide *Gablum.*

¶ CABELLANARIUS, pro *Capellanarius*, Capellanus. Chartul. Roton. laudatum tom. 2. Hist. Britan. col. 73. *Habens pro mediatore Doitanau presbyterum Jarnithbini Cabellanarium.*

¶ CABELLARIUM, f. Equile, stabulum *caballorum* seu equorum. Litteræ Philippi Flandriæ Comitis an. 1188. apud D. *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. Reg. Fr. pag. 421. *Concessi & eis, ut liceat illis in perpetuum furnos & cambas facere, & etiam molendina & Cabellaria.*

¶ CABELLATI, Cabelloti, *Cabellarum* seu vectigalium & tributorum redemtores. Vide in *Gablum.*

¶ CABELLATOR, Minister, exactor *Cabellarum* apud Bartholom. Scribam lib. 6. Annal. Genuens. ad an. 1227.

CABELLUM, Organi musici species. S. Augustinus lib. 3. de Musica cap. 1. *Velut cum à Symphoniacis Cabella & cymbala pedibus feriuntur.*

CABENTIA, Facultates, bona, ex Gallico *Chevance.* Charta ann. 1375. data Avenione: *Et teneatur dare & assignare tantum in dotem & nomine dotis, quantum fuit datum & assignatum matri ipsius Joannis: Et aliis vero filiabus dare liceat Cabentiam juxta sui voluntatem.* [Vide *Chevantia.*]

¶ CABERNATUS Lapis, f. Lapis erutus ex caverna. Vide *Tabentum.*

¶ CABERNUM, τρῆμα, *Foramen, caverna*, Suppl. Antiquarii.

CABESCHOLIA. Vide *Caput scholæ.*

¶ CABIA, Species sellæ gestatoriæ à *Cavea*, cujus formam quodammodo referebat, sic appellatæ. Nicolaus de Curbio in Vita Innocentii IV. Papæ cap. 15. *Usque Cortomiliam super mulum in quadam Cabia lignea propter debilitatem ipsius nimiam fuit vectus.* Cap. 30. *Ipsum Dominum cum tanta exultatione ac tripudio susceperunt, quod nunquam esset dictu facile vel notare; nam fecerunt sibi quoddam artificium in modum quadratæ Cabiæ miro ordine excogitatum, contextum & connexum à lateribus perticis & lignis aliis politis pariter & ornatis, coopertum quoque superius contra solis æstum de scarleto & serico, quod quidem ferebant nobiles milites civitatis, & infra quod veniebat ipse summus Pontifex super equum, ne à circumvenientibus & frequentia populorum, ob plenam devotionem irruentium & eidem occurrentium pressuris aliquibus læderetur.*

¶ Cabia, Cavea qua aves concluduntur, Gall. *Cage.* Ital. *Gabbia.* Computum ann. 1333. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 279. *Pro emenda Cabia cum avibus taren.* II. Ibid. pag. 280. *Pro reparatione Cabiæ pappagalli* IV. *denar.*

¶ Cabia, Locellus in carcere fabricatus ad instar caveæ. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1277. *Captus est cum* VI. *vel* VII. *de domo sua per partem extrinsecam de Mediolano, & per illos de Como, & in dicta civitate de Como seu in castellis suis detinentur in carceribus ... & tres Cabiæ factæ sunt, in quibus prædicti detinentur, scilicet duo in qualibet Cabia.*

CABIACES, *Nudi*, apud Papiam MS. Editus habet *Cabiedes*, [ut & MS. Ecclesiæ Bituricensis. Gloss. Sangerman. *Cabieles.*]

CABIDARIUS, Lapidarius. Gloss. Gr. Lat. καβιδάριος, *Cabidarius*, pro *Cavidarius*, qui gemmas excavat: *Cavatores* dicti cælatores, qui planam tabulæ superficiem stylo exarant, non ductus exstantes & eminentes exprimunt: *Graveurs de pierres precieuses.* λιθουργοί, Palladio in Hist. Lausiaca cap. 5. λιθουργὸς, ὃν λέγουσι καβιδάριον. Monet Cujacius in l. 1. C. de Excusat. artific. lib. 10. pro *Clavicarii*, legi in Codd. MSS. *Cabidarii*, vocemque καβιδάριος haberi etiam in libro 56. Βασιλικῶν ad lib. 12. de Cohort. Vide *Cabare.*

¶ CABIEDES, Cabieles. Vide *Cabiaces.*

¶ CABILLA, *Capillatio.* Papias MS.

CABILLINUS, Vasis genus. Leges Ethelredi Regis Angl. cap. 23. apud Bromptonum: *Et in sancto Natali Domini duos grisengos pannos, & unum brunum, & 10. libras piperis, & chirotecas 5. hominum, & duos Cabillinos colennos aceto plenos, & totidem in Pascha.*

¶ CABILLIS, διδασκαλία, παίδευσις, in Glossis Lat. Græc.

CABIMENTUM, ut habetur in Statutis Ordinis Hospital. S. Joan. Hieros. tit. 19. de verbor. signif. §. 22. *vocabulum est Gallicum, à cabire, quod significat aliquid assumere, de quo qui se putat rationem probe reddere posse: sic vocatur Commenda, quæ Fratri suo ordine conceditur.* Vide tit. 14. §. 55. [& Hierolexicon Macri.]

¶ CABISCHOLARIS, Cabiscolus. Vide *Caput Scholæ.*

¶ CABISTERCUS. Vide *Cabus.*

CABLICIA, Rami arborum, vi ventorum, aut

tempestate, vel alio casu disjecti: *Bois Chablis*, Gallis. Inquisitio de forisfacturis forestarum in Addit. ad Matth. Paris: *Inquiratur qui acceperint profectum de Cabliciis.* Vide *Arbor jacentiva*, & infra in *Cabulus*.

¶ CABMASUS. Vide in *Caput Mansi*.

1. CABO. Papias: *Cabo, equus castratus.* Glossæ Isidori: *Cabo, caballus, sonipes, equus.* Hinc efficta vox, *Caballus*. Vide Meursium in καβων.

¶ 2. CABO, pro *Capo*. Chartular. Landevenecense: *Dedit S. Wingaloeo unum sestarium frumenti, & unum Cabonem, & duo casea, de unaquaque ipsius possessionis in unoquoque anno in pridie Nativitatis Christi.*

¶ CABOCELLUS, Parvus *cabus*, minor mensura frumentaria. Index MS. beneficiorum Ecclesiæ Constantiensis fol. 86. III. *capones & VI. gallin. & IX. Cabocelli avene annuatim.*

CABOS, Rhombus, piscis, vulgo, *Chabot*, in Charta Raimundi Comitis Tolosani an. 1181. apud Catellum pag. 216. [In Amalthea *Cabos*, *Ebrius* ex Suida.]

CABRARIUS, pro *Caprarius*, Caprarum pastor, in Lege Longob. Heroldi tit. 48. §. 3.

CABRETA, [Gall. *Cabriole*, Levis saltus ad instar capræ vel hæduli, quem Galli vocant *Cabri*. Locus est in] *Baudosa*.

¶ CABREUM, in Statutis Equitum Melitens. Significat Inventarium bonorum stabilium alicujus Commendæ cum illius ichnographia statusque antiqui & recentis relatione, una cum authentica attestatione melioramentorum: quod omnes Priores, Baillivi & Commendatores in quolibet xxv. annorum spatio renovare & præsentare tenentur, cum tribus similibus *Cabreis*, quorum unum reponitur in Archivo Commendæ, aliud in archivo Conventuali illius linguæ, & tertium in archivo Prioratus. Macri fratres in Hierolexico. Vide *Capibrevium*.

¶ CABRICIUS, Hædellus, Gall. *Cabri*. Locum vide in *Carnalagium*.

¶ CABRICUS, Eadem notione. Statuta S. Vict. Massil. an. 1531. per Cardinalem Trivultium: *Debet pitanciarius dare de duobus in duobus religiosis unam levatam, sive unum jecur, vel unum caput Cabrici.*

¶ CABRIONATUS, Distinctus variis coloribus, quibusdam Gallo-Belgis *Gabriolé*. Locum vide in *Gardacorsium*.

¶ CABRO *quasi vespa longa est.* Papias. Idem MS. *Cabro, vermis dictus à cabone, id est, equo, quod ex equo creetur.*

CABSARICIUS. Vetus interpres Juven. Sat. 8. v. 167. *Inscriptaque lintea, hoc est, pictis velis, popinæ succedit, aut linteis Cabsariciis tergit, vel ubi esculenta publice venduntur.* An *cannabicis*?

¶ CABSUM, pro *Capsum*, Thorax. Vide *Capsum*.

¶ CABUCA. Vide *Cambuta*.

CABULUS, Petrariæ seu ballistæ majoris species. Willelmus Brito lib. 7. Philipp. pag. 182.

... Sex mox ingentia saxa
Emittit Cabulus.

Vetus Interpres Gallicus Will. Tyrii lib. 6. cap. 15. *Una inter cæteras machina, &c.* sic vertit, *une grande periere, que l'on claime Chaable, si grosse, &c.* *Caables* nostri vocant silvarum arbores, ventorum vi ad terram dejectas. Regestum Philippi Aug. fol. 124. *Milites debent habere firmarium suum in nemore ad mortuum nemus, & ad arbores versas, sive Chaable, & ad branchias volatiles, &c.* Sed hodie *Chables* vocamus funes majores & crassiores: quam vocem quidam ab Hebræo *Chabel*, quod est funis, deducunt. Arabibus *Habel* idem sonat, unde *habala*, vincire, nectere. Gesta DD. Ambasiæ cap. 5. n. 1. *Cabulis impositis ad summa ascenderunt.* Aliud sonat *Chable*, in Regesto censuum & feodor. Carnotens. fol. 1. in Camera Comput. Paris. ubi de mulctis, *seu emendis: Item d'un sang feit, 15. sols torn. Item d'un Chaable, 60. s. L'en die que c'est Chaable, quant il appert trois coups orbes.*

CHADABULA, Idem quod *Cabulus*, Guillel. Armorico de Gest. Philip. Aug. an. 1202. *Tribus lapidibus magna petraria, quæ Chadabula vocabatur, emissis.*

CABUS, CABISTERCUS. Papias: *Cabistercus, vacuum & inane, vel illud intestinum, quod stercus capit.* [MS. *Cabistercus & Capistercus, &c.*] Joan. de Janua: *Cabus, nomen est mensuræ, de qua Regum lib. 4. c. 6. quarta pars Cabi, sc. stercoris columbarum, &, ut dicit Josephus, hoc condiebant cibos pro sale. Item in Historiis dicitur. Tradunt quidam nomine stercoris dici vesiculam columbæ, in qua recipiebantur grana de foris allata.* Κάβος, εἶδος μέτρου, Phavorino. Vetus Charta Lusitanica apud Anton. Brandaon. lib. 7. cap. 30. *Proinde quod vos fecistis honorem & Cabum super me, & fecistis mihi servitium bonum & fidele.* Ubi Editor, *com respeito & bon acolhimento.*

¶ CABUSSELLUS, apud Massilienses *Cabuceau*, Operculum, Gall. *Couvercle*. Vetus Inventarium S. Victoris Massil. *Item unam naviculam argenteam pro thure tenendo habentem Cabussellum frechissum.*

CABUTA. Vide *Cambuta*.

¶ CABWARFIDA. Vide *Cadarfeda*.

¶ CACA, Venatio. Vide in *Caciare*.

¶ CACA FERRI. Vide *Cacaferri*.

¶ CACABACIUS, Idem qui mox *Cacabatus*. Vide *Panis Cacabacius*.

CACABATUS, Denigratus, cacabo fumoso illitus, *Chaudronné*. Paulinus Nolanus Epist. 12. *Cum ædificia quæ immaculata adhuc operis tui gratia splendent, obscurata næniis insipientiæ meæ, & ut digno versibus meis utar verbo, Cacabata ridentibus multis ... aspicies.* Pelagius: *Appenderunt in collum meum Cacabatas ollas, & ansas vasorum.* Fortunatus lib. 6. Poëm. 10. de Coco regio:

Corde niger, fumo pastus, fuligine tinctus,
Et cujus facies Cacabus alter adest.

Ibidem:

Cui sua sordentem pinxerunt arma colorem,
Frixuræ, cucumæ, scafa, patella, tripes.

Althelmus de Laude virg. c. 43.

Sed præstante Deo cæcatur corde malignus,
Basia Cacabis, dum stultus tradidit atris,
Sic ollis niger, & furva sartagine teter, &c.

Apophtegmata Patrum edita nuper à V. Cl. Jo. Bapt. Cotelerio c. 4. ubi de dæmone, quem Moyses Monachus expulerat: Ὁ δὲ ἐξελθὼν ἔλεγεν ἑαυτῷ· καλῶς σοι ἐποίησαν, σποδόερμε, μέλανε. Quæ verba postrema sic vertit Palladius in MS. Corbeiensi: *Cinerate & Cacabate*, uti monet idem vir doctissimus. Vide Rosveidum ad Paulinum, & Filesacum lib. 1. Select. pag. 244.

CACABOLUM. Vide *Catabulum*.

¶ CACABOSUS, Homo ventrosus. Locum vide in *Ponticus*.

CACABULUM, Minor cacabus. Occurrit apud Apitium lib. 4. c. 12. &c.

1. CACABUS, Judicium aquæ ferventis. Vide *Aqua fervens*.

¶ 2. CACABUS, Genus tributi, f. idem quod *Foagium*. Charta Narrioti Domini de Tuciaco ann. 1110. *Dimisit Abbati Floriacensi omnes malas consuetudines, quas usurparat, videlicet talliam denariorum*

rum, raptum, incendium ... vacam de karro, tripedicam, natellam & Cacabum.

CACAFERRI. Matth. Silvaticus : *Scoria ferri, i. squamma ferri, quam fabri ferrarii de fornacibus ejiciunt globatim, Lat. ærugo ferri dicitur etiam Cacaferri.* [Statuta Arelat. MSS. *Nec scobillæ, nec aliqua turpia vel immunda, nec etiam Caca ferri prohiciant in carreriis*; ubi non fortean male *Caca ferri* legitur diversis vocibus.] Vide Angelum Paleam in Antidotar. Mesuæ cap. 41. extremo.

CACANUS. Vide *Caganus*.

CACARE AD JUDICIUM. Ugutio, *Vador, aris, in vadem ponere, i. vadem dare, & ego vador illum, do tibi illum in vadem : vel vadari, i. Cacare ad judicium, ad placitum fidejubere, vel polliceri, &c.*

CACAVELLUS, pro *Cacabellus*, Minor cacabus. Charta plenariæ securitatis, scripta sub Justiniano, apud Brisson. lib. 6. Formul. p. 647. *Cacurrella cum manica ferrea vetere pensante libra unasemis, Cacavello rupto pensante libra una, &c.* [Mabill. in Supplemento Diplom. p. 91. legit, *Caccavellus.*]

¶ CACCUBIRE dicitur de clamore noctuarum, ut habetur supra in *Baulare*. Auctor Philomelæ dixit eodem sensu *Cucubare*.

CACCULA. Ugutio : *Monedula, avis, quæ vulgo dicitur Gaccula.* Graculus, Gall. *Chucas*.

¶ CACEA, Arca, Gall. *Caisse*. in nova Gall. Christ. tom. 3. col. 1142. *Moniales confessæ fuerunt habuisse 25. florenos & Caceam*, f. muliebris supellectilis plenam. Vide *Cacia*.

¶ CACENTUS, *Gracilis, tabidus*, in Gloss. Sangerman. MS. num. 501.

CACEPOLLUS, CACHEPOLUS, CHACEPOLLUS, Lictor, satelles, Anglis, *à Catchpoll*, quæ vox occurrit apud Willelmum Thorn. pag. 2153. & 2154. Cambro-Britannis, *Ceispwl*, est lictor, [vel pollinctor, à *Cais* vel *Ceis*, unde *Ceisio*, quærere & *Pwll*, fossa, fovea. Est igitur *Ceispwll* juxta vim etymologicam idem quod Quærens fossam : nisi mavis vocem derivatam à *Cace*, mittere, & eodem *Poull*, tuncque idem esset quod Mittens in fossam. Utrumque etymon convenit pollinctori. An exempla lictori, an pollinctori melius conveniant, & quænam, judicet lector.] Gloss. Ælfrici : *Exactor*, hæcepol. Sed nescio an hæc huc spectent. Alii volunt vocem compositam ex *to catch*:, apprehendere, & *pole* vel *polle*, caput. Leges Ethelredi, apud Bromptonum, cap. 24. *Si Cacepollum advocet, quod ei telonium dedit, & ille neget, pernegat ad Dei judicium, & in nulla alia lada.* Lambertus Ardensis in Hist. Comitum Guin. *Servientes etiam & Cachepoli cum virgis, & asperis virgis, operatores invicem provocantes, &c.*

CHACIPOLLUS, in Bibl. Sebusiana cent. 1. cap. 56. Occurrit non semel in Charta Ludov. Dom. Bellijoci, pro Libertatibus villæ Bellijocensis ann. 1274. Feodum *de Chassipolerie de Dompmartin*, in Probat, Hist. Bressensis pag. 52. species sergenteriæ. [Hist. Dalphin. tom. 1. p. 147. in Litteris Humberti Dalph. an. 1296. *Item donamus & concedimus Chacipollariam dicti loci de Balma prædicto Guillelmo & suis prædictis tenendam & exercendam, perpetuo; quandocunque Guillelmus Chacipollus qui nunc est, decesserit, vel ipsam Chacipollariam resignaverit, aut eam Chacipollariam dimittere ipsum Guillelmum Chacipollum contingerit, casu aliquo seu causa.* Vide Commentaria Trevoltiana Dec. 1709. p. 2184.]

CHASSIPULLUS. Tabular. Brivatense fol. 197. *Bajuli, Chassipulus, & custodes Ecclesiæ, gayta, Præco principalis, &c.* Infra : *Bajuli & Chassipulli terrariorum, qui bajulum & Chassipulum ab antiquo habuerunt, &c.*

¶ CACERIA, Venatio, Gall. *Chasse*. Charta Philippi Franc. Regis ex Tabulario Compend. ann. 1193. *Quasdam consuetudines quas dicebat, scilicet cerchiam & Caceriam & advocatiam & cæteras omnes quitas clamavit.* Vide *Caciare*.

CACETUM. Turpinus cap. 29. *Beatum autem Rothlandum super duas mulas Caceto aureo subvectum palleis tectum usque Blavium Karolus deferri fecit.* Ita MS. Codex, ubi editus, *tapeto aureo subvectum, palliis tectum, &c.* præfert.

¶ CACHEPOLUS. Vide *Cacepollus*.

CACHERELLUS, Judex pedaneus, Baillivus inferioris ordinis apud Anglos. Willelmus Thorn. *Senescallus & Custodes nostri diligenter inquirant de injuriis per Baillivos & Cacherellos Vicecomitis, nobis vel tenentibus nostris factis.* Idem : *Pauperes tenentes nostri defendantur contra Cacherellos, quantum de jure possunt.* Vetus Charta apud Spelmannum: *Paulus de Stanes fuit tunc Cacherellus de Hundredo de Acstane.*

CACHI, ut mox *Caci*. Vetus Scheda de Translatione S. Austremonii tom. 2. Bibl. Labbei pag. 505. *Ubi pro reverentia B. Martyris plurima reliquit insignia scilicet Cachos crystallinos, & lapides pretiosos, &c.* Sed legendum *scacos*, Vide in hac voce, & in *Caucus*.

¶ 1. CACHIA, CACHIARE, Venatio, venari. Vide *Caciare*.

¶ 2. CACHIA. Regestum 87. Chartophylacii Regii : *Dominus Aynardus de Bellacomba senior percipit Cachiam, videlicet quatuordecimam partem fructuum pro vinea de Pineto.* Sed legendum *Tachia*, ut ibidem non semel. Vide *Tasca*, Præstatio agraria.

¶ CACI, Latrunculi, Gall. *Echets*. Mabil. Analect. tom. 3. pag. 341. ex Gestis Guidonis Cenoman. Episcopi : *Juniores per officinas fratrum oberrantes, tandem in cimeterio ad Cacos & aleam ludendo, cotidie & tota die residebant.* Vide *Scaci*.

1. CACIA, Capsa, *Chace*, vel *Chasse*, arca. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 33. *Accipiunt ova gallinarum, & rumpunt ea, & in Cacia vel capice lignea aut ferrea, quæ tamen sit stagnata, ponunt ea, &c.* Occurrit ibi pluries.

¶ 2. CACIA, Iter, via. Vide in *Chacea*.

¶ 3. CACIA, Venatio. Vide mox in *Caciare*.

CACIARE, CHACIARE, Venari, Italis *Cacciare*, Gallis *Chasser* vel *Chaçer*. Capitula Caroli C. tit. 43. cap. 32. *In Odreia villa porcos non accipiat, & non ibi Caciet nisi in transeundo.* Cap. 33. *Ut Adelelmus de forestibus diligenter sciat, quot porci & feramina in unaquaque à filio nostro Caciata fuerint.* Liber donationum Ecclesiæ Ratisponensis in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 246. *De venatione ita se coadunaverunt, ut utrisque liceret in ista parte commovere, & sic in antea Caciando persequi.* [Chartular. S. Martini Pontisar. ex Litteris Philippi Audacis Regis Francorum : *Inventum est quod Monachi S. Martini Chaciaverunt cum cornu, clamore & canibus.*]

CHACEA, CHACIA, CHASEA, Venatio, Gallis & Anglis *Chace*, unde *Chaceare*, venari, *Chacer*. Charta Edw. II. in to. 2. Monastici Angl. p. 102. & 103. *Ac concessionem, quam eadem Alicia fecit eisdem Ecclesiæ & Canonicis de libera Chacea in omnibus terris & boscis suis in feudo ipsius Aliciæ, ad omnimodas feras Chaciandas & capiendas.* Alia ibidem pag. 107. *Cum placitum aliquando motum esset ... de Chacia habenda in boscis & moris de Hamelak.* Alia anni 1226.

1226. in Probat. Hist. Monmorenciacæ p. 401. *Chaciam, quam habebam ad magnam bestiam in foresta Cruyæ, videlicet ad cervum, bicham, porcum, capreolum, & damam.*

¶ Cachia. Hist. Beccensis MS. pag. 596. n. 1. ex Archivo ejusdem Monasterii: *Procuratores dicti Conventus, qui pro tempore fuerint perpetuis temporibus, Cachiam unam habeant in propriis boscis ipsorum ad leporem, vulpem & murilegum sine recidis & arcubus; ita quod in boscis dicti Willelmi ingressum non habeant ad Cachiandum, nec etiam in propriis ipsorum ad grossam bestiam, &c.* Charta an. 1231. apud Miræum tom. 1. pag. 750. *Nobis & hæredibus nostris altam justitiam & Cachiam venationis in prædicto nemore retinentes.* Charta anni 1231. ex Chartulario S. Martini Pontisar. *Retenta sibi Chacia in nemore.* Occurrit iterum in Formulari Angl. Thomæ *Madox* pag. 384.

Caça. Fori Oscæ an. 1247. sub Jacobo I. Rege Aragon. *De cane de Caça. Si alicujus canis occiderit ipsam quantamcunque Caçam dominus canis mortui poterit probare, quod una die occiderit canis ejus, tantam Caçam debet emendare dominus canis unaquaque die domino canis mortui, aut quod reddat canem homicidam, quia talis est sua calonia.*

Chacea interdum sumitur pro ipso saltu, & ipsa statione, in qua venationis gratia aluntur feræ, nullo, inquit Spelmannus, cincta sepimento, sed privilegio tuta, vel à Principe concesso, vel præscriptione adepto. Differt autem *Chacea* à *Parco*, quod hic angustior est, & palis aut muro circumclusus; & à foresta, quod hæc multo est extensior, & amplissimis legibus insignita. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 722. *Pasturam omnium animalium suorum ubique in Chacia nostra de Tudiham, ... & de subbosco in dicta Chacia ad terram dictorum Monachorum meliorandam, &c.* Tom. 2. p. 103. *In dominicis boscis suis & Chaceis.* Willelm. Thorn: *Habeant liberam warennam in omnibus dominicis terris, ... dum tamen terræ illæ non sint infra Chacias aut warennas nostras.* Fleta lib. 1. cap. 20. §. 55. *Qui appropriaverint sibi liberas Chacias vel warennas sine waranto.* Statutum Edw. III. an. 21. *Ut malefactores in forestis, Chaceis, parcis & warennis, &c.* Adde Statutum 2. Westmonaster. c. 29.

¶ Chaceria, Eadem notione. Chartular. minus S. Benigni Divion. in Instrumento venditionis ann. 1276. *Item super ea omnia quæ habeo & habere possum & debeo in villa, finagiis & territoriis de Demois, videlicet in terris, pratis, domibus, mansis, nemoribus, aquis, justitia, banno, venaturis, Chaceria, arboribus, juribus, bonis, &c. Chacerie* in Litteris Roberti *de Basoches* an. 1247. *Je ne puis de ce bos ... arbre tranchier, fors que por faire haie à ma Chacerie de bonne foy.*

Fractio Chaceæ Regalis, in Legibus Canuti Regis de forestis c. 21. 28. 29. Ubi *rei* dicuntur *fractionis forestæ Regis*, qui venationem regiam quovis delicto in foresta interturbant: Galli dicunt *ruiner les plaisirs du Roy. Entreprendre sur les plaisirs du Roy.*

¶ Chaicia, Venatio. Charta Simonis de Pissiaco an. 1212. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1105. *Præterea eidem Domino Regi & hæredibus ejus quitto in perpetuum omnem Chaiciam ejusdem forestæ & bestiam mortuam.*

Cassa, Idem quod *Cacia*, in veteri Inquesta apud Columbum in Episcopis Vasionensibus lib. 2. n. 26. 29. *Cassa salvasina*, ibidem: *Chasse sauvagine.* Vocabuli etymon censet V. Cl. Ægid. Menagius à *Captare* accersendam in Orig. Gall. & Ital. Certe ἄγραν, *Captionem* & *Venationem*, vertit Gloss. Græc. Lat. Silvius à *Cassibus*, deducit; quippe venatores feras in casses propellunt, & clathratas fenestras, *Chassis* dicimus, quod cassium, seu retium, formam referant. Octavius Ferrarius ab *agere*, vel *agitare*. Alii denique à *Capsum*, vel Cassum, de quibus vocibus infra agimus, quod quippiam clausum denotat: nam *Caceas* parci speciem fuisse docuimus, in quo venatio ferarum peragebatur. Vide *Chacea*.

Chaçare ad Omnes Bestias, in Regesto Philippi Aug. f. 28.

Caçor, & Chaçor, Equus venatorius, *un Chaçeur*, in Legibus Normann. Willelmi Nothi cap. 22. 23. quam vocem non intellexit Seldenus. Historia fundat. Kingeswodensis Abbatiæ in agro Glocestrensi in Angl. *Dederunt mihi ... & filio meo, qui adhuc superest, unum Chaçorem, aut unam marcam argenti.* In alia Charta legitur, *unum Caçorem.* Le Roman *du Renard* MS.

Et li veneres vet devant,
Sor un grand Chaceour liart, &c.

Le Roman *de Garin* MS.

Hues és chauciées & esperons d'or fin,
Si est montés el Chaceor de pris,
Que li dona l'Empereres Pepin.

¶ CACIQUES, Caciqui. Concil. Hispan. tom. 4. pag. 261. an. 1582. *Vitia Primorum inter Indos, quos illi Caciques aut Curacas vocant, facile dissimulantur, adulteria inquam, ebrietates ... dum ad hæc parochi connivent, ut ad sua lucra operam Indorum promptam habeant.* Et pag. 761. col. 1. an. 1604. *Quod neque Caciqui seu Indorum Primores, nec Prætores, nec Fiscales, nec alii ministri pro Indorum doctrinis colligant oblationes in domo in domum.*

¶ CACOBUS, pro *Cacabus*, in Instrumento Massil. an. 1525.

CACODEUS, vox hybrida, Malus seu falsus deus. Chronicon Novalicense cap. 7. *In quo olim templum ad honorem cujusdam Cacodei, scilicet Jovis, &c.*

¶ CACODOXIA, Græc. κακοδοξία, Prava opinio, dogma hæreticum, apud Murator. tom. 1. part. 1. pag. 155. col. 2.

¶ Cacodoxus, κακόδοξος, Qui prave sentit, ibidem pag. 157. col. 2.

¶ CACOPRAGMON, κακοπράγμων, Maleficus. Candidus Mon. in Vita Venerab. Eigilis abbat. Fuld. in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. p. 259.

Cacopragmones hic rite procul expulit à se.

¶ CACOSI, Leprosi vel homines miserandæ sortis qui habebantur quasi essent leprosi. Vide *Cagoti.*

¶ CACOSOMIUM, Domus leprosorum. Epitome Chronici Casin. apud Murator. tom. 2. p. 352. col. 2. *Cum Ecclesiis, villis, xenodochiis, castris, ptochotrophiis, Cacosomiis, brephotrophiis.* Vox ducta à κακὸς, malus & σῶμα, corpus.

¶ CACUERE, παρακαλῆσαι, *Advocare*, in Supplemento Antiquarii.

CACULATOR. Vide *Cauculatores.*

¶ CACUMBEARE, Διαλλάσσειν. Gloss. Lat. Græc. Permutare.

CACUMINARE, [Cruci affigere.] Vide *Incrocare.*

¶ CACZEOLA, Minor mensura frumentaria. Hist. Dalphin. to. 1. p. 97. col. 2. in Instrumento an. 1309. *Item à quolibet vendente bladum qui est de extra villam, levatur de uno bicheto una Caczeola raza, & de duobus bichetis una Caczeola cumula, & sic deinceps ascendendo.*

CADA, *Arvina: Oleum de cada, Oleum oxycedri*, in Gloss. Arabico-Lat. Vide Meursium in Κάδος.

Cadala, in eodem Gloss. Arabico-Lat. *Institura, negotiatio pinguedinis, unguinaria, axungiaria.*

¶ CADABALUM, Prostratio ad terram. Leges Norman. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 7. p. 303. *De percussione palme v solidos. De percussione pugni* XII. *denarios. De prostratione ad terram, quod Cadabalum dicitur*, XIIX. *solidos.* Vox ducta videtur à Græco καταβάλλειν, Dejicere, prosternere.

¶ CADABOLUM. Vide *Catabolum.*

CADABUNDUS, *Crebro cadens*, Ugutioni: Caducus.

¶ CADAFALUS, Cadafaudus, Cadapallus, Cadaphallus, Catafaltus ab Italico *Catafalco*, Tabulatum, Gall. *Echafaut*, unde etiam nostrum *Catafalque*, Tumulus honorarius. Vox autem Italica videtur esse à Græco Κατὰ & Latino *Palus*, seu *Falæ* Nonio, hoc est, ut ipse exponit, *Turres ligneæ, ... quæ in circo apud veteres propter spectatores è lignis erigebantur.* Hæc de vocis origine: intellectus haud omnino idem est. 1°. significat thronum, solium seu locum eminentiorem, ubi Episcopus aut sacerdos nonnulla peragebat sacra munia. Marten. Tr. de antiq. Eccl. Discipl. pag. 192. ubi de Benedictione Ramorum ex Pontificali Narbon. *Quibus dictis, Dominus faciens officium existens ibidem in Cadafalo, aspergat aquam benedictam super ramos... quo facto descendat de Catafalto.* Et pag. 190. *Quo cantato* (Evangelio) *fiat sermo: deinde Presbyter faciens officium benedicat ramos in modum qui sequitur, legendo voce aliquantulum elevata in Cadapallo.*

¶ Cadafaudus denotat præterea illam structuram materiariam turrium, in qua campanæ suspenduntur. Vetus Regestum S. Martialis Lemovic. an. 1222. *Duo signa fecit quæ constitunt* D. *s.* hoc est, quingentos solidos. *Item, Catafaudus major signorum constitit.* IX. *libr. &* X. *sol.*

¶ Cadaphallus denique notione mihi ignota sumitur in Concilio Narbonensi an. 1430. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 357. *Licet nos Episcopi nostros habeamus Officiales, qui præsunt justitiæ civiliter & criminaliter, nec de justitia nos intromittamus, propter quod officialis & judex vester appellationum sua mandata debet nostris officialibus dirigere & non nobis: nihilominus dictus officialis & judex appellationum nobis mandat inhibendo sub pœnis pecuniariis & excommunicationis, & nos adjornari facit, licet sciat nos de ipsis causis nullatenus intromisisse, deprimendo statum dignitatis pontificalis, & aliquos ex nobis mandat citari & Cadaphallis ecclesiarum nostrarum, civitatum & diocesum: Item, &c.* Locum hunc me doctiori exponendum vel potius emendandum relinquo. Vide *Chafallus.*

CADARFREDA, in Lege Longobard. lib. 2. tit. 14. §. 25. & tit. 23. Ubi Boherius, *per Cadarfredam judicare*, esse ait *ex consuetudine*, & usu apud omnes recepto, non vero ex scripta lege: quod velle videntur Leges ipsæ, ac præsertim Luitprandi Regis tit. 54. *Quia etsi adfictum in Edicto proprie non fuit, tamen omnes Judices & fideles nostri sic dixerunt, quod Catarfreda* (sic) *antiqua usque nunc fuit*, id est, consuetudo. [Murator. legit, *Cadarfedra.*] Unde emendandus Papias: *Caderfida, id est, versus:* ubi legendum *usus.* Idem Luitprandus in Præfat. ad tit. 60. *Alii volebant per usum, alii per arbitrium judicare.* Ugutio: *Guadarfida, consuetudo antiqua.* In Legibus Luitprandi Regis tit. 104. §. 4. scribitur *Wadarfida.* [*Cabwarfida* apud Muratorium to. 1. Scriptor. Ital. part. 2. p. 78. col. 2. ex codice cathedralis Mutinensis: *Causa ipsa in hoc modo semper & Antecessorum nostrorum tempore, etiam nostro, per Cabwarfidam sic judicatum est.* Alter codex, *Cadarfedam.*]

¶ CADARSI, *id est, antiquitus.* Sic apud Murator. to. 1. part. 2. pag. 66. col. 1.

¶ CADAX. Vide *Cadiva insania*, post *Cadivus.*

¶ CADELLARE. Vide *Capdelare.*

¶ CADENEUS. Vide *Camaeus.*

¶ CADERFIDA. Vide *Cadarfreda.*

¶ CADES, Species juniperi nothæ. *Vineam claudere de Cades*, in Transactione, S. Victoris Massil. an. 1461. *Socca de Cade*, in Statutis Massil. pag. 519.

CADESA. Joan. de Janua: *Cadesa, scortum. Gen.* 38. *de Jacob dicitur: Quam cum vidisset, suspicatus est Cadesam, id est, scortum.* Vulgata habet meretricem, Græc. πόρνην. [Hebraïce קדש *Kadesch* idem est.]

¶ CADETUS, Natu minor, à Gallico *Cadet.* Utitur Prosper Sanctacrucius de civilibus Galliæ dissentionibus apud Marten. to. 5. Ampliss. Collect. col. 1441. Vide *Capdets.*

CADEX, *Caudex, truncus.* Joan. de Janua.

1. CADI, Sigilla, *Seaux*, in veteri Charta apud Bruschium de Monast. Germ. pag. 41.

¶ 2. CADI, Cadiam, Cadianus, Idem qui *Cadius.* Acta SS. Aprilis to. 1. pag. 53. A. de quinque Martyribus Franciscanis in India: *Ivit ad Cadi, quod sonat Episcopum cujusdam civitatis ... Astitit quidam vir de Alexandria, qui rogabat Cadi.*

¶ Cadiam, *Juris apud Turcas summus Præses & Interpres*, apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. pag. 304. ex Hist. Pacificationis inter Rudolphum II. Imperat. & Imperatorem Turcarum.

¶ Cadianus, *Supremus fueris* (l. juris) *Interpres & Præses cum Alli Bassa Budensi concilio accessit.* Ibidem pag. 308.

¶ CADIGLA, An pro *Cavilla*, hoc est, Malleolus pedis, Gall. *Cheville.* Acta SS. Junii to. 2. p. 378. E. in Miraculis B. Henrici: *Diodocus... guttosus & contractus in pede sinistro & Cadigla, & habebat pedem revolutum.*

¶ CADIMA. Vide *Cidima.*

¶ CADINUS. Vide mox in *Cadius.*

CADIUS, Judex, præfectus, apud Saracenos & Turcos. Wil. Tyrius lib. 10. cap. 16. *Juridicus, qui juri dicendo praerat, qui etiam lingua eorum Cadius appellatur.* Matth. Paris: *Adducti sunt Procurator civitatis, qui lingua eorum Emir dicebatur, & Juridicus, qui Cadius appellabatur.* Ducas Hist. cap. 13. ἕνα τῶν αὐτοῦ κριτῶν καὶ νομιμαρίων, ὃν αὐτοὶ καλοῦσι Κάδιν. Adde Vincent. Bellovac. lib. 31. cap. 141. & vide Meursium in Κάδης, & Glossar. med. Græcit. in Κάδις & Κάϊτος.

Cadinus. Epistola Paschalis Fratr. Ord. Minor. apud Wadding. in Annal. Minor. an. 1342. num. 10. *Ad quam Mesquitam... sunt congregati Cadini, id est, Episcopi eorum, & Talisinani, i. Sacerdotes.* Verum legendum, *Cadii*, ni fallor.

CADIVUS, Qui per se cadit, unde *Cadiva poma* apud Plinium: præsertim *Caducus*, qui eo morbo laborat, qui hominem cadere facit. Agobardus in epist. ad Bartholomæum: *In quodam loco cœperunt fieri quædam percussiones, ita ut Caderent quidam modo Epilepticorum, &c.* Gloss. Lat. Græc. *Caducus*, ἐπιληπτικός. Sic enim ibi emendandum. Gloss. Lat. MS. Regium: *Caducus à cadendo dictus est, Vecors, Dæmoniaticus, Lunaticus.* Gariopontus lib. 1. cap. 7. de Epilepsia: *Alii Caducum ex eo, quod cadunt, appellavere.* Marcellus Empiric. cap. 20. *Etiam Caducis datum prodest: nam si vel duos cyathos Cadivus inde sorbeat, &c.* Mar-

culsus lib. 2. form. 22. *Vendidi servum juris mei, aut ancillam nomine illam, non furem, non fugitivum, neque Cadivum, sed & mente & omni corpore sanum.* Quæ totidem fere verbis habentur in Formulis veter. apud Bignonium pag. 377. & 380. ubi recte Spelmannus & Lindenbrogius *Cadivum*, Epilepticum interpretantur, quem *Caducum* vocat Firmicus lib. 3. cap. 6. lib. 4. cap. 1. 2. 7. &c. & Lex Bajwar. tit. 15. §. 9. ubi ait mancipii aut caballi venditionem irritam fieri non debere, *nisi forte vitium invenerit emptor, quod illi venditor celaverit, hoc est, in mancipio, aut caballo, aut in qualicunque peculio, id est, aut cæcum, aut herniosum, aut Caducum, aut leprosum. Juris enim erat apud veteres*, ait Acron ad Horatii Sat. 3. lib. 2. *ut cum servum distraheret quis, ejus omnia vitia vel animi, vel corporis publicaret, nisi forte amaret litem, quia licebat emptori agere contra venditorem, si inveniebatur postea servus vitiosus.* Ita *Caduci* in Vita MS. Caroli Magni jussu Friderici Imp. exarata lib. 2. c. 23. Vide *Lunaticus.*

Cadiva Insania, pro Epilepsia, in Vita S. Præjecti cap. 2. num. 6. *Cadiva gutta*, in Glossis Biblicis MSS. *Cadax passio*, apud Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. Passionum cap. *de Cibis freneticorum.* Isidoro in Gloss. *Cadax*, est *claudus, qui sæpe cadit.*

CADONNA. Ugutio: *A cado, hæc Cadonna, id est, acus, qua mulier caput scalpit, eo quod cadere faciat immunda.*

¶ CADRELLI, Tela brevia & spissiora, à forma quadrata sic dicti, nostris *Carreaux.* Informationes civitatis Massil. de passagio transmarino è MS. San-German. *Secuntur arma necessaria pro galeis... Item* LX. *baliste &* LX. *trogni. Item* VI^M. *Cadrelli. Item* CCC. *lanscee, &c.* Vide *Quadrelli.*

¶ CADRIGÆ, pro *Quadrigæ*, legitur in codice reddituum Episcopatus Autissiod. MS. *Cadrigæ quæ vadunt extra urbem oneratæ, &c.* Et apud Rymer. to. 6. pag. 218. col. A. med. *Capiat per se, vel per alium, equos, Cadrigas, animalia, &c.* Vide Computum anni 1202. apud D. *Brussel* Tract. de Feodis to. 2. pag. CLX. ad calcem.

¶ CADUCA, *Frusta ex adipe; Cada enim arvina dicitur.* Papias. Vide *Cada* & *Cadula.*

¶ CADUCANS, Epilepticus. Acta SS. Junii to. 2. pag. 1078. in Vita S. Bernardi Menthonensis: *Caducantes, surdi, muti... sanabantur.* Vide *Cadivus.*

1. CADUCARII, Iidem, qui *Caduci* & *Cadivi.* S. August. lib. de Beata vita: *Isti homines Caducarii sunt, quo nomine vulgo apud nos vocantur, quos comitialis morbus subvertit.* Infra: *Qui sermone vulgari quidem & male Latino, sed aptissimo sane, ut mihi videtur, Caducarius nominatus est.*

2. CADUCARII, Papiæ & Ugutioni dicuntur, quibus caducæ hæreditates contingunt. *Caducarius*, in Gloss. Isid. *Ad quem pertinent, quæ cadunt defuncto aliquo, cui non est qui succedat.* Vide leg. ult. D. de Jure immunitatis, & mox *Caducum.*

¶ CADUCITAS Feudi, dicitur de Feudo, quod cadit in manus Domini propter vassalli feloniam. Sententia Sigismundi III. regis Poloniæ de felonia Ducum Curlandiæ, apud Ludwig. to. 6. pag. 217. *Institutam fuisse coram nobis in præsenti generali conventu regni illustri Friderico Curlandiæ & Semigalliæ in Livonia Duci, vassallo & feudatorio nostro, ab instigatore nostro & Reipublicæ causam & actionem, ratione Caducitatis & commissionis feudi Curlandiæ & Semigalliæ, arciumque, & oppidorum, pagorum... ad Ducatum prædictum spectantium amissionis & privationis.* Vide *Feudum perdere* in voce *Feudum.*

CADUCTOR. Glossæ Græc. Lat. κηρύκιον, ὁ βαστάζων οἱ πρέσβεις, *hic Caduceus.* κηρυκιοφόρος, *Caducifer.* κήρυξ, ὁ ὑπὲρ εἰρήνης ἀποστελλόμενος, καὶ τὸ κηρύκιον φέρων, *Caductor.* Sed legendum *caduceator.*

1. CADUCUM, Hæreditas, *escaeta*, quæ in legitimum hæredem cadit. [Tabularium Calense pag. 62. *Compromiserunt super controversia.... occasione cujusdam racheti, quod petebat dicta abbatissa à dicta domina ratione feodi de Montefirmolio, quod eidem dominæ obvenerat ex Caduco seu successione defuncti Droconis quondam fratris ipsius dominæ.* Necrolog. Ecclesiæ Autissiod. ad 13. Januar. *Obitus Bernardi Episc... Dedit* XIIII. *libras super Caducum Yterii Canonici, &c.* Charta anni 1221. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 112. *Recognoverunt se dedisse... Caducum Reginaldi de Quinciaco, quod continet viginti arpenta terræ, & duo arpenta prati, &c.*] Tabularium Prioratus S. Nicasii de Mellento an. 1283. fol. 45. *Jure communi, vel speciali, hæreditagii, vel Caduci, seu aliquo alio jure quocunque, &c.* Charta an. 1291. *Petebant pro partagio, nec non & dimidiam Caduci, eschaetam defuncti Joannis de Soliaco Militis.* Alia Hugonis Cadavenæ D. *de Beauval* an. 1206. *Vendiderant D. Ingerranno Vicedomino Pinconii quidquid Caduci, vel hæreditatis devolutum erat ad prædictam Agnetem.* Alia an. 1214. apud Roverium in Reomao pag. 249. *Campum... qui de Caduco meo erat.* Alia porro notione vox hæc usurpatur apud Jurisconsultos [& Isidorum in Glossis ubi ait: *Bona Caduca, quibus nemo succedat hæres.*]

2. CADUCUM, Manus mortua. Tabularium S. Genovefæ Paris. in Charta H. Episcopi Silvanectensis: *Recognoverunt se esse homines de corpore Ecclesiæ S. Genovefæ, & quod ipsi manum mortuam, quæ vocatur Caducum, debent, &c.* Occurrit in eodem Tabulario crebrius. Vide *Manus mortua.*

CADUCUS, apud Erchempertum in Hist. Longobard. cap. 8. vox est convicii: *Reddite nobis, ô Caduci viri & proditores, quos nequiter interfecistis.* Vide *Cadivus.*

CADULA, orum, *Guttæ, quæ cadunt ex pingui carne, cum assatur.* Joan. de Janua. [Vetus Glossar. San-German. MS. num. 501. *Frusta ex adipe.*]

¶ CADUNATUS, f. Coadunatus. Bartholom. Scriba lib. 6. Annal. Genuens. an. 1262. *Januenses cum tubis, buccinis & chordibus Cadunatis, &c.*

¶ CADURCENSIS Denarius, Mallia. Vide *Moneta Baronum.*

CÆCIA, σκοτοδινία, in Gloss. Græc. Lat. MS. Editum *Cecia*, habet.

CÆCILINGIUS. *Qui nec loquitur, nec audit.* Gloss. MSS.

CÆCITUDO, Cæcitas, ἀβλεψία, in Glossar. Græc. Lat.

CÆCORA, Capitulare de Villis cap. 44. *Herbulas siccas, vel virides radices, nepos insuper & Cæcoram.* Forte *ceporam, cepas.* [Melius cum Valesio *Cichorea*, Gall. *Chicorée*, quam Græci κιχώρη & κιχώριον appellant. Κηπορὸς & κηπουρὸς designant hortulanum, at *cepora* nullibi, quod sciam, legitur. Pro *nepos* autem legendum esse *napos* nemo est qui non videat.]

¶ CÆCUBA, Noctua. Vide *Cecua.*

CÆLATURA, inter ministeria sacra recensetur in Synodo Exoniensi an. 1287. can. 12. *Cereus Paschalis, duo cerei id processionales, celatura super altare, campanella deferenda ad infirmos, &c.* Infra:

Onera omnium ornamentorum prædictorum . . . supportabunt, libris matutinalibus, unico scilicet psalterio, fenestris vitreis in cancello, & Celatura super majus altare duntaxat exceptis, quæ Rectores vel Vicarii supportabunt. Forte id, quod *tabernaculum* vulgo dicimus: incertum tamen an eadem notione vocem hanc usurpet Laurentius Leodiensis in Episcopis Virdun. pag. 345. *Tigna, laquearia, tecta, & Celaturam ecclesiæ, cum turri, . . . restauravit.* Infra: *Tectum ecclesiæ, Cælaturam, clausuram quoque curiæ reparavit.*

¶ CÆLESTINUS, Cælicola. Cæliloquus, &c. Vide *Cœlestinus, Cœlicola, &c.*

¶ CÆLIA Vide *Celia.*

CÆLIO, Cilio, [Cælum, scapellum, Gall. *Burin, Cizelet.*] Papias: *Cælatum, insculptum, à Cælio, quod est ferramenti genus, quod vulgo Cælionem vocant.* [Unus MS. habet, *Cilicionem.*] Alibi: *Cælium, ferramenti genus, unde cælare, id est, sculpere dicitur.* Rursum: *Cilium, unde argentarii vel sculptores operantur, à quo cælata vasa dicimus, qui vulgo Cilio dicitur.*

¶ CÆMENTARE, à *Cæmentum*, Ædificare, exstruere. Translat. S. Geminiani Episc. an. 1106. apud Murator. to. 6. col. 89. *Fundamentum Cæmentari cœptum est eodem anno.*

¶ CÆNABIUM, pro *Cœnobium*, apud Moretum de Antiquit. Navarræ p. 610. ex libro veteri S. Salvatoris Oxiensis.

¶ CÆNARIUS, Nomen Officiarii in Monasterio S. Dionysii, Gall. *Cenier.* Huic, cura erat cœna hospites reficere, qui eo sese conferebant Epitaphium F. Joannis *de Verdun* apud Felibian. in Histor. S. Dionysii pag. 582. *Placuisse etiam illi putamus egregii doctoris F. Joannis de Verdun, quondam hujus domus quarti Prioris & Cænarii eruditam sapientiam, &c.* Vide *Cœnaclarius.*

¶ CÆPIA, pro *Cepa.* Stephanotius to. 1. Fragm. Hist. ex Codice MS. Grandimontensi: *Alyenor D. G. humilis regina Angliæ, Ducissa Normanniæ & Aquitaniæ Comitissa confirmavit unum milliarium Cæpiarum annis singulis pauperibus fratribus Grandismontis.*

CÆPTUS, [pro *Septum*, Ambitus.] Traditiones Fuldenses lib. 2. Ch. 43. *Sicut ad nos jus proprietatis pertinet extra illum Cæptum (id est, bifang) qui est in Giusurgon, Cæptum illum foras dimitto.* Et Ch. 77. *Et in Bunaha talem Cæptum, qualem ibi habuimus.*

¶ CÆREMONIARI, Cæremoniis seu cultu exteriori colere, adorare. Macer in Hierolexico ex Actis S. Cypriani: *Gallienus dixit Cypriano: Jusserunt te sacratissimi Imperatores Cæremoniari.*

¶ CÆRILLA, f. Candela, inq. Janssonius in suis ad Isid. Glossarium collectaneis. Verum in Glossis Isid. legendum non est, ut ipse legit Janssonius, *Lucerna, genus cærillæ*, sed cum aliis, *Lucerna, Genus cocullæ*, pro quo Grævius censet reponendum, *Lacerna, Genus cucullæ:* quam in rem laudat Festum & Scaligerum.

¶ CÆRIMONIA, δημήτρια, *Cereris sacra.* Supplem. Antiquarii.

¶ CÆSARIA, *Mulier cauponia*, Ugutioni, ut videre potes in *Clepsedraria* post *Clepsydra.*

CÆSARIANI, Officiales Procuratoris Cæsaris, qui & *Catholiciani* dicuntur in l. penul. §. ult. Cod. de Bonis proscript. Ii rationes fiscales tractabant, & bona ad Principem devoluta veluti vacantia occupabant. Vide Petrum Fabrum lib. 3. Semestr. pag. 364. & tit. 10. *de Cæsarianis* Codicis Theodosii lib. 7. & Arrianum lib. 3. in Epictet. cap. 24. Ab hac Cæsarianorum appellatione, deductam vocem Gallicam *Sergent*, & Germanicam *Scharianthen*, opinatur Cujacius ad l. 7. Cod. de Jure fisci, [quam propius & melius à voce *serviens* accersunt alii.] Vide *Serviens.*

Cæsariani. Sanctus Cyprianus Epist. 82. *Senatores & viri egregii, & Equites Romani, . . . si ademptis facultatibus Christiani esse perseveraverint, capite quoque mulctentur... Cæsariani quicunque vel prius confessi fuerint, confiscentur & vincti in Cæsarianas possessiones descripti mittantur.*

¶ CÆSULUM, κυανόν, *Ceruleum.* Supplem. Antiq.

¶ CAEXIA, Armorum species, f. Cassis, Gal. *Casque,* Hispan. *Caxco.* Appellatio conventus S. Victoris Massil. ad Concilium generale an. 1424. ex Archivis ejusd. *Considerantes expensas pro custodia Monasterii S. Victoris necessarias, tam in vallatis quam in ædificiis, bombardis, balistis, trabucis, viratoriis, Caexiis, lanceis & bombardis, curassiis & cassidilibus, loricis & aliis armorum generibus.*

¶ CAFARDUS, Caffardus, Gall. *Caffard*, Hypocrita, pietatis simulator. Statuta Andegav. ex concilio Pentecostes anni 1512. pag. 215. *Per alios filios satanæ Cafardos nuncupatos, &c.* Menoti Serm. Quadragesim. fol. 147. verso col. 1. *Sed soli Caffardi eas* (indulgentias) *prædicaverunt cum infinitis mendaciis, ut populum decipiant, qui sepe sunt parvi diaboli, quando sunt in taberna; quod non est quæstio nisi de luxuria, de ludo, &c.* Vocis etymon arcessit Menagius ab Arabico *Cafara*, quo nomine vocatur is, qui suam deserit religionem, ut aliam sequatur. Prima vocis origo est Hebraïcum *Caphar*, Renuntiare: hinc *Capher* eidem Menagio sumitur pro eo, qui fidem catholicam ejuravit.

CAFFA. Charta Caroli Calvi pro Ecclesia Parisiensi ex Pastorali minori ejusdem Ecclesiæ num. 17. descripta etiam à Sammarthanis: *Tam pro immunitatis anterioris quondam Regibus, quam & pro reliqua instrumenta species Caffarum* (vel *casfarum*) *ipsius dictæ Ecclesiæ Parisiaci, &c.* [Rustici Dombenses *cafferm* vocant peram, sacculum. An quid simile posset hic intelligi? Ita Cl. D. *Aubret* in Adversariis. Potius crederem esse genus vasis, qualis est mensura, de qua mox.]

¶ CAFFIUM, Mensuræ seu vasis species. Tabularium S. Victoris Massil. ubi de Barcinone: *Tres casublas de purpura, sex stolas & sex manibles . . . . septem dolia, quatuor cupos, & octo Caffia de vino, duos tripodes, &c.* Vide *Caficium.*

CAFICIUM, Mensuræ Hispanicæ species. Jacobus I. Rex Aragon. in Constitutionibus Catalaniæ MSS. *In locis Cataloniæ, ubi currit moneta Jaccensis, vendatur Caficium Ilerdæ frumenti ad pretium 25. solid. & in aliis locis ubi sunt diversæ mensuræ, vendatur mensura in illa secundum quantitatem Caficii Ilerdæ.* Chronicon Petri VI. Regis Aragon. lib. 3. cap. 23. *Nos donaren mil Caffiços de forment.* Raimundus Montaner. in Chron. Aragon. cap. 236. *E en Rocafort trames me en bon cavall, e una mula, e 100. Cafisos de civada.* Vide Foros Aragon. lib. 4. de Deposito.

¶ CAFOTIUS, Vox ab Anastasio Bibliothecario ficta. Vide *Exafoci.*

CAFSIS, ex Græc. καῦσις, calor, καῦμα apud Petr. Chrysol. Serm. 124.

CAGA, Gall. *Cage*, Pyxis. Chron. Fossæ novæ an. 1196. *Duodecim cruces argenteæ, & quatuor Cagæ cum reliquiis.*

CAGANUS, Cacanus. Sic Avares, seu Hunni, Reges

suos vocabant. Corippus lib. 3. de Avaribus :

Ergo signa meis Cagan contraria signis
Ferre parat.

Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 28. *Sed & Rex Chunorum, vocabatur autem Caganus : omnes enim Reges gentis illius hoc appellantur nomine.* Poëta Saxonicus lib. 2. de Gest. Caroli Magni an. 782.

. . . Pariterque Caganus ad ipsum
Hunnorum misere duces pro pace tenenda.

Sigebertus an. 520. *Ab hinc regnum Hunnorum annotare cessabo, qui omnis gentis illius Reges Caganos vocatos lego.* Occurrit passim apud Paulum Diac. Theophanem, Zonaram, Cedrenum, & alios Scriptores Byzantinos. Vide Glossar. med. Græcit. in Κάνης, & Κνέζης.

Cacanus. Paulus Warnefridus lib. 4. de Gest. Langobard. cap. 39. *Rex Avarorum, quem sua lingua Cacanum appellant.* Sed & Russorum seu Moscovitarum Principes hac dignitate donatos testantur Annales Francorum Bertiniani an. 839. *Misit etiam cum eis quosdam, qui se, id est, gentem suam Rhos vocari dicebant : quos Rex illorum Chacanus vocabulo, ad se amicitiæ, sicut asserebant, causa direxerat.* Neque alterius est originis ac notionis vox

Cham, vel Can, qua Tartari Principes suos indigitant, quæ Imperatorem ac Regem sonat, ut auctor est Vincentius Belvac. lib. 32. cap. 10. *Quem etiam Can, id est, Imperatorem appellabant.* Et cap. 32. *Qui & Gog Cham, id est, Imperator, vel Rex dicitur, sublimatus est in Regno Tartarorum.* *Caanus*, in Epistola Quoblexi Tartarorum Imperatoris, apud Odoricum Rainaldum in Annalib. Ecclesiast. an. 1278. num. 20. *Chanis* vel *Hanis*, inquit Leunclavius in Pand. Turcico num. 3. aspiratione forti, appellatio perquam usitata Persis & Tartaris est; apud quos Reges & Principes etiam minorum gentium *Chanes* dicuntur. Atque inde filii Principum *Chanoglani* vocantur. Reperitur in Historiis Græcis & Latinis nomen *Chagani* Avarum, quod idem est cum hoc *Chan*, vel *Chaan*. Nam Avarum, sive Chazarorum patria Chersonesus est Taurica, quæ hodieque suos habet *Chaanes*. Maximus vero Tartarorum omnium *Chan*, cui subjecti sunt *Chanes* cæteri, quique *Chitainus* adpellari solet. Turcici quoque Sultani post Osmanem, Gasim se *Chanes* dici voluerunt, idque retinent in hodiernum usque diem. Porro qui passim *Cham* vel *Can*, interdum aliquot Scriptoribus

Canis appellatur. Chronicon Nangii an. 1299. de Usuncassano Tartarorum Rege : *Qui & Magnus Canis dicitur.* Ita Græcis seu Byzantinis Κάνης & Κάνις Tartarorum Princeps dicitur, atque in primis Pachymeri lib. 3. cap. 25. lib. 5. cap. 4. lib. 10. cap. 25. lib. 11. cap. 16. quam vocem dicto libro 5. cap. 4. *Imperatorem* sonare ait : Τζίγγις γὰρ τὸ ὄνομα, ὁ δὲ Κάνις, Βασιλεύς. ut lib. 9. cap. 26. cæteros Toparchas *Canes* etiam vocatos satis declarat : Οἱ γὰρ κατ' ἀνατολὴν τὸν Καζάνην εἶχον, ὡς αὐτοὶ φαῖεν ἂν Κάνιν. Ita Principes Tartaricæ gentis Κανίδες eidem dicuntur lib. 5. cap. 4. quos *Canesios* nuncupat Magister Rogerius in Destruct. Hungariæ cap. 33. *Alteri vero ipsorum Canesio, id est, majori, volenti prostrato succurrere, &c.* Cap. 35. *Constituerunt Canesios, id est, Ballivos, qui justitiam facerent.* Infra : *Procurator meus de istis dominis erat unus, & pæne mille villas regebat, & erant Canesii fere centum.*

Ab hac igitur origine, aliquot ex Scaligerorum gente, quæ Veronensem Principatum diu possedit, *Canes* appellatos censuit Paulus Jovius, quam vocem nomini proprio interdum præponebant: v. gr. *Can-Franciscus, Can-Grandis, Can-Signorius.* Neque Veronenses Principes dumtaxat id sibi arrogavere prænomen, cum in familia Dandula apud Venetos usurpatum doceat Sansovinus in Venetia lib. 13. sub ann. 1328. qui, ut verbis utar Josephi Scaligeri in Epistola de Vita Julii Patris pag. 19. non ab illo latranti animali dicti sunt; sed quod lingua Winidorum, seu Sclavorum, *Cahan* idem sit, quod *Rex* aut *Princeps*. Quam quidem sententiam non minime firmat ipsa olim Serviæ Principis appellatio ac nomenclatura :

Knes enim appellabatur, seu μέγας Κνέζης, vel Κνένζης πάσης Σερβίας, ut est in Codice Regio MS. 2023. ex quo descripsit Goarus, quæ habet post Codinum de Officiis aulæ Constantinop. p. 414. 415. Idem autem valet ac *Dominus* : nam ea fuit vocis *Knes*, notio apud Sclavos. Ditmarus lib. 7. pag. 106. *Uxor autem ejus Beleknegini, id est, pulcra domina vocabatur.* [*Knesos* Serviæ Principes appellat etiam Presbyter Diocleates in Hist. Dalmat. Sed & apud Moscovitas ea obtinet appellatio. Sigismundus Herberstenius de Reb. Moscovit. *Nomen Ducis apud eos dicitur Knez : nec alium majorem titulum unquam habuerunt, adjuncta illa dictione, Magnus. Nam omnes alii qui unicum principatum habent, dicebantur Knez : qui vero plures principatus, atque alios Knez subjectos suo imperio habebant Weliki Knesi, id est, Magni Duces appellabantur.* Deinde addit, *In Croatia Primores similiter Knez vocari.* Apud Thwrocz. in Salomone cap. 50. *Princeps Bissenorum nomine Kazar.*] Apud Cantacuzenum lib 2. cap. 5. occurrit Ταμηρχάνης Phrygiæ Princeps.

CAGELUS. Glossæ MSS. *Scelides, Cageli.* Sunt autem Græcis σκελίδες, Pernæ, femora porci.

¶ CAGIA, pro *Cavea*, Septum, ut opinor, in silvis, ne feræ possint egredi. Polyptych. Fiscann. an. 1235. *Nicolaus de Monte tenet unum bordagium . . . & debet capere nammia & ducere apud Vitefleur, excubare grangiam . . . relevare fossata, Cagiam facere in bosco & deferre polagium apud Fiscannum.* Suspicor *Cagiam* hic idem esse quod *Chaceam*, saltum ferarum stationi accommodum, de quo supra in *Caciare*, vel Viam, qua animalia aguntur ad pascua, vel forte Ambulacrum, de quo infra in *Chacea* 2.

¶ CAGOTI, de quibus Consuetud. Beneharn. tit. 1. art. 23. tit. 55. art. 45. non fuerunt Monachi, Anachoritæ aut Leprosi, ut quidem opinati sunt, sed genus quoddam hominum cæteris odiosum. De his audiendus est Oihenartus in sua Vasconiæ notitia. Cæterum, inquit, ea quæ Belleforestus in Cosmographia, & Paulus Merula part. 2. lib. 3. cap. 38. narrant de eo genere hominum, qui Vasconibus *Cagots*, nonnullis *Capoti*, Burdegalensibus *Gaheti*, Vascis & Navarris *Agoti* dicuntur, ipsos pro lepra infectis haberi aliosque inficere : in facie & actionibus eorum apparere aliquid, quod eos contemptui, detestationique reddat obnoxios, omnibusque halitum & os grave olere, ipse vera præstare nolim; vereor enim ne præjudicatis vulgi opinionibus, potius quam certis experimentis horum fides constet. Non abnuerim tamen illos publico contemptu laborare, & adeo etiam in propria natali humo peregrinorum loco haberi, ut neque ad Reipublicæ munera vel honores ipsis aditus pateat; neque rebus inter ejus-

dem vici aut pagi incolas promiscue usquequaque uti concedatur. Connubio autem & communi victu cum nostris non tantum iis interdicitur; sed insuper decreto Curiæ Burdigalensis in publicum prodire, præterquam calceati & prætexto vestiti perspicue panni rubri segmento, interposita verberum pœna, prohibentur. In plerisque municipiis semota à vulgo domicilia, in templis quoque segregatas stationes, & peculiares aquæ lustralis hydrias assignatas habent: itaque sordidis & illiberalibus artibus dediti, vilem & abjectam vitam ducunt. Christianorum olim nomine nuncupatos fuisse, è pluribus vetustis monumentis liquet, neque hactenus apud nos ea nomenclatura obsolevit. Ipsi vicissim nostros *Pellutos*, hoc est, pilosos, vel comatos vocant. Unde à nonnullis non inepte conjicitur, eos Gothorum qui olim Aquitaniam habuere, reliquias esse; & tam grave in Vasconibus, horum vilium capitum fastidium à veteris istius gentis in Gothos, perpetuos sui nominis hostes, odio natum. Christianorum etiam appellationem, ab eadem gente nondum Christiana Religione imbuta, Gothis impositam, in hac Gothorum veluti fæce, ad nostram memoriam, integram remansisse. *Pelluti* demum sive *Comati* nominis rationem, ad priscum Aquitanorum comam alendi morem, referendum esse. Hæc ille. De iisdem *Cagotis* plura habet Petrus de Marca lib. 1. Hist. Benehar. cap. 16.

☞ Simile genus hominum exstat in Britannia Minori, quos *Cacosos* appellant, lingua patria *Caqueux*, *Cacous* vel *Caqyins*. De his ita legimus in Statutis Radulphi Episc. Trecor. an 1436. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 1610. & Marten. tom. 4. Anecd. col. 1142. *Item, quia cognovimus in dicta civitate & diœcesi plures homines utriusque sexus, qui dicuntur esse de lege*, (id est, Judæi) *& in vulgari verbo Cacosi nominantur, quorum conditio & habitatio debet esse separata ab aliis hominibus sanis, puta in esu, potu & aliis participationibus mutuis; nihilominus dicti Cacosi indebite & irreverenter, & ultra quam deceat, se immiscent cohabitationi & communioni ceterorum hominum, & maxime in ecclesiis parochialibus & aliis locis, in quibus divina celebrantur officia, præsumunt precedere alios homines in pacis & Reliquiarum osculo; & exinde contentiones & scandala oriuntur. Et ideo statuimus ut dicti homines legis sive Cacosi debeant in divinis officiis stare & residere in parte inferiori ecclesiarum, & non presumant sanctos calices aut alia vasa ecclesiastica tangere, nec etiam osculum pacis ante alios homines sanos presumant recipere, sed postquam fuerit tradita pax aliis, tradatur eisdem Cacosis; & hoc sub pena* c. *solid.* Refert idem Lobinellus col. 1350. excerptum è Regestis Cancellariæ Britanniæ ann. 1474. & 1475. quo jubentur Cacosi per Ducatum iter agentes, segmentum panni rubri vestibus assuere; mercaturam vero facere prohibentur, præterquam fili & cannabis, quod solam exercerent artem restionum. Ipsis quoque interdicitur agrorum cultu præterquam hortorum suorum. Sed hoc posterius interdictum, quo ad summam egestatem redigebantur, immutatum fuit, Cacosis tractus Macloviensis data licentia agros habitationibus suis viciniores conducendi & colendi, certis tamen atque onerosis conditionibus adjunctis, quas videre potes col. 1362. in Edicto Francisci Ducis Britan. ann. 1477. Cacosorum fortunam miseratus Hevinus celebris Jurisconsultus iniquum esse eorum odium nulloque idoneo innixum fundamento comprobavit, atque decretum non multis ab hinc annis in eorumdem gratiam obtinuit à supremo Britanniæ Senatu; verum cum vix exuat, quæ semel imbiberit animus, eadem fere, quæ olim, hodie durat Cacosæ plebis apud Armoricos alienatio.

¶ CAHAN. Vide *Cham* post *Caganus*.

¶ CAHARIE. Vide *Caya*.

¶ CAHILLA, Casula Sacerdotalis. Instrum. anni 1377. ex Archivo S. Victoris Massil. *Item unam Cahillam veluti rubei cum stola & manipulo.* Credo legendum *Casulla*.

CAHSLITE, Mulctæ species apud Anglos. Vox Saxonica. Concilium Wintoniense an. 1076. *Si autem post excommunicationem & satisfactionem venerint, forisfacturam suam, quæ Anglice vocatur Dserhyrnesse, seu Cahslite, pro unaquaque vocatione, Episcopo reddant.*

CAHUA, Vinum album & debile. Matthæus Sylvaticus.

CAIA, Caiagium. Vide *Caya*.

¶ CAIANI, Caïnitæ, Homines inter Gnosticos perditissimi qui perditissimos quosque vita functos summo cultu venerabantur, ut Caïnum, à quo nuncupati, Core, Dathan, Abiron, Sodomitas & maxime Judam proditorem. Innumeros fingebant Angelos conspicuos flagitiis, ut haberent quos imitarentur. De his consulendi Tertull. de Præscript. cap. 33. & 47. Hieron. lib. 1. cap. 33. Epiph. Hær. 33. Augustin. de Hær. cap. 18. & Baron. ad annum 145.

¶ CAIBA Ferri, f. Clathri ferrei, Gall. *Balustrades*, sic dicti ab Ital. *Gabbia*, Cavea, Gall. *Cage*, quia clathri majorum cavearum formam quodammodo referunt. Regimina Paduæ ad ann. 1381. *Kal. Jan. dominus Bertolinus de Mazis de Brixia Potestas Paduæ. Hic fecit fieri Caibam ferri propter Clericos. Et factum fuit fundicum bladi.*

CAILLER. Arrestum Paris. 9. Maii 1321. *Item* 3. *cyphos de Caillier pretii* 30. *solid.* Vide *Mazer*.

¶ CAIRATUS, pro *Quadratus*, ut conjecto. Statuta Massil. pag. 395. *Omnes bodii botarum sive vegetum, quæ vendentur de cætero in Massilia à dictis boteriis sint bironati, & quod gargaillus sit Cairatus.*

¶ CAIRELLUS, [Telum spissius & breve, forma quadrata, Gall. *Carreau*.] Vide *Quadrelli*.

¶ CAIRO, f. pro *Carto*, Mensura frumentaria: hic autem si bene conjicio, Modus agri capiens tantum seminis quantum in *Cartone* potest contineri. Donatio Bernardi Atonis an. 1138. apud Baluz. Hist. Arvern. to. 2. p. 489. *Campum de via majore & duos Caironesde terra, quæ sunt juxta condaminam Monachis S. Baudilii.*

¶ CAISNINUS, Quercinus, Gall. *de Chesne*. Vide locum in *Cavile*.

¶ CAISSIA, Arca, capsa, Gall. *Caisse*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 510. ex Conventione anni 1345. de Galeis instruendis, in quibus sint cc. *lanceæ*, cccc. *dardi* xx. *Caissiæ viretonorum, in quarum qualibet ad minus sint* d. *viretoni, &c.* Vide *Cascia*.

¶ CAIUS, Caia, Dominus, Domina, in libris Hispanicis. Vide Joannem Garsiam de *Acquesta conjugali*.

¶ CALA, in Hist. Dalphin. to. 1. pag. 53. col. 1. in Litteris anni 1340. *Muniri faciatis & provideri arnesiis pro Cala & destructione arborum, vinearum & bladorum opportunis, utpote de guoys, falcibus, deytraux seu securibus, &c.* Ubi *Cala* videtur esse pro *Tala*, T. in C. mutato, ut alibi non semel. Est autem *Tala* hic idem quod *Vastatio*, *scissio*, à Saxon. ꞇalon, Carpere, detrahere, vel f. à Gal-

lico *Tailler*, Scindere, amputare. Vide *Talare* & *Maleficium*. *Cala* mendose legitur apud Marten. Anecdot. tom. 3. col. 358.

Indomita stans Cala ferit colloque protervit.

Auctor ipse recte restituit post editionem absolutam, *Indomita stans calce ferit, colloque protervit.*

CALABRA. S. Columbanus Epist. 4. *Vigilate, quia mare procellosum est, & flagris exasperatur feralibus, quia non à sola minax unda, quæ etiam permota pontum semper cautis spumosis concavæ vorticibus, hyperbolice licet de longe turgescens extollitur, & ante se Calabra sulcatis octo millibus trudit, &c.* Apud Festum de verbis veteribus *Calabra* dicitur *Curia ubi tantum ratio sacrorum gerebatur.* [Verum hic fortean est pro *salebra.*]

¶ CALABRE, f. Pelles ex Calabria, apud Rymer. tom. 7. pag. 356. col. 2. *Indumentum foderatum cum Calabre.*

¶ CALABRI, *Versus obscœni.* Gloss. Isid. Papias habet *Calabrii.*

¶ CALABRIS, *Ventis siccis.* Isid. Gloss. Quia, inquit Grævius, Calabria est æstuosa, ut ab Horatio dicitur 1. 31.

CALAFATARE, Resarcire, proprie de navibus, *Calfater.* Legatio Ambassiatorum Ducis Andegav. ad Judicem Sardiniæ an. 1378. *Licet duo carpentarii & nonnulli alii de dicta galea incessanter fissuras & dissuturas antedictas toto eorum posse clauderent & Calafatarent.* Gaufredus Malaterra lib. 3. cap. 14.

Obducunt imas alii languine rimas,
Atque picem liquidam properant superaddere quidam.

CALAFATUS, Ital. *Calafate*, Navium stipator, qui navium rimas & commissuras solidat & componit, apud Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 15. & 20. καλαφάτης Heroni: unde Michaëli Imp. cognomen inditum apud Zonaram pag. 193. [Statuta Massil. pag. 286. *Decernimus... quod magistri seu carpentarii d'aissa vel Calafati operantes in mari, &c.* Ibidem pag. 445. *Statuimus, ut omnis Calafatus qui sit major capitaneus alicujus operis navis, antequam incipiat opus facere dictæ navis, juret &c.*] De vocis etymo, vide Gorop. Bekanum lib. 4. Hermath. pag. 74.

¶ CALAMACUS, CALAMANCUS, CALAMANTUS. Vide *Camelaucum.*

1. CALAMARE, *Calamos post messores colligere.* Ugutio.

¶ 2. CALAMARE, ut mox *Calamarium*, apud Rymer. tom. 7. p. 357. *Unum Calamare de stanno.*

CALAMARIUM, Vas, in quo asservantur encausta, vel atramenta, atque adeo ipsi, quibus scribimus, calami, unde nomen. W. Britto in Vocab. *Atramentarium Græce Calamarium, quia in eo calami reponuntur.* Joan. de Janua: *Calamarium, cornu, ubi tenetur encaustum.* S. Hieronym. in cap. 10. Ezechiel. Καλαμάριον, *ab eo, quod illo calami recondantur. Nos Atramentarium ex eo, quod atramentum habeat, dicimus. Multi significantius Thecas vocant, ab eo, quod thecæ sunt scribentium calamorum.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 13. *Calamarium aureum margaritis & pretiosissimis gemmis insignitum.* Nicetas in Manuele l. 3. num. 4. δοχεῖον ἐρυθροδάνου διάλιθον χρύσεον. Concilium Calchedonense act. 1. ἀπήλειψαν αὐτῶν τὰς βίβλους, ... θέλοντες λαβεῖν καὶ τὰ Καλαμάρια.

¶ CALAMATUS, CALAMAUCA, CALAMAUCUM. Vide *Camelaucum.*

1. CALAMELLA, CALAMELLUS, CALAMAULA, CALAMAULIS, Fistulatorius calamus, quo in bellis etiamnum utuntur Helvetii. Papias: *Calamaula, canna, de qua cantatur. Calamaulis*, in Notis Tyronis pag. 173. Eustathio, Καλαμαύλης, qui calamo in tibiam formato canit. *Calamella*, apud Ugutionem, *Canna, cum qua quis canit, unde Calamellarius, qui ea cantat.* Jacobus de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. & Oliver. Schol. *Volebant enim sibi facere nomen, cum tubis, Calamellis, & signis multis progressi.* A calamis efficta vox *Calamellus*, fistula, nostris *Chalumeau*, hodie: *Chalemelle*, olim. Chron. MS. Bertrandi *du Guesclin:*

Trompes & Challemelles, & cors Sarazinois.

Alibi:

N'y ot trompe sonnée, ne autre cor baudi,
Ne nulle Challemie, ne bombarde ossi.

CANNAMELLA dixit Dantes in Infern. Cant. 22. Neque aliæ sunt *Calamellæ*, à *flageolis*, seu, uti appellamus, *Flageolets.* Guill. *Guiart* an. 1270.

Lors r'oissiez trompes sonner,
Cors, tabours, Flageus, & chevretes.

Idem an. 1304.

Tabours sonnent, & Flagiex pipent.

Un Roman MS.

Les tropes, li Flajol, li cor, & li tabour.

¶ 2. CALAMELLA, vel CALAMELLUS. Vita S. Faronis num. 114. inter Acta SS. Benedict. sæc. 2. pag. 621. *Dum quædam dies infelicem quemdam virum hujus Basilicæ gremiis officio membrorum destitutum obtulisset, & reptantem manibus & Calamellis tibiarum contractum vix ostium ecclesiæ eum intus recepisset.* Mabillonius suspicatur legendum, *Columellis.* Si retinendum est *Calamellis*, crederem hujus miseri tibias sic appellatas fuisse, quod graciles essent, instar calamorum, Gallice *Gréles comme des Flageolets.*

¶ CALAMELLUS MELLITUS, Saccharum. Vide *Cannamella* post *Canamella*,

¶ CALAMEUS, *Januarius mensis.* Papias in MS. Bituricensi.

CALAMI. Papiæ: *Hastæ candelabrorum, in modum calamorum factæ.* Vide Exod. cap. 25. 30. 37.

¶ CALAMINA, Cadmia, lapis ærarius seu species terræ fossilis, quæ cum cupro commiscetur, ut flavum fiat, Gall. *Calamine.* Consuetud. Lemovic. art. 71. *Sciendum est, quia de cupro, stanno & plumbo, & de terra Calaminæ, & filo lanæ redduntur centum & sex libræ pro quintali.*

¶ CALAMITES, *Genus ranarum, vocate, quoniam inter arundines fruticesque vivunt.* Gloss. San-German. MS. num. 501. Vide *Gutta*, Macula.

CALAMIZARE, *Læta cantare, à calamus.* Joan. de Janua, & Gloss. Lat. MS. ex Græco καλαμίζειν. [Papias MS. habet: *Calamisare, Non læta canere.*]

¶ CALAMULÆ, *Fistulæ organorum*, Ugutioni.

CALAMUS, Fistula, qua sanguis Dominicus hauritur. Tabular. Monasterii S. Theofredi Velavensis: *Calices argenteos auroque decoratos sex, cum uno Calamo argenteo.* Vide *Canna argentea* in *Canna* 4.

CALANDRA. Jacobus de Vitriaco lib. 4. an. 1218. *Majores congregati sunt ad Calandram templi, quid facerent, deliberaturi.* Alias *Calandra*, Italis, est alaudæ species, quam à *Galerita*, de qua suo loco, dictam putat Octav. Ferrarius. Eadem, quæ

CALANDRUS, Gryllus, cicada, curculio, vulgo *Calandre*, Italis *Calandra*, apud Fridericum lib. 1. de Venat. cap. 35. Conradus de Monte Puellarum in Vita S. Erardi Episcopi cap. 1. *Et tanquam Calandrus dulcisonans in myrica, & sicut philomela nocturna silentia decorans.* Ubi Bollandus: *Curculio vulgo Calandra dicitur, Teutonibus Kalander.* Vide Menagium in Origin. ling. Franc. & Ital.

¶ CALANGIA. Vide *Callengia.*

CALANNUS. Vide *Chelandium.*

¶ CALANTICA, Tegumentum capitis ad usum mulierum. Blosius Ortyzius in Itinerario Adriani VI. c. 16. *Mulieres hujus civitatis ornantur mundo satis honesto, absque palliis, crinibus solutis sub Calanticis.*

1. CALARE. Papiæ: *Ponere, vocare.* Gloss. Græc. Lat. MS. ὑποδεσμῶ, *Kalo, cio, voco.* Editum habet *Calcio*, quæ vox ad Græcam refertur. [Fridegodus in Vita S. Wilfridi Episcopi:

Et coiere simul, Berthwaldo jure Calante.

Utitur Gellius.] Vide infra *Calatores.*

2. CALARE, Demittere, laxare, descendere. Ex Italico *Calare.* Gloss. Græc. Lat. χαλῶ σχοῖνον, *laxo, demitto.* Hist. Cortusiorum lib. 6. cap. 5. *Calata portæ levatura, seu Saracenesca.* Ibidem: *Captis custodibus, aperuerunt portam S. Joannis, & pontem Calaverunt*, i. pontem demiserunt, *ils ont baissé le pont-levis.* [Jacobi Auriæ Annal. Genuens. lib. 10. an. 1286. apud Murator. tom. 6. col. 592. *Ecce naves .... oneratæ .... quibus obviam ivit, & eas fecit Calare.* Col. 604. *Quumque illi de nave exquisiti essent pluries per mercatores & homines galearum dictarum ut Calare deberent, &c.* Et col. 606. *Quum galeas Januensium à longe vidissent, velis & arboribus festinanter ad terram Calatis, versus galeas Januenses diverterunt.* Memoriale Potestatum Regiens. ad an. 1218. apud eumd. Murator. to. 8. col. 1096. *Scalas apposuerunt & Calavit super murum civitatis.* Statuta Piscatorum Massil. MSS. *Nullus piscator audeat neque possit Calare certam artem piscandi Tonaira de posta à loco de l'Estaca in mari usque ad gargatam portus Massiliæ*; id est, Retia laxare, quæ dicuntur *Tonaira de posta.* Ibidem: *Neque licitum sit Calare diebus nec vigiliis.*

CALARIA, Joanni de Janua, *Navis, quæ ligna portat. Calo, ille, qui ligna portat.*

CALASNEO, Conterminus, qui agrum collimitaneum possidet. Lex Bajwar. tit. 21. §. 1. *Nullus de alterius silva, quamvis prius inveniat, aves tollere præsumat, nisi ejus commarchanus fuerit, quem Calasneo dicimus.*

¶ CALATA COMICIA, ἀρχαιρέσια, δὶς τοῦ ἔτους γενόμενα, *Sacra pontificalia.* Supplem Antiquarii. Vide *Calatores.*

CALATICUM. Papias [Edit. & MS. Bituric.] *Distychum, genus ordei dictum, quos duos ordines habeat; hoc plerique Calaticum vocant.* Vide eumdem Papiam in *Calaticum.*

CALATORES, Festo, *Servi*, ἀπὸ τοῦ καλεῖν, *quod est vocare, quia semper vocari possent ob necessitatem servitutis.* Gloss. Lat. Græc. *Calatores*, δοῦλοι δημόσιοι, περίπολοι. *Calator*, κλήτωρ. *Calatores*, ἐκβιβασταὶ ἱερέων. Gloss. Isidori: *Calator, Minister sacrorum.* Sed aliud sonat apud Leonem Ost. lib. 3. Chr. Casin. cap. 58. *Gualterius ... reddidit B. Benedicto fluvium Lauri cum tota piscaria sua, & ipsam focem S. Benedicti cum tota piscaria & Calatoribus suis, tam intus, quam foris, cum introitu & exitu suo.* Ubi forte *Calatores*, remiges sunt: nam Italis *Calar remi*, est navigare. [Malim *Piscatores* intelligi à *Calare* 2. quod vide.]

¶ CALATUM, Lignum piscatorum, seu Piscaria è lignis confecta. Acta SS. Julii tom. 1. pag. 168. in Processu de B. Petro de Luxemburgo: *Molendinarii vero unum Calatum sive lignum piscatorum, quod impediret illud molendinum æstimantes, magnas barras fusteas acceperunt.*

CALATURA, pro *Theclatura*: quod vide.

¶ CALATUS, *Poculi genus*, in vet. Glossario San-German. MS. num. 501.

¶ CALBÆ. Vide in *Calbares.*

CALBARES. Chronicon Fontanell. c. 9. *Unde milites Christi alimoniam consequebantur, inde nunc pastus exhibetur canibus, ... inde armillæ, balthei, & Calbares fabricantur.* Ubi forte legendum *Calbei.* Nam Festus *Calbeos* ait esse *armillas, quibus triumphantes utebantur*: unde postmodum quævis ornamenta ita dicta, etiam equorum. Gloss. Lat. Gr. *Calbæ*, κόσμια ἵππων, ubi Rigaltius ad Onosandrum *Calbei* restituendum censet, vel *Calbea*, ut Salmasius ad Hist. Aug. pag. 227. Papias: *Calbæ, armillæ, quæ militibus ob virtutem dantur.*

CALBASIUS. Hist. Miscella lib. 18. pag. 160. *Sericum copiosum, ac piper, & Calbasias camisias multas.* Sed reponendum *Carbasias* suadet Theophanes, qui καρβάσια καμίσια habet.

¶ CALBEUS. Vide *Calbares.*

CALBINO, *Memor.* Papias.

¶ CALBISTIA, *Meror.* Glossar. San-German. MS. num. 501.

CALCACREPA. Will. Brito in Vocab. MS. *Saljunca, est quædam herba spinosa, à salio, quod salire faciat calcantes, & propter hoc vulgariter Calcacrepa dicitur, quod calcantes facit crepare.* Glossæ Biblicæ MSS. *Palliolus, Calcacrepa.* At Ruellius lib. 2. de Natura stirpium cap. 117. & lib. 3. cap. 84. *Calcacrepam*, Gall. *Chaucetrape* vocari ait. Hunc consule, si lubet.

CALCAGIUM. Vide *Calcea.*

CALCALENTERIS. S. Columbanus Epist. 4. de Paschate: *Quid ergo dicis de Pascha 21. aut 22. lunæ, quod jam (tua tamen pace dictum sit,) non esse Pascha, nimirum tenebrosum, à multis comprobatur Calcalenteris.* Ubi forte legendum *calculatoribus*: nisi *chalcenteris* legatur, id est, viris doctis. Nam χαλκέντερον cognominatum Originem notum. [Hoc est, juxta vim nominis, Pectus æneum: quocirca Cangius nonnihil à scopo videtur aberasse. Ob immensos labores potius, quam ob doctrinam Græci χαλκέντερον dixerunt Origenem, Latini *Laboriosum.* Si *Calcalenteris* mendose scriptum est, mallem *Calendariis*, qui supputant Kalendas & tempora, quam quodvis aliud vocabulum.]

¶ CALCANEUS Locus, f. Locus calculosus. Chartular. S. Crucis Quemperleg. fol. 82. verso: *Et statim iterum (fossa) curvat quasi ad caudam ipsius villæ ad ipsam petram jacentem, in quo Calcaneus locus est.*

¶ CALCANIUM, Simili notione. Acta SS. Maii to. 2. pag. 183. in Miraculis S. Joannis Beverlac. *Tandem per loca palustria gradiens ... plantæ pedum ipsius pellisque interior acutis Calcaneis frutetisque pungentibus ita terebratæ sunt.* In ecgrapho scriptum erat *calonicaniis*: quod correxit Continuator Bollandi.

1. CALCAR, Boiæ seu Collarii ferrei species, vel collistrigium, in Miraculis S. Catharinæ Suecicæ num. 12.

CALCARIUM REDDITUS. Charta Odonis Archiepisc. Rotomagens. mens. Jul. an. 1266. *Redditus in frumento, avena, blado communi, nucibus, denariis, caponibus, gallinis, anseribus, ovis, panibus, garbis, Calcaribus, mutonagiis, &c.* [Codex MS. Nobiliac. apud Stephanotium Antiquit. Pictav. to. 3. pag. 528. *De quibus reddunt viginti & quinque solidos annuatim, & tenent ad homagium planum & ad una Calcaria de placito ad mutationem Abbatis & ad mutationem de patre & filio.* Charta anni 1409. inter Schedas D. *de Mazaugues*: *Pro præmissis libertatibus ... gratiis ... hæredes ... in signum nostri majoris dominii unum par Calquarium deauratum ... servire teneantur.*]

CALCARIA

Calcaria Aurea, Militum propria erant: cum enim armis accingebantur, ipsorum pedibus aptabantur. Joannes Monachus Majoris Monast. de Gaufridi Ducis Normanniæ Militia agens: *Calcaribus aureis pedes ejus astricti sunt.* Hist. Caroli VI. de Ludovici II. Regis Siciliæ & Caroli fratris Militiis: *Eos accingit baltheo militari, & per Dominum de Chauvigniaco Calcaribus deauratis jussit Rex Carolus insigniri. Cavaliere à Spron d'oro*, apud Joan. Villaneum lib. 8°. cap. 13. lib. 10. cap. 1. *Eques Auratus*, Scriptoribus recentioribus. Raimundus Montanerius in Hist. Aragon. cap. 240. *Lo Compte bataylla arengada ab* 200. *cavallers Francesos, tots ab Esperons d'or, e molt d'altres del pays, ab les gens de peu vench vers la companya.* Huc pertinet, quod olim obtinuit, proverbium, apud Boncompagnum in Arte dictaminis MS. *Plus fulgent Calcaria, quam altaria.* Ita fuisse veterum Francorum calcaria, auctor est Joannes Puricellus in Monumentis Ambrosianæ Mediolanensis Basilicæ p. 71. quo loco tumulum detectum & apertum Bernardi Regis Italiæ, Pipini filii, describit: *Sed & Bernardi pedibus ita calceatis Aurata induerunt Calcaria, ex ære, quod nos vulgo* Rame *nominamus. Figuræ tamen illa erant parum admodum ab hodiernis & nostratibus diversæ: in exterioris cornu extremitate parvum erat & rotundum foramen, è quo superne fibula, inferne autem ansula eodem ex ære pendebant. Ansulæ confixta claviculo erat corrigia è corio, rubri pariter coloris, quæ de sub pede per alterum inferioris cornu foramen modice longum deducta, & illi fibulæ inserta, Calcar pedi astringebat. Rotula vero & Calcaris dorso modice prominens senis & perbrevibus circum radiis acuminata vergit deorsum.* Vide Notas nostras ad Stabilim. S. Ludovici lib. 1. cap. 118.

Calcaria Argentea, Scutiferorum erant. Regestum Homagiorum Nobilium Aquitaniæ an. 1273. ex Camera Comput. Paris. *Et si aliquis eorum non esset, Miles, debet servire domino regi cum caligis albis de scarleto, & Calcaribus Argentatis.* Chron. Franc. ex Bibl. Memmiana: *Nous avons trouvé la bataille contre le plus vaillant escuier, qui oncques en son temps chaussa Esperons Blancs.*

Calcaria Amputari solebant Militibus, cum degradabantur. Thomas Walsingham. de Andrea *de Harcley*, Comite Carlilensi, exauctorato, & propter læsæ Majestatis crimen suspenso: *Nempe primo degradatus est, Amputatis securi ad talos suos Calcaribus, & sic vicissim discinctus est baltheo militari.* Le Roman *de Garin* MS.

> *Li Esperons li soit Copé parmi*
> *Prés del talon au branc acier forbi.*

Statuta pro Militibus Balneaticis: *Si vous faites chose contre l'ordre de chevalerie, (que Dieu ne veuille) je Couperay vos Esperons de dessus vos talons.* In Stabilimentis S. Ludovici lib. 1. cap. 128. dicicitur de ignobili, qui militari cingulo donari se passus esset, quod *le porroit prendre li Rois, ou li Bers, en qui chastellerie ce seroit, & Trencher ses Esperons seur un fumier.*

Calcaratus, Calcaribus pedes indutus, apud Matth. Paris an. 1247. pag. 484.

2. CALCAR, Prora *galeæ*, quæ lignum præfixum habet, quo rates hostium transfiguntur percussæ. Vulgo illud *Calcar* dicitur, ait Anonymus auctor Hist. Hierosol. pag. 1167. nostris *Esperon.*

CALCARE Lectum Alterius, in Lege Bajwar. tit. 7. cap. 1. §. 3. Conjugium alterius violare: *Lectulum herilem ascendere*, in lib. 3. C. Theod. de Lib. causa. Speculum Saxon. lib. 3. art. 45. §. 6. *Uxor, cum mariti lectum ascenderit, &c.* Vide *Calcare.*

¶ Calcare Litem, Eam finire. Clotharii III. Præceptum pro Monasterio S. Dionysii to. 1. Annal. Benedict. pag. 693. col. 2. *Quod & in præsenti judicia nostra utrasque partis pro Calcanda lite vise fuerunt accepisse; sed dum in ipsa causatione intenderent, &c.*

Calcare Equam, Equus dicitur, seu admissarius, quando eam init: nostris *Couvrir.* In Curia Generali Cataloniæ, acta Cervariæ sub Petro III. Rege Arag. an. 1359. MS. statuitur: *Equam, quam ille, cujus fuerit, Calcari fecerit per equum aut ronssinum, non posse pro debito, vel alia causa, pignorari, seu recipi.*

¶ Calcare Solum, in Lege Salic. tit. 40. pag. 74. edit. Eccardi: *Qui vero per vestigium sequitur, quod se agnoscere dicit, illo alio reclamante non offerre per tertiam manum voluerit, nec solum secundum legem Calcaverit.* Ubi doctiss. editor censet legendum esse, solem collocaverit, i. e. diem constituerit.

CALCARIA, Calcarienses. Vide *Calx.*

¶ CALCARIUM. Vide *Calciarium.*

CALCATA, *Atramentum citrinum*, Joanni de Garlandia in Synonymis Chymicis. [Vide *Calcea.*]

CALCATORIUM, *Torcular.* Ita Gloss. Lat. MS. Reg. Addit Ugutio: *Quia uvæ vel oleum Calcentur, vel extortæ exprimantur.* [Greg. M. lib. 1. Dialog. *Tunc vir Dei vineam ingressus racemos collegit, ad Calcatorium detulit, &c.* Thomasius in Dictionario suo Lat. Anglico Calcatorium exponit, *a limekillor pit, also the place, were they stampe grapes*, id est, Calcaria fornax, aut fovea, & locus ubi calcant uvas. Amalthea: *Calcatorium, semita in cella vinaria inter duos lacus. Item, locus ubi calx coquitur, & ubi uvæ calcantur.* Vide quæ ex Palladio laudantur in voce *Calcea.*]

¶ CALCATUM, f. Agger. Recognitiones de Vouta Vivariensis Diœcesis in Archivo Principis *de Rohan* num. 18. cap. 41. fol. 49. *Item, plus pro medietate quorumdam Calcatorum terre scitorum in dicto manso de Riparia confront. cum molendino prædicto & cum aqua Gluvie.* Vide *Calcea.*

¶ CALCATURÆ Jus, Illud quod domino competit, cum ejus subditi tenentur uvas suas premere in illius *Calcatorio* seu torculari. Nova Gall. Christ. tom. 3. col. 1222. ex Instrumento anni 1321. *Ecclesiæ suæ jura quartonis & Calcaturæ loci de Gatteriis comparavit ab Isnardo de Cornilham anno* 1321. Statuta Eccles. Glandatensis MSS. an. 1327. *Præpositus... habet jurisdictionem in hominibus brevis præpositura & ab ipsis servitium recipit, & alias schabudias & alia jura in eis & in eorum bonis... habet in frenagiis* (furnagiis) *mauturis, Calcaturis, bannis, & cæteris aliis, prout est assuetum.*

CALCEA, Calceia, Calceata, Calceatum, Via strata, nostris *Chaucée. Itinerarius agger*, Marcellino lib. 19. *Agger* nude, Sidonio Carm. 24. & lib. 1. Epist. 5. [Occurrit pro via strata in Tabulariis Monasteriorum Tironensis & S. Florentii. *Calcea stagni* in nova Gall. Christ. to. 2. Instrum. col. 421.]

Calceia, in veteri Aresto mox laudando & in veteribus Chartis apud Doubletum in Hist. Sandion. pag. 107. in Probat. Hist. Monmorenciac. pag. 409. in Hist. S. Mariæ Suession. pag. 433. [in nova Gall. Christ. to. 2. Instrum. col. 71.] &c.

Calceata, in Epist. S. Ludov. de liberatione sua: *Quia fluvius Thaneos non erat vadabilis, propter profunditatem aquarum & riparum altitudinem, fecimus super eum Calceatam, ut per eum pateret transitus exercitui Christiano.* Adde Vincentium Belvac. lib. 32.

cap. 99. *Via Calciata*, *littus Calciatum*, in Charta Ottonis Comitis Viromanduor. ann. 1045. apud Hemereum. [*Cheminus Calciatus*, apud D. *Brussel* Tract. de Feodis tom. 1. pag. 125. ex Regesto Campaniæ fol. 34.]

¶ CALCATA. Lambertus Ardensis apud Ludewig. to. 8. Reliq. MSS. pag. 603. *Juxta Calcatam quæ duxit apud Nivennam.*

ALCETUM. Ingulfus: *De lignis & sabulo Calcetum solidum viatoribus fieri fecit.* Occurrit præterea apud Will. Thorn. an. 1285.

CALCETA, in Monastico Angl. tom. 1. pag. 924. to. 2. pag. 980. tom. 3. pag. 263. 265. & in Fleta lib. 1. cap. 20. §. 41.

CALCEDA, in Chronico Andrensi pag. 408.

¶ CALCEDIA, in Instrumento anni 1085. Tabularii S. Florentii.

¶ CALCEDONIA. Charta Radulphi Viromand. Comitis ann. 1163. in Tabulario Compendiensi: *In possessionem molendini associavit, ut idem Albericus suo sumptu stagnum, Calcedoniam & molendinum exstrueret... molendinum, vivarium atque Calcedoniam in commune debent reparare.* Ibidem iterum atque iterum recurrit.

¶ CALCERIA, apud Marten. tom. 3. Anecdot. col. 456. *Stratam publicam de Cameraco ad Atrebatum... fecit, quæ Calceria Brunechildis nominatur.*

¶ CALCHIA. Tabularium Calense pag. 162. *Tenemus & possidemus... ortos cum fossatis, Calchias, medietatem prati, &c.*

¶ CALCIATA, apud eumdem Marten. to. 1. Anecdot. col. 648. *Calciata & strata regia, quæ tendit ad villam de Sotavilla.* Hist. Dalph. to. 1. p. 97. in Instrum. ann. 1309. *Stagnum quod nihil valet... nam Calciata rupta fuit, jam diu est... & habet ibi subtus Calciatam stagni unum salicetum.* Occurrit iterum in Chartulario B. M. de Bono Nuntio Aurelianensi, &c.

¶ CALCIATUS, Calcea seu aggere munitus. Index redituum Monasterii Corbeiens. è Codice MS. ejusdem: *In omnibus aquis nostris & marescis & eorum forisfactis nihil habet, nisi si maresci Calciati fuerint; medietas vicecomitatus nostra est, & altera Balduini de Dours.*

Vocis etymon varie affertur. Spelmannus à *calceando* dictas *Calceias* putat, quod quasi *calceo* muniantur contra injuriam plaustrorum & itinerantium. Somnerus à *calce* deducit, quia ejusmodi viæ calce, quam Galli *Chaux* dicunt, lapidibus muniuntur. Bergerus lib. 3. de Viis Rom. cap. 54. dictas censet à calcibus, seu pedum plantis, quibus teruntur; ut *calles*, à callo pecudum vocati, ut ait Isidorus. Quo spectant illa Dudonis de Actis Normann. lib. 3. pag. 144. *Pervia, viæque, & semitæ ignorantur, quia à nemine calcibus atteruntur.* Stephanus Paschasius in Disquisit. Francicis lib. 8. cap. 62. corrupte *Chaussée*, pro *Haussée* dictam putat, id est aggere. Alii eodem modo *calceas* appellatas volunt, quo *calcatoria* vocat Palladius lib. 1. de Re rust. cap. 18. Ita enim in cellis vinariis semitas quasdam vocat editiores inter duos lacus: in *basilicis* enim illis *vinariis ut Calcatoria altiore loco constructa sint*, præcipit: *ad quæ inter lacus, quæ ad excipienda vina hinc inde depressi sunt, gradibus tribus aut quatuor ascendatur.* Mox addit: *Quod si cupis, locum suum deputabimus. Is Lacus ad Calcatorii similitudinem podiis brevibus & testaceo pavimento solidetur.* Ubi non desunt, qui *calcatoria* hoc loco appellari censent à *calcando*, id est, eundo, vel ab opere calcato, seu loricato, quo conficiebantur. Quo referri possunt ista Sidonii lib. 1. Ep. 5. *Ad usque aggerem Calcabili silice crustatum.* Ita *Calcabilem silicem* dixit auctor libri de Constructione Ambasiæ n. 2. Vide Turneb. lib. 11. Adversf. cap. 5.

CALCAGIUM, Tributum, quod pro calcetis reficiendis à prætereuntibus exigitur: *Droit de chaucée*, nostris: *Cauciage*, in Consuet. Hannoniensi c. 106. [*Calciage*, in Charta anni 1213. apud Miræum tom. 1. pag. 736. col. 1.] *Calceia*, in Charta Petri Episcopi Atrebatensis ann. 1194. apud Sammarthanos: *Sibi tamen retinuit... altam justitiam, portam, & Calceiam in porta, &c.* Id est, tributum, quod ad urbis portam pro *calceia* exigitur. Regestum Peagiorum Parisiens. *Chaussée est une coustume, assise & establie anciennement sur chars, sur charettes, sur sommes chargées, auquel li chausseurs prennent leurs Chaussées, à l'un plus, à l'autre moins, lesquelles Chaustées prinses & demandées.... par la raison de faire appareiller les Chaussées, les pons, & les passages dedans la Banlieuë de Paris.* Charta Radulfi D. Codiciaci ann. 1187. *Dedi medietatem Calcagii mei de Crecy, tali conditione, quod de karro ferrato unum denarium accipiet talis monetæ, qualis per guionagia non accipietur.* Arestum Curiæ Paris. an. 1308. apud Loisell. in Bellovaco: *Dicentes se esse in saisina capiendi & levandi pecuniam, quæ levari consuevit apud Belvacum pro calceis faciendis, ac convertendi eandem... in Calceis dictæ villæ reparandis.*

CALCEATA, Eadem notione. Charta Stephani Episc. Noviom. ann. 1129. in Tabul. Lehunensi: *Ab omni consuetudine, quæ à transeuntibus per eumdem pontem exigitur, præter Calceatam absolvit.* Charta 117. in Tabular. S. Bertini ann. 1327. *Disoient, que il avoient & devoient avoir & queillir Cauchiage en leur ville & Seigneurie d'Arques.*

CALCEAMENTA DEFERRE, PRÆBERE. Gregorius Turon. de Vitis Patr. c. 16. *Qui dum esset juvenili ætate florens, à parentibus sponsali vinculo obligatur, cumque, ut ætati huic convenit, amori se puellari præstaret affabilem, & cum poculis frequentibus etiam Calciamenta deferret, contigit, ut &c.* Idem cap. 20. *Denique dato sponsæ annulo porrigit osculum, præbet Calciamentum, celebrat sponsalium diem festum.* Alludit forte ad id, quod legitur in libro Ruth cap. 4. v. 8. *Hic autem erat mos antiquitus in Israël inter propinquos, ut si quando alter alteri suo juri cedebat, ut esset firma concessio, solvebat homo Calceamentum suum & Dabat propinquo suo: hoc erat testimonium Cessionis in Israël.* Sed & nescio, an huc spectent, quæ habet Chronicon Regum Manniæ, de Olao Magno Rege Norwagiæ: *Murecardo Regi Hiberniæ misit Calciamenta sua, præcipiens ei, ut ea super humeros suos in die Natalis Domini per medium domus suæ portaret, in conspectu nuntiorum ejus, ut inde intelligeret, se subjectum esse Magno Regi.* Ita forte apud Gregorium Turonensem sponsus sponsæ calceamenta deferebat & præbebat, in obsequii symbolum.

CALCEAMENTA *secundum Romanum usum* habere jubentur Presbyteri in Capitulari 3. ann. 789. cap. 8. Eginhardus in Vita Caroli M. de eodem Principe: *Longa tunica & chlamyde accinctus, Calceis quoque Romano more formatis induebatur.* Vide *Armiger, Campagus.*

¶ CALCEAMENTARIUS, Sutor, qui calceos conficit, Gall. *Cordonnier.* Gloss. Græc. Lat. ὑποδηματάριος, *Calceamentarius, Caligarius.*

¶ CALCEARETUS, Calceus. Computum anni 1333. Hist. Dalph. to. 2. p. 277. *Item die penul.*

timo ejuſdem (Auguſti) *liberavit caldam mulieri fatuæ pro Calcearetis ſuis in camera Domini taren.* 1. Vide *Calciarettus.*

¶ 1. CALCEARIUM, Penſio ad emenda calceamenta. Privilegium Ludovici Imperatoris indultum Abbati & Monachis S. Sulpitii Bitur. *Præterea concedimus in veſtiaria & Calcearia fratrum Monachorum, ſicut fuerat olim, omnes feras annuales mercati cum integritate & diſtrictum, &c.* Vide *Calciarium.*

2. CALCEARIUM, Miniſterium aliorum calceos purgandi in Monaſteriis. Vita S. Marinæ: *Et hoc tibi jubeo, ut omnes munditias Monaſterii tu ſolus quotidie facias, & aquam ad neceſſaria purganda portes, & Calcearium omnibus per ſingulos dies tu perſicias.* Ubi *neceſſaria* ſunt latrinæ. [In MS. legitur *Caldarium* vel *Caliclarium*, quod poſſet dici, ſi utravis lectio vera eſſet, munus vel caldam præparandi, vel caliculos eluendi.]

¶ CALCEATA. Vide in *Calcea.*

¶ CALCEATOR, Calceatorius, Sutor, in Actis SS. Aprilis tom. 2. ex Miraculis B. Simonis Eremitæ Auguſt. *Petri Calceatoris de Mutina.*

¶ CALCEDA, Calcedia, Calcedonia, Calceia. Vide *Calcea.*

¶ CALCEOLARIUS, Sutor, in Actis SS. Apr. to. 1. p. 132. & to. 7. Maii pag. 374. Vide *Calzolarius.*

¶ CALCERIA. Vide *Calcea.*

¶ CALCES, *Gallicæ militum.* Gloſſar. Iſid. ad quod Græviu, Excerpta: *Calligæ militum*, pro *Caligæ.* Caligas eſſe militum Romanorum nemo ignorat, ſed eas calces dictas eſſe nemo legit.

¶ CALCETA. Vide *Calcea.*

CALCETENUS. Lambertus in Vita S. Heriberti Arch. Colon. n. 22. *Fugit tanquam Calcetenus proſequatur.* Galli dicerent, *comme ſi on le talonnoit.*

¶ CALCEUS, Tributum in calceis, vel pro calceis ſolvendum. Charta Philippi II. Marchionis Namurc. ann. 1221. apud Miræum tom. 1. p. 300. col. 1. *Ego Philippus Marchio Namurc.... Eccleſiæ S. Albini Namurc. in eleemoſynam perpetuam, affectu benigno contuli omnes Calceos qui mihi debebantur omni anno duobus terminis de ſtallagio Namurcenſi; ſalvis tamen illis qui de jure debentur Scabinis Namurcenſibus, & tribus horoſcopis, duobus portariis caſtri, & duobus præconibus villæ, ſalvis quoque aliis Calceis, ſi qui judicio Scabinorum Namurcenſium alias de jure debeantur. De his quidem Calceis inſtitui, ut omni anno in perpetuum, in die anniverſarii parentum meorum piæ memoriæ, Canonicis S. Albini qui præſentes erunt anniverſario diſtribuantur quindecim ſolidi Valencenenſis monetæ.* Vide *Calciaticum.*

¶ Calcei Fenestrati, in quibus certæ erant inciſuræ, vetantur, utpote qui Monachos dedecebant, in Statutis Capituli general. Ciſterc. an. 1529. apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 1642.

¶ Calcei Incisi *& ſerici aut alterius coloris*, ſimili modo prohibentur Clericis in Concilio Tolet. ann. 1582.

¶ Pedem Unum in Duobus Calceis Habere. Adagium dictum de homine duas vias ingredienti, ut eam inſiſtat, quam cognoverit utiliorem. Angeli Pechinolii Litteræ ad Innocent. VIII. PP. de legatione Hungarica apud Fontaninum ad calcem Antiquit. Hortæ pag. 485. *Puto, Pater Beatiſſime, quod Majeſtas ſua inter ſpem & metum naviget, & Pedem unum in duobus Calceis habere velit, ad effectum ut videat, quid &c.*

CALCHERA, Fornax, in qua uritur calx, in Contract. Datior. Bergom. lib. 2. cap. 27. 29.

¶ CALCHIA. Vide in *Calcea.*

1. CALCIA, Tibiale, crurum tegmen, ita dictum, quod interdum calceis conjungeretur, & una calcearetur & indueretur: noſtris *Chauce*, vel *Chauſſe*; *Calza* Italis. Scio aliter videri viris doctis de vocis etymo. Theodulphus lib. 6. Carm. 18.

Follicat ampla, quibus turgenti Calcia panno,
Velocique pedi vilis ineſt caliga.

Vetus Scheda Thuana: *Calcias filtrinas paria* 1. *Calcias venelanas paria* 1. *&c.* [Mabill. legit *renelenas*, pro *venelanas*, in Actis SS. Bened. ſæc. 3. part. 1. pag. 102.] De caligis follicantibus Monachorum, agunt S. Ferreolus in Regula cap. 3. & S. Hieronymus in Epiſt. ad Euſtoch. de Virginit.

¶ 2. CALCIA, Calx, Gall. *de la Chaux.* Tabular. S. Florentii: *Hac conventione, ut Monachi feciſſent caput ejuſdem Eccleſiæ de Calcia & petra.*

¶ 3. CALCIA, λάξ, *Calx.* Supplem. Antiquarii; hoc eſt, Planta pedis, ſeu ea pars plantæ quæ in digitos deſinit.

¶ CALCIAMENTA. Vide *Calceamenta.*

¶ CALCIAMENTAGIUM, Tributum à prætereuntibus ſolvendum pro *calcetis* reficiendis, apud Lobinell. tom. 2. Hiſt. Britann. pag. 16[illegible]. *Item conceſſit idem Bernardus S. Gildaſio medietatem cotagii, & medietatem Calceamentagii, &c.* Vide *Calcagium*, in *Calcea.*

¶ CALCIAMENTARIUS. Vide *Caligarius* in *Caliga.*

1. CALCIARE, Calceus. Epiſtola Theodoſii Patriarchæ Hieroſol. in VIII. Synodo CP. act. 1. ex verſione Anaſtaſii Biblioth. *Poderem & ſuperhumerale cum mitra, Pontificalem ſtolam S. Jacobi Apoſtoli,... & ſanctum Calciare... tranſmiſi, &c.*

¶ 2. CALCIARE, pro *Calceare*, apud Mart. Anecdot. tom. 3. col. 1943. in Vita S. Philippi Archiep. Bituric. *Facta adeo inſenſata per quatuor annos, quod neminem nec matrem cognoſcebat, nec ſe induere nec Calciare ſciebat.*

¶ 3. CALCIARE, Calcare, calcibus impetere. Acta SS. Martii tom. 2. pag. 166. de S. Franciſca Romana: *Alter vero dæmon aſcendebat ſuper eam, dum ſic raptaretur, & cum pedibus uncis eam Calciabat.* Concilium incerti loci apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 158. *Ad horas B. Mariæ... cantentur in Eccleſia cum nota & devotione, non inſurgendo & Calciando*, hoc eſt pedibus ſtando.

¶ 4. CALCIARE, Aggerem ſeu viam ſtratam facere. Vide *Calceata* in *Calcea.*

¶ CALCIARETTUS, Calceus. Hiſt. Dalphin. to. 2. pag. 278. *Pro paro uno Calciarettorum pro nutrice filii Domini, gran.* xv. Vide *Calcearetus* & *Calziarettus.*

CALCIARIUM, Certa pecuniæ penſio, quæ in calceos emendos erogabatur. Gregorius M. lib. 4. Epiſt. 37. *Volo autem, ut... offeras ad Calciarium puerorum ſolidos* 40. *& tritici modios* 400. Id eſt, ut quidam interpretantur, pro calceis. Sane ita vocem hanc uſurpant Sueton. in Veſpaſ. cap. 8. & JC. in leg. 8. D. de Tranſact. leg. 21. de Alim. leg. vetus Interpres Juvenal. Sat. 9. v. 67. Regula Magiſtri cap. 16. &c. Sed neſcio, an generatim hoc loco Gregorii, *Calciarium* non ſumatur pro quovis munere, ſeu quavis penſione, ut apud Leonem III. PP. Epiſt. 9. *Interrogate quidem fideles veſtros, & omnia vobis nota erunt, eo quod illi, qui vobis eum collaudant, hoc per munera & Calciaria faciunt.* Charta Athanaſii III. Epiſc. Neapolitani: *Et nullum impedimentum nos aut poſteri noſtri eis facere*

præsumamus, *aut aliquod Calciarium*, *aut præmium quærere per nullum modum*, *&c.* Hinc depravata vox *Calzarium* & *Calgarium*, in Diplomate Caroli II. Regis Siciliæ ann. 1303. apud Ughellum in Episcopis Casert. *Præterquam de forfacturis casertæ*, *& Calzariis*, *& transituris*, *&c.* Mox: *de forfacturis in Limatula*, *& Calgariis terrarum*, *&c.* Ibidem: *De Calcariis terrarum.* Charta ann. 1105. apud eumdem Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 1072. *Concedimus etiam*, *ut*, ... *cum rebus & bestiis eorum*, *& suis*, *libere & quiete utatur terris*, *herbis*, *aquis*, *lignis*, *petris*, *sine Calzao & affidatura*, *& omni jure tributario.* Legendum *Calzario.*

CALCIARIUM, CALCEARIUS, Calceus ipse. Joannes Monachus lib. 2. de Vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis: *Quid ergo sentiendum est de Calciariis*, *quæ sunt suo pretio cara*, *& pavimento Ecclesiæ adhærenda*? Statuta Corbeiensis Monast. lib. 1. cap. 3. *Soccos filtrinos duos*, *Calcearios quatuor cum solis novis.* Petrus Venerab. in Statutis Cluniac. cap. 28. *Pluviis & lutosis diebus Monachi Calciarios suos* ... *luto plerumque infectos ad Claustrum revertentes lavabant.* Occurrit præterea in Regulis Monasticis S. Fructuosi cap. 4. & Magistri cap. 19. & 83. & in Vita S. Vulmari Abbatis Silviacensis cap. 3.

CALCIARIUS, *Calcearius*, Sutor. Vetus Interpres Juvenal. Sat. 4. *Calciarii*, *cum festinant*, *& ansas caligarum prætereunt nonnullas.*

¶ CALCIATA, Via strata. Vide *Calcea.*

CALCIATICUM, Præbitio calceamentorum. Chrodegangus in Regula Canonicor. Metensium cap. 29. Edit. Labbei: *Ut illas capas*, *& illos facciles*, (al. *camsiles*) *& illa calceamenta de illos telloneos superius nominatos*, *quod exinde superat*, *& de illo Calciatico*, *quod ille Episcopus annis singulis ad illum Clerum reddere consuevit*, *& de eorum eleemosyna*, *quod ad ipsum Clerum specialiter Deus dederit*, *sint comparata.* [Vide *Calceus.*]

¶ CALCIATURA, Calceamentum, Gall. *Chaussure.* Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 140. *Quinque solidos pro Calciatura sua.* *Madox* Formul. Anglic. pag. 425. *Ad Calciaturam pauperum*, *seu ad calciandos pauperes.* Legitur etiam in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 32. & in Computo anni 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. pag. LVI. ad calcem.

¶ CALCIATUS. Vide *Calcea.*

¶ CALCIFEX, Sutor, apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. pag. 126. ex Laurentii Byzinii diario belli Hussitici: *Item Sutores vel Calcifices*, *&c.* Legitur iterum in Onomastico ad calcem tomi 3. Actorum SS. Junii.

CALCIFURNIUM. Vide *Calx.*

¶ CALCINA, Vox Italica, Calx, Gall. *de la Chaux.* Occurrit apud Ogerium Panem lib. 4. Annal. Genuens. ad ann. 1215. & Anonynum in Memoriali Potestatum Regiens. ad ann. 1233.

¶ CALCINATORIUM VAS, Ubi, ni fallor, metalla in calcem rediguntur. Vide locum in *Biscota.*

¶ CALCINATUM *Majus*, *quod arte dulce factum est*, *ut sal*, *Calcinatum Minus*, *quod natura*, *ut saccharum*, in Amalthea. Sunt voces Spagyricæ, pro quibus Rochus *le Baillif* habet *Calcinamentum.*

¶ CALCINEUS, Ex calce, vel lateritius, ut vertit Bollandi Continuator, in Actis SS. April. to. 3. p. 480. de S. Alpiano: *Vineam muro Calcineo cinxit.*

CALCIO, Femorale lineum interius, nostris *Calçon.* Hariulfus lib. 3. Chr. Centul. cap. 3. *Conchæ 2. sandalia cum Caltionibus 6.* Sed legendum *Calcionibus*: [quos lubentius intelligerem udones laneos, lineosve, Gall. *Chaussons*, quam feminalia. Instrum. anni 1217. tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 98. *Sub annuo censu sibi persolvendo per unos videlicet Calciones* ... *quotiens nova Abbatissa à Capitulo constituetur*, *mihi & hæredi meo duo paria Calcionum pro relevatione dicti mansi solvere tenebuntur.* Charta Agnetis Abbatissæ Strumensis in Artesia ann. 1225. *Sexaginta sol. ad botas hiemales & sotulares æstivales*: .. *& ad Calciones septem libras.*]

CALCIOCALIGA, Calceus in caligæ formam factus. Occurrit in notis Tyronis.

¶ CALCIRE, Vocare. Vide in *Calare* 1.

¶ CALCITIO mendose, pro *Calcitro*, *onis*, in Glossis Isid. *Qui ferit Calcibus*, *Calcitro* legitur hoc sensu apud Plautum & Nonium.

¶ CALCITIS, *Gemma aërei coloris*, in Glossis Sangerman. MSS. num. 501.

¶ CALCLUS, pro *Calculus*, Lapis. Abbo de Obsidione Lutetiæ apud Chesnium Hist. Norman. pag. 44. col. 2.

> *Cæditur allofilo de portatoribus unus*
> *Nomine Gozbertus*, *Calclo percussor in umbras*
> *Tartareas fugit moriens*, *&c.*

¶ CALCULARE, Calculos subducere, computare, Gall. *Calculer*, *Compter*, non legitur quidem apud melioris notæ Scriptores, sed tam frequenter occurrit apud alios, ut loca pigeat exscribere. Vide, si vis, Sidonium l. 9. Epist. 7. Prudentium in Hymno S. Laurentii v. 131. Acta SS. Aprilis tom. 2. pag. 47. & Junii tom. 3. pag. LIII. Muratorium Scriptor. Ital. tom. 3. pag. 320. col. 1. D. &c.

CALCULATIO, in Jure Hungarico, Testium Inquisitionis examen: Hungaris: *Azfeleletne forgatasa.* [Apud alios sumitur pro ipsa actione calculandi.]

CALCULATOR. Vide *Abecedarius*, & *Compotista*; [post *Compotus.* Vox *Calculator* omitti potuisset; habetur enim apud Martialem 10. Epigr. 62.

> *Nec Calculator*, *nec notarius velox.*]

¶ CALCULCARE, pro *Calculare*, apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. pag. 947. *Verum etiam cum de hospitio carnis exeundum erit*, *actus nostros Calculcantes vitæ occupatione studii bene actæ*, *voluptuosa memoria perfruemur.*

¶ CALCULO, *Magister ludi*, Isidoro in Glossis, hoc est, qui docet arithmeticam. S. Aug. lib. 2. de Ordine cap. 12. *Ergo utilitas numerandi magna necessitate animadversa est*, *quibus duabus repertis*, *nata librariorum & Calculonum professio*, *&c.* Laurentio in Amalthea, *Calculones*, *Cauculones*, sunt *Grammatistæ prima elementa docentes.* Ulpiano lib. 1. de Extraord. Cognit. §. 6. dicuntur *Calculatores.* Vide *Calculator.*

¶ CALCULOSITAS, λιθίασις, *Morbus calcularis.* Supplem. Antiquarii.

CALCULOSUM, pro *dubium*, apud Ermanricum in Vita S. Soli cap. 7.

¶ CALCULUM, *Ubi mortui feruntur.* Papias MS. Vide *Caltulum.*

¶ CALCULUS, *Minima pars ponderis. Geminis granis lentis appenditur.* Papias MS. Vide *Calcus.*

CALCUM, Calcatio frumenti dum mensuratur. Tabular. Abbatiæ Dalonensis in Lemovicibus fol. 17. ann. 1240. *Dedit* ... *conventui Dalonis unum sextarium avenæ cumulatum cum uno Calco renduales*, *&c.* Ita fol. 46. 125. 126. 127. 128. Rursum fol. 81. *Retento nobis uno modio siliginis*, *& dimidio avenæ censualibus ad mensuram de Pompedors*, *siliginе semel percussa & rasa*, *& avena semel una manu*

Calcata, sed cumulata. Eodem fol. *Retentis tantum sex sextariis siliginis rasis & semel Concussis.* Fol. 82. *Retentis ibidem* 12. *denariis de acaptamento, & pleno dominio, & uno sextario siliginis Calcato & raso.* Denique fol. 91. *Frumenti unam eminam rasam cum una Succussione.*

¶ CALCUS, *Minima pars ponderis, quarta pars oboli est, constans lentis geminis granis. Appellatur autem Calcus, quod sit parvulus sicut & lapis calculus, qui adeo minimus est, ut sine molestia sui calcetur* : Isid. lib. 16. cap. 24. Vide *Calculus.*

CALDACIA, *Calda aqua*, σύγκεραστόν, in Gloss. Gr. Lat. Codex MS. S. Germ. Paris. habet *Caldativa.* Vide *Caldus.*

CALDACINIS, θερμοσποδιά, in Gloss. Græc. Lat. [id est, Cinis calidus.]

¶ CALDÆI, Vide *Chaldæi.*

¶ CALDARA, Vox Italica, Hisp. *Caldera*, Gall. *Chaudiere*, Idem quod *Caldaria.* Occurrit in Epistola Innocentii III. PP. tom. 3. Conciliorum Hispan. pag. 456. pro quo Cangius infra legit *Caldaria.*

CALDARARIA. Vide *Calderaria*, in *Caldaria.*

CALDARARIUS, ex Ital. *Caldaraio*; nostris, *Chaudronnier*, Ærarius faber. Anonymus de Rebus gestis Friderici II. Imp. pag. 687. de Manfredo: *Et dum vix credere posset narrationem rumoris ejusmodi, qui ex continua sollicitudine nuntii, vel Caldararii malleus, qui ictum ad cudendum socii non expectat, denuo statim perstrepebat auditum, &c.* [Hist. Dalphin. to. 2. pag. 277. *Primo solvit Andreæ juveni Caldarario pro certis vasis hereis factis ad opus pauperum unc.* II. *taren.* XII.]

¶ CALDERARIUS, Eadem significatione, Ital. etiam *Calderaro*, Hisp. *Calderero.* Vita S. Francæ Abb. tom. 3. SS. Aprilis pag. 393. *Polzagallo Calderario Placentiæ, facienti casam unam pro fundenda manibus aqua* &c.

CALDARIA, CALDARIUM, Aënum, vas majus ex ære *caldario* seu fusili confectum, in quo aqua igni admovetur; nostris *Chaudiere*, Italis *Caldaia*, [*Caldaio* & *Caldara*, Hisp. *Caldera.*] Anastasius in S. Hadriano PP. pag. III. *Caldaria plena de pulmento erogentur omni die per manus unius fidelissimi Paracellarii eisdem pauperibus, &c.* Robertus Monach. lib. 9. Hist. Hierosf. *Lebetes, & Caldariæ, cacabi, &c.* [S. Willelmus lib. I. Constit. Hirsaug. cap. 98. *Cuppa cum oleribus, quando sunt in Caldarium mittenda.* Cogitosus in Vita sanctæ Brigidæ, apud Canisium tom. 5. pag. 628. *Nam cum illa aliquando in Caldario lardum advenientibus hospitibus coxerat.* Sed Vitruvius utitur voce *Caldarium.*] *Caldaria lignea*, apud Greg. Turon. de Glor. Confess. cap. 98. *Ferrum Caldariarum*, apud Innocent. III. lib. 13. Epist. 61. [Jos. *de Aguirre* legit *Caldararum*, ut paulo ante observabamus.]

¶ CALDERIA, in Indice utensilium de Ruminiaco ex Chartulario Compendiensi: *Una Calderia, & unum rotherium &c.* Rolandinus Patavin. de factis in Marchia Tarvisina lib. 7. cap. 7. *Post captionem ipsius inventa est intrinsecus in quodam angulo domus ejus Calderia quædam super terra posita, venetialibus plena, quæ capax erat, ut dictum fuit, duorum stariorum & ultra.*

CALDERIÆ ad coquendum salem, *quæ alio nomine Bagernæ vocantur*, in Charta an. 1037. apud Duchesnium in Probat. Hist. Vergiac. p. 77. in Testamento Bernonis Abbatis in Bibl. Clun. p. 10. in Chron. Hugonis Flaviniac. p. 270. &c. [Has caldarias olim ferreas fuisse nos docet Præceptum Radulfi regis Burgund. an. 1029. apud Marten. Anecdot. to. I. p. 147. *Quatuor Ferreas Caldarias situsque earum in salinis.*]

¶ CALDARIA, Eadem notione. Epistola Hugonis Abb. Cluniac. ad Imperatorem an. 1152. Spicil. Acher. tom. 2. pag. 400. *Rogamus autem obnixe, ut ipsum prioratum & possessiones ejus & Caldariam . . . restitui faciatis.*

CALDARIIS DECOQUERE, Supplicii genus. Lucas Tudensis in Chr. p. 110. *Latrones suspendebat, alios igne cremabat, alios Caldariis Decoquebat, alios vivos comburebat.* Heremannus lib. de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 22. de quodam Milite, qui vaccam pauperculæ feminæ abstulerat: *Protinus vero* (Comes Flandriæ) *vas æneum maximum, quod vulgus lebetem seu Caldariam vocat, publice in foro, videntibus cunctis in sublime appendi, & aqua impleri præcepit, igneque magno supposito, dum nimis ferveret aqua, Militem illum cum omnibus indumentis suis, etiam gladio accinctum, in Caldariam projici fecit, sicque eum in aqua fervente necavit.* Joannes à Leidis lib. 31. Chr. Belg. cap. 43. de quodam falso Episcopo: *Qui judicans, ipsum esse reum mortis, condemnavit mediante sententia scabinorum, Bulliendum esse in ferventi aqua.* Le Roman *de Pavise la Duchesse* MS.

Ja ne iert si aus hom, si je l'ai en baillie,
Qu'il ne soit ars au feu, ou en Chaudeire bolie.

Philippus *Mouskes* de Caroli Comitis Flandriæ interfectoribus:

Mais puis furent cil enroet,
Boulit, pendut, & trainet.

Hæc porro pœnæ ac supplicii species potissimum decreta in falsarios & monetarum adulteratores. Chronicon Colmariense I. part. an. 1279. *Falsarius monetæ coctus in Caldario Columbariæ.* Et ann. seq. *In Sultz prope Rebeacum Decoctus fuit monetarius, &c.* Joannes Butilerius lib. I. cap. 39. *Ceulx, qui s'enhardissent de faire fausse monnoie, & contrefaire la monnoie du Prince, ou ses quins, sans son autorité, & que de ce ils n'aient lettres, sachez, qu'ils encourent en peine capitale, si comme d'estre Bouilli, &c.* Adde veterem Consuetud. Turonensem tit. ult. art. I.

CALDARIA JUDICIARIA. Vide *Aquæ Judicium*, in *Aqua.*

CALDARIUM. Matth. Silvaticus: *Calda, i. Calida. Inde Caldarium, quando simpliciter ponitur, pro calida aqua intelligitur.*

CALDERARIA, vel CALDARARIA, Locus, ubi conficiuntur vel asservantur caldariæ, Officina æraria, Hispan. *Caldereria lugar.* Occurrit apud Innoc. III. lib. 13. Ep. 55.

CALDEAR, Idem quod *Caldaria.* Specul. Saxon. lib. I. art. 24. *Caldear, seu patellam pro coquenda cerevisia.*

¶ CALDARIUS, Gloss. Lat. Gr. Caldarius, θερμοδότης, Qui præbet calidam.

¶ CALDELLUS. Vide in *Caldus.*

¶ CALDERARIA, CALDERIA. Vide in *Caldaria.*

¶ CALDERARIUS. Vide *Caldararius.*

¶ CALDEUS. Vide *Chaldæi.*

CALDICER. Fragm. Petronii: *Titus noster magnum animum habet, & est Caldicer ebrius.* Vide *Caldus.*

CALDICUM, *Foris deambulatorium, quod & Peribulum dicitur.* Gloss. Isid. Ugutio & Papias. [Salmasius ad Spartianum pro *Caldicum* restituit *Chalcidicum*, Græcis ὑπερῷον, mænianum Latinis, Gallis & Italis, *Balcon* : id dicitur Foris deambulatorium, quod in illo deambulantes foris con-

fpiciantur. Vide Reinefium Var. Lect. 3. 5. Sic fere Grævius ad Gloffarium Ifidori. Excerpta Pithœana pro *Caldicum* habent *Canadium*.]

¶ CALDUNA, Species ferculi. Cod. MS. Confuetud. Eccl. Colon. in Bibl. Cathedralis Atrebat. *De novem ovibus fiunt fercula quæ vocantur Calduna.*

CALDUS, Genus vafis, aut poculi. Regula Magiftri cap. 25. *Antequam ultimum feræ Caldum bibant.* Ibidem: *Sic ultimum Caldum accipientes furgant.* Cap. 27. *Poft primos meros æftivo tempore ad refectionem tam Sextæ, quam Nonæ Caldi omnibus quaterni fufficiant.* Habetur item cap. 30. & 53. Efficta ne vox à *Cadus*, incertum: eft enim *Cadus*, Latinis vafis genus, apud Columellam, Martialem, &c. An vero à *Calda* vel *Calidus*, quod in eo potus calidus hauriretur. Gloff. Lat. Græc. *Calda* θερμόν. Sed &, ut auctor eft Varro lib. 4. de lingua Lat. *Calix, à caldo dictus, quod in eo calida puls apponeretur, aut calidum eo biberent.* Calda vero in conviviis veteres ufos teftantur paffim Scriptores, etfi id in dubium revocet Hieron. Mercurialis l. 1. Var. lect. c. 8. Atque in his Plautus in Milite Gloriofo, Suetonius in Tiberio c. 42. Victor in eod. Tiberio, Martialis lib. 1. Epigr. 12. lib. 8. Epigr. 67. l. 12. Epigr. 61. l. 14. Ep. 105. Ariftænetus l. 1. Epift. 3. p. 18. Eunapius in Proærefio pag. 157. & alii, quos laudant Lipfius lib. 1. Elect. cap. 4. Gretzerus lib. de Vino myrrato cap. 18. &c. Locum vero, ubi calda vendebatur, *Thermopolium* vocat idem Plautus in Pfeudolo, & in Rudente: quo fpectat illud Dionis, fcribentis, Claudium vetuiffe carnes ac θερμὸν ὕδωρ vendi in foro. Vide Vincentium Brutium lib. *de Calido, frigido, ac temperato antiquorum potu, & quomodo calido in deliciis uterentur*, editum Romæ an. 1653. & Guillelm. Stuckium lib. 3. Antiquitat. convival. cap. 6.

Caldellus, diminutivum à *Caldus*. Regula fancti Cæfarii: *Biberes ad refectionem, id eft, in æftate, merum, & tres Caldellos, ad prandium tres tantum.* Ejufdem Regula ad Virgines cap. 16. *Ad prandium in æftate binos Caldellos, ad refectionem ternos Caldellos accipient.* Regula S. Aureliani ad virg. cap. 40. *Ad refectionem in æftate menfe Julio & Augufto Caldellos tres.*

CALEBRA. Gloff. Lat. Græc. *Calebra*, βουλὴ βασιλική, [id eft, Confilium, curia, vel fententia Regis feu Imperatoris.]

¶ CALECIA, pro *Calcea* vel *Calceia*, Agger, moles, Gall. *Chauffée*. Chartular. Ecclefiæ B. M. de Bono Nuntio Aurelian. *Quadraginta folidos ab eo qui molendinum feu Caleciam haberet, requiret.* Conventio anni 1230. apud Marten. tom. 1. Ampliff. Collect. col. 1245. *Fient expenfæ ad confervationem dictarum terrarum & nemorum & caftrorum, & ad reparationem domorum, molendinorum, furnorum, granchiarum & Caleciarum, vivariorum & ballivorum.* Vide *Calcea*.

1. CALEFACTORIUM, inter minifteria facra in Inventario Ecclef. Eboracenfis in Monaftico Anglic. tom. 3. pag. 173. *Item unum Calefactorium argenti deauratum, cum nodis curiofis infculptis, ponderis unius unciæ. Item unum Califactorium de cupro deaurato cum nodis infculptis, ponderans 10. uncias.*

2. CALEFACTORIUM, Locus, ubi Monachi calefiunt, Gall. *Chauffoir, Poefle*, de quo liber Ufuum Ord. Ciftercienfis cap. 4. 15. 55. 73. Tabularium Vindocinenfe Ch. 268. ann. 1078. *Qui, cùm corpus epulis refeciffet, juffit lectum parari fibi, ut paululum fecrete quiefceret: cui mox in Calefactorio parari juffimus.* Chronicon Trudonenfe lib. 10. *Duæ domus pauperum, altera æftivalis ad habitandum, altera hiemale Calefactorium ad reficiendum.* [Guidonis Difciplina Farfenfis lib. 11. cap. 1. *Calefactorium* XXV. *pedes latitudinis, eademque menfura longitudinis.* Marten. to. 4. Anecdot. col. 1224. ex antiquis Confuetud. Canonicorum Regul. S. Jacobi de Monteforti: *Calefactoria poffunt ingredi... ad fotulares ungendos, ad fe minuendum, ad calefaciendum.*]

¶ 3. CALEFACTORIUM, Certum balnei genus, quo herbæ in aqua coquebantur. Guidonis Difciplina Farfenfis lib. 11. cap. 42. *Famuli ipfius folia præparent, tamen in uno angulo cum magna cautela, & quando Calefactoria facturi funt, famuli cellararii præparata folia habeant.*

CALEFACTUM, [Idem quod *Calefagium*] in Chronico S. Launomari de Magenciaco num. 14. *In filva fua ampliffima, quæ vocatur Borno, unde femper habeatur Calefactum.*

CALEFAGIUM, Jus annuæ lignationis, quod quis habet in filva, ad familiæ fuæ ufum, Gallis, *Chauffage.* Charta Ricardi Regis Angliæ: *Confirmamus pafnagium fuum, & herbagium, & Calefagium in forefta noftra de Goffet.* Vide Sammarthan. in Abbat. Fontanell. pag. 441. & Probat. Hiftor. Blefenfis pag. 7. [Occurrit præterea in Statutis Monafterii S. Claudii ann. 1448. pag. 79. lin. ult. in Hift. Domus Harcuriæ to. 4. pag. 1359. & in Charta anni 1202. Alani Comitis, ex Archivo Abbatiæ Belli portus.]

¶ Calfagium, Eadem notione. Charta Guillelmi de Guirchia in Archivo Caftri Brientii: *Dedi Canonicis B. M. de Guirchia Calfagium in forefta de Guirchia.* Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 17. *Sufficientiam nemoris ad Calfagium Monachorum.* Occurrit iterum in Charta 44. Pancartæ titulorum Monafterii S. Stephani de Vallibus apud Xantones & in Anecdot. Marten. tom. 1. col. 627. in Charta Theobaldi Blefenfis Comitis apud Mabill. in Actis SS. Benedict. fæc. 4. pag. 249. &c.

CALEFATARE. Vide *Calafatare*.

CALEFICARE, pro *Calefacere*, apud Eckeardum juniorem de Cafib. S. Galli cap. 10. pag. 81.

¶ CALEFIERI, pro *Calefacere*. Pafchafius Radbertus in Vita Walæ Abb. inter Acta SS. Benedict. fec. 4. pag. 1. pag. 472. *Hinc ergo claruit, fi quando vice fua hiemalem fratrum Calefiebat domum.* Ibid. *Nullum igitur, quem non fuis Calefieret fomentis, tepentem reliquit.*

¶ CALEMAUCUS, apud Grævium in notis ad Gloffar. Ifid. in voce *Galeros*, Genus pilei. Vide *Camelaucum*.

¶ CALENDÆ, Calendi. Vide *Kalendæ*.

CALENDARE. Chronicon Andrenfe: *Terram, quam Calendaverat dimifit.* Sed legendum *calengaverat*, id eft vindicarat, calumniaverat, ex Gallico *Calenger*.

¶ CALENDARIUM. Vide *Kalendarium*.

¶ CALENDARIUS Panis. Vide in *Panis*.

¶ CALENGARE. Vide *Calendare*, & *Callengia*.

¶ CALENGEIUM, Calengia. Vide *Callengia*.

¶ CALEON, *Quafi humilis leo.* Gloff. San-German. MS. n. 501.

¶ CALEPTRA, *Mitra tegens caput*, Joanni de Janua. Vide *Capedulum*. Ugutio: *Caleptra proprie dicitur cuphia equi.* Vide *Caleftra*.

CALERARE, *Properare, vel ligna portare, à calon lignum*, Joanni de Janua.

Calerarius, *Minifter ferens ligna*, eidem.

¶ CALERE, *Desidere, otiari.* Barthii Glossar. ex Lisiardi Hist. Palæst.

¶ CALERIUM, An machinæ quædam ligneæ à Græco Κᾶλον, lignum? Apud Baluz. Miscell. to. 6. pag. 365. *Quæ in balistarum & Caleriorum & machinarum & aliorum armorum, &c.*

¶ CALESTRA, *Genus mitræ.* Gloss. Isid. Festus: *Caliptra, Genus vestimenti quo capita operiebant.* Legendum *Calyptra* à Græco Καλύπτρα, quod idem significat. Vide *Calyptra.*

¶ CALETRA, *Ubi vespæ nutriuntur.* Gloss. Isid. In Excerptis additur, *Celetra*, κελύτρα. Papias: *Caletra, ubi vespæ nascuntur.* De vocis etymo vide Lexicon Martinii.

¶ CALFAGIUM. Vide *Calefagium.*

CALFURNIUM. Vide *Calcifurnium* post *Calx.*

¶ CALGARIUM. Vide *Calciarium.*

CALIA, Coturnix. Glossar. Gr. Lat. Reg. Cod. 85. Ὄρτυξ, *Coturnix, Cadia.* Ὀρτυγομήτρα, *recte*, [Matrix] *coturnicum & caliarum.* Vide *Qualia.*

CALIBA, Chalybs, catena ferrea, ferrum. Historia de exilio S. Martini PP. apud Anastasium Bibl. pag. 95. *Posuerunt in scamno indutum Calibis & catenis.* Ubi Baron. an. 651. num. 16. pro *Calibis*, habet *ferro.* Althelmus de Laude virg. cap. 25.

Ecce repentino pios nodatos arbiter artus
Eripit è Chalybis, mox strixta ligamina rupit.

¶ CALIBOSUS, Ex chalybe, apud Muratorium tom. 8. col. 330. Vide *Tulibosus.*

CALIBURNE, Gladius celeberrimi Arthuri Regis Britann. sic dictus, ut ille Caroli Magni apud Turpinum *Durendal*, pag. 688. Hovedenus & Bromptonus in Ricardo I. *Contra Rex Angliæ* (Ric.) *dedit Regi Tancredo gladium illum optimum, quem Caliburne vocant.* [Spelmannus addit, *quem Britones, &c.* Hincque suspicio est vocem esse Britannicam, vel potius hibridam, à Latino *Chalybs* & Britannico *Houarn* Ferrum.] Vide Galfridum Monemuthensem l. 7. c. 7. & Florilegum an. 520.

¶ CALICA, pro *Caliga.* Anastasius in Epitome Chronici Casin. apud Murator. Scriptor. Ital. tom. 2. pag. 369. col. 1. *Hic Ludovicus Italiam dum ingressus fuisset cum Clothario patre ad Casinense cœnobium possessiones universas ablatas restituit, & parinos nativos & grisos, Calicasque cum guindis & ocreas fratribus concessit.*

¶ CALICELLUS. Vide *Calix* 1.

CALICLARE, CALICLARIUM, Abacus, Delphica, mensa, in qua calices reponuntur. Gloss. Lat. Græc. *Caliclare*, τραπεζόφορον. Gloss. Græc. Lat. *Caliclarium*, ποτηροθήκη. Κυλικεῖον Luciano in Lexiphane, *Poculorum mensa*, Servio. Suidas: Κυλικεῖον, ἡ θήκη τῶν ποτηρίων. [Vide *Calcearium* 2.]

¶ CALICODIMIA, Eadem notione, ut videtur; sed mendose pro *Calicotheca*, si bene conjicit Muratorius to. 2. pag. 179. col. 1. ubi ex Agnelli libro Pontificali: *Tunc pincerna accipiens ex Calicodimia impleta mero, porrexit pontifici.*

¶ CALICULUS. Vide *Calix* 1.

¶ CALIDUM, Potionis dulcis genus. Visio Wetini Monachi Augiensis, apud Mabill. in Actis SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 293.

Interea dulcis fertur mihi normula piscis
Asconis calidi, sequitur vas denique musti,
Optatum & Calidum, large de principe missum.

CALIENDRUM, Operimentum capitis, κόσμιον κεφαλῆς, in Gloss. Lat. Græc. *Birretum: Mitra, vel generaliter, quidquid caput involvit, ut majorem calorem contrahat, & dicitur à Caleo, les.* Ita Joan. de Janua. Papias: *Caliendrum, Capillatura, suppositus crinis pro naturali ornatu capitis, vel quo ad ornandos crines capitis utuntur.* Vita B. Torrelli Puppiensis num. 23. *Pro tegmine capitis habebat Caliendrum, quod hujusmodi fratres gerunt.* Acroni ad Horat. 1. serm. *Caliendrum* est ornamentum capitis muliebris, vel coma ascititia. Vide *Capillatura.*

CALIFA. Vide *Chalifa.*

¶ CALIFACTORIUM. Vide *Calefactorium.*

CALIGA, Militare olim calceamentum, στρατιωτικὸν ὑπόδημα, Dioni, sic appellatum, quod pluribus ligulis annecteretur, uti pluribus docent Benedictus Balduinus in Calceo antiquo cap. 13. Casaubon. ad Sueton. & cæteri Criticorum filii.

CALIGA, Monachorum etiam propria fuit, ut patet ex Regula S. Benedicti cap. 62. Cassiano lib. 1. cap. 10. Gregorio M. lib. 1. Dial. cap. 2. 4. Regula S. Pachomii, &c. Vide Menard. ad Concord. Regul. pag. 890. & Haëftenum lib. 5. Disquisit. Monast. tract. 5. disq. 3. & 4. Erant porro caligæ Monachorum elevatæ, ut testantur idem Gregorius Magn. lib. 1. Dial. cap. 4. & Regula Magistri, quemadmodum olim militum, ut Plinius lib. 9. cap. 18. Juvenalis Sat. 3. & 16. Josephus lib. 7. de Bello Judaico, & Egesippus lib. 5. de Excidio Hierof. cap. 30. ubi de cæde Juliani Hecantontarchi. Eædem erant & *follicantes*, id est, laxæ, neque nimis adstrictæ. S. Ferreolus in Regula cap. 32. *Et hoc curandum est, ne pes ita sit ligamentis temperatius vinculatus, ut non jactantiæ signum multos adstrictus habeat; sed sanctius vinculo laxiori follescat.* [Antiq. Gloss. in Regulam S. Benedicti è Bibl. Abbatiæ S. Amandi: *Caligæ vel à Calo pedum dictæ, vel quia ligantur. Nam socci non ligantur, sed tantum intromittuntur. Calo enim vocatur lignum, sine quo consui calceamenta non possunt*, apud Marten. Itiner. tom. 2. pag. 99.] Vide supra *in Calcia*, & in *Subtalaris.*

CALIGA, præterea propria est Episcoporum: nam priusquam *sandalia* induant, caligis ad genua usque protensis crura revinciunt. Vide Durandum in Ration. lib. 3. cap. 8. [De alia, nec sacra, caligarum specie intelligendus est Gregorius Turon. cum ait lib. 6. Hist. Franc. *Attamen lassatis sociorum equis, solus pertendit episcopus, tanto timore perterritus, ut unam Caligam de pede elapsam colligere non curaret.* Pro *Capellanis* decernitur in Statutis Eccl. Trecor. an. 1380. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1128. *ut, cum missas celebraverint, Caligas deferant honestas, sub pœna decem solidorum.*]

CALIGÆ BRUGENSES. Will. Britto lib. 2. Philipp.

Brugia, quæ Caligis obnubat crura potentum.

¶ CALIGÆ CATHENATÆ. Statuta Eccl. Cadurc. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 728. *Prohibemus etiam, ut clerici præsertim beneficiati Caligis Cathenatis rubeis seu viridibus publice utantur.*

¶ CALIGÆ SCACATÆ, Eadem notione. Statuta Eccl. Tutel. ejusdem tomi col. 794. *Hoc idem de clericis præsertim beneficiatis, Caligis Scacatis rubeis ac viridibus publice utentibus dicimus esse censendum.*

¶ CALIGÆ SERICÆ, TURGIDÆ ET DISSECTÆ prohibentur Clericis in Concilio Mexicano anni 1585.

¶ CALIGÆ NOCTURNALES. Spicileg. Fontanell. MS. pag. 422. Monachus defunctus, *Corpore lavato, vestitur staminea . . . & cuculla, Caligis Nocturnalibus & sudario, quod est de eodem panno, de quo staminea & Caligæ, quæ in extremitate non sunt patulæ, sed consutæ.*

CALIGAS CIRCINARE, Fasciolas caligis aptare. Fortunatus in Vita sancti Germani Parisiensis Episcopi cap. 35. *Cum die Dominico, ut loquimur ex con-*

suetudine, Caligas Circinasset, debilitatem manuum vel pedum incurrit. Vide *Armiger*, *Fasciola*.

CALIGÆ ALATÆ, quibus aves capiuntur. Pseudo-Ovidius lib. 1.

Nunc volucrum turmis mihi mos erat insidiari,
Ventilabro moto passim sabulone ligato,
Fila supertracturus eis, si forsitan illic
Oblectarentur; per equum deducere quasdam
Donec in Alatas Caligas & pyramidales
Intrassent, minime reditura.

Infra:

Nunc & erat mihi mos pisces captare marinos,
Retibus his, illos hamis, illosque sagena,
Alatis quosdam Caligis in pyramidalem
Conum protensis.

CALIGULA, Caliga levior, qua in æstate utebantur. Vita S. Fulgentii Episc. Ruspensis num. 38. *Sic studio humilitatis ambitionem vestium fugiebat, ut nec ipsa calceamenta suscipiens clericorum aut Caligis in tempore hiemis, aut Caligulis in tempore æstatis simpliciter uteretur.* S. Bernardus Epist. 41. *Jumenta gradiuntur onusta gemmis, & nostra non curatis crura nuda Caligulis.* [*Caligula* vox haud ignota Latinis pro minori caliga militari. Norunt omnes Caium Tiberii nepotem & successorem cognominatum fuisse *Caligulam* à *Caligulis*, quibus adolescentior usus fuerat in exercitu Germanici patris sui. Gregorius Mag. lib. 1. Dialog. cap. 2. de S. Honorato Abb. Fundensi: *Caligulam de sinu protulit, & super extincti pueri pectus posuit.* Bollandus ex versione Zachariæ qui καλλίγιον vertit, *Crepidam* hoc in loco intelligendam putat.]

1. CALIGARIUS, Sutor, *Caligarum* confector. Gloss. Græc. Lat. ὑποδηματάριος, *Calciamentarius*, *Caligarius*. Papias: *Caligarius*, *Artifex*, *Caligaris vero*, *clavus*. Mox: *Caligarios, à calo, id est, ligno vocant, unde fiunt: sine iis calciamenta fieri non possunt.* Vetus Inscriptio: *C. Attilius C. F. Justus sutor Caligarius sibi & Corneliæ, &c.* Julius Firmicus Math. lib. 3. cap. 12. *Coriorum confectores seu Caligarii.* Lib. 4. cap. 7. *Faciet pellarios, coriarios, Caligarios.* Tabular. Eccles. Autissiodor. fol. 80. *Vinea Joannis, dicti Notarii, Caligarii.* Adde Lamprid. in Alex. Severo. Καλιγάριοι, Græcis Scriptoribus ævi medii, unde *Porta Caligariorum* Constantinopoli, apud Phranzem lib. 3. cap. 11. & Leunclavium in Pandecte Turcico num. 200.

2. CALIGARIUS, Ugutioni, dicitur *Minister ferens ligna: caligare, ligna portare, à calon, lignum: unde calo, qui fert ligna.*

¶ 1. CALIGARE, Ligna ferre, ut jamjam dictum est in *Caligarius* 2.

¶ 2. CALIGARE, pro *Cæcutire*, vox Latinis notissima; sed eam active sumunt inferioris ævi Scriptores pro Caliginem obducere, tenebras offundere, obscurare. Ildephonsus Epist. ad Quiricium Episc. concil. Hisp. tom. 2. pag. 535. *Illuminet me prævenienti misericordia, quem Caligavit malorum culpa.* Petr. Chrysolog. Serm. 41. *Sicut terræ nubes Caligant cælum; sic obscurant animos intemperata convivia.*

¶ CALIGARIS, Clavus. Vide supra *Caligarius* 1.

¶ CALIGATUS, *id est, miserrimus. Inde Caligatus miles dicitur, qui habet ferreas ocreas, vel caligas de corio. Etiam idem est quod Infirmus vel obscurus, &c.* Vocabular. Juris utriusque. Vide *Caliga*.

CALIGO, Alveus. Sanutus lib. 3. part. 11. cap. 9. *Quia Saraceni de tertio ramo* (Nili,) *qui Rasith dicitur, per Caliginem unum, id est, alveum, quo terram rigant, galeas ad ramum Damiatæ induxerant.*

CALIGOSUS, pro *Caliginosus*, apud Milonem Mon. Elnonensem in Serm. de Translat. corporis sancti Amandi.

¶ CALIGULA. Vide in *Caliga*.

¶ CALINUS MAJOR, Magister hospitalis peregrinorum, ut *Breydenbach* exponit pag. 192. Itinerarii Hierosol. lin. 11. *Igitur convenientes cum præfecto, seu locum tenente Soldani in Jerusalem &... majori Calino, id est, Magistro hospitalis peregrinorum.* Idem auctor ibidem meminit *Calini* pag. 193. & pag. 195.

¶ CALINUS MINOR, ibidem pag. 192. *Item, quod nobis unum de suis familiaribus deputaret, qui nos loco sui comitaretur à Gazera usque ad sanctam Catherinam, & inde usque Chayrum; qui sic deputatus Minor Calinus cognominaretur, cui nos per viam illam de victualibus provideremus juxta condignum & secundum merita ejus.*

CALIS, pro *Callis*, Via. Gloss. Lat. Græc. *Calles*, τρίβοι, ἀτραποί. *Calle*, Danti & Petrarchæ. Gloss. Isid. *Callis, via trita pecorum vestigiis.* Statuta Venetor. an. 1242. lib. 3. cap. 61. *Si unus voluerit meliorare Calem vel viam, &c.* Occurrit ibi pluries.

¶ CALIUS, σποδός, τέφρα, *Cinis*, in Supplemento Antiquarii. Sic dicitur, quia calet.

CALIX, *Calices ansati*, majores scilicet. Chronicon Moguntinum pag. 384. *Calix major, quot marcas habuerit, nescio. Certum autem est, quod spissitudo ejus erat digiti, habebat autem idem Calix duas ansas, quæ poterant manus repplere levantis, sicut solent habere mortarii, in quibus piperata & salsa præparantur.* Ejusmodi fuit calix, quo usus Christus in Cœna, si qua fides Adamnano de Locis SS. lib. 1. cap. 8. *Inter illam quoque Golgothanam Basilicam & Martyrium, quædam inest exedra, in qua est Calix Domini, quem à se benedictum propria manu in Cœna pridie, quam pateretur, ipse conviva Apostolis tradidit convivantibus: qui argenteus Calix sextarii Gallici mensuram habens, duasque ansulas in se ex utraque parte altrinsecus continens compositas.* Vide Chronicon Fontanell. cap. 18. pag. 236. & Anastasium in Vitis PP. pag. 126.

¶ CALIX APPENSORIUS, Idem qui *Ansatus*, ut probabiliter conjicit Muratorius to. 2. pag. 64. col. 2. C. ex Agnelli libro Pontif. *Et si diligenter inquiras, multus ornatus faralitius majorum vasculorum, tam coronæ quamque & Calices Appensorii, &c.*

CALICES AUREI ET ARGENTEI in sacris Liturgiis, quando in usu esse cœperint, docet Honorius Augustod. lib. 1. cap. 89. *Apostoli & eorum successores in quotidianis vestibus & ligneis Calicibus Missas celebrabant... Zephyrinus autem Papa & martyr Aureis vel Argenteis Calicibus & panis offerri instituit.* Horum etiam usus fuit tempore persecutionis, ut docent Acta Concilii Cirtensis apud Augustinum contra Crescent. lib. 3. cap. 29. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 24. *Bonifacius martyr & Episcopus interrogatus, si liceret in vasis ligneis sacramenta conficere, respondit: Quondam Sacerdotes aurei Ligneis Calicibus utebantur, nunc è contra lignei Sacerdotes Aureis utuntur Calicibus.*

CALICES BAPTISMI, in quibus recens baptizatis, post perceptam sanctam Eucharistiam, Dominicus sanguis hauriendus dabatur. Liber Damasi in Innocentio I. PP. *Calices argenteos 5. pensantes libras 3. Calices argenteos Baptismi numero tres pensantes libras 2.*

¶ CALIX DIATRETUS, *Vas torno politum & detornatum*, in Vocabulario Sussannæi, à Græco διάτρητος, Perforatus, vel torno factus.

¶ CALICEM

¶ Calicem Eburneum *cum patena paratum unum*; *Calicem Vitreum auro paratum unum*; *Calicem de Nuce & argento & auro paratum unum* legere est in Testamento Everardi Comitis an. 837. apud Miræum tom. 1. pag. 21.

Calices Lignei primitus fuere ii, quibus usi Apostoli in sacris Liturgiis, uti supra observatum. Vetantur in epistola Leonis IV. PP. de Cura pastorali, & Canon. Saxon. Edgari cap. 41. Vide Vitam S. Benedicti Abbat. Anian. num. 13.

Calices Ministeriales, Majores vino pleni, in quos refundebat Archidiaconus guttulam Sanguinis Christi de calice sancto, quo populus *confirmaretur*, id est, communicaretur de Sanguine Dominico seu *complementum acciperet communionis*, ut loquitur Micrologus cap. 19. Ordo Romanus: *Ipse Pontifex confirmatur ab archidiacono in Calice sancto, de quo parum refundit archidiaconus in Majorem Calicem, sive in scyphum, quem tenet acolythus, ut ex eodem sacro vase confirmetur populus: quia vinum etiam non consecratum, sed Sanguine Domini commixtum, sanctificatur per omnem modum.* Quem quidem morem effundendi parum Sanguinis in calicem majorem vino repletum, attigisse videtur S. Remigius Remensis Episcopus apud Hincmarum in illius Vita, in istis versibus, quos circa ejusmodi calicem ministerialem inscribi jussit:

Hauriat hinc populus vitam de Sanguine sacro
Injecto, æternus, quem fudit vulnere, Christus,
Remigius reddit Domino sua vota sacerdos.

Rabanus Maurus lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 7. de Diaconis: *Sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat.* Ado in Vita S. Donati Episcopi: *Cum quadam die Missam celebrasset populo, & de Corpore Christi, ac de Sanguine ipsius populus venerabiliter recrearetur, diaconus quidam nomine Anthimus tradebat sacrum Sanguinem Christi, qui subito paganorum impulsu cecidit, & sacrum Calicem comminuit.* Vide Concil. Neocæsar. cap. 13. & S. Ambrosium lib. 1. de Offic. cap. 41. Anastasius in S. Silvestro pag. 12. *Calices Ministeriales 5. pens. singuli libras binas.* Infra pag. 13. *Calices minores Ministeriales 50. pens. singuli libras binas.* Idem in S. Hilaro PP. pag. 29. *Obtulit Calices argenteos Ministeriales 12. pensantes sing. libr. 2.* Vide *Scyphus*.

Calices Offertorii, videntur fuisse, in quos refundebantur amulæ, quæ à fidelibus offerebantur. Amalricus in Eclogis de Officio Missæ: *Post lectum Evangelium venit subdiaconus, ferens in brachio sinistro Calicem, in quo recipiuntur Amulæ populorum, & super Calicem corporale, quod accipiens diaconus ponit super altare, similiter Calicem post receptas Amulas.* S. Cyprianus de Lapsis: *Ubi vero solennibus adimpletis, Calicem diaconus offerre præsentibus cœpit, &c.* Ita S. Clemens lib. 2. Constitut. Apost. cap. 61. Diaconorum alios oblationi Eucharistiæ intentos esse debere ait. Iidem, qui *Ministeriales*, uti vult Durandus de Ritib. Eccles. lib. 1. cap. 7. Antiq. Fuldenses lib. 2. trad. 38. *Trado . . . id est, patinas argenteas, & Calices Offertorios, & thuribula, &c.*

Calices Stannei interdicuntur à Leone IV. PP. de Cura pastorali, & in Provinciali Ecclesiæ Cantuar. lib. 3. tit. 23. Vide Vitam S. Benedicti Abbat. Anian. num. 13.

Calices Vitrei. S. Honoratus Massiliensis in Vita S. Hilarii Arelatensis: *Qui eo credidit omnia distrahenda, quousque ad patenas vel Calices Vitreos veniretur.* Vide Miracula S. Stephani Episcopi Calatini in Sanctuario Capuano p. 184. Ardonem in Vita S. Benedicti Abb. Anian. num. 13. Vitam S. Winoci Abbat. cap. 12. &c. Interdicuntur pariter ab eodem Leone IV. de Cura pastorali.

☞ Calices Vitrei primis Ecclesiæ temporibus in usu fuisse videntur ex Tertulliano lib. de Pudicitia cap. 10. ubi de Calice, in quo pastor depictus erat, quique facile frangi poterat, loquitur: hæc Calici Vitreo apprime conveniunt. Rem etiam probant illusiones Marci cujusdam hæretici, qui quod in Calice consecraverat, purpureum & rubicundum ut appareret, præstigiis suis efficiebat. Vide Nicetam Choniatem lib. 4. Thesauri cap. 6.

Calices ex Lapide Pretioso. Hist. Abb. Condom. pag. 13. Spicil. Acher. pag. 509. *Item unum vas argenteum cum lampadibus, in quo est positus Calix Lapidis Pretiosi, cum quo B. Petrus Apostolus celebravit primam Missam in Antiochia.* Ejusmodi fuit calix Onychinus, auro & gemmis ornatus, quem Laudunensi Ecclesiæ Francorum Rex donaverat, ut est in Synodo Duziacensi à Cellotio edita parte 5. cap. 5.

Calicellus, Parvulus calix. Vita S. Lupicini Abbatis Jurensis num. 12. *Calicello, quo cyathum aquæ accepturus erat, &c.*

Caliculus, [Parvus calix, apud S. Augustinum lib. 9. Conf. cap. 8. in Actis SS. Benedict. sec. 2. pag. 835. & sec. 3. part. 2. pag. 251.] *A Caliculis*, Cui calicum seu vasorum potoriorum cura est. Passio S. Bercharii, apud Camusatum: *Traditur siquidem per id tempus hunc in eo loco factum aliquando ministrum à Caliculis, in curam promptuarii, rectoris nutu, vicibus successisse.*

CALIX. Jacobus de Vitriaco lib. 3. pag. 1126. de filiis Sapphadini: *Quatuor habent redditus de calice, qui omni anno in mense Augusto irrigat totam terram Ægypti.*

¶ CALIXTA. Charta Letgardis Comitissæ inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 8. *Offerimus . . . eidem Domino Martino patrono nostro . . . Calixtam novam cum ecclesia in honore S. Gregorii constructa, & in omnibus rebus ad ipsius potestatem aspicientibus, hoc est, cum villa &c.* Dionysius Sammarthanus conjicit, nomine *Calixtæ* significari chartam novam, qua jam prius donata confirmantur; *Calixtam* ad verbum esse *ligamentum*, chartam *Calixtam* seu *ligamentum*, appellari, quod illis ævis concederetur possessio doni vel cessionis alicujus traditione corrigiæ instrumento alligatæ. Verum *Calixta* non tam videtur charta donationis, quam res ipsa donata; deinde parva vel nulla videtur esse *Calixtæ* & *ligamenti* necessitudo: fere crediderim *Calixtam* mendose scriptum esse.

¶ CALIXTINI, apud Bohemos seculo xv. dicti qui Calicem in Eucharistiæ sacramento appetebant, ut refert Prosper Sanctacrucius de Civilibus Galliæ dissentionibus, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1452.

¶ CALIXTUS, Summus Pontifex Saracenorum, aliter Calypha. Jacobi de Vitriaco Historia Orientalis apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 270. *Qui tenet regnum de Baldaco, ubi est Papa Saracenorum, qui vocatur Calixtus.*

¶ CALL. Vide *Clep.*

¶ CALLA, Callis, semita, Ital. *Calle.* Charta ann. 1246. ex parvo Chartul. S. Victoris Massil. pag. 187. *Usque ad summitatem Callæ bassæ dicti montis, quæ Calla est quasi media inter rupem, &c.*

CALLACA. Vide *Calluca.*

¶ CALLAS. Vide *Callus*.

¶ CALLATA, Vox Italica, Ambulacrum, Gall. *Promenade*. Locus commodus ad ambulandum animi gratia. Statuta Massil. pag. 443. *Ordinamus hoc præsenti capitulo, ut nullus de cætero sit ausus mittere, vel imponere fimum, vel terram, vel scobillas ... in viis quæ.... protendunt à portali Callatæ usque ad collam.*

¶ CALLEGA, Collecta, exactio tributorum & etiam cœtus, ut videtur, ubi de ejusmodi collectis agitur. Ogerius Panis lib. 4. Ann. Genuens. ad an. 1214. *Callega denariorum quatuor per libram collectæ maris fuit summa librarum* 38050. Et infra: *Introitus Tyri, scribania Septæ & Buzeæ, quæ possint vendi in publica Callega usque ad annos duos tantum & non plus.* Jacobus Auria lib. 10. eorumd. Annal. ad an. 1293. *Colligebantur etiam à navigantibus & redeuntibus denarii* IV. *per ballam, qui in dicto anno fuerunt venditi pro uno anno tantum in publica Callega libr.* XLIX. *millibus & plus. Reditus etiam communis & pedagia & aliæ Callegæ venditæ fuerunt in publica Callega, dictis denariis* IV. *computatis, lib.* CX. *millibus, sine eo quod per commune Januæ singulis annis percipitur de venditione salis, quod est librarum* XXX. *millium & plus.*

¶ CALLEGI, *Semitæ angustæ*. Gloss. Sangerman. MS. num. 501.

CALLENGIA, Calumnia, actio, qua quis rem repetit. *Callenge*, in Consuet. Hannon. cap. 49. 69. & ult. Valentian. art. 6. 12. Hesdin. art. 8. aliis *Challenge*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 603. *Remisit nobis Callengiam, quam habuit in vasta terra post parcum.* Vide *Calumnia*.

¶ CALANGIA, Ead. notione. Charta Godefridi de Lovanio ann. 1238. apud Miræum tom. 1. pag. 421. col. 2. *Omne jus hæreditarium quod contingebat ei .... ad opus dictæ priorissæ & conventus loci memorati libere resignavit & absolute, omni reclamatione seu Calangia, quæ à dicto Joanne vel suis ad præsens vel in posterum fieri posset, vel exactione qualibet omnino remota.*

¶ CALENGEIUM. Charta Roberti Piscis ex Chartulario S. Fromondi: *Reliqui omne Calengeium, quod ego vel aliqui antecessorum meorum miseramus in ecclesia.*

¶ CALENGIA, apud Marten. Anecd. to. 1. col. 1094. *Nos post illud dictum posuimus in Calengia, sive reclamavimus terram de Waveres.*

¶ CALLERE, Per fraudem machinari. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MS. pag. 345. ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot.

¶ CALLES, Isidoro in Glossis, *Viæ tritæ pecorum vestigiis.* Vide *Callis*.

¶ CALLIA, *Simia*, in Vocabulario Sussannæi.

¶ CALLIANUS. Vide *Collianus*.

¶ CALLIATOR, f. Qui erat à poculis, quæ nostri *Caillers* vocabant. Vide *Mazer*. Testamentum an. 1217. ex Chartul. S. Martini Pontisarensis: *Item, lego, Theobaldo qui custodit parcum centum sol. Paris. Item Johanni Calliatori centum sol. Paris.*

CALLICINATUS. Epitaphium Willelmi Abbatis Metensis in Analectis eruditi Jo. Mabillonii tom. 1. pag. 430.

Hoc quoque perlecto verborum Callicinato
Vestrorum fratrum Christi sub lege piorum
Plangere didicimus vos lamentabile funus.

Vox usurpata pro *brevi mortuorum*, sed incertæ originis. Vide conjecturam viri doctissimi to. 1. Monumentor. Eccles. Græcæ p. 816.

¶ 1. CALLICULA, Atramentarium, ut Macro videtur in Hierolexico, significat. Imperfectus homil. 54. in cap. 15. Matth. *Ante conspectum suum ponit super mensam Calliculam, unde tribus digitis mortem hominum scribit aut vitam.* Carolus Frater suspicatur legendum esse Caliculum.

¶ 2. CALLICULA, Genus vestis. Vide *Gallica*.

¶ CALLICULARIUM, *Medium æstatis vel hyemis.* Gloss. Isid. Viri docti censent scribendum esse *Canicularium*, quod summa æstate in rabiem agantur canes, ut & in intentissimis frigoribus. Vide Grævium ad easd. Gloss.

¶ CALLIGRAPHUS. Gr. χαλλιγράφος, Scriptor accurratus, apud Paul. Diac. lib. 17.

CALLIOMARCUS, Herba sic dicta Gallis veteribus, quæ Latinis *Equi ungula*. Marcell. Empiric. cap. 16. [Britannis *Callion-march*, equi testiculi.]

CALLIS, pro via Regia, apud Latinos vix usurpatur: secus apud Scriptores inferioris ætatis. Schedæ antiquæ apud Camdenum in Britannia: *Diebus Honorii & Arcadii facti sunt in Britannia Calles ad mare.* Vetus Charta apud Seldenum ad Eadmerum: *Concordatum est de rectis Callibus, quæ habuerint per civitatem introitum & exitum, quicunque de illis forisfecerit, Regi emendabit. Similiter de Callibus rectis extra civitatem usque ad unam leugam & 3. perticas; & 3. pedes. Si quis ergo infra has publicas vias intus civitatem vel extra foderit, vel palum fixerit, sequitur illum Præpositus Regis, ubicunque abierit, & emendam accipiet ad opus Regis.* Ubi *Callis* idem valet, quod apud nos *Chaucée*. Henricus Huntindon. lib. 1. *Tanta autem gratiæ inhabitantibus fuit Britannia, quod quatuor in ea Calles à fine in finem construerent regia sublimatos auctoritate, ne aliquis in eis inimicum invadere auderet.* Warmannus in Vita S. Pirminii cap. 21. *Et sic ad Horbacense Cœnobium reversus est per suam semitam, quæ ob piæ privilegium memoriæ ad impræsentiarum vocatur sancti Callis Pyrminii.* Tabularium Ecclesiæ Carnotensis an. 1138. Ch. 74. *Videlicet à Novo vico, & à calciato Calle Blesensi, qui transit ante Merlaium, &c.* Mox: *Quacumque semita irent vel redirent Carnotum, nisi inciderent in prædictum calciatum Callem ante Vallem brachiorum.* Vide *Tricalium*. Statuta Veneta lib. 3. cap. 61. & Probat. Histor. Blesensis pag. 5. [Concil. Hispan. tom. 4. p. 764. col. 1. ubi *Callis* est pro Vicus, platea.]

¶ CALLITUS, *Usitatus*, in Vet. Glossario Sangerm. MS. num. 501.

¶ CALLOMELINUS, f. Flavus splendens, rutilus, à Græco καλὸς & μελίνη, Panicum, à μέλι Mel. Vales. in lib. 6. Hist. Evagrii cap. 21. pag. 127. ex vetere Charta donationis Ecclesiæ Cornutianensis: *Vela linea paragaudata Persica clavatura Callomelina prasina duo, &c.*

¶ CALLORUS, *Malitiosus*. Gloss. Isid. Constantiensis: *Calloso, Maculoso.* Hanc lectionem veriorem putant Martinius & Grævius.

¶ CALLUCA, *Gemma colore viridis .... nascitur in India vel Germania in rupibus gelidis oculi modo exuberans.* Gloss. Sangerman. MS. num. 501. legendum *Callaica* cum Isidoro lib. 16. Orig. cap. 7. vel potius *Callais*, ut apud Plinium.

CALLULARE. Jonas in Vita S. Eustasii Abbatis Luxoviensis n. 12. *Comperendinanti, microloga & frivola Callulanti, Eustasius respondit.* Ubi viri docti *Callulare*, verbum esse effictum à Longobardico vel Teutonico *Kallen*, i. effutire, garrire, censent; vel à *Kakelen*, quod idem sonat: sed legendum *cavillanti* probabilius videtur. [Nisi forte quis malit *Callulanti* esse pro *garrulanti*, blateranti. Quam fa-

cile *C.* pro *G.* & *R.* pro *L.* ſcribatur nemo eſt qui neſciat.]

¶ CALLUM PEDIS, Tarſus ſive ſuperior pars pedis. Guidonis Diſciplina Farfenſis lib. 2. cap. 4. *Staminia debet talem menſuram habere, ut poſſit Callum Pedis cincta pertingere.* Galli dicunt *le cou de pied.*

CALLUS, *Fabrorum foramina.* Papias MS. [Iſidorus & Conſtantienſis Epiſc. legunt, *Callas:* ad quos Grævius ait, Sed fides ſit penes illos. Papias MS. Bituric. etiam habet *Callas.*]

CALMA. Charta Chlotarii Reg. an. 627. ex Tabulario S. Benigni apud Perardum p. 6. *Et ſilvas de ipſo agro devaſtaſſent, & terram exinde aut prata per loca plurima invaſiſſent, vel vineas deplantaſſent, aut Calmas rupiſſent, &c.* Alia Caroli M. an. 790. pag. 13. ibidem: *Sicut ab ipſa jam dicta Orba, partibus Occidentalibus venitur in Calmibus, Merrenſes vocabulo, uſquequo perveniatur in planitiem parochiæ Segonciacenſis.* Notitia vetus apud eumdem pag. 18. *Albericus dedit de ratione S. Benigni partibus Fulcrici Calmam unam, quæ eſt in centena Oſcarenſe . . . habet ipſe campus vel Calma, de uno latere, &c.* Alia pag. 93. *Verberatorum canabi, quod habetur in Calma juxta molendinum.* Denique alia an. 1147. pag. 116. *In fine vero foreſtæ de Lumini, eſt pratum ipſorum Militum, quod eſt inter Calmas de Ance & Blaſcio, & prædictam foreſtam.* Quibus in locis *Calmæ* videntur appellati agri aratorii, in quibus meſſes eſſe ſolent, quæ *Calamis* frumentariis conſtant, quos inde noſtri *Chaumes* vocant. Vide Oct. Ferrarium in Orig. linguæ Ital. in *Calma.*

☞ Alter eſt locus in Charta Ludovici Regis Francorum ſuper judicio de querelis Godefridi Lingon. Epiſcopi & Odonis Ducis Burgundiæ an. 1154. inter Inſtrum. to. 4. novæ Gall. Chriſt. col. 174. cui notio Cangiana non poteſt accommodari. Sic ſe habet. *Quæro*, inquit Dux, *ut* Epiſcopus *deſtruat mihi Calmam, & foſſatum quod factum eſt apud Muſſi.* Ad quod Epiſcopus reſpondet poſt pauca: *Calmam deſtruere nolo: tum quia frater meus eam ædificavit, ipſo Duce juvante, & iturus in Jeroſolymam in pace ab eo diſceſſit utpote homo ſuus: tum quia in alodio S. Mammetis facta eſt, & ad eum nihil pertinet, & alia munitio in finagio ejus patris* (prius) *fuit & propior Caſtellioni.* Hic *Calma* videtur eſſe caſa vel etiam munitio quædam ſic forte dicta, quod ſtramentis ſeu *Calamis* frumentariis tegeretur. Pari modo poſſunt intelligi exempla pleraque à Cangio laudata.

¶ CHALMA. Inſtrum. venditionis an. 1276. ex Chartulario minori San-Benigniano: *Quare dictas quinque eminas bladi percipiendas & reddendas in dicto granario aſſedi. . . . Item ſuper Chalmam ſitam au Ceriſier noirien, ſitam juxta terram Roblini.* Et in altero venditionis Inſtrumento ejuſdem anni: *Et ſuper unam peciam terræ quæ fuit in Chalma ſitam, &c.*

¶ CHALMS, in Charta Joannis de Creſto ann. 1294. apud Baluzium tom. 2. Hiſt. Arverniæ p. 520. *Tradidit manſum de Melet ſuperiorem & ſubteriorem. . . . Item las Chalms de Fenayrols . . . cum molendinis, furnis, pratis, &c.*

¶ CHAUMA, in Inſtrumento anni 1276. ex Chartular. minori S. Benigni Divion. *Super Chaumam quæ partitur cum Perrecier & ſuper omnes arbores ejus.*

¶ CHAUMOTA, ibidem: *Super Chaumotam ſitam ſuper virgultum D. Marcelli Militis.*

CALME. Vide Jonam in S. Columbano c. 15. & 17.

CALMEDINA, [Prætor urbis.] Vide *Zavalmedina.*

CALMERIUM. Statuta Veron. lib. 4. cap. 74. *Ultra quantitatem ordinatam vel ordinandam in Calmerio faciendo quolibet anno, ... pro ipſis pretiis in dicto Calmerio contentis, &c.* Fuit itaque indiculus pretiorum rebus vendendis ſtatutorum. Contract. Datior. Bergom. lib. 7. c. 18. vocant *Calmedrium.*

¶ CALMIS, Culmus, Gall. *Chaume.* Ager demeſſus, ubi ſoli ſuperſunt culmi, & ubi licet pecora paſcere. Charta anni 871. inter Inſtr. to. 1. novæ Hiſt. Occitan. col. 123. *Ut cuncta pecora gregum ſuorum per cunctas colles & Calmes, ſive paſcuaria, abſque ullo homine blandiente paſcant.* Vide *Calma.*

CALNABIS, [CALNAPE, Stragulosum villoſum.] Vide *Galnabis.*

¶ CALO, Calceus ligneus, Gall. *Sabot.* Acta SS. Junii tom. 5. pag. 167. *Vigilium Calonibus interemptum fuiſſe, quo genere calceamenti ferrati gens montana utitur.* Vox nota Feſto, eadem notione.

¶ CALODÆMON, à Gr. καλὸς & δαίμων, Bonus Angelus. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 614. in Vita B. Placidi: *Sicut Calodæmones nomina trahunt* (ab operibus) *quæ exercent; ita Cacodæmones ab operibus, quæ nequiter operantur, nuncupantur.*

CALOGERI, Monachi, præſertim ſenio & ætate venerandi. Tabularium Monaſterii S. Savini Levitanenſis: *Congregatis ſub Normam Benedicti Patris non mediocriter Calogeris.* Perperam *Cologeris* edit. apud Marcam in Hiſt. Beneharn. pag. 805. Philippus Mazerius in Vita S. Petri Thomaſii Patriarchæ Conſtantinopolitani n. 130. *Et alii diviſi ab Eccleſia, maxime Græci, & Calogeri eorum.* Vita S. Severi Abbatis Agath. cap. 16. *Adoleſcentiores Calogeri tam quotidiani operis, quam labore jejunii victi.* Hiſt. Cortuſiorum lib. 9. cap. 16. *Ubi eſt Monaſterium, in quo ſunt Monachi 1500. Caloceri nominati.* Καλογήρων apud Græcos mentio paſſim occurrit, Palladium in Hiſt. Lauſiaca cap. 20. Joann. Moſchum cap. 27. in Vita S. Nili junioris pag. 16. in Vita S. Baſilii junioris n. 20. apud Nicetam in Alexio lib. 3. n. 2. Anonymum de Locis Hieroſol. cap. 14. Joannem Cananum pag. 191. in Hiſtoria Græco-Barb. Apollonii Tyrii pag. 19. & apud alios Scriptores, laudatos à Meurſio. Καλογήρου epitheton Epiſcopo Theſſalonicenſi tribuit Palladius in Vita Chryſoſtomi pag. 26. Vide Steph. Paſchaſium in Diſquiſition. Francicis lib. 8. cap. 50. Ita Καλογραίας Moniales vocabant. Corona pretioſa: Καλογρία, *Monialis*, μονάστρα. Joan. Cananus de Bello Conſtantinop. Οἱ δὲ Τουρκοκαλογηροιτὰς Καλογραίας ἡμῶν κέρδες καὶ κούρσεις εὐεργεσίαν νὰ ἔχουν. Conſtantin. in Hiſt. Apollonii Tyrii:

Καὶ κόνομα τὴν Καλογριὰ, καὶ κόβη τὰ μαλιάτης.

Τουρκοκαλογήρους Monachos Turcicos, qui vulgo *Derviſii*, vocat etiam Ducas cap. 21. Τουρκοκαλογήρους ἅπαντας πικρῷ θανάτῳ παρέδωκε Cap. 42. Εἰσῆλθον . . . . ἐν τῇ τῶν Μαγγάνων μονῇ Τουρκοκαλόγηροι. Idem Cananus: Ἦλθεν ὁ Μυρσαΐτης καὶ Πατριάρχης τῶν Τούρκων μετὰ πεντακοσίοις Τουρκοκαλογήροις ἐπὶ ἡμιόνου καθήμενος, &c. Adde pag. 193.

¶ CALONES, *Negotiatores, naviculæ quæ ligna militibus portant.* Gloſſ. Sangerman. MSS. n. 501. Papias MS. *Calones, Naviculæ quæ ligna militibus portant.* Alter ejuſd. Papiæ Cod. MS. *Calones, Negotiatores, naviculæ vel cellæ militum, vel homines qui ligna militibus portant.* Hoc ultimo ſenſu legitur apud Ciceronem. Eſt à Gr. κᾶλον, Lignum. Vide *Caligæ.*

¶ CALONGIA, Idem quod *Colongia*, villula, prædiolum. Charta Henrici Campaniæ Comitis ann. 1149. *Conceſſi . . . grangiam S. Euſebii cum hominibus ſuis & Calongiis & aliis poſſeſſionibus, ac juſtitiam ejuſdem villæ cum atrio.* Vide *Colonus.*

CALONIA. Vide *Calumnia.*

CALONICA. Vide *Colonica* in *Colonus.*

¶ CALONICANIUM. Vide *Calcanium.*

CALOPARE, Citato curſu equitare, Gallis *Galoper*, apud Petrum de Creſcentiis lib. 9. de Agricult. cap. 6. Vocis etymon à Græco καλπᾶν, vel καλπάζειν, *Currere*, accerſit Salmaſius ad Capitolin. pag. 245.

¶ CALOPEDES, Calcei lignei, aut ſaltem calcei, quorum pars inferior lignea eſt, ſuperior vero coriacea, Gall. *Sabots* vel *Galoches.* Buſchius de Reformatione Monaſteriorum apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunſwic. pag. 818. *Vides Judæum in foro ſeu ante oſtium domus tuæ ſtantem, calceos, panes tuos, Calopedas & ſimilia emere volentem.*

¶ Calopodes, *Lignei ſubtales*, in Gloſſis MSS.

¶ Calopodium, in Regeſto Capituli Autiſſiod. 15. Decembris ann. 1460. *Non portentur Calopodia in choro ſub pœna diſtributionum unius diei.* Statuta MSS. Capituli S. Audomari: *Item inhibemus ne aliquis deambulet per chorum cum Calopodiis, ſive patinis ferratis, vel non ferratis, dum horæ cantantur.* Buſchius apud Leibnit. to. jam laudato p. 913. *Portavi ergo Calopodia ſua, & libenter etiam portaſſem pelliceum ſuum.* Καλοπόδιον vel καλόπους Græcis pes ligneus eſt ſeu forma lignea, qua ſutores utuntur in calceis faciendis, unde forſitan origo vocis *Galoche.* Vide Menagium ad hanc vocem, & Cangium noſtrum ad vocem *Gallica.*

¶ Calopeta, Calopodiis ſeu ligneis calceis indutus. Acta SS. Aprilis to. 2. pag. 469. in Vita S. Guillelmi Polit. *Quo ſe verteret infelix non videbat, inter acuta cornua, ob ſcintillantes oculos, ad virulenta guttura ſub rapacibus unguibus, contra Calopetas monſtrorum plantas, &c.*

¶ CALORATIOR Sol, *Calorem multum habens.* Gloſſ. Sangerman. MSS. num. 501. *Calorati impetus*, i. e. calidi, apud Apuleium lib. 6. p. 182.

CALORTA. Tabularium Caſaurienſe an: 14. Lud. Imp. Lotharii filii: *Cum ſilvis, paſcuis, ſtalariis, cetinis, Calortis, rivis, rupinis, &c.*

¶ CALOTA, Pileolus, verticis tegumentum, Gall. *Calotte.* Statuta Maſſil. pag. 515. *Statuimus quod omnes Judæi à ſeptem annis ſupra portent Calotam croceam, vel ſi noluerint, portent in pectore unam rotam latam & magnam ad modum palmæ hominis. Et ſimiliter omnes Judææ maritatæ undecumque ſint, portent orales* Occurrit ibid. pag. 130.

¶ CALPÆ, Calpes. Papias: *Calpæ, Armillæ quæ militibus ob virtutem dantur.* Vet. Gloſſæ: *Calpæ*, κόσμια. Nam mulieres quoque iis utebantur. Laurentius in Amalthea: *Calpa, Clitellariorum mulorum pugna. Motus temperatus & compoſitus. Quatuor ſtellæ in ſumma Aquarii dextra.*

¶ Calpes, apud Iſidorum in Gloſſis, *Galeæ militum.* In Excerptis additur, *imo Armillæ.* Feſtus, Cato, Suetonius legunt *Calbei*, eadem notione.

¶ CALQUERIA, Moletrina ubi quernei cortices *calcantur*, & teruntur, vel officina ubi coria querneo cortice inficiuntur. Statuta Maſſil. pag. 306. *Conſtituimus ut omnes illi qui erunt conſtituti, tam ſuper miniſterio curateriæ quam blancariæ... ne perturbent vel miſceant, vel tribulent ſuas Calquerias, vel torcularia, quando eas, vel ea, curabunt, vel facient curari ſeu allargari, imo aquam pauſatam & claram, quanto plus poterunt inde ejiciant, ne cum aqua prædicta fimus ſeu lutum in dictis Calqueriis ſeu torcularibus contentum ad portum poſſit decurrere.*

¶ CALSATTATUS. Vide *Craiera.*

¶ CALSIDONIUS, pro *Chalcedonius*, Gr. χαλκηδὼν, Gemmæ ſpecies. Vide locum in *Staci* poſt verſus ibi citatos.

CALSOLARIUS, Calceorum artifex, ſutor, Italis *Calzolaio*, qui noſtris *Cordonnier.* Bulla Honorii III. PP. an. 3. apud Ughellum tom. 1. Italiæ ſacr. pag. 823. *Quicunque eſt vel erit Calſolarius, dabit annuatim Epiſcopo unum ſuttellarium ad ſenſum Epiſcopi.* Vide *Calciarius.*

Calsolaria, Sutrina, ſive officina calcearia, Ital. *Calzoleria.* Occurrit in Proceſſu de Vita S. Thomæ.

1. CALTA, Caltes, Caltades. Gloſſæ Biblicæ MSS. *Caltæ dicuntur, qui divinam legem intelligunt & perficiunt. Caltes eſt, qui per actum bonum divinis reſpondet verbis. Caltades vero, qui non ſolum operibus bonis divinis verbis reſpondet, ſed & in ipſorum verborum myſticos ſenſus alios introducit.*

¶ 2. CALTA, Tributum per vim & contra jus exactum, fortean pro *Tolta.* Charta ann. 1062. inter Inſtrum. tomi 1. novæ Gall. Chriſt. pag. 57. *Malos vero uſus, Caltas, tortitudines, diſtrictiones, fidejuſſorias & lucra quæ per Simoniacam factionem in eodem Monaſterio, & in ejus dominicaturis, manſis, villis & cellis uſque ad hoc tempus, nos vel noſtri parentes accepimus vel exegimus, omnino relinquentes funditus abrenuntiamus.* Vide *Groſſella.*

¶ CALTERIA, Calteriatus, Glaber Rodulfus lib. 3. Hiſt. cap. 9. *Aſſerebat igitur idem Abbas, hæc omnia molimina Calteria eſſe ſathanæ, ac ſi quis horum talibus inſigniis Calteriatus ex hoc ſæculo migraſſet, difficulter à diaboli vinculis poſſe eripi.* In cultum juſto mundiorem invehitur, & in novum atque indecentem veſtium morem: quare *Calteria* mihi videtur veſtiarium ſymbolum, Gall. *Livrée.* Sed unde vox illa?

¶ CALTIO. Vide *Calcio.*

¶ CALTUDIA, *Dies feſtus.* Papias MS. Gloſſ. Lat. Græc. *Caltudia*, ἑορτή.

¶ CALTULUM, *ubi mortui feruntur.* Gloſſ. Sangerman. MS. n. 501. Fuſius Papias MS. *Caltulum, Vinculi genus, vel ubi mortui feruntur: à coacto loro dicitur.* Vide *Calculum.*

¶ CALVACADA, Calvacata, Calvachia. Vide in *Caballus.*

¶ CALVÆ, Ποντικὰ πεφρυγμένα, *Nuces avellanæ toſtæ.* Supplementum Antiquarii.

¶ CALVAGARIA. Vide in *Caballus.*

¶ CALVANUS. Vide *Cauanna.*

¶ CALVARE, Calvum facere. Verbum hac notione obſoletum: pro *Decipere* legitur apud Papiam. Vide *Cavillare.*

CALVARIA, Detonſio, decalvationis pœna. Urſinus in Vita S. Leodegarii c. 14. *Condemnatus ab ipſa Synodo, calvariam accepit in capite, & expulſus ſegregatur à ſancta Congregatione.* Vide *Decalvare.*

CALVARIES, *Sinciput*, in Gloſſis MSS. ad Alexandrum Iatroſophiſtam.

CALVARIOLA. Vetus Interpres Juvenal. ad Sat. 5. *Ut ſolent in urbe calices fractos, ſive Calvariolas componere*, i. fragmenta vel calculi inſtar Calbariarum.

¶ CALVENTES, *Fruſtra calumniantes*, in Gloſſario Sangerman. MS. num. 501.

¶ CALVETA, *Montana ſatis fruticibuſque nuda.* Vocabularium Suſſannæi.

CALVETUM, in veteri Gloſſario Saxonico, Meрyc, exponitur, quæ vox *mariſcum*, ſeu paludem etiam ſonat.

¶ CALVIATUS, pro *Claviatus*, qui & pro *Clavatus*, Clavis vinctus, vel munitus. Vide locum in *Soccus* poſt *Soccia.*

¶ CALVITIA, *Meror.* Gloſſ. Sangerm. MS. n. 501. unde corrigendum arbitror Iſidori Gloſſarium, ubi *Calvitio*, *Memor.*

¶ CALVITUS, *Moratus, Calvitus, Frustatus*, Gloss. Sangerman. MS. num. 501.

¶ CALUMBUM, *Viride*. Vocabularium Sussannæi.

1. CALUMNIA, Actio in jure, qua quis rem quampiam sibi per solemnes juris formulas asserere conatur, aut pro qua litem intendit: *Calenge*, in Chron. Flandr. cap. 80. & apud nostros passim. Lex Burgund. tit. 89. *Liber abscedat, neque Calumniam pro eo, quod ligatus, aut captus est, movere præsumat.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 27. *Non possumus in una causa duas imponere Calumnias.* Marculfus lib. 1. form. 22. *Nec hæredes eorum exinde quamlibet Calumniam aut repetitionem ullam penitus habere non debeant.* Formula vetus secundum Legem Roman. c. 5. *Qualibet persona, quæ contra hanc venditionem aliquam Calumniam, vel repetitionem generare præsumpserit, illud, quod repetit, non vindicet.* Simeon Dunelmens. an. 1116. *Spondens Regi & Archiepiscopo, se, dum viveret, illum non reclamaturum, nec aliquam Calumniam inde moturum.* [*Calumpnia* pro *Calumnia* legitur in Hist. MS. Beccensi pag. 439. & alibi.] *Calumniam inferre, dimittere*, passim in vett. Tabular. apud Beslium pag. 448. 457. 473. [*Calumniæ finem facere* apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1192. cujus locus est in *Astipulare. Clamare Calumniam quietam* apud Lobinell. in Glossario Hist. Britanniæ.]

In Calumnia Poni, esse. Tabular. Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 75. *Notum est Ecclesiæ Gratianopolitanæ filiis, quod diu est, quod decimæ in præfato Episcopatu in Calumniam positæ sunt, & illi, qui sunt laici qui extra jus Ecclesiasticum decimas tenent, in interdictum positi sunt.* Infra: *Ante autem, quam ipse sepulturæ traderetur, fratres ejus... decimam, videlicet totam tertiam partem, pro qua frater eorum Pontius in Calumnia erat, reddiderunt & donaverunt Episcopo Hugoni & Ecclesiæ Gratianopolitanæ.*

¶ In Calumnio Tenere, f. legendum *Calumnia*. Chartular. S. Vandregesili to. 2. pag. 2084. *Ego Clemens agnomento Picardus... terram S. Wandregesili in Albavia... quam in Calumnio tenebam, quietam & solidam dimitto.*

Calumniare, & Calumniari, Actionem intendere, movere, in jus vocare, nostris *Calenger*. Chron. Flandr. cap. 61. *Et Calengea la Comté de Flandres comme sienne.* [Chartular. S. Vandregesili tom. 1. p. 609. ex Charta anni 1283. *Et ne pourront deser en avant rien reclamair, demandeir, ne Calenger.*] Flodoardus lib. 4. Hist. Rem. cap. 10. *Hucboldus quidam... munus ejusdem Abbatis Calumniabatur, & ab Ecclesia Dei genitricis conabatur auferre.* Charta ann. 1060. apud Beslium: *Calumniavit Abbas Odo, qui in Abbatiam successit, & in tantum Calumniando prosequutus est, quod, &c.* Alia apud eumdem: *Willelmus Vicecomes,... querimoniam inde faciendo Calumniabatur hoc donum, contestans & affirmans, nullatenus debere esse ratum.* Occurrit passim.

¶ Calumpnizare, Eadem notione. *Madox* Formul. Anglic. pag. 168. *Quod si forte contingat in eventu, quod prædictus Ricardus de Kirkenny, hæredes vel assignati sui, Calumpnizentur, implacitentur, molestentur, perturbentur in aliquo, seu graventur, &c.*

Calumniator, Actor. Charta ann. 1080. apud eumdem Beslium: *Calumniator querelam deponit.*

Calumnia, Calonia, Pœna pecuniaria, *Calumniæ* mulcta, qua damnatur, qui calumniandi animo litem intendit, pro injuste instituta actione vel objecta exceptione, leg. 2. C. de Jurejur. propter calum. dand. Hispanis *Caloña* & *Caluña*. Concilium Legionense ann. 1012. c. 4. *Si autem extra cœmeterium abstulerit rem Ecclesiæ, reddat eam & Calumniam cultoribus ipsius Ecclesiæ, more terræ.* Cap. 5. *Dividant per mediam Calumniam homicidii.* [Et c. 41. *Mandamus ut majorinus vel sayo aut dominus soli... non intrent in domo alicujus hominis Legione commorantis pro ulla Calumnia, nec portas auferant à domo illius.*] Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis an. 781. apud Sandovall. *Et quanta Calumnia fuerint, pectent & emendent, &c.* Concil. Coyacense ann. 1050. cap. 7. *Quale est constitutum in Decretis Adefonsi Regis pro homicidio, pro rauso, pro sajone, aut pro omnibus Calumniis suis.* Charta Ferdinandi Regis æræ 1081. *Si.... aut plagaverit vel occiderit, nullam Calumniam proinde persolvat.* Alia Sanctii Regis Aragon. æræ 1090. in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 9. *Id est, de lezda, de censu, de homicidiis, de judiciis, de Calomniis, & de omnibus omnino rebus, &c.* Charta Urracæ Reginæ Hispaniæ ann. 1116. apud eumdem Sandovallium: *Quod si perseveraverit, & intra terminos hos violenta manu intraverit, quod rapuerit, duplat, & Calumnia Abbati & senioribus exsolvat cum sex millia solidos.* Vitalis Episcopus Oscensis: *Et respondeant eis de Caloniis, hoc est, de pœnis pecuniariis usque ad mediam mortificaturam.* Alibi: *Si quis acceperit Militem de equi habenis, solvet de Calonia quingentos solidos.* Idem: *Habent Infantiones medietatem Caloniæ homicidii.* Occurrit passim in Chartis Hispanicis. Perperam *Cholonea* pro *Calonia*, in veteri Diplomate Oldegarii Episc. Barcinon. scriptum recte observant viri docti ad Vitam ejusdem Oldegarii. Vide Marcam in Historia Beneharn. lib. 4. cap. 4. §. 8. & Observant. Regni Aragon. lib. 6. tit. de Conditione Infantionat. §. 23.

¶ Calumniam Complere, Persolvere. Concil. Compostell. an. 1114. can. 4. *Pauperes & imbecilles misericorditer Calumnias Compleant, & beneficiis suis penitus non priventur.*

¶ 2. CALUMNIA, Injuria. Vita S. Anscharii in Actis SS. Bened. sec. 4. part. 2. pag. 92. *Dicentes unum quemlibet negotiatorem plus ibi habere, quam sibi oblatum fuisset, & nullo modo se tantam Calumniam sufferre posse.*

¶ 3. CALUMNIA, Constitutio, statutum, dispositio. Annal. Benedict. tom. 4. pag. 698. col. 1. ex Donatione S. Flori facta S. Odiloni: *Quicumque autem aliter fecerit, aut contra Calumniam nostram superbo ausu statuta hæc violaverit, & data nostra, vel in futuro danda cassare, aliove detorquere præsumserit, veniant super eum omnes novi & veteris Testamenti maledictiones.*

¶ CALUS, à Græco καλός, Bonus. Vide locum in *Pisticus*.

CALUSUM, pro *Clausum*, Gallis, *Clos*, *Clos de vigne*. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Hanc donationem facimus, & adicimus particulam vineæ Orientem versus in nostro Caluso.*

¶ CALUSUS, mendose pro *Callosus*. Vide *Plemina*.

¶ CALUTOR, *Minister sacrorum*. Gloss. Isid. Sed mendose pro *Calator*. Vide *Calatores*.

¶ CALVUS, f. Callidus, cavillosus, fraudulentus, Gall. *Rusé, trompeur*. Ottoboni Scribæ Annal. Genuens. lib. 3. an. 1195. *Contigit autem quod, quia Imperator Calvus occasiones quærendo, & simulando se velle adimplere, quæ Januensi promiserat civitati, dicendo quod, quando videret Potestatem Januæ.... omnia quæ promiserat, in integrum adimpleret.*

CALX, seu *Calcis præstatio*, & *Calcis excoctio*, inter munera publica recensentur, quibus certa præ-

dia obnoxia erant, quæ *Cespites Calciarii* dicuntur in Novella Valentiniani de Pentapolis, quorum possessores calcem subministrare tenebantur, ut Terracinenses in Campania, leg. 3. Cod. Th. de Calcis coctor. de quibus etiam Symmach. lib. 10. Epist. 52. & Tusci, d. leg. 3. alii eam excoquere, alii vehere, de quibus in leg. 2. 3. Vide Cod. Theod. d. tit. de calcis coctoribus urbis Romæ & Constantinop. & ibi Jacob. Cothofredum, ut & Michaëlam Attaliatam in Synopsi Juris tit. 78.

Calcaria, apud Ammianum lib. 27. est Calcaria fornax, uti appellatur à Plinio lib. 17. cap. 9. in qua calx excoquitur; vel calx ipsa. Anastasius in Gregorio II. PP. *Hic exordio Pontificatus sui Calcarias decoqui jussit, &c... hujus civitatis muros restaurare decreverat.* Romualdus Salernitanus in Chronico MS. an. 1149. *Tunc mandantibus justitiariis, equi indomiti pedibus alligatus, usque ad Calcariam, quæ ante palatium erat, est violenter attractus.* Hinc quidam putant Forcalcariense oppidum in Provincia nuncupari, quasi *Furnum Calcarium*, itaque appellari in Tabular. S. Victoris Massil. aiunt.

Calcaria, interdum pro ipsa pensitatione, quæ præstabatur pro calcis coctione. Capitulare Sicardi Principis Beneventani an. 836. §. 14. *Ut nulla nova* (consuetudo) *eis à parte Reipublicæ imponatur, excepta antiqua consuetudine, hoc est, responsaticum, & angarias, & Calcarias.*

Calcarienses, in leg. 36. Cod. Th. de Decur. qui calcis excoquendæ obsequio obstricti erant.

Calcifurnium, in lege Bajwar. tit. 1. cap. 14. §. 5. *Calcefurnium* in Edit. Heroldi. Furnus, in quo calx coquitur, Gallis, *Chaufour.* [Charta Engelelmi de Mortemare pro Bertranno Abb. Nobiliac. apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 605. *Usque ad viam quæ incipit à Plangua usque ad Calfurnium*]

Calfurnium, Calcis coquendæ onus, *Chaufour*, recensetur inter onera & servitia, in Tabulario S. Vitoni Virdunensis: *In vinca fimorare debeant, de tertio in tertium annum Calfurnium facient.* Alibi: *Pro banno den. ad festum S. Joannis, Calfurnium de tertio in tertium.* [Gloss. Basil. & Michaël Attalia tit. 78. Ποινὴ μετάλλου ἐστὶ τὸ καταδικασθῆναί τινα ἄσβεστον ποιεῖν, ἢ θεῖον ὀρύττειν.]

¶ CALYPHA, ut *Chalifa*; quod vide.

¶ CALYPTRA, Diadematis genus, ab eo, inquit Macer in Hierolexico, quod fert Venetus Dux non absimile. Niceph. Gregor. Hist. lib. 5. cap. 7. *Calyptram in capite panno, purpura & auro intextam circumdatam gestaret, quatenus sursum vergit ad pyramidem superficiei funditur.* Græcis καλύπτρα est tegmen capitis muliebre.

¶ CALYRICE, *Affabilis mulier*, in Vocabulario Sussannæi.

¶ CALZARETTUS, Calceus. Locus est in *Calzularius.*

CALZARIUM. Vide *Calciarium.*

¶ CALZETARIUS, Caligarius, ab Italo *Calza*, Tibiale. Acta SS. Julii to. 3. pag. 828. in Oratione de S. Bonaventura: *Margarita Gruelle uxor Hugonis Francisci Burgundi Calzetarii, habitatoris Lugdunensis, intenso podagræ dolore cruciabatur.*

¶ CALZIARETTUS, Calceus, ab Ital. *Calzare*, Calceare. Hist. Dalph. to. 2. p. 278. *Item, pro duobus paribus de Calciarettis pro Domina Dalphina taren.* VII.

¶ CALZINA, Ital. *Calcina*, Calx, Gall. *de la Chaux.* Legitur in Chronico Parmensi apud Murator. to. 9. col. 804.

¶ CALZOLARIUS, Sutor, Italis *Calzolaio.* Legitur in Actis SS. Martii tom. 3. pag. 206. in Miraculis B. Ambrosii Senens. & Aprilis tom. 2. pag. 820. in Miraculis B. Simonis Eremitæ August. necnon SS. Junii to. 3. p. 936. de B. Michelina: *Quarto accedere debeant Calzolarii cum eorum pallio.*

¶ CALZULARIUS, Idem. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274. *Lamberto Calzulario Domini pro paribus viginti quatuor de Calzarettis & una paro de stivalibus de mandato Domini, &c. taren.* XXII.

CAMA. Papias: *Cama, lectus brevis.* Ugutio: *Cama, genus lecti brevis, & circa terram, quod & Cama, atis, invenitur in Ambrosio de Officiis.* Isidorus lib. 19. cap. 22. *Camisias vocamus, quod in his dormimus in Camis, id est, in nostris stratis.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Cama:* sceort bedwið eorþan. Ebrardus in Græcismo:

Dormit inops Cama, combussit Pergama cauma.

Hispanis *Cama* est lectus.

CAMAEUS, Sardonyx, Gallis *Camayeu.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Nobilibus lapidibus insculptis, quas Camaeos vulgariter appellamus.* Infra: *Allati sunt quidam ampli lapides, quos sardios onycheos* (sic leg. pro *onicleos*) *appellamus, & vulgariter Camaeos nuncupamus.* Ubi perperam scriptum *Cadeneos.* [Inventarium Ecclesiæ Aniciensis ann. 1444. *Item unus anulus auri pontificialis cum uno Camayeu cum quatuor imaginibus.*]

Camahutus, non semel in Visitatione Thesaurariæ S. Pauli Londin. an. 1295. in tom. 3. Monastici Anglic. [Mabillon Analect. tom. 3. pag. 391. ex Gestis Gaufredi de Loduno Episcopi: *Dedit etiam decem & septem anulos auri, novem cum saphyris... unum cum Camahuto, &c.*]

Camahelus. Arestum Paris. 9. Maii 1321. *Item lorenos garnitos de serico seminatos de boutonis, & Camahelis pretii 20 sol.* De vocis etymo consule Nicol. Guibertum lib. de vasis murrhinis c. 10. Salmas. ad Solinum p. 562. Gaffarellum in Curiositatibus inauditis c. 5. §. 1. 2. Octav. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Camaglio.* [& Menagium in Gall.]

¶ CAMALE, Humerale, Gall. *Camail.* Vox in recentioribus libris ritualibus satis frequens, sed notior, ut ejus sensum oporteat exemplis confirmari. Vide *Camelaucum.*

¶ CAMALLOTUM, Gall. *Camelot*, Pannus è villo caprino contextus. Testamentum an. 1375. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 616. *Lego Conventui Fratrum Minorum Claromont. omnes raupas corporis mei, quæ sunt de quibuscumque pannis sericeis & de Camalloto & de satallin, una cum suis foraturis.* Vide *Camelotum.*

¶ CAMALLUS, Humerale, Gall. *Camail.* Capitulum generale S. Victoris Massil. an. 1378. *Hostalarius habeat quatuor flocos & quatuor alamitias vel Camallos pro hospitibus.* Vide *Camelaucum.*

CAMARA, ex Græco καμάρα, Fornix, camera. Vetus Scholiastes Juvenalis Sat. 14. in hæc verba: *Arida cum tota* (*Mundentur parietes vel Camaræ.*) Fragmentum Petronii: *Sophos universi clamamus, & sublatis manibus ad Camaram, juramus Hipparchum Aratumque comparandos illi homines non fuisse.* Adamnanus in Itinerario Terræ sanctæ lib. 1. cap. 23. *Ecclesiæ interior domus sine tecto, & sine Camara, ad cœlum sub aëre nudo patet.*

Camara, Cubiculum, camera, Hispan. *Camara.* Formulæ vett. apud Bignon. cap. 13. *Dum diceret, eo quod cellaria, vel Camara & granica, quicquid in eis habuit repositum, hoc est, aurum, argentum, drapalia, arma, vinum, annonam, vel vitalia sua, &c.*

Camara, Aquæductus, canalis fornicatus. Gloss. Gr. Lat. *Camara*, ὑπόνομος. [Gellio 10. 25. species est navigii, pro quo Laurent. in Amalthea legit *Camare.*]

¶ Camara, Vagina. Leges & Consuetud. Furnenses ex Archivo S. Audomari: *In cujuscumque domo canipulus sive machue tortuose inventa fuerit extra Camaram vel cistam emendabit Comiti tres libras. Quicumque arma defensa portaverit intra coram emendabit Comiti tres lib.*

CAMARADUM. Epistola Adriani PP. ad Carolum Magnum in Codice Carolino Epist. 61. *De Camarado autem, quod est hypocartosa, ad renovandum in Basilica B. Petri Apostoli nutritoris vestri, prius nobis unum dirigite Magistrum, qui considerare debeat ipsum lignamen, quod ibidem necesse fuerit, ut sicut antiquitus fuit, ita valeat renovari.* Infra: *De ipso lignamine, quod in prædicto hypocartosin, hoc est, Camarado necesse fuerit.* Est autem *hypocartosis*, tectorium, sive crusta, qua parietes & cameræ inducuntur. Gloss. Græco-Lat. ὑποχάρτωσις, *Tectoria.* De hujus vocis notione ac etymo nonnulla habet Salmasius ad Vopiscum pag. 293. De Tectorio opere egit Vitruvius lib. 2. cap. 4. 8. lib. 5. cap. 10. lib. 7. cap. 3. Accipitur porro hoc loco *Hypocartosis*, pro ipso ligneo fornice & ipsa concameratione, inducta, aut inducenda: cujusmodi ejus fabrica describitur à Vitruvio dicto cap. 3. Est igitur *Camaradum*, pro *Camaratum.* Ab eodem fonte καμάρδαν vocarunt Græci recentiores tentorium, quod in modum cameræ, seu fornicis, arcuatum fit: qua voce utuntur Leo in Tacticis cap. 10. §. 12. cap. 20. §. 194. & Mauricius lib. 5. cap. 3. Unde nostri *Camarades*, Hispani *Camarada*, vulgo vocant milites, qui sub eodem tecto, aut *tentorio*, & in eadem camara degunt.

¶ CAMARARIUS, pro *Camerarius*, de quo infra. *Camararius Regis Franciæ*, apud Murat. to. 8. col. 1098. in Memor. Potestat. Regiens. ad an. 1218.

CAMARIUM. Charta Alfonsi III. Reg. Portugalliæ an. 1279. apud Brandaonum tom. 4. Monarch. Lusitan. pag. 279. v°. *Quicumque acceperit Camarium, pectet Dom. Regi 2. Morabit. & illi, cujus fuerit, medium Morabit.*

CAMARLENGUS, Camerlengus, Italis *Camerlengo*, Camerarius, ærarii quæstor. *Bertoldus Camerlengus Imperatoris*, in Charta Lotharii Imp. ann. 1137. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus. Ita usurpant Joannes Villaneus lib. 4. cap. 2. lib. 7. c. 17. Matth. Villan. lib. 3. c. 78. & Scriptores Itali passim. [Vide *Camerlengus* suo loco.]

¶ CAMARLENTUS, Camerlentus, ut *Camarlengus.* Memoriale anni 1400. apud Marten. tom. 1. Anecdot. col. 1660. *Scribatur istis qui sunt de consilio illustrissimi Domini Regis Siciliæ.... Item, nobili viro de Crudillis Consiliario & Camarlento. Item, nobili Domino de Apulia Consiliario & Camarlento.* Infra legitur *Camerlentus* & decies repetitur vox *Camarlentus* vel *Camerlentus*, semper præposita voce *Consiliarius*; at ubi habetur *Consiliarius* non semper adjungitur *Camarlentus*, ex quo conficitur plures fuisse *Consiliarios*, quam *Camarlentos*, atque duplici voce non eamdem, sed diversam significari dignitatem.

¶ CAMASELE, f. Lamina denticulata suspendendis in foco lebetibus, Gall. *Cremaillere*, vel *Cremillere*, alias *Cramaillere.* Memoriale bonorum mobilium Prioratus S. Michaëlis de Fallio in Archivo S. Victoris Massil. *Duos tripodes, duos asters & duas lossas, & unum Camasele, unum mortariolum, &c.*

¶ CAMASIL, Species lapidis pretiosi, Gall. *Camaïeu*, Hisp. *Camafeo.* Inventarium Abbatis S. Victoris Massil. an. 1358. *In mitra inter quatuor grossos lapides est Camasil habens faciem hominis respicientis ad sinistram.* Vide *Camæus.*

¶ CAMASINUS, Ex subtili lino, ut interpretatur Papebrochius; verum an dici potest melote seu pellis ex subtili lino? Potius crediderim *Camasinus* à seq. voce *Camasus* derivari, & *meloten Camasinam* esse pellem qua pro veste seu *camaso* utebantur. Acta SS. Maii to. 5. pag. 414. in Vita S. Marthæ matris Symeonis: *In visione conspicit Reliquias Justæ intra meloten suam Camasinam è dextera parte suspensas.* Vide *Melote.*

¶ CAMASUS, Vestis species. Gloss. Isid. *Camasus, amfimallus.* Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Κάμασος, καὶ κάμασον, τὸ πικότζουλον. [Testamentum S. Gregorii Nazian. Βούλομαι αὐτῷ δοθῆναι κάμασον α. στιχάριον α. παλλία β. Quæ Baronius sic vertit: *Volo ei dari Camasium unum, tunicam unam, pallia duo.*] Vide Meursium in κάμασος.

¶ CAMAURUM, Mitra Papalis. Supplement. Vitæ S. Petri Cœlest. num. 158. inter Acta SS. Maii to. 4. pag. 535. *Cum Camauro seu mitra papali habenti tres coronas.*

¶ CAMAX, Sudis, pertica, κοντός, Gloss. Lat. Gr.

¶ CAMAYNUS, Lapis pretiosus, Gall. *Camaïeu.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 568. col. 1. *Cum smaltis ac lapidibus, margaritis seu perlis, nec non saffiris, Camaynis.* Vide *Camæus.*

¶ CAMAYX, Idem. Hist. Dalphin. tom. 1. p. 196. col. 2. *Lapidem meum pretiosum, qui vocatur Camayx.*

1. CAMBA, *Inflexa, tortuosa*, Papiæ. [Britannice *Cam* vel *Camm* sumitur eadem notione: sed est à Græco, κάμπτω, Inflecto. Vide *Cambus.*]

2. CAMBA. Charta an. 1231. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 901. *Duo bacini... & quædam Camba ventilabri, & 2. candelabra deaurata, &c.* [Hoc est, ventilabri manubrium. Quod iterum firmatur. Instrum. anni 1377. ex Archivo sancti Victoris Massiliensis: *Item, unum fuedalh coopertum de veluto rubeo pro defendendo muscis. Item una Camba ventilabri de argento.* Hic agitur de ornamentis Ecclesiasticis, inter quæ recensetur *ventilabrum* ad arcendas muscas, ut in hac voce dicetur. Vide *Canea.*]

3. CAMBA, Brassiatorum officina, seu locus, ubi cerevisia coquitur & conficitur, quem vulgo *Brasseriam*, vel *Braxatoriam* nuncupamus. Charta Ludovici Ultramarini Franc. Regis apud Vassorium in Annalib. Noviomensis Ecclesiæ lib. 3. cap. 48. *Et cum omni integritate largitus est, excepto sectico uno, cum Camba, &c.* Alia Leonis PP. in lib. 1. Hist. Bellovacens. cap. 18. *Circa prædictum castrum hospites quindecim, Cambas tres.* Ubi loci perperam Louvetus *Cambam* cum *Cambio* confundit. Passim occurrit, apud Baldricum Noviom. lib. 1. c. 52. 66. in Statutis antiquis Corbeïensib. lib. 1. c. 9. ubi *Cambia*, pro *Camba*, apud Loisellum in Bellovaco pag. 246. 253. in Historia Ecclesiastica Abbavillensi cap. 26. in Notit. Eccles. Belg. pag. 80. 99. 113. &c. in Donat. Belg. pag. 397. in Hist. San-Dionysian. Doubleti pag. 724. apud Vassorium in Noviomo pag. 924. in Chronico Andrensi p. 474. in Gestis Abbat. Gemblacens. pag. 533. &c.

Cambagium, [Tributum quod dominis exsolvebant subditi pro coquenda cerevisia.] Chartular. Corbeiense: *Nus ne puet faire Cambe ne brasser chervoise, ne goudale sans son congié.* Id juris *Cambage*

appellatur in Consuetudine Bononiensi art. 46. & Herliacensi art. 3. ubi perperam *Gambage* scribitur. Tabularium S. Michaëlis Ulterioris portus an. 1141. *Monachi totidem Deo servientes & Cambagio panem & cervisiam facient ad suum usum.* [Charta an. 1250. apud Miræum to. 2. p. 1231. *Tali tamen modo quod serviens Episcopi semper quando voluerit, redditus Episcopi, sive censum, Cambagium, introitum & exitum, & alia jura ... ab hospitibus manentibus in dictis terris Episcopi & Canonicorum accipere poterit.* Charta Guidonis Comitis Flandriæ an. 1237. in Tabulario S. Bartholomæi Bethuniensis: *Item debent habere ibidem dicti Præpositus & Capitulum thelonia, foragia, Cambagia & omnes emendas, &c.*]

Vocis originem à Germanico *Cam* & *Cammer*, accersit Kilianus. *Cam* etiam hodie Flandris idem sonat, ut auctor est Buzelinus lib. 3. Gallo-Fland. cap. 20. At Germani hausisse videntur à Latinis, quibus *Camum* potio est, quæ fit ex hordeo & aliis frugibus, estque cerevisiæ species. Simeon Januensis apud Cujacium lib. 24. Observat. c. 39. *Cervesia, Camum, foca.* Alibi: *Camum, sicera, potus factus ex hordeo & aliis rebus calidis, ut zinziber & similia, quæ ponuntur in testaceis parvis bene obturatis, & cum aperiuntur, salit in altum, & vocatur cerevisia. Cami* vero soli fere meminere Ulpianus leg. 8. de Tritico, vino vel oleo legat. & Cælius Aurelianus lib. 3. qui *Camum* eam potionem esse ait, quæ *Lora* Romanis dicitur: sed de Camo, consulendus idem Cujac. lib. 5. Var. cap. 1. Hanc conjecturam nostram firmat, quod

Camma, etiam scribitur, seu ex *camo* Ulpiani, seu ex Germanico *Kam* & *Kammir*, ut est apud Kilianum. Tabularium S. Remigii Remensis in capite Censuum de Marsna: *De Camma* 130. *maldros de quæstu cervisiæ, & quisquis illic cervisiam fecerit, dabit* 4. *den.* Occurrit ibi pluries.

Cambam Aperire, Apertam habere dominicam villam, in qua vicatim ac tributim panis ac potus ex hordeo coquebatur, lucro domini. Hæc Browerus lib. 8. Annal. Trevir. ex Cæsarii Abbatis Prumiensis Glossis MSS. pag. 473. 1. Edit.

Cambarius, Brasiator, potifex, seu cerevisiæ confector. Lambert. Ardensis: *Quidam cervisiæ brasiator, vel Cambarius.* Charta Balduini Frandriæ Comitis an. 1038. apud Buzelinum p. 527. *Cocus Ecclesiæ, magister pistorum, Cambarius.* [Charta alterius Balduini Comitis Hannoniæ an. 1084. inter Instrum. novæ Gall. Christ. to. 3. col. 22. *Alardum Cambarium, quem de manu Segardi Ceœs suscepi.* Chron. Watinense apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 826. *Vade, inquit, fili, ad fratres nostros, & Cambarium eorum ante hoc aliquod tempus rebus humanis exemptum intolerabiliter cruciari nuntia, &c.*] Vetus Charta de Teloneis urbis Ambianensis: *Chascune cambre à œchine des Cambiers de la chité d'Amiens, si ele n'est en franc lieu, doit chascune semaine 3. septiers de chervoise de cambage.*

¶ CAMBAGUS, pro *Campagus.* Vide in hac voce.

CAMBALE. Vetus Charta, scripta circa an. 1320. de Infante Majoricar. ex Camera Comput. Paris. *Et duo frena argenti, & 2. aressoni argenti cum strepis & Cambalibus, & picralibus, &c.* forte *pectoralibus.*

¶ CAMBALENTUS, Cambellanatus, Cambellaniatus, Cambellantus. Vide post *Cambellanus.*

¶ CAMBELLA. *Cambellarum Miles*, an idem qui *Cambellanus*? Confœderatio inter Henricum Castellæ & Carolum V. Franc. Reges an. 1369. apud Marten. to. 1. Anecd. col. 1504. *In præsentia dilectorum Joannis de Bignetes Militis Cambellarum, & Yvonis de Cacembras hostiarii armorum & Nuntiorum dicti Regis Franciæ, &c.*

CAMBELLANUS, Nostris idem qui Romanis *Cubicularius*, vel *Præpositus sacri cubiculi*, diversus à *Camerario*, penes quem cura erat *Cameræ*, seu Thesauri Regii: Cambellano autem fuit cura cubiculi. Le Roman *de Rou* MS.

> *Toustains qui fut son Chambellains,*
> *De sa chambre mestre gardains.*

Le Roman *de Renaut* MS.

> *Chambellain de ma chambre tousjours més en serez.*

Le Roman *de Garin* MS.

> *Les Seneschaux, & tuit li Chambellan*
> *Environ lui chascun son ostel prent.*

Cambellani præcipuum munus fuit in vassallorum hominiis admittendis ac recipiendis: domino enim aderant, cum ii ea præstabant, ac ejus vice vasallum rogabant, eidemque respondebant. Præterea hujusce dignitatis jure pallium vasalli eorum erat, uti observat Gallandus lib. de Franco alodio pag. 62. 63. Ordo ad benedicendum Ducem Aquitaniæ, sub finem: *Sicut enim spolia Militum, quando dominis exhibent hominium, transeunt in jus Camerariorum, simili conditione Ducis vestimentum cedit his hostiariis juxta jus consuetudinarium.* Sed id postea in summam pecuniariam ratam ac definitam pro modo feodorum deinceps commutatum fuit, quod *Cambellagium* vocant Consuet. municipales, locis à Raguello indicatis. Regestum S. Justi fol. 13. ex Camera Computor. Paris. *En l'an de l'incarnation de N. S. 1272. le Mercredi aprés la Decollation de S. Jean Baptiste à Nogent le Rembert fut ordenné par devant le Roy, presens M. l'Abbé de S. Denys, Mons. Jean d'Acre Bouteiller de France, Mons. Erart Chamberier de France Mons. Maheu de Mailly Chambellan de France, & plusieurs autres, que quiconques fesoit ou avoit fait homage au Roy Philippes qui ores est, dont il ne fu pas donné en homage au Roy Loys son Pere, que li plus poures homs payeroit* 20. *sols de Par. au Maistre Chambellan*, [*Lauriere* legit, *Chamberlenc.*] *Chevalier, & à tous les autres Chambellans, & li autres de* 100. *ll. de terre de quiconque il les tiegne, paieroit* 50. *s. de Parisis, & cil de* 500. *ll. de terre de quiconque il les tiengnent, paieront* 100. *s. de Par. & li Baron & li Evesque paieront* 10. *ll. de Par. ausdits Chambellans.* [Lauriere *Chambellens*, scilicet tom. 1. Ordinat. Regum Franc. pag. 297.]

Cambellano præterea Annuli Regii privati, quem *sigillum secreti* vocabant, custodia incubuit, qui inde apud Bysantinos παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης appellatus fuit, ut distingueretur ab alio Officiali aulæ Palatinæ, qui παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος dicebatur, uti docuimus ad Villharduinum. Guill. *de Lannoi* Dominus *de Villerval*, in Itinerario suo MS. ad annum 1420. *Lors par le trespas de Mess. Athies de Brimeu premier Chambellan (de Ph. Duc de Bourg.) le Seau de secret de mon tres redoubté Seigneur me fu baillié, sans ce que il y eut autre premier Chambellan, couchay devant luy l'espace de trois mois, & porté sa banniere deux fois, la cotte d'armes vestue en bataille avec luy.*

Hæc & cætera Cambellanorum munia ac jura attigere etiam, qui de hac dignitate ex professo scripserunt, Joannes Tillius de Regibus Franciæ, & Bardinus in eo opusculo, quod de Cambellani dignitate conscripsit, quæ potissimum complectitur sequens Diploma, quod ex Joannis Beslii Adversariis olim eruimus: *François de Montberon Vicomte d'Aunay & Chambellan de Poitou, &c. Premierement*

mierement toute fois que je Vicomte feray audit pays de Poitou devers ledit Monseigneur, il me doit faire delivrer pour moy, mes gens de chevaux que j'auray, & selon ce qu'il appartiendra. Item quant ledit Monf. sera audit pays de Poitou, je dois porter, ou faire porter son seel de secret, duquel seel doivent estre seellées toutes les Lettres des hommages, & d'avoir les profits & émolumens des Lettres, qui en doivent estre seellées, & tout ce, qui de lui sera à cause dudit Chambellage. Item quand mondit Seigneur viendra premierement à Poitiers, que je dois de mon droit avoir son lit garni de tous les paremens, qui seront, esquels il couchera la premiere nuit. Item quand Madame la Comtesse viendra premierement à Poitiers, je la dois mener par le frein, de la porte par où elle entrera à Poitiers, jusques à la salle, & la dois descendre, & le mantel ou chappe qu'elle aura vestu, & le cheval sur lequel elle sera venuë, soit destrier, coursier, palefroy, ou autre monture quelconque, en l'estat, & aussi garni comme sera, doit estre & sera mien. Et si ladite Madame venoit en litiere ou en chaire, je la dois semblablement mener jusques à ladite salle, & descendre, & la litiere ou chaire garnie comme elle seroit, & les chevaux demouront & seront miens de mon droit. Item je dois servir ladite Dame de vin la premiere fois, qu'elle sera à table, & le hanap ou couppe, ou autre vaissel, à quoy elle boyvra, sera mien, & de mon droit. Item le lit & les paremens de la chambre de la dite Dame, en laquelle elle couchera la premiere nuit, ainsi garni comme il seroit, seront mien, & de mon droit. Et est le devoir à la maniere de l'hommage tieux: car je dois faire mon hommage, ledit Monseigneur estant à la Messe, quand il vait à l'offrande, & luy bailler un denier d'or pour tout mon devoir, lequel denier il doit offrir à la Messe, &c. Le 3. Juilet 1410.

Cambellanus Mappæ, seu *de la Nappa*, &

Cambellanus Scutiferiæ, seu *della Scuteria reale*, dignitates in Regno Neapolitano, de quibus Scipio Ammiratus in Familiis Neapolitan. tom. 1. pag. 55.

Camberlanus. Gesta Consulum Andegav. cap. 3. n. 2. *Habebat autem tunc temporis Rex Paranymphum, sive Camberlanum, nomine Ingelgerium.*

¶ Cambellanatus, Dignitas Cambellani. Charta Joannis Regis Francorum pro Joanne Vicecom. Meloduni an. 1351. Hist. Harcur. to. 4. p. 1469. *Quæ antea Comes percipiebat & percipere consueverat, ratione officiorum suorum ad Cambellanatum & Constabulatum Normanniæ spectantium.*

¶ Cambellanus in Monasterio S. Claudii de cujus officio hæc habent Statuta pro Reformatione ejusdem sub Nicolao V. Papa an. 1448. fol. 72. *Et primo eidem officio per omnes Nobiles terræ S. Eugendi, Cambellano prædicto, quia est & esse solet eorumdem Nobilium Judex, debentur de annuo censu quinque solidi. Tenetur idem Cambellanus Domino Abbati & suo Monasterio fideliter servire, & pro quibuscumque suis negotiis, ubilibet, quo placuerit, & ei licitum & possibile fuerit laborare.* Ibidem: *Cambellanus Monasterii, ratione hujusmodi sui officii ministrari facere debet manutergia ad mandatum pauperum Christi.*

¶ Cambalentus, Cambellantus, Cambentus, Camblentus, Idem qui *Cambellanus*, in Chartæ Geraldi Abbatis S. Joannis Angeriac. ann. 1385. ex Chartulario ejusdem Monasterii fol. 464. *In festo Pentecostes ducenti* (pauperes) *quorum centum eleemosynarius dat panem frumenti, aliis centum Dominus Abbas similiter panem frumenti; Cambalentus dat centum ex istis carnes unius bovis.* Ibidem: *Isti sunt dies in quibus reficiuntur centum pauperes in eleemosyna, qui debent recipere a Cambellento carnes unius bovis.* Et fol. 459. *Item ipsa die dare* (debet) *Cambellentus illis centum pauperibus carnes unius bovis.* Ibidem: *Camblentus debet facere per medietatem Quadragesimæ. ...centum pauperibus cuilibet duo allecia.*

¶ Cambellaniatus, Officium Cambellani, in Charta mox laudata Geraldi Abbatis fol. 442. Chartularii citati: *Et fratrem Aymericum... ratione sui Cambellaniatus defendentem ex parte altera.*

¶ CAMBELLINUS, corrupte pro *Camelinus*, Gall. *Camelin* vel *Camelot*. Hist. Dalph. to. 2. p. 283. *Item, Druetto drapperio pro duabus alenis & tribus quartis de panno Cambellino albo pro Domino.. III. s. VIII. den. gr.* Vide *Camelotum*.

¶ CAMBERARIUS, Gallice *Chambrier* vel *Grand Chambrier*, Idem qui *Cambellanus*. Annal. Benedict. tom. 5. pag. 27. num. 66. *Adscripta sunt regiis litteris signa Hugonis fratris Regis, Radulfi Comitis, tum Guateranni Camberarii, Adelelmi Constabularii.* *Madox* Formulare Anglic. pag. 242. *Testes Aluredus de Benneun... Hamelinus Camberarius, Ernoldus Forestarius Regis, &c.*

CAMBERIA. Charta Theodosii Episcopi Firmani an. 887. apud Ughell. to. 2. pag. 747. *Cum... eorum libertatibus, servitiis, Camberiis, vineis, arboribus, &c.* Forte *Cannaberiis*.

¶ CAMBERLANUS, Idem qui *Cambellanus*, apud Lobinellum in Glossario Hist. Britann. & supra in *Cambellanus*.

¶ CAMBERLARIUS, Eadem notione. Annal. Benedict. to. 5. pag. 311. *Gunterii Camberlarii Regis, Willelmi Camberlarii Reginæ.*

¶ CAMBERLINGUS, Officiarius in Monasteriis, idem qui *Camerarius* potius quam *Cambellanus*; hujus enim mentio rarissima in Monasteriis. Concordatio inter Abbatem J. Montis & Conventum de partitione suorum redituum inter se, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 839. *Si per diem vel post cœnam potum in camera mea voluero, habebo sextarium Camberlingi.*

¶ CAMBEROTA, Crurum armatura, Gall. *Jambiere.* Edictum Philippi VI. Francor. Regis ann. 1338. *Item, Nobilis homo pedes armatus tunica, Camberota & bassineto, capiet duos solidos Turonenses.* Vide *Gamberia*.

¶ CAMBIA. Vide mox in *Cambiare*, & superius *Camba* 1.

CAMBIARE, Rem re permutare, Italis *Cambiare*, Latinis *Cambire*. Siculus Flacc. de Condit. agror. *Emendo, vendendoque, aut Cambiando, mutandoque similia finitionum genera inveniri possunt.* Occurrit apud Columellam lib. 2. cap. 2. in Lege Salica tit. 39. §. 1. tit. 49. in Lege Bajwar. tit. 15. §. 8. in Capitul. Caroli C. tit. 28. in Lege Athelstani cap. 15. apud Bromptonum, in Chronico Andrensi pag. 459. &c. De vocis etymo vide Oct. Ferrarium in *Cambiare*.

Præcambire. Vetus Charta in Bibliot. Sebusiana pag. 5. *Non distrahat, non minuat, non Præcambiat, non beneficiet alicui, &c.*

Cambiator, Campsor, nummularius, in Charta Ludov. Regis an. 1137. in Hist. S. Martini de Campis p. 28. in Epist. 120. ex Sugerianis, &c.

Scambiator, apud Matth. Paris pag. 586.

Cambire, Priscianus lib. 10. *Cambio*, ἀμείβομαι, *ponit Charisius, & ejus Præteritum Campsi: quod ἀπὸ τοῦ κάμπτω, ἔκαμψα, Græco esse videtur. Unde & Campso, Campsas, solebant vetustissimi dicere.* Ugutio: *Cambio facit Campsi, Campsu Supinum. u. in o. fit Campso, are, id est, frequenter Cambire, & inde Campsor.*

Gloff. Græc. Lat. Ἀνταλλάσσω, *Summuto, Cambio.* Alibi: Ἐναλλάσσω, *Immuto, Muto, Commuto, Cambio, Campsi.* Leges Athelredi : *Ut nemo Cambiat aliquid fine teftimonio Præpofiti.* Petrus Blefenfis de Euchariftia cap. 9.

Qui nova vasa creans ea Cambit & aptius ornat.

Utuntur præter veteres Scriptores, Anonymus de Miraculis S. Ludgeri Epifc. num. 39. Chronicon Andrenfe pag. 348. 364. Cæfarius Heifterbach lib. 4. cap. 6. &c. Vide Cafaubon. in Notis ad Apuleii Apolog. pag. 137.

Cambitio, Permutatio. Leges Athelftani Regis Angl. apud Brompton. cap. 15. *Manum mittat dominus ad eam Cambitionem.* Albertus Aquenfis lib. 3. cap. 57. *In auri vel argenti Cambitione.* [Notitia Fundationis Ciftercii ann. 1098. inter Inftrum. to. 4. novæ Gall. Chrift. col. 233. *In eadem Cambitione conceffit ei & filiis fuis ipfe Dux quantumcumque vinearum in pago Belnenfi poffent plantare & colere. Cambitiones quæ factæ funt inter Ecclefias Dei*, apud Ludewig. to. 1. Reliq. MSS. pag. 8.]

Cambtio, in Charta Waldemari Regis Daniæ an. 1180. apud Steph. Stephanium in Prolegomenis ad Saxonem Grammaticum pag. 16.

Cambitor, Permutator. Guillelmus Andernenfis in Chronico : *Et pro eo, quod bonorum datores, five Cambitores, tunc temporis figilla non habebant, &c.* Vide *Campitor.*

¶ Cambitor, Nummularius, Gall. *Changeur, Banquier.* Charta Communiæ Divion. apud Perardum pag. 335. *Reddent mihi vel præpofito meo annuatim... quingentas marchas talis argenti quale Cambitores in nundinis inter fe dant & recipiunt.*

¶ Cambitoriæ Litteræ, Gall. *Lettres de change.* Nummularii feu Menfarii chirographum ad pecuniam ab alio menfario alicui alibi numerandam, apud Rymer. to. 8. pag. 98. col. 1. *Cum fuis gentibus, familiaribus, jocalibus, auro, argento, equis, vefturis, Literis Cambitoriis & aliis bonis, rebus & hernefiis fuis, &c.*

Cambitus. Gloff. Græco Lat. Ἀντικαταλλαγή, *Cambitus, permutatio.* Leg. *Cambitus*, Gallis *Change*, vel nummulariorum officina. Charta Gauffredi Comitis Andegavenfis an. 1047. pro Ecclefia N. D. Santonenfis, apud Sammarthanos : *Adjunximus autem donis noftris monetam & monetagium per Cambitum totius Epifcopatus Xantonenfis, &c.* Alia Ludovici VII. Reg. Franc. ann. 1140. in Tabulario ejufdem Ecclefiæ : *Concedimus tibi & Ecclefiæ B. Mariæ, cui auctore Deo præfides, Cambitus, fractionemque monetæ veteris, fi novam fieri jufferimus, perpetualiter habere, ficut Autbertus monetarius, & Wilelmus Autberti filius ejus longis temporibus ab Ecclefia B. Mariæ feudali poffeffione tenuerunt, hac videlicet ratione, ut nullus homo vivens in toto Epifcopatu Xantonico abfque tua licentia Cambire audeat.* In eodem Tabulario fit mentio in Charta an. 1141. *Tabularum Cambitus Santonicæ civitatis.*

Cambium, Permutatio, Italis *Cambio*, noftris *Efchange.* Leges Partitæ part. 5. tit. 6. §. 1. *Cambio, es dare o togar una cofa feunalada por otra : y en eft a finificacion Cambiar, vale tam folamente trocar, y permutar una cofa por otra.* Lex Longob. lib. 3. tit. 8. §. 4. *Ut nullus militum Cambium aut precariam aut libellum fine eorum confenfu facere præfumat.* Lib. 1. Feud. tit. 22. *Si quis fecerit inveftituram, vel Cambium de beneficio fui militis, &c.* Adde lib. 4. tit. 1. [& Chartam commutationis inter Moroaldum Farfenfem & Ufualdum S. Salvatoris Abbates in Annalibus Bened. tom. 2. pag. 714. *Et fi ipfum Cambium minime facere potuerimus, aliud tantum de terra ad fimile illius vobis in congruo veftro dare debeamus,*]

Cambia, Eadem notione. Lex Bajwar. cap. 20. tit. 8. Edit. Heroldi. *Commutatio, hoc eft quod Cambias vocant, &c.* Vetus Charta apud Henfchenium 26. Mart. p. 634. *Accepi hovam illam à Luidgero in Cambia contra terram aratoriam rochi fupradicti.*

Cambium Publicum, Tabula nummularia. Exftat in Regefto 36. Chartophylacii Regii n. 199. Diploma Philippi Pulcri Regis Franc. quo *Cambium Parifienfe* in Magno Ponte teneri ftatuit : *Quod Cambium Parifiis erit & tenebitur fuper noftrum magnum Pontem folummodo à parte Graviæ, inter Ecclefiam S. Leufredi & majorem arcam, five defectum ipfius Pontis, prout hactenus ante corruptionem pontis ejufdem quondam lapidei exftitit confuetum. Item quod nulli omnino liceat alibi quam in loco illo Cambiare, feu Cambium tenere Parifiis, &c. Act. Parif. menf. Febr. an.* 1304. In eodem Regefto Charta 232. 233. 234. *Cambium, five tabula nummularia* dicitur. Exftat etiam ibidem Statutum ejufdem Philippi an. 1305. quo ejufmodi tabulas nummularias in quatuordecim Regni locis haberi præcipit. [Codex MS. redituum Epifcopatus Autiffiod. *Cambium Autiffiod. debet Epifcopo die Sabbati ante Natale quatuor libras.* Hift. Mediani Monafterii pag. 368. è veteri Necrologio ejufdem loci : *Obiit D. Valentinus Abbas hujus loci, qui contulit nobis quatuor libras monetæ Argentinenfis fupra Cambium Argentinenfe pro anniverfario fuo.*]

Camium, Idem quod *Cambium*, Permutatio. Charta Sanctii Regis Aragon. apud Hieron. Blancam : *Qualiacunque fanctus Johannes... dono, vel comparatione vel Camio acquifivit.* Hinc *Camiare*, in eadem Charta. Vide Hiftoriam Pinnatenfem pag. 269. & Sandovallium in Epifcopis Pampilon. pag. 40. 41.

Scamium, in Tabulario Prioratus de Paredo fol. 91. *Hoc Scamium laudavit nobis domnus Pontius.*

Escambium, Permutatio, Gallis *Efchange.* Charta Ricardi I. Regis Angl. apud Radulfum de Diceto : *In Efcambium autem prædicti manerii de Andeli... conceffimus... omnia molendina, &c.* Paffim. Vide *Cambium.*

Escambiator, Trapezita, argentarius, apud Radulfum de Diceto, & Matth. Paris an. 1190.

Scambiaria Charta, qua aliquid commutatur, in Tabulario Conchenfi in Ruthenis n. 98. 298.

Scampsaria Charta, in eodem Tabulario Ch. 135.

Concambire, Permutare. Tabularium Monafterii Brivatenfis apud Juftellum, ann. 864. *Quam exalodes... inter fe communicare & Concambire debuiffent, quod ita & fecerunt.*

Concambiare, in Lege Salica tit. 39. apud Marculfum lib. 2. form. 23. Eckeardum Jun. de Cafib. S. Galli cap. 1. Baldricum lib. 3. Chr. Camerac. cap. 49. [Marten. to. 1. Collect. Ampliff. col. 228. & col. 281. Miræum to. 1. pag. 57. col. 1.] &c. Gloffæ Philoxeni : *Cacumbeat*, διαλλάσσει; ubi legendum *concambiat.*

Concamiare apud Perardum in Burgundicis p. 163. *Concammiare*, apud Stephanotium to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 239. Vide Præceptum Caroli Mag. to. 1. Collect. Ampliff. col. 36.

Concambium Argenti, in Capit. Car. C. tit. 31. cap. 13. Odo. de Diogilo lib. 4. de Profect. Ludov. in Orient. *In tentoriis habebamus congruum, fi duraret, Concambium.* Alibi : *Et ipfi forum idoneum, Concambium competens, & alia, quæ noftris utilia vifa*

sunt pro suo Imperatore sacramento simili firmaverunt. Rursum : *In hac* (terra) *pro voto nobis fuerunt & forum & Concambium.* Occurrit apud Marculfum lib. 1. for. 30. lib. 2. for. 23. in Lege Aleman. tit. 20. in Vita S. Erminoldi Abb. & Mart. cap. 3. n. 11. apud Petr. Damian. in Vita S. Romualdi c. 8. n. 39. in Chr. Casin. lib. 3. c. 40. al. 42. l. 4. cap. 14. apud Jacob. de Vitriaco in Histor. Orient. cap. 73. &c.

Concamium, & Concamiatura, Commutatio. Formulæ veteres apud Bignonium : *Concamiatura inter duos Abbates.* In ipsa formula : *In commutatione vel in Concamio.*

Concambio, Commutatio. Vetus Notitia an. 834. apud Beslium in Regib. Aquitan. *Data Concambio in mense Maio, &c.*

Concamberia, Eadem notione, in Tabulario Brivatensi Ch. 210.

Charta Concambaria, in Tabulario Abbat. Conchensis in Ruthenis n. 304.

Contracambium, Gall. *Contreschange*, apud Gregorium VII. PP. lib. 2. Epist. 71.

¶ Concambiatio in Actis S. Gregorii VII. Papæ cap. 2. n. 7. inter Acta SS. Maii to. 6. pag. 156. & in Præcepto Caroli Calvi tom. 3. Concil. Hisp. pag. 143. col. 2.]

¶ Concamiatio in Contractu inter Monasteria S. Facundi ac S. Petri de Exlonza in regno Legionensi tom. 3. Concil. Hisp. pag. 153. col. 1.

Procamium, Idem quod *Cambium*, Permutatio. Charta an. 828. apud Perardum in Burgundicis p. 16. 17. *Et hoc Procamium inter ipsos factum ... stabile permaneat.* Alia ibid. *Emptionem vel Procamia.*

Procamiare, Permutare. Charta Willelmi Comitis Arvernorum pro fundatione Abbatiæ Cluniacensis : *Non distrahat, non minuat, non Procamiet, non beneficiet, &c.* Vetus Charta apud Perardum in Chartis Burgundicis pag. 20. *Ut aliquid de terris inter se commutare vel Procamiare deberent.* Occurrit apud eumdem præterea pag. 22. 143. 144. 145. 151.

Concamius, Concammiare. Vetus Notitia apud Beslium in Comitib. Pictavensib. pag. 149. *Prout Gratiano ipsum locellum Concammiaverat... Postque ipse Concammius fuit factus Gratiano.* [Commutatio Godelenum Abb. Nobiliac. inter & Conventum S. Juniani apud Stephanotium to. 3. Antiq. Pictav. MSS. pag. 227. *Sig. + Hemmenone qui hanc Concammio isto fieri vel adfirmare rogavi... Hic est Concammius quam Emenus fecit in Culnago.*]

¶ Concannium *sibi invicem tradiderunt*, in Chartulario S. Sulpicii Bituricensis fol. 14.

¶ Congamius. Charta anni 1078. apud Stephanotium tom. 3. Antiq. Pictav. MSS. pag. 624. *Ut tandiu retineret... medietatem recepti de gerberia, usque dum Abbas redderet Petro Congamium valentem.*

Cambio, Idem quod *Cambium*, Hispanis *Cambio.* Tabularium Vindocinense Thuani fol. 1. *Dicens, quod non dederit ei memoratus Episcopus suam Cambionem pro altaris parte, sicut promiserat.* Et infra : *Ut etiam si non daret ei Episcopus Cambionem, non tamen reverteretur ad altare.*

Cambii, Mensæ *Cambiatorum.* Miracula S. Aigulfi Abbatis Lerinensis, cap. 10. *Ante fores Ecclesiæ B. Martyris subter mensas, quas Cambios vocant, hospitatus est.*

Campsor. Ugutio : *Nummularius, monetarius, mensarius, Campsor.* Nostris *Changeur*; qui Græcis recentioribus κατταλλάκτης, apud Nicetam in Alexio Ang. Thomam Magistr. pag. 5. Edit. Rom. Joan. Cananum p. 191. &c. Ebrardus in Græcismo c. 12.

Alea ludentis; ludentis mensa : tabella
Cleri : Campsoris trapezetum liquet esse.

Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 76. *Campsores etiam pecunias per platearum theatra sparserunt.* [In Statutis Massil. pag. 137. integrum exstat capitulum *de satisdatione à Campsoribus communi seu curiæ Massiliæ præstanda :* quo in capitulo statuitur, *quod nullus possit vel debeat esse Campsor vel nummularius, nisi fuerit civis Massil. & satisderit idonee ... per 300. marchas, scilicet quod bene & fideliter exerceat officium suum, & tute & secure cum eo contrahatur, &c.* Occurrit rursus apud Stephanotium Fragm. Hist. MSS. to. 4. in Narratione de rebus gestis apud Clarummontem Ludewig. Reliq. MSS. tom. 4. pag. 248. to. 7. pag. 89. Rymer. tom. 13. pag. 461. Jos. *de Aguirre* Concil. Hisp. tom. 3. pag. 616. col. 2. Vincent. Mariam in Constitut. Dominican. col. 66. Menotum Serm. in fer. 2. post quartam Dominicam Quadrag. in Catalogo MS. Sodalium Confraternitatis B. M. Deauratæ, in Hist. Dalphin. to. 2. pag. 516. & apud Leibnitium to. 2. Scriptor. Brunswici. pag. 57. &c.] Le Roman *de Garin :*

Li Changeor i vindrent de Paris.

¶ Cambsor, Eadem notione. *Philippus* (Pulcher) *Dei gratia Francorum Rex, notum facimus ... quod cum capitaneus, universitas & societates mercatorum & Cambsorum, &c.* apud D. *de Lauriere* to. 1. Ordinat. Reg. Franc. pag. 326.

¶ Campsoriæ Officium, in Statutis Massil. p. 138.

Exquamiare, Excamiare, Commutare, *Eschanger.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 62. *Ragenardus Vicedominus Exquammiavit .... campum unum.* Infra : *Signum Ragenardi, qui hoc Procamium fieri & firmari rogavit.* Alia apud eumdem pag. 145. *Excamiare, vel commutare* habet. Vide *Camium* supra.

¶ CAMBILEGUS. Litteræ Froterii Albiensis Episc. an. 972. in Instrum. novæ Gall. Christ. tom. 1. col. 2. *Monasterio Galliacensi dono & concedo Vallem Caninam, illos pinos & Cambilegos, & Salheriam.* Hic hæreo post D. Sammarthanum.

¶ CAMBIO, pro *Cambium.* Vide in *Cambiare.*

¶ CAMBIONES, pro *Campiones*, Pugiles, pugnantes singulari certamine. Acta SS. Junii to. 1. pag. 308. in Miraculis S. Lifardi : *Cambiones in area relinquuntur, concurrunt communiter, & pugnant acriter.* Vide *Campiones.*

CAMBIPARTIA, Cambipartita, JC. Anglis, *Champertie*, est defensio alterius in judicio à *quota* litis præstita. [Rymer. tom. 13. pag. 233. col. 2. *Confœderationes, impetitiones, deceptiones, extortiones ... manutenentias, Cambipartias, &c.*]

¶ Cambipertia, pro *Cambipartia*, apud Rymer. to. 7. pag. 166. col. 1. *Confœderationibus, conspirationibus, Cambipertiis, &c.* Eadem iisdem verbis habentur to. 8. pag. 27. col. 2.

Cambipartores, Champertores, Rastallo dicuntur, qui alienas controversias suis expensis *quotam* pacti rei evictæ prosequuntur. Hæc Cowellus lib. 4. Instit. cap. 18. §. 52. vox, inquit, composita à *Cambio* & *pars*, vel à Gallico *Champart.* Vide *Campipars.*

¶ CAMBIPARTICEPS. Vide *Campiparticeps.*

¶ CAMBIRE, Cambitio, Cambitor, Cambitus, &c. Vide *Cambiare.*

¶ CAMBITOR, pro *Cambarius*, Brasiator, Confector cerevisiæ, apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 853. in Statutis Synodal. Ecclesiæ Leodiens. an.

1287. *Ne Clerici exerceant negotia turpia . . . officium Cambitoris, carnificis, tabernarii, proceneta, &c.*

¶ CAMBLENTUS, Idem qui *Cambellanus*, in Monasteriis. Vide *Cambalentus* in *Cambellanus*.

CAMBO, Modus agri, *Campus*. Tabularium Brivatense Ch. 239. *Dederunt . . . de cultura de villa Cambones duos, qui habent fines de uno latere, &c.* Supra, *Campi duo* dicuntur. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 59. *Dedit Domino in hoc loco in villa Angleduris terram arabilem, quam rustici Cambonem vocant, residetque ipsa terra juxta fluvium Ligeris, &c.* Fol. 61. *Et in alio loco Cambonem unum dedit, qui terminatur de una parte terra S. Vincentii, de alia Liger fluvius, &c.* Fol. 63. *Et medietatem de Cambone, qui residet non longe à fluvio, qui vocatur Burbentius, terminatur de tribus partibus S. Salvatoris, de quarta, via publica.* Fol. 25. *Terram, quam vocant Cambone, cum terra subjacente; &c.* Fol. 26. *Item in alio loco* 1. *curtillum, in quo Jothaldus manebat. Et in alio loco Cambonem unum juxta fluvium Borbontia, &c.* Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 64. *Et ultra hos fines Cambonem de Pontvilares, &c.* [Rustici Dumbenses *Cambonem* appellant quemlibet campum fertilem & aquis opportunis irriguum, sive ager cultus sit, sive pratum. Huic notioni conveniunt optime loca citata. Gallis *Cham-bon*, vel *Bon Champ*, Bonus campus.]

Cambonium, Eadem notione, occurrit passim in Tabular. Abbatiæ Dalonensis in Lemovicibus fol. 2. 5. 19. &c. Interdum *Chambo* scribitur.

CAMBOCA. Vide *Cambuta*.

CAMBORTA, Frutex incurvatus, repandus, *Cambrec*, Germanis, unde *Kammerladen*, per quem vites curvantur & repanduntur. Ita Goldastus. Certe *Cambus* in veteri Glossario, καμπτὸς redditur. *Cat-boort*, Flandris, est *extrema ora margo*. Glossarium laudatum à viris doctis: *Camborta, qua sepem desuper firmant.* Hoc est, tres illæ virgæ plexiles, reliquis ramalibus crassiores, quæ superne sepem connexant. Lex Salica tit. 36. *Si quis tres virgas, cum quibus sepes superligata est, vel retortas, quibus sepes continetur, capulaverit, vel Cambortas excervicaverit, &c.* Lex Ripuar. tit. 43. *Si quis tres virgas, unde sepis ligatur, vel retortas, unde sepis continetur, capulaverit, aut tres Cambortas involaverit, &c.* Editio Heroldi: *Aut in Cambortas involaverit.* [Eccardus *Cambortas* explicat per baculos incurvos oblique terræ infixos, ut sepem contineant, ne in latus inclinare possit, aut corruere.]

¶ CAMBOTTA. Vide in *Cambuta*.

CAMBRA, Camera, cubiculum, Gallis *Chambre*. Asserus de Reb. gestis Ælfredi: *Cum quodam die ambo in regia Cambra resideremus, undecunque, sicut solito, colloquia habentes.* Et infra: *De aulis & Cambris legalibus, lapideis & ligneis suo jussu mirabiliter constructis. Cambra Abbatis*, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 146.

¶ CAMBRERIUS, Cubicularius, Gall. *Chambrier*. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 313. col. 2. *Item, quod aliis dominabus cum præfata domina Dalphina existentibus* (ad mensam) *serviatur per omnia, sicut de aliis militibus simplicibus & domicellabus, sicut de scutiferis & Cambreriis.* Vide *Chambrerius*.

¶ CAMBSOR. Vide in *Cambiare*.

¶ CAMBUCA, Cambucarius. Vide *Cambuta*.

¶ CAMBULA, Cambulum, Ital. *Gambula*, Tibiale, ab Italico *Gamba*, Tibia. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 280. *Pro paro uno Cambularum pro Domina & copertorio de seta pro capite suo flor.* XI. Ibidem paulo superius: *Pro paro uno Cambulorum pro Dom. Burga de mandato Domina Dalphina flor.* III.

¶ CAMBULUM, pro *Canipulus*, Ensis brevior. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 277. *Item, Stephano de Sancto Germano pro Cambulo suo fracto per Dominum. taren.* 1.

¶ CAMBUS, *Inflexu*, (f. inflexus) *tortuosus*. Gloss. Sangerman. MS. num. 501. Græcis κάμπτω, Inflecto. Vide *Camba*.

CAMBUTA, Cambutta, Cambuca, Gambutta, Baculus incurvatus, virga pastoralis Episcoporum. Adrevaldus de Miracul. S. Benedicti. lib. 1. c. 22. *Baculo, quod gestabat, incurvo, more veterum Antistitum.* Ita enim Pastorum pedum effictum fuit. Scholiastes Theocriti ad Idyll. 4. v. 49. ait, ῥάβδον ὅταν ὀρθὴν, ἐπεύχεσθαι γενέσθαι καμπύλην, ἵνα μὴ ὄγκυον ὅταν βλάψῃ τὴν βοῦν.

Cambuta. Papias: *Cambuta, sustentamen, vel baculus, flexus, pedum, crocia.* Vetus Glossar. Corbeiense: *Cambuta, Baculus Episcoporum.* Testamentum S. Remigii apud Flodoardum: *Argenteam Cambutam figuratam.* Perperam *Cabutam* in MSS. Editio Labbei *Cabulam* habet pro *Cabutam*; Brissonius *Cambutam*. Ordericus Vitalis lib. 3. *Per Cambutam Ivonis Episcopi Sagiensis exteriorem Abbatia potestatem tradidit.* Infra: *Eique per Cambutam Maurilii Archiepiscopi curam Uticensis Abbatia commendavit.* Adde pag. 604. 622. 694. 776. 877. [Mabillon. Analect. tom. 3. pag. 390. ex Gestis Gaufredi Episcopi Cenoman. *Cambutam argenteam magni ponderis deauratam & opere decoram cum baculo pastorali.* Quo in loco Cambuta videtur esse à baculo pastorali distinguenda, f. quia hic vilior erat, illa pretiosior. Vide ibidem pag. 231. in Præcepto Childerici, & pag. 250. in Gestis Josephi Cenoman. Episcopi.] Occurrit non semel apud Scriptores, in Sacrament. Gregorii M. in Ordine Romano in Vita S. Emeranni apud Canisium to. 1. in Historia Episcoporum Autisiodor. cap. 63. in Chronico Mauriniacensi lib. 3. in Vita S. Urbani Lingonensis Episcopi cap. 2. apud Wolfardum Presbyter. in Miraculis S. Valburgis lib. 3. Mirac. 5. in Miraculis S. Ursmari n. 5. &c.

Cambutta, in Ordine Romano. Petrus Diac. lib. 4. Chr. Casin. c. 74. *Ejusdem claudi Cambuttas ante fores Ecclesia suspenderunt.* Ubi quidam Codd. præferunt *Gambuttas*, ut habet Vita S. Constabilis Abb. Cavensis n. 25. Theodorus Campedonensis de S. Magno c. 12. *Baculum ipsius, quem vulgo Cambuttam vocant, per manum Diaconi transmiserunt.* Habetur & cap. 7. & 18. [necnon in Charta Drogonis Episcopi Terwanensis pro Roderico Abbate S. Bertini ex Archivo hujus Cœnobii, & apud Mabillonium tom. 3. Analect. p. 77. & 105. in Gestis S. Innocentii Episcopi Cenoman. necnon in Actis SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 627.]

Cambotta, in Historia Translat. S. Germani Episc. Parisiensis cap. 15. [& in Vita S. Galli Abb. inter Acta SS. Benedict. sec. 2. p. 245. Occurrit iterum sec. 3. part. 2. pag. 192. & 627. *Cam-bot* vel *Bot-cam.* Armoricanis Britonibus, Ramus est à summitate recurvus. Hinc ducenda vocis originatio.]

Gabuta, apud Landulfum de S. Paulo in Chronico Mediolanensi cap. 11.

Camputa, apud Crodegangum Metens. Episcop. in Regula Canonic. cap. 26.

Cambucca. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis

c. 19. *Dum baculus B. viri, qui à Gallis Cambucca vocatur, ad caput sepulcri illius sedule dependeret.* Perperam *Cambucia*, in Edit. Sammarthanorum. Adamus Brem. c. 102. *Cambuccam pastoralem à Conrado Cæsare meruit.* [Acta SS. Julii tom. 1. pag. 415. de S. Ottone Episcop. Bamberg. *In medium turbæ sese fortiter intrudens, Cambuccam suam manu gestabat.*]

Comeucca, apud Andream lib. 2. Vitæ S. Ottonis, Episcopi Bamberg. cap. 17.

Cabuca, in Actis Visitationis Simonis Archiepisc. Bituric. p. 208. lib. 4. Miscellan. Baluzii.

Cambuca, apud Hugonem à S. Victore in Speculo lib. 1. cap. 2. in Vita S. Winoci Abbat. c. 13. &c. Visitatio Thesaurariæ ædis S. Pauli Londin. ann. 1295. *Baculus Ricardi Episcopi tertius, cujus Cambuca de argento deaurato, &c. . . . baculus ejusdem, cum Cambuca cornea, continens interius vineam circumplectentem leonem de cupro deaurata.* Occurrit ibi pluries, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 314. Vide *Sabuta*, [ubi *Cambuca* vel *çambuca* alio sensu sumitur, scilicet pro Curru seu vehiculo, quo nobiles mulieres alias utebantur. Rocho *le Baillif* in Dictionario Spagyrico, *Cambuca, Bubo vel panus inguinis.*]

Camboca. Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 3. *Aram S. Galli adiens, Cambocam suam . . . rapuit.* Occurrit etiam in libro Miraculorum S. Quintini cap. 13.

Sambuca, apud Durandum lib. 1. Ration. c. 6. n. 24. lib. 3. c. 15. n. 2. Willelm. Thorn. an. 1179. pag. 1825. & Will. Hedam in Theodorico Episcopo Trajectensi 31.

Cambucarius, Qui cambucam aut crucem defert. Gloss. vetus Anglic. laudatum à Spelmanno: *Crocer, Pedarius, Cambucarius, Crucifer.*

¶ CAMEA. Vide *Canava*. 1.

CAMELARIUS, Qui camelorum curam gerit. B. Dorotheus Doctr. 11. Ἤρχοντο οὖν οἱ ξένοι, καὶ ἐσπέριζον μετ' αὐτῶν, καὶ πάλιν καμηλάριοι, καὶ ἐποίουν τὴν χρείαν αὐτῶν. Palladius in Hist. Lauf. c. 39. Χαλκεῖς ἑπτὰ, τέκτονας τέσσαρας, καμηλαρίους δώδεκα, κναφεῖς δεκαπέντε. [*Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 207. *Camelarii nostri impedimento nobis fuere suis rixis & contentionibus.*]

CAMELASIA, à camelis dicta, Munus quoddam personale, ad quod quivis tenebatur, ut nempe camelarius esset, καμηλλάτης, vel camelos exhibere teneretur, ut docet l. 1. D. de Muneribus. Sed vocem hanc à P. Castello insertam in Ammiano Marcellino lib. 17. contendit Valesius, & abesse ab omnibus MSS. Vide Cujac. lib. 9. Observ. c. 9. & eumdem Valesium ad Eusebii librum de Martyribus Palestinæ cap. 12.

CAMELAUCUM, Calamaucus, Calamaucum, Græcis recentioribus καμελαύκιον, Capitis integumentum, & pilei genus ex camelorum pilis confectum, unde nomen, ut auctor est Cedrenus: Ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέρα κατασκευὴ στυρίδος, ἀντὶ πίλου τῇ κεφαλῇ τιθεμένη. καλεῖται δὲ παρ' Ἰταλοῖς κάμελα, ἐξ οὗ καὶ καμελαύκια. In eadem etiam sunt sententia, quoad vocis etymon Leo Allatius & Goarus. [Sussannæus in Vocabulario: *Camelaucium, Galericulus, quia calorem defendat.*] Papias: *Camelaucus, vestimentum Papæ.* Anastasius in Constantino PP. *Apostolicus Pontifex cum Camelaucio, ut solitus est Romæ procedere, à palatio egressus, &c.* Idem in Hist. Eccl. *Occidit Totilam, & vestimenta ejus cruentata, cum Camilaucio lapidibus pretiosis ornato misit Constantinopolim.* Theophanes de eodem Totila: Καμηλαύκιον δίαλιθον. Gloss. Gr. MS. Regium Cod. 1673. Κίδαρις, κράνος, περίθεμα κεφαλῆς, κιδάρης δὲ εἶδος καμιλαυκίου, ὃ καὶ τιάρα νοεῖται. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Καυμεσιά, καμηλαύκιον. Infra: Καυμιλαύκιον, Ῥωμαϊκὴ ἡ λέξις, ῥηθεῖ ἡ δ' ἂν καὶ ἑλληνιστὶ ἀπὸ καῦμα ἐλαύνειν καυμηλαύκιον. In voce κίδαρις, ἐκ τριχῶν καμελαύκιον. Vide Glossas Basilic. Acta SS. Abrahami & Mariæ num. 31. Ἐνδυσάμενος δὲ τὸ στρατιωτικὸν σχῆμα, καὶ καμαλαύκιον βαθὺ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

At plerique è Latinis Scriptoribus pro *Camelaucium* mutatis literis, *Calamaucum* dixerunt, sicque scribendum contendit Salmasius. Glossæ antiquæ MSS. *Galeros, Calamaucos pelliceos.* Gloss. Isidori: *Galeros, Calamaucos.* Eædem: *Pileum, Calamaucum.* Papias: *Pileum, Calamaucum ex bysso rotundum, quasi spæra, caput tegens sacerdotale, in occipitio vitta constrictum. Hoc Græci & nostri Tiaram vocant.* Ælfricus: *Calamauca*, hæt, i. galerus. Ugutio: *A caleo, hic Calamacus, i. quoddam genus mitræ stricta, & dicitur Calamacus, quasi calorem machinans, eo quod stricta sit, & capiti impressa.* Anastasius in Hist. Eccl. *Præcepit Abdelas radi barbas eorum & fieri Calamaucos cubiti unius & semis.* Beda de Tabernac. lib. 3. c. 8. & Rufinus hæc verba Josephi lib. 3. c. 8. Ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς φορεῖ πῖλον ἄκωνον, sic vertunt: *Super caput autem gestat pileum in modum parvuli Calamauci, sive cassidis.* Perperam *Calamati* editum apud Jo. de Janua. Odo Fossat. in Vita Burchardi Comitis Corboliensis: *Dum alicubi voluntas pergendi adesset, depositis monachalibus indumentis, pretiosarum pellium tegmentis exornabatur, Calamaucumque optimum pro capitio humili, capiti imponebatur.* [Perperam in Actis SS. Maii tom. 7. pag. 691. *Calamantumque optimum.*]

Auctor est Allatius lib. 3. de Utriusque Ecclesiæ consensione lib. 3. cap. 8. n. 12. apud Orientales, Sacerdotes Monachos camelaucis etiamnum uti. Sic autem ab illo describuntur: *Caput operiunt Camelaucio, quod capitis tegmen est ex lana nigricante, ut natura illam dedit, textum, rotundum, altitudine semipalmare, in formam conchæ finiens, qua caput ingreditur, non undequaque rotundatur, sed ubi aures sunt, plagulæ unguntur, quibus aurium incommodis medentur. Nomen habent, ut ipse existimo, quidquid alii dicant, quod ex pilis camelorum ut plurimum texatur.* Camelaucio caput operire Episcopos Armenios, cum sacra peragunt, auctor est, Isaacus invectiva secunda in Armenios pag. 414.

Non desunt denique, qui à *Camelaucio*, à nostris dictum putant *Camail*, Italis *Camaglio*, eam vestis partem, quæ olim caput & humeros tegebat, quos inter sunt Theophilus Raynaudus lib. de Pileis, & Cl. Menagius. At cum *Camelaucum* vix legatur humeros texisse, sed solum caput, præterea quod nostri *Camail* vocant, accenseatur vulgo armaturæ: probabilius videtur, hanc vocem effictam ex *Cap de maille*, ut fuerit *Capitium ex maculis* confectum. Nam *Camallum* fuit capitii species hamulis & maculis contexta, quæ totum caput, excepta facie, & humerorum superiorem partem operiebat, cujusmodi passim videre est in veterum Militum nostrorum imaginibus, quæ in sigillis & alibi describuntur, ut apud Edw. Bisseum in Notis ad Uptonum p. 32. 62. 77. Capitio isti, si quidem integrum esset, levior galea aptabatur. At si *helmus*, vel cassis spissior, caput tegeret, tum *Camallum* ita cassidi annectebatur, ut collum & humeros tegeret, & ab adversariorum ictibus tutaretur. [Froissartes

vol. 2. cap. 66. *Et coula tout outre le Camail, qui estoit de bonnes mailles : & luy entra au col.*] Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii 1. Jan. an. 1349. *Pour six onces de soie de diverses couleurs à faire les las à mettre les Camaux ausdits bacinets, &c.* Chronicon MS. Bertrandi Guesclini :

Et voit ses Chevaliers bien armez de Camail.

Alio loco :

Bertrand tenoit l'espée, qui le fer ot trenchant,
Ou Camail si bouta fierement en poussant.

Proinde *Camallum*, nihil aliud fuit quam ea armaturæ species, quam hodie *Haussecol* dicimus, quæ collum tegit, præterquam quod *Camallum* ex hamulis confectum esset; *haussecollum* vero ex solido ferro fit compactum.

Neque aliter *Camallum* effictum conspicitur in torqui Ordinis equestris *Camalli*, seu *Histricis* dicti, à Carolo Aurelianensi & Vadensi Duce instituti, in cujus ima parte pendet *histrix*, surrectis echinis horrida, virenti humo insistens, cujus collum *Camallo* tegitur : histrici vero impendet Corona Ducalis, uti in Casulis & Dalmaticis, olim ab eodem Duce Cælestinis Parisiensibus donatis videre est. Ordinis vero istius meminere Monstrelletus 1. vol. pag. 60. & cap. 25. 2. vol. pag. 176. Joannes à S. Gelasio in Hist. Ludovici XII. p. 25. Petrus Sanjulianus in Miscellaneis Hist. p. 428. Andreas Fauynus in Theatro Honoris pag. 734. &c. Denique ab ejusmodi *Camallis* militaribus nomen mansit epomidi isti, quam deferunt Episcopi, quæ non modo humeros, ut hodie, sed etiam olim caput tegebat : ex quo etiamnum capitium eidem annectitur. Vide *Camilla.*

¶ CAMELINUM. Vide *Camelotum.*

CAMELLUM. Gaufridus Vosiensis in Chronico part. 1. cap. 37. de Monachis sui temporis : *Pro gandengis froccos capellatos absque cuculla, capellos Camello & alios circumdatos pelle ad instar scapularis, pannos irregulares in lectis, esus carnium indiscrete & enormiter insectamur.* Videtur esse nostrum *Camail.* Vide *Camelaucus* post lineam, *Non desunt, &c.* & *Camilla.*

¶ CAMELLUS. Vide *Camelus.*

CAMELOTUM, Pannus ex camelorum pilis confectus, cujusmodi fuit ille, de quo Ælianus lib. 17. de Anim. cap. 34. & Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini :

.... *Modo subit aspera tela,*
Hispida Cameli rigido quasi vellere texta.

Statuta Raimundi Comitis Tolosani & Legati PP. contra hæreticos apud Catellum : *Caligis de aliqua bruneta etiam vel nigra, vel etiam stanio forti, vel Camelato, vel aliquo alio colorato panno... non utantur.*

CAMELINUM. M. Robert. de Sorbona in serm. de Conscientia : *Supertunicale rotundum cum magnis & latis tunicis de Camelino.* Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. cap. 13. *Ita quod ipsæ cappæ griseæ non sint Camelinæ.* [Computus reddituum Regis Francorum an. 1202. apud D. *Brussel* de Usu feudorum tom. 2. pag. CLVI. ad calcem : *Pro capa de Camelino furato de* V. *octo diebus post medium Augustum* C. *s....* *Pro roba Camelino furata de ver ad omnium Sanctorum* VIII. *l.*] *Fin Camelin*, apud Joinvillam in S. Ludovico pag. 8. *Camelin d'Amiens*, in Computo Steph. *de la Fontaine* an. 1351. *Camelin de Cambray*, in Poëm. MS. de Vulpe coronato :

De vert de Gand, ne de Doüay,
Ne de Camelin de Cambray.

[Statuta pro Opificibus panni urbis Commercii è Cod. MS. ejusdem loci : *Item, Camelins marchans pignez en sain soient fait en* XVI. *fils que soient à trois filz sur les mains.*] Vide Scalig. contra Cardanum exercit. 189. num. 14. & V. Cl. Menagium in Orig. linguæ Francicæ & Italicæ, & Oct. Ferrarium in *Ciambelotto.* Cambro-Britannis *Camlad* & *Camlod*, est pannus undulatus, cymatilis, qui è pilis camelinis fieri solet.

Olim Monachi vestes è camelorum pilis confectas deferebant. Sulpitius de Vita S. Martini c. 7. in descriptione Ordinis Monastici à S. Martino instituti : *Plerique Camelorum setis vestiebantur, mollior ibi habitus pro crimine erat.* Paulinus lib. 2. Vitæ ejusdem S. Martini :

Multis vestis erat setis contexta Cameli,
Quæ levibus stimulis vigiles contegeret artus.
Excludens tenuem compuncta carne soporem,
Mollia ne fluxum nutrirent mollia corpus,
Lascivæ & tenui vestis fluctaret amictu.

Adde eumdem Paulinum in Epist. ad Severum.

1. CAMELUS, in Gloss. Arabic. *Funiculus, Camellus.* Papiæ, *Funis nauticus.* Vulgo *Chable* [Vulg. Interpres Matthæi 19. 24. *Facilius est Camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum.* De rudenti, non de animali dictum volunt, ad tollendam sermonis absurditatem. Græcum κάμηλος Camelum animal & rudentem perinde significat. Suidas κάμιλος pro rudente scripsit ad notandam differentiam. Hunc imitantur Recentiores Grammatici, qui η cum ι plerumque confundunt.

¶ 2. CAMELUS. Acta SS. Maii tom. 7. pag. 64. in Vita SS. Voti & Felicis : *Nullus præsumeret in totum illum terminum intrare vel pascere, neque tentorium pecorum figere : quod si aliter fecissent, haberent inibi habitantes potestatem occidendi vaccas, porcos, Camelos sine ulla dubitatione & sine ullo pleyto regali.* Ne putem hîc de camelis proprie dictis agi vetat Hispania, in qua nulli sunt : crediderim ergo potius intelligendas esse capras, quæ vox satis congruit cum Gallica, *Chamois*, Rupicapra.

1. CAMERA, Modus agri. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 68. *Ego Silvio de Vireu & filii mei Siebodus, Hugo atque Guitfredus, reddimus Hugoni Episcopo Gratianopolitano ... tres Cameras de vinea, quæ sunt de fevo Præpositali, in loco ultra pontem, &c.* Occurrit rursum fol. 70. *Camera de vinea.* Et fol. 72. *Ego Benedicta uxor Chatberti Verbigarii vendo unam Chameram terræ, cum vinea, quæ in prædicta terra est plantata, &c.* Ibidem : *Est autem prædicta vinea in clauso Episcopali, juxta Cameram Riperti de Valriaz, quæ Camera fuit de prædicta terra data S. Donato, & est versus meridiem conjuncta cum vinea Episcopi.* Tabularium S. Andreæ Viennensis : *Hoc est, Cameras 3. de vinea in villa de Arboriano, &c.* Passim ibi.

2. CAMERA, Domus, cubiculum, cœnaculum, conclavis, Gall. *Chambre.* Papias : *Camera à curvitate dicta, est enim volumen introrsum respiciens.* Item : *Camera, quia Camura, i. curva, dicitur lapidea domus.* Iso Magister in Glossis : *Camiron, Græce Curvum, inde Camerata domus, cujus testudo curva est : inde Camelum, animal tortuosum.* [Chronicon Trivetti ad an. 1277. Spicileg. Acher. tom. 8. pag. 639. *Joannes Papa XXI. cum sibi vitæ spatium in annos plurimos extendi crederet, & hoc etiam coram aliis assereret, subito cum Camera nova, quam sibi Viterbii circa palatium construxerat, solus corruit, & inter lapides & ligna collisus sexto die post casum Sacramentis omnibus ecclesiasticis perceptis moritur.* Vita S. Pardulfi Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3.

part. 1. pag. 575. *Et ubicumque ipse Lantarius per suum comitatum vel in sua propria loca ambulabat, ipsam semper secum ambulare faciebat, & in sua Camera, ubi suus proprius fiebat lectus, semper eminus virum Dei requiescere faciebat.* Occurrit rursus hac notione in Vita B. Alcuini inter eadem Acta SS. Bened. sec. 4. part. 1. pag. 159.]

3. CAMERA, Conclavis, ubi thesaurus reponitur & servatur. Ockam cap. *Quid sit Scacarium: Camera est locus, in quem thesaurus recolligitur, vel conclave, in quo pecunia reservatur.* Gesta Dagoberti Regis cap. 33. *Aras quasdam ... cum omnibus teloneis, quemadmodum ad Cameram suam deserviri videbatur, ad eorum basilicam tradidit.* Capitularia Caroli C. tit. 21. c. 14. *Pensam argenti, quam ex Camera nostra accepit.* Eckehardus Junior de Casibus S. Galli cap. 10. *Camerarius suus illum crebro incusabat secretius, quasi Camera sua dispersiones ejus ferre non posset.* Utuntur passim hac notione Scriptores, Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 29. Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis Comitissæ cap. 4. Petrus de Vineis lib. 1. Epist. 10. lib. 2. Epist. 31. 32. Historia Episcoporum Bremensium p. 169. Matthæus Paris pag. 255. 857. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 148. &c. Ita Græci vocem κοιτῶν usurpant, uti docuimus ad Alexiadem.

Camera, præsertim præterea sumitur pro fisco Imperatoris, vel Regis. Fridericus I. Imp. apud Helmodum lib. 1. cap. 80. & in Hist. Archiepisc. Bremensium an. 1155. *Magna requiritis, ô viri Romani, exinanita Camera nostra.* Testamentum Caroli M. apud Eginhardum: *Quidquid in Camera atque vestiario ejus eo die fuisset inventum. Camera Regia*, in Diplomate Hugonis & Lotharii Regum Italiæ apud Joannem à Bosco in Vienna. Hac notione non semel occurrit, in Vita Ludovici Pii an. 840. in Capitul. Caroli C. tit. 31. cap. 14. [in Privilegio ejusdem Monachis Vedastinis concesso an. 867. apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 183.] apud Ingulfum pag. 897. Helmodum lib. 1. cap. 32. Anonymum de Gestis Friderici II. Imp. p. 765. 794. Thomam Walsinghamum pag. 226. Matthæum Villaneum lib. 9. cap. 46. [in libro nigro Scaccarii pag. 134.] &c. Hinc in Chartis Imperatorum, & Regum crebro hæc formula exarata legitur: *Libras auri 100. mulctetur, medietatem prædicto Monasterio, alteram Cameræ nostræ, &c.* apud Beslium in Historia Comitum Pictav. p. 251. 260. Guichenonum in Bibliotheca Sebusiana pag. 196. Perardum in Burgundicis p. 171. 189. 190. &c.

Camera Denariorum, in Francia, Fiscus seu Thesaurus regius. Exstat de hac Camera Statutum sequens Philippi Magni pro Hospitio regio, exaratum in urbe Lorriacensi an. 1317. *En la Chambre aux Deniers Maistre Guillaume de Peronne sera les payemens par demy an: & Maistre Brice par autre demy an, & commencera ledit Maistre, & ne vendra point à court l'un tant comme l'autre fera l'office. S'il y vient, il n'y prendra riens, & celuy, qui fera l'office, mangera à court, & aura deux provendes d'avoine, fer & clou, & aura pour ses varlets, qui ne mangeront pas à court, 16. den. de gaiges par jour, avecques ce 12. den. pour foing & autres choses. Maistre Brice ne se mouvera, & aidera à Maistre Guillaume, & auront unes bouges, où il y aura 2. clefs, où l'en mettra l'argent, & tout l'argent, qui en ladite Chambre sera receus, ils font tenus le dire à Maistre Ernoul de Soissons Clerc pour le Roy en ladite Chambre, & ainsi ne pourront-ils faire nuls payemens, que ledit Ernoul n'y soit appellez, &c. Item il plaist au Roy que ledit Ernoul monstre par escrit toutes les semaines la recepte faite en la Chambre, toute la depense de son hostel, & toutes autres mises comptées par ladite Chambre, &c. Il y aura 2. sommeliers pour ladite Chambre, qui feront en l'escuierie, & portera un des sommiers les bouges à l'argent par chemin, & ira & vendra pour querre argent. Et l'autre sommier portera les escrits du Clerc de la Chambre en un coffre, & en l'autre coffre les registres & escrits du Contrerolleur, & les deux sommeliers, qui merront les 2. sommiers, auront bouche à court, &c.*

Cameræ, Provinciæ etiam, aut urbes, quæ immediate Principi suberant, & fisci proprii erant, dictæ. Leges Edwardi Confessoris: *Impetravit temporibus illis Rex à D. Papa, & à Curia Romana, quod confirmata sit Norveia in perpetuum Coronæ Britanniæ, in augmentum regni hujus, vocavitque illam dictus Arthurus Cameram Britanniæ.* Charta Stephani Episcopi Metensis apud Meurissium p. 415. *Cum Ecclesia Gorziensis prima Camera sit Metensis Episcopi, & principale membrum Ecclesiæ Metensis.* Matth. Paris an. 1242. de urbe Santonensi: *Quia ab antiquo jure specialis proprietas Regis Angliæ esse dinoscitur, & Camera.* Vita S. Benedicti XII. PP. apud Bosquetum pag. 52. *Cameracensem civitatem, quæ est Camera Imperii, voluit intrare.* Chronic. Casauriense lib. 4. de Lothario Imp. *Cum cognovisset, quod ipsa Abbatia* (Casauriensis) *ab antiquo fuisset Imperialis Camera, promisit se cum D. Augusta venire ad Monasterium, & ei restituere omnia jura sua.* Alio loco de Willelmo Rege Siciliæ: *Mandavit, ut dimitteret quietam Abbatiam S. Clementis, Cameram suam propriam, beneficio cumulatam sui genitoris.* Ita Rigordus ann. 1185. Monasterium S. Dionysii *propriam Cameram* Regis Franciæ vocat, ut Aquas Sextias, Petrus Alectensis Episcopus, Senogalliensis in Itinerario Gregorii XI. PP. initio. Tabularium Ausciense, apud Marcam lib. 4. Hist. Beneharn. cap. 7. n. 5. *Quia suprascriptus locus, ... quamvis in alodio & dominatu dicti Comitis foret, tamen Camera Ausciensis Archiepisc. Ecclesiastico jure semper erat.* Le Roman *de Garin*:

Langres est Chambre l'Empereres Pepin.

Le Roman *de Girard de Vienne* MS. sub finem:

Et vous, beaus Sire, Dans Hernaus de Bellande,
Vos Comant, je la terre de Provence,
La tor d'Ansois, la cité de Plaisance,
Et Lombardie, que l'on claime ma Chambre.

Sic passim apud Albertum Stadensem an. 1205. Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 82. lib. 6. Epist. 9. Goldastum tom. 1. Constit. Imper. pag. 265. Petrum Diacon. lib. 4. Chronic. Casin. c. 104. 107. 108. 111. 112. 118. Joan. Villaneum lib. 1. cap. 41. 57. Joan. Columbum in Episcopis Vivariensibus lib. 3. num. 6. Rodericum *da Cunna* in Hist. Episcoporum Portensium 2. parte pag. 31. in Bullario Casinensi to. 2. p. 154. 178. 250.

4. CAMERA, pro Curia Imp. aut Regis. Vita sancti Adalberti Pragensis tom. 5. Ant. lection. *Ad hunc modum plurima servitia egit in Camera.*

¶ 5. CAMERA, Antra exciso sale cavata. Joan. Longinus in Vita B. Kingæ Virg. Julii to. 5. p. 743. *Montes salinos seu zuppas salis .... cum incendisset ignis, latiusque manans incendium, singulas Cameras montium irremediabiliter torreret.*

6. CAMERA, pro officio *Camerarii* in Monasteriis. Vide Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 148.

7. CAMERA, Officina monetaria Principis. Charta Guillelmi Ducis Aquitaniæ apud Beslium pag. 539. *Dederunt ac cesserunt tertiam partem Cameræ*

seu monetæ, sive etiam omnium Teloneorum, &c. Totidem occurrunt in Chartis Sancii & Berengarii Ducum Vasconiæ in Adversariis MSS. ejusdem Besllii, [atque Richardi Ducis Aquitaniæ in nova Gall. Christ. tom. 2. col. 285. Instrum.] *Tertiam partem nostræ Cameræ seu monetæ.* Vide *Florenus.*

8. CAMERA, Dotalitium uxoris: vulgo etiam *la Chambre de la femme* appellamus supellectilem, quæ post excessum conjugis eidem addici solet. Pactum nuptiale inter Ludovicum II. Regem Siciliæ & Yolandam filiam Joan. Regis Aragonum an. 1399. *Nec non redditus annuos & quæcunque villas, loca, & castra pro statu Cameræ, seu dotalitio ipsius Yolandæ, &c.* [Testam. Jacobi Regis Aragon. apud Acherium tom. 9. Spicileg. pag. 252. *Filiam nostram Dominam Yolant, Dei gratia illustrem Reginam Castellæ, instituimus hæredem in Camera & ornamentis ac aliis, quæ eidem dedimus suarum tempore nuptiarum.*]

¶ 9. CAMERA, f. Opus ligneum elegantius, Gall. *Boiserie, Menuiserie.* Greg. Turon. Hist. lib. 2. cap. 14. *Et quoniam Camera cellulæ illius prioris eleganti opere fuerat fabricata, indignum duxit Sacerdos, ut opera ejus deperirent, sed in honore beatorum Apostolorum Petri & Pauli aliam construxit basilicam, in qua Cameram illam affixit.*

¶ Camera Apostolica, Romanis, *Reverenda Camera*, quam spectat cura pecuniarum ac thesauri Ecclesiæ Romanæ. Vide *Camerarius Apostolicus.*

Camera Calceamentorum, in Monasteriis, apud Sugerium de Administrat. sua cap. 15. Vide infra *Camerarius*, Offic. Monast.

Camera Clericorum, in Francia dicebatur, quæ in Anglia *Garderoba.* [Hoc, ni fallor, sensu sumitur apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 183. in Testamento Guidonis Cardinal. de Bolonia an. 1373. *Item, Cardinali Gebennensi nepoti meo do & lego Cameram meam novam, quam dedit mihi Dominus Guido de Campo-diverso, & unam aliam Cameram cum liliis.*] Vide Fletam. lib. 2. cap. 14. §. 1.

¶ Camera Computorum, Gall. *La Chambre des Comptes*, Curia suprema, in qua quidquid ad fiscum seu thesaurum regium pertinet, tractatur. Plures sunt hujusmodi Curiæ in Francia variis temporibus institutæ. Parisiensis, prima tempore & dignitate, Philippo Pulcro suam refert originem.

¶ Camera Crosseria. Sic in Instrumento an. 1295. relato tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 75. & 76. appellatur locus, in quem tractandorum negotiorum ecclesiasticorum gratia convenit Archiepiscopus Ebredunensis cum suis Canonicis: an *Crosseria* dicta est hæc Camera, quod ibi Canonicis distribui solerent præcipui præbendarum fructus, quos Gallice *Gros* nuncupant? Vide *Camera Panis.*

¶ Camera Fornelli, *Camera cum fornello.* Vide *Fornellum.*

¶ Camera Panis Matutinalis, Ubi panis mane Canonicis distribuebatur. Charta anni 1305. inter Instrum. Hist. Meld. pag. 192. *Et grossos fructus anni decimi percipiet Camera Panis Matutinalis, quia dictus dominus Nicolaus, quando fuit electus Episcopus, foraneus erat, & non fecerat stagium.*

¶ Camera Papagalli. Sic appellata in Vaticano palatio camera, ubi habebatur consistorium secretum. Cærem. Rom. l. 1. sect. 9. cap. 3. apud Macrum in Hierolexico.

¶ Camera Paramenti, f. Camera parata, seu tribunal paratum. Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 204. in Charta Caroli Regis Franc. an. 1395. *Acta fuerunt hæc Avenioni infra palatium apostolicum & in Camera Paramenti Domini nostri Papæ coram sanctissimo in Christo Patre & Domino nostro D. Gregorio, digna Dei providentia Papa undecimo.* Charta Vivariensis Ecclesiæ sæculi xv. *Acta fuerunt hæc in civitate Vivariensi in domo Episcopali & in Camera nova Paramenti ejusdem domus, videlicet in aula minori ipsius domus.* Vide *Paramentum* in *Parare.*

¶ Camera Requestarum, apud D. *Brussel* de Feodis tom. 2. ad calcem pag. cxxxi. ex Memoriali Cameræ Comput. Paris. fol. 70. an. 1364. *Et dicto negotio Dalphinatus completo, dictus dominus Rex surrexit de Camera Requestarum, quæ tunc sibi fiebant, & ivit ad aliam minorem Cameram bene prope.*

CAMERAGIUM, *Stallagium*, Jus exponendi merces in *Camera*, seu *apotheca.* Regestum Constabulariæ Burdegalensis fol. 37. *Item de quolibet mercatore extraneo veniente, qui emerit & vendiderit ibidem ultra valorem 35. sol. infra annum & unam diem, 16. den. Tur. pro Cameragio. Præterea dicti Archiepiscopus & dominus Montisleonis percipiunt de quolibet mercatore extraneo pro Cameragio 8. den. &c.*

CAMERALIS, Puella amanuensis, *Abra, Femme de Chambre, Chambriere.* Eckehardus junior de Casib. S. Galli cap. 13. *Cum ei urinam mulierculæ cujusdam Cameralis pro sua suspiciendam mitteret.* Matth. Paris an. 1252. *Instinctu & suasu Reginæ uxoris suæ Cameralis.* Breviloquus: *Camerarius, id est, Cubicularius, Pedissequus, & Cameraria, Pedissequa.*

1. CAMERARIA, Idem quod *Camera*, seu cubiculum, in Charta Beatricis Comitissæ Provinciæ an. 1248. quæ sic clauditur: *Actum fuit hoc in Camerariis dictæ Comitissæ apud Sistarcium.* Vide *Camerarius.*

2. CAMERARIA, *Pedissequa*, in Breviloquo. Apud Papiam, *Iris* dicitur fuisse *Cameraria Junonis.* [*Servitrix Cameraria*, in Hist. Dalphin. to 2. p 405. col. 1. Paulo ante vox *Cameraria* nude ponitur eadem notione, atque pluries ibidem legitur.] Vide *Cameralis.*

CAMERARIUS, Dignitas in palatiis Regum, cui Cameræ Regiæ, id est, Thesauri seu Cimeliorum Regis cura incumbebat. Hujus apud Reges nostros munus sic describit Hincmarus Remensis, de Ordine Palatii cap. 22. *De honestate vero Palatii, seu specialiter ornamento regali, nec non & de donis annuis militum, absque cibo & potu, vel equis, ad Reginam præcipue, & sub ipsa ad Camerarium pertinebat: & secundum cujusque rei qualitatem, ipsorum sollicitudo erat, ut tempore congruo semper futura prospicerent, ne quid, dum opus esset, ullatenus opportuno tempore defuisset. De donis vero diversarum legationum, ad Camerarium respiciebat, nisi forte jubente Rege tale aliquid esset, quod Reginæ ad tractandum cum ipso congrueret.* Ockam cap. *Quid sit Scacarium: Officium Camerariorum in recepta consistit in tribus, scilicet claves arcarum, &c. bajulant, pecuniam numeratam ponderant, & per centenas libras in forulis mittunt.* Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 26. *Dirigens quosdam de Camerariis suis, qui exactis à Leontio Episcopo mille aureis, reliquos juxta possibilitatem condemnarent Episcopos.* Idem lib. 6. cap. 45. *Cæteri autem judices & Camerarii, qui cum eo properaverant, de Pictavo regressi sunt.* Unde patet apud nostros non unicum fuisse in palatio *Camerarium*, nisi ii fuerint *Camerarii Provinciarum*, quos nostri *Nuntios Cameræ* appellabant, uti mox docebimus.

☞ Quæ autem huic Dignitati annexa fuerint jura discere licet ex Regesto Memorialium Cameræ Computorum not. G. fol. 137.

Premierement, le Chamberier à cause de sa Chamberie,

berie, a plusieurs cens & rentes assis tant en la ville de Paris & environ, comme ailleurs, à cause desquels cens il a telle justice & contrainte comme à Seigneur foncier appartient.

Item, sur le Mestier des Freppiers à Paris, a ledit Chamberier les droits qui ensuivent,

Premierement, Que aucun ne puet estre Freppier dedans la Banlieuë de Paris, c'est assavoir vendeurs ne acheteurs de Robbes vielles, linges ou langes, ne de aucune espesse de evrain, vieil ou nuef, se il ne achete icelui mestier du Roy, ce est à entendre du Chamberier de France, qui ladite Chamberie tient du Roy, excepté le Haut-Banier du Roy, qui ne doit estre contraint de acheter ledit mestier de Frepperie dudit Chamberier, ne de son Maire pour luy, puisqu'il se soit fait Haut-Banier du Roy nostredit Seigneur, & que de luy il ait acheté le Haut-Ban.

Item, Que ledit Haut-Banier est tenu de acheter son dit Haut-Ban du Roy, ou de ses Officiers pour luy, & non d'autres, & si est tenus de estre estagier dedans la Banlieuë de Paris, & de payer au Roy, ou son Receveur pour luy, si-tost qu'il est fait Haut-Banier, 25. d. & audit Chamberier 14. d.

Item, Les Freppiers de Paris, leurs Vallez & leurs Apprentifs, sont justiciables du Chamberier de France, ou de son Maire pour luy, de toutes choses qui appartiennent au Mestier de Frepperie, de quelque terre ou nation qu'ils soient; c'est assavoir de la marchandise de Frepperie, de debte faire en la marchandise dudit mestier, de perte ou gaigne faite en icelle marchandise, ou d'aucune mesprenture faite audit mestier & marchandise de Frepperie.

Item, Et toutes & quantefois que il advient que aucun dudit mestier de Frepperie injurie en jugement le Maire dudit Chamberier, ou aucune autre Partie: pour occasion d'icelles injures, iceluy Maire condamne les Parties delinquans en aucunes amandes; ou s'il y a aucunes Requestes de gagnées, en ce cas iceluy Maire puet deffendre le partir ausdites Parties ainsi delinquans ou condamnez; & se pardessus icelles deffenses iceux delinquans s'en vont, ou ne veullent obeïr, ou sont refusans ou contredisans de payer icelles amandes, audit cas ledit Maire doit ce faire sçavoir au Prevost de Paris, lequel Prevost luy doit faire raison & justice.

Item, Le Chamberier de France a sur les Pelletiers la visitation & correction de la marchandise de Pelleterie, selon ce que il est contenu en l'arrest ou accort sur ce pieça fait entre le Procureur du Roy d'une part, & feu Monseigneur de Bourbon jadis Chamberier de France d'autre, & fu ledit Arrest donné le deux jours de Mars l'an 378. (1378.)

Item, Le Chamberier de France vent le mestier de Cordoüannier à Paris, & si crée & fait les Jurez pour ledit mestier: mais si les Cordoüanniers de Paris mesprennent en leurs mestiers, ou transgressent ou font aucunes choses contre les Ordennances de leur mestier, les amandes en appartiennent au Roy, & aussi les rapports des fautes trouvées par les Jurez sur le fait dudit mestier, se doivent faire devant le Prevost de Paris, & non devant ledit Chamberier, ne sondit Maire, & en doivent estre les amandes tauxées par ledit Prevost au profit du Roy.

Item, Le Chamberier a sur les Seintouriers & Bazanniers de Paris, le droit qui s'ensuit.

C'est assavoir, que il vent ledit mestier à ceux qui le veulent acheter, & doivent 16. s. au Roy, tant pour leur lettre, comme pour ledit mestier, lesquels 16. s. ledit Chamberier & ledit Chambellan reçoivent, c'est assavoir ledit Chamberier 6. s. & ledit Chambellan 10. s. Toutes-voyes ils doivent chacun en droit soy au Roy la sepmene peneuse 7. d. parisis, lesquels sont reçeus par les Fermiers du Roy, &c.

Item, Au Roy, & au Prevost de Paris pour luy, appartient la connoissance, correction & visitation des Selliers & Lourmiers, & sont les Jurez dudit mestier fais & créez par le Prevost de Paris, & si leur donne ou vent ledit Prevost de Paris pour le Roy leurdit mestier, & payent d'entrée pour raison d'iceluy 20. s. parisis au profit du Roy, & 16. s. parisis au profit dudit Chamberier pour raison du Cordoüan qu'ils mettent en besoigne; mais toutes les amandes appartiennent au Roy.

Item, Ledit Chamberier vent le mestier aux Boureliers, s'ils veulent ouvrer du Cordoüan; mais toute la connoissance, & les amandes dependans dudit mestier, appartiennent au Roy, avec la punition, correction & visitation.

Item, le mestier des Gantiers se doit vendre par le Roy & le Chamberier ensemble; & doit cil qui l'achete ledit Mestier 39. d. c'est assavoir au Roy 25. d. & le residu au Chamberier.

Item, Les rapports & mal-façons se doivent faire devers le Prevost, & quant aucunes amandes y escheant, lesquelles sont & doivent estre selon les Registres de 10. s. parisis, le Roy y prent 4. s. parisis, le Chamberier 4. s. parisis, & les Jurez 2. s. parisis.

Camerarii vero Regum Franciæ 1. & 2. stirpis aliquot recensentur à Scriptoribus:

Talto, sub Dagoberto Rege, à Ratperto de Casibus S. Galli cap. 1.

Vandalmarus, sub Guntranno Rege, à Fredegario cap. 4.

Reginardus *Præpositus Cameræ regalis* sub Ludovico Pio, in Vita ejusdem Ludov. an. 817. & in Annalib. Bertinianis, &c.

Tanculfus, sub eodem Ludov. ab Ardone in Vita S. Benedicti Anianensis Abbatis.

Bernardus Comes Barcinonensis & Dux Septimaniæ, in ead. Vita Ludovici Pii, & ab Eginhardo, Nithardo, & aliis an. 829. 830.

Ingelrannus Comes sub Carolo Calvo, ab Aimoini Continuat. lib. 5. cap. 32. & in Annalib. Franc. Bertinianis an. 875.

Theodoricus sub Ludovico II. in iisdem Annalib. an. 878. 879.

Alios deinde sub 3. Regum stirpe hac dignitate donatos recensent passim veteres Chartæ, & Scriptores, quorum seriem contexuere aliquot ex nostris Scriptores, quæ quidem dignitas tandem suppressa est à Francisco I. Rege post mortem Caroli Ducis Aurelianensis, filii, qui ea donatus fuerat post obitum Caroli Ducis Burbonensis. Vide Tillium.

☞ Camerariorum seriem hic attexere operæ pretium duximus, quia, quod ad nostrum institutum vel maxime pertinet, litteras Regias olim subscripserunt. Sub 3. stirpe primus occurrit:

Rainaldus an. 1060. ex diplomate Henrici I. pro fundatione S. Martini de Campis.

Walerannus qui & Galerandus an. 1065. & 1085. ex Instrum. S. Joannis Angeriacensis.

Willelmus an. 1085.

Wido an. 1106. ad an. 1121.

Albericus I. an. 1127. & 1128.

Manasses an. 1130.

Hugo an. 1134.

Wido alter an. 1136.

Matthæus I. an. 1139. ob. an. 1151. vel 1152.

Albericus II. an. 1162. vivebat an. 1181.

Matthæus II. an. 1160. ex Archivo Bonevallensi, & 1174.

Reginaldus an. 1176.
Radulphus an. 1186.
Matthæus III. an. 1190. & 1207. ob. ante an. 1214.
Ursio an. 1209.
Bartholomæus de Roya an. 1206. 1210. 1217. 1226. in Chartis Archivi Bonevallensis & aliis.
Johannes de Bello-monte in ejus locum suffectus est.
Johannes de Nantolio an. 1240. ad an. minimùm 1248.
Alfonsus de Brienne an. 1258. ob. an. 1270.
Erardus Dominus de Valery an. 1271. ob. an. 1277.
Robertus II. Dux Burgundiæ an. 1287. adhuc in vivis an. 1297.
Johannes II. Drocensis Comes ob. an. 1309.
Ludovicus I. Dux Borbonius an. 1312. ob. an. 1341.
Petrus I. Dux Borbonius ob. an. 1356.
Ludovicus II. Dux Borbonius ob. an. 1410.
Philippus Burgundiæ an. 1410. ob. an. 1415.
Johannes de Châlon III. Arausionensis Princeps an. 1415. ob. an. 1418.
Guillelmus Dominus de Chasteauvillain an. 1419. ob. an. 1439.
Carolus I. Dux Borbonius ob. an. 1456.
Johannes II. Dux Borbonius an. 1456. ob. an. 1488.
Petrus II. Dux Borbonius an. 1488. ob. an. 1503.
Carolus III. Dux Borbonius ob. an. 1527.
Henricus Aurelianensis & Engolismensis Dux, deinde Rex sub nomine Henrici II. an. 1527.
Carolus Aurelianensis Dux ob. 9. Sept. an. 1545. Quo mortuo suppressa est hæc dignitas, ut jam monuimus.

Camerarii Provinciarum, in Regno Siculo & Neapolitano, dicebantur, ut opinor, qui fiscalium redituum curam habebant, qui in *Cameram* seu fiscum inferebantur. Hinc legere est apud Hugonem Falcandum, *Camerarios Calabriæ, Apuliæ, &c.* Apud Christianum Archiepiscop. Mogunt. in Chronic. Mogunt. *Camerarius urbis.* Romualdus Salernitanus Archiep. in Chron. MS. ann. 1143. *Rex autem Rogerius in regno suo perfectæ pacis tranquillitate potitus, pro conservanda pace Camerarios & Justitiarios per totam terram instituit.* Gesta Innocentii III. PP. pag. 18. *Instituebat Justitiarios, & Camerarios, Secretarios, & Stratigatos.* Idem Falcandus: *Inde redemptionis onus importabile, quæ totam Apuliam Terramque Laboris ultima jam desperatione concusserat, omnino censuit amovendum: scripsitque Magistris Camerariis, ut à nemine deinceps quicquam nomine redemptionis exigerent.* Petrus Diacon. lib. 4. cap. 104. meminit *Canzolini Capuani Principatus Camerarii.* Vide præterea Constit. Sicul. lib. 1. tit. 17. 36. 41. 57. 60. 71. 84. 89. 92. & Hist. Longobard. Camilli Peregrini pag. 254. ubi plura de officio Camerarii, seu Magistri Camerarii.

Camerarii porro ejusmodi, iidem videntur, qui sub secunda Regum nostrorum stirpe *Nuntii Cameræ* appellabantur, quibus provinciarum & urbium, quæ ad fiscum regium, *Cameram* dictum, proprie spectabant, cura demandabatur, eruntque veluti procuratores fisci in iis provinciis & urbibus, eorumque cum Ducibus æquata habebatur potestas: sic appellati, quod à Camera Regia, seu Camerario Regio in provincias mitterentur, essentque quasi *Missi Cameræ.* Eckehardus Junior de Casibus S. Galli cap. 1. *Nondum adhuc illo tempore Suevia in Ducatum erat redacta, sed fisco Regio peculiariter parebat, sicut hodie & Francia. Procurabant ambas Cameræ, quos sic vocabant, Nuncii.* Ibidem: *Huic, sicut diximus, cum aliqua Potamum Cameræ Nunciorum juris oppidum pertinentia à Regibus darentur, &c.*

Milites Camerarii dicuntur, qui pro Camerario ministrant, apud Edw. Cokum ad Littletonem.

Camerarius, Officium monasticum, quod describitur in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 10. *Ad officium Camerarii pertinent omnes census & reditus Monasterii, sive de villis, sive de terris, sive de molendinis, sive de aliis rebus quibuslibet, ut ipse eos tempore statuto & perquirat, & recipiat. Horrea etiam & aratra, & terræ arabiles, & cætera cultura Monasterii, nec non & pecora, & omnes nutritura communes ad ejus curam spectant, ut ipse provideat, quæ in his omnibus instaurandis & exercendis sive conservandis necessaria sunt, &c.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti: *Camerarii est, procurare omnia vestimenta & calceamenta, & lectos, & stramenta lectorum ... rasoria & forsices, tersoria ad radendum ... dat ferra, quibus ferrantur equi Abbatis & Prioris omnium hospitum, &c.* Hugo Abb. in Statutis Cluniac. *Statuimus, ut unaquæque provincia unum aut duos habeat Provisores, quos Camerarios appellamus.* Adde pag. 1473. & 1479. Petrus Venerab. lib. 2. de Mirac. cap. 25. *Camerarii, hoc est, fratrum procuratorio officio functus.* Vide Statuta antiqua Abbatiæ Corbeiensis lib. 2. cap. 1. Udalricum de Consuetud. Clun. Monast. lib. 3. cap. 11. Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli. cap. 5. Innocentium III. PP. lib. 1. Epist. pag. 30. Edit. Venetæ, Browerum in Annalib. Fuld. lib. 1. cap. 11. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 148. Tabular. Fossatense fol. 111. 112. &c.

Camerarii dignitas in Ecclesiis Cathedralibus. Vide Statuta Ecclesiæ Londinensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 340.

Camerarius Apostolicus, Qui pecuniarum & thesauri Ecclesiæ Romanæ curam gerit. Id officii institutum tempore Gregorii VII. PP. Archidiaconi exstincto nomine, tradit Onuphrius Panvinius.

¶ Camerarius Episcopi, Cubicularius, in Translatione S. Gorgonii Mart. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 210.

Subcamerarius, Dignitas in Monasteriis, cui incumbit Camerarii vices fungi eo absente, ut & custodia cellarii, granarii, & horrei, & stabuli, & ei subservire, ut est in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 10.

Cameraria, Officium Camerarii, apud Willelm. Thorn. an. 1146. & 1206. [*Officium Camerariæ monasterii*, in Maceriis Insulæ Barbaræ to. 1. p. 201. ex Charta anni 1322. & p. 261. in Bulla Pauli III. Papæ pro sæcularisatione ejusd. Monasterii.] Le Reclus de *Moliens le Vidame* in *Miserere*, MS.

Qui sen Signor fert sans boisdie,
Ch'est chil qui a nom Esperanche,
A qui append la Chamberie,
Au nom samble sans tricherie,

¶ Cameraria, in Constitut. MSS. Clun. an. 1301. ex Archivo B. Mariæ Deauratæ Tolosanæ: *Quoad Camerarias seu Provincias Anglie, Hispanie, Lumbardie, Alemannie, & alias consimiles remotas à Cluniaco, & distantes Abbates Cluniacenses sæpe pro visitando personaliter accedere deceret, & locis ejusmodi expediret, propter quod decet & expedit, ut per dictos Abbates ad dicta loca quinque Visitatores generales*

mittantur pro domibus ordinis in illis partibus visitandis. Quo in loco *Cameraria* idem fere est quod Provincia, cum hoc tamen discrimine, quod plures in eodem regno Provinciæ, unica dumtaxat esset Cameraria. Deinde *Cameraria* non videntur instituta in regno, in quo Caput ordinis exsistebat; nulla quippe memoratur Galliæ Cameraria.

¶ CAMERARII, Visitatores, qui Cluniacensis Abbatis vice fungebantur in *Camerariis* seu Provinciis. Eædem ConstitutionesMSS. *In locis vero nobis immediate subjectis, Camerariis nostris per eandem obedientiam firmiter injungentes, ut vel Priores hujusmodi assentes (* absentes) *ad Prioratus suos revocent: vel soli monacho remanenti socium adjungant qui cum eo moretur, quamdiu erunt tales Priores scolares. Insuper cum propter negligentiam & desidiam Visitatorum Ordinis & Camerariorum provinciarum, qui propter timorem, vel alias libere loqui, corrigere, aut referre dampnabiliter pertimescunt, sint in Ordine Cluniacensi quamplures majores, mediocres & minores, qui hoc & consimilia Ordinis nostri statuta observare renuunt, vilipendunt, etiam & contempnunt: necnon & in pluribus aliis in suarum animarum periculum, & Ordinis obprobrium excedunt multipliciter, & offendunt: eisdem Visitatoribus & Camerariis conjunctim & divisim per obedientiam præcipimus, &c.*

¶ CAMERARIATUS, Officium Camerarii. Charta Geraldi Abbatis S. Joannis Angeriac. an. 1385. ex Chartulario ejusd. Monasterii pag. 442. *Ratione sui cambellaniatus seu Camerariatus officii defendentem ex parte altera*: ubi *Cambellaniatus* & *Camerariatus* idem sonant: at distinguuntur in Statutis Monasterii S. Claudii pag. 72. & 74.

CAMERARIUS, in Regno Anglico, idem, qui in Francico *Cambellanus*, seu *Cubicularius.* Fleta lib. 2. cap. 6. §. 2. *Debet Camerarius decenter disponere pro lecto Regis, & ut cameræ banqueriis ornentur, & quod ignes sufficienter fiant in caminis, &c.* [Eadem notione pluries habetur in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 405. col. 1. &c.]

CAMERARII dignitas in Regno Scotiæ, eadem fere est, quæ Justitiarii itinerantis in Regno Angliæ: is enim certis anni tempestatibus totam Scotiam peragrat, & in forefacta burgensium & forinsecorum inquirit, præsertim artificum, ut brasiatorum, pistorum, carnificum, appretiatorum carnium, gustatorum cervisiæ, tabernatorum vini, custumariorum tam parvæ quam magnæ custumæ, custumariorum tronæ, custodum faugeriæ, piscatorum, molendinariorum, &c. de stateris, ulnis & ponderibus cognoscit, mulctas imponit, &c. Quæ quidem regni peragratio, *Iter Cameraria*, vel *Camerarii* nuncupatur in Legibus Scoticis à Skenæo editis, in quo ejus cognitio & jurisdictio pluribus describitur. Camerarii Scotici mentio est præterea in Legibus Malcolmi II. cap. 5. & Davidis II. cap. 38.

¶ CAMERATUS, Tectus, involutus. Acta SS. Februarii tom. 1. p. 898. in Miraculis S. Amandi: *Non aliquem quæris verbis uti Cameratis.*

¶ CAMERLARIUS, Idem qui *Camerarius* in Monasteriis. Annal. Bened. tom. 5. pag. 627. col. 1. *Testes sunt ipse Archiepiscopus Joannes (Rotomag.) Robertus Camerlarius Abbatis (S. Audoëni) &c.*

¶ CAMERLENGUS, Idem ac *Camerarius* in Hierolexico Macri, Præfectus cubiculi, in Legibus Palatinis Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. XXVII. *De Officio Camerlingorum.... Ordinamus igitur ad prædicta præcipuos esse Camerlengos, si quidem quos præcipue nostri lateris comitatus illustret, quique sint ad nostræ personæ custodiam specialiter deputati.* Ibid. pag. XXVIII. *Major Camerlengus, si præsens fuerit, suum debebit officium personaliter exercere, videlicet sigillum nostrum secretum portare, oblationem nobis in Missa, juxta nostram ordinationem super hoc editam, quam in scriptis habeat, debeat tradere; species & confectas, & fructus, & similia ad officium Apothecarii pertinentia, quæ extra mensam comederemus, facto gustu nobis ministrare; necnon semper cum commode fieri potest, prope nos ad pedes lecti nostri jacere; ac in secretis naturæ nobis assistere ut incumbet.* Vide *Camarlengus.*

¶ CAMERLINGUS, Qui ex vassallo & serva seu censuali nascitur, sic fortasse dictus, quod ad instar Camerlingi servitio Domini specialius addiceretur. Leges Feudales Ottonis Comitis in Tecklemburg art. 19. pag. 305. tom. 2. Reliq. MSS. Ludewigi: *Item, si Ministerialis servæ vel censuali condormierit, puer qui ex eis nascitur, Camerlingus erit: si vero consequenter cum Ministeriali contraxerit, legitima libertatis jura retinebit.*

¶ CAMERULA Parva camera, cellula ad colloquendum, Gall. *Parloir.* Capitulum generale Cisterc. an 1429. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 1578. *Quamplures monachos & moniales Ordinis nostri suæ salutis immemores, in Camerulis commessationes extraordinarias cum sæcularibus & aliis personis habere ad libitum, horis quibus prandere & cœnare in Conventu consuetum est & hactenus observatum, in dictis Camerulis edunt & bibunt.* Occurrit etiam in Statutis Monasterii S. Claudii pag. 37. Fantoni Hist. Avenion. pag. 177. *In quo solaris est coquinula cum Camerula.*

¶ CAMESANEUS, Appellativum nomen indumenti juxta Macrum in Hierolexico. Blond. decad. 1. l. 10. *Constantino Pontifice ad octavum lapidem Constantinopoli appulso, Tiberius Justiniani Imp. filius & ipse Imperator cum Patriciis & omni nobilitate, Cyrusque Patriarcha cum Clero, obvii processerunt. Pontifex Rom. Camesaneum Papalem amictum indutus, solemni totius Constantinopolitanæ urbis pompa in Regiam est profectus.* Vide *Camisa.*

CAMEUNIÆ, apud Papiam, *Stonæ lecti*, rectius in MS. *Storiæ lecti.* Rursum: *Cameuniæ, vigiliæ in hyeme*, ex Græc. χαμευνίαι. Vide *Chameuniæ.*

CAMFWIC, Duellum decretorium, Germanis *Kampff*, pugna, & Danis *Vig*, homicidium. Decretum Tassilonis Ducis Bajwar. cap. 2. §. 6. *Qui supra dictæ pugnæ, quod Camfwic dicimus, peracto judicio, &c.* Cambro-Britan. *Cammawn* est prælium, pugna, conflictus.

CAMIARE. CAMIUM. Vide *Cambiare.*

CAMICE. Vide *Camisa.*

¶ CAMIGIA, *Interula linea*, in Onomastico ad calcem tom. 3. Actorum SS. Junii. Vide *Camisa.*

¶ CAMILABO, *Pannus utrinque dependens è pileo Patriarchæ.* Lex. Græc. apud Macrum in Hierolex.

¶ CAMILAUCIUM. Vide *Camelaucum.*

CAMILLA. Theodulfus lib. 6. carm. 18. de Vestibus Episcoporum:

Pallia Apostolica data tunc de sede vigebant,
Jusque potestatis vestis & ordo fuit.
Fluxa Camilla caput; mentem tegit atra voluntas,
Aspera lana artus, vestis ovina lupum.

Sed legendum puto *capella*, minor capa, qua caput tegebant: nisi sit idem quod *Camail* dicimus, de Episcopali veste actum supra in *Camelaucus*, & *Camellum.*

¶ CAMILUS. Vide *Camelus* 1.

1. CAMINA, Charta Lotharii Regis Franc. an. 977.

apud Locrium in Chronico Belgico: *Simili modo mansa duo in prædicta villa, & sedes 2. in terra arabili & bonaria 24. ad opus fratrum ipsius loci, medietatem etiam Caminæ datam ab Andremaro Præposito ipsius loci, &c.* Forte *Cammæ*, seu *Cambæ*.

2. CAMINA. Jura Ecclesiæ Bambergensis pro Advocatis in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 49. *Lex est famulorum curiæ, qui nec habent beneficium quod deserviant, nec sunt redempti de Camina Episcopi.* [f pro *Camera*, curia.]

¶ CAMINADA. Vide post *Caminata*.

¶ CAMINARIUS, Viator, mercator *Caminum* seu iter agens. Charta Caroli Comitis Provinciæ de pignoribus an. 1290. è MS. D. *Brunet:* (Ne pignoret) *salem & merces per vias publicas venientes, quæ vulgo appellantur de camino, nisi Caminarii vectigal . . . subtraherent.* Vide *Caminus* 2.

CAMINATA, Caminatum, Camera, conclave, cœnaculum quodvis, in quo caminus exstat; Italis *Caminata*. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Caminatum*, ꝼẏꞃ-huꞅ, id est, ignis domus. Anastas. Bibliot. in Valentino II. PP. pag. 167. *Et alia nova* (ædificia) *adjecit, in quibus tres Caminatas fieri jussit.* Monachus Sangall. lib. 1. cap. 33. *Expletis hymnis matutinalibus, ad Caminatam reversus imperialibus vestimentis pro tempore ornabatur.* Cap. 5. *Finitis laudibus matutinis, cum Rex ad palatium vel Caminatam dormitoriam calefaciendi se, & ornandi gratia rediret.* Charta Geraldi Episcopi Cadurcens. an. 1248. *Invaserunt domum sive Caminatam Ecclesiæ B. Mariæ de Sobiros.* [Statuta Synod. ejusd. Ecclesiæ apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 728. *Statuimus etiam, quod filii presbyterorum... in Ecclesiis seu Caminatis patrum suorum mittantur, nec nutriti sine aliis clericis officient in divinis.*] Utuntur etiam Helmodus lib. 1. cap. 13. Ditmarus lib. 2. 4. 5. 6. pag. 22. 41. 53. 76. 90. Eckehardus jun. de Casib. S. Galli cap. 1. 11. 12. 16. Gerhohus Reichersperg. cap. 10. Gaufred. Vosiens. lib. 1. c. 4. Burchard. Notar. de Excidio Mediolan. pag. 238. Hincmarus to. 1. p. 731. to. 2. p. 292. Anastas. Bibliothec. in Nicol. I. pag. 217. Chronic. Abbat. S. Trudonis lib. 6. pag. 410. Hermannus *de Lerbeke* in Chron. Comit. Schawenburg. pag. 41. Vita S. Wunebaldi cap. 17. Petrus de Crescentiis lib. 8. de Agric. cap. 3. Bullar. Casinense pag. 54. [Charta Wolkeri Pataviensis Episcopi an. 1192. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 4. pag. 247. & 248. Acta SS. Maii tom. 7. pag. 689. ubi de S. Maiolo, & SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 761.] &c.

Caminata, ubi Monachi in commune convivantur, seu, ut censet Haëftenus, calefiunt: unde nostri *Cheminée*. Chronicon Fontanell. cap. 15. *Caminatam fratrum à fundamentis ædificavit.* Cap. 16. *Fecit domum egregiam construi,... ubi cameram & Caminatam ædificari mandavit.*

Caminada, Eadem forte notione, apud Crodegangum in Regula Canonic. cap. 36. *Postquam de Refectorio exierint, in Caminada bibant duabus vicibus, aut tribus, &c.* Landinus ad Dantem ait, *caminatas* dici in Lombardia *sale de palagi*, palatiorum œcos.

¶ Cammenata Navalis, Navis cœnaculum in quo caminus exstat. Guerra Palatini Comitis apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 206. *Magistrum quoque Jarlandum Bisuntinum & magistrum Theodoricum Carnotensem, duos fama & gloria doctores excellentissimos, secum in sua ducens Navali Cammenata, in illorum disputatione & collatione valde delectatus est.*

¶ CAMINATOR, Ad caminum seu ignem calefaciens sc. Versus Alcuini in Codice Regio MS. 1236. ad Samuelem Senon. Archiep.

Sis memor Albini calidus Caminator ad ignem
Dum sedeas, &c.

¶ 1. CAMINUS, Idem quod *Caminata*. Acta SS. Junii to. 1. p. 779. de B. Bertrando: *Actum Utini in Camino palatii communis, in consilio ad sonum campanæ more solito congregato.*

2. CAMINUS, Via, iter; Italis & Hispanis *Camino*, Gallis *Chemin*. Notitia Episcopatuum Hispan. à Wamba Rege confecta: *Oxoma teneat de Furca usque ad Aylanzon, quomodo currit in Camino S. Petri, qui vadit ad S. Jacobum.* Usatici Barcinonenses cap. 55. *Camini & stratæ per terram & per mare sint de Potestate, & per illius defensionem debent esse in pace & treuga per omnes dies & noctes, &c.* Occurrit pluries in Chartis Hispanicis apud Hieron. Blancam, pag. 607. 627. to. 8. Spicilegii Acheriani pag. 369. in Epist. 57. ex iis, quæ habentur to. 4. Hist. in Charta Guntranni Regis apud Sanjulianum in Cabilone pag. 382. in Concilio Avenionensi an. 1279. can. 1. [in Hist. Dalphin. to. 2. pag. 94. col. 1. ex Instrum. anni 1271. in Statutis Arelat. MSS. art. 40. Chartis Massil.] &c. Vide [*Caminarius* supra, &] Oct. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Caminare*.

¶ Chaminus, Idem. Chronicon S. Medardi Suession. apud Acherium to. 2. Spicil. pag. 794. *Restitutæ sunt ei quinque civitates cum Chaminis & viis publicis constitutis inter ipsas.*

¶ CAMIS, *Lignum sine ferro, quæ cantum dicitur.* Papias MS. forte legendum *Contus*. Arabibus *Camis* idem est ac tunica, eaque voce sæpius utuntur in sua Novi Testamenti versione. Hæc notio congruit cum inferiori voce *Camisa*.

CAMISA, Camisia. Papias ex Scholiaste Lucani: *Interula, interior tunica, hoc est, supparum, quod vulgo dicitur Camisia.* Isidorus: *Camisias vocamus, quod in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris.* Paulus Diac. in Epit. Festi: *Supparus, vestimentum puellarum, quod & subucula, id est, Camisia dicitur.* Joan. de Garlandia in Synonymis:

Camisiam vel Interulam rem dicimus unam;
Additur his alias subitura Subucula vestes.

[*Camisia glizzina*, apud Anonymum S. Galli in Vita Caroli M.] *In Camisia discinctus*, in L. Salica tit. 60. Liber Ord. S. Victoris Paris. c. 18. *Duæ interulæ, id est, Camisiæ.* Victor Uticensis de Persecut. Vandal. l. 1. *De palliis altaris, proh nefas, Camisias sibi & femoralia faciebant.* Guibertus l. 3. Histor. Hierosl. cap. 13. *Intra lineam interulam, quam nos Camisiam vocamus.* Lib. 7. cap. 41. *Concisa Camisia, quam subuculam dicunt, hastæ pro vexillo apposuit.* Adde Vitam S. Agricii Episc. Trevir. n. 2. Fortunat. in Vita S. Radegundis cap. 13. Eginhardum in Carolo Magno, Vineam Benedict. cap. 22. &c. Καμίσιον dicunt Græci. Glossæ Basil. Καμίσιον, ὃ ἐπὶ καμάτων χιτῶν. Ubi loci κάμα pro lecto interpretor. Utitur & Cedrenus pag. 418. Καμίσιν dixit Chronicon Alexandr. pag. 902.

¶ Camisale, Eodem sensu, in Vita S. Udalrici, to. 2. Julii pag. 120. & in Actis SS. Benedict. sec. 5. pag. 456.

Camisia, Vestis sacerdotalis, eadem, quæ *Alba* dicitur. Alcuinus de Divinis Offic. *Tunica, linea vestis erat interior, quam Camisam dicimus, vel supparum.* [Vetus expositio divinorum Offic. ad calcem libri Johannis Abrinc. de Offic. Eccles. pag. 416. *Camisia linea, quæ Alba vel Pectoralis vel*

Talaris nuncupatur., quod ad modum corporis acta totum corpus absque ruga operit.] GlossæBiblicæMSS. *Poderis, est sacerdotalis linea corpori astricta, & usque ad pedes descendens, unde & nuncupata, quam vulgo Camisiam vocant.* Papias: *Alba, vestis sacerdotalis usque ad talos, unde & talaris dicitur: dicitur vero à similitudine Camisiæ quotidianæ, quia ligno* (l. *lino*) *fit, stringens superiora & inferiora.* Gregorius Magn. lib. 6. Epist. 27. *Duas autem Camisias, & 4. oraria vobis transmisi, quæ prædictis viris ex benedictione S. Petri peto humiliter offerri.* S. Hieronym. de veste Sacerdotali ubi de talari tunica: *Volo pro legentis facilitate abuti sermone vulgato. Solent militantes habere lineas, quas Camisias vocant, sic aptas membris, & adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælia, dirigere clypeum, ensem librare, & quocumque necessitas traxerit.* Petrus Blesensis serm. 41. *Indutus Camisia linea, quæ communi nomine dicitur Alba.*

Vestem hanc *Lectorum* propriam fuisse ait Simeon Thessalonicensis lib. de Sacrament. Ο ἀναγνώστης κέκληται ἔνδυμα τὸ καλούμενον καμίσιον, ὅπερ κατὰ τύπον φελωνίου ἐστὶ μικροῦ, ἢ στιχαρίου ἐκ λίνου, τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἱερωσύνης δηλοῦν, &c. *Lector veste ornatur, quam Camisium dicunt, quæ ad parvæ casulæ, vel certe tunicæ modum è lino conficitur, primamque Sacerdotii delibationem demonstrat.* Ejusmodi *Camisia*, vel *Camisias* Lectoribus adscribit etiam Codinus de Offic. cap. 6. num. 3. apud quem Gretzerus vestes eas esse opinatur, quas supra vestes, ἐπάνω τῶν ἱματίων, Clerici vulgo deferunt, & *superpellicia*, appellamus. Unde

CAMISATI dicti istius ordinis Clerici apud Græcos, quorum officium erat, ferre ad altare carbones, & sacris lebetibus calefaciendis occupari, ut illic more solito aqua fervens sacris calicibus tempestive infunderetur, ut est apud Citrium in Responsis, & in Catalogo Official. Ecclesiæ Constantinop. de quo more plura Gretzerus ad Codin. & Goarus ad Eucholog.

¶ CAMISEA, Eadem notione, apud Marten. to. 4. Anecdot. col 544. è Statutis Synod. Eccl. Argentin. *Superpelliciis quoque & Camiseis albis tempore divinorum utantur.*

¶ CAMISIUM ALBUM, Idem. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274. *Pro una planeta & uno Camisio albo pro capella, unc. 1. taren.* XII. Alium locum vide in *Leviga.*

CAMISIÆ LIBRORUM. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis an. 915. *Et wantos paria 1. Camisas ad Textum & Missalem 4. unum cum auro purpureum.* Statuta antiqua Ord. Cartusiensis 1. part. cap. 41. §. 36. de Sacrista: *Librorum Camisias, universaque tersoria similiter lavat. Manutergia*, quibus libri involvuntur, vocat Theodemarus in Epist. ad Carolum M. Vide *Armigeri* col. 710.

CAMISIA ROMANA. Vide *Dalmatica.*

CAMISIÆ ULTRAMARINÆ. Vide *Bernifcrist.*

CAMISUS, Alba. Leo Ostiens. lib. 3. cap. 73. *Camisi magni deaurati cum amictis.* 2. Charta an. 1197. apud Ughell. tom. 7. pag. 1275. *Unum amictum cum friso magno, unum Camisum cum gramatis & Crisis, &c.* [Chronicon Cavense apud Muratorium tom. 7. col. 951. *Camisos paratos* IV. *cum amictis paratis.*]

CAMISIALIS VESTIS, Tunica longior, hodie *Soutane.* Concilium Coloniense an. 1260. can. 7. *Sacerdotes autem ipsi, quotiescunque celebraturi sunt Missam, Veste Camisiali sub Albis non careant, ne Albam, quæ consecrata est vestis, ipsorum tunicæ valeant immediate contingere, nec ipsæ tunicæ apparere.* Cap. 8. *Campanarii,... nunquam absque Veste Camisiali compareant.*

CAMISIÆ, Saga militaria, quæ armati milites superinduunt. S. Hieronymus Epist. ad Fabiolam: *Solent militantes habere lineas, quas Camisias vocant, sic aptas membris, & adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælium, &c.* Vide *Sagum.*

CAMISIÆ FERREÆ, Loricæ, in Chronico Colmariensi an. 1298. Vide *Armati.*

CAMISCIA, Idem quod *Camisa*, Italis *Camiscia.* Concilium Budense can. 3. *Statuimus, quod Prælati de cætero, cùm equitant, vel etiam in publico pedestres incedunt, habeant & deferant cappas rotundas, sub quibus habeant & deferant Camiscias albas sive rosetas, quas semper sub cappis sive mantellis, ante pectus vel post collum hinc inde connexis, cùm in publico, hoc est, extra secreta habitationis eorum ipsos contigerit ire vel stare.*

CAMIX, Alba; Italis *Camice*, vel *Camicio*, à Camisia, quam Itali etiam *Camicia* vocant. Testamentum Gualla Bicherii Cardinalis Vercellensis an. 1227. apud Augustinum *de la Chieza*, in Hist. Ecclesiæ Pedemont. cap. 36. & Ughellum to. 4. *Do... unum apparatum de meis, scilicet planetam, Dalmaticam, tunicam de zameto rubeo, cum Camice, amictu, stola, & manipulo.* Et infra: *Relinquo apparatum Capellani communem, videlicet calicem, planetam, Camicem cum amictu & stola & manipulo.* Histor. Translat. S. Antonini: *Tunica & scapulari, cum manicis ex filaticio similiter albo, & amictu & Camice ex byssino, &c.* Vide Octav. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Camice.*

¶ CAMISIATUS, Indutus *Camisia.* Miracula S. Amalbergæ, to. 3. Julii pag. 111. *Vovit feriare quamdiu viveret B. Amelbergæ, & profestum ejus in pane & aqua quolibet anno jejunare, & Camisiatus cum feretro circuire villam ejus.*

CAMISILE, CAMISILIS, CAMISILUS, CAMSILE, Vestis species, eadem, quæ *Alba*, seu camisia, vel certe tela quævis linea aut cannabina, quomodo *Camisiam* videtur usurpare Cæsarius lib. 8. cap. 32. Catholicon Armoricum: *Camps*, Gall. *Aube de Prestre, Alba.* Monachus Sangall. de Reb. Caroli Magni lib. 2. cap. 29. *Cumque tot lineæ vestes non essent in promptu, jussit incidi Camisilia, & in modum sepium consui, vel in modum vitium pastinari.* Capitulare 2. ann. 813. cap. 19. *Et ut feminæ nostræ... habeant ex partibus nostris lanam & linum, & faciant sarcillos & Camisilos, &c.* Charta Ludovici Pii pro Abbatia S. Amandi: *De fœno, de formatico, de porcis, de poledris, de Camsilis, de pastis, de vino, & de ovis.* Charta Abbatis Laurishamensis apud Freherum in Originibus Palatin. pag. 39. *Hubæ singulæ solventes nummos 30. in festo S. Michaëlis, in Pascha 10. ova & pullum, insuper 11. Camisilia, quorum unum Villico assignatur.* Historia de Fratribus conscriptis tom. 2. Rerum Alam. Goldasti pag. 181. 182. *Quibusdam purpuras Tyriacas, quibusdam autem palliola viridia, cum Camisilibus, seu glizis donavit.* Et mox: *Quarta autem die cuncti* (Monachi) *per ordinem iterata ab eo munera perceperunt, scilicet aut sagum laneum album, aut Camisile subtile ac grande, seu cozzonem, sive lanam opere plumario contextam.* Chronicon Mosomense: *Unum Camisilem, quem optimum habuit de domo sua, sumpsit.* Infra: *Camisilem, quem secum detulerat,... super corpus Sancti posuit.* Charta Theoderici Abbatis S. Maximini Trevirensis apud Nicol. Zyllesium: *Tali modo placitare eum permisi, scilicet ut ex prædicto bono 12. mansos mihi Ecclesiæque redde-*

ret, & deinceps singulis annis 12. *porcos saginatos & totidem Camisilia Fratribus pro investitura persolveret, &c.* [Annal. Benedict. to. 2. p. 752. col. 2. ex Caroli Diplomate pro partitione Monachorum S. Amandi: *Censuimus... ut de villis dominicis nona pars totius supellectilis Monachis tribuatur, hoc est, de annona, legumine, caseo, feno, pullis equinis, porcis, Camisilibus, altilibus, vino.*]

¶ Camsila. Tabular. Rothon. *Adriano Papa Salomon Brittonum Dux... Misimus* xxx. *Camsilas &* xxx *laneas drapeas variis coloribus intertinctas.*

Camsilis, Camsellus. Chronicon Fontanell. cap. 16. *Lintea ad manus tergendas... Camsiles* 3. *ad mappulas faciendas longitudinis ulnarum* 13. Vetus Charta apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Fl. cap. 25. & tom. 12. Spicilegii Acheriani: *De vino libra* 2. *& omni anno in vestimento solidi* 5. *& Camsil.* 1. [Codex MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 99. col. 1. *Solvit unus ex illis de annona in anno mod.* cxxx. *Camsilem unam, pastas quinque.* Et fol. 101. col. 1. *Angeraldis ancilla... facit Camsilem de lino dominico, pascit pastas* vi.] Ex iis emendandus locus luxatus in Traditionibus Fuld. lib. 2. trad. 38. *Lectaria, sive villosi, sive manutergia, sive Camselli, sive cujuscunque sint vestimenta, linea, vel lanea.* Perperam Edit. *Canifelli.*

¶ Camsilus, in Codice MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 72. verso col. 3. *Iste sunt Lidie, Teudrada, Hostravolda, Teutberga, Framengadis, &c. omnes iste aut faciunt Camsilos de octo alnis, aut solvunt denar.* iiii.

Campsilis. Chrodegangus Episcopus Metens. in Regula Canon. cap. 41. *Unusquisque Cleri senioris annis singulis tres Campsiles accipiunt.* Quo loco Editio Labbei cap. 29. habet *sarciles*, infra vero *Camisiles: Camisiles autem accipiant illi Presbyteri & Diaconi annis singulis binos.* [Breviarium villarum S. Bertini in Folcuini gestis MSS. ex Archivo Audomar. *Servi quatuor faciunt in hebdom. dies* 3. *Ancilla quatuor faciunt Campsiles* 4.] *Cheinse*, & *Cheinsil*, nostratibus. Vetus Poëta MS.

Trayés-vous arrier,
N'atouchiés pas à mon Chainse,
Sire Chevalier.

Alius:

Et Rogier s'amie apele;
Si l'a par la Chainse pris.

Le Roman *de Garin:*

Qui plus est blanche que nul pans de Cheinsil.

Rursum:

Dras de Cheinsil li ont fet endosser,
Chemises, & braies, chauçes de pailles cler.

Alio loco:

De fil de soie le restreint & cousi,
Si l'envelope el pendant d'un Cheinsil.

Le Roman *de la Violette* MS.

Enfin vint chantant la pucele,
Qui mult iert avenant, & bele;
Mais n'ot vestu c'un Chaisel blanc.

Infra:

Et tert ses iols & sa veuë;
Que il avoit tot plain de sanc,
La pucelle son Chainse blanc.

Cheincerie. Usatica MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Chincherie une fois par an* 2. *den.*

☞ Prædictarum harumce vocum omnium originem retegit, applaudente Menagio in Dictionario Etymol. Gall. ad vocem *Chemise*, Scaliger in Paulum Festi abbreviatorem ad vocem *Supparus*, ubi ait: Camisiam usurpat Paulus: verbum suæ ætatis ac suorum hominum elegantia dignum. *Cama* est barbarum vocabulum: id significat Lectum; hodieque in idiotismo suo retinent Hispani: *Camas* enim lectum vocant. Ab eo tunicam lineam nocturnam vocarunt Camisiam. Auctor Isidorus & ipse Hispanus. Vossius *Camisiam* à Gallico *Chemise* ductam credit, sed errat eodem Menagio judice loco citato.

CAMIUM. Vide *Cambium* in *Cambiare.*

CAMIX. Vide in *Camisa.*

¶ CAMIXIA, pro *Camisia.* Locum vide in *Braga* post *Braca.*

¶ CAMIXTUS. Vide *Comixius.*

CAMLWRW, Mulctatio, forisfactum, Wallis & Boxhornio. Occurrit in Legibus Hoëli Boni Regis Walliæ cap. 24.

¶ CAMMA. Vide *Camba* 1.

¶ CAMMENATA. Vide *Caminata.*

CAMOCA, Camucum, Panni serici vel pretiosioris species. Monasticum Anglic. to. 3. part. 2. pag. 81. *Unum vestimentum pro ferialibus diebus: album de Camoca, cum casula.* Pag. 86. *Unum mantellum ...de Camoca duplici cum alba taffatin.* Paulus Venetus l. 2. de Regionib. Oriental. cap. 14. *Quibus singulis Rex donat aureas zonas magni valoris, & calciamenta de Camuco parata, filo consuta argenteo, &c.* Lege *camuca.* [Inventar. ornament. & Reliq. Eccles. Noviom. an. 1419. ex Archivo ejusdem: *Item, una pecia panni de Camocas.*] Malaxus in Hist. Patriarch. Ἐχάριζε καπτάσιον ἐνδύμιόν με τὸν καμουχᾶν, καὶ μανδῆ με τοὺς ποταμοὺς. Computum Stephani de Fontana Argentarii Regii an. 1351. *Pour* 62. *aunes de Camocas blanc & vermeil pour faire cotes blanches, surcos & manteaux, &c. Camocas d'Outremer*, apud eumdem. *Velvel Camocas*, in Regesto Peagiorum Bapalmæ MS. Froissart. 2. vol. cap. 74. *Il sont vestus de veloux & de Camocas fourrez de vair & de gris.* Vide Oct. Ferrarium in *Camoccia.*

CAMOCCIA, Rupicaper, Gall. *Chamois.* Declarationes Congregat. S. Justinæ Casinensis ad cap. 55. Regulæ S. Benedicti: *Prohibemus autem usum pellium caprarum aut Camocciarum, aliarumve hujus generis quarumcunque, &c.*

¶ CAMOMILLA, Græc. χαμαίμηλον, Lat. Chamæmelum, Gallice *Camomille.* Herbæ genus unde oleum exprimitur: hinc *Oleum Camomillæ*, in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 524. col. 2. Pseudomacer lib. 2. cap. 15.

Anthemidem magis commendat laudibus autor
Asclepius: Chamæmelam, quam nos, vel Camomillam,
Dicimus. Hæc multum redolens est, & brevis herba;
Herbæ tam similis, quam justo nomine vulgus
Dicit Amariscam, quod fœteat & sit amara;
Ut collata sibi vix discernatur odore.

Quem in locum Cornarius: *Anthemis herba, Chamæmelum, quasi humile malum appellata est: quoniam, ut ait Plinius, odorem mali habet. Camomillæ autem appellatio vulgaris est, ex Græca corrupta.*

CAMPAGUS, Genus calceamenti, quod Regibus & Imperatoribus adscribunt Trebellius in Gallienis, & Capitolinus in Maximino juniore: Prætoribus & Palatinis Scholiastes Juliani Antecessoris in Constit. 17. cap. 63. qui *Campacos* vocat: denique quibusvis aliis, atque adeo ipsis militibus, Chronicon Alexandrinum pag. 666.

Postmodum summorum Pontificum proprium fuit. Hypomnesticum de Anastasio Apocrisiario: *Et uno ex Campagis ejus, id est, caligis, quos nullus alius inter homines portat, nisi sanctus Papa Romanus.*

Hinc legimus apud Anastasium in Stephano IV. de degradatione Constantini, apostolicæ sedis invasoris, agentem : *Maurianum Subdiaconum orarium de ejus collo abstulisse, & ante pedes ejus projecisse, & Compages* (leg. *Campagos*) *ipsius abscidisse.* Idem mendum occurrit in Glossis MSS. *Compages, sandalium.* Hist. de Exilio S. Martini PP. & Martyris : *Cum ergo incidisset psachnion beati viri Excubitor, & corrigiam Campagiorum ejus, statim tradidit eum Sacellarius Præfecto urbis, &c.* Georgius Metochita Orat. 1. historica ait, Michaëlem Cerularium Patr. Constantinopol. sibi arrogasse calceos phœniceos ἐρυθροβαφεῖς, qui soli summo Pontifici competebant. Idipsum tradit auctor Dialogi de Process. Spiritus S. editus sub nomine Maximi Margunii, scribens, Michaëlem ab Ecclesia Romana secessisse, διὰ τὸ ἱμείρεσθαι αὐτὸν ἐκβαλεῖν τὰ κοκκοβαφεῖ πέδιλα, καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τοῦ πάπα τῆς Ῥώμης, ὡς αὐτοῦ μόνου ἔχοντος ἐξουσίαν ἐγκαλλωπίζεσθαι τούτοις, καὶ μὴ τοῖς ἄλλοις τῶν Πατριαρχῶν ἐξεῖναι τοῦτο ποιεῖν. Denique Balsamon in Meditat. de Patriarch. privileg. pag. 451. de Patriarch. Constantinopol. οὔτε γὰρ τῷ τῆς βασιλείας λώρῳ κατὰ τὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου νομιζόμενον θέσπισμα κατασέφεται οὐδὲ κοκκοβαφέσι πεδίλοις κατὰ τὸ τυπωθὲν θεατρίζεται, &c.

Utebantur præterea *Campagis* Diaconi Romani, Cardinales nempe Diaconatus ordine donati, vel quibus id juris à summo Pontifice indultum erat. Papias : *Campage*, (leg. *Campagi*) *genus calciamenti, quo utebantur Diacones Romani, vel quibus à Pontifice licentia daretur, cæteri non.* Concilium Tolet. IV. *Campagis vero calceari absque Apostolica licentia non permittitur Diaconis, sicut & mappulis uti, absque ejus auctoritate, quibuslibet Clericis conceditur.* Gregor. M. lib. 7. Indict. 1. Epist. 28. *Pervenit ad nos, quod Diaconus Ecclesiæ Catinensis calceatus Campagis procedere præsumpsisset.*

Omnium deinde fuit Episcoporum. Theodulfus lib. 5. Carm. Episcoporum ornatum describens :

Linea crusque pedesque tegant talaria, ut apte,
Qui superaddatur, Campagus ipse decens.

Ordo Romanus in Ordinatione Episcopi secundum Gallorum institutiones : *Et induant ipsum Electum Campagos, sandalia, manicas, Dalmaticam, planetam.* Ubi editi libri *Cambagos* habent.

Interdum etiam Abbatum, quibus Episcoporum ornatus à summo Pontifice concedebatur. Bulla Urbani II. PP. ad Hugonem Abbat. Clun. p. 517. *Dalmaticæ, Campagorum, chirothecarum, & mitræ usum... tibi concedimus.* Adde Chronicon Benevent. S. Sophiæ pag. 683. Vide Salmasium ad Inscript. Herodis Attici pag. 102. ex Joanne Gazensi.

Gambagus scribitur, pro *Campagus*, in Ordine ad consecrandum Episcopum, in Cod. Thuano n. 773. quasi vox deducatur à *Gamba*, quod crura tegat. Vide *Gamba*, & *Gamacha*.

Compagus, perperam pro *Campagus*, non semel occurrit in Bullario Casinensi to. 1. p. 15. 29. to. 2. pag. 246. &c. Vocis porro *Campagus* etymon, à Gr. καμπή, i. *Crus*, deducunt quidam, quod crura tegeret. Vide *Gamba*.

CAMPALE Bellum. Vide *Bellum.*

¶ CAMPALIS Lex. Vide *Lex.*

1. CAMPANA. Papias : *Campana, ponderatio. Hæc tamen 2. lances non habet; sed est virga signata libris & unciis. Unicuique autem ponderi certus est modus prorius nominibus designatus, dicta, quia prius in Campania reperta est.* [MS. Bituric. pro *Campana* legit *Campania.*] Eadem ferme Isidorus lib. 16. cap. 24. Anastasius Biblioth. in Versione Vitæ S. Joannis Eleemosynarii, scriptæ à Leontio Episcopo, cap. 1. n. 6. *Non permisit mensuram qualemcunque; vel pondus parvum vel magnum in tota civitate: sed omnia in una Campana statera, modio & artabe, vendere & emere contestabatur.* Vide Glossar. Meursii in καμπανός.

2. CAMPANA, Campanum, Tintinnabulum æreum, quo Occidentales Latini utuntur ad populum in Ecclesiam convocandum. Tintinnabulis vero usos veteres ad danda rerum aliquarum signa, vel ad homines convocandos, pluribus docent Hadrianus Junius lib. 3. Animadversion. cap. 11. Casaubonus in Suetonii August. c. 91. Rhodiginus lib. 19. c. 11. Polydor. Virg. de Invent. rer. lib 3. c. 18. Baron. an. 58. n. 104. Haëftenus lib. 7. Disquisit. Monast. tract. 3. disq. 3. §. 3. Cardin. Bona lib. 1. Rer. Liturgic. cap. 22. num. 4. & alii.

Campana. Anastasius Bibl. in Steph. III. *Idem Beatissimus Papa fecit super Basilicam B. Petri Apost. turrem, quam ex parte inauravit, & ex parte argento vestivit, in qua tres posuit Campanas, quæ clerum & populum ad officium Dei convocarent.* In Leone IV. *Fecit ibi ipsum campanile, & posuit Campanam cum malleo æreo.* Albertus Aquensis lib. 6. cap. 40. *Sic divino decenter obsequio restaurato à Duce Catholico, Christianisque principibus, Campanas ex ære cæterisque metallis fieri jusserunt, quarum signum Fratres dum caperent, mox ad Ecclesiam, laudes Psalmorum Missarumque vota celebraturi festinarent, & populus hæc auditurus una properaret : non enim hujuscemodi soni aut signa visa vel audita sunt ante hos dies in Jerusalem.* Occurrit apud Bedam lib. 4. Hist. Eccl. c. 23. in Vita S. Lupi Trecensis, &c.

Campanum, neutro genere. Papias : *Campanum, genus æris, à Campania.* Abbo de Bellis Paris. lib. 2. *Templorum Campana boant.* Monachus Sangallensis de Carolo M. lib. 1. cap. 31. *Erat autem alius opifex in omni opere æris & vitri cunctis excellentior. Cumque Tancho Monachus S. Galli Campanum optimum conflaret, & ejus sonitum Imperator non mediocriter miraretur, dixit ille præstantissimus in ære Magister : Domine Imperator, jube mihi cuprum multum adferri, & excoquam illud ad purum, & in vicem stanni mihi opus est de argento dari, saltem centum libras, & fundo tibi tale Campanum ut istud in ejus comparatione sit mutum, &c.* Walafridus Strabo lib. 2. de Miracul. S. Galli cap. 4. *Ecclesiæ Campanum insonuit.* Adde cap. 11. Hist. de Fratrib. conscriptis to. 2. Alaman. Goldasti : *Campanum quoque miræ magnitudinis & eximiæ sonoritatis loco contradidit.* Utuntur etiam Acta Murensis Monasterii pag. 9. Auctor Vitæ S. Pirminii n. 28. &c. Occitani *Campano* dicunt.

Campana autem proprie est illa, quæ in turribus appensa est, ut observat Beletus c. 86. & ex eo Durandus.

Tradunt Campanas à Paulino, Nolano in Campania Italica Episcopo, primum inventas, indeque non semel Scriptoribus *Nolas* appellatas : vel sane Paulinum earum usum in Ecclesiam invexisse, cum priscis Latinis Græcisque longe antea esset notus, uti supra indicatum. Alii, ut Panvinius & Polydorus Virgilius, harum inventionem Sabiniano PP. adscribunt, nullo uterque fundamento certo fulti. Honorius Augustod. lib. 1. c. 142. *Signa, quæ nunc per Campanas dantur, olim per tubas dabantur. Hæc vasa primum in Nola Campaniæ sunt reperta, unde sic dicta. Majora quippe vasa*

dicuntur Campanæ, à Campaniæ regione: minora Nolæ à civitate Nola Campaniæ. Eadem habet Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 5. [Johannes de Janua: *Campana dicitur à Campania provincia, quia ejus usus primum ibi repertus est* (vel potius in Ecclesiam introductus.) *Inde Campanula & Campanella, ambo diminut. inde etiam Campanarius, qui facit Campanas, Campanaria ejus uxor, vel quæ Campanas facit, & hoc Campanile, turris in qua morantur Campanæ.*] Flodoardus de Pontificib. Roman. in Stephano II.

Ære tubas fuso attollit, quibus agmina plebis
Admoneat laudes & vota referre Tonanti.

Campanas Baptizari, dicimus, huic dicatas usui, quas benedicere & ungere, eisque nomen imponere solet Ecclesia Romana: quam benedictionem *Baptismi* nomine indigitare solent Scriptores, non quod revera baptizentur campanæ eo baptismo, quo remissio peccatorum confertur; sed quia præcipuæ, quæ in puerorum baptismo observantur, ceremoniæ, in iis benedicendis peragantur: unde non tam baptismus, quam baptismi signum, seu symbolum, iis confertur, quemadmodum etiam Ecclesiis, quæ baptizari dicuntur ab Ivone Carnotensi Episcopo de Sacrament. dedicat. cum primum dedicantur. Helgaudus in Roberto Rege: *Signa quinque: unum ex his mirabile, in quo duo millenaria metalli & sexcentæ libræ fuerunt, cui imprimi jussit signum Baptismi de oleo & chrismate facti, sicut Ordo deposcit Ecclesiasticus, & ut vocaretur Robertus, attribueret Spiritus sanctus.* [Sebastianus Perusinus in Vita B. Columbæ Reatinæ, tom. 5. Maii pag. 393. *Eam* (Campanam) *solenniter & devote Baptizavit, sacravit Deo, ac benedicens Claram Columbam intitulavit.*] Vide Chronicon Abbat. S. Trudonis lib. 9. p. 460.

Exstat formula baptizandi campanas in Ordine Romano, cujus auctorem antiquissimum esse constat, ex quo, inquit Alcuinus, *novum videri non debet Campanas Benedici & ungi, eisque nomen imponi.* Quod vero in Capitulari Caroli M. an. 787. c. 18. campanæ, quæ *Clocæ*, ibi dicuntur, baptizari vetantur, recte ait Amerbachius prohiberi superstitionem, non vero legitimam & Ecclesiasticam benedictionem. Sed & virorum aut mulierum nomina indi solere campanis, notum ex Helgaudo. Ingulfus: *Fecit ipse fieri duas magnas Campanas, quas Bartholomæum & Bettelinum cognominavit... & duas minores, quas Pegam & Begam appellavit.* Chronicon Montis-Sereni an. 1206. *Campanam de 50. centenariis fudit, quam Hellembertus Havelbergensis Episcopus consecravit, Petronellam nominans.* Vide Institut. Capituli Cistercienf. distinct. 2. c. 8. & Delrium lib. 6. Disquisit. magic. c. 2. sub fin. Est & hoc notandum, quod de Ecclesiæ campanis habet Letaldus Mon. lib. de Miracul. S. Maximini Abb. Miciacens. n. 3. *Signum usibus Ecclesiæ præparari jusserat, quod secundum quorundam morem per tectum Ecclesiæ elevatum est.*

Campanarum Usus in Ecclesia Orientali prorsus ignotus fuit priscis temporibus, in qua populus percussis malleo tabulis ligneis ad preces & officia divina convocari solebat. Jacobus de Vitriaco lib. 1. c. 77. *Unde cum omnes alii Orientales Prælati, exceptis dumtaxat Latinis, annulis & mitris Pontificalibus non utantur, nec baculos Pastorales gestent in manibus, nec usum habeant Campanarum; sed percussis baculo vel malleo tabulis populum ad Ecclesiam soliti sunt congregare, hi Maronitæ, in signum obedientiæ, consuetudines & ritus observant Latinorum.* Liber Miraculorum S. Anastasii Martyris: Τότε ἱεροξύλα σημάναντες, συνήχθησαν ἅπαντες ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ. Synaxaria ad undecimum diem Septemb. in S. Euphrosyno: Ὡς τὸ ξύλον ἔκρουσε τῆς ἑωθινῆς ὑμνῳδίας, &c. Id multis præterea adstruit Leo Allatius in Dissert. de recentiorum Græcorum templis pag. 104. & seq. etsi fateatur, probetque id ex Michaële Psello & Pachymere lib. 7. c. 5. lib. 9. cap. 5. 10. cui οἱ τῆς ἐκκλησίας συνακτήριοι κώδωνες dicuntur, postremis saltem temporibus, campanas in usu fuisse apud Græcos, quem accepisse à Venetis sub an. 874. auctor est Andreas Dandulus in Chron. MS. & ex eo Sabellicus Ennead. 9. lib. 1. [Hinc Balsam. de convoc. ad ædes sacras καμπάναν describit σημαντήριον μετακλήσεως τοῦ λαοῦ εἰς τοὺς ναούς.] Vide Gabrielem Sionitam & Joann. Hesronitam in Tractatu de nonnullis Orientalium urbibus post Geogr. Nubiens. cap. 6.

Campanarum Succinctio, cum feria 4. majoris hebdomadæ campanarum funes in altum tolluntur, ut earum cesset pulsatio. Galbertus in Vita Caroli Comitis Flandriæ n. 84. *Tertio Kl. April. feria 4. in Succinctione Campanarum.* Leges Ostrogothorum de Jure Ecclesiastico cap. 22. *Nunc ingredietur pax Paschalis die Mercurii, muta hebdomada, quando Campanæ astringuntur.* Vide Ughellum to. 1. Ital. sacr. p. 876.

Campanarum sonitum intermissum in luctu colligitur ex Matth. Paris an. 1172. p. 88.

Campanarum Pulsationem Presbyteros spectasse ex Capitulari Episcopor. c. 8. & ex Capit. Carol. M. lib. 6. c. 168. colligitur, ubi statuitur, *ut Sacerdotes Signa Ecclesiarum sonent*, vel *tangant horis canonicis, & competentibus*: sed & Amalarius lib. 3. c. 1. hoc officium à Presbytero non esse subterfugiendum ait. Certe in Ecclesiis Cathedralibus illud Presbyteros quosdam spectat, quos inde *Clokemannos* vocant, ut in Ecclesia Ambianensi. Vide mox *Campanarius*.

Campanarum Pulsatio, in adventu Episcoporum & Abbatum in Ecclesias, quæ iis subditæ sunt, in Charta compositionis inter Archiepiscopum Cantuariensem & Abbat. S. Aug. Cantuar. apud Willelm. Thorn. p. 1882. 1883. Vide V. Compilat. Decretor. tit. 6. c. 1. Monasticum Anglic. tom. 3. p. 164. 334. & Matth. Paris an. 1245. p. 463. Idem Paris an 1240. ait, Ricardum Regem Angliæ Accone *in Campanarum classico & cantu Ecclesiastico receptum fuisse.* Le Roman *de Garin* MS.

Li Loherans à nostre Dame vint,
Et la Roine moult grant joie li fist,
Li Seint sonnerent tost contreval Paris
Nes Dex tonant n'i poit-on oir.

Vide Gregorium Turon. lib. 6. cap. 11. Rigordum pag. 65. Henricum Huntindon. lib. 7. cap. 381. Matth. Westmonast. pag. 311. 312. 316. Willelmum Neubrig. lib. 3. cap. 19. Concilium Ravennense an. 1314. cap. 6. Joannem Monachum lib. 1. Hist. Gaufredi Ducis Norman. pag. 21. Alexandrum Abbatem Celesinum lib. 3. de Vita Rogerii Regis Siciliæ c. 9. Levoldum Northovium in Chronico Markano pag. 29. Chronicon Hannoniense vetus 3. vol. cap. 25. Pachymerem l. 7. c 5. Sguropolum in Histor. Concilii Florent. sect. 4. cap. 12. Froissart. 1. vol. cap. 104. Monstrelletum 1. vol. cap. 107. 202. August. Thuanum lib. 3. Hist. p. 387. ult. Edit. &c.

Tradit Continuator Nangii an. 1378. Carolum IV. Imperatorem, cum in Galliam venit, nullo

nullo campanarum sonitu exceptum in urbibus, quod id sit signum dominii: *Et est assavoir, que en ladite ville, & semblablement par toutes les autres villes, où il a esté, tant en venant à Paris, comme en son retour, il n'a esté receu en quelque Eglise à procession, ne cloches sonnées à son venir, ne fait aucun signe de quelque domination ne seigneurie, comme à nul autre, que au Roy, ou à ceux, qui ont la cause de lui, n'appartienne à estre fait au Royaume de France.*

Campanetta, Eadem notione. Vide in *Cascaviellus*.

Campanas *Pulsare in detestationem violatorum Pacis*, in Concilio Monspeliensi an. 1214. cap. 41. tanquam scilicet ab Ecclesia excommunicatorum. Ita ad felicia nuntia campanas pulsatas scribit idem Willelmus Neubrigensis lib. 2. cap. 33. 34.

Campana Bannalis, apud Hocsemium in Hugone Episc. Leod. cap. 23. & 27. dicitur illa, quæ in turribus urbicis, quas *Berfreda* vocant, pendet, quæ recensetur inter jura Communiæ: sic appellata, quod cum pulsatur, quicumque intra *Bannum*, seu districtum urbis commorantur, ad conventus publicos ire teneantur: *Campana, quæ populum solet ad conveniendum urgere*, inquit Radulphus de Diceto an. 1191. Charta Communiæ Tornacensis an. 1187. *Præterea eisdem hominibus concessimus, ut Campanam habeant in civitate in loco idoneo ad pulsandum ad voluntatem eorum pro negotiis villæ.* Libertates concessæ urbi Riomensi in Arvernis à Philippo Rege Franc. an. 1345. *Concedimus, quod possint... habere ibidem quandam Campanam pro facto & congregatione dicti Consulatus.* Charta Caroli Comitis Vadensis pro manumissione servorum ejusdem Comitatus 9. April. 1311. ex 47. Regesto Tabularii Regii num. 118. *Et voulons, que les Bourgeois de ladite ville puissent tous malfetours en ladite ville commune ou banlieuë bannir au son de la Campane, si li cas de bannir s'y offre.* Le Roman *d'Aubery* MS.

La Bancloche retenti & sonna,
Et la quemungne toute s'appareilla.

Bancloque, in veteri Charta apud Haræum in Castellanis Islensibus pag. 141. Joannes Abbas Laudunensis in Speculo Histor. MS. scripto an. 1388. lib. 12. cap. 26. *Et fist sonner la Bancloche, & le peuple assembler pour aller combattre. Cloche du Ban*, in Chronico Flandr. cap. 95. *Cloche du Belefroy*. cap. 112. & in Consuet. locali Ambian. c. 19. Motbel, Saxonibus, qua solebat conventus, qui *Folcmote* dicitur, indici, à voce mot, conventus, & bell, campana, in Legibus Edwardi Confess. cap. 35. *Campana Communitatis*, apud Continuat. Nangii ann. 1358. *Campana Communiæ*, in Chronico Andrensi ann. 1179. ubi describit, ut Hesdiniensibus ob rebellionem *reipublicæ* seu Communiæ *dignitas* ablata fuerit à Philippo Augusto, qui præcipuam illius notam *Campanam Communiæ apud Ariam transmisit.* Ita ob seditionem quamdam Laudunenses privati fuerunt jure Communiæ, *Campana, sigillo, ac arca publica*, Aresto an. 1295. quod habetur in Regesto Parlam. B. fol. 108. Sic etiam Yprensibus olim à Rege Philippo Valesio adempto jure Communiæ ann. 1318. campana à *Belfredo* ablata legitur in Chron. Flandr. cap. 67. *Commanderent, que tous ceux de la ville leur apportassent leurs armeures, & ils le feirent: puis abatirent leur Cloche, qui pendoit au Belefroy.* [Simili modo Dux Andegav. apud Lafallium to. 1. Annal. Tolos. Probat. p. 105. decernit: *Quod* (Montispessuli) *Consules seu Consiliarii ac Universitas dictæ villæ nullis unquam temporibus possint Campanam communem habere, nec etiam campanillum.*] Ad ejusmodi *Campanas Bannales* spectant, quæ habet Ditmarus lib. 6. pag. 63. *Audiens in urbe proxima ... Campanas cives ad bellum sonitu hortantes*; nam cum hostes ingruunt, aut conspiciuntur, pulsantur campanæ istæ. Adde Will. Neubrigensem lib. 2. cap. 35.

Campana Dupla. Vide *Nola*.

Campana Fugitiva. Vide Giraldum in Topogr. Hibern. dist. 2. cap. 33.

Campanæ Bajulæ, quæ præ manibus haberi & deferri possunt. Silvester Girald. in Topogr. Hibern. eodem cap. 33. *Hoc etiam non prætereundum puto, quod Campanas Bajulas, baculosque Sanctorum in superiore parte recurvos, auro & argento vel ære contectos, in magna reverentia tam Hiberniæ & Scotiæ, quam Gwalliæ populus & Clerus habere solent: ita ut sacramenta super hæc longe magis, quam super Evangelia & præstare vereantur, & pejerare.* Adde eumdem in Itinerar. Cambriæ lib. 1. cap. 1. & 2.

Campanæ Manuales pro Mortuis, in Concilio Mertonensi ann. 1300. cap. 4. & in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 333.

Campanellum, Campanula, tintinnabulum, in Hist. Cortusiorum lib. 10. cap. 2. *Est vero Antonius, cujus nomine porci portant Campanella.*

¶ Campanella, Idem. Charta Odonis Abb. S. Dionysii anni 1231. è Cod. MS. B. Mariæ de Argentolio: *Statuimus quod fratres ibi manentes pro pitantia de Campanella refectorii comparanda habeant singulis diebus tres solidos*: ubi *pitantia* dicitur de *Campanella*, ni fallor, quod campanellæ sonitu fratres convocentur ad pitantiam seu refectorium.

¶ Campanela. Hist. Harcur. tom. 3. pag. 327. *Fieri curavit tres Campanelas in choro dictæ Ecclesiæ.*

Campanarium, Turris Ecclesiæ, in qua *campanæ* pendent. *Campanaria turris*, Willelmo Armorico in Philippo Augusto an. 1219. Leo Ost. lib. 3. cap. 28. *In ejus quoque fronte prope valvas Ecclesiæ de quadratis & maximis saxis mirificam arcem, quæ vulgo Campanarium nuncupatur, erexit.* Utuntur Monachus Sangall. lib. 1. cap. 31. Vita Hugon. Abbatis Cluniac. p. 426. Honorius August. lib. 3. c. 44. & alii passim. Anonymus de Locis SS. p. 8. Ἔχει καὶ καμπανάριον ὡραιότατον κεκλημένον κατὰ τὸν ἅγιον ναόν.

In summitate crucis, quæ campanario vulgo imponitur, galli gallinacei effingi solet figura, quæ Ecclesiarum rectores vigilantiæ admoneat. Quippe, ut ait Honorius August. lib. 1. c. 144. *Per gallum admonetur Presbyter Gallus Dei, ut per campanam dormientes ad Matutinas excitet.* Raynerus contra Valdenses cap. 5. *Mysticum sensum in divinis Scripturis refutant, præcipue in dictis & actis ab Ecclesia traditis: ut quod Gallus super Campanile significat Doctorem.* Eckehardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 5. *Duo ex illis ascendunt Campanarium, cujus cacuminis Gallum aureum putantes, &c.* Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 22. *Ictu ruente grandi sono fulminis hoc modo penetratur Ecclesia; Gallum, qui super turri erat, crucem columque, aut dispergit, aut cremat.* Adde Will. Armoricum in Philippo Aug. ann. 1219. Ughellum tom. 4. Italiæ Sacræ pag. 735. & Durandum lib. 1. Ration. cap. 1. n. 22. Vide *Ventilogium*.

¶ Campanal, Eadem notione. Acta SS. April. tom. 3. pag. 460. in Miraculis S. Richarii auctore Angelranno: *His Paschæ in feriis templi Campanal adivit, signi disruptum funem religare rogatus.*

Campanile, Idem quod *Campanarium*. Joann. de Janua: *Campanile, turris, in qua pendent campanæ.*

Anastasius in Leone IV. PP. *Fecit ibi ipsum Campanile, & posuit campanam cum malleo æreo, & cruce exaurata.* Occurrit apud Thwroczium, & alios.

Campanarius, Custos campanarii, qui campanas pulsare solet: *Campanaio*, Joanni Villaneo lib. 11. c. 92. & Matth. Villaneo lib. 10. c. 64. Occurrit apud Cæsarium lib. 2. c. 12. lib. 5. c. 56. lib. 7. c. 21. lib. 8. c. 25. lib. 9. c. 51. 60. 65. in Synodo Sodorensi to. 1. Monast. Angl. p. 716. in Charta Jacobi Archiepiscopi Upsaliensis an. 1280. apud Joann. Schefferum ad Chronicon Upsaliense, apud Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 38. &c. Alias, Joanni de Janua, *Campanarius* est is, *qui facit campanas.*

Campanarii isti vulgo, in Ecclesiis maxime Cathedralibus, ex ordine Cleri sunt, ut in nostra Ecclesia Ambianensi, ubi *Clocmans*, voce Germanicæ originis appellantur. Concilium Coloniense ann. 1260. can. 8. *Ut Campanarii Ecclesiarum, quorum servitus sive onus circa altare versatur, nunquam absque veste camisiali compareant, firmissime prohibemus.* Vide Excerpta Egberti Archiepiscopi Eborac. c. 2. & Leges Presbyterorum Northumbrensium c. 36. Synodus Coloniensis an. 1300. can. 7. *Prohibemus item, ne deinceps Campanarii in villis & Ecclesiis parochialibus ibidem assumantur, nisi litterati, qui in defectu respondentis ad altare cum camisiis lineis assistant in Missis deservientes Presbytero, ne ministrator careat socio sibi respondente.* Ita etiam Concilium aliud Coloniense an. 1310. can. 16.

¶ Campanaria, *Uxor Campanarii, vel quæ facit campanas*, Joanni de Janua.

¶ Campanator, Idem qui *Campanarius*, sive sumatur pro eo qui pulsat, sive pro eo qui facit campanas. Diarium belli Hussitici apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 157. *Sacerdos quidam Taboriensis, dictus Wanczek cum Hromadka quodam Campanatore ... in silvis tempore carnisprivii pro acquirenda civitate Ustiæ latitant.* Acta SS. April. tom. 2. pag. 710. in Miraculis B. Wernheri: *Joanne Tzingk Campanatore, &c.*

¶ Campanista, in Vita S. Yvonis inter Acta SS. Maii tom. 4. pag. 598. *Dum Campanista ad Matutinas pulsaret.* Obituar. MS. Eccl. Morin. fol. 21. *Magistro cantus, vicariis Ecclesiæ ... 24. fol. Campanistæ 4. fol.*

¶ Campanulare, Pulsare campanulam, in Ordinario Nivern. MS. annorum circiter 400.

¶ 3. CAMPANA, *Domus Pauper.* Papias MS. Lege & vide *Capanna.*

¶ CAMPANEA, Campaneus. Vide *Campania* 1.

1. CAMPANIA, Campestris locus, planus, Italis *Campagna*, Gall. *Campagne.* Gloss. Lat. Græc. *Campania*, πεδιάς. Innocentius Gromaticus de Casis litterar. *Nigriores terras invenies, si in Campaniis fuerit. Campanea loca*, apud eumdem. *Campanea Placentina*, apud Ruffinum Monachum Cœnobii S. Sabini. Gregor. Turon. lib. 7. Hist. c. 35. *Omnisque phalanga in suburbana urbis Campania castrametata est.* Idem de Vitis Patrum cap. 7. *In Campania illa, quæ à parte Aquilonis habetur haud procul à castro.* Visio sancti Baronti num. 18. *Descendimus in amœnam Campaniam.* Otto Frising. lib. 1. de Gest. Friderici cap. 31. *Maximam venationis copiam habente, sed vomere ac rastro pæne experte Campania.* Charta. ann. 846. in Tabulario Abb. Belliloci in Lemovicib. num. 49. *Cedimus quoque similiter in illa Campania campum unum, & habet fines de uno latere, &c.* [Præceptum Carlomanni an. 884. apud Mabill. Diplom. p. 550. *Sunt autem nomina vel situs ipsarum rerum vel villarum ad ipsos servos Dei pertinentium, in primis mansella in gyro Monasterii* (S. Germani Autissiod.) *sita, & omnes clausi, indominicati, scilicet ille qui adhæret Monasterio, & Campaniæ, plantæ, habundantia, &c.* Eadem habentur in Confirmatione bonorum ejusdem Monasterii ann. 874. apud Acherium Spicil. tom. 2. pag. 588.]

Campaniæ nomen Romani olim isti Italiæ regioni, quæ Neapolim & Capuam habet, attribuere, quod plana sit & campestris, uti scribunt Eustathius ad Dionys. Strabo lib. 5. vetus Interpres Horatii, Festus, & alii. Sic in Gallia, isti Belgicæ parti, quæ Remos & Catalaunum continet, *Campaniæ* appellationem inditam constat post Francorum adventum, eadem de causa, ut & aliis aliquot regionibus planis. Hinc

Campania Remensis, appellatur apud eumdem Gregorium Turonens. lib. 4. Hist. cap. 17. lib. 5. cap. 19. Aimoinum lib. 3. cap. 12. 15. 82. in Vita S. Silvini Episcopi num. 12. & in alia Charta Alcuini apud Mabillonium tom. 5. pag. 177. in Vita S. Basoli cap. 2. &c. Vide Marlotum in Remensi Metropoli lib. 2. cap. 34. *Campus magnus Remensis*, apud Theganum cap. 16.

Campania Tullensis, apud Fredegar. Scol. cap. 38. Aimoin. lib. 3. cap. 98.

Campania Catalaunensis, apud eumdem Aimoinum lib. 4. cap. 1.

Campania Vocladensis, in Collect. Hist. apud Canisium tom. 2. Antiq. lect.

Campania Arciacensis, apud Fredeg. cap. 19.

Campania Maciacensis, apud Aimoinum lib. 3. cap. 87.

Campania Cordubensis, apud Eulogium lib. 2. Memorial. SS. cap. 9.

¶ Campania, nude, Liguria dicitur à planitie camporum, apud Eddium in Vita S. Wilfridi Episc. cap. 27. uti post Valesium probat Mabillonius in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 675. & 691.

Campanea, pro *Campania*, occurrit non semel in Historia Cortusiorum, [& apud Albertinum Mussatum.]

¶ 2. CAMPANIA, *Supremum navis tabulatum, ex quo velut campo pugnatur*, in Notis ad Vitam S. Raynerii, tom. 3. Junii pag. 466.

¶ 3. CAMPANIA. Inventarium Ecclesiæ Noviom. an. 1419. *Item, duo panni pro paramento altaris operati ad leones aureos, unde Campania rubea est*; hoc est, pannus ipse leonibus distinctus ruber est, Galli diceremus, *d'une étoffe à fond rouge.*

¶ 4. CAMPANIA, Stateræ species. Vide *Campana* 1.

¶ CAMPANILE, Campanillum, Campanista. Vide *Campana* 2.

¶ CAMPANIUM, Locus prælii, ut exponit V. Cl. Eccard. in notis ad Leg. Salic. tit. 66. n. 2. *Si quis hominem ingenuum, qui Lege Salica vivit, in hoste in Campanio de companei suorum occiderit... in triplo componat.* Cangius noster paulo aliter explicat, & pro *Campanium* legit *Companium.* Vide in hac voce.

¶ CAMPANULARE. Vide in *Campana* 2.

CAMPARCIUM, [Campardus.] Vide *Campipars.*

¶ CAMPARE, *Contendere, Modus purgandi se à calumnia seu perjurio.* Hierolex. Macri. Vide *Campiones.*

¶ CAMPARIA, Munus *Camparii.* Synodus Pergami an. 1311. rubrica 2. apud Murator. to. 9. col. 548. *Sancimus quod aliquis clericus, sive ecclesiastica persona, absque Diœcesani sui licentia officium publicum ... exercere vel suscipere de cetero non præsumat*,

scilicet consulatus, tabellionatus, gastaldiæ, Campariæ, vicariatus, vicedominatus, &c.

CAMPARIUS, Qui *campos*, seu agros servat, & ne vastentur, aut furtis pateant, invigilat: Antonio Nebrissensi, *Campero. Camparia*, quod præstatur *Campariis* pro mercede. Charta an. 1345. *Item quod Potestas teneatur omni anno facere colligi & colligere Campariam usque per totum mensem Augusti, & solvere Camparios medietatem in medio Augusti, & aliam medietatem in fine officii Campariæ, & qui solvere noluerint ad terminum sibi datum, solvant pro pœna pro qualibet die post terminum solidum unum.* Infra: *Item quod omnes Camparii de Rocha postquam fuerint electi, teneantur bona fide sine fraude salvare & custodire res & bona dictorum dominorum,... & quod non vendent buschum, vel ligna alicui extraneo secreto, &c.* De ejusmodi Campariis vide Statuta Mediolan. part. 2. cap. 309. 310. 365. 397. & seqq. In Consuetud. Menetovii ad Carum amnem art. 25. & Altæ rupis cap. 2. *Champaier*, est, cum licentia datur pascendi pecora in *campis*, seu arvis. Vide Jus Vicentin. lib. 1. & Contract. Datior. Bergom. lib. 18. cap. 7. [Vide *Camperius.*]

¶ CAMPARS, CAMPART, CAMPARTAGIUM, CAMPARTUS, &c. Vide *Campipars.*

CAMPATGIUM. Charta Occitanica an. 1305. in Regesto Philippi Regis Franc. an. 1301. ex Tabulario Regio n. 75. *Cum vendis, subvendis, mutatgiis, cardis, obleis, & Campatgiis, & cum omnibus aliis juribus, &c.* Apud Oct. Ferrarium in Orig. Ital. *Campatico* dicitur vectigal agro impositum, sive *campis*: agrarium, *Campipars.* [Vide in hac voce.]

¶ CAMPAYGNIA, pro *Campania.* Hist. Dalphin. to. 2. pag. 306. col. 2. sub finem, ex Computo anni 1336. *Item, tradidit eidem Guillelmo, qui accessit quæsitum unum falconem perditum in Campaygnia de Roma* 11. *floren.*

CAMPE, Gr. κάμπη, Vermis, qui herbas & arborum frondes infestat, *Chenille.* Fragm. Hist Longobardor. editum à Camillo Peregrino: *Demum sequuta est plaga Camparum, quæ cunctas teneras fruges, etiam & frondes arborum in quibusdam locis funditus absumpserant. Hirsuta Campe*, apud Columell. lib. 10.

¶ CAMPEATOR. Vide *Campiator.*

CAMPELLUS, CAMPICELLUS, Campulus, Gall. *Champeau.* Concil. Aurelian. IV. can. 18. *In Campellis, vel in vineolis.* Charta Hugonis D. *de Oysi*, Castellani Cameracensis, in Tabulario Abbatiæ Montis S. Martini: *Campellos quoque quosdam, antequam censura ista facta fuerat, emerat sibi præfata Ecclesia in territorio de Hargival... in his Campellis à quocunque culti sint.* Vita sancti Amati Abb. c. 7. *Abscisso nemore, Campellum fecit.* Hinc locus ita dictus Parisiis, ubi commune cœmeterium fuit. Will. Brito lib. 1. Philipp.

> *Parisiis locus est, Campellos nomine dicunt,*
> *In quo communi tumulantur corpora jure,*
> *Quotquot defungi vita contingit in urbe.*

[Occurrit apud Mabillonium to. 3. Analect. pag. 122. & in Cod. MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 60. verso col. 1.] Vide Rigordum an. 1180. 1183. *Prez Champeaux*, in Consuetud. Santon. art. 15. Vide Probat. Hist. Bressensis pag. 231.

CAMPICELLUS, apud Innocentium Gromaticum de Casis literar. *Sub se autem Campicellum habens.*

CAMPENSES, Qui in campis & agris degunt. Acta Proconsularia sub Zenophilo de Traditoribus, apud Baron. an. 303. num. 27. *Nundinarius Diaconus dixit: Campenses & harenarii fecerunt illum Episcopum.* Ita etiam dicti Donatistæ hæretici, S. Hieronymo Epist. 57. quos *Campitas* vocat sub finem libri adversus Luciferianos. Vide *Campitæ.*

¶ CAMPERIUS, Custos camporum, etiamnum *Campié*, in quibusdam Provinciæ locis. Privilegia Raymundi de Agouto an. 1348. concessa Johanni de Masalgis, ex Archivo D. *de Mazaugues. Constituit bannerios suos sive Camperios, &c.* Vide *Camparius.*

CAMPESTRATUS, Campestribus succinctus. Sunt autem *Campestria* succinctoria, quibus ii, qui in campo contendunt, genitalia tantum operiunt: hæc & περιζώματα dicuntur. S. Augustinus lib. 14. de Civit. Dei cap. 17. *Campestria Latinum quidem verbum est, sed ex eo dictum, quod juvenes, qui nudi exercebantur in campo, pudenda operiebant: unde, qui ita succincti sunt, Campestratos vulgus appellat.* Luithprandus lib. 6. cap. 4. *Adducti sunt duo pueri nudi, sed Campestrati, id est, succinctoria habentes.* Joannes Sarisberiensis lib. 8. Policrat. cap. 12. *Ille nunc utitur penula, nunc Campestri, &c.* Vide lib. 4. Miscellaneorum Baluzii pag. 418.

¶ CAMPESTRE, CAMPESTRIA. Vide *Campestratus.*

¶ CAMPESTRIS, Idem quod *Campus* vel *Campellus.* Hist. Monasterii Novientensis apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1147. *Cuno quidam de familia S. Mariæ tradidit S. Mauritio curtim unam, & sex jugera vinearum in villa Odanbach & sex Campestres.* Vide *Campellus.*

¶ CAMPESTRE BELLUM, in Charta Henrici Ducis Silesiæ an. 1337. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6.

CAMPHIO, CAMPHIUS, Campio, ex Germanico *Kampff*, certamen: occurrit in Lege Longobard. lib. 2. tit. 55. §. 11. & 24. [& in Legibus Caroli M. apud Muratorium to. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 102. col. 2. *Ut nemo furem Camphium de mancipiis aut de qualibet causa recipere præsumat.* Hanc legem sic explanat Murator. Quoties controversia est de mancipiis aliisve causis, ob quas pugna sit tentanda, nemini liceat *Campionem* recipere aut suscipere, qui furti sit arcessitus. Vide *Campiones.*]

¶ CAMPI, Castra, Gall. *Camp.* Marten. to. 3. Anecd. col. 71. in Epistola Roberti Regis ad Catalanos: *Datum in Campis in obsidione Trapani secundo Septembris* XIII. *Indict.*

CAMPIATOR, Hispanis *Campeador*, Vir generosus, militia præclarus: ita cognominatus apud Hispanos Rodericus Didaci, vulgo *Cid* etiam dictus. Rodericus Tolet. lib. 6. de Reb. Hispan. cap. 16. *Erat autem cum Rege Sancio Miles strenuus, dictus Rodericus Didaci Campiator.* Adde cap. 19. 29. & in Hist. Arab. cap. ult. Charta Alfonsi VI. Imperatoris Hispan. apud Antonium de *Tepez* in Chron. Ordinis S. Benedicti tom. 3. pag. 403. *Vobis Roderico Diaz Campeatori, &c.* Alia Eximenæ ejusd. uxoris, æræ 1139. tom. 6. pag. 494. *Per remedium animæ domini & viri mei Ruderici Campidatoris.* Vetus Poëta apud Sandovallium:

> *Don Nunno Rasura ome de grand valor,*
> *Vino de su linage el Conde batallador,*
> *El otro dom Layno el buen guerreador,*
> *Vino de aqueste el Cid Campeador.*

¶ CAMPICELLUS. Vide *Campellus.*

¶ CAMPIDATOR. Vide *Campiator.*

CAMPIDOCTORES, Qui scientiam armorum & omnes armaturæ numeros militibus tradunt. Gloss. Græco-Lat. *Campidoctor*, ὁπλοδιδάκτης. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 5. *Discit ab hirsuta, à sene Magistro. Capella, Campidoctore.* Eucherius Lugd. Episc. in Actis SS. Agaunensium: *Qui cum Exuperio (ut in exercitu appellant) Campidoctore, &c.*

Petrus Diac. lib. 4. Chronici Caſini cap. 118. *Adveniente autem Brunone Campidoctore Imperatoris cum exercitu ingreſſus eſt Monaſterium.* Adde cap. 124. *Campidoctorum* meminerunt Vegetius lib. 1. cap. 3. & Ammianus lib. 15. ubi conſulendi præterea Lindenbrogius & Valeſius ad eumdem Ammian. Caſaubonus ad Theophraſti Characteres pag. 17. Scaliger ad lib. 4. Manilii, & Salmaſius ad Lampridium pag. 232. & ſeqq.

CAMPIDUCTOR. Breviloq. *Campiductor, id eſt, Pugil, ſive ductor, vel Capitaneus.* Vita S. Erminoldi Abb. lib. 1. cap. 9. *Unus talium* (pravorum hominum) *Campiductor infelix, &c.* Hiſtoria Epiſcopor. Friſingenſium ſub an. 1381. in Metropoli Saliſburgenſi: *Cum enim armata manu verſus Friſingham properaret, ſuis quatuor Campiductoribus videbatur, quod eorum haſtæ arderent.* Palladius in Vita Chryſoſtomi: Ἐπισκόπων αὐλὰ κατασκευαζόντων, οἳ οὐκ ᾐσχύνοντο Καμπιδούκτορας ἀντὶ τῶν διακόνων προηγουμένους ἔχοντες, pag. 9. Edit. V. Cl. ac doctiſſimi Emerici Bigotii. Vide Salmaſium ad Lamprid.

¶ CAMPIDUCTRIX, in Actis SS. Aprilis tom. 2. p. 304. de B. Lidwina: *Hanc quaſi Campiductricem primicercam... Deus eduxit in lucem gentis ſuæ.*

¶ CAMPIGENARE, Poſtrema vox Abbatis, qua veneficum quemdam *Campo* nomine moriens affatus eſt, ut ei veneficii crimen exprobraret. Gregorii monachi Chron. Farfenſe, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 458. *Suſpirans voce qua poterat, allocutus eſt Camponem, dixitque: Campigenans Campo, male quam me Campigenaſti; ſtatimque exſpiravit.* Alluſio eſt ad ipſum nomen *Campo*, ac fortaſſis ad *Campigenos*, qui Vegetio lib. 2. cap. 7. ſunt *Anteſignani, ideo ſic nominati, quia eorum opera atque virtute exercitii genus creſcit in campo.*

¶ CAMPINASII. Libertates Villæ-franchæ in Tractu Petrocoricenſi an. 1358. *Item, concedimus quod homines dicte Ville, licet extra clauſuram dicte Ville, in ejus tamen onore ſive territorio commorantes, duos ſolidos & ſex denarios monete Turonenſis tantum, ſicut ceteri ejuſdem Ville municipes vel incole, pro clamore ſolvere teneantur, Campinaſiis tamen in territorio dicte Ville antiquitus conſtitutis, excluſis ab omni libertate.* Forte legendum *Capmaſiis*. Vide *Caput manſi*.

CAMPIO, pro *Cambio*, Permutatio. *Cambionis liber, ſive eſtimii*, in Jure Vicentino lib. 1. *Debeat bene & rectiſſime dictos & æſtimandos, & in libro* Campionis *ſive eſtimii civitatis Vicentiæ conſcribi facere, &c.*

CAMPIONES, Qui in campum, arenamve deſcendunt, & duello ſeu monomachia, vel, ut tunc loquebantur, *campo* decertant: Pugiles, athletæ. Gloſſ. Iſidori: *Campiones, gladiatores, pugnatores.* Joan. de Janua: *Campio, gladiator, vel in campo duellum exercens.* Conſtantinus Afric. lib. 5. Pantechn. cap. 12. *Venatorum & Campionum exercitia refrigerant corpora.* Guill. de Podio-Laurent. cap. 14. *Dicens, quod defectu unius Campionis nequaquam Dei negotium remaneret.*

CAMPIONES præſertim ita dicti, qui pro aliis, qui duellum inire ex lege jubebantur, & quapiam ex iis, quas jus admittit, cauſis excuſabantur, certamen & duellum ſuſcipiebant, cum reus, vel actor, qui accuſabatur, vel accuſabat, ad id teneretur. Leges Willelmi I. Angl. Regis cap. 62. *Si Francigena appellaverit Anglum de perjurio, aut murdro, &c. ſe defendat, per quod melius voluerit, aut judicio ferri aut duello. Si autem Anglus infirmus fuerit, inveniat alium, qui pro eo faciat.* Ita olim gladiatores ad ludos ſe vendebant, & *auctorabant*: unde *Auctoratus* in Gloſſ. Latino-Græco exponitur Μονόμαχος. Ulpianus in Collat. Legis Moſaicæ: *Qui depugnandi cauſa auctoratus erit.* Manilius:

Nunc caput in mortem vendunt & funus arenæ.

Vide Legem Bajwar. tit. 8. c. 2. §. 3. tit. 9. cap. 4. §. 4. tit. 11. cap. 5. tit. 12. cap 9. §. 2. tit. 15. cap. 11. §. 2. tit. 17. cap. 2. Leg. Longobard. lib. 1. tit. 1. §. 7. tit. 3. §. 6. Leg. Anglior. tit. 14. Burchardum in Lege familiæ ſub finem, Chron. Uſperg. pag. 233. Edit. 1540. Aimoinum lib. 4. de Mirac. S. Bened. cap. 11. Ejuſmodi vero pugiles, ut homicidæ damnantur, cap. 2. de Cleric. pugnant.

Campiones vero dare poterant, quos *juvenilis aut decrepita ætas, ſeu infirmitas pugnare prohibebat*, ut eſt in Lege Longobard. lib. 2. tit. 56. §. 38. 39. & lib. 1. tit. 10. §. 4. quod pluribus habetur apud Philippum Bellomanerium cap. 61. hiſce vernaculis: *Se cil qui appelle, ou eſt appellés, veut avoir Avoüé, qui ſe combate por li, il doit monſtrer ſon eſſoine, quant le bataille ſera jugié. Et pluſor eſſoine ſont, par leſquiex, ou par l'un deſquiex on peut avoir Avoé. Li premier des enſoines, ſi eſt, ſe cil, qui veut avoir Avoé, montre, qu'il li faille aucun de ſes membres, par lequel il eſt apperte coſe, que li cors en ſoit plus foibles. Li ſecons, ſi eſt, ſ'on a paſſé l'aage de* LX. *ans. Li tiers enſoines, ſi eſt, ſ'il eſt accouſtumés de maladie, qui vient ſoudainement, come de goute, arterique ou * dentin. Li quars, ſi eſt, ſ'on eſt malades de quintaine, de tierchaine, ou d'autre maladie apertement, ſens fraude. Li quins enſoines, ſi eſt, ſe fame apele, ou eſt apelée, car fame ne ſe combat pas.* Aſſiſiæ Hieroſolymitanæ cap. 39. *Se ſont les gens, qui ſe peuvent deffendre par Champion: feme, home mahaigné, home, qui a paſſé aage de 60. ans, &c.* Adde Capit. Ludov. Pii ad Legem Salic. §. 1. & Leges Guillelmi Nothi cap. 62. Conſtit. Sicul. lib. 2. cap. 37. De Campionibus mulierum agunt præterea Lex Longobard. lib. 1. tit. 3. §. 6. tit. 16. §. 2. & Honoratus Bonnor 4. part. c. 15. Exempla vero habentur apud Fredegarium cap. 51. in Vita Ludovici Pii an. 831. apud Aimoinum lib. 4. cap. 10. Ademarum in Chron. pag. 183. to. 2. Auctorem M. Chronici Belgici pag. 108. &c.

Campiones præterea dare poterant Milites, ſeu Magnates, cum aliquem de furto, aut raptu, aut alio maleficio, per quod duellum poſſet oriri, impetebant, ut eſt in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 28. Vide Nicolaum Uptonum lib. 2. de Offic. milit. cap. 7.

Campiones dabant etiam Monachi, Canonici, Clerici, &c. neque tamen inconſulto Epiſcopo, ut eſt in Concilio Iſlebonenſi cap. 19. Vide Attonem Vercellenſ. lib. de Preſſuris Eccleſiaſt. to. 8. Spicilegii Acher. p. 51. & 55. Ducheſnium in Notis ad Bibl. Cluniac. p. 160. Probat. Hiſt. Luxemburg. p. 8. Perardum in Burgundic. pag. 76. &c.

Campiones præterea dare poterant, qui hocce privilegio gaudebant ex indulto Principis: verbi gratia, Dux Auſtriæ, ut eſt in Charta Friderici I. Imp. an. 1156. apud Miræum in Donat. Belg. lib. 2. cap. 52.

Campionem denique generatim dare quivis poterat, ſi caſus, de quo ageretur, vitæ amiſſionem aut membri mutilationem non inferret, ut eſt in Conſilio Petri de *Fontaines* cap. 22. num. 6.

At Campiones dare non poterant parricidæ, & alii atrocioris criminis accuſati, *niſi decrepita ætas aut juvenilis, aut infirmitas pugnare prohiberet*, in Lege Longobardor. lib. 1. tit. 9. §. 38. tit. 10. §. 4. Prædones ac latrones, in Speculo Saxon. lib. 1.

art. 48. apud Honorat. Bonnor 4. parte cap. 116. Homines infimæ conditionis, præsertim, si de statu ac libertate controversia esset, in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 28. §. 3. Præterea ii, qui à Lege non eximebantur, ut est in Wichbild Magdeburg. art. 82. §. 3. ubi, *si ille, contra quem duellum transit, ostendere & justificare, ut juris est, poterit, quod duellator pugil, vel pro pecunia decertans est, duellum per sententiam juridicam recusare poterit.*

Erant enim *Campiones* ut plurimum mercede conducti. [*Campio conductitius*, in Charta communiæ Ambianensis an. 1190. apud Blauzium to. 7. Miscell. pag. 321.] *Pugil conductitius*, in Charta an. 1150. mox laudanda. Lex Frisionum tit. 14. §. 4. *In hac tamen contentione, licet unicuique pro se Campionem mercede conducere.* Speculum Saxon. lib. 1. art. 48. §. 2. *Vel pugilem, quem saltem suis poterit ad hoc nummis comparare, habeat.* Wichbild Magdeburg. art. 35. §. 4. art. 82. *Duellator, Pugil pro pecunia decertans.* Vide Bracton. lib. 3. tract. 2. cap. 18. §. 4. cap. 32. §. 7. Fletam lib. 1. c. 38. §. 8. Edw. Bisseum ad Uptonum pag. 36. & Foros Bigorrenses art. 20. apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 9. cap. 6. Si vero campio conductus occideretur, tum qui eum conduxerat, præter mulctam, quæ ad Regem spectabat, *leudem occisi hominis exsolvere* tenebatur, ex eadem Lege Frision. loco citato.

Cum igitur emptitii ac conductitii essent *Campiones*, ideo inter personas infames habebantur. Wichbild Magdeburg. art. 129. *Percutiat si quis hominem infamem, hoc est, lusorem, vel Pugilem, aut mulierem publicam absque vulnere, &c.* Adde Specul. Saxon. lib. 1. art. 38. §. 1. Atque inde statuit Lex Frisionum tit. 5. cap. 1. *Campionem & eum, qui in prælio fuerit occisus, & adulterum & furem, &c.* à quibusvis posse occidi *sine compositione*, aut mulcta: tametsi hoc loco *occisus*, pro *victus* sumi debere videtur.

Ea etiam lege Campiones interdum dominis suis sese addicebant, ut si pugilum opera indigerent pro rebus suis tutandis ac asserendis, hoc munere fungerentur, & *bellum vadiare* pro iis tenerentur, accepta ab eisdem dominis certa, de qua convenerat, pecuniæ quantitate, in duelli casibus persolvenda, ratione cujus Campiones homagium faciebant. Exemplum hujusmodi Campionum homagii ex veteri Charta profert Edw. Bisseus in Notis ad Nicol. Uptonum pag. 36.

Neque tamen semper per semet pugnare tenebantur, sed pugiles dare poterant, qui hocce munere fungerentur. Charta Caroli Comitis Flandr. an. 1121. pro Abbatia S. Winoci Bergensis apud Miræum in Donat. Belg. lib. 2. cap. 35. *Præterea noverit unusquisque, si opus fuerit, jam dictæ Ecclesiæ, Isaac de Formesellis, vel hæres illius, cum sumptu proprio pro ea pugnabit, vel Pugiles providebit, quos de suo nihilominus faciet pugnare, & hoc debet de feodo, quem Joannes de Schotetha de eadem tenuit Ecclesia.* Adde cap. 59. Ejusmodi feodum *feodis serjantiæ* accensetur à Bractono lib. 2. tract. 1. c. 35. §. 6. ubi ait, *admitti quandoque, quod Campiones faciunt homagium dominio suo, sed hoc esse non debere, nisi tantum pro domino suo: nec valere homagium, si redditus sit annuus & de Camera, nisi constituatur & proveniat ex certo tenemento.* Et Fleta lib. 3. c. 16. §. 19. *Campiones autem & servientes quandoque homagium faciunt, hoc tamen ratione nudi dominii reputatur.*

Priusquam in arenam descenderent *Campiones*, *corporalia subibant sacramenta, quod juxta probabilem credulitatem eorum credebant dominos, pro quibus pugnam intrabant, veritatem fovere, & non per calumniam, seu per astum, ad accusationem propositam, vel defensionem adhibitam processisse, & quod cum omni virtute & potentia, studio & vigore partes, pro quibus pugnaverint, adjuvabunt*, ut est in Constit. Sicul. lib. 2. tit. 37. §. 2. Et in Statutis MSS. Caroli I. Regis Siciliæ cap. 135. Sacramento præterea se purgabant, nullis se herbis aut maleficiis usuros in ipsa pugna, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 55. §. 11. in veteri Consuetudine Normanniæ cap. 68. &c.

Sed & priusquam in campum descenderent, capite tondebantur. Statutum Ricardi I. Regis Angl. apud Rogerum Hoved. pag. 666. & Bromptonum pag. 1173. *Latro de furto convictus, tondeatur ad modum Campionis, & pix bulliens super caput ejus effundatur.* Charta Anglicana à Bysseo descripta in notis ad Uptonum pag. 36. qua quidem Henricus de Fernbureg se in *Campionem Ecclesiæ Glastoniensis* offert, pro 30. marcis esterlingorum: *De quibus 30. marcis dictus dominus Abbas . . . mihi solverit in vadiatione dicti duelli 10. marcas, in tonsione mea 5. marcas, & residuum supradictarum 30. marcarum, die armationis meæ, &c.* Assisiæ Hierosol. MSS. cap. 101. *Toutes manieres de gens, autres que Chevaliers, pour quelque quarelle que ce soit, se doivent combattre à pied en bleaut, ou en cotes rouges, & chauces à estrier, & braies & braier, tel com est usé, que Champion à pied les ont, & estre rongnez à la reonde, & avoir chanevas, & bastons de Champions, & qui avoir ne les peut, si ait autres bastons, qui soient d'un lon.* Quod vero hic statuitur de Campionibus, ut supra aures, capillos rotunde adæquatos, & in coronæ figuram attonsos deferant, habetur præterea in veteri Normanniæ Jure municipali cap. 68. *Et chascun doit avoir les cheveux rongnez par dessus les oreilles.* Quin etiam Miles homicidii, vel furti accusatus, duello pedestri purgare se tenebatur, & *tonsus pariter ad instar Campionis* in arenam descendebat. Eædem Assisiæ: *Les Chevalier, qui se combate por murtre, ou por homicide, se doive combatre à pié, & sans coiffe, & estre roignés à la reonde.*

Campiones pedites pugnabant, nunquam equites. Philippus *de Beaumanoir* cap. 61. *Se li homme de poesté appelle le Gentilhomme, il se combat à pié à guise de Campion.* Et cap. 63. *Quant homme de poesté appellent l'un l'autre, il se doivent presenter au jor, qui lor est assigné apres les gages receus, à pié & en armes de Campion.*

Quo vero expeditiores essent *Campiones*, cincti in arenam descendebant. Lex Bajwar. tit. 12. §. 8. *Et si negare voluerit, cum 12. sacramentalibus juret, aut cum Campione cincto defendat se, hoc est, pugna duorum.*

Campionum arma, erant fustis seu baculus, & clypeus. Capitula Ludovici Imp. ad Legem Salicam: *Eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque parte unus, qui scutis & fustibus in campo decertent.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. §. 10. *Et illi duo discernant cum scutis & fustibus.* Adde lib. 1. tit. 25. §. 76. tit. 55. §. 29. Capit. Caroli M. lib. 4. cap. 29. Constitut. Siculæ lib. 2. tit. 37. §. 1. *Statuimus præterea, ut amodo Campiones habeant clavas æquales, non spinosas, nec cum aguzonibus, nec habentes cornua, nec ex parte fustis ad modum unguis.* Adde Statuta MSS. Caroli I. Regis Siciliæ cap. 120. Saxo Gramma-

ticus lib. 5. Hist. Dan. *Sin autem quavis de re Pugilem popularis impeteret, ipsum armatus exciperet, cubitali duntaxat stipite pugnaturum.* Charta an. 1244. ex Tabulario S. Albini Andegav. de Duello per Campionem: *Et vidit Guillelmum... armatum corio uncto de oleo, & habentem clypeum & baculum, prout moris est.* Tabularium S. Sergii Andegavens. *Cum nec Episcopus, nec proceres, qui aderant, concordiam invenire potuissent, duos Pugiles post Sacramenti fidem, scutis & baculis decertantes magna parte diei, licet inviti conspexerunt.* Tabular. Vindocinense Thuani Ch. 87. *Fulbertus de Lavarzino, qui censum illum motatici, dum esset in sæculo, annis multis reddiderat, & nunc noster Monachus factus erat, defendi fecit contra illum per quendam nostrum hominem scuto & baculo cum Campione ipsius Constantii decertantem, pro palo illo censum nec se unquam reddidisse, & omnem in perpetuum reclamationem illius palatici superato in ipsa decertatione suo Campione guerpivit.* Tabular. S. Stephani Lemovicens. *Et convenientia inter Icterium Episcopum, & Aymericum fuit, ut ambo venissent in burgo S. Juniani causa amicitiæ inter ipsos, & per auctoritatem antiquorum hominum de ipsa villa, vel de parochia perquisissent; & si ipsos credere noluissent, bellum inter duos homines cum scuto & baculo firmassent sine ira, & sine deceptione: & ipsa lege in Lemovica civitate, aut in burgo S. Juniani, vel in castro Niolio, ubicunque Episcopo de istis tribus locis placitum fuisset, sine ira, & sine ulla contraria, vel sine deceptione bellum peractum fuisset. Et de ipsis causis, si missus Aimerici victus fuerit, pro ipsis conventis amissionem tenuisset Aimericus contra Episcopum, vel contra Ecclesiam sancti Juniani, omnibus diebus vitæ suæ per fidem, &c.* Britto de Jure Anglicano fol. 41. *Puis voisent combattre armés sans fer, & sans longue arme, à testes descouvertes & à mains nuës, & piés, ovesque deux bastons cornus d'un longueur; & chascun de eux d'un escu de quatre corners sauns autre arme, dont nul ne puisse autre griever.* Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 68. *Aujour, qui est assis à faire la bataille, se doivent les Champions offrir à la Justice, ains que midy soit passée, tous appareillez en leurs cuirées, ou en leurs cotes, avec leurs escus & leurs bastons cornus, armez si comme mestier sera de drap, de cuir, de laine & d'estoupes. Es escus ne és batons, ne és armeures des jambes ne doit avoir fors fust ou cuir, ou ce, qui est par devant dit: ne il ne peuvent avoir autre instrument à grever l'un l'autre, fors l'escu & le baston.* Præallatis addenda Charta Philippi Regis Franciæ ex Libro Principum: *Philippus D. G. Francor. Rex, dilectæ & fideli suæ B. Comitissæ Trecensi salutem & dilectionem. Noveritis, quod nos consilio bonorum virorum, & pro communi omnium utilitate statuimus, quod Campiones non pugnent de cætero cum baculis, qui excedant longitudinem trium pedum ad pedem manus, sed cum baculis trium pedum, ... vel minoris longitudinis, liceat eis pugnare, si voluerint. Proinde vobis mandamus per fidem, quam nobis debetis, à vobis requirimus, quatinus per totam terram vestram id publice publicari faciatis, & firmiter observari. Act. Parisius an. D. 1215. mense Augusto.* Adde lib. 2. Miracul. S. Bertini cap. 15. Adrevaldum de Miracul. S. Benedicti cap. 25. Rodulphum Tortarium in Miraculis ejusdem S. Benedicti n. 24. eumdem lib. 5. n. 11. Hist. Pontificum & Comitum Engolismensium cap. 25. Capitula Caroli Mag. lib. 4. cap. 29. Cæsarium l. 3. cap. 18. Nicol. Uptonum de Offic. milit. lib. 2. cap. 8. Sirmondum ad Gaufridum Vindocinens. pag. 65. præterea veteres Notitias apud Charlonium in Notis ad Hist. Inculismensem Corliæi pag. 41. 43. Angelum Portenarium in Felicitate Patavina lib. 2. cap. 8. &c.

Campionis duello succumbentis pœna, varia fuit. In Capitulo Ludov. Pii ad Legem Salicam decernitur, ut *Campioni, qui victus fuerit, propter perjurium, quod ante pugnam commisit, dextra manus amputetur.* Eamdem pœnam statuunt Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. §. 10. & Constitut. Siculæ lib. 2. tit. 37. §. 3. Philippus Bellomanerius MS. cap. 61. *Cascuns par le Coustume de Clermont en gages de meuble ou de catix, pot avoir Aveé, s'il le requiert, soit qu'il ait ensoine, ou qu'il n'en ait point: & li Campions vaincus à le point copé: car ce n'estoit pour le mehaing, qu'il emporte ausques le barat, se porroit faindre por loier, & se clameroit vaincus, parquoi ses maistres emporteroit la damage & le vilonnie, & cil emporteroit l'argent, & pour ce est bons li jugemens du mehaing.* At in crimine capitali longe gravior fuit pœna Campionis, capitis scilicet, ut est in Constitut. Sicul. lib. 2. tit. 37. §. 3. in Wichbild Magdeb. art. 82. §. 1. &c. Assisiæ Hierosol. cap. 37. *Si la bataille est de chose, qu'on a mort deservie, & le garant est vaincu, il & celui, pour qui il fait la bataille, seront pendus: & se le garent est tel, que il puisse mettre Champion pour soi, & son Champion est vaincus, il seront tous trois pendus. Et se feme fait l'apeau, & son garent & son Champion est vaincu, elle sera arse, & le garent se combat, & est vaincu, sera pendus; & se il met Champion pour soi, & il est vaincu, il seront tous deux pendus, & la feme arse. Et se la bataille est pour la quarele tel, que l'on ne doit mort recevoir, qui en sera attaint, celui ou celle, pour qui il combat, de qui le Champion est vaincu, pert la quarelle, & vois & respons en Court, & le Champion doit estre pendus.* Et in cap. 98. statuitur, ut muliere per Campionem de quacumque querela decertante, & Campione devicto, illa in ignem mittatur, & Campio furcæ addicatur. Præterea sepultura Ecclesiastica carebat. Summula Raimundi Ord. Prædic.

Pro mercede Pugil iniens cum fure duellum,
Si cadit in pugna Pugil, extra nos tumuletur.

Id etiam observatur in eadem Summula de iis, qui in torneamentis læsi interibant.

Campio semel devictus ad monomachiam amplius non admittebatur, nisi ipse ab alio impetitus fuisset, ex Constitut. Sicul. lib. 2. tit. 37. §. 1. [& Statutis MSS. Caroli I. Reg. Siciliæ c. 120.]

Sed & is, cujus Campio victus fuerat, si de capitali crimine non ageretur, re, pro qua pugnatum fuerat, non modo excidebat, sed & manus abscissione mulctabatur. Ita Philipp. Bellomanerius cap. 67. *Cil, qui combat, ou met Campion por li, por autre cas, que por cas de criéme, si comme de faus jugement sans ajouster vilain cas en l'appel, ou por debouter tesmoins de lor tesmoignage, ou por son heritage, s'il est vaincus, il ne pert fors que le querelle, & son ceval, & les armes, que li sires a, & l'amende es homes, se li apiax fu de fausser jugement: més se le bataille fu de Campion, il pert le poing.* At in Assisiis Hierosol. cap. 62. infamis habebatur, & iis accensebatur, *qui ne pouvoient porter garentie en la haute Court, & qui n'ont vois ne respons en Court*, uti Perjuri, Fidementiti, Proditores, Nothi, & Adulteri. Id etiam habet idem Bellomanerius cap. 13. *Li Sires, qui ses Campions est recreans, pert respons en Cour.* Vide Wichbild Magd. art. 82. §. 1.

Sed & omnes Campiones conductitii infames quodammodo habebantur : unde inter Privilegia indulta Rotomagensibus ab Henrico II. Duce Normanniæ an. 1150. in nova Conciliorum Ecclesiæ Rotomag. Collectione pag. 148. illud est, *quod nullus eorum duellum faciat contra aliquem, qui testificatus sit Pugil conductitius per sacramentum decem legalium civium Rotom. 5. intra civitatem & 5. de burgo: illi vero decem cives sint in electione Justitiæ.*

Interim dum *Campiones* in arena decertabant, ii, pro quibus dimicabatur, in carcere detinebantur, si quidem de crimine capitali ageretur, ut est apud eumdem Bellomanerium: vel certe, ut est in Assisiis Hierosol. cap. 94. *Il doit estre en une part dou champ tout descouvert, & se il y a homme ou femme, qui ait fait l'appeau par Champion, il doit estre delé les corps en tel maniere, que il ne nuise ne aide à nul des 2. parties, ne en dit, ne en fait, ne en contenance, fors de Dieu proier, en tele maniere, que les Champions. ne le puissent oïr.* Vide Legem Bajwar. tit. 2. cap. 12. §. 1. & Gregor. Turon. lib. 10. Histor. cap. 10.

In Regesto Joannis de S. Justo, Cameræ Comput. Paris. hæc leguntur, in Scacario Pasch. 1218. *Judicatum est, quod Campio cruce signatus vadians duellum de catallo, non potest illud facere, petens catallum amittit.* In Scacario Paschæ 1221. *Præceptum est, quod Pugiles de duello de cætero veniant infra meridiem ad dies sibi positas, alioquin sint in defectu.*

Campionum Oblationes, in Charta Manassis Episc. Lingonensis an. 1185. quas ii, priusquam in arenam descenderent, Ecclesiis offerebant, quo in duellis Deum sibi propitium conciliarent. Vide Gesta Consulum Andegav. cap. 3. n. 5. & Notas ad Alexiadem pag. 363.

Atque hæc obiter de Campionibus perstrinximus. Sed cum universam hanc materiam accurate omnino exequantur vetera urbis Ambianens. Usatica MSS. ex iis sequentia decerpere operæ pretium visum est, etsi forte prolixiora, ut mores nostros veteres & jam obsoletos inde Lectori addiscere liceat : *Derekief quiconques ait jour de loi de bataille à venir, si comme il doit venir à son jour dedens miedi, où il perd sa querelle, s'il n'a contremandé; & se doit presenter à son avoüé & son tesmoing pour tant, comme il doit à chelui jour contre son aversaire, & contre son avoüé, se chil a avoüé, & se doit le tesmoing à son avoüé & à son aversaire noumer par nom & par seurnom, & chil, qui a le tesmoings levé, se doit ainssy presenter, & li, s'en avoüé, s'il a avoüé pourtant, car il doit à chu jour contre son aversaire & encontre son tesmoing & son avoüé, se cil a avoüé, & doit autresi son adversaire & son tesmoing & son avoüé par nom & par seurnom nommer, & puent les parties retenir au presenter amendement d'avoüé & d'armes, & d'aparelleurs, & de tous aaissemens, & de toutes coses, kil convient à jours de plait, & à loi de bataille, & ainssy tous aaissemens & tous amendemens porroit avoir jusques à che, qu'il aront les grans sairemens jurés, & carchié leur avouërie & leur avoüé, & puis ne porroient avoir amendement ne d'avoir ne d'armes ne d'autres coses à cel jour, se jours n'est par droit de justice alongiez & avant continués, & se chu jours estoit alongiez & avant continués, il porroient avoir tous amendemens plainement de toutes coses, ki convient à jour de plait, & à loi de bataille, puis kil requissent au presenter & au carchier leur avouerie. Et se jours estoit alongiés, il aroient amendement de can kil convient plainement à jour de plait & à loi de bataille, s'il l'avoient au presenter retenu, & s'il ainssi retenu ne l'avoient, il ne porroient mie avoir au jour, qui seroit alongiés ou continués à avoir nul amendement: & se retenu au presenter n'avoient ces coses, il n'aroient amendement, fors ainssi comme il se seroient presenté, ou avoir ne porroient, ains leur converoit ainsi, come il se seroient presenté à tendre loi, & parsuir loi & camp de bataille. Derekief se les parties, qui sunt en loi & en camp de bataille, se sont pardevant Justice en droit presentées contre les autres, & veulent aler avant en la querelle, & soient li gage jugié à bataille de chele querele, leur parties doivent jurer expressement ensi come il iert aprés dit. Les deus parties & li tesmoing & li avoüé à genoux vienront, li tesmoings tout avant doit jurer, kil aporte bons tesmoignages & loial, & s'il a contremandé, kil a fais bons contremans & loiaux, & doit prendre chil qui claime, son avoüé par puing, & dire, que par chelui, qui est ses avoües, le monstrera & son droit, & s'avoüerie à son avoüé baillera, & en foi le baisera, & li avoüés l'avoüerie de chelui retenra, & puis expressement juera, que ses maistres a bon droit en le querelle, & que s'il a contremandé kil a fais bons contremans & loiaus, & que ses tesmoings a tesmoignié pour son maistre bien & loiaument, & bien envers chelui & envers son avoüé le monstrera, & par sen cors, & par ses armes en eure de jor mort ou recreant le rendera, se par jour ou par pais faisant ne demeure, & cil seur qui on claime, juera, que chil n'a droit en le querelle, & que il & ses tesmoings a tesmoingné faus, & porté mauvais tesmoingnage & sairement mauvais & desloial, & que s'il meimes a fait contremans, kil ne sont ne bon ne loial, & prendera, dont chil sen avoüé par le poing, & dira que par chelui le monstera & son droit, & son avouërie à son avoüé baillera, & son avoüé en foi baisera, & li auoüés adont juera, que ses maistres a droit en le querelle, & que il a fait bon sairement & loial, & que chil, qui claime seur son maistre, n'a droit en le querelle, & qu'il & ses tesmoings & sen avoüé a juré faus, & fait mauvais sairement & desloial, & en prendra l'avoüé par le poing destre, & l'enlevera comme parjures de desloiaus & par son corps & par ses armes qui chi sunt en present, telle fera ou mort ou recreant en une eure de jour le rendra, se par respit de jour ou de justice, ou par pais faisant ne remaint. Adonc se trairont les parties ariere, & demouëront li avoüé sans leur conseil, & seront li avoüé aillié & delivré à la justiche pour faire che ki doivent, & ne porront li avoüé avoir conseil ne aide amendement d'armes ne d'autres coses, se chu jours n'est par droit de justiche alongiez & continuez, & son vait avant en le querelle le justiche fera jurer ad avoüés expresséement, & leur esclaiera qui n'ont brokes ne coutiaus seur aus ne autre armeure, fors les bastons & les escus, qui chi sunt en present, & qui par droit & par loi doivent avoir, & kil n'ont yve ne autre herbe beuë ne mangié, ne n'ont herbes ne brief ne caraudes sur aus, ne fait sor ne sorcherie, ne art ne caraudes, por coi il puissent estre aidés en aucune maniere, ne sen aversaire nuire. Aprés leur doit le Justiche quemander ki facent che qui doivent, adont, feront le bataille. Derekief tant come espousailles durent & con puet espouser, puet en faire bataille d'iretage & de quelconques possessions que che soit, & de toutes autres coses, qui ne sunt de laide euvre, de murdre, d'omechide, de rat, d'arson, de traison, de toutes males euvres puet-on faire bataille fors és haut jors principaus.*

Præallatis addere lubet, quæ in hanc rem habet alia vetus ac manuscripta ejusdem urbis Consuetudo : *Seloncl'ancienne coustume d'Amiens s'aucuns demande catel pardevant le Prevost, & chil à qui le*

dete est demandée, le fornie, & die qu'il n'orra nul tesmoing fors par loi de bataille, il convient, que chil qui le dete demande, l'aramisse à prouver, & qu'il porche sen wage en le main du Prevost, & ke che soit fais en le presenche de 2. Esquevins, & li Prevos assigneera jour au demandeur d'amener ses prueves à le quainzaine, se plus bref jour li demanderres ne veut avoir: mais si bref jour qu'il vaurra avoir, il ara, & au kief de le quainzaine, il venra & amenra, sen tesmoing, & le tenra li avocas par le pan du sercot, & li avocas aussi; & se taira tous cois chil qui le dete demande, & li tesmoins aussi, & li avocas parlera, & dira tous les propres mos du claim & de le demande mot à mot, & dira que ches propres mos li tesmoins quel pan il tenra le tesmoigne, & l'offre li tesmoins à prouver par sen fairement que chest verités, & devera li tesmoins tendre sa main as Sains pour jurer. Et si tost come li tesmoins sera agenouilliés pour jurer, & ara se main seur les Sains, chil à qui on demande le dete, ou ses avocas, devera aler avant, & prendre le tesmoing par la main qu'il ara mise seur les Sains, & lever, & dire qu'il est faus tesmoins, & qu'il ne fu onques veus ne ois en lieu ne en estre à che faire qu'il tesmoigne, & qu'il veut jurer contre lui, & l'en puet lever comme faux tesmoing, & en doit porter son wage en le main du Prevost, & offrir à monstrer ses parolles contre le tesmoings par li & par home, & retenir avoüé & amendement d'armes, & de dire & de faire, & de quanques il apartient à loy de bataille pour cors d'oume warder, sauver & deffendre. Et li demanderres ches parolles oies & faites, doit ploier sen wage, & porter en le main du Prevost, & dira qu'il fera sen tesmoing boen & loial par li & par home & doit retenir avoüé & amandement & retenanches d'armes, & quanques il apartient à la loi de bataille pour cors d'oume sauver, warder & deffendre. Et li Prevost doit les wages rechevoir, & prendre seurté des parties à porsievir droit & loi: & doit li Prevos faire noumer à cascune partie une maison dedans les murs de le vile où il feront leur ostel, là où puist faire les contremans. Et ches choses faites, li Prevos leur doit assigner jour à quinzaine à ches parties. Et pueent les parties contremander le jour solel luisant, & venir lendemain à leur jour dedens midi. Et se chil qui contremanderoit, estoit veus hors de se maison, puis le contremant fait desques à lendemain que le Cours fut departie, il perdroit se querele: se chil s'en aidoit contre cui il aroit contremandé, mais qu'il s'en aidast à le premiere journée aprés ensievant. Et se adonc ne s'en aidoit, jamais ni recouvenroit. Et quant les parties aroient fais tous leurs contremans, ou tant qui leur plairoit, il venroient en court orné d'armes de cuir & d'estoupes & de feutre & de toile, & les gambes astelées & warnies de cauches de balaine ou de fust, & leur escu de cuir & de fust & de ners, & sen baston aussi: mais point de fer ne d'achier, ne broques, ne de fust, ne d'os, ne de nule autre despoise ne puet seur li avoir, se n'est le blouque de sen braieul, & cele blouque come on a acoustumé à avoir à braies, si come autre gent les portent: & s'autre cose avoir seur li, il perdroit se querelle. Et convient que chil qui apelle se presente avant par devant le Justiche, & tenra li avocas l'apeleur par le pan du sercot, & le Campion par l'escu, dira li avocas, Sire, à cui sapoion chaiens de justiche; & li Prevos doit respondre, ou il ou chil qui le justiche tenra, Je tieng le justiche de par le Roy. Et luec il atendra tant que li deffenderes soit venus ou camp, & tenra li avocas le deffendeur par le pan du sercot, & li deffenderres tenra sen tesmoing par le pan du sercot & tenra li deffenderes se main à l'escu du Campion. Et quant avocas à l'apeleur verra que le partie iert devant le justiche, il nomera sen maistre & dira, que maistres avoit jour à le journée contre sen aversaire & contre son tesmoing, & les nomera par non & par seurnon, à prouver par li & par houme, que le demande que ses adversaires fait, n'est boene ne loiaus, ne li tesmoignages, & recordera les paroles du claim, & le maniere de l'appel & du lever qu'il a fait, si come il est par desseure dit, & requerra au Campion qu'il rechoive l'avoüerie du camp & de le bataille, quant ele iert jugie à faire, & li appelleres donra l'avouërie au Campion, & li Campions le rechevera. Et puis si se presentera li Maistres & li Campions à faire se bataille par l'Avocat. Et aprés li deffenderres se presentera, & li, & sen tesmoing, & sen Campion, & recordera les propres mos de sen claim, & le tesmoignaige de sen tesmoing, & offerra par li ou par sen avoüé sen tesmoing à faire boen, & requerra au Campion qu'il prenge l'avouërie de faire le bataille, pour li & pour sen tesmoing, & li Campions le rechevera, & puis se presenteront à faire le bataille, s'ele est jugie, & tout che sera fait par avocat. Et adonc demandera le justiche as parties s'il voelent oïr droit, & il responderont, Ouail: & adonc les parties se trairont d'une part par le congié de le justiche en son camp, & li Prevos conjuerra as jugeurs, soient Esquevin, ou home de Fief, seur leur serment, qu'il jugent le bataille. Et la doivent li jugeur faire jugement de le bataille s'ele est, ou s'ele n'est mie. Et se li jugeur ne voelent faire leur jugement, il puent prendre leur respit à quinzaine, & ainsi puent-il avoir trois quinzaines de respit, & une quarantaine, & 7. jours, & aprés trois jours, & à le deerraine journée des trois jours il convient qu'il jugent, ou qu'il demeurent en court. Et quant il prendent leur respit, il doivent apeler les parties, & metre jour à quinzaine, & ainsi à tous les respis que li jugeur prenderont, si come il est par desseure dit. Et toutes les fois que les parties se partiront de court, il puent 3. fois contremander, se come il est par desseure dit. Et se li jugeur jugent le bataille, on doit apeler les parties devant aus, & devant le Prevost, & doivent desploir leur jugement, se li jugemens est tels par les parolles du deffendeur qu'il ara proposé à deffaire les wages, qu'il n'i ait nul wage. Se chest de catel, chil qui a deffendu les wages, & qui a demandé le demande, ara se demande: & se chest d'autre cose, si aura-il se demande de quel chose que che soit, & sera absols des wages, & sera contrains chil qui les wages aporte, à le demande con a fait seur li, & si demourra en 60. s. d'amende envers le Roy de Franche. Et si le jugemens est, que le bataille soit, & qu'il y est wages, li Prevos comandera as parties qu'il se traient arriere, & fera li Prevos aporter les Sains, & seront mis par devant li, ou il les tenra en se main s'il veut, & fera apeler les parties, & fera jurer à cheli qui demande, seur Sains, qu'il a loial cause en che qu'il demande, ne que à sen tesmoin on n'a doné ne promis pour porter en le querele autre tesmoignage que boen, & puis li fera les Sains baisier, & puis fera jurer au tesmoing qu'il a porté loyal tesmoignage, & qu'il n'a eu don ne promesse pour porter le, & li fera les Sains baisier. Et aprés il fera jurer le Campion, que il loiaument à sen pooir fera le bataille pour sen maistre & pour le tesmoing, & loiaument a rechut l'avouërie, & li fera les Sains baisier. Et venra li Campions luec endroit as Sains sans escu & sans baston, & les lairra en lieu dedans le camp, & tout chist fairemens seront fais à genous, & se chest de cas de crieme, il n'i a point de tesmoing. Aprés li Prevos appellera l'appelleur, & li fera jurer qu'il a loial cause en sen apel, & baisera les Sains, & puis aprés s'apelera le Campion, & li fera jurer seur Sains, qu'il fera le bataille à s'en pooir pour son maistre, & que loiaument il a recheut l'avoüerie. Et fera li Campions sans escu & sans baston, aussi comme li autres, & puis les fera li Prevos traire arriere. Et aprés li Prevos fera

fera crier par Serjant de par le Roy de Franche, & nommera-ton le nom du Roy, & dira li crierres, Oiés, oiés de par le Roy de Franche le ban le Roy, que cascuns & cascune se traie arriere, desques adont que li Prevos ait fait che qu'il appartient à li de s'ofiche de la bataille qui est jugie de ches parties, si les nommera par non & par surnon, le demandeur, le tesmoing, se tesmoing i a, & l'avoiié, & l'apeleur & l'avoué. Et chu cri fait, li Prevos rapelera les parties, & leur fera derekief les parties jurer seur Sains, qu'il ont droit cascuns en se cause, & qu'il atendront le droit par bataille, si come il escarra; & puis les doit faire aler arriere, & aprés li Prevos doit aler avec pluiseurs des jugeurs à chelui qui les wages a donnés, & doit reswarder les armes à sen Campion qu'il n'i ait nient de fer ne d'achier, & doit reswarder que li bastons ne li escus ne soient ne quassé ne depichié, ne que li demanderres ne ame de se part n'ait armes nules qu'il puist baillier au Campion; & aussi doit-on faire à l'autre partie. Et aprés che fait, li Prevos doit faire crier de par le Roy, le camp le Roy & le bataille, & qui ne soit nus des lignages as partiesqui ait nule arme, & doit prendre li Prevos boene seurté des parties qu'il atendront le droit de la Court. Et che fait li Prevos doit rapeler les parties, & mettre les deux Campions l'un de costé l'autre, & se doivent entretenir par les mains & agenouillier ensanle devant les Sains, & jurer seur Sains, premierement li Campions del apeleur, car il ne set armes ne seur li cose qui soient ne de fer, ne d'acier, & qu'il n'a armes fors de cuir & de fust, & qu'il n'a seur li nule broke, & qu'il ne set ne caraudes ne sorcherie qui doie sen compagnon nuire, fors le forche de sen cors & ses armes. Et ainsi le jura li apeleres, & au tel serment fait li Campions du deffendeur, & li deffenderres & li tesmoins, s'il i est, & li Prevos les fait aler ariere, & aprés li Prevos doit faire le parc & faire asseir gens entour le parc, & doit prendre warde qu'il n'i ait arme des lignaiges as parties. Et se le bataille est de murdre ou des cas de crieme, li Prevos doit envoier les parties en prison, & li Campion doivent demourer, & doivent les parties laissier gent pour aus personnes à cui on puise parler de pais & de concordanche, & doivent recognoistre par devant les jugeurs qu'il aront ferme & estaule che qu'il en feront. Et che fait li Prevos doit prendre les Campions warnis de toutes leurs armes, & les doit mettre ou parc l'un contre l'autre, cascuns au rés du parc, & doit cascuns avoir partie du parc & du solel, si que li uns n'ait nient plus davantage que li autres. Et che fait li Prevos doit faire crier, & doit dire li Serjans par 3. fois, Oiés, tout de route, de par le roy de Franche, & nommera le nom du Roy, qui ne soit si hardis home, ne feme, ne du lignage de l'une partie ne de l'autre qui ne demeure au parc, ne entour, qui ait armes deffendaules, se ne sont les wardes qui sont eswardé à che faire, & qui ne soit si hardis ne si hardie, ne hom de le Court, ne jugerres, ne warde, ne serjans qui entre dedans le parc, ne qui die mot, ne fache signes por cose qu'il voie, ne qu'il oie, se n'est li Prevos qui tient le justiche, & li jugeur qui seront eswardé pour le parc warder. Et se nus entreprenoit en ches coses, ou en aucunes d'ichelles, il seroit en le merchi le Roy de cors & de catel & d'iretage. Et che fait li Prevos doit eswarder par le conseil des jugeurs qui demourra avoec li ou parc pour warder le, & doivent estre nommé, ne ni en doit nient mains avoir de quatre. Et doit li Prevos, ou chil qui tient le justiche, & li eswardeur aler au Campion del appelleur, & demander s'il a quanques mestiers li est, d'armes, d'ointures, & de roigneure; car il ne se fera mie oindre, ne reoigner s'il ne veut. Et se li Campions dist, Oie je suis bien, & ai quanques

mestier m'est, ou s'il dist, Je me veuille alaskier, ou estraindre, ou oindre, ou reoigner, li Prevos doit souffrir tant qu'il ait fait. Mais se li Campions & ses appellerres sont sage, toutes ches choses sont faites, ains que le justiche ne li eswardeur i viengnent. Et che fait li Prevos doit commander à l'aparelleur, qu'il voist hors du parc, & ne le doit mie seir au parc. Mais si ensus outre les gens, qu'il ne puist faire signes, ne cose nule dont li Campions se puist aidier d'armes, car li apareillierres en set plus c'autre gent: & ainsi doit-on faire au Campion & à l'appareilleur du deffendeur. Et che fait li prevos doit venir enmi moilon des 2. Campions, & doit nommer cascun par nom, & doit dire si haut, que les wardes du parc l'oient, faites cascuns che que vous devés, & se doivent li Prevos & les wardes traire ariere, & li Champion doivent aler ensanle, & faire cascuns sen devoir. Et quant il sont alé ensanle, combien que che soit un estour ou pluiseurs, li Prevos & les wardes en l'estat qu'ils les voient, les pueent prendre sans mouvoir, & commander qu'ils ne se muevent: mais ils ne doivent nient plus laskier l'un come l'autre, ne faire avantage, & puet-on & doit-on qui veut parler de le pais; & se pais est, on doit les Campions traire l'un ensus de l'autre, & doit li Prevos de par le Roy les cans le Roy, & doit li Prevos oster as Campions leur gros bastons, & leur doit baillier cascun une vergue, qui ait de lonc cascune 3. piés & demy, & tout d'une grosseur & d'une largeur, & d'un bos, & aussi ounie l'une come l'autre, si con les pourroit onniement estimer. Et doit li Prevos comander as Campions & deffendre le broke & le dent, & comander qu'il fachent leur devoir. Et chil qui kiet des Campions, est à 60. sols envers le Roy pour le camp, & ses escus & ses gros bastons demeure au Roy, convient que li uns kieche & envers: & s'il voient seur coste, ou à deus, toudis les seroit-on raler ensanle: & s'il getoient jus leus escus par cautele, li Prevos leur feroit reprendre. Mais si uns le perdoit anchois que li autres, on ne li rendroit mie, ne se vergue aussi. Et se pais estoit faite, ains k'ele fust jugie, on geteroit les cans le Roy, si come il est par desseure dit, & en aroit li Rois de droiture, si come il est par desseure expressé. Et se pais n'est, les wardes qui tiennent les Campions en l'estat, s'il est eure de jour con puist veir, se doivent traire arriere, & laissier les Campions convenir; & s'il est nuis, con ne voie goute, on doit les Campions en l'estat con les treuve, mener en prison, & cascun mettre à par li sans desarmer, & sans boire & sans menger, ne sans plaie qu'il aie tenter, ne miere baillier. Mais se le plaie est si crueus qu'il i ait peril de mort, ou qu'il se peust essaner, on li puet bien bender, & si lon puet-on bien donner à couvrir pour che qu'il ne refroident, & les doit-on laissier coukier & dormir s'il voëlent, & lendemain on les doit ramener ou parc, & doit li pars fais & li deerains cris criés, si come il est par desseure dit, & doivent aler ensanle. Et s'il est si grant jours quant le pais ne puet estre con puist veir, on ne les doit pas mener en prison, ne faire les coses dessus dites, ains les doit-on laisier aler ensanle, & reswarder che qu'il feront l'un à l'autre; & quant il sont ensanle, chil qui est recreans, doit estre justichiés. Mais il est recreans par deux manieres, l'une par dire, Je me rench recreans & coupaules & atains du fait, ai tort, je & mes maistres en le querelle. Et l'autre maniere de recreans estre, s'est de mort, que chil soit qui recreans est: & chil cui le camp a waigné doit apeler le justiche, & les eswardeurs du camp, & doivent oir le reconnoissance desseure dite, ou veir le mort du recreant, & doit chil qui a vencu, prendre à sen baston, ou à ses bras ou à se forche, le mort recreant, & trainer jusques seur leur du parc, & le doit metre hors du parc; mais il ne doit mie issir hors du parc. Mais s'il est vis recreans, il le doit mener par le poing desques seur

leur du parc, & mettre hors du parc, & le doit delivrer à le justiche, soit mort ou vis, & puis doit demander à le justiche s'il a bien fait che qu'il dût, & le justiche & li jugeur doivent dire, Oüail, & li Campions doit demander congié d'aler sent, & d'avoir sen escu & sen baston, & con li renge sen maistre & ses pleges quites & delivrés, & sen tesmoing, s'il i est, & la justiche le doit rendre quites & delivrés, & sen puëent aler là ou il voelent sans messaire. Et le bataille outrée, li Prevos ne doit riens avoir du camp, fors les armes du recreant, se chest de murdre, ou d'omechide, ou de traison, ou de rat, ou de cose où il apartiegne mort. Et se chest de ches coses ou d'aucunes, li Prevos doit justichier cheli, cui les Campions est recreans, & le Campion, de pendre & de trainer ensale. Et se ch'estoit de larrechin, il ne seroit point trainé, mail il seroient pendu. Et se chest de catel ou d'iretage, li Prevos doit constraindre la personne dont li Campions est recreans, à che qu'il delivre à sen aversaire toute se demande; & doit li Prevos avoir 60. sols de cheli cui le Campions est recreans, & s'il n'a dont paier, il le doit tenir és Aniaux tant qu'il ait aempli la demande, & paié l'amende, & le doit delivrer à cheli, qui fait le demande, & li doit li Prevos ballier les Aniaus, & chil, qui a fait le demande, doit paier au Prevos 60. sols, ou faire seur, qu'il li rendera avant qu'il li escape s'il veut. Et s'il ne veut rendre les 60. sols, li Prevos le wardera s'il veut pour ses 60. sols, ou le laira aler sans rien rendre au demandeur de se demande, ne sans li messaire; & doit li Prevos le Campion, qui est recreans, s'il li plaist & as jugeurs, faire desarmer & mener pendre, & s'il ne plaist à le justice ne as jugeurs, qu'il ne soit pendus, & il reswardent le cause de le petite querelle ou de le grande, il le puent punir par tolir membre quel qu'il leur plaist, & à banir de la chité & de le banlieue seur le hart, pour che que li jugemens en appartient au Majeur & as Esquevins, pour che que chest de catel ou d'yretage, mais que li yretages soit par dedens le banlieuë; & se li yretages estoit dehors le banlieuë, le justiche & li home le Roy, le pourroient banir du Royaume seur le hart, ou tolir membre, ou pendre, s'il leur plaisoit. Et en cheste maniere doit faire li Rois ou ses Comans le justiche, en le presenche des jugeurs: & tele est la coustume anchiene des wages de bataille, qui i veut & puet venir & pour chou que memore d'oume ne puet mie bien retenir tout, & que cheste Lois n'est mie souvent usée, la-on chi notée & mise en escrit. Præallatis adjungenda omnino quæ habet vetus Consuetudo Normanniæ cap. 68.

Campio Regis. Charta Henrici I. Regis Anglor. in Monast. Angl. tom. 2. pag. 973. subscribitur à *Roberto de Bajocis Campione Regis.* Ita autem appellatur in Anglia *Miles*, qui coronato Rege, dum ille mensæ cum proceribus accumbit, ad monomachiam provocat, quotquot Regem illum esse negant: quam quidem ceremoniam ita describit Thomas Walsinghamus, ubi agit de coronatione Ricardi II. pag. 192. *Interea præparavit se quidam Miles Dominus Joannes cognomento Dimmeck, qui clamabat se habere jus ad defendendum jura Regis illo die, & etiamsi opus esset duello confligendum, si aliquis præsumeret affirmare Regem non habere jus in regno Angliæ.* Froissartes 4. vol. cap. 114. ubi de inauguratione & coronatione Henrici Lancastrensis: *En la moitié de ce disner vint un Chevalier, qui se nommoit Diureth, tout armé, monté sur un cheval tout couvert de mailles de vermeil, Chevalier & cheval, & estoit armé pour gage de bataille, & avoit un Chevalier devant lui, qui portoit sa lance, & avoit ledit Chevalier à son costé l'espée toute nuë, & sa dague à l'autre costé; & bailla ledit Chevalier un libelle au Roy, qui fut leu: lequel libelle contenoit, que s'il estoit Chevalier, Escuier, ou Gentilhomme, qui voussist dire ne maintenir, que le Roy Henry ne fust vray Roy, il estoit tout prest de le combattre present le Roy, quand il plairoit au Roy assigner journée: & là fit le Roy crier par un heraud d'armes par six lieux en ladite ville, & aussi en la sale.* Thomas *Milles* lib. de Nobil. Polit. vel Civili pag. 109. describens ceremoniam coronationis Edwardi VI. Regis Angliæ: *Post secundum ferculorum apparatum, Regius Agonista (Dimmocus cognomine) eques auratus undique armatus, equo insidens bellico, pannis aureis phalerato, paludato feciali comitatus ingressus est, qui primo gressu glomerante superbo ad Regem se contulit ipsumque summa observantia adoratus est. Deinde equum concitando ovantem quater per aulam clangente tuba ad duellum provocavit, si quis nimirum Edwardum ejus nominis VI. Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ verum, indubitatum, legitimumque Regem negaret: totiesque chirothecam militarem arrham projecit humi, quam quum nemo attolleret, fecialis ipsi reddidit.* Videtur autem Miles ille *patriam* repræsentare, *quia*, inquit Bracton. lib. 3. tract. 2. cap. 21. §. 11. *Rex non pugnat, nec alium habet Campionem, quam patriam.* Id porro muneris *Marmionorum* familiæ competiit, à qua per filiam in Dimocorum gentem in agro Lincolniensi transiisse scribit Camdenus in Descript. Staffordensis Comitatus.

Campio S. Ecclesiæ Romanæ, Id est, defensor & advocatus. Joan. Villaneus lib. 6. cap. 90. *Propose che Carlo Conte di Angio e di Provenza fosse Campione di santa Chieza.* Adde lib. 7. cap. 23.

CAMPIPARS, Fructuum fundi, quam colonus partiarius solvit domino, pars & portio: *Agrarium*, vectigal agro impositum. Sugerius de Administrat. sua cap. 2. *In introitu villæ novam curiam, cum granchia nova erigi fecimus, ut in ea Campipars universalis... & decimæ terrarum reponerentur.* Cap. 10. *Totius terræ Campipartem... nôbis retinuimus.* [Charta Godefridi & Milonis Officialium M. Belvacensis electi ann. 1220. ex Tabulario Corbeiensi: *Terras vero, sicut prius ad Campipartem tenuerat de Ecclesia Corbeiensi, tenebit.*] Vetus Franciæ Consuetudo: *Par les useiges & coustumes des terres tenuës à Champart, le Seigneur à qui est deu le Champart, ne doit avoir los ne ventes des terres, qui lui doivent Champart, quand elles sont venduës, se celui Seigneur n'est chief Seigneur, c'est à dire, Seigneur foncier; mais les aura le chief Seigneur foncier. Et ou cas, qui n'y auroit autre chief Seigneur, c'est à dire, Seigneur foncier, celui à qui le Champart est deu, auroit lots & ventes.*

¶ Campars. Charta Walteri abb. Corbeiens. ann. 1202. ex Tabulario ejusd. loci: *Reddidit & in satisfactionem unum modium bladi annuatim recipiendum in quadam terra sua de Nourast... & Campartem, & censûs suos de Mainencourt nobis in satisfactionem legavit.*

¶ Campipartum. Charta anni 1235. inter Instrum. tomi 4. novæ Gal. Christ. col. 96. *Item omnes terras ganapii villæ de Mani cum pratis meis... & omnes censûs & Campipartum parochiæ ejusdem villæ de Mani.*

Camparcium. Charta Bartholomæi Episcopi Bellovacens. apud Loisellum: *Absque ulla retentione dominii Camparcii, sive cujuslibet exactionis.*

¶ Campartum, apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 176. *Solutionem campariorum præcedat solutio decimarum, vel saltem qui Camparta percipiunt ea decimare cogantur.*

¶ Campart, in Charta anni 1181. ex Archivo Ecclesiæ Dolensis: *Feudum Badoas reddebat unam minam frumenti & xii. den. & decimam, & Campart.*

Campartagium, in Charta Hugonis de Gornaio to. 2. Monast. Angl. pag. 979. Alia an. 1253. in Historia Durdanensi pag. 55. *Saisines, amende, champart, & Champartages, mesurages, & bourages, & les courses, qui appartiennent audit champart, &c.* [Charta anni 1264. è Tabulario Monasterii Portus Regii: *Campipartis & Campartagii, dominii, censu, &c.* Polyptych. Fiscamn. an. 1235. *Reddit de qualibet acra terræ unum sextarium frumenti de decima & Campartagio.* Occurrit etiam in Chartulario SS. Trinit. Cadom. fol. 61. 83. &c.]

¶ Campipartitia. Charta anni 1193. Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1637. *Contulit. . . . dimidium bladii in Campipartitia sua apud Boissemontem. . . omnes terras arabiles emptas ab eo & earum Campipartitias, terras etiam ab aliis eidem Ecclesiæ in eleemosynam datas & earum Campipartitias, terram etiam essortorum (*essartorum*) cum ejus Campipartitia.*

¶ Campardus. Chartular. S. Vandregesili to. 2. pag. 1595. ex Charta anni 1261. *Vendidi iterum Campardum cujusdam pechiæ terræ . . . in qua terra dicti Religiosi Campardum percipiunt, & unum caponem, &c.*

¶ Campipertagium, in Charta anni 1225. ex Archivis B. M. de Argentolio.

Campartus. Ordericus Vitalis lib. 5. *Reservato tantummodo sibi Camparto.* [Polyptych. Fiscamn. ann. 1235. *Radulfus de Widemare tenet unam masuram cum duabus acris terre ad decimam & Campartum, & reddit duo quarteria braisis.*] *Campartum Grassi piscis*, in veteri Charta Normannica apud Columbum in Blancalanda, pag. 550.

¶ Campipertio. Charta anni 1205. in Tabulario Calensi pag. 54. *Nihil posset reclamare vel heredes sui neque in agricultura, neque in Campipertione, neque in decima, &c.*

Campipartiri; Campipartis jure frui. Tabular. Monasterii S. Victoris Paris. Charta 20. *Campipartiri vero, aut metas figere, vel aliam jurisdictionem exercere, pars una sine consensu alterius non poterit. Champarter*, in Consuetudine Stampensi & Aurelian. *Champartir*, in Nivernensi tit. 11. art. 2. Montisargi cap. 3. art. 3. *Terra Campipartibilis*, Campiparti obnoxia, in Charta Isembardi Abbatis S. Mauri Fossat. an. 1274.

¶ Campipartare, Eodem sensu, in Chartulario S. Vandregesili tom. 1. pag. 1151.

¶ Campartator, Qui eo jure gaudet. Charta anni 1180. *Unius cujusque partis Campartator sine alterius Campartatore Campartare non audeat.*

¶ Campartura. Vide *Craspiscis.*

Campipartitor, [Cujus officium est mergites *Campipartis* numerare.] Vide *Numeratores.*

CAMPIPARTICEPS, vel Cambiparticeps, & *ad Campipartem capere* dicitur per metaphoram, in re forensi, judex sordibus corruptus, qui quotam partem litis à litigatore, sive actore, sive reo, accipit vel qui lites alienas suis sumptibus promovet, ut pactam rei, ceu campi evicti, quotam lucretur, quasi campum cum alio partiatur. Prima Statuta Roberti I. Regis Scotiæ cap. 22. §. 2. *Nec terram seu aliquam rem aliam capiat, ad Champarte, ad defendendum, differendum, seu prolongandum jus alterius extra formam juris.* Statutum de Conspirationibus an. 33. Edward. III. *Cambiparticipes sunt, qui per se, vel per alios, placita movent, vel moveri faciunt, & ea suis sumptibus prosequuntur, ad Campipartem, vel pro parte lucri habendam.* Ubi Spelmannus observat in veteri Codice legi *Campiparticipes*, sed aliam lectionem passim recipi. Vide Statutum primum Westmonasteriense cap. 25. Statut. 2. Westmon. cap. 49. & Articulos super Chartas editos an. 28. Edw. I. cap. 11.

¶ CAMPIPARTIRI, Campipartitor, Campipertio. Vide *Campipars.*

CAMPIRE. Vide *Campus.*

CAMPITÆ, dicti Donatistæ hæretici, quod in *campis* suos colligerent, qui postmodum quod in montibus conventus agerent ac rupibus, *Montenses*, & *Rupitani* appellati sunt. Vide Hieron. advers. Luciferianos in fine.

¶ CAMPITER, *Fundus qui in campo est.* Glossar. San-German. MS. num. 501. Idem habet Papias MS. Bituric. editus vero *Campitum*, ut mox dicetur in hac voce.

CAMPITOR Equus, Cursor, stradiodromus equus, *Cheval de manege, de Course.* Glossæ MSS. *Campo, verto: hinc Campitor, equus vertibilis.* Dudo de Morib. & actis Norman. lib. 3. pag. 94. *Concedam vobis. . . armillas & balteos, loricas, & galeas, atque Campitores Equos, secures ensesque, &c.* Perperam editum *Cambitores.* Rectius pag. 124. *His dictis torquens Campitorem Equum, & irruens super Regem Ludovicum, per habenas freni cepit eum.* Vide Dissert. 8. ad Joinvillam pag. 185.

CAMPITUM, Papiæ, *Fundus, qui in campo est.* [Vide *Campiter.*]

¶ CAMPMANSIONILIS, Campmasium. Vide *Caput mansi.*

¶ CAMPOFINIS, Finis, terminus campi. Vide locum in *Rivora.*

CAMPOLUS, pro *Campulus.* Hist. Episc. Autisiod. cap. 20. *Item scutellam anacleam pensantem lib. 2. habet in medio homuncionem, & Campolum cum arbore.* Gregor. Magn. lib. 10. Epist. 12. *Id est fundos, Campulos, cum conduma una, &c.*

¶ CAMPOMAIUS. Vide *Campus* 9.

¶ CAMPONES. Charta an. 1228. in parvo Chartulario Gemeticensi: *Vendidit & concessit duos Campones ad Natale Domini annuatim.* Legendum *Capones.*

¶ CAMPORA, Vox Italica, Campus. Charta anni 1177. apud Murator. to. 2. part. 2. col. 1012. *Donamus etiam salinam unam in Pantanello S. Nicolai . . . cum cociteis, Camporis & vallone.*

¶ CAMPS. Vide *Canevarius* in *Canava* 1.

CAMPSA, Campsarius. Gloss. Gr. Lat. Κάμπτρα, *Campsa*, καμπτρόποιος, *Campsarius.* In MS. κάμπρα, καμπρόποιος. Gloss. Lat. Græc. *Arca & Arcella*, κιβωτὸς, σωρὸς, κάμπτρα, λάρναξ. Hesychius: κάμψα, θήκη, γλωσσόκομον. Alibi: Λάγνα, κάμπτρα, κιβωτός. Καμψάκη, in Menæis ad 23. Januar. in S. Maysima. Glossar. S. Benedicti cap. de Supellectile: *Capsa*, Κάμπρια. Ubi legendum κάμπτρα, ut in Gloss. Græco-Lat. Est igitur *Campsa*, idem quod *capsa.* Atque ex iis locis conjicere est, quid vox κάμπτρα, seu κάμπστρα, uti interdum scribitur, nescio an mendose, sonet in vita S. Eudociæ Martyr. cap. 8. n. 24. ubi κάμπτραι ἐσθῆτος σηρικῆς, ἐσθῆτος χρυσοκλάβου, μόσχου Ἰνδικοῦ, &c. nihil aliud sunt quam arcæ & capsæ hiscæ mercimoniis refertæ: nos *Caisses* vulgo dicimus. Apud Hesychium κάμψα, est γλωσσοκομεῖον. Vide leg. 3. in fine D. de Offic. Præf. Vigil. [& Gloss. mediæ Græcit. in Κάμψα.]

1. CAMPSARE, *Flectere*, Joanni de Janua, ex Græc, Κάμπτειν, flectere, deflectere. Gloss. Isid. *Campsat, flectit.* Regula Magistri cap. 56. *Cum fratres spiritales sine laico ambulant juncti ad se, Campsantes modice de via, flectant genua.* Vide ibi Me-

nardum. Hinc *Canſare*, pro *cedere*, locum *dare*, flectere, deflectere, apud Dantem Infer. can. 12. in Purgat. can. 15. & Matth. Villaneum lib. 1. c. 1.

¶ 2. CAMPSARE, Frequenter permutare. Vide *Cambire*, poſt *Cambiare*.

¶ CAMPSARIUS. Vide *Campſa*.

CAMPSILIS. Vide *Camiſile* poſt *Camiſa*.

¶ CAMPSOR, CAMPSORIA. Vide in *Cambiare*.

¶ CAMPTAULES, à Græc. κάμπτω, flecto & αὐλὸς, tibia vox efficta, Græcis tamen ipſis ignota: quod haud prorſus inſolens. Eſt ergo *Camptaules*, qui tibia canit inflexa. Si plura cupis adi Martinium in Lexico. Vide *Cerataula*.

CAMPULUS, Navis fluviatilis ſpecies. Ebrardus in Græciſmo cap. 10.

Campulus, & lembus, ſeu linter, cimba, carabus.

Sed legendum *Caupulus*. Gloſſæ Iſidori: *Caupilus, navicula brevis. Caupulus, navis.* Vide *Campolus*.

1. CAMPUS, Bellum, prælium. Joannes Biclarienſis in Chronico: *Cunicmundus Rex Campo occubuit.* Gregorius Turonenſ. lib. 5. Hiſt. cap. 18. *Quod ſi differret, Campum præpararet ad bellum.* Fortunatus lib. 9. Poëm. 1.

Omnibus his datus eſt timor illo judice Campo.

¶ 2. CAMPUS, Caſtra, Gall. *Camp*. Diarium belli Huſſitici apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. pag. 156. *Dominus autem Bohuſlaus de Swambergk ipſos die quadam invadere volens, de Campo cum ſuis eſt depulſus, non ſine ſuorum damnis.* Vide *Hringas*.

CAMPUM OBTINERE, noſtris, *Eſtre maître du champ de bataille.* Valerius Flaccus:

Dux Campi Martiſque potens, &c.

Sidonius Carm. 5.

Cum ſpoliis Campum retinent, & Marte fruuntur.

Item paulo ante:

Hoſtibus expulſis, Campum qui maximus extat,
Jam luſtrare vacat.

CAMPUM TENERE, noſtris, *Tenir la Campagne.* Will. Brito lib. 8. Philipp.

Qui cum majorem jam partem exiſſe vadoſis
Iſtorum vidiſſet aquis, Campumque tenere, &c.

[Paulo diverſa notione ſumitur in Breviario Hiſt. Piſanæ ad annum 1173. apud Murator. tom. 6. col. 188. ſcilicet pro certaminis locum immoto gradu defendere: *Per totam diem Piſani & Lucani ſunt invicem præliati, & utrique certantes viriliter Campum tenuerunt egregie, & neutra pars ſuccubuit, quamvis plures hinc inde occiſi fuiſſent.*]

¶ CAMPUM LEVARE, Caſtra movere, Gall. *Lever le Camp.* Pariſius in Chron. Veronenſi ad an. 1215. *Eodem anno Veronenſes iverunt in auxilium Mantuanorum ad caſtrum Gonzagæ obſeſſum per Cremonenſes & Reginos, & per ſuccurſum Veronenſium Levaverunt Campum ad recuperationem dicti caſtri, quod eſt recuperatum per Mantuanos. Deinde Veronam reverſi ſunt cum honore & victoria.*

3. CAMPUS, Duellum ipſum, quod in campo ſeu arena initur. Charta Roberti Regis Franciæ in Tabulario Monaſterii S. Dionyſii: *Hoc eſt bannum hominis vulnerati vel interfecti, & infracturam intra vel extra caſtellum ipſius Cœnobii, duellum & legem duelli, quod vulgo dicitur Campus, &c.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 10. *Ad ſingulare certamen, quod ruſtice dicimus Campum, provocaverunt.* Regino lib. 2. de Eccl. diſcipl. 77. *De pugna duorum, quod noſtri Campum vocant.* Charta Willelmi Comitis Lutzemburg. an. 1122. *Si pugna Campi, id eſt, duelli, adjudicata fuerit, &c.* Gregorius Turon. lib. 10. Hiſt. cap. 10. *Cumque uterque in præſentia Regis intenderent, & Chundo diceret, nunquam à ſe hæc præſumpta, quæ objiciebantur, Rex Campum dijudicat.* Et mox: *In Campo uterque ſteterunt.* Adde lib. 2. cap. 27. Charta Caroli Magni pro diviſione Imperii cap. 9. *Tunc volumus, ut ad declarationem rei dubiæ, judicio Crucis Dei voluntas, & rerum veritas inquiratur, nec unquam pro tali cauſa, cujuſlibet generis pugna, vel Campus ad examinationem judicetur.* Chronicon S. Benigni: *Ad hoc denique ventum eſt, ut reſpectum caperent utraque pars ſuper ipſam ſilvam, indeque Campum fieri decreverunt.* Charta Alfonſi Imperatoris Hiſpaniæ an. 1086. apud Antonium *de Yepez* tom. 6. *Homicidium de nocte factum, qui negaverit, ſi accuſatus fuerit, litiget cum illo, qui dixerit: Quia ego vidi: & ſi ceciderit, petet centum ſolidos, & quod ultra expendit in armis & operariis, & 60. ſolidos de Campo.* Tabularium Brivatenſe Ch. 19. *Sane ſi quis mutare voluntates noſtras elaboraverit, ſeu hæres, ſeu qualibet alia perſona, auri libras 10. perſolvat, & affirmatio Campi permaneat.* Occurrit paſſim hac notione, in Capit. Ludov. Imp. ad Legem Salicam §. 1. in Lege Bajwar. tit. 2. §. 2. in Lege Anglior. tit. 7. §. 4. tit. 14. 15. in Lege Saxon. tit. 15. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 2. §. 28. tit. 55. §. 23. tit. 46. in Capitul. Caroli Mag. l. 3. c. 46. l. 4. c. 27. Append. cap. 33. apud Baldricum in Chron. l. 3. c. 57. in Charta Bald. Comit. Flandr. an. 1038. apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Flandr. cap. 20. in Charta Roberti Regis Franc. apud Doubletum in Hiſt. Sandion. pag. 826. &c.

Duellum autem *Campus* dicitur, quod in area ampliori & undique clauſa, quam *Campum* vocabant, iniretur. Hinc *in Campo decertare*, in Capitul. 1. an. 819. c. 10. & l. 4. Capitul. cap. 23. Aſſiſiæ Hieroſolym. MSS. cap. 96. *Et ains que la quarantaine ſoit, le Seignor doit avoir fait faire le Champ de 40. cannes de careure, & bien ygale, & clos de foſſé & de palis, qui ſont entour paſſé & laſſé de cordes, ſi que aucun des chevaus ne porte ſon Seignor hors de Champ, ou qu'il n'en ſoit getté, tant que pais en ſoit faite.*

¶ CAMPUM DUELLI TENERE, dicitur de Judice Duello præſidente, in quadam inqueſta facta auctoritate Domini Regis Philippi ex Archivo B. Mariæ de Bono Nuncio Rotomag. *Guillelmus de S. Audoëno habens annos circa ſeptuaginta... dicit, quod vidit quoddam duellum de felonia in terra dictorum Religioſorum... & quod Seneſcallus dictorum Religioſorum tenebat Campum duelli, & plures milites & armigeri & alii fuerint ibidem.*

¶ CAMPO CONTENDERE, Singulare certamen inire, apud Muratorium to. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 101. col. 2. B.

CAMPIRE, Duellum inire, in campo & arena monomachia decertare. Chronicon Beſuenſe: *Fidelium ſuorum factus eſt conventus, inſuper etiam Campiendi eſt dies ſtatutus.*

4. CAMPUS, Ager, modus agri, noſtris *Champ*, Italis *Campo*. Origenes in Cantica Cantic. Homil. 3. *Campus planities terræ dicitur, cui cultura adhibetur, & quæ excolitur ab agricolis.* Tabularium S. Remigii Remenſis: *Sunt ibi Campi 17. ubi ſeminantur frumenti modii ſigili 30.* Alibi: *Sunt ibi aſpicientes inter majores & minores Campi 46. continentes mapp. centum, ubi poſſunt ſeminari de frumento modii 24. de ſigilo modii 30. & ſemis, de ſpelta modii 85.* Occurrit ibi pluries. Charta an. 1153. apud Ughellum in Epiſcopis Patavinis: *Offero illud feudum in veſtrum antiquum Camporum triginta ſex.* Infra: *Secunda pecia Camporum undecim.* Adde eumd. to. 5. p. 742. Occurrit paſſim in Chartis. Vide *Cambo*.

5. CAMPUS, Mercatus, nundinæ; quia in *Campo*, & loco publico fiebant. Charta Ecclesiæ Narbonensis an. 1250. *Idem Amalricus in diminutionem jurisdictionis nostræ fecit bis teneri Campum de Saracenis venalibus, & aliis quibusdam rebus, de quo Campo habuit 15. millia solidorum, & amplius: qui Campus debet esse communis.*

Campus arvus. Vide *Fossinagar.*

6. CAMPUS, Circulus, *Haga.* Vide *Hringus.*

7. CAMPUS, Locus juxta urbem, in quo rei ultimo supplicio multabantur. S. Augustinus lib. 1. contra Epist. Parmeniani cap. 8. *Quinetiam audet conqueri Parmenianus; quod vos Constantinus ad Campum, id est, ad supplicium duci jussit.* Vide *Campus Martii.*

¶ 8. CAMPUS, in scutis gentilitiis, Gall. *Champ*; in pannis vero *Fond*, ut cum dicimus *Etoffe à fond d'argent, à fond d'or*, Pannus argenteus aureusve figuris distinctus, apud Rymer. to. 7. pag. 577. *Unum lectum de panno aureo de rubeo Campo cum foliis aureis operatis in quodam frecto albo.* Inventar. Ecclesiæ Noviom. an. 1419. *Item unus alius pannus aureus novus ad Campum asureum.* Inventar. Ecclesiæ Aniciens. an. 1444. *Item pannus aureus in Campo seminatus cum magnis compas, &c.*

9. CAMPUS Martii, & Madii, vel Magi, Comitia publica, seu generales Conventus, quos solebant primi Francorum Reges quotannis circa anni principium & Martio mense indicere, qui in patenti campo, & sub dio peragebantur, ex quo *Campi Martii* vulgo appellantur à Scriptoribus. Gregorius Turonens. lib. 2. Hist. Franc. cap. 27. & ex eo Flodoard. lib. 1. Hist. Rem. cap. 13. Aimoin. lib. 1. cap. 12. Auctor Vitæ S. Remigii, & Gesta Francor. cap. 10. de Clodoveo Rege: *Transacto vero anno jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangam, ostensuram in Campo Martio suorum armorum nitorem.* A Marte, quem Pagani Deum belli credebant, dictos ejusmodi Conventus scripsit Flodoardus loco laudato, & Auctor Vitæ S. Remigii Episcopi. Sed potior videtur eorum sententia, qui à Martio mense, quo peragebantur, dictum volunt. Chron. Fredeg. jussu Nibelungi scriptum, de Pipino: *Evoluto anno præfatus Rex à Kal. Mart. omnes Francos, sicut mos Francorum est, Bernaco villa ad se venire præcepit.* Charta Dagoberti Regis in Chron. Fontanell. cap. 1. *Die Calendarum Martiarum, in Compendio Palatio.* Nec scio, an ab hoc die annos suos auspicarentur Franci, quod certe testari videtur Decretum Tassilonis Bajwar. Ducis cap. 2. §. 12. *Nec in publico mallo transactis tribus Kal. Martiis post hæc ancilla permaneat.* Vide Decretionem Childeberti Regis cap. 8.

Quod vero *publicum mallum* dicitur, *Placitum* appellatur à Fredegario an. 766. *Conventus* ab Aimoino lib. 4. de Gestis Franc. cap. 67. *Bituricam veniens, Conventum, more Francico, in Campo egit. Conventus generalis*, ab eodem cap. 68. 70. 71. 85. *Conventus maximus*, in Chron. Moissiac. ann. 777. *Curia Gallorum*, in Diplom. Caroli Crassi.

Sed id obtinuit prima stante Regum stirpe: postmodum enim, qui Kl. Martiis indicebatur Conventus, ad diem Kl. Maiarum relatus est à Pipino. Fredegar. an. 766. *Ibi placitum suum Campo Madio, quod ipse primus pro Campo Martio, pro utilitate Francorum instituit tenens, multis muneribus à Francis & Proceribus suis ditatus est.* Annum, quo hæc primum facta mutatio, notant Annales Francor. veteres tom. 2. Duchesnii pag. 7. Apud Labbeum to. 2. Biblioth. pag. 734. *Anno 755. venit Tassilo ad Martis Campum, & mutaverunt Martis Campum in mense Maio.* Unde postmodum passim appellatur *Magii Campus*, in Chron. Moissiac. an. 777. 790. in Chron. Monast. S. Gall. ann. 775. 776. 777. 781. & *Campus Madii* apud Fredegar. an. 761. 766. Mutationis vero causam affert Auctor Vitæ S. Remigii Episc. quod videlicet hac anni tempestate potissimum bellorum expeditiones fierent: *Quem Conventum posteriores Franci Maii Campum, quando Reges ad bella solent procedere, vocari instituerunt.* In his enim publicis Conventibus Reges milites suos recensebant. Gregorius Turonens. loco citato: *Jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangam, ostensuram in Campo Martio suorum armorum nitorem.* Fredegar. an. 766. de Pipino: *Usque ad Nievernum urbem cum omni exercitu veniens, ibique cum Francis & Proceribus suis placitum suum Campo Madio tenens.* Recensebant, inquam, Reges milites suos, quos nonnisi provecta tempestate in expeditiones educebant, cum ut plurimum *à Julio mense sumerent Gallicani procinctus exordia*, ut est apud Ammianum lib. 17. In iis etiam tractabatur de rebus publicis, & quæ ad Regum & regni statum spectabant. Fredegar. an. 761. *Omnes optimates Francorum ad Dura in pago Riguerinse ad Campo Madio pro salute patriæ & utilitate Francorum tractanda placito instituto, ad se venire præcepit.* Reges ipsi à proceribus & subditis dona & xenia accipiebant. Marianus Scot. an. 750. *Reges quippe (Merovingi) dicebantur; sed potestas Regni tota apud Majorem domus habebatur, excepto quod chartæ & privilegia Regis nomine scribebantur, & ad Martis Campum, qui Rex dicebatur, plaustrum bubus trahentibus vectus, atque in loco eminenti sedens, semel in anno à populis visus, publica dona solenniter sibi oblata suscipiebat, stante coram Majore domus; & quæ deinceps eo anno agenda essent, populis annunciante.* Chron. Hildesheimense eodem an. *In die autem Martis Campo secundus antiquam consuetudinem dona illis Regibus à populo offerebantur, &c.* Eadem habent Annal. Fuld. sed errant Theophanes pag. 337. Andreas Sylvius an. 662. & auctor Chron. Turonens. ann. 670. qui dum id ipsum narrant, *Campum Maii*, pro *Campo Martii* habent.

Transierunt postmodum ejusmodi Conventus à Francis ad Anglos. Leges Edwardi Confess. cap. 35. *Statutum est, quod ibi debent populi omnes & gentes universæ singulis annis, semel in anno scilicet convenire, scilicet in capite Kal. Maii, & se fide & sacramento non fracto ibi in unum, & simul confœderare & consolidare, sicut conjurati fratres, ad defendendum regnum contra alienigenas, & contra inimicos, una cum domino suo Rege, & terras, & honores illius omni fidelitate cum eo servare, & quod illi ut domino suo Regi intra & extra regnum universum Britanniæ fideles esse volunt.* Cui quidem Conventui, etsi Kl. Maii iniretur, mansit tamen *Campi Martii* appellatio. Simeon Dunelm. de Gestis Angl. ann. 1094. *Denuo in Campo Marcii convenere, ubi illi, qui sacramentis inter illos pacem confirmavere, Regi omnem culpam imposuere.* Eadem habet Bromptonus.

10. CAMPUS Martius, ita dicta amplior planities juxta majora oppida, in qua incolæ armorum exercitationi operam dabant, instar Camporum Martiorum juxta Romam, (nam octo habuisse auctor est P. Victor) quod pluribus probant Marlianus lib. 6. Topog. Rom. Rosinus lib. 6. Antiq.

Rom. cap. 11. & alii. Vetus Inscriptio : *Qua in arcem eitur, Campum ubi ludunt, &c.* [Mauritius lib. 6. Strateg. cap. 2. ὃν τρόπον ἐν τῷ Μαρτίῳ ποτὲ οἱ καβαλλάριοι ἔπαιζον ἐν τοῖς παραχειμαδίοις, ubi videndus Schefferus. Lactant. de Mortibus Persecut. num. 32. *Maximinus postmodum scribit quasi nuntians, in Campo Martio proxime celebrato Augustum se ab exercitu nuncupatum.*] *Trevirensis Campi Martii* meminere Golscherus Monachus lib. 1. de Gestis Trevirorum cap. 4. *Campus autem longitudine & latitudine spatiosus Martis vocabatur, ubi tyrones instruebantur.* De eo etiam agunt Nizo Abbas in Vita S. Basini Archiepiscopi Trevir. num. 5. & Joannes Even in Medulla Gestor. Trevir. fol. 51. *Veronensis*, Hieronymus *d'alla Corte*, in Histor. Veron. lib. 7. pag. 415. & Polycarpus Palermus lib. 1. de Patria Plinii cap. 5. *Tornacensis*, Vita S. Eleutherii Episcopi Tornacens. cap. 2. §. 5. *Niciensis* in Provincia, Joffredus in ejusdem urbis Notitia cap. 4.

Neque porro aliud fuit vasta illa & patens planities juxta Constantinop. versus Hebdomum, in qua erectum olim sublime Tribunal, ubi inaugurabantur & coronabantur Imperatores, quam κάμπον nude vocant Theodorus Lector Eclog. 1. pag. 181. Zonaras & Cedrenus, ubi de Basilisco, idem Cedrenus p. 366. & 385. Chronicon Alexandr. pag. 738. Paulus Diac. lib. 14. & 16. & aliquot alii : quippe Constantinus Mag. novam Romam condens, non modo eadem, quæ Roma vetus habuit, ædificia in ea extruxit, sed & Campum addidit. Vide Velserum lib. 5. Rerum Vindelic. & Dissertationem nostram de Hebdomo Constantinopolitano num. 7.

¶ Campum Facere, Spolia dividere ; hinc forte ducta locutio, quod hujusmodi divisiones in campis fieri solerent. Caffari Annal. Genuens. lib. 1. apud Murator. tom. 6. col. 253. A. *Postea vero* (deprædata civitate) *Januenses cum galeis & toto exercitu juxta Sulinum in plagia S. Pailerii venerunt, & Campum fecerunt, & de pecunia Campi decimam & quintam galearum primum extraxerunt* (f. extruxerunt.) *Aliud vero quod remansit inter viros de Tomilia diviserunt, & unicuique per partem solid.* XLVIII. *de pictaumis, & lib.* 11. *piperis dederunt.* Lanfrancus Pignolus ad an. 1266. eodem tom. col. 540. *Et quum applicuisset Messanam, fecit ibi Campum fieri de rebus captis in prænominata civitate, quam ceperat & destrui fecerat. Quo Campo facto partem Galeotis assignavit, & aliis de galeis eis contingentem, & partem retinuit Communi Januæ.*

¶ CAMPUTA. Vide *Cambuta.*

¶ CAMSARE. Vide *Campsare.*

¶ CAMSELLUS, Camsila, Camsile, Camsilis, Camsilus. Vide in *Camisa.*

¶ CAMTUS. Vide *Cantus* 2.

CAMUCUM. Vide *Camoca.*

¶ CAMVIATIO, pro *Cambiatio*, Permutatio, apud Baluzium tom. 2. Hist. Arverniæ p. 14. ex Chartulario Abb. S. Hilarii Carcasson. Vide *Cambiare.*

¶ CAMUM, Species potionis ex hordeo & aliis frugibus confectæ. Ulpian. l. 9. ff. de trit. vin. ol. *Si quis vinum legaverit ... nec Camum, nec cerevisia continebitur, nec hydromeli.* Cujacius Observat. lib. 24. cap. 39. adducit Simeonem Januensem qui doceat, *Camum fieri ex hordeo & aliis frugibus & Fucam Arabice vocari, vulgo in Græcia Phocadium, & esse cerevisiæ speciem.* Verba hæc allegat : *Cerevisia, Camum, Foca.* Item : *Camum, Sicera, Potus factus ex hordeo & aliis rebus calidis, ut sunt zinziber & similia, quæ ponuntur in testaceis parvis bene obturatis, & cum aperiuntur, salit in altum, & vocatur Cerevisia.*

¶ CAMUZZUM, Genus panni. Index Onomast. ad calcem tomi 3. Act. SS. Junii.

¶ CAMYRUS, Curvus. Humbert. Card. lib. 3. adv. Simoniacos cap. 6. apud Marten. Anecdot. tom. 5. col. 779. *Quid enim ad laïcas pertinet personas Sacramenta ecclesiastica, & pontificalem seu pastoralem gratiam distribuere, Camyros scilicet bacculos & anulos quibus præcipue perficitur, militat & innititur tota Episcopalis consecratio?* Est pro *Camurus*, quod habet Virgil. Georg. 3. ubi vult, ut eligendi bovis sit :

Tum longo nullus lateri modus, omnia magna,
Pes etiam, & Camuris hirtæ sub cornibus aures.

Vide ibi Servium.

CAN. Vide Leonardum Fuchsium lib. 1. Paradox. medecin. cap. 35. præterea *Caganus.*

1. CANA, Mensura. Vide *Canna.*

¶ 2. CANA, Canum, in infeodationibus terrarum, præsertim ab Ecclesia possessarum, est plerumque in usu, pro debito aut reditu, qui solvitur superiori aut domino terræ, & speciatim Episcopis & Ecclesiasticis, sive id sit frumentum, zytum, sive aliud quippiam genus cibi, sal, aut quædam pecuniæ summa. Joannes Skenæus de Verborum significatione pag. 34.

¶ CANA Mellis. Vide *Canamella.*

¶ 1. CANABA, Penus, cella vinaria. Vita S. Columbæ Abb. tom. 2. Junii pag. 211. *Unde in eodem loco ante januam Canabæ crux infixa est.* Vide *Canava* 1.

¶ 2. CANABA, Cannabis, Gall. *Chanvre.* Hist. MS. S. Cypriani Pictav. fol. 189. *Decimæ totius parrochiæ, annonæ, leguminum, lini, Canabæ, &c.* Charta anni 1239. apud Stephanotium tom. 3. Antiq. Pictav. MSS. pag. 905. *Decima vini... Canabarum, &c.* Vide *Canava* 2.

¶ Canabacius, Eadem notione, Tela cannabina, Gall. *Canevas.* Charta Communiæ Balneoli an. 1208. *Centenarius de Canabaciis* III. *denar.* Statuta Massil. pag. 391. *Constituimus... quod nullus qui Canabacios crudos vel albos in Massilia vendendos attulerit, possit vel audeat illos Canabacios vendere nisi per centenaria, nisi forsan eosdem Canabacios venderet ad minutum... addentes præterea huic capitulo, ut centenaria Canabaciorum alborum, nigrorum, & brunorum intelligantur de centum cannis centenariorum.*

¶ Canabasium, vel *Canabasius*, apud Rymer. to. 15. p. 3. col. 2. *Canabasio vocato Canvas.* Vide *Canevasium* in *Canava* 2.

¶ Canabaria, Locus in quo seritur *Cannabum*, Gall. *Cheneviere.* Polyptych. Fiscam. an. 1235. *Guillebertus ... tenet duas Canabarias, unde reddit* XII. *den.* Vide *Canevaria* in *Canava* 2.

¶ Canabum Batutum, Cannabum tritum, Gall. *Broyé*, Stamen cannabi à cortice separatum. Extenta jurium Comitis Sabaudiæ an. 1309. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 98. col. 1. *Qualibet bestia onerata telis... pelliceria aptata, lana lavata, Canabo Batuto, & similibus debet pro pedagio duodecim denarios.*

CANABULA, Vox Agrimensorum, quæ apud Frontinum non semel occurrit : *Finitur arcarum, riparum, Canabularum, sive novercarum, muris, maceriis, &c.* [Canabulæ, loca sunt aspera & inculta. Vide Rigaltii Glossarium Agrim. à Goesio editum pag. 292. & Antiquarium Jani Guill. Laurenb.]

¶ CANACHENUS, Fur, Gall. *Voleur. Obserata pan-*

dentes Canacheni, apud Arnobium lib. 6. p. 208.

¶ CANADA, Vas, lagena, poculum. Testamentum Manigundis Langobardæ an. 742. apud Mabillon. tom. 2. Annal. Benedict. pag. 704. *Ut pro omni anno per ferias de Domini Nativitate debeant dare illa Abbatissa, qui pro tempore in ipso Monasterio praordinata erat, perpetuis temporibus usque in perpetuum, candelas duas, valente denarios quatuor, Canadas duas de vinum, seu & oblatas duas, &c.* Vide *Canna* 3.

¶ CANADELLA, Parva Canada. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. LXXII. *Tres calices cum Canadellis suis sint de auro*, hoc est, urceolis ad Missam usurpandis, quos *Alii Ampullulas* vocant, Gall. *Burettes.*

¶ CANAGIUM, Idem quod inferius *Canaria*, Gall. *Chienage.* Charta Walteri de Avenis in Hannonia an. 1311. *Concedens ei pro villa quæ dicitur de Marignes, quidquid tenui in villa quæ dicitur Bayres, videlicet sanguinem & burinam & altam justitiam, Canagium & panagium.*

CANALATUS, Striatus, canalium ductibus instructus, Gall. *Canelé.* Vita S. Isidori Hispalensis Episcopi num. 4. *In ore putei erat quoddam lignum continuis cordarum sectionibus in aquis hauriendis Canalatum.* Infra: *Ut mihi digneris disserere, rogo, quis, vel ad quid... istius ligni Canales facti fuerunt.* Mox: *Lignum frequenti cordarum ductu in aquis hauriendis Canalatum.*

¶ CANALETUM, Parvus canalis, aquæductus, Ital. *Canaletto.* Memoriale Potestatum Regiens. ad an. 1282. apud Muratorium to. 8. col. 1153. *Item eodem anno & tempore factum fuit & muratum unum Canaletum aquæ per mediam plateam communis, & ducebatur ad cameras palatii novi capitanei populi Reginorum, & conductum fuit per stratam Regalem ante domos Dominorum de Lupicinis, & ductum fuit in canale de Cantano, qui vadit ad sanctum Nazarium.*

CANALIS, Via publica, δημόσιος ἀγωγός, in Gloss. Lat. Græcis. Lex 15. Cod. Theod. de Cursu publ. *Neque tamen sit cujusquam tam insignis audacia, qui parangarias, aut paraveredos in civitatibus ad Canalem audeat commovere, quo minus marmora privatorum vehiculis provincialium transferantur.* Id est, nemo audeat paraveredos, qui ad transversas vias destinati sunt, ad vias publicas *commovere*, seu, ut vulgo loquimur, *faire marcher*, (ita enim hæc vox rursum hac notione usurpatur in leg. 14. Cod.) quo minus privati marmoribus convehendis ædium suarum cultui consulere non possint. Is enim sensus est legis istius, si non fallor: neque aliter accipiendi *Canales publici*, in leg. 2. eodem Cod. de Curiosis, quidquid reclamet vir doctissimus his locis *Canales* intelligi παρόδους, seu vias transversarias, quæ in regias seu basilicas influunt. Ita pariter accipienda hæc vox in Concilio Sardic. can. 21. Ἐὰν ἕκαστος ὑμῶν τῶν ἐν ταῖς παρόδοις, ἤτοι καναλίῳ, καθεστότων ἐπισκόπων θεασάμενος ἐπίσκοπον, ἐπιζητοίη τὴν αἰτίαν τῆς παρόδου, &c. Id est, ut Episcopi, qui in viis publicis, (ἐν παρόδοις, *dans les passages*) & qua ceteri Episcopi, qui ad Comitatum veniunt, transire solent, eos, si forte per suas diœceses transire contingat, de itineris causa interrogent. Nos diceremus, *les Evesques qui sont sur le chemin de la Cour.* Quo sensu Athanasius Apol. 2. quosdam Episcopos, qui ad Sardicensem Synodum convenerant, ait fuisse ἐν τῷ καναλίῳ τῆς Ἰταλίας, id est, ex parte Italiæ, seu qui ex Italicis viis huc pervenerant. Vocem hanc in Concilio Sardicensi à veteribus haud intellectam arguunt interrogationes aliquot in veteri Codice Canonum Bibl. Regiæ, qui fuit S. Petri Pictavensis: *Illud etiam omnino dinoscere desidero... qualiter illud intelligendum sit, quod in Sardicensi Concilio cap. XI. legitur, ut qui in Canali sunt Episcopi.* Scribit Constantinus Porphyrogen. lib. de Admin. Imp. cap. 34. Regionem in Dalmatia, *Canalem* appellatam, sic dictam Sclavorum lingua, ἁμαξιάν, seu viam plaustralem, διὰ τὸ εἶναι τὸν τόπον ἐπίπεδον, πάσας αὐτῶν τὰς δουλείας ἐκτελοῦσιν. Sed Latinæ vocis vim haud percepit eruditus Princeps. Nec scio, an *Canalis* vox capi debeat pro via publica in Charta anni 1000. apud Ughellum in Episcopis Bergomensibus: *Quicquid decimum exinde annue dominus dederit, exceptis illis, quæ in Canale ad Præpositatum & ad alias Capellas pertinent.* Vide Cujacium lib. 19. Observ. cap. 19. & infra in *Via vicinalis.*

CANALES, ubi Monachi pedes lavant. Bernardus Mon. in Consuet. Cluniac. MSS. c. 77. *Ad signum majoris Missæ in Claustro nos discalceamus prope Canales, ut lavaturis sint in promptu.*

¶ CANAMALA, *id est*, *Gidomalia.* Papias MS. Vide *Canamellæ.*

CANAMELLÆ, Scriptoribus, Arundines, unde elicitur *zacharum*, seu *zuccarum*, vel, uti à plerisque nuncupatur, *mel silvestre*; unde à *canna* & *melle* dictam *Canamellam* putant Fulcherius Carnot. lib. 1. c. 21. Auctor Hist. Hieros. 2. part. pag. 595. Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 53. & 84. Brokardus in Descript. Terræ Sanctæ, &c. *Canna mellis* dicitur Constantino Africano lib. 5. Commun. locorum medic. cap. 18. Μέλι τὸ καλάμινον τὸ λεγόμενον σάκχαρι, apud Arrianum in Periplo maris Erythræi. Est autem *Canna*, quod Græcis σύριγξ dicitur, unde nostri *Canelle* effinxerunt, *casiam Indicam* ita vocantes, quod ex cannis eruatur, Græcis Scriptoribus, μάννα καλάμου ἰνδικοῦ dicta.

Cannamella, vero est caudex nodosus, spongiosa plenus materia, cortice tenui, dulci succo, qui sic exprimitur. Caudex totus frustatim minutimque conciditur, deinde torculari appressus succum reddit, qui in cacabum mundissimum dimissus, igni supposito concoquitur & expurgatur. Purgatus vero in figulinis vasis reconditur, ubi, cum refrixerit, in saccharum laudatissimum coalescit. Albertus Aquensis lib. 5. cap. 37. *Calamellos ibidem mellitos per camporum planitiem abundanter repertos, quos vocant Zucra, suxit populus, illorum succo & vix ad saturitatem præ dulcedine expleri hoc gustato volebant. Hoc enim genus herbæ summo labore agricolarum per singulos excolitur annos: deinde tempore messis maturum mortariolis indigenæ contundunt, succum colatum in vasis suis reponentes, quousque coagulatus indurescat sub specie nivis vel salis albi, &c.* Occurrit præterea vox hæc *Zucra* lib. 10. cap. 35. Willelmus Tyrius lib. 13. cap. 3. *Canamellas, unde pretiosissima usibus, & saluti mortalium necessaria maxime conficitur zachara.* Observat Sanutus lib. 1. part. 1. cap. 2. ejusmodi *Canamellas* & *zuccara* nasci in terris Sultano subjectis, de quibus *ipse magna percipiebat pedagia*, præterea in Cypro, Rhodo, Morea, & Sicilia. De *Cannamellis*, quæ in agro Panormitano in Sicilia nascuntur, sic Hugo Falcandus in Præfat. ad Hist. de Calamit. Sicil. *Occurret tibi mirandarum seges arundinum, quæ Cannæ mellis ab incolis nuncupantur, nomen hoc ab interioris succi dulcedine sortientes. Harum succus diligenter & moderate decoctus, in speciem mellis traduci-*

tur; *si vero perfectius excoctus fuerit, in saccari substantiam condensatur.* Molendina porro ad ejusmodi cannas confringendas Siculi voce Saracenica *Massara* vocabant. Charta Guillelmi Regis Sicil. an. 1176. apud Rocchum Pirrum in Archiep. Montis-Regalis: *Molendinum unum ad molendas Cannas mellis, quod Saracenice dicitur Massara.*

Qui saccharum hodie nominari audit, inquit Salmasius lib. de Sacharo, hanc eamdem appellationem in antiquorum scriptis legit, non exquisito, an res antiqua eadem sit cum nova. Saccharum veterum illud est, quod hodie vocatur apud Indos *Sacar manbu*, quod in arundine Indica arboreæ ac vastæ proceritatis sponte concrescit. Quod sacchаro hodierno prorsus disconvenit, quod esse factitium constat succo expresso ex arundine parva & molita, qui succus postea coquitur ac cogitur in eam, quam videmus, duritiem. Neque aliud est saccharum ab eo, quod Achmes c. 243. vocat σαχαρικηνικὸν, τὸ λεγόμενον παλᾶδιν, quod in paludibus ejusmodi arundines nascantur. Vide [Leonardum Fuchsium lib. 1. Paradox. Medicin. cap. 37. &] Salmasium ad Solinum p. 1312. & in libro de Manna & Saccharo.

CANNETTA, seu CANNETUM, in laudata Charta ann. 1176. & aliis Siculis, locus est, ubi crescunt ejusmodi *Canamellæ*.

¶ CANAMENTUM, Species cantici. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 584. de S. Potentino: *Cum hymnis & canticis & cum Canamentis.*

¶ CANANA, pro *Canava*, Cella vinaria. Acta S. Austregisili, tom. 5. Maii pag. 230.* *Custos Cananæ illius, cum introisset in cellarium considerare, si salva essent vasa cum musto.*

¶ CANAPATIUM, CANAPERIUM. Vide in *Canava* 2.

¶ CANAPEUM, Umbraculum, à Græco Κωνωπεῖον, Genus retis ad excludendos culices in lecto jacentium obtendi solitum; unde Anglicum *Canapy*, non parum deflexo sensu, inquit Skinner, lecti ὑπερπέτασμα, seu Prætentum, umbella, umbraculum, cœlum aut οὐρανίσκον, imminens principum capitibus in pompis, ipsiusque Christi corpori, cum defertur solemniter, Gall. *Dais.* Apud Rymer. to. 9. p. 273. *Etiam unum Canapeum de nigro & rubeo tartaryn depictum cum leonibus & cignis, cum omni apparatu ad portandum in Dominica in Ramis Palmarum supra Corpus Christi.* Nostris *Canapé*, Bissellium est, vel ut alii exponunt, Scimpodium.

¶ CANAPINA, CANAPINEA. Vide in *Canava* 2.

¶ CANAPIS, pro *Canabis*, Gall. *Chanvre*, legitur in Præcepto Philippi IV. Franc. Regis an. 1304. Charta anni 1380. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. Mandato Philippi *Goupil* an. 1482. ex Archivo B. M. de Bono Nuntio Rotomag. Inventario Eccl. Anic. an. 1444. Charta Consulum Tolosæ an. 1192. Consuetud. MSS. ejusd. urbis fol. 29. v°. è Bibl. D. *de Crozat*, & alibi.

¶ CANAPIUM, Tela cannabina, Gall. *Canevas.* Acta S. Yvonis, to. 4. Maii p. 547. *Cum quodam coopertorio parvi valoris de Canapio.* Vide *Canava* 2.

¶ CANAPTURA, Λυχναψία, *Accensio lychni.* Supplem. Antiquarii. Mendose apud Martinium *Canaplura.* Scaliger in Moretum opinatur *Canapturam* dici, quod ex cannabis stupa accenderetur ignis; pro quo Martinius mallet *Carpturam*, quod lucubrum fieret ex *carptis* linamentis. Hujus, si tanti est, Lexicon consule.

¶ CANAPUM, pro *Cannabum*, apud Papiam, & supra in voce *Buringi. Canapum brisatum seu tritum*, in Consuetud. Lemovic. art. 71.

¶ 1. CANAPUS, Funis, rudens, Ital. *Canape*, Gall. *Cable.* Boncompagnus de Obsidione Anconæ cap. 4. apud Murator. tom. 6. col. 931. *Intravit quidem repente mare, veniensque natando cum quadam bipede in manu, cœpit abscindere maximum Canapum, qui ex una parte ligatus erat in prora navis.*

¶ 2. CANAPUS, Species leguminis, ut videtur. Usus Fuldenses: *Cellerarius in refectorio omni die quadragesimali Canapum cum rapis vel cepis, aut fabas cum pisa contusa ministrabit.*

CANARDUS, Majoris navigii species. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 703. *Quatuor naves magnæ, quas Canardos vocant, de Norwegia in Angliam appulsæ sunt.*

CANARIA, Jus, quod domini in vassallorum prædiis habebant, ratione cujus iidem vassalli & subditi canes dominorum excipere & alere tenebantur. Charta Rainaldi Comitis Burgundiæ ann. 1050. in to. 9. Spicilegii Acheriani: *Dimitto ... consuetudinem, quam pater meus & ego accipiebamus ritu temerario in quadam potestate eorum, quæ dicitur Cussiacus, ad equos nostros, sive ad canes, quam vulgo Marescalciam & Canariam appellant. Mansio Canum* dicitur in Charta Amalrici Comitis Ebroïcensis, in Tabul. S. Maglorii Paris. *De cervorum insuper & cervarum omnium venatione, dextros armos, si præcedenti nocte fuerit Mansio Canum in Monteforti, vel in S. Leodegario, &c.* [Adde Ægid. Gelenium in Colonia, pag. 68.] In Consuetudine Hannoniensi cap. 99. §. 1. ubi *Chienesse* dicitur canum agmen, quod nos *Meute de chiens* appellamus, ejusmodi *Canariæ* interdicuntur. Vide *Brennaticum.* Plinio lib. 25. cap. 8. *Canaria*, herbæ species est.

¶ CANASTELLUS, Canistrum, corbis, Ital. *Canestro*, *Canastrello*, Gall. *Panier, petit panier.* Statuta Arelat. MSS. art. 34. *Pro quolibet panerio vel Canastello 5. sol.* Sententia Senescalli Provinciæ an. 1434. in Statutis MSS. Piscatorum Massil. *Ordinamus quod piscatores possint reponere & reponi sinant pisces in vasculis quibuslibet, cujuscumque formæ & capacitatis existant, sive sint banastoni, Canastelli, &c.*

CANASTER, Μιξοπόλιος, in Gloss. Græc. Lat. [& in Supplemento Antiquarii, ubi recte exponitur *Canescens.*]

¶ CANATGE, Idem, ut puto, quod *Canaria.* Chartular. Aurel. in Lemovicibus: *Iste mansus dat duas gallinas & duos panes & unum sextarium siliginis Canatge.*

CANATIGLIA, Vox Italica, Gall. *Cannetille*, Filum aureum vel argenteum levius. Histor. Translat. S. Antonini: *Planeta ex Ermisino rubeo similiter confecta, & peniculamentis aureis cum ricamis Canatigliæ aureis & argenteis intertexta.*

¶ CANATOR. Charta Ludovici Regis Franc. an. 1160. apud D. *Brussel* tom. 1. de Usu feudorum pag. 536. *Concessimus ex nunc in posterum Theci uxori Yvoni la Choe & ejus heredibus, magisterium Canatorum, baudreorum, sueorum, mesgeycorum & burseriorum in villa nostra Parisiensi, cum toto jure ipsius magisterii quod habebamus, &c.* Laudatus meritoque laudandus Editor *Canatores* Gallice reddit *Canatiers*; sed quinam fuerint illi artifices non indicat. Fere crediderim pro *Canatores* legendum *Tanatores*, Coriarii, Gall. *Tanneurs.* Huic lectioni voces sequentium artificum ex corio operantium quam plurimum favent. Vide *Tannare.*

1. CANAVA, CANNAVA, Cella penaria, vel vinaria, Gall. *Cave*, Ital. *Canava*, vel *Canova*, ut habet Joan. Villaneus lib. 10. cap. 22. Isidor. in Gloss. *Canava, camea*, (vel *Cavea*) *post cœnaculum.* S. Augustin.

S. Auguſtin. ſerm. 61. de Tempore: *Multa ſunt quæ de horreo, Canava, vel cellario aliquoties proferre non poſſumus.* Ennodius Epigr. 43. de Inſcriptione, *Ante Canavam:*

Sobria cella cadis vinum quod ſervat onuſtis
Corpora confirmat preſſibus acta ſuis.
[*Infundunt multis irarum pocula flammas:*
Miteſcunt noſtro bellica corda mero.]

Regula S. Cæſarii Arelat. ad Virgines cap. 30. *Quæ cellario, ſive Canavæ, ſive veſtibus præponuntur.* Adde Regulam S. Aureliani ad Monachos c. 21. ad Virgines cap. 17. Notas Tyronis pag. 149. &c. Apud Victorem Uticenſ. lib. 2. de Perſecut. Vandal. p. 18. *Cannava* ſumitur pro ergaſtulo, ſeu cavea: *Artabatur multitudo ad currendum, vel ubi Cannava erat præparata, laborioſam caperet manſionem.*

Canavaria, Quæ *Canavæ* curam habet, apud eumd. Cæſarium Arelat. in Regula ad Virgines c. 28.

Caneva. Vetus Charta Dalmatica an. 1069. apud Joan. Lucium lib. 2. de Regno Dalm. cap. 16. *Quibus in primis ad auxilium & ſolatium, inferiorem pavimentum cum Caneva turris S. Petri omnibus ejuſdem Eccleſiæ creditariis conſentientibus, conceſſimus.* Vide *Feudum de Caneva.*

Canevarius, Cuſtos canevæ. Acta an. 1333. *Briminius de Subtus-ripa... Canevarius & Camps communis Cumarum ſurgens in parlatorio conſuluit, quod propter labores & expenſas, &c.* Sic in MS. [Acta SS. Junii tom. 1. pag. 769. de S. Gerardo: *Qui Canevarius erat... dicens turbido animo increpando: In cellario modium grani, in vegete ſtarium vini, nec plus in hoſpitali eſt.*] *Caneparius* dicitur in Statutis Mediolan. part. 2. cap. 103. eſtque cuſtos arcæ publicæ. *Canevarius, ſeu theſaurarius,* in 1. part. cap. 343. 350. *Canevaros* hodieque Itali vocant Pincernas, vel *Canavatæ* præpoſitos. [Synodus Pergami an. 1211. apud Murator. to. 9. col. 552. *Et hanc pœnam extendimus ad prælatos & rectores Eccleſiarum non ſolventes pro ipſis Eccleſiis in totum, ubi ad ipſos pertinere talium ſolutio conſuevit, ſi ipſos juſta cauſa ſive impoſſibilitas non excuſat, de qua infra duos menſes plenaria fiat fides, & ad illorum maſſarios & Canevarios diſpenſatores reddituum qui poteſtatem habuerint plenariam hæc ſolvendi;* ſcilicet collectas Eccleſiis impoſitas.]

Canepa, Idem quod *Canava.* Statuta urbis Mediolanenſ. part. 2. cap. 7. *Poteſtas Mediolan. poſſit tenere Canepam, & vendi facere vinum ad minutum.*

2. CANAVA, pro *Canabi,* ſeu tela canabina, noſtris *Canevas,* Ital. *Canapa.* Capitulare de Villis cap. 62. *Quid de lana, lino, & Canava, &c. Canaba,* in l. 1. D. de Exercit. act.

Canapina, Eadem notione, in Bulla Honorii III. PP. apud Ughell. to. 1. Ital. Sacr. pag. 821. [& in Chronico Farfenſi apud Murator. to. 2. part. 2. col. 420.]

¶ Canapinea, ibidem col. 612.

Canevaria, Noſtris, *une Cheneviere,* Ager, ubi canabis creſcit, in Charta an. 1029. apud Perardum p. 177. Ita enim lego, pro *Cavenaria.* [Vide *Chenevaria.*]

¶ Canaperium, Eadem ſignificatione, in Adverſariis D. *Aubret* Dumbenſis Hiſtoriographi.

Canavacium, apud Will. Thorn. Bulla Honorii III. PP. apud Ughellum tom. 1. Ital. ſacr. pag. 823. *Quicunque erit textor vel textrix Canapatii* (l. canavacii) *in civitate ſolvat, &c.* Sub appellatione vero Canevaceriæ (*de la Chanevacerie*) comprehenditur univerſa lintearia ſupellex, in Computo Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an. 1351.

¶ Canevacium. *Cordas, Canevacia, ſtapulas, &c.* in Litteris anni 1338. apud Rymerum to. 5. p. 6.

¶ CANBIS, pro *Canabis.* Loci referuntur in *Cerrus, Paupada* & *Manada* poſt *Manata.* Hoc in poſtremo vocabulo pro *Canbe* legitur *Canbet* eadem notione.

CANCALUS. Anaſtaſius Bibl. in S. Hadriano PP. pag. 110. *Abſidam ipſius Eccleſiæ cernens idem beatus Pontifex jam ruinæ vicinam exiſtentem, Cancalis ferreis eandem abſidam confirmari fecit.* Forte *Cancellis,* niſi expreſſerit Græcum καγκέλοις.

CANCELLARE, Joanni de Janua, *Brachia extendere.* [Juriſconſultis & Scriptoribus ævi medii, Scripturam inductis cancellatim lineis obliterare & delere.] Unde Ebrardus Bethunienſis:

Eſt Cancellare, quæ ſunt damna notificare
Nomina per medium quæ ſignat linea ducta.
In cruce Cancellat pro nobis brachia Chriſtus.
Qui mala ſcripta linit, hic Cancellarius exit.

[Ulpianus in Dig. lib. 28. tit. 4. l. 2. *Cancellaverat quis teſtamentum, vel induxerat.* Marcellus l. 3. *Si omnem ſcripturam teſtamenti Cancellaſſet.* Et lib. 2. tit. 14. l. 47. *Propter illa verba epiſtolæ, quibus, omnes cautiones ex quocumque contractu vanæ & pro Cancellato ut haberentur, cautum eſt.* Formula frequens in veteribus inſtrumentis: *Non Cancellata, non abolita, nec aliqua ſui parte vitiata.* Vide Spicil. Acher. tom. 9. pag. 127. Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 502. Marten. Anecd. tom. 3. col. 1848. Formulare Anglic. pag. 8. Miracula S. Zitæ, tom. 3. April. pag. 523. &c. Gloſſ. Iſid. *Cancellat, Concidit, batuit.* Pro quo vir eruditus ſuſpicatur legendum, *Cancellat, inducit, expungit.* Huic ſuſpicioni favent Gloſſæ Cyrilli: χαράσσω, *Induco, Cancello;* retineri tamen poſſe *Concidit,* ſuadet duplex *Cancellandi* modus: primus inductis cancellatim lineis; alter ſciſſuris in decuſſem ſcapello factis. Hinc forſan Willelmus Britto:

Cancello, ſcribo, Cancello grammata findo.

Italis *Cancellare,* Gallis *Canceler,* Germanis *Cancelieren,* Delere eſt & expungere, quod ad ſimilitudinem cancellorum fieri ſoleant lituræ.]

¶ Cancellare, Brachia decuſſare, tranſverſim ponere. Capitulum Ciſterc. an. 1481. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1137. *Quæ vero cucullas ferre & habere conſueverunt, utantur cucullis albis per totum ſatis latis, ſine cauda, cum manicis largis & uſque circa genua longis ad Cancellandum more ordinis ſedendo & inclinando.*

¶ Cancellare Manus in ſignum reverentiæ. Epiſtola Panormitanorum ad Marinum IV. Papam apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 34. *Sanctiſſimo patri eorum & D. D. M. ſanctæ R. E. ſummo Pontifici, D. N. J. C. in terra vero Vicario, Petri Apoſtolorum principis ſucceſſori, ac totius Chriſtianæ religionis antiſtiti generali, Univerſitas Siculorum terræ oſculum ante pedes & flexis poplitibus ac Manibus Cancellatis. Dudum SS. Pater, &c.*

CANCELLARES. Charta Jacobi Regis Aragonum an. 1230. apud Gueſnaium in Annalib. Maſſilienſib. *Hoc totum vobis damus ratione trecentarum triginta ſex Cancellarium, quas in noſtro exercitu nobiſcum honorifice cum veſtro navigio habuiſtis, & quia extitiſtis, in captione civitatis Majoricarum.*

CANCELLARIUS. Joan de Janua: *Cancellus dicitur interſtitium muralium. Et fuit hoc tractum à Palæſtina regione, ubi tecta deſuper cacuminata non erant, ſed jacebant in planum proſtrata. Elevantur vero parie-*

tes circumquaque ad modum muralium, illa vero interstitia, quæ sunt inter propugnacula, dicuntur proprie Cancelli. Qui vero Epistolas missas recitare volebant populo in regione Palæstinæ antiquitus, ascendebant super tectum, & de cancellis recitabant, & inde inolevit usus, ut qui litteras Principibus missas habent exponere, Cancellarii, usitato nomine, dicantur.

CANCELLARII dicti potissimum, qui ad *Cancellos forenses*, seu judicum, stabant. Papias: *Cancellarius, qui in Cancellis primus est.* Tertullianus: *Januarum Cancellorumque potestates.* Hinc apud Senatorem lib 11. Epist. 6. *Cancellorum decus*, lib. 12. Epist. 1. *Cancellorum pompa*, dignitas Cancellarii indigitatur, ut *Cancellos agere*, Cancellarii munus obire, dixit, eadem Epist. 1. Ita *Minister à Cancellis*, est Cancellarius Herrico lib. 6. de Vita S. Germani. Ii supplicantes introducebant ad judicem. Idem Senator: *Per se præsentandus accedat, per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat.* Jussa eorumdem explebant. Idem: *Jussa nostra sine studio venalitatis expedias, ... qui talem unusquisque ad responsa sua videtur eligere, qualem se cunctis decrevit æstimari. Respice, quo nomine nuncuperis, latere non potes, quod inter Cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, claustra patentia, fenestratas janua; & quamvis studiose claudas, necesse est, ut te cunctis aperias. Nam si foris steteris, meis emendaris obtutibus; si intus ingrediaris, observantium non potes declinare conspectus.* Ex quibus patet, Cancellarios dictos, quod ad *Cancellos* judicum starent, eorumque jussa ac mandata exequerentur, proindeque eosdem fuisse quodammodo ostiarios. Qua certe notione Cancellarius accipi videtur in Inscript. apud Grut. 647. 6. *Commodis omnibus & præda damnata, quam Tribunus, Officium, Cancellarius & Scriba de pecuariis capere consueverunt.* Ubi *Tribunus*, judicis vice est, *Officium*, Apparitoris, *Cancellarius*, Ostiarii, & *Scriba*, Notarii. [*Cancellarus* dicitur in Inscriptione de Nonio Maurilio apud Montefalconium in Diar. Ital. pag. 114. *Qui fuit Cancellarus primi joci campi Boari annis* XXVI. *in pace.*] De ejusmodi Cancellariis copiose egit Jacobus Gothofredus ad leg. 3. Cod. Theod. de Assessor. Atque hæc quidem ita in Italia obtinuere, secus vero apud nostros. Nam

CANCELLARII Notariorum munus obiere. Unde in Lege Ripuar. tit. 59. §. 2. 3. 4. 5. 6. & tit. 88. sunt ii, qui testamenta & acta publica conscribunt. Ita etiam accipiuntur in Lege Longob. lib. 2. tit. 34. §. 12. tit. 41. §. 1. 6. in Capitul. Caroli M. lib. 3. c. 43. in Capitulari 3. an. 803. Capitul. 1. an. 812. cap. 8. in Capitul. Ludovici Pii an. 824. cap. 11. apud Holstenium in Concil. Cabilonensi II. an. 813. cap. 44. &c. [*Qui Scriba erat sive Cancellarius*, in Epistola Roberti Comitis Cayaciæ an. 1477. apud Marten. to. 1. Anecd. col. 1844. Vide *Capellani* 1.]

Cancellarii in Regum nostrorum Palatiis idem munus obiere, & eorum Chartas ac præcepta descripsere. Monachus Egolismensis in Vita Caroli M. an. 769. *Quod præceptum Cancellarius ejus scripsit.* Concilium Duziacense I. cap. 33. *Ego autem jussi Odonem ire ad Cancellarium Regis, & accipere ab illo pergamenum & atramentum, ut scriberet illum cito, &c.* Joseph Sacerdos, qui scripsit Historiam Translationis SS. Ragnoberti & Zenonis cap. 18. ita de se loquitur: *Ego Joseph peccator Sacerdos omniumque servorum Christi ultimus, quondam autem Aquitanorum Regis Cancellarius, nunc inclyti Regis Hludovici* (Balbi) *liberalium literarum etsi immeritus præceptor, atque ejusdem sacri Palatii Cancellariorum ministerio functus, &c. Cancellariorum Regiorum*, seu *Palatii*, uti vocantur in Capitul. an. 823. c. 24. & ab Hincmaro in Quatern. p. 381. Edit. Cellotii, mentio est in Capitulis Caroli M. lib. 2. tit. 23. in Capitul. Caroli C. tit. 12. cap. 11. & tit. 28. & in veteribus Tabulis passim. Vide *Archicancellarius*, & *Referendarius*.

☞ Hoc posteriori nomine, regnantibus Merovingicis, appellabantur summi Cancellarii seu Custodes sigillorum regiorum, ut dicetur in eadem voce, ubi & recensebuntur quotquot nobis noti sunt, illustres viri qui eam obtinuerunt dignitatem. Hîc autem placet exhibere seriem Cancellariorum, qui regnantibus Carlovingis & Capevingis, ad nostram usque ætatem floruerunt; ut veterum instrumentorum studiosis eorum virorum nomina semper sint in promtu, qui præcipuam habuerunt partem in Diplomatibus conficiendis, subscribendis, & sigillo regio, cujus custodes erant, communiendis. Hunc indicem ab eis mutuabimur Scriptoribus, qui hac de re diligentius scripserunt, Labbæo, Chesnio, Mabillonio, P. Anselmo, &c. omissis tamen auctoritatibus, quibus utuntur, ut sententias confirment suas, ne in immensum crescat series nostra.

¶ CANCELLARII FRANCIÆ sub secunda stirpe Regum nostrorum.

Sub Pippino.

CHRODINGUS anno ejus primo.

EGIUS annis 2°. & 4°. ejusdem regni.

WIDMARUS annis 2°. 3°. & 9°.

S. BONIFACIUS Archiepisc. Mogunt. & Martyr, Archicancellarius an. 752.

FRANCO an. 754.

VOLFARDUS an. 9°. Pippini Regis.

ADALOLFUS an. 14°. ejusdem Regis.

BEDDILO an. 1°. apud Schannatum in Probat. Diœc. Fuld. an. 9°. apud eumd. in Tradit. Fuld. & an. 15. apud Duchesnium. Ubique *Hutherius* Notarius.

HITHERIUS annis 17. & 19. Præter nominatos Regis Pippini Cancellarios Duchesnius meminit *Egidii*, qui *Missus* dicitur an. regni ejusd. 2°. *Egidius Missus recognovit.* Ita, inquit, fortassis dictus *Chrodingi* vel *Egii* Notarius.

Sub Carlomanno Pippini filio.

MAGINARIUS an. 1°. regni ejus.

Sub Carolo Magno.

LUDEBERTUS vel LUITBERTUS annis 1°. & 4°. regni ejus. Notarii *Vitigavo* & *Rado*.

HITHERIUS, qui jam Cancellarii munus obierat sub Pippino, ab anno 1°. ejusd. Caroli ad annum saltem 23m. Notarii *Rado*, *Wigbaldus*, *Optatus* & *Wigbadus*: hic forte idem est ac *Wigbaldus*.

LUTHERIUS apud Schannatum Diœc. Fuld. p. 236. Notarius *Frado*; sed hi duo forsitan iidem sunt qui *Hitherius* & *Rado*.

BARTHOLOMÆUS an. 769. in Charta Launo Inculismensi Episcopo concessa.

RADO Abbas Vedastinus ab anno 11°. saltem ad 40m. Caroli regnantis. Notarii *Optatus*, *Wicbaldus*, *Gilbertus*, *Erkambaldus*, *Jacob* & *Widolaïcus*.

ERKEMBALDUS vel ARCHEMBALDUS ab anno circiter 30°. Caroli M. Notarii *Genesius* & *Amalbertus*. De Amalberto quasi dubius loquitur Mabillonius ex Diplomate sibi suspecto; sed alia duo Diplomata ab eodem recognita fuisse nos

docet Martenius noster Præfat. in to. 1. Collect. Ampliss. n. 15. Tertium nomine *Suavium* indigitat Schannatus Trad. Fuld. pag. 107.

Engelramnus Archicapellanus, Archiepiscopus Mettensis (sic eo tempore dicti sunt tres Episcopi Mettenses, singulari privilegio pallio decorati) & Cancellarius.

Hieremias an. 13°. imperii Caroli M. postea Archiepiscopus Senon. Notarius *Witherius.*

Hildebaldus vel Hildeboldus Archicapellanus & Coloniens. Archiepisc. ann. 788. obiit ann. 818.

Eginhardus Caroli M. vitæ scriptor recensetur etiam inter ejus Cancellarios, ut &

Autpertus Abbas. Neuter satis valido fundamento juxta Mabillonium.

Liutgradius vel Lutwardus an. 1°. imperii Carolini. Notarii *Inquirinus* & *Hernustus.*

Sub Ludovico Pio.

Helizacar Abbas Centulensis ad annum saltem 837. Notarii *Durandus*, *Adalulfus*, *Arnaldus* & *Albo.*

Milleardus an. 5°. regni Ludovici. Notarius *Audacer.*

Ludovicus an. 6°. ejusd. regni. Notarii *Æneas* & *Durandus.*

Fridegisus vel Fridugisus an. 7°. saltem ad an. 18. imperii ejusdem. Notarii *Durandus*, *Hirminmaris*, *Simeon*, *Adalulfus*, *Sigibertus* & *Meginarius.*

Regemfridus Vienn. Archiep. & Archicancellarius in Diplomate sibi concesso an. 5°. imperii Ludoviciani.

Theodo seu Theudo, Teotovc an. 18. & seqq. Ludovici Aug. Notarii *Hirminmaris* & *Meginarius.*

Hugo Abbas ab an. 22. ejusd. Notarios habuit *Hirminmarim*, *Meginarium*, *Glorium* & *Danielem*: quibus *Mercarium* addit Diploma relatum in Hist. Trenorchiensi pag. 195. si tamen eo loco, inquit Mabill. pro *Merchario* legendus non est *Meginarius.*

Irmingerus Cancellarius recognovit Diploma Ludovicianum an. 839. apud Schannatum Tradit. Fuld. pag. 178.

Sub Lothario Imperatore.

Hilduinus Abbas San-German. Archicapell. Ludovici Pii an. imperii Lotharii in Italia 18. in Francia 6. saltem ad annum ejusdem imperii in Italia 26. in Francia 14. Notarii *Rainaldus*, *Remigius*, *Frothmundus*, *Daniel*, & *Rudmundus.*

Agilmarus an. 1°. & seqq. Lotharii regnantis in Francia. Notarii *Remigius*, *Tichamdus*, *Ercamboldus* & *Luitharus*: quibus addendi *Firmandus* ex Martenio Præfat. in to. 1. Collect. Ampliss. n. 15. & *Eichardus* ex Præcepto Fuldensibus indulto, apud Schannatum Trad. Fuld. pag. 183.

Sub Pippino Rege Aquitaniæ.

Hilduinus, idem qui supra sub Lothario. Notarios habuit *Nicolaum*, *Jovium* & *Petrum* Subdiaconos.

Aldricus, cujus Notarii fuere *Johannes*, *Sigebertus*, & *Sasbodus*, Diaconi.

Dodo Notarium habuit *Isaac* Clericum, apud Martenium Præfat. in tom. 1. Collect. Ampliss. num. 15.

Hermoldus vel Ermoldus, *Isaac* habuit Notarium.

Sub Ludovico Germanico.

Grimaldus vel Grimoldus. Notarios habuit *Otgarium* & *Hebathardum.*

Ratlareus. Notarius *Hubertus*: cui addendus *Comeatus* ex Schannato Tradit. Fuld. pag. 180.

Reginbertus, apud eund. Schannatum p. 194.

Adalbertus ibidem pag. 206. Dubitari potest, an hi duo posteriores Cancellarii fuerint, an Notarii inferiores: Cancellariis accensemus, quod ad nullius alterius vicem Præcepta recognoscant Ludoviciana.

Luitbertus Archicapellanus. Notarius *Ebehardus.* Schannatus Tradit. Fuld. pag. 208.

Hugbertus Archicapellanus eodem usus est Notario, qui *Heburkardus* scribitur apud Schannatum Diœc. Fuld. pag. 240. His Cancellariis *Ludovicum* adjungit Martenius Præf. in to. 1. Collect. Ampliss. num. 15.

Sub Ludovico II. Imperatore filio Lotharii.

Tractemirus. Notarios habuit *Simpertum* & *Dructemium.*

Sub Carolo Calvo.

Ebroinus de quo non satis constat apud eruditos, licet fuerit Archicapellanus, ut dicetur in *Capellani* 1.

Ludovicus ab an. 1. Caroli Calvi ad 27. Notariis usus est *Jona*, *Ænea*, *Luca*, *Bartholomæo*, *Ragenfredo*, *Gilleberto*, *Sigeberto*, *Gauzleno*, *Hildeboldo*, *Sostelo*, *Meginario*, *Deormaro*, *Rotfredo*, *Ildrico*, *Adalgario*, *Folcalco*, *Adalsario*, *Gonthario*, vel *Conchario*, *Eilifrido* & *Gauzelino.* Hic

Gauzelinus seu Gauzlinus, vel Gozlenus, Ludovici frater, ei successit, atque Notarios habuit *Adalgarium*, *Hildeboldum*, *Mancionem*, *Gammonem*, *Ebbonem*, *Audachrum*, *Garinum*, *Adalgrinum*, *Siffredum* & *Wlphradum.* Vide seriem Archicapellanorum in *Capellani* 1.

Sub Ludovico Balbo.

Gauzlinus Cancellarii munus obire perseveravit toto hujus Regis tempore, hoc est, biennio. Notarii *Wlphardus* & *Wigbaldus*: quibus Mabillonius addit *Audachrum* ex Chronico Centulensi.

Sub Carlomanno Ludovici Balbi filio.

Wulfardus, cujus Notarii *Albertus* & *Norbertus.*

Sub Carolo Crasso.

Liutwardus Episcopus Vercellensis &

Liutpertus Episcopus Moguntiacensis: horum Notarii *Amalbertus*, *Segoïnus*, *Salomon* & *Inguirinus.*

Sub Odone.

Ebolus Notarium habuit *Troannum.*

Gualterus Notario usus est *Herveo.*

Adalgarius, cujus Notarius fuit *Ernulfus.*

Sub Carolo Simplice.

Fulco Remensis Archiep. ab initio Caroli Regis ad an. 900. Notarius *Heriveus.*

Ernustus eodem tempore cum *Benjamino* Notario.

Machutus Episcopus, cujus Notarius erat *Frogerius.*

Anschericus, vel Askericus. Notarii *Ernustus* & *Herveus.*

Herveus seu Heriveus in utraque dignitate Cancellarii & Archiepiscopi Remensis Fulconi successit ad annum 922. Notarii *Hugo* & *Gostinus.*

Rogerius, Archiep. Trevir. Notarii *Gostinus*, *Ratbaudus* & *Hagano.*

Luitwardus, Episcopus Vercell. post *Rogerium.*

Sub Arnulfo Imperatore.

Teotmarus Archicapellanus. Notarii *Asdelgus*, *Aspertus*, & *Wichindus.*

Sub Zuenteboldo Lotharingiæ Rege.

RATFOTUS Archiep. Notario usus est *Waldegero.*

HERMANNUS Archicapellanus Notarium habuit *Egilbertum.*

RUTGERUS Archiep. *Archiquecapellanus*, cujus Notarius *Walkems.*

Sub Ludovico secundogenito Arnulfi filio.

RATFOTUS idem qui supra. Notarii *Ernuldus* & *Theodulphus.*

Sub Rodulpho.

Carolo Simplice in carcere detento.

ABBO Episc. Suession. cum Notariis *Rainaldo*, *Heriberto*, *Richardo* & *Rotberto.*

ANSUSUS seu ANSEGISUS Episc. Tricassin. cum *Hugone* & *Raimundo* Notariis.

THEODORICUS Archiep. cum *Berengario.* Notario.

Sub Ludovico Cæco Bosonis Regis filio.

RAGENFRELUS Notarium habuit *Arnulfum.*

ALEXANDER Archiep. Vienn. Notarios habuit *Bernerium*, *Garnerium*, *Eliam* & *Uboldum.*

Sub Ludovico Ultramarino.

ERICUS Episc. ad annum 6. dicti Ludovici, Notarium habuit *Odilonem.*

HUGO Remensis Antistes an. ejusd. Regis 9°. cujus Notarius *Rorico.*

ARTALDUS Archiepisc. Remensis Notariis usus est *Gerardo*, *Rorico* & *Odilone.*

Sub Lothario superioris Ludovici filio.

ARTALDUS jam dictus Notariis usus est *Widone* & *Gezone.*

ODOLRICUS in utraque dignitate Artaldi successor eumdem habuit *Gessonem* pro Notario. Obiit an. 971.

ADALBERO, & ipse Rem. Archiep. Notarios habuit *Adalberonem* & *Arnulfum* seu *Ernulfum.* Ille Adalbero Cancellarii munus obiit etiam sub Ludovico V. postremo Rege stirpis Carolinæ.

CANCELLARII FRANCIÆ sub tertia stirpe Regum nostrorum.

Sub Hugone.

ADALBERO Rem. Archicancellarii officium prosecutus est cum *Reginoldo* Notario, postea Episcopo Parisiensi.

GERBERTUS Rem. Archipræsul Notarium habuit *Rainoldum*, qui idem videtur cum *Reginoldo* sub Adalberone.

RENALDUS Episc. Paris. Cancellarius etiam dicitur in Diplomate Monast. Fossatensi concesso.

ROTGERIUS Episc. Belvac. *Prothocancellarius Hugone & Roberto Regibus anno* 8.

Sub Roberto.

ABBO Episcopus. Notarius *Reginaldus*, aliis *Ragenardus.*

FRANCO, ante acceptum Parisiorum præsulatum Cancellarius summus, seu, ut aliis videtur, Notarius fuit, qui per Arnulfi Remensis cum Rotberto Rege simultates Cancellarii officium interim exercuerit cum *Rotgerio* Notario.

ARNULFUS Archiep. Remensis, cui Notarius ejus.

BALDUINUS successit in officio Cancellarii postremis annis Rotberti. Sunt qui *Fulberto* Carnotensi eamdem dignitatem tribuant; sed eum potius Ecclesiæ Carnotensis quam Regis Cancellarium fuisse existimat Mabillonius: contra Duchesnius eum credit verum fuisse Regis Cancellarium ex Annal. S. Victoris Paris. & ex Chronico Roberti Monachi Præmonstratensis p. 74.

Sub Henrico I.

BALDUINUS idem qui supra. Notarii *Siguinus*, *Falco* & *Willelmus.*

Hic observare juvat cum Mabillonio, extremis Henrici Regis annis adscribi regiis litteris cœpisse quatuor primarios Palatii Officiales cum Cancellario & aliis optimatibus. Id colligitur ex Henrici Diplomate apud Duchesnium Hist. Monmorenc. pag. 21. relato, cui subscripti sunt ad annum 1060. *Balduinus Cancellarius*, *Rainaldus Camerarius*, *Albericus Conestabularius*, *Willelmus Sinischalcus*, *Hugo Buticularius*, *Rotbertus Cocus.* Idem ritus invaluit regnante Philippo: at sub principatu Ludovici Grossi, subscribentium numerus redactus est ad quatuor principes viros cum Cancellario, scilicet ad Dapiferum, qui idem cum Senescalco; Camerarium, Conestabularium & Buticularium. Idem mos perseveravit sub Ludovico VII. & tribus subsequentibus Regibus; mortuo S. Ludovico sub ejus filiis penitus exstinctus. His igitur Regibus Diplomata confici dicebantur, *Astantibus in palatio quorum nomina subtitulata sunt & signa: Signum N. Camerarii, &c.* In quibusdam tamen litteris extraordinariis subscripta sunt Episcoporum & Abbatum nomina, etiam ante illos ministros. Exempla Mabillonius apponit, quæ prætermittimus citius nostram seriem prosecuturi.

Sub Philippo I.

GERVASIUS Archiep. Rem. quem die suæ unctionis an. 1059. Philippus *summum Cancellarium constituit, sicut antecessores suos fecerant*, ut legitur in Actis Conventus Remensis.

BALDUINUS, qui ad vicem Gervasii litteras pro S. Nicasio Rem. recognovit an. 1061. postmodum Cancellarius, saltem ad annum 9. Philippi Regis. Hic fere desinunt Notarii *Recognitores* ad vicem Cancellariorum.

PETRUS Abbas S Germani prope Parisios annis 1067. & quatuor sequentibus. Post id tempus instrumenta promiscue conficiunt

GUILLELMUS, annis 1073. & 1074.

GOFRIDUS Parisiorum Episcopus an. 1075. ad annum 1092.

ROGERIUS Belvacensis Antistes annis 1074. 1079. & 1080.

URSIO Silvanectensis Præsul an. 1090.

HUBERTUS annis 1091. & 1092. His adjungendi *Hambaldus Vicecancellarius* an. 1095. *Arnulfus Cancellarius* an. 1097.

GISLEBERTUS *Cancellarius* an. 1105. juxta Duchesnium.

STEPHANUS Silvanectensis Paris. Episc. an. 1106. ad obitum Philippi; & post ejus obitum

Sub Ludovico Grosso.

STEPHANUS idem Cancellarius esse perseveravit ad annum 1116. quo dignitatem suam cessit

STEPHANO DE GARLANDA. Hic Cancellarii officium ab an. 1125. intermissum, denuo recepit an. 1133. Medio autem intervallo primum vacavit Cancellaria, deinde

SIMON Cancellarii munere functus est.

ALGRINUS, ab anno 1134. ad an. 1139.

Sub Ludovico Juniore.

NATALIS Abbas Resbacensis an. 1139. & 1140.

CADURCUS, ab an. 1140. ad 1147.

BARTHOLOMÆUS, an. 1147.

BALDUINUS: hic inter Cancellarios recensetur à Duchesnio.

SIMON, annis 1150. 1151. 1152. & 1153.

HUGO de CAMPO FLORIDO Episcopus Suession. an. 1151. &c. Obiit an. 1175. Sed ante obitum fuerat in offensa apud Regem, tumque vacavit

Cancellaria, annis ſcil. 1170. & 1173. & ſeqq. ad annum 1177. quibus annis *Petrus* Notarius Cancellarii vices egit. Superioribus Cancellariis adjungitur

Balduinus qui cum Ludovico ad expeditionem T. S. profectus eſt.

Hugo Puteolensis poſtremus fuit Ludovici Cancellarius an. 1178. & 1179. Hoc tamen poſteriori anno litteræ videntur abs Rege ipſo datæ, quaſi vacante Cancellaria.

Sub Philippo Auguſto.

Idem Hugo ad annum 1185.

Hugo de Bethisy an. 1186. Cancellaria vacavit ad annum 1223. Cancellarii vices agente *Hugone d'Athies* ann. 1201. & deinceps Fratre *Guarino* Hoſpitali S. Johannis & Epiſcopo Silvanectenſi.

Sub Ludovico VIII.

Idem Guarinus Cancellarius renunciatus Cancellarii dignitatem ampliavit, cum obtinuit, ut Cancellarius locum haberet inter Pares Franciæ, primuſque omnium nominaretur. Is etiam dicitur regia diplomata in archivum fixum ac ſtabile, cum antea mobile eſſet, conjeciſſe. Abdicavit an. circiter 1227. quo ſeceſſit in monaſterium. Obiit an. 1230.

Sub S. Ludovico.

Idem Guarinus initio regni; deinde vacavit Cancellaria: poſtmodum

Philippus d'Antongny Cuſtos *magni ſigilli fuit.* Vide infra lin. *De vadiis Cancellariorum &c.*

Johannes Allegrinus Cancellarius circiter an. 1240.

Nicolaus Palatii Capellanus, Sigilli Cuſtos an. 1249.

Ægidius Tyri Archiep. Sigillum gerebat in Palæſtina an. 1253.

Johannes de Curia d'Aubergenville Epiſc. Ebroicenſis, obiit Cancellarius an. 1256.

Radulphus Grosparmy Cuſtos Sigilli annis 1258. & 1260. Fuit Epiſc. Ebroicenſis & Cardinalis.

Simon Brionensis Cuſtos Sigilli poſt Radulphum ad an. 1261. quo creatus eſt Cardinalis: poſtea ad Summum Pontificatum evectus eſt & *Martinus* IV. appellatus.

Matthæus Vindocinensis, Abb. S. Dionyſii & Simon Claromontensis Dominus de Nesle peculiare Sigillum à S. Ludovico an. 1270. iterum in Palæſtinam proficiſcente acceperunt, quo uterentur in iis, quæ ad commiſſam ſibi regni adminiſtrationem pertinebant.

Sub Philippo Audace.

Petrus Barbette Archiep. Rem. Cancellarius an 1270. & ſeqq. Vacavit tamen Cancellaria annis 1273. 1274. & 1279. quamvis Petrus ſolum obierit an. 1300.

Henricus de Vezeliaco Archidiac. Bajocenſis Cancellarius an. 1279. quo tamen anno Cancellariam vacaſſe probatur ex quibuſdam Chartis, ut jam dictum eſt.

Petrus Challon, Decanus S. Martini Turon. Cancellarius annis 1281. 1282. & 1283. ac f. etiam ſeqq.

Sub Philippo Pulcro.

Joannes de Vassonia Cancellarius an. 1292. ſed an. ſeq. electus Tornacenſis Epiſcopus Sigillis privatur, iiſque donatur iterum. (Sigilla jam habuerat an. 1291.)

Stephanus de Suisiaco Archidiac. Brugenſis Cancellarius quoque fuit an. 1302. ad 1304. Cardinalis obiit an. 1311.

Guillelmus de Crispeio Archidiac. Pariſ. Cancellarius an. 1293. Abdicavit, annuente Rege, an. 1296.

Petrus Flotte, Miles Arvernus, ab an. 1300. ad an. 1302. quo interiit in prælio Cortracenſi.

Petrus de Mornayo Epiſcop. Autiſſid. ad an. 1306. quo obiit.

Petrus de Bellapertica Epiſc. Autiſſiod. à menſe Octobri anni 1306. ad Januarium ann. 1307. quo interiit venando. Huic ſucceſſit in utraque dignitate ex Hiſt. MS. Epiſc Autiſſiod.

Petrus de Gressibus, qui haud diu potitus eſt Cancellariatu.

Guillelmus de Nogareto Cuſtos Sigilli an. 1307. Cancellarius an. 1308. ad menſem Martium an. 1309.

Ægidius Aycelinus Archiep. Narbon. deinde Rotomag. Cuſtos Sigilli à 27. Februarii anni 1309. ad Aprilem 1313. Litteræ tamen iiſdem annis datæ leguntur vacante Cancellaria.

Petrus de Latiliaco Cancellarius ab Aprili 1313. ad Decembrem 1314. quo factus eſt Epiſc. Catalaunenſis.

Sub Ludovico X.

Stephanus de Mornayo Cancellarius ab initio 1314. ad Feſtum SS. Trinitatis 1316. Obiit ann. 1332.

Sub Philippo V.

Petrus de Arableyo 22. Julii 1316. ad Januarium anni ſequentis, quo creatus eſt Cardinalis.

Petrus de Capis ad 24. Januarii 1321. quo factus eſt Epiſc. Atrebat. deinde Carnutenſ. ac demum Cardinalis.

Johannes de Cherchemont ad obitum Philippi V.

Sub Carolo IV.

Petrus Roderii ad 19. Novembris 1323. quo reſtitutus eſt

Johannes de Cherchemont ad obitum 25. Octob. 1328.

Sub Philippo VI.

Matthæus Ferrandi primo à 1. Novemb. 1328. ad 20. April. 1329. ſecundo à 6. Julii ſubſequentis ad 7. Septemb. ejuſd. anni.

Petrus de Marigny Archiep. Rotomag. Cuſtos Sigillorum intervallo, quo iis ſpoliatus eſt *M. Ferrandi*, & iterum à 7. Septemb. 1329. ad feſtum S. Martini ejuſd. anni.

Guillelmus de S. Maura Canonicus S. Martini Turon. Novembrio 1329. Obiit Januario 1334.

Petrus Rogerius Cuſtos Sigillorum ad an. . . quo electus eſt Archiep. Senon. Summus Pontifex fuit nomine Clemens VI.

Guido Baudetus, Epiſc. Lingon. Cancellarius 16. Martii 1334. obiit 1337. vel 1338.

Stephanus de Vissac qui haud diu Cancellarius fuit, nam

Guillelmus Flotte jam fungebatur Cancellarii officio an 1339. illudque exercuit ad annum 1347. quo abdicavit ſponte.

Firminus Coquerel Epiſc. Noviodun. ad annum 1349.

Petrus de Foresta Cardinalis ad annum 1357. quo

Sub Johanne Bono,

congregatis totius regni Proceribus abdicare coactus eſt à menſe Martio 1357. ad Maium

anni 1359. Hoc quidem an. restitutus est, sed Cancellarii officium deinceps parum curavit aut exercuit. Cancellario spoliato Cancellariæ curam egit *Fouquettus Bardeus* Senator Parisiensis.

Ægidius Aycelinus hoc nomine II. intervallo quo *Petrus de Foresta* spoliatus est, & iterum anno 1360.

Johannes de Dormano Episc. Bellovac. Cardinalis Cancellarii dignitate decoratus est 28. Septemb. 1361. suumque officium reliquis annis Philippi VI. primum, ac deinde.

Sub Carolo V.

exercuit ad 21. Febr. 1371. quo Cancellariatum cessit fratri suo Guillelmo. Hic

Guillelmus de Dormano tempore cessionis fratris sui, hoc est, à 21. Febr. ad 11. Julii 1373. quo obiit. Ab hac die *Johannes* iterum exercuit ad obitum, qui contigit 7. Nov. 1373.

Petrus d'Orgemont ad 1. Octobr. 1380. quo abdicavit.

Sub Carolo VI.

Miles vel Milo de Dormano Episc. Belvac. Abdicavit mense Julio 1383.

Petrus de Giaco. Abdicavit an. 1388.

Arnaldus de Corbeio ab an. 1388. ad 1398. quo destitutus fuit. Restitutus an 1400. ad Novembrium 1405. quo iterum destitutus est, seu privatus sigillis, quæ tertio resumsit 17. Junii 1409. Abdicavit tandem ultima Augusti 1412. annos natus 88. Obiit 24. Martii 1413. Hujus Cancellarii tempore quidam inserunt

Iterium de Martrolio (*de Martrevil*) quem volunt fuisse Custodem Sigillorum regalium. Leviora videntur id asserentium argumenta.

Nicolaus de Bosco Episc. Bajoc. Sigilla servavit ab an. 1398. ad 1400. tempore primæ spoliationis *Arnaldi de Corbeio*.

Johannes de Monteacuto Archiep. Senon. post alteram spoliationem ejusdem Arnaldi.

Carolus de Savoisy neque inter Cancellarios neque inter Custodes Sigilli regii recensetur à PP. Labbeo & Anselmo: hunc tamen Cancellarii Arnaldi vices egisse ab an. 1409. contendit Duchesnius, nullo satis firmo, ut nobis videtur, argumento.

Eustachius de Laistre à 14. Junii 1413. ad 8. Augusti subsequentis: dein à 4. Junii 1418. ad 1420. quo obiit designatus Episcopus Belvacensis.

Henricus le Corgne dictus *de Marle* 8. Augusti 1413. Trucidatus fuit 12. Junii 1418.

Joannes le Clerc 16. Novembris 1420. ad 6. Februarii 1424. qua die abdicavit.

Sub Carolo VII.

Ludovicus Luxemburg. Episcop. Tervanensis litteris Henrici VI. Regis Angliæ, qui se quoque Regem Franciæ dictitabat, renunciatus est Cancellarius Parisiis 7. Februarii 1424. Cancellariam exercuit ad an. 1435. Fuit Archiep. Rotomag. & Cardinalis. Obiit an. 1443.

Thomas Hoo, Eques Anglus beneficio Regis Angliæ Cancellarii dignitate potitus est ab ann. 1435. ad 1449.

Alii hisce turbarum temporibus veri Cancellarii fuere nostrorum Regum auctoritate promoti, nimirum

Robertus le Maçon an. 1418. Eod. anno destitutus & anno sequenti restitutus, exercuit ad an. 1421.

Martinus Gouges de Charpaignes, Episcop. Carnutensis primum, dein Claromontensis, ab an. 1421. ad 6. April. 1425. & iterum à 6. Augusti anni ejusd. ad 8. Nov. 1428. quo secundo spoliatus fuit.

Renaldus de Chartres, Archiep. Rem. & Cardinalis à 28. Martii 1424. ad 6. Augusti an. insequentis, dein ab 8. Novembr. 1428. ad 4. April. 1445.

Guillelmus Juvenal des Ursins Archiepisc. Rem. à 6. Junii 1445. ad an. 1461. quo abdicare coactus est.

Sub Ludovico XI.

Petrus de Morvillier an. 1461. ad an. 1465. quo Cancellariatum resumsit 9. Novemb.

Guillelmus Juvenal ad obitum, qui contigit 23. Junii 1472.

Petrus d'Oriolle spoliatus est ann. 1483. Quinque postremis annis hujus Cancellarii

Adamus Fumeus Sigillorum Custos fuit ex Duchesnio, quem consule.

Sub Carolo VIII.

Guillelmus de Rupeforti ab an. 1483. ad 12. Augusti 1492. Aliquot mensibus ante obitum Ludovici XI. renuntiatus fuerat Cancellarius.

Adamus Fumeus, de quo jam supra, ab obitu Guillelmi de *Rupeforti* ad annum 1494.

Robertus Briçonnet Archiep. Rem. cui Sigilla jam credita fuerant an. 1491. Cancellarius fuit à 30. Augusti 1495. ad 3. Junii 1497. quo migravit ex hac vita.

Guido de Rupeforti ad obitum Caroli VIII. &

Sub Ludovico XII.

ad annum 1507.

Joannes de Gannay ad annum 1512.

Stephanus Poncher Episc. Aurelianensis Sigillorum Custos ad an. 1512. ad 1515.

Sub Francisco I.

Antonius de Prato Archiep. Senon. Cardinalis & Cancellarius ab initio regni ad an. 1535. quo obiit.

Antonius de Burgo ab an. 1535. ad obitum, qui contigit an. 1538.

Matthæus de Longuejoue Episc. Suession. Custos Sigilli an. 1538. ante Cancellariatum *G. Poyet*, & iterum an. 1544. post spoliationem *Francisci Errault*.

Guillelmus Poyet Cancellarius an. 1538. in carcerem ob iniquas exactiones conjectus est an. 1541. mulctaque imposita Cancellariatu depulsus ann. 1542.

Franciscus de Montholon Custos Sigillorum à spoliatione *G. Poyet* ad 10. Junii 1543. quo ex hoc sæculo migravit.

Franciscus Errault Sigillorum Custos ab obitu decessoris ad ann. 1544. quo spoliatus est hac dignitate.

Franciscus Olivier Cancellarius à 18. April. 1545. ad obitum, qui contigit an. 1560.

Sub Henrico II.

Franciscus Olivier, de quo jam dictum est.

Johannes Bertrand Archiep. Senon. & Cardinalis, in cujus gratiam an. 1551. instituta est dignitas Custodis Sigillorum, quæ ad hoc usque tempus non fuerat à Cancellariatu distincta; licet exercitium fuisset aliquando separatum, ut ex nostra serie satis patet. Recens creatam dignitatem servavit ad annum 1559. quo

Sub Francisco II.

Franciscus Olivier restitutus est in integrum, & Sigillis regiis iterum donatus.

Sub Carolo IX.

Michaël de l'Hopital Cancellarius & Custos Sigillorum 30. Junii 1560. ad an. 1568. quo postulanti Regi Sigilla reddidit, reservatis sibi Cancellarii honoribus ad obitum, qui contigit an. 1573.

Joannes de Morvillier Episc. Aurelian. Custos Sigillorum an. 1568. ad 1571. cujus initio abdicavit, Rege vix annuente.

Renatus de Birague Italus, Custos Sigillorum primo, deinde Cancellarius post obitum *M. de l'Hopital* ad annum 1578. Creatus fuerat Cardinalis an. 1572.

Sub Henrico III.

Philippus Hurault Sigillorum Custos & an. 1583. post mortem *R. de Birague* Cancellarius. Sigillis privatus est Augusto mense anni 1588.

Franciscus de Montholon Custos Sigillorum ab an. 1588. ad 1. Augusti anni 1589. à qua die

Carolus Borbonius Cardinalis de *Vendôme* dictus, utpote Præses Consiliorum regiorum Sigilla retinuit ad mensem Decembrium ejusdem anni.

Sub Henrico IV.

Cardinalis Borbonius ad Decembrium anni 1589. ut mox dictum est, tum rex ipse Sigilla tenuit ad Augustum anni 1590. quo

Philippus Hurault in integrum restitutus est ad annum 1599. quo obiit.

Pomponius de Bellievre Cancellarius 2. Aug. 1599. ad 9. Septemb. 1607. Ipso consentiente, novum, de quo jam supra sub Henrico II. creatum est Officium Custodis Sigillorum : quo

Nicolaus Brulart de Sillery donatus fuit mense Decemb. 1605. Post obitum *Pomponii* auctus Cancellariatu ad annum 1616. quo

Sub Ludovico XIII.

redditis Sigillis ab Aula recessit. Revocatus haud multo post regiis Consiliis præsedit ad 23. Januarii 1623. sine Sigillis, & iterum cum Sigillis ab hoc mense ad eumd. anni sequentis, quo Aula denuo relicta, secessit in prædium de Sillery in Campania, ubi mortuus est 1. Octob. 1624.

Guillelmus du Vair Custos Sigillorum à mense Maio 1616. ad Novembrem ejusd. anni; deinde à 25. April. 1617. ad 3. Aug. 1621. quo obiit.

Claudius Mangot Custos Sigillorum à 25. Novemb. 1616. ad 24. April. 1617.

Carolus d'Albert Dux de Luynes, ut Præses Consiliorum Sigilla tenuit post mortem *G. du Vair* ad 15. Decemb. 1621. quo obiit.

Medericus de Vic d'Ermenonville Custos Sigillorum à 24. Decemb. ad obitum, qui contigit 2. Septemb. 1622.

Ludovicus le Fevre de Caumartin Custos Sigillorum à 23. Septemb. 1622. ad 21. Januarii 1623. quo obiit.

Stephanus d'Aligre Custos Sigillorum Januario 1624. Cancellarius post obitum *N. Brulart.* Spoliatus est Sigillis 1. Junii 1626. quo iisdem donatus est

Michael de Marillac ad 12. Novemb. 1630.

Carolus de l'Aubespine Marchio de Castronovo bis habuit Sigilla, primum à 14. Novemb. 1630. ad 25. Febr. 1633. Iterum à 2. Martii 1650. ad 5. April. 1651.

Petrus Seguier Custos Sigillorum ult. Febr. 1633. Cancellarius 19. Decemb. 1635. Sigillis privatus est 1. Martii 1650. Iterum donatus 14. April. 1651. ac denuo spoliatus 7. Septemb. insequentis. Tertio donatus 4. Januarii 1656. ad obitum, qui contigit 24. Januar. 1672.

Sub Ludovico XIV.

Matthæus Molé Præses Senatus Paris. bis Sigilla tenuit. Primum à 3. April. 1651. ad 13. ejusd. mensis. Iterum à 9. Septemb. 1651. ad 1. Januarii 1656. quo obiit.

Stephanus d'Aligre II. hoc nomine Custos Sigillorum mense Aprili 1672. Cancellarius Januario 1674. ad obitum, qui contigit 25. Octob. 1677. Rex ipse post mortem *P. Seguier* aliquandiu Sigilla penes se habuit.

Michael le Tellier post obitum *S. d'Aligre* ad 30. Octob. quo ex hac vita migravit ætat. 85.

Ludovicus Boucherat à 1. Novemb. 1685. ad 2. Septemb. 1699. quo obiit ætat. 84.

Ludovicus Phelypeaux de Ponchartrain à 5. Septemb. 1699. ad 2. Julii 1714. quo abdicans confugit in otii portum, ut uni necessario tutius vacaret. Obiit 22. Decembris an. 1727.

Daniel Franciscus Voisin à mense Julio 1714. ad 2. Februarii 1717. quo obiit.

Sub Ludovico XV.

Henricus Franciscus Daguessau à 2. Februarii ad 1750.

Marcus Renatus de Voyer d'Argenson Sigillis regiis donatus est sub finem Januarii ann. 1718. ad 8. Junii 1720. quo restituta sunt *H. F. Daguesseau* Cancellario.

Josephus Johan. Bapt. d'Armenonville Custos Sigillorum renunciatus est 28. Februarii an. 1722. ad 10. Sept. 1727. Obiit 27. Nov. 1728.

Germanus Ludovicus Chauvelin, Custos Sigillorum 17. Septembris an. 1727. ad 1737.

Guillelmus de la Moignon a 1750. ad..

De Machault custos sigillorum a 1750 ad januar. 1757. Rex ea custodivit ad

Cancellariorum Angliæ seriem contexuit Spelmannus in Glossario.

De *vadiis* Cancellariorum sub tertia Regum stirpe hæc habentur in 1. Regesto Memorial. Cameræ Comput. Paris. fol. 151. *Nous avons trouvé une cedule, qui estoit escrite de la main feu Maistre Saince de la Charmoye, par laquelle il pria feu Maistre P. de Condé à son vivant puis qu'il fu entré en religion, que il li rescrisist, ou signifiast, quiex gages avoit accoustumé à prendre celui, qui porte le grant Seau du Roy. Et ledit Frere li recrisist de sa main propre en ladite cedule, que du temps Mons. S. Loys Maistre Philippes d'Antongny portoit son grant Seau, & prenoit pour soy & ses chevaux & vallez à cheval 7. s. Par. par jour, pour avaine & pour toutes autres choses, & excepté son clerc & son vallet, qui le servoit en sa chambre, qui menjoient à court, & estoient doublez leurs gages és 4. Festes Annuex en l'an, & quant li Roy prenoit gistes. Item il avoit ses mantiax, si comme les autres clercs du Roy, & livrée de Chandoille tant, comme il en convenoit pour sa Chambre & pour les Notaires à escrire; & quant li Rois voloit, il li donnoit palefroy pour soy, & cheval pour son clerc, & sommier pour le Registre. Et dit que depuis le temps Mons. S. Loys ceus qui ont porté le Seau du Roy se sont en ce cas portez en moult de manieres, si comme il ont voulu, & l'en leur a souffert. Item il dit en ladite Cedule, que des lettres qui doivent 60. sols de Seau, le faelour prenoit dix sols pour soy, & sa porcion de la commune Chancellerie, si comme les autres clercs du Roy. Et quant il estoit en Abbeyes, ou en lieu où is ne dependoit riens pour chevaus, ce lui estoit rabatu des ses gages.* His addere lubet quæ habentur in Reg. *Noster* fol. 416. *Li Chanceliers souloit prendre à Court 7. s. 6. den. par jour, & livroison de Court, & à Paris en Parlement 20. s. par jour, avec les droiz de la Chancellerie; & il prent orendroit pour tout 2000. ll. Par. de gages par an, & un des Notaires souloit rendre les*

Lettres à l'Audience sens autres gages : & cil qui orendroit les rens, prend 200. ll. Par. de gages par an, sens cinq sols Tour. de gages par jour, qu'il prent pour la Cartalerie de Montolif en Carcassonnois, qu'il fait deservir par autruy. Et soit memoire de savoir, qui reçoit l'émolument du Registre des Lettres de la Chancellerie, qui doit valoir au Roy grant chose.

☞ Simili modo *Salaria* Cancellarii Dalphinatus indicat Humbertus II. Ordinatione anni 1340. ubi de variis officiis Domûs Dalphinalis, ex Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 397. *Item*, inquit, *pro sigillatione literarum justitiæ & gratiæ, & aliis ad officium Cancellarii pertinentibus, unum Cancellarium ordinamus ad salarium ducentorum florenorum per annum, computatis inter eos viginti florenis auri pro salario unius notarii, quinque florenis pro salario unius scutiferi, tribus florenis pro salario unius sommelerii, duobus florenis pro duobus valletis peditibus per annum. Item, habeat unum equum pro se, unum equum pro notario, alium equum pro scutifero, & alium pro sommelerio, & percipiat die qualibet pro gagiis cujuslibet ipsorum equorum unum grossum.* Subsequitur accurata variorum Cancellarii munium descriptio, quam Lector, si opus est, potest ibidem consulere.

¶ Cancellaris, pro *Cancellarius*, in Diplom. Henrici IV. Imper. an. 1073. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 2. pag. 178. *Signum D. Henrici IV. Regis illustrissimi & invictissimi, & Adelgero Cancellaris, vice Sigfridi Archicancellaris.*

Cancellariorum munus etiam Ecclesiasticum fuit, ut ex Anastasio colligitur in Vita S. Joannis Eleemosynar. cap. 1. num. 6. cap. 2. num. 7. cap. 8. num. 46. In VI. Synodo Act. 8. & 9. fit mentio Stephani & Dionysii Diaconorum & Cancellariorum.

Cancellarii Ecclesiæ Romanæ quanta fuerit in Romana Curia auctoritas, docet S. Bernardus Epist. 313. *Siquidem cum nullum ferme fiat in orbe bonum, quod per manus quodammodo Romani Cancellarii transire non habeat, ut vix vel bonum judicetur, quod ejus prius non fuerit examinatum judicio, moderatum consilio, studio roboratum, & confirmatum adjutorio, &c.*

Vicecancellarius Ecclesiæ Romanæ. Vide *Bibliothecarius*, & Waddingum an. 1303. n. 6. 7.

Cancellarius, in Ecclesiis Cathedralibus, dignitas, cujus munus sic describitur in Statutis Leichefeldensis Ecclesiæ in Monastico Anglic. to. 3. pag. 24. *Officium Cancellarii est, sive residens, sive non extiterit, lectiones legendas in Ecclesia per se, vel per suum Vicarium auscultare, male legentes emendare, scholas conferre, sigilla ad causas & negotia conferre, literas Capituli facere & consignare, libros servare, quotiescumque voluerit prædicationes in Ecclesia vel extra Ecclesiam prædicare, & cui voluerit prædicationis officium assignare, &c.* Adde Statuta Ecclesiæ Londinensis, ibidem pag. 339. [Minor fuit Cancellarii dignitas in Hispania, uti constat ex Concilio Mexicano anni 1585. §. xvii. ubi hæc leguntur : *Officium insuper* (creamus) *Cancellarii sive Notarii Ecclesiæ & Capituli, qui quoscumque contractus inter Ecclesiam, Episcopum & Capitulum & quoscumque alios, in protocollo & notis suis recipere, actus capitulares scribere, donationes, possessiones, censûs, feudos, precaria, per eosdem Episcopum & Capitulum & Ecclesiam, vel eisdem factas, vel in posterum faciendas, annotet & scribat, & instrumenta custodiat; partes reddit
uum beneficiatis distribuat.*]

¶ Cancellarii Monasteriorum etiam memorantur in Annalibus Benedict. to. 2. pag. 627. Spicil. Acheriano to. 6. pag. 511. & Chronico Mellic. pag. 804. col. 2. ubi *Cancellarius Patrum* appellatur : *Per Patres Congregationis idoneus aliquis, fidus, integer ac peritus ex Congregatione eligatur, ac Cancellarius Patrum vocetur, habeatque curam registrandi acta, instrumenta... necnon scribendi ac respondendi quibus opus fuerit.*

Cancellarii Academiarum dicti, qui iis quodammodo præsunt, penes quos totius rei literariæ regimen, ac moderatio est, qui, si res postulat, in societatem professionis suæ idoneos Magistros advocant, castigant, si quid in doctore collega sit dignum pœna aut reprehensione, & meliores subrogant, cathedrisque præficiunt, Baccalaureos ad Doctoralem apicem promovent, novas leges condunt, veteres abrogant, scholarum disciplinam reformant, &c. Quæ quidem dignitas semper alicui illustri personæ à Pontificibus demandata est, interdum ipsis Episcopis. Vide Gretzerum lib. 1. Observat. ad Philippum Eystetensem cap. 21. Hemeræum de Academ. Parisiensi cap. 7. & seqq. Cruceum in Episcopis Cadurcens. num. 227. 228. 229. &c. Stephanum Paschasium in Disquisit. Francicis lib. 9. c. 21. &c.

Cancellarius Communiæ, Cui suberat *Scriptor*, in Charta Communiæ Meldensis an. 1179. idem qui hodie *le Greffier de la Ville.*

Subcancellarius, in Subscriptione Chartæ Lotharii Imp. apud Ughell. to. 2. pag. 251. *Dra..ius Subcancellarius atque Notarius ad vicem Egilmani recognovi & subscripsi.*

¶ Cancellarius Inferior, in Gestis Trevir. Archiepiscoporum, apud Marten. to. 4. Collect. Ampliss. col. 395.

Cancellaria, apud Anglos dicitur summum Angliæ tribunal, si universalem illum Conventum excipias, quem *Parlamentum* dicunt : in quo *Cancellarius* singulis, qui rigore juris communis se læsos queruntur, ex regula æquitatis subvenit. Ita Cowellus.

Nos vero *Cancellariam* appellamus locum in Palatio, in quo Regia ac publica instrumenta olim asservabantur, (nam hodie vix ejusce appellationis hac notione superest vestigium) de qua quidem intelligendum est Edictum in Carisiaco an. 861. *Propterea necessarium duximus, ut commendationem nostram ex hoc scribere rogaremus, quæ ex more in nostro Palatio apud Cancellariam retineatur, &c.*

☞ *Cancellariam*, Gall. *Chancelerie*, hodie dicimus Prætorium Cancellarii, vel locum, ubi diplomata regia seu litteræ, quæ sigillo regio communiri debent, obsignantur, hacque notione legitur non semel vox *Cancellaria* ab annis saltem trecentis & amplius.

¶ Cancellariatus, Officium seu dignitas Cancellarii. Passim occurrit postremis sæculis.

CANCELLATIO, Vox agrimensorum, Limitatio, centuriatio, typus, forma. Siculus Flaccus : *Et quamvis una res sit, forma; alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii metationem, alii limitationem, alii Cancellationem.* Frontinus : *Ager sestertianus assignatus in Cancellatione limitibus maritimis.*

¶ CANCELLATURA, Oblitteratio, lineæ in Charta cancellatim ductæ. Saisimentum Comitatus Tolosæ apud Lafallium to. 1. Annal. Tolos. Instrum. pag. 28. *Produxerunt quoddam instrumentum autenticum sigillo, cum sigillo pendenti Consulum urbis & burgi Tolosæ... sine vitio & Cancellatura.* Vide *Cancellare.*

¶ CANCELLULUS, Junior ostiarius. Epistola Martini Papæ apud Baron. ad annum 650. *Eadem nocte*

nocte... tulerunt me de palatio... & nonniſi cum ſex puerulis & uno Cancellulo duxerunt nos ex urbe. Vide *Cancellarius* 1. notione.

1. CANCELLUS. Papias: *Cancelli, ligna ſubtilia in transverſum facta, vel de ferro in modum retis, nunc vero & de lapidibus fiunt.* Auctor Mamotrecti ad 4. Reg. cap. 1. *Cancellus, feneſtra reticulata, ad palatii, & parvum foramen parieti: interſtitium inter propugnacula: dicitur etiam paries, qui claudit chorum.* Adde Ugutionem. Κιγκλίδες ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν ἱσταμέναι, apud Scholiaſtem Ariſtophanis. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062. κιγκίλα, ἥτις ἐστὶ καγκελοθυρίς. Aliud: δικλυωτή, καγκελωτόν, πολύπλοκος. Vide Euſeb. lib. 10. Hiſtor. Eccl. cap. 4. Papias: *Cancellus, Cantorum excellens locus, inde Cancellarius.*

CANCELLI FORENSES, in Collat. Carthag. I. cap. 70. qui *Cancelli Fori*, Tullio in Orat. pro Sextio, & 3. in Verrem, lib. 1. de Orat. unde *Cancellarii*, qui hos ſervabant, uti ſupra indicatum. *Intra Cancellorum ſepta*, de foro dixit Ammianus lib. 30. Ita κιγκλίδα, & κάγκελον τοῦ δικαστηρίου, Scholiaſtes Ariſtoph. & Pollux. lib. 8. uſurpant. Atque etiam inde noſtri *Barreau*, forum litigatium vocant, quod *Cancellis* pariter muniatur. Vide Jacobum Gothofredum ad l. 1. Cod. Th. de Offic. Rector. provinc.

CANCELLI SEPULCRORUM, Quibus hominum vitæ innocentia & ſanctitate illuſtrium monumenta & tumuli muniebantur. De iis paſſim Scriptores, S. Auguſt. Serm. de Diverſis 31. Cyrillus Abb. in Vita S. Euthymii Magni Abb. cap. ult. Paulinus Natali 7. pag. 578. Gregor. Turonenſ. lib. 1. de Mirac. cap. 69. lib. 2. cap. 20. 46. 47. de Glor. Conf. cap. 22. 30. 45. lib. 1. Mirac. S. Martini cap. 35. Fortunatus lib. 2. Vitæ S. Hilarii. c. 7. Vita S. Boniti num. 36. &c. Sed & omnium promiſcue ſepulcra cancellis vallari ſolita docet idem Gregorius Turonenſ. lib. 6. Hiſtor. cap. 10. Vide *Cataracta*.

CANCELLI ALTARIS, Quibus altaris ſeptum vel locus munitur; quibus *Bema a Choro diſparatur*. Cyprianus in Vita S. Cæſarii Arelat. *Hoc autem ſanctum opus ita proſecutus eſt, ut etiam ab illis, quæ ad divini miniſterii diſpenſationem pertinent, non abſtineret, thuribulis, calicibus, pateris pro eorum redemptione datis, excuſſiſque a Cancellorum columnis ornamentis argenteis.* Capitulare Heitonis Epiſcopi Baſileenſis cap. 16. *Quod ſi pallæ altaris lavandæ ſunt, a Clericis abſtrahantur, & ad Cancellos feminis tradantur, & ibidem repetantur.* Paulus Warnefridus de Epiſcopis Metenſib. in Chrodegango: *Hic fabricare juſſit... ſedem S. Stephani Protomartyris, & altare ipſius, atque Cancellos, preſbyterium, arcuſque per gyrum.* Obſervat porro Durandus lib. 1. Ration. cap. 3. num. 35. *In primitiva Eccleſia peribolum, ſeu parietem, qui circuit chorum, non elevatum fuiſſe niſi uſque ad appodiationem, idque ſua ætate adhuc in quibuſdam Eccleſiis obſervatum; quod ideo fiebat, ut populus videns Clerum pſallentem, inde ſumeret bonum exemplum. Verumtamen* (ſubdit ille) *hoc tempore quaſi communiter ſuſpenditur, ſive interponitur velum, aut murus inter Clerum & populum, ne mutuo ſe conſpicere poſſint, &c.* Vide Deſcriptionem noſtram ædis Sophianæ num. 71. 72.

CANCELLUS, Locus altaris cancellis ſeptus. Βῆμα Græcis, vel ἄδυτον, *Preſbyterium* Latinis, noſtris *le Cancel*. Synodus Romana an. 853. can. 33. *Sæculares... nec inter ſacros Cancellos ordinibus debitos, niſi permittente Epiſcopo, adtentent accedere.* Concilium Nannetenſe an. 895. can. 3. *Ut nulla femina ad altare præſumat accedere, aut Preſbytero miniſtrare, aut infra Cancellos ſtare.* Adde Capitula Herardi Turonenſ. cap. 82. Quod igitur eſt *inter* & *infra Cancellos*, *Cancellus* poſtmodum nude dictum eſt. Acta Epiſcoporum Cenomanenſium in Arnaldo c. 33. *Denuo ipſam Eccleſiam... conſtruere cœpit, & parti ſuperiori, quæ vulgo Cancellum nominatur, etiam tectum impoſuit: membrorum quoque, quæ Cruces vocantur, atque turrium ſolidiſſima fundamenta antequam moreretur inſtituens.* In Hoello cap. 34. *Sed & Cancellum, quod ejus anteceſſor conſtruxerat, pavimento decoravit.* Ordericus Vitalis lib. 11. pag. 832. *Cancellum veteris Eccleſiæ dejecit, & eximiæ pulcritudinis opere in melius renovavit, atque in longitudine & latitudine decenter augmentavit.* Et lib. 12. *Cancellum Eccleſiæ cum domibus monaſticis renovavit.* Statuta Ordinis Hoſpitalariorum S. Joannis Hieroſol. tit. 3. §. 7. *Ne Fratres noſtri, cum divina celebrantur, Cancellum, ſeu Chorum intrent, nec altari adhæreant.* Joannes de Garlandia in Synonymis:

> *Cancellus, templi pars intima dicitur eſſe.*

Poëta MS. ævi infimi:

> *Infra Cancellum Laïcos compelle morari,*
> *Ne videant vinum cum ſacro Pane ſacrari.*

Ita uſurpant Hariulfus lib. 2. cap. 7. Chronicon Senonienſe lib. 4. cap. 36. Chronicon S. Trudonis lib. 8. pag. 447. Statuta Willelmi Epiſc. Dunelmenſis & Ægidii Epiſcopi Sariſber. an. 1255. Synodi Wigornienſis an. 1240. can. 2. Exonienſis an. 1287. can. 9. 12. 21. Ciceſtrenſis an. 1292. can. 5. Mertonenſis an. 1300. can. 4. Rotomagenſis an. 1335. cap. 8. Londinenſis an. 1342. can. 11. Provinciale Eccleſiæ Cantuarienſis lib. 1. tit. 9. lib. 3. tit. 2... &c. Ex noſtris vero Hugo Plagon interpres Gallicus Willelmi Tyrii: *Le Patriarche prit le Califre, & l'emmena el cuer & le Chanciel, pour bien voir apertement la Sacrement. Le Chœur ou Chancel*, in Conſuet. Norman. art. 212.

2. CANCELLUS, pro Cancellatione. Senator: *Intra Tuſciæ Cancellos.* Eſt autem *Cancellatio*, Agrimenſoribus, limes: unde *Ager Cancellatus*, limitatus. [Metaphorice ſumitur in Compendioſa beneficiorum expoſitione fol. 36. verſo: *Quæritur, cum Mandatorio (apoſtolico) cui mandatur provideri de beneficio non ſacerdotali, poſſit conferri ſacerdotale. Et placuit Bonifacio VIII. id fieri non poſſe, cum Mandatum ſuos habet Cancellos,* id eſt, limites. Verum hæc vox nota fuit ipſi Ciceroni, apud quem lib. 1. de Orat. c. 12. *Cancellis circumſcripta ſcientia.* Et pro Quintio cap. 10. *Si extra hos Cancellos egrediar, quos mihi ipſe circumdedi.* Quare vocem *Cancellus* prætermiſiſſemus, ni primum fuiſſet a Cangio relata.]

¶ A CANCELLIS, Cancellarius, Gall. *Chancelier.* Hericus in Vita S. Germani lib. 6.

> *Voluſianus erat, præcelſo nomine quidam*
> *Urbis Patricius, toti dilectus & urbi,*
> *Atque a Cancellis priſco de more miniſter.*

Vide Chiflet. Anaſt. Childer. pag. 135. Salmaſ. ad Vopiſc. Carin. cap. 16. & ſupra *Cancellarius*.

¶ 1. CANCER, *Forceps.* Gloſſ. Iſid. Papias MS. cum veteri Gloſſario Sangerman. n. 501. *Cancer, Forceps, vel Ulcus.* Forcipes autem ſic appellantur, quod ſint ad inſtar chelarum *Cancri*. Gloſſ. apud Grævium in notis ad Gloſſar. Iſid. καλκῖνος, χάλκεος, *Forfex.* Vide Lexicon Martinii.

2. CANCER, Arcus, fornix, quod cancri forcipem referat. Adamnanus lib. 2. de Locis SS. cap. 16. *Hæc* (Eccleſia) *quatuor lapideis ſuffulta Cancris, ſtat ſuper aquas inhabitabilis, &c.* Mox: *Inferius vero,*

ut dictum est, Cancris & arcubus sustentata. Et cap. 26. *Una* (Ecclesia) *in medio civitatis loco super duos fundata Cancros, &c.*

3. CANCER. Papias: *Cancri, Cancelli.* [Festus habet: *Cancri dicebantur ab antiquis, qui nunc per deminutionem Cancelli, ex quo genere sunt Calces, qui per deminutionem appellantur Calculi.*]

4. CANCER, Machina bellica. Chronicon Colmariense an. 1300. *Expugnavit Rex hanc civitatem per duo vasa* (instrumenta) *concava, quæ faciebant artifices sapientes. Unum vas Cattus vocabatur, aliud Cancer. Erant hæc vasa longa, quadrata, ex omni parte laterum clausa: versus terram nullum munimen habebant, sed versus cœlum de tabulis fortibus ac spissis tectum, machinarum lapides minime metuebant, &c.* Infra: *Fuit Cancer instrumentum magnum, forte pariter & ponderosum. In eo erat trabs magna, pariter longa, in una parte grossa, in altera parva. In grossiori parte, sive in capite, fuit ferro forti circumdata, & in fronte ipsius Cancri fortissime colligata. Trabs hæc super quædam instrumenta jacuit, quod faciliter moveretur. Hic Cancer cum ad murum pervenisset, & octo in circulos, qui in trabe erant, funes immisissent, ex paucis ictibus pro magna parte cadere coëgerunt.* Mox: *Ex parte terræ fuerunt obsessi per Cattum atque Cancrum: quia solus Cancer, quingentos homines occupabat.* In Consuetudine Baionensi, *Escrevisse* pro specie armorum usurpatur. Ita nostri Cancros vocant, &c.

CANCERARE, In cancri naturam transire. Apuleius lib. de Virtutib. herbar. cap. 36. *Ad vulnera, etiam si Canceraverint.*

CANCERATUS, Cancere depastus. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Facie Cancerata male obiit, ita ut mors ejus odio fuerit.*

CANCEROSI SERMONES, apud Julianum Toletanum lib. 1. contra Judæos, initio, qui nempe ut cancer serpunt, inquit D. Paulus. [*Cancerosus*, Qui exeditur cancere, in Actis SS. Julii tom. 1. pag. 420. ubi de S. Ottone.]

CANCERAUMA, pro *Canceroma*, Καρκίνωμα, Cancer. Papias: *Canceromata, apostemata, retrogradientia, ut cancer.* Adrevaldus lib. 1. de Mirac. S. Benedicti cap. 28. *Quidam membrorum quorundam incendium male perpessi, quod genus morbi incurabile medici derivato nomine à cancere, Cancerauma vocitant, &c.* Vide Celsum lib. 5. cap. 28. lib. 6. cap. 15. Apuleium lib. de Virtut. herbar. cap. 31. &c.

¶ CANCETUM, pro *Calcetum*, Via strata, Gall. *Chaussée.* Monastic. Anglic. tom. 1. pag. 2. col. 2. *Primo incipit à la Brustache apud pontem de Strete, & hic supra Cancetum ultra Pinne alalke per medium marise.* Vide *Calcea.*

¶ CANCEULI, f. pro *Cancelli*, Species retium ad capiendas feras. *Sire Raul* de Gestis Friderici I. Imp. apud Murator. tom. 6. col. 1190. *Imperator vero mense Novembri proximo ivit ultra montes, & Marquardum omnibus Longobardis præposuit, qui omnibus Mediolanensibus tam civibus quamque & rusticis venationem inturbavit; id est, ut nemo venaretur cum cane, aut neque pedaicam vel Canceulos poneret, neque fossam facerent.*

¶ CANCHAR. Bernardi *de Breydenbach* Iter Hierosol. pag. 277. *Pulices, cum herba quæ dicitur Canchar in lecto posita fuerit, quasi ebrii & paralitici fiunt, nec salire nec se movere possunt.*

¶ CANCIÆ, f. Næniæ. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 929. F. ubi de B. Michelina: *Tunc Michelina ad hæc verba respondit: Omnia ista videntur tuffæ & Canciæ, & à personis desperatis & rudibus.* Galli diceremus *Chansons*, Logi, fabulæ, nugæ.

¶ CANCILLUS, Vasis genus, certa vini, alteriusve liquoris mensura. Transactio inter Abbatem & Monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53. *Tenetur dare & consuevit dictus D. Abbas singulis hospitantibus dictorum Monachorum die qua veniunt de extra Monasterium, unam libram panis conventualem de frumento antiqui ponderis, & unum Cancillum boni vini, in quo sit tertia pars aquæ, videlicet unum Cancillum Presbyteri, quæ sunt duæ partes Cancilli monachalis, & isto casu datur purum.* Ibidem: *Tres Cancillos vini.* Pro *Cancillus* semel habetur *Cantillus.*

CANCRA, *Domus cancri.* Papiæ.

CANCRARIUM, *quasi putrescat, ipsum est Cancer.* Papias.

CANCRENUM VULNUS, Cancer, Celso & Latinis *Gangræna.* In Miracul. S. Cunigundis edit. à Gretsero.

¶ CANCRIZARE, Rolandinus Patavin. de Factis in Marchia Tarvisina lib. 5. cap. 21. apud Muratorium tom. 8. col. 249. *Et quia scivit* (Fridericus II. Imperator) *quod antiqui Magnates respiciebant Ascendens, cum volebant condere civitates, & faciebant ipsimet urvum cum aratro, quo circumdabant civitates, unde dictæ sunt urbes; incœpit & ipse designare hanc suam novam civitatem* (Victoriam) *signo Arietis ascendente: tum quia signum est Martis, qui dicitur Deus belli; tum quia erat Libræ ascendenti contrarium in occasum, quod est signum Veneris, qui planeta Parmæ dicitur, & esse fortuna ejus. Quasi per hoc forsitan cogitaret, quod Parmensium fortuna, qui oppositi erant ei tenderet in occasum: in Astrologis namque & iis qui subtilitatem astrologicam imitantur, primum operanti & septimum adversario datur. Sed puto quod non notavit quartum ab Ascendente fuisse Cancrum: quartum enim ædificia, domos & civitates designat, & sic civitas sub tali Ascendente incœpta Cancrizare debebat*; id est, Retrorsum ire ad instar cancrorum, metaphorice, Minui, in pejorem conditionem vel occasum vergere: quod accidit novæ urbi Victoriæ, quæ non ita post capta & spoliata *recessit more Cancri*, uti narrat idem Rolandinus ibid. cap. 22.

¶ CANCRIZATUS, Gangræna, seu Cancere vitiatus, infectus. Acta SS. April. tom. 3. pag. 892. in Vita S. Catharinæ Senensis: *Habebat enim in pectore ulcus, juxta medicorum vocabulum Cancrizatum quod carnem circa se corrodebat.*

¶ CANCROSUS, Idem. Concil. Hisp. tō. 2. pag. 544. *Nos quoque huic vulneri Cancroso ignitum, quod superest, adhuc injicimus ferrum.*

¶ CANCRUM, *Internigrum.* Papias MS. Editus habet *Canetum.* Vetus Glossar. Sangerm. MS. num. 501. *Caneum.* Vide *Canetum.*

¶ CANDA, Species telonii. Præceptum Caroli Simplicis anno 919. apud Mabillonium lib. 6. de Re Diplomatica, Charta 129. *De teloneo quidem mercati memoratæ villæ nonam ac decimam partem, de censu quoque vini, quod accipitur de Compendio ac Venetta, nonam partem; & de moneta ejusdem palatii decimam & nonam partem .... similiter de cambis & tabernis vinariis, de transitu etiam navis in Venetta, nonam & decimam, seu de hoc quod dicitur Canda, quam accepimus ex episcopatu Suessionensi, & de cœnobio S. Medardi nonam ac decimam ad capellam S. Clementis* (Compendiensis) *concedimus.* Vide *Candes.*

¶ CANDATOR, à *Candidare* sic dictus Fullo, ut opinor, quia purgat pannos, & candidos facit. Charta anni 1240. ex parvo Chartulario S. Victo-

ris Massil. fol. 181. *Nos R. Bereng. Comes & Marchio Provinciæ . . . assidamus & sub guidagio & protectione nostra recipimus bona fide monasterium S. Victoris Massil. . . . ac omnia molendina paratoria & candoria ipsius monasterii . . . assidamus eodem modo molendinarios, Candatores, mulaterios & omnes homines ibi necessarios, ac bestias in eundo & redeundo.*

CANDELA, Lucerna olearia. Gloss. Græc. Lat. Κανδήλα, *Cicendela.* Acta Proconsularia sub Munatio Felice, apud Baronium ann. 303. n. 12. *Lucernæ argenteæ septem, cerofala duo, Candelæ breves aneæ cum lucernis suis septem; item lucernæ aneæ undecim cum catenis suis.* Historia Translationis sancti Januarii apud Caracciolum: *Cœpit Candela sine admixtione olei redundare.* Anastasius in S. Silvestro PP. *Ubi Candelæ ardent ex oleo nardino pistico.* Leo Ostiensis lib. 3. cap. 30. *Ex oleo de Candela S. Sepulcri, quæ videlicet per singulos annos modo valde mirabili accenditur. Candela olei*, in Bulla Benedicti IX. PP. apud Ughellum tom. 1. pag. 124. Sed & Zacharias PP. in Dialogis S. Gregorii *Lampades* κανδήλας vertit, lib. 1. cap. 5. 7. Hac pariter notione vocem *Candela* usurpat idem Gregorius in Epist. 12. ad Bonifacium Moguntinum Archiepiscopum, ut & Braulio in Vita S. Æmiliani cap. 29. apud Bivarium: unde conficitur in Regula S. Benedicti cap. 29. *Candelam noctu in dormitorio ardentem*, nihil aliud esse quam *cicindilem.* Neque aliter fere vocem κανδήλα usurparunt Græci recentiores. Vita S. Nili Junioris pag. 100. Ἀλεῖψαί τε αὐτὸν ἐλαίῳ τῆς κανδήλας καὶ ἀπολῦσαι. Sophronius Patr. Hierosol. Τοῦ τῆς κανδήλας ἐλαίου ἄνω πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος εἰκόνος ἁπτομένης λαβών. Et infra: Τῆς κανδήλας λαμβάνει τὸ ἔλαιον. Miraculum S. Georgii Mart. de ejus imagine n. 55. Πρωίας δὲ γενομένης ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑφαφθείσης τῆς κανδήλης . . . . . ἀλειψάμενος τὴν σὴν χεῖρα, εὑρήσεις τὴν ἴασιν. De ejusmodi candelis videtur perinde intelligendus Anonymus de locis SS. Ἄνωθεν τοῦ ἁγίου τάφου κρεμοῦνται κανδῆλαι λϛʹ. Infra: Κρεμοῦνται κανδήλια δʹ. Apud Codinum in Origin. Κανδῆλαι ὑαλιναί, pag. 100. Aliter tamen κανδήλαν usurpat Chronicon Alexandrinum p. 686. Vide *Papyrus.*

Candelæ projectæ & extinctæ in excommunicationibus, cujus ritus meminerunt Regino lib. 2. de Eccles. discipl. cap. 409. Burchard. lib. 11. cap. 3. Concil. Lemovicense ann. 1031. sess. 1. sub finem, Romualdus Salernitanus in Chronico MS. ann. 1167. Guillelmus Abbas S. Theodor. lib. 2. Vitæ S. Bernardi cap. 6. n 35. Hesso Scholasticus pag. 358. Epistola 3. earum, quas Tengnagelius edidit post Chronicon Reichersp. Bertholdus Constant. an. 1085. 1095. Matthæus Westmonast. ann. 1253. pag. 353. Pachymer. lib. 1. Histor. cap. 31. Perardus in Tabulis Burgundicis pag. 130. Acta Alexandri III. PP. apud Baronium ann. 1177. Matth. Paris pag. 442. 454. 576. Ægidius Aureæ vallis Mon. c. 103. Thwroczius ann. 1303. cap. 86. Ægid. Gelenius in S. Engelberto pag. 37. &c.

Candelas accensas sub conjugatorum pedibus ponere, superstitionis species, damnata ab Odone Legato Apostolico in Syria ann. 1254. in Constitutione contra Simoniacos: *Item & a quibusdam inolevit quoddam abominabile & horribile: videlicet quod celebratis solemnitatibus nuptiarum, statim quidam Clericus Ecclesiæ, in qua solemnizatum est matrimonium, portans aquam benedictam, cum pervenerit ad portam domus, in qua debent se recipere nubentes, tenens quandoque Candelas accensas in manibus, ponit eas sub conjugatorum pedibus, & accipit pro hujusmodi tam improbo officio 12. denarios vel aliud pretium: quod sortilegii vitio carere non dubitatur, &c.*

CANDELÆ DE MADIO MENSE, inter præstationes Ecclesiasticas, in veteri Charta ann. 1030. apud Ughellum in Episcopis Novariensibus.

¶ CANDELÆ, Idem quod infra *Candelaria.* Conventiones inter Francorum Regem & Comitem Marchiæ an. 1127. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1215. *Præfatus comes Marchiæ habebit a nobis singulis annis usque ad decem annos decem millia & sexcentas libras Turonenses annuatim in tribus terminis, tertium in Ascensione Domini, tertium in festo S. Martini & tertium in Candelis.*

¶ CANDELABRA, λαμπάς, *Fax*, in Supplemento Antiquarii. Johan. Longinus in Vita S. Stanislai Episc. lib. 3. num. 68. *Accensa autem Candelabra, & familiaribus qui secum cubabant excitatis, &c.*

¶ CANDELAIA. Vide *Candelaria.*

¶ CANDELAPTA, vox ibrida a Lat. *Candela*; & Gr. ἅπτω, Accendo: Qui candelas seu lucernas accendit in Ecclesia. Acta SS. Julii tom. 4. pag. 98. in Hist. Chronolog. Patriarch. Antiochen. *Ubi in templo Resurrectionis Candelapta factus, lucernas accenderit.*

1. CANDELARIA, Festum Purificationis B. Mariæ, Durando lib. 7. cap. 7. n. 17. nostris olim *la Candeliere*, hodie *la Chandeleur*: *Candelora* Italis, *Sancta Maria Candelaia*, Joanni Villaneo lib. 6. cap. 34. lib. 10. cap. 7. *Festum Candelosæ*, in Charta ann. 1286. in Probationib. Historiæ Castilionensis pag. 71. & alibi passim. *Festum Candelarum*, apud Ulug Begh. cap. 7. [*Festum S. Mariæ Candelariæ*, in Statutis Massiliens. pag. 142.] *Festum S. Mariæ Candelarum*, in Charta Sicardi Episcopi Cremonensis ann. 1207. apud Ughellum tom. 4. pag. 1297. Sic dictum a Candelis ardentibus, quas hac die deferri a fidelibus præcepit Gelasius PP. abrogatis Lupercalibus, quæ mense Februario agi solita testatur Varro. Litanias publicas & processiones huic solemnitati addidit postmodum Sergius PP. nec enim ille candelarum usum in hoc festo introduxit, uti observat Baronius, licet nonnulli id scripserint. Beda de Ratione temp. cap. 10. de Lustrationibus veterum, quæ fiebant mense Februario: *Sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit Christiana religio, cum in mense eodem, die S. Mariæ plebs universa cum Sacerdotibus ac Ministris, hymnis modulatæ vocis per Ecclesias, perque congrua urbis loca procedit, datosque a Pontifice cuncti cereos in manibus gestant ardentes, & augescente bona consuetudine idipsum cæteris quoque ejusdem B. Matris & perpetuæ virginis agere didicit, non utique in lustrationem terrestris Imperii quinquennem, sed in perennem regni cælestis memoriam: quando juxta parabolam Virginum prudentium, omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus, obviam sponso, ac regi suo venientes, mox cum eo ad nuptias civitatis intrabunt.* Alcuinus in serm. in Hypapant. *Maxime autem eo loco, quo primatum Ecclesia Catholica in primo Pastore sortita est, in tanta reverentia habetur, ut ea die cuncta civitatis turba, in unum collecta, immensis cereorum luminibus coruscans, Missarum solemnia devotissime celebrent, nullusque aditum publicæ stationis intret, si lumen manu non tenuerit, tanquam scilicet Dominum in templo oblaturi, imo etiam suscepturi fidei lumen, quo interius fulget, exterius oblationis suæ religione demonstrent.* Tradit Olaus Wormius in Festis Danicis

antiquis, quos edidit, ad diem Purificationis, quæ ibi *Kendelmeß* dicitur, manum facem ostentantem esse depictam. Germanis vero *Liecht meß*, id est, *Missa luminum* appellatur, ut est apud Gretserum in Muricibus Christianis pag. 177. Vide S. Eligium Homil. 2. Rabanum lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 33. Rupert. lib. 3. de Divin. Offic. cap. 25. Honor. Augustod. lib. 3. cap. 24. Durand. lib. 7. c. 7. n. 16. Baronium ad Martyrol. &c. Adde Cyrillum Scythopolit. in Vita S. Euthymii apud Allatium de Hebdomadis Græcorum pag. 147.

¶ 2. CANDELARIA, pro *Candelabrum*, Gallice *Chandelier*, apud Rymer. tom. 7. pag. 745. *Duo coclearia pro Candelaria.*

CANDELARII, qui candelas in Ecclesia deferunt, in Charta an. 1270. apud Ughell. to. 7. p. 20. [Vide Chronicon Mellicense pag. 333. col. 1. & pag. 418. col. 2. quo in posteriori loco Candelarii officium sic describitur: *Candelarius principaliter laternas necessarias ad Matutinum apportat, candelas circa singula pulpita collocat, & in nocturno officio super altari summo lumina ponit; signum ad chorum ad Vigilias nocturnas & Laudes pulsat: hyemali tempore ad refectorium lumen portat, sabbatho laternas & candelabra mundat.*]

¶ Candelarius, Qui facit vel vendit candelas, Gall. *Chandelier.* Charta Philippi VI. Franc. Regis ann. 1329. *Item quod Candelarii & venditores de cepo... vendent bonas & legitimas Candelas de bono & legitimo cepo.*

Candelarii Fabri, in Constit. Siculis lib. 3. tit. 36. §. 1. Qui candelabra conficiunt.

CANDELARIUM, Oblationes candelarum in Ecclesiis. Tabularium Monast. Longipontis in dioecesi Parif. *Concessit illis* (Monachis) *quandam partem ipsius doni, scilicet unum arpennum terræ, medietatem Candelarii & sepulturæ, tertiam partem medietatis turtellorum, atque offerendæ, & omnis decimæ, &c.*

¶ CANDELATORES, Qui deferunt Candelas, apud Rymer. tom. 12. pag. 28. col. 1.

¶ CANDELCISA, Festum Purificationis B. Mariæ. Litteræ Philippi Regis Franciæ apud Rymer. tom. 2. pag 464. *Rex ipse Angliæ mittet gentes suas apud Perpinianum in crastino instantis Candelcisæ.* Ibid. pag. 465. ubi de eod. negotio: *Quo crastino videlicet die Sabbati post dictum festum Purificationis B. Mariæ, &c.* Vide *Candelaria.* 1.

¶ CANDELLUS, Cereus, Gall. *Chandelle de cire.* Acta SS. April. tom. 3. pag. 524. in Miraculis S. Zitæ Virg. *Et vovit... quod sibi daret unum Candellum libræ ceræ.*

¶ CANDELOSA, pro Festo Purificationis B. Mariæ sæpius occurrit, ut locis exscribendis immoremur. Vide *Candelaria.*

¶ CANDELOTTUS, Cereus, Candela. Acta SS. Junii tom. 3. p. 936. ubi de B. Michelina: *Accedere debeant Notarii... cum eorum pallio novo & Candellotis.*

CANDES, *Vasa fictilia*, in Glossis Isid. & apud Papiam. [In Excerptis habetur *Canda.* Martinius sic dicta putat vasa fictilia, quia fingantur ex terra candente. In codice MS. annorum circiter 200. legitur: *Liber Sacerdotalis sive Candes ad usum Ecclesiæ Lingonensis*: ubi fortassis à *Cantu* legendum *Cantes.* Vide in hac voce.]

CANDETUM, ut ait Columella lib. 5. cap. 1. & ex eo Auctor vetus de Limit. Isidorus lib. 15. Orig. cap. 15. & Papias, *Galli in areis urbanis spatium vocant centum pedum, quasi centetum, in agrestibus autem* 150. Camdenus hinc accersit Britannorum *Cantroed.* [*Cantet* vel *Candet* Britannis est participium passivum ab inusitato *Canta*, à *Cant*, centum: juxta vim vocis idem esset atque *Centuplicatum.*] Vide *Cantredus.*

CANDIBALUS, Candiculus. Jo. de Janua: *Candibalus, parum candidus: invenitur etiam Candicolus, candidus, vel Candiculus.* Unde Marbodus in lib. de lapid.

Tertia Candiculus tribus est inscripta lituris.

CANDIDA, Vestis candida, alba. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Qui erat vestitus discinctam Candidam, habens multiplices calliculas.* S. Hieronym. Epist. 9. *Quæ pullam tunicam nigrosque calceolos Candidæ vestis & aurati socci depositione sumpsisti.* Idem Epist. 34. *Et dedicatio ossium Martyris Candida tibi vestimenta reddiderit.* Adde Spartianum in Severo: *Prætor designatus à Marco est, non in Candida, sed in competitorum grege.* Id est, non inter candidatos Principis. Nam magistratuum quidam designabantur à Principe, seu commendabantur sine repulsa & ambitu designandi, ut loquitur Tacitus lib. 1. Annal. Vide Henric. Valesium ad 20. Ammiani pag. 184. Dicitur etiam

Candida, Editio ludorum, quæ fiebat à Magistratibus, Prætoribus scilicet & Quæstoribus candidatis proprio sumptu. S. Ambrosius Serm. 81. *Præparemus nova & præclarissima munera, edamus primam Candidam in vestitu nudorum, secundam vero non minus nobilem, &c.* Acta S. Bonifacii Martyr. de Aglaë matrona Romana: *Hæc ergo ter Candidam egerat apud urbem Romam ex Præfectura.* Vetus Kalendar. Herwarti M. Decemb. 13. Kal. Jan. *Munus Kandida.* Quæ verba alii de munere, seu officio candidatorum, nescio an bene interpretantur. Passio SS. Seraphiæ & Sabinæ: *Filia Herodis Metallarii cujusdam, qui sub Vespasiano Augusto ter in urbe Roma Candidam confessionem dedit Romanis.* Ubi forte leg. *editionem.*

¶ CANDIDARE, Abluere lintea, vel etiam telis candorem inducere. Charta anni 1192. in Consuetud. MSS. Tolos. fol. 29. verso è Bibliot. D. *de Crozat*: *Ubi Brassolum se conjungit cum Garona, & ipsum pratum & gravaria... erant publica, causa ingrediendi & exiendi libere & stacandi naves... causa scurandi & lavandi & Candidandi.* Tertull. adv. Gnosticos cap. 12. Johannis Evang. verba Apocal. 7. exprimens: *Laverunt vestimentum suum, & Candidaverunt ipsum in sanguine Agni.* Vide *Candidarius.*

¶ Candidare Manus, apud Muratorium to. 2. pag. 337. col. 1. ex Camilli Peregrini Historia Principum Longobardorum pro abluere.

CANDIDARIUS, Ugutioni & Joanni de Janua, *Pelliparius, qui coria facit alba. Item qui lavat pannos.* Idem Ugutio: *Fullo, qui parat pannos, & excandidat, & eos fulgere facit.* Mamotrectus ad 3. Regum cap. 18. *Fullo qui Candidat pannos.* Gloss. Lat. Gr. *Candidus*, καθαρός. Cornelius Fronto: *Album natura, Candidum cura fit.*

¶ CANDIDATIO, Candor metaphoricus, id est, Justitia & sanctitas. Lambertus Ardensis apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 8. pag. 596. *Peperit & Ardeæ Adelidem & secundam Beatricem, quas similiter consignavimus, & ad veteris hominis expiationem, in novi hominis Candidationem, Christo mediante & Baptismi gratiam & sacramentum confirmante, baptizavimus.* Haymo in Psal. 71. *Extolletur super Libanum, id est, Candidationem turpis mundi.* Libanum, albor, deducitur ab Hebræo לבן, *Laban*, albus.

CANDIDATRIX, nostris *Blanchisseuse, quæ lavat pannos*, Joanni de Janua. Petrus Blesensis Epist. 14. *Barbatores, balatrones, hoc genus omne, & Candidatrices.*

1. CANDIDATUS: Λευχείμων, in Gloss. Lat. Gr. Dignitas Palatina, æque ac militaris, instituta primum à Gordiano seniore, qui selectos ex Scholarium classe quosdam ex valentioribus, quique animo ac corporis robore cæteris præstabant, in peculiarem scholam, seu cohortem conjecit, eosque Candidatos vocavit, quod fortassis quidpiam candidi in vestibus, vel armaturis deferrent. S. Hieronymus, ubi de Nepotiano: *Quid in Palatii militia sub chlamyde, & Candenti lineo, corpus ejus cilicio tritum sit.* Ausonius:

. . . Cum jam succinctus amictu
Per Ligurum populos solito succinctior ires;
Atque inter Niveas alte veherere cohortes.

Ita Claudianus in 4. Consul. Honorii, *Niveas cohortes militum* dixit. Duplex autem fuit Candidatorum cohors: prior *Seniorum* dicta, quia à Gordiano seniore, altera juniorum, quia à Gordiano juniore inventa, uti discere est ex Chronico Alexandr. pag. 628. & 630. & Cedreno pag. 257.

Militabant vero *Candidati* in ipso Palatio, atque adeo ad Imperatoris custodiam adhibiti, perinde ac *Scholares*, è quorum classe censebantur: id enim colligi datur ex lib. 5. C. Qui militare poss. lib. 12. adeo ut *Candidatus*, adhuc esset *Scholaris*, & in eorum numero, *qui binas militias simul compositas, & sociali nexas consortio* retinere poterant. Unde diserte auctor Chronici Alexandr. ait Candidatos obtinuisse sextam scholam. Procopius lib. 3. de Bello Goth. Ην δὲ οὗτος ἀνὴρ Βασιλέως μὴν Ιουστινιανοῦ δορύφορος, ἐπεὶ ἐς τοὺς καλουμένους Κανδιδάτους τελῶν ἐτύγχανε. Corippus lib. 3. de Laudib. Justini:

Ornata est Augusta domus, jussuque regentis
Acciti proceres omnes, Scolaque Palati est
Jussa suis astare locis: jamque ordine certo
Turba Decanorum, Cursorum, in Rebus agentum,
Cumque Palatinis stans Candida turba Tribunis,
Et Protectorum numerus mandante Magistro, &c.

Luitprandus lib. 3. Rerum in Europa gestarum cap. 5. *Turba post hos immensa vocatur, Protospathariorum, Spathariorum, Candidatorum.* Candidatos Constantii S. Hieronymus in Vita S. Hilarionis, ut Juliani & Valentis Imperatorum asseclas & custodes non semel habet Ammianus lib. 25. & 31. Vide Alcuinum Epist. 111. &c.

Candidatorum vero cohors summæ fuit & præcipuæ in Palatio dignitatis, & prærogativæ: nec in eam admissi, nisi qui genere, opibus, & animo cæteris præcellerent. Hinc passim legimus in ea militasse viros primarios. Victor Tunnensis in Chron. tradit, Justinianum Justini Imp. nepotem *Candidati militia functum.* Nicephorus CP. in Brev. pag. 20. 1. Edit. Vitulinum quemdam refert, hominem dignitate & opibus illustrem, Candidati pariter munere insignem fuisse. Leo Ost. lib. 2. Chr. Casin. cap. 68. auctor est, Arduinum nobilem Mediolanensem, *auro oblato non modico*, à Docæano Præfecto Italiæ, seu potius ab Imperatore CPol. *Candidati honore donatum, & quibusdam Apuliæ oppidis præfectum esse.* Ex eorum classe delectos copiarum & exercituum duces docent Synaxaria ad 31. Julii in Vita S. Eudocimi, ut & Legatos ad Principes, Annales veteres Francorum ann. 804. Joan. VIII. PP. Epist. 169. & Guillelm. Bibliot. in Hadriano II. p. 228. 229. Adde Senatorem lib. 1. Epist. 4. Ammianum lib. 15. Passionem S. Caloceri Mart. num. 11. &c.

Sed dubitari potest, an Gordianus senior Candidatorum nomen primus invenerit, vel certe cohortem aut scholam; cum pro certo constet, *Candidatos* in Palatio longe ante militasse, & à Vegetio *Candidatos simplares & duplares recenseri*, & in Antiquis Inscriptionibus apud Gruterum, *Candidati Augustorum, Cæsarum, Imperatorum* occurrant. Sane non desunt, qui ita universim tunc dictos milites censent apud Romanos, quod in prælium ituri, aut pugnaturi album paludamentum aut purpureum induere solerent: quod testatur Valerius Maximus lib. 1. ubi de Crasso. Tradit præterea Suetonius in Domitiano cap. 12. indigne tulisse eumdem Domitianum, generum fratris habuisse albatos ministros.

☞ Aliud sonare videtur vox Candidatus in Vita S. Athanasii Episc. Neapol. apud Murator. to. 2. part. 2. col. 1062. *Si vult, ut non persequar eum, rejecto Candidatorum tegmine, monachicum indumentum assumat, mihique Ecclesiam ad ordinandam sponte relinquat.* Verba sunt Sergii Ducis Neapolitani S. Athanasium persequentis. Cl. Editori *Candidatorum tegmen* sumi videtur pro veste aut dignitate Episcopali; addit tamen, quod si quis cum Baronio legere malit *Candidatorum regimine*, per Candidatos intelligi posse Clericos in ministerio sacro candidis vestibus indutos, quos regebat S. Athanasius, utpote eorum Episcopus.

2. CANDIDATUS, Petitor, rogator, metaphora ducta à magistratuum Candidatis. *Candidatus Dei*, apud Tertullianum, qui baptismum petit. Commodianus instr. 65.

Donasti de lacrimis, Candidatus ille ingratis
Oppressus usuris deplorat factus egenus.

¶ 3. CANDIDATUS, apud Cornelium *Zantfliet* in Chronico: *Unus ex gubernatoribus ministerii Candidatorum, id est, eorum qui telas dealbant, &c.*

1. CANDIFICARE, *Clarescere*, λαμπρύνεσθαι, in Gl. Græc. Lat.

¶ 2. CANDIFICARE, Candidum facere, dealbare. Acta SS. Junii to. 2. pag. 288. in Vita S. Yvonis Episcopi: *Gentemque . . . idololatriæ absolvit errore, ac verius Candificavit Baptismate.* S. Augustin. in Psalm. 67. n. 21. *Dealbabuntur in Selmon, gratia Candificabuntur in protectione corporis Christi.*

¶ CANDILI, *Condimenta ciborum ex melle & lacte concinnata.* Vocab. Sussannæi.

¶ CANDIRE, λευκαίνειν. Gloss. Lat. Græc. *Dealbare.*

CANDIUS, *Vestis regia*, Papiæ. [Gloss. San-German. MS. num. 501. legit *Candis* pro *Candius.* Vide *Candys.*]

CANDOMINA, nude occurrit in Glossis Isid. Vide *Condamina.*

¶ CANDOR, Officina albaria, Gall. *Blanchisserie.* Charta pro Communia Balneoli an. 1300. inter Schedas Lancelotii: *Statuerunt quod aliqua persona non sit ausa intrare Candores causa erbejandi, sine voluntate illius qui Candorem conducet, sub pœna VIII. denar. Turon. . . Item, statuerunt quod si aliqua persona suspecta inventa fuerit de nocte infra Candores de Balneolo, quod custodes telarum possunt illam impune capere.*

¶ CANDORIUM Molendinum, Officina fullonica, ubi panni contunduntur & abluuntur fiuntque candidi. Vide locum in *Candator.*

CANDOSOCCUS, Gallis veteribus, Palmes vitis terra obrutus ut propagetur, Latinis mergus. Ita Columella lib. 5. cap. 5.

¶ CANDULA, Parva candela. Epist. Petri de Condeto apud Acher. Spicil. to. 2. p. 559. *Summo mane habens Candulam, superaddidi litteræ suprascriptæ, &c.*

¶ CANDUS. Will. Brito Philipp. apud Duchesnium tom. 5. pag. 88. *Multos cruce signabant indifferenter, parvulos, senes, mulieres, Candos, cæcos, surdos, leprosos, &c.* Videtur legendum *Claudos.*

¶ CANDYS, *Indumentum Persicum totum purpureum pro diademate. Subligaculum.* Laurent. in Amalthea. Vide *Candius.*

¶ CANECIUM, f. Locus cannis obsitus, Ital. *Caneto.* Charta anni 1370. ex Archivo Prioratus S. Joannis Tolos. *De omnibus ruris cultis & incultis in & uno & investitum pratis, pradalibus, devesiis & nemoribus, ortis, ortalibus, cazalibus & ayralibus, Caneciis cum eorum liberis juribus, exitibus & pertinenciis suis.* Vide *Canetum*, & *Cannicia.*

¶ CANELLA, Gall. *Canelle.* Casia, cinnamomum. Rymer. to. 16. pag. 204. col. 2. *Sed piperis grana, & vasa macis, Canellæ ac gariophylorum, &c.* Acta SS. April. to. 1. pag. 126. in Vita S. Francisci de Paula: *Et piper, Canellam, gariofolum, & zingiber contrita pani imponerent.* Vide Ottobonum Scribam Annal. Genuens. lib. 3. ad ann. 1194. & Hofmannum in Lexico.

¶ CANELLUS, Canalis, Gall. *Canal.* Angl. *Kennel*, Rivus plateæ. Rymer. tom. 5. pag. 774. col. 1. *De assensu concilii nostri ordinavimus, quod quilibet... ante tenementum suum à pariete sive muro ejusdem tenementi, ubi via fuerit lata, per septem pedes usque Canellum, & ubi via strictior extiterit per pauciores pedes... de proprio faciat paviari... & in auxilium reparationis & emendationis pavagii medii dictæ viæ inter Canellos, &c.* Et mox: *Inter eadem tenementa & Canellos, &c.* Hist. Harcur. to. 4. pag. 2161. in Charta anni 1216. *In qua vetus castrum Rothomagense sedit cum toto porprisio usque in Canellum Secane,* hoc est, alveum Sequanæ.

¶ CANENTATUM. Rymer. to. 3. pag. 70. col. 1. *Accedentes ad nos... monstraverunt, quod ipsi nuper quandam navem suam... pannis laneis & lineis, ferro, Canentatis, cabulis, ac auro & argento ad valentiam quadraginta librarum sterlingorum, ducendam in Angliam morari fecissent.* Legendum opinor *Canevaciis*, i. e. telis cannabinis.

¶ CANEPA, Caneparius. Vide *Canava* & *Canevarius* 1.

¶ CANEPINUS, pro *Canabinus.* Acta SS. Julii to. 4. pag. 666. C. in Actis S. Petri Confessoris: *Et despectissimo induebatur vestimento, de panno siquidem Canepino, grossissimo, asperrimo atque durissimo.* Vide *Canava* 2.

¶ 1. CANERE, Privatim recitare. Mabill. Liturg. Gall. pag. 416. ex Concilio Nannetensi cap. 19. *Pensum servitutis suæ Canendo Primam, Tertiam, Sextam, Nonamque persolvat.* Ibidem infra ex Remigio Autissiodorensi Monacho: *Venit consuetudo in Ecclesia, ut tacite obsecratio atque consecratio à Sacerdote Cantetur, ne verba tam sacra vilescerent.* Vide *Cantare* 2. & *Decantare* 1.

¶ 2. CANERE, dicitur de litteris quippiam continentibus & indicantibus, qualiter etiamnum dicimus: *Que chante ce livre, Quid canit,* hoc est, quid complectitur hic liber? Commentatio Foulcherii Canonici Lemovic. inter Fragm. Hist. Stephanotii to. 2. *Anno 1519. die sabbati 21. Octob. Officiarii regii cum nuntiis venerunt, alias litteras regias deferentes, quibus Canebatur, quod non teneramus computum mittendi privilegium eligendi, ex quo idem Rex male contentabatur.*

CANESIUS. Vide *Caganus.*

¶ CANETA. Vide in *Canna* 4.

CANETUM, *Inter nigrum, nitidumque colorem*, Papiæ. [Idem MS. Bituric. *Caneum &c.*] Codex MS. Navarræi Collegii Paris. habet *Caneum, intermistum, viridemque colorem.* [Vide *Cancrum.*]

CANEVA. Vide *Canava* 1. & *Feudum de Caneva.*

¶ CANEVACIUM, Canevaria, &c. Vide *Canava* 2. loco.

¶ CANEVARIUS. Vide *Canava* 1.

CANEVERILLA. Tabularium S. Remigii Remensis: *Uno quoque anno solvunt sal ad minorem modium quartam partem, & donant decimam de omni conlaboratu, præter Caneverill, & prat.* Vox, ut videtur, ex *Cannabina*, seu Gallico *Cheneviere*, formata.

¶ CANEUM. Vide *Canetum.*

¶ CANFALO, Vexillum, Gall. *Gonfalon* seu *Gonfanon.* Acta SS. Maii to. 5. pag. 217. de S. Lucifero: *Dictis Regibus in perpetuum dedit, commendavit & communicavit vexillum seu Canfalonem Ecclesiæ Romanæ.* Vide *Guntfano.*

¶ CANFALONERIUS, Vexillifer, Gall. *Gonfalonnier* seu *Gonfanonier.* De eod. S. Lucifero ibid. *Qui tunc temporis... in presenti Sardiniæ regno, nomine & ex parte Regiæ majestatis esset Canfalonerius.*

CANFARA. Leges Athelstani Regis Angl. cap. 19. apud Bromptonum: *Si inculpatio sit, & se purgare velit, eat ad ferrum calidum, & adlegiet manum ad Canfaram, quod non falsum fecit.* Ubi *Canfaram*, pro *candens* interpretatur Somnerus.

1. CANGIUM, Pannus forte unius quidem coloris; sed alio minus intensiore intermixtus, ita ut pro diverso aspectu subinde mutetur, quomodo *Taffetas changeant* dicimus. Necrologium Ecclesiæ Parisiensis 17. Kl. Julii: *Dedit... duas cappas de Cangio viridi.* Vide *Canetum.*

¶ 2. CANGIUM, Cambium, permutatio, Gall. *Change, Echange.* Charta ann. 1176. to. 3. novæ Gall. Christ. Instrum. col. 120. *Dedi fratribus ibidem Deo servientibus pro Cangio terræ in prato Folquini, quam vivarium meum & exclusa occupat, &c.*

¶ CANIBIUM. Charta Richardi Normanniæ Ducis & Roberti fratris ejus ex Tabulario Montis S. Michaelis: *Danulfo Abbati & Monachis de S. Michaele communitatem & Canibium dedi, & nundinas duas & pedagium aliter pediaticum.* Forte legendum *Cambium*, hoc est, mensa nummularia, cujus instituendæ ad utilitatem mercatorum ad nundinas confluentium hic potestas traditur.

¶ CANIBIUS Panis. Vide in voce *Panis.*

¶ CANIBUCA, apud Rymer. to. 6. pag. 417. col. 1. *Et jam dicta arte (sagittandi) quasi totaliter dimissa, idem populus ad jactus lapidum, lignorum, ferri: & quidam ad pilam manualem, pedivam & bucularem, & ad Canibucam & gallorum pugnam; quidam etiam ad alios ludos inhonestos, &c.* Eadem repetuntur & iisdem verbis col. seq. necnon etiam pag. 468. ejusdem tomi. Ferme crediderim pro *Canibuca* legendum *Cambuca.* Perfacile caligant oculi lectoris, ubi tantulum est discrimen. Rarius est in instrumentis tantisper antiquis punctum literæ *i* superpositum. Deinde omnibus notus est ludus cambucæ seu baculi incurvati, vel lusorii mallei, quo globulus ligneus protruditur.

CANICLINUS, Dignitas Palatina in Aula CP. qua qui insignitus erat, ὁ ἐπὶ κανικλείου dicitur Scriptoribus Byzantinis. Sic autem appellatus, uti censet Alemannus, quia penes eum esset vas, in quo asservabatur sacrum Encaustum, quo Imperatores diplomata vel epistolas subscribebant, *Cani-*

culus appellatum, quod caniculi formam, effigiemque præ se ferret. At Salmasius ad Solinum *Caniculum* à κανῦν deducit, voce, quæ in Glossis τρύβλιον & μαγὶς vertitur, unde *Canistrum* dictum. Ab Alemanni sententia non omnino abludit Anastasius in Notis ad VIII. Synodum, dum ait, illius curæ demandatum fuisse atramentum, seu potius rubramentum, ex quo Imperatores literas phœniceas exararent subscribendo. Erat autem vas illud aureum, gemmis lapillisque distinctum, δοχεῖον ἐρυθροδάνου διάλιθον χρύσεον, uti describitur à Niceta in Man. lib. 3. num. 4. id est, *Calamarium aureum margaritis & pretiosissimis gemmis insignitum*, ut verbis utar Petri Diaconi lib. 4. Chr. Casin. cap. 13. Χρυσιμένον σκεῦος εἰς τὰς βασιλικὰς ὑπογραφὰς, Annæ Comnenæ lib. 2. Alexiad. Κανικλείων dicitur Gregentio pag. 201. *Caniclinus* Tyrio l. 22. c. 6. & Gunthero l. 8. Ligurini. Sed errat Guntherus, qui *Camerarium* interpretatur:

..... *Tempore servus eodem*
Argolici Regis (Græci cognominis usu
Hic Caniclinus erat, nobis Camerarius idem
Esse potest) domino secreta fraude parabat
Sanguinis insidias.

Neque enim diversus fuit ὁ ἐπὶ κανικλείου à Logotheta, uti pluribus docuimus ad Alexiadem pag. 378. ubi aliquammulta de hac dignitate congessimus. Vide Pachimer. l. 8 c. 32. l. 9. c. 24.

CANICTÆ, *Furfures*, apud Papiam. Codex MS. habet *Canietæ*.

¶ CANICULA *annum suum qui Cynicus dicitur, complet ante* MCCCCLX. *quater* CCCLXV. Papias in MS. Ecclesiæ Bituric. An verus sit Papiæ calculus dicant Astronomi.

CANICULARES, *dies sunt* 64. *in quibus molestæ sunt purgationes à tertio Idus Julii, usque in Idus Septemb.* Papias. Vide Delrium ad Senecæ Medeam p. 84.

1. CANICULARIUS, Cui canum venaticorum cura incumbebat. Florentius Wigorn. an. 871. *Omnem venandi artem agere .... Falconarios, Accipitrarios, Canicularios quoque docere, ... non desinebat.* [Translatio S. Athanasii Episc. Neapol. apud Murator. to. 2. part. 2. col. 1073. *Puerulus quidam, cujusdam Canicularii filius, per menses septem lumen oculorum amiserat.*] Quibusdam *Braconier*. Vide *Bracco*.

¶ 2. CANICULARIUS, Qui canes expellit Ecclesia. Concil. an. 1585. inter Hispan. to. 4. pag. 386. *Officium insuper* (creamus) *Canicularii, qui canes ab Ecclesia ejiciat. In omnibus sabbathis, & quorumcumque vigilias habentium vigiliis & aliis, ubi & quando per thesaurarium fuerit injunctum, Ecclesiam purgabit.*

¶ CANICULUS. Vide *Caniclinus*.

¶ CANICUNA, Casula canum. Testam. Tellonis Episcopi, to. 2. Annal. Benedict. pag. 708. col. 1. *Agrum Aloveno* (lego) *modiales triginta .... cum casa, cum duobus tabulatis, cum curte & introitu suo, & cum Canicunis suis.*

¶ CANIER, *Levo*, in Glossis Isid. Excerpta cum Papia MS. *Canier, Leno*. Martinius legendum conjicit *Canis, Leno*, propter impudentiam.

CANIFELLUS. Tradit. Fuldenses lib. 2. cap. 38. *Lectaria, sive villosi, sive manutergia, sive Caniselli, sive cujuscumque sint vestimenta, linea vel lanea.* Puto legendum *Camsiles*. Vide in hac voce post *Camisa*. [Belgis *Canifas* est nostrum *Canevas*, Tela cannabina: hinc suspicor retineri posse *Canifellus*. Quod utcumque confirmari potest formula hodieque apud plebeculam Autissiod. in usu: *Chaussons nos Canivelles.*]

CANIFERI, Qui canibus venaticis præsunt. Decretum Andreæ Regis Hungariæ cap. 16. *Agazones, Caniferi, & falconarii non præsumant descendere in villis servientium.* Idem Decretum apud Odoricum Raynaldum an. 1232. num. 13. habet *Cariferi*; perperam, ni fallor, pro *Caniferi*.

CANINI, Hæretici exorti in Alemanniæ finibus, & deleti sub ann. 1234. apud Matth. Westmonasteriensem.

CANIPA, [Promtuarium.] Jus Vicentin. lib. 4. *Exonerare & collocare plaustra vini in Canipa, &c.* [ActaSS. Maii tom. 1. pag. 159. ubi de S. Aldebrando: *Canipa aperta pro pauperibus stabat.* Acta SS. Junii tom. 2. pag. 374. in Vita B. Henrici Baucenensis: *In ipsa Ecclesia à parte sinistra fuit ordinata quædam Canipa, & ad eam quidam boni viri per Episcopum & commune deputati, recolligentes panem & vinum ... pro sustentatione pauperum.*] Contract. Datior. Bergom. lib. 6. cap. 2. *Canepam* vocant, ex Ital. *Caneva*. Vide in *Canava* 1. [Pro Ærario sumitur apud Rolandinum Patavinum de Factis in Marchia Tarvisina lib. 5. cap. 12. *Dictum quoque Galvanum Lanceam restituere compulit quandam magnam pecuniæ quantitatem, quam de Communis Paduæ Canipa malo modo abstulerat.*]

CANIPULUS, Ensis brevior, vel Cultellus, Gallis *Canif*. Thomas Cantiprat. lib. 1. de Myst. Apib. cap. 16. §. 4. *Prædicantem salutis viam extractis ensibus crudeliter occiderunt.* Ubi Colvenerius monet, in MSS. Cod. pro *ensibus* legi *Canipulis*, ut & lib. 2. cap. 29. [Leges & Consuetud. Furnenses ex Archivo S. Audomari: *Si quis Canipulum portaverit, emendabit Comiti tres libras, super quem eum Ballivus invenerit, decem lib. Si super aliquem traxerit* XX. *lib. & si aliquem inde vulneraverit, manum amittet... Et qui aliquem bloetresset sine Canipulo aut sanguinem traxerit emendabit Comiti tres lib. & læso* XX. *sol.* Occurrit ibi non semel. Lambert. Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. p. 426. *Aliis mortem comminantur, nonnullis etiam ablatis rebus, rumpheis & occulis, spatulis vel Canipulis, sicut sicarii, immo vere sicarii mortem ingerunt.*]

CANIPULUM dixit Radulphus de Diceto ann. 1275. *Ne quis viator Canipulum deferret, vel arcum.* Ubi Matth. Paris an. 1276. *Prohibuit ne quis gladium ferret viator vel arcum.* Veteribus Belgis (inquit Kilianus) *Knife* est culter vel gladius, acutus scilicet. *Knivus*, in Charta an. 1231. pro villa Arkensi, in Tabulario S. Bertini: *Si de Chora, cultellum cum cuspide, qui vulgo Knivus dicitur, super se portaverit, 3. libras emendabit.*

¶ 1. CANIS, Dignitas de qua plura in voce *Caganus*.

2. CANIS, Variæ canum species.

CANIS ACCEPTORICIUS, Qui cum accipitre venatur, cujusmodi sunt, quos *Spanicos* vocamus. Ita in Lege Frision. tit. 4. §. 3. qui in Lege Bajwar. tit. 19. §. 6. *Hapichunt* appellatur: *hapich* enim, seu *habich*, Germanis est accipiter: *hund*, canis. Editio Heroldi cap. 27. §. 6. *Habughunt* præfert.

CANIS ARGUTARITUS. Lex Salica tit. 6. §. 2. *Si quis veltrem leporarium, qui & Argutaritus dicitur ... furatus fuerit, &c.* Pactus Legis Salicæ habet *Argutarito*: quidam Codd. MSS. *Argutarid*. Est autem *Argutarius Canis*, qui arguto suo clamore feras insequitur. Quo sensu Servius ad 7. Æneid. *argutum*, garrulum, stridulum, sonantem, interpretatur. Gloss. Græc. Lat. λάλος, *Loquax, Argutus, Verbosus*. Gloss. Lat. MSS. ex Bibliot. Reg. Cod. 1197. *Nictit, cum Argutocanis gannit.* Seneca in Hippolyto:

.... *En Diva fave,*
Signum Arguti misere Canes,
Vocor in silvas.

Quo loco *Arguti* sunt, qui φιλόφθογγοι vocantur in Epigrammate apud Pollucem. [Eccardo minus placet hæc explicatio, præfertque sententiam Salmasii, de qua mox.] Alii eosdem esse censent cum inquisitoribus, qui prædam odoratu inquirunt & arguunt. Gratius:

...*Occultos & signis Arguat hosteis.*

De quibus Valerianus Cemelensis homil. 10. *Hic in conflictu æmulis cursibus aurito lepori imminet, ille Argutis naribus cervi vestigia latentis inquirit.* His opponuntur, quos *Tacitos* vocat idem Seneca:

.... *At vos laxas*
Canibus tacitis mittite habenas.

Salmasius ad Capitolinum *Argutarios* pro *acutarios* dictos vult in Lege Salica: ita ut *acutarii* fuerint ὀξύποδες, veteribus Latinis *acupedes*; est enim, inquit, ὀξυποδεῖν, minuto citatoque gradu ire, & quasi pedibus argutari. At in veteribus Glossis MSS. *Argutus, velox* dicitur.

Canes Albaniæ *terræ, ingentes sunt, & tantæ feritatis, ut tauros premant, & leones perimant.* Papias. Vide infra, *Canes Scotici.*

Canis Bibarhunt, seu Bibar-hundt, Qui cum *Viverra* venatur, & cuniculos, cum hos è subterraneis suis cubilibus ille propulit, statim capit. Lex Bajwar. tit. 19. §. 4. *De eo cane, quem Bibarhunt vocant, qui sub terra venatur, qui occiderit, &c.*

Canis Braco. Vide *Bracco.*

¶ Canis de Chacia, Canis venaticus, Gall. *Chien de Chasse.* Statuta Vercell. lib. 4. fol. 69. v°. *Nullus habitans ultra Sicidam, vel alibi extra districtum Vercellarum, presumat capere perdices vel faxanos in districtu Vercellarum cum retibus & cane de Macia.* Sic legitur; sed omnino legendum videtur *de chacia.* Vide *Caciare.*

Canis Cursalis. Lex Aleman. tit. 82. *Si quis Canem seusium primum Cursalem, qui primus currit, involaverit, &c.*

Canis Custos Curtis vel Domus. Κύων δυναστὴς, in Legibus Georgic. tit. 6. §. 9. Artemidorus lib. 2. Onirocrit. cap. 11. de canib. Οἱ δὲ ἐπὶ φυλακῇ τῶν κτημάτων, ὡς οἰκουροὺς καὶ δεσμίους λέγομεν. Idem lib. 3. τῶν κυνῶν μὲν οἱ μὲν ἐπὶ θύρας τρέφονται. De canibus *Catenariis* egit Seneca lib. 3. de Ira. Lex Salica tit. 6. §. 3. *Si quis Canem Custodem Domus, sive Curtis, qui in die ligari solet, ne damnum faciat.* Edit. Heroldi habet, *Canem, qui ligamen noverit.* Lex Aleman. tit. 82. §. 6. & Lex Bajwar. tit. 19. §. 9. *Si autem Canem, qui Curtem domini sui defendit, quem Houawarth dicunt, occiderit, &c.* Speculum Saxonic. lib. 3. art. 51. §. 2. *Canis custodiens curiam, seu canis fundi, sicut & is, qui ovile sequitur.* Fragmentum Petronii: *Ad sinistram intrantibus non longe ab ostiarii cella, Canis ingens catena vinctus in pariete erat pictus, superque quadrata litera scriptum: Cave canem.* Infra, *Canis Catenarius.* Petrus Damian. lib. 2. Epist. 10. *Velut egregius Canis aulæ regiæ Custos, nocturnos fures claris baubatibus impetis. Canis Villaticus,* Columellæ lib. 7. cap. 12. Vide Foros Aragon. tit. de Lege Aquilia fol. 15.

Canis Custos Pecoris, in Lege Frision. tit. 4. §. 6. & apud Varronem lib. 2. de Re rustica cap. 9. qui *Custos ovilis*, in Speculo Saxon. lib. 3. art. 51. §. 2. *Custos ovium*, in Foris Aragon. *Pastoralis*, in Lege Salica tit. 6. §. 4. Κύων ποιμαίνων, in Legib. Georgicis cap. 6. §. 10. κύων ποίμνης, §. 11. κύνες οἱ τῶν προβάτων ἐπιφύλακες, apud Longum lib. 1. Ποιμενικῶν. *Canes pecuarii*, apud Columellam lib. 7. de Re rustica cap. 12. Vide Joannem Caium in libello de Canibus Britannicis pag. 6.

Canis in Dextro Armo Tonsus, in Capitulari 3. an. 803. cap. 18. Locus refertur infra col. 163. ex libro 6. Capitularium cap. 236.

Canis Doctus, in Lege Aleman. tit. 79. §. 1. qui *Magister*, in Lege Salica tit. 6. §. 5. *un chien dressé.*

Canis Domesticus. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 15. *Si aliquis injuste, & contra legem, alterius Canem interfecerit, vigilabit & custodiet ejus fimarium per annum & diem, &c.*

Canis Ductor. Lex Alemannorum tit. 82. §. 2. *Qui illum Ductorem, qui hominem sequentem ducit, quem Laitihunt dicunt, furaverit.* Idem videtur qui Inductor, in Glossis antiquis: *Canis inductor*, κύων ἐμβιβαστὴς, id est, qui per vestigia ducit, vel inducit inquisitorem: qui nempe, ut ait Gratius:

.... *lustrat per nota ferarum*
Pascua, per fontes, per quas trivere latebras;
Primæ lucis opus, tum signa vapore ferino
Intemerata legens, si qua est qua fallitur ejus
Turba loci, majora secat spatia extera gyro.

Canes Franci, Venatici, Gallis *Chiens Francs.* Jura & Consuetudines Ducatus Normanniæ cap. 17. de Verisco: *Et adhuc Dux Normanniæ sibi retinet decurios, Francos Canes, & francas aves, ebur, rohanlum, lapides pretiosos.* Ubi Gallica editio: *Et les destriers & les Francs chiens & oiseaux, l'ivire, & le rochal, & les pierres précieuses.*

Canis Fugax, Venatorius, qui *fugat*, id est, venatur, vel feras persequendo fugat: *Chien de chasse.* Regiam Majest. lib. 4. cap. 33. *Si quis cum Cane Fugace, vel vestigabili vestigium latronis, aut animalis furati prosequatur, non liceat ei intrare terram alicujus domini sine illius domini licentia.* Vide *Fugare.*

Canis Fundi. Vide *Canis custos curtis.*

Canes Germanici *agilitate & ferocia singulares, quibus leones & tigrides propelluntur*, apud Monachum Sangall. lib. 2. de Carolo Magno cap. 14.

Canis, qui Anglis *Greihund* dicitur, in Leg. Forestarum Canuti Regis c. 31. Canis veltris, leporarius.

Canis Hapichunt. Vide *Canis Acceptoricius.*

Canis Houa-wart, Idem qui *Custos curtis*, de quo supra, ubi vide: *Houa* enim Germanis est curtis, & *ward*, custodia: ut Saxon. hoꝼ, ædes, aula: & papꞇ, papꝺe, custos.

Canis Index, *Qui odorisequa nare speluea ferarum & diverticula deprehendit*, ut ait Willelmus Malmesburiensis lib. 2. de Gestis Angl. cap. 6. Gloss. vetus: *Canis Index*, κύων μηνυτής.

Canis Inductor, in eodem Glossario, ἐμβιβαστής. Vide supra *Canis ductor.*

Canis Jugum Transpassans. Lex Aleman. tit. 82. §. 7. *Si Canem, qui curtem defendit, aliquis occiderit... donet alium Catellum, qui Jugum transpassare possit.* Id est, qui jugum pati possit, & alligari.

Canis, quem Angli seu Anglo-Saxones *Langeran* appellant, vel potius lanᵹ-leᵹeꞃean, Canis veltris, seu leporarius, in Legibus Forestarum Canuti Regis cap. 32.

Canis Latrabilis, Qui bene latrare scit, in Fleta lib. 2. cap. 79. §. 2. cujusmodi sunt, quos Angli *Howndes* vocant ab ululatu: habent enim ii canes bellicosos, oculis lippis & detortis, labris & malis adeo sordidis & dependentibus, ut advenis mera monstra videantur. At quanto deformiores, eo meliores æstimandi: nam etsi & labra plurimum propendeant, eo certius odorem quasi sorbent, & clariorem ululatum faventis vestigationis testem edunt:

eduntː unde & ab ululatu illo nomen adepti sunt.

Canis Leitihunt et Laitihunt. Lex Bajwar. tit. 19. §. 1. *Si quis Canem seucem, quem Leitihunt vocant, furaverit, &c.* Ubi Editio Heroldi cap. 27. §. 1. *Leisthund* præfert. *Canem Ductorem*, vulgo interpretantur, à Germ. *Leite*, duco, *& hund*, vel *hunt*, canis. Lex Alamann. tit. 82. *Qui illum Ductorem, qui hominem sequentem ducit, quem Laitihunt dicunt, furaverit, &c.* Vide *Canis Ductor*, & *Segusius*.

Canis Leporarius Leporalis: *Ex illo Canum genere, qui lepores assequuntur velocitate pedum*, ut est apud Rodulphum Tortarium lib. 5. Miraculorum sancti Benedicti n. 2. Lex Salica tit. 6. §. 2. *Veltrem Leporarium, qui & Argutarius dicitur.* Radevicus lib. 3. cap. 26. *Si quis per Canes Leporarios feram fugaverit, &c.* Lex Alamann. tit. 82. §. 4. *Si Veltrem Leporalem probatum aliquis occiderit, &c.* Lex Bajwar. tit. 19. §. 5. *De Canibus veltricibus, qui unum occiderit, qui leporem non persequitur, sed sua velocitate comprehendit, &c. Leporarius*, nude; quomodo nos *Levrier* dicimus. Matth. Westmonaster. pag. 162. *Nutrierat autem .... Leporarium quendam, &c.* Bromptonus: *Leporariis, brachetis, & accipitribus eodem die à Rege Angliæ Saladino missis. Leporaria*, Canis femina ejusdem speciei, in Vitis Abbatum S. Albani. Adde Fletam lib. 2. cap. 41. §. 21. Silvestr. Girald. in Itiner. Cambriæ lib. 1. cap. 7. lib. 2. cap. 10. &c.

Canis, *qui nondum cepit leporem, vel aliam bestiam, Saxonice* ʒayhunꝺ. Ita Gloss. Saxon. exaratum sub Edw. III. Junior canis.

Canis Pastoralis, *qui pastorem pecoris* (opilionem) *comitatur* adversus lupos & fures. Glossæ: *Pastoralis Canis*, ποιμενικὸς κύων. Κύων ποιμαίνων, in Legibus Georgic. tit. 6. §. 10. Lex Alaman. tit. 82. §. 5. *Si quis Canem Pastoralem, qui lupum mordet, & pecus ex ore ejus tollit, & ad clamorem ad aliam vel ad tertiam villam currit, occiderit, &c.* Lex Bajwar. tit. 19. §. 8. *Qui vero Pastoralem* (Canem) *qui lupum mordet, occidit, &c.* Lex Alaman. tit. 82. §. 5. *Qui lacerare lupum solet & non occidere. Canis Pastoricius*, in Speculo Saxon. lib. 3. art. 51. §. 2. Hispanis, *Mastino deganado.* Varro lib. 2. de Re rustica c. 9. *Canis ita custos pecoris, ut ejus, quod eo comite indiget ad se defendendum. In quo genere sunt maxime oves, deinde capræ: has enim lupus captare solet, cui opponimus Canes Defensores.* Vide supra, *Canis Custos Pecoris.*

Canis Petrunculus, qui *Petronius*, Gratio in Cynegeticis:

> .... *Ac te leve si qua*
> *Tangit opus, pavidosque juvat compellere dorcas,*
> *Aut versuta sequi leporis vestigia parvi,*
> *Petronios (sic fama) Canes, volucresque Sicambros,*
> *Et pictam macula vertraham delige falsa.*

Lex Burgundion. addit. 1. tit. 10. *Si quis Canem veltraum, aut segutium, aut Petrunculum præsumpserit involare, jubemus ut convictus coram omni populo posteriora ipsius osculetur.* Dicti autem *Petrunculi* & *Petronii*, quia ita solidas calces habent, ut *petras* & rupes illæsim percurrant, atque adeo ex iis sint, quos εὔποδας vocat Xenophon de Venat. cap. 7. Sic Festus *Petrones, rusticos à petrarum asperitate & duritie* dictos auctor est. Porro Canes *Petronii* ii sunt, quos vulgo *Chiens courans*, appellamus: Gratius enim reprehendit in *Petroniis*, quod taciti accedere feras nolint, sed clangore nondum conspectas citare soleant. Nam & istis convenit, qui simul ac in vestigia incidunt, unanimi & continuo clangore ea decurrunt.

Canis Porcarius, Porcaritius, Qui *porcos*, seu apros venatur. Lex Alaman. tit. 82. §. 3. *Bonum Canem Porcaritium, ursaritium, vel qui vaccam & taurum prendit, si occiderit, &c. Veltris Porcarius*, in Lege Salica, tit. 6. §. 2.

Canis, qui *Ramhunt* vocatur. Leges Kanuti Regis de forestis §. 30. *Item de Canibus, quos Ramhunt vocamus.*

Canis Sagarius. Vide Meursium in Σαγάριον.

Canes Scotici, apud Symmachum lib. 2. Epist. 77. & Prudentium lib. contra Unionitas. *Britannicos* vocat Strabo lib. 3.

Canis Segusius, Seusius, Seugius, Seucis. Lex Burgund. addit. 1. cap. 10. *Si quis Canem veltraum, aut Segutium vel petrunculum præsumpserit involare, &c.* Lex Salica tit. 6. §. 1. *Si quis Canem Seusium furaverit aut occiderit, qui magister sit, &c. Si quis vero Seusium reliquum, aut veltrem porcarium, &c.* Lex Alamannorum tit. 82. §. 1. *Si quis Canem Seusium primum cursalem, qui primus currit, involaverit, &c.* Lex Bajwar. tit. 19. §. 1. *Si quis Canem Seucem, quem Leitihunt vocant, furaverit, &c.* §. 2. *Si autem Seucem doctum, quem Triphunt vocant, furaverint, &c.* §. 3. *Si autem Seucem, qui in ligamine vestigium tenet, quem Spurihunt dicunt, &c.* Charta Heccardi Comitis Augustodunensis ex Tabulario Prioratus Persiensis, apud Perardum pag. 26. 27. *Ricardo filio meo donate spada spansigil, & Sigusios 2. Terico filio... spada Indica, & Sigusios 2... Ademaro fratre suo, speudo uno & Cano, & Sugios duos. Heccardo... tabulas corneas, & pacto faleco, & Sigulos duos, & sparvario uno..... Otgario, caballo uno, cum sella meliora, & Sugios 4.... seniore nostro donate falcones 2. & Seugios 2.*

Canes *Segutios*, ἐγουσίας dictos, à Gallica gente denominatos auctor est Xenophon junior, seu Arrianus Atheniensis, lib. de Venat. cap. 3. Certe gentem hac appellatione in Gallia nullam hoc nomine agnoscunt Geographi; at *Segusium* in Alpibus urbem sat notam constat extitisse: sed vix est ut credam, inde dictos canes istos. Alii *segusios*, quasi *secutios*, appellatos volunt, & postea, voce truncata, *seucios* & *seugios*: idque eruunt ex variis appellationibus vernaculis *Laitihunt* & *Spurihunt*, quæ in citatis Legibus iis tribuuntur: est enim *Laitihunt* sive *Leithihunt*, idem quod Flandris *Leyhont*, Canis ductor; *Spurihunt* vero, qui feras investigat: *spoor* quippe iisdem est vestigium, & *speuren*, investigare: sic *Speurhont* erit Canis inquisitor, quomodo Græci ejusmodi Canes ἐπακτῆρας dicunt. Petrus de Crescentiis lib. 10. de Agricultura cap. 29. eosdem esse cum brachetis innuit: *Canes, qui segusi vel brachi vocantur.* Hermannus Nuerarius lib. de Orig. Francor. *segusios* canes, porcarios interpretatur, vel doctos ad investigandos apros. Nec dissentit Wendelinus, qui seusium canem ait esse, *qui aprorum venationi bonus est*; à voce *Seughen*, quæ Hasbanis & Taxandris *sues* notat. Ita *Seusius Magister* ilii est, quem Galli *Mastin* vocant. [Eccardus cæteris felicius etymon accersit à Germano *Suchen*, vel potius Saxonico *Seuken*, Investigare; unde, inquit, *Sucher*, *Seuker*, Investigator, & Latina terminatione data, prodit *Suchius*, *seucius*, *seugius*, *secusius*, *segusius*, *&c.*]

Canis Trassans, Vestigium prosequens: *tracer* enim, est perquirere vestigiis insistendo: *trace*, seu *trasse*, vestigium. Regiam Majest. lib. 4. c. 32. *Nullus perturbet aut impediat Canem Trassantem, aut homines trassantes cum ipso ad sequendum latrones, aut ad capiendum malefactores.* Scotis *ane sleuthound.* Vide *Trassare.*

Canis Veltris, Veltrahus, Vertragus, &c. Ger-

manis *Welter*, Canix fagax, vel odorifequus, leporarius; *Veltro* Italis, *Viautre* Gallis. *Veltris leporarius, qui & argutarius*, in Lege Salica tit. 6. §. 2. *Veltris leporalis probatus*, in Lege Alem. tit. 82. §. 4. *Canes Veltrices, qui lepores sua velocitate comprehendunt*, in Lege Bajwar. tit. 19. Monachus Sangal. lib. 1. cap. 22. *Assumpsit duas caniculas in manu sua, quas Gallica lingua Veltres nuncupant, utilitate sua vulpes & cæteras minores bestiolas facillime capientes, &c. Veltrahus*, in Lege Burgund. add. 1. tit. 10. appellatur: *Veltraga*, in Notis Tyronis: *Vertraha*, vel *Veltraha*, apud Gratianum in Cynegetic.

Et pictam macula Vertraham delige falsa.

Vertragus, apud Martialem lib. 14. Epigr. 200.

Non sibi, sed domino venatur Vertragus acer,
Illæsum leporem qui tibi dente ferit.

Ita in MSS. legi obfervant viri docti. *Vertagus*, apud Julium Firmicum lib. 5. Math. cap. 8. *Fortes erunt, industrii, sagaces, equorum nutritores... similiter & canum, & molossorum, Vertagorum, & qui sunt ad venationes accommodati.* Denique *Viautres*, Gallis. Le Roman *du Renard* MS.

Qui deux Viautres enchaainez
Avoit avec soi amenez.

Joann. de Condato MS.

Mastins & goucos & grans Viautres.

Jam vero de harum vocum etymo variæ sunt sententiæ. Tradit Arrianus, seu Xenophon junior lib. de Venat. cap. 3. *Vertragos* Gallis dici à velocitate: Αἱ δὲ ποδώκεις κύνες αἱ Κελτικαὶ, καλοῦνται μὲν Οὐέρτραγοι κύνες, φωνῇ τῇ Κελτικῇ, ... ἀπὸ τῆς ὠκύτητος. Turnebus lib. 18. Adv. cap. 1. à *feram trahendo* dictos *vertrahos* censuit: Caius à *vertendo*: Farnabius ab *agiliter vertendo*. Certe veltres Gallis proprios fuisse constat: unde *Canes Gallici*, Ovidio & Martiali dicuntur. Proinde quidam *veltres* appellatos putant à *velt*, campus, Theutonibus, quia canes isti per campestria & plana vagantur, ut qui in montanis & silvestribus locis lepores solo visu, non odoratu venentur: vel ex *velt-jaghere*, *veltragos*, appellatos, quasi *campestres venatores*, ex *velt*, campus, & *jaghere*, venator.

Canis Vestigator, Vestigabilis. Gloss. vet. *Canis Vestigator*, κύων ἰχνευτής. Alibi: ἰχνευτής, *Vestigator*, *sagax*. Ita apud Artemidorum lib. 2. Onirocrit. cap. 11. *Canis Vestigabilis*, in Regiam Majest. lib. 4. cap. 33.

Canis qui Vigilat Foris in Pluvia, Saxonibus ꝛenhunꝺ. Ita Gloss. Saxon. sub Edw. III. exaratum, ex ꝛen, pluvia, & hunꝺ, canis. Horum canum mentio est in Legibus Forestarum Canuti Regis cap. 32. ubi *Ramhund* vocantur.

Canis Ursaritius, Qui ursos prosequitur. Lex Alamannor. tit. 82. §. 3. *Bonum Canem porcaritium, Ursaritium, vel qui vaccam & taurum prendit, si occiderit.* Lex Bajwar. tit. 19. §. 7. *De his Canibus, qui Ursos, vel bubalos, id est, majores feras, quod Swartzwild dicimus persequuntur, si de his occiderit, &c.*

Canis Warset. Leges Forestarum Scotic. cap. 1. *Custode præsente, ignem, cornu, vel Canem habente, qui Warset appellatur.*

Canes in Dextro Armo Tonsi, Regii, seu nota regia signati. Capitula Caroli Magni lib. 6. cap. 216. *De Canibus, qui in Dextro Armo Tonsi sunt, ut homo, qui eum habuerit, cum ipso cane in præsentiam Regis veniat.*

Canum Expeditatio. Vide *Expeditare*.

Canem Ferre, Vetus Consuetudo pro lege apud Francos & Suevos inoleverat, ut si quis nobilis, ministerialis, vel colonus, coram suo judice quorumdam criminum, verbi gratia deprædationis aut incendii, reus inventus fuisset, antequam mortis sententia puniretur, ad confusionis suæ ignominiam, nobilis canem, ministerialis sellam de Comitatu in proximum Comitatum gestare cogerentur. Hæc Otto Frising. lib. 2. de Gest. Frid. c. 28. à quo hausit Guntherus quæ habet in eamdem sententiam lib. 5. Ligurini, qui addunt Fridericum Imper. Hermannum Palatinum Comitem in causam vocatum, quod Germaniam præda & incendio perturbasset, cum decem Comitibus, complicibus suis, canes per Teutonicum milliare portare coegisse. Pœnam hanc *militarem* vocat Arnoldus Lubecensis lib. 7 cap. 2. quia *Militibus*, seu Nobilioribus infligi solita erat: *Quæ præsumptio hoc modo multata est, ut mille marcas argenti injuriato persolveret, & de feudo suo ad centum marcas argenti Ecclesiæ majori resignaret, & cum multis nobilibus hominium ei faceret, & cum quingentis Militibus Militarem ei pœnam persolveret, id est, ut singuli Milites de loco perpetrati sceleris, usque ad fores majoris Ecclesiæ Caniculum Deferrent.* Extat insigne aliud ejusmodi pœnæ Militaris exemplum apud Witikindum lib. 2. & ex eo Conradum Ursperg. ann. 937. *Pro qua præsumptione condemnavit eum centum talentis, omnesque Principes, qui ad hoc eum juvabant, dedecore Canum, quos Portabant usque ad urbem regiam, quæ dicitur Magdeburg.* Item apud Dodechinum ann. 1155. *Henricus Comes de Didissen & alii ex parte prædicti Hermanni Canes Portaverunt, & sic dominus Arnoldus Episcopus ab excommunicatione eos absolvit.* Arnulfus Mediolanensis in Chron. sub an. 1008. *Hæc autem fuit pacis conditio, quod veniente Mediolanum, tertio ab urbe milliario, nudis incedendo vestigiis, Episcopus Codicem, Marchio Canem Bajulans, ante fores Ecclesiæ S. Ambrosii reatus proprios devotissime sunt confessi.* Consulendi in hanc rem præterea Martinus Crusius lib. 10. Hist. Suevicæ part. 2. cap. 14. & Browerus lib. 14. Annal. Trevir. p. 789. 1. Edit.

At cur canis nobilibus, sella ministerialibus, attribuantur, nemo, quod sciam, plane est assecutus: vix enim est, ut Andreæ Favini lib. 12. Hist. Navar. p. 732. conjecturam probem, qui censet canes Nobilibus dari ad nobilitatis notam, cum canes & venatio solos spectent nobiles; ministerialibus vero cathedram, ut hocce discrimine reorum natales quibusvis statim innotescerent. Ubi perperam sellam *cathedram* esse existimavit. Sed & quod subdit eo perinde casu rusticos & colonos gestasse aratri rotam, probo indiget vade. Vide *Harmiscara*, *Sella*.

Inter Canem et Lupum, [Gall. *Entre chien & Loup*,] Sub crepusculum, vel vesperum, cum lupus a cane discerni vix potest: λευκοφῶς, &c. ut ait Willelmus Brito lib. 1. Philipp.

Tempore quo neque nox, neque lux, sed utrumq; videtur.

Idem lib. 3.

Postea vix summos aurora rubescere montes
Fecerat, & valles nondum primordia lucis
Attigerant, interque Canem distare Lupumque
Nullus adhuc poterat aliquo discernere visu.

Vetus Charta apud Spelman. *Infra horam vespertinarum, inter Canem & Lupum, venerunt & interfecerunt dictum Joannem.*

Per Canem Jurare. Litteræ Juvanensis Archiep. editæ à Gewoldo post Chron. Reichersperg.

Quod nos Præfati Schlavi criminabantur cum Ungaris fidem Catholicam violasse, & per Canem, seu lupum, (f. *lupum*, licet ita rursum ediderit idem Gewoldus in Metrop. Salisburg.) *aliasque nefandissimas & ethnicas res Sacramenta & pacem egisse.* Hæc lucem accipiunt ab Joinvilla in Hist. S. Ludovici, dum fœdera inter Imp. Joannem Vatatzem & Comanorum Principem inita recenset, eaque firmata ebibito alterius invicem sanguine, hacque adhibita ceremonia, quam sic enarrat: *Et encore firent-ils autre chose. Car ils firent passer un Chien entre nos gens & eux, & decouperent tout le Chien à leurs espées, disans que ainsy fussent-ils decouppez, s'ils failloient l'un à l'autre.* Id ipsum de Bulgaris refert Continuator Theophanis lib. 1. num. 20. Huc forte spectant, quæ habet Conradus Abbas Uspergensis sub an. 920. ubi de Avaribus, seu Ungaris: *Legati Ungarorum pro solitis muneribus Regem adierunt, sed ab eo spreti, in terram suam vacui reversi sunt. Cum enim haberet militem equestri jam prælio probatum, contra hostes antiquos præsumpsit inire certamen. Hæc audientes Avares, nil morati, cum hostili gravique manu Saxoniam festinant intrare, & iter agentes per Dalmatiam, opem quasi ab antiquis petunt amicis. Illi vero scientes eos ad Saxoniam festinare, Saxonesque paratos cum eis pugnare, pinguissimum pro munere eis projiciunt Canem. Et cum non esset injuriam vindicandi locus, ad aliam pugnam festinantibus, cum ridiculosa satis vociferatione longius prosequuntur amicos.* Nimirum in ludibrium canem Ungaris Dalmatæ objiciebant, quod per canem fœdera sua sancirent, quasi fœderi cum iis jam olim inito prorsus nuntium mitterent. Atque hæc forte Hunnorum etiam sacramenta intellexit Theophanes ann. 2. Justini Thracis, scribens, eos fœdera sua firmasse μεϑ' ὅρκων πατρίων.

¶ CANISARE, *Iter flectere.* Papias in MS. Bituric.

¶ CANISATER, *Jestum.* Papias MS. Forte legendum *Canister, Festum.* Canister enim Laurentio in Amalthea *Festum virginum est ferentium Canistrum in ædem Liberi.*

¶ CANISTELLUS, Idem quod *Canistrellus.* Annal. Bened. tom. 4. pag. 175. *Pleno congio pigmenti & plena corbe Canistellorum & oblatarum & nebularum.* Quibusdam in locis Gallo-Flandriæ *Canestiaux* dicuntur Crustula triquetra quæ vulgo vocamus *Echaudez.*

CANISTRELLUS, Panis species, in modum *canistri* confectus. Charta Roberti Abbatis Majoris Monasterii an. 1176. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis n. 29. *In festo S. Martini æstivalis potum similiter* (præparabant) *& quosdam artificiales panes, quos Canistrellos vocant.*

CANISTRUM, Vas Ecclesiasticum, in quo distribuebantur *eulogiæ*, seu panes benedicti. Epiphanius Presbyter in Indiculo ad Hormisdam PP. *Si hæretici non sunt, quomodo tanta sacramenta confecerunt, ut Canistra plena omnibus erogarent, ne imminente, ut dicebant, persecutione, communicare non possent?*

Ita etiam appellant Scriptores Ecclesiastici discos, qui lampadibus substrati sunt. Anastasius Bibl. in Hadriano I. pag. 118. *Ante januas vero argenteas, fecit Canistros argenteos 12. pens. lib. 36.* In Leone III. pag. 121. *Canistra 2. pensant. lib. 3.* Pag. 136. 145. *Canistrum ex argento purissimo inibi fecit cum catenulis suis pens. lib. 15.* Ibidem: *Fecit .... Pharum majorem in modum retis cum Canistris 20. pendentem sub trabem majorem, &c.* In Greg. IV. pag. 163. *Obtulit etiam .... Canistra Ennafodia 2. pens. lib. 15.* Ἐννεαφώτια, duodecim luminibus ac lucernis instructa.

¶ CANNIVETUM, f. Cannabis, Gal. *Chanvre.* Hist. Mediani Monast. pag. 322. in Charta anni 1252. *Contulit... medietatem decimæ Canniveti parochiæ Purensis, necnon & decimam pratorum.*

1. CANNA, Mensura, qua pannos metimur, [Hebræis קנה *Keneh*, unde Græcis κάννα vel κάννη,] Italis, *Canna*, Occitanis *Cano*, *Aulne & demie, mesure de huit pans à mesurer le drap*, [hoc est octo palmorum.] Constit. Siculæ lib. 3. tit. 36. §. 4. *Mercatores corruptas merces & veteras, seu ad falsas mensuras, Cannas & pondera distrahentes, &c.* Occurrit ibi pluries. Consuetud. Eccl. de Regula: *De Cannis, quibus panni venduntur.* Vide Jo. Columbum lib. 1. de Episcop. Valentin. num. 54. Fori Benehar. *Les draps se deben mesura à Canas, mieyas Canas, à paunis, & no à aunas.* Hinc *Cannare*, ulna metiri, in Statutis Massiliensibus MSS. ann. 1174. lib. 1. *De duobus probis viris constituendis ad pannos videndos & Cannandos.* [Occurrit in editis pag. 135. 305. 425. & alibi non semel. Hinc *Cannatio* in iisdem Statutis editis p. 136.]

2. CANNA, Mensura agri. [Chronicon Farfense, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 513. *Domnus Hugo Abbas suscepit per concambium ad opus hujus monasterii res ad modia* XXII. *per unumquodque modium habentia longitudine Cannas* XX. *& in latitudine in omni loco Cannas* X. *ad Cannam pedum* X. *legitimi cubitalis.* Pluries occurrit ibidem col. 613. Ordinatio Anderii & Remondi Aureilla de abevratoriis magni Rhodani an. 1223. è MS. D. *Brunet* fol. 64. *Viam publicam, quæ habeat in latitudine duodecim Canas.* Sententia Compromissoria an. 1339. inter Schedas D. *de Mazaugues*: *Quæ quidem via in latitudine Canas continet* 40. Epistola Clementis IV. PP. an. 1267. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 452. *Cum ab ecclesia eorumdem trecentarum Cannarum spatio non distaret.*] Charta an. 1250. apud Joffredum in Episcopis Niciensibus pag. 184. *Tradidit quantitatem infra scriptam terræ suæ .... taliter terminatam, videlicet à mari Cannas 35. à Septentrione Cannas 46. &c.* Charta ann. 1271. in 30. Regesto Chartophyl. Regii Charta 221. *Dabit transitum sive viam decem Cannarum in latitudine, &c.* Bulla Clementis VI. PP. an 1349. apud Wadding. tom. 3. *Asserentes eundem locum vestrum à loco ipsorum nonnisi per 135. Cannas distare.* Adde Ughellum tom. 1. Ital. sacr. pag. 822. [& Aleandrum in Explicatione Tabulæ Heliacæ p. 37. ubi *Cannam* hinc dictam ait, quod in agrorum aliarumque rerum metationibus *arundo* fuerit adhibita. Qui civitatem Dei metiebatur Apocalypsis 31. mensuram arundineam habuisse dicitur, & apud Ezechielem 40. Calamus mensuræ nominatur, quo utebantur ad dimensionem ædificiorum: cujus calami fit mentio apud Auctores de limitibus agrorum, ac decem pedum fuisse dicitur, ut in laudato jam loco Chron. Farfensis.]

¶ 3. CANNA, Mensura Architectonica. Hist. Dalphin. to. 1. p. 84. col. 2. in Computo an. 1347. *Item dormitorium longitudinis triginta Cannarum, altitudinis vero quinque Cannarum, & latitudinis quatuor cum fenestris & pignonibus decentibus, videlicet primam Cannam in altum grossitudinis quatuor pedum, & supradictam Cannam usque ad pignones grossitudinis trium pedum, &c.*

4. CANNA, Kanna, Cantharus, poculum, vas strictius, & oblongius, Germanis & Belgis *Kan*, & *Kanne*, Gallis *Canne.* Gloss. Basilic Κάννα, οἱ κόν-

δυλοι τῶν καλάμων, καὶ οἱ σωλῆνες, καὶ τούτῳ πάντα σωληνοειδῆ ἀγγεῖα. Fortunatus in Vita S. Radegundis cap. 19. *Qua sibi renunciante parata mensa, missorium, cochleares, cultellos, Cannas, potum, & calices, sola subsequente, intromittebatur furtim, quo se nemo perciperet.* Galbertus in Vita Caroli Comitis Flandr. num. 28. *Comes argenteam Kannam emerat marcis 21. quæ miro opere fabricata, suis spectatoribus potum, quem in se continebat, furabatur.* Et n. 101. *Canna, argenteum vas vinarium* dicitur. [Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ : *De offertis altaris & de vino Cane vel lagene, &c.*]

CANNA ARGENTEA, inter vasa Ecclesiastica recensetur apud Hariulfum lib. 2. Chron. Centul. cap. 10. & lib. 3. cap. 3. [& in testamento Ermentrudis illustris matronæ, apud Mabill. Liturg. Gallic. p. 462. Erat autem Fistula, qua sanguis Christi a communicantibus hauriebatur, uti liquet ex hoc versu :

Hic Domini sanguis nobis sit vita perennis,

exarato in illa *Canna Argentea*, quam Suppo Abbas Montis S. Michaelis suæ ecclesiæ tradidisse legitur in Annalibus Benedict. tom. 4. pag. 496. ad ann. 1040. & in Neustria Pia pag. 385. B. Rhenanus in Scholiis ad Tertullianum : *Non possum celare studiosos antiquitatis Christianæ, laicos olim Canna solitos haurire Dominicum sanguinem e calice : quod pridem mihi indicavit Paulus Volsius Abbas Hugoniani cœnobii ex libro signorum, qui frequens exstat apud Benedictinos.* Hac ratione post communionem corporis Domini, pretiosum sanguinem etiamnum hauriunt, in Monasterio Sandionysiano Diaconus & Subdiaconus singulis diebus Dominicis & festis. Vide *Calamus.*]

¶ CANNATA. S. Willelmus lib. 1. Consuetud. Hirsaug. cap. 15. *Pro signo vasis quod vulgo Cannata dicitur, generali præmisso, hoc adde ut... digitum incurves, adjuncto vini signo.* Scramb. p. 338. Chron. Mellic. col. 1. *Dato signo campanellæ per Abbatem, servitor teneat Cannatam cum vino in medio reverenter ambabus manibus.*

¶ CANNATELLA. Conc. Legion. an. 1012. can. 25. *Qui habuerit casam in solare alieno & non habuerit cavallum vel asinam, det semel in anno domino soli decem panes frumenti & mediam Cannatellam vini.*

CANETA, seu CANNETA, Minor *Canna*, minus vasculum sacræ Liturgiæ idoneum, quod vulgo *Burete* vocamus. Charta an. 1344. apud Sammarthanos in Abbatib. Lesatens. n. 72. *Calicem argenteum cum patena deauratum & etiam amentatum, & duas Canetas argenteas deauratas, &c.* Alia an. 1231. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 901. *Turibulum argenteum, & 2. bacini argentei, & 2. Canetæ argenteæ, &c.* [*Canetæ de argento usuales*, in Inventario Sacristiæ S. Victoris Massil. *Canetæ sive vinetaria argenti*, in Instrumento anni 1337. ex Archivis ejusd. S. Victoris. *Canetas argenteas & duo candelabra argentea*, in Charta anni 1461. apud Baluzium to. 2. Hist. Arvern. pag. 726.]

¶ 5. CANNA, Canalis, tubus. Ang. Rumpleri Hist. Monasterii Formbac. lib. 3. apud Bern. Pezium tom. 3. Anecd. part. 3. col. 469. *Nam ad coquinam quam extruxerat, aqua duci non poterat. Deinde non multo transacto tempore, quidam advenit qui figtinas* (figlinas) *sive fictiles Cannas inducere voluit.... qualibet Canna quatuor lateres habuit & nonnihil cœmenti.*

¶ 6. CANNA, Cannabis, Gall. *Chanvre.* Hist. MS. Monasterii Beccensis : *Recognovit.... pertinere ad monachos Beccenses, exceptis linis & Cannis.*

¶ CANNABA, pro *Cannabis*, legitur in Tabulario S. Victoris Massil. & alibi.

¶ CANNABERIUM, ut mox *Cannabina.* Charta anni 1404. ex Archivo S. Victoris Massil. *Recognovit se tenere pratum cum Cannaberio contiguo.*

¶ CANNABINA, Ager cannabe consitus, Gall. *Chenneviere*, in Charta an. 1158. ex Chartulario Casauriensi. Vide *Canava* 2.

¶ CANNABOSUM, Cannabis. Charta Willelmi Montispessulani an. 1103. apud D. *Brussel.* to. 2. de Feudorum usu pag. 728. *Sestailaricum dono vobis de omni blado, de omni legumine, de farina, de linoso, de Cannaboso, &c.*

¶ CANNALE, pro *Canalis*, Gall. *Canal*, Ital. *Canale*, dixit Bern. de *Breydenbach* pag. 211. Itinerarii Hierosol.

1. CANNAMELLA, [Arundo sacchari.] V. *Canamella.*

¶ 2. CANNAMELLA, Fistula. Vide *Calamella.*

¶ CANNAPINA, Idem quod *Cannabina.* Chron. Piscar. apud Acherium tom. 5. Spicil. pag. 508. *Inter cetera quæ dedit, fecit convenientiam de una Cannapina in loco ubi Albe vocatur.* Legitur & apud Muratorium tom. 7. col. 894.

¶ CANNARE, Ulna seu *canna* metiri. Vide *Canna* 1.

¶ CANNATA, CANNATELLA. Vide *Canna* 4.

CANNAVA. Vide *Canava* 2.

CANNAVACIUS COLOR, Cannabinus. Fridericus II. lib. 2. de Arte venandi cap. 20. *Plumagium girofalconum sic se habet : alii enim sunt grisei coloris, alii albi coloris aut subalbidi, maxime in pectore, alii sunt medii inter album & griseum, ab aliquibus dicuntur Cannavacii.* Adde cap. 21.

¶ CANNAVUM, pro *Cannabum*, Gall. *Chanvre.* Locum vide in *Batentorium* post *Batatorium.*

¶ CANNERIA. Chron. Farfense apud Murator. to. 2. part. 2. col. 409. *Et in fundo Biviano modia* XIX. *cum casa ædificata, & vinea, & olivis, & Cannetum ad censum reddendum in curte nostra de Coperseto. Item in territorio Reatino, ubi dicitur Carsule seu Leonis, terram & vineam & Canneriam ad salicetum.* Si non sint idem *Cannetum* & *Canneria*, per hanc vocem intelligo agrum, in quo cannabis seritur.

1. CANNETA, Minus vasculum. Vide in *Canna* 4.

¶ 2. CANNETA, vel CANNETUM, locus ubi crescunt *Canamellæ.* Vide in hac voce.

CANNETUM, *Arundinetum.* Papias. [Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 544. *Excepta medietate oliveti & Canneti, &c.* Utitur Palladius lib. 3. cap. 23.]

CANNEVASIUM. Vide *Canava* 2.

CANNICANNA, [vel *Caricanna*, ut in MS. Siletico] Acta S. Ægidii Minoritæ n. 9. *Faciebat domunculas & cophinos, & Cannicannas, strenue laborans, &c.* [Quem in locum Henschenius tom. 3. SS. Aprilis ait : Si caricas ferret Italia, suspicarer *Caricarias* esse legendum. Nunc conjecto Longobardicam esse vocem ad significandum *Kannas* seu flascones viminibus circumtextos.]

CANNICIA & CANNUCIA, Juncina, locus palustris, apud Innocentium Gromaticum.

¶ CANNUS, Aremoricis *Cann*, Albus, candidus. Tabularium Rothonense : *Emptor dat pro pretio caballum unum Cannum.*

¶ CANO, *Januarius mensis*, apud Papiam MS.

¶ CANOBUM, pro *Cannabum*, Gall. *Chanvre.* Chartularium S. Vandregesili to. 1. pag. 719. *In decimis lini & Canobi, &c.* Vita B. Lidwinæ, to. 2. Aprilis pag. 283. *Habebat autem hæc virgo virgam quamdam de stipula Canobi.*

1. CANOLA. Acta S. Chrysolii : *Eum summus Pon-*

tifex. .. in tantum honoravit, ut ei Canolam S. Petri Apostolorum Principis, in signum amoris perpetui, tribuere dignaretur. Ubi Bollandus capsulam interpretatur reliquiis adornatam: [Macer in Hierolexico, fistulam, seu tubum argenteum, vel alterius metalli, in quo conservabantur reliquiæ, præsertim scabs catenarum S. Petri.] Apud Bzovium an. 1280. n. 5. recensetur inter alia Nicolai IV. PP. donaria, *Canolum argenteum ad observandum corpus Christi.*

2. CANOLA. Pars colli, nostris *Canole & Canule*, Fistula spiritus accipiendi ac reddendi. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 9. *In simulacro pugnæ dum Militem quemdam equo vectus ludendo impeteret, ab eodem equite conto percussus, subjectam collo illud, quod vocant Canolam, fregit; & disquirentes nodum cicatricis inveniunt.* Utitur præterea cap. 13.

¶ 3. CANOLA, Codex actorum, Gall. *Regîtres.* Instrum. anni 1405. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 244. *Dominus Joannes Jaugent, condam Episcopus Aniciensis... fecit quamplurima legata, & certas ordinationes, anniversaria, & distributiones fieri & distribui servitoribus ipsius Ecclesiæ, prout plenius & clarius continetur in Canolis ipsius Ecclesiæ.*

¶ CANOLUS, Arundo. Miracula B. Henrici Baucenensis, to. 2. Junii pag. 382. *Martha... dum esset parvula & ambularet super quodam Canolo, læsa fuit in ancha dextra.* Vide *Canola* 1.

1. CANON, Pensitatio. Tria pensitationum genera recenset Asconius in 3. Verrinam, Canonem, oblationem, & indictionem. Ac *Canon* quidem, seu canonici tituli, sunt solennes & antiquæ præstationes: *Indictio*, quidquid præter canonem indicitur: *Oblatio* denique, aurum & argentum, quod Largitionibus inferebatur. De ejusmodi pensitationibus multa habent Cujacius, Jacobus Gothofredus, Henricus Valesius, & alii. Charta Philippi Regis Franc. an. 1271. in 30. Regesto Chartophylacii Regii ch. 122. *Sic quod possit subfeudare, & in acapitum dare, retento dicto Templo laudimio, Canone, sive servitio.* [Charta anni 1218. ex Archivo S. Victoris Massil. armar. Nemaus. Dioec. n. 1. *Pro supradictorum annuo Canone seu servitio solam libram piperis dicta Ecclesia dabit.* Charta Guill. Dalmatii Aptensis Episc. an. 1247. inter Instrum. to. 1. novæ Gall. Christ. pag. 80. col. 1. *De novo concedimus & donamus ipsi nobili Bertrando Raybaudo dictum castrum in feudum... excepto quod censum de dicto castro, sive Canonem, qui erat unius sterlingi, permutamus in unum multonem vivum, qui valeat octo solidos Villelmenses, quem serviat dictus nobilis vir B. Raybaudi annuatim in vigilia B. Martini.* Consuetud. Lemovic. art. 99. *Præterea emphiteotæ, & alii qui debent census annuos, si non solvant ad diem statutum censum, vel Canonem, vel etiam pensionem, &c.* Vide Acherium to. 6. Spicil. pag. 194. & Fredericum Schannatum Vindem. Litter. pag. 138. Statuta Lossensia apud Joan. Mantelium Hist. Loss. part. 3. pag. 47. *Si un locataire renonce à son fruit avant la S. André, il n'est obligé qu'aux Canons arrierez; mais s'il le fait aprés la S. André, il doit encore ce dernier Canon*; hoc est, pretium, vel saltem pretii partem locationis annuæ statuto tempore solvendam. Pluries occurrit ibi eadem significatione: sed & practicis nostris *Canon emphiteotique* etiamnum dicitur vectigal annuum ex fundo emphyteutico solvendum.]

1. CANONICUM, Idem quod *Canon*, Pensio annua. Agobardus lib. de Grandine cap. 15. *Hi habent statutum quantum de frugibus suis donent, & appellant hoc Canonicum. Canonica inlatio*, in l. 40. C. Th. de Episcop. Κανονικὸν, in Nov. Isaacii Comn. *Canonica & Consueta dependere*, in l. 11. eod. Cod. de Extraord. sive sord. [*Canonica & agraria solvere*, in Codice MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 86. v°. col. 2. Ibidem fol. 128. col. 2. *Cristingaudus colonus solvit ad hostem aut solidos IV. aut dimidium bovem; de vino in Canonica modium I. & denar. IV.*]

CANONICARII, Qui canones exigunt. Senator. lib. 6. Ep. 8. *Canonicarios dirigis, possessores admones, &c.* Adde lib. 11. & 12. & Novell. 30. & 128.

¶ CANONICURSUS, Eadem notione, in leg. final. Cod. de Exact. tribut.

¶ CANONICARIA, Officium Canonicarii. Epist. Theodorici Regis Venantio Correctori Lucaniæ, apud Cassiodorum lib. 3. Variar. Epist. 8. *Unde te præsentibus commonemus affatibus, ut secundum Canonicariæ fidem tempora debeas constituta complere: ne quidquid dispendii assis publicus sustinuerit, de proprio exolvere tu cogaris, à quo nec tantæ jussioni est habita reverentia, nec fides suæ promissionis impleta.*

2. CANON MISSÆ, Oratio, quæ in Missa ante consecrationem, & in ipsa consecratione divinæ hostiæ recitatur à Sacerdote, quæ ideo *Canon* vocatur, *quia in ea est legitima & regularis sacramentorum confectio*, inquit Walafridus Strabo de Reb. Eccl. cap. 22. ubi de canone hæc subdit: *Præfatio Actionis, qua populi affectus ad gratiarum actiones incitatur, ac deinde humanæ vocis supplicatio cælestium virtutum laudibus admitti deposcitur, vel ipsam actionem, qua conficitur sacrosanctum corporis & sanguinis dominici mysterium (quam quoque Romani Canonem, ut in Pontificalibus sæpius invenitur, appellant) quis primus ordinaverit, nobis ignotum est. Auctam tamen fuisse non semel, sed sæpius, ex partibus additis intelligimus, &c.* Quæ autem Canoni subinde à Pontificibus inserta sint, describunt Berno Augiensis lib. de Missa cap. 1. Micrologus cap. 12. Durandus lib. 4. cap. 35. 36. Belethus cap. 46. &c. Qui quidem canon in quatuor partes dividitur, scilicet in *Secretam, Præfationem, Canonem*, & *Orationem dominicam*, de quibus singulis agitur suo loco. De Canonis vero auctore & partibus, ex professo fuse & docte disserunt Durandus lib. 2. de Ritib. Eccl. cap. 32. & seq. Menardus in Sacram. S. Gregorii PP. & novissime Cardinalis Bona in libris Rerum Liturgic. ad quos lectorem remittimus.

3. CANON, Officium Ecclesiasticum. Hariulfus l. 4. Chr. Centul. cap. 26. *Præter orationum munia, & Psalmorum dulcissimam modulationem, hæc attentissime observabat, ut de S. Trinitate, tum de Spiritu S... postque de S. Petro, vel omnibus Apostolis, sive omnibus Sanctis nocturnalem & diurnalem Canonem, excepto claustrali Canone, cui nunquam pene deerat, quotidie Domino persolveret.* Infra: *Nunquam certe cura loci, aut necessaria sollicitudo, aut itineris occasio, aut corporis nisi maxima ægritudo, Psalmorum ac Laudum, seu supradictorum Canonum, obtinere apud illum quiverunt diminutionem.* Cap. 33. *Non tamen omittebat... genuflexionum continuationem, sacrarum ædium circuitionem, sacrorumque Canonum de S. Trinitate, de Spiritu S. deque S. Maria & de omnibus Sanctis expensionem.* Atque inde dictæ *Horæ Canonicæ.*

4. CANON, Liber Regulæ Canonicorum, vel Monachorum. Egbertus Eboracensis Archiep. *Canones dicimus regulas, quas sancti Patres constituerunt, in quibus scriptum est, quomodo Canonici, id est, Regulares Clerici, vivere debent.* Charta Henrici de

Lasci Comitis Lincolniæ an. 1285. in Monastico Angl. to. 2. pag. 307. *Et quod una Missa singulis annis in festo Paschæ ibidem celebretur, & quod nomen nostrum, & nomen Margaretæ uxoris nostræ in Martyrologio & in Canone conscribantur in memoriam æternam.* Charta Rainaldi Comitis Burgundiæ an. 1050. *Tali tenore ut nomina nostra sint scripta in Canone.* Vide *Regula.*

Canones Apostolorum, quos quidam è veteribus S. Clementi adscribunt, alii apocryphos censent. De iis consulendus Bernaldus Presbyter Constantiensis lib. de Reconciliat. lapsorum pag. 257. & alii, quos laudat vir doctissimus Joannes Baptista Cotelerius in Notis ad eosdem Canones.

Canones Conciliorum dicti, quod instar regulæ sint Christianis, & iis recte vivendi normam præbeant. Isidor. 6. Orig. cap. 16. Leo IV. PP. in Epist. ad Episcopos Britanniæ cap. 6. *Quamob causam luculentius & magna voce pronuntiare non timeo, quia qui illa quæ diximus sanctorum Patrum statuta, quæ apud nos Canones prætitulantur, sive sit Episcopus, sive Clericus, sive Laïcus, non indifferenter receperit, ipse se convincit, nec catholicam & apostolicam fidem, nec sancta vera Christi Evangelia quatuor utiliter & efficaciter, & ad effectum suum retinere vel credere.* Anselmus Havelbergensis Episcopus lib. 1. Dial. cap. 9. *Radicata itaque fide Catholica ad informandam Ecclesiæ disciplinam accesserunt diversæ regulæ, quas quia sancti Patres sanxerunt, digne Canones appellatæ sunt, in quibus reperitur, quid sint præceptiones, prohibitiones, dispensationes, rigor, necessitas, indulgentia, remissio, terror, admonitio, & cætera, per quæ omnia ita in hoc statu Ecclesiæ crevit mirabili contra hæreticos sapientia, sicut in priori statu in persecutione Martyrum, victoriosa crevit patientia.* Vide Baronium an. 865. n. 6. & seqq.

Sub Ecclesiastico Canone Constituti, id est, sub Ecclesiastica regula, Clerici, in Concilio Forojuliensi an. 791. can. 6.

Canones Evangeliorum, per quos quis scire & invenire potest, qui reliquorum Evangelistarum, similia, aut propria dixerunt. Horum auctor Eusebius Cæsariensis. Vide S. Hieronymum de Scriptorib. Eccles. & in Præfat. ad Evangel. & Isidorum lib. 6. Orig. cap. 15.

Canonem, Vetus Testamentum appellat S. Hieronymus Epist. 28. *Canonem Hebraicæ veritatis, excepto Heptateucho, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis & Notariis dedi scribendum.* Lib. 1. in Jovinianum: *Sed nunc nobis de Canone omne certamen est.* Ita in Prologo Libror. Regum.

Canon Poenitentialis, Idem qui *Liber Pœnitentialis.* Vide *Pœnitentiale* & *Regula.*

In Canonem Incidere, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 53. §. 4. dicitur, non qui contra Canones Ecclesiasticos peccavit, eoque ipso judicis Ecclesiastici censuræ & judicio subditus est; sed qui in *Canonem Pœnitentialem*, de quo paulo ante, inciderat, hoc est, qui legibus pœnitentiæ, ab Ecclesia indictis obnoxius erat. Qua loquendi formula utitur Chronicon Montis-Sereni an. 1208. *Hoc facto permotus Archiepiscopus contra Præpositum, tanquam pro violenta manus injectione in Clericum in Canonem Incidisset, denuntiationis gladium eduxit, &c.* Et anno 1219. pag. 126. *Volens intelligi eos in Canonem Incidisse.*

CANONES, Machinæ bellicæ, nostris *Canons*, sic dictæ, ut quidam volunt, quod *Cannarum* formam referant. ita enim *Canones* siphones vocant Itali. Thom. Walsingham. in Henr. V. pag. 398. *Et illic figere gunnas suas, quas Galli Canones vocant, quibus validius villam infestare posset.* Continuator Nangii ann. 1356. *Munientes turres balistis, garrotis, Canonibus & machinis, &c.* Chronic. MS. Bertrandi du Guesclin:

Pour la ville assaillir ordonnerent Canons.

Georgius Castellanus in Hist. Jacobi Lalanii cap. 81. *Et battirent de leurs bombardes, Canons, & veuglaires ladite ville.* In Computo auxiliorum coactorum pro liberatione Joannis Regis Franc. an. 1368. in Camera Computor. Paris. *Guillaume l'Escuier Maistre des Canons du Roy, que icelui Seigneur lui a ordonné estre baillé pour querir cent livres d'estoffe à faire poudre pour quatre grans Canons, qu'il doit faire pour mettre en la garnison de Harefleu. Canonum* mentio est non semel apud Scriptores nostros paulo vetustiores, Froissart. 1. vol. cap. 158. 191. 261. 268. 311. 2. vol. cap. 21. 97. 3. vol. cap. 52. 4. vol. c. 18. in Chron. Flandr. cap. 112. 113. apud Monstrelletum 1. vol. pag. 119. 121. 141. 293. 2. vol. pag. 130. 3. vol. pag. 32. in Historia Bucicaldi pag. 213. in Diario obsidionis Aurelianensis, pag. 2. &c. 14. 23. Guicciardin. lib. 1. Hist. Vide *Gunna.*

Canons Serpentins, apud Monstrellet. 2. vol. pag. 64. 3. vol. pag. 32. Berrium pag. 211. in Chronico Scandal. p. 40. in Collatione Ludovici XII. pag. 18.

¶ CANONIA. Vide in *Canonicus.*

¶ CANONIA Ligna, *in navibus, quæ cataphractæ vocantur, & catastromata, id est, pavimenta superiora habent, ligna sunt, quibus tabulæ incumbunt.* Sussannæus in Vocabulario.

CANONICÆ Literæ, Epistolæ: Κανονικὰ γράμματα, Græcis dictæ, juxta Zonaram ad Canon. 42. Synodi Laodicenæ, quod juxta certos ac determinatos Canones, & regulas quasdam solennes exararentur, ὡς κατὰ κανόνα γενόμενα γράμματα: vel certe quod iis, qui ex Canone Ecclesiastico erant, seu Canonicis peregre & in alienam diœcesim proficiscentibus darentur. Nam easdem cum *Formatis* fuisse testatur Atticus Episcop. Constantinop. sub finem Concilii Calchedonensis: *In faciendis Epistolis Canonicis, quas mos Latinus Formatas appellat.* Et vetus interpres Synodi Laodic. can. 42. *Non oportet ministrum altaris, vel etiam Clericum sine Canonicis litteris, id est, Formata, aliquo proficisci.* Ubi Græcus textus habet, ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων. Incertum porro, an de his *Canonicis Epistolis* intelligendus Senator lib. 11. Ep. 23. ubi de eo agit, qui provehitur à Principe ad *curam Epistolarum Canonicarum*, cui proinde, ut idem ait, *fides publica* committitur. Vide Concil. Suessionense an. 853. art. 3. Ravennense ann. 997. can. 3. Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 51. Flodoard. lib. 2. Hist. Rem. cap. 2. 11. & Ferrarium de Literis Canonicis. Literarum Canonicarum formulæ aliquot habentur apud Sirmondum ad calcem to. 2. Concilior. Gall. p. 658. & 663.

Regulares Epistolæ dicuntur Joanni VIII. PP. Epist. 48. *Sancti magnique Nicæni Concilii præcepta secuti, quæ jubent, Regularem Epistolam per unamquamque provinciam obtineri, ne hi, qui abjiciuntur, ab aliis recipiantur, &c.* Lupus Ferrariensis Epist. 122. *Reverendissimis autem viris Remigio memoratæ urbis Metropolitano, & H. Gratianopolitano instanter postulantibus, & conversationem memorati fratris laudantibus, quamquam olim meam verbis habuisset licentiam, etiam Regulares litteras accepisse, quæ prolatæ, quid de eo sentiam, fideli relatione fatebuntur.*

¶ CANONICARE. Vide in *Canonicus.*

¶ CANONICARIA, Canonicarius. Vide *Canon* 1.

¶ CANONICUM, Domicilium, habitatio Canonicorum. Conceſſiones Epiſcopi Telonenſis Canonicis ejuſdem Eccleſiæ an. 1223. *Item petimus, quod illi Canonici, qui tenebant equitaturas, poſſint tenere trotarium & ſcutiferum, qui comedant in Canonico.* Vide alia notione in *Canon* 1.

¶ CANONICURSUS. Vide in *Canon* 1.

CANONICUS. Dudo lib. 3. de Actis Norman. *Chriſtianæ religionis ſumma trimodo conſtat ordine diſtincta, munifico Laïcorum, Canonicorumque, atque Monachorum labore exercita: & quanquam tres ordines ſint ad excolendum cultum veræ fidei, bicallis via eſt ambivii itineris, certa ſpe veræ credulitatis: quarum una πρακτικῆς nomine laxius vehit, & Canonica dici meruit, ſub cujus ditione Laïcalis ordo moratur & vivit: altera vero nomine θεωρητικῆς, limitibus hinc inde coactis artata, non vehit per plana, ſed ſeceſſu confixa, ſecretoque perenni læta, molitur ſemper ad ardua.* Certe primitus triplex tantum fuit in Eccleſia fidelium ordo, Laïcorum nempe, Clericorum, quos & *Canonicos* vocabant, & Monachorum, ut hic indicatur.

Clerici poſtmodum, qui Eccleſiis deſerviebant, *Canonici* appellati ſunt, quod eſſent ἐν τῷ κανόνι & ἐκ τοῦ κανόνος, ut loquuntur Concilia, Antioch. can. 2. 6. 11. Calchedonenſe can. 2. & Synodus Trullana can. 6. vel quod *ſub Canone Eccleſiaſtico jacerent*, ut Concilium Toletanum III. can. 5. vel eſſent *ſub Canone conſtituti*, ut Concilium Forojulienſe ann. 791. can. 1. *Sub Canone Eccleſiaſtico conſtituti*, idem Concil. can. 6. *Canonis* enim nomine Clerum intelligebant. Neque aliter hanc vocem uſurpavit S. Athanaſius in Vita S. Antonii pag. 89. Edit. Hoeſchelii: τοιοῦτος γὰρ ὢν, τόντε κανόνα τῆς ἐκκλησίας ὑπερφυῶς ἐτίμα. καὶ πάντα κληρικὸν τῇ τιμῇ προάγεσθαι ἤθελεν ἑαυτοῦ. Cujus quidem vocis vim non intellexit idem Hoeſchelius. Hinc non ſemel *Clerici* ſimul & *Canonici* dicuntur conjunctim. Capitula Caroli Magni l. 5. c. 5. *Ut Canonici Clerici Canonice vivant.* Et lib. 1. cap. 73. *Qui ad Clericatum accedunt, quod nos nominamus Canonicam vitam.* Innocentius III. lib. 1. Epiſtol. pag. 298. *Nec etiam aliquis Canonicorum ſeu Clericorum Secularium, &c.* Adde Concil. Aurelian. III. can. 11. & Turonenſ. II. can. 19.

Canonicorum autem appellationem ſua ætate notam fuiſſe ſatis innuit Gregorius Turon. lib. 10. ſub finem, ubi ait, Baudinum Epiſcopum Turonenſem inſtituiſſe *menſam Canonicorum* in eadem Eccleſia Turonenſi. [Idem patet ex Charta Chilperici Regis Franc. an. 580. vel 375. pro Eccleſia Tornac. inter Miræi Diplomata Belg. to. 2. pag. 1310. col. 2. ubi ſtatuitur, ut *ipſe teloneus & juſtitia de teloneo omni tempore ad menſam Canonicorum ejuſdem Eccleſiæ proficiat.*] Jam vero cur Clerus *Canon Eccleſiæ*, & Clerici, *Canonici* dicantur, non omnino promptum eſt aſſequi Scio, Hugonem Rotomag. Archiep. lib. 3. de Hæret. cap. 2. Ivonem Carnotenſem Epiſt. 69. & alios cenſuiſſe, Canonicos appellatos, quod canonicas regulas arctius obſervare teneantur. Papias: *Canon, Græce regula, conſuetudo comprobata; inde Canonicus, id eſt Regularis.* Id ſane videtur indicare Capitulare 1. Caroli Magni incerti anni cap. 32. *Ut Abbates Canonici Canones intelligant, & Canones obſervent, & Clerici Canonici ſecundum Canones vivant.* Et cap. ſeq. *Ut Abbates Regulares & Monachi regulam intelligant, & ſecundum regulam vivant.* Adde cap. 34. 35. Joannes Bordenavius, Henr. Valeſius ad Socrat. Hiſtor. Eccleſ. lib. 5. cap. 19. & Marca in Hiſt. Beneharn. lib. 5. cap. 10. n. 1. ſic nuncupatos volunt, quod in *Canonem*, ſeu matriculam Eccleſiæ relati ſunt. Alii, quibus ſubſcribo, dictos volunt à Canone frumentario, ſeu ſportulis Eccleſiaſticis & ſtipendiis annuis vel menſtruis, quæ ex Eccleſiaſticis redditibus accipiebant: unde *Sportulantes fratres*, Clericos appellat S. Cyprianus Epiſt. 66. *Nec moleſtiis & negotiis ſecularibus alligentur, ſed in honore Sportulantium fratrum, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & ſacrificiis non recedant.* Idem Epiſt. 33. *Cæterum Preſbyteri honorem deſignaſſe nos illis jam ſciatis, ut & Sportulis iiſdem cum Preſbyteris honorentur, & diviſiones menſuratas æquatis quantitatibus partiantur.* Eæ autem Sportulæ dicuntur *conſueta Clericorum ſtipendia*, in Concilio Valentino Hiſp. cap. 2. Agathenſi cap. 36. & Narbonenſi ann. 589. can. 10. 12. Nam univerſa Eccleſiarum ſubſtantia in 4. partes dividebatur, *quarum unam Epiſcopus ſibi retinebat, alteram Clerici pro officiorum ſuorum ſedulitate obtinebant, tertia fabricis & peregrinis erogabatur*, ut eſt in Epiſtola Gelaſii PP. ad Epiſcopos Lucaniæ, in Canonibus Silveſtri PP. in Reſp. S. Gregorii PP. ad Auguſtinum Anglor. Epiſcop. in Epiſt. 3. Simplicii PP. ad Florentinum, apud Gregor. II. PP. Epiſt 5. & in Capitulari cap. 5. in Concil. Aurelianenſi I. can. 5. 14. Carpentorat. cap. un. Aurelianenſi III. can. 5. Moguntino I. can. 10. Wormatienſi can. 7. & alibi paſſim. Vide *Tertia.*

Canonici Regulares, Qui *ſecundum regulam vivunt*, ut eſt in Lege Longobard. lib. 3. tit. 1. §. 8. id eſt, ſecundum regulam iis propriam ac præſcriptam, cum *Sæculares* dicantur vivere *ſecundum Canones*, ſeu regulas Clericis omnibus indictas. Eæ autem Regulæ erant, quas S Auguſtini vulgo appellant. Jacobus à Vitriaco in Hiſt. Occident. cap. 21. *Illi autem, qui Canonici Regulares dicuntur, B. Auguſtini Regulam pro fundamento Religionis habentes, media & regia via incedentes, ſecundum primas Regularium inſtitutionum obſervantias, camiſiis & femoralibus, ſuperpellitiis & pellibus, culcitis & linteaminibus utuntur. Camiſias & femoralia de nocte non deponunt: poſt Matutinas ad cubicula revertentes, cauſa recreationis dormiunt. Novem lectionum numerum in Nocturno officio non excedunt: tribus diebus in hebdomada carnes edunt: piſces, ova, caſeum in Refectorio diebus aliis manducant..... ſub unius Abbatis vel Prioris obedientia continenter vivunt. Proprium autem eis habere non licet: animarum curas licitum eſt eis ſuſcipere, & Eccleſias parochiales regere, &c.* Idem capitibus ſeqq. agit de Canonicis Regularibus Præmonſtratenſis Ordinis, de Canonicis Aroaſiæ S. Victoris Pariſ. &c. Meminit etiam Canonicorum Regularium Bononienſium, & de Spatha, quorum origines apud hunc Scriptorem & alios quiſque legere poterit. Vide Cellotium lib. 5. de Eccleſiaſt. Hierarchia cap. 3.

Canonici Sæculares, Iidem Eccleſiarum Clerici poſtmodum dicti, ad diſcrimen cæterorum Canonicorum, qui regulæ ſtrictius inhærentes, *Regulares* vocantur, ut ait Trithemius in Chron. Hirſaugienſi. Ugutio: *Incongrue dicitur Canonicus Sæcularis, id eſt enim Regularis Sæcularis, quod eſt, ac ſi diceretur album nigrum: non enim eſt Canonicus, ſi non ſit Regularis: uſus tamen quorumdam ſic habet, qui magis noverunt eſſe in Canonica Sæculares, quam regulares in ſæculo.* Crantzius in Metropol. lib. 4.

cap. 1. *Si Canon est regula, Canonici sunt regulares. Quid ergo fiet de Canonico sæculari, nisi ut regularis sit irregularis, aut, si id malumus, regularis sine regula, &c.* Adde lib. 3. cap. 15. Wolcuinus Abbas in Homilia de Zizania: *Rara avis in terris Canonicus à Canone Vitæ. Unde ergo? Audi me: est namque Canon vitæ, ut dictum est: & est Canon pecuniæ, videlicet alicujus pensionis certæ, unde solet dici: Solve mihi Canonem meum. Eia ergo, ô Canonice, inveniamus Canonem tuum, à quo derivaris, à Canone pecuniæ, non à Canone vitæ, id est, à Canone regionis, non à Canone religionis.* Arnulfus Lexoviensis Epist. ad Alexandr. PP. *Ipsam* (Ecclesiam) *thesauris ornatam, instructam ædificiis, possessionibus reddidit ampliatam, adeo quod pro* 13. *Canonicis, quos Sæculares appellant, ipsisque pauperibus, ibidem* 36. *Canonicos Regulares cum omni ædificiorum sufficientia, & redituum copia dereliquit.* Hugo Rotomagensis Archiepiscop. lib. 3. contra Hæretic. cap. 2. *Ex his* (Clericis) *aliqui proprietate rejecta, sua simul habent communia in unitate canonica, tam Regulares Clerici, quam Cœnobitæ Monachi. Aliqui vero Sæculares* (perperam Edit. *singulares*) *nuncupati, servitio Ecclesiæ deputantur, & quia canonicas simul in Ecclesiis horis statutis laudes persolvunt, etiam Canonici nominantur: præbendas tamen suas dividendo partiuntur, &c.* Hinc

Canonice Vivere, id est, more Canonicorum, non vero Monachorum, vel Canonicorum Regularium, qui *Regulariter vivere* dicuntur, in Capitulis Caroli Magni lib. 1. c. 73. lib. 5. cap. 79. & 115. *Canonico ordine vivere*, in Lege Longobard. lib. 3. tit. 1. §. 18. *Secundum Canonicam regulam*, in Capitulis Caroli Calvi tit. 41. §. 8. *Canonica, constitutio, institutio, regulari* opponitur in Capitul. 1. Caroli Magni ann. 805. cap. 8. 9. Eadem Lex Longobard. lib. 3. tit. 1. §. 8. *Volumus ut Canonici secundum canones, & Regulares secundum regulam vivant.* Capit. Caroli Mag. lib. 5. cap. 137. *Ut nullus in canonica aut regulari professione constitutus, &c.* Vide Concil. Moguntiac. can. 9. Turon. III. can. 25. Ludovicum Pium in Epist. ad Sicharium Archiepiscop. Burdegal. &c. Porro

Canonici Sæculares, perinde ac *Regulares*, in eodem claustro manebant, in eodem dormitorio dormiebant, in eodem refectorio reficiebantur, *& Episcopus eorum regebat vitam, sicut Abba Monachorum*, ut est in Capitulis Caroli Magni lib. 1. cap. 73. quod de Clericis suæ ætatis testatur Augustinus Serm. 1. de Communi vita Clericor. & in Psal. 99. Unde *Monasteria Canonicorum* appellantur illorum ædes ac habitationes. Jacob. de Vitriaco in Hist. Occident. c. 30. *Cathedralium Ecclesiarum Ministri, quos nunc Canonicos Sæculares appellamus sub eadem regula* (S. Augustini) *communiter à prima eorum institutione Domino servierunt in humilitate, paupertate, divinis officiis, lectionibus & orationibus vacando, in castris Domini militantes, simul in refectorio sobrium cibum sumentes, in eodem etiam dormitorio castis cubilibus nocte quiescentes. Sede autem Pontificali vacante, ... unum, quem digniorem credebant, caput sibi præficiebant, &c.* Id etiam serius obtinuisse, & sua ætate in Ecclesia Remensi desiisse, dolet Stephanus Episcopus Tornacensis Epist. 160. qua Remensem Decanum, ad quem scripta est, urget, ne patiatur hanc Ecclesiasticam, ac diu servatam, disciplinam aboleri, neque tam facile *juventuti singulariter, ne dicam*, inquit ille, *sæculariter vivere volenti obediat.* Sic autem idem Episcopus de Ecclesia Remensi; *Singulari quodam privilegio sedes Remensis inter alias Ecclesias eminebat, perseverans cum Apostolis in communione panis & oratione, & in sociali communione sacramentalem præferens, majoribus erat spectaculum, minoribus documentum. Ex reliquiis regularium institutionum duo sibi loca detinuerant, Cœnaculum refectionis, & domum somni: in altero castigatam sequentes abstinentiam, in altero candidatam continentiam observantes, procedentibus unanimiter de Missa ad Missam, de spirituali refectione ad corporalem, præmissa invocatione Dominica, & signo benedictionis super cibum extenso, reficiebant convivæ Domini minus ventrem quam mentem, sonante eis per ministerium Lectoris divino eloquio, nunc admonendo præceptis, nunc prohibitionibus cohercendo, interdum adigendo minis & terroribus, nonnunquam blandiendo consolationibus & promissis. O felices epulæ, quæ non crapulam provocant, sed sobrietati deserviunt, & postquam sumptæ fuerint, gratiarum actione clauduntur, derelinquentes alimoniam corporalem, & convivis suis spiritualem fructum servantes. In his & aliis observantiis regularibus incedebat Remensis Ecclesia, terribilis ut castrorum acies ordinata, amabilis suis, admirabilis alienis.* Sed & id etiam tum obtinuisse in Ecclesia sua Tornacensi innuit Epist. 193. Hanc porro Canonicorum Sæcularium vitam communem passim observare est in Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 115. in Capit. Caroli Calvi tit. 2. cap. 5. tit. 6. cap. 14. tit. 23. cap. 8. tit. 32. cap. 9. apud Innocent. III. PP. lib. 1. Epist. pag. 298. &c. Unde non desunt, qui putavere, *Canonicos* appellatos quasi κοινωνικὸς, quod *communem vitam* agerent. Vide Patriarchium Bituricense cap. 66. & Cognatum in Histor. Tornacens. lib. 1. cap. 69. Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Placentinæ Ch. 12. 60. De canonicis regularibus *sæcularizatis*, agit Chopinus lib. 1. de Sacra politia tit. 3. num. 7.

Canonicos Cardinales Romæ memorat Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 516. *Canonicos Cardinales* septem in Ecclesia S. Stephani Bisontina instituit ann. 1051. S. Leo IX. PP. *qui cum dalmatica, mitra, sandalis, chirothecis ad altare illud ordinati, Missas ibi facerent: quorum unus loci illius Decanus, annulo etiam ad Missarum solemnia uteretur.* Bullam descripsit Chiffletius in Tornutio, pag. 357. & 361. Alexander III. PP. Epist. 52. ad Philippum Coloniensem Archiepisc. *Concedimus etiam & apostolica auctoritate statuimus, ut majus altare Ecclesiæ tuæ uni & vero Deo in memoriam B. Mariæ Virginis, & alterum in memoriam B. Petri Apostolorum Principis dedicatum, reverenter ministrando procurent septem Canonici Cardinales Presbyteri, induti dalmaticis, & mitris ornati, &c.* Tradit Scriptor Historiæ fundationis Archiepiscopatus Magdeburgensis, editæ ab Henr. Meibomio, id jus attributum Archiepiscopo ejusdem Ecclesiæ, *ut inter Cardinales Episcopos Romanæ sedis consortium haberet: præterea* 12. *Presbyteros*, 7. *Diaconos*, 24. *Subdiaconos Cardinales ad morem sanctæ Romanæ Ecclesiæ ordinare posset; qui ad principale altare ministrantes quotidie, excepto jejunio, dalmaticis, festis vero sandaliis uterentur, &c.* Charta Bernardi Episcopi Compostellani æræ 1190. *Damus eidem Ecclesiæ in Ecclesia B. Jacobi Canonicatum & portionem, & hebdomadam, & Cardinariam, & præstimonium, sicut unicuique Cardinalium Ecclesiæ nostræ Canonicæ collatum est, &c.* Id etiam nominis & privilegii habere Canonicos Ecclesiæ Salernitanæ auctor est Ughellus to. 7. pag. 550. 569. 570. 572.

572. In Sanctuario Capuano pag. 575. *Cardinales Presbyteri sanctæ Capuanæ Ecclesiæ* aliquot Chartam Gerberti Episcopi Capuani subscribunt, quos Canonicos fuisse par est credere. Id etiam obtinuisse in Beneventana, Aquileiensi, Ravennensi, Mediolanensi, Pisana, Neapolitana, Compostellana, & aliis, observant Antonius Caracciolus lib. 1. de Sacris Ecclesiæ Neapolit. monumentis sect. 11. & Ughellus to. 4. p. 29. to. 6. p. 148. 151. de aliis Mariana lib. 10. de Reb. Hisp. c. 6. Beroldus lib. de Ritib. German. lib. 3. de sacr. immunit. c. 6. &c. In Ecclesia Ravenn. abrogatum Cardinalium nomen à Paulo III. PP. an. 1543. scribit Paulus *Sarpi* in Tract. de Materia beneficiali pag. 52. Sed primitus videtur ea attributa Canonicis istis nomenclatio, quod ad hasce Ecclesias incardinati essent Canonici, ut Presbyteri ad Ecclesias Parochiales. Nude interdum *Cardinales* dicuntur. Charta Franconis Episcopi Nivernensis in Tabular. Eccles. S. Cyrici Nivernens. *Per consilium nostrorum fidelium Canonicorum scilicet, Cardinalium, & Archipresbyterorum, atque forensium Sacerdotum, amicorum etiam & fidelium Laicorum, &c.*

¶ Canonicus Curatus, Qui simul Canonicus est & Curatus seu Parochus. Charta anni 1200. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 85. *Ita tamen quod Canonicus Curatus dicti loci curam animarum recipiet à nobis.*

Canonici Nobiles, Qui ut ad Canonicatum perveniant, genere nobiles esse debent. Vide cap. 37. Extra de Præbendis, Innocentium Cironum in quinta Compilat. Decretal. pag. 40. & Molanum lib. 2. de Canonicis cap. 29.

Canonici Domicillares, Juniores Canonici, qui necdum gradus Ecclesiasticos adepti, jus Capituli non habent. Juniores autem Magnatum filios *Domicellos* appellabant. Synodus Mogunt. sub Paulo III. can. 86. *Hactenus in Ecclesiis Cathedralibus & Collegiatis, saltem in ea parte, qua majores nostri, non sine magna ratione, Juniores Canonicos, quos Domicillares vocant, non statim, ut beneficia acceperint, ad Capitula admitti; sed ad tempus sub jugo Prælatorum detineri voluerunt, satis negligenter advigilatum esse, non sine Ecclesiarum pernicie sentimus, &c.* [Vide novam Gall. Christ. tom. 3. col. 687. B. & Res Moguntiacas Georgii Helwich. tom. 2. edit. 1722. pagg. 238. 241. 247. 250. 256. 338. 347. 349. 411. & 413.]

¶ Canonici Capitulares, Seniores *Domicellaribus* oppositi, quod jus habent Capituli. Res Mogunt. tom. 2. pag. 547. ubi de Canonicorum Collegio: *Constat id ex Præposito, Decano, Scholastico & Cantore, qui Prælatorum insigniti sunt axiomate, & præter eos undecim adhuc Canonicis Capitularibus: domicellaribus (è quibus Capitularium quopiam satis functo, quem ordo tangit, in Capitulum adscendit, ceteris interim eandem sortem expectantibus) septem, Vicariis quindecim, &c.* Vide ibid. p. 407.

Canonici Mitrati. Observat Ughellus to. 1. Italiæ sacræ Canonicis Ecclesiæ Lucensis jus mitræ deferendæ à summis Pontificibus indultum, firmatumque à Gregorio IX. ann. 1237. bulla quam describit. Vide *Canonici Cardinales.*

Canonici Forenses, Qui in *Canonia* sua, seu Ecclesia non resident, quibus opponuntur *Mansionarii*, seu residentes, in Charta Simonis Noviomensis Episcopi, apud Vassorium pag. 878. *Foranei* dicuntur in Charta Gaufridi Ambian. Episcopi ann. 1233. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 340. *Stationarios & non stationarios Canonicos* utrosque vocat Lambertus Ardensis p. 153. 155. In Monastico Anglic. tom. 2. pag. 463. Magister *Thomas de Segrave*, dicitur *Canonicus Stadiarius Ecclesiæ S. Pauli*, id est, *stationarius*; *Stadium* enim pro *stagium* usurpatum à recentioribus.

Canonici Expectantes, Qui in Ecclesiis Cathedralibus Canonici dignitatem *sub Expectatione Præbendæ* habebant, & *in Capitulo vocem, & stallum in choro*: quod obtinuisse in Insula Cypro colligitur ex Constitutione Heliæ Archiepiscopi Nicosiensis sub an. 1252. qua eos omnino tollit; & ex Concilio Nimociensi ann. 1340. cap. 6. quo perinde aboliti, repugnante tamen Odone Paphensi Episcopo pro Ecclesia sua.

Canonici Minores, in Ecclesia Londinensi dicti, *qui loco majorum Canonicorum vicissim & sunt successive ad magnum altare, Missas celebrant, quod debent facere, &c. Hi amictu ex calebro utuntur, &c.* Vide Statuta ejusdem Ecclesiæ in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 344. Alii *Canonicos Vicarios* vocant.

Canonici Tertiarii in Ecclesia Messanensi, qui fructuum præbendæ tertia parte tantum fruuntur. Vide Rocchum Pirrum to. 1. Notit. Sicil. p. 386.

Canonici Paupertatis, Gall. *Chanoines de la Pauvreté*, de quibus Odo Gesseius in Hist. Aniciensi lib. 1. cap. 24.

Canonici 15. Marcarum, seu Librarum, non semel in Ordinario Ecclesiæ Rotomagensis MS. forte quorum præbendæ reditus annui tot marcarum argenti sunt.

Canonicus ad Succurrendum, [Qui instante mortis periculo Canonicam vestem induit. Donatio Ecclesiæ S. Medardi de Dolon facta Monachis Majoris-Monasterii an. 1110. apud Marten. to. 1. Anecd. col. 320. *De illo etiam qui factus fuerit Canonicus ad Succurrendum propter timorem mortis, &c.* Occurrit rursus apud eumdem Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 224. & in Instrumento anni 1234. to. 2. Hist. Meld. pag. 133.] Vide *Monachus ad Succurrendum.*

¶ Canonici de Stallo, de Terra. Vide *Clerici.*

Canonici Honorarii, seu laïci, qui ex quodam privilegio, hac dignitate in Ecclesiis Canonicalibus gaudebant. Id enim juris interdum sibi reservarunt Principes in iis Ecclesiis, quas aut à fundamentis erexerant, aut amplis dotaverant rediti-bus aut prædiis, ut in tesseram & notam quamdam patronatus, Canonicorum catalogis adscriberentur, &, cum isthuc proficiscerentur, sæcularibus depositis insignibus, lineum supparum seu superpellicium induti, cum aliis Collegis fungerentur Ecclesiastico munere. Interdum etiam ab ipsis Ecclesiis donabantur ejusmodi præbendis, ut essent, qui earum bona ac prædia tutarentur.

Scribit auctor Ceremonialis Romani lib. 1. sect. 5. Imperatorem sumpta Romæ corona ad Lateranum cum suis progredi, ibique *recipi in Canonicum & in fratrem Ecclesiæ Lateranensis.* Idem tradit Petrus de Andlo lib. 2. cap. 6. additque Marquardus Freherus, eamdem dignitatem obtinere in Ecclesiis Aquisgranensi, Coloniensi & Bambergensi. Descripsit Joan. Noppius in Chronico Aquisgran. lib. 1. cap. 12. pag. 70. juramentum, quod Imperator tanquam Canonicus ejusdem Ecclesiæ facere solet.

Hoc jure Comites Andegavenses in Ecclesia S. Martini Turonensis olim gaudebant. Chronicon Turonense: *Quia tempore Ingelgerii Comitis, Ecclesia S. Martini carebat Thesaurario & Æditiuo,*

Consulem Ingelgerium inthronizaverunt, & Thesaurarium constituerunt, & Defensorem Ecclesiæ fecerunt, & tutorem omnium possessionum ejus, ubicunque esset, delegaverunt, qui sedem Thesaurarii & domos cum redditibus, quandiu advixit, obtinuit. Joan. Monachus lib. 1. Hist. Gaufr. Ducis Norm. & Comitis Andeg. Gaufredum sic loquentem inducit: *Ego autem & Canonicus sum S. Martini, & Monachus Majoris-Monasterii.* Radulfus de Diceto an. 960. *Fulco Bonus tertius Comes Andegavensium in Ecclesia S. Martini in Castello novo Canonicus ascriptus fuit. In festo Sancti ejusdem in Choro inter psallentes Clericos cum veste clericali, & sub disciplina eorum astabat, &c.* Chronicon-Turon. an. 1200. *In Paschali Arturus puer Turonis veniens, more debito, in Ecclesia B. Martini in Canonicum est electus, & in stallum Decani in vestibus Chori, sicut Canonicus installatus.* Adde Gesta Consulum Andegav. cap. 5. n. 5. 6. 8.

Atque id quidem jus ad Regem Franciæ postmodum transiit tanquam Comitem Andegav. Statuta Eccles. S. Martini Turon. cap. *de Potestate Abbatis Regis Franciæ: Abbas B. Martini, scilicet Rex Franciæ, est Canonicus de consuetudine, & habet parvam præbendam, quam habet S. Venantius, & debet sedere in sede Thesaurarii.* Anno 1614. 25. Julii Rex Ludovicus XIII. eamdem ingressus Ecclesiam, *in Canonicum Honorarium, tanquam Abbas sæcularis & Protector ejusdem Ecclesiæ receptus est, ratione suæ coronæ, & juramentum, quod Reges Franciæ in ejusmodi prima receptione facere consueverunt, præstitit.*

In eadem S. Martini Turonensis Ecclesia, *Dominus de Prulliaco est propugnator & Canonicus de consuetudine, & habet præbendam in blado, vino, & nummis, & ipse debet portare vexillum B. Martini cum Comite Andegavensi in bellis, & facere per se, vel per alium bella Capituli B. Martini*, ut est in lib. Statutorum ejusdem Ecclesiæ.

Scribit Coquillius in Historia Nivernensi pag. 158. Herveum Comitem Nivernensem in Canonicum ejusdem Ecclesiæ S. Martini Turonensis admissum ann. 1216. idemque juris concessum posteris Comitibus Nivernensibus, & firmatum deinceps literis an. 1270. & 1300. & Ludovicum Gonzagam Ducem Nivernensem in eadem Ecclesia ut Canonicum sedisse an. 1588.

Sed & Canonici S. Martini Turonensis eamdem Canonici in sua Ecclesia dignitatem Comiti Dunensi & posteris ultro concesserunt. Veteres Schedæ apud Majorem in Antiquitatib. Aurelian. 2. part. pag. 71. *Die Martis 11. Sept. an. 1464. Dom. Comitem Dunensem, & successores suos in Canonicos ejusdem Ecclesiæ, more aliorum dominorum Principum Regalis prosapiæ Canonicorum ejusdem, de qua traxit originem, assumpsimus, ita quod dictus Comes Dunensis, quam citius poterit, suique successores Comites Dunenses, quisque suo tempore, in suis receptionibus in hac Ecclesia fiendis, præstare corporaliter tenentur juramentum per alios Principes, Duces, & Comites, ejusdem Ecclesiæ Canonicos fieri solitum.*

☞ Ex Actis Capitularibus ejusdem S. Martini notum est, Petrum Britanniæ Ducem cupiisse, ut ipse suique successores in ordinem Canonicorum ejusdem Ecclesiæ cooptarentur an. 1455. quare die 2. Septembris ejusdem anni Canonici statuerunt, *Præfatum Dominum Ducem ad hujusmodi Canonicatum recipere cum solemnitatibus decentibus.* Et die 12. Novemb. an. 1457. Dominus Gravicarius jubetur adire Dominum Ducem Britanniæ *super cappa & nonnullis ornamentis ecclesiasticis, quæ defunctus Dominus Petrus, nuper & immediate dum viveret, Britanniæ Dux prædecessor suus, in sua receptione in Canonicum hujus Ecclesiæ promiserat ei dare.*

Legitur in quodam Regesto Cameræ Comput. Paris. Carolum VII. Regem Francorum urbem Andegavensem ingressum 19. Octob. an. 1424. à Canonicis exceptum superpellicio & cappa auro texta indutum tanquam Canonicum: *Et fut receu en l'Eglise comme Chanoine d'icelle en surplis & en chappe de drap d'or.*

Hemeræus in Augusta Viromand. an. 1214. auctor est, Regi Franciæ venienti in Ecclesiam S. Quintini, & in Custodis loco sedenti, Decanum almuciam offerre, stante pro aulæ consuetudine in subselliis Eleemosynario. Ita

Joannes Ferraldus de Jurib. & Privileg. Regni Franc. cap. 7. refert, Regem Franciæ esse Canonicum Ecclesiæ S. Hilarii Pictavensis: in Ecclesia Cenomanensi habere præbendam, cujus reditus remittit servientibus, seu bajulis, ut & in Eccles. Andegav. & S. Martini Turon. & cum præsens est, distributiones percipere. Quo spectant, quæ habet Gaufredus Vosiens. in 1. parte Chron. c. 67. *Tempore illo Rex Henricus senior filio Richardo ex voluntate matris Aquitanorum tradidit Ducatum. Post hæc, apud S. Hilarium Pictavis Dominica post Pentecosten, juxta consuetudinem, in Abbatis sedem elevatur; sed à Bertranno Burdegalensi & Joanne Pictavensi Præsulibus, lancea ei cum vexillo præbetur, &c.*

Id præterea juris obtinet Franciæ Rex in Ecclesia Cabillonensi, ut auctor est Sanjulianus in Antiq. Cabillon. ubi refert, Carolum VIII. Cabillonum ingredientem, ab Episcopo in ipsa urbis porta superpellicio & almucia exornatum, eo habitu in Ecclesiam venisse.

Eo perinde modo Carolus V. Imper. diadema suscepturus Aquisgrani, Trajectum adiit & in majori S. Servatii Ecclesia superpellicio & almucia indutus cum cæteris Canonicis Ecclesiastica obiit officia, tanquam Brabantiæ Dux, ut auctor est Jo. Placent. in Catal. Episc. Trajectensium.

Tradit præterea Jacobus Severtius in Chronol. Archiepisc. Lugdun. Ducem Bituricensem obtinuisse à Canonicis Lugdunensis Ecclesiæ, *ut ad modum Philippi fratris Ducis Burgundiæ, ac fundatoris ejusdem Ecclesiæ*, impetratis ad id litteris Apostolicis, in album Canonicorum referretur, venisseque in Ecclesiam *cum frochia & aumucia* ann. 1388. Ita an. 1511. eodem teste Severtio, Carolum Ducem Sabaudiæ iidem Canonici Lugdunenses, *in Canonicum Ecclesiæ receperunt, habitumque sibi contulerunt, ipsum induendo superpellicio & cappa*, ut produnt Acta, quæ vocant, Capitularia.

Id etiam privilegii habere Dominum Turnonensem in Ecclesia S. Justi Lugdunensis prodit vetus Scheda apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. cap. 102. *Vir illustris & potens Dom. Guillermus Dominus de Turnone Miles, trahens originem de genere eximii Confessoris & Pontificis S. Justi Lugduni venerati reverentissime, & Ecclesiæ Lugdunensis Præsulis, sicque in ejus honore & nomine Ecclesia fundata & nominata. Et exinde dictæ Ecclesiæ S. Justi perpetuus Canonicus præbendatus & hæreditarius, prout refert venerabilium & discretorum virorum Dominorum Obedientiarii & Capituli dictæ Ecclesiæ concors confessio, & antiquorum relatio.* Exstat quoque in Tabulario Eccl. Autisidor. Charta Decani & Capituli ejusdem Ecclesiæ an. 1423. qua Claudio *de Beauvoir* Militi, Domino *de Chastelux, tanquam Ecclesiasticæ rei indefesso protectori & augmentatori industrio concedit, quod amodo & deinceps perpetuis tem-*

poribus, & sui successores hæredes masculi domini temporales dicti loci de Chastelux successive habeant, & percipiant fructus & reditus unius præbendæ ejusdem Ecclesiæ, sicut & cæteri Canonici ejusdem Ecclesiæ, dum & quoties idem Dominus Claudius, & sui post ipsum, ut præfertur, successores ad ipsam Ecclesiam personaliter accesserint, & in eadem Ecclesia interfuerint alteri horarum dictæ Ecclesiæ decantando: quam intrare licebit eisdem cum superpellicio, vel absque superpellicio, aut statu quo maluerint pro suæ libito voluntatis.

☞ Ex hac status, quem maluerint, eligendi licentia, factum est, ut D. *de Chastelux*, qui ætatis prærogativa hanc honorarii Canonici dignitatem obtinet, pompalibus Altissiodorensis Ecclesiæ ceremoniis, cum lubet, adsit inter Canonicos, ocreis & calcaribus indutus, ornatus superpelliceo, & almucia, insuper baltheo cinctus & gladio, cum pileo pennis decoro & accipitre (alias primæ nobilitatis indicio) supra pugnum sedente. Hoc habitu Cæsar Philippus *de Beauvoir* Comes *de Chastelux*, Vicecomes Aballonis, &c. ordine suo, primus scilicet post Decanum & Cantorem, adfuit 30. Maii an. 1683. haud sine spectantium plausu, cum Ludouicus Magnus, Altissiodoro transiens, ab Episcopo & Canonicis honorifice salutatus est, & altera die in Ecclesia Cathedrali, ubi sacris interfuit, ab iisdem exceptus. Hæc quidem in solemnioribus ceremoniis; in aliis enim minori apparatu, si velit, divinis interest D. *de Chastelux*, suæque præsentiæ majorem, quam alii Canonici, mercedem ferme recipit, nummum ad minus aureum, quem statim solet pauperibus distribuere. Privilegii hujus tanti, quo hodie jure hæreditario gaudet D. Guillelmus Antonius *de Chastelux*, Cæsaris Philippi filius, Agminis Ductor & Flandricæ cohortis Equitum armatorum, Gall. *Gendarmes*, Præfectus, causam declarant Canonici in Charta concessionis jam laudata: *Sane recolentes*, inquiunt, *& pia meditatione revolventes in animis quanto qualive discrimine atque periculo Vir nobilis ac potens Dominus de Beauvoir, Miles, Dominus de Chastelux seipsum corporaliter, suaque bona universa, suos etiam cum non modica consanguineorum aliorumque nobilium comitiva exposuit ob Dei honorem, gloriosissimæque ejus Genitricis Mariæ & beatissimi protomartyris Stephani*, (Patroni Ecclesiæ Autissiod.) *quorum res acta est, dimicaverit & militaverit, singulorumque vita curisque omnibus temporalibus quantumlibet fructuosis aut utilibus postpositis, non sine magna & ingenti rerum suarum consumptione & exhaustu, ob recuperationem villæ nostræ de Crebanno per prædones & tyrannos Ecclesiæ, Regis & regni inimicos, furtive nuper occupatæ & violenter detentæ, quam omnipotenti Deo, qui suorum manus docet ad prælium, causam suam protegente ac tuente, non tam victoriose quam miraculose, ut pie creditur, ab eisdem hostibus Deo, si fas est dicere, & toti orbi odibilibus liberavit penitus & substraxit: in qua quidem villa, licet quinque hebdomadarum & amplius ipse D. Claudius cum præfata sua nobili comitiva per prædictos inimicos obsessus fuerit, insultusque plurimos atque mirabiles, non absque grandi victualium aliorumque necessariorum penuria, & usque ad equorum suorum pro majori parte aliarumque ejus bestiarum* (esum,) *& pluribus etiam insultibus ab inimicis, ut referunt, perpessus fuerit & sustinuerit, nihilominus villam nostram prædictam cum omni dominio & jure, quod ante habebamus in eadem, pure, plane ac simpliciter sua gratia nobis & Ecclesiæ nostræ prædictæ restituit, liberavit & tradidit. Nos igitur ea moti consideratione, &c.* Post hæc inseritur eidem Chartæ juramentum Gallice pronunciatum, quod præstitit, *ad sacrosancta Dei Evangelia* idem D. Claudius *de Chastelux*, quodque præstant ejus successores cum primum veniunt in possessionem sui Canonicatus; promittunt ergo, *qu'ils seront bons & loyauls aux Doien & Chapitre de l'Eglise d'Auxerre; item aideront de leurs pouvoirs à garder les droits, terres & possessions, & autres revenus appartenant ausdits Doien & Chapitre de ladite Eglise; item pourchasseront le bien, honneur & prouffit des susdites Eglise, Doien & Chapitre d'Auxerre, & eviteront leurs dommages de tout leur loyal pouvoir.*

Tradit denique Leurius in Hist. Viennensis Ecclesiæ cap. 52. Humbertum Delphinum Viennensem in Majori Ecclesia donatum Canonicatu 29. Aug. an. 1338. cujus possessionem iniit superpellicio indutus & almucia, quam alias Militi deferendam brachioque aptandam, cum templum ingrederetur, dare poterat. [In Hist. Dalph. to. 2. p. 386. exstat *Instrumentum receptionis* (ejusdem) *Humberti in Canonicum per Capitulum Aniciensis Ecclesiæ* an. 1339. ex quo Instrumento patet jus Canonici in Aniciensi Eccles. commune fuisse omnium successive Dalphinorum; hinc eodem tom. p. 25. refertur aliud Instrumentum, quo Humbertus I. an. 1282. notum facit, se & antecessores suos tenere ab Episc. Aniciensi *Canoniam Ecclesiæ B. Mariæ Aniciensis, de qua nos Dalphinus & antecessores nostri sumus & fuerunt Canonici, &c.*] Adde Ægid. Gelenium in Colon. Aggripina p. 245.

Canonicæ, primis Ecclesiæ sæculis, videntur appellatæ Diaconissæ, quod perinde ac Clerici, *sub Canone Ecclesiastico constitutæ essent.* Nam Diaconissæ quemdam in Ecclesia ordinem confecere, & in ædibus sacris certæ ac peculiares stationes iis assignatæ, ὡς ἐκκλησιαζούσαις, ut est in Novella 3. Justiniani, & alia Heraclii Imp. Proinde jure distinguuntur *Canonicæ* à Sanctimonialibus in Ordine Romano: *Inter virginem & feminam, inter Canonicam & Sanctimonialem, &c.* Κανονικὰς etiam habet S. Antiochus homil. 18. ut & S. Chrysost. qui homiliam scripsit ὑπὲρ τοῦ τὰς κανονικὰς μὴ συνοικεῖν ἀνδράσι. Et Menæa 20. Martii in S. Niceta, & 27. Sept. in S. Ignatio Hegumeno, quæ non aliæ videntur à Diaconissis. At

Sanctimoniales, quæ se *Canonicas* vocant, ut est in Concilio Cabillonensi II. an. 813. cap. 53. videntur eæ quæ regulam S. Augustini profitebantur. Decreta Eugenii PP. II. cap. 3. & Concilium Remense an. 1148. cap. 4. *Statuimus, ut Sanctimoniales & mulieres quæ Canonicæ nominantur, & irregulariter vivunt, juxta beatorum Benedicti & Augustini regulam vitam suam in melius corrigant. Canonicarum* vero ejusmodi mentio est in Addit. 2. Capitul. Caroli M. cap. 16. in Concilio Paris. VI. cap. 46. ubi *Monasteriorum* ejusmodi Canonicarum pariter mentio fit, & in Concilio Remensi an. 1148. cap. 4. apud Bedam de Remed. peccator. cap. 8. In Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 44. &c. Vide doctissimum Mabillon. in Præfat. ad tom. 2. Actor. SS. Ordinis S. Benedicti n. 32.

Sed de Sanctimonialibus, quæ hodie *Canonicæ* appellantut, audiendus omnino Jacobus de Vitriaco in Hist. Occident. cap. 31. *Ad imitationem & exemplum prædictorum Canonicorum,* (sæcularium) *in partibus Hannoniæ & Brabantiæ, & in quibusdam Theutonicorum & Alemannorum provinciis sunt mulieres, quas Canonicas sæculares, seu Domicellas appellant. Non enim Moniales nominari volunt, sicut Canonici sæculares Monachi non dicuntur. Hæ siquidem*

adeo personas accipiunt, quod non nisi filias Militum & nobilium in suo Collegio volunt recipere, religioni & morum nobilitati, sæculi nobilitatem præferentes. Purpura autem, & byssos, & pellibus griseis, & aliis jocunditatis suæ vestibus induuntur, circumdatæ varietatibus, cum tortis crinibus, & ornatu pretioso circumamictæ, ... pellibus autem agninis quantumcunque subtilibus & delicatis utuntur..... Clericorum autem & puellarum & juvenum servorum etiam sibi ministrantium cinctæ obsequio, in domibus propriis honorifice & splendide epulantur, nec desunt mensis eorum consanguinei, in primo gradu sibi propinqui, quos cognatos suos appellant. In dormitorio autem juxta Ecclesiam suam de nocte quiescunt.... Sunt autem in eisdem Ecclesiis pariter Canonici sæculares in diebus festis & solennibus ex altera parte Chori cum prædictis Domicellis canentes, & earum modulationibus æquipollenter respondere studentes. ... Similiter & in processionibus composita & ornata, Canonici ex una parte, & Dominæ ex alia parte concinentes procedunt. Quædam autem ex ipsis, postquam diebus plurimis de Christi patrimonio vixerunt, relictis præbendis & Ecclesiis, carioribus sibi personis matrimonio copulantur, &c. Vetus Epitaphium apud Browerum lib. 11. Annal. Trevir. num. 64.

Mansit sub sacro speciosa Canonica velo,
Sed tamen in vita vera fuit Monacha.

Vide Gobelinum Personam in Cosmodromio ætate 6. cap. 52. & 90. Molanum in Martyrol. 17. Mart. & Gasp. Bruschium de Monasteriis Germaniæ pag. 17. 18. 45. 132.

Canonia, Canonicatus, præbenda Canonici, apud Petrum Cellensem lib. 8. Epist. Innocentium III. lib. 14. Epist. 82. in Jure Canonico, & apud alios non semel.

Canonia, Præbenda, vel reditus Canonici. Greg. VII. PP. lib. 3. Epist. 17. *Benedictus quoque Canoniam suam sub eadem pacis tranquillitate interim habeat.* Magnum Chronicum Belgicum: *Posuit eum in Ecclesia sine Canonia, hoc est, sine præbenda.* Vide Cantipratanum lib. 2. cap. 39. num. 2. [& tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 870.]

Canonia, Collegium Canonicorum. Chronic. Mosomense: *Est enim ibi Canonia 12. Clericorum Remensis parochiæ, &c.* Gervasius Dorobernensis in Henrico II. Rege Angl. & ex eo Bromptonus: *Dicens sibi peroptimum esse propositum, ut extra civitatem Cantuariæ, sæcularium Clericorum Canoniam faceret, & in nomine S. Thomæ Martyris novam Ecclesiam fabricaret.* Occurrit eadem notione infra, apud Gregorium VII. PP. l. 9. Ep. 29. Cantipratanum l. 1. c. 17. extremo, Joann. Signensem Episc. in Vita S. Beraldi Episc. Marsorum, &c.

Canonica, Canonici dignitas. Hincmarus Laudunensis Episcopus: *Igitur pro vestra interventione suæ Canonicæ locum, ac sibi prius à me concessam permitto mansionem.* Joan. Sarisber. lib. 2. de Nugis curial. cap. 28. *Qui speculariorum videntes plagam, effugerunt, alter ad sinum Canonicæ, alter ad portum Cellulæ Cluniacensis, sacris vestibus insigniti.* Hildebertus Episcopus Cenomanensis Epist. 55. *Audivimus.... in vestra matre Ecclesia hæreditario jure Canonicas obtineri.* Guibertus lib. 1. de Vita sua c. 7. *Canonica, quam præbendam vocant.* Charta an. 1061. ex Tabulario Ecclesiæ Abrincatensis: *Canonici omnes sub Episcopi Priore sunt: & Canonicas, id est, præbendas, cum vacuæ fuerint, distribuere debet, &c.* Utuntur Gregorius VII. lib. 5. Epist. 1. Joannes Monach. lib. 1. Vitæ S. Odonis Abbatis Cluniacens. Petrus Venerab. lib. 4. Epist. 8. Vita sancti Willelmi Abbat. Roschildensis n. 3. Gervasius Dorobern. in Imaginat. pag. 1308. Adelbertus Abbas Heidenhemensis p. 138. Concilium Claromontanum an. 1095. can. 9. Chronic. Abbat. S. Trudonis lib. 5. pag. 393. vetus Notitia an. 1103. in Probat. Hist. Castilion. pag. 17. [Vita Guidonis Episcopi Aniciensis inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. p. 838. Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ MS. cap. 77. Annal. Benedict. to. 3. pag. 661. Mabillon. Analect. tom. 3. pag. 473.] &c.

Canonica, Canonicorum Collegium, seu potius Ecclesia Collegiata, ut vocant. Joan. de Janua: *Canonica, Ecclesia ubi regulares morantur.* [Conventus Episcoporum an. 1040. inter Concil. Hisp. tom. 3. pag. 204. *Qui locus recte appellatur Canonica, quia ibi ecclesiastica atque divina observatur regula.*] Charta Ludov. Pii in Tabulario Lemovicensi: *Ex Canonica prædicta urbis quæ est constructa in honore S. Stephani.* Tabularium S. Salvatoris Redonensis: *Ebulus autem Comes direxit eos ad Ecclesiam B. Virg. Mariæ in Canonica B. Petri, ubi merita coluntur in nomine Christi & beatorum Innocentium.* Arnulfus Episcopus Lexoviensis in Epist. pag. 83. *Provinciam nostram frequentibus Monasteriis, ipsisque nobilibus, certum est abundare, Canonicas Regulares paucas habet, &c.* Gervasius Dorobernensis: *In diminutionem nostram & omnium suorum præjudicium successorum de Ecclesiis suis simul & nostris præbendas fecit, vel Canonicas.* Guillelmus Abbas S. Theoderici in Vita S. Bernardi lib. 2. cap. 1. *Usque ad B. Mariæ Canonicam Dom. Papa cum comitatu suo gloriose deductus est.* Vide Petrum Damian. lib. 3. Epist. 8. lib. 4. Epist. 3. Joan. Sarisberiensem Epist. 76. Stephanum Tornacens. Epist. 1. Chronicon Reichersperg. 228. Monasticum Anglic. to. 2. p. 45. Blancam in Comment. Rer. Aragon. pag. 579. Cruceum in Episcopis Cadurcensibus p. 65. 67. Franciscum Mariam in Mathildi Comitissa lib. 3. p. 100. Guichenonum in Probat. Histor. Sabaud. pag. 34. &c. *Chanoinie*, eadem notione, in Charta an. 1277. apud eumdem Guichenonum pag. 84.

¶ Canonica Regularis, Monasterium, ut videtur. Charta Joannis Episc. Sistaricensis an. 812. apud Mabill. de Re Diplom. lib. 6. pag. 614. *Interea ascendit in corde meo, ut inter alia bona perpetrassem optima, id est, sacra Monasteria seu Regulares Canonicas, tum etiam & religiosas Ecclesias.* Dixi Canonicam & Monasterium hic unum videri, non asserui; quia posset & hoc in loco intelligi Ecclesia collegiata, ut in superiori articulo.

¶ Canonica, Advocatia, protectio Ecclesiæ Canonicorum, seu præbenda Canonici concessa pro advocatione & tuitione alicujus Ecclesiæ. Charta Ulrici Comitis pro Ecclesia Beronensi an. 1036. inter Vindemias Litter. Fred. Schannati p. 173. *Cogitavi de quadam Canonica mea, quæ est in loco qui dicitur Beronis-Monasterium, qualiter post obitum meum eadem Canonica liberaliter Deo servire valeat: regalem nolui facere nisi coactus ... rursus nolui eandem Canonicam nepotibus meis in commune dimittere, ne... divideretur. Tandem inveni consilium, ut eligerem unum de nepotibus meis... si autem ipse... locum prædictum non bene defendat.... licentiam do, ut se reclament* (Canonici) *ad Episcopum Constantiensem... Tunc idem Episcopus... prævaricantem Advocatum abjiciat, & ipse locum ejus subeat.*

¶ Canonica Portio, Quæ *canone* tribuitur Ecclesiæ parochiali de rebus relictis à parochiano defuncto illi Ecclesiæ, ubi suam elegit sepulturam, cum alibi quam in parochiali sepelitur. Portio hæc

varia est variis in diœcesibus: in quibusdam media pars, in aliis tertia, vel quarta pars attribuitur. Statuta Augerii II. Episc. Conseran. an. 1280. *Quanquam unusquisque, qui certam non elegerit sepulturam cum suis parentibus sit de jure sepeliendus, liberum tamen est cuilibet, ubicunque voluerit, discretione prævia, eligere sepulturam; ita dumtaxat quod de iis quæ occasione sepulturæ ipsius ad illam pervenerint, habeat parochialis ecclesia Canonicam Portionem secundum jus & consuetudinem diœcesis Conseranensis, illis exceptis casibus, in quibus de jure portio Canonica non est danda.* Vox nota Jurisconsultis.

¶ CANONICA, Census annuus. Vide *Canonicum* in *Canon* 1.

¶ CANONICA INSTITUTIO, Regularis, Monastica. Mabill. in Actis SS. Benedict. sæc. 5. pag. 348. ubi de S. Mathilde Regina, ex Chronico Saxonico: *Igitur Regina cœnobium in monte Quindelingeburch sancta devotione construere cœpit; trigesima die congregationem ibi statuit; non viles personas, sed summæ ingenuitatis tirunculas Canonicæ Institutioni deservituras collegit.* Illud ipsum narravit Ditmarus his verbis: *Congregationem quoque sanctimonialium in die tricesima in supra memorata urbe statuit.*

¶ CANONICALE, Codex canonum, ut conjecto. *Dedit sanctuario S. Vincentii .... unam Bibliothecam per partes divisam, Canonicale unum, smaragdum, passionale,* apud Mabill. to. 4. Annal. Benedict. p. 441.

¶ CANONICALIS ET EPISCOPALIS SEPULTURA, ibidem, Locus, ut puto, ubi Episcopi & Canonici inhumantur.

CANONICARE, Canonicum facere. Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 13. *Qui eum Canonicare postulaverat.* Vita S. Martini Presbyteri Sauriensis num. 9. *Et in numero Canonicorum puerulum.... Mauritius Canonicavit.* Thierricus Vallis-coloris in Urbano IV. PP.

.... Post illum Canonicavit,
Urbs Treca, natalis quæ sibi terra fuit.

Charta Manassis Episcop. Aurelian. an. 1210. *Nullus Canonicetur aut recipiatur infra 21. annum.* [Chartularium Eccl. Auxitanæ cap. 86. *Noverit tam præsens ætas quam futura posteritas, quod ego Anesancius de Idrag Miles, pro filio meo Canonicando & pro remissione peccatorum meorum, concessi Deo & B. Mariæ Auscíensi quartam partem Ecclesiæ de Saisano tam in decimis, quam in ecclesiastico, quam hæreditario jure possidebam.* Occurrit ibidem cap. 77. apud Stephanotium tom. 2. Fragm. Hist. MSS. Martenium tom. 4. Anecd. col. 174. & tom. 6. Ampliss. Coll. col. 1026. &c. Petrus Blesensis Sermone 32. *Super paupertatem spiritus offerenda est voluntas Canonicari volentis*; hoc est, ut exponit Carolus Macer in Hierolexico, Regulariter vivere, vel sumere habitum regularem.]

EXCANONICARE dixit Hildebertus Turon. Epist. 36. ubi meminit cujusdam Canonici Andegavensis, qui se *excanonicari* petebat ab Episcopo suo, præbendamque suam dari ex fratre nepoti, quod abnuit Episcopus: unde conjiciunt viri docti, nondum hocce sæculo inductum morem recurrendi ad Ecclesiam Romanam.

¶ CANONISATORIA SENTENTIA, Qua quippiam jam statutum iterum approbatur & confirmatur, apud Georgium Christianum to. 2. Rerum Mogunt. pag. 793. Vide *Canonizare* 2.

¶ CANONISATUS, Inscriptus in *canone* seu catalogo Clericorum alicujus ecclesiæ, apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 256. *Cuilibet sociorum choralium Canonisatorum, qui dictis horis interfuerit, obolus monetæ prædictæ, & cuilibet scolarium superpelliciatorum in summa Missa existentium levem denarium.*

¶ CANONISSÆ, Eædem quæ supra *Canonicæ*. Chronicon Trivetti apud Acher. tom. 8. Spicil. pag. 579. *Fundavit abbatiam Canonissarum.*

1. CANONIZARE, In album & catalog. Sanctorum referre, Canoni Missæ adscribere: quippe longe ante quam conderentur Martyrologia, in Canone Missæ primitus facta est commemoratio Sanctorum, non quo pro iis oraretur, sed potius ut ii pro populo orarent, ut ait S. Augustinus Tract. in Joannem. Quem morem vetustissimum esse asserit, probatque variis sanctorum Patrum locis Stephanus Durandus de Ritibus Eccl. lib. 2. cap. 35. Burchardus de Casibus sancti Galli cap. 6. *Obtinuit etiam amminiculante Henrico Imperatore & conjuge ejus Agnete apud Dom. Apostolicum Clementem II. recitata Vita B. Wiboradæ ejusque miraculis, & de tam diu neglecta re ab ipso Papa redargutus, quatenus ipsam præsente Theodorico Constantiensi Episcopo Canonizaret, & pro sancta haberi præciperet; & anniversarium ipsius diei solennizandum institueret.* Passio SS. Wlfadi & Rufini tom. 2. Monastici Angl. pag. 125. *Studebant plures religiosa devotione patriæ suæ sanctos exaltare, pia sollicitudine vitas illorum investigare, summique Pontificis auctoritate illos Canonizare.* Alexander III. PP. Epist. 3. Canonizationes *nonnisi in solennibus Conciliis de more* fieri solitas scribit. Vide Capitulare Francofordiense ann. 794. c. 40. Capitul. ann. 789. cap. 41. Concilium Romanum an. 993. Epistolam Joannis de Burnino Archiepiscopi Viennensis & suffraganeorum ad Gregor. IX. PP. de canonizatione Stephani Episcopi Diensis, apud Joan. Columbum, &c. Ex allatis locis plus satis patet, non jure Vadianum hæreticum scripsisse, *Canonizationes* solos Episcopos (in Germania præsertim) spectasse, & facultatem in canonem SS. referendi, pro more veteri Francorum in Ecclesiis sibi subjectis iis competiisse, quod Pontifex Romanus postea soli sibi asseruerit, etsi id videatur quodammodo indicare Baldricus lib. 1. Chron. Cameracens. cap. 35. Constat quippe infinitis propemodum exemplis, aut summos Pontifices hanc sibi provinciam sumpsisse, aut Episcopis demandasse, proindeque ejusmodi canonizationes Apostolicæ sedis auctoritate semper peractas. Formam autem canonizationis exhibent Ceremoniale Roman. lib. 1. sect. 6. Browerus lib. 3. Antiq. Fuld. cap. 9. & Bivarius in S. Joanne Eremita vindicato n. 2. 3. 5. & ad Pseudochronicon Maximi. Vide *Diptycha*, & Baron. ad Martyrolog. 2. Aprilis. & in Annalibus Eccl. ad an. 1027. Morinum lib. 10. de Pœnit. cap. 19. num. 11. &c.

2. CANONIZARE, Approbare. Anonymus de Berengarii damnatione: *Quorum* (Conciliorum) *nullum Romani Pontifices per se, sed per Legatos suos Canonizaverunt.* Decreta S. Stanislai Regis Hungariæ lib. 1. cap. 37. *In hac sancta Synodo à venerabili Rege Ladislao statutum est, & universis Episcopis collaudatum & Canonizatum, ut Vigiliæ celebrentur B. Stephani Regis, &c.* Eckeardus Minimus de Vita Notkeri Balbuli cap. 16. *Eas, quæ socii & fratres ejus in eodem Monasterio S. Galli composuerant, omnia Canonizavit, videlicet hymnos, sequentias, tropos, &c. & totum autenticavit.* Vita S. Gerlaci Eremitæ cap. 8. *Grandia edidit volumina, quæ ab Eugenio Papa .... Canonizata, & inter sacras Scripturas sunt commemorata.* Ita Beletus de Divin. Offic. c. 123. & Durandus lib. 5. Ration. cap. 2.

n. 2. hanc vocem usurpant. Quod inde ortum videtur, quod sacri libri, vel certe sacræ Synodi, in Canonem, seu Ecclesiastica diptycha referrentur. Nam in V. Synodo legimus quatuor Synodos œcumenicas in sacra Ecclesiæ diptycha, quæ inter Missæ sacrificia legebantur, relatas, vel certe eorum appellationes, quo universis innotesceret Ecclesiam illas amplexari. Sic *τὰ κανωνιζόμενα βιβλία* dixit Athanasius: *τῇ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀκριβείᾳ κανονίζειν τὴν πολιτείαν*, Basilius Magn. Scholiast. ad lib. 6. Synops. Basil. *τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν κανονισθέντα καὶ οἰκονομηθέντα τὸν πατριάρχην δεῖ διακρίνειν.*

3. CANONIZARE, Canonicum facere. Charta 19. Tabularii Ecclesiæ Carnotensis: *Duximus statuendum, ut qui in Ecclesia vestra de cætero Canonizandi fuerint, & ibidem mansionarii non extiterint, 40. solidos tantum de præbenda sua singulis annis percipiant.* Vide *Canonicare* in *Canonicus*.

¶ 4. CANONIZARE, Dirigere, Gall. *Regler. Canonizamus & regulamus omnes nostras actiones, voluptate & dolore*, apud Interpretem Ethic. Aristotelis. Vide Goclenii Lexicon Philosoph. pag. 293.

CANOPEUM, pro *Conopeum*. Necrologium Ecclesiæ Paris. 2. Non. Sept. *Eodem die obiit Philippus frater Regis Concanonicus noster & Archidiaconus, qui dedit nobis pallium unum, & cappam unam, & 2. tunicas, & Canopeum, quod suspenditur super altare, & 20. libras ad stationem 4. ferculorum.* [apud Papiam MS. legitur *Canopum* pro *Conopeum.*]

1. CANOPUS, *Medianus cortex sambuci*, in Glossis MSS. ad Alexandr. Iatrosophist. ex Gr. *κάνωπον*, apud Æginetam & alios.

Item species uvæ rubeæ, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

¶ 2. CANOPUS, CANOFUS, pro *Cannabis*, in Vita B. Lidwinæ Virg. tom. 2. April. pag. 283. Vide *Canapum* & *Canava* 2.

CANSIL. Vide *Camsilis* in *Camisa*.

¶ CANTABRARII. Vide *Cantabrum* 1.

¶ CANTABRIS, *Similis passio, infirmitas*. Papias MS.

1. CANTABRUM, Vexilli species apud Imperatores Romanos, cujus mentio est apud Minutium Felicem in Octavio, & Tertullianum in Apol. cap. 16. & lib. ad Nation. cap. 12. quod quidem nominis unde hauserint Romani, addubitant viri docti. Turnebus lib. 15. Adv. c. 16. legendum censet *Contabrum*, à conto: Baronius ann. 312. n. 33. à Cantabris Hispaniæ populis, à quibus debellatis id genus vexilli habuerint: Jacobus Gothofredus aliter, nescio an vere, hariolatur.

CANTABRARII, inter vexilliferos recensentur in leg. 2. Cod. Th. de Collegiat.

2. CANTABRUM, Furfur. Papias: *Cantabrum, furfur caninum, quo canes pascuntur, purgamenta tritici.* Scholiastes Juvenal. ad illud Sat. 5. *Farris mordere canini. Cantabri, Panis sordidus canum est.* Cælius Aurelianus Siccens. lib. 3. Tardar. passion. cap. 2. *Sive lacte, aut decoctione Cantabri, aut succo ptisanæ &c.* Lib. 4. cap. 3. *Apponenda rursum sessioni vaporatio stymmatum, aut Cantabri conligati, vel in aceto decocti.* Acta S. Eutychetis: *Jussitque eos terram fodere per totam diem, ad vesperum vero Cantabrum manducare.* Acta SS. Nerei & Achillei n. 19. *Jussitque eos in terram fodere per totum diem, ad vesperum vero Cantabrum manducare.*

CANTABRUS PANIS, vel CANTABRICUS. Joannes Laudensis in Vita Petri Damiani n. 40. *Quotidie præter dies festos jejunando, Cantabro pane cum hesterna aqua vescendo.* Idem Petrus Opusc. 15. cap. 14. ait, quemdam *Cantabricii panis quadra vixisse de die.* Et in Vita S. Rodulphi Episc. Eugubini, ait, hunc edere solere *panem, qui vel puro hordeo fieret, vel ex Cantabro potius, quod projiciendum canibus de puerorum manibus remansisset.* [Vide Acta SS. Febr. tom. 2. pag. 137. & Junii tom. 5. pag. 496.]

¶ 3. CANTABRUM, f. pro *Cantharus*, Species poculi. Hist. Monasterii Novient. apud Marten. to. 3. Anecd. col. 1141. *Aqua, qua ingurgitatus fuerat, statim per os ipsius quasi de Cantabro erupit, & puer redditus vitæ palpitare cœpit.*

CANTABULUM, *Stabulum*, in Gloss. Isidori; sed legendum *Catabulum*. Vide in hoc verbo.

¶ CANTAGIUM, f. pro *Calcagium*, Tributum quod pro *calceis* reficiendis à prætereuntibus exigitur. Bulla Sixti IV. PP. inter Privilegia Ordinis S. Johannis Hierosol. pag. 135. *Neque aliquibus solverent aliquam gabellam, passagium, pedagium, Cantagium fontium, pontium vel viarum, &c.* Laurentius in Amalthea *Cantacium* exponit per *Scrinium.*

¶ CANTALE, Anniversaria sacra pro mortuo, Gall. *Anniversaire.* Testamentum ann. 1286. *Volo ... quod in quolibet Cantali expendantur triginta solidi de prædictis quinque millibus solidis.* Vide *Cantare* 3.

¶ CANTALLUM. Vide *Catallum.*

¶ CANTAMEN, Canticum. *Agno Cantamen modulando perenniter, amen*, in Actis SS. Junii tom. 5. pag. 212. Apuleius & Propertius *Cantamen* dixere pro *Incantamento*; quod incantamenta plerumque fiebant magico cantu.

CANTAMISSÆ, Obventiones ex *cantatione Missæ.* Vetus Charta apud Ughellum in Episcopis Bovinensibus: *Qui quidem Canonici habere debent totam decimam, totum mortuarium, omnes oblationes festorum dierum & aliorum, omnes Cantamissas, pœnitentias, & patronantias.* Vide in *Missa.*

¶ CANTARA. Vide *Cantharum.*

1. CANTARE IN ECCLESIA, dicitur Presbyter, cui Ecclesia alteri majori subdita, regenda commissa, uti est *Capellania*, seu cui *Cantaria* demandata est. Hincmarus Remensis Epist. 7. ex Labbeanis: *Ipse Ottericus, dum ipsam Ecclesiam teneret, Cantavit in Noviante & in Landricurte, & in Boëris: titulus autem ipsius, in quo & residuus erat, fuit in Follanæbraio.* Infra: *Interea ante ordinationem tuam Cantavit ibidem Haimeradus Presbyter in Codiciaco, ordinatus à Simeone Episcopo, & reclamante ipso Haimerado apud me, & ante te, quia ipsa Ecclesia subjecta esse deberet Ecclesiæ de Codiciaco, &c.* Rursum: *Inde, sicut ipsi homines dicunt, per tuum consensum Bertfridus Presbyter in eadem Ecclesia, & in Ecclesia tua apud Broeras, per quinque annos Cantavit.* Infra, pro *Cantavit*, habetur *ministravit*: *In ipsa Ecclesia, ut prædixi, idem Bertfridus per annos quinque per tuam licentiam ministravit.* Denique: *Grimo Presbyter tuæ parochiæ in ipsa Ecclesia Cantavit: deinde ipsorum consensione Heimericus Presbyter tuæ parochiæ per duos & dimidium annos ibidem officium sacerdotale exhibuit, &c. Tenementum datum pro Cantare, vel Cantatione*, in primis Statutis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 1. §. 7. 8.

¶ 2. CANTARE, Recitare. Beda lib. 2. Hist. Abbatum Monasterii sui ad an. 690. *Ex die quo de Monasterio suo profectus abiit* (Ceolfridus) *usque ad diem quo defunctus est, quotidie Missa Cantata salutaris hostiæ Deo munus offerebat.* Idem Beda in Epistola ad Egbertum Episc. à Ware edita: *S. Antistes Ambrosius hoc de Fide loquens admonet, ut verba Symboli matutinis semper horis fideles quique Decantent.* Remigius Autissiod. in Explicatione Cano-

nis Missæ: *Idcirco, ut fertur, venit consuetudo in Ecclesia, ut tacite ipsa obsecratio atque consecratio à Sacerdote Cantetur, ne verba tam sacra vilescerent.* S. Wilhelmus lib. 1. Consuetud. Hirsaug. c. 186. *Sacerdos si privatam Missam Cantare voluerit, innuit Converso cum signo crucis, quod est signum Cantandæ Missæ.* Vita S. Benedicti Anian. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 216. *Isdem vero venerabilis vir omne officium suum de quinque annis & duobus mensibus ante obitum suum, sicut in ipsis tabulis post ejus decessum reperimus, & ipse vivens quibusdam dixit, Cantatum per semetipsum reliquit*; id est, *recitatum*, inquit Mabillonius: haud scio an melius, notis musicis exceptum. Charta Guidonis Abb. Claræ vallis, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 821. *Præterea dedit idem Balduinus eidem domui Clarevallis in eleemosynam xx. libras blancorum pro uno calice, in quo ad majus altare Cantatur*; id est, Offertur sacrosanctum Missæ sacrificium. Vide *Decantare* 1.

¶. 3. CANTARE, substant. Anniversarium pro defunctis. Capitula general. MSS. S. Victoris Massil. *Item statuimus & ordinamus, quod illi qui facere faciunt Cantaria sive Anniversaria teneantur die Cantaris facere fieri Cantare, & quod de summa legata pro Cantari, illud teneantur expendere in pitanciis Conventus.* Pluries ibidem legitur. Nova Gal. Christ. to. 3. col. 1126. ex Necrologio Ecclesiæ Diniensis: *Eodem die obiit Dominus Nicolaus Episcopus.... ideo dicta die fiendum est Cantare pro anima sua.* Statuta Ecclesiæ Aquensis MSS. *Quando mandatum est Cantare .... si pro illo Cantari debeat de sero officium mortuorum celebrari, quod illi qui non interfuerint in illo officio, medietatem perdant eleemosynæ eis fiendæ, nec tantum* (f. totum) *habere sperent, ne detur laicis materia Cantaria non faciendi: in crastinum vero si in Cantari fuerint, medietatem eleemosynæ habeant, & non ultra.* Judicium anni 1441. inter Canonicos & Clericos beneficiatos Eccl. Aquensis ex Archivis ejusdem: *Item ordinamus ut supra, quod distributiones pecuniarum pro Cantaribus in tabula anniversariorum descriptis non dentur Canonicis seu Clericis, qui non interfuerint eisdem, sed solum illis, qui die statuta in dicta tabula Missas pro animabus illorum, qui dicta Cantaria reliquerunt, celebraverint, ministrentur.* Etiamnum Provinciales *Cantat* vocant Missam quæ cantatur die obitus quotannis recurrente. Vide *Cantale* & *Cantariolum*.

CANTAREDUS. Vide *Cantredus*.

CANTARIA, Cantuaria, Beneficium Ecclesiasticum, Missis decantandis addictum, & cui deserviunt, qui alias Capellani dicuntur. Will. Thorn. c. 20. §. 5. *Concessum est etiam.... uxori suæ habere Cantariam in Capella manerii sui.* Idem c. 24. §. 3. *Ordinavit Cantariam pro anima parentum suorum.* Charta Edwardi III. Regis Angl. to. 1. Monast. Angl. *In villa de Ashe unam perpetuam Cantariam 5. Capellanorum fundaverat.* Alia tom. 2. pag. 104. *Si Prior & Conventus perfecerint, & manutenuerint quandam Cantariam 6. Capellanorum in Ecclesia de Hareswode.* Charta Joannis Eboracensis Archiepiscopi in Monast. Angl. tom. 3. pag. 164. *Ut de bonis suis eorum administrationi commissis Cantarias perpetuas pro Missis celebrandis, prout melius ordinare poterunt, fieri procurarent.* Henr. Knyghton. ann. 1326. *Iste Rogerus fundavit Cantariam secularium Sacerdotum.... quam post multos annos uxor ejusdem in usus Canonicorum Regularium instituit.* Adde pag. 2738. Charta ann. 1264. apud Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. *Volo, ordino & dispono, quod in Ecclesia, in qua corpus meum contigerit sepeliri, Cantaria fiat, & constituatur ad celebrandum singulis diebus pro salute animæ meæ, parentum, &c. & omnium fidelium defunctorum. Capellani Cantariarum*, in Statutis Ecclesiæ Leichefeldensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 248. 251. & Londinensis ib. pag. 344. Vide tom. 1. Monast. Angl. p. 47. 48. Littletonem sect. 530. Statutum 2. Westmonaster. cap. 45. [Thomæ *Madox* Formulare Anglic. pag. 165. Martenii Anecdota to. 1. col. 1508. & 1509. Kennet. Antiquit. Ambrosden. in Glossario ad calcem, & Librum Nigrum Scaccarii pag. 529. &c.]

Cantariæ Liberæ. Charta Henrici III. Reg. Angl. apud Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. pag. 1038. *Cum ex privilegio Regibus Angliæ prædecessoribus nostris & nobis in ipsis à prima institutione Christianæ religionis concesso, Liberæ semper Cantariæ in singulis domibus nostris & nostræ fundationis, & maxime in propriis dominicis nostris hactenus habitæ sint ac obtentæ, &c.* Vide *Capella*.

¶ Cantaria Presbyteratus, infra in voce *Guarba*.

¶ Cantaria Parva, Munus eorum canendorum, quæ minora habentur in officio divino. Hist. Ingulfi pag. 48. to. 1. Script. Angl. Monachi Croylandenses, qui viginti quatuor annos à conversione sua compleverint *sunt absoluti ab officiis Parvæ Cantariæ, Epistolæ, Evangelii & à cæteris minoribus laboribus.*

Apud Leguleios Anglos, est *Breve*, quod *Cessavit de Cantaria* vocant, concediturque ei, qui prædia, resve alias Ædi religiosæ concessit, sub conditione divini alicujus servitii annui, aut lampadas accendendi, aut pauperes pascendi. Tunc enim si ejusmodi conditiones non adimpleat Domus religiosa, breve istud donator impetrat. Vide Statutum Westmonast. 2. cap. 41.

¶ Cantuaria. Chartul. S. Vandregesili to. 2. pag. 1842. *Concedimus etiam eis in dominium possidendam illam partem Cantuariæ ejusd. Ecclesiæ, quam habebat Gervasius.*

Cantuarium. Charta an. 1205. in Tabulario S. Bertini: *Et mandato D. Papæ apud Peterse & Calais personatum à Cantuario divisimus.* [Inventar. Eccles. Noviom. an. 1419. *Item quædam casula... quæ fuit de Cantuario. Item unum altare Benedictum de dicto Cantuario.* Charta Harpini Meldensis Ecclesiæ Decani, de fundatione Abbatiæ B. Mariæ de Cagia anno 1135. *Cantuarium etiam S. Stephani quod Capellaniam aptius dicere possumus, eisdem concessimus.* Epistola Innocentii Papæ ad Heliam Abbatem B. Mariæ de Cagia anno 1136. *Confirmo etiam vobis Cantuarium S. Stephani quod Capellania vocatur.* Occurrit rursus apud Hemeræum Hist. Viromand. pag. 182. &c.]

CANTARINUM, *Genus ordei, i. exacticum.* Papias MS. & Edit. [In editione Veneta anni 1496. quam unam vidi, legitur: *Ordeum &c. tria sunt genera, Exaticum, quod sex ordines habeat, quod quidam Catharnicum dicunt, quoniam animalia melius quam triticum pascat.* MS. Bituric. habet etiam *Exaticum* & præterea *Cantarium*. Vet. Glossar. San-German. MS. num. 501. *Canterinum, quidam appellant genus hordei, quoniam animalia melius, quam triticum pascit & homines salubrius. Idem dicitur & Exaticum.*]

¶ CANTARINUS. Vide *Cantarius*.

¶ CANTARIOLUM, Anniversarium, Missa pro defuncto celebranda. Gassendi Notitia Ecclesiæ Diniensis pag. 161. edit. 1654. ex Tabulario

Capituli ejusdem : *Solvisse ipsi Capitulo an.* 1477. *summam* 200. *ducatorum aureorum, quos illi tradiderat Dominus Guillelmus Episc. Ostiensis, Cardinalis de Estoteville, Archiep. Rothomag. pro fundatione anniversarii seu Cantarioli media die cujusque mensis, aut sequente proxime festi solemnitate non impedita.* Vide *Cantare* 3.

¶ CANTARISTA & CANTHARISTA, f. Capellanus, qui *Cantariæ* deservit. In quadam Canonicorum Londinensium serie 31. *Cantaristæ* numerantur apud Rymer. to. 14. pag. 494.

1. CANTARIUM, *Cantaro*, Italis & Neapolitanis, apud quos ita appellatur pondus 25. librarum, quod apud Genuenses est 150. Occurrit apud Ricardum de S. Germano in Chron. pag. 1019. Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 10. & alibi passim. Charta Friderici III. Regis Sicil. an. 1305. pro Mercatoribus Majoricens. *De ponderatura vero mercium, quæ venduntur ad Cantarium, solvere debent usque ad erana duo & medium, & non plus.* Vide Probat. Histor. nostræ Gallo-Byzantinæ pag. 12.

¶ 2. CANTARIUM Cantorum pluteus, analogium. Eckeardus Minimus to. 1. April. p. 582. in Vita B. Notkeri Balbuli : *Erat Romæ instrumentum quoddam & theca ad repos ituram Antiphonarii authentici & publicam omnibus adventantibus inspectionem, quod à cantu dicebatur Cantarium.* Paulo aliter hunc locum refert Eckehardus Jun. infra in *Cantatorium*.

¶ CANTARIUS, CANTARINUS, *Equus castratus.* Papias MS. Catoni & Varroni *Cantherius.* V. *Canterinus.*

CANTARULUS. Vide *Cantharum.*

CANTARUM, *Camera domorum.* Papias.

¶ 1. CANTARUS, Pelvis qua tonsores utuntur ad lavandam barbam, Gal. *Bassin.* Hist. Dalphin. to. 2. p. 274. *Barberio pro emendo uno sacco, pro faciendo lesavio pro Domino duabus quarteriis & uno Cantaro.* Vide *Cantharum.*

¶ 2. CANTARUS, vel CANTARUM, Pondus idem, quod supra *Cantarium.* Occurrit apud Baluzium to. 6. Miscell. pag. 347. & in Vita S. Francisci de Paula inter Acta SS. April. pag. 130. *Unde quidam lapis pondo trium Cantarorum deturbabatur.*

CANTATA, Cantus Ecclesiasticus, [vel potius Missa quæ cantatur.] Charta Swecica an. 1314. apud Schefferum ad Chronicon Archiepiscop. Upsaliensium pag. 252. *Ut Vicarius perpetuus... præsentibus* 4. *Vicariis, &* 4. *parvulis choralibus, annis singulis Cantatas dicere teneatur, videlicet primam de B. Virgine in crastino Nativitatis ejusdem, secundum de omnibus Sanctis, &c.* [Vide *Cantare* 3.]

¶ CANTATIM, Cantando. Index Onomast. ad calcem to. 3. Actorum SS. Maii.

CANTATORES, Incantatores, magi. Victorinus contra Manichæos pag. 170. *Hic enim jam delectat Babylonis magos ac Ctesiphonticos Cantatores secretorum suorum notare mysteria, quorum posse est carmine nunc suscitare spiritus, nunc vocare.*

CANTATORIUM, Romanis, ut auctor est Amalarius in Præfatione libri de Ordine Antiphonarii, est liber Ecclesiasticus, quem Franci *Graduale* vocant, quia in Gradibus vel Analogio reponitur. Ordo. Roman. *Subdiaconus vero, qui lecturus est* (Apostolum)... *ascendit in ambonem, & legit... Postquam legerit, Cantor cum Cantatorio ascendit, & dicit responsorium gradalem.* Alibi : *Postquam legerit, Cantor cum Cantatorio... solus inchoat responsorium.* Ait denique, cum Pontifex, aut Sacerdos, ad altare procedit, à Bajulis *Cantatorium, cætera vasa Ecclesiæ*, quæ à primo Mansionario sumunt, deferri. Nec scio, an non etiam legendum sit *Cantatorium* apud Eckchardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 4. *Erat Romæ instrumentum quoddam & thecæ ad Antiphonarii authentici publicam omnibus inspectionem repositorii, quod à cantu nominabat, Cantarium.*

☞ Aliud est *Cantatorium* Monasterii S. Huberti in Ardenna, de quo nova Gall. Christ. col. 553. & 862. Est enim MS. Codex ante 600. annos exaratus complectens veterem ejus Monasterii historiam. Huic iste titulus est, *Incipit liber qui Cantatorium dicitur.* An ita vocitatus fuerit ille codex, quod primum ad calcem *Cantatorii*, veterum codicum more, fuisset exscriptus ?

¶ CANTATORIUM, Analogium, pluteus Gall. *Pupitre, Aigle du Chœur.* Rituale MS. S. Stephani Tolosani : *His peractis pergant ordine quo supra ad chorum, & in ingressu chori Cantor existens ante magnum Cantatorium incipit cantare antiphonam, Asperges me Domine ; & Sacerdos vadit ad aspergendum... & finita antiphona in Cantatorio parvo dicit, &c.*

CANTATRICES, quæ *Præficæ* Festo & aliis, *Mulieres ad lamentandum mortuum conductæ*, αἱ πρὸ τῆς κλίνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπτόμεναι, ut est in vett. Glossis : θρηνῳδοὶ γυναῖκες, S. Chrysostomo Homil. 13. in Epist. Pauli, de quibus etiam S. Hieronym. in cap. 9. Hierem. *Hic mos usque hodie permanet in Judæa, ut mulieres sparsis crinibus nudatisque pectoribus, voce modulata, omnes ad fletum concitent.* Θρηνήτριαι γυναῖκες, Theodoro Prodromo Carm. in Amicos. Synodicon Nicosiense cap. 20. *Quia morbus quidam pestifer & infidelitati vicinus valuit in his partibus, ut videlicet in exequiis mortuorum, in domibus, Ecclesiis, & cœmeteriis, Tubicines, quæ lugubre canunt, quas Cantatrices vocant, advocentur, quæ non solum turbant divina ; verum etiam provocant seu excitant alios verbis vanis ac cantibus, & paganorum ac Judæorum ritui consonis, ad plorandum, verberandum, & lacerandum se ipsas : hoc ne fiat de cætero, districtissime & sub excommunicationis vinculo prohibemus, &c.* Excommunicantur eæ in Concilio Nemosiensi an. 1298. c. 4. *Et Cantatrices in funeribus defunctorum, sive in Ecclesia, sive in cœmeteriis, seu alibi. Lamentatrices* appellantur in Concilio Marciacensi an. 1326. c. 23. ubi & interdicuntur. Quod vero *Tubicines* vel potius *Tibicines* dicantur, respectum forte ad *Præficas* veterum, quæ cantus ejusmodi lugubres *ad tibiam* cantabant, ut est apud Nonium & Ciceronem lib. 2. de Legibus. Sed & tubas olim adhibitas in funeribus, docuere pridem Persii Interpretes ad Sat. 3. quas vero cantatrices alii, *computatrices* vocat Boncompagnus Bononiensis, qui vixit an. 1213. in Arte Dictaminis MS. lib. 1. sub finem : quod mortuorum facta & nobilitatem narrarent : nam *computare*, pro *narrare*, dixerunt, ut supra annotatum, nos diceremus *Des conteuses.* Ita porro ille : *Ducuntur Romæ quædam fœminæ pretio nummario ad plangendum super corpora defunctorum, quæ Computatrices vocantur, ex eo quod sub specie rythmica nobilitates, divitias, formas, fortunas, & omnes laudabiles mortuorum actus computant seriatim. Sedet namque Computatrix aut interdum recta, vel interdum proclivis stat super genua crinibus dissolutis, & incipit præconia laudum voce variabili juxta corpus defuncti narrare, & semper in fine clausulæ, ho, vel hi promit voce plangentis. Et tunc homines astantes cum ipsa flebiles voces emittunt. Sed Computatrix producit lacrymas pretii, non doloris.* Id potissimum vetatur in Statutis Mediolanensibus 2. parte cap. 470. Vide Ammianum lib. 19. pag. 134. Ejusmodi porro cantatrices seu computatrices in ipsis tumulis juxta mortuorum

tuorum figuras, vel in ipsâ sepulcrorum basi depictas videre est in tumulo Annæ Burgundæ, mortuæ anno 1232. Ducissæ Bedfordiensis in Æde Sacra Celestinorum Parisiensium juxta sacrum altare. De ejusmodi præficis multa congessit Kirchmannus lib. 2. de Funeribus Romanorum cap. 6. num. 50. Sed & necdum omnino extincta hæc superstitio apud Græcos hodiernos, ut testatur Bellonus lib. 1. Observat. cap. 4. & lib. 2. de operum antiq. præstantia cap. 14. 15. neque in quibusdam Provinciis Gallicis.

¶ CANTATUS, pro *Cantus*. Alcimus Avitus 5. 157. de plaga Ægyptiaca:

Ranarum fœdis texit Cantatibus urbes.

CANTELLATOR, Præstigiator, Magus. Raymundus *de Agiles* in Hist. Hierosol. *Cantellatores etiam eorum, & augures, ut fertur, dixerant, ut non moverent castella sua usque ad 7. feriam.* Italis *Cantellare* est submissiori voce cantare, aut quidpiam labiis mussitare, quod faciunt Magi & Præstigiatores, qui *immurmurare* & susurris magicis carminare solent. Vide *Carminare*, post *Carmen.* Verum Codex MS. qui est D. Boucheti, hoc loco *Constellatores* præfert. Ammian. lib. 29. *Cum objectaretur illi, quamobrem Constellationem Principis collegisset.* Aldelmus lib. de virginitate: *Fato & genesi gubernantur futura, juxta Mathematicorum Constellationem.* Vide Firmic. lib. 1. Mathes. cap. 3.

CANTELLUM, velût *quantillum*, id, quod supra mensuram additum est. Statuta de Pistoribus apud Spelmannum: *Nullum genus bladi vendatur per cumulum, seu Cantellum, præter avenam, brasium, & farinam.* [Charta Ludovici Comitis Blesensis & Claromont. pro Monasterio Bonævallis an. 1198. ex Archivo ejusd. loci: *Unum sextarium avenæ ad rasam minam... ita quod mina nec pulsata sit nec coagitata & sine Cantello.* Vide *Calcum.*]

CANTELLUS, Gall. *Chanteau*, Quadra. Monasticum Anglic. to. 1. pag. 418. *Fratribus leprosis de Hospitali B. Mariæ Magdal. dantur singulis diebus singuli Cantelli plenum dimidium panem habentes, &c.* [Limborch. Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 314. *Ipsa dedit dicto Petro Tort unum magnum Cantellum* (Cantellum) *de placenta, & duo frusta de Rosolas.* Vocis etymon fortasse Britannicum *Cant*, circulus. Vide *Chantellus.*]

¶ CANTERELLUS. Testam. Henrici Cardinalis an. 1271. inter Instrum. to. 3. novæ Gall. Christ. col. 181. *Item lego Andreæ Priori Vintoniensi decem marchas & librum qui dicitur Canterellus.* f. Liber musicus seu cantum spectans Ecclesiasticum. Gallis *Chanterelle* est instrumenti musici nervus tenuissimus. Vide *Cantatorium.*

¶ CANTERINUM. Vide *Cantarinum.*

¶ CANTERINUS, Equus. Acta SS. Julii tom. 1. pag. 332. de S. Swithuno: *Et volucri gressu ad venerandum almi reliquias Episcopi pervenit incolumis, adhuc sodalibus longe remanentibus, Canterinis licet & adminiculis suffragantibus.* Vide *Cantarius* & *Canterma.*

CANTERIUM. Charta Leonardi Episc. Cæsenatis an. 1175. *Unum Canterium terræ, quod vobis Marota dedit.* Occurrit semel ibi ac iterum. [Forte melius legeretur *Carterium*, Gall. *Cartier.*]

CANTERIUS, pro *Cantherius.* Acta S. Thyrsi num. 48. *Quibus decollatis, jussit Thyrsum claudi locello ligneo, & ipsum in Canterio levari.* Acta alia habent *plaustro*, pro *canterio.*

CANTERMA, Maleficii species, aut incantationis, unde forte nomen, *susurrus magicus.* Gregorius Magn. lib. 12. Ind. 7. Ep. 13. *Maleficio, quod vulgo Canterma dicitur, quosdam didicit maculatos.* Ita MSS. præferunt. Vide an non legendum sit *Canterina*; nam etiamnum Italis *Canterini*, Senensibus *Cantarini* dicuntur, qui crebro ac ultro *cantant*, vel incantant. Ita nostri olim *Chanterres* dicebant. Hugo de Villanova Poëta vetus:

Quant uns Chanterres vient entre gent henorée.

[Alter Poëta vetus apud Borellum:

A son hostel se sied, si fit joyaux & liez.
Un Chanterre il dit, d'Alexandre à ses piez.]

Gloss. Lat. Græc. *Canturit*, ψιθυρίζει. Alii putant scribendum *Cantamina*: nam ita Magorum incantationes vocat Apuleius in Apol. *vi Cantaminum.* Alibi: *Profluentem sanguinem sisti Cantamine.* *Magica Cantamina*, leg. 6. Cod. Th. de Malef. Ita enim quidam legendum censent, pro *Contamina*, id est, consultationes: *Si quis magus, vel magicis Contaminibus adsuetus, qui Maleficus vulgi consuetudine nuncupatur, ut haruspex, aut hariolus, &c.* Ubi indubie legendum *Cantaminibus*, quidquid dicant viri docti, quod & voluit Tribonianus, qui in Cod. Just. *carminibus*, reposuit: nam in hac lege agitur de Magis, non de iis, qui eos *contabantur*, aut *consulebant*, vel quos *indago curiosior*, seu *divinandi curiositas* tenebat, ut loquuntur lex 13. Cod. Th. de Hæret. & lex 4. de Malefic. Martianus Capella lib. 1. *Jampridem quippe offensus Contamine movendorum, dedignatur Augur Pythius nuncupari.* Vide Lindenbrogium ad Ammiani lib. 16. p. 52.

¶ CANTES, *Proprie sunt Fistulæ quarum sonus artem musicam edit. Deæ quoque Cantes dicuntur.* Papias. Vetus Vocabul. Monasticum apud Martinium in Lexico: *Cantes plur. num. dicuntur Fistulæ organorum, in quibus cantus temperatur: vel ut Martiano placet, Cantes dicuntur Deæ ornamentorum.* Vide Lexicon ejusd. Martinii.

¶ CANTHARA. Vide *Cantharum.*

¶ CANTHARATA VELA COCCOPRASINA, in Charta an. 471. apud Mabill. de Re Diplom. p. 462. f. Vela sunt, in quibus erant depicta animalia, ac præsertim scarabæi, quos Gr. κανθάρους appellant.

CANTHAREDA, Cantharis, animal venenosum, *Cantaride.* Gregorius Turonens. lib. 6. cap. 15. *Cantharedarum cataplasmam nimium validam ponens, &c.*

¶ CANTHAREDUS. Vide *Cantredus.*

CANTHARUM, CANTHARA, CANTHARUS. Horum vocabulorum notiones omnes prodit Papias: *Cantara, corbes, cuna vel cerostata, vasa Ecclesiastica. Cantarus, vas quoddam cum ansis. Græcum est, ut quidam dicunt: Butritus* (Edit. *Butribus*) *dicitur tamen à cantando. Cantara, vas vinarium, vel animal. Cantara, Camera domorum.* Brit. in Vocab. *Cantarus, vas quoddam est, ad aquam vel ad vinum portandum.* [Sussan. in Vocab. *Cantharus, Ornamentum muliebre.*]

CANTHARUS, vel CANTHARA, vel CANTHARUM, Vas vinarium. Hesychius: Κάνθαρος, ποτηρίου εἶδος. Helgaudus in Roberto Rege Franc. *Vas vinarium ex argento factum, quod Cantara dicitur, à suo quodam Clerico fuerat furatum.* Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. pag. 46. *In Cantaro quodam, quo Salomon utebatur, gemmato gravissimi ponderis aureo.* *Canthari* & *Canthara* non semel inter vasa Ecclesiastica reponuntur ab Anastasio in S. Hilaro PP. in S. Simplicio, in S. Symmacho, in S. Hormisda, in Sergio, &c. pagg. 29. 33. 34. 60. 135. &c.

CANTHARA CEROSTRATA, CEROSTATA, Canthari seu

disci cereis instructi, in quibus illi infixi, candelabrorum vice. Anastasius in S. Silvestro PP. *Canthara cerostrata* 12. *ærea pens. singula libras tricenas.* Infra: *Canthara cyrostrata in gremio basilicæ argentea* 50. *pens. singula libras* 20. Idem in Leone III. *Fecit super ciborium de altari majori B. Petro Apostolo Canthara majora* 4. *ex argento purissimo habentia in medio cereos ex argento deauratos, &c.* Occurrit passim apud hunc Scriptorem pag. 21. 23. 25. &c. Vide *Pharacanthara* [post *Pharus*, ad lineam, *de Lichnuchis.*]

Canthari, Aquarum receptacula, unde aquæ erumpunt, Ulpiano: nostris *Bacins*, qui in mediis Ecclesiarum atriis, seu propylæis exstrui solebant. Anastasius in S. Hilaro PP. *Cantharum B. Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit.* Infra: *Item sub gradus in atrio alium Cantharum foris in vulgo campi posuit, & ad usum necessitatis humanæ fecit.* Paulin. Nat. 10.

Cujus in exposito prælucens Cantharus exit.

Gesta Innocentii III. PP. pag. 144. *Et pateres* (f. crateres) *eos, quos de Canthari ante basilicam dicebantur extulisse vel confregisse, &c.* Vide Descriptionem nostram sanctæ Sophiæ num. 22.

Cantarulus, Parvus cantharus. Ordericus lib. 9. *Aquarum Cantarulos plenos à pleno collo suspenderant.*

¶ Cantrum. Richerius Senon. in Vita S. Deodati Nivern. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 476. *Accepto vase vinario quod Cantrum vocatur, &c.*

¶ CANTHARNICUM. Vide *Cantarinum.*

CANTHELIUM, Vasis genus, κανθήλιον. Joan. Moschus Limonarii cap. 107. *Portabat Canthelium capientem amphoras* 5. *ferebatque aquam in Monasterium.* Vide Cyrillum in Vita S. Euthymii.

¶ CANTHUS, *Pars communis superioris inferiorisque palpebræ, quam duplicem habet uterque oculus, alteram juxta nasum, juxta tempora alteram.* Vocabularium Sussannæi. Græcis κανθὸς, Oculi angulus.

CANTICINIUM, Cantus Ecclesiasticus, Officium Ecclesiasticum. Metellus in Quirinalibus:

Præsentat imminente Canticinio,
In veste palmea latens,
Corpus sacrum, suo super signaculo
Præmuniens sarcofagum.

CANTICUM, *est vox cantantis in lætitiam*, inquit Isidorus lib. 6. Orig. cap. 19. Ruffinus Aquileiensis in Psalmum 75. *Psalmus est cum cessante voce pulsus tantum organi canentis auditur. Canticum est, cum cantantium chorus libertate sua utens, neque in consonum organi astrictus obsequium, hymno canoræ vocis tantum exultat.*

Canticum Canticorum, propter excellentiam dicitur: ita enim Τελετὴν τῶν τελετῶν Eucharistiam vocat Dionysius Areop. Ἑορτὴν ἑορτῶν festum Resurrectionis, Gregorius Nazianzenus. Papias: *Canticum Canticorum, Hebraïce Sirasiti dictum, quod omnibus Canticis præferatur.* [Hebræis, שיר השירים *Sir Hasirim.*] Vide Isid. lib. 6. Orig. cap. 1. & 2.

Cantica Graduum dicuntur xv. Psalmi, scilicet 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. *quia*, inquit Eucherius, *quindecim quondam gradibus ascendebatur in templum, atque ideo hi Psalmi* xv. *Cantici graduum inscriptione signantur, quod nos per quosdam profectus ad sublimia spiritalium rerum provectione perducant.* Vide S. Hilarium in Præfat. Comment. in Canticum Graduum.

Canticum Psalmi, *est id, quod cum organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur.* Ita Isidor. lib. 6. Orig. c. 19. Ruffinus in Psalm. *Canticum Psalmi, est cum choro ante constante humanæ cantationis hymno, ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari psalterio suavitate modulatur.* Vide S. Hilarium in Prologo ad Psalmos.

CANTILENA Rollandi, Clamor militaris, *permistus exhortatione*, inquit Sallustius, in procinctu pugnæ pronuntiari solitus, cujusmodi fuit veterum Gallorum *barditus* apud Tacitum de Morib. German. Erant enim in exercitu *Cantatores*, qui milites ad strenue se gerendum in præliis excitabant, & rerum præclare à summis ducibus gestarum exempla, præliaturis ob oculos ponebant, eaque decantabant. Leo in Tactic. Παρακλήτορας, οἱ διὰ λόγων διεγείροντες τὸν στρατὸν πρὸς τοὺς ἀγῶνας, οὓς οἱ πρὸ ἡμῶν νεώτεροι, καὶ τῶν ἄλλων τακτικοὶ Ῥωμαϊστὶ Καντάτορας ἐκάλουν. De ejusmodi Cantatoribus agit præterea idem Leo cap. 12. §. 71. 72. 120. Willelmus Malmesbur. de Gestis Regum Anglorum lib. 3. & ex eo Albericus, Matthæus Paris, Matthæus Westmon. & alii ann. 1066. de Willelmo Notho ad prælium contra Haraldum sese apparante: *Tunc Cantilena Rollandi inchoata, ut Martium viri exemplum pugnaturos accenderet, inclamatoque Dei auxilio, prælium consertum, bellatumque acriter. Vacces au Roman de Rou* MS. in Willelmo Notho, ubi de prælio Hastingensi:

Taillefer qui moult bien Chantoit.
Sus un cheval qui tost alloit,
Devant eus alloit Chantant,
De l'Allemaigne, & de Rollant,
Et d'Olivier, & de Vassaux,
Qui moururent en Rainschevaux.

De fabuloso Rolando, vide Turpinum, Willelm. Briton. lib. 3. Philipp. pag. 128. Ordericum Vital. lib. 7. p. 646. Busbequium Ep. 3. Turcic. pag. 86. Edit. 1589. Galeotum Marium de Dictis & factis Mathiæ Regis Hungariæ cap. 12. & Dissertat. nostram 11. ad Joinvillam pag. 205. Nec omittendum videtur, quod scribit Hector Boëthius lib. 15. Hist. Scotor. Joanni Francorum Regi conquerenti, *nullos modo se Rolandos aut Gavinos reperire*, unum ex majoribus natu, cujus aliquando virtus in juventa claruisset, respondisse, *non defuturos Rolandos, si adsint Caroli.*

CANTILENOSUS, à *Cantilena*, occurrit apud Sidonium lib. 4. Epist. 1.

¶ 1. CANTILLUS, Qui canit, Canorus. Versus præfixi Agnelli libro Pontif. apud Murat. to. 2. pag. 19. col. 2.

Qualis inest Cantilla canens Philomela suave
Florigeris verno sylvis, &c.

¶ 2. CANTILLUS, Genus vasis. Vide *Cancillus.*

CANTINARIUS, Cellerarius, vox Italica, à *Cantina*, cella vinaria, apud Bertramum in Vita S. Franciscæ Abbatissæ n. 18.

¶ CANTITAS, ποσότης, *Quantitas*, in Supplemento Antiquarii.

¶ 1. CANTO, Vox Italica, lapis angularis, & quodvis saxum figuræ quadratæ. Vita B. Francisci de Paula in Actis SS. Aprilis tom. 1. pag. 187. *Vidit eumdem B. Franciscum portare super collum quemdam magnum Cantonem, longitudinis palmorum quatuor & latitudinis palmi unius.* Vide *Cantus* 2.

¶ Cantonus, Eadem notione, Ital. *Cantone*, Angulus, saxum quadratum angulare. Chron. Parmense ad an. 1294. *Elevata fuit turris majoris Ecclesiæ à fenestris campanarum in sursum; & facti sunt ibi archi peyti de lapidibus & quatuor Cantoni, & super quolibet unum capitellum, cum pomis deauratis.*

Instrumentum anni 1428. ex Archivo S. Victoris Massil. *Pro certa parte domus in careria Jutariæ supra Cantonum carierarum grossariæ*; id est, in angulo plateæ mercatorum.

¶ 2. CANTO, Cantonus, Regio, provincia, Gall. *Canton*. Voces frequenter usurpatæ à recentioribus qui scripserunt de Helvetiis, apud quos tredecim *Cantones*, vel *Cantoni* distinguuntur, ut norunt omnes; at in Chronico Cremonensi apud Murat. to. 7. col. 650. *Cantonus* est urbis regio.

CANTORES, in Ecclesia iidem, qui Psalmistæ. Amalarius lib. 3. de Eccl. Offic. cap. 5. *Septem gradus sunt ordinatorum, octavus Cantorum, nonus & decimus Auditorum utriusque sexus.* Vide *Psalmistæ*.

Primitus autem & nascente Ecclesia, in singulis ædibus sacris non erant psalmodiæ, quia reditus adhuc assignati non erant, quibus possent ali singula canentium collegia. Ideo Romæ *Schola Cantorum* instituta fuit, quæ urbi communis erat, & ad stationes, processiones, singulasque diebus earumdem festis Ecclesias urbis conveniebat, ibique sacra officia & Missarum solennia, Pontifice vel Presbytero celebrante, decantabat. Hæc Schola communibus sumptibus victitabat, habebatque magnæ in urbe dignitatis & existimationis Præfectum, qui *Primicerius*, interdum *Prior Scholæ Cantorum* vocabatur, cujus opera selecti juvenes in cantu, lectione sacrorum librorum, & optimis moribus instituebantur. Hujus Scholæ initium Hilario PP. adscribere videtur Anastasius, his verbis: *Hic constituit in urbe Ministrales* (id est, Clericos) *qui circumirent constitutas stationes.* At Joannes Diaconus à S. Gregorio M. eam primum institutam diserte scribit in ejus Vita lib. 2. cap. 6. *Deinde in domum Domini, more sapientissimi Salomonis propter musicæ conjunctionem dulcedinis, antiphonarium centonem, Cantorum studiosissimus, nimis utiliter compilavit: Scholam quoque Cantorum, quæ hactenus eisdem institutionibus in S. Romana Ecclesia modulatur, constituit, eique cum nonnullis prædiis duo habitacula... fabricavit.* Abrogavit quippe usum, qui tum invaluerat, quo ipsi divini altaris ministri & Diaconi Cantorum vices explebant, unde fiebat plerumque, ut in iis, quorum vita probari deberet, modulatio vocis tantum spectaretur. Vide Concil. Roman. an. 595. Scholam vero Cantorum ex orphanotrophiis fuisse suppletam docemur ex Diurno Romano c. 7. tit. 19. Vide Gloss. med. Græcit. in ὀρφανός.

Exhinc in alias Ecclesias derivatæ Scholæ Cantorum. Ledradus Archiepisc. Lugdun. in Epist. ad Carolum M. *Per quam, Deo juvante, & mercede vestra annuente, in Lugdunensi Ecclesia est ordo psallendi instauratus, ut juxta vires nostras (secundum ritum sacri Palatii) omni ex parte agi videatur, quidquid ad divinum persolvendum officium ordo exposcit. Nam habeo Scholas Cantorum, ex quibus plerique ita sunt eruditi, ut alios etiam erudire possint.* De ejusmodi Cantorum Scholis, ita Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis cap. 2.

Post hæc excelsum studuit sibi fingere templum,
Divinasque Scholas, canerent quæ dulciter Horas
Nocte die Christo.

Vide Regulam Canonicorum in Concilio Aquisgranensi cap. 137.

Cantor, qui Scholæ Cantorum præest in Ecclesia, &, ut aiunt, aliis Cantoribus *Cantum imponit*: *Qui chorum regit*, ut est in Charta an. 1254. apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 460. Leges Alfonsinæ part. 1. tit. 6. l. 5. *Chantre, tanto quiere dezir como Cantor: y pertenece à su officio de començar los responsos, y los hymnos, y los cantos otros, que se oujere de cantar: tam bien en las processiones, que se hizieren en el coro, como en las processiones, que se se fieren fuera del coro: y el deve mandar aquien lea, o cante, las cosas que fueren de leer, o cantar; e la el deven obedeçer los Acolitos, y los Lectores, y los Psalmistas.* Honorius Augustod. lib. 1. cap. 6. *Cantores, qui choros regunt, sunt Apostoli, qui Ecclesias laudes Dei instruxerunt.* Idem cap. 74. Cantores ait capita pileolis operuisse, & præ manibus baculos gestasse: *Cantor, qui Cantum inchoat, est tubicina, qui signum ad pugnam dat.... Cantores capita pileolis tegunt, baculos vel tabulas manibus gerunt, quia prælianies caput galeis tegunt, armis bellicis se protegunt.* De aliis Cantorum vestibus agit Amalarius l. 3. de Eccl. Offic. c. 4. Continuator Aimoini l. 5. cap. 54. *Matthæus Præcentor Senonensis, & Albertus Cantor Parisiensis chorum tenuerunt, Cantum in processione imposuerunt.* Eckehardus Minimus de Vita Notkeri Balbuli cap. 16. de Chunrado Imp. *Apud Maguntiam civitatem S. Galli Monacho scholas inibi regente, & procurante etiam Cantoris officium, ut solitum est, in medio choro imponens crebro coronatus & infulatus, adornatusque pretiosissimis indumentis.* Vide Monasticum Anglic. to. 3. p. 339.

Observandum porro Romæ ædem fuisse, quæ *Schola Cantorum* appellabatur. Guillelmus Bibliothecarius in Stephano VI. *Et in Schola Cantorum, quæ pridem Orphanotrophium vocabatur, Heptateuchum unum obtulit.* Vide Jo. Diacon. in Vita Gregor. M. lib. 2. cap. 6.

Cantor, Officium monasticum, de quo Lanfrancus in Decret. pro Ordine S. Benedicti cap. 5. *Quicunque lecturus aut cantaturus est aliquid in Monasterio, si necesse habet, ab eo, priusquam incipiat, debet auscultare, &c.* Adde librum Usuum Ord. Cisterciensis cap. 115.

Cantor Scholarum, in Tabulario Conchensis Abbat. Ch. 516.

Cantoratus, Dignitas Cantoris in Ecclesia, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua c. 7.

¶ Cantoria, Eadem notione, in Charta anni 1237. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 140. Litteris Philippi V. Fr. Regis an. 1319. quibus *Officium novum, quod Cantoriam, inquit, volumus appellari*, instituit in S. Capella Paris. quam *Cantoriam* confert Ægidio de Condeto ejusdem Ecclesiæ Canonico. Occurrit præterea in Probationibus Hist. Comitatus Ebroic. pag. 10. Bulla Pauli III. PP. tom. 1. Maceriarum Insulæ Barbaræ pag. 261. Concil. Hispan. tom. 4. pag. 384. &c.

Cantorissa, apud Nic. Trivettum ann. 1237. eadem, quæ *Cantrix*, de qua voce infra.

Cantrix, Quæ cantum imponit, & cantatricibus præest in Monasteriis Sanctimonialium. Petrus Abelardus pag. 155. *Cantrix toti choro providebit & divina disponet officia, & de doctrina cantandi vel legendi magisterium habebit, & de eis, quæ ad scribendum pertinent vel dictandum, &c.* Vide Vitam B. Margaretæ Hungaricæ cap. 64. & Revelat. S. Gertrudis lib. 1. cap. 4. lib. 5. cap. 6.

Cantores, Ministelli, joculatores, quos Provinciales nostri *Cantadours* vulgo vocant. Galfridus Monemuthensis lib. 1. cap. 22. *Hic omnes Cantores, quos præcedens ætas habuerat, & in modulis, & in omnibus musicis instrumentis excedebat, ita ut deus joculatorum videretur.* Vide *Cantilena*, *Ministelli*, *Joculator*, in *Joculari.*

CANTORIUM. Liber, cui titulus: *Expositio Mis-*

ſæ : Poſtquam legerit, Cantor in Cantorio ſine aliqua neceſſitate aſcendit, non ſuperius : ſed ſtat in eodem loco, ubi & Lector, & ſolus inchoat reſponſorium, & cuncti in choro reſpondent. Sed legendum *Cantatorio*, evincit Ordo Romanus. Vide *Cantatorium.*

CANTREDUS, Candredus, Cantaredus, Ruris portio, continens centum villas, alias *Hundredus* dicta : vox Britannica, compoſita ex *Cant*, i. centum, & *tre*, i. urbs, villa. Joann. Brompton. pag. 957. *Hundredus Latine dicitur, Wallice & Hibernice Cantredus, & continet centum villas.* Silveſter Giraldus in Itiner. Cambriæ lib. 2. cap. 7. *Habet autem hæc inſula Monæ trecentas quadraginta villas, & pro tribus Cantredis reputatur. Dicitur autem Cantredus compoſito vocabulo, tam Britannica quam Hibernica lingua, tanta terræ oprtio, quanta centum villas continere ſolet.* Et in Deſcriptione Cambriæ cap. 4. *Cantredus autem, id eſt, Cantref, à Cant, quod centum, & Tref, villa, compoſito vocabulo tam Britannica quam Hibernica lingua dicitur tanta terræ portio, quanta centum villas continere ſolet.* Vide eumdem in Topogr. Hibern. diſt. 3. cap. 5. 10. in Hibern. expug. lib. 1. cap. 2. 3. 28. lib. 2. cap. 4. 15. 18. & Gratianum Lucium in Cambrenſi Everſo pag. 307.

Cantredus, apud Rogerum Hoved. pag. 567. & Silveſtrum Giraldum lib. 1. Itiner. Camb. cap. 2. Bromptonum pag. 1074. &c.

Cantredum, in Monaſt. Angl. to. 2. p. 188. 1034. [apud Rymer. to. 2. p. 88. & 247. Kennet. in Gloſſ. ad calcem Antiquit. Ambroſden. &c.]

Cantaredus, apud Matth. Paris pag. 676. & Silveſt. Girald. de Hibern. expug. lib. 1. cap. 3. lib. 2. cap. 5.

Candredus, in Monaſt. Angl. tom. 2. pag. 1048. Vide *Hundredus.*

¶ Cantharedus, in Actis SS. Aprilis tom. 1. p. 619. ubi de S. Celſo Archiep. Armachano.

¶ CANTRELLA. Vide *Cantulla.*

¶ CANTRICULA, *Fucus.* Gloſſ. Iſid. Corrupte : melius infra *Craticula*, *Focus.*

¶ CANTRIX. Vide poſt *Cantores.*

¶ CANTRUM. Vide *Cantharum.*

¶ CANTUALIS, Spectans cantum eccleſiaſticum, apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. p. 191. ex Diario Belli Huſſitici : *Item omnes libri miſſales aut Cantuales, ſimiliter & viatici, & libri hymnorum, &c.* Chronicon Mellicenſe pag. 479. col. 2. *Videtur agendum, ut antiqui libri miſſales quantum ad Cantualia concordentur, & folia connotentur.*

¶ CANTUARIA. Vide *Cantaria.*

CANTUARIUM. Vide *Cantaria.*

¶ CANTUARIUS, Idem qui Cantor. Obituar. MS. Eccl. Morin. fol. 21. *Pro obitu ad majus altare nobilis viri Joſephi du Caſtel ... ſeptemdecim aliis Capellanis & Cantuariis, octo Vicariis & Curato dictæ Eccleſiæ, cuilibet duos ſolidos.*

CANTULARE. Liber Eccleſiaſticus ad *cantandum.* W. Thorn. pag. 1935. *Pſalterium, ympnare, Cantulare, Regula Monachorum, &c.*

CANTULLA. Guillelmus Biblioth. in Steph. VI. PP. pag. 237. *Contulit in Monaſterio S. Silveſtri thymiaterium de argento unum, Cantullam argenteam unam.* Forte *Cannulam.* [Crediderim retinendum *Cantullam*, eamque eſſe naviculam qua micæ thuris aſſervantur, à Græco κανθήλιον, Species vaſis; *thymiaterium* autem eſſe thuribulum. Obſervat Muratorius pro *Cantullam* alias fuiſſe *Cantrellam*, ſed mendoſe.]

¶ CANTULOSUS, Canorus. Vita B. Guthlaci inter Acta SS. April. tom. 2. pag. 44. *Deinde Cantuloſis vocibus garrulantes* (hirundines.)

CANTULUS, diminutivum ex *Cantus.* Jul. Firmicus lib. 3. cap. 12. *Ex invento Cantuli & organi, facient magiſtros, &c.*

1. CANTUS Eccleſiaſticus, *Ambroſianus, Gregorianus, Romanus, Metiſcus, Gallicanus.* Pſalmodia, & Cantus Eccleſiaſticus à primis naſcentis Chriſtianiſmi incunabulis obtinuit, quidquid garriat Calvinus, Wiclefi aſſecla, lib. 3. Inſtit. c. 20. §. 32. quem ſequuntur Centuriatores Magdeburgenſes : idque veterum Canonum auctoritate & SS. Patrum, qui primis Eccleſiæ ſæculis vixerunt, locis non paucis firmarunt Stephanus Durandus lib. 3. de Ritibus Eccl. cap. 21. Jacobus Sewertius in Chronol. Hiſt. Chopinus lib. 1. de Sacra Polit. tit. 3. §. 5. Cardin. Bona lib. de Pſalmodia, & alii. Verum, ut tradunt Iſidorus lib. 1. de Eccl. Offic. cap. 5. & Rabanus lib. 2. de Inſt. Clericor. cap. 48. *Primitiva Eccleſia ita pſallebat, ut modico flexu vocis faceret pſallentem reſonare, ita ut pronuncianti vicinior eſſet, quam canenti.*

Cantus Ambrosianus, in Eccleſia à S. Ambroſio inſtitutus. Radulphus Tungrenſis lib. 10. de Canonum obſervantia, Propoſ. 12. *Officium Ambroſianum ad Nocturnos & Matutinos atque Veſperas, Laudes, nec non ad Miſſam, habet ſolennem & fortem Cantum, omnino alium à Romano, quem hodierna die ſonora, & forti voce ſonant Clerici civitatis & Diœceſis Mediolanenſis : & exinde apud Romanos B. Gregorius & Vitalianus PP. Cantum Romanum receperunt, qui per eos, ſeu per alios ſub tenore & tono, qui hodie cantatur, ubique extitit magis plane dulcoratus & ordinatus.* Leo Oſt. lib. 2. cap. 97. de Victore II. PP. *Tunc etiam & Ambroſianum Cantum in Eccleſia illa* (Caſinenſi) *cantari penitus interdixit.*

Primus autem S. Gregorius cognomento Magnus PP. cantum Eccleſiaſticum correxit, reduxitque ad certum muſicæ concentum, quem in univerſo orbe Chriſtiano obſervari voluit, & Scholas Cantorum, qui in his canendi inſtitutis haud leviter eſſent eruditi, in ipſa Romana Eccleſia conſtituit, ut auctor eſt Joannes Diaconus lib. 2. Vitæ S. Greg. cap. 6. Atque inde *Cantus* Eccleſiaſticus, à Gregorio renovatus, & in meliorem redactus ordinem, paſſim *Gregorianus* appellatus eſt. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccleſ. cap. 22. *Traditur denique, B. Gregorium, ſicut ordinationem Miſſarum & conſecrationum, ita etiam Cantilenæ diſciplinam maxima ex parte in eam, quæ hactenus quaſi decentiſſima obſervatur, diſpoſitionem perduxiſſe.* Symeon Dunelm. de Geſt. Angl. ann. 790. *Cujus corpus fratres cum Gregorianis Cantibus ad Eccleſiam portantes, &c.* Et ann. 1083. *Hic inter cætera ſtultitiæ ſuæ opera Gregorianum Cantum aſpernatus, &c.* Adde Florent. Wigorn. pag. 640. Honorium Auguſt. lib. 2. cap. 14. lib. 4. cap. 1. Ordericum Vital. pag. 523. &c.

Cantus Romanus inde etiam dictus eſt, quia in Romana Eccleſia uſurpari primum ſolitus à Schola Cantorum, quam S. Gregorius inſtituit. Capitula Caroli M. lib. 1. cap. 80. *Monachi ut Cantum Romanum pleniter & ordinabiliter per nocturnale vel gradale officium peragant.* Et lib. 6. cap. 225. *Ut ſecundum ordinem & morem Romanæ Eccleſiæ fiat Cantatus.* Ratpertus Monach. de Caſibus S. Galli cap. 4. *Maxime autem authenticum antiphonarium docere, & melodias Romano more tenere ſollicitus.* Henricus Hutindonenſis lib. 4. Hiſt. *Ibi ergo Joannes Cantare docuit Romano more.* Inde poſtmodum Cantus

Romanus in cæteras orbis Christiani Ecclesias transiit. Quippe illas Româ cantuum libros, missis ad hoc nuntiis, à summis Pontificibus impetrasse passim legimus. Chilienus lib. 3. Vitæ S. Brigidæ cap. 9. num. 61.

Libros compositos, tantumque & munera multa
Misit Apostolicus Brigidæ, concessit habenda,
Tradidit illa suis, discendi vertit in usum.

Præ ceteris autem Gregoriani & Romani Cantus dulcedinem amplexati sunt deinceps Germani, seu Galli. Verum quia de proprio quidpiam admiscuerant, à vera legitimaque Romanorum modulatione desciverunt: *Alpina siquidem corpora*, inquit Joannes Diac. lib. 2. cap. 7. *vocum suarum tonitruis altisone perstrepentia susceptæ modulationis dulcedinem proprie non resultant, quia bibuli gutturis barbara feritas (al. grossitas) dum inflexionibus & repercussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore, quasi plaustra per gradus confuse sonantia, rigidas voces jactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat.*

Verum identidem missi à summis Pontificibus Cantores ex Schola Romana, qui in provinciis sedi Apostolicæ obnoxiis Ecclesiarum dissonos cantus ad legitimum Romanæ dulcedinis tramitem revocarent. Quippe Pipinus Francorum Rex in eo potissimum operam posuit, ut Gallicanum cantum, quod à Romano nimium discreparet, omnino tolleret, & in hoc perinde, ut in cæteris, Romanæ Ecclesiæ consentiret. Carolus M. in Constitut. de Emendatione librorum & Offic. Ecclesiast. *Accensi præterea memoria venerandæ Pippini genitoris nostri exemplis, qui totas Galliarum Ecclesias Romanæ traditionis suo studio Cantibus decoravit, &c.* Capitul. Aquisgran. an. 789. c. 78. & lib. 1. Capit. c. 74. *Monachi, ut Cantum Romanum .... peragant, secundum quod beatæ memoriæ genitor noster Pipinus Rex decertavit ut fieret, quando Gallicanum Cantum tulit, ob unanimitatem Apostolicæ sedis & sanctæ Dei Ecclesiæ pacificam concordiam.* Idem Carolus M. lib. 1. contra Synod. pro adorandis Imag. cap. 6. *Quæ* (Ecclesia Gallicana) *dum à primis fidei temporibus cum ea* (Romana) *perstaret in sacra religionis unione, & ab ea paulo distaret, quod tamen contra fidem non est, in Officiorum celebratione, venerandæ memoriæ genitoris nostri illustrissimi atque excellentissimi viri Pipini Regis cura & industria, sive adventu in Gallias reverentissimi & sanctissimi viri Stephani Romanæ urbis Antistitis, est ei etiam in psallendi ordine copulata: ut non esset dispar ordo psallendi, quibus erat compar ardor credendi, &c.* Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 25. *Cantilenæ vero perfectiorem scientiam, quam pene jam Francia tota diligit, Stephanus PP. cum ad Pipinum patrem Caroli M. pro justitia S. Petri à Longobardis expetenda venisset, per suos Clericos, petente eodem Pipino, invexit, indeque usus ejus longe lateque convaluit.* Carolus M. in Epistola præfixa Homiliari Pauli Diaconi: *Accensi præterea venerandæ memoriæ Pipini genitoris nostri exemplis, qui totas Ecclesiarum Ecclesias suo studio Romanæ traditionis Cantibus decoravit.*

Sed & ante Stephani II. PP. in Gallias adventum, qui incidit in an. C. 753. curaverat Pipinus, Remedii fratris rogatu, ut Roma accerserentur, qui Gallicanos Cantores in psalmodiæ modulatione erudirent. Paulus I. PP. Epist. ad eumdem Pipinum to. 3. Hist. Franc. quæ est 43. *In eis siquidem comperimus exaratum, quod præsentes Deo amabilis Remedii germani vestri Monachos Simeoni Scholæ Cantorum Priori contradere deberemus, ad instruendum eos in Psalmodiæ modulatione, quem ab eo adprehendere, tempore, quo illic in vestris regiminibus extitit, nequiverant, &c.* Porro Paulus Stephanum proxime præcessit.

Extincto post hæc Pipino, Carolus M. filius & successor, ab eodem Stephano II. Pontifice 12. Clericos *Carminum divinorum*, seu Romanæ modulationis *peritissimos* obtinuit, qui in Galliam advecti, & à Carolo perhonorifice excepti, in diversas regni Ecclesias dispersi sunt. At hi invidia & odio Francici nominis, pacto invicem inito, singuli in locis singulis, diversissime & quam corruptissime poterant excogitare, & ipsi canere, *& sic alios docere laborarunt.* Quod cum Carolo innotuisset, summo Pontifici Adriano, non Leoni, ut habet Sangallensis, rem detulit, qui Romam evocatos vel exilio vel perpetuo carcere damnavit, & ne in posterum quid simile accideret, Carolo persuasit, *ut duos suorum industrios Clericos* Romæ apud se relinqueret, quo Romanam modulationem addiscerent, & instructi alios in Gallia Clericos erudirent: quod ita factum est. Iis in Galliam reversis alterum secum retinuit, alterum ad Drogonem filium Metensem Episcopum, qui id à parente efflagitarat impensius, misit, *cujus industria*, inquit Sangallensis lib. 1. cap. 11. *non solum in eodem loco pollere, sed & per Franciam in tantum cœpit propagari, ut nunc apud eos, qui in his regionibus Latino sermone utuntur, Ecclesiastica Cantilena, dicatur Metensis, apud nos vero qui Teutonica, seu Teutisca lingua loquuntur, Mete, vel secundum Græcam derivationem usitato vocabulo Metisca nominetur.* Paulus Wanefridus in Chron. Episcoporum Metens. in Chrodegango: *Clerum abundanter lege divina, Romanaque imbutum Cantilena, morem atque ordinem Romanæ Ecclesiæ servare præcepit.* Sangallensi consentit Joannes Diac. lib. 2. cap. 9. *Mox itaque duos suorum industrios Clericos Adriano tunc Episcopo dereliquit, quibus tandem satis eleganter instructis, Metensem metropolim ad suavitatem modulationis pristinæ revocavit, & per illam totam Galliam correxit.* Subdit deinde capite proxime sequenti: *Sed cum multa post tempora defunctis his, qui Romæ fuerant educati, cantum Gallicanum Ecclesiarum à Metensi discrepare prudentissimus Regum vidisset, ac unumquemque ab alterutro vitiatum Cantum jactantem adverteret: Iterum, inquit, redeamus ad fontem. Tunc Regis precibus sicut hodie quidam veridice astipulantur, Adrianus PP. permotus duos in Galliam Cantores* (Theodorum & Benedictum) *misit, quorum judicio Rex omnes quidem corrupisse dulcedinem Romani Cantus levitate quadam cognovit: Metenses vero sola naturali feritate paululum quid dissonare pervidit. Denique usque hodie quantum Romano Cantui Metensis cedit, tantum Metensi cedere Gallicanarum Ecclesiarum, Germanarumque Cantus, qui puram veritatem diligunt, comprobant.* His addenda, quæ habet Monachus Egolismensis in Carolo M. an. 787. qui hæc etiam de Metensi cantu subdit: *Magis autem Magisterium cantandi in Metis civitate remansit, quantumque magisterium Romanum superat Metense in arte cantilenæ, tanto superat Metensis cantilena cæteras Scholas Gallorum.* His addo Vitam Alcuini n. 11. *Romamque Ecclesiasticum ordinem discendum ab eo ductus fuerat, nec non Mettas civitatem causa Cantus directus.* Jam vero qui apud Carolum remansit Cantor Romanus, Palatinos Clericos in ead. Romana modulatione erudivit. Ledradus Archiepiscopus Lugdunensis in Epistola ad Carolum: *Et ideo offi-*

cio vestræ pietatis placuit, ut ad petitionem meam mihi concederetis redditus, qui ab antiquo fuerant de Lugdunensi Ecclesia, per quam Deo juvante, & mercede vestra annuente, in Lugdunensi Ecclesia est ordo psallendi instauratus, ut juxta vires nostras, secundum ritum sacri Palatii, omni ex parte agi videatur, quidquid ad divinum persolvendum officium ordo exposcit. Nam habeo Scholas Cantorum, ex quibus plerique ita sunt eruditi, ut alios etiam erudire possint. Denique Carolus ipse lib. 1. contra Synod. de Imag. cap. 6. profitetur, sese *reverentissimi PP. Adriani salutaribus exhortationibus parentem, effecisse ut plures illius partis Ecclesiæ, quæ quondam Apostolicæ sedis traditionem in psallendo suscipere recusabant, eam cum omni diligentia amplecterentur, & cui adhæserant fidei munere, adhærerent quoque psallendi ordine, &c.* Chronicon Moissiacense, de eodem Carolo, an. 802. *Mandavit etiam ut unusquisque Episcopus in omni regno, id est, Imperio suo, ipsi cum Presbyteris suis officium, sicut psallit Romana Ecclesia, facerent: nam & Scholas Cantorum in loca congrua constitui præcepit.* Adde Capitulare 1. an. 805. cap. 2. & Amalarium lib. de Ord. Antiphon. cap. 68. Cantum porro Gallicanum intelligi existimo in veteri Inquesta apud Puricellum in Ambrosiana Basilica p. 1153. *Sed ab annis 16. infra audivi primo dicere Canonicos Melodias Francigenas ante Evangelium in Natale & Epiphania, & Pascha resurrectionis.* Vide *Nota musica*, & Cardinal. Bona lib. de Psalmodia.

¶ Cantus Contrapunctus, vel nude *Contrapunctum*, duplex est apud Musicos: *Simplex* seu concentus musicus rudior, qualis est ille, quem *Falsum burdonem* appellamus; & *Figuratus*, qui musicam elegantiorem complectitur. Dicitur *Contrapunctum* quoniam uno tenore decantatum nullam moram seu *tractum* longiorem patitur. Ubi respirandum est & paulisper immorandum *Punctum tenere*, ubi sine mora & intermissione, sed æquis mensuris canendum, dicitur *Contrapunctum*. Hæc vox occurrit tom. 4. Concil. Hisp. pag. 398. & 399. an. 1585. & passim apud Musicos, quos consule.

¶ Cantus Discantus, Musicus concentus simplicior, Gallis *Faux-bourdon*. Obituarium Ecclesiæ Morin. fol. 39. verso: *Fundavit ... solempnem Missam de B. Virgine decantandam ... cum Cantu Discantu & organis sonantibus.* Vide *Discantus*.

¶ Cantus Figuratus, Musicus. Passim occurrit apud Musicæ peritos, & alibi, ubi de Cantu Ecclesiastico.

¶ Cantus Firmus, Idem qui Planus & simplex, to. 4. Concil. Hisp. pag. 398. an. 1585. &c.

¶ Cantus Primæ Maneriæ, *Id est, primi & secundi toni... Secundæ Maneriæ, id est, tertii & quarti toni... Tertiæ Maneriæ, id est, quinti & sexti toni ... quartæ Maneriæ, id est septimi & octavi toni.* Tractatus de Cantu inter Opera D. Bernardi tom. 1. col. 698. edit. 1690.

¶ Cantus Nothi, ex eodem Tractatu, *degeneres & non legitimi appellati sunt; eo quod, ut ibi legitur, à septimo tono incipiant, & eumdem in medio servantes, circa finem degenerent, aliis in primo, aliis in quarto tono desinentibus.*

¶ Cantus Organicus prohibetur *in exequiis vel sepulturis, nisi quando tales exequiæ vel sepulturæ celebrabuntur per Capitulum*, in Regula Toribii Archiepiscopi Limæ, to. 4. Concil. Hisp. p. 673. col. 2.

¶ Cantus Panegyricus, Omnium hilaris concentus, in Hist. Mediani Monast. ex Charta an. 1618.

¶ Cantus Planus, Gall. *Plain Chant*, Simplex canendi modus. Occurrit in Regesto Autissiod. MS. annorum circiter 200. & in Concilio Mexicano an. 1585. Vox nota ab annis circiter 400. Vide Mercurium Gallic. Februarii an. 1728. p. 233.

¶ Cantum Portare, Rem cantandam alicui præcinere. Ordo Cluniac. Bernardi Monachi part. 1. cap. 14. *Est autem Armarii Portare Abbati omnes Cantus, quos ipse cantat aut incipit.*

¶ Cantus Pullorum. Vide *Pullus*.

2. CANTUS, Italis *Canto*, Latus, angulus, [Græcis κανθὸς, Angulus oculi. Hinc emendandum Suppl em. Antiquarii, ubi *Camtus*, pro *Cantus*.] Vetus Charta apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. p. 393. *Et de latitudine de Cantu in Cantum, quantum ipsa plagia continet.* Infra: *De Cantu in Cantum.* Nos diceremus, *de coin en coin*, [*d'un coté à l'autre.*] Adde p. 414. Rythmus de Verona, apud Mabillon. to. 1. Analector. *Foro lato specioso, sternuto lapidibus, ubi in quatuor Cantus magnus instat forniceps, &c.*

In Cantu Sedere, recensetur inter superstitiones paganorum apud S. Audoënum in Vita S. Eligii Noviom. Episc. lib. 2. cap. 15. *Nullus Christianus in puras (al. pyras) credat, neque in Cantu Sedeat, quia opera diabolica sunt.* Nostris *Estre assis de Cant*, est *Estre assis de costé*.

¶ 3. CANTUS, pro *Quantus*, qui & pro *Quot*, in Usibus Culturæ Cenom. *Incipiet Cantor officium, Puer natus est, & advocet juxta se de Cantoribus Cantos complacuerit.*

CANUA. Vita S. Eligii ab Audoëno scripta lib. 2. cap. 12. *Unus ex famulis ejus Canuam cum qua camelum onerarium secum ducere consueverat, subito perdidit.* Et cap. 57. de homine rabioso: *Egestiones etiam ruderum, nec non & Canuam, si comprehendisset, avidissime edebat.* [f. pro *Canua* legendum est *Canna*, arundo, & pro *Ruderum* posterioris exempli mallem *Rudarum*, id est, vicorum. Quod spectat ad sequentem Græcam vocem χανὺα, corrupta est pro χανᾶυα vel χανῶυα ab Hebraïco *Chanava*, Placenta, laganum. Jerem. in versione LXX. 7. 18. Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες τρίβουσι στaῖς, τοῦ αὐτῶν ποιῆσαι καυῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. *Filii eorum colligunt ligna, & patres eorum succendunt ignem, & mulieres eorum terunt similam, ut faciant placentas militiæ cœli.*] Aliud videtur vox Χανὺα, quæ habetur in VII. Synodo Act. 6. Καὶ ἐξ ἀλεύρου χανούας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ οἱ τῶν Ἑβραίων εἰδωλολατρήσαντες προσέφερον. Ubi interpres *laganam* reddidit.

¶ CANULA, Fistula, Gall. *Flute*, Instrumentum musicum. Papias in MS. Bituric. *Choraules, Princeps chori, vel qui Canulis, id est fistulis canit. Choraule enim Græce Canula dicitur.*

¶ CANULASTHIUM, Pera. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 241. de S. Nicolao Peregrino: *Qui ipsius crucem & Canulasthium sumentes cum fide, à vexationibus & infirmitatibus curabantur.*

¶ CANUM. Vide *Cana* 2.

¶ CANUMENTUM, Βεροῦτα, εἶδος ἀκοντίου. Gloss. Lat. Græc. *Verutum*, ut exponitur in Supplemento Antiquarii.

¶ CANVOYS, Tela rudior, à *Canava* pro *Cannabis*, Gall. *Canevas*. Angl. *Canvas*. Kennettus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden. *Et in Canvoys empto Londin. per Richardum Dymby pro lintheaminibus faciendis* III. *sol.*

CANUS Equus, *qui ex candido & nigro est*, Papiæ.

CANUSINÆ Pelles, Rufæ, vel subrufæ. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 715. *Locupletes heras sericis vestibus, & Canusinis pellibus delicate indutas trepidare*

cogebat. Vide Martialem lib. 14. Epigr. 127. 129. & Interpretes.

CANUSUM, in Charta anno 1197. apud Ughellum tom. 7. pag. 1275. *Unum amictum cum friso magno, unum Canusum cum gramatis & frisis.* Sed legendum videtur *Camisum*, seu *camisia.*

CANUTUS, pro *Canus*, cui canent capilli præ senectute. Gloss. Lat. Gr. Πολιός, *Canus, Canutus*, nostris *Chenu*, Italis *Canuto.* Alcuinus Poëm. 189.

Est vir jam totus Canuto vertice sanus.

Poëm. 221.

Quid faciet tardus Canuto vertice Drauces?

Adde Poëm. 264. Utuntur prætera Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 16. & Vita S. Samsonis Episc. Dolensis lib. 1. cap. 26.

¶ CANVUM, pro *Cannabum*, Gall. *Chanvre*, apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. pag. 156. *De decima vini duas, de lino & Canvo totam.*

¶ CANZELARIA, pro *Cancellaria*, Gall. *Chancelerie*, in Regiminibus Paduæ ad an. 1320. apud Murator. tom. 8. col. 432.

¶ CANZELLARE, pro *Cancellare*, Delere, expungere. Chronic. Parmense ad an. 1308. apud Murator. tom. 9. col. 874. *Propter quam pacem omnes banniti .... Canzellati & exemti fuerunt de bannis sui.*

¶ CANZELLATUM, Cancelli, cancellis clausum. Jacobus de Varagine in Chronico Januensi, apud Murator. to. 9. col. 29. *Iste transtulit corpus S. Syri in Basilicam* XII. *Apostolorum ... cujus corpus repositum fuit in choro ejusdem Ecclesiæ, ubi modo est introitus Canzellatum.*

CANZIR vel KANZIR. Histor. de Reliquiis S. Marci Venetias translatis:

Marcum farantur, Kanzir ii vociferantur.

Alibi *Canzir* habetur.

CAOETUS. Vide *Cananna.*

CAORCINI, CATURCINI, CAURSINI, CAWARSINI, CORSINI, Mercatores Italici propter fœnerationem usurariam famosi, maxime in Gallia, unde non semel à Principibus nostris proscripti sunt, Legibus & Statutis contra fœneratores editis. Exstat inter alia Edictum sancti Ludovici, mense Jan. an. 1268. quo Caorsinos usurarios proscripsit, facta tamen mercatoribus Lombardis, Caorcinis, & aliis extraneis mercaturam in Gallia exercendi facultate, dummodo nullum usurarium fœnus facerent. Prostat etiam aliud Philippi Audacis datum Parisiis die Martis ante festum SS. Simonis & Judæ, hoc verborum contextu: *Extirpare volentes de finibus Regni nostri usurariam pravitatem, quam quosdam Lombardos & Caorsinos, aliosque complures alienigenas in eodem Regno publice intelleximus exercere, mutuantes pecuniam obligatam sibi pignoribus ad usuram, & habentes ad hoc domos specialiter deputatas, in quarum extorsionibus usurarum valde prædictum depauperant regnum, &c.* Quo Edicto à Regno proscribuntur duobus mensibus post ejus proclamationem. Mox additur: *Non inhibemus tamen quin mercatores Lombardi, Caorsini, & alii undequaque pro suis negotiis & mercaturis legitime exercendis in regno nostro morentur, pacifice veniant & recedant, &c.* [Statuta Ecclesiæ Meld. an. circiter 1346. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. p. 492. *Inhibentes ne quis in domibus, vel in locis, aut in terris Ecclesiarum Lombardos, aut alios advenas, qui vulgariter Caorcini dicuntur, usurarios manifeste receptare præsumat.*]

Horum etiam pestis abominanda adeo invaluit in Anglia, inquit Matthæus Paris an. 1235. *ut vix esset aliquis, qui retibus illorum jam non illaquearetur. Circumveniebant enim in necessitatibus indigentes, usuram sub specie negotiationis palliantes, &c.* Mox subdit formulam qua debitores sibi obligabant. Adde Matth. Westmon. an. 1232. sub finem. Hos demum proscripsit ab Anglia Henricus III. an. 1240. ut auctor est idem Matth. Paris pag. 355. à quo postmodum, Papæ, ut ait, interventu, revocati sunt an. 1250. sed mox ob immensas & detestabiles usuras iterum proscripti & carceri mandati sunt anno 1251. Henricus III. Brabantiæ Dux testamento suo an. 1260. quod exstat apud Miræum lib. 1. Diplom. Belg. cap. 84. cavit, ut Judæi & *Cawarsini* de terra Brabantiæ expellerentur. Statutum Caroli II. Regis Siciliæ contra Judæos, datum Andegavis 8. Decembris an. 1289. *Præcipimus ut expulsio prædicta extendatur ad omnes Lombardos, Caturcinos, aliasque personas alienigenas, usuras publice exercentes, &c.* Ubi notandum *Caturcinos* appellari, qui aliis *Caorcini*, Matthæo Paris *Caursini* dicuntur. A Cadurco, scilicet, Gallice *Cahors*, Occitaniæ urbe celebri, in qua ii commercia sua exercebant; unde postmodum Monpessulanum, ac deinde Nemausum translati, ut infra in *Langobardus* docemus: cujus quidem nomenclaturæ etymon firmat Dantes in Inferno cant. 11. amplectiturque Cleyracus ad Leges maris pag. 226.

At sunt nonnulli qui istud nominis à familia *Caorsina*, aut *Corsina*, Florentina deducendum censent: quæ cum aliis ejusdem urbis, & provinciarum vicinarum familiis, in universa prope-modum Europa, mercaturæ operam dederit. Nam licet *Lombardorum* appellatione omnes mercatores Italici, in Regnis Italiæ finitimis, & longinquis, fœnus exercentes, agnoscerentur; erant tamen ii distincti in Societates, ex inito invicem pacto & fœdere, quæ vulgo familiæ nobilioris, penes quam summa mercaturæ erat, nomine donabantur. Unde crebro legere est Societates *Amanatorum, Acciaivolorum, Bardorum, Corsinorum, &c.* apud Joan. Villaneum, præsertim lib. 11. c. 137. ubi Societatem *Corsinorum* memorat. Familiæ Corsinæ Florentinæ meminit etiam Ugolinus Verinus lib. 3. Illustratæ Florentinæ:

Clara Sophocleo stirps est memoranda cothurno
Corsinæ sobolis, nulli virtute secunda.

De hac etiam multis Montecatinus.

Jam vero ex eo quod *Caorsini* usurarii passim exagitarentur, proscriberentur, & in carceres compingerentur, nata videtur familiaris nostris loquendi formula: *Enlever quelqu'un comme un Corsin*, cum aliquem in carcerem per vim abductum dicimus: quanquam non desunt qui eam referant ad *corpora Sanctorum*, seu Divorum reliquias, quæ ad majorem venerationem humeris Sacerdotum & Magnatum deferri in sublime solent, quomodo apud Plautum in Milite glorioso:

Ducite istum: si non sequitur, rapite sublimem foras.

1. CAPA, CAPPA, Vestis species, qua viri laïci, mulieres laïcæ, Monachi, & Clerici induebantur, quæ olim caracalla. Wlphinus Boëtius in Vita S. Juniani: *Vestis cilicina de caprarum pilis, quæ in modum Caracallæ, quam nunc Capam vocamus, perseverat usque in hodie, apud nos est.* [Chronicon Trivetti ad an. 1156. *In pago Parisiacensi Capa Salvatoris nostri in Monasterio Argentolii revelatione divina reperta est, inconsutilis & subrusi coloris, quam gloriosa mater ejus fecit ei, cum adhuc puer esset, prout reperta cum ea littera indicabant.*]

Capam viris laïcis tribuit Gaufredus Malaterra lib. 2. cap. 44. *Ipse cum tredecim viris, gladiis cum Capis accinctis .... ad portam castelli accedens, &c.* Rogerus Hoved. in Henrico II. *Percussus est cum gladio per Cappam & tunicam & camisiam, non sine sanguinis effusione.* In Ricardo I. *Et fracta est Cappa Regis Anglorum, ex percussione Willelmi des Barres.* Adde Matth. Paris pag. 15. [& Vide *Annelatus.*] At laïci *cottos vel mantellos cum Capis* deferre, contra Monachi *cottos*, vel *mantellos sine Capa portare* vetantur in Concilio Metensi an. 888. cap. 6.

Capam sequiori sexui adscribunt etiam Scriptores. Idem Malaterra lib. 2. cap. 29. *Vestium etiam tanta penuria illis erat, ut inter Comitem & Comitissam non nisi unam Capam habentes, alternatim, prout unicuique major necessitas incumbebat, ea utebantur.* Matthæus Paris an. 1192. *Vestem Sacerdotis in meretricis habitum convertit, tunica viridi feminea indutus, Capam habens ejusdem coloris, peplum in capite muliebre portans, &c.* Computum Stephani *de la Fontaine* Regii Argentarii an. 1351. *Pour fourrer une robbe de 4. garnemens que Madame la Royne ot delivrée le jour de Myaoust, pour les 2. surcos, & cors de la Chape, 3. fourrures de menu ver.* Tradit Gaufredus Vosiensis 1. part. cap. 55. extremo Regem Ludovicum VII. prohibuisse *mulieres publicas chlamyde seu Cappa uti Parisius, ut tali nota à legitime nuptis discernerentur.*

Capa autem tunicæ laxioris & talaris species fuit, quæ cæteris vestibus superaddebatur, pallii instar: unde recte Isidorus lib. 19. Orig. c. 31. *Capam dictam* scripsit, *quia quasi totum capiat hominem.* Anonymus in Vita S. Vodali Benedicti num. 10. *Tollens pallium suum quod vulgo Cappa vocatur.* Le Roman *de Garin:*

Cil del chastel s'adoubent à droiture,
Vestent hauberc, ceignent espées nuës,
Et par desuere ont les Chapes vestuës.

Le Roman *de Rou & des Ducs de Normandie:*

N'a gueres meillor terre sous la Chape dou ciel.

Cum vero capæ totum hominem quodammodo ambirent & tegerent, iis utebantur potissimum, cum foras, aut peregre ibant. Goffridus Vindocinensis lib. 5. Epist. 3. *Si persona qualibet ad eum transiens invenitur, non ei aufertur Capa, sed de vita statim & membris agitur.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Ad Synodum venient, ... & inter alios sedebunt, habitu tamen itineris non mutato, nisi velint, videlicet in Cappis & calcaribus.* Atque inde negotiatoribus præsertim tribuitur, quod ii negotiationis & commercii causa perpetuo fere terras & provincias obeant. Lupus Ferrariensis Epist. 125. *Negotiatorum Capas se petiturum jactabant.* Le Roman *de Florimond:*

Tos à guise de marcheans;
Furent vestus de Chapes grans.

Hinc *Capa pluvialis*, cujus in pluvia usus erat. Chron. Andrense: *Volens ab Eleemosynario nostro Capam pluvialem & sumptuosam annis singulis extorquere ... siquidem in nostro hospitali de filo grosso Capa solebat singulis texi, & domino de Fielnes transmitti.* Vincentius Belvac. lib. 29. cap. 118. *Ecce Natalis Clericus meus ante me astitit, Capa indutus pluviali, sicut mihi videbatur, pulcherrima, &c.* Wibertus Archidiac. in Vita S. Leonis IX. PP. cap. 8. *Super pluviali veste, quæ Capa vocitatur.* Le Roman *de Vacces* MS.

Une Chape à pluie afeubla.

Lacernas pluviales vocat Interpres Juvenalis Sat. 9. v. 28. quas ille *pingues, quæ muniant à pluvia, non quæ ornent.* [*Capa ad aquam*, in Computo anni 1202. apud D. *Brussel* Tract. de Feodis pag. CCI. col. 1. ad calcem tomi 2.]

Sed & *Capam* capitis tegmentum esse dixit Isidorus loco citato: *Capa dicta, quod capitis est ornamentum.* Certe capam os & vultum texisse docet le Roman *de Garin* MS.

Affublé fu s'ot le chaperon mis;
Ostez la Chape, li Cuens Fromond a dit,
Mult vos voi ore enbronchiés & pansif.

Infra:

Osta la Chape, si lor montra son vis.

Le Roman *de Rou* MS.

Par les chans sont à lui esperon venu,
Esmuchies de lor Chapes, rien à nul cognu.

Idem Poëta:

En la Chape s'est embuschiés;
Qu'il ne fu pris, ne encerchiés.

Atque hinc percipimus cur Guillelmus de Podio Laurentii cap. 49. dicat Maffredum quemdam fuisse *Capam & refugium infidelium & malignantium*, quod ii videlicet apud Maffredum delitescerent, & absconderentur.

Instructæ porro erant capæ manicis laxioribus, unde *manicatæ* dicuntur Matth. Paris an. 1258. *Cujus familia collateralis octo Capis, videlicet quinque clausis, & quinque Manicatis de optimo moreto superbivit redimita.* Computum Stephani Fontani: *Manches de Chape, & le chaperon de Chape*, 300. *ll.* Innocentius III. PP. in Concilio Lateran. can. 16. & lib. 1. Epist. pag. 298. vetuit ne Canonici & Clerici *Cappas Manicatas* intra Ecclesiam ad divinum Officium deferrent. Idem prohibuere Galo Cardinalis in Constit. an. 1208. cap. 3. 4. Odo Paris. in Statutis Synodalibus, Concilium Eboracense an. 1195. can. 6. Monspeliense an. 1214. can. 3. Avenion. an. 1209. can. 12. Sarisberiense an. 1217. can. 10. Statuta Synodalia Nicolai Episc. Andegav. ann. 1264. & 1269. Constitutiones Nicosienses can. 8. Synodus Cicestrensis an. 1289. can. 9. Synod. Bajocensis an. 1300. can. 33. &c.

CAPÆ ALATÆ, interdictæ pariter Clericis in iisdem Statutis Odonis Episcopi Parisiensis, [necnon etiam in antiq. Statutis Synodal. Eccles. Æduensis apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 472.]

Capis præterea assuta erant & cohærebant *caputia*, & ita induebantur, ut cum maxime clausæ essent capæ, caput per collare, seu foramen collaris inferretur. Vide in *Capitium* & *Capro*.

Capa, Monachorum præsertim fuit. Theodemarus in Epist. ad Carolum Magnum de Monachis Casinensibus: *Illud autem indumentum quod à Gallis Monachis cuculla dicitur, nos Capam vocamus.* Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Ingreditur penetralia claustri vacuis fur noctibus nudipes, Cappa quidem, uti Fratrum unus putaretur, indutus.* Vita S. Vodali Benedicti n. 10. *Ille tollens pallium suum, qui vulgo Capa vocatur, super eum projecit.* [Walafridus Strabo in Vita S. Othomari Abbatis inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 156. *Quem tam pleniter misericordiæ studium possederat, ut si quem pauperum nuditatis injuria torpentem conspiceret, plerumque suis exutus vestibus, miseri contegeret artus, ita ut interdum sine tunica, sola Cappa contectus ad Monasterium remearet.* Vita S. Benedicti Anian. inter eadem Acta sæc. 4. part. 1. pag. 213. *Concessit etiam necessitatis causa propter quam Regula jubet, duas scilicet stamineas & femoralia, pelliceas quoque & tegumenta eorum Cappas duas.*] Vide Regulam Solitariorum cap. 49. Concil. Metense an.

an. 888. can. 6. Vitam Alcuini num. 25. eumdem Alcuinum Epist. 60. &c.

¶ Capa Sanctimonialium etiam fuit. Vita S. Liobæ Abbatissæ inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 254. *Et beatam virginem ab oratione excitat periculis opponendam.... Ad hanc vocem illa ab oratione surrexit, & quasi ad colluctationem vocaretur, Cappam qua erat induta abjiciens, fores Ecclesiæ confidenter aperuit.*

Capa Clericorum Regularium, in libro Ordinis sancti Victoris Parisiensis cap. 18. *Brevior superpellicio vel tunica uno plena palmo, undique rotunda esse debet, & ante non nimis alte fissa.* Vide Concil. Trosleianum can. 6. Ordericum Vital. lib. 8. pag. 711. Vitam Alcuini num. 25. &c.

Denique capa inter vestes Ecclesiasticas passim recensetur. Wibertus Archidiac. in Vita S. Leonis IX. PP. cap. 8: *Nam videbatur sibi quod stans in edito, familiares suos ad se de periculo confugientes, reciperet, eisque super pluviali veste, quæ Cappa vocitatur, inclusis, sanguine eorum sibi vestes infici conspiceret.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 5. *Reliquiasque ejus, ut mos nobis est, Cappa illa aquilifera indutus vespere diei Sancti ipse domum reportabat.*

Capæ Chorales, quibus Clerici vel Sacerdotes in choro amiciuntur, apud Matth. Paris an. 1257. 1246. pag. 302. 473. in Synodo Coloniensi an. 1280. in Præfat. in Charta Henrici Ratisbonensis an. 1278. in Metropoli Salisburgensi to. 1. pag. 264. [in nova Gall. Christ. tom. 3. col. 1227.] &c. Rupertus lib. 2. de Divin. Offic. c. 14. *Capas quoque in majoribus festis superinduimus,... quæ Capæ bene ab interiori parte patulæ sunt, & omnino præter necessariam fibulam inconsutæ,... fimbriis quoque subter ornatæ sunt.* Honorius Augustodunensis lib. 1. cap. 227. *Capa propria vestis est Cantorum.*

Capa cum Tintinnabulis. Anonymus de Miracul. S. Hugonis Abbatis Cluniac. *Tunc misit Rex domno Abbati & sacro Conventui Capam pæne auream totam, in qua vix nisi aurum apparet, vel electrum, vel margaritarum textus, & gemmarum series: inferius autem undique Tintinnabula resonantia, ipsaque aurea pendent.* Notum in veteri Lege summi Sacerdotis vestimentorum oras tintinnabulis insignes fuisse, *ut nota esset eorum conversatio*, ut ait S. Augustinus lib. 2. Quæst. in Exod. cap. 119. Vide *Tintinnabulum.*

¶ Cappa Cathegorica. Robertus *Goulet* in Compendio jurium & consuetud. Universitatis Paris. fol. 12. verso: *Ordo processionis Universitatis. Crucem portat quidam Bacchalarius artium Cappa cathegorica indutus*, hoc est, Cappa decenti & convenienti. Eadem notione *Categorique* dicunt Galli; quod à voce *Categoria* sumtum non dubito.

Capæ Rotundæ Clausæ, quas portare & habere jubentur Clerici & in sacris Ordinibus constituti, in Concilio Arelatensi ann. 1260. can. 8. [in Albiensi an. 1254.] in Synodo Bajocensi an. 1300. can. 33. apud Ottonem & Ottobonum in Legatinis pag. 18. 51. in Provinciali Ecclesiæ Cantuariensis pag. 117. Statutis Synodalibus Nicolai Episcopi Andegav. an. 1269. [in Manuali Henrici Sistariensis Episcopi apud Martenium tom. 4. Anecdotorum col. 1082. *Nullus permittitur ad altare deservire, vel Epistolam legere, nisi in superpellicio & Cappa rotunda. Capas Rotundas & largas more Clericorum & Sacerdotum deferre* ut Episcopus Magalonensis prohibeat Judæos, admonet Innocentius IV. apud Baluzium tom. 7. Miscell. pag. 407. ne, *quod sæpe contingit, à peregrinis & advenis eis tanquam Sacerdotibus honor & reverentia indebita præbeatur.* Quare subdit: *Mandamus quatenus præfatos Judeos, ut Capis hujusmodi omnino dimissis, habitum eis congruentem deferant, quo non solum à Clericis, verum etiam à Laïcis distinguantur, etiam per substractionem communionis fidelium.*]

¶ Capas Clausas *desuper ferre etiam jubentur leprosi, ut à sanis possint discerni, ne misceant se communicationi sanorum*, in Statutis Synodal. Eccl. Constantiensis in Normannia c. 19. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 806. de Presbyteris vero ibidem cap. 18. statuitur ut, *Si oporteat eos equitare, possint tunicalia sub Clausa Capa habere aperta; sed in aperto clausa deferant. Qui autem de cetero transgressor hujus constitutionis extiterit; vestis aperta portata in publico pauperibus erogetur: & hoc præcipimus executioni mandari.* Vide ejusd. Anecd. to. 3. col. 898. 1775. & tom. 4. col. 47.

¶ Capa Clausula. Gesta Gaufredi de Loduno Episcopi apud Mabill. tom. 3. Analect. p. 375. *Idem ab adolescentia Domini jugum ferens, quasi quædam præludia futuri sacerdotii Capam Clausulam in studio semper habens, &c.* sed f. legendum *Clausa.*

¶ Capa Doctoralis, apud Robertum *Goulet* in Compendio jurium & consuetud. Universitatis Paris. fol. 13. verso.

Capæ Foratæ interdicuntur Decanis, Archidiaconis & Archipresbyteris, in Constitut. Galonis Cardinalis.

¶ Capa Pluvialis, in Instrum. an. 1181. ex Archivo Dolensi: *In tota terra Carreou non sunt nisi tria arpentia libera, quorum duo reddunt duas Capas Pluviales Archiepiscopo quandocumque vadit Romam.* Marten. tom. 4. Anecd. col. 611. D. ex Statutis Ecclesiæ Barcinon. *Quilibet Canonicus qui receptus sit.... teneatur infra primum annum, quo præbendam receperit manualem, facere unam Cappam Pluvialem seu processionalem de purpura.*

¶ Cappa Proffessionalis, quam Episcopus Suffraganeus post ordinationem suam tradit Ecclesiæ Metropolitanæ. Vita Gulielmi Wainfleti Episc. Wintoniensis inter Vitas Selectorum aliquot virorum, qui doctrina, dignitate aut pietate inclaruere Londini 1681. *Recensere in hoc loco necesse non habeo, quos ille sumptus & quam graves ille faciebat, dum universam Archiepiscopi familiam lautissimis epulis excipiebat, Cappam, uti vocant, Professionalem Archiepiscopo donabat.*

Capa Rubea, Summorum Pontificum propria fuit. Petrus Damian. lib. 1. Epist. 20. de Cadaloo Antipapa: *Habes nunc forsitan mitram, habes morem Romani Pontificis Rubeam Capam, &c.*

¶ Cappa Transverseria, in Statutis Synodalibus Arnaldi Episc. Valentini, tom. 3. Concil. Hispan. pag. 529. *Sacerdotes.... in Ecclesia & extra non utantur Cappis Transverseriis, sed Cappis rotundis, vel mantellis.*

De Capa Ordinarii Litigare, nostris proverbium notissimum, *Disputer de la chape à l'Evesque.* Id est, de re, quæ nec actori, nec reo, sed tertio competit. Chronicon Andrense pag. 629. *Dicente, quod utraque pars pro Capa Ordinarii conflictum haberet, quia neutra pars jus patronatus in prædicta Ecclesia habere deberet.*

Debitum pro Capa Episcopi, in veteri Charta.

Capa, Alba, Vestis candida, quam induebant recens baptizati. Conradus Usperg. *Infantes suos in sabbato sancto Paschæ & Pentecostes cum candelis & Capa*

quæ dicitur vestis candida, & Patrinis comitantibus, ad baptismum deferant, eosque veste innocentiæ indutos per singulos dies usque in octavum diem ejusdem sabbati ad Ecclesiam deferant, &c. Vide *Capulla, Chrismale,* [& *Alba* 4.]

Capa S. Martini, qua scilicet S. Martinus corpus & caput tegebat, olim apud Francorum Reges tanto in pretio habita, ut inter præcipuas Sanctorum reliquias asservaretur, & in bellis præferretur. Monachus Sangall. lib. 1. de Vita Caroli Magni: *De pauperibus supradictis quendam optimum dictatorem & scriptorem in Capellam suam assumpsit, quo nomine Francorum Reges propter Capam S. Martini, quam secum ob sui tuitionem & hostium oppressionem jugiter ad bella portabant, Sancta sua appellare solebant.* Walafridus Strabo de Reb. Eccles. cap. 31. *Dicti sunt primitus Capellani à Capa B. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ, in præliis solebant secum habere.* Honorius in sermone de S. Martino: *Hujus Capa Francorum Regibus ad bella euntibus pro signo ante ferebatur, & per eam, hostibus victis, victoria potiebantur: unde & custodes illius Capæ usque hodie Capellani appellantur.* Idem in Gemma animæ cap. 128. *Capellani à Capa S. Martini appellati, quam Reges Francorum in præliis semper habebant, & eam deferentes Capellanos dicebant.* Non solum igitur *Capam S. Martini* in Palatio, sed & in oratoriis castrensibus, quæ μεταφορηταὶ ἐκκλησίαι, *Ecclesiæ portatiles* dicuntur Nicephoro Callist. lib. 7. cap. 46. asservabant, atque adeo in præliis deferebant Capellani. Ubi Sozomenus lib. 1. cap. 8. de Constantino M. καὶ σκηνὴν εἰς ἐκκλησίαν εἰκασμένην περιέφερεν, ἡνίκα τοῖς πολεμίοις ἐπεστράτευσεν. Ex his etiam perspicuum fit, Græcos ævi recentioris Capæ nomine appellasse sacras reliquias, quas in expeditionibus bellicis & in ipsis præliis, deferre solebant. Mauritius lib. 7. Strateg. Γενομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ, ἵσταται ὁ ἄρχων, καὶ μετ᾽ αὐτὸν ὁ βανδοφόρος, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ὁ τὴν κάπαν βαστάζων, καὶ μετ᾽ αὐτὸν ὁ τὴν τοῦβαν. Constantinopolitanos Imperatores Sanctorum reliquias in præliis extulisse, auctor est etiam Theophylactus Simocatta lib. 4. cap. 16. Vide infra *Capella*, & *Vexillum S. Martini.*

Capa Robert *cum, vel sine penna, & capucio, vel almussa*, in Statutis Massiliensibus MSS. an. 1276.

Capa Romana. Ademarus Cabanensis de Episcopo Lemovicensi pag. 176. *Per 7. dies indutus processit stola sanctificata & indumentis, cum quibus benedictus fuerat, & cum Capa Romana, absque colobio tamen & casula.* Tabularium S. Eparchii Inculism. *Cortinas quoque & dosallos sive bonchallos, & ex obtimis palleis 20. Cappas Romanas, & multa plurima, quæ numerare longum est.* [Vita S. Ansegisi Abb. Fontanel. inter Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 634. *Cappas Romanas duas, unam videlicet ex rubeo cindato & fimbriis viridibus in circuitu ornatam, alteram ex Cane Pontico, quem vulgus Beuvrum nuncupat, similiter fimbriis sui coloris decoratam in orbe.*]

In Regum nostrorum aula erat Officialis, seu Minister, qui *Portechape*, appellabatur, hodie *Porte manteau du Roy.* In Computo Thesauri incip. à 1. Jan. 1312. *Quinque Portantes Capam, tres Barillarii, & quatuor Butarii pro tunicis Pasch. & Pentecost. quilibet* 10. *sol.* Statutum Hospitii Regis Philippi Magni ann. 1317. *Il i aura 3. Portechappes qui mangeront à Court, & auront 4. deniers d'argent par jour pour tous ses chevaux, & seront prisiez.*

Capella, Minor capa. Vide suo loco *Capella* 1.

Capparius, Qui facit & reficit Ecclesiæ ornamenta, in Tabular. Brivatensi fol. 197.

¶ Capparius, Cantor, qui fert *Cappam* in Ecclesia, to. 4. Concil. Hisp. pag. 674. in Regula consueta Toribii Archiep. Limæ.

¶ Cappatus, Eadem notione ibid. pag. 670. col. 1. Sed non pro Cantore solum, verum pro eo omni qui fert cappam accipitur in Charta anni 1258. relata to. 2. Rer. Mogunt. p. 710. edit. 1722. *Ut Canonici in Annunciatione B. M. V. qua Cappati hucusque fuerant, perpetuo superpelliceati incedant.* Vide Concil. Terracon. an. 1329. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 311.

¶ Cappati Milites, in Gestis Tancredi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 173.

Capula. Balbus in Catholico: *Capula, parva capa, capa, ornamentum capitis.* Nestor Novariensis in Lexico: *Capula, genus vestis.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 5. *Per nescio quam sub Capula incuriam sibimet ipsi manum transfixit.*

Incappare, Cappa aliquem induere, operire. Chronicon Andrense: *Vidimus eum aliquando Incappatum, & calcaribus circa pedes redimitum.* Italis *Incappare*, incidere sonat.

¶ 2. CAPA, Rivulus, sulcus ad emittendas aquas, Arelatensibus *Cape.* Ordinatio an. 1223. de abevratoriis Rhodani, è MS. D. *Brunet* fol. 66. *Abevratorium protendatur.... ab ipsa alba usque ad quandam Capam, quæ est ultra Rodanum ad consonam Nuera.*

CAPABILIS, Incapabilis. Beda lib. de Ortogr. *Capax, qui facile capit. Capabilis, qui facile capitur.* Est igitur *Capabilis*, qui capi & comprehendi potest: è contrario, *Incapabilis*, incomprehensibilis. Gloss. Græc. Lat. ἀχώρητος, *Incapabilis.* Voces sunt Arianis familiares. Sanctus Augustinus libro tertio contra Maximin. *Aisti de filio: Vidit ergo Patrem, sed Incapabilem: nec attendis, quia etsi vidit Incapabilem, quem, sicut putas, capere non potuit; non tamen invisibilem, quem videre potuit. Tu autem nobiscum non de Capabili & Incapabili.... disputabas.* Idem Serm. 6. de Sanctis: *Ligavimus Incapabilem filum virginitatis.* Facundus Hermianensis lib. 1. cap. 4. *Qui ergo concedunt, quia Deum Virgo genuit, quod Incapabile est, &c.* Ita vocem *Capabilis* ea notione usurpavit Goldscherus Monachus in Vita S. Valerii Episcopi Trevirensis num. 7. *Ut... ad agnoscendam Dei veritatem Capabilem aperiret sensum.* Eadem verba habentur in Vita S. Eucherii Episcopi Trevir. apud Bosquetum. Paulinus Aquileiensis in Epist. ad Carolum Mag. præfixa lib. 1. contra Felicem Urgelitanum: *Hujus nimirum rejecta pestis fellivomæ amaritudinis crapula, Capabilia mei stomachi refrigerasse receptacula modo mirabili contemplatæ faciei suffusus venustatis rubor declarat.* Rupertus lib. 10. de Divin. Offic. cap. 10. *Constat igitur, quod Spiritus sanctus humanæ animæ Capabilis sit, ejusque penetret interiora, ut pote quam illa bibit, id est, in interiora suæ substantiæ recipit.* Ibid. c. 20. *Capabilis enim, ut superius jam dictum est, humano vel angelico spiritu, Spiritus sanctus est.* Atque inde Galli nostri vocem *Capable* hauserunt cum de viro docto verba faciunt, ut qui facile scientias capiat ac comprehendat. [Gaufredus Autissiod. in Cantica Cant. lib. 1. *Hoc speculum fabricatur..... quod ut Capabilius fiat, &c.*]

¶ CAPACITAS. Vide *Capax.*

¶ CAPACULUS, *Aliquantum capax*, in Catholico Johannis de Janua.

¶ CAPAGIUM, Pecuniarium subsidium, Litteræ Johannis Comitis Pictav. filii Johannis Regis

Franc. an. 1357. 18. Feb. ad Senescallum Belloquadræ, ex Regest. Senesc. Nemaus. fol. 298. *Cum nos .... convocaverimus Universitates dictæ Senescalliæ & pro deffensione & tuitione partium prædictarum nonnullæ Universitates ejusdem Senescalliæ nobis, non coactæ, sed ipsarum spontanea voluntate, concesserint quoddam subsidium Capagium nuncupatum levandum & solvendum pro tempore, modo, forma, terminis & sub protestationibus in quodam rotulo pargameni sigillo secreti nostri sigillatis, contentis & plenius expressatis quem vobis mittimus una cum nominibus dictarum Universitatum in dicto rotulo contentis & declaratis, & urgens necessitas nos astringat, ut dictum subsidium, ceu Capagium, levetur cito & cum diligentia maxima exequatur, ideo nos de vestra diligentia & legalitate quam plurimum confidentes, vobis, si necesse fuerit, committimus & mandamus, quatenus dictum Capagium juxta modum & formam in prædicto rotulo contentis levare & exequi cum diligentia faciatis.* Hæ autem sunt conditiones in rotulo Litteris adjuncto expressæ: *Primo, quod durante tempore infra scripto, vel saltem tanto tempore, quanto durabit Capagium infra scriptum, Dom. Comes Pictav. filius & Locumtenens Domini Franc. Regis non possit aliquid aliud sive ratione focagii subordinati, vel alias quovis modo, nisi oblationem infra scriptam petere. Item, quod Capagium levetur hodie secundum numerum personarum quæ per Commissarios dandum reperientur, & non juxta numerum olim transactum, qui Commissarii inventaria facient de capitibus tantum, & non de bonis mobilibus & immobilibus, & expensis regiis, & non Communitatum, ultra ætatem duodecim annorum. Item, quod dictæ Communitates, Consules, Procuratores ac Sindici earum teneantur tradere Commissariis super hoc deputandis inventaria, quæ habent de bonis mobilibus & immobilibus olim à tempore mortalitatis citra facta, & jurabunt ipsa inventaria tradere prout in eorum registris fuerunt descripta. Item, quod dictum Capagium promittant de monetis currentibus & juxta bursam quam habent de præsenti, videlicet Agno auri computato pro triginta quatuor solidis, & florinum pro viginti quatuor solidis. Item quod prædicta leventur & exigantur per certos Probos super hoc deputandos, & in ipsorum deffectu per ordinarios ipsarum Communitatum. Item, fuerunt protestatæ dictæ Universitates, quod per præsentem oblationem non intendunt earum Communitates ponere in casu consimili in aliquam servitutem, & eo casu quo induceret, quod tamen nolunt, imo expresse volunt pro non servitute haberi dictam oblationem. Item, dicunt & intendunt prædictæ Universitates, quod solvatur pro duobus mensibus Capagium prædictum in media Quadragesima ac capite mensis Madii. Eo casu quo esset guerra, & non alias, solvatur pro aliis duobus mensibus. Prædictæ vero Universitates oblationem prædictam faciant, videlicet pro capite in septimana tres denarios, pro bonis immobilibus, scilicet pro centenario unum denarium, & pro bonis mobilibus pro centenario duos denarios, juxta formam olim factam pro duobus mensibus.* His subjunguntur nomina circiter quinquaginta Universitatum Senescalliæ Belloquadræ, quæ Capagium solvere tenebantur. Hæc fraterne communicavit Vaissettus noster Occitaniæ Historicus. Occurrit vox *Capagium* in Charta Ecclesiæ Aptensis ann. 1259. inter Schedas Cl. Præsidis *de Mazaugues*, ubi etiam significat tributum uniuscujusque capiti impositum, quod Provinciales hodieque vocant *Capage*. Vide *Capitagium* in *Capitale* 5.

1. CAPALE, pro *Capitale*, in Testam. Ranimiri Reg. Aragon. æræ 1099. in Hist. Pinnatensi lib. 2. c. 38.

¶ 2. CAPALE FERREUM, Cassidis species, qua milites tegebant caput, Gallis olim *Chapel de fer*. Privilegium Henrici de Soliaco ann. 1031. *Tenebitur habere loricam vel loricale, & Capale Ferreum, & lanceam & gambergam.* Vide *Capellus* 1.

¶ CAPANA, *Tigillus in posteriorem partem carrus tendens, super quem pueri insilire solent.* Val. Paschalis in Amalthea Laurentii.

CAPANNA, Tugurium, casula. Isidorus lib. 14. Origin. cap. 12. & ex eo Papias: *Tugurium parva casula est, quam faciunt sibi custodes vinearum, ad tegimen sui, quasi tegurium. Hoc rustici Capannam vocant, quod unum tantum capiat.* Joan. de Janua: *Capanna, vilis casa, vel domus palea cooperta.* A Græco καπάνη, ut quidam volunt. [Vide Menagii Diction. Etymol.] Itali vocem retinent *Capanna*, unde Cambrobritanni *Caban*, nostri *Cabane*, Hispani *Cabanna*, effinxerunt. Statuta Raymundi Comitis Tolosæ contra Hæreticos: *Omnes Cabanæ suspectæ à communi habitatione castrorum remotæ, & speluncæ infortiatæ, & clusella in locis suspectis & infamatis destruantur.* Consilium Archiepiscopi Narbonens. cap. 34. in Concilio Biterrensi ann. 1246. *Investigent hæreticos in villis, & extra domos singulorum, & cameras subterraneas, Cabannas, & clausellas, & alia latibula perquirendo.* [Codex MS. S. Martialis de Miraculis ejusd. Sancti apud Stephanotium tom. 2. Fragm. Histor. *Locus ullus in tuto non erat; persona aliqua non excipiebatur: æqua lance domus divitum & procerum & Capannæ pauperum, orphanorum & viduarum supellectiles scrutabantur.*] Occurrit passim in Tabulario Ecclesiæ Uzetiensis. Vide Foros Aragon. lib. 3. tit. de Pascuis. [Acta SS. April. to. 3. p. 524. & seq. Maii to. 2. p. 167. & c. 7.]

¶ CABANA, Eadem notione. Pactum inter Jacobum Aragoniæ Regem Montisque Pessulani Dominum & Berengarium Magalonæ Episcopum ann. 1272. de limitibus jurisdictionis utriusque: *Excepta Cabana unica facienda vel domo lapidea in terra vel in aqua .... ad percipiendum usaticum seu pulmentum aut pedagium consuetum. Cabaña*, in Charta Aldephonsi Regis Castellæ æræ 1220. in Hist. Segoviensi cap. 18. §. 5.

CABANESIUS, Eadem, ni fallor, notione, in Charta ann. 1100. apud Gariellum in Episcopis Monspessul. pag. 91. *Dedit Canonicis Magalonensibus quosdam Cabanesios, & quasdam terras & vineas, &c.* [Vide *Cabannaria*.]

CAPAPELLIS, *quasi pellis cum capa.* Joan. de Janua.

CAPARCUS, *Pistor*, in Gloss. Isidori.

¶ CAPARIUS, Cantor *Capa* ornatus, Gall. *Chapier*, qui fert capam in Ecclesia. Rituale MS. Eccl. Cathedr. Tolos. *Et interim Ebdomadarius & alii quatuor Caparii, Corarii, Turiferarii, Virgariis præcedentibus revertuntur ad sacristiam.* Vide *Capa* 1.

CAPARO, CAPERO, CAPIRO, ex Gall. *Chaperon*; Occitanis *Capayrou*, Tegmen capitis, cuculla, ita dicta, tanquam *brevior capa*, quæ majori capæ superfternitur. Quod quidem etymon longe probabilius, quam illud quod à *Capronis*, hoc est, capillis muliebribus demissis in frontem, de qua voce Festus, accersit vir doctus ad 3. Annal. Taciti, quod, inquit, in vultum se demittat à capite. Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 22. *Cucullum, quem Caperonem vulgo vocant.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 66. *Nec cucullas, id est, Caparones, nec pileos, id est, almutias in capitibus habere debent.* Matth. Paris an. 1227. *Concedant eis pannos probationis, videlicet duas tunicas sine capucio, & cingulum, & braccas, & Caparonem*

usque ad cingulum. Occurrit præterea in Regula S. Francisci c. 2. in eodem libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 40. in Fragmento historico de Concilio Aquisgran. &c. Caparoni manum admovebant salutantes. Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Au Palais a trouvé le riche Roy Fagon,
De Dieu le salüa, & fit affliction:
Le Rey se va lever, & mist main au Chaperon.

Petrus IV. Rex Aragon. in Chron. lib. 2. c. 25. *Cascun levant so lo Capel, ... e nos axi mateix levant nostre Capero, &c. Un Chaperon fourré d'ermines pour le Roy à la feste de l'Estoille,* in Computo Stephani *de la Fontaine* ann. 1351. *Chaperon en forme.* Idem Comput. *Pour Madame la Duchesse de Lembourc, fille de Monf. le Duc de Normandie, 2. Chaperons, l'un pendant, l'autre à enfourmer, tout fourré de menu vair.* Alibi: *Chaperon de chape.* Caparonis vero forma describitur in Statutis MSS. Ordinis Militaris Coronæ spineæ sub Carolo VI. exaratis: *La forme de cetuy Chaperon sera moienne entre grant & petit, c'est à savoir que le Chaperon en fourme il descendra largement jusques entour les espaules, & sera si juste entour le col & de bon bras, que legierement on y pourra entrer sans estre fendu, ne boutonné dessous le menton. Et la cornette doublée de luy-mesme de 3. doits de large, sera longue d'un pied & demy, & non plus sans nulle detranchure, ne haschure, en toutes ses parties, ne és autres garnemens, habis, ou paremens dudit Ordre.*

Caprio Ferreus, apud Rolandinum in Chron. lib. 3. cap. 16. Vide in *Pancerea.*

¶ CAPATICUM, Capitis census ab hominibus *de capite* quotannis solvendus. Codex Irminonis Abbatis Sangerman. MS. fol. 45. verso col. 1. *Aspiciunt ad ipsam Ecclesiam* VI. *mansi ... solvunt ad hostem de argento sol.* XII. *de Capatico sol.* VI. *de spelta mod.* XXXV. Eadem col. *Solvunt inter totos ad hostem denar.* XVI. *de Capatico sol.* 11. Idem Cod. fol. 64. col. 1. *Donant inde soledos* II. *solvunt Capaticum, pullos & ova .... Infantes non sunt S. Germani solvunt Capaticum tantum.* Et fol. 63. verso: *Tenet ipsum Geofridus colonus S. Germani; solvit inde denar.* XII. *de Capite suo.* Charta Godefridi Magni, Ducis Lotharing. pro Monachis Gorziensib. ann. 1069. apud Miræum tom. 1. pag. 353. *Id est, in dotibus altaris, in decimis, campis, pratis, pascuis... censibus, Capaticis & omnibus aliis pertinentiis.* Vide *Capitale* 5.

¶ 1. CAPATUS, Amictus *capa.* Ex Chronico S. Medardi Suession. urbs Damiata capta fuit ann. 1249. ab Ludovico IX. Francorum Rege, qui dicitur *de genere Hugonis Capati.* Hinc infert Valesius in Valesianis Hugonem cognominatum fuisse *Capatum* à *Capa.* Hoc autem inde confirmatur, eodem Valesio judice, quod quidam alii Scriptores eumdem Regem appellent *Hugonem Caputii*; Caputium enim, inquit, & Capa unum & idem sonant. Præterea in libro 10. Chronographiæ Hugo, Robertus & Henricus *Capati* nuncupantur ad marginem Codicis MS. Minus verisimilis videtur opinio Bertrandi Præsidis, qui Hugonem à *crassiori capite Capetum* dictum putat. Vide Menagium in Dictionario Etymol. Gall. & infra *Capetus.*

¶. 2. CAPATUS, vel *Capato* Hispanice, Calceus, Gall. *Soulier.* Legitur tom. 4. Concil. Hisp. an. 1582. pag. 246.

CAPAX, Vas majoris capacitatis. Gloss. Græc. Lat. Δοχὴ, *Exceptio.* Δοχεῖον, *Capacitas, Receptaculum.* Acta sancti Thyrsi Mart. posteriora cap. 5. num. 22. *Sylvanus dixit: Capacem grossum afferte & aqua eum implete, Thyrsum autem à capite deorsum in eodem arctate.* Alia Acta habent *tinam, vas,* aut *lebetem.*

¶ CAPCIA. Informationes Civitatis Massil. de passagio transmarino in MS. Sangerman. *Sunt etiam necessarii ad unam navem tres timoni, scilicet duo in Capcia & unus superfluus habentes longitudinis* XVIII. *goas, & latitudinis* IX. *palmos.* Vide *Capsa navis.*

¶ CAPCIO. Vide *Captio.*

¶ CAPDASTRA, Liber censualis. Jacob. Gotofredus in Cod. Theod. to. 5. lib. 13. pag. 113. in Gallia, inquit, aliquibus in locis à capitibus vel capitatione *Capdastra* vel *Catastre* vocatur, capitationis scilicet registrum, in quibus singulorum nomina adnotata erant.

CAPDELARE, Conducere. Charta an. 1236. apud Catellum in Hist. Tolosana pag. 36. *Scilicet quod quando D. Rex, vel alius nomine ipsius vult congregare cavalcatas per Bajulos parochiarum, ego debeo mandare dictas cavalcatas per totam dictam vicariam per dictos Bajulos, & cogere homines secundum mandatum Domini, ut eant in guerram, & debeo dictos homines conducere & Capdelare per me vel per alium, cum expensis tamen Domini prædicti.* Adde Marcam in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 2. num. 5. Petrus IV. Rex Arag. lib. 3. Chron. cap. 20. *Joan. Ferrandes de Luna Capdellava los paons, &c.* id est, conducebat pedites. Hinc *Chadeler* dixerunt nostri. Le Roman *de Garin* MS.

François Chasdele com Chevalier gentis.

Alibi:

Li Dus Girbert les conduit & Chadele.

Rursum:

Vers l'ost des Turs la suée gent Chasdele.

Guill. *Guiart* MS.

Jouhan qui les Anglois Chadele,
S'ot bien tost de Lille nouvelle
Que François orent assegiée.

[Le Roman *de Guiteclin*, apud Gallandum de Vexillis Franc.

La vertu de Deu les Chadele & guie.

Le Roman *d'Alexandre.*

Et mande à Alexandre qu'il Chadele les gris.]

Maestro Fray Conçalo di Berceo, vetus Poëta Castellanus, apud Sandovallium:

Sennor sancto Domingo el natural Cannas,
E nescio en buen punto pleno de bonas mannas,
Y venie Capdellando essas bonas campannas,
Faziendo captenencias que non abrien calanas.

Vide Raimundum Montanerium in Chronico Regum Aragon. cap. 122. 139.

CAPDETS. Ita secundo-genitos appellant Occitani, unde nos *Cadets* dicimus. Legi in quadam Historia MS. Carolum *d'Albert*, qui reus Majestatis damnatus est, quod Joannis Armeniaci partes sectatus esset, *le Capdet* vulgo agnominatum. Vocis etymon à *cap*, quod est caput, deducendum videtur, ita ut dicti sint quasi minora capita, respectu primogenitorum, qui *Capmas* vocabantur, id est, *Capita domus*, nos diceremus, *les Chefs de maison:* tametsi Dominos quosvis sic appellasse videantur Bigorritani, ex Charta, quam laudat Marca lib. 9. Hist. Beneharn. cap. 7. num. 2. ut & Gonçalus de Berceo vetus Poëta Hispanus:

Era del Monasterio Cabdillo y Sennor.

Utcumque sit de vocis notione & etymo, nemo, opinor, probabit Dominici conjecturam, qui in lib. de Prærogat. alodior. cap. 21. §. 4. *Cadets* dictos vult, *quasi à majori natu cadant, & sint veluti quidam Catheti, seu normales lineæ, ab ipso dependen-*

tes. [Singularis eſt opinio Labbæi, qui natu minorem *Cadet* dictum fuiſſe credit, quia *Cadet* præliando; quoniam natu minoris ea fere fors eſt, ut abeat militatum. Has duas poſteriores originationes explodit, primamque Cangii confirmat antiqua ratio ſcribendæ vocis; non enim *Cadet* ut nunc, ſed *Capdet* ſcribebatur. Chronicon Ludovici XI. pag. 308. edit. in 4°. *Après ladite déconfiture ainſi faite, ledit Duc en Auteriche, le Comte de Romont, & autre de leur compagnie, ſe ralierent, & vindrent devant une place nommée Malaunoy, dedans laquelle eſtoit un Capitaine Gaſcon, nommé le Capdet Remonnent.* Vide Menagium.]

CAPDOLIUM, Capdulium, Domus feudi præcipua, caſtrum, ſic appellatum apud Aquitanos, quaſi *Capitolium*, inquit Dominicus lib. de Prærogat. alodior. cap. 2. num. 2. *La maiſon principale appellée vulgairement Capdeulh*, in Conſuetud. S. Severi tit. 12. art. 26. Aquenſi tit. 2. art. 8. 9. & Beneharnenſi tit. 10. art. 6. tit. 38. art. 7. tit. 44. art. 11. Regeſtum Conſtabulariæ Burdegalenſ. fol. 102. *Fecit pariagium in tota terra ſua cum domino de Salis in hunc modum, quod dictus Guillelmus retentis ſibi Capdolio, decima, vineis, &c. dabat D. Regi medium pro indiviſo totius terræ ſuæ.* Charta Comitis Rutenenſis pro Dom. Severaci: *Salvo tamen & ſibi retento homagio ac recognitione fortalitii, Capdulii, ſive donjon dicti caſtri antiqua, quod nobis, &c.*

CAPE, apud Anglicos Juriſconſult. *Breve*, ſic appellatum, quo Rex præcipit miniſtris ſuis, ut terras, tenementa, &c. *Capiant* in manum Regiam. Duplex autem eſt, *Magnum* & *Parvum*. Vide Fletam lib. 6. cap. 14. §. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. ubi talium Brevium formula deſcribitur, ut & cap. 25. & Bractonum lib. 4. tract. 3. cap. 7.

¶ CAPEDINARE, Differre, procraſtinare, moram producere, Gall. *Differer, ſuſpendre.* Teſtament. anni 888. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 53.... *Suffragari & condonare deberemus, cymeterio jam dicti Cœnobii addentes olim impetratum ab anteceſſore noſtro venerabili Epiſcopo Lamberto, intermiſſo tantum ob* (ſic) *Capedinante dilatione firmitas ex hoc teſtamento.* Vide *Capedo.*

CAPEDINES, *Animalia dicta, quod manu capiantur.* Papias. Gloſſ. antiq. MS. *Capedines, quod manu capiantur.*

CAPEDO, pro *Intercapedo*, Spatium. D. Eulogius: *Intercidente terrarum prolixa capedine.* Apud Latinos pro vaſe ſumitur.

CAPEDULUM, *Veſtimentum capitis*, in Gloſſis Arabico-Latinis. Joan. de Janua: *Capululum, à caput dicitur, & Capedulum, & hæc Caleptra in eodem ſenſu ſcilicet mitra tegens caput, quæ & alio nomine dicitur pileus, galerus, calamacus, &c.*

¶ CAPELATUM, Sertum precatorium, Gall. *Chapelet*, in Onomaſtico ad calcem tomi 5. Actorum SS. Junii. In Statutis Andegav. B. Lucæ an. 1503. pag. 215. dicitur, *Capeletum.* Vide *Capellina.*

¶ CAPELET. Vide *Capellus Ferreus* in *Capellus* 1.

¶ CAPELETUM. Vide *Capelatum.*

1. CAPELLA, Brevior capa. Adalardus in Statutis antiq. Corbeienſis Monaſterii lib. 1. cap. 3. *Cæterum Capellæ, hroccus, ſive cuculla de ſago, unde hroccus fieri poſſit, ad arbitrium Prioris erit.* Chron. Amalfitanum an. 1266. *Fieri fecit mitram auream, & plures Capellas ſericas.* [Vita S. Walarici Abb. inter Acta SS. April. tom. 1. p. 22. *Tunica cum Capella tantum utens, & lineum veſtimentum non requirens.*] Vita S. Petri Abbatis Cavenſis num. 15. *Capellæ mantica.*

Capella S. Martini, brevior fuit capa ejuſdem Sancti, quam in Palatio aſſervatam diximus, & ad quam ſacramenta præſtabantur. Placitum Theodorici Reg. Franc. apud Mabillonium de Re Diplomat. pag. 470. *Ut de novo denominatus aput ſe ſua mano ſeptima dies duos ante iſtas Calendas Julias in oratorio noſtro ſuper Capella Domni Martini, ubi reliqua ſacramenta percurribant, hæc dibiret conjurare, &c.* Placitum aliud Childeberti apud eumd. V.C. pag. 483. *Sic ad ipſo Viro Grimoaldo fuit judecatum, ut ſex homenis de Verno, & ſex de Latiniaco bone fideus in oratorio ſuo, ſeu Capella ſancti Marthini immemorate homenis hoc debirent conjurare.* Marculfus lib. 1. form. 38. *Sed dum inter ſe intenderent, ſic eiſdem à Proceribus noſtris, in quantum inluſtris vir ille Comes Palatii noſtri teſtimoniavit, fuit judicatum, & de quinque denominatis idem ille apud tres & alios tres ſua manu ſeptima tunc in Palatio noſtro ſuper Capellam domini Martini, ubi reliqua ſacramenta percurrunt, debeant conjurare.* Quo loco quidam *Capellam* dictam perperam putant pro capſella, in qua Sanctorum reliquiæ conduntur: eſt enim brevior ſancti Martini capa, quam *Roccum* S. Martini vocat Sangallenſis lib. 2. cap. 27. *Carolus habebat pellicium berbicinum, non multum amplioris pretii, quam erat roccus ille S. Martini, quo pectus ambitus, nudis brachiis Deo ſacrificium obtuliſſe aſtipulatione divina comprobatur.* Ubi tangit miraculum, quod à Severo Dial. 2. & à Fortunato l. 3. de Vita S. Martini, & lib. 1. Poëmate 5. refertur: cum ſcilicet Sanctus ille, ſacra in Eccleſia facturus, exuta tunica pauperem veſtivit, & *bigerica veſte brevi atque hiſpida* humeros contectus, cætera nudus, in templum perrexit. Unde in facti & miraculi, quod inter Miſſarum ſolennia accidit, memoriam, aſſervatam illam bigerricam veſtem cenſuerim inter cæteras Divi reliquias, quam pallii, ſeu *mantelli*, appellatione vulgo donant noſtri: nam pallii vice fuerunt olim *bigerricæ*, non manicatæ, uti extiterunt capæ. In veteri Regeſto Cameræ Comput. cui titulus: *Denombrement des Balliages d'Amiens & Doullens*, hæc legimus: *Les Eſtobiers d'Amiens doivent à l'Eveſque à la S. Martin d'hiver, une penne grant d'aigneaux, appellé le Mantel S. Martin.*

2. CAPELLA, Poſtmodum appellata ædes ipſa, in qua aſſervata eſt *Capa*, ſeu *Capella S. Martini*, intra Palatii ambitum inædificata: in quam etiam præcipua Sanctorum aliorum λείψανα illata, unde ob ejuſmodi Reliquiarum reverentiam ædiculæ iſtæ, *Sanctæ Capellæ* vulgo appellantur. Charta Caroli Simplicis ex Tabulario Monaſterii Compendienſis: *Notum igitur conſtat per omne noſtri regni imperium, & quocunque venerabile nomen beatæ virginis Walburgis celebratur, quoniam ibi de ſanctis ſui corporis reliquiis impetravimus, pro ejus veneratione ac munimine ſuarum precum, & eas deferri fecimus ad Attiniacum palatium, & Capella conſtructa, ſeu dicata ſub ejuſdem Virginis memoria, in qua duodecim Eccleſiaſtici ordinis viros ſtatuimus, qui diu noctuque divina horis competentibus frequentent officia, &c.* Ordericus Vitalis lib. 12. pag. 893. *Rex ſanctæ ſibi de Capella ſua reliquias deferri præcepit, &c.* De his Palatinis capellis intelligendus videtur Hariulfus lib. 2. cap. 9. ubi de reliquiis Monaſt. Centulenſis: *De Italia, Germania... nobis directas, ſeu etiam de ſacro Palatio, quæ per tempora ab anterioribus Regibus, & poſtea à jam dicto Domino noſtro* (Carolo Magno) *maxime ſunt congregatæ, &c.*

Capellæ Palatinæ dicuntur in Concilio Pariſienſi VI. *Sacella Regis*, in Capitular. Caroli Mag. lib. 5.

cap. 9. Eusebius lib. 4. de Vita Constantini cap. 17. tradit, Constantinum Basilicas aliquot & ædes sacras intra Palatii sui septa condidisse. Harum aliquot attigimus in Notis ad Willhard. n. 136. & de his pluribus agimus in nostra Constantinopoli. Eædem & *sanctæ* appellatæ, cujusmodi supersunt etiamnum in Galliis complures, quas recenset Chopinus lib. 1. de Sacra Polit. tit. 1. §. 18. quarum quædam non Regum duntaxat, sed Ducum etiam, aut aliorum inferioris dignitatis Procerum fuere. [Testam. G. Comitis Nivernensis an. 1239. in Maceriis Insulæ Barbaræ to. 1. pag. 152. *Item operi Capellæ meæ Montis-Brusonis lego centum libras.*]

Inter præcipuas vero Regum Francicorum Palatinas Capellas, exstitit insignis illa Aquisgranensis, *ex toto Romanorum orbe famosissima*, ut ait Gaufredus de Vita S. Bernardi lib. 2. cap. 6. de qua Eginhardus an. 829. *Ipsam sanctæ Dei Genitricis basilicam, quam Capellam vocant, tegulis plumbeis tectam*, &c. Annales Francor. Fuldenses an. 881. *Aquense palatium, ubi in Capella Regis equis suis stabulum fecerunt.* Ademarus Cabanensis ann. 829. *Aquis terræmotus.... Basilicam magnam, quam vocant Caroli, totam denudavit de plumbeis tabulis, de quibus coopertaerat.* Agunt præterea de hac capella idem Eginhardus in Vita Caroli Magni pag. 102. 103. Sigebertus an. 795. Miræus in Cod. Donat. Piar. lib. 1. cap. 11. Spicilegium Acherianum to. 10. pag. 137. lib. 1. Miscellan. Baluzii pag. 492. Barthol. Fizen in Hist. Leod. p. 267. 268. &c. Capellæ Ludov. Pii Imp. in Theodonis-villa instar Aquens. inchoatæ meminit Continuator Reginonis an. 939.

At cum in Francico regno palatia complura, & fere in qualibet provincia haberent Reges, adeo ut, si iter agerent, ferme semper in Dominicis, uti vocabant, villis & Palatiis habitarent, quod alibi docemus; habuere etiam in iisdem Palatiis sacras ædes, quæ propria appellatione *Capellæ* dicebantur, in quibus sacra divorum lipsana, quæ secum deferri à Capellanis curabant, reconderent & asservarent. S. Odo de Vita S. Geraldi Comitis Auriliacensis lib. 1. cap. 12. *Cum deinceps latifundia ipsius sibi succederent, ut usque ad montem magnum Greonem posset in eundo & redeundo semper in propriis mansitare Capellis: tamen non indigebat, ut aliquam villam cuilibet potenti ad custodiendum commendasset, nisi unum solum prædiolum &c.* Adde Chartam Conventus S. Mauricii Agaunensis an. 1261. apud Sammarthanos in Abbatibus Agaunensibus num. 49.

De Capellis istis Palatinis exstat Statutum lib. 5. Capit. Caroli Magni cap. 182. *Ne Capellæ in nostro Palatio, vel alibi, sine permissu Episcopi, in cujus est parochia, fiant.* Hinc querela Episcoporum Galliæ in Concilio Parisiensi an. 829. lib. 3. cap. 14. *De Presbyteris & Capellis Palatinis contra canonicam auctoritatem & Ecclesiasticam honestatem inconsulte habitis, vestram monemus solertiam, ut à vestra potestate inhibeantur: quoniam propter hoc & honor Ecclesiasticus vilior efficitur, & vestri Proceres & palatini ministri in diebus solennibus, sicut decet, vobiscum ad Missarum celebrationes non præcedunt. Nam & obnixe deprecamur, ut in observatione diei Dominici, sicuti jam dudum vos deprecati sumus, debitam adhibeatis curam, quatenus, nisi magna compellente necessitate, in ipsa die à curis & sollicitudinibus mundanis vos exuatis, & quod tantæ diei venerationi competit, & vos faciatis, & vestros sacro vestro exemplo & doceatis, & agere compellatis.* Adde eadem Capitul. Caroli Magni lib. 7. cap. 182.

His porro locis capellæ istæ Palatinæ, *Regales*, *Regiæ*, & *Dominicæ* appellantur, vel quod in Palatiis Regiis, vel saltem quod à Regibus in dominicis & propriis prædiis essent extructæ, & annuis reditibus locupletatæ: *Dominicis* scilicet *decimis*, ut est in Concilio Meldensi ann. 845. *& quia ministris ipsarum Rex ipse de proprio facit necessaria ministrari*, ut habet Innocentius III. lib. 15. Epist. 225. Eo sensu Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 23. *Antiquam Regiam Capellam* dixit. Sic *Regalem Capellam S. Salvatoris* observo in Rescripto Childerici Regis apud Doubletum in Historia Sandionys. pag. 685. [*Capellam Regis*, apud Eigilem in Vita S. Sturmii Abb. Fuld. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 280.] *Capellam Regiam de Castro novo supra Ligerim*, & *Capellanos Regalium Capellarum*, apud Innocentium III. PP. in dicta Epist. 225. *Capellam, quæ palatio inhærebat*, in Hist. Translat. S. Sebastiani: *Capellam Palatio contiguam*, apud Hericum Monachum de Miraculis S. Germani Autissiodor. cap. 45. *Capellam Palatii*, in Charta Archiepiscopi Narbonensis apud Catellum in Comitib. Tolosanis pag. 31. *Dominicas Capellas* habet etiam Capitulare 3. Ludov. Pii ann. 828. cap. 1. id est, proprias. Neque porro Palatia construebant Principes, nisi adjunctis capellis. Helgaudus in Vita Roberti Reg. Fr. *Stampis castro Regina Constantia palatium construxerat nobile simul cum Oratorio.* Charta Ludovici VII. ann. 1159. in Tabulario S. Maglorii Paris. ex Biblioth. Petaviana Cod. 276. num. 13. *Est enim prior Ecclesia SS. Bartholomæi atque Maglorii ante nostrum Palatium sita, antiquitus Regum Capella; & quia Abbas S. Maglorii antiquitus Capellanus Regum constitutus est, &c.* Charta Wencesłai Regis Bohemiæ in Bohemia Sacra pag. 82. *Ecclesia Wisegradensis, quæ nostra est Capella specialis.* Charta S. Ludovici pro fundatione Prioratus S. Martini Silvanect. ann. 1260. apud Sammarthanos in Episc. Silvan. num. 53. *Capellam illam nostram propriam & hæredum nostrorum Regum Franciæ, &c.* Edwardus I. Rex Angl. in Charta ann. 14. apud Prynneum tom. 3. pag. 1279. de Abbatia Westmonasteriensi: *Quæ omnium Capellarum nostrarum est domina & magistra.*

Ea vero erat Capellarum Palatinarum prærogativa, ut ferme semper ab Episcoporum jurisdictione & exactionibus eximerentur, soli Sedi Apostolicæ nullo medio subditæ. Chron. S. Petri Vivi ann. 1110. *Rex indignatus misit litteras suas eidem Episcopo, mandans, se moleste ferre, quod locum Mauriaci, qui Fiscus Regalis, & Capella Regum Francorum est, inquietabat, &c.* In Charta Fundationis Monasterii S. Martini *de Hastings* in Anglia, Willelmus Nothus ejus fundator, illud ab Episcopi Cicestrensis, in cujus diœcesi erat, jurisdictione eximit, subdiditque: *sed neque super illam dominationem aliquam, aut vim, vel potestatem exerceat, sed sicut mea Dominica Capella, libera sit ab omni ejus exactione.* Exstat illa apud Seldenum in Notis ad Eadmerum pag. 165. Quo loco adjungendum videtur, quod habet Nangius in Chron. ann. 1285. ubi ait, Giloni Archiepiscopo Senonensi, ægre ferenti, quod Maria Philippi Regis uxor Parisiis à Petro Remensi Archiepiscopo in Reginam uncta fuisset, dicenti *ad Archiepiscopum sedis Belgicæ, quæ est Remis, non pertinere extra suam provinciam Regum inunctionem; alle-*

gatum fuisse ex parte Regis, quod non factum fuerat; unde conqueri posset Senonensis Archiepiscopus, cum Capella domus Regis exempta foret Parisius, & ideo ratione loci ad ipsam inunctio non spectaret. Vide cap. Cum Capella, Extr. de Privileg. Hinc Capellæ istæ Regales *liberæ* appellari solent. Charta Henrici II. Regis Angl. tom. 2. Monast. Anglic. pag. 14. *Cum hæc Ecclesia de Walthan à primitiva sua fundatione semper Regalis fuisset Capella, nulli Archiepiscopo, vel Episcopo, sed tantum Ecclesiæ Romanæ, & Regiæ dispositioni subjecta, &c.* In eodem Monastico pag. 28. ubi de Prioratu S. Oswaldi: *Tunc libera Capella fuit Regis, postea facta est juris Archiepiscopi Eboracensis.* Et pag. 84. *Ecclesiæ S. Mariæ de Hastingiis, quæ est libera Capella nostra.* Lambertus Ardensis pag. 18. *In eleemosynam eis contulit liberam Capellam B. Mariæ virginis, quam propriam & liberam habebat in castro suo apud Ghisnas, &c.* Charta Henrici III. Reg. Angl. apud Prynneum in Libertatib. Eccles. Angl. tom. 3. pag. 62. *Cum super Decanatu Ecclesiæ S. Martini London. quæ Dominica Capella nostra esse noscitur, ea gaudemus dignitate à temporibus prædecessorum nostrorum diu obtenta, ita quod Decanus cum debuerit instituti, à sola manu Regia stallum recipit in choro, & locum in Capitulo, &c.* Vide eumdem Prynneum pag. 424. 1027. 1075. 1076. 1181. 1236. 1279. 1288. to. 2. pag. 496. 557. 727. 728. 734. 835. 982. 996. Acta Synodi Cicestrensis ann. 1157. *Mandans ac præcipiens, quatenus Ecclesiam S. Martini de Bello, sicut Dominicam Regis Capellam, & Regiam Coronam, ab omni exactione & oppressione liberam & quietam Christo Domino pacifice sineret deservire.* Infra: *Rege quidem pronuntiante se Ecclesiæ de Bello, sicut Dominicæ suæ Capellæ & Coronæ Regiæ in omnibus justa defensione protectorem fore.* Ibidem: *Quod Ecclesia de Bello libera sit & omnino ab omni subjectione Episcoporum.* Habetur in Charta feodi pag. 177. formula *præsentationis per Armigerum de libera Capella.*

Cum igitur essent exemptæ ab Ordinariorum jurisdictione, interdictum ab Episcopis in eas promulgari non poterat, ut est apud Innocentium III. lib. 15. Epist. 225.

3. CAPELLA, Ministeria ac vasa sacra, quæ Sacerdoti ad sacra peragenda necessaria sunt. Cum enim asservarentur præter reliquias SS. in Capellis istis Palatinis, vasa, instrumenta, ornamenta, ac cimelia Ecclesiastica majoris momenti, quæ *Ministeria* vulgo appellabant, ea nomine collectivo, *Capellæ* nomine postmodum donata sunt. Eginhardus in Vita Caroli M. *Capella, id est, Ecclesiasticum ministerium, tam id quod ipse fecit, atque congregavit, quam quod ad eum ex paterna hæreditate pervenit, ut integrum esset, neque ulla divisione scinderetur, ordinavit. Si qua autem invenirentur aut vasa, aut libri, aut alia ornamenta, quæ liquido constaret eidem Capellæ ab eo collata non fuisse, hæc qui habere vellet, dato justæ æstimationis pretio, emeret & haberet.* Adrevaldus de Mirac. S. Bened. cap. 41. *Inter cætera, quæ huic loco contulit, munifica, affluenti sua largitate, sacerdotale indumentum, quod ex Capella fratris sui Lotharii abstulerat, dum ex bello reverteretur Fontanetico, devotissime præbendo concessit. Nec non duo vasa aurea, &c.* Leo Ost. lib. 2. Chron. Cas. cap. 101. *Capella ejus, quam hinc tulerat, fidelibus viris commendata, quia Romano itinere regredi timebant, &c.* Helgaudus in Vita Roberti Regis Franc. *Capella autem hujus piissimi... Regis Roberti talis fuit: cappæ 18. bonæ optimæ, & bene paratæ, libri Evangeliorum aurei 2.... phylacteria aurea 12. &c.* Matth. Paris ann. 1242. *Rex Angliæ Capellam suam, id est, omnia ornamenta Sacerdotalia pretiosissima, & multa alia... præter reliquias.* Et an. 1249. *Transmisit ei Capellam suam pretiosissimam cum reliquiis charissimis.* Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 1. *Disposuit adhuc vivens ad titulum S. Petri... Capellam, qua itinerans utebatur, cum reliquiis, & libris, & omnibus utensilibus sacris.* Guibertus Abbas Gemblac. de Combustione ejusdem Monasterii anno 1137. *Capella, id est, apparatus Missæ.* Donnizo lib. 2. de Vita Mathild. cap. 14.

Capellam totam quam præbuerat pretiosam:
Huic Domno digno Comitissa Mathildis, in ipso
Templo confestim rapuit, plebs pessima fregit.

Infra:

Et Dominæ cunctam Capellam reddidit, ultra
Non aliquid retinens.

Gauterius Cancellarius de Bellis Antiochenis pag. 454. tradit, Saracenos post fusum Rogerium Antiochiæ Principem, *Capellæ tentoria, auri & argenti, ornamentorumque principalium cupidine captos irrupisse.* Necrologium S. Victoris Parisiensis de Ludov. VIII. Rege Fr. Kl. Augusti. *Ad honorem Ecclesiæ nostræ Capellam suam multas & pretiosas reliquias continentem in ipsa reposuit.* Adde Alexandrum III. PP. Epist. 56. Stephanum Tornacensem Ep. 188. Bertholdum Constant. ann. 1086. Historiam Abbatiæ Condomensis tomo 13. Spicilegii Acheriani pag. 506. 507. &c. Vide Probat Histor. Blesensis p. 10. [Mabill. in Elogio S. Odonis inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. p. 142. Marten. tom. 4. Anecdot. col. 318. Macerias Insulæ Barbaræ tom. 2. pag. 672.]

Vel hinc liquet in mundo capellæ, reliquias Sanctorum annumerari. Sed & ipsis, quæ continere solent, phylacteriis, & capsulis *capellarum* nomen inditum. Evodius lib. 1. de Mirac. S. Stephani: *Capella argentea, in qua erat reliquiarum portio.* Inscriptio capsæ reliquiarum, quam Carolus Rex per Salomonem Monachum ad S. Gallum misit:

En crucis atque piæ cum sanctis capsa Mariæ,
Hanc Karolus summam delegit habere Capellam.

Exstat illa apud Eckeardum Jun. cap. 1. qui putat *capsam illam solide auream, gemmis regaliter inclytam, reliquiis summis refertam*, ita appellatam, quod *in formam Capellæ creata* esset.

CAPELLA, etiam sæpe pro ipso integro caparum Ecclesiasticarum apparatu sumitur, id est, capa, tunica, dalmatica, &c. Charta ann. 1231. apud Catellum in Hist. Occit. pag. 901. *Est ibi quædam Capella panni violati, in qua habet tunicam, & infulam, atque capam.... Item est ibi alia Capella deaurata, in qua habet tunicam, & dalmaticam, & infulam, atque capam.* Ita ibi non semel.

¶ CAPELLA COMPLETA suis omnibus paramentis unius coloris. Acta SS. Junii to. 3. p. LXXII. in Legib. Palatin. Jac. II. Regis Majoric. *Et de lividis sericis cum paratura Completæ Capellæ*, hoc est, cum pallio retroaltari, retrotabulario, indumentis Presbyteri, Diaconi & Subdiaconi & tribus cappis.

4. CAPELLA, Cancellaria: ita vero dicta, quod in Capella Principis, seu Oratorio, Archivum, diplomata & regni monumenta olim, ut hodie, asservarentur. In Francia enim *Chartarum Regiarum*, ut vocant, *Thesaurus*, in sacra Capella Parisiensi etiamnum asservatur. Concil. Francoford. an. 794. cap. 3. *Unde tres breves ex hoc capitulo uno tenore conscriptos fieri præcepit, unum in palatio retinendum, alterum, &c. Tertium vero in sacri palatii*

Capella recondendum fieri jussit. Id de Anglia perinde observat Spelmannus, ubi Archivum æque Regium in Capella, à munere *Capella Rotulorum* appellata, custoditur. Ita Skenæus in Legibus Baron. Scoticor. cap. 53. §. 6. *Capellam*, Cancellariam Regiam interpretatur. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 41. *Literæ, quæ emanarunt de Capella Regis.* Hinc qui describendis regiis publicisve instrumentis addicebantur, *Capellani* vulgo jam olim audiebant, uti mox observabimus. Vide Prynneum in Libert. Angl. tom. 1. pag. 1248.

5. CAPELLA, præterea appellata ædicula, in qua cimelia asservabantur. Testamentum Haimonis Dom. Burbonensis an. 9. Ludovici Reg. Ind. 3. *Donate Ebboni castrum Cantilla cum appenditiis, & de nostra Capella spadam & duos sigillos de Amatixo.*

6. CAPELLA postmodum dicta quævis ædicula sacra, oratorium, quod *proprios Sacerdotes* non habat: seu ædes sacra, quæ non erat *baptismalis.* Joann. de Janua: *Capella, parva Ecclesia, quæ nec habet baptismum, nec cimeterium.* Lex Longob. lib. 3. tit. 3. §. 2. *Ecclesiæ & Capellæ, quæ in vestra parochia sunt.* [Vita S. Pirminii Chorepiscopi, inter Acta SS. Bened. sæc. 3. part. 2. p. 149. *Contigit eum ad quemdam devenisse locum, in quo piorum operum commorabatur femina, quæ & ipsi grata præbuit hospitii commoda. Hæc etiam habuit Capellam mansioni propriæ contigue adhærentem, in qua orationis pensum jugiter solvere consueverat.*] Concilium Parisiense VI. ann. 829. lib. 3. cap. 6. *Admonemus, ut posthabitis ædiculis, quas usus inolitus Capellas appellat, basilicæ Deo dicatæ ad Missarum celebrationem audiendam, & corporis & sanguinis Dominici perceptionem sumendam, assidue devoteque adeantur.* Concilium Meldense ann. 846. can. 74. *Provideant viri potentes ... ut suos Presbyteros, qui cum eis in Capellam vadunt, hujusmodi virtutem habere faciant, quatenus omnia vitia in domibus suis resecent, ... quia parochiani Presbyteri & Episcoporum ministri de minoribus & vilioribus personis hoc providere studebunt.* Capitulare Caroli C. Compendiense ann. 868. cap. 3. *Ut Missi nostri... inquirant de Capellis & Abbatiolis, ex casis Dei in beneficium datis.* Frotharius Episcop. Tull. Epist. 30. *Propter Teuderici à vobis dedicatas novas Capellas.* ¶ Charta Ludovici Regis German. apud Guilliman. lib. 3. de Reb. Helvet. pag. 321. *Concessimus... Capellam unam, sitam in villa Zurich, quæ est constructa in honore S. Petri, & alteras duas Capellas in valle Uraniæ.* Alia ejusdem Regis apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 272. *Præcepto nostræ auctoritatis constituimus Capellam ex villa Rumiliaca in honore S. Martini, &c.* Occurrit passim. Vide Honorium Augustod. lib. 1. cap. 128.

¶ CAPELLA DECIMALIS ET BAPTISMALIS. Præceptum Ottonis Imp. an. 977. apud Martenium tom. 1. Anecd. col. 93. *Adelheidis Imperatrix Capellam decimalem & baptismalem cum tota villa, in qua sita est, cum Clerico suo Odelrico ejusdem villæ legitimo Sacerdote cum tota familia sua, tam libera quam servili, cum agris, &c. .... Murbacensi donavit Ecclesiæ.* Hinc patet Ecclesias parochiales aliquando Capellas dictas fuisse. Equidem antiquitus, ut septimo sæculo, solæ ædiculæ non baptismales *Capellæ* dicebantur, at seqq. sæculis non ita. Vide Mabill. Oper. posth. tom. 1. pag. 531. Albertinus Mussatus de Gestis Henrici VII. Cæsaris lib. 10. rubrica 1. *Mane facto, prædestinatis concurrendi signis, triplex ad S. Mariæ basilicam exauditus est campanæ sonus, post quem Cathedralis Ecclesiæ ac omnium civitatis Capellarum increbuere tinnitus.* Ubi recte Pignorius: *Capellæ hic sunt templa parœciarum, unde & apud nos Parochi antiquissima nuncupatione, etiam nunc Capellani appellantur.* Vide *Capellani* 3.

CAPELLAS, Bononiæ in Italia, urbis regiones appellari, observatum ab Antonio Paulo Masino, qua nomenclatura *Parochias* indigitari ait. Vide doctissimum Henschenium in Miraculis B. Simonis Tudertini 20. April. pag. 819. & 820.

CAPELLA CAMPESTRIS, *ubi non est atrium*, id est, cœmeterium, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ cap. 79.

CAPELLULA, Parvula capella, apud Fortunatum de Vita S. Medardi.

CAPELLA AD SUCCURRENDUM, quomodo *Ecclesia succursalis* apud nos dicitur, quæ ad parochiæ auxilium & succursum ædificatur, cujusmodi erant castellorum. Lambertus Ardensis: *Unde licet Capellam haberet in castello suo, quasi ad Succurrendum factam: eam tamen nullus, nisi in voluntate Canonicorum Ardensis Ecclesiæ, deservire vel ministrare poterat aut debebat Capellanus.*

¶ CAPELLA FILIALIS, Minor Ecclesia quæ pendet à majori. Christoph. Mulleri Introduct. in Hist. Canonicæ Sand-Hippolyt. apud Duellium lib. 1. Miscell. pag. 350. *Succedunt, quæ nostris adhuc temporibus exstant reliquæ Filiales Capellæ, utpote quæ S. Andreæ Apostoli honoribus sacra nomen inde acceptum tenet, medioque cœmeterio conspicitur.*

CAPELLAS etiam vulgo appellamus sacella, seu majorum templorum appendices, vel ædiculas, ædi sacræ majori adjunctas, quas *Cubicula*, vocant veteres. Vide Octavium Ferrarium in Orig. Ital. in voce *Capella.*

7. CAPELLA, Cœtus Clericorum, quos vulgo *Capellanos* vocant, qui Episcopis inserviunt, eorumque adsunt ministerio. Adam Bremensis cap. 207. *A Papa hoc dignitatis meruit Privilegium, ... ut invitis etiam Regibus Episcopatus constitueret, ordinaretque Episcopos ex Capella sua, quos vellet electos.*

¶ CAPELLANARIUS, pro *Capellanus.* Charta anni 1082. in Annal. Benedict. tom. 5. pag. 644. col. 1. *Unde sunt testes Eustachius Vicedominus de Catalaune, Dudo Dapifer, Bonidonius Capellanarius Comitissæ.*

1. CAPELLANI, Primitus dicti, qui Capam, seu Capellam S. Martini, vel in Regum Palatiis asservabant, vel in præliis, cum cæteris SS. reliquiis deferebant, uti supra observatum ex Walafrido Strabone, & Honorio August. quibus consentanea scribit Durandus in Rationali lib. 2. cap. 10. Quæ quidem asservandarum sacrarum reliquiarum cura, Capellanos inferioris ordinis, & eos, qui Episcopis adsunt, longe etiam postea spectavit, uti docemur ex Eadmero lib. 4. Histor. Novor. p. 88. ubi de crinibus aliquot Deiparæ Virginis Anselmo Cantuariensi Archiepiscopo ab Ilgyro quodam concessis verba facit: *Mihique, utpote qui Capellæ illius custos eram, atque dispositor, custodiendos commendavit.* Ubi per *Custodem capellæ*, Capellani officium & dignitatem intelligit, ad quem sacri ministerii, seu rerum ad rem sacram peragendam necessariarum, quas inter exstitisse sacra phylacteria notatum supra, cura spectavit.

Atque ab ejusmodi reliquiarum forte custodia *Custodes*, simpliciter dicti videntur Capellani. Anastasius Bibl. in S. Leone I. PP. *Hic constituit super sepulcra Apostolorum Custodes, qui dicuntur Capellani ex Clero Romano*, id est, qui sacratissima Apostolorum

Apostolorum corpora, quæ in variis seorsim sacellis in majori Ecclesia Romæ asservabantur, ex officio sibi injuncto custodirent. Unde *Martyrarii*, & *Custodes Martyrum* etiam dicti. Scio, hocce loco, quasdam Anastasii Editiones, *Cubicularii*, præferre; sed Capellanorum & Cubiculariorum idem fuisse munus docemus in V. *Cubicularii*. Conjecturam nostram firmat præterea Hincmarus de Ordine Palatii cap. 16. ubi ait, Apocrisiarium, qui & Capellanus dicitur, etiam *Palatii Custodem* appellatum, non quod revera Palatii custodia penes eum fuerit; id enim officii spectavit laïcos & militares viros; sed quod esset Custos Palatinæ Capellæ, in qua erant varia Sanctorum Lipsana, quæ Capellani custodiebant, vel in præliis, si necessitas incumberet, deferebant. Synodus Liptinensis an. 742. à S. Bonifacio Moguntinensi Archiepisc. habita cap. 2. & ex eo Capitula Caroli Mag. lib. 5. cap. 2. & Capitula ejusdem ann. 769. edita à Stephano Baluzio: *Servis Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum & in hostem pergere omnino prohibemus: nisi illis tantummodo, qui propter divinum ministerium, Missarum scilicet solennia adimplenda, & Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt, id est, unum, vel duos Presbyteros, cum Capellanis Presbyteris.* Adde Capit. Caroli M. lib. 7. c. 104. Lib. 1. Miraculor. S. Dionysii cap. 21. de Carolo M. proficiscente contra Saxones: *Hic pignora beatorum Martyrum secum ferri fecerat, & custodes Clericos, qui secum proficiscebantur delegaverat, uti eis vicissim sibi succedentibus debita exhiberetur religio.* Vita S. Bertharii Carnot. Episc. tom. 1. Hist. Franc. pag. 560. de Chlotario II. Rege: *Qui audiens famam beatissimi viri, suum constituit Archicapellanum, & pignora multa Sanctorum, quæ secum deferebat, ut mos est Regum, ditioni illius constituit.* Denique ad Capellanum, etiam sub tertia Regum nostrorum stirpe, reliquiarum Palatinarum curam spectasse docet sequens Diploma, quod ex Camera Computor. Paris. eruimus: *Sçachent tous que je Denys le Grant, premier Chappelain du Roy nostre Sire, cognois avoir eu & resceu de honor. sages & pourveus les Tresoriers du Roy nostredit Seigneur à Paris 28. livres Par. pour venir de Bourbel sur Saine à Paris pour querir les saintes reliques de la sainte Chapelle du Palais à Paris, pour les conduire & mener à l'Abbaye du Lys, où le Roy nostre dit Seigneur sera à ceste sainte prochaine feste de Pasques, pour les ramener & conduire ariez du Lys à Paris, pour moy retourner au lieu, où le Roy nostre dit Seigneur sera, pour paier les 18. Escoliers, qui y ont accoustumé à venir, & pour faire toutes les autres choses, qui y ont esté accoustumées à faire. En tesmoin de laquele chose je ay sellée ceste presente cedule de mon propre seel le Mardy 7. jour d'Avril l'an* 1348.

Atque id primum ac præcipuum Capellanorum Palatinorum munus fuit, quos deinceps in Palatiorum sacellis sacris peragendis officiis operam dedisse constat, *Clerumque* effecisse, quem *Palatinum* vocat Hincmarus, cui qui præerat, *Capellanus* κατ' ἐξοχὴν, postea *Archicapellanus* dictus est. Sic enim Hincmarus de ordine Palatii cap. 16. *Apocrisiarius autem, quem nostrates Capellanum, vel Palatii Custodem appellant, omnem Clerum Palatii sub cura & dispositione sua regebat.* In Palatinos istos Capellanos acrius olim invectus est Wala Abbas Corbeïensis, ut docet Paschasius Ratpertus in ejus Epitah. lib. 2. cap. 5. cujus hæc sunt: *Præsertim & militiam Clericorum in Palatio, quos Capellanos vulgo vocant, quia nullus ordo Ecclesiasticus, denotabat plurimum: qui non ob aliud serviunt nisi ob honores Ecclesiarum, & quæstus sæculi ac lucri gratiam, sine probatione magisterii, atque ambitiones mundi. Quorum itaque vita neque sub regula est Monachorum, neque sub Episcopo militat canonice; præsertim cum nulla alia sint tirocinia Ecclesiarum, quam sub his duobus ordinibus. Aiebat namque idem quod aut Canonicus quisque esse deberet, aut laïcus, aut Monachus: quod si neutrum, jam sub nullo monstratur ordine, quia videntur esse sine capite, &c.* [In eosdem Clericos pariter invehitur Walafridus Strabo in Visione Wetini Monachi, apud Mabill. sæc. 4. SS. Benedict. part. 1. pag. 279.

Magna Sacerdotum numero pars, Angelus inquit,
Lucra petunt terrena quibusque inhiantur adhærent,
Atque Palatinis pereuntia præmia quærunt
Obsequiis, ornantque magis se veste polita
Quam radiis vitæ, pomposis fercula mensis
Glorificare parant, animarum lucra relinquunt,
Deliciis ducti per scorta ruendo volutant.
Hanc summam mercedis habent, qui talibus instant
Rebus, ut æternam capiant in finibus iram.

Lupus Ferrariensis Epistola 25. *Ceterum fama versatur inter nos, Clericos Palatii diversorum sibi dominium optare atque poscere, quibus nulla sit alia cura, nisi ut suæ avaritiæ oppressione servorum Dei satisfaciant.* Confer Smaragdum in Vita S. Benedicti Anian. num. 54.] *De Clericis vero, qui in Capella Regis serviebant*, agunt præterea Concilium Francofordiense can. 38. al. 36. Libellus proclamationis Caroli Regis adversus Wenilonem Archiepisc. Senonensem cap. 1. Capitulare de Villis cap. 6. Alcuinus Epist. 4. & Poëm. 221. cum aliis pluribus.

Ministrabant vero in Regum Capellis viri dignitate illustres, ut Episcopi & Abbates. Charta Caroli Calvi pro Monasterio Dervensi apud Camuzatum pag. 84. *Abba quoque vel rector Monasterii ejusdem in Capella nostra Episcopis & Abbatibus nostris adhæreat, & nobis familiariter serviat.* Ex Capella etiam crebro electi à Regibus ad dignitates Ecclesiasticas, quod supra innuimus ex Paschasio Ratperto. Libellus proclamationis Caroli C. adversus Wenilonem Archiep. Senonens. cap. 1. *Weniloni tunc Clerico meo in Capella mea mihi servienti, qui more liberi Clerici se mihi commendaverat... ad* (Senonensem Ecclesiam) *gubernandum commisi.* Ita Agius *Presbyter Palatii*, id est, Capellæ Palatinæ, ad Aurelianensem Episcopatum est promotus, ut est in Concilio in Verno II. cap. 10.

Primitus vero summi isti Capellani, qui Palatinis Oratoriis & Sacellis præfecti erant, *Abbates* dicebantur. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcens. c. 1. de Rustico illius fratre, & Episcopo perinde Cadurcensi: *Rusticus è primis pubertatis annis Clericus factus, Archidiaconatus officium in urbe Ruthena, & Abbatiæ sub Lothario Rege administravit.* Et cap. 2. *Rusticus, (ut præfati sumus) Abbatiam Palatini Oratorii, quod regalis frequentat ambitio, & Archidiaconatus officium gessit.* Vita S. Sulpitii Pii Episcopi Bituricensis n. 10. de Chlotario Rege: *Illico Episcopum poscit, ut pro salute sua ac exercitus sui licentia daretur, ut vir beatus in suis castris Abbatis officio potiretur.* Id est, ut Capellæ Regiæ præesset. Ex quibus patet, à Regni Gallici primordiis habuisse Reges Oratoria & Sacella in Palatiis. Eamdem *Abbatis* dignitatem Angilberto Archicapellano sub Carolo M. tribuit Adrianus PP. *Directus nobis est à vestra præcelsa Regali potentia fidelis fa-*

miliaris vester Angilbertus Abbas & Minister Capellæ. Is *Primicerius Palatii* dicitur Alcuino Epist. 42. ut Angilrannus Archiepiscopus, *Sanctæ Capellæ Primicerius*, eidem Epist. 79. Hilduinus apud Agobardum in Epist. ad Proceres Palatii, *sacri Palatii Antistes*: qui *Abbas sacri Palatii, & Clericorum summus* dicitur apud Hincmarum in Epist. ad Carolum C. de Vita S. Dionysii.

Archicapellani & summi Cancellarii, in aula Palatina, dignitates muneris & officii affinitate conjunctissimæ fuerunt, ita ut Archicapellano, auctore Hincmaro loco citato, *sociaretur summus Cancellarius, qui à Secretis olim appellabatur, erantque illi subjecti prudentes & intelligentes ac fideles viri, qui præcepta regia absque immoderata cupiditatis venalitate scriberent, & secreta illis commissa fideliter custodirent.* Qui quidem prudentia & rerum experientia probati viri, *Capellani* vulgo audiebant, quod in Capella Palatina, ubi asservabantur Regia Archiva, operam suam locarent, describendisque publicis tabulis insudarent, uti mox docemus.

Quin & par est credere non olim duntaxat, & prima stante Regum nostrorum stirpe; sed etiam sub tertia, Capellanos, seu Archicapellanos, & Cancellarios eodem functos munere, ita ut qui Regum Diplomata subscribebant, promiscue Archicapellanos & Cancellarios crebro sese inscriberent. Dado quippe, qui & Audoënus, Dagoberti Regis Referendarius, Fredegario & aliis, Cancellarius in variis Tabulis appellatus, in Charta Dagoberti *Archicapellanus* indigitatur apud Labbeum in Miscell. Hist. tom. 2. pag. 45. Verum hæc Charta, quæ continet fundationem Ecclesiæ S. Audoëni in Foresta Cuisiensi, legiturque in regesto Caroli VI. an. 1382. & 1383. num. 216. in Tabul. regio dubiæ est omnino fidei. Ita Itherius, qui passim Caroli M. Diplomata subscripsit, tanquam Cancellarius, *Capellanus & Notarius* ejusdem Caroli dicitur Anastasio Bibl. in Adriano PP. p. 108. Exstat apud Gallandum in Tractatu de Franco Alodio pag. 83. Charta Caroli C. lvi an. 6. regni, in qua Gozlinus Abbas Monasterii S. Germani de Pratis, postmodum Parisiensis Præsul, qui passim in veteribus Tabulis, atque adeo in ipsius Caroli Capitulis pag. 442. 1. Edit. *Cancellarius* dicitur, *Archicapellanus* vocitatur apud Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 76. [In Annalibus Francorum Lambecianis ad an. 887. apud Murator. to. 2. part. 2. col. 92. Imperator Liutwardum *blasphemum* deposuisse legitur, *ne esset Archicapellanus*, id est, Archicancellarius.] Charta Ottonis Imp. an. 940. sic clauditur: *Bruno Cancellarius ad vicem Rotberti Archicapellani recognovi.* [Charta ejusd. Ottonis an. 952. pro Hincmaro Abb. S. Remigii apud Remos: *Osbertus Cancellarius ad vicem Brunonis Archicapellani.* Diploma Ottonis II. apud Doubletum pag. 819. Hist. Sandionys. *Hildiboldus Cancellarius & Episcopus vice Willigisi Archicapellani.* Diploma Carolomanni Italiæ Regis apud Acher. Spicil. to. 5. p. 392. *Baldo Cancellarius Regis ad vicem Theotmari Archicapellani.*] Præsertim vero id astruit aliud Diploma Balduini, Regis Henrici Cancellarii, an. 1047. quod ab Hemereo in Augusta Viromanduorum refertur, cujus principium hisce concipitur verbis: *Ego Balduinus in Palatio Henrici Regis Francorum Cancellarius, notum facio*, sic vero clauditur: *S. Balduini Archicapellani, qui hoc scriptum fieri jussit.* [Vide Metropol. Salisburgensem tom. 1. pag 128. 130. & seqq. 350. 351. & to. 2. pag. 15. &c.]

Capellanos vero dictos scribas, secretarios, & amanuenses Regios constat. Monachus Sangallensis lib. 1. de Carolo M. cap. 4. *De pauperibus prædictis quendam optimum dictatorem & scriptorem in Capellam suam assumpsit.* Angilbertus, qui ab Adriano PP. *Minister Capellæ* dicitur, *Primas Capellanorum*, in ejus Vita, *Manualis*, id est, amanuensis vocatur ab Alcuino Epist. 84. *Auricularius* sive Secretarius, Epist. 83. Epist. Stephani Comitis Blesensis to. 2. Spicil. Acheriani: *Dum vero Cappellanus meus Alexander cum summa festinatione has litteras scriberet, &c.* Vide Eckehardum Juniorem de Casibus S. Galli cap. 11. Leges Ecclesiasticas Hoëli Boni Regis Walliæ cap. 6. Probat. Histor. *des Chasteigners* pag. 38. &c. Ita etiam Capellanos pro secretariis & amanuensibus passim usurpant Poëtæ nostrates. Le Roman *de Garin* MS.

Un Chappelein appelle, si li dist,
Fés unes lestres orendroit, biaus amis,
Si les envoie Fromondin le posteis, &c.

Alibi:

Tenés ces lestres, que il voie vers Pepin,
Et cil les prant, son Chapelein a dit,
Gardés qu'il a és lestres, biaus amis, &c.

Idem de Fromondino:

Les lestres tent son Chapelein Baudri,
Et cil les prant, de chief en chief les list.

Alio loco de Pipino:

Veez cy les lestres qu'il envoie par mi,
Li Rois les baille son Cappelein Hervi.

Rursus:

Là sont les tables au Chappelein Yvon,
Qui fet les briez au preu Comte Fromont.

Vide *Brevis.* Sed & penes Capellanum erat sigillum domini. Vetus Notitia ann. 1106. in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. pag. 51. *Et Capellano suo nomine Stephano, ut in quibusque eorum cartis vellent, sigillum suæ, id est, Regiæ auctoritatis, imprimeret, jussit.*

Ægre tamen subinde passi sunt Ecclesiæ Gallicanæ Patres Clericos & Presbyteros *Cancellariorum* munus obire. Concilium Cabilonense II. an. 813. cap. 44. *Scripsimus Presbyteros villicos esse non debere, & nunc eos in tabernis bibere, Cancellarios publicos esse, nundinas insolenter peragrare.* Et apud Burchardum lib. 1. de Ecclesiastica disciplina cap. 50. *Presbyteri & Clerici Chartas dominorum suorum scribere* vetantur. Id enim adeo invaluerat ut Capellani Procerum, eorum essent amanuenses, Epistolas & Diplomata conscriberent: quod testantur veteres passim Chartæ, quæ à *Capellanis* scriptæ esse dicuntur.

Cum igitur ab ipsis Regni Francici initiis *Capellani* non modo reliquias servarent, atque adeo Cimelia & Archiva Regia, sed & Cancellariorum & Notariorum munus obirent, qui iis præerant *Archicapellani*, Archicancellariorum etiam fungebantur officio, uti supra innuimus. Imo & Clericorum causis præfecti erant, uti testatur Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. ult. *Quemadmodum sunt in Palatiis Præceptores vel Comites Palatii, qui sæcularium causas ventilant; ita sunt & illi quos summos Capellanos Franci appellant, Clericorum causis prælati.* Atque inde passim legimus *Archicapellanorum* & *Archicancellariorum* officia obiisse Episcopos vel Abbates, ipsosque adeo viros Ecclesiastici ordinis, qui & in Capellis Re-

giis facra peragerent, & Principum Chartas defcriberent aut fubfignarent.

Ad Archicapellanum fpectabat etiam inter cætera munia Regiæ menfæ benedictio. Theodulphus Aurelian. lib. 3. Carm. de Hildeboldo Archicapellano, pag. 185.

Adfit Præful ovans animo vultuque benignus,
Ora beata ferens, & pia corda gerens.
Quem fincera fides, quem tantus culminis ordo,
Pectus & innocuum Rex tibi, Chrifte, dicat.
Stet benedicturus Regis potumque cibumque,
Sumere quin etiam Rex velit, ille volet.

Vide *Benedictio menfæ.*

Sed præftat hoc loco Archicapellanorum Palatii Francici feriem exhibere ex Scriptoribus & veteribus Tabulis à nobis olim defcriptam. Horum primus occurrit

Rusticus, poftea Epifcopus Cadurcenfis, Abbas Palatini Oratorii, fub Chlotario I. [vel potius Chlotario II. juxta Hadr. Valefium lib. 19. Rerum Francic. pag. 142.] in Vita S. Defider. & apud Cruceum in Epifc. Cadurc. n. 38.

Bertharius, poftea Carnotenfium Epifcopus fub Chlotario II. in Vita ejufdem.

Ricolfus, alias Rucolnus fub Dagoberto Archicapellani dignitate infignis nominatur in Diplomate ejufdem Regis dato Moguntiæ prid. Non. April. anno regni 12. quod fic clauditur, *Henricus Cancellarius ad vicem Ricolfi Archicapellani recognovit*, apud Nicolaum Zyllefium part. 3. Defenfionis Abbatiæ S. Maximini pag. 9. & Miræum in Dipl. Belg. lib. 1.

Launus Abbas S. Eparchii, poftmodum Epifcopus Egolifmenfis, Capellanus Pipini Regis Franc. in Vita Caroli Magni per Monach. Egol. an. 769.

Fulradus Caroli Martelli ex Hieronymo filio nepos, Ab. S. Dionyfii, Capellanus Pipini Regis an. 749. & 755. in Annal. Franc. *Summus Capellanus* ejufdem Regis dictus in Capitulis Caroli Calvi tit. 23. cap. 7. *Archiprefbyter Franciæ* Adriano PP. in Epiftol. apud Flodoardum, de quo Alcuinus Carm. 123.

Inclytus ille facræ fuerat paftorque Capellæ.

Illius meminit Theodulphus, ut & Hincmarus de Ord. Palat. cap. 15. Vide Hemereum in Augufta Viromand. an. 780. & virum doctiffimum Mabillonium tom. 4. SS. Ord. S. Benedicti pag. 334. ubi Fulradi Elogium perftrinxit.

Andreas Epifcopus & Capellanus D. Imperatoris (Caroli Magni) in Chronico Novalic. cap. 18.

Liudebertus Archicapellanus Diploma Caroli Magni fubfcribit, apud Brufchium de Monaft. Germ. pag. 176.

Ingelrannus, feu Engelramnus, Epifcopus Metenfis fub Carolo Magno, Alcuino Epift. 79. *Sanctæ Capellæ Primicerius*, in Chron. Metenfi. *Palatii Archicapellanus*, in Epift. Caroli Calvi ad Nicolaum PP. Obiit an. 791. Illius meminit Hincmarus loco citato. Et auctor Geftorum Epifcoporum Cenomanenfium pag. 247. Vide Petavium in Syntagm. de Nithardo pag. 352.

Hildibaldus Archiepifcopus Colonienfis, promifcue *Capellanus*, *Apocrifiarius*, & *Archicapellanus facri Palatii* dicitur in Præcepto Caroli Magni de Inftitutione Epifcopatuum per Saxoniam, & apud Anaftafium in Leone III. & IV. quam dignitatem obtinuit Carolo Magno & Ludovico Pio imperantibus. De illo Hincmarus loco laudato, Vita Ludov. Pii an. 816. & Synodus Francoford. can. 56. *Sacri Palatii Archiepifcopus*, nuncupatur in Præfat. Concilii Moguntiac. an. 813. Ex his Filefaci lib. de Sacra Epifcoporum auctoritate pag. 285. conjectura evanefcit.

S. Angilbertus, qui antequam fæculo nuntium miffiffet, Bertam Caroli Magni filiam uxorem duxerat, poftmodum Abbas Centulenfis, *Minifter Capellæ* dicitur Adriano PP. in Epift. ad Carolum Magn. de Imaginib. &c. *Primas Capellanorum* in illius Vita, *Primicerius Palatii Pipini Regis* (Italiæ) Alcuino Epift. 42. Vide Petavium in Syntag. pag. 351. & Sirmondum ad Theodulfum p. 293.

Hilduinus Abbas Monafterii S. Germani Parifienfis, *Archicapellanus* Ludovico Pio imperante, apud Hincmarum, in Charta Lud. in Probat. Hiftor. Vergiac. pag. 7. in Hift. Tranflat. S. Sebaftiani cap. 1. num. 1. in Vita S. Medardi cap. 12. ex Cod. Refbacenfi, in Hift. Tranflat. S. Pufinnæ virg. num. 4. *Sacri Palatii Clericorum fummus*, eidem Hincmaro in Epift. ad Carolum Regem de S. Dionyfio, &c. *Sacri Palatii Antiftes*, apud Agobardum in Epift. ad Proceres Palatii.

Fulco Prefbyter, Archicapellanus fub eodem Ludovico apud Hincmarum.

Drogo, Caroli Magni nothus filius, Metenfis Epifcop. *Archicapellanus facri Palatii* Ludovico regnante in ejus Vita, & apud Nithardum lib. 1. In veteri Charta Ludovici & in Vita S. Anfcharii num. 19. *Drogo Metenfis & fummæ facræ Palatinæ dignitatis Præful*: in alia *facri Palatii primus Capellanus*: *Archipalatinus Præful*, in Apologetico Ebonis Remenfis Archiepifcopi to. 7. Spicilegii Acheriani: *Senior Capellanus*, in veteri placito fub Ludovico Pio in Vita Aldrici Epifcop. Cenoman. pag. 136. *Palatii Capellanus*, in Charta Lotharii Imp. tom. 12. pag. 109. *Sacri Palatii moderator*, in Chron. Epifc. Metenf. & in ejus Epitaphio:

Aulæ Regalis moderator, paftor ovilis,
Metis & Ecclefiæ jure pater patriæ.

Vide Annal. Franc. Metenfes an. 859. Privilegia Ecclefiæ Hamburg. pag. 144. Sirmondum ad Capit. Caroli Calvi, Chifflet. in Vindic. Hifp. Meuriffium in Hift. Epifc. Metenf. &c.

Guntharius Archiepifcopus Colonienfis, Archicapellanus fub Lothario Imp. in Conc. Aquifgran. III. apud Adventium Epifc. Metenf. in Epift. ad Nicolaum PP. cap. 2. Annal. Franc. Metenf. apud Reginon. an. 864. & Molanum in SS. Belg. 8. Dec.

Ebroinus Epifcopus Pictavienfis, & Abbas S. Germani de Pratis, *Archicapellanus facri Palatii* Carolo Calvo imperante, in variis Tabulis apud Beflium in Aquitaniæ Ducib. cap. 3. & pag. 175. & in Epifcop. Pictav. pag. 22. 23. 24. 27. 31. & apud Sirmond. ad Capit. Caroli Calv. Tabulario S. Germani de Pratis, &c.

Gozlinus Abbas S. Germani de Pratis, *Cancellarius & Archicapellanus* appellatur in Charta Caroli Calvi an. 6. apud Gallandum de Franco alodio, uti fupra à nobis obfervatum.

Joseph Epifcopus Eporedienfis, *Archicapellanus* fub Ludovico Lotharii filio, in Synodo Rom. fub Leone IV. PP. an. 850. & Ticinenfi an. 855.

Fridebastus, aliis Fridebertus, Epifc. Pictavenfis, *Archicapellanus Pipini Regis Aquitaniæ*, apud Beflium in Regib. Aquit. pag. 24.

Remigius Archiep. Lugdunenfis Caroli Regis Burgundiæ Lotharii Imp. filii *Palatii Capellanus fummus*, in Chartis ejufdem Caroli apud Paradinum lib. 2. Hift. Lugdun. cap. 23. & to. 12. Spicilegii Acheriani pag. 122. 123.

Grimaldus Abbas S. Galli, *Archicapellanus* Ludovi-

co III. imperante, apud Herman. Contractum an. 841. & Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 1. Grimoldus appellatur apud Ermenricum Monach. Augiensem lib. de Grammatica in tom. 4. Analectorum Mabillonii pag. 329.

Liuthwardus, sub Carolo Crasso, to. 4. Analectorum Mabillonii pag. 340.

Adventius Episcopus Metensis Archicapellanus Lotharii Regis Lotharingiæ ann. 868. apud Zyllerum in S. Maximino pag. 15.

Cozbaldus sacri Palatii summus Capellanus, sub Ludov. Rege Bajoariæ, in Metropoli Salisburgensi to. 2. pag. 13.

Granoldus Archicapellanus, sub eodem Ludovico, ibid. pag. 15.

Deotmarus Archicapellanus, sub Arnulpho Rege an. 888. in Metrop. Salisburg. to. 2. pag. 587.

Theotmarus Archicapellanus Arnulfi Lotharingiæ Ducis an. 889. in Notit. Eccl. Belg. cap. 44. apud Goldastum to. 2. Alemannic. Antiq. pag. 5. Meuriss. in Præfat. ad Hist. Episc. Metens. pag. 23.

Hermannus Archicapellanus sub Rege Zuentibaldo, apud Miræum in Notit. Eccl. Belg. cap. 46.

Rutgerus Archiepiscopus, Archicapellanus sub eodem Zuentibaldo, apud eumdem Miræum.

Ratbodus Archiepiscopus Trevirensis Archicapellanus sub Carolo Simplice an. 917. apud Browerum lib. 9. Annal. Trevir. num. 62.

Balduinus Henrici Regis Franciæ *Cancellarius* & *Archicapellanus* promiscue dicitur in Charta anni 1047. apud Hemereum in Aug. Virom. pag. 121. & in Tabulario S. Petri in valle Carnot.

Desiit denique post hæc apud Francos Archicapellanorum appellatio, quorum munus & dignitas in *Capellanorum*, deinde in *Primorum* & *Magistrorum Capellanorum Regis* titulum transiit, de quibus crebra passim occurrit mentio in veteribus Tabulis, Regum præcipue, quas cum illustrioribus Palatii & aulæ Regiæ ministris subscripsisse constat ex aliquot Philippi Regis Chartis, quæ exstant in Historia Monasterii S. Martini de Campis pag. 14. 15. 17. 19. in quibus Eustachius dicitur *Capellanus Regis*, & Gaufridus, *Subcapellanus*. Will. Brito lib. 10. Philipp. de Capellano Regis :

Hoc in conflictu doluit cecidisse Capellæ
Qui Regis præerat ad Sacramenta Sacerdos.

In Charta ann. 1343. Hugo *de Neausle* dicitur primus Capellanus Regis, ut apud Brolium lib. 2. Hist. Paris. pag. 365. 2. Edit. Gaufridus *le Bouteiller* Cancellarius & Canonicus Carnotens. & S. Capellæ Parisiensis, obiit ille 12. Julii an. 1377. De Capellanorum Regiorum, quos hodie *Magistros Oratorii Regis* vocant, dignitate, & honorario gradu, ac munere, consulendi Tillius tom. 1. pag. 439. & Miramontius in Tract. de Præposito Hospitii pag. 50. Et Guillelm. Peyratius lib. 1. de Capella Regis cap. 73. Adde Leges Alfonsinas part. 2. tit. 9. lege 3. Histor. Episcop. & Comitum Engolismensium cap. 37. *Cum autem Ludovicus* (VII.) *Rex ad Aquitanicas partes veniret, Lambertus Episcopus* (Engolismensis) *ut accepimus, dixit Regi, quod Engolismenses Episcopi Capellani Regum Franciæ fuerunt, ex quo Ligerim ad partes Aquitanicas transirent : quod Ludovicus non contradixit.*

Archicapellani Flandriæ titulo gaudet Brugensis Ecclesiæ Præpositus, ut est in Chronico Flandriæ vernaculo cap. 5.

Capellanus Romani Imperii, qua dignitate functus Petrus Diaconus Casinensis, ut ipsemet testatur lib. 4. Chr. Casin. cap. 58. Idem cap. 116. de quodam Rainaldo : *Cum fratribus inter Imperii Capellanos constitutus est.*

Archicapellani Romanorum Imperatricis dignitatem jam olim habuisse Abbates S. Maximini Trevirensis, auctor est Nicolaus Zillesius in Defensione ejusdem Monasterii parte 1. sect. 2. §. 4.

Gervoldus Archicapellanus subscribit Chartam Adalberonis Episcopi Metensis ann. 1056. inter Canonicos Ecclesiæ S. Stephani, apud Meurissium pag. 363.

Capellani Principum, seu Laïcorum, qui in domibus suis *Capellas* Episcoporum concessu habebant : de quibus Concilium Claromontanum an. 1095. can. 18. *Ut nullus Presbyter Capellanus alicujus Laïci esse possit, sine concessione sui Episcopi.*

Capellani Regales, Episcopales, &c. de quibus Concil. Coloniense an. 1260. c. 10. *Cum in aliquibus Ecclesiis Capellani Regales, Episcopales, ac etiam Capellani Præpositorum existant, qualiter hi se habere debeant, ... Capellani hujusmodi residentiam in suis Ecclesiis tanquam alii fratres facient, nisi illo tantum tempore, quando agunt suorum negotia dominorum, atque etiam si negotia Ecclesiæ hoc exposcant. Et nobis in Ecclesia majori, vel alia nostra nostræ civitatis, vel Diœcesis Ecclesia, si sunt ea vice præsentes, celebrantibus, ibi debent adesse in divini celebratione Officii, & adstare. Et debent hujusmodi Capellani in sacris Ordinibus esse constituti. Super ejusmodi Capellanos Episcopales, erit noster Capellarius, quasi loco judicis & magistri.* Alcuinus Epist. 24. ex Mabillonianis ad Archiepiscopum scripta : *Vestros vero discipulos & Capellanos meo precor officio saluta, admonens eos honeste vivere coram hominibus, ut vestra ex eorum conversatione laudetur dignitas.* Charta Franconis Episcopi Nivernensis, ex Tabulario S. Cyrici Nivern. num. 7. *Venit Atto Ecclesiæ nostræ Archidiaconus, & domus nostræ Protocapellanus.* In Charta seq. dicitur *S. Cyrici Archidiaconus atque Thesaurarius.*

Capellani Abbatum, quos ut vitæ suæ testes, & *Syncellorum* instar, habebant. Provinciale Eccl. Cantuariens. lib. 3. tit. 19. *Ut secundum canonicas sanctiones Abbatibus, à quibus minores vivendi normam debent assumere, super honesta conversatione testium copiositas suffragetur. Decernimus ut ipsi Capellanos suos, vel aliquem illorum singulis mutent annis. Qui autem habent unum tantum, illum mutent similiter, nisi necessaria causa subfuerit, quatenus si de vita eorum, quod absit, scandalum oriatur, tanto plures innocentiæ suæ habeant testes, quanto eorum vita pluribus innotescit.* Vide *Syncellus.*

2. CAPELLANI, Rectores Ecclesiarum, in Synodo Santonensi an. 1282. cap. 5. *Statuendo ut omnes Capellani, Subcapellani, infra duos menses, ex quo Parochianus eorum mortuus fuerit, nobis afferant vel mittant testamentum defuncti, &c.* [Consuetud. Tolos. in Rubrica de Testamentis : *Consuetudo est Tolosæ, quod ultimum testamentum conditum ab eo qui testare valet, adhibitis duobus vel tribus testibus, vel quatuor vel amplius, præsente Capellano vel Subcapellano, vel etiam absente seu etiam non vocato, valet.* Synod. Archiepiscopi Burdegal. habita Conaci an. 1255. *Inhibemus ne quisquam Sæcularis & Religiosus funus sibi delatum suscipiat, nisi per Capellanum proprium fuerit præsentatum, cum conditiones personarum hujusmodi melius noverint proprii Capellani.*] Statuta MSS. Caroli I. Reg. Siciliæ cap. 149. *Et la dite Eglise ait especial nombre de Chapeleins. Ci endroit sont appellez toute maniere de Clers Chapeleins.*

¶ Capellanus Curatus, Eadem notione. Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. an. 1280. *Statuimus quod si res vel pignora alicujus Ecclesiæ, vel Clerici, vel personæ ecclesiasticæ, absque judicis ecclesiastici auctoritate, violenter captæ vel capta fuerint vel detenta, captores seu detentores hujus moneantur ter à Rectore loci seu Capellano Curato, quod ea libere & integre restituant; quod si forte sic moniti facere contempserint, ipsos quos ex tunc in his scriptis excommunicamus, excommunicatos per Rectores seu Capellanos eosdem publice præcipimus nunciari.* Rursus memorantur ibidem *Capellani Curati*, ubi de testamentis, & alibi.

Subcapellani, & Presbyteri, quos Rectores Ecclesiarum parochialium, vel religiosi, sibi associant ad regimen animarum, & quibus potestatem concedunt absolvendi & administrandi sacramenta Ecclesiastica, & ea quæ ad curam pertinent animarum, committunt: quod fieri vetatur in posterum absque Episcopi licentia, in Synodo Pictaviensi an. 1280 can. 3. Ii porro videntur, quos Rectores Ecclesiarum etiamnum hodie ad subsidium functionum suarum sibi adsciscunt. Vide Synodum Beneventanam an. 1091. can. 2.

¶ 3. CAPELLANI, apud Tolosates & alios Occitanos, *Capelas*, dicuntur quivis Presbyteri: hinc passim in libro Inquisit. Tolos. à Philippo Limborch. edito Sacerdote appellantur *Capellani*. v. g. Hæretici dicunt multa mala de *Capellanis*. Item: *Panis quem dant Capellani non est Corpus Christi, &c.* Pag. 223. *Sciebat eos esse contrarios Capellanis & Clericis.* Et pag 348. *Item, quod Capellani non poterant aliquem absolvere à peccatis, quia ipsi erant peccatores, &c.*

4. CAPELLANI denique sequioribus sæculis vocati, qui capellis, sacellis, seu ædiculis sacris, præfecti sunt.

¶ Capellani Auroræ, Qui sacra facere debebant *aurora* seu diluculo. Constitut. Eccles. Valentinæ tom. 4. Concil. Hisp. pag. 176. *Si Capellani Auroræ qui sunt duo, alter eorum vel ambo in celebratione Missarum hujusmodi defecerint ulla die, quod ornamentis Ecclesiæ sex denarios Barcinon. & totidem uni Capellano, qui eandem Missam celebret ipsa die teneantur sine remissione erogare.* Pluries memorantur ibid.

¶ Cappellani de Alba, Iidem qui *Auroræ*, *Alba* namque Hispanis, ut Gallis *Aube*, Aurora est sive primum diluculum. Constitut. mox laudatæ pag. 193. *In altari majori nullus cantet, nisi sit Canonicus, vel Hebdomadarius Ecclesiæ, vel Cappellanus de Alba, vel Presbyter novus.*

¶ Cappellani Camerarii. Synodus Valentina an. 1590. Concil. Hisp. tom. 4. pag. 468. *In elevatione Sacramenti... in Ecclesia Metropolitana, alter ex Cappellanis Camerariis incenset Sacramentum genuflexus à cornu Epistolæ.*

¶ Capellani Perpetui *majores Vicarii nuncupati*, in Charta anni 1386. tom. 2. Hist. Meld. p. 247.

1. CAPELLANIA, Munus & beneficium Capellani. Hist. Episc. Autissiod. cap. 63. *Capellanias sacerdotales & perpetuas instituit*, id est, quæ à Sacerdotibus deserviri debebant. [Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. an. 1280. *Nullus curam duarum Ecclesiarum, aut regimen duarum Capellaniarum recipere aut exercere præsumat, nisi una dependat ab altera, sine nostra licentia speciali.* Et infra: *Præcipimus ut Clerici qui eleemosynas seu Capellanias à fidelibus per civitatem nostram & diœcesin pro tempore ordinatas in posterum recipient, infra duos menses à receptione hujusmodi computandos, se personaliter coram nobis debeant præsentare, ut videre possimus an honesta sit eorum vocatio, & utrum digni sint ad talia vocari, & ut à nobis licentiam & auctoritatem recipiant celebrandi & orandi pro animabus eorum, qui Capellanias seu eleemosynas hujusmodi ordinarunt. Qui non hactenus ceperint, in duorum mensium spatium a publicatione præsentis constitutionis idipsum facere teneantur, ubi ad hoc unusquisque Rector & Curatus teneantur in Paschali Synodo notificare nobis, Capellanias seu Ecclesias hujusmodi, quas in sua parochia vacare contigerit anno illo.* Charta Ecclesiæ Maclovienfis ex Archivo ejusdem an. 1422. *De cætero nullus recipiatur ad Capellaniam, bacchalariatum... nisi sciat cantare.* Bulla Pauli PP. an. 1549. in Maceriis Insulæ Barbaræ: *Creatarum Capellaniarum dote & Presbyterorum ac puerorum sustentatione.* Hildebertus Episcop. Cenoman. in Epistola an. circiter 1131. ad summum Pontificem conqueritur, quod Clericos à se excommunicatos se inconsulto absolverit, obsecratque ut se jure suo Episcopali libere potiri in sua diœcesi sinat: *Quod profecto emerserit ex eo quod corrigendi enormitatem Capellaniæ meæ canonicam & traditam omnibus Episcopis potestatem abstulistis.... Sed dignemini nunc præcipere, ut disponendi canonice de Capellania mea integram habeam potestatem.* An diœcesim suam seu illius administrationem *Capellaniam* appellet Hildebertus, quod ad instar *Capellani* seu inferioris Sacerdotis habitus fuisset, in restitutione Clericorum à se excommunicatorum, de qua queritur, an humilitatis ergo sic loquatur, Lector judicet. Certe metaphorica locutio est, ducta à *Capellaniis.*]

¶ 2. CAPELLANIA, Ædicula sacra in æde majori exstructa. Epistola Joannis de Monsteriolo, apud Marten. to. 2. Ampliss. Collect. col. 1388. *Circumcincta est prædicta Ecclesia* xxv. *collateralibus Capellaniis, in quibus Missæ particularium devotionum omni die celebrantur.*

¶ CAPELLANITA, ut *Capellanus*, in Vita B. Geraldi de Salis, apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 996.

1. CAPELLARE, [Cædere, incidere.] Vide *Capulare.*

¶ 2. CAPELLARE, *Capello tegere*, Johanni de Janua. Vide *Capellus* 1.

1. CAPELLARIA, Idem quod *Capella*, & *Capellania*, Munus & beneficium Capellani, apud Thom. *Stubbs* in Actis Pontif. Eboracens. p. 705. [Concil. Remense an. 1148. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 142. *Prohibemus omnes Presbyteros, ne Capellariam potentium suscipiant, vel in curiis eorum amministrent, nisi per manus Episcopi ejusdem diœcesis ad hoc ingrediantur.*]

¶ 2. CAPELLARIA, Supellex sacra, ornamenta *capellæ*. Gesta Hildeberti Episc. Cenoman. apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 322. *Qui ob amorem & memoriam patriæ suæ Capellariam suam, id est, quædam preciosa ornamenta, quæ in capella sua habebat, Deo... voverat se daturum.* Vide *Capella* 3.

¶ CAPELLARIUS. Vide *Capellani Regales*, in *Capellani* 1.

¶ CAPELLETTA, Parva *capella*, ædicula sacra. Vita B. Ursulinæ Parm. tom. 1. April. pag. 724. *Et construi facere unam Capellettam devotam & tutam.* Vide *Capella* 6.

¶ CAPELLETUM, Genus *capæ* seu pilei, Gallice *Chappel* vel *Chaperon*. Instrumentum anni 1347. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 568. col. 2. *Certam partem unius Capelleti de auro operati cum margaretis seu perlis grossis, & viginti adamantibus infutis super*

Capelleto prædicto, in quodam maczapano. Vide *Capellus.* 1.

1. CAPELLINA, Sertum precatoriorum globulorum, quibus Deiparam salutamus, vulgo Rosarium, Italis *Capellina*, Gallis *Chapelet.* Occurrit in Vita B. Justinæ de Aretio num. 5. *Rosarii* vero, uti vocant, seu recitationis Dominicæ orationis, & Salutationis Angelicæ ad statos calculorum seu globulorum numeros origo, non alia est, quam ex pœnitentiis monasticis, vel etiam regularum monasticarum præceptionibus, in quibus, vel expiandis delictis, vel etiam pietatis ac devotionis gratia, certi earumdem orationum à Monachis dicendarum numeri imponebantur, quos ut ii facilius numerarent, munusque sibi injunctum exequerentur, per calculos ac globulos recensebant, ad quos jam olim exactas preces docet inprimis Palladius in Hist. Lausiaca cap. 23. ubi de Paulo Monacho: Ἔργον δὲ αὐτῷ τῆς ἀσκήσεως γέγονεν, τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι. οὗτος τετυπομένας εἶχεν τὰς εὐχὰς τριακοσίας, τοσαύτας ψήφους συνάγων, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ κατέχων καὶ ῥίπτων καθ' ἑκάστην εὐχὴν ἐκ τοῦ κόλπου ψῆφον μίαν. [Eadem habet Sozomenus lib. 6. c. 24. Vocis originem quod spectat, eam ob similitudinem ducunt à pileis seu coronis rosaceis, quas nostri olim *Chapel* & *Chapelet* vocitarunt. Sic etiam Itali *Capellinam* alio nomine *Coronam* appellant, Hispani *Rosario.* Testamentum Clementiæ Reginæ Francorum uxoris Ludovici Hutini in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 219. col. 2. *Item, à nostre chier neveu le Dauphin de Viennoys nostre bon Chapel gros que Symon de Lisle fist.*]

¶ 2. CAPELLINA, Petasus, Pileus, Gall. *Capeline.* Acta SS. Martii tom. 3. pag. 216. de B. Ambrosio Sen. *Ecce video S. Ambrosium ab Anglis deferri in cœlum in vestimento & Capellina de auro.* Vide *Capellus.* 1.

¶ CAPELLOTTUM, Pannus ex villis caprinis, Gall. *Camelot.* Acta SS. Maii tom. 2. pag. 87. in Miraculis S. Angeli Mart. *Altari ipsius Sancti obtulit pallium ex Capellotto rubro cum limbis aureis.* Occurrit ibid. p. 88. Vide *Camelotum.*

¶ CAPELLULA, Parvum sacellum. Codicillus Testamenti Guidonis Episcopi Autissiod. an. 1270. *Oratorium seu Capellulam super sepulcrum dicti Robini construent.* Vide *Capella* 6.

1. CAPELLUM, Capulum. Knyghton pag. 2321. *Hic ensis fuit de nobilissimo auro Arabico, in cujus Capello reconditus fuit clavus unus Dominicæ Crucis.*

¶ 2. CAPELLUM, Caputium, quo utuntur Monachi, Gall. *Capuchon, Capuce.* Guido lib. 2. Disciplinæ Farfensis cap. 47. *Capellum in capite, quod alio nomine vocatur Caputium.* Et cap. 2. *Tunc Capellis de tunicis ablatis in Ecclesia tandiu sedeant* (Novitii,) *quoad usque ad consecrationem venerint.* Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 1. *In Conventu quoque si laneam cappam portaverit* (Abbas,) *Capellum induet quoties voluerit.* Ibid. infra: *Quoties per ullam villam majorem transierint, ex more nunquam omittunt induere Capellum.* Et cap. 5. *Et ut meminerim quidquid ad amictum unusquisque fratrum habere potest, regulariter & pro consuetudine generali, primo sunt duo frocci & duæ cucullæ... Capellum de pellibus, &c.* S. Wilhelmus lib. 1. Consuetud. Hirsaug. cap. 26. *In æstate necessarias non intrat, nisi caput Capello cooperiat.* Rursum utitur lib. 2. cap. 5. & 37. ubi *Capellum* dicitur *de pellibus ovinis sive cattinis.* Capellum froco assutum fuisse docet Udalricus, ubi de pueris monasterio oblatis dicit: *Cum visum fuerit domno Abbati, Capellum de froco ejus jubet auferri, & cucullam ei dandam benedicit.* Vide mox *Capellus.*

1. CAPELLUS, Galerus, pileus, à *capa*, dictus, quasi parva capa, qua caput tegitur. Aliter Joan. de Janua: *Capellus & hoc Capellum, à Capillus dicitur, quia capillos tegat & caput... vel quasi capitis pellis.* Statuta antiqua Cartusiensia 3. part. cap. 28. §. 46. de Conversis: *Nunquam in conventu Capellos portant, nisi caputia desuper habeant.* Concilium Monspeliense an. 1214. can. 3. *Nemo Clericus ... manicis consutitiis, vel Capellis ferratis, vel annulo, vel capa utatur manicata.* Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniacens. cap. 11. *Gunellam, Capellum de pellibus, 5. paria pedulum.* Matth. Paris an. 1235. de Imperatrice: *Capellum suum ex capite cum peplo demisit, ut universi liberum in ipsius serena facie aspectum habentes, oculos cum stupore recrearent.* Concilium Toletanum an. 1346. *Statuimus, cum nos, Episcopi suffraganei nostri, cum Capellos detulerimus rotundos, & in superiori parte laneos, nullatenus sericos, cum nigra, & non alterius coloris fodratura portemus.* Concil. Salzburgense an. 1386. can. 5. *Districte prohibemus, ne aliqui Clerici sine capucio capitis, bireto, Capello, vel pileo cooperto in Ecclesia, seu alias in publico præsumant incedere, cum hoc honestatem non deceat Clericalem.* [Hist. MS. Monasterii Beccensis pag. 381. ex Inventario reliquiarum Prioratus Bellimontis: *In primo erat Capellus S. Pauli Apostoli de corio.* Conventiones Ludovici Regis Siciliæ cum Arelatensibus an. 1385. è MS. D. *Brunet* fol. 13. *Ut ille quatuor cedule, modo & forma predeclaratis, in uno capucio, Capello, vel marcipio includantur, & per unum puerum una ex illis extrahatur.*] Adde Miracula S. Wlfranni num. 15. Capellorum sub an. 1350. formam, materiam, & ornatus accipe ex Computo Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regis an. 1351. quod habetur in Camera Comput. Paris. *Au chap. des pennes. Pour 50. ventres de menu vair baillez à Kathelot la Chappelliere pour fourrer un Chapel de Bievre pour le Roy 6. l. 5. s.* Alibi: *Kathelot la Chappeliere pour un Chappel de Paon à grant roe couvert dedens & dehors de brunette, garny d'un grant las de soye, delivré à Mons. de Chalon, &c. Ladite Kathelot pour 13. Chapeaux de bievre, c'est assavoir 10. pour les Seigneurs des Comptes, 3. pour les trois Tresoriers, & un pour le Clerc du Tresor, tous fourrez d'agneaux, excepté le Sire du Petitcellier, qui fu fourrez de drap, & orfroisiez autour de bon orfroy d'Arras, garnys de brides ou las de soye noire, & de 2. gros boutons d'or de Chippre, &c.* Infra: *Ladite Kathelot pour un Chappel de bievre fourré d'armines, couvert par dessus d'un roisier, dont la tige estoit guippée d'or de Chippre, & les feuilles d'or soudé, ouvré par dessus d'or de Chippre, de grosses perles de compte, & de Grenas, & les roses faites & ouvrées de grosses perles, toutes de compte, & par les costez avoit 2. grandes quintefeuilles d'or soudé, semées de grosses perles, de Grenas, & de pieces esmaillées, & par dessus le Chappel en haut avoit un Dauphin fait d'or nué prés du vif, tournant à vis sur un tuyau d'argent. Lequel Chappel garny de boutons, de perles rondetes & menuës, & orfroisiées de bisete d'or, de plitte, & de grosses perles, Mons. le Dauphin commanda à l'Argentier, & encharge a faire tel & d'icelle devise, pour donner à Maistre Jean le Fol du Roy.* In Computo incip. 1. Julii an. 1352. *Pour 15. grans Chappeaux de bievre, doubles, orfroisiez tout autour, garnis chascun de 2. gros boutons d'or de Chippre, & de un bon las de soye, desquels chappeaux les 2. furent fourrez de gris pour Mons. le Chancelier, l'Evesque de*

Challon, & les autres treize tous fourrez d'agneaux pour les Seigneurs des Comptes, & les trois Tresoriers pour leur livrée de Toussains. [Vetus Poët. MS. è Bibl. Coislin.

Et sercot d'ermine moult bel;
De soie en graine & chascun d'els
Avoit bon mantel d'escurels,
Et chemise ridée & blanche,
Et Chapel de Flor inde & blanche.]

CAPELLUS FERREUS, Quo milites cassidis loco caput tegunt, quod in modum *capelli* effictus sit. [Consuetud. Brageriaci art. 28. *Item armaturæ, utpote enses, lanceæ.... pileus Ferreus sive Capellus.*] Rogerus Hoved. in Henr. II. an. 1181. pag. 611. *Haberet albergellum & Capellum Ferreum & lanceam.* Et infra pag. 614. *Quicunque laïcus habuerit in catallo ad valentiam 10. marcarum, habeat halbergellum, & Capelet ferri & lanceam.* Vide Bromptonum pag. 1108. *Chappel de fer à visiere*, apud Philippum *de Beaumanoir*, in Consuetudine Bellovacensi MS. cap. 61. Ejusmodi capellorum, seu galerorum ferreorum, habetur passim mentio apud Froissart. 2. vol. cap. 122. 134. 3. vol. cap. 17. 4. vol. cap. 43. Monstrellet. 1. vol. cap. 2. 193. 3. vol. pag. 59. Berrium pag. 52. Georg. Castellan. in Jacobo Lalano cap. 68. & 77. &c. [*Capellus de Ferro*, in Historia Dalphin. tom. 2. pag. 326. col. 1.]

¶ CAPELLUS FORRATUS, Idem, ut puto, qui *Filtreus*, de quo in *Feltrum*, Gall. *Chapeau de Feutre.* MS. S. Martialis Lemovic. num. 58. pag. ult. *Habebunt etiam* (Monachi) *Capellos Forratos quotiescumque necesse fuerit.*

¶ CAPELLUS NIGER ad usum Monachorum, in Constitut. Ansegisi Abbatis inter Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 640.

¶ CAPELLUS RUBEUS ad usum Cardinalium. Chronicon Trivetti apud Acherium Spicil. to. 8. pag. 596. *Eodem anno* (1252.) *statuit Papa* (Innocentius IV.) *ut Cardinales Capellis Rubeis uterentur*: Volateranus & Polydorus Virgilius hoc statutum referunt ad annum 1250. alii ad Concilium Lugdun. anni 1246. Vide Chronicon Januense Jacobi de Varagine, apud Murator. to. 9. col. 48.

¶ CAPELLUS SOLIS, ad arcendum solem, Gall. *Parasol.* Acta SS. Junii tom. 3. pag. LVI. in Leg. Palatinis Jacobi II. Regis Majoric. *Fiant etiam bis in anno vestes & Capelli solis, quibus utamur equitando.*

¶ CAPELLUS VIRIDIS. In nova Gal. Christ. tom. 3. col. 882. ann. 1215. notatur ex Codice Estræo, Hugonem Episc. Leodiensem prima die Synodi Lateranensis inter Prælatos sedisse in habitu laïcali, quasi Comitem, in *mantello* & *scarlata* tunica, *Capellum Viridem* habentem in capite; secunda tanquam Ducem in *Cappa manicata* viridi; tertia denique, ut Episcopum infulatum, idque fecisse, quia Papa convocaverat omnes Principes. Fides sit, inquit Sammarthanus, penes auctorem.

¶ CAPELLUS, An corona florea & plectilis, Gall. *Guirlande*, ut apud Borellum *Chapel de roses*? Statuta Eccl. Andegav. an. 1423. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 526. *Prohibemus.... ne quis cujuscumque sexus seu conditionis fuerit; diebus prædictis dominicis & festis choreas & Capellos, cantilenasque publicas cantare, ludos illicitos & otiosos ac alias dissolutiones facere & exercere præsumat.*

¶ 2. CAPELLUS, f. Arbores quarum rami identidem *capulantur* seu exscinduntur. Præceptum Caroli C. pro S. Vincentio Cenom. an. 873. apud Marten. to. 1. Collect. Ampliss. col. 197. *Similiter eidem Ecclesiæ confirmamus Saderniacum villarem & vallem petrosam, villas cum omnibus appenditiis, & in Banniolo quartas res & dimidiam, & Capellos quinque, & de prato arpennos quatuor cum silvis.* Chartularium Aptense fol. 140. *Vendidimus vobis casales disruptas cum curtis & exagis suis, vel & ipsos Capellos cum ipsos salices, qui ibidem aderant.* Regestum Normanniæ signatum P. *Coustumagii de ramagio habent mortuum boscum de costuma & residua carpentariorum, cum testis Capellorum & duas furcas, &c.* Ubi per *testas* seu capita *Capellorum* intelligendos esse ramos arborum *Capulatarum* existimo. Vide *Capilum*, *Caplim*, & *Ramagium*.

¶ 3. CAPELLUS, Junior capo, Gall. *Chaponneau*; à *Capus*, quo pro Capone utuntur Scriptores plerique. Litteræ Durandi Episcopi Albiensis an. 1232. pro Canonicis S. Vincentii Castrensis, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 971. *Item misimus dictos Canonicos in corporalem possessionem...., dimidii mutonis & porci censualis mansi de Raissac, & censuum Capellorum de Castris & de Raissac, & casearum ejusdem mansi.* Vide *Capus* 2.

¶ 4. CAPELLUS, pro *Capellanus*, ut videtur, mendose apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. col. 1604. *Et eodem instanti & simul fuerunt celebratæ duæ Missæ, una cum cantu, quam celebravit D. Herveus Gautier major Capellus, & altera submissa voce per Capellanum suæ Capellæ.*

¶ CAPER, *in pueris insuavis odor, cum ad virilitatem accedunt.* Vocabularium Susannæi. Nota est capri graveolentia; hinc dictus *Caper* ingratus odor adolescentium.

¶ CAPERARE, *Interrogare.* Papias MS.

¶ 1. CAPERE, Decernere, Statuere. Acta SS. April. to. 3. pag. 618. B. de S. Paulo Episc. Brixiensi: *In Concilio speciali Captum fuit, nemine discrepante, quod deputati inquirant, si in Ecclesia S. Eusebii extra mœnia resideat aliquod corpus sanctum.*

¶ 2. CAPERE, Insimulare, in aliquem culpam conferre, iram convertere. Galli dicunt, *S'en prendre à quelqu'un.* Rymer. to. 1. p. 554. col. 2. *Set sic vos in hac parte habeatis, ne ad vos, tamquam ad mandati nostri transgressores, graviter Capere debeamus.*

¶ 3. CAPERE SE, Prosperè fieri. Rymer. to. 1. pag. 280. col. 1. *Et si acceptis eorum responsis, audieritis quod non se Capient negotia nostra, dicatis, &c.*

¶ 4. CAPERE SE AD FEODUM, Capere, occupare feodum, manus in illud injicere, Gall. *Saisir un fief.* Capitula de interpretationibus Clericorum adversus Domini Regis jurisdictionem apud Acher. to. 6. Spicil. pag. 492. *Sed propter hoc non amittat Dominus justitiam fidei, nec propter hoc se Capiant ad feodum.*

CAPERO. Vide *Caparo.*

¶ CAPETA. Usus Fuldenses: *Providebit cellerarius* (in refectorio) *scutellas, scyphos & Capetas.* Idem videtur quod infra *Capis* 1.

CAPETIÆ, Hungaris, dicuntur quindenæ, alias acervuli manipulorum frumentariorum. Innocentius III. PP. l. 5. Epist. 7. ad Colocensem Episc. *Inhibens Sacerdotibus ne recipiant Capetias aliquas, vel cubulos vini à Regis vel Reginæ conditionalibus, qui vulgo Regales servi vocantur.* Occurrit præterea hæc vox in Decretis Calomani Regis Hungar. lib. 1. p. 26. & Mathiæ Regis an. 1481.

¶ CAPETIUM, ut mox *Capetum.* Lambertus Ardensis apud Ludewig. to. 8. p. 496. *Alii vestium imitatoria* (mutatoria) *alii pictas culcitras & Capetia distribuit.*

CAPETUM vel Capex, Ornamentum quod ponitur ante lectos dominorum, in quo pedes dominorum requiescunt. Ita interpres Joannis de Gallandia in Synonymis:

Stragula, toga, toral, pulvinus, culcitra, lodex,
Ast & pulvinar, & fulcra, Capetaque jungas,
Cum cervicali cervici dante colorem.

Versus ab eodem Interprete laudati:

Consolator erit bonus assatorque Capeti.
Plumarum lector manet diutine rector.

CAPETUS, Cognomentum Hugonis Regis Franciæ, qui tertiæ Regum nostrorum stirpi initium dedit. Chronicon MS. quod definit in Carolum V. in Biblioth. Thuana num. 279. *Hugo Capet, sive Capucii, sic dictus, quia dum juvenis esset, capucia solebat auferre per ludum.* Eadem habet Landulfus de Columna in Chronico MS. & ex iis Nicolaus Gillius. Arvernis *Chapeto* etiamnum dicitur, qui alios lepide vexat. Albericus an. 987. *Pater ejusdem Regis* (Hugonis Capeti) *Dux Hugo Capatus, fuit filius Regis Roberti.* Sic etiam ann. 988. Certe etiamnum Occitani *Capetos* rusticos vocant, quod *Capis* caput tecti incedant, ut auctor est Goudelinus. *Capaticiorum* stirpem tertiam Regum nostrorum vocat Radulfus de Diceto pag. 606. ita ut ad *Cappas* spectare voluerit. Vide Steph. Paschasium lib. 8. Disquisit. Francicarum cap. 45. Historicos Francos, [& supra *Capatus.*]

¶ CAPEX. Vide *Cacia* & *Capetum.*

CAPHARDUM, Capitis tegumenti species. Statuta Facultatis Artium in Academia Viennensi Austriæ tit. 10. §. 7. *Non utetur publice hic in Universitate aliquo capucio, aut epitogio, aut Caphardo foderato cum pellibus de vario, &c.* Tit. 17. §. 8. *Providebit sibi de Chabbardo seu epitogio magistrali proprio, novo, serico in æstate, aut vario pro hyeme foderato.*

CAPHISUS, Mensuræ liquidorum species. Charta Rogerii Regis Siciliæ ann. 1130. apud Rocchum Pirrum in Episc. Messan. *Centum libras ceræ, 20. thuris, 20. Caphisos olei, & 20. nummos sive solidos, &c.*

¶ 1. CAPIA. Papias: *Cavea.... ponitur pro aliquorum animalium clausura, quæ vulgo Capia dicitur, quasi cava.* Ita MS. & Editus, præterquam quod habet *quasi cavea.*

¶ 2. CAPIA, Pyxis, ut conjecto, capsa, Gall. *Chasse.* Instrum. an. 1377. ex Archivo S. Victoris Massil. *Primo una Capia de nuce bona armigerata armis lupi & leonis. Item quasdam canetas argenti, &c.* Vide *Capsa.*

CAPIBREVIUM, Acta Judicis, vel Notarii. Secunda Curia Generalis Cataloniæ Barcinone celebrata à Jacobo II. Rege Aragon. an. 1299. MS. *Campsor habeat scribere omnes dicas, quas faciet, in Capibrevio majori suo jurato, & non in aliis libris vel scripturis.* Curia Generalis Perpiniani celebrata à Petro Rege Arag. an. 1351. de Notario: *Scribat aut scribi faciat in suis Capibreviis, vel libris notularum dicti instrumenti, largo modo, & per consequentiam literarum dictatam, sic quod in ipsa notula non sit aliqua abbreviatura, quæ per verbum, & fieri consuevit.* Infra: *Capud brevium, vel liber Notarii.* Alia Charta Petri Reg. Arag. an. 1283. *Scriptum in Capibrevio vel actis Judicis.* [Synodus Barcin. an. 1290. *Quilibet Rector habeat in sua Ecclesia Capibrevium, in quo notæ scripturarum continentur.* Statuta ejusd. Ecclesiæ ann. 1341. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 623. *Statuimus, quod fiant Capibrevia de omnibus reditibus ad Dignitates vel alia Beneficia nostra pertinentibus; statuentes, quod dicta Capibrevia infra quatuor annos saltem continue sequentes sint omnino completa, ac quod quisque sui Capibrevii translatum infra dictum tempus in sacristia nostræ sedis ponere teneatur.*]

CAPICELUM, Cervical, ex Italico, *Capezzale,* in Statut. Mediolan. part. 2. cap. 457.

CAPICERIUS, Capiceria. Vide *Capitium* 2.

¶ CAPIDULA. Papias MS. Bituric. *Capis, capidis fem. Diminutivum ejus Capidula; genus est pontificalis vasis.* Vide *Capidulum.*

CAPIDULUM, Papiæ, *Vestimentum capitis.* Aliud sonat in Olla patella:

Carpio, capparis, gangrena, Capidula, cercops.

¶ CAPILATORIA, Festivitas, qua prima fiebat detonsio capillorum. Lex Salica tit. 68. *Si quis pater aut parentis quando filiam suam ad marito donat, tota extra parte fratris sui vindicit; similiter quando filius suus ad Capilatorias suas sciret, quo quid donato fuiret, extra parte hoc teniat, & aliquas res dividat.* Ex hac lege patet *Capilatoriæ* festivitatis occasione à parentibus munera filiis adolescentibus collata fuisse; & ex lege 1. Tit. 28. *Si quis puerum infra duodecim annorum, non tonsoratum occiderit, &c.* concludit Eccardus, hanc ceremoniam in pueris duodecimo ætatis anno fuisse celebratam. Vide *Capillorum benedictio* post *Capilli.*

CAPILLAMENTA, *Summitates arborum.* Papias.

1. CAPILLARE, *Concidere*, Papiæ. Joannes de Janua: *Capillare, Capillatum facere, ut Decapellare, valde capillare, vel capillos auferre.* Vide *Capulare.*

¶ 2. CAPILLARE, *Unguentum ad capillos excogitatum*, in Suffannæi Vocabulario.

¶ CAPILLASCIT, *Capillis porrectis.* Gloss. Sangerman. MSS. num. 501.

CAPILLATI, Κομῆται, in Gloss. Lat. Græc. Ita dicti à promisso crine viri nobiles apud Gothos. Jornandes de Reb. Getic. de Diceneo: *Elegit namque ex eis tunc nobilissimos prudentiores viros, fecitque Sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens,.... reliquam vero gentem Capillatos dicere jussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc in suis cantionibus reminiscuntur.* Edictum Theodorici Regis cap. 145. *Dummodo tertio quemlibet Capillatorum fuisse conventum, aut cautionis ab eodem emissæ, fides ostendat, &c.* Apud Senatorem lib. 4. formula 49. inscribitur *universis provincialibus & Capillatis, Defensoribus & Curialibus Suavia consistentibus.* Vide *Criniti, Pileati.*

¶ CAPILLATIO. Vide post *Capulare.*

CAPILLATIUM, *Capillatura*, Ugutioni.

CAPILLATIUS, Ex capillis confectus. *Vela Capillatia*, in Exodi veteri versione. *Capillatium cingulum, Capillatia zona*, apud sanctum Augustinum lib. 22. de Civit. Dei cap. 8.

CAPILLATURA. S. Cyprian. Epist. 8. *Semitonsis capitis Capillaturam adæquasti.* S. Augustin. Serm. 247. de Tempore: *Superflua & inordinata Capillatura.* In Sacramentario S. Gregorii, & in Ordine Romano exstant *Orationes ad Capillaturam incidendam, & ad puerum tonsurandum.* Vide Vitam S. Gerlaci Eremitæ num. 23. & in verbis *Barbatoria* [& *Capilatoria.*]

Capillatura, Coma supposititia, Ital. *Capillaturia,* nostris, *Chevelure.* Papias: *Caliendrum, Capillatura, suppositus crinis pro naturali ornatu capitis, vel quo ad ornandos crines utuntur.* Alibi: *Capillus, à quo capillaris, Capillatura, corona.* Joan. de Janua: *Capillitium, id est, Capillatura, capillamentum. Perruque*, hodie dicimus. Vide quæ de capillamentis observat Vossius lib. 2. de Vitiis sermonis cap. 15. pag. 257.

¶ CAPILLATUS, κομήτης ἀστὴρ, *Cometa*, in Supplemento Antiquarii.

CAPILLI. *Capillos ponere, per Capillos se offerre*, dicuntur Monachi, quod scilicet comam ponant. Leo Ost. lib. 1. c. 49. *Hermenefrid quoque, civis Esculanus vir dives, Subdiaconus, seipsum obtulit per Capillos capitis sui Præposito nostro. Dimittere Capillos*, apud Sidon. lib. 2. Epist. 1. Clericatum aut Monachismum subire. Vide Sirmondum ad eumdem lib. 4. Epist. 24. Hilarius Arelat. in Vita S. Honorati: *Rediguntur ad breves Capillos luxuriantes comæ, transfertur ad nitorem mentis vestium splendor, cervicis lacteæ decus palliis rigentibus occupatur.* Paulinus carm. 13.

Sed rursus idem & Evangelico desuper
Mentem retectus lumine,
Ponat Capillos oneris & velaminis,
Servus fidei, & liber fide.

Ex quibus liquet *Capillorum positionem* symbolum fuisse servitutis, quam Deo per votorum emissionem profitebantur: unde *Servi Dei* vulgo appellati. Nam servi tonsi erant. Formulæ veteres Pithœi cap. 75. in MS. *Minime habui unde transsolvere debeam, sic mihi aptificavit in brachium in collum posui, & per Comam capitis mei coram præsentibus hominibus tradere feci in ea ratione, &c.* Concilium Epaonense can. 39. *Servus reatu atrociore culpabilis, si ad Ecclesiam confugerit, à corporalibus tantum suppliciis excusetur: de capillis vero, vel quocunque opere placuit à dominis juramenta non exigi.* Id est, quin à dominis retraherentur in servitutem, detonsis, ut in servis fieri solebat, capillis, & ab iis operæ imperarentur. Anastasius Biblioth. in Præfat. ad VIII. Concil. de Bulgarorum Rege: *In tantum autem pietas creverat Principis, & abundabat circa beatum Petrum venerationis affectu, ut quodam die manu propria Capillos suos apprehenderit, & contemplantibus cunctis, se Romanis Missis tradiderit dicens, Omnes Principes & cuncti Principes Wlgarorum terræ cognoscant ab hodierno die me servum fore post Deum beati Petri & ejus Vicarii.* Gregor. Turon. de Gloria Confess. c. 22. *Puerum huic Monasterio humilitatis Capillis cessimus.* Lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 4. *Dicens, si eum reddideris sanitati, piissime Domine Martine, in illo die absolutus à mei servitii vinculo, incisis Capillis tuo servitio delegetur.* Frodoardus in Adriano PP.

Cordibus ac tacti quidam meliora sequuntur,
Et sub Apostolica posito ditione Capillo
Dant se, servitiisque ejus sine fine fideles
Sese mansuros votis testantur anhelis.

Quoniam Attachiamenta cap. 56. §. 7. *Est autem tertius modus nativitatis & bondagii: cum aliquis liber homo pro dominio habendo, vel manutenentia alicujus magnatis, reddit seipsum illi domino, suum nativum sive bondum, in curia sua, per Crines anteriores capitis sui.*

Comam vero posituris & in Monachos attondendis primi capillorum cinni à viris primariis aut certe amicis delibabantur. Faustus in Vita S. Mauri num. 53. de Floro quodam: *Deinde veniens ante sacrosanctum altare, adstante B. Mauro cum omni congregatione, . . . jubente viro Dei, Rex primus post eum de Coma capitis ejus totondit, deinde quicunque ex optimatibus voluit.* Ignatius Diaconus in Vita S. Nicephori Patr. Constantinop. n. 24. de eodem Nicephoro in Monachum attonso: Καὶ τὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης κεφαλῆς ἀπεκάρματα ταῖς τοῦ υἱοῦ καὶ συμβασιλέως χερσὶν ὑποδεχθῆναι σοφῶς ἐδικαίωσεν. Michaël & Theophilus in Epist. ad Ludovicum Imper. apud Baron. ann. 824. *Alii vero religiosum habitum monasticum sumere volentes, religiosiores personas postponebant, qui prius Comam capitis eorum suscipere solebant, adhibitis imaginibus, quasi in sinum earum decidere Capillos illorum sinebant.* S. Hieron. Ep. 48. ad Sabinianum cap. 3. *Moris est in Ægypti & Syriæ Monasteriis, ut tam virgo quam vidua, quæ se Deo voverint, & sæculo renunciantes, omnes delicias sæculi conculcarint, Crinem Monasteriorum Matribus offerant desecandum, non intecto postea contra Apostoli voluntatem incessura capite, sed ligato pariter & velato.*

PER UNUM CRINEM *de Capillis offerre se Monasterio* dicebantur laïci, qui monachicæ Societati sese adscribebant, ut illius beneficiorum participes essent. Charta Pandulfi Principis de Consia & de Rapolla, Magistri & Dominatoris totius terræ de Principatu, an. 697. *Statim dominus Abbas congregavit omnes fratres intus in Ecclesia S. Michaëlis, & stantes coram altare, receperunt me ad suam orationem, & scripserunt nomen meum & omnium parentum meorum in libro, & sic in eadem hora ego discalceavi pedes meos, & ad sanctum altare ascendi, & per unum Crinem de capillis meis obtuli me Domino, &c.*

PARTICULAM CAPILLI *sui in signum captivitatis suæ* Bald. Regi Hierosl. misisse Boëmundum scribunt Albertus Aq. lib. 7. cap. 29. & auctor Hist. Hierosol. an. 1100. pag. 596. vel quod positio capilli signum fuerit servitutis, vel quod ita egerit caussa fidei faciendæ. Hildebertus Cenoman. Episcop. Epist. 39. *Ac ne simulatorie loqui putaretur, abscissos de capite suo Capillos matri suæ transmisit.* Gesta Regum Francorum cap. 41. *Perge velociter festinus cum Crine capitis mei nunc ad patrem meum, ut succurrat nobis, antequam cunctus exercitus corruat.*

CAPILLORUM TORTURA, seu crispatio, Gallis *Frisure.* In Concilio Londinensi ann. 1138. cap. 15. prohibentur Sanctimoniales *Torturam Capillorum & compositionem capillorum facere.* Martianus Capella lib. 4. *Femina . . . cui Crines Tortuosi decentique inflexione crispati & nexiles videbantur.*

CAPILLOS ET BARBAM NUTRIRE, Pœnitentium proprium fuisse observat Rabanus lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 29. Unde cum Ecclesiæ reconciliabantur, eorum crines tondebantur, & vestibus mundis induebantur, ut auctor est Honorius August. lib. 3. cap. 76. & 77. Vide Diploma Sergii PP. apud Sammarthanos in Abbatib. Montismajoris Arelat. sub ann. 1002. Ordericum Vitalem lib. 8. & 11. p. 682. & 816. &c.

CAPILLOS ET BARBAM radere interdum ii jubentur, ut in Synodo Agathensi cap. 15. & Toletano III. c. 12. quod inde statutum conjicit Menardus ad Sacrament. Gregorii M. p. 223. quod apud Gothos promissa cæsaries honoris esset symbolum.

CAPILLORUM INCISIONE ADOPTARE, de quo more Paulus Warnefridus de Gestis Langob. lib. 4. cap. 40. lib. 6. cap. 53. Chronicon Novalicense, Aldrevaldus & alii à nobis laudati in Dissert. 22. ad Joinvillam pag. 272.

CAPILLORUM BENEDICTIO, in prima scilicet capillorum detonsione, de qua etiam nos pluribus in ea Dissertat. Charta Rogeri Abbatis Dervensis in Tabulario ejusdem Monasterii: *De benedictionibus sponsarum tertiam partem, benedictiones perarum, Capillorum quoque suæ erunt, &c.* Vide Nomocanonem nuper editum à viro eruditissimo Joanne Bapt. Cotelerio tom. 1. Monumentor. Ecclesiæ Græcæ cap. 533.

CAPILLO ABRASO *pacem firmare.* Ditmarus lib. 6. de Lusatiis paganis pag. 65. *Pacem Abraso Crine su-*

premo, & cum gramine, datisque affirmant dextris.

Capillis Capitis *super altare positis*, donationem confirmare, in Charta Alani Ducis Britanniæ apud Augustinum *du Pas*, in Stemmate Tinteniacensi p. 572. *Inde etiam sunt testimonia Capilli capitis mei, quos pono super altare, & culter unus.* Charta Willelmi Comitis de Warenna: *Et inde saisivi eam* (Ecclesiam) *per Capillos capitis mei, & fratris mei Radulfi de Warenna, quos abscidit cum cultello de capitibus nostris ante altare Henricus Episcopus Wintoniensis.*

Trahere per Capillos. Lex Saxon. cap. 1. §. 7. *Si per Capillos alium comprehenderit, sol.* 120. *componat.* Adde Legem Burgund. tit. 5. §. 4. & Legem Longob. Edit. Heroldi tit. 121. §. 3. Usatici Barcinonenses MSS. *Si quis se miserit in aguayt, & considerata mente requisierit Militem, & cum fuste ceciderit eum, & per Capillos traxerit, quod magnum dedecus est, emendet eum per mortem.* Fori Oscæ ann. 1247. fol. 24. *Si dixerit publice, quod mentitur, aut traxerit per Capillos, &c.* Magnum nempe dedecus, quod *decalvatio* pro maxima infamia haberetur. Charta Communiæ Atrebatensis an. 1211. §. 23. *Qui alium pugno vel palma percussit, seu per Capillos cepit, &c.* §. 24. *Qui alium ad terram per Capillos traginaverit*, i. traxerit, &c. Aristænet. lib. 1. Epist. 2. Μέχρι τριχῶν συμπλεκόμενα πολλάκις ἀλλήλαις.

Per Capillos Prendere, in Capitulari 3. an. 813. cap. 17.

Remanere, aut Esse in Capillo, dicitur puella quæ nondum marito juncta est, & adhuc in domo patris manet: nam promissos crines innuptæ ferebant, nec eos in nodos retorquebant, quod nuptarum erat, præsertim apud Longobardos. Scipio Ammiratus tom. 1. Geneal. Neapol. pag. 56. *Ne feudi, non essendovi maschi, succedon le femine primogenite: eccetto se quelle ò altre essendo maritate, sene trovasse alcuna non maritata fanciulla, nel qual caso non la maritata primogenita, ma la fanciulla non maritata succede; di cui si dice esser rimasa in Capillo.* Adde Campanilem pag. 46. Lex Langob. lib. 2. tit. 14. §. 20. *Si quis Longobardus se vivente filias suas nuptui tradiderit, & alias post mortem in Capillo in casa reliquerit, tunc omnes æqualiter in ejus substantia hæredes succedere debent.* Adde §. 21. 22. 26. 27. tit. 20. §. 1. Constit. Sic. lib. 2. tit. 9. lib. 3. tit. 24. §. 2. Statutum Honorii IV. PP. pro Regno Neapol. ann. 1285. *In successione inter feudatarios & subfeudatarios viventes in regno eodem jure Francorum, sexus primogenitura prærogativa servetur, ut inter duos eodem gradu feudatario defuncto conjunctos feminam masculus & juniorem major natu præcedat, sive sint masculi, sive sint feminæ concurrentes: nisi forsan duabus concurrentibus esset primogenita maritata, & junior remanserit in Capillo; tunc enim junior, qui in Capillo manserit, primogenitæ maritatæ in successione hujusmodi præferatur: sed si nulla remanente in Capillo, duæ vel plures fuerint maritatæ, majori natu jus primogenituræ servetur.* Vide Pithœum ad Consuet. Trecens. art. 5.

Capillos Cercenatos, id est, in circulum vel orbem attonsos, jubentur habere *Saraceni franchi*, seu liberi per Curiam generalem celebratam Ilerdæ à Jacobo II. Rege Aragon. an. 1301. *Statuimus, quod quilibet Saracenus Franchus, qui sit in Catalonia, portet Capillos Cercenatos, & tolis* (i. tonsos) *in rotundum, seu in circuitum, eo ut cognoscantur inter Christianos, &c.*

Capillum Facere, in Lege Burgund. cap. 6. §. 4. Gall. *Faire les cheveux. Quicumque ingenuo aut servo fugienti nesciens Capillum fecerit, quinque sol. perdat: si sciens Capillum fecerit, fugitivi pretium cogatur exsolvere.* Editio Heroldi: *Si ingenuus aut servus fugienti nesciens Capillos fecerit, 5. sol. solvat, si sciens fecerit, &c.*

Capillos Sibi Invicem Detondere, Pœna conspiratorum in Capitul. ad Legem Salicam cap. 3. §. 7. in Capitul. 4. ann. 805. cap. 10. in Lege Longob. lib. 1. tit. 17. §. 11. & in Capit. Ludovici Pii ann. 824. cap. 6. apud Holstenium.

Fures & alii Malefici *puniti in cute & Crinibus*, in Speculo Saxon. lib. 2. art. 13. §. 1. art. 28. §. 3. lib. 3. art. 3. §. 1. & in Wichbild Magdeb. art. 19. §. 1. art. 44. §. 1. 96.

¶ Pro Capillo Deputare, Nihili facere, flocci pendere, in Vita B. Joannis Bonvisii, tom. 5. SS. Maii pag. 104.

¶ Capilli Inaffectati, apud Sussannæum in Vocabulario: *Nulla decoris affectatione exculti; contrariæ significationis affectati.*

CAPILMUT, Cabalmute vel Cattelmute, apud Scotos, forma per quam catalla solent rei vindicatione repeti per eorum verum dominum. Vide Skenæum ad Quon. Attachiam. cap. 10. Scotis *mute* est placitum. Vox igitur composita ex *capitale*, aut *catallum*, & *mute*.

CAPILUM, Capulum. Testamentum Audonis Episcopi Veronensis ann. 11. Ludovici Pii: *Cum brolio, cum curte, areis... & alia territoria, tam aratorii, prato, Capilo, & cardico, piscinibus, aquariis, &c.* Charta Lotharii Imp. filii Ludovici Pii, apud Ughellum tom. 7. pag. 1438. *Comperimus juste & rationabiliter pacta Monasterii S. Zenonis in omnibus pascuorum, & Capuli, seu decimæ, & omnem exactionem pertinere, &c.* Charta Friderici Imp. ann. 1178. ibidem pag. 1434. *Cum casis, ædificiis, areis, hortis, vuidis, silvis, pratis, pascuis, Capilo, aquario, herbatico, escatico, &c.* Vide *Caplim*, [& *Capellus* 2.]

CAPIRO. Vide *Caparo*.

1. CAPIS, Calix, seu genus poculi ad sacrificia, vox nota Varroni, Livio, & aliis. [Papias MS: *Capis, capidis fem. Diminutivum ejus Capidula. Genus est pontificalis vasis.*] Fragm. Petronii: *Habeo scyphos urnales,... habeo Capidem: quam reliquit patronus meus, ubi Dædalus Nioben in equum Trojanum includit.* Hucbaldus Monachus Elnonensis in Carm. de Calvis:

Cæsareæ Capides, canti cata cista catonis.

2. CAPIS, *Capicis*, Capsa. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 33. *Accipiunt ova gallinarum, & rumpunt ea, & in cacia vel Capice lignea aut ferrea, quæ tamen sit stagnata, ponunt ea; sed in rumpendo ovo, removent summitatem testæ ovi, &c.*

CAPISA, Mensuræ species. Falco Beneventanus ann. 1192. *Adeo fames invaluit, ut sæpe apud sanctum Germanum venderetur coscina frumenti plusquam una uncia auri, & sauma vini similiter, & Capisa olei Tari quinque.* Vide *Capis.* 1.

*CAPISCHOLIA, [Capischolius, &c.] Vide *Caput Scholæ*.

¶ CAPISTER, pro *Capistrum*, apud Rymer. to. 9. pag. 261. col. 1. *Cum coleriis, hamys, Capistribus, pipes de corio & omnibus aliis rebus pro cariagio.*

¶ CAPISTERCUS. Vide *Cabus*.

1. CAPISTERIUM. Vetus Glossarium: *Capisterium, est vas quoddam, quo frumenta purgantur.* Dictum pro *Scaphisterium* censent Merula & Salmasius. Gloss. Græc. Lat. Σκαφιστήριον, *Scaphisterium*.

S. Gregorius lib. 2. Dialog. cap. 2. *Ad purgandum triticum à vicinis mulieribus præstari sibi Capisterium petiit, &c.* Ubi Zacharias Pap. μαγίδιον vertit. Vita S. Mauri Episc. Cæsenatis n. 13. *Eodem modo ac si Capisterium ventilare videretur, tremere, infeliciter cœpit.* Vide Odonem Cluniac. serm. de S. Benedicto, & Aldhelm. de Laude Virginum cap. 19. Utitur etiam Columella lib. 2. c. 9. Vide Foros Aragon. lib. 4. tit. de Tabellionibus.

¶ 2. CAPISTERIUM, Granarium, horreum, vel pistrinum. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 360. de S. Cono Monacho: *Tandem ejus inspecta prudentia, sacristiæ, promptuarii, Capisterii atque prioris clavibus hinc inde collatis, cunctis cuncta sagaciter disponebat.*

¶ 3. CAPISTERIUM, Alveolus ligneus, inquit Continuator Bollandi, qui capite gestatur, estque maxime in usu mulieribus lotos pannos à fonte aut fluvio referentibus. Acta SS. Maii. tom. 1. pag. 342. in additionibus ad Vitam S. Antonini n. 31. *Et cum cecidisset ei vas ligneum continens pannos* (quos lavatura erat) *& in duas partes fractum fuisset.* Et tom. 6. ejusdem mensis in Vita S. Columbæ Reatinæ: *Sibilo quoque invaluerat eam à diabolo suffocatam, ossiumque cumulum fuisse sub lecto, ac rejecisse illam hostiarum plenum Capisterium,* hoc est, alveolum seu arculam. Sic autem impiâ metaphorâ vocatur ob frequentem Eucharistiæ, quæ *Hostia* dicitur, sumtionem.

CAPISTRAGIUM, Quod pro capistris domus Regiæ ministris annuatim conceditur: Gallis *Chevestrage.* Ordinatio Hospitii S. Ludovici Regis Fr. ann. 1261. capite de Scutiferia: *Scutiferi insimul pro Capistragiis suis per annum 36. libr.* [Vide *Chavestragium.*]

CHEVESTRAGIUM, Eadem notione. Charta S. Ludovici Regis Franc. ann. 1256. *Notum facimus ... quod cum retroactis temporibus Scutiferi nostri consuevissent percipere quandam costumam, quæ dicitur Chevestragium, de fœno quod Parisius per Sequanam adducitur, nos attendentes quod per ejusmodi exactionis abusum, quo gravabantur, prædictam costumam penitus amovemus, prohibentes ne de cætero aliquatenus exigatur, &c.*

CAPISTRIUM, pro *Capistrum*: καπίστριον, Moschopulo. Glossæ Basil. φορβαίαν, περιστόμιον, καπίστριον. Domnizo l. 2. de Vita Mathild. cap. 9.

.... *Nocte reliquit*
In castris vasa, seu frena, Capistria sana.

Chaçeurs & palfreis à freins & à Chevestres, in Legibus Willelmi Nothi vernacul. cap. 22. Le Roman *de Garin*:

Ces vileins font en Chevestres tenir.

¶ CAPIT, Impersonale idem significans quod Licet. Tertul. adv. Hæreses cap. 44. *Talia Capit opinare eos.*

¶ CAPITAGIARII. Vide *Capitale* 5.

¶ CAPITAGIUM. Vide *Capitale* 2. & 5.

1. CAPITAL, Præcipuus. Nicolaus PP. ad Carolum Calvum, de Joanne Erigena: *Parisius, in studio cujus Capital jam olim fuisse perhibetur, morari non sinatis.* Glaber lib. 3. cap. 8. de M. Heriberto Aurelianensi: *Capitale Scholæ tenebat dominium.* [Vide *Capitalis* 1. & *Caput Scholæ.*]

2. CAPITAL, CAPITALE, Capitalis sententia: Joanni de Janua, *Pœna Capitalis.* Gloss. Gr. Lat. Κεφαλικὴ τιμωρία, *Capitale.* Althelmus de Laude Virgin. cap. 23.

Tunc demum Capital perpessus forte Sacerdos,
Æthera glauca petit devicta morte triumphans.

Et cap. 25.

Magnopere metuens fisci decreta nefandi,
Insuper & Capital tremulus formidat acerbum.

Plauto, *Capital*, est crimen capitis periculo dignum. Ita etiam nostri vocem hanc usurpant. [Vide *Capitalis* 1.]

¶ CAPITALAGIUM, CAPITALATUS. Vide *Capitalis* ad Lin. *Veteres Chartæ.*

CAPITALARIUS. Vide *Capitularius* post *Capitulum* 5.

1. CAPITALE, Cervical. Papias: *Pulvinar, Capitale, plumatium.* Gloss. Græco-Lat. Τυλειπροσκεφάλαιον, *Capitale, pilentum.* Regula S. Benedicti cap. 55. *Stramenta autem lectorum sufficiant, matta, sagum, læna, & Capitale.* Cæsarius Heisterb. lib. 4. Mirac. cap. 26. *Capitale ejus vertit, & mollificavit.* [Codex MS. S. Quintini de Monte ad calcem Regulæ sæculo circiter XI. exaratus: *A plurimis præter Capitale omnes abstineant.*] Occurrit apud Pelagium lib. 5. de Vitis Patrum libell. 10. n. 76. S. Bernardum Serm. 2. in fest. Omn. SS. Udalricum lib. 3. Consuet. Clun. cap. 11. in tertia Vita S. Winwaloei Abb. n. 8. apud Bonifacium in Vita S. Livini Episc. & Mart. cap. 3. in Regula Damianitarum Sororum c. 8. in Chron. M. Belg. ann. 1047. in Tradit. Fuld. lib. 1. p. 459. &c.

CAPITALE, Operimentum capitis, vel fascia qua caput involvitur. Gloss. Gr. Lat. Κεφαλόδεσμος, *frontale, Capitale.* Ditmarus lib. 7. *Capitale ejusdem* (Reginæ Saracenorum) *ornamentum, invicem gemmatum, Papa sibi præ cæteris vindicavit, &c.*

2. CAPITALE, Debitæ pecuniæ caput. Papias: *Capitale, caput pecuniæ. Capitis summa,* apud Paulum JC. Gloss. Lat. Gr. *Sortes*, χρησμοὶ, κλῆροι, καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν δανεισμάτων. Joann. de Janua: *Capitale, pecunia, vel pœna capitalis, vel sententia de capite puniendo.* Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Αρχαῖα, τὰ κεφάλαια τῶν χρεῶν. Ita Græci principalem summam rei creditæ ἀρχαῖα vocant, ut Demosthenes, Aristophanes, & alii: Nostris *le Capital. Cabal* & *Caban*, in Consuetud. Burdegalensi art. 49. 50. 56. & Bayonensi art. 21. 22. 23. *Capitau*, in Solensi tit. 20. art. 1. 2. *Capitale debitum*, apud Odonem Cluniac. in Vita S. Geraldi lib. 1. cap. 24. Charta ann. 1240. in Tabulario Campaniæ Bibl. R. f. 365. *Et quotiens transgressi & comprobati fuerint, Capitale reddent vobis, & in 10. sol. tenebuntur.* Infra: *In duobus sol. tenebitur ad emendam, & Majori in tribus denariis, & Capitale reddet dominis.* [Litteræ an. 1417. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 86. *Usque ad congruam satisfactionem tam Capitalis, quam etiam damnorum inde legitime contractorum.*] *Bail de bestes à Chaptel*, in Consuetud. Biturig. tit. 17. Nivernensi cap. 21. Burbon. art. 554. Nancaii art. 19. &c. *Id est*, inquit Molineus, ea conditione ut *grex, seu Capitale in suo numero restituatur, Reliquum autem sit commune.*

CAPITALE, Æstimatio rei furatæ aut ablatæ, in Lege Salica, Ripuaria, & aliis passim, in quibus convictus de furto cujuspiam rei, certæ denariorum aut solidorum quantitatis *culpabilis judicatur, excepto Capitali & delatura*, id est, præter capitale & delaturam. Ubi *Capitale*, est res ipsa quæ restitui petitur, seu potius ejus æstimatio; quomodo accipitur diserte in Lege Anglior. tit. 7. §. 7. in Lege Ripuar. tit. 18. §. 1. & in Decretione Chlotarii §. 12. [Charta anni 1135. inter Instrum. to. 4. novæ Gall. Christ. col. 165. *Solo Capitali absque alia exactione restituant.* Ibid. col. 166. *Quod si aliquid damni illatum fuerit, solo Capitali restituatur.*

Et col. 192. ex Charta anni 1182. *Capitale & tantumdem de emenda persolvet.*]

3. CAPITALE, pro *Capitulum*, vel *Capitulare*. Charta fundationis Agaunensis Monasterii apud Sammarthanos: *Placuit nobis ut & ipse Abbas... tam de veteri testamento, quam de novo, & alii ædificentur, & per Capitalia scribantur, ut posteri teneant.*

4. CAPITALE, CAPTALE, dicitur bonum omne quod possidetur, præsertim vero bonorum species illa, quæ in pecudibus consistit, quam Forenses nostri *Catallum* vocant, voce à *Capitale* & *Captale* deducta. Nam *Capitum* vocabulo pecudes intelligi docemus infra: unde quidquid boni in armentis & pecudibus est, *Capitale*, *Captale*, & *Catallum*, appellatum est. Gloss. Lat. Gall. *Capitale, Chatel.* Catholicon Armoricum: *Chatal, Gall. Daumalle, hoc armentum.* Charta S. Bernardi Abbatis Clarevall. an. 1145. in Tabulario Autisiod. *Si thelonarius Comitis, seu aliquis clientum primus ceperit eum, qui Capitale Episcopi abstulit, Capitale suum cum Lege Episcopo reddere faciet: & si per ejus incuriam cum eodem Capitale evaserit, ipse pro illo Episcopo de Capitali & Lege respondebit.* Vide Chartam Willelmi Episc. Cabilonensis an. 1227. apud Sammarth. in Episc. Cabilon. n. 39. Perardum in Burgundicis p. 327. [Chartam an. 1157. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 174. Martenium to. 3. Anecd. col. 1192. &c.]

CAPTALE, pro pecude diserte usurpant Leges Inæ Regis Westsax. cap. 42. apud Bromptonum: *Rustici curtillum debet esse clausum æstate simul & hieme. Si disclausum sit, & introeat alicujus vicini sui Captale* (versio Saxonica habet *Pecus*) *per suum apertum, nihil inde recipiat, sed educat & patiatur damnum suum.* In Legibus ejusdem Inæ cap. 21. & 39. *Fur inventus in Capitali*, id est, re mobili, aut pecuaria. Eadem habentur præterea notione *Captale* & *Capitale* cap. 44. 55. 63. & in Legibus Henrici I. cap. 13. 29. & 59.

CAPITALE VIVENS, in Legibus Æthelstani: *Reddam de meo proprio decimas Deo, tam in Vivente Capitali, quam in mortuis fructibus terræ.* Ubi *Vivens Capitale*, idem est quod *viva pecunia* in Legibus Guillelmi I. i. *pecudes*, uti recte interpretatur Lambardus.

CAPITALE FURTUM. Vide *Capitis Furtum*, in *Caput*.

¶ CAPITALE DE CROFTA, seu de agro clauso, dicitur, in Charta Gileberti *Basset* ann. 1182. apud Kennettum Antiquit. Ambrosden. pag. 137. *Canonici concesserunt hominibus* (de Wrechwyke) *duas acras prati pro Capitalibus suarum Croftarum secus rivulum versus molendinum fluentem ad faciendum stagnum & viam ad molendinum, & si forte contigerit quod in futuro molendinum non sit prædictis Canonicis necessarium, prædictæ acræ prati ad sæpe dictos Canonicos redeant, ... & hominibus meis prædictis terra illorum remaneat.*

5. CAPITALE, CAPITALITIUM, CAPITAGIUM, CAPITIS CENSUS, CAVAGIUM, &c. voces ejusdem originis ac significationis, quæ denotant censum, quem *homines de corpore*, seu *de capite* quotannis debebant domino præstare. Vita Garneri Præpositi Divionensis: *In crastino Nativitatis, cum celebraretur venerabile festum S. Stephani, mos est censuales ad altare venire, ministrisque astantibus debitum solvere.* Atque ejusmodi census ut plurimum erat quatuor denariorum, tametsi non semper. Unde ejusmodi censui obnoxii, seu *homines de capite* dicuntur esse *homines quatuor nummorum*, vel *de quatuor nummis*, in Consuetud. Burbonensi art. 192. 203. & in Charta Ranulphi Abb. S. Mauri ad Ligerim, ex Tabulario ejusdem Monast. *De quodam Coliberto S. Mauri nomine Simone Fabro, qui diu ventilatus, hominem se ipsius Sancti recognoscebat, sed non sicut alii qui de quatuor nummis erant, ... & ille respondit se esse hominem S. Mauri; sed non sicut alii qui quatuor nummos reddebant.* Chartæ Alamannicæ Goldalsti cap. 5. *Duo mancipia mea... libertate donavi, ea tamen ratione ut annis singulis ad cellam Ratpoti, quæ ad Monasterium S. Galli pertinet, in censu quatuor denarios solvant.* Tabularium Majoris Monasterii Ch. 159. *Notum sit omnibus quod Stephanus Cambacanis de Ferraria accepit in conjugio ancillam S. Martini, per quam & ipse servus est. Sed cum illa mortua esset, & accepisset conjugem aliam liberam mulierem, abnegavit se esse servum S. Martini, & dearramivit bellum contra nos; intra terminum autem quo bellum fieri debebat, recognovit se male egisse. Venit in Capitulum Majoris Monasterii, & dedit recognitionem suam, scilicet secundum consuetudinem imposuit super caput suum* IV. *denarios, & per illos tradidit se S. Martino & Monachis ejus, videntibus istis, &c.*

Præstabatur autem census iste capitalis quotannis, ut ex locis infra laudandis patet: præterea in nuptiis & in morte. Charta Hugonis Castellani Gandensis an. 1243. *Manumissi autem singuli in præsentia nostra obtulerunt semetipsos dictæ Ecclesiæ, cum omni posteritate sua, ad duos denarios Flandrenses solvendos annuatim in Assumptione B. Mariæ nomine Census Capitalis, & quando nubunt, sex denarios Flandrenses,* 12. *quando moriuntur.* [Charta Sigeri de Liedekercke domini de Boulario pro Abbatia S. Adriani in Geraldimonte ann. 1314. apud Miræum to. 2. pag. 734. col. 1. *Et eosdem obtuli sub Schola B. Adriano de Geraldimonte servituros Ecclesiæ de duobus denariis, nomine Census Capitalis annuatim, ad matrimonium de sex denariis, & ad mortem de duodecim monetæ Flandriæ.*] Lambertus Ardensis pag. 163. *Manumisit & liberos resignavit, dum ipsi & ipsorum & posteri & successores Abbati jam dicto & ejus successoribus annua pensione singulos redderent denarios, & in nuptiis, & in morte quatuor.* Ita tamen ejusmodi censui obnoxii erant, si *reditus terræ* non haberent: nam eo casu *census cadere* dicebatur. Charta Flaviniacensis Tabularii anno 897. *Donamus etiam mancipia his nominibus... sub eo censo, ut masculi denarios 4. feminæ 2. de Capite annis singulis, simul & jornos 2. nisi reditus terræ teneant, ut ipsum censum cadere debeat.*

CAPITALE. Baldricus Dolensis Episc. de Capite S. Valentini Mart. n. 22. *Si mea, inquit, mulier te voveres B. Valentino, ... ut ei Capitale tuum reddas quotannis, credo convalesces.* Infra:

CAPITANEUM dicitur: *Promissumque Capitaneum annuatim B. Valentino reddidit. Capitalia jura*, in Actis S. Forannani Abbatis Valciodorensis n. 21.

CAPITANEUS CENSUS, in Charta Joannis Abbat. Monast. S. Bertini ann. 1091. in Tabulario ejusdem Monast. ubi de servis: *Qui omnes S. Bertino Capitaneum Censum annuatim reddentes, ad eundem Sanctum pertinebant; ea conditione, ut dum aliquis eorum maritaverit* 5. *sol. S. Bertino persolvat, & unum nummum annuatim in depositione ejusdem Sancti.* Alia an. 1107. ibid. *Ea videlicet interposita conditione, ut tam ipsæ prænominatæ mulierculæ, quam omnis posteritas earum omni anno in Nativitate S. Mariæ pro Capitaneo Censu, quandiu vixerint, ... tres obolos persolvant singuli.*

CAPITALITIUM, κεφαλίδιον, apud Theophanem in Nicephoro Generali an. 4. Charta Caroli C. ex

Tabul. S. Germani Parif. apud Gallandum: *Propter feminas quæ ducebantur de villis Abbatiæ, uxorandi causa & Capitalitium ab eis requirebant.* Auctor Cantatorii apud Jo. Robertum in Vita S. Huberti pag. 301. *Prædictus Cubicularius Adelaïdis ex more incisus, & soluto Capitalitio servus Sancti effectus est.* [Martenio nostro tom. 4. Ampliss. Collect. col. 935. *Capitalitium* non videtur esse Census capitalis, sed eleemosyna, quam singuli ad S. Huberti suffragia vitandæ rabiei causa confugientes completo voto persolvebant.] Guntherus lib. 5. Ligurini:

Improba Romano poscunt à Rege tributa
Cujus ad arbitrium disponitur omne tributum,
Et Capitalitiam cogunt appendere summam.

Et lib. 8.

Et Capitalitium certo sub tempore censum.

Ubi perperam *Capitolitium* præfert liber editus. Robertus Monach. lib. 9. Hist. Hierosf. *Et ei qui in eo sepultus fuit gratias referentes, Capitalicia sua obtulerunt.* Vide Miracula S. Agili lib. 1. cap. 5. [& S. Gibriani inter Acta SS. Maii tom. 7. pag. 624. A.]

¶ Capitalitius Census, in Charta pro Monasterio S. Quintini de Monte, apud Mabill. Annal. Benedict. to. 5. pag. 649. col. 1.

¶ Capitalitius, Qui *Capitalem censum* solvere tenetur. Ratbodus Episc. Noviom. in Sermone de Annunciatione an. 1081. ex veteri Lectionario Monasterii S. Eligii Noviom. *Quia igitur pro recepta sanitate, quæ ad altare sanctissimæ Virginis offerret in promptu paupercula non habuit, se ipsam ejus amodo Capitalitiam astantium consilio gratanter dedit.*

1. Capitagium. Charta Pacis Communiæ urbis Faræ an. 1207. *Capitagia hominum nostrorum, & tria placita generalia, & panem quem mihi debebant, &c.* Infra: *Salvis Capitagiis dominorum suorum, &c.* Charta Joannis Abbat. Compend. an. 1247. *Reddunt insuper homines nostri de corpore, tam præsentes quam futuri utriusque sexus Capitagia sua certis terminis, quibus solvere consueverunt.* Charta Guillelmi Abbatis S. Dionysii an. 1248. apud Doubletum lib. 3. pag. 907. *Manumisimus & manumittimus & ab omni obnoxietate servitutis, qua nobis antea tenebantur, videlicet forismaritagio, Capitagio, manumortua... absolvimus.* Alia Guillelmi Episc. Laudun. in Probat. Hist. Guinens. pag. 378. *Item Capitagia hominum ipsius Ingerranni ibidem commorantium.* Charta an. 1222. in Tabul. Campaniæ Regio: *Damna petant sibi illata, occasione prohibitionis factæ ipsis hominibus de tallia & Capitagiis non solvendis.* Charta Joannis de Vernone an. 1231. *Remisi eis & quitavi manummortuam & denarios quos mihi debebant nomine Capitagii annuatim. Capage*, apud Delphinates. [Mabill. Præfat. in to. 2. Actorum SS. Benedict. sæc. 6. pag. LXII. ubi de liberis hominibus, qui se in servitutem & obsequium Monasterii perpetuo devovebant, hæc habet ex Chartario Vindocinensi: Quidam *quatuor denarios de Capitagio suo, sicut mos sæcularis est talibus facere, super altare Dominicum prædicti loci gratanter imponens, funem quoque collo suo devote circumplicavit.*] Vide Expillium Orat. 21.

2. Capitagium, Alia notione. Charta Henrici III. Angl. apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 2. pag. 826. *Mandatum est... quod prædictum festum* (S. Edwardi) ... *vice regia teneant, & solenniter celebrent ad custum Regis, & Capitagium Regis & Reginæ, scilicet de 36. ob unciæ nomine eorum offerri, & platam auri ponderis unius unciæ nomine Regis offerant, &c.* [Pro *de 36. ob unciæ*, Rymer. legit *de 36. almuciis.*]

¶ Captagium, ut *Capitagium* 1. Locus est in *Somegia.*

Capitaticum. Chronicon Mosomense pag. 641. *Corrigiam sibi in collo posuit, ancillatui Sancti se subdidit, Capitaticum suum & se & posteritatem suam post se daturam... repromisit.*

Census Capitis. Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 28. 34. *Ut illi Franci qui Censum de suo Capite, vel de suis rebus ad partem regiam debent.* Chronicon Besuense pag. 582. *Insuper unam ancillam (delegavit) quæ vocatur Rainburgis, solitum Capitis sui 2. denariorum omni anno reddituram debitum.* Radevicus lib. 4. de Gestis Frider. cap. 5. *Nec de terra tantum, verum etiam de suis propriis Capitibus census annui redditionem.* Frotarius de Miraculis S. Benedicti: *In manicis obolum religat Capitis quasi censum.* Letaldus in Miraculis S. Maximini Abbatis Miciacensis num. 35. *Homo ille quotannis Capitis sui censum die annuo super altare sui liberatoris persolvit.* Odo Cluniac. lib. 2. de Vita S. Geraldi cap. 17. *Hanc sibi legem præfixerat, ut secundo semper anno ad sepulcrum eorum* (SS. Petri & Pauli) *recurreret, decemque solidos ad proprium collum dependentes, tanquam supplex servus, Domino suo, quasi Censum, deferret. Capitis tributum,* in Concilio Tolet. III. can. 8. Adde Flodoardum lib. 4. Hist. Rem. cap. 49. Hugonem Flaviniacensem pag. 246. Miræum lib. 2. Diplom. Belgic. cap. 43. Gallandum de Franco alodio pag. 20. &c. Vide *Capitatio*, *Jornus*. Κεφαλίτιον, apud Theophanem pag. 407. *Censum capitis* reddit Anastasius.

Respectio Capitis. Vide *Respectus.*

Census Capitalis, *Chef cens*, in Consuet. Aurelian. art. 135. Ita enim scribendum pro *Cher sens.* Charta an. 1225. in Probat. Hist. Monmorenc. pag. 401. *Pro quibus domibus reddebant singulis annis Ecclesiæ supradictæ 4. denarios de Capitali censu.* Diploma Ragenoldi Episcopi Parisiensis apud Sammarthanos: *Mille librarum auri... cogatur exsolvere, & rusticano more, vel paralitate submissus, Capitalis census dissolutione plectatur.* Occurrit præterea in aliis Chartis in Probat. Hist. Castilion. pag. 51. 52.

Cavagium. Charta Communiæ S. Quintini in Viromand. an. 1195. apud Hemereum: *Illi homines nostri liberi, qui non sunt homines de corpore, si venerint in Communiam,... nec alicui domino de forisfacto respondeant nisi de Cavagio suo.* Infra: *Quandiu puer aut juvenis, vel adolescens, sub tutela patris sui... moratur, nullum debet domino suo Cavagium, nec alicui debet respondere justitiæ, donec proprium habeat catallum, de quo lucretur.* [Litteræ anni 1236. ex Chartulario Monasterii S. Quintini ejusdem urbis pag. 344. *Salvis & retentis eisdem Abbati & Conventui Cavagiis, mortua manu, &c.* Index redituum S. Petri Corbeïensis: *Quicumque ad Ecclesiam spectat solvendo Cavagium sive nobis, sive ministris, &c.*] Charta super Confirmat. Consuetudinis S. Audomari an. 1227. apud Duchesn. in Probat. Hist. Guinensis: *Omnes qui infra murum S. Audomari habitant, ... liberos à Cavagio, hoc est, à Capitali censu, & de advocationibus constituo.* Philippus *Mouskes* in Carolo Magno:

A Carlemagne s'accorda,
De Cavage qu'il leur manda,
S'il ne venoient à lui là.

Chavagium, in Charta Roberti Episc. Lingon. an. 1235. apud Roverium in Reomao.

Cabatgium, in Vita Innocent. VI. PP. apud Bos-

quetum : *Joannes Armeniaci Locumtenens Regius in lingua Occitana, quem occasione Cabatgii noviter per ipsum instituti, dicti populares hostiliter insecuti sunt.*

Chevagium. Bracton. lib. 1. cap. 10. §. 3. *Chivagium dicitur recognitio in signum subjectionis & dominii de capite suo.* Charta Gauffredi Archiepisc. Burdegalens. in Tabulario S. Hilarii Pictavens. *Clamabat prædictus Hugo Brunus adversus Ecclesiam B. Hilarii, dicens, quod in Anto. de Benais habere debebat talliatam suam, quantam vellet, avenas quoque, gallinas, & caseos cosdunales, Chevagium, & etiam rucengiam, cavalatam quoque & biennium quotiescunque vellet.* [Transactio anni 1456. ex Chartulario S. Martini Sagiensis : *Medietatis Chevagiorum, medietatis etiam decime, questarum, & medietatis virgultorum.*] Tabular. de *Doncheri* : *Au Prieur de Doncheri, au lieu de Sapogne les droits de Chevage dudit lieu competent & appartiennent, c'est assavoir que chacun Bourgeois dudit lieu sont tenus envers le Prieur chacun an, le lendemain de Noël d'un denier de recognoissance.* Regest. temporalitatum, ex Camera comput. Paris. fol. 133. ubi de Mortua manu : *Lesquels 12. den. sont appellez Chevage, pour ce que chascun chef marié ou vesve le doit.* Le Roman *de Guillaume au Court-nez* MS.

Or service & Chavaige deus cens requiert tant fort
Dou Chavaige est pechiés, mais dou service est drois.

Le Roman *d'Aubery* MS.

Et dist le Rois, Ne lor celez vos ja,
Qui n'i venra, jamais m'amour n'aura,
Il & ses hoirs tousjours cuivers sera,
Et de Chavaige quatre deniers donra.

Quevage, pro *Chevaige*, pronuntiatione Picardica, in Consuet. Peronensi. Vide to. 2. Monastici Angl. pag. 827. & Fletam lib. 1. cap. 7. §. 7. [Rymer. tom. 2. pag. 83.]

Chevachium. Tabularium Campan. Bibl. Reg. an. 1213. *Homines de S. Ulpho qui 4. nobis debent denarios de Chevachio.*

Cavelicium. Vetus Charta Corbeïensis, cui titulus, de Mensa Abbatis : *Omnes tenentur respondere ad Conventum in censibus, in Caveliciis, & in aliis reditibus, &c.* In Magno Chartulario ejusdem Monasterii : *Le devant dis Mesire li Abbés en ledite vile bien mile personnes, ou plus assés, lesquels ne puent marier sans sen congié, & du congié donné il en a sa droiture accoustumée, & tant come il sont ensamle par mariage, cascune persone paye à Mons. l'Abbé deux Parisis de sen kief, & apele-on tele condition en nom vulgal Caveliche, pour chou que chest pour le kief. Droit de Chevelage*, in variis Chartis quæ habentur in Probat. Hist. Ecclesiæ S. Aniani pag. 100. 101. quod *Chevalligium* appellatur in Charta Libertatum oppidi S. Paladii in Biturigib. an. 1279.

¶ Capitagiarii, Iidem qui mox *Capitales.* Charta Alexandri Leodiensis Episcopi de Godefrido Namurci Comite an. 1131. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 709. *Decretum est etiam à nobis & à Comite, quatenus omnis servus & ancilla Capitagiarii per annum & diem Bronium & S. Laurentium commorantes, ab anteriore Domini sui exactione & mortimanu, fient cæteri ejusdem Comitis Burgenses in Namurco, penitus absolvantur.*

CAPITALES Homines, Qui debent *censum de capite*, quo nomine plerumque intelliguntur qui olim manumissi fuerant non *plenaria*, sed *conditionali* manumissione, sub conditione operarum, servitii, aut census annui : *Hommes de cors & de chief*, in Stabilim. S. Ludovici lib. 2. cap. 31. & in Probat. Hist. Ecclesiæ S. Aniani pag. 100. [*Capitales homines*, in Charta Lotharii Regis Franc. pro Monasterio S. Eligii Noviom. an. 989.] *Homines de capite*, in Charta Caroli C. ex Tabulario S. Germani Paris. apud Bellium in Episcopis Pictavensib. pag. 33. *Servi de capite*, in Formulis vett. c. 3. & lib. 4. Historiæ Vezeliacensis pag. 590. Epistola B. Noviomensis Episcopi to. 4. Hist. Franc. Epist. 224. *Super femina illa, quam clamo, quia Capitalis esse debet Episcopi.* Charta Communiæ Meldensis, Henrici Comitis Trecensis anno 1179. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 298. *Capitales homines censum capitalem debitum dominis suis persolvent.* Charta Caroli Comitis Flandr. an. 1123. in Tabular. Gandav. *Capitales S. Petri in advocatia Bracbatensi*, apud Duchesn. in Probat. Hist. Guin. pag. 191. Synod. Coloniensis an. 1280. cap. 12. *Homines censum Capitalem Ecclesiis solventes.*

Cujusmodi autem esset capitalium hominum conditio, sic præclare describit Chronicon Abbatiæ S. Trudonis lib. 13. extremo : *Masculus 12. denarios solvebat singulis annis de Censu sui Capitis, femina 6. quidam alius legis 2. denarios, quidam 4. Masculus istarum conditionum quocunque moraretur, sive sub nostro jure, sive sub alieno, si necdum conjugatus erat, debebat Ecclesiæ, quasi hæredi suæ, quidquid in omni substantia supererant ei : si fuerat conjugatus, & non cum sua compare, hoc est, quæ non esset ancilla nostra Ecclesiæ, debebat dimidium suæ substantiæ, similiter & femina, excepto quod quocunque conjuge essent ei liberi, non dabat Ecclesiæ, nisi quod melius videbatur in omni sua mobili re. Masculus si esset cum sua compare conjugatus, dabat de suis vestimentis quod erat melius. Quod si haberet terram censualem & servilem, de terra dabat Præpositis ad curtim bovem, & de Capite suo, vel alium, vel rem quam habebat meliorem. Ita quoque fiebat si palefridi superessent.* Vide *Manumissio*, & *Hereotum.*

1. CAPITALIS, Primus, ac præcipuus. *Capitalis Friborgi*, in Legibus Edwardi Confes. c. 20. Apud Sanutum lib. 3. part. 11. cap. 7. *Capitales* dicuntur, qui aliis *Capitanei. Capitales Barones*, apud Robertum de Monte an. 1159. id est, præcipui. *Capitales Ecclesiæ*, apud Robertum Valciodorensem in Vita S. Forannani Abbat. num. 9. [& in Charta anni 1089. apud Miræum tom. 1. p. 75. col. 1.] *Capitales Curiæ*, in Actis aliis ejusdem Sancti num. 13. *Capitales viri de Curia*, ibid. num. 15. [*Capitales ac principales homines*, in Chronico Mellicensi pag. 446. col. 1. *Domini Capitales* in Indice MS. Beneficiorum Eccl. & Diœcef. Constantiens. fol. 51. verso, & in Formulari Anglic. Thomæ *Madox* pag. 68. *Capitalis mansura* ibid. pag. 79. *Capitale Monasterium*, in Charta anni 1030. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 624. *Capitalis pars Ecclesiæ*, infra in *Capitium* 2.]

Capitalis, Gallis *Captau* vel *Capitau*, Dignitatis nomen, quibusdam ex illustrioribus Aquitaniæ Proceribus attributum, quos Comitibus, Vicecomitibus, & Baronibus vulgo accenset Consuetudo municipalis Burdegal. art. 75. Sed præsertim duos ex iis, hac dignitate insignitos observare est, *le Captal de Buch*, & *le Captal de Trene.*

Prioris crebra occurrit mentio apud Froissartem, Berrium, Tillium, & alios Historiæ Franciæ Scriptores. Joannes *de Grailly*, *Capitalis de Bogio* appellatur, in Fœdere, quod inter Castiliæ Regem & Anglos initum est an. 1362. & aliis Chartis, quas laudat Marca lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 8. *Capitau de Buef*, in Chron. Flandr. cap. 98. Est autem *Bogium*, Aquitaniæ munici-

pium ad canalis oſtium, quod ſinum Arcachonium efficit. Ex quo quidam cenſuere, *Capitales* appellatos, quod eſſent domini loci iſtius, qui eſt promontorium, ſeu, ut vulgo Galli efferunt, *Caput* in mare excurrens, *Cap de Buch*. Alii dictos putant, quod eſſent Capitanei iſtius caſtri; *Capitales* enim quandoque cum Capitaneis, ſeu Præfectis, confundi, ex Sanuto diximus: atque ita *Capdals* uſurpat Raimundus Montanerius in Chron. cap. 133. 185. Porro Chronicon MS. Bertrandi *du Gueſclin* eumdem Gueſclinum exhibet heraldum, ſeu fecialem, *Capitalis de Buch* ſic alloquentem:

Et direz par delà à voſtre reparier,
Que nous irons à eux, s'il ne viennent à premier,
Car je crois, ſe Dieu plaiſt, que je puis eſploier,
Que du Caſtal de Buef mangeray un quartier,
Ne je ne panſe anuit autre char manger.

Inſcriptio portæ Atrebatenſis urbis:

Captal de Beuf, qui y fut pris,
Comme Capitaine de haut pris.

Veteres Chartæ ſcriptæ ann. 1459. *Capitalatum* & *Capitalagium de Botgio* vocant, eumque tradunt primitus poſſeſſum à P. Amanevo de *Bordeu*, qui obiit ſine liberis, cujus frater fuit P. *de Bordeu*, Dominus Podii Paulini, Caſtri novi, & Inſulæ S. Georgii, qui filium habuit P. *de Bordeu* Capitalem de Bogio, & Aſſalhidam de *Bordeu* nuptam P. de *Greſly* Vicecomiti de Benaugis & de Caſtilhone. P. de *Bordeu* abſque liberis pariter mortuo, Capitulatus in Greſliacam familiam tranſiit, ac deinde in Lebretenſem.

¶ Capitalissa de Bogio, pro uxore *Capitalis de Bogio*, in Literis an. 1354. tom. 5. Rymeri p. 785.

Capitalem Trenæ recenſet Regeſtum Conſtabulariæ Burdegal. fol. 131. inter Nobiles Seneſcalliæ Burdegalenſis his verbis: *Captau de la Trena debet pro caſtro de Trena, & pro his quæ tenet à Rege in diverſis parochiis*, 100. *ſol.* 8. *den. de ſporta.* Hujus etiam meminit Regeſt. Homagiorum nobilium Aquitan. fol. 11. & 17. *Petrus Captalis de Trena ſub tutela Raymundi de Novelliano* 1273. Vide Marcam in Hiſtor. Beneharn. lib. 6. cap. 24. num. 9.

¶ Capitalem Sententiam Suscipere, *Occidi ab hoſtibus*. Barthii Gloſſ. ex Hiſt. Palæſt. cap. 11. *Illi autem qui voluerunt, Capitalem ſententiam ſuſceperunt.* Cap. xxvi. *Duo ex militibus exierunt de turre vulnerati, tertio tres haſtæ detruncatæ ſunt in manibus. Illi duo acceperunt Capitalem ſententiam.* Vide *Capital* 2.

¶ 2. CAPITALIS, *fictus, veterator, vafer.* Gloſſæ Sangerman. MSS. num. 501.

¶ CAPITALITIUM, Capitalitius. Vide ſupra poſt *Capitale* 5.

¶ CAPITANA, Cathedralis Eccleſia, in Annal. Benedict. tom. 4. pag. 299. Sed perperam; ibi enim laudatur Baldrici Chronic. Camerac. lib. 3. c. 38. ubi non comparet vox *Capitana*, ſed *Capitaneum*: quod de principali Monaſterio debet intelligi, ut mox dicetur in *Capitaneus*.

¶ CAPITANARIA, Ital. *Capitaneria*, Gall. *Capitainerie*, Dignitas *Capitanei*. Regim. Paduæ ad ann. 1322. *D. Jacobus de Carraria Capitaneus populi Paduani renunciavit dictæ Capitanariæ, &c.* Vide *Capitaneus*.

¶ CAPITANATA, Vicus. Acta SS. Maii tom. 1. p. 541. in Miraculis B. Gregorii Verucul. *Actum in aditu domus meæ ſita intus terram Verruchii in Capitanata S. Thomæ in Contrata Poſtarelli.*

1. CAPITANEA, Capitale debitum, *Sort principal*, in Statutis Venet. an. 1242. lib. 5. c. 14. & alibi.

¶ 2. CAPITANEA, Officium *Capitanei*, Gall. *Capitainerie*. Epiſt. Urbani IV. Papæ in qua proponit conditiones ſub quibus Carolum Andegaviæ & Provinciæ Comitem regno Siciliæ inveſtiri cupiebat, apud Marten. tom. 2. Anecdot. col. 10. ann. 1263. *Idem autem Comes & ſui hæredes .... in patrimonio B. Petri ... nullam poteſtariam, ſeu Capitaneam, vel rectoriam ... recipient, &c.*

CAPITANEÆ Literæ. Auctor incertus de Limitib. agror. *Quas literas ſingulas in terminis invenies, quæ Capitaneæ ſunt, non fundorum, ſed rationis terminum oſtendunt.*

¶ CAPITANEATUS, Capitaneria. Vide mox in *Capitaneus*.

CAPITANEUM. Tabular. S. Remigii Remenſ. *Donat ... in banno pro paſtione cum ſocio de bobus* 4. *den. Capitanea car.* 1. *ad ſcuriam de materiamine car.* 1. Idem videtur quod *Capitum*, palea. Vide *Capitale* 5.

CAPITANEUS, Adjectivum, præcipuus, principalis, qui eſt in *Capite*, capitalis. Hincmarus de Ordine Palatii cap. 27. *Capitanei miniſteriales certatim de die in diem nunc iſtos, nunc illos, ad manſiones ſuas vocabant, &c. Capitaneum Monaſterium*, apud Baldricum lib. 3. Chron. Camerac. cap. 38. [& in Annal. Benedict. tom. 2. pag. 457.] *Capitaneum altare*, in Charta Petri Morinorum Epiſc. ann. 1237. [& alibi. *Capitanea crux*, apud Marten. to. 3. Anecd. col. 588. *Capitaneus locus*, Gall. *Chef lieu*, in nova Gall. Chriſt. to. 3. col. 489. & in Actis SS. Benedict. ſæc. 3. part. 1. pag. 121.]

Capitaneus, Caput militum, præfectus copiis militaribus, noſtris *Capitaine*. Guill. *Guiart*:

Serjens & Meſtres Capitaines
Font eſpartir aval les plaines.

Caput exercitus, apud Fredegar. in Chron. cap. 78. *Duces in Capite*, Gall. *Generaux en chef*, apud Gregorium Turon. lib. 4. Hiſt. cap. 5. *Rex Godegiſilum & Gunthcrannum Duces in Capite dirigit.* Geſta Dagoberti Regis cap. 36. *Rex de univerſo regno Burgundiæ exercitum promoveri jubet, ſtatuens in Capite Aboindum, &c.* Annales Francor. ann. 786. *Prævaluerunt Franci, & cum victoria, Deo volente, reverſi ſunt, & Capitaneos eorum* (Britonum) *repræſentabant Domino Regi Carolo.* Vide Capitulare an. 807. cap. 3. Occurrit paſſim.

Capitanius. Annales veteres Francorum à Lambecio editi lib. 2. Comm. de Bibl. Cæſarea an. 798. *Et illi omnes ſe tradiderunt in manus ejus, & tulit inde illos Capitanios quos voluit.* Occurrit etiam in Chronico Beneventano an. 1192.

¶ Capitanus. Querimoniæ Dom. Dalphini contra Burgenſes de Romanis ann. 1342. Hiſt. Dalphin. tom. 2. pag. 442. col. 1. *Item vos armati & congregati ut ſupra ad modum Univerſitatis, Officialibus dicti loci de Romanis, veſtris præſentibus, quemdam de vobis in Capitanum elegiſtis, nominaviſtis & conſtituiſtis, cui nomen impoſuiſtis Tartaralla, &c.*

Capitaneus Generalis, Dux totius exercitus apud Matthæum Paris, qui *Major Capitaneus* in Charta Cremonenſi an. 1244. noſtris olim *Capitaine general & ſouverain*, cujus dignitatis & munii ſuprema poteſtas ſic deſcribitur in Charta quam hic damus: *Philippe par la grace de Dieu Roys de France, à tous ceux qui ces preſentes Lettres verront, Salut. Sçavoir faiſons que nous confians du ſens, loyauté & diligence de noſtre amé & feal Chevalier Guy de Neelle, Mareſchal de France, icelluy avons fait & eſtably, faiſons & eſtabliſſons par ces Lettres, pour la ſeureté du pays, Capitain general & ſouverain de par Nous és parties de Xanctonge & és pays & marches d'environ,*

& de tous les lieux voisins, auquel nous avons donné & encore donnons pouvoir, auctorité, & mandement especial de mander, assembler, & tenir à nos gages gens d'armes & de pié tant, tel nombre, & toutefois que bon li semblera; de visiter, & establir les villes, Chasteaux, & forteresses du pays, & des marches, & de croistre & apetisier les establies, de changer, mettre de lieu en autre, & oster du tout Chastellains, Baillis, Prevos, Receveurs, & toutes manieres d'autres Officiers quiex & quelque estat qu'il soient, & autres establir de nouvel en lieux d'eux, de quitter, remettre, pardonner toutes manieres de crimes & malefices aux personnes que il verra que bon soit, de rappel banis, de donner Lettres d'Estat à ceux qui seront en nostre service avec lui, ou autre part de son commandement, du jour que il partirent de leur pays jusques à un mois après leur retour des parties où il seront alés, de composer à toutes manieres de gens, de quelque estat que il soient tenant villes, chasteaux & forteresses de nos ennemis qui vauldroient sans fraude venir à nostre obeissance, de prendre deniers sur les Receveurs quelconques desdites parties pour faire les choses desusdites toutesfois que mestier en sera, en eux donner quittance sous son seel de ce qu'il prendra d'eux, & de faire toutes autres choses qui à office de Capitain general & souverain puent & doivent appartenir. Lesquelles choses dessusdites ainsi faites par nostredit Capitain, nous aurons fermes & agreables, & icelles & cescunes confermerons par nos Lettres sellées en las de soie de cire verte, se mestier est. Donnons en mandement par la teneur de ces presentes à tous nos Officiers & subjets de quelque estat que il soient, que audit Mareschal comme à Capitain establi de par Nous, obeissent diligemment, & prestent & donnent conseil, confort, & aide, toutefois que mestier en aura, & à nos amés & feaux Gens de nos Comptes à Paris, que tout ce que nostredit Capitain aura pris ou receu desdits Receveurs, ou d'aucuns d'iceux pour la cause dessusdite, il allouent en leurs comptes, & rabatent de leurs receptes sans contredits, nonobstant, que ces presentes soient passées par les gens de nostre secret Conseil: en tesmoin de laquelle chose nous avons fait mettre à ces Lettres nostre grant seel. Donné au Bois de Vincennes le 9. jour d'Aoust l'an de grace 1349. Exstat in 12. Regesto Chartophylacii Regii ch. 17. Diploma aliud Philippi Pulcri Regis datum apud Vincenas die Martis ante festum B. Mariæ Magdalenæ ann. 1302. quo Comitem sancti Pauli Buticularium Franciæ *Capitaneum exercitus* sui in bello Flandrensi constituit.

CAPITANEUS ECCLESIÆ, in Charta ann. 1080. apud Beslium pag. 484. videtur idem qui *Advocatus.* [Vita S. Hildegardis Abbatissæ lib. 1. c. 3. *Tunc Abbas veniens ad matricem sedem Moguntinam coram venerabili Præsule Henrico & Capitaneis Ecclesiæ, quod cognoverat, exposuit.* Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 3. p. 717. in Vita S. Burchardi: *Convocatis undique tam Principibus vicinis, quam ipsis Ecclesiæ suæ Capitaneis, cuncto quoque Clero ac populo.*]

¶ CAPITANEUS SEDIS APOSTOLICÆ. Chronicon Barcinon. tom. 3. Concil. Hisp. pag. 545. col. 2. *Anno* MCCXCVI. *in mense Novemb. Dominus Rex Jacobus Vexillarius & Capitaneus Sedis Apostolicæ, cum dicta Regina ivit in Curiam, &* x. *Kal. Madii ann.* MCCXCVII. *redivit.*

¶ CAPITANIA, Officium seu Dignitas *Capitanei Sedis Apostolicæ.* Bulla Bonifacii VIII. pro Jacobo II. Aragonum Rege tom. 3. Concil. Hisp. pag. 536. *Ad exequendum hujusmodi Vexillariæ, Capitaniæ & Admiratiæ officium, &c.*

¶ CAPITANEUS CIVITATIS, Præfectus civitatis, qui de rebus tam criminalibus, quam civilibus & politicis cognoscebat, in plerisque Italiæ urbibus. Epist. Friderici Regis Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 76. *Fridericus Dei gratia Rex Siciliæ Capitaneo seu Vice-capitaneo civitatis Panormi fideli suo gratiam suam & bonam voluntatem, &c.*

¶ CAPITANEUS POPULI, Eadem notione. Jacobi Auriæ Annal. Genuens. lib. 10. ad ann. 1291. *Electus fuit in Capitaneum Januensis populi nobilis vir Dominus Lanfrancus de Suardis civis Bergomensis, qui venit Januam tempore ordinato, & cœpit officium sive Capitaniam sapienter & strenue gubernare.* Oberti Stanconi Annal. alii Genuens. lib. 9. ad an. 1271. *Anno Domini* MCCLXXI. *dicti Capitanei populi voluntate ordinavere ad regimen civitatis eligere Potestatem. Factum est quod electo Accurso Lanzanigra Alexandrino cive, de mense Aprilis venit ad regimen civitatis Januæ, & rationis regulis observatis, salvis tamen dictorum Capitaneorum mandatis, quæ omnibus statutis & legibus tenebantur præferre.* Iidem Annal. ad ann. 1270. *Capitaneis namque prædictis regentibus civitatem, &c.* Passim memorantur hujusmodi variarum urbium Capitanei apud Scriptores Italicos hac de re consulendos.

CAPITANEI, in libris Feudorum, seu potius in Italia, generaliter dicebantur, Duces, Comites, Marchiones, qui Regis Capitanei sunt, ut lib. 1. tit. 1. Specialiter autem qui non sunt ex hoc illustri Magnatum, sed ex eorum ordine, qui *à Principe vel ab aliqua potestate de plebe aliqua, vel plebis parte per feudum sunt investiti*, quique *Valvasores majores* olim appellabantur, ut est lib. 2. tit. 10. quo sensu Capitanei à Comitibus distinguuntur lib. 2. tit. 10. 12. 17. & in Constitut. Frideric. de pace tenenda. Guntherus lib. 8. Ligurini:

Hanc proceres cuncti, Comes, an Dux, Marchio, Consul,
Et cum judicibus Capitanea turba verendis.

Vide Ottonem Frising. lib. 2. de Gest. Frideric I cap. 12. Decreta pro Mediolanensibus apud Baronium ann. 1067. n. 11. Petrum de Andlo lib. 2. c. 12. Zazium de Feudis c. 5. §. 19. 23. 24. &c.

CATANEUS, vox detorta ex *Capitaneus*, idemque sonat. Ivo Carnotensis Episcop. Epist. 129. *Præcipue hoc Nobilitati tuæ debemus, qui & noster es parochianus, & Ecclesiæ nostræ Cataneus. Chataigne* Scriptores nostri Gallici ævi medii pariter dixere. Le Roman *de Roncevaux* MS.

Demandront moi, Où est li Cuens Chataingne?

Le Roman *de Gaydon* MS.

Dont maint Duc & maint Comte, & maint Prince Chataigne
Furent occis, &c.

Le Roman *d'Amile & d'Amy* MS.

Illuec trouva Amile li Chataine.

Alibi:

Va sent Amiles li prous & li Chataine.

CATANEI, Iidem qui *Capitanei* apud Feudales, quidquid contra reclament Scriptores aliquot Itali, qui aliunde vocis originem accersunt. Romualdus Salernit. in Chronico MS. *Comitissa de Berthenora cum Guillelmo de Markisella nobili Ferrariensi Catanio, cum magna multitudine militum & peditum ad succursum ejusdem civitatis veniebat.* Charta Caroli IV. Imp. Id. Febr. 1370. pro Amizino de Bozullis milite & Legum Doctore, & Joanne ejus fratre, civibus Papiensibus: *Auctoritate Imperiali, tenore præsentium nobilitamus & altiori nobilitatis gradu gratiosius elevamus, atque sub forma & modo, quibus melius possumus, vos & eosdem vestros descendentes legitimos nobiles Cataneos constituimus, & auctoritate prædicta creamus & facimus, & aliorum*

rum Cataneorum nobilium honoribus, privilegiis, juribus, immunitatibus & dignitatibus frui ubique locorum decernimus, &c. Vide Ægidii Menagii Origines Italicas in *Cattano*.

Capitania, Capitanei officium, dignitas, proprie *feudum Gardiæ* perpetuum, apud Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 63. lib. 5. Epist. 71. lib. 6. Ep. 25. *Capitaneria*, Italis; [*Capitania*, Hispanis.]

¶ Capitaneria, in Chronico Parmensi ad an. 1289. apud Murator. tom. 9. col. 815.

Capitaneatus. Marsilius de Menandrino in Defensore pacis 1. part. cap. 9. *Unus quidem cum Monarcha statuitur ad aliquod opus determinatum, circa regimen communitatis, ... vocatur autem officium hoc in Communitatibus modernis Capitaneatus, aut Contestabiliaria.* [Chron. Parmense ad ann. 1295. col. 832. *D. Gotius de Foro Capitaneus populi Parmæ renuntiavit ipsum regimen & Capitaneatum.*]

¶ Capitaneus Census. Vide *Capitale* 5.

CAPITARE. Alcuinus Poëm. 203.

Mens pia pascatur verbis cælestibus, illa
Et laus alma Deo tota Capitatur in aula,

Forte *crepitetur.* [Crediderim *Capitare* idem esse apud Alcuinum, metaphorico tamen sensu, quod in *Antiquit. Ambrosden.* apud Kennettum. Hic auctor in Glossario ad calcem dictarum *Antiquit.* in voce *Abuttare* observat in veteribus agrorum descriptionibus *Abuttare* nonnunquam exprimi per *Capitare*, hoc est, terminare, Gall. *Aboutir, se terminer*, ut in Consuetud. Monast. de Bello fol. 241. *Tenent octo acras juxta Goreswall Capitantes ad prædictam wallam versus Nordest. Madox* Formulare Anglicum pag. 155. *Duæ acræ quæ Capitant super easdem. Capitare, Caput facere*, Joanni de Janua.]

CAPITAS, Papiæ, *Amplitudo, à capiendo.* Ita etiam Gloss. MS. Regium signat. 1013.

¶ CAPITATA. Chron. Siciliæ in Epistola Messanensium ad Panormitanos, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 92. *O nefanda temeritas, quæ sub ficta velamento Capitatæ Romanam majorem Ecclesiam veritatis amicam invivit suæ fictionis illusionibus inhæsisse. Ubi Capitata*, si bene conjecto, idem est quod *Pax*: ibi enim conqueruntur Messanenses quod Carolus pacem ab Ecclesia confirmatam violasset; at unde ducta vocis origo mihi incompertum, nisi quod per capita pacem jurare consueverant.

CAPITATICUM. Vide *Capitale* 5.

1. CAPITATIO, Capitis census, seu tributum capitis vel personæ. *Capage*, apud Delphinates, & Expillium Orat. 21. Tertullianus: *Hominum Capita stipendio Censa, ignobiliora.*

Capitatio, Tributum pro jugorum, seu capitum, id est, possessionum numero impositum: sic dictum, quia in censum veniebant, referebanturque omnia quæ possessionum, capitum, fortiumque, & jugorum æstimationi accedebant. Ita Jacobus Gothofredus ad leg. 2. Cod. Th. de Censu, ubi plura de ejusmodi capitatione, quam *Censum capitum* vocari à sancto Hilario annotat, *Caput*, ab Eumenio in Paneg. & Sidonio Carm. 13. ad Majorian. Salvianus lib. 5. de Gubern. Dei: *Cum possessio ab his recesserit, Capitatio non recedit: proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur.* Glossæ Lat. Græc. *Tributum*, τέλεσμα, ἐπικεφάλιον. *Tributum Capitulare*, ἐπικεφάλιον φόρος. Nostri ejusmodi capitationem *Talliam realem* vocant.

Capitatio Humana, in leg. 6. Cod. Th. de Conlat. donat. pars ea tributariæ functionis, quæ pro servis, colonis adscriptis, censitis, præstabatur, ut

Capitatio Animalium, d. l. 6. quæ pro animalibus possessionum, *le Bestail.*

Capitatio Plebeia, in l. 4. Cod. Theod. de Censu, quæ *Exactio plebis* dicitur in leg. 6. eadem, quæ à plebe exigitur, à qua eximuntur virgines Deo sacratæ & pupilli, quam etiam eamdem cum superiori capitatione possessionum esse censent viri docti.

¶ 2. CAPITATIO, Pabulum animalium. Vide *Capitum.*

CAPITE-Census, apud Papiam MS. *Taxatio possessionum, vel qui caput suum deducit ad censum, ad honorem, ad divitias. Capitecensus, corona quæ capite geritur.* [Isidoro in Glossis: *Capite census, coronam qui in capite gerit. Capite Census, taxatio possessionis.* Ad hæc Grævius: Sed cur Capite census dicitur qui coronam in capite gerit? Puto, inquit, quia qui sub corona vendebantur, in capite coronam gerebant, illorumque caput censebatur, hoc est æstimabatur illo pretio, quod ei à venditore statuebatur.] Charta Henrici Imp. ann. 1039. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 147. *Cum ... censibus & capiticensibus, agris, campis, vineis, &c.* Occurrit ibid. in aliis Chartis. Charta Communiæ Faræ an. 1207. apud Thomasserium pag. 438. *Statuimus etiam ut homines Capitecensi dominis suis censum capitis sui infra terminos Pacis tantum persolvant, &c.* [Notum est *Capite censos*, à Romanis dictos fuisse, qui nullo vel minimo ære censebantur, quasi qui censerentur suo solo capite. Vide rursum *Capite censi* post *Caput* 3.]

CAPITEGIUM, Capitis amiculum, Gallis *Couvrechef.* Guarinus Ordinis Prædicat. in Vita B. Margaretæ Hungaricæ num. 19. *Parabat cibum pro infirmi in coquina, accendebat ignem, carnes pro eis in proprio portabat Capitegio, vel ad collum.* Vetus Rotulus an. 1252. *Pro Capitegiis missis tunc D. Reginæ uxoris Regis, &c.* [Chronicon S. Martialis Lemovic. apud Stephanotium Fragm. Hist. to. 1. MS. *Anno 1273. mulieres castri & civitatis Lemovic. sumpserunt Capitegia in capitibus suis ad prædicationem Fratrum Prædicatorum, qui tunc de novo venerant ad castrum Lemovic. quæ mulieres antea sine Capitegiis se portabant.* Modestum igitur erat *Capitegium* & signum pudoris, ut velamen de quo Apostolus. Fuit etiam in usu apud Moniales. Instrument. an. 1348. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 578. col. 2. *Capitegia seu alia pro capitis velamine necessaria usque ad valorem decem octo grossorum Turonensium cuilibet Moniali circa prædictum festum omnium SS. annis singulis ministrentur.*] Ceremoniale Rom. ex MS. Vaticano de Consecr. PP. *Ordinator ponat unum Capitegium subtile in modum serti super caput electi, pendentibus capitibus Capitegii post collum, & sic mittit Chrisma super caput ejus in modum Crucis. Capiteregium* scribitur apud Rainaldum, ad calcem tom. 3. an. 1279. n. 19. ut & in Charta ann. 1347. apud V. Cl. Dion. Salvagnium Boissium lib. de Placito Dominico pag. 10. *Item quicquid dicta Francesia, tanquam hæres dicti patris sui, & dictus Guigo ejus vir nomine dictæ uxoris habent & possident in mandamento Belligardi . . . ad placitum unius Capiteregii usque ad valorem 18. denariorum bonorum Viennensium in mutatione domini vassalli solvendum dicto domino Dalphino & successoribus suis ad opus Dominæ Dalphinæ.* Alibi *velum* appellatur. Occurrit præterea in Vita B. Coletæ non semel.

CAPITELA. Vetus Notitia judicati, apud Franciscum Mariam in Mathilde Comitissa lib. 3. *Dum in Dei nomine in civitate Luca, ad Curte Domini Hu-*

gonis Regis, in solario ipsius curtis, ubi Dominus Ugo & Lotharius filius ejus gloriossimi Reges præerant, in Capitela, ubi est longanea solarii, &c.

1. CAPITELLUM. Ugutio & Papias: *Capitella dicuntur quæ columnis superponuntur, quia columnarum sunt capita, quemadmodum super collum caput.* Idem Papias: *Hermes, dicitur Capitellum quod ponitur super columnam.* Vita B. Mariani Abb. Ratisp. num. 26. *Claustro, Capitellis sculptis, ac basibus.... eandem Ecclesiam decoravit.* Occurrit non semel 3. & 4. Regum. *Columnarum deaurata Capita*, apud Hieronym. Epist. 8. & Epist. ad Gaudentium: *Auro fulgent Capita columnarum.* Κιονόκρανα dicuntur ejusmodi capitella Photio in Encomio Novæ Ecclesiæ à Basilio extructæ. [Regimina Paduæ ad an. 1283. *Factus fuit pons lapideus S. Lecnardi hoc anno, & inventa arca nobilis Antenoris conditoris urbis Paduæ cum Capitello.* Chronicon Parmense ad an. 1299. *Tonitruum & sagitta de cœlo percussit in turre Communis Parmæ... & diruit dicta sagitta de turre Communis unum ex merlis, & de angulo & de fenestris & de Capitello lignaminis, quod est desuper ipsam turrim, & unum ex colonellis marmoreis super quo erat.* Alter locus ex eodem Chronico refertur in *Cantonus* post *Canto* 1.] Vide *Capitulum* 3.

2. CAPITELLUM, Joanni de Garlandia in Synonymis Chymicis, *Aqua saponis vel lixivium.* Matthæo Salvatico: *Aqua saponariorum, ex quo fit sapo, dictum Gutta prima, aqua prima.*

3. CAPITELLUM, Minus capitulum, seu locus ubi conveniunt Monachi: nam plura habebant interdum Capitula in majoribus Monasteriis. Tabular. Vindocinense Thuani Ch. 27. *Hæc definitio facta est apud Vindocinum in Capitello S. Georgii anno* 1070.

4. CAPITELLUM, Capitolium, arx. Radulfus de Diceto in Imag. Hist. an. 1174. de urbe Santonica: *Deinde progrediens aggressus est fortuna consimili Capitellum, præsidium majus, sed præsidio primo antiquius.* Capitolium Santonicum intelligit, de quo sic Ademarus Cabanensis in Chron. *Dolo adduxit eum in Capitolio Sanctonæ urbis, quasi in beneficio urbem ipsam ei concederet, nihilque mali suspicantem, inclusum Capitolio, nefanda eum capere non veritus est traditione.* Quod vero *Capitolium* & *capitellum* his Scriptoribus est, *turrem Sanctonensis civitatis* Hovedenus, *præsidium* Walsinghamus vocant. [Chronicon Veronense ad an. 1354. *Et sic die sequenti ac aliis diebus fuerunt suspensi per gulam in platea apud Capitellum.* Et ad an. 1374. *Die autem Jovis* XIV. *Octob. ante mortem D. Cansignorii facti fuerunt Domini generales civitatum Veronæ & Vicentiæ, &c. Domini Bartholomæus & Antonius fratres de la Scala filii naturales de voluntate & consensu totius populi Veron. super Capitello communis Veronæ.*] Vide *Capitolium*, & *Capitulum* 5.

¶ 1. CAPITELLUS, apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. pag. 73. *Pro duabus salinis habentibus quadraginta Capitellos*; id est, spatiola seu areolas continendis aquis, unde per calorem solis sal expromitur, Gall. *Oeillets*.

¶ 2. CAPITELLUS, Idem quod *Capitium* 1. seu vestis pars superior, qua caput tegebatur. Acta SS. Julii to. 4. pag. 666. de S. Petro Confessore: *Ejus vestimenti forma nonnisi quidam saccus veridice dici potest, cum nec manicas habeat nec girones, nec Capitellos, nec bottones.*

CAPITENNIUM. Vide *Captenere.*

CAPITEREGIUM. Vide *Capitegium.*

¶ CAPITERNUM, f. Species fibulæ à *Capiendo* sic dictæ, quod quasi *capiat* res, quibus adjungitur. Inventar. Ecclesiæ Noviom. an. 1419. ex Archivis ejusdem: *Item est ibidem una parva layetta, in qua sunt plures peciæ, argenteæ omnes vel deauratæ vel albæ, sicut de boutonnis capparum, de Capiternis feretri seu chassiæ beatissimi Eligii, de firmariis librorum, &c.*

¶ CAPITIARE. Vide post *Capitium* 1.

CAPITIARIUS. Vide *Capitium* 2.

¶ CAPITIFRAGIUM, Instrumentum aptum capiti comminuendo. Acta SS. Junii to. 3. pag. 30. de S. Cyrico: *Fac Capitifragium & uncinos ad oculos evellendos.*

CAPITILAVIUM, Dominica Palmarum. Ordo Romanus: *Dominica Indulgentiæ, quæ diversis vocabulis distinguitur, id est, Dies Palmarum, sive Florum, atque Ramorum, Osanna, Pascha petitum, sive Competentium & Capitilavium.* Appellationis rationem exponit Isidorus lib. 2. de Divin. Offic. cap. 27. & lib. 6. Orig. cap. 18. *Vulgus autem ideo eundem diem Capitilavium vocat, quia tunc moris est lavandi capita infantum, qui ungendi sunt, ne forte observatione Quadragesimæ sordidati, ad unctionem accederent.* Eadem ferme habent Alcuinus lib. de Offic. divin. Rhabanus Maurus lib. 3. de Instit. Cleric. cap. 35. & Papias.

¶ CAPITIO, *Annona*, in veteri Vocabulario utriusque Juris. Κάπιτον Justiano in Nov. 24. Extr. & in Edict. 13. cap. 3. idem quod *Caput annonæ*, de quo infra. Vide *Capitum.*

¶ CAPITIPURGIUM. Vide *Caputpurgium* in *Caput.*

1. CAPITIUM, Capitis tegmen, Festo, Nonio Marcello, & Isidoro lib. 19. Orig. cap. 30. At Varro scribit tegmentum fuisse, quo mulieres pectus amiciebant. *Capitia* in mundo muliebri reponuntur ab Ulpiano l. 27 de Aur. & arg. legat. Ugutioni vero & neotericis Grammaticis, *Capitium, os tunicæ* definitur. Papias: *Capitium, summitas tunicæ, capitis foramen in veste.* Balbus in Catholico: *Capitium, os tunicæ, vel alterius vestis, unde caput immittitur.* Auctor Mamotrecti: *Capitium, quod est circa collum.* S. Hieronym. de Veste Sacerdotali, de tunica talari: *In superiori parte qua collo induitur, aperta, quod vulgo Capitium vocent. Capitium tunicæ*, apud August. Contra liter. Petiliani lib. 2. cap. 104. Job cap. 30. *Quasi Capitio tunicæ succinxerunt me.* Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 5. *Episcopus Capitio cappæ imposito cum anhelus fletisset.* Quibus in locis, Goldastus ait *Capitium* esse eam vestis partem, quæ ad os tunicæ collum circumamicit humeris injecta, veteribus Alemannis *Goller*, quasi *Collare*, quam vocem Germani adhuc retinent: Alemanni seu Helvetii *Halsmantel* pro eo dicunt. Unde putat *Capitium* à *caputio* distinguendum, quod fuit tegmen capitis. Le Roman *du Renard* MS.

Et del peliçon se merveilloit,
Que la Chevesce iert en travers,
Et si l'avoit vestu envers,
Estrois estoit par Chevesce, &c.

Id tamen in confesso esse debet, has voces plerumque confundi, & pro capitis tegmine sumi. Ordericus Vitalis de Monacho degradato, vel remisso: *Capitium illi Abbas... abscidi fecit, eumque de Cœnobio expelli.* Adde pag. 482. 854. Statutum Henrici IV. Reg. Angl. apud Westmon. an. 1. *Quod aliquis Miles, vel aliqua persona minoris status det aliquam liberatam panni vel Capitiorum contra formam statuti, &c.* Vide *Caputium.*

CAPITIUM FERREUM, Caſſidis ſpecies. Statuta Willelmi I. Regis Scotiæ cap. 23. *Habens* 15. *libras... habeat equum, habergeon, Capitium de ferro, enſem, & cultellum qui dicitur dagger.* Statuta ſecunda Roberti I. Scotor. Regis cap. 27. 1. *Qui non habuerit actonem & baſinetum, habeat unum bonum habergellum... & unum Capitium de ferro, & chirothecas de guerra.* Vide *Capellus ferreus.*

CAPITIARE. Ugutio: *Capitium, os tunicæ, vel alterius veſtis, unde Capitiare, capitium facere.*

CAPITIUM, Caput lecti, Gallis, *Chevet.* Concilium apud S. Macram an. 881. cap. 8. de Carolo M. *Ad Capitium lecti ſui tabulas cum graphio habeat, &c.*

2. CAPITIUM, CAPICIUM, Pars ædis ſacræ, quæ vulgo *Preſbyterium*, ſeu locus ubi altare ſtatuitur, & Græcis βῆμα dicitur. Chronicon Mauriniacenſe lib. 1. *Qui nobis vitream majorem in Capitio fecit.* Charta an. 1282. in M. Paſtorali Eccl. Pariſienſis lib. 20. Charta 220. *Omnes Matricularii Eccleſiæ Pariſienſis in omnibus & ſingulis quæ pertinent ad cuſtodiam totius Eccleſiæ Pariſienſis, excepta illa particula, quæ dicitur Preſbyterium, ſive Capicium, &c.* Chron. S. Petri Vivi pag. 753. *Scire eſt utile de tranſlatione ſanctiſſimi corporis communis Patris Benedicti, quod cauſa meliorandi Capitii, vel Monaſterii Floriaci loci (qui ſuper Ligerim fluvium eſt vel nominatur) in navi ipſius Eccleſiæ per aliquod tempus collocatum eſt. Hoc anno præſcripto, perfecto Capitio, & choro, cum membris & utroque latere convenientibus, Abbas Simon, &c.* Veteres Conſuet. Floriacenſis Cœnobii: *In vigilia Nativitatis Domini... januæ Capitii aperiantur.* Vide Bollandum 6. Febr. pag. 813. [to. 7. Maii pag. 689. Acta SS. Benedict. ſec. 5. pag. 769.]

Hodie etiamnum in Eccleſia Monaſt. S. Dionyſii juxta Lutetiam, eam partem ædis ſacræ, quæ retro altare eſt, & ad quam aliquot gradibus aſcenditur, *Chevet*, & *Chevais* vocant. Vetus Poëma MS. cui titulus, *le Roſier de S. Denys:*

Monte ou Chevais à deſtre main,
Où giſt le corps de S. Romain,
En celui premier oratoire
L'os de l'eſpaule du baptiſte
Saint Jean, dont ne dois eſtre triſte,
Y eſt mis en belle memoire.

[Chron. breve Sandionyſ. ad ann. 1143. apud Acherium to. 2. Spicil. pag. 809. *Dedicatio Capitalis partis Eccleſiæ, & tranſlatio B. Dionyſii & ſociorum ejus in eamdem partem Capitalem, aliorumque ſanctorum, quorum ibidem corpora continentur* XXIII. *anno adminiſtrationis domni Sugerii Abbatis.* Ibid. pag. 813. *Hoc anno (1231.) cœpit Odo Abbas renovare Capitulum Eccleſiæ B. Dionyſii Areopagitæ, & perfecit illud uſque ad finem chori.* Hic *Capitalem partem* & *Capitulum Eccleſiæ* idem omnino eſſe quod *Capitium*, nemo eſt, qui non videat. Vide *Caput Eccleſiæ* & *Capſum* 3. Hinc]

Ita Capitium Sandionyſianum appellatum, quod ei, pulvinaris inſtar, quod *Chevet* vocamus, adnixum fuerit altare: vel quia *caput* ſit Eccleſiæ, uti hæc pars appellatur non ſemel apud Helgaudum in Roberto Rege, ubi Eccleſiam S. Aniani Aurelian. deſcribit: *Ad Caput S. Aniani unum,* (altare) *ad pedes aliud.* Infra: *Caput autem ipſius Monaſterii fecit miro opere conſtrui.* Hiſtoria Abbatiæ Condomenſis pag. 509. *Item fecit claudi magnas feneſtras Capitis Monaſterii verſus portam furni... Item fecit fieri vitreas feneſtrarum Capitis Monaſterii in alto teſtudinis veſtiarii.* Nam & *Chevet* pro capite uſurparunt noſtri. Vetus Poëta *de la Vie de ſainte Marie*, ubi de S. Joanne Baptiſta:

Qu'Herode fiſt martirer,
Li Chevet à une gleve trancher.

Ut & *Chevece.* Le Roman *du Renard*:

Dant Yſengrin en pié ſe drece,
S'ahiert Renard par la Chevece
Del point li donné tel buffet, &c.

Sed & Pariſiis nota ea appellatio, ubi plateas, ſeu compita vocant *le Chevet de S. Landry*, & *le Chevet de S. Jean en Greve*, qua parte earumdem ædium ſacrarum capita ſeu Preſbyteria protenduntur. Vide *Capſum Eccleſiæ.*

CAPITIARIUS, CAPICERIUS, Dignitas & officium in Eccleſiis & Monaſteriis, noſtris *Chevecier*, cui *Capicii* Eccleſiæ cura incumbit. Gloſſ. Lat. Gall. MS. Thuanum: *Capicerius, Chevece. Capiciarius,* apud Fulbertum Carnot. Epiſt. 103. Charta an. 1185. in Tabulario S. Martini de Campis: *Dedi etiam Capicerio, id eſt, Sacriſtæ, &c.* Teſtamentum Sugerii Abb. S. Dionyſii an. 1137. *A toto capitulo obtinuimus, ut de capitio Capitiarius frater, quicunque ſit ille, refectionem Fratribus in refectorio ipſa die anniverſarii noſtri accurate perſolvendo procuret.* Charta Hugonis Abbatis S. Dionyſii an. 1193. ex Tabular. ejuſd. Eccl. *Volumus & conſtituimus, ut* 10. *lampadibus, quæ ante altaria capitii noſtri per noctem tantum ardebant, oleum ſufficienter à Capitiario miniſtretur, ut tam per diem, quam per noctem in perpetuum ardeant.* [Mabill. tom. 3. Analect. pag. 505. ex Fragmento Actorum viſitationis Simonis de Sulliaco Archiep. Bituric. an. 1284. *Johannes ejus Clericus, Dominus Guido de Noailles Capicerius Pictavenſis.*] Veteres Conſuetud. Floriac. Monaſterii: *Poſt completorium ponit Capicerius cereos ante unumquodque altare.* Vita S. Winnoci Abb. cap. 13. *Manum caſu ad capitium ducens Capicerius, &c.* Quam vocem fruſtra à *capitatione* deducunt Meurſius & Voſſius, quaſi *Capicerius* fuerit, qui capitale tributum exigit. Ita perſæpe hugantur viri, licet doctiſſimi, heterodoxi, qui in rebus noſtratibus Eccleſiaſticis minus verſati ſunt, quod alibi non ſemel obſervamus. Perperam etiam vir doctus in Hiſtoria ædis ſancti Aniani Aurelian. cap. 7. cum Primicerio confundit: neque feliciori conjectura alii *à capienda cera* dictum putarunt, quod ut plurimum in Eccleſiis candelarum cæterorumque luminum dignitati iſti cura incumbat, quia & altaris in quo reponi ſolent, eum perinde ſpectat.

CAPICERIA, Dignitas *Capicerii*, apud Sugerium Epiſt. 38. & in Charta Ludovici Regis Franc. an. 1161. apud Sammarth. in Epiſcop. Pariſienſ. Vide eoſdem pag. 438.

CAPITIUM MOLENDINI. Charta ann. 1230. in Regeſto Toloſano fol. 91. *Et tradidit eidem Do. Comiti... totam partem, jus & rationem quam habebat in Capitio molendini, & in praxeria, & ripatorio de portu, & in ripatorio ipſius aquæ, &c.* Occurrit rurſum infra.

1. CAPITO, Truncus arboris, Italis *Zocco.* Innocentius III. lib. 13. Epiſt. 95. *Ad enucleandas pinos in hebdomada Natalis, & portandos truncos arborum, quos ipſi Zoccos, vel Capitones appellant, accedere conſueverant annuatim.* Alias *Capito* eſt piſcis fluviatilis, de quo Auſonius & alii. Vide Annales Colmarienſes part. 1. an. 1274.

¶ 2. CAPITO, Species monetæ argenteæ ſub Ludovico XII. Vide *Moneta argentea* in *Moneta regia.*

CAPITOLARIUS. Vide *Capitulum* 5.

¶ CAPITOLICIUM. Vide *Capitalicium* in *Capitale* 5.

¶ CAPITOLINUS, *Capitolio serviens*, in Gloss. San-German. MS. num. 501. Tolosani Consules vocantur Capitolini. V. *Capitulares* in *Capitulum* 5.

1. CAPITOLIUM, Templum paganorum, vel locus ubi sacrificare cogebantur Christiani. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 930. Καπετώλιων, ἱερόν. S. Cyprianus Epist. 55. *Quid superest, quam ut Ecclesia Capitolio cedat, & recedentibus Sacerdotibus, ac Domini altare removentibus, in Cleri nostri sacrum venerandumque consessum, simulacra atque idola cum aris suis transeant?* Et lib. de Lapsis: *Nonne quando ad Capitolium sponte ventum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit aspectus? &c.* In Capitoliis enim idola congesta erant. S. Hieronymus adversus Luciferianos cap. 1. *Manifestum est, vestram Ecclesiam, quæ ab Arrianis, id est, à gentilibus, Episcopos suscepit, non tam Episcopos recipere, quam de Capitolio Sacerdotes.* Et cap. 5. *Homo edoctus in Capitolio*, Paganus. Prudentius lib. 2. contra Symmachum:

Et quascumque solent Capitolia claudere larvas.

Inde Tertullianus de Spectac. *Capitolium, omnium dæmoniorum templum* dixit. Gelasius PP. contra Andromachum: *Sacrificetur in templis dæmonum, & in Capitolio prophana veritas prædicetur.* Concil. Eliberit. can. 59, *Prohibendum ne quis Christianus aut gentilis ad idolum Capitolii sacrificandi causa ascendat, & videat.* Adde Vitam S. Sergii Mart. 24. Febr. apud Jo. Tamaium Salazar. & Bollandum.

Non sola porro duntaxat Roma Capitolium habuit, sed & aliæ complures ex majoribus, illius exemplo, atque adeo in ipsa Gallia urbes, & ex iis illæ potissimum quæ *Coloniæ* populi Romani erant: nam ut ait Gellius, *erant Coloniæ quasi effigies parvæ Populi Romani, eoque jure habebant Theatra, Thermas & Capitolia.*

Constantinopolitani Capitolii mentio est in l. 12. C. de Ædif. privat. in Vet. urbis descript. reg. 8. in Chronico Alexandr. pag. 714. & apud Coripp. lib. 3. de Laud. Justini. In eo scientiarum Professores publice docuisse discimus ex Constit. Theodosii & Valentin. quæ exstat in Cod. Just. & Theod. de Stud. urbis Romæ & CP. unde probabile videtur illam esse ædem, quam βασιλικὴν τῶν παιδευτηρίων ἐν Βυζαντίῳ vocat Anonymus in Anthol. lib. 4. cap. 23. Quo sensu *Basilicam legum* habet vetus Inscriptio Tardæ in Transylvania apud Gruterum 171. 2. Vide nostram Constantinopolim.

Hierosolymitanum, unde urbs ipsa Hierusalem dicta Ælia Capitolina, Ulpianus in l. 1. D. de Censibus & vetus Scriptor qui exstat in Operib. S. Augustini, recensent.

Carthaginense, S. Cyprian. Epist. 55. & lib. de Lapsis.

Ravennense Capitolium memorant Ado Vien. in Martyrol. 23. Jul. & Histor. S. Apollinar. post Abdiam.

Mediolanense, Ughellus to. 4. pag. 201.

Florentinum, Joannes Villaneus lib. 1. cap. 38.

Capuanum, Sueton. in Tib. cap. 40. in Caio c. 57. Passio SS. Rufi & Carponii in Sanctuario Capuano, & ibi Michaël Monachus pag. 57.

Veronense, Polycarpus Palermus lib. 1. de Plinii patria cap. 5. pag. 53.

Beneventanum, Baronius ad Martyrol.

Augustanum in Vindeliciis, Acta S. Afræ Mart. & Wellerus lib. 5.

Coloniense, Cæsarius Heysterb. lib. 7. cap. 42. & Harigerus Abb. Lobiens. in S. Materno Episc. Leod. cap. 13. Magister Jordanes in Chronico pag. 108. Hermannus Stangefolius l. 1. Annal. Westphalic. cap. 12. num. 2. Ægidius Gelerius in Colonia Agrippina lib. 3. Syntagm. 9. pag. 330.

Trevirense, Faustus in Hist. S. Andochii, Acta S. Eucharii, Vita S. Agricii Episc. Trevir. num. 29. Vita S. Valerii Episcop. Trevir. cap. 2. num. 6. Historia Trevirensis in 12. tom. Spicilegii Acheriani pag. 201. &c.

Narbonense, Sidonius Car. 23. Vita S. Pauli Narbon. apud Bosquetum, Chartæ variæ apud Steph. Baluzium in Not. ad. Concilia Narbon. pag. 79. 110. 116. 136.

Augustodunense, Eumenius Paneg. 9. & ex eo Chassaneus in Catal. Gloriæ mundi part. 12.

Nemausense, Poldus Albenas, à quo describitur pag. 73.

Bisuntinum, Chiffletius in Antiq. Bisunt.

Santonense, Ademarus Caban. an. 1031. p. 182. & veteres aliquot Chartæ Abb. S. Mariæ Santon.

Claromontanum in Arvernis, Wenebrandus in Hist. S. Illidii, & ex eo Savaro in Orig. Clarom. pag. 278. 1. Edit.

Remense, Acta S. Macræ Mart. num. 3. apud Bolland. 6. Januarii.

Rodense ad Thicim amnem supra Gerundam, in Hispania, Acta SS. Vincentii & Orontii n. 5.

Apamiense, Acta S. Thyrsi ex MS. Tolosano n. 31.

Tolosanum denique, quod etiamnum appellationem servat Martyrol. Rom. 29. Nov. Fortunatus lib. 2. Poëm. 8. Gregor. Turon. lib. 1. Hist. cap. 30. Vita S. Saturnini Episc. & Martyr. apud Chiffletium, & Vita S. Dionysii Episc. Parisiens. apud Episcopum Monspeliensem in Historia Ecclesiast. Gall.

Sed & in *Pampilonensi* Navarræ primaria urbe Capitolii vestigia observo in veteri Statuto pro Regno Navarræ edito à Joanne *Paste* Decano Carnotensi, & Hugone *de Viry* Milite, Regni reformatoribus à Rege delegatis: *Fuit ordinatum quod in Capitolio venderetur bladum, & quod laboratores Regis, Ecclesiæ, & Nobilium qui adducunt bladum suum vendendum Pampilonam, adducant ibidem & vendant, & Rex habeat Minagium suum.* Nisi *Capitolium*, sit hoc loco domus ædilitia. Non desunt denique qui hæc de quibus egimus, *Capitolia*, urbium arces fuisse volunt, non vero ea ædificia quæ Romani Capitolia vocarunt. Nam

2. CAPITOLIUM, interdum pro arce usurpatur. Gloss. Lat. MS. Regium, & Isidori: *Arx, Capitolium.* Item: *Capitolium, Summum caput regionis.* Sic S. Hieron. de Locis Hebr. arcem Babyloniæ *Capitolium* vocari ait, & lib. 1. in Isaiam cap. 14. de eadem urbe: *Arx autem, id est, Capitolium illius urbis, est turris ædificata post diluvium.* Casaubonus ad Sueton. in Caligula cap. 57. scribit ea voce tandem omnes arces promiscue appellatas videri. Vide *Capdolium.*

3. CAPITOLIUM, Ædes in qua jus dicitur. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Capitolium*, Dom huy, id est, judicii domus. *Judiciale Capitolium*, apud Joan. de Beka an. 1254.

4. CAPITOLIUM, pro Capitulo Canonicorum, vel Monachorum, seu loco in quo congregantur Canonici, vel Monachi, de re & disciplina canonica & monastica acturi, Italis *Capitolo*. Jo. de Janua: *Capitolium dicitur à Capitulum, quia ibi conveniebant Senatores, sicut in Capitulo claustrales.* Sce-

dula Presbyterorum seu Canonicorum Ecclesiæ Laudunensis, apud Hincmarum Remensem Epist. I. ex Labbeanis: *Quapropter quia eundem dominum nostrum* (Hincmarum Episcopum Laudun.) *regia potestate retentum & reclusum viva voce adire non poteramus, & Sacerdotali ministerio prohibiti ab eo frui non audebamus*, III. *Kal. Junias ad Capitolium nostrum convenimus, & ibidem communi colloquio retractantes, ratum fore duximus, ut, &c.* Inscriptio sepulcralis in Monasterio Monialium S. Mariæ, Iadræ:

Laude nitens multa jacet hic Vekenega sepulta,
Quæ fabricam turris, simul & Capitolia struxit.

Ita vocem hanc usurpant Honorius Augustod. in Gemma animæ lib. 2. cap. 61. Haymo in Psalm. 68. Passio S. Thyemonis Archiep. Juvanensis. Hugo Flaviniac. pag. 236. Chronicon Reichesperg. anni 1170. Chronicon Trudonense lib. 8. pag. 449. Historia Landgrav. Turingiæ cap. 3. Chronicon Mindense Meibomii pag. 120. Veteres Chartæ apud Bessium p. 454. 471. &c. [S. Wilhelmi Constitutiones Hirsaug. cap. XXIV. Vita B. Meinverci inter Acta SS. Benedict. sec. 6. part. I. pag. 387. S. Geraldi Abbatis ibid. part. 2. pag. 868. Charta anni 1160. apud Miræum to. 2. pag. 824. col. 2.] Καπιτώλια τῶν μοναχῶν dixit Palladius in Hist. Lausiaca.

5. CAPITOLIUM, Capsula reliquiarum in modum arcis efformata, vel certe idem quod *Capitellum*, Gall. *Chapiteau*, in Gestis Abbatum S. Germani Autissiod. cap. 19. *Unus dens B. Joannis B. qui in medio illius vasis in uno parvo Capitolio chrystallino & argenteo sit natus.*

¶ CAPITOLUS, pro *Capiscolus*, ut puto. Dignitas Ecclesiastica, de qua in *Caput scholæ* post vocem *Caput*. Marten. de Antiquis Eccl. Ritibus tom. I. pag. 200. è Codice MS. Vienn. Ecclesiæ annorum circiter 200. *Dum benedicitur cereus* (Paschalis) *Capitolus indutus cappa serica alba præsentet Archiepiscopo incensum, ut illud benedicat, & ignem thuribuli, & descendat deferens Archidiacono thimiamata cum candela accensa ex igne thuribuli, quod defert thuriferarius.*

¶ CAPITORIUM, Census *de capite*. Acta SS. Junii to. 3. pag. 105. de S. Berthaldo: *Nomina autem virorum & mulierum, quorum Capitoria ad me solum spectabant, hæc sunt, &c.* Vide *Capitale* 5.

CAPITOSUS, Italis *Capitoso*, Obstinatus. *Equus indomitus vel Capitosus*, in Quoniam Attach. cap. 48. §. 10.

¶ CAPITOSITAS, Obstinatio, pervicacia. Vita Martini IV. PP. apud Murator. Scriptor. Ital. to. 3. pag. 610. col. I. *In quo* (conflictu) *cecidit Comes nobilis pugil Ecclesiæ fere cum quingentis Gallicis... Tandem nocte superveniente superstites ad suam partem se retro traxerunt, nulli Gallicorum victoria* (Papebroc. *vita*) *cum Capitositate attributa.*

CAPITOSE, Obstinate, præfracte. Henric. Knyghton. lib. 5. *Sed Capitose in suis insanis consiliis propriam voluntatem proterve exercere.*

¶ CAPITRA, Cucullæ seu vestis species, qua caput operiebatur. Capitula generalia MSS. S. Victoris Massil. *Item nullus cocullam vel cocullas, que Capitre videntur esse, deferre præsumat, & hoc ut districte possumus, inhibemus.* In titulo legitur: *Ne coculle quasi Capitre portari ab aliquo præsumatur.* Infra dicitur *Cauprita.*

¶ CAPITTA, Idem quod *Capulla* seu *Chrismale*. Synodus Valentina an. 1566. *Cum alicui hoc sacramentum* (Baptismatis) *conferendum erit, in arbitrio & optione ipsius Commatris sit positum, cereum & Capittam deferre.*

1. CAPITULARE, Scriptum capitulis distinctum. Glossæ Græc. Lat. Κεφάλαιον, γραφεῖον, *Capitulare*. *Descriptio Capitularis*, in Charta Folcuini Morinorum Episcopi, apud Folcardum de Miracul. S. Bertini cap. 7. 8. Papias: *Capitulum, quod vulgo Capitulare dicitur.* Gregorius M. lib. I. Epist. 40. *Joannes frater & Coëpiscopus noster directo per Justum Clericum suum Capitulari, inter alia plura hoc nobis noscitur intimasse, &c.* Adde lib. 7. Epist. 8. l. 10. Ep. 5. l. 11. Ep. 19. l. 12. Ep. 8. Adrianus PP. in Epist. ad Carolum M. *Edidit nobis Capitulare adversus Synodum. Capitulare Augustorum*, in Capitul. Car. C. tit. 40. cap. 2. Agobardus de Insolentia Judæorum: *Deinde venerunt & prædicti Missi, habentes in manibus tractoriam stipendialem, & Capitularia sanctionum, quæ non putamus vestra jussione existere talia.* Adde Epist. I. Leonis III. ex Conringianis. Vide *Capitulum* 2. *Capitulare Evangeliorum de circulo anni*, ita appellatus liber Ecclesiasticus, in quo describuntur initia & fines cujusque Evangelii, quod singulis diebus in Missa legitur. Will. Heda in Conrado Episcopo Traject. *Missale, Capitulare, & Historiam vetus novumque Testamentum continentem, &c.* Vide V. Cl. Stephanum Baluzium in Notis ad libros Capitular. pag. 1156. *Capitularia Apostolica*, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 126. *Capitularis libellus*, in Capitula dispertitus, apud Guibertum lib. I. de Vita sua cap. 16. extremo. *Capitulare institutum*, Regula monastica per capitula distincta, apud Ardonem in Vita S. Benedicti Abb. Anianæ num. 36.

2. CAPITULARE, *Capitulis aliquid distinguere*, apud Jo. de Janua. Vita S. Wunebaldi Abbatis Heidenhemensis num. 21. *Ista vero quæ nunc Capitulamus atque disputamus, oculis nostris vidimus.* [Guidonis Disciplina Farfensis lib. I. cap. 27. *Item Alleluia, Audivit Herodes, & cetera sicuti Capitulata sunt in Authentico.* Apud Rymerum tom. 12. pag. 129. col. 2. *Quæ omnia & singula, prout præmittitur, Capitulata, concordata, conclusa, & in præsentibus articulis contenta, &c.* Gallis *Capituler* est Pacisci de arce vel urbe dedenda, & generalius Convenire de re aliqua. Vide aliis notionibus in *Capitulum* 3. & 4.]

¶ 3. CAPITULARE, Operimentum capitis. Vide *Capitulum* 6.

¶ CAPITULARES. Vide *Capitulum* 3. & 5.

CAPITULARES LITTERÆ, Majores literæ, quæ in principio cujusque capituli librorum describuntur, auro, minio, aliisque coloribus depictæ, & variis subinde figuris adornatæ, cujusmodi passim conspiciuntur in libris manu descriptis. Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. I. *Lineandi & Capitulares Literas rite creandi gnarus.* Cap. 9. *Et quos ad litterarum studia tardiores vidisset, ad scribendum occupaverat, & lineandum: quorum amborum ipse erat potentissimus, maxime in Capitularibus Litteris, & auro.* Vide *Capitaneæ litteræ.*

¶ CAPITULARIA FUNCTIO. Vide *Capitulum* I.

1. CAPITULARIS, Diploma, charta, libellus. Charta Radelchisi Princip. Benevent. *Seu singulis aliis locis quos servi equidem Cœnobii ad liberos homines, vel ad alios servos dederunt, aut per Capitularem, aut per aliquam repromissionem.*

2. CAPITULARIS. Ornamentum capitis. Antonius Monachus in Itinerario Hierosol. *Pendet superbrachia, dextrochiria, monilia, & anuli, Capitulares, cingula, baltei, &c.* Vide *Capitale* I.

¶ Capitularis Domus, Locus in quem Canonici vel Monachi conveniunt de negotiis suis una tractaturi. *Datis Lichesfeldiæ in domo nostra Capitulari*, apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 69. Vide *Capitulum* 4.

CAPITULARITER, apud Joannem VIII. PP. Epist. 63. idem quod *Capitulatim*. Vide in hac voce.

¶ Capitulariter Congregari, In unum, in *Capitulum* convenire, in Bullario Carmelit. pag. 445. col. 1.

1. CAPITULARIUM, Liber censualis, in quo descripta sunt capitula, seu præstationes quas quisque debet: *Capdastre*, Occitanis. Gregorius Turon. lib. 9. Hist. cap. 30. *Gaiso vero Comes ejusdem temporis accepto Capitulario, quod anteriores scriptores fecisse commemoravimus, tributa cœpit exigere.* Et mox: *Ecce librum præ manibus habemus, in quo census huic populo est inflictus.* Vide Juretum ad Symmachi lib. 9. Ep. 10.

Sunt etiam *Capitularia* libri civitatum, in quibus descripta habentur decreta ac statuta earumd. Ita apud Honorium III. PP. in 5. Compilat. cap. 2. hanc vocem usurpari observatum à viris doctis.

2. CAPITULARIUM, Idem quod *Capitulare* 2. Tegmen capitis. Gloss. Ælfrici. Sax. *Capitulum, vel Capitularium*, ȝoꝺelaȝ, *vel capa*, i. ad verbum, pannus capitis.

3. CAPITULARIUM. *Capitularia*, videntur etiam appellata ornamenta Chartarum, quas *viticulas* vulgo, seu *vignettes* appellamus, quod ea in librorum capitulis ut plurimum fiant. Gloss. Lat. Gr. *Capitulariis*, τοῖς ἀσπαράγαλοις τοῦ χάρτου. Est enim ἀσπάραγαλος, frutex.

¶ 4. CAPITULARIUM, Liber Ecclesiasticus. Vide in *Capitulum* 3.

¶ CAPITULARIUS. Vide in *Capitulum* 1. & 5.

CAPITULATA. Acta Proconsularia apud S. Augustinum Epist. 165. *Proferens etiam instrumenta dominica, etiam quæ diligenter fuerant occultata, Capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, &c.* Eadem Acta lib. 3. contra Crescon. cap. 29. *Ibi protulit Silvanus Capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, quod diceret se post arcam invenisse eas.* At lib. 4. cap. 36. ubi proferuntur eadem Acta, pro *Capitulatam*, habetur *casulam*.

CAPITULATIM, *Summatim, in summa*, ἐκ κεφαλαίῳ, in Glossis Gr. Lat. Cornelius Nepos in Catone: *Atque hæc omnia Capitulatim sunt dicta.* Alias Capitulatim, Joanni de Janua, est *distincte, per capitula.* Ludovicus Pius in Epist. ad Sicharium Archiep. Burdegalensem: *Et his coram Capitulatim memoratam institutionis formulam prælegi jubeas.* Idem ad Magnum Archiepisc. Senonensem: *Et eandem institutionem per singula Capitula coram Ecclesiasticis ordinibus prælegi facias.* Anastasius Bibl. in Epitome Synodi VIII. *Definitionem Thomæ Antiocheni & Eliæ Hierosolymitani Capitulatim.* Adde Concilium apud S. Macram an. 881. c. 4. Epistolam Herivei Remensis Archiep. ad Widonem Rotomag. Archiep. cap. 1. Concilium Ravennense an. 904. in Prologo, Reginonem de Ecclesiastic. discipl. pag. 30. 2. Edit. Flodoardum in Prologo Hist. Remens. &c.

¶ CAPITULATUS. Vide in *Capitulum* 5.

1. CAPITULUM, & *Capitularia functio*, vel *temonaria*, in l. 14. & 15. Cod. Th. de Extraordin. &c. pro auri tironici, seu pretii loco tironum exactione. Gregorius M. lib. 1. Ep. 47. *Sacra Imperialia cucurrerunt, quibus omnia præceperunt gravia nunc Capitula submoveri.*

Capitularii, Iidem qui Exactores, in l. 3. eod. Cod. de Privileg. eor. qui in sacro Palat. mil. *Capitularii horreariorum & tabernariorum*, apud Senatorem lib. 10. Epist. 28. qui tributa ab horreariis & tabernariis exigebant. Maxime vero in d. l. & l. 7. eod. Cod. de Tiron. *Capitularii* dicuntur *Temonarii*, ut & apud Symmachum lib. 9. Epist. 10. capitulariæ & temonariæ functionis exactores.

2. CAPITULUM. Papiæ, *dictum quasi alterius sententiæ caput. Capitulum, est brevis multorum complexio, sic dictum, quia breviter capiant totam summam. Capitula librorum dicta quod breviter capiant & contineant aliquam sententiam, quasi caput & titulus majoris scripti. Unde Clericorum Capitulum dictum, quod capitula ibi exponantur.*

Capitula, & Capitularia, Canonum Ecclesiasticorum, & Legum Regiarum Codices, ita nuncupati, quod per *Capitula*, seu sectiones digesti distinctique sint: κεφαλαιώδεις τύποι, apud Theophanem an. 17. Copronymi. Lupus Ferrariensis Epist. 42. *Canones eosdem, sive, ut vos vocatis, Capitula... vobis direxi.* Sic Theodulfus Aurelianensis *Capitula* vocavit librum quem scripsit *ad Presbyteros Parochiæ suæ*, seu acta synodica, in quibus ad Cleri & populi emendationem præcepta continentur. Eodem titulo donatus liber alter Herardi Turonensis Archiepiscopi an. 858. de quo hæc Chronicon Andegavense an. 858. *Do. Herardus Archiepiscopus generali Synodo in Turonica civitate habita, quædam necessaria sanctorum Canonum Capitula excerpsit, quæ firmius custodienda sanxit.* Neque alia ratione Græci Patres aliquot, Marcus, Diadochus, Nilus, &c. κεφάλαια, libros suos inscripserunt, in quibus monita Christiana continentur.

Præsertim vero Regum sanctiones & decreta *Capitula* & *Capitularia* appellata, quod perinde per capitula digesta sint. Lex 4. Cod. Th. de Falsa moneta: *Quibus ita emendatis, omnibus Capitulis lex lata servabitur.* Neque tamen universim statuta regalia *Capitulorum* & *Capitularium* nomine donata; sed ea potissimum quæ in publicis Comitiis, vel Synodis, vel Conciliis, Episcoporum & populorum consensu, ab ipsis Principibus edebantur, in iis scilicet casibus, qui in legibus deerant: unde *Capitula* à Legibus distinguntur apud Hincmarum Remensem Opusc. 14. cap. 8. *Habent enim Reges & Reipublicæ ministri Leges, quibus in quacumque provincia degentes regere debent; habent Capitula Christianorum Regum ac progenitorum suorum, quæ generali consensu fidelium suorum tenere legaliter promulgaverunt.* Et cap. 11. *Ex Christianorum Regum Constitutionibus per Capitula breviter ac salubriter, si teneantur & exequantur, collecta continentur.* Denique Opusc. 15. cap. 15. *Quando sperant aliquid lucrari, ad Legem se convertunt: quando vero per Legem non æstimant acquirere, ad Capitula confugiunt.* In Synodo Suessionensi an. 853. cap. 44. *Capitula synodalia Caroli Magni, &c.*

Erant igitur *Capitula* legum appendices & additamenta, eaque in Synodis sancita. Eginhardus an. 819. *Legibus etiam Capitula quædam necessaria, quia deerant, conscripta atque addita sunt.* Capitul. an. 821. cap. ult. *Capitula quæ præterito anno Legi Salicæ per omnium consensum addenda esse censuimus, jam non ulterius Capitula, sed tantum Lex dicantur, & pro Lege teneantur.* Annales Francor. Bertiniani an. 864. *Capitula etiam ad 37. consilio fidelium suo-*

rum, more prædecessorum ac progenitorum suorum Regum, constituit, & ut legalia per omne regnum suum observari præcepit. Capitula Caroli Calvi tit. 39. cap. 7. *Per Capitula avi & patris nostri, quæ Franci pro Lege tenenda judicaverunt, & fideles nostri in generali placito nostro conservanda decreverunt.* Aimoinus lib. 5. cap. 35. *Placitum generale habuit, ubi per Capitula qualiter regnum Franciæ filius suus Ludovicus... regeret... ordinavit.* Fragm. Hist. Franc. to. 3. Hist. Franc. pag. 334. de Ludovico Pio: *Adjecit præterea quædam sæcularibus legibus Capitula, quæ nunc neque pernecessaria comprobantur.* Vide Leon. Ost. lib. 1. cap. 18. Atque ejusmodi Regia Capitula digessit Ansegisus Abbas Lobiensis. Adso de Miraculis S. Waldeberti n. 12. de eod. Ansegiso: *Capitula Regum Francorum, quæ diversis fuerunt acta Conciliis, excepit, & uno volumine contineri fecit*; in quatuor scilicet libris. Sigebertus an. 827. *Ansegisus Abbas Lobiensis edicta Imperatorum Caroli Magni & Ludovici filii ejus ad Ecclesiasticam legem pertinentia in duobus libellis digessit. Idem eorumdem Edicta ad mundanam legem pertinentia in duobus æque libellis digessit.* Postmodum Benedictus Moguntiacensis Ecclesiæ Levita eadem Capitula, partim etiam alia à se aliunde collecta in septem libros distinxit, quæ Joannes Tillius Meldensis Episcopus, deinde Pithœus & Lindenbrogius publicarunt. Exhinc Caroli Calvi & aliquot aliorum Regum edita sunt à Sirmondo Capitula, atque adeo ab aliis viris eruditis, quæ universa cum MSS. Codicibus collata, & non minima accessione aucta ac locupletata, notisque illustrata, in unum corpus tandem compegit vir doctissimus Stephanus Baluzius, hoc ipso quo scribimus anno. Vide quæ annotarunt idem Pithœus post Præfationem ad eadem Capitula, Antonius Augustinus de Emendat. Gratiani lib. 2. dial. 11. Innocentius Cironius in Notis ad 5. Compilat. Decretal. lib. 1. tit. 1. cap. 2. idemque Baluzius in erudita illa quam Capitularibus Regum Francorum præmisit Præfatione.

¶ Capitula Novitiarum, Novarum Constitutionum Synodalium decreta. Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 741. ex Capitulis Novitiarum: *Item Capitula Novitiarum de his, in quibus præceptum Regulæ & Constitutiones novellorum Conciliorum auctius nos considerare & promtius exercere jussio imperialis ammonet.*

3. CAPITULUM, Brevis Lectio, quæ in divino officio, loco Lectionis legitur. Radulphus Tungrensis de Canon. observ. propos. 13. *Sicut ad vigilias noctis leguntur Lectiones magnæ, ita ad Laudes & Vesperas, & ad quinque parvas Horas, dicuntur parvæ Lectiones, quas Benedictus appellat in sua Regula Lectiones; communi tamen usu sæculi appellantur Capitula.* Idem Radulphus propos. 8. *In Lectionibus tam majoribus quæ nocturnis vigiliis leguntur, quam parvulis, quæ dicuntur ad alias Horas, & Capitula appellantur, laudem Dei agimus & pronunciamus.* De his Capitulis fit mentio in Concilio Agathensi can. 21. apud Vigilium PP. Epist. 2. &c. *Capitula Dominicalia*, quæ Dominicis diebus canuntur, in Statut. Guigonis pro Ordine Cartusiensi. Vide *Lecticula.*

Capitella, Breviora capitula. Concilium Agathense can. 30. *Post hymnos Capitella de psalmis dicuntur.* Regula S. Aureliani cap. 55. *Hymnus, Jam surgit, Hora Tertia, & Capitulum, deinde Kyrie eleison*, (dicantur.) Occurrit ibi pluries, & in ejusdem Regula ad Virgines. Gregorius Turonens. lib. 9. cap. 6. *Et ingressus in oratorium, me postposito, ipse Capitellum unum, atque alterum, ac tertium dicit.* Utitur & lib. de Vitis Patrum cap. 6.

¶ 4. Capitulare, Alicujus Sancti officium celebrare, peragere, à *Capitulo* saltem incipiendo. Vetus Ceremoniale MS. B. Mariæ Deauratæ Tolosanæ: *Non dicuntur subphragia Sanctorum, neque Vespere omnium SS. nec Laudes, & hoc tam in vigilia, quam in die, & per omnes Octavas: dato etiam quod non Capitulantur de Octavis.* Et infra: *Sequitur festum Apostolorum Philippi & Jacobi, quod est duplex..... in primis Vesperis Capitulatur de ipsis Apostolis.* Pluries occurrit in eodem MS.

Capitularium, Liber Ecclesiasticus continens *Capitula*, quæ in Ecclesia canuntur, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 324.

4 CAPITULUM, Locus in quem conveniunt Monachi & Canonici, sic dictum, inquit Papias, quod *Capitula* ibi legantur: *Capitula librorum dicta, quod breviter capiant & contineant aliquam sententiam, sive quasi caput & titulus majoris scripti. Unde Clericorum Capitulum dictum, quod Capitula ibi exponantur*: nempe Regulæ. Notum enim mane post Primam recitatam, antequam Fratres exeant ad laborem, jam olim aliquod Regulæ Capitulum iis fuisse prælectum; cujus moris meminerunt Fuldenses Monachi in Libello supplici Carolo Magno porrecto apud Browerum lib. 3. Antiq. Fuldens. cap. 12. & Smaragdus in præfat. in Diadoch. Monach. Concilium Aquisgran. can. 69. *Ut ad Capitulum primitus Martyrologium legatur.* Cap. 70. *Ut ad Capitulum lectio tradatur.* Amalarius lib. 4. de Eccles. offic. c. 2. *Mos inolevit ut per Monasteria Deo devota legatur lectio in Capitulo.* Helinandus Monach. Frigidimontis: *In toto corpore Ecclesiæ, præter illum ubi altare constituitur, nullus locus est sanctior Capitulo, nullus reverentia dignior, nullus diabolo remotior, nullus Deo proximior. Ibi enim perdit diabolus quidquid alibi lucratur. Ibi Deo restaurat obedientia quicquid alibi illi subtraxit vel negligentia vel contemptus.* [Vita S. Benedicti Anian. n. 30. *Fratribus vero sibi subjectis omni hora, in nocturnis scilicet, in Capitulo, in refectorio, pabula vitæ præbebat. Capitulum post Nonam*, memoratur in Capitulis Sangallens. circa an. 817. editis, apud Mabill. in Actis SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 742.] *Domus Capituli* apud Eckeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 11. & 16. & in Statutis Ordinis *de Sempringham* pag. 724. Ordo Romanus: *In conventu Fratrum, qui apud quosdam Capitulum nuncupatur.* Jacobus Hemricurtius in Speculo Hasbanico pag. 11. *Rasson qui est ensevelis en Capitele des Freres mineurs à Liege.*

Capitulum Conversorum, quod ab Abbate pro Conversis tenetur, de quo agunt Institutiones Capituli generalis Ord. Cistercienis distinct. 14. c. 10.

Capitula Ruralia, in Provinciali Cantuar. Eccles. lib. 1. tit. 2. lib. 5. tit. 17. in Constit. Ottonis Legati Eccles. Roman. in Anglia tit. 7. & in Concilio Redingensi ann. 1279. can. 5. dicuntur Conventus Curionum ruralium, qui ab Episcopis, Archidiaconis, aut Decanis ruralibus subinde coguntur, in quibus de rebus Ecclesiasticis suarum parochiarum pertractare solent. Vide *Kalendæ.*

Capitulum, ut ait Lindwodus, *quandoque ponitur pro collectione plurium, & non communiter viventium: sed ob tractatus communes inter se habendos ad aliquem locum confluentium. Exemplum patet in Capitulis generalibus Monachorum & aliorum Regularium, &c.*

Capitulum, proprie loquendo, inquit idem Lind-

modus, dicitur respectu *Ecclesiæ Cathedralis, ut Conventus respectu Ecclesiæ inferioris, ubi est collectio viventium in communi.*

Capitulares, Canonici, apud Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 180. & alibi, qui *Capituli jus habent*, ut loquuntur, *qui ont droit d'entrer au Chapitre.*

¶ 5. Capitulare, In Capitulum convenire tractandorum negotiorum causa. Instrumentum Abbatis & Conventus S. Sequani ann. 1356. è Cartulario Æduensi: *Hinc est quod nos propter hoc in Capitulo nostro specialiter in unum per sonum campanæ, more solito, ad Capitulandum pro negotiis dicti Monasterii & Ecclesiæ ipsius ad tractandum congregati, &c.* Instrumentum Capitulare Monasterii Crassensis an. 1381. *Monachis hora Capituli, pulsata Campana, ut moris est, in Capitulo dicti Monasterii pro Capitulando & Capitulum & Conventum faciendo.... congregatis, &c.* Occurrit in Actis Capitularib. S. Martini Turon. an. 1455. & in Actis SS. Martii to. 3. p. 752. necnon in Charta an. 1480. apud Miræum Diplom. Belg. to. 2. p. 1343. col. 2.

6. Capitulare, Succensere, punire, quod fit in Capitulis Monachorum ubi vitiosi & delinquentes puniuntur & emendantur. Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 3. *Ad Capitulum tamen non nisi vocatus venit, cum sibi officium Capitulandi & puniendi gravissimum, ut ait, sit traditum.* Hinc vulgaris loquendi Monachis usitata formula, *Dare alicui Capitulum*, vel *Accipere Capitulum*, pro reprehendere, & verbis castigare: nostri *Chapitrer* dicunt. [Hinc fortassis à Baldrico apud Mabillonium to. 5. Annal. Benedict. pag. 505. Capitulum Monachorum vocatur, *Animarum fornax purgatoria.*]

¶ Capitulum Habere. Codex MS. S. Quintini de Monte ad calcem Regulæ xi. circiter sæculo exaratus: *Liceat Abbati, si necessitas vel ratio ingruerit, fratrem suum ad quemlibet Abbatem mittere, tantum ei in victu provideat. Si vero paupertas exigerit, Abbas ad quem missus ille frater ierit, vestitum ei præbeat, & quandiu ibi moratus fuerit frater, Capitulum habeat*; hoc est, jus cum aliis cœnobii, in quo commorabitur, Monachis in *Capitulo* sedendi, quod jus haud raro tribuebatur olim Fratribus extraneis, præsertim ubi è monasterio aliqua societate conjuncto veniebant.

5. CAPITULUM, Domus urbis publica, in qua Ædiles seu Scabini jus dicunt, aut coëunt, *Hostel*, vel *Maison de Ville.* Joan. Hocsemius in Henrico Gueldrensi Episcopo Leodiensi cap. 5. *Cumque pro vini assisa cives fuissent in Capitulo congregati.* In Adolpho à Marka cap. 5. *Partem terræ Militum .... cum Rectoribus civitatis ad Capitulum congregavit.* Observat Catellus lib. 1. Hist. Tolosanæ cap. 1. pag. 33. & 34. Curiam Tolosanam *Capitulum* in veteribus Tabulis appellari. Usatica Tolosana an. 1202. statuunt reos puniendos *cognitione D. Comitis, & suæ Curiæ, scilicet Capituli.* Cui quidem Capitulo præerat Vicarius. Unde in sententiis hæc passim leguntur, *Vicarius & Capitulum judicaverunt.* Qui vero ei assidebant,

Capitulares & Capitularii appellabantur; qui iidem sunt quos hac tempestate *Capitoux* vocant, olim *Capitoliers*, ut est apud Honoratum *Bonnor en l'arbre des batailles* 4. parte cap. 125. [& in Litteris Philippi VI. Franc. Regis ann. 1345. to. 2. Ordinat. pag. 230.] Liber albus Senescalliæ Tolosæ, de electione Capitulariorum Tolosæ, *Qui semel Capitularius fuerit, ad idem officium nullatenus admittatur, nisi 6. annis à fine anni dicti sui Capitulatus computandis.* [Tres solum annos habent Litteræ Philippi III. ann. 1283. in quibus ii *Capitularii* Consules appellantur; at passim *Capitularii* nominantur in Litteris Philippi IV. & Philippi VI. apud D. *de Lauriere* to. 2. Ordinat. p. 107. & seqq. Adagium est apud Tolosanos:

Cil de noblesse a grand titoul,
Qui de Tolose est Capitoul.]

¶ Capitulatus, Dignitas Capitularii, in Litteris Regum nostrorum jam laudatis, & apud Lafallium in Probat. Hist. Tolos. p. 85. 88. 90. &c.

Capitularii videntur interdum appellari nuntii, ministri, famuli. Vitalis Episcopus Oscensis: *Cives autem sunt omnes qui in civitatibus commorantur, vel in villis æquipollentibus civitati. Ex quibus illi dicuntur Burgenses, qui licet Capitularios habeant & ministros, per quos ducunt sua officia exercenda, tamen ipsa manibus suis non exercent.* Iidem sunt

Captalarii, in Charta Jacobi Reg. Aragon. 1230. pro civibus & mercatoribus Barcinon. *Emfranquimus, francos, liberos, ingenuos & immunes facimus vos omnes probos homines, cives, & habitatores Barcinon. & singulos præsentes pariter & futuros, & nuncios ac Captalarios vestros per totum regnum Majoricarum, &c.* Occurrit etiam in Consuetudinibus Barcinon. MSS. Consuetudines Monspelienses MSS. c. 91. *Captalerius non debet præstare leidam vel cuppas, nisi pro ea parte pro qua pertinet ad eum lucrum jam Curiæ acquisitum.* Vernacula sic habent: *Captalier non deu donar leidas, ni copas, si non per aquella parte, per laqual azel perten lo captal, o per aquella part, per laqal partem azel lo gazanch que a dona.* Alibi: *Si aliquis privatus vel extraneus, Captularius, vel debitor accipiat fugam à villa Montispelerii, &c.*

Capitularius Scholæ Negotiatorum, in Charta Petri Ravennatis ann. 953. apud Hieron. Rubeum in Hist. Ravenn. lib. 5. id est; *Caput* vel *Capitaneus.*

Capitolarius, Capitularius. Charta Abbanis Patricii fundatoris Monasterii Novalicensis in valle Segusina, ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Et colonicas infra ipsa valle Briantina & Aquisiana, quem de Vindegunde conquisimus, unde Bardinus Capitolarius est.* Infra: *Similiter libertus nostros in valle Aquisiana, qui ad parentes nostros aspexerunt, seu & in ipso pago Brigantino commanere videntur, unde Vitalis Capitularius est, ad memorata Ecclesia hæredem meam ut aspiciant & impensionem faciant volo ac jubeo.* Ubi videntur *Capitularii* accipi pro *dominis* seu possessoribus.

6. CAPITULUM, Capitulare, Capitis tegumentum muliebre. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 31. & ex eo Papias: *Capitulum, est quod vulgo Capitulare dicunt.* Glossæ veteres, cap. de vestimentis, *Capitulare*, κεφαλοδέτμιον. Addit. ad Matth. Paris pag. 115. *Nec habeant Capitulum de floribus*, id est, sertum; Gallis *Chappellet.*

¶ 7. CAPITULUM, Idem, ut videtur, quod *Capitium* 2. ut ibidem dictum est.

¶ 8. CAPITULUM Totius Rei, Totius rei series & narratio. Chronicon Centul. lib. 5. de Miraculis S. Angilberti num. 23. *Totius Rei Capitulum fratribus ac populo publice innotuit.*

CAPITUM, *Pabulum jumentorum*, uti vocem hanc interpretatur Ammianus lib. 22. *Totidemque pabula jumentorum, quæ vulgo dictitant Capita.* Hesychius: Κάπετα, κτηνῶν τροφή. Idem: Καπητόν, παράσχημα ἀλόγων. Vopiscus in Aureliano: *Capitum animalis non vendat.* Senator lib. 7. *Proinde annona fuit domini & familiæ ejus, Capitum animalis.* Atque ita hæc

hæc vox accipitur in leg. 7. 13. 17. Cod. Theod. de Erogat. milit. ann. & aliis locis, quæ *Palea* vertitur in leg. 9. *Capitatio* in leg. 8. & leg. ult. eodem Cod. de Collat. donat. Adde Julianum Antecessor. Nov. 15. cap. 2. *Fodrum* ejusmodi præstationem appellarunt recentiores.

CAPITURINI, à Salernitanis, Principes & auctores seditionum appellati, ut auctor est Hugo Falcandus pag. 668.

CAPLEVATOR, Qui captum judici repræsentare tenetur sub pœna arbitraria; ut *Capleuta*, ipsa obligatio repræsentandi. Voces fori Aragonensis, de quibus copiose Michaël *del Molino* in Repertorio. Fori Aragon. Edit. 1624. fol. 11. Fori Oscæ an. 1247. fol. 4. *Ecce hic offero sufficientem fidanciam de directo, aut bonum Caplevatorem super pignus meum, &c.*

CAPLEUTA, in iisdem Foris Aragon. lib. 1. tit. de Suprajunctariis fol. 34. verso.

CAPLIM, [Obligatio, ni fallor; qua servus tenetur arbores seu arborum ramos exscindere, cum id jubet Dominus: vox ducta à *Capulare*, Cædere.] Polyptychus S. Remigii Remensis: *Solvit in censu de sigala mod.* 1. *de ordeo mod.* 100. *anniculum* 1. *Caplim dies* 15. *lign. carros* 3. Infra: *Solvit in hostelicia den.* 16.... *pullos* 3. *ova* 15. *Caplim diebus* 15. *facit vehituram in leug.* 30. Rursum: *Donant decimam de vervecibus .... faciunt Caplim* 15. *diebus.* Item: *Facit Capplim diebus* 15. *sed non vehit. Facit macerias in Monasterio, &c.* Ibidem: *Capplim diebus* 15. *ipsumque deducens.* Item: *Donat unoquoque anno scindulas* 10. *in tertio anno ascellas* 100. *aut facit Capplim diebus* 15. *ipsumque vehit.* Ibid. *In tertio anno faciunt Caplim dies* 15. *ipsum carrucant & inoperant.* [Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 36. verso col. 1. *Arat ad hibernaticum perticas* III. *ad tramisem perticas* II. *facit Caplim quantum sibi jubetur.* Idem Codex fol. 94. col. 1. *Facit in vinea arp.* 1. *pullos* III. *ova* XV. *curvadas, Caplim, carop. manopr. quantum ei injungitur.* Et fol. 95. verso col. 1. *Arat ad hibernaticum perticas* III. *ad transmissum perticas* II. *facit Caplim quantum sibi jubetur.*] Occurrit pluries, & interdum cum duplice *P.* Vide *Capulus*, [& *Capellus* 2.]

CAPLOSUS, *Elisus*, Papiæ. Ita etiam Cod. MS. [Sangerman. n. 501.] Vide *Capulare.*

CAPLUM, *Funis*, Isidoro in Glossis. Papias: *Caplum, funis à capiendo dictum.* Isidor. lib. 20. Orig. cap. 16. *Capulum, funis à capiendo, quod eo indomita jumenta capiantur.* Nostris *Cable*, vel *Chable*, Funis nauticus. Vide Meursium in Κάπλιον.

¶ CAPMANSIO, CAPMANSUS, &c. Vide *Caput mansi.*

¶ CAPNICUM, Datium solvendum pro quolibet camino seu habitatione, à voce Græca κάπνη, quæ caminum significat. Hierolex. Macri.

¶ CAPO. Vide *Capus.*

¶ CAPOLARE, Abscindere, imminuere. Pactus Legis Salicæ tit. 32. num. 1. *Si quis alterum manu aut pede Capolaverit, de manu Capolata, unde homo mancus est, & ipsa manus super eum pendit, MALB. SICHTE*, MMD. *den. qui faciunt solid.* LXII. *& dimidium, culpabilis judicetur.* Et n. XV. *Si quis alterum lingua Capolaverit, unde loqui non possit, &c.* Vide *Capulare.*

CAPOLATA. Charta an. 1142. apud Stephanum Baluzium in Notis ad Concilia Narbon. *Item* 5. *millia teules. Item* 3. *Capolatas de petra, quas habuerunt homines de Villanova.*

CAPOMILITIATUS. Vide *Caput militum.*

CAPORALIS, Ital. *Caporale*, Caput, gubernator, præcipuus dux. Historia Cortusiorum lib. 7. cap. 20. *Caporalis vero & auctor eorum erat D. Loderisius Vice-Comes.* Adde lib. 8. cap. 16. & Bullam Urbani V. PP. apud Wadding. an. 1364. 12. Joan. Villaneus lib. 1. cap. 28. *Roma fu Caporal regno di se medesima.* Idem lib. 2. cap. 1. *Li maggiori e li piu possenti Caporali de la terra.* Passim apud hunc Scriptorem. [Acta SS. Maii to. 7. pag. 373. de S. Ferdinando Rege: *Eadem confirmavit præfatus Michaël Sanchez, qui servit in exercitio Caporalis D. Joannis de Panduro, in possessione quam habet supradictus in Terrazana:* quo in loco Papeprochius *Caporalis* reddit Opilio. Gallis *Caporal*, ut & Italis *Caporale* hodie Decurio est; cujus præcipuum fere munus excubias vigiliasque collocare ac deducere.]

¶ CAPOTANEUS, ut *Capitaneus populi.* Rolandin. Patavin. lib. II. Annal. Genuens. c. 18. *Habuerunt tunc Mediolanenses alii & populus & Commune de consilio saniori pro suo Capotaneo Martinum de Turre de civitate eadem, virum probum & sapientem, strenuum, tractabilem, &c.* Et lib. 12. c. 4. *Mediolanense Commune & populus universus Capotaneum habens Martinum de Turre, memorandum & reverendum patriæ defensorem.* Pluries occurrit apud eumd. Annalistam.

¶ CAPOTI. Vide *Cagoti.*

CAPPA. Vide *Capa* 1.

¶ CAPPANNA, Tugurium. Acta SS. April. to. 3. p. 324. F. in Miraculis S. Zitæ: *Et ipsa ivit ad ipsam Cappannam, quæ est cujusdam sui vicini.* Vide *Capanna.*

¶ CAPPARIUS. Vide post *Capa* 1.

¶ CAPPARO. Vide *Caparo.*

¶ CAPPATUS, Qui gerit Cappam. Vide post *Capa* 1.

¶ CAPPATUS CLAVUS, pro *Capitatus*, ut puto. Vita S. Reineldis inter Acta SS. Julii tom. 4. p. 177. *Gondulphus, tribus Cappatis infixis cerebro illius clavis, vitam finivit.*

¶ CAPPELLANUS. Vide *Capellanus.*

¶ CAPPELARDENT, Capella ardens, Gall. *Chapelle ardente*, in qua, parietibus panno nigro vestitis, multi accenduntur cerei pro funeribus Principum & Magnatum. to. 4. Concil. Hisp. p. 198. *In exequiis generalibus, præsertim in Cappellardent vulgo nuncupato, pro Domino Rege, Principe, &c.*

¶ CAPPELLOTUM. Vide *Capellotum.*

¶ CAPPIGER, Cantor qui gerit cappam, Gall. *Porte-chape*, tom. 4. Concil. Hisp. pag. 397.

¶ CAPPLIM. Vide *Caplim.*

¶ CAPPUCCIUM. Vide *Caputium.*

¶ CAPPULA, Minor *Capa*, Lineum capitis tegumentum, Gall. *Coëffe de nuit.* Hist. Dalphin. to. 2. p. 280. *Pro tela ad faciendum coperteria quatuor, Cappulis & thobaliis pro capite, cannæ* 3. *gros.* XXII. *Pro factura ipsorum coperteriorum & Cappullarum, gros.* VI. *den.* IX. Ibid. p. 275. *Pro Cappulis quatuor de tela .... taren.* II. MS. D. *Lancelot* habet *Coppulis.*

CAPPUS. Vide *Capus* 1.

CAPPUSA. Charta Alberti Comitis Metensis ann. 1218. apud Barthol. Fisen. in Hist. Leodiensi pag. 447. *Et ut ordine suo liberius vacare permittantur, nulli inposterum, vel subditorum nostrorum in Cappusis suis, vel aliis rebus aliquam potestatem nullatenus habere concedimus, &c.* sed legendum *culturis*, evincit Charta sequens, quam profert idem Scriptor.

CAPRA. Pseudo-Ovidius lib. 2. de Vetula:

Do Capram vini, do bladum, do tunicam, do
Palliolum, &c. Forte *Cuppam.*

CAPRARITIA, Stabulum caprarum, in Capitulari de Villis cap. 23.

¶ CAPRATIO. Epist. S. Ludovici Regis Franc. ad Fridericum II. Imp. an. 1248. apud Marten. to. 1.

Collect. Ampliss. col. 1301. *Poterit vestra Serenitas... pro victualibus educendis, mercatoriam super hoc exigere Caprationem.* Lege *Captationem*; id est, vectigal à mercatoribus *capiendum*.

¶ CAPREA, pro *Capra*, to. 3. Concil. Hisp. p. 90.

¶ CAPRED, in Legibus Longobard. delictum significat. Hierolex. Macri.

CAPRICIUM. Chartula plenariæ securitatis scripta sub Justiniano, apud Brisson. lib. 6. Formul. *Cute (bute) olearia valente siliquas 2. asprionis, panario rupto uno, Capricio valente nummos 80. orciola, aureo valente nummos 80. &c.* Forte *Capsicio.* Vide *Capsaces, Capsis.*

¶ CAPRICULUS, ut *Capreolus.* Tabular. S. Trinit. Cadom. fol. 28. *Habemus... hircum & quinque Capriculos.*

CAPRIFER, in vet. Gloss. cap. de Bestiis, αἴγαγρος. Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. *Caprifera, Capreolus.*

CAPRILE, αἰγών, ἡ μάνδρα. in Gloss. Gr. Lat.

¶ CAPRINUM, Præstatio ab iis qui capras tenent exsolvenda, Gall. *Chavretage.* Regestum n. 56. pro annis 1317. 1318. 1319. regni Philippi Franc. Regis cognomento Longi fol. 164. tit. 371. *Item Caprinum loci de Clamisaco bladi & gallinarum annuatim debitorum per homines dicti loci.*

¶ CAPRINUS PULSUS. Vide *Caprizans.*

CAPRIOLA. Gloss. Lat. Gr. δορκάς, *Dama, Capriola.* Gloss. Gr. Lat. αἴγαγρος, *Caper*: αἰγάγριον, *hæc Capriola.* Gloss. aliud MS. *Capriola*, αἰγάγριον.

1. CAPRIOLUS. Papias: *Capra domestica, caprea vero silvatica dicta quasi capiens ardua: cujus filii Caprioli dicuntur.* Gloss. Lat. Gall. *Capriolus, Chevriz.* Ital. *Capriolo* & *Cavriolo.* Gall. *Chevreuil.* Ebrardus in Græcismo cap. 9.

Capreolus vero silvestris dicitur esse.

Lex Aleman. tit. 99. §. 16. *Si quis Capriolum occiderit.* Dudo lib. 3. de Morib. Norman. *Est namque tellus Normannica.... caprorum, cervorumque, ursorum atque Capreolorum venatu affluenter repleta.* Epistola 1. Episcopi Aconensis ad Honorium III. PP. *Ipsi inermes & expediti velut Caprioli celeriter fugiebant.* Charta Carlomanni Regis apud Ughellum in Episc. Veronensibus: *Venationes porcorum, cervorum, Capreolorum, omni tempore, &c.* Charta anni 1345. *Venari ad Capriolos, cuniculos, faxanos, &c.*

2. CAPRIOLUS, Vox Architectorum, Vitruvio nota, de qua agunt pluribus Philander, Barbarus, Bernaldinus Baldus, aliique Vitruvii Interpretes. Gloss. Gr. Lat. Καπρίωλος, τὸ ἔρεισμα τῆς στέγης, *Furcilla.* Alibi: πρότομος, *Capriolus.* Infra συστάτης dicitur.

3. CAPRIOLUS, Columellæ lib. 11. cap. 3. genus est rustici ferramenti bicornis ad terram commovendam à similitudine cornuum capreolorum dictum.

¶ 4. CAPRIOLUS, vel CAPREOLUS, Clavicula, qua vitis *capit* adminicula, iisque adhæret, Gall. *Tendron de vigne.* De capriolis hac notione Festum vide & Isidorum lib. 18. Orig. c. 5. Hinc emendandas puto Glossas ejusdem Isidori: *Caprioli, Botriones, latices*, vel, ut est in Excerptis: *Capriolæ, Botriones, latices*; videtur enim legendum *Caprioli, Botryonum helices*, i. vitium Claviculæ. Botryo pro vitis à Græco βότρυς, uva, dici potuit; ἕλιξ vero clavicula est. Gloss. vett. ἕλιξ ἀμπέλου, *Pampinus, Clavicula, corimbi.* Vide Grævium.

¶ CAPRISCOLIS. Instrum. 2. tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 3. col. 1. *Amelius Caprifcolis*, mendose pro *Capiscolis*, quod vide in *Caput.*

CAPRITUS, Hircus, Gall. *Caprit, Cabril*, Occitanis *Crabit, Chevreau.* Lex Salica tit. 5. *Si quis Capritum, sive capram furatus fuerit.*

CAPRIZANS, seu CAPRINUS PULSUS, Medicis, qui incipiens à velocitate ante digitorum percussionem videtur cadere, & post movetur in completa dilatione, ad similitudinem caprioli dicitur. Cum enim capriolus incipiat esse velox in saltu, quasi saltum videtur facere in aërem, & post in complendo cursu, & complendo saltu, est velocissimus. Vide Magistrum Egidium Corbeliensem lib. de Pulsib. Græcis σφυγμὸς δορκαδίζων.

CAPRONES, Tigna, cantherii, vulgo *Chevrons.* Polyptychus S. Remigii Remensis; *Vehunt fimum quantum necesse est, faciunt pedituram in granearm de decem pal. & decem Capron. & cooper. carop. & manopr.*

1. CAPSA, Arca, theca, cista, ubi aliquid reponitur. Papias: *Capsa dicta, quod capiat in se atque servet aliquid.* Ex Græc. κάμψα. [Gall. *Chasse.*] Proprie vero est arca, in qua reconduntur Sanctorum Reliquiæ. Jo. de Garlandia in Synonymis:

Dic arcas, thecas, cistas; vel scrinia, Capsas.
Capsula, capsella, de capsa diminuuntur.

Hugo Flaviniacensis in Chronico pag. 270. *Mitto autem vobis Capsam argenteam sepulcri Salvatoris & S. Jacobi Reliquias continentem.* Chronic. Fontanell. cap. 8. *Capsam auro & gemmis decoratam continentem pignora diversorum Sanctorum.* [Edictum Odonis Archiep. Rotomag. de Reliquiis S. Eligii an. 1260. *Canonici autem, seu Decanus & Capitulum circa immutationem Capsæ, vel translationem contentorum in ea... nihil audeant attemptare.*] Guntherus lib. 3. Ligur.

..... Capsasque piorum.
Custodes cinerum, prælata thure vaporum.

[Anscharius Archiep. in Vita S. Willehadi inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 406. *Verum B. vir ipso in tempore Capsam cum sanctis Reliquiis in collo suspensam habebat, cumque ictus ferientis super collum ejus decideret, corrigiam quidem Capsæ præcidit, ipsum vero in nullo penitus vulnerare potuit.* In hunc locum Mabillonius ait: « Phylacteria vocant antiqui Reliquiarium è collo depen- « dens; quamquam etiam Capsa & Chrisma- « rium eodem sensu leguntur in Vita S. Wilfridi « Episcopi ad ann. 709. »] Adde Odoranni Chr. pag. 640. Joan. Sarisberiens. Epist. 13. Occurrit passim. Le Roman *de Turpin*: *Li Casse ou li saintuaire ert rendi si grant odor, que il sembla à tous que Paradis fut ouvers.* Vide *Campsa.* Ejusmodi vero capsarum ad sanctas Reliquias recondendas, benedictiones habentur in Ordine Romano.

CAPSÆ EVANGELIORUM, Opercula. Gesta Regum Franc. cap. 23. & Ado Viennensis in Chron. *Viginti Capsas Evangeliorum ex auro purissimo gemmario opere cælatas, &c.* Chronicon Centul. Hariulfi lib. 3. cap. 3. *Evangelium auro scriptum unum, cum Capsa argentea gemmis & lapidibus fabricata. Aliæ Capsæ Evangeliorum duæ ex auro & argento paratæ.* Vide *Textus.*

CAPSA. Concil. Arausic. I. cap. 17. *Cum Capsa & calix offerendus est, & admixtione Eucharistiæ consecrandus.* Canonis titulus est: *Ut in unum propositio sacramenti consecretur.*

CAPSA NAVIS, Ima pars navis. Acta SS. Martyrum Africanor. apud Baron. an. 302. n. 123. *Ascendit navim cum vinculis magnis, & fuit in Capsa Navis diebus quatuor.* Alii Codd. *Casale* habent, ut monet idem Baronius.

CAPSARIUM, Capsarum, in quibus recondebantur

Sanctorum reliquiæ, theca. Testamentum Perpetui Episcopi Turonensis: *Tibi... Eufronio thecam ex argento de reliquiis Sanctorum do, lego. Illam intelligo quam deferre solebam: nam deauratam aliam, quæ est in Capsario meo, &c. Ecclesiæ meæ do, lego.*

CAPSARIUS, in Breviloquo, dicitur *qui in balneis vestimenta suscipit custodienda, vel ille qui portat aliis libros ad Scholam.* Vide l. ult. D. de Offic. Præf. vigil. & vet. Interpret. Juvenal. sat. 3. vers. 263. Vide *Campsarius*, [& *Spoliaria.*]

¶ CAPSARIUS, Thesaurarius Ecclesiæ seu qui sacrarum *capsarum* curam habet. Acta SS. Junii to. 2. pag. 747. de Reliquiis S. Antonii de Padua: *Rogetur etiam Capsarius, ut ex numero Lipsanothecarum asservatarum in thesauro Ecclesiæ S. Marci, pulchriorem ac digniorem eligat, quæ cum specialibus litteris à persona expresse deputata ad Rectores Paduæ cras deferatur, ut in eam reponatur illa pars ossis humeralis, quæ huc mittenda est.*

CAPSELLA, diminut. à *Capsa.* Marcellus Empir. cap. 23. *Postea splen intra parietem dormitorii cubiculi tectorio, id est, Capsella inclusus.* [Capitulum Generale Cisterc. an. 1285. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1813. *Item Fratres bursas & Capsellas amoveant, & eisdem de cetero non utantur.*] *Capsellæ*, in quibus fructus componuntur, in l. 12. D. de Instruct. vel instrum. leg.

CAPSELLA, Theca reliquiarum. Epistol. Legatorum Sedis Apostol. inter Epistolas Hormisdæ PP. *Hic voluerunt capellas argenteas facere & dirigere,.... singulas autem Capsellas per singulorum Apostolorum reliquias fieri debere suggerimus.* Chronicon S. Petri Vivi Senon. *Receptæ sunt autem Capsellæ sanctarum reliquiarum à Clero.* [Testamentum an. 837. apud Miræum tom. 1. pag. 21. col. 1. *Flavellum argenteum unum, Capsellam eburneam unam, candelabra argentea duo.* S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 84. *Nam & unum simplum semper in sinistro cornu est altaris in una Capsella cum serico decenter ornata.*] Walafridus Strabo de Vita S. Galli cap. 11. *Habebat autem pendentem Capsellam, in qua continebantur reliquiæ B. Dei genitricis Mariæ.* Et cap. 32. *Habuit vir Dei Capsellam de corio factam.* [Stephanus African. Presb. in Vita S. Amatoris Episc. num. 25. *Et cum eis esset ignotus, pulchritudine vultus & Capsellari honore, quo reliquias inclusas collo gestabat, cognoverunt Dei esse famulum & cultorem.*] Adde Ordericum Vitalem lib. 7. p. 653.

¶ CAPSETTA, Capsula, Gall. *Cassette.* Acta SS. Junii tom. 5. pag. 64. F. ubi de Translatione SS. Prosperi & Venerii: *Qua aperta* (capsa) *intus eam invenerunt duas Capsettas ligneas & pannum quemdam sericeum.* Et tom. 4. Julii pag. 394. F. in Translatione S. Philastrii: *Illasque honorabiliter & devote reponant in sua Capsetta plumbea.*

CAPSELARIUS. Statuta Veron. lib. 1. cap. 28. *Quod nullus Capselarius à Festa de his videlicet, qui vadunt cum capsis vendendo consortinos, scaletas, cietas, & similia, quæ pueri vocant Festam, &c.*

CAPSONUS, in Statut. Mediolensib. 1. part. cap. 254. [Translatio S. Philastrii tom. 4. SS. Julii p. 394. F. *Deinde reponant dictam capsettam plumbeam ornate fabricatam in Capsono in sacristia de Dom. circumscepto ferratis, in quo reposita sunt SS. Cruces aureæ, flammæ & campi:* quo in loco *Capsonus* vel *Capsonum* sumitur pro majori arca seu armario, ubi multæ minores capsæ asservantur.]

1. CAPSULA, ut *Capsella.* Adrevaldus de Miraculis S. Benedicti cap. 7. *Cum piis muneribus, Capsula sanctarum reliquiarum, ac brevi Epistola.* [Ordinarium Canonicorum Regul. S. Laudi Rotomag ad calcem libri Joan. Abrincensis Episc. de Offic. Eccles. pag. 325. *Sequuntur per ordinem aqua, crux & cerei, deinde Capsulæ cum Reliquiis Sanctorum.*]

CAPSULA, in qua asservatur hostia consecrata reservanda ad infirmos, in Statutis antiquis Cartusiens. 1. part. cap. 43. §. 49. 50. 51.

2. CAPSA, Pars *casulæ*. Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 7. *Diacono cuidam hujus casulam tribuit; erat autem valida eo quod & ipse vir Dei robusto fuisset corpore. Capsa autem hujus indumenti ita dilatata erat atque consuta, ut solent in illis candidis fieri, quæ per Paschalia festa Sacerdotum humeris imponuntur.* Infra: *Vere, inquit, dico tibi quia & hac casula tergo utor, & de Capsa ejus parte prolixiore decisa, tegumen pedum aptabo.* Mox quod *Capsa* hic dicitur, *cucullum* appellat: *Denso cucullo, aptatus pedulis pedes operuit.* Dynamius Patricius in Vita B. Marii Abb. Ratispon. num. 9. *Dum ad quosdam Ecclesiæ filios visitandos accederet, canis, quæ catulos habebat, subito exiliens Capsellam ejus scidit.* Burchard. de Casib. S. Galli cap. 1. *Stolas similiter deauratas, Capsas dalmaticas, subtilia, &c.*

2. CAPSULA, *Casula*, Gall. *Chasuble.* Testamentum Perpetui Episc. Turon. *Amalario ibidem Presbytero Capsulam unam communem de serico... do, lego.* [Usus Monasterii Culturæ Cenom. *Procedat Abbas ad altare, & induat stolam & Capsulam, & eat cum Diacono & Subdiacono & aliis revestitis ubi pridie positum fuit Corpus Domini... Finitis Tractibus exuat Abbas Capsulam & veniat in choro.*]

¶ 3. CAPSA, Vagina. W. Wyrcester Anecd. pag. 529. Lib. nig. Scaccarii: *Ensis Ethelredi raro Capsa requievit.*

¶ 4. CAPSA DE CASA, An Caput mansi? Formulæ Andegav. art. 34. apud Mabill. tom. 4. Analect. pag. 255. *Cedo tibi atque transcribo Capsa de casa cum ipso villare, ubi ipsa casa resedit, ut ab hodierna die ipsas res denominatas habeas, teneas, possideas, &c.* Vide *Caput Mansi.*

CAPSACES, *Vasculum*, in Gloss. Arabico-Lat. Hesychius: Καψάκιον, γλωσσόκομον. Cyprianus de Eleemosyna: *Hæc dicit Dominus: Fidelia farris non deficiet, & Capsaces olei non minuetur.* S. Hieronym. Epist. 10. ad Furiam: *Farina feritur, & olei Capsaces nascitur.* Adde Epist. 22. cap. 15. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 35.

Capsaces collo demsisti immunda verenda.

[Vide *Capsax.*]

CAPSANA. Concilium Avenionense an. 1337. cap. 42. *Rectores, perpetui Vicarii & Capellani curati in suis Ecclesiis & parochiis vestes superiores clausas non nimia brevitate notandas, cum manicis decenter longis pariter & rotundis, ac capitis seu Capsanis vulgariter appellatis, notabiliter non apertis aut magnis.*

¶ CAPSARIUM, CAPSARIUS. Vide in *Capsa.* 1.

¶ CAPSAX, *Sextariorum duodecim.* Papias MS. & vet. Onomast. Sangerman. num. 501. In hoc adhuc Onomast. *Capsax minor, Sextariorum quatuor.* Vide *Capsaces.*

¶ CAPSEA FUSTEA, Arca lignea. Charta Præpositi Ecclesiæ Massil. ex Tabulario ejusdem: *Et sedentes super quamdam Capseam Fusteam.* Vide *Capsa* 1.

¶ CAPSELARIUS, CAPSELLA, CAPSETTA. Vide *Capsa* 1.

¶ 1. CAPSIA, pro *Capsa*, Arca. Inventarium Prioratus de Podio an. 1336. ex Armario S. Victoris Massil. *Duas meginas carnium porcinarum, tres panales de ciceribus, unam Capsiam sine cubrecello.* Statuta Massil. pag. 140. *De clave portæ II. denarios, de*

clave Capsiæ III. *denarios*, *&c.* Ibid. pag. 462. *Subtiles merces in Capsia, de quibus naulum non datur.*

¶ 2. CAPSIA, Alia notione. Magister Boncompagnus de Obsidione Anconæ cap. 11. *Ipsæ quidem urticæ plurimum rubent & non sunt herbæ vel pisces, sed quædam specialis materia rei, quæ dum cruda est continet venenum, unde plus quam Capsia carnes tumefacit humanas.* f. Indicum piper quod alii *Capsicum* vocant.

CAPSIDILE. Vide *Cassidile*.

¶ CAPSILIA, Vestis apertura superior, per quam *caput* immittitur & exeritur. Processus de Vita S. Yvonis inter Acta SS. Maii tom. 4. p. 547. E. *Dixit* (testis) *semel se vidisse per Capsiliam ipsius D. Yvonis cilicium, quod portabat ad carnem.*

CAPSIM. Dudo lib. 3. de Actis Norman. pag. 113. *Interea infans bonæ indolis, primique gratia floris, Richardus scilicet celebris formabatur Capsim ab annis.* Forte pro *Carptim*, sensim. [Acta S. Cassiani Confess. apud Fontaninum ad calcem Antiquitatum Hortæ pag. 344.

Interea juvenis Capsim formatur ab annis,
Quodque prius cœpit, gestis cumulabat opimis.]

CAPSIS, pro *Capsa*, vel forte pro *Capis*, in Vitis Abbatum S. Albani pag. 83. *Ad Capsidem quernam in majori arce contentam . . . recurrat.* Forte *Arca*. [Pro Capsa sacrarum Reliquiarum sumitur in Miraculis S. Gibriani to. 7. SS. Maii pag. 633. E. *Caput itaque ipsius Sancti, quod in Capside, &c.* Translatio S. Mennatis, Eremitæ, apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 983. *Cum maxima igitur devotione ac reverentia jussit levari sacras reliquias, atque in duabus Capsidibus ligneis nimis diligenter locari.* Ac mendose legitur pro *Cassis* in Glossis Isidori: *Capsis, Galea de corio.* Vide eumdem Isid. Orig. 18. 14.]

¶ CAPSIT, *Lædit, capit.* Papias MS. *Capso, capero*, in vet. Onomastico San-German. MS. n. 501. quod ultimum Plauti est.

¶ CAPSOLDUM, *Quod de solido seu integro carpitur; collybus seu pecunia quæ numulario datur pro pecunia commutanda.* Laurent. in Amalthea. Alciatus lib. 1. de Parerg. cap. 45. *Salicetus dum Capsoldum de stipendiis Juris Professorum deduci non posse docuit, sicut nec de eleemosynis, non absimilem collybo deductionem intellexit: sic à vulgo confictam, quia de solido, id est, integro, carpatur.* Vide *Caput Solidum* in *Caput*.

¶ CAPSONUS. Vide *Capsa* 1.

¶ CAPSOR, Præpositus *capsæ* nummariæ, Gall. *Caissier.* Diplomatorium Ludovici Ducis Brandeburg. n. 5. apud Ludewig. tom. 7. pag. 6. *Si vero denariorum dictorum monetariorum varam decreverimus adhibere, hoc nusquam licebit fieri nisi in eorum fabrica vel in Capsorum assere eorumdem. Et si alibi quam apud dictos monetarios, vel eorum Capsores, falsi & non dativi denarii inveniuntur, pro hujusmodi excessibus jam dicti nostri monetarii non tenebuntur ullatenus respondere.* Vide *Campsor* in *Cambiare*.

¶ CAPSOU. Constitut. Ecclesiæ Valentinæ, to. 4. Concil. Hispan. pag. 188. *Ideoque præfatus Canonicus pro labore suo & assistentia . . . habeat & recipiat, ut vulgo dicunt, vel Capsou . . . Canonicus Impositor teneatur observare præfatum usum in exigendo Capsou usitatum.* Vide *Capsoldum*.

¶ CAPSOVERIUS, Qui solvendo *capsou* præpositus est. Synod. Oriolana an. 1600. *Rationalis vel Capsoverius Missas eo ordine & distinctione describat, ut uniuscujusque Presbyteri singulis hebdomadibus Missas Votivas computet, cogitetque singulis annis rationem visitatoribus nostris sese redditurum.*

¶ CAPSULA. Vide *Capsa* 1. & 2.

1. CAPSUM, Thorax, pars concava corporis costis circumdata, Italis *Casso*, & *Cassaro*, Anglis *Chest*, id est, *Capsa*, arca, unde vocis etymon. Nam pectus & thoracem *arcam* vocarunt, uti supra observatum in voce *Arca*. Lex Longob. lib. 1. tit. 7. §. 8. & 9. *Si quis alii plagam in facie fecerit componat ei sol.* 16 . . . *si quis alium intra Capsum plagaverit, componat ei sol.* 20. Tit. 8. §. 14. *Si quis aldio . . . plagam infra Capsum fecerit, aut cum sagitta, aut cum quibuslibet armis, &c.* Et §. 20. *Si intra Capsum plagaverit, &c.* Editio Heroldi tit. 42. habet *intra Capsum.* Tit. 44. §. 15. *intra Capsum.* Leg. Wisig. lib. 6. tit. 4. §. 3. *Qui Cassos alteri fregerit, & ex hoc qui percussus est, debilis apparuerit, &c.* Est autem Latinis *Capsum*, locus conclusus. Festus animalium consæptum explicat. Velleius *inclusa Capso animalia* dixit.

2. CAPSUM, Retis species, seu machinæ ad capiendos pisces. Gregorius Turonens. lib. 10. cap. 10. de cadavere filii Clodovei Regis: *Jussit eum in alveum Matronæ fluminis projici. Tunc intra Capsum, quod opere meo ad capiendorum piscium necessitatem præparaveram, reperi.*

3. CAPSUM, Capsus. Isidorus lib. 20. Orig. cap. 12. *Capsus, carruca undique contecta, quasi capsa.* Papiæ: *Capsus, est genus vehiculi.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Capsus*, betogan cræt; ubi cræt est currus. Gloss. S. Benedicti cap. de Agricult. *Capsum*, πλινθίον. Est autem πλινθίον, laterculus, quadrata figura, qua ferme sunt currus tecti. Sed apud Vitruvium lib. 10. cap. 14. *Capsum rhedæ*, dicitur ea rhedæ pars, ubi qui vectantur, sedent. Vide Salmasium ad Hist. Aug.

Capsum Ecclesiæ. Gregorius Turonens. lib. 2. Hist. cap. 14. *Habet*, (hæc basilica) *in longitudine pedes* 155. *in latum* 60. *habet in altam usque ad cameram pedes* 45. *fenestras in altario* 32. *in Capso* 20. *columnas* 41. *in toto ædificio fenestras* 52. *columnas* 120. *ostia* 8. 3. *in altario* . . . 5. *in Capso.* Et cap. 16. *Ecclesiam fabricavit habentem in longum pedes* 150. *in latum pedes* 60. *in altum infra Capsum usque cameram pedes* 50. *habet fenestras* 42. *columnas* 70. *ostia* 8. Charta Henrici Episc. Suession. an. 1088. in Chronico S. Joannis de Vineis: *Delegavit victui Canonicorum vinatica S. Joannis, & villæ, quæ Charliaca nuncupatur, Capsum altaris, quod ab Hisgoto prædecessore meo & Hugone Aiculfi filio hæreditario illius honoris patrono, & cæteris hæredibus plenissime concessum est atque laudatum.* Charta Ursi Silvanect. Episc. in Hist. S. Martini de Campis: *Concessit Ecclesiæ S. Martini de Campis altare de Sordida Villa, & tertiam partem Capsi, & atrium.* Charta alia an. 1096. in eadem Hist. *Dederunt Ecclesiam quæ sita est . . . altare videlicet & Capsum, sepulturam, & tantum atrii, ubi fierent officinæ Fratrum.* Alia rursum ibidem: *Ecclesiæ B. Petri Cluniacensis . . . concesserunt Capsum Ecclesiæ de Clamart.* Quod vero *capsum* dicitur his locis,

Cassum, appellatur in Charta Guarini Episcopi Ambian. an. 1138. in Tabulario Abbatiæ S. Fusciani: *Altare de S. Germano super ripam Augi, cum Casso Ecclesiæ ejusdem altaris, & appenditiis.*

¶ Capsum Monasterii, in Actis SS. Benedict. sec. 6. part. 1. pag. 253. ubi de Inventione corporis S. Maximini Abb. *Placuit enim ut retro altare in Capso Monasterii novi jam consummati constructum, in suis sarcophagis ponerentur* (Reliquiæ) *donec tota perficeretur Ecclesia.*

Jam vero quid sit *Capsum*, & *Cassum Ecclesiæ*,

non omnino promptum est ex præallatis assequi. Gregorius Turonens. cap. 14. totam ædis sacræ longitudinem, quæ 155. pedum fuit, in duas partes dividit, in *Altare*, scilicet, & *Capsum*: atque ex 52. fenestris, quas ædi adsignat, ait in *Altari* exstitisse 32. in *Capso* 20. [ex ostiis 8. tres in *Altario* fuisse, in *Capso* quinque.] Ex quibus confici videretur *Capsum* appellasse eam ædis sacræ partem, quam *Navim* dicimus, quæ videtur esse sententia Sirmondi ad Sidonii carmen 16. & Henr. Valesii ad Sozomen. lib. 9. cap. 2. [atque etiam Mabillonii de Liturgia Gallicana pag. 69. ubi observat in Actis Martyrum Africanorum dici *Capsam navis* ad designandam imam veræ navis partem.] nisi capsum minoris esset longitudinis, quam pars ædis, in qua altare statuitur, quod à forma ædium sacrarum, si non veteri, saltem hodierna abhorret. Tametsi non diffitear, interdum navim Ecclesiæ, ac Monachorum præsertim, etiam longe breviorem fuisse: ut in æde sacra Abbatiæ S. Dionysii ad Lutetiam advertere est, ut alias prætercam ædes sacras Monachicas veteris structuræ; unde si ea pars secundum Sirmondi & Valesii [necnon Mabillonii] sententiam *Capsum* appellatur, à Gregorio Turonensi inde forte dicta fuerit, quod rhedæ undique tectæ instar quadrata vel oblonga tecta fuerit, eadem, qua *Navis* dicta est ratione, uti in hac voce docemus. Nam *Capsum*, *Rhedam tectam* dici mox observavimus. Sane fuit cum existimarem, aliud fuisse capsum quam navim Ecclesiæ, & apud Gregorium *Capsum* intelligi debere de ea ædis parte, quæ retro altare est, & editior olim erat, quam *Capitium* appellatam fuisse diximus. Id videtur innuere idem Gregorius cap. 16. ubi ait, Ecclesiam, de qua loquitur, habuisse *in altum infra Capsum usque Cameram pedes* 50. Quippe ædis altitudinem *infra Capsum* mensus est, quæ in Capso, quod à terra editius exstitisse diximus, minor fuisset. Proinde *Capsum* ex *Capitium* formatum mihi persuasum erat, ut & altaris vocabulo Gregorium reliquam ædem sacram intellexisse. Postmodum pars illa in qua altare est, *Capsum* etiam & *Capitium* appellata est; præsertim in Ecclesiis, in quibus Capitium editius non erat. Sed & *Caput Ecclesiæ* interdum ea pars appellatur. Helgaudus in Roberto Rege pag. 73. *Ad Caput S. Aniani unum* (altare.) Infra: *Caput autem ipsius Monasterii fecit miro opere in similitudinem Monasterii S. Mariæ, &c.* Petrus Cellensis lib. 9. Epist. 5. *Caput Monasterii nostri* (Ecclesiæ) *renovare aggredior.* Chronicon S. Benigni: *Altare S. Mariæ in hoc loco constitutum, quod Caput Ecclesiæ dicebatur ab antiquis.* In Chronico brevi S. Dionysii an. 1143. *Dedicatio partis Capitalis Ecclesiæ.* Vide *Capitium* 2.

CAPTA, ἡ ἀπὸ προγόνων οἰκία, in Gloss. Lat. Græc. Domus paterna, avita. [An eadem notione in MS. Codice Irminonis Abb. San-German. fol. 101. col. 1. *Isti solvunt de eorum Captas pullo. ova & dies tres.*]

CAPTABULUM. Vide *Catabulum.*

¶ CAPTAGIUM, Census *de capite.* Vide *Capitale* 5.

CAPTALARIUS. V. *Capitularius* post *Capitulum* 5.

CAPTALE. Vide *Capitale* 4.

CAPTALIS. Vide *Capitalis.*

¶ CAPTAMENTUM, Species servitii, de quo sic in Charta anni 1256. ex Tabulario S. Germani à Pratis: *Quæ omnia teneo in feodum... Pro hujusmodi Captamento sive servitio, videlicet tredecim cultellis tablariis sive mensalibus, & uno corio cervi bene præparato, semel tamen præstando à me toto tempore vitæ meæ, & idem Captamentum vel servitium, &c.*

CAPTARE. Vide *Cuptare.*

¶ CAPTATELA Pallii, apud Tertullianum, Acceptio pallii. Vide Salmasium de Pallio pag. 367.

¶ CAPTATIA, *Dolus, astutia, malitia*, in Gloss. Sangerman. MSS. n. 501. Vide *Capratio.*

CAPTATOR, Θηρατικός. *Captatio*, θήρα, *Captator*, *Venator*, θηρευτής. *Capto*, θηρεύω, in Gloss. Græc. Lat. Vide *Captura.*

¶ CAPTEINIUM, Captemium, Capten. Vide post *Captenere.*

CAPTENERE, Manutenere, tutari. Litteræ anni 1081. in Tabulario S. Stephani Lemovic. *Et volucrunt cum eo placitare, & de suo multum dare, ut Capteneret eos adversus Archidiacon. & Canonicos.* Charta Abbatis Moissiacensis ann. 1212. in Regesto Carcasson. *Comes Ecclesiam nostram & jura omnia, in omnibus quæ de jure poterit, debet Captenere & tutari.* Vox vero formata à *caput tenere.* Capitulare 4. Caroli Magni incerti anni cap. 9. *De vassis Regalibus, ut honorem habeant, & per se, aut ad nos, aut filium nostrum Caput teneant*, id est, seipsos *per se*, aut *per nos*, *&c.* manuteneant: id enim valet particula *ad.*

Captenium, & Capitennium, Tutela, tutamentum, protectio, Occitanis *Captein:* Exstat in Regesto Comitum Tolosæ Charta an. 1233. cujus titulus in hæc verba concipitur: *Aisso es Charta del Captein de Serras:* qua Serrensis castri incolæ *ponunt se in Capitennio, & amparantia, & protectione Raimundi Comitis Tolosani.* Captennii formulam exhibet idem Regestum in Litteris an. 1245. hoc verborum contextu: *Notum sit cunctis quod Enricus de Castanhaco pro se & pro aliis dominis de Castanhaco parieriis suis, de consilio & voluntate & assensu aliorum dominorum de Castanhaco... pro ipsis & pro omnibus aliis hominibus & universitate de Castanhaco miserunt, se scilicet & eorum corpora, & totam villam, & universitatem de Castanhaco, & omnes illos homines & mulieres qui ibi habitant, & de cætero ibi habitabunt, & omnes eorum res, & bona mobilia & immobilia quæcunque sunt & ubicunque, sub Capitennio & amparantia, protectione, & firma & salva custodia D. Raimundi Dei gratia Comitis Tolosæ & hæredum & successorum ejus in perpetuum, & Vicarii ejus Tolosæ pro ipso. Et pro isto Capitennio, amparantia, protectione & custodia, jam dictus Enricus & alii prescripti probi homines pro ipsis & pro omni universitate de Castanhaco debent, & convenerunt dare, reddere, & solvere eidem Domino Comiti, vel ejus Vicario Tolosæ in castro Narbonensi singulis annis in festo Paschæ Domini 50. solidos monetæ Tolosanæ, &c. Hoc autem concesso Berengarius de Promilhaco Vicarius Tolosæ pro dicto Dom. Comite, & pro hæredibus & successoribus ejus, recepit omnes prædictos probos homines & alios dominos, & villam de Castanhaco, & omnes eorum res, & bona mobilia & immobilia, ut dictum est, sub Capitennio, amparantia, protectione & custodia dicti Domini Comitis & hæredum & successorum ejus in perpetuum: & mandavit & promisit eos & totam villam antedictam, & omnes ibi habitantes, & qui de cætero ibi habitabunt, & omnes eorum res & bona ubicunque in cunctis locis, uti dictum est, Captenere, & amparare, & custodire, & protegere de omnibus viventibus bona fide, & legitime. Act. 8. die exitus mensis Decemb.* 1245.

Gallandus in Tractatu de Franco alodio aliud suggerit captennii exemplum ex Litt. an. 1212. *De illis mansis, seu bordariis in quibus Dom. Comes*

habebat suum Captemium (legendum *Capteinium* vel *Captennium*) *pro Abbate Milite, &c.* Et infra: *Pro his autem omnibus debemus Captenere & tutari Dom. Abbatem & Conventum & Ecclesiam D. Petri, &c.* In Tabulario Abb. Deiparæ Santonensis fol. 27. *Aymericus de Rancone dedit Capitennium suum Ecclesiæ B. Mariæ, ita quod custodiat & defendat eos ab omnibus hominibus, nec nocebit propter aliquam guerram hominibus ejusdem Ecclesiæ, nisi invenerit eos in forisfacto.* Fol. 76. an. 1137. *Willelmus Ricou & Helias Milites de Broda* (Brou) *promiserunt B. Mariæ Capitennium suum, auxilium & tutelam de decima terræ Spinæ contra omnes homines.* Vide Cruceum in Hist. Episcop. Cadurcens. num. 95.

Capteinium, inde usurpatum pro eo vectigali, quod domino *Captenenti*, tutelæ nomine, ultro præstatur, quod aliis *Salvamentum* appellatur. Consuetudo municipalis Bellaïci in Pictonibus: *De illis quæ pertinent ad Ecclesiam S. Germani, de mansis, sive bordariis, in quibus dominus Comes habet suum Capteinium pro Abbate Milite.*

¶ Capten. Tabularium Eccl. Cadurcensis: *Espleita minuta per Capten & per terras, quas tenet Hugo, &c.*

CAPTENSULA, Captentula. Gloss. Isidor. *Captentula, captio.* Alibi: *Muscipula, Captentula.* Martianus Capella lib. 4. extremo:

Cum ambage ficta præstruis sophismata,
Captensulisque ludis illigantibus.

Vide Festum in *Scaptensula.*

CAPTIO, Detentio, carcer. Gervasius Remensis Archiepiscop. in libello MS. de Miraculis peractis ad Reliquias B. Melanii: *Quam plurimos audivimus super prædictas reliquias Captionem jurasse, qui cum fugere vellent, non potuerunt, & reversi sunt.* Leo Ost. lib. 2. cap. 75. *Sororem Teanensium Comitum, quam idem Pandulfus in Captione habebat, pro absolutione Adenulfi reddere voluerat.* Petrus Diac. l. 4. *Alios in Captionem detinuit.* Adde cap. 70. [Acta SS. Junii to. 3. pag. 463. de S. Raynerio: *Cujus Captionis murus erat compositus grandibus lapidibus.*] *Esse in Captione Regis*, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 53. *In Captionem mittere*, in Charta an. 1102. apud Ughellum tom. 7. pag. 864. *Captionner*, in carcerem conjicere, detrudere, in Consuetudine Aquensi tit. 9. art. 44. [*Captio, Conspiratio, consensio*, in vet. Glossario San-German. MS. n. 501. Hoc forte sensu posset intelligi relatus Gervasii locus.]

¶ Capcio, Eadem notione. Charta conventionis inter Henricum Regem Angl. & Robertum Comitem Fland. pag. 14. Libri nigri Scaccarii: *Et si non fecerint, in Capcione Regis Henrici se ponent... & ponent se in Capcione in turri Londoniæ.*

CAPTIONES, Malætoltæ, exactiones, in Charta an. 1076. to. 8. Spicilegii Acheriani pag. 158. Tabularium S. Martini de Campis: *Captionem quoque quam super hospites B. Mariæ apud Nongentum habebam, quitam dimisi.* Ita *Captio* pro ζημία, damnum, fraus, usurpat lex 1. Cod. Th. de Testam.

Captiones, alias *Prisæ*, dictum quidquid ad expensas Regis seu domini *capitur* super subditos & tenentes, quod legitime & debite persolvi debet. Charta Theobaldi Comitis Senescalli Franciæ in Hist. Blesensi pag. 301. *Perdonaverunt hominibus istius patriæ Captionem equorum & telarum, in quibus manducabant.* Vide Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 48. & infra in *Captura.*

CAPTIVARE, Capere, captivum reddere. Gloss. Græc. Lat. Αἰχμαλωτίζω, *Capto, Captivum duco, Captivo.* αἰχμαλωτιστής, *Captivator*, αἰχμαλωτίζομαι, *Captivor.* Petrus Chrysolog. Serm. 7. *Hypocrisis dum cupit Captivare oculos, oculis fit ipsa captiva.* Serm. 29. *Aurum Judaïcum populum sic suo Captivavit affectu, vicit illecebris, &c.* [Epistola J. Episcopi Acconensis ad Honorium III. Papam apud Acherium Spicil. to. 8. pag. 373. *Quibusdam eorum à Sarracenis Captivatis, aliis mari submersis* (f. *submersis*) *&c.*] Utuntur [Vulg. Interp. Rom. 7. 23. Aug. Civ. Dei lib. 1. cap. 1.] Dudo lib. 2. de Actis Norman. Saxo Grammat. lib. 2. Willelmus Brito lib. 4. Philipp. & alii.

¶ Captivatio, Captivitas, apud Rymer. tom. 2. pag. 222. *Omnes fratres... de Captivatione sua per vos redemptionem habentes.* Et to. 8. pag. 480. *Arrestationibus, Captivationibus & detentionibus.*

¶ Captivator, Qui addicit in captivitatem. Aug. Ep. 199. *Captivatores tuos & deprædatores.* Apud Marten. Anecd. to. 4. col. 184. *De Captivatoribus Clericorum.*

¶ Captivellus, Misellus. Vita B. Johannis Bonvisii to. 5. SS. Maii pag. 109. *Dissipat facta sua, & de malo in Captivellum venit.*

¶ Captivitas, Miseria, calamitas, apud Lobinellum Hist. Britan. to. 2. pag. 300. *Ad tantam miseriam & Captivitatem devenerat, ut &c.*

¶ Captivus, Vilis, contemtibilis, Gall. *Chetif.* Cartul. Matiscon. fol. 173. verso an. 1182. *Testificati sunt quod tertia pars de bosco Captivo ad eamdem Ecclesiam pertinet.*

CAPTOR. Glossæ Isonis Magistri: *Aucupes, venatores, vel Captores.* Vide *Captator.*

¶ CAPTUARIUS. Vide *Captura.*

CAPTUM. Vetus Charta apud Rodericum *da Cunha* in Episcopis Portensib. 2. part. pag. 31. *Reliquit pro suo anniversario aliud Marabitinum per Ecclesiam S. Joannis de Ver, quæ est Camara Episcopalis, cujus patronatus & Captum ipse acquisivit tempore suo.* Charta alia Alphonsi Lusitaniæ Regis an. 1258. in eadem Hist. 1. parte cap. 13. pag. 164. *Quod ego do & concedo Monasterio S. Stephani... quæ pertinent ac pertinere debent ad jus Regale in toto Capto Monasterii.* Versio Lusitanica habet, *em toto ocouto do mosteiro.* Vide *Cautum* 2.

CAPTURA, Latinis Scriptoribus dicitur pretium flagitii aut criminis, merces artium sordidarum & obscœnarum, uti observatum à Casaubono ad Sueton. in Calig. cap. 40.

Captura, Locus piscosus, ubi capiuntur pisces. Isidori Glossæ: *Captura, detentio, vel locus piscosus, ubi sedet Captuarius, qui balneaticum exigit.* Ita Codex MS. Regius Cod. 1013. ubi editus habet *actuarius*, & *balneare.* [Cum *Captura* est detentio, accipitur pro captivitate: cum vero significat locum piscosum, pro piscina, ubi multi capiuntur pisces, ut in seqq. locis. *Capturam* esse mercedem, quæ pro balneo penditur, quæ *balneare* vel *balneaticum* dicitur, sicut cujusvis sordidæ & obscœnæ merces *captura*, facile intellectu est. Ita Grævius in Isid. Gloss. ubi non videt, inquit, quomodo cum præcedentibus cohæreant hæc verba, *Qui balneaticum exigit*, nisi *captura* etiam dicatur locus, ubi sedet *Actuarius*, qui *balneare exigit.* Eccardus Histor. Marchionum Misnensium col. 253. *Anno Dom. Incarn. 838.... facta est contentio Gosboldi & Hrabani Abbatis coram Imper. Ludovico ...de Captura quam Folco & fratres ejus Biurgo & Hroo tradiderunt ad S. Bonifacium.*] Diploma Ludovici Pii, de *Carolivenna*, loco ita dicto ad Sequanam: *Proavus Carolus qui eamdem construere jussit Capturam.* Supra, *vennam* & *piscariam* appellavit. Ita etiam usurpatur in Traditionibus Fuldensibus non se-

mel lib. 1. pag. 454. *In loco Sceipbatz juxta ripam fluminis Sinna, & in pago eodem Sinnahgewe, id est, unam Capturam cum terris, pratis, campis, silvis, &c.* Pag. 455. *In pago Salagewe, id est, unius Capturæ tertiam partem.* Pag. 463. *De illa Captura quam habemus in silva Bochonia, circa flumen quod dicitur Fliedina, duas partes, id est, meridianam partem ejusdem fluminis & occidentalem cum omni integritate, ut a die præsente in proprium usum illam colatis, atque augeatis, &c.* Occurrit passim pag. 464. 465. 469. 472. 473. 474. 480. 483. 491. 492. 495. 496. 514. 516. 519. 525. 526. 530. 538. 544. 545. 573. Sulpitius Severus lib. 3. de Vita S. Martini: *Vade, inquit, mitte linum tuum, Captura proveniet. Captura piscium*, in Actis Murensis Monasterii pag. 52. *Captus piscium*, in Fundat. Monast. S. Petri in Erphurdia. Lucas cap. 5. *Laxate retia vestra in Capturam*, εἰς ἄγραν. Id est, *Immittite & injicite retia vestra, &c.* Infra: *In Capturam piscium. Captura*, ἐμβολή, in Gloss. Græc. Lat. id est, injectio. Solinus c. 11. *Pachino multa tunnorum est copia, Echinis & omnibus mari nantibus pisculentissimam, ac propterea semper Captura larga.* Flodoardus lib. 14. carm. 18.

Mandat item quondam Capturæ instare sodales,
Atque locum signat, laxata ubi retia pandat.

CAPTURÆ *quæ ad capiendas aves ponuntur*, in Lege Bajwar. tit. 21. §. 9.

CAPTURA, Idem quod *Captio, Creditio*, vel *Credentia*, de quibus vocibus agimus suis locis. Charta Communiæ Brueriarum ann. 1186. *Nec teloneum nec monetagium reddant, nec apud eos aliquis Dominus, Capturam panis, vini, carnium, vel piscium aut aliarum rerum venalium habeat.* Vide *Prisa*.

CAPTURA, Exactio. Charta Ludovici VI. Reg. Fr. ann. 1119. in Tabular. S. Mariæ Columbensis diœcesis Carnotens. *Supra dicta enim terra infestatione malorum hominum, & malarum consuetudinum, Capturis, quæ a nostris servientibus terræ illius superposita erant, &c.* Veteres Schedæ de divisione parochiæ urbis Corbeïensis ex Bibl. S. Germani Paris. Cod. 564. *Dederunt etiam prædictus Castellanus & uxor ejus redditum unius sutoris, scilicet ad Capturam ante Natale Domini, & ante Pascha, & ante Augustum, unde reddit prædictus Presbyter sutoribus duos denarios ad Capturam pro sotularibus, &c.*

¶ CAPTUS, pro *Cattus*, Felis, Gall. *Chat.* Papias MS. Bituric. *Captus, id est, Musio, dictus quod acute videat.* Vide *Catta*.

¶ CAPUCCINUS, CAPUCCIUM, CAPUCERIA. Vide *Caputium*.

¶ CAPUELLA. Vide in *Capulla*.

CAPUITA, Idem quod *Cambutta*, seu Baculus pastoralis. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 153. *Alphabetum in pavimentum cum Capuita scribit.* Cap. 217. *Virga pastoralis, & Capuita, & ferula, & pedum dicitur.* Vide *Cambuta*.

1. CAPULA, Parva capa. Vide *Capa* 1.

¶ 2. CAPULA, Baptizati *Chrismale*. Vide *Capulla*.

CAPULARE, CAPELLARE, CAPILLARE, Cædere, incidere, frangere, radere. A Lat. *scalpere*, deducit Spelmannus, Salmasius a *scapellare*, & *scapellum*, quod est bacillum. Joan. de Janua: *Capulus a caput, quia caput est gladii; vel a capio, quod ibi capitur gladius, ut teneatur; unde Capulo, as, verbum activum, id est, scindere, vel secare: unde in Decretis Pontificum, Lingua delatoris Capuletur. Mulieri ingenuæ crines Capulare*, in Lege Burgund. tit. 5. §. 1. *Aristatonem super mortuum Capulare*, in Lege Salica tit. 17. §. 4. *Concisam vel sepem alterius Capulare*, in ead. Lege Salica tit. 18. §. 3. in Lege Ripuar. tit. 43. in Lege Alem. tit. 99. §. 26. *Arborem Capulare*, in Lege Salica tit. 29. §. 30. *Pedem Capulare*, ibid. tit. 31. §. 11. *Capulare vestitus*, in Capitulis Caroli M. lib. 1. c. 71. *Linguam Capulare*, abscindere, apud Hadrian. I. in Canon. c. 45. in Capitul. Caroli M. lib. 7. c. 277. apud Hincmarum contra Hincmarum Laudun. in Concil. Duziacensi I. part. 2. cap. 11. &c. Anonymus de Miraculis S. Ursmari num. 3. *Dumque attractam virgam ad se applicat, ut eam cum ferramento Capularet, &c.*

CONCAPOLARE. Formulæ Andegavenses num. 33. *Et ibidem venientes invenerunt sic esse factum seris incisis, ostias Concapolatas, portas perforatas, &c.*

CAPELLARE, Eadem notione, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 19. §. 20. *Si quis caballo alieno caudam Capellaverit, id est, setas traxerit.* §. 26. *Si quis stallariam alterius Capellaverit.*

CAPILLARE. Papias: *Capillare, concidere.* Statuta Gerardimontensia apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. cap. 60. *Si quis alium vel verberaverit, vel pulsaverit, vel ad terram prostraverit, vel Capillaverit 60. sol. solvet Comiti.* [Ubi *Capillare* idem videtur quod capillos vellere. Vide mox infra *Capillatio*.] *Concapulare*, in Lege Salic. tit. 8. §. 4. *Chapler*, nostris. Willelm. *Guiart:*

En tele maniere i Chaplerent,
Qu'à force les desbaraterent.

Et alibi:

Grant flot de gens aprés s'arrive,
Desquiex chacun tant i Chaploie,
Qu'ils metent Anglois à la voie.

[La Bataille *du Careme & du Carnage* MS.
Tant i a feru & Chaplé,
Qu'il li a fait moult grand dommage.]

Vocis vis mansit in verbo *Chapeler*, quod apud nos, *summas panis crustas revellere*, sonat.

CAPULATURA, CAPULATIO, Vulnus. Formulæ solenn. cap. 119. *Violenter super ipsum evaginato gladio venit, unde livores vel Capulaturæ atque colaphi manifeste apparent.* Et mox: *Et super ipsum livores & Capulationes misit. Chappelis* Scriptoribus nostris. Berrius in Hist. Caroli VII. pag. 232. *Et dura le Chappelis par l'espace d'une forte heure.* Tractatus de Torneamentis Tabulæ Rotundæ MS. *Et lors eussiez peu voir grans fais d'armes, & grant Chappelis d'un costé & d'autre.* Will. *Guiart* de Auriflamma:

Es Chapleis des mescreans
Devant lui porter la fesoit.

Et ann. 1264.

Le Chaple commence aus espées.

An. 1298.

Le Chaple a siés longuement dure.

Le Roman *de Garin*:

La veïssiez un riche Chapleis.

Le Roman *de Vacce*:

Au Chaple des espées les feront enverser.

Statuta S. Ludovici l. 2. cap. 38. *Il doit montrer sanc, ou plaie, ou descireure ou Chaple.* Ubi *Chaple* idem est quod *Capilatura*. Chron. Bertr. Guesclini MS.

Tous ceus qu'à Cocherel furent au Chaplement.

¶ CAPILLATIO, Capillorum evulsio, apud Marten. tom. 1. Anecdot. col. 767. e Legibus Balduini Flandriæ Comitis ann. 1200. *De Capillatione vel percussione sine sanguine quindecim solidi, unde capillatus vel percussus medietatem habeat, &c.* Et paulo post: *Qui alterum inculpaverit, juret solus quod ille eum læserit, aut percusserit, aut Capillaverit.* Leibnit. tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 515. in

Privilegio Ernesti Ducis Brunsvic. pro civitate Hamelensi ann. 1335. *Item, si contentio vel discordia fit inter aliquos Burgenses de percussione vel Capillatione, post emendam judicii, reus dabit Consulibus unam amam vini, & læso marcam.* Caffarus lib. 1. Annal. Genuensium ad annum 1161. *Discordes ii, qui in civitate erant, Capillationes & rixas solitas ne facerent vel inciperent, Consules ad præsens jurare fecerunt.*

SCAPELLARE. Gloss. Lat. Græc. *Scapellat*, κατασχίζει, κατακνίζει. Edictum Rotharis Regis Long. tit. 101. §. 59. *Si quis vitem alienam de una fossa asto animo Scapellaverit, &c.* Lex Longobard. l. 1. tit. 19. §. 5. *Si quis molinum alterius Scapellaverit, aut aratrum alienum iniquo animo Scapellaverit, &c.*

TRANSCAPOLARE, Vox ejusdem originis & notionis. Pactus legis Salicæ tit. 32. §. 17. *Si quis ingenuum castraverit, aut virilia Transcapolaverit, unde mancus sit, &c.* Ubi Lex Salica tit. 31. §. 18. habet *Truncaverit.*

DECAPULARE, Idem quod *Capulare*. Petrus Cellensis l. 7. Epist. 18. *Labia concidunt, turpiloquio & scurrilitatibus adsuescentes: linguam Decapulant, malum redarguentes, & mendacium semper loquentes.* Alia notione vocem hanc usurpat Plinius lib. 15. c. 6.

¶ CAPULARIS, CAPULARIUM, Vestis species tegens Scapulas. Vide *Scapulare.*

¶ CAPULATIO, CAPULATURA. Vide *Capulare.*

¶ CAPULATUS, Gladio cinctus. Sic dicitur à *capulo* gladii. Vita S. Udalrici tom. 2. SS. Julii pag. 101. *Capulatus autem qui benedictione divina regni tenebit gubernacula.*

CAPULLA. Synodus Nemausensis ann. 1284. cap. de Baptismo: *Verum si propriam Capullam propter paupertatem, vel aliam quamcumque causam non habuerit, vel habere nequiverit baptizandus: Capulla etiam alia, cum qua alius baptizatus fuerit, quam Sacerdos præcipue gratis exhibeat, baptizetur.* Similia legere est in Statutis Synodal. Ecclesiæ Cardurcensis apud Martenium tom. 4. Anecdot. col. 686.] Diminutivum videtur à *capa*, quam Baptizatorum vestem fuisse supra docuimus: eadem etiam forte quæ *Chrismale* appellatur. [Posteriorem hanc notionem confirmant Statuta Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280. ubi sic: *Si baptizandus vel propter paupertatem, vel aliam quamcumque* (causam) *Capullam seu Chrismale proprium habere nequiverit, gratis Capulam illi exhibeant, licet quoque alter cum illa fuerit baptizatus.* Vide *Chrismale* & *Cappuccium recens Baptizatorum* in *Caputium.*]

¶ CAPUELLA, Eadem notione in mox laudatis Statutis Augerii Conseran. *Sub pœna suspensionis ab officio prohibemus, ne Capuellæ baptizatorum ponantur in aliis quam in Ecclesiasticis usibus; videlicet inde faciant supercapellitia vel cordines, & alia quæ ad cultum divinum & servitium ecclesiasticum pertinere noscuntur.*

¶ CAPULULUM. Vide *Capedulum.*

¶ CAPULUM, *Funis unde indomita comprehenduntur.* Papias MS. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. voci *indomita* subdit *jumenta*, cum Isidoro, ut jam dictum est in *Caplum.*

1. CAPULUS, vel CAPULUM, Apex. Andr. Dandulus in Chron. MS. ann. 991. *Aut de Capulo silvarum amplius tollendo, quam antiqua præstitit consuetudo, &c.* Vide *Ramagium.*

¶ 2. CAPULUS, *Locus in quo mortui efferuntur.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501. ex Isid. *l.* 20. *c.* 11.

1. CAPUS, CAPPUS, Avis prædatoria, seu falco. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Falco vel Capus, à capiendo*, Wealhhafoc, id est, erodius, accipiter peregrinus. Papias: *Capus, falco, avis, à capiendo.* Alibi: *Falco, dictus quod falcatis incurvis unguibus sit, hunc Itali Capud vocant, à capiendo.* Ita MS. Edit. habet *Caput*, sed legendum *Capum*. Formulæ antiquæ promotionum Episcopal. Ep. 16. *A quo verbo* accipere, *aves, quæ alias aves capiunt, accipitres nominantur.* Synodus Ticinensis, sub Leone V. PP. ann. 850. can. 4. *Non canibus, aut accipitribus, vel Capis, quos vulgus Falcones vocat, per seipsum venationes exerceat.* Theodulfus lib. 4. Carm. 8. de pugna avium pag. 219.

Quatuor accipitres veniunt hinc, quatuor illinc,
Quatuor & totidem parte ab utraque Capi.
Primo hi congressu perimunt se hinc inde vicissim;
Accipitrem accipiter, seu Capus ipse Capum.

Et lib. 6. Carm. 26.

Colla superba teras, anates ut turba Caporum;
Anserem ut accipiter, colla superba teras.

Odo Cluniacens. l. 1. de Vita S. Geraldi c. 4. *Scilicet ut molossos ageret, arcista fieret, Cappos & accipitres competenti jactu emittere consuesceret.* Servius ad lib. 10. Æneid. ait, *Campaniam à Tuscis conditam, viso falconis augurio, qui Tusca lingua Capys dicitur, unde est nominata Campania.*

In Vita Ludovici Pii ann. 813. fit mentio *Gerrici Capis Præpositi*, qui scilicet avibus venaticis præerat, ut quidam censent. Alii *Præpositos Capis* eosdem volunt, qui recentioribus *Buticularii* dicuntur. Nam *Capis* & *Capula* apud Varronem est poculi genus, quo deplere vasa olearia solebant: & licet *Capis Capidis*, declinetur, inflexione tamen recepta apud Scriptores infimæ Latinitatis, potuit dici *Præpositus Capis*, pro *Capidibus*. Sic apud Avitum Vienn. Epist. 65. *Utatur paterarum capacitate pro Capis.* Quasi dicat, pro vasculis exiguis, pateris bibat capacioribus. At Stephanus Baluzius monet in Cod. Viennensi Aviti, legi *Cuppis* pro *Capis.*

¶ SOLIDI DE CAPO, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 284. col. 2. in Donatione Alphonsi VI. pro Monasterio S. Facundi, videntur esse solidi *capo* seu falcone notati & insigniti: *Homicidium de nocte factum quì negaverit, si accusatus fuerit litiget cum illo qui dixerit, Quia ego vidi; & si ceciderit pectet centum solidos, & quod ultra expendit in armis, & operariis, & expensis, & sexaginta solidos de Capo.*

2. CAPUS, CAPO, CAPPUS, Latinis Gallus castratus, nostris *Chapon*; ex quo postmodum hac appellatione donati eunuchi & castrati. Luithprandus in Legat. *Dicimus enim quod Capones sunt, id est, eunuchi.* Capitul. Car. Calvi tit. 43. §. 30. *De Cappis & aliis negotiatoribus videlicet ut Judæi dent decimam, & negotiatores Christiani undecimam.* Ubi Judæi ita videntur appellati ob περιτομὴν, seu circumcisionem. Nam, ut ait S. Ambrosius in Leviticum, *viros circumcisione signatos etiam opprobrio & illusione dignos arbitrabantur* veteres. Vide Marcam l. 1. Hist. Beneharn. cap. 16. num. 9. & Notas nostras ad librum 4. Niceph. Bryennii.

☞ Notum est jus Dominorum à subditis suis vel *capones* vel eorum valorem accipiendi: de quo jure frequentior in chartis occurrit mentio, quam ut opus sit illud exemplis stabiliri.

¶ CAPONAGIUM dicitur illud jus in Chartulario S. Martini Pontisarensis: *Debetur quarto unius caponis & unus denarius de Caponagio.*

CAPUSIERA, [Species artis ad capiendas aves.] Vide *Vara.*

1. CAPUT, Modus possessionum, quibus collatio imminebat, *jugum* etiam dictum: quæ appellationes

tiones passim occurrunt in Cod. Theod. & Justin. Unde *Capitatio*, & *jugatio*, quæ possessionibus & *capitibus* præstabatur, interdum &

Caput, ut apud Eumenium in Paneg. *Septem millia Capitum remisisti, quartam partem amplius partem nostrorum censuum.* Sidonius Carm. 13. ad Majorian.

Læstrigonas nos esse puta: monstrumque tributum,
Hic Capita, ut vivam, tu mihi tolle tria.

Atque ita *Caput* usurpari apud Ammian. lib. 16. & 17. contendit Jacob. Gotofredus, quem consule ad leg. 2. Cod. Theod. de Censu. [Descriptio bonorum Domini de Eska ex Archivo S. Audomari: *Dimidium Caput debet sex quarterios frumenti.* Ibidem: *Redditus quem recipit à Capitibus est redditus avenæ, & sunt ibi* LXVI. *Capita, & debet quodlibet Caput unum modium avenæ.* Ibidem: *Notandum est, quod* LII. *Capita & dimidium Caput solvunt istud frumentum, sive ejus pretium; & continet quodlibet Caput integrum tres raserias frumenti de mensura villæ de Eska*: ubi, si bene intelligo, Caput, modus agri est, in quo seminantur tres *raseriæ* frumenti.]

2. CAPUT, dicitur quodcumque in recensione numerum efficit. Gregorius Magnus lib. 7. Indict. 1. Epist. 6. *Sindones 2. coopertorium super altare unum, lecta strata numero 10. in æramentis Capita 20. in ferramentis Capita 30. &c.* sed præcipue ea vox usurpatur in armentis ac gregibus. Idem Gregorius lib. 10. Epist. 12. *In peculio Capita 15. armenti Capita 2. ferramenta numero 5.* Lib. 10. Ep. 42. *Decem equarum Capita.* Lex Alemann. tit. 79. §. 2. *Legitimus pastor ovium si 80. Capita in grege habet domini sui, &c. Capita animalium*, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 3. §. 12. tit. 4. §. 10. 26. tit. 5. §. 7. in Charta Romualdi Ducis Benevent. tom. 8. Ughelli pag. 607. 611. *Ovium Capita tanta*, in Formulis. Gualdo in Vita S. Anscheri Archiepiscopi Hamburg. cap. 86.

Rursus ab integro decimam animalia quinto,
Omne Caput decimum manibus tradebat egentum.

Chef de bestail, in Consuetud. Baionensi tit. 2. art. 2. 3. & Aquensi tit. 11. art. 25. *Chefs de vache, de brebis, de porcs*, in Consuet. S. Severi tit. 10. art. 6. Hinc *Caput* pro ipso animali, in leg. 6. Cod. Theod. de Curios. Antiq. Fuld. lib. 3. trad. 35. *Jumentum, quod vulgo dicitur Caput, optimum, sive vestimentum quod melius haberet, in usus Fratrum cederet.* Vide leg. 1. §. ult. & leg. 3. D. de rei vindic. l. 3. D. de pignorib. & Vegetium de Mulomedic. pag. 10. [Rymer. tom. 9. pag. 873. col. 1.]

Capitis Furtum, Capitale Furtum, id est, Furtum animalis, vel rei mobilis. Charta Ottonis Imperat. ann. 973. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis: *Ut nullus Judex publicus, vel qualibet judiciaria potestas, aliquam sibi vindicet potestatem in supradictorum hominibus Monasteriorum, litis videlicet & colonis, vel eos aliquis capitis banno ob Capitis Furtum, vel quocunque banno constringat.* Quæ totidem verbis habentur ibidem pag. 151. 155. & 156. ubi *Furtum Capitis* videtur idem quod *Capitale* appellatur in Pœnitentiali Halitgarii Cameracensis Episcopi cap. 4. *Si quis Clericus Furtum fecerit Capitale, id est, quadrupedum, vel casam ruperit ..... 7. annos pœniteat.* Liber Pœnitentialis Gregorii II. PP. cap. 9. *Si quis Furtum Capitale commiserit, id est, aurum, argentum, quadrupedes, vel domos effregerit, &c.* Alius Pœnitent. MS. *Si tu Furtum Capitale commisisti, id est, quadrupedum, vel domos effregisti, &c.* Alius denique Pœnitential. perinde MS. *Si quis Furtum Capitale commiserit, id est, quadrupedia abegerit, &c.*

Caput Annonæ. Anastasius in Joanne V. PP. *Necnon & alias divales jussiones relevantes Annonæ Capita patrimoniorum Siciliæ & Calabriæ non pauca.* Idem in Conone: *Relevavit per sacram jussionem suam ducenta Annonæ Capita, quæ Patrimonii custodes Brutiis & Lucaniæ annue persolvebant.* Nov. Theodosii Fiscalib. *Mauri vero Sitifenses ... totius annonæ nomine 5. millia solidorum, & 50. Capitum in Annonis Ducis consueto tempore annua functione dependebant.* [Vide *Capitio.*]

3. CAPUT, Dux, Præfectus, quomodo *Chef* dicimus. Monachus Sangall. lib. 2. de Carolo Magno cap. 4. *Interrogavit, qua pœna dignus esset, qui Caput Francorum in manus hostium tradidisset.*

Caput Anni, Initium. Charta Sergii PP. apud Sammarthanos in Abbatibus Montis majoris Arelat. sub ann. 1002. *Ibi tertiam partem pœnitentiæ illi dimittimus, & Ecclesiam usque ad Caput Anni ei reddimus, & pacem, & capillos incidere habeat; & si mors in Capite Anni evenerit; vel infra annum, ex parte nostra absolutus maneat.*

¶ Caput Annorum, Contraria notione pro fine annorum sumitur, apud Lobinellum Hist. Britann. tom. 2. col. 70. *Et si tunc non fuerit redempta, id est ad Caput quindecim annorum, maneat in monachia sempiterna*; hoc est, expletis quindecim annis. Et col. 73. *Usque ad Caput sex Annorum*, hoc est, post sex annos.

Caput Aquæ. Charta Ermengardis Comitissæ Ceritanensis ann. 893. *Silvis, garricis, molinis, molinariis, aquis, Caput aquis, aquarum ductibus vel reductibus, &c.*

Caput Asini. Cognominatus quidam Miles apud Ordericum Vitalem lib. 8. pag. 681. *pro magnitudine capitis & congerie capillorum.*

Caput Burgi, *Chef de Bourg*, in Consuetud. Pictav. art. 4. *Où ledit Seigneur ait ville, bourg, ou Chef de bourg.* Adde Consuetud. Santonens. art. 6.

Caput Castri. Charta ann. 1094. apud Guesnaium in Annalib. Massiliens. pag. 310. *Guirpimus atque donamus ... S. Victori Martyri ... quidquid in honore nostro & ditione prædicti Cœnobii Abbati & Monachis quoquomodo à quibuscunque personis, ubi acquisierunt, vel in futurum similiter acquirere poterunt, propter sola Capita Castrorum nostrorum, &c.* Will. de Podio Laurentii cap. 37. *Comes recuperavit castrum Saracenum, obsessa & conclusa munitione in Capite Castri.* Infra: *Cæteri autem qui erant in Capite Castri Saraceni inclusi, &c.* Charta ann. 1306. in Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. ann. 1299. num. 165. Tabularii Regii, pro Vicecomitatu Lautricensi: *Et alias proprietates quascunque, quæ seu quas idem Bertrandus habet, tenet, & possidet in villa & Capite seu fortalitia castri prædicti de Lautreco, &c.*

Caput Comitatus, vel Baroniæ, Mesuagium Capitale Baroniæ, castrum, vel aliud ædificium, quod propter jus gladii dividi non potest, apud Bractonum lib. 2. cap. 34. §. 1. c. 39. §. 6. c. 40. §. 4. & in Fleta lib. 5. cap. 9. §. 16. Regestum Philippi August. Regis Francor. Herouvallianum fol. 168. *Robertus de Corci tenet in Constantino Kynevillam quæ est de Baronia de Corci, unde ipse respondet per Petrum de Tilleio, in cujus Baronia Caput Baroniæ est.*

Caput Contubernii, alias *Decanus*, *Denis militibus præpositus.* Veget. l. 2. c. 8. 13.

Caput Ecclesiæ. Charta Sanctii Regis Aragon. an.

1093. apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 93. *Adhuc etiam dono ipsam turrim cum ipsis casis ac castro ... & ante casas Caput Ecclesiæ cum ipso allodio, &c.* Vide *Capsum.*

Caput Ecclesiæ, pro *Capitio*, seu ea Ecclesiæ parte, ubi altare erigitur. [Chronicon S. Benigni Divion. apud Acher. tom. 1. Spicil. pag. 421. *Post mortem vero Ademari, Lampaia uxor ejus dedit ad altare S. Mariæ in hoc loco constitutum, quod Caput Ecclesiæ dicebatur ab antiquis.* Vide *Capitium* 2.] Ita in regionibus urbis Romæ apud Mabillonium tom. 4. Analect. *Caput Afræ* (sic leg. putem, pro *Africæ*) *& Caput S. Joannis*, p. 512. & 514. Vide *Capsum.*

Caput Episcopatus, Major Ecclesia dicitur in Capitul. Caroli Calvi, tit. 40. cap. 13.

In Capite esse. Lex Longob. lib. 1. tit. 17. §. 2. *Si servi per consilium rusticanorum manu armata in vicum intraverint, & quicunque homo liber sub regni nostri ditione positus cum illis consiliatus in Capite fuerit, animæ suæ incurrat periculum, &c.* Infra: *Et si liber homo in Capite non fuerit, ille prior servus qui eos conduxit, moriatur.* [Leges Luitprandi apud Muratorium to. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 69. col. 1. *Si quis fream alienam sine voluntate mundualdi ejus movere de casa, ubi ipsa habitat, præsumpserit, & alibi adduxerit, componat ille qui in Caput est pro illicita præsumptione ad mundualdum una solidos* LXXX.] Quod dicimus, *Se mettre à la teste*, *Qui est à la teste.*

Caput Excubiarum, Qui excubiis præest, *Capitaine du Guet.* Curia Generalis Catalaniæ in villa Montissoni an. 1363. *Sancimus quod si Vicarius Barcinonensis pro eligendo Capita Excubiarum... pecuniam acceperit, &c.*

Capite Censi, Servituti & censui obnoxii. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 7. *Communia autem novum ac pessimum nomen sic se habet, Capite Censi omnes solitum servitutis debitum semel in anno solvant, &c.* Charta Communiæ Brueriarum an. 1186. *Statutum est etiam, ut homines Capite Censi dominis suis censum capitis sui tantum persolvant.* [Privilegium Erleboldi Stabulensis Abb. de Villa Germiniaco concessa B. Remigio an. 1160. ex Tabul. S. Remigii Remensis: *De hominibus Capite Censis Abbas & Ecclesia S. Remigii plenariam obtineant justitiam ... quicumque de prædictis hominibus Capite Censis voluerit solvere capitagium suum Ecclesiæ S. Remigii... Porro quidquid tam in hominibus Capite Censis, quam, &c. alienatum est & distractum.* Vide suo loco *Capite-Census*, *Capitales Homines*, & Consule Jurisconsultos.]

Capitis Debitum. Vide *Capitale* 5.

Capitis Deditio, Servitus. Baldricus in Chronico Camerac. lib. 1. cap. 29. *Invento igitur salutaris remedii consilio, puerum Capitis sui Deditione, tantæ animadversionis iram placare suadent.*

Capútfinis, Ad agri caput-finis, limes. Vetus Charta sub an. 1060. apud Ughellum in Episcopis Teatinis: *Et habet Caputfine fluvium Fauri, & ipsa arcata de ipso molendino, pedefine terra quæ ipsis donatariis remansit.* Alia ibidem an. 1065. *Habent fines à Capitefine casa longa, & fine pesco Dolati Joannis Boni, pedefine Albertono, de uno laterefine fossato sicco, ab altero laterefine, terra, &c.*

Caput Jejunii, seu Quadragesimæ, Quarta feria Quinquagesimæ, qua jejunium quadragesimale inchoatur: εἴσβασις τῶν ἁγίων νηστειῶν, Græcis, in quam exstant Sermones Germani Patr. CP. & Leonis Imp. Apud Gregorium in lib. Sacrament. *Feria* 4. *Caput Jejunii, ad Collectam: Concede nobis, Domine, præsidia militiæ Christianæ sanctis inchoare jejuniis, ut contra spiritales nequitias pugnaturi continentiæ muniamur auxiliis.* Concil. Meldense an. 845. cap. 76. *Post quartam feriam, quæ Caput Jejunii nominatur.* Amalarius lib. 1. de Eccl. Offic. cap. 7. *Unde & quarta feria, qua jejunium hoc inchoamus, Caput Jejunii appellari consuevit.* Vide Micrologum cap. 49. & Canones Saxonicos Edgari Regis de Modo imponendi pœnitentiam cap. 3. Edictum Pistense Caroli Calvi cap. 33. tom. 3. Historic. Franc. pag. 186. &c. denique Filesacum lib. de Quadragesima Christiana cap. 12. Id alii nominis quatuor diebus jejunii, qui primam Dominicam Quadragesimæ præcedunt, tribuunt. Vide Missalem S. Ambrosii.

Capitis Inflexio. In Monasterio Casinensi, forte etiam & in aliis, is mos servatur, ut quod proponitur in Conventu, seniores voce, juniores vero capitis inflexione approbent. Petrus Diac. lib. 4. cap. 94. *Cumque omnes tum voce, tum Capitum inflexione hunc se velle* (Abbatem) *respondissent, &c.* Nos dicimus, *Opiner du bonnet.*

Caput Lupinum gerere dicitur in Legibus Edwardi Confess. cap. 7. quod Anglice *Wulfesheofod* dicitur, is qui proscriptus est, *utlagatus*, & exlex, à *die utlagationis suæ*: illius enim qui proscriptus est, caput cuivis, perinde ac lupi exponitur amputandum, si in provinciam redeat. Contractius vero hanc vocem Saxonicam alii efferunt, pulȝ-veȝheveð & pulveȝheað à pulȝ, Lupus, & heofoð, Caput. Bractonus lib. 3. tit. 2. cap. 13. §. 3. *Forisfacit utlagatus omnia quæ pacis sunt, quia à tempore quo utlagatus est, Caput gerit Lupinum. Itaque ab omnibus interfici poterit, & impune, maxime si se defenderit, vel fugerit, ita quod difficilis sit ejus captio.* Vide eumdem eodem lib. cap. 11. §. 5. Fletam lib. 1. cap. 27. §. 12. 13. librum cui titulus *Mireor*, cap. 4. & Knyghtonum p. 2356. Meminit Procopius lib. 3. de Bello Gothico, quorumdam Pisidiæ populorum, qui Λυκοκρανῖται vocabantur, non quod lupina iis essent capita, sed quod regionis quam incolebant, mons, Λύκου κρά-να, vocaretur. Meminit etiam Justinianus in Nov. 24. §. 1. ut & Theophanes pag. 152.

Caput Mansi, Gall. *Chef de famille. Chiez d'ostiez* in Charta an. 1300. in Regesto Philippi Pulcri an. 1299. num. 54. ex Tabul. Regio *Chemier*, pro *Chef mez*, in Consuetud. Pictavensi art. 30. 49. 95. 125. & Santonensi art. 22. 30. 107. Primogenitus, cui competit caput mansi. Tabularium Ecclesiæ Ambianensis: [*Sunt etiam in eadem villa septem Mansiones, quorum unusquisque debet in festo beati Firmini singulis annis duodecim denarios*;] *cum vero Caput Mansi obierit, debet* 7. *sol. pro revelatione.*

Caput Mansi, Domus ipsa præcipua, quæ pertinet ad primogenitum, vel in qua habitat Caput familiæ, *Chevel Manage*, in veteri Consuet. Norman. part. 1. *El Chevel Manage ne poent les seurs rien reclamer, se il n'i a manages autretant come de freres. Chefmez*, in Consuet. *de Desure* in Agro Bononiensi art. 3. *Quiemez*, in Ruensi art. 33. *Chef mois*, in Normannica tit. de Decretis art. 562. *Chef d'heritage*, ibid. art. 356. *Lieu Chevel*, quasi locus capitalis, in Consuet. Vicecomitatus Bajocensis art. 4. In aliis *Chef lieu*, ut in Pontivensi art. 82. 83. Cabillonensi art. 168. Claromontensi art. 83. 86. Atrebatensi art. 14. 37. *Domus Capitanea*, in Historia Episcoporum Autissiodorensium cap. 58. *Remisit eis manum mortuam, talliam Martii, ex qua dabantur per annum in Martio de singulis Domibus Capitaneis quinque solidi.* In Gallia

Narbonensi metrocomias *Capcastels* appellari auctor est Ph. Berterius Diatr. 1. cap. 6. Hugo Flaviniac. in Chron. Virdun. an. 1097. *De Capite Mansi 2. sextarios avenæ.* Tabular. Ecclef. Cadurcensis: *Ipse alode meus de Albussio qui est in pago Caturcino in vocabulo Poio Annono, cum ipso Caput Manso, cum terras & vineas, &c.* Infra: *Et iste Caput Mans, ubi ego permaneo, &c.* Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 122. *Illo Caput Manso ubi Sigbrandus visus fuit manere, &c.* Passim in hoc Tabulario. Vitalis Episcopus Oscensis & Observantiæ Regni Arag. pag. 23. de Infantionibus: *Habent privilegium quod possunt emere à Peyteriis & villanis, & non tenebuntur peytare, si etiam emerint Caput Mansi*; scilicet ex Foro Oscensi Jacobi I. Regis Arag. an. 1247. qui habetur in Foris Arag. lib. 7. fol. 132. Edit. 1624. Michaël *del Molino* in Repertorio Fororum Arag. *Caput Mansum quid velit dicere, & quid significet de Foro, vide in Foro unico, tit. de Expeditione Infantionum lib. 7. fol. 39. & vide in Observant. 2. tit. de Privileg. Militum fol. 26. ... Dixerunt quidam antiqui Forista, quod Caput Mansum vult dicere jus primogenituræ, vel ipsa primogenitura, quæ vulgariter dicitur Majorazgo. Alii dixerunt quod Caput Mansum vult dicere tota hæreditas in universum, &c.* Fori Oscæ an. 1247. fol. 36. *Ita tamen quod in hujusmodi emptione Principis dominium non defraudetur, quod vulgariter dicitur Caput Mansum.*

Caput Mansus. Tabul. Abb. Belliloci in Lemovicib. n. 72. *Cedo... de meo jure hæreditatis, hoc est, medietatem, eumdem Caput Mansum cum octo deneriatis de vinea, &c. Hunc Capmansum Deo & S. Petro offero.* Idem n. 141. *Nulli inter istas fines dividit distantia, licet culta aut inculta ibi terra maneat, nisi solæ mansiones quæ fiunt in capite, Caput Mansum, ubi Burgus visus est manere, &c.* Occurrit etiam in veteri Charta apud Dominicum de Prærogat. allod. pag. 213. 214.

¶ Campmasius. Limborch. lib. Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 16. *Item alia vice vidit & duxit Petrum Raimundi de S. Papulo hereticum ad Campmasium suum, ubi comedit cum eo, &c.* Pag. 58. *Item in domo seu Campmasio suo Yspanorum, &c.* Pag. 81. *In domo & Campmasio Johannis, &c.* Occurrit pag. 53. 54. 112. 139. & 194.

¶ Capmansus, in Tabulario Vosiensi fol. 62. verso: *Dedit totum S. Petro Vosiensi quod habebat in mansum de la Genesta, & in Capmanso omnes fevales suos & jutziam.*

Capmasus. Charta anni 1298. in Regesto Conestabliæ Burdegal. pag. 198. *Ipsas castellanias cum omnibus redditibus, censibus, exitibus, & cum servitiis, & Capmasis, bordis, & bordariis, affariis & tenementis, &c.* Et infra: *In dictis castris & castellaniis, villis, & affariis, & tenementis, & masis, & Capmasis, bordis & bordariis.*

¶ Cabmasus. Charta an. 1058. ex Archivo S. Vict. Massil. armar. Ruten. n. 2. *Duo Cabmasi, qui sunt in ipsa villa... hos mansos donamus, &c.*

¶ Capmazius., in Litteris Bernardi Comitis Armaniaci an. 1294. apud Marten. to. 1. Collect. Ampliss. col. 1388. *Specialiter in territoriis, castris seu locis, villis, Capmaziis de Vazareto, d'Estusano, &c.*

Caput Mansio, in Tabulario Brivatensi Ch. 210. Conchensi Ch. 500.

¶ Caput Mansura. Donatio facta Monasterio Moisiacensi circa an. 1050. *Dono ad ipsum locum ipsam hereditatem... duas Caput mansuras, &c.*

Capmansionile. Tabularium Bellilocense Ch. 24. *Et in Lensiaco Caput Mansionile, ubi Odolricus visus fuit manere.* N. 34. *In villa quæ dicitur Capre, Capmansionile cum ipsa vinea Deo & S. Petro offerimus.* N. 53. *Et in ipso loco Caput Mansionile, ubi Martinus visus est manere.* N. 145. *In primis Capmansionile meum indominicatum, quem pater meus mihi dimisit, cum orto, cum vineis, &c.*

¶ Campmansionilis. Tabularium Bellilocense in Lemovic. Ch. 155. *Campmansionilem nostrum indominicatum cum ipso orto.*

¶ Cabalis Mansus. Charta an. 1008. ex Archivo S. Victoris Massil. *Ego Pontius Episcopus & fratres mei Willelmus & Fulco donatores sumus Deo & S. Victori de his, quæ nobis jure hæreditario dimissa sunt, unum Mansum Cabalem in villa de Tricis, &c.*

Capita Militum, Præcipui, primores exercitus, Gallis *les Chefs*, apud Vegetium lib. 3. cap. 3. [Theophanes an. 2. Artemii: Καὶ προεβάλετο στρατηγὸν καὶ κεφαλὴν αὐτῶν, &c.] Constant. Porphyr. in Tacticis pag. 8. Καὶ ἐποίουν κεφαλὴν εἰς αὐτοὺς, καὶ ἔλεγον τὴν μὲν κεφαλὴν στρατηγὸν καὶ τὴν φάλαγγα στρατηγίαν. Leo in Tact. cap. 3. §. 6. Πρώτη κεφαλὴ, ὁ στρατηγός. Κεφαλάδες, Græcis recentioribus, Scylitzæ, Codino, Achmeti, & aliis.

Capomilitiatus, Officium *Capitis Militum*, seu urbis Capitanei, qui aliis *Magister Militum* dicitur. Exstat Inscriptio an. 1392. supra Ecclesiæ Tiburtinæ portam, quæ dicitur facta tempore *Capomilitiatus Nicolai Brunelii.* Exstat integra apud Waddingum an. 1256.

¶ Caput Ministeriorum, Primus artificum, Gal. *Chef de metier.* Instrum. anni 1228. ex Parvo Chartul. S. Victor. Massil. *Congregato Concilio Communis Massiliæ ad sonum campanæ, ut moris est, in palatio communis, in quo Dominus Potestas, Major & sanior pars Consiliariorum & Capitum ministeriorum, &c.* Passim occurrit in Statutis ejusdem Massiliæ. Vide *Ministerium.*

Capud Molis. Charta Caroli Smplicis pro Monasterio S. Aniani Narbonensis: *Et ipsos molendinos qui sunt in rivulo Venudupei, cum illorum Capud Molis, necnon & villares, &c.*

¶ Caput Monasterii. Annal. Benedict. to. 3. pag. 403. num. 22. *Multa in Monasterii utilitatem fecit novus Abbas* (Farfensis) *tum prædiis ex censibus augendis, tum instaurandis ædificiis, in quibus Caput Monasterii, quod per annos quadraginta octo incolis destitutum fuerat, denuo ædificasse dicitur.*

Capitis Partem Retinere, nostris, *Retenir de quoi servir le Fief.* Tabularium Monast. Dolensis: *Concedimus etiam, ut quicunque ex nostris casatis, vel feodatis, partem aliquam sui fisci, sive casamenti, quod à nobis habet, dare voluerit, hoc agere possit, ita tamen ut non totum feodum det, sed Partem Retineat Capitis. Act. ann.* 1092. Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1139. *Quicumque autem Militibus Templi de feodo nostro aliquid dare voluerit, præter civitatem, aut castellum, nos illud volumus & concedimus, ita quod inde servitium nostrum non perdamus.* Alia ex Tabulario S. Crucis Talemondensis fol. 3. *De possessione sua dare vel vendere non prohibeatur... tantillo interdicto, ut dominus suus inde suum non perdat servitium.* Vide *Servitium.*

Caput Pecuniæ. Vide *Capitale* 2.

Capita Populorum, *ac Principes ex provincia Lemovicensi, &c.* in Concilio Lemovicensi ann. 1031. Sess. 1.

Caput Porcinum, Tacticorum vox, de qua sic Vegetius lib. 3. cap. 19. *Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ juncta cum acie primo angustior, deinde latior procedit,... quam rem milites nominant Caput*

Porcinum. Vide Ammianum lib. 17. Agathiam lib. 2. & ex eo Suidam.

Caput Porci. Cencius Camerarius in Ceremoniali: *Pincerna inſuper & Mareſcallus tam de comeſtione, quam aliis donariis remunerantur ſimiliter, excepto quod Capita Porcorum aptata non habent, neque claretum.*

Cafutpurgium, vel Capitipurgium, Medici appellant liquores qui per nares mittuntur, vel quidquid maſticatur aut gargarizatur, & apophlegmatiſmum facit, i. à capite phlegma deducit. Matth. Silvatic.

Caput Quadrageſimæ, in Regula S. Benedicti cap. 48. in Concil. Agath. cap. 9. in Charta ann. 1028. apud Sammarthanos in Abbatibus Roncerei, &c. appellatur quarta feria Cinerum, ut auctor eſt Amalarius Fortunatus lib. 1. de Offic. Eccl. cap. 7. Vide Haëftenum l. 10. Diſq. monaſt. tract. 8. diſq. 9. [& ſupra *Caput jejunii.*]

¶ Caput Regionis Romæ, quam in varias regiones diviſam nemo neſcit. Pontificale Rom. apud Muratorium to. 3. Scriptor. Ital. pag. 650. col. 1. *Ante Pontificem Conſervatores, Capita regionum & alii Magiſtratus ac Nobiles urbis præibunt.*

¶ Caput Sagittæ, Ferrum quo ſagitta armatur, apud Rymerum to. 5. pag. 245. Vicecomes Glouceſtriæ provideat *infra Ballivam ſuam de mille garbis ſagittarum & 500. duodenis cordarum pro ſagittis, & duobus milibus Capitibus pro ſagittis.*

Caput Scholæ, Qui ſcholæ militari præeſt. Ammianus lib. 25. *Addebatur miſſos à Jovino milites adventare, quos Capita Scholarum ordo caſtrenſis appellat.*

Caput Scholæ, Dignitas Eccleſiaſtica, in ædibus cathedralibus, collegiatis, [& Monaſteriis,] quæ alias, & in aliis Eccleſiis, *Scholaſtici* dicitur. In veteri Notitia Hincmari Archiep. Remenſ. apud Sirmondum in notis ad Capit. Caroli C. memoratur *Sigloardus Preſbyter vel Caput ſcholæ ſanctæ Remenſis Eccleſiæ.* [Marten. to. 1. Anecd. col. 150. in Fundatione Prioratus S. Petri de Salve: *Conſtituerunt illic Priorem ... Geraldum de Uglas cum Monachis his Ebrardo, &c. Felice, quem conſtituerunt ſacriſtam eſſe, & cellerarium, Benedictum, qui Caput Scholam regeret, anno 1029. Gausfredo Abbate ... Aicmaro Caput Scholæ* Monaſterii Gellonenſis.]

Capischolus, [Gall. *Capiſcol.*] Concilium Bituricenſe an. 1031. cap. 7. *Archidiaconi, Abbates, Præpoſiti, Capiſcholi, Canonici, &c.* [*Capiſcolis* in Annal. Benedict. to. 2. pag. 404. *Capiſcolius* apud Martenium to. 4. Anecd. col. 606.] Apud *le Lievre*, in Hiſt. Viennenſi cap. 26. occurrit *Scholaſticus ſive Capiſcolus.* In Charta Duranni Epiſcopi Arvernenſis in Biblioth. Clun. p. 535. ſubſcribit *Bernardus Capiſcolus.* Vide Odonem Geſſeum in Hiſt. Podienſi lib. 1. cap. 23. lib. 2. cap. 21. Joſeph. Scaliger. lib. 2. Epiſt. 185. Jacob. Petitum poſt Pœnitentiale Theodori pag. 628. &c. Leges Partitæ ſeu Alfonſinæ, 1. part. tit. 6. lib. 5. ubi de Cantoribus: *E algunas Egleſias Cathedrales ſon en que y a Cabeſcoles, que han eſte meſmo officio que los Chantres, e Cabiſcol tanto quiere dezir como cabdillo de el coro, para levantar tos cantos.*

¶ Cabiscolus. Hiſt. Dalphin. to. 1. pag. 129. inter teſtes Guirpitionis an. 1128. factæ per Leodegarium de Clariaco Hugoni Epiſc. Gratianopol. recenſentur *Ademarus Cabiſcolus S. Donati, &c.* Et tom. 2. pag. 26. col. 2. *Convenerunt in Capitulo R. in Chriſto Pater D. Guill. Dei gratia Archiep ... Humbertus Cabiſcolus, &c.* Gaſſendus in Notitia Eccleſiæ Dinienſis pag. 69. hæc habet de Præcentore: Prætereo autem quod *Præcentor* vocetur vulgo *Cabiſcolus*, cauſam reputari, quod ſit veluti Caput Chori; at litteræ S. ac L. interpoſitæ veriſimile faciunt ſic dictum quaſi *Caput Scholæ*; idque confirmari ex eo poteſt, quod in actis Joannis Filioli legerim, *Joannem Taſſilem contuliſſe Scholas, ut procuratorem Præcentoris ad quem pertineret illarum collatio.*

Caput Scholaris, qui & *Choraules*, in Synodo Helenenſi an. 1027.

¶ Capitalis Scholæ. Annal. Benedict. to. 4. pag. 43. *Inde reverſus* (Willelmus) *in monaſterium* (Luciacum) ... *factus primum divini officii aſſiduus cuſtos, ac Scholæ Capitalis illius loci.*

¶ Caput Colista, in Anecdot. Martenii tom. 4. col. 132.

Capischolia, Dignitas Capitis ſcholæ, in Charta ann. 1083. apud Catellum in Hiſtor. Occitan. pag. 870. [*Capiſcolia*, in Charta an. 1029. apud Stephanotium Antiquit. Occitan. MSS. part. 2. pag. 486.]

Cabescholia, in Tabulario Eccleſiæ Cadurcenſis.

¶ Cabischolaris Honor, in nova Gall. Chriſt. to. 1. pag. 5.

Caput Sholæ, Locus ubi conſiſtit qui ſcholæ Cantorum præeſt. Ordo Romanus: *Tunc procedit Pontifex* (ſacra facturus) *& antequam veniat ad Scholam, dividuntur cereoſtata quatuor ad dextram, & tria ad ſiniſtram, & pertranſit Pontifex in Caput Scholæ, & in gradu ſuperiore, primo adorat ſancta, &c.* Eadem verba habentur præterea infra.

Caput Senatus, Qui ſenatui præeſt. Vetus Scriptor de Conſtantino, poſt Ammianum Valeſii editus: *Symmachus Caput Senati.* Inſcriptio ſtatuæ aureæ eidem Symmacho erectæ: *Qui primus in Senatu ſententiam rogari ſolitus.* Liber Pontificalis in Symmacho PP. *Feſtus Caput Senatus & Exconſul.* Vita SS. Fauſtini & Jovitæ Mart. num. 4. *Parentes eorum Caput Senatus in hac civitate fuerunt.* Paſſio S. Caloceri Martyris num. 2. *Quod pater ipſorum Caput Senatus in eadem civitate fuerit, reſpondit.* Chartam Leonis IX. PP. an. 1049. ſubſcribit *Fauſtinus Caput Senatus & conſul*, apud Cæleſtinum & Ughellum in Epiſcopis Bergomenſibus. Τῆς συγκλήτου πάσης βουλῆς ἡγούμενος dictus à Zenone Fratre Longinus, apud Theophanem an. 17. Zenon.

¶ Caput Senior, Dominus ſuperior, apud Lobinellum Hiſt. Britan. to. 2. pag. 182. *Brientius etiam filius Urvoii, rerum omnium iſtarum Caput Senior, ibi affuit, qui hæc omnia ... conceſſit.*

Caput Solidum. Libertates villæ Martelli in Lemovicib. an. 1219. apud Juſtellum. *Quidquid acquiſierint de ſuis terris ... debet habere firmitatem, ſi cum ſigillo ſuo factum fuerit, reddito tamen Capite Solido, & accaptamento, & aliis redditibus dominis quibus contingunt.* Quod vero *Caput ſolidum* hic vocatur, *Capſoos* & *Capſools*, dicitur in Foris Beneharnenſib. tit. 1. & alibi paſſim, ubi vox hæc ſumitur pro *laudimio*: in Conſuetudine Vaſatenſi jungitur cum *venta*: *Capſool*, vel *Capſouls & vendas.* Sed quod Gallandus ait, formatum id vocabuli, quaſi præſtatio ſit à domino *capi ſolita*, ex ſupra allato loco refellitur: unde probabilius eſt *Capſools* idem valere quod *Chef ſol*; ita ut ſit *ſolidus* ex pretio rei venditæ, qui domino *capitali* exſolvitur, ſeu pars pretii, verbi gratia quintus, tertius decim. aut viceſimus ſolidus, ad quam proportionem exſolvuntur vulgo laudimia. [Vide *Capſoldum.*]

¶ Per Capita Succedere, Dicitur de hæredibus plurimis qui suam quique hæreditatis partem accipiunt æqualiter, nulla stirpis, quam repræsentant, habita ratione. *Quoniam secundum consuetudinem... quando plures cognati germani alicujus defuncti ad successionem illius admittebantur, tales cognati germani ex suo Capite & per Capita, & non in stirpes seu per repræsentationem, succedebant... Dominus de S. Georgio, quia solus exstabat, pro uno Capite dumtaxat, prænominati vero Domini de Buolio, de Mermenda, & de Calvomonte, quia tres erant, pro tribus Capitibus sive portionibus... eidem Johannæ Daulphine succedere debebant*, apud Baluz. to. 2. Hist. Arvern. p. 394.

Caput Tenere, [Terminari, Gall. *Aboutir*. Chronic. Parmense ad an. 1282. *Et omnes domus Tenentes Caput ad plateam, pro Communi æstimatæ fuerunt, ut pro Communi emerentur.* Vide alia notione in *Captenere*.]

¶ In Capite Tenere, Abs Rege feudum tenere, nullo medio. Donatio Castrorum Volonæ & Montisfortis à Regina Johanna Comitissa Provinciæ an. 1379. facta Fulconi de Agouto, ex Schedis Præsidis *de Mazaugues: Immediate & in Capite à nobis nostrisque teneant.* Vide *Tenere*.

¶ Caput Tersorii, Ora tersorii, Gall. *Bord*. Inventar. Ecclesiæ Aniciensis an. 1444. *Item aliud Tersonum* (tersorium) *de lino habens in quolibet Capite duas barras de cotone albo.*

Ad Caput Venire, in Historia Franc. epitomata Fredegarii cap. 65. nostris, *Venir à chef*, rem perficere.

Caput Viæ. Bulla Joannis XXII. PP. apud Waddingum num. 1321. in Regesto p. 126. *Seu est Caput Viæ per quam ingreditur ad dictum ortum.*

Caput Vicariæ, Vicariæ, seu villæ præfectus, vel præcipuus. Petrus II. Rex Aragon. in Charta MS. an. 1283. pro confirmat. libertatum Catalaniæ: *Mittantur nuncii per vicarios & officiales nostros,... quod portent bustiam cum signo Vicarii seu Capitis Vicariæ, vel Subvicariæ.*

Caput Vici, apud Sidonium lib. 4. Epist. 8.

Caput Villæ. Polyptychus S. Remigii Remensis: *In Ypapanti 10. sol. de Capite Villæ. In Pascha 8. pulli, &c.* Fleta lib. 1. cap. 24. §. 4. *Nullus extraneus in forinsecum Capitis Villæ, aut in suburbio hospitetur.* *Chef de bourg*, in Consuetudine Santonensi art. 6. & Burdegal. art. 46.

¶ CAPUTIARE, Caputiatus. Vide post *Caputium*.

CAPUTIUM, Idem quod *Capitium*, Capitis tegumentum, quod *Capæ* assutum erat. Legenda antiqua de habitu S. Francisci apud Radulphum: *Caputium quoque quadratum tantæ longitudinis detulit, quod faciem operiret, qualem habitum deferre consueverunt agrestes homines illius regionis.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 18. *Normam indumentorum talem observandam statuimus: primum cappa, desuper Caputium convenienter aptum habere debet, & aliquantulum amplum ut videlicet si quando capiti supponitur, posterius non erigatur in cristam, & ut demissum quantum necesse est, scapulas cooperiat, & ut interius Capitium exteriori pariter coaptetur, nec extra promineat.* Et cap. 53. *Caputium vero desuper tegimen sit capiti, non latibulum faciei; sufficit enim ut multum, si usque ad tegendam coronam perveniat.* Matth. Paris an. 1247. *Habens pauperem capam sine Caputio.* Gaufredus Malaterra lib. 2. cap. 24. *Capucio capite cooperto, ne forte quis esset perciperetur.* [Statuta Eccl. Aquensis MSS. an. 1260. *Cum chorum intraverint Canonici, Clerici & alii chorum frequentantes, amoto Capucio capæ, almussia sive metlino & birreto toto ad altare, &c.*] Statuta Ord. *de Sempringham* in Anglia pag. 725. *Ministris altaris fiant superpellicea cum Capuciis, quæ caput & nuda colli protegant.* Speculum Saxon. lib. 3. art. 69. *Ubi sub Regis cognoscitur banno, judices seu scabini Capucia, pilea, aut pepla & chirothecas habere non debent.* Statuta Ordin. Cartusiensis an. 1368. part. 2. c. 1. §. 2. *Capucia cucullarum sint quadrata, nec duorum palmorum mensuram in latum excedant, vel in longum. Caputia vero caparum sint aliquantulum longiora, &c.* Chron. Aulæ Regiæ cap. 23. *Nullum jam cernimus tam contemptum in agris arantem rusticum, qui non deferat latum Caputium & oblongum.* Joan. Sarisberiensis lib. 1. Metalogici cap. 3. *An Caputium emerit, qui cappam integram comparavit.* Idem Matth. Paris an. 1134. *Cum Rex novam robam de scarleto sumens ... capam conaretur induere, quod invenit introitum Caputii, qui Guleron vulgariter Gallice appellatur, nimis arctum,... ait, Hæc capa deferatur fratri meo, qui argutius me caput habet.*

Quod autem *Guleron*, voce Gallica, appellat Parisius, aliud nihil est quam quod Græci Interpretes Exod. 28. & Job. 30. περιςόμιον τ͂ χιτῶνος vocant. Nos etiamnum *Goulerons* vocamus ora vasculorum. Καπούτζιον apud Codin. de Offic. cap. 14. num. 13. Τὰ μὲν καπούτζια μόνον αὐτ͂ ἐκβάλλουσιν, ὀ γονατίζουσιν: *Capucia sua tantum deponunt, non flectunt vero genua.* Solebant quippe in salutationibus capucia de capite deponere. Chron. Flandr. cap. 105. *L'Empereur osta l'aumusse & le Chaperon tout jus.* Vide *Almucium*.

¶ Cappuccium, in Consuetud. Ecclesiæ Valentinæ tom. 3. Concil. Hisp. p. 663. & tom. 4. p. 175.

¶ Capuccium *recens baptisatorum*, in Constitutionibus Cardinalis de Mendoza cap. 12. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 28. *Quia renunciatum est, nonnullas matres seu nutrices non custodire infantes, ut fas est, diebus quibus gerunt Cappuccium post Baptismum cum reverentia sacro Chrismati debita, aliosque committere abusus; omittendo reducere puerum ad Parochum qui illum baptizavit, adeuntes Moniales seu Religiosos, ut tollant infanti Capuccium, dicentes in Capuccii ablatione compaternitatem contrahi... Præcipimus sub pœna excommunicationis, omnibus Parochis nostri Archiepiscopatus, ut statim atque terminaverint Baptismum, tollant Capuccium, uti post triduum facere solent.* Vide *Capulla*.

¶ Capucium non tam videtur esse capitis tegumentum, quam superior vestis apertura, qua caput exeritur, in antiq. Consuetudinibus Canonicorum Regular. S. Jacobi de Monteforti, apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 1219. *Et depositis vestibus usque ad tunicam, per Capucium tunicæ exerat brachia, & totum corpus denudet usque ad cingulum.*

¶ Capuccinus, Capucinus. Diarium Magistri ceremoniarum Alexandri VI. Papæ: *Papa ascendit ad sedem eminentem consistorialem, dimissis prius bireto & Capuccino rubro, & acceptis bireto & Capuccino albo.* Ibidem: *Dominus Macloviensis depositis ibi mantello & Capuccino de ciambelloto nigro, & biretro nigro, induit, &c.* His in locis *Capuccinus* idem videtur, quod humerale, sed huic alias adjunctum erat caputium, ut omnibus notum est. Concil. Aptense an. 1365. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 334. B. *Ut nostrum quilibet vestes suis domicellis seu scutiferis, quos tenebit, fieri faciat longitudinis competentis, sic quod saltem subtus genu quatuor digitos protendantur, quarum manicæ nodum attingant brachii, & non ultra accedant Capucini cum botonis vel croquetis, &c.*

¶ Caputium Botonatum, Ornatum globulis, quos

Gallice *Boutons* appellamus. Constitutiones MSS. Pontii Episc. Conseran. an. 1364. *Item ad instar prædecessorum nostrorum statuimus & ordinamus, quod nullus Presbyter nostræ diœcesis per se tabernam habeat, teneat, nec portet Caputium quodlibet Botonatum, cum præmissa non congruant ordini presbyterali.*

¶ CAPUCIUM CLAUSUM. Fragmentum memorabilium Humberti II. Dalphini tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 625. col. 1. *Item, in die festo B. Andreæ apud Romanis, in publico sermone, ore proprio increpavit fortiter mulieres portantes Capucia Clausa ad modum hominum, & homines portantes vestes breves, non attingentes usque ad genu saltem, & prohibuit sub pœna centum solidorum, quod de cætero talia non faciant.*

¶ CAPUCERIA, Vestis apertura, seu fissura superior; per quam caput immittitur & exeritur. Processus de Vita S. Yvonis, to. 4. Maii pag. 547. *Dixit quod pluries vidit D. Yvonem ponentem manum in sinu per Capuceriam pro pediculis reducendis in sinu.*

CAPUTIARE, Caputio caput operire. Petrus Blesensis Serm. 50. *Caputiari se appetit, ne vilescat.*

CAPUTIATUS, Caputio, seu capitio, caput tectus. Durandus lib. 1. Ration. cap. 3. num. 15. *Abbates Caputiati pinguntur.*

¶ CAPUTIATA VESTIS, infra in voce *Cucullus.*

CAPUTIATI, Factiosorum hominum cohors in Arvernia exorta an. 1183. auctore quodam Durando fabro lignario, qui sic nuncupati sunt, quod imaginem Deiparæ stanneam caputiis lineis albis affixam in signum initi invicem fœderis deferrent. De hac factione copiose agunt Historici, Rigordus an. 1183. Auctor Historiæ Episcop. Autissiod. cap. 58. Monachus S. Mariani an. 1183. & 1184. Gervas. Dorobern. an. 1182. Odo Gesseus in Hist. Aniciensi lib. 3. c. 6. &c. De Durando factionis auctore, ita Hugo *de Bersi* Monachus S. Germani Paris. in sua *Biblia* :

> *Moult fu soutis & soudans*
> DURANT *Capuis, & bon truans,*
> *Qui les blancs chapperons trova,*
> *Et les signans au pis donna:*
> *Donna, non fit, il les vendoit,*
> *Mestrement la gent decevoit,*
> *Il en conquist or & argent,*
> *Moult pensot bien guiller la gent.*
> *Il en guilla bien deus cens mille.*

¶ CAPUCIATI quoque dicti sunt in Anglia quidam ex Wiclefi discipulis, quod velato capite ad Sacramenti participationem accederent. Spondan. ad annum 1387. n. 9.

¶ CAPUCIUM PRATI, apud Thomam *Madox* Formulare Anglic. pag. 184. *Dedi & concessi.... super aliam coturam de Hethul desuper duas foreras cum Capuciis Prati*; id est, *capitibus* seu extremis partibus, Gall. *Bout de prez.* Vide *Forera.*

¶ CAPUTTA, Baculus pastoralis. Locus est in *Ferula.* Vide *Cambuta.*

CAQUILUS, Αετὸς, in Gloss. Lat. Gr. [f. melius legeretur *Aquilus* pro masculino feminini *Aquilæ.*]

1. CARA, Facies, vultus, caput. Glossæ MSS. *Cara, Gr. Lat. caput.* Græcis κάρα, quam vocem in feminino genere usurpabant Æoles, ut notat Eustathius ad Odyss. Theophanes : Αποτεμὼν τὴν αὐτοῦ κάραν. Corippus lib. 2.

> ..... *Postquam venere verendam*
> *Cæsaris ante Caram.*

Hispani & Provinciales nostri *Cara* etiamnum pro vultu ac facie usurpant: Ital *Cera* vel *Ciera*, apud Dantem & Matth. Villaneum. Michaël *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. v. *Castrum : Castrum si aliquis tenet in custodiam, debet reddere illud Cara à Cara; quia castrum redditur & restituitur facie ad faciem.* Vide Observantias Fori Arag. pag. 27. v. Sed & Galli mediæ ætatis *Chere*, eadem notione effinxerunt. Assisiæ Hierof. c. 94. de duello: *Les gardes dou champ doivent partir le soleil, si que il ne soit contre la Chiere de l'un plus que de l'autre.* Philippus *Mouskes* in Carolo M.

> *Et Pepin la Chiere hardie,*
> *K'il ot fet Roi de Lombardie.*

Willelmus *Guiart* an. 1204.

> *Se vos leur tornassiés les Chieres,*
> *Et contre eux vous vous défendissiez.*

An. 1214.

> *Le rai du soleil en la Chiere.*

An. 1270.

> *Les saluent les Chieres basses.*

Le Roman *d'Auberi* :

> *Auberi l'oist, s'a la Chiere levée.*

Hinc formula nostris familiaris : *Faire bonne Cherè à quelqu'un*, benigno vultu excipere, [& hæ antiquiores : *Belle Chere, & le cœur arriere*; *Bella Chere vaut bien un mets.* Vide Menagii Etymolog. Gall.] Raimundus Montanerius in Chron. Aragon. cap. 128. *E análs abraçar, & reebels ab bella Cara, e ab bell semblant.* Vide *Cheries.*

¶ LAPIDES DE CARA, Qui in ædificii *Cara* collocantur, non in angulis. Statuta Massil. pag. 396. *Lapides angulares habeant duos palmos de longo, & unum palmum de alto, & unum palmum de testa, & Lapides de Cara habeant duos palmos de longo, & unum palmum de alto, & ad minus unum tornum de leoto.*

2. CARA, Avis species mihi incognita. Monachus Sangall. in Carolo M. lib. 1. cap. 22. *Assumpsit duas caniculas in manu sua, quas Gallica lingua Veltres nuncupant, agilitate sua vulpes & cæteras minores bestiolas facillime capientes, quæ caras etiam, & alia volatilia ascensu celeriore sæpe fallerent.*

¶ CARA COGNATIO. Vide *Festum B. Petri Epularum.*

CARABAGA, Machina bellica expugnatoria. Sanutus lib. 3. part. 12. c. 21. *Fecit erigi plures Carabagas projicientes magnos lapides, & frequenter, ita ut prosternerent muros cum turribus.* [Joan. Iperius in Chronico an. 1291. apud Marten. to. 2. Anecd. col. 770. *Et fecit orificio fossatorum approximare branchios multos & vicinos invicem, & post eos Carabagas, qui jaciebant lapides magnos.*]

CARABOLATUM. Historia Obsidionis Jadrensis lib. 1. cap. 27. *Cum novem galeis mirabiliter præparatis, quarum sex erant tabulis tectæ... ac cum quadam turre lignea operata fabricatione in quodam Carabolato fere cubitorum octo, quam Italici Burgum, seu Platum vocant Mantuanum, &c.*

CARABUS, [Cymbula, Gall. *Canot.*] Papias : *Carabus, navicula discurrens in Pado.* Idem : *Lintres, naviculæ, vel Carabi brevissimi.* Isidor. in Gloss. *Carabus, parva scapha ex vimine & corio.* [Eumdem Isidor. vide lib. 19. Orig. cap. 1.] Gloss. Ælfrici Saxonicum : *Carabus*, ȝcipinel, id est, navicula. Ugutio : *Caraphus, parva scapha ex vimine facta, & corio crudo contexta.* Florent. Wigorn. ann. 892. *Occulte de Hibernia fugerunt, Carabumque, qui duobus tantum coriis & dimidio factus erat, intraverunt.* Gregor. Magn. lib. 4. Dial. cap. 57. *Post navem Carabum regebat, &c.* Fulcherius Carnot. lib. 3. Hist. Hierosol. lib. 3. cap. 13. *Classis eorum 120. navium fuit, exceptis carinis & Carabis.* Hist. Hierosol. an. 1123. *Carabos insuper quamplurimos & naves onerarias.* Joann. Brompton. *Carabum, qui ex duobus coriis & dimidio conficitur, in-*

trantes, sine velo & ornamentis post 7. dies in Cornubia applicuerunt. Acta S. Thyrsi cap. 6. num. 32. *Et in Carabo ponens, jussit eum duci in medium maris.* [Vita S. Maioli inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 808. *Ad quos periti nautæ currentes cum Carabis, omnes traxerunt ex voragine fluminis.*] Occurrit apud Saxon. Grammat. lib. 2. Florent. Wigorn. p. 595. Will. Briton. lib. 9. p. 208. in Hist. Obsid. Jadrenf. lib. 1. c. 3. lib. 2. c. 7. [in Vita S. Ysarni Abb. inter Acta SS. Bened. sec. 6. part. 1. pag. 617.] &c. καράβος, Scriptorib. Græcis passim. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. πορθμὶς, κάραβος, ἀκάτιον. Etymol. ἄκατος, κάραβος. Chron. Alexandr. p. 874. Ἐλθὼν μετὰ καράβων εἰς τὸν Ιουλιανοῦ λιμένα. Nicetas in Manuele lib. 2. n. 4. κατάρτια μεγάλων καράβων συνηρμόζοντο. Κάραβοι καςελλᾶτοι, in Epist. Constantini Imp. ante Act. 1. sextæ Synodi. Ab hac voce *Caravellas* hodiernas quidam non insulse deducunt. Hist. Apollonii Tyrii:

Εἰςσε καράβην ἔβαλε, κ φόρτωσε με τρόμον.

Alibi:

Καὶ τὸ καράβη ἔβαλσε, κ οἱ ναυταῖς ἐπνηγῆκα.

Vide Constant. de Administ Imp. cap. 51. [Anonymum Combefisian. in eod. Constantino n. 29. in Romano Jun. n. 7.] Laon. lib. 9. Diploma Andronici apud Phranzem, Joann. Moschum cap. 76. Passionem S. Basilei Episcopi, &c.

CARACALLA, Vestis urbana & militaris, pænulæ similis, ut Dio indicat & Lampridius: *Indumentum in talos demissum*, Victori & Eusebio in Chron. *Talaris Caracalla*, alteri Victori, qui à Gallia advectam ab Antonino refert, à qua idem *Caracalla* est appellatus. Glossæ Græc. Lat. Καρακάλλιον, *Cucullа*. S. Hieronym. Epist. 128. *Et essicitur palliolum miræ pulcritudinis perstringens fulgore oculos, in modum Caracallarum, sed absque cucullis.* Sed hæc nota. Vide Casaubon. Salmasium, & alios ad Spartian.

Caracalla, Vestis Clericorum talaris: passim apud Scriptores pro *cappa* sumitur. Papias: *Caracalla, Capa.* Gloss. Græc. Lat. Καρακάλλιον, *Cuculla*. At Eucherius Lugdun. *Ephod* Judæorum, *in modum Caracallæ* fuisse ait, *sed sine cuculla. Ephod* autem, ut auctor est Josephus lib. 3. Antiq. cap. 11. tunicæ persimile fuit. Vulfinus Boëtius Episcopus Pictavensis in Vita S. Juniani Abb. *Vestis ejus cilicina, de caprarum pilis, quæ in modum Caracallæ, quam nunc Capam vocamus, perseverat usque in hodie.* Vita S. Eugendi Abb. cap. 2. *Æstivis temporibus Caracalla, vel scapulari cilicino utebatur.* Beda lib. 1. Hist. Eccles. cap. 7. *Mox se sanctus Albanus pro hospite ac magistro suo ipsius habitu, id est, Caracalla, qua vestiebatur, indutus, militibus exhibuit.* Thomas Walsing. in Edwardo. II. *Constat hanc vestem fuisse Caracallam, quam S. Albanus in conversione acceperat à S. Amphibalo.* Vitæ Abbatum S. Albani pag. 28. *Elienses vero ossa sæpedicta in villoso panniculo, quem Caracallam vocant sibi reservatunt.* Vita S. Eudoxiæ Mart. cap. 9. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος στιχάριον κιλίκινον ἐνεδύετο, κ ὅμοιον ἐκεῖνο καρακάλλιον. Palladius in Hist. Lauf. cap. 117. Παιδαρίου καρακάλλιον λαμβάνουσα. Hinc nostrum *Casaque*, quasi *Caraque*, pro sago, deducit Paradinus lib. 1. Hist. Lugd. cap. 34. Vide Octavium Ferrarium de Re vestiaria part. 2. lib. 1. cap. 28. [& Menagium in V. *Casaque.*]

¶ CARACATA Navis, Eadem quæ *Carraca*, seu oneraria, apud Rymer. tom. 15. pag. 175. col. 2. *Pro equis, navibus, Caracatis, galeis & aliis navibus, &c.* Vide *Carraca*.

¶ CARACCA, Parvum pondus quatuor granorum, quibus utuntur in ponderandis lapidibus pretiosis, Gallis & Anglis, *Carat.* Rymer. tom. 11. pag. 413. col. 1. *Sciatis quod ex parte Georgii Morsteyn, mercatoris de Crakowe infra regnum Poloniæ, accepimus quod ipse quemdam magnum lapidem pretiosum vulgariter vocatum à Rubie ponderantem ducentas & quatuordecim Caraccas.*

1. CARACTER. Novella 15. Theod. & Valentiniani de Tributis fiscalibus: *De salinis, alumine, Caractere, herba rubea, lini maceratura, &c.*

¶ 2. CARACTER, Fascinum, Schedula magicis notis seu litteris exarata, Gall. *Caractere*: Concil. Trevir. ann. 1310. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 257. *Divinationes, sortilegia, auguria, sive in votis, quas Brevia seu Caracteres vocant, &c.* Vide *Characteres magici* in *Character*.

¶ CARACTERATUM Ferrum, quo fiunt *Oblatæ*, ferrum est certis figuris notatum. Vide locum in *Nebula*.

¶ CARACTERIZARE, Notare, insignire, Gall. *Marquer, Caracteriser.* Hist. Mediani Monasterii pag. 234. in Excerptis Johannis à Bayono de Abbatibus hujus Monasterii: *Cujus corpus cum enixum est, Caracterizatum fuit per totum cruciculatum signis.*

CARACTIO. Polyptycus Floriacensis: *Debet unusquisque de lignario in latum pedes 5. in altum pedes 6. & de Caractionibus carradas 6. &c.* [Vectura.]

¶ CARACUTIUM, *Vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.* Isid. l. 20. c. 12.

¶ CARADA, Quantum *carro* vehi potest. Præceptum Ludovici Imp. pro Marcuardo Abb. Prumiæ ann. 831. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 85. *Et de terra arabili jornales* LXXIII. *de prato ad Caradas* VI. Vide *Carrada*.

CARADRUS, Terebra. Capitulare de Villis c. 42. *Unaquæque villa (habeat) catenas, cramaculos, delaturas, secures, id est, cuniadas, terebras, id est, Caradros, scalpros, &c.* Vide *Carasdus*.

¶ CARAFFA, Vox Italica, Gall. *Carafe*, Phiala, ampulla vitrea, in Supplemento vitæ S. Petri Cælestini tom. 4. SS. Maii pag. 502.

¶ CARAGIUM. Vide in *Carreda*.

¶ CARAGIUS. Vide *Caragus*.

¶ CARAGMA, χάραγμα, Character, imago. Humbertus Cardin. adv. Simoniacos apud Martenium tom. 5. Anecdot. col. 645. A. *Nummus aut in Caragmate, aut in materie.* Nummus in caragmate est nummus signatus.

CARAGUS, Caragius, Sortilegus, præstigiator qui *characteribus* magicis utitur, unde vocis etymon. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Caragius*, ꝼugel hƿata. Ubi ꝼugel Anglo-Saxonibus est avis hƿat, omen, augurium, divinatio, ꝼugel-hæl ꝼere, augur. Concilium Autisiod. cap. 4. *Non licet ad sortilegos, vel ad auguria respicere, vel ad Caragios, &c.* Canones veteris Concilii Narbonensis ann. 598. can. 14. *Si qui viri ac mulieres divinatores, quos dicunt esse Charagios atque sorticularios, &c.* Vita S. Eligii à S. Audoëno conscripta lib. 2. cap. 15. *Nullas paganorum consuetudines observetis, non Carajos, non divinos, non præcantatores... consulere præsumatis.* Et mox: *Non quærantur præcantatores, non divini, non sortilegi, non Caragi.* Beda de Remediis peccatorum cap. 11. *Caragios, & divinos præcantatores, &c.* Petrus Malleacensis de Cœnobio Malleacensi §. 6. *Uxor ejus observatrix admodum Carajorum atque maleficiorum.* Sermo de dedicatione Ecclesiæ à Jacobo Petito: *Omnes fures & falsi testes, omnes ad arbores vel ad fontes vota redden-*

tes, omnes qui Caragios & divinos vel præcantatores aut propter se, aut propter suos inquirunt, &c. Odo Clun. lib. 4. de Vita S. Geraldi Auriliac. Comit. cap. 7. *Vassus quidam nomine Adraldus focum Caragiorum tota nocte in domo sua fieri præcepit. Intempesta autem ipsius noctis hora, dæmones super focum custodis irruerunt.* Severianus homil. quæ exstat 251. apud S. Augustinum de Tempore: *Ut nullus ex vobis Caragos vel divinos, vel sortilegos requirat.* Infra: *Qui prædictis malis, id est, Caragis, & divinis, aruspicibus..... crediderit.* Vide Decret. Ivon. lib. 1. cap. 1. §. 134. Occurrunt apud Nicetam in Isaac. lib. 2. n. 5. in Cod. Barbaro-Græco κουτςουλοὶ, καράγιοι, inter magos.

CARARIUS, Eadem notione. Vetus Pœnitential. MS. *Cararios, coriocos, & divinos, & præcantatores, phylacteria etiam diabolica, vel herbas, vel succinos, suis vel sibi impendere, &c.* Leg. forte *Carajos curiosos.*

CARALE. Vide *Carrale* post *Carræ.*

¶ CARAMANTRANT, Dies Martis ante diem Cinerum, Gall. *Mardy gras.* Transactio inter Abbatem & Monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53. *Facere consuevit dictus Dominus Abbas... annuatim in die Carniprimii Adventus Domini quinquaginta solidos Turonenses... & in die Carniprimii sive Dominica in Septuagesima, si tunc dictus Conventus accipiat Caramantrant, semper annuatim quinquaginta solidos Turonenses.* Vide *Carementrannus.*

¶ CARAMELATOR, Qui flores in fasciculos colligat ac divendit apud Tolosates, Gall. *Bouquetier.* Recensetur inter sodales Confraternitatis Nativitatis B. Mariæ in Ecclesia B. Mariæ Deauratæ Tolos. ann. 1328. institutæ.

¶ CARAMUSSALLUS, Genus navigii Turcici, cujus meminit Hieren. Comes Alexandrinus in Bello Melitensi ann. 1565. *Erant triremes munitissimæ 130. mahonæ 8. tria navigia quæ vulgo appellant Caramussallos; minora sunt autem onerariis navibus & figura prope ovali.*

¶ CARANATURA, mendose pro *Caraxatura.* Vide *Charaxatura* in *Charaxare.*

CARANCO, *Capa nigo.* Ita Ugutio MS. Forte *nigra.*

CARANISA. Vide *Caraula.*

CARAPHUS. Vide *Carabus.*

CARARIA, Lapidicina, ex qua lapides quadrati eruuntur, nostris, *Carriere.* S. Augustinus Serm. de Diversis 50. *Emerat quandam ... domum in Cararia, quam sibi existimabat propter lapides profuturam.* [Occurrit etiam in Charta anni 1280. ex Chartulario S. Vandregesili tom. 1. pag. 284.] Vide *Carraria.*

¶ CARARIRE, Lanam carminare, pectere, Gall. *Carder.* Vide *Careratores.*

¶ CARARIUS. Vide *Caragus.*

¶ CARASABLITUM, f. Species unguenti. *Breydenbach* Iter Hierosol. pag. 277. *Accidit autem peregrinanti copia pediculorum in corpore propter sudorem ... Quod cum evenerit corpus ejus cathasplasmetur cum argento vivo occiso ... mane quoque balneum ingrediatur, & corpus ejus fricatione valida mundetur, caputque cum Carasablito & boraco lavetur.*

CARASDUS. Jordanus Rifus Calaber. lib. MS. de Medicaminibus equorum: *Est & aliud frenum, quod dicitur ad Carasdum, habens morsum aliis longiorem usque ad palatum equi, &c.* Vide *Caradrus.*

¶ CARASTIA, pro *Caristia*, Caritas annonæ. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1282. *Eodem anno in istis sex mensibus fuit magna Carastia bladi, scilicet frumenti, spelta, melicæ & fabæ.*

¶ CARATTER, Vox Italica, Ulcus. Vita B. Joachim Servitæ, tom. 2. SS. April. pag. 465. *Plerosque Senensium medicos mulier Caratteres habens experta erat.*

¶ CARATTERIUS, Ductor carri, Gall. *Charretier.* Ital. *Carrattiere.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 277. *Item, Caratteriis Archiep. Capuani, qui detulit immunditias extra domum cum curru taren. 1.* Vocis origo *Carreta:* quod vide.

¶ CARATUS, Mendum, ut puto, pro *Cavatus*; Spicil. Acher. tom. 5. pag. 348.

Interea agricolæ insistunt, frugesque futuras
Sepibus aut fossis properant munire Caratis.

CARAVANNA, CARVANA, vox Turcica, significans qualiacumque hominum agmina securitatis causa se conjungentium in itineribus: *Carovana*, Boccacio. Vide Scaligerum exercit. 209. 2. Matth. Paris ann. 1250. *Omnem illam catervam, quam vulgares Karavennam appellant, sibi mancipavit.* Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 99. *Quod.... ad exercitum Salahadini maxima veniret Caravanna.* Nangius in Vita S. Ludovici: *Tandem duas Caravennas successive ceperunt.* [Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuens. ann. 1217. *Caravana nostra de ultra mari feliciter venit in portum Januæ.*]

CARVANA, apud Hovedenum in Henr. II. p. 646. & Ricardo I. pag. 716. & Nicolaum Trivettum ann. 1190. pag. 516. Philippus *Mouskes* in Philippo Aug.

Li Rois Ricars apries fui,
Ki la Karvane consui,
Des Sarazins ki la sigloient.

καρβάνιον, apud Constantin. de Adm. Imp. c. 45.

CARVANUS, Qui in *Carvanam* vadit. Arnoldus Lubec. lib. 5. cap. ult. *Dimidiabant ergo exercitum, cum alii irent, qui Carvani dicebantur, alii vero in excubiis manerent.* Infra: *Inter has autem fluctuationes personuerunt buccinæ in castris Cancellarii, nunciantes venisse Carvanos.*

Quid vero proprie sit *Carvana*, describit Historia bellorum ultramarin. MS. *Or vos dirai k'est Carvane. Li Marcheant Sarazin quant il voelent aler en marcheandise en lontaines tieres, si parolent ensemble pour faire Carvane & si sunt par avanture û vint, û trente, û quarante, & à cascun cameus 5, soumiers, selon çou k'il est sires & rices hom, & tous cargiez de marcheandises & si se realient ensemble, & portent avoec aus lor marcheandise & lor tentes, & pour çou portent il avoec aus lor tentes, k'il ne se herbergent mie en nule vile devant çou k'il vienent à la vile, û il doivent aler, & û il doivent descargier lor marcheandise, ains se herbergent dehors les viles, quant il ont fait lor jornées, & tendent lor tentes, dont les fait garder li sires en qui tiere il sont par nuit & par jour, & conduire fors de sa tiere, pour le traviers k'il en a, & ensi font tout li Seignor parmi qui tiere il passent.* De Carvanis Militum Hierosol. sic Statuta ejusdem Ordinis tit. 19. de Verb. sign. §. 29. *Carvana, Syrorum & Arabum lingua, significat congregationes hominum, ut una aliquid negotii peragant, à majoribus nostris usurpatum in delectu Fratrum habendo, cum ad subsidia per arces & triremes distribuuntur, aut alio per turmas mittuntur.*

¶ CARAVELLA, Vox Italica, species navigii. Vita S. Nili Confess. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 930. *Tumultuantes navigia combusserunt, & eas, quæ Caravellæ appellantur, secuerunt.*

CARAULA, CARAUDA. S. Audoënus lib. 2. de Vita S. Eligii c. 15. *Nullus in festivitate S. Joannis.... solstitia, aut vallationes, vel saltationes, aut Caraulas aut cantica diabolica exerceat.* Ubi loci vir doctus

doctus restituendum putat *Coraulas*: sed malim *Caraudas*. Ut & lib. 2. c. 19. *Prædicabat.... abjiciendos duntaxat cunctos dæmonum ludos, & nefandas saltationes, vel caranisas, omnesque inanes prorsus relinquendas superstitiones.* Est enim *Carauda* sortilegii species, uti docemur ex Usaticis MSS. urbis Ambianensis, ubi de sacramentis agunt, quæ à Campionibus exigebantur: *Il doivent jurer kil n'ont yve* (eau) *ne autre herbe beuë, ne mangié, ne n'ont herbes, ne brief, ne Caraudes seur aus, ne fait sor, ne sorcherie, ne art, ne Caraudes, por coi il puissent estre aidiez.* Robertus Borronus in Arturi Hist. fabulosa MS. *Jusqu'à chelui terme que elle commencha à apprendre des enchantemens & des Charroies.* Quæ quidem voces idem videntur sonare, & *Characteres* denotare, magicos nempe, quibus sortilegi, quos *Carajos* appellabant, utebantur. In Lexico MS. Cyrilli χαραύδη exponitur λύμη σίτου. Ita forte primitus *Carauda* fuerit sortilegii species in segetibus. Vide *Caragus*.

¶ CARAVUS, *Navicula ex vimine & corio.* Papias MS. Bituric. Vide *Carabus*.

CARAXARE, Caraxatura, Caraxia, &c. Vide *Charaxare*.

¶ CARAZOLUM. Vide *Carraxolum* in *Carrocium*.

¶ CARBARIUS. Joannes Longinus Canonicus Cracov. in Vita B. Kingæ Virg. Julii tom. 5. p. 741. D. *Vir nobilis Nicolaus Gladisz Bochnensis zuppæ dicator, alias Carbarius*, i. e. Qui salis tributum exigit: *zuppa* enim eid. Auctori est mons salinus, sive salis fodina, *dicator* Exactorem indicat. Rursus occurrit pag. 744.

¶ CARBASUS, Vestis *Carbasea*, ex *Carbaso* seu lino facta. Menoti Serm. Quadragesim. fol. 81. v°. col. 2. *Veniunt tandem cum illo apparatu qui sunt solatia vivorum usque ad locum sepulture, quem prepararunt ibi duo rustici, indutis eorum Carbasis, de leurs roquets.*

¶ 1. CARBO, Equus. Papias in MS. Bitur. *Crabro, Vermis dictus à Carbone ex quo nascitur, id est, equo.* Lege & vide *Cabo*.

¶ 2. CARBO, Carbunculus, pyropus, Gall. *Escarboucle.* Jacobus Cardinalis de Coronatione Bonifacii VIII.

Cui summo in vertice Carbo
Emovit, & subtus gemmarum maxima flammas,
Imposuit capiti, &c.

Carbones, & Carbunculi, pro finibus apud Siculum Flaccum, & Frontinum de Coloniis.

3. CARBO. *Carbones de foresta*, ex ligno forestæ combusto in fornace confecti, in Inquisitionibus de forisfacturis forestarum cap. 26. in Additam. ad Matth. Paris.

Carbonis Præbitio, Inlatio, ad monetæ & armorum fabricas, inter sordida munera recensetur in lege 15. & 18. Cod. Th. de extraord. & sordid. muner. Vide Vegetium lib. 4. c. 8.

Carbones Maris, Lapides combustibiles, quibus fabri ferrarii utuntur, Anglis, *Sea-coales*. Inquisitio de forisfacturis forestarum cap. 14. *Inquiratur etiam de Carbone Maris invento intra forestam, &c.* [Liber niger Scaccarii pag. 187. in notis: *Per servitium inveniendi Carbonem ad fabricandam coronam domini Regis, & suum regale, percipiendo 60. sol. 10. den. per annum pro prædicto Carbone inveniendo.*]

Carbones Fossiles, de quibus Hector Boëthius in Descript. Regni Scotiæ, Camdenus in Agris Richmond. Dunelmensi, & Northumbelland. Gregorius Agricola lib. 4. de Natura Fossilium, & in Bermanno, & alii. Ranulphus Hygdenus in Polychron. de Wallia:

Montes metalla conferunt,
Carbo sub terræ cortice,
Crescit viror in vertice.

Carbones Terrestres, vulgo nostris, *Charbons de Terre*, apud Thomam *de la Moor* in Edwardo. II. Rege Angl. pag. 599.

Carbones Ferrei, quos Galli *Hullas* vocant, ut in agro Leodiensi primum reperti fuerint sub ann. 1198. narrant Ægidius Aureæ vallis Monach. in Alberto cap. 95. Bruisthemius, Magn. Chron. Belgic. ann. 1201. &c.

Carbones Mortui, apud Marcellum Empir. Extincti.

Carbones Vivi, Igniti, in Chronico Colmariensi 2. part. an. 1288. *Le Roman* du Renard MS.

Qui plus sont sec que vif Charbon.

Descensio Primi Carbonis, septimo mensis *Shabat*, seu *Februarii*: *Descensio secundi Carbonis* 14. ejusdem mensis: *Descensio tertii Carbonis* 21. ejusdem mensis, inter festa Christianorum Syrorum recensentur à Ulug Beg in Epochis c. 7.

Carbonagium. Vetus Charta in Regesto Philippi Aug. fol. 46. *Item Laurentio de Dom legnagium & Carbonagium per cartam Regis.* Regestum Censuum Carnotensis Comitatus fol. 55. *Le Charbonage & le Fournage deus illec le jour S. Thomas és fories de Noël, c'est à savoir chascun feure de la Chastellerie 3. den. & celuy ou ceux qui coupent à sarpe pour faire Charbon, chascun 3. den. obol.*

Carbonare, Carbonem conficere, in Foris Aragon. lib. 4. fol. 85. v. Edit. 1624.

Carbonaria. Gloss. Græco-Lat. Ἀνθρακοθήκη, *Cella Carbonaria*, Italis *Carbonaia, Carbonara*. Καρβωναρεῖον, *Carbonarium*. Auctor Queroli: *Ego jamdudum apud Carbonarias agere te putabam, tu de pistrinis venis.* Occurrit in Fleta lib. 2. cap. 41. §. 43. Hinc

Carbonarius. Helladius apud Photium: Ἀνθρακεὺς ὁ ἐν συνηθείᾳ καλούμενος καρβωνάριος.

Carbonaria, Fornax in foresta ad conficiendum carbonem, in Inquisitionib. de forisfacturis forestar. cap. 15. in Additam. ad Matth. Paris.

Carbonaria, Silva notissima, quæ ab ultima Hannonia extenditur Lovanium usque, ac Diestam, fluviumque Tameram: de qua Lex Salica tit. 49. Gregor. Turon. lib. 2. Hist. cap. 9. Gesta Reg. Francor. Rorico Monach. Fredegar. Annales Francor. Metens. Nithardus lib. 2. & 4. &c. Sic autem dicta, quod in iis carbones fierent. Vide Wendelinum in Natali, Leg. Sal. c. 10. & in Gloss. Sal.

Carbonarias, ad urbium mænia exstitisse non semel produnt Scriptores. Falco Beneventanus p. 334. *Reversi sunt usque ad Carbonariam, foris civitatem, ubi stagnum luteum putridumque inerat, Ducis ipsius suffocaverunt cadaver.* Charta Comitissæ Mathildis an. 1072. apud Franciscum Mariam in Mathilde: *Una cum Ecclesia illa... ibi consistente, una cum omnibus fossis, & Carbonareis, & muris, & turre, &c.* Chron. Casauriense, in Dominico Abbate: *Unusque eorum* (dedit) *medietatem de Castello Veccio.... cum muris & Carbonariis, cum Ecclesiis in eisdem ædificatis.* Charta ann. 1047. in Tabul. Casaur. *Medietatem de ipso castello de Castro vetere cum muris, & cum Carbonariis, & cum casis.* [Gregorii Monachi Chron. Farfense, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 443. *Dederunt in hoc monasterio & vendiderunt terram territorii Sabiniensis intra Podium, quod dicitur Sixtilianus, ab omnibus lateribus Carbonariæ ad portum faciendum pro ipso castello, cum omnibus ædificiis, pretio accepto soli-*

dorum centum. Memoriale Poteſtatum Regienſium ad ann. 1218. de obſidione Damiatæ, apud eumdem Murator. tom. 8. col. 1092. *Fecerunt Chriſtiani cuſtodire circum Damiatam, & flumen, & inſulam in qua prius remanſerant, & alias duas inſulas cum Carbonariis & pontis, ne aliqui poſſent intrare, nec exire.*]

Carbonarium de Asculo, in Charta Longobardica ann. 774. tom. 8. Ital. ſacræ pag. 34. Pactum inter Clementem III. PP. & Senatum Romanum ann. 1188. apud Baron. *Omnes muros & Carbonaria civitatis.... dabitis nobis ad diruendum.* [Memoriale Poteſtatum Regienſ. ad ann. 1218. col. 1101. *Dominus Legatus fecit remiſſionem de duobus annis omnibus volentibus portare tabulas, quæ erant circa pontem ad defendenda Carbonaria.* Col. 1102. *Chriſtiani.... ordinaverunt qualiter poterat capi civitas; & diviſerunt totam gentem, & præceperunt bene cuſtodire lazias & Carbonaria, ſtatuentes qui prius à Carbonariis diſcederet, ſuſpendatur in eculeo.*] Ita Καρβωναρεῖα neutro genere dixit Codinus in Orig. Conſtantinop. quæ in urbe extructa ait ab Hilarione Patricio, Leone Magno imperante.

Carbonator, Qui carbones in ſilva conficit: Gall. *Charbonnier.* Matthæus Paris an. 1195. *Accidit autem ut quidam pauperculus Carbonatorum ſylvicola, dum pergeret quiſquilias ibidem lignorum colligendo, &c.*

1. CARBONEA, Species anſeris, apud Fridericum II. Imperat. lib. 1. de Venat. cap. 19.

¶ 2. CARBONEA, Idem quod mox *Carbonella.* Statuta Reform. S. Claudii an. 1448. pag. 82. *A feſto Paſchæ ad Aſcenſionem miniſtrare debet Pitanciarius Carboneas & pecias lardi miniſtrari ſolitas.* Vetus Poëta MS. è Bibl. Coiſlin.

> *Je croi bien ſe nos euſſon*
> *Charbonée d'un gras bacon*
> *Que nous en beuſſion moult miels.*

Infra:

> *Nos volon faire Carbonées,*
> *Sont ces eſcueles lavées?*

CARBONELLA. Ugutio: *Carbonella, caro aſſata.* Alibi: *Frixa, æ, Carbonella, ſcilicet parum carnis quæ ſupra carbones cito ſolet decoqui.* Italis *Carbonata, carne ſalata de porco cotta ne carboni, o nella padella.* Ita Academici Cruſcani.

CARBONELLUS Faber. Charta an. 1144. apud Catellum lib. 2. cap. 7. *Carbonellus Faber habeat de laboratoribus ſuis cenſum, qui vulgo vocatur Lauſe: & faciat & reparet ferramenta molendinorum, retento ibi pretio, & uſu ſuo, &c.*

¶ CARBONISTA, Carbonarius, Carbonator, qui facit carbones, Gall. *Charbonnier.* Laurent. Byzynius in Diario Belli Huſſitici apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. p. 165. *Ruſticorum ac Carboniſtarum multitudinem non modicam... de vicinatu congregavit.*

¶ CARBUNCULI, Limites. Vide *Carbo* 2.

CARCAISSUM, Pharetra, noſtris *Carcois*, vel *Carquois: Carcaſſo*, Italis. Charta an. 1242. *Unam balliſtam de fuſto, cum uno croco, & Carcaiſſo, & cairellis:* id eſt Gallice: *avec une arbaleſtre de fuſt, avec un croc, un Carquois, & des quarreaux.* Græci nuperi Ταρκάσιον dicunt, quæ vox occurrit apud Joannem Cananum pag. 19. & alios à Meurſio citatos. [Vide Gloſſar. mediæ Græcit.]

¶ CARCALLUS, Clitellæ; vel corbes equi clitellaris. Edictum Philippi Auguſti Regis Franc. ann. 1207. apud D. *de Lauriere* to. 2. Ordinat. pag. 412. *Si debitorem apud Rothomagum inveniunt, ex quo de equo deſcenderit, Carcallum vel harniſium ſuum per Majorem propter debitum arreſtare poterit.* Vide *Cartallus* 1.

CARCAMUSA, Machina oppugnatoria, Aries. Abbo de Obſid. Pariſ. lib. 2.

> *Arietes, vulgo Carcamuſas, reſonatos*
> *Dimiſere duos.*

CARCANNUM, Colliſtrigium, vinculum quo rei collum ſtringitur, noſtris *Carcan.* Illud autem competit majoribus Juſticiariis, ut eſt in Conſuetud. Bleſenſi art. 20. Meledunenſi art. 3. Laudun. art. 8. &c. Leges Kanuti Regis cap. 56. apud Bromptonum: *In prima accuſatione ponatur in Carcanno, & ibi ſuſtineat, donec ad Dei judicium eat.* Vita S. Eparchii ex Sanctorali Bernardi Guidonis: *Nonnulli etiam à catenarum vinculis, & à cataſtæ tormentis, & pedum ferreis vel ligneis Carchannis abſoluti ſunt.* Le Roman *d'Aubery* MS.

> *Qui mult le fait laidement juſticier,*
> *Un grant Charchant li fait el col lacier.*

Collarium, Latinis, & recentioribus Græcis. Heſychius: Κλοιός περιτραχήλιος δεσμὸς, κολλάριον, ἤτοι μανιάκης. Scholiaſtes Ariſtoph. Κλοιὸς, τὸ κολλάριον παρ' ἡμῖν λεγόμενον. [A καρκίνος, quod Græcis eſt genus vinculi *Carcannum* deducit Menagius: hunc, ſi vis, conſule.]

CARCARE, Onerare, Italis *Carcare*, Gallis *Charger. Batelli Carcati*, in Fleta lib. 1. cap. 25. §. 9. [Rymer to. 7. pag. 356. col. 2. *Ea omnia in quadam navi... Carcare.* Similia leguntur ejuſd. tomi pag. 590. col. 1. Vide *Carricare.*]

CARCASIUM, Carcosium, Cadaver, inteſtinum. Charta Edw. III. tom. 2. Monaſtici Anglic. pag. 417. *Et dimidium raſorii de Groth-malt, & de uno Carcaſio bono arietis.* Statuta Gildæ Berwic. cap. 24. *Statuimus quod nullus carnifex de cætero vendat infra burgum de Bervico Carcaſia mutonum à feſto Paſchæ ad feſtum Pentecoſtes carius 16. denariis.* In Chron. Will. Thorn, *de Carcoiſis boum*, leg. *de Carcoſiis.* Ita etiam in Fleta lib. 2. cap. 76. §. 17. *Carcoſium* legitur. [Apud Rymer. to. 5. pag. 12. *Quadrigenta quater viginti & decem Carcaſia bovina vel boves.* Totidem ſunt boum cadavera, carnibus ſale conſperſis vel exſiccatis.] Vide Menagii & Ferrarii conjecturas de vocis etymo.

¶ CARCATA, Onus, Gall. *Charge*, Hiſp. *Carga*, Ital. *Carca.* Vide locum in *Colacus.*

¶ CARCAYSSIS, ut ſupra *Carcaiſſum.* Garniſiones inventæ in Caſtro Carcaſſ. an. 1294. IIII.^{xx} XIX. *baliſte unius pedis*, VI.^{xx} XII. *croci*, L. *Carcayſſes*, XVI.^{M} VI^{C} *carelli.*

¶ CARCELAGIUM. Vide *Carcerarium.*

CARCER sub Terram. Lex Longob. tit. 57. *De Faronibus unuſquiſque Judex in civitate ſua faciat Carcerem ſub Terram,... & immittat in ipſum carcerem ad annos duos, &c.* Noſtris *Cul-de-baſſe-foſſe.* Paſſio S. Felicis Epiſcopi Tubizacenſis: *Juſſit eum legatus in ima Carceris mitti.*

Carcer Canonicalis Disciplinæ, in Concilio Colonienſi an. 1260. can. 1. qui vulgo *Epiſcopalis.* De carcere monachico agitur in Capitulari Aquiſgraneſi an. 817. cap. 40. & in Monaſtico Ciſtercienſi pag. 11. Vide *Decanicum.* Huc ſpectat Epiſtola Alexandri III. PP. in Epiſtola ad Rotrodum Archiepiſc. Rotomag. in nupera Conciliorum Rotomag. Eccleſ. Editione p. 159. *Si vero Clericus aliquis pro ſuis culpis à miniſterialibus Prælatorum Eccleſiæ captus fuerit, non patiaris eum cuſtodiæ publicæ mancipari, aut in carcerem Laïcorum retrudi, ſed potius in domo tua, vel alterius Eccleſiaſticæ perſonæ, ejus cuſtodiæ locum facias congruum provideri, ubi ſe-

cundum qualitatem & quantitatem delicti debeat custodiri.

CARCERTÆDIALIS, apud Foristas Aragonenses, *dicitur quando aliquis est captus pro debito civili.* Vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon.

CARCERIS IMMUNITAS, data dicebatur hæreticis Albigensibus *infra certam diem sponte venientibus, pœnitentibus, & tam de se quam de aliis plenam dicentibus veritatem*, quibus quidem variæ pœnitentiæ injungebantur: *cum hæretici & credentes, qui veritatem de se vel de aliis suppresserant, vel infra tempus indulgentiæ non venerant*, perpetuo carceri addicerentur. Concilium Narbonense ann. 1235. can. 49.

¶ CARCERALES CATENÆ, apud Rymerum tom. 1.

¶ CARCERALITER INCLAUSTRARI, pro Carcere concludi, in Litteris Clementis Papæ pro Monasterio S. Joannis Angeriac. ex Chartulario ejusd. Cœnobii pag. 400.

¶ CARCERARE, In carcerem conjicere, carcere detineri, apud eumdem Rymerum tom. 4. pag. 39. & to. 4. Concil. Hisp. pag. 12. col. 1. in Litteris mox laudatis Clementis Papæ ex Chartulario S. Joannis Angeriac. pag. 401. *Carceratus*, in Legibus Norman. cap. 50. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 7. pag. 252. & in Breviario Hist. Pisanæ apud Muratorium to. 6. col. 171.

CARCERARIUM, CARCELAGIUM, [CARCERAGIUM, Hisp. *Carcelage*,] quod Commentariensi, seu carceris custodi, præstatur ab incarcerato pro victu & potu qui ei subministrantur. [Constitutio Ludovici Regis Jerusalem & Siciliæ an. 1352. è MS. D. *Brunet* fol. 98. *Carcerarii seu comentarienses à carceratis pro debitis fiscalibus, seu pro quibusvis delictis, pro Carceragio nichil accipiant.* Occurrit eadem vox *Carceragium*, in Concilio anni 1384. apud Marten. to. 4 Anecd. col. 346. in Charta Ludovici Hutini, apud Lafallium to. 1. Hist. Tolos. Probat. pag. 63. & *de Lauriere* to. 1. Ordinat. pag. 556.] Tabular. Episcopat. Ambian. an. 1318. *Progeolagio, seu Carceragio, &c.*

CARCERARIUM, in Statuto Ludovici Regis 1. April. 1315. pro Occitaniæ incolis, prohibetur ne quis innocens judicatus sub prætextu *geolagii, seu Carcerarii* in carceribus detineatur. Occurrit præterea in Concilio Bituricensi anni 1336. can. 12. Vide Alciati Parerga, & in vocib. *Catenaticum*, & *Geolagium*.

CARCELAGIUM, Eadem notione. Curia Generalis Catalaniæ celebrata Gerundæ sub Jacobo II. Rege Aragon. an. 1320. MS. *Item statuimus quod Carcerarii Vicariorum, vel Bajulorum, aut aliorum Officialium, non possint exigere seu habere ab aliquo capto inter diem & noctem pro Carcelagio nisi 6. denar. Barcin.* Passim in hisce Curiis.

¶ CARCERARIORUM EXACTIONES, in Præcepto Philippi Pulcri, apud D. *de Lauriere* to. 1. Ordinat. pag. 499.

CARCERARIUS, Carceris custos. Gloss. Lat. Gr. *Carcerarius*, φυλακιτίτης. [Gloss. Græc. Lat. φυλακίτης.] Ugutio: *Carcerarius, qui carcerem facit, vel custodit. Carceriere*, Italis. Victor Uticens. lib. 3. *Sed populus ille . . . in Domino semper fidelis, dato munere Carcerariis, die ac nocte Christi Martyres frequentabat.* Occurrit præterea in Lege Wisigoth. lib. 7. tit. 4. §. 3. in Vita S. Potiti Mart. cap. 3. in Act. S. Montani Mart. num. 17. apud Ordericum Vitalem pag. 384. &c. Le Roman *de Garin* MS.

Magon apele, qui ert ses Chartreniers,
Garde cestui, & soit forment loiez.

Le Roman *de Jordain de Blaye* MS.

Dont les assaillent Serjant & Charterier
En une chartre font Renier tresbuchier.

Philippus *Mouskes* in Hist. Francor. MS.

Un jour li enfant mult plorerent,
En cele prison û il erent,
Quer li Carteriers leur gehi,
Que tousjors seroient ensi.

Guillelmus *Guiart* MS.

Tantost son Chartrenier appele,
Con pot voir emmi les sales,
Trois prisonniers de France pales, &c.

CARCERARII, Ipsimet rei carcere inclusi. Vita S. Mederici cap. 11. *Audivit Carcerarios reclusos in carcere.* Gregor. Turon. de Vitis Patrum cap. 8. *Audivi in una nocte in septem civitatibus Carcerariis apparuisse beatum virum, eosque absolvisse ab ergastulo.* Chronicon Flandriæ cap. 66. *Et encores le detiennent en prison fermée, en faisant Chartrier de leur propre seigneur.* [Græcis inferioribus φυλακῖται. Vide Glossarium mediæ Græcitatis.]

CARCERARII, Infirmi, ægroti, lecto detenti, seu clinici, quomodo *Chartriers* nostri olim dicebant, seu *Estre en Chartre*. Testamentum cujusdam Sibyllæ civis Remensis ann. 1270. *Item pauperibus Carcerariis & verecundis parochiæ S. Hilarii Remensis 12. lib. &c. Item pauperibus Carcerariis S. Petri veteris 12. libr. &c.*

¶ CARCERATIO, Detentio in carcere. Ludewig. Reliq. MSS. to. 5. pag. 331. ex Juramento Ordinum regni Daciæ: *Exhaustasque perpetuo fetore, pestifero aere, anxietate longaque Carcerationis mora.*

¶ CARCERIUM, pro *Quarterium*, Quarta pars. Charta anni 1227. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 130. *Recognosco quod ego non debeo aliquid habere in territorio de Salernis Inasisidis de quarteriis cervorum, vel aprorum, vel aliarum venationum . . . quapropter unum Carcerium cervi, quod mei homines ultra dictos terminos tibi abstulerunt, tibi confiteor me reddidisse.*

CARCERIZARE, Carceri mancipare, in Edicto Felicis PP. propter Acacii Episcopi Constantinop. damnationem: *Meque in meis credidit Carcerizandum.*

¶ CARCHANNUM. Vide *Carcannum*.

¶ CARCOISIUM, CARCOSIUM. Vide *Carcasium*.

¶ CARD. Vide *Clack* & mox *Carda* 2.

1. CARDA. Ugutio: *Grapides, apud Græcos vocatur quædam avis, apud nos Carda, quia gravi volatu detenta, ut non cætera volucres, attollitur velocitate pennarum.* Vide *Campatgium*.

2. CARDA. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Cum casula de panno inaurato in canabo, linea una Carda Indici coloris, cum panno consimili de Venetiis ad peudendum ante altare, consuto panno lineo, . . . similiter Carda Inda cum zona de filo, cum duabus tuallis altaris, longitudinis duarum ulnarum, &c.* Alibi: *Unum velum Quadragesimale de Carde croceo & Indico.* [Jura Eccles. SS. Bertini & Audomari in Teloneo MS. Ecclesiæ Cathedralis: *Item carteia de cumbis fulconum 11. den. Carteia de Cardis 11. den.*]

¶ 3. CARDA, *Virile ac bellicosum*, in Vocabulario Sussannæi. An à Græco καρδία, Cor, animus?

¶ CARDAFEDA. Vide *Cadarfreda*.

¶ CARDAMUS, Nasturtium, Gall. *Nasitort, Cresson.* Gasp. Barthii Glossarium apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 3. p. 444. ex Guiberti Hist. Palæst.

CARDENA. Vide *Alchaz.*

¶ CARDETUM, Locus carduis plenus. Acta SS. April. tom. 3. p. 357. ubi de Miraculis S. Marci: *Si tollatur de Cardeto vel herba loci, in quo tractus fuit B. Marcus, emanat sanguinem.* Et tom. 1. SS. Junii pag. 13. de S. Claro Episcopo: *Itaque per Cardetum trahi præcipiunt nudum.* Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 2. pag. 13. in Vita B. Rabani Episcopi auctore Rudolfo: *Qui tempore Decii Imp. ligatus pedes ad colla indomitorum equorum, & per Cardetum tractus, emisit spiritum.*

¶ CARDI, *sunt quasi ferrei pectines quibus homines laniantur.* Papias MS. Bituric. Est pro *Cardui*, Gallice *Chardons.* Vide *Cardo.*

CARDIACUS Color. Joan. Diac. lib. 4 Vitæ sancti Gregorii cap. 84. *Ore rubeo, crassis & subdividuis labiis, genis compositis, mento à confinio maxillarum decibiliter prominente, colore aquilino, & livido, nondum, sicut ei postea contigit, Cardiaco.* Quo loco Angelus Rocca existimat *Cardiacum* colorem à *morbo Cardiaco* appellari, eumque esse quo hujusmodi passione affecti tingi solent, pallidum nempe croceatum, seu gilvo pauxillum tinctum. [Jam in voce *Aquilinus* observatum fuit ex *Valesianis*, Cangium nostrum in expositione præpositi loci deceptum fuisse mala illius interpunctione, atque sic legendum esse, *colore aquilino, &* (vel potius *at*) *livido nondum, sicut ei postea contigit Cardiaco*, hoc est, Gregorio *Cardiaca* laboranti. Ne igitur inferas ex hoc loco quemdam esse colorem, quem Joan. Diaconus dixerit *Cardiacum*: non color hoc vocabulo, sed Gregorii languor, omnibus satis notus, exprimitur.]

CARDICUM. Charta sub Ludovico Pio exarata, apud Ughellum tom. 5. Ital. sacr. pag. 612. *Cum brolio, cum curte, pratis, capilo, & Cardico, piscinibus, aquariis, &c.*

¶ CARDINALATUS, Cardinalia. Vide *Cardinalis.*

¶ CARDINALICANA, Scripturæ genus. Vide *Scriptura.*

CARDINALIS, Præcipuus, principalis. *Quatuor venti Cardinales*, apud Servium ad 1. Æneid. *Scapi Cardinales*, apud Vitruvium lib. 4. cap. 6. *Cardinalia Christi opera*, apud Cyprianum. Augustinus lib. 1. de Baptism. præcipuos partis Donati *Cardinales* vocat. *Princeps Cardinalis*, apud Senatorem lib. 7. Epist. 31. Ita in Notitia Imp. non semel. *Cardinalis Missa*, in lib. 2. Miracul. S. Bertini c. 7. & apud Bovonem de Invent. S. Bertini cap. 12. [Vide *Missa Cardinalis.*] *Cardinale altare*, apud eumdem cap. 3. quod *principalis ara* eidem dicitur cap. 7.

Cardinales Ecclesiæ Romanæ, de quorum origine ita sentiendum. Ædes sacræ in civitatibus duplicis potissimum fuere generis: aliæ enim parochiarum, uti nunc dicuntur, vice erant, quas *Titulos* vocabant, ad quas conveniebant fideles, divinas Liturgias audituri, & sacram Eucharistiam percepturi. Aliæ dicebantur *Diaconiæ*, erantque publicæ quodammodo pauperum hospitales domus, quibus adjuncta erant Sacella, quæ *Diaconiæ* perinde nomen, potissimum labente sæculo, obtinuere. Priori ædium sacrarum generi præerant Presbyteri, alteri Diaconi. Si quæ vero aliæ ædes sacræ essent in civitatibus, *Oratoria* dicebantur, in quibus nec Baptismus celebrari, nec Sacramenta fidelibus ministrari fas erat; sed tantum *Missæ privatæ* à Capellanis, seu à Presbyteris quos *Locales* nuncupabant, tanquam alicui loco addictos, *fiebant.* Ut igitur ab illis Oratoriis cæteræ ædes sacræ distinguerentur, *Cardinales* appellatæ sunt, seu *Tituli Cardinales*, id est, principales & præcipuæ, quemadmodum earumdem Presbyteri, ibidem *Cardinales* nuncupati sunt.

Præsertim vero id Romæ obtinuit: nam & si *Presbyteri Cardinales* universim appellentur Parochi, uti suo loco docemus, is potissimum titulus attributus fuit Presbyteris, qui *titulis* ejusdem urbis addicti erant, id est, Ecclesiis parochialibus: qui quidem tituli *Cardinales primæ sedis* dicuntur in Capitulis Aytonis Episcopi Basil. cap. 90. Horum eximia semper fuit dignitas, ut qui summo Pontifici sacra facienti, & in Stationibus ac Processionibus adessent, eique ministrarent: *quos ideo Presbyteros sui Cardinis* vocabant, ut Leo IV. PP. in Synodo Romana an. 853. & Joannes VIII. PP. Epistola 83. 89. quemadmodum etiam Diaconi Diaconiarum in iis muniis quæ Diaconorum officium spectabant, quos *Cardinales* etiam appellarunt, quod cum Presbyteris Cardinalibus summo Pontifici adessent, vel quod præcipui essent ex ordine Diaconorum. Hos *Diaconos in Cardine constitutos in urbe Roma* appellant Capitularia Caroli Magni lib. 1. cap. 139. ubi eorum dignitas satis innuitur. Sed & ejusmodi Diaconias interdum in titulos Cardinales Presbyterorum erectas docet Baronius an. 603. n. 3. In suis vero parochiis Cardinales Presbyteros Romanos id munii obiisse, quod cæteri Ecclesiarum parochialium Presbyteri, satis docet Constitutio Joannis VIII. PP. de Jure Cardinalium edita ab eodem Baronio an. 882. n. 8.

Cardinalium Romanorum ea fuit potissimum prærogativa, quod in dirimendis Ecclesiasticis negotiis Pontifici semper adessent, eorum decreta probarent ac subsignarent, atque adeo cum iis in Synodis considerent. Gaufridus Grossus in Vita B. Bernardi Abbatis de Tironio cap. 28. *Hoc ab illa obtinere voluit, ut Cardinalis sacerdotii dignitatem susciperet, & Romæ secum Ecclesiasticarum rerum negotia tractaturus remaneret.* Carmen de Curia Romana v. 580. ubi de Cardinalibus:

Dic age quid faciunt quibus est à Cardine nomen
Post Papam, quibus est immediatus honor?
Expediunt causas, magnique negotia mundi,
Extinguunt lites, fœdera rupta ligant.
Isti participes onerum, Papæque laborum,
Sustentant humeris grandia facta suis.

Et infra:

Nec ratione vacat, quod habent à Cardine nomen,
Deservire solent nomina rebus in his.
Porta suos postes sine Cardine claudere nescit,
Nec bene præter eos Pastor ovile regit.
Cardo tenet portam, nec quid valet illa remoto
Cardine, sic Papa nihil valet absque viris.

Præsertim vero in hoc eminebat illorum auctoritas, quod ex iis fere semper summi Pontifices eligerentur, vel certe ex ordine Cardinalium Presbyterorum, non vero Episcoporum, uti postea factitatum constat. Tradit quippe Leo Ostiensis lib. 1. Chron. Casin. cap. 48. Stephanum PP. VII. Formosi prædecessoris sui corpus de sepulcro extrahi, abjicique mandasse, cunctasque ipsius ordinationes irritas esse constituisse, *pro eo quod cum esset Ostiensis Episcopus contra sanctorum Canonum decreta Apostolicam invaserat sedem.* Unde in Concilio Romano sub Stephano IV. statutum legimus apud Anastasium pag. 95. *Ne ullus unquam præsumat Laïcorum, neque ex alio ordine, nisi per distinctos gradus ascendens, Diaconus aut Presbyter Car-*

dinalis factus fuerit, ad sacrum Pontificatus honorem possit promoveri. Deinde cum Clerus Romanus in eorumdem Pontificum electionibus præcipuum obtineret locum, non mirum si magna fuit auctoritas Cardinalium Romanorum, quibus tandem solis eæ electiones attributæ ex decretis ipsorum Pontificum: quod Nicolao II PP. adscribit Chronicon S. Vincentii de Vulturo: *Iste in generali Synodo statuit & confirmavit, ut post depositionem Romani Pontificis conveniant simul Episcopi, Presbyteri, & Diaconi Cardinales: & quemcumque sano consilio decreverint, eligant Pontificem, &c.* Vide Concilium Romanum an. 1059. can. 1. & ibidem subjectum Decretum de electione Pontificis Romani.

Verum *Cardinalis* appellatio, quæ, ut dixi, omnibus *Presbyteris titulorum* communis erat, penes solos fere Ecclesiarum Romanarum, seu *titulorum* Presbyteros, constitit, ad septem ex Episcopis Romanæ diœceseos postmodum translata. Quippe ex veteri Rituali, quod ex Codice Vaticano descripsit Baronius an. 1057. num. 10. tituli Cardinales quinque Ecclesiis, quas Patriarchales vocant, suberant, quarum prima est *Ecclesia Lateranensis*, quæ & *Constantiniana* & *Basilica Salvatoris* diverso nomine nuncupatur. Hæc septem *Cardinales Episcopos* habebat, qui dicebantur *Collaterales* & *Hebdomadarii*, eo *quod singulis hebdomadibus per vices explerent munus Pontificis.* Hi sunt Episcopi Ostiensis, Portuensis, S. Rufinæ, sive Silvæ candidæ Albanensis, Sabinensis, Tusculanus, & Prænestinus. Septem Cardinalium Episcoporum & hebdomadariorum meminit Anastasius in Stephano PP. pag. 96. de quorum prærogativa hæc habet Petrus Damiani lib. 2. Epist. 1. de Ecclesia Lateranensi: *Hæc 7. Cardinales habet Episcopos, quibus solis, post Apostolicum, sacrosanctum illud altare licet accedere, ac divini cultus mysteria celebrare, &c.* Et lib. 1. Epist. 2. *Quid tibi de Cardinalibus videtur Episcopis, qui videlicet & Romanum Pontificem principaliter eligunt, & quibusdam aliis prærogativis, non modo quarumlibet Episcoporum, sed & Patriarcharum atque Primatum jure transcendunt!* &c.

Secunda Patriarchalis Ecclesia est sanctæ Mariæ, Major dicta, quæ pariter sub se habebat septem Cardinales Presbyteros, scilicet Cardinales SS. Apostolorum Philippi & Jacobi, S. Cyriaci in Thermis, S. Eusebii, S. Pudentianæ, S. Vitalis, SS. Petri & Marcellini, & S. Clementis.

Tertia Patriarchalis Ecclesia S. Petri est, cui suberant septem Presbyteri Cardinales, scilicet S. Mariæ trans Tyberim, S. Chrysogoni, S. Ceciliæ, S. Anastasiæ, S. Laurentii in Damaso, S. Marci, SS. Martini & Silvestri.

Quarta Patriarchalis Ecclesia est Basilica S. Pauli, in qua erant Cardinales S. Sabinæ, S. Priscæ, S. Balbinæ, SS. Nerei & Achillei, S. Sixti, S. Marcelli, & sanctæ Susannæ.

Quinta Patriarchalis Ecclesia est S. Laurentii extra muros, in qua erant hi Cardinales, S. Praxedis, S. Petri ad vincula, S. Laurentii in Lucina, SS. Joannis & Pauli, SS. IV. Coronatorum, S. Stephani in Monte Cœlio, & S. Quirici.

His autem Patriarchalibus Ecclesiis præfecti erant hi, Lateranensis primus Episcopus Collateralis, S. Mariæ Majoris Archipresbyter Cardinalis, & Ecclesiæ S. Pauli Abbas Cardinalis.

Præter hos titulos sunt Diaconi 18. & Subdiaconi 21. de quibus suo loco.

Successu deinde temporis Cardinalitia dignitas aliis Episcopis, quam in hoc Ceremoniali descriptis, delata legitur. Primum autem ex Episcopis Conradum Moguntinum Archiepiscopum *Cardinalis* dignitate donatum aiunt ab Alexandro III. qui hac etiam insignivit Galdinum Salam Mediolanensem Archipræsulem an. 1165. Verum ut plurimum ejusmodi Cardinales Episcopi ad unum è septem illis Romæ vicinis Episcopatibus, qui forte vacaret, promovebantur, quod raro admodum ea ætate præstabant summi Pontifices. Postea sensim obrepsit, ut etiam Episcopi fierent Presbyteri Cardinales, & ad titulum aliquem ex Romanæ urbis titulis promoverentur, quod de Campaniensi Guillelmo Remensi Archiepiscopo factitatum legimus, quem Clemens III. seu, ut alii volunt, Alexander, ad Cardinalatus apicem tituli S. Sabinæ, qui est Presbyterorum titulus, promovit postmodum, quod parce admodum fiebat, Clemens V. qui primus Avenione sedit, & cæteri deinceps Episcopos effecerunt Cardinales Presbyteros. Sed de Cardinalibus, & eorum origine, consulendi Onufrius Panvinius libro de Cardinalib. Ciacconius, Hieronymus Plautus de Cardinalis dignitate & officio, Duarenus lib. 1. de Sacris Eccl. Minist. cap. 13. Frison. in Gallia Purpurata, Josuas Arndius in Lexico Antiquit. Ecclesiastic. & alii sine numero.

Cardinalia, Dignitas Cardinalis. Cæsarius lib. 12. cap. 22. *Beatus Petrus de Cardinalia mea pro me redditurus est rationem, sanctus vero Benedictus de Cuculla.*

Sumitur etiam pro Ecclesia seu titulo Cardinalis in Conciliabulo Papiensi apud Baron. an. 1160. & Radevicum de Gestis Frider. lib. 4. cap. 71.

¶ Cardinalatus, Dignitas Cardinalis, in Diario Belli Hussitici apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 367. & alibi passim.

¶ Cardinalem Fieri, pro Cruentari, proprio sanguine rubere. Menoti locutio est in Serm. Quadrag. fol. 154. recto col. 2.

Cardinales Chori. Statuta Ecclesiæ Londinensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 337. *Ex minoribus Canonicis à Decano & Capitulo delegantur duo, qui Cardinales chori vocantur. Horum officium est circumspicere cotidie, & notare omnia in choro delicta & peccata: scilicet & qui tarde veniunt, & qui ante tempus exierint, & in choro qui vel obstinati, vel negligentes & desidiosi sunt, &c.... ii duo Cardinales ministerium Ecclesiæ, & * firmum eorum, tum sanum, tum ægrotum Ecclesiastica ministrant Sacramenta, Confessiones audiant, & pœnitentias injungunt salutares, &c.*

Episcopi Cardinales.
Canonici Cardinales.
Presbyteri Cardinales.
Abbas Cardinalis.
Archidiaconus Cardinalis.
Ecclesiæ Cardinales.
Diaconus Cardinalis.
Tituli Cardinales.
} Vide suis locis.

Cardinare, apud Gregorium Magnum lib. 5. Epistola 11. &

Incardinare, apud eumdem varis locis. In Diurno Romano cap. 3. tit. 11. Ivonem Carnotensem Epist. 131. Adamum Bremensem cap. 215. Fulcuinum de Gestis Abbat. Lobiensium cap. 23. & alios passim, est *Cardinalem*, id est, *proprium* Presbyterum, Sacerdotem, Episcopum, Abbatem, Diaconum in aliqua Ecclesia instituere.

CARDINALITER, A cardine ad cardinem. Julius

Firmicus lib. 4. Math. *Sol in principalibus genituræ cardinibus collocatus, si fortunæ locum Cardinaliter viderit, magnam & nobilem genituram decernit.*

¶ CARDINARIA, Certa retributio facta Canonicis, qui alias *Cardinales* dicebantur in quibusdam Ecclesiis, ac speciatim in Ecclesia Mediolanensi, uti nos docet Instrumentum Anselmi ejusdem urbis Archiepiscopi an. 1100. apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 483. *Cardinariæ* locum vide in *Præstimonium.*

CARDO, Carduus, seu cardui strobilus, quo lanæ carminantur, *Cardo* Italis, *Chardon* nostris. Capitulare de Villis cap. 43. *Ad genitia nostra... dare faciant, id est, linum, lanam,... pectines, Cardones, saponem, &c.* Gauterius Cancellarius de Bellis Antiochen. *Electos enim captivos recepit, eosque in prima nocte lapidibus & spinis Cardonibusque his immixtis hospites tradidit.* Vide *Cardi.*

¶ CARDONETUM, Locus carduis consitus. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 3. pag. 394. ex Gauterio de Bellis Antiochenis. Vide *Cardetum.*

¶ CARDURA. Litteræ Joannis I. Franc. Regis an. 1351. apud D. *de Lauriere* tom. 1. Ordinat. pag. 469. *Qui se collocet cum magistro ad discendum misterium sartoriæ, solvat ad opus dictæ caritatis pro sua intrada unum Turonensem argenti. Item, qui cum instructi fuerint & incipient recipere salarium à dicto magistro, quod solvat ex tunc ad opus dictæ caritatis duos Turonenses argenti. Item, illi qui incipient recipere medias Carduras, solvant ex tunc ad opus dictæ caritatis tres Turonenses argenti. Item, quando per se incipient tenere operatorium prædicti misterii, solvant ad opus dictæ caritatis quatuor Turonenses argenti.* Tiro sartor *medias Carduras* recipere dicendus videtur, quando pro conficienda veste mercedem cum magistro partitur æqualiter; sed unde vox *Cardura*?

¶ CAREA, Onus carri, Gall. *Charetée*, alias *Charée.* Chartular. SS. Trinit. Cadom. II. *mod. bladi & I. Caream & I. carigatam ferri.* Ibid. fol. 54. verso: *A quaque Carea unam garbam.* Fol. 55. verso: *Semel debent cariare in Augusto in die quatuor Careas.* Et fol. 57. *Semel cariare in Augusto in die tres Careas.* Vide *Carreda.*

CARECTA. Vide *Carrecta* 2.

¶ CARECTATA, Idem quod *Carea.* Vide *Cariare* & *Busta.*

CAREGARE, ex Gallico, *Charger.* Reynerus contra Valdenses cap. 6. *Officium Diaconorum* (Catharorum) *est audire confessiones venialium peccatorum,... & subditis suis facere absolutionem injungendo eis tribus diebus jejunium, vel centum inclinationes flexis genibus, & appellatur illud officium, ut ita loquar, Caregare servitium.* Galli dicerent, *Charger le service*, id est, augere. Vide *Cargare*, & *Carricare.*

¶ CAREGIUM. Vide *Carregium* post *Carreda.*

¶ CAREIUM. Charta Officialis Ambian. an. 1243. in Tabulario S. Cornelii Compend. *Recognoverunt se vendidisse pro 45. libris Paris. sibi persolutis Careium, in quo dicta Ecclesia eis teneri dicebatur, quod ipsi capiebant in grangia dictæ Ecclesiæ sita apud Visers à prima garba veniente ad eandem grangiam tempore messis usque ad ultimam trituratam, & partem vechiæ quam habebant in eadem grangia.* In alio ejusdem Chartæ exemplo recentiori legitur *Conreium.* Est autem *Conreium*, convivium vel quid simile, quod mensam spectet; *Carreium* vero, vectura Domino debita. Neutra notio placet. Quare conjicio *Careium* hic idem esse quod *Carion* seu *Carionem*, i. decimam decimæ. Vide *Cario.*

¶ CARELLUS, CARRELLUS, Telum balistæ spissum & quadratum, Gall. *Carreau.* Hist. Britan. to. 2. pag. 565. *Qui quidem armiger percussus fuit tractu cujusdam balistæ, adeo quod sagitta seu Carellus, vocatus* Enguegne *Gallice, intravit guttur ipsius.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 281. ex Computo anni 1333. ad 1336. *Item, solvit pro emptione ferri ad faciendum Carellos Michaëli* XIII. *flor.* XII. *den. Vienn.* Ibidem pag. 292. *Pro* CCCC. *Carellis tam de uno pede, quam de duobus, garnitis fletonibus & empennatis, & pro* CC. *garrotis emflethonatis folio cupri.... pro munitione castri Bellæ-cumbæ.* Paulo post: *Pro centum Carrellis garrotorum ad tor factis apud Alavardum, datis sex denariis pro quolibet Carrello 15. sol.* Ultimus hic locus ex Computo Aymundi de S. Petro Militis, in quo etiam memorantur *Carelli ad projiciendum ignem. Carelli garati*, in Computo anni 1336. tomi jam citati pag. 326. col. 2. *Item, de Carellis qui dicuntur Garati* XII. *Carellos qui computantur in dictis quindecim solidis.* Ubi dicuntur *Carelli garrotorum* intelligenda est lignea pars garroti seu spiculi. Vide *Quadrelli.*

CAREMENTRANNUS, *Carmentran* Occitanis, *le Mardi gras.* Charta an. 1196. in Probat. Hist. Sabaud. pag. 45. *A Natali Domini usque ad Carementrannum.* Tabularium Ecclesiæ Viennensis fol. 71. *Septem sextarios avenæ, & 2. de siligine, 6. spatulas, & capones 6. gallinas de Quaresmentranno, 20. & 8. panes, &c. Quadragesima intrans*, in Tabulario Prioratus de Domina in Delphinatu non semel: *Coaresme entrant*, in Foris Beneharn. Rub. *de Ferias*, art. 3. Joinvilla in S. Ludov. *Le Mardy de Caresmentrant*, supra *Caresmeprenant.* [Vide *Caramantrant.*]

¶ CAREMPNIUM, Eadem notione. Instrum. concordiæ inter Capitulum Æduense & Dominum de Perreria an. 1257. *Item, pro quolibet quarterio debetur prædictis Decano & Capitulo una gallina circa Carempnium.*

¶ CAREMPRUNIUM, in Tabulario S. Petri Carnotensis: *Quatuor ad Caremprunium & quatuor ad Pentecosten.*

1. CARENA, Vox formata ex *quadragena*, vel ex *quarentena*, Quadragesima pars. Charta Amedei Comitis Mauranensis an. 1234. *Donamus eidem domui per totam terram nostram pedagium, ledam, & Carenam omnium rerum suarum, ita quod nemo de nobis aliquam exactionem... capere præsumat.*

2. CARENA, CARRINA, Quadragesimale jejunium, seu publica pœnitentia ab Episcopo Clericis, & Laïcis, aut ab Abbate Monachis indicta, qua quis jejunare spatio 40. dierum tenetur. Joan. de Janua: *Carrena, & publica pœnitentia, & quadragena idem sunt. Qui igitur istam primam facit, 40. diebus non intrat Ecclesiam, & lanea veste indutus, ab escis & potibus qui interdicti sunt, à thoro, gladio, & equitatu illos supradictos dies abstinet. In 3. autem & 5. feria, & sabbato, aliquo genere leguminum ac oleribus, pomis, vel piris, vel pisciculis, cum modica cervisia utatur temperate. Hæc omnia probantur Extra de Homicid.* Burchardo lib. 19. cap. 5. *Carrina* (alias *Carina*) *est dierum 40. continuorum jejunium in pane & aqua.* Pœnitentiale MS. 40. *dies in pane & aqua, quod in communi sermone Carina vocatur, cum 7. sequentibus annis pœniteas.* Concilium Moguntinum: *In dedicationibus, ac Ordinum temporibus, relaxari Carenas, & pœnitentes introduci omnino vetamus.* Petrus Damiani lib. 2. Ep. 7. *Præter illas quadragesimas, quæ scilicet à Patribus institutæ sunt,... alias occulte Carinas celebrat.* Idem lib. 4. Epist.

17. *Juxta Carinæ regulam inclusionem custodiæ carcerali indiximus.* Et lib. 5. Epist. 8. *Ecce, inquiunt, peregrinando Carina, ecce nova pœnitentia... hactenus inaudita.* Reynerus contra Valdenses cap. 5. *Publicas pœnitentias, ut Carenas reprobant, maxime in feminis.* Cæsarius Heisterbach. lib. 4. cap. 37. *Miles quidam... tempore quodam quadragesimali Carenam fecit apud nos.* Lib. 5. cap. 42. *Cum alter Miles quidam... suscepta Carena, tempore Capituli generalis Cistertium ire proponeret.* Alanus de Insulis in Pœnitentiali: *Solemnis* (pœnitentia) *est quæ pro majoribus criminibus vel notoriis, vel pro his criminibus quæ quis confessus est, vel de quibus quis convictus est, infligitur, quæ Carena solet appellari; & sicut est de majoribus criminibus, sic ad majores Prælatos Ecclesiæ pertinet hanc infligere.* Infra: *Quæritur autem quomodo intelligendum sit, quod dicitur de injunctione solennis pœnitentiæ, Fac tres annos in pane & aqua, & fac tres Quadragenas in singulis annis: an intelligendum sit quod jejunare debeat omnem diem, vel inter diem & diem? Ad hoc sic respondemus, non altiori intellectui præjudicantes, quod canonicæ censuræ rigor ostenditur, quando in pane & aqua jejunare per tres annos præcipitur, quod à quibusdam sic intelligitur, ut per tres annos non tota hebdomada comedatur panis & aqua, sed tantum per tria illa jejunia supradicta, &c.* Summula Raymundi Ord. Prædic.

Matronæ juvenes possunt explere Carenas
In domibus propriis, &c.

Adde Synodum Salegunstad. cap. 17. 18. 19. Ughellum to. 9. pag. 287. Hermannum Stangefolium in Westphalia lib. 2. pag. 101. Baron. an. 1093. num. 16. & Filesacum de Quadragesf. Christ. cap. 3. Vide *Quadragesima.*

CARENA, est etiam remissio seu indulgentia ejusmodi 40. dierum, quæ à summo Pontifice vel ab Episcopis indulgetur. Inscriptio an. 1225. in Ecclesia SS. Vincentii & Anastasii ad tres fontes Romæ, ex Panvinio de 7. Eccles. pag. 111. *Septem annis & septem Carinea remissionis confessi criminis solutionisque detur ei.* Lambertus Monach. Trevir. de Inventione corp. S. Mathiæ cap. 4. §. 20. *Iste Eugenius Papa & Adalbero Archiepiscopus Trevirensis contulerunt ad dedicationem Monasterii nostri... 18. Carenas.* Num. 21. *Contulit 1. annum indulgentiæ, & 4. Carenas.* [Chronicon Collegiatæ S. Stephani tom. 2. Rerum Mogunt. pag. 545. edit. 1722. *He sunt gracie Archiepiscopales & Episcopales date benefactoribus fabrice Ecclesie S. Stephani Magunt... Item de Episcopis & Romanis Pontificibus bis mille dies & centum Carenas, per quas anime fidelium deberent tormentari & puniri in purgatorio.*] Adde Browerum in Antiq. Fuld. pag. 122. 133. [& Ludewig. Reliq. MSS. to. 1. pag. 386.]

QUADRAGENA, Idem quod *Carena*, Indulgentia 40. dierum. Vide Bullam Urbani II. PP. apud Baron. an. 1093. num. 16.

¶ 3. CARENA, pro *Carina*, Alvus seu fundus navis, Gall. *Carene.* Pluries legitur in Informationibus civitatis Massil. pro passagio transmarino, è Cod. MS. Sangerman.

CARENUM, in Glossis medicis MSS. Reg. Cod. 1486. *Vinum coctum.* Gloss. Ælfrici: *Carenum*, Moȝap. Est porro *Carœnum*, vinum decoctum, ita ut tertia pars absumpta sit, duæ tantum remaneant: κάροινον, Myrepso sect. 1. cap. 5. ita dictum, uti vult Isidorus lib. 20. cap. 3. *eo quod fervendo parte careat.* S. Augustinus lib. 2. de Morib. Manichæor. cap. 13. *Bibat autem mulsum, Carœnum, passum, & nonnullorum pomorum expressos succos, vini speciem satis habentes, &c.* Cap. 16. *Cum & vetustatem corruptionemque aceti putetis vino esse mundiorem, & Carœnum quod bibitis, nihil aliud quam coctum vinum esse videamus, quod vino deberet esse sordidius, si motibus & coctionibus de rebus corporeis membra divina discedunt.* Ivo Carnot. Epist. 287. *Vinum quoque meum cum sitio, non curo sapa sit, an Carenum.* Bernardus Bonævallensis Abb. lib. 2. de Vita S. Bernardi cap. 1. *Panis ibi opicus pro simila, pro Careno sapa, pro rhombis olera, pro quibuslibet deliciis legumina ponebantur.* Vide Pallad. de Re rust. lib. 11. cap. 18. Octavium Horatianum lib. 2. Rer. medicar. cap. 6. & lib. 4. pag. 87. Apitium lib. 2. de Re culinaria cap. 1. 2. Marcellum Empir. cap. 26. Petrum de Crescentiis l. 4. cap. 24. &c. Adde Leonhardum Fuchsium ad locum laudatum Myrepsi.

¶ CARENSIS, *Pistor à Caria, pane.* Papias MS. Bitur.

¶ CARENTIA, Penuria, privatio. Legitur lib. 3. Imitat. Christi cap. 31. apud Rymer. to. 1. pag. 762. & to. 5. pag. 109. &c.

¶ CAREOFILUM, *Species pigmenti nimium virtutis calide & acre.* Gloss. MS. San-German. n. 501.

CARERATORES, Papiæ: *Lanarii, quia carariunt, id est, carpiunt vel dividunt.* Carminatores, *Cardeurs de laine.*

¶ CARERE, Dividere. Cethegus in MS. Malmesburiensis Cœnobii apud Janssonium in Collectaneis ad Glossarium Isidori: *Carrucata terræ dicitur, quantum aratrum arare potest in Seosinabili tempore, & Careo, cares, est divido, dividis; & inde caruca, id est, aratrum, quia currendo dividit terram.*

¶ CARERIA. Vide *Carreria.*

¶ CARERIUM, f. Plaustrum, carrus, Gall. *Charette, Chariot.* Regestum Computorum Dalphin. tit. Graisivod. an. 1336. fol. 33. *Item pro* MCCCC. *carellis quos dicti Balistarii portaverunt apud Avenionem cum cordis, flethonibus & Carerio in quo fuerunt ligati 54. fol. 6. den.*

CARESCERE, pro *Carere*, στερεῖσθαι, in Gloss. Gr. Lat. [Hispani eadem notione dicunt *Carescer.* Magister Boncompagnus de Obsidione Anconæ cap. 3. *In exitu mensis Madii, quando cibaria Carescunt*, id est, cara fiunt, Gall. *deviennent chers.*]

¶ CARESTIA, Caritas annonæ, Gall. *Cherté.* Chronicon Wormatiense apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 2. pag. 125. *Tempore illo tanta fuit Carestia, quæ nunquam visa fuit vel audita.* Breviarium Hist. Pisanæ apud Murator. tom. 6. col. 171. *Anno 1152... fuit omnium victualium maxima Carestia.* Occurit apud eumdem Murator. to. 8. col. 1143. to. 9. col. 785. &c. Vide *Caristia* 2.

¶ CARETA, Carrus, plaustrum, Gall. *Charette.* *Madox* Formul. Anglic. pag. 277. *Chiminum sufficiens ad Caretas sibi invicem obviandas.* Legitur iterum in Charta Henrici Regis Angl. apud D. *Brussel* de Feodis to. 2. ad calcem pag. iv. Vide *Carreta.*

¶ CARETA, Onus *Caretæ*, quantum *Careta* seu plaustro vehi potest, Gall. *Charretée.* Privilegium Leduini Abb. S. Vedasti Atrebat. de Censu ann. 1036. è Chartulario S. Vedasti pag. 243. *Careta annonæ 2. den. Careta piscium 2. den. Careta fructus 2. den. &c.* Chartular. Monasterii SS. Trinit. Cadom. fol. 26. verso: *Caretas avenæ tres.*

¶ CARETEZ, in eodem Privilegio pag. laudata. *Omnes stalli, vel Caretez, sive vehicula, super quæ victualia venduntur, &c.*

¶ CARETHEI, ibidem: *Carethei salis pro thelon. 2. den.*

& pro sextario 1. *den. Carrus salis pro thelon.* 4. *den. & pro sexteragio* 2. *den.* Fortassis hoc discrimen est inter *Carethei* & *carrum*, quod hic quatuor, illud duabus rotis veheretur. Idem Chartularium Vedastinum not. V. pag. 248. *Carethei de Waisde* 2. *den. de Warance* 2. *den. &c.*

CARETILLUS. Vetus Inquesta de foresta Andeliaci in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 123. *Et dabunt* 2. *garbas pro Caretillis habendis.* In alia ibidem pag. 158. *Duos fagos ad Natale Domini, merrenum ad carrucas de Periers, &* 2. *Charetils, &c.* Occurrit rursum pag. 159.

¶ CARETTARIUS, Auriga, ductor *careta*, Gall. *Charretier*, Angl. *Carter*, in libro nigro Scaccarii pag. 349.

¶ CAREUM, Vecturæ onus quod vassalli Domino debebant. Polyptych. Fiscamn. anni 1235. *Paulus de Valle tenet unam vavassoriam, & facit duo summagia ad Natale & Pascha, & liberum Careum & corveias aratri, si habet.* Chartular. Camalariensis Monasterii: *Ad Casellas est unus mansus alodi, qui reddit in Kalendis pro Careo* XII. *den. &* 1. *sextarium civate.* Vide *Carreda.*

CARGA, [Vox Hispan.] Onus, Gall. *Charge*, Italis *Carico*, & *Carica*, quasi onus carri. Consuetudines Ecclesiæ de Regula, to. 2. Biblioth. Labbæi: *De Carga stagni, vel metalli*, 4. *denarios.*

¶ CARGAN, Armaturæ species, qua collum tegebatur; vox ejusdem originis, cujus *Carcannum.* Statuta Forojul. MSS. an 1233. *Peditem armatum intelligimus armatum scuto & propuncto, seu auspergoto, & cosa seu capello ferreo, & Cargan, vel sine Cargan, &c.* Vide *Collare* 2.

¶ CARGARE, Onerare, Gall. *Charger*, Hisp. *Cargar.* Charta anni 1177. ex Archivo S. Victoris Massil. *Ut omnes ibi* (in portu) *Cargantes & descargantes sint securi.* Occurrit in Statutis Massil. pag. 363. 364. & alibi.

¶ CARGARIA, CARGATOR. Statuta Massil. p. 469. *Ordinamus etiam, quod nullus dominus, vel rector navis, seu ductor habeat ad viandam suam ultra quatuor peregrinos, nisi gratis & pro miseria vellet eum transvehere, omni mercede cessante, nec habeat aliquam societatem cum Cargatoribus in Cargaria seu vianda peregrinorum, nec expleto viagio domini navium aliquid accipiant, vel auferant de eo quod superaverit de vianda, nec etiam aliquem Cargatorem ad navem suam onerandam recipiant, donec curia eum præsentaverint, &c.* Ibid. pag. 474. *Decernimus ut omnes Cargatores navium peregrinorum jurent ad sancta Dei Evangelia, se bonam fidem gerere peregrinis, & conventiones, quas cum eis inierint, bona fide attendere & complere, & victualia emere his, quos ad viandam receperint, bona, & incorrupta, & sufficientia, & quod societatem non habeant cum dominis navium, vel partionariis, super Cargaria vel vianda peregrinorum. Cargatores*, ut satis liquet, mercatores sunt qui naves *cargant*, vel onerant mercimoniis; *Cargaria* vero *peregrinorum* est eorum transvectio, quæ *Cargatores* spectabat, non ductores navium.

¶ CARGATIO, Anteris ut videtur, Erisma, Gall. *Appui.* Donatio Templariis facta ann. 1164. ex Chartulario S. Ægidii Arelat. fol. 20. verso: *Donavit eidem domui domum quamdam . . . tali pacto, quod domus sua qua est juxta domum militia haberet in perpetuum Cargationem undique in parietibus domus militia.*

¶ CARGATURA, Idem quod *Carga*, Onus. Præceptum Philippi V. Franc. Regis an. 1320. apud D. *de Lauriere* to. 1. Ordinat. pag. 722. *Pro Cargatura hominis quatuor denarios, & pro Cargatura mulieris duos denarios.*

¶ CARGIA, Onus, Gall. *Charge.* Charta Petri Abb. S. Crucis de Talemundo an. 1366. pro Aquaria tu: *Item unam Cargiam salis ad dictam mensuram, quam nobis debet, &c.*

¶ 1. CARIA, Panis, Papiæ. Vide *Carensis.*

2. CARIA, Injusta exactio, *malatolta.* Charta Brientii II. D. Castelli-Brientii apud Augustinum *du Pas*, in Stemmate Genealogico hujus familiæ: *Quæ omnia libera ab omni consuetudine, exactione, vel Cariæ, seu exterorum vectigalium facio.* Nostri Bononienses seu Morini, ubi contra injusta vectigalia reclamant, aut publicanos conviciis insectantur, etiamnum *Cary Cary*, inclamare solent, quasi ad seditionem contra istiusmodi prædatores plebem excitare velint. A κάρυον seu καρύα, *Nux*, vox, ut quidam volunt, deducta. Tradit quippe Servius in Virgil. Eclog. 8. in nuptiis *ideo spargi nuces, ut rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri.* Quo casu *Carya*, tumultum & seditionem significabit. Nota est vox apud nostros *Charivary*, qua *ludus turpis & nocivus* innuitur, uti & describitur in Synodo Joannis *Raguier* Episcopi Trecensis, *per quem nuptiis potissime secundis detrahitur non modicum, qui ludus vulgo nuncupatur* Charivary, *& efficitur cum horridis & blasphemis vociferationibus, & obscena loquacitate, sub turpi transfiguratione larvarum injuriosarum, contumeliosisque clamoribus binarum nuptiarum, &c.* Libertates concessæ Nemausensi civitati à Carolo VIII. Rege Franc. ann. 1483. *Item quod in dicta civitate non possit fieri Chavaricum pro eo, quod alter ex dictis habitantibus convolet ad secundas nuptias &c.* Froissart. 4. vol. cap. 77. *Les aucuns estoient armez de cuirs, & les autres de haubergeons, tous enrouïllez & sembloit proprement qu'ils deussent faire un Caribary, &c.* Vide *Carinare* & *Chalvaricum*, Brodæum in Consuet. Parif. tit. de Feodis art. 37. n. 15. & seqq.

CARIAGIUM, Vectura cum carro, quam quis domino præstare debet: nostris *Chariage.* Charta Chilperici Regis pro Eccl. Tornacensi in Cod. Donat. piar. lib. 1. cap. 2. *Teloneum de navibus super fluvio Scalt, qui pertinet ad fiscum Tornacum, vel quolibet commercio, seu & de Cariagio, vel de sagenis, &c.* [Editio an. 1723. tom. 2. pag. 1310. col. 1. præfert *Carrigio* & *Saginis.*] Iter Camerarii Scotici c. 42. *De non solutis pauperibus, Cariagium, vel alios labores facientibus.* Charta Joannis Regis Angl. to. 1. Monastici Anglic. pag. 310. *De francoplegio, & lastagio, & stallagio, & Carriagio, & pannagio . . . liberi sint.* Thomas Walsinghamus pag. 562. *Mense Aprili concessa fuit per Clerum una decima conditionaliter, scilicet ne quis Provisorum de cætero capiat bona vel Cariagia de Ecclesiasticis contra voluntatem eorum.* [Charta Richardi Regis Angl. to. 4. Hist. Harcur. pag. 1281. *Prædicti Monachi . . . sint quieti de theloneo & portagio & passagio . . . & Cariagio & tallagiis.* Chartularium SS. Trinit. Cadom. fol. 61. *Debent . . . pasnagium & Cariagium, &c.*] Statuta Gildæ Scoticæ cap. 38. *Statutum est quod quilibet Burgensis dabit plenum Cariagium pro quolibet dolio vini quod ponet in taberna.* Fleta lib. 1. cap. 20. §. 85. *De his qui receperint plures equos & carectas ad Cariagia Regis faciendа aliter quam necesse fuerit.* Charta ann. 1240. in Tabulario Lehunensi num. 85. *Recognoverunt se hereditarie vendidisse . . . per tredecies* 20. *libr. Parif. sibi persolutas unum Cariagium, cum duobus jornalibus*

bus terræ sita in territorio de Lehuno in cultura de Faies, in una pechia, quod, inquam, Cariagium & terram dictus H. tenebat de dictis Priore & Conventu. Videtur idem quod *Carrucagium*, Terræ aratro cultæ.

Cariagium interdum etiam accipitur pro impedimento exercitus, & congerie illa carrorum, quæ exercitus subsequi solet, & qua acies ipsa munitur. Thom. Walsinghamus in Ricardo II. *Cum nostri certam elegissent stationem & armatos statuissent ordinate, & pulcre dispositos per turmas suas, Cariagium quoque (quod Garcinas appellamus) à tergo locassent.* Καραγὸς, eadem notione usurpant Tactici Græci, sicque definitur à Leone Imp. cap. 4. §. 53. Καραγὸς δὲ λέγεται ὁ διὰ τῶν ἁμαξῶν καὶ τριβόλων, καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν γινόμενος περιορισμὸς εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ. Et cap. 11. §. 47. Καραγὸν δὲ λέγομεν τὰς ἁμάξας, καὶ δι᾽ αὐτῶν περιτευχισμόν.

Carigo vero idem valet quod onus *Cariagii*, in Charta Caroli M. apud Aimoinum lib. 5. cap. 1. *Nec de saumis, nec de Carigine, neque de navigio, neque de qualibet redhibitione.*

Carrago, apud Pollionem in Claudio: *Adde servos, adde familias, adde Carraginem, & epota flumina, consumptasque silvas.* Ubi *Carrago* est carrorum numerus immensus, unde Itali *Carregio* eadem notione dicunt. [Julius Capitolinus in Galieno: *Scythæ facta Carragine per montem Gessacem fugere sunt conati.*]

CARIARE, Carro vehere, Gall. *Charier.* Concilium Eboracense ann. 1367. cap. 5. *De quibus & per quæ domini prædiales novem partes hujusmodi garbarum Cariant, libere & licite Cariarunt, & per alios Cariari fecerunt.* Will. Thorn: *Viam habere debent ad fœna Carianda.* Charta Edw. II. Regis Angl. tom. 2. Mon. Angl. p. 103. *De libero transitu cum plaustris, carectis, & equis ultra terras ipsius Aliciæ & pasturas Cariandi decimas suas & alia bona ubi voluerint.* Tom. 1. *Duas carectatas fœni Cariandas.* [Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 45. verso: *Radulfus .... quoque anno quatuor vicibus aravit, & duabus vicibus messuit, & una vice Cariavit.* Occurrit iterum fol. 55. & 57. ut jam relatum est in voce *Carea.*] Vide Fletam lib. 2. cap. 75. §. 2. [Th. *Madox* Formular. Anglic. p. 148.]

CARICA. Vide *Carrica.*

CARICALLUM, *Canistrium, vel cophinus, quo mortui efferuntur.* Ugutio.

¶ CARICANNA. Vide *Cannicanna.*

¶ CARICARE. Vide *Carricare* 1.

¶ CARICIA, *Jurulenta dulcedo*, in Vocabulario Sussannæi. Vide alia notione in *Caristia* 2.

¶ CARICIARE, Circumsepire, vallare, Gall. *Environner, Entourer de haies, ou de palissades.* Antiqua Versio Origenis Tract. xix. in Matth. apud Genebrardum: *Vinea facta est dilecto in cornu, in loco uberi, & sepe circumdedi & Cariciavi eam, & plantavi vineam Sorech.* Allusio est ad hæc Isaïæ verba cap. 5. ℣℣. 1. 2. & 3. *Et sepivit eam & lapides elegit ex illa & plantavit eam electam, &c.*

¶ CARICUM, Onus, Ital. *Carica*, Gal. *Charge.* Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuens. ad an. 1211. *Cepit navem unam magnam Marsiliensium nomine Berra, & unam aliam navem nomine Guastavinum, quæ de Septa veniebat caricata maxima pecunia, & ipsas cum toto Carico in Siciliam feliciter duxerunt.* Vide *Carrica.*

¶ CARIERA. Vide *Carreria.*

¶ CARIGARE, Carro vehere. Vide *Carricare* 2.

¶ CARIGATA Feni, Carrus onustus feno in Chartulario SS. Trinit. Cadom.

¶ CARIGIUM. Vide *Carregium* in *Carreda.*

1. CARINA, Carinare, Carinator. Ugutio, & Joan. de Janua: *Carinare, arguere, vel conviciari, vel illudere.* Papias: *Carinator, conviciator, & maledictor.* Glossæ MSS. *Carinator, illusor.* Isidor. in Gloss. *Carinantes, inludentes.* Gloss. Arabico-Lat. *Carino, illudo, irrideo.* Gloss. Lat. Gr. *Carinari*, χαριεντίζεσθαι. Gloss. Lat. Gall. *Carinare, Escharnir, ou Mogner.* Leg. *Moquer.* Alibi: *Cachinnari, Chariner, Escharnir*, [Hispanis, *Escarnear*, Illudere.] Hinc *Carina*, pro convicio, apud Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 13. apud quem *Karrina* legitur. Vide Festum, & Salmasium ad Solinum.

2. CARINA, [Quadragesima.] Vide *Carena* 2.

CARINULA, Seditio. Vita S. Virgilii Episcopi Saltzburgensis n. 8. *Orta seditione, quod Carnicula dicimus.* Ad marginem, al. *Carinula.* Recte: nam à *Carina*, convicium, deducitur.

¶ CARIO, Carion, Jus *Cariatoris* seu illius qui decimas colligebat, easque *Cariabat* in horreum *Decimatoris.* Hæc videtur origo *Carionis*, qui quoniam ex decimis ipsis percipiebatur, dictus est *le disme de le disme*, Decima decimæ. Ad Majores villarum, quibus cura erat decimarum colligendarum & *Cariandarum*, sæpe pertinuit, interdum ad Ecclesiam, interdum etiam ad alios, qui nullam forte ponebant operam in decimis *Cariandis.* Charta Hugonis Abbatis Corbeïæ ann. 1339. Gallice scripta: *C'est assavoir tout sen manoir.... en saule, les Wis, fourrages de le terre du devant dit Abbé, & il doit herbegier le rente l'Abbé devant dit: & si tenoit le Carion, c'est à dire le disme de le disme, & il le doit acarier, & doit avoir le jour qu'il carie une garbe de past: & se on fait el terroir de Boussicourt lin ou canvre li Maires en a le terrage.* Charta Philippi Comitis Flandriæ & Viromand. ann. 1169. in Tabulario Compendiensi: *De Carione qualis legalis garba ad manum venerit, talem accipiet & non mutabit, nec aliam eliget. Idem quoque Carion per duos annos inter Ecclesiam & Majorem erit.* Charta Petri Majoris de Doulaincort an. 1244. ex eod. Tabulario: *Notum esse volo, quod cum contentio esset inter dictos Abbatem & Conventum Compend. ex una parte, & bonæ memoriæ Dominum Radulphum fratrem meum quondam Majorem ipsorum de Doulaincort ex altera super Carione grangiæ dictorum Abbatis & Conventus Compend. sitæ apud Doulaincort: tandem mediantibus bonis viris &c. Sciendum est igitur, quod dicti Abbas & Conventus Compend. totum Carionem utriusque grangiæ.... integre in omnibus proventibus habebunt, mediatores vero & ille qui Carionem ducet.... nihil miscebunt cum Carione in præjudicium dicti Majoris. Sciendum etiam quod totum foragium vacuum grangiæ de Doulaincort supra dicti Majoris erit præter foragium Carionis.... Major autem pastum quem dicebat se habere.... cum Carionibus dictarum grangiarum & toto foragio grangiæ .... Abbati quittavit.* Charta anni 1234. ejusd. Tabularii: *Recognoverunt se vendidisse.... omnem Carionem quem habebant in grangia de Faverols in quo Carione dicta E. dotalicium reclamabat.* Altera Officialis Ambian. ann. 1243. *Contra hujusmodi venditionem non venirent, nec in prædictis de cetero reclamarent, excepto Carione, sicut hactenus habere consueverunt.* Litteræ R. Belvacensis Episcopi an. 1247. ex eod. Tabulario: *Recognoverunt se permutasse & concessisse Abbati & Conventui Compend. pastum, Carionem, rebautonem, stramen & omnes alios proventus, quos habere poterant in grangia dictorum*

Abbatis & Conventus. Aliæ Litteræ Curiæ Ambian. *super Carione, palea &c. grangiæ de Herces* an. 1244. *Magister Thomas de Bulendio Canonicus B. Firmini .... Noverint quod Arnulphus, &c. recognoverunt se vendidisse Abbati & Conventui Compendiensi totum Carionem, totum pastum, totum hautonem, totum rehautonem, totum granum & paleam, totam vechiam, totam lenticulam, omnia pisa .... & omnia alia quæ habebant .... in grangia dictorum Abbatis & Conventus.* Charta anni 1199. Tabularii Corbeiensis: *Easdem* (consuetudines malas) *in plena Curia coram hominibus Ecclesiæ quitas clamavit, & in perpetuum guerpivit, Carionem videlicet bladi nostri in Augusto, waignagium terræ S. Petri, garbas deligatas, forragium cujuslibet bladi, pisorum & viciæ.*

CARIOBELLUM. Catholicon Armoricum: *Halaczon, Gall. Idem, Lat. hoc Cariobellum.*

¶ CARIOS, f. Nux, juglans, à Græco Κάρυον. Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 1. cap. 30. *His autem temporibus insulam in finibus Libyæ sitam, palmarum fructibus copiosam, Carios & oleo abundantem. ... Rogerius de Lauria, mixtis astu & calliditate cum viribus suæ jurisdictioni subegit.*

¶ CARIRE, *Illudere. Carientes illudentes.* Papias MS. Vide *Carina* 1.

CARISA, in Gloss. Isid. *Lena vetus, & litigiosa, Ancilla dolosa, fallax.* Ita apud Papiam, pro *Carissa*, uti præfert Editio Isid. Gloss. cui lectioni favet Gloss. Lat. Græc. *Carisa*, αὐλητρίς, πορνοβοσκός. Festo *Carissa*, ex Lucilio, *vafram* significat.

¶ CARISTARE. Papias MS. Bitur. *Caristo, as, avi, Galeatus fulgeo.* Glossar. Sangerman. MS. n. 501. *Caristabat, Cassidatus aut galeatus fulgebat.*

¶ CARISTEUM, *Marmoris genus dictum, quod gratum sit sculptoribus.* Papias MS. Bituric. Isid. lib. 16. cap. 5. *Charisteum, Marmoris genus viride, optimum nomen ab aspectu habens, eo quod gratum sit, iis qui gemmas sculpunt; ejus enim viriditas reficit oculos.*

¶ 1. CARISTIA, *Dies festus inter cognatos.* Papias MS. Bitur. Vide *Caritas* 1.

2. CARISTIA, Annonæ caritas, Hispanis & Italis, *Carestia*: Gallis, *Cherté*, Occitanis *Carestio.* Gloss. Lat. Gall. *Caricia, Chierté.* Legendum *Caristia.* Bernardus Silvester de gubernatione rei familiaris: *Si abundas blado, non dilige Caristiam, quia diligens Caristiam cupit esse pauperum homicida.* Utuntur Jacobus de Vitriaco cap. 8. Rodericus Tolet. in Hist. Arab. cap. 37. Chronicon Aulæ Reg. cap. 11. Tho. à Kempis in Chron. Montis S. Agnetis cap. 24. Levoldus in Chron. Marcano pag. 26. Matth. Paris pag. 461. Historia Episc. Bremens. pag. 114. Vita Caroli Abb. Villariensis n. 15. Petrus de Vineis lib. 1. Ep. 18. lib. 3. Ep. 23. Matth. Westmonast. pag. 257. Radulphus in Vita S. Richardi Episc. Cicestrensis num. 34. & alii passim. [Vide *Caresta.*]

¶ CARIT, *Patet, manifestat.* Papias MS. *Patet manifeste*, in Glossario Sangerman. MS. num. 501. Vide *Carire.*

CARITA. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 5.

Quique fidem cernens, dextram prætendit, & ipsum
Liberius lata perfudit blande Carita.

Id est, gratiam seu baptismum impertiit, ex Gr. χάρις. [Non agitur hic de baptismo, sed de humanitate, qua summus Pontifex Wilfridum excepit jam diu baptizatum.]

¶ CARITANTES, *Argutantes.* Papias MS. Vide *Carire.*

¶ CARITARIA, CARITARIUS. Vide *Caritas* 3.

1. CARITAS, Agape Christianorum, convivium quo amici, vel etiam pauperes excipiuntur. Gregorius M. lib. 12. Epist. 6. *Adjicientes etiam ita illum tenacem existere, ut domum ejus amicus ad Caritatem nunquam introeat.* Capitula Theodori Archiepiscopi Cantuar. cap. 10. *In his supradictis diebus faciat Caritatem, cum cæteris Christianis, id est, utatur eodem cibo & potu, &c.* Vita S. Adalberti Episcopi Pragensis n. 17. *Nobilis quædam femina Monasterium hoc causa orationis ingreditur, & cum Caritatem ibi facere jussa foret, jam septem annis panem se non gustasse profitetur &c.* Hinc in vulgari loquendi apud nos formula, *Caritas* accipitur pro *Eleemosyna. Donner la charité.* Vita S. Idæ Comitissæ Bononiensis n. 8. *Factum est autem cum pauper ab illa, nulli negante Caritatem, eleemosynam accepisset in manibus, &c.*

2. CARITAS. *Caritatis* vocabulo in Monasteriis, ut scribit Doubletus l. 1. Hist. Sandion. c. 59. intelliguntur prædia, & bona omnia, quæ à fidelibus Christianis in eleemosynam, gratuito & *caritative* identidem collata sunt, seu ob anniversaria, seu alia pietatis officia in Ecclesiis & Monasteriis exsolvenda: & Monachus qui isti bonorum generi in Monasterio Sandionysiano, ac eorum administrationi præfectus erat, *Magister Caritatum*, ut illius munus, *Officium Caritatum*, nuncupatur: *Maistre des Charitez de S. Denys en France*, ut est in Charta ann. 1282. in Tabul. S. Maglorii fol. 90. Vide Librum Libertatum Ecclesiæ Gallicanæ tom. 2. pag. 264.

Hæc etsi non prorsus falsa, non tamen omni ex parte vera sunt: *Caritatum* enim nomine in Monasteriis, non tam ipsæ benefactorum eleemosynæ intelliguntur, quam epulæ solennes & extraordinariæ, quas ii, vel anniversariorum suorum, vel statis & designatis aliis diebus, præsertim festis solennioribus, à Monachis fieri præceperunt, quo & beneficiorum & rerum concessarum memoria altius Monachorum animis hæreret. Qui quidem ritus antiquissimus est, ut ex Stephano Eddio, qui vixit ann. 700. colligimus in Vita S. Wilfridi c. 61. *Omni die pro eo Missam singularem celebrare, & omni hebdomada quintam feriam, in qua obiit, quasi dominicam; in epulis venerari, & anniversaria die obitus sui universas decimarum partes de armentis & de gregibus pauperibus populi sui dividere omnibus diebus vitæ suæ constituit, &c.* Vetus notitia ann. 862. in Synodo Pistensi exarata, apud eumdem Doubletum lib. 3. *Caritates etiam in anniversariis Regum & Abbatum de cellario Abbatis juxta solitum accommodentur.* Caroli Crassi Imp. Commemoratio apud Augienses: *Tunc inter nos disposuimus, ut singulis annis uno die à prænominata curte in communes cunctis fratribus cum omni abundantia plenum servitium pro anima Imperatoris perficeretur, & eodem die pro illius amore in refectorio plena Caritate hilares atque gaudentes efficerentur.* Charta Lamberti Camerarii Fuldensis apud Browerum: *Hujus rei gratia pro recordatione animæ illius singulis annis statui Caritatem fratribus de præfato prædio exhiberi, ut eo libentius annuam recordationem illius agant, quanto pro salute animæ ipsius, & requie, Caritatis oblata percipiunt.* Charta Caroli Calvi an. 32. pro Monasterio S. Germani Paris. *Caritates etiam in eisdem festivitatibus ex antiquo more iis ipsis à parte Abbatis dentur.* Paulus in Vita S. Hilari Abbat. Galeat. n. 8. *Erexit eum & duxit ad speluncam suam, & oratione facta, fecerunt Caritatem.* Ephemerides Monasterii S. Galli: 21. *Decemb. Thomæ Apostoli. Do. Abbas faciat duas Cari-*

tates per duas dies sequentes : unam cum piscibus .... & caseo & vino, aliam sine vino. Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis Ch. 233. *Post obitum vero meum si filius meus Bego me supervixerit, omnibus diebus vitæ suæ per singulos annos tres Caritates ad ipsos Monachos persolvat.*

Caritativæ Comestiones, in Charta ann. 1259. apud Ughellum tom. 2. pag. 405. *Item largior & concedo & confirmo vobis vestrisque successoribus in perpetuum tres Caritativas Comestiones quas habere consuevistis in anno, scilicet in Nativitate Domini, in Paschate Resurrectionis, & in festo B. Joannis Baptistæ.* In Charta Lucii II. PP. apud eumdem p. 516. & in alia Gelasii PP. ann. 1118. tom. 1. p. 876. dicuntur *Caritativa ciborum beneficia. Caritativa receptio*, in Charta ann. 1224. ibid. pag. 649. *Caritativa refectio*, in Tabul. Prioratus S. Petri de Paredo fol. 7. Ita *Dilectio* accipitur in veteribus Formulis Pithœi cap. 108. in MS. *In ea ratione ut vos vel ipsi Presbyteri, qui ipsa Ecclesia custodire videntur, annis singulis ad Missa Sancti, quæ est in mense illo, Dilectione nobis & pasto soniare debeat, una cum homines tantos, una die & nocte pascere faciat, &c.* His autem *Caritatis* & *Dilectionis* vocabulis designarunt nostri Christianorum ἀγαπὰς : quæ quidem vox idem sonat quod *caritas*, *dilectio*. Ita tamen extraordinaria illa convivia vel refectiones peragebantur, *ut solennes dies non tam ciborum abundantia*, quam spiritus exultatione celebrarentur, ut ait S. Hieronymus Epist. 49.

3. CARITAS, dicta etiam quævis extraordinaria refectio, maxime illa quæ fiebat extra prandium & cœnam, in Monasteriis. Statuta Hospitalis S. Juliani, in Additam. ad Matth. Paris pag. 163. *Quilibet habebit in dicto festo partem virilem de duobus quarteriis frumenti puri & mundi, quæ Magna Caritas nuncupatur.* Udalricus lib. 1. Consued. Cluniac. cap. 13. *De collatione surgunt ad Caritatem, & de vino quod tunc propinatur, nullus omnino præsumit abstinere, ut non aliquantaliter gustet.* Eadem habent veteres Consuetudines Floriacensis Cœnobii apud Joannem à Bosco cap. 1. & 2. ubi *Caritas vini*, appellatur. Apud Bernardum Mon. in Consuet. Cluniac. MSS. cap. 76. Conversorum ac juvenum est proprie propinare omnem caritatem de potu quæ fit in refectorio. Tabularium Burguliense: *Canonici B. Hilarii debent duas Caritates reddere, unam post vigiliam, alteram post Missam.* Vetus Martyrolog. apud Hemereum in Aug. Viromand. *Pauperes Ecclesiæ debent habere de uno quoque pastu 3. denarios, ... & de unaquaque Caritate unum lotum vini.* Describitur apud eumdem Hemereum ann. 947. sacramentum, quod Decanus Sanquintiniensis præstat, cum dignitatem auspicatur in Capitulo, in quo Præses præ cæteris hæc ab illo exigit : *Solvetis Senescallo Ecclesiæ pastus, postmeridies, & Caritates.* Charta Caroli Calvi pro Monasterio S. Germani Parisiensis : *Karitates etiam in eisdem festivitatibus ex antiquo more bis ipsis à parte Abbatis dentur.* Vita S. Goaris cap. 5. *Fili, fac nobis lætum diem de abundantia nostra, ut isti Legati D. Archiepiscopi faciant nobis Caritatem, quia in itinere sunt.* Adde caput 6. Wandalbertus in Mirac. ejusd. Sancti cap. 15. *Asuerus rogat uti ad B. Goarem exire, & in cella ejus Caritatem (ut verbo usitato loquar) facere debeat.* Ratbertus de Casibus Sancti Galli cap. 11. *Abbates cum fratribus eo die mensæ aderant, de communi & privatis collectæ fiunt, & habundam Caritatem faciunt.* Beda de Remediis peccator. cap. 7. *In his supradictis diebus faciat Caritatem cum cæteris Christianis, id est, utatur eodem potu & cibo quo illi.* Aliud Pœnitentiale MS. *In his prædictis diebus faciat Karitatem sicut sui compares Clerici sive laïci.* Adde Ordericum Vitalem lib. 6. pag. 617. Willelmum Gemetic. lib. 3. cap. 7. &c. Le Roman *de Vacces* :

La proierent les Moignes de prendre Charité.

Hinc forte usitata loquendi formula apud nos, *Donner la Charité aux pauvres*, pro *eleemosynam pauperibus largiri.* De ejusmodi porro caritatibus intelligendum Concilium Augustodun. an. 670. *Si Monachus, aut fustibus verberetur, aut à communione, & Missa, & Caritate annos tres suspendatur.* Ut & quod habet Gregorius M. lib. 12. Epist. 6. *Adjicientes etiam ita illum tenacem existere, ut domum ejus amicus ad Caritatem nunquam introeat. Caritatem in refectorium portare*, apud Joann. Abrinc. de Offic. Eccl. pag. 44. Atque inde patet *Caritatem* in Consuetudine urbis Insulensis art. 50. accipi debere pro eo quod vulgo appellamus *le Vin du marché.* Hinc etiam

Caritas dicta mensura vini, quæ præbebatur Monacho in ejusmodi refectionibus extraordinariis. Hist. Abbendonensis Cœnobii in Angl. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 104. *Constituit itaque cifum quemdam magnum, flasconem & dimidium, scilicet duas Caritates, & eo amplius in se continentem, quem cifum antiqui Bollam Athelwodi vocabant.* Charta 1292. *Pitanciarius ministret inde ... cuilibet de Conventu unam Caritatem integram boni vini, & unum ferculum boni piscis, &c.* [*Caritas pura*, id est, de vino puro. Cod. MS. Consuetud. Festorum Monasterii Solemniac. *Translatio S. Eligii, in vigilia Caritatem puram. Charitas de vino puro*, non semel ibidem occurrit. *Caritatis poculum*, in Vita B. Edmundi Cantuar. Archiep. apud Martenium tom. 3. Anecd. col. 1809. *Die S. Gregorii Papæ, Papa Gregorius Prælatos quoque quotquot in Curia aderant, invitavit ad Caritatis poculum. Et euntibus singulis, solus ipse quasi admonitus per Spiritum & contra consilium quorumdam de suis, non perrexit ad locum, quo cæteri convenerant ad bibendum.* Hic non est sermo de Monachis.]

Caritas Sabbati, in Chronico Gemblac. p. 534. *Mensuram vini per singulos quatuor dies hebdomadis cum Caritate Sabbati.*

Cum autem ad ejusmodi caritates & extraordinarios pastus destinati essent reditus quorumdam prædiorum, ut hinc liquet, Monachus cui harum subministrandarum incumbebat provincia, eorumdem etiam redituum & ipsorum prædiorum curam gerebat. Certe in plerisque Monasteriis id præsertim muneris ad Cellerarium spectavit, ut videre est in Monastico Anglicano tom. 1. pag. 137. 149. Consuetudines Eoveshamensis Cœnobii in Anglia : *Debent etiam habere de Celerario singulis diebus Sabbati Caritatem ad Collationem pro Mandato.... Debent etiam habere Caritatem de Cellario ad prandium singulis diebus Octabarum principalium festivitatum, &c.*

¶ Caritarius, Monachus qui harumce caritatum prædiorumque ad eas pertinentium curam habebat. Chronicon Centulense lib. 6. cap. 8. ann. 1260. *Vendiderunt Caritario & Conventui Ecclesiæ S. Richarii septemdecim jornalia terræ cum dimidio.*

¶ Caritaria, ibidem ad annum 1278. Officium Caritarii. *Ratam habeo eleemosynam, quam Johannes frater meus, Capellanus Ecclesiæ S. Benedicti... Caritariæ S. Richarii fecit de omnibus censibus, &c.*

4. CARITAS, Quod gratis conceditur, non vero

ex debito, vel consuetudine: quemadmodum *Caritativa subsidia* dicuntur diœcesana Episcopi vectigalia, quæ honestius accipi, quam peti possunt, & non tam extorquentur, quam ultro & gratuito offeruntur, ut auctor est Ren. Chopinus lib. 2. de Sacra polit. tit. 7. §. 11. Charta vetus apud Ægidium *Bry* in Hist. Comit. Perticensium lib. 3. pag. 103. *Similiter & de Ecclesia S. Martini... in qua requirebat sanguinem & infracturam: diffinitum est, ut in ea præter censum, id est, libram piperis, & libram thuris nihil haberet, & hoc pro Caritate, non pro consuetudine.* Charta Gaufredi II. Comitis Andegav. in Tabul. S. Mauri ad Ligerim: *Suum pasnaticum recipientes, non tam consuetudinis, sed gratia Caritatis, &c.* Monasticum Anglic. to. 1. pag. 242. *Turkil tenebat de Abbate, & Caritatem inde reddebat, marcam videlicet auri uno quoque anno.* [Charta Roberti Episc. Lingon. pro Roberto Abb. Molism. an. 1101. inter Instr. to. 4. novæ Gall. Christ. col. 151. *Eandem percipere partem vestrum est in Caritatibus, quæ vestro fuerint Sacerdoti quomodocumque & à parrochiano suo fiant.*]

5. CARITAS interdum dicitur quod vice recognitionis donatoribus dabatur: sic porro nuncupatum, ne donatio non gratuita, sed venditio aut permutatio videretur. Ordericus Vital. lib. 5. *Ipse super altare donationem posuit, & inde pro recognitione tunc unciam auri ex Caritate Monachorum recepit.* Infra: *Hanc itaque concessionem ... super altare portavit, ac postmodum ex Caritate Monachorum quinque marcos argenti & optimum cornipedem recepit.* Tabular. S. Dionysii de Capella Diœcesf. Bitur. Charta 103. *Et pro hac re Prior. Radulphus dedit Heliæ pro Caritate de beneficio S. Dionysii 20. sol. Salviniacensis monetæ consilio fratrum suorum.* Charta an. 1089. *Ob hanc vero talem ejus donationem duo paria pellium de cuniculis data sunt ei à fratribus sub specie Caritatis.* Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Et accepimus de ipsis Monachis loco Caritatis, ego Beraldus & frater meus 20. sol. cum beneficio S. Andreæ.* Tabularium Absiense fol. 177. *Pro quo idem Abbas, dedit ei 40. solidos de Caritate, &c.* Adde fol. 189. 190. Vide Hugonem Flaviniacens. in Chron. p. 245. Chron. Andrense p. 270. 394. 403. 408. 483. 527. Beslium pag. 524. Ordericum Vital. p. 590. 591. 596. 605. &c.

¶ 6. CARITAS, Publicum, ni fallor, valetudinarium, Gall. *Hôtel-Dieu, hôpital.* Testamentum Abbonis Canonici Autissiod. an. 1190. *Sed sciendum quod ista domus debet annuatim duos solidos in crastino omnium Sanctorum ad Caritatem de Monte Autrico.*

7. CARITAS Synodalis, Idem quod *Synodaticum.* Charta an. 1101. in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. *Et Episcopus Ecclesiam, quam Monachi ædificaverant, ab omni consuetudine Episcopali quietaverat, exceptis sex denariis quos pro Caritate Synodali Monachi Andegavensi Ecclesiæ redderent.*

8. CARITAS, Benedictio. Ditmarus lib. 7. p. 93. *Cum autem pridie quam ille vir justus obierit, venirem, ad eum non accessi, sed in posterum distuli diem, & tunc is sine mea Caritate mortuus est.*

9. CARITAS. Charta Communiæ Tornacensis an. 1187. *Caritatem B. Christophori, & calidos furnos, & excubias debent custodire quinque homines legitimi, &c.*

Caritas Animarum. Vide *Selegeret.*

¶ Caritatis Charta. Vide *Charta.*

¶ Caritatis Domus, ea, si bene conjecto, dicitur, in qua tum pecuniæ, tum etiam aliæ res mobiles ad communem Ecclesiæ usum expendendæ servabantur. Statuta Ecclesiæ Barchinon. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 624. *Quoniam attestante pragmatica sanctione, naturale vitium est, negligi quod communiter possidetur, necnon quod propter importunitatem petentium de communi domus Caritatis nostræ Ecclesiæ, quod erat in omnibus usibus Ecclesiæ expendendum, ut ei experientia docuit, pluries extitit privatorum de Capitulo vel extra usibus deputatum. Ideo nos Frater Ferrarius Episcopus Barchinonensis, & ejusdem sedis Canonici Capitulum generale celebrantes, pensantes rem publicam, seu communem ex modico studio magnam & ex magna minimam effici, divisione indebita, incuria, seu neglecta, deliberatione solerti præhabita, pro bono statu & augmento nostræ præfatæ Ecclesiæ provide duximus statuendum, quod de bonis reditus, proventus fructibus, sive pensionibus Domus Caritatis nostræ Ecclesiæ, præsentibus & futuris, nulli deinceps mutuetur, vel aliter assignetur directe vel indirecte, etiam sub pignore, vel alio quocumque colore quæsito, pro causa vel commodo singulari, sed tantum, ut & debet, in negotiis ad quæ sunt deputata, communibus expendantur, ac quod Caritativus tum computum reddet, reliquum confestim restituat: & ut præsens Ordinatio ampliori gaudeat firmitate, &c.* Ibid. col. 616. *Statuimus & perpetuo ordinamus, quod si speretur verisimiliter ante horam Missæ, ut propter defectum alicujus Canonici præsentis sive absentis, cadere debeat dicta* (major) *Missa; tunc Procurator Domus Caritatis unam canonicam portionem, seu valorem ipsius in sacristia certioratus ponere teneatur; quæ Canonico Evangelium seu Epistolam loco defficientis dicenti omnimodo tribuatur.*

¶ Caritatis, vel *Domus Caritatis Procurator,* non semel ibidem legitur pro eo qui Præfectus erat huic domui, rerumque Ecclesiæ communium curam habebat.

¶ CARITATIVE, Ex charitate, ex animo, humaniter, passim occurrit apud Scriptores Barbaro-Latinos.

¶ CARITATIVUM, Donatio. Charta Ludovici Franc. Regis an. 1115. apud Stephanotium in Antiquit. Aurelian. MSS. p. 281. *Præsentem cartam nostri authoritate sigilli firmatam & roboratam fieri dispofui, quæ & istud Caritativum exponat, & in munimentum stabilitatis perpetuæ existat. Charitativum subsidium,* in Bulla Sixti IV. inter Privilegia Equitum S. Joannis Jerosolymitani pag. 136.

¶ CARITATIVUS, Ex caritate procedens, Gall. *Charitable,* apud Rymer. to. 8. pag. 101. & alibi, non semel.

¶ Caritativus, Idem qui *Caritatis Procurator.* Vide *Caritatis Domus.*

¶ CARITOSUS, Amicus, benevolus. *Caritosa affectio,* in Vita S. Hildulfi to. 3. SS. Julii pag. 214.

1. CARITUDO, Dilectio, amor præcipuus. Guibertus lib. de Laude B. Mariæ c. 10. *Hunc utriusque parentis affectio sibimet Caritudine tanta contraxit, &c.*

¶ 2. CARITUDO, Caritas annonæ, Gallice *Cherté.* Chronic. Parmense ad an. 1277. apud Murator. tom. 9. col. 790. *Fuit maxima Caritudo blavæ, ita quod sextarium frumenti positum fuit ad decem solidos imperiales.*

¶ CARIUM. Vide *Carigare* post *Carricare.*

CARLAKNAP. Chronicon Archiepiscopor. Upsaliensium in Stephano Arch. sub an. 1185. *Huic Archiepiscopo contulit dominus Papa librum Evangeliorum dictum Carlaknap, & duas cruces, &c.* Hic hæret Editor Joan. Schefferus: *Karl,* inquit vulgari lingua Suecis *virum* denotat, *Knap* vero no-

dum. Sed cum Evangelium istud missum sit ad Carolum Sueonum Regem, vel ab eo impetratum, sive fuerit *Carolus* iste in rerum natura, sive non, illius saltem nomen prioribus characteribus innui probabile est.

¶ CARLEM. Liber Miraculorum S. Eadmundi Angl. Regis apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 831. *Ad spectaculum sanitatis quorum interea dum juxta quædam in sporta à singulo pede tenus membris contracta, audito plausu prodigiorum Sancti, O, inquit, utinam mei perciperent oculi, quis, qualis, & quantus hanc urbem ingreditur Sanctus: illico stans in pedes Carlem exilit*; hoc est, sana, fortis, robusta. Teutonicum enim *Carl*, *Karle* & *Keorle*, virum robustum, corpore & animo fortem significat juxta Schilterum in Glossario, unde pro nomine proprio, inquit, frequentatum. Continuator Chronici Fredegarii num. 103. *Igitur præfatus Pippinus... genuit filium vocavitque nomen ejus lingua propria Carlum.* Saxon. Carl, Masculus. Alemanni hodie *Kaerle*, teste Goldasto, *de homine probo, bono, utili ac strenuo* accipitur; Belgis *Kaerle*, Fortis. Vide *Ceorle.*

¶ CARLENII, Nummi, sic dicti à Carolo Siciliæ Rege, iidem qui *Gillati.* Vide in hac voce post *Gigliati.*

¶ CARLINI, Simili notione, in Vita S. Francisci de Paula tom. 1. SS. April. pag. 183. *Volumus solvere patrono terrenum circumdatum Carlinis, & nunquam voluit vendere.*

¶ CARLUS. Vide *Carlem.*

CARMALUS. Annales Ratisponenses Mabillonii an. 818. *Pernardus Rex Carmalum levavit.* Mox an. 819. *Linduvit Carmalum levavit.*

¶ CARMELINI, pro *Carmelitæ*, in Testamento Johannis Comitis Claromontis an. 1340. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 316. *Legamus Conventibus Fratrum Prædicatorum, & Minorum & Minorissarum & Carmelinorum & Canonicis de Chantoen... cuilibet centum solidos Turon. semel.*

CARMEN, Incantatio. Justinianus §. 5. Instit. de Public. judic. *Venefici qui magicis susurris, seu Carminibus homines occidunt.* Virgilius:

Hæc se Carminibus promittit solvere mentes.

Carmina dira, in leg. 7. Cod. Th. de Paganis. Vindicianus Medicus:

Gramine seu malis ægro præstare medelam,
Carmine seu potius, namque est res certa saluti
Carmen, ab occultis tribuens miracula rebus.

Decretum Tassilonis Ducis Bajwar. de popularibus legib. §. 5. *Ne forte Carminibus vel machinis diabolicis vel magicis artibus insidiantur.* Cæsarius Heisterb. lib. 1. cap. 34. *Diabolum aliquando per Carmina vocare consuevi.* Aimoin. lib. 3. Hist. Franc. cap. 52. *Rapi meretrices ad supplicia jubet, quæ se fatebantur Carminibus multos interemisse innocentes.* Vide Guill. Abbatem S. Theoderici in Vita S. Bernardi lib. 1. cap. 2. Miracula S. Wlfranni Episc. num. 28. &c.

CARMINA DIABOLICA, Quæ super mortuos nocturnis horis vulgus cantare solet, vetantur in Ratherii Veronensis Episcopi Epistola Synodica ad Presbyteros, & apud Reginonem cap. 71.

CARMINARE, Incantare, carminibus magicis irretire, Gall. *Charmer.* Gloss. Arabico-Lat. *Carmino*, *Canto.* Papias: *Carminare dicimus, vel inde dicitur, quod qui illa canerent, mente carere existimabantur. Qui malum Carmen incantavit*, in legibus 12. Tab. apud Plin. lib. 18. cap. 2. *Carmina incantare*, dixit etiam Lampridius in Juliano. Marcellus Empiricus cap. 8. *Ipso oculo clauso, qui Carminatus erit.* Et c. 15. *Glandulas mane Carminabis.* Hincmarus Remensis de Divort. Lotharii & Tetbergæ: *Quidam etiam vestibus Carminatis induebantur, vel cooperiebantur.* Raymundus *de Agiles* in Hist. Hierosf. *Dum duæ mulieres petrariam unam de nostris fascinare vellent, lapis viriliter excussus, mulieres Carminantes cum tribus pueris allisit.*

¶ CARMINARE, *Canere carmen, commentare carmen, facere carmen.* Gasparis Barthii Glossar. tom. 3. pag. 280. ex Fausto. Vide Laurentii Amaltheam.

INCARMINATRIX, Saga, apud Galbertum in Vita Caroli Comit. Flandr. num. 165.

¶ CARMINALIA INSTRUMENTA, Quibus utuntur incantatores in suis artibus exercendis. Vita S. Bernardi auctore Alano inter illius opera to. 2. col. 1237. edit. 1690. *Cum adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectulum. Adducta autem ad eum est muliercula, quasi dolorem mitigatura carminibus: quam cum ille appropinquantem sentiret cum quibusdam Carminalibus Instrumentis, cum indignatione magna exclamans, à se repulit & abjecit.*

¶ CARMENTALIA, ὑμνολογία, *Cantio*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

¶ CARMENTRAN. Vide *Carementrannus.*

CARMESINUS, Color ostrinus, purpureus, *Chermisi*, Italis; *Cramoisi*, nostris: à *Kermes*, voce Arabica, quæ vermiculum sonat, qui gignitur in baccis cocci, ex quorum liquore panni coccino, seu purpureo colore tingi solent. Perperam *Cremesinum* & *Carmesinum pannum*, pannum sericum Cremonæ textum interpretantur viri docti ad 30. Martii. [*Almucias folratas ex festino Carmesino*, Concil. Hispan. tom. 4. pag. 612.]

¶ CARMINATIVUM, *Dissipativum, discussivum*, in Amalthea. Medicina Salern. p. 59. edit. 1622. *Innoxia sunt* (pyra) *si una cum Carminativis vulgo dictis, hoc est, calefacientibus tenuantibus & flatum expellentibus comedantur, vel super his vinum vetus & odoratum bibatur.*

¶ CARMINE, σαρκικῶς, *Carnaliter*, apud Janum Laurenb. in Supplemento Antiquarii.

¶ CARMULA, Idem quod mox *Carmulum.* Vita S. Udalrici inter Acta SS. Benedict. sec. 5. p. 436. *Equitando in servitium Regis in regionem Noricorum sagaciter venit, Carmulaque prolongata, possibilitatem redeundi apte non potuit habere.* Ibidem pag. 458. *Cumque obsidione finita & Carmula mitigata, Imperator ad Saxoniam reverteretur, &c.*

CARMULUM. Lex Bajwar. tit. 2. §. 3. *Seditionem excitare, quod Bajoarii Carmulum dicunt.* Alii Codd. *Carmulam* habent. Germani *Schaer-mutse*, velitationem vocant.

¶ CARMUM, f. pro *Carreium*, idem quod *Carreda*, Onus vecturæ vassallis impositum. Polyptych. Fiscamn. an. 1235. *Hæc vavassoria debet per annum duo Carma de leignagio. Robertus de Mara tenet unam vavassoriam de* XXXX. *acris terre per servitium equi & Carma. Rogerius Anfrei tenet* IX. *acras terre & debet facere submonitiones & nammia capere, & grantiam recegere, & mundare & Carmum.*

¶ CARMUS, Carpinus, arbor, Gall. *Charme.* Papias MS. *Carpenus arbor quæ dicitur Carmus.* Vide *Charmus.*

CARNACARIA, in Charta Adefonsi Regis Hispaniæ. Locum vide in *Tanaria.*

¶ CARNACERIUS, Carnifex, tortor, Gall. *Bourreau.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 323. ex Computo anni 1336. *Pro expensis duorum latronum Petri Vitalis, cui fuit pes amputatus, &c.* XXI. *sol.* VIII. *den. Item, uni Carnacerio, qui traynavit & suspendit*

Bernardum Maquayre homicidam. Et p. 584. ann. 1348. & 1349. *Item, deducuntur pro salario Carnacerii, qui combuxit Pachodum Ribaldum delatum de impositione veneni, &c.* 11. f. v. *d. Pict.* Carnivorum hodie *Carnacier* appellamus.

¶ CARNACLIGIUM, Species vestis. Statuta Arelat. MSS. art. 53. *Habeat sartor* XII. *den. pro tunica... & pro fustannitis homini* VIII. *den. & pro Carnacligio* II. *sol.*

CARNAGIUM. Vide *Carnaticum.*

¶ CARNALADO. Vide *Carnale* 3.

CARNALAGIUM, Carnes ipsæ animalium: Italis, *Carnaggio, munitione di carne.* Will. de Podiolaurentii cap. 36. *Transeunte quippe Rege versus Apamiam cum Legato, non immemor largitatis Episcopus, panis & vini, & Carnalagii misit encænia copiosa, priusquam intrasset diœcesim Tolosanam.* Vetus Inquesta pro Rege Majoricar. *Vidit portantem Carnalatge, videlicet cabricios & agnos, & dicebat quod eos portabat de castro & loco de Belagarda pro primitia sua.* Charta anni 1313. in 49. Regesto Chartophylacii Regii: *Salvo tamen quod à dictis macellariis Carnalagium & carnes salsatæ in grosso possint vendi.* [Concil. Biterrense an. 1310. cap. XIV. apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 252. *Item statuimus monendo omnes Rectores seu Priores cum cura & sine cura, quod nullus vendat reditus Ecclesiæ suæ ad pecuniam absque licentia speciali petita & obtenta, exceptis Carnalagiis, &c.*] Tabularium S. Flori in Arvernis: *Prior habeat decimas Carnalagii & primicium à quolibet pagesio dictorum locorum.* [Transactio inter Abbatem & Monachos Crassenses an. 1351. ex libro viridi fol. 53. *Possidet dictus venerabilis Conventus... medietatem Carnalagii ovini & caprini villæ & terminalium de Crassa.* His in duobus ultimis locis *Carnalagium* idem est ac *Carnaticum*: quod vide suo loco.]

¶ CARNALAR. Vide *Caro.*

1. CARNALE. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Carnale,* ꝼlæꝼc huꝼ, i. carnis domus, ubi scilicet caro distrahitur.

2. CARNALE, Animal. Tabularium Conchensis Abbatiæ in Ruthenis Ch. 73. *Et totam decimam de lino & lana, & de Carnali, &c.*

3. CARNALE, Servitutis species, qua pecora & animalia, si damnum facere in agro deprehendantur, agri domino capere non modo licet, sed occidere, atque adeo comedere, si sint hujusmodi ut apponi possint ad mensam: alias pignori ea capere ipsi licet. Charta Sanctii Ramirezii Regis Aragonum apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 27. *Similiter ingenuo de omni honore S. Joannis herbaticum & Carnale: ut non dent illud, neque ipsi seniores, neque villani eorum in ullo loco, ubicunque fuerint, ad Pascha, in hyeme vel stivo tempore, in omni regno meo, sed ita sint liberi, sicut meæ propriæ.* Infra: *Ipsi vero habeant suos vetatos, in omnibus Decanis suis, & in omni loco, ubi ipsi habuerint aliquid facere, ut nullus sit ausus ibi pascere, vel intrare absque eorum licentia, neque ego; quod si fecerint, mando ut accipiant Carnale.* Tabularium Lascariense apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 11. num. 1. *Liberaverunt totum proprium honorem S. Mariæ de tot carrei, & de toto damno, & de tot Carnal, & de toto opere, &c.* *Carnau*, dicitur in Consuetudine Beneharnensi tit. 19. art. 1. 2. tit. 24. art. 7. tit. 42. art. 37. 38. tit. 49. art. 10. tit. 58. art. 59. *Carnalado*, qui *Carnale* debet, in eadem Consuetudine tit. 19. art. 1. tit. 24. art. 7. tit. 42. art. 38. Hinc *Carnaler* in Consuetud. Aquensi tit. 11. art. 43. est *Tuer le bestial, & le convertir en ses usages,* scilicet pecus quod in damno captum est. Adde art. 11. 13. 21. 22. 23. 31. Consuet. S. Severi tit. 3. art. 2. 3. 4. 5. 17. 18. Bayonensem tit. 2. art. 16. Solensem tit. 2. art. 3. tit. 14. art. 3. 4. At in Lege Bajwar. tit. 13. cap. 12. animal alterius, licet in damno inventum, non licet occidere: contra in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 5. §. 1. Nescio an idem sonet vox

CARNALES, in Regesto censuum & debitorum Comitatus Bigorræ ex Camera Comput. Paris. fol. 37. *Et nota quod Ecclesia Tarmensis solvebat olim 18. sol. pro terris quas habet à Faganos & à Prucigna per Carnales & per carrales pro terris, &c.* Infra: *De omnibus istis solvebat medietatem in Maio per Carnales, & aliam medietatem in Septembri.*

ACARNERARE, *Carnale* seu pecora capere, invadere: unde nostris *s'acharner*, efferato impetu in alicujus laniatum ferri. Charta Sanctii Ramirezii Regis Aragonum apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 27. *Et si aliquis talliaverit intotum terminum S. Joannis in ligno viridi, absque licentia Abbatis vel seniorum, peitet 60. solidos: oves S. Joannis, & omnia pecora illius Cœnobii, omniumque rusticorum ejus, mando ut in toto regno meo, ubi herbas invenerint, pascant tam in hyeme, quam in æstate: & nullus sit ausus pignorare vel Acarnerare: quod si quis fecerit, peitet mille solidos.*

¶ 4. CARNALE, Tempus quo carnes licet comedere, Gallis *Charnage.* Cod. MS. Consuetudinum festorum monasterii Solemniacensis: *In vigilia Purificationis B. M.... quando est in Septuagesima sepias & ova farsata, & tria ova tam in Carnali quam in Septuagesima.* Ibidem non semel: *Si evenerit in Quadragesima.... si autem in Carnali, &c.*

1. CARNALIS, Genuinus. *Carnalis frater*, uterinus, proprius, genuinus, qui ἀδελφὸς σαρκικὸς dicitur Scylitzæ pag. 537. ἀδελφὸς κατὰ σάρκα, in Vita S. Nili junioris pag. 47. Acta SS. Martyrum Numidarum num. 8. *Homo gentilis, hoc est, frater meus Carnalis occurrit.* Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Hic Democrates fuerat frater meus Carnalis.* S. Eulogius in Epistola ad Alvarum: *Quem ego fratrem meum esse Carnalem proferens, &c.* Ita apud Bedam de Wiremuthensi Monaster. c. 11. Buschium lib. 1. Chron. Windeshemensis c. 28. &c. *Fratello Carnale*, apud Joannem Villaneum lib. 7. cap. 132. *Filius Carnalis*, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 69. *Carnalis parens*, apud Conradum Urspergensem p. 284. [*Pater Carnalis*, in Charta Kazimiri Regis Poloniæ ann. 1341. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 505.] *Pater Carnis meæ*, apud Avitum Viennensem Homil. de Rogationibus, cui opponit *Patrem spiritualem à Baptismo.* Aimoinus lib. 2. Miraculor. SS. Georgii & Aurelii: *Duas nobiles puellas Carne sorores.* [Conventio ann. 1241. ex Archivo Faræ-monasterii: *Prioris soror Carnalis.*] *Carnales germani*, in Chronico Afflighemensi cap. 20. *Carnalis propinquus*, in Gestis Consulum Andegavensium c. 3. num. 6. Flodoardus de Summis Pontificib. in Calisto:

...... Falconis Carne propinquum.

Willelmus Brito lib. 8. Philippid.

Per vinclum Carnale gradu conjunctus eidem.

Cugin Carnale, apud Joannem Villaneum lib. 12. cap. 50. 98. *Nipote Carnale*, lib. eodem cap. 41. *Amici Carnales*, in Gestis Ludovici VII. Regis Franc. cap. 14. *Ami Charnel*, apud Petrum de Fontana in Consilio cap. 13. num. 13. Joannes de Condato MS.

Maint home Roy qui s'esvigure;
De ses Charneis amis confondre.

Infra :

Souvent entre Charneis amis,
Dont maint à la mort en a mis.

Carnali diletti, apud Passavantium. *Carnalis Patria*, apud S. Augustinum Epist. 225. *Neque hoc inviderunt Ecclesiæ Tagastensi, quæ Carnalis patria mea est.* Edelwlfus in Abbatib. Lindisfarn.

.... *Carnali à nomine dictus*
Godfridus ille fuit.

Σαρκικὴ πατρὶς, apud Palladium in Hist. Lausiaca c. 83. *Carnalis dominus*, apud Salvianum lib. 3. de Gubernat. Dei: *Sicut dominorum Carnalium servis eligere omnino non licet, quæ ex præceptis servilibus faciant, aut quæ non faciant, &c.* Eodem libro: *Quis rogo, ex Carnalibus dominis hæc cum suis lege agere contentus est, &c.*

VITA CARNALIS, quam scilicet vivimus, apud Cogitosum in S. Brigida pag. 637.

CARNALES PRECES, Hispanis, *Carnales ruegos*, quæ fiunt pro alio: cum scilicet aliquis agnato vel cognato Beneficium Ecclesiasticum vi precum suarum impetrat. Vide Leges Alfonsi IX. Regis Castellæ 1. part. tit. 17. lege 4.

¶ 2. CARNALIS, Carni serviens, deditus, Gall. *Charnel.* Arnulphus Sexoviensis Episc. apud Murator. tom. 3. pag. 422. col. 1. *Sed quoniam animalis es homo carnosus, proinde & Carnalis, quæ Dei erant percipere non potuisti, & invisibilia ipsius conspicere contempsisti.*

¶ CARNALITAS, Libido, Luxuria. *Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 163. *Aut procedunt ex perverso intellectu sacræ Scripturæ, sicut infinite reperiuntur hereses, aut etiam procedunt ex inordinato affectu Carnalitatis, ut errores Epicureorum.* Vita B. Coletæ tom. 1. Act. SS. Martii p. 546. *Cum præ nimia peccatorum multitudine diebus illis enormiter & sine mensura regnantium, signanter superbiæ, Carnalitatis & avaritiæ. Carnalitas* notione paulo diversa *spiritualitati* opponitur, in Vita S. Vincentii Madelgarii tom. 3. SS. Julii pag. 676. *Beata vero Waldetrudis quanto sibi olim conjunctior fuerat Carnalitate, tanto nunc spiritualitate inhærens conjunctius, &c.* S. Aug. Serm. 186. de Tempore cap. 2. *Carnalitas vetustas est, gratia novitas est.* Litteræ Caroli Principis Salerni ad Senescallum Provinciæ, è MS. D. *Brunet* fol. 93. *Nec judicio rationis, sed Carnalitatis affectu.... in his procedunt.*

¶ CARNALITER, Secundum carnem. *Carnaliter nati*, in Epistola Martini V. Papæ ad Uladislaum Poloniæ Regem apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 5. pag. 409. *Generare Carnaliter*, in Diario Belli Hussitici apud eumd. Ludewig. tom. 6. p. 207. *Carnaliter editus* dicitur Dei Filius ab Aratore in cap. 2. Act. Apostolor.

¶ CARNALITER, Juxta litteram & non juxta litteræ sensum, in Epistola Evantii Archidiac. Concil. Hisp. tom. 3. pag. 87. & 88.

¶ CARNALITER, Amice, benevole, ut videtur, si tamen vera lectio est. Petri Patriarchæ Jerosol. Ord. Prædicat. Additiones MSS. ad Statuta Augerii II. Episc. Conseran. *Laïcis cujuscumque status aut conditionis existant in virtute sanctæ obedientiæ, sub pœna excommunicationis, districtius inhibemus, ne..... ad domos personarum ecclesiasticarum causa prandii, aut cœnæ, seu spolii, accedant, nisi ab eo primitus fuerint ad hoc ipsum sponte & Carnaliter invitati.*

CARNARIUM, *Locus ubi carnes reponuntur*, Joanni de Janua. Gloss. Græc. Lat. κρεῶν ὁ τόπος, *Carnarium.* Marcellus Empir. seu, ut aliis placet, Vindicianus:

Prome etiam, seu tunde prius, seu contere gyro
Quod viride hortus habet, vel quod Carnaria siccum.

CARNARIUM, Ossarium, Polyandrium, Cœmeterium, Gall. *Charnier*, Ital. *Carnato*, in quo humana *corpora*, seu cadavera humo conduntur. Κρεοφυλάκιον, in veteri Inscript. apud Selden. in Marmorib. Arundellian. pag. 48. 1. edit. Nam *caro*, in Gloss. Lat. Græc. non modo κρέας, sed & σῶμα significat. Breviloquus: *Carnarium, Locus, ubi ossa mortuorum ponuntur. Sedes ossuum* Prudentio lib. Peristeph. hymno 3. v. 532. Glaber Rodulfus lib. 4. Hist. cap. 4. *Et quoniam sepeliri singulatim ob multitudinem non quibant, constructa in quibusdam locis à Deum timentibus, quæ vulgo dicuntur Carnaria, in quibus quingenta & eo amplius.... projecta sunt defunctorum corpora.* Chronicon Mauriniacense lib. 2. *In Ecclesiam latenter introducunt, ipsis in Carnario, qui locus infra septa Ecclesiæ illius ossa continet mortuorum, fraudulenter absconditis.* Chronica Australis an. 1244. *Promisit etiam Carnaria in S. Cruce perficere.* Willelm. Thorn. ann. 1287. *Capella in Cimiterio quæ dicitur Charner, peracta est.* Charta Willelmi Acconensis Episcopi an. 1161. *In quo (Cœmeterio) prædictus Manso intuitu pietatis, Carnarium ad ossa mortuorum reponenda de propria pecunia construxit.* [Hist. Harcur. tom. 3. pag. 299. *Celebrata est magna Missa corporum valde solemniter per Episcopum Abrincensem, & postea arcæ positæ fuerunt in requie in Carnario dictæ Ecclesiæ.*] Vide Hugonem Flaviniac. pag. 185. Le Roman *de Roncevaux* MS.

En un Charnier les ont fait aporter,
A grant dolor là les ont enterré.

Vide Chron. Flandr. cap. 79. & Ughellum tom. 2. pag. 187.

CARNARIUM, ut auctor est Camillus Peregrinus in Castigat. ad Falconem Beneventanum sub ann. 1128. ubi mentio fit *Carnariæ S. Laurentii*, in urbe Beneventana, fuit locus sub dio, muris septus, ad quem suspendio, aliove supplicii genere perempti, & vilissima capita semihumanda comportabantur; Italice nunc dictus *Carnaro*, & *Cornaio*.

CARNATICUM, Goldasto, Carnium exactio, ut sunt friscingæ, porcelli, pulli, &c. Amerbachio, ovium seu aliorum animalium decima, ut est *Decima Carnium*, in Speculo Saxonico lib. 2. art. 58. §. 2. [*Decima Carnagii*, in Archivo B. Mariæ Piperacensis.] Utut sit, constat *Carnaticum* tributi speciem fuisse ex animalibus: à voce *Caro*, quæ Scriptoribus ævi posterioris *animal* significat, ut infra docemus. *Carnatici* meminit Epistola Caroli Magni ad Pipinum apud Sigonium de Regno Italiæ ann. 802. *Necnon & in eorum ædificiis faciunt operari, sed Carnaticum & vinum contra omnem justitiam ab eis exactare non cessant.* Verum hic *Carnaticum* videtur usurpari pro ea carne, quæ exigebatur ad vescendum. Vita Aldrici Episcopi Cenomanensis n. 56. *Et debentur decem de Carnatico arietes.*

Longe vero alia notione accepta postmodum ea vox, nempe pro tributo ex animalibus, quod Goudelinus ab Occitanis *Carnalatge* appellari, decimamque ovium esse ait. Libertates Regni Majoricarum editæ à Jacobo Rege Aragonum an. 1248. *Non donetis Carnaticum de vestro bestiario ullo tempore, passaticum, herbaticum, nec quarentenum.* [Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman.

fol. 73. col. 2. *Giroldus colonus... solvit ad hostem de argento soledos* 4. *& ad alium annum propter Carnatico soledos* 2. *.ad tertium annum propter herbaticum germgia* 1. Et fol. 75. col. 1. *Isti duo tenent mansum ingenuilem* 1... *solvit ad hostem de argento sol.* 2. *& ad alium annum propter Carnaticum sol.* 1.]

CHARNAGIUM, in Tabulario Prioratus S. Gemmæ diœcesis Santonensis: *Cum Præpositus Santonensis Seguinus Beraldi Carnagium peteret de porcis creisendariis, quos Monachi S. Gemmæ susceperunt ad creisamentum, responderunt Monachi se nunquam dedisse, &c.* Vetus Inquesta in Regesto Philippi Augusti Regis Franciæ Herouvalliano fol. 22. *Pasnagium & Charnagium sunt Domini Regis.* Vetus Charta apud Beslium pag. 492. *De pasqueriis porcorum propriorum & ovium omnium Obedientiarum S. Joannis, & consuetudine quam vulgari sermone Charnatgi vocant, &c.* Liber Rubeus Mensæ Archiepiscopalis Aquensis ex Bibl. Regia: *Ecclesia de Castro Vero, pro Synodo sancti Lucæ, quæ Carnagio dicitur,* 5. *sol. & tertiam partem legatorum.* Infra, *Ecclesia de Valle & de Paracolo pro Carnelagio S. Lucæ.* Ita ibi passim. [Hist. Dalphin. to. 1. pag. 41. col. 2. *Item, quod anno præterito quo fuit Castellanus, idem Guido plura animalia capi fecit ad opus & pro Carnagio Domini apud Oysentium, videlicet vaccas & mutones . . . de quibus animalibus retinuit sibi usque ad summam centum & quinquaginta mutonum & plus.* Et to. 2. pag. 372. col. 2. *Item, contra Castellanos & alios Officiales qui de Charnagiis olim levatis per terram nostram temporibus cavalcatarum non fecerunt solutiones secundum quod per eos extitit computatum, etiamsi Charnagia fuerint levata in majori quantitate, quam nobis vel nostris prædecessoribus assignata fuerint sive gentibus circa receptionem deputatis: etiam & super redemptionibus factis per subditos, ne per lavatores* (levatores) *signarentur vel caperentur animalia sua.* Liquet hic *Charnagium* fuisse collectionem carnium, quas pro exercitu Dalphini Castellanus quisque in locis sibi subditis faciebat, cujus tandem collectionis rationem reddere tenebatur.]

¶ CARNATUM, pro *Carnaticum*, ut videtur. Gregorii Chronicon Farfense, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 437. *Isti qui supra in isto columnello scripti sunt, solvere debent pensionem den.* III. *pullum* 1. *matium canapa* 1. *Carnatum secundum quod habent* V.

CARNITIUM, Eadem forte notione usurpatur in veteri Charta apud Gariellum in Episcopis Magalon. pag. 103. *Retinentes tamen Communiæ totum Carnitium in dominio.*

CARNATIO, Obesitas & carnosior habitus. Cælius Aurelian lib. 1. Tardarum passionum: *Est enim semper gravabilis Carnatio, & magis, si tenuibus est imposita viribus.*

¶ CARNELAGIUM. Vide *Charnagium* post *Carnaticum.*

CARNELEVAMEN, Bacchanalium dies, Italis *Carnevale, Carnovale, Carnavai.* Quidam Scriptores Itali *Carnevale* dictum putant, quasi *carne*, seu *caro, vale*: sed id etymon non probat Octav. Ferrarius. Ego sane sic dies istos, seu potius diem Martis, qui Quadragesimam antecedit, appellasse nostros existimo, *Carn-a-val*, quod sonat, *Caro* abscedit, seu tempus carnes comedendi. Charta an. 1195. apud Ughellum tom. 7. pag. 1321. *Et in Nativitate Domini duas spallas porcorum, & sex pizzas, & in Carnelevamine, unam gallinam, & tres pizzas, &c.* Occurrit semel ac iterum. Romualdus Salernitanus in Chronico MS. sub finem: *Comes autem Rogerius juxta mandatum regium usque in Carnis levamen Panormi nuncios imperatoris exspectavit, &c.* [Vide Menagium in Etymolog. Gall.]

CARNELLARE. Vide *Quarnellus.*

¶ CARNELLUS, Species vehiculi. Miracula S. Yvonis to. 4. SS. Maii pag. 569. *Et sic paralyticus apportatus fuit in uno Carnello peregrinus ad sepulchrum.*

¶ CARNER. Vide *Carnerius.*

CARNERAGIUM. Michaël *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. pag. 165. *Ganatum, quando transit per aliqua loca regni, an producens ganatum debeat solvere Carneragium, vide in Foro uno, titulo, Ne Carneragium, &c.* Occurrit ibi pluries. Adde pag. 54. idem quod *Carnale.* Vide in hac voce, & Foros Aragon. pag. 107.

1. CARNERIA, Bursa falconarii, in qua reponit carnes ad escam falconis. Fridericus II. Imp. lib. 2. de arte venandi cap. 47. *Habeat præterea unam bursam ad cingulum suum, in qua reponet carnes & tiratoria, quæ ideo dicitur Carneria.*

¶ 2. CARNERIA, Gallis *Charniere*, Vitruvio verticulæ. Inventar. Ecclesiæ Noviom. an. 1419. *Item, unus alius tassellus argenteus deauratus, in quo est Sanson fortis, in quo deest medietas Carneriæ.*

¶ 3. CARNERIA, Hominium Guidonis Vicecomitis Lemovicensis Abbati S. Martialis ann. 1245. apud Stephanotium to. 2. Fragm. histor. MSS. *Vini quod apportatur Lemovicas à quibusdam deforis villam, & reponitur in tabernis sive domibus, vel venditur in plateis sive Carneriis in vico de Cumbis, pedagium pertinet ad ipsos Abbatem & Conventum.* Legendum *Carreriis*, plateis. Vide *Carreria* 2.

CARNERIUS CARNERUS, Ovis, [ab Hispano *Carnero*, Gall. *Mouton.*] Charta Garciæ Regis Navarræ æræ 1087. apud *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 3. *Similiter namque vendimus vobis ipsa paria, quam dicunt Guardia, quam debebant vobis villas, & ipsa materia quod portabant ad ipsos palatios de Najara, vestras villas in* 80. *vaccas, &* 600. *Carneros,* 100. *porcos, ut omnino ingenuas permaneant in vestra potestate, &c.* Vetus Instrumentum apud Marcam lib. 5. Histor. Benedarnensis cap. 29. num. 2. *Concesserunt propria voluntate uno quoque anno, ut facerent tributum octo Carners, & quatuor arietes, &c.* Fori Alcaçonenses æræ 1267. *Et qui cavalo alieno cavalgaret, pro uno die pectet unum Carnerium.* [Liber Goth. fol. 97. apud Moretum in Antiquit. Navarræ pag. 302. *Quod si aliter fecissent haberent inibi habitantes potestatem occidendi vaccas, porcos, Carneros sine ulla dubitatione, & sine ullo pleito.* In Privilegio Ferdinandi Gonzalez Principis Castellæ pro Monasterio S. Æmiliani, tom. 3. Concil. Hispan. pag. 177. col. 1. *Ista prædicta cum omnibus suis villis ad suas alfozes pertinentibus, Carneros, domus octo faciunt se ad unum.*]

¶ CARNESCERE, Carnosum, corpulentiorem fieri, pinguescere, *Devenir charnu, gras & potelé.* J. Laurent. Helbig. in Commentario in sacram Scripturam quem inscripsit: *Convivium latum, latum & lautum: Carnescunt ab epulis, cracescunt à poculis, intumescunt à massicis.*

¶ CARNETUM, Tumulus, sepulcrum. Histor. Monasterii S. Florentii Salmur. apud Marten. to. 5. Collect. Ampliss. col. 1117. *Hildegardis Comitissa . . . suum Carnetum retro B. Mariæ cryptam . . . ædificaverat.* Vide *Carnerium.*

CARNICAPIUM, Gallis, *le Mardy gras, Carnasciale,* Joanni Villaneo. Chronicon Rotomagense editum

editum à Labbeo tom. 1. Bibl. an. 1249. *Interfectus est Robertus nobilis Comes Atrebatensis... die Martis in Carnicapio à Saracenis.* Gall. *Carême prenant.* [Cartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 359. an. 1246. *Et eidem quatuor solidos Turon. annui redditus vendidi, quos Willelmus Cornu præfatus mihi reddebat annuatim ad Carnicapium de duabus masuris, &c.*]

¶ CARNICATORIA. Charta Hincmari Archiep. Rem. an. 870. apud Miræum to. 1. pag. 135. col. 1. *Nulla omnino servitia, nec mansionaticos, nec parafredos, nec Carnicatorias ab illis villis exigat.* Miræus conjicit esse pro *Carricatura*; erit forte qui *Carnaticum* interpretetur.

CARNICERIUM, Carnificina, Gallice *Boucherie*. *Carnicerius*, carnifex, macellarius. In Curia generali Catalaniæ sub Petro Rege Aragon. an. 1351. prohibentur *Judæi scindere vel vendere carnes in Carniceriis, ubi Christiani scindunt & vendunt carnes.*

CARNICULA. Vide *Carinula*.

CARNIFEX, Lanius qui carnes vendit & facit, vulgo nostris, *Boucher*. Ugutio: *Carnifex, homicida, vel macellator, vel Carnifex dicitur, qui facit carnes. Carnificina, macellum.* Adalbero Laudunens. Episcop. in Carm. ad Robertum Regem:

Non sunt Carnifices, caupones, necne subulci.

Leges Burgorum Scotic. cap. 70. *De Carnificibus & carnibus vendendis, &c.* [Index MS. redituum Monasterii Corbeïensis: *Carnifices in introitu solvent duos sentarios vini & duos in exitu.* Charta Bolconis Ducis Silesiæ pro civitate Friburg. an. 1337. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. p. 42. *Pistores, sutores, Carnifices, sartores & fabri, & præcipue in Cirla, ubi taberna ab antiquo habita quatuor macellis est exempta.* Utitur etiam Menotus Serm. Quadrag. fol. 102. verso col. 1. Bullarium Fontanell. fol. 115. recto, &c.]

CARNIFEX, apud Florentium Wigorn. & Hovedenum an. 1040. recensetur inter majora officia & ministeria Regia: *Rex Hardeknutus Alfricum Eboracensem Archiepiscopum, Godwinum Comitem, Steir Majorem domus, Edvicum Dispensatorem, Thrond suum Carnificem, & alios magnæ dignitatis viros Londinum misit.* Galli Magnum Cocum, *le grand Queus*, vocarunt.

¶ CARNIFICARE *est carnes facere, scilicet mactare.* Vet. Vocabul. Juris utriusque.

¶ CARNIFICERIA, Carnarium, Laniarium, Gall. *Boucherie*, in Codice MS. redituum Episcopatus Autissiod. ex Chartophylacio Episcopi ejusdem urbis, in Libro Anniversariorum Monasterii S. Germani à Pratis fol. 5. verso, & in Hist. hujus Abbatiæ *Jacobi Bouillart* Instrum. p. LXX. col. 1.

¶ CARNIFICERIUM, Eadem notione. Litteræ Johannis Regis Franc. an. 1356. to. 3. Ordinat. pag. 76. *Item, quod de carnibus grossis, que in macello seu Carnificerio dicte ville vendentur, &c.*

¶ CARNIFICIARIA, Eod. intellectu, in mox laudato Anniv. libro fol. 11. verso & fol. 17.

¶ CARNIFICINA, Idem. Vide *Carnifex*.

¶ CARNIFICINA, CARNIFICIUM, *Cædes, strages*. Gasp. Barthii Gloss. apud Ludewig. to. 3. Reliq. MSS. pag. 115. ex Hist. Palæst. Roberti Monachi. Rymer to. 16. pag. 216. col. 2. *Ut acerbissimis hostibus ... patria, libertas, religio, leges prædæ & miserabili Carnificinæ exponerentur.* Galli eadem notione dicimus, *Carnage, Boucherie, Massacre*.

¶ CARNIFICIA, Summa, crudelitas, Gall. *Cruauté*. Bern. *Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 157. *An potest misericordia Dei, cujus non est numerus nec mensura, tantam sustinere Carnificiam tormentorum? Vel ad quid, inquiunt, tantam multitudinem damnandorum creavit Deus?* Et pag. 161. *Ut quid, inquiunt, sustinet divina bonitas tantam stragem hominum quos creavit? An delectat eum Carnificia tormentorum infernalium?*

¶ CARNIFICUS, Idem qui *Carnifex*, Lanius. Charta Libertatum oppidi S. Palladii in Biturig. ex MS. Coislin. *Item, quilibet Carnificus de qualibet vacca, &c.*

¶ CARNIFICISSA, Carnificis uxor, vel quævis alia mulier, quæ carnes vendit, Gall. *Bouchere*. Miracula B. Simonis de Lipnica, tom. 4. SS. Julii pag. 530. *Item, Margareta Pawlowa de platea S. Nicolai Cracoviæ Carnificissa.*

CARNIFICIUM, *Macellum*, in Gloss. Arabico-Lat.

¶ CARNIFICIUM, Alia notione, Tributum è carnibus venalibus exactum apud Lobinellum Hist. Britan. to. 2. pag. 197. *Præterea etiam dedi & concessi jam dictis Monachis* XXX. *sol. quos annuatim percipiebam in quodam redditu meo apud Rogerum, qui Carnificium vocatur.*

¶ CARNIPETA, Qui cupit carnes edere. Leibnitius to. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 362. ex Chron. Clusino Henrici Bodonis: *In Thuringia Carnipetis connivere... ubi autem carnibus indultum fuit, in palam venit, quomodo carnium esus non suffragetur vitæ cœnobiticæ.*

¶ CARNIPETENTIA, Desiderium edendæ carnis, ibid. pag. 361. *Sed unde & quorsum Carnipetentia obrepit & tendit!*

¶ CARNIPLAVIUM. Chron. Parmense ad ann. 1307. apud Murator. to. 9. col. 860. *Landus junxit Parmam die Martis* VII. *intrante Februario, quo die erat Carniplavium.* Hæc dies Martis ann. 1307. quo Pascha incidebat in 26. Martii, erat ipsa bacchanaliorum dies ultima, Gall. *Mardi gras*; *Carniplavium* igitur idem est quod *Carnicapium*, si tamen lectio sit genuina.

CARNIPRIVIUM, & CARNISPRIVIUM, Tempus quo carnibus *privari*, & ab iis abstinere incipiunt Fideles, ante jejunia Quadragesimæ. [Quandoque sumitur pro primis jejunii diebus. Vide Foppens ad Miræum in Supplemento parte 2. cap. 98. pag. 996.] Gervasius Tilleberiensis MS. de Otiis Imperial. part. 3. cap. 102. *Initium Quadragesimæ, quod vulgo Carniprivium nominant.* Ita porro peculiariter appellata Dominica Septuagesimæ. Beletus cap. 65. *Obiter notandum est festum B. Luciæ hic adjunctum habere Italicæ Chartar, quia tunc maxime carnes solent deponi, quemadmodum secunda Dominica Septuagesimæ dicitur vulgo Carnisprinium.* Hanc *Dominicam ante carnes tollendas* vocat Missa Mosarabum: Græci ἀποκρεῶν appellant, ut & Hebdomadem quæ Dominicam præcedit, quod non ultra eam vescendis carnibus operam dent, sed una cum ea illis edendis finem imponant, uti probat Allatius lib. de Dominicis & Hebdomad. Græcor. cap. 10. Maxime autem Clerici & Sacerdotes jejunium Quadragesimale apud nostros auspicabantur ab hac Dominica: ex quo dicitur.

Carniprivium & Privicarnium Sacerdotum, scilicet Dominica qua mos est Sacerdotibus caput quadragesimalis jejunii solenni esu carnium prævenire, ut est apud Willelmum Neubrigensem lib. 5. cap. 10. Necrologium S. Victoris Parisiensis: *In Ecclesia B. Mariæ Parisiensis accipimus de prabenda nostra panem & vinum: Vicarius vero noster integritatem stationis, & à Privicarnio Sacerdotum usque ad Pentecosten, totum scilicet panem, & vinum, & stationem.*

Infra : *Et totum vinum à Pentecoste usque ad Carniprivium Sacerdotum.* Chronicon Montis-Sereni ann. 1202. *In Dominica vero* Circumdederunt, *Canisprivium haberent, reliquis diebus, usque* Esto mihi, *lacticinia comedentes.* In Statutis synodalibus Nicolai Episcopi Andegavensis ann. 1274. præcipitur *ut omnes Præsbyteri diœcesis post diem Dominicam ante Cineres usque ad Pascha carnibus non utantur.* Ut porro Mosarabes Dominicam quæ Quadragesimam præcedit, *Ante carnes tollendas* vocabant, ita Hispani hodie diem Martis qui eamdem antevertit, *Martes de carnes toliendas* dicunt, quem Chronicon Petri IV. Regis Aragon. editum à Mich. Carbonello, lib. 1. cap. 26. lib. 2. cap. 17. lib. 3. cap. 23. *Dia de carnes toltes* appellat.

¶ CARNIPREVIUM, in Charta Hardouini an. 1238. cap. 23. Tabularii Gemeticensis : *Decem solidos ante Carniprevium.*

¶ CARNIPRIMIUM, *sive Dominica in Septuagesima*, in Transactione inter Abbatem & Monachos Crassenses ann. 1351. ex lib. viridi fol. 53. Sed legendum est

¶ CARNIPRINIUM, ut ibidem habetur, necnon in Charta anni 1249. ex Tabulario Monasterii B. Mariæ de Prato Rotomag. *Ad Carniprinium unam pechiam carnis de valore sex denariorum.*

¶ CARNISPRENIUM, in Charta Geraldi Abbatis S. Joannis Angeriac. an. 1385. ex Chartulario ejus Monasterii pag. 463. *Item die Lunæ post Dominicam Carnisprenii in Abbatia debemus habere jespy de bacon & XIII. fausiere de flour albe, & sex gallinas cum dimidia ab eleemosynario.* Statuta S. Claudii an. 1448. pag. 81. *In duobus Carnisprenis quæ fieri soluerunt, ante Adventum Domini & ante Septuagesimam, debet Pittanciarius ministrare unam peciam bovis, & unam porci, cum rostis assuetis.* Et pag. 82. *Item, & die Canisprenii usque ad festum Paschæ tenetur idem Pittanciarius ministrare cuilibet Religioso cum pittancia carparum ministrari solitarum duo aleca pro qualibet die & quatuor nuces.* Hic non observabo, cum res in propatulo sit, in Statutis S. Claudii duo commemorari *Carnisprinia*, unum, cujus etiam meminere Statuta Ecclesiæ Barchinonensis anni 1317. apud Martenium to. 4. Anecd. col. 613. ante *Adventum*, alterum ante *Septuagesimam*; sed illud notatu dignum est, non eamdem esse vocis *Carnisprinii* in laudatis S. Claudii Statutis notionem. Priori in loco *Canisprinium* sumitur pro tempore, quo carnibus licet vesci, ut etiam sumitur in quibusdam aliis exemplis prius allatis, in posteriori vero *Canisprinium* accipitur pro tempore, quo carnibus abstinendum est.

¶ CARNISPRIVIUM VETUS, & CARNISPRIVIUM NOVUM, frequenter occurrunt in Probationibus Historiæ Dalphin. Instrumentum anni 1291. to. 2. pag. 42. col. 1. *Treuga inter nos data usque ad Carnisprivium Vetus nihilominus in suo robore duratura.* Aliud Instrum. anni 1306. ejusdem tomi pag. 127. col. 1. *Die Sabatti post Novum Carnisprivium.* Et pag. 128. col. 2. *Post prædicta anno quo supra, die Martis post Vetus Carnisprivium.* Tertium anni 1333. ibid. pag. 246. col. 2. *Die Dominico ante Carnisprivium Novum.* Has Epochas illustrat aliud Instrumentum anni 1302. ibidem pag. 119. exhibitum, quod *Datum & actum* dicitur *anno Domini 1302. Indict. 1. in die Dominica Carnisprivii Novi, decima septima die mensis Februarii.* Hæc indicant Dominicam *Quinquagesimæ* anni 1303. ejus initium ducendo, contra morem antiquum, à Kalendis Januarii. Hac igitur ante Quadragesimam Dominica incipiebat *Carnisprivium novum.* Id confirmari potest, atque *Veteris Carnisprivii* dies astrui extracto Computi Johannis Humberti Guigoni Dalphino an. 1328. ex Adversariis Cl. Viri D. *Lancelot* : *Item, die Lunæ inter duo Carnisprivia, videlicet decima quarta die Februarii solvit... XVIII. sol... Item die Jovis inter duo Carnisprivia, videlicet die decima septima Februarii, solvit... LX. sol X. den.*. Hoc anno 1328. quo Pascha incidit in tertiam diem Aprilis, 14. & 17. dies Februarii indicant hebdomadam *Quinquagesimæ*, quæ tota dicitur *inter duo Carnisprivia. Carnisprivium* igitur *Novum* ipsa *Quinquagesimæ Dominica, Vetus* Dominica *Quadragesimæ* incipiebat. Sed unde *Quinquagesimæ* Dominica *Novum, Quadragesimæ Vetus* dictum est *Carnisprivium*? Inde procul dubio, quod in Ecclesia Occidentali ante sæculum nonum abstinentiæ dies à Dominica Quadragesimæ ducerent exordium ; post sæculum vero nonum ad complendos quadraginta dies, quatuor additis diebus hebdomadæ Quinquagesimæ, Carnisprivium Novum dicta sit ipsa Quinquagesimæ Dominica, quod initium esset quatuor illorum dierum seu hebdomadis abstinentiæ recentius institutæ. Hæc fere post eruditum Editorem Historiæ Dalphinatus.

¶ CARNIPRIUM, pro *Carnisprivium* legitur, in Annal. Tolos. D. *la Faille* Instrum. pag. 50.

¶ CARNISIA, apud Rymer. to. 8. pag. 573. col. 1. *Capit etiam emendas assisæ panis & Carnisiæ fractæ*, Et infra : *Item, Robertus de Brus habet... mercatum, & feriam & emendas assisæ panis & Carnisiæ fractæ* ; id est, Carnis minutatim venditæ, si bene conjecto. Hispanis *Carniza* est Cecisio, cædes, trucidatio. Vide *Carnizarius.*

¶ CARNISO, Ornatus, apparatus, armatura, Gall. *Garniture, Armure.* Charta anni 1247. ex Tabulario S. Victoris Massil. *Ego Burgundionus Dominus de Tritis eligo sepulturam in Monasterio S. Victoris & relinquo ibi arma corporis mei. Item, omnes Carnisones ferreas hominum & equorum, &c.* Vide *Garniso.*

CARNITIUM. Vide *Carnaticum.*

CARNIVORA, Gall. *Mardy gras*, quo die vorantur & consumuntur reliquæ carnes. Acta Murensis Monast. 23. *solidi... in festo S. Joannis Baptistæ de Cellario dentur, & in ministerium Fratrum in feria tertia, quæ Carnivora dicitur, expendant.*

¶ CARNIVORACITAS, Esus carnium, in Chronico Clusino Henrici Bodonis, apud Leibnitium to. 2. Scriptor Brunsvic. pag. 362. *Aliis ad Carnivoracitatem proclivibus & eam etiam defensantibus, aliis usum carnium exhorrescentibus, & omnino bene valentibus Cœnobitis prohibitum asseverantibus.*

¶ CARNIZARIUS, Lanius, Macellarius. Gall. *Boucher.* Concilium Legion. anni 1012. can. 35. *Omnes Carnizarii cum consensu Concilii carnem porcinam, hircinam... per pensum vendant, & dent prandium Concilio una cum Zaunorres.*

CARNO, Prior de Melton se & homines suos immunes clamat ab omnibus amerciamentis in foresta, *& ab omnimodis geldis, footegelds, buckstalls, tritis, Carno, sunag, &c.* Itin. Pick. fol. 168. v. Crompton. fol. 191. v. Hæc Spelmannus. [Th. *Blount* pro *Sunag* legit *Sumag*, conjectatque voce *Carno* immunitatem quamdam vel privilegium significari : *Carno*, inquit, *seems to signifie an immunity or priviledge.* Puto legendum *Carro*, ita ut immunitas à *carro* significet immu-

nitatem à *carri opera*, quemadmodum immunitas à *Sumag* significat immunitatem à *summagio*, hoc est, à præstatione jumentorum ad exportandas res dominorum. Anglis *Sumage* est onus jumenti.

CARNULENTUS, Ugutioni, *Plenus Carnibus. Carnulentia*, *crassitudo.* Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 5. *Statura brevi*, *& exili Carnulentia.* Utitur etiam Solinus, ut & Prudentius.

¶ CARNUNCULA, Diminutivum vocis carnis. S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 23. *Pro signo libenter faciendi*, *Carnunculam sub mento dependentem duobus digitis comprehende.* Sed f. legendum *Caruncula.*

CARNUS, *Discus.* Gloss. MSS.

¶ 1. CARO, Carrorum faber, Gall. *Charron.* Charta Confratriæ Clericorum Pontisaræ an. 1366. *Petrus Martel Caro de parochia B. Petri Pontisaræ recognovit se debere Confratriæ Clericorum sex solidos pro domo sua de foro lanæ.... F. Guido Gardianus Fratrum Minorum Pontisaræ testatur in duodecim denariis situatis supra domum Petri Martelli Caronis.*

¶ 2. CARO, *Omnis homo*, Gasp. Barthii Glossar. ex Hist. Palæst. *Non est lingua Carnis*, *quæ satis valeat enarrare*, *quod Francorum manus ibi valuit pessundare.* S. Aug. in Lib. Quæst. contra Apollinaristas in verba Psalmi 64. *Exaudi preces meas*, *ad te omnis Caro veniet ... Unde & intelligitur solere homines per nominationem solius Carnis significari.*

3. CARO, Corpus validum, sanum, & nulla ægritudine offensum, bona corporis habitudo. Salvianus lib. 1. de Gubernat. Dei: *Quis tam profundi cordis virum non admiretur*, *qui merita religiosorum atque virtutes tam magnis retributionibus dignas putat*, *ut in præsenti hac vita Carnes atque fortitudines corporum*, *præmia putet esse debere Sanctorum*? Vide Lactantium de Mortibus Persecutorum n. 9.

4. CARO, Vita. *In Carne*, in Vita. Anonymus Poëta de Episcopis Eboracensibus.

Et culpam erubui juvenis in Carne fateri.

Id est, dum juvenis eram.

5. CARO, Animal. Fori seu Consuetudines Comitatus Bigorrensis art. 14. *Villa liberorum de Carne non amplius quam quinque solidos*, *aut porcos quinque solidorum donet*, *&c. Si quis Militum necessitate ductus Carnem alterius*, *ubi ipse vel uxor ejus præsentes non fuerint*, *acceperit*, *non prius eum pignoret*, *donec eum amicabiliter inquiret*: *& si emendare noluerit*, *Comitem proclamaturus adeat*, *& sic in duplo Carnem amissam recuperet*, *& Comes 60. solidos.* Ubi vir doctus: *Caro hic sumitur pro animalibus*, *inde vulgare verbum* Carnalar, *id est*, *Carnes*, *sive animalia pignori capere*, ut est in Consuetudine Aquensi tit. 11. art. 31. Vide *Carnale*, *Carnaticum*, *Carnerius*, *&c.*

¶ CARO, An pro animali integro, an pro parte carnis animalis ad esum occisi, Gall. *Piece de chair*, *de viande*? Necrolog. Parthenonis S. Petri de Casis: 29. *Junii obiit Guilhermus Durandi Domicellus*, *Bajulus istius loci*, *qui dedit* LX. *libr. Turon. pro obitu suo*, *in cellario de pane & de duabus Carnibus.* 30. *Junii obiit Bernarda Yteira de Laniac monacha*, *quæ legavit panem & vinum & duas Carnes octave S. Galli.* Similia pluries ibidem repetuntur.

¶ CAROCCIUM, CAROCOLA, &c. Vide *Carrocium.*

CAROLA, KAROLA. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. cap. 9. *Porro in claustro Carolæ vel hujusmodi scriptoria aut cistæ cum clavibus in dormitorio*, *nisi de Abbatis licentia nullatenus habeantur.* Visitatio Thesaurariæ ædis S. Pauli London. ann. 1295. *Morsus Joan. de S. Laurentio argenteus deauratus*, *cum limbo & medio circulo triphoriato*, *inserto grossis lapidibus & camahutis & perlis*: *sed deficiunt 2. leunculi*, *& una perla magna*, *& una Karola & 7. lapilli*, *&c* Alibi: *Feretrum S. Athelberti*, ... *& assinguntur in una parte 10. oboli de Marchia*, *& 2. annuli aurei*; *& deficiunt lapides cum Karolis 51.* Rursum: *Et unum annulum cum saphyro magno*, *& Karola in circuitu 7. lapidum & 8. perlarum.* Ibidem: *Et deficit lapis unus in parte posteriori*, *& in altero pendulorum* (mitræ) *deficiunt 3. catenulæ cum Karolis argenteis appensis.* Ibid. *Stola & manipulus cum nodis oblongis*, *& amictus cum puellis* (f. perlis) *Karolantibus*, *& cingulum de filo.* Rursum: *Item Carollæ ferreæ ante crucem & S. Radegundam.*

☞ Si unus esset hic locus postremus, *Carollæ ferreæ ante crucem & S. Radegundam*, crederem *Carolas* nihil aliud esse quam clathros seu columellas fabrefactas olim in quibusdam Galliarum provinciis, in Normannia saltem, dictas *Caroles.* Hinc in antiquis usibus S. Vandregesili legitur pro certis diebus: *Processio fit per Carolas*, hoc est, per circuitum *Capellarum* clathris clausarum. Sed quid hæc cum aliis locis? An dici posset in iis locis *Carolas* esse minutiora quædam opuscula aurea vel argentea, contextave ex lapidibus pretiosis, *perlis Karolantibus*, ad instar clathrorum fabrefacta? Penes attentum lectorem esto judicium. *Carole* nostris alias, hodieque Italis *Carola* chorea est. An inde clathri dicti *Carole*, quod orbem saltatorium utcumqne repræsentent?

¶ CAROLICI SOLIDI, CAROLENI, CAROLINI, Monetæ species, de quibus in voce *Moneta.*

CAROLINA, Herba Crocodylion dicta, de qua Ruellius lib. 3. cap. 9. & 10. Gobelinus lib. 9. Comment. Pii II. PP. pag. 217. *Herba reperta est*, *quam Carolinam vocant*, *quod Magno quondam Carolo divinitus ostensa fuerit*, *adversus pestiferam luem salutaris*, *&c.*

CAROLUS, Papiæ, *Navicula in paludibus.* Addit Codex editus, (nam absunt in MSS.) *Carolus Rex Franciæ fuit.*

¶ CARONCÆ. Concil. Rotomag. an. 1581. *Conventus & Processiones indicebantur ... ad eleemosynas pauperibus impertiendas*, *quas à Græca dictione χάριτας*, *id est gratias*, *per vocis corruptionem Caroncas vocabant.*

¶ CARONIA, Platea, vicus ubi habitant *Carones* seu plaustrorum fabri, Gall. *Charrons.* Necrologium S. Mellani Pontisaræ: *Item super domo Radulphi le Cordier in Caronia 3. sol.* Vide *Caro* 1.

¶ CAROPERA, Opera carri, Vectura, Gall. *Charroy.* Cod. MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 36. v°. col. 1. *Arat ad hibernaticum perticas* III. *ad tramisem perticas* II. *facit caplim quantum sibi jubetur*, *facit Carop. ubi ei injungitur.* Fol. 65. verso col. 1. *Faciunt Caropera propter vinum in Andegavo cum duobus animalibus de manso.* Fol. 70. verso col. 2. *Mittunt duos boves ad Caropera.* Fol. 94. col. 1. *Facit in vinea arp.* I.... *Carop. manopr. quantum ei injungitur.* Et fol. 95. verso col. 1. *Facit Carop. ubi ei injungitur.* Vide *Carropera.*

¶ CAROPERARE, Vehere, Gall. *Charrier.* Idem Cod. fol. 72. verso col. 1. *Persolvunt ... de unoquoque carro quando Caroperent n̄ faciunt*, *exeunt sol.* III. Lubens legerem, *Quando Caroperam non faciunt.*

¶ CAROS, *Crapulatus redundantia*, *sopor profundior justo*, *capitis gravedo.* Laurent. in Amalthea. Vide Medicinam Salern. pag. 130. & 131. edit. 1622. Vox Græca est; hinc

¶ CAROTICÆ, *Venæ quæ in collo sunt, quas si quis comprimat, corruat homo dormienti similis, sequaturque totius corporis immobilitas.* Suſſannæus in Vocabulario.

¶ CAROVANA. Vide *Caravanna.*

¶ CAROXOLUM. Vide *Carrocium.*

¶ 1. CARPA, Cyprinus, ſpecies piſcis, Gall. *Carpe.* Limborch. lib. Sentent. Inquiſit. Toloſ. pag. 59. *Et dedit dicto heretico unam Carpam, quam tunc fuerat piſcatus.* Statuta S. Claudii ann. 1448. pag. 82. *Tenetur Pittantiarius miniſtrare cuilibet Religioſo cum pittancia Carparum miniſtrari ſolitarum, duo aleca pro qualibet die & 4. nuces.*

2. CARPA, Papiæ, *Ccpulla*, [& Gloſſar. Sangerman. MS. num. 501.]

¶ CARPASIA. *Breydenbach* Itin. Hieroſol. p. 34. *A meridie vero eſt Carpathos inſula ... ex hac inſula dicuntur & Carpaſie, Magne naves & ſpatioſe.*

CARPEIA, Portio cibaria Monachica, ſic dicta, ut videtur à *Carpia*, noſtris *Charpie*, ſeu linteolo minutiſſime carminato & diſſecto, quod carnes minutatim inſtar *Carpiæ* concidantur: Minutal. Nam ſcribit Octavius Ferrarius in Origin. Ital. *Carpionare* eſſe piſces aceto & aliis ſpeciebus condire. Chron. Abbatiæ S. Trudonis lib. 13. *Primum ferculum in menſa erat, quæ vocari poteſt Carpeia de ſicco piſce, eo quod minutatim carperetur, & minutatim cum ovis conciſis cum pipere ſuperſpargeretur.* Statuta antiqua Canonicorum S. Quintini in Viromanduis: *Venationem, volatilia, Carpeiam cum friſia, 2. membra pulli, &c.* Rurſum: *In Carpeia, dimidius porcus 1. aries, 250. ova cum pipere.* Idem quod *Karpita*, de qua voce infra. Vide *Carpia.*

CARPELLA, in Gloſſ. Saxonico Cottoniano, ꝛaꝺoꞇboꝛa.

CARPENTARE, CARPENTARIUS, &c. Vide *Carpentum.*

CARPENTUM, Papiæ, Pompaticum vehiculi genus. Carrum. De Carpentis veterum multa congeſſerunt Caſaubonus ad Lampridium, & Jacobus Gothofredus ad Legem unicam Cod. Theod. de Honorator. vehicul.

CARPENTARIUS, eidem Papiæ, *Qui facit carpenta.* Iſidorus lib. 19. *Carpentarius ſpeciale nomen eſt, carpentum enim ſolum facit. Artifex Carpentarius*, apud Lampridium in Alexandro Severo. *Vehiculum Carpentarium*, apud Polionem in Zenobia. Poſtmodum dicti *Carpentarii* artifices omnes lignarii, & tignarii. Ugutio: *Omnis faber lignarius, Carpentarius dicitur.* Quippe carpentorum ſeu vehiculorum materia lignea fuit. *Carpentarius*, 1. Paralip. cap. 9. v. 15. & in Lege Bajwar. tit. 10. §. 6. *Carpentarius ſervus* in Lege Salica tit. 11. §. 5. Ætherius & Beatus lib. 2. adverſus Elipandum Toletanum: *Carpentarius quiſlibet facit ſibi domum in qua habitat, &c. Carpentarius* cognominatus olim Willelmus Meledun. Vicecomes, qui priori noſtrorum Hieroſolymitanæ expeditioni interfuit, *non quia faber lignarius eſſet*, inquit Guibertus lib. 4. Geſtor. Dei cap. 7. *ſed quia in bellis cædendo more Carpentarii inſiſteret.* Ordericus Vitalis lib. 12. *Carpentarios berfredum facientes docebat. Opus Carpentarium*, in Concilio Meldenſi ann. 845. can. 77. & apud Ingulfum pag. 888. Utuntur idem Ingulfus pag. 837. S. Hieronymus in Præfatione ad Regulam S. Pachomii §. 5. S. Iſidorus in Regula cap. 19. Lex Burgundion. tit. 10. §. 6. Capitulare de Villis §. 45. Baldricus Noviomenſis lib. 2. cap. 1. &c. *Opus Carpentarium*, ἔργον ἀρχιτεκτονίας, Exod. 35. v. 33.

CARPENTARE, opus Carpentarii exercere, vel ex ligno opus quodvis conficere. Lambertus Ardenſis pag. 160. *Super dunjonem Ardeæ miro Carpentariorum artificio domum ligneam fecit, quam quidam Broburgenſis artifex vel Carpentarius .... fabrefecit & Carpentavit.* [Hiſt. Dalphin. tom 2. pag. 132. col. 2. ex Computo anni 1324. *Item eidem Humberto pro fuſta garitarum caſtri de Lueys adducenda, charreanda, Carpentanda & montanda ſupra murum garitarum, &c.* XVI. *lib.* V. *ſol.*] *Carpentata ædificia*, in Speculo Saxonico lib. 1. art. 20. §. 1. Willelmus Brito lib. 7. Philipp. pag. 179.

Et ſic artificum ſtudio vigilante labore
Carpentata brevi, &c.

Et lib. 12.

Aut Carpentorum, quæ primum Belga putatur
Carpentaſſe ſibi, &c.

CARPENTATOR, apud Petrum Canonicum in Actis S. Dympnæ Mart. n. 7. [In Hiſt. Dalphin. tom. 2. pag. 159. ex Computo ann. 1321. Charta anni 1377. apud Miræum to. 2. pag. 1245.]

¶ CARPENTERIUS, Idem in Computo anni 1202. apud D. *Bruſſel* Tract. de Feodis tom. 2. ad calcem pag. CXLI. *de Carpenteriis & priſonibus ducentis* XL. *ſ.*

¶ CARPENTER, Eadem notione, in Onomaſtico ad calcem tomi 4. Actorum SS. Maii.

CARPENTARIA, Locus ubi Carpentarii ſeu fabri tignarii operantur, apud Innocentium III. PP. lib. 13. Epiſt. 55. Interdum ipſa Carpentarii ars, ut apud Firmicum lib. 2. Math c. 9. Vide Stephanum Tornac. Ep. 82. [Denique ipſum Carpentarii ſeu Doliarii opus. Computus anni 1202. apud D. *Bruſſel* de Feodis tom. 2. ad calcem pag. CXLVII *De Carpentariis cellarii* LXXII. *ſ.*]

¶ CARPENTATIO, Opus carpentarium, ſeu ligna ad opus carpentarium neceſſaria. Charta Communiæ S. Quintini Viromand. ann. 1237. è Chartulario Monaſterii S. Quintini in Inſula p. 156. *Planketas & ventalia tenentur ſuis ſumptibus de omni marieno neceſſario & de omni Carpentatione in perpetuum detinere.*

¶ CARPENUS, pro *Carpinus*, Arbor. Gall. *Charme.* Vide *Carmus* & *Oplus.*

¶ CARPETA. Vide poſt *Carpia.*

¶ CARPETTÆ, Vulgo *Carpette*, inquit Hofmannus in Lexico, Muliebres tunicæ vocantur hodieque Venetiis, quas *Chiridotas Dalmatarum* vocat Capitolinus in Pertinace cap. 8. Καρπωτοὶ Græcis, ut aliis notatum, quod Καρπὸν manus obvelabant. Octavius Ferrarius de Re veſtiaria, lib. 3. cap. 9.

¶ CARPHIA, Græce Κάρφια, Claviculi qui configebantur ſub ſoleis calceamentorum militum, de quibus Iſid. lib. 19. Orig. cap. ult. Hierolex. Macri.

CARPIA, Linamentum, ſeu linteum *carptum* quod vulneribus inditur, μοτὸς Græcis Medicis, vel τιλτὸς μοτὸς, noſtris, *Charpie*, vox Chirurgis nota. Gloſſ. Lat. Græc. *Carpia*, ῥυπαρὸς πόκος, ſordidum vellus. [In Supplemento Antiquarii legitur *Carpies.*] Gloſſæ MSS. ad Alexandrum Iatroſophiſt. *Tilptalium, linteolum minutiſſime carminatum, ſive Carpia.* Vide Salmaſium ad Vopiſcum pag. 369. & de modo uſurar. pag. 881. & Octavium Ferrarium in *Carpia.*

CARPITA, Eadem notione. Regula Templariorum cap. 70. *Carpitam habeat in lecto, qui ſacco, culcitra vel coopertorio carebit.* Academicis Cruſcanis *Carpita*, eſt *un apparato di tavola vile, con poſto di ma-*

terne grosse di lana, e di pezze, di diversi colori. Ejusmodi olim fuisse Carmelitarum pallium, atque *Carpitam* pariter appellatum, ex Pseudo-Cyrillo & aliis, pluribus ostendit vir doctissimus Daniel Papebrochius ad 8. April. pag 798. 799. Vide *Cartica.*

¶ Carpeta. Statuta Equitum Theutonic. art. 74. apud Raimundum Duellium lib. 2. Miscell. pag. 59. *Quilibet frater debet habere duplicia camisiarum .... saccum in quo dormit, Carpetam, lintheamen.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 275. ex Computo anni 1336. *Jacobo mercatori pro Carpetis quinque pro arnesio unc.* II. *taren.* XIII. Doctissimi Editores interpretantur *arnesii* tegumentum.

¶ Carpetius. *Decem Carpettos*, apud Rymer. tom. 11. pag. 378. col. 1. eadem, ut videtur, notione. Hic enim agitur de supellectili Collectoris Rom. Pontificis iter habentis in Anglia.

¶ CARPIO, Cyprinus, piscis, Gall. *Carpe.* Chronicon Monasterii Bonæ-Spei pag. 395. *Cum multos pisces quotannis ex vivariis nostris reciperemus ultra necessitatem, occasionem accepit elargiendi quinquaginta Carpiones Sanctimonialibus.* Vide *Carpa* & *Carpo.*

CARPISCULUS, Calcei barbarici species, unde fortassis nos *Escarpins* hausimus: Vopiscus in Aureliano: *Superest P. C. ut me etiam Carpisculum vocetis! quod cognomen deforme videbatur; Carpisculum enim genus calceamenti esse satis notum est.* Vide Casaubonum & Salmasium ad hunc locum.

Est etiam *Carpisculus* vox Architectorum, in veteri Inscriptione, quæ exstat Viennæ Allobrogum: DD. Flaminica Viennæ Tegulas Æneas Auratas cum Carpisculis et Vestituris Basium et Signa Castoris et Pollucis cum Equis et Signa Herculis et Mercurii D. S. D. [Legendum est *Carpusculis*, quæ videntur significare capitellorum ornamenta fructuum speciem præseferentia, à Græco καρπὸς, fructus. Vide Diarium Italicum D. *de Montfaucon* pag. 3.]

¶ CARPITA. Vide *Carpia.*

¶ CARPITER, *Fundus qui in campo est. Carpitur, consumitur.* Vetus Glossar. Sangerman. MS. num. 501. Vide *Carpitus* & *Campitum.* Hoc postremum duobus aliis videtur præferendum.

¶ CARPITUM. Isid. Gloss. *Tuligatum, Carpitum.* Græv ius suspicatur legendum, *Tilptalium, Carpita.* Vide hanc vocem post *Carpia.*

CARPITUS, Papiæ, *Fundus qui in campo est.* [Vide *Carpiter.*]

CARPLEGAZARE. Ugutio: *Oblinere, inficere, deturpare, quod vulgo dicitur Carplegazare.*

¶ CARPO, Cyprinus, piscis, à Gallico *Carpe.* Sancti Wilhelmi Consuetud. Hirsaug. lib. 1. cap. 8. *Pro signo piscis, qui vulgari nomine Carpo dicitur, &c.* Vide *Carpio.*

CARPORARE, *Sauciare, ferire*, Ugutioni.

¶ CARPUSCULUS. Vide *Carpisculus.*

¶ CARQUILA, κρεάδιον, *Caruncula*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

CARRA, Carræ, Carri, Cæsari & Hirtio, sunt currus, quibus vehuntur impedimenta exercitus. Idem Cæsar à Gallia creditur hanc vocem in Latium intulisse, quamvis ante Cæsarem etiam Varro usurpaverit.

Carræ, pro ipsis impedimentis: in Capitulari Caroli Magni an. 807. cap. 3. Edit. Baluzianæ, semel ac iterum. Fulcherius Carnot. lib. 1. Hist. Hierosol. cap. 19. *Cumque die quodam non longe ab Ascalone circumvagantes Franci prælium exspectarent, invenerunt illic non minimam prædam de bobus & camelis, ovibus & capris. Quam Carram cum juxta tentoria ... congregassent, jusserunt sub edictis Principes nostri... secum minari.* Idem lib. 3. cap. 18. *Tria nempe vexilla pretiosissima, quæ Stendars nominamus, ab eis excusserunt: utensilia etiam multiformia, culcitras & pulvinaria. Carram quoque multam cum sarcinis nostri reduxerunt, camelos videlicet 300. asinos 500.* [Gaspari Barthio in Glossario apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 3. pag. 323. ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot. *Carra, Copia plaustrorum & jumentorum.*] Vide infra *Cariagium.*

Carrum, neutro genere passim etiam usurpant Scriptores ævi inferioris. Gloss. S. Bened. *Carrum*, ἄμαξα. Glossæ Gr. Lat. κάῤῥον, *Carrum.* Alibi: κάῤῥον, *Ræda.* Pollio in 30. Tyrannis: *Carra venientia digito salutari repulisse dicitur.* Stephanus Tornacensis Epist. 228. *Vehiculum ad te mittimus, quod forsitan à quadro, d mutato in r, propter numerum rotarum Quarrum appellamus.* Lex Burgund. addit. 1. tit. 1. c. 4. *Viam in actum, hoc est, ubi carpenta vel Carra ducuntur.* Capitulare Arechis Principis Beneventani §. 11. *Si quis in silva propria plaustrum, quod vulgo Carrum, bonustum lignis cum bubulis deprehenderit.* [Privilegium Ludovici Pii Imper. pro Ecclesia S. Martini Turon. an. 816. apud Martenium to. 1. Collect. Ampliss. col. 65. *Carra & saumaticum hominibus his prælatis, quæ propter utilitatem & necessitatem memorati Monasterii per diversos regni sui mercatus mittebantur, ab omni teloneo immunia & secura esse sanxisset.* Occurrit iterum in Privilegio Caroli C. pro Monasterio Vedastino ibidem col. 183. & in Præcepto ejusdem Imperatoris to. 3. Annal. Bened. col. 2.] *Carrum ferratum*, apud Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 61. Vide Frotharium Tullens. Ep. 27. & Chron. S. Benigni, &c.

Carra. Capitul. 2. an. 813. cap. 10. *Ut Regis spensa in Carra ducatur, &c.* In tit. *De dispensa Regis & Optimatum in Carro ducenda.* Adde Capitul. ann. 821. cap. 2. Miracula S. Ludgeri Episcopi Mimingardensis num. 23. *In una Carra mater simul & filia posita.... ad nostram Ecclesiam adductæ sunt.* [*Madox* Formulare Anglic. pag. 384. *Ad capiendum* (in foresta) *necessaria mea de moremio ad carucatas, Carras, carectas, &c.* Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 530. ex Translatione S. Viti Corbeïam: *Jussitque ut sicubi Carræ oneriferæ invenirentur, &c.* Occurrit ejusdem tomi pag. 60. in Vita S. Liudgeri Episc.]

¶ Carra, Onus *carræ*, Gallis alias *Charrée*, nunc *Charretée.* Chartularium Virzionense fol. VII. *Isidorus Presbyter dedit .... pratum, ubi possunt colligi feni Carre octo.*

Carra Vini, Dolii vinarii species. Tabularium S. Vincentii Cenoman. *Unam Carram vini illi dando super quatuor libras Carnotensium.* Ibidem: *Dedimus ei unam Carram vini, & unum modium siliginis.* Vide *Carrata* in *Carrada.*

¶ Carrum, Onus *carri.* Chronicon S. Benigni: *Prata ubi secantur Carra fœni quinquaginta.*

Caria, infra in *Carigare* post *Carricare.*

Carraria Opera. Capitulare Aquisgran. an. 789. cap. 79. & lib. 1. Capitul. cap. 75. *Et tria Carraria Opera licet fieri in die Dominico, id est, hostilia carra, vel victualia, vel si forte necesse erit corpus cujuslibet duci ad sepulcrum.*

Carrum, Majoris Candelabri in Ecclesiis suspensi species, quod *Carri*, seu currus speciem referret. Vetus Inquesta apud Puricellum in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ pag. 1166. *Dant lampades illas quæ ponuntur in plaustro sive Carro, quod est in*

choro B. Mariæ. Infra: *Credo quod Archiepiscopus dat ipsas lampades & oleum, & Canonici sancti Georgii accendant vel accendere faciant ipsas lampades, & volvant & volvere faciant ipsum Carrum.*

CARRACA, Navis oneraria, Italis *Carraca*, nostris *Carrache.* Epistola Paschalis Minoritæ apud Waddingum an. 1342. num. 10. *Et post Venetiis ascendentes quamdam Carracam, transivimus per mare Adriaticum.* Vide *Carrica.*

¶ CARRACARE, Carro vehere, Gall. *Charrier.* Chronicon Laurishamense: *Viam integram ad Carracandum sive itinerandum habere debeant.* Vide *Carricare* 2.

¶ CARRACATA TERRÆ, f. Quantum *carruca* seu aratro per annum arari potest. Charta Roberti Carnotensis Episc. pro Monialibus S. Remigii: *Dederunt .... Abbas & Monachi* (Floriacenses) .... *duas Carracatas terræ, &c.* f. Legendum, *Carrucatas.* Vide *Carrectata terræ* & *Carrucata.*

CARRACENSES, Hæretici, quorum mentio fit in Constit. Friderici I. de Hæretic. à *Carrazo* Lombardiæ oppido forte dicti.

CARRACUTIUM. Isidorus lib. 20. Orig. cap. 12. & ex eo Gloss. Arabico-Lat. & Papias: *Vehiculum altissimarum rotarum, quasi Carrum acutum.* Gloss. Sax. Ælfrici: *Carracutium*; heh-hpiolaðpen.

CARRADA, CARRATA, Onus *Carri*, quantum *Carro* vehi potest: Occitanis *Carrado*, Gallis *Charetée*, vel *Charrée*, ut est in Consuetudine Hannoniensi art. 105. Charta Caroli Calvi pro Monasterio S. Germani Parisiens. *De melle quin etiam Carrada una ex modiis octo, cum solita cera.* Charta Alemannica 83. ex Goldastinis: *Et de pratis ad unam Carradam.* Donationes Salisburgenses cap. 12. *Sigebertus dedit ibi prata ad 30. Carradas.* [Hist. Mediani Monasterii pag. 243. *In eadem villa tradidit partem vineæ ad unam Carradam vini... Apud Francoms villam pratum ad sedecim Carradas fœni.* Cod. Irminonis Abb. Sangerman. MS. fol. 94. col. 2. *Ubi colligi possunt de feno Carradas* CL. Charta Hedeni Ducis an. 704. apud Martenium tom. 1. Ampliss. Collect. col. 13. *Donamus tibi... prata ad* L. *Carradas secandas.* Charta an. 1070. apud Miræum tom. 1. pag. 160. col. 1. *Et nihil amplius inde mihi vel successoribus meis accipere debeat, quam Carratam vini decem & octo modiorum tantummodo.*]

CARRATA, & CARADA, Dolii vinearii seu alterius liquoris species. Usatica MSS. Vicecomitatus aquarum Rotomagi, ubi de Teloneis vini: *Pour le tonnel de Rochelle* 5. *sols: pour le tonnel que on appelle Charetée* 7. *sols: pour la pippe* 2. *sols, &c.* Anonymus Hasenrietanus in Episcopis Eystetensibus: *Ego quidem de vino nihil habeo, nisi unam parvulam Carradam, quam dedit mihi sodes meus Augustensis Episcopus tantum ad sacrificium.* Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniac. in Præfat. *Octo vini Carradas ad commeatum Fratrum esse collectas.* Vita Godefridi Campebergensis cap. 54. *Sed & ripa Rheni dimidiam vini Carratam ad festive celebrandam ejusdem Apostoli Assumptionem deputavit.* [Consuetudines Ecclesiæ Colon. MSS. è Bibliotheca Cathedralis Attrebat: *Dabit Cellerarius mensæ majori & minori cuilibet* XIIII. *amas vini & dimidiam amam.... cuilibet Vicario* III. *amas vini. Octo Officiis, scilicet Decano majori, Subdecano, Choriepiscopo, Scholastico, Cellerario, Cantori, Porsenario majori, Porsenario minori, cuilibet ipsorum datur una Carrata vini.* Ibidem: *Canonici majoris Ecclesiæ habebunt annuatim* 144. *Carratas vini & dimidiam Carratam.* Ibidem: *Dantur duæ Carratæ cervisiæ... scholaribus Canonicis,* 1. *Carrata quam consueverunt dare custodibus dormitorii ad faciendum ipsis lectos.*] Adde Miracula S. Ursmari num. 23. Cæsarium Heisterbach. lib. 10. cap. 13. Vitam Balduini Lutzemburg. Archiepiscopi Trevir. lib. 2. cap. 11. Monasticum Anglic. to. 1. pag. 779. Privilegia Ecclesiæ Hamburgensis pag. 187. Annales Colmarienses ann. 1292. 1302. Chronicon Montis Sereni an. 1174. 1189. 1202. Chronicon Trudonense lib. 6. pag. 412. Duchesnium in Hist. Limburgensi pag. 9. Joannem Noppium in Hist. Aquisgranensi lib. 1. q. 62. &c. [Vide *Carra vini*, in *Carra.*]

¶ CHERRETA, Eadem significatione. Charta Willelmi Abb. Cariloci an. 1242. apud Perardum in Burgundicis pag. 450. *Quod cum ipse acquitavit omne jus quod ipse habebat in Cherreta vini, quam sibi & suis & hæredibus suis debebat Prior & Prioratus de S. Marcello.*

KARRATA, Eadem notione, apud Monachum Sangall. in Carolo M. lib. 1. cap. 17. *Duas Karratas talibus caseis plenas ad Aquasgrani mihi dirigere ne prætermittas.*

QUARRADA, in Charta Dagoberti Regis apud Doubletum pag. 656. *Et inde inpostea de unaquaque Quarrada de melle persolvant partibus S. Dionysii solidos duos: & unaquaque Quarrada de garancia similiter solidos duos.*

DE CARRADECI, pro *de Carradis.* Charta Chlodovei III. Regis apud Mabillonium: *Ubicunque telleneus, portaticus, rotaticus, vel reliquas reddebutionis à judicebus puplecis exigebantur de Carradeci qui hoc inferre videntur, ad missus ipsius basileci nullatenus requireretur, nec exigeretur, &c.* Infra: *Et de ipsa Carradeci qui hoc inferre videntur, &c.* Alia Chilperici an. 716. *Vel reliquas redebutionis, quod à judicibus publicis exigetur de carra eorum qui hoc inferre videntur.*

¶ CARRADES, vel CARRADIS Idem quod *Carrada*, Onus carri. Præceptum Ludovici Imp. an. 831. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 85. *De prato ubi possunt colligi fœni Carrades* VI.

¶ CARRADIUM, Eadem notione. Descriptio censuum Monasterii S. Emmeranni apud Bernardum Pez. tom. 1. Anecdot. part. 3. col. 76. *Herbicat, secat, inducit Carradium* 1. *fœnum secat & inducit.*

¶ CARRADUM, Vecturæ onus, idem quod *Carredum*, vel Portorium ex carris perceptum. Annal. Bened. tom. 2. pag. 699. ex Diplomate Caroli Regis Franc. pro Monasterio Hohenaugiæ: *Ut nullo telonio, nec navigatico, nec Carrado, evectione, nec rotatico .... exactare faciatis.*

¶ CARRAGO. Vide *Carigo* post *Cariagium.*

¶ CARRALE. Vide post *Carreda.*

¶ CARRALIS. Vide *Carnales* post *Carnale.*

¶ CARRALIS EVECTIO, Vectio curruum. Præceptum Pippini Regis pro Monasterio Prumiensi, apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 30. *Nullo teloneo vel barganatico, neque ex navali remigio, neque saumariis, vel de Carrali Evectione solvere nec reddere debeant.*

¶ CARRALIS SOGA. Vide in *Soga.*

¶ CARRARE IN CARRO, Carro imponere, Gall. *Charger.* Pactus Legis Salicæ tit. 27. §. 9. *Si quis fœnum in Carro Carraverit, &c.*

1. CARRARIA, Idem quod *Carrata*, vel *Carrada.* Joannes Abbas S. Maximini in Vita B. Joannis Abbatis Gorziensis n. 75. *Pro Carraria vini, inquit, non sic attaminatum vellem.* Mox: *Vascula hujusmodi Carraria una vini possunt acquiri.* Vide *Carrada.*

CARRARIA. Otto Morena in Hist. Rerum Lauden-

sium pag. 54. *Et adduxerant Carrarias multas plenas lignis siccis, sulphure, lardo, oleo, axungia & pice liquida madefactis, &c.* Infra: *Quare ipsas Carrarias sic undique accensas, [& maximam flammam jactantes unam post aliam juxta gattum Imperatoris projectabant.* Vox, ut videtur, notionis non multum diversæ à *Carraria*, Species dolii.]

2. CARRARIA, Lapidicina, nostris *Carriere*. S. Augustinus Serm. 2. de Vita & Morib. Clericor. *Emerat de ipsa pecunia xenodochii quandam domum in Carraria, quam sibi existimabat propter lapides profuturam* [Vide *Carreria* 2.]

Quarraria, & Quadraria, Eadem notione in Monastico Angl. tom. 2. pag. 8. 133. 777.

3. CARRARIA Via, Qua carrum vehi potest. Vide *Via* & *Carreria* 1.

CARRATA. Vide *Carrada*.

¶ CARRATGIUM. Vide in *Carreda*.

CARRATH. Charta an. 1287. in Metropoli Salisburgensi to. 3. pag. 40. *Fratrum vero consortio altera dimidia Carrath vini cum alleciis & ovis cedet singulis annis de suis possessionibus tempore subnotato.* Idem videtur quod *Carrada vini*. Vide in hac voce.

¶ CARRATIO, Carritio. Codex MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 79. col. 2. *Solvit... de lignaricia denar.* IIII. *de Carratione pedalem* I. *scindolas* L. Ibid. fol. 86. verso 2. col. 2. *Solvit de Carritione pedalem* I. *pullos* III. *ova* XV. Propter adjunctas voces, *pedalem*, & *scindolas* conjecto *Carrationem* hic idem esse quod *Quadrationem*, Gall. *Equarissement*, seu quamlibet ligni fabricationem domino debitam à vassallis; etsi magna est affinitas vocum *Carratio* & *Carritio* cum *Carro* suisque derivatis, quæ vecturæ onus significant. Vide *Carreda* & *Scaritio*, in *Scarritio*.

CARRATIUM, Paxillus quo sustentatur vitis: nostris, *Eschalas*, seu *Eschalas*. Lex Longobard lib. 1. tit. 25. §. 24. *Si quis palum, quod est Carratium, de vite tulerit &c.* Vide *Eschara*.

¶ CARRATOR, Ductor carri, Gall. *Charretier*; Ital. *Carratiere*. Chron. Parmense ad ann. 1284. *Insultaverunt dictos Carratores & abstulerunt* XXXII. *paria boum cum plaustribus, & cum* CXXVI. *corbibus salis, qui ducebatur Parmam per prædictos Carratores.* Ital. *Carratore* vel *Carradore*, non eum qui ducit, sed eum qui facit carros vulgo significat, Gall. *Charron*.

¶ CARRAXATURA. Vide *Charaxatura* in *Charaxare*.

¶ CARRAXOLUM. Vide *Carrocium*.

¶ CARRAYRO. Vide in *Carreria* 1.

1. CARRECTA, Carrectum, Sepes, φραγμός, in Gloss. Græc. Lat. forte pro *Cataracta*.

2. CARRECTA, Carecta, Currus duobus constans rotis, *Birota*, Gall. *Charrete*. Tho. Walsinghamus in Henrico III. *Nullo profecto negotio reversus est, currus, Carectas, & plaustra perdens numero* 50. Charta Edwardi II. Regis Angl. to. 2. Monastici pag. 103. *De libero transitu cum plaustris, Carectis, & equis ultra terras ipsius.* Additamenta ad Matth. Paris: *Capiuntur Carectæ Clericorum ad transvehendum victualia.* [Occurrit apud Th. *Madox* Formul. Angl. pag. 384. & Kennettum in Antiquit. Ambrosden. pag. 574.]

¶ Carrectum, Eadem notione, apud Thomasserium Consuetud. Bituric. pag. 714. in Charta Archambaldi de Soliaco.

Carrecta Dominica, quæ ad dominum manerii pertient vel ad colonica ejus negotia perficienda. Articuli observandi per provisionem Episc. Angliæ: *Quandoque etiam Carrectæ & equitaturæ dominicæ Prælatorum, Religiosorum, aut Clericorum in itinere publico, in mercatis, & aliquando in sanctuariis capiantur & abducantur.*

CARRECTARIUS, Auriga, Gall. *Charretier*. Tho. Walsinghamus in Edw. II. *Et prædicavit... quod Edwardus qui modo regnat, non erat Regis filius, sed cujusdam Carectarii dolose subintroductus ad Reginam.* Monast. Angl. to. 1. pag. 419. *Carrectarii eorum habent à granetario singulis diebus unum panem.* Describitur officium *Carrectarii* in Fleta lib. 2. cap. 85.

CARRECTATA, Gallis *Charretée*, quantum *Carrecta* continet. Monasticum Anglic. to. 1. pag. 419. *Duas Carrectatas fœni cum uno equo cariandas.*

Carrectata Terræ, Modus agri: cujusmodi autem fuerit, docet vetus Charta apud Edward. Cokum ad Littletonem sect. 95. *Quod cum ipsa teneat de ipso duas Carrectatas terræ in Coningston per homagium & servitium militare, unde duodecim Carucatæ terræ faciunt unum feodum Militis, &c.*

¶ CARRECTUM. Vide *Carecta* 1. & 2.

CARREDA, Carredum, Carregium, &c. Vecturæ onus quod vassalli domino exsolvebant, Carropera. Charta Beatricis Comitissæ Cabilon. an. 1180. apud Francisc. Chiffletium: *Et in universa terra ejus non habeo talliam, vel porcellagium, vel besenagium, vel messionagium, seu annonagium, vel Carredum.* Et infra: *Dictum est præterea quod in Carredo Prioris, quo vinum de vineis suis, aut alienis ad usum Monachorum de partibus Cabilonensibus adducere solet, non debeo pedagium accipere.*

Carreda, in Charta Philippi Reg. Fr. an. 1170. apud Perardum in Burgundicis pag. 244.

Carretum. Tabularium Monast. Longipontis in diœcesi Paris. *Dom. Guido Trossellus... dedit Deo & S. Mariæ de Longoponte consuetudinarium Carretum, & fossatum de Ver, quæ pater suus & idem ipse in eadem villa habuerant.*

Carreium, Idem quod *Carredum*. Charta Henrici II. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. *Item ab operibus castellorum & parcorum, pontium clausuris, & omni Careio & summagio & navigio, & domuum Regalium ædificatione . . . liberi sint.* Tabularium Majoris Monasterii: *Dimisit consuetudines omnes quas habebat in terra de Loiri, vicariam scilicet & commendisiam, & Carreium.* Tabularium Lascar. apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 11. *Liberaverunt totum proprium honorem S. Mariæ de tot Carreii, & de toto damno, & de tot carnal, & de toto opere.* [Chartularium Camalariense: *Mansus Rigaldenchus debet octo sextarios annonæ & civatæ tres eminas, & recetum, & in vindemii pro Carreio* XII. *denar.* Pluries ibidem legitur multifariam exaratum, *Carreium*, *Careium*, *Carreum*, *Carenm*. Charta anni 1257. apud Thomasserium in Bituric. pag. 92. *Pro Chareyo bis in anno dicto Decano sex libras Turonenses.*] Consuetud. Solensis tit. 10. art. 11. *En Carreys ne autres manobres, no son tengus de anar, &c.* *Charroy*, in Consuet. Burbonensi art. 339. Arvernensi cap. 17. art. 15. 16. cap. 25. art. 18. Marchensi art. 430. &c. Charta Stephani Comitis Burgundiæ & Autisiod. ann. 1229. apud eumdem: *Li hommes d'Auxonne doivent au Seigneur l'ost & la chevauchie, & le Charroi en la chevauchie.* [D. *le Beuf* Canonicus & Subcantor Ecclesiæ Autissiod. antiquitatum curiosus indagator, nos admonuit, ignotum esse Stephanum hunc, nullumque fuisse hujus nomi-

nis Burgundiæ & Autiſſiodori Comitem ſaltem an. 1229.]

CARREGIUM, in Concilio Bituricenſi an. 1031. cap. 15. & Burdegal. an. 1255. cap. 29. Tabularium Vindocinenſe Ch. 104. *Terra de Muſteriolo, quæ fuit Odonis Rufini, recta commendiſia eſt Comiti de foduro & Carregium.* Infra: *Ad Moncellum omnem conſuetudinem habebat, tenſamentum, Carregium, vicariam.* Notitia Radulfi Vicecomitis Thoarcenſis, in Tabulario S. Cypriani Pictav. fol. 35. *Neque bilannum, neque plauſtra hominum, hoc eſt Charragium, &c.* Charta Galeacii Comitis Virtutum an. 1377. *Valeat imponere fodra, & taleas, rogias, & Caregia, quæſtas, &c.* In alia ejuſdem anni: *Fidelitatibus, homadiis, rogidiis, Carigiis, indictionibus, &c.* Joann. Villaneus lib. 8. cap. 58. *Onde il Careggio del Re, che adduceva la viuanza, per li sfondati camini non potea venire.* [*Beſtia Carregii*, in Saiſimento Comitatus Toloſani, apud Lafallium to. 1. Annal. Toloſ. p. 17.]

CARRAGIUM, Charta Gaufridi Comitis Andegav. an. 1048. pro fundatione Abbat. O. SS. *Totum vinagtum, & totum Carragium boum & aſinorum, &c.*

¶ CARRATGIUM. Charta anni 1308. apud Baluzium to. 2. Hiſt. Arvern. pag. 782. *Item homines uſatgii non debent toltam, talliam, Carratgium, vel manobriam hominum, boum, aſinorum.*

CARRALE, Idem quod *Carredum.* [Charta Theodorici III. ann. circiter 688. apud Felibian. Hiſt. Sandionyſ. pag. IX. *Ubi pro oportunetate ipſius Baſilicæ, vel neceſſitate Fratrorum tam in Niuſtreco, quam in Auſtrea, vel in Borgondia ambolare aut diſcurrere videntur, tam Carrale, quam de navigale, nullus quiſlibet de judicibus noſtris, vel de tellonearis, nullo tilloniode ipſa carra exigere, nec requirire non præſumatur.*] Privilegium Caroli M. pro Abbatia S. Germani Pariſ. apud Aimoinum lib. 5. cap. 1. & Willelm. Hedam in Rixfrido Epiſcopo: *Nec de navale, nec de Carrale, neque de ſaumis... teloneus exigatur.* Tabular. S. Petri Generenſis, apud Marcam lib. 5. Hiſt. Beneharn. cap. 4. *Cenſus autem hic eſt, ſemel recipere Abbatem in anno, & 6. ſolidos in tertio anno, & ire Carrale.* Fori Bigorrenſes art. 14. *Liberi pacem habeant, & ter in anno in Karrali Comitali vadant.* Id eſt, vectura, quæ ad Comitem Bigorræ pertinet. *Carralia opera*, quæ carris & plauſtris exercentur. Capitula Caroli M. lib. 1. cap. 81. *Tria Carralia opera licet fieri in die Dominico, id eſt, hoſtilia carra, vel victualia, vel angaria, & ſi forte neceſſe erit corpus cujuſlibet duci ad ſepulcrum.* Fori Bigorrenſes art. 13. *Si in proprios uſus vinum proprium habuerit, aut collo deferat, aut Karrali. Charral de vin*, in Statutis Metenſibus tit. 2. art. 18.

¶ CARRALIS, apud Lobinellum in Gloſſario ad calc. Hiſt. Britan. *Acceperunt Carralem de vino dandam Nominoe.*

¶ CARREGIUM. Vide in *Carreda.*

¶ CARREI. Vide *Carnale* 3.

CARREIARE, Carro vehere, Gall. *Charrier.* Statuta Guidonis Archiep. Narbonenſis ann. 1260. cap. 4. *Opera ſervilia non ex erceant* (diebus Dominicis) *nec ligna, bladum, vel fœnum, vel paleas ... transferre, ſeu juxta vulgare quod dicitur, Carreiare, non præſumant.* [Vide *Charreagiare.*]

¶ CARREIUM. Vide in *Carreda.*

¶ 1. CARRELLUS, Telum baliſtæ. Vide *Carellus.*

¶ 2. CARRELLUS, Pulvinus, Gall. *Carreau.* Inventarium Eccleſiæ Anicienſis an. 1444. *Item duos lavadors ſive ſudaria telle* (telæ) *pro mortuis... Item ſex Carellos coopertos de cirico pro Magnatibus.*

¶ 3. CARRELLUS, Orbiculus, trochea, Gall. *Poulie.* Tranſactio inter Abbatem & Monachos Craſſenſes ann. 1351. ex libro viridi fol. 53. *Ad puteum annuatim exhauriendum & mundandum, & ad tenendum condirectum, & de ciſtulis ſive ferratis, & catena, & rota ſive Carrello, aut tecto ejuſdem putei.*

¶ CARRENA. Vide *Carena.*

1. CARRERIA, Via: ſed illa proprie per quam *Carrus* tranſire poteſt: [item, vicus, platea, Gall. *Rue.* Provincialibus *Carriero* platea eſt, *Carrairo*, via per quam adiguntur animalia ſive ad ea paſcenda, ſive adaquanda, *Carreirou* ſemita peditum.] Ἀμάξιτος, ἡ δημοσία ὁδός, in Gloſſis MSS. Κατημαξευμένη ὁδὸς, Conſtantino Porphyrog. Gloſſ. Lat. Gall. *Exorbita, Charriere. Carrera*, in Foris Beneharn. *Charran*, in Conſuetud. Inculiſmenſi art. 88. *Charriere*, in Bononienſi art. 176. *Carriere*, in Claromontana art 228. ubi *Carreria* dicitur eſſe via lata 8. pedum, per quam *Carreta* poteſt tranſire. *Carriero, Carrairou, & Carrairol*, via, ſemita, Occitanis. *Via Carraria* apud Innocentium III. PP. in Bullario Caſinenſi tom. 2. pag. 243. Charta Odonis Regis apud Catellum in Hiſtoria Occitan. pag. 749. *Si infra iſtam villam, vel Carrerias ejus Hoſtellenſes vel Hiſpani fuerint, &c.* Charta Willelmi D. de Montepeſſulano an. 1188. *In latitudine durat ab ipſo muro uſque in Carreriam publicam, quæ eſt ante ipſum planum, quæ Carreria vadit de camino introitus portalis S. Guillielmi uſque ad Peronem.* [Bernardi Guidonis Hiſtoria Fundat. Conventuum Prædicat. apud Martenium to. 6. Ampliſſ. Collect. col. 459. *In præfata Eccleſia S. Romani Toloſani manſerunt Fratres Conventualiter annis circiter 15. poſtmodum autem propter loci arctitudinem & dilatandi quaſi impoſſibilitatem, quia Carreriis publicis cingitur hinc inde, tranſtulerunt ſe Fratres ad locum, quem nunc inhabitant.* Statuta Maſſil. pag. 156. & 157. *Conſules...... faciant teneri firmiter omnes catenas ferreas Maſſiliæ, quæ poſitæ ſunt per Carrerias, ſeu fixæ in parietibus tranſverſarum, ita quod nemo ſit auſus aliquam illarum catenarum removere.* Ibidem pag. 197. *In Carreria Palatii*, Maſſil. *Cariere*, Gall. *Rue du Palais. Carreria de Ponte*; Gall. *Rue du Pont*, quæ exſtat uſque hodie, *Carreria Fuſtariæ*, Gall. *Rue de la Menuiſerie*, in veteri Martyrologio Eccleſiæ S. Stephani Aquenſis, ubi annotantur Obitus & fundationes ejuſdem Eccleſiæ. Conventiones Ludovici Regis Siciliæ & Hieruſal. cum Arelat. ann. 1385. è MS. D. *Brunet*: *Item confirmant dicti Domina & Rex ac Comites Judæis in dicta urbe Arelatis habitantibus ..... domos, Carrerias in quibus habitant.*] Secunda Curia Generalis Barcinonæ habita ann. 1299. à Jacobo II. Rege Aragon. *Et per quoſcunque caminos & Carrerias voluerit ire, &c.* Conſuetudines Toloſæ part. 1. *Si aliquis res mobiles in Toloſa publice, in Carreria publica, vel in foro, vel in die fori, &c.* Part. 4. Rub. de Ædificiis: *Si quis aulam lapideam ex parte Carreriæ ſolerium de novo ædificare voluerit, &c.* Charta Hiſpanica æræ 1298. apud Bivarium: *El Monaſterio ... qua es en termino de Toledo, cerca de los molinos de Santa Trinidad ... à un lado de la Carrera, quæ vapara Talovera, &c.* Philippus *Mouſkes* in Ludovico VIII.

Quant Meſtre Amauri adreça
L'Engignor, le vaillant ome,
Si la fraut & miſt à ſome,
Que mors caï en la Karriere.

Le Roman *d'Amile* & *d'Amy* MS.

Si vit venir Amy par la Charriere.

Vide Chronicon Ecclesiæ S. Pauli Narbonensis ann. 1388. Opuscula Joannis Columbi pag. 56. 443. Catellum in Comitibus Tolosanis p. 229. Guichenonum in Probat. Historiæ Bressensis pag. 109. &c.

¶ CARRERIUM, Eodem intellectu. Charta Caroli II. Regis Siciliæ & Provinciæ Comitis ann. 1289. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues* : *Usque ad pontem, qui est in Carrerio, & volvitur per dictum Carrerium, &c.*

¶ CARIERA, Eadem notione. Consuetud. Lemovic. art. 39. *Item consuetudo est, quia nemo supra terram & Carieras coram domibus suis debet habere augeream seu cloacam.* Occurrit rursus in Charta ann. 1403. ex Archivo S. Victoris Massil. *Careria publica*, in altera ejusdem Archivi Charta ann. 1216.

¶ CARRAYRO, Idem. Pactum inter Jacobum Arragoniæ Regem Dominumque Montispessullani & Berengarium Magalonæ Episcopum ann. 1272. *Et sic divertendo ab ipso termino posito in dicto termino, & ascendendo sursum ad manum dextram per Carrayronem, qui transit juxta alveum, per quem aqua discurrit.*

¶ CARREYRIA. Instrumentum Ecclesiæ Aginnensis ann. 1264. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 436. *Ad construendam & faciendam bastidam, seu villam, & ad plateias & Carreyrias dictæ bastidæ, seu villæ, &c.* Edictum Johannis Regis Franc. ann. 1371. *Quod possint & valeant, videlicet plateas, & Carreyrias, & pontes facere mundare & auferre femoraria, fucos & alias orduras, prout indigebunt.*

CHARRONERIA, Eadem notione. Charta ann. 1270. in Prob. Historiæ Monmorenciac. p. 119. *Quod via publica de strata seu Charroneria quæ ducit ..... usque ad Pontem, &c.*

¶ 2. CARRERIA, Lapidicina, Gall. *Carriere.* Limborch. lib. Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 72. *Item quadam die vidit Petrum Raymundi hereticum Tholosæ in Carreria de petra.* Ibidem passim occurrit eodem intellectu. Vide *Carraria* 2.

¶ CARRERIUM. Vide in *Carreria* 1.

CARRETA, Biga, Gall. *Charette.* Sugerius in Ludovico VI. pag. 313. *Et carri & Carretæ aquam & vinum fessis & sauciatis deferentes, &c.* Charta ejusdem Ludovici Regis Franc. ann. 1118. apud Doubletum : *De rheda, id est, Carreta, 2. nummos.*

CARREDA, Eadem notione. Chronicon. Joann. de Beka : *Carredas deferentes Episcopo necessaria captivarunt.* Vide *Carrecta* 2.

¶ CARRETTA, Parisius de Cereta in Chronico Veron. apud Muratorium tom. 8. col. 627. *Et ibidem interfuerunt Brixienses, &c. cum eorum carrociis & Carrettis.*

¶ CARRETATA, Onus *carretæ.* Locus est in *Litera* post *Lectoria.*

2. CARRETUM, Præstatio *Carreti*, seu *Carretæ*, nostris *Charette.* Charta an. 1248. in Biblia Cluniac. pag. 1515. *In quolibet homine tenente hospitium unam quartam avenæ, & in crastino Nativitatis Domini unum panem panetariæ & gallinas, & Carretum.* Charta Philippi Augusti ann. 1185. pro oppido Ferrariensi, apud Morinum in Hist. Vastinensi : *Absque roagio & messione servientium, & Carreto.* [Charta Theobaldi Comitis Blesensis ann. 1147. ex Chartulario S. Germani Autissiod. *Omnes homines S. Germani, qui sunt de potestate de Villari debent Vicecomiti semel in anno per tres dies bien, & illi qui boves habent Carretum, & per tres dies corvadam.* Charta Hugonis Regitestensis Comitis ann. 1238. in Tabulario S. Nicasii Remensis : *Ego quitavi in perpetuum hominibus dictæ villæ Carretum omnimodum.*] Vide *Carreda.*

2. CARRETUM. Charta Mauricii Episcopi Parisiensis ann. 1104. in Tabulario S. Victoris : *Robertus de Chala dedit 5. sol. super cameras quas habebat retro domum suam, quæ est in Carreto Alrici. Carretum*, hoc loco, est quod Galli dicunt *Carré*, locus quadratus, qui vulgo Andibus *Closerie*, sepibus undique incinctus. Joinvilla in S. Ludovico : *L'un des Admiraux d'un Souldan estoit venu faucillet & degaster les blez d'un Karet estant illeques prés.*

¶ CARREUM. Vide *Carreium* in *Carreda.*

¶ CARREYRIA. Vide in *Carreria* 1.

¶ CARRHA, pro quo f. legendum *Canba*, quod & pro *Canaba*, Cannabis, Gall *Chanvre.* Charta Philippi Episcopi Pictav. an. 1230. apud Stephanotium Antiquit. Pictav. MSS. tom. 3. pag. 797. *Et in terragiis omnium bladorum, leguminum, linorum, Carrharum, &c.*

¶ CARRIAGIUM, Omne genus carrorum qui solent exercitum subsequi. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1216. apud Murator. tom. 8. col. 1083. *Et vineæ gelaverunt & Paudum, ita quod milites equitabantur super glaciem dicti Paudi, & bagordabant, & cum Carriagiis transibant Paudum.* Vide *Cariagium.*

CARRICA, CARICA, Navigii species, navis oneraria, Gallis *Vaisseau de charge*, unde forte nomen. Thomas Walsingh. in Ricardo II. p. 246. *Circa præsens advectæ sunt trieres Southamponam, quas Caricas alii vocare solent, refertæ multi generis speciebus, & vinis, alisque divitiis.* Idem pag. 322. *Obviat quippe magnis coggonibus & 6. Carricis refertis vini speciebus, pannis aureis, &c.* Rursum in Henrico V. pag. 394. *Galli conduxerant classem magnarum navium, Caricarum, & galearum, quæ regnum Angliæ molestaret.* Vide *Carraca.*

CARICA. Vetus Gloss. Lat. Gall. *Carica, Dace.* Italis *Carica*, est onus.

1. CARRICARE, Onerare, quasi carro onus imponere, nostris *Charger*; Italis *Caricare*, *Scaricare.* Glossar. Arabico-Lat. *Carrico, onero.* S. Hieronymus part. 2. tract. 2. Epist. 36. & lib. de Scriptoribus Eccles. de Origene. *Majoribus oneribus Carricabat se.* Anonymus Barensis in Chronico ann. 1062. *Perierunt tres naves quæ pergebant Carricatæ Constantinopoli.* Regula Magistri cap. 50. *Et dum fuerit unde indigenti detur, super bona acta Carricentur & bene facta.* Et cap. 59. *Si Carricati in dorsis suis gravibus oneribus non vadunt.* Eadem notione in Lege Wisigoth. lib. 5. tit. 5. §. 2. lib. 8. tit. 4. §. 9. in Lege Longobard. l. 3. tit. 12. §. 1. apud Ruffinum l. 3. de Vitis Patrum num. 73. Theodericum Monachum de Inventione S. Celsi Episc. Trevir. in Præfat. num. 2. Agobardum l. de Grandine extremo. Hinc *Excarricare*, *Exonerare*, onus deponere, apud Magistrum in Regula c. 1.

¶ CARICARE, in Breviario Historiæ Pisanæ ad ann. 1166. & apud Ogerium Panem Annal. Genuens. lib. 4. ad ann. 1211. Statuta Massil. pag. 364. *Si postea alius aliquis volet in dicto pariete Caricare, vel imponere trabes, &c.* Et pag. 448. *Si ille qui navem conduxit eam Caricabit, vel non Caricabit, naulum inde conventum dare teneatur.* Occurrit alibi non semel.

2. CARRICARE, CARRIGARE, Carro, seu curru ve-

here, *Charier.* Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 29. *Quidquid eis Caricare præcipitur de opera carroperæ, quando illam facere debent, sine ulla differentia Carricent.* Chronicon Laurishamense ann. 777. *Viam integram ad Carricandum, sive itinerandum habere debeant.* [Statuta Synodalia Odonis Episc. Tullensis ann. 1192. apud Martenium tom. 4. Anecd. col. 1180. *Et illi qui dederint & vendiderint, quod Carricabunt, &c.*] Anonymi Chronicon editum à Raphaële *de Beauchamps* ann. 1224. *Unum etiam peroptimum vini dolium ad nos usque Carricari fecit.* [Occurrit in Codice MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 33. v°. col. 1. & alibi.]

CARIGARE. Capitulare de Villis cap. 30. *Es unde caria in hostem Carigari debent.*

CARRICATURÆ, Carrorum operæ, in Capitul. Caroli Calvi tit. 23. cap. 4. *In Carricaturis & paraveredis contra debitum exigendis.* [Præceptum Odonis Regis pro Monasterio S. Vedasti ann. 890. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 229. *Neque paravedos, aut expensas, aut hospitum susceptiones requirat, aut Carricaturas aut ullas in aliqua re exactiones.*]

¶ CARRICATIO, Vectio, equitatio. Vita S. Melanei Abb. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 3. pag. 419. *Consuetum autem suæ Carricationis asellum sibi sterni commendat, ut insperati itineris cursum vivacius perficiat.*

CARRICATIO. Concilium Parisiense VI. lib. 1. can. 50. *Nec in sancta venerabili die* (Dominica) *mercatus, placita, & ruralia quæque opera, necnon & quaslibet Carrigationes ullius conditionis homines facere præsumant.* Walterus Episcopus Aurelian. in Capitulis: *Ne mercata diebus Dominicis, aut Carrigationes fieri permittant. Servitia Quadrigandi*, in Charta Odonis Archiepisc. Rotomag. ann. 1266.

¶ CARRICHA, Gall. *Charge.* Charta anni 1243. ex Archivo Communis Massil. *Item pro Carricha peguæ, quæ de Massilia extrahetur* XII. *denarii, quia est de daceto.* Vide *Carrica.*

CARRICIUM, pro exactione indebita. Vide in *Letum.*

¶ CARRICUM, Onus, Gall. *Charge*, Italis, *Carica.* Ogerius Panis Annal. Genuens. lib. 4. ad annum 1207. *Cum navibus & galeis* VIII. *in Sardineam reversi sunt ad Carricum recipiendum.* Vide *Caricum.*

¶ CARRIFIGIUM, Carrorum operæ. Præceptum emunitatis Lotharii Regis pro Monasterio Prumiensi ann. 856. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 144. *Præcipientes ut in villis, vel rebus prædicti Monasterii nullus Judex publicus absque ejus jussione, ad causas audiendas, aut freda undique exigenda, vel fidejussores tollendos, nec scaras, vel mansionaticos seu conjectos, tam de Carrifigio quamque de paraveredis exigere aut exactare præsumeret.* Vide *Carreda.*

¶ CARRIFOLLUM, Gall. *Carrefour*, Compitum, trivium. Charta Thossiacensis ann. 1462. *Juxta charreriam tendentem à Carrifollo ejusdem loci ad portam de Fontana.*

¶ CARRIGATIO. Vide *Carricare* 2.

¶ CARRIGIUM, Carrus onustus, vectura carri. Charta Salomonis Ducis Britonum pro Monasterio Prumiensi ann. 860. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 148. *Nec teloneum sive de Carrigio, sive de navigio, vel de quacumque re exquirere.* Vide *Cariagium.*

CARRINA. Vide *Carena.*

¶ CARRIO, *Divido*, in Glossis Isid. Gebhardus & Cerda: *Cambio*, *Divido.* Grævius, *Carpo*, *Divido*, legendum existimat. Forte melius *Careo.* Vide in hac voce.

CARRIOLA, Italicum *Carriola*, Gallis, *Cariole*, Parvulus currus. Papias: *Petorica*, *Carriola*, *vehicula feminarum.*

¶ CARRITIARE, Carro vehere. Charta Hervei Domini Virsionis ann. 1213. apud Thomasserium in Biturig. pag. 80. *Habeo similiter tradere ligna, & ea habent Carritiare.* Vide *Carricare.*

¶ CARRITIO. Vide *Carratio.*

CARRITUS, ex Gall. *Charroi.* Chronicon Besuensepag. 618. *Alias vero consuetudines facerent, excepto Carrito vini de Gibriaco.*

¶ CARROBALISTA, Balistarum genus carro impositum. Vide Vegetium 3. 24.

CARROBIUM. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 98. *Episcopus quidem* (Nivernensis) *Carrobium, quod apud villam Melled, & apud Monasteriolum de more reposcebat, ex integro werpivit.* Videtur vox orta ex Gallico *Charroi*, onus carri. Aliud sonat *Carrobio* apud Italos: de qua voce Oct. Ferrarius.

CARROCIUM, CARROCERUM, Gloss. Gr. Lat. καρούχιον, *Rheda.* Ita autem appellabant Itali, vexillum totius exercitus præcipuum, quod in curru impositum, à quatuor boum jugis trahebatur, & magna cura in præliis à lectis militibus servabatur, cum carrocio exui insignis probri loco per ea tempora haberetur, ut ait Sigonius lib. 11. de Regno Ital. Matth. Paris ann. 1236. *Cum standardo suo, quod carrucam, vel Carrochium appellant... perrexerunt.* Fridericus Imp. in Epist. ad Comitem Suession. tom. 5. Spicilegii Acheriani pag. 569. de carrocio Mediolanensi: *Cum vexillo S. Ambrosii, quod miro artificio egregiæ molis & altitudinis ferebant in Carrocio, quem juga boum non pauca trahebant.* Idem in alia Epistola de eodem carocio, apud Freherum tom. 1. pag. 237. *Venit populus cum Carocio quod apud nos Stendart dicitur.* Ubi perperam editum *bareocio.*

Carrocii inventionem Heriberto Archiepiscopo Mediolanensi, qui circa an. 1124. vivebat, adscribit auctor Manipuli florum, & ex eo Corius in Hist. Mediolan. part. 1. *Carrocerum* (Corio *Carrocio*) *quoque excogitavit. Est autem Carrocerum currus quidam admirabilis, per circuitum à summo deorsum scarlato vestitus. In cujus medio est arbor procera contingens cælum: quam quatuor viri portare non possunt, quæ à frequentia virorum recta tenetur, funibus hinc inde protractis. In summitate arboris est crux aurea splendens nimio fulgore, sub cruce est vexillum album cruce rubea infectum. Hunc currum quatuor juga boum trahunt, qui serico albo cum faleris cum rubea cruce per medium sunt cooperti. Magister Carroceri est vir honorabilis, quem civitas, ense, lorica, ac continuis stipendiis dotare tenetur. Insuper communitas tenetur providere de Capellano, qui juxta Carocerum semper Missam celebret, & vulneratis det pœnitentiam. Hic etiam magno stipendio per Communitatem dotari debet. Sunt insuper octo civitatis tubicines, cum totidem militibus* (f. *cum destrariis*) *quibus Communitas providet de duobus tentoriis & solario militibus consueto.* Describitur præterea pluribus à Burchardo Notario in Epist. de Excidio Mediolanensi pag. 237. ab Antonio Campo in Hist. Cremonensi ubi & ejus imaginem delineavit, & ab Oct. Ferrar. in *Carroccio.* A bobus etiam Mediolan. Carrocium tractum testatur Otto Morena in Hist. Rer. Laudens. p. 75. Boncompagnus in Arte Dictaminis MS. lib. 2. *Viri Mediolanenses patres vestri in Imperium deliquerunt, unde*

civitas fuit tripartita in burges, & lignorum strues, quam Carrociam appellatis, prostrata subivit pudorem. *Carrocii Mediolanensis* meminerunt præterea Petrus de Vineis l. 1. Epist. 8. l. 2. Epist. 1. 35. 50. Conradus Ussperg. p. 305. Matthæus Paris 296. Morena pag. 69. [Fredericus II. Imp. Epist. ad Ducem Lotharingiæ, apud Martenium Ampliss. Collect. to. 2. col. 1151. Burchardus Epist. ad Nicolaum Abb. Sigebergensium apud Murator. tom. 6. col. 917. *Venit populus cum Carrocio, quod apud nos Standard dicitur.*] &c. ut *Cremonensis*, Matthæus Westmonast. p. 341. Sigonius lib. 15. de Regno Ital. Matth. Paris pag. 499. [Franciscus Carpesanus in Commentariis suorum temporum, apud Marten. to. 5. Collect. Ampliss. col. 1334.] *Paduani*, Rolandinus in Chronico lib. 3. cap. 4. 7. lib. 4. cap. 9. lib. 9. cap. 2. *Veronensis*, Hieronymus d'*alla Cort.* lib. 5. & 6. Hist. Veronensis. *Florentini*, Joan. Villaneus lib. 6. cap. 77. & Ricordanus Malaspinus cap. 164. ubi pluribus describitur. *Parmensis*, Albericus an. 1229.

Neque Itali tantum ejusmodi vexillis usi leguntur. Nam Ottoni IV. Imp. tribuit *Caroccium* Willelmus Brito lib. 11. Philipp. ubi describitur, ut & in Chronico Flandriæ cap. 15. Vide Bertholdum Constantiensem an. 1086. Regis Hungariæ Carrocium belle describitur à Niceta in Manuele lib. 5. num. 3. & Cinnamo lib. 6. cap. 7. Saracenis Carrocium pariter adscribit Turpinus in Hist. Caroli Magni cap. 18. *In medio illorum* (Saracenorum) *erat plaustrum, quod 8. boves trahebant, super quod vexillum rubeum illorum elevabatur, mosque erat quod nemo de bello fugeret, quamdiu vexillum eorum erectum videret.* Denique Ægidius Monachus Aureæ vallis in Alexandro Episc. Leodiens. cap. 24. ejusmodi Carrocium tribuit Duci Lovaniensi: *Captoque Ducis vexillo, dicto Gallice* Standart *opere plumario à Regina Angliæ ei misso, quod fastu superbiæ quadriga boum ferebat.* Qua quidem Standardi appellatione ejusmodi vexilla donabant, ut infra docemus. [Alia fuit Carocii species qua Fridericus II. Imp. usus esse dicitur à Sigonio R. J. sub annum 1236. ubi docetur, quod Fridericus *Super elephantem castellum instar Carrocii constituerat, signis in angulis ac vexillo exercitus in medio posito decoratum, elephantis Magistro & Saracenis ad defensionem castelli positis.*]

Porro *Carrociis* nomina interdum peculiaria indita observo. Nam Cremonenses *Bertam*, vel *Bertazzolam* suum nominarunt, ut auctor est Sigonius lib. 18. de Regno Ital. [*Bruiram*, vel *Buiram*, ut habetur in Chronico Cremonensi ad an. 1213. apud Baluzium tom. 2. Miscell. pag. 308. *Berteciolam*, ut declarat Franciscus Carpesanus, apud Marten. tom. 5. Collect. Ampliss. col. 1334.] Parmenses *Crevacerem*, seu *Biancandum* ut habent Sansovinus & Carrarius. Vide *Standardum*.

Hodie *Carrocia* appellamus, currus suspensos, quibus vehimur, *Chariots branslans*, nostri olim, antequam id nominis vulgaretur: *Curre* ex voce *currus*, alii vocarunt. Nangii Continuator Gallicus MS. ubi de Caroli IV. Imp. & Caroli V. Regis Franciæ Congressu mutuo: *Et luy envoya la nuit du sabmedy un des Curres de son corps noblement appareillé & de chevaux blancs attelé.* In Hominiis Reginæ Siciliæ præstitis an. 1387. Dominus *de Mausson, quand le Seigneur ou Dame viennent nouvellement à Mirebeau, soit en Curre, ou cheval, doit avoir & prendre un Cheval de Curre, lequel qui luy plaira, où celuy sur quoy ils chevaucheront.* Poëta infimi ævi MS.

Car pour repos j'ay eu enfoulture,
Pour le beautemps j'ay engresleure,
Pour provision des pometes,
Pour Chariot branslans, brouëttes.

¶ CARROCTIUM in Chronico Ricobaldi Ferrar. Monachi apud Stephanotium Fragm. Hist. MSS. to. 7. pag. 194.

¶ CARROCENUM, vel CARROZENUM, CARROZERUM, CARROZERUMve indiscriminatim usurpat Sire *Raul* de Gestis Friderici I. Imperatoris. Eum vide apud Murat. to. 6. col. 1179. 1184. 1185. & 1187.

CARRAXOLUM, CAROXOLUM, CARAZOLUM, apud Ottonem Morenam in Hist. Rerum Laudensium pag. 69. 70. 73. 75. &c. pro *Carrocio*, seu vexillo. Adde Chronicon breve Cremonense edit. to. 2. Miscellan. Baluz.

¶ CARROEUM, f. Vectigal, quod ex *carris* percipiebatur. Instrum. Ludovici Regis ann. 1229. apud Marten. to. 1. Collect. Ampliss. col. 1228. *Et minas & alias mensuras proprias singuli habitatores Castri-Radulfi habere poterunt, & cum illis bladum & alia ab ipsis emta & vendita tam ipsi quam quilibet extranei, salvo tamen Carroeo meo de extraneis hominibus, sine damno & * occasio aliqua mensurare.*

¶ CARRONERIA. Locus ubi tegulæ & laterculi, Gall. *Carreaux*, conficiuntur.

¶ CARRONERII vero, Qui tegulas & laterculos conficiunt. Charta Chassaniæ anni 1399. *Est actum quod in casu quod iste Joannes & sui in dicta Carroneria non operarentur bene & fideliter, ut Carronerii & operarii operari solent, quod eo casu dictus Abas dictam Carroneriam ad suam manum ponere & sibi appropriare possit.*

CARROPERA, Servitus rustica, quæ carris & plaustris fieri debet, ut *manopera*, quæ manibus, Gall. *Charroi. Carredum, Careium*, etiam in Chartis, uti supra observatum. Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 29. *Ut illi coloni, tam fiscales, qui sicut in Polypticis continetur, & ipsi non denegant, Carropera & manopera ex antiqua consuetudine debent.* Et infra: *Quidquid eis carricare præcipitur de opera Carroperæ, quando illam facere debent, sine ulla difficultate carricent.* Chronicon Besuense: *Ipsam terram ... hac conditione Monachi mihi reddiderunt, ut retenta corvata suis usibus ... alios jornales haberent, & Carroperam & censum cum eulogiis.* Tabularium Dervense: *Carropera sic accipiet, ut mane progredientes cum carris & animalibus suis ad vesperum revertantur.* Alia Charta in eodem Tabul. *Carroperum quoque similiter semel in anno fiet, si necesse fuerit, à feria quarta usque ad diem Dominicam, & solummodo apud Breonem, & nusquam alibi: in hac quoque conventione, ut bos claudus sive cornu fracto, & vacca prægnans, & fœta tenera in Carropera non eat.* Charta Odonis Ducis Burgundiæ an. 1101. apud Perardum pag. 203. *Illam pravam consuetudinem qua homines Ducis solebant ... homines sancti cum animalibus suis in corvatam, vel in Carropera Ducis violenter adducere, amodo remitto.* Alia Rainoldi Archiepisc. Remensis an. 1094. *Omnia Carropera, & opera castellorum, & omnes alias injustas consuetudines.* Vide Formulas Lindenbrog. cap. 61. [Annales Bened. to. 3. p. 585. & *Carrpera.*]

¶ CARROPERARIA, Eadem notione. Litteræ Rainaldi Rem. Archiep. an. 1127. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 368. *De operibus & Carroperariis quibus homines Ecclesiæ afficiebat, &c.*

CARROPERARII MANSI, in Polyptyco Floriacensi, qui debent *carroperas*. Occurrit ibi non semel: *Habet in Varena Mansos Caroperarios 37. & sunt ex ipsis in*

beneficiis mansi 4. & 3. partes... solvunt Mansi Carroperarii in tertio anno unusquisque solidos 5. & alios 2. annos unusquisque vervecem cum agno solvunt de annona inter totos annis singulis modios 109. arant ad hibernaticum unusquisque perticas 3. & ad tramisum 2. & in tertia ebdomada faciunt corvadam.

Ejusmodi vero carrorum operis obnoxii dicuntur esse *Charroiables*, in Consuetud. Locali Castelli novi in Biturig. art. 5. 10.

¶ CARROTUS, Carrotius, Spiculum arcus balistarii, Gall. *Garrot.* Regestum Probus 1334. fol. 215. *Pro centum carrellis Carrotorum ad tor factis.* In Computis Dalphin. tit. Graisivod. legitur, *Pro centum carrellis Carrottorum.* Vide *Garrotus.*

CARRUAGIUM. Vide *Carrucagium.*

CARRUARE, Carro vehere, Gall. *Charrier.* Concilium Copriniacense can. 26. *Illi qui diebus Dominicis Carruant cum bobus suis.* [Vide *Carricare* 2.]

¶ CARRUATA Terræ, Quantum *carruca* seu aratro coli potest per annum. Charta Mathildis Comitissæ Nivern. pro Monasterio B. M. de Consolatione an. 1244. tom. 4. novæ Gall. Christ. Instrum. col. 103. *Concedimus dictæ Abbatiæ in perpetuum unam Carruatam Terræ, videlicet terram arabilem, quam emimus apud Masctum à Baldaino.* Et tom. 2. Instrum. col. 71. in Charta Roberti de Curtiniaco pro fundatione Abbatiæ B. Mariæ de Bello visu an. 1242. *Ad cujus fundationem contulimus... duas Carruatas Terræ arabilis sitas juxta dictam Albatiam, &c.* Vide *Carrucata.*

¶ CARRUBIUM, Carrubius. Vide *Carubium.*

1. CARRUCA, Caruca, Carrucha, Reda, Honoratorum vehiculum opertum, in leg. un. Cod. Theod. & Justin. de Honorator. vehiculis. Ammianus lib. 14. *Alii summum decus in Carrucis solito altioribus & ambitioso vestium cultu ponentes.* Paulinus Epist. 10. ad Severum: *Circumflui Senatores prosequebantur Carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilentis, & carpentis pluribus, &c.* Ubi per *carrucas nutantes* expressit, ni fallor, *Carrucas* hodiernas, quas *Chariots branslans* vocabant Galli nostri, seu currus suspensos. Acta Numidarum Martyrum: *Cum ejusdem Carrucæ vehiculo Marianus & Jacobus, & cum his ego viam communiter carperemus.* S. Fulgentius Homil. 56. *Dicuntur Imperatores terreni inter Carrucas diversas, quarum sessione utuntur, habere Carrucam, in qua nullus sedeat qua vocatur Angelica. Ista Carruca, non tantum Angelica, sed & Dominica.* Vide S. Hieronym. ad cap. 66. Isaiæ. [Accipitur etiam pro Lectica gestatoria & pro quolibet vehiculo ordinario & communi. Acta SS. Bened. sec. 3, part. 1. pag. 681. ex Vita sancti Wigberti Abb. auctore Servato Lupo: *Quidam ægrotus eo usque, ut in Carruca in morem lecticæ instructa perduceretur ad memoratum Cœnobium.* Ejusdem sec. part. 2. pag. 345. in Miraculis S. Dionysii Paris. *Quidam à nativitate claudus,... quadam die Carruca impositus... ad Cœnobium B. Dionysii perlatus est.* Sec. 4. part. 1. pag. 544. in Translatione Filiberti Abb. *Aliquos Carrucis, corbeculis, sellis gestatoriis atque scalis advehi.* Sec. 5. pag. 100. in Vita S. Hugonis Monachi: *Tunc denique vir quidam adductus est in Carruca, trahentibus se bubus duobus.*]

¶ Carruca, Celebre illud vexilli genus, de quo dictum est in *Carrocium.* Chronicon Romualdi II. Archiep. Salernitani apud Muratorium tom. 7. col. 215. *Pedites vero Mediolanenses cum paucis militibus qui circa Carrucam erant, fugere non valentes, simul conglomerati stare cœperunt.*

2 CARRUCA, Sella curulis. Acta S. Julianæ Virginis Martyr. c. 1. *Hæc audiens Eleusius, dedit munera Imperatori Maximiano, & successit Præfecto alii administranti, seditque in Carruca, agens officium Præfecturæ.* Ubi quidam Codd. habent, *curru*, alii *cathedra.*

3. CARRUCA, Caruca, sequioris ætatis Scriptoribus sumitur pro aratro, Gall. *Charruë.* Lex Salica tit. 40. §. 1. *Si quis Caballum, qui Carrucam trahit, furatus fuerit.* Lex Aleman. tit. 96. *Si Carrucam involat, aut rumpit rotas in priori parte.* Vide Legem Rip. tit. 44. Epistola Gaufridi de Meduana tom. 2. Spicilegii Acheriani: *Decem aratra cum bobus, quæ Carucas vocatis, & terram duabus sessionibus aptam ad laborandum dedi.* Matth. Paris: *Inquiratur in maneriis Religiosorum, quot sint Carrucæ propriæ ad colendum Dominicum.* [*Madox* Formulare Anglic. pag. 384. *Et salvis mihi necessariis meis capiendis de meremio de boscis in foresta prædicta, ad sex Carucas, duas carras, duas carectas, quatuor hercias meas, atilia & alia minuta.*]

¶ Carruca, pro *Carrucata.* Vide in hac voce.

Caruca Corveia. Charta an. 960. apud Hemereum in Augusta Viromand. *Ter in anno ad generale placitum Domini præfatæ villæ convenirent, & ei bis in anno Carrucam Corveiam facerent.* Ubi *Carruca Corveia* aliis dicitur *consuetudinaria*, quæ à tenentibus domino subministratur ad arandas illius terras. [*Carrugarum Corveia* in Charta anni 1230. è Tabulario Fossatensi fol. 50.] *Extrinsecam* vocat Fleta lib. 2. cap. 76. §. 1. ad differentiam *intrinsecæ*, quæ ipsius domini est propria: *Custumariam* cap. 84. Statuta Willelmi Episc. Parisiensis c. 14. *Præcipitur, quod commodationes Carrucarum, quæ fiunt in festivis diebus, quibus fieri solent, per Sacerdotem fiant, ne in hoc aliqua inter commodantes interveniat confusio.*

¶ 4. CARRUCA ex Osse. Vita B. Luchesii Tertiarii tom. 3. SS. Aprilis pag. 608. col. 2. *Puerulus quidam Pistoriensis cum teneret Carrucam ex Osse in manibus, &, ut moris est puerorum, ferro illam perforare niteretur; ferrum illud desiliens, manum ejus non sine magno dolore & sanguinis effusione penetravit.* Henschenius ibi: *Carrucola* trochleam significat; cujus primitivum *Carruca* videtur in eadem significatione hic poni, nisi malis intelligere Radium textrinum: nam in hoc quoque opere vocis hujus usum esse colligitur ex Vocabulario della Crusca.

1. CARRUCAGIUM, Tributum quod singulis aratris pro regni negotiis imponitur. Hujusce præstationis nomen tum primum auditum in Anglia. Occasionem narrat vetus Scheda in Monastico Anglic. to. 1. p. 293. *An Dom. 1013. Suenus Rex Angliæ ab Ailwino Monacho admonitus est, ne à populo S. Edmundi, hoc est de Nortfolk & Southfolk, tributum exigeret: sed Suenus eum non exoravit. Nocte Purificationis S. Mariæ S. Edmundus Suenum apud Gainesburg lancea sua interfecit. Northfolcienses & Southfolcienses audito miraculo & nece Sueni Regis, dederunt S. Edmundo de qualibet carrucata terræ in toto Episcopatu 4. denarios annuos, quod usque modo ea de causa Carucagium est appellatum.* Ejusmodi tributum revocavit rursum Ricardus Rex. Guillelmus Neubrig. lib. 5. cap. 1. *Præterea Rex sive pro liberandis obsidibus, apud Imperatorem relictis, sive etiam in sumptus belli cum Rege Francorum gerendi, tributum minus usitatum universo regno indixit, à singulis scilicet Carucatis indifferenter geminatum solidum exigens.* Eadem habet Brompton. an. 1193. Matth. Paris an. 1200. *Non permisit Vicecomitem colligere Carrucagium in sua diœcesi ad opus Regis.* Idem an. 1224. & Matth. Westmonasteriens. *Regi... concessum est per totam Angliam Carucagium, de qualibet*

caruca 2. *solidi argenti.* An. 1235. *Eodem tempore cepit Rex Carucagium, scilicet duas marcas de caruca ad maritagium sororis suæ.* Obtinuit etiam Carucagium in Campania Gallica. Computum Bladorum terræ Campaniæ an. 1348. *Des Charruës de Sainte-Mannehout, c'est assavoir de chascun bourgeois de ladite ville qui laboure de sa propre beste, un sextier d'avoine à la mesure de Troyes au jour de la S. Remy, &c.*

Carrucagium interdum sumitur pro ipsa immunitate à tributo carrucagii. Rastallus: *Caruage, hoc est, quietum esse, si dominus Rex talliaverit totam terram suam per carucas. Nota quod un carue de terre est un plowland.* Vide Monast. Anglic. to. 1. p. 922.

2. CARRUCAGIUM sumitur etiam sæpe pro terris quæ aratro & *caruca* coluntur. Ita *Charuage* usurpat Consuetudo Vitriacensis art. 56. Diploma Theobaldi Campaniæ Comitis ann. 1224. [apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 919.] *Primogenitus haberet illud castellum & feoda illius castelli, & Carrucagia, prata, & vineas, aquas & stagna quæ sunt parochiarum* [*parrochiatus*, apud Marten.] *illius castelli.* [Infra: *Secundo natus haberet eam (villam) cum omni avantagio de feodis, Carrucagiis, pratis, &c.*] Regestum feodor. Campaniæ fol. 89. *Feodum domus ejus super Alvam, & Carrucagium ejus, & homines ejusdem villæ.* Fol. 72. *Guermandus de sancta Menoldi ligius de domo sua, & de Carruagio suo, quæ sunt apud Dampetram.* [Vide *Charuagium.*]

¶ 3. CARRUCAGIUM, Medietas decimæ, quam quis percipit. Vide *Reportagium.*

¶ CARRUCARE, Vehere *carruca*, Gall. *Charrier.* Leges Caroli M. apud Murat. to. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 108. col. 2. *Arare, seminare, runcare, Carrucare.* Statuta Synodal. Odonis Episcopi Tull. an. 1192. apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 1179. *Et quoniam gravis & intolerabilis plaga domibus Religiosorum imminet ex hoc, quod Potentes terræ boves seu cetera animalia vel carros ad Carrucandum sibi violenter diripiunt.* Vita B. Arnulfi tom. 5. Junii pag. 617. *Fruges saccis impositas ad Monasterium Carrucaret.* Vide *Carricare* 2. & *Caplim.*

¶ CARRUCARIUS, Carucarius, Ductor *carrucæ*, sive pro curru sumitur, sive pro aratro. Testamentum J. *de Nevill* apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 428. *Item volo quod* CC. *marcæ... distribuantur inter Carucarios, plaustrarios & custodes animalium meorum.* Ulpian. *Si cisiarius, id est Carrucarius, dum ceteros transire contendit, evertit cisium, &c.*

CARRUCATA, Tantum terræ, quantum uno aratro coli potest in anno, *à plough-land* dicunt Angli. Matth. Paris an. 1251. *Vix duas terræ Carrucatas dignoscitur habuisse.* Charta Balduini Franciæ Cancellarii an. 1047. apud Hemereum in Augusta Viromand. *Habetur ergo ibi terra quantum Carrucæ sufficit ad laborandum.* Alia Othonis Comitis Viromand. apud eumdem: *Cum terra arabili, quantum satis est tribus Carrugiis.* [*Super duabus Carrugiis*, in Charta anni 1220. apud Chesnium inter Probat. Hist. Bethun. lib. 3. p. 110.] Charta Henrici Regis an. 1036. apud Loisellum in Hist. Bellovac. *Arabilem terram quantum uni Carrucæ per totum annum sufficere possit.* [*Caruca dimidia*, pro *Carrucata dimidia*, apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. p. 207. *Terra unius Carrucæ*, in Hist. Beccensi MS. pag. 170. ex Archivis ejusdem Monasterii.] Charta Henrici V. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 968. *Terra ad unam Carrucam.* Vide Silvestrum Giraldum lib. 2. Itiner. Cambr. cap. 1. Lambertum Ardensem pag. 152. 154. Hist. S. Martini de Campis pag. 330. 366. 408. 509. Spicilegium Acherianum tom. 13. p. 289. &c. Scriptoribus Gallicis, *Caruée de terre* dicitur, Littletoni sect. 262. & in to. 2. Monastici Angl. p. 214. in Regesto Feodor. Franc. fol. 73. *Othon de Encre homme tient Charuée de terre à Grosse-forest.* Cujusmodi autem & quotæ quantitatis fuerit apud Anglos *Carucata*, docet Charta Ricardi I. Regis Angliæ to. 2. Monastici pag. 107. *Et circa locum illum viginti Carrucatas terræ, scilicet unicuique Carrucatæ sexaginta acras terræ, ad perticum nostrum, videlicet viginti quinque pedum.* Apud Edw. Cokum, & in Charta, quæ habetur tom. 2. Monast. Anglic. pag. 25. *Duodecim Carucatæ faciunt unum feodum Militis.* Fleta lib. 2. cap. 72. §. 4. *Custagia carrucarum sciri poterunt per hanc rationem, ut terræ sint tripartitæ, tunc nonies 20. acræ faciunt Carucatam, eo quod 60. in hyeme, 60. in quadragesima, 60. in æstate pro warecto debent exarari. De terris vero bipertitis, debent ad carucam octies 20. acræ computari, ut medietas pro warecto habeatur, & medietas alia in hyeme & quadragesima seminetur.* Charta an. 9. Ricardi I. *Qui electi fuerant & constituti ad hoc negotium Regis faciendum, statuerunt per æstimationem legalium hominum, ad uniuscujusque carucæ wainagium centum acras terræ.* Vide *Hida.*

¶ Carucula, Ead. notione. Charta an. 1184. ex Archivo Sanctimonialium S. Salvat. Massil. *Quatuor præterea Caruculas terræ ante Joppen juxta flumen sitæ.*

¶ Carucata, pro *Carruca*, Aratrum. *Madox* Formul. Anglic. pag. 384. *Et ad capiendum necessaria mea de meremio ad Carucatas, carras, carectas, hercias, attilia & alia minuta pro terris meis.*

¶ Carucata Boum, Boves jugatorii unam trahentes carrucam. Kennettus Antiquit. Ambrosden. pag. 135. in Donatione Gisberti *Basset*: *Et pasturam in mea dominica pastura ad tres Carucatas Boum trahentium una cum bobus meis trahentibus.*

¶ CARRUCATOR, Ductor *carrucæ* seu carri, Gall. *Charretier.* Charta Nicolai Abb. Corbeiensis an. 1158. ex Tabulario ejusdem Abbatiæ: *Dicens esse sui juris, instante tempore Augusti mensis, se positurum in campis nostris secatores segetum, Carrucatores frugum decimarumque in horreo nostro, &c.*

¶ CARUCATUS, pro *Carrucata*, Tantum terræ, &c. Vide *Hardwices.*

¶ 1. CARRUCHA, *Carrucæ* opus à vassallis Domino debitum. Hist. Mediani Monasterii pag. 327. in Charta anni 1261. *Homines dictæ villæ ... furcam & falcem & faclam & Carruchas & vecturas annonæ & feni, & omnes alias consuetudines quas mihi debebant... persolvent Ecclesiæ memoratæ.*

¶ CARRUCHARIUS, Ductor carrucæ. Vide *Mulocisiarius.*

¶ 2. CARRUCHA, Navis. Vide *Curuca.*

¶ 1. CARRUCIA, vel Carrucium. Litteræ Hugonis Archiep. Senon. in Tabulario Calensi p. 134. *Concessit in eleemosina prædictæ Ecclesiæ de Kala in pleno Capitulo, quod quidquid ædificaret & extrueret in eadem terra, sive in domibus, sive in granchiis vel Carruciis, aut animalium quorumlibet nutrituris totum ex integro eidem Ecclesiæ post decessum suum remaneret.* Vel est locus, ubi carri, carrucæ & alia ejusmodi recluduntur, vel forte carri ipsi & cætera quæ colonos spectant, agriculturæ instrumenta.

2. CARRUCIA, *Gemma marini cancri coloris.* Ugutio.

¶ CARRUGA. Vide in *Carruca* 2.

¶ CARRUGIA. Vide *Carrucata.*

¶ CARRUM. Vide post *Carra.*

¶ CARRUONUM, ἀσέβλη. Glossar. Lat. Gr. f. le-

gendum *Carbonium.* In Supplemento Antiquarii: *Carruonum*, ἀσβόλη, *Fuligo*, *carbo.*

¶ CARRUS FUNARIUS, Vehiculum minus, quod funibus trahitur ab operariis. Hujusmodi frequens usus est in saxis mole majoribus transvehendis inter ædificandum. Lambertus Ardensis pag. 258. *Rustici cum bigis maratoriis & Carris funariis calculos trahentes ad sternendum in viam mossulis & scapulariis seipsos ad laborem animabant.*

¶ CARRUTAGIUM, Medietas decimæ frugum, quam quis percipit. Vide *Reportagium.*

CARSAMATIUM, Eunuchus, spado. Luitprandus lib. 6. cap. 3. *Obtuli mancipia quatuor Carsamatia Imperatori nominatis omnibus gratiosora. Carsamatium autem Græci vocant amputatis virilibus & virga Eunuchum, quos Verdunenses mercatores ob immensum lucrum facere solent, & in Hispaniam ducere.* Lipsius Cent. 3. Epist. 44. & Spelmannus à *garço*, seu *garcio*, nostris *Garçon*, vocem effictam augurantur. Quod si ita est, Eunuchos voce barbara ut imberbes, cujusmodi sunt *Garciones*, appellaverint Græci. Sed aliunde videtur originatio petenda, cum vox *Garcio* efferatur per g. Vide Glossar. med. Græcit. in Καρτζαμάδες.

1. CARTA, pro *Quarta*, vulgo *Quarte*, Mensura frumentaria. Tabul. S. Flori in Arvern. *Unam Cartam siliginis & unam Cartam frumenti.* Alibi: *Cartones siliginis, &c.* [Inventar. Recognitionum de Vouta Diœcesis Vivar. to. 2. fol. 343. *Sub censu unius Cartæ & unius carteriæ frumenti.* Fol. seq. *Sub censu duarum Cartarum & unius carteriæ frumenti.* Inventar. *Piquet* num. 18. cap. 41. de Volta fol 14. in Archivo Principis *de Rohan: Item, quinque Cartas & duo civaderia cum dimidio frumenti.* Nón semel occurrit in eodem Inventario, & in Chartis Aquitanis, & passim in Regesto 87. Chartophylacii Regii. Vide *Quarta* 1.]

¶ CARTA RASA, non ad cumulum. Vide *Cartharasa.*

¶ CARTA SALIS, in Codice MS. Monialium S. Thomæ juxta Montem Brisonium apud Stephanotium tom. 5. Fragm. Hist. *Anno 1206. Nobilis Comes Forensis dotavit hanc domum Monialium, qui dedit nobis libertatem hominum & unam Cartam Salis in unoquoque Sabbato in foro Montis Brisonii.*

¶ 2. CARTA, Species præstationis agrariæ. *Madox* Formul. Anglic. p. 374. *Ego Ricardus de Waletum quietum clamavi... Deo & Ecclesiæ S. Margaretæ de Pochheleia & Canonicis ibidem Deo servientibus, redditum* xx. *sol. & regale servitium, & wardas, & escheitas, & Cartam, & quidquid juris, &c.* Vide *Quarta.*

¶ 3. CARTA, Pars domus, Gallice *Appartement*, *Quartier.* Statuta Monasterii Fraxinorensis anni 1255. apud Stephanotium Frag. Hist. to. 5. *Dominus Abbas habeat socium presbyterum, qui secum vadat, & in Carta sua jaceat & quiescat.*] Notat Ughellus to. 7. Italiæ sacræ p. 485. diœcesim Salernitanam dividi in 16. partes, quas hic *Cartas* vocant, seu Archipresbyteratus. Ubi *Cartas*, pro *Quartas*, dici opinor, id est, regiones, nostris *Quartiers.*

4. CARTA DECADA. Anastasius Bibl. in S. Silvestro PP. p. 15. *Cartas decadas* 150. *aromatum lib.* 200. *Nardini olei lib.* 200. Infra: *Hybromias præstans solidos* 450. *Cartas decadas* 200. *aromata cassiæ lib.* 50. Ubi quidam Codices MSS. habent *Chartas decadas*: alii, *Cartha decadas*: alii denique *Catedrechadas.* Quæ verba Salmasius ad Hist. Aug. de *Chartarum scapis* accipienda censet. Est autem *scapus*, ut habet Isidorus in Gloss. *certus numerus tomorum chartæ non scriptæ*: ita ut singuli scapi chartarum eo ævo non plures quam decem plagulas contineret, & singulæ chartarum decuriæ scapum unum efficerent. Nam res aliæ multæ per decurias venundari solebant. Trebellius Pollio in Claudio: *Pellium tentoriarum decurias triginta.*

¶ CARTAGIUM, Mensura frumentaria f. eadem quæ *Carta.* Archivum Veteris Villæ: *Ex dono Bertrandi Nouel unum Cartagium frumenti. Cartagium avenæ*, apud Thomasserium in Biturig. pag. 73.

¶ CARTALADA. Vide *Cartalata.*

CARTALAGIUM. Charta ann. 1200. in Histor. S. Barbaræ Lugdun. p. 130. *Salvis usagiis dictorum vavassorum intra villam, ut est in fornagiis, leidis, Cartalagiis, & aliis usibus mercati.* Vide *Quartagium*: [quod est Quarta pars vel vindemiæ, vel aliarum rerum, quam sibi contra jus afferebant domini feudales in tenentium suorum prædiis, agris, vel vineis. Hæc notio non videtur convenire loco laudato, ubi de juribus è *mercato* perceptis potissimum agitur: quare suspicio est, *Cartalagium* jus fuisse percipiendi *cartas* vel *cartales* è frumentariis mercibus in mercato venditis, ut *Coponagium*, jus est percipiendi *copas* ex iisdem mercibus. Vide in *Cupa* 5.]

CARTALARIA. [An idem quod *Cartalagium*?] Tabularium Brivatense ann. 1288. fol. 196. *Erat enim quæstio & controversia .... super jurisdictione, justitia & districtu Cartalariæ Brivatensis.* Infra: *Cum ab antiquo Cartalaria Brivatensis sit & teneatur in* 4. *locis, &c. Item in diebus sabbatinis, & in diebus nundinarum fiat & teneatur Cartalaria in foro Brivatensi, & ubicunque ibi bladum communiter vendatur, jure Cartalariæ fungetur, &c.* Et fol. 197. *Cartalarii, scilicet illi, qui exercent officium Cartalariæ nomine Capituli, ad hoc specialiter deputati.* Vide *Quarta*, *Quartagium.*

CARTALATA, seu QUARTALATA Modus agri, quartam aripennis-partem continens. *Quartelée de terre*, in Consuetud. Burbonensi cap. 36. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 19. *Et in alio loco in ipsa villa, ubi appellant Ad Bargim, unam Cartalatam terræ, & terminatur via publica in circuitu, &c.* Tabular. S. Dionysii de Capella diœcesis Bitur. Ch. 104. *Cartalata terræ, eminata terræ, sextariata terræ.* Hist. Abbatiæ Condomensis pag. 476. tom. 13. Spicil. *Dedit B. Petro... unam concadam de terra & dimidiam, & unam Cartaladam, ad fontem de Pisol.* [Charta anni 1238. apud Baluz. Hist. Arverniæ tom. 2. pag. 265. *Alter vero, (Campus) situs est ibidem in territorio campi rotundi... & continet tres Cartalatas.*] Tabularium Abbatiæ S. Joannis Ambianens. fol. 394. *On fait prendre, lever & emporter toutes les dismes des ablaiz crueues en sept Couartées de une piece de terre contenant* 10. *journeux.* Vide *Quarteria.*

CARTALIS, Mensura frumentaria. Rotulum sæculi XII. de Prioratu S. Pauli de Tartas in Archivo de Casa-Dei: *Duos mansos.... ex quibus exeunt duo agri censi... & duo Cartales avenæ & duæ gallinæ.* Ibidem: *Bertrandus Willelmi* (dedit) *unum Cartalem de civada.* Vide *Quartale* & *Cartallus.*

¶ CARTALIS VINEA, cujus fructuum quartam partem cultor accipit. Vide in *Quartagium.*

¶ 1. CARTALLUS, Cophinus vel Canistrum. *Cartallus Græce, Ficella Latine*, apud Papiam MS. Gall. *Panier.* Deuteron. 26. 2. *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in Cartallo &c.* Ibid. ℣. 4. *Suscipiensque Sacerdos Cartalum de manu tua ponet ante altare Domini Dei tui.* Jerem. 6. 9. *Hæc dicit Dominus exercituum: Usque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel: converte manum tuam quasi*

vindimiator ad Cartallum. Hinc emendandus est locus Epistolæ Honorii III. ad Prælatos Hiberniæ apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 875. *Vinea fera tota.... aruit, & vindemiator manum ad Carcallum non revocat.* Pro *Carcallum* enim legendum est *Cartallum.*

¶ 2. CARTALLUS, Mensura frumentaria. Instrum. anni 1240. Hist. Dalphin. tom. 1. p. 188. col. 2. *Concessimus, ut de singulis domibus villæ de Monstreuil, ubi bos seu boves fuerint duos Cartallos avenæ ad mensuram fori Ambruniacensis recipiant annuatim; de illis vero domibus, ubi bos non fuerit, unum Cartallum avenæ tantum recipient.* Occurrit ibidem non semel, in Chartulario Prioratus S. Petri de Domina fol. 101. verso, in Archivo Majoris Monasterii, &c. Vide *Cartalis* & *Quartallus.*

¶ 3. CARTALLUS, Gerifolium, capsula gerendis chartis, Gall. *Porte-feüille.* Annales Bened. tom. 5. pag. 562. ex Ruperto. Hic relatis obtrectatorum, qui primis ejus studiis & scriptionibus obstrepebant, dicteriis, subdit: *Hæc & alia multo graviora surda aure præteriens, ut totus erám possessus ab ea, quæ me tacere non sinebat, dilectione verbi Dei, & primitias istas* (Libros de divinis Officiis) *& alia nonnulla in Cartallo meo congessi.* Metaphorica locutio est ducta à *Cartallo*, prima notione.

¶ CARTALOGUS, pro *Catalogus*, in Epistola Joannis II. Archiep. Lugdun. apud Mabillonium to. 3. Analect. pag. 491. *Quod facile deprehendere poteritis ex Martyrologio Venerabilis Bedæ Presbyteri & successoris ejus Oswardi, qui Cartalogum Sanctorum magna ex parte ampliavit.*

¶ CARTAMENTUM, Instrumentum, Charta. *Prout in Cartamentis & litteris inde confectis plenius continetur*, in quodam veteri Instrumento.

¶ CARTANARIUS, Qui quartana febri laborat. Capitula general. MSS S. Victoris Massil. *Cartanariis vero provideat infirmarius in carnali tempore omni die in quo carnes licite comeduntur, &c.* Cod. MS. è Bibliotheca D. *de Chalvet* Senescal. Tolosæ de Dictis in Hæreticos Albigenses: *Et rogaverunt eum debilem & Cartanarium, quod veniret cum eis ad solaciamentum ad columbarium magistri R. Calviere.* Vide *Quartanarius.*

CARTANENSIS MONETA. Albertus Aq. lib. 2. Hist. Hierosl. cap. 35. *Pacti sunt ei dare 15. libras Cartanensis monetæ. Cartensis* dicitur Raimundo *de Agiles* pag. 165. *Pictavini, Cartenses, Mansei, Lucenses, &c.*

¶ CARTANIA. Vide *Brogalia.*

¶ CARTAPACIA. Vide *Chartapacia.*

¶ CARTARIA, Pars quarta. Donatio Bernardi Atonis Vicecomitis Nemausf. pro Raimundo Cantarella ann. 1138. apud Baluz. Hist. Arvern. pag. 489. *Quem visus est tenuisse pater tuus Bern. Pontius Cantarella & tu post eum, vel aliquis pro vobis, sive ad mejarium, vel terzariam, vel Cartariam:* hoc est, reddendo mediam, vel tertiam, vel quartam partem fructuum inde provenientium.

¶ CARTARIATA, CARTIATA, Modus agri, idem, ut videtur, qui *Quarteria* continens quartam partem jugeri, nostris *Quartier.* Charta Gisbertæ Abbatissæ S. Salvatoris apud Stephanotium to. 10. Fragm. histor. pag. 260. n. 1450. *Donamus tibi.... quinque Cartiatas de terra culta, & quintam partem de alia Cartariata.* Videtur utrobique legendum *Cartariata.*

CARTARIUS, [Modus agri, Gall. *Cartier de terre.*] Vide *Quartarius.*

¶ CARTARONUM, Quarta pars libræ, Gall. *Carteron.* Consuetudines Tolosæ Rubrica de emptione num. x. *Usus & consuetudo est Tolosæ, quod quilibet venditor usitatus rerum ponderis debet tenere certum pondus, scilicet quintale, & medium quintale, & libram, & mediam libram, & Cartaronum, & medium Cartaronum, &c.* Alii legunt *Quartaronum.* Vide in hac voce.

CARTATORIA. Charta ann. 1027. apud Ughellum tom. 7. pag. 594. *Debent dare omni anno tempore vindemiarum octo laurnas de musto mundo, quorum quæque habeat octo languenas juste Cartatorias, & puteolum unum quod exierit de terra, cum vinea ejusdem Monasterii quæ dicitur esse in loco Grancoario, & intra ipsam terram cum vinea, faciendum quod voluerit.*

¶ CARTAYRONUM, Quarta pars mensuræ, vel ponderis, Gall. *Carteron.* Statuta Episcoporum Massil. pro Monialibus S. Salvatoris ejusd. urbis: *Detur singulis Monialibus duas libras panis & unum Cartayronum vini.* Charta ann. 1381. ex Archivo S. Victoris Massil. *Sacrista S. Genesii tenetur annis singulis in Natale Domini dare domino Priori unum entortitium quatuor lib. ceræ factum & operatum sine fraude, & unum Cartayronum quintalis candelarum operatarum de cepo;* hoc est 25. libras, cum quintale sit centum librarum. Vide *Carteironum.*

¶ CART-BODY, ex Anglico *Cart*, carrus, & *Body*, corpus, id est, Pars carri præcipua, quæ rotis & axe sustinetur. Kennettus Antiquit. Ambrosden. pag. 550. *Et pro sarratione & dolatione unius Cart-Body, &c.*

CARTBOTE, ex Angl. Cart, carrus, & *bote* compensatio, &c. Vide in *Housebote.*

CARTEA, CARTEIA, ex Gallico *Chartée*, seu ut efferunt Belgæ, *Cartée. Carteia piscium, Carteia carnium, Carteia lanæ, &c.* in Charta telonei S. Bertini, in Tabulario ejusdem Ecclesiæ [*Cartea* in MS. Cathedralis S. Audomari.]

¶ CARTEFER. Instrument. anni 847. apud Mabill. de Re diplom. lib. 6. Charta 86. *Carteferum ad manendum & vineam & pratum, simul continentes bunnarium unum & dimidium.* Videtur esse pro *Curtifer*, quod vide post vocem *Cortis.*

¶ CARTEIA. Vide *Cartea.*

¶ CARTEIRATA, Quarta pars *arpennis* seu jugeri, apud Stephanotium Antiquit. Occitan. part. 2. pag. 471. *Testamentum Guillelmi Domini Montis pessulani.... infirmariæ prope pontem de levio dat* VII. *Carteiratas vineis in terminio de Salzeto.* Vide *Cartariata.*

¶ CARTEIRONUM, Quarta pars mensuræ majoris sive liquidorum sit sive aridorum. Statuta Massil. pag. 170. *Quoties vinum præconisatur ad vendendum.... inquirere teneantur.... an mensuræ justæ sint, dozenum & medium dozenum, & Carteironum, & poizale, & meillairola, & Carteironum & emina bladi, & salis, & cæterarum rerum mensurandarum.*

CARTELLANA, Cartilago. Constantinus Afric. lib. 1. Pantechn. cap. 21. *Sicut enim in pueris solidiora membra, ut Cartellana, nervi, atque ossa, humidissima sunt & tenerrima, ita contra in decrepitis siccissima.*

1. CARTELLUS, Chartula. Concilium Biterrense ann. 1246. cap. 5. *Præcipimus quod quæstores non permittantur in Ecclesiis aliquid populo prædicare, quam in indulgentiis D. Papæ & sui Diœcesani literis continetur: nec Cartelli vel cedulæ recipiantur ab eisdem, &c.* Concilium Burdegalense ann. 1255.

cap. 2. *Caveant insuper ne Cartellos à quæstoribus recipiant, nisi primitus diligenter inspectos, quod in iis nec major indulgentia, nec ampliora beneficia exprimantur, quam in literis supradictis.* Eadem ferme in Synodo Nemausensi ann. 1284. sub finem. [Stephanotius tom. 1. Fragm. Histor. in Statutis MSS. Capitulorum general. Ordinis Artigiæ: *Ordinamus quod nuntiis, qui de Artigia de manu Sacristæ recipient brevia seu Cartellos Fratrum defunctorum, &c.* Vita Nicolaii PP. III. ex MS. Bernardi Guidonis, apud Murator. tom. 3. p. 607. col. 2. *Tunc etiam reperta fuit.... in tumulo memorato scriptura alia vetustissima in quodam Cartello in cera exterius undique cooperto.... qui talis erat: Hic requiescit corpus B. M. Magdalenæ.*] Vox etiamnum usurpata in litteris diffidationum, quas *Cartels de deffy* dicimus.

¶ 2. CARTELLUS, ut *Cartallus* 1. Cophini species seu *capsæ*, in qua Sanctorum reliquiæ reponuntur. Chronicon Comodoliac. apud Stephanotium tom. 2. Fragmentorum MSS. *Ipsas (reliquias) & Cartellos earum huc & illuc per fossata & loca immunda dispersit.* Instrumentum an. 1404. ex Archivo S. Victoris Massil. *Repererunt pretiosas reliquias & ossamenta corporum beatorum S. Victoris & Sociorum suorum, & alia ossamenta & reliquias cum eorum albarellis sive Cartellis, cum quodam rotulo in pargameno descripto.*

¶ 3. CARTELLUS, Mensura frumentaria. Seherus Abb. de primordiis Monasterii Calmosiac. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1198. *Debet etiam trituram in horreo, quæ decem Cartellos continet.*

CARTENSIS MONETA. Vide *Cartanensis.*

¶ CARTEREGIUM, Mensura frumentaria, in Instrumento Majoris Monasterii: *Lucia domina de Matignon pro anima Johannis filii mei defuncti, assensu Domini Stephani Guoion olim mariti mei, dedi unam minam frumenti domui S. Martini de Lambalia & dimidium Carteregii ad mensuram de Matignon, in terra mea, quæ dicitur Bailliviain parochia S. Casti.*

CARTERENCHA, Mensuræ Arvernicæ species. Tabularium Brivatense ann. 1255. 1268. *Tres cartas ordei & quinque Carterenchas frumenti, &c. Una Quarterengiâ pressoragii*, in Charta Philippi Aug. ann. 1181. in Tabular. Abbat. Barbellensis num. 34.

CARTERIA. Vetus Statutum de Mensuris apud Catellum in Hist. Tolosana pag. 227. *Quod lapides mensurariæ S. Petri & S. Geraldi.... exceptis illis quæ sunt de nucibus & de avena, debent esse coæquales, & debent ire ad rasuram plenam, & debent trahi & esse de ratione Carteriarum cupri.... Item quod Carteria lapidis sit de ratione Carteriæ cupri, & in emina, quod habeat duas Carterias æquales, & in medio cartonæ quatuor, totum ratione Carterias æquales, & in medio cartonæ quatuor, totum ratione Carceriæ cupri, &c.* [Inventarium Recognitionum de Vouta Diœcesis Vivar. tom. 2. fol. 343. *Sub censu unius carte & unius Carterie frumenti, trium carteyronorum cyvate & trium Carteriarum siliginis.* Fol. seq. *Sub censu duarum cartarum & unius Carterie frumenti, & unius carteyroni avene.* Et fol. 351. *Sub censu trium carteyronorum & unius Carterie cum dimidia avene.* His in locis *carteria* videtur esse minor *carta*, seu ejusdem pars quarta, & f. eadem mensura, quæ *Carteyronum.* Vide *Quarteria.*]

CARTERIÆ, *sunt in cacumine arborum, per quas funes trahuntur.* Papias. [Arbor hic est malus navis.]

¶ CARTERIUM, Mensura annonaria, apud Lobinell. Hist. Britan. tom. 2. pag. 213. *Quitavit in perpetuum mihi.... decem Carteria siliginis & duo Carteria frumenti.* Vide *Carteria.*

¶ CARTERIUM ARIETIS, Quarta pars arietis, Gall. *Cartier.* Charta Geraldi Abb. S. Joannis Angeriacensis ann. 1385. ex Chartulario ejusd. monasterii pag. 464. *Quibus* (pauperibus) *dantur à Cellerario quotidie septem panes frumenti & totidem justæ vini, & carnes ad minus duo Carteria arietis.*

¶ CARTERIUM MOLENDINI, Quarta pars, ut verisimile est, reddituum molendini. Chartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 1060. *Noverint universi, quod ego Nicholaus de Depa.... vendidi. ... Rogeriæ uxori Roberti Deo-donati.... unum Carterium molendini tanerii, quod sedet in villa de Caudebec, quod habui pro mea proparte.*

¶ CARTERIUM CERVI à subdito venatore dandum silvæ domino, in Charta ann. 1233. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues.*

¶ CARTERONIUM, Ejusdem Originis, ac notionis non absimilis, pro Parte loci seu agri amplioris sumi videtur, in Charta ann. 1201. apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. p. 326. col. 2. *Ego Constancia Conani Comitis filia, Ducissa Britanniæ.... quandam Abbatiam fundare decrevi, ad cujus situm & fundamentum locum elegi idoneum & honestum qui dicitur Cortinaria.... Insuper dedi. ... Carteronium de monte Berole integre ad culturam; etsi non potuerit sufficere ad usum quinque carucarum, in Laurenceria reliquum perficietur. Carteronum* in Charta Thossiacensi anni 1461. *Domus ista sita est in Carterono de Challes.* Galli diceremus, *Située dans le Canton* vel *le Quartier de Challes.* Nisi malis per *Carteronum* vicum intelligere: quod fere eodem redit.

¶ CARTEYRONUM, QUARTEYRONUM, Mensura annonaria continens quartam partem *Quartæ*, seu alterius mensuræ amplioris. Inventar. *Piquet* n°. 18. cap. 41. de Vouta fol. 18. ex Archivo Principis *de Rohan: Item, unum cestarium frumenti cum uno Quarteyrono & tertiam partem unius Carteyroni frumenti.... Item, unum Carteyronum frumenti, & tertiam partem alterius Carteyroni frumenti, quos serviunt dicti heredes.* Vide *Carteria*, & *Carteironum.*

CARTHARASA, Mensura annonaria apud Burgundos. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 18. *Dedit.... totam partem terræ suæ ubi seminari potest Cartharasa annonæ.* Forte dividenda vox, *Carta rasa*, seu *quarta* non ad cumulum. [Quin dividenda sit, nullus dubito. Vide *Carta* 1.]

¶ CARTIATA. Vide *Cartariata.*

CARTIBULA. Vide *Castibulum.*

CARTICA. Pelagius libello 10. num. 76. *Videns autem Ægyptius vestitum mollibus rebus, & budam de papyro, & pellem stratam sub ipso, & modicum capitale de Cartica sub caput ejus, &c.* Hic hæret Rosweidus, sed indubie legendum *Carpita.* Vide *Carpia.*

¶ CARTICELLÆ TRIUMPHALES, Chartæ lusoriæ, chartæ pictæ ita hic dictæ, inquit Editor, ex supposito quod vox truffa, quæ lusum significat, sit derivata à Latina voce triumphos. Galli etiamnum dicunt *Joüer à la Triomphe*, quod forte ludi genus primum fuit. Certe antiquissimum est ceteris *cartarum* ludis generibus comparatum. Vita S. Bernardi Senensis tom. 5. SS. Maii pag. 276. *Larvales præterea facies, aleæ, taxilli, triumphales Carticellæ in forum deferebantur, omni igni tradenda atque comburenda.*

CARTICELLUS, Parva charta. Eadgarus Rex in Regulari Concordia Monachorum, apud Seldenum

num ad Eadmerum pag. 147. *Hoc exiguo apposuerunt Catlicello.* Seldenus legit *Codicello*, malim *Carticello.*

CARTICLUS. Charta Odonis Episc. Belvacens. anno 1140. apud Louvetum: *Concesserunt in eleemosynam huic Ecclesiæ.... scilicet Carticlum unum, & mansuram & majoratum.* Sed legendum videtur *Curticlum*, aut *Curtillum.*

CARTICULA. Gloss. Græco-Lat. Δεῖπνον, *Carticula*, Cœna.

¶ CARTILAGIUM, forte Idem quod *Cartalagium.* Bulla Gregorii VIII. in Privilegiis Equitum Ordinis S. Joannis Jerosolymitani p. 144. *Neque aliquibus solvatis aliquam gabellam, passagium, pedagium, Cartilagium, nec teneamini ad reparationem murorum, fontium, pontium, vel viarum, &c.*

CARTILAGO. Gloss. Isidori: *Cartilagini, lardo bradone*; an *bacone*?

1. CARTO, vel QUARTO, ut est apud Gariellum in Episcopis Magalonensibus pag. 143. Mensura frumentaria. Charta anni 1214. in 30. Regesto Archivi Regii Ch. 58. *Similiter liceat nobis emere vineas & alias possessiones, Cartones vel tascas ad usum mensæ nostræ vel Canonicorum, &c.* Ubi *Carto* videtur esse idem quod in Charta Occitanica ann. 1306. in Regesto Philippi Pulcri incip. anno 1299. pag. 91. ex Tabulario Regio: *Item ducentas quinquaginta & dimidiam terræ ad agrarium, seu nonam partem in dicta villa & ejus pertinentiis sitas, quæ à nobis tenentur, pro quarum Cartonatarum qualibet debentur duo denarii ultra agrarium, qui sunt computati in dicta summa obliarum minutarum, quæ fuerunt æstimatæ valere communi æstimatione 97. Cartones cum dimidia bladi, duæ partes frumenti, & media pars tertiæ partis siliginis, & alia media pars tertiæ partis avenæ, &c.*

☞ Iis in locis, ut & in sequentibus, sermo est, si bene conjecto, de eo jure, quod *Quartagium* appellabant, Gall. *Quartelage.* Hoc sibi arrogabant domini feudales à suis tenentibus extorquendo quartam partem fructuum è prædiis, agris vineisve provenientium: quod quia præter jus & æquum erat, pro quarta parte aliam exigebant minorem, aut eam commutabant in certam fixamque *Cartonum* frumenti aut vini quantitatem, pecuniæ censu interdum addito, ut ex variis locis hic subjectis licet colligere. Libertates an. 1209. concessæ per Raibaldum de Calma hominibus terræ suæ, Hist. Dalphin. to. 1. pag. 19. *Volo quod vineæ eorum, quæ Cartonem dabant servitio, quintam tantum saumatam serviant.* Litteræ Humberti Diensis Episc. eod. tom. pag. 141. *Sciendum vero est, quod in Cartonibus vini & censibus gallinarum, quas in dicto castro percipimus, debent prædicti Stephanus & Petrus Bouerii, & Petrus de Valle pro balia sua decimam partem accipere.* Conventio inter Adalardum Abb. S. Victoris Massil. & Wilhelmum Vicecomitem de villa Cathedræ ann. 993. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 350. *Videbam terram S. Victoris membratim carpere, & ceu à belluis particulatim dilaniare, ab Arnulfo scilicet Sabenco, qui fraudulenter acquisivit sibi Cartonem Cathedræ ab antecessore meo Bernardo, necnon à Willelmo Vicecomite, &c.* Statuta Eccl. Biterr. ann. 1360. apud eumd. Marten. tom. 4. Anecd. col. 632. *Item monemus semel, secundo, tertio & peremptorie omnes & singulos qui Cartones, procurationes, synodatica & assignationes nobis debent & Ecclesiæ Biterrensi, quod de ipsis infra* XV. *dies satisfaciant ad plenum, ut tenentur.* Quartagium ad fixam frumenti, vel avenæ, &c. quantitatem & ad certam pecuniæ censualis summam redactum fuisse, probat D. *de Lauriere* in suo Juris Gallici Glossario, ex libertatibus incolis S. Palladii à Guidone de Soliaco Archiep. Bituric. ann. 1279. concessis, ex quibus hæc refert: *Pro quolibet casali sito in censibus nostris, & rebus pertinentibus ad casale, quod casale cum pertinentiis tenebant homines quondam tailliabiles, reddentur nobis viginti bocelli avenæ & viginti denarii Turonenses censuales, accordabiles, vel tantum, seu prorata quam tenebant de casali.* Idem confirmat ex Consuetudinibus oppidi *de Troy* in agro Bituric. ubi sic habetur: *Item, par ladite Coutume & droit prescrit de temps immemorial ledit Seigneur a droit de prendre sur chacun chezeau, étant audit censif six boisseaux marseche & trois parisis de cens accordables, payables comme dessus, & pour demi chézeau trois boisseaux, & un denier obole parisis, & pour un tiers ou quart à la raison dessusdite, lequel Droit s'appelle Droit de Quartelage, sur lequel le Roy prend un muid marseche de rente, à la charge de fournir audit Seigneur censivier un Sergent fiéfé, qui execute les debiteurs des droits d'iceluy, par vertu du roolle du Receveur ordinaire du domaine du Roy.* Vide antiq. Consuetud. Bituric. pag. 112. 222.

¶ 2. CARTO, Charta spissior, Gall. *Carton.* Acta SS. Maii tom. 6. pag. 174. de S. Jacobo Philippo: *Ex libro memoriarum antiquarum.... Cartonibus rubris cooperto.*

¶ CARTOLA, pro *Chartula*, in veter. Formulis Andegav. art. 32. & 40.

¶ CARTOLARIUS, pro *Chartularius*, in Præcepto Ludovici Imperat. ann. 821. apud Marten. to. 1. Collect. Ampliss. col. 78.

¶ CARTOLOGUS, quasi *Chartiloquium*, id est, quidquid chartæ dicant vel instrumenta. Epistola Gregorii Papæ IX. pro Aldrici appellatione: *Sed sicut apostolicis est munitus præsidiis, ita vestris fulciatur auxiliis, sitque ab omni sacerdotalis Cartologi laqueo, aut oppressione, vel judicio humano intactus.* Posset etiam *Cartologi* nomine intelligi Aldrici adversarius, qui ad suam causam deffendendam chartas & instrumenta proferebat.

¶ CARTONAGIUM VINI, apud Boërium Decis. 246. Vide *Carto* 1.

CARTONATA TERRÆ, id est terra, vel terræ aut agri portio unius cartonis frumenti reditus. Charta anno 1300. in Regesto Philippi Pulcri incip. ann. 1299. num. 47. *Tres Cartonatas terræ quæ faciebant agrarium ab antiquo Prioratui antedicto.* *Quartenata*, & *Quartonata*, in Charta an. 1304. in 9. Regesto ejusd. Philippi Pulcri Ch. 86.

¶ CARTOPHYLACIUM, CARTOPHYLAX. Vide *Chartophylax.*

¶ CARTORIUM, Archivium, Tabularium. Acta SS. Julii to. 2. pag. 173. de S. Elizabetha: *Si in Cartorii dicti Monasterii aliquæ amplius essent scripturæ.*

¶ CART-SADEL, ab Angl. *Cart*, carrus, & *Sadel* vel *Saddle*, Ephippium, seu illud stratum, quod imponitur equo currum trahenti, & cui insidet auriga. Kennettus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden. *Pro uno Cart-sadel, uno colero, cum uno pari tractuum emptis* XIV. *d.*

¶ CARTUARIUM, ut Chartularium, Gall. *Cartulaire.* Tabular. Pinnat. apud J. Moretum in Antiquit. Navarræ pag. 324. *Hæc est Cartuarium S. Martini de Zircitu, &c.* Vide in *Charta.*

¶ CARTULA. Vide *Chartula* in *Charta.*

¶ CARTULARE, Cartularium. Vide *Chartulare, Chartularium.*

¶ CARTULARIUS, Cartulatio, Cartulatus, &c. Vide *Chartularius, &c.*

¶ CARTUM de Vinea, f. Quarta pars jugeri vineæ, Gall. *Quartier de vigne*, in Donatione anni 1198. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 489.

¶ CARTURIENSES, Iidem Monachi, qui mox *Cartusienses*, apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. pag. 363. *Prope muros civitatis Nannetensis, ubi modo habitant Carturienses.*

¶ CARTURIUS, Species modii seu dolii vinarii. Chartular. S. Vandregesili to. 2. pag. 1673. an. 1227. *Ego Rogerus Madame & Gaermondus filius Anselli de Alpico cepimus ad colendum usque ad decem annos ab Abbate & Conventu S. Wandregisilli vineam suam de Alpico, quæ dicitur Blonda per medietatem vini ejusdem vineæ, & per duos modios ipsius vineæ de medietate nostra antequam aliquid vini de eadem recipiamus... Et ego Robertus Torpin cœpi ad colendum ab eisdem Monachis ad dictum terminum vineam eorum, quæ dicitur Tiebout... per medietatem vini & per tres Carturios de medietate mea, &c.*

CARTUSIENSES Monachi, de quorum origine & instituto agit præ cæteris Jacobus à Vitriaco in Hist. Occid. cap. 18. Sic dicti à Cartusianis montibus.

¶ CARUA. Vide *Carrucagium* 1.

CARUAGIUM, Idem quod *Cariagium*, Bractono lib. 2. cap. 16. §. 8.

¶ CARVALLUS, Lauri species Lusitanis. Acta B. Tarasiæ to. 3. SS. Junii pag. 501. *Toto corpore conspersam ramusculis cinnamomi & rorismarini, immixtis quibusdam lauri, quam Carvallum vocant.*

CARVANNA, Carvanus. Vide *Caravanna.*

CARVATICUM. Idem quod *Carraticum*, Tributum pro carris transeuntibus. Diploma Ludovici Pii ex Tabul. Monasterii Fossat. fol. 8. *Pontaticum, vel portaticum, aut Carvaticum, atque cespitaticum, &c.* Forte legendum *Carnaticum.* Vide in hac voce.

CARUBIUM, Carrubium, Quadrivium. Charta Hugonis Archiepiscopi Genuensis ann. 1187. apud Ughellum: *Deinde littus maris continue usque ad Carubium Sardenarum, & ipsum Carubium totum, &c.* Ibid. *Cum Carubio Corrigialium, &c.* Vetus Inquesta apud Puricellum in Ambrosiana Mediolanensi Basilica pag. 1133. *Usque ad Ecclesiam parvam, quæ est juxta Carrubium Portæ Ticinensis.*

¶ Carubeus, Eadem notione. Bartholomæus Scriba lib. 6. Annal. Genuens. ad an. 1227. *Et de mandato dicti Pecorarii plures muri facti sunt propterea in pluribus Carrubeis & viis publicis Januæ civitatis ... Insuper & muralia sive clausuras factas per Carrubeos in eorum contractis fecit penitus removeri.* Idem ad annum 1244. *Dominus Archiepiscopus cum universo Clero, Milites quoque & Dominæ, ac universi de populo obviam venerunt ei* (Papæ) *& cum magna processione & lætitia, coopertis Carubeis civitatis pannis deauratis & cendatis, receperunt eum & adduxerunt in palatium Archiepiscopi.*

CARUBLA, [An *Carruba*, Italis: nostris *Carouge*, Siliqua edulis?] Monachus Florentinus de Expugnatione Acconis:

Nos in quadragesima cibis equinarum,
Recreamur carnium & camelinarum,
Aliis rodentibus textas Carublarum.

¶ CARUCA, Carucagium, Carucarius, Carucata. Vide *Carruca, Carrucagium, &c.*

¶ CARUCATARIUS, Colonus terræ servituti obnoxiæ. Kennettus Antiquit. Ambrosden. p. 354. in Inquisitione reddit)uum Episcopi Lincoln. *Summa redditionum Carucatariorum, si fuerint ad firmam* XXII. *f. ... Summa gallinarum Carucatariorum & cotariorum* CXIV. *gallinæ.*

¶ CARUCATUS, pro *Carrucata*, Tantum terræ quantum una *Carruca* coli potest per annum. Vide *Hardwices.*

¶ CARUCHARIUS, Ductor Carrucæ. Vide *Mulocisiarius.*

¶ CARUCHI. Vide *Cerachi.*

¶ CARUCULA. Vide in *Carrucata.*

¶ CARUDA, pro *Carruca*, Aratrum, Gall. *Charrue.* Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 64. *Et terram ad unam Carudam, & silvam quæ vocatur Bolbier.* Vide *Carrucata.*

¶ CARULASTER, βούπαις. Gloss. Lat. Græc. *Adolescens grandis vel pinguis.*

¶ CARWA, An cannabis, Gall. *Chanvre*? Si ita est, f. legendum *Cannava* vel *Canva.* Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 83. *Portant linum ad aquam & Carwam, & referunt & reddunt præsto, & linosium.*

¶ CARUUM, Vectigal ex carris transeuntibus percipiendum, nisi malis esse pro *Carreda.* Charta anni 1114. apud Stephanotium to. 2. Antiquit. Occitan. pag. 515. *Censum qui nobis exit de Caruis, & omnia & in omnibus tam quæsitum quam acquirendum, &c.* Sed f. legendum, *de carris.*

1. CASA. Isidorus lib. 14. Orig. cap. 12. & ex eo Papias: *Casa est agreste habitaculum palis, arundinibus & virgultis contextum, quibus possunt tueri à vi frigoris, aut caloris. Casa, hospitiolum.* Gloss. Græco-Lat. Καλύβη, *Casa*; *tugurium, pergula.* Ita apud Latinos Scriptores; sed apud Latino-Barbaros sumitur pro quovis ædificio: unde *Casas Regis* legimus in Lege Longob. lib. 2. tit. 17. §. 1. *Casas Dominicas*, in Lege Bajwar. tit. 1. §. 14. [*Casam Dominicariam*, in Actis SS. Benedict. sec. 4. pag. 158.] Tabul. Abb. Belliloci in Lemovicib. num. 53. *Casam meam indominicatam cum ipso interposito, ubi ego visus manere. Cheze*, in Consuetudine Turonensi art. 248. 261. 273. 297. Juliodunensi cap. 27. art. 4. 5. cap. 28. art. 3. Cenomanensi art. 335. est id quod competit primogenito in feudo, *manerium* scilicet præcipuum, cum certa agrorum appendice.

¶ Casa, Monasterium præcipue sub Meroveadis ex Mabillonii Diplomatica lib. 2. cap. 7. n. 1. Vide Sirmondum in Glossario ad calcem Conciliorum Galliæ, & Annales Benedict. tom. 3. pag. 474. num. 73.

Casa Dei, Ædes sacra, Ecclesia. Chronicon Laurisham. an. 779. *Dum ipsa Casa Dei vestita fuit ad præsens.* Capitula Caroli C. tit. 9. *Ut Missi nostri... requirant de Capellis & Abbatiolis ex Casis Dei in beneficium datis.* Occurrit passim.

Interdum bona ipsa Ecclesiæ *Casa* dicuntur. Paulinus Epist. 21. *Ut in Casa Ecclesiæ terrulam, qua victum suum procuret, accipiat.* Hinc *Casati* dicti, qui ex bonis Ecclesiasticis beneficia acceperant, feudati Ecclesiæ, ut infra docemus.

2. CASA. Jo. de Janua: *Capis, dicitur vas quoddam; quod vulgo dicitur Casa.* Charta Joannis Archiep. Capuani an. 1301. in Sanctuario Capuano p. 263. *Item corporale unum cum Casa ad aurum & imagines.*

CASÆ, apud Gromaticos & Agrimensores dicuntur litteræ terminales, quibus ii auctoritatem, hoc est, significationem dederunt secundum artificium Agrimensuræ, & secundum notas Juris

agrimensorii. Exstat de iis liber Innocentii editus inter Gromaticos. Hinc *Casales mensura*, *casalis*, *casalia*, & alia ejusmodi, de quibus Rigaltius in Glossis ad Agrimensores.

¶ CASACA, Vestis species, Gall. *Casaque*, lacerna, chlamys. Litteræ Patentes Caroli V. Regis Franc. an. 1367. pro Monspeliensibus de forma vestium: *Foleraturas tamen sindonis, vel Casacam in ipsis mantellis, vel vestibus liceat eis* (mulieribus) *portare.* De vocis etymo vide Menagium.

¶ CASALAMENTUM. Vide *Casamentum* 1.

CASALATICUM, Casalagium, Casa, vel tenementum hominum de corpore, censui dominico obnoxium, [& census ipse ratione *Casalatici* Domino debitus.] Charta an. 1234. in Regesto Comitum Tolosæ pag. 129. *Scilicet homines & feminas mihi pertinentes, & pertinere debentes, & scienter Petrum Duram, & infantes ejus cum suo Casalatico, & tenentia sua, &c.* Charta Ryosevendis Dominæ de Terminis an. 1208. in 30. Regesto Archivi Regii Ch. 61. *Nos tenebamus in feudum albergam duorum Militum in unoquoque manso à Casalatico in hominibus qui soliti erant in villa vetula de Plairaco, scilicet in tribus mensis, & in villa de Businiaco in mensis quatuor, &c.* [Manumissio anni 1251. *Omnes generaliter res & bona & jura mobilia & immobilia eis pertinentia, ubicumque sint, vel de cætero habere seu aquirere potuerint, & specialiter totum Casalaticum, quod fuit dicti Guillelmi, &c.* Confirmatio compositionis cum Habitantibus Castri de Leucata an. 1313. *Cum... homines dicti castri sint & esse consueverint ab antiquo homines de mansata, sive de corpore & Casalatico tam domini Regis, quam illorum à quibus dominus Rex habuit & de novo.* Ibidem: *Absolvimus prædictum locum, & singulos de eodem, & universitatem dicti loci, & singulos de ea, qui nunc sunt & pro tempore fuerint de omni mansata & Casalitico, & omnem servitutem & servitia, quæ à dictis hominibus levari consueverunt & levari possunt ratione dictæ mansatæ.* Et infra: *Ab omni mansata & omni genere servitutis mansatæ, & à corpore & Casalatico, &c.*]

Casalagium, Eadem notione. Charta Alphonsi Comitis Pictav. ann. 1270. apud Catellum in Histor. Tolos. pag. 395. *Hugonem . . . hominem nostrum de corpore & Casalagio liberaliter manumittimus, &c. bona ipsorum tam mobilia, quam immobilia, de Casalagio, seu aliunde provenientia, &c.* [Saisimentum Comitatus Tolosæ an. 1271. apud Lafallium to. 1. Annal. Tolos. Instrum. pag. 15. n. 18. *Item quod Dominus Comes ex antiqua consuetudine percipiebat in dicta villa in certis Casalagiis triginta sestaria bladi, medium frumenti & medium avenæ annuatim, &c.*] Consuetud. Tolosæ 4. part. tit. de homagiis: *Item de immobilibus, scilicet de Cassalagio, vel feudis quæ tenentur à domino suo... nihil potest homo de corpore sine assensu domini ordinare.* Passim ibi. Tit. 38. *Homo ligius de corpore & Casalatgio.* Charta an. 1298. in Regesto Philippi Pulcri Fr. Regis an. 1298. n. 18. ex Tabulario Reg. *In quibus* (hominibus) *jus habemus... ratione vel occasione servitutis, quæ de corpore tantum, vel de Casalagio tantum dicitur, aut etiam de utraque, vel rerum Casalagii conjunctim, vel separatim, aut ascriptitiatus, vel quasi, seu libertinitatis, vel cujuslibet alterius generis servitutis, &c.* Alia ibid. num. 33. *Ac etiam vendis, & forisca piis, laudimiis omnium præmissorum, ac etiam Casalagiis, & servitiis, seu redditibus, nobis ratione Caselagiorum & pro ipsis Caselagiis debitis, &c.* Consuetudo municipalis de *Vallançay* in Biturigib. art. 3. *Quand une personne tenant feu & Chesealage dans les fins & limites d'aucune dismerie, &c.*

Caslagium. Charta ann. 1306. in 2. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. num. 59. ex Tabulario Regio: *Quarundam personarum... quas dictus venditor asserunt esse servilis conditionis de corpore & Caslagio, & tenere in Caslagium, quatuor sextarios & unam quarteriatam terræ ad dictam mensuram, &c.*

¶ CASALE, Idem quod *Casalaticum.* Veteres Consuetudines Bituricenses editæ à Thomasserio pag. 112. *Quod pro quolibet Casali sito in censibus nostris & rebus pertinentibus ad Casale, quod Casale cum pertinentiis tenebant homines quondam talliabiles, reddentur nobis viginti bosselli avenæ, & viginti denarii Turonenses censuales accordabiles, vel tantum, seu pro rata quam tenebunt de Casali.* Quæ sic Gallice redduntur in Consuetud. *de Troy* in eodem agro Bituric. *Item par ladite Coutume & droit prescrit de temps immemorial, ledit Seigneur a droit de prendre sur chacun Chezeau étant audit censif six boisseaux de marseche, & trois parisis de cens accordables, payables comme dessus, & pour demi Chezeau trois boisseaux de marseche, & un denier obole parisis.*

¶ Casale, Casa, tugurium. Vita S. Nicolai de Rupe tom. 3. SS. Martii pag. 421. *Abditiorem igitur secessum quæsivit in nemore suo, supra montem primo à patria sua lapide distantem; illic humile Casale sibi erexit.*

Casale, Certus *Casarum* numerus, villa, suburbanum, προάστειον. Charta scripta Ravennæ sub Justiniano apud Brissonium de Formul. pag. 648. *Ex Casale Petromano territ. Bononiense, &c.* Anastasius in Adeodato: *Multa ædificia nova augmentavit, sed & Casalia conquisivit.* Will. Tyrius lib. 18. cap. 19. *In suburbanis, quæ vulgo Casalia appellant.* Lib. 20. cap. 20. *Suburbanorum adjacentium, quæ nostri Casalia dicunt.* Hugo Falcandus pag. 680. *Duas ei villas optimas, quæ Siculi Casalia vocant, dari fecit.* [Liber de constructione castri Saphet apud Baluz. to. 6. Miscell. pag. 368. *Habet castrum Saphet sub dominio & districtu suo Casalia, quæ in Gallico villæ dicuntur, plus quam 260.* Charta anni 1184. ex Archivo Monialium S. Salvatoris Massil. *Concedo Casale... Margara cum territorio & pertinentiis... cum villanis omnibus . . . Concedo Casale Bethese, pro quo dominus & avunculus meus Rex Balduinus Militibus templi singulis annis* XL. *bisantios valens consulit.*] Vide Raymundum *de Agiles* pag. 143. eumdem Tyrium lib. 11. cap. 12. lib. 20. cap. 23. Matth. Paris, Bromptonum, & alios passim. Dicitur &

Casale Ostendere, Familiam & natales suos in jure probare. Observantiæ Regni Aragon. lib. 9. tit. de Salvis Infantionum faciendis §. 4. *Illi qui faciunt salvam (infantionatus) non tenentur Ostendere Casale suis convicinis, quia hoc non pertinet ad eos petere, sed ad Dominum Regem, cum ipse certificari voluerit de Casali illorum, &c.* Adde Foros Aragon. lib. 7. tit. de conditione Infantionatus. & tit. seq.

¶ Casalicum, in Charta Walardi ex Chartulario Ecclesiæ Aptensis fol. 129. *Quantum visus sum habere in Casalicis, curtis, exavis, vineis, campis, &c.* Idem Chartul. fol. 125. *Cum ipso campo, cum ipso Casale, cum exago suo.* Et fol. 118. *Cum casis, Casalicis, curtis, sylvis, &c.*

¶ Casalicium, in Donatione Willelmi Comitis inter Acta SS. Maii to. 6. pag 820. *Cum casis, Casaliciis, campis, vineis, pratis.* Chron. Farfense apud Murator. to. 2. part. 2. col. 464. *Item pro solidis*

xx. *dedit intra civitatem Reatinam Casalicium ad forum, & subtus muros ejus petias terræ & vineæ* v. *modiorum* XXII. *Casalicium* hic pro domo sumitur.

¶ CASALICULUS, ibidem col. 369. in Bulla Stephani PP. IV. an. 817. pro Monasterio Farfensi: *Inter ea casalem Pipinianum cum casis & vineis, seu olivetis, & colonis; item casalem Scandilianum per uncias* VIII. *necnon & Casaliculum, qui nominatur Antiquus.*

CASALIS, mascul. gener. Anastasius Bibl. in S. Adriano PP. *Civitatem Ravennatium, & Casales, ac omnia præsidia occupans.* Infra: *Ubi & alios plures fundos seu Casales, & massas . . . emere visus est.* Histor. Translat. S. Guthlaci n. 17. *In hac ruricola quidam fundum, Casalem, paucaque novalia possidebat.* Adde Diurnum Romanum cap. 6. tit. 11. cap. 7. tit. 22. Chartam Caroli Crassi Reg. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica p. 227. *Casale*, non semel occurrit apud Joan. Villaneum lib. 4. cap. 25. lib. 7. cap. 144. lib. 10. cap. 171. Statuta MSS. Caroli I. Reg. Sicil. cap. 115. *Vilains qui habitent es viles & es Caseaux, ne puissent estre mis avant por tesmoins contre Comtes, ou contre Baron ou simple Chevalier.*

CASUALIS, [CASUALUS,] Eadem notione. Tabular. S. Cyrici Nivern. Ch. 22. *In agro Magniacense, in villa Lursiaco, hoc est Casuales cum vineis & artilibus, ubi colligi possunt vini modii* 50. Ch. 41. *Et quod vocatur à rusticis vetus Clausum cum Casuale & puteo.* Et Ch. 85. *Cum pratis, masnilibus Casualibus, & arabile terra.* [Chartular. Monasterii S. Sulpicii Bituric. fol. XI. verso: *In villa quæ dicitur Boscheto, hoc est, mansus meus indominicatus una cum Casuali, rasis, domibus, ædificiis, &c.* Ibidem fol. 20. *Ibi est una Casualis, vineis, &c.* Et fol. 22. quater aut quinquies legitur: *Terram arabilem cum Casualos.*]

¶ CHAZALE. Charta Adalardi Arvernorum Episcopi ann. 905. inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 130. *In Montiniaco vineam unam cum Chazale unum & campo uno:* hic *Chazale* non plures *casas*, sed unicam domum rusticam, ut alibi non semel ipsa vox *Casale*, potest designare.

¶ CHAZALIS. Charta Petri Armandi ex Tabulario S. Petri Solemniac. *Dono unum Chazalem ad eleemosinam S. Petri, &c.*

CASALINUM, Gallis *Masure*, locus ubi *Casæ* ædificatæ fuerunt, aut ædificari possunt. Charta anni 1007. apud Ughellum in Episcopis Volaterr. *Dedit in causa commutationis integrum Casalinum, in quo jam fuit casa.* Et infra: *Cum septem & decem inter casis, & casinis, seu Casalinis, & integris decem & septem sortis, & rebus illis ad eodem Casalino, & rebus donicato, &c.* Occurrit non semel apud Franciscum Mariam in Mathilde Comitissa lib. 3. pag. 105. 117. 160. Petrum Diac. lib. 4. Chr. Casin. cap. 22. & alios. Charta Ottonis I. Imper. an. 966. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus: *Terra Casalina cum casa super se habente una cum curte, horto, & terra aratoria.*

¶ CASALENUM, in Vita S. Thomæ Aquinatis to. 1. SS. Martii pag. 744.

¶ CASALINA, Eadem notione. Chronicon Farfense apud Murator. to. 2. part. 2. col. 420. *Duas Casalinas in castello Tocciæ, & canapinas in circuitu ipsius castelli.* Ibidem col. 576. *Omnia in integrum cum castello, Casalinis atque cellis.*

¶ CASALINUS, Eodem significatu. Ibidem col. 463. *Casalinos desertos.*

¶ CASALIS. Vide in *Casale.*

¶ CASALLUS, CASALUS, Casa, domus, ædificium. Statuta Suavii S. Severi in Capite Vasconiæ Abbatis pro villa S. Severi ann. 1100. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 280. *Ad ultimum videns Abbas . . . quod de facili non posset villa populari, dixit & concessit, quod si de hominibus S. Severi vellent ibi ædificia facere, quod liceret eis infra vicennium; vicennio vero transacto, si in illa vellent morari, & per annum & diem secum essent & de suo proprio pane comederent, & sine querimonia Abbatis, deinde more burgensium se haberent, nisi forte Casalli eorum manerent postea desolati; tunc per filios suos, vel per seipsos, quamvis in villa ædificarent, Casallos cooperiant, teneant & serviant, & in eisdem maneant.* Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ MS. cap. 47. *Et in ipso loco dabat alodem, terras, & Casalos, & vineas, & culturas.* Parvum Chartular. S. Victoris Massil. fol. 130. *Ego B. de Castellana dono Ecclesiæ de Villacrosa unum hominem cum toto tenemento suo præterea unum Casalum in eodem castro, &c.* Vide *Casale* & *Casalaticum.*

1. CASAMENTUM, Feudum quod à *Casa dominica* dependet. Fulbertus Carnot. Episc. Ep. 6. *Commendationem vestrorum Militum, qui de nostro Casamento beneficium tenent.* Ordericus Vital. l. 5. *Hanc donationem . . . concessit D. Rodbertus Carnotensis Ecclesiæ Episcopus, in cujus Casamento sunt ea, &c.* Charta Radulfi de Balgentiaco ann. 1085. in Tabul. Vindocin. *Quidquid idem Radulfus illi loco legitime dare voluerit in toto Casamento quod ab eo tenet, libenter ipse Comes concessit & auctorisavit.* Alia ex Tabulario Burgul. fol. 59. *Vendidit medietatem terræ de Broertis, quam tenebat de Guillelmo de Tornamina, qui eam auctorisavit in castro Toarciense Vicecomitis Arberti de cujus Casamento terra erat.* Alia ex Tabul. S. Albini Andegav. *Fuit autem in hac donatione auctorizamentum Fulconis Comitis, & Suardi Domini Castri Credonis, ad quorum Casamentum pertinebat.* Charta an. 1197. in Hist. Vergiac. p. 122. *Cepi de Odone Duce Burgundiæ in feodum & Casamentum Auxonam villam meam, cum castro, jurabilem & reddibilem sibi & successoribus suis.* Ita passim *Casamentum* sumitur, apud eumd. Fulbert. Ep. 19. Ivon. Carn. Ep. 173. & in Decret. 6. part. cap. 76. S. Bernardum Epist. 39. 284. Radulfum de Diceto in Abbreviat. Hist. an. 880. in Chron. Besuensi p. 550. 552. In variis Chartis apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. cap. 39. Galland. de Franco allod. pag. 284. & 289. Louvet. in Histor. Belvacensi 1. Editionis pag. 405. &c.

☞ D. *Brussel* de Feudorum usu lib. 3. cap. 8. demonstrat *Casamentum* aliquando à Feudo distinctum fuisse ac præsertim à prima sua origine nihil aliud fuisse, quam prædium ad vitam alicui concessum sub annua pecuniæ præstatione vel alia simili obligatione, idque probat inter cætera primo articulo postulationum Episcopi Lingonensis adversus Ducem Burgundiæ coram Ludovico Juniore an. 1153. ubi sic legitur: *Quæro à Domino Duce, quare cum Casatus S. Mammetis homo non esset, & bonum feodum inde haberet, placuit ei hominium nostrum derelinquere? quatenus feodum reddat & præterea quidquid de eo accepit.* Primum observat eruditus Scriptor particulam *non*, quam quidam deleverunt, esse retinendam: deinde conficit ex relata postulatione *Casamentum* fuisse à Feodo distinctum, siquidem hominium à *Feodato* præstandum haud immerito dereliquisset, si S. Mammetis fuisset homo *Casatus*, sed lauda-

tum caput legendum est integrum. Vide *Feudum Casamenti* in voce *Feudum*.

CASEMENT, CHASEMENT, Scriptoribus nostris passim. Philippus *Mouskes* in Philippo I.

Si fit oir de son Casement,
Raoul de Waiet voirement.

In S. Ludovico:

Car il ot le droit oir de Toulose,
Et grant terre & grant Casement.

Le Roman *de Garin*:

Quant à Bues donnas son Chasement,
La Duchée de Gascongne la grant.

Alibi:

Ce est Guillaume de Monclin le vaillant,
Qui a tollu son riche Chasement.

Alibi:

Riche homme sont, chascun tint Chasement.

Le Doctrinal:

Se li homs a grant terrre ù rente ù Chasement.

Le Roman *d'Aubery*:

Toute Bourgoingne vous doins en Chasement.

Infra:

Ne cuit je mie par le mien anciant,
Qu'il ait meillor home en son Chasement.

¶ CASAMEN, in Actis SS. Bened. sec. 5. pag. 283. ubi de S. Alveo Abbate: *Ego itaque Ragenfredus Carnotum constitutus Antistes ... dantes juste reddimus in propriis Fratrum usibus stipendiariis, quæ eorum alimoniæ subtracta à nostrorum quodam, nomine Elya, dominioque episcopali inepta cupiditate sunt detenta, atque in Casamen militum cæca mente tradita*, id est, Data militibus in feodum vel beneficium.

CHESAMENTUM, Eadem notione. Charta Willebaldi & Guillelmi de Tremollia, in Tabular. Domus Dei Montis Morillonis in Pictonib. *Si quis vero ex suis chesatis aliquod suum Chesamentum, vel aliquam terram pauperibus supradictis donaverit, ipsi domini concedunt atque donant.*

CHASALAMENTUM, in Charta Dalmatii de Luzeio in Regesto Carcasson. fol. 40. *Cum omnibus redditibus qui pertinent ad eandem villam, quam de suo Chasalamento tenebam.*

¶ CASAMENTUM MILITARE. Charta Roberti Episc. Ling. ann. 1101. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 152. D. *Confirmamus vobis* (Abbati Molismensi) *Ecclesiam S. Desiderii infra muros Lingonicæ urbis cum appenditiis suis, exceptis Militaribus Casamentis*; hoc est, Feudis Militibus concessis, unde *Casati Milites*: de quibus infra in *Casati*.

¶ 2. CASAMENTUM, Casa, Domus, Ædificium. Lobinellus in Glossar. ad calcem Hist. Britan. *Campus cum Casamento.* Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 133. col. 2. in Charta Leotardi pro feudo Cellariæ episcopalis: *Ipsam* (Cabanariam?) *dedi eis pro feudo Cellariæ, & Casamenta, & cortilia, quæ habent Gratianopoli, & unum furnum, qui est juxta Casamentum illorum, sive juxta domum Stephani Coaiz.* Vide Glossar. Martenii ad calcem tomi 5. Anecd.

¶ CASAMENTUM, Minor *casa*, ut conjecto, pendens à majori, appendix. Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 594. *Et in Sabelli tres casas cum Casamentis* XI. *unumquodque habens modios* III. *& in pratis petias* III. *& de Ecclesia S. Andreæ quartam partem ... de Ecclesia S. Mariæ ad Xistum decimam sextam partem, & duas casas cum Casamentis suis, habentes modios* XXV. *& de pratis & ornamentis ipsius Ecclesiæ suam portionem.* Vide *Casarina.*

¶ 3. CASAMENTUM, Dos, quæ marito datur, cum uxorem ducit. Hisp. *Casamiento.* Testamentum Jacobi Aragonum Regis ann. 1272. apud Marten. Anecdot. tom. 1. col. 1147. *Nec dare etiam sibi Casamentum seu dotem.* Vide *Casare* 2.

¶ 1. CASANA, Mensa, argentaria, Gall. *Banque, Caisse.* Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 74. ex Computo anni 1322. *Pro pensiva Casanæ Lombardorum de Mentio recepit, &c.* Pluribus in locis Dalphinatus argentariam exercebant Lombardi & Judæi, pro qua censum quemdam quotannis solvere tenebantur. Ibidem pag. 92. col. 1. in Computo Antonii Bassen Judæi & sociorum legitur, *De iis quæ debebat ratione censivæ Casanarum suarum Gratianopolis, Visiliæ & de Vivo, & de Censibus domus seu domorum suarum Gratianopolis, &c.* Et tom. 2. pag. 272. in Computo ab ann. 1333. ad ann. 1336. *Pecunia recepta à Lombardis & Judæis pro censu Casanarum hujus anni præsentis* 1335.

¶ 2. CASANA, σκέπη πλοίου. Gloss. Lat. Græc. Tectum navigii.

1. CASARE, In feudum concedere, vel *feodare*. *Acaser*, in Aresto Parlamenti Burdegalensis ann. 1527. *Sousacaser*, in retrofeudum dare, in Consuetud. Burdegal. art. 101. & Aquensi tit. 8. art. 7. Baionensi tit. 18. art. 16. Chronicon S. Michaëlis Virdun. pag. 387. *Cumque in partibus illis terram non haberet, unde castrum illud* (Barrum) *Casare posset, de tertia parte possessionum Abbatiæ illud Casavit, dicens castrum illud totius Abbatiæ tutamen fore.* Adde Vasseburgium pag. 302. Charta Dominorum Toloni ann. 1223. *Item fuit actum & dictum expresse, quod in locis sibi datis vel concessis, vel quos tenerent in signoria dictorum Dominorum, non possent homines Casare sine licentia speciali Dominorum.* Charta Ursi Silvanect. Episc. in Hist. S. Martini de Campis: *Hoc autem nec concessisset Episcopus, nisi à Rotberto Vicedomino, qui de his ab eo Casatus erat, fuisset exoratus.*

2. CASARE, Nubere, matrimonio jungi: vox Hispanica. Coronatio Henrici Regis Lusitaniæ apud Brandaonum lib. 10. cap. 13. *Si Casaverit cum Principe extraneo, non sit Regina.* Testamentum Sancii II. Reg. Portugall. apud eumdem tom. 4. pag. 221. *Si Regina Blanca Casata fuerit.*

¶ CASARICUM, Idem quod mox *Casarina.* Vide locum in *Recalcus.*

CASARII, in leg. 7. Cod. Th. de Bonis proscript. In Familia rustica recensentur, *quot sint Casarii, vel Coloni.* Ubi Codex Justin. habet *Censuarii.* Sic autem appellari videntur qui *casis* rusticis habitandis aut curandis præfecti erant. Nam prædia pluribus casis constabant; proinde iidem qui postea *Casati* dicti.

CASARINA, Idem quod *Casa*, vel *Casæ* appendix, vel idem quod *Casalinum.* Chronicon Farfense [apud Muratorium tom. 2. part. 2. col. 376.] *Et casas atque Casarinas novem in Anguliano.* [Ibidem col. 473. *Item pro solidis* LX. *concessit casalem Panianula & Sangrinianum & Casarinas, & super Albucianum terram cum aquæmolis suis.* Et col. 564. *In Salisiano res pro solidis* L. *infra ipsum castellum Casarinas duas.*]

¶ CASARIUM, Idem quod *Casa* vel *Casarina.* Testamentum Anglici Episc. Albanensis ann. 1388. apud Stephanotium tom. 10. Fragm. Hist. MSS. pag. 334. *Et lego pro ipsa Capellania fundanda omnes census, servitia, deveria, usatica, domos, Casaria, Viridaria, terras cultas & incultas.*

1. CASATA, CASSATA, CASSATUS, (promiscue enim scribitur) Habitaculum cum certa terræ quan-

titate idonea ad unam familiam alendam servis *Casatis* olim attributum, atque adeo ipsa familia. Canones Synodi Liptin. cap. 2. & ex iis Capitula Caroli M. lib. 5. cap. 3. & Capitula Caroli Calvi tit. 23. cap. 7. *De unaquaque Casata 12. denarii ad Ecclesiam ... reddantur.* Adde Capitulare an. 779. cap. 13. & Addit. 4. Capitul. cap. 132. Decretale Precum quorumdam Episcoporum eod. ann. &c. [Charta Hedeni Ducis pro S. Willibrordo Episcopo an. 704. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 13. *Donamus tibi* VII. *hobas & VII. Casatas, & CCCC. diurnales de terra. .... Has Casatas ibidem manentes cum omni peculio vel laboratu eorum, quod habent vel habere noscuntur, totum tibi ad integrum trado.* Et col. 16. in Charta Ægelberti pro Monasterio Epternac. ann. 703. *Quod mihi ex paterno jure legitime provenit, hoc est Casatas* XI. *cum sala & curticle meo ... cum mancipiis & omni peculio eorum.*] Othlonus Presbyter lib. 1. de Vita S. Bonifacii Moguntini Archiep. cap. 42. *De unaquaque Casata solidus, i. 12. denarii ad Ecclesiam vel Monasterium reddantur.* Et lib. 2. cap. 14. *De censu autem Ecclesiarum, id est, solidum de Cassata suscipe, & nullam habeas hæsitationem, dum ex eo poteris elecmosynam tribuere, & opus perficere sanctarum Ecclesiarum.* In Epist. Zachariæ PP. ad eumdem Bonifacium scripta legitur, *Solidum de Casa suscipere.* Charta Ethelredi Regis Angl. in Addit. ad Matth. Paris: *Quandam juris mei portiunculam, Casatas equidem senas, binis in locis semotas, &c.* Rogerus Hovedenus ann. 1008. *Rex Anglorum Ethelred. de 310. Cassatis unam trierem, &c.* Ubi Henricus Huntindon. rem eamdem narrans, pro *Cassatis*, *hidis*, habet. Est autem *Hida* idem quod *Cassata* Anglis. Vide in hoc verbo.

Cassatus, Idem quod *Casata*. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 21. *An. 959. Eldredus Rex dedit Ecclesiæ Christi in Dorobernia Monasterium Raculfense bis denis semisque æstimatum Cassatis, cum omnibus pertinentiis, sive littorum sive camporum, agrorum saltuumve.* Charta Edwardi Confessoris pag. 36. *Centum mansas ... ita quod in ipsius terræ quantitate quod Episcopo aratur, & quod coloni inhabitant, pro uno tantummodo Cassato reputetur, qui Ciltancumb ab hujus patriæ peritis vocatur ... largior.* Pag. 99. *Supradicta vero quantitas terræ in Bradanfeld.* 48. *Cassatorum, &c.* Pag. 121. *Terra* 20. *Cassatorum.* [Vita S. Ethelwodi Episc. Winton. inter Acta SS. Benedict. sec. 5. pag. 612. *Reliquam vero præfati loci terram, quæ centum Cassatorum lustris hinc inde gyratur regali dominio subjectam Rex ipse possidebat.* Ibid. pag. 613. *Dedit etiam Rex possessionem regalem ... hoc est, centum Cassatos cum ædificiis, &c.*] Occurrit alibi non semel in Chartis veterum Regum & Magnatum Angliæ p. 50. 51. 100. 121. 203. tom. 2. pag. 838. 839. 840. 858. tom. 3. pag. 115. 116. 305. apud Willelm. Thorn. ann. 838. 942. Florent. Wigorn. pag. 612. &c. Ita *Casato*, pro familia usurpat Joannes Villaneus lib. 3. cap. 2. lib. 5. cap. 38. lib. 7. cap. 45.

¶ 2. CASATA, pro *Caseata*, Formaticum, *Fromage*. Bulla Honorii III. apud Margarinum: *Tenentur præstare annuatim ... duos panes & unam Casatam, vel loco Casatæ petiam unam de caseo recenti, & 10. ova.*

CASATI. Joachim. Vadianus lib. 2. de Colleg. & Monaster. German. p. 60. & ex eo Goldastus in Notis ad Dositheum lib. 3. p. 23. putant, *Casatos* primum dictos libertini generis homines, qui conductum inhabitabant. Locantur enim, inquit Vadianus, hodieque villæ & casæ certa redituum, aut censu condicione, nec una locationis specie. Diversi autem erant ab illis servis quos vulgus Alemannorum *Leibaigenleuth* vocat. Certe Casati non tam libertinæ, quam servilis fuerunt conditionis, dictique videntur servi ii qui *intra casam*, hoc est, in ruralibus possessionibus, serviebant, ut est in Capit. Caroli Magni lib. 3. cap. 73. & 80. & qui certis casis addicti erant. Servi namque alii erant *Casati*, alii *non Casati*. Charta Divisionis Imperii Caroli M. c. 6. to. 2. Hist. Franc. pag. 89. *Præcipimus ut nullus ex his tribus fratribus suscipiat de regno alterius a quolibet homine traditionem vel venditionem rerum immobilium, hoc est, terrarum, vinearum atque silvarum, servorumque qui jam casati sunt, sive cæterarum quæ hæreditatis nomine censentur, auro, argento, & gemmis, armis ac vestibus, necnon & mancipiis Casatis, & his speciebus quæ proprie ad negotiatores pertinere noscuntur.* Eadem habentur in Divisione Ludovici Pii cap. 7. Neque alii videntur Casati in Chartis Alemann. apud eumdem Goldastum. Charta 39. *In villa quæ dicitur Centoprato, Casatos 2. cum omnibus adjacentiis, vel adpendiciis eorum.* Ch. 69. *Non est incognitum quod Maganoldus ... Casatum unum cum hoba sua ad dictam Ecclesiam tradidisset.* Ch. 87. *Et dotavi eam Casalibus 8. & similiter hobas 12. & mancipia denominata, &c.* Alia apud Vadianum loco citato: *Et hoc est quod trado ... & Casatos tres his nominibus, &c.* *Casalées naturaus*, dicuntur ejusmodi servilis conditionis homines, i. *Casati*, seu Casalati nativi, originarii, in Foris Beneharn. tit. 1. art. 20.

Casati Villæ, Burgenses, qui *casam* habent in villa, seu oppido, in Charta ann. 1206. apud Perardum in Burgundicis p. 299.

Casatus, Domesticus, vel vassallus, feodatus. Necrolog. S. Stephani Autisiodor. *Pridie Nonas Aug. Gaufridus Comes Cabilonensis, hujus Ecclesiæ Casatus apud castrum suum Donziacum Monachus factus obiit.* Vita Aldrici Episcopi Cenoman. p. 118. *Quosdam vassallos, Casatosque, ut nominant.* [Vita S. Arnulfi Episcopi Suess. inter Acta SS. Benedict. sec. 6. part. 2. pag. 514. *Communi consilio fratrum atque Ecclesiæ Casatorum concordante clero ac populo, elegerunt in Abbatem servum Christi Arnulfum.* Ibid. pag. 528. *Tunc igitur consultu Concilii pars sanior cleri, & Casati Ecclesiæ Suessonicæ elegerunt sibi in Pontificem, sanctæ religionis cultorem Arnulfum per id tempus reclusum.*] Tabularium Dervense: *A Clericis nostris & Equitibus quos Casatos vocant, &c.* ubi *Equites* iidem qui *Milites*. [Charta an. 1101. inter Instrumenta tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 152. *Quidquid etiam servitii & justitiæ in alodio Molismensi, in pratis scilicet & sylvis, in aquis decimisque & aliis Milites Casati cum uxoribus suis & progenie eorum habebant.* Chartularium Monasterii Aquicinctensis fol. 26. *Nicholaus de Inci sive de Cheon vir nobilis ... dedit etiam Militem unum, qui servitium debet cum equo nostro Abbati.*] Charta Abbatiæ Dolensis in Biturigib. *Ego Gomarus uxoris meæ Serenæ consilio, filiorumque meorum, simulque mecum Casati mei, sive feodati, &c.* Alia Lietberti Episcopi Camerac. *Casatorum, sive domesticorum nostrorum.* Historia Episcoporum Autisiodor. cap. 58. *Propter domini & Casatorum seu vassallorum suorum potentiam.* Vide Capitul. 1. ann. 812. cap. 4. Baldricum lib. Chronici Cameracensis cap. 63. Vitam Lietberti Episcopi Camerac. cap. 11. Chronic. Abbat. Lobiens. p. 607. Fulbertum Carnot. Epist. 6. 19. 43. & alibi, Ivon. Carnot.

Ep. 28. Gesta Consulum Andeg. cap. 2. num. 6. cap. 3. n. 8. *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 465. 466. &c.

Chaseati, in Regesto Philippi Augusti Herouvalliano fol. 153. verso, in Probat. Hist. Montismorent. p. 29. *Chazez*, apud Poëtas nostrates. Le Roman *de Gaydon* MS.

Et Duc & Comte, & demaine, & Chazé.

Alibi :

Encore seras de Bourgoingne Chazez.

Le Roman *de Florimond* MS.

Seloc qui estoit li aisnez,
Fu de Babiloine Chasez,
A Phelippes Gresce donna, &c.

Infra :

Et de Babiloine ensement.
Vous doins-je tout le Chasement.

Li Lusidiaires MS.

Il vint à une chité,
Manda ses Ducs & ses Casés,
De par tout les assemblez.

Philippus *Mouskes* in Philippo Aug.

Et donne & tiere autre assés,
Dont il iert tenans & Casés.

Alibi :

Et cascun jour venoient més
De Ducs, de Contes, de Casés.

Charta Othonis Comitis Burgund. ann. 1242. apud Perardum pag. 451. *Je li ai prié que il aidoie à mes Chazez lor droit à maintenir, tant cum il vouront droit faire. Chasiers*, in Charta Odonis Ducis Burgund. ann. 1206. *Et les Chasiers, autrement dits feodaux, dudit Chastillon. Homens de Casades*, viros nobiles vocat Raimundus Montanerius in Reg. Aragon. cap. 227. *E llavors ell s'apparella ab 300. homens de Casades que hi avia, que tots eren de les mellors Casades de Genova.*

CASATICUM, Præstatio pro *Casa*. Constit. Friderici II. Imp. apud Richardum de S. Germano an. 1232. *De jure Casatici, remissa sunt grana 3. pro uncia, ita quod mercatoribus qui erunt pro eis, providebitur à custodibus fundaci in lectis, luminaribus, palea & lignis.*

¶ CASATUM, Idem, ut videtur, quod *Casaticum*. Donum Raginaudi Montis-Falconis Callorienſi Monasterio ann. 1145. inter Instrum. tomi 2. novæ Gall. Christ. col. 62. *Notum fieri volo, quod omnem terram ...... quam sub jure meo prædicti Fratres possident, totum laudo & concedo. Simili modo quidquid in omni terra mea; ita tamen ut inde Casatum non perdant prædicti fratres, quod adepti sunt.*

¶ CASATURA, Idem quod *Casaticum*. Charta Conradi II. Imp. pro Ecclesia Camerac. ann. 1146. apud Miræum tom. 1. pag. 181. col. 1. *Abbatiam etiam S. Gaugerici, Comitatum totius terræ Cameracensis, Castellaniam quoque, Casaturas & hominia, quæ de feodo Episcopi esse constat.*

¶ 1. CASATUS. Vide *Casati*.

¶ 2. CASATUS, Ponderis species. Vetus Glossar. MS. Sangerman. *Chati pondus decem dragmis appenditur, qui etiam à quibusdam Casatus nominatur.*

CASBOVIS. Charta Gaufridi [Guillelmi III. in nova Gall. Christ.] Episcopi Aptensis ann. 1247. apud Sammarth. *Serviat annuatim in festo B. Auspicii ... unum Casbovis, scilicet 4. carteria valentia 50. solidos Willelmenses.* Infra : *Temperavimus canonem ante statutum in dictis brevibus civitatis Aptensis, & in castro S. Martini reducente in quartam partem unius Casbovis valentem 12. solidos Willelmenses pro brevibus antedictis faciendam in festo B. Auspicii.* [Homagium Hugoni Episcopo Aptensi præstitum ann. 1310. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues* : *Et solvere domino Episcopo & Ecclesiæ Aptensi annuatim in festo S. Auspicii medietatem unius Casti* (vel *Casli*) *bovis valentis 25. solidos Guillelmensium, vel æquivalentis monetæ.* Et infra: *Offerant dictæ dominæ ... 25. solidos coronatorum parvorum pro dicta medietate dicti Casti* (vel *Casli*) *bovis* ; id est, Bovis crassi seu pinguis, Gall. *Bœuf gras*, vel forte *Carcasii* bovis, seu Cadaveris bovis occisi. Vide *Carcasium*. Utut est voce *Casbovis*, *Casti bovis*, vel *Casli bovis* bovem integrum designari certo colligitur tum ex ipsa voce, licet corrupta, cum ex aliis locis Chartæ an. 1247. una comparatis. Bertrandus Raybaudus de Simiana, qui propter *breve episcopale de bocaria*, id est, de tabernaria carnaria, *civitatis Aptensis* debet *unum Casbovis 50. sol. Willelm. in festo B. Auspicii*, debet pariter *de Castro B. Martini unum multonem vivum, qui valeat octo sol. Willelm. annuatim in vigilia B. Martini*: qui tamen *multo redigitur in agnum unum valentem tres sol. Willelm.* quemadmodum *Casbovis* integer *50. solidorum* redigitur in *quartam partem valentem 12. solidos.* Hæc ex prædicta charta, solito fusius, quia in exponenda *Casbovis* voce hæsitarunt viri quidam eruditi.]

CASCAVELLUS, Cascaviellus, Campanula, nola, vox Hispanica, *Cascavel*, *sonalium*, Neubrigensi. [Gallis *Grelot*, *Sonnette*, Crotalum, Provincialibus *Cascaveau*. Statuta Ecclesiæ Massil. ann. 1235. *Indumenta Canonicorum & aliorum Clericorum sint honestati congruentia clericali. Nec utantur sotularibus, vel sellis pectoralibus, vel calcaribus deauratis, aut Cascavellis*; scilicet equorum collo appensis, ut olim erat in usu, atque etiamnum videmus in mulis vectoriis & clitellariis. Inventarium ornamentorum Abbatis S. Victoris Massil. ann. 1358. *Item in extremitate pendentis mitræ sunt sex parvæ cathenulæ cum sex longis Cascavellis argenteis deauratis.*] Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. ann. 1247. fol. 16. *Quicunque in bastiludio commiserit homicidium, vel fecerit damnum fortuito casu, teneatur solvere homicidium, & emendare damnum, nisi portaverit campanetas, Cascaviellos : qui autem portaverit, non teneatur dare.*

CASCIA, Arca, capsa, Gallis *Caisse*. Charta Joannis Archiepiscopi Capuani ann. 1301. *Tabernaculum de argento cum Cascia sua.* Vide *Casa* 2.

¶ CASCIARE, Venari, Gall. *Chasser*. Statuta Arelat. MSS. art. 85. *Consules Arelatis .... tenentur compellere bis & ter in anno ad lupos Casciandos ... qui habebunt animalia.* Vide *Caciare*.

CASCINA. Charta Ademari de Muroveteri ann. 1191. *Cum ... ripariis, nemoribus, garricis, Cascivis, devesis, mansis, &c.* Forte *cascinis* : nam *Cascina* Provincialibus ædem sonat.

¶ CASCUS. Vita S. Rigoberti Archiep. Rem. to. 1. Januarii pag. 176. col. 2. *Hæc denique, quam prædiximus porta, ex consuetudine Cascorum à plerisque Collaticia, à pluribus usque hodie Basilicaris vocatur; ibique tam hujus singularum claves totius urbis portarum apud se reconditas pro tempore servabat.* Vita S. Gondeberti Mart. tom. 3. April. pag. 629. num. 3. habet, *quæ Collaticia antea vocabatur, scilicet à conferendis mercibus* ; hinc suspicor *Consuetudinem Cascorum* fortean fuisse vectigal collectum pro mercibus in urbem invehendis : sed unde vox *Cascus*?

CASDICIA. Vide *Casticia*.

¶ CASEALE. Vide *Capsa Navis* in *Capsa*.

¶ CASEATA, Species placentæ ex caseo. Statuta Arelat. MSS. art. 59. *Et quod furnarii teneantur coquere panes civium ... & quod non accipiant de fogaciis nec de Caseatis, nisi diebus Sabatinis Quadragesime.*

CASEATRIX, Quæ in villis & prædiis rusticis *caseos* & butyrum conficit. Ejus officium describitur in Fleta lib. 2. cap. 87.

¶ CASELAGIUM. Vide *Casalagium* in *Casalaticum*.

1. CASELLA, *Capsella*, Loculus reliquiarum: occurrit apud Glabrum lib. 4. cap. 3. Κασέλλα, in Hist. Apollonii Tyrii pag. 17. b. 18. Alias *Casellæ* dicuntur granaria apud J C. Vide *Casa*, & Meursii Glossarium.

2. CASELLA, Parvula casa, in Concilio Agathensi cap. 7. Occurrit etiam in [Præcepto Caroli M. an. 773. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 38.] in veteribus Chartis an. 784. & 840. apud Puricellum in Ambrosianæ Basilicæ Monumentis p. 16. 223. præterea apud Crescentium lib. de Agricultura. Will. Brito lib. 7. Philipp.

Qui fabricare sibi castrensi more Casella,
Arboreis ramis, & sicco stramine norunt.

Adde lib. 10. pag. 220. lib. 12. pag. 248.

CASELLUM, Idem quod *Casale*, Domus, apud Nicolaum Trivettum an. 1190. p. 511. & Radulphum de Diceto an. 1192.

¶ CASELLUS, f. pro *Tassellus*, à *Tassus*, Cumulus, Gall. *Tas*. Index utensilium de Ruminiaco in Chartulario S. Cornelii Compend. *Et una cathena ferrea, & quædam corda ad vinum avalandum & duos Casellos feni, vel triginta solidos fortium.* Vide *Tassus*.

¶ CASES, Huates Iares, ὑφάσματα ἀράχνων, *Telæ aranearum*, in Supplemento Antiquarii.

CASEUS, *Purgati per Caseum*. Vide *Corsned*.

¶ Caseus Infans, id est, Recens, Gall. *Fromage mou*. Medicina Salern. pag. 91. Edit. 1622. *Nutrit triticum & impinguat lac, Caseus infans.*

¶ Caseus Seraceus, Caseus, ut opinor, ex sero coagulatus. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 98. in Instrumento an. 1309. *Caseis Seraceis, baconis, piscibus, alecibus, &c.*

¶ CASFA. Vide *Caffa*.

¶ CASIA, *Genus mellis in harundinibus*. Sussannæus in Vocabulario.

¶ CASIDILIS. Vide *Capsidile* in *Cassidile*.

¶ CASIMENTUM, Idem quod *Casamentum*. Charta Galeranni Comitis Mellenti, in Hist. Harcuriana tom. 4. pag. 1350. *Præter terram Percharii & omnia Casimenta sua in foresta de Fehebam cum omni libertate pasnagii.*

¶ CASINA, Magale, tugurium, Gall. *Cabane*. Vita S. Gerii tom. 6. SS. Maii pag. 160. *Ubi rus sive villa aliquantum habitantium sub peleariis seu Casinis.* Vide *Casalinum* & *Cassina*.

¶ Casina Pellis. Charta pro Communia Balneoli an. 1208. *Duodena de Pellibus Casinis 1. obolum.* Haud scio an sit legendum *Caninis*.

¶ CASINDIUS, in Hierolexico Macri, pro *Gasindus*, Qui ex familia alicujus est vel domo. Vide *Gasindus*.

CASININA Moneta. Vide Sanjulianum in Matiscone pag. 282.

¶ CASINUM. Vide in *Cassina*.

¶ CASIS, Idem videtur quod *Casa*, Bona Ecclesiæ ruralia. Chartular. S. Vandregesili tom. 2. pag. 2102. *Rodulfus & Rogerius ... nostrum adierunt locum S. Wandregesili ... & medietatem Casis Ecclesiæ Remuiscors, quam de Alberico tenebant ipsis rogantibus nobis in vadium dederunt propter viginti libras denariorum Rothomag. usque ad viginti annos, &c.* Lubens legerem *Casæ*. Vocis hujus in *Casis* facilis est mutatio.

¶ CASIVOR, Τυρὸς, *Caseus*. Supplem. Antiquarii.

¶ CASIUS, pro *Caseus*, in Litteris Edwardi III. Angl. Regis apud Rymerum tom. 5. pag. 12.

CASLA, in veteri Glossario Saxonico, Heðen. Ubi Somnerus, forte *Cassia*.

CASLAGIUM. Vide *Casalagium* in *Casalaticum*.

¶ CASLANIA, Caslanus, Caslarius. Vide *Castellanus* 1.

¶ CASLUS. Vide *Casbovis*.

¶ CASMA, *Hiatus*, Casmare, *Hiatum facere*. Laurent. in Amalthea post Papiam. Legendum *Chasma* à Græco χάσμα vel χάσμη: quod idem est. Eadem vox mendose legitur apud Glabrum Rodulphum lib. 5. cap. 1. pro *Fasma*, Gr. φάσμα, Apparitio. Vide *Palmetie*.

CASNAR, veteribus Gallis. *Affectator*. Quintilianus lib. 1. Instit. cap. 5. *Et in oratione Labieni, sive illa Cornelii Galli est in Pollionem, Casnar assectator è Gallia ductum.* Vide Varron. [Festus: *Casnar, Senex Oscorum lingua*. Papias MS. *Casnar, Senex: Casnari, Senes lingua quorumdam.*]

CASNUS, Casnetum. Judicatum an. 867. apud Perardum in Chartis Burgundicis pag. 147. *Et dixit quod ipse ... & sui servi ... tallassent vel occidissent uno Casno de S. Benigno.* Aliud an. 868. ibid. *Et dixit quod idem Heldebernus cum ... in silva S. Benigni venissent, & ipso Heldeberno præcipiente, Casnum mortificasset malo ordine, &c.* Notitia alia Judicati an. 870. ibid. pag. 149. *Mallatus fuit ipse Hildebernus, & sacramentum aramivit, unde gietivos remansit, & de tertio Casno prejudicium Scabineorum in altero mallo eundem Hildebernum cum testibus adprobavit.... Tunc judicatum est à supradictis Scabineis, ut de ipsis Casnis, quos mortificavit, legem faceret & rewadiaret, seu supradictam terram legaliter redderet; quod & fecit, &c.* Quibus locis *Casni*, ni fallor, sunt quercus, nostris *Chesnes*, Picardis *Quesnes*, Occitanis *Casses*, & *Cassenats*. Proinde

Casnetum, est quercetum, in Charta Philippi Augusti an. 1185. apud Morinum in Historia Vastinensi pag. 706. *Ab illa aqua usque ad terram & nemus quod Morini dicitur Casnetum.* Ubi perperam editum *Casuetum*. Galli dicebant *Quesnoy*, unde urbi in Hannonia nomen.

☞ Interpretationem Cangii confirmat Mabillonius tom. 3. Annal. Benedict. pag. 48. ex occasione Præcepti dati *Ad illum Casnum an.* xvi. *regnante Carolo* (Calvo) *gloriosissimo rege Indictione tertia*; subdit enim: Quis sit locus ille ad Casnum, intelligimus ex Annal. Bertinianis ad annum 877. ubi Franciæ Proceres post mortem Caroli Calvi Conventum ad Casnum in Cotia condixisse memorantur. In Cotia silva prope Compendium locus est à quercu sic dictus, vulgo Casnus Herbeloti. Vide Valesium in Notitia Galliarum p. 161. & 413.

CASONA, *Acus mulieris, qua mulier caput scalpit, à cado, dis, dicta, eo quod cadere facit immunda.* Joan. de Janua, ubi perperam edit. *Casoma*. Ita enim Glossæ Isid. & Ugutio. [Grævius censet legendum *Cnason* ex Festo, apud quem in casu quarto numeri multitudinis legitur *Cnasonas*.]

¶ CASPALANUS, pro *Capellanus*, in Charta Ludovici Regis Aquitanorum apud Stephanotium to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 238. ✠ *In Dei nomine Reginpertus seu indignus vocatus Episcopi* (sic) *sive*

five Caſpalanus Hlodoïco Regis Adquitaniorum. Sign. + Magnario, &c.

¶ CASORUM, *Vetuſtum*, in Gloſſis Iſid. Sed legendum cum Gebhardo & Grævio *Caſcum, vetuſtum.* Apud Papiam MS. & in Gloſſario MS. Sangerman. *Caſcum, Antiquum, vetus, vacuum.* Caſci voce hoc ſenſu uſi ſunt Ennius & Varro.

¶ 1. CASSA, Venatio, Gall. *Chaſſe.* Vide *Caciare.*

¶ 2. CASSA, Domus, ædificium, magale. Tabularium Rothon. *Eccleſia S. Mariæ cum ipſo alodo, qui ad ipſam pertinet, cum Caſſis & ædificiis, datur S. Salvatori Rothonenſi.* Vide *Caſa* 1.

¶ 3. CASSA, Italis Arca, Capſa in qua Sanctorum Reliquiæ reponuntur, Gall. *Chaſſe.* Miracula ſancti Wlfranni to. 3. SS. Martii pag. 162. *Repoſitum eſt hoc ſacroſanctum corpus beatiſſimi Wlfranni Archiepiſcopi & Confeſſoris in hac Caſſa temporibus meis.* Additiones ad Vitam S. Antonini to. 1. Maii pag. 331. *Præfatam tunicam in quadam Caſſa ... poſuerunt.* Tranſlatio S. Floriani tom. 7. Maii pag. 575. E. *Quod certificatur per tabellam ſupraſcriptam repertam in fundo Caſſæ.* Occurrit inſuper in Vita B. Dianæ tom. 2. Junii p. 367. in Vita B. Henrici Baucenenſ. p. 374. in Vita B. Lidani tom. 1. Julii pag. 347. in veteri Diſciplina Monaſt. ex Ritibus Luxov. p. 572. apud Rymer. tom. 1. p. 841. Marteníum tom. 4. Anecd. col. 809. in Statutis Eccleſiæ Conſtantienſis, &c. Spicil. Fontanel. MS. pag. 387. *Caſſa que pendet ſuper magiſtrum altare, in qua Corpus Domini requieſcit.*

¶ 4. CASSA, Capſa, ubi pecunia aſſervatur, Gall. *Caiſſe.* Acta SS. Maii to. 6. p. 176. ubi de ſancto Jacobo Philippo: *Fuerunt autem ipſi ducati ſumpti ex Caſſa B. Jacobi Philippi*; *poſtea autem, inquit, recepi à Priore ſolidos* XXX. *ſimiliter ſumptos ex d. Caſſa.*

¶ 5. CASSA, Fama, in Statutis Arelatenſ. tit. 25. *Statuimus ne quis ſcienter hoſpitetur in domo ſua furem nec latronem, nec hominem malæ Caſſæ, nec hereticum, nec Valdenſem.* Alibi: *Qui videantur eſſe infames, vel malæ Caſſæ.*

¶ 6. CASSA. Mandatum Edwardi III. Regis Angl. an. 1338. apud Rymerum tom. 5. pag. 12. ubi de variis victualibus: 1340. *Bacones*, 130. *carcaſia bovina vel boves*, 4100. *Caſſas multonum vel multones. Caſſa* hic idem eſt quod *Carcaſium.*

¶ 7. CASSA, Sartaginis ſpecies, Gall. *Poelon.* Inventarium anni 1342. ex Archivo S. Victoris Maſſil. *Apud focariam duo inceptendia, unam ſaccaginem,* (ſartaginem,) *item unam Caſſam, unam vigilem; item unam copam ferream, &c.* Lugdunenſes *Caſſe* vocant Sartaginem, Gall. *Poele*; Andegavenſes vero & Normanni excipulum adipis ſtillantis è carnibus, dum torrentur, Gall. *Lechefrite.*

1. CASSARE, Cedere, concedere. Chronicon Fredegarii juſſu Childebrandi ſcriptum c. 45. *Quo ordine duas civitates Auguſtam & Siuſium cum territoriis ad partem Francorum* (Longobardi) *Caſſaverant, non abſcondam.* Mox: *Vallem, cui nomen Ameregis, partibus Guntchramni Caſſantes.* Cap. 69. *Unde unum centenarium auri Charoaldus Rex partibus Imperii de præſente Caſſaret.*

2. CASSARE, Irritum reddere, Gallis *Caſſer*, vox frequens in Edictis Principum. Occurrit etiam in Vita S. Canuti Regis Obodritarum cap. 4. §. 17. & apud alios Scriptores. Papias: *Caſſare, evacuare, privare, caſtrare, unde Caſſabundus, inſtabilis, dubitans, titubans.* [Charta Offæ Merciorum Regis an. 790. apud Felibianum in Hiſt. Sandionyſiana pag. XLII. *Evidentia rerum & experientia declarant Caſſabundam mortalium vitam, & innumeris cotidie calamitatibus conſtringi.* Vetus Gloſſar. Sangerman. MS. num. 501. *Caſſabundus, Titubans.* Gloſſ. Iſid. *Caſſatur, Caſtratur.*] Gloſſæ Arabico-Lat. *Caſſabundus, dubitans, vel timens.* Gloſſar. Ælfrici: *Caſſata*, ꝼoꞃhꞃeꞃaꝺ, i. caſſa, *abrogata. Caſſus*, vacuus, inanis. Gloſſ. Lat. Gr. *Caſſum*, κενὸν, μάταιον, ἄκυρον. [Supplem. Antiquarii: *Caſſo*, ϛερῶ, *Privo.*] Ita non ſemel in Cod. Theod. unde neſcio cur viri docti à *Charaxare* deducant.

¶ 3. CASSARE, Frangere, Gall. *Caſſer.* Edictum Philippi Pulcri pro Reformatione regni an. 1302. in Conſuetud. MSS. Toloſ. fol. 43. *Eo quod gardiatores ſeu regaliatores amputabant ſeu Caſſabant nemora dictarum Eccleſiarum, antequam tempus amputationis ſeu Caſſationis eorum, aut debitæ venationis adveniſſet.* Ex his poſterioribus verbis conjicio *Caſſationes*, de quibus hic agitur, eſſe populationes, quas faciunt ii, qui in nemoribus adhuc tenerioribus venantur.

¶ 4. CASSARE, Venari, Gallice *Chaſſer.* Statuta Maſſil. pag. 517. *Nullus ſit auſus venari ſeu Caſſari cuniculos ſeu cyrogrillos, niſi per* XV. *dies ante feſtum Natalis Domini.* Ibidem recurrit pag. 518. *Aves de Caſſar*, ibidem pag. 521. accipitres nuncupantur. Vide *Caciare* & *Chirogrillus.*

¶ 5. CASSARE, Abducere. Vita Patrum Emeritenſium: *Quem iterum iterumque verborum objurgare increpationibus ſtuduit; ſed eum nec ſic ab illecebroſa edacitatis delectatione atque furti rapacitatiſque intentione Caſſavit.*

¶ 6. CASSARE, Exauctorare, Gall. *Caſſer*; Miſſum facere, ſi agitur de milite. Regimina Paduæ ad an. 1318. *Facta fuit pax ... & tunc Caſſati fuerunt ſoldati... & Caſſatus fuit ſupraſcriptus capitaneus dominus Obizo, &c.*

CASSARES, pro *Caſales*, ni fallor, in Charta Alfonſi Imperat. Hiſp. æræ 1182. apud Anton. de *Tepez* in Chron. Ordin. S. Benedicti to. 7. *Tres Caſſares, videlicet villam novam, & caſam Fielibarbe, & Fooſendam, in Ravanadam ſitos, &c.* Occurrit rurſum infra.

CASSARUM, vox Italica, *Caſſaro*, Academicis Cruſcanis, *Ricinto di mura intorno alla rocca, o nel piu alto della terra, la parte concava del corpo circondata dalle coſtole*, Thorax. Vide Oct. Ferrarium in *Buſto.* Chronicon Piſanum Ughellianum an. 1115. *Chriſtianus exercitus exultans... caſtella duo & mangana conducit ad Caſſarum.* Mox: *Ex caſtellis ergo ſupereminentibus Caſſari magnis turribus, Chriſtiani contra fortiſſimos Saracenorum recollectos in Caſſaro acriter inſtare cœperunt, &c.* Occurrit ibi pluries.

CASSATA, CASSATUS. Vide *Caſata.*

¶ CASSATIO. Vide *Caſſare* 3.

¶ CASSATUS, Peractus, completus. Mabill. Liturg. Gall. pag. 366. in Oratione Miſſæ diei Paſchatis: *Omnipotens ſempiterne Deus, qui reſurgens à mortuis, Paſſione Caſſata, potentiorem te tuis Diſcipulis reddidiſti, concede, &c.* Vide in *Caſata.*

¶ CASSE, *Ærumnæ.* Gloſſar. MS. Sangerman. n. 501.

¶ CASSEA, Capſa, Gall. *Caiſſe*, apud Rymer. to. 7. pag. 233. col. 1. *Unam Caſſeam ſaccari candidi.*

¶ CASSELLA, Parva caſa, Tugurium. Acta SS. Nerei, Achillei, &c. tom. 3. SS. Maii pag. 11. *Levavit corpus & pernoctanter in biroto perducit ad Caſſellam ſuam.* Vide Onomaſticon tomi 2. SS. Aprilis, & ſuperius *Caſella.*

¶ CASSETA, Parva ſartago, Gall. *Poelon*, diminut. à *Caſſa* 7. Inventar. an. 1341. ex Archivo S. Victoris Maſſil. *Item feiratum unum cum yſotono; item unam Caſſetam de cupro, duas cayſſatas in diſpenſa; item unam graſillam, &c.*

¶ CASSETELLA, Capsula. Acta SS. Junii tom. 1 pag. 56. de S. Secundo: *In quo quidem sepulcro erant tres Cassetellæ ligneæ, in quibus & qualibet earum erant Reliquiæ sanctæ.*

¶ CASSIA, Capsa ubi asservatur pecunia, Gallice *Caisse*. Hinc in Chronico Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 86. *Cassiam imponere*, est imponere tributa & vectigalia, quorum proventus pecuniarii in cassia quadam publica reponebantur: *Fridericus Rex Siciliæ imposuit in ea insula Siciliæ Cassiam unam, ob quam Cassiam solvuntur tria per centum, propter dictam guerram, quæ solvuntur intrando & exeundo.* Hæc paulo aliter leguntur loco citato ex negligentia typographi, ut monet Index Onomasticus ad calcem tomi 5. ubi mendum corrigitur. Vide *Cassa* 4.

¶ Cassia, Capsa Reliquiarum, Gall. *Chasse*. Notitia Ecclesiæ Diniensis per Gassendum pag. 151. *Unam Cassiam magnam coopertam de ossa ad tenendum Reliquias.* Vide *Cassa* 3. & *Chassia*.

¶ Cassia, Capsa in qua merces transportantur, Gall. *Caisse*. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 98. col. 2. in Instrumento an. 1309. *Item qualibet Cassia limarum, speculorum debet duos denarios.*

CASSIBULA. Vide *Casubula* post *Casula*.

CASSIDILE, vel Cassidilis. Ugutio: *Cassidilis, vel Cassidile, dicitur sacculum, pera, sarciperium, ficacium, marsupium, moculus, loculus, crumena.* Papias: *Cassidilis, pera pastoralis.* Isidor. Gloss. *Cassidilis, pera, marsupium.* Will. Brito: *Cassidile dicitur pera Aucupis in modum reticuli facta, in quo ponit quos in casse, id est, rete, cepit.* Ita etiam Joannes de Janua. Odorannus ann. 1031. *Protulit auri fulvi transmissum munus de Cassidile.* Matth. Westmon. *Portans in Cassidile toxicum mellitum.* Conradus de Fabaria de Casibus S. Galli cap. 5. *O mira in juvene Principe Mercurii philologia, quæ sparso rubore juvenili promulgavit eloquia cordis dudum instincta Cassidili*; id est, ut Walfridus loquitur de sancto Gallo lib. 1. cap. 23. *Altæ memoriæ & armario cordis inseruit.* Vetus Interpres Tobiæ capite 8. *Protulit de Cassidili suo partem jecoris.* Matthæus Vindocinensis in Tobia:

Cassidili profert auxiliare jecur.

Capsidile. Glossæ MSS. *Capsidile, est Capsa, vel pera.* Ita scribitur non semel apud Petrum Damianum lib. 4. Epist. ult. lib. 7. Epist. 5. l. 8. Ep. 14. quasi à *capsa* deducatur. Gloss. Lat. Gal. *Casidilis, Cassete.*

¶ CASSIDONIUM, Murrha, species lapidis pretiosi, unde vasa olim plurima fingebantur, Gall. *Cassidoine*. Inventar. Ecclesiæ Aniciensis an. 1444. *Item una naveta de Cassidonio munita argento, cum pomo & suis repositoriis garnita argento.*

1. CASSINA, Casula, Tugurium, Italis *Cassina*; accipitur pro prædio rustico. Lex Longobard. lib. 1. tit. 19. §. 25. *Si quis Cassinam, vel tectum alienum foris in curte, ubi viri non habitant, deturpaverit... restauret ipsam Cassinam... Nam si casam ubi viri habitant, deturpaverit, componat, &c.* Charta Mathildis Comitissæ an. 1079. apud Franciscum Mariam in Mathilde: *Una cum omnibus casis, & Cassinis, seu casalinis, simulque terris & rebus illis qui ad jam dicta casa & curte... sunt pertinentes, tam de muro pro dicto castello quam & deforis casis & Cassinis, seu casalinis, &c.* [Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 604. *Domnus autem Henricus concessit huic monasterio campum in Kinzica, qui fuit antea vinea domnicata Regis; & sunt Cassinæ & horti.*] Apud Hariulfum in Chron. Centul. lib. 2. cap. 10. pag. 468. pro *Cassinos de pallio*, lego *cussinos*. Vide Statuta Mediolanensia part. 2. cap. 236. 237.

Casinum. Charta Bonfilii Fulginensis Episcopi apud Ughellum tom. 1. p. 740. *Concedo vobis... molendinum in castro Ecclesiæ cum omnibus utilitatibus suis, & unum Casinum ibidem juxta molendina ex omni parte pedes 12. & 4. modiola terræ infra civitatem, &c.*

¶ 2. CASSINA, Pulvinar, Gall. *Coussin*. Spicil. Fontanell. MS. pag. 262. ubi de signis ad vestitum pertinentibus: *Pro signo capitalis, vel quod vulgariter Cassina vocatur, &c.* f. legendum *Cussina*. Vide *Cassina* 1. & *Cussinus*.

¶ CASSINI, Doctores Turcarum. Radulphus Abb. in Chronico T. S. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 572. *Traditaque est Jerusalem, proh dolor! in manibus nefandorum à nefandis Christianis, & clausæ sunt januæ, positis custodibus. Igitur Alphachini & Cassini, ministri scilicet nefandi erroris, Episcopi & Presbyteri secundum opinionem Sarracenorum, primum templum Domini, quod Belthalla vocant, & quo magnam salvationis habent fiduciam, quasi orationis & religionis (causa) ascenderunt mundare, &c.*

¶ CASSIO, Species capsæ, ni fallor, à Gall. *Caisse*. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 282. *Item, pro clavis fenestrarum & uno Cassione faciendo pro reponenda roba Domini & Dominæ* III. *sol.* VI. *den.*

CASSIOTICUS. Charta donationis factæ Ecclesiæ Cornutianæ edita à Suaresio: *Item alium holosericum luritatum, pallium Cassioticum, item pallium lineum Aquitanicum, &c.*

¶ CASSIS, *Aranearum tela*. Glossar. MS. Sangerman. num. 501. A *Cassis*, Rete, deducta notio.

¶ CASSO, Sartago, Gall. *Poelon*. Charta an. 1525. ex Schedis D. *le Fournier*: *Emptio cacobi sive peirol cupri ad tinturandum retia, una cum suis furnimentis & pertinentiis, videlicet la Casso, &c.* Vide *Cassa* 7.

CASSULA. Vide *Casula*.

CASSUM, [Fragmentum. Solinus cap. 65. *Aut palearum Cassa, aut chartarum fila ad se rapit* Lychnites gemma.] Vide *Capsum*.

CASSURA. Vetus Notitia apud Francisc. Mariam in Matthilde Comit. *Qui contendit & contradicit nobis à pars prædicta Ecclesiæ Episcopatui nostro sancti Martini decem Cassuris rebus illis massaritiis, quæ videntur esse in loco & finibus Camutiano, &c.* Forte *Cassinis*.

¶ 1. CASSUS, Pars vestis major, qua corpus tegitur, exceptis brachiis: vox ab Italo *Casso*, Thorax, ni fallor, derivata. Annal. Benedict. to. 4. p. 616. ex Chirographo anni 1061. *Pellicias duas, festivam scil. cujus Cassus esset de squirionibus & manicæ de grisiis: Septimanalem quoque, cujus Cassus esset de cattis, & manicæ de vulpibus cum pellibus vulpelinis.*

2. CASSUS, Casa. Vetus Charta apud Vadianum: *Quidquid visus sum habere.... in villa quæ dicitur .... hoc sunt Cassi, casalis, mancipiis, peculiis, &c.* Vide *Capsum*.

CASTA, Præstationis species in Occitania. Charta Philippi Regis Franc. an. 1306. pro Ecclesia Mimatensi, in Regesto Lud. Hutini Regis Franc. fol. 60. *Quod de vineis tunc factis daretur septima pars fructuum prædictis dominis, & de faciendis seu plantandis extunc daretur undecima pars vulgariter quæ vocatur Casta, propter quod homines dicti loci vineas post dictam compositionem plantatas indiligenter excolunt, & alias dimittunt incultas, sive minus bene cultas.* Occurrit ibi pluries, [ut & in Confirmatione compositionis cum Habitantibus Castri de Leucata ann. 1313. ex Bibl. Colb. Regest. 56. *Portiones vinearum tam veterum quam novarum sint ad undecimam partem fructuum, quæ Casta commu-*

niter nuncupatur, ita quod dicti homines non teneantur de cætero dare de veteribus nec de aliis nisi solum Castam prædictam, &c.]

¶ CASTAGNETUM, Castanetum, Gall. *Châtaigneraie.* Archivum S. Victoris Massil. *Terris, vineis, olivetis, Castagnetis, quercetis, &c.*

¶ CASTALDUS, Castaldio, Villæ procurator, præfectus. *Castaldatus,* Munus vel jurisdictio *Castaldi. Castaldaticum, Castaldicum,* Tributum, ut videtur *Castaldo* debitum, &c. Vide in *Gastaldus.*

¶ CASTALLUM, *sive piscinam in qua congregantur aquæ,* apud Rymerum to. 11. pag. 3. col. 1.

¶ 1. CASTALLUS. Charta Philippi Reg. Franc. ann. 1207. pro Rotomagensibus, apud Duchesnium Hist. Norman. pag. 1062. *Si debitor intra Rothomagum venerit, ex quo de equo descenderit, Castallum vel hernesium suum per Majorem propter debitum arrestari poterit.* Apud *de Lauriere* legitur *Carcallum.* Vide in hoc voce. Legere malim *Caballum*, atque equum ipsum intelligere.

¶ 2. CASTALLUS, An pro *Castellanus,* Custos castri, an pro *Castaldus,* Villæ præfectus? Vita S. Thomæ Abb. Farfens. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 1. pag. 287. *At illi dixerunt, quod probator* (f. prætor) *ipsius civitatis Castallus ibidem esset; quem accersitum percunctari cœpit, &c.*

¶ CASTANARETUM, Castanetum, Gallis *Chastaigneraie.* Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Gaufridus habet in Renes terras & Castanaretum de Episcopo pro feudo.*

¶ Castanarium, in Chartulario Matiscon. fol. 14.

¶ Castanearium, bis habetur in Recognit. de *Moras* ex Regesto Probus fol. 37.

¶ Castanetum, infra in voce *Stellaria.*

¶ Castangetum, in Donatione an. 993. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 347. Melius legeretur *Castagnetum.*

¶ Castanhale, Castanhalis Terra, Eadem notione, Hispanis *Castañal,* in Charta Annæ Dapsaco ann. 1488. *Confrontantur ab una sui parte cum Castanhali Anthoni Rossent.... Duas sextariatas terræ Castanhalis sitas, &c.*

CASTEGUETA. Charta Galeacii Comitis Virtutum an. 1377. *In eorum possessionibus, sediminibus, ædificiis, vineis, Casteguetis, pratis, nemoribus, &c.* Sed videtur legendum *Castagnetis.* Italis *Castagnuola*, est locus castaneis consitus.

¶ CASTELERIA. Vide in *Manneria.*

CASTELGARDUM, *Castlegardum servitium*, est servitus, quæ in arce aliqua Regis, vel alterius domini, propugnanda atque defendenda consistit, quoties feudatarius requisitus fuerit. Vide Cowellum lib. 2. Instit. tit. 3. §. 4. Littlet. lib. 2. cap. 8. & infra in verbo *Stagium.*

CASTELLA. Vita S. Genovefæ num. 39. apud Bollandum: *Contingit ut naves eorum, vento flante, ita inter scopulos vel arbores periclitarentur, ut Castellæ in quibus fruges exhibebant, in latere versæ, etiam naves aqua implerentur.* Legendum *Cistellæ.*

CASTELLAGIUM, Quod exsolvitur Castellano, vel alteri, pro custodia rei in castello, in Concilio Bituricensi an. 1336. c. 12. *Et nihilominus compellant Judices Ecclesiasticos ad satisfaciendum sibi de custodia, carcerario, Castellagio, seu geolagio, &c.*

CASTELLAMENTUM, Catillamen. Arnobius lib. Adversus Gent. *Ut spirulas & botulos facerent, isicia, Castellamenta,* [*Catillamenta*, Salmasio,] *lucania, suminatam cum his carnem, & glaciali conditione tuceta.* Cibum instar pyramidis hic quidam interpretantur. [Idem Arnob. lib. 7. *Quid tædæ? quid næniæ? quid offæ, non vulgi, sed quibus est nomen appellatioque Penitæ, ex quibus, quod primum est, exiguas arvina est miculas Catillaminum infecta de more.* In hunc locum Hofmannus: Cupedia est & delitiosa mattea, à verbo Catillare i. e. Ligurire .... Proprie vero ita vocasse videntur farcimina aut botulos minutis carnibus inculcatos, quod avide à Catillonibus expeterentur.]

¶ CASTELLANUS, Castellanaria, Castellare, Castellio, &c. Vide post *Castellum.*

¶ CASTELLIA. Vide in *Manneria.*

1. CASTELLUM. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Castrum antiqui oppidum vocabant in alto positum cujus diminutio facit Castellum.* Quo sensu Hirtius dixit: *Castella complura locis editis posita.* [Vita S. Willibrordi Episc. Traject. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 1. pag. 610. *Quod etiam pius prædicator haud segniter implere satagebat, circuiens omnes illius terræ regiones, per urbes, vicos, Castella, ubi prius evangelizabat, &c.* Ibid. infra: *In qua tunc gente S. Willebrordus positus est prædicator, sedique Episcopali in Trajecto Castello delegatus est.* Quod *Castellum* hic dicit Alcuinus hujus vitæ prosaicæ scriptor, in vita metrica, *Urbem* nuncupat cap. 11. & S. Liutgerus in Vita S. Gregorii Abb. Trajectensis, *Trajectum antiquam civitatem* appellat; hinc confirmatur, quod jam ante nos observarunt alii, scilicet ab illius temporis scriptoribus oppida munita dicta fuisse *Castra* & *Castella*, ut passim videre est apud Gregorium Turon. & alios coætaneos; urbes vero insigniores, ac præsertim episcopales, *Urbes* & *Civitates* appellatas fuisse. Vide Mabillonium loco laudato & Valesium in præfatione ad Notitiam Galliarum pag. xviii. & infra v. *Castrum.*] Glossar. Lat. Græc. *Castellum, municipium,* κώμη, *Castella,* φρούρια. Ugutio: *Castrum, quod in loco alto situm est, quasi casa alta, unde Castellum.* Salvianus lib. 5. *Sicut solent hi, qui hostium terrore compulsi, ad Castella se conferunt.* Ordericus Vitalis lib. 4. *Munitiones, quas Castella Galli nuncupant.* Guibertus Abbas Novigenti de Laude B. Mariæ cap. 7. *Castellum autem ex vallo & muro turrique conficitur, & id ipsum à castrando & coercendo vocatur.* [Le Roman *de S. Leocade* MS. ubi de patrona cujusdam loci:

Qui la requiert de cuer fin
Par ses proieres li aquiert
Ce que justement li requiert,
Chastelaine est & avoée
Du Chastel & de la contrée.

Ubi *Chastelaine* est Castelli domina, ut apud Borellum: *Elle n'est dame, ne Chastelaine.* Ad vocem *Chastel* quod attinet passim occurrit apud Scriptores nostros paulo antiquiores.]

Castellorum Opus, inter exactiones ac vexationes reponuntur in Charta Rainoldi Archiep. Remens. an. 1094. *Et werpivit exactiones quas Tallias vulgo vocant, quas in villa S. Remigii exercebat, & omnia carropera, & Opera Castellorum, & omnes alias injustas consuetudines.* Tabularium Dervensis Monast. *Scilicet bannum, infracturam, corvadam, carroperam, Opus ad Castellum, vel aliam quamlibet consuetudinem, neque nos, neque quisquam hominum accipiat.* Charta Hugonis Diensis Apost. S. Legati, ibidem: *Carropera frescennas, Opus Castelli, conventum generale semel in anno, tamen mensurate, &c.* Charta alia ejusdem Tabularii: *Opus ergo Castelli semel in anno fiet una hebdomada Martii & non in alio mense. Et si opus non fuerit, pro redemptione operis recipiet 6. denarios de manso vestito, &c.* Vide *Auxilium pro Castello ædificando.*

¶ Castelliorum Operatio. Eadem significatione legitur non semel in diplomatibus Regum Anglorum. Vide Kennetti Glossarium ad calcem Antiquit. Ambrosden. &c.

Castellanus, Castelli incola. Ugutio: *Castellanus, qui inhabitat Castrum.* Ita apud Titum Livium lib. 34. Hirtium de Bello Alexand. S. Augustin. Epist. 261. Reginonem ann. 939. 964. Anonymum de Miracul. sancti Bertini cap. 9. Sigebertum an. 1099. Ottonem à S. Blasio c. 14. & in Chartis aliquot veteribus apud Ughellum to. 2. p. 1009. 1010. *Castellanus miles*, in leg. 2. Cod. de Fund. limitr. qui in castellorum præsidio est.

Castellanus, Custos castri, in Constitution. Sicul. lib. 1. tit. 89. §. 4. seu qui ratione feudi castro domini præfectus est. Versus laudati à Cognato in Hist. Tornac. lib. 3. cap. 49.

Et Castellanus feudum capit à cathedrato.

Id est, Episcopo. Huic præter custodiam castri, incumbebat potissimum Burgenses & eorum Communiam in exercitum educere, ut colligitur ex sacramenti formula, quod Insulensis Castellanus præstabat, descripta ab Haræo lib. 1. Histor. Castell. Insul. & Buzelino lib. 3. Gallo-Fland. c. 10. Vide Claudium Expillium orat. 28.

Castellani, apud nostros, sunt qui feuda Castellaniæ possident, quibus ipso jure castellum habere competit, cum mero imperio, seu jurisdictione suprema, ut est in Consuetud. Norman. cap. 33. De his passim Consuetudines municipales Franciæ, locis à Raguello & aliis indicatis, in quibus eorum jura describuntur. [Vide Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 103. & 104. & D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. pag. 712. ubi docet eamdem fuisse Castellani, quam Vicecomitis in Comitum urbibus potestatem, unde in iis urbibus, inquit, ubi Vicecomes erat ab antiquo, nunquam poterat esse Castellanus, quia una & eadem erat utriusque dignitas & jurisdictio.]

Castellani dicuntur præterea qui habent jus castri reddibilis, atque ita intelliguntur in Constitutionibus Catalanicis inter dominos & vassallos MSS. in Cod. Thuano signato 93. fol. 58. &c.

Castlanus. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 26. *Castlani in castris quæ tenuerint per seniores suos, non debent sub se mittere alios Castlanos sine consensu senioris, &c.* De *Castlanis* Hispanicis multa habet Andreas Boschus lib. 2. *dels Titols de honor de Catalaunia* cap. 24. §. 7.

Caslanus. Charta anni 1157. ex Archivo Ecclesiæ Massil. *Concedo jus Caslanorum & ipsa Caslania, &c.*

Subcastlanus, Qui vices Castellani agit. Consuetudines Catalaniæ inter dominos & vassallos MSS. cap. 56. *Si aliqui Subcastlani sint in aliquo castro, licet Castellanus fecerit homagium domino majori, item potest petere dominus major à Subcastlanis, ut faciant sibi homagium fidelitatis.*

Castellania, Dignitas, officium, seu feudum Castellani vel Castellani districtus, ut apud Radulphum de Diceto.

¶ Castellanatus, Eadem notione, in Bulla Bonifacii IX. PP. an. 1401. apud Fontaninum ad calcem Antiquit. Hortæ pag. 453.

¶ Castellanaria, Castellani districtus, in Libertatitus Rancurti, &c. Vide locum in *Hostis* ad fin. *Paulo aliter in Libertatibus, &c.*

¶ Castelleria, Eadem notione, in Libro nigro Scaccarii pag. 158.

¶ Caslania, Eodem significatu. Testamentum Ademari Scalarum Vicecomitis inter Instrum. tomi 2. novæ Gall. Christ. col. 205. *Ex quibus primum omnium est Scalas castrum meum cum omni Cassania & cum universis fevalibus & cum ecclesiis & cum curte mea de Cannaco.... & castrum meum Mulsedonum cum omni ipsius Cassania, &c.* Observant editores pro *Cassania* alias lectum fuisse *Castellania*; mallem utrobique legere *Caslania* cum Baluzio tom. 2. Hist. Arvern. pag. 42.

¶ Caslarius, Eodem intellectû. Charta G. Abb. Aureliac. an. 1217. *Feci conventionem cum domino Comite Delphino... de Caslario de Dausat, qui est jure alodii & feudi B. Geraldi. Nam dictus Comes dedit pro salute animæ suæ & prædecessorum suorum duos sestarios & unam eminam avenæ, quos habebant censuales in Caslario & in apertinentiis dicti Caslarî Ecclesiæ del Dausat... Dominus vero Comes & sui hæredes habent in feudum ab Abbate Aureliacensi quidquid habent in prædicto Caslario intra tales metas ab ulmo veteri, &c.*

Castellarius, Ugutioni, *Dominus castri, vel qui præest castris.* [Seherus Abbas de primordiis Monasterii Calmosiac. apud Edm. Marten. tom. 3. Anecdot. col. 1172. A. *Eidem Vicario Ecclesiam omnimodis abstulerunt, & cuidam Castellario suo, nomine Walfrido protinus tradiderunt.* In veteri Inscriptione apud Gruterum pag. 601. n. 7. sumitur pro eo qui præest aquæductibus: *Clementi Cæsarum servo Castellario aquæ Claudiæ.* Vide Frontinum de Aquæductibus.]

Castellaria, Idem quod *Castellania*, *Chastellerie*; in Charta an. 1287. in Probat. Hist. Castilion. pag. 90. & alia apud Haræum lib. 1. Hist. Castell. Insul. pag. 137. Lambertus Ardensis pag. 253. *Henrico de Balliolo, ad cujus nutum Broburgensis tunc temporis disponebatur Castellaria.* Charta an. 1165. to. 13. Spicilegii Acheriani pag. 319. *In alodio suo & in Castellaria, id est, termino ejusdem castri.* [Tabularium S. Florentii: *Nobilis vir Hervæus de Vitriaco donavit Deo & S. Florentio pedagium de rebus ipsius Sancti quæ transibunt per castrum Vitriacum sive per Castellariam ejusdem castri.*] Le Roman *de Rou* MS.

N'i a Conté ne Baronie,
Ne Chastel, ne Chastellerie,
Que Guillaume ne n'ait donné.

¶ Casteria, Eadem notione, apud Marten. to. 4. Ampliss. Collect. col. 1278.

Castellatus, Castellaniæ districtus. Domesdei: *Comes Alanus habet in suo Castellatu 200. maneria;... præter castellarium habet 43. maneria.*

¶ Castellarium, Eadem notione. Charta Thomæ Perticensis an. 1214. apud Marten. to. 1. Ampliss. Collect. col. 1117. *Milites nostri de Castellario Beilimensi talliam de feodis suis & hominibus suis nobis debent tantummodo feodaliter pro his quatuor rebus, quæ sequuntur. Pro prima militia nostra, pro prima captione nostra de guerra, pro militia filii nostri primogeniti viventis, & pro prima filia nostra maritanda. Præter has tallias nec à militum feodis, nec ab eorum hominibus talias possumus feodaliter extorquere.*

¶ Castellatio, Eodem significatu. Charta anni 1194. ex Tabulario S. Joannis Senon. *Indubitanter sciant universi, præsentes & futuri quod Adelina Siliniaci domina, pro remedio animæ suæ & filiorum suorum, donavit in eleemosynam in perpetuum possidendam Ecclesiæ de Cudot & Alpasia bonæ opinionis mulieri, & Canonicis cum ea regulariter degentibus, les botoirs de Bellomonte cum usuario nemorum de tota Castellatione Siliniaci.*

Castellatura, Castellania, Castellani dignitas, apud Baldricum lib. 3. Chronic. Cameracens. cap. 63.

66. 68. & in Vita Lietberti Episcopi Cameracens. cap. 8. 10. 14. 28. vel *Castellania*, ut in Charta an. 1056. apud Ughellum to. 1. Ital. sacr. pag. 295. [Miræum to. 2. pag. 1137. in Charta an. 1085. pag. 1162. in Charta an. 1141. & pag. 1213. in Charta anni 1218.]

¶ CASTELLANERIUM. Charta restaurationis Abbatiæ S. Michaëlis in Eremo ann. 961. inter Instrum. to. 2. Gall. Christ. col. 409. *Nempe dictus Hugo ... sponte omnes feodales possessiones . . . cum omni jure Castellanerii & præventionis. . . dicto cœnobio cessit.*

CASTELLARIUM, Castellum. Silvester Girald. de Expugnat. Hibern. lib. 2. cap. 4. *Exercitu in Ossyria in Castellario quodam antiquo & circumquaque pernoctante.* Et in Topogr. Hibern. lib. 2. cap. 8. *Est in Conactia locus quidam muratus, ampli Castellarii similitudinem præferens.*

CASTELLARE. Charta Caroli III. Imperator. apud Steph. Baluzium in Append. ad Capitul. n. 119. *Et castellum Velleso cum Castellare suo.* i. e. districtu. [Chronicon Farfense apud Murator. to. 2. part. 2. col. 528. *Hæc omnia promisit domnus Hugo Abbas pro se suisque successoribus perpetualiter permanenda, tali tenore ut prædictus Abbas Landuinus, & ejus successores, omnes homines suos de jam dicta curte Mejana omni faciant in castello Buccimano Castellare, & perficiant ibi omnia, sicut alii castellani de Guasta, & laborent ad ipsum castellum.* Ubi *Castellare* substantivum esse nomen minus bene existimat doctissimus Editor: neque enim obscurum videtur ibi *Castellare* idem esse ac inter castelli incolas recenseri, atque adeo castelli operibus obnoxium esse.]

¶ CASTELLARE, Castella seu munitiones exstruere, Castella munitionibus sepire. Sententia Ludovici Ducis Andegav. contra incolas Montispessuli an. 1379. apud Lafallium to. 1. Annal. Tolos. pag. 103. Instrum. *Se autem muniebant omni invasionis & defensionis genere adversus suum dominum, muros seu mœnia & turres in circuitu constructas ad rebellandum reparando... in omni fortitudine præsidii Castellabant.*

CASTELLATIO, seu Castelli ædificatio sine licentia & permissu Principis, ut & cæterorum majorum criminum, cognitio, ipsum solum Principem spectat, ut est in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 10. *Infidelitas & proditio, quicunque despectus, vel maliloquium de eo, Castellatio, trium annorum utlagaria, furtum, &c.* Et cap. 13. *Hæc mittunt hominem in misericordia Regis, infractio pacis, . . . infidelitas & proditio, despectus de eo, Castellatio sine licentia, utlagaria, &c.* Quorum verborum facilis fuisset Spelmanno intellectus, si ea dispunxisset. Porro castellum ædificare non licet absque licentia domini superioris. Vide Speculum Saxon. lib. 3. art. 66. & quæ observavimus in Dissert. 30. ad Joinvillam pag. 352.

CASTELLATUM, Castri ambitus. Charta Lamberti Episcopi Lingonensis an. 1019. in Chron. Besuensi: *Cuncti etiam qui intra Castellatum, vel in ipso ambitu & receptu Castellati mortui fuerint, in prædicto S. Mariæ cœmeterio sepeliantur.*

¶ CASTELLATUS, Parvo castro munitus, in Glossario Barthii, apud Ludewig. to. 3. Reliq. MSS. pag. 556. ex Oliverio de Captione Damietæ.

CASTELLETUM, Castellulum, *Chastelet.* Rigordus: *Alii vero prisones in duobus Castelletis in capitibus utriusque pontis sitis Parisius. . . . mancipantur.* Ita etiamnum appellantur. [Johannes à Bayono de Abbatibus Medianis, in Histor. ejus Monasterii p. 289. *Domino Castelleti prope abbatiam dictam Lestainche scituati.*] Joh. Molinetus in Templo Martis:

Guerre a fait maint Chatellet lait,
Et maint bonne Ville vile.

CASTELLIO, Castellulum, nostris, *Chastillon.* Vetus Diploma de Abbatiæ Fossatensis primordiis: *Illum videlicet Castellionem, qui Fossatus dicitur, & quem vulgaris lingua Castrum vocat Bagaudarum.* Lambertus Ardensis: *Impetravit ut scilicet de villa sua Ardea liberum, imo liberrimum facere Castellionis licet exiguum posset oppidulum.* Vide Guibertum de Vita sua lib. 3. cap. 14. Theobaldum in Vita sancti Guillelmi Eremitæ n. 9. [Valesium in Notitia Gall. pag. 131.] &c.

CASTLARE. Tabularium Conchense in Ruthenis n. 98. *Illo Castlaro meo qui per hæreditatem mihi obvenit, &c.* Occurrit alibi.

¶ 2. CASTELLUM, vel CASTELLUS, *Receptaculum quod aquam publicam suscipit, quæ ducitur ad aliquod prædium irrigandum*, in veteri utriusque Juris vocabulario. Vide *Castallum.*

CASTERIUM, *Locus ubi remi collocantur, & dicitur à castro, vel à castris.* Joan. de Janua.

CASTIBULUM, CARTIBULA. Gloss. Isid. *Castibulum, mensa quadrata.* In aliis Glossis, habetur *Castipulum*, sed legendum *Cartibulum.* Varro lib. 4. de Lingua Lat. *Altera vinaria mensa erat lapidea, quadrata, oblonga, una columella vocatur Cartibulum.* Atque inde percipimus, quid sit *Cartibula*, apud S. Audoënum l. 1. Vitæ S. Eligii c. 21. *Omnes postremo* (pauperes) *in ordine faciens mensæ discumbere, ipse panem frangens. . . postremo his peractis, omnium jam fame refecta, sic ipse aut ante eos stans, aut certe ad cornu Cartibulæ vili sellula utens, valde exiguum atque ex comedentium sumebat fragmine cibum.* [In Vocabulario Sussannæi legitur: *Cartibus vel Cartibulus, Mensa lapidea, quadrata, oblonga, una columella fulta.* Varronis contextus est, sed male descriptus.]

CASTICALIS. Vide *Lito.*

¶ CASTICAMENTUM. Charta Galteri domini de Helliaco an. 1229. ex Tabulario Corbeïensi: *Concesserunt mihi in augmentum totius feodi mei, quod de ipsis teneo omnes mariscos meos. . . videlicet à finibus prati Camerarii versus Helliacum usque ad fossata & Casticamenta antiquorum pratorum de Merincourt, in jus hereditarium à me & heredibus meis quiete & pacifice possidendos.* Quid hic sint *Casticamenta* nos docet altera ejusdem Tabularii Charta anni 1227. ubi de iisdem mariscis & pratis agitur, & ubi pro *Casticamentis*, *Calceia* pluries habetur: *Hii siquidem marisci hoc modo æqualibus partiti sunt; quod in pecia quæ est à Calceia Bonaii usque ad pratum Camerarii, habemus illam medietatem quæ contigua est Calceiæ de Bonanio, & dicti. . . aliam medietatem usque ad pratum supradictum, & ab illo prato, quod nostrum est usque ad Calceiam de Helliaco. . . à dicta vero Calceia de Helliaco usque ad Merincort, habemus medietatem illam, quæ est dictæ Calceiæ de Helliaco contigua.* Ex iis non solum colligo, *casticamentum* & *calceiam* unum & idem esse, verum etiam utrumque inter *Casticias* seu ædificia, de quibus mox dicetur, fuisse numeratum; *Casticamentum* enim à *Casticare* seu *Casticiare* derivari, atque ejusdem cum *Casticia* notionis esse, nemo est qui, me etiam tacente, non intelligat. *Castichement* infra legitur in *Casticiare.* Vide *Calceia.*

CASTICELLUM, [Idem quod *Casticia*,] in Testamento Bertichramni Episcopi Cenoman. sub fin. *Omnes casellas, Casticella, vineola, campellos, &c.*

¶ CASTICHARE, *Castichiare.* Vide infra *Casticiare.*

CASTICIA. Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 148. *Decernimus ut omnes intelligant non solum claustra Monasterii, vel Ecclesiæ, atque Castitia Ecclesiarum, sub immunitatis defensione consistere, verum etiam domus & villas & septa villarum, & piscatoria manufacta, & quidquid fossis aut sæpibus, vel etiam alio clausarum genere præcingitur.* Capitula Caroli Calvi tit. 23. cap. 14. *Ædificent villas vestras moderatis Castitiis, ut & honestas necessaria sit, & familia non gravetur.* Et tit. 9. *Volumus etiam ut investigent Missi nostri, qualiter illi qui easdem res Ecclesiasticas, unde decimæ dantur, sive non dantur, illas salvas habeant, & in Casdiciis, & in silvis custoditis, &c.* Diploma ejusdem Caroli Calvi an. 853. apud Hemereum: *Donat supradictus Hildraldus res suæ proprietatis omnes, quas in Osnegio absque lite possidere videtur, cum Casticiis, vineis, pratis, &c.* Charta Sigerardi cujusdam apud Malbrancum lib. 5. de Morinis cap. 26. *Domicilium omne, Castitia, seu hortum, agros, prata, &c.* [Alia apud Jacobum *Bouillart* in Probat. Hist. San-German. pag. 4. num 3. *Habet in valle Vitriaco mansum dominicatum cum casa & aliis Casticiis sufficienter.*] Alia ann. 808. apud Duchesnium in Hist. Guisnensi: *Hoc est mansa cum casa, Castitiis, ædificiis, pratis, &c.* Ita passim hanc formulam observare est in Formulis Parensalibus 9. 14. 17. 18. in Capitul. Caroli Calvi Compend. cap. 6. in Concilio Suession. II. can. 6. In veterib. Chartis apud Baldricum lib. 1. Chron. Camerac. cap. 52. Miræum in Diplom. Belgic. lib. 2. cap. 16. Buzelinum in Gallo-Fland. lib. 2. cap. 25. Mabillonium tom. 4. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti pag. 96. in Spicilegio Acheriano to. 13. pag. 261. &c.

Quid in locis citatis *Castitia* significet, quamvis multi aggressi sint vocis expositionem, pauci tamen attigerunt, inquit Spelmannus. At videtur attigisse Sirmondus, qui *Castitia*, pro ædificiis in universum accipi debere censet, vocabuli etymo licet adhuc incerto, nisi à *casa* petendum sit, quod vult Vossius. Ita enim Formulæ veteres apud Bignonium cap. 5. *Hoc est in ipsa portione mansis ad commanendum, cum Castitiis suprapositis, terris arabilibus, &c.* Vetus Charta apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Fland. cap. 21. *Mansum unum cum Castitiis suprapositis, in quo Ragenarius residere videtur.* [Similia leguntur in Charta an. 867. apud Marten. to. 1. Collect. Ampliss. col. 185. & in altera an. 910. apud eumdem col. 268. *Cum terris, mansis, Casticiis ibidem ædificatis*, in Instrumento tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 28. *Cum casa & aliis Castitiis*, & similia passim in Cod. MS. Folquini ex Archivo S. Audomari.] *Castiche* in Charta vernacula an. 1278. ex Chartophylacio urbis Ambian. *Comme il fut descors, & contens, & plais meus en assise entre le Dien & le Capitle d'Amiens d'une part, & les Majeur & Eskevins d'autre part, des Castiches des pons kemuns ki sunt à Amiens seur le riviere de Somme, lesquelles Castiches li devant dit Diens & Capitle disoient apartenir à eux, &c.*

Casticiare, Ædificare. Charta an. 1377. in Tabul. Episcopatus Ambian. fol. 17. *Apertura exclusæ, .. debet Casticiari, solummodo palo & virga.* Alia an. 1231. ibid. *Apertura fossati debet esse 10. pedum: Castitiari vero potest metare palis, & cleia singulari.* Arrestum Paris. an. 1299. die Dom. in festo S. Luciæ, quo judicatum est, *Episc. Ambianensem esse suosque prædecessores in possessione, vel quasi, talis juris, quod nullus Castichiare potest in civitate Ambianensi, nec sollium (seuil) ponere, nisi à Gentibus Regis, & ipso Episcopo petita licentia.* Charta anni 1256. in Tabul. Eccles. Ambian. n. 321. *Quotiescumque volent Castitiare in dicto molendino... Castitiatio sive limitatio facienda.* Tabular. Comitatus Pontivi an. 1209. *Quod Hermes debet partiri tali modo, quod Comes Castichaverit, Comiti debet remanere: ita quod quantum Dominus Comes Castichaverat, tantum Dom. Thomas de S. Valerico habebit nemoris contra. Castichement.* Chron. MS. Corbeïense fol. 57. *Quicunque facit in hac villa, in Foilliaco, in pratis, pucheoir, Castichement in aqua, in marisco sine licentia Celerarii, debebat eidem 2. denar.* Homagium Episcopi Ambian. Regi factum anno 1301. *Aucun ne doit mettre ne asseoir seuil, ne Castichement sur rue sans le congé dudit Evesque.*

Castitiator, Architectus, *Casticheur*, in Charta an. 1317. in Tabulario urb. Ambian. & veteribus Usaticis ejusdem urbis MSS. *S'il a debat de closture entre aucun voisinage voisin, ou d'aucun yretage, li Maires envoiera les Casticheurs qui sont sermentez à le vile, & verront les lieux dont est debat.* Etiamnum Picardi aggeres fluminum, vivariorum, &c. qui palis ligneis continentur, *Catiches* vocant.

¶ CASTIFER, *Qui flagellum portat.* Papias MS. Bitur. cum Isidoro & Constantiensi. In excerptis Pithœi legitur *Cestifer.* Vulcanius suspicatur legendum esse *Cistifer*, κιςοφόρος. Qui cistellam portat, non satis idonea ratione. Johan. de Janua: *Castifer, Qui flagella portat, ut castiget, à Castus & Fero.*

CASTIFICARE, Castum facere, apud S. Fulgentium Epist. 3. ad Probam, & Maximum Taurin. Homil. in vigiliis Natalis Domini. [*Castificare se*, Se castum exhibere, servare, in Actis SS. Benedict. sec. 6. part. 2. pag. 833. n. 3.] *Castificatus*, apud S. Bernardum to. 1. col. 1104. edit. 1690.

CASTIGATORIUM. Vide *Tumbrellum.*

CASTIMONIA, *Musca venenosa*, Ugutioni.

CASTIMONIALES, Virgines quæ castitatem voverunt. Optatus lib. 3. contra Parmen. *Invenerunt matres, quas de Castimonialibus fecerunt mulieres.*

CASTIMONIUM. Gloss. Græc. Lat. MS. ἁγνισμα, *Castimonium, purificatio.* Editum, ἁγνεία, *castitas Castimonium.* Gloss. Lat. MS. Regium: *Castimonia Pudicitia.* Papias: *Castimonium, sanctimonium.* Vita sancti Theofredi Abbat. Calmeliac. cap. 8. *Cum vero jam septimum ætatis primæ tetigissem annum, potenti Deo devovi Castimonium.*

¶ CASTIPULUM. Vide *Castibulum.*

¶ CASTITARE, *est minutatim, vel minime stillare*, Vet. Vocabularium Juris utriusque.

CASTITARI, ἁγνεύειν, in Gloss. Lat. Græc.

¶ CASTITIA. Vide *Casticia.*

¶ CASTITIATIO. Vide *Casticiare* post *Casticia.*

¶ CASTLANUS, Castlare. Vide in *Castellum* 1.

CASTLEGARDUM. Vide *Castelgardum.*

¶ CASTLEGI, Armorum depositio. Vide *Heristiz.*

¶ CASTO, Gall. *Chaton*, Ital. *Castane*, Pala, funda. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 565. col. 2. in Instrumento venditionis quorumdam jocalium ann. 1347. *Item, unam zonam de frezo aureo, super qua seu quo sunt lapides, margaretæ seu perlæ grossæ, & alii qui lapides pretiosi in Castonibus de auro.* Vide *Chasto.*

¶ CASTOLARIA, Idem videtur quod *Castellania*, Gall. *Châtellenie.* Tabular. Calense p. 127. *De omnibus & de terra venerabilis dominæ Abbatissæ de Kalæ sitis in Castolaria de Miliaco . . . Actum anno Domini 1239.*

CASTOR, Vervex, aries castratus, *Mouton chastris*, Italis, *Castrone, agnello Castrato.* Charta fundatio-

nis Abbatiæ S. Stephani de Fonteneto in Normannia in Regesto 106. Tabularii Regii Ch. 370. *Decimamque vineæ & pomerii, atque vitulorum, & porcellorum, agnorumque & Castorum, &c.* Fleta lib. 2. cap. 79. §. 4. *Ad oves, multones, & eorum sequelas, tria fiant ovilia, unum videlicet pro multonibus & Castoribus, aliud pro matricibus bidentibus, tertium pro annatis & juvenibus.* Ibid. §. 12. *Castores autem bonis velleribus communiti cum matricibus bidentibus, &c.* Vide *Castritius.*

Castratinæ Carnes, pro vervecinis; in Actis S. Franciscæ Romanæ num. 77.

Castrones. Jus Vicentin. lib. 1. *Habere vel tenere oves, moltones, Castrones, vel agnellos, &c.*

CASTORINATUS, Castoreatus, Castorina pelle indutus, ornatus. Sidonius lib. 5. Epist. 7. *Albati ad exequias, pelliti ad Ecclesias, pullati ad nuptias, Castorinati ad letanias.* Charta Aganonis Episcopi Augustodun. in Tabul. ejusdem Ecclesiæ: *Præsente etiam Duce Burgundiæ cum suis Castoreatis proceribus. Castorinas & Castorias* vestes in pretio olim fuisse testantur idem Sidonius Carm. 5. S. Ambr. de Dignit. Sacerd. cap. 4. Haymo 1. ad Timoth. cap. 3. Gerbertus seu Silvester PP. in Homilia de Informatione Episcopi, &c. De Castoribus vero multa habet Silvester Giraldus lib. 2. Itiner. Cambriæ cap. 3.

CASTRA, Navis Italicæ species, in Historia Obsidionis Jadrensis an. 1345. lib. 2. cap. 7. [*Navim composuerunt inæstimabilis pulchritudinis quamdam radam, quam Italici nuncupant Madium, seu Castram, in quo erat stabilita quædam lignea & ingens turris.*] Virgil. 3. Æneid.

Dat clarum puppi signum, nos Castra movemus.

Ubi Donatus: *Hoc est, navigia.* [Non quod *Castra* sint navigia, sed quia de classe anchoras vellente hic agitur. Poëtica est Virgilii locutio & arcessita ab exercitu, qui *Castra movere* dicitur, dum mutat locum: quare parum ad *Castram* facit Virgilius hic laudatus. Nusquam tamen crediderim, Poëtæ locum non fuisse à Cangio nostro intellectum, quidquid in hanc rem garriat Valesius. Hunc censorem, si vis, consule in *Valesianis* pag. 225.]

¶ CASTRATINUS, Vervecinus. Vide in *Castor.*

CASTRATIONE mulctati servi in adulterio & furto deprehensi, in Lege Salica tit. 27. §. 4. tit. 42. §. 4. 15. Pæderastæ in Lege Wisigoth. lib. 3. tit. 5. §. 5. 7. & apud Theophanem pag. 151. Mulierum oppressores, in Legibus Will. Nothi apud Bromptonum p. 982. & Knygtonum an. 1087. Oculorum & genitalium amissione mulctatus quidam proditor, apud Sugerium in Ludovico VI. p. 308. Vide Petr. Fabrum lib. 3. Semestr. c. 19.

CASTRATURA, *Cancellata*, in Glossis MSS. Vide *Incastratura.*

¶ CASTRATUS, Vervex, idem qui infra *Castritius.* Vita B. Joannis Bonvisii to. 5. SS. Maii p. 104. *Et cum aliqua capita Castrati quæstuans recepisset.* Charta Petri Abb. de Talemundo an. 1366. de officio Aquarii: *Tenebitur dictus Aquarius die Lunæ præcedenti carnes dicto Conventui ministrare, videlicet qualibet die pro duobus unum ferculum Castrati vel bovis secundum tempora.* Et infra: *Tres pecias in quolibet ferculo de assato pro pietantia, videlicet de anseribus, de Castrato, de caponibus, &c.* Occurrit præterea in Chronico Fossæ novæ, apud Murator. to. 7. col. 882.

¶ CASTRENSIS, Castrianus. Vide post *Castrum.*

CASTRIATUS. Anastasius in S. Hilaro PP. *Lacus & conchas triantas cum columnis porphyreticis ragiatis, &c.* Alii Codd. habent *conchas castriatas*: sed videtur legendum *striatas.*

¶ CASTRICOMES, Castriensis. Vide post *Castrum.*

¶ CASTRIMARGIA, *Gulæ concupiscentia.* Papias MS. Bituric. Litaniæ Sanctorum in Codice S. Martialis Lemovic. n. 4. circa x. sæculum manu exarato: *A Spiritu Castrimargiæ... Libera nos Domine.* A Græco γαστριμαργία, Ingluvies, helluatio.

¶ CASTRIMARGINARIUS, Rusticula major, Gall. *Becasse.* Vide *Begacium.*

CASTRITIUS, Vervex, aries castratus, Italis *Castrone.* Charta Henr. III. Regis Angl. in Monast. Angl. to. 1. pag. 888. *Quinquaginta quinque acras terræ & pasturam ad ducentas oves, & octo Castritios, & sexdecim boves.* Le Roman *de Garin* MS.

La veïssiez tant grant buef accuillir,
Tante vache, & tant riche Castris.

Vide *Castor.* Et Gloss. med. Græcit. in Καστρίτιος.

¶ CASTRONES. Vide in *Castor.*

¶ CASTROS. Vide *Chosdrus.*

CASTRUM. Isidorus l. 9. Orig. cap. 3. *Castra sunt ubi milites steterunt: dicta autem castra, quasi casta, vel quod illic castraretur libido.* Addit Papias: *Castrum vero singulariter, oppidum.*

Castra vocabant Scriptores medii ævi, urbes quæ *Civitatis*, id est, Episcopatus, jus non habebant; qua notione vox hæc usurpatur non semel in Notitia Galliarum, ubi in Maxima Sequanorum, *Castrum Ebredunense, Castrum Vindonissense, Castrum Rauracense, Castrum Argentorate*: in Narbonensi I. *Castrum Uceticense*, in Lugdunensi I. *Castrum Cavallonense, Castrum Matisconense*, cum *civitatibus*, recensentur, licet *civitatis* seu Episcopatus jus non haberent. *Castrum Divionense*, occurrit non semel apud Gregorium Turonens. de Gloria Confess. cap. 42. & in Hist. pluries, [ut & apud Glabrum Rodulphum:] hodie amplum est oppidum. Vita S. Medardi apud Surium: *Noviomus cum tunc temporis Castrum, seu munitio, haberetur, postmodum ipsius ejusdem gloriosi Pontificis Medardi ordinatione, Pontificalis cathedræ honore sublimatus est.*

☞ *Civitatis* & *Castri* definitiones hic allatas approbare vetat ipsa, quam laudat Cangius, Notitia Galliarum, qualis exhibetur à R. P. Pagio ad annum 374. In ea enim *Civitas Rigomagensium* & *Civitas Sollinensium* ex provincia Alpium Maritimarum recensentur, quæ nusquam fuere sedes Episcopales; deinde ex ipsis *Castris*, quæ ex eadem Notitia hic enumerat Cangius, unum saltem exstat *Castrum Argentorate*, cui Episcopus præsidebat S. Amandus anno 346. ante descriptam hanc Galliarum Notitiam, quam Imperatori Honorio cum viris eruditis acceptam referimus. Verum quidem est in omnibus fere *Civitatibus* sedes Episcopales fuisse, in *Castris* autem paucas reperiri; unde factum est, ut quidam *Civitates* dixerint Episcopatus & *Castra* urbes Episcopatu destitutas, ut laudatus Scriptor Vitæ S. Medardi: non idem tamen sunt *Episcopatus* & *Civitas*, neque *Castrum* semper excludit *Episcopatum.* Quid igitur *Civitas*, quid *Castrum*? Docet Valesius in Præfatione ad suam Galliarum Notitiam pag. XVIII. veteres nostros Historicos sola Capita gentium *Urbes* aut *Oppida*, necnon *Civitates*, interdum etiam *Municipia*, vocitare: ceteras urbes eis subjectas *Castrorum* vel *Castellorum*, nonnunquam & *Vicorum* appellatione designare. Quod ut probet, enumerat idem Valesius multas urbes, vel oppida, quæ Scriptores

nostri *Castra Castellave* appellarunt ; ex quibus nonnulla sunt ampliora, quæ *Civitates* vel *Urbes* nuncupassent, si alteri urbi, quæ Caput gentis vel provinciæ habebatur, non fuissent subdita. Vide *Castellum*, & *Civitas*.

Castrum Publicum, quod Regii juris erat, apud Hugonem Flaviniac. in Chron. Virdun. *Actum Flaviniaco castro publico.*

Castrorum nomine interdum donata domus, seu Palatium Principis, *Comitatus:* στρατόπεδον, & τὸ θεῖον στρατόπεδον, apud Synesium Epist. 76. & 110. & in Epistola Theodosii & Valentiniani ad Synodum Ephesinam : τὸ εὐσεβὲς στρατόπεδον, in Mandato ejusdem Synodi: prætereaapud Palladium in Vita Chrysostomi pag. 59. Edit. Emerici Bigotii, in ejusdem liturgia & S. Basilii, & alibi non semel. Hinc *Castrensia munia*, id est, in Palatio obita, in leg. 2. Cod. Th. de Tractor. Aliter tamen censuit Salmasius ad Lampridium pag. 225. ubi fallitur in Corippi versu, quem sic legit:

Adfuit obsequio Castrorum turba virorum.

Sequentia enim satis indicant legendum *Castorum*, intelligique Eunuchos Imperatorios, de quorum invita castitate sic S. Basilius Epist. 87. Οὗτοι σωφρονοῦσι μὲν ἄμφω διὰ σιδήρου, μαίνονται δὲ ἀκαρπα δὶ οἰκείαν αἰσχρότητα.

Castrenses & Castrensiani, Ministri Castrorum, aulæ Regiæ: *Ministri Castrenses*, apud Lampridium in Severo, qui his accenset Fullones, Vestitores, Pictores, Pincernas, &c. *Palatinis intra aulam obsequiis deputati*, in leg. 12. Cod. Theod. de Palat. sacr. larg. Tertullianus de Corona cap. 12. *Est & alia militia regiarum familiarum ; nam & Castrenses appellantur, munificæ & ipsæ solennium Cæsareanorum.* Hinc *Castrenses Leges* appellat Sueno in Legib. Castrens. in Procemio, quas alii *Leges Curiæ*, seu *Jus aulicum.*

Castrensiani, Iidem qui *Castrenses*, & *Ministeriani*, de quibus est tit. in Cod. Justin. lib. 12. & in Cod. Theod. lib. 6. De iis etiam consulendi Cujacius, Gotofred. & alii.

Castrensis, qui & Comes Castrensis, Dignitas Palatina : qui *Castrensibus* & *Castrensianis* præerat, eratque sub dispositione Præpositi sacri cubiculi, ut colligitur ex leg. un. Cod. Theod. Qui à præbit. tiron. Sub *Castrensis* vero dispositione erant *pædagogia, ministeriales dominici, Curæ Palatinorum*, ut est in Notit. Imperii. Istius officii mentio præterea est in leg. 1. 2. Cod. Theod. de Castrensian. leg. 12. de Palat. sacr. larg. & alibi non semel.

Castrensis, Qui feudum castri possidet. Jus feudale Saxon. cap. 37. *Feudum castri non potest Castrensis alteri conferre.* §. 6. *Si moritur Castrensis ante feudi revocationem, &c.* Adde cap. 38. §. 4. 6. Vide *Feudum Castri.*

¶ Castrense Peculum, Proprium feudi castrensis dominium. Concil. Trevir. an. 1310. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 281. *Quod vero de rebus viri diximus, idem est de dotalibus, quorum maritus dominus est, intelligi debet filius familias de Castrensi & de Castrensi peculo.*

Castrensis, Castri incola, in Vita S. Launomari Abbatis num. 26. & in Decreto Rudolphi Imp. an. 1285. apud Goldastum tom. 1. Constit. Imperial. pag. 314. ubi *Castrenses*, distinguntur à *Civibus : Cives* enim oppidi seu burgi, *Castrenses*, castri incolæ sunt. Vide Ordericum Vitalem pag. 544. 546. & alibi non semel, & Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 14.

Castriensis, Castri incola, vel Miles in præsidio castri. Gloss. Lat. Græc. παρεμβολή, *Falanx, Castrum*; παρεμβολικός, *Castriensis.*

Castriani, Qui in castris erant, apud Vopiscum.

Castricomes, Castellanus, qui feudum Castellaniæ possidet. Ægidius de Roya ann. 1411. *Dominus Willelmus de Stavele Castricomes Furnensis.* Vide *Burggravius.*

Castrum Doloris. Feretrum. Ceremonialis Episc. lib. 2. cap. 11. ubi de Missa defunctorum : *Si aderit in Ecclesia lectus mortuorum, seu Castrum doloris, &c.* Infra : *Cum quo ibunt ad feretrum, seu Castrum doloris.*

¶ CASTULA, Assula. Acta. SS. Maii to. 1. pag. 691. de S. Maiolo : *Cultro deplomans ligni Castulam.* Nonio, Castula est præcinctorium muliebre.

¶ CASTULARIUS. Vide *Castulum.*

CASTULITAS. Inscriptio Epistolæ. 5. S. Columbani ad S. Gregorium Papam sic concipitur : *Domino Sancto... egregio Speculatori, theoria utpote divina Castulitatis potito, &c.* Ita MS. Cod. præferre monet editor.

CASTULUM, Arca, cista, Germanis *Kast*, Anglis *Chest.* Canones Hibernienses lib. 61. cap. 1. *Judex ab artificibus, & judex à præsidentibus Ecclesiæ, vel Castuli, & quantumcumque voluerit pro operatione judicabunt.* Ubi *præsidens Castuli* est *Arcarius*, qui inde

Castularius dicitur in Constitution. Caroli Magni cap. 19. qui *Kastmeister*, seu cistæ vel arcæ magister Germanis : *De Cerariis & Tabulariis atque Castulariis, sicut de longo tempore fuit, observentur.*

CASTUS, Integer, abstinens. Vetus auctor subditus Notitiæ Imperii : *Si provincias Casti, & integritatis cupidi moderentur.* Ita in leg. un. Cod. Just. Ne quid publ. lætit. &c. & leg. 4. Cod. Theod. Apud Vitruvium *Castitas*, sordibus & avaritiæ opponitur.

CASUALIS, Casualus. Vide in *Casale.*

¶ CASUALITAS, Quod fortuito cadit in fiscum Domini vel ex delicto vassalli, vel ex alia quavis ratione, apud Rymer. tom. 11. pag. 447. col. 1. *Omnimodis forisfacturis, Casualitatibus, wardis, maritagiis, &c.* Similia leguntur col. seq. & iterum alibi.

¶ CASUALITER, Fortuito, Gall. *Casuelement, par hazard*, non semel legitur in ævi medii instrumentis. Vide, si cupis, Rymerum tom. 3. pag. 552. tom. 4. pag. 506. tom. 8. pag. 94. Statuta S. Claudii sub Nicolao V. pag. 79. &c. Sidonius lib. 9. Epist. 11. *Si quid tibi vel Casualiter placet.*

¶ CASUARIUM, Idem quod *Casarium* seu *Casa* cum adjuncta, ut videtur, certa terræ quantitate. Charta Roberti Regis Franc. pro Alberto Abb. S. Maximini an. 1022. apud Stephanotium Antiquit. Aurelian. MSS. pag. 302. *Casuarium unum in Samone villa, & totam Sylvestri villam. Has possessiones Childebertus Rex prædicto loco contulit.*

¶ CASUBLA, Casubula. Vide post *Casula* 3.

1. CASULA, Minor casa, seu Ecclesia. Indiculus superstitionum & paganiarum ex Concil. Liptin. ann. 743. apud Lalandum : *De Casulis, id est, fanis.* [Litteræ Innocentii II. Papæ pro Ecclesia Cameracensi an. 1142. apud Miræum to. 2. pag. 1163. col. 1. *Molendinum ad portam aquarum, Cambas & mansionarios ; omnes pares & casatos, castellum cum Casulis suis.* Ernaldus in Vita S. Bernardi inter hujus Opera to. 2. col. 1108. edit. 1690. *Et secedens in Casulam pisatiis torquibus circumtextam, solus meditationibus divinis vacare disponit.* Epist. Cuthberti

Cuthberti de obitu Venerabilis Bedæ inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. pag. 538. *Et sic in pavimento suæ Casulæ decantans, Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto, cum Spiritum Sanctum nominasset, spiritum è corpore exhalavit ultimum.* Hic *Casula* idem est ac *cellula.*] Vide *Casa.*

2. CASULA. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 24. & ex eo Papias: *Casula, vestis cucullata, quasi minor casa, eo quod totum hominem tegat, unde Cucullla, quasi minor cella.* Quidam hanc vocem deducunt à κασᾶς, vel κάσος, & κάσσος, quæ Polluci & Hesychio, & aliis Grammaticis ἐσθῆτα εἰλητὴν, seu, ut alii legunt, πιλιτὴν, vestem coactilem sonat, apud Xenophontem non semel. Testamentum B. Cæsarii Arelatens. Episc. *Indumenta Paschalia, quæ mihi data sunt, omnia illi* (successori) *serviant, simul cum Casula villosa, & tunica, vel galnape, quod melius dimisero.* Vide Vitam ejusdem Cæsarii. Fortunatus in Vita S. Medardi cap. 5. *Casulam igitur, quæ per eum à matre dirigebatur artifici egeno illi misericordia motus tribuit.* [Habetur *Casulula*, in Actis SS. Junii tom. 2. pag. 80. ubi diversis verbis eadem res narratur.] Ita *Casulam* famulis ac viris privatis tribuit Procopius lib. 2. Vandalic. cap. 26. Ἱμάτιον ἀμπεχόμενος οὔτε στρατηγῷ, οὔτε ἄλλῳ στρατευμένῳ ἀνδρὶ ἐπιτηδείως ἔχον, ἀλλὰ δούλῳ ἢ ἰδιώτῃ παντάπασι πρέπον, κασοῦλαν αὐτὸ τῇ Λατίνων φωνῇ καλοῦσι Ῥωμαῖοι.

Casula, pro habitu monachico sæpe sumitur, atque adeo pro ipsa *cuculla*. Theodemarus Abbas: *Cucullam nos esse dicimus, quam alio nomine Casulam vocamus.* Vita S. Fulgentii Episcopi Ruspensis cap. 18. *Casulam vel superbi coloris nec ipse habuit, nec Monachos suos habere permisit. Subtus Casulam nigello vel lactinco pallio circumdatus incessit.* [Vita S. Filiberti Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 2. p. 824. *Tunc ille humilitatis gratia subtus Casulam, qua erat indutus, contra brachium ægri vexillum Crucis apposuit.* Johan. Diac. in Vita S. Gregorii PP. lib. 2. num. 45. *Frater ergo de monasterio habebat fratrem sæcularem & postulavit eum dicens: Casulam non habeo, sed fac caritatem, eme mihi.*] Vide Haeftenum l. 5. Disquisit. Monastic. Tract. 3. disq. 1.

3. CASULA, Vestis Sacerdotalis, quæ & *Planeta.* Rhabanus lib. de Ordine Antiphonarii cap. 21. & ex eo Ugutio & Joannes de Janua: *Casula dicitur vulgo Planeta Presbyteri, quia instar parvæ casæ totum tegit, & signat caritatem.* Alcuinus lib. de offic. *Casula, quæ super omnia vestimenta ponitur, &c.* Idem Rhabanus: *Hæc supremum omnium indumentorum est, & cætera omnia interius per suum munimen tegit & servat.* Rupertus lib. 1. de Sacrament. cap. 50. de casula: *Hæc super dextrum brachium levatur, replicaturque in sinistrum.* Stephanus Eduensis lib. de Sacrament. altar. cap. 10. *Casula undique integra unitatem fidei designat.* Similia habent Rupertus lib. 1. de Divin. offic. cap. 22. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 207. Hugo à S. Victore in Speculo Ecclef. cap. 6. & lib. de Sacrament. cap. 56. Innocentius III. lib. 1. de Myster. Missæ cap. 58. Durandus lib. 3. Ration. cap. 7. &c. Synodus Liptinensis can. 7. *Presbyteri vel Diaconi non sagis laïcorum more, sed Casulis utantur ritu servorum Dei:* [id est, Monachorum. Non agitur hic de veste Sacerdotali, seu *planeta*, sed de *Casula* seu *Cuculla* monachali, de qua paulo superius. *Casula planeta*, in Vita S. Ansegisi, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 633. & 634.] Riculfus Episc. Suessionensis in Constitut. cap. 7. *Casulam sericam, cum qua Missa celebratur.* Testamentum Riculfi Episc. Helenensis an. 915. *Casulas Episcopales optimas tres, unam diaprasiam & aliam de Orodonas.* Jacobus Cardinalis de Coronat. Bonifacii VIII. PP. lib. 2. cap. 1.

Casulæque capax à forfice forma
Post longas habitura plicas, contracta ministris.

Hist. Episcoporum Autissiodor. cap. 49. *Casula coloris ætherii, phrygio palmum habente, superhumeralis & Rationalis effigiem ad modum Pallii Archiepiscopalis honorabiliter prætendebat.* Ubi observare licet formam veterum casularum, quibus Pallii Archiepiscopalis figura adtexta erat, quomodo etiam complures habentur in majorum Ecclesiarum secretariis, in quibus circa collum limbus alterius coloris, ante & retro pendulus affixus conspicitur, ubi hodie retro tantum in crucis figuram adtexitur: qui tamen mos postremus non omnino nuperus ex iis quæ habet Joannes Gersenius lib. 4. de Imitatione Christi cap. 5. num. 3. ubi de Sacerdote: *Habet ante se & retro Dominicæ Crucis signum ad memorandam jugiter Christi passionem. Ante se Crucem in Casula portat, ut Christi vestigia diligenter inspiciat, & sequi ferventer studeat. Post se Cruce signatus est, ut adversa quælibet illata ab aliis clementer pro Deo toleret.*

Casula generaliter pertinet ad omnes Clericos, ut ait Amalarius lib. 2. de Ecclef. offic. c. 19. Diaconis tribuitur in Concilio Liptinensi can. 7. *Presbyteri vel Diaconi non sagis, Laïcorum more, sed Casulis utantur ritu servorum Dei.* De casula Diaconi, vide Honorium Augustodun. lib. 1. c. 231.

Cassula, apud Petrum Abbatem Cellensem lib. 6. Epistola 12.

Casubula, Idem quod *Casula*, unde vox formata; Gall. *Chasuble*, Vestis sacerdotalis. Neque enim amplector sententiam Jacobi *Bourgoing* lib. de Origine & usu vulgarium vocum pag. 40. qui quasi *Capisibulam* dictam putat. Faustus Monachus in Vita S. Severini Abbatis Agaunensis n. 6. *Exuens Casubulam suam corpori Regis induit eam.* Vita S. Popponis Abbatis n. 58. *In celebratione Missarum Casubulam, qua induebatur, lacrymis humectabat.* Num. 61. *Casucula* habetur, ubi forte restituendum *Casubula.* [Hist. Translationis S. Wandregisili inter Acta SS. Bened. sæc. 5. pag. 206. *Hæc vero sunt, quæ de S. Ansberti habemus reliquiis, tunicam ejus & partem ipsius Casubulæ.*] Charta Heccardi Comitis Augustodun. apud Perardum: *Casuvula vermicula*, pro *Casubula.*

Cassibula. Testamentum Willelmi *Longuespée*, Comitis Sarisberiensis ann. 1255. tom. 2. Monastici Anglic. *Item ego assignavi . . . magnam capellam . . . scilicet Cassibulam de rubeo samito, & unam capam chori de rubeo samito, &c.*

Casubla, occurrit in Notis Tyronis pag. 18. [& apud Marten. tom. 1. Anecdot. col. 1523. in Testamento Beatricis de Alboreya Vicecomitissæ Narbonæ.]

Cum vero Scriptorum plerique *Casulam* dictam à *casa* scribunt, quod totum hominem ut casa tegat, respexerunt ad veterum Casularum formam, quæ totum revera Sacerdotem à collo ad pedes ambibat, atque adeo brachia ipsa & manus tegebat: ita ut si iis ad sacra facienda, aut ad alios usus vellent uti, necessum haberent casulam ad utrumque latus erigere, aut fibula cohibere, quod observare est ex loco laudato Ruperti. Petrus Comestor in Histor. Scholast. Exod. cap. 63. de vestibus Pontificum veteris legis scribens: *Modice stringebatur, & usque ad tibias dependebat ad deco-*

rem, dum Sacerdos nihil operabatur. Cum autem sacrificabat, ne impediret, pendentes summitates super levum humerum reflectebat; unde & forte Diaconus quandoque Casulam plicatam eidem humero superponit. Quo spectant ista ex Bernardo Monacho in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 74. de Sacerdote sacra facturo: *Sicque Casulam induit, quam etiam socius studiose inter brachia plicat, & amictum desuper aptat.* Atque inde casularum hodiernarum nata est forma, quod ultro quivis fatebitur, qui S. Gregorii Magni PP. imaginem ex musivo expressam, quæ habetur post ejus vitam à Joanne Diacono exaratam, & Episcopi alterius in Ecclesiæ S. Germani Pratensis porticu, & similes, quæ visuntur Romæ in veteribus Ecclesiis, attentius expenderit & consideraverit.

¶ 4. CASULA, Capsa, Capsula, Gall. *Chasse.* Hist. Beccensis MS. ex Archivis ejusd. Monasterii pag. 135. *Et cum fracta esset Casula removendum erat sacrum corpusculum* (S. Honorinæ.) Et pag. 136. *Reposito B. Honorinæ in nova Casula corpusculo.*

Casula Cordis. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 23. *Canna pulmonis, pulmo, cor, Casula cordis, diaphragma, &c.*

¶ CASULULA, Parva casula, tunicella. Vide in *Casula* 2.

1. CASUS, Caducum. Glossæ Basilic. κάσσος, πλῶσις. Lex 3. Cod. Theod. de Petition. *Quod cujuscunque patrimonio ceciderit in Casum.* Symmachus lib. 10. in Relat. ad Valentinianum: *Quod nomen accipiet ablatio facultatum, quas nulla lex, nullus Casus facit caducas.* Hinc nostris, *les Parties Casuelles*, Fiscus Regius, in quem *Caduca* inferuntur, dictus: de quo hoc lemma vulgatum: *Fit Casu ditior arca.*

Casus, dicitur tertia vel quarta pars dotis quæ viro uxori superstiti advenit, nullis exstantibus liberis, apud Julianum Antecess. Nov. 36. cap. 14. Glossæ Basilic. Κάσσος τῶν ἔδνων, ἀτύχημα τῶν νομίμων μοιρῶν, ἢ τῶν γαμικῶν κερδῶν, ἤτοι τῇ δόσει τοῦ ὑποβόλου, ἢ τοῦ ἐξ ἐπαιδίας. Rursum: Κάσον, μοῖρα νόμιμος, λέγεται καὶ μέρος τέταρτον. Ibidem: Κάσον, (male κάπον) τέταρτον μοίρας τυχηρὸν τὸ ἀπὸ συμφορᾶς τοῦ μὴ ἔχειν τέκνα. Aliæ Glossæ: Εἴθισται ἐν τοῖς γαμικοῖς συμβολαίοις συμφωνεῖν, ὥστε ἐκ προτελευτῆς τῆς γυναικὸς κερδαίνειν τὸν ἄνδρα ἢ τὸ τρίτον τῆς προῖκος, ἢ τὸ ἥμισυ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον κάσος.

2. CASUS. Alexander Iatrosoph. MS. lib. 1. Passionum: *Hæc oportet fieri his qui & Casus patiuntur.* Ubi Glossæ MSS. *Casum vocant memoriæ defectum, pro caros, i. oblivio.* Idem lib. 2. *Hic enim patitur... epilemptias, & Casus, & tristitias sine causa.* Ubi Glossæ: *Casus, i. scotomiam, quia omnia videntur eadem.*

¶ CASUVULA. Vide in *Casula* 3.

¶ 1. CATA, Species machinæ ligneæ. Vide in *Catus.*

¶ 2. CATA, *Multorum cantatio.* Papias MS. Vide *Catadocta.*

3. CATA, Ad, juxta, versus, secundum, ex Gr. Κατά. Glossæ antiquæ MSS. *Secundum, Juxta, Cata, Circa.* Stephanus II. PP. in Epist. ad Fulradum Abbatem: *Domum positam juxta Monasterium beati Martini... juris venerabilis Monasterii S. Stephani Cata Galla Patricia.* Anastasius Biblioth. in Hadriano PP. p. 110. *Constituit in Monasterio S. Stephani Cata Barbara Patricia situm,* (sito) *ad B. Petrum Apostolum, congregationem Monachorum, &c.* In Leone III. pag. 138. *In Monasterio S. Stephani, quod appellatur Cata Galla Placidia.* Id est, juxta ædes *Barbaræ*, & *Gallæ Placidiæ* & *Patriciæ.* Hodœporicum S. Willibaldi: *Atque ibidem sacram monasterialis vitæ disciplinam, ... Monachorum Cata normam venerandæ vitæ conversationem in semetipso ostendendo, exercebat. Cata Matthæum,* pro *secundum*, dixit Lucifer Calaritanus de Non parcendo, &c. pag. 282. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 8.

Cataque sit juxta, dicas hinc Cata Mathæum.

Cata Joannis, pro Evangelio secundum Joannem in Charta Gennadii Episcopi Astoricensis æræ 953. apud *Yepez* tom. 4. pag. 448. *Cata Evangelica experimentum auctoritatis*, apud Aldhelmum Abbatem Malmesburiens. Vetus Interpres sextæ Synodi Constantinopolit. Act. 14. *Litteræ vero in quibus falsitas libri facta est, propriæ manus Georgii Monachi Cata Macarium certe sunt.* Ubi Græcus Codex: Κατὰ Μακάριον τυγχάνουσιν. Infra: *Ipse autem Philippus vicinus erat de patre Stephani, qui cecidit Cata Macarium hæreticum.* Gr. Γείτων ἦν τοῦ πατρὸς τοῦ Στεφάνου τοῦ πεσόντος τοῦ κατὰ Μακαρίου αἱρετικοῦ. Quibus locis *Cata Macarium*, idem sonant, ac juxta hæresim & sensum Macarii. Alia vide apud Filesacum ad Vincentium Lirinensem pag. 195.

¶ CATABIBAZON. Vita S. Bardonis Archiepiscopi to. 2. SS. Junii pag. 313. *Si vero in eamdem Catabibazon sol nubesque convenerint, nulla fiet mentio de nubibus, sed tantum de solis ardoribus.* Papebrochius suspicatur esse legendum *Catabibasin*, à καταβιβάζω, Descendo.

CATABLATTION. Charta an. 1197. apud Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 1275. *Quatuor sindones de seta, quarum una est de.... alia de Catablattio, alia de baldeluno,* (baldekino) *&c.* Vide *Blatta.*

¶ CATABLUM. Vide in *Catabolum.*

¶ CATABOLENSES. Vide *Catabulenses* post *Catabulum.*

CATABOLICOS, Mathematicos dictos apud Tertullianum lib. de Anima, Fulgentium lib. de Continentia Virgiliana, & S. Zenonem Veron. à consulendo putat Filesacus lib. 1. Select. quasi καταβουλικούς. Salmasius vero ad Spartianum pag. 40. existimat ita dictos eos spiritus, qui per arreptitios & energumenos futura prædicebant, quod eos dejicerent, adfligerent, posternerentque quos numine suo implebant, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν.

CATABOLUM, Gr. Καταβολή, Solutio, præstatio; verbum Juris. Gloss. Gr. Lat. Καταβολή, ἡ ἀπόδοσις, *solutio, pensio.* Gesta Dagoberti Regis cap. 18. *De proprio teloneo, quod ei annis singulis ex Massilia solvebatur, centum solidos in luminaribus ejusdem Ecclesiæ eo tenore concessit, ut oleum exinde Actores Regii, secundum quod ordo Cataboli esset, quasi ad opus Regis studiose emerent, & sic demum Missis ipsius loci annuatim traderent.* Charta ipsa Dagoberti, vel potius Chlodovei III. apud Mabillonium tom. 4. Actor. Ord. S. Bened. pag. 618. 622. *Juxta quod ordo Cadaboli fuerit.*

Catabolum, Catablum, Græcis recentioribus κατάβολον, Navale dicitur seu emporium, oppidum maritimum: forte quod in navalibus portoria & tributa pro mercibus invehendis & invectis penderentur. Ita Scholiastes Thucyd. & Suidas verbo ἐπίνειον. Egica Rex Goth. Hispan. in Concilio Toletano XVI. *Nemo ex eisdem Judæis in perfidiam durantibus, ad Catablum pro quibuslibet negotiis peragendis accedat, nec quodcunque cum Christianis commercium agere audeat.* [Jos. *de Aguirre* in hunc ipsum locum, *Catablum* exponit Prætorium ubi causæ aguntur. At magis placet interpretatio Cangiana.] Καταβόλου loci, ita forte propter portum dicti, in urbe CP. meminit Cedrenus p. 476.

¶ CATABRIATUS, Ex albo & nigro vel etiam aliis coloribus alternatim distinctus. Synodus Pergami an. 1311. apud Murator. tom. 9. col. 547. *Tonsuram & habitum deferant clericales ordini suo & statui competentes, vestes virgulatas seu de Catabriato de medietate, vel listatas.... minime deferentes.* Codex MS. Colbertinus num. 159: *Honorius IV. Ordinem Carmelitarum solidavit, qui in Concilio dispositio ordine Saccatorum remanserunt in suspenso: & tunc deposuerunt mantellos Catabriatos.* Forte melius legeretur *Catabarriatus.* Vide *Barrati Fratres.*

¶ CATABUCA, mendose, ut puto, pro *Cambuca*, Pedum pastorale. Charta anni 1275. ex Archivo S. Victoris Massil. *In quo* (sigillo) *ex una parte erant litteræ tales scriptæ: Guillelmus Abbas S. Victoris Massiliæ cum figura ipsius Abbatis in sinistra manu carta, & Catabucam in manu dextra.* Vide *Cambuca.*

¶ CATABULENSES. Vide post *Catabulum.*

CATABULUM. Papias: *Catabulum, clausura animalium, ubi desuper aliquid jacitur.* Addit Baronius ad 16. Jan. animalium, non quidem silvestrium, sed jumentorum, quæ publicæ utilitati ad vehenda onera deservirent. Damasus in sancto Marcello PP. *Damnatus est in Catabulo, qui dum multis diebus serviret in Catabulo .... & emerunt eum de Catabulo.* Petrus Venerab. lib. 1. Epist. 1. *Petrus in carcere, Clemens in exilio, Marcellus in Catabulo.* Martyrologium Rom. 16. Januarii de S. Marcello: *Primo fustibus cæsus, deinde ad servitium animalium cum custodia publica deputatus, ibidem serviendo, amictu indutus cilicino, defunctus est.* Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 81. *Quem princeps domus retentis omnibus, quæ sibi commendata in ejus obsequiis fuerant, Catabuli sui, in quo animalia ejus jacebant, axes levavit, & in fossam ubi stercora & urinæ animalium defluebant, eum projecit, &c.* Infra: *Quem B. Sanctinus de Catabuli fossa extraxit, & diligentissime lavit.* Guibertus lib. 1. Hist. Hierosf. cap. 4. *De Ecclesiis querimonia est, quas siquidem gentilitas eversa Christianitate tenebat, in quibus equorum ac mulorum, cæterorumque animalium Catabula construebat.* [Romuald. Archiep. Salernit. in Chron. apud Murat. to.7. col. 77. *Postea vero Christiana religione crescente, domus Catabuli in pulcherrimam Ecclesiam translata est, quæ usque hodie S. Marcelli intitulatur.*]

CAPTABULUM extulit eadem notione Petrus Damiani lib. 2. Epist. 18. lib. 5. Ep. 1. pag. 248. 389. Occurrit etiam in Notis Tyronis.

KATABULUM. Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ Abbatis Corbeiensis lib. 1. cap. 15. *Qui cum attollerent pariter gressus, illuc vultum oculosque levabant, ut probares illis comittere Deo in cœlis, quodcunque fieri disponebant in terris, & illuc locare Katabula fundamenti, quo vix aliorum culmina surgunt;* id est, ima, vel cava, fossas.

CATABULENSES, Qui oneraria & *Catabularia* jumenta ductabant, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν, quod est comportare. Senator lib. 3. Epist. 10. *Præsenti admonitione declaramus, ut marmora, quæ de domo Pinciana constat esse deposita, ad Ravennatem urbem per Catabulenses vestra ordinatione dirigantur.* Idem lib. 4. Epist. 47. *Et ideo 50. solidorum mulctam non jam veredarius, sed Catabulensis incurrat, quisquis ultra centum libras parhippum crediderit onerandum.* Horum Corpus sive Collegium in urbe constitutum erat ex libertinis hominibus, quod ideo in Cod. Theod. de Pistorib. & Catabol. lib. 14. jungitur Corpori & Collegio Pistorum, quod *Catabolenses* molenda frumenta animalibus farinasque comportarent, ut censet Cujacius lib. 16. Obser. cap. 5.

¶ CATABUSTA. Adamnanus in Vita S. Columbæ Abbatis tom. 2. SS. Junii pag. 235. *Beati Patroni venerabile corpus, mundis involutum sindonibus, & præparata positum in Catabusta, debita humatur cum veneratione. Ratabusta*, (quod f. legitur in MS.) pro *Sandapila* necdum alibi repertum est, inquit Bollandi Continuator: quamobrem addit: Non recte forsitan scripta vox, legendumque *Catabusta*, sicut Italice eadem in significatione dicitur *Cataletto*; & pegma funebre faculis multis instructum, *Catafalco.* Addam ad confirmandam eruditi Scriptoris conjecturam fortassis scriptum fuisse *Katabusta*, pro quo *Ratabusta* legi potuerit quam facillime.

¶ CATACLISMUS. Vide *Cataclysmus.*

CATACLITUS, CATACLISTUS, CATACLYZUS, CATACLYZOMATIS ARS. Quid sit *vestis de Cataclitis*, apud Tertullianum de Pallio cap. 3. quærunt viri eruditi. Quidam enim putant esse vestem cataclitorum, quibus nempe *cataclita* sternuntur, seu accubita, & tricliniares lecti. Ita quippe κατάκλιτα appellari observare est ex Basilio; ubi explicat quid sint θέριστρα κατάκλιτα, apud Isaiam cap. 3. ṽ. 23. Verum qui attente verba Tertulliani expenderit per *cataclita*, materiam vestis expressisse deprehendet: *Mutant & bestiæ pro veste formam, quanquam & pavo pluma vestis, & quidem de Cataclitis, imo omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni patagio inauratior, qua terga fulgent, &c.*

At quæ materia illa fuerit, non promtum est definire. Alii *de Cataclistis* reponendum volunt, etsi constanter priorem lectionem retineant Codices omnes, uti fatetur Salmasius, qui ab hac sententia non omnino discedit. Sed quod *Cataclistas vestes*, apud Tertullianum, eas quæ in arca servari solent, appellatas volunt idem Salmasius & Cerda, vix probem: ut nec quod undique clausæ essent, quod contendit Suffannæus in Collectaneis, & Beroaldus ad hunc Apulei locum lib. 11. Metamorph. *Veste nivea & Cataclista prænitens.* Malim enim his locis *Cataclistas* vestes appellari eas, quibus lapilli ac uniones intexi solent, qui quodammodo in opere includuntur, & κατακλείονται: quod faciunt Phrygiones. Unde *Cataclistæ* vestes, eæ sunt quæ opere Phrygio adornantur. Neque alia sunt θέριστρα κατάκλειστα, apud Isaiam, (nam ita legi in aliquot MSS. observant viri docti) non quidem instrata lectorum accubitalium, sed palliola ac vela feminea: quæ notio est vocis θέριστρον.

Jam vero quod puriores Græci ac Latini κατάκλειστα appellarunt, posteriores, seu potius Latini sequioris ætatis Scriptores, depravato vocabulo, *Cataclyza*, nuncupaverunt, opusque ipsum *Cataclyzoma.* Et certe *Artem Cataclyzomatis*, eamdem esse quæ aurifabrorum, qui operibus suis lapillos & gemmas induunt ac intexunt, (unde *clusores* & *inclusores*, & *inclusorium opus*, ut suo loco monemus) perspicue declarat Arnobius Junior in Conflictu cum Serapione lib. 1. *Unum diadema video, sed in ipso diademate Cataclyzomatis Arte gemmæ constitutæ.* Hinc facile est conjicere quid per *cataclyza* velit Gregor. Turon. lib. 2. de Glor. Confess. cap. 63. *Veruntamen calicem non comminuit, quia Cataclyza in ipso fuerant solidata.* Neque enim per *Cataclyza*, *fundus vasis*, quod vult Cerda, sed lapilli, *solidius* vasi inserti, opere *inclusorio*, ac aurifabrili intelliguntur: Quod vero in solida materia faciebant aurifabri, id fecere in vestibus Phrygiones, quibus gemmas pariter & lapillos

intexuere, & in iis quodammodo inclusere: unde vestes istas, *de Cataclistis* appellavit Tertullianus, quod essent ex specie *Catacliſticorum* operum.

Porro ut *Cataclyza*, de vasis, dixit Gregorius Turonensis, de diademate Arnobius; ita Fortunatus in Vita S. Martini lib. 3. hanc vocem usurpavit in vestibus, cujus versus ex Codice literis Longobardicis exarato, qui in Bibliotheca Monasterii S. Germani Parisiensis asservatur, eo lubentius hoc loco describam, quod negotium facere videntur literatis omnibus, propter pravam scriptionem:

Vidisti thalamum sponsi super omnia pulcri,
Compositum gemmis, auroque ostroque decorum:
Quanto zona die lapidum radiabat honore,
Cyclades aut quales Cataclycis effera rasis,
Quæ palla ex humeris mixto chryso Phara beryllis,
Quodve monile decus collo radiabat in illo.

Ubi Codex Broweri:

Cycladis aut qualis Cataclysis effora rasis,
Quæ palla ex humeris mixto chrysoprasо beryllis.

De quorum versuum sensu haud facili prorsus, hic in præsens non disputo: illos, ut in MS. Codice exarantur, repræsentasse contentus. Observo tantum cataclyza rasa dixisse Fortunatum, id est, pannos gemmis & unionibus exornatos. Sed & lib. 4. eodem vocabulo usus est in describendis vestibus pretiosis:

O Martine, decus, lapidum velamine compte,
Quam nova palla tibi, cujus texura coruscans,
Trama topazus erat rutilans, & stamen iaspis,
Et tunicæ insignis currunt pro vellere gemmæ?
Quæ manus artificis Cataclyzica fila rotavit?
Quis fuit hic opifex, ubi lana hyacynthina currit!
Quis potuit rigidas torquere ad licia telas?

Ubi Broweri Editio habet *Cataclystis.* Hæc porro licet prolixiora describere operæ pretium duximus, ut tandem liqueat, quid sit *Cataclyzum*, vel *Cataclystum* in vestibus, quod, nisi fallor, non aliud fuit à Phrygio opere, in quo lapilli fuerint κατάκλειςοι, conclusi: est quippe καῖακλείειν, *Concludere*, in Gloss. Græc. Lat. Neque enim à κατακλύζειν, quod est *diluere*, *proluere*, *inundare*, in eodem Gloss. peti debet etymon vocis *Cataclyzum*, cum abusive ex *Cataclistum* formata sit à recentioribus, etsi vestes ejusmodi potuerint dici gemmis & lapillis perfusæ. Quomodo περίχυῖον usurpat Codinus de Offic. Palat. cap. 3. num. 13. Σκαράνικον χρυσοχοϊκὸν, λιθάρια δὲ καὶ μαργαρῖάρια ἔχον, ὅτω λεγόμενα Πυριχυῖά. Idem Fortunatus lib. 2. de Vita S. Martini:

Totaque permixtis radiant velamina gemmis.

Confertæ gemmis vestes, apud Vopiscum in Aureliano. *Crassiore auro smaragdinisque superinsutæ*, apud Dudonem lib. 3. de Morib. Norm. pag. 153.

¶ CATACLYSMUS, Gr. κατακλυσμός, Diluvium, Inundatio. Cyprian. Epist. ad Novat. *Cataclysmus ille, qui sub Noë factus est, figuram persecutionis, quæ per totum orbem nunc nuper superessusa est, ostendit.* Utitur Agnellus in libro Pontificali apud Muratorium tom. 2. pag. 58. col. 1. & alii plures. Varro lib. 3. de Re Rustica forma plane Græca dixit: *Thebæ ante Cataclysmon Ogygi conditæ dicuntur.*

¶ CATACLISMUS, Idem. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 372. *Quis nesciat in tempore Pharaonis post multos annos à Cataclismo... (Moysen) divina floruisse gratia!*

¶ CATACLYSTUS, CATACLYZA. Vide *Cataclitus.*

CATACUMBÆ, Tertio ab Urbe milliario, ita dicta Cœmeteria publica, quarum descriptionem dedit Onuphrius Panvinius lib. de præcipuis Urbis basilicis pag. mihi 122. S. Ambrosius, seu vetus Scriptor, in Actis S. Sebastiani num. 88. *Hoc tu dum levaveris, perduces ad Catacumbas, & sepelies in initio cryptæ, &c.* Anastasius in S. Cornelio PP. *Corpora Apostolorum Petri & Pauli de Catacumbis levavit noctu.* In S. Damaso: *Ubi requiescit in Catacumbis.* Vetus Martyrologium editum à Buchero ad Canones Paschales, continens *depositiones Episcoporum* Romanorum: *Mense Januario 13. Kl. Febr. Fabiani in Callisti, & Sebastiani in Catacumbas. .... Mense Junio 3. Kl. Julii, Petri in Catacumbas, & Pauli Ostiense, Tusco & Basso Coss.* Rudolfus Monachus in Vita B. Rhabani Mauri num. 30. *Acceptoque corpore B. Quirini Martyris Romam fugit, & sacras reliquias via Appia, tertio milliario ab Urbe, in Ecclesia beatorum Apostolorum Petri & Pauli, ubi aliquandiu jacuerunt, sepelierunt in loco qui dicitur, Ad Catacumbas.* In Catacumbis latitasse S. Urbanum PP. tradunt Acta S. Cæciliæ: ut & Evaristum PP. Vita SS. Faustini & Jovitæ Mart. n. 19. Vide Adonem in Chronico an. 364. Ordericum Vital. pag. 355. 357. &c.

CATACUMBA, pro quovis cœmeterio. Ita videtur usurpasse Joannes Diaconus in Episcopis Neapolitanis, in S. Fortunato: *Collocarunt in Ecclesia Stephania ad partem dextram introeuntium sursum, ubi est oratorium in capite Catacumbæ.* Acta S. Isidori Agricolæ n. 28. *Ipsum trahentes duxerunt ad B. Isidori Catacumbam, &c.* [Chronicon Lobiense apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1427. MCCXXXIX. *obiit Guillelmus Episcopus Leodiensis in Catacumba, cui successit Robertus Episcopus Lingoniensis.*]

De vocis etymo dissident Scriptores. Anonymus in Historia translationis S. Sebastiani cap. 6. à *statione navium*, quas *Cumbas* appellabant Græci & Latini recentioris ætatis, locum hunc dictum vult: *Milliario tertio ab Urbe, loco qui ob stationem navium Catacumbas dicebatur.* Et cap. 14. *Pervenit ad Catacumbas, tertio ab Urbe miliario.* Alii vocem compositam censent ex *Cata*, & *tumba*, ita ut fuerit locus mortuorum *tumbis*, seu sepulcris destinatus, seu quod in eo Martyrum & Christianorum, qui sub Imperatorum paganorum tyrannide mortem pro fide oppetierant, *tumbæ* passim inventæ fuissent. Unde locum hunc *Ad tumbas*, seu ut tunc loquebantur, *Catatumbas*, quod idem sonat, postea appellaverint Romani. Nam *cata*, pro ad, usurpasse Scriptores inferioris Latinitatis supra docuimus. Huic certe sententiæ videtur favere Codex Gregorii M. editus lib. 3. Epist. 50. qui *Catatumbas* habet, non *Catacumbas*, nisi mendum sit in Editionibus, quod reor: nam & aliquot Codd. MSS. & cæteri Scriptores constanter *Catacumbas*, passim habent. Unde alia vocis origo investiganda. Cum igitur ejusmodi Polyandria & Cœmeteria publica in cryptis & locis reconditis extiterint, quos istius ætatis Scriptores *Cumbas* vocabant, videtur potior ratio existimandi, sic dicta, quod ad ejusmodi cryptas, &, ut ita dicam, valles, Martyrum corpora deferrent Christiani, qui dum rogarentur ubinam jacerent, respondebant, *Cata cumbas*, seu *Ad cumbas*, id est, *ad cryptas*, vel *ad valles*, aliquot ab urbe milliariis. Et sane Martyrum sepulcra Romæ vel haud procul ab urbe, in cryptis & locis depressioribus extitisse auctor est sanctus Hieronymus in cap. 40. Ezech. dum cœmeteria Romana à se visa describit: *Dum essem Romæ puer, & à liberalibus studiis*

erudirer, solebam cum caeteris ejusdem aetatis & propositi, diebus Dominicis sepulcra Apostolorum & Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quae in terrarum profunda defossae, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepultorum, & ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud propheticum compleatur, *Descendant in infernum viventes*. His adjungenda sunt quae habet Prudentius in Passione S. Hippolyti Martyris, & in Descriptione Coemeterii Cyriacae in agro Verano. Porro *Cumbas*, cryptas esse ac valles suo loco docemus. Vide praeterea Romam Subterran. lib. 3. cap. 12.

CATACUMINUS, pro *Catechumenus*. Althelmus de Laude virginum c. 12.

Christo devotus cum jam Catacuminus esset.

CATACUSSIS, occurrit apud Tyronem in Notis pag. 164. [Vasis genus est. Vide *Eglitrae*.]

CATADOCTA, *Multorum Cantica*, in Gloss. Isid. ubi quidam legunt, *multorum amica*. Aliae Glossae: *Catadocta, multorum cantica catalecta*. Sed videtur legendum, *Cata, docta. Catalecta, multorum cantica*. Ex Lat. *Catus*. [Martinius, cui Graevius subscribit, legit: *Cata dicta*, ex Varrone, qui exponit aucta dicta; quod accepit ab Ennio:

Tum coepit memorare simul Cata dicta.

Vide Varronem lib. 6. & superius *Cata* 2.]

¶ CATAFALTUS. Vide *Cadafalus*.

¶ CATAFUNIS *cum plumbo, quo altitudo temptatur*. Papias MS. Bituric. Vide *Cataprates*.

¶ CATAGOGIUM, Ludicrum festum ab Ephesiis Paganis olim celebratum, quod occasio fuit martyrii S. Timothei primi eorumdem Ephesiorum Episcopi. Latina quaedam MSS. habent *Citagia*, alia *Catagia*. Multa Martyrologia habent Dianae celebritatem fuisse. Vide Acta SS. Januarii tom. 2. pag. 566. col. 2.

¶ CATAGORIAE, *Ascriptiones, accusationes*. Papias MS. à κατηγορεύειν, Accusare, deferre, exponere.

CATAGRAPHARE, *Transcribere*, Ugutioni: καταγράφειν.

CATALAGO, *id est, collectio*. Ita Glossae MSS. ad Canones Concil. forte ex κατάλογος.

¶ CATALECTA. Vide *Catadocta*.

CATALEPTICUS, Idem qui *Epilepticus*, in Actis S. Erconwaldi Episcopi n. 23.

¶ CATALETA, Cathalecta. Agnellus in libro Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 156. col. 2. *Jace in Cataleta navis infra sentinam, juxta sentinam*. Et pag. 160. col. 2. *Et projiciebantur sub Cathalecta navis*.

CATALLUM, Idem quod *Capitale*, Bona omnia quae in pecudibus sunt. Ex *Capitale* enim formata vox *Captale*; & ex *Captale*, *Catallum*, ut ex *Chaptel* Gallico, *Chatel* & *Catel*. Exinde usus invaluit, ut hacce appellatione bona omnia mobilia, cujuscumque generis sint, intelligantur. *Chattel*, in Legibus vernaculis Willelmi Nothi cap. 4. Butellerio, *Cateux sont meubles & immeubles: Si comme vrais meubles sont qui transporter se peuvent, & ensuivir le corps: immeubles sont choses qui ne peuvent ensuivir le corps, n'estre transportées, & tout ce qui n'est point en heritage*. Leges Edwardi Confess. c. 35. *Juxta facultates suas & possessiones, & juxta Catalla sua, &c.* Ingulfus: *Cum decimis omnium terrarum, ac bonorum aliorum sive Catallorum*. Item p. 894. *Cum suis Catallis omnibus mobilibus*. Charta Communiae S. Quintini ann. 1195. *Puer aut juvenis vel adolescens, sub tutela patris sui .... nullum debet domino suo cavagium .... donec proprium habeat Catallum de quo lucretur*. Hovedenus pag. 535. *Burgenses captivavit, Catalla eorum asportavit*. [Charta Guidonis Comitis Flandriae ann. 1237. in Tabulario Capituli S. Bartholomaei Bethuniensis: *Si vero forefaciens non habuerit Catalla sufficientia ad solvendum judicatum, & habuerit forte hereditatem in terra & tenemento praedictis, debet illa hereditas vendi pro emenda communi solvenda*. Charta Johannis Regis Angl. lib. nig. Scaccarii p. 378. *Per legem Scaccarii nostri consideratum fuit, quod distringeretur per Catalla sua Angliae, ad debita nostra nobis solvenda; sed ipse omnia Catalla sua ita summoverat quod inveniri non potuerunt*. In Stabilimentis S. Ludovici lib. 1. caput 91. integrum est: *D'avoir son garand de Chastel emblé*, id est, de re subrepta.] Occurrit passim. Vide Monastic. Anglic. tom. 1. pag. 169. Roverium in Reomao pag. 361. Duchesnium ad Alanum Charterium, Raguellum, Loiseum lib. 3. de Offic. c. 14. &c.

¶ Catellum, Eadem notione. Stabilimentum inter Clericos & Barones Normanniae ann. 1205. in Hist. Harcuriana tom. 3. pag. 102. *Item, diximus per sacramentum nostrum, quod in feodo terrae Gornei Useris & Costenfonte, non debet Archiepiscopus tenere votum Domino placito scilicet de maritagio, de legato mortui, de Catello mortui & de Catello Clerici*. Iterum occurrit ibidem: *De Catello Clerici, &c. Madox* Formul. Anglic. pag. 277. in Charta Willelmi *de Contevill: Et si vero praedictus Robertus, vel aliquis suorum à praedicta terra recedere voluerit, libere recedat cum omnibus Catellis suis; & si Catella sua vendere voluerit, absque licentia & omni contradictione quidquid sibi placuerit faciat*. Vide ibid. pag. 276. init. & leges Norman. cap. 20. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 7. pag. 192.

¶ Catellum. Constitutio Leduini Abb. S. Vedasti Attrebat. de Placito generali: *Abbas autem vel Praepositus, si est unde velit clamare, potest omni tempore homines de placito in camera sua mundare, & de Catelo suo super eum clamare & legem facere*.

¶ Cantallum, pro *Catallum*. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 51. *Monachi habebunt omnes saisinas & Cantalla, quae cum latrone poterunt reperiri*.

Catallum, Practicis Anglis est omne bonum mobile seu immobile, quod neque liberum tenementum, neque feudum est. Aliud est personale, quo intelliguntur bona mobilia: aliud reale, quo intelliguntur possessiones & tenutae, quas tenemus ad terminum annorum, aut ad voluntatem alterius. Ita Cowellus lib. 1. Instit. tit. 10. §. 18. lib. 2. tit. 2. §. 20. Rastallus, & Edwardus Cokus ad Littlet. sect. 177.

Melius Catallum, quod post mortem tenentis domino praestatur: *Heriotum* Angli vocant hanc praestationem: *Droit de meilleur Cattel*, Consuetudo Hannon. cap. 83. Charta Philippi Marchionis Namurcensis ann. 1212. apud Miraeum in Diplom. Belg. lib. 2. c. 67. *Statui ut à nullo Milite qui sit de familia vel advocatione mea melius mobile, quod quidem Melius Cathelum dicitur, de caetero accipiatur post ejus decessum, nec id ab ejus haerede pro illo mortuo exigatur*. [Charta Alidis Dominae Boulariae ann. 1238. apud eumdem Miraeum tom. 1. pag. 755. col. 1. *Omnes servos & ancillas in dominio de Boulario commorantes absolvimus ab omni exactione & taliis. Hoc excepto, quod tenebuntur Domui de Boulario ad Melius Catellum ad mortem; & quidem tenebuntur ad nuptias puerorum meorum, & si quem contingit fieri Militem, ad hoc nobis ferre juvamen.*] Adde Diploma Joannae Comitissae Flandr. pro

Monasterio Marquetano §. 13. apud Buzelinum lib. 2. Flandr. cap. 30. & Arestum 20. Aug. ann. 1411. in Hist. Bethuniensi pag. 116. Huic porro debito obnoxii potissimum erant homines; quos *Mortuæ manus* vocabant. Chronicon Magnum Belgicum ann. 1123. *In eo vero consistebat jus,* (Mortuæ manus) *ut quandocumque aliquis paterfamilias, qui hanc debuit servitutem, moreretur, in signum servitutis præteritæ Optimum Pignus, vel jocale, quod in ipsius domo reperiri contigerit, à dominis exigeretur: sin autem nihil esset, ut tum defuncti dextera manus abscissa dominis offerretur.* Id etiam juris sibi olim vindicarunt Ecclesiæ, ut ex Synodo Sodorensi docemur. Locum habes in *Mortuarium* & *Pirottum*. Rhenanus lib. 2. Rer. German. p. 87. *Erant insuper Ecclesiastici servi, quos ipse Rex, aut Dux, aut Comes Monasterio donasset. Hinc videmus Abbates nostrates adhuc talia mancipia possidere ex liberalitate Francorum Principum. Hinc illæ pensitationes originem habent, quibus multos scimus obnoxios, ut mortuo patrefamilias Præstantissimum jumentum è stabulo Procurator Abbatis abducat vel vestium pretiosissimam auferat.* Vide *Heriotum*, & Kilianum in *Hoofd-stoel.*

¶ Catallum Majus, in Charta anni 1187. ex Archivo Majoris Monasterii: *Prædicti Milites de Maceriis habebunt unum Monachum in Abbatia de genere eorum in perpetuum, qui secum afferet Catalla sua, quæ habebit sive in equis sive in armis, & quando recipietur dabit quinquaginta solidos Andegav. pro vestitu suo monachali, nisi habuerit Majus Catallum*; hoc est, catalla multa majoris pretii.

¶ Catallum, pro *Capitale*, Caput pecuniæ debitæ, Gall. *Capital. Madox* Formulare Anglic. pag. 77. *Ego Ric. de Sanford finem feci versus Benedictum Pernaz de omnibus debitis, & plegiagiis, & querelis, quas idem Benedictus habuit versus Hugonem de Baious die qua obiit, per centum marcas argenti; pro quibus ego Ric. reddam ei singulis annis decem marcas de lucro, quamdiu tenuero prænominatas centum marcas. Et si per partes solverim prædictas centum marcas, in qualibet solutione decidet de lucro quantum pertinebit ad tantam solutionem Catalli.*

¶ CATALOGUS, *Superscriptio, conscriptio.* Papias MS. cui procul dubio *superscriptio* & *conscriptio* idem sunt quod aliis *enumeratio*, ut vulgo redditur κατάλογος.

¶ CATAMAITI, *Ergastulum*, Gloss. Isid. in quibus etiam *Catomain*, *Ergastulum.* Pithœus scribit: *Catomum, Ergastulum.* Grævius credit, auctores Glossarum scripsisse *Catonium, Ergastulum.* Κατώγιον, inquit, à κάτω, quod est subterraneum qualia sunt ergastula. Vox *Catonium* Græviano sensu nota fuit Laberio & Ciceroni.

CATAMANE. Jo. de Janua: *Catamane, i. juxta mane, scilicet diluculo, à cata, quod est juxta, & mane.* Ebrardus Bethuniensis in Græcismo:

Quolibet à mane fieri dicas Catamane.

Gloss. Lat. Gall. *Catamane, Prés du jour.* Chronicon Windesem. lib. 2. cap. 51. *Fuit hoc Catemane*, pro *Catamane.* Utitur etiam Gariopontus lib. 3. Passion. cap. 58. [Vulgatus Interpres Ezech. 46. 15. *Faciet sacrificium super eo Catamane, mane, holocaustum sempiternum.*]

¶ CATAMITES. Vide *Cerniculi.*

CATAMODICUM, Intra modicum tempus, Gallis *Dans peu.* Matth. Silvaticus: *Catamodicum, juxta modicum, vel paulatim, ex Græco & Latino compositum.* Acta SS. Martyrum Tharasii & sociorum: *Maximus Præses dixit: Κατὰ modicum te exterminabo.* Gariopontus lib. 3. Passionar. cap. 34. *Et urinam digerunt Catamodicum, cum sanierum veluti fæce, &c.* Adde cap. 49. 69. lib. 5. cap. 12.

CATAMONTEM, *Cœli aspectum.* Ita Gloss. Isid. [Constantiensis: *Catamontem, juxta cœli conspectum.* Grævius suspicatur legendum *Catamane*, quod barbare interpretati sunt, *juxta cœli conspectum*, hoc est, cum lucescit, ut discussis tenebris cœlum liceat aspicere.]

CATANECTA, *Docta puella.* Ita Ugutio MS. Vide *Catapuera.*

CATANEUS. Vide *Capitaneus.*

¶ CATANUS, Pica. Vide *Gaja.*

CATAPANUS, Catepanus, Catipanus, Idem quod *Capitaneus*, Præses, Præfectus provinciæ vel civitatis. Ita porro appellabantur qui in Italiam ab Impp. Byzantinis mittebantur, provincias ac urbes recturi. Leo Ost. lib. 2. c. 68. *Alius in Apuliam Catapanus, nomine Ducliano, ab Imperatore dirigitur.* Hugo Falcandus pag. 671. *Strategoti, Camerarii, Catepani.* Guillelm. Apul. lib. 1. de Gest. Norm.

Turnicii tandem rumor pervenit ad aures,
Qui Catapan fuerat Græcorum missus ab urbe,
Cui Constantinus nomen dedit editor urbis.

[Paulo post:

Multa Græcorum cum gente Basilius ire
Jussus, in hunc audax anno movet arma sequenti:
Cui Catapan facto cognomen erat Bagianus,
Quod Catapan Græci, nos juxta dicimus omne:
Quisquis apud Danaos vice fungitur hujus honoris
Dispositor populi parat omne quod expedit illi,
Et juxta quod cuique dari decet, omne ministrat.]

Infra:

Partibus Ausoniis Gallorum terror habetur.
Ex quo Normannos Catapan abscedere fecit.

Occurrit passim apud Lupum Protospatham, Anonymum Barensem, in Chronic. MS. Andr. Danduli an. 1003. in Vita S. Vitalis Siculi, apud Ughellum in Italia sacra tom. 4. pag. 1167. to. 7. pag. 1073. &c. His insignem addam locum ex Vita Lietberti Episcopi Cameracensis, cap. 41. tom. 9. Spicilegii Acheriani, qui criticam manum requirit: *Princeps illius insulæ* (Cypri) *quem Katapan, hoc est, secundum dominum vocant.* Ubi proclivi errore *Ratapant* irrepsit: quanquam cur hac voce, *secundus dominus* designari dicatur, non plane video, nisi pro κατὰ παντοκράτορα, *Catapan* dictum auctor putaverit, hoc est, *post Imperatorem*, seu qui illius vices exequebatur.

De vocis origine nugantur Guillelmus Apul. lib. 1. Glaber Rodulphus lib. 3. cap. 1. & Leo Ost. lib. 2. cap. 51. quorum sententias discussimus in Notis ad Alexiadem pag. 275. ubi ostendimus vocem hanc formasse Byzantinos ex κατεπάνω, quam quibusvis Capitaneis, seu cujuscunque ordinis viris primariis tribuere solent. Hodie Neapoli *Catapanus* vocatur publicus minister, annonæ, ponderibus, mensurisque præfectus. Charta Veneta ann. 1346. apud Sansovinum & Stringam in Venetia lib. 2. pag. 111. *Mixier Marco Catapan.*

Catipanus, apud Romualdum in Chron. MS. ann. 998. 1011. 1012. 1066. & in Hist. Dalmatica Joann. Lucii pag. 76. 78.

Acatapanus, in Charta Alfonsi Regis Aragon. & Sicil. ann. 1456. apud Bonfil. Constantium in Messana lib. 8. pag. 64.

Catapanatus, Officium *Catapani.* Anonymus Barensis in Chron. ann. 1029. *Eustasius adduxit Cata-*

panatum Chriſtoforo. Apud Theodor. Balſamon. in Synod. VII. can. 12. p. 519. exſtat Novella Manuelis Comneni, qua Monaſteria eximuntur ἀπὸ τῆς κατεπανικῆς γύρας, id eſt, exactionibus, quæ in ſumptus *Capitaneorum* provincias ſuas oberrantium ſolvebantur.

CATIPANIA. Scribit Romualdus Salernitanus Archiepiſcopus in Chronico MS. ann. 1013. Bugianum quemdam, qui Βοικάννης Scylitzæ dicitur, à Græcorum Imperatore in Italiam miſſum cum *Catipani* dignitate, *in Apulia plures urbes & oppida ædificaſſe ac conſtituiſſe, ipſamque regionem uſque hodie Catipaniam ex ſuo nomine dictam,* quæ eadem eſt, quam Itali ipſi *Capitanatam*, ex voce ipſis magis familiari, appellarunt, ut in Notis ad Alexiadem obſervavimus.

At cum frequens apud Byzantinos atque adeo Italicos ævi medii Scriptores Catapanorum Italiæ mentio occurrat, haud abſurdum forte videbitur, ſi ex Hiſtoricis Græcis ac Latinis eorum ſeriem ad majorem Hiſtoriæ lucem hocce loco inſeramus. Notum autem expulſis Italiæ finibus Gothis, ſub Juſtiniano demum miſſos Præfectos, ſeu ϛρατηγὺς, qui provincias & urbes regerent, & populos in officio continerent, quos inter primus exſtitit *Beliſſarius*, qui exactis Gothis Italiam aliquandiu gubernavit, ut & *Narſes* Eunuchus & Patricius, qui in Italiam Longobardos evocavit, & alii, quos excepere poſtmodum Exarchi Ravennates, hoſque *Catapani*, ſeu Præfecti Apuliæ & Calabriæ, poſtquam Longobardia, aliiſque Italiæ aliquot provinciis Græci pulſi ſunt. Horum primus mihi occurrit

STEPHANUS cognomento *Maxentius* Cappadox, miſſus ad gubernandam Longobardiam à Baſilio Macedone, cui ob res male geſtas abrogatum imperium, (de quo idem Porphyrog. in eodem Baſilio num. 71. Edit. Combefiſii,) eique ſuffectus

NICEPHORUS cognomento *Phocas*, vir ſtrenuus, ut eſt apud Scylitzem p. 586. Vide ſtemma Phocarum in Familiis noſtris Byzantinis.

GREGORIUS *Bajulus Imperialis Græcorum* an. 875. apud Lupum Protoſp. & Erchempertum cap. 38. & 41.

CASANUS ſeu CASSANUS *Patricius*, ann. 883. 884. apud Erchempert. cap. 56. 57. 60.

JOANNICIUS *Canditatus Stratigo Auguſtalis*, Caſſano ſuffectus ann. 884. apud Erchemp. c. 60.

TRADEZI *Straticus*, an. 886. apud Lupum Protoſp.

THEOPHYLACTUS *Stratigo*, ann. 887. apud Erchempertum cap. 66. & Leonem Oſt. lib. 1. cap. 60.

CONSTANTINUS *Patricius*, qui & *Trapezi*, ſeu ut Græcis dicitur ἐπὶ τῆς τραπέζης, Præfectus menſæ Auguſtali, an. 887. 889. apud Lup. Protoſp. Erchempert. cap. 76. 80. Leonem Gram. Zonaram, & Scylitzem p. 595.

SYMBATICIUS, *Protoſpatharius &* ϛρατηγὸς, *i. Dux, Macedoniæ, Thraciæ, Cephaloniæ, atque Longobardiæ*, Leoni Oſt. lib. 1. cap. 52. idem qui *Sabbaticius Straticos*, ſeu Strategus, apud Protoſpat. ann. 891. Is Beneventum cepit, *cujus dominium cum annis 3. menſibus 9. diebus 20. exegiſſet,*

GEORGIUS *Patricius* ei ſucceſſor exſtitit, inquit Chronicon S. Vincentii de Vulturno lib. 4. Is cum Benevento præfuiſſet 3. annis & menſibus 9. à Guidone Duce & Marchione unacum Græcis inde pulſus eſt, ut ait Leo Oſt. lib. 1. c. 52. Vide Fragmentum Hiſt. Longob. apud Camillum Peregr. pag. 144. 145. & Anonymum Salernitan. part. 4. §. 1. 2. 3. 5.

BARSACIUS *Patricius* Georgio ſucceſſit, ut eſt in Chronico S. Vincentii. Vide Fragm. Hiſt. Longob. pag. 146. & Ughellum to. 8. p. 68.

COSMAS ANTHIUS *Protopatricius, Baſilicus, Protonotarius & Straticos Siciliæ & Longobardiæ*, ann. 893. Vide Ughellum tom. 8. p. 68.

MELISSENUS, qui Lupo MELISIANUS, Italiæ Strategus ann. 900.

NICOLAUS *Patricius, cui Picygli cognomen erat*, ann. 915. apud Leonem Oſt. lib. 1. cap. 55.

URSILEO, apud Lupum, ann. 921.

MICHAEL, *Schlavus*, ann. 625. apud Lupum Protoſp. & Anonymum Barenſ.

IMOGALAPTUS ann. 940. apud Protoſpatham.

PLATOPODIUS an. 947. apud Protoſpatham.

MELISSENUS, Lupo MALACHIANUS, an. 951.

PASCHALIUS ann. 943. apud Anonym. Combefiſianum in Lacapeno num. 46.

MARIANUS *Patricius* ann. 955. apud Protoſp. qui Leoni Oſt. l. 2. cap. 2. *Marianus Anthypatus Imperialis Patricius, & Stratigos i. Dux Calabriæ ac Longobardiæ.* Vide Anonym. Combefiſ. in Conſtant. Porphyrog. n. 30.

NICEPHORUS *Magiſter* an. 966. apud Protoſpatham. Primus autem hac Magiſtri dignitate inſignis, Strategi, ſeu Catapani Italiæ munus obiit. Auctor Vitæ Nili junioris: Ἐκράτει ποτὲ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, Ἰταλίας τε καὶ καθ' ἡμᾶς Καλαβρίας Νικηφόρος ὁ Μάγιϛρος, πρῶτος καὶ μόνος τῷ μεγίϛῳ ἀξιώματι τούτῳ παρὰ τῶν εὐσεβῶν Βασιλέων ἐπὶ ταῖς ῥηθείσαις χώραις ἀποϛαλεὶς, &c.

PASSARUS *Protoſpatha* an. 973. Lupo Protoſp.

ZACHARIAS an. 975. Lupo.

PORPHYRIUS *Protoſpatha* ann. 979.

CALOCYRUS *Delphinas Patricius* an. 982. & 983. apud Protoſp. Illius etiam meminit Zonaras pag. 176. Genus forte ducebat à Calocyro, de quo Scylitzes in Leone Imp. p. 598.

ROMANUS *Patricius* ann. 985. apud Protoſpatham.

SERGIUS *Protoſpatha*, an. 987. apud Protoſpatham & Anonymum Barenſem, qui hoc anno occiſum à Barenſibus aiunt.

NICOLAUS Κριτὴς an. 987. apud Protoſp. Idem forte qui *Calabriti* cognominatur apud Anonymum Barenſem, qui Adraliſtum interfecit.

JOANNES *Patricius, qui & Ammiropolus*, an. 989. apud Protoſp. & Anonym. Barenſem, qui *Leonem Icannato, & Nicolaum Critim, & Porphyrium* interfecit.

TUBALI an. 990. à quo interfectus *Petrus Exubitus*, apud Protoſp. & Anonymum Barenſem.

MACROTHEODORUS *Excubitus*, occiſus à Maraldo an. 997. apud Protoſp. & Anonymum Barenſem.

GREGORIUS *Trachanioti* Catapanus ann. 989. 1000. apud Protoſp. & Barenſ. Græcis Τραχανειώτης, de qua familia alibi egimus.

MELUS *Barenſis*, Catapanus an. 998. apud Romualdum Salernit. in Chronico MS.

XIPHIAS, vel XIPHEA *Catapanus*, apud Anonym. Barenſ. an. 1006. 1007. quo anno obiit Bari. Iſtius forte filius Xiphias alter, qui ſub exitum Imperii Bulgaroctoni defecit, ut eſt apud Zonaram.

CURCUAS *Patricius* ann. 1008. 1010. quo & obiit, ut eſt apud Protoſpat. & Anonymum Barenſem. Vide Stemma Joannis Zimiſcis Imper. in Familiis noſtris Byzantinis.

BASILIUS MESARDONITES ann. 1010. 1012. apud Protoſp. qui an. 1017. obiiſſe annotat.

ANDRONICUS TURNICES *Catapanus* ann. 1017. apud Protoſp. & Anonymum Barenſ. TURNICIUS Guilelmo Apul. lib. 1. pag. 2.

BASILIUS BUGIANUS *Catapanus* anno 1018. 1019.

& 1024. apud Protofp. & Barenf. & Romualdum ann. 1012. 1013. qui BAJANO *Catapanus* Leoni Oft. lib. 2. cap. 39. 51. BAGIANUS, Guillelmo Apul. lib. 1. p. 3. Scylitzæ Βοιωάννης.

ABALANTIUS *Patricius*, an. 1018. apud Protofp.

SAFARIUS Κριτὴς an. 1023. apud Protofpath.

LEO POTUS an. 1027. apud Protofpath. Vide Stemma Argyrorum in Familiis noftris Byzantinis.

MICHAEL *Protofpatarius Crititu Bilu & Ypodromu, defcendit* an. 1032. *& adduxit Anatoliki epi tu ykiacon Catepanum*. Ita Anonymus Barenfis & Protofpath. apud quos ita reddi debent iftæ dignitates, quæ utrique adfcribuntur, κριτὴς τοῦ Βήλου καὶ Ἱπποδρόμου, & ἐπὶ τῶν οἰκιακῶν.

CONSTANTINUS *Protofpata qui Opo vocatur, Catapanus* ann. 1033. apud Protofp. & Barenf. Ille forte cujus amore captam Zoem Auguftam fcribit Scylitzes pag. 753.

LEO OPUS an. 1037. de quo idem Scylitzes p. 470.

NICEPHORUS, qui & DOKINO, *Catapanus* ann. 1039. apud Protofp. & Barenfem.

MICHAEL qui & DOKIANO, Catapanus ann. 1041 apud Protofp. & Barenf. *Ducliano* Leoni Oft. lib. 2. c. 68. *Dochianus*, Guillemo Apul. lib. 1. pag. 5. 7. v. Vide Stemma Comnenorum.

EXAGUSTO *Catapanus, filius Bugiano Catapanus*, ann. 1042. apud Anonymum Barenfem. Vide Guill. Apul. p. 7. v. 8. v.

GEORGIUS MANIACES à Michaële Imp. in Apuliam miffus anno 1042. ubi & purpuram induit. Anonym. Barenf.

PARDUS *Patricius cum Tubaki Protofpata* defcendit an. 1043. quo Imperatorem fe appellari voluit. Anonym. Barenf.

CONSTANTINUS THEODOROCANUS Proëdrus, vir clarus & genere nobiliffimus, inquit Scylitzes, in Italiam contra Maniacem, qui tyrannidem invaferat, miffus ann. 1043. eidem præfuit, ut eft apud Protofp. & Anonym. Barenfem. Is poftmodum contra Nicephorum Bryennium, qui purpuram perinde induerat, miffus, ab eo fufus & captus eft. Rem narrat idem Scylitzes, qui & Georgii Theodorocani Cycladum Præfecti prætereа meminit p. 721.

EUSTACHIUS *Palatinus* Catapanus an. 1045. 1046. apud Protofp. & Barenfem.

JOANNES, qui & RAPHAEL, Catapanus ann. 1046. 1047.

ARGYRUS, Magifter, Veftes & Dux Italiæ an. 1051. apud Protofp. Vide Stemma Argyrorum Barenfium.

ALEXIUS cogn. CHARON. Vide Nicephorum Bryennium lib. 1. c. 2.

TROMBUS Catapanus an. 1058. apud Protofp.

MARULES Catapanus an. 1061.

SIRIANUS Catapanus ann. 1062. apud Anonymum Barenfem.

APOCHARA Catapanus ann. 1064. apud Anonymum Barenfem.

CURIACUS Catapanus an. 1066. apud Romualdum Salernitanum.

MABRIX, qui & MABRICA, Anonymo Barenfi anno 1066. Vide Notas ad Annam pag. 283.

STEPHANUS PATRIANUS ann. 1071. apud Anonym. Barenf. qua ferme tempeftate exacti Apulia & Calabria à Normannis Græci. Adde Octav. Bertranum in Defcript. Regni Neapol. pag. 65. & feqq.

CATAPHAGUS. Καταφαγὴς, Vorax. Fragmentum Petronii: *In Leone Cataphagi nafcuntur & impetiofi.*

CATAPHORA, *Lapfus, fomnolentia gravis. Cataphoricus fomnus, profundus*, in Medicina Salernit. pag. 269. edit. 1622. funt voces Græcæ.

CATAPHRACTA, Thorax ferreus, καταφράκτης, apud Tertullian. de Pallio.

¶ CATAPHRACTARII COMITES. Vide in *Comites.*

¶ CATAPHRATUS, pro *Cataphractus*, Thorace ferreo indutus, Gall. *Cuiraffier. Carolus de la Rochefoucaut Dominus de Randay Miles & Eques auratus ala Cathaphratorum Præfectus, &c.* apud Rymer. tom. 5. pag. 593. col. 2.

CATAPLASMA, feminino genere. Gregorius Turon. lib. 6. Hift. cap. 15. *Tunc canthаredarum Cataplafmam nimium validam ponens, &c.*

CATAPLASMARE, Cataplafma adhibere, apud Octav. Horatianum lib. 1. Rerum medicar. cap. 19. Joannes Monachus lib. 2. Vitæ S. Odonis Abb. Cluniacenf. *His & fimilibus exemplis Cataplafmabat vulnus mea mentis & pravitatis.* Occurrit apud Ifaïam 38. *Cataplafmatus*, dixit Paulinus Aquileienfis in Epiftol. ad Carolum Magnum præfixa lib. 1. contra Felicem Urgelitanum. [*Cathaplafmare* Bernhardo *de Breydenbach* pag. 277. Itinerarii Hierofolym. *Accidit autem peregrinanti copia pediculorum... quod cum evenerit, corpus ejus Cathaplafmetur cum argento vivo occifo cum oleo adjuncta ariftologia longa.*]

CATAPLECTATIO, *interpretatur convitium, unde fecundum unam tranflationem dicitur objurgatio, Ecclefiaftici 21. & poteft dici Cataplectio, à cata, quod eft juxta, & plecto, tis, quando fcilicet tanta eft rixa, quod fere plectunt fe, id eft, puniunt, & verberant. Noftra litera dicit, Objurgatio & injuria annullabunt fubftantiam: fed alia tranflatio habet, Cataplectatio, ut dicit Gloff.* Hæc Joannes de Janua, & auctor Mamotrecti. Gloffæ MSS. in Bibl. Regia: *Cataplectatio, objurgatio.* Papias: *Cataplectatio, convitium.* Editio hodierna Ecclefiaftici habet *Objurgatio.*

CATAPLUS, [κατάπλους,] Claffis appulfus ad portum, ac præfertim mercatorum. Ifidor. in Gloff. *Cataplus, adventus navis.* Gloff. MS. Reg. *Adventus, Navigium, Cataplus.* Alibi, ut & Ugutio: *Cataplus, Adventus navium*, maxime in eum portum unde exierant, ut obfervat Salmafius de Modo ufurar. pag. 357. Ita vocem hanc ufurpant Martialis lib. 2. Epigr. 75. Vindicianus Archiater, Aufonius in Narbone, Ulpianus in leg. 4. D. de Offic. Proconf. Sidonius lib. 6. Epift. 8. lib. 7. Epift. 7. &c. Vide Cafaubon. ad Sueton. in Aug. cap. 97. At Gregorius Turon. l. 4. Hift. cap. 38. *Cataplum* videtur appellaffe portum ipfum, ad quem naves mercatoriæ appellunt: *Igitur advenientibus ad Cataplum Maffilienfium navibus tranfmarinis, Vigilii Archidiaconi homines 70. vafa, qua vulgo Orcas vocant, olei liquaminis furati funt, nefciente domino.*

¶ CATAPOTA, *Genus calicis.* Papias MS.

CATAPOTIUM, Medicis dicitur *Medicamentum quod non diluitur, fed ita ut eft.* Ita Scribonius Largus cap. 87. & ex eo Marcellus Empiricus cap. 16. *Pillulas*, vertit Symph. Champerius.

CATAPODIUM, pro *Catapotium*. Gloff. Anglo-Saxon. Ælfrici: *Catapodia*, ƿyrlfen ðeorenc. Matth. Silvaticus: *Catapodia, vel Catapotia, id eft, qua modica potetur vel inglutiatur, eft pillula.* ita etiam fere Ugutio. Apud Alexandrum Iatrofophiftam in libris de Paffionibus, paffim habetur *Catapotia*: ubi Gloffæ MSS. *pillulas* interpretantur. Vide Celfum lib. 5. cap. 25.

¶ CATAPRATES, *Linea cum maffa plumbea, qua maris altitudo temptatur.* Papias MS. cum veteri Gloffario

Glossario San-German. n. 501. Isid. Orig. 19. 4. habet *Cataporates*. Melius Plautus Aul. 4. 1. 12. *Catapirates* à Græco καταπειράτης vel καταπειρατηρία, Bolis, Gall. *Sonde*.

CATAPUERA, *Docta puella*, Joanni de Janua, ex *Catus*, ὀξύς, δεδιδαγμένος, in Gloss. Lat. Græc.

¶ CATAPULTA. Vita S. Monani to. 1. SS. Martii pag. 88. *Accidit interea commisso contra Anglos prælio per Regem præfatum, eumdem sagitta ferrea & hamata, quæ vulgo Catapulta dici solet, lethaliter vulnerari.* Plautus usus est etiam pro telo, alii pro balista. Vide Gallonium de Cruciatibus Martyrum cap. 2.

¶ CATARACTA, à Græco καταῤῥάσσειν, defluere, erumpere, Oculi suffusio, Gall. *Cataracte*. Processus de Vita S. Thomæ Aquinat. tom. 1. Martii pag. 691. *Interrogatus quo morbo viderat eum impeditum in oculis, dixit quod quodam morbo, qui vocatur Cataracta.* Occurrit rursus in Vita B. Justinæ to. 2. SS. Martii pag. 244. & in Miraculis B. Simonis de Lipnica to. 4. SS. Julii pag. 575. verum hic paulo diversa notione: *Graviterque toto fere novitiatus sui anno laborans capite, sentiebat Cataractam, seu stridorem, obstructionem aurium & narium.* Vide *Cataractus*.

CATARACTÆ, Clathra, aut fores clathratæ, ad cataractæ formam ex lignis seu ferro cancellatim compactæ, vel portæ robustiores, funibus aut catenis ita suspensæ, ut demitti & subduci possint, prout res postulat, quales in urbium aut arcium aditu, hostium irruptioni propulsandæ passim in usu remanserunt. *Caterattas*, Boccacius vocat quasvis fenestras clathratas. Anastasius Bibl. in Gregor IV. pag. 167. *Civitatem aliam à solo valde fortissimam, muris quoque altioribus, portis simul ac seris, & Cataractis eam undique permunivit.* [Versus antiqui de Mediolano apud Murator. to. 2. part. 2. col. 688. *Erga murum pretiosas novem habet januas, vinclis ferreis & claves circumspectas naviter, ante quas Cataractarum sistunt propugnacula.*]

CATARACTÆ S. PETRI. Epistola encyclica Vigilii PP. ad Ecclesiam universam: *Posito indiculo super altare & Cataracta B. Petri, & super Crucem, quæ de ligno passionis Domini habet inclausum, &c.* Epistola Legatorum Sedis Apostolicæ ad Justinum Imperat. to. 2. Epist. Roman. Pontif. de Justiniano nondum Imperatore, qui reliquias SS. Apostolorum & S. Laurentii ab Hormisda PP. poposcerat: *Sanctuaria beatorum Apostolorum, secundum morem ei largiri præcipite, & si fieri potest, ad secundam Cataractam ipsa sanctuaria deponere, vestrum est deliberare.* Ubi *Cataracta S. Petri*, non est *Catena S. Petri*, de qua mox dicemus, sed Cancellus ferreus in modum *cataractæ* compactus, quo muniebatur sepulcrum seu confessio S. Petri. Duplex autem erat ea cataracta, prima quæ exterius, secunda quæ interius sepulcrum ambibat.

CATARACTA, Carcer, ita dictus, quod clathris, seu foribus clathratis, ut plurimum carcerum aditus occludantur. Ita καταρράκτης vox intelligitur apud 70. Interpretes Hieremiæ 20. v. 2.

CATARACTARIUS, Commentariensis, Carcerarius. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Ait illi quidam ex ministris Cataractariorum.* Acta SS. Montani & sociorum num. 171. *Obnitentibus etiam Cataractariorum ministris.* Ubi alii Codd. habent *Carcerariorum*. Eadem Acta n. 9. *Qui disrupto Cataractarum obice, &c.* Perperam *Cataractariorum*, quod evincit Codex alius, qui *catenarum* præfert.

¶ CATARACTUS, Humor oculis nocens, Gall. *Cataracte*. Vita B. Francisci Fabrian. tom. 3. SS. April. pag. 989. *Habebat maximam & periculosam infirmitatem in oculo, quæ à Medicis judicata fuit, quod esset fumus Cataracti.* Vide *Cataracta*.

CATARANNUS. Eugesippus de Locis SS. pag. 105. *Multum aluminis, multumque Catarranni quod ab incolis reperitur & legitur.* Quid si legamus *safaranni*, ut crocum intellexerit, seu nostrum *Safran*?

¶ CATARATTUM, Mensa Thesaurarii *Cataractis* seu clathris conclusa, vel forte janua seu fenestra è tabulis cancellatim compacta. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 274. *Pro tabulis & centris necessariis pro faciendo uno scamno pro Thesaurario, uno banco & aliis tabulis pro Cataratto.* Vide *Cataractæ*.

CATARFEDA. Vide *Cadarfreda*.

¶ CATASCEUE, *Destructio*. Vetus Glossarium San-German. MS. n. 501. Melius *Extructio*; quod significat vox Græca κατασκευή.

CATASCOPUS. Chartam Edgari Regis post Episcopos & Abbates subscripsit *Adulf Herefordensis Ecclesiæ Catascopus*, quo nomine *Archidiaconum* designari putaverim, [à κατασκόπος, explorator, quod Archidiaconus sit oculus Episcopi rerumque in Diœcesi gestarum explorator.]

CATASFITTULUM. Charta ann. 1197. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 1275. *Unum amictum cum friso, unum camisum, ... unum manulum de Catasfittulo, unam zonam de seta rubea.*

CATASTA, Instrumentum torquendi, cujus non una mentio in Actis Martyrum, diversum ab equuleo. Gloss. Isid. *Catasta, eculeum, genus pœnæ. Catasta, lectus ferreus.* Iso Magister in Glossis: *Catastæ, genus tormenti, id est, lecti ferrei, quibus impositi Martyres, ignis supponebatur.* S. Cyprianus Epist. 33. *Ad pulpitum post Catastam venire.* S. Augustinus in Psalm. 96. *Habebant gaudia in Catasta, qui Christum prædicabant inter tormenta.* Aponius lib. 3. Comment. in Cantica Cantic. *Catastæ quippe & diversarum pœnarum tormenta impiis & stultis ignominiosa & detestabilia videbantur.* Acta SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Ascendimus in Catasta ... & extraxit me de gradu.* Acta SS. Martyrum Numidarum n. 6. *Illic erat Catasta non humili pulpito, nec uno tantum ascendibilis gradu, sed multis ordinata gradibus, & longe sublimis ascensus, &c.* Salvianus lib. 3. de Gubernat. Dei, de Martyribus: *Qui ad cælestis regiæ januam gradibus pœnarum suarum ascendentes, scalas sibi quodammodo de eculeis Catastisque fecerunt.* Adde Acta S. Dorotheæ n. 5. & quæ observant Baronius ad 16. Martii, & Anton. Caracciolus in Sacris Ecclesiæ Neapol. monumentis pag. 181. ut & Casaubonus ad Persii Sat. 6. ubi multa de hac voce, [necnon Gallonius de Cruciatibus Martyrum cap. 2.]

¶ CATASTRUM, CATASTUM, Codex in quo recensentur bona, possessiones, possessorum nomina, census, impositiones, &c. Ital. *Catasto*, Provincial. *Cadastre*. Quod satis congruit cum iis quæ habet Ulpianus leg. 4. Dig. de Censibus: *Forma censuali cavetur, ut agri sic in censum referantur: nomen fundi cujusque, & in qua civitate, & quo pago sit, & quos duos proximos habeat, & id arvum, quod in decem annos proximos satum erit, quot jugerum sit. Vinea quot vites habeat; olivæ quot jugerum & quot arbores habeat; pratum, quod intra decem annos proximos sectum erit, quot jugerum; pascua quot jugerum esse videantur: item, silvæ cæduæ. Omnia ipse, qui defert, æstimet.* Laurentius in Amalthea & Calvinus in Lexico: *Catastrum, Liber in quo tributa & census æstimari solent.* Constitutio Eugenii IV. PP. in Bullario Carmel. pag. 197.

Taxam & extimum impoſuerunt & Cataſto in archivis Eccleſiæ Piſtorienſis collocarunt . . . hujuſmodi alias Cataſtis talibus non venerant adſcribenda . . . Si tamen ipſa ſororum Monaſteria alias in Cataſtis cum Clero non conſueverint annumerari, hujuſmodi taxationem & extimum noſtrarum litterarum vigore, ut dicitur facta, à Cataſto & libro taxationum hujuſmodi . . . abradi & aboleri facias. Edictum Ferdinandi Siciliæ Regis in eod. Bullario p. 621. *Licet quamplura & fere omnia bona ipſius Monaſterii, inventariata & deſcripta fuerint in inventario ſeu Cataſto ipſius Monaſterii &c.* Diploma Nicolai V. PP. apud Illuſt. Fontaninum ad calcem Antiquit. Hortæ p. 470. & 471. *Advenæ & forenſes, qui in civitate & territorio prædictis bona ſtabilita quovis titulo poſſident... allibrati, eorumque bona hujuſmodi immobilia, ſecundum antiquam conſuetudinem dictæ civitatis in ipſo Cataſto deſcripti & annotati, ac omnia & ſingula onera ratione bonorum eorumdem id ipſos quomodolibet contingentia ſubire teneantur.* Vide *Capdaſtra* & Menagium in v. *Cadaſtre*: quam vocem à *Capitaſtrum* vult eſſe derivatam.

¶ CATATHEMA, Converſatio cum excommunicatis. *Cathathema autem eſt eorum, qui ſe pacto anathematizantibus & execrantibus conjungunt.* Juſtin. Martyr (ſeu Auctor Quæſt. ad Orthodox. inter Opera Juſtini) Queſt. 121. Ea vox interdum anathemati jungitur, quaſi illius aggravandi cauſa: *Sit anathema & Catathema cum Patre & Filio, &c.* Collatio S. Maximi Mart. cum Theod. Epiſc. apud Athan. per Sirmondum in 8. edita pag. 189. Ita Hierolex. Macri. Vide κατάθεμα in Gloſſario mediæ Græcitatis.

¶ CATATOR. Liber nig. Scaccarii pag. 357. *Catatores unuſquiſque v. d.* Ubi Hearnius: Famuli qui *Catis* ſive felibus indomitis præfuerunt, caneſque etiam illos ducebant, quibus uſi ſunt Principes in iiſdem venandis.

¶ CATATUMBÆ. Vide *Catacumbæ*.

CATAXANTUS, Dignitas, ut videtur, ſed mihi incognita. Anaſtaſius Bibl. in S. Zacharia pag. 79. *Hujus temporibus defunctus Theodorus major filius Megiſti* (al. *Magnifici.*) *Cataxanti, &c.* Alii Codices habent *Cathaſancti*. Vide an ſit nomen proprium viri.

CATECASTUS, Κατέκαστος, voce inuſitata, etſi καθέκαστα, & καθεκάστην dicant Græci, Singularis. Abbo lib. 2. de Bellis Pariſiacis:

Hoc illi vicibus peperit natale trophæum,
Lux præcurſoris lux Catecaſta Johannis.

¶ CATECHESIS, Inſtitutio primorum fidei Chriſtianæ rudimentorum, de quibus κατηχήσεις ſuas ſcripſit S. Cyrillus Jeroſolymitanus. D. Hieronymus Ep. 61. ad Pammachium: *Quæ indeſinenter in Eccleſia docemus & in Catecheſibus.* Idem de Scriptor. Eccleſ. in Clemente Alexandrino: *Κατηχήσεων magiſter fuit.* Occurrit non ſemel apud alios auctores Eccleſiaſticos.

¶ CATECHISMUS, Inſtitutio puerorum etiam recens natorum, antequam baptizentur, de qua mox in *Catechizari*. Statuta Augerii II. Epiſcopi Conſeran. an. 1280. *Si vero pater malitioſe proprium vel ejus uxoris, vel ex alio viro filium, vel è converſo baptizaverit, ac in Catechiſmo* (cum ſcilicet ſit Catechumenus) *vel in Confirmatione tenuerit, graviter peccat.* Infra: *Cæterum ſi Sacerdos propter inſtans mortis periculum, non poteſt ſecure facere Catechiſmum, ſtatim illo prætermiſſo baptizet infantem, & oleo & chriſmate inungat.*

CATECHIZARI, & *Catechumeni fieri* pueri, recens etiam nati, dicebantur, ſequioribus ſæculis, qui antequam offerrentur ad baptiſmum, ut veteris Eccleſiaſticæ diſciplinæ umbra ſervaretur, à patrinis in ſpeciem catechizabantur, qui iis nomen imponebant, & *Catechumenos* factos ad baptiſmum offerebant, tanquam eorum fidei ſponſores. Geſta Dagoberti Regis cap. 24. *Dum eundem puerum venerabilis vir Amandus Trajectenſium urbis Epiſcopus benediceret, eumque Caticuminum faceret, ſtatimque eum regenerans ſanctus Pontifex ſacro baptiſmate, impoſitoque nomine Sigeberto, &c.* Adde Reginonem anno 605. Quærit Carolus Magnus in Epiſt. ad Archiepiſcopos Regni Franciæ, *cur primo infans Catechumenus efficitur, vel quid ſit Catechumenus, &c.* Hincmarus Remenſis in Capitulis ad Preſbyter. cap. 3. & Ratherius Veronenſis Epiſc. in Synodica ad Preſbyt. *Exorciſmos & orationes ad Catechumenum faciendum: ad fontem quoque conſecrandum . . . proferre valeat, ſimiliter ordinem baptizandi. . . ſciat legere.* Quærit Joannes de Janua, *An Catechiſmus dirimat matrimonium contractum, & ad hoc dicit Gloſſ. quod per Catechiſmum baptiſmi & confirmationem Epiſcopi contrahitur compaternitas. Differunt tamen in hoc, quod licet per baptiſmum & confirmationem contracta compaternitas impediat, & dirimat matrimonium, illa tamen quæ contrahitur per baptiſmi Catechiſmum, adeo eſt exilis & invalida, quod vix impediat matrimonium contrahendum, nunquam autem dirimit jam contractum. Cum enim baptiſmus ſit janua & fundamentum omnium Sacramentorum, per quod Catechiſmus non eſt ſacramentum, præcedit namque baptiſmum. Item ante baptiſmum quis non eſt filius Eccleſiæ; quia ſi moreretur, in æternum periret, quoad pœnam damni: igitur nec ſpiritualis filius: ergo per Catechiſmum nulla, vel quaſi nulla contracta eſt compaternitas.* Ex quibus colligitur *catechiſmum* præceſſiſſe baptiſmum. Quod & indicat Matthæus Paris an. 1239. de Edwardo Henrici III. filio: *Carleolenſis vero Epiſcopus infantem Catechizavit, Legatus autem baptizavit, licet non eſſet Sacerdos: Archiepiſcopus autem Ædmundus Cantuarienſis ipſum confirmavit, & Rege ſic volente aptatum eſt ei nomen, ſcilicet Edwardus.* Infra: *Qui, dico, infantulus Regis filius, licet eſſet præſens Archiepiſcopus, poſtea quarto die domino Ottone Legato in conventuali Eccleſia ipſum baptizante à dominis Rogero Londinenſi, Waltero Carleolenſi Epiſcopis . . . à ſacro fonte eſt levatus.* Ubi qui *catechizavit* puerum Epiſcopus, eumdem & *levavit*. Glaber Rodulphus in Vita S. Guillelmi Abbatis Divion. num. 4. *Filium quem ei uxor pepererat, Catechumenum fieri per manum Imperialem præcepit, quod ille* (Berengarius Rex Italiæ, Imperator etiam dictus) *ut monitus fuerat, impleri mandavit, ac propria puerum ſuſtulit dextera, eique nomen indixit Willelmum, quem ſcilicet poſtmodum Regina conjux illius ex ſacro fonte ſuſcepit baptiſmatis.* Atque inde percipimus, quid velit Flodoardus in Chron. an. 945. *Ludovico Rege apud Rodomum degente, Gerberga Regina filium peperit, qui Karolus ad Catezizandum vocatus eſt*; id eſt, in baptiſmo, vel catechiſmo. Concilium Redingenſe ann. 1279. can. 4. *Ut pueri per octo dies ante Paſcha, & per totidem ante Pentecoſten, de matrum uteris nati, ſi abſque periculo reſervari valeant, reſerventur uſque ad illa tempora baptizandi, ita quod medio tempore inter nativitatem puerorum, & hujuſmodi baptiſmum, perfectum recipiant Catechiſmum.* Adde Synodum Nemauſenſem an. 1284. c. de Baptiſmo, [& Statuta Eccleſiæ Biterrenſis apud Marten. tom. 4. Anecd.

col. 645. Statuta Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280. *Si vero constiterit Sacerdoti infantem fuisse à laico juxta formam Ecclesiæ baptizatum, non rebaptizet, nec Catechizet eum, sed solum inungat eum in pectore & inter scapulas oleo benedicto, & in vertice chrismate, &c.* Infra: *Nullus Clericus nisi Presbyter fuerit Catechizet, vel baptizet, vel mortuos sepeliat.*] Summula Raymundi, de Baptismo:

Dum Catechizas puerum, tunc tres tibi sumas
Personas, & non plures, quia sufficiunt hæ:
His injunge fidem puerum debere docere,
Atque Pater noster, &c.

CATECHIZARI ANTE FORES ECCLESIÆ ante baptismum jubentur *infantes*, in Concilio Cassiliensi ann. 1172. cap. 2. apud Silvestrum Giraldum lib. 1. de Expugnat. Hibern. cap. 34.

In Ecclesia Constantinopolitana erat dignitas, quam τοῦ Κατηχητοῦ vocabant, cujus munus erat *κατηχίζειν τὸν λαὸν, καὶ πάντας ἐρχομένους ἐκ τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν*, de qua Catalogi officiorum Ecclesiæ Constantinop. & Theophanes pag. 397: ubi Miscella & Anastasius *institutor* reddunt.

¶ CATECHIZATIO, CATHETICATIO, Institutio facta nondum baptizatis, cum fiunt Catechumeni. Ricobaldus Ferrar. in Hist. Pontif. Rom. apud Murat. to. 9. col. 149. *Hic* (Hyginus PP.) *constituit ut patrinus vel patrina suscipiat levatum à fonte baptismatis, vel in confirmatione, vel Catheticatione*; vel ut habet Cod. Estensis, *Catechizatione.*

CATECHUMENA, CATECHUMENIA, Porticus Ecclesiæ superiores sic dictæ, non quod fuerint Catechumenorum stationes, vel locus ubi instrui solebant, ut censent Baronius an. 656. n. 38. Wolphius, & Meursius: sed quod in iis mulieres sacras Liturgias auditu exciperent. Anastasius in Collectaneis pag. 180. *Et ascenderunt ad eum in Catechumenium Ecclesiæ ipsius Monasterii.* Gregorius II. PP. Epist. 2. ad Leonem Isaurum in VII. Synodo: *Pontifices, si quis peccavit, ... eum in Ecclesiæ Diaconia & in Catechumena ablegant.* Eustochius in Vita S. Pelagiæ meretricis cap. 8. *Quæ accipiens eum, ascendit in Catechumenum, eo quod & nos ibi maneremus.* Κατηχούμενα & κατηχουμένια has superiores porticus à Græcis appellari, pluribus ostendimus in Descriptione sanctæ Sophiæ cap. 38. Δίστεγον τῶν κατηχουμένων habet Crispinus in Vita sancti Parthenii Episcopi Lampsaceni cap. 2. n. 14. ubi Gentianus *tabulatum*, alii *locum Catechumenorum* vertunt. Sed δίστεγον, hoc loco, est δεύτερον κατηχούμενον, porticus Ecclesiæ superior, ita dicta Codino de S. Sophia. Δεξιὰ μέρη τῶν κατηχουμενείων ædis Sophianæ, in Concil. VIII. Act. 1.

¶ CATECHUMENARE, Catechizare, primis fidei Christianæ rudimentis instruere. Gononus in Vita S. Angeli Carmel. tom. 2. SS. Maii p. 809. *Quapropter ipse Patriarcha .... Jesse & Mariam* (Judæos) *recepit omni affectione spirituali, & etiam Catechumenari eos injunxit.* In Constitutionibus Ecclesiæ Valentinæ, to. 3. Concil. Hispan. p. 107. *Catechumenari* dicitur, qui fit Catechumenus.

CATECHUMENI, inquit Isidorus lib. 2. de Eccles. offic. cap. 20. *sunt qui primum de gentilitate veniunt, habentes voluntatem credendi in Christum. Græce autem*, subdit idem lib. 8. Orig. cap. 14. *auditor interpretatur, vel instructus, pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nondum tamen baptismum percepit.* Gregorius Magnus lib. 7. Ind. 1. Epist. 24. *Si vero sanctum Pascha elegerint expectare, iterum cum Episcopo loquere, ut modo quidem Catechumeni fiant.* Augustinus Tract. 11. in Joannem: *Omnes Catechumeni jam credunt in nomine Christi, sed Jesus non se credit eis.* Leidradus Episcopus Lugdun. de baptismo c. 1. *Qui baptizandus est, prius instruatur fide, hoc est enim Catechuminum esse, id est instructum: Catechizare, est instruere, &c.* Vide *Competentes.* Quæ quidem *Catechumenorum* appellatio è Scripturis petita est, velut à c. 1. Luc. in Præfat. v. 4. juxta textum Græcum, item ex Actis Apostol. c. 18. v. 25. tum ex Epist. Pauli ad Galat. c. 6. v. 6. à Græco vero κατηχεῖν, quod significat *insonare auribus*, erudire, docere præsertim elementa prima, ut loquitur Apostolus ad Hebr. c 5. v. 12.

Verum alias angustius strictiusque accipitur vox eadem de certis illorum gradibus, qui ad gratiam baptismatis aspirabant, quas in triplici differentia fuisse, Canones Patresque declarant: quippe tres olim institutos legimus eorum, qui ad Baptismum suscipiendum primis Christianæ fidei elementis imbuebantur, ordines, qui communi generalique nuncupatione *Catechumeni* quidem omnes dicebantur, sed pro majori minorive in doctrina fidei ac virtute profectu, varios in gradus & quasi classes tribuebantur, *Audientium* nempe, *Genuflectentium*, & *Competentium*, de quibus passim SS. Patres. De Catechumenis multa habent Concilia, Nicænum can. 11. 12. Aurelian. I. can. 19. 20. Agathense can. 34. 60. 61. Arelatense II. can. 11. Epaonense can. 29. Arausican. I. can. 19. 20. &c. Vide *Catechizari.*

CATECUMINUS, pro *Catechumenus*, apud Commodianum Instr. 46. [in Missali Gemeticensi, quod Robertus Episc. Londin. donavit circiter an. 1150.]

¶ CATECIZARE, *Docere vel castigare*, in veteri Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Est pro *Catechizare.*

¶ CATECUMINUS. Vide *Catechumeni.*

¶ CATEDRECHADA. Vide *Charta Decada.*

CATEGORARE, CATEGORIZARE. Jo. de Janua: *Categorare, signare, vel prædicare, unde Categorizo, eodem sensu. Categorizare, Prædicare*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1701. Fridegodus de Vita S. Wilfridi c. 22.

Categorans ergo divinum sperma popello, &c.

Vita S. Pauli Narbon. *Populis Categorizans, &c.* Dudo lib. 3. de Act. Normannor. *Sed mirum mihi quid super hoc characterizabunt Dialectici, qui cum accidens Æthiopique Categorizant inseparabile esse, hic mutatum videtur.* Arnoldus Lubec. lib. 4. cap. 23. *Canonizari præcepit, ut ejus corpus de sepulcro levatum inter memorias veneretur Sanctorum, ipsumque sacrosancta Categorizet Ecclesia &c.*

¶ CATEGRONUS, f. pro *Cathegemonus*, Magister, præceptor, à Græco καθηγεμών. Charta an. 1442. ex Archivo S. Victoris Massil. *Dominus Abbas dare tenetur bonum panem album qui dicitur panis triboleti, quorum quilibet debet esse de pondere* VIII. *unciarum in pane cocto, de bono & optimo vino in mensura usitata Categronorum magnæ mensuræ.* V. *Cathegeta.*

CATEIA, CATEGIA. *Cateia*, inquit Isidorus lib. 18. cap. 7. *genus est Gallici teli ex materia quam maxime lenta, quæ jactu quidem non longe propter gravitatem evolat, sed quo pervenit, vi nimia perfringit. Quod si ab artifice mittatur, rursum redit ad eum qui misit.* Papias & ex eo Joan. de Janua: *Cateia lingua Persarum est sagitta barbulata, sive hasta, qua utebatur Hercules, erat enim cum ligulis catenarum; & quando eam projiciebat, iterum cum catenula retrahebat.* At unde id hauserint, non plane video, cum constet *Cateiam* propriam fuisse Theutonibus & Gallis, ex Virgilio lib. 7.

Theutonico ritu soliti vibrare Cateias.

Ubi Servius ait, *Cateiam esse telum Gallicum.* Cer-

te ut Theutonibus *Cateiam* tribuit Poëta, inde factum forte ut & *Theutonæ* nuncupationem acceperit. Gloss. Ælfrici Saxonicum: *Categia, id est, telum* ȝeſceot. Alibi: *Clava, vel Cateia, vel Teutona*, Aneſ cẏnneſ ȝeſceot, id est genus teli. Ex quibus, *Cateiam* clavæ speciem fuisse præterea colligitur. Unde non desunt, qui hæc Ammiani lib. 31. ad *Cateias* referenda putant: *Barbari ingentes clavas in nostros conjicientes ambustas, mucronesque acrius resistentium pectoribus illidentes, sinistrum cornu perrumpunt.* Cateias non semel Gallis nostris adscribit Abbo lib. 1. de Bello Parif.

Inde super cernens lapides conspexit acerbos,
Ac diras ut apes dense tranare Cateias.

Eodem libro:

Pila dabat rupesque simul celebresque Cateias.

Lib. 2.

.... *Clypeum gestansque Cateiam.*

Ubi Abbo, Glossator sui operis, *Cateiam*, *dardum* vertit. [Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 7. cap. 5. *Venerunt itaque contra eum primo concursu sex viri clypeati sua quisque gerentes missilia; qui tela in hostem eminus jacientes, tandem ausi sunt illum comminus gladiis attentare. Hic vero clavam rotans, quam Galli Cateyam vocant, hunc à dextris sternit, illum rejicit à sinistris.*]

¶ CATELLÆ *sunt Catenulæ colli invicem se comprehendentes in modum catenæ, unde & appellatæ.* Isid. lib. 19. Orig. cap. 31. *Catella*, pro *Catenula* Latini dixerunt.

¶ CATELLANIA, pro *Castellania*, Gall. *Châtelenie.* Litteræ Guidonis Flandriæ Comitis an. 1248. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1095. *Recognoscimus etiam, quod omnia supradicta, & feodum Angliæ, atque Catellania de Cameraco, & Gavalus de Cambresis, sunt de pertinentiis Flandriæ, &c.*

¶ CATELLANUS. Guibertus lib. 1. de Pigneribus Sanctorum cap. 2. §. 5. *Quorum tanta nebulonitate concutimur, tanta divinorum adulatione ferimur, ut juxta præfatum Doctorem* (Hieronymum) *scurras, helluones & Catellanos liguriendo exuperent, corvos ac picas importuna garrulitate præcedant.* Puto legendum *Catillones*, id est, gulosos. Vide *Catillo.*

¶ CATELLUM. Vide *Catallum.*

CATELLUS. Capitulare de Villis can. 58. *Quando Catelli nostri Judicibus commendati fuerint, de suo eos nutriant, aut junioribus suis, id est, Majoribus & Decanis, vel Cellariis ipsos commendare faciant, quatenus de illorum causa eos bene nutrire faciant, & non illi homini cotidie necessitas ad scuras recurrere.*

¶ CATEMANE. Vide *Catamane.*

1. CATENA, Cognominatus apud Ammianum lib. 14. & 15. quidam Paulus, quod *esset in complicandis negotiis artifex dirus*, seu *in complicandis calumniarum nexibus indissolubilis.*

2. CATENA, Tributum, pensitatio. Vide Cherubinum Ghirardaccum l. 6. Hist. Bononiensis p. 192.

CATENA SALIS. Charta Philippi Imp. an. 1199. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 78. *Et quæcunque utilitas in hujusmodi Catenis seu fodinis Salis vel metallorum in quibuslibet fundis Ecclesiæ, &c.*

¶ 3. CATENA, pro *Caterva*, si non voce, saltem sensu. Vitæ Patrum Emeritensium tom. 2. Concil. Hisp. pag. 653. col. 2. *Idemque cum vir illustris Claudius atrium introisset, protinus & illi qui supra memorati sunt, cum ingentibus Catenis populi introierunt, ac deinde salutato viro ex more resederunt.*

¶ CATENACIUM. Vide *Catenatium.*

CATENARE, Claudere. Fortunatus l. 2. Poëm. 14.

Hæc est aula Petri cælos qui clave Catenat.

[Vita S. Bernardi Menthonensis tom. 2. SS. Junii pag. 1080. *Magnus turbator noster qui in monte Jovino nostros Catenavit*; ubi *Catenare* f. est pro Catenis vincire.]

CATENATICUM, quod *Catenarum* nomine Commentariensi datur: idem quod *Carceraticum, Geolagium, Ceppagium.* Lex Wisigoth. lib. 7. tit. 4. §. 4. *Judex si aliquos in custodia retinuerit, vel hi qui reos capiunt, aut custodiendos accipiunt, ab his quos in custodia miserint innocentes, Catenatici nomine nil requirant, nec pro absolutione eorum aliquid beneficii consequantur.* Porro *catenam*, pro carcere dixit Jul. Firmicus lib. 3. Mathes. cap. 6. *Clavicularii, vel carcerum custodes, & quibus publicarum Catenarum cura credatur.* Concil. Toletan. XIII. can. 1. *Ad statum dignitatis pristinæ redeant, & nulla deinceps illis ob hoc Catena judicialis obsistat.*

CATENATIUM, Pessulus, vectis, Ital. *Catenaccio*, & apud Jo. Villaneum lib. 8. c. 72. Gall. *Catenat.* Catholicon Armoricum: *Chaden, catena, catenatus, chadenet: item pedana.* Vita S. Antonini Abb. Surrentini c. 6. n 26. *Pessulum, quod vulgo Catenatium vocatur, cum quo valvæ majores casæ S. Antonini claudebantur, &c.* [Utitur Petronius Arbiter.]

CATENATUM, Eadem notione, in Vita S. Fructuosi Episcopi Bracar. cap. 19. (al. num. 18.) *Habitaculi ostia ... Catenatis & feris, diversisque duris obserantes claustris.* Certe legendum arbitror in Gloss. Isid. *Catenatium, ergastulum*, pro *Catamaiti*, & *Catomain.* Ubi tamen quidam *Catomum* legunt: sed aliud fuit *Catomus.* Vide in hac voce.

CATENATORUM ORDO, apud Waddingum an. 1274. 15. quem consule. Vide *Circulus.*

CATENIA, Papiæ, *Collare muliebre.*

¶ CATENNATUS, *Exaltatus.* Papias MS. An esset pro Catena suspensus?

¶ CATEPANUS. Vide *Catapanus.*

¶ CATERIUS. Inventarium ornament. & Reliq. Ecclesiæ Noviom. an. 1419. *Item unus parvus Caterius de pergameno notatus, in quo continetur pro cantando in processionibus.* Sed legendum puto *Caternus.*

CATERNIO, [Chartæ simul compactæ, Gallice *Caïer.*] Vide *Quaternio.*

¶ CATERNUM, CATERNUS, Idem quod *Caternio.* Vita B. Joachim Abbatis tom. 7. SS. Maii p. 93. *Diu noctuque scribebam in Caterno, in quo ipse dictabat & emendabat in cedulis.* Codex MS. è Bibl. D. *de Chalvet* Senescal. Tolosæ de Testimoniis in hæreticos Albigenses: *Tunc dicti hæretici eumdem Raymundum infirmum hæreticaverunt, & in sectam suam receperunt, antiquiore Hæreticorum videlicet R. Delboc tenente manus dicti infirmi junctas inter manus suas, & tenebant quendam Caternum super caput ejus dicendo verba, quæ ipse non intellexit.* Ibid. infra legitur: *Tenente manus infirmi junctas inter manus suas, & tenendo quendam librum super capud ejus.*

CATERVA. S. Augustinus lib. 4. de Doctrina Christ. c. 24. *Cum apud Cæsaream Mauritaniæ populo dissuaderem pugnam civilem, vel potius plusquam civilem, quam Catervam vocabant: neque enim cives tantummodo, verum etiam propinqui & fratres, postremo parentes ac filii lapidibus inter se in duas partes divisi per aliquot dies continuos, certo tempore anni solenniter dimicabant, & quisque, ut quemque poterat, occidebat, &c.*

CATERVARIUS, *Qui semper in caterva est, id est, in multitudine populi.* Joan. de Janua & Glossæ Isid. [Noti sunt *Catervarii pugiles*, apud Suetonium & alios, qui catervatim pugnant non singuli cum singulis, de quibus Lipsius.]

¶ CATERVATA, ut *Caterva*. Multitudo. Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarvisina lib. 10. c. 15. *Nam ipsorum Montagnanensium acies cum animorum constantia & vigore discurrens, pugnavit in ultima (acie) inimicorum Catervatam prudenter & animose.*

¶ CATERVATIO, Ingens caterva, multitudo. Acta S. Reginswindæ to. 4. SS. Julii p. 95. *At postquam ejusdem regionis Catervatio enormis talem tantumque, per inclyta B. Reginswindis merita, virtutum persensit odorem.*

¶ CATEYA. Vide *Cateia*.

CATEZIZARE, pro *Catechizare*. Vide *Catechizari*.

¶ CATHA, Machina lignea. Vide *Cata* post *Catus*, Vinea.

¶ CATHALECTA. Vide *Cataleta*.

¶ CATHAPARES. Vide *Cathasiarares*.

¶ CATHAPHRATUS. Vide *Cataphractus*.

¶ CATHAPLASMARE. Vide *Cataplasmare*.

CATHARI, Hæretici Novatiani, qui, ut ait Prosper Aquitanus in Chronico, & Isidorus lib. 8. Orig. cap. 5. & ex eo Ebrardus lib. contra Valdenses, *propter munditiam ita se nominaverunt: gloriantes enim de suis meritis, negabant pœnitentibus veniam peccatorum, viduas si nuberent, tanquam adulteras damnabant, & mundiores aliis se prædicabant.* Eadem habet Augustinus lib. de Hæres. num. 38. Adde Commonitorium Theophili Patriarch. Alexandr. cap. 8. & Consultat. Zachæi lib. 2. c. 17.

CATHARI etiam postmodum dicti Valdensium sectatores, qui divisi erant in tres sectas principales, *Albanensium*, *Concorezensium*, & *Bagnolensium*. De his multa habent Rainerus lib. contra Valdens. cap. 6. & Bonacursus lib. de Vita Hæreticorum initio. Eosdem cum *Chazaris* fuisse contendit Gretzerus in Prolegomenis ad Script. contra Sectam Valdensium cap. 2. putatque Germanicam esse vocem, ex iis quæ habet Ecbertus Schonaugiensis in Sermonibus adversus Catharos: *Hos*, inquit, *Germania nostra Catharos*, *Flandria* Piphles, *Gallia* Texerant, *ab usu texendi appellat.* Unde elicit à voce *Kanzer*, & ut alii crassius efferunt, *Kazer* dictos, T. mutato in Z. more Germanis solenni: proindeque *Catharos* eosdem esse, qui *Chazari* appellati sunt.

Aliter censet vir doctissimus Godefridus Henschenius ad vitam S. Galdini Cardinalis, qui ita appellatos opinatur propter nocturnas coitiones, à voce Germanica *Caters*, id est, feles seu lemures, vel ex obsoleta jam, & ab Otfrido usurpata voce *Quaten*, & *Quetten*, garrire, factum esse nomen, quod hodie omnibus in Belgio & Germania hæreticis commune manet, ut *Ketters* dicantur. Vetus Epitaphium Mediolani:

Atria qui gradis solii regalia scandis,
Civis Laudensis fidei tutoris & ensis,
Præsidis hæc memores Oldradi semper honores,
Qui solium struxit, Catharos ut debuit ussit.

Versus scripti à S. Thoma Aquinate de sancto Petro Martyre:

Et verli gladius gladio cecidit Catharorum.

Horum meminerunt præterea Concilium Lateranense an. 1179. can. 27. Godefridus Monac. S. Pantal. an. 1163. Monachus S. Mariani Autissiodor. an. 1180. Cæsarius lib. 5. cap. 19. Vita S. Galdini Archiepisc. Mediolanens. apud Monbritium, [Ludovicus X. Franc. Rex apud *de Lauriere* tom. 1. Ordinat. pag. 611. n. 5.] &c.

CATHARISTÆ, Secta quædam Manichæorum, de qua Augustinus lib. de Hæres. cap. 46.

¶ CATHARNICUM. Vide *Cantarinum*.

¶ CATHARRUS, Epiphora, distillatio, Gall. *Caterre*, ut pronuntiant hodie, alias *Catarre*, Ital. *Catarro*, à Græco καταῤῥεῖν, Defluere. *Cum jam esset annorum* XC. *ex Catharro mortuus est*, in Chronico Veron. ad an. 1331. apud Murat. to. 8. col. 647.

¶ CATHASANCTUS. Vide *Cataxantus*.

CATHASIARARES, *vel* CATHAPARES, *est linea cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur, unde Lucius: Hanc Cathasiararem pũ eodem devoret unctum, plumbi paxillum, rudis lineæ & natatam.* Sic Ugutio MS.

¶ CATHECHISMARE, pro *Catechizare*, Edocere dogmata Religionis Christianæ. Consecratio Ecclesiæ SS. Trinitatis de Tritis an. 1056. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 442. *Postquam divina dispensatione sunt gesta, quæ à propheticis oraculis de Christi Incarnatione multo ante sunt edita, omnipotens Deus per Apostolos suos mundo contulit leges, quibus Cathechismati homines, suo famulantes auctori, Christi efficerentur heredes.*

CATHEDRA, Proprie est sedes, seu sessio honestior & augustior Episcoporum in Ecclesia, cæteris aliorum Presbyterorum sedilibus excelsior: *Ut in mentem revocarent*, inquit S. Augustinus in Psalm. 126. *altiore se in loco, tanquam in specula constitutos, quo oculorum acie pervigili, atque indefessa, in tutelam gregis incumbant, tanto cæteris virtute & probitate clariores, quanto magis essent sedis honore ac sublimitate conspicui.* Idem Epistola 203. *In futuro Christi judicio neque absidæ gradatæ, nec Cathedræ ... velatæ adhibebuntur ad defensionem. Linteatas sedes* Episcoporum vocat Pacianus Ep. 2. ad Sempronium, quas Augustinus *velatas*. Ejusmodi porro celsiores Episcoporum quorumdam, sedes ac cathedras sic exagitat Greg. Nazianzenus Carm. 11.

..... Θώκοισι, ἐνεδρίοντες ἀρίστοις,
Ὑψηλοί, γεαῖρσῖσι γείτονες εὐπρεπέεσσι,
Σκηνοῦνται καλοῖσιν ἐφεζόμενοι ξυλίνοισιν.

De iis etiam agit Eusebius lib. 7. Hist. Eccles. cap. 30. *Altarium Cathedræ*, id est, præfecturæ Ecclesiasticæ, Episcopatus, apud Sidonium in Concione. Eusthathius in Vita S. Eutychii Patriarch. Constantinop. num. 15. ἀνάγεται εἰς τὴν τῶν πρεσβυτέρων καθέδραν. Vide Savaron. ad eamdem Concion. Sidonii, & ad lib. 9. Epist. 16.

CATHEDRAM COLLOCARE, vetantur Episcopi in Monasteriis, vel ordinationes facere, nisi ab Abbatibus fuerint requisiti, in Constituto Gregor. Mag. pro Monachis, apud Baron. an. 601. num. 15. & c. 6. 18. q. 2. à quo profluxit eadem loquendi formula, quæ in plerisque Summorum Pontific. pro Cœnobiis privilegiis exarata legitur: ubi Glossa addit: *Ut ibi exerceant judicia.* Concilium Carthaginense sub Reparato an. 535. *Oportet enim in nullo Monasterio quemlibet Episcopum Cathedram collocare, aut qui forte habuerint, habere: nec aliquando ordinationem quamvis levissimam facere, nisi Clericorum, si voluerint habere. Esse enim debent Monachi in Abbatum suorum potestate.* Eadem habentur in Epistola Pontii Episcopi Arelatensis tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 430. Adde Bullam Paschalis II. PP. apud Herimannum de Restaurat. S Martini Tornacensis c. 8. Vide *Missa publica*, & Cardinal. Bona lib. 1. Rerum Liturg. c. 13. §. 3.

CATHEDRA, Sedes, Episcopatus, Diœcesis. In Notitia Episcopor. Africanor. apud Victorem Vitensem lib. 4. de Persecut. Vandal. Edit. Chiffletianæ, habentur non semel hæc verba: *Cathedræ, quæ Episcopos non habuerunt.* Vetus Martyrol. 15. Kl. Febr. *Cathedra S. Petri, id est, Episcopatus.* Concil.

Lemovicense an. 1031. sess. 1. *Hanc etiam diem statuimus habendam in recordatione omnibus annis, qua* (S. Martialis) *translatus est: qua etiam die Cathedra ejus, hoc est, ordinatio, sive initium Episcopatus ejus est, non quod eadem die consecratus sit in Episcopum, ... sed sicut est Cathedra B. Petri Antiochiæ, itemque Cathedra Romæ, non quod tunc consecratus sit Episcopus, qui à Domino jam olim consecrationem susceperat Pontificalem, sed quia tunc primum in illa die apud easdem Ecclesias sedit, ad suscipiendum super populum Dei regimen pastorale.* Concilium Milevitan. II. can. 21. *Item placuit, ut quicunque Episcopi quascunque Ecclesias vel plebes, quas ad suam Cathedram æstimant pertinere, &c.* Can. 24. *Placuit, ut quicunque negligunt loca ad suam Cathedram pertinentia, &c. Cathedræ viduatæ*, in Collat. Carthagin. I. c. 185. 217. Vide præterea c. 16. 18. Will. Brito lib. 3. Philipp. de Turonensi Metropoli:

Quæ cum sit Britonum caput & Metropolis, una
Bis senas sub se Cathedras lætatur habere.

Adde lib. 12. p. 252. *Cathedræ matrices*, in Concilio Milevitano can. 25. & in Codice canonum Ecclesiæ Afric. can. 123. *Cathedræ principales*, in iisdem Canon. can. 38.

Cathedra, ipsa Ædes seu Ecclesia Cathedralis. Capitulare Aquisgranense an. 789. cap. 40. ex Concilio Africano can. 38. *Ut non liceat Episcopo principalem Cathedram suæ parochiæ negligere, & aliquam Ecclesiam in sua diœcesi magis frequentare.* Vide mox *Incathedrare.*

Cathedræ Doctorum, apud Haymonem in Matthæi cap. 23. quæ *Cathedræ litterarum* dicuntur Sidonio in Concione. *Cathedræ scholares* Stephano Tornac. Epist. 79. Senator in Psalm. 1. *Cathedra proprie Doctoribus datur.* Ebrardus Bethun. in Græcismo:

Rex solium, doctor Cathedram, judexque tribunal
Possidet, ac sedem Præsul, Prætorque curulem.

Cathedrarii Philosophi, apud Senecam lib. de Brevit. vitæ. *Cathedrarii Oratores*, apud Sidonium lib. 4. Epist. 3. qui de cathedra philosophantur, perorant.

¶ Cathedrarii Servi, apud Sidonium lib. 1. Epist. 11. iidem qui apud Martialem *Cathedralicii*, Qui cathedras seu sellas ferunt gestatorias, Gall. *Portes-chaises.*

Cathedra, pro arca videtur usurpari in Actis Proconsularibus in causa Felicis Episcopi, apud Baron. ann. 314. n. 23. 24. *Inde Cathedram tulimus, & epistolas salutatorias, & ostia omnia combusta sunt, secundum sacrum præceptum.* Infra: *Tolle clavem, & quos inveneris in Cathedra libros, & super lapide codices, tolle illos.*

Cathedra Aurea. Joan. Bromptonus ann. 1190. pag. 1183. *Rex autem Angliæ exigebat à Tancredo Rege Siciliæ Montem S. Angeli cum toto Comitatu, & aliis pertinentiis suis, ad opus Johannæ sororis suæ, quæ Willelmus Rex Siciliæ nuper maritus ejus in dotarium ei dedit: & Cathedram auream ad opus ejusdem Johannæ de consuetudine Reginarum terræ illius.*

Cathedra, Nummus aureus Francicus, in quo Rex in cathedra sedens conspicitur. Vetus Regestum: *Anno* 1346. 14. *Julii fiebant Cathedræ ponderis auri* 52. *marcha auri empta* 50. *Cathedr.* 6. *Novemb.* 1346. *Cathedræ ut supra marcha empta* 48. *Cathedr.* 7. *April.* 1347. *post Pascha: marcha empta* 50. *Cathedr. auri.* Vide *Moneta.*

Cathedrari, dicuntur Episcopi, cum ad cathedram Episcopalem promoventur, quod cum consecrarentur, in Ecclesiæ cathedra collocarentur, in eaque sedentes palam ab aliis Episcopis efferrentur: De quo maxime in Galliis more exstat locus insignis apud Stephanum Eddium in Vita S. Wilfridi Episcopi Eboracensis cap. 12. *Ita ut valde honorifice ad Galliæ regionem perveniret; ibique statim conventio magna facta est non minus quam duodecim Episcoporum Catholicorum, è quibus unus erat Ægelberctus Episcopus, qui eum propter fidem suam indicatam gratanter & honorifice coram omni populo publice ordinaverunt, & in sella aurea sedentem more eorum sursum elevarunt, portantes in manibus soli Episcopi intra oratoria, nullo alio attingente, hymnosque & cantica in Choro cantantes.* Joan. de Beka in Goswino Episc. Traject. *Dominus Cardinalis ... Henricum de Viana Cathedrari jussit.* In Florentio Episc. *Joannes filius Adelberti Cathedratus est in Leodio post mortem Arnoldi Episcopi.* [Nova Gall. Christ. tom. 3. col. 883. ubi de Hugone II. Episc. Leodiensi: *Francia me genuit, Cathedravit Legia.* Et col. 893. *Qui vixit gratus anno minus hic Cathedratus.* Iterum tom. 4. in Charta anni 1106. Instrum. col. 85. *Stephano Eduensi Cathedrante Pontifice.*] Epitaphium Andreæ Episcopi Reatini, anno 1292.

Urbem Reatinam pater Andreas Cathedrabat.

Incathedrare, Idem quod *Cathedrare.* Græcis ἐνθρονίζειν. Vide Concilium Calchedonense Act. 10. pag. 288. 300. 303. &c. Edit. 1618. *Incathedratio Morinensis Episcopi*, apud Lambertum Ardensem p. 141. Exstat apud Ughellum tom. 1. pag. 124. Bulla Benedicti IX. PP. ann. 1033. qua Episcopis Silvæ Candidæ privilegium confirmat *inthronizandi & Incathedrandi Romanum Pontificem in Apostolica fede.* Adde p. 821. Epitaphium Martini Episcopi Vercellensis an. 1248.

Præsul Martinus Vercellensi Incathedratus,
Advocatorum generoso sanguine natus.

Utitur etiam Thomas Cantipratanus lib. 1. de Apibus c. 1. n. 4. Matthæus Westmonaster. ann. 1098. *Inventa est in civitate Ecclesia S. Petri, ubi Incathedratur lancea Salvatoris.*

CATHEDRALES, nude pro Canonicis Ecclesiæ cathedralis in Charta Leopoldi Ducis Austriæ an. 1216. in Metropoli Salisburg. tom. 1. pag. 381. 395. *Domini Cathedrales*, in alia ibid. to. 2. pag. 560. Historia Episcoporum & Comitum Engolismensium cap. ult. *Ex quo urbem ingrediebatur, cum Cathedralibus, in choro omnibus horis, & maxime in matutinis Deo psallebat communi voce, &c.*

CATHEDRALICA, Idem quod *Cathedraticum.* Hist. Tull. pag. xciv. in Fundatione Capituli Liberdun. *Eis contradidimus ea libertate possidendas, ut neque Cathedralicam, nec alia quæ Archidiaconis ex consuetudine reddi solent ab eis exigantur.*

¶ CATHEDRARE, Cathedrarii. Vide in *Cathedra.*

CATHEDRATICUM, Pensio, quæ Episcopo ab Ecclesiis quotannis exsolvitur *in signum subjectionis*, [ut habet Charta Girardi Episc. Caturc. inter Instrum. Gall. Christ. to. 1. pag. 48. col. 1.] seu *pro honore cathedræ*, ut est in Concilio Braccarensi II. c. 2. *pro respectu sedis*, ut in Concilio Ravennensi ann. 997. cap. 2. quæ ad duorum solidorum quantitatem restringitur in iisdem Conciliis. Concil. Braccarense III. ann. 572. *Nullus Episcoporum per suas diœceses ambulans, præter honorem Cathedræ suæ, id est, solidos duos, aliquid aliud per Ecclesias tollat.* Quibus consona habet Concilium Toletanum VII. cap. 4. Charta Transmari Episcopi Viromandensis ac Noviomens. an. 947. apud Hemereum in Augusta Viromand. *Ea vide-*

licet ratione, ut omni anno duos solidos denariorum persolvat, secundum quod jubet auctoritas, propter honorem Cathedræ Episcopalis. Innocentius III. lib. 14. Epist. 20. *Et ut vos pro singulis Ecclesiis supradictis unum quartum grani, & unum annonæ pro decimationis quarta, & duos solidos pro Cathedratico persolvatis.* Apud Honorium III. cap. Conquerente, de Offic. jud. ord. *Cathedraticum* & *Synodaticum* idem sunt: *Synodatici seu Cathedratici nomine duos solidos. Cathedratici & Synodales reditus*, in Charta Lamberti Episcopi Atrebat. apud Ferrarium Locrium in Chronico Belg. ann. 1111. *Census Cathedratici*, in Bulla Lucii III. PP. apud Ughellum tom. 2. Italiæ sacræ pag. 759. Arnoldus Lubecens. lib. 3. cap. 21. *Episcopus vero ex his, quæ de Cathedratico, vel Ecclesiarum consecrationibus consequi poterat, sustentabatur.* Ubi per *consecrationes*, videntur *dedicationes* intelligi, seu *quæ die dedicationis* Ecclesiarum Presbyteris offerebantur, ut est 10. q. 3. cap. 5. ubi etiam præcipitur, *Cathedraticum non amplius quam vetusti moris esse constiterit, à Presbyteris exigendum. Cathedratici* meminere præterea Ivo Carnot. part. 3. cap. 136. Petrus Blesensis Epist. 151. Alexander III. PP. in Appendice Concilii Lateran. cap. 8. Concilium Coloniense ann. 1310. cap. 26. Ravennense ann. 1311. cap. 18. Ægidius Mon. Aureæ vallis in Henrico II. Episcopo Leodiensi cap. 43. veteres Chartæ apud Ughellum tom. 1. pag. 1046. tom. 2. pag. 467. 703. 1071. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 173. tom. 2. pag. 441. in Bullario Casinensi to. 1. pag. 9. in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 36. [Concil. Avenion. anni 1509. n. VII. apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 387. Statutis Synodalibus ejusdem Ecclesiæ an. 1336. n. XI. col. 575. Statutis Alani ejusdem urbis Episcopi n. XV. col. 580. laudati tomi: quo in posteriori loco mendose, ni fallor, legitur *Quadraticum* pro *Cathedraticum.*] &c. De jure vero Cathedratici multa congessit Renatus Chopinus lib. 2. de Sacra polit. tit. 7. Nicol. *le Maistre* lib. 2. de Juribus & censibus Episcoporum cap. 2. 3. & Innocentius Cironus in Paratitl. Decretal. lib. 5. tit. 39. Vide *Synodaticum* in *Synodus*.

☞ Exstant apud Georg. Christianum tom. 2. Rerum Mogunt. p. 482. & 483. duæ Chartæ, quibus collegiatæ S. Petri Ecclesiæ jus asseritur Cathedratici ab Ecclesiis sibi subjectis percipiendi. In antiquiori quæ Conradi I. est Archiep. Moguntini ann. 1195. sic legimus: *Illud innotescere quoque volumus, quod sepedicti fratres* (Ecclesiæ S. Petri) *sufficienti coram nobis optinuerunt probacione, quod per universum pretaxate Preposititure* (ejusdem S. Petri) *archydiaconatum Kathedraticum anno, qui vulgariter Exitus noster vocatur, Ecclesie ipsorum ad ipsius & officinarum ejus ruinas resarciendas, debeat attinere. Nos igitur tum propter eorum habundantem probacionem, tum propter Ecclesie & officinarum ejus manifestas necessitates, quas vidimus, ob B. Petri Apostoli reverentiam & honorem jus tale ipsis & Ecclesiæ recognovimus, nostro assensu robur perhenne adhibentes. Et ne in futuro .... de beneficio predicti Kathedratici à quoquam successore nostro turbari possent, nos ipsis scriptum presens, ad sui juris perhennem noticiam & cautelam, sigillo insignitum, tradidimus.* Priorem hanc Chartam revocat altera anni 1323. qua Mathias ejusd. urbis Archipræsul declarat, *Jus petendi, recipiendi & in prædictos usus convertendi Kathedraticum per totam Prepposituram predictam ad ipsam Ecclesiam S. Petri, & ad nullum alium pertinere; ipsisque Decano & Capitulo, & Ecclesie ipsorum predictis, & nulli alii deberi de hoc in perpetuum responderi; quodque nobis*, inquit, *in hac parte licere non credimus, nostris successoribus interdicimus.*

CATHEDRATICUM, apud Julianum Antecessor. Constit. 115. & 431. illud est quod Justiniani Novella 123. c. 3. ἐνθρονιστικὸν vocat: nempe certa pecuniæ quantitas, quam Episcopi recens ordinati dabant, partim Episcopis à quibus ordinati erant, partim Clericis & Notariis, qui in ea inauguratione ministraverant; unde evidens est præstationem istam factam ab Episcopis ratione Throni, sive *Cathedræ* adeptæ.

CATREDRATICO, apud Sebastian. Cobarruviam in Thesauro linguæ Castellanæ, *el que tiene estipendio publico en la Universitad, o studio, con obligacion de leer Catreda de prima o de vesperas de propiedad, ò de tiempo sennalado.*

¶ CATHEDRATICA REDHIBITIO, Idem quod *Cathedraticum.* Epistola Lamberti Episc. Attrebat. apud Baluzium tom. 5. Miscell. pag. 342. *Concessimus enim & scripto confirmavimus prædicta loca Prælato & Fratribus inibi Deo devote & religiose servientibus, & canonice & absque proprietate viventibus & victuris ab omni Cathedratica redhibitione libera, excepto quod in Cœna Domini ad manum Episcopi duodecim denarios solvant.*

¶ CATHEDRATICUS, Doctor, professor, qui docet ex *cathedra*, in Conciliis Hispan. tom. 4. pag. 765. col. 1. & in Vita B. Francisci Fabrian. tom. 3. SS. April. pag. 985. col. 2.

CATHEGETA, CATHIGETA, Doctor, præceptor, ex Græc. καθηγητής. Gloss. Lat. Gr. *Doctor*, διδάσκαλος καὶ καθηγητής. Gloss. Gr. MS. Reg. Cod. 1673. Καθηγητής, ἡγούμενος, διδάσκαλος. Papias: *Catigeta, Rector, Doctor*, Βασιλέως καθηγητής, apud Theophylactum Bulgar. Archiep. in Institutione Regia 1. part. cap. 2. qui βαΐουλος, seu Imperatoris Magister Codino, & aliis. Anonymus in Vita S. Hieronymi: *Huic vero in litterarum studiis plerique Cathegetæ, id est, præceptores fuerunt, Donatus nempe, &c.* Altelmus in Monasticis:

Vita aliena tua tibi sit Cathegeta vitæ.

Acta S. Artemæ Martyr. *Dum Cathigeta ipsius secundum artem magisterii ... ad sæcularium litterarum dogmata illum introduceret.* Occurrit præterea in Actis S. Theodori Ducis. Vide notas nostras ad Cinamannum pag. 460. [& Glossarium mediæ Græcit. ubi dicitur vocem καθηγητής plerumque à Scriptoribus Græcis accipi pro ἡγούμενος, Præfectus monasterii.]

CATHEGORIALIS ORDO, apud Henricum Aquilonipolensem in Lubecca lib. 1. c. 17. 19. 20. Canonicorum Regularium.

¶ CATHELUM. Vide in *Catallum.*

¶ CATHEPOLUS. Vide in *Cacepollus.*

¶ CATHERDATUS, pro *Cathedratus*, Cathedræ seu throno impositus, ad regiam imperatoriamve dignitatem evectus. Carmen de Ottonis IV. destitutione, apud Leibnitium to. 2. Script. Brunswic. pag. 530.

.... *Quod si Fredericus substituatur*
Ottoni, timidus audaci, nanus adulto;
Cum sit canonice Catherdatus hic, ille vocatus
Proditione: perit consuetudo, perit hujus
Urbis honor.

Vide *Cathedrari* in *Cathedra.*

¶ CATHESICARE, pro *Catechisare*, Christi doctrinam edocere. Vita S. Hildulfi per Rosweidum in Historia Mediani Monasterii pag. 80.

Quam cum adhuc gentilem esse cognovissent, Cathesicaverunt, & prostrati pro ipsa oraverunt.

¶ CATHETICATIO. Vide *Catechizatio.*

CATHETIZARE, Vox efficta, ut videtur, ex Græco κατατιθέναι, conferre, contribuere, solvere. Epist. Andreæ Regis Hungar. in Gestis Dei per Francos: *Porro vestra non miretur Sanctitas, si de bonis regni nostri ad præsens, juxta honorem vestrum & nostrum vobis Cathetizare non possumus. Ad hoc enim nos compulit & sanctæ peregrinationis grandis expensa, &c.*

CATHETUS, [Gr. κάθετος, Perpendiculum.] Vide *Tolsfiming.*

¶ CATHEZIZARE, pro *Cathechisare.* Ordinarius MS. Ecclesiæ Rotomag. in Sabbato Pentecost. *Finita oratione, casulam exuat Presbyter, & pergant ad Fontes, sicut prænotatur, cum ampullis chrismatis, & olei, candelabris, cruce, cereo, de quo loco instituto mittatur in Fontes. Interim dum lectiones leguntur, infantes tres Cathezizentur, si infans, vel plures fuerint ad baptizandum, mittatur de chrismate & oleo in Fontes: sin autem, nihil de chrismate & oleo in Fontes mittatur.* Vide *Cathechizari.*

¶ CATHICUS, Dux, f. à corrupta voce Græca καθηγὸς, pro καθηγητὴς vel καθηγημών. Vita S. Germani Grandiwall. inter Acta SS. Bened. sæc. 2. n. 11. *Bonifacius dux sive Cathicus.*

¶ CATHIGETA. Vide *Cathegeta.*

CATHINIA AURI VEL ARGENTI, quæ adhibetur in medicamentis, apud Constantin. Afric. lib. 1. de Morbor. curat. cap. 7. 8. lib. 2. cap. 2. 24. &c. [Glossar. Sangerman. MS. *Cathinia, Genus lapidis, unde cyprium es (æs) efficitur. Cathinia gignitur in metallorum eris atque argenti fornacibus, insidente nidore. Namque ut ipse lapis ex quo fit es, Cathinia vocatur, sic rursus in fornacibus existit, & nominis sui originem recipit. Cathinia & Calcitheos horigo eris.*]

¶ CATHOLICATUS. Vide post *Catholicus.*

CATHOLICI, Fideles, ita in Concilio Ilerdensi sub Joanne II. PP. cap. 9. ubi distinguuntur à Catechumenis.

CATHOLICI CHRISTIANI, in Concilio Carthag. III. cap. 13. Carthag. IV. cap. 43. Concil. Afric. cap. 3. Salvianus lib. 4. de Gubern. Dei: *Ita & nos qui Christiani Catholici esse dicimur, &c.* Vide *Ecclesia Catholica.*

CATHOLICIANI, Officiales Catholicorum, de quibus mox, in lege 9. §. 2. C. de Bonis proscript. ubi junguntur cum Cæsarianis. Glossæ Basil. Ρατιοναλίους, τοὺς μαγκίπας, τοὺς αὐτοὺς καὶ καθολικιανοὺς, καὶ σιτῶνας, καθ' Ἕλληνας. Hinc forte pro *Spiculatoribus* vocem usurpavit Sueno in Hist. Danica cap. 7. *Quem illico Catholiciani corripientes, caput ejus amputarunt.* Infra: *Qui dolum commentatus, pacis fideique integritate violata, tempore serotino, post vesperas celebratas, instructis Catholicianis, Kanuto & Waldemaro mortem machinatur.*

¶ CATHOLICON. Necrolog. Laureshamm. in Vindem. Litter. Frederici Schannati pag. 29. *Qui etiam comparavit librum Catholicon pro quinque Florenis.* An Glossarium Johannis de Janua, quod *Catholicon* appellavit?

1. CATHOLICUS, Titulus Regi Franciæ vulgo datus. Summa Puncii Provincialis MS. ex Bibl. Thuana Cod. 525. ubi de Inscriptionibus Epistolarum: *Papa Regi Franciæ: Gregorius servus servorum Dei dilecto filio viro Catholico, vel Regi Francorum, salutem & apostolicam benedictionem . . . sic scriberet Papa aliis Regibus, & alii Reges illi, remoto solum viro Catholico, quod apponi solet Regi Franciæ & Regi Jerosolymitano: huic quia semper fidelis exstitit, illi vero quia defensor est Christianitatis.* [Honorius Papa IV. Ep. ad Philippum IV. an. 1286. in Vindemiis Litter. Fred. Schannati p. 210. *Honorius Episcopus servus servorum Dei Philippo illustri Regi Franciæ viro Catholico salutem. . . . . Quilibet Rex Franciæ speciali nomine Catholicus appellatur.*]

☞ Jam multis retro sæculis *Catholici* nomen Regibus nostris inditum fuit. Mabillonius lib. 5. de re Diplom. tabella 22. refert clausulam librorum Gregorii Turon. de gloria Confessorum, in qua prædictus *Libellus* dicitur *conscriptus . . . . anno ab Incarnatione Domini 767. temporibus felicissimi atque tranquillissimi & Catholici Pippini, Regis Francorum & Patricii Romanorum, &c.* Sed ante eum *Childeberti Catholicissimum regnum* dicitur sub finem Vitæ S. Cæsarii Episc. Arelat. Unde Gregorius M. in Epistola ad Childebertum II. lib. 5. Ep. 6. *Quanto ceteros homines regia dignitas antecedit, tanto ceterarum gentium regna regni vestri profecto culmen excellit*, nempe Fide, ut postea explicat. Vide *Christianissimus.*

☞ *Catholici* nomen Hispanicis Regibus tribuit Alexander VI. teste Mariana in libro XXVI. cap. XII. Addit Comineus in libro V. de bello Neapolitano, decrevisse Pontificem Romanum, nempe Alexandrum VI. genere Hispanum, *attribuere illis nomen, ut Christianissimi dicerentur, & in suis ipse litteris atque sermone sic eos vocasse: sed cum ex Cardinalibus quidam resisterent, neque Galliam vellent appellatione illa privari, Catholicos nominare jussisse.* Ex eo igitur procul dubio tempore Reges Hispani vocantur *Catholici.*

☞ Exstat apud Miræum tom. 1. pag. 165. col. 1. Charta Manassis Episc. Camerac. pro Diclevenensi Abbatia S. Petri anno 1081. data, *Precibus ac petitione Roberti junioris Catholici Comitis Flandriæ, &c.* An *Catholici* titulus hic exprimat fidem hujus Comitis, an *Catholicam* seu *universalem* vel integram totius Flandriæ ditionem, aliis definiendum permitto: potius tamen crediderim titulum esse religionis, quam potestatis ac possessionis.

2. CATHOLICUS, Dignitas & magistratus, in Africa præsertim. Gloss. vet. *Consularis*, Καθολικός. Hinc apud Eusebium lib. 8. cap. 23. Καθολικὸν τῆς Αφρικῆς, & lib. 4. de Vita Constantini, τὸν τῆς διοικήσεως Καθολικὸν, de Consulari & Præfecto Africæ interpretantur viri docti. At Cujacius ad lib. 5. C. de Jure fisci lib. 10. contendit, probatque non uno Basilicorum loco id nominis spectasse Procuratores fisci, quod clare evincit Theodorus Hermopolites ad l. ult. C. Si à non compet. jud. Ὁ Καθολικὸς, ἤγουν ὁ προϊστάμενος καὶ φροντίζων τῶν δημοσιακῶν πραγμάτων. Huic notioni convenit Gloss. Gr. Lat. Καθολικός. *Rationalis.* Vide Gloss. med. Græcit.

Nec obstat quod *Consulares* eosdem cum *Catholicis* fuisse doceant veteres Glossæ: nam Consularium, vel certe Proconsulum munus fuit tributorum exactioni incumbere, quod Dio lib. 53. diserte tradit. Judices & Præsides eidem muneri operam impendisse ostendunt præterea lib. 11. C. de Annon. & tribut. lib. 10. l. In fiscalibus, C. de Exact. tribut. Nov. 116. & Cassiodorus in Form. Rectoris provinciæ. Ejusdem muneris & appellationis censeri debent Officiales Gallici, dicti *Generaux des Finances*, quos γενικοὺς Bizantini Scriptores passim vocant.

3. CATHOLICUS, Primas, qui inter Episcopos, *Primatiæ*, ut vocant, dignitatem obtinet. Id porro appellationis,

appellationis, spectavit præsertim, spectatque etiamnum hodie Primates aliquot Asiaticos, Antiochenæ olim sedi subditos & suffraganeos, quorum jurisdictio & diœcesis tam ampla erat, ut inde se *Catholicos*, id est, universales, nuncuparent. Procopius lib. 2. de Bello Persico c. 25. de Persarmeniorum Catholico: Τόν τε χριστιανῶν ἱερέα Καθολικὸν καλοῦσι τῇ Ἑλλήνων φωνῇ, ὅτι δὴ ἐφέστηκεν εἷς ὢν ἅπασι τοῖς ταύτῃ χωρίοις. Otto Frising. lib. 7. Chron. c. 32. *Ea tempestate Armeniorum Episcoporum, eorumque Metropolitani, quem ipsi Catholicon, i. universalem, propter infinitum, i. amplius quam mille Episcoporum sub se habentem numerum vocant, Legati ab ultimo fere Oriente.... summum Pontificem Viterbii.... adeunt.* [Bern. *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 151. *Nam* (Armeni) *proprium habent Primatem, quem Catholicon appellant, cui obediunt summo cum honore & reverentia, jussibus ejus à maximo usque ad minimum velut alteri Papæ obtemperantes.*]

At cur *Catholicis* tam ampla & diffusa assignata sit jurisdictio, docent Canones Nicæni Arabici à Turriano editi cap. 33. ubi de Seleuciensi Catholico: *Honoretur quoque similiter Sedes Seleuciæ, quæ est ex civitatibus Orientalibus, qui debeat etiam appellari nomine Catholici, & possit is ordinare Archiepiscopos, sicut faciunt Patriarchæ, ut Orientales non patiantur damnum, expectando Patriarcham Antiochiæ, aut eundo ad eum, & Gentiles reperiant viam ad necessitates suas, quia in hoc non fit injuria Patriarchæ Antiocheno. Siquidem ipse consensit, postquam hoc ab eo Synodus petivit, ne de sublata potestate ista quereretur, quæ nihil aliud desiderabat, ut illius provinciæ fideles pace & quiete fruerentur, simul etiam ut is, qui tenet sedem Seleuciæ, nomine Catholici honoraretur.* Capite sequenti, Seleuciensi Catholico dignitatis gradus statuitur supra omnes Episcopos Græciæ: *Siquidem ipse tenet locum Patriarchæ in Oriente, & sedes ejus in Concilio debet esse sexta post Episcopum Hierosolymitanum.* Denique cap. 35. *Prælatus Persidis* dicitur.

At hæc Seleuciensis Catholici dignitas postmodum divisa legitur, binique, ex uno, Catholici Patriarchæ Antiocheno subditi, creati: quorum alter *Aniensis* dictus, alter *Hirenopolitanus*, qui & *Bagdatensis*. De utroque Catholico sic Willelmus Tyrius lib. 4. c. 9. *Viginti provincias in sua jurisdictione, ejusdem Deo amabilis civitatis* (Antiochiæ) *dicitur habere Patriarcha, quarum 14. singulos habent Metropolitas, cum suis suffraganeis: 6. vero reliquæ sub duobus Primatibus, qui vulgari appellatione dicuntur Catholici: quorum alter est Aniensis, alter vero Hirinopolitanus, qui est Baldacensis, cum eorum suffraganeis disponuntur.* A Tyrio hausit quæ habet in hanc sententiam Jacobus de Vitriaco in Hist. Hierosol. cap. 32.

At qui *Aniensis* Tyrio, Jacobo de Vitriaco, & Sanuto lib. 3. part. 7. c. 1. dicitur, *Annensis* & *Persidis Primas*, in ordinatione sedis Antiochenæ, quæ exstat post Tyrium, *Catholicus Ani, qui est Persidis*, nuncupatur. Idem etiam *Romogyreos Catholicus* apud Nilum Doxapatrium, ubi de amplitudine diœcesis Patriarchatus Antiocheni agit, & Indiæ præsertim imperitasse narrat: Πάλιν ὁ Ἀντιοχείας κατεῖχεν ἅπασαν τὴν Ἀσίαν, καὶ Ἀνατολὴν, αὐτήν τε Ἰνδίαν, ὅπου ἕως τοῦ νῦν Καθολικὸν χειροτονῶν στέλλει τὸν καλούμενον Ρωμογύρεως, καὶ αὐτὴν τὴν Περσίαν ἔτι καὶ αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα, τὴν νῦν καλουμένην Βαγδᾶ· κακεῖ γὰρ ἔστελλεν ὁ Ἀντιοχείας Καθολικὸν εἰς Εἰρηνούπολιν, τὴν λεγομένην Εἰρηνουπόλεως, καὶ τὰς Ἀρμενίας, καὶ Ἰβηρίαν, Μηδίαν, καὶ τὴν τῶν Χαλδαίων, καὶ Παρθίαν, καὶ Ἐλαμίτας, καὶ Μεσοποταμίαν. Petrus Antiochen. in Epistola ad Dominicum Gradensem Patriarcham meminit etiam Catholici Ρωμαγύρεως ἤτοι χορασᾶν.

Armenici Catholici diœcesim eamdem fuisse quæ Hirenopolitani, perspicue ostendit idem Tyrius lib. 15. cap. 18. *Cui Synodo interfuit Maximus, Armeniorum Pontifex, imo omnium Episcoporum Cappadociæ, Mediæ, Persidis, & utriusque Armeniæ Princeps & Doctor eximius, qui Catholicus dicitur.* Illius amplitudinem supra annotavimus ex Ottone Frisingensi, quam attigit præterea Jacobus de Vitriaco in Hist. Hierosl. cap. 78. *Habent autem prædicti Armeni proprium Primatem, quem Catholicon appellant, cui cum summo honore & reverentia omnes à minimo usque ad maximum tamquam alteri Papæ obediunt.* Ab illo hausit quæ habet Sanutus lib. 3. part. 8. cap. 3. Sed & *Papæ* appellationem eidem tribuit Wildebrandus ab *Oldenborg* in Itinerario Terræ sanctæ, ubi de Armeniis: *Specialem habent Papam, quem ipsi sua lingua Katelcoste appellant.* Quo loco legendum indubie *Katholich*, ut & apud Marcum Paulum Venetum lib. 1. Itin. cap. 15. ubi tradit Armenis, Nestorianis, & Jacobitis omnibus, universisque Christianis, qui in India & Babylone versantur, unum imperare Patriarcham, quem *Jacolith*, seu *Jacolich*, uti aliæ præferunt Editiones nuncupant. Quod ipsum etiam tradit Brocardus, qui præterea observat neminem ad id muneris admitti, nisi Monachum. Catholici Armenicæ Ecclesiæ fit etiam mentio lib. 2. Epist. Innocent. III. PP. pag. 525. & apud Theorianum in Legat. Armen.

Primorum Armeniæ Catholicorum seriem & historiam ex Græco Scriptore, & ex Cod. 696. Bibliothecæ Regiæ, publicavit Combefisius in Hist. Monothelitarum, ex qua liquet primitus ordinationem & χειροτονίαν accepisse ab Ecclesia Cæsariensi. Gregorius enim primus Armenorum Episcopus pactum istiusmodi iniit cum Leontio Cæsareæ Cappadociæ Archiepiscopo, à quo ordinatus fuerat, ut successores pariter à Cæsariensi ordinarentur, quod & testatur auctor Vitæ S. Gregorii, & Isaacus Invectiva 1. in Armen. cap. 13. Verum prolapsi in varias hæreses Armeni, ab Ecclesia Cæsariensi & Catholica desciverunt.

In urbe *Sis* sedisse suo ævo Catholicum Armeniæ, auctor est supra laudatus Wildebrandus ab *Oldenborg*: *Hæc est capitanea civitas domini Regis infinitos & divites fovens inhabitatores: nullis munitionibus cingitur, unde potius eam villam, quam civitatem nuncuparem, si sedem Archiepiscopalem Hormenorum in se non haberet.*

Imprimis vero adnotare lubet titulos honorarios, quos Zachariæ Majoris Armeniæ Catholico adscribit Joannes Archiepiscopus Nicænus lib. de Nativitate Domini: Ὦ μακάριε Ζαχαρία ὁ διάδοχος τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Θαδδαίου γενόμενος, καὶ σύνθρονος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ὁδηγὸς καὶ τοῦ οἴκου Θοργωὼν, καὶ ἐπιστάτης Ἀράρτι ἐγχωρίων, καὶ γνωστικώτατος τῶν φυλῶν τῶν ἀρίστων πολεμιστῶν τῶν Ἀζάτ.

Habuit etiam Æthiopia suos *Catholicos* Alexandrinæ sedi subjectos, non tamen tantæ auctoritatis, quanta pollebat Seleuciensis Catholicus, cui jus erat ordinare Archiepiscopos, sicut faciunt Patriarchæ, quod Æthiopicis Catholicis non licebat. Canones Nicæni Arabici c. 36. *Sit apud eos loco Patriarchæ & appelletur Catholicus, non tamen jus habeat constituendi Archiepiscopos, ut*

habet Patriarcha, siquidem non habet Patriarcha honorem & potestatem. Mox subditur in Conciliis quæ in Græcia celebrantur, septimum locum post Seleuciæ Catholicum, cui datur sextus, Æthiopico assignari.

Catholicum Albaniæ memorat auctor Narrationis de Rebus Armeniæ apud Combefisium, qui Καθολικὸς Ἰβηρίας dicitur in Menæis ad 26. Junii in S. Joanne Episcopo Gothiæ.

Catholicus Jacobitarum, quem illi Patriarcham vocant, recensetur à Zonara in Heraclio. De *Catholicis* multa præterea commentati sunt Sirmondus in Adventoria, Salmasius in Eucharistico cap. 3. & Marca in Dissertat. de Primatib. cap. 26. 27.

CATHOLICATUS, Districtus *Catholici*, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 127. 128.

¶ CATHOLICUS ABBAS, seu *Hegumenus*. Vide *Abbas Abbatum*.

¶ 4. CATHOLICUS, Rectus, æquus, qui fidem datam servat. Translatio S. Florentini inter Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 2. pag. 809. num. 8. *Milites..... de conventione quam cum Monachis fecerant, pœnitentes graviter indoluerunt. Lacrymantes igitur.... dixerunt Monachis, quia nullo modo paterentur, quod S. Martyr, & totius patriæ defensor alias transferretur. Quibus Monachi respondentes dixerunt, quia non erat istud Catholicum, quod dicebant, & secundum conventionis promissa fidem suam violare volebant.*

¶ CATHOLOGUS, *Pars superior molendini.* Vetus Vocabular. Juris utriusque. Partem molendini molam superiorem *Catillum* appellavit Paulus JC.

¶ CATHOLUS, Palæ, Gall. *Chaton.* Historia Monasterii S. Florentii Salmuriensis, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1122. *Sarcophagum aperuerunt, anulumque aureum cum digito, & Catholum argenteum, & quinque solidos antiquæ monetæ argenteos invenerunt, nomenque Rainaldi scriptum erat in anulo.*

¶ CATHOMUS. Vide *Catomus.*

CATHORIUS. Quoniam Attachiamenta cap. 72. *Si quis convictus fuerit.... de pace Domini Regis infricta, Rex habebit de eo 22. vaccas, & 3. Cathorios, ut pro uno quoque cathorio, 9. vaccas.* Ubi loci Skeneus, pro *Cathorios*, legendum censet, *Cantherios*, i. equos, quibus testes sunt exsecti & amputati, uti hæc vox apud Latinos sumitur.

CATIBLIS. Caper de Verbis dubiis: *Catinus, hic, non Catiblis.*

¶ CATICHUMENUS, pro *Catechumenus* in Epistola Anonymi ad Carolum M. apud Marten. to. 1. Anecd. col. 15.

¶ CATIGERA, *Doctor, præceptor*, apud Papiam. Vita S. Augustini Cantuar. Episcopi apud Mabill. sæc. 1. SS. Benedict. p. 530. *Dat etiam liberalissimus Catigera in ipsa dilecti discipuli ordinatione dulcissimum pignus & memoriale perpetuæ dilectionis suæ, casulam videlicet purpuream.* Legendum puto *Catigeta.* Vide *Cathegeta.*

¶ CATILLAMEN. Vide *Castillamentum.*

¶ CATILLARE, Vocem edere instar felis, Gall. *Miauler.* Ebrardus in Græcismo:

Sed catulus latrat; hinc murilegusque Catillat.

Apud Fulgentium Grammaticum: *Catillare est per alienas domos gyrare; tractum à catulis, quod per omnes domos circumeant.* Hæc ex Plauto & Propertio.

¶ CATILLIS, Doctrina, institutio, disciplina, si vera lectio est in Supplemento Antiquarii, ubi legitur: *Catillem, διδασκαλίαν, παίδευσιν, Doctrinam.*

¶ CATILLO, *Gulosus, à catelli appetentia*, in Glossis Sangerman. MSS. num. 501. Festus habet: *Catillones appellabant antiqui gulosos.* Gloss. Lat. Græc. *Ligurius, gulosus, Catillo,* λίχνος. Utitur etiam Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 12.

¶ CATINÆ PELLES. Vide in *Catta* 2.

¶ CATINISCI & *Cimbia, Poculorum genera.* Papias MS. Diminutivum est *Catini.*

¶ CATIPANUS. Vide *Catapanus.*

¶ CATOMAIN. Vide *Catamaiti.*

¶ CATOMARE, CATOMIDIARE. Vide mox in *Catomus.*

CATOMUS, *Cervix*, in Gloss. Arabico-Lat. ex quo conficit Josephus Scaliger Epist. 144. & 146. ex Græc. κάτωμος vocem deducendam, ut κάτωμος sit commissura cervicis cum humeris, proindeque *Catomis cædere*, esse in cervicibus cædere, quod quidam ex Scriptoribus Latinis *Catomidiare* dixerunt, κατωμιδίζειν, seu κατὰ τοὺς ὤμους τύπτειν. Victor Vitensis lib. 1. de Persecut. Vand. *Venerabilem senem in publica facie Catomis ceciderunt.* Id est, palam & propatulo plumbatis in cervicibus ceciderunt, ut *Catomis* accipiatur ibi τοπικῶς, non vero ὀργανικῶς. Ita Scaliger, ubi in eam rem multa erudite commentatur. Passio S. Afræ apud Velserum: *Porro sacrifica, ne.... Cathomis te cædi jubeam.* Ado Viennensis & Beda in Martyrol. 15. Jun. *Deinde à Valeriano judice Catomis cæsus in confessione permansit.* [Acta SS. Viti & Modesti to. 2. SS. Junii pag. 1021. *Cum eum ad deorum cultum vocare non posset, Cathomis cædi jussit.* Quiricus Archiepiscop. Toletan. in Hymno S. Eulaliæ, in Breviario Mosarabe:

Hæc enim Catomata sistitur equuleo,
Cæditur, exungulatur, atque flammis uritur.

Vita ejusdem S. Eulaliæ ex Breviario Palentino & aliis: *Tunc Calpurnianus turbido furore succensus, putans pudicam virginem more infantum à tergo corporis emendari, jubet per officium Curatoris eam Catomari.... Cumque Catomaretur corpus ejus delicatum & sanctum, illatæ cædis verbera æquo animo sustinebat.* Verum catomos genus virgæ fuisse videtur innuere vetus Interpres Juvenalis ad Sat. 3. *Quia aut Catomis cædebantur, aut quia manibus vapulant cunei per civitatem.* Ita enim legendum plane convincunt præallata. Ubi *Catomis cædi*, & *manibus vapulari*, diversa esse innuuntur. Certe Papias *Catomos, virgas ferreas* interpretatur: Breviloquus etiam *flagella ex virgis ferreis facta, vel flagella ex virgis in modum scobarum, quibus*, inquit, *utuntur Religiosi in Capitulis.* Quæ quidem posterior interpretatio videtur probabilior, cum apud Juvenalis Interpretem *Catomi* de virgis ferreis intelligi non possint, sed de vimineis capienda ejus verba videantur.

Sed neque proclivius est definire quid sit *Catomo suspendi*, in Actis S. Babylæ Martyris cap. 2. num. 6. *Rex jussit tres infantes levari in Catomo, & primo dari duodecim plagas, secundo autem novem, &c.* Et apud Adonem & Bedam 18. Nov. *Catomo suspendi eum, ac verberari, & postremo etiam decollari jussit.* Quam quidem loquendi formulam censet idem Scaliger intelligendam de iis qui flagris cædebantur, funibus utrinque à terra levati, & ita suspensi, ut cervices à terra longius, quam pedes exstarent. Nicolaus Alemannus in Notis ad Anecdota Procopii pag. 85. 1. Edit. κατ' ὤμους καὶ νῶτα cædi, esse μετέωρον αἰρεῖσθαι, ait, quomodo pueri in ludo litterario vapulare solent, ex eodem Procopio pag. 13. 54. & 78. & ex

Nicephori CP. Breviario pag. 25. Edit. Reg. Et fane ita etiamnum pueri vapulandi à duobus valentioribus condifcipulis in fublime educuntur, nudato tergo flagella excepturi. Neque aliter Prudentius Hymno de S. Romano :

Vix hæc profatus, paſſionem præcipit,
Sublime tollant, & manu pulſent nates,
Tenerumque diris ictibus tergum ſecent.

Vita S. Nicolai Studitæ pag. 911. Ἄνδρες δὲ τούτου κατ' ὤμων τὼ χεῖρε ἀπαιωρήσαντες, ἀνηλεῶς τοῖς βουνεύροις κατήκιζον ἕτεροι.

Alii *levari in Catomo*, effe in alienos humeros attolli volunt. Sed & olim veteres, ut & hodie, reorum humeros cædebant, ut κατ' ὤμους cædere, feu catomis, id genus fupplicii fuerit. Vide. P. Fr. Chifflet. ad Victor. & Cafaubon. ad Spartianum : præterea Gloff. med. Græc. in Κατάρακα.

¶ CATRANUM, Fafcis pice illitus, Gall. *Goudran.* Bartholomæus Scriba lib. 6. Annal. Genuenf. ad an. 1241. *Tunc parata fuit in civitate quadam bricola in navi nova & plura ligna impleta fuerunt bruſchis & Catrano, ut noſtris galeas illas deſtruerent & cremarent.* Et ad an. 1242: *Mandavit Januam, ut naves duæ implerentur bruſchis, lignamine & Catrano . . . quæ cum veniſſent ordinatum fuit, ut poneretur ignis in eis, & contra galeas inimicorum mandarentur, ut eas cremarent ad littus.*

¶ CATRICULA, *Fucus, Circumventio, fraus, deceptio.* Gloff. Ifid. cui concinunt Papias & Conftantienfis: qui trium fcriptorum confenfus non impedit, quin Græviius poft Pithœum legendum contendat, *Craticula, Focus.*

¶ CATRIGA, pro *Quadriga*, Currus, apud Lobinellum in Gloff. ad calcem Hift. Britan.

¶ 1. CATTA, CATTUS, Navis fpecies. Vide *Gatus.*

2. CATTA, CATTUS, CATUS, GATTUS, Felis, noftris *Chat*, *Gatta*, *Gatto* Italis, [*Katt* Sarracenis, ut eft in Gloffario ad calcem Itinerarii Hierofol. Bern. *de Breydenbach.*]

CATTA. Gloff. Græc. Lat. κάττα, *Catta.* Gloff. Lat. Græc. αἴλουρος, *Felis, Catta.* Baruch. cap. 6. 21. *Supra corpus eorum & ſupra caput eorum volant noctuæ & hirundines & aves etiam, ſimiliter & Cattæ.* Joannes Diac. lib. 2. Vitæ S. Gregorii cap. 60. *Nihil in mundo poſſidebat, præter unam Cattam, quam blandiens crebro, quaſi cohabitatricem in ſuis gremiis refovebat.* Evagrius lib. 6. cap. 24. Αἴλουρον, ἣν κάτταν ἡ συνήθεια λέγει. *Cata* Sexto Platonico lib. de Medicina animal. cap. 18.

CATTUS. Gloffæ veteres : Αἴλουρος, *Cattus.* Joan. de Janua : *Muſio dicitur à mus, eo quod muribus ſit infeſtus. Hunc vulgus Cattum à captura vocat.* Ugutio: *Catus, dicitur veluti cautus, unde hic Catus, quoddam animal ingenioſum, ſcilicet Murilegus, quem alii dicunt Gatus, per g. ſcilicet corrupte.* At Ifidorus *Cattum* dictum vult, quod *Cattet, id eſt, videat.* Gloffæ Arabico-Lat. *Muſium, Cattum, quod cattat, id eſt, videt.* Ubi *Cattare* idem forte quod *Captare*: unde nos etiamnum *Guetter* dicimus, Itali *Cattare*, quod faciunt feles, qui mures captant & obfervant. Metellus in Quirinalib.

. . . Ut aduſtus timet incendia Cattus.

Κάττος, Scholiafti Callimachi. [*Cattus marinus*, Bernardo *de Breydenbach* Itin. Hierofol. p. 222.]

CATUS, apud Lucam Tudenfem lib. 3. contra Valdenfes cap. 14. [Ofbertus de Miraculis S. Dunftani inter Acta SS. Benedict. fec. 5. p. 709. *Cernebatur dæmon, qui eum poſſidebat, in ventre ejus hac & illac diſcurrendo vagari : ut putares illum modo per os, modo per inferiores partes corporis fugam parare. Quibuſdam vero, qui circumſtabant, manus ad diſcurſum inimici protendentibus, & quod in modum parvuli Cati diſcurreret Francigena lingua dicentibus, ille contra, qui linguæ ipſius omnimodis inſcius erat, ſubridens, eadem lingua ſimiliter verbo diminutivo conſonanter reſpondebat dicens : Non ut catulus, ſed ut catellus.*]

GATTUS, ex Italico *Gatto.* Joan de Janua : *Cattus, quoddam animal ingenioſum, ſc. murilegus, quod alii dicunt Gattus, per g. ſed corrupte.* Domnizo lib. 1. de Vita Mathild.

Stat male cum Gatto mus in ſacco ſimul arcto.

Occurrit etiam in Chronicis Pifanis Ughellianis ann. 1177.

CATTINÆ PELLES. Vita S. Wlftani Epifc. Wigorn. cap. 2. *Cuidam ſuggerenti ut pelles ſaltem Catinas admitteret, &c.* Continuator Florentii Wigornienfis pag. 663. *Nulla Abbatiſſa cartoribus utatur indumentis, quam agninis, vel Cattinis.* [Tabularium S. Florentini : *Dedit quoque Ruellonus de Arbreo decimam ſuam de Capella : cui dederunt Monachi palafredum & pelles Catinas.*] Hift. Monaft. Abbendon. in Anglia : *Pellicias habebant, jacebant ſuper cilicia, habebant coopertoria Cattina.* [Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 5. *Omnia pellicia ſunt generis agnini & albi, coopertoria vero aut de agno, aut Catini, aut putonii ſeu leporum, & numquam de ullo genere majoris pretii.* S. Willelmi Conftitut. Hirfaug. lib. 2. cap. 37. *Capellum de pellibus ovinis ſive Cattinis.*] Ut viles igitur *pelles Cattinæ* vulgares : at contra in pretio habitæ cattinæ pelles Hifpanicæ, *Peaux de chats d'Eſpagne*, de quibus Confuetudines Cluniac. Petri Venerab. cap. 17. *Cattinarum, ſive aliarum pellium notabilis & damnabilis curioſitas, quæ in tantum, ut ipſe novi, proceſſerat, ut Gallicanorum Cattorum pellibus contemptis, ad Iberorum vel Italorum Cattos religioſorum hominum curioſitas tranſmigraret.* Pelles cattarum filveftrium, quas ἐνδρύμους κάττας vocat Cæfarius frater S. Gregorii Theol. Dial. 2. cap. 110. *Peaux de chats ſauvages*, in Regefto peagiorum Parifienf. quibus opponuntur, *Peaux de chats privez, que l'on appelle chat de feu, ou de foier.*

¶ CATTELMUTE. Vide *Capilmute.*

¶ CATTULUM, *Feretrum.* Gloffæ Arabico Latinæ. Lege *Capulum* quod feretrum eft Fefto, à capiendo fic dictum.

¶ 1. CATTUS, Felis. Vide *Catta* 2.

¶ 2. CATTUS, Vinea. Vide *Catus* 2.

¶ CATULASTER, βούπαις, *Adoleſcentulus*, in Supplemento Antiquarii. *Catulaſter*, πάλληξ, apud Cyrillum. Vox derivata à *Catulus* & de pueris dicta adulationis ergo, ut habetur apud Prifcianum lib. 3. *Catlaſter* contracte dixit Vitruvius lib. 8. cap. 4. ut pro *Cataſtos* reftituit Turnebus lib. 24. Adverfar. cap. 7.

¶ CATULASTRUM, Ludus puerilis. Dracontius lib. 2. fub finem :

Non Catulaſtra gerit puerilia.

¶ CATULUS, Parvulus *Catus* feu felis. Vide *Catus* in *Catta* 2.

¶ CATUNIS. Gloff. Ifid. *Parapſis, granata vel Catunis.* Legendum ut in Excerptis : *Parapſis, gavata vel Catinus.*

¶ CATUPLUS, *Adventus navium*, in Gloffario San-German MS. num. 501. Lege & vide *Cataplus.*

¶ CATURCINI. Vide *Caorcini.*

¶ 1. CATUS, Felis. Vide *Catta* 2.

2. CATUS, CATTUS, GATUS, & GATTUS, Vinea, Vegetio lib. 4. cap. 15. *Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari barbaricoque uſu Cattos vocant.*

Brito in Vocab. *Vinea dicitur quædam machina bellica, quæ Gallice dicitur Chat.* Mamotrectus ad Ezechiel. 35. *Vineas, machinas bellicas, quibus itur ad murum ſuffodiendum, quas Bononienſes vocant Cattos.* Catti ergo ſunt vineæ, ſive plutei, ſub quibus miles in morem felis, quem *Cattum* vulgo dicimus, in ſubſeſſis aut inſidiis latet. Willelmus Brito lib. 7. Philippid.

Huc faciunt reptare Catum, tectique ſub illo
Suffodiunt murum.

Monachus Vallis Sarnaii in Hiſt. Albig. cap. 42. *Machinam quandam parvam, quæ lingua vulgari Catus dicitur, faciebat duci ad ſuffodiendum murum.* Occurrit præterea apud eumdem cap. 52. & 63. Matth. Paris ann. 1226. Jacobum de Vitriaco lib. 3. Hiſt. Oriental. pag. 1142. in Hiſt. Obſidionis Jadrenſ. an. 1345. lib. 1. cap. 34. lib. 2. cap. 6. &c. Aimoinus lib. 3. Hiſt. cap. 71. *Erant Carri vimineis cratibus tabuliſque tecti ligneis, in quibus latentes milites fundamenta ſuffoderent murorum.* Procopius lib. 2. Gothic. cap. 19. Τινὰς δὲ ἐκέλευσεν ἐν τῷ ὁμαλῷ τὴν ἀπὸ τῶν ῥάβδων ἐπάγειν ϛοάν. οὕτω γὰρ καλεῖν τὴν μηχανὴν νενομίκασι ταύτην. Vide Portenarium in Felicit. Patavina l. 5. c. 5. p. 165.

Cattus, Eodem ſignificatu, apud Ottonem de ſancto Blaſio cap. 23. Jacobum de Vitriaco in Epiſt. de Captione Damiatæ, Joan. de Beka in Arnoldo 49. Epiſc. Traject. Suffridum Petri in Joan. Heinſberg. Epiſc. Leod. cap. 17. in Chronico Colmarienſi pag. 51. 61. &c.

Gatta, apud Radevicum lib. 4. cap. 63. Vide in *Goza* [& *Gatta* 2.]

Gattus, apud Conradum Uſpergenſ. *Fecit turrim ligneam erigi, & alia inſtrumenta, quæ Gattos, ſive aliis nominibus nuncupant, præparari.* Occurrit etiam apud Monachum Paduan. lib. 2. Chron. cap. 8. in Hiſt. Cortuſior. lib. 7. cap. 7. in Chronicis Piſanis pag. 853. to. 3. Ughelli, apud Ottonem Morenam in Hiſt. Rer. Laudenſium pag. 46. 47. 49. 54. 56. &c. [Sed *Gatus* vel *Gattus* apud hunc Scriptorem non ad ſuffodiendum murum in imo, ſed ad trajiciendam foſſam, ipſumque murum deſuper deſtruendum inſerviebat, ut recte adnotat Murator. to. 6. col. 1035. in hunc locum: *Præterea Imperator Gatum maximum, cujus par nec ſimilis unquam viſus fuit, uſque ſupra foſſatum ipſius caſtri una cum alio minori Gato ducere fecit, foſſatumque ipſius caſtri ex terra impleri præcepit... Gatum igitur via ſic peracta ſibi per medium foſſatum ducere eum Teutonici cœperunt.* Col. 1041. *Gatus quippe viam per medium foſſatum faciens jam antea prope murum ipſius caſtri præceſſerat; in ipſo enim Gato quædam trabs ferrata, quam Bercellum appellabant, conſtabat, quam ipſi, qui infra ipſum Gatum fuerant foras plus de viginti brachiis projicientes, in murum ipſius caſtri mirabiliter feriebant, ac tandem tantum jam ferierant, quod de ipſo muro plus de viginti brachiis in terra projecerant.* Hinc merito concludit oculatiſſimus Editor Muratorius, non ad ſuffodiendum murum, ſed potius ad ipſius pinnas ſive loricas evertendas inſtitutum fuiſſe Gattum, pluteumque, Gall. *Galerie*, potius quam vineam eſſe appellandum; enim vero, inquit, Vegetio lib. 1. *Plutei dicuntur qui ad ſimilitudinem apſidis contexuntur è vimine, & ciliciis, vel coriis proteguntur: terniſque rotulis, quarum una in medio, duæ in capitibus apponuntur. In quacumque volueris admoventur more carpenti, quos obſidentes applicant muris: eorumque munitione protecti, ſagittis ſive fundis, vel miſſilibus defenſores omnes de propugnaculis civitatis exturbant, &c.* Quam belle hæc conveniant *Catto*, quem deſcribit Cornelius *Zantfliet* in Chronico apud Marten. to. 5. Collect. Ampliſſ. col. 389. ex ipſis illius Chronographi verbis patebit: *Interim*, inquit, *rem in deſperato ponentes Leodini, quoddam inſtrumentum ligneum ex trabibus immenſæ magnitudinis conſtruentes, quod Cattum nuncupabant, ſubſtratis artificioſe rotis ligneis ad diruendos muros Trajecti & oppidi Wick minare cœperunt.* His addo quæ referuntur in Breviario Hiſt. Piſanæ ad an. 1171. *Cumque diu pugnatum eſſet, illi ſe non valentes tenere, videntes murum à Gatto foratum, & à manganis turrim, IV. Nonas Decemb. ſe reddiderunt Piſanis.* Ex quibus tandem omnibus conficimus varios fuiſſe Gattos; alios quidem ad ſuffodiendos muros, quos ſolos attendit Cl. Cangius, & de quibus fuſe Matth. *Dogen* Architect. Militar. pag. 488. & *Milliet Dechales* Curſ. Math. lib. 5. propoſ. 10. & 11. to. 2. alios vero ad diruendos, quos hic poſt Muratorium attigimus.] Petrus Gerardus Patavin. lib. 7. de Ezelino tyranno pag. 78. *Et poſto ad ordine gran quantita di vettovaglia ſopra carri, arma, Gatti, mangani, trabucchi, ponti, &c.* Chron. Petri IV. Reg. Arag. lib. 3. cap. 23. *E faen farginys en Valencia, e en Barcelona, e mantelets, & Gates per combattre.* Adde cap. 25. Vide *Murilegus.*

Cata, apud Guillelm. de Podio-Laur. cap. 30. *Demum fuit conſilium ædificare machinam ligneam, quam vocabant Catam, cum qua terram & aliqua pertraherent ad replenda foſſata, quibus æquatis pugnam cominus inferrent, & effractis clauſulis ligneis inſilirent.* Hinc *Catafalco*, Italis machina illa quam *Chafaux* dicimus, quaſi *chat faux*, ut obſervavimus ad Joinvillam, cum non *cata*, vel *catus* ſit, ſed ſpeciem illius referat.

Chat, noſtris. Guillelmus *Guiart* in Philippo Auguſto:

Devant Boves fu l'oſt de France,
Qui contre les Flamans contance,
Li mineur pas ne ſoumeillent,
Un Chat bon & fort appareillent,
Tant euvrent deſſous & tant cavent,
Qu'une grant part du mur deſtravent.

Idem an. 1205.

Un Chat font ſus le pont atraire,
Dont pieça mention feiſmes,
Qui fuſt de la roche meiſmes,
Li mineur deſous ſe lancent,
Le fort mur à miner commencent;
Et font le Chat ſi aombrer,
Que rien ne les peut encombrer.

3. CATUS, Truttæ piſcis ſpecies apud Hibernos. Vide Giraldum in Topogr. Hibern. diſt. 1. c. 7.

¶ CATUX, *Sublimis.* Papias MS.

1. CAVA, Foſſa, locus depreſſus, vallis, Italis, *Cava*, noſtris *Cavée*, quaſi *cavata.* Gloſſ. Lat. Græc. *Cavum*, κοῖλον. Frontinus de Limitib. *Certis locis vias, Cavas, itinera, coronas.* Idem: *Quicquid viarum, riparum, Cavarum, &c.* Et lib. 2. Strateg. c. 2. *Hannibal contra Marcellum pugnaturus, Cavas & præruptas vias objecit.* Vetus Charta Cornutiana edita à Suareſio: *Id eſt, à Cava arcus qui mittitur ad Prætorium, &c.* Infra: *Quæ ſepis deſcendit per regam aut ad viam Cavam, ſive ad torum, quæ redit uſque ad arcum ſupradictum, &c.* Anonymus Salernitanus parte 7. Chron. *Moxque locum ubi Flumicellus dicitur, miſit, Cavæque ſunt ibidem antiquitus factæ, & eſt tutiſſimus locus.* [Chronicon S. Martialis Lemovic. apud Stephanotium in Fragmentis Hiſt. MSS. to. 2. *Anno 1271. In feſto S. Michaëlis poſt*

Vesperas cecidit fulgur in cœmeterio nostro magnam Cavam faciens, &c. Marten. tom. 3. Anecd. col. 17. ex Chronico Siciliæ: *Et tenuit eam obsessam annis fere duobus & dimidio, & finaliter obtinuit eam propter quamdam quam fieri fecit Cavam per sub mœnia dictæ civitatis Neapolis, & ex ipsa Cava mœnia ipsa fuerunt diruta, per quæ diruta mœnia idem Rex Conradus intravit violenter. Cava* idem est hic quod *Cuniculi*, Gall. *Mines*, Hisp. *Mina*. Ibidem col. 29. *Dicti Messanenses galeam dictorum trium Congregationum Gentium Panormi, quæ applicuerat usque ad Cavam mœnium, & ibi interfecerat multos Gallos illic inventos, rebellaverunt similiter contra dictum Regem Carolum.*] Charta Rogerii Comitis Siciliæ pro Eccl. Pactensi apud Rocchum Pirrum: *Inde vero transit ad profundam & obscuram Cavam*, scil. viam. Vide tom. 2. p. 500. & Ughellum tom. 6. pag. 269. [& infra vocem *Gaba*.] Sunt igitur *Cavæ*, κοιλώματα & χάσματα. Stephanus: Κόες, τὰ κοιλώματα τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ σπήλαια ἔλεγον.

¶ Cava, Cella depressa, in qua vinum oleumve reconditur, Gall. *Cave*. Statuta Arelat. MSS. art. 180. *Cave oley inquantentur quolibet anno. Quædam Cava seu volta lapidea*, apud Fantonum Hist. Avenion. pag. 164.

Caba, pro *Cava*, apud Innocent. de Casis litterar. pag. 243.

Cavea, Eadem notione, nostris *Cavée*. Will. Tyrius lib. 16. cap. 9. *Transitaque Cavea Roob, in planitiem pervenerunt.*

¶ 2. CAVA, *Vacua partu*, in Glossis Sangerman. MSS. num. 501.

CAVACEQUIA, Custos vinearum: vox Hispanica. Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. an. 1247. fol. 34. *Quicunque super furto arborum, fructus, aut uvarum à custode vinearum, seu Cavacequia à Concilio constituto fuerit accusatus, &c.* Vide *Cequia*.

CAVADIA. Charta an. 1317 in Probat. Hist. Monmorenc. pag. 342. *Item nonnulla Cavadia, & quadam Corveia, cum emolumentis obvenientibus, &c.* Sed legendum *Cavagia*. Vide in *Capitale* 5.

CAVAGIUM, Census capitis. Vide in *Capitale* 5.

CAVALARII. Statuta antiqua Abbatiæ S. Petri Corbeïensis cap. 1. *Matricularii* 12. *laïci* 30. *ad* 1. *cameram*, 6. *sutores* 3. *Cavalarii* 2. *fullo unus.* Legendum opinor, *Cavatarii*, ex Gall. *Savetiers*, veteramentarii sutores.

¶ CAVALATA, Cavalcada, Cavalcare, Cavalcata, &c. Vide in *Caballus*. Quas ex eodem fonte manantes voces hic paulo fusius explicamus, eæ necdum ad nos pervenerant, cum typis impressum est *Caballi* vocabulum, ubi omnia ejus derivata fuissent collocanda.

¶ CAVALCATOR, Eques, Gall. *Cavalier*, Ital. *Cavalcatore* & *Cavalliere*. Chronicon Parmense ad an. 1265. apud Murator. tom. 9. col. 780. *Et ibi ceperunt* cccc. *Cavalcatores &* m. *pedites*. Occurrit rursus ibidem col. 800.

¶ CAVALCATURA, Equitum turma. Chron. Parmense ad an. 1300. apud Murat. to. 9. col. 842. *Et veniebant ipsi Barones & Dominæ de Francia & de aliis longinquis partibus* xl. & l. *& pluribus Cavalcaturis.* Galli diceremus, *par compagnies de* 40. & 50.

¶ CAVALCATUS, Cavalericius, Cavalgada, Cavallagium. Vide in *Caballus*.

¶ CAVALLAIRINUS, Prædium *cavalcatæ* seu servitio militari obnoxium. Enumeratio jurium Comitis Biterr. in civitate Albiensi an. 1252. *Item de novo addit dictus Senescallus, & significat Celsitudini vestræ, quod dominus Guillelmus quondam Episcopus Albiensis recognovit domino Rogerio tunc Vicecomiti Biterrensi se tenere ab ipso in feudum liberum omnes Cavallairinos, quos tenebat in Albigesio, & quod debebat ei jure facere talem recognitionem, quam faciebant Milites, quorum fuerunt; & recognovit, &c.* Vide *Caballaria*.

¶ CAVALLARIA, ut *Cavallairinus*. Vide *Caballaria*.

¶ 1. CAVALLATICUM, Præstatio avenæ pro *Caballis*. Vide *Caballacum*.

¶ 2. CAVALLATICUM, Obligatio pergendi in exercitum cum domino superiori. Vide in *Caballus*.

¶ CAVALLERIA, ut *Cavallairinus*. Vide *Caballaria*.

¶ CAVALLERIUS, Eques, Gall. *Chevalier*. Vide in *Caballus*.

¶ 1. CAVALLETUS, Cantherius, Gall. *Chevalet*, Massil. *Cavalet*. Hoc utuntur mercatores, ut merces suas venales exponant, ponderent vel metiantur pro vario mercimoniorum genere. Tabularium Comitatus Massil. *Quantum ad bladum barchiarum, quod ipsi teneant Cavalletum per totam diem.* Vide *Cavillerius*.

¶ 2. CAVALLETUS, Equuleus, seu machina lignea *caballo* seu equo similis, cui imponebantur torquendi, Gall. *Chevalet*. Chron. Parm. ad an. 1253. apud Murator. tom. 9. col. 777. *Omnes alii vero mortui extiterant in dictis carceribus propter gravia tormenta.... nam quotidie ponebantur ad Cavalletos, & ad dextras in modum crucis pendentes.*

¶ CAVALLICARE, Equitare, vehi *cavallo*. Vide *Caballicare* in *Caballus*.

¶ CAVALLUS, Equus. Informationes civitatis Massil. de passagio transmarino è MS. Sangerman. *Item si voluerit portare equos* (in navi) *portabit* cxx. *Cavallos.* Vide *Caballus*.

¶ Cavallina Bestia, in Ordinatione curiæ Caroli Comitis Provinciæ an. 1274. è MS. D. *Brunet*.

¶ CAVAMENTUM, Ital. *Cavamento*, Fossio, *Actio cavandi*. Chron. Parm. ad an. 1279. *Mediolanenses cum toto suo posse equitaverunt apud flumen Addæ, volentes dictum flumen trahere de lecto, ne veniret Laudum; quum Potestas cum militia Parmæ fuit Laudæ, dictus dominus Marchio cum suo exercitu, Cavamento dimisso, non bono modo recessit.*

CAUANA. Beda de Propositión. Arithmet. *Et Cauana, quæ habet in longitudine pedes* 100. *in latitudine pedes* 64. *dicat qui velit, quot cupas capere debet, &c.*

¶ CAVANEUS, Locus depressus & paludosus. Charta Hugonis Abb. Corbeiensis an. 1227. è Tabulario ejusdem Monasterii: *Habemus autem fossatum octo pedum inter terram & Cavaneum; & est spatium quadraginta pedum inter dictum fossatum & Cavaneum, sicut se comportat Cavaneus, ita quod remanet ibi via competens itinerantibus... sed licebit hominibus de Corbeia ibi juncos & herbam solummodo colligere.*

CAUANNA, Cauannus, Noctua. Gloss. Ælfrici: *Strix vel Cauanna, vel noctua, vel ulula.* Ulc. Eucherius lib. 2. ad Salonium cap. 9. *Sunt qui ululas putent aves esse nocturnas, ab ululatu vocis quem efferunt, quas vulgo Cauannos dicunt.* Ex quibus emendandus videtur Aldhelmus de Virginitate c. 28. *Ungues ritu falconum, accipitrum, seu certe ad instar ... Cauannorum acuuntur.* Ubi perperam editum *Calvannorum*. Versus in Velum Chintilanis Regis, in Analectis Mabillonii tom. 1

Tristis perspicua sit cum perdice Cavanus,
Junctaque cum corvo pulcra columba cubet.

Qui quidem versus editi olim à Pithœo lib. 4. Epigrammatum veterum sub nomine *Euceriæ*, *Cavanus* male præferunt. Vocem retinent Gallo-Belgæ: noctuam enim vulgo *Cahuan* vocant; unde politiores *Chahuan* effinxerunt, & *Choüette*, Occitani *Chot*, [Armorici *Caouen* vel *Cawen.*] Nescio an omnibus arrideat viri docti conjectura, qui ejusmodi aves dictas scribit, quasi *Chatshuans.* Itali quidam Scriptores, ut Cresconii Interpres, *Cauetta*, noctuam vocant. Ut porro Latini, vel certe inferioris ævi Scriptores, *Striges*, & *Strigas*, veneficas & incantatrices appellarunt, ita etiam nostri *noctuas* vocarunt, seu vocabulo vulgari *Choüettes*, quod de nocte vagentur, & maleficia sua conficiant. Id enim sonant voces

CAOETUS & CAOETA, in Synodico Raphaëlis Archiepiscopi Nicosiensis pro Græcis, edito cum Constitutionibus Nicosiensibus cap. 15. *Item denuntiamus excommunicatos ..... omnes sortiarios & sortiarias, divinos & incantatrices, item omnes Caoëtos & Caoëtas, item omnes qui publice in domibus suis manutenent & sustinent ludum azardi.* Eadem habentur infra in Constitutione recitata in Ecclesia Nicosiensi an. 1251. At Concilium Nemosiense anni 1298. can. 4. præfert, *sortilegos, & divinos, Coavetos & Coavetas, &c.* quæ eadem sunt.

CABALLI, pro *Cauànni*, apud Papiam, Editum & MS. cui ita appellantur *Aves nocturnæ*, quæ & *ululæ* dicuntur.

¶ CAVANNARIA, Prædium rusticum. Placitum Pontii Abb. inter Fragmenta Histor. Stephanotii MSS. to. 7. pag. 348. *In medio manso mediam eminam ordei & mediam vini, & in Cavannaria dimidium quartellum ordei.* Vide *Cabannaria.*

CAVARRETUS, [Minister aulicus inferior Castellano.] Vide *Gavarretus.*

¶ CAVATA, à *Cavando*, sic dictus Catinus profundior, Gall. *Ecuelle.* S. Wilhelmi Consuetud. Hirsaug. lib. 1. cap. 15. *Pro signo Cavatæ, pollicis summitatem in sinistræ manus medium pone, &c.*

¶ CAVATA PELLIS. Vide *Cordebisus* & mox *Cavator* 2.

CAVATICARII, Qui capitalem censum debent, quasi *Cavatgiarii*, ex Gall. *Chevage.* Vide in *Capitale* 5. Polyptychus Ecclesiæ Floriacensis: *Cum fecerint corbadas in mense Martio, debent habere panem & ligumina & siceram: mense Maio panem & vinum, si esse potest. Si ibi sunt Cavaticarii, debent Kl. Octobr. & 1. diem in banno, & ad tres audientias venire cum suis eulogiis.* Infra: *Isti sunt Cavaticarii S. Petri, Tetboldus, Gundoildis defunctus, Einhardus, &c.*

¶ CAVATICUM, Capitis census. Codex Irminonis Abb. Sangerman. MS. fol. 19. recto: *Quos adquisivit Donnus noster Abbas, dicens eos esse servos S. Germani, & faciens eis reddere Kavaticum. Hujus Gunfredi fuerunt filii duo & septem filiæ; ex filiabus enim ejus acepit 1. Fletold. nomine Ermintrudem, qui suum Cavaticum similiter reddidit.* Et fol. 61. col. 2. *Sunt in Nuviliaco mansi vestiti* VI... *solvunt ad hostem multones* XII. *de Cavatico sol.* V. *denar.* IIII. Vide *Capitale*, 5.

1. CAVATOR, [Scalptor, *Graveur.*] Vide *Cabidarius.*

¶ 2. CAVATOR, Coriarius, Gall. *Corroïeur.* Vide locum in *Conreatores.*

¶ CAVATURA, Cavitas, Gall. *Cavité, Creux.* Bern. de Breydenbach Itin. Hierosol. pag. 211. *Ficulneam quandam grandem & pervetustam sub oculos habebamus, cujus truncus magnam preferebat Cavaturam.*

CAUCARII, Testes obducti, falsi, in Decretis Hungaricis.

¶ CAUCATRICES, Crocodili. Jacobus de Vitriaco in Hist. Orientali apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 291. *In hoc autem flumine* (Nilo) *vidimus quædam monstra quæ Crocodilli nuncupantur, Gallice autem Caucatrices, quæ hominibus & equis insidiantes, quidquid dentibus attingunt, devorant.*

CAUCATUS, Idem videtur quod *Caucus.* Isidorus lib. 14. cap. 25. *Cyathi pondus* 10. *drachmis appenditur, qui etiam à quibusdam Caucatus dicitur.* Quidam Codd. habent *Coulacus.* Legendum forte *Caucalus*, nam καυκάλιον pro vase potorio usurpant Apophtegmata Patrum cap. 7. Achmes, & Palladius in Hist. Lausiaca. Vide *Caucus.*

¶ CAUCELLUS, Vasculum. Vide in *Caucus* 2.

¶ CAUCIA. Vestigium animalis à calceus sic dictum. Statuta Arelat. MSS. art. 87. *Roueria levatarum & Caucie & receptacula cyrogrillorum cumulentur.* Provincialibus *Caucigar*, Calcare. Vide *Causia.*

CAUCIARIUS. Vetus Notitia judicati sub Carolo Magno apud Sammarthanos in Episcopis Massiliensibus: *Et ipse Episcopus jam scriptus ibidem aliud judicium ostendit, qualiter per ordinationem Domni Karoli Majoris domus, Cauciarios suos missos exinde jussit ad ipsam Casam S. Victoris revestire; quod ita confecit, &c.* Videtur legendum *Causarii*, qui *causas* dijudicant. Vide in hac voce.

¶ CAUCII NUMMI. Vide post *Caucus* 2.

¶ CAUCINARIUS, CAUSINARIUS, Qui facit calcem, Ital. *Calcinaio, Calcinare*, Gall. *Faiseur de chaux.* Statuta Massil. lib. 5. cap. 18. *Constituimus hoc præsenti Capitulo, ne aliqua persona, Caucinarius, vel alius quilibet, audeat de cætero, extirpare vel resecare soccas alicujus arboris fructiferæ.* Lib. 6. cap. 47. *De calce non revendenda* in MS. habetur, *facientibus calcem Causinariis*: quæ postrema vox desideratur in edito.

¶ CAUSINARIA, Fornax calcaria, Gall. *Chaufour.* Instrum. anni 1312. ex Archivo S. Victoris Massil. *Dedit botazarium & pasquetum in territorio de Camporcino, furnum sive Causinariam.*

CAUCLEARII. Vide *Cauculatores.*

¶ CAUCTIO, in Charta, quam exhibet Hickesius Dissertat. p. 17. est pro *Cautio.* Vide in hac voce.

CAUCULATORES, CAUCLEARII, COCLEARII, CACULARII, Circulatores, præstigiatores, *qui pudicos ad libidinem defigunt animos*, in leg. 3. Cod. Th. de Malefic. vel *qui* cauculis, seu *poculis amatoriis, cibis, vel phylacteriis ita mentes quorundam inficiunt, ut in insaniam versi à plerisque judicentur, dum proprias non sentiunt contumelias*, ut est in Lege Wisigoth. lib. 3. tit. 5. §. 13. in Addit. 2. Capit. cap. 18. & in Concil. Parisiensi VI. lib. 2. cap. 2. *Qui mala & obnoxia medicamenta ad alienandos animos dant*, in Constit. Sicul. tit. 41. §. 1. *Amatoria pocula porrigentes*, tit. 42. §. 3. *Qui pro amore malefici sunt*, in Pœnitentiali Halitgarii Camerac. cap. 5. *& qui per quædam maleficia & incantationes mentes hominum se immutare posse dicunt, id est, ut de odio in amorem, aut de amore in odium convertant.* Plautus in Truculento:

Si semel amoris poculum accepit mere,
Eaque intra pectus se penetravit potio, &c.

Adde quæ congessit Jacobus Gotofredus ad leg. 3. de Malefic. Cod. Theod. Perperam enim Salmasius *Cauculatores* existimavit eos esse, quos Galli *Joüeurs de Gobelets* appellant; *Guichelaers*, Belgæ dicunt, unde etiam vocis etymon accersit Lydius. De qua vide Eustath. Swartzium lib. 1. Analect. cap. 8. Capitulare Aquisgran. an. 789. cap. 63. & Capitula Caroli Magni lib. 1. tit. 62.

Præcipimus ut nec Cauculatores, & incantatores, nec tempestarii, vel obligatores fiant, & ubicunque sunt, vel emendentur vel damnentur. Ita etiam Capitulare 1. Caroli Magni incerti anni cap. 40. Otfrido Evang. lib. 4. cap. 16. *Gougulares* dicuntur.

CACULATOR, Eadem notione. Monachus Gaudensis in Historia Translationis Reliquiarum S. Landoaldi num. 18. *Denique procul Caculatores ac susurratores à se removent.* Ubi viri docti, *Caculatorem*, verbosum, garrulum & blateronem interpretantur, à Belgica voce *Kakelen*, garrire, blaterare. Sed, ni fallor, *Caculator*, hoc loco, idem est qui *Cauculator*, præstigiator, quod ex iis, quæ præcedunt, elici potest. Adjunguntur enim *Caculatores* susurratoribus, seu Magis, qui *susurris* & carminibus magicis incantationes suas peragunt.

COCLEARII, Iidem etiam dicti in Capitulis Caroli M. lib. 1. c. 21. *Ut Coclearii, malefici, incantatores, & incantatrices fieri non sinantur.* Ubi Capitulare Aquisgran. an. 789. prioris Edit. c. 18. habet *Cancellarii*, Baluziana vero *Coclearii* etiam præfert.

¶ CAUCULE, *Lixeunt; servunt litum.* Sic in Glossario MS. Sangerman. n. 501. Legerem lubens: *Cauculi, Lixæ, aut servi, aut liti*, voces fere synonymæ, quæ *famulum* indicant. Vide *Cauculus* 3.

¶ CAUCULOSI. Vide *Cauculus* 2.

¶ 1. CAUCULUS juxta Macrum in Hierolexico Pædagogum designat. Penes Græcos, inquit, καυχοῦλος infirmitatis species est, quæ solet pedes accipitris affligere. Quare fortassis metaphorice Pædagogum denotat, qui tormentum pedibus puerorum affert, dum eos libertate privat ad libitum spatiandi. Vide Glossar. mediæ Græcitatis in καυκοῦλος, ubi tamen nullum est Pædagogi vestigium.

¶ 2. CAUCULUS, *Petra est, que in vesica fit; unde & nomen accepit, gignitur autem ex materia flegmatica.* Glossar. MS. Sangerman. num. 501. Legendum *Calculus*, ut & *Calculosi* pro *Cauculosi*, de quibus hæc leguntur in eodem Glossario:

¶ CAUCULOSI, *Hii sunt, quibus tumor in vesica & arostoma ptiriaris, id est, illi qui cum urinam faciunt velut furfures supernatat: stranguiria, id est, constructio urine, & discuria, id est, difficultas urinam faciendi, & emorrogia, id est, qui sanguinem per urinam faciunt.* Voces Græcæ fere omnes depravatæ.

3. CAUCULUS, Famulus, in Hist. de exilio S. Martini Pap. *Nocte ... tulerunt me de Palatio, retrusis omnibus, qui mecum erant, ... & non nisi cum sex puerulis, & uno Cauculo, eduxerunt nos ex urbe.*

1. CAUCUS, καῦκος, Græcis recentioribus, *amicus*, vel certe *famulus*: unde Καυκίτζα, *ancilla*, ut docemus in Gloss. med. Græcit.

2. CAUCUS. Papias: *Caucus, vasis genus.* Gloss. Græco-Lat. καῦκα, *Patera.* [Gloss. Basilic. καύκους, γάβαθα.] Leunclavius ad Glycam ait esse poculi genus, à sono, quem edit, effluente vino simul & aëre appellatum. Alii à *Concha* vocem effictam volunt. Trebellius Pollio in Claudio: *Item in Caucos & scyphos pondo undecim. Item in Caucos & scyphos & zuma pondo undecim.* Ubi quædam Editiones perperam *Caveos* præferunt. Hedilbertus Rex Cantiæ Epist. ad S. Bonifacium Moguntin. Episc. *Caucum argenteum intus deauratum pensantes libras* 3. Beda lib. 2. Hist. Eccles. cap. 16. *Tantum Rex idem utilitati suæ gentis consuluit, ut plerisque in locis, ubi fontes lucidos, juxta publicos viarum transitus conspexit, ibi refrigerium viantium, erectis stipitibus & æreos Caucos suspendi juberet.* Eadem habet Huntindon. lib. 2. p. 316. *Cauci anactei*, in Hist. Episcop. Autissiod. cap. 20. to. 1. Bibl. Labbei: *lignei*, apud S. Hieron. lib. 2. in Jovinianum, Marcell. Empir. c. 25. *argentei*, apud Spartianum in Pescennio. Occurrit præterea apud Ennod. Epigram. 25. Καυκίον Græci dixerunt. Liber περὶ ἀντιδότων MS. ex Bibl. Reg. Cod. 673. Ἐὰν δέ τις ποιήσῃ καυκίον ἐκ μυρικίνου ξύλου, καὶ πίνῃ εἰς αὐτό, &c. Ita Anna lib. 3. Alexiad. Scholiastes Theocriti, & alii. Καυκίον etiam usurpat Myrepsus sect. 10. cap. 90. pro mensura liquidorum, quam κύλικα vocat sect. 17. cap. 19. Vide Notas nostras ad eamdem Alexiadem. Sed & pro cratere Lychnuchorum usurpat Ethelwlfus de Abbatib. Lindisfarn. n. 20.

Nam plures multi cupiebant pendere Caucos,
Lampada quæ tribuant quadrata lumina templo.

CACHUS, pro *Caucus*, in Hist. Translation. S. Austremonii Episcopi Arvern. *Ubi pro reverentia B. Martyris plurima reliquit insignia, scilicet Cachos crystallinos, & lapides pretiosos.*

CAUCELLUS, diminut. à *Caucus*, Vasculum. Regula Magistri cap. 27. *Bibere si voluerit, aquam non ab urceo uno haustu, sed ad calicis, aut galletæ, aut Caucelli bibat mensuram.* [Hinc emendanda vox *Cancillus* superius relata, pro qua censeo legendum *Caucillus.*]

CAUCII NUMMI, καύκιοι, à Græcis Byzantinis appellati ii, qui paululum erant concavi, atque adeo *cauci* formam quodammodo referebant, cujusmodi passim videre est in gazophylaciis apud earum rerum studiosos. Horum meminit Novella Justiniani 105. cap. 2. Aberrant enim toto cœlo Haloander & Meursius, qui ita dictos putarunt, quod cauci seu poculi imagine signati essent. Vide *Scyphatus.*

¶ 1. CAUDA, Finis, terminus, Gall. *Bout*, interdum etiam *Queüe* de rebus plurimis vel ab animalibus distinctis: quarum extremam partem *Queüe* appellamus. Charta Radulfi de Claromonte an. 1224. in Tabul. Corbeïensi: *Fossatum quoque suum & vivarium usque ad Caudam maresci versus Aubevisier dictus Advocatus quiete possidebit. Cauda stagni* in Chartul. S. Vincentii Cenoman. fol. 23.

¶ CAUDA VESTIMENTI, Fimbria seu ima pars vestimenti, quæ *ad terram trahitur*, ut habet Synodus Limensis ann. 1582. *Caudam in vestimentis* habere prohibentur Clerici & Religiosi, in Statutis Ecclesiæ Andegav. apud Martenium tom. 4. Anecdot. col. 528. Vide Concil. Hispan. tom. 4. pag. 216. & pag. 614.

2. CAUDA, Famulitium, obsequium: nos vulgo dicimus, *Une queüe de valets.* Vita Amedei Rossilionei Episc. Valentini: *Caudam famulorum inutilem, & omnem pompositatem à se abjiciens.* [Statuta Ecclesiæ Andegav. ann. 1425. apud Edm. Marten. tom. 4. Anecdot. col. 528. B. *Ne quis Religiosus, Presbyter, aut alius Ecclesiasticus & sæcularis in Cauda & alia domo mulierem suspectam seu focariam tenere seu habere præsumat.*]

CAUDÆ ANNONARUM. Vide *Terreata.*

CAUDÆ CHARTARUM, Pergameni pars resecta, cui bullæ cereæ ac sigilla aptantur. Joan. Hocsemius in Adolpho à Marka Episcopo Leod. cap. 17. *Cum crine quodam liquore perunctosigillum inter ceram secabat, & chartam, & tunc Caudæ litteræ sigilli partes applicans, ab una parte liquescentes igniculo rejungebat.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Apposita Cauda & cera sigillavit illud.* Et ante: *Chartas adulterinas & ad voluntatem suam conscriptas & Caudatas apposita cera calefacta ... sub manica sigillabat.* [Vide Spicileg. Acher. tom. 10. pag. 309.]

CAUDA VINI, Vas vinarium, *Queüe de vin*. [Charta Guill. de Macoto Domini S. Prixi prope Autiffiod. *Noverint universi, quod carissimus pater meus . . . dedit in perpetuam eleemosynam Sanctimonialibus de Crisenone quolibet anno novem bicheta frumenti & unam Caudam vini, &c.*] Computum Thesauri à 1. Jan. 1312. *Richardus de Archemino Lombardus pro 16. sextariis cum dimidio de garnachia captis ab eo per Nicolaum de Cabour Scancionem Regis pro reimplenda quadam Cauda vini de garnachia, quæ erat Parisiis, &c.* Consuetudo Claromontensis art. 232. *Et faut trois muids de vin pour un tonneau, qui se nomme communément Demy-queuë.* Vide Burgundica Perardi pag. 535. [& Anecdota Martenii to. 3. col. 1304. Occurrit in Spicilegio Fontanell. MS. p. 405. in Litteris Officialis Parif. ann. 1324. è Chartulario Parthenonis Montis Martyrum, in Tabulario Calensi p. 315. inter Instrum. Historiæ Meld. tom. 2. pag. 236. 237. &c.]

CAUDA RETORNATIVA, SORICINA. Ita *pulsum* quemdam appellant Medici. Magister Ægidius Corboliensis de Pulsibus:

Cauda retornativa primo mollescit in ictum,
In reliquo languet, fit tertia motio lenis,
Indicio sensus se quarta magis manifestat, &c.

Ubi Gentilis de Fulgineo: *Est igitur pulsus Cauda retornativa, quasi ab occultis, & quasi ab insensibilibus percussionibus incipiens paulatim graduali tramite secundum ordinatum modum majorando procedit de minimis ad parvas, de parvis ad aliquantulum apertas, & de aliquantulum apertis ad magis manifestas; & ita continuatim & ordinatim procedit, quousque se recipiat in fortes motiones. Dicitur autem hic pulsus Cauda retornativa, Cauda soricina: quia sicut Cauda soris in finali extremitate, quæ ab animali corpore remotior est, incipit à nimia gracilitate, & continuatim procedit secundum grossitudinem & majoritatem corpulentiæ, quousque attingat corpus animalis; sic & iste pulsus ratione similitudinis majorando procedit paulatim de debilibus ad minus debiles, & de minus debilibus ad aliquantulum fortes, de fortibus ad fortiores percussiones.*

¶ CAUDATARIUS, Gerulus syrmatis seu caudæ vestis talaris, Gall. *Porte-queüe*. Translatio S. Antonini tom. 1. SS. Maii pag. 768. *Acta fuerunt.. præsentibus ibidem Rever. Domino Ludovico de Natis de Bibiena, Clerico Arietinæ diœcesis, Caudatorio.*

CAUDATUS. Jacobus de Vitriaco Hist. Occid. cap. 7. *Pro diversitate regionum mutuo dissidentes... opprobria impudenter proferebant, Anglicos potatores & Caudatos affirmantes, &c.* Ita apud Matthæum Paris ann. 1250. Anglos ut *Caudatos* non semel perstringit Robertus Comes Atrebat. *Nunc bene mundatur magnificorum exercitus Francorum à Caudatis.* Et infra: *O timidorum Caudatorum formidolositas, Squamatus, quam mundus præsens foret exercitus, si à caudis purgaretur & Caudatis!* At unde *Caudati* per contumeliam sugillati à nostris Angli, non omnino constat. Fuit cum existimarem ita perstrictos, propter *Caudas* calceorum, quibus ii præ cæteris nationibus delectabantur: sed hæc modo non omnino mens arridet. Quid si ut nitidulos & comptos sugillarint? Certe etiamnum *Coti*, id est, *Escoué*, Occitani comptum appellant, ut auctor est Goudelinus: sed potius videntur *Caudati* appellati voce tunc recepta, qua timidos & pusillanimes appellabant. *Coüards* enim, Italis *Codardi*, timidi vulgo indigitantur. Le Roman *de Garin* MS.

Mian anciant Coart home n'i a
Pour son Seignor, quant bien on l'amera:

Le Roman *d'Alixandres* MS.

Li Couart s'espoentent, & guerpissent estal.

Quam quidem sententiam firmare videntur hæc Matthæi Paris verba: *O timidorum Caudatorum formidolositas!* *Caudatos* autem dicebant, quibus ablata erat cauda. Gloss. Lat. Gall. *Caudatus, Quoez*, seu de equis, seu de canibus vox hæc intelligatur. Auctor Queroli: *Ego in laqueos non incidissem, si monita curti servassem canis.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 818. *Si ipse aliquos inveniret equites, in instanti equos decaudaret; si vero pedites, personas male tractaret.* Hispanis *Derabbabo*, est animal cauda privatum. Vide *Curtare*, & Octavium Ferrarium in *Codardo*. Sed alio videtur, ni fallor, repexisse Joan. Molinetus Valentianensis, qui vixit anno 1477. pag. 117.

Ce Cat nonne vient de Calais,
Sa mere fut Cathau la Bleuë,
C'est du lignage des Anglois,
Car il porte tres-longue queuë.

CAUDAX, *Stipes, asinus, plumbeus*. Papias. [Terentiana sunt in Heautontim. 5. 1. 4. *In me quidvis harum rerum convenit, Quæ sunt dicta in stultum, Caudex, stipes, asinus, plumbeus.* Hincque patet non *Caudax*, sed *Caudex* esse legendum. Apud ipsum Papiam MS. habetur: *Caudex, Petra*, ubi *Petra*, si bene conjecto, etiam de stupido intelligitur.]

CAUDELUM, CAUDELARII. Charta ann. 1185. pro juribus Pontis Avenionensis: *De singulis porcis singulos obolos, & de omnibus pariter Caudelariis præsentibus & futuris, qui in civitate Avenionensi morantur, ... antiquum & consuetum Caudelum sine contradictione habeant. De fructibus vero, & lignis, & piscibus, qui per pontem transeunt, similiter antiqua servetur in Caudelo consuetudo.* [Conjicit Bollandi Continuator tom. 2. SS. Aprilis pag. 262. *Caudelum* idem esse ac *Catelum* seu *Catallum*, esseque tributum solvendum ex quacumque re mobili, animata, seu inanimata. Verisimilitudine non caret hæc conjectura.]

¶ CAUDERIA, Cortina, Caldarium, Gall. *Chaudiere*. Locus est in *Assatures*. Vide *Caldaria*.

¶ CAUDEX. Vide *Caudax*.

CAUDICA, CAUDICARIA, CAUDICARII. Papias: *Caudicaria, navis sonora*. Idem *Caudicæ, Naviculæ dictæ, quæ 4. usque ad 10. capiant homines.* [Glossar. MS. Sangerman. num. 501. *Caudice, Amnice naves ex uno ligno cavate facte, & inde Caudice, que à quatuor usque ad decem homines capiunt.*] Vide Festum, Nonium, & Senecam de Brevit. vitæ cap. 13. Hinc

CAUDICARII, Navicularii, in Cod. Theod. & apud Gruter. 462. 1. qui

CODICARII, in aliis Inscriptionibus apud eumdem pag. 440. 3. & 1086. 6.

¶ CAUDICÆ. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. *Litoriæ, Amnicæ aves sunt, qui alio nomine Strabarie sive Caudice dicuntur*; f. eædem sunt quæ Motacillæ, Gall. *Hochequeuës*.

CAUDIFICARE, Caudam resecare. Cledonius Constantinopolit. Grammat. de Partib. oration. in Præfat: *Luxuriosos tunde sermones, doctiloqua serie corrigentis extende, curta, Caudifica, ut ad tuum arbitrium cuncta videantur tractata, relecta, digesta.*

¶ CAUDINUM, f. Caudetum vel *Codetum*, Locus *caudicibus*, truncis & vepribus plenum. Præceptum Caroli Mag. an. 773. apud Marten. to. 1. Ampliss.

Ampliff. Collect. col. 37. & 38. *Donamus etiam ad præfatum locum* (S. Martini Turon.) *vallem illam, quæ vocatur Camonta, cum saltu & Candino vel usque Judalanias, cum montibus & alpibus, &c.*

1. CAVEA, Theca, nostris, *Cage*: quippe à caveis theatralibus quibus includebantur feræ, dum emitterentur, de quibus lex 2. Cod. Theod. de Venat. ferar. *Caveæ* dictæ illæ portatiles, in quibus aves includimus, deinde quævis thecæ ac capsæ. Fragmentum Petronii: *Super limen autem Cavea pendebat aurea, in qua Pica varia intrantes salutabat.* Hinc *Cavea* pro quavis theca. Eckeardus Junior de Casibus S. Galli cap. 1. *Fit de auro Petri, Cavea Evangelii, fit calix, fit capsa, &c.* Et infra: De capsa S. Pelagii: *Cavea inclusam... nave terraque eam tibi mittam.* Eckeardus Minimus de Vita Notkeri cap. 11. *Quid ergo? de auro Petri, calix fit, capsa fit, Cavea Evangelii, omnia pretiosissimis gemmis ornata.* [An eadem notione in MS. Codice Irminonis Abbatis Sangerman. fol. 112. verso col. 2. *Frudinus servus ... solvit pullos* III. *ova* XV. *facit wactam, & portat Caveas ad Monasterium. Monasterium SS. Mart. Crispini & Crispiniani in Cavea Suessionensi*, Gall. *S. Crespin en Chaye*, ab iisdem *Caveis* theatralibus nuncupatur, ut recte probat Hadr. Valesius in sua Galliarum Notitia pag. 58.]

¶ 2. CAVEA, Cella vinaria, Gall. *Cave.* Charta Decani & Capituli Autissiod. an. 1297. *Regnaudus Mercerius recognovit se recepisse à Vener. viris Decano & Capitulo Autissiod. quandam domum sitam in parochia S. Renoberti Autissiod.... cum cellario, Caveis, pressorio munito aiguilliis, hostio, ad pressurandum & tribus cupis & aliis appendiciis.*

3. CAVEA. Locus depressus. Vide *Cava.*

¶ CAVEARE, *Perforare*, Gloss. MS. Sangerman. num. 501. Est pro *Cavare. Caveatæ naves* pro *Cavatæ*, ut opinor, in Chronico parvo Ferrariensi, apud Murator. tom. 8. col. 383.

¶ CAVEDELLUS. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1271. apud Murator. tom. 8. col. 1133. *Fuit magna Caristia de rebus victualibus, ita quod vendebatur.... libra grossa olei olivæ duos solidos imperiales, &* XIV. *ficus siccæ* I. *rexanum, &* IV. *Cavedellos de aliis ulnas* V. I. *rexanum, &* XIV. *amigdalæ cum gussis* I. *rexanum, & omnia alia victualia fuerunt in maxima caristia.* An ficorum fiscella, Gall. *Cabas?*

¶ CAVEFACERE, Cavare, efforare, apud Fortunatum:

Per tribulos gradiens spinæ Cavefecit acumen.

¶ CAVEL. Vide *Cavellus.*

¶ CAVELATIO, pro *Cavillatio*, in Instrumento anni 1369. apud Th. *Madox* Formul. Anglic. p. 13. *Absque fraude, fictione seu Cavelatione, &c.*

CAVELICIUM, Capitis census. Vide *Capitale* 5.

CAVELLUS. Statutum Alexandri II. Regis Scotiæ cap. 15. quod est *de forisfactis levandis ab illis qui remanent ab exercitu Regis.* §. 5. *De Cavellis vero, ubi Rex & Comes* (*de Fife*) *partiuntur, Rex & Comes habent unam medietatem forisfacti ab exercitu, & Thanus aliam medietatem.* Vide *Cavil* [& *Cut*: quibus in vocibus *Cavel*, *Cavellus* & *Cavil* est vel capitis census vel aliud tributi genus nobis non satis notum.]

CAVENA. Vide *Canava* 1.

¶ CAVENARIA. Vide *Cabannaria.*

¶ CAVEOLA, ζώγριον. Gloss. Lat. Græc. ζωγρεῖον est vivarium, ferarum spelunca.

¶ CAVERCINI, Italici mercatores propter usuram famosi. Epistola MS. Fratris Johannis Ordinis Minorum ad Aleidem Ducissam Brabantiæ: *Cavercini & quicumque alii usurarii, falso de nomine Christiano gloriantes... severius sunt tractandi.* Vide *Caorcini.*

CAVERNAMEN, Pranga, apud Ælfricum cap. de Navibus.

¶ CAVERNARE, Quasi cavernam facere, perforare, *Cavernare fistulam*, apud Cælium Aurelium lib. 4. tardarum Pass. cap. 2. Hoc verbo etiamnum utuntur Itali.

¶ CAVERNATIM, Ad instar cavernæ. Sidonius lib. 5. Epist. 4. *Aqua scabris pumicibus Cavernatim ructata.*

CAVERNUM, Foramen. Gloss. Lat. Græc. *Cabernum*, (seu *Cavernum*) τρόπημα. Ita restituendam censent viri docti hanc vocem apud Plinium lib. 8. cap. 55. & apud Victorinum lib. 1. Rhetoric. Cicer. &c.

¶ CAUETTA, Noctua. Vide *Cauanna.*

¶ CAVEUS, Poculi genus. *Caveos & Scyphos* conjungit Treb. Pollio in Claud. cap. 14.

¶ CAUFAGIUM, Lignatio, seu jus lignationis in silva sumendæ, Gall. *Chauffage.* Charta Guillelmi Abbatis Floriacensis ann. 1303. apud Stephanotium in Antiquit. Aurelian. MSS. p. 519. *Placuerit nobis... concedere 2200. libras Paris. in recompensatione damnorum in nemoribus nostris à gentibus ipsius Domini Regis illatorum, ratione ædificiorum Castri-Novi super Ligerim, & Caufagiorum ejusdem loci, tam ab ipso Domino Rege & gentibus suis, quam ab aliis quibuscumque indebite acceptorum.* Occurrit apud Marten. tom. 1. Anecdot. col. 962. & col. 965. Vide *Calefagium.*

CAUGANÆ, Tragemata simplicia, & etiam composita, condita sale, quæ comeduntur post cibum, sicut cappàris & olivæ. Matth. Silvatic.

CAUHA. Lex Alemann. tit. 99. §. 13. de animalib. furatis, aut occisis: *Aneta, gariola, ciconia & Cauha, & querola, & similia requirantur.* Aliæ Editiones habent *Canna*, anas, nostris *une Canne.* Alemannis vero *kaut* est columba. Lydius monedulam interpretatur, quia Belgis *een kauvve* est monedula: Spelmannus, cornicem rubra habentem crura, ex Anglico *à chauch, & chouch.* Vide *Cauanna.*

¶ CAVIARIUM, Ova piscium salita & exsiccata, ut sturionum, mugilum, luporum, &c. Fiunt ex ovis Cyprinorum pro Judæis, ut scribit Bellonius; hi enim sturiones & alios sine squamis pisces non gustant. Gesnerus in Sturione ex Bellonio: *Caviario dicto è Sturionum ovis per omnes ad Orientem regiones Turci ac Græci vescuntur: Judæi abstinent, quod hic piscis absque scamis sit. Cæterum accolæ Tanais, qui magnum Cyprinorum numerum capiunt, ex ovis eorum salitis Caviarium rubrum, pro Judæis Constantinopoli usitatum, parant.* Martinius in Lexico.

CAVICULA, *Cavilla* [minor. Vide in *Cavile.*]

¶ CAVIGLIA, Vox Italica, Clavicula, malleolus seu talus pedis, Gall. *Cheville du pied.* Miracula B. Henrici Baucenen. tom. 2. SS. Junii pag. 383. *In Cavigliis pedum guttosa similiter, ita quod non bene firmiter ambulabat.* Vide inferius, *Cavilla pedum.*

CAVIL. Statuta Gildæ Scoticæ cap. 20. de extraneo mercatore: *Neque lot, neque Cavil habeat cum aliquo confratre nostro.* Adde cap. 43. & Leges Burgorum Scoticor. cap. 59. Videtur esse *Cavelicium*, census capitis, [aut aliud tributi genus.] Vide *Capitale* 5. & *Cavellus.*

CAVILE, Cavilia, Cavilla, Clavus ligneus aut ferreus, qui inferitur ad continendos afferes, aut alia quævis, quafi *clavile*, à *clavus*. Papias: *Cantus, ferrum circum rotas, vel ligna, vulgo Cavile.* Alii Codices MSS. *Cavilla* pro *Cavile* præferunt. Joan. de Jan. *Cavilla, quod de ligno inferitur foraminibus per modum clavi.* Chronicon Windefem. lib. 2. cap. 60. *Salcibus recentibus, aut in Cavilla fumatis.* [Inftrum. anni 1274. de unione Epifcopatus Valentinenfis & Dienfis in Hift. Dalphin. tom. 2. pag. 13. col. 1. *Item Ecclefiarum fuarum Capitula in uno capite ad fe invicem adunavit, & ex utroque Capitulo hinc inde affumptis partibus unum Collegium in terra medio, fcilicet apud Criftam, inftituit, ut in eo, & per illud tamquam per Cavillam & clavum medium, Ecclefiarum unio indiffolubiliter & perpetuo ligaretur.*] Vetus Notitia apud Joan. Mabillonium tom. 5. Vitar. SS. Ordinis S. Benedicti pag. 763. *Hæc autem donavit idem Radulfus per Cavillam caifninam*, id eft, quercinam: *Caifne* enim pro *Chefne* noftri dicunt. Vide Gefta Confulum Andegav. cap. 11. n. 10. Miracula S. Eutropii Epifcopi Santonenfis num. 15. Beletum de Divin. offic. cap. 24. Durandum lib. 1. Ration. cap. 4. num. 7. &c.

Cavilia, Eadem notione, apud Fridericum lib. 2. de Venat. cap. 50. 69. [& in Hift. Dalphin. to. 2. pag. 278.]

Cavilla, Clavi lignei extracti foramen. Paulus Attavantus in Vita B. Joachimi Servitæ num. 3. *Ac confidens, per Cavillam, ingentem intuitus eft fplendorem.*

Cavilla Pedum, Clavicula, σφυρὸν, Ariftoteli lib. 1. de Animal. cap. 140. noftris *Cheville du pied.* Matth. Silvaticus: *Talus, Cavilla.* Hyginus lib. 3. *Sagittarius duas habet ftellas fecundæ magnitudinis in pede fcilicet finiftro, & fub Cavilla ejus.* Conftantinus Africanus lib. de Chirurg. cap. 2. *Tibia quatuor digitorum fpatia fuper Cavillam fortiter ligetur.* Et lib. 2. Pantechn. cap. 8. *Cavilla calcaneo eft fuperpofita mollibus ligamentis retro nexa, duo habens acumina à parte familiari, majoris intrans concavitatem arundinis, ab extranea minoris, hac concatenatione calcaneus furfum & jufum movetur.* Matthæus Paris an. 1206. *Nonnullæ vix ufque Cavillam pedum immerfæ fuerunt.* Ubi perperam Watfius cavitatem pedum innui putat. Occurrit etiam in Statut. Ordin. Præmonftrat. dift. 2. cap. 13. & apud Recuperum in Miraculis S. Ambrofii Senenfis num. 53. [in Proceffu de B. Petro Luxemburgo tom. 1. SS. Julii pag. 577.]

Caviculæ Pedum, apud Michaëlem Scotum de Phyfion. cap. 92.

Cavicula Colli. Hift. Tranflat. S. Severi Epifcop. Abrincat. cap. 3. num. 13. *Sumpfit igitur Archiepifcopus os, quod vulgo Cavicula colli dicitur, &c.*

¶ CAVILLARE, pro *Cavillari.* Ifid. in Gloffis: *Ficte habet, Cavillat.* Papias: *Cavillo Deminutivum à Calvo pro Calvillo*, ubi *Calvo* eft Decipio.

¶ CAVILLERIUS, f. Species cantherii, Gall. *Chevalet*, feu menfæ, in qua mercatores merces fuas venales exponunt. Statuta Avenionenfia: *Statuimus quod in cariera fuper bancas macelli verfus portam Ferviciam aliquis vel aliqua non teneat nec habeat bancam, vel celam, nec caniftrum, nec cabacium, nec Cavillerium, nec ftuenam, nec poftem, nec alium impedimentum.* Vide Cavalettus 1.

CAVILLO, *onis, qui cum follicea ignis flammam excitat, vel qui calamiftram calefacit, fcilicet ferrum quo capilli crifpantur. Hic vulgo Cinerarius dicitur.* Ugutio.

¶ CAVILLUS, Idem quod *Cavile* vel *Cavilla.* Vide locum in *Compernola.*

CAVILONIA. Polyptychus S. Remigii Remenfis. *Donat annis fingulis pullos 3. ova 15. vinum in paftionem dinar. 2. in cenfo mod. 1. ad majorem menfuram, in hoftelicia de argento din. 10. in Cavilonia dinar. 2. pro fale din. 2. fcendul. 100. ligni carr. 3. &c.* [An cenfus capitis qui & alibi *Cavelicium*? Sæpe poft tributum *in hoftem* folvendum, additur in Chartis Capitis cenfus feu *Capitale.* Vide in hac voce num. 5.]

¶ CAVIOR, *Accufor aut vereor.* Gloffar. San-German. MS num. 501. f. legendum *Caufor* à *Caufare*, Calumniari, in caufam ducere.

¶ CAVIS, *Avis Aiacia.* Papias.

¶ 1. CAULA, *Cancellum ante judicem, vel ingreffus. Caules, Cancelli tribunales ubi funt advocati. Caulæ, Munimenta ovium, vel fepimenta ovilium.* Hæc Papias. Ifidorus in Gloffis: *Caules, Cancelli tribunalis* (l. *tribunales*) *ubi funt advocati.* A caulis feu ovilibus dictos fuiffe cancellos judiciorum Grævius adnotat, à quibus, inquit, nominantur cancellarii *Caulæ*, quod judicum locus diffepiebatur à caufidicis & populo adftante. Propter eamdem caufam & fepta in campo Martio, in quibus conveniebant centuriæ in comitiis, dicta funt *ovilia*, quod fuum quæque centuria feptum haberet in quo congrediebantur, ut oves & agni fua habebant feparata fepimenta in caulis five ovilibus. *Caules* autem dici pro *Caulis* non puto, fed errorem effe aut auctoris Gloffarum, aut librarii. Hucufque Grævius.

¶ 2. CAULA, Fuftis, ut videtur, Gall. *Gaule.* Computus anni 1202. apud Dom. *Bruffel* de Feudorum ufu pag. ccv. ad calcem tomi 2. col. 1. *Pro p'icis* (perticis) *& Caulis & carpentaria* xii. *l. &* ii. *f. &* vii. *d.* Ibid. pag. ccvii. *& pro* l. *Caulis ad hordamentum Gornaci & pro ferruris de portis, &c.* Vocem Gallicam *Gaule* à Latina *Caulis* derivari annotat Borellus, unde etiam antiquum *Gault*, Silva. Le Roman *d'Aïe d'Avignon* & *Garnier* apud eumdem Borellum:

Que floriffent cil pré, & cil Gaut font foilli.

Et le Roman *de Renaud de Montauban:*

Eins charpentier en bos ne fot fi charpenter,
Ne mena telle noife en parfont Gaut ramé.

CAULAGIUM, Tributi fpecies. Charta R. Abbatis Caroffenfis an. 1308. in 2. Regefto Philippi Pulcri Regis Franc. num. 11. ex Tabulario Regio: *Quilibet mercator extraneus habens trouffellum, vel plures trouffellos in dictis nundinis, dabit pro introitu & exitu, & Caulagio, & pro leuda 4. denarios, &c.*

¶ CAULES. Vide *Caula* 1.

¶ CAULMNIARI, pro *Calumniari*, apud Lobinellum to. 2. Hift. Britan. pag. 248. vel error librarii eft, vel effectus pravæ pronuntiationis.

CAULSULA, pro *Claufula, Fermeture.* Tabularium Monafterii S. Andreæ Viennenfis, an. 1080. *Et ligna ad calefiendum in ipfa hæreditate, & ad conftruendas domos, & ædificandas vineas & ad Caulfulas, & ad fepes ipfius hæreditatis.* Vide *Calufum* & *Claufum.*

¶ 1. CAUMA f. Cafa, Tugurium calamis, Gall. *Chaume*, feu ftramentis tectum. Privilegium Ludovici Regis Franc. ann. 1151. apud Marten. to. 1. Collect. Ampliff. col. 816. *Liceat Abbati & Fratribus iisdem habere & Caumas, & furnos, &*

arces, & molendinos, & piscaturas & juridiaria, & mercatum. Vide *Cauna.*

2. CAUMA, Ardor, æstus, calor intensior, Græcis καῦμα. Glossarium Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Æstus, calor, Cauma, procella.* Breviloq. *Cauma, incendium, calor, æstus.* Ulpianus: *Si fundus Caumate perierit.* Solis *Cauma*, apud Aldhelmum de Virgin. cap. 21. Arnoldus Abbas Bonævallis de Operib. sex dierum: *Sensit caro nudata virtutibus Caumata & algores.* Vita S. Gilberti *de Sempringham*: *In maximo æstivi temporis Caumate.* Vita S. Jacobi Episc. Tarantas. num. 10. *Dum ex nimio Caumate lassus ad quandam declinaret umbram.* Geraldus in Vita S. Stephani Fundat. Ord. Grandimont. num. 15. *In hieme & æstate ad repellendum frigus & Cauma, æqualia semper erant & eadem indumenta.* Florus Diacon. Lugdunensis:

Caumate sed nimio tota jacebat humus.

Abbo lib. 1. de Bell. Paris.

Verum stilla quid est simplex ad Caumata mille.

Ubi *Cauma* non est κῦμα, fluctus, uti vult Spelmannus, sed ardor. Ita usurpat Ordericus lib. 8. & lib. 13. pag. 717. 909. Itinerarium S. Willibaldi num. 10. &c.

CAUMATIO, Ardor, Calor, in Itinerario S. Willibaldi n. 17. *Magna solis Caumatio.*

¶ CAUMENIA, Humi cubatio, χαμευνία. Vita S. Romani Monachi tom. 5. SS. Maii pag. 154. *In tenero corpusculo senum cruces & Caumenias nitebatur adhuc invalidus experiri.* Vide *Chameunia.*

¶ CAUNA, f. idem quod *Cauma*. Professio Comitis Foxensis, to. 3. Concil. Hispan. pag. 484. *Ad honorem Dei, & S. Matris Ecclesiæ, ponimus & mittimus personas nostras, & universa castra nostra, & munitiones, & fortias, & Caunas, &c.*

¶ CAUNACA, Gr. καυνάκη, Crassum & vile vestimentum seu pallium. Latini vulgo dicunt, *Gaunace* vel *Ga..nacum*, Isid. in Glossis *Gaunaca*: sed ut observat Terentius Scaurus in Orthogr. *C. cognationem habet cum G. & ideo alii dicunt Gaunacam, alii Caunacam, alii Camelium, alii Gamelium.*

CAUNO, Papiæ, *Negotiator*: eidem *Caunus* est *Caballus.*

¶ CAUPALTUS, Scapha. Vita S. Columbæ, to. 2. SS. Junii pag. 218. *Præcepit ut aliquis ex comitibus enatans, Caupaltum in altera stantem ripa ad se navigando reducat.* Vide *Caupulus.*

¶ CAUPENDERE, Æstimare, vel captare, apud Rymer. to. 13. pag. 304. col. 2. *Pro quanto gratiam nostram Caupendunt, & indignationis nostræ pœnam cupiunt evitare.* Forte scriptor fingere voluerit verbum ex præpositione *cum* & *pendere*, unde mala pronuntiatione vel errore librarii factum est *Caupendere.*

¶ CAUPILLUS, Caupolarius, Caupolata, &c. Vide *Caupulus.*

¶ CAUPONARIUS, Caupo, Gall. *Cabaretier*, to. 4. Concil. Hisp. pag. 8. col. 1. Gloss. Cyrilli: *Cauponarius*, καπηλος.

CAUPONIA, Cellarium vini, Matthæo Silvatico. *Cauponius*, Lat. Tabernarius.

¶ CAUPONIUM, Caupona, Gall. *Cabaret.* Gloss. Græc. Lat. Καπηλεῖον, *Cauponium.* Gloss. Cyrilli: Καπηλεῖον, *Popa, Popina, Taberna, Cauponium.* Supplem. Antiquarii: *Cauponium*, πανδοχεῖον, *Diversorium.* Pompon. JC. D. l. 15. de Instrum. *In Cauponio institutores.*

¶ CAUPRITA, Species cucullæ, qua caput tegebatur. Capitulum general. S. Victoris Massil. an. 1294. *Ut nullus cucullam seu caputium, quæ quasi Cauprita videntur, audeat portare.* Supra dicitur *Capitia.*

CAUPULUS, Caupillus. Gloss. Isid. *Caupulus navis*; *Caupilus, Navicula brevis.* Papias: *Caupillus, lignum cavatum, quasi cymba, lembus, carabus brevis.* Idem: *Lintris, navicula parva, Caupillus.* [Idem MS. habet: *Lembus, Navicula brevis quæ alias dicitur cimba & Caupilus.* Glossar. Sangerman MS. n. 501. *Caupilus, Lignum cavatum, cumba, id est, velut carabum valde previssimum. Hoc etiam alio vocabulo lintrem vocamus, & alia appellatione lembum dicimus, quod quidem Caupilum, cumbam, lintrem, lembum, navicula minissima sive carabum valde brevissimum intelligere debemus.* Glossar. Avenion. *Caupulus, Lembus sive linter.*] Gloss. Saxon. Ælfrici: *Navis, vel faselus. vel cimba, vel Campolus.* Leg. *Caupulus.* Lex Burgund. addit. 1. tit. 7. *Quicunque navis Caupulum involare præsumpserit, inferat ei cujus est navis, sol. 17. & mulctæ nomine sol. 4. pro Caupulo vero sol. 4. & mulctæ nomine sol. 2.* Ubi *Caupulus* pro *scapha* navis usurpatur: sic autem dictus quod *caupi* formam referat. [Statuta Massil. lib. 4. cap. 1. *Ordinamus observandum, quod nulla navis, vel lignum aliquod, Caupulusve, vel barcha aliqua, teneantur deinceps vel sustineantur plena in portu.* Occurrit rursus lib. 1. cap. 51. & 67.]

¶ CAUPOLUS, pro *Caupulus*, in iisdem Statutis lib. 1. cap. 49.

¶ CAUPOLATA, Onus *Caupoli*, quantum *Caupolo* vehi potest; *Caupolerius*, qui habet *caupolum*. Eadem Statuta lib. 4. cap. 5. *Statuimus, ut quilibet Caupolerius in Massilia stagiam faciens teneatur ter in anno deferre, vel facere deferri, unam Caupolatam cum suo Caupolo, vel cum alio, de fimo extracto à Communi, seu ad expensas Communis, de portu extra buccam portus, illuc scilicet ubi consuetum est.* Vox *Caupolata* semel & iterum occurrit cap. 6.

CAUPUS, Cuppa, vas. Gloss. Ælfrici: *Caupus, vel Obba, Cuppe.*

CAURIO, *nis*, id est, *sacrum officium.* Ita Ugutio MS. [Isid. in Glossis: *Cauriones, Festa, Officia.*]

¶ CAVRIOLA, pro *Capriola* seu *Capriolus*, Tectorum tigna superne coeuntia in figuram hanc Λ. Vita S. Francæ to. 3. SS. April. p. 292. *Infirmata fuit in brachio dextero, ita quod intumuerat & grossum ut una domus Cavriola patebat decoloratum, pendulum, & nigrum, &c.*

CAURSINI. Vide *Caorcini.*

1. CAUSA, Morbus, Ita non semel apud Marcellum Empiricum. *In Causa esse*, pro νοσεῖν, eidem cap. 7. *Locus qui in Causa est*, ὁ πεπονθώς. Gariopontus lib. 3. Passion. cap. 4. *Omnes Causæ vesicæ ex renum indignatione fiunt &c.* Ita lib. 4. cap. 6. 7. 17. lib 5. cap. 1. 2. 5. *Sontica Causa*, apud Festum & Tibullum lib. 1. *morbus sonticus.* Vide Salmasium ad Spartianum pag. 20. Hinc *Causarios* dictos vult ægrotos, egenos, facultatibus lapsos eid. Spartiano: *Omnes Causarios liberalitatibus sublevavit.* Vindicianus Archiater: *Progressum à balneo potavi, ne quid Causationis in corpusculo ejus maneret.*

2. CAUSA, Res: unde Gallis *Chose*, Italis *Cosa*, Occitanis *Causo*. *Causam alterius tollere*, Gall. *Enlever la Chose d'autrui*, in Lege Longobard. lib. 3. tit. 4. §. 5. in Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 208. Lex Longobard. lib. 2. tit. 22. §. 22. *Nullus eis imperavit talem Causam facere.* Capitulare de Villis cap. 3. *Non porcellum, non agnellum, nec aliam Causam, &c.* Paulus Warnefr. lib. 5. de Gest. Langobardor. c. 40. *Tu recuperabis Causam tuam.* Paulus Diacon. Emeritensis in Vita S. Masonæ

Episcopi Emeritens. cap. 15. *Quod cum ille audisset, præcepit ut Causa paululum silentio tegeretur.* Occurrit passim. Vide Legem Salicam tit. 9. §. 3. Gregorium Turonens. lib. 4. Hist. cap. 13. Marculfum lib. 12. form. 1. Theodulfum in Capitulari cap. 24. Leon. Ost. lib. 1. cap. 47. lib. 2. cap. 55. 64. 65. lib. 3. cap. 22. & Savaronem ad Sidon. lib. 3. Epist. 7.

3. CAUSA, Pœna propter solennia non servata. Lex Salica tit. 46. §. de Sponsalitiis viduarum: *Et in ipso mallo scutum habere debet, & tres homines tres Causas demandare.*

4. CAUSA, CAUSÆ, Judicia, placita, malla. Hincmarus Opusc. 29. *Jussistis præfatum Episcopum, ut die & loco denominato veniret ad Causas vestras, id est, ad judicia sæcularia, & suum advocatum... donaret.* Hinc *Causam quærere, requirere, conquirere*, id est, judicium; in Lege Salica tit. 60. §. 1. in Capitulis Caroli Magni lib. 3. cap. 38. 40. 51. *Causam alicui movere*, apud Henricum Rebdorff. an. 1300. Galli dicimus, *Mettre quelqu'un en cause. Vocare in Causam*, apud Helmodum lib. 1. cap. 84. Sugerius in Ludovico VI. cap. 21. *Cum præfatum Haimonem frustra in Causam vocari fecisset..*

¶ CAUSA JURATA, Quæ juramento diremta est. Leges Caroli Magni apud Muratorium to. 1. part. 2. pag. 101. col. 2. *De furto vel de minoribus Causis statuimus, si ille cujus Causa fuerit jurata dicere voluerit, quod ille qui juravit, se sciente perjurasset, campo vel cruce contendat.*

CAUSAS DICERE, nostris *Plaider la cause.* Baldricus Noviomensis in Chr. Camerac. lib. 1. cap. 14. *Ut Clerici cujuslibet ordinis, neque pro propriis, neque pro Ecclesiasticis causis, aliter adire debeant forum, nec Causas dicere audeant, &c.*

¶ CAUSA MANENTE. Leges Rotharis apud Muratorium to. 1. part. 2. pag. 20. col. 1. *Si quis res suas ab alio in exercitu requisierit & noluerit ille reddere, tunc ambulet ad Ducem; & si Dux illi aut judex, qui in loco ordinatus est à Rege veritatem & justitiam conservaverit, componat tam Regi quam ei cujus causa solidos* xx. *& Causa manente*, hoc est, servato suo jure ei qui repetit res suas.

CAUSÆ PALATINÆ, Lites, judicia quæ in Palatio coram Comite Palatino ventilabantur, in Capitulis Caroli Magni an. 997. cap. 4. apud Hincmarum de Ord. Palatii cap. 33. & Opusc. 60. in veteri Notitia apud Doubletum pag. 716. & in Notitia Caroli Calvi quæ exstat in Append. ad Flodoard. [& alia Charta ejusd. Caroli ex Tabulario S. Cyrici Nivern. n. 2.] *Causæ Reipublicæ*, judicia de rebus publicis, & quæ Regem spectabant, in Capitulis Caroli C. tit. 23. §. 7. *Causæ Publicæ*, apud Gregor. Turonens. lib. 9. cap. 11. 20. in Annal. Francor. Fuldens. an. 752. & in Vita Franconis Episc. Cenoman. *Causæ pro salute Reipublicæ*, apud Fredegar. an. 768. *Causæ Regales*, Placita Regia, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 2. §. 8. lib. 2. tit. 35. §. 8. apud Baldricum in Chron. Camerac. lib. 1. cap. 62. 76. &c. *Causæ Legales*, in Fragmentis Capitularium editis à Baluzio cap. 8. quæ secundum Leges dirimuntur.

CHARTA DE CAUSA SUSPENSA, quæ datur absenti Reipublicæ, vel alia causa, qua lites omnes & negotia adversus eum conquiescere jubentur, apud Marculfum lib. 1. form. 23.

CAUSALIS, Litigiosus. Gloss. Græc. Lat. αἰτιολογικοὶ, *Causales.* Cyprianus, seu auctor de Singularitate Clericorum: *Causale est quod feminæ est, & copulatio ejus semper infesta est.* Synodus Suessanæ an. 303. Sess. 3. *Nihil time, quoniam in tui damnationem nihil apponimus Causale, nihil defendimus, &c.* [Hæc Synodus fictitia est.]

CAUSALIS. Glossæ MSS. ad Concilium Calchedon. cap. 12. *Per pragmaticam, per Causalem.*

CAUSALICII, Qui litigant de re aliqua. Tabular. Brivatense Ch. 114. *Ipsi jurati vel testimoniati unanimiter dixerunt, quod ipsi Causalicii cum omnibus appenditiis eorum terris seu & pratis... plus debent, &c.*

CAUSALES. Idem Tabular. Brivatense Ch. 180. *Vendimus S. Juliano & Clericis ejus unam hæreditatem nostram, hoc est, Causales qui sunt juxta muros claustri S. Juliani & juxta cellarium ejus, & apprehendimus inde pretium factum sol. 70. De Clericis advenerunt autem nobis ipsi Causales, non de comparatione, nec donatione: sed Clerici S. Juliani concesserunt Uberto avo nostro, ut maneret ibi, &c.* Ubi forte *Casales* legendum, vel *Clausales.*

CAUSARE, Litigare, *Causas* agere, *Calumniare*, repetere. Papias: *Causare, calumniari, exigere, in causam ducere.* Gloss. Græco-Latin. αἰτιῶμαι, *Criminor, accuso, culpo, incuso, Causo.* Lex Langobard. lib. 2. tit. 52. §. 1. *Si quis causam alterius agere, aut Causare præsumpserit... Et si forsitan aliquis per simplicitatem suam causam agere nescit, veniat ad placitum: & si Rex aut Judex praviderit, tunc debeat dare ei hominem qui causam ipsius agat.* Gregorius Turon. lib. 10. *Causaturus accessit.* Petrus Venerab. lib. 1. Epist. 2. *Et in die Causandi cum Stephano in præsentia nostra suscepta, Pisas profectus est.* Charta ann. 1021. apud *Diago* in Comitib. Barcinon. lib. 2. cap. 31. *Non est mihi licitum Causari vobiscum in sæculari judicio, nisi exors efficiar canonicæ regulæ.* Charta Conradi Imp. ann. 830. in Bibl. Sebus. lib. 1. cap. 92. *Nemo.... inquietare, molestare, Causare, perturbare præsumat.* Libertates concessæ Villæ franchæ ab Archembaldo Dom. Borbonii ann. 1217. MSS. *Nullus burgensis de Villa francha debet Causari extra villam in curia laïcali, &c.* Ita Chartæ veteres passim, apud Franciscum Mariam in Mathildi lib. 3. pag. 141. 152. 164. &c. Hinc apud nos *Causer*, pro tricari, nugari, garrire, & *Gausser*, pro irridere: non enim etymon à Germanico *Kosen* deducendum, ut vult Besoldus.

CAUSARE, Calumniare, repetere. Vetus Charta apud Ughellum tom. 9. pag. 920. *Ostendit* (Episcopus) *se Causare Monasterium, atque ad suum jus intromittere.* Ita in alia apud eumdem Ughell. in Episcopis Veronensibus pag. 805.

¶ CAUSARE, Fabricare, facere. Statuta Massil. lib. 5. cap. 52. *Ordinamus.... quod fabri.... exercentes ministerium fabrariæ.... non accipiant pretium vel mercedem ultra modum infra scriptum, videlicet pro ferrando equo quatuor den. de uno pede.... item, de Causando quendam ligonem, sicut convenerint inter se, justo modo.* Notum est à Scholasticis usurpari verbum *Causare*, pro *efficere.*

CAUSATIO, Lis, controversia, placitum. Gregor. Magn. lib. 1. Epist. 9. *Fines, de quibus Causatio mota est.* Concilium Arelatense an. 813. can. 16. *Ne in Dominicis diebus publica mercata, neque Causationes disceptationesque exerceantur.* Capit. 1. an. 811. cap. 2. *Unde illæ frequentissimæ Causationes in quibus unus alteri quærit quicquid parem suum viderit possidentem.* Charta Eberardi Salzburgensis Episc. in Chron. Reichersper. ann. 1153. *Deposuit Causationem super quodam prædio.* Formulæ veteres apud Bignon. *Ut Causationes & lites definire & ter-*

minare juste & rationabiliter debeant. Vide Transl. S. Guthlaci num. 15. Ita etiam vocem hanc usurpat non semel Symmachus lib. 2. Epist. 22. 36. lib. 4. Epist. 18. [Charta an. 1048. in Chartulario S. Victoris Massil. fol. 170. *Nos audita Causatione sive contrapellatione, quam Dominus Isanus Abbas & Monachi S. Victoris fecerunt adversum nos, &c.*]

Recausare, Idem quod *Causare.* Tabular. S. Cyrici Nivern. ch. 28. *Qualibet persona qui contra hanc donationem ullo unquam tempore venire aut Recausare conaverit, &c.*

Incausare, In *causam* mittere, *Mettre en cause*, in jus vocare. Charta Waldemari Regis Daniæ ann. 1326. *Si aliquis Incausatus fuerit, quod alecia in aquis emerit, ipse tertia manu se purgabit.*

Causarius. Gloss. MS. Regium sign. 1197. *Pragmatici, Causari.* Gloss. Isidor. & Papias: *Causarius, litis amator, &c.*

Causarius, interdum *Reus qui ex aliquo crimine ad causam ducitur*, Joanni de Janua. Gloss. Isidor. *Causarius, reus.* Gloss. Græc. Lat. ὑπαίτιος, *Causarius.* Aliter tamen hanc vocem interpretantur viri docti: quippe *Causarium*, in Glossis *sontico morbo* laborantem dici volunt; ὑπαίτιοι enim idem valet quod *sontes*, apud Latinos: idque eruunt ex Hesychio, cui ἐπίληπτοι, dicuntur ὑπαίτιοι, & δαιμονιζόμενοι; atque ita usurpavit Passionarius Galeni, cujus auctorem Gariopontum volunt lib. 1. cap. 11. de Anteneasmo, maniæ specie, qua qui laborant, à Latinis *Percussores*, ab aliis *Causarios* appellari observat: ubi perperam editum in 1. Edit. Lugdun. ann. 1526. *Causanos.* In Basileensi vero ann. 1531. absunt hæc verba, *alii Causarios.*

Causarius. Qui *causam* habet, ratione & *causa* nititur. [Suffannæus in Vocabulario: *Causarii, Quibus causa legitima, ne mererent, suppetebant.* Sic apud Livium *Causarius miles* dicitur, cui legitima causa est missionis efflagitandæ.] *Causaria missio*, in l. 9. Cod. Th. de Desertor. *Causaria liberalitas*, apud Spartianum. *Causariam missionem* quidam interpretantur, cui morbus causa fuit, ut *Causariam liberalitatem*, cui aliquis casus ac calamitas causa fuit. Nam *causa* pro morbo sumi observatum.

Causaticus. Qui alium in causam trahit. Lex Bajwar. tit. 16. §. 2. *Non debet testem veritatis compellere Causaticus ejus, nisi forte aliquis testem mendacem habere voluerit.*

Causator, Qui actoris vel rei in judicio partes agit, litigator. Lex Salica tit. 60. *Cum causa discussa fuerit inter duos Causatores.* Decretio Childeberti Regis c. 11. *Causator Centenarium cum Centena requirat.* Lex Langob. l. 2. tit. 21. §. 30. *Neque cogantur ad placita venire, præter in anno.... exceptis scabinis, & Causatoribus, & testibus necessariis.* Vide tit. 41. §. 1. tit. 51. §. 2. tit. 55. §. 13. lib. 3. tit. 9. §. 8. Capitula Caroli M. lib. 3. cap. 10. Capitula Caroli C. tit. 31. cap. 33. Chronicon S. Vincentii de Vulturno lib. 2. *Excepto per verissimas cartulas cum quibus se Causatores legaliter defendere queant, &c.* [Gregorii Monachi Chron. Farfense, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 616. *Tunc supradicta Carabona ancilla Dei inique adhæsit cidem Donadeo, ut propter amorem consanguinitatis traderet illi ipsam chartam, per cujus occasionem chartæ, quæ legalem investituram non habuit, invasor & Causator hujus terræ exstitit idem Donadeus*; id est, per actionem judicialem invasit.]

Causamentum. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 111. *Similiter nempe statuerunt ac bonum Causamentum esse laudaverunt, ut si quis, &c.* Galli dicerent: *Ils ont jugé que c'estoit une bonne chose d'ordonner, &c.* Charta Alfonsi III. Regis Portugalliæ an. 1289. tom. 4. Monarchiæ Lusitanæ pag. 279. v. *Et si illud non peccaverit, remaneat in Causamento de Meyrino.*

¶ Ad Causam, Ob, propter, Gall. *A cause*, apud Lobinellum Hist. Paris. tom. 3. pag. 378. *Guido Abbas Majoris-monasterii, & ad Causam ejusdem monasterii, Administrator Collegii secularis S. Martini de Plessejo.* Ibidem pag. 102. *Jus præsentandi & conferendi beneficia intra fines Ecclesiæ S. Germani ad dictam Ecclesiam tanquam ad Matricem pertinet, & ad Causam ejusdem ad Decanum & Capitulum.* Item pag. 109. *Ad causam Ecclesiæ nostræ.* Apud eumdem Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. p. 837. *Ad Causam & ratione successionis Domini Conani.* Passim occurrit alibi.

¶ CAUSAPA, pro *Gausapa*, Pallium vilius. Vide locum in *Galnabis.*

¶ CAUSARE, Causari, Causarius, &c. Vide in *Causa* 4.

CAUSEA, Idem quod *Calcea* & *Calceta*, Gall. *Chaucée.* Knyghton: *Cotidieque venerunt Franci ad Causeam inire hastiludium cum Anglis.*

¶ CAUSEIUS, *Reus.* Papias. Vide *Causarius* eadem notione post *Causa* 4.

CAUSETUM, Idem quod *Calcea*, ex Anglico, *à Causey.* Chronicon Abbatum Burtonensium to. 1. Monastici Anglic. pag. 275. *Inceptum fuit pavimentum Altævillæ, diruto Causeto, ponendo gutteram in medio.... Inceptum fuit Causetum Novi vici ante portas Abbatiæ.*

1. CAUSIA. Vegetius lib. 4. cap. 15. *Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari vocabulo Causias vocant.* Ubi variant Codd. MSS. Quidam enim *Cautias*, & *Caucias* habent. Ad oram Edit. Parisiens. quam à Budæo procuratam aiunt, *Cattos* habetur. Certe *Cattus* idem fuit quod vinea. Vetus Interpres Vegetii Catalanicus MS. habet hoc loco: *Los antigos dixeron balas, que agora en el uso de los barbaros laman Cautibus.* Vide in *Cattus* 2.

¶ 2. CAUSIA, Pileus rusticanus. Vita B. Bartholomæi ab Anglario tom. 2. SS. Martii pag. 664. *Suis in itineribus non baculo fuit usus, non Causia.* Hic Editor: Latina & sæculi vetustioris vox pro pileo contra æstivos calores; & passim in Italia Minoritæ utuntur per agros ejusmodi capitis operimento, compacto ex paleis aut ferruginei coloris lana: cui consonat istud Plauti in Milite: *Causeam habeas ferrugineam.*

¶ CAUSIÆ. Gloss. Isid. *Pitigmata, Causiæ.* Excerpta: *Pilipinata, Caussæ.* Grævius scriptum fuisse putat: *Pili Macedonum, Causiæ.* Pollux: ἡ καυσία, πῖλος Μακεδονικός. Vide Valer. Max. v. 1.

CAUSIDICUS. Vide *Advocatus.*

CAUSIFICATIO, Tergiversatio, excusatio, *Causatio*, in Cod. Th. & apud Symmach. lib. 2. Epist. 36. lib. 5. Epist. 48. Julius I. PP. Ep. ad Orientales: *Liquide apparet istam Causificationem eorum hominum esse, qui sibi non satis confidunt.*

CAUSILICUS, pro *Causidicus*, non semel in veteri placito in Appendice ad Capitularia Steph. Baluzii pag. 1394. Ubi Catellus lib. 5. Rerum Occitan. pag. 742. *Causidicus* edidit. Vide *Advocatus*, & *Assertor.*

¶ CAUSILLUS, Idem ac *Caucellus*, Pateræ species, seu Mensura minor vinaria capiens unum aut

alterum cyathum. Instrumentum concordiæ Abbatem inter & Sacristam. Crassenses ann. 1381. *Unum panem frumenti antiqui ponderis & Caussillum vini Presbyteris dicti Monasterii in dicto Monasterio beneficiatis.... Si festum fuerit omnium capparum.... duos panes.... & duos Caussillos vini, &c.* Ibi non semel eadem vox recurrit. Vide *Caucus*.

CAUSIMENTUM, [f. Idem quod superius *Causa* 2. nempe res quævis: quod si vera est conjectura, *Causimentum*, loco in voce *Fornimentum* post *Furnire* relato, dicendum est Res oblata Monasterio, donum.]

¶ CAUSINARIUS, CAUSINARIA. Vide *Caucinarius*.

CAUSON, καῦσων, Ardens febris: καῦσος etiam Medicis. Ordericus Vitalis lib. 11. pag. 818. *Causon & febres aliæque infirmitates terrigenas valde afflixerunt.* Alias Græcis Καύσων, est ventus urens. Vide Hieronym. in cap. 19. Ezech. [& Vitam S. Syncleticæ to. 1. SS. Januarii pag. 249.]

¶ CAUSTOMA, Græca vox, Adustionis nota. Acta SS. Martii tom. 1. pag. 433. de S. Fridolino Abbate: *Superius erat peristroma Babylonicum eleganс auro intextum, aliquot Caustomatis adustum.*

¶ CAUSUM. Instrument. an. 1047. ex magno Chartulario S. Victoris Massil. fol. 181. *Stephanus cum fratribus suis dat Petro Abbati Massil. unum Causum vinearum cum duobus Sparannis.* Puto legendum esse *Clausum*: quod videsis.

¶ 1. CAUTA, Efflatio oris, Theodoro Prisciano lib. 1. cap. 17.

¶ 2. CAUTA MARITIMA, Gall. *Côte de la Mer*, Ora maritima, in Litteris Senescalli Provinciæ ad Massilienses an. 1337. Vide *Costa* 1.

¶ CAUTARE. Vide in *Cautum* 2.

CAUTEL, Puppis. Grotius in Notis ad Aratum: *In iisdem tabulis puppis Cautel vocatur. Hoc quid sit, nescio.*

¶ CAUTELA, Prudentia, cautio, circumspectio. Barthii Glossar. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 3. pag. 151. ex Baldrici Hist. Palæst. *Hæc omnia discretiore essent consideranda Cautela.* L. 6. Dig. de Pignorat. act. *Prius idonea Cautela à debitore pro indemnitate ei præstanda.* Adde l. 15. Dig. de Procurat. & defens. & ibi Gothofredi notulam. Gloss. *Cautela*, ἀσφάλισμα. Ordinatio Humberti II. Dalphini an. 1340. de variis officiis domus suæ in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 398. col. 1. *Item, post adventum nostrum ad Dalphinatus dominium, fuit expediens multa privilegia & Cautelas de archivis nostris assumere, propter varias quæstiones, quæ pro pluribus homagiis & limitationibus ac causis aliis insurrexerunt, quæ privilegia & Cautelæ non sunt in dictis archivis restituta.... quare dicto Cancellario... præcipimus.... ut procuret, quod omnia ad archivum nostrum.... reducantur. Item, quod de ipsis privilegiis & Cautelis registrum in forma publica fieri faciat, ad hoc ut originalia semper in tuto remaneant, & registrum seu vidimus possit, cum fuerit expediens, produci & etiam præsentari.* Hic privilegia & Cautelæ eadem notione sumuntur, suntque instrumenta & Chartæ, quibus privilegia, jura, possessiones, &c. asseruntur; hinc *Cautelæ*, dicta, quod sint veluti *cautio*, res illas ita se habere.

¶ CAUTELA, CAUTELIA, CAUTELLA, sæpius in malam partem accipiuntur pro Fraude, astutia, dolo, Gallis olim *Cautele.* Charta Petri de Tyverniaco pro Viaria Tiverniaci ex Tabulario S. Germani Paris. *Contra præmissa.... per nos vel alios non veniemus deinceps aliquo ingenio vel Cautelia.* Ibidem Charta Matthæi Abb. S. Dionys. an. 1263. *Nec contra præmissa de cætero venientes aliquo ingenio vel Cautela.* Charta Officialis Rotomag. anni 1477. ex Archivo B. Mariæ de Bono Nuntio ejusdem urbis: *Renunciantes quod ad hoc omnibus, & singulis exceptionibus, deceptionibus, cavillationibus, Cautellis, malitiis, &c.*

¶ CAUTELITAS. Idem, Ennodio, lib. 8. cap. 8. *An contra me, illam tuam Cautelitatem æstimat esse servandam!*

¶ CAUTELOSE, Vafre, fraudulenter, versute, Gall. *Cauteleusement*, apud Rymer. tom. 3. pag. 685. col. 2. *Et tunc ipse habuit mercatores suos Cautelose.* Anti-Lanfrancus in Actis SS. Maii tom. 6. pag. 853. *Sicque Monasterio S. Augustini dignitatem & honorem Cautelose subtraxit.*

¶ CAUTELOSUS, Cautus, prudens. Gallis *Cauteleux* est Versutus, vafer, versipellis. Vita S. Stanislai Episcopi tom. 2. SS. Maii pag. 204. *Malens ex obedientia judicari parum prudens, quam ex denegatione Cautelosus & sapiens.*

¶ CAUTELLUS, mendose pro *Cantellus*, Gall. *Chanteau.* Vide in *Cantellus*.

¶ CAUTERIARE. Papias MS. *Cauterio*, *Inuro*, *damno.* Carpocratiani dicuntur *Cauteriare* discipulos suos, id est, cauteriis seu stigmatibus insignire, apud Interpretem Irenæi lib. 1. cap. 24. est à Græco Καυτήρ, καυτήριον. Hinc etiam

¶ CAUTERIATUS, Adustus. Miracula S. Joannis Beverlac. tom. 2. SS. Maii pag. 192. *Decidit ex improviso facula quædam super pedem Comitis, quæ pedi adhærens.... eum ita reliquisset Cauteriatum, &c.* Concilium Jaccense ann. 1063. *Ut indebita circa eos sæcularium cupiditas nostro Cauteriata judicio in talibus prorsus resecetur*; id est, quasi Cauterio amputetur.

¶ CAUTERIATA CONSCIENTIA, κεκαυστηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, 1. Timoth. 4. 2. id est, depravata, cui quasi cauterii nota inusta est. Occurrit apud Marten. to. 2. Collect. Ampliss. col. 1193. in Epist. Friderici II. Imp. Cruce-signatis apud Lugdunum congregatis; Muratorium tom. 3. Scriptor. Ital. pag. 430. col. 1. in Vitis Roman. Pontificum, &c.

CAUTERIZARE, Adurere. B. Odoricus de Forlivio in sua Peregrin. *Quodam ferro calido Cauterizant se.* [Hoc verbo usus est Vegetius 3. 4.]

¶ CAUTIA. Vide *Causia*.

¶ CAUTICA, Idem quod *Calcea*, Via strata, Gall. *Chaucée.* Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. pag. 507. de Joanne Abb. Æthelingiensi: *Duo monasteria construere imperavit; unum Monachorum in loco qui dicitur Æthelingaeg, quod permaxima gronnia paludosissima & intransmeabili & aquis undique circumcingitur: ad quod nullo modo aliquis accedere potest, nisi Cauticis, aut etiam per unum pontem.*

¶ CAUTIFICARE, Cautum reddere, admonere. Vita S. Wiboradæ Virg. & Martyr. to. 1. SS. Maii p. 296. *Contra quam allapsionem* (vitiosæ elationis propter exteriorem vestis candorem) *etiam Pastorem Ecclesiæ sibi traditas oves Cautificare æstimo, ubi dicit*: Non in veste pretiosa. 1. Tim. 2. 17.

¶ CAUTILLERIA, Præstationis genus. Procuratio Petri Regis Aragon. ann. 1282. apud Rymer. tom. 2. pag. 212. *Et prædicta sex loca ... libera & absoluta ab omnibus Cautilleriis & aliis honeribus.*

1. CAUTIO, Chirographum, quo debitor cavet se pecuniam à creditore accepisse, eamque certo die soluturum spondet, cujus formulam exhibet Marculfus lib. 2. cap. 25. 26. 27. S. Hiero-

nym. in cap. 58. Esaiæ: *Cunctaque nomina, quæ vulgo appellant Cautiones, irrita fieri.* Gregor. Turon. lib. 7. c. 23. *Armentarius Judæus, ... ad exigendas Cautiones, quas ei propter tributa publica Injuriosus ex Vicario, ex Comite vero Eunomius deposuerant, Turonis advenit, &c.* Anastasius in S. Julio PP. 20. *Et omnia monumenta in Ecclesia per Primicerium Notariorum confecta celebrarentur, sive Cautiones, vel instrumenta aut donationes... Clerici in Ecclesiarum per Scriniarum sanctæ sedis celebrarent.* Vide JC. & Legem Longob. lib. 2. tit. 21. §. 13.

2. CAUTIO, Securitas data pro quavis re facienda. Ita passim JC. Anastasius in Constantino PP. pag. 64. *Hic ordinavit Felicem Archiepiscopum Ravennatem, qui secundum priorum solitas in scrinio noluit facere Cautiones, sed per potentiam judicum exposuit, ut voluit. Cujus Cautio à Pontifice in sacratissima confessione B. Petri Apostoli posita, post nonnullos dies terra, & quasi igni combusta reperta est.*

3. CAUTIO. Charta Theodemiri Regis Gallæciæ æræ 610. apud Bivarium in Notis ad Pseudo-chronicon Maximi pag. 451. *Astantibus Episcopis ipsius provinciæ universis, tam in Bracarensi Cautione, quam etiam ex Lucensis Ecclesiæ dominatione diffinitum atque laudatum est, &c.* i. immunitate. Vide *Cautum* 2.

4. CAUTIO. Tabular. S. Eparchii Inculism. fol. 45. v. *Cupiditate ductus elevavit in ipsa terra Cautionem, quam vulgo appellant tagilleam, quam rursus omnino dimitto, &c.*

¶ CAUTIONARE, Fidejubere, prædem fieri, Gall. *Cautionner.* Charta anni 1472. ex Archivo B. M. de Bono Nuntio Rotomag. *Durandus Pellevede... fidejussit & Cautionavit pro domino Guillelmo Pellevede Presbytero, &c.*

¶ CAUTOS, *Sacerdos.* Isid. in Glossis, ad quas Grævius: existimo legendum *Castus*, Sacerdos, & respici ad Virgilii locum ex 4. Æneid.

Quique Sacerdotes Casti, dum vita manebat.

Et Ciceronis pro domo: *Nisi quem forte illius Castissimi Sacerdotis superstitiosa dedicatio deterreret.*

1. CAUTUM, Idem quod *Cautio.* Gloss. Lat. Græc. *Cautum*, χειρόγραφον. Gloss. MSS. ad Canones Concil. *Cautum scriptum.* Occurrit apud Corippum.

2. CAUTUM, COTUM, ex Hispanico *Coto*, Locus defensus, immunitas, *Salvitas. Cautare, Incautare*, Defendere, protegere, munire, securum facere, *Cavere* rei alicui, unde vox videtur deducta. Charta Sancii Regis Portugalliæ æræ 1238. *Promisi me erecturum muntionis lapides, quos Cautum vocant, in circuitu loci sanctissimæ Virginis.* Charta Ordonii Regis æræ 950. apud Anton. de *Yepez* tom. 4. Chron. Ord. S. Benedicti pag. 436. *Et cum sua concurrentia & cum suo Cauto in circuitu ipsius concurrentiæ, &c.* Infra: *Et sunt ipsæ Ecclesiæ Incautatæ in toto gyro per petras erectas & scriptas, &c.* Ibidem: *Similiter damus vobis ipsam cortem de villa Patrono Cautatam, cum suis domibus & ædificiis, cum sua cortina quomodo concludit per ipsum flumen, &c.* Charta Bermundi II. Regis æræ 1070. apud eumdem to. 6. *Sit vobis Piniolo & Ildonciæ attributa licentia facere quod volueritis de Cautis & hæreditatibus, quas à me accepistis.* Alia æræ 1153. ibidem pag. 437. *Cum suis testationibus omnibus, & rebus & familia libera ab omni censu & debito nostræ Ecclesiæ, & cum duabus partibus de illo voto, & clamoribus, & cum suo Cauto in gyro, &c.* Vide eumdem to. 5. pag. 438. Vetus Lapis in Monasterio *de Husillos*, in Hispania, apud Ambrof. Moralem lib. 16. cap. 44. *Æra 1195.. Rex Sanctius Domini Aldefonsi Hispaniarum Imperatoris filius, dedit Cautum Ecclesiæ sanctæ Mariæ de Fusellis, Raimundo Gileberto existente Abbate ejusdem Ecclesiæ.* Charta Alfonsi VII. Imp. æræ 1182. apud eumdem *Yepez* tom. 7. *Cauto etiam prænominatos terminos & loca prænominata jam dictam Ecclesiam S. Joannis, & omnem ejus ubicunque sit hæreditatem, quod nulla potestas, nullusque alius homo, causa malefaciendi vel pignorandi intrare præsumat, &c.* Quæ formula in aliis Chartis ejusdem Regis occurrit non semel. Charta Alfonsi VIII. Regis Castellæ æræ 1213. apud eumdem *Yepez* to. 7. *Et omnia pecora vestra per omne regnum meum sint secura & Cauta, tanquam mea propria, & libera, & ubique habeant pascua.* Ibid. *Mando etiam & firmiter statuo, quod omnes hæreditates vestræ, tendæ, & canales, furna, & omnia vestra tanquam mea propria sint, ut dictum est, Cautata, & ab omni gravamine & inquietatione tam regali quam alia semper libera & absoluta.* Charta Ferrandi Regis Castellæ æræ 1224. *Cauto vero supradictos homines & omnia quæ habent vel habebunt, quod nullus de cætero pro aliqua voce, vel calumniis, excepto pro pretio debito, audeat pignorare, vel de suo aliquid prendere, molestare, vel calumniare. Hujus autem liberationis & Incautationis inchartationem facio Deo & sanctæ Agathæ, &c.* Vide Brandaon. in Monarch. Lusitan. to. 3. pag. 71. 195. 212. to. 4. pag. 50. 101. 187. v. to. 5. pag. 308. Colvanerez in Segovia c. 18. p. 5. &c. COTUS. Charta Alfonsi VII. Regis æræ 1174. apud eumdem *Yepez* to. 5. pag. 472. *Nullus homo sit ausus ingredi infra hos Cotos, neque ullam violentiam facere, &c.* Occurrit ibi pluries. Charta Alphonsi Hispaniarum Imperatoris æræ 1162. apud Bivarium: *Offero, & confirmo, & concedo omnia quæcunque sint, sive de regalergo, sive de condado: sive magna, sive parva infra Cautos, quos proavus meus posuit, id est per Cautos de termino de Vitriales, &c.* Alia Sancii Regis Portugalliæ æræ 1231. apud Rodericum *da Gunha* in Episcopis Portens. 2. part. pag. 58. *Ego Sancius... facio chartam Cauti Gondomar quod... augmentari fecimus.* Infra: *Ubi sedet antiquus lapis Cauti: Quidquid infra lapides & terminos istos concluditur, firmiter Cautamus, & Cautatum in perpetuum esse mandamus, & hæreditates quæ ad casalia infra Cautum istum existentia extra Cautum pertinent, habeat prædictus Episcopus, &c.* Charta Martini Ovetensis Episcopi æræ 1288. apud *Yepez* to. 3. pag. 217. *Tibi Abbati domino Joanni Sammonensi ejusdem loci, atque successoribus vestris facimus scripturam libertatis, ut amplius Sammonense Monasterium aut Ecclesias vestras, sive intra Cautum sive extra Cautum ad Sammonense Monasterium pertinentes non inquietemus, neque jus Pontificale desuper Monasterium vestrum, aut super Ecclesias vestras, unquam requiramus.* Vide eumdem *Yepez* to. 5. pag. 439. b. 448. b. 449. b.

3. CAUTUM, Fiscus Regius. Charta Ferdinandi Gundisalvi Comitis Castellæ æræ 972. apud *Yepez* to. 1. Chron. Ord. S. Benedicti pag. 32. *Insuper in Cauto 60. solidos ad Comitis partem reddat, & quod retinuit, tantum per tres annos triplicatum Monasterio solvat.* Adde pag. 34. 39. Alia æræ 957. to. 4. pag. 458. *Quod si quis, quod absit, ad disrumpendum venerit istos terminos, purget ad parte Comite quinque libras aureas in Cauto.* Charta alia æræ 1010. tom. 1. pag. 22. Appendicis: *Et dimittant ad Monasterio terram quam aravit, aut vinea quam plantavit, & à parte Regis reddat 38. libras ex purissimo auro in Cautis, & scripta firmis permaneat.*

in sæcula: Alia æræ 1078. pag. 23. *Et in Cauto regiæ potestati solvat milliarias auri, &c.*

¶ CAUTUMÆ, CAUTUMIÆ, CAUTUMNE. Gloss. Isid. *Cautumne. Citanæ.* Infra: *Citenæ, Cautumnæ.* Papias MS. Bituric. *Cautumiæ, Citeanæ*; & infra: *Citenæ, Cautumniæ.* Græviu ad Isidori Glossas censet legendum cum Vulcanio, *Cisternæ, Lantumiæ*, quæ integra sunt in Excerptis, & cum corruptis junguntur; *Cautumæ* (mihi *Cadtumæ*) *citanæ, cisternæ, Lantumiæ* (mihi *Lautumiæ.*) Apud Constantiensem, eodem Grævio judice, æque vitiose legitur *Cautumiæ, Citanæ.* In Excerptis etiam habetur *Citenæ, Cautumniæ.* Quid si *Cautumiæ, citeanæ vel citanæ, citenæve cautumniæ* essent Consuetudines municipales, quasi dixissent, *Cotumiæ, citeanæ*, Gall. *Coutumes des Cités!*

CAUTUS, Navis species. Vide *Gatus.*

¶ CAWARSINI, *Cawersini*, Itali mercatores ob usuram notissimi. Vide *Caorcini.*

¶ CAVUS, Vanus *Opes Cavæ*, apud S. Paulinum in Poëmate ad Cytherium de Filio.

1. CAXA, [Vox Hisp.] CAPSA, [Gall. *Chasse*, ubi Sanctorum reliquiæ reponuntur.] Vide Annales Alexandriæ Hieron. Ghilini pag. 23. [Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 590. in brevi Indice Reliquiarum Monasterii Aniani.]

¶ CAXA, Arca, capsa, Gall. *Caisse.* Concil. Hisp. to. 4. pag. 223. *Quod doctrinarum Parochi ab Ecclesiis discedant ad æraria, vulgo Caxas, & ad congressus intuitu exigendi sua salaria.* Vetus Ceremoniale MS. B. Mariæ Deauratæ Tolosanæ: *Prædicti infantes dimittunt candelabra & turribulum super Caxam Confratriæ S. Eligii.*

¶ 2. CAXA, Res vetustior, Anastasio Bibliothecario, sive alteri Chronicorum Casinensium abbreviatori apud Murator. tom. 2. pag. 367. col. 1. Est pro *Casca*; *Cascus* enim veteribus Latinis est Antiquus, priscus. Cicero Tuscul. quæst. lib. 1. *Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret.*

¶ CAXARE. Vita S. Angilberti tom. 3. SS. Febr. pag. 98. *Sed aliter accidit quam Rex mortalis in sua cogitatione Caxavit.* An taxavit, statuit!

¶ CAXECTA, Hispanis *Caxeta*, Gallis *Cassette*, Parva *caxa*, capsula, apud Rocchum Pirrum Siciliæ Sacræ pag. 53. *Habuit sacras hasce Reliquias.. Caxectam unam de cristallo, &c.*

¶ CAXIA, Idem quod *Caxa*, Capsa, Gall. *Chasse.* Gassendus in Notitia Ecclesiæ Diniensis in Inventario anni 1340. *Item in altari B. Mariæ sunt duæ magnæ Caxiæ cum duobus scabellis pictis, &c.* Processus aperturæ tumuli S. Urbani PP. an. 1381. ex Archivo S. Victoris Massil. *Vidimus oculatim infra dictum sepulcrum sic apertum quandam Caxiam longitudinis sex palmarum, vel circa.*

CAYA, Domus. *Maison, Chaiz, ou Ouvroirs*, in Consuetudine Bayonensi tit. 7. art. 22. 30. 32. Willelmus Thorn. in Chron. ann. 1285. *Sedata est discordia quæ mota fuerat inter.... de quadam Caya & domo ædificata in quodam prato.* Occurrit iterum eadem notione sub an. 1286.

CHAIA, idem sonat quod *Caya*, in Regesto Constabulariæ Burdegalensis fol. 131. *Quilibet habitator villæ de Liborne habens unum solerium ad mensuram dictæ villæ, debet 12. denar. de sporta, & quilibet habens unam Chaiam ad mensuram dictæ villæ, habens 8. brassas cum dimidia in amplum & in longum 12. debent decem sol. 8. den. de sporta.* Fol. 39. *In careria de Rosella, inter domum seu Cayum Petri Burdegala de sancta Liurada ex parte una, & domum, seu Cayum Petri Arnaldi, &c.* Occurrit ibi pluries in hac significatione. *Chay*, Occitanis *caveam*, seu cellam vinariam sonat.

CAYUM, in Charta Walteri Episcopi Coventrensis in Monast. Anglic. to. 3. p. 231.

CAY, hodie appellamus aream in littore oneran- darum atque exonerandarum navium causa, è compactis tabulis trabibusque firmatam, ac desuper tectam, instar domus, unde ejusmodi areæ appellationem obtinuere, vocabulo, non à Saxonico cæʒ, clavis, uti vult Spelmannus, vel à *caiare*, uti Scaliger ad Auson. lib. 2. cap. 22. sed à Cambro-Britannico *Cae* desumpto, quod sepem & claustrum sonat, ut *Caed*, opertorium, clausus, *Caeor*, caula, ut auctor est Boxhornius in Orig. Gall. Ita vocem

CEAGE, interpretantur Evidentiæ Ecclesiæ Christi Cantuar. *Mansionem quoque ... & clausulam quod Angli dicunt Ceage, quæ pertinet ad prædictam mansionem.* Ubi *Ceage* videtur esse *Cayæ* procinctus. Inde etiam

CAIAGIUM, pro vectigali ex fluviorum portubus, quos *Cays & Havres* vocat Consuetudo Normanniæ art. 581. Charta Radulfi Decani Ambian. ann. 1167. in Chartul. Eccl. Ambian. *Reditus, quem vulgo Caiagium appellant.* Charta Philippi Regis Fr. an. 1309. pro mercatoribus Lusitanis, in 2. Regesto ejusd. Regis ex Tabular. Regio num. 172. *Item essayum nostrum dictæ villæ parabitur & ponetur in tali statu, quod dicti mercatores absque solutione Caagii poterunt suas denariatas & mercaturas bono modo onerare & exonerare de die & de nocte.*

CAHARIE, Vox ejusd., ni fallor, originis, in Usaticis MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Une coustume est que l'en appelle la Caharie, que pour une somme de œufs, & de poullaiges, & d'oiseaulx, de fourmaiges, & d'aigneaux, & de quevreaulx, & de tiulx choses venant par eauë à Rouën, l'en paie un denier.*

¶ CAYBLA, Funis crassior, rudens, Gall. *Cable* vel *Chable.* Instrum. anni 1329. ex Tabulario S. Victoris Massil. *Item 2. petia de tela.... Item 1. Cayblam; item 2. aurellerios, &c.*

¶ CAYCIA, Capsa, arca, Gall. *Caisse.* Supplicatio ad summum Pontificem Avinione commorantem inter Schedas D. *le Fournier*: *Cum in dicta civitate sit condam Caycia, in qua piæ largitiones pecuniarum pro redemptione captivorum reponuntur.*

¶ CAYRELLUS, Telum spissius, Gall. *Carreau.* Locus est in *Scoptrum.* Vide *Carellus.*

¶ CAYRO, Canterius, ut puto, Gall. *Chevron.* Charta Petri *de Roteys* Vicarii Tolos. ad Bajulos de conditione materiæ ann. 1272. in Consuet. MSS. Tolos. fol. 27. è Bibliotheca D. *de Crozat*: *Et quod columpnæ quæ appellantur de paiella habeant unum palmum de amplo & tres digitos de spisso; & quod Cayrones quæ veniunt seu aportantur cum eis habeant duodecim palmos de longum, & medium pedem de amplo, & unum diurnum de spisso.* Occurrit rursum vox *Cayrones* in *Amanegia*, ubi sumi videtur pro palis seu adminiculis vineæ, Gall. *Echalas.* Vide *Caprones.*

¶ CAYRONUS, Cæmentitius lapis, Provincialibus *Quairon*, Gall. *Moellon.* Statuta Arelat. MSS. art. 82. *Et dextrum quo mensurabitur, & Cayroni, & tegule fiant secundum formam eorum, quæ erunt in palatio communi.*

¶ CAYSSA, CAYSSIA, Capsa, arca, Gall. *Caisse, Laïette, Cofre.* Obituarium S. Geraldi Lemovic. fol. 42. *Reponitur dicta littera in prima Cayssa signata x.* Limborch. Sent. Inquis. Tolos. pag. 355.

Post

Post cœnam ... oravit flexis genibus inclinatus super quandam Cayssiam juxta lectum. Ibidem : *Post cœnam oraverunt inclinati super quandam Cayssiam flexis genibus secundum modum ipsorum* (Valdensium.) Inventar. an. 1341. ex Archivo S. Victoris Massil. *Unam Cayssiam cum magna copia instrumentorum Prioratus S. Honorati.*

CAYTUS, seu Gaytus, vel Gayetus, Militaris officii nomen apud Saracenos, quod occurrit apud Lupum Protosphatam ann. 972. 1002. Hugonem Falcandum crebrius, & apud Rocchum Pirrum in Archiepiscopis Montis Regal. pag. 402. in Episcopis Agrigentinis pag. 276. in Episc. Pactens. pag. 392.

¶ CAYUM, Cayus. Vide in *Caja*.

¶ 1. CAZA, Fera quam venatores persequuntur. Charta anni 1227. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 130. *Ego non debeo aliquid habere ... de quarteriis cervorum, vel aprorum, vel aliarum venationum .... ubicumque Caza capta fuerat ultra terminos supradictos, scio jus domini ad Ecclesiam de Villacrosa pertinere.* Hispanis *Caça*, vel *Caza*, Venatio est. Vide *Caciare*.

¶ 2. CAZA, Vasis genus. Bertramus in Vita S. Francæ Abb. tom. 3. April. pag. 384. *Cazam unam & situlam obtulit cœcus factus & liberatus.* Ibid. pag. 393. *Polzagallo calderario Placentiæ facienti Cazam unam pro fundenda manibus aqua, contigit ut, &c.* Doctissimo Editori videtur *Caza* scribi pro *Cassa* & significari pelvim. Arridet significatio; at cur *Cassa* potius quam *Caza* scribendum sit non satis video. Hispanis *Cazo* Catinus est ex ære Cyprio, quem vulgo *Casserole* appellamus. Italis *Cazza*, Rutrum frictorium, Gall. *Friquet*.

CAZAFUSTA, pro *Catapulta*, Machina bellica, sudibus acutis ejaculandis idonea. Rollandinus lib. 8. Hist. *Nihilominus nisi sunt defendentes, inimicos repellere, eosque fugare, & figere nunc lanceis, nunc sagittis, fundis petras rotantibus, & sonantibus Cazafustis.* Vide *Fustibalum*.

¶ CAZARE, De loco pellere, exigere, Gall. *Chasser*, Ital. *Cacciare.* Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1247. *Et quadam die Martis*, XVIII. *die intrante Februario stando dictus Imperator in Victoria, Parmenses & omnes milites & populares armata manu exierunt de Parma, & per forciam Cazaverunt Imperatorem de Victoria, & omnes suos milites & pedites.* Chron. Parmense ad an. 1308. *Alios fugaverunt & Cazaverunt, & multos interfecerunt.*

¶ CAZATA, Placentæ species cum *caseo*. Transactio Abbatem inter & Monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53. *Pancosserii ipsius domini Abbatis debent prædicta facere, scilicet dictos flauzones, artocrea, sive empastatas, Cazatas, sive pastillos.* Vide *Caseata*.

CAZENI. Testamentum Ranimiri Regis Aragon. æræ 1099. apud Martinez. in Hist. Pinnat. lib. 2. c. 38. *Et villos vassos* (id est, vasa) *quos Sanctius filius meus comparaverit & redemerit, pezo per pezo, de plata aut de Cazeni, illos prendat aut redimat, &c.*

¶ CAZEOLA, Mensura minor annonaria, ad quam præstationes frumentariæ exigebantur. Idem videtur esse quod mox *Cazola.* Voces forsitan ab Hispanica *Cazo*, Catinus, Nostris, *Poëlon*, *Casserole.* Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 86. col. 1. Extenta jurium Comitis Sabaudiæ ann. 1309. *Item de duobus bichetis bladi capitur una Cazeola bladi. ... Item de singulis duabus bennis bladi venditi ad bennem levatur una Cascola ... capitur una Cazeola pro qualibet hemina.*

¶ CAZERI, à Germanis Valdenses olim dicti sunt; an à priscis Catharis detorta voce; an uti Godefrid. Henschenius ad Vitam S. Galdini Cardin. vult, à voce Germanica *Catz*, h. e. Catus, Felis; eo quod sicuti feles noctu sua conventicula celebrabant; ita & illi adversariorum metu, nocturnoque tempore cœtus suos instituere fuerint coacti. Hofmann. in Lexico.

¶ CAZIA, Idem quod *Caza* 2. Species vasis. Anastasius Bibl. in Vitis Rom. Pontif. apud Murator. tom. 3. pag. 188. *Accipiens unusquisque portionem panis atque portionem vini ... necnon Caziam de pulmento.* Murator. pro *Caziam*, *carnem* posuit, sed *Cazia* rectum sensum patitur. Ibid. p. 197. col. 1. *Cazia coloratoria argen. deaurata*, ut est in MS. Editio legit, *Vasa colatoria argentea deaurata. Cazia colatoria* idem est quod Italica vox *Cazza*, Forata capeduncula, Gall. *Friquet*, ut jam dictum est in *Caza* 2.

CAZOLA, Vas quoddam, Matthæo Silvatico : sed qua lingua, non indicat.

¶ CEA, Foresiis Lugdunensibus, Murus, paries, Gall. *Mur*, *Muraille*, *Cloture.* Charta Domini de *Lurıcc* in Foresio ann. 1417. *Juxta Cohercum dictum de la Cea.* i. e. juxta plateam *parietis*, ubi olim quercus fuit, ut exponit doctiss. D. *Aubret.*

¶ CEAGE. Vide in *Caya.*

¶ CEBER, Cucurbitula ad eliciendum sanguinem, Gall. *Ventouse.* Vide *Ventosa.*

¶ CEBESIA. Dotalitium Judithæ Comitissæ Normanniæ apud Marten. tom. 1. Collectionis anni 1700. pag. 14. *Cebesias in supradictis villis* XX. *& unam, molendinos* XVIII. *tredecim carrucas boum, &c.* Ubi laudatus Editor pro *Cebesias* suspicatur legendum *Ecclesias.*

¶ CEBULUS, κυφὸς, *Gibbosus*, in Supplemento Antiquarii.

¶ CECENDELE. Vide in *Cicindela.*

¶ CECIA. Vide *Cæcia.*

¶ CECINDILLUS. Vide *Cicindela.*

¶ CECLATURA, Incisio in arbore, quæ termini loco est. Mendum pro *Theclatura.* Vide in hac voce.

CECOS, Gallica lingua, *Dimitte* sonat, ut auctor est Servius ad 11. Æneid. [Cave ne mendum sit apud Servium.]

¶ CECROPIA. Johan. Diaconus in Vita S. Gregorii M. lib. 2. num. 14. *Sola deerat interpretandi bilinguis peritia, & facundissima virgo Cecropia, quæ quondam suæ mentis acumina, Varrone cælibatum suum auferente, Latinis tradiderat, impostigurarum sibi præstigia, sicut ipse in suis epistolis queritur, vindicabat.* Hic Mabillon. *Cecropia*, ut verisimile est, pro lingua Græca sumitur; nam Cecropia arx fuit Athenis.

CECTORIUM, apud Gromaticos, inquit Salmasius ad Inscript. Herodis pag. 51. ponitur pro *hectorium* : *Cectoria, hoc est, rotundus est, sicut modius, est fossa circa publica. Cectoria*, pro *hectoria*, Ἑκτεὺς enim *modius* Græcis. Unde *hectorium*, vel *Cectorium* illis auctoribus, quod rotundum est sicut modius, ut fossæ rotundæ.

CECUA, Cecuma, Cecunia. Gloss. Isid. *Cecua, noctua. Cecuma, noctua.* Jo. de Janua *Cecunia* habet, additque, *& à cecus dicitur.* [Festus habet *Cicuma.* Hauserunt ex Græcis. Κικυμὶς enim, inquit Grævius, Callimacho est noctua, ut notat antiquus Interpres Aristophanis in Aves. In Constantiensi legitur : *Cacuba*, *Noctua*, quod & ipsum rectum est. Nam & sic Noctua Græcis vocabatur κικκαβὴ. Scholia, quæ laudavimus, Aristophanis: Κικκαβᾶν τὰς γλαῦκας ὅτω φωνεῖν λέγουσιν, ὅθεν καὶ κικκαβὰς αὐτὰς λέγουσι.

εἰ δὲ κικυμίδας, ὡς Καλλίμαχος, καὶ ἀγαθὴ κικυμίς, hoc est, interprete Dacerio, qui hunc locum affert ad Festum, *Noctua ita aiunt clamare, unde eas Ciccabas dicunt. Alii Cicumas, ut Callimachus, valde bona Cicuma.* Ut autem dixerunt, *Cicuma* & *Cecuma*, sic *Cecuba* & *Cicuba.*]

¶ CECUMINI, *id est, Mali fervores; nam Cacos, Malum, Cauma Græce Æstus.* Papias MS.

¶ CECUNIA. Vide *Cecua.*

¶ CEDA, CEDULA, pro *Scheda, Schedula*, in veteri Vocabulario Juris utriusque. *Cedula* quoque legitur in Vita B. Joachim pag. 93. tomi 7. SS. Maii, in Miraculis S. Antonii de Padua tom. 2. SS. Junii pag. 736. in Vita S. Symeonis Eremitæ, inter Acta SS. Benedict. sec. 6. part. 1. pag. 163. apud Rymer. tom. 2. pag. 263. col. 2. in Epistola Martini IV. Papæ an. 1284. Hispani & Itali dicunt etiam *Cedula*, Galli *Cedule.*

¶ CEDULATA, Eadem notione. Concil. Narbon. ann. 1430. apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 360. *Sed ordinet Dominus noster Papa summarie & de plano in Cedulatis, prout sibi videbitur ordinandum.*

CEDELLUS, Vas portatile, in quo reponi solet aqua benedicta, nostris etiamnum *Celet.* Charta Heccardi Comitis Augustod. ex Tabulario Prioratus Persiaci in Burgundia pag. 26. *Uno tapeto, uno Cedello ad aqua benedicta duo.* Vide *Seilletum.*

¶ CEDERIA, f. Quæ vendit filum aut pannum bombycinum. Bombyx, Gall. *Soie*, Hisp. *Seda*, Occitanis est *Sedo* vel *Cedo*, unde, nisi fallor, *Cederia.* Consuetud. Tolosæ in rubrica de debitis art. 1. *Si aliqua mulier . . . aliquandam mercandiam exerceat publice, ut puta, sit tabernaria, pancosseria, lanasseria, merceria, Cederia, vel alterius hujusmodi, &c.*

CEDRIA, Κεδρία, *Gumma Cedri*, in Gloss. Medico MS. & apud Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. de Passionib. Erotianus in Lexico Hippocrat. Κεδρίνῳ ἐλαίῳ, τῇ Κεδρίᾳ. Matth. Silvaticus: *Kidria, i. al-kitran, Cedria, id est, gummi cedri.* Joanni vero de Janua, *unguentum factum, quo asseres liniti non putrescunt, vel tempore, vel vermibus.* Alibi: *Cedria, arboris gummi sive lacryma, quæ ad conservationem librorum summe est necessaria. Nam libri ex hac lacryma liniti nec à tineis corroduntur, nec tempore senescunt. Cedrina* dicitur in Glossis Biblicis MSS. Anonymus de re architecton. cap. 12. *Cedrus si humore non corrumpatur, eandem habet virtutem: sed quomodo de pino resina decurrit, sic & ex ea oleum quod Cedria dicitur: quo si libri aut clusa inungantur, nunquam tineis aut carie solventur.* Martianus Capella lib. 2. *Alia* (volumina) *ex papyro, quæ Cedro perlita fuerant, videbantur.* Vide Galenum lib. 7. Simpl. Orib. in 2. ad Eunap. Paulum lib. 7. Aetium lib. 1. Tetrab. ser. 2. Columellam lib. 6. cap. 32. Marcellum Empir. cap. 26. extremo, Josephum Scaligerum in Animadvers. in Robert. Titium pag. 179. [Salmasium de Manna pag. 23. Vitam S. Syncleticæ tom. 1. SS. Januarii pag. 251.] & Casaubonum ad Sat. 1. Persii.

¶ CEDUA, nude pro Silva cædua, Gall. *Bois taillis*, occurrit in Consuetudinibus MSS. Cluniac. ann. 1301. ex Codice B. Mariæ Deauratæ Tolos. & in Bulla Pauli III. Papæ pro secularizatione Monasterii Vezeliac. ann. 1537. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 117.

¶ CEDULA, CEDULATA. Vide *Ceda.*

¶ CEGRA, Genus piscis. Charta Petri Abbatis Monasterii Sanctæ Crucis de Talemundo ann. 1366. *In quolibet ferculo tres pecias marlucii recentis, aut canceris, & de radis vel de Cegris quinque pecias, aut de aliis piscibus ad valorem.*

¶ CEI, *Judicatores*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501.

¶ CELA, Scamnum, Gall. *Selle* Statuta. Avenion. *Statuimus quod in carrera super bancas macelli versus portam Ferviciam, aliquis vel aliqua non teneat nec habeat bancam vel Celam, nec canistrum ... nec aliud impedimentum.*

¶ CELAMEN, f. Idem quod cella, cellarium: quemadmodum enim, ut cum Donato in suis ad Terentium notis loquar, *Cella & Cellarium à reponendis celandisque rebus esculentis & poculentis* dicitur, sic & *Celamen* eodem sensu dicere potuit inferioris ævi Scriptor. Donatio Conradi Emelrici de Pinguia Vicarii Ecclesiæ S. Joannis Moguntiæ pro ipsa Ecclesia tom. 2. Rerum Mogunt. pag. 701. *Per hoc præsens instrumentum pateat universis, quod an. à Nativitate Domini* 1325. *Moguncie in camera super Celamine domus curiæ ad Tres Reges, quam ibidem inhabitat Conradus Emilrici de Pinguia, &c.*

¶ CELAMENTUM, Secretum quod celari debet. Marten. tom. 3. Anecdot. col. 837. in Fragmento Hist. Britan. Armor. *Aperiens illis sub magna Confessionis Celamento*, Galli dicimus, *Sous le secret de la confession.*

¶ CELANDRIA, Navigii species. Vide *Chelandium.*

¶ CELARE, ubi de ædificio, Contegere, vel Camerare, Gall. *Couvrir*, vel *Vouter.* Hist. Affligin. apud Acherium tom. 10. Spicil. pag. 615. *Celavit lapidibus magnam Ecclesiæ partem à cruce usque in finem.* Vide *Celata.*

¶ CELARIUM, pro *Cellarium*, Cella vinaria, Gall. *Cellier.* Pancarta MS. titulorum Abbatiæ S. Stephani de Vallibus prope Xantones, in Charta super levaggio vini S. Saturnini: *Quin etiam Levaggium Celarii Abbatie de Vallibus, &c.* Occurrit apud Th. *Madox* in Formulari Anglic. p. 89. & 205. in Hist. Harcuriana to. 4. pag. 1099. &c. *Finationes Celariorum*, Præstationes pecuniariæ pro *Celariis*, ubi vinum venale est, in Litteris Johannis I. Regis Franc. an. 1351.

¶ CELARIUS, pro *Cellarius* vel *Cellerarius*, de quibus infra, legitur in Obituario MS. Ecclesiæ Morinensis fol. 2. & 3. Utrobique *Bursa Celarii*, cujus erat quotidianas Canonicorum mercedes distribuere.

CELATA, Insidiæ, Hispan. *Celada, Enganno de guerra.* Ex Lat. *Celare.* Gloss. Lat. Græc. *Celat*, κρύπτει. *Celare, tegere.* Nonio. Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 769. *Europenses vero solliciti ne per semitas delatescentes aliquas facerent simulanter Celatas, stupefacti in circuitu sese frustra recapitant, &c.* Rodericus Toletan. Arch. in Hist. Hispan. lib. 3. cap. 24. *In lapidicina urbi proxima insidias collocavit, cives ad prælium processerunt, sed inter Celatam & acies intercepti ex civibus plurimi ociderunt, &c.* Vide Leges Alfonsinas seu *Partidas*, part. 2. tit. 35. leg. 30. Sic Tactici Græci ἐνέδρας, insidias, ἐγκρύμματα non semel vocant. Vide Leon. cap. 12. §. 34. & 38.

Italis *Celata*, est cassis, unde nostri *Salade* essinxerunt: sic dicta, quod ea caput indutus miles celetur, & occultetur, ut à nemine agnoscatur.

¶ CELATURA. Vide *Cælatura.*

¶ CELCINNA, mendose pro *Celeuma*, vel *Celeusma*, de quo mox. Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 1. cap. 18. apud Murator. tom. 10. col. 936. *Occurrit illis Messanensium classis cum gaudio, quas exultantes in portus placidos introducunt; ubi ad*

spolia Gallorum & Provincialium cum Celcinnatibus lætis vocibus clamabatur.

¶ CELDAL. Vide *Cendalum.*

CELDRA, Mensuræ species apud Scotos. Leges Burgor. Scotic. cap. 67. *Pistor habeat ad lucrum de qualibet Celdra, secundum quod probis hominibus videatur.* Statuta Gildæ Berwic. cap. 39. *Nulla mulier emat in foro ad faciendum brasium ad vendendum plus quam unam Celdram.*

¶ CELE, *Brachia Scorpii.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Est à Græco χηλὴ, Forceps cancrorum.

¶ CELEBSEDRA, mendose pro *Clepsydra*, κλεψύδρα, Horologium ex aqua, Gall. *Clepsydre.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501, *Celepsedra, per quod ore colliguntur.*

¶ CELEGIA, Idem quod *Cerevisia*, Potus ex grano confectus, Gall. *Cervoise, Biere.* Tabular. Rothon. *Vinum si venale fuerit ibi, de modio uno lagenam unam S. Salvatori: similiter de medone, de Celegia & de pigmento.* Vide *Celia.*

CELENDRA, Instrumentum quo poliuntur panni, nostris *Calandre.* Charta Caroli II. Regis Siciliæ apud Ughellum tom. 9. pag. 229. *Concedimus . . . instrui, ordinari, & fieri in civitate Ravellensi ubi Episcopus ipse providerit, tintoriam Celendram cum auricella & aliis suis circumadjacentiis, &c.* Alia Joannæ II. Reginæ Siciliæ ann. 1429. ibid. *Celendram unam ... in qua Celendrari consueverunt, & Celendrantur fustaini, &c* [Hujus vocis origo κύλινδρος Cylindrus, quia præcipua vis *Celendræ* in cylindro posita est.]

¶ CELENDRIA, Species navis. Vide *Chelandium.*

CELER, Veredarius, nostris *Poste.* Isidorus l. 10. Orig. *Celer, appellatus à celeritate, quia quod usus exigit, velocius facit.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Qui factum panderet Celer præmittitur.* Ibidem: *Currunt illico Celeres, qui Berthæ dicerent.* Cap. 10. *Utinam post illum Celeres, qui equum illum nobilem mihi reducant, mittere velles.* Cap. 4. *Mittit Imperator Celerem quemdam.* Julianus Episcopus Toletan. in Chron. *Dum de iis, quæ in Galliis gerebantur, nuncium Celerem recepisset.* *Agiles viri*, in Vita S. Amandi scripta per Baudemundum cap. 6. n. 23. Paulinus Ep 24. *Ut cursorem Dominicum Cardamatem signatis in lege divina antiquorum velocium laudemus exemplis.*

¶ CELERARIA, Officium *Cellerarii*, in Litteris Galteri an. 1218. è Tabulario Ecclesiæ S. Audomari: *De quinque officiis . . . subpræpositura, magisterio scolarum, pistoria, Celeraria & Chochia.*

¶ CELERARIUM, Idem quod *Cellarium.* Vide locum in *Typrus.*

¶ CELERARIUS, Idem ac *Cellerarius*, quod vide.

CELERE, pro *Celeriter*, in Vita S. Materniani Episcopi Remensis num. 16.

¶ CELERIPES, ὠκύπους, *Celer*, apud Janum Laurenb. in Supplemento Antiquarii.

¶ 1. CELES, *Cithar que canitur.* Vet. Glossar. Sangerman. n. 501. Lege, *Chelys, Cithara*, à Græco χέλυς, Instrumentum musicum, Testudo.

¶ 2. CELES. Vide *Cetes.*

¶ CELEUMA, pro *Celeusma*, Gr. κέλευσμα, Cantus nautarum quem in prosperis præsertim concinebant. Occurrit in Vita S. Genovefæ tom. 1. SS. Jan. p. 141. & in Vita S. Wilfridi inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 684.

¶ CELEYR, Ephippiorum artifex, Gall. *Sellier.* Charta Bernardi de Turre an. 1308. apud Baluz. Hist. Geneal. Arvern. to. 2. pag. 783: *Escudeleyr, Freneyr, & Celeyr, & Carnifices tres denarios quilibet pro annata.*

CELGA, Modus agri. Chartæ Alemann. num. 83. apud Goldast. *Ut ad proximam curtem S. Galli unum juchum arent, & cum semine meo seminent annis singulis in unaquaque Celga.*

CELIA, CERIA, Potio Hispanis veteribus familiaris, ut auctor est Plinius l. 22. c. ult. qui *Celiam & Ceriam*, promiscue nominari indicat. Hujus conficiendæ modum describit Paulus Orosius lib. 5. cap. 7. *Postmodum diu obsidione conclusi Numantini duabus de subito portis cuncti eruperunt, larga prius potione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum à calefaciendo Celiam vocant: suscitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur, & post in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis & calor ebrietatis adjicitur.* Ab Orosio excerpsit, quæ habent Isidorus lib. 20. cap. 5. & Papias.

Ex hac descriptione liquet, non multum absimilem fuisse *Celiam* à *cervisia*, quæ quidem non ex tritico, sed ex hordeo vulgo conficitur: quin & à *Celia*, seu potius *ceria*, cervisiam dictam opinor, ita ut vocabulo additæ aliquot syllabæ, discrimen ab Hispana potione, quod in hordeo videtur constitisse, ostendant, cum celiæ materia triticum fuerit secundum Orosium. At Florus lib. 2. cap. 18. eamdem Numantinam describens obsidionem, *Celiam* ait, *è frumento potionem* fuisse, sicque *ab indigenis* appellari. Qua frumenti voce hordeum constat contineri, quo cervisia conficitur. Tacitus de Germanis, lib. de Morib. Germanorum: *Potus, humor ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus.* Unde quidam censent *Celiam*, sive *ceriam* Hispanorum, eamdem fuisse potionem cum Gallorum cervisia. Gloss. Angl. Saxon. Ælfrici: *Cervisia, Celia*, Eala. Matth. Silvatic. *Celea, potio ex succo tritici inebrians.* Infra: *Cellia, i. cervisia, dicta à calefaciendo.* Joan. Sarisberiensis Epistola 85. *Hoc itaque* (vinum) *paratius est quam Celia, quæ à nostratibus usu vulgari Cervisia nuncupatur.* Charta Edmundi Regis Angliæ tom. 2. Monast. Angl. *Quinque congios Celiæ, & unum ydromeli, & 30. panes reddat.* Chilienus Monachus in Vita S. Brigidæ cap. 1.

Qui latices gelidos Celiæ convertit in undas.

Ubi perperam Colganus ex MSS. *cellæ* edidit: ibi enim agitur de aqua in cerevisiam mutata, ut est apud Laurentium Dunelmensem in Vita ejusdem Brigidæ n. 55. Adde Ordericum Vitalem p. 539.

Certe Dani, ut auctor est Pontanus, *Oel*, & Angli *Ael*, cervisiam vocant, vocibus ex *Celia* confictis. Gloss. Saxonicum post Leges Henrici I. Oalehuƿ, *cervisiæ domus*: Oaleᵹavel, *cervisiæ gablum.* Teloneum Monasterii S. Bertini: *Omnis tonellus sive vini, sive cervisiæ, sive Alæ, . . . dabit 2. den.*

Ejusdem originis est *Godale* Teutonicum, quasi *Goed ael*, proba cerevisia. Regestum Cameræ Comput. sign. 123. fol. 10. *Foragia Godalarum seu cervesiarum quæ nos Episcopus habebamus in villa Tornacensi una cum jure ad nos Episcopum ratione dictarum Godalarum spectante.* Ibidem: *Le Roy a acquis de l'Evesque de Tournai ... le bracin des Godales, &c.* Guill. Guiart an. 1214.

A grans henas plains de Godale.

An. 1303.

Ribaus d'autre partie boivent,
Sans demander chambre ne sale,

Parmi les ruës la Godale.
Rursum:
Li autre leur Godale crient,
C'est d'Arras si comme il dient.
Computum domanii Comitatus Bononiensis an. 1402. *Recepte des dangiers de Godales, de chervoises, de Bromars, & de Houppenbiers amenées par mer à Boulogne, &c.* Vide Hadr. Junium lib. 2. Animadvers. cap. 12. &c. Glossar. Prisco-Gallicum Pontani pag. 282. Perperam vero Franciscus Bivarus ad Pseudo-Chronicon Maximi, à *Ceria*, vocem *Cidre*, accersit indeque confectam contendit pag. 306. 332.

CELIBATUS. Vita S. Severi Episcopi Ravennatis num. 10. *Et exinde cœperunt sanctum ejus Celibatum amplius venerari.* Ubi Bollandus annotat *Cœlibatum* poni pro sanctimonia, vel Sacerdotio. Sed potius videtur esse *Celebritas*, fama, *Propter tantæ gloriæ Celibatum*, apud Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suecicæ, id est, famam. Acta S. Bernardi Episcopi Carinulensis: *Quem ideo præfatus Princeps voluit habere Capellanum, quia ipsius plene cognoverat Celibatum.* Chronicon Andrense pag. 437. de Abbate, cui vitium incontinentiæ objectum fuerat: *Ita quod ei suum reatum, & viri Dei Celibatum.... confiteri coactus est*; i. castitatem, probitatem.

¶ CELIDONIATUS Gladius. Vide *Chelidoniacus.*

¶ CELIDRUS. Vide *Chelyndrus.*

¶ CELIMDRIA, Celindria. Vide *Salandra* post *Chelandium.*

CELIUM. Joan. de Janua: *Celium, idem quod Celites, quod vulgo Celionem, vel scalpellum vocant.* Leg. *Celtes.* [Vide *Cælio.*]

1. CELLA, Latinis, est ἀποθήκη, Penus, promptuarium, in quo quæpiam ex iis, quæ ad vitam conducunt, reconduntur, veluti Cella vinaria, olearia, mellaria, &c. Gloss. Gr. Lat. *Cella proma*, ταμεῖον, *Cella vinaria*, οἰνών. Interdum pro cubiculo, ut apud Vitruvium lib. 2. cap. 8. *Lateritiæ Cellæ:* lib. 3. cap. 1. *Cella ædis:* lib. 6. cap. 9. *Cubicula etiam & Cellæ familiaricæ constituuntur.* Gloss. Lat. Gr. *Cella*, οἴκημα.

Cella vero & Cellula, posterioribus sæculis usurpantur pro Monachorum domicilio, atque adeo ipso Monasterio. Ita passim *Cellæ* vocem usurpat Gregorius M. lib. 2. Dial. in Præfat. cap. 9. 12. 13. 21. 33. ubi Zacharias μοναστήριον vertit. Primitus enim Monachi divisis in *Cellis*, seu Cellulis, habitabant, in idem licet oratorium psallendi gratia, aut sacra peragendi convenirent. Regula Macarii cap. 13. *De fratribus, vel qui in oratorio sunt, vel qui per Cellulas consistunt.* Clodoveus in suo Præcepto: *Monachis ibidem per diversas Cellulas manentibus, seu mansuris, omnia necessaria... præbeantur.* Eucherius Lugdun. de Laude Eremi: *Hæc nunc habet senes illos, qui divisis Cellulis Ægyptios patres Galliis nostris intulerunt.* Rufinus lib. 2. de Vitis Patrum in Præfat. *Commanent autem per eremum dispersi & separati Cellulis.* Et lib. 3. num. 219. *In eodem loco circiter quinque millia divisis Cellulis habitabant.* Guigo Cartusiæ Prior de Quadripartito exercitio cellæ cap. 9. *Et quidem quantum in ea* (cella) *morari fructuosum, tantum extra eam longe vel diu vagari periculosum. Non enim diutius habitator Cellæ vivere potest spiritualiter extra Cellam, quam corporaliter piscis extra aquam. Considerate quia pisciculo illi, qui Alec dicitur, unum idemque momentum est, & extra aquam esse & expirare. Et Cella quidem formatur ex hac dictione Allec, cum convertitur.* Vide S. Hieron. Epist. 4. & 31. S. Augustin. de Morib. Eccl. lib. 1. cap. 31. Cassian. lib. 5. Instit. cap. 36. & Collat. 18. cap. 4. Sozomen. lib. 6. cap. 41. Niceph. Call. lib. 11. cap. 38. Gaufredum Grossum in Vita S. Bernardi Abbat Tiron. cap. 12. &c. [Monasteria quoque Sanctimonialium *Cellas* appellant Wolfhardus in Vita S. Walpurgis Abbatissæ lib. 4. num. 10. S. Lullus Archiep. Magunt. in Epistola inter Bonifacianas 47. ad Oswitham Abbatissam, &c.] Hinc *Incellari*, Cella donari in Statut. Ordinis Cartusiensis ann. 1368. part. 2. cap. 6. §. 1.

Cellas istas, κελλία vocant Græci Scriptores passim, Palladius in Vita Chrysostomi pag. 54. Edit. Emerici Bigoti, & alii quos laudant Meursius, & Fabrotus in Glossario ad Cedrenum: μοναστήρια, Nilus Narrat. 7. cap. 9. Interdum & σπήλαια. Atque inde *Cellarum*, & κελλίων nomen mansit locis quibusdam, ubi inædificatæ erant *Cellæ* Monachicæ, uti monti Larissæ in Macedonia vicino, qui βουνὸς τῶν Κελλίων Annæ Comnenæ lib. 5. Alex. p. 138. *Kellia* Innocentio III. PP. lib. 13. Epist. 4. dicitur: *Cellis* in Æmathia, & *Celliis* in Bithynia apud eamdem Annam lib. 12. *Cellarum Thessalicarum* meminit auctor Itinerarii Hierosf. & Antonini, ut & alterius ejusdem appellationis in Ægypto, Sozomenus lib. 6. cap. 31. & Niceph. Call. 11. cap. 38.

Cellæ quoque vox crebro pro Monasteriolis, seu, ut olim vocabant, *Abbatiolis*, vel *Obedientiis*, quæ majoribus suberant, sumitur. Nam cum Monachi prædia variis in pagis possiderent, eo aliquot è suis mittebant, qui & fruges colligerent, procurarent reditus, & ad Monasterium deferrent: vel ut vitam solitariam quodammodo in iis agerent destinati Monachi; unde Bonifacius VIII. cap. 3. de Verbor. signif. *Cellas* ejusmodi *loca secreta & solitaria* interpretatur, *quæ ab hominum separata convictu sunt ad contemplandum & Deo vacandum specialiter deputata.* Vel denique cellæ subinde ædificatæ propter nimium Monachorum numerum, ut ex Monasteriis eo mitterentur Monachi, aliisque identidem *pulsantibus* locum darent. Ardo Monach. in Vita S. Benedicti Abbat. Anianensis: *Et quia cætera loca eos capere non quibant, constituit locis congruis Cellas, quibus præfectis magistris posuit fratres.* Iisdem enim in locis exstructa etiam oratoria, quibus deserviendis destinatus certus Monachorum numerus, qui à Primario Monasterio dependebat. *Cellæ cœnobiales*, in Præcepto Lud. Pii apud Steph. Baluzium in Append. ad Capitul. num. 38. Charta Arnaldi Archiep. Burdegal. an. 1120. apud Sammarthanos: *Quia S. Macarius, non Cella S. Crucis, sed per se Monasterium erat, &c.* Charta Galonis Episcopi Parisiensis an. 1107. *Ita scilicet ut Abbas Fossatensis prædictum Monasterium tanquam Cellam suam possidebat.* [Charta an. 1082. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. p. 14. *Quondam erat Ecclesia BB. Apostolorum Petri & Pauli nomini dedicata, quæ Abbatiæ nomen habebat; sed per incuriam habitantium dignitatem hujus nominis amiserat. Ordinavit igitur supradictum Concilium, ut hujusmodi Abbatiæ Cellæ fierent & Cellæ nominarentur, religiosisque monachis traderentur.*] Rudolphus Presbyter in Vita Rabani Mauri Archiep. Mogunt. num. 5. *Per Cellas quoque fratrum sibi commissorum, & per alia loca inculta ad se pertinentia, in quibus prius non erant, Ecclesias cum permissione Episcopi sui construxit, &c.* Quippe in Agathensi Concil. can. 58. Epaon. cap. 10. Venetico cap. 8. Aurelian. I. cap. 22. *Cellæ novæ, aut Congregatiunculæ Mona-*

chorum absque Episcopi consensu prohibentur institui. Concilium Aquisgran. an. 817. & Additio 1. ad Capitul. Lud. Imp. cap. 44. *Ut Abbatibus liceat habere Cellas, in quibus aut Monachi sint, aut Canonici, & Abbas provideat, ne minus de Monachis ibi habitare permittat quam sex.* In Synodo incerti loci apud Sirmondum tom. 1. Concil. Gall. p. 618. *Vetantur Monachi sequestrati per Cellas habitare, & peculiare ullum habere.* In Concilio Parisiensi an. 1212. part. 2. cap. 24. dicuntur Monachi in claustro interdum movere rixas & seditiones, *ut mittantur ad Cellas.* Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Ibi quoque primum fecit oratorium, deinde aliis officinis peractis, Cellam egregiam construxit.* Hac notione *Cellam* & *Cellulam* usurpant Lupus Ferrar. Epist. 11. Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 30. 31. Ivo Carnot. Epist. 269. [Notitia an. 832. Marcæ Hisp. col. 769. Præceptum Ludovici Transmarini ibidem col. 863. Bulla Paschalis II. pro Corbiniacensi cœnobio an. 1107. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 85. Annal. Benedict. tom. 3. pag. 23. Hist. Monasterii Mediani pag. 269.] Acta Murensia pag. 15. 37. Capitul. Caroli M. lib. 4. addit. 1. cap. 14. lib. 6. cap. 138. Walafr. Strab. in Vita S. Galli cap. 5. Orderic. Vital. lib. 12. pag. 896. S. Bernard. Epist. 253. &c. Egerunt præterea copiose de ejusmodi Cellis Monachicis Browerus lib. 1. Antiq. Fuld. cap. 7. & Haeftenus lib. 12. Disq. Monast. disq. 1. Vide *Obedientia.*

Cella, Interior ambitus Monasterii. Innocentius III. PP. lib. 14. Epist. 155. *Semper Hebdomadarius in Cella remaneat, cujus nomine intelligimus interiorem ambitum vel clausuram: si clausura non fuerit, loca adjacentia officinis.*

2. CELLA. Concilium Arelatense ann. 1234. c. 16. *Item decernimus, quod Judæi masculi à 13. annis & supra, deferant extra domos in superiori veste, in pectore signum Cellæ, latitudinis trium vel quatuor digitorum, nisi sint in viagio constituti.* Vide *Judæi.*

¶ 3. CELLA, Ephippium, Gall. *Selle.* Capitula generalia MSS. S. Victoris Massil. *Idem dicimus de Cellis, bardis & frenis irregularibus.* Vide *Sella* 2.

¶ 4. CELLA, *Cella familiarica*, Vitruvio, Gall. *Chaize percée.* Transactio inter Abb. & Monach. Crassensf. an. 1351. ex lib. viridi fol. 53. *Infirmarius... debet habere pro Monachis infirmis in dicto Monasterio parapsides* (paropsides,) *conquas, ollas, mappas, manutergia, urinals, Cellas & oleum.* Vide *Sella* 1.

CELLANUS, Inclusus, qui in cella monachicam, seu potius eremiticam vitam agebat. S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii c. 38. *Erat quidam Cellanus, homo Deisimplex & rectus in loco quodam, non longe ab urbe Parisiaca.* [Acta SS. Maii to. 6. p. 51. *De sancta Virdiana eremita seu Cellana in castro Florentino.*]

CELLARARIUS, Idem qui *Cellarius*, de quo mox. Capitula Caroli M. ad Monachos ann. 789. cap. 6. *De Cellarariis Monasterii, ut non avari, sed tales mittantur, quales regula præcipit.* Ubi Concilium Francoford. ann. 794. cap. 14. habet *Cellarii.* Vide Synodum Aquisgran. can. 140. Chronic. Casin. lib. 3. c. 38. (al. 40.) lib. 4. c. 55. &c.

¶ CELLARE, Cavea, locus subterraneus. Acta SS. Apr. to. 2. p. 725. de S. Wernhero: *De subtusque locus suæ horribilis passionis in magno Cellari assistit.*

¶ CELLARIA, Officium *Cellarii*, quod aliquando dabatur in feudum cum domibus, terris & redditibus sufficientibus. Hist. Dalph. to. 1. p. 133. in Charta Hugonis Episc. Gratianopol. *Dereliquit igitur mansum unum quem mentitus fuerat se habere pro feudo Cellariæ.... Confessus fuit esse antiquum & verum feudum Episcopalis Cellariæ, ipsam dedi eis pro feudo Cellariæ.* Vide *Cellerai ia* post *Cellerarius.*

¶ CELLARIENSIS, *Cellarinsis species.* Vide mox in *Cellarium.*

CELLARITA, *Cellarius*, qui cellæ seu promptuarii curam habet. Victor Vitensis lib. 3. de Persecut. Vandal. *Uxor quædam cujusdam Cellaritæ Regis, nomine Dagila, quæ temporibus Geiserici multoties jam Confessor extiterat, &c. Cellarius Regis*, apud Odorannum Monachum in Chr. pag. 640. Κελλαρίτης, Dorotheo Doct. 11. in Typico Sabæ & Euchologio. Adde Vitam S. Nili Junior. pag. 69. & Goarum ad Euchol. p. 47.

CELLARIUM, Penarium. Isidorus lib. 15. Orig. cap. 5. *Promptuarium dictum eo quod inde necessaria victui promuntur, id est, proferuntur. Cellarium, quod in eo colligantur ministeria mensarum, vel quæ necessaria victui supersunt.* Gloss. Lat. Græc. *Cellarium, & Cellaromarium* (f. *Cellararium*) ταμεῖον. Gloss. Theotiscum Lipsii: *Kellera promptuaria.* Walafridus Strabo de Vita S. Galli cap. 11. *De parvo Cellario panem integrum famulanti porrexit.* In veteri orbis Descriptione c. 42. Campania dicitur *Cellarium Romæ.* [Computus an. 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. ad calcem pag. CLXVIII. *De Cellario Lorriaci retegendo* XIII. *l.* & XIII. *s.* & XIII. *d.* Vetus Poëta MS. è Bibl. Coislin.

Li vileins monte en son Cegnail,
Par ou vels tu que ge t'en tail.]

Cellarium, Species ipsæ quæ in cellario asservari solent. Servius ad 1. Æneid. *Penum & Cellarium* distinguit, quod *Cellarium* sit paucorum dierum, *penus* vero longi temporis. Præsertim vero ita appellabantur species quas accipiebant viri in dignitatibus constituti, cum à Principe in provincias mittebantur, aut è provinciis ad Comitatum evocabantur: præbebanturque eæ ex rescripto Principis à populis. Ita id vocabuli passim usurpatur hac notione in Cod. Th. lib. 3. de Offic. judic. l. 6. de Annon. & tribut. l. 32. de Erogat. milit. an. apud Aurel. Vict. in Maximiano & Herculio, & Sulpitium Sever. l. 2. Hist. Sacr. in Constantio. *Cellarii* autem appellatione intelliguntur πάντα τὰ βρώσιμα καὶ πότιμα, ut est in Basilicis: sal, vinum, oleum, caro bubula, lardum, & cæteræ species, quæ ex Cellario depromi solent.

Cellarienses Species in d. l. 32. Cod. Th. de Erog. milit. an. l. 16. de Ind. debit. quæ *Cellarium* alibi dictæ, ut observatum supra: τὰ κελλαρικὰ Græci appellarunt. Chronic. Alexandr. p. 678. Απέστειλεν αὐτὸν ἐν πόλει Προυσίας τῆς Βιθυνίας διάγειν λαμβάνοντα ἀννώνας καὶ κελλαρικὰ δαψιλῶς. Ita etiam Palladius in Historia Lausiaca cap. 14. & Harmenopulus lib. 2. tit. 10. Glossæ Lat. Gr. MSS. S. Germani Paris. *Penus*, κελλαρικόν. [Glossæ Basil. κελλαρικόν, κεκρυμμένον.] Atque inde promptum est assequi, quid sit *Cellarinsis* in Edicto Chlotarii II. Regis c. 23. in Synodo Parisiensi V. *Et quandoquidem pastio non fuerit, unde porci debeant saginari, Cellarinsis in publico non exigatur.* Est enim id quod *Cellarii* nomine exigi solet.

Cellarium, Cella, cubiculum. Concilium Arelatense II. c. 4. *Nullus Diaconus, vel Presbyter, vel Episcopus, ad Cellarii secretum intromittat puellam, &c.* Agathense c. 11. *Ancillas vel libertas à secreto ministerio, & ab eadem mansione, in qua Clericus manet, placuit removeri.* Ita in Conc. Arvernensi c. 16. ubi quod *Cellarium* dicitur, *Cella* appellatur in Concilio Turonensi II. c. 12. *Cellula* c. 19.

CELLARIUS, Cui potus & escæ cura est, qui *Cellæ* vinariæ & escariæ præest, promus. Gloss. Græco-Lat. Κελλάριος, *Penuarius*. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Ταμίας, ὁ κελλάριος. Vox Latinis nota: sed præsertim hæc vox usurpatur pro officio Monastico. Cyprianus in Vita S. Hilarii Arelatensis: *Post breve tempus in congregationis Cellarium eligitur. Cœpit igitur attente & studiose illis velle largiri quibus esset necessarium, etiamsi abstinentiæ amore nihil peterent.* Vide Capitulare de Villis c. 58. Capitula Ludov. Pii. Addit. 1. cap. 56. Vitam S Benedicti Abb. Anianæ n. 9. & Haëftenum lib. 3. Disq. Mon. tract. 7. disq. 4.

Cellarii, Qui cellaria publica seu species cellarienses asservabant, in Novella Marciani de Indulg. reliqu.

Cellarius Coquinæ, in Monasteriis, in Charta Willelmi Ducis Aquit. an. 1131. pro Abbatia Angeriacensi.

¶ CELLAROMARIUM. Vide *Cellarium*.

¶ CELLENARIUS. Descriptio censuum Monasterii S. Emmerammi, apud Bern. *Pez* to. 1. Anecdot. part. 3. col. 70. *Decem Cellenarii : ex his quatuor dant cervisiæ situlas* xx. *Duo dant* xxx. *denarios, & alii duo* xxx. *denarios; duo sine censu. Cellenarii* iidem videntur qui *Casarii* seu Coloni, ac fortasse sic dicti à *cella*, casa, tugurium, qua notione vocabulo *cellæ* usus est Horatius.

CELLERARIUS, Idem qui *Cellarius*. Odorannus Monach. in Chron. an. 1031. *Raimbertus Cellerarius Regis.* [Chartular. S. Germani Paris. fol. 1. *Redditus qui debetur Cellerariis Regis, qui custodiunt pressorium Regis apud S. Stephanum, &c.*] Hugo Floreffiens. in Vita B. Ivertæ Reclusæ n. 15. *Cujus* (Episcopi) *& rerum dispensator & expensarum creditor erat, ... & ut vulgo dicitur, erat ejus Cellerarius.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti cap. 8. *Ad Cellerarii ministerium pertinent omnia quæ in pane & potu & diversis ciborum generibus fratribus sunt necessaria --- procurare, omnia vasa cellarii & coquinæ & scyphos & justas, & cætera vasa refectorii, & omnem horum trium necessariam supellectilem ministrare.* Fortunatus Pictav. in Vita S. Paterni Episc. Abrincat. c. 3. *Ab Abbate suo ad dispensationem Cellarii deputatus.* De officio Cellerarii, alia habent Regula S. Benedicti cap. 31. Regula S. Isidori c. 19. Regula Magistri cap. 16. S. Fructuosi c. 6. Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 18. Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 4. Monasticum Anglic. tom. 1. p. 147. 149. 297. &c. Suberat porro Cellerarius Præposito. Anselmus Leod. in Wazone Episc. Leod. c. 85. *Cellerarius annonam, vinum, pulmenta suscipiens à Præposito, Prælati seniorumque dispensat mandato.*

Cellerariа, in Monasteriis feminarum, cujus officium describitur à Petro Abælardo pag. 157. & in Synodo Aquisgran.

Subcellerarius, apud Silvestrum Girald. lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 1.

¶ Cellеraria, Officium Cellerarii. Varias hujus officii, quod multiplex fuit in Dalphinatu, functiones & annexas ei mercedes accurate descriptas habes to. 1. Hist. Dalphin. pag. 106. Cellerarius Avalonis, cujus erat *Recolligere bladum & ponere in granario Comitis*, capiebat *ratione Cellerariæ super Tenementarios Comitis* seu in ejus *granario quatuor sextarios frumenti & quinque solidos pro una tunica, & duos solidos & sex denarios pro pellibus & civaria avenæ. Qui tenet Cellerariam* (S. Donati) *debet ratione Cellerariæ facere vendi vinum Comitis tempore banni... & debet recipere medietatem tertii decimi denarii qui debetur illi apud S. Donatum, & debet percipere tertiam decimam partem omnium bladorum quæ Dominus Comes capit apud S. Donatum de censibus & taschiis, & debet habere librationem cum uno equo... & pro hoc debet recolligere totum bladum Comitis, & illud reddere ad mandatum ipsius, & debet pro Cellerariа placitum ad misericordiam.* Cellerarius Montis-Lupelli *plenariam* habebat *potestatem quoscumque redditus, census, emolumenta, obventiones, & alia jura* (Humberti II. Dalphini) *dictæ Castellaniæ per se vel per alium idoneum substitutum petendi, exigendi & recuperandi, necnon pro ipsorum solutione jure fiscali pignorandi, & debitores compellendi juris remediis opportunis, & demum omnia alia faciendi, quæ ad ipsius Cellerariæ officium noscuntur quomodolibet pertinere, potissime venditiones laudandi & de quibuscumque rebus quæ tenentur à nobis, quæ in alium transferentur, retinendi & investiendi emptores rerum ipsarum nomine nostro & pro nobis, ac etiam, si expedierit, ipsas res & jura quæcumque transferendi per quempiam in alium, jure prælationis retinendi nostro nomine & pro nobis, prout per alios prædecessores dicti Bertheti Cellerarios dicti loci prædicta sunt & fuerunt fieri consueta.* Ibidem plures alii Dalphinatus *Cellerarii* memorantur, de quibus si plura cupis, ipsum locum adi. Vide *Cellaria.*

¶ Cellerariatus, Officium Cellerarii Monasterii S. Claudii, ut habetur in Statutis ejusd locip. 83.

¶ CELLERIUM, Cella vinaria, Gall. *Cellier*, in Codice censuali Calomontis, & in Chartulario Aptensi fol. 72. verso.

CELLI. S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 15. *Nullus Christianus ad fana, vel ad petras, vel ad fontes, vel ad arbores, aut ad Cellos,* (quidam Codd. habent *ocellos*) *vel per trivia luminaria faciat, aut vota reddere præsumat.* Legend. forte *lucellos*, i. *lucos*. Vide *Arbor.*

¶ CELLIO, Cellarius. Inscript. Grut. pag. 582. n. 10. *D. M. SECUNDI NUNDINI PRIMITIVI CELLIONIS.*

CELLIOLA, pro *Cellula. Celliolæ Monachorum*, apud Thomam Archid. in Hist. Salonitana c. 42.

¶ CELLIOTA, Græcis, κελλιώτης, Camerarius, Cubicularius apud Imperatores Constantinopolitanos. Phranzes lib. 2. Chronic. cap. 1. *Hic quoque mos tenet, ut Celliotæ Imperatoris ad sepulchrum ejus, usque ad prima sacra funeralia sive justa perseverent.*

☞ Præter hanc alia affertur hujus vocis notio in Glossario mediæ Græcitatis, ubi κελλιῶται dicuntur primum *Monachi in cellulis reclusi*; deinde *Anachoretæ*, qui cum sunt ad labores ineptissimi & oneribus Monasterii impares, quiete tamen vivere exoptent; extra Monasteria, quæ muris undique cinguntur, cellam collata pecunia cui Templum, vinea & campus annexa sunt, quorum fructibus vivere possunt, coëmunt, ibique cum nonnullis sociis vivunt: cum dies festus agitur, ad Monasterium procedunt & officiis celebrandis assistunt: quibus finitis, ad cellam regrediuntur, & domestica negotia obeunt, & cum libuerit, precibus operam dant. Ita de Celliotis apud Græcos hodiernos Allatius lib. 3. de Consensu utriusque Ecclesiæ cap. 8. num. 8.

¶ CELLIS. Felix Mon. in Vita S. Guthlaci, sec. 3. SS. Benedict. part. 1. pag. 278. *Cum alio die quadam loca spinosa perlustraret sine Celle agresti, rura gradiendo, inruit in quandam spinulam sub inculta telluris herbis latentem, medelanium plantæ ipsius insigens, tenus talo rumpendo totius pedis cratem perfo-*

ravit. Si non legendum *Calle*, Semita, *Cellis* videtur genus calceamenti, f. idem quod *Calones*, Gall. *Sabots.*

CELLULA, diminutivum à *Cella*, nostris *Cellule*, Cubiculum Monachi. Concilium Turon. an. 567. can. 15. *Nec liceat Monachis Cellulas habere communes, ubi bini maneant.* Ita in Concilio Agath. can. 58. Aurelian. I. can. 22. in Nov. 5. Justiniani &c. Vide *Cella* & Haëftenum l. 12. Disbuisit. Monast. tract. 3. disq. 2. 3. &c.

CELLULANUS, Concellaneus, contubernalis, Monachus qui in ead. cella, cellula, aut Monasterio habitat. Sidonius l. 9. Ep. 3. *De Senatu Lirinensium Cellulanorum.* Dicuntur vero *Cellulani*, ad discrimen cæterorum Monachorum, qui seorsim in diversis & dispersis per eremum cellulis habitabant. Κελλιῶται apud Dorotheum doctr. 16.

Sic etiam appellatur contubernalis Clericus, quem ad amoliendas maledicorum calumnias, habere jussi sunt Episcopi, ipsique Presbyteri & Diaconi, ut est, apud Gregor. M. l. 4. Ep. 44. in Capitul. Car. M. l. 5. c. 174. & in Synodo Ticinensi an. 850. cap. 1. in Capitulis datis Presbyteris cap. 8. editis à Stephan. Baluzio post Capitular. pag. 1375. &c. apud Ennodium Opusc. 7. cujus est titulus, *Præceptum quando jussi sunt omnes Episcopi Cellulanos habere.* In ipso vero opusculo *Concellanei* dicuntur. Chron. Reichersperg. an. 272. Lucius PP. *Præcepit ut duo Presbyteri & 3. Diaconi in omni loco Episcopum non deserant propter testimonium Ecclesiasticum.* S. Augustinus Epist. 236. de Presbytero: *Apud famosam mulierem, nullum secum Clericum habens, remanere & prandere & cœnare ausus est.* Adde Concil. Gerundense sub Hormisda cap. 6. 7. Synod. Rom. II. sub Greg. I. Concil. Tolet. IV. cap. 22. 23. Lateran. I. cap. 11. Trident. sess. 23. cap. 18. &c. Vide *Concellita*, *Syncellita*, *Syncellus*, *Presbytera.*

CELLULARII. Capitulare de Villis cap. 10. *Ut Majores nostri, & Forestarii, Poledrarii, Cellularii, Decani, Telonarii & cæteri ministeriales &c.* Ubi legendum forte *Cellarii*, qui cellariorum curam gerunt in prædiis & villis dominicis.

CELONES. Thwroczius in Salomone Rege Hungar. cap. 50. *Bulgari navigantes in Celonibus suis, per ingenia sufflabant ignes sulfureos in naves Hungarorum.* Ubi corrector edidit *Celocibus*, ut monet Freherus. [At potuisset retinere Celonibus; *Celones* enim, inquit Isid. lib. 19. Orig. cap. 1. *quas Græci κέλητας vocant, id est, veloces biremes vel triremes agiles, & ad ministerium classis aptæ. Ennius:*

Labitur uncta carina per æquora cana Celonis.

Ead. fere habent Gloss. Sangerm. & Bituric. MSS.]

¶ CELSITONANS, Altitonans. De Deo dicitur in Codice Traditionum S. Emmerammi apud Bernardum *Pez* to. 1. Anecdot. part. 3. col. 113. & apud Theodulfum lib. 2. Carm. v. 447.

CELSITUDO, Titulus honorarius Regum, apud Nicolaum I. PP. Epist. 36. 57. Vide Beslium in Comitib. Pictav. pag. 177. [S. Bernardum in Epistola ad Ludovicum Regem Franc. inter ejus opera to. 1. col. 254. edit. 1690.] &c.

CELTICUS. Gloss. Lat. Gall. *Celticus*, *Nobles.* [Johan. de Janua: *Celticus, Nobilis, & dicitur à Celsus.*]

CELTIS, Cælum sculptorium, aut potius λαξευτήριον. W. Brito in Vocab. *Celtis, instrumentum ferreum aptum ad sculpendum, Cisel Gallice, dicitur à celando, sed nusquam est in Biblia, unde Job. 19. ubi quidam legunt: Vel Celte sculpantur in silice, GG. in originali ut antiqua Bibliæ habent, certe, & nullus sanctorum expositorum poni Celte.* Vetus Inscriptio Romæ: MALLEOLO ET CELTE LITERATUS CILEX.

¶ CELUM, Umbella, quæ in processionibus & funeribus Regum portatur, Gall. *Ciel*, sæpius *Dais.* Hac voce utuntur Rob. *Goulet* in Jurib. Universitatis Paris. fol. 13. v°. & Menotus in Serm. Quadrag. fol. 144. v°. Melius scriberetur *Cœlum.*

¶ CELURA, f. Lecti supremum tegmen, à Latino *Cœlum*, Gall. *Ciel de lit, fond de lit.* Litteræ Regis Angl. an. 1388. *Unum lectum de panno aureo ... unum coopertorium cum Celura integra & testerio de eadem secta, ac tribus curtinis de rubeo tartarino.*

¶ CELYDRUS. Vide *Chelyndrus*, Coluber.

CEMA, CEMATA. Papias: *Cemata, pecuniæ. Cema pondus retinet 3. scrupulorum.* Leg. forte *Cermata*, ex Græc. κέρματα.

CEMBELLUM, Gallice *Cembel*, Species torneamenti seu hastiludii, ut censet Falcetus: quæ quidem vox in Poëtis nostratibus crebrius occurrit. [Marten. tom. 4. Anecdot. col. 118. ex Concilio apud Lillebonam ann. 1080. *Nulli licuit inimicum quærendo vexillum vel loricam portare, vel cornu sonare, neque Cembellum mittere, postquam insidiæ remanerent.*] Le Roman *de Garin:*

A Mascon vindrent eins que Prime venist,
Jusqu'à la vespre ont le Cembel basti,
Parmi la ville en est levé li cris.

Alibi:

Puis s'en esirent par la porte seguin,
Tres que au Cembel ne pristrent onques fin.

Rursum:

Lor aguet metent en un bruel de sapin,
Au Cembel vet Girbert le fil Garin.

Le Roman *des Miracles du Chevalier:*

Li Chevaliers qui moult ert biaux,
Mains poigneis & mains Chenbiaus,
Mainte joute, mainte encontrée,
Faisoit de li par la contrée.

Alibi:

Ne tornoie ne ne Chenbele.

Guillelmus de Dola:

Que n'aille au Cembel,
Tant a bien en li
Que moult embeli
Li gieu sous l'ormel.

Le Roman *de Rou de Vacce* MS.

N'i a qui lor ost faire ne assaut ne Cembel.

Guill. *Guiart* an. 1214.

Buridan qui si se desgoise,
Est pris & liez en poi d'eure,
Et Gautier à qui l'en court seure,
Tost compere leur Cembiau chier.

Chr. MS. Bertrandi du *Guesclin:*

Se bataille n'avez & estour & Cembel,
Encontre le Castal le Chevalier isnel.

[Le Roman *de Partonopex* MS.

Hermans est issus du chastel,
Qui fu abatus au Cenbel.]

Occurrit etiam apud Reclusum in Poëmate MS. *Des Miracles nostre Dame.*

CEMELIA. Vide *Cimelia.*

CEMENTARIA. Papias: *Cementaria, Ecclesia.* Legendum *Cœmeteria*, ni fallor: nam & in Ecclesiarum ambitu sunt cœmeteria. [Verum & in MS. Ecclesiæ Bituric. legimus, *Cementaria.* In Computo anni 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. ad calcem pag. CLVI. à Cæmentum dicitur *Cementaria*, Structura, Gall. *Maçonnerie: Pro Cementaria stabulorum Regis novorum, & de domibus Regis retegendis* XXXVIII. *l.* & VI. *f.*]

¶ CEMENTARIUS, *Qui victum manibus quaritat.* Vet. Gloss. Sangerm. MS. num. 501. Est pro *Cæmentarius*, Gall. *Maçon.*

¶ CEMERARIÆ. Papias MS. Bitur. *Cemerarias, silvas obscuras.* Glossar. Sangerman. MS. n. 501. habet, *Cemeria, silva obscura.*

¶ CEMERIÆ. Vide *Cemeraria.*

CEMINE, *Preces Connubii.* Papias MS. & Edit.

¶ CENA, Cenadicum. Vide *Cœna, Cœnaticum.*

¶ CENAGIATOR, Cui cura commissa est reficiendorum aggerum atque exclusarum, apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 266. *David quoque filius Lumanii, qui erat Cenagiator exclusarum Comitis dedit Deo & S. Nicholao... fevum suum quod in ipsa exclusa habebat solutum & quietum.* Archivum Majoris Monasterii: *Normannus Cenagiator dedit nobis paragium unum in clusa quæ est in saltu bosci, & recepit pro hoc à domno Burchardo ... xxx. solidos. Annuit hoc David magister Cenagiator.*

¶ CENAGIUM, Cenale, Cenarius, Cenaticum, &c. Vide *Cœnagium, Cœnale &c.*

¶ CENCRIAS, *Granosus. Cencris, Giro.* Papias MS. Cenchris est pretiosus lapis, qui pluribus granis quasi millii consperfus videtur. Hinc forsan illud *Cencrias* & ejus significatio apud Papiam.

CENDALUM, Cendatum, &c. Tela subserica, vel pannus sericus, Gallis & Hispanis, *Cendal:* quibusdam quasi *Setal*, interposito, n. *ex seta*, seu serico; aliis ex Græco σινδών, *amictus ex lino Ægyptiaco:* aliis denique ex Arabico *Cendali*, folium delicatum, subtile: vel *lamina* subtilior. Vide Octav. Ferrarium in *Cendale.* Historia Abbatiæ Condomensis pag. 504. *Duas cortinas de Cendalo rubeo & viridi.* Hariulfus lib. 3. Chron. Centul. cap. 3. *Malnæ sericæ tres ex pisce* 1. *ex Cendalo* 4. [Præceptum Philippi Pulcri apud *de Lauriere* to. 1. Ordinat. *Cendala, telas, sericum, seu cotonum, &c.* Testamentum Everardi Comitis an. 837. apud Miræum to. 1. pag. 21. col. 1. *Planetas duas, unam riatam, alteram de Cendalo.* Legitur apud Marten. to. 1. Anecd. col. 1306. & to. 4. col. 900. Ex *Cendalo* fuisse Vexillum S. Dionysii vulgo *Auriflammam*, in hac voce testimoniis fuit comprobatum.] Le Roman *d'Aubery* MS.

L'enseigne tinst qui fut de Cendel pur.

Alibi :

Cendeux & pailes, & argent, & ormier.

Philippus *Moukes* in Chilperico :

Si prisent mult or & argent,
Muls, & palefrois, & cevaus,
Et vairs & gris, & bons Cendaus.

Henrico I.

Si ot palefrois & cevaus,
Et deniers, & dras, & Cendaus.

Vetus Poëma *de Garin le Loherans:*

La veïssiés ces haubers endosser,
Et ces ensagnes de Cendax venteler.

Guill. *Guiart* an. 1303.

Penonciaus r'ont li Disenier
De fin Cendas dreciés au halle.

Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an. 1351. *Pour 2. botes de Cendal de graine 120. escus. Pour une bote de Cendal jaune 52. escus.*

¶ Cendalium. Hist. Dalph. to. 2. p. 334. *Domicellas quolibet anno in estate corsetis simplicibus induant cum forratura Cendalii pro Dominabus prædictis.*

¶ Cendale. Memoriale Potestatum Regiens. ad an. 1233. *In pellibus variis & Cendalibus, &c.*

Cendatum, Centatum, Idem: Italis *Zendado.* Rolandinus in Chron. lib. 4. cap. 9. *Tunc accessit unus de popularibus Paduæ . . . ad Cendatum pendens de sublimi antenna carrocii, & capiens ipsum Cendatum, seu vexillum ambabus manibus reverenter dedit in manibus D. Imperatoris.* Adde lib. 1. cap. 13. Concilium I. Salisburg. *In pileis suffuraturas non habeant, nisi forte de nigro Centato, vel panno.* Ubi legendum *Cendato.* Adde Ughellum to. 7. pag. 1275. ubi perperam editum *de rendato*, pro *de Cendato.* Occurrit etiam in Charta Petri Episc. Paris. ann. 1218. apud Sammarthanos, [apud Mabillonium to. 3. Analect. in Actis Episcoporum Cenoman. & in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. p. 116. ex Vita S. Angilberti Abbatis.]

¶ Celdal. Computus anni 1202. apud Dom. *Brussel* Tract. Gall. de Feodis tom. 2. ad calcem pag. clvi. col. 2. *Pro una furura de Celdal. ad robam viridem.. . xl. s.* Ibid. pag. clvii. col. 1. *Pro roba de viridi forato de Celdal octo dies ante Magdalenam lx. s.* In eod. Computo legitur bis *Cendallum.*

Cendetum, in Concilio Senonensi ann. 1346. can. 2.

Cindatum & Cindatus, aut Cindadus, in Chronico Fontanell. c. 16. *Casulas* 5. *Cindados* 12. *coloris diversi.* Infra: *Casulas item ex Cindato Indici coloris.* Ibidem: *Casulas, planetas, ac Cindados diversos* 30. *quorum colores oneri videtur describere.* [Chronicon Siciliæ apud Marten. to. 3. Anecd. col. 89. *Forma militaris apparatus est cum spalleriis de Cindato & manto de Cindato.*]

¶ Cindalum. Testam. Garini *Goujons* an. 1314. *Unum supertunicale forratum de Cindalo.* Inventar. Ecclesiæ Noviom. an. 1419. ex Archivis ejusdem: *Item una Cappa duplicata de Cindalo rubeo. Item una casula duplicata de Cindalo rubeo optimo.*

Sendalum, In Concilio Londinensi an. 1342. can. 2. Gaufridus Vosiensis part. 2. c. 20. *Corpus aromatibus vero condientes, involutum linteo candido, deinde corio forti super pallio, quod vocatur Sendal, viridis coloris, Cenomanis detulerunt.*

Zendardum, pro *Zendaldum, aut Cendaldum*, in Concilio Budensi c. 3. Vide in *Premidiones.*

CENDRERIUS. Vide *Cinerarius.*

CENEGILD, & Cynegild, & Cynebot, voces Saxonicæ, quibus intelligitur ea compositionis seu mulctæ pars, quæ ab interficiente & ejus cognatis, interfecti cognatis reddebatur ob amissum consanguineum. Quo spectat illud Taciti de Morib. Germ. *Recepitque satisfactionem universa domus*, ubi de luendo homicidio agit. Saxonibus Cyn, est cognatio, ʒilð, solutio, vel pecunia. Occurrit vocabulum in Legibus Æthelstani cap. 7.

¶ CENES, *Inspectio.* Papias MS. Bituric.

¶ CENETO, *Estimo, judico.* Idem Papias MS. Forte legendum *Censeo*, nisi à *Cenes*, Inspectio, *Ceneto* ducendum putes.

¶ CENETUS, λευκομέτωπος. Gloss. Lat. Græc. *Qui est alba fronte.*

CENITH, Vertex cæli vulgo *Zenith.* Archithrenius l. 8. c. 10.

.... Et mundi figitur axe
Indeclive Cenith, &c.

CENITUS. Lex Salica tit. 32. de Convitiis: *Si quis alterum Cenitum clamaverit, 600. denar. ... mulctetur.* Ubi Glossæ, *oculum rutum habentem*, Gall. *Borgne.* Verum huicce interpretationi repugnant plerique. Goldastus *hominem nihili* hoc vocabulo significari ait, ex Germanico *Kein nuts.* Wendelinus, quasi *Ghy-niet*, cenitum effictum putat, id est, *tu nihili. Homo stultus & nihili* apud Agellium l. 10. c. 19. Dudo l. 3. de Actis Normann. pag.

pag. 96. *Duris & obscenis verbis me turpiter lacessisti, cum me effeminatum armisque frigidum, quin etiam nihilum vocasti.* Apud Cæsarem lib. 3. de Bello Gallico, *nullius usus Imperator.*

☞ Eccardus *Cenitum* Cinædum interpretatur. Muratorius to. 1. part. 2. p. 47. visis omnium sententiis, redit ad eam quæ Goldasti & Wendelini est, *Cenitumque* interpretatur *hominem nihili:* quod idem *arga* significat, inquit, suffultus vetustissimo Codice Estensi, qui vetustam glossam affert: *Cenitus, id est arga.* Quæ cum vocibus Græcis ἀργός, piger, otiosus, & κενός, inanis, vacuus, iners, magnam habent cognationem. Codex Gwelferbitanus apud Eccardum habet *Cynitum*: quod si vera esset lectio, à Græco κύων κυνός, Canis, posset derivari, vel à Cambro-Britannico *Cwyd*, Canis, *Cynydd*, Curator canum. Schilterus in voce *Cinit* existimat vocem *Quintuo* esse interpretem *Ciniti*: *Si quis alterum Cinitum*, ut legit ipse, *vocaret*, *Malberg. Quintuo &c.* hoc autem *Quintuo* esse vocem injuriæ atrocis, ut Longobardorum *Arga*, qua non modo crimen lenocinii imputatur, inquit, sed & complexum criminum. Muratorio igitur fere concinit Schilterus. Quod mox ait Cangius noster *Cenitum* esse quasi *Cænosum*, id stare non potest, ut recte animadvertit idem Schilterus. Enimvero si *Cenitus* idem est qui *Cænosus*, idem quoque erit qui *Concacatus*; sed ex ejusdem tituli numero 3. *Qui alterum Concacatum... vocaverit* 120. *den.... culpabilis* judicatur, ex citato vero numero 1. *Qui Cenitum... 600. den.* Multo igitur levior est injuria *Concacati* quam *Ciniti*, ac proinde non eadem est utriusque vocis significatio.

Ego verò à *cæno*, seu luto vocabulum deductum malim, ita ut *Cenitus*, idem sit qui *Cænosus*, luto consperſus. Joannes de Janua: *Cenosus, fetidus, spurcus, lutulentus, hircosus.* Quippe *cænosum* quemdam appellare convicii species fuit, ut ignominiæ loco habitum cæno & sordibus perfundi, ex libro Ecclesiastici c. 22. vers. 1. & 2. Hinc Græci recentiores κοπροπατεῖν pro *ignominia afficere* dicunt, ut est in Glossis Græco-barbaris. Paschasius in Vitis Patrum; *Elephantiose, cæno & luto horride.* Gregorius Turonens. l. 7. c. 14. *Tunc Rex his verbis succensus jussit super capita euntium projici equorum stercora, ipsumque fœtidum urbis lutum.* Lex Longobard. l. 1. tit. 16. §. 8. *Pervenit ad nos, quod dum quidam ad suscipiendam sponsam cujusdam sponsi cum paranymphis aut trotingis ambularent, perversi homines aquam sordidam & stercoratam super ipsum jactassent, &c.* Charta Communiæ Peronensis ann. 1207. *Si quis ponens insidias ipsum cæno vel luto involverit, Major & Jurati veritate intellecta à viris sive à feminis, ipsum ad solvendum decem libras Communiæ compellent pro emendatione forisfacti. Fœtidus*, in Charta Libertatum Jazeronis oppidi in Bressia: *Si aliquis appellet aliquem... latronem, homicidam,... vel fœtidum, vel leprosum, vel aliter viciosum.* Stabilimenta S. Ludovici l. 1. c. 146. *Si aucuns appelle un autre faus, ou larron, ou meurtrier, ou pugnés, ou d'aucune autre folie, vilaine &c. Stercoreus* apud Plautum in Milite glorioso:

... Gloriosus, impudens,
Stercoreus, plenus perjurii atque adulterii.

Sed & Athenienses damnatos alicujus criminis προσπηλακίζειν solitos docent Grammatici Græci: ut Lampridius in Heliogabalo, in Tyrannorum statuis *titulos lutatos*, seu luto tectos. Vide Gesta Regum Francorum c. 23. [Zonaram to. 2. pag. 42. 1. edit.] & Theophanem in Chron. p. 372. & infra vocem *Concagatus.*

¶ CENIX, *Nomen mensuræ, quotiens sextarius quater assumitur. Græcum est.* Papias MS. Bitur. est pro χοῖνιξ.

CENNA. Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 17. *Ipsum etiam ciborium auro & argento mirifice, sicut hodie apparet, fabricare studuit, in quo & Cennas argenteas & deauratas desuper configere præcepit.* Videtur legendum *Cereos.* Vide Constantinopolim Christ. l. 3. ubi de Ciborio.

CENNINGA, Kenninga, Notitia quæ ab emptore venditori datur de re empta à quodam tertio vindicata, ut compareat & venditionem præstet. Vox Saxonica composita ex Cennan ꞇean *auctorem advocare*, proferre. Addit. ad Leges Athelstani cap. 4. apud Brompton. *Diximus de ignotis pecoribus, ut nemo habeat sine testimonio hominis Hundredi, vel hominum decimalium: & si hoc bene credibile, & nisi alterutrum habeat, nolumus ei permittere Cenningam aliquam.* Vide Lambardum in Gloss. verbo *Advocare.*

CENNO. Glossæ MSS. *Nicto, quod rustice dicitur Cenno.*

¶ CENNUS, *Acutus.* Gloss. MS. Sangerman. n. 501.

¶ CENOBITALIS, Cœnobita. Vide in hac voce.

CENODORIUM. Vide *Cænocoperium.*

¶ CENODOXIA. Vide post *Cenodoxus.*

¶ CENODOXIUM, pro *Xenodochium*, Publica domus pauperum. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. p. 461. *Instauravit & ipse pauperum Cenodoxium & leprosorum.*

CENODOXUS, *Inanis gloriæ cupidus*, Papiæ. Κενῆς δόξης θιασώτης, Philoni lib. de Somn. Ὁ ἐν πάσαις κεναῖς φερόμενος δόξαις, eidem lib. 3. de mutat. nomin. Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 381. Κενόδοξον appellat, τὸν ἐφ᾽ οἷς μὴ πράττει δοξάζεσθαι βουλόμενον. Lexicon. Græc. MS. Reg. οἰηματίας, κενόδοξος, οἴησις, ἔπαρσις, κενοδοξία. Vetus Charta tom. 8. Spicilegii Acheriani p. 155. *Sacerdotem vere nobilem, orthodoxum, non Cenodoxum, humilem, non philarchicum, &c. Cenedoxa civitas*, de Constantinopoli apud Luithprandum in Legat.

Cenodoxia, Vana gloria. Ugutio: *Cenodoxia, id est, cenosa & vana gloria, sicut est gloria mundana.* Isidorus l. 2. de Divin. offic. c. 15. de Monachis: *Multos enim ex eis Cenodoxiæ morbus commaculat.* Althelmus de Octo vitiis c. 7.

Quam pestem prisci dicunt Cenodoxia Græci,
Vana quod in Latium transfertur gloria nomen.

Eckehardus Junior de Casib. S. Galli c. 1. p. 49. *Illicoque adest pestis illa, quæ Græce dicitur* Κενοδοξία, *aurium inflatio magna.* Vide S. Honoratum in Vita S. Hilarii Arelat. Radulfum in Vita S. Richardi Episcopi Cicestrensis n. 72. Joan. Sarisberiensem l. 8. Policrat. cap. 1. præterea Cassianum l. 11. Collationum, qui est de *Cenodoxia, quam*, inquit, *nos vanam sive inanem gloriam possumus appellare.* Scripsit S. Antiochus Homiliam, quæ est 43. περὶ κενοδοξίας. [Vide præterea Nilum Monachum lib. de Peristeria sect. 3. cap. 1. & lib. de Vitiis c. 15. 16. &c.]

Cenodoxiæ vocem pro quovis delicto videtur usurpare Capitulare 2. Caroli Magni ann. 813. cap. 1. *Ut Episcopi... inquirendi studium habeant de incestu, de parricidiis, fratricidiis, adulteriis, Cenodoxiis, & aliis malis quæ contraria sunt Deo, &c.*

¶ CENOLENTUS, *Renovatus.* Papias MS. Bitur. Item: *Cenulentus, Renovatus*, Gr. καινός, *Novus.*

¶ CENOMANENSES Denarii, Solidi. Vide in *Moneta.*

CENONES, Dignitas Ecclesiastica apud Cataphryges hæreticos, seu Montanistas, habebantur secundo loco, cum primo Patriarchas, tertio Episcopos ponerent, ut auctor est sanctus Hieronymus Epist. 54. ad Marcellam, ubi quidam Codd. habent *Iconomos*, seu Oeconomos.

¶ CENOPS, Genus muscæ quæ in vino gignitur, apud Petrum de Crescentiis lib. 4. de Agricultura cap. 35. Melius scripsisset *Conops* à Græco κώνωψ, Culex vinarius.

¶ CENOTAPHYA, *Simulacra, que Græce μορφώματα dicuntur.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Κενοτάφιον est monumentum sine corpore ad memoriam defuncti exstructum: hocque sensu *Cenotaphium* usurpant Ulpianus, Lampridius & alii. Hinc *Cenotophium* sumitur pro feretro vacuo, quod in exequiis & anniversariis mortuorum exponitur in Ecclesiis, Concil. Hisp. tom. 4. pag. 348. *Ne sepulcro ullius personæ, cujuscumque status illa sit, Cenotaphium imponatur, nisi in diebus depositionis, exequiarum & anniversarii.*

CENOVECTORIUM, Gallice, *Civiere*, alibi *Tumberel*, in veteri Gloss. Lat. Gall. in Bibl. Thuana num. 525. Ugutio: *Cenovehium, & Cenovectorium, instrumentum, cum quo portatur cenum.*

¶ CENRADA, f. Cinis & purgamentum metalli liquati. Statuta Massil. lib. 1. cap. 57. *Magister vel funditor argenti teneatur dictum argentum tamdiu & totiens refundere in dicto esmero pro dictis sex den. dandis pro singulis marchis, donec dictum argentum exeat ad legem supra nominatam ad arbitrium trium proborum hominum prædictorum, & Cenrada cum his quæ pertinent ad dictam Cenradam sint super mercatores seu mercatorum quorum fundetur argentum in dicto esmero.* Ibid. lib. 4. cap. 2. *Nulla persona audeat terram, vel scobillam, vel fimum, vel lapides, vel Cenradam, vel quidquam aliud mobile, quod posset nocere portui, mittere vel impingere, vel projicere in aliqua parte dictarum viarum, postquam aquæ pluviales incipient currere per dictas vias versus portum.*

CENSA, Censalis, Censamentum. Vide *Census.*

CENSARIA. Liber vetus MS. Ecclesiæ Cantuariensis à Somnero laudatus: *De Censariis nativorum, quod possint exire tenuram domini, ad laborandum & operandum extra, & statim post opera redire.* Locum alium ex Rogero Hovedeno subdit idem Somnerus fol. 424. Edit. Angl. *Prætera inquisitio, quæ quærenda erat de prisis & Censeriis omnium Ballivorum Domini Regis, &c.*

☞ Non putem *Censariis nativorum* à *Censaria* descendere, sed potius à *Censarii.* Sunt autem, si bene conjecto, *Censarii nativorum*, iidem qui *nativi* seu *servi glebæ*, quibus hîc facultas asseritur, ad opus pergendi extra tenuram seu limites possessionis domini, modo post laborem revertantur. Ad *censeriis* posterioris exempli quod attinet, à *censeria* quidem esse lubens fateor, at non eadem videtur esse notio. *Censeria* idem esse posset quod *census* seu *censiva* Gal. *Censive.* Hac voce utitur Johannes Rex Angliæ in Litteris de pace cum Baronibus suis ann. 1215. apud Rymer. tom. 1. p. 202. *Mandamus etiam vobis quod de finibus & Censeriis vobis factis occasione illius discordiæ, si quid superest reddendum ultra prædictum diem Veneris, nichil capiatis; & si quid post diem Veneris cepistis, illud statim reddatis. Et corpora prisonum & obsidum captorum & detentorum occasione hujus guerræ vel finium, vel Censeriarum prædictarum, sine dilatione deliberetis.*

CENSARIUS, Censatus. Vide *Census.*

CENSERE, Decernere, statuere, non semel in Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 4. 20. &c.

¶ CENSERIA. Vide *Censaria.*

¶ CENSIALES. Papias MS. Bituric. *Culices, Censiales.* Editus habet, *Centiales.*

¶ CENSICUS *à Censu, id est, dives.* Glossar. MS. S. Andreæ Avenion. sæc. XIII. exaratum.

¶ CENSILIS, Censio, Censionarius, Censire, Censitor, Censitus, Censiva, Censo. Vide in *Census.*

CENSOR, Judex. Gloss. Ælfrici: *Censores, vel judices, vel Arbitri*: ꝺeman, id est, judices. Theodulfus Aurel. in Parænesi ad Judices l. 1. Carm. pag. 131.

Judicii callem Censores prendite justi.

Infra pag. 132.

Hic ita Censores pravos his vocibus hiscens
Admonet.

Ibidem:

Vidi ego Censores ad juris munia tardos;
Munera, nam fateor, ad capienda citos.

S. Eulogius Cordubensis in Præfat. ad Memoriale Sanctor. *Judicem adiit.* Et mox: *Arguitur, quod gravitatis Censoris oblitus, leviter per semetipsum ad cædendum Martyrem egerit.* Lib. 3. cap. 16. *Cordubæ Patriciæ Censor à Rege præfectus extiterat.* Vita Ludovici Pii an. 830. *Quos postea ad judicium adductos, quum omnes juris Censores, filiique Imperatoris judicio legali, tanquam reos majestatis decernerent capitali sententia feriri, nullum ex eis permisit occidi.*

Censores, pro colonis censitis, in Charta Alamann. 88. apud Goldastum.

Censorium, Tribunal, in Glossis Arabico-Lat.

Censorius Dies, Judicii supremi dies. Vetus Inscriptio Christiana Veronæ: *Solus cur sim quæris, ut in die Censorio sine impedimento facilius resurgam. Dies examinationis*, in Epitaphio Theodimi Subdiaconi Regionarii S. R. E. & Correctoris Campaniæ, quod exstat Neapoli in Eccles. S. Andreæ ad Nidum, apud Baronium an. 75. 4. *Dies decretus*, apud Commodianum Instr. 54. *Flamma quos æterna torquebit die Decreto*; id est, *Decretorio, Censorio.* S. Augustinus Serm. 247. de Tempore: *Non metuis, ne cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus . . . increpans vigore Censoris & judicis dicat, &c.*

Censura, Judicium, judicis sententia. Salvianus lib. 2. de Gubernat. Dei: *Cur hæc omnia? cur utique, nisi ut intelligamus eandem futuram semper in mundo Censuram & cohercitionem Dei quæ fuisset.* Utitur ibi non semel. Anastasius Bibl. in Exilio S. Martini PP. pag. 96. *Putabant enim actutum venturam Censuram, ut trucidaretur.* [Bulla Leonis IX. Papæ Annal. Benedict. to. 4. pag. 735. col. 2. *Ut quæ stabilienda piorum pertinere dinoscuntur locorum, ubertim promulgare & apostolicæ institutionis Censura debeamus confirmare.* Ibidem pag. 374. n. 107. *Fuit aliquis ibi qui diceret ex privilegii Censura Fuldensem exigi Pastorem, eo quod tertium Antistitem sedis Moguntinæ mittere Fuldense deberet ovile.*]

Censura, Severitas morum, & disciplina exactior: vox recentioris Latinitatis, inquit Casaubonus. Chronicon Andrense pag. 375. *Vir singularis Censuræ & severitatis.* Occurrit apud Capitolinum, Pollionem, Volcatium, & aliquot alios. Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 753. *Omnem Hispaniam per annos tres sub Censurario jugo pacificans.*

Censura Ecclesiastica, Judicium ab Epi-

fcopo prolatum, quó vocabulo *non folum interdicti, fed fufpenfionis & excommunicationis fententia* intelligitur, ut eft cap. 20. de Verb. fign. Concil. Francoford. ann. 794. can. 9. *Exivit tamen ejus homo ad judicium Dei, neque per Regis ordinationem, neque per fanctæ Synodi cenfuram, fed fpontanea voluntate.*

¶ CENSUALIS, CENSUALITAS, CENSUALITER, CENSUARIUS, CENSUMORTHIDUS, &c. Vide in *Cenfus.*

¶ CENSURA. Vide *Cenfor* & infra vocem *Cenfus.*

CENSUS, Tributum, penfitatio ex agris & prædiis, &c. Capitula Caroli Calvi tit. 9. *Requirant de Capellis & Abbatiolis ex cafis Dei in beneficium datis, qualis Cenfus inde exeat.* Tit. 31. *Qui Cenfa de rebus Ecclefiafticis ad Ecclefias perfolvere detrectant.* Concilium Meldenfe an. 845. can. 62. *Juxta legale & antiquum edictum, Qui negligit Cenfum, perdat agrum.* Charta Caroli Mag. in Actis Epifcop. Cenomàn. pag. 167. *Qui negligit Cenfum, perdat agrum, & per hanc auctoritatem five eorum negligentia vel contemptû ipfa perdant beneficia.*

CENSUS ÆSTIVALIS, in Charta an. 1180. apud Steph. Stephanium in Prolegomenis ad Hiftor. Saxonis Grammatici pag. 16.

CENSUS ALODARIUS, in Tabulario Monafterii Conchenfis in Ruthenis Ch. 253. qui ex alodis debetur.

CENSUS CADERE dicitur, cum quis ab eo eximitur, in Charta an. 897. in Hift. Vergiac. pag. 21. Vide *Jornus.*

CENSUS CAPITALIS. Tabular. Maurigniacenfe an. 1251. ch. 65. *Quæ terra quondam fuit... ut dicitur onerata in 15. denariis Parif. & dicitur Capitalis Cenfus.* Charta Blanchæ Comitiffæ Trecenfis an. 1224. ex Tabul. Campan. Thuan. *Super eo quod poffeffiones quas tenebant... nomine Cenfus Capitalis tradebant ad cenfum adcrefcentem, &c.* Vide *Capitale* 5.

CENSUS COTARIUS, Practicis, *Cens Cottier.* Tabularium Prioratus S. Nicafii de Mellento ann. 1205. fol. 65. *Nicolaus Sellarius debet annuatim de domo fua... 15. fol. de Cenfu cotier, &c.* Occurrit alibi. *Cens quotage*, in Charta Regis Philippi Pulcri an. 1310. in 47. Regefto Tabularii Regii num. 14.

¶ CENSUS COUSTUMARUM, Qui folvitur ex confuetudine, in Codice MS. reddituum Epifcopatus Autiffiod. anno circiter 1290. exarato. Vide *Confuetudo*, & mox *Cenfus Ufaticus.*

CENSUS CRESCENS, noftris *Cens croiffant.* Charta an. 1202. in Hift. Monmorenc. pag. 395. *Concefferunt totum augmentum cenfus hoftifiarum quæ ibi fiunt, quod vulgo dicitur Croifcens.*

☞ Ex hoc loco patet quid noftrates Practici olim fibi voluerint his verbis *Croix de cens*, vel ut alii melius efferunt, *Croifts de cens*, & quam perperam illa interpretatus fit Molinæus in fuo Commentario ad antiquam Confuetud. Parif. tit. de Cenfivis Gloff. 2. n. 16. fub finem: Si dictum fit, inquit, *à dix fols de cens & furcens*, vel *à dix fols de Croix de cens ou rente* antiquitus ufitatum, non fignificat *Incrementum cenfus*, prout nonnulli argute putant, fed incaute, quia illud verbum etiam unico denario cenfus à veteribus frequenter addebatur: fed donat præftationem cenfus in certa pecunia numerata confiftere, quæ altera parte *Cruce* fignata fit. Hanc opinionem amplexi funt Brodæus in novam Confuetud. Parif. tit. de Cenfivis n. 23. pag. 539. & quidam alii Scriptores eruditi. Verum refelli poteft ex uno allato loco, ubi *Augmentum cenfus* dicitur *Croifcens:* quod unum idemque eft cùm antiquo *Croix de cens*, vel potius *Croift de cens.* His igitur verbis non denarius *Cruce* fignatus, non cenfus ipfe primigenius, fed cenfus fecundarius & redditus, feu *Incrementum cenfus* debet intelligi, Gall. *Surcens, Rente.* Rem palam facit Philippus Pulcher Franc. Rex in Edicto an. 1303. apud *de Lauriere* tom. 1. Ordinat. pag. 387 ubi fic legitur: *Cum cives noftri Parifienfes fupplicaffent nobis, quod nos ordinaremus & ftatueremus certum terminum, infra quem illi quibus debentur Incrementa cenfuum vel reditus, poffent affignare ad domos & poffeffiones, cum earum pertinentiis, fitas Parifius, de quibus eifdem civibus debentur Incrementa cenfuum & reditus de eifdem, quando domus vel poffeffiones hujufmodi funt vacuæ, & ad hoc redactæ, quod non poffunt ipfi circa percipere cenfus vel reditus earum... Nos ipforum civium indemnitati... providere volentes... ftatuimus, &c.* Similia prorfus habentur in Edicto Philippi VI. an. 1383. apud eumdem *de Lauriere* tom. 2. pag. 196. & 197. ubi ante nos obfervavit *Incrementa cenfuum*, qui in laudatis Edictis pluries *redditus* appellantur, non effe cum cenfibus primigeniis confundendos, fed redditus effe primigeniis fuperadditos, adventitiafque penfiones ab ipfis cenfibus diftinguendas. Id confirmat Litteris Hugonis *de Coufy* Cuftodis Præpofituræ Parifienfis quæ fic fe habent: *A tous ceux qui ces prefentes Lettres verront, Hugues de Coufy, Garde de la Prevofté de Paris, Salut. Scavoir faifons, que pardevant Denis de la Celle & Mery de la Prée, Clercs Notaires jurez eftablis de par noftre Sire le Roy au Chaftelet de Paris, aufquels quant aux chofes qui fenfuivent, faire, oyr, & à vous rapporter, nous avons commis & commettons de tout noftre pooir en euls, ajoûtant foy pleniere en ce cas & en greigneur, perfonnellement eftablis Jean Bourdon & Emmeline fa femme, fille de feu Philippe Bonnecin bourgeois de Paris & fes hoirs, foifante quatre livres neuf fols onze deniers parifis de Croix de cens ou rente, que ils avoient de propre heritage, de ladite Emmeline chafcun an, és lieux & fur les lieux cy-aprés nommez & devifez en cette maniere. C'eft à fçavoir premierement fur la maifon, &c.* His addo quæ habentur in Tabulario Calenfi pag. 270. *Pro fexaginta folidis Parif. annui Incrementi temporalis feu perpetui redditus reddendis eifdem... & aliis cenfariis dictæ domus;* ubi *incrementum* aliud non eft *quam Cenfus crefcens*, ut fatis patet.

CENSUM DIVIDERE. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 21. *Tali conditione ut ad obitum meum hoc totum de meo prius eis reddat, quam Cenfus meus Dividi incipiatur.*

CENSUS DOMINICATUS, Qui ad Dominum pertinet. Capitula Caroli Calvi tit. 42. *Accipiat de manfo indominicato denarios 12. de manfo ingenuili 4. denarios de Cenfu Dominicato, & 4. de facultate manfuarii.*

CENSUS DUPLICATUS, Qui à vaffallis domino præftatur in certis occafionibus, & in gravioribus neceffitatibus. Exftat Charta Alfonfi Comitis Pictavenfis menfis Octob. an. 1269. de abufu qui committebatur in coactione *Cenfus duplicati*, Niorti. Ex alia ejufdem, docemur ab eo fubditis impofitum pro expenfis viæ Hierofolymitanæ, quam fufceperat: *Dictæ igitur Terræ fanctæ attento neceffitatis articulo, fulto infuper prætextu confuetudinis approbatæ, ufufquè longævi, cujus non eft vilis auctoritas, mandaviffe meminimus Cenfum col-*

ligi *Duplicatum, prius facta nobis sæpius relatione, quod secundum usum patriæ tanquam Crucesignati id facere poteramus.* Charta libertatum villæ S. Germani in Foresio an. 1249. *Antiquus Census nobis debitus nummorum & gallinarum tantum debet Duplicari.* Vide Stephanum Tornac. Epist. 238. novæ edit. Fit etiam mentio *Census duplicati* in Statuto *des Rachats à mercy*, apud Gallandum de Franco alodio pag. 68. ubi pro de *leurs doubles*, legendum *Cens doubles*, ut præfert MS. Codex quem vidi. Charta an. 1210. ex Tabulario Fossatensi fol. 114. *Pro singulis focis duos solidos reddere, qui duo solidi his tribus de causis Duplicabuntur, cum dominus Rex questam exiget communiter à Regalibus Abbatiis suis, cum D. Papa ad partes nostras venerit, cum, quod absit, incendium passa fuerit Abbatia nostra. Duplicatus* potissimum *census* exigebatur in tribus casibus, in quibus dominus à vassallo legalia auxilia petere poterat, ut est in Consuetudine Andegavensi art. 128. 129. & Cenoman. 138. 139. Adde Perticens. art. 82. Pictavensem art. 160. Soesmensem art. 3. & *de Ferté Auvray* art. 6.

Census Triplicatus, *Cens Tiercé*, in Consuetudine Drocensi art. 6.

Census Ecclesiæ Romanæ, in provinciis, pro quibus colligendis quotannis mittebantur à Summo Pontifice Diaconi, aut Subdiaconi, vel Legati, ut ex Epistolis Gregorii Magni passim, Nicolai I. PP. Epist. 55. Innocentii III. lib. 15. Epist. 166. 167. & aliis colligitur. Ii autem conflabantur ex liberalitatibus Principum, qui certis præstationibus annuis regna & terras suas, atque adeo ipsos subditos iis Ecclesiæ Romanæ quotannis exsolvendis adstrinxerunt. Gregorius VII. l. 8. Epist. ult. *Carolus Imperator... in tribus locis annuatim colligebat mille & ducentas libras ad servitium Apostolicæ sedis, id est, Aquisgrani, apud Podium S. Mariæ, & apud S. Ægidium, excepto hoc quod unusquisque propria devotione offerebat.* Exstat Bulla MS. Nicolai IV. PP. an. 3. in qua continentur *Census Ecclesiarum in Regno* (Siciliæ) *& Campaniæ, & Maritima*, sicut in Regiftris ejusdem Romanæ Ecclesiæ habentur. Vide Baron. an. 1059. n. 59. 1065. n. 93. 1076. n. 56.

Indicebantur etiam census annui persolvendi Monasteriis & Ecclesiis, in signum protectionis Sedis Apostolicæ: quæ *juris S. Petri* dicuntur fuisse, apud Hugonem Flaviniac. pag. 197. ex Epistola Gregorii VII. PP. ex qua patet ejusmodi census in Gallia exactos. Adde Bibl. Cluniac. pag. 274. Beslium in Comitib. Pictav. pag. 532. &c. Vide *Denarius S. Petri.*

¶ Censuum Incrementa. Vide supra *Census crescens.*

¶ Census S. Licerii. Statuta Augerii II. Episc. Conseran. an. 1280. *Præcipimus omnibus Rectoribus & Curatis in virtute sanctæ obedientiæ, ut in singulis Dominicis Quadragesimæ sanctæ moneant & inducant plebes suas, ut solvere debeant Census S. Licerii, quos absque peccato detinere non possunt, prout est antiquitus fieri consuetum.* Quisnam fuerit hic census S. Licerio seu Ecclesiæ Cathedrali solutus, mihi incompertum.

¶ Census Manus Firmæ. Charta fundationis Veteris-Pediculi Ord. Grandimont. an. 1172. apud Marten. to. 1. Coll. Ampliss. col. 887. *Item Domnus Matthæus Vanne & Domnus Stephanus Putet dederunt eisdem fratribus Censum manus firmæ cum omni justitia & dominatione.* Vide *Manufirma.*

Censu-Morthidus. Diploma Edwardi Conf. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 61. *Et omnia quæ ad ipsum locum pertinent, sint omnino libera, cellæ, Ecclesiæ... cum redditibus, servitiis, debitis,.. decimis, donariis, Censumorthidis, legibus, consuetudinibus, &c.* Occurrit rursum in alia Edwardi Charta eodem verborum tenore, pag. 237. Ubi loci nescio an sit quod *Cens mort, ou rente rendable*, vocat Consuetudo Arvernensis tit. 31. art. 70. *Redditus annuus 50. solidorum Parisiensium mortificatus*, in Charta an. 1270. in Tabulario Fossatensi fol. 70. *Cens amorti*, qui redimi non potest, *qui ne se peut racheter.*

Census Beati Olavi, Qui & *Votum B. Olavi* Suecis, & in Charta Pauli Nidrosiensis Episcopi, *Sant-Olafs-Scatt.* Census qui à Suecis ad S. Olavi Norvegorum Regis sepulcrum Nidrosiam in Norwegia deferebatur: quem Upsaliam ad ejusdem Sancti altare ferri præcepit Nicolaus *Alb* Archiepiscopus Upsaliensis. Cujusmodi autem fuerit, docet Charta ejusdem Antistitis an. 1314. descripta à Scheffero ad Chron. Archiepisc Upsaliensium pag. 251. *Videlicet de quolibet rustico unam ulnam telæ, vel ejus valorem: de captura alecum, de qualibet sagena unam partem dictam manskut: de captura focæ, de qualibet nave unam manskut: de qualibet nave quæ vadit Stokolmis cum mercimoniis, unum denarium Swecicum, &c.*

¶ Census Rationalis, in Charta Comitis Mellenti to. 4. Hist. Harcur. p. 2173.

Census Regalis, Regius. Capitul. 2. ann. 805. c. 20. & Capitul. 4. ejusdem anni cap. 14. *Census regalis undecunque legitime exiebat, volumus ut inde solvatur, sive de propria persona hominis, sive de rebus.* Adde Capitula ad Legem Salicam tit. 3. cap. 14. Capitulare 3. ann. 812. cap. 11. lib. 3. Capitul. cap. 85. Capitul. 2. ann. 819. c. 3. &c.

¶ Census Sepiarum, Qui ex *Sepiis*, piscibus, Gall. *Seches* percipiebatur, apud Lobinellum to. 2. Hist. Britan. pag. 137.

Census Siccus, Qui pecunia numerata constat. Vetus Charta in Probationibus Hist. Sabaud. pag. 18. *Donaticum tollendum, & omnem redhibitionem, & siccum Censum reddendum. Rente seiche*, in Consuetudine Aquensi tit. 8. art. 7. Marchensi art. 180. 411. 432. 437. S. Severi tit. 6. art. 1. 2. Baion. tit. 4. art. 10. 11. Vide Rastallum verbo *Rent*, p. 162. & infra in *Pecunia sicca.*

¶ Census Usaticus. Manumissio MS. an. 1251. *Damus omnipotenti Deo & S. Mariæ Matri ejus & toti Capitulo S. Nazarii Carcassoniæ... Censum annualem, tres solidos Hugonenses, quartos, quintos, agrerios, taxas, medios, quartos, tertiarios, Census Usaticos, boairias, asiniairias, adempramenta, foriscapia, dominationes & dominium, & cætera terræ merita, bona & jura.* Vide *Census Coustumarum* & *Usaticum.*

Censa, Idem quod *Census: Cense*, in Consuetud. Ducatus Burgundiæ art. 109. 114. &c. & in Consuetud. Comitatus Burgund. art. 13. 14. 35. 62. 108. [Charta Mathildis Comitissæ Nivern. an. 1244. inter Instrum. to. 4. novæ Gall. Christ. col. 102. *Donamus 40. libras... annui redditus in Censa nostra Antissiod. annuatim percipiendas... quæ Censa debetur nobis solvi annuatim... præcipientes quod quicumque dictam Censam ... levaverit &c.*] Hist. Episcop. Autisidor. cap. 56. *Dederat eidem Ecclesiæ multa alia, medietatem videlicet Censæ de Vincellis, & terras, &c.* Infra: *Dedit eis ibi Ecclesiam S. Prisci, ita quod centum solidi de Censa ejusdem Ecclesiæ annuatim dividerentur in anniversario suo.* Occurrit non

semel in Consuetudinibus localib. Bituricensib. editis à Thomasserio, [& in Charta Ludovici Francorum Regis an. 1229. apud Marten. to. 1. Amplist. Collect. col. 1228.]

¶ Dare ad Censam, Gall. *Donner à cense, à ferme*, Sub certa præstatione ad tempus elocare. Charta Philippi Comitis Namurcensis ann. 1211. apud Miræum tom. 2. pag. 1211. *Decima illa de Vendren annuatim danda est ad Censam de anno in annum in festo S. Johannis... Censam illam, quæ & Obedientia nuncupatur, habere potest qui meliorem inde commoditatem facere videatur, videlicet Canonicus S. Albani quilibet.*

Censio. Tabul. S. Albini Andegav. *Dedit Censionem quandam Abbati S. Albini & monachis, quia census & venditiones ex eorum beneficio &c.* Occurrit hæc vox ibi pluries.

Censum. Capitul. de Villis cap. 8. *Censa de villis nostris, quæ vinum debent, in cellaria nostra mittant.* Et c. 62. *Quid de mansis qui arari debent, quid de sogalibus, quid de Censis, quid de feda fracta vel freda, &c.* Ita etiam in Capitul. 2. ann. 813. c. 6. in Charta ann. 897. ex Tabulario Flaviniac. [in altera an. 898. apud Mabill. tom. 3. Annal. Benedict. p. 693. col. 2. Vide to. 3. Analect. ejusdem Mabillonii p. 93.]

¶ Censum Ingenuile & Censum Servile, in Codice MS. Irminonis Abb. S. Germani Paris. fol. 54. verso col. 1. *Ermengarius... habet de terra arabili bun. v. debuerat reddere Censum ingenuile, sed propter vineam quam facit, reddit Censum servile.*

Censiles Homines, Censui obnoxii. *Quos publicus census spectat*, in Concilio Remensi an. 630. can. 6. Pactum Arichis Principis Beneventani cum Neapolitanis: *Si Censilis homo de Liburia patitur oppressiones, &c.* Petrus de Vineis lib. 6. Epist. 11. *Universos & singulos rusticos & Censiles, seu quocunque alio servitutis vocabulo nuncupantur.*

Terra Censilis, in Charta ann. 1035. apud Sammarthanos in Abbatib. S. Symphoriani: *Terramque Censilem, partim vineis consitam, partim arabilem, &c.*

Censile, Census ipse, *Censel* nostris. Vetus Consuetudo localis Ambian. MS. *En le terre le Vesque, là ù il a bal, Justiche & toute Seigneurie, nus ne puet justicier sen Censel fors par le Prevost le Vesque, & est l'amende sienne.* Magnum Tabular. Corbeïense: *Item tous li tressons de le ville & de le banlieuë sont Mons. l'Abbé, ou tenu de lui en fief, ou Chensel.*

Censalis. *Terra Censalis*, in Capit. 4. ann. 819. c. 4. in lib. 4. Capit. c. 39. Capitula Caroli Calvi tit. 32. cap. 8. *Similiter & de cæteris Censalibus & de rebus ad casas Dei traditis, unde census ad partem Regis exivit antiquitus. Biens Censeables*, in Consuetud. Comitat. Burgundiæ art. 64. 65. *Censale donativum*, in Diplomate Caroli Calvi apud Joan. à Bosco in Vienna p. 56. *Censale vinum*, in Vita S. Urbani Episcopi Lingonensis cap. 1. num. 4.

¶ Censale, *Censa*, Villa, prædium, Gal. *Cense, Ferme.* Charta Heliæ Abb. de Nobiliaco an. 1299. apud Stephanotium to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. p. 902. *Tradidimus pro nobis & successoribus Petro Sutoris de Cloffayo quoddam Censale seu censam cum pertinenciis ejusdem, quod est situm juxta cimeterium de Cloffayo, quod solebat tenere Geraldus Limones pro quindecim solidis & uno capone annui redditus.*

Censarii, Villani, censui obnoxii, qui censum præstant. Acta Murensis Monasterii pag. 48. 49. 51. 83. *Ad Birmenstorff possidemus duos diurnales, & ad Abornem dimidium mansum, & 1. Censarium.* Infra: *Liberii Censarii de Obren... persolvunt censum de auro quod appendit siclum.* Ibidem: *Ad Rore* (habemus) *ex integro liberos Censarios.* [Compositio inter Capitulum Eccl. Noviom. & alios ann. 1303. ex Tabulario Corbeïensi: *Dictus Symon nollet quod trituratores dictorum portionariorum seu Censarii eorumdem, &c.*] Vide tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 471. [Baluzium to. 2. Hist. Geneal. Arverniæ p. 151. Acta SS. Martii tom. 1. p. 598. F.]

Censarii, Exactores censuum. Tabularium S. Genovefæ Paris. ann. 1226. *Cum controversia esset inter Abbatem S. Victoris & Conventum ex una parte, & Censarios illos qui tenebant censivam S. Genovefæ super ripam Beveris, ex alia, &c.*

Censamentum, Idem quod *Censa*, nisi sit *census* qui percipitur in prædio alterius. Charta Philippi Augusti an. 1216. *Decem modios avenæ ad mensuram Parisiensem percipiendos in Censamento nostro de Dordano.*

¶ Censatum Solum, Censui obnoxium, to. 3. Concil. Hisp. col. 1. in Donatione Alphonsi VI. pro Monasterio S. Facundi: *Qui emerit solum Censatum & cum suo copulaverit, duos census dabit.*

¶ Censionarii, Iidem qui *Censarii*, Villani censui obnoxii. Privilegium Theodorici *de Falkeborc* an. 1242. *Promitto etiam censum dictæ Ecclesie de Mersene, à Censionariis qui solvendo sunt, faciam persolvi... si vero Censionarii solvendo non fuerint, &c.*

Censatus, Censibus donatus, dives. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 709. *Filios vero suos Robertum & Henricum honoris sui Censatos hæredes dereliquit.*

Censire, Ad censum ponere, ad præstandum censum astringere. Fredegarius c. 74. *Quingentas vaccas inferendales annis singulis à Chlotario Seniore Censiti reddebant.* Formulæ veteres apud Bignonium: *Unde Censisti te nobis annis singulis ad festivitatem sancti illius, in luminaribus ipsius Sancti, vel pro mercedis tuæ augmento argentum solidos tantum.* Κηνσεύειν, in Basilicis, est *censum exigere.* Occurrit hæc vox non semel in Actis Episcopor. Cenoman. p. 93. 104. 153. 155. to. 3. Analector. Mabillonii.

Censitor, ἀπογραφεύς, τιμητής, in Gloss. Latin. Græc. [Hesychius Κηνσίτωρ ὁ τὴν γῆν μέτρων, Qui terram metitur. Isid. in Gloss. *Censitores, Agrimensores.* Ulpianus l. 4. §. 1. ff. de Censibus: *Si agri portio chasmate perierit, debebit per Censitorem revelari.* Et mox. *Nisi caussam Censitori probarit.* Erant autem Censitores in provinciis iidem fere qui Censores in Urbe. Præerant censibus exigendis, agros dimetiebantur, & pro spatio & modo tributa distribuebant. *Censitor civium Romanorum Coloniæ Victricensis* memoratur in vet. Inscriptione apud Fabrett. pag. 29. Vide Lactantium de morte Persecutor. n. 23. & infra.]

Censitus, Qui sub censu annuo prædium possidet: *Censitaire*, in Consuetud. Aurelian. art. 129. Speculum Saxon. lib. 1. art. 54. §. 1. *Non debet Censitus altiora seu majora pignora, quam census annualis suus constat, pro domino sustinere suo.* Ibidem §. 6. lib. 2. art. 21. §. 2. art. 59. §. 2. Charta an. 975. apud Ughellum in Episcop. Vincentinis: *In Catturiano Censitos S. Viti pertinentes de casale Peucali.* [Instrum. an. 1216. in Hist. Dalphin. tom. 1. p. 17. col. 2. *Salvo tamen jure feudatariis & agricolis sive Censitis.* Et infra: *Agricolæ vel Censiti.* Chron. Comodoliac. inter Fragm. Hist. Stephanotii MSS. tom. 2. *Præpositus & Capitulum*

S. Juniani cognitionem causarum exercuerunt in hominibus suis Censitis seu mansionariis.]

INCENSITUS, Idem quod *Censitus*, Censui obnoxius, in Charta Ottonis Imp. ann. 967. & aliis apud Ughellum tom. 5. Italiæ sacræ pag. 646. 688. 695. In Codice vero Theod. leg. un. de Classicis, qui non sunt censibus affixi.

CENSITA TERRA, Censui obnoxia. Hugo Flaviniacensis in Chron. an. 1098. *Et terra ipsa, antequam ibi domus fuisset, Censita erat hominibus pro mercato eorum.* Infra: *Homines, quorum terra erat Censita.*

¶ CENSITUM, Eadem notione. Charta Hugonis de Leziniaco Comitis Marchiæ ann. 1230. *Dedit etiam eisdem similiter Censita, quæ fuerant ejus Joannis Frontini, quæ sita sunt apud Leziniacum juxta cimeterium helemosinarium inter domos Monachorum de Castellariis & burgum prioris memorati, salvis consuetudinibus nostris, quas habemus in mansionariis Laïcis eorumdem Censitorum.*

CENSIVA, Census ipse, nostris *Censive*, vox notissima. Occurrit in Charta an. 1231. in Hist. Drocensi p. 270. [in Tabul. S. Genovefæ Paris. an. 1226.]

CENSIVA TERRA, Idem quod *Censita*. *Terre Censive*, in Stabilimentis S Ludovici lib. 1. c. 98. & in Consuet. Andegav. art. 108. *Terre Censiviere*, in Consuet. Burbon. Tabularium Vindocinense Thuani Ch. 88. *Dedit unam manufirmam terræ Censivæ in pago Vindocinense.* Occurrit ibi non semel.

¶ CENSIVARIUM, Jus censivæ percipiendæ, Gall. *Droit de Censives.* Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 87. *Concessit Abbati . . . totam terram & pratum, & etiam Censivarium, quod ipse habebat apud Fossardum in parochia S. Vincentii Lenogesili.*

¶ CENSO, pro *Census*, apud Acherium tom. 6. Spicileg. pag. 695. *Decima quæ à fidelibus datur, Dei Censo nuncupanda est, & Deo ex integro reddenda.*

CENSUALE, Possessio censui obnoxia. Sententia inter Episcopum & civitatem Barcinonensem an. . . *Prædictos honores, Censualia, seu possessiones in civitate & suburbiis, &c.*

CENSUALE MORTUUM. Curia Generalis Catalaniæ in villa Montissoni an. 1363. *Pro sententia ferenda super violario, seu Censuali mortuo, &c.* Occurrit ibi non semel. Vide *Censumorthidus*, & *Violarium.*

CENSUALIS. Papias: *Censuales, sunt Officiales, qui censum per provincias exigunt.* Joan. de Janua: *Censualis, Officialis qui censum exigit provincialem, & qui dat illum.* Capitolinus in tribus Gordianis: *Ut non scribæ, non servi publici, non Censuales illis actibus interessent.*

CENSUALIS, Censui obnoxius. Charta Ottonis Imperatoris an. 873. pro Monasterio Gandersheimensi: *Et omnes Censuales, qui singulos solidos pro capite quisque persolvent, tam ad hoc prædium, quam ad aliud Paldolwein nuncupatum.* Conradus Marpurgens. in S. Elizabeth pag. 290. *Et puellæ dominæ Elizabeth se fecit singulis annis in suo anniversario ad duos denarios Censualem.* Adde Petrum Venerab. lib. 1. de Mirac. cap. 28. Charta Gaufridi Comitis Andegavens. ex Tabular. Andegav. *Terram suam . . . in qua idem Theobaldus homines Censuales ibidem hospitaverat.* Chronicon Andrense: *Prædia, & facultates, nemora, reditus & Censuales . . . dederunt.* Charta Friderici II. Imper. an. 1230. pro privilegiis urbis Ratisponensis: *Si homo qui Censualis dicitur, continuam fecerit in civitate residentiam, jura civitatis conservando in dandis collectis & aliis, quæ à civibus statuuntur: nulla postmodum exhibebit Domino servitia per coactionem, sed tantummodo persolvat censum, &c.* Consuetudo Bigorræ apud Marcam in Histor. Beneharnensi lib. 9. cap. 6. *Censuales rustici vel liberi non in expeditionem Comitem sequantur, nisi, &c.* [Instrum. appellationis Guillermi *Bruiere* an. 1481. ex Tabulario B. Mariæ de Bono Nuncio Rotomagens. *Guillermus de la Mare fuit & est Censualis ipsorum, &c.* *Censualis mansus* in Charta Henrici IV. Ducis Silesiæ de fundatione ædis S. Crucis apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. p. 428. Fuerunt olim qui Ecclesiarum seu Monasteriorum *homines censuales* se sponte constituebant, quocirca capitibus super altare positis Sancto, Ecclesiæ seu Monast. Patrono titulari sese offerebant, ut Arnulfus monachus in S. Emmerammi Monast. fieri solitum fuisse tradit. Vide Annal. Benedict. to. 4. pag. 286.]

¶ CENSUALES SOLIDI, Qui solvuntur ratione census debiti. Charta Stephani Episc. Meldensis pro Abbatia S. Petri Latiniacensis an. 1163. ex Chartulario ejusdem Abbatiæ fol. 117. *Ecclesia Latigniacensis Hilderio de Monte-Udonis... debere solebat viginti solidos Censsuales, & viginti solidos similiter Censsuales reddendos annuatim.*

¶ LIBER CENSUALIS, in quo possessiones & census exhibebantur. Primus, quem sciam, est codex Irminonis Abb. Sangerman. regnante Carolo Mag.

TERRA CENSUALIS, Quæ censum pendit, in Lege Langob. lib 3. tit. 8. §. 3. & in Capitul. Caroli M. lib. 4. cap. 39. Hugo Flaviniacensis in Chron. an. 1098. *Ipsimet in terra Censuali sua scarritiones firmaverunt, & carnes reposuerunt.* Vide Chronicon Andrense pag. 348. & in verbo, *Censalis terra.*

CENSUALITER POSSIDERE, Ad censum, in veteribus Tabulis ann. 1140. 1144. apud Loisellum in Hist. Bellovac. quod in vernacula an. 1147. apud eumdem, *Censivement* vertitur pag. 269. 274. 276.

CENSUALITAS, apud Hugonem Flaviniacensem in Chr. an. 1098. pag. 243. *Congregati sunt homines ad tuendum usum Censualitatis suæ.* [Charta Matthæi de Hamo ann. 1201. ex Chartulario Abbatiæ de Arida-Gamantia in limitibus Picardiæ & Artesiæ: *Præterea sciendum est, quod Capitulum Ecclesiæ de Arida-Gamantia Matthæo concessit, quod prædictam Censualitatem in alterius personæ manu non ponet, nisi assensu illius qui præfatum censum possidebit.* Hocce in posteriori saltem loco *Censualitas* idem videtur, quod fundus receptus ad censum, Gall. *Terre prise à cens, à rente, à redevance fonciere.*]

CENSUARIUM. Charta Jacobi I. Regis Aragon. *Sub eadem pace sint guiatica nostra, . . . & Censuaria, & pennones, & omnia regalia nostra.* [Tabular. Calense pag. 270. *Pro sexaginta sol. Paris. annui incrementi temporalis seu perpetui redditus reddendis eisdem . . . & aliis Censuariis dictæ domus.*]

CENSUARIUS, Qui census ab iis qui censum de capite præstant, exigit: officium Monasticum. Charta an. 1030. apud Robertum in S. Huberto pag. 293. *Nullum Advocatum præter Lovaniensem Comitem, nullum Censuarium præter custodem altaris habentes.* [*Censuarius Monasterii S. Albani*, to. 2. Rerum Moguntiac. p. 769. edit. 1722. in Charta donationis pro eodem Monasterio an. 1347.]

¶ CENSUARIUS, Qui solvit censum, to. 3. Concil. Hisp. pag. 671. in Decreto Alphonsi Regis Arag. an. 1442. Epist. Frederici Regis Siciliæ ad Barchinonenses ap. Marten. to. 3. Anecd. col. 75. *Hoc idem in pace mater sentiebat Ecclesia, quæ dictum*

regum ad nos pleno jure pertinere debere censuit, nosque ipsius fore Censuarium & vassallum.] Vide *Arrendator.*

¶ Censuatim, Ad censum, seu pro censu, apud Marten. to. 1. Anecd. col. 538. *Unaquæque mensura dabit Censuatim sex denarios.* Occurrit etiam apud Acherium to. 9. Spicil. pag. 360.

Censuatus, Ad censum positus. *Casæ Censuatæ*, in Charta an. 1120. apud Ughellum to. 6. Ital. Sacr. pag. 871.

Censura, Datio ad censum. Gloss. vet. *Censura*, διάδημα. Charta Hugonis *de Oysi* Castellani Cameracensis in Tabul. Abbatiæ Montis S. Martini: *Campellos quoque quosdam antequam Censura ista facta fuerat, emerat... quoniam vero res bene gestas plerumque solet oblivio delere,... memoratam Censuram fecimus litteris inseri.* Supra: *Dedit eidem Ecclesiæ ad Censum decem modiorum frumenti.* Alia Humolariensis Abbatis anni 1159. in eod. Tabul. *Nos vero huic Censuræ apponimus conditionem, quod neque Gerbertus neque hæres ejus hunc Censum vendere aut invadiare poterit.*

Censura, Census ipse. Charta Riculfi Episcopi Forijuliensis apud Rufium in Comitib. Provinc. pag. 53. *Et de portu, seu de omnibus Censuris, quæ ex ipso exeunt vel exire debent.* Alia an. 1093. in Probat. Hist. Sabaud. pag. 27. *Liberum & absolutum à fodro & omni Censura prædictum Monasterium esse jubemus.* [Sententia arbitralis inter Hospitalarios & Capitulum Riense an. 1156. *Hospitalarii vero hujusmodi comissionem abnegantes legitima antecessorum nostrorum donatione & triginta annorum quieta possessione prædictam Ecclesiam sibi defendere volebant pro constituta Censura sex modiorum annonæ & ordei.*]

¶ CENTA, Decima pars *Centenæ* continens decem familias, à Germanico *Zehn*, Decem. Bulla aurea Friderici II. Imp. an. 1232. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 516. *Item unusquisque Principum libertatibus, jurisdictionibus, comitatibus, Centis seu liberis vel infeudatis utatur quiete, secundum terre sue consuetudinem adprobatam. Item Centumgravii recipiant terras* (Schilter. *Centas*) *à Domino terre, vel ab eo, qui per Dominum terre fuit infeudatus. Item locum Cente nemo mutabit sine consensu Domini terre. Item ad Centas nemo synodalis vocetur.* Non eadem est vocis *Centæ* notio in omnibus loci citati articulis, licet eadem sit origo. 1°. sumitur pro decem familiis. 2°. pro jurisdictione in decem familias exercenda, quam à Domino terræ debet accipere *Centumgravius*; is enim est *Centæ* judex. 3°. denique designat ipsum *Centumgravii* judicium seu tribunal, ad quod vocari non debet Synodalis, utpote qui ad judicium ecclesiasticum, non ad seculare pertineat. Hæc fere post Schilterum in Glossario Teutonico: quod consule. Vide *Decania.*

¶ CENTANA, ut *Centena*, Districtus, dominium. Privilegium Leonis IX. Papæ pro Canon. Eccles. Virdunensis apud Mabill. in Supplem. de Re Diplom. p. 99. *Ad Junchereium mans. 1. cum banno & Centana.* Et infra: *Ad Ars vero mansi IIII. cum uno quartario, silva, banno, Centana, vineis & molendino.*

CENTATUM. Vide *Cendatum* in *Cendalum.*

CENTAURII, Iidem qui *Cantiani*, Angliæ populi, apud Asserum Menevensem an. 851. [Puto post Hadr. Valesium in *Valesianis* legendum esse *Cantuarii*, qui iidem sunt atque *Cantii* veteribus Geographis, recentioribus vero *Cantuarii* & *Cantiani.*]

¶ CENTAURUS. Vide *Centurus.*

1. CENTENA, Dignitas Centenarii, seu gradus in Schola Agentium in rebus, ad exemplum militiæ armatæ, proximus Principi agentium. Vide lib. 3. Cod. Th. de Cohortalib. & l. 7. eodem Cod. de Agent. in reb.

2. CENTENA, Pars Comitatus, aut regionis: nam singuli Comitatus, pagi, seu territoria, & regiones dividebantur in *Centenas*, quibus præerant minores judices, sub Comitis dispositione, qui à Centena, *Centenarii*, appellabantur. Quippe pagus Comitis dividebatur in Vicarias, Vicaria in Centenas, Centena in Decanias, in quibus judices erant *Vicarii*, *Centenarii*, *Decani.* Decretio Chlotarii Regis cap. 1. *Decretum est, ut quia in vigilias constitutas nocturnas fures non caperent, eo quod per diversas, intercedente conludio, scelera prætermissa custodias exercerent, Centenas fieri; in qua Centena (si) aliquid deperierit, capitale qui perdiderat, recipiat, & latro insequatur.* Ex quibus, *Centenas* à Chlotario primum institutas ad latrones arcendos videtur posse colligi. Dicta vero Centena, à centum familiis quibus constabat. Capitula Caroli Mag. lib. 3. tit. 23. & Lex Longob. lib. 2. tit. 51. §. 11. *Sic tamen ut contentio, quæ inter eos orta est, si in confinio duorum Comitatuum fuerit, liceat eidem de vicina Centena adjacentis Comitatus ad suam causam testes habere.* Capitulare 3. Ludovici Pii cap. 7. *Et hæc ratio examinetur per singulas Centenas, &c.* Adde Capitulare an. 829. cap. 7. pag. 672. novæ Edit. Chronic. Fontanellense cap. 7. *Villam... sitam in pago Oximensi, in Centena Noviacense.* Cap. 8. *De villa Digmaniaco, quæ sita est in pago Osismensi, in Centena Alancionensi.* Tabularium Abbatiæ Belliloci in Lemovicibus: *Hæc omnia sunt in pago Lemovicino, & Caturcino, & Centenis Vertelense & Exidense.* Alibi: *Cedo res proprietatis meæ, quæ sunt in pago Caturcino, in Centena Exindense, quæ vocatur Bellus Mons.* Tabul. S. Stephani Lemovicensis: *Dedit mansum suum in pago Lemovicino, in Centena Tarninse, villa Ramnaco.* Vide Leges Wisigoth. lib. 9. tit. 2. §. 1. 3. 4. Decretum Childerici cap. 11. 12. Decretum Chlotarii cap. 1. Legem Alaman. tit. 36. &c. Auctor est B. Rhenanus lib. 2. Rer. German. pag. 88. proxime Heidelbergam adhuc apparere Centenæ vestigium in aliquot pagis, & manere vocabulum. Vide *Centenarius.*

¶ Centenalia, Eadem notione. Tabularium Rothonense: *David Monachus & Presbiter & socius ejus Moruntius dant S. Salvatori alodum suum nuncupantem ad illam Minariam, situm in pago Redonico in Centenalia Lacinse.*

3. CENTENA, Districtus, jurisdictio, dominium, *Seigneurie.* Diploma Herimanni Episcopi Metensis an. 1090. apud Meurissium: *Dedi ei sibique servientibus in perpetuum cuminam quæ est in Chamberes,... cum campo qui juxta est, cum banno & Centena, & pratum apud Prunoet, quod operantur rustici de Nominey, cum banno & Centena. Dedi etiam totum bannum & Centenam quinque parrochiarum in villa, quæ dicitur ad Basilicas, &c.* Vide eumdem Meurissium p. 403. Laurentius Leodiensis in Hist. Episcop. Virdun. pag. 280. *Dux iram Dei metuens, pacem cum Episcopo fecit, Centenas potestatum Ecclesiæ, & prædia, quæ invaserat, reddidit.* Continuator Historiæ Episcoporum Virdunensium post Bercarium Presbyterum pag. 269. *Supradictus Comes Fridericus, dum esset adhuc in laïcali habitu, Prabendæ Fratrum S. Mariæ omnes Centenas eorum potestatum, quibus multum inquietabantur,... reddidit.* Infra: *Centenam de Wandelini curte, & alia jura, quæ tunc temporis potestative in hac civitate*

tenebat, eidem Episcopo & Ecclesiæ reddidit.

CENTENÆ, Homines *Centenæ*. Capitulare de Villis cap. 62. *Quid de liberis hominibus & Centenis, qui partibus fisci nostri deserviunt.*

CENTENARIA, Idem quod *Centena*. Charta Berengarii Episcopi Virdun. apud Hugon. Abb. Flaviniac. in Chron. an. 951. *Dedimus . . . decimam illorum arietum, qui nostræ Ecclesiæ persolvuntur ex Bracensi Centenaria.*

4. CENTENA, Centena ceræ, zuccari, piperis, cumini, &c. apud Anglos, continet 13. *petras* & dimidiam: & quælibet *petra* continet 8. libras. Summa ergo librarum in centena 108. *Centena canabi*, telæ, & hujusmodi ex 120. ulnis; *Centena ferri*, ex 100. petris, ut est in Fleta lib. 2. c. 12. §. 4. 5.

CENTENÆ, Fustium vel flagellorum centeni ictus. Acta S. Cæciliæ Virg. & Mart. *Iste si inventus fuerit, sine dubio atrocibus dabitur flammis, &, ut dici solet, Centenas exolvet.*

¶ CENTENALIA. Vide in *Centena* 2.

¶ CENTENARIA. Vide in *Centena* 3.

1. CENTENARIUM, & CENTENARIUS. Isidorus lib. 14. Orig. cap. 24. *Centenarium, numeri nomen est, eo quod centum librarum ponderis sit.* Vetus Agrimensor: *Centenarius dicitur, eo quod centum libris constet.* Ita *Centenarium æris* usurpat l. 3. Cod. Theod. de Conlat. æris ArnoldusLubec. lib. 4. cap. 37. *Persolvens ei annuatim 7. auri pondera, quæ Centener dicuntur.* Paulus Warnefridus lib. 3. de Gestis Langob. cap. 12. *Quindecim ei auri Centenaria deferens.* Utuntur præterea Liberatus Diaconus c. 22. Gregorius Turon. de Gloria Confess. cap. 63. lib. 5. Hist. cap. 20. 31. Fredegar. cap. 69. Gregor. M. lib. 2. Ind. 2. Epist. 130. Chron. Reichersp. pag. 275. Helmodus lib. 1. cap. 84 Tageno Pataviensis, &c. χρυσίυ κεντηνάρια habent passim Scriptores Byzantini, Theophanes p. 99. 147. 148. 335. &c. Procop. lib. 1. de Bello Pers. & in Hist. arcana, Nicetas in Man. lib. 2. §. 7. lib. 5. §. ult. Cinnamus, Gruter. Inscript. 1120. 17. & alii quos passim laudant Scaliger de Re nummaria, Meursius & Fabrotus in Glossariis, & Jacob. Gotofred. ad l. 2. C. Th. Si quis pecun. confl. nos etiam quædam ad Cinnamum pag. 435. Vide Georg. Agric. lib. 4. de Ponder. Roman. p. 95. & in verbo *Talentum.*

CENTENARIUM CERÆ, in Charta an. 1208. apud Ughellum tom. 7. pag. 274.

¶ CENTENARIUM, Quod complectitur centum cannas, in Statutis Massil. lib. 3. cap. 13. *De canabaciis crudis non vendendis nisi per Centenaria .... Addentes præterea huic capitulo, ut Centenaria canabaciorum alborum, nigrorum & brunorum intelligantur de centum cannis Centenariorum, &c.*

2. CENTENARIUM, Canalis, per quem aqua decurrit. Fistula nempe, quam Vitruvius lib. 8. cap. 7. *Centenariam* vocat, quod, ut explicat Philander, lamina plumbea, antequam in rotundationem flectatur, lata sit digitos centum, ut *Quinquagenaria*, lata 50. &c. Anastasius Bibl. in Hadriano PP. pag. 112. *Forma, quæ vocatur Sabbatina, nimis confracta existens: per quam decurrebat aqua per Centenarium in atrio Ecclesiæ B. Petri, &c.* Infra: *Et confestim Centenarium illud, quod ex eadem forma in atrio Ecclesiæ B. Petri decurrebat, dum per nimiam neglectus incuriam plumbeum ipsius Centenarii furtim jam plurima ex parte ablatum fuisset, &c.* In Nicolao I. pag. 210. *Per quam decurrebat aqua per Centenarium in urbem Romanam.*

3. CENTENARIUM, vel CENTENARIUS, Officium centum Missarum. Chronicon Casauriense lib. 4. *Instituit ut pro unoquoque fratre defuncto fiat Centenarius, hoc modo, ut à die obitus unius cujusque Fratris justitia de pane & vino, & cæteris cibis, cotidie in mensa Abbatis ponatur.* Vide *Tricenarium.*

CENTENARIUS. Gloss. Gr. Lat. Εκατόνταρχος, *Centenarius, Centurio. Centenarii*, teste Vegetio lib. 2. cap. 8. & 13. dicti sunt, quos antiqui *Centuriones* vocabant, centum videlicet militibus præfecti. [Vide *Centena* 2. & *Centenarium* 1.]

CENTENARII, DUCENARII, SEXAGENARII, Qui dicantur in Cod. Th. pluribus disquirit Jacob. Gotofredus ad lib. 1. de Exactionibus.

CENTENARII, Qui *Centenis* præerant, judices minores qui per Centenas jus dicebant, & Comiti suberant, *Centgraff* Germanis. [Schilterus *Centgraff* intelligit de minori judice, qui per Decanias tantum, non per Centenas jus dicebat. Vide *Centena.*] Walafrid. Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 31. *Centenarii, qui & Centenariones, vel Vicarii qui per pagos statuti sunt, Presbyteris plebium, qui baptismales Ecclesias tenent, & minoribus Presbyteris præsunt, conferri queunt.* [Præceptum Pippini Regis Aquitaniæ ex Tabulario Monasterii S. Florentii: *Nullus Judex publicus, nec Vicarius, aut Centenarius, &c.* Privilegium Ludovici Imp. tom. 2. Maceriarum Insulæ Barbaræ pag. 45. *Ludovicus Dei providentia Imp. Aug. Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicedominis, Centenariis, Teloneariis, &c.*] Vide Desiderium Cadurcensem Epist. 16. & Babolenum in Vita S. Germani Abbatis & Martyris num. 11.

¶ CINTENARII, in Præcepto Pippini Regis, cujus locus supra refertur in *Agenti.*

Judicis autem officio functos Centenarios docent Lex Salica tit. 46. §. 1. Decretum Childeb. cap. 9. Lex Aleman. tit. 36. §. 3. Lex Langob. lib. 2. tit. 42. §. 3. tit. 52. §. 3. tit. 53. §. 22. Capitula Caroli M. lib. 4. cap. 62. 63. 64. Concilium Cabilonense II. cap. 21. &c. Hinc *Centenarii Legem scientes*, in Capitulari 1. Caroli Mag. an. 802. cap. 13. Non tamen de omnibus causis, sed de minoribus tantum judicabant. Gloss. vetus: *Centenarii, de re minima scilicet, Minores judices, ministri Comitum.* Capitul. 3. an. 812. c. 4. & lib. 3. c. 79. *Ut nullus homo in placito Centenarii, neque ad mortem, neque ad libertatem suam amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia judicentur: sed ista in præsentia Comitis vel Missorum nostrorum judicentur.* Lex Langob. lib. 2. tit. 52. §. 10. *Omnis controversia coram Centenariis diffiniri potest, excepta redhibitione rerum immobilium & mancipiorum, quæ non potest diffiniri nisi coram Comite.* Eadem habentur in Capitul. Caroli M. lib. 4. cap. 26. Capitul. 1. an. 810. cap. 2. Appendix 2. ad lib. 4. Capitul. Caroli M. cap. 28. *Ut ante Vicarium & Centenarium de proprietate & libertate judicium non terminetur aut acquiratur: nisi semper in præsentia Missorum Imperialium, aut in præsentia Comitum.* Capitul. 2. an. 810. c. 15. *De rebus & mancipiis, ut ante Vicarios & Centenarios non conquirantur.*

Centenariis præerant Comites ipsi, qui in eorum vitam & mores inquirebant. Lex Langob. lib. 2. tit. 54. §. 22. *Volumus ut Comites nostri licentiam habeant inquisitionem facere de Vicariis & Centenariis, qui magis per cupiditatem quam propter justitiam faciendam sæpissime placita tenent, & inde populos nimis affligunt.*

Interdum cum iis in rebus majoris momenti dijudicabant,

dijudicabant, ut est in Capitul. Caroli M. lib. 2. cap. 28. Denique ipsis omnino præerant. Capitula Carlomanni tit. 3. cap. 9. *Comes præcipiat suo Vicecomiti, suisque Centenariis, ac reliquis ministris reipublicæ.* Si bellum ingrueret, Centenarii munus erat Centenam suam, seu Centenæ suæ milites in aciem educere, ut est in Legibus Wisigoth. lib. 9. tit. 2. §. 3. Eorum etiam præsertim cura erat, ut districtus latronibus, furibus, aut prædatoribus purgarent, ex Capitulis Caroli C. tit. 11. pag. 111. 1. Edit. Denique in publicis actis nomen Centenarii, perinde ac Comitis, consignatum quandoque legimus. Charta Alamannica Goldastina 70. *Regnante D. Hludowico... sub Pabone Comite, & sub Hunoldo Centenario, Indictione* 5. Vide Concilium Arelatense an. 813. can. 23. & Leges Edwardi Confess. cap. 32. præterea Rhenanum lib. 2. Rerum Germ. pag. 88. & Loccenium lib. 2. Antiquit. Sueco-Gotticar. cap. 3.

CENTENIONALIS Nummus, in leg. 1. & 2. Cod. Th. Si quis pecun. confl. quis fuerit, ambigunt doctiores. Quidam enim eumdem cum Centenario aureo fuisse existimant, sic dicto sub Heliogabalo, ut auctor est Lampridius, quod centum aureos, sive solidos conficeret, ut Casaubonus, Salmasius, & alii. At Jacobus Gothofredus contendit, probatque Centenionalem ita à centenario diversum, ut Centenarius major pecunia fuerit, Centenionalis, minutula, ut loquitur Valerianus in Epist. ad Aurelianum: Deinde *Centenionem* dictum, ut *Binionem*, qui δίνεμμα redditur in Glossis Lat. Gr. & δηνάριον, proindeque Centenionalem centum æreos seu stipes confecisse. Ut ut sit, *Majorinas*, seu majores, & *Centenionales communes* vetitas ostendit lex 1. quæ est Constantii: altera quæ est Arcadii & Honorii, *Centenionalem tantum nummum in conversatione publica tractari* præcipit, *Majoris pecuniæ figuratione submota.* Ex qua ult. lege infertur, Centenionalem in eo à Majore differre, quod minutior fuerit, proindeque usui publico commodior: etsi utramque prius vetitam par sit credere, Majorinam propter nimium pondus, Centenionalem propter nimiam sui exiguitatem.

¶ CENTENITAS, Centum, Gall. *Centaine.* S. Bernardus lib. 5. de Consideratione cap. 7. *Alioquin si diversa putemus (in Deo,) non quaternitatem habemus, sed Centenitatem.*

CENTENNIS, Centenarius, ætatis centum annorum. Gildas Sapiens de Excidio Britanniæ: *Nam Centennis tu ob religiosa merita, vel coævus Mathusale, exceptus ab omni prole servaberis?*

¶ CENTERARIUS, Sarcinator, qui consuit & conficit *centones*, Gall. *Couturier*, apud Lobinellum, in Glossario ad calcem Hist. Brit. Melius legeretur *Centonarius.*

CENTERIUS, Semita, via strictior, ex Gallico *Sentier*, quasi *Semitaria.* Charta an. 877. ex Tabul. S. Benigni apud Perardum: *De uno fronte Centerius communalis pergit, de alio vero fronte strada publica pergit, &c.* Vide *Semitarium.*

CENTESIMA. In Camera Comput. Paris. est *Compotus Duplicis, seu primæ Centesimæ, Compotus simplicis seu secundæ Centesimæ levatæ inter annum* 1290. *& an.* 1300. *Compotus Quinquagesimæ & tertiæ Quinquagesimæ, &c.* Vetus Chron. Franc. vernaculum MS. quod desinit in an. 1322. sub an. 1295. *En cest an meismes fu alevée une subvention ou Royaume de France, c'est à savoir le Centiéme & le Cinquantiéme tant sur les Clercs, comme sur Lais. Pour laquelle chose Boniface fit un Decret, que se li Rois, ou li Prince, ou Baron, ou Prelat, nul qui fu subgés à l'Eglise de Romme, deslors en avant sur les extorsions leur donnoient qu'il encouroient en sentence d'escommuniement.*

¶ CENTESIMARE, Centesimum quemque punire, tollere. Jul. Capitolin. in Macrino cap. 12. *Milites sæpius decumavit, aliquando etiam Centesimavit: quod verbum proprium ipsius est, quum se clementem diceret, quando eos Centesimaret, qui digni essent decimatione.*

¶ CENTETUM, Spatium centum pedum. Vide *Candetum.*

¶ CENT-GRAVIUS. Vide *Centa & Centenarius.*

¶ CENTHA. Informationes Civitatis Massil. de passagio transmarino ex MS. Sangerman. *Primo habebit quodlibet vysserium* XLIIII. *goas in carena; item de roda in roda* LIII. *goas; item de plano* XIII. *palmos; item à Centha* VI. *palmos & quartum; item de falca* III. *palmos.* Vide *Centrum* & *Cinta.*

¶ CENTIA, *Luna.* Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

¶ CENTIALES. Vide *Censiales.*

¶ CENTIGAMUS, Qui centum, id est, plures habet vel habuit uxores, ut Bigamus qui duas, apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 169. *O vero utinam nec natus, nec visus, nec auditus, nec dictus ex iisdem fuisset Centigamus, proh pudor!*

¶ CENTIMENTRUM, vel potius *Centimetrium*, vox ficta ex *Cento* & *metrum*, Gall. *Centon.* Carminis genus ex alienis carminibus seu carminum particulis compositum. Spicil. Acher. tom. 8. p. 41. in Capitulari Attonis: *Centimentrum de Christo Virgilianis compaginatum versibus.*

CENTIMOLUS, Centimulus, Molendinum. Petrus Diaconus lib. 4. Chron. Casin. c. 21. *Molendina* 2. *sub uno tegmine, Centimolum, ortos, &c.* Cap. 22. *Cum omnibus, quæ tunc possidebat, molendinis, Centimolo, hortis, curtibus, &c.* Honorii IV. PP. Statuta pro Regni Neapolit. incolis an. 1285. apud Raynaldum num. 45. *Animalia deputata molendinis, quæ Centimuli vulgariter nuncupantur.* Et infra: *Subofficiales non capiant animalia deputata ad Centimulos.*

¶ CENTINA, pro *Centena*, Pars regionis. Præceptum Karolomanni Regis Franc. pro Monasterio Prumiensi ann. 770. *Quod antecessores nostri.... in jure eorum potestate confirmassent silva aliqua in loco qui dicitur Benutfelt infra Centina Belslango infra vasta Ardenna.* Vide *Centena.* 2.

CENTO, Centrum, Centunculus. Papias: *Cento, filtrum.* Vox Latinis notissima. Vide in *Gambeso.* [MS. Bituric. addit ad Papiam editum: *Collectio illius qui vilissima vectigalia colligit in foro.* Tale est *havagium*, quod ex varia annona venali percipitur à carnifice. De centonibus multa præclare differit Illust. Fontaninus lib. 2. de Antiquit. Hortæ cap. 4. & 5.]

Centrum, Eadem notione. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Centrum, vel Filtrum: Felt*, ubi *Centrum*, est Græcorum κέντρον, unde ὀμφαλόκεντρον.

Centunculus, Eodem pariter significatu. *Futilis Centunculus*, apud Apuleium lib. 1. κέντουκλον, recentioribus Græcis est lana vel vestis coactilis, quam Græci πῖλον vocant. Lexicon Græc. MSS. Reg. sign. 2062. πῖλος, τὸ κέντουκλον. πῖλον καὶ πιλίδιον, τὸ κέντυκλον. Aliud sign. 930. πίλους, πιλωτούς, κέντυκλα, καὶ πῖλον. Joannes Cananus de Bello Constantinop. pag. 193. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τένταν ἀπὸ κεντούκλου. Id est *ingressus est tabernaculum ex Centonibus confectum.* Occurrit hæc vox apud Leonem in Ta-

cticis pag. 51. 56. 57. 290. 333. Alios Scriptores laudant Rigaltius & Meursius. Ita porro Latinis *Cento* & *Centunculus* idem sonant. Vide Valesium ad lib. 19. Ammiani pag. 164. [& Glossar. mediæ Græcitatis.]

CENTONARII, Artifices, quorum, ut & eorum collegii ac corporis passim mentio in veteribus Inscriptionibus apud Gruterum, ubi fere semper Fabris, Dendrophoris, & Tignariis adjunguntur. De iis etiam est tit. Cod. Th. de *Centonariis & Dendrophoris*, ubi in lib. 1. Constantinus statuit, *ut in quibuscunque oppidis Dendrophori fuerint, Centonariorum atque Fabrorum corporibus adnectantur: quoniam hæc corpora frequentia hominum multiplicari oportet.* Ex quibus patet magnam inter se habuisse affinitatem ejusmodi artifices: quod etiam colligitur ex eo quod eosdem præfectos haberent, ut est apud Gruter. 36.11. 45. 8. eosdem Patronos 427. 1. eosdem Magistros Quinquiennales, 261. 4. Verum qui dicantur & *Dendrophori*, & *Centonarii*, atque adeo ipsi *Fabri*, non omnino constat. De *Fabris*, qui Centonariis & Dendrophoris junguntur, alii *ferrarii* alii *tignarii* dicuntur apud Gruter. 261. 4. qui unice *Fabri* dicuntur 36.11. 322. 4. 393. 8. 402. 2. At ii omnes sub Fabrorum appellatione videntur comprehendi, 45. 8. ubi mentio fit *Præfecti Fabrorum colleg. Dendroph. Centon. & Tignar.* Qui igitur hi omnes? Dendrophoros quidam interpretantur, qui ligna, arbores, & materias ligneas ad ædificia conficienda vendebant, *Vendeurs de bois*: fabros tignarios, quos vulgo Carpentarios appellamus; *Ferrarios*, qui in ferro operantur. At in Centonariis hærent. An igitur Centonarii fuere qui *Centones* conficiebant? Verum quid commune habent Centonarii cum fabris tignariis & ferrariis, nisi ut essent qui in castris tabernacula conficerent, una cum tignariis & ferrariis fabris, quorum etiam opera in iis exstruendis necessaria erat. Quod vero de Centonariis affert Jacob. Gotofredus, vix putem à quoquam probatum iri. Centonariorum præterea mentio est in l. 162. Cod. Theod. de Decurion.

☞ Horum omnium opificum artificumve, qui generali *Fabrorum* nomine designantur, artes munera & officia ceteris felicius distinxisse nobis videtur Illustriss. Fontaninus lib. 2. de Antiquit. Hortæ cap. 5. ubi docet Dendrophoris curam fuisse primo cædendarum in silvis arborum, unde forte Vegetio *Concædes* appellantur; deinde negotium etiam fuisse, ut earumdem arborum rudem & informem materiam veherent vel asportarent: cui sententiæ suffragatur vox ipsa δενδροφόρος, quæ proprie significat *Arboriferum.* Hanc autem rudem & impolitam materiam ad ea, quibus opus erat, accommodabant Tignarii, qui alii non erant à Fabris lignariis, quos vulgo dicimus *Charpentiers.* Horum officium erat, ut verbis utar Scriptoris Clarissimi, tigna conficere, id est, arbores ipsas rudes in trabium tignorumque & tabularum formam in primis redigere, & contabulationes ipsas construere; nam tigni nomine comprehenditur omne genus materiei, ex qua ædificia constant. Jam vero quare Dendrophoris & Tignariis adjungantur, & quinam fuerint Centonarii vidit occulatissimus Scriptor apud Cæsarem lib. 2. de Bello Gallico cap. 9. ubi loquens de expugnatione Massiliæ, scribit Legionarios turrim ex latere sub muro fecisse: cujus *contabulationem summam lateribus lutoque constraverunt, ne quid ignis hostium nocere posset, Centonesque insuper injecerunt, ne aut tela tormentis missa tabulationem perfringerent, aut saxa ex catapultis latericium discuterent.* Ex iis verbis Cæsareis, inquit laudatus Scriptor Illustrissimus, apparet cur Centonarii una conjungantur cum Fabris, Tignariis, Dolabrariis, Scalariis & Dendrophoris apud Gruterum in locis à Cangio laudatis & alibi; nimirum utpote qui singuli, licet inter se diversi, attamen omnes in castrensibus & navalibus ædificiis sartis tectisque servandis occupabantur: unde pag. 440. 6. & 481. 9. *Centonarii* junguntur *Navicularii*s. Itaque *Centonarii* erant, qui arcibus, navibus & militibus *Centones* ipsos offerendos curabant.

CENTONIUM, Cento, vestis ex variis panniculis consarcinata, Κεντώνιον, in Vita S. Euthymii Abb. à Cyrillo scripta cap. 15. inter Sancti illius vestes ac supellectilem recensetur.

CENTONIZARE, *More centonario*, ex variis libris describere, excerpere. Rupertus Tuitiensis lib. 2. de Divin. offic. cap. 21. Chron. Reicherspergann. 591. & Radulphus de Diceto in Abbrev. Hist. *Gregorius .... Antiphonarium regulariter Centonizavit.* Sigebertus de Scriptorib. Eccles. in Beda: *Centonizavit etiam expositionem in Cantica Canticorum, collectis sententiis de libris Gregorii PP. per diversa opera illius.* Chron. Abbatiæ Gemblac. de Burchardo Wormac. Episcopo: *Olberto dictante & magistrante, magnum illud Canonum volumen Centonizavit, & quasi collectis floribus omniformis generis de prato scripturarum coronam pretiosiorem auro & topasio, in edito Ecclesiæ collocavit.* Tertullianus de Præscript. c. 39. *Homerocentones etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera, more Centonario ex multis hinc inde compositis in unum farciunt corpus.* [Papias in MS. Bituric. hæc tria simul congerit tanquam synonyma. *Centonizo, avi, Centuplico, avi, Centurio, avi*]

¶ CENTRALIA. Chartularium Ecclesiæ Auxitanæ MS. cap. 114. de Ecclesia de Albiano: *Impignoravit medietatem Ecclesiæ de Albiano ... pro* LX. *sol. Morlanensis monetæ integræ, sicut ipse & prædecessores sui habuerunt & tenuerunt liberam & quietam absque servicio cum decimis, & oblationibus, & cum capellania & cimiterio, sicut antiquitus habuerat, & Centralibus, & acceptis nummis in claustro B. Mariæ.* f. legendum est, *Censualibus*, i. e. censibus.

CENTRIX, *à centum, vel cento dicitur, & dicuntur Centrices meretrices, lupæ, multiviræ, diabolares, novariæ, & dicuntur à centum propter multitudinem, vel à centonibus, id est, filtris, quod ex iis desiccabantur, vel quod sternantur in lupanari, ut locus reddatur calidior.* Joan. de Janua.

¶ CENTRO, *Convitiator*, in Vocabulario Sussannæi.

1. CENTRUM, Fornicis circulus, cui tota concameratio innititur, nostris *Ceintre.* [Glossar. MS. *Centrum, Medium cameræ.*] *Centrum cameræ*, apud Nicolaum I. PP. Epist. 2. Monachus S. Mariani in Chron. *Jam exstructa testudine visum est debere submoveri Centra, quibus fuerat testudo subfulta.* Vita S. Boniti Episcopi Claromont. num. 17. *Sanctorum altaria nitent, Centra hinc inde geminata connectunt, &c.* Ibidem: *Quatersena Centra decora inferius superius connexa surgunt.* [Paschasius Radb. in Vita S. Adalhardi Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. p. 340. *Sepulta sunt autem decenter membra carissimi Senis in Basilica B. Petri Apostoli sub fastigio inter ejusdem mediexima quatuor Ecclesiæ Centra, &c.* Vide Hist. Dalphin. tom. 2. p. 274. Utitur etiam Cassianus Collat. 24. c. 6.]

¶ 2. CENTRUM, pro *Cento.* Vide in hac voce.
¶ CENTUA. Vide *Centuria* 1.
¶ CENTUARIATUS. Vide *Centuriatus.*
¶ CENTUM, *Zona pellicia Veneris, quæ legitimas nuptias ligat.* Papias MS. Bituric. Vide *Cesta.*
¶ CENTUMGRAVIUS. Vide *Centa.*
¶ CENTUNCULUS. Vide *Cento.*
1. CENTURIA, Isidoro l. 15. Orig. c. 15. *Ager est ducentorum jugerum, qui apud antiquos è centum jugeribus vocabatur; sed postea duplicata est, nomenque pristinum retinuit, &c.* Papias: *Centuria, mensura terræ, vel vineæ, habens per singulas partes pedes* 20. [Glossar. Sangerm. MS. n. 501. *Centua, mensura terre vel vinee habens per singulas partes* XXII. *pedes.*] Siculus Flaccus de Condit. agror. *Centuriis vocabulum datum est, ex eo quod centenis hominibus ducentena jugera dederunt, & ex hoc facto Centuria juste appellata est.* Idem alibi: *Centuriæ non per omnes regiones ducenta jugera obtinent.* Hygenus: *Agri ex hoste capti divisi sunt per Centurias, ut assignarentur militibus.* Vide Columellam l. 6. leg. 10. Codicis Theod. de Annona & Tribut. & ibi Jacobum Gotofredum, Julianum Antecessor. c. 543. &c.
2. CENTURIA, Hundredus, seu curia Hundredi. Joannes Sarisberiensis l. 1. Policrat. c. 4. *Ne.... cogaris in Centuria, aut foro Præsidis, vel Proconsulis, aut fortasse in Concilio, læsæ Majestatis reddere rationem.* Vide *Hundredus.*
CENTURIARE, Agrum limitibus includere. Hygenus: *Agrum limitibus includemus, hoc est, Centuriabimus.* Hinc *Centuriatio*, apud Siculum Flaccum & eumdem Hygenum.
CENTURIATUS, Idem quod *Centuria, Hundredus.* Diploma Edgari Regis Angl. pro Ecclesia Eliensi tom. 1. Monastici Anglic. pag. 93. *Et inter paludes causas sæculares duorum Centuriatuum in Wichelawe, in provincia Orientalium Saxonum, benigne ad Fratrum necessaria sanciendo largior.* [In Actis SS. Junii to. 4. p. 525. de S. Etheldreda legitur: *Et intra paludes causas sæculares duorum Centuariatuum, & extra paludes quinque Centuariatuum in Wicamlawan, &c.*] Aliud Regis Edwardi Confess. ibidem pag. 94. *In Comitatu Grantecestriæ ipsa insula, cum duobus Centuriatibus & omnibus appendiciis, &c.* Mox: *In Comitatu Suthfolk.... quinque & dimidium Centuriatum.* Ibidem pag. 120. *Unum Centuriatum, id est, Hundredum.* Charta ejusdem Edgari pro Wigorniensi Abbat. pag. 140. *Dimidium Centuriatum, quod Anglice vocatur Cudburigelawes Hundred.* Vide *Centena* 2.
CENTURINI. Vide *Christiani de cinctura.*
CENTURIO, Centenarius, qui *Centenæ*, judicis loco, præest. Lex Bajwar. tit. 2. §. 5. *Et exinde curam habeat Comes in suo Comitatu. Ponat enim ordinationem suam super Centuriones & Decanos, ut unusquisque provideat quos regit, &c.* Antiq. Fuld. l. 2. Trad. 45. *Tunc Centurio Sigifrid, qui Advocatus noster fuit, &c.* Decreta Calomani Regis Hungariæ l. 1. *Singuli Comites... denarios, qui per universas Hungariæ partes colliguntur, quantum super unoquoque Centurionatu fuerit collectum... Strigonium mittant, neque prius Regii Comites, vel Centuriones partem accipiant, &c.* Vide Thwrocz. in Petro Rege Hungar. c. 35.
CENTURIO RERUM NITENTIUM, apud Ammianum l. 16. Is dicebatur, qui signorum ac statuarum ex ære ac marmore in Urbe curam gerebat, qui postea *Tribunus*, ac demum *Comes rerum nitentium* appellatus est. Ita H. Valsius. *Centuriones*, qui certum corpus conficiebant in oppidis, & quorum munus inter vilia & oneraria fuisse colligitur in leg. unic. Cod. Theod. de Centurion. Sed quinam ii, prorsus incertum.
CENTURIONES, inter Officiales judicum recensentur in leg. 1. Cod. Theod. de Offic Rector. prov.
CENTURIONUM JURA. In Pacto inito inter Imp. Henricum & Paschalem PP. apud Petrum Diacon. lib. 4. Chronici Casin. c. 35. Paschalis pollicetur se non invasurum *Regalia, id est, civitates, Ducatus, Marchias, Comitatus, Monetas, teloneum, mercatum, advocatias Imperii, Jura Centurionum, & Curtes, quæ manifeste Imperii erant.* Adde Dodechinum ann. 1110.
¶ CENTURUS, *Centurio, Centaurus*, eadem sunt Papiæ in MS. Bituricensi. Vide *Centurio.*
¶ 1. CENTUS. Sic ex lege Salica tit. 32. legit Muratorius tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. p. 47. col. 2. ubi alii habent *Cenitus.* Vide in hac voce.
¶ 2. CENTUS, adject. pro *Centum. Ad summam quatuor Centarum librarum*, in Hist. fundationis Monasterii Cœlestinorum Suession. apud Marten. to. 6. Collect. Ampliss. col. 597.
¶ CENULENTUS, *Renovatus.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Vide *Cenolentus.*
¶ CENUM, *Acutum.* Papias MS.
CEOCA, Gallis, seu Picardis, *Choque*, Stipes. Charta Philippi Flandriæ & Viromand. Comitis ann. 1180. in Tabular. Abbat. Montis S. Martini: *In vendagio nemoris Gerardus unam medietatem habebit, Abbas aliam. Radices, & quas vulgus Ceocas vocat, omnes Abbas solus habebit.* Alibi *Cochas* scriptum est.
CEOLA, CIULA, Navis species, ex longiorum genere, Saxonibus, Ceol. Leges Ethelredi Regis Anglic. c. 23. apud Bromptonum: *Si advenisset una navicula*, 1. *obol. detur, si major, & habet siglas*, 1. *den. si adveniat Ceol, vel ulcus, & ibi jaceat*, 4. *den. ad theloneum dentur.* Ex quibus liquet, *Ceolam* non fuisse exiguam navem, ut vult Spelmannus. Id præterea astruit Willelmus Malmesbur. lib. 1. de Gest. Angl. cap. 1. qui ut copiis transvehendis idoneas describit: *Placidoque ventorum favore, tribus longis navibus, quas illi Ciulas* (al. *Ceolas*) *vocant, Britanniam allabuntur.* Et c. 2. *In Britanniam cum* 5. *Ceolis copias trajecit.* Ethelwerdus lib. 3. c. 3. *Septem Ceorl, &c.* Vocis usus manet etiamnum apud Anglos in *Keele*, pro Carina. Spelmannus à *Celocibus* deducit, quod improbat Somnerus.
CYULA, Idem quod *Ceola.* Gildas Sapiens de Excidio Britanniæ, de Saxonibus: *Tum erumpens grex Catulorum de cubili Leænæ Barbariæ, tribus, ut linguâ ejus exprimitur, Cyulis, nostra, longis navibus, secundis velis ... evectus, &c.* Ita etiam apud Matthæum Westmonast. hæc vox scribitur ann. 877. & 897.
CEORLUS, CEORLMAN, CIRLISCUS, Saxonibus Rusticus, paganus, villanus, qui agriculturam exercet, infimæ, sed liberæ tamen conditionis homo. Iis opponuntur *Eorli*, id est, Comites, Nobiles. Leges Inæ Regis West-Saxiæ cap. 40. apud Brompton. *Si Ceorlus & femina puerum simul habeat, &c.* Cap. 42. *Ceorles Weordyng, id est, rustici curtillum.* Cap. 44. *Ceorli habeant herbagium in communi, &c.* Capitula de Weregildis post Concilium Grateleanum ann. 928. *Ceorles Weregildum est in Mircenorum laga* 220. *sol.* Eadem notione.
CEORLMAN, Homo Ceorlus, rusticus, in Legibus

Æthelſtani, apud eumdem Bromptonum.

CIRLISCUS, in Legibus Inæ c. 21. 32. 39. & Henrici I. Regis Angl. c. 82.

¶ 1. CEPARIA, Strues, ut videtur, ſtipitum, truncorum alteriuſve materiæ combuſtibilis, ab Italico *Ceppo* vel *Ceppaia*, Truncus, ſtipes. Memoriale Poteſtatum Regienſ. ad ann. 1224. *Venerunt Mantuam cum navibus & obſederunt ſtratam Reginorum in paludibus, & fecerunt Ceparias ad comburendum pontem & naves, quæ erant in Ramfreda.*

¶ 2. CEPARIA, *Courtilliere*, in Gloſſis Lat. Gall. ubi *Courtilliere*, Hortus eſt à Græco κῆπος, vel potius Hortulana, à Latino *Cepa*, ut apud Laurentium in Amalthea, *Ceparius* dicitur *qui curat cepas.*

¶ CEPARIUS, χυδαῖος ἄρτος. Gloſſ. Lat. Græc. Vulgaris panis. Vide *Ceparia* 2.

CEPARUM USATICUM. Charta an. 1306. in 9. Regeſto Philippi Pulcri Regis Franc. ex Tabul. Regio Ch. 14. *Item uſaticum Ceparum, ſeu reddituum, quem percipit Dominus Rex in ortis dicti loci pro* 25. *ſol. annui & perpetui reditus.*

¶ CEPATGIUM. Vide *Ceppagium.*

¶ CEPATICUM, Stipites arborum ſucciſarum. Charta Deodati Abb. S. Tiberii apud Stephanotium Antiquit. Occitan. MSS. tom. 1. pag. 389. *Dono... medietatem de fuſtis, quos tu Petrus præſcriptus & infantes tui plantaveritis & plantare facietis, & medietatem de ramma & Cepaticum de fuſtis.* Vide *Cepparium.*

¶ CEPERIA, An hortus, ſic dictus à Latino *Cepa* vel à Græco κῆπος? Charta Heliæ Abb. Floriac. ann. 1269. *Tandem inter nos... pacificatum extitit in hunc modum, videlicet quod... bucagium ſeu clamor tabernarum & collatio bucagii ſeu clamoris in Majoria... & omne jus quod habet in Ceperia & in collatione ejuſdem nobis .... libera remanebunt.* Vide *Ceparia* 2.

¶ CEPES, pro *Sepes*, infra in voce *Delicia.*

¶ CEPETI, Clerici minores vel inferiores, in Statutis MSS. Eccleſiæ Senonenſis: *Omnes Cepeti tenentur facere hebdomadam & ſubhebdomadam & dicere primam lectionem & ſecundam in Matutinis novem lectionum, & ſimiliter in Anniverſariis, & ferre vexillum, crucem & tædas ad Miſſam.* Vide *Cepones.*

¶ CEPHAL, Caput, à Græco κεφαλή. Aldhelm. de Virgin.

Sed contrita rotis extollit vipera Cephal.

CEPHALÆOTÆ, ex Græc. κεφαλαιῶται, Capitationis exactores, in l. 6. Cod. Theod. de Patrociniis vicorum.

¶ CEPHALARGIA, *Humor capitis.* Gloſſar. MS. Sangerman. num. 501. Legendum cum Græcis κεφαλαλγία, Capitis dolor.

¶ CEPHALEA, *Dolor capitis qui multum tempus tenet:* Idem Gloſſarium.

¶ CEPHALERIO, ONIS. Cenſus de ſingulis capitibus. Conſtant. Imp. in Theſauro Fabri.

¶ CEPHALICUS, Capitalis, princeps, Gr. κεφαλικός, de Chriſto dicitur in quadam Oratione ad calcem libri Theogeri Epiſc. Metenſ. apud Bernardum *Pez* tom. 1. Anecdot. præfat. p. xv.

CEPHALMEDINA, [Prætor urbis.] Vide *Zavalmedina.*

CEPHALUS, Stultus, ineptus. Gloſſar. Lat. Græc. *Capito*, κεφάλων. Concilium, ſeu Fœdus Aluredi & Gothurni Regum: *Liberum hominem illiteratum pro bruto, & Cephalo, & ſtulto reputamus.*

¶ CEPHAS, Caput, Johanni XXII. Papæ, in Bulla contra Marſilium & Johannem, apud Rymer. to. 4. p. 317. col. 2. *Cephas autem Græce interpretatur, Caput Latine.* Falſo, nam vox eſt Syriaca ſignificans *petram.* Unde Cephas dictus eſt Petrus.

¶ CEPIA, f. pro *Sepia*, piſcis ſpecies, Gall. *Seche.* Necrolog. S. Martialis Lemovic. XVI. *Kal. Maii Dompnus Abbas dedit nobis* LXV. *ſol. ad piſtanciam faciendam cum flodonibus & Cepiis.* IX. Kl. *Julii Jordanes Dares monachus dedit nobis moyatos vini cum Cepiis.* V. *Id. Aug. obiit Dompnus Albertus Abbas, & Præpoſitus de Vernolio facit plenum convivium cum Cepiis & flodonibus.*

¶ CEPITATICUM. Vide *Ceſpitaticum.*

¶ CEPONES, Juniores ſeu infantes. Cur autem ſic dicantur, haud facile eſt divinare. Bern. Ordo Cluniac. cap. 27. *In ſedibus eorum* (infantum) *qui Cepones vocantur, nulli licet ſedere unquam præter ipſos ſolos.* Vide *Cepeti.*

CEPOSTRIA, *Latine dicitur Ortus S. Joannis.* Ita Papias MS. Editus [cum MS. Bitur.] *Cepoſtua.* Ex Græco fortean κῆπος, hortus. [Vide *Ceparia* 2.]

¶ CEPOTAPHIUM, Sepulcrum in horto, à κῆπος, Hortus, & τάφος, Sepulcrum. Vetus Inſcriptio apud Fabrettum pag. 115. *Hoc Cepotaphium muro cinctum cum ſuo jure omni ex auctoritate & judicio Pontificum poſſederunt.*

¶ CEPPA, Vitis, vinea, à Gallico *Cep*, Stirps vineæ. Regeſtum 87. Chartophylacii regii: *Item, tenent plus circa duas foſſoyriatas vinee ſitas in cloſo loco dicto Encovenent apud montem Alodium juxta vineam ſeu Ceppam heredum Joneti Meynerii.*

CEPPAGIUM, à Gallico, *Cep*, Stipes, caudex, cippus, Italis *Ceppo.* Matthæus Paris in Vitis Abbatum S. Albani: *Qui foreſtarii ceperint coopertiones, Ceppagia, & eſchaetas quercuum, ſive aliarum arborum.* Id eſt ſtipites arborum ſucciſarum, quæ adhuc manent in terra, nondum eradicata, inquit Warſius. Tabular. Abb. Dalonenſis in Lemovicibus fol. 14. *Quidquid habebamus in foreſtagio, & Cepatgio de Born.* Adde Fletam. lib. 2. c. 41. §. 24. Vide *Chocagium*, [& *Cepaticum.*]

CEPPUS. Vide *Cippus.*

¶ CEPTARE, Acceptare. Jacobus Cardinalis in Vita S. Petri Cœleſtini PP. lib. 3. cap. 17.

.... Necnon collegia ſacra
Cardine fulgentum, valeant Ceptare receſſum
Pontificis.

¶ CEPTIO, *Commercio.* Gloſſ. Iſid.

CEPTUS, Idem quod *Captura*, quod vide. Antiquitates Fuld. l. 1. trad. 66. *In illo Ceptu duas hobas.* [Anaſtaſius Bibl. in Vitis Rom. Pontif. apud Muratorium tom. 3. Scriptor. Ital. p. 146. col. 2. *Necnon & alias divales juſſiones relevantes annonæ capita patrimoniorum Siciliæ & Calabriæ non pauca, ſed & Ceptum frumenti ſimiliter, & alia diverſa quæ Eccleſia Rom. annue minime exurgebat perſolvere.*]

CEPULATUM, Juſculum allio conditum, *Sauſſe à l'ail.* Anonymus Thuanus MS.

Eſt Cepulatum leporinis carnibus aptum.

¶ CEPUM, pro *Sebum*, Gall. *Suif*, Adeps pecudum. Statuta Avenion. *Ne aliquis ponat Cepum vel aliud in rognonos vervecum vel agnorum vel edorum.* Edictum Philippi VI. Franc. Regis ann. 1329. *Candelarii & venditores de Cepo... vendant bonas & legitimas candelas de bono & legitimo Cepo.* Apud Rymer. tom. 7. p. 118. col. 1. *Caſei, butiri, plumæ, gaulæ, mellis, ſelpariæ & Cepi.* Et col. ſeq. *Caſeum, butirum, plumas, gaulas, mel, ſelpariam ſeu Cepum.* Et tom. 4. p. 307. col. 2. *Quatuor pondera Cepi.* Epiſtola Guidonis de Dampetra ad Philippum Aug. ann. 1113. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliſſ. col. 1115. *Noverit Serenitas veſtra, quod D. Milo de Livores tradidit mihi de munitione No-*

nedæ hæc quæ sequuntur... x. *sol pro cera, pipere & Cepe. Madox* Formulare Anglic. pag. 117. *Unam peciam boni Cepi & puri.* Vide *Pegnata.*

¶ CEPUS, Rete. Vide *Cippus.*

CEQUIA, Hispanis & Vasconibus *Acequia*, Incile, fossa rivi. Usatici Barcinonenses MSS. c. 66. *Cequiam aquæ molendinorum, quæ fluit ad Barcinonam, mandamus esse intactam omni tempore, & qui eam præsumptive fregerit, componat Principi centum unc. auri.* Jacobus I. Rex Arag. in Foris Oscæ 1247. f. 18. *Quod debet habere liberum exitum per marginem Cequiæ, per quam aqua intrat ad rigandum eam vineam.* Antiq. Consuetud. Jaccæ in Hisp. *Certa loca sint in Cequiis, in quibus ganata bibant.* Vitalis Episcop. Oscens. *Tenentur... de observantia, ut Cequiarum, fontium, & aliorum.* Chron. Petri IV. Regis Aragon. lib. 3 c. 24. *Eras assangat ab lo cavali en una Cequiaria, &c.*

Cequiarius, Præfectus aquarum. Usatica Majoricarum MSS. *Damus etiam & concedimus vobis ac vestris... possitis ponere & mittere seu constituere Cequiarium de anno in annum, qui custodiat & ducat aquam Cequiæ ad communem utilitatem civitatis Majoric.... & quod quilibet vestrum possitis ducere aquam ad rigandum.... Volumus Cequiarium poni & ordinari per nos.... ad Cequiagium exercendum, & de bono & legali Cequiario provideri, & quod idem Cequiagium non vendatur.* Infra: *Et quicunque alii qui de Cequia Majoricarum rigant, vel rigabunt, solvant partem suam pro hæreditatibus, vel rigaverunt in expensis & missionibus omnibus necessariis ad reparandum & mundandum fontem & Cequiam ante dictam.* Quale fuerit Cequiarii in Regno Majoricano officium, hisce verbis exequitur Joannes Dametus in Hist. Regni Balearici lib. 1. §. 29. *Cequiero o Prefecto de las aguas de la fuente principal desta Ciudad (de Mallorca) tiene conociomento judicial en las cosas tocantes al repartimiento de las dichas aguas, y negotios de los hortolanos. Haze sus condenationes pecuniarias con voto y pareçer de los prohombres de la casa de los hortolanos. Es cargo muy peligroso porlo que non pudiendo vender las augas à ningun precio, algunos en cubierta, o descubiertamente, se approvechan sin limite, con grande riesgo de sus conscientias, &c.* Vide Repertorium Michaëlis *del Molino* pag. 7. v. & 40. Apud eumdem in v. *Aqua, Cavecequia, Aquarum custos* exponitur.

1. CERA. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 24. de Falconibus.: *Pars illa corii, quæ est inter duritiem rostri, & primas plumas capitis, scilicet ubi sunt nares, quam, vocamus Ceram, debet tendere ad viriditatem.* Infra: *Color autem pedum respondebit colori illius loci in rostro qui dicitur Cera.* Adde c. 30.

¶ 2. CERA Annuli Subterfirmare, Sigilli effigie impressa ceræ instrumentum confirmare, in Charta Alcuini Abb. apud Mabillonium, in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 178.

¶ Per Ceram et Setam Commendare, in Chartulario Ecclesiæ Aptensis fol. 119. est, ut conjecto, Sigilli effigiem ceræ imprimere, illamque *seta* seu bombyce appendere, ut passim videre est in instrumentis.

¶ Cera de S. Resurrectione. Vita S. Gervini Abb. auctore Hariulfo inter Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 2. pag. 321. *De ligno S. Crucis, de sepulcro Domini, Cera de S. Resurrectione, de columna ubi Dominus fuit ligatus*; id est, ut conjectat Mabillonius, de cereo Paschali seu de illa Lampade, quæ Jerosolymis divinitus accendebatur singulis annis in vigilia Paschæ.

¶ Ceras Superiores et Summas antiqui vocabant primas testamentorum pagellas, secundas vero *inferiores, secundas, novissimas, imas & extremas.* Vide Salmasium de modo usur. pag. 460. & seqq.

¶ CERACHI, *Navium funes.* Gloss. Isid. In Excerptis, *Caruchi.* Legendum cum Antiquis *Ceruchi.* Vide Scaligerum ad 1. Manilii, & Grævium ad hunc locum Isidori, & infra *Ceruci.*

CERACULUM. Vita S. Aidani Episcopi Fernensis in Hibernia num. 5. *Sciensque vir Dei causam ipsius, posuit Ceraculum suum super cornu ipsius* (cervi.) Et cap. 7. n. 41. *Scripsit vir Dei unum psalmum illi puero: & postquam scripsit, vidit ille puer S. Maedhog ascendentem scalam auream inter cælum & terram, portantem secum Ceraculum pueri.* Quo loco Capgravius habet *pueri libellum.* Colganus scriptorium quoddam instrumentum interpretatur: alii chlamydem. [Quid si sigillum *ceræ* impressum, vel schedula, ubi *cerea* sigilli effigies impressa est? Le Roman *de Blanchandin* MS.

Blanc fist un brief escrire,
Puis mis le Carreignon en cire.

Infra:

Portez cest brief à vostre dame,
Si que nel monstrois à nul ame,
Jusqu'à tant qu'el ait le Seel.]

CERAFUNIBULUS, Fax, tæda ex funibus & cera confecta: Gallis *Torche.* Gaufredus Malaterra l. 3. cap. 19. *Altaris vasa vel vestis plusquam Clero sufficit, candelabra, Cruces, textus, ac Cerafunibuli.*

CERAGIUM, Quod ceræ nomine præstatur Ecclesiis ad luminarium concinnationem. Articuli Ecclesiæ Anglicanæ in Addit. ad Matth. Paris: *Si Ecclesia petat Ceragium vel berietum, vel alia quæ ad Ecclesiam, vel ad usus Ecclesiarum deputata.* Vetus Charta apud Spelmannum: *Ceragia vulgariter vocata Waxscotts.* In Synodo Saxonica Aemanensi circa ann. D. 1009. Leot ȝeꞅcot, id est, luminarium census, vel pecunia dicitur. Exstat apud Jacobum Petitum post Pœnitentiale Theodori pag. 484. Juramentum Rectoris Ecclesiæ, in quo hæc habentur: *Item juratis quærere fideliter denarios Ceræ, & illos reddere integre termino constituto.* Eumdem vide pag. 596. Capitul. Metense an. 757. cap. 5. & Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 14. *Ut hi* (Presbyteri) *qui illos vicos, vel illas Ecclesias tenent, illos census vel illam Ceram; quæ longo tempore ad illud Episcopium reddiderunt, modo sic ordinavimus ut sic faciant.*

CERAGIUS, *Ceneagius, Pistor, qui ad modum ceræ agit & deducit pastam*, Ugutioni. *Ceneagius* habent Joannes de Janua & Auctor Breviloqui, hæcque addunt: *Et dicitur à cera & ago.*

¶ Ceraiolus, Eadem notione, in Additionibus ad vitam S. Antonini to. 1. SS. Maii pag. 346.

CERAMELLA, Vox Italica, Gallis *Chalumeau*, Fistula, calamellus. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 7. *Expedit ut in omni exercitu, & specialiter in aquali, tibiæ, tubæ, buccinæ, Ceramellæ, & omnia musica instrumenta resonantia... deferantur.*

CERAPTUM, Cereaptum, Ceroptata, Panvinio, Candelabrum in formam cornuum effictum: aliis, instrumentum quo cereus accenditur, vel vas in quo cereus accensus ardet, ex κηρός, cera, & ἅπτω, accendo. Gloss. Gr. Lat. κηριάπτης, *Ceriforus.* Anastasius Bibl. in Leone III. PP. *Fecit.. pharum ex argento purissimo cum lucerna & Cerapto suo.* Mox: *Fecit pharum ex argento purissimo deaurato miræ pulcritudinis cum lucerna & Cereapto* (al. *Cerapot*) *suo, pensantes simul libr.* 40. Vita S. Nicolai Epi-

scopi : *Ferte vobiscum . . . & cimilia hæc , simul & duo ex auro Cerapta.*

Ceroptatum, Ceraptatum. Leo Ost. l. 2. Chron. Casin. cap. 103. *Ceroptata crystallina duo, argentea alia duo.* Lib. 3. c. 31. *Ceraptata etiam ænea fusilia pulcra . . . Constantinopoli detulit.* Joan. Diaconus in Episcopis Neapolitan. *De reliquo vero fecit Ceraptatas quinque.* Leo Episcopus Atinensis de Translat. S. Marci Martyr. n. 7. *Aderant cum thuribus & Ceraptatis, & cum omni apparatu Ecclesiastico.*

CERARE. Guigo II. Prior Cartusiensis in Statutis ejusdem Ordinis cap. 46. *A quo etiam* (Coquinario) *panem, vinum, statutis diebus, sal, cochlear, scutellas, lumbaria, acum, filum, ceram ad Cerandum accipiunt.*

CERARIUS, in Gloss. Græco-Lat. κηροπώλης. Ugutio & Joan. de Janua : *Cerarius, qui facit vel vendit ceram, vel operatur in ea.* Regula S. Isidori cap. 19. *Ad custodem sacrarii pertinet ordinatio lintheariorum, fullonum, Cerariorum, atque sartorum.*

Cerarii, Servorum species. Capitulare an. 779. cap. 15. Lex Langobard. lib. 3. tit. 5. & Capit. Caroli Magni lib. 5. cap. 133. novæ Edit. *De tributariis Ecclesiarum. De Cerariis & tabulariis, ac chartulariis ita fiat sicut à longo tempore decretum est.* Hincmarus Remensis to. 1. & Regino in Inquisit. Episc. cap. 12. *Investigandum de luminaribus Ecclesiæ, quot Cerarios habeat ipse titulus.* Tabularium S. Remigii Remensis : *Est quoque in prædicta villa in honore S. Remigii Ecclesia, habens, . . . mansum ingenuilem 1. Cerarios 10. donat unusquisque denarios 4. aut ceram è contra.* Ex quibus patet ita dictos libertinæ conditionis homines, qui censum capitis sui in *cera*, seu *cerarium* Ecclesiis præstabant. Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Censum capitis sui in Cera ad sepulcrum ejus misit.* Vide *Denarata.* Perperam igitur Lindenbrog. & Spelman. *Cerarios* opinantur dictos, qui cera literas obsignant : quod vel evincit titulus, qui Capitularium loco præfigitur.

Cerearii dicuntur in Charta Henrici IV. Imp. an. 1116. apud Zyllesium : *Sive Dagescalci aut Cerearii foris ubique per villas positi, &c.*

¶ CERASEA, pro *Cerasum*, Gall. *Cerise*, in Libro Ordinis S. Victoris Paris. MS. cap. 25. quod integrum exhibetur in voce *Signum.*

¶ CERASO, Eadem notione, species cerasi grandioris Heinschenio. Vita B. Columbæ Reatinæ to. 5. SS. Maii pag. 382. *In ardore diræ febris aliquando succassset frustulum acris arancii, vel aliqua grana Cerasonis.*

¶ CERASTES. Vide *Cerates.*

¶ CERATAULA, Buccinator, cornicen, à Græco κέρας, cornu, & αὐλὸς, Tibia. Vide Salmasium ad Vopiscum in Carino cap. 19. ubi *Ceratdula*, Salpistis, id est, Tubicinibus adjunguntur. Quidam legunt *Camptaulæ.* Vide *Camptaules.*

¶ CERATES, *Oboli pars media, siliquam habens unam semis; hunc Latinitas Semibolum vocat. Cerates autem Grece, Latine Siliqua cornuum interpretatur. Obolus siliquis tribus appenditur, habens Cerates duos, calcos quatuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ; unde & nomen à Græcis accepit, hoc est, sagitta.* Isid. lib. 16. Orig. cap. 24. Glossar. Sangerman. MS. num. 501. *Calcus geminatus Ceratum facit.* Papias MS. Bituric. *Cerastes, Mensura duorum calculorum vel unius siliquæ & dimidiæ, & sic scribitur* ☡ *quem Semiobolum dicunt.* Perperam *Cerastes* pro *Cerates.*

¶ CERATIUM, in Amalthea, *Numi genus, siliqua, pondus minimum sex obolorum.* Melius ex aliis, *Semioboli.* Vide Glossar. mediæ Græcit. in Κεράτιον.

CERATUS. Joan. de Janua : *Ceratus, & cereus different, quia cereum est quod totum ex cera constat; sed Ceratum, quod vel linitum, vel incrustatum est cera: unde Ceratæ dicuntur tabulæ in quibus scribitur.* Plinius l. 13. cap. 22. *Faciemque invadunt ignes sacri, ob id Cerato prius illinunt.* Gesta sub nomine Acacii : *Ut si dicamus aliquid Ceratum, aut picatum, aut stagnatum, aut quolibet aliogenere coloratum.* Regula S. Cæsarii ad Virgines c. 42. *Nec vela Cerata appendi, nec tabulæ pictæ affigi, nec in parietibus vel cameris ulla pictura fieri debet.* Ceram pictoris instrumento accenset lex 17. D. de Instruct. Sed hæc nota.

CERAUNEUS. Tabul. Monasterii S. Andreæ Viennensis : *Ego Aimo Dei correptione tactus, constitutusque in fine dubio, meditans in præcordiis flagitiosa quæ perpetravi, pavens nimium voragine baratri, umbrosasque vias tartari metuens calcare, magisque inferi delectans liliis interlucentiis* (sic) *sectis Ceranneis, & frui virentibus pratis per pascua Christi, hoc metu vel amore compunctus, &c.* Forte pro *Uraneis*, cælestibus. Alias : *Ceranneus, est lapis flammeus à calore dictus : invenitur ubi fulmina cadunt.* Papias. [*Ceranniorum duo genera sunt,* inquit Isid. lib. 16. Orig. cap. 13. *Unum quem Germania mittit chrystallini similem, splendet tamen cæruleo, & si sub divo positus fuerit, fulgorem rapit sidereum. Ceraunium alterum Hispania in Lusitanis littoribus gignit, cui color pyropo rubenti, & qualitas ut ignis. Hæc adversus vim fulgurum opitulari fertur, si credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniam alibi non invenitur, quam in loco fulminis ictui proximo. Græce enim fulmen κεραυνὸς dicitur.*]

¶ CERAUNIUM *ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obelantur*; κεραυνὸς *enim fulmen dicitur.* Isid. lib. 1. Orig. cap. 20. ubi *Ceraunium* sic pingitur apud Papiam vero MS. Bituric. sic & apud alios.

¶ CERBELLERIA, Pileolus ferreus ad tuitionem capitis accommodatus, Italis *Cervellieria.* Computum anni 1333. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 278. *Item pro curettis tribus, barbuta una & Cerbelleria una unc. III. taren. XVIII.* Vide *Cervellerium.*

CERBU, Species vasis. Vide *Lito.*

¶ CERCA, Vox Hisp. Gall. *Clos*, Clausum, septum. Charta an. 1041. Marcæ Hisp. col. 1083. *Gaufredus Vitalis & ego uxor ejus Chixol donamus Domino Deo & S. Felici Monasterio Guixalensi . . . castrum, Cercas & menadas suas.*

CERCARE, Vallare, in modum circuli circumdare, obsidione cingere, [Hisp. *Cercar.*] Charta Veremundi Regis æræ 1070. ex Tabul. Lucensis Ecclesiæ apud Bivarium : *Et Cercavit ipsam Pennam, & presit eam per fortia, & cremavit & desolavit ea.* [Charta D. Garciæ Ramirez Regis ex Archivo Monasterii de Leyra : *Factum era 1182. in die quando habebat Rex Cercata Erga*, id est, juxta Jos. *de Moret* in Antiquit. Navar. pag. 44. *El año, que se cerco Erga, y que se cogio Erga*, seu Ergaria alias *Ygnalada.* Chronicon Parmense ad an. 1295. *Dominus Potestas sonari fecit campanellam de cavalcare, & volens ire ad dictum Monasterium S. Johannis ad Cercandum & vindictam sumendum de prædictis excessibus, convocavit duo millia de populo.*] Vide *Circa, Circare.*

CERCELLA, *Querquedula*, Avis aquatica, quam Gall. *Cercelle* vocant, Angli *Ceale.* Vetus Charta

apud Somnerum in Tractatu *de Gavelkind* pag. 183. *Dabunt etiam nobis annuatim ad Natale Domini unum mathlardum, & unam annatem, & quatuor Cercellas, & ad Pascha unum agnum de present.* Radulfus de Diceto in Ricardo I. *Nisum suum docuit affectare Cercellas propensius.* Occurrit apud Bromptonum & Giraldum Cambrensem in Topogr. Hybern. dist. 2. cap. 31. qui ita ait appellari *anates minores.* Hinc emendandæ Glossæ Arabico-Lat. *Ceriola, auca*, ubi leg. *Cercella.*

CERCELLUS, Circellus, parvus circulus, nostris *Cerceau.* Anastasius in Valentino II. PP. p. 165. *Cercelli paria 2. habet gemmas pretiosissimas albas numero 18. &c.*

CERCHEIA, Cerchia. Vide *Circa* 3.

¶ CERCIMITA. Vita S. Francisci de Paula to. 1. SS. April. pag. 129. *Accipiatis parum illius herbæ quæ est ante Monasterium, quod ædificabat, quæ vocatur Cercimita, & imponatis capiti succum & postea frondes coctas, & Dominus Deus concedet ei gratiam pristinæ sanitatis.*

¶ CERCIS, Gr. κερκίς, Os alterum cubiti superioris. Tiburtius Navarreus in Miraculis S. Francisci Solani, to. 5. SS. Julii pag. 898. *Cujus salute Medicis desperata, oculis visu privatis, Ceradibus brachiorum apertis.*

¶ Cercis Lignea, *Aratri radius, qui in jugi foramen immittitur*, in Vocabulario Sussannæi. Idem quoque est κερκὶς apud Græcos.

CERCIUS. Vide *Circius.*

CERCLAGIUM. Vide *Circulagium.*

¶ CERDONIA Ars, in Actis SS. Junii to. 1. pag. 801. de S. Bertrando, eadem est quæ sutoria à *Cerdo*, sutor aut quivis artifex sordidus qui illiberalem exercet artem lucri gratia. Vocem *Cerdo* Martiali & aliis notam deducit Martinius à Græco κέρδος, lucrum.

¶ Cerdonicum Opus, Eadem notione. Memoriale Potestatum Regiens. ad an. 1282. *Erat in civitate Parmensi quidam pauper homo, operans de opere Cerdonico; faciebat enim subtulares.*

¶ CEREA, Cerasum. Bern. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 17. *Pro signo Cerearum, hoc adde ut digitum subtus oculos ponas.* Lege *Cerasearum* ex Udalrici loco, qui exhibetur in voce *Signum.*

CEREAGIUS. Vide *Ceragius.*

1. CEREALIS, Pistor. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Cerealis, pistor*, ȝrirtra. [Papias MS. Bitur. *Cerealius, Pistor à Cerere, id est, frumento quod aptant.* Hinc emendandum Glossar. San-German. num. 501. ubi *Cereasius, Pigtor.*] Fuere olim ædiles, quos *Cereales* appellabant, quod frumento præessent. *Cereale gramen*, fruges dixit Gualterus l. 1. Alexandreid. pag. 10.

Cerealis Potus, Cervisia, in Passione Bercharii. Locum vide in *Duciculus. Cereale poculum*, eadem notione, apud Saxonem Grammaticum in Præfat. ad Histor. Danicam. Vide *Ceria.*

¶ Cerealis, Isidoro in Glossis, *Qui ad sacra stat*, nempe Cereris, Sacerdos Cereris, ut post Martinium adnotat Grævius. Hic addit ex Glossis: Δημητριακός, *Cerealis*, qui sic dicitur, inquit, ut *Quirinalis, Martialis, Augustalis.*

¶ 2. CEREALIS, Cursor, nuntius. Hieron. lib. 3. contra Ruffinum c. 1. *Idcircone Cereales & Anabasii tui per diversas provincias cucurrerunt?* Vide *Celer.*

¶ CEREALIUS, Pistor. Vide *Cerealis* 1.

¶ CEREAPTUM. Vide *Ceraptum.*

CEREARII. Vide *Cerarii* in *Cerarius.*

¶ CEREARMA, *Instrumenta pistoria.* Vet. Glossar. San-German. MS. num. 501. Vide *Cerealis* 1.

¶ CEREASIUS. Vide *Cerealis* 1.

¶ CEREBRERIUM, Species cassidis, qua tegitur capitis pars superior. Chronicon Francisci Pipini lib. 2. cap. 50. *Quum comperisset se moriturum excogitavit novam capitis armaturam, quæ vulgo Cerebrerium sive Cerobotarium appellatur, qua jugiter caput munitum habebat.* Vide *Cervellerium.*

CEREBRUM Cameræ, [Rotundum Templi fastigium.] Vide *Tholus.*

CERECENSUALES, Qui ceræ certum pondus quotannis Ecclesiis pensitare ex censu tenentur: qui aliis *Cerarii* dicuntur, ut in hac voce docemus. Charta Engilberti Archiep. Coloniensis an. 1225. apud Ægid. Gelenium pag. 115. *Se jure Cerecensuali Ecclesiæ Campensi contradidit.*

CEREFOLIUM, Genus apii, quod vulgus ita appellat, inquit Constantinus Africanus lib. de Gradibus. Græcis χαιρέφυλλον, *Chærephyllon*, Columellæ, nostris *Cerfeüil*, Italis *Cerfoglio.* Gloss. Gr. Lat. *Cerepulium*, γιγγίδιον. Legendum *Cerefulium.* γιγγίδιου meminit Dioscorides.

CEREMONIALIS Scientia, apud Ammianum l. 29. pag. 415. pro magia, vel magico apparatu.

CEREMONIARI. Acta S. Cypriani Martyris: *Maximus Proconsul dixit: Jusserunt te sacratissimi Imperatores Ceremoniari.* Id est, diis sacra offerre. Occurrit etiam in Vita S. Pontii cap. 18.

¶ CEREOFALUM. Vide *Cereophalum.*

CEREOLUS, Cereus. Pirminius in Excerptis de sacris Scripturis: *Incensum, Cereolos, & oleum in Luminaribus Ecclesiæ, juxta quod prævaletis, ibidem date.* Vide Gloss. med. Græcit. in κηροχάριον. [Infra habetur *Ceriolus* ex eodem Pirminio.]

CEREOPHALUM. Acta Proconsularia sub Munatio Felice, apud Baron. an. 303. n. 12. *Cucumellum argenteum, lucernæ argenteæ 7. Cereofala 2. candelæ breves æneæ cum lucernis suis 7.* Ubi *Cereofala* videntur esse ea candelabra, cereis instructa, quæ posterior ætas *fara*, & *phara* vocavit: quod instar Phari lumine ædem perfunderent. Porro quos *pharos* dicunt Latini, nostri *Falots* appellarunt, laternas nempe castrenses, quarum inventionem Manueli Imp. attribuit Cinnamus. Nam & à *pharis* hocce nostrum vocabulum deducendum puto. Erit igitur *Cereophalum, un falot de cire.*

CEREOSTATA, Cerostata, Cerostataria, Candelabra quæ per se stant, vel in quibus cerei stant, aut manibus deferuntur: à cereis, non à κέρας, *cornu*, dicta, uti vult Papias. Vita S. Desiderii Episc. Cadurcensis c. 9. *Adstant & Statarii cereorum corporibus aptati.* Vide *Stantareum.* Proinde de ejusmodi candelabris intelligendum arbitror Bibliothecarium in libello de Munificentia Constantini M. apud Baron. an. 324. n. 64. *Fecit autem candelabra ex aurichalco in pedibus decem, numero quatuor argento conclusa, cum sigillis argenteis, &c.*

Cerostata. Papias; *Cerostata, candelabra, vasa Ecclesiæ, à cornibus dicta Græce.* Anastasius in S. Hormisda PP. pag. 34. *Obtulit B. Petro Apost. Cerostata argentea duo pens. libr.* 70. In Vigilio pag. 40. *Cerostatas argenteas deauratas majores duas quæ stant usque hodie ante corpus B. Petri Apost.* In Honorio p. 46. *Fecit & Cerostatas majores ex argento paria duo.* In Leone III. *Necnon & Cerostatas ex argento mundissimo stantes juxta ipsum lectorium.* [V. Anecd. Martenii to. 3. col. 1671. & ejusdem antiquos Ecclesiæ ritus to. 1. p. 142.] *Canthara Cerostata*, apud eumdem Anastasium in S. Silvestro, ubi perperam *Cerostrata*; ut & infra, *Canthara Cyro-*

strata in gremio Basilicæ argentea, &c. Canthara scilicet in quibus ardent cerei. Alia sunt *Cerostrata* apud Vitruvium κηρόστρωτα, *ceris inducta*, de qua voce Salmasius ad Solinum pag. 231.

Cereostata. Gregor. Mag. in Sacrament. *Pontifex lotis manibus procedit cum 7. Cereostatis ad Missam.* Totidem habuisse Ecclesiam Romanam testatur Diurnus Romanus cap. 7. tit. 8. quot scilicet erant regiones. Alibi: *Et illa duo Cereostata quæ antea fuerant inluminata, semper ante ipsum procedunt.* Gislebertus lib. 1. Vitæ S. Romani Abbat. cap. 7. *Sicque inde levatum & cum Staurophona ac Cereostata, cumque divinorum melodiæ hymnorum ... deportatum est.* Leo Ost. lib. 1. Ch. Cas. cap. 34. *Sumentes cruces aureas ad procedendum & thuribula, atque Cerostata, textusque Evangeliorum.* Vide Ord. Rom. & Honor. Augustod. l. 1. c. 8.

Cerostatarium. Gloss. S. Benedicti, cap. de vasis argent. *Cerostatarium*, κηροφόρον.

Cereostatarii, Acolythi, qui *Cerostata*, seu candelabra in Ecclesiasticis Processionibus, aut ceremoniis deferunt; qui aliis *Ceroferarii.* Petrus Diacon. lib. 4. Chonic. Casin. cap. 37. *Bajulos, Cereostatarios, Stauroferos, Aquiliferos, &c.*

¶ CEREPULIUM. Vide *Cerefolium.*

¶ CERERE, *Gaudere.* Glossar. Sangerman. MS.

¶ CEREREUS, Cerarius, ut puto, Gall. *Cirier*, Qui vendit ceram vel cereos. Charta Archembaldi Borbonii pro Habitantibus Villam-francam apud Thomasserium in Biturig. pag. 226. *De unoquoque Mercerio semel in anno quatuor denarios ... Cererei extranei vel privati quatuor denarios.*

¶ CEREROSUS, δημηλτριόληπτος, *Cerritus, insanus*, in Supplemento Antiquarii. Lege *Cerebrosus.*

CERESARIUS, Cerasus, *Cerisier*, in Capitulare de Villis cap. 70.

¶ CERESUM, Cerasum, Gall. *Cerise*, apud Rolandinum Patavinum de Factis in Marchia Tarvisina lib. 8. cap. 6.

CEREVISIA, Cervisia, Cervisa. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. Passion. *Cibiriaticon, Cervisia.* Vox Gallica vetus, qua Galli nostri potum qui ex hordeo conficitur, nuncupabant, ut auctor est Plinius lib. 22. cap. 25. Nos etiamnum *Cervoise* dicimus. Jonas in Vita S. Columbani cap. 16. *Cum refectionis appropinquaret hora, & minister refectorii vellet promere Cervisiam, quæ ex frumenti vel hordei succis decoquitur, quaque præ cæteris in orbe terrarum gentibus, præter Scoticas & Dardanas, quæ Oceanum incolunt, utuntur, nempe Gallia, Britannia, Hibernia, Germania, cæteraque quæ ab eorum moribus non discrepant, vas quod Typrum nuncupant, in cellarium deportavit, &c.*

Antequam autem potus ille fiat, redigitur prius in maltam hordeum. Est vero malta, quam Dani, Belgæ, Theutonesque *Mout*, & *Moltz* dicunt, vix aliud quam Aëtii Amydeni βύνη, quam exponit hordeum aqua madefactum, ac maceratum, ex quo germen erumpit, quod deinde cum eodem germine, sive enatis filulis, torretur. Tostum, pleneque præparatum molendino frangitur, inque farinam aptatur. Ac mox aqueo humori inditum una cum lupulo salictorio igne excoquitur, fitque liquor potui gratissimus, quem Belgæ & Franci vulgo *Biere*, Dani *Oël*, Angli *Aël* appellant. Hæc ex Pontano in Chorogr. Daniæ. Will. Brito lib. 2. Philipp. de Flandrensibus:

Raris sylva locis facit umbram, vinea nusquam:
Indigenis potus, Thetidi miscetur avena,
Ut vice sit vini multo confecta labore.

Censent plerique, atque in iis Hadrianus Junius [lib. 2. Animadvers. cap. 12. &] in Batavia, & Goldastus in cap. 9. Eckeardi de Casib. S. Galli, & in Theodorum Eremitam de Vita S. Galli lib. 1. cap. 1. cerevisiam à Cerere dictam, quasi *Cerebibiam*, quod Ceres, id est, frumentum coctum bibatur. Id hausisse videntur ab Isidoro lib. 20. Orig. cap. 3. *Cervisia, à Cerere, id est, fruge vocata: est enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.* At sententiam hanc improbat Isaacus Pontanus, cum Gallis, barbaris hominibus, ante Julium Cæsarem, ne nomen quidem Cereris per somnium usurpatum. Ego vero malim à *Ceria*, quod idem est ac *Celia*, *Cerevisiam* dictam. Nam etsi Hispanorum *Celia*, vel *Ceria*, non idem omnino potus fuerit cum *Cerevisia*; haud tamen absimilis fuit, cum celia, uti jam supra annotatum, è tritico, cerevisia ex hordeo madefactis conficiatur, ita ut extremæ in cerevisia syllabæ adjectæ voci fuerint ad discrimen ceriæ ipsius. Et sane à veteribus, seu potius ævi medii Scriptoribus, Celiæ vocabulo donatam cervisiam, observatum in v. *Celia*, ubi & de vocis origine quædam attigimus.

Cerevisiam porro Gallis, Anglis, & populis Septentrionalibus potum familiarem improbat Henricus Abrincensis, qui sub Henrico III. Rege Angl. floruit:

Nescio quid Stygiæ monstrum conforme paludi,
Cervisiam plerique vocant: nil spissius illa,
Dum bibitur: nil clarius est, dum mingitur; unde
Constat quod multas feces in ventre relinquit.

Urinam laxivam, Cerevisiam vocat quidam Versificator apud Henricum Rebdoff. an. 1347.

Cervisa. Charta Ottonis Imper. an. 994. apud Chappeavillum ad Anselm. Leod. cap. 53. *Concessimus, ut in loco Fossis nuncupato ... monetam, & materiam Cervisæ constitueret.* Vide Jonam in S. Columbano c. 16. Cogitosum in S. Brigida, &c.

Cervesa. Charta Aleman. inter Goldastinas 42. *Hoc est 30. seglas Cervesæ.* Ch. 49. *Hoc est singulis annis de Cervisa seglas 15.* Adde Ch. 59. 61. 67.

Cervisia Debilis, in Statuto S. Cantuariensis Archiepiscopi apud Stanfordium in Placitis Coronæ lib. 2. cap. 49. *Petite biere*, quæ *tenuis* dicitur apud Eigilem in Vita S. Sturmii Abbatis Fuld. cap. 13. ad discrimen *Fortis potionis*, quæ

Cerevisia Duplex, appellatur apud Michaëlem Scotum lib. 1. Mensæ Philosophicæ cap. 9.

Cervisia ex Vino Confecta. Constantinus Africanus lib. 5. Commun. locor. Medic. cap. 28. *Omnis Cervisia de quolibet vino facta grossior est quam vina dactylica, & ad digerendum est durissima, sed digerentes multum nutricat.*

Cerevisia Mellita. Vide *Mellita*, & to. 5. Mabillonii de Vitis SS. Ord. S. Benedicti p. 527.

¶ Cervisa fumi videtur pro certa cerevisiæ mensura, puta quantum una vice coqui solet. Diploma Ottonis Imp. pro Institutione Episcopatus Brandenburgici in terra Slavorum apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 397. *In tribus his locis .... in unoquoque eorum tres modones, duasque Cervisas, sex modios tritici, duos porcellos, &c.*

¶ Cervisia, Eadem notione, in Actis SS. Junii tom. 1. pag. 527. de B. Meinwerco: *Unde Episcopus dedit ei ad temporalis vitæ subsidium ... II. talenta denariorum*, III. *Cervisias*, IV. *pernas*, XX. *malder avenæ .... Et ab Episcopo cum præfata filia* IV. *familias in beneficium accepit, & omni anno de Episcopali*

scopali substantia unam plenam Cervisiam, VI. *maldros*, *unam pernam.*

¶ Cerevisiarius Cacabus, in quo coquitur Cerevisia, in Charta juramenti Ordinum Regni Daciæ apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 325.

¶ Cervisiales Denarii. Vide *Malpenning.*

CEREUS Paschalis, Qui in Sabbato sancti Paschatis à Diacono benedicitur, & novo igne accenditur, cujus auctorem Zozimum PP. facit Liber Pontificalis, in Zozimo PP. *Per parochias concessit licentiam benedicendi Cereum Paschalem.* Ita etiam Amalarius lib. 1. de Eccl. Offic. cap. 18. Rupertus lib. 6. de Divin. Offic. cap. 28. 29. Durandus lib. 6. Ration. cap. 80. Sigebert. an. 467. & alii. At Baronius an. 418. n. 70. observat illius usum longe antiquiorem, cum Hymnum de eo conscripserit Prudentius, qui inter ejus Opera legitur. Proinde existimat Zozimum statuisse, ut Cereus Paschalis, qui in majoribus Basilicis tantum accendi soleret, æque singulis parochiis concederetur. Alii vero contendunt Hymnum hunc qui *ad incensum lucernæ* inscribitur, non esse de Cereo Paschali, sed Hymnum vespertinum de lumine quod olim vespere quotidie in Ecclesia solenni quodam ritu accendebatur, à quo Lucernarius dictus. Certe ritum hunc Cerei Paschalis antiquissimum esse docet Ennodius, qui obiit an. 521. apud quem exstant duæ Benedictiones Cerei Paschalis, Opusc. 9. & 10. & Epistola ad Præsidium Diaconum 29. tom. 9. Operum S. Hieronymi. Habetur præterea Drepanii vetustissimi Scriptoris carmen de Cereo Paschali. Vide Gregor. M. lib. 9. Epist. 29. Alcuinum lib. de Offic. divin. cap. *de Sabbato sancto Paschæ*, Honorium lib. 3. cap. 101. 102. Aimoinum de Miraculis S. Bened. 31. Chron. Casin. lib. 3. cap. 31. Concilium Bituricense an. 1031. cap. 13. Missale Gothicum pag. 325. Gallicanum pag. 467. Usus antiquos Ordinis Cisterciensis cap. 23. Gavantum, Menardum ad libr. Sacramentor. Gregorii M. Sirmondum ad Ennod. Henricum Valesium lib. 4. de Vita Constantini cap. 22. &c.

Cera Paschalis *ad faciendum cereum de Pascha*, in Monastico Anglic. to. 2. pag. 40. Tabularium Celsiniacense, de Girardo Constante: *Medietatem de unaquaque carta, unam medallam Claromontensem debent de Cera Paschali.* Occurrit rursum alio loco.

Cereo Paschali affigi solet titulus, seu *Tabella*, quam *Paschalem* vocant, in qua *Præcentor inscribit quotus annus sit dominicæ Incarnationis, quota Indictio, Concurrens & Epactæ*, ut est apud Udalricum in Consuetud. Cluniac. lib. 1. cap. 14. Præterea *circulus Lunæ, terminus Paschæ, litera Dominicalis, dies Dominicus Paschæ, Luna ipsius diei, & aureus numerus, Pontificante N. Papa, & quot anni sunt Pontificatus ejus, regnante illustrissimo Rege Francorum, & quot anni sunt regni ejus, & à nativitate ejusdem*, ut est in veteribus Consuetud. Floriacensis Cœnobii cap. 1. Ejusmodi tabellarum Paschalium, quas *Indiculos* vocat, meminit Beda de Temporum ratione cap. 47. Induntur præterea anni Pontificatus Episcopi diœcesani, & aliquot alii annorum characterismi, qui Ecclesiarum proprias festivitates, solennitates, dedicationes, & ejusmodi spectant, uti ex tabula sequenti patebit, quam ex Regesto Cameræ Comput. Paris. sign. *Qui es in cælis*, fol. 208. eruimus.

Titulus Cerei Paschalis Capellæ Regis Paris. scriptus in Pascha anno Dom. MCCCXXVII.

Annus ab origine mundi 6526.

Annus ab Incarnat. Domini 1327.

Annus à Passione Domini 1294.

Annus Indictionis 10.

Annus Bissext. 3.

Annus susceptionis sanctæ Coronæ spineæ 88.

Annus susceptionis sanctæ Crucis, Sanguinis Domini, Catenæ cum magna parte sepulcri & vestimentorum infantiæ, & quadam tabula quam tetigit facies Christi, & quodam frusto ligni sanctæ Crucis, & sanguine qui fluxit de Imagine Christi percussa, & cum lacte B. Mariæ Virginis, & superioris parte capitis B. Joannis Baptistæ, cum capitibus S. Clementis, S. Blasii, & S. Simeonis, 87.

Annus susceptionis sacrosancti ferri & lanceæ cum veste purpurea & arundine & spongia Domini, & cum linteo quo fuit procinctus in Cœna, & cum Peplo B. Virginis & Virga Moysi, 79.

Annus dedicationis Capellæ 87.

Annus transitus S. Ludovici 57.

Annus canonizationis ejusdem 29.

Annus translationis capitis ejusdem 20.

Annus ætatis Caroli Regis præsentis 32.

Annus regni ejusdem 6.

Annus Episcopatus Hugonis Paris. Episcopi 2.

Vide Joannem Hocsemium in Gestis Pontificum Leodiensium cap. 1. sub finem.

¶ CERI, pro *Cena*, si bene conjecto, Potionis genus Plinio notum. Rymer. tom. 13. pag. 374. col. 1. *Simul cum omnibus allocationibus, tam le Bouge the courte, quam vini, Ceri, & aliorum requisitorum.* Vide *Celia* & *Cerevisia.*

CERIA. Capitulare Pipini Regis Italiæ anno 793. cap. 32. *De pravis illis hominibus qui brumaticos colunt, & de hominibus suis subtus maida Cerias incedunt, & votos vovent, &c.* Ubi *Cerias* pro *Cereos* ponitur. *Candelas* dixit Concilium Nannetense cap. 20. [Amalthea: *Ceriæ, Fasciæ sepulcrales.*] Vide *Votum.*

¶ CERIBER, ἐγκέφαλος, *Cerebrum*, in Supplemento Antiquarii.

¶ CERICEUS, Cericus, pro *Sericus*, passim legitur in Chartis ævi medii.

¶ CERIFEX, Qui operatur in cera, in Additionibus ad Vitam S. Antonini to. 1. SS. Maii p. 347. Vide *Cerarius.*

CERIFORUS. Vide *Ceraptum* & *Ceroferale.*

CERILARIUM. Gloss. Gr. Lat. κηριολάριον, *Cerilarium.* Meursius interpretatur officinam cerarii τοῦ κηροπόλου. Sed legendum puto κηρουλάριον, *Cerularium.* Vide *Cerularius.*

¶ CERILIGION, Idem ac *Chirogryllus*, quod vide.

CERILLUS. Wolfardus lib. 3. de Mirac. S. Walburgis n. 10. *Cerillum, qui lingua Teutonica Rista nominatur.* Germanica versio habet *Reisten flachs.*

¶ CERINA. Vita S. Francisci de Paula tom. 1. SS. April. pag. 185. *Et sic puer spatii unius horæ cepit Cerinam piscium pondere decem rotulorum, quam paraverunt, & sic pransi sunt.* Henschenius *Nassam* vel corbem piscatoriam interpretatur.

¶ CERIO, Mensuræ genus. Chartularium S. Vandregesili tom. 1. pag. 215. *Una quartaque mina valore trium denariorum minus quam Cerio de foro de Caudebec.*

¶ CERIOLA, pro *Cercella*, ut in hac voce dictum est.

¶ CERIOLUS, Parvus cereus. Mabill. tom. 4. Analect. pag. 587. ex Pirminii libello: *Et ad sanctam Ecclesiam oblationes & Ceriolos & oleum... reddite.*

Occurrit iterum in Privilegio Ferdinandi Gonzalez pro Monasterio S. Æmiliani to. 3. Concil. Hisp. pag. 177. col. 1. Vide *Cereolus*.

¶ CERISUM, pro *Cerasum*, Gallice *Cerise*. Spicil. Fontanell. MS. pag. 494. *In vigiliis debet Cerisa, vel pira, vel secundum quod tempus requirit.*

¶ CERMENTORIUM, ἀπόμαγμα. Gloss. Lat. Gr. editæ. MS. habet: *Termentorium*, pro quo Cangius noster in hac voce censet legendum esse, *Tergimentorium*. Ἀπόμαγμα est id quod ex abstersione colligitur.

¶ CERNARE, *Properare*. Vet. Gloss. MS. Sangerm.

¶ CERNEA, Idem quod mox *Cerneda*. Jacobi Auriæ Annal. Genuens. lib. 10. ad an. 1282. *Insuper facta fuit Cernea de Galeis* CXX. *quæ divisæ fuerant per Sapientes Januenses in civitate Januæ.*

CERNEDA, Militia urbana, ex Ital. *Cerna*, *Cernide*, *Cernite*. Statuta Mediolan. part. 2. cap. 219. *Cernedæ fiant in ea parte, in qua quis habitabit, tempore ipsius Cernedæ tantum.* Adde cap. 392.

¶ CERNELIUM, Pinna, Gall. *Creneau*, seu pinnatus murus. Charta Petri de Richervilla de Assecuramento domus suæ an. 1239. apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. pag. 855. *Domum nostram de Cheeigneio assecuravimus Dom. Comiti Montisfortis... tali modo, quod non possumus habere in eadem archeriam, nec arbalisteriam, neque Cernelium, neque scutum.* Vide *Quarnellus*.

¶ CERNENTIA, Visus. Martian. Capella lib. 4. pag. 115. *Opponitur Cernentia cæcitati.*

¶ CERNICULI, *Catamites recrementorum*. Gloss. Isid. & Constantiensis. Excerpta *Corniculi*. Papias MS. Bituric. *Cerniculi, Certamites recrementorum.* Ad hæc Grævius: Exponant qui intelligunt. In Constantiensi est, *Cerniculum, Cribellum appolline*; sed emenda: *Cribellum ad pollinem*, ut habet Papias MS. Bituric. In Glossis Lat. Gr. *Cerniculum*, σύγκρισις.

CERNIDA, *à cerno, is, lignum supra quod ducitur taratantara: quia discernit pollinem à furfure*: Ugutio. Papias: *Cernida, cribellus pollinis*, vel *Cribellum ad pollinem*. [Gloss. Isid. *Cervida, lignum, super quod ducitur taratantara*, in Excerptis legitur *Cernila*.] Vide Oct. Ferrarii Orig. Ital. in *Cerna*.

¶ CERNILA. Vide *Cernida*.

¶ CERNITA, Deliberatio, publica consultatio, ab Italico *Cernire*, Discernere. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 404. de S. Juvenali Episcopo: *In adimplementum resolutionis habitæ in illustri Cernita prædictæ civitatis celebrata die* XXI. *præsentis mensis.*

CERNUARE, Cernulare. Gloss. Isid. *Cernuare, præcipitare. Cernulus, in capite ruens.* Gloss. Lat. Gr. *Cernulat*, κυβιστᾷ. *Cernulus*, πεταυριστής, *Cernuit*, (f. *Cernuat*) πεταυρίσται. Flodoardus lib. 4. Hist. Rem. cap. ultim. *Ubi primis atrio pedibus equus institit, subito Cernuatus cecidit.* [His vocibus usi sunt Varro & Seneca: ille lib. 1. de Vita Populi Romani: *Percurrebant ibique Cernuabant*; hic vero Epistola 8. *Cernuat*, ubi Muretus: *Cernuat, quasi ludentis in morem dejicit.* Idem Seneca ibidem de fortuna loquens: *Cernulat & allidit.*] Vide Salmas. ad Solin. pag. 894. [& Turnebum Adversar. lib. 17. cap. 23. & lib. 28. cap. 9.]

¶ CERNUE, Humiliter, à *Cernuus*, inclinatus. Concil. Tolet. XVI. *Joannes Baptista Cernue profitetur; Ecce post me venturus est, qui ante me factus est.*

¶ CERNUERE. Vide *Cernuare*.

¶ CERNUI, *Socci sunt sine sola*, i. e. solea. Papias MS. Bitur. Festus habet: *Cernuus, Calceamenti genus.* Vide *Soccus*, Calceus.

¶ CERNULARE. Vide *Cernuare*.

¶ CERNUUS, *Magnus, infinitus.* Papias MS. Bitur. Gloss. Sangerman. MS. num. 501. *Cernuus, Magnus, infinitus, excelsus, acer.*

¶ CEROBOTARIUM. Vide *Cerebrerium*.

CEROCENSUS, Census ex *Cera*: *Cerocensuales* qui *Censum ceræ* Ecclesiis ex debito præstant: *Cerarii*, de quibus supra. Synodus Coloniensis an. 1300. cap. 21. *Item præcipimus ut universi Ecclesiarum Rectores omnes Cerocensuales Ecclesiarum & Ecclesiasticarum personarum, quocunque nomine censeantur, qui Cerocensum debitum subtrahunt & non solvunt, & qui dictum Cerocensum hactenus non solverunt, quod de subtractis satisfaciant intra mensem, & deinceps debitis temporibus statutis persolvant dictum Cerocensum, ut tenentur.*

¶ CEROFALUM. Vide *Candela*.

CEROFERALE, Candelabrum quod cereum fert. Fortunatus lib. de Vita S. Medardi cap. 18. *Episcopus ad excipiendum illum cum thymiateriis, cum crucibus processit, & Ceroferalibus, stipatus hinc inde agmine Cleri.* Gregorius Turon. de Gloria Confess. cap. 79. *Accensisque super cruces cereis, atque Ceroferalibus, dant voces in Canticis, circumeunt urbem cum vicis.* Historia Translat. S. Sebastiani n. 43. *His thymiateria ac thurifera, aliis Ceroferalia deportantibus.*

Ceroferarium, Eadem notione. Sacramentar. Greg. M. *Ab Archidiacono accipiat Ceroferarium cum cereo.* Leo Ost. lib. 2. Chron. Casin. cap. 25. *Fecit & Ceroferaria 2. librarum quindecim.* Lib. 1. cap. 56. *Ceroferaria argentea duo.* Hugo Flavin. in Chron. an. 1099. *Sic instituit processionis officium, crucibus, vexillis, thymiateriis, Ceroferariis, & omni gloriæ apparatu..... festivus.* Adde Concil. Carthag. IV. can. 6. & Stephan. Eduensem Episc. lib. de Sacram. altar. cap. 4. [Missale Francorum p. 301. Liturg. Gall. à Mabillonio edit. col. 1. & Chron. Novalicense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 744. &c.]

Cerofarium, apud Evodium Uzalensem Episc. lib. 2. de Miracul. S. Steph. cap. 11. *Visa est videre... duo Cerofaria luminosa pariter igne flammantia.* Sed legendum *Ceroferaria*, aut certe *Cerofora*, vel *Cerofera*. Vide infra.

Ceroferarii, Qui cereos deferunt in Ecclesiasticis ceremoniis, aut qui luminaria Ecclesiæ accendunt. Glossæ MSS. *Ceroferarius, cereum ferens.* Ritus antiquus celebrandæ Missæ: *Sicque præcedentibus Ceroferario, thuribulique latore, cum processione ad pulpitum pergat.* Κηροφόροι, apud Pantaleonem de Mirac. S. Michaëlis. Joan. de Janua: *Ceroferarius, qui cereum portat, ut Acolytus.* Cum enim id potissimum muneris incumberet Acolythis, inde postmodum à Latinis *Ceroferarii* nuncupati sunt. Isidorus lib. 7. Orig. cap. 12. *Acolythi Græce, Latine Ceroferarii dicuntur à deportandis cereis, quando Evangelium legendum est, aut sacrificium offerendum: tunc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad fugandas tenebras, cum sol eo tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum.* Gerardus Episcopus Cameracensis in Synodo Atrebatensi an. 1125. *Hos sequuntur Acolythi, id est, Ceroferarii, qui ignem verbi cælestis, quo illuminentur fratres ad agnoscendum, & inflammentur ad diligendum Deum, prædicando ministrant.* Innocent. III. lib. 1. de Myster. Missæ cap. 3. *Acoluthi vero, qui Latine Ceroferarii nuncupantur.* Et mox: *Acoluthi cereos ferunt accensos, dum legitur Evangelium, non ut tenebras aëris illuminent, sed ut proximis opera lucis*

ostendant. Adde Alcuinum lib. de Offic. divin. Rabanum lib. 1. de Institut. Cleric. cap. 9. Rupertum lib. 1. de Divin. Offic. Ivon. Carnot. Serm. 2. de Reb. Eccl. &c.

Hinc *cum ordinatur Acolythus, primum ab Episcopo docetur* (verba sunt Gregorii Magni in libro Sacramentor.) *qualiter in officio suo agere debeat, deinde ab Archidiacono accipit Ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari, ita sibi dicente: Accipite hoc gestatorium luminis, ut per illud valeatis adversariorum tenebras effugare, &c.* Ex quibus percipimus, Ceroferariorum munus etiam fuisse cereos accendere in Ecclesia, cujusmodi etiam fuit *Ceriforum* in Ecclesia Græca. Glossar. Gr. Lat. κηριάπ̃ης, *Ceriforus.* Sunt autem *Cerifori*, iidem qui *Ceroferarii*, qui κηροφόροι & λαμπαδηφόροι dicuntur Græcis. Exstat in Euchologio Græcorum εὐχὴ ἐπὶ χειροτονίᾳ Δεπόλατε ϰ̀ κηροφόρε, ubi in ipsa oratione λαμπαδηφόρος nuncupatur. Istius igitur, si non ordinis, saltem officii fuit Marcianus ille, cujus meminit Pantaleon de Miraculis S. Michaëlis Archangeli: Ην τὶς ἀνὴρ ὀνόματι Μαρκιανὸς, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων γενόμενος κηροφόρος τε̃ πανσέπ̃λε ναε̃ αὐ̃λε̃. *Pueri Ceroferarii*, apud Ingulphum pag. 866.

CEROGERULUM, Ceroferarium. Hugo Rotomag. Archiepisc. l. 2. contra Hæreticos cap. 5. de Acolythis: *Præferant ipsi luminaria accensa Cerogerulis imposita.*

¶ CEROGRAPHUS. Vide *Chirographum.*

¶ CEROMA Latinis, Κήρωμα Græcis, Tabula cerata est, in qua scribebant antiqui, vel Unguentum ex oleo & cera, quo in palæstris utebantur athletæ, atque etiam locus ubi ungebantur. Sed in Sexta Synodo act. 4. Ceroma dicitur cerea ac densa imago SS. Cosmæ & Damiani, quam infra brachium subsutam ferebat Constantinus Laodicenus; in Vita vero S. Wilfridi inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. p. 725. sumitur pro glutine seu visco, quo quis invitus detinetur. Sic Fridegodus de Sancti obitu:

Inter mœrentes, orantes, opperientes
Evasit volucer, carnis Ceromate liber.

¶ CEROPTATUM. Vide *Ceraptum.*

¶ CEROSTATA, CEROSTATARIUM, CEROSTRATUM. Vide *Cereostata.*

CEROTA, Papiæ, *Firma reparata.*

CEROTARIUM, Idem quod *Ceratum* vel *Cerotum*, Græc. κηρωτὸν, malagma quod vulneribus superponitur ex rebus liquidis, cera unitis constans. Matth. Silvaticus: *Cerotum, dicitur à cera, quia omne Cerotum recipit ceram, & est quoddam medium inter unguentum & emplastrum.* Cælius Aurelianus Sicc. lib. 1. Chron. cap. 1. *Declinante passione, Cerotariis atque malagmatis simplicibus utendum.* Occurrit passim apud hunc Scriptorem.

¶ CEROTECA, CEROTHECA, pro Chirotheca, in Charta Henrici V. Regis Angliæ Hist. Harcur. tom. 4. p. 1440. *Faciendo & reddendo nobis unam Cerotecam de plate pro dextera manu.* Chartular. S. Martini Pontisar. *Nisi solvant annuatim unum par Cerothecarum.*

¶ CEROTUM, Græce Κηρωτὸν, Ceratum, unguenti genus sic dictum, quod magna ex parte cera constet. Vita S. Antonini Abb. Surrentini sæc. 4. SS. Benedict. part. 1. p. 423. *Feci Cerotum sive unguentum, &c.*

¶ CERPEIRE. Hierat. Juris Pontif. p. 175. *Quantum crimen est cum quis percussit, vel hostiliter Primatem vel Cardinalem Cerpeit.* Forte leg. *Ceperit.*

¶ CERRETANI. Constitutiones Ordinis Fratrum Prædicatorum pag. 101. *Fratres nostri Cerretanorum consortium, qui vulgo Bianti dicuntur, illorumque quæstuandi modum omnino evitare tenentur; caveantque Prædicatores ne illorum indulgentias prædicent.* Mox iidem ibi dicuntur *Clerici officii: Nullus .... præsumat de cætero quascumque indulgentias per Cerretanos, seu Clericos officii, ita appellatos, &c.*

CERRITUM, CERRETUM, Silva ex fagis, quas *Hestres* dicimus, constans, Italis *Cerreto*, ex *Cerro*, fagus. [vel quercus.] Vetus Charta apud Ughellum in Fesulanis Episcopis tom. 3. pag. 300. *Omnem terram quæ est ad unum tenentem cum Cerrito arborosa, quamque & sine arboribus, quæ istis terminis concluditur, &c.* Alia Grimoardi Episcopi Pisani pag. 404. *Cum prædictis petiis de terris, ... cum scopeto, & Cerreto, seu silva & monte, &c.* [Gregor. Mon. in Chron. Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 440. *Quidam Pando donavit in hoc Monasterio casalem Mempini... & campum Auriellani... & Cerritum unum in Narnate.*]

CERRUS. Tabularium Conchensis Abbatiæ in Ruthenis Charta 203. *Et de Civada 4. den. & ad Calendas 4. denarios, & 4. Cerros de canbe*, id est, fasciculos cannabis.

CERTAMEN, Cura, accuratio, animi contentio. Inscriptio Codicis Carolini, seu Epistolarum summorum Pontificum ad Pipinum & Carolum Magnum, ex Codice MS. Cæsareo apud Lambecium lib. 2. Commentar. de Bibliotheca Cæsarea cap. 5. *Eo quod nimia vetustate & per incuriam jam ex parte dirutas atque deletas* (Epistolas) *conspexerat, denuo memorabilibus membranis summo cum Certamine renovare ac rescribere decrevit.* Capitulare 6. ann. 819. cap. 11. *Volumus quidem ut ea quæ superius retulimus, ut unusquisque exinde bonum Certamen habeant, &c.* id est, curam.

¶ CERTAMINIS JUDEX ET PRÆSES dicitur Balduinus Comes, in subscriptionibus donationis Monasterio Aquicinctino factæ ann. 1096. apud Miræum tom. 2. pag. 1145. Sic dictus videtur, quia Balduinus ille primus erat inter multos viros nobiles, qui simul convenerant ad eam donationem confirmandam, metaphora forte ducta ab eo qui Campionibus decertantibus præsidebat.

CERTAMINARE, *Certare, contendere, altercari*, φιλονεικεῖν, διαφιλονεικεῖν, in Gloss. Græc. Lat.

CERTESCERE, *Certum scire*, in Gloss. Arabico-Lat.

¶ CERTIFICARE, Notum vel certum facere, scripto testari, Gall. *Certifier.* Instrum. publicum Galteri Notarii ann. 1399. ex Archivo B. Mariæ de Bono Nuntio Rotomag. *Quæ omnia & singula præmissa in præsentia mei Notarii publici infrascripti & per me sic facta fuisse... Certifico.* Sumitur etiam pro Cautionem facere pecuniæ debitæ, Gall. *Donner assurance.* Diploma Alberti Ducis Saxoniæ an. 1292. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 436. *Nos Certificet & nobis caveat de quatuor millibus marcarum & quingentis marcis argenti puri.* Vide *Certiorare.*

CERTIFICATIO, CERTIFICATORIUM, Citatio, vocatio in jus, in Concilio Lambethensi an. 1281. c. 12. Vide Concil. Londinense an. 1268. can. 26. [& Lindwoodi Provinciale l. 2. tit. 1. pag. 81. 84. & 89. Edit. 1679.]

¶ CERTIFICATIO, Securitas. Vita B. Giraldi de Salis, apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 1007. *Qui paulo ante secundum causas inferiores*

descendebat in interitum, per virtutem Giraudi Certificationis experitur antidotum.

¶ Certificationis Litteræ, Scriptum testimonium, Gall. *Certificat*, in Instrumento jam laudato anni 1399. ex Archivo B. M. de Bononuntio Rotomag.

¶ Ceatificatoria Littera, Eadem notione, ibid. Vide Lindwoodum lib. 3. Provincialis tit. 23. pag. 233.

¶ Certificatus, Certior factus, in Actis SS. Julii to. 2. p. 323. & alibi.

¶ CERTILAGIUM, pro *Curtilagium*, ut videtur. Regestum 87. Chartophylacii Regii: *Stephanus Meraudi tenet quandam domum sitam in Monte-Alodio juxta iter cum Certilagio & pertinentiis suis.* Infra: *Johannes & Guillelmus Darbonis aliter Alamet tenent primo duas domos contiguas cum Certilagiis suis sitas in Monte-Alodio juxta suos confines.* Ibidem: *Item tenet idem Johannes Regis unum Certilagium situm in Costagio Montis-Alodii.* Vide *Curtilagium* in *Cortis* 1.

¶ CERTIO, Affirmatio, assertio. Chron. Watinense apud Marten. tom. 3. Anecdot. col. 827. *Tecum cognoscant Certionem ministrorum cœlestium.* Sermo est de ægroto, cui sanitatem promiserant per visionem illi cœlestes ministri. Hanc promissionem seu asseverationem Chronographus appellat *Certionem.*

¶ CERTIONARE, Securum reddere. Charta Wenceslai Regis Bohemiæ an. 1418. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 86. *Nos eumdem Nicolaum de hujusmodi quatuor millibus sexagenarum grossi. indemnem reddere volentes & plenarie Certionare.*

CERTIORARE, φανεροποιῆσαι, in Gloss. Græc. Lat. *Certificare*, certum facere, apud Ugutionem, Joannem de Janua, & Monachum Sangallensem lib. 1. de Carolo Magno cap. 24. & Jurisconsultos aliquot.

¶ Certioratio, apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. p. 598. ex Regesto Parlamenti an. 1408.

¶ Certioratus, Certior factus, in Instrumento an. 1291. Hist. Meld. tom. 2. pag. 187. & in alio an. 1463. inter Schedas Cl. Præsidis *de Mazaugues.*

CERTITAS, *Firmitas*, βεβαιότης, in Gloss. Gr. Lat.

CERTITUDINALITER, Certe, procul dubio, Gall. *Certainement.* Vita Gregorii X. PP. *Nam tot audierat, & Certitudinaliter visu perceperat de eodem, &c.* [Occurrit in Instrumento anni 1443. inter Schedas Præsidis *de Mazaugues*, apud Rymerum tom. 3. pag. 960. col. 1. Marten. to. 5. Ampliss. Collect. col. 782. to. 6. col. 301. Ludewig. to. 4. Reliq. MSS. pag. 415. tom. 6. pag. 474. in Actis SS. Martii tom. 1. p. 540. Aprilis tom. 2. pag. 808. &c.]

CERTUS, Quidam, nostris, *Un certain homme.* Gloss. Græc. Lat. ῥητός, *Certus*, ῥητή, *Certa.* Leges Rotharis Regis Longobard. tit. 93. §. 1. *Si quis caballum emerit, & auctorem ignoraverit, & venerit Certus homo, qui ipsum caballum suum esse dicat, &c.* Adde tit. 101. §. 3. & Leges Luithprandi Regis tit. 90. §. 1.

¶ CERUCI, *Linea in malo navis. Ceruci, linea illa, at qua* (ad quam) *in navibus vela suspenduntur.* Gl. Sangerman. Legendum *Cerucbi.* Vide *Cerachi.*

¶ CERVEIA, f. Vivarium, Gal. *Parc*, in quo *Cervi* aliave animalia continentur. Charta ann. 1235. inter Instr. to. 4. novæ Gal. Christ. col. 206. D. *Cum Abbas & conventus S. Benigni Divion. dicerent, se habere usuagium in nemoribus de Villa-comitis.... ad omnia quæ vellent facere ad opus domus de Chasne ... ad claudendum Cerveias & pratum ejusdem domus quæ clausura indiguerint.*

CERVELLA, Cerebrum, Cerebellum, ἐγκέφαλος, Gallis, *Cervelle.* Lex Aleman. tit. 59. cap. 6. *Si autem testa transcapulata fuerit, ita ut Cervella appareat.* Et §. 7. *Si autem ex ipsa plaga Cervella exierit.* Occurrit præterea in Lege Bajwar. tit. 3. c. 1. §. 6. tit. 4. §. 5. tit. 5. §. 5.

CERVELLERIUM, Cassidis species, quæ superiorem capitis partem operit, Italis, *Cervelliera, Capelleto di ferro per difesa del capo*: de cujus inventore, sic Chronicon Nonantulanum MS. sub Friderico II. Imperat. *Per hæc tempora Michaël Scotus Astrologus Frederici Imperatoris familiaris agnoscitur, qui invenit usum armaturæ capitis, quæ dicitur Cervellerium. Hic cum vidisset se moriturum ictu lapilli biuncis caput læsum, ex lamina ferrea sibi fieri fecit capitis infulam, quam gestabat. Cum autem esset in Ecclesia, & Eucharistia levaretur in altari, amovit à capite infulam ferream ob reverentiam Christi; tum lapillus biunx in verticem ejus decidit, quo cutem læsit parumper. Ille dubitans lapillum fecit pensari, quæ invento biunci, certus mortis, rebus suis dispo̧suit moriturus.* Hic est Michaël Scotus, cujus liber de Physionomia editus olim, & Friderico II. Imp. dicatus est: tametsi de loco & tempore editionis nulla habeatur nota in libro edito quem legi: certe laudatur editus Venetiæ ann. 1503. à Simlero. Exstat etiam ejusdem liber alius inscriptus *Mensa Philosophica* editus Parisiis ann. 1500. primum, deinde Francofurti an. 1602. Scripsit præterea tractatus varios, *de Notitia conjunctionis mundi terrestris cum cœlesti, de dispositione utriusque mundi & de præsagiis stellarum elementaribus*: qui asservantur in Bibliotheca San-Germanensi Paris. Vide Statuta Veronensia lib. 2. cap. 31. Michaëlis denique meminit Hector Boëthius lib. 13. extremo Hist. Scotor. Hujusmodi vero capitis armaturam *Cervelliere*, vocant Poëtæ nostri. Guill. *Guiart* ann. 1264.

Le chaple commence aux espées,
Dont la a de maintes manieres,
Sus hyaumes, sus Cervelieres
Prennent plommées à descendre,
Et hachetes par tout pour fendre.

Rursum ann. 1297.

Aucuns d'entre eus testes desnuent
De hyaumes & de Cervelieres,
Et plantent alenas és chieres.

Rursum ann. 1298.

Mes hauberjons, & Cervelieres,
Gantelets, tacles & gorgieres.

¶ CERVESA, Cervesia. Vide *Cerevisia.*

1. CERUGIA, vox Italica, pro *Chirurgia*, in Concilio Budensi an. 1279. can. 9. *Nec illam partem Cerugiæ exerceat, quæ ad ustionem vel incisionem inducit.* Vulgus etiamnum *Cerugien*, dicit pro *Chirurgo.*

2. CERUGIA, Ceruva. Ugutio: *Sorbus quædam arbor, quia ejus fructus habilis est ad sorbendum, unde hoc sorbum, fructus illius arboris, & dicitur Ceruva, vel Cerugia, potus qui ex tali fructu fit, vel etiam offa.*

CERVICA, Joanni de Janua, *Alapa, vel potius colaphus, & dicitur à cervix.* Gloss. Lat. Gall. *Cervica, Brise, ou Colée.*

¶ CERVICAL, περικεφάλαιον. Gloss. Lat. Græc. Quod circum caput est. Aliud videtur quam pulvinar, ut & in sequenti Annalium Benedict. to. 3. pag.

439. n. 94. loco, ubi de corpore Hogeri Hammaburgenſis Epiſcopi, quod cum in ſepulcro quæreretur *præter cruces pallii & Cervical Epiſcopi nihil repertum eſt.*

CERVICATA, Idem quod *Cervica.* Acta S. Saturnini Martyr. num. 19. *Cervicatis contuſus.* Joannes Monachus lib. 3. Vitæ S. Odonis Abb. Cluniac. *Pugnos tamen & Cervicatos pro mercede ſuæ improbitatis, in opprobrium antequam moreretur, ſumſit.* Leg. *Cervicatas.*

CERVICATUS, *Superbus, furioſus, contumax*, Joanni de Janua. Utitur S. Auguſtin. in Pſalm. 6.

CERVICORIUM, Crumena ex cervi corio. Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 596. *Et ob hoc à Monachis quondam ſuſceperunt* 10. *ſolidos & unum Cervicorium.* Domnizo lib. 1. de Vita Mathild. cap. 13. *Hoc regis munus Ducis ad cameram tulit, unum & Corium cervi, quod nummis ipſe replevit*, Occurrit etiam ibi ſemel. Le Roman *de Garin* MS.

En Cuir de cerf fet le Baron geſir,
Font une biere, le Baron i ont mis.

¶ CERVICOSITAS, Pertinacia, contumacia. Legitur in Opuſculo Magiſtri Manegaldi in Anecdotis Muratorii to. 3. p. 204. in Conciliis Hiſp. tom. 3. p. 363. in Actis SS. Julii to. 3. p. 235.

¶ CERVICOSUS, Pertinax. Paſſim occurrit.

¶ CERVIDA. Vide *Cernida.*

¶ CERVIGIUM. Vide *Chervigium.*

CERVINARIA, ſeu CELVINARIA, vel *Cellavinaria.* Petrus Diaconus Chron. Caſin. lib. 3. c. 36. (al. 38.) *Cervinariam adiit, vinum menſus eſt, &c.* Chron. Caſaurienſe lib. 4. *Perfecto itaque palatio pro adventantium ſuſceptione, cum cellario & Cervinaria, continuò campanarium ædificare cœpit.*

¶ CERVINARIUS, Qui vinum vendit, quaſi qui *Cervinariæ* curam habet. Privilegium Archambaldi Borbonii & Agnetis uxoris ejus pro Villa Franca apud Thomaſſerium in Biturig. p. 226. *De unoquoque mercerio ſemel in anno quatuor denarios; de unoquoque Cervinario quatuor denarios.*

CERVISA, CERVISIA. Vide *Cereviſia.*

¶ CERVIX, vulgo, Pars colli poſterior, quæ ab occipitio incipit & tendit ad ſpinam; hinc Iſidorus lib. 11. Orig. cap. 1. *Cervix vocata, quod per eam partem cerebrum ad medullam ſpinæ dirigitur, quaſi cerebri via.* Sed pro cerebro ipſo ſumitur in Vita S. Franciſci de Paula to. 1. April. pag. 121. *Mula... decincta injecit pedis ictum in caput ejuſdem juvenis... in tantum quod Cervix illius per aures deſcendebat.*

CERULARIUS. Anaſtaſius Biblioth. in Hiſt. Eccleſ. pag. 173. *Cerularius quidam erat in foro ex laboribus ſuis locuples.* Ubi Theophanes & Cedrenus: Καί τινα κηρȣλάριον ὄντα ἐν τῷ φόρῳ ἀνεὺ δεῆ τυῖ χάνοντα ἐκ πόνων ἰδίων μετακαλεσάμενος, &c. Quibus locis Meurſius & Fabrotus κηροπόλην, *Ceræ* venditorem *Cerularium* dici putant, quem Gloſſæ Græc. Lat. *Cerarium* vocant. [Vide Gloſſar. mediæ Græcit. in Κηρός.]

CERULARIUM, Locus ubi venduntur, vel aſſervantur ceræ, ſeu cerei. Gloſſ. Gr. Lat. κηριολάριον, *Cerilarium.* Leo Grammaticus in Leone Philoſopho pag. 486. [& Symeon Logotheta in eodem Leone n. 26.] κηρȣλάριον, dictam ædiculam fuiſſe teſtantur in æde Sophiana, in qua aſſervabantur cerei majoris Eccleſiæ: Γέγονε δὲ ϗ ἐμπρησμὸς εἰς τὰ κηρȣλάρια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, κἀέντων τῶν χαρτοθεσίων πάντων, ϗ τῆς σακέλλης. Nam ſic ea verba capienda exiſtimem, ut Cerularium diverſa ædes fuerit à Chartotheciis, & Sacella.

CERULEUM. Eldefonſus de Pane Euchariſtico p. 165. *Tres nummi moderni tantum pondus habent, quantum* 153. *maxima Cerulei grana, quod Triticum dicitur.*

¶ CERUM. Vide *Ceri.*

¶ CERURSICUS, Chirurgus. Vita B. Luchesii to. 3. SS. Aprilis pag. 606. *Nihil remedii à Cerurſicis medicis inveniret.*

¶ CERUSICUS, Eadem notione, in Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. SS. Maii p. 361. *Cum veniſſet Ceruſicus liberatum* (apoſtemate) *eum invenit.*

CERUSSA SCRIBERE, vel ENCAUTO, in leg. 1. Cod. Th. de Veteranis: unde *Ceruſſatæ tabulæ*, in leg. 1. eod. Cod. de Aliment. Scribendi ratio, cujus uſus potiſſimum in Edictis ſcribendis & proponendis, ut hic indicatur. Illinebantur nempe tabulæ ceruſſa, ſeu albo colore, in quibus poſtmodum ſcribebatur. Meminit, ni fallor, ceruſſæ hac ratione Fortunatus in Poëm. cujus locus non ſuccurrit.

¶ CERUVA. Vide *Cerugia.*

CERVULA, CERVULUS, Ludi profani, apud Ethnicos & Paganos: ſolebant quippe ii Kalendis Januarii belluarum, pecudum, & vetularum aſſumptis formis huc & illuc diſcurſare, & petulantius ſeſe gerere: quod à Chriſtianis non modo proſcriptum, ſed & ab iis poſtmodum inductum conſtat, ut ea die *ad calcandam Gentilium conſuetudinem* privatæ fierent Litaniæ, & jejunaretur, ut obſervare eſt ex Concilio Toletano IV. can. 10. S. Iſidoro lib. 1. de Offic. Eccleſ. cap. 40. Concilio Turon. II. can. 17. S. Auguſtinus Serm. de Tempore 215. *Si adhuc agnoſcatis aliquos illam ſordidiſſimam turpitudinem de hinnula, vel Cervula exercere, ita duriſſime caſtigate, ut eos pœniteat rem ſacrilegam commiſiſſe.* Vita S. Eligii lib. 2. cap. 15. *Nullus in Kalend. Januarii nefanda & ridiculoſa, vetulas, aut Cervulos, aut jotticos faciat.* Concil. Autiſiod. can. 1. *Non licet Kalendis Januarii vetula aut Cervolo facere, vel ſtrenas diabolicas obſervare, &c.* Halitgarius in Pœnitent. cap. 6. *Si quis in Kalendis Januarii, quod multi faciunt, & in Cervulo ducit, aut in vetula vadit, 3. annos pœniteat.* Ita apud Columbanum in lib. de menſura pœnitentiarum cap. 7. Burchard. lib. 19. cap. 5. *Feciſti aliquid tale, quod pagani fecerunt, & adhuc faciunt in Kalendis Januarii in Cervolo & vetula: ſi feciſti, 30. dies in pane & aqua pœniteas.* Eadem verba perperam ſcripta habentur ex Reginone apud Morinum poſt libros de pœnitentia pag. 41. Meminit præterea *Cervuli* S. Pacianus in Paræneſi ad pœnitentiam. Denique S. Ambroſius in Pſalm. 41. *Sed jam ſatis in exordio tractatus, ſicut in principio anni, more vulgi Cervus alluſit.* Fauſtinus Epiſcopus Sermone in Kl. Jan. *Quis enim ſapiens credere poterit inveniri aliquos ſanæ mentis, qui Cervulum facientes, in ferarum ſe velint habitus commutari? Alii veſtiuntur pellibus pecudum, alii aſſumunt capita beſtiarum, gaudentes & exultantes, ſi taliter ſe in ferinas ſpecies transformaverint, ut homines non eſſe videantur.* Maximus Taurinenſis in Serm. in Kal. Jan. *Nunquid non univerſa ibi falſa ſunt, & inſana, cum ſe à Deo formati homines aut in pecudes, aut in feras, aut in portenta transformant.* Bonifacius Epiſc. Moguntin. Ep. ad Zachariam PP. c. 6. *Affirmant ſe vidiſſe annis ſingulis in Romana urbe, & juxta Eccleſiam S. Petri, in die vel nocte, quando Calendæ Januarii intrant, paganorum conſuetudine choros ducere per plateas, & acclamationes ritu gentilium, & cantationes ſacrilegas celebrare, & menſas illas die*

minima ejus Cessus mensura, quam Mitadelam terrigenam vocant, Pisanæ monetæ solidis duobus arrogatis venditoribus emeretur. Vini *Cessus* idem quod vinum venditum, pretio cessum seu concessum.

¶ CESTA, Vinculum, Ligamen. Guidonis Disciplina Farfensis lib. 2. cap. 4. *Cesta caligæ cum fuerit assuta debet esse tam longa, quo possit intra pugnum fieri constricta. Cestus* Martiali & aliis, Græce κεςὸς muliebre cingulum est, præcipue illa zona, qua nova nupta nuptiarum die præcingebatur à sponso solvenda.

¶ CESTARIUM, pro *Sextarium*, Species mensuræ: passim occurrit in Denominationibus & Recognitionibus de Volta cap. 41. num. 18. in Archivo Principis de *Rohan*, & etiam alibi.

¶ CESTIFER. Vide *Castifer.*

¶ CESTON, *Zona Veneris.* Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Papias MS. habet *Ceton.* Latini dixerunt *Cestus.* Vide *Cesta.*

¶ CESTUS. Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 1. cap. 16. apud Murator. tom. 10. col. 935. *Has autem terras tam variis Cestibus, tam incertis meatibus ingrediens & egrediens impetus maris interluit, ut &c.* Puto legendum *æstibus*, licet etiam scribatur *Cestibus*, apud Baluzium.

¶ CETA, pro *Cete*, Piscis crassissimus, Gall. *Baleine.* Vide locum in *Geaspecia.*

CETARIUS, Cetaria. Gloss. Græc. Lat. Βιβαςεύτης, *Cetarius.* Donatus ad Terent. in Eunuch. *Cetarii qui cete, id est, magnos pisces venditant, & bolonas exercent.* Papias: *Bolona, redemptor Cetariarum tabernarum, in quibus salsamenta condiuntur, quas tabernas vulgo Cetarias vocant.* Alibi: *Bullones*, (leg. bolonæ) *Ceterarii*, (leg. Cetarii) *qui diversa genera piscium vendunt.* Idem: *Cetarii, piscatores dicuntur abusive, vel qui salsamenta piscium & liquamen vendunt, tractum à pisce. Cetaria, vivaria in quibus cete alii pisces sunt, vel officina, in qua liquamen ex piscibus conficitur.* Miracula S. Bavonis lib. 3. *Cetarii ad balenas capiendas mare sunt ingressi.*

¶ CETERAH. Gervasius Tilberiensis de Otiis imperialibus: *Sed & in urnâ grandi si capillos Veneris, epaticam, Ceterah ... superstraveris.* Ad hæc Leibnitius to. 1. Scriptor. Brunsvic. p. 894. *Ceterah*, inquit, nomen est barbarum officinis receptum, quo significatur *asplenium* seu *scolopendrium*, herbæ genus Græcis & Latinis notum.

¶ CETES, *Oves, aves.* Gloss. Isid. In Excerptis *Celes*, sed æque ignotum, inquit Grævius.

¶ CETHERIUS, Idem qui *Cetaceus*, spectans cete, Gall. *de Baleine.* Vide *Retharia.*

¶ CETHI. Marten. tom. 2. Itineris Litterarii pag. 365. ex Itinere Indico Balthasaris *Spinger*: *Et hic crescit lignum album, quod Cethi dicitur.*

¶ CETILIS Jubilatio, f. Jubilatio *cœtus* seu turbæ una congregatæ. Sallas Malaspinæ de Rebus Siculis lib. 6. num. 4. *Ibi lituus, cietaria, & viella, omniumque genera musicorum hymnum concinunt triumphalem, & cujuscumque Cetilis officium jubilationis cantica modulatur.*

¶ CETIMUM, f. Idem quod *Cetinum.* S. Audoënus in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 12. *Vade inquit, in illam quæ juxta Cetimum sita est rupem, illic inter vepres reperies ligatum funda & absconsum quod quæris.*

CETINUM, [f. Cetaria seu vivarium grandiorum piscium.] Tabularium Casauriense an. 14. Ludovici Imper. F. Lotharii: *Cum silvis, pascuis, stalariis, Cetinis, calortis, rivis, rupinis, &c.*

¶ CETINUS, f. Pannus sericus, quem vulgo dicimus *Satin*, Hisp. *Raso.* Epitome Constitut. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 175. *Canonici & Archidiaconi, Præcentor, Sacrista & Decanus in Ecclesia sedem obtinentes, muzas panni nigri fini ex Cetino carmesino suffultas ... deferre teneantur. Canonici vero Foranei ... Magistri in Theologia, Doctores Juris, muzas panni nigri cum Cetino violaceo, &c.*

¶ CETON. Vide *Ceston.*

¶ CETR. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 72. verso col. 1. *Hildainus Cetr. solvit indium unum.* An *Cetarius*, Piscator?

¶ CETRETUM. Veteres Glossæ: *Stellaria, Salicetum vel Cetretum.*

¶ CETRINUS, pro *Citrinus*, Ital. *Cetrino*, Gall. *Couleur de Citron.* Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 2. pag. 616. de B. Victore III. Papa: *Planetæ diaspræ deauratæ, quinque & tres sine auro; diarodinæ tres deauratæ, diapisti duæ & aliæ Cetrinæ, & aliæ quinque purpureæ.*

¶ CETUMCRUDUM, ὠμοτάριχος, *Edulium ex thynni piscis carne salita, quod Veneti Moronam appellant.* Supplementum Antiquarii.

¶ CEVATA, ut *Civata*, Avena. Annales Benedict. tom. 4. pag. 604. *Raymundus faciat servitium per unumquemque annum ad quatuor milites, & sextarium unum de Cevata seu avena.*

¶ CEVERIUM, Species embammatis seu eliquaminis, quo pulli condiuntur, vel f. vas in quo coquebantur. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 312. col. 1. *Item, quod cum dicto primo ferculo serviatur nobis ... de sex gallinis grossis partitis per medium, aut duodecim pullis parvis in Ceverio præparatis.*

¶ CEVEUS, Κύφων. Gloss. Lat. Græc. Locus testudinatus.

¶ CEVO, *Vergo, inclino*, Κύπτω. Gloss. Lat. Græc.

¶ CHAABLIS, Rudens, Gall. *Chable* vel *Cable.* Epistola Guidonis de Dampetra ad Philippum Aug. an. 1113. apud Mart. t. 1. Collect. Ampliss. col. 1114. *Tradiderunt mihi de munitione de Tornailles... VI. martellos, II. Chaables, VI. culcitras, &c.*

¶ CHAAFELLUS, Tabulatum, Gal. olim *Chaffaut*, nunc *Echaffaut.* Chartularium Lingonense f. 167. *Nos Guido Archid. Laticensis & Simon Dom. Rupisfortis notum facimus universis, quod Odo de Proingneyo in nostra præsentia recognovit & promisit venerabili Patri Episcopo Lingonensi, quod Chaafellum, quod erexit in domo sua de Proingneyo ad petitionem & voluntatem ipsius Episcopi... diruet & evertet. Actum an. gr.* 1228. In Inscriptione harumce Litterarum habetur *Chafellus.* Vide *Cadafalus.*

¶ CHAALLANIA, *Castellania*, Gal. *Chatellenie.* Hist. Dalphin. to. 1. pag. 123. in Extracto litterarum Guidonis Dalphini an. 1240. *Donamus in perpetuum domum nostram de Monte-bonoldo & Chaallaniam ejusdem castri & mandamenti & mille solidos Vienn. censuales, &c.*

¶ CHAAN. Vide *Cham* post *Caganus.*

CHABANARIA. Vide *Cabanaria.*

¶ CHABANNÆ Mercati, Forum tectum, Gal. *Hales.* Charta Communiæ *Rellanet* ex Regesto 2. Cameræ Comput. n. 55. *Actum in Chabannis mercati de Buno 24. Febr.* 1296. Vide *Capanna.*

¶ CHABBARDUM. Vide *Caphardum.*

¶ CHABENTIA, Collocatio, Gall. *Etablissement.* Testamentum Guillermi de Turre Canonici Claromont. an. 1315. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arverniæ p. 538. *Item Mayffeto & heredi Hugonis de S. Desiderio, qui moratus fuit mecum dum viveret, volo, rogo & supplico omnibus fratribus meis & cuilibet eorumdem, quod unum nepotem cujuslibet eorumdem procurent Chabentiam, & in aliquo Monasterio induantur.*

duantur. Chabentia hîc idem est quod necessaria ad victum, educationem & ad certam conditionem seu vitæ genus.

¶ CHABISCARE, Collocare, Gall. *Etablir.* Testamentum Joannis Comitis Clarom. ann. 1340. *Et in casu in quo dictum Amedeum decedere contingeret & dictum Beraldum etiam decedere contingeret absque liberis masculis procreatis matrimonialiter de liberis suis aut aliquo ipsorum, & decederent habentes liberos femininos, à quocumque ipsorum unum vel plures ex legitimo matrimonio procreatos, in illo casu volumus & ordinamus, quod de bonis alias sibi per nos donatis & ordinatis & institutis haberi per dictum Amedeum & Beraldum Chabiscentur maritando vel alias collocentur, prout & quemadmodum discretioni patrum eorumdem liberorum femininorum videbitur faciendum.*

¶ CHABLUS, Rudens, Funis, Gall. *Chable*, apud D. *Brussel* de Feodis to. 2. p. CCII. col. 2.

¶ CHABOCELLUS, Species mensuræ frumentariæ. Charta Ruellani de Vivario Armigeri anni 1265. ex Archivo Veteris-villæ: *Ego dedi Veteri-villæ duos Chabocellos frumenti annui redditus ad mensuram Doli.*

¶ CHACANUS. Vide *Caganus*.

¶ CHACARE. Vide in *Caciare*.

¶ 1. CHACEA, Venatio. Vide in *Caciare*.

2. CHACEA, Via per quam aguntur animalia ad pascua. Hinc *Chaceare*, pro eo quod Galli etiamnum dicimus, *Chasser les bestes aux champs.* Will. Thorn ann. 1285. *Totum pratum, in quo continetur quædam Walla, vocata Walla seu Chasea Celerarii Ecclesiæ Christi Cantuariensis, quæ continet 20. perticatas in longitudine, & 20. pedes in latitudine.* Et mox: *Quod Wallia, seu Chacea prædicta remaneret dictis Abbati & Priori Communis ad cariandum & Chaceandum, &c.* Adde pag. 1947. Bract. lib. 4. tract. 1. c. 44. *Ut si quis omnino viam obstruat, vel Chaceam, per quam ingredi solet pasturam.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 292. *Habendum & tenendum dictam pasturam... cum competenti via ad minus latitudinis 30. pedum ad Chaciam quorumcunque animalium suorum, fugando eas per terras meas sine dispendio pratorum meorum.* [In pluribus Galliæ locis præsertim in Neustria, ambulacra seu itinera hinc inde arboribus consita *Chasses* etiamnum appellantur.]

¶ CHACIA. Charta Edwardi Regis Angliæ ann. 1299. apud Rymerum tom. 2. pag. 856. col. 1. *Totum honorem de Aquila cum hundredis, maneriis, Chaciis & omnibus aliis pertinentiis.*

CACIA. Monasticum Anglic. to. 3. p. 70. *Partem terræ... quæ jacet inter Caciam quæ tendit ad Hautam, &c.* Ibidem... *Cum sectis, viis, Caciis, semitis, &c.*

RECHACEA. Monasticum Anglic. tom. 2. p. 646. *Toftum suum quinque acrarum cum duabus bovatis terræ, & pasturam septingentarum ovium, in Clentham & Cavenby, cum Chacea & Rechacea de una ad aliam, quandocumque eis placuit, &c.* Vide *Caciare*.

RECHACIATUS, Repulsus, Gal. *Rechassé.* Henric. Knyghton. an. 1293. *Rechaciati sunt à multitudine magna velut oves in ovile.*

¶ CHACERIA, CHACIA, Venatio. Vide in *Caciare*.

CHACIPOLLUS, CHACIPOLLARIA. Vide *Cacepollus*.

¶ CHACOR, Equus venatorius. Vide *Caçor* in *Caciare*.

CHADABULA. Vide *Cabulus*.

¶ CHADRIGARIUM, Exportatio, Vectura, Gall. *Charriage*, quod minus male diceretur *Quadrigarium.* Computus anni 1217. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. pag. 1035. *Cellerarius Parisius. De Templo* IIII^c. *lib. De Præpositis Parisius* XXXVI. *l. De relig' & Chadrigario c. l.* Agitur de expensis vindemiæ.

¶ CHAECIA, Idem quod *Chacea*, Via, &c. Charta Guillelmi de Milliaco ann. 1208. in Tabulario Calensi fol. 127. *Quoddam marescum quod habebat inter Milliacum & Chaeciam de Unciaco mihi... adcensuavi.*

¶ CHAFAGIUM, Lignatio, Gal. *Chauffage.* Litteræ Humberti Dalphini pro fundatione Monasterii de Salletis inter fragmenta Hist. Stephanotii MSS. tom. 7. *Possint libere uti lignis siccis & viridibus totius nostri nemoris de Salvayrino ad opus Chafagii & furni dicti Monasterii.* In Hist. Dalphin. tom. 2. p. 91. ubi eæd. litteræ referuntur, habetur *Chaffagium.* Vide *Calefagium.*

¶ CHAFALLUS, Turris lignea, seu tabulatum, unde nostri olim *Chafaut*, nunc *Echaffaut.* Charta Thossiacensis anni 1404. *Juxta plateam ubi solebat esse turris seu Chafallus nemoris juxta portam vocatam de Matiscone.* Hist. Dalphin. to. 1. p. 132. col. 1. in Computo anni 1324. *Pro emparando & cooperiendo magnum Chafallum Villæ in summa* L. *lib.* III. *s.* III. *d.* Vide *Cadafalus.*

¶ CHAFFAYLLIUS, Eadem notione. Hist. Dalph. tom. 1. pag. 66. col. 2. in Visitatione Castrorum ann. 1347. *Item invenerunt unum Chaffayllium in exitu portæ dicti Burgi de Monte versus favergiis, qui ceciderat, & ideo fuit injunctum Cellarerio, quod ibidem de dicta mayeria fieri faciat unam muetam bastardam cum quatuor culiis.*

¶ CHALFATTA, Eodem significatu. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 284. in Computo annorum 1333. & seqq. *Item, pro faciendo opere Chalfattæ ad prædicandum Crucem sanctam in loco Prædicatorum* II. *s. gross.*

¶ CHAFELLUS, Idem. Vide *Chaafellus.*

CHAFFARDUM. Vide *Caphardum.*

¶ CHAGANUS. Vide *Caganus.*

¶ CHAIA. Vide post *Caya.*

¶ CHAICIA. Venatio. Vide in *Caciare.*

¶ CHAISNUS, Quercus, Gall. *Chesne.* Vide locum in *Lemnia.*

CHALANNUS, CHALENDRA. Vide *Chelandium.*

CHALBA, χαλβάνη, in Gloss. Græc. Lat. *Galbanum*, succus ferulæ arboris.

¶ CHALCIDISSARE, Græcis χαλκιδίζειν, Pecuniæ avidius invigilare. Vide Rhodig. Ant. Lect. 20. 23.

¶ CHALCIDIUM, Menianum, Gall. *Balcon.* Vide *Caldicum.*

CHALDÆI, Saraceni. Ita Saracenos Hispanicos non semel vocat Sebastianus Salmanticensis Episcopus in Historia à Sandovallio edita. Regestum censuum Ecclesiæ Romanæ ex Bibl. Regia: *Et quædam littera bulla aurea bullata Leonis Regis omnium Armeniorum directa D. Joanni PP. continens quod ipse submisit se cum subditis suis obedientiæ Romanæ Ecclesiæ, & petit subsidium Apostolicum, quia graviter invaditur à Caldeis infidelibus.*

CHALDÆI, Ἀστρολόγοι, Astrologi. Passio SS. Chrysanthi & Dariæ: *Nam omnes, Magos & Gerofantas, & Caldæos, & hariolos ego domui.* Hieronym. in Daniel. c. 2. *In Chaldæis* γενεθλιαλόγους *significari puto, quos vulgus Mathematicos vocat. Consuetudo autem & sermo communis Magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud gentem suam, eo quod sint Philosophi Chaldæorum, & ad artis hujus scientiam*

Reges quoque & Principes ejusdem gentis omnia faciunt. Vide Julium Cæsar. Bulingerum lib. 2. de Magia cap. 3.

¶ CHALENTUM, pro *Chalengum*, Practicis *Calenge*, Lis, calumnia, &c. Locus est in *Executores Chalenti.* Vide *Callengia.*

¶ CHALFAGIUM. Vide *Chafagium.*

¶ CHALFATTA. Vide *Chafallus.*

CHALIFA, CALIPHA. Ita appellabant Saraceni supremos gentis suæ Principes, vocabulo Arabico, quod *successorem*, vel *hæredem* significat, inquit Willelmus Tyrius lib. 19. cap. 19. & ex eo Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 7. eo quod summi eorum Prophetæ vicem & successionem jure tenerent hæreditario. At Nicolaus Fullerus lib. 4. Miscell. sacror. cap. 16. & Vaterius in Præfat. ad El-Macinum censent, hoc vocabulo, *Vicarios*, seu *Locum tenentes* sese appellitasse, Dei nempe. Unde eo nomine in tanto honore & reverentia à suis habebantur, ut quasi pro numine colerentur, *nec nisi mandato & auctoritate illius quantumcunque potens, aut nobilis, appellaretur Soldanus, & omnes ejus subditi, tam Reges, quam alii, pedes ejus ad terram prostrati reverenter oscularentur.* Verba sunt Jacobi de Vitriaco. Sed postmodum adeo invaluit Sultanorum potentia in rebus politicis & militaribus, ut fere cum inani & specioso dignitatis nomine sola religionis, seu potius superstitionis Mahumetanæ potestas penes Chaliphas remaneret: unde à Baldrico Dolensi lib. 3. Tudebodo lib. 4. Roderico Archiep. Toletano lib. 7. cap. 10. Vincentio Belvac. lib. 32. cap. 54. Conrado Usperg. & aliis, *Papæ & Apostolici suæ gentis* vulgo appellantur. Primus autem Chaliphæ nomen & dignitatem usurpavit Abubacarus, Mahometi successor, ut auctor est Georgius El-Macinus. Titulos Chaliphæ Bagdatensis habes in Chronico Flandr. cap. 82. Sed & Caliphas videntur appellasse suos Sacerdotes, non modo supremos, sed etiam quosvis, Saraceni Principes. Vide Petrum Diac. lib. 4. Chron. Casin. c. 51.

¶ CHALIFATUS, Chalifæ dignitas. Georg. El-Mac. lib. 2. Hist. Sarrac. c. 6. *Chalifatui in illis tractibus præfectus est filius ejus Hispanus.*

¶ CHALMA, CHALMS. Vide *Calma.*

CHALONDUS, CHALONNIUM. Vide *Chelandium.*

¶ CHALVAGIUM, Lignatio, Gall. *Chaufage.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 411. col. 2. in Ordinatione Humberti II. ann. 1340. *Nec ulterius patiamini, quod aliqua nemora .... nostra scindantur, essartentur vel charbonentur pro martinetis vel aliis grossis ferrorum operibus faciendis, nisi dumtaxat pro minutis fabricis & Chalvagiis personarum, ac aliis minutis usibus opportunis.* Vide *Chafagium.*

¶ CHALVARICUM, CHALVARITUM, Gall. *Charivari*, Tinnitus & vociferationes, quibus in Gallia præsertim sponsis ad secundas nuptias convolantibus illudunt atque conviciantur. Statuta synodalia Ecclesiæ Avenion. ann. 1337. apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 561. *Cum sponsæ ad eorum traducuntur hospitia, de ipsorum domibus bona more prædonum rapiunt violenter, pro quibus pecuniarias ab invitis redemtiones extorquent, quas expendunt in scurrilitatibus & comessationibus inhonestis, quæ ... Malprofiech damnabiliter appellant... faciunt ludos obnoxios, quos ut eorum verbis contra honestatis labia utamur in placidis, nominant Chalvaricum.* Ibidem col. 582. *Qui dum contingit viros aut mulieres ad secunda vota pertransire & matrimonialiter conjungi, & dum in Ecclesiis matrimonia fidelium & benedictione nubentium celebrantur, sponsum & sponsam circumstantes vociferando percutiunt... quod ipsi tales derisores, raptores, divini perturbatores officii & sacramentorum officia contemnentes, Chalvaritum in vulgari facientes seu fieri procurantes, à prædictis excessibus penitus & omnino desistant sub pœna excommunicationis. Chelevalet*, dicitur in diœcesi Trecorensi, ut habetur col. 1119. Si diversas, sed incertas prorsus, variorum Eruditorum conjecturas de hujus vocis originatione videre vis, Menagium adito ad vocem *Charivari* in Etymolog. Gall. Vide *Caria* & *Charivarium.*

¶ CHARAVALLIUM, apud eumdem Martenium ejusd. tomi col. 654. in Statutis Hugonis Biterr. Episcop. an. 1368. *Idcirco præsenti prohibemus statuto, quod nullus cujuscumque sexus vel conditionis existat in nostris civitate vel diœcesi in opprobrium vel injuriam secundo nubentium, vel alterius eorumdem illum ludum iniquitatis vocatum vulgariter Charavallii vel alium in opprobrium dicti matrimonii quoquo modo de cætero facere præsumat.*

¶ CHALUNGIUM, Actio qua quis rem aliquam repetit, Gallice *Calenge.* Tabularium Monasterii Casæ Dei in Instrumento ann. 1254. *Sine contradictione, Chalungio & impedimento quolibet.* Vide *Callengia.*

CHALUNS, Panni Catalaunenses. Statuta Ordinis S. Gilberti *de Sempringham*: *Aut pannos pictos, qui vocantur Chaluns.*

¶ CHALYBA. Vide *Caliba.*

CHAM. Vide *Caganus.*

¶ CHAMBE, Cannabis, Gall. *Chanvre.* Instrum. ann. 1477. ex Tabular. Casæ Dei inter Fragmenta Hist. Stephanotii MSS. tom. 4. *Do sacrosanctæ Ecclesiæ de Comps, quæ in honore S. Andreæ consecrata est, linum & lanam & Chambe.*

¶ CHAMBELLANUS. Vide *Cambellanus.*

¶ CHAMBERLAGIUM, Idem quod *Cambellagium* seu certa pecuniæ summa, quam vassallus debet domino feodali cum ei præstat hominium, in plerisque Consuet. Francicis *Chamberlage*, in aliis *Chambellage*, in quibusdam *Chambellenage.* Charta Guillelmi de Furno pro Andrea *de Montjohan* Abb. Nobiliacensi an. 1370. apud Stephanotium to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. p. 1048. *Confiteor me tenere... à religioso & honesto domino... ad homagium ligium ad x. solidorum de deverio, & ad x. solidorum de Chamberlagio solvend. in permutatione domini sive hominis.* Vide *Cambellanus.*

CHAMBO. Vide *Cambo.*

¶ CHAMBRERIUS, Cubicularius, Gall. *Chambrier.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 309. col. 1. in Ordinatione anni 1336. *Item, Adoardus de Sabaudia cum uno Scutifero, uno Chambrerio & uno famulo.* Baluz. tom. 2. Hist. Geneal. Arver. p. 317. in Testamento anni 1340. *Legamus Stephano vayleto & Chambrerio nostro decem libras Tur. semel.* Vide *Cambrerius.*

CHAMBRUNCULA, Parvula camera, in Charta an. 1278. apud Duchesn. in Probat. Hist. Vergiac. pag. 205.

¶ CHAMEPEUCE, Herbæ genus, à Græco χαμαιπίτυς Plinio lib. 14. *Chamæpityos.* Medicina Salern. pag. 228. edit. 1622. *Pessima habenda est cerevisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel Chamepeuce. Ea enim adeo efficitur valida & halituosa, ut parum absit, quin bibentes paulo immoderantius ad insaniam redigantur.*

¶ CHAMERA, CHAMERARIUS Vide *Camera.*

CHAMEUNIÆ, Græc. Καμευνίαι, Humi cubatio-

nes: *Culcitæ humo constratæ*, apud Julianum Antecess. Nov. 4. cap. 4. Glossæ Phavorini: χαμεύνη, ταπεινὴ κλίνη. Aliæ: χαμευνία, ἡ ξυροκοιτία. Hieronymus in cap. 41. Ezechiel. *Puto perspicuum esse lectori semper angustiora esse quæ deorsum sunt in jejuniis, Chameuniis, & victus continentia.* Idem ad Nepotianum: *Omnes pæne virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia decrescunt cæteræ virtutes, jejunia, vigiliæ, eleemosynæ, Chameuniæ, id est, super pavimentum dormitiones.* Adde eumdem in Aggeum, & Auctorem de Duplici martyrio, S. Theodorum Studitam in Vita S. Platonis num. 10. &c.

¶ CHAMFRENUM, Vox ibrida, ex χάμος & frenum. Utrumque idem est. Tabularium Vindocinense Thuanum cap. 84. *Dedimus Ivoni unum Chamfrenum, & Roberto unas caligas vermiculas.*

¶ CHAMINUS, Iter, Gall. *Chemin.* Vide *Caminus.*

¶ CHAMPARS, in Chartular. S. Martini Pontisar. legitur pro *Campipars*, quod vide.

¶ CHAMPEAGIUM, Jus pascendi pecora in agris, pratis vel silvis non suis: id etiam quod præstatur pro hujusmodi pascuis. Charta Calomontis in Dumbis an. 1397. *Pro Champeagiis & aberagiis quæ habet in dicto stagno*, scil. exsiccato.

¶ CHAMPEIUS, Idem qui *Camparius* supra, Camporum custos. Regestum *Probus* fol. 12. an. 1262. *Venerunt Inquisitores domini Dalphini &c. Interrogati... Quis ponit Champeios. Resp. quod Dominus.*

¶ CHAMPERIA, Officium *Camperii* seu *Champei.* Computum Grasivod. ann. 1332. *Pro Champeria de Auriis assignata Petro de Villa per Dominum pro 2. florenis... 7. lib. Item, pro Champeria de Alemone assignata Guillelmo Gebenn pro 4. flor. 100. sol.*

¶ CHAMPERIUS, Idem qui *Champeius.* Inquisitio anni 1220. in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 129. col. 2. *Item, interrogati, quis ponit Champerios, respondent, quod Villici & Castellani pro dominio ponunt eos.* Lege *Domino*, nempe Dalphino, ut patet ex Regesto *Probus.*

¶ CHAMPERTORES. Vide in *Cambipartia.*

¶ CHAMVERUM, Cannabum, Gall. *Chanvre.* Archivum Majoris Monasterii: *Paganus Greno... concessit partem suam de primitiarum decimis, scilicet de agniculis, de porcis, de lena, de lino & de Chamvero.*

CHAMULCUS, Genus carpenti humilis, ut nomen ipsum indicat. Gloss. Lat. Gr. *Sclodia*, χαμουλκίς. *Stludio*, χαμούλκιον. Ita recte corrigunt viri docti. Gloss. Græc. Lat. Χαμουλκος, *Trahe.* leg. *Traha.* Ammian. lib. 17. *Unde Chamulcis impositus, tractusque lentus per Ostiensem portam, &c.*

¶ CHAMUS, Χάμος, Frenum, in Biblia sacra.

¶ CHAN. Vide *Caganus.*

¶ CHANABA, Cannabis, Gall. *Chanvre*, apud Stephanotium in Antiquit. Pictav. MSS. tom. 3. pag. 822. & iterum p. 831. Vide *Canaba* 2.

¶ CHANABACIUM, Tela cannabina, Gall. *Canevas.* Chartular. Camalariensis monast. diœces. Anic. *Julianus de Rocha donavit huic loco S. Egidii unum bliaudum de Channabacio.* Vide *Canevacium* in *Canava* 2.

¶ CHANABERIUM, Locus ubi seritur cannabis. Inventarium *Piquet* n. 18. cap. 41. de Volta fol. 13. ex Archivo Principis *de Rohan*: *Item quoddam Chanaberium scitum in insula Domini; confrontat ab Oriente, &c*, Passim occurrit ibidem ac præsertim fol. 335. verso. Vide *Cabannaria.*

¶ CHANAVA, Idem quod *Canava.* 2. Cannabis, &c. Vide locum in *Chabanaria* post *Cabannaria.*

¶ CHANEBA, Idem, in Antiquit. Pict. MSS. Stephanotii to. 4. p. 561.

¶ CHANEVARIA, Idem quod *Chanaberium*, Gall. *Cheneviere*, in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 80. Vide *Cheneveria.*

CHANGIA, Permutatio, Gall. *Eschange.* Monasticum Anglic. to. 2. pag. 795. *Donec idem Comes præfato Petro Changiam ad valitudinem terræ suæ conferret.*

¶ CHANIS, CHANOGLANUS. Vide *Cham* post *Caganus.*

CHANRIA. Concilium Palentinum an. 1322. can. 19. *Ne ratione collationis hujusmodi beneficii, aut Chanriæ, seu alio quæsito colore, aliquid præsumant per se vel per alios exigere, &c.* Forte scrib. *Changiæ*, commutationis, *Eschange.*

CHANTELAGIUM. Charta Philippi Regis Franciæ an. 1273. pro Ecclesia S. Mederici Parisiens. *Habebunt Canonici in tota dicta terra.... roagium, foragium, sive Chantelagium, & omnia emolumenta, &c.* Compotus Baillivorum Franc. ann. 1305. *In Præpositura Paris.... de Busta castelletti... de Chantelagio.* Regestum Peagiorum Parisiens. *Se uns Bourgoys de Paris achete vin à Paris dedans la ville, & il le vend dedans la ville, comme que il le vende en gros ou en broche, il doit de chascun muid un denier de Chantelage.* Ibidem: *Chantelage est une coustume assise anciennement, par laquelle il fu establi, que il loisoit à tous ceus qui le Chantelage paient, à oster le chantel de leur tonneau, & la lie wider, & parce que il sembloit que cil qui dedans la ville de Paris estoient demeurans, n'achetassent pas vin, que il ne le voulsissent revendre, & quant il l'eussent vendu, oster le chantel de leur tonneau, & leur lies oster, pour ce fu mis li Chantellage sur les demourans, & sur les Bourgois de Paris.* Meminit præterea *Chantelagii* vetus Franciæ Consuetudo lib. 4. cap. *de Justice Fonciere.* [Arrestum Curiæ Parlamenti Parisiens. ann. 1331. pro alta justitia &c. Bonevallis & S. Mauri &c. ex Archivo Bonevallensi. Hæc tributi species pro vino vendendo exsoluti *Chantelagium* dicitur à *Canteriis*, Gall. *Chantiers*, qui sunt oblonga cellæ vinariæ tigna, in quibus per ordinem dolia collocantur: debebatur autem sive vinum generatim venderetur, sive singulatim *en gros ou en broche.*]

CHANTELLUM. Libertates villæ S. Paladii in Biturigib. an. 1279. *Quilibet per se tenens focum certum, & locum, vel Chantellum in dicta villa, &c.* Infrà: *Dum tamen velint solvere censûs consuetos, & 12. denarios quolibet anno de prædictis foco, loco, & Chantello prædictas costumas tantummodo debitas de hæreditatibus suprascriptis, &c.* In Consuetud. Burbonensi art. 193. & 203. quatuor denarii, quos servi seu *homines de capite* de annuo censu exsolvere tenentur, *de Chantelle* appellantur, quod ratione foci ac mansionis debeantur.

¶ CHANTELLUS, Frustum panis amplioris, Gall. *Chanteau.* Instrumentum venditionis sergenteriæ domini Episcopi Æduensis an. 1271. *Item habet & habere debet singulis annis idem Raulinus de quolibet pane quem falcatores comedunt in praëria prædicta unum Chantellum cujuslibet panis.* Vide *Cantellus.*

CHANTERIUS, Gall. *Chantier.* Libertates Castelli novi in Biturigib. ann. 1265. *Prædicti autem homines pro prædictis tenentur nobis & hæredibus nostris dare singulis annis in perpetuum sex Chanterios boni vini & receptibilis conductos Biturigibus in domo nostra, &c.* [Species mensuræ est; quænam?]

¶ CHANTO, Quædam pars armaturæ. Testamentum Odonis de Rossilione an. 1298. apud Marten. to. 1. Anecdot. col. 1306. *Do & lego unam integram armaturam, meos cuissellos, meos Chantones, meum magnum cultellum.*

¶ CHANVANNARIUS Mansus. Vide in *Cabannaria.*

¶ CHAPA, Gall. *Chape*, Vestis pluvialis, quo utuntur Clerici præsertim in processionibus. Baluz. to. 2. Hist. Arverniæ pag. 490. ex vetustissima membrana Ecclesiæ Claromont. *Firmaverunt ut ad Festum B. Mariæ Augusti Chapam reddant de duabus marcis argenti.* Vide *Capa* 1.

¶ CHAPELLA, Sacellum, Gall. *Chapelle*, apud Lobinellum in Glossario ad calcem Hist. Britan. Vide *Capella* 6.

¶ CHAPELLARIUS, Petasorum opifex, ut opinor, à Gallico *Chapelier*. Computus anni 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. ad calcem pag. CXLVI. *Expensa . . . Hugo Chapellarius de* VI^{xx}. *&* IX. *diebus usque ad omnium Sanctorum* XXV. *l. &* XVI. *f.*

¶ CHAPERO. Ibidem pag. cc. col. 1. f. Muri fastigium utrimque inclinatum, quod Gallice dicimus *Chaperon*: *Expensa : Frater Hamardus pro bosco fossatorum*, XIIII. *l. & pro Chaperone de bosco communi* XL. *l.*

¶ CHAPES, Monetæ species. Charta Geraldi Abb. S. Joannis Angeriac. ann. 1385. ex Chartulario ejusd. monasterii pag. 463. *Item cuilibet fratri infirmo & cuilibet sorori qui sunt in domo S. Lazari* X. *solidos p.* (sic) *Chapes, quos denarios Camblentus debet reddere.* Vide *Chapotensis.*

¶ CHAPITELLUM, Receptaculum curruum, aratrorum & aliorum, quæ pertinent ad agriculturam, instrumentorum. Charta Domini *de Charnay* an. 1520. in pago Lugdunensi : *Juxta Chapitellum Joannis Morterii.*

CHAPOTENSIS Moneta. Charta Constantiæ Comitissæ Bigorræ anni 1287. in Regesto Constabulariæ Burdegalensis fol. 209. *Recepisse in bona pecunia numerata duo milia librarum Chapetens. bonorum legalium à Magistro Willelmo de Luda Thesaurario Regis Angliæ.* Infra: *Mille libras Chapot. bonorum & legalium.* Fol. 210. b. *Quingentas libras Chapet. bonorum & legalium.* Fol. 219. *Chapot*: scribitur ut & f. 251. Aliud vetus Regestum sub an. 1303. *In diœcesi Burdegal. currunt Burdegalenses. In diœcesi Petragor. currunt Engol. & Marchenses. In Ageno currunt Arnald. Chapot. & Petragoric.* Charta ann. 1314. in 50. Regesto Tabularii Regis Charta 49. *Valorem annuum mille quingentarum librarum bonorum Chapotensium renduálium extimandorum, prout in diœcesi Burdigalensi reditus extimantur, &c. Libræ de Chapotois*, in Arestis Candelosæ 1250. in Regesto Parlam. B. fol. 88. Nescio an nummi isti *Chapotenses* fuerint ii quos *Chatos* vocabant, uti infra annotamus : ita ut vox sic conflata fuerit quasi *Chati Pictavenses*, id est, vernacule, *Chats de Poitou*, qui apud Pictones potissimum cudebantur. Sed videant eruditiores an hæc conjectura admitti possit. [Vide supra *Chapes.*]

Chipotenses, in Charta an. 1301. Regesti Philippi Pulcri Regis Franc. ann. 1301. num. 85. ex Tabulario Regio : *Videlicet Podium Castri Normandi pro 263. libris, & 10. libris Chipotensibus valent ducentas decem libras & 16. solid. Turon.* Ita ibi non semel, & in alia an. 1312. in alio Regesto ejusdem Regis an. 1310. Ch. 232. [Litteræ Edwardi II. Angl. Regis apud Rymerum to. 3. pag. 359. *Cum celebris memoriæ . . . Pater noster concessisset Comiti de Audoigne ducentas libras Chipotensium percipiendas per annum. . . de quibus dictus Comes nondum recepit nisi 200. lib. Chipotensium, & 19. lib. 3. sol. & 4. den. & 1. obolum sterlingorum, qui in Chipotensibus, videlicet octo pro uno sterlingo computatis, &c.* Rursum occurrit ibid. pag. 93. 113. 374. &c.]

CHAPPALE, [f. Idem quod *Chapitellum.*] Tabularium Nantoliense in Pictonibus ann. 1335. *Quandam pleiduram una cum Chappàli domus, quod Chappale erit partionarium inter me & dictam emptricem, in quo Chappali, seu muro, &c.*

¶ CHAPUISIUS, Chapusius, Lignarius faber, Gall. *Charpentier*, Gallis olim hodieque in multis Bressiæ locis, *Chapuis*; unde, inquit Borellus in Dictionario, *Capusa*, quod apud Occitanos idem est ac in assulas seu frusta concidere. Addit Menagius in Etymol. Gall. Petrocorisensibus *Chapuiser* breviorem truncum esse, quem vulgo dicimus *Billot.* Adversaria MSS. V. Cl. D. *Aubret : Claudius Tonel Chapuisius.* Computum anni 1347. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 85. col. 1. *Habitis super hoc juramentis de bene & legaliter faciendo pro utraque parte à Joanne Chapusii de Domena Chapusio, Joanne de Parena Maçoneto, Latonio de Gratianopoli, Barato & Poncheto Chapusiis, magistris expertis in talibus.*

¶ CHAPULARIUM, ut *Scapulare*, Vestis tegens scapulas. Computus an. 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. pag. CLVI. ad calcem col. 2. *Pro* VII. *ulnis panni ad tunicas & ad supertunicas & ad Chapular. & ad coopertoria & pro fururis* VIII. *l. & dimid.* Ibid. pag. CLVII. col. 1. *Pro suo Chapular. de camelino furato de* ℣. XL. *f.* Vide *Scapulare.*

CHARACTER, Στίγμα, Nota, stigmatis pœna. Odo Cluniac. de Vita S. Geraldi lib. 1. cap. 20. *Quantum vero ex æqualitate personarum conjici potest, personas illas reorum, qui se in malum destinaverant, aut damnis coercebat, aut Charactere adustionis inurebat.* Edictum Henrici Imp. an. 1023. in Chronico Laurisham. *Et insuper in utraque maxilla ferro ad hoc facto etiam candenti bene caraxetur & comburatur. Characterem animali infigere*, in Leg. Wisig. lib. 8. tit. 5. §. 2.

Characterio, pro *Character*, Signum. Testamentum Bertichramni Episcopi Cenoman. *Reliquos vero caballos tam Warannonis, quam spadas seu poledras qui inventi fuerint, & Characterio sanctæ Ecclesiæ habuerint, totus Pontifex vel Ecclesia recipiant. Illi vero qui meum Characterio habuerunt, &c.*

Characteres Magici. S. Augustinus de Tempore Serm. 163. *Phylacteria & Characteres diabolicos nec sibi nec suis aliquando suspendant, incantatores velut ministros diaboli fugiant.* Et Serm. 215. *Per præcantatores, per fontes, & arbores, & diabolica phylacteria, per Characteres & aruspices, & divinos, vel sortilegos, multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre.* Rabanus lib. 3. de Instit. Cleric. cap. 16. *In quibusdam notis, quas Characteres vocant.* Χάρτη τῶν γοητευτικῶν ἐπικλήσεων, in Concilio Calchedon. Act. 10. [Ordinationes Ludovici Regis an. 1254. in Codice MS. Consuetud. Tolos. fol. 52. *Judæi cessent ab usuris & blasphemiis, sortilegiis, Characteribus, &c.* Synod. Compostell. an. 1114. can. 7. *Characteres coram totius Ecclesiæ conventu sive publico concilio fieri jubemus, aliter factos valere inhibemus.*] Vide *Caragus.*

¶ Characteratum Ferrum, Udalrico Cluniac. ferrum est in quo panis ad sacrosanctum Missæ sa-

crificium destinatus coquebatur. Vide Mabillonium de Liturgia Gall. pag. 184.

¶ CHARACTERIZARE. Vide post *Charaxare*.

¶ CHARAGIUS. Vide *Caragus*.

¶ CHARAGMA, Character, imago, Gr. χάραγμα. Avianus: *Sicut nummus habet Charagma Cæsaris, sic homo habet Charagma Dei.*

¶ CHARAVALLIUM, Tinnitus & vociferationes, quæ Galli vocant *Charivari*. Vide in *Chalvaricum*.

CHARAXARE, CARAXARE, Scribere. Glossæ Isonis Magistri: *Caraxo, Gr. est, scribo. Inde Caraxavit, id est, scripsit.* Papias: *Caraxare, scribere. Caraxatum, id est, scriptum.* Ugutio: *Caraxare, à character, id est, scribere.* Isidorus, *Caraxatis, scriptis.* Gloss. MS. Reg. Cod. 1701. *Caraxare, Garser.* Gloss. Saxon. Ælfrici, *Caraxatio*, ȝeƿriƭ, id est, Scriptura. Prudentius Hymn. 14. *Charaxat ambas ungulis scribentibus genas.* S. August. de Altercat. Eccles. & Synag. *Cum primum Moyses in monte Syna Caraxatas decalogo tabulas accepisset.* Charta Edgari Regis Angl. to. 1. Monastici Anglic. pag. 17. & to. 2. pag. 839. *Hujus doni constipulatores fuerunt, quorum nomina inferius Caraxari videntur.* Alia tom. 2. *Hoc pictacium Indict. 12. Caraxatum est.* Aldhelmus de Virgin. cap. 16. *Ecclesiasticæ Historiæ liber à Rufino Caraxatus.* Adde Gregor. Mag. lib. 7. Indict. 2. Epist. 40. Flodoardum lib. 1. Hist. Remens. cap. 9. & Edgari Concordiam regularem apud Seldenum ad Eadmerum pag. 146. 159. Adamnan. Scotum de Locis SS. lib. 1. in Præfat. & cap. 10. Ædilwaldum Epist. 69. Steph. Eddium in Vita S. Wilfridi cap. 47. Isidorum Epist. 72. Bonifacium Moguntinum Archiepisc. Epist. 69. & 74. Vitam S. Deicolæ num. 5. 11. Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 49. Epistolam Fratrum Remensis Cœnobii apud Haëftenum ad Vitam S. Bened. pag. 123. Ordericum Vitalem l. 1. p. 352. 590. lib. 2. p. 392. 832. Thiotfridum in Florib. in Procemio, & l. 3. c. 7. &c.

CHARACTERIZARE, Eadem notione. Dudo lib. 3. de Morib. Normann. pag. 152. *Quid super hoc Characterizabunt Dialectici?*

¶ CHARACTERIZARE, Typis imprimere subjecto prelo. Res Moguntiacæ to. 1. pag. 120. edit. 1722. ex quodam MS. ejusd. urbis de Arte imprimendi: *Hoc autem urbis nostræ Moguntiaci triumphale perpetuæ laudis est præconium, quod hanc ingeniosam Characterizandi artem* (reperit, anno circiter 1440.)

CHARAXARE, CARAXARE, Pingere, depingere. Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 36. *Tu es pictor ille qui.... per oratoria, parietes atque cameras Caraxabas!* Lib. 9. cap. 5. *Vasa per domos diversorum signis nescio quibus Caraxata sunt.* Lib. 1. de Miracul. cap. 51. *Parietes domorum atque templorum signarentur atque Caraxarentur.* Aldhelmus de Virgin. cap. 10. *Flexis literarum apicibus in quadrata parietis pagina Caraxatis, id est, scriptis.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 2. *Parietes ejus Caraxasse viderat.* Ita S. Basilius Homil. in 40. Martyr. dixit, τὰς ζωγράφυς πολέμων ἀνδραγαθήματα τοῖς πίναξιν ἐγχαράττειν. Hinc *Caraxare*, pro *notare*. Hincmarus Remensis de Prædestinat. *Quamvis blando sibilo eos quidam Caraxare voluerunt, de eo quod sanctus Cælestinus Episcopos Gallicanos redarguit, dicens, &c.*

CARAXARE, est etiam Delere, maculare, atramento inquinare. Gloss. vett. *Charaxo, induco, cancello.* Excerpta Pithœana: *Charaxatis, scriptis, inductis, cancellatis.* Papias: *Charaxare, exinanire, scribere.* Ubi *exinanire*, est delere. *Caraxia, exinanita*, id est, deletio. [*Caraxiaca, exinatita*, in Glossario MS. San-German. num. 501.]

CHARAXATURA, pro Litura, habetur in Testamento S. Remigii Archiepiscopi Remensis: *In quo* (Testamento) *si qua litura, vel Charaxatura fuerit inventa, facta est me præsente, dum à me relegitur & emendatur.* Bertichramnus Cenomanensis Episcopus in Testamento apud Brisson. in Formul. *Si quæ lituræ, si quæ literæ adjectæ sunt, vel detractæ, ego feci.* Charta Abbonis Patricii pro fundatione Monasterii Novalicensis ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Et si qua Karaxatura, aut litteratura in hanc paginam testamenti mei repertæque fuerint, nos eas fieri erogavimus.* Eadem occurrit formula apud Marculfum lib. 2. form. 17. [& in Testamento S. Irminæ Abb. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 10.] Baldricus in Chron. Camerac. lib. 1. cap. 111. *Unde Papa confirmante, imo Episcopis ... assentientibus Caraxaturam fieri obtinuit hujusmodi, &c.* Alias *Charaxatura* est *scriptura*.

INTERCARAXATUS, apud Flodoard. lib. 3. c. 22.

¶ CARAXATURA, Numismata Principis charactere notata. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 7. *Interea cum ad singulas quasque horum novorum numismatum promotiones ferebantur edicta, ne quis pessimas ipsius Caraxaturas cavillaretur, &c.*

¶ CHARAXARIUS. Gloss. Isid. *Notarius, Scriptor, Charaxarius.*

¶ CHARBONARE, Carbonem conficere, in Ordinatione anni 1340. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 411. col. 2.

¶ CHARBONERIA, ibidem, Locus ubi carbones conficiuntur. Vide *Carbonaria*.

¶ CHARBONETUS, Qui vendit carbones. Litteræ Philippi Pulcri an. 1313. *Præcipimus quod omnes talamellarii, tabernarii, Charboneti, massellarii, fornerii, & omnes alii venditores denariatarum, ne audeant carius vendere suas denariatas, &c.* Eædem Litteræ Gallico idiomate: *Nous ordonnons & commandons, que tous les talemeliers, & taverniers, bouchiers, Charbonniers, fourniers, & touttes autres manieres vendeurs de denrées, ne soyent point si hardy, que il encherissent leurs denrées, &c.*

¶ CHARCHARE, Onerare, Ital. *Carcare*, Gall. *Charger*. Charta anni 1248. in Tabulario San-German. *Fena pratorum nostrorum de Brolio fenabunt, de feno quadrigas Charchabunt... & tunc illi qui fenum adducent & Charchabunt, &c.*

¶ CHARDO, ut *Cardo*, Pecten ferreum, quo lana pectitur. Skenæus de Verborum significat. p. 37.

¶ CHARETIL, f. Quantum carro vehi potest, Gall. *Charretée*. Regestum Philippi Aug. fol. 69. *De fructu foreste unaquaque mansura prædicta debet capere in tribus annis unum Charetil per manum forestarii.*

¶ CHAREYUM. Vide *Careium* in *Carreda*.

¶ CHARFAGIUM, Jus percipiendorum lignorum in aliena silva ad focum & alios usus domesticos, Gall. *Droit de Chauffage*. Charta Cassaniæ ann. 1226. *Non poterunt dicti homines abscindere quercum stantem in nemoribus præfatis occasione Charfagii, nec vendere ligna in eisdem nemoribus collecta, nisi sibi vicissim alter alteri.* Vide *Chafagium*.

¶ CHARGAGIUM, Onerum impositio. *Officium Chargagii & deschargagii vinorum*, in Memoriali Cameræ Comput. Paris. fol. 57. v°.

¶ CHARGARE, Inquirere, Gall. *Chercher*. Vide locum in *Circamanaria*.

¶ CHARGEOURS, apud Anglos, ut mox *Charger*.

Testamentum Radulfi *de Nevill* apud *Madox* Formul. Angl. pag. 432. *Item do & lego Joannæ uxori meæ tertiam partem bonorum meorum mobilium, cum optimo cipho meo auri, cum* VI. *Chargeours*, XXIV. *discis argenteis* . . . *Item do & lego Ricardo de Nevill filio meo* II. *Chargeours*, XXII. *discos*, &c.

CHARGER, CHARGERUS. Leges Burgor. Scotic. cap. 125. *Si homo vel femina burgensis moriatur,* . . . *hæres habebit* . . . *discum, paropsidem, quod dicitur le Dibler, vel Chargerum, cyphum.* [Testamentum Johannis *de Nevill* apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 427. *Item Radulpho filio meo* . . . IV. *ollas lagenas*, XXIV. *peces*, IV. *duodenas coclearium*, VIII. *Chargeros*, &c.] Anglis, *à charger* est *doubler, or grent platter*, patina, paropsis. Vide *Dibler*.

¶ CHARGIA, Onus, Gall. *Charge*. Extenta jurium Comitis Sabaudiæ apud S. Simphorianum de Auzone an. 1309. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 98. col. 2. *Pedagium per aquam levatur in hunc modum; videlicet qualibet Chargia telarum, pannorum, fili & similium, debet duodecim denarios.* Charta S. Andreæ Avenion. an. 1440. *Acceptantes res & proprietates inferius confinatas & declaratas ad causas & Chargias inferius expressatas*; Gall. *Aux clauses, Charges & conditions*, &c.

¶ CHARGIARE, Onerare, Gall. *Charger*, in Charta Philippi I. Franc. Regis an. 1067. apud Duchesnium Hist. Norman. pag. 1063.

CHARGIATUS, Oneratus, Gal. *Chargé*. *Equi Chargiati*, in Statutis Willel. Reg. Scotiæ c. 12. §. 1.

¶ CHARIARE, Carro vehere, Gall. *Charier*. Vide locum in *Fenatio*.

¶ CHARIATUS, Oneratus, Gall. *Chargé*. Codex MS. reddituum Episcopatus Autissiod. *De sale Chariato ad pelam absque brunello habet Episcopus unum denarium.* Vide *Charchare*.

¶ CHARIERUM, Gall. *Charroi*. Vectura quam vassalli dominis exsolvebant. Litteræ Ludovici VIII. Franc. Regis an. 1224. *Et iterum pro quittancia Charierorum pro unoquoque bove suo reddat unum quartallum frumenti.* In Litteris Ludovici Junioris, quæ hic confirmantur, legitur, *Quarrorum*, non male pro *Carrorum*.

¶ CHARIOTUS, Gall. *Chariot*, Currus constans quatuor rotis. Legitur infra in voce *Sabuta*, & in Formul. Anglicano Thomæ *Madox* pag. 429. ubi *Chariot* accipitur pro curru, quo corpus defuncti defertur ad humationem.

¶ CHARIS, Idem, ut videtur, quod *Charierum*, Gall. *Charroi*. Chartularium S. Vandregesili tom. 2. pag. 125. in Charta ann. 1237. *Per redditus & servitia dicto feodo pertinentia, videlicet karrucam, hercam & Charim semel in anno.*

¶ CHARISTA, pro *Charta*, alias legebatur apud Anastasium in Vitis Rom. Pontif. Vide Murator. tom. 3. pag. 152. col. 2.

¶ CHARISTERIUM, Donum gratuitum quod hodie singulis quinquenniis Regi præstat Clerus Gallicanus, nostris *Don gratuit*, sic dictum quod gratuito pensitetur. Compendiosa Beneficiorum Expositio fol. 39. *Beneficiorum fructus non minuuntur novo decimæ genere, quod indicitur à Rege Beneficiariis, olim iisdem indictum à Maximo Pontifice, prætextu negotii regni Siciliæ & belli contra Infideles inferendi. Est tempore necessitatis & synodi generalis aliud indictum, quod Charisterium appellatur, & indicitur ab Episcopo Clericis, & credo hac indictione fructus non minui.* Laurentio in Amalthea *Charisterium*, ut & Græcis χαριςήριον, *Munus est quod datur ab eo, qui* [illegible] *avit.*

¶ CHARISTEUM. Vide *Caristeum*.

¶ CHARITAS, CHARITATIVUM, &c. Vide *Caritas*, &c.

¶ CHARIVARIUM, Ludus turpis tinnitibus & clamoribus variis, quibus illudunt iis, qui ad secundas convolant nuptias, Gall. *Charivari*. Concil. Turon. ann. 1445. *Insultationes, clamores, sonos & alios tumultus in secundis & tertiis quorundam nuptiis, quos Charivarium vulgo appellant, propter multa & gravia incommoda prohibemus sub pœna excommunicationis.* Vide Statuta Ecclesiæ Meld. an. 1365. inter Instrum. ejusdem Hist. to. 2. pag. 503. & supra *Chalvaricum*.

¶ CHARMUS, Carpinus, Gall. *Charme*, Species arboris satis nota. Occurrit in Charta Guillelmi Episc. Autissiod. ann. 1215. & in Charta Petri Comitis ejusdem urbis an. 1213. Vide *Carmus*.

¶ CHARNAGIUM. Vide *Carnaticum*.

CHARNELLI, Murorum pinnæ, Græcis, πτερὰ & πτέρυγες, Gallis *Creneaux*, vel *Carneaux*. Chronologia Augustinensis Cantuariensis: *Charta de Charnell. faciendis super muros Ecclesiæ.* Alibi: *Carta de Charnellatione novæ portæ.* Vide *Kernellare*.

¶ CHARNENE, CHARNEVUS, Alluvius ager, ut videtur, forte sic dictus quod vulgo fiat è terra fluvio *Charreata* seu advecta. Charta anni 1233. è Chartulario Athanacensi fol. 196. *Nos Humbertus dominus Bellijoci petebamus passonagia molendinorum in ripa Rodani, inventiones trabium, brotellos, venationes, insulas & Charnevos sitos vel accrescentes de novo infra terminos prædictos.* Inventar. Recogn. n. 18. cap. 41. de Vouta fol. 331. ex Archivo Principis *de Rohan*: *Item super Philiberto & Johanne Lonnie, Poncio Sonie pro terra & Charnene scitis ex Pont pertusa confront. cum terra dicti Lonis* . . . *& cum Charnene nobilis Johannis de Joncario.* Et fol. 333. *Pro prato & Charnene scitis à las Rameyros*, &c. Iterum occurrit fol. 334.

CHARNER. Vide *Carnarium*.

CHARNETGIUM. Vide *Carnaticum*.

¶ CHARNEVUS. Vide *Charnene*.

CHAROCNA. In Lege Sal. titulus 64. est *De Carocna*, seu *Caroena*, ut quidam Codd. præferunt, vel ut Heroldina *De Harowenno*. Lex vero est de iis, qui de manu alterius aliquid per vim auferunt. Wendelino, *Kruenen*, & *Kroënen*, est conqueri, *Charoena*, querimonia. Loccenius vero lib. 3. antiq. Sueco-Gotthicar. cap. 6. *Charoënam*, quasi *abacti pecoris raptum* interpretatur, ut *gartiuf*, Suecice, *abigens*, ex *ran*, *raptus*. [Eccardus præfert *Charoweno*, quod, inquit, idem est ac Saxonicum *Geroven*, vel Germanicum *Gerauben*, & rapinam designat.]

CHAROLARE, Saltare, nostris *Caroler*. Matthæus Westmonast. an. 1305. *Cogens quamplures viros ac mulieres Anglicos, mixtim Charolare nudos & psallere ante se.* Robertus Bourronus in Histor. MS. Merlini: *Il voit issir fors bien cent Damoiselles & plus, qui viennent Carolant & dansant, & chantant*, &c. Le Roman *d'Abladane* MS. *Prinrent conseil ensemble qu'ils feroient crier une belle feste*, . . . *& là feroient toutes les Dames & les Demoiselles de le cité, & feroient moult belles Charolles*, &c.

¶ CHARRAAGIUM, Operæ quas vassalli dominis præstare debent cum *carris* & jumentis, Gall. *Charroi* vel *Chariage*. Hist. MS. S. Cypriani Pictav. ex Tabulario ejusdem fol. 35. *Remiserunt omnes consuetudines de alodo de Flaiziaco, ut nullam rapinam, nec calumniam, nec bidannum neque plaustri, nec hominum, hoc est, Charraagium*, &c. Vide *Carreda*.

¶ CHARRATA, Idem quod *Carrata*, Quantum *carro* vehi poteſt, Gall. *Charretée*. Vide *Carrada*.

¶ CHARRE. Vide *Charrus*.

¶ CHARREAGIARE, Vehere carro, jumento, vel navi, Gall. *Charrier*. Hiſt. Dalphin. tom. 2. p. 160. in Extracto computi anni 1321. *Libraverunt pro Charreagio dicti razelli & ipſo adducendo per aquam uſque apud Lugdunum, ubi fuerunt* XXI. *homines, & ſteterunt per aquam per* XIII. *dies, quia pluries atterravit dictus razellus, incluſis viginti tribus libris Vienn. Lugduni pro expenſis factis pro Charreando & aſcendendo ſuperius per Rhodanum, &c.* Et to. 1. pag. 86. col. 2. in Extenta Jurium Comitis Sabaudiæ an. 1309. *Quicumque debet dictum ſomey, debet Charreagiare in vindemiis, ubicumque Dominus vult, vinum ſuum reponere in dicto mandamento.* Vide *Carreiare*.

¶ CHARREAGIUM, Idem quod *Charraagium*. Occurrit in Charta anni 1256. apud Stephanotium to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 863. & paulo ſuperius in *Charreagiare*.

¶ CHARREAMEN, Eadem notione. Libertates oppidi Jaſſeronis in Sebuſianis an. 1283. *Nec dare teneantur nobis vel aliis tontam, talliam, Charreamen, corvatam, &c.*

¶ CHARREAMENTUM, CHARREARE. Computum anni 1324. Hiſt. Dalphin. tom. 1. p. 86. col. 1. *Item eidem Humberto pro fuſta garitarum caſtri de Lueys adducenda, Charreanda, carpentanda ... & pro dictis Charreamentis conducendis*, XVI. *lib.* V. *ſol.*

¶ CHARREGIARE, Ibidem pag. 78. *Quicumque debet dictum ſomey, debet Charregiare in vindemiis.*

¶ CHARREIUM, Idem quod *Charreum*. Pluries occurrit.

1. CHARRERIA, in Geſtis Guillelmi Majoris Epiſc. Andegav. c. 27. videtur ſumi pro ea navis ſpecie, quam *baccum* appellamus, qua homines ſe & res ſuas in fluviis tranſvehunt, defectu pontis. Adde pag. 312. [Etiamnum pontones, quibus Ararim enavigant, *Charrieres* ab incolis nuncupantur. Vide *Carreria*.]

¶ 2. CHARRERIA, Opera *carri* domino debita. Charta anni 1380. apud Baluz. tom. 2. Hiſt. Arvern. p. 173. *Una cum... Charreriis, manobriis, ſcamnis, &c.*

¶ CHARROIA, Idem, Gall. *Charroi*. Charta Comitis Arverniæ apud eumd. Baluz. tom. 2. pag. 120. *In talliis, ſerviciis, Charroiis, manobriis, & arbannis.* Vide *Carreda*.

¶ CHARRETA, Onus *carri*, Gall. *Charretée*. Locus eſt in *Seitiva*. Vide *Carrada*.

¶ CHARRETO, Carrorum ductor, Gall. *Charretier*. Computa Vienn. in Dalphinatu an. 1318. *Item pro companagio Charretonum, pro ferratura, pro ferro & aliis neceſſariis pro cadrigis* XXXVI. *lib.* XVIII. *ſ.* XI. *den.*

¶ CHARREUM, Opera carri domino ſolvenda. Vide locum in *Fenatio*.

¶ CHARRONERIA. Vide in *Carreria* 1.

¶ CHARRUAGIUM. Vide in *Carrucagium*.

CHARRUS, Menſuræ [vel ponderis] ſpecies apud Anglos. Fleta lib. 2. cap. 12. §. 1. *Charrus plumbi conſiſtit ex* 30. *fotinellis, & quodlibet fotinellum continet* 6. *petras minus* 2. *libris, & qualibet petra ponderat* 12. *libras in pondere plumbi, &c.* §. 2. *Secundum alios Charrus conſiſtit ex* 12. *ways, &c.* [Thomas *Blount* ex Aſſiſis de Ponder. Roberti III. Regis Scot. cap. 22. ſect. 2. legit: *La Charre de plumbo conſtat ex* 30. *formellis, & qualibet formella, &c.* Alibi *Charrus* non ſemel occurrit pro *Carrus*, Gall. *Char*, Currus.]

1. CHARTA, CARTA, CHARTULA, Inſtrumentum, contractus, conventio, quibus prædiorum cæterarumque rerum ceſſiones & venditiones confirmantur & ratæ habentur, & emptores, aut qui quovis modo rem quampiam compararunt, jus ſuum in proprietate demonſtrare poſſunt, quod *oſtenſio chartarum* dicitur in Legib. Baronum Scotiæ ſeu Quoniam Attach. cap. 3. §. 4. c. 25. §. 2. Lex Aleman. tit. 19. *Res Eccleſiæ de laïcis abſque Charta nullus præſumat poſſidere.* Greg. Turonenſ. lib. 4. Hiſt. cap. 12. *Erat enim tunc temporis Anaſtaſius Preſbyter, ingenuus genere, qui per Chartas glorioſæ memoriæ Chrotildis Reginæ proprietatem aliquam poſſidebat.* Capitulare 6. Caroli Mag. an. 803. cap. 8. *Volumus ut ſi ille homo ſervo aut ancillæ Chartam in ſua præſentia fecerit, & ille vel illa qui Chartam libertatis habere debet, præſentes fuerint, &c.* Ingulphus: *Normanni chirographa Chartas vocabant, & Chartarum firmitatem cum cerea impreſſione ... conſtituebant.* Monaſtic. Anglic. to. 2. pag. 34. *Tenent etiam manerium de Parva Heton ... de dono Aliciæ de Bolum, & inde habuerunt Cartam.* Bracton. lib. 2. cap. 10. §. 1. *Fiunt aliquando donationes in ſcriptis, ſicut in Chartis, ad perpetuam memoriam, propter brevem hominum vitam, & ut facilius probari poſſit donatio.* Ardo Monach. in Vita S. Benedicti Abbatis Anianæ, num. 13. *Nec paſſus eſt quemquam* (ſervum) ... *per Chartam Monaſterio tradi; ſed ut fierent liberi, imperabat.* Occurrit paſſim. [Hæc inſtrumenta nobis *Chartes*, Gallico idiomate *Charties* appellantur in antiquo Codice MS. urbis Commerciaci, ubi de juribus Dominorum ejuſdem urbis. Ibi pag. 80. *Charties du Meſnil*, hoc eſt, Inſtrumenta quæ ſpectant locum *du Meſnil*. Et pag. 86. in Inſtrumento anni 1263. *Item de toutes les choſes qui ne ſont contenues en ceſte Chartie, &c.*]

CHARTAM FACERE, vel CHARTULAM, eſt conficere inſtrumentum, ſeu donationis, ſeu permutationis, vel oblationis. Tabularium Brivatenſe Ch. 275. *Et nec dandi, nec vendendi, nec commutandi, nec cuilibet Chartas faciendi poteſtatem habeant.* Regula S. Aureliani cap. 1. *Chartas donationis, aut venditionis, cui voluerit faciat.* Cap. 47. *Quo minoris ætatis ſunt, aut vivis parentibus in Monaſterium ingrediuntur, Chartas tunc facere compellantur, quando ætate probati fuerint, aut res parentum in poteſtate habuerint.* Adde cap. 4. & Regulam S. Cæſarii ad Virgin. cap. 4. Recapitulat. ejuſdem Regulæ cap. 4. Regul. S. Donati cap. 7. Diurnum Roman. cap. 6. tit. 11. 12. cap. 7. tit. 21. Leon. Oſt. lib. 2. cap. 54. 55. &c.

PER CHARTULAM dare, comparare, idem quod *per Chartam*. Severus Sulpitius de Vita S. Martini: *Denique apud improbum rei judicem nocere Chartulam, cum periit, nihil proficere, cum exſtat. Authentica Chartula*, apud Gregorium Magnum in Epiſt. Concilium Wormatienſe an. 868. can. 3. *Ut non prius dedicet Eccleſiam niſi antea dotem Baſilicæ & obſequium ipſius per donationem Chartulæ confirmatum accipiat.* Charta Ludovici Pii in Chronico Farfenſi: *Tam ex donatione Regum ... quam & hæreditate parentum, vel de quolibet attractu advenerunt, & ibidem per Cartulas delegaverunt.* Tabular. Caſaurienſe: *Tunc nos judices vel auditores diligenter ipſum Partulum inquiſivimus, ſi vel per Cartulam, aut per hæreditatem, vel per breve, aut qualemcumque rationem contendere aut habere potuiſſet.*

INCHARTARE, per *Chartam*, seu per *instrumentum*, donare, conferre. Tabular. Brivatense Ch. 433. *Habeatis etiam potestatem Incartandi alodos meos quibus jussero.* Tabular. Celsiniacense ann. 958. *Et hæc donationis Inchartulatio deinceps usque in perpetuum firma & stabilis permaneat.* Matthæus Paris an. 1252. *Et iterum concessit ipsi Comiti eandem terram, & Inchartavit post aliquos annos, ut possessio sua sic firmius roboraretur.* Infra: *Gasconiam Comiti Richardo fratri suo dederat, & Inchartaverat.* An. 1256. *Concessit & Inchartavit Regi Scotiæ Huntendonam.* Adde p. 660. Matthæus Westmonast. an. 1252. *Confertur Vasconia Edwardo, nec fit mentio de Comite, cui quondam fuerat concessa & Incartata, & ipse in possessione constitutus.*

INCHARTATUS, Vox fori Hispanici, Accusatus. Vide Observantias Regni Aragon. lib. 1. fol. 7. 27. 28. 30. 32. 36. Edit. 1624. præterea Michaëlem *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. in hac voce.

¶ CHARTA, Litteræ salvi conductus, commeatus, Gall. *Passe-port.* Sanctimonialis Heidenheimensis in Vita S. Willibaldi cap. 8. num. 22. *Ibi est turris Libani; & qui illuc venerit non habens Chartam, non pertransit locum, quia in custodia est ille locus, & est claustrum: sed si venerit sine Charta, tollunt eum cives, & mittunt ad urbem Tyrum.*

CHARTA AGNATIONIS. Vide *Agnatio.*

¶ CHARTA AMBAGIBALIS, vel potius *Ambaginalis*, Quæ facessit *ambages*. Vide *Ambagibalis.*

¶ CHARTA APERTA. Vide in *Aperire.*

¶ CHARTA AUDIENTIALIS. Vide *Audientia* 2.

¶ CHARTÆ BOMBYCINÆ. Vide in *Bombax.*

CHARTA CARITATIS, Sic appellata prima Cisterciensis Monasterii institutio, quod *caritatem undequaque spirarent illius decreta*, ut ait Clemens IV. Papa, vel ut Calixtus II. quod *omnium tam Abbatum & Monachorum* ejusdem Ordinis, *quam Episcoporum, in quorum parochiis prima illorum Monasteria constituta fuerant, consensu ac deliberatione communi, ac mutua Caritate* sancita fuerint. Annales Francorum Victoriani MSS. an. 1108. *Hoc tempore facta est Charta Caritatis à S. Stephano Cisterciensi Abbate, & aliis 20. Abbatibus, auctoritate sigilli Apostolici confirmata. Ab illo ergo tempore rejecerunt frocos & pelliceas, flaminia, capucia, & feminalia, coopertoria, & stramenta lectorum, ac diversa ciborum in refectorio fercula, & sagimen, & omnia quæ puritati regulæ adversabantur, abdicarunt, &c.* [De hujuscemodi Chartis frequens sermo est in Statutis Cisterciensibus, uti videre potes apud Marteniumtom. 4. Anecd. col. 1317. 1333. 1334. 1335. 1480. &c.]

¶ CHARTA DE CAUSA SUSPENSA. Vide *Causa.*

¶ CHARTA CHIROGRAPHATA. Vide *Chirographum.*

¶ CHARTA COCCINEA, Membranæ purpureo colore infectæ, ut loquitur S. Hieronymus Epist. ad Eustochium. Huic operæ vacantes Monachos sic alloquitur S. Ephræm Parænesi 47. *Chartam Coccineam operaris? coriarios cogita.*

¶ CHARTARUM COLLECTIO. Vide *Chartiaticum.*

CHARTA CONFERTORIA, Qua quid confertur Ecclesiis. Tabularium Brivatense Ch. 50. *Complacuit inter Comandum & uxore sua Bertilde, ut Cartam Confertoriam inter nos facere debuissemus, &c.*

¶ CHARTA CROCATA, vel CROCCA, Eadem quæ *Coccinea*, Anastasio in versione Concilii VI. act. 10.

¶ CHARTA CUTTUNEA, Ex gossipio seu *cottone*, cujus potior usus in Diplomatis describendis. *Charta Cuttunea, quam fecerat Simon frater & mater ejus*, apud Rocchum Pirrum Siciliæ Sacræ lib. 4. pag. 92. Vide *Charta Bombycina* in *Bombax.*

¶ CHARTÆ DIVISÆ ET PARTITÆ. Vide *Chirographum.*

CHARTÆ ECCLESIASTICÆ, Epistolæ formatæ. Liberatus Diacon. cap. 18. *Itum est Constantinopolim, & supradicti Episcopi in custodiam sunt redacti, Chartis sublatis, ne Catholicis, quibus scriptum fuerat, redderentur.* Infra: *Sed postquam Vitalis & Misenus à custodia Constantinopoli sunt egressi; perrexit cum Chartis Ecclesiasticis Constantinopolim, passusque est & ipse, sublatis Chartis, gravissimam custodiam.* S. Hieronym. in Epitaphio Marcellæ: *Petunt & impetrant Ecclesiasticas Epistolas, ut communicantes Ecclesiæ discessisse viderentur.* Ubi formatæ & commendatitiæ intelliguntur. Idem Epist. 11. ad Ageruchiam: *Cum in Chartis Ecclesiasticis juvarem Damasum, Romanæ urbis Episcopum, Orientis atque Occidentis synodicis consultationibus responderem, &c.* Ubi *Chartæ Ecclesiasticæ* generatim dicuntur, quæ in causis ac rebus Ecclesiasticis exarantur. Idem lib. 2. Invectivar. in Ruffin. *Et sub nomine cujusdam amici Damasi Romanæ urbis Episcopi ego petar, cui ille Ecclesiasticas epistolas dictandas tradidit.*

CHARTÆ, seu SCRIPTURÆ ECCLESIASTICÆ, Quæ Ecclesiarum immunitates continent, in Charta Caroli Simplicis apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 776.

¶ CHARTA EXPRENSA. Vide in *Exprensa.*

CHARTA JACTIVA. Vide *Abjectire.*

CHARTA INDA, Papyracea, apud Matth. Silvaticum.

CHARTA INDENTATA. Vide *Indentura.*

¶ CHARTA INGENUITATIS. Vide *Ingenui.*

CHARTARUM INLATIO. Vide *Chartiaticum.*

CHARTA JURATA, Quæ continet juramentum, vel quæ sacramentum peractum esse super ea re, de qua agitur, refert. *Carta Jurada*, in Foris Beneharn. tit. 1. art. 25. Raimundus Montanerius in Chron. Regum Aragon. cap. 240. *Si quo daço faeren llurs convinences ab Cartas Jurades de cascuna part, &c.* Vide *Sacramentalis Charta* in *Sacramentum.*

¶ CHARTA LEGATARIA. Vide *Legataria.*

MAGNA CHARTA, Anglis, est Liber seu Codex Constitutionum; eam Henricus III. ad utilitatem subditorum suorum promulgavit, quæ hodie maximo in usu est, inquit Cowellus. De ejus origine, incrementis, & confirmationibus, multa commentatus est Spelmannus, quem præstat hic legere de rebus patriis differentem.

Magna Charta. *Augustissimum Anglicarum libertatum diploma, & sacra anchora, condita prout exstat hodie in libris juridicis, anno 9. Henrici III. & confirmata denuo annis 25. & 28. Edouardi I. Inter Regni Constitutiones (quas Statuta nuncupamus) prima est, majorumque nostrorum opibus & fortunis sæpius comparata; sudore autem & cruore plurimo ægre adeo conservata, ut Erythream dixeris, & sanguineam.*

Magna *dicitur ab amplitudine, qua tertio superat* Chartam de Foresta. *Sub hoc autem nomine contineri olim videtur nonnumquam utraque libertatum pagina, civilium nempe & ferinarum. Forte quod in Charta libertatum Henrici I. cavetur inter cætera de Forestis: ut in Charta postmodum Joannis Regis, quæ in Rubro libro Scaccarii exhibetur. Apud inferiores vero & hodiernos sigillatim dignoscuntur his nominibus* Magnæ Chartæ, *&* Chartæ de Foresta. Vide infra in anno 1253.

Emanavit

Emanavit prima ejus fabrica ab Henrico I. Regnum ineunte, qui pleraque ejusdem capitula (& uberiora nonnulla quàm gaudemus hodie) vel specialiter in distinctis articulis, vel generaliter sub confirmatione legum Edouardi Confessoris, spontanea concessit voluntate; singulisque Comitatibus Chartas ejusdem singulas in Cœnobio aliquo adservandas mandavit. Chartam ipsam apud Parisium videas in an. 1100. qui & in an. 1215. de eadem mentionem faciens: Continebat (inquit) quasdam libertates & leges Edwardi sancti, Ecclesiæ Anglicanæ, & pariter & magnatibus Regni concessas: exceptis quibusdam libertatibus, quas idem Rex (Henricus I.) de suo adjecit. Hinc est quod Edouardus I. in prima Charta suarum Confirmationum data an. regni ejus 25. Cap. 1. ait, Magnam Chartam esse legem communem.

Sin & altius repetitam velis, concessit ipse Gulielmus I. legem Edouardi Confessoris, cum quibusdam auctionibus, in singulis observandam. Quæ igitur in Charta deprehenduntur Henrici I. de suo addita, & ad legem Edouardi Confessoris minime pertinentia, orta videntur ratione Juris feodalis, quod Anglis primus imposuit Gulielmus Conquestor, & cohibere jam in multis est dignatus Henricus I. eodem enim ipso nomine Leges S. Edwardi nuncupantur: ut sic intelligas ipsum Henricum I. nihil novi in hac sua Charta constituisse.

Nam & libertates, quas Parisius ait eum de suo adjecisse ad leges S. Edwardi, novæ siquidem non sunt appellandæ libertates, sed novarum consuetudinum (quas è Jure feodali atrociter suscitavit Gulielmus senior, cumulatius auxit Gulielmus junior) piæ abrogationes & molimina. Hæc Henrici I. bonitas & justitia, hoc Chartæ suæ beneficium, quod agnoscentes proximi sui successores probant alacrè, & confirmant.

Stephanus Rex: Sciatis (inquit) me concessisse & præsenti Charta mea confirmasse omnibus Baronibus & hominibus meis de Anglia, omnes libertates & bonas leges, quas Henricus Rex Angliæ avunculus meus eis dedit & concessit: & omnes bonas leges & bonas consuetudines eis concedo, quas habuerunt tempore Regis Edwardi, cum cautione de his bene observandis.

Pari modo Henricus II. Sciatis (ait) me concessisse & reddidisse, & præsenti Charta mea confirmasse Deo & Sanctæ Ecclesiæ, & omnibus Comitibus, & Baronibus, & omnibus hominibus meis, omnes consuetudines quas Rex Henricus avus meus eis dedit & concessit: adjecta sanctione, ut libere, quiete & plenarie tenerentur.

Ricardus I. nullam (quam reperio) confirmationis Chartam edidit, sed in coronatione sua, pacem Dei & Ecclesiæ rectam justitiam, malarum legum & consuetudinum deletionem, bonarum observantiam, tactis sacrosanctis Evangeliis, Sanctorumque reliquiis ad altare juravit.

Juravit & Johannes Rex in eandem sententiam; sed qua religione colebantur istæ concessiones, confirmationes & juramenta sub hoc sæculo bellis & discordiis laborante (præsertim sub Johanne Rege, cum pessundata pene esset potestas Regia & jus datum sceleri) paucis non est enarrandum. Extat Charta quædam ejusdem data anno regni tertio, qua mandat Hugoni Nevil *Protoforestario*, Quod non omittat propter Chartam aliquam *quam Rex ipse* alicui fecerat, *quin forestas Angliæ (in quibus eximia libertatum vis emicuit)* per easdem leges custodiret, quæ fuerunt in Forestis tempore *Henrici Regis patrui sui: & mutasse tunc Forestæ libertates vehementer non est dubium.*

Oritur sub triennio postea inter Johannem Regem & Papam Innocentium gravissima disceptatio, quæ sequentium omnium hic malorum occasionem præbuit. Acriter siquidem contendentibus de electione Cantuariensis Archiepiscopi Ecclesiæ illius Monachis, lis ad Papam promovetur: Et cum de neutro Electo consentire dicerentur electores, coram Papa, is è cœtu Cardinalium suorum tertium ingerit, Anglum utique Stephanum Langton nomine; sed inconsulto Rege, & contra voluntatem ejus & jus Regni. Monachis tamen imponit sine mora hunc eligere, & electum ipsemet statim consecrat. Dedignatus Rex Johannes, Cantuarienses Monachos in exilium mittit, eorumque terras adscribit fisco. Insequitur Cleri maledictio, & ad Papam fertur querimonia, qui Regem admonet & mulcere satagit blandiloquiis, non audientem vero fulmine sternit Pontificio. Primo Angliam totam sub interdicto ponit, (ut sic nec Regi serviat, nec ipsi Deo;) inde Regem excommunicat, demumque Regnum ejus Philippo Franco decernit capescendum. Sævit jam Johannes Rex in universum Clerum, proscriptumque exponit direptoribus Philippus Rex.

Diu devoratum spe Angliæ Regnum ingenti aggreditur molimine, subditos qui ferre arma possunt, undequaque evocat. Militiam detrectantes Culvertagii stigmate deturpatos prædicat. Hæret in adverso litore immensus hostium exercitus: & hic domi confunduntur omnia è perfidia subditorum.

Fractus his angustiis Rex Johannes, & quinquennali pene jam decoctus excommunicatione, Pontificiorum suasu, se & Regna sua tam Angliæ quam Hiberniæ, in Papæ credit patrocinium, coronam supplex tradit Legato ejus Pandulfo, jurat conceptis articulis commissorum omnium redintegrationem, & quod bonas leges antecessorum suorum, & præcipue leges Edwardi Regis Confessoris revocaret, & observandas traderet. Jurant pariter in Regis animam 16. Comites & Barones multi potentiores, ita tamen, ut Regem recidentem omnes ad articulorum cogerent observationem. Præter hæc, censum annuum Papæ concedit 700. marcas sterlingorum pro regno Angliæ, 300. pro Hibernia. Homagium una præstat & fidelitatis juramentum, impletaque jam integritate pœnitentiæ ministerio Stephani Cantuariensis Archiepiscopi, ipse ab excommunicationis vinculo Wintoniæ absolvitur, & Regnum Angliæ ab interdicto liberatur, ablatis Clero ægre adhuc restitutis. Rex Franciæ post exhaustas in belli apparatu sex centenas mille libras (frendens licet) à Papa prohibetur Angliam lacessere.

His ita gestis Rex Joannes Gerseiam navigaturus, & recentis nondum immemor juramenti, Concilium ad S. Albanum prid. Non. Augusti, anno Regni sui 15. edicit, quo inquiri jurat de damnis Prælatorum, &c. Conveniunt (absente Rege) summus Angliæ Justitiarius, Archiepisc. Cant. Episcopi, & Magnates, pacemque Regiam cunctis denunciantes, inter alia ex parte Regis firmiter præcipiunt, ut Leges Henrici avi sui (id est, Hen. I.) ab omnibus custodirentur, & omnes Leges iniquæ penitus enervarentur. Sed versabantur hæc in generalibus; nec constabat quænam erant Leges illæ Henrici I. obsoletæ scilicet & posthabitæ. Hactenus etiam nihil datum nisi verba: nihil scriptis, nihil Charta Regia & sigillo Regni confirmatum.

Reverso Rege, Synodum celebrat 8. Calend. Septemb. in Ecclesia S. Pauli Londoniarum Archiepiscopus, cui inter Prælatos multi assuere Proceres Regni. Acta aliquantisper Ecclesiæ: Archiepiscopus proceres aliquot (ut tunc fama erat) in recessum vocat. Deplorat profligatas libertates Regni, & bonas Leges Edwardi Confessoris. Regem memorat in absolutione sua Wintoniæ, easdam jurasse revocare, & in Regno facere ab omnibus observari. Hoc ut melius expediatur, inventa est (inquit) nunc quædam Charta Henrici I. Regis Angliæ, per quam, si volueritis, libertates diu amissas, poteritis ad statum pristinum revocare. Chartam pro-

fert; juramento invicem se astringunt Proceres, pro hisce libertatibus vel ad mortem (si res exigeret) certaturos. Ferre pollicetur Archiepiscopus auxilium. Coeunt sequenti anno (id est, 1214. *sub* 14. *Calend. Novemb.) velut orationis gratia ad Monasterium S. Edmundi Buriensis, sed de libertatibus tractant restaurandis, conceptumque Londini prius juramentum, illic denuo super altare renovant sigillatim. Parant quæ ad bellum spectant, & libertatum deinde à Rege contendunt confirmationem. Ille dierum aliquot inducias postulat, sed respondet demum, nunquam se facturum.*

Proceres exercitum cogunt, quem Dei & Sanctæ Ecclesiæ nominant, Regique adhærentibus excidium minitantur & rerum omnium direptionem, ni ad ipsos ocyus convolantes causam publicam tuerentur. Rex à suis ita deseritur, ut in tota ejus clientela vix septem numerentur Equites. Mitescens igitur, de arbitris convenit, qui utrinque electi libertatum dictant Capitula. Eademque (in prato inter Stanes *&* Windeleshores, *quod dicitur* Raningemead) *in duabus Chartis (altera continente libertates Angliæ, altera Forestarum) sigillo Regio firmat & concedit. Sic Matthæus Paris, qui utramque Chartam sigillatim exhibet, & libertates Forestæ in eadem schedula cum libertatibus Angliæ contineri pro capacitate sui non potuisse asserit. In Rubro tamen libro Scaccarii junctim eduntur, & confusis articulis, multis etiam desideratis ad Forestam pertinentibus; adscriptis etiam nonnullis Chartæ neutri (prout hodie exstat) contingentibus. Sunt qui à loco,* Magnam Chartam Ronniemead *appellant, primumque esse ferunt Juris nostri scriptum Codicem. Hæc à latere.*

Adjungitur pedi Chartæ Forestariæ ad præsidium libertatum omnium, pactum grave & in Regno inauditum: Eligendos à Baronibus 25. *Nomophylaces, qui libertatum tuerentur castitatem, Regemque ipsum vacillantem brachio cohiberent populari. Regem insuper nihil impetraturum quo aliquid concessorum fiat irritum: irritumque fore quicquid impetraverit.*

Juratur præmissorum observantia, cum à Rege, tum à Baronibus; & eliguntur Nomophylaces, qui muneris cultum etiam jurant, & Barones alii obsequium se illis exhibituros. Mandat Rex præterea literis patentibus universis Angliæ Vicecomitibus, ut jurare faciant quoslibet suæ ditionis, concessas fovere libertates, ipsumque ad hoc Regem, castrorum captione, provocare. Apage. Quin ut nihil desideretur, Bullam à Papa impetrat ad concessiones suas roborandas.

Brevi autem Regem pœnitet è medullis, conquestoque pluribus apud ipsum eumdem Papam Innocentium III. hic acta omnia decernit irrita, Regique & Baronibus imponit sub anathemate, ut neque ipse jurata teneat, neque isti concessa exigant. Barones hoc ad Papam non spectare asserunt. Papa renuentes excommunicat, eorumque terras interdicto premit. Jam adacti ad insaniam, Ludovicum filium Regis Franciæ, sibi eligunt in Regem, qui neque precibus, neque minis Papæ à direptione Angliæ prohiberi potuit. Sæviunt hic ubique intestina bella, cædes, incendia, & funesta omnia.

Sed obeunte anno proximo Johanne Rege, filium ejus decennalem, Henricum III. suscipiunt Regem, qui & in Coronatione sua de more jurat leges bonas; malis abdicatis. Resipiscentes jam Magnates destituunt Ludovicum, qui citius inde fractus, recessum etiam jurat & ablatorum omnium restitutionem. Jurat Rex vicissim petitas reddere libertates, & in animam ejus una jurant Legatus Papæ, & Protector Regis magnus Marescallus, easdem etiam observare, omnibusque tradere observandas. Hoc idem jurant universi Proceres.

Dum mora nectitur, vita excedit Philippus Rex Franciæ, & Ludovicus solium tenet, à quo Rex Henricus Normanniæ petit redditionem, prout discedens Angliâ juraverat Ludovicus. Is causatur, Henricum Anglis non restituisse (ut juraverat item) libertates Angliæ, nec se ideo Normanniam restituturum.

Anno 1223. *Regis* 7. *Archiepiscopus & Magnates Regem obtestantur, ut juratas confirmaret libertates: & respondente quodam extortas fuisse à patre suo, Rex omnes (inquit) libertates illas juravimus, & omnes astricti sumus, ut quod juravimus, observemus. Missis in singulos Comitatus literis, Vicecomitibus præcepit, ut per sacramentum* 12. *Militum vel legalium hominum inquiri facerent, quænam erant libertates Angliæ tempore Henrici avi sui; sed quid responsum sit à Vicecomitibus, non reperio.*

Demum anno 9. *Regis, concedente Clero & populo cum Magnatibus quintodecimam partem omnium rerum mobilium totius Regni Angliæ, renovantur Chartæ libertatum, prout sub Rege Johanne prius erant conditæ: ita quod Chartæ utrorumque Regum in nullo inveniuntur dissimiles. Verba sunt Parisii, quæ nos ideo recitamus, ut indagetur ratio, quorsum non reperiuntur hodie in Magna Charta Henrici III. articuli aliquot à Joanne concessi. Ille si quidem primo, de persolvendo defunctorum debita Judæis atque aliis. Secundo de modo imponendi scutagium & auxilium Regis. Tertio de modo summonendi Commune Concilium Regni, quod postea Parlamentum appellatur. Et quarto de modo cavit quo auxilium capiat subditus à vassallis suis quos tenentes appellamus. Hi, inquam in impressis* Magnæ Chartæ *exemplaribus non deprehenduntur, fuisse tamen in primitivo illo Henrici III. è Parisio vides, cui & fidem facit locus ejus alius, ubi dicitur, quod* in Parlamento Westmonasterii, ad festum S. Edwardi ann. 1225. *id est, Regis* 39. responsum fuit Regi à Baronibus, quod omnes tunc temporis non fuerunt juxta tenorem *Magnæ Chartæ* suæ vocati; & ideo sine paribus suis tunc absentibus, nullum voluerunt tunc responsum dare. *Me recipio.*

Chartas jam de novo concessas & Sigillo Regio ad Parlamenti petitionem confirmatas Rex in quemlibet dirigit Comitatum: in illum scilicet qui Foresta nulla premebatur, Magnam Chartam *solam. In cæteros eam pariter & Forestæ libertatesque ab omnibus imperat, juramento interposito, conservandas: quod tam feliciter adimpletum est, ut nec iota unum in Regis Charta contentum, extitit prætermissum. Dies fausta, sed brevissima. Ad cujus tamen munimentum excommunicationis sententiam in Chartarum violatores promulgat Stephanus Archiepiscopus Cantuariæ cæterique Angliæ Episcopi, quam subinde metuisse dicitur Rex Henricus.*

Biennio vero postea (id est, an. Dom. 1227. *Regni* 11.) *ad ætatis veniens plenitudinem, in lugubri (sic hoc Florilegus nuncupat) Oxoniensi Concilio, cancellari fecit & cassari omnes Chartas in provinciis omnibus Regni Angliæ de libertatibus Forestæ, (ut Parisius & Florilegus referunt) sed ut alii habent, de libertatibus etiam* Magnæ Chartæ; *factas siquidem eas criminans, dum sub tutela ipse esset, & Sigilli sui non tum compos.*

Frendent Barones, paucisque interpositis diebus, Regem adeuntes, Chartarum redintegrationem aspera nimis contendunt pertinacia. Rex blandiloquiis hac vice linitos, in ulteriorem rejicit tempestatem; sopitisque longas tandem post ambages (cum in aliis, tum in Parlamento anni sui 18.) *disceptationibus, sponte & sereno vultu, in Parlamento Westmonasterii anno suo* 21. *Dom.* 1237. *tricesimam partem bonorum Cleri atque populi recepturus, libertates reddidit, sanctius inde observandas. Quod ut certo foret, sententiam quam in violatores aliquando tulerat Stephanus Archiepiscopus Cantuariæ, cum omnibus Episcopis Angliæ, à qua nec*

immunis ipse habebatur, fecit renovari. In abundantiorem etiam securitatem, novo confirmationis diplomati hanc impinxit clausulam: Non obstante quod prædictæ Chartæ (libertatum & Forestæ) confectæ fuerint, cum minoris essemus ætatis.

Tarda vel his adhuc fides. Non elapso igitur toto septennio, Barones in Parlamento Londinensi anno Dom. 1244. *Regem sollicite obtestantur, ut emptæ redemptæque libertates non solum observentur, sed & nova confirmationis Charta (quæ super hæc specialem faciat mentionem) denuo roborentur. Novam pariter excommunicationis sententiam in eos projiciendam, qui concessas libertates vel impugnarent, vel impedirent: Et ut illis fieret emendatio, qui post ultimam concessionem damnum sustinuerant in libertatibus violatis. Præter hæc, ne sacramenti à Rege populoque præstiti ob libertatum observantiam, anathematisque à S. Edmundo jam Cantuariensi Archiepiscopo in violatores promulgati, periculum de cætero incurreretur, obnixius Regem orant, ut de communi assensu quatuor eligantur potentes & nobiles de discretioribus totius Regni, qui sint de Consilio Dom. Regis, & jurati, hæc & alia multa Regno commodissima (tanquam Tribuni plebis) agerent & curarent: Rex negat omnia, statimque in Forestis multa exequitur gravissima.*

Nova autem pressus egestate, in Parlamento Londonii ann. Dom. 1253. *regni sui* 37. *ad novam accedit pactionem. Conferentibus scil. in viaticum suum Hierosolymitanum Clero triennalem decimam, Militibus, Scutagium trium marcarum: bona fide & sine aliqua cavillatione promisit se* Chartam Magnam, *& omnes ejus articulos observaturum. Tertio igitur Maii, præsentibus Rege, Comitibus & Baronibus, Bonifacius novus Archiepiscopus Cantuar. cæterique Episcopi pontificalibus induti, & accensas ferentes candelas in majori Aula Westmonasterii, excommunicationem cum anathemate (forma maxime solenni, quam habes apud Parisium in hoc anno) projecerunt in transgressores Ecclesiasticarum, & libertatum seu liberarum consuetudinum Regni Angliæ, & præcipue earum quæ continentur in Charta libertatum Angliæ, & Charta de Foresta, &c.*

Nec tantum in transgressores liquido, sed in eos pariter qui qualicunque arte vel ingenio temere violaverint, diminuerint, seu immutaverint, clam vel palam, facto, verbo, vel consilio, contra illas vel earum aliquam in quocunque articulo veniendo. Item in illos qui contra illas, vel earum statuta, aliqua ediderint, vel edita servaverint, consuetudines introduxerint, vel servaverint introductas, scriptores statutorum, nec non consiliarios & executores, & qui secundum ea præsumpserint judicare, &c. Dicta & promulgata omnia sigillis roborabant: prolataque est in medium Charta Regis Joannis, qua supradictas libertates mera voluntate reconcessit, & inde recitari fecerunt easdem libertates. Dum autem Henricus Rex memoratam sententiam audiebat, tenuit manum suam ad pectus suum sereno vultu atque alacri. Et cum perlecta esset demum, projecissentque candelas extinctas & fumigantes, & diceretur à singulis: Sic extinguantur & fœteant hujus sententiæ incursores in inferno; *& campanæ pulsarentur, (ut applauderent singuli) dixit ipse Rex:* Sic me Deus adjuvet, hæc omnia illibata servabo fideliter, sicut sum homo, sicut sum Christianus, sicut sum Miles, & sicut sum Rex coronatus & inunctus. *Hæc (qui plura) Parisius. Post hæc omnia Romam mittitur ad Innocentium IV. Rogatus ille latum anathema Bulla roborat, & de suo quiddam adjicit in terrorem.*

Sub sole nihil stabile. Anno quippe proximo, Rex, dum inhiat colligendis decimis, quæ sub conditione de Chartarum observanda immunitate concessæ fuerant, consilio impiorum libertates temerat, credens, inquit Matthæus, pro munere absolvi à transgressione. Nec spes illa vana, cum se & Regnum sub pœna exhæredationis (quod non potuit) Papæ obligaret ad pecuniæ solutionem, quem in bello Siculo foret expensurus, causa sua.

Ad mortalia autem arma non concurritur: sed anno 1255. *Regis* 39. *acclamatum est in Comitatibus, Synodis, Ecclesiis, & ubicunque locorum homines convenerant, ut* Magna Charta, *quam Rex Joannes concessit, & Rex iste præsens multoties reconcessit, inviolabiliter tueretur: & lata est sententia, toties repetita, in omnes ejusdem violatores.*

Sequenti etiam anno pœna horribilis anathematis in Londinensi Synodo prioribus adjungitur, statuiturque libertates sub ejusdem periculo conservandas. Et ne quid præterea desideretur, accesserunt paulo post duæ simul Bullæ Alexandri IV. ad Chartarum sententiarumque roborationem.

Rex seu telis victus Ecclesiæ, seu quod Barones mutuo exhibentes dextras, juraverant, quod non omitterent propositum persequi pro pecuniæ vel terrarum amissione, vel etiam pro vita & morte sua & suorum; in Parlamento Oxonii an. Dom. 1258. *regni* 42. *semel iterum, sed jam etiam cum Edouardo filio suo, Chartarum jurat observantiam, &* 24. *prudentium virorum nationis Anglicanæ, (nam ab alienigenis passi modo sunt gravissima) quos sub ipso ad regni gubernationem eligerent, consilio se commendavit.*

Non elapso autem biennio, Rex ab Urbano Papa juramenti potitur absolutione: nec sui tantum, sed & filii, quam Princeps optimus adeptam sprevit. Mittuntur jam Hertfordiam ex mandato Regio Justitiarii itinerantes, contra formam (ut asseritur) dictarum provisionum Oxonii, repudiatique ideo à majoribus illarum partium cassi redierunt.

Succrescentibus vero novis in dies gravaminibus ex alienigenarum qui Regis aures atque latus occludebant, insolentiis, Proceres eas, Chartarumque una violationes statuunt demum vi compescere. Accenduntur ergo belli faces cruentissimi. Cadit utrinque ingens multitudo, capiunturque ann. 1264. *in Lewensi prælio strenue dimicantes Rex & filius. Sed versa brevi rerum alea, filius à custodibus elapsus, ex improviso hostem novis copiis adoritur, insignique clade Eveshamiæ fundens, non solum patrem, sed & Regiam dignitatem liberavit an. Dom.* 1265.

Actum jam videtur de libertatibus; sed è cælis ecce misericordiam Domini, qui Principum corda nec ferro coercenda, nec mortalibus industriis, levissimo afflatu subigit & emollit. Pressa post imbelles aliquot conatus reliqua Baronum parte, Rex in Parlamento Marlebridge an. Dom. 1267. *regni* 52. *cap.* 5. *utramque Chartam, in singulis tam ad Regem, quam ad subditum pertinentibus tenendam statuit, Breviaque Regia gratis concedi in transgressores. Rebus in hunc modum præter spem compositis, sub anno altero pax edicitur per totam Angliam, & Edouardus Princeps cruce jam signatus Hierosf. proficiscitur, triumphatisque hostibus Rex in pace animam reddit ann. D.* 1272. *regni* 57.

Henrico mortuo, reversoque Rege Edouardo I. vacillant etiam aliquoties Chartæ libertatum, (ut videre est in præfatione Articulorum super eisdem) quas ideo stabilire nixus est æterno robore (Justinianus noster) idem Edouardus. Resilire quippe noluit à sacramento, quod cum patre in Oxoniensi Parlamento aliquando juraverat, nec absolvi, ut præfati sumus. Anno igitur regni sui 25. *dum in Flandriam transiturus, Odimiræ moratur, præcepta sub sigillo suo Westmonasterii data*

2. Aprilis, in omnes misit Angliæ Comitatus Chartarum exigentia observantiam.

Constans etiam in proposito, duas simul earundem edidit confirmationes, sub testimonium filii Edouardi Principis, ejus tunc in Anglia Locumtenentis, (nam in Flandria versabatur ipse) Londini datas, alteram 10. Octobris, alteram (sed priorem) 12. Octobris dicto anno. In hac recitatas per Inspeximus, Chartas Henrici III. patris sui, sigillatim eas concedit, firmat, & corroborat. In illa neutram recitans, utramque junctim confirmat, & quæ ad earum conducunt observantiam, multa decernit utilissima.

Primo, quemlibet in iisdem articulum tenendum sanctius: mittendasque Chartas singulas sub sigillo Regio, Justitiariis, Vicecomitibus, & aliis omnibus ministris Regis, civitatibusque Regni; unà cum Brevibus præcipientibus, ut eas populo annuntient, & in singulis observent.

Secundo, judicium contra aliquem earumdem articulum; fore irritum & cancellandum.

Tertio, mittendas etiam ejusmodi Chartas, ad singulas Ecclesias Regni Cathedrales: non ibidem solum custodiendas, sed & annuo bis legendas coram populo.

Quarto, ut Episcopi bis item quotannis excommunicatos denuntient Chartarum violatores, & qui illis sunt vel ab auxilio; vel à consilio; & ut Archiepiscopi Episcopos ad hoc coerceant. Lata tunc etiam est solenniter ejusmodi sententia à Roberto Archiepiscopo Cantuariæ.

Gandavi præterea existens (ubi nullis populi pulsaretur precibus) hanc sponte Chartam totidem omnino verbis, magno suo munivit sigillo 5. die Novemb. anno 25. prædicto, & in Angliam gratuito misit.

Cum tamen in Parlamento Regni sui 28. assidue à Baronibus (præsertim à Comite Herefordiæ & à domino Mariscallo Angliæ) obtestaretur, ut Chartas denuo confirmaret parlamentaria auctoritate, hæsit in articulis aliquot à Walsinghamo memoratis, & ad ipsarum calcem annectendam voluit, (omnium remoram) Salvo jure Coronæ nostræ. *Animadvertens autem commotum populum & perculsos Proceres, consilium mutat Rex eximius, & non solum annuit Chartarum confirmationem, sed in earum etiam munimen, explanationem & libertatum auctionem coronidem imponens, quam* Articulos super Chartas *appellamus, sic inter alia promulgavit:*

Chartas libertatum in omni articulo conservandas, tradendasque unicuique Vicecomiti sub sigillo Regis, ut legantur populo quater annuo in pleno Comitatu, viz., proxime post festa S. Michaëlis, Nativitatis Domini, Paschatis, & S. Johannis Baptistæ.

Eligendos etiam è Militibus cujusque Comitatus per Comitatenses in foro Comitatus, 3. Justitiarios, qui diplomate fulti Regio, de delictis cognoscerent contra Chartas, easdemque sartas tectas conservarent, &c.

Post varios casus & tot discrimina rerum, emicuere sic tandem Dei beneficio sacræ hæ Chartæ libertatum Angliæ, pleno vigore: & ne deficerent aliquando postea, trigesies atque eo supra à succedentibus Regibus confirmatæ sunt, decima quarta scil. vice solo sub Edouardo III. & uberius demum sub piissimo domino nostro divo Jacobo Rege: Cujus ut in perpetua felicitate floreat magnum sobolis incrementum, floreant hæ simul (precor) in perpetua castitate. Amen. Hactenus de Magna Charta Spelmannus.

CHARTÆ NUPTIALES. Bulla Calixti II. PP. ann. 1120. in Bullario Cluniacensi pag. 39. *Porro Presbyteris parochialium Ecclesiarum S. Mariæ & sancti Odonis Cluniacensium ejiciendi & suscipiendi in Ecclesiam ex antiqua consuetudine pœnitentes, & nuptiales Chartas faciendi licentiam indulgemus.* Id est matrimonii sacramentum impertiendi.

¶ CHARTA PAGENSIS. Vide mox post *Chartas Regias.*

¶ CHARTA PARICLA. Vide *Paricla.*

¶ CHARTA PERFORATA *in judicio*, in Lege Ripuar. tit. 58. §. 5. tit. 59. §. 3. Quæ falsitatis convicta erat.

CHARTÆ PER PERTICAS PENDENTES *propter grandinem*, avertendam nempe: superstitio quæ prohibetur in Capitulis Caroli M. an. 789. c. 18.

¶ CHARTA PROBANS, Quæ legitime coram testibus signata in quocumque judicio locum habet testimonii publici & irrefragabilis; dicitur autem *probans*, quia causam quam continet, evidenter probat; quo sensu etiam dicitur scribi aliquid *in forma probante.* Hæc fere Henschenius in notis ad Miracula B. Joachimi Abb. Florensis, tom. 7. Maii pag. 124.

¶ CHARTA PER PUNCTUM CONFIRMATA dicitur ea, quam quis confirmat puncto addito, cum præ ignorantia nihil amplius potest scribere, ut hodie vulgo pingunt crucem, qui nesciunt litteras. Charta anni 1179. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 180. *Ego Willelmus filius Willelmi de Dropo, qui seipsum dat Deo & S. Victori, per Punctum confirmo.*

CHARTA DE RABI. Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. ann. 1247. fol. 12. *Et si accidit quod Christianus habet Chartam de Rabi, non potest negare Judæus: quia Charta de Rabi facta valet, quantum testes contra Judæos.* Id est, scripta ab uno è Rabinis Judaicis.

CHARTA RECORDATIONIS. Papias: *Cautio, à cavendo, dicta, Breve vel Charta recordationis.* Vetus Notitia in Tabular. Priorat. Neronis villæ fol. 22. *Litera recordatur quod mentis debilitas oblivifcitur. Unde cunctorum memoriæ præsentamus, &c.* Vide *Notitia.*

CHARTÆ REGALES, apud Marculfum sunt eæ, quæ ante Regem, vel quæ à Rege conficiuntur. Has & *Præceptiones regales* vocat. Ita

CHARTAS REGIAS, Angli vocant donationes & Chartas factas à Rege. Vide Bractonum lib. 2. cap. 16. n. 3. & Fletam lib. 5. cap. 14. ubi hæc habent de distinctione Chartarum: *Sciendum quod Chartarum, alia Regia, alia privatorum; & Regiarum, alia privata, alia communis, & alia universitatis, &c.* Quas vero *privatorum* Angli vocant

CHARTAS PAGENSES appellat Marculfus, quas lib. 2. complexus est, cui hunc titulum indidit: *Incipit scedola qualiter Chartæ Pagenses fiant:* sub quo comprehenduntur quæ in unoquoque Comitatu & pago in præsentia Comitis, aut Vicarii, aut Centenarii, aut etiam privatim peragi possunt. Alia enim *negotia hominum*, ut ipse ait in Prologo lib. 1. *tam in palatio, quam in pago* peraguntur.

CHARTA ROGATA. Ita Itali vocant *Contratto stipulato*, quod eam testes rogarentur subscribere, & his ferme verbis claudi soleret: *Signum N. & N. qui Chartam istam scribere fecerunt, & testes firmare rogaverunt*, ut est apud Jofredum in Episcopis Niciensibus pag. 158. Et in alia Charta apud eumdem pag. 182. *Testes Rogati* dicuntur, qui Chartam subscribunt. Glossæ Basil. ῥογάτοι, οἱ παρακληθέντες μάρτυρες. Tabul. Papiense ann. 1354. *Ego... notarius hanc Chartam mihi fieri Rogatam tradidi & scripsi, &c.* Tabular. S. Cyrici Nivern. ch. 43. *Joannes primus tabellio Rogatus scripsit.* Et ch. 44. *Sign. Trudgaudi Eleemosynarii, qui hanc donationem fieri vel affirmari Rogavit.* Tabular. Celsinia-

censе: *Signum Genesii, qui hanc Chartam Rogare fecit, & ipse firmavit, & alios firmare Rogavit.* Statuta Mediolan. 1. part. c. 556. *Et quod ipsi Protonotarii non possunt Rogare, vel facere aliqua instrumenta, &c.* Adde c. 400. Consuetudines Montispessuli: *Omne testamentum, & omnis qualibet ultima voluntas inter liberos vel parentes vel inter extraneos, in scriptis vel sine scriptis fiat coram tribus testibus Rogatis, vel non Rogatis idoneis, solemnitate adhibita, &c.* Vide chartas descriptas à Mabill. de Re Diplomat. p. 378. 468. 473. ubi testes rogati subscribunt. Tabular. Ecclesiæ Uzetiensis ann. 1215. *Coram subscriptis Rogatis testibus recognosco, &c.* Denique Charta donationis Leotheriæ ann. 695. tom. 2. Sæculi 3. SS. Ord. S. Benedict. pag. 615. sic clauditur: *Ragnoaldus Diaconus Rogitus scripsit.* Vide Matth. Villaneum lib. 8. cap. 95. Rollandinus in Tractatu Notularum: *In aliquibus locis Rogationes appellantur Notæ, quia sunt notæ instrumentorum, quæ ideo etiam vocantur Rogationes, eo quod illas rogatur tabellio scribere, & ex illis facere instrumentum.*

¶ Chartarum Tomi, Gregorio Turonensi lib. 10. c. 19. idem sunt, quod eidem *Regesta*, *Scrinia*, aliis *Archiva*, in quibus plures chartæ continebantur.

Chartula Transfusionis, seu cessionis, in Tabulario Brivatensi Ch. 370.

¶ Charta Sacramentalis. Vide *Sacramentum.*

¶ Chartam Scribere, Notarium agere, apud Muratorium tom. 1. part. 2. pag. 105. col. 1. in Legibus Caroli M. *Ut nullus Presbyter Chartam scribat, neque conductor existat suis senioribus.*

¶ Charta Semiplantaria. Vide *Complantum* in *Complantare.*

¶ Charta Senica. Vide *Senica.* Adde Glossarium Lindenbrogii.

2. CHARTA, Lamina. Anastasius in Sergio PP. *Trullum vero ejusdem Ecclesiæ fusis Chartis plumbeis cooperuit atque munivit.* Vide Salmasium de Modo usurar. pag. 401.

CHARTACEUM, Archivum, χαρτοφυλάκιον. Acta accusationis Polychronii Episcopi Hierosol. *Hunc indiculum collegit Archidamus.... & in Chartaceum Ecclesiæ collocavit.*

CHARTAPACIA, Charta pacis, seu qua à Principe pax indicitur. Fori Aragon. lib. 9. tit. de pace, &c. *Et in hoc maxime, & in omnibus aliis casibus, Chartapaciis, & fori, qui de hoc loquuntur.*

CHARTARIUM, Archivum, chartophylacium, locus, in quo chartæ & documenta domestica reconduntur. S. Hieronym. lib. 3. in Ruffinum c. 5. *Si à me fictam Epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ Ecclesiæ Chartario non requiris?* [Vide *Chartularium.*]

CHARTARIUS, Chartæ opifex, aut negotiator. Diomedes lib. 1. *Chartarius, qui Chartas vendit.* Gloss. Græco-Lat. Χαρτοπώλης, *Chartarius.* Lapis Sepulcralis Romæ: *Locus Valeriani Chartari.*

Chartarius, interdum pro *Chartulario*, seu commentariensi sumitur, ut apud Ennodium lib. 7. Epist. 1. Senatorem l. 8. Variar. Epist. 23. & Messianum Presbyt. in Vita S. Cæsarii Arelat. p. 257.

Chartarii Loci. Vide *Papyrus.*

¶ CHARTELLARII. Vide *Chartularii* 2.

¶ CHARTERIA, Regio, Gall. *Quartier.* Charta anni 1236. in Probat. Hist. Meld. to. 2. p. 137. *Item dedimus in perpetuum, quantum in nobis est, illam portionem quam habebamus in Charteria de Triaportu, in perpetuum possidendam.*

¶ CHARTERIUS, Plaustrum, vel illa pars plaustri, quæ rotis incumbit, Gall. *Charti.* Charta Petri Episc. Meld. ann. 1229. è Tabulario ejusd. Ecclesiæ: *Habebant homines dictarum villarum in dicto nemore... omnem arborem, præter quercum & fagum... ad edificandum & ad aratoria carrucarum, & ad Charterios & hercias, &c.*

CHARTIATICUM, Quod pro Chartis officialibus præstatur, apud Ulpianum in leg. Divus, D. de Bon. damn. Ministris enim Magistratuum Chartas præbitas fuisse ex lib. 2. Frontini de Aquæduct. atque adeo ipsis judicibus ex Nov. Justiniani 8. cap. 1. & Senatore lib. 11. Epist. 38. colligitur. Quæ quidem Chartarum præbitio & inlatio, *Chartarum collectio* eidem Senatori dicitur lib. 9. Epist. 15. Theophanes, & ex eo Anastasius Bibl. in Hist. Eccles. pag. 172. Auctor Miscellæ, Cedrenus & Zonaras scribunt Nicephorum Generalem tributa ac vectigalia publica auxisse, & *Chartiatici* nomine exegisse in singulos duo ceratia. *Siliquas* vertit Anastasius. Vide Cujac. lib. 4. Observ. cap. 18.

CHARTICINIUM, Chartarum fasciculus, nostris *Liasse.* Cencius Camerarius in libro censuum Romanæ Ecclesiæ: *Sicut in tomis, Charticiniis, & voluminibus Regestorum antiquorum Pontificum Romanorum,... inveni.*

CHARTIGRAPHUS, Notarius, vel Cancellarius. Charta Roberti Regis Franc. an. 1008. pro Monasterio Sandionysiano ita clauditur apud Doubletum: *Franco Diaconus atque Chartigraphus relegit & sigillavit.* [Hic *Franco* apud eumdem Doubletum subsequens diploma *Cancellarius ex regio præcepto recognovit atque subscripsit.*]

CHARTISDONATIO, unica voce, Donatio per chartas. Vetus Præstaria apud Roverium in Reomao p. 173. *Potestatem quandam... Fontanas nuncupatam... quam ipse eatenus tenere videbatur per Chartisdonationem.*

¶ CHARTOLOGIUM, Chartularium, liber Chartarum, *Chartulaire.* Charta ann. 1178. ex Schedis Peiresc. *Hanc cartam.... in hoc fecimus Chartologio conscribi.*

CHARTOPHYLAX, Archivi & Chartarum custos: dignitas Ecclesiastica & Palatina. Posterioris meminit Paulus Diacon. lib. 17. Hist. Misc. p. 528. post Theophanem, dum quemdam Davidem *Chartophylacem Hormisdæ* vocat, Palatii scilicet ita nuncupati in urbe Byzantina: *Chartophylax August. N.* in veteri Inscriptione 587. 11.

De Ecclesiastica Chartophylacis dignitate sic Anastasius ad VIII. Synod. Act. 2. *Chartophylax interpretatur chartarum custos. Fungitur autem officio Chartophylax apud Ecclesiam Constantinopolitanam, quo Bibliothecarius apud Romanos, indutus videlicet infulis Ecclesiasticorum ministrorum, & agens Ecclesiastica prorsus obsequia, exceptis illis solis, quæ ad sacerdotale specialiter ac proprie pertinere probantur officium. Sine illo præterea nullus Præsulum aut Clericorum à foris veniens in conspectum Patriarchæ intromittitur; nullius Epistola Patriarchæ missa recipitur, nisi forte à cæteris Patriarchis mittatur; nullus ad Præsulatum vel alterius ordinis Clericorum, sive ad Præposituram Monasteriorum provehitur, nisi iste hunc approbet & commendet, atque de illo ipsi Patriarchæ suggerat, & ipse præsentet.* His prærogativis hanc addit Pachymeres lib. 3. cap. 24. ut sine illius nutu & assensu nuptiales Benedictiones non administrentur. Præterea in Charthophylacis cura erant libri Ecclesiæ. Ita Synodus VI. Act. 1. pag. 17. & Act. 13. pag. 152. Edit. 1618. ubi innuitur.

eos libros repositos ἐν χαρτοφυλακίῳ τῷ πατριαρχείου, quod in VII. Synodo Act. 1. pag. 486. βιβλιοθήκη τοῦ εὐαγοῦς πατριαρχείου dicitur. Unde p. 487. Cartophylax videtur dici βιβλιοφύλαξ τοῦ εὐαγοῦς πατριαρχείου. De Chartophylace multa ex professo commentati sunt Meursius in Glossario, Gretzerus & Goarus ad Codinum, idemque Goarus ad Euchalog. Græcorum.

Chartophylacium, Archivum. Gregorius M. lib. 7. Ind. 2. Epist. 128. *Mandare curaverat, ut piissimo Imperatori scriberem, quatenus pacta in Chartophylacio requireret, quæ, &c.* Infra: *Quia Cartophylacium prædicti piæ memoriæ Justiniani Principis tempore, ita surripiente subito flamma, incensum est, ut omnino ex ejus temporibus pæne nulla Charta remaneret.*

¶ CHARTOPRATES, Venditor chartæ, Græcis χαρτοπράτης. *De Collegiatis & Chartopratis* tit. 17. lib. 11. Cod.

CHARTOTHESIUM, [Archivum, in quo asservantur Chartæ.] Anastasius in Hist. Eccles. pag. 146. anno Imperii Constantini 19. *Invidia Christianos prohibuerunt Arabes à publicis Chartothesiis ad modicum tempus. Sed rursus coacti committunt eis eadem ipsa, eo quod non possint ipsi scribere calculationes.* Ubi Theophanes pag. 362. Ἐκ τῶν δημοσίων χαρτοθεσίων. [Vide Glossar. mediæ Græcit.]

¶ CHARTROSSA, Ordo Chartusianorum. Galli *Chartreuse* dicunt Monasterium Chartusianorum. Testamentum Guillelmi Montispessulani apud Acherium Spicil. to. 9. pag. 156. *Quod est de ordine Chartrossæ in Episcopatu Vivariensi.*

¶ CHARTULA. Vide *Charta* 1.

¶ CHARTULARE, ut *Chartularium*, Regestum seu actorum codex. Ordinatio Comitis Provinciæ super officium Tabellionum ann. 1254. è MS. D. *Brunet* fol. 60. *Item summam à* XXV. *lib. supra usque ad* C. *lib. ponendo in Chartulari* II. *den.*

1. CHARTULARII dicuntur Qui *Chartas tractant*, qui *Chartis inserviunt*, ut est in l. 10. Cod. ubi causæ fiscal. *Qui publicarum Chartarum tractatibus inserviunt*, in l. 1. Cod. de Præpos. agent. in rebus. *Qui Chartas agunt*, in Querolo, in l. 1. D. de Tabular. Iidem porro qui *Commentarienses*. Gloss. Basil. Κομεντα ρίσιος, χαρτουλλάριος, Gloss. Gr. Lat. Χαρτογράφος, *Chartularius*. Erant autem tot Chartularii, quot scrinia, ut ex Senatore lib. II. Epist. 38. & Cledonio de Arte Gramm. colligitur. Vide Gregor. M. lib. 2. Epist. 3. l. 4. Epist. 33. & quæ adnotavimus ad Cinnamum p. 452. Iidem & *Chartarii* dicti, ut supra observatum.

Chartularius Regiorum Equorum, Qui χαρτουλάριος τῶν ἱπποστάθμων Nicetæ dicitur: de qua dignitate apud Byzantinos plura etiam in iisdem Notis ad Cinnamum.

Chartularius Sacrorum Cubiculorum, in Nov. 8. cap. 8. *Chartularius Sacri Cubiculi*, in Nov. 25. Imperatoris Secretarius, seu qui Codicillos Imperatoris asservabat.

Chartularii Numerorum Militarium, in Nov. 117. cap. 11. & in l. 19. C. de Erogat. milit. annonæ lib. 12. Qui in acta referebant nomina militantium, & qui eorum essent mortui, seu qui circa τοῦ στρατοῦ καταγραφὴν καὶ ἀναζήτησιν versabantur, ut est in Tacticis Leon. cap. 4. §. 31.

Chartularius Velocis Cursus, ὀξέως δρόμου, apud Constantin. de Adm. Imper. cap. 43. Vide *Clericus*.

Chartularius Romani Imperii, apud Petrum Diacon. in Chr. Casin. lib. 4. c. 117. 126.

Schola Chartulariorum, in leg. 1. Cod. de Off. Præfecti. Prætor.

Chartularii Dignitas Ecclesiastica etiam fuit, quam eamdem cum Chartophylacis fuisse opinantur viri docti. Certe in Gloss. Gr. Lat. *Chartularius*, idem est, qui χαρτοφύλαξ. Nec mirum, cum is qui Commentariensis vice fungitur, idem & Chartophylacis munus obeat, & Chartas suas servet. Apud Joan. Diacon. in Vita Gregorii M. lib. 2. c. 55. *Castorius Diaconus & Chartularius Ravennæ* nuncupatur, qui ipsi Greg. lib. 4. Epist. 23. & 24. *Notarius & Diaconus* dicitur. Idem Gregor. lib. 1. Epist. 75. lib. 2. Epist. 33. Hilarium *Chartularium suum* nominat: unde elicio eamdem fuisse dignitatem Chartularii & Notarii. At in Ecclesia Constantinopolitana constat diversum fuisse Chartularii & Chartophylacis munus, & Chartularium subditum fuisse Chartophylaci, uti docet Balsamon in Medit. & Codinus de Offic. c. 1. num. 44. qui Chartularium inter minora Ecclesiæ officia recenset, ut & Euchologium Græcorum pag. 624. Synaxaria & Menæa 8. Sept. Καὶ εὐαγοῦς οἴκου εἰμὶ χαρτουλάριος. Chartulariorum Ecclesiasticorum mentio est præterea apud Joannem VIII. PP. Epist. 133. 300. &c.

2. CHARTULARII, Servi, per *Chartulam*, seu Epistolam manumissi, *Franchi de Carta*, Vitali Episcopo Oscensi apud Blancam in Comment. Rer. Aragon. pag. 727. Occurrunt passim in Legib. Langob. lib. 2. tit. 34. §. 11. lib. 3. tit. 5. §. 1. in Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 208. & in Capitul. ejusdem an. 779. cap. 16.

Chartellarii, in Concilio Vermeriensi an. 752. c. 20. in Charta Lamberti Imp an. 898. to. 2. Ital. Sacr. pag. 124. &c. Arnulphus Lexoviensis in Epist. ad Alex. PP. *Procedit interim inter cilicia pauperum fratrum & sordes Cartularii filius sericis adornatus & variis.*

CHARTULARIUM, *Scrinium*, χαρτοφυλάκιον, in Gloss. Gr. Lat. Ita χαρτουλάριον usurpat Nicetas in Alexio lib. 2. n. 4. [Gesta Hodingi Episc. Cenoman. apud Mabill. tom. 3. Anecd. pag. 247. *Multa Cartarum strumenta, vel præcepta regalia secum inde deferens, ibi ea dereliquit, & propterea in vestiario & Cartulario S. Mariæ & S. Gervasii hactenus non reperiuntur.* Ibid. pag. 257. in Gestis Franconis ejusdem urbis Episcopi: *Similiter & alia præcepta de eadem re sunt multa in Cartulario, quæ legi per omnia præ vetustate & putredine non possunt.*]

Chartularium, Regestum. Concilium Arelat. an. 1267. cap. 19. *Statuimus quod omnes Sacerdotes curam animarum habentes, ipsarum Ecclesiarum emant Chartularia, in quibus quolibet anno, saltem in Quadragesima, conscribant nomina parochianorum qui ad pœnitentiam venerunt, & dicta Chartularia teneant & custodiant diligenter, &c.* [Accipitur pro Notarii prototypo, in Ordinatione Comitis Provinciæ an. 1254. è MS. D. *Brunet*: *De libello ponendo in Chartulario* II. *den. dentur, pro extrahendo* III. *den.* Vetus Scheda Cl. Præsidis *de Mazaugues* an. 1430. *Ego Notarius ... cui Cartularia, notæ & prothocolla sunt commissa:* ubi conjecto per *Cartularia* intelligendum esse codicem, in quo integra acta referebantur, per *Notas* vero actorum commentariolos, ac tandem per *Prothocolla* actorum perscriptiones, quas vulgo *Minutes* appellamus.]

¶ Chartularium, seu Chartarium, Sæpius appellant Codicem, in quem diplomata aliæque chartæ ex ordine integræ referuntur, ali-

quando in rotulum redactæ : quales sunt rotuli Ecclesiæ Albiensis, teste Mabillonio de Re Diplom. lib. 1. cap. 2. num. 9. ubi notat hujusmodi codicem, ut & *polyptychum* seu librum censualem, ideo inventum fuisse, ne ex archivis Ecclesiarum & Monasteriorum autographa sæpius efferre necesse esset; hi quippe codices autographorum vice fungebantur. Addit Mabillonius, polyptycha antiquiora sibi videri Chartulariis, ex quibus, inquit, nullum inveni conditum ante sæculum x.

¶ CHARTULARIUS, Commentarius. Caffarus lib. 1. Annal. Genuens. ad an. 1159. *Hoc autem, quod incredibile nonnullis videtur, opibus totius civitatis & plebium, dierum quadraginta trium spatio, in digito Dei peractum est: quod per Chartularios Johannis Scribæ colligitur, qui dies & horas ipsius operis.... adscripsit.* Vide *Chartularii.*

CHARTULATI, Iidem qui *Chartularii*, Servi per *Chartulam* manumissi : *qui à Chartularum conscriptione ingenui fiunt*, ut est in Capitul. 2. Caroli M. an. 813. cap. 6. Tabularium Casauriense anno Lotharii Imp. 34. *Tradidimus vobis D. Ludovico Imp. omnes res substantiæ meæ, seu omne mobile vel immobile, servos vel ancillas, colonos, aldiones, quam & omnes meos Cartulatos, & omnes pertinentes meos.* Alia Charta ibid. *Cum Cartulatis, vel colonis cum colonicis suis.* Notitia judicati in eodem Tabulario : *Judicate nobis justitiam de isto... & de germanis suis, qui fuerunt Cartulati Allonis, qui olim Castaldio fuit.* Diploma Ludov. II. Imp. pro eodem Monasterio : *Concessimus etiam ut omnem compositionem de Cartulatis atque Libellariis de ipso Monasterio, sibimet habeant, & nullus exactor publicus hoc inquirere audeat, sed in quacunque compositione ceciderint, in sua potestate hoc habeant, cujus Cartulati esse videntur.* Charta Caroli C. Imp. in Chron. Farfensi : *Tam ingenuos, quam servos libellarios, aldiones & aldianas, seu Clericos, vel Cartulatos, aut Offertos.* Occurrunt eadem verba in Charta alia ejusdem Imp. ibidem. Adde tom. 1. Ughelli p. 490. ubi perperam scriptum *Castulati*, & tom. 2. pag. 142.

CHARTULATIO, Acquisitio, vel quilibet contractus per chartulam. Notitia scripta Carolo C. imperante an. 1. in Italia : *Quæcunque jam antea per investituram à parte D. Ludovici Imp. tenuerunt, comparatione, Cartulatione, donatione, seu conquisito.* Charta venditionis an. 978. in Tabulario Casauriensi : *De alio latere, fine terra, quæ est de ipsa Cartulatione Sindonis Presbyteri... de alio latere fine terram de ipsis nostris Cartulatis de Orsiano.* Alia an. 982. *Et cum portione mea de ipsis Chartulatis & censuatis, qui ad ipsas jam dictas res pertinentes esse videntur.*

¶ CHARUAGIUM, Terra quæ caruca seu aratro colitur. Chartularium Campaniæ fol. 82. apud D. *Brussel* de Feodorum usu tom. 2. pag. 946. col. 2. *Henricus de Hans, ligius, post Comitem Barri-Ducis, & Comitis Grandis-Prati; ut dicit, de his quæ Comitissa Suessionensis mater sua tenuit apud Hans, scilicet de bosco, mosо & Charuagio, & in hominibus sanctuariis in riparia de Colle.* Vide *Carrucagium* 2.

¶ CHARUCATA TERRÆ, in Tabulario Fontis-Ebraldi, Idem ac *Carrucata:* quod vide.

CHASALAMENTUM. Vide *Casamentum* 1.

CHASDIUM, Panni pretiosioris species, [Villosus sericus, Gall. *Veloux* vel *Velours.*] Epistola Basilii Imp. ad Hadrianum II. PP. in fine octavæ Synodi : *Transmisimus autem Sanctitati vestræ... vestimenta diaspra tria, Esophorin dicitrinum cancellatum unum, Chasdium orobeum unum, cazzulin dirodinum habens ornaturam auream, &c.* Χάσδιον, Achmeti c. 226. 249. & in Synodo Florentina. Vide Meursium [& Glossarium mediæ Græcit. in Χάσδιον.]

1. CHASEA, [Venatio, Gall. *Chasse.*] Vide *Caciare.*

¶ 2. CHASEA, Via per quam aguntur animalia. Vide *Chacea.*

¶ CHASEATI. Vide *Casati.*

¶ CHASFALLIUM, Tabulatum, species lignei propugnaculi, Gall. *Echauffaut.* Compromissum an. 1341. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 429. *Item, quod muri, Chasfallia, schiffæ, muctæ & omnia alia facta & constructa ad resistendum dicto Dom. Dalphino ... à tempore dissentionis noviter ortæ inter dictum Dalphinum & ejus gentes burgenses, & populares dictæ villæ de Romanis, cætera tollantur omnino, & ad statum pristinum per omnia reducuntur.* Vide *Chafallus.*

CHASII. Vide *Assasini.*

¶ CHASLANIA, Idem quod *Castellania*, Gallice *Châtellenie.* Inquisitio anni 1220. pro loco Capreriæ, Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 123. *Dom. Guillelmus Falaveus est homo ligius Comitis, & tenet de eo medietatem Chaslaniæ de Chaureres .... Petrus Albert est homo ligius Comitis, & tenet de eo tertiam partem Chaslaniæ de Chaureres.* Hoc est, tertiam partem districtus ad Castellum *de Chaureres* pertinentis.

¶ CHASSIA, Capsa Reliquiarum sacrarum, Gall. *Chasse.* Locus est in *Capiternum.* Vide *Cassia* & *Capsa* 3.

CHASSIPOLLUS, vel CHASSIPULLUS. Vide in *Cacepollus.*

¶ CHASTANERIA, Castanetum, Locus castaneis consitus, Gall. *Chataigneraie.* Obituarium S. Geraldi Lemovic. fol. 32. *Debent annuatim* xxv. *solidos levandos ... & super sextarios nemoris & Chastanerie existentis in clauso.* Vide *Castanaretum.*

¶ CHASTANHERIUM, Eadem notione, semel legitur in Recognitionibus Rupisalvæ num. 18. cap. 41. de Vouta fol. 76. in Archivo Principis *de Rohan*; *Chastanheria* pluries pag. seq.

¶ CHASTO, Pala, Gall. *Chaton.* Chronic. S. Martini Lemovic. apud Stephanotium to. 2. Fragm. Hist. MSS. *Anno* MCCXLII.... *Ibi etiam inventus est annulus aureus qui est in brachio S. Martini, quem ego ibi poni feci, ubi sunt Chasto, erant ibi duo lapides, Sapphirus & Jammaicus; Sapphirus fuit furatus : ac etiam annulum hac vice recuperavi. In Chasto ubi est Sapphirus est dens B. Martini, quem habuimus de Solemniaco, quando volebamus ædificare Monasterium.*

CHATUS, Monetæ aureæ species. Charta anni 1459. *Vendidit pretio & nomine pretii quatuor Florenorum de Rege incameratorum de Trezeno, quod quidem pretium confessus fuit habuisse & recepisse in Chatis, & alia pecunia.* In Adversariis Peirescii hæc legi : *Nota qu'audit an 1465. les especes de monnoies, qui couroient pour lors, estoient telles, sçavoir Arnulfins valants un Ducat & demy piece. 98. Ducats faisoient 208. ll. trois Lions valloient 7. ll. trois escus un florin de Pape, & un florin Chatti valoient* 8. *ff.* 1. *f.* Apud Robertum Cenalem lib. de Ponderib. & mensur. *Maille au Chat* vocatur : *Minoris notæ sunt aurei nummi, quos appellant* Mailles au Chat, *nempe* 13. *ceratiorum.* [In veteri Glossario Sangerman. MS. num. 501. *Chati pondus decem dragmis appenditur, qui etiam à quibusdam Casatus nominatur.*] Vide *Chapotenses.*

¶ CHAVAGIUM, Capitis census. Vide in *Capitale* 5.

¶ CHAVALCATA, Equitatio, ad quam tenebantur vassalli, cum Dominus feodalis pergebat in exercitum, Gall. *Chevauchée*. Legitur in voce *Hostis*. Vide *Cavalcata* in *Caballus*.

¶ CHAVALCHIA, Eadem notione. Charta Guidonis Comitis Flandrensis an. 1237. in Tabulario S. Bartholomæi Bethuniensis: *Liberi & immunes erga Dominum Bethuniensem ab omni exercitu, ab omni Chavalchia, &c.*

¶ CHAVALGATA, Eodem significatu. Locum videsis in *Complainta*.

¶ CHAVALGIA, Idem: hujus exemplum refertur in *Eschargaita* post *Scaragayta*.

¶ CHAVALLAGIUM, Hordei aut avenæ præstatio pro *Caballis* Dominorum alendis. Hist. Dalphin. to. 1. pag. 123. col. 1. *Senescalla de Vysilia levat de feudo Chavallagium in mandamento, & dat inde Comiti 36. sextaria avenæ.* Recognit. Albæripæ in Regesto *Probus* fol. 67. *Unus illorum debet stare in dicto curtili, & ille debet esse liber & immunis à cavalgata, & à Chavallagio, & à palea, & à clausuris.* Vide *Caballacum*.

¶ CHAVANARIA. Vide *Cabannaria*.

CHAVANIADA, Idem quod *Chevaucheia*, seu hostis. Charta A. Comitis Inculismensis ann. 1191. ex Tabulario S. Eparchii fol. 12. *Dedi.... Ecclesiæ sancti Eparchii illam consuetudinem, quæ dicitur Ost sive Chavaniada, quam habebam in hominibus S. Eparchii de valle, ubicumque sint in parochia S. Aredii, ut amodo prædicti homines & hæredes eorum liberi sint in perpetuum, & absoluti ab illa consuetudine, quæ dicitur Ost sive Chavaniada.* Occurrit rursum in alia Charta ejusdem Comitis an. 1191. [Vide *Chavalcata*.]

¶ CHAVARINA, Species armorum, cui forte substitutum est illud sclopeti genus, quod vulgo dicimus *Carabine*: frequens est *b.* & *v.* commutatio. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 326. in Extracto computi ann. 1336. *Item quadraginta sex inter lanceas & Chavarinas & venabula* IIII. *f.* II. *d. gr.*

¶ CHAVARIUM, Tinnitus & vociferationes, quæ vulgo dicimus *Charivari*. Vide in *Caria*.

¶ CHAVAUGIA, Idem quod *Chavalcata*. Spicil. Acher. tom. 9. pag. 183. *Burgenses Bellæ-villæ non tenentur ire in Chavaugia nisi de gratia.*

¶ CHAUCIDA, Agger seu via strata, Gall. *Chaussée*. Charta Godefredi I. Lotharingiæ Ducis ann. 1140. apud Miræum tom. 2. pag. 821. *Nec quicquam exigatur ab eis occasione stratarum publicarum, quas Chaucidas vocant, vel etiam pontium reparandorum.* Vide *Calcea*.

CHAUDIMELIA, seu *Chaudemelle*. Vide *Calida Melleia* in *Mesleia*.

¶ CHAVECIUS, f. Ædituus, Gall. *Chefecier*. Computus ann. 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. ad calcem p. CLVII. col. 2. *Expensa ... Canonici Ebroiarum* x. *lib. Andeg. Ad Chavecium B. Mariæ Vernonis* XLVI. *f. Andeg.* Vide *Capicerius*

¶ CHAVERNICA, Mendum pro *Tavernica*. Vide in hac voce.

CHAVESEIA. Vetus Charta in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 329. *Unam carucatam terræ.... cum pertinentiis suis, in toftis, & croftis, in pratis & pascuis, & Chaveseis.* Vide *Chacea*.

¶ CHAVESTRAGIUM, Quod ab eo qui emit equum per accessionem datur famulo seu agasoni venditoris, apud Dalphinates *Chavestrage*, à *Chevestre*, capistrum. Extractum ex computo J. Humberti sub Guigone Dalphino an. 1328. *Item die 6. Julii garcifero Dom. Humberti de Cruce pro Chavestragio unius equi, quem emerat Dominus à dicto Dom. Humberto* VI. *tur. gross.* Vide *Capistragium*.

¶ CHAUFAGIUM, Lignatio, Gall. *Chauffage*. Charta Gaufridi Vicecomitis Castrodun. ann. 1202. *Concedimus... mortuum nemus in nostro defenso, scilicet ad Chaufagium Canonicorum, qui apud Choam divinum officium celebrabunt.* Occurrit in Charta Theobaldi Comitis ann. 1215. ex Tabular. Calensi pag. 170. & in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 16. Vide *Chafagium*.

¶ CHAUFATGHA, Eadem notione legitur in voce *Lemnia*.

CHAUFECONS, Camini species. Computum Joannis *l'Oncle* Præpositi Parisiensis ann. 1333. *Pro duobus caminis, Gallice Chaufecons, in Camera Reginæ factis, &c.*

¶ CHAUFRERIUS, f. pro *Cofrerius*, Faber-capsarius, Gall. *Cofretier*, à voce *Cofre*, Capsa. Tabularium Vosiense fol. 62. verso: *Audiente Petro Monacho Rainaldi Preposito, Bernardo fabro, Petro Geraldo Chaufrerio.* Vide *Cofferum* & ibi *Coffrarius*.

¶ 1. CHAUMA, Καῦμα, Æstus, apud Muratorium tom. 3. pag. 435. col. 2. in Vitis Rom. Pontif. *Quia vero æstivum Chauma imminebat, &c.*

¶ 2. CHAUMA, Altera notione. Vide *Calma*.

¶ CHAUMOTA. Vide in *Calma*.

¶ CHAUMPERT, apud Thomam *Blount* ex Litteris Edwardi III. *Et quod tam prædictæ* XX. *virgatæ terræ, quam terræ, unde dicta quaterviginti quarteria frumenti annua proveniunt, de nobis in capite per servitium vocatum Chaumpert, videlicet undecimæ garbæ, nobis per manus tenentium terrarum earumdem, annuatim solvendæ, tenentur.* Vide *Campipars*.

¶ CHAVRENUS, Canterius, Gall. *Chevron*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 325. col. 2. in Extracto computi ann. 1336. *Item, per easdem informationem & relationem Bayllivi & magistri Nicolai habetur, quod... dictum palatium est bene coopertum de optimis postibus de meleze bene clavellatis, & in ipsa coopertura sunt* XXXI. *Chavreni cum grossis clavellis clavellati & alia lignamina oportuna.*

CHAUSSEPOYN, inter ministeria sacra. Visitatio Thesaurariæ Ecclesiæ S. Pauli Londinensis ann. 1295. *Item calix argenteus, ... unum Missale pretii 20. sol. unum Chaussepoyn pretii 30. solid. 2. Corporalia benedicta in uno casso, &c.*

¶ CHAZ, Navis species. Vide *Gatus*.

¶ CHAZALE, CHAZALIS. Vide in *Casale*.

CHAZARI. Vide *Cathari*.

¶ CHAZETINA. Miracula B. Simonis Erem. Augustin. tom. 2. SS. April. pag. 828. *Juravit quod ejus filius occasione unius forevarii seu Chazetinæ crepavit, jam sunt octo anni & circa, & sic stetit crepatus & devastatus usque ad tempus mortis B. Simonis.* Doctissimus Henschenius, qui primum hæserat in exponendis vocibus *forevarii* & *Chazetinæ*, tandem in Onomastico ad calcem *Chazetina* reddit per *titivillitium*. An recte? Ital. *Guazettino* varia significat cupediorum genera. An inde *Chazetina*?

¶ CHECOVA. Charta ann. 972. in Appendice Marcæ Hispan. col. 899. *Albas duas, amictos duos stolas duas, casulas duas, phanones duos, calice uno argenteo cum sua patena, Checovas duas, &c.* Fere crediderim urceolos esse intelligendos, Gall. *Burettes*, quod in hac tota ornamentorum & vasorum enumeratione nulla fit urceolorum mentio. Vide *Caucus*.

¶ CHEINSE, vel potius CHEINSE, Indusium. Computus anni 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum

rum usu tom. 2. ad calcem p. CCI. col. 2. *Pro* XI. *ulnis telæ ad camisias puerorum & ad usum Cheinse*, XXII. *s. Pro mappis & tualliis* XI. *s.* Vide *Campsilis* post *Camisa*.

CHEKERATUS, Tessellatus, à voce Anglica *Checker*, tessella. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Capa cum nodulis Cherkeratis, subtilis operis, facta de Casula Episcopi Fulconis.*

¶ CHEKMANENTES, vel potius, *Cherkmanentes*, Iidem qui infra *Circamanni.* Charta Margaretæ Comitissæ Flandriæ an. 1251. è Chartulario Ecclesiæ S. Audomari : *Similiter Chekmanentes Ecclesiæ S. Audomari, qui omnes dixerunt illud quod Ballivus.* Vide *Circamanaria.*

¶ CHELA, Brachium, lacertus, à Græco Κηλὴ, forceps cancri. Abbo de obsidione Lutetiæ à Normannis :

Arx speculans nudis quoniam Chelis inimicus
Ingeminat populus certamen, & ore patenti
Erectus taxos arcus convertit in uncos.

CHELANDIUM, CHELANDRIUM, CHELINDRUS, SALANDRA, SALANDRIA : Navigii, quod Græci, seu potius Byzantini Scriptores, χελάνδιον vocant, species. Epistola Ludovici II. Imper. apud Baron. ann. 871. n. 76. *Nam iste Stratigus Georgius .... non tamen sufficit obviare, si plures inimicorum naves ex parte qualibet apparerent, non videlicet nisi pauca Chelandia possidens.* Anonymus Barensis in Chron. ann. 1051. *Misitque illos Chelandiis, & direxit CPolim ad Monomacho.* Ann. 1064. *Et Gozolino perilavit cum suis ac Petrino ; & Chelandiæ incenderunt naves quæ veniebant de Calabria.* Vide Joann. VIII. PP. Epist. 46. ubi perperam scribitur *achelandia.* Ita Cedrenus pag. 466. Constantinus de Adm. Imp. cap. 8. & alibi vocem χελάνδιον usurpant. Vita S. Nili Junioris pag. 102. Ελογίσατο... κατασκευάσαι τὰ λεγόμενα χελάνδια. Ex quibus, ni fallor, emendandus locus insignis apud Arrianum in Periplo maris Rubri p. 36. Edit. 1533. Ἐν οἷς τοπικὰ μέν ἐστιν πλοῖα μέχρι Λιμυρικῆς παραλεγόμενα τὴν γῆν. ἕτερα δὲ ἐκ μονοξύλων πλοίων μεγίστων ἀφῆς, ἐζευγμένων, λεγόμενα Σάγγαρα. Τὰ δὲ εἰς τὴν Χρυσῆν, καὶ εἰς τὸν Γάγγην διαίροντα, κολανδιοφῶντα τὰ μέγιστα. Hoc enim loco legendum puto, κελάνδια, ὄντα τὰ μέγιστα. Ita ut navigiorum istorum alia, *Sangara* appellata, ex majoribus trabariis invicem junctis conflata, alia maxima, *Celandia* dicta fuerint, atque inde ejusmodi Chelandiorum usum à barbaris istis ac Indis gentibus accepisse Græcos par sit credere : licet quidam Græcam originem vocabulo isti accersant, ut Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2662. Κολάντιον, μικρὸν πλοιάριον, ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ κέλητος ἵππου, ᾧ εἰς ἀνὴρ ἐπικάθηται. Quam quidem originationem attigisse etiam videtur Ugutio, cui *Celandria* vel *Celendria*, dicitur *navis quæ cito currit, vel velociter in ydro, i. aqua.* Porro occurrit passim vox *Chelandium*, apud Paulum Diacon. in Hist. Miscell. & Anastasium in Histor. Eccles. quam plerique è Scriptoribus Latinis corruptam, & perperam elatam, usurpant. Nam CHELINDRA, pro *Chelandium*, dixit Matthæus Paris ann. 1238. *Obligavit se Imperator ad 100. Chelindras & 50. galeias ducendas ultra mare.*

¶ CHELANDRA. Fridericus II. Imperat. in Epist. universis Cruce signatis apud Marten. to. 1. Ampliss. Collect. col. 1198. *Centum insuper Chelandras habere ac quinquaginta galeas pro duobus millibus equitum certis terminis passagium exhibere solemniter constitutis... Tandem instante passagio, navigia, Chelandras, ... duci fecimus & parari.*

CHELANDRIUM. Luithprandus lib. 5. cap. 4. *Hugo Rex Constantinopolim dirigit, rogans Imperatorem ut naves sibi cum Græco igne transmittat, quas Chelandria patrio sermone Græci cognominant.* Et cap. 6. *Nuntiatum est Romano 15. semifracta se habere Chelandria.*

CHELINDRUS. Guillelmus Apul. lib. 5. Rer. Normannorum :

Et contra Venetûm naves Danaûmque Chelindros
Certamen navale parant.

Et infra :

Innumeros bello Danai duxere Chelindros.

Utitur ibi pluries.

ZALANDRIA. Andreas Dandulus in Chronic. MS. ann. 842. *Duces itaque duas naves bello aptas ad sua tuenda loca miserunt, quæ more Græcorum Zalandriæ dictæ sunt, nunquam antea apud Venetos usitatæ.*

SALANDRA, & SALANDRIA. Guibertus lib. 3. de Pignerib. SS. cap. 5. §. 3. *Salandræ autem naves dicuntur, à saliendo vocatæ.* Idem de Vita sua lib. 3. cap. 13. *Et ecce immanium, quas multum verebantur, piratarum conspiciunt sibi ingruere ex adverso Salandras.* Ditmarus lib. 3. pag. 33. *Salandria quid sit, vel cur ad has pervenerit oras, breviter intimabo : hæc est ut præfatus sum, navis miræ longitudinis & celeritatis, & utroque latere duos tenens remorum ordines, ac 150. nautas.* A Guiberto hausit quæ habet Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. c. 49. ubi hæc subdit : *Et temporibus nostris tales naves apud Italicos Galeæ nomine nominantur, & prout dicit Huguccio Celimdria, vel Celindria, dicitur apud Latinos navis celox, & apud Græcos dicitur velox vel celonis ; & sic corrupto nomine apud quosdam Salandria nominata videtur.* Hisce diluendis non immoror.

¶ SALANDRUS. Annales Genuenses lib. 4. ad an. 1207. apud Murator. tom. 6. col. 395. *Mense vero Junii dum naves septem cum galeis & Salandro, aliisque lignis subtilibus de ultra mare redirent, & prope civitatem in partibus Nervi nocte pervenissent, &c.*

CHELANDURUS, χελανδοῦρος pro minori Chelandio, dixit Theophanes pag. 316.

CALANNUS, nostris *Chalan.* Nam & à Chelandiis seu eorum forma nomen mutuati sunt. Tabular. Vindoc. Monasterii fol. 234. *Domna Mathildis in unoquoque Sabbato habebat plenum Calannum de ramalibus ipsius bosci ad se calefaciendum.* [Histor. Monasterii S. Florentii Salmur. apud Marten. to. 5. Ampliss. Collect. col. 1119. *Telonium autem aquæ Ligeris omnium navium seu Calannorum, &c.*] Philippus *Mouskes* in Philippo Aug.

A tant a mandé soldoiers,
Nés & Calans, & marouniers.

¶ CHALANNUS, in Archivo Xenodochii S. Joannis Andegav. *Constantia Comitis Conani filia, Ducissa Britanniæ, Comitissa Richemundiæ ; domui B. Johanis Hospitalis Andegavensis quietavi Chalannum suum, qui necessaria sua portabit in anno ab omni consuetudine.*

CHALANDUS, in Hist. Monast. S. Nicolai Andeg. in Charta Gaufredi Comitis Andeg. & in Gestis Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 24. Ita etiamnum hodie *Chaland* Andegavenses vocant. Le Roman *de Guillaume au Court-nez* MS.

Il est si home ont un Chalan loé.

Le Roman *de Gaydon* MS.

Quant Ferrans iert en mer en un Chalant.

Le Roman *de la Prise de Hierusalem* MS.

Quant Barlat sont venus, on ot assés Chalans,
De nez & de galies, qui par mer sont corrans.

Le Roman de Jordain MS.

Puis joint les piez, s'est faillis dou Chalant.

Alibi :

Appreftez moi & barges & Chalans.

Maistre *Vacces:*

Nez & basteaus & Chalans faire.

Alibi :

Chalans & eschcis quant qu'il en pout trouver.

Regestum Ludovici Ducis Andegav. pag. 40. cap. *Du Trefpas de Loire: Pour Chalant portant maison 4. sol. pour sentaine portant marchandie ou autres choses 2. s. pour Chalan portant le double ou plus 6. s.* Computum Joann. *Cauchon* Thesaurarii Guerrarum an. 1378. *A Huguenin Pongy notonnier, pour avoir mené par eaue en son Chalan de Nevers à Sancerre certaine finance; &c.* Adde Consuetud. Baionensem tit. 4. art. 13. & Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 143.

¶ CHALONNIUM, apud Lobinellum to. 2. Histor. Britann. pag. 563. *Deinde venit equus usque ad fluvium Ligeris, & ibi se posuit in modico Chalonnio, & usque ad Glonnam super Ligerim se afferri fecit.*

Observandum præterea Willelmum Hedam in Hist. Episcop. Traject. accersere Zelandiæ etymon *à Græco vocabulo Chilindras, quod navem significat, quasi Chylindriam vocare (inquit) possemus.*

¶ CHELE, *Est signum celi quod dicitur libra.* Gloss. MS. S. Andreæ Avenion.

¶ CHELIDONIACUS GLADIUS, *Ferrum latum, cujus duplex mucro ac bifurcus in modum caudæ hirundineæ formatur; unde & Chelidoniacus dicitur.* Isid. lib. 18. Orig. cap. 6. Male *Celidoniatus*, in Gloss. San-German. MS. num. 501. sicut & apud Laurentium in Amalthea, *In modum caudæ leonis*, pro *Hirundinis; χελιδὼν* enim Græce, unde *Chelidoniacus*, hirundinem significat, non leonem.

¶ CHELIDONIUS MUCRO, Eadem notione, in Agnelli libro Pontif. apud Murator. to. 2. p. 155.

¶ CHELINDRA, CHELINDRUS. Vide supra in *Chelandium.*

¶ CHELLA DE SEDA, Spira fetæ, Gall. *Echeveau de foye.* Tabular. S. Petri Vosiensis fol. 7. v°. *Omnibus hominibus notum sit, quoniam Alaïdis uxor Geraldi Rosiniaci dedit Domino Deo & S. Petro Vosiensi in manu Rainaldi Monachi filii sui totum quod habebat in manso de Clian pro salute animæ suæ. Hoc audierunt & concesserunt filii ejus Ugo & Petrus Rosiniaci. Hujus rei auditores Bernardus Presbyter de Sadra & Geraldus Arnaldi. Deditque & Rainaldus filius suus per hoc unam Chellam de seda.*

CHELYNDRUS, pro *Chelydrus.* Est autem *Chelydrus, coluber, ὄφις χέρσυδρος*, ut est in Gloss. Græc. Lat. MS. Fulbertus Carnot. Hymno de S. Pantaleone: *Mortuus resurgit infans, & Chelindrus finditur.* Alanus in Parabol. c. 6.

Nonne Chelindrorum moriuntur morsibus illi.

Sic porro passim apud Scriptores Ecclesiasticos & in Vitis Sanctorum *Diabolus* indigitatur. Beda in Vita S. Ædelwaldi:

..... Torvive cruenta Chelydri
Tela, quibus victor confregerit obvius armis.

Idem in S. Guthberto cap. 11.

Ne vaga pestiferi ludat vos aura Chelydri.

Jonas in Vita S. Eustasii Abb. Luxov. n. 8. *Exarsit more solito lividus adversus Sanctorum famam Chelydrus.* Petrus Neapolitanæ Eccl. Hypodiaconus:

Plaude puella diu religata fraude Celydri.

Adde Christianum de Scala in Vita S. Ludmillæ pag. 44. Rabanum, Flodoardum lib. 14. Poëm. 18. Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 9. &c.

[Vocem dictam putant à χέλυς, Testudo, propter duritiam, & ὕδωρ, Aqua, quod aquatilis sit Chelydrus. Servius cui favent Gloss. Gr. Lat. primum laudatæ, *Chelydrum*, quasi *Chersydrum*, à χέρσον, Terra, & ὕδωρ, Aqua, quod amphibius sit, dici credit, sed utrumq; distinguit Lucanus l. 9. 750.

Natus & ambiguæ coloret qui Syrtidos arva
Chersydros, tractique via fumante Chelydri.]

¶ CELIDRUS, Eadem notione, in Carmine Elegiaco Ernoldi Nigelli pro Ludovico Imperatore apud Murator. to. 2. part. 2. col. 37.

Qualia per mundum confregit gesta Celidri?
Christicolis cessit munera quanta quidem?

CHEMA, Mensuræ nomen, duobus cochleariis constantis. Vetus auctor: *Duo cochlearia Chemam faciunt.*

¶ CHEMAGIUM, CHEMINAGIUM. Vide infra *Cheminus.*

¶ CHEMASTRUM, *Vestis hyemalis*, in Amalthea, ex Polluce apud quem χειμάστρον.

CHEMINUS, CHIMINUS, Via, iter, strata: ex Gallico, *Chemin.* Leges Edwardi Confess. cap. 12. *Alia*, (pax Regis) *quam habent 4. Chemini, Watlingstrete, Fosse, Hikenildstrete, & Ermingstrete.* De his 4. cheminis Angliæ majoribus, vide præterea Leges vernaculas Willelmi Nothi cap. 30. & Henricum Huntindonensem lib. 1. cap. 299. Monasticum Anglic. to. 1. pag. 532. *Dedit nobis in escambium Chimini, versus boscum 8. acras.* Justus Abbas in Serm. ad Cistercienses: *Ipsa nostra habitacula urbibus similia sunt, & ut vulgo dicitur, in Chimino posita, commeantibus quadriviatim patent.* Charta an. 1227. in Tabul. Ecclesiæ Meldensis pag. 32. *A monte Dolio usque ad Cheminum ferratum quod vadit de Meldis ad Pontmorte.* [Occurrit alibi non semel.]

Proprie autem & peculiari significatione *Cheminum* vocari annotat Consuetudo Claromontensis art. 229. viam majorem, quæ in latitudine continet 32. pedes, proinde minorem Regia, quæ continet 64. pedes: majorem vero *Via*, quæ continet 16. pedes. Ita etiam Rastallus Anglus: *Chemin est le haut voy, l'ou chescun home passe, qui est appellé Via Regia.* De vocis origine non constat, quam Gallicam veterem putat Bergerus lib. 3. de Viis Roman. cap. 49. §. 5. Stephanus Guichartus in Harmonia etymol. ab Hebræo *Chamac*, deducendam putat, i. circuire, ambire, declinare, ire, & ambulare. Vide *Pax Regis, Via ferrata.*

¶ CHIMINUM, f. ut mox *Cheminagium.* Charta Stephani Sacri-Cæsaris Domini an. 1178. pro Capitulo Bituricensi, apud Thomasserium in Biturig. pag. 139. *Consuetudines omnes quas in parrochia Belli-loci & de Centrengiis accipiebam, videlicet arbannum, biennum, præposituram, forisfactum monetæ, furtum, murtrum, Chiminum, gladium extractum, equitatum meum &c... Pro quitatione autem harum consuetudinum constituerunt mihi Canonici ... in excambitionem octoginta libras.*

CHEMINAGIUM, Telonium seu pensitatio, quæ in forestis exigebatur à forestariis, pro plaustris, & equis colonorum, qui per suæ forestæ *baillivas*, seu limites, onera portabant: ex Gallico *Cheminage.* Charta Joannis Regis Angl. pro forestis, apud Matth. Paris ann. 1215. *Nullus Forestarius de cætero, qui non sit Forestarius de feudo, reddens firmam nobis pro bailliva sua, capiat Cheminagium: scilicet pro careta per dimidium annum 2. denarios, & pro equo qui portat summagium, &c.* [Charta Henrici III. Regis Angl. in Hist. Harcur. tom. 4.

pag. 2206. *Quod ipsæ & earum successores in perpetuum sunt quietæ de Cheminagio per omnes forestas nostras in Comitatu Warrici & Gloucestriæ.*] Fleta lib. 2. c. 41. §. 25. *Item inquiratur si aliquis Forestarius de feodo, vel alii ceperint finem vel mercedem aliquam pro Cheminagio aliter quam ipsos percipere licet.* At vir doctus contendit legendum in Charta de Foresta laudata, *Chimagium*, itaque haberi in ipso textu. Tabularium S. Cypriani Pictavensis: *Ranulphus Alians concessit . . . consuetudines omnes quæ habet in Buxia, & Chinatgium, excepto Forestagio concedentibus dominis de Ista . . . Giraudus Berlant filiusque ejus concesserunt Monasterio S. Cypriani consuetudinem Chinatgii, & cætera quæ à senioribus suis de Ista in Buxia obtinebat. Chemagii* vel *Chimagii* meminit Raguellus ex Charta an. 1387. aitque esse præstationem vel telonium pro *chemino* seu via: sed, aut fallor ipse, fallitur. Est enim *Chemagium* idem quod *Cimagium*, jus scilicet utendi supremis ramis arborum in forestis, quos *Cimes* dicunt. Charta Gaufredi Liziniacensis Dom. Volventi & Merventi ann. 1233. qua Eleemosynariæ S. Thomæ Fontenacensi suum *Chauffage* concedit in silva *de Mervent: Ce est à savoir à prendre à l'usage de la maison devant dite, tant cum un chevaux, o uns asnes, lor en porra apporter daus Cimaus, & daus branches, qui remandront aut servant, qui de ma fourest devant dite tranchera & mettra son chauffage au Signor de Fontenay. Et si les branches & la Cimau devant dit ne soffisent au devant dit freres aut chauffage de os & dau pauvres de la maison devant dite, je lor ay donné congé & pouer de prendre lor bois sec, &c.*

¶ Chiminagium, apud Rymer. tom. 8. p. 95. col. 2. *Chiminagiis, piscariis, molendinis, &c.*

CHENETELLUS, Pastilli species. Charta Garini Abbatis de Valleia ann. 1227. ex Tabulario Ecclesiæ Carnotensis n. 310. *Cum ex pia decessorum nostrorum devotione processio Ecclesiæ B. Mariæ Carnotensis ad Ecclesiam nostram accedens procurationem quarta feria Paschalis ebdomadæ, & potum cum Chenetellis in vigilia S. Joannis Baptistæ decollationis sine contradictione perciperet, quia in dictæ procurationis, & potus & Chenetellorum exhibitione, ob turbarum instantiam nobis importune pluries & damnose, sed & inhoneste res fieri videbatur, Decanus & Capitulum ejusdem Ecclesiæ ad fugam discordiæ, & mutuæ affectionis custodiam, & evitanda prorsus incommoda, prædictam procurationem, potum & Chenetellos nobis in perpetuum quittavit, processione B. Mariæ Carnotensis ad Ecclesiam nostram more solito præfatis diebus nihilominus accedente, &c.* In Charta alia ann. 1201. num. 33. *Pastilli* dicuntur: *Nos vero in recompensationem dictarum procurationum, potus & pastillorum, &c.* [Liber Ordinarius Ecclesiæ Nivern. 300. circiter annorum: *Feria secunda Paschæ prout in die Paschæ. In reditu processionis ad Fontes cantatur prosa, Dic nobis Maria; & si sint Canonici stagiarii, debent vinum bonum & Chenetellos in capitulo omnibus de choro & tunc vadit ibi processio.* Hæc ex Mercurio Gallico Martii 1727. ut & sequens]

¶ Chenetrellus, Eadem notione. Statuta Ecclesiæ Tullensis in diem Ascensionis: *Ibi olim* (in episcopali domo) *bibebatur in scyphis madrinis & comedebantur hostiæ magnæ, Chenetrelli & poma.* In quibusdam locis Belgii etiamnum *Canesteau* vocant crustulum triquetrum, quod Galli dicimus *Echaudé.*

¶ CHENEVERIA, Locus cannabe consitus, Gall. *Cheneviere.* Charta Hugonis de Castellione ann. 1226. in Tabulario S. Germani Paris. *Pro* xxviii. *denar. quos habent in quodam jardino & Cheneveriis & aliis censivis.* Ibidem occurrit *Chanaveria* & *Chaneveria.* Vide *Canabaria*, & *Chanaberium.*

CHEOLARE, Follem pedibus propellere, *Cheoller, Choller*: Ludi species vicanis nostris in Picardia familiaris. Lambertus Ardensis pag. 142. *Mansit ibi in medio agri pascui quidam cervisiæ brasiator, vel cambarius, ubi rustici homines vel ad Cheolandum, vel etiam herkandum propter agri pascui largam & latam planitiem convenire solebant.* In Tabulario urbis Ambian. est compositio inter Simonem Episcopum, & Majores & Scabinos ejusdem urbis ann. 1323. super pluribus controversiis, in quibus erat ista, *de ce que li Maires prit l'estuef à la Chole le jour de Quaresmel en le terre de l'Evesque & de l'Eglise.* Robertus Bourronus in Histor. MS. Merlini: *Et en cel camp avoit une campaignie d'enfant qui Chouilloient.* Et infra: *Si haucha la croche, si en feri l'enfant en la gambe.* Videtur ludo isti vox indita, quod calcei *solea* follis propelleretur. Charta Caroli Regis Franc. ann. 1387. ex Archivo Regio: *Les gens du pays de Vulguessin le Normand & la forest de Lyons ont accoustumé de eus esbattre & assembler chascun an pour Souller & jouer à la Solle l'un contre l'autre devant la porte de l'Abbaye de nostre Dame de Mortever le jour de Caresme prenant, &c. Jeu de la soule* appellatur in Statuto alio ann. 1493. in Regesto cæruleo Castelleti Paris. fol. 37. [Est autem ludus ille in usu apud Gallo-Flandros, quo non follem pedibus propellunt, sed globulum ligneum, *Soule* vel *Soulette* dictum, quantum possunt longius, clava protrudere conantur.] Vide in voce *Ludus*, & Dissertationem nostram 8. ad Joinvillam.

¶ CHEOPINA, Quarta pars œnophori Gallici, nostris *Chopine.* Nancellus in Vita Rami: *Potio vini bene diluti, eaque mediocris, & infra heminam, quam Cheopinam Græca imitatione dicimus, ἀπὸ τῦ χέειν καὶ πίνειν*; quod mutuatus est ab hoc Baïfi loco de Re vasculari: *Cheopina, une Chopine,* à Græco *χέε πίνειν*: *quod in ea tantum funditur, aut hauritur, vini, quantum homo sitibundus uno haustu adsumere possit.* His præiverant Budæus, Postellus, & Robertus Stephanus, quos sequitur Lancelottus. Menagius omnes improbat in Dictionario Etymol. Gall. ubi simplicius vocem *Chopine* deducit à *Cuppina* diminutivo *Cuppæ.*

¶ CHEPHALAGRICUS, Mente captus, ni fallor, à Græco κεφαλὴ, Caput, & ἄγρα, Captura. Vita S. Bonifacii to. 1. Junii p. 481. A. *Similiter & eos quos ira phreneticos, odium Chephalagricos, error stomachicos . . . fecerat, sanitati restituebat.*

¶ CHEPPUS, Carcer, Gallis olim *Chep.* Polyptychus Fiscamn. an. 1235. *Walterius le Sanguier tenet unum masagium cum una virgula terre de feodo Cheppi & reddit sex denarios ad festum S. Margaretæ, & debet Cheppum custodire in domo sua.* Vide *Cippus.*

CHERCHAMBRUM. Charta Richardi Episc. Coventrensis, in Monast. Angl. tom. 3. pag. 223. *Duas mansuras in Lichefeld, & scoppam Scherilai Fabri, & Cherchambrum: quæ omnia prædictum Walterum pacifice constat possedisse.*

¶ CHERCHEMANIA. Vide *Circamanaria.*

CHERCHEZ, Præstationis species, in Monastico Anglic. tom. 2. p. 117. 179.

CHERIES. Hervæus Eliensis Episcop. apud Ordericum Vitalem lib. 6. *Erat enim aliquantulum corpulentus, mediocris persona, & honestam, ut ita dicam,*

Cheriem habebat. Ubi *Cheries* idem valet quod Gallis ejuſce ætatis *Chere*, vultus, facies. Vide *Cara.*

¶ CHERINA, Num ager cultus, in quo frumentum ſeri conſuevit, à Teutonico *Kerno*, Frumentum? Teſtamentum Will. Jordani Comitis Ceritanniæ ann. 1102. Marcæ Hiſp. col. 1225. *Relinquo S. Martino Canigonenſi... villam En... & ipſos quartos qui ſunt de meas Cherinas & equas duas. ..... Iterum dimitto ... omnes dominicos meos olivarios, quos habeo in ſupradicta villa, & ipſos quartos de olivariis ejuſdem villæ ad luminaria omni tempore.* Vide *Cherno.*

CHERISCEATUM. Vide *Ciricſetum.*

¶ CHERISMOS. Vide *Cheritiſmus.*

CHERISTADUNA, Idem quod *Ariſtato*, de quo ſupra. Pactus Legis Salicæ tit. 58. §. 4. *Si quis Cheriſtaduna ſuper hominem mortuum capulaverit, &c.* [Eccardus ſuſpicatur *Cheriſtadunam* dici potuiſſe pro *Chriſtiſtatua*, quæ non raro ſculpta videtur in ſepulcris. Pura puta ſuſpicio eſt, nullo ſatis idoneo fundamento ſubnixa.]

¶ CHERISTRUM, mendoſe pro *Theriſtrum*, Genus pallii mulieris. Vide in hac voce.

CHERITISMUS, χαιρετισμός, Salutatio, Annunciatio Deiparæ Virginis. Anaſtaſius in Leone III. PP. pag. 121. *Fecit veſtem de chryſoclabo habentem Hiſtoriam Nativitatis & S. Simeonis, & in medio ... Cheritiſmum.* [Muratorius legit *Cheriiſmon*, & ex alio MS. *Cheriſmon.*]

¶ CHERIUM, Manualis faſciculus, ut videtur, à Græco χείρ, manus. Polyptych. Fiſcamn. ann. 1235. *Et debet fena facere, coadunare & adducere, & debet tundere & eſchoare ſexaginta Cheria lini.*

CHERNO. Charta 69. inter Alamannicas Goldaſti: *Hoc eſt, 15. ſiclas de cerviſia, & maldram de Chernone, & friſkingam tremiſſæ valentem.* Ch. 83. *Cenſumque annis ſingulis perſolvat, id eſt, 6. maldras de avena, & 1. maldrum de Chernone.* Forte *Cicercula*, leguminis genus, quod Germanis *Kichern* dicitur. [Frumentum eſt, à Teutonico *Chorn*, *Korn* vel *Kerno*, quod idem ſignificat. Vide Goldaſtum ad Eckeardi Jun. cap. 16. & Schilterum in Gloſſario Teutonico V. *Chorn.*]

¶ CHEROCHÆ: *Lini inmallones.* Papias MS. Bituric. Sed hîc manifeſtus Amanuenſis error eſt, quem ſic emendare licet: *Cherochæ, Lineæ in malo navis:* quod quidem ad verbum legitur ibidem in voce *Cheruci.* Vide *Cerachi.*

¶ CHERRETA. Vide in *Carrada.*

¶ CHERUCA, pro *Ceruchus*, apud Fulcher. Carnot. lib. 3. Hiſt. Hieroſol. cap. 58.

¶ CHERUCES, *Funes navium.* Papias MS. Vide *Cerachi.*

¶ CHERUCI, *Lineæ in malo navis.* Idem Papias in MS. Bituricenſi.

CHERVIGIUM, Papiæ, *Navigium.* Codex editus habet *Cervigium.*

CHERVIOBURGUS. Pactus Legis Salicæ tit. 67. §. 1. *Si quis Cherviobur gum, hoc eſt, ſtrioportium, clamaverit, aut illum, qui Æneum dicitur, portaſſe, ubi ſtrias cocinant, &c.* Editio Pith. *Hereburgium* habet, quam vocem Goldaſtus *Veneficum* interpretatur, quoniam *Hoerberger*, veneficus adhuc dicitur Helvetiis. Wendelinus *Hoer* quidem Germanis omnibus meretricem ſonare ait, eamque hic intelligi quæ cum dæmone rem habet, eique ſuccubat: proindeque addita denſitate aſpirationis *Choreburgum*, eſſe *veneficarum receptatorem*, ſeu ſuccubarum. Atque etiam ipſum veneficum, quique caldarium commodat, ac deportat una cum ipſis ſtriis ac ſagis ad loca avernalium ſacrorum, ubi ferales epulæ inſtruuntur. [Eccardus ut erroneam reſpuit hanc Wendelini expoſitionem, & eam quæ Goldaſti eſt, amplectitur; ſecus Schilterus in Gloſſario. Hos, ſi lubet, conſule.]

CHERULAS, *Colles vel valles.* Papias edit. & MS.

¶ CHERUMANICA, Vox ibrida ex Græco χείρ & Latino Manica, Pars veſtis tegens manus vel brachia. Agnelli Liber pontificalis apud Muratorium tom. 2. pag. 179. col. 1. *Iſtius temporibus apparuit ſignum terribile mortiferæ cladis, ut in cujus apparebat veſtimentis, aut in quolibet indumento vel Cherumanica ſive calciamento tres guttas venetas, in tertio die rapiebatur morte.*

CHESAMENTUM. Vide *Caſamentum* 1.

¶ CHESIA. Vide *Choſia.*

¶ CHESNEIA, Quercetum, Gall. *Cheſnaye.* Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1235. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliſſ. col. 1266. *Donamus Normervillam & fortericiam Normervillæ..... & XXXVIII. acras boſci Morm. & LIII. acras nemoris de Eſniac villa, & viginti acras Cheſneiæ & viginti acras boſci Normervillæ ultra aquam.* Vide *Caſnus.*

¶ CHESPETATICUS. Vide *Ceſpitaticum.*

¶ CHESSEFAS, CHESSEFOS, Species panis. Charta Geraldi Abb. S. Joannis Angeriac. ann. 1385. ex Chartulario ejuſd. Monaſterii pag. 463. *Item ipſo die* (Carniſprenii) XII. *miches, quas debemus habere pro* XIII. *Cheſſefas de cambio.... Item in dicta Abbatia qualibet die debemus habere* XIII. *panes, qui vocantur Cheſſefos.*

CHESTUS, Tributum exactum. Vide *Quæſta.*

¶ CHETINEA. Statuta vetera Capituli Senon. cap. de Archidiacono: *Item debet de minutis lignis, quæ dicuntur Chetinea, quantum ſufficit.*

CHETONITUS, Κοιτωνίτης, Cubicularius, Eunuchus: apud Lupum Protoſpatam in Chron. ann. 1028. 1032. Vide Notas noſtras ad Alexiadem.

¶ CHEVACHE, Equitatio. Vide *Chevaucheia* in *Hoſtis.*

¶ CHEVACHIUM, Capitis cenſus. Vide in *Capitale* 5.

CHEVAGIUM, Idem. Vide *Capitale* 5.

¶ CHEVALCEIA, Incurſio. Litteræ Ludovici Fr. Regis ann. 1229. apud Baluzium tom. 7. Miſcell. pag. 266. *Comiti Flandriæ dedimus licentiam relevandi portas villarum ſuarum... ita videlicet quod timere non debeant Chevalceiam.* Vide *Caballicata* & *Cavalcatus* in *Caballus.*

¶ CHEVALCHIA, Gall. *Chevauchée*, Equitatio ad quam tenebantur vaſſalli, quando feodalis dominus pergebat in exercitum. Charta Guidonis Comitis Flandriæ pro Eccleſia S. Bartholomæi Bethun. *Liberi & immunes erga dominum Bethun. ab omni exercitu, ab omni Chevalchia.* Altera Theobaldi Comitis Campaniæ ann. 1227. è Tabulario Meldenſi fol. 50. v°. *Aſſerebat prædictus Epiſcopus quod homines ſui de Congiaco .... non debebant ire in exercitum meum vel Chevalchiam meam. In exercitu & Chevalchia*, in Libro nigro Scaccarii pag. 157. *Cavalchia, &c.* in *Caballus.*

¶ CHEVALLIGIUM, Cenſus ab hominibus de *capite* domino ſolvendus. Charta libertatum S. Palladii apud Thomaſſerium in Biturig. p. III. *Quitamus ab omni jugo ſervitutis, ſervitii, talliæ, mortalliæ, Chevalligii, exactionis, angariæ, &c. Chevallagium* etiam pluries occurrere teſtatur auctor Hiſtoriæ Dalphinatus tom. 1. pag. 78. ſed aliam notionem tribuit, eamdem nimirum, quam ha-

bet *Caballacum*, Præstatio avenæ pro *caballis* Domini. Vellem testimonia protulisset. Vide *Cavelicium* post *Capitale* 5.

CHEVANCIA, Facultates, bona, Gallis *Chevance*. Charta Edw. II. Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 359. *Quod idem Prioratus pæne destructus, & possessiones suæ ad plurimos terminos, pro plurimis Chevanciis alienatæ existunt.* [Vide *Cabentia*.]

¶ CHEVARDERIA. Glossarium ad calcem tomi 2. novæ Gall. Christ. *Item ad Chevarderiam dono eis stagnum & molendinum paratum ad molendum.* Ubi f. intelligendus est ager, in quo seri solebat cannabis, ab antiquo Gallico *Cherve*.

¶ CHEVAUCHA, Equestris excursio, eadem quæ *Chevalceia*. Charta Libertatum Castri de Aiis apud Thomasserium in Biturig. pag. 123. *Si moniti fuerint à me vel mandato meo Chevaucham venire, venient per totam terram meam.*

CHEVAUCHEIA, [Idem quod *Chevalchia*.] Vide *Equitatio*, *Hostis*.

CHEVESCIUM, [Chevesces.] Charta Edw. II. Regis Angl. in Monastico Angl. tom. 2. pag. 629. *Donationes etiam ... quas fecit Abbati & Conventui de tota terra sua arabili, cum Chevesciis, & toto prato suo, &c.* Ubi *Chevescium* idem esse putaverim quod *chevagium*, census capitalis. [*Madox* Formulare Anglican. pag. 55. *Concessi etiam eisdem Monachis & confirmavi les Chevesces omnium terrarum suarum quas habent in campis de Burle.* Ibidem pag. 134. & seq. *Concessi Abbati & Conventui de Bordesley, ad decem croppos, totam terram de dominico meo & Chevesces, quæ jacet inter regiam viam ... ita quod dicti Abbas & Conventus integre percipient dictos decem croppos de terra arabili & Chevesces, quas receperunt ad warectum, & quolibet anno interim vesturam dicti prati.* An hæc conveniant notioni Cangianæ penes oculatum Lectorem esto judicium.]

CHEVESTRAGIUM. Vide *Capistragium*.

¶ CHEVIARE, ab antiquo, nisi fallor, Gallico *Chevir*, Componere, pacisci, transigere, apud Rymer. to. 5. pag. 51-. col. 2. *Ad solutiones quarumcunque pecuniæ summarum, sic nobis mutuatarum & Cheviatarum, ac mutuandarum & Cheviandarum, terminis ad hoc statutis & statuendis, faciendas.* Vide *Chevisantia*.

¶ CHEVICERIUS, Æditiuus, Gall. *Chefecier* vel *Chevecier*. Litteræ Capituli S. Germani Paris. ann. 1353. libro anniverſ. B. fol. 101. ubi inter Monachos & officiales Claustri nominantur, *Simon de Vaugirart Chevicerius, Milo Davelluaco Cenarius, Robertus de Feyms Coquignarius, &c.* Vide *Capicerius* in *Capitium* 2.

¶ CHEVISANTIA, Gallis alias *Chevissance*, Pactum, transactio, conventio. Rymer. tom. 15. pag. 499. col. 2. *Necnon omnimodas usuras, contractus usurarum, barganias corruptas, Chevisantias illicitas, ac omnes & omnimodas forisfacturas, &c.* Similia leguntur ibidem pag. 530. col. 2. Vide *Cheviare*.

CHEUPTANUS, Capitaneus, ex Gallico obsoleto *Chevetaine*. Charta Friderici Imp. an. 1178. apud Ughell. tom. 3. pag. 482. *Nec dux, Marchio, vel Comes, nec Vicecomes, nec Consules, nec Cheuptani, nec aliquis magna vel parva audeat, &c.* Κεφαλάδες recentioribus Græcis. Vide Meurs. & Glossar. ad Villharduin. in verbo *Chevetaine*.

¶ CHEVRO, Canterius, Gall. *Chevron*. Charta Officialis Curiæ Paris. ann. 1264. *Merramentum etiam quod habet idem Abbas & eidem Guillermo jam tradiderat, ut dicebat, scilicet duo millia, & centum de Chevrones, item quingentos & duodecim peanios, &c.*

¶ Chevronus, Idem. Vide locum in *Festagium*, Jus quod colonis, &c.

¶ CHIACUS, Præcursor. Acta SS. Junii to. 2. pag. 660. de S. Joanne à S. Facundo: *Solebat ... præcursores suos eo dirigere, quos Chiacos nominant.* Apud Laurentium in Amalthea: *Chiesus*, *Stipator*, *Satelles Turcarum.* Italice *Chiaus*.

¶ CHIAS, Fasciæ latæ ex panno, quas in primordio Equites Alcantarenses sibi imponebant, & Castellano idiomate *Chias* appellabant, ut reperi in veteribus MSS. Sic Macer in Hierolexico.

¶ CHICUM, Castrum, in Bibliotheca Sebusiana pag. 21.

¶ CHIERRAT, Acervus lapidum in pago Lugdun. Charta anni 1454. *Juxta vineam dicti confitentis, quodam Chierrat intermedio.*

¶ CHIESUS. Vide *Chiacus*.

¶ CHIFFONES, Calceamenta vilissima. Acta S. Petri Cælestini:

Illico submissi Chiffonibus oscula fingunt
Villosis.

In quem locum sic Muratorius: Apparet calceamenti genus Aprutiis usitatum, sed perquam vile id esse; interroganti vero Romæ rescribitur *calopodia* videri seu calceos ligneos, & à *cippo* seu trunco vocem forsitan derivari: nec displicet: oportet tamen non integre ex ligno fuisse, sed ligneis ad plantas socculis subinductam habuisse villosam pellem, qua pes contineretur. Hucusque vir eruditissimus. Gallis *Chiffons* est res nihili, quam vocem Cangius noster ab Italo *Chiffone* derivari suspicatur. Annon dici posset, vile calceamenti genus de quo hic agitur, dictum fuisse *Chiffones*, quod *Ciffones* seu Ganeones nihilique homines iis uterentur? Vide *Ciffo*.

CHIFRA, Chilfra. Vide *Cifra*.

CHILDWITE, [*Quando infans de femina serva suscitatur*, ut explicat Glossariolum ad calcem MS. de quo H. Wanleius in Litter. Septentr. pag. 284.] Vetus Placitum sub Guillelmo I. Rege Angl. apud Seldenum ad Eadmerum pag. 199. *Quicunque illam culpam fecerit, quæ Childwite vocatur, Archiepiscopus aut totam aut dimidiam emendationis partem habebit. Quietum esse de Childwite*, in Monastico Angl. to. 2. p. 387. Vide *Ledtchet*.

¶ CHILIDRUS, pro *Chelydrus*, Coluber. Acta S. Samsonis MSS. cap. 6. *De fratre à Chilidro vulnerato. Quadam die, dum irent Fratres mane æstivo tempore ad purganda zizania de messe, coluber q i-dam de quodam rubo exiliens, unum è fratribus in inguine momordit.* Vide *Chelyndrus*.

¶ CHILINDRA, Species navis. Vide *Chelandium*.

¶ CHILLÆ, Campanæ minores, quales esse solent in minoribus Ecclesiis, Vasconibus *Eschilles* vel *Esquilles*. Chron. Bernardi Ytherii monachi S. Martialis Lemovic. apud Stephanotium tom. 1. Fragm. Hist. MSS. *Anno* MCCXIV.... *media nocte quæ præcedit vigiliam S. Andreæ, vehementia venti cecidit lapis summus de clocario S. Martini Lemovic. & media vitra quæ est super arcam operis & clocarium cum Chillis S. Cessatoris & turris lignea de medio pontis S. Martialis.* Vide *Skella*.

CHILOSUS. S. Columbanus Epist. 5. *Pie namque me scito, licet saltuatim & hyperbolice, Chilosum os aperire.* An à χεῖλος, labrum?

¶ CHILVO, Avis rapax quam Blondus recenset inter eas, quas Fridericus Imp. Barbarossa dictus,

capta Parma, populo in ſpectaculum dedit. Forte eſt pro *Milvus*, Gall. *Milan*. Mutationem ſyllabæ *Chil* in *Mil* habemus in Græco χίλιοι quam latini *Mille* efferunt.

¶ CHIMAGIUM. Vide *Cheminagium* poſt *Cheminus*.

CHIMERA, Navigii ſpecies. Paulus Diac. lib. 20. Miſc. p. 625. & Anaſtaſius in Hiſt. Eccl. p. 122. *Omnes naves, dromones videlicet, trieres & ſcaphas, Chimeras ac lintres uſque ad chelandia ... collegit.* Ubi Theophanes pag. 316. Πᾶσαν ναῦν δρομόνων τε, καὶ τριηρῶν, καὶ σκαφῶν, μυριοβόλων, καὶ ἁλιάδων, καὶ ἕως χελανδίων, &c. Codex Peireſcianus habet μυροαγώγων.

CHIMIA, Auri conficiendi ars ſacra, ſeu flatoria, ἱερὰ τέχνη καὶ θεία, ut eſt in Lexico hujus artis. χημεία veteri Scriptori, & Joanni Antioch. apud Suidam: χημευτικὴ Zozimo Panopolitæ. *Scientia Chimiæ*, Firmico lib. 3. cap. 15. uti hunc locum reſtituit Salmaſius: Αρχημία, infimæ Græciæ auctoribus, noſtris *Archimie* & *Alchimie*. Pſeudo-Ovidius lib. 1. de Vetula:

> *O quam ferventer tales hodie ſequerentur,*
> *Alchymiam, cujus eſt fructus ditatio tanta.*

At unde χημία, & *Chimia*, dicatur hæc ars, nemo adhuc aſſecutus eſt. Vide Petrum Lambecium lib. 6. de Bibl. Cæſarea pag. 174. [Georg. Syncellum pag. 14. & Menagium in V. *Alquemie*.]

¶ CHIMINAGIUM. Vide *Cheminagium* poſt *Cheminus*.

CHIMINUS. Vide *Cheminus*.

CHINATGIUM. Vide *Chiminagium* in *Cheminus*.

¶ CHIOTUM, An tunica, à Græco χιτών? Statuta Maſſil. lib. 2. cap. 29. *Sartores ... accipiant ... de Chioto filioli cum frezio, froire, froirato cum penna, vel ſendato* IIII. *den. & ſine frezio & froire* II. *den.* Statuta Arelat. MSS. art. 53. *Habeat ſartor pro mantello domini* IX. *den. & de ſamartha cum Chioto vel ſine Chioto* II. *den.*

¶ CHIPOTENSIS. Vide *Chapotenſis*.

¶ CHIRA, χεὶρ, Manus. Vita S. Dunſtani tom. 4. SS. Maii pag. 352. *Spiculo quod ſemper Chira dextera convehebat.*

¶ CHIRCEAMBER, CHIRCEOMER, CHIRCHESSET, CHIRCSED, &c. Vide *Ciricſetum*.

CHIRAT, vel CHIRAST, Pondus 4. granorum, Saladino de Ponderibus. [In pago Lugdunenſi & locis vicinis, *Chirat* eſt acervus lapidum in agris præſertim recens cultis collectorum. Vide *Chierrat*.]

CHIRGEMOT, Conventus Eccleſiaſticus, Synodus, Concilium: ex Anglico *Chirch* vel *Church*, Eccleſia, & *gemot*, Conventus. Leges Henrici I. cap. 8. *Quoſque Chirgemot diſcordantes inveniet, vel amore congreget, vel ſequeſtret judicio.*

CHIRIPILATIO: Glaber Rodulph. in Vita S. Guillelmi Divion. cap. 14. *Quæ attonſuræ per cervices virorum? Quam turpis in barba Chiripilatio maxillarum!* Leg. forte *horripilatio*. Vide in hac voce.

¶ CHIROCLEUS, *Quidam liber parvus, dictus, quod clauſa manu poſſit teneri: Nam* χεὶρ, *manus,* κλείω, *claudo dicitur Græce. Prudentius hunc fecit.* Papias editus. MS. Bitur. habet *Cirocleus*. Vide *Dirocheum*.

¶ CHIROCRISTA, Notarius, quaſi *Chiro-Scriptor*, vel *Scriba*, qui ſcribit *manu*. Donatio facta Eccleſiæ Ravennati apud Mabill. in Supplem. de Re Diplom. pag. 90. initio: *Rogatus ab eodem* (donatore) *ad ſignum ejus Rodo Chirocriſta ſubſcripſi, & de conſerbandis omnibus ... ſacramenta & hanc donationem ab eodem prædicto Johanne prænuminatæ ſanctæ Rav. Eccleſiæ traditam vidi.*

¶ CHIRODATA, Dalmatica manicata, Capitolino, ut dicetur in voce *Dalmatica*, ad lineam, *Fuit etiam*, &c. Laurentius in Amalthea legit *Chirodota* ex eodem Capitolino, *Tunica prolixa, manicata, manuleata. Chirodotæ Dalmatarum, Dalmaticæ manuleatæ.*

¶ CHIROGRAPHARE, CHIROGRAPHARIUS, &c. Vide poſt *Chirographum*.

CHIROGRAPHUM, CIROGRAPHUM, CYROGRAPHUM, Diploma, ſcriptum, pactum, Regum & Principum manibus ac ſubſcriptionibus roboratum. Gloſſ. Græc. Lat. Γραμματεῖον, *Chirographum, cautio, inſtrumentum.* Ebrardus in Græciſmo c. 9.

> *Hinc & Cerographus manualis Charta vocatur.*

Manualis conſcriptio, in Gloſſis Iſonis Magiſtri. Capitula Caroli C. tit. 23. cap. 8. *Et in Chirographo apud Marſnam manu propria confirmaſtis.* Apud Hincmarum de divortio Lotharii, *Chirographi Regum*, non ſemel. *Chirographum Regium*, apud Ingulfum pag. 861. 883. *Chirographa*, nude, Regum præcepta, apud eumdem pag. 852. 854. 857. &c. Idem pag. 901. de Normannis, poſtquam Angliam obtinuerunt: *Chirographorum confectionem Anglicanam, quæ antea uſque ad Edwardi Regis tempora fidelium præſentium ſubſcriptionibus cum crucibus aureis, aliiſque ſacris ſignaculis, firma fuerunt, Normanni condemnantes, Chirographa Chartas vocabant, & Chartarum firmitatem cum cerea impreſſione per uniuſcujuſque ſpeciale ſigillum, ſub inſtallatione trium, vel 4. teſtium aſtantium conficere conſtituebant.* Vide Chronic. Beſuenſe p. 681. [& Acta SS. Bened. ſæc. 5. pag. 512. ubi exhibetur Privilegium Edgari Regis magnæ Britanniæ ann. 966. quod nude dicitur *Chirographum*. Hiſt. Mediani Monaſterii pag. 121. *Dux ſub confirmatione Chirographi reſtituit huic loco Eccleſias.*]

CHIROGRAPHUM, Subſcriptio, quæ propria manu fit. Anaſtaſius in S. Silveſtro PP. *Factum eſt Concilium in Nicæa Bithyniæ, & congregati ſunt* 318. *Epiſcopi Catholici, & quorum Chirographum cucurrit, alii imbecilles* 208. *&c.* In S. Anaſtaſio: *Et hoc conſtituit nulla ratione tranſmarinum hominem in clericatus honorem ſuſcipi, niſi* 5. *Epiſcoporum deſignaret Chirographum, propter Manichæos.* In S. Leone: *Et factum eſt Concilium ... & congregati ſunt Sacerdotes & alii, quorum Chirographum cucurrit.* 406. *Epiſcopi.*

CHIROGRAPHA, Tributa quæ per chirographa exiguntur, vel *Cautiones*. Iſidor. lib. 4. cap. 24. *Chirographum, cautio vel ſcriptio duarum inſtar chartarum: Græce enim manuſcriptum dicitur Cautio.* S. Eulogius in Memoriali Sanctorum lib. 3. cap. 5. *Si tamen Chriſtiani, & non magis operarii iniquitatis appellandi ſint, qui ut privilegium Chirographa exigendi obtineant, ſortem Domini, fideliumque conventum ſuo vadimonio vel crimine à Rege mercantes, importabili cenſus onere colla aggravant miſerorum.* Vide *Cautio*.

CHIROGRAPHI poſtmodum appellatio iis chartis, tabulis, ac inſtrumentis ſpeciatim indita, quæ in duas partes dividebantur & ſecabantur: quarum una uni, altera alteri è contrahentibus dabatur, quippe contractus ſeu pactum bis in eodem pergameno deſcribebatur, & qua parte ſecari ac dividi debebat, ſcribebantur Alphabeti majuſculæ literæ, vel picturæ exarabantur, per quarum medium ſecabatur pergamenum: idque fiebat ad vitandam falſitatem. Quippe ut pacti ſeu ſcripti veritas probaretur, ipſæ majores literæ partitæ ac deciſæ, an invicem cohærerent vel reſponderent, conferebantur. Atque hanc chirographorum formam veteribus uſitatam & cognitam fuiſſe aiunt. Joan. de Janua: *Chirographus & ſyngraphus ſæpe accipiuntur indifferenter. Differunt tamen ſecundum pro-*

prietates: quia Chirographus dicitur descriptio manuum, scilicet cautio quæ fit propria manu debitoris, & committitur creditori: Syngraphus dicitur conscriptio, id est, duorum simul scriptio. Antiquitus enim debitor & creditor simul in ligno, vel carta scribebant, & nomen creditoris, & nomen debitoris, & testes, & summam pecuniæ, & in medio hoc nomen, Syngraphus, capitalibus literis, & per medium dividebatur. Postea si creditor plus exigeret quam debitor deberet, vel si debitor denegaret depositum, uterque afferebat partem quam habebat, utrum duæ partes convenirent; & illud proprie est syngraphum vel syngraphus. Tabul. Angeriacense fol. 30. Duplex Charta facta est de hac re in uno pergameno, quæ divisa per medium, altera data est Gerberto, altera retenta est in Monasterio. Fol. 40. Ne falsitas possit intermitti inter hanc Chartam, & illam quam habet Itherius, uno ab invicem signo dividuntur, cujus hæc habet finem, illa principium. Pag. 222. Sciant posteri quod similis Charta data est Constantio molendinario, continens similia huic, unde scissa est pictura, quæ pingebat utramque, traditaque est utrique. Vetus Notitia apud Louvetum in Bellovaco pag. 531. 1. Edit. Fuit etiam statutum petitione ipsius Drogonis, quatenus istius redditionis & eleemosynæ donatio & concessio scripto commendaretur, & anathemate, & partitione Chirographi confirmaretur. Rogerus Hovedenus in Henrico II. Quod cum factum fuisset, præcepit Rex Archiepiscopis & Episcopis, ut sigilla sua apponerent scripto illi. Et cum cæteri proni essent ad id faciendum, Archiepiscopus Cantuariensis juravit quod nunquam scripto illi sigillum apponeret, nec leges illas confirmaret. Cumque vidisset Rex quod tali modo non posset procedere, fecit leges illas in Chirographo poni, & medietatem illius tradidit Cantuariensi Archiepiscopo. MS. Corbeïense, de Mensa Abbatis: Et sciendum est quod de conventione hac, neque de alia, dictus colonus aliud sigillum habere poterat, nisi tantummodo medietatem unius Cyrographi, in quo scriptum erat, nomen Abbatis, Prioris, Baillivi, & nomina Monachorum ibi commorantium, & nomen coloni, & nomina illorum quos adduxerat secum, qui ibi audierant conventionem. Partem illius Cyrographi habebat penes se villanus, & custodiebat, donec compleretur tempus conventionis suæ. Aliam confirmationem, aliam securitatem nemo habere poterat, quia Ecclesia nostra in tempore illo sigillum non habebat. Consuetudo Tervanensis art. 12. Et és cotiers l'on y use par lettres de Chirographe, qui se font en double, dont l'une se baille à partie, l'autre se met en coffre des Eschevins. [Vide Mabillonium de Re Diplomatica lib. 1. c. 2. num. 6. & 7. & Hickesium Dissert. pag. 76.]

Iis porro Chirographis ita sigilla apponebantur, ut sigillum unius parti chirographi quæ penes alterum è contrahentibus remanebat, solum appenderetur, & è diverso. Tabularium S. Bertini ann. 1207. Decernentes ut parti illi, quæ Ecclesiæ S. Bertini & homini suo dabitur, sigillum appendatur S. Wlmari: illi vero parti quam habebit Ecclesia S. Wlmari, sigillum appendatur S. Bertini. Charta Ingerranni Episcopi Amb. in Tabul. Eccles. Ambian. pag. 42. Ut igitur hoc ratum apud posteros habeatur, scripto mandari, testes subscribi, & ipsum scriptum per Cyrographum partiri fecimus, ut parti, quam Ecclesia B. Martini habuerit, Canonici SS. Acii & Acheoli sigillum suum cum nostro appendant, & parti quam ipsi habuerint, sigillum S. Martini cum nostro appendatur. Ibidem Charta 128. In cujus testimonium præsens scriptum sub Cyrographo utrique parti sigillo nostro tradidimus roboratum. Charta 170. Et memoriali Cyrographo per sigilli nostri testimonium eidem Cyrographo appensi commendare, unam partem Cyrographi penes nos retinentes, & aliam partem eidem Capitulo dantes in testimonium perpetuum & munimen. Boncompagnus lib. 2. de Arte dictaminis MS. extremo: Quidam tempore depositionis faciunt fieri publica instrumenta. Item quidam faciunt alphabeta, quæ per medium dividuntur, & remanet una medietas alphabeti apud depositarium, & aliam depositor secum deportat. Item deposita sigillorum impressionibus consignantur, & ita sigillata & superscripta redduntur. Item quandoque aliquis digitus, vel aliquis pedi supponitur, vel ostenditur anulus, vel cultellus, aut aliquid aliud, prout fuit communiter ordinatum. Vide Chronicon Andrense pag. 458. 630. Chron. Vosiense cap. 45. Guill. Prynneum in Libertatib. Eccl. Angl. tom. 3. pag. 344. &c.

Chartæ Divisæ, [vel Partitæ,] hinc appellata ejusmodi chirographa. Monasticum Angl. tom. 2. pag. 94. Tenent etiam totam terram de Stelden per Cartas Divisas. [Rymer. to. 13. pag. 43. col. 2. Contractus per Chartas Partitas.] Scriptum per chirographum divisum, in Chron. Andrensi pag. 460. Pactio per Chirographum divisum roborata, pag. 484. 526. 630. Chartæ per alphabetum Divisæ, quia, ut supra observatum, qua parte dividebatur pergamenum, literæ majusculæ alphabeti descriptæ erant. Regestum Constabulariæ Burdegal. fol. 129. Stephanus Notarius Aginnensis, qui scripsit duas Chartas Partitas per alphabetum consensu utriusque partis. Instrumenta per alphabetum Divisa, in Charta an. 1205. tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 225. Vetus Notitia Judicati apud Rocchum Pirrum in Archiepisc. Messan. pag. 311. Et fecimus instrumentum Episcopo & Domino Gilberto cum alphabeto cum incausto rubeo de donatione & contractibus. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Aragon. an. 1274. Divisio vero debet fieri cum instrumento publico per alphabetum diviso. Raimundus Montanerius in Chr. Regum Aragon. cap. 216. E daço llevaren Cartes publiques partides per A. B. C. que sen portaren, &c.

Chartæ Indentatæ etiam dicta ejusmodi chirographa. Vide Indentare.

Chartæ in Modum Cyrographi Confectæ, in Monast. Anglic. to. 2. p. 443. Statuta Ordinis de Sempringam pag. 703. Omnes autem Cartæ, quæ dantur de domibus nostris, scribantur duplices in Modum Cyrographorum, & altera pars remaneat penes domum sigillata sigillo accipientis. Hovedenus p. 745. Præstita & Chartæ præstitorum fiant in modum Chirographi, & altera pars remaneat Judæo, &c.

Chartæ Chirographatæ. Bracton. lib. 2. cap. 16. §. 2. Aliquando facit quis scripturam sibi ipsi & alii, & contra se & pro se, quæ communis est, ... & talis scriptura dicitur Charta Chyrographata, quæ scinditur per medium, & una pars remanet parti uni, & altera alteri. Vide to. 2. Monastici Angl. pag. 442. [Charta Chirograffata, apud Th. Madox pag. 309. Formularis Anglic.]

¶ Scriptum Chirographisatum. Charta Balduini Comitis Hannoniæ an. 1195. apud Miræum tom. 1. pag. 108. Ut autem hæc omnia rata permaneant, scripto Chirographisato commendata sunt; cujus quidem scripti medietatem, sigillo supradicti Comitis Hannoniæ & Marchionis Namurcensis roboratam, Ecclesia B. Waldetrudis sibi reservavit, aliam vero scripti medietatem sigillo B. Waldetrudis signatam sæpe nominatus Comes sibi retinuit. Scriptum Chyrographisatum simili modo explicatur in Litteris anni 1182. apud Marten. to. 1. Anecd. col. 620. & in aliis Litteris an. 1176. apud eumd. Marten. Am-

pliff. Collect. to. 1. col. 897. ubi *Cyrophizatum* habetur pro *Chirophizatum.*

CHIROGRAPHARE, seu CYROGRAFFARE, *Manu scribere, vel chirographum facere, aut scribere characteres*, Joanni de Janua. Vide Radulphum *de Hengham* in Præfat. ad Summam magnam.

CHIROGRAPHARII, seu, uti scribebant, *Cyrographarii, Chirographarum*, seu *Chartarum chirographatarum* scriptores, in Fleta lib. 2. cap. 36. §. 1. Alii *sunt Chirographarii* apud Jurisconsult.

¶ CHIROGRAPHARIUS CREDITOR, Qui penes se habet debitoris chirographum, in Statutis MSS. Augerii II. Episc. Conseran. an. 1280.

¶ CYREGRAPHARIUS, pro *Cyrographarius*, legitur in voce *Diche.*

CHIROGRYLLUS, CYROGRILLUS, CIROGRILLUS. Glossæ Gr. Lat. Χοιρογρύλλιος, ἤγουν ἐχῖνος χερσαῖος, *Erinacius.* Glossæ Biblicæ MSS. *Cyrogrillus, id est, Ericius.* Papias & Jo. de Janua: *Chirogrillus, erinacius, spinosus, major ericio.* Eucherius Lugdunensis: *Erinacei*, Χοιρογρύλλιοι *nuncupantur, prope magnitudine mediocrium cuniculorum, de cavernis petrarum procedentes gregatim in eremo, & contra mare Mortuum depascuntur.* Interpres Joan. de Garlandia in Synonymis: *Cyrogrillus est animal habitans sub terra: & dicitur proprie cattus silvestris dispositus ad modum canis, & dicitur à cyros, quod est manus, & grillus, quod est cattus, quasi habens pedes & manus ad modum catti.* Matth. Silvaticus: *Chirogrillus vel Cirogrillus idem: sed verius dicitur Chirogrillus.* Infra: *Ceriligion, Cirriglinon, id est, spinosus porcus, major ericio, quem Latine vocant istricem.* Græcis γρύλλος, est porcus, ut & χοῖρος, hinc Χοιρογρύλλιος, apud Scholiast. Aristoph. εἰρήν, pag. 660. Lampridius in Heliogabalo: *Quum & ursos decem & decem grillos, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit.* Vide Isidor. lib. 12. cap. 3. Pseudo-Ovidius de Vetula lib. 1.

Densificos levitate sua, promptosque salire
De ramo in ramum Cirogrillos dijaculare.

CYROGRILLUS, Cuniculus, *Conil.* Gloss. Arabico-Lat. *Canicula, Gyrogrillus.* Leg. *Cuniculus*, vel *Cunicula.* Infra: *Cuniculus, ut supra, Gyrogrillus.* Will. Brito lib. 1. Philippid.

More Cirogrilli velox in mœnia repit.

Vetus Inquesta apud Columbum lib. 2. de Vasionens. Episcopis: *Dixit .... quod montem ubi est castrum Vasionense, faciebat cassare* (*Chasser*) *dictus Episcopus, ut dominus, & possidebat ut suum, & ipse testis portavit multoties Chirogryllos istius montis ad palatium D. Episcopi.* [Statuta Arelat. MSS. art. 29. *Qui contra fecerit in* xx. *sol. puniatur pro pelle vel Cirogrillo quolibet.* Ibid. art. 87. *Receptacula Cyrogrillorum ... destruantur ... Si dominus fuerit negligens in captione Cirogrillorum, &c. Habeant venationem Cirogrillorum*, in Charta anni 1196. ex Archivo S. Victoris Massil.]

CIROGILLINÆ PELLES, *Pelles de Cyrogrillis*, in Concilio Parisiensi an. 1212. part. 2. can. 9. Stephanus Ulyssiponens. de Mirac S. Vincentii num. 17. *Quidam pelliculas Cirogillinas, & ut in eis operaretur spe lucri, quicquid habebat in eis emendis expenderat.* Ubi leg. *Cirogrillinas*, Gallice *Peaux de Conils.*

CHIROMETRICALE, Chirotheca, manuum mensura, Χειρόμετρον: apud Wolphardum Presbyt. de Miraculis S. Walburgis lib. 3. num. 6.

CHIROSOBOLUM. Vide *Chrysobullum.*

CHIROTHECÆ. Harum usum priscis ignotum docet Casaubonus in Athen. lib. 12. cap. 2.

CHIROTHECÆ EPISCOPORUM, Quibus ii in sacris Liturgiis ac ceremoniis utuntur: quarum etiam usum Abbatibus interdum concessere summi Pontifices. Leo Ost. lib. 2. Chron. Casin. cap. 82. *Idem sanctus Pontifex sandaliorum usum & dalmaticæ ac Chirothecarum in præcipuis festivitatibus tam illi quam omnibus in hoc Cœnobio regulariter promovendis... Apostolica auctoritate concessit.* De Chirothecis Episcoporum, videndi Honorius Augustod. lib. 1. c. 215. & Durandus lib. 3. Ration. c. 12.

CHIROTHECÆ DE GUERRA, ferreæ, nostris *Gantelets de fer*, in Statutis secundis Roberti I. Regis Scotiæ c. 27. §. 1. Chron. MS. Bertrandi Guesclini:

Et riche bacinet li fist-on apporter,
Gans à broches de fer qui sont au redouter.

Guignevilla:

Des Gantelez aussi te di
Que boin est que soies muni,
Car se és mains blechiés estoies,
Du remamant mult peu feroies.

Chirothecæ purpureæ margaritis & lapillis exornatæ, Imperatoriæ dignitatis symbola, apud Pachymerem lib. 7. Hist. cap. 12.

CHIROTHECÆ TRADITIONE INVESTIRE. Charta Liemari Archiepisc. Bremens. an. 1088. inter Privilegia ejusdem Eccles. pag. 168. *Super reliquias nostras cum Chirotheca, sicut mos est liberis Saxonibus, tradidit... curtim ipsam & mansos* 4. *& dimidium.... Aderat Comes Fredericus Advocatus Ecclesiæ, qui Chirothecam traditionis sacris reliquiis impositam, ut mos est, abstulit, & ab ipso Gerhardo per digitorum extensionem promissionem confirmationis accepit.* Alia ibidem pag. 169. *Eckibertus Comes ex promisso F. Comitis qui tunc erat Advocatus, Chirothecam abstulit, G. confirmationem digito, ut mos est Saxonibus, fecit.* Tabular. Abbatiæ de Rota: *De omnibus gravaminibus & importunitatibus, quas in ea fecerat manifeste satisfaciens, vadium suum dedit, & posuit cum sua Chirotheca in manu Abbatis.* Tabular. Monasterii Berardengens. in territorio Senensi, apud Chiffletium in Luminib. Salicis cap. 6. an. 1109. & 1121. *Secundum nostra Legem Saligam per cultellum, festucum nodatum, Quantonem, & quasonem terræ, atque ramum arboris, legitimam & corporalem vestituram facimus, & nos exinde foras expulimus.* Vita S. Hadelini Confessoris num. 13. *Cumque Wantum manu, ut moris est, legaliter tradendo teneret.* Et infra: *Locum prædictum cum Wanto, quem tenebat, beato viro contradidit.* Tabularium Burguliense fol. 72. *Cui Dei gratia concessit Savaricus, atque quod abstulerat, quodam reddidit Guantulo.* Tabularium N. D. Santon. fol. 35. *Hoc donum fecit Gaufridus Abbatissa Florentiæ, cum quadam Chirotheca sinistra, flexis genibus, ante eam, in eadem sylva.* Tabularium S. Amantii Inculism. *Filii Arnaldi confirmaverunt donum præsens cum Chirothecis cujusdam Militis de Rupefucaldi.* Idem Tabul. *Et posuit in donum plenam Chirothecam de avellanis.* Regestum Parlamenti Paris. B. fol. 111. sub ann. 1294. *Comes Flandriæ per traditionem Cerothecæ in manu D. Regis humiliter posuit possessionem bonarum villarum Flandriæ, videlicet de Brugis, de Gandavo, &c.* [Arrestum Parlamenti an. 1499. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 464. *Fidem suam & in illius signum manum suam dextram, & Cyrothecam ejusdem eidem de Belbezin tradendo rediderat.*] Le Roman *de Maistre Vacces:*

Votre terre, dit-il, vous rend par cest mien Gant.

Adde Ordericum Vitalem lib. 5. pag. 581. Monast.

nast. Anglic. tom. 1. pag. 22. Rollandinum in Summa Notariæ cap. 1. Hemereum in Augusta Viromand. pag. 196. 263. Justellum in Probat. Hist. Arvern. pag. 142. Brodeum in Consuetud. Parisiens. tom. 1. pag. 528. Vide *Wantus*.

CHIROTHECÆ, seu *Wanti*, Pars pretii investituræ, quæ non tam domino, quam ejus ministeriali competit, *Majori* scilicet, vel *villico*. Vetus Charta pro Episcopo Ambianensi : *Chascune vente soit de maison ou de terre, il a uns Wans*. Charta Theobaldi Episcopi Ambian. an. 1172. in Tabulario Eccl. Ambian. fol. 52. *Si aliquam territorii partem venundari contigerit, Domini venditiones habebunt; scilicet tot denarios quot venditor inde habuerit solidos. Major vero terræ illius pro Wantis accipiet duos denarios.* Occurrit ibi pluries. Charta ann. 1212. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis num. 154. *Easdem* (hostisias) *tenebunt ab omni prorsus exactione, quantum ad nos pertinet liberas & immunes, nisi quod inde nobis aut aliis loco nostri vendas & Gantos redderent, si hostisiæ venderentur.* Alia ann. 1225. num. 245. *Et de omnibus venditionibus factis in Majoria suos denarios pro Gantis.* Charta an. 1205. in Tabular. N. D. de Josaphat : *Et quidquid in terris est, dederunt cum venditionibus & Gantis.* Tabular. S. Dionysii an. 1238. *De investituris habebunt Majores duos denarios Laudunenses pro suis Chirothecis tantummodo.* Charta an. 1243. de Lege *de Landousies*, in diœcesi Laudunensi, ex Tabulario Foisniacensi : *Qui vendit domum cum fundo, aut aliam hæreditatem, dominis dabit 4. denarios & emptor 4. & villico 2. cum Cyrothecis.* Vetus Consuetudo Dunens. art. 37. *Les Gands se doivent pair par l'achapteur dans 8. jours aprés l'achapt au Seigneur, &c.* Ita in Consuetudine Castelli Novi in Timeraisio art. 50. pro fundi censui obnoxii venditione Dominus habet vigesimum pretii solidum, ejus vero *Serviens Chirothecas* 20. solid. æstimatas, *avec les Gants de son Sergeant estimetz 20. sols.* Adde art. 52. & Consuet. Lodunens. c. 14. art. 23.

¶ CIROTHECA, Eadem notione. Charta Curiæ Suession. ann. 1219. in secundo Chartulario S. Medardi : *Venditiones, Cirothecas, omnimodam justitiam, & quidquid juris habebant in præmissis eidem Ecclesiæ penitus in perpetuum quittaverunt.* Altera anni 1232. ex eodem Chartulario : *Recognovit se vendidisse Conventui S. Medardi Suession. quinque modios & tres sextarios vinagiorum cum Cirothecis & venditionibus.* Alia Curiæ Remensis ann. 1230. Ibidem : *Concesserunt quidquid juris eis obvenerat ex escheancia Geradi quondam fratris dicti Balduini super venditionibus & Cirothecis.* Epistola Arnulfi Comitis Chiniacensis de Fundatione Cellæ in villa Pyrorum ann. 1068. apud Marten. to. 1. Ampliss. Collect. col. 472. *Decimam de S. Hilario & de Warc, de omni indominicatu, scilicet de terris indominicatis, de silvis indominicatis, de sexteragio, de furno, de cambis, de sotularibus, de Cyrothecis.*

CHIROTHECAM in signum consensus dare. Speculum Saxon. lib. 2. art. 26. §. 6. *Nemini licet forum erigere, vel monetam de novo instituere, sine consensu ejus loci Ordinarii, seu judicis; etiam Rex in signum sui consensus, suam ad hoc mittere debet Chirothecam.*

CHIROTHECAM PORRIGERE dicebatur qui hanc humi projiciebat, eoque facto ad duellum quemvis provocabat, quo à crimine quo accusabatur, sese expurgaret. Matth. Paris ann. 12[illegible]. *Quod licet Comes instanter inficiaretur, statim Miles supradictus more Francorum Chirothecam suam ei porrexit, se offerens in propatulo coram Curia id corporaliter secundum considerationem Curiæ regalis probaturum.... quam Chirothecam quasi duelli vadium ostensam Comes recepit, spondens se defendendo dimicaturum contra ipsum, &c.* Vide *Duellum*.

CHIROTHECAS habere vetantur Judices Regii, dum pro tribunali sedent, in Speculo Saxonico lib. 3. art. 69.

In eodem Speculo Saxonico lib. 3. art. 45. §. 10. *Duæ lineæ Chirothecæ cum furcula seu tridente, quo fimus tollitur, emenda est dedititiorum.*

¶ CHIRQUINMARE, Inquirere, Gall. *Chercher*. Vide *Circamanaria*.

¶ CHIRSEED. Vide *Ciriscetum*.

¶ CHIRURGICUS, pro *Chirurgus*, ut & *Chirurgica* pro muliere Chirurgiam exercente, pluries occurrit in Edicto Philippi cognomento Pulcri Fr. Regis ann. 1311. &c.

¶ CHISNUS, Quercus, Gall. *Chesne*, apud Valesium in Notitia Galliarum p. 413. col. 2. Vide *Casnus*.

¶ CHITAINUS. Vide *Cham* post *Caganus*.

¶ CHITRANGULUM, An mali citrii genus? Vita B. Guillelmi Eremitæ Xidensis tom. 1. SS. April. p. 387. *Cum ipse pateretur herniam instar Chitranguli protuberantem.*

CHIVACHIRS : sic enim legendum pro *Chinachire*, apud Nicolaum Uptonum lib. 1. de Militari officio cap. 10. ex Gallico-Anglico, *Chevaucheurs*, Equitantes, *qui portant arma dominorum suorum in humero sinistro, & non alibi; qui etiam creantur ex Cursoribus*, (de quibus suo loco) *ut per remotionem pixidis armorum dominorum suorum à cingulo, & appositionem in humero sinistro cum fidelitatis juramento domino suo speciali præstando.* Vide *Prosecutor*.

¶ CHIVALER, Gall. *Chevalier*, Eques. *Madox* Formulare Anglic. pag. 206. *Sciant præsentes & futuri quod nos Thomas Mayne de Cortenale & Johanna uxor mea.... concessimus & hac præsenti carta nostra confirmavimus Thomæ Colpeper Chivaler, omnia illas terras & tenementa, &c.*

CHIVERIA, Gall. *Civiere*. Chron. Andrense : *Vehiculum, quod vulgo dicitur Chiveria.* Vide *Cenovectorium*.

CHIST, *Pondus unius libræ & $\frac{1}{2}$ 1111.* Saladinus de Ponderib.

¶ CHLÆNA, χλαῖνα, Vestimentum hybernum à χλαίνειν, Calefacere. *Lænam* Latini reddunt. Inde Adagio : *Dum cucumere vescimur, Chlænam texamus, i. e. de hyeme cogitandum est æstate*, apud Turnebum lib. 27. Advers. cap. 30.

CHLAMYDATI. Liberatus Diaconus cap. 11. *Postquam ire secum meruit Magnum Silentiarium, cum Imperatoris scripto accepit & officium Excubitorum & Chlamydatorum, & venit ad Concilium.* Legendum forte *Candidatorum*, tametsi lectio tolerari potest. S. Hieronym. Epist. 3. *Referret, inquam, alius, quod in Palatii militia, sub Chlamyde & candenti lino corpus ejus cilicio tritum sit.* S. Fulgentius Homil. 60. de S. Laurentio : *Ignea caruca quam præcedunt officia pretiosa, non Chlamydati, non scutati & sericati, sed cœci, illuminati, &c.*

CHLAMYS, inter præcipua summi Pontificatus insignia reponitur à Petro Diacono lib. 3. Chron. Casin. c. 66. (al. 67.) ubi de Victore II. *Abinde crucem & Chlamydem, & cætera Pontificatus insignia ita dimisit, &c.* Et cap. seq. eam Chlamydem purpuream fuisse innuit : *Præteritam electionem Crucis & Purpuræ resumptione firmavit.* Vide *Capa-rubea*.

¶ CHLANIS, pro *Chlamys*, Senatoris pallium. Vi-

ta S. Cæsarii Quæstoris n. 12. in Actis SS. Febr. tom. 3. p. 500. *In his studiis Cæsarius in Chlanide versatus est.*

¶ CHLOROSAURA, Venenatus serpens. Vita S. Theodori Siceotæ to. 3. SS. April. p. 57. C. *Chlorosauram offenderunt, eaque cognita, cœperunt clamare, Perimus, Pater sancte, perimus, quidnam egimus? Chlorosaura enim est serpens venenatus.* Sic dicitur à Græco χλωρὸς, viridis, herbidus, & σαῦρα, lacerta.

CHNAPINA. Raynerus contra Valdenses pag. 92. *Feminæ in habitu religionis mendicant, aliæ habitum & gestus viriles assumunt, scilicet Chnapinæ.* Theutonibus *Knape*, est famulus, minister, puer, adolescens.

¶ CHOCA, Stipes, Picardis *Choque*, Gall. *Souche.* Privilegium Petri Abbat. S. Remigii Rem. ann. 1219. *Sciendum tamen quod Chocas quas eradicaverint pro novalibus faciendis, &c.*

CHOCACIUM. Aresta Candel. an. 1261. in 1. Reg. Parlament. *Cum servientes feodatarii peterent Chocagium... ratione usagii sui, &c.* Idem quod *Ceppagium*, quod vide: nam *Choques*, Stipites etiamnum dicunt Picardi.

¶ CHOCHIA, Coquina, Gall. *Cuisine*, Angl. *Kitchin*, Belg. *Keucken*, Literæ Galteri an. 1218. è Tabulario Ecclesiæ Audomarensis: *Notum facio quod ordinationem de quinque officiis factam, videlicet Subpræpositura, Magisterio Scholarum, Pistoria, Celeraria & Chochia... Est autem forma ordinationis talis, quod Pistoria, Celeraria & Chochia ad communes usus Ecclesiæ nostræ cedent.* Vide *Cochia.*

CHODONES, Rustici limitanei, Dubravio in Historia Bohem.

¶ CHOENICA, Mensuræ genus Festo, sex continens sextarios Laurentio in Amalthea; verum Κοῖνιξ Græce, unde *Chœnica* duos tantum sextarios continet, ut in exemplo sequenti. Literæ Petri Episc. Castrensis de quadam fundatione ab ipso facta in Monasterio S. Stephani Cadomensis: *Nec minus etiam ipsi in unoquoque obitu Chœnicas, quas chopinas vocant, ut moris est, de meliori vino aliis Religiosis tenebuntur impendere.*

¶ CHOEROGRYLLUS. Vide *Chirogryllus.*

¶ CHOICUS, Gr. χοϊκὸς, Terrenus, è limo. Tertul. lib. de Resurr. carnis: *Primus, inquit,* (Apostolus) *homo Choïcus, id est, limaceus, id est, Adam.* Pluries occurrit apud eumdem Tertullianum & Hieronymum.

¶ CHOLERES, Humores. Vide *Coleres.*

¶ 1. CHOLONEA, f. Idem quod *Colonaticum*, servitium à *Colonis* præstandum, seu aliud tributi genus ab iisdem solvendum. Vita B. Oldegarii to. 1. Martii pag. 490. *Donamus etiam tibi Choloneas, & leddas, & usaticos.*

2. CHOLONEA, alia notione. Vide *Calumnia, Calonia.*

CHOMATA, Aggeres, terræ moles quibus aquæ continentur. Hesychius: Χῶμα, ὕψωμα γῆς, ἄχθη. Ita proprie aggeres Nili vocat Ulpianus in leg. 10. D. de Extraord. crimin. *Logographi Chomatum* Nili, in leg. ult. Cod. Th. de Patroc. vicor. qui muniendæ Nili ripæ, aggeribusque ejus præerant. Vide Notas ad Annæ Alexiadem pag. 273. Hîc porro emendare licet Glossas Græc. Lat. ἐπισύξησις χώμαλος, *Exaggeratio.* Male Edit. χρώματος. Alibi: ἐπίχωσις, *Exaggeratio.*

¶ CHOPA, Vestis species, f. eadem quæ *Hopelanda.* Litteræ Caroli V. Franc. Regis an. 1367. de forma vestium, pro Monspeliensibus: *Item quod nulla ipsarum* (mulierum quarumvis) *audeat portare aliquam hopelandam vel Chopam.* Hispanis *Chupa*, Sucula est, seu vestis interior, quam vulgo *Veste* appellamus.

¶ CHOQUEAR, pro *Cochlear*, Gall. *Cuilliere.* Limborch. lib. Sent. Inquisit. Tolos. p. 65. *Portavit eis quamdam ollam & duas scutellas & unum Choquear.*

CHORA, *Communia*, Commune *Juratorum* in urbibus, à quibus civium lites judicantur. Vox formata, ut videtur, à *Curia*: unde *Choremanni*, qui olim *Curiales*. Nisi à *Kuren*, vel *Kobren*, Germanica voce, quæ *Eligere* significat, dicta fuerit *Chora*, quasi *Electorum* conventus, seu qui ad regendam Civitatem electi sunt. Vide Gewoldum de Septemviratu c. 10. Consuetudines villæ Arkarum ann. 1231. in Tabular. S. Bertini: *Hominibus nostris de Arckes legem juratam, quæ Chora vulgariter appellatur, dedimus & concessimus in hunc modum, &c.* Infra: *Jurare debent etiam omnes in villa manentes Choram & legem villæ.* Charta Balduini Comitis Flandriæ ann. 1201. in eodem Tabul. *Et quia avus meus Theodericus Comes Choram apud Arkes vobis habendam juravit, & homines suos jurare fecit, concedo ut eandem perpetuo habeatis, & ut pax & justitia firmius in eadem villa teneatur, Churemanni vestri voluntate & assensu vestro & consilio hominum Ecclesiæ vestræ per emendationem semper legem Churiæ affirmare poterunt, & corroborare.*

☞ Schilterus *Choram* interpretatur *Electionem, statutum*, Cangiique respuit expositionem, sicut & vocis *Curerhet*, sive, ut recte scribatur *Churrecht*; non Curiam recti denotat, inquit, sed jurisdictionem & jus statutarium ad villam pertinens, quod opponitur juri & jurisdictioni superioris & communi.

CHOREMANNI, Curiales, homines de *Curia*, qui in *Curia* Communiæ officio funguntur *Jurati*, diversi tamen à Scabinis. Consuetudines villæ Arkarum ann. 1231. in Tabular. S. Bertini: *Scabini judicent de iis quæ pertinent ad Scabinos: Choremanni de pace tractent, & de utilitate communitatis villæ, & de forisfactorum emendatione, &c.* Eædem Consuetudines: *Jurare debent Choremanni primo jus Ecclesiæ se servaturos, jus etiam Abbatis & Ecclesiæ S. Bertini, jura viduarum & orphanorum, pauperum & divitum, & omnium hominum tam externorum, quam juratorum suorum, super caussis quæ coram ipsis venerint, & ad juramentum suum pertinuerint: jus & legem dicere, nec obmittere propter gratiam vel timorem, odium vel amorem. Similiter Justitiarius jurare debet & addere juramento, quod omni jus petenti justitiam faciet judicio Choremannorum. Jurare debent etiam omnes in villa manentes Choram & legem villæ.* Infra: *Sciendum est etiam quod feria 4. post missam Choremanni in curiam veniant, & in placito sedeant, quamdiu necesse fuerit: & si de Choremannis aliquis ad placitum non venerit, tenebitur domino in emenda 10. sol. nisi per Choremannos rationabiliter fuerit excusatus. Sedeant in placito reverenter, petitiones & responsiones cum diligentia audientes, & bonas consuetudines & laudabiles in placito observent,... majores causæ, ut sunt raptus mulierum, rerof... brant à Choremannis in Curia de Arkes audientur, &c.*

CHORÆ, in Regula S. Donati Episc. Bisuntini ad Virgines c. 75. videntur esse distinctiones Psalmorum, singulæ psalmos aliquot continentes, ut sunt nostri Nocturni in officio Romano: *Ab Octavo Kal. Octob. crescit cursus usque ad summum ejus 25. Choris.... 12. vero Choræ in hyeme omni nocte cantandæ sunt, &c.* Occurrit ibi pluries.

¶ CHORALE, Suppellex chori : Quænam? Martenii Iter Litter. 2. p. 241. ex quodam Inventario sacrarii : *Mappulæ coccineæ* VIII. *dorsalia lanea* VIII. *duo Choralia*, *cortinæ lineæ* VII.

¶ CHORALIS, Qui interest, vel canit in choro, Gal. *Choriste.* Hisp. *Corista.* Leibnit. tom. 2. Scriptor. Brunsvic. p. 313. ex Annal. Corbeiens. *Simon Ranstedt Canon. in Mindin, factus est Choralis & confrater noster.* Vide Regulam Toribii Archiep. Limæ to. 4. Concil. Hisp. p. 666. col. 2. & 673. col. 1.

¶ CHORALIS CANONISATUS, Canonicus, in testamento anni 1307. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 256.

¶ CHORALITER, Ritu chori, in Actis S. Mariæ Ægyptiacæ to. 1. SS. April. p. 34.

CHORARII. Tabular. Brivatense an. 1277. fol. 176. *Item modus creandi seu faciendi Clericos & Chorarios erit talis : quod bis in anno, scilicet in qualibet Ecclesia in festis Pentecostes & B. Germani & S. Clementis mittentur de Capitulo unus vel duo Canonici, quorum voluntate & assensu Sacrista & Clerici S. Germani, vel Prior S. Clementis, seu eorum locum tenentes, & Clerici Clericos in Ecclesiis prædictis mittent & Chorarios facient : aliter vero nullum mittere vel Chorarium facere poterunt vel debebunt.* Infra : *In Ecclesia S. Germani sint* 24. *tantum* (Clerici,) *scilicet* 12. *Chorarii, &* 12. *Subchorarii, &c.* Vide *Correarius*, & *Chorearius.*

¶ CHORARIUS PUER, in Bulla Pauli III. pro sæcularizatione Monachorum Insulæ Barbaræ an. 1549. & in altera pro sæcularizatione Monasterii Vezeliacensis an. 1537. Vide *Chorialis.*

CHORAULES, Qui & *Caput scholæ*, in Synodo Helenensi an. 1027. [*Choraules, Princeps chori, vel qui canulis, id est fistulis canit.* Papias in MS. Bituricensi. *Choraula* pro chori Principe seu Præfecto Cantorum etiam legitur in quadam Notitia Ecclesiæ de Viancio apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 437. *Adfuit autem quidam Choraula Viancensis Ecclesiæ, &c.* Et pag. seq. *Hujus rei testes sunt, Bernardus Stephani Præpositus, & Benedictus Prior, & Amatus Canonicus & Isarnus de Donazag, & Isarnus Capellanus de Causac, & Raimundus Archidiaconus, & Durantus Choraula, & Durantus Hugo.* Pro Symphoniaco sumit Fortunatus in Vita S. Radegundis lib. 1. num. 36. *Quadam vice obumbrante jam noctis crepusculo inter Choraulas & citharas, dum circa monasterium à sæcularibus multo fremitu cantaretur, &c.* Vulgo tamen distinguuntur Choraules, & Symphoniacus ; hincque proverbium : *Malus Choraules, bonus Symphoniacus.* Vide Vossium de Vitiis sermonis. Vox utraque terminatione Latinis nota pro eo qui tibia canebat, Gr. χοραύλης.] Vide *Caput Scholæ* & *Jocularis.*

¶ CHORDA, χορδή, Intestinum, in Medicina Salernit. pag. 133. edit. 1622.

CHORDICISTA, *Qui canit cum chorda.* Ugutioni. [Martianus Capella lib. 9. pag. 313. *Chordacista ad commodum humanæ utilitatis.*]

¶ CHORDIS, Chorda, Nervus instrumenti musici. *Januenses cum tubis, buccinis & Chordibus*, apud Bartholomæum Scribam Annal. Genuens. lib. 6. ad annum 1262.

¶ CHOREA, Ambitus chori, qui in variis capellis seu sacellis plerumque consistit, Nostris, *Le tour des Chapelles.* Marten. de antiqua Ecclesiæ Disciplina pag. 381. ex Rituali Suessionensi : *Stent in angulo Choreæ extra presbyterium.* Hist. Abbatiæ S. Germ. Paris. Instrum. pag. CLXIV. col. 2. ex Consuetudinibus hujus Abbatiæ : *Vigilia Epiphaniæ usque ad crastinum lampades & Chorea debent incessanter ardere.*

¶ CHOREARE, Choreas ducere, versare saltatorium orbem. Statuta Synodal. Eccl. Nannet. an. 1389. apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 993. *Nec... Choreare, vel ad alium quemque ludum ludere præsumant in Ecclesiis.* Acta S. Franciscæ Viduæ Rom. to. 2. SS. Martii p. 117. *Et in actibus & modis virginum Choreantium correspondebat.* Occurrit etiam in Menoti Sermonibus Quadrag. fol. 71. col. 2.

¶ CHOREARIUS, Clericus seu Capellanus, qui choro debet interesse. Hist. Dalphin. to. 2. p. 14. col. 1. in Præeminentiis spiritualibus & temporalibus Archiepiscopi Ebredunensis : *Item Ebred. Archiep. habet omnimodam jurisdictionem, punitionem & correctionem in præpositum Capitulum & dignitates & personatus in dicta Ecclesia obtinentes, & etiam in Canonicos, Chorearios, Clericos & quascumque personas Ecclesiæ Ebredun.* Ibidem pag. 135. in Statuto Episcopi Gratianopolit. an. 1257. *Præterea sciendum est, quod prædicti duo Canonici vel plures, si augmentatis facultatibus ipsius domus in posterum crearentur usque ad quatuor cum Clerico suo sint Chorearii; & liberam tam in anniversariis, quam in aliis tanquam Chorearii recipiant, &c.* Vide *Chorarii* & *Correarius.*

¶ CHOREATOR, Saltator. Menotus Serm. Quadrag. fol. 132. recto col. 1. *Quando Magister est tympanista, servi sunt Choreatores.*

¶ CHOREIZARE, Choros agere, concinere. Franciscus Pippinus in Chronico lib. 3. cap. 39. *Hæ doctæ psallere, Choreizare ac melodiari, & tympanizare, sonorum sive consonantiarum peritia, quæ ad aurium pertinent voluptatem, seu Choreizandi industria, psallendi agilitate, & cantandi suavitate puerorum demulcebant auditum.*

¶ CHOREMANNI. Vide in *Chora.*

CHOREPISCOPI, quasi τῆς χώρας ἐπίσκοποι dicti, id est, ruris Episcopi. Unde *Villani Episcopi* nuncupantur in Capit. Caroli M. lib. 7. c. 187. *Vicani*, apud Hincmarum Opusc. 33. cap. 16. pag. 437. perperam enim Honorius Augustod. lib. 1. cap. 182. à quo hausit Rabanus dictos *Chorepiscopos, quod essent de choro Sacerdotum*, censuit. Canones Arabici Nicænæ Synodi : *Chorepiscopus, est loco Episcopi super villas, & Monasteria, & Sacerdotes villarum, quæ sub potestate ejus sunt.*

Primitus autem institutos ab Episcopis Chorepiscopos fere constans est sententia, ut essent eorum Vicarii in vicis ac pagis, & Episcopalia in iis munera minoris momenti obirent. Quod potissimum colligitur ex Concilio Nicæno I. cap. 8. Regiensi c. 3. 4. ex Indiculo Ebonis Remensis Episcopi de Ministris Ecclesiæ Rem. edito à Sirmondo & Marloto, &c. Vide Capitul. Carlomanni tit. 2. §. 7. Hinc *Vicarii Episcoporum*, & *Vicarii Episcopi* dicuntur in Concilio Ancyrano can. 13. Neocæsar. cap. 13. Antioch. cap. 8. à Ferrando Diac. in Breviario, Isidoro lib. 2. de Eccles. offic. cap. 6. Rabano lib. 1. de Institut. Cleric. c. 5. Hincmaro Opusc. 35. pag. 602. in Capitul. Caroli M. lib. 7. c. 318. &c. *Adjutores ministerii Episcoporum*, in Capitul. an. 828. Chronicon Ademari Cabanensis pag. 166. *Eblus* 39. *à Beato Martiale Episcopus* (Lemovicensis) *fuit; & ad onus Episcopale sufferendum ordinavit sub se Chorepiscopum Benedictum.* Canones Arabici Nicænæ Synodi c. 8. *Chorepiscopus & Archidiaconus sunt tanquam duæ manus, & duæ alæ quibus Episcopus volat.* Adde c. 64. 73. Acta Episcoporum Cenomanensium pag. 193. *Tradidit ex rebus suæ sedis*

Ecclesiæ S. Mariæ & S. Gervasii villulas duas, quas & Petro adjutore & Chorepiscopo suo sua vice consignare ad eandem Ecclesiam præcepit. Ibid. pag. 240. *Præfatum Episcopatum Cenomannicum ei auferre noluit, sed Chorepiscopum ei* (qui cæcatus fuerat) *Senfredum ordinare præcepit, qui populum in eadem parochia prædicaret, & Christo lucraret.* Adde p. 241. 242. ubi idem Chorepiscopus à tribus Episcopis *sacratus* dicitur, *ut ministerium Episcopale facere & exercere Canonice atque perficere posset.* Unde alios fuisse Chorepiscopos ab Archidiaconis colligitur: contra quam dixit Sigebertus, tametsi postmodum hac nomenclatura donatos constet.

Frequentes fuisse Chorepiscopos in Ecclesia Orientali colligitur ex subscriptionibus Conciliorum Nicæni, & Ephesini, quos gradu cæteris Presbyteris præstitisse docent eadem Synodus Nicæna can. 8. & Calchedonensis can. 11. & post Episcopos in Conciliis sedisse, Acta Conciliorum. Nec scio an ii sint, qui cum non vacarent civitates, κωμυδρίοις Episcopi præficiebantur, ut est apud Palladium in Vita Chrysostomi: quem tamen morem improbatum ab Ecclesia satis ipse insinuat Palladius. In Concilio Dusiacensi I. coacto contra Hincmarum Laudunensem Episcopum, non modo Franco Tungrensis Episcopus interfuit, sed & *Birico Tungrensis Chorepiscopus* ultimus consedit. Verum id observatione dignum, quod cum de damnatione Hincmari ageretur, sententiam, ut Episcopi, non dixit, sed à Metropolitanis & Episcopis judicandum, eorumque judicium sese prosecuturum professus est.

Cum igitur essent & dicerentur Episcoporum Vicarii, & ab iis solis, quibus subjecti erant, fierent, ut est in Concilio Antioch c. 10. Episcopatus apicem illos non obtinuisse par est credere. Nam ex can. 3. Nicænæ Synodi, Episcopi, ab omnibus, vel saltem à tribus Episcopis ordinari debent: deinde *ad quandam civitatis Episcopalem sedem titulari*, ut est in Capit. Caroli Mag. lib. 7. cap. 187. quod de Chorepiscopis dici non potest. Præterea Concilium Neocæsariense can. 13. ait, Chorepiscopos instar 72. discipulorum institutos, ut hoc nomine ab Episcopis, qui vicem Apostolorum funguntur, diversos esse voluerit, uti hunc canonem interpretantur Capitularia Caroli M. lib. 5. cap. 168. lib. 7. c. 310. 318. 329. Quamquam ex eo Nicolaus PP. Epist. 39. ad Rodulphum Bituric. Episc. c. 1. videatur eruere *Episcoporum habuisse officia.* Sed Episcopali non functos ordine, & eosdem esse Chorepiscopos cum Presbyteris, palam definiunt Damasus PP. Epist. 4. Leo I. Epist. 92. Concilium Metense an. 888. cap. 8. &c.

Non desunt tamen qui Chorepiscopos ordinem Episcopalem aliquando ac primitus habuisse contendunt: puta quia eo nomine ordinati erant, ut est in Concilio Laodic. can. 57. seu antea Episcopi essent, & à parœcia sua extorres, regionis cujusdam, vel castelli administrationem sub Chorepiscopi nomine accepissent, seu tanquam suffraganei Episcoporum essent ordinati. Deinde manus impositione ab Episcopis ordinatos, & *ut Episcopos Consecratos*, tradunt Capitula Caroli Mag. lib. 5. c. 169. Certe cum consensu Episcopi potuisse Presbyteros ac Diaconos ordinare, docent can. 13. Synodi Ancyr. & Isidorus lib. 2. de Eccl. offic. cap. 6. Præterea in Hist. Lausiaca apud Palladium cap. 106. legimus Elpidium Monachum Presbyterum ordinatum à Timotheo Chorepiscopo. Ecclesias etiam ab iis consecratas consensu & jussu Episcoporum legimus apud Rudolphum Presbyterum in Vita Rabani Mauri Archiepisc. Mogunt. n. 16. 27. 46. Candidum in Vita Eigilis Abb. Fuld. c. 19. & Browerum in Antiquit. Fuld. lib. 2. cap. 15.

Verum eorum munia postmodum certis limitibus circumscripta sunt, ne paris juris ac gradus cum Episcopis, quibus subjecti erant, viderentur; cum ad hoc primitus essent instituti, ut in villis ac vicis plebes in officio pietatis continerent, promovendos in Clerum examinarent, Subdiaconos, Lectores, Exorcistas, & cæteros inferioris gradus Clericos auctoritate sua ex Episcopi sententia constituerent, ut est in can. 10. Synodi Antioch. Denique cum intra officii sui definitos limites nequaquam se continerent, Presbyterosque, Diaconos, Subdiaconos, & Ecclesias consecrarent, repressa est non semel eorum audacia & temeritas; & Episcopi ordinationes ac consecrationes ab iis factas, ut irritas reformare, & canonice peragere jussi sunt, in Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 284. lib. 7. cap. 187. 310. 318. 329. in Concil. Paris. an. 829. lib. 1. cap. 27. Meldensi an. 845. c. 44. Metensi an. 888. c. 8. Vide Flodoard. lib. 3. cap. 10. &c.

Tandem Chorepiscopi penitus abrogati sunt à Leone PP. in Capitul. Caroli M. lib. 6. c. 119. Balsamon ad can. 13. Ancyr. scribit etiam sua ætate apud Orientales Chorepiscoporum gradum omnino exolevisse. Auctor est præterea Gervasius Dorobernensis in Hist. Pontif. Ecclesiæ Cantuar. habuisse hujus Ecclesiæ Archiepiscopum *Chorepiscopum quendam, qui in Ecclesia S. Martini extra Cantuariam manebat, qui adveniente Landfranco* (Archiep. Cant.) *dejectus est, sicut ubique terrarum factum esse audivimus*, inquit idem Scriptor.

Neque tamen *Chorepiscoporum* dignitas, vel certe appellatio, penitus abrogata, cum adhuc vigeat in quibusdam Ecclesiis. Quippe, ut observat Molanus lib. 2. de Canon. cap. 32. in Ecclesia Ultrajectensi S. Martini Chorepiscopi nomen & titulum habet primus Subdiaconorum, quem Synodus Autissiodorensis can. 16. Archisubdiaconum vocat, penes quem incumbit officium Archipresbyterii, seu Decanatus ruralis. Præterea Coloniæ in omnibus Collegiatis Ecclesiis Chorepiscopus est primus *Cantorum*, qui etiam in Cathedrali Ecclesia cum *Cantore* officium faciens in solemnitatibus, baculo utitur Episcopali. Ita quidem Molanus. Ubi forte abusive *Chorepiscopus*, Primus Cantorum appellatur, quod chorum regeret, quasi Χορεπίσκοπος. [*Choriepiscopus* & *Chorispiscopus* appellatur in MS. Codice Ecclesiæ Artrebat. ubi de Consuetudinibus & quotidianis distributionibus Ecclesiæ Coloniensis.] Chorepiscoporum ejusmodi Coloniensium meminit Concilium Coloniense anni 1260. cap. 9. & 10. ubi *Cantoribus* junguntur. At Wazo Episcopus Leodiensis in Epist. ad Joannem Præpositum, apud Anselmum in eodem Wazone c. 85. videtur innuere id nominis incognitum in Ecclesia Coloniensi: *Coepiscopos & Archidiaconos ob insolentiam removit Ecclesia, unde & his caret usque in præsens metropolis Colonia, & tota provincia.* Siquidem *Coepiscopi* iidem sint qui *Chorepiscopi*, ut & in Vita Rabani Mauri num. 51. qua dignitate insignitur quidam Constantius in veteri Notitia Ecclesiæ Viennensis tom. 12. Spicilegii Acheriani p. 154. ubi statim post Adonem Viennensem Archiepi-

scopum nominatur: adeo ut exinde colligere liceat Ecclesiam Viennensem suos pariter habuisse Chorepiscopos. At in ipsius Wazonis Diplomate quod describitur à Fizenio in Hist. Leodiensi pag. 319. subscribit *Joannes Chorepiscopus*, ita ut incertum sit, an per *Coepiscopos*, Chorepiscopos intellexerit. Habuit etiam Trevirensis Ecclesia suos Chorepiscopos, quippe Theganus qui Gesta Ludovici Pii scripsit, *Trevirensis Chorepiscopus* inscribitur. Alii occurrunt apud Browerum lib. 10. n. 11. lib. 11. n. 112. Sed & hodie sunt in eadem Ecclesia dignitates quatuor hac nomenclatura, scilicet Chorepiscopus S. Petri, Chorepiscopus S. Lubentii in Dietkirken, Chorepiscopus S. Castoris in Cardona, & Chorepiscopus S. Agathæi in Longuiono.

Habuit etiam Lugdunensis: nam apud Adonem in Chron. an. 810. & Hugonem Flaviniacensem ann. 788. Agobardus Ecclesiæ ejusdem *Chorepiscopus* Leidrado in Lugdunensi Archiepiscopatu suffectus fuisse dicitur. In veteri Charta ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ fol. 14. sub eodem Agobardo, *Audinus Ecclesiæ Lugdunensis Chorepiscopus* dicitur. In Charta an. 859. in Tabul. Eccl. Viennensis fol. 20. mentio fit *Constantii Chorepiscopi* ejusd. Ecclesiæ. In Concilio Suessionensi an. 853. subscribit statim post Episcopos, & ante Abbates, *Rigboldus Chorepiscopus sanctæ Remensis Ecclesiæ*: ut *Vitaus Cameracensis Ecclesiæ Chorepiscopus*, in Actis Concilii Tricassini an. 867. apud Sirmondum. In Charta Arnolfi Ducis Bajoariorum an. 808. mentio fit *Chorepiscopi Ecclesiæ Frisingensis*, in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 131. *Chorepiscopus sive Archidiaconus Ratisponensis Ecclesiæ*, ibid. to. 3. p. 340. *Regimboldus Chorepiscopus Moguntinus*, ad quem Epistolam scripsit Rabanus. *Godefridus de Mulfort Chorepiscopus* Coloniensis in Charta an. 1259. apud Maximilianum Henricum in Apol. part. 2. pag. 39. [*Seufredus Chorepiscopus* Cenoman. apud Mabillonium Analect. tom. 3. p. 240. de Herlemundo Episcopo ejusdem urbis.] Habuit denique Ecclesia S. Stephani Metensis suos Chorepiscopos. Chartam quippe Angilranni Episcopi Metensis subscribit cum aliis *Fredalius Chorepiscopus*. Atque hi post Primicerium & Decanum recensentur in Charta Leonis IX. PP. apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 355. *Volumus... ut eadem Ecclesia & ipsa sacrosancta Domini Mensa in honore ipsius à nobis dedicata, tale privilegium inviolabiliter obtineat, ut præter Episcopos & Abbates, ac septem ejusdem Cœnobii Sacerdotes, & tres Canonicos de domo sancti Stephani, Primicerium, Decanum, & Chorepiscoporum primum, ad ipsum principale altare nullus unquam Missas celebrare præsumat.* Atque hi quidem *Chorepiscopi* non alii erant ab *Archidiaconis*, qui vices Episcoporum agebant in ruralibus Ecclesiis, quomodo nominantur in Charta Adalberonis Episcopi apud eumdem Meurissium pag. 309. Nam *Chorepiscopi, Archipresbyteri, & Archidiaconi*, dicuntur *Ministri Episcoporum*, in Concilio Aquisgranensi II. an. 836. cap. 2. can. 4.

Scribit denique Browerus lib. 1. Antiq. Fuld. cap. 3. & in Notis ad 12. Poëma Rabani Mauri, Abbates eo tempore Chorepiscopi munus obiisse, exemplo S. Wigberti & Albuini Friteslariensium Abbatum. Quod certe firmari potest ex Tabulario S. Benigni Divionensis, in quo non semel occurrit *Bertilo Chorepiscopus Abbas* ejusdem Monasterii sub an. 868. apud Perardum p. 148. 150. 151. 157. Sed quod per *Sacerdotem secundi ordinis* hoc loco Chorepiscopum intelligi putat, non omnino assentior viro erudito.

Chorepiscopos in Ecclesiis vacantibus creatos innuit Hugo Flaviniac. an. 776. & Bercarius in Hist. Episcoporum Virdunensium num. 13. *Post hunc Episcopatus istius Ecclesiæ per 12. annos vacuus extitit: sed quidam servus Dei Amalbertus nomine, juxta morem illius temporis Corepiscopus factus, ipsam regebat Ecclesiam, & in quodam oratorio sub honore omnium Apostolorum quasi solitariam vitam ducebat.*

Porro de Chorepiscopis multi ex professo scripserunt, Duarenus lib. 1. de Sacris Eccl. Minist. c. 9. Bellarminus lib. de Cleric. c. 17. Morinus lib. 1. Exercit. sacr. c. 11. & de sacris Ordinat. part. 3. exercit. 4. Cellotius lib. 4. de Hierarch. cap. 14. Marca lib. 2. de Concord. Sacerd. & Imp. c. 13. Puccinellus in Zodiaco Mediol. part. 3. c. 16. &c.

¶ CHOREUTES, Χορευτὴς, Saltator. Fragm. Poët. *Tinctus colore noctis, Manu puer loquaci Ægyptius Choreutes.* Ita Martinius in Lexico.

¶ CHORIALIS, Clericus, qui debet interesse officiis divinis in *Choro* celebratis. Statuta Ecclesiæ Pictav. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1074. *Ordinamus has sequentes ceremonias cum aliis ceremonialibus antiquis & consuetis in præfata Ecclesia, per nos & Choriales nostros uniformiter & inconcusse observandas... omnes de choro cum humilitate & devotione flectant genua, &c.* Vide *Choriarius.*

¶ CHORIALES PUERI, in Bulla Pauli III. Papæ de sæcularizatione Monachorum Insulæ Barbaræ an. 1549. Vide *Chorarius.*

¶ CHORIARE, Choros agere, saltare, in Epistolis obscurorum virorum pag. 52. *Propinaverunt dulcia cibaria & bene dapiverunt Principem & omnes curiales, & postea Choriaverunt, & ego steti in uno conspicello quod potui videre.*

¶ CHORIARIUS, ut *Chorialis*. Charta anni 1327. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 210. *Excepto Curato S. Sanctini, qui licet sit Canonicus S. Sanctini & Choriarius Ecclesiæ Meldensis, sicut alii Canonici.* Altera Charta anni 1365. ibid. pag. 236. *Quod si contingat seu contigerit aliquem seu aliquos de beneficiatis, Choriariis ac servitoribus, & qui Choriarii aut servitores dictæ Meldensis Ecclesiæ censeri debeant, fieri alicujus parochialis Ecclesiæ rectorem seu rectores, &c.*

¶ CHORICANUS, CHORICISTA. Vide post *Chorus* 2.

¶ CHORIEPISCOPUS, CHORIPISCOPUS. Vide *Chorepiscopi* ad lin. *Neque tamen, &c.*

¶ CHORISTA, Idem qui *Chorialis*, Gall. *Choriste*, Hisp. *Corista*. Bleynianus in Institut. Theor. & Pract. lib. 2. pag. 221. *Qui pro supplendis Canonicorum vel etiam Parochorum defectibus ascisćuntur, Ascitii dicuntur, & à choro Choristæ.* In Cæremoniali Rom. Cantores vocantur *Choristæ*, quo nomine donantur etiam Pueri Chorales in quibusdam Ecclesiis. Vide Librum nigrum Scaccarii p. 671.

CHORITÆ, [*Clerici per potentiam magnorum intrusi.* Fortassis mendum est, ut dicitur in] *Sanguinitæ.*

CHORIZANTIUM SECTA, in Germania & agro Leodiensi an. 1374. qui à dæmonibus possessi choreis in plateis & in Ecclesiis vacabant. De hac Radulphus de Rivo in Joanne *de Arckel* Episcop. Leod. c. 9. & Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. c. 69.

¶ 1. CHORIZARE, Choros agere, saltare. Legitur infra in voce *Triscare*, in Actis SS. April. to. 2. p. 326. Maii tom. 5. p. 323. & apud Menotum

in Sermonibus Quadragesim. fol. 48. verso col. 2.

¶ 2. CHORIZARE, Per *choros* concinere. Gocelinus Monachus in Miraculis S. Aug. Cantuar. to. 6. Maii pag. 404. *Jam hymnus laudationis Dominicæ ter sanctisonus à Patrefamilias intonatur, & ab excipiente Dei familia sublimiter Chorizatur.*

¶ CHORODIDACTES, CHORODIDASCALUS, Cantor seu Primicerius Ecclesiæ qui in choro canentibus præest apud Bleynianum pag. 25.

¶ CHOROPALASIUS. Vide post *Cura* sub finem.

¶ CHORORARIUM, Officium Chorarii seu Cantoris. Collectio MS. Statutorum Ecclesiæ Aquensis: *Quando Canonici sunt in tabula pro Chororariis, responsoriis vel lectionibus positi, possint ipsi committere Clerico vel Sacerdoti officium sibi commissum, si ipsi fuerint.... impediti. Per Responsoria* vel *Chororarias lectiones* intelligo Responsoria vel Lectiones quæ cani solent ab uno *Choriali* designato.

¶ CHORS. Vide *Cortis.*

1. CHORUS, pro Mensura. Vide *Corus.*

2. CHORUS, Pars Ecclesiæ in qua Clerus consistit, ac concinit. Isidorus lib. 1. de Eccles. Offic. c. 3. *Chorus ab imagine dictus est coronæ, & ex eo ita vocitatus.... Chorus enim proprie multitudo canentium, est, &c.* Honorius Augustod. lib. 1. cap. 140. *Chorus dicitur à concordia canentium, sive à corona circumstantium. Olim namque in modum coronæ circa aras cantantes stabant: sed Flavianus & Diodorus Episcopi choros alternatim psallere instituerunt.* Acta Episcoporum Cenomanensium pag. 229. *Summo cœpit studio... superiores ejusdem Basilicæ partes diligenti solicitudine laborare, oratorium scilicet, quod Chorum vocitant, sedemque Pontificalem, &c.*

Certe hodieque apud Græcos ea pars ædis sacræ in orbem circumducitur, & subselliis Cantorum ac Clericorum munitur, ut ex Ichnographiis Ecclesiarum apud eosdem Græcos, quas repræsentat Goarus ad Euchologium, percipere licet. Sed & Chorum Sophianum in ovalem formam contractum perhibet Petrus Gyllius in Discript. CP. lib. 2. cap. 3. Concilium Turonense II. cap. 4. *Ut Laïci secus altare, quo sancta mysteria celebrantur, inter Clericos, tam ad Vigilias, quam ad Missas stare penitus non præsumant: sed pars illa quæ à cancellis versus altare dividitur, Choris tantum psallentium pateat Clericorum.* Concil. Toletan. IV. cap. 18. *Sacerdos & Levita ante altare communicent, in Choro Clerus, extra Chorum populus.* Vide cap. 39. Milo Monach. Elnonensis in Vita S. Amandi:

Formabatque Chorus cantica mellifluus.

CHORUS ABBATIS, CHORUS PRIORIS, in Vitis Abbatum S. Albani pag. 90. *Et si fuerit electus* (Abbas) *de parte Prioris, quam nos Chorum Prioris appellamus, transferetur ad Chorum Abbatis, ubi supremus statuetur.* Dividebatur nempe Monachorum Chorus in Ecclesiis in duas partes, quarum una à dextris, altera à sinistris erat, sibique antiphonatim respondebat. Qua parte Abbas sedebat, *Abbatis*; qua Prior, *Prioris Chorus* dictus.

CHORUS CONVERSORUM, apud Cæsarium l. 1. Mirac. c. 35. Apud Carthusienses Parisinos, *Chorus Conversorum,* Choro Fratrum præstructus videtur.

CHORUS INVITATORII, Pars scilicet Chori monachorum, à quibus *Invitatorium* incipitur, in libro Usuum Ordin. Cisterciensis cap. 12. 23.

CHORICANUS, & CHORICISTA, *Qui canit in choro, vel cum choro.* Joan. de Janua.

CHORUS, Instrumenti musici species. Silvester Giraldus in Descript. Cambriæ c. 11. *Tribus utuntur instrumentis, cytharis, tibia, & Choro.* Ita *Chorus*, in Gr. Edit. χόρος, non semel habetur in Veteri Testam.

CHOSDRUS. Gloss. Ælfrici: *Chosdrus, vel Castros,* Beo-moðeꝛ. Somnerus in Gloss. Saxon. legit *Costrus*, i. dux, rex apum, dux examinis, apiastra.

¶ CHOSIA, vel potius CHESIA, ut in autographo legitur, idem est quod Cathedra à Gallico *Chaire* vel *Chaise*, sedes episcopalis, palatium episcopale. Excerptum ex Chronico Aniciensi inter Instrum. tomi 2. novæ Gall. Christ. col. 237. *Actum in superiori fornello Chosiæ Aniciensis anno Domini M. CC. LXXIX.* In quibusdam aliis instrumentis *Chosia* legitur pro re quacumque, ut vocabulum *Chose*, Galli usurpamus, Hispani cum Italis *Cosa*, quod à Latino *Causa* recte deducunt eruditi.

¶ CHOSIARIUS, *Effossor parietum, latro*, apud Laurent. in Amalthea.

CHRENECRUDA, in Lege Salica tit. 61. quid sit, omnino non constat. In hac, qui hominem occidit, nec in sua facultate habet unde legem, seu mulctam exsolvat, adjunctis 12. juratoribus, nihil sibi esse in bonis præter ea quæ tradidit, sacramento cavet. Tum proximiores agnatos ad reliquum mulctæ exsolvendum invitat, facta in eos bonorum suorum omnium cessione, hac ceremonia hocque ritu. Domum suam ingreditur, & collectum de quatuor illius angulis pulverem pugno tenens, ad limen revertitur, in eoque stans ac vultu in interiorem domum obverso, sinistra manu pulverem in proximiorem agnatum trans scapulas mittit. Quo facto domo egreditur nudus, ac sola camisia indutus, & palum manu tenens supra sæpem salit. Tum agnati, sive unus, sive plures compositionem homicidii tenentur exsolvere. Si vero ii pariter solvendo non sint, aut ex iis aliquis, *iterum super illum Chrenecruda qui pauperior est, jactat, & ille totam legem componit.* Ex quibus videtur *Chrenecruda jactare*, idem esse quod *pulverem* ex quatuor domus angulis collectum projicere. Goldastus & Spelmannus *viridem herbam* interpretantur: ex Germanico *Gruen Kraut*, vel ex Belgico *Groen*, viridis, & *Gruid*, herba. Id improbat Wendelinus, aitque hac voce *denotari purificationis adprobationem*, ex *Chrein*, purum, castum, & mundum, & *Keuren*, probare: ita ut hæc vox referri debeat ad sacramenta 12. juratorum. [Eccardus, qui legit *Chren ceude*, exclamationem bonis cedentis esse conjicit, quæ à Saxonibus, inquit, cum quibus vetustissimorum Francorum dialectum exacte convenisse sæpius experti sumus, profertur: *rene herute.* Sæpius jam *chreo* pro *reo* vel *ref* cadaver: & *cheristiao cheretoge* pro *heretog* supra dictum vidimus, & infra *chervioburgius* ex *herbarius* factus occurrit: atque & hic *chrene* pro Saxonico *rene*, Germanico *reine* positum est, quod *purum* significat. *Herut* Saxon. *vacuum, ubi nihil est;* item *foras* notat. Germani *herraus* dicunt. Olim *herütz* pronunciatum fuisse conjicio ex *butz* ejusd. sensus vocula, quæ inde contracta est... Integrum ergo *Chrenechruda*, vel *Chrenechruta* significat *pure* vel *omnino vacuum* sc. est domicilium, *nihil omnino est intus.*] Utut sit, legem hanc correxit Childebertus Rex in Decreto cap. 15., quod & paganorum ritus saperet, & plures in bonorum cessione involveret: *De Chrenecruda lex quam paganorum tempore observabant, deinceps numquam valeat, quia per ipsam cecidit multorum potestas.*

CHREODIBA, Latrocinium in silva commissum, exusto ibidem corpore occisi, ne supersit indi-

cium facinoris. Vox, inquit Wendelinus, confecta ex *Gruy*, & *diven*, quod eſt, *ſilveſtres latrones*. De *Chreodiba*, eſt tit. 74. in Lege Salica Edit. Heroldi.

CHRESTUS, Utilis, commodus, ex Grec. χρηϛός. Hincmarus Laudunenſis: *Nec inde debetis acediari, ſi de his loquor, quæ ſcitis, quia nihil poſſum loqui de ſcripturarum tramite, ſaltem ſi ſit Creſton, quod neſciatis.*

¶ CHRISIMUS, Nomen Chriſti abbreviatum in antiquis inſtrumentis ſecundum diverſos caſus ſic XPS. XPI. XPO. XPM. ubi media littera ρ. Græcum. Vox *Chriſimus* legitur in Annal. Benedict. to. 5. pag. 7. Vide *Chriſmon* & *Benevalete.*

CHRISMA, Oleum quod in Eccleſia conſecratur. Duplex eſt: aliud enim oleo & balſamo conficitur, idque principale appellatur in Pontificali MS. Senonenſis Eccleſiæ, & eo unguntur qui baptizantur, in vertice, & qui confirmantur, in fronte, denique qui ordinantur. Alterum vero eſt ſimplex oleum ab Epiſcopo conſecratum, quo unguntur Catechumeni in pectore & ſcapulis & in fronte, antequam abluantur. Infirmi quoque & energumeni eodem oleo unguntur. Vide Durandum lib. 6. Ration. c. 74. 84. & Steph. Durantum lib. 1. de Ritib. Eccl. cap. 20. De poſteriori oleo agunt Capitula Caroli M. lib. 6. cap. 77. 175. lib. 7. tit. 95. 310. & Addit. 3. Ludov. Imp. §. 1.

Chrisma, feminino genere, apud Montanum Epiſcop. in Epiſt. ad Thuribium Epiſcop. Palentinum cap. 2. [& apud Mabillonium Liturg. Gall. p. 248. col. 2. *Infuſio Chriſmæ ſalutaris, &c.*]

Chrisma, Chriſmatis Sacramentum, quod uſitatius *Confirmationis* appellamus, quoniam non manus impoſitione tantum, ac ſignaculo crucis, ſed & ſacra unctione conſummatur. Hinc *Chriſmate ungi*, pro *Confirmari*, paſſim apud Patres, quorum locos congeſſere Baronius ann. 35. num. 14. 15. & ſeqq. & alii qui de hoc Sacramento ex profeſſo ſcripſere. Vide Capitul. Caroli M. lib. 7. c. 189.

Chrisma Sanctum *pro ſubvertendis judiciis dari*, vetatur in Capitulis Herardi Turonenſis Archiepiſc. c. 22. in Capit. Car. M. lib. 3. §. 55. & in Lege Longob. lib. 3. tit. 27. *Preſbyter, qui ſanctum Chriſma dederit ad judicium ſubvertendum, poſtquam de gradu expulſus fuerit, manum amittat.* [Muratorius to. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 100. col. 2. hæc adnotat in hunc locum: In Concilio Turonenſi an. 813. can. 20. proditur invaluiſſe eam opinionem, ut crederetur, *criminoſos Chriſmate unctos aut potatos nequaquam ullo examine comprehendi poſſe*: hoc eſt, in judicio ſive examine aquæ ferventis aut frigidæ, crucis, ignis, pugnæ ac in multis aliis experimentis, quæ judicia Dei appellabantur olim à tentantibus Deum ſuperſtitione publica, nunc ab omnibus Chriſtianis improbata.] Burchard. Decret. lib. 19. *Bibiſti Chriſma ad ſubvertendum Dei judicium.* Vide Concilium Triburienſe cap. 4.

Chrisma sub Prætextu *medicinæ, vel maleficii donare Preſbyteri* pariter vetantur in Capit. Caroli M. lib. 5. cap. 80.

Chrisma interdum ſumitur pro juriſdictione Eccleſiaſtica, ſeu illius diſtrictu: qua notione dicitur *la Creſme de Bourges*, in Conſuetudinibus *de Maiſieres* in Turonibus, & S. Cyrani in Brena, diſtrictus juriſdictionis Archiepiſcopi Bituricenſis, intra quem *Chriſma* parochis diſtribuere ei licet.

Chrismal, Chrismale, Vas Eccleſiaſticum, in quo Chriſma, ſeu ſacrum Oleum aſſervatur, quod *Ampulla Chriſmatis* dicitur Optato lib. 2. *Chriſmale vaſculum* Ivoni Epiſt. 3. *Vas ad oleum Chriſmatis*, Anaſtaſio in S. Innocentio. Helmodus lib. 1. cap. 84. *Viderat namque nocturna viſione Chriſmale in manibus ſuis, de cujus operculo ſuccreverat novella plena viroris, quæ confortata validam crevit in arborem.* Adam Bremenſis cap. 161. *Unum vas Chriſmale argenteum.*

Præſertim vero ſumitur pro vaſe in quo Chriſti corpus aſſervatur. Liber Sacramentorum S. Gregorii in Cod. Remenſi: *Præfatio Chriſmalis: Oremus, fratres cariſſimi, ut Deus omnipotens hoc miniſterium corporis filii ejus Domini noſtri Jeſu Chriſti gerulum benedictionis, ſanctificationis tutamine, defenſionis donatione implere dignetur, orantibus nobis.* In Ordine Romano, hoc loco, iſte præfigitur titulus: *Præfatio vaſculi, in quo Euchariſtia reconditur.* Proinde de eo vaſe intelligendus S. Columbanus in Pœnitentiali: *Qui oblitus fuerit Chriſmal, pergens procul ad opus aliquod, quinis quinquies percuſſionibus.* Alibi: *Cui Chriſmal ceciderit, & nihil confringens, 12. percuſſionibus.* Halitgarius in Pœnitent. c. 10. *Qui non bene cuſtodit ſacrificium, ... qui autem perdiderit ſuum Chriſmal, aut ſolum ſacrificium in regione qualibet, ut non inveniatur, &c.* Adde Cumeanum de Menſura Pœnitentiarum cap. 13. Vitam S. Comgalli Abbatis n. 22. [& Antiquam Collectionem Canonum Pœnitentialium apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 44. ubi de Euchariſtia: *Qui autem in plebe ſuum Chriſmal perdiderit & non invenit*, XL. *dies pœniteat, vel* III. *quadrageſimas pœniteat.*]

Chrismal ſumitur etiam interdum pro Corporali, ſeu palla corporali. Glaber lib. 5. Hiſt. cap. 1. *De Chriſmale etiam, quod à quibuſdam Corporalis appellatur, plurimum expertum eſt præſtare remedia, &c.* Et infra: *Pannus tamen ille Dominicus aura flante à contulo elapſus, plus minus duobus milliariis avolavit.* In Editis perperam *panis* habetur. Vide Bedam de Remedio peccator. cap. 13.

Chrismal præterea pro quavis palla, qua ſacræ conteguntur reliquiæ, quomodo uſurpat S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 71. *Et adiens Baſilicam, quam eo in loco veneranda ejus illuſtrabant pignora, præmiſſa oratione, cœpit ex fimbriis Chriſmalis, quo tegebantur reliquiæ, fauces ſuas. . . perfricare.* Antiq. Fuld. lib. 2. trad. 38. *Trado Domino Deo & S. Mariæ, ad illas S. Mariæ reliquias, quæ propriæ meæ ſunt, quæ ego ipſa conquiſivi, & quæ in ipſa capſa mea propria ſunt, & Chriſmale, ad quas ancillæ Dei, quæ in hoc eodem Monaſterio Domino deſerviunt, votum primitus ſanctitatis & monaſticæ converſationis ... promiſerunt.*

Chrismale, dicitur denique *veſtis candida, quæ ſuper caput baptizati ponitur*, apud Durandum lib. 6. Ration. cap. 82. num. 16. cap. 95. num. 3. [Liber mutilus Sacramentorum, quem laudat Mabillonius in præfatione ad Acta SS. Benedict. ſec. 1. pag. LVI. relatis ternæ immerſionis ritibus in baptiſmate tum obſervari ſolitis, ſubdit: *Hic mittat Chriſmale in capitibus eorum dicens: Accipe veſtem candidam ſanctam & immaculatam, &c.*] *Chriſmalis veſtis*, apud Joannem Epiſcop. Abrincenſ. de offic. Eccl. pag. 48. *Chriſmalis pannus*, in Synodo Exonienſi ann. 1287. c. 2. Ciceſtrenſi ann. 1289. cap. 30. & Belvacenſi cap. 8. quod habetur apud Gratianum & Ivonem, ubi non eſſe abſurdum refertur, *ſi quis voluerit Chriſmatis pannum*

iterum linire, & super alium baptizatum mittere. Quæ aliis verbis habentur in Pœnitentiali Theodori c. 4. *Pannos Chrismatos iterum super alium baptizatum imponi non est absurdum.* Quippe olim, ut & hodie, baptizatorum statim atque Chrismate in fronte ungebantur, ne Chrisma deflueret, capita panno candido obvolvebantur, qui octava demum die ab iis auferebatur. Hinc S. Augustinus Serm. 160. ad Neophytos: *Hodie octavæ dicuntur infantium, revelata sunt capita eorum, quod est indicium libertatis.* Dudo lib. 2. Actor. Norman. de Rollone recens baptizato: *Congruumque est tibi his septem diebus, quibus albatis Chrismatis & olei vestibus es indutus.* Et mox: *Octavo die expiationis ejus, vestimentis Chrismalibus vel baptismalibus exutus, &c. Mitra baptizatorum* dicitur Honorio Augustodunensi lib. 3. cap. 113. *In octava die baptizati mitras deponunt, & ab Episcopo in fronte per Chrisma signantur. Chrismale capitium,* in Concilio Rotomagensi ann. 1059. cap. 17. *Ut in Albis baptizatorum, solummodo candela, & Chrismale capitium donetur, nisi quid benignitas humana privato concesserit. Mysticum velamen,* Carolo M. in Epistola ad Odilbertum Mediolanensem de Baptismo. Statuta Ægidii Episcopi Sarisberiensis ann. 1256. *Et ... mulieres sequentes debent offerre Chrismalia infantum; nec Chrismalia debent alienari, nec in aliquos usus mitti debent, nisi in usus Ecclesiæ.* [*Chrismalia puerorum baptizatorum, & fasciæ confirmatorum crementur, vel abscondantur in terra, in Ecclesia vel in atrio, & cineres similiter.* Ita Concilium incerti loci apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 162. *Sabanum* vocat Euchologium Gr. p. 372. *Cucullum* alii, qui ἀποκουκουλλῶσιν verbo utuntur pro *Albas deponere.*] Vide *Capulla.*

Chrismalis Missa. Vide *Missa.*

Chrismales Dinarii, Præstatio quæ à Presbyteris pro Chrismate quod circa Pascha ab Episcopo accipere solent, eidem Episcopo exsolvebatur, quæ ut simonia non semel damnata est à summis Pontificibus. *Nummi, quos Presbyteri solent dare eo tempore quo Chrisma accipiunt,* ut est apud S. Anselmum lib. 4. Epist. 61. Innocentius III. PP. apud Gregorium de Simonia cap. 36. *Pervenit ad audientiam nostram quod cum olim quidam suffraganei tui pro Chrismate certam consueverint accipere pecuniæ quantitatem, non metuentes pœnam canonicam, & correctionem tuam eludere cupientes, tempus faciendæ solutionis anticipant, recipientes in Quadragesima, quod recipere consuevere post Pascha: & ut causam recipiendi dissimulent, nomen denariorum variant, Denarios quos prius Chrismales, secundo Paschales dicebant, Consuetudinem mediæ Quadragesimæ nuncupantes.* Alexander III. eod. tit. cap. 16. *Audivimus quod nummos pro Chrismate ab Ecclesiis extorquetis, quos nunc Cathedraticum, aliquando Paschalem præstationem, interdum Episcopalem consuetudinem appellatis, &c.* Ricardus Hagulstad. lib. 2. cap. 3. *Nec propter Synodum, aut propter Chrisma, nec propter aliquam Ecclesiasticam causam Episcopo Dunelmensi ... aliquod debitum sive aliquam consuetudinem debet.*

Chrismare, Confirmationis Sacramentnm impertiri. Greg. Turon. lib. 2. Hist. cap. 31. *Conversa est & alia soror ejus... quæ in hæresim Arianorum dilapsa fuerat, quæ confessa æqualem Filium Patri & Spiritui sancto, Chrismata est.* Ita lib. 4. cap. 27. de Brunichilde: *Et quia Africanæ legi subjecta erat,... conversa, beatam in unitate confessa Trinitatem credidit, atque Chrismata est.* Adde lib. 5. cap. 39. & lib. 1. de Mirac. c. 6. Ex quibus locis observare est hæreticos, maxime Arianos, si ad Catholicam fidem converterentur, nec Sacramentum Confirmationis accepissent, chrismate consignari solere. Vide Avitum Epist. 24.

Ecclesiam Consecrare et Chrismare, in Vita S. Popponis Abbat. cap. 11.

¶ Chrismare Fontes, Chrisma miscere sacris fontibus, ubi suscipitur baptisma. Ordinarium Ambianense ann. 1337. in Sabbato S. *Benedicuntur fontes & Chrismantur, sicut docet Missale.*

Chrismarium, Vas in quo sacrum chrisma reponitur, in Concilio Autisiodor. ann. 578. c. 6. Ast aliis videtur sumi pro theca reliquiaria, seu phylacterio, ut infra. Gregorius Turon. lib. 4. Mirac. S. Martini cap. 32. *Sed ille de pulvere beati sepulcri secum habens, elevato Chrismario contra ignem, &c.* Fortunatus in Vita S. Germani Parisiens. cap. 47. *Cum Chrismariis suis Diaconum direxit:* [*qui percurrens ad hominem ut sibi jussum fuerat, infirmi viscera tangit. Altera die exoratus ipse Sacerdos accedit ad debilem ... infirmum oleo benedicto perunxit.*] Vita S. Aredii Abbatis Lemovic. cap. 8. *Aliam de suo Chrismario protulit ampullam, oleum quod de S. Martini Ecclesia tulerat continentem.* [S. Audoënus in Vita S. Eligii apud Acherium tom. 5. Spicil. pag. 161. *Vidit quasi balsamum distillare de Chrismario.*]

Chrismarium, Theca reliquiarum. Vita S. Aredii Episcopi Lemovic. *Chrismarium, quod beatissimus gestare consueverat, & reliquias habere Sanctorum à se concitus excutiens, projecit in terram.* Supra: *Progressus exin accedit ad locum, ubi venerabilis Martyr jam longævis temporibus decollatus fuerat, & cum plenissima devotione de eodem loco parvissima saxorum, quod vulgo sabulum dicitur, in Chrismarium, quod collo suo gestabat, læto animo pro sacratis sancti Martyris reliquiis condidit.* Stephanus Eddius in Vita S. Wilfridi cap. 32. *Regina vero ejus olim supra fata Chrismarium hominis Dei sanctis reliquiis repletum ... juxta se pependit.*

Chrismatarium. Hieron. Rubeus in Hist. Ravenn. auctor est, Maximianum Archiep. vascula 2. ex auro, in quibus sanctum chrisma servaretur, Ravennati Ecclesiæ dedisse, alterumque exstare, cui sic inscriptum: *Servus Christi Maximianus, Archiepiscopus hoc Chrismatarium ad usus fidelium fieri jussit.* Occurrit etiam in Synodo Wigorniensi ann. 1240. cap. 1. in Concilio Mertonensi ann. 1300. in decreto de ornamentis Ecclesiæ, [in Agnelli Libro Pontif.] &c.

Chrismatio, Baptismus. Charta Joannis Redonensis Episcopi an. 1240. apud Augustinum *du Pas* pag. 594. *Nullum ejusdem Ecclesiæ parochianum ad jura parochialia admittens, nisi in duobus casibus necessitatis, videlicet ad baptismum, sive Chrismationem, & confessionem.*

¶ Chrismatorium, ut *Chrismarium,* Vas in quo sacrum Chrisma reponitur. Ordinarium Canonicorum Regul. S. Laudi Rotomag. pag. 315. *Fert cereum ad consecrandos Fontes præparatum, Subdiacono quoque cum libro & Diacono cum Chrismatorio.* Occurrit iterum in voce *Spinetrum.*

¶ Chrismetare, Idem quod supra *Chrismare,* Sacro chrismate confirmare. Diploma Caroli M. ann. 777. apud Mabillon. de Re Diplom. lib. 6. Charta 52. *Invenimus, ut neque Angalramnus Episcopus* (Mettensis) *neque successores sui .... in ipso cœnobio* (Salonæ) *pontificium habere non debeant, nisi si Abbas S. Dionisii expetierit ordinationes faciendi, Chrismetandi & tabulas benedicendi.*

¶ CHRISMON, Nomen Christi abbreviatum ad instar

instar monogrammatis, ut supra vidimus in voce *Chrisismus*, & in *Benevalete*. Mabill. lib. 6. de Re Diplom. in *Syntagmatibus dictandi*, Quomodo fiunt privilegia Paparum: *Chrismon autem ejusmodi effigiatur specie* *. *Ut plenius autem in hoc monogrammate**, *& ut Christi nomen appareat, tali mea effigiaretur sententia specie* *.

¶ CHRISOBOLUM. Vide *Chrysobullum*.

¶ CHRISOCLAVUS. Vide *Chrysoclavus*.

¶ CHRISOPOLIS, Bisantio, Gall. *Besançon*. Hist. Mediani Monasterii p. 247. in Excerptis Joannis à Bayono de Abbatibus hujus loci: *Hugo Chrysopoleos, id est, Bisuntinus, Deo hominibusque dulcis, &c.* Scribendum fuisset, *Chrysopolis*, Urbs aurea.

¶ CHRISTEMPORUS, *Qui Christum cauponatur*, Laurentio in Amalthea, i. e. Qui Christo servit lucri gratia, ut tempora sese habent. Ignatius Mart. in epistola ad Trallenses ex antiqua interpretatione: *Fugite istos, sunt enim vaniloqui, seductores, non Christiani, sed Christempori, Christilucriones, quique ex Christi nomine quæstum faciunt.*

¶ CHRISTIANARE, Catechumenum facere. Statuta Synodal. Eccles. Biterr. ann. 1368. apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 645. *Etsi certum sit & indubitatum ipsi Capellano secundum formam prædictam eos (infantes) fuisse baptizatos, nec etiam catechiset, quod apud nos appellatur vulgariter Christianare, sed inungantur in capite & inter spallas oleo benedicto; & alia qualibet integraliter fiant & dicantur, quæ post ablutionem vel immersionem in aqua cum dicta forma verborum fierent, si in Ecclesia baptizati fuissent, excepto quod non interrogentur, Abrenuntias, &c.* Vide *Catechisari*. Le Roman *de Partonopex* MS. ubi de Pagani ad Christianam Religionem conversione:

Li Quens s'est mainte fois penez
Qu'il fust par lui Crestienez.

Infra:

Et ne porquent moult s'esjouist
Quant voit cil qui se convertist,
O soi l'enmenra ca pensé
Tant qu'il ait la Crestienté.

Rursus:

Ne volt li Quens atendre mais
Que cil ne soit Crestiennez,
Et en seint baptesme levez.

Vide infra *Christianitas*, pro absolutione, &c.

CHRISTIANI, primum appellati Christi cultores, Antiochiæ, ut auctor est in Actis Apostol. D. Lucas. S. Augustinus lib. 1. Retract. 13. *Res ipsa quæ nunc Christiana religio nuncupatur, erat & apud antiquos, nec defuit ab initio generis humani, quousque ipse Christus veniret in carne, unde vera religio quæ jam erat, cœpit appellari Christiana. Cum enim eum post Resurrectionem, Ascensionemque in cælum cœpissent Apostoli prædicare primum apud Antiochiam, sicut scriptum est, appellati sunt Discipuli Christiani.* Nicolaus I. PP. in Resp. ad Consulta Bulgar. cap. 92. *Antiochena* (Ecclesia) *in qua Conventu magno sanctorum facto, primum fideles dicti sunt Christiani.* Eadem habet Isidorus lib. 1. de Eccl. offic. cap. 1. Vide Athanas. in Disputat. contra Arium, Gregorium Nyssen. de Profess. Christ. Justinum, Tertullianum in Apologet. & alios.

Christiani interdum, qui Clericatum, aut Ordines Ecclesiasticos susceperunt, unde dicuntur, in l. 50. 125. Cod. Th. de Decurion. l. 2. de Postlim. l. 11. de Pistor. uti observat Jacobus Gotofred. Ita *Christianos*, Monachos interdum intelligi à Patribus Græcis observatum à viro doctissimo Joan. Bapt. Cotelerio tom. 1. Monumentor. Eccles. Græcæ p. 794.

Christiani de Cinctura, ita vocati olim *Christiani in partibus Ægypti degentes*, ut auctor est Sanutus lib. 2. part. 2. cap. 8. sub ann. 1230. Appellationis rationem prodit B. Odoricus de Forojulii in Chron. quod à mundo condito perduxit ad initium Pontificatus Benedicti XII. sub ann. 1307. *In ista autem Babylonia habitant multa millia Saracenorum ... & multitudo Christianorum, qui dicuntur Centurini, vel de Cintura, quia cingulum portant latum, & vestimentum, per quod recognoscuntur ab aliis* (Jacobitis scilicet & aliis.) Similia habet Brocardus lib. 2. Horum etiam meminit Bernardus *de Breydenbach* in Itinerario Terræ Sanctæ, ubi de Japha: *Ad ostium autem speluncæ prædictæ Christiani de Cinctura, id est de Fide S. Pauli, de Rama & Hierusalem convenientes, &c.* Vide Belonum lib. 2. Observ. cap. 85. Academici Cruscani: *Centurino il medesimo che cintura, se non che e solo de gli huomini, differente, perche suole stringersi con fibbie, o puntali di ferro, o dal altri metalli.*

¶ Christiani, dicti olim *Cagoti*. Vide in hac voce.

Christianismus, Populus Christianus. Chron. Reichersspergense, de Saladini victoria: *Christianismum nostrum universum devicit.* [Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. p. 152. in Laurentii Byzynii diario belli Hussitici: *Quo & Pragenses Regi ipsi & toti quasi Christianismo exosi, eo quod promotionem Legis Dei & suam veritatem & communionem calicis zelarent.*]

¶ Christianismus, Idem quod *Catechismus*, Institutio fidei Christianæ. Statuta Ecclesiæ Biterrensis ann. 1368. apud Edm. Marten. tom. 4. Anecd. col. 645. B. *Si vero sit dubium eos secundum formam prædictam fuisse baptizatos ... tunc faciat Sacerdos catechismum seu Christianismum, & baptizet eum, ita dicendo: Si baptizatus es, non te baptizo; sed si non es baptizatus, &c.* Vide *Christianare*.

¶ CHISTIANISSIMUS, Regum Francorum titulus honorarius. Vide *Christianitas* infra.

CHRISTIANITAS, Religio Christiana, Christianismus. Annales Franc. ann. 785. *Christianitatem quam pridem respuerant, iterum recipiunt.* Vetus Interpres Epistolæ ad Magnesios, quæ S. Ignatio tribuitur: *Non enim Christianitas in Judaïsmum credidit, sed Judaïsmus in Christianitatem.* Anastasius in Hist. Eccles. *Sicque dilatata est in Perside Christianitas.* Ita in l. 4. Cod. de Apost. l. 112. Cod. de Decurion. l. 19. Cod. de Judæis & Cælic. l. 5. Cod. Th. de Spectac. apud Will. Neubrig. lib. 4. cap. 13. & alios Scriptores passim. Crebro etiam

Christianitas, pro populis Christianis, seu qui fidem Christianam profitentur, usurpatur à Scriptorib. Matth. Paris ann. 1245. *Congregati sunt Lugduni ex totius fere Christianitatis latitudine Prælati.* [Chronicon Nicolai Trivetti ad annum 1180. apud Acherium tom. 8. Spicil. pag. 480. *Rex Jerusalem licet lepra percussus, adjutus tamen Christianitate transmarina munitissimum castrum fecit super fluvium Jordanem.*] Vide Lucam Tudensem æra 1020. Anastas. in Hist. Eccl. pag. 36. Sanutum l. 3. part. 11. c. 12. &c. Jo. Villaneus lib. 6. cap. 25. *Tradisce santa Chiesa, e tutta Christianità.*

¶ Christianitas, pro Clericatu, in l. 123. Cod. Th. de Decur. & leg. 11. de Pistoribus.

Christianitas, Professio Christianæ Religionis, seu Christianismi. Capitula Caroli Calvi tit. 11. *Ut Missi omnibus denuntient in illa fidelitate, quam Deo & Regi unusquisque debet, & promissam habet, & in illa Christianitate, qua pacem proximo*

unusquisque servare debet, &c. Tit. 17. cap. 5. *Mandat vobis, ut memores sitis Dei & vestræ Christianitatis.* Tit. 18. cap. 3. *Mandat etiam ut recordemini Dei & vestræ Christianitatis.* Tit. 30. cap. 5. *Qualiter autem nepos noster Hlotharius non solum erga nos, & consanguinitatem nostram, verum etiam contra Deum & sacram auctoritatem, & communem Christianitatem inde egerit, &c.* Cap. 9. *Timeat Deum & compescat istud scandalum, quod tam grande in ista Christianitate sine ulla necessitate est generatum.* Et infra: *Pro amore & timore Dei honoret se & suam Christianitatem, & suum nomen regium.* Concilium Ænhamense ann. 1009. can. 20. *Unusquisque Christianus, prout fidei suæ in primis necessarium est, Christianitatem suam curet diligentius, & frequenter adeat confessionem, &c.* Charta S. Bernardi Abbatis Clarevallensis ann. 1145. in Tabulario Ecclesf. Autisiod. *Nec etiam aliquam decimam Episcopus servientes, & homines Comitis tam per se quam Ecclesiasticos ministros per Christianitatem submonebit, &c.* Joan. Sarisberiens. Epist. 275. *Primo Deum, & ut dici solet, Christianitatem suam obsidem dabat.* [Charta anni 1224. in Tabulario Montis S. Martini: *Ad omnia supradicta servanda, fide & juramento corporaliter & solemniter præstitis, se & sua coram nobis quilibet pro singulis obligavit, & Christianitatem suam nobis & Episcopo Noviomensi in obstagium posuit.* Alia ejusdem Joannis Episc. Charta anni 1221. ibidem: *Sciendum quod prædicti Theodoricus & Sara uxor ejus Christianitatem suam nobis obligarunt super jam dictis omnibus firmiter observandis.* Quibus posterioribus in locis *Christianitatem suam obsidem dare*, vel *in obstagium ponere*, & *obligare*, idem videtur quod sub pœna excommunicationis obligari, quoniam, ut mox dicetur, *à Christianitate separabantur* excommunicati.] Vide Procopium lib. 2. Vandalic. cap. 26. extremo.

A Christianitate Separari, Privari, Excommunicari, Hincmaro Remensi apud Flodoardum lib. 3. c. 26. apud Nicolaum I. PP. Ep. 8. Herimannum de Restauratione Monasterii S. Martini Tornac. c. 112. *Christianitatem auferre*, excommunicare. Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 243. *Interim ipse Christianitatem mihi abstulit, ita ut nuptiales qui aliunde veniebant, Missam perdiderint, & corpus sepulturas.* Infra: *Quæsivi Christianitatem, nec habui, ... Missam quæsivi, & non habui, &c.*

¶ Christianitatem Facere Alicui, id est, cum eo in divinis communicare. Vide Annal. Benedict. tom. 5. pag. 422. ad annum 1100.

¶ Christianitatem Reddere, Aliquem ab interdicto vel excommunicatione absolvere, ibidem pag. 996.

Christianitas, Titulus honorarius, qui Francorum Regibus potissimum tribuitur, qui *Christianissimi* peculiari quodam jure ac prærogativa etiamnum dicuntur. Epistola Imp. Constantinop. ad Childebertum Regem to. 1. Hist. Franc. 39. 40. *Quæ nobis de Christianitate vestra opinio detulerat.* Occurrit ibi non semel, & in Epistola Pelagii PP. ad eumdem Childebertum apud Baron. an. 556. n. 25. in Epist. Stephani III. PP. ad Carolum & Carolomannm Reges apud eumdem Baron. an. 755. n. 3. in Ep. Pauli PP. ad Pipinum Regem to. 3. Hist. Franc. pag. 734. & sequenti Epist. in Epistola Ludovici II. Imp. ad Nicolaum PP. apud eumdem Baron. anno 866. num. 39. apud Hincmarum Rem. in Quatern. pag. 382. Sed & Gregorius Magnus scribens non modo ad Brunechildem Reginam, sed etiam ad Mauricium Imp. & Theudelindam Reginam Longobard. hocce titulo illos compellat lib. 5. Epist. 63. lib. 7. Ind. 1. Ep. 5. Ind. 2. Ep. 42. lib. 12. Ep. 7. Vide Diurnum Romanum p. 45.

☞ Sed à quo tempore præstituto singularior evasit & prorsus hereditaria Regibus nostris *Christianissimi* appellatio? Quidam Franciçæ gloriæ osores id referunt ad Pium II. Papam, qui hac prærogativa Ludovicum XI. dignatus fuerit; verum Pius ipse II. hoc nomen hæreditarium agnovit in Carolo VII. Ludovici decessore, siquidem eum sic alloquitur Epistola 385. *Habitus es, Carissime Fili, devotissimus Princeps Fidei, & Religionis nostræ præcipuus: nec immerito ob Christianum nomen à Primogenitoribus tuis defensum, nomen Christianissimi ab illis hæreditarium habes.* Hujus rei locupletissimi testes etiam sunt Principes Franciæ in Epistola ad Carolum VI. directa, quam exhibet Juvenalis Ursinus ad annum 1410. Ibi sic affantur Regem: *Soyez enoinct & consacré si dignement, que du saint Siege de Rome & de toutes Nations & de tous Royaumes Chrétiens, vous estes tenu & appellé très-Chrétien, & singulierement renommé en administration de vraye justice.* Sed & Johan. Sarisberiensis, homo Anglus XII. sæculo Epist. 167. non ad Gallum quemdam scripta, sed ad Archiepiscopum Cantuariensem, ait: *Audieram hæc prius in curia Christianissimi Regis Francorum, apud Laudunum honeste & reverenter susceptus ab eo.* Charta Donationis Johannis II. Comitis Pontici pro monasterio S. Valarici an. 1191. in Hist. Chronol. Majorum Abbavillæ: *Ut monachi ...... valentius exorent Dominum pro Philippo Christianissimo Francorum Rege.* Vide Mabillonium de Re Diplom. lib. 2. cap. 3. n. 5. & lib. 5. in notis ad Tabellam 22. Mercurium Gallicum mensis Februarii ann. 1723. pag. 266. & seqq.

Christianitas, [Gall. *Officialité, Cour de Chrétienté,*] Functio, seu jurisdictio, audientia Episcopalis, vel forum Ecclesiasticum, cui Episcopus vel alius illius nomine præest, quod vulgo *Curia Christianitatis* vocatur; *Christiani* enim dicti potissimum Clerici, & *Christianitas*, Clericatus, uti supra observatum: vel denique quidquid ad sacramenta Christianæ religionis pertinet. Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 114. & Addit. 3. Lud. Imp. cap. 116. *Ut laici in eorum ministerio obediant Episcopis, ... & ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam.* Charta Willelmi Conquest. to. 2. Monastici Anglic. pag. 845. *Præcipio vobis ut recipiatis Christianitatem de Episcopo Dunelmensi, & de Archidiacono suo, & prædicto Episcopo sitis obedientes de Christianitatis legibus, sicut juste debetis obedire vestro Episcopo.* Simeon Dunelm. lib. 4. cap. 8. *Si injunxit, ut per Archidiaconatus officium Christianitatis curam per totum ageret Episcopatum.* Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 11. *Sunt alia quædam placita Christianitatis, in quibus Rex partem habet.* Eadmerus lib. 1. Hist. Novor. pag. 28. *Omnem auctoritatem exercendæ Christianitatis illi adimere cupiebat.* Adde lib. 4. pag. 95. Charta an. 1060. ex Tabulario Ecclesiæ Abrincatensis: *Cogebantur venire Abrincas ad respondendum de quacunque accusatione contra Christianitatem.* Infra: *Et denariatas ceræ matrici Ecclesiæ debent, ut sedi Episcopali, de qua recipiunt consilium animarum, Abbas per se, vel per Decanum suum oleum & chrismaad erogandum Presbyteris ad Christianitatem faciendam.* Vide Baldricum lib. 3. Chron. Camerac. cap. 45. & 52. Monasticum Anglican. tom.

1. pag. 890. Hugonem Flaviniac in Chron. ann. 1098. pag. 243. 244. Consuetud. S. Audomari in Probat. Histor. Guinensis pag. 194. Bibliothecam Sebusian. Centuria 1. cap. 14. Chronic. Andrense pag. 645. Vitas Abbatum S. Albani cap. 21. Concilia Spelmanni tom. 1. pag. 311. Ordericum Vitalem lib. 9. & 10. pag. 721. 789. Chartam Willelmi Regis Siciliæ apud Baron. an. 1156. &c. In Tabulario Corbeiensi lib. 7. Ch. 3. Robertus Dom. Bovensis vendit Monasterio quidquid habet in vico Thanensi, *& le tere dehors le pont de Thanes dusque as Maillieres, ensi come les bonnes le demonstrent, sauve le Chrestienté de l'Eglise devant dite, & che ki appartient à le Chrestienté*, id est, quod ad jurisdictionem Ecclesiasticam spectat. Vide *Curia Christianitatis.*

¶ Christianitatis Decanus, Qui in suo districtu præest *Christianitati*. Charta ann. 1273. in Tabulario Portus Regii: *Philippus Decanus Christianitatis Stampensis, Notum facimus, &c.* Charta Ferrici de Cluniaco Episcopi Tornac. an. 1480. pro Fundatione sex Canonicorum in Middelburgo: *Vocato ad hoc Decano Christianitatis loci, qui similiter cum aliis audiet computa fabricæ.* Vide novam Gall. Christ. tom. 2. col. 270. & col. 1004.

Christianitas, pro absolutione peccatorum in Confessionibus sæpe sumitur. Decretum Bonifacii IV. PP. apud Petrum Damiani post Epist. 19. lib. 5. & Holstenium in Collect. Romana: *Sunt nonnulli ... asserentes Monachos, quia mundo mortui sunt, & Deo vivunt, sacerdotalis officii potentia indignos, neque pœnitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolvere posse per sacerdotalis officii divinitus sibi injunctam potestatem: sed omnino labuntur.* Eadem habentur in Concilio Nemausensi ann. 1096. nisi quod post *Christianitatem*, additur, *seu absolutionem*, [ut & in veteri Conciliorum codice MS. Vide Lobinelli Historiam Britann. tom. 2. pag. 281.] Interdum pro Baptismo. Robertus Bourronus in Hist. Merlini MS. *Si tost que leur enfant estoient né, maintenant qu'il avoient Chrestienté, il les faisoient apporter au Roy, &c.* Le Roman *de Jordain de Blaye* MS.

L'autre hier le fis baptizier & lever,
Et maitre el chief sainte Chrestienté.

Le Roman *du Renard* MS.

Drouin, fait-il par S. Omer,
Tu le feras Chrestienner.
Si tost con baptisiez seront,
Jamais de ce mal ne cherront.

[Vide *Christianare.*]

Christianitas, pro officio Ecclesiastico. Hugo Flaviniac. pag. 260. *Cum apud urbem Senonum Rex cum Regina sua per 15. fere dies remoratus fuisset clausis tota urbe Ecclesiis, nulla facta est ei Christianitas.* [Posset hic locus sic explicari, *Nulla facta est ei Christianitas*, i. e. nullus cum eo voluit in sacris communicare. Agitur de Philippo I. qui propter adulterinam cum Bertrada copulam fuerat excommunicatus. Vide superius lineam, *A Christianitate separari.*]

¶ CHRISTIANIZARE, Christianam doctrinam edocere, Christianum facere. Vita S. Felicis Episc. Anglorum Orient. n. 12. tom. 1. SS. Martii pag. 781. E. *Sigebert Erwaldi frater Christianissimus successit, ceteros Christianizans cum Felice Episcopo.*

¶ CHRISTICOLA, Christianus, Cultor Christi. Occurrit apud Prudentium & alios passim.

¶ Christicola, Monachus. Annales Francorum apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 910. *Anno* DCCCVI. *Nec mora (Willelmus Comes) in deponendo comam fieri passus est, quin potius die natalis Apostolorum Petri & Pauli, auro textis depositis vestibus, Christicolarum habuit habitum, seseque Christicolarum adsciscì numero quantocyus congaudens efficitur.*

CHRISTIFERUS, Vexillifer, *Alferez*. Ita appellatum *Alferum* in Charta Beremundi Regis observat Anton. *de Yepez*, in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 6. pag. 17. quod in Regio vexillo *Christus*, vel certe *signum Christi*, seu crux, effingerentur.

¶ CHRISTILUCRIONES, Qui propter quæstum deserviunt Christo. Vide locum in *Christemporus.*

¶ CHRISTUS, Κριςός, Unctus. Hinc propter unctionem *Christus* sumitur pro *Episcopus* in titulo capitis 2. Gestorum Guillelmi Majoris Episcopi Andegavensis apud Acherium tom. 10. Spicileg. pag. 250. ubi sic habetur: *Hic corpus Christi Andegavensis mortuum apportatum aut delatum ad Andegavensem Ecclesiam.*

¶ CHROCHIA, Baculus pastoralis, Gall. *Croce*, vel *Crosse*. Chartular. Prioratus S. Petri de Domina fol. 135. verso: *Domnus Episcopus laudavit & confirmavit per Crochiam suam in manu Domni Hugonis Prioris.* Vide *Croca.*

CHROCOMAGINA, *Confectio expressis aromatibus chronici unguenti.* Ita Papias MS. & Editus; [demta tamen aspiratione H. ubique enim legitur *Crocomagina.*] Sed legendum videtur *Crocomagina.*

¶ CHRONICA, Æ, pro *Chronica, orum*, vel *Chronicum, ci*, in Concil. Hispan. tom. 3. pag. 85. *Itatius provinciæ Gallæciæ Episcopus, secutus Chronicam Eusebii Cæsareensis, &c.* Occurrit rursus apud Muratorium tom. 8. col. 626. ut & vox

¶ Chronicator, pro eo qui scribit *Chronicam*, Chronographus.

Chronica Infirmitas, Diuturna, χρονική. Rodericus Toletanus lib. 6. de Rebus Hisp. c. 35. *Fere per annum infirmitate Chronica tenebatur.* Noti sunt libri Cælii Aurel. Siccens. περὶ χρονίων, & aliorum. [Medicina Salern. edit. 1622. p. 257. *In ægritudinibus acutis tenuiore utendum est diæta, quam in Chronicis, id est, longis sicuti quartanis.* Vide *Cronia.*]

¶ CHRONOLISTA, pro *Chronologista*, Chronographus, Gall. *Chronologiste* vel *Chronologue*. Meisterlinus in Hist. Rerum Noriberg. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 8. p. 11. *Ego qui exactum & rigorosum examen per me & alios Chronolistas volo meam opinionem ponere.*

CHROTTA, Tibia, Cambris & Anglis, *Crowde*, Instrumentum musicum, κρότταλον. Fortunatus lib. 7. Carm. 8.

Romanusque lyra plaudat tibi, Barbarus harpa,
Græcus Achilliaca, Chrotta Britanna placet.

Hic multa commentatur Browerus, quæ non placent.

CHRYSENDETUM, Vas aureum in auro illigatum, ex Græc. Χρυσένδετος. Ælfricus in Gloss. Sax. *Chrysendela* (leg. *Chrysendeta*, ȝẏlᵭena, vel ȝeȝẏlᵭe ꝼatu. ȝẏlᵭen, aureum Saxonibus sonat, ȝẏlᵭan, aurare, deaurare, ꝼæt, ꝼata, vas.

¶ CHRYSEUS, χρύσεος, Aureus. Leibnitius tom. 1. Scriptor. Brunsvic. pag. 15. in Introductione ex antiqua Inscriptione: *Abbatissa bona Mathild. hæc Chrysea dona Regi dans Regum.* Auctor hymni de Epiphania apud Georg. Cassandrum p. 108. edit. Paris. an. 1616. *Chryseæ bracteæ*, quæ ut ibi monet Clichtoveus, usitatius dicerentur *Munera aurea.*

¶ CHRYSIDINEUS, Auro intextus. Vita S. Dun-

stani tom. 4. SS. Maii pag. 346. *Chrysideneo schemate ac biformi renitentis electri colore gemmatim disserere gestiebam.* Vide *Chrysendetum.*

CHRYSOBULLUM, CHRYSOBOLIUM, CHRYSOBOLUM. Bulla aurea, χρυσόβουλλον Pachymeri l. 2. c. 5. Cantacuzeno, χρυσόβουλλος λόγος, Harmenopulo, & eidem Pachymeri lib. 1. cap. 10. [χρυσόβουλλον Continuatori Theophanis lib. 2. n. 20. lib. 3. n. 26. Anonymo Combefisiano in Porphyrog. n. 14. & 40. in Lacapeno num. 40. Symeoni Logothetæ in Leone Phil. n. 23. in Porphyrog. num. 14. &c.] Andr. Dandulus in Annalib. *Calo-Joannes Imperator Alexio patri succedit, cui Dux* (Venetiarum) *Legatos misit, sibique Crisobolium à patre concessum approbari petiit.* Idem ann. 1126. *Tandem Augustus ad cor rediens Ducem requirit, ut sibi Legatos mittat, pollicens Crisobolum pridem vetitum.* Epistola Joannicii Regis Bulgariæ in Gestis Innocentii III. PP. *Subsignat antea imperium meum ad securitatem Chirosobolum suum.* Ubi monuimus legendum *Chrysobolum*, in Notis ad Cinnamum p. 486. ut & infra, ubi habetur, *Et ut præsens Chirosobolum Imperii nostri ratum & firmum habeatur, &c.* Vide *Bulla aurea.*

CHRYSOCLAVUS, CHRYSOCLABUS. Papias: *Chrysoclavus, aurata purpura.* [MS. Bituric. habet, *Chrisoclavus, aurata purpura, vel purpureum*; supple *indumentum.*] Gloss. Græco-Lat. Χρυσόσημον, *Auriclavum.* Aureis clavis distinctus. Anastasius in Leone III. *Cortinas albas holosericas rosatas, habentes in medio crucem de Chrysoclabo.* Infra pag. 122. *Item vela modica de stauracin.... ex quibus tria habent periclysin de Chrysoclavo.* Ibidem pag. 127. *Fecit vestem Chrysoclabam cum pretiosis gemmis ornatam.* Occurrit ibi pluries. Χρυσοκλαβαρικός, apud Codinum de Offic. *Auroclavatus*, apud Scholiastem Juvenal. ad illud Sat. 6.

Aut latum pictæ vestis considerat aurum.
Auroclavas vestes miratur.

Vestes *Auroclavatas* habet Vopiscus in Tacito & in Bonoso, ἐσθῆτας χρυσοκλάβους, auctor Vitæ S. Eudociæ Mart. c. 8. χρυσοκλαβαρίζειν dixit Emanuel Georgillas in Versib. Politicis MSS. de Mortalitate Rhodi anno 1498.

Να χρυσοκλαβαρίζουσιν μ' ασήμιν κ χρυσάφιν.

¶ CHRYSOCOMUS, Χρυσόκομος, Auricomus, capillis aureis præditus, Epitheton Solis in Luitprandi Historia apud Murator. to. 2. p. 434. c. 2.

Nubibus omnipotens Heloim quum condere Phœbi
Lumina Chrysocomi venerandus cœperit atris.

CHRYSOGRAPHATUS, Auro sculptus & insignitus; χρυσογραφητός. Epistola Valeriani, apud Pollionem in Claudio: *Scuta Chrysophata duo.* Vide *Aurigrafus.*

CHRYSOPRASOBERILLUS. Fortunatus lib. 3. de Vita S. Martini:

Quæ palla ex humeris mixto Chrysoprasoberillis.

Ubi unicam vocem ex duabus confecit: nam & *Chrysoberillum*, & *Chrysoprasum* dicebant: ac *Chrysoberillum* quidem, *cujus viriditas in aureum colorem resplendet*, *Chrysoprasum* vero, ex berillorum pariter genere, *qui colore porri succum referunt*, ut est apud Isidor. lib. 16. Orig. cap. 7. Sed, ut verum fatear, non omnino versus sensum percipio. Quid enim est hic, *mixto*? an *mixto Chryso*, seu auro, cum *prasoberillis*? an vero unica vox, *mixto Chrysoprasoberillis*? MS. Codex S. Germani Parisiensis hic præfert:

Quæ palla ex humeris mixto Chrysophara berillis.

At versus pariter obscurus. An *palla Pharia*, id est, Alexandrina auro & berillis intexta? Certe melius divinent alii.

CHRYSULATUS, Auratus. Vide *Bribethus.*

¶ CHRYSUS, pro *Chryseus*, Aureus. Murator. to. 3. pag. 266. col. 1. ex Anastasio Biblioth. in Vitis Rom. Pontif. *Quibus præcedentibus ante Imperatorem in Chryso triclinio sibi omnino assurgentem salutabundi conveniunt.*

CHSTIRINA. Ita appellatur mensura regalis apud Bohemos. Vide Chartam Ottocarii Regis anni 1262. in Bohemia sacra p. 54.

CHUCRUM, Saccarum, Gall. *Sucre*, Picardis, *Chucre.* Fulcher. Carnotens. lib. 2. cap. 1. *Mel silvestre, id est, Chucrum.*

CHULLEUS, Mensuræ liquidorum species. Vide in *Gomor.*

¶ CHUNCHLA. Vide *Conucula.*

CHUNNA, CHUNNAS. In Lege Salica Editionis Heroldi, titulus 80. ita concipitur: *Incipiunt Chunnas.* Deinde in paragraphis sequentibus describitur quot *Chunnæ* solidos efficiant, nempe in mulctis judiciariis. Est autem *Chunna*, quod Latinis *Centum*, Flandris *Hondert*, Germanis *Hundert.* Ita *Chunna*, est numerus centenarius, sive centuria denariorum, secundum quas centurias, omnes legum istarum pœnæ pecuniariæ conceptæ sunt, & secundum easdem denariorum summa reducta semper ad numerum solidorum, 40. denariis in soli dum putatis. Sic porro has *Chunnas* exequitur hic titulus, quarum enodationem breviter hic ex Wendelino proponemus.

§. 1. *Hoc est unum tho alasthi, solidis* III. *culpabilis judicetur.* Quæ quidem ex illius sententia hæc sonant: semel duo cum dimidio, seu duo solidi cum dimidiato, qui sunt denarii Salici centum: proinde pro *solidis* III. restituit IIS. id est, duobus solidis cum dimidio, qui centum denarios conficiunt. Ita Wendelino, *tho*, idem erit, quod *zwey*, Germanis, seu duo, & *ahalepte*, idem quod *helfte*, dimidium. Atque ex his emendat §. 1. tit. 2. qui hisce verbis concipitur: *Hoc est unum ahelepte* CXX. *denar. qui faciunt solidos* III. *culpabilis judicetur.* Sicque legit; *Hoc est unum thue-halephthe* C. *denariis, qui faciunt solidos* IIS. *culpabilis judicetur.* Verum cum 120. *denariis, qui faciunt solidos* III. præferat etiam Editio posterior Legis Salicæ hoc tit. 2. & *thoalasti*, tit. 80. solidos 3. denotet, necesse est ut alia sit hujus vocis notio, [nisi utrobique librarii error sit, qui numerum rotundum *sol.* III. pro *sol.* IIS. revera expresserit, uti vult Eccardus, qui Windelini sententiam ut minime dubiam amplectitur.]

§. 2. *Sexan Chunna, solid.* XV. *culpabilis judicetur*, sex chunnæ denariorum Salicorum, seu 600. denarii, sol. 15. efficiunt, divisione facta per 40.

§. 3. *Septun Chunna sol.* XVII. *culpabilis judicetur.* 7. chunnæ denariorum, seu denarii 700. divisi per 40. dant solidos XVIIS. unde omissam s palam est.

§. 4. *Theu walt* (lege *walf*) *Chunna, solid.* XXX. *culp. jud.* 12. chunnæ, seu 1200. denarii divisi per 40. dant solidos 30.

§. 5. *Thue septen Chunna solid.* XXXV. *culp. judic.* bis septem chunnæ, seu denarii 1400. divisi per 40. dant solidos 35. Eadem mulcta legitur tit. 2. §. 10. *Thua septun Chunna denarior.* MCCCC. *qui faciunt solidos* XXXV. *&c.*

§. 6. *Theu wenet* (leg. *nuenet*) *Chunna, solid.* XLV. *culp. judic.* bis novem chunnæ, seu 1800. denarii divisi per 40. solidos 45. conficiunt.

§. 7. *Tho to condi weth Chunna folid.* LXII. *& dimidio culpabilis judic.* Ubi Wendelinus reſtituit, *Thuo toſondi vuef Chunna*, *&c.* Id eſt, denarii bis milleni & 5. chunnæ, ſeu denarii 2500. diviſi per 40. dant ſolidos 62.

§. 8. *Fitternu ſunde ſolidis* C. *culp. jud.* ubi leg. *Fitter thu ſonde.* Id eſt, quatuor millia denariorum Salicorum conſtituunt centum ſolidos.

§. 9. *Actoe tu ſunde ſol.* CC. *culpabil. jud.* id eſt, octo millia denariorum 200. ſolidos conficiunt.

§. 10. *Theio te ſunde ter theo Chunna*, *ſolid.* DC. *culp. jud.* Ubi Wendelinus ſic reſtituit: *thueio tho ſonde ſitther Chunna*, *&c.* id eſt, duo millia (denariorum) & 4. chunnæ, ſeu 2400. denarii Salici, ſeu 600. ſolidi.

§. 11. *Fitterno ſunde thue aptheo Chunna ſol.* DCCC. *culp. jud.* quæ Wendelinus ita legit ac diſpungit: *Fitternes honde tuvemael*, *achtheo Chunna*, id eſt, quadraginta ſumpta bis, ſunt octo chunnæ, quæ conficiunt ſolidos 800. Ego vero ſic legerim: *Fitter toſonde thue*, *actheo Chunna*, id eſt, quatuor millia bis conficiunt 8. centenarios. [Eccardus reſtituit: *Fitter hunde thue ahtheo Chunna:* quæ eodem redeunt.]

Ex his locis, & aliquot aliis numerandi apud priſcos Francos rationem deprehendit idem Wendelinus, quibus *ani*, unum ſonat: *thue*, *theu*, *theo*, 2. *tres*, *tri*, 3. *fitter*, 4. *vuef*, 5. *fes*, *ſexan*, 6. *ſeptum*, *ſeptan*. 7. *acto*, *achtheo*, 8. *nuene*, *nuenet*, 9. *toc*, *toch*, 10. *anilaf*, 11. *thoalaf*, *thalapta*, 12. *thuotoc*, 20. *tritoc*, 30. *fittertuc*, 40. *vueſtoc*, 50. *feſtoc*, 60. *ſebentoc*, 70. *acteotoc*, 80. *nuentoc*, 90. *hondi*, *Chunna*, 100. *toſondi*, *tuſonde*, 1000.

CHURCHESSET, CHURSCED. Vide *Ciricſetum.*

¶ CHUREMANNI. Vide *Choremanni* in *Chora.*

¶ CHURERECTH. Vide *Curerhet.*

CHYER, Dominus, ex Græco κύριος, ſeu potius κύρος, aut κύρις, uti recentiores Græci efferebant. Appendix Latina ad Hiſtor. Willharduini p. 230. *Dederunt ipſam terram Imperatori Chyer Micali Paleologo Græco*, *&c.* Ibid. *Chyer Andronicus*, quem *Xor Andrinocho* vocat Raimundus Montanerius in Chronico Catalanico Regum Aragon. cap. 199. ubi *Xor*, effertur ut *Chor.*

¶ CHYROGRAPHUM. Vide *Chirographum.*

¶ CIADDA, CIALDA, Cruſtulum, Italis *Cialda*, Gallis *Oublie.* Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. SS. Maii pag. 345. *Diſtributis etiam largius azymis non paucis*, *quos vulgariter Ciaddas dicimus*, *eo forte quia ob hauſtum cum cyatho dantur. Quidam nebulas paniceas nominant.* Acta S. Petri à Cruce to. 2. Julii pag. 446. *Cumque præ ægritudine infirmis præſentia adeſſe non poſſet*, *eoſque ſolito crucis ſigno ſanare*, *ad ipſos quaſdam ſchedulas in pane azymo*, *qui vulgo dicitur Cialda ſcriptas mittebat*, *in quarum prima hæc verba erant. Chriſtus + natus*; *in ſecunda Chriſtus ++ paſſus*; *in tertia Chriſtus +++ reſurrexit*, *quibus multos ſanabat.*

¶ CIAMBELLOTUM, Italis *Ciambelletto*, Gallis *Camelot*, Pannus è pilis caprinis contextus. Diarium Magiſtri Cæremoniarum Alexandri VI. Papæ: *Dominus Macloviensis* (Guillelmus Briçonnet) *depoſitis ibi mantello & cappucino de Ciambello nigro & bireto nigro*, *induit ipſum cappa Cardinalis Valentinenſis.*

¶ CIANCA. Vide *Cyanea.*

¶ CIANCÆ. Vide *Tzangæ*, Calcei, ſeu cothurni, qui crura & pedes tegebant.

¶ CIARRATANUS, Ital. *Ciaratano*, vel *Ceretano*, Gall. *Charlatan*, Circulator, & per metaphoram, Probitatis & pietatis ſimulator. Angeli Pechinolii Litteræ ad Innocentium VIII. PP. apud Illuſt. Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ pag. 490. *Præter montes nihil habet* (*Marchio Mantuanus.*) *Bene puto*, *quod in illis montibus aliquid poſſet*, *quia habet*, *ut dicitur*, *pedites ſagittarios bonos*: *ſed extra eorum loca & montes*, *præter iſtos qui dicuntur Ciarratani*, *qui portant falſas indulgentias*, *nihil habet*, *nec aliquid valet.*

CIATICA, Iſchias, iſchiaticus dolor, noſtris *Ciatique.* Chronicon S. Trudonis lib. 12. *Accreverat ei paſſio jam dudum in clune*, *quam Phyſici ſolent Ciaticam appellare. Ciatica paſſio*, infra. [*Gutta Ciata*, in Miraculis B. Edmundi Archiep. apud Marten. tom. 3. Anecdot. col. 1895.]

CIBÆ, *Teſſera quadrata*, *ſcilicet taxillæ*, *à cibo.* Ita Joan. de Janua: an à *Cubo*?

¶ CIBANARIS, *Quaſi tunica ferrea.* Papias MS. Bitur.

¶ CIBANUM, f. pro *Turbanum*, Pileus Turcicus, Gall. *Turban.* Radulphus *Coggeshale* in Chronico Terræ S. apud Marten. tom. 5. Ampliſſ. Collect. col. 563. *Capta autem civitate talem Chriſtianis dedit libertatem*, *ut quicumque in terra marique cum ſuis vellet abſcedere*, *abſcederet*, *qui autem ſub præſidium ejus remanere*, *tuti & ſecuri remanerent*; *qui vero Filium Dei & crucem victoriæ ejus*, *diabolo inſtigante*, *proh dolor! polluto ore negare*, *Cibanum ſericum & ſarbuiſſinum auro ornatum*, *equum & arma*, *amputato pelliculo membri verendi*, *ab ipſo Saladino acciperet.*

¶ CIBARE, Comedere. Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarviſina lib. 8. cap. XI. *Itaque Anſediſius nocte illa penitus non deſcendit ab equo*, *bibere vel Cibare non meminit.*

CIBARIA, Frumentum, bladum. Fori Oſcæ anno 1247. fol. 5. *Et faciat molas molere*, *ut de Cibaria faciat farinam.* Fol. 20. *Et Cibariam molendo faciat ex ea farinam.* Tabular. S. Eparchii Inculiſm. fol. 49. *Unus manſus debet* 12. *den.* 1. *arietem*, 4. *ſextar. de Cibaria*, 1. *manducalem*, *una borderia quam tenebat Ranulfus debet* 8. *den.* 3. *ſextar. de Cibaria*, *&c.* Eadem notione accipi debet vox *Cibarius* p. 981. ubi *Cibarius* aliud eſt ab Avena, quam *Civatam* appellatam oſtendimus. [Vita S. Benedicti Anian. ab ejus diſcipulo ſcripta ſæc. 4. SS. Benedict. part. 1. p. 198. *Siquidem fecerant ſibi tuguria congruis locis*, *in quibus uſque ad novas habitarunt fruges. Deficiente Cibaria rurſus ea quæ in Fratrum reponi juſſerat uſus menſurare præcepit.*]

CIBARIUS. Acta Murenſis Monaſterii p. 56. *Dederunt ſancto Martino ad Cibarios tres modios*, *& tres nucum.* Infra: *In Ried* 4. *modii de grano*, 5. *de avena*, *duo modii de Cibariis.*

¶ CIBIRIATICON, Idem quod *Cereviſia.* Vide in hac voce.

¶ CIBOLUM, Idem ac *Ciborium*, Pyxis in qua ſervatur Euchariſtia. Obituarium MS. Eccleſiæ Morinenſis fol. 35. *Primis dominicis diebus cujuſlibet menſis*, *cum poſt magnam Miſſam per Sacerdotem Hoſtia ſacra renovatur tam in Cibolo ſeu vaſe pendente ſupra magnum altare*, *quam Curatorum* ... *decantabitur per Sacerdotem* ... *Collecta*, *quæ habetur in tabeleto in quo ſunt conſcriptæ Collectæ* ... *Curatus qui Cibolum detulit*... *habebit quatuor denarios.*

CIBORIUM, appellant Scriptores Eccleſiaſtici, quod Ordo Romanus *tegimen*, & *umbraculum* altaris. Alcuinus Poëm. 117.

Hoc quoque Ciborium Farculfus fecerat Abbas.

Illud autem quatuor columnis, iiſque præaltis attollebatur, & in faſtigiatam formam eductum

totum altare contegebat. Raynerius in Hiſtoria Tranſlationis SS. Martyr. Euticetis & Acutii: *Cujus clauſtri prominens pulcritudine decenti faſtigium, columnis ambitum purpureis, ſculptarum vario ſchemate figurarum inſignitum, argenteum bajulat, quod vulgo Ciborium dicitur, nitens pyraterium: ſub cujus Umbraculo altare ſimiliter ſtatuitur, argenteis undique redimitum tabulis, &c.* Vita ſancti Baculi Epiſcopi Surrentini: *Ciborium quatuor columnis innixum ſupra altare fieri cura diligenti præcepit.* Anaſtaſius in ſancto Gregorio PP. p. 44. *Hic fecit Ciborium B. Petro Apoſtolo cum columnis ſuis quatuor ex argento puro.* Ita paſſim pag. 46. 62. 67. 68. 90. 128. 131. 132. 133. 134. 143. 186. &c. edit. Reg. S. Chryſoſtomus homil. 42. in Acta Apoſtolorum, enarrans verba illa: *Faciebat delubra argentea Dianæ*: Καὶ πῶς ἐνὶ ναοὺς ἀργυροῦς γενέσθαι, ἴσως κιβώρια μικρά. *Quomodo poſſibile erat fieri delubra argentea? fortaſſis ædiculas & coopercula, quæ Ciboria vocant.* [Bernardus Mon. in Ordine Cluniac. part. 1. c. 35. *Poſtquam autem Diaconus altare ... incenſaverit ... juxta columnam Ciborii ſtans, thuribulum Converſo reddit, à quo & incenſatur, &c.* Vita S. Odilonis Abb. inter Acta SS. Benedict. ſæc. 6. part. 1. p. 687. *Incœpit etiam Ciborium ſuper altare S. Petri, cujus columnas veſtivit ex argento cum nigello pulcro opere decoratas.* Rurſus occurrit pag. 541. in Vita B. Richarii Abbat.] Ciboria vero cereis adornata & illuminata fuiſſe teſtatur Paulus Silentiarius in deſcript. S. Sophiæ part. 2. v. 330. Bernardus Mon. in Conſuetud. Cluniac. MSS. c. 52. *Ciborium illuminatur, & ad majorem Miſſam omnes cappis utuntur.* Et cap. 77. *Ad octavum reſponſorium 24. cerei de Ciborio accenduntur.*

Ejuſmodi Ciboriorum paſſim mentio occurrit, apud Leon. Oſt. lib. 1. c. 20. lib. 3. c. 31. Flodoard. lib. 4. Hiſt. Rem. c. 19. in Chron. Conſtantienſi pag. 646. in Chr. S. Trudonis p. 349. apud Eckeard. Jun. de Caſib. S. Galli cap. 5. Hariulfum lib. 3. Chronic. Centul. c. 3. Perardum in Burgundicis pag. 111. Ughellum tom. 6. Ital. Sacr. pag. 548. [Miræum tom. 1. pag. 21. edit. 1723. in Teſtamento Everardi Comitis an. 857. ubi *Ciboreum* legitur. Hariulfum in Vita S. Angilberti Abb. inter Acta SS. Bened. ſæc. 4. part. 1. pag. 115. & ſæc. 5. pag. 109. ubi de B. Tutone Epiſcop. Ratiſpon.] &c. Aliquot ex iis locos dedimus in Deſcriptione S. Sophiæ ad Paulum Silentiarium n. 57. ubi de Ciboriis, eorumque forma ac uſu multis egimus. His addo in iis Eccleſiis, ubi non exſtant ejuſmodi ciboria, ut hodie fere apud nos, ſupra altare umbraculum dependere. Synodus Colonienſis ann. 1280. cap. 6. *Item præcipimus ut ſurſum ſuper altare ad latitudinem & longitudinem altaris pannus lineus albus extendatur, ut defendat & protegat altare ab omnibus immunditiis & pulveribus deſcendentibus.* Ceremonial. Epiſcopor. lib. 1. cap. 12. *Quod baldachinum etiam ſuperſtatuendum erit, ſi altare ſit à pariete ſejunctum, nec ſupra habeat aliquod Ciborium ex lapide aut ex marmore confectum. Si autem adſit tale Ciborium, non eſt opus umbraculo, &c.* Adde c. 14. Necrologium Eccleſiæ Carnotenſis: 3. *Idib. Decemb. obiit Conanus Britannorum Comes, pro cujus anima Berta Comitiſſa mater ejus altare hujus Eccleſiæ decoro exornavit Ciborio.*

CIMBARIUM, perperam pro *Ciborium*, habetur apud Gillebertum Lunienſem Epiſcopum de Uſu Eccleſiaſtico: *Cimbarium, id eſt, altaris umbraculum.* Hiſpani *Cimborio* dicunt. [Unde *Cimborium* to. 4. Concil. Hiſp. pag. 176. *Fiat proceſſio, quæ exiens de Choro in viam circuli ſe extendant apud altare majus B. Mariæ infra Cimborium.* Berntenii Chronic. Marienvod. apud Leibnit. Scriptor. Brunſvic. tom. 2. p. 453 *In cujus capſæ medio, in poſteriore parte inter Reliquias ſub Cymborio, poſtea fecit capſulam pro ſolemnius atque commodius ſervando Dominici Corporis pretioſiſſimo Sacramento.*]

¶ CIVORIUM, in Appendice ad Agnelli Pontificale apud Muratorium tom. 2. Scriptor. Ital. p. 201. col. 2. C. *Fecit autem & Civorium ex argento ſupra altare ſanctæ Eccleſiæ Urſianæ.*

¶ CIVORIUS, in antiqua Inſcriptione apud eumdem Murator. to. 3. p. 82. c. 1. EΔIFICATUS EST HANC CIVORIUS SUB TEMPORE DOMINO NOSTRO AIOPRANDO REGE.

Ciboria plerumque Sanctorum corporibus impoſita legimus, quod ea ſub altaribus recondi ſolerent, proindeque una cum altaribus unico umbraculo tegerentur. Gloſſator Hiſt. Scholaſticæ lib. 3. Reg. c. 3. *Currum dicit Cybureum*, i. *coopertorium*, *Cibureum 4. columnis erectum, ſub qua arca & Cherubin eſſent, ut ſit in multis locis ſupra corpora Sanctorum.* Gregorius Turon. lib. 1. de Mirac. c. 28. de æde Vaticana Romæ: *Habet etiam quatuor* (columnas) *in altari præter illas quæ Ciborium ſepulcri* (S. Petri) *ſuſtentant. Hoc enim ſepulcrum ſub altari collocatum valde rarum habetur. Ciborium S. Petri* dicitur in Epiſtola Adriani PP. ad Carolum M. quæ eſt 59. to. 3. Hiſt. Fr. Illud autem conſtruxerat Leo III. ut auctor eſt Anaſtaſius in ejus Vita, & Baron. an. 1130. Meminit etiam Vita Urbani V. PP. apud Boſquetum pag. 184. [Breve Chronicon Leodienſe apud Marten. tom. 3. Anecdot. col. 1404. *Cum B. Lamberto Patrono fieret novum Ciborium, exterius argento & auro coopertum, inter quem* (ſic) *ejus collocaretur feretrum, levatus eſt B. Florebertus.*]

Thiofridus Abb. Epternacenſis lib. 2. Florum Epitaph. Sanct. cap. 1. de Sanctorum corporibus: *De auro & gemmis extractas & redimitas ſortiuntur pyxides & capſulas, Ciboria, & pyramides.* Et in verſibus eidem operi præfixis:

Exſtruo pyramides, Ciboria, colligo flores:
Spargo ſuper tumulos Sanctorum carne ſacratos.

Et cap. 6. ejuſdem libri 2. *Ciboria* pariter & *pyramides* jungit, non quod pyramides his locis aliæ ſint à ciboriis, ſed quod ciboria pyramidum formam referant; ubi de Sanctis: *Et ô quam digne, quam congrue, Regum Reges, profecto pauperes ſpiritu, poſt habitationem cum habitantibus Cedar, operoſiſſima ex auro & argento, ac lapidibus pretioſiſſimis Ciboria & regias habent pyramides, quæ quadam ſimilitudine arcæ Noë à latitudine excreſcentes anguſtantur in altitudine: quia ignea virtus eas extra homines igne ſancti Spiritus ardentes & dilatatos in viſceribus Chriſti Jeſu per mandatorum Dei latitudinem, per viam vitæ anguſtam & aſcenſu difficilem, ad interminabilis gloriæ evexit altitudinem. In forma quippe pyramide virtus ignea in Ciboriis, quibus à cubis nomina ſunt indita, penſatur animæ perfectio cubica.* Infra: *In Ciborii vero forma conoide, quæ columnarum ſuſtentatur columine, &c.* Quæ quidem licet prolixiora eo adduximus, ut præter ciboriorum formam, etiam vocis etymon, ſecundum viri doctiſſimi ſententiam, licet minus probabilem, Lectori indicaremus. Hinc in ciboriis repoſita SS. corpora legimus, apud Anſelmum in Epiſc. Leod. c. 30. Hugonem Flavin. in Chron. pag. 166. in Vita S. Morandi apud Lambecium lib. 2. Comment.

de Bibl. Cæsarea pag. 897. Vide Descriptionem ciborii ædis S. Marci Venetiis apud Sansovinum & Stringam in Venetia lib. 1. cap. 41. 42. & Ambrosianæ Basilicæ Mediolanensis apud Puricellum in Monumentis ejusd. Basilicæ pag. 127. & seqq.

Perperam vero hanc vocem interpretati sunt, Ugutio, qui *Ciborium vas esse ad ferendos cibos* dixit: Gropperus lib. 2. de Euchar. cap. 25. qui *Ciboria*, de quibus passim Anastasius, pro pyxidibus, in quibus asservatur Eucharistia, accepit: & Goldastus, qui *Ciborium*, apud Eckeardum, *flasconem* esse censuit. [In recentioribus quibusdam titulis pro sacra pyxide, in qua sacrosanctum Christi corpus reconditur, reipsa sumi *Ciborium*, Gall. *Ciboire*, probat inter cetera Obituarium MS. Ecclesiæ Morinensis an. 1440. pag. 13. ubi sic: *Die crastina Octavæ SS. Sacramenti debet celebrari Missa de Requiem ad majus altare pro Domino Papa Clemente VII. quondam Episcopo Morinensi, qui dedit Ecclesiæ Morin. quandam cappam notabilem, ac vas seu Ciborium deauratum ad deferendum Corpus Dominicum in die SS. Sacramenti altaris.*]

Ciborium præterea pro quavis superiori concameratione, quæ quatuor potissimum pilis vel columnis sustentatur, usurpat Gervasius Dorobernensis in descriptione Eccl. Cantuariensis, quod in ciborii speciem concludatur: *Quatuor pilarios erexit, id est, utrinque duos: peracta hieme duos apposuit, ut hinc & inde tres essent in ordine, super quos & murum exteriorem alarum, arcus, & fornicem decenter composuit, id est, claves utrinque. Clavem pro toto pono Ciborio, eo quod clavis in medio posita partes undecunque venientes claudere & confirmare videtur.* Infra: *Factum est itaque Ciborium inter quatuor pilarios principales, in cujus Ciborii clavem videntur quodammodo Chorus & cruces convenire. Duo quoque Ciboria hinc & inde ante hiemem facta sunt.* [Ob similem procul dubio rationem Pulpitum, Gall. *Jubé*, dictum est *Ciborium* in Ordinario MS. Abbatiæ Piperacensis an. 1301. *Diaconus debet recipere benedictionem à Domino Abbate, genibus flexis, & postea ascendunt Cyborium, & Diaconus cantat Evangelium.* In pluribus Arverniæ locis *Cibory* lingua patria locus est concameratus, in quo reponuntur ossa defunctorum.]

¶ CIBORNUS, Idem videtur quod *Cibaria*, Frumentum seu mensura quædam frumentaria; nam enumeratis censibus *de siligine, de ordeo & avena* in quadam Donatione an. 1349. relata tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 596. col. 2. additur: *Item, de Cibornis censual.* XXXVIII. *Cibornos, duas partes unius quartarii, & septimam partem unius Ciborni, ad rationem pro quolibet de* VIII. *sol.* VI. *den. valent.* XVI. *lib.* IIII. *sol.* IX. *den. & pict.*

CIBOSUS, *Cibo plenus*, Joan. de Janua.

¶ CIBUS, Prandium, in Usibus Fuld. MSS. *His temporibus oportet dari de celleraria Abbatis caritas fratribus tam ad cœnam quam ad Cibum.*

¶ Cibus Canum, de quo tanquam de jure dominico sermo est in Chartulario Kemperlegiensi, idem est, ut puto, quod pastus canum venaticorum, de quo plura in voce *Brennagium.*

CIBUTUM, *Arca cibaria*, Joanni de Janua & Ugutioni. In Glossis MSS. *Magna arca.* Gloss. Anglo-Saxon. Ælfrici: *Cibutum, vel cistella*, Cyst, *vel* Capc. Ex Gr. κιβωτὸς, arca, vel κίβος, capsa. Cambro Britannis *Cib*, est vas quoddam.

¶ CICADA, f. Certus cantus seu musicæ modus, quem Gall. *Cadence* nuncupamus. Marten. de divin. Officiis antiquæ Eccl. p. 105. ex antiquo Rituali Eccl. S. Martini Turon. *Post cantant Presbyteri in cappicis sericis*, Deus in adjutorium, *& Chorus dicit*, Gloria Patri. *Postea incipiunt antiphonas duo insimul in Cicadis, & cum Alleluia & neuma finiuntur.*

CICADATIO. Joan. Sarisberiensis lib. 2. Metalogici pag. 120. *Gaudeant, inquit, Arist. species, monstra enim sunt, vel secundum novam translationem; Cicadationes enim sunt, aut si sunt nihil ad rationem.* Locus corruptus in utraque Editione.

¶ CICARE, Monachum facere. An pro *secare*, quod de iis qui monachatum amplectuntur, dictum fuerit, quia *secantur* eorum capilli, seu, tondeantur? Charta Joannis de Tremollia Abb. Floriac. an. 1499. *Abbas & Conventus de Regula querebantur dicentes, Priorem non debere recipere novitios, Monachos monachare seu Cicare.*

¶ Cicatio, Eadem notione, ibidem: *Quia dictus Abbas dicebat, Cicationem seu monachationem novitiorum ad ipsum pertinere, concesserunt quod Cicatio, receptio, monachatio, & habitus regularis impositio ad ambos pertineret respective.*

¶ CICATRICARE, *Cicatricem inducere*, Festo, Gall. *Cicatriser.* Sidon. l. 6. Epist. 7. *Ut conscientiæ hiulca vulnera vestro saltèm Cicatricentur oratu.* Ibidem: *Cicatricatum pectus precatu levare ad veniam.* Cœl. Aurel. lib. 4. cap. 8. *Vulnera Cicatricantur.*

¶ CICENDELA, &c. Vide *Cicindela.*

CICERCULUS Color, Qui vulgo griseus, ducto, inquiunt, nomine à cicerculo, qui auctore Plinio lib. 35. cap. 6. genus est sinopidis, seu rubricæ, quæ in Africa reperitur; est enim griseus color subrubeus. Joannes Baptista Confectius in Collect. privileg. Mendic. ubi de Honorio IV. PP. *Fratribus Carmelitanis hispida & inculta palla indutis, cappam albam super tunica & scapulari Cicerculi coloris concessit.*

¶ CICHUM. Homagium Johannis Comitis Burgundiæ præstitum Ecclesiæ Agaunensi 30. Septembris an. 1246. *Recordatus fuerat se tenere ab Ecclesia, Bracon cum omnibus appenditiis suis & omnibus, quæ pertinent ad ejus dominium, vallem de Mieges, Aresche, Chamblacium: supra hoc prædictus Abbas apponebat in eodem feodo Chalme de Arlie cum appenditiis suis & Cichum illud, quod dicitur Castrum S. Mauritii, censuales & Pontarlie, sicut in suis privilegiis erat.* Vereor ne legendum sit *Vichum* pro *Vicum. Vici* nomen belle convenit *Castro S. Mauritii.* Vide *Vici.*

CICINDELA, Λαμπυρὶς, in Gloss. vet. Nostris *Ver luisant.* Isidorus lib. 12. cap. 8. *Cicendela, scarabeorum species, dicta quod volans candet, id est, lucet.* [Plinius lib. 18. cap. 26. ait *Lucentes vespere Cicindelas signum esse maturitatis panici & milii.*] Inde id nominis tributum lychno, *cujus vitrea natat ignis in unda*, ut loquitur Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini. Festus, seu Paulus Diac. *Cicindela, genus muscarum quod noctu lucet, videlicet à candore; unde etiam Candelabra putantur appellata.* Matth. Silvaticus: *Pyrilampis, & lampyris, Gr. Cicendula, Cincendule, noctiluca.* Gloss. Græc. Lat. Κανδήλα, *Cicendela.* Quo loco *Candela* est lychnus olearius, uti supra observatum: *Cesendelo*, Venetis. Varie autem hæc vox scripta reperitur. Nam

Cicindilis habetur apud Messianum Presbyt. in Vita S. Cæsarii Arelat. *Unus de cubicularius, dum Cicindilem concinnaret, de manibus super lapides lapsa est, quæ nec versa est, nec fracta, nec extincta.* Vita S. Nicetii Episc. Lugdun. n. 7. *Oleum Cicindilis.*

CICINDILE, apud Gregor. Turon. lib. 1. Mirac. cap. 5. 15. lib. 4. Histor. cap. 31. de Vit. Patr. cap. 8. Fulbertum Carnot. Epist. 68. in Vita breviore S. Sulpitii Episc. Bituric. n. 12. &c.

CICENDILE, in Notis Tyronis.

CINCIDELE, apud Augustinum Serm. de Temp. 215. *Qui possunt, aut cereolos, aut oleum quod in Cincidelibus mittatur, exhibeant.*

CICENDELE, apud Papiam: *Inde* (à cicindelis) *Cicendele, quia similiter luceat, quæ Cicindelia, vitreas lampadas vocamus.*

CICINDELUM, Ugutioni, & Joanni de Janua; *Thuribulum* (lego *Crucibulum*) *vel lychnus*, (alias *licinus*) *& ponitur pro candela.* Alibi: *Lucinium, Cicendela lucernæ.* Ita Joannes de Janua, *Cicendulum, lychnum, vel candelam lucernæ* vocat, ut Glossar. Lat. Gall. *Cicendellum, le Moucheron de chandele.*

CICINDELUS. Greg. Turon. lib. 4. Hist. n. 36. *Nam de oleo Cicindeli, qui ad ipsum sepulcrum quotidie accenditur, cæcorum oculis lumen reddidit.* Occurrit. ibid. num. 31.

CECENDELE, apud Ughellum tom. 4. pag. 616. & in Hist. Pergamensi to. 3. pag. 198.

CECINDILLUS, apud S. Audoënum lib. 2. de Vita S. Eligii cap. 47. 50. 76.

CICENDELUS, in Regula Magistri cap. 29. 44. 53. 95. & in Vita S. Vodali Benedicti n. 15.

CICENDELA, apud Fulbert. Carnot. Epist. 68.

CICENTILLUS, in Vita S. Tilonis Mon. cap. 3. extremo.

CICINDELLA, in veteri Charta Cornutiana edita à Suaresio: *Cicindellas argenteas* 5. & in Bulla Benedicti IX. PP. an. 1033. apud Ughellum tom. 1. pag. 124.

CICINDULUM, in Epist. 9. Leonis IX. PP. ubi perperam editum *acindulis*; [& in Vita S. Willibaldi Episc. num. 19.]

CINCENDULA, apud Petrum Comestorem in Histor Scholast. exod. cap. 62.

¶ CICINIA, θεὰ κιναίδων, *Dea Cynedorum*, in Supplemento Antiquarii.

¶ CICINUS. Codex Legis Salicæ Carolino ævo conscriptus, qui Guelferbyti asservatur, Eccardo teste in notis ad legem Salicam tit. 7. art. 8. *Si quis gallum, aut gallinam aut Cicinum vel gruam domesticam furaverit.* Hinc eruditus Adnotator pro eo quod est in textu: *Si quis gruem aut cygnum furaverit domesticum*, mallet legere, *Si quis gruem aut ciconium furaverit domesticum.* Legi posse *Cicinum* indicat Papias MS. Bituric. ubi habetur: *Cicinus, Olor, id est, cignus.* Vide *Cicones.*

CICLAS, CICLATUM. Vide *Cyclas.*

¶ CICLICUS, κυκλικὸς, Rotundus, orbiculatus. Fridegodus in Vita S. Wilfridi Episc. in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 724.

Hactenus excolicum quanto sudore sacellum
Emerit, exposui; numnam miracula quibo?
Ennea si melico chelim mihi carmine tangant,
Septenasque jugem Ciclico dulcore sorores;
Aut sim magniloqui multus sectator Homeri;
Non plane absolvam: dictis jam cedo quibusdam.

Per *Ennea*, bene Mabillonius novem sorores intelligit & per *septenas sorores*, septem artes liberales totidemque mechanicas: *Ciclicus* autem *dulcor*, Chorus dulcis omnium artium intelligendus.

CICLUM, [Mensura liquidorum.] Vide in *Siclum.*

¶ CICLUS. Vide *Cyclus.*

CICOMOLA. Charta anni 1245. in Tabul. Episc. Autissiod. *Cum contentio verteretur ... & super hoc quod amoveri faceremus Cicomolas, quas levari fecerамus pro pedagio à transeuntibus.*

¶ CICONELLA. Vide *Citonella.*

CICONES. Glossæ antiquæ MSS. *Olores, Cignos, id est, Cicones.* Vide *Cicinus.*

CICONIA. Ugutio & Joann. de Janua: *Ciconiam & Ciconium vocant Hispani lignum longum, quo in hortis hauriunt aquam, quæ imitatur illius avis levantis & deponentis rostra, dum clangit. Eam hortulani Telonam vocant. Tale lignum invenitur modo supra quosdam puteos cum catenâ ferrea.* [Vide Isidorum lib. 20. Orig. c. 15. Nicolaus Specialis lib. 4. de Rebus Siculis apud Murator. to. 10. col. 987. *Cumque adhuc Jacium obsidioni cedere penitus recusaret, procul à castro, ingens turris trabibus tabulisque confertis ... construitur, quæ summis occulte rotis contra castrum funibus trahebatur, habens in summo eminentem longamque trabem, quam vulgo alii telonem, alii Ciconiam vocant, quæ, postquam lignea turris hæreret saxo, viros bellatores exponerent supra castrum.*] Gloss. Lat. Gall. *Ciconium, Soignole de puis.* Gloss. Lat. Gr. *Ciconia,* πέλαργος, μηχανή. Hispani etiamnum *Ciconnal* dicunt. Vide Sebastian. Cobarruviam in hac voce.

¶ CICOTHUS, Pateræ species, apud Monach. Germanos. S. Willhelmi Constit. Hirsaug. lib. 1. c. 15. *Pro signo pateræ, ex qua bibitur tres digitos paumin flecte, & sic sursum tene. Pro signo Cicothi, eodem signo præmisso, hoc adde, ut digitum digito circumferas.*

¶ CICULUM, ὀψάριον. Gloss. Lat. Gr.

¶ CICUMA, Noctua. Vide *Cecua.*

¶ CICUMEA, *Fulica.* Papias MS. Avis est, Gallice *Foulque, poule d'eau.* Forte legendum *Cicuma*: saltem eadem videtur notio.

CICURIUS, *Prudens, gratus, cautus, astutus, vafer, placidus, mansuetus*: unde *Cicurare, prudenter vel mansuete se continere, militare, mansuete facere.* Jo. de Janua.

CICURRIS, *Domesticus sus.* Papiæ. Ugutioni vero *Porcus natus ab apro silvestri & domestica porca.* Vide *Maialis.*

¶ CICUTICEN, Qui canit cicuta seu calamo. Sidonius Præfat. in Panegyr. Anthem. versu 15.

Alta Cicuticines liquerunt Mænala panes.

CID, Dominus, vox Arabica, qua celeberrimum illum Hispanicum Ducem Rodericum *Diaz* donarunt Saraceni, ob præclaram virtutem bellicam, animique magnitudinem. Vetus Epitaphium apud Brizium Martinezium lib. 1. Hist. Pinnatensis cap. 46.

In hac tumba requiescit Domna Eximina,
Cujus fama pranitescit, Hispaniæ limina,
Regis Sanctii fuit nata, felicemque me fecit,
Roderico copulata, gentes quem vocabant Cid,
Hæc in era millesima fuit hic tumulata,
Centum & seisagesima fuit atracta & balsamata,
Martii Nonas sepulta, maneat cum gaudio,
Bona quia fecit multa præsenti Cœnobio.

¶ CIDALARIUS. Charta Ottonis II. Imp. ann. 990. apud Bern. *Pez* Anecd. tom. 1. part. 3. col. 57. *Mancipiis utriusque sexus, parschalkis, Cidalariis, vectigalibus, cunctisque utensilibus ad eumdem locum Kint jure assignatis.* Vide *Cidelarii.*

¶ CIDARA, pro CIDARIS, utitur S. Augustinus Quest. 123. in Exodum.

CIDELARII. Charta Ottonis M. Imp. 950. pro Ecclesia Paderbon. apud Meibonium: *Cum ... mansionariis, barschalkis, aureariis, brunеariis, Cidelariis, molendinis, &c.* Infra: *Cidelariis, mansionariis, barschalkis, &c.* Vide Metropolim Salisburgensem.

burgensem tom. 1. p. 227. [& supra *Cidalarius.*]

¶ CIDENTADANAGIUM. Vide *Citadanagium.*

¶ CIDFUNA, pro *Tribuna.* Vide in hac voce.

CIDIMA, vel CADIMA, Joanni de Garlandia in Synonymis Chymicis, *Lithargyrum auri.*

¶ CIDONES, *Puerorum amatores.* Gloss. Isid. legendum esset *Cydones*; respicit enim ad illud Virgilii:

Dum sequeris Clytium infelix nova gaudia Cydon
Dardaniæ stratus dextra, securus amorum,
Qui juvenum tibi semper erant, miserande jaceres.

Ubi Servius: *De Cretensibus accipimus, quod in amore puerorum intemperantes fuerunt, quod postea in Lacones & in totam Græciam translatum est, adeo ut Cicero dicat in libris de Republica, opprobrio fuisse adolescentibus, si amatores non haberent. Propter quod Poëta Cydonem inducit amatorem. Novimus autem Cydonas Cretenses dici.* Vide & Donatum ibi. Hæc post Grævium.

¶ CIENTADAGIUM, *Cientagium.* Vide *Citadanagium.*

¶ CIFATUM, Mensuræ species, ut videtur, à scypho sic dicta. Tabularium Montis S. Michaëlis: *Robertus filius Alani dedit Abbatiæ sancti Michaëlis terram duorum Cifatorum mellis*; hoc est, quæ debebat duo Cifata mellis per annum. Vide *Ciffata.*

CIFETUM. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 5. *Unum runcinum ferrantem cum Cifeto, & cum uno freno & sella, &c.*

¶ CIFFATA, Mensuræ genus. *Madox* Formul. Anglic. *Quolibet die duas Ciffatas cervisiæ & unum ferculum de Elemosynario, & potagium, quod ad officium pertinet, & dimidiam marcam per annum & unam vestem pelliceam.* Exigua est hæc mensura, siquidem uni homini duplicatur quolibet die. Vide *Cifatum.*

CIFO, Italis *Ciffone*, Garcio, garciunculus. Ugutio: *Histrio, quasi Ciffo, i. gesticulator, joculator, qui diversos gestus & habitus hominum scit repræsentare.* Hinc forte nostri *Chifon*, pro re nihili. [Vide *Chiffones.*]

CIFRÆ, CHILFRÆ, seu ZIFERÆ, Notæ numerales. Nostris *Cifres*, [nunc *Chiffres*] dicuntur hæ notæ arithmeticæ 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 0. quarum prima est unitatis, secunda binarii, &c. 9. novenarii: 0 vero circularis nota, quam ex his solam alii vocant *Ziferam*, Georgius Valla *Ziphram*, per se quidem nihil significat; sed aliis notis addita, numerum multiplicat. Cujus gentis aut hominis hoc inventum sit, seu litteræ sint, aut notæ, haud constat. Quidam ab Hebraïco *Saphar*, quod sonat, *numeravit*, originem accersunt. Valla lib. 1. Arithmetices cap. 1. Indis, Orientalibus gentibus, inventum tribuit, argumento descriptionis quæ à dextris partibus in sinistras eat, quod Chaldæis, Syris, Ægyptiis, & toti denique Orienti est commune. Alia alii commentantur, ut Cobarruvias, Vossius in Mathemat. Reinhartus Robigius lib. 8. Robigal. cap. 1. Octavius Ferrarius, Athanasius Kircherus in Arithmologia, Daniel Papebrochius in Serie Patriarch. Hierosolym. p. 55. to. 3. Maii, Daniel Huëtius in Demonstrat. Evangel. pag. 647. &c. Breviloquus: *Cifra, figura nihili.* Parabolæ Alani de Insulis:

Inter narrantes Chilfram juvat esse figuras.

Idem in Planctu naturæ: *Illic vespertilio avis hermaphroditica Cifri locum inter aviculas obtinebat.* Et lib. 2. Anticlaudiani cap. 7.

Qua ratione, quibus causis, H, littera non sit,
Cum sibi prætendat scripturam, nomen & usum,
Sed Cifri loca possideat, solaque figura
Jus sibi defendens elementi præferat umbram.

Henricus Aquilonipolensis in Lubecca lib. 2. cap. 11.

Ut pupa præsumsit aquila esse, asinus leo quondam,
Simia regnatrix, Cifra figura fore.

Scribit Theophanes ann. 2. Rhinotmeti, & 19. Copronymi, p. 314. & 362. Arabes neutiquam numeros sua lingua exprimere potuisse, ideoque in describendis publici ærarii codicibus, Christianos adhibere solitos fuisse.

¶ CIPHRÆ, Characteres occulti, Gall. *Chifres*, quibus arcana & quæ ab aliis ignorari interest, solent perscribi ac significari. Illarum varias species, *Ciphras simplices, non significantibus characteribus mixtas, duplices litteras uno charactere complexas, Ciphras rotæ, Ciphras clavis, Ciphras verborum*, enumerat illustris Verulamius. Vide Hofmannum in Lexico.

¶ CYFRÆ, pro *Cifra* scribit Bern. de *Breydenbach* pag. 190. Itinerarii sui Hierosol.

¶ CIFUS, pro *Scyphus*, Vasculum potorium. Occurrit in Codicillo Bertrandi de Turre an. 1281. apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 508. & supra in *Caritas dicta mensura vini, &c.* Chartular. Compend. *Duo manutergia, tria auricularia, duo Cifi madelini.*

CIGNONUS. Tabular. Priorat. de Domina in Delphinatu fol. 114. *Et 8. jornales pro corovata, & pro Kl. 6. den. de ublias, & 1. fassum de Cignonis, & dimidiam boxiam, &c.*

¶ CIHARE, *Vocare.* Glossar. Sangerman. MS. num. 501. legendum *Ciere.*

CILIARE, *est detinere oculos avis* (falconis) *clausos cum palpebra inferiore superinducta usque ad cilium. Dicitur autem Ciliare pro eo quod cum palbebra inferiore contegitur oculus usque ad cilium.* Ita Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 37. ubi ciliandi falcones modum pluribus describit.

¶ CILIATURA, Cilium, Pili palpebrarum. Vide locum in *Raspare.*

CILIATUS, εὔοφρυς, in Gloss. Gr. Lat. [Addunt aliæ Glossæ similiter Gr. Lat. *Cilio magno præditus*; sed melius in Supplemento Antiquarii, *Pulcher superciliis.*]

¶ CILICIATUS, Indutus *cilicio.* Acta SS. Maii tom. 2. pag. 248. D. in Vita S. Stanislai: *Vade in Cracoviam Ciliciatus & nudipes.*

¶ CILICIO, Cælum, Scapellum. Vide *Cælio.*

CILICIUM, Vestis interior, seu subucula ex pilis animalium contexta, (unde nomen) quam Monachi & vitæ sanctioris viri ad domandam carnem, sub cæteris vestibus deferunt, ne dum cernitur, vanam procreet ostentationem: unde *Cilicium* ab ordinario Monachorum habitu rejicit Cassianus lib. 1. Instit. cap. 1. dicens, sapere superbiam, & nullum corpori conferre emolumentum, impedire item laborantem, neque suo tempore in usu fuisse, nisi apud paucos. Glossæ Basilic. Κιλίκια, τράγοι ἀπὸ Κιλικίας οἱ δασεῖς πάνυ γὰρ ἐκεῖσε ὑπερέχουσι οἱ τοιοῦτοι τράγοι, ὅθεν καὶ τὰ ἐκ τριχῶν συντιθέμενα Κιλίκια λέγονται. Jo. de Janua: *Cilicium, velamentum factum de pilis caprarum, vel taxorum, unde tentoria fiunt, & mortui operiuntur.* Paulinus lib. 2. Vitæ S. Martini:

Quin & contexto setis coopertus amictu,
Exesa assiduo compunxit acumine membra,
Ut tereret tenuem vestis nimis aspera pellem,
Et cutis extentis stimulis attacta paveret.

De ciliciis & cilicinis, consule Salmasium ad So-

linum p. 488. Savaronem ad lib. 4. Sidon. Epist. 24. Lindenbrogium ad lib. 24. Ammiani & Haëftenum.

CILICIA, seu Κιλίκια, & Κιλικία vocabant etiam Græci nuperi *Centones* ac *feltra*, quibus telorum & lapidum, è machinis emissorum, vim retunderent. Προκαλύμματα ἐκ τραγείων τριχῶν, ἃ δὴ καλοῦσι Κιλίκια, Procopio lib. 2. Persic. cap. 26. Vide Leonis Tactica pag. 52. 61. 106. 231.

CILIO, [CILIUM, CILIX.] Ugutio: *Hic cilix, quem vulgo cilionem, vel Capsellam vocant.* Vide *Cælio*.

CILLABA, alias *Cilliba*, *Mensa cibatoria, quæ finita comestione removetur, & dicitur à cilleo, es. hæc & assidela dicitur.* Joan. de Janua. Festo *Cilliba* est *mensa rotunda.* [Legendum *Cibilla*, ut & apud Varronem lib. 4. de Lingua Lat. cap. 25. *Mensam escariam Cibillam appellabant; ea erat quadrata, ut etiam nunc in castris est: à Cibo Cibilla dicta: postea rotunda facta.*]

¶ CILLERE, Movere, apud Isid. lib. 20. Orig. cap. 14. & in Glossario Sangerman. MS. n. 501. Vox est veteris Latii. Plaut. Amphitr. *Aliquem hominem allegent, qui mihi advenienti os Obcillet probe.* Miracula S. Dionysii Parif. in Actis SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 359. *Sole jam in occiduas vergente partes, quædam adolescula ... textili opere laborabat: cum repente ferrum radioli quo fila Cillebat, manui ejus adhæsit tam valide, ut cruciatum se cauterii ferre voce querula testaretur.* Vide *Cillaba*.

CIMA, *Cocumula*, in Gloss. Isid. [Excerpta Pithœi *Cuma*, non male pro *Cyma*. Pro *Cocumula* Grævius emendat *Cumula*. Forte melius *Comula*, ex his libri 17. Orig. cap. 10. verbis: *Cima dicitur quasi coma; est enim summitas olerum vel arborum, in qua vigens virtus naturalis est.* Pro *Coma* Glossator scripserit *Comula*. Ut ut est *Cyma* non *Cima*, à Græco κῦμα per crasin pro κύημα scripserunt Plinius & alii. Ille lib. 9. cap. 8. habet: *Cymas brassicæ a prima sectione præstat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus.* Hinc Galli *Cime*, Itali & Hispani *Cima* montis acumen appellant, ac generatim cujusvis rei altioris summitatem. Charta Theobaldi Comitis Campaniæ pro Abbate Molismensi an. 1233. *De iisdem nemoribus capient Monachi quicquid ipsis necesse fuerit ... tam in grosso quam in gracili ... à pede usque ad Cimam.* Potio probatissima contra calvitium in Codice veterum Canonum MS. decimi circiter sæculi, è Bibl. Illust. D. D. *Chauvelin* Custodis sigillorum regiorum:

Tres nimium Cimas duræ de rupe revulsas,
Tot picæ saltus capies, tot sibila milvi,
Tot sonitus laticum, ranæ tot fronte capillos,
Virginis ex factis ternos compone maniplos.
Hæc una vitreo calici congesta terantur
Vase rudi pilo, Bachi commixta liquore,
Solis in exortu turbato porrige calvo,
Mox teneros capiti cernes concrescere crines.]

¶ CIMATIO ARBORUM, Arborum *cimæ* succisæ. Vide locum in *Housebote*.

¶ CIMATOR, Tonsor pannorum, in Actis SS. Junii tom. 3. pag. 936. ubi de B. Michelina: *Tertio accedere debeant omnes mercatores, sartores, Cimatores, merciarii.*

¶ CIMBA, Capsa Reliquiarum. Translatio S. Mauri Martyris an. 1348. *Nonnullas Reliquias ... de quadam capsa seu Cimba antiqua (transtulimus.)*

CIMBARIUM. Vide *Ciborium*.

¶ CIMBER MERCATURARUM, f. Tantum mercis quantum *Cymba* vel *Cymbula* vehi solet. Litteræ Philippi Aug. Franc. Regis ann. 1207. apud *de Lauriere* tom. 2. pag. 413. *Quæcumque navis de Imbernia venerit, ex quo caput de Guernes transierit, Rothomagum venire, unde nos de unaquaque navi habebimus unum Cimber mercaturarum, vel decem libras.*

CIMBIA, *orum*, Joanni de Janua, *Pocula facta ad similitudinem cimbæ navis.* Ex Gr. κίμβιον. Ælfricus in Gloss. cap. de Vasis: *Cimba*, ycip-ꝼæt.

¶ CIMBICES, *Minima quæque plurimi facientes*, apud Suffannæum in Vocabula io, à Græco κίμβιξ, Sordidus, tenax & plus æquo parcus.

¶ CIMBORIUM. Vide *Cimbarium* in *Ciborium*.

CIMBRI, *Lingua Gallica latrones dicuntur*, inquit Festus. Glossæ MSS. Regiæ Cod. 2062. Κίμβροι, ὁ λῃστής. Inde forte aut genti nomen, aut à gente latrocinante atronibus ipsis.

CIMBRIONES, in Jure Hungarico, dicuntur Custodes canum regiorum.

¶ CIMEDALIS, ut mox *Cimelia*, Supellex. Informationes Civitatis Massil. de passagio transmarino in Codice MS. Sangerman. *Item pisces salsos, & copas, & allea, & alia victualia, oleum & risum, & Cimedales secundum conditiones personarum.*

CIMELIA, CIMILIA, Thesauri, vasa, donaria Ecclesiæ, ex Græco τὰ κειμήλια: Supellex pretiosa, quam quisque habet, Lexicon Gr. MS. Regium: Κειμήλιον, τὸ ἀπόθετον χρῆμα. Hesychius: Κειμήλια, σκεύη, δῶρα, ἢ τὰ ἀπόθετα χρήματα. Homerus Iliad. ζ.

Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.

Depositivæ pecuniæ, Senatori lib. 6. for. 8. Gregorius Magnus lib. 1. Epist. 10. *Quæ de diversis Ecclesiis Cimelia sunt collecta ... serventur.*

CIMILIA. Anastasius in S. Vitaliano PP. *Sed & vasa sacrata, vel Cymilia sanctarum Dei Ecclesiarum tollentes, nihil dimiserunt.* In Severino: *Et sigillaverunt omne vestiarium Ecclesiæ, seu Cimbilia Episcopi, &c.* Alii Codd. præferunt *Cimilia*. Adam Bremensis cap. 15. *Beati vero Remigii Cimilia cum ingenti honore servavit Brema.* [Arnulphus in Hist. Mediolan. apud Muratorium to. 4. pag. 9. col. 1. *Præcipue in thesauris & Cymiliis omnibus, quibus incomparabiliter affluebat.*] Vide Paul. Warnefr. lib. 5. Hist. Langobard. cap. 11.

CIMELIARCHA, Thesauri & cimeliorum custos. Collatio quæ sub Justiniano facta est Constantinop. *Vir venerabilis Eusebius Presbyter, & Cimiliarcha sanctissimæ majoris Ecclesiæ.* Κειμηλιάρχης, in l. fin. C. de Bon. auctor. judic. possid. & Nov. 40. κειμηλιοφύλαξ in Concilio Calched. Act. 10. Vetera Acta Ecclesiæ Mediolanensis apud Puccinellum in Vita S. Simpliciani: *Hic addidit magistros cum octo pueris Ecclesiæ Mediolanensis, necnon octo Lectores minores cum Scola S. Ambrosii, & cum Cimiliarcha, numero 20. inter masculos & feminas ad munus offerendum in persona totius populi.* Adde Ughellum to. 4. pag. 616. 656. tom. 6. pag. 156. 159. 162. 170. 174. [Sumitur etiam feminino genere pro Thesauraria in Annal. Benedict. tom. 4. p. 21. n. 50. ubi exhibetur *Epistola ad Hazecham Sanctimonialem, urbis Quidilinæ Kimiliarchen.*]

CIMILIARCHIUM, Locus ubi reponuntur κειμήλια. *Sacrorum vasorum ærarium*, Κειμηλιαρχεῖον, in Epist. 2. Gregorii II. PP. ad Leonem Isaurum in VII. Synodo. Vide Gregorium Magnum lib. 1. Epist. 130. lib. 2. Ind. 11. Epist. 49. lib. 10. Epist. 45. Anastas. Bibl. in Vita S. Jo. Eleemos. num. 26. 84. l. 20. Cod. de Agricol. Κειμηλιοφυλακεῖον, in Nov. 70. cap. 4. Glossæ MSS. *Cimeliarchium, secretarium principale.*

¶ CIMEN, Somnus, dormitio, Gr. κοίμημα, κοίμησις. Vide locum in *Cimiterium.*

1\. CIMENTUM. Gloss. Arabico-Lat. *Cimiento*, Hispanis: *Fundamentum. Cimentarius, qui disponit fundamentum.*

¶ 2\. CIMENTUM. *Mendacium, cogitatum*, in Glossario Sangerman. MS. n. 501. Legendum procul dubio *Commentum.*

¶ CIMERIA, CIMERIUM, Imposita summæ galeæ figura, Gall. *Cimier*, Italis *Cimiero*, *Cimiere*, apud Rymer. tom. 5. pag. 569. col. 2. in Conventionibus Edwardi III. Regis Angl. cum Januensibus an. 1347. *Et in elmum cum Cimeria, in cujus circuitu erant litteræ dicentes: Edwardus Dei gratia Rex Franciæ & Angliæ, & Dominus Hiberniæ.* Bernardus Thesaurarius de Acquisitione Terræ Sanctæ cap. 167. *Insidebat enim equo magno & ipse forma procerus supra galeam habens cervina cornua pro Cimerio.*

¶ CIMESSOR, Homo conditionis abjectæ, apud Ammianum 28. 4.

¶ CIMETERIUM. Vide *Cœmeterium.*

CIMETUM, Panni species. Historia Abbatiæ Condomensis pag. 509. *Fecit fieri unam infulam cum tunica & dalmatica de bisso seu Cimeto viridi, & tria vestimenta parata.* Leg. forte *Bruneto.*

¶ CIMICO, Κορίζω. Gloss. Lat. Gr. Est autem κορίζω seu κορίζομαι, Blandior, blande compello.

¶ CIMILIA, CIMILIARCHA. Vide *Cimelia.*

CIMILINE, Ugutioni & Joanni de Janua, *dicitur vas aquaticum ad abluendas manus, ut dicunt bacinum.* Hac notione sumitur etiam apud Honorium III. PP. in 5. Compil. lib. 5. tit. 19. c. 1. & c. 29. de Verb. signif. pro eo nempe vase in quo Sacerdos sacra faciens manus abluit, & quo postmodum uti solent Diaconi aut Subdiaconi, qui eidem deserviunt, ad excipiendas oblationes quæ offeruntur inter Missæ solennia, dum patena populo osculanda præbetur: *Verum quia postmodum Sacerdos prædictæ Capellæ asserens oblationum nomine minime contineri ea quæ ipsi Capellæ in festivitate omnium Sanctorum mittuntur, vel portantur ad illam, seu ad domum Sacerdotis ejusdem intuitu defunctorum: necnon quæ in Cimilini ponuntur, quod de altari suscipit, &c.* Testamentum Gualæ Biccherii Card. Vercellensis an. 1227. apud Aug. *de la Chiesa* in Hist. Eccl. Pedemont. cap. 36. *Item relinquo hospitali S. Andreæ de Vercellis omnia vasa mea argentea, scilicet Ciminialia, cupas, & cultellos, &c. Ciminile manicatum*, apud Thom. Archid. in Hist. Salonit. cap. 16. Quidam à χειμήλιον formatum vocabulum putant, sed ex *aquimanile* abbreviatum constat. Vide in hoc verbo.

¶ CIMINETA, Caminus, Gallice *Cheminée.* Hist. Dalphin. to. 2. pag. 274. in Computo an. 1333. & seqq. *Pro reparatura Ciminetæ salæ magnæ taren.* I.

¶ CIMINUM, Cuminum, seu cyminum sativum, Gall. *Cumin*, Angl. *Cummin.* Charta Pacis inter Simonem Episc. Meld. & Fulconem Abb. S. Germani à Pratis an. 1185. in Tabulario Meldensi: *Semel in anno debetur Episcopo Meldensi ab Ecclesia S. Germani procuratio sub hac forma*, LX. *panes de pane Conventus in eodem pondere & mensura. Pro coquina* X. *sol. Paris. dimidia libra piperis & dimidia Cimini*, III. *libræ ceræ ad parvum pondus, vel una ad magnum, &c.* Eadem repetuntur in Charta Fulconis in eodem Tabulario asservata. Charta Gisleberti *de Caorces* an. 1224. in Archivo Monasterii B. Mariæ de Bono Nuncio Rotomag. *Reddendo inde annuatim mihi & hæredibus meis unam unciam Cimini in Pascha.* Madox Formul. Anglic. pag. 231. *Et reddito unius libræ piperis & unius libræ Cimini.* Occurrit rursus in Præcepto Philippi Pulcri Franc. Regis an. 1304.

¶ CIMISTERIUM, ut *Cimiterium* vel *Cœmeterium.* Charta Michaelis Episc. Tarasson. in Libro rubro S. Martini Sagiensis fol. 39. *Concedo vobis... Ecclesiam cum domibus, claustris, Cimisteriis, &c.*

¶ CIMITERIALIS ECCLESIA, in qua humantur corpora mortuorum. Stephanotius Antiquit. Benedict. in Vasconia part. 1. pag. 669. ex Chartulario Generensi: *Dederunt S. Petro Ecclesiam de Sarsaa quæ est baptismalis & parochiarum* v. *est Cimiterialis.*

CIMITERIUM, pro *Cœmeterium*, nostris etiamnum *Cimetiere.* Ebrardus in Græcismo cap. 8.

Est quoque dulce cimen, inde Cimeterium.

Infra:

Est statio terion, inde Cimiterium.

Iso Magister in Glossis ad Prudentium: *Cymitron Græce, Latine dormitorium. Hinc Cymiterium & Cymiteria dicuntur, id est, dormitoria, in quibus sancti quasi dormire videntur usque ad diem judicii.*

¶ CIMITERIUM, Oblationes pro humatione. Index MS. Beneficiorum Ecclesiæ & Diœcesis Constantiensis fol. 20. è Musæo D. *de Cangé*: *Levat dictus Rector Cimiterium cum pertinenciis una cum altalagium.* Vide *Cœmeterium* & *Sepultura.*

¶ CIMITERIUM, Azylus circum Ecclesiam. Charta Stephani Episc. Redon. ex Archivo Majoris Monasterii: *Stephanus Dei patientia Redon. Ecclesiæ humilis minister. Circa Capellam S. Autberti, ad refugium tantum vivorum, non ad sepulturam mortuorum, quoddam Cimiterium benedixeramus, inconsultis Monachis Majoris Monasterii, in quorum parochia Capella sita est; ideoque prohibemus ne sepultura ibi absque voluntate monachorum fiat.*

¶ CIMITERIUM, Locus quidam seu vicus forte prope Ecclesiam constitutus. Charta anni 1249. in Tabulario Casæ Dei de Jure præpositali *veteris Cimiterii de Jays. Homines Cimiterii de Jay vendere vinum seu stagnum debere in dicto Cimiterio.*

¶ CIMNIFO, γυναικῶν κοσμητής. Gloss. Lat. Gr. *Qui ornat mulieres.* Mendum est pro *Cinifio.* Vide *Ciniferus.*

CIMONA, Equi morbus, *cum equus diu stetit infrigidatus in capite, in qua fluxus rheumatis fit per nares continue, velut aqua, &c.* apud Petrum de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 24. Ubi vetus Interpres Gallicus habet *Cimorra*, vertitque *Morve.* Italis *Cimorro*, est quod *Gourme* dicimus.

CIMOSUS. Constitutiones Petri Episcopi Ruthenensis Legati Apost. in Cypro insula an. 1312. cap. 32. *Quod solennes fiant Ecclesiæ per Prælatos, ubi factæ non sunt... de opere bono & solido, tamen nullatenus Cimoso, &c.*

CIMUSSA, CIMUSSATOR. Gloss. Lat. Gr. *Cimussa*, σιρά. Lego σιρῦσα, id est, *Cerussa.* Gloss. Gr. Lat. MS. ψιμύθιον, *hæc Cerussa.* ψιμυθιστής, *Cimusator.* Editum habet *Cimussa*, & *Cimussator.*

¶ CINABRIUM, Cinnabaris, Gall. *Cinabre*, Ital. *Cinabari*, *Cinabarino* & *Cinabro.* Chronicon Parmense ad an. 1287. *Et ob hoc fuit ordinatum, quod unus alius liber de novo fieret ad exemplar illius, qui erat ad sacristiam Majoris Ecclesiæ, & qui deberet rubricari de Cinabrio.* Vide *Cinnabar.*

¶ CINADA, pro *Civada.* Vide in hac voce.

¶ CINÆDUS, λευκομέτωπος, *Candidam habens frontem.* Supplem. Antiq. An Cinædus, perditus, impudens λευκομέτωπος dictus, quod nihil erubescat?

¶ CINAWERDUNIA. Vide *Cinewerdunia.*

¶ CINBOLUM, Campanula, tintinnabulum, quo Monachi vocantur ad refectorium, ab Occitano *Cinboul*, Crotalum, Gall. *Grélot.* Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolosanæ: *Finitisque Vesperis... tenditur ad prandium, & in introitu pulsatur Cinbolum, deinde insquilla in principio & in fine.* Et paulo post: *Dum videtur Priori, quod sit hora condeſſens (condecens) mittit aliquem de conventu ad pulsandum Cinbolum pro collatione facienda, pulsatoque Cinbolo... omnes tendunt ad refectorium.*

¶ CINCENDELA, Cincendula. Vide *Cicindela.*

¶ CINCIARE, Pipilare. Dicitur de pipatu seu garritudine passerum. Vide locum in *Braulare.*

¶ CINCIDELE. Vide *Cicindela.*

CINCIDES. Tudebodus lib. 1. Hist. Hierosol. pag. 778. *Alii mittebant Cincidas in piscinam, & postea demittebant in os suum.*

¶ CINCINERIUM, Umbella, umbraculum, Gall. *Dais*, olim *Cincelier.* Inventarium Ecclesiæ Noviom. anni 1419. *Item unum Cincinerium de tela trium colorum. Bible Historiaux* apud Borellum: *Quand Judith vit Holofernes gesir en son lit, dessous un Cincelier, qui estoit de saphir, d'esmeraudes, &c. ouvrées d'or & de soye, &c.*

¶ CINCINNIUM. Dicta B. Ægidii Ord. Minorum, tom. 3. April. pag. 234. *Redditur unicuique aurum pro auro, scarletum pro scarleto, Cincinnium pro Cincinnio.* An pilum pro pilo, inquit Editor? Fere crediderim idem esse quod *Cincinerium.*

CINCINNOSUS, *Cui capilli crispi dependent.* Papias.

¶ CINCINNUS Sanguinis dicitur de sanguine fluente, qui quasi cincinnos describit. Translatio S. Habundi Mart. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 1. p. 520. *Ecce subito illic dum quidam ejusdem Patris Diaconus in sindone munda Sancti ossa ulnis gestaret, videt repente aforis in eadem sindone Cincinnos Sanguinis pendere, ac si eadem hora sanctus ille Martyr gladio percussus fuisset.*

¶ CINCTA, Cingulum, zona, Gall. *Ceinture.* Fundatio Prioratus S. Petri de Salve an. 1029. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 150. *Crucem unam, casulas tres, stolas, manipulos, Cinctas viginti quatuor.* Acta B. Joagnoli, tom. 2. April. p. 954. *Quamdam pulchram bursam cum Cincta.* Rursum occurrit tom. 3. pag. 516.

¶ Cincta, Circuitus, ambitus, modus piscandi, quo circumeundo pisces cinguntur & capiuntur. Statuta Piscatorum Massil. MSS. *Piscatores utentes ingenio sive arte vulgariter appellata de Posta, cum qua magni pisces, præcipue tuni Cinguntur sive accumulantur ... cum qua pisces tuni illa arte & via Cinctarum accumulantur & capiuntur in numero infinito ad utilitatem publicæ rei, qua utendo & piscando arte illa de Corre à loco de la Corona in mari citra opinatur occasionem dare piscibus tunorum fugiendi, & sic Cinctas illas & captionem piscium turbat.*

CINCTORIUM, ζώνη, Cingulum, Gall. *Cincture.* Ugutio: *Cinctorium, quo cingimur.* Testamentum S. Cæsarii Arelat. *Leoni Presbytero manutergium dari volo, Domino meo Cypriano Episcopo mantum, & Cinctorium meliorem dari volo.* Charta Hugonis Ducis Burgund. an. 1077. pro Ecclesia Avalonensi to. 6. Spicilegii Acheriani: *Amicti 10. aurei, Cinctoria 6. stolæ aureæ 8. &c.* Gervasius Tilleberiensis MS. de Otiis Imperial. part. 2. *Vidi equidem cum nuper Romæ essem, allatam Cardinali Magistro Petro Capuano corrigiam de corio salamandræ amplam velut Cinctorium renum; & cum ex contrectatione aliquas sordes contraxisset, in ignem ipsam vidimus ab omni inquinamento purgatam, & in nullo consumptam.* Adde Orderic. Vital. lib. 6. pag. 616. 622.

Cinctorium, Pugio. Gloss. Lat. Gr. *Cinctorium*, παραζώνιον. *Parazonium* vero μικρὰν μάχαιραν Græci exponunt. Gloss. Isidori, *Cinctorium, gladius.* Perperam *tinctorium*; & ita legendum apud Melam censent plerique: *Mars omnium Deus, ei pro simulacris enses & cinctoria dedicant*: pro *tentoria.* Martialis lib. 14. Epigram. 32. de Perizonio:

Arma Tribunicium Cingere digna latus.

¶ Cinctorium Ceræ, Filum cera obductum, quo cingitur sepulcrum Sancti, cui cinctorium istud devovetur. Acta B. Bertrandi to. 1. SS. Junii pag. 791. *Posuit super sepulturam ejusdem Beatissimi unum Cinctorium Ceræ.* Ibid. pag. 794. *Vovi cingere sepulturam ipsam cum uno Cinctorio de Cera.*

¶ CINCTUM, f. Murorum ambitus, ut infra *Cintum.* Acta consecrationis Ecclesiæ Urgellensis an. 819. Marcæ Hispan. col. 763. *Deinde ipsas parrochias de Valle Lordensis, id est, ipsam Petram cum Argilers, vel Sischer, cum Linars & Monte Calvo, sive illa Curriz, vel Mesapol, atque Terrers, sive Taravil, & illo Cincto, vel Currezano, atque illam Tintillaginem, vel Oderam, seu ipsam Moram, vel illam silvam, atque Bisauram.*

¶ CINCTURA, Cingulum, Gall. *Ceinture.* Vide *Christiani de Cinctura.*

¶ Cinctura Reginæ. Vide *Zona Reginæ.*

CINCTUS. *Cinctus judex*, à Principe delegatus, cingulo donatus. Senator in Psalm. 29. *Cingulum significat quod ad judicis pertinet dignitatem: nam Cincta potestas in ipso vocabulo noscitur constituta. Sic enim Cinctum dicimus judicem, quando ejus fasces honoresque declaramus, &c.* Idem lib. 6. Variar. Epist. 2. in formula Patriciatus: *Hinc est quod & honor ipse Cinctus est, cum vacaret, nihil jurisdictionis habens, & judicantis Cingulum non deponens, &c.* Vide lib. 4. Epist. 4. Sidon. lib. 5. Epist. 7. &c. Anastasius in S. Silvestro PP. *Hic constituit ut nullus Clericus... ante judicem Cinctum causam diceret, nisi in Ecclesia.* Ivo Carnotens. Epist. 241. *Legibus autem non continetur, immo prohibetur ut Episcopus à judice sæculari ad causam Ecclesiasticam vocetur, vel Cincti judicis sententiæ subjiciatur.* Adde Epist. 247. Papianus ad lib. 1. Sentent. Pauli tit. 5. *Qui apud Cinctos, aut privatos judices fuerit de calumniæ objectione convictus.* Ubi Cellotius ad Concil. Duziacense, perperam reponit *civicos.* Rabanus Maurus Poëm. 4.

Judex Præcinctus migrans tibi rite ministret.

Non modo vero cinctus judex privato opponitur, sed & Ecclesiastico.

¶ CINCURRIS, Ugutioni *dicitur porcus natus ex apro silvestri & domestica porca.* Vide *Maialis.*

¶ CINDACUM, f. pro *Cendatum*, Pannus sericus, apud Rymer. tom. 4. pag. 363. *De pannis Tarsen, de serico, de Cindacis, de seta & aliis diversis mercibus, &c.* Vide *Cendalum.*

CINDADUS, Cindalum. Vide *Cendalum.*

CINDATOR, Incantator, Magus. Vetus Gloss. *Cindator*, γόης. Quid si legamus *Cinerator*, ut ejusmodi malefici intelligantur, qui *sortilegia sua faciunt in cinere*, ut est in Decretis S. Stephani Regis Hungar. lib. 2. cap. 31. Vide Notas nostras ad Cinnamum pag. 480. 481.

¶ CINDATUS. Vide *Cendatus.*

CINDRA. Leges Forestarum Scoticar. cap. 7. *Iste est modus pannagii, videlicet de qualibet Cindra, id est, de 10. porcis, Rex habebit meliorem porcum, & forestarius unum hogastrum.*

¶ CINEFACTIO, Versio in cinerem. Acta SS. Ju-

nii to. 3. p. 172. de S. Bennone: *Secum in sepulcro inventa sunt absque omni Cinefactione.* Hac notione vocem *Cinefactus* usurpavit Lucretius 3. 920.

At nos horrifico Cinefactum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus, &c.

CINEGILD. Vide *Cenegild.*

¶ CINEOLUS, Pullus cigni. Vide locum in *Errarius.*

¶ CINER, κόνις, *Cinis.* Supplem. Antiquarii.

CINERAGIUM, apud Guid. Papæ Consil. 91. quibusdam est jus comburendi herbas in silva, & ex iis conficiendi cineres. In Arestis an. 1285. in Reg. *Olim* fol. 26. *Bresia & Cineres* recensentur inter usagia forestæ de Leonibus in Normannia: sed legendum *Civeragium* docemus in hac voce.

CINERARIUM, Sepulcrum, conditorium in quo cineres mortuorum conduntur, in veteribus Inscript. apud Gruterum 418. 12. 663. 3. 850. 10. Hinc *Cinerarii fines, & sepultuarii*, apud Gromaticos pag. 304.

1. CINERARIUS, Qui pulvere unguentario capillos conspergit. Ugutio: *Cavillo, qui calamistrum calefacit, scilicet ferrum quo capilli crispantur, hic vulgo Cinerarius dicitur.* Vox Varroni, Catoni, & aliis nota. Gloss. Lat. Græc. *Cinerarius*, δοῦλος ἑταίρας. Concilium Eliberitanum can. 67. *Prohibendum ne qua fidelis, vel catechumena, aut comatos, aut viros Cinerarios habeant: quæcunque hoc fecerint, à communione arceantur.*

2. CINERARIUS, Qui ex herbis desiccatis in nemore cineres conficit, *Cendrier*, in Statuto Francisci I. Regis Franc. an. 1518. pro Forestis art. 9. Charta an. 1103. ex Tabulario S. Arnulphi Crispiacensis: *Stephanus Comes volens ire Hierusalem, de iis quæ usurpaverat, satisfecit: usurpaverat namque griariam; & circam, exartos, & Cinerarios, & molendinum, &c.* [Chartul. SS. Trinit. Cadom. fol. 41. *Hæc destructio (nemorum) facta est per carbonarios & per Cinerarios & per venditiones.*] Charta Alienoræ Comitissæ S. Quintini an. 1193. in M. Pastorali Eccles. Parisiensis lib. 3. Ch. 1. *In prædicto nemore habeo Cinerarium, pedicarium, archiarium, exartatorem, &c.* Occurrit etiam ibidem infra. Inquisitio de Foresta Aquillinæ in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 118. *Cendrerius habet vivum nemus ad faciendum suum recoctum, unum scutellarium se altero ad suum usuarium.* Porro cineres confici in forestis Regiis absque licentia vetant passim Regum Statuta de Forestis, an. 1518. art. 9. an. 1547. 1566. 1605. &c. apud Claudium *Rousseau* in Collectione Statutorum pro Forestis.

CINERASTIUM ARGENTUM. Vetus Charta Longobardica apud Ughellum tom. 5. Italiæ sacræ pag. 1504. *Quia susceptum completum apud me habeo pretium à vos jam nominata Domna Maria Comitissa emptrice juxta lege vestra Romanorum, hoc est, argentum bonum Cinerastium spectatum libras undecim, ut inter nos statutum fuit, &c. Acendrado* Hispani dicunt. Vide Covarruviam de Veterum numismatum collat. cap. 2. n. 6.

¶ CINERATUS, Ambustus, redactus in cinerem. Epistola Guiberti Abb. Gemblac. ad Gertrudem virginem apud Marten. to. 1. Ampliss. Collect. col. 931. *Animalia quoque & altilia domestica, aut Cinerata, aut ab hostibus abducta.* Supra in v. *Cacabatus, Cineratus* accipitur pro denigratus.

¶ CINERESCERE, Cinerem fieri, in cinerem redigi. Tertull. Apolog. cap. 40. de pomis Sodomiticæ regionis: *Si qua illic arborum, poma conantur oculis tenus, cæterum contacta Cinerescunt.* Vetera monumenta S. Victoris apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 222.

Ne mireris homo, quod Adam sub humo Cinerescat,
Cui cognomen humus materiamque dedit.

CINERICII, Vocati Christiani à quodam Elindio, quod cineres Sanctorum & reliquias servarent & colerent. Vide Durandum lib. 1. Ration. cap. 3. num. 26. At S. Hieronym. Epist. 53. ad Vigilantium *Cinerarios* dictos scribit: *Os fœtidum rursum aperire & putorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias, & nos qui eas suscipimus, appellare Cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur. Ita Cineres Joannis Baptistæ adorare dixit idem* Hieronym. Epist. 17. Vide *Concineratio.*

CINEWERDUNIA. Lex Ripuar. tit. 33. §. 2. *Sic ei placitum super 14. seu super 40. vel 80. noctes detur ut Cinewerduniam suam in præsentia testium recipiat.* Occurrit rursum tit. 72. §. 3. 6. 7. Editio Heroldi habet *Cina, & Cinewerduniam.* Ubi Lindenbrog. Glossar. Lat. Anglo-Saxon. *Quaternio, Cinewerdunia*, German. *Werdung*, [quod *pretium* reddit Eccardus: qui etiam putat *cine* idem esse ac Belgicum *ziin*, Saxonicum *sin* suus; ut ita *Cinewerdunia* sit Rei pretium; Schilterus vero credit, *Cin, Chin, Kin, Ken, Gen*, idem esse quod *Gegen, Kegen*, Mutuo, reciproce, ex adverso: *Werdunia, Werdung*, i. e. *Warung*, Cautio; est itaque, inquit, aliquis obligatus vel legis beneficio & ipso jure, vel ex *Cine-werdunia*, i. pacto. Germani *Gergewær* dicunt cautionem de reconventione. Pro *Cinewerdunia* Tilius legit *Cive-verdunia.*]

¶ CINGA, Modus agri. Charta Vigilii Episc. Autissiod. circa annum 670. apud Mabill. tom. 1. Annal. Benedict. pag. 694. col. 2. *Simili modo Basilicæ terram quæ conjacet in villa, quæ vocatur Flivenasam Cingas III.* Vide *Andecinga.*

CINGELLUS, Apex, summitas montis, *Cabeça de monte.* Charta Sancii Regis Aragonum, apud Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 23. *Et ascendimus in illo Cingello ante S. Martinum, super illa fonte unde apparet Izarbe villa, & exterminavimus illum terminum de illa Ecclesia sancti Victoriani de Isus, quomodo aqua vertit, &c.*

¶ CINGERE, Obligare. Epistola Magistri Ordinis Prædicat. an. 1292. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 1851. *Ad quod ministerium (prædicationis) exequendum tanto districtius Cingimur, quanto ad hoc solum ex titulo nominis, sed ex prædicationis officio, pro salute hominum noscimur instituti.*

CINGILLUS, Στρόφιον, ζώνιον, in Gloss. Lat. Græc. Zonula, Strophium. Hinc

CINGILLO, vel CINGILLIO, apud Pollionem in Claudio, uti recte restituunt viri docti, pro *Singilio.*

CINGULA, Equi cingulum, quo illius pectus cingitur, Gallis, *Cengle.* Glossæ Lat. Græc. *Cingula*, ὑποζώνη. Ebrardus Betuniensis:

Cingula sunt hominum, Cingula stringit equum.

Rigordus an. 1188. *Aqua torrentis miraculose tantum excrevit, quod attigit usque ad Cingulas equorum.* [Ovidius ipse de Remedio amoris:

Aspicis ut pressos urant juga prima juvencos,
Ut nova velocem Cingula lædat equum.

Hinc Isid. lib. 30. Orig. cap. 16. *Cingula hominum generis neutri est; nam animalium genere fœminino dicimus, has Cingulas.*]

1. CINGULUM, Dignitas, Magistratus, honor. Suidas: Ζώνη, τὸ ἀξίωμα. Fortunatus lib. 7. Poëm. 7.

Ad te confugiunt, te Cingula celsa requirunt,

Et Poëm. 16.

Auxit & obsequiis Cingula digna tuis.

Synodus Remensis apud Baldricum Cameracens. lib. 1. cap. 14. & Flodoardum lib. 2. cap. 5. §. 18. *Si quis in quolibet gradu vel Cingulo constitutus, aut potestate suffultus, &c.* [Atto Vercell. Episc. Epistola ad Azonem Præsulem apud Acherium to. 8. Spicil. 115. *Si qui nefarium atque damnatum matrimonium* (in gradibus prohibitis) *contraxerint, & ex priori matrimonio liberos non habuerint, statis suis facultatibus careant, & dos fisci juribus vindicetur. Post publicationem autem & Cinguli sui patiatur amissionem, etiam exilio puniatur.*] *Cingulum præfecturæ*, apud Gregor. Magnum lib. 8. Epist. 37. *Cingulum dignitatis*, in leg. 1. Cod. Theod. de Conductor. dom. aug. & l. 11. de Muner. Vide Edictum Theoderici cap. 73. & in Epilogo, Novel. Theodosii & Valentiniani de Metatis, Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 228. lib. 6. cap. 71. 99. &c. præterea Jacobum Gotofred. ad lib. 3. Cod. Theod. de Postul.

CINGULUM MILITARE, MILITIÆ, non semel in Cod. Theod. & Justin. & alibi non semel.

CINGULO MILITARI DECORARE, Militem creare. Charta Philippi Magni Regis Franc. an. 1313. pro Petro *Du Chemin* illius valetto: *Quem hac instanti die Dominica ordinavimus, disponente Deo Militari Cingulo decorare.* [Epistola Friderici II. Imp. ad Regem Franciæ de Comite Provinciæ apud Martenium tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1143. *Et benigne in omnibus tanquam filium pertractantes, Cingulo decoravimus Militari, de omni honore ac terra sua investientes ipsum per vexilla.*] Le Roman *de Jordain* MS.

Se mes chers peres nous Ceinsist or le branc,
Et la colée vous donnast maintenant.

L'Ordene *de Chevalerie* MS.

Aprez en son estant le liéve,
Si le vous chaint d'une Chainture
Blanche & de petite faiture.
Sire, par chette Chainture,
Est entendu que vo car nete,
Vo rains, vo cors entierement
Devez tenir tout fermement,
Ainsi com en virginité.
Vos cors tenir en netteté,
Luxure despirer & blasmer,
Car Chevaliers doit mout amer
Son cors à nettement tenir,
Car Diex het mout itel ordure.
Li Roy respont bien est droiture.

CINGULUM MILITARE AUFERRE, à Militia degradare. Sugerius in Ludovico VI. cap. 21. de Thoma de Marla: *Cono Prænestinus Episcopus .... anathemate scilicet generali detruncans, Cingulum Militarem ei licet absenti decingit; ab omni honore tanquam sceleratum & infamatum, Christiani nominis inimicum, omnium judicio deponit.*

CINGULUM REGALE. Vita S. Bathildis Reginæ, de eadem: *Sed & ipsum regale, quo cingebatur, Cingulum à sacris lumbis abstulit, fratribusque in eleemosynam dedit.* Fortunatus lib. 8. Poëm. 4.

Pulcra topaziacis oneratur Zona lapillis.

CINGULUM, inter vestes Ecclesiasticas vulgo recensetur. Stephanus Eduensis Episc. lib. de Sacrament. altar. cap. 10. *Cingulum quo alba constringendo renibus coaptatur, &c.* Vide Menardum ad librum Sacramentorum Gregorii pag. 260.

CINGULUM INSCRIPTIONIS accipere jubentur accusatores, quo se ad pœnam obligent per calumniam, non probantes quam exposcunt accusatis aut delatis infligi, in Constitut. Sicul. lib. 2. tit. 14. ubi alii *vinculum* legunt.

CINGULA DARE HOSTI, Obsidere, obsidione cingere. Will. Brito lib. 7. Philipp.

Talia magnanimus hosti dare cingula novit.

¶ CINGULUM LAPIDUM, Corona muri, ut conjecto, Gall. *Cordon.* Chronicon Parmense ad ann. 1291. *Elevata est turris sanctæ Mariæ majoris Ecclesiæ à Cingulis lapidum sine archetis in sursum per multa brachia: & factus est ibi quartus circulus, & sunt ibi quinque clavi de lignamine roboris.*

2. CINGULUM, Regio suis finibus definita, vel terminus, limes. *Cingulum Florentinum*, apud Frontinum de Coloniis, pro agro, regione: *Variæ autem regiones non habent æquales centurias vel mensuras. In Cingulo Florentino, in centuriis singulis sunt pedes* 40. Notitia ann. 1239. in Tabulario S. Bertini: *Extra Cingulum meræ* (Paludis) *quod vulgo dicitur Bord.* Vita S. Romani Abbat. Jurensis n. 9. *Nam & propter locum ipsum in rupe valde edita, quæ superjacet naturali saxo, prominente quoque Cingulo, quod cavernas spatiosissimas intus addebat de affectu parentali instituentes virginum Matrem, centum quinque illis religionis gubernaculo rexisse Monachas tradunt. Locus ipse, ut præcisa inaccessibili desuper rupe, ac sub Cingulo prolixius naturaliter perexcisa, nullum ulterius Cinguli præstabat egressum, &c.* Et num. 19. *Germanam quoque suam, quam in Cingulo illo, vel Balma, Gallico, ut reor, sermone vocatam* (leg. vocato) *Monasterio præfecerat puellari, &c.* Vide Ignotum Casiriensem cap. 12. Infra, *Circulus.*

¶ 3. CINGULUM. Charta Alberti Ducis Austriæ pro cœnobio S. Crucis an. 1286. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. p. 266. *Item si fur aut malefactor alius morti obnoxius in bonis ipsorum deprehensus fuerit & detentus, per Officialem eorum assignandus sit Cingulo tenus judici competenti.* Ibidem pag. 288. in Diplomate Friderici Pulcri Ducis Austriæ, confirmantis Litteras Leopoldi fundatoris Gyriensis in Styria an. 1312. *Si vero aliquis liber vel servus Claustri de furto vel de quocumque alio maleficio fuerit accusatus, causa coram Officialibus Claustri ventiletur, & si convictus legitime fuerit, res convicti omnino Claustro permaneant; sed ipse si mortem promeruit corporalem vel membri mutilationem, ut Cingulum comprehendit, judicio nostro in Tiver judicetur.* Obscura mihi est in his locis *Cinguli* notio. An posset intelligi judicium, in quo de gravioribus delictis agitur, quibus pœna mortis vel mutilationis solet infligi, & in quo sententiam ferre possunt soli Judices à Duce instituti, exclusis iis qui à Monachis pro levioribus delictis instituebantur? Si vera est divinatio, unde judicium hujusmodi dicitur *Cingulum*? Forte quia illud habebat non quilibet judex privatus, aut ecclesiasticus; sed is tantum qui à Principe delegatus erat cinguloque donatus. Vide *Cinctus.*

CINGULUS. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph. *Erpes, Cingulus, id est, impetigo.*

¶ CINIAS, ἐπισύνιον, *Supercilium.* Supplement. Antiquarii.

¶ CINICUS, Canum custos, cui canum cura commissa est, à Græco κυνικός, caninus. Acta S. Romani MSS. *Inter agendum copula detrahitur canibus, & à Cinicis in sanctum virum incitantur protinus.*

CINIFERUS, CINIFLO. Joan. de Janua: *Cinifio dicitur ille qui cum folliculo ignis flammam excitat, vel qui calamistrum calefacit, scilicet ferrum quo capilli crispantur. Hic vulgo Ciniferus dicitur, & componitur à cinis, & flo, as.* Gloss. Lat. Gr. *Cinistones, ornatri-*

ces. Sic leg. in Gloſſ. Græc. Lat. *Γυναικῶν κοσμητὴς*, *Ciniflo*. Male Edit. *Cinniſo*. Occurrit in Notis Tironis p. 199. & apud Horatium, Joan. Sariſberienſ. in Policrat. lib. 3. c. 12. &c.

¶ CINIFES, vel CINIPHES, *Muſcæ minutiſſimæ ſunt, ſed aculeis permoleſtæ, quibus tertia plaga ſuperbus populus Ægyptiorum cæſus eſt*. Iſid. lib. 12. cap. 8. De hac plaga Exod. 8. 16. & 17. & Pſ. 105. 31. Severus Sulpit. in Hiſtoria de Pharaone & plagis ejus habet: *Donec ſuperductis Cinipihibus terra oppleta eſt, Chaldæis fatentibus majeſtate divina iſta fieri*. LXX. Interpretes appellant *σκνίπας*. Vide *Sciniſes*.

¶ CINIFII, *Majores hirci dicuntur à fluvio Cinefe in Lybia ubi grandes naſcuntur*. Iſid. lib. 12. Orig. c. 1. Hinc emendandum vetus Gloſſ. Sangerman. ubi perperam *Cinubii*.

CINIS. *Cineres qui in Capite jejunii fratrum, olim pœnitentium, hodie fidelium omnium capitibus imponuntur, ex induſtria fiunt de cremiis ſarmentorum, qui etiam ſtudioſe mundantur & cribrantur, & benedicti conſervantur ab Infirmario, ut morientibus fratribus cum cilicio ſubſternantur*. Ita Bernardus Mon. in Conſuetud. Cluniac. MSS. c. 64 Vide *Caput jejunii*.

☞ Quatuor anni temporibus in Monaſterio S. Martialis Lemovic. benedicebantur cineres atque eodem ritu, quo initio Quadrageſimæ, imponebantur; qui mos etiamnum viget. Eumdem à Canonicis S. Stephani obſervatum fuiſſe conſtat ex ejuſdem Eccleſiæ codicibus MSS. Hæ ſunt autem benedictiones Aſcetis S. Martialis uſitatæ, ſicuti eas refert Stephanotius noſter to. 2. Fragm. Hiſt. MSS. *Omnipotens Deus ſua vos clementia benedicat, & Spiritum vobis ſapientiæ ſalutaris infundat. Amen. Catholicæ fidei documentis nutriat, & in bonis operibus perſeverantes reddat: greſſus veſtros ad vitam dirigat, vitamque vobis pacis & charitatis oſtendat. Amen. Benedicat vos Dominus, & cuſtodiat vos, & miſereatur veſtri; convertat vultum ſuum ſuper vos, & det vobis pacem. Amen. Quod ipſe præſtare dignetur, qui vos de limo terræ formavit, & pretioſo ſanguine redemit, cujus poteſtas permanet in ſæcula ſæculorum. Amen. Hic fiat ✠ Benedictio Dei omnipotentis Patris & Filii & Spiritus S. deſcendat ſuper vos, & maneat ſemper. Amen. Sancte Martialis intercede pro nobis nunc & in hora mortis noſtræ. Amen.*

¶ CINERES CLAVATI, Qui ex fece vini ſiccata & combuſta conficiuntur, Gall. *Cendres de Gravelee*: quos alii vocant *Cineres Clavellatos*. Litteræ an. 1332. to. 2. Ordinat. Reg. Franc. p. 90 *Inhibitum fuerat, quod ... grana, gauda, gayda, garancia-tinctæ, necnon paſtellum, cardones domeſtici ſive franchi, Clavati Cineres, atque ligna, & cætera omnia & ſingula, quæ ad paraturam, tincturam ... pannorum ... neceſſaria ſunt, &c.*

CINNABAR, CINNABARIS. Papias: *Cinnabrium, pulvis rubri coloris, quidam hoc dicunt eſſe minium*. Iſidorus lib. 19. Orig. c. 23. *Nonnullæ etiam gentes non ſolum in veſtibus, ſed & in corpore aliqua ſibi propria, quaſi inſignia vendicant, ut videmus cirros Germanorum granos & Cinnabar Gothorum*. Ubi *Cinnabar*, idem videtur quod Græcis *κιννάβαρι*, neutro genere, ita ut id vocabuli referatur ad colorem veſtium Gothicarum, quæ rubricatæ erant, vel quod faciem cinnabari ac rubrica inficerent. Eſt autem *Cinnabaris*, ſuccus arboris, ut diſerte habet Arrianus in Periplo maris Erithræi, tametſi ſecus alii ſentiant. [Haud ignota fuit Latinis ſpecies hujus minii; ſic enim Plinius 33. 7. *Cinnabari veteres pingebant*. Et infra: *Cinnabaris adulteratur ſanguine caprino*.] Vide Corræum in Definit. medic. & Leonardum Fuchſium lib. 1. Paradox. medic. cap. 30.

PER CINNABARIM SUBSCRIBERE ſolebant Imperat. Conſtantinop. id eſt, rubris literis. Gregorius II. PP. in Epiſt. ad Leonem Iſaurum Imper. *Cum literæ tuæ & non alienæ ſigillis Imperatoris obſignatæ eſſent, ac accuratæ intus ſubſcriptiones per Cinnabarim propria manu tua, ut mos eſt Imperatoribus ſubſcribere*. Exſtat Epigramma Joannis Euchaitarum Epiſc. Εἰς τὴν διὰ κιννάβάρεως χαραγὴν τῶν σχεδῶν.

Ἡ Δεσπότȣ χεὶρ τȣ͂ σοφȣ͂ Μονομάχȣ
Ἀληθινὸν νȣ͂ν ἐντίθησι τοῖς νέοις,
Ἄνθει καταχρώζȣσα πορφυροχρόῳ,
Βασιλικῆς γνώρισμα λαμπρὸν ἀξίας.

Vide Annam Comnenam p. 80. & Notas ad eamdem pag. 253. Obſervant præterea Camillus Peregrinus in Hiſt. Benevent. tom. 1. pag. 232. & Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag. 649. Principes & Archiepiſcopos Capuanos rubrica pariter ſua diplomata ſubſcripſiſſe. [Vide Gloſſ. mediæ Græcit.]

¶ CINNARI, *ut quidam putant, acitabula quæ percuſſa in modulo concitantur*. Sic Gloſſ. MS. San-German. num. 501.

¶ CINNES. *Cinni*. Gloſſ. Iſid. f. legendum *Crines*; Cinni enim ſunt intorti crines.

¶ CINNITUS. Vide *Cenitus*.

1. CINNUS, *Torti oris*, in Gloſſ. Arabico-Lat.

2. CINNUS, Cygnus. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 2. de Pelicanis: *Hæ ſunt aves magnæ ad modum Cinnorum albæ, longum & latum habentes roſtrum, ſub quo habent pelliculam, quam aperiunt & claudunt piſcando ad modum ſagenæ*. Sed quod *Pelicanum* Fridericus, *Onocrotalum* vocat Bellonus. Adde cap. 4. 9. 23. &c.

CINOCICLOCUTORUM, in Gloſſar. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana, *Eſtloi à ré de moulin*.

¶ CINQUANTINA, vox Italica, Quinquagena, Gal. *Cinquantaine*, Hiſp. *Cincuentena*. Miracula B. Simonis Eremit. Auguſt. *Rainerus filius... de Cinquentena S. Marci*; quod videtur dictum à numero familiarum unam quaſi tribum conſtituentium. *Cinquantina militum*, pro Turma 50. militum in Chronico Parmenſi ad annum 1247.

¶ CINQUENIUM, CINQUENUM, Quinta pars, Gal. *Quint, le Cinquiéme*. Donatio Reg. Ludov. Comitis Provinciæ ann. 1349. ex Schedis Præſidis *de Mazaugues*: *Item & ſervitia, quartones & Cinquenia racemorum, quæ dicta curia percipit & percipere eſt conſueta in civitate & territorio Siſtarici*. Donatio ann. 1317. Hiſt. Dalphin. to. 2. pag. 166. col. 1. *Cum ſuis territoriis, diſtrictibus juribus ... terragiis, quartonibus, Cinquenis, ſeyſinis, vintenis, &c.* Vide *Quintum*.

¶ CINTA, Vox Italis & Hiſpanis nota, Cingulum, zona, Gall. *Ceinture*. Miracula S. Zitæ tom. 3. April. p. 516. *Fuit attracta de ambobus cruribus & pedibus & tota perſona à Cinta*; id eſt, ab ea corporis parte, quæ cingi ſolet, quæque etiam dicitur Gallice *Ceinture*. Acta B. Taraſiæ to. 3. Junii pag. 477. *Habeat & meas Cintas, & meas ſcarlatas, & penas varias arançanes*. Acta S. Franciſcæ Romanæ tom. 2. Martii pag. 164. *Habebant ſuper earum capita ſingulas Cintas igne accenſas*; i. e. circulos. Vocem *Cintam* etiam accipiunt Itali pro Murorum ambitu, quem Galli *Enceinte* appellant. Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarviſina lib. 5. cap. 18. *Erectis etiam trabucchis quampluribus, frangebant die noctuque caſtrum & caſtri palatium quaſi deſtruxerunt ex toto. Villam etiam &*

Cintam castri die XV. *exeunte Junio comburerunt.* Et lib. 12. c. 14. *Die* IX. *exeunte Augusto, consenserunt & dederunt extrinsecis impugnantibus castri munitionem extremam, quæ Cortina vulgariter dicitur, sive Cinta.* Vide *Cintum.*

¶ CINTADAMAGIUM. *Vide Citadanagium.*

¶ CINTENARIUS. Vide *Centenarius.*

¶ CINTRACUM, vel CINTRACUS, Publici tintinnabuli, si bene conjecto, pulsus citatior, Gall. *Tocsin*, Ital. *Sturmo*, f. ab antiquata voce *Sing*, Signum, Campana, & ab alia etiamnum à nostris usurpata *Trac*, Crepitus, stridor. Ottoboni Scribæ Annal. Genuenses lib. 3. ad ann. 1196. *Dominus Drudus populum per campanam & Cintracum convocavit ad parlamentum.* Bartholomæi Scribæ Annal. ejusdem urbis ad ann. 1227. *Præcepit quod parati essent sequi ipsum cum armis ad sonum campanæ vel Cintraci, & ad quemlibet alium rumorem.* Iidem Annal. ad ann. 1227. *Dominus Lazarius per campanam & Cintracum more solito omnes fecit ad parlamentum in Ecclesia S. Laurentii convocare.* Sed alia notione mihique obscuriori sumi videtur apud Ogerium Panem in suis Ann. Genuens. lib. 4. ad ann. 1217. ubi sic habetur: *In civitatem nostram venerunt Pisani nobiles viri Scorzaluppus & Aldebrandus Succicus ad recipiendum juramentum hominum mille & Cintracum in anima populi.*

¶ CINTUM, f. ut *Cinta*, Murorum ambitus. Testamentum Guillelmi Vicecomitis Agathensis, in Anecdot. Marten. tom. 1. col. 180. *Et ordinavit tibi, Garsindis, villa Vairago cum ipsa turre, & cum ipso Cinto, & cum ipsa Ecclesia.* Præceptum Ludovici Transmarini an. 938. in Appendice Marcæ Hispan. col. 850. *De ipso cœnobio supra nominato, id est, de poio Trasbadoni, qui pergit per ipso riulo usque in rivolo, qui descendit de ipsas lecas, & injungit in torrentes, qui discurrunt de serra Vineolas usque ad ipso Cinto contra ipsa Tremolosa.* Vide *Cinctum.*

¶ CINTURA. Vide *Christiani de Cinctura.*

¶ CINUBII. Vide *Cinifii.*

¶ CINUS, τέφρα, *Cinis.* Supplem. Antiquarii. Vide *Cinus.*

¶ CINUVERDUNIA legitur in codice Corbionensi pro *Cineverdunia*, quod vide.

¶ CINYRA, Josepho Κινύρα, Citharæ genus querulas & lamentabiles pulsatu reddens voces. 1. Machab. 4. 54. *Secundum tempus & secundum diem, in qua contaminaverunt illud* (altare) *gentes, in ipsa renovatum est in canticis, & citharis, & Cinyris, & in cymbalis.* Occurrit eod. lib. 13. 51.

CIONITÆ, Græc. Κιονῖται, qui & Stylitæ, Monachi, qui dies noctesque super columnam vitam exigebant: cujus instituti auctor fuit Simeon cognomento Stylita, de quo pluribus egere Allatius in Diatriba de Simeonibus pag. 6. 10. Baronius, Bollandus, Raderus in Virid. Sanctor. & alii. Hist. Miscella lib. 22. p. 692. *Adeo ut omnes Monachos & Inclusos, atque Cionitas, qui Deo placere noscebantur, sub tributis redigeret.* Ex Theoph. p. 361.

¶ CIORMA, Remiges triremis, Gall. *Chiourme.* Epistola Potestatis Pisanæ Vicario Massiliensi, in Archivo S. Victoris Massil. *Tota Ciorma & marinarii omnes ipsam galeam solam reliquerunt.* Vide *Ciurmia.*

¶ CIPHRÆ. Vide *Cifra.*

1. CIPHUS, Canalis, ex Græc. σίφων. Vita S. Theotonii Canonici Regul. num. 11. describens tempestatem in mari: *Iterumque apertis undis in ima* (navem) *dejiciebant, atque, quod dictu mirabile est, aquam de mari tanquam manifestum canale, quod nautæ Ciphum vocant, in sublime trahebant.*

¶ 2. CIPHUS, pro *Scyphus*, Gal. *Tasse, Gobelet*, passim occurrit in Instrumentis inferioris ævi. Vide Thomam *Madox* Formul. Angl. pag. 432. Rymer. to. 3. p. 278. col. 1. Baluz. to. 2. Hist. Arvern. pag. 182. Hist. Dalphin. to. 2. p. 555. & seq. ubi variæ *Ciphorum* species enumerantur.

¶ CIPPARIUS. Vide in *Cippus.*

CIPPATICUS. Capitulare de Villis cap. 8. *Cippaticos etiam de vineis nostris ad opus nostrum mittere faciant nostri. Ceps de vigne* dicunt nostri.

CIPPUS, CEPPUS. Joan. de Janua: *Cippus, instrumentum quo reorum pedes constringuntur, quasi capiens pedes.* Ebrardus Bethuniensis:

Nervo torqueris, in Cippo quando teneris,
Membraque firmantur nervis quibus ossa ligantur.

Passio SS. Chrysanti & Dariæ MS. *Tunc irati milites, mittunt eum in Cippum novum & nodosissimum, ita ut tertio puncto ejus tibias coarctarent.* Passio sancti Lupercii Mart. apud Bosquet. p. 165. *Deinde eum jussit in carcerem trudi, & in arcto Cippo extendi.* S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii c. 77. *Cippi etiam fracti, & claudorum bacterii in argumento ostenduntur.* Notkerus in Martyr. 2. Jan. *Diu in carcere maceratus, & in Cippo missus, deinde in mare demersus.* Aldhelmus de Laude Virg. cap. 25.

Et suras iterum Cipporum vincula claudunt,
Cruraque cum rigidis nectebant turgida lignis.

Vide Orderic. Vital. lib. 11. p. 826. & quæ annotamus in Dissertat. 19. ad Joinvillam. Græci κοῦσπον dicunt. Lexic. Gr MS. Reg. sign. 2062. Ζητρείοις, ὁ κοῦσπος, τὸ τῶν δούλων κολαστήριον. Alibi: Ρωπόῤῥηξ, ὁ τὸν κοῦσπον ῥηγνύων. Ρωποῤῥηκτεῖν, ῥηγνύειν τὸν ῥωπὸν καὶ τὸν κοῦσπον. Aliud Lexic. sign. 930. Ποδοκάκη, ξύλον τὸ ἐν εἱρκθῇ, ἐν ᾧ τοὺς πόδας ἐμβάλλοντες συνέχουσιν, ὃ παρὰ Ρωμαίοις καλεῖται κοῦσπος. [Supplementum Antiquarii: *Cippus*, κορμὸς ποδοκάκη, *Instrumentum, quo noxii constringebantur.*]

CIPPUS, posterioribus, Carcer ipse dictus. Gloss. Lat. Gall. *Cipus, Chep à mestre malfaiteurs.* Capitulare de Ministerialibus Palatinis cap. 3. *Similiter, illum malefactorem usque ad Cippum deportet, &c.* Baldricus in Chron. Camerac. lib. 3. c. 72. *Cives namque meliores & ditiores contumelia & injuriis afficiebat: alios indemnatos & injudicatos in Cippo vilissimo concludens, &c.* Epist. G. Epist. Catalaun. tom. 4. Histor. Franc. *Captus est à justiciis meis, in vinculis, in Ceppo conjectus.* Charta Grodegangi Episc. Metensis: *Ab Advocato in Cippum conjiciatur.* Ibid. *In villa Flammersheim ... Cippus habeat.* Monasticum Anglic. tom. 2. p. 349. *Cippos & conclusoria in singulis villis ad correctionem delinquentium.* Vide Hugonem Farsitum de Miracul. S. Mariæ Suession. c. 125. Fletam lib. 1. c. 42. §. 1. Foros Beneharn. tit. 1. art. 31. &c. In Consuetud. Meldensi art. 209. furcæ patibulares, *Cippus*, (*Cep*) & *Pilorium* dicuntur esse signa seu argumenta majoris Justitiæ. In Perticensi art. 12. Cippus à carcere distinguitur, ut & in Blesensi art. 29. Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. MS.

Les deus enfans sans nul ator,
Mist en prisson en une tour,
En un Cepiel cascun d'un pié.

Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. *Incippat, inludit*: leg. *includit.*

CIPPARIUS, Carcerarius, commentariensis. Magnum Chartularium Corbeïense: *Item l'Abbé est Justichiers de Corbie, &c. & a en ledite vile ses Serjans qui prendent & arrestent, & mainent en le prison Mons. l'Abbé les arrestés, lequelle est en le vile devant dite, & les warde uns siens Serjans, con appelle le Chepier*

Chepier de l'Eglise, & à Mesires li Abbés se droiture de cascune personne arrestée, & ses Chepiers en a aussy se droiture. In Legibus Guill. Nothi cap. 4. *Ceper*, vel *Cepier*, est Carcerarius. Vide Consuetud. Hannon. cap. 22. 35. 70. & Valentian. art. 143.

CYPIACUS, Dignitas in Ecclesia S. Quintini, in Viromanduis, qui *Cippi* seu carceris Ecclesiastici curam habet. Statuta antiqua Canonicor. S. Quintini apud Hemereum p. 115. *Die Pentecostes debet Cypiacus* 10. *sext. frumenti, &c.* Infra: *In festo S. Michaëlis debet Cipiacus* 10. *sext. frum. cepas cum quarello recenti, &c.*

CIPPUS, CEPUS, Rete. Charta Savarici de Verziaco Comitis Cabilon. apud Perardum pag. 91. *Si aliquis homo Cippum tetenderit in nemore, & bestiam ceperit.* Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ ann. 1247. fol. 31. *Venatio cadens in laqueos sive Cepos, est ejus qui Cepos paravit vel laqueos.*

¶ CIPUM, Sebum, Gall. *Suif.* Regestum Comput. Dalphin. tit. Graisivod. ann. 1335. fol. 154. *Pro* 5. *bobus*, 48. *anchis ... dimidio quintali candelarum de Cipo*, 94. *lib. caseorum*, 40. *lib. de cera ... missis Domino apud Avenionem, &c.*

¶ CIRA. Scriptura Monasterii S. Vincentii del Pino, inter Concil. Hispan. tom. 3. pag. 168. *Et conclude deinde per illa semita antiqua, quæ vadit sub ilta villa de Pignario, totum per illa semita, usque Cira de Lupos.* An Silva?

¶ CIRARE, à Saxonico Sciþan vel Scyþan, dividere, scindere; scarificare, apud Rymer. tom. 2. pag. 261. in Statutis Edwardi I. pro Valentia: *Item quicumque alium percusserit, vel Cirabit cum pugno, vel palma, vel pede irato animo.*

1. CIRCA, pro secundum, κατὰ, *Evangelium circa Joannem*, apud Anonymum de Baptismo hæreticorum edito à Rigaltio.

¶ 2. CIRCA, pro *Circada.* Vide in hac voce.

3. CIRCA, CERCHIA, Vigiliæ, excubiæ, Gall. *la Ronde*, à circumeundo, quia qui urbium custodiæ invigilant, muros circumeunt. Charta Henrici III. Imper. ann. 1056. pro Canonicis Metensib. *Concedimus ut Circas & vigilias non faciant, propter perpetuas Ecclesiæ observantias, nisi in obsidione civitatis.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 180. *Terram quoque Dineti, quam calumniabatur, werpivit, & Circam castelli, quam vi extorquebat, similiter relaxavit.* Charta Agnetis Comitissæ Nivernensis an. 1191. in Tabulario Autisiodor. fol. 52. *Omnes illos ... ab exercitu & chevalchia & excubatione, scilicet à custodia villæ de nocte, quæ Cerchia dicitur, quittavimus & franchivimus.* Charta Guillelmi Decani Catalaunens. ann. 1267. in Tabulario Campaniæ Bibl. Regiæ fol. 428. *Super eo quod idem Rex asserebat se in nostris nemoribus villarum nostrarum ... grueriam & Cerchiam habere, nobis contrarium asserentibus.* Occurrit iterum in alia Charta ejusdem anni ibid. [& in alia Philippi Franc. Regis ann. 1193. cujus locus refertur in *Caceria.* Item in Charta Ricardi Abbat. S. Cornelii Compend. an. 1203. ex Tabul. Compend. *Se habere diceret in boscis nostris... Cercheiam, chacheriam, grueriam, advocatiam.*] Pactum inter Episcopum Lingonensem & Abbatem Besuensem ann. 1342. in Regesto feodorum Eccl. Lingon. *Item, & super eo quod cum ad nos Abbatem & Conventum Bezuensem prædictos Cerchia, seu vigilum cura, dictæ villæ Bezuensis pertineat, in quibus nos Reverendus Pater perturbavit, ... dicto videlicet Episcopo dicente & asserente, quod ad ipsum tanquam Gardiatorem dictæ villæ Bezuensis redditiones, acceptiones, & custodia dictarum clavium, necnon proclamatio, Cerchia seu vigilum cura pertinebat.*

¶ CIRCHA, apud Murator. to. 11. col. 117.

CIRCAM etiam faciebant Monachi in Monasteriis: quippe in Regula S. Benedicti statuitur, *ut deputentur seniores, qui circumeant Monasterium horis quibus vacant Fratres lectioni.* Vita S. Petri Abbatis Cavensis n. 20. *Forte tunc senior quidam ex more Monasterii cum Circam faceret, Monachum illum à longe, quasi cum alio loquentem, audivit.* Ubi perperam editum, *cum circa faceret*, quod non adverterunt viri eruditi. Hugo Flaviniac. in Chronic. pag. 248. *Nam Circam matutinis exactis faciebam.* Bernardus Mon. in Consuet. Cluniac. MSS. cap. 3. de Priore claustrali: *Egressis autem omnibus de Ecclesia, Prior accipit sconsam, quam ea hora candela intus accensa omni nocte parat illi hebdomadarius ad faciendam Circam.* Vide Petr. Damian. lib. 6. Ep. 26. p. 554. Hinc qui circas facit Monachus

CIRCA perinde appellabatur. Lanfrancus in Statutis cap. 4. *Circuitores Monasterii, quos alio nomine Circas vocant, juxta S. Benedicti præceptum certis horis circuire debent Monasterii officinas, observantes injurias & negligentias Fratrum, & statuti ordinis prævaricationes.* Statuta S. Dunstani: *Secundum regulæ præceptum constitui debet aliquis Frater, qui ab officio circuitus sui Circa vocatur. Est enim ejus officium circuire claustrum, ne forte inveniatur frater acediosus, aut alicui vanitati deditus.* Adde Statuta Petri Venerabilis c. 66. & Eckeardum de Casibus S. Galli cap. 3. [necnon Statuta reformatoria Monasterii S. Michaëlis in Periculo maris ann. 1223. apud Martenium to. 1. Anecd. col. 911.] Idem &

CIRCATOR dictus, in Consuetudin. Floriac. pag. 395. apud Joan. à Bosco. Joachim. Wadianus, de Officiis Monasticis agens: *Erant & qui vigilias agebant contra noctis incommoda, usque adeo non tædebat operæ ullius, aut oneris privatim obeundi, fratres illos, qui & illud in primis, ne qua frequentia alienorum hominum, quantumvis industriorum, professionis quietem interturbaret, summopere curabant.* Certe dormitoria obeundi curam spectasse *Circatores*, seu, ut vocantur, *Circinnatores*, docet Adhalardus in Statutis Corbeïensis Monast. lib. 2. cap. 6. *Ab ipsis etiam Circinnatoribus, horis quibus vacant Fratres lectioni, observanda, & inventa acrius castiganda sunt.* Circatoris officium præterea describitur in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 40. *Circator eligatur de totius Congregationis religiosioribus & ferventioribus ordine, qui nec malitiose pro privato odio unquam clamet alios, nec pro privata amicitia taceat negligentias quorumcunque. Ad hujus officium spectat officinas Monasterii circuire, & observare negligentias fratrum, & ordinis prævaricationes. Quotiens Circam facit, adeo religiose & ordinate debet incedere, ut terrorem incutiat spectatoribus suis, & exemplum religiositatis ostendat. Adeo autem tacite & severe debet facere Circam, ut nulli unquam loquatur, vel signum faciat; sed tantummodo studiose scrutari debet & inspicere offensiones & negligentias. Omni tempore potest facere Circam excepta hora Capituli & Collationis, quando scilicet ostia claustri jam firmata sunt. ... Iste diligenter debet attendere, ne unquam aliquis sine causa horis regularibus desit, & ne quisquam loquatur, ubi vel quando non debet.* Antiquæ Consuetudines Monasteriorum S. Benedicti n. 8. apud Mabill. tom. 4. Analect. pag. 461. *Circatores etiam duos, qui omnibus horis, dum fratres vigilabant, circuibant monasterium, ne quis frater deesset proprio loco: si autem defuisset, statim in tabulis notabatur, &c.* Ibid.

n. 11. *Prædicti circatores hoc observabant, si aliquem ridentem, vel aliquid susurrantem conspexerant, statim tabulis notabatur, & benignissime corripiebatur tempore opportuno.* Adde Bernardum Monach. in Consuet. Cluniac. MSS. c. 5. [in editis cap. 4. partis 1.] ubi quanta ii modestia incederent, iisdem pene verbis, quibus liber Ordinis S. Victoris, declarat; quibus adjungenda quæ in hanc rem habet Lanfrancus in Statutis pro Ordine S. Benedicti cap. 4. [& Capitula Novitiarum apud Mabill. in Actis SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 742.] Præterea S. Hieronym. Epist. 22. cap. 15. ubi de Cœnobitis: *Et quia nocte extra orationes publicas in suo cubili unusquisque vigilat, circumeunt cellulas singulorum, & aure apposita quid faciant diligenter explorant, &c.*

Eorum etiam munus erat *Fratres ad horas Canonicas colligere, signo pulsato*, ut est apud Eckeardum Jun. de Casibus S. Galli cap. 3. *Primo signo ad vesperas pulsato, Circator fratres collecturus, ostio domus hospitii appropiat.* Unde eidem Scriptori *Exactores*, seu ἐπείκται dicuntur, cap. 6. *Tertia feria exactoribus, quos Circatores vocamus, culpas eorum magistro rememorantibus, omnes exuere jubentur.* Et infra: *Ab Exactoribus illum cur tardaret inclamantibus.* Ex B. Dorotheo Doctr. 11. colligitur Canonarchæ officium fuisse dormientes Monachos excitare ad vigilias media nocte in Ecclesia obeundas. Vide Capitula Monachorum S. Galli an. 817. cap. 14. 25. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 2. cap. 4. dist. 4. c. 8. Benedictum XI. PP. in Epist. apud Wadding. in Regesto tom. 3. pag. 18. &c. Dinamius Patricius in Vita S. Maximi Episc. Regiensis: *Quadam nocte imminente celeberrima B. Andreæ solennitate, cum deputatus ego essem qui ad vigilias excitarem, &c.*

Circator, præterea officium fuit in Ecclesiis Cathedralibus. Narrat quippe Meurissius in Hist. Episcop. Metensium Circarii (*Cerchier*) seu Circatoris dignitatem abrogatam in Ecclesia Metensi à Cardinale Lotharingo Episcopo Metensi. Nec scio an hac olim donatus Adventius ejusdem Ecclesiæ Episcopus, qui in Epistola ad Nicolaum PP. apud Baron. an. 863. scribit se, priusquam Episcopatum adipisceretur, *in Excubiis templi Beati Stephani Protomartyris occupatum* fuisse. Id etiam rursum infert in alia Epistola apud eumdem Baronium an. 865. n. 58. tametsi *Excubiæ* ut plurimum sumuntur pro vigiliis seu horis & precibus nocturnis quæ in Ecclesia peraguntur. De excubiis vero quæ fiebant in Ecclesia Parisiensi in festo Assumptionis Deiparæ, sic Charta Joannis Regis Franc. an. 1268. *Dicebat etiam præfatus Episcopus, quod prædecessores sui & ipse fuerant & erant in possessione & saisina custodiendi Ecclesiam B. Mariæ Parisiensis, ac fieri faciendi Excubias, seu guetum in ipsa, & in certis locis prope ipsam, per Burgenses & Officiarios suos in vigilia festi Assumptionis B. M. Virginis in principio de* Te Deum, *qui cantatur in fine Vigiliarum, & ante principium Laudum, usque in crastinum diem; inceduntque & incedere consueverunt in dictis vigiliis Baillivus, Officiarii, & alii deputati ex parte Episcopi ad faciendum guetum in dicta Ecclesia, ne aliquod malum ibidem fiat.*

Circatores, qui *Visitatores*, in Concilio Laodiceno cap. 56. in Gloss. MSS.

Circatio, Visitatio, *Circada*. Charta Ludovici II. Regis Ludov. Pii F. apud Mabillonium tom. 5. Vitar. SS. Ordin. S. Benedicti pag. 526. *Cum autem ipsi Episcopi Circationes suas ibi agere deberent, ad eorum mansionatica daretur, quod in Capitularibus antecessorum nostrorum præscriptum habetur.*

Circatores, denique appellabantur, qui vice Generalis totius Ordinis, domos & Monasteria visitabant, alias *Visitatores* dicti. Vita S. Gisleberti *de Sempringham: Sollicitudinem omnium Cœnobiorum Dom. Rogero Priori Maltonæ commisit. . . sub eo vero singulis gradibus marium & feminarum unum vel duos, quos Circatores, vel summos Scrutatores appellant, qui omnium domorum statum diligenter inspicerent, & ut oporteret, corrigerent.* De his *Circatoribus* agunt idem Gislebertus in Regula sua pag. 705. 706. to. 2. Monastici Anglic. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 2. cap. 4. Burchardus Mon. de Casib. S. Galli cap. 8. extremo, & Gervasius Abb. Præmonstrat. Epist. 47.

Eos autem qui nomine Episcopi Ecclesias diœcesis visitant, περιοδευτὰς, *Circitores*, seu *Circuitores*, (qua voce utitur lib. 6. §. 1. D. Excusat.) vocant Concilium Laodicenum, & Justinianus lib. 41. C. de Episcop. & Cleric. *Per omnes Parochias & Monasteria mos est Episcopis Circuire*, in Concil. Cabilonensi an. 650. cap. 11. Auctor Prædestinati lib. 1. hæresi 22. *Hos Origenes ita perfecte superavit, ut eorum causa Periodeutes fieret, & per singulas quasque urbes per Orientem eundo prædicaret.*

Circatores, Inquisitores, apud Petrum de Vineis: *Per vos seu Inquisitores vestros, qui inter vos Circatores vulgariter nuncupantur.*

Circarias vocant Præmonstratenses districtus *Circatoris*, seu Visitatoris. Vide Statuta ejusdem Ord. dist. 3. cap. 14. dist. 4. cap. 1. 2. 8.

Circare, Circitare, Circumire. Gloss. Lat. Græc. *Circitat & Circat*, κυκλεύει. [Male in Supplemento Antiquarii, *Circutat*: ubi etiam *Circuo*, κυκλεύω, *Circumeo, lustro*.] Gloss. MS. Bibl. Reg. *Circat, circam facit.* [Bernard. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 3. de Priori claustrali: *Factis orationibus . . . Circatis, ut mos est, stratis, Circat necessaria à capite usque ad finem, ne forte quis ibi soporatus fuerit remanendo; indeque ad Monasterium revertens, Circat omnia altaria & angulos membrorum Ecclesiæ, &c.*] Historia MS. Bellorum Hierosolymit. vernacula: *Li fius du Marchis Cierca la cite, pour voir se ele estoit bien garnie de vitaille, & si com il Cerchoit, il trouva les bannieres de Salehadi.* Hinc efficta vox *Cercher*, pro *quærere* apud nos, quod qui quærunt, loca circumeant. Vide Oct. Ferrarium, qui id etymi non probat, & à *quæritare* deducit.

¶Circarie Agere. Hist. Monast. Viconiensis apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 306. *Illucessit ergo dies, venit hora capituli, fuit ibi Abbas, qualiter suos socios scandalizaverit, quos prius ammonere debuit: etiam quid Circarie egerit & repererit enarravit, &c.*

CIRCADA, Circata, Census qui solvitur Episcopo aut Archidiacono ab Ecclesiis pro visitatione, ita dictus à circumeundo, quod Episcopi aut Archidiaconi diœceses suas circumeundo visitent: Nam *circuire parochias suas* dicuntur Episcopi, apud Gregorium M. lib. 3. Dialog. cap. 38. unde quod Circadam alii, *Circumitionem* vocant Capitularia Caroli C. tit. 5. cap. 4. & 5. *Circuitionem*, libellus de Abbatibus Gemblacensibus, Acta Episcoporum Cenoman. in Sigenfrido cap. 29. & Tabularium S. Laudi Andegav. fol. 73. verso. Adde lib. 5. Capitul. Caroli Magni cap. 109. lib. 7. cap. 109. Concilium apud S. Macram an. 881. cap. 8. Hincmarus Epist. ad Ludov. II. Reg. cap. 9. *Ut Ecclesiæ in isto regno per occasionabiles Circadas, & per indebitas consuetu-*

dinarias exactiones... non affligantur. Notitia Isamberti Episc. Pictav. apud Besliùm in Episc. Pict. *Nec aliquid pro illis ulterius præter Synodum & Circadam Pictavensibus Episcopis debeat.* Charta Philippi Episcopi Belvac. apud Louvetum l. 1. *Nequaquam tamen ad Synodum vadat, nec unquam censum illum qui Circada nuncupatur, persolvat.* Ivo Carnot. Epist. 286. *Ecclesiam de Mundonis villa liberam à Synodo & Circada & omni exactione.* [Bulla MS. Sylvestri II. pro Monasterio Burgoliensi: *Ecclesiæ autem ipsius Monasterii in quibuscumque territoriis sitæ maneant absque alicujus Episcopi seu Archidiaconi, necnon & alterius personæ inquietudine, excepto synodali, vel quæ vulgo Circada vel Parata dicuntur, redditione.*] *Redditio Circadarum & Synodorum*, in Charta Landerici Episc. Parisiensis pro Monast. S. Dionysii. Vide Hist. S. Martini de Campis pag. 369. 495. 497. 507. Tabular. Abbat. Hederæ fol. 75. [Hist. Eccl. Meld. to. 2. Instrum. pag. 7. 9. & Collect. Ampliss. Marten. to. 1. col. 891.]

¶ CIRCA, Eadem notione. Petrus Abb. Cluniac. pro Ecclesiis Cluniacensibus Italiæ apud Baluz. Miscell. to. 6. pag. 500. *Statuimus quatenus nec nobis nec alicui nostro successori, neque alicui nostræ Congregationis personæ ab hinc usque ad duodecim annos Circam vel aliquid exactionis in prædictis Ecclesiis facere liceat præter nostram nostrorumque nuntiorum procurationem & annualem censum, quem nobis debent colligere Prior Pontidensis & Prior Cremonensis.*

¶ CIRCADIA. Charta Manassis Episc. Meldensis an. 1135. in Chartul. ejusdem Ecclesiæ fol. 67. *Dedit insuper Synodos & Circadias omnium supradictorum altarium.*

CIRCATA. Charta Gosleni Episcopi Carnot. ann. 1151. in Tabul. N. D. de Josaphat: *Circatam & synodalia jura.* Charta Guidonis Episcopi Belvacensis: *Neque tamen ad Synodum vadat, numquam censum illum qui Circata nuncupatur, persolvat.* Charta Petri Episcopi Parif. an. 1213. in M. Pastorali Eccl. Parif. lib. 2. Ch. 117. *Sciendum est quod hæc decima libera est, & penitus absoluta est à Synodo & Circata.* [Index Beneficiorum Ecclesiæ & Diœcesis Constantiens. fol. 3. verso: *Item Rector solvit pro capa Domini Episcopi tres solidos; item pro Circata tres solidos; item pro Chrismate viginti denarios.*] Occurrit apud Innoc. III. PP. lib. 2. Epist. pag. 415. Beslium in Episc. Pictav. pag. 57. Ordericum Vital. lib. 5. pag. 553. in Chron. Beccensi pag. 6. [necnon in Hist. MS. ejusdem Monasterii pag. 310. num. 7.] &c.

CIRCATURA, apud Willel. Hedam in Willelmo Episc. Traject. pag. 299. [& in Chartulario Monasterii Aquicinctensis fol. 45. *Cum reditu Episcopi, id est, Circatura.*]

CIRCADA NEMORUM. Charta Pacis oppidi Faræ an. 1217. *Capitagia hominum nostrorum,... & stallagia sotularium, & segniatam piscatorum, Circadam etiam nemorum, & aquæ custodiam: hæc omnia eis quitta clamamus, &c.* [Eadem habentur in Charta Ingelranni III. Codiciacensis Toparchæ ann. 1207. apud Plessæum nostrum in Histor. Codiciacensi pag. 166.]

¶ CIRCATUS. Charta Ingelramni Episc. pro Monasterio S. Quintini de Monte in Archivis ejusd. loci: *Synodales tamen census prædicti altaris, Circatus, aliaque obsonia nostra atque ministrorum nostrorum singulis annis nobis persolvenda, in manu nostra retinuimus.*

¶ CIRCUTA, pro *Circata*, ni fallor, oscitantia librarii legitur in Charta Rotrodi Archiep. Rotomag. ann. 1170. pro Monasterio S. Stephani Cadom. ex Hist. Harcur. to. 3. pag. 139. *Hæc igitur sunt, quæ à præfato Cœnobio possessa cognoscimus, & in perpetuum possidenda libere & quiete & absolute à Synodico debito & Circuta, cæterisque consuetudinibus ad jus Episcopale pertinentibus eidem cœnobio concedimus.*

CIRCADIUM. Polyptychus S. Remigii Remensis: *Facit vineam dominicam ad tertium, donat exinde in Circadio semimodium, facitque manoperam in prato in messe, vel ubicunque necessitas fuerit.* Infra: *Summa de collectione vini, mod. 42. de Circadio, mod. 2. census pulli 8. ova 40.*

CIRCAMANARIA, Limitum fixio, quæ fit coram judice, qui agros controversos inspicit; à *Circare*, agrum deambulare, & *man* homo, unde *Circamanni*, qui ex officio limites defigunt. [Alii à *Circare* quidem seu à Gallico *Chercher* vocem deducunt, sed non à *man* homo, verum potius ab alia voce Gallica *Manoir*, Latinis inferioris ævi *manerium*, superioris *domicilium*; adeo ut *Circamanni* ii sint qui visitant *maneria* & fundos pertinentes; atque in iis limites defigunt. Vide Orig. Gall. *de Caseneuve*, & Gloss. juris Gall. *de Lauriere*.] *Cerquemaneurs*, in Consuetud. Montensi cap. 30. & 48. & Cameracensi tit. 25. art. 28. 31. *Cerquemaner*, Limites figere, in eadem Consuetud. Montensi cap. 51. 54. Valentianensi art. 124. & Hannoniensi cap. 103. *Cerquemanage*, ipsa limitum defixio, in Consuetud. Cameracensi tit. 17. art. 5. Insulensi art. 232. 233. Hannoniensi cap. 61. 64. Montensi cap. 30. 54. Peronensi tit. 25. art. 28. 30. 31. 32. 33. &c. Charta Willelmi Castellani S. Audomari an. 1245. *Cum vir nobilis M. Comes Pontivi ex una parte, ego ex altera collegissemus diem de communi assensu, videlicet ad feriam 6. post Pascha, ad Circamanariam faciendam de feodo Pontivi, & feodo meo Bellirami, coram multis astantibus,... postea vero dictam Circamanariam feci in hunc modum. Ego siquidem ad ripam Alteiæ prope molendinum de Ponches accedens,... ego repetii quæ de feodo meo superius sunt expressa, &c.* Vide Joan. Galli quæst. 270. *Cerquemanement*, in Summa rurali Butilerii, [& in Concordata inter Ecclesias S. Quintini & S. Præjecti ex altero Chartulario Monasterii S. Quintini in insula pag. 127. *Les heritages d'entre les deux Eglises seront Cerquemanez... Et nous ont requis, qu'il nous plust estre audit Cerquemanement. Cerkemanage*, apud Engelbertum *Maghe* in Chronico Bonæ Spei p. 223. Instrument. Radulphi Abb. Corbeiensis an. 1248. pro villa dicta *Aumes* in pago Atrebatensi: *Et si est a savoir ke nous avons en l'an en la vile d'Aumes* (hodie *Amme* prope urbem Ariam) *troisplais generaux, là où tout les Cherkemanant doivent estre, & s'il ni sont III. sols d'amende aoit chil ki ni est, se il ne puet trouver loyal essoine parquoi il ni a été.* Et infra: *Et de toutes les autres coses ki chi ne sont devisées devons nous tenir & warder le vile devant dite as us & as coutumes, ke ele a été menée dusques aujourduy; & se autres coses ja venoient les doit-on jugier, & s'il n'en savoient droit dire requerre en doivent sens en notre Court à Corbie, & nous les devons faire consellier à nos frans hommes de nostre Eglise de Corbie, selonc les us & les coutumes de le vile d'Aumes: & doivent li Cherkemanant de le vile d'Aumes faire serment de warandir bien & loiaument les droitures de notre Eglise, & jugier loiaument de chou qui est sur aus selonc les us & coustumes de le vile d'Aumes.* Hinc, ni fallor, palam est, Cherkemannos non solum limites agrorum fixisse, sed etiam jus dixisse in vico superiori, proinde-

que eo in vico locum tenuisse Scabinorum, qui aliis in locis & agros inter hæredes dividebant, iisque figebant terminos, & judicia exercebant. Etiamnum in agro Atrebatensi *Cherqueler* & *Decherqueler* rustici dicunt, pro Agros dividere: quod facere solent coram Dominis locorum, vel aliis eorumdem locum tenentibus. Vide *Cirmanagium.*]

CIRCANEA, *Avis quædam circuitum faciens in volando.* Ugutio.

¶ CIRCARE, Circaria, Circata, Circatio, Circator. Vide *Circa* 3.

¶ CIRCATURA, Circatus. Vide *Circada.*

¶ CIRCBOTA Cyrcbota, vel Cyricbota, à Saxonico Cyric, Ecclesia, & Bot vel Bote, Instauratio, Reparatio Ecclesiæ. Occurrit non semel in antiquis Legibus Anglicis.

CIRCELLA, Anatis species, quibusdam *Boscas, phoscas, Querquedula*, nostris *Cercelle*, apud Fridericum II. Imper. lib. 1. de Arte venandi c. 5.

CIRCELLI, Circuli, monilia, armillæ. Gloss. ψέλλια, κιρκέλλια, δακτυλίδια. Anastasius in Leone III. *Obtulit Circellos paria duo gemmis ornata.* [Charta Ludovici VI. Fr. Regis an. 1112. apud Felibianum in Hist. Sandionysiana pag. xcii. *Præterea consuetudines quasdam quæ juris nostri erant... piscem videlicet... Circellos, concas & salem.* Apicio 2. 5. *Circelli isiciati* sunt Farcimina rotunda.]

CIRCELLIO, Circilio. Isidori Glossæ: *Circellio, Monachus per cellas vagans. Circiliones, falsi Anachoretæ.* Gloss. MSS. *Circumcelliones, vel Circilliones, per cellas vagantes.* [Glossar. MS. Sangerman. n. 501. *Circiliones dicuntur qui sub habitu Monachorum usquequaque vagantur, venalem circumferentes hypocrisin.*] S. Augustin. in Psalm. 132. *Quid sibi vult nomen Monachorum? quanto melius dicimus nos quid sibi vult nomen Circellionum! sed non, inquiunt, vocantur Circelliones. Forte corrupto sono nominis eos appellamus. Dicturi sumus vobis integrum nomen ipsorum! forte Circumcelliones vocantur, non Circelliones, &c.* [Vita S. Benedicti Anian. auctore ejus discipulo inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 207. *Omnesque pariter... palam virus pestiferæ mentis vomentes, Circillionem rerumque cupidum, & prædiis aliorum invasorem, suarum animarum jugiter oratorem, publica voce clamabant.*] Hos κυκλαρίους videtur appellare Synodica Orientalium ad Theophilum Imp. Ἄλλος τις τῶν κυκλαρίων ψευδερημιτῶν, &c. Vide *Circumcelliones.*

Circiliones. Papias: *Circiliones, dicti quod agrestes sint, quos Scotopitas vocant, Bonosi hæresim sequentes, qui Christum filium Dei adoptivum non proprium esse dixerunt.*

¶ CIRCELLUM, Κιρκίον, *Circulus*, in Supplemento Antiquarii.

CIRCENSES, pro *Circus*, non semel usurpat Alypius Antiochen. seu vetus auctor Descript. orbis cap. 32. de Nicomedia: *Habet autem & Circenses, structuram valde bonam.* Adde cap. 33. 43.

CIRCINARE, Idem quod *Circitare.* Matthæus Vindoc. in Tobia:

Circinat, egressus scrutatur, compita quærit.

Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 105. §. 18. & Lex Longobard. lib. 1. tit. 25. *Si quis caballum alienum apprehenderit, ipsumque diffiguraverit, aut Circinaverit, furti pœna sit culpabilis in octogilt.* Ubi *Circinare*, idem valet quod apud nos *Détourner*, abigere, avertere. [Vocabulo *Circinaverit* Muratorio significari videtur læsio aliqua, aut signa aliqua impressa (circino fortasse) equo, unde is deformatus & diffiguratus evadat. Aut nihil aliud significatur quam notam (nunc *Marca* appellamus) alieno equo inurere, ut ad alterum spectare videatur.]

¶ Circinare Caligas. Vide *Caligas circinare.*

¶ CIRCINNATOR. Vide *Circator* in *Circa* 3.

¶ CIRCIO, *Pars inter Aquilonem & Occidentem.* Vide *Circius.*

CIRCISSARII Agitatores, Circenses venatores, aurigæ, muliones, qui in amphitheatris & circis currus ducunt. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Circissarius * Cormatibus partibus. Circissorium, Circentium.* Ubi Glossæ Isidori habent: *Circitorum, circantium.* Concilium Arelat. I. sub Silvestro: *De Circissariis agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos, quandiu agitant, à communione separari.* Vide *Agitatores.*

¶ CIRCITARE. Vide *Circare* in *Circa* 3.

CIRCITOR, Circuitor, Officium militare, custos exercitus, qui circuit castra, ne quid detrimenti milites recipiant. Gloss. Basilic. Κιρκῖτορες, οἱ περὶ τοὺς μαχομένους περιιόντες, καὶ χορηγοῦντες ὅπλα αὐτῶν, μήπω ἐπιςάμενοι μάχεσθαι. Gloss. Græc. Lat. Περιοδευτής, *Circitor, lustrator.* Περιοδία, *Circuitus, circitura.* Gloss. S. Bened. cap. de Agricultura: *Circitor*, κελευτής. Rectius alibi, κυκλευτής. Idem Gloss. *Circitus*, περιοδεία. *Circitura*, περιοδεία. Gloss. Isid. *Circitorum, circantium.* Circitorum militarium meminit S. Hieronymus ad Pammachium lib. Adversus errores Joannis Hieros. *Sed ante Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques deinde tiro.* Erant igitur *Circitores* militares, qui castra circuibant, *qui faisoient la ronde, & la sentinelle avancée*, ut vulgo loquimur. Ii porro deligebantur ex eorum equitum ordine, qui duobus equis, vel saltem uno cum servo merebant, quorum dignitas *Circitoria* dicitur in l. 2. Cod. Th. de Filiis militar. Hos *Circuitores* vocat Vegetius l. 3. cap. 8. Vide l. 2. Cod. de Offic. Præf. Præt. Afric. & l. 3. Cod. Th. de Agentib. in Reb. ubi de Circitoribus in schola Agentium in reb. Quod vero *Circitum* & *Circituram* Glossæ, Græci Tactici, κέρκιτον vocant, quam vocem per φυλακὴν vertunt. Vide Gloss. Rigaltii & Ægid. Menagium in Amænitat. juris c. 35. 2. Edit.

CIRCITORIUM. Leo Ost. lib. 3. Chronic. Cas. cap. 57. *Circitoria ad altare S. Benedicti* 4. Cap. 73. *Circitoria magna & optima* 11... *Circitorium aureum, & alia* 4. *sine auro.* Petrus Diac. lib. 4. Chr. Cas. c. 13. *Dedit eis solidos* 300. *ex quibus emit Circitorium optimum ad altare S. Benedicti.* Ubi *Circitoria* nescio an alia sint à pannis quibus tempore Quadragesimæ tegebantur ac velabantur altaria. Idem cap. 57. *Alias* 2. *cortinas, quæ appenduntur in circuitu chori tempore Quadragesimæ.* [Chronicon Cavense apud Murator. tom. 7. col. 951. A. *Item pluvialem cum campanellis, pluvialem cum smaltis, vestem Imperatoris, cultrum, Circitoria* 11.] Vide *Velum quadragesimale.*

¶ CIRCITORUM. Vide *Circissarii.*

¶ CIRCITURA, Circitus. Vide *Circitor.*

CIRCIUS, Gallis, dictus ventus qui flat ab Occidente, & Galliam Narbonensem infestat, ut auctor est Phavorinus apud Agellium lib. 2. cap. 22. Vide Plinium lib. 1. cap. 47. & Senecam lib. 1. Quæst. natur. cap. 18. *Cierce*, Rabelaisio; *Cers*, Goudelino; *Cere*, Arvernis. *Cercius*, in veteri Charta apud Joan. Mariam *de la Mure* in Histor. Ecclesiast. Lugdun. p. 382. Ita apud Varronem in Orig. *Ventus Cercius, cum loquare, buccam inflat, &c.* [*Circus*, in Marca Hispan. col. 934.]

☞ Nonius Marcellus cap. 1. §. 251. testis est, nobilibus Philosophis quatuor fuisse ventos præcipuos, *Eurum*, *Austrum*, *Circium* & *Boream*, ubi liquet *Circium* esse ventum flantem ab Occasu. Verum non eadem est veterum Instrumentorum ratio; in iis *Circius* pro *Borea*, seu *Aquilone*, vento Septentrionali sæpissime accipiendus est: quod inter cetera probant Charta Wifredi Comitis Barcin. an. 901. Marcæ Hispan. col. 837. *Et sunt affrontationes de parte Orientis in ipso torrente de Orreto... & de Meridie in ipso monte... & de Occiduo in ipsa vinea... & de Circi ipso alode de Girsolma.* Alia Caroli Simplicis an. 922. ibid. col. 843. *Terminatur vero prædicta possessio à parte Orientis in termino Teudilanc, à Meridie in terra S. Felicis... ab Occidente in terminio Frugello, à parte Cerci in rigo quod discurrit à Teudilane.* Alia ejusdem Regis an. 922. ibid. col. 844. *Ab Oriente est terra Alonis feminæ... à Meridie terra Gerundonis.... ab Occidente terra Carpionis, à parte Circii terra ipsius Carpionis.* Venditio Ecclesiæ S. Stephani de Granoleriis an. 972. ibid. col. 901. *Et affrontat ista Ecclesia... de parte Orientis, vel de Meridie, & de Occiduo & de Cirii in terra de me venditore.* Charta Conradi Regis ann. 1064. inter Instrum. Gall. Christ. tom. 1. pag. 77. col. 1. *Vinea ipsa quam dixi Rotunda ad partem Borei venti qui est Circius.* Instrumentum MS. venditionis factæ Priori S. Ægidii Arelat. an. 1248. *Tenementum incingitur ab Occidente cum sylva de Psalmodio, ab Oriente cum sylva domini de Poscheriis, à Circio cum Isela, à vento Marino* (Meridionali) *cum Roanillo.* Fundatio S. Petri in monte Verduni apud Stephanot. to. 7. Fragm. Hist. MSS. pag. 353. *Terminatur iis finibus à mane via publica, à meridie terra S. Martini, à sero de ipsa hereditate, à Cercio terra Ursonis.* Statuta Raymundi Episc. Helen. an. 1380. cap. 22. inter Concil. Hispan. to. 3. pag. 604. *In quibus confrontationes necessariæ habebuntur, illas ponere teneantur Orientis & Occidentis, Septemtrionis & Aquilonis vel Cercii, & Meridiei.* Quamvis alia sint instrumenta bene multa in quibus Circius pro Aquilone manifesto sumitur, exstant tamen nonnulla, ubi Circius ab Aquilone distinctus pro Euro, qui flat ab Oriente videtur accipi, forte quod æstivus Oriens prope accedat ad Septentrionem. Charta Gauzberti Comitis Ruscinonensis an. 922. Marcæ Hispan. col. 842. *Et affrontat ipse alodes de parte Cercii in termino de Baias & de parte Altani* (Meridiei) *affrontat in termino de Ortafano.... & de parte Aquilonis injungit in termino de Montescapri.* Venditio facta Templariis an. 1215. *Terminatur ab Aquilone cum sylva dominorum de Portu, à Corina* (Occidente) *cum sylva Capituli Magalonæ, à vento* (meridionali) *cum mari, à Circio cum stagno.* Circium ventum ab antiquis Gallis pro Deo habitum docet Seneca, cui etiam templum fecit Augustus, eodem teste, lib. 5. natur. qu. 17.

CIRCLARIA. Leo Ostiens. lib. 1. Chr. Cas. cap. 37. *Ingressi Ecclesiam S. Eliæ, tulerunt quidquid invenerunt. Inde per Circlarias in ortum dominicum, perque pascuarium, &c.* [Murator. in Camilli Peregrini Hist. Principum Longob. legit. *Circlarios.* Vereor ne forte sit nomen proprium.]

¶ CIRCOMCINCTUS, Circuitus. Chartularium S. Sulpitii Bituric. *Habet mensura in circomcinctum perticas* XXIIII.

CIRCUITIO. Vide *Circada.*

¶ CIRCUITOR. Vide *Circitor* & *Circator.*

CIRCUITORES, Hæretici, sic dicti, quod terras circumirent, & quos in via inveniebant, cogebant eos ut interficerentur ab illis, dicentes se desiderare pati martyrium. Philastrius libro de hæresibus. Vide *Circumcelliones.*

¶ CIRCUITOSA ORATIO, Plena circuitionibus & ambagibus. Bern. *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 24. *Scias quod oratio si Circuitosa sit & fucata vel potius manufacta, ostendit animum quoque non esse sincerum.*

¶ CIRCUITUS, Possessionum ambitus, Quidquid circumquaque possidetur. Charta Bretislai Ducis Bohemiæ an. 1045. apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. pag. 52. *Contuli eidem Ecclesiæ Circuitum meum in Pragensi provincia, has villas cum hominibus & terris, sylvis & pratis continentem, &c.* Vide *Cingulum* 2.

CIRCULA. Juncta in Vita B. Margaretæ de Cortona n. 140. ubi Christus sic Margaretam alloquitur: *Quare vis sine labore meæ suavitatis gustare dulcedinem & non facis Circulam de meæ humilitatis connubio, ... & de ordine passionis.*

CIRCULAGIUM. Computus Ballivorum Franciæ an. 1337 *De Circulagio, seu cerclagio, Lochiarum, quod debent Joannes de Riparta & Joannes Mellier.* Videtur idem esse quod *ferchellum* in Aresto Parisiensi pro teloneo, foragio & ferchello vinorum venditorum Corbeiæ 25. Maii ann. 1466. *Ratione jurium & deveriorum sequentium; scilicet foragii, thelonei, & ferchelli, Gallice, forage, tonnelieu & ferchel, nuncupatorum: quæ jura pro vino per eos in quadam domo vendito debentur.* Vide *Cerchez*, & *Circadium.*

¶ CIRCULAMEN ANULI, pro *Circulus anuli*, in Vita B. Edmundi Cantuar. Archiep. apud Marten. to. 3. Anecdot. col. 1782.

¶ CIRCULARE, ματεύειν. Gloss. Lat. Græc. *Quærere, indagare.* Item in circulum rotare, in Gloss. Gasp. Barthii ex Baldrici Hist. Palæst.

CIRCULATORIUS, *Qui lectulos tornatiles facit. Circulare, circumdare, tornare.* Joan. de Janua.

CIRCULATORIUM. Gloss. Græc. Lat. Αγύρτης, *Circulator.* Αγυρτία, *Circulatorium.*

CIRCULUS, Hominum cœtus collectus, vox Latinis Scriptoribus frequens. S. Hieronym. *Dum audientiam & Circulum lumina jam in plateis accensa solverent &c.* S. Augustin. lib. de Utilitate credendi cap. 9. *Dic mihi utrum si quis fabellam libenter audiret, ... vel in convivio, vel in aliquo Circulo, ullove consessu, videretur ne tibi curiosus?* Lex Bajwar. tit. 67. §. 5. *Cum sex in Ecclesia conjuret, & cum 12. ad staplum Regis, in Circulo & in hasta, hoc est, in Ramo, cum verborum contemplatione conjurare studeat.* Quo loco *in circulo*, videtur esse *in hominum cœtu. Circulis coïre*, in lib. 11. Cod. Th. de Hæretic. *Circuli Cardinalium*, de quibus Ceremoniale Roman. l. 3. pag. 324. Vide *Haga.*

CIRCULUS, Areæ seu campi spatium, quod pugilibus duello decertantibus dabatur, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 63. §. 6. 7.

CIRCULUS AUREUS, Coronæ simplicioris species, quæ Patriciatus insigne erat apud Romanos, sub Imperatoribus Occidentalibus. Leo Ost. l. 2. cap. 79. *Eidem Henrico IV. Patriciatus honorem Romani contribuunt, eumque præter Imperialem coronam, Aureo Circulo uti decernunt.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. c. 119. de Lothario Imp. *Ipse vero in civitate coronam Circuli Patricialis accepturus remansit.* Acerbus Morena in Histor. Rerum Laudensium pag. 117. de Friderico I. Imp. *Sequenti igitur proximo die Dominico prædictus Papa Paschalis*

cum suis Cardinalibus in ipsa Ecclesia S. Petri Missam honorifice & cum magno gaudio celebravit, ipsoque die in capite Imperatori Circulum Aureum tantummodo imposuit. Sequenti vero die Martis, in quo fuit festum S. Petri ad Vincula, prædictus Dom. Papa Paschalis Dom. Federicum Imperatorem & serenissimam Augustam Beatricem conjugem suam ex coronis auro purissimo, & multis pretiosissimis gemmis decoratis coronavit in ipsa Ecclesia S. Petri. Circulum etiam, non *coronam* Regibus tribuit Chronicon Montis-Sereni an. 1134. *Imperator celebrat Pascha Halverstat, ubi quidam de Principibus Danorum Magnus nomine, hominium ei faciens, regnum Daniæ ab ipso suscepit, & postquam præstitit juramentum, Imperatori ad Ecclesiam procedenti, Circulo decoratus Aureo, gladium præportavit.* An. 1152. de Friderico Imp. *Qui proximum Pentecoste Merseburg celebrans, Sueno Regi Daciæ Circulum Regium concessit.* Et an. 1158. *Dux Bohemiæ concesso sibi ab Imperatore Circulo nominatur.* De quo Ducum Bohemiæ Circulo, Wladislao Duci à Friderico Imp. indulto, multa commentatur Bohuslaus Balbinus in Epitome Rerum Bohemicarum lib. 3. cap. 10. 14. Vita S. Conwoionis Abbat. Rotonensis num. 11. *Salomon Rex* (Britanniæ Armoricæ) *appellatur, non quod revera esset; sed quia Circulo aureo & purpura, concessione Caroli Augusti, utebatur: idcirco hoc nomine censebatur.* Vide Familias nostras Byzantinas pag. 139. & Dissert. 28. ad Joinvillam.

Circulis aureis Augustæ apud Occidentales usæ etiam leguntur, non coronis. Arnoldus Lubec. lib. 6. cap. 2. de uxore Philippi Suevi Imp. *Ibi quoque Regina, regio diademate, non tamen coronata, sed circulata processit.* Vide *Corona Ducalis.* Le Roman *de Garin* MS.

El fu vestu d'un paille Alexandrin,
Et en son chef un Chapelet d'or fin.

Alibi:

Le Cercle d'or li ert el chief asis.

Circulus, Orbiculatus & planus discus, *Assiette.* Gregor. Magnus lib. 5. Epist. 56. *Cocleares vero & Circulos quos direxisti, suscepimus.*

Circuli Ferrei, in pœnitentiam ab Episcopis aut Presbyteris olim imponi solebant, iis qui crimina quæpiam enormia commiserant, qui eos in brachiis induebant, nec deponebant, donec post multas peregrinationes ad Sanctorum sepulcra & memorias miraculo aliquo solverentur. Liber MS. Miraculorum SS. Floriani & Florentii: *Consuetudine antiqua partibus interioris Franciæ usque hodie mos inolevit, ut quisquis propinquiorem sibi parentem gladio jugulaverit, & postea pœnitentia ductus ad Pontificem crimen admissi facinoris detulerit, ipso decernente Pontifice, ex ipso gladio ferrei nexus componantur, & collum peccatoris, venter atque brachia strictim annectantur ex ipsis ferreis vinculis: sicque de propria patria & solo patrio pellatur: interim quousque divina pietas eadem vincula solvi præcipiat, primum Romæ, dehinc per diversa Sanctorum loca veniam criminis efflagitando peregre proficisci cogitur.* De ejusmodi circulis pœnitentium agunt Capitulare Aquisgranense an. 789. c. 77. Capitul. 1. incerti anni cap. 45. & lib. 1. Capitul. cap. 79. ubi de iis qui *nudi cum ferro vadunt, & dicunt se data sibi pœnitentia ire vagantes, &c.* Horum meminere præterea Scriptores complures, Gregorius Turonens. de Gloria Confess. cap. 87. de Vitis Patr. cap. 15. Bertha Sanctimonialis in Vita S. Adelheidis num. 26. Rudolphus Fuldensis in Vita S. Liobæ c. 25. Vita S. Medardi ex Cod. Resbac. c. 14. tom. 8. Spicilegii Acher. Vita S. Willibaldi cap. 38. n. 7. apud Gretzer. Metellus in Quirinalib. Charta Alfonsi Regis Hispan. apud Bivarium in Addit. S. Braulionis p. 65. Rodolphus Trotarius lib. 5. Miracul. S. Benedicti num. 19. Vita S. Nicetii Episc. Lugdun. num. 8. Acta S. Quirini Mart. num. 21. Acta S. Willelmi pueri Mart. num. 2. Hist. Relationis S. Richarii num. 14. Altfridus in Vita S. Ludgeri Episcopi Mimigard. num. 20. Radulfus in Vita S. Richardi Cicestr. lib. 1. num. 98. Miracula S. Remacli cap. 3. Histor. mortis S. Leonis IX. PP. num. 10. Miracula S. Bavonis lib. 3. Miracula S. Galli c. 34. Reinerus in Catalogo Hæreticor. pag. 92. Miracula S. Walburgis num. 4. Vita S. Apiani Monachi num. 13. Matth. Westmonast. pag. 353. Vita S. Joannis Abb. Reomaensis num. 6. Vita ejusdem ex Roverio num. 3. Vita B. Stephani Abbatis Obasin. lib. 1. cap. 24. Synaxaria in S. Arsenio 13. Decembris, Menæa in S. Acacio 26. Novembris, in S. Theodosio Antiocheno 11. Jan. & 5. Febr. in S. Romano Cilice 9. Febr. in SS. Cyro & Marama 28. Febr. 23. Mart. in S. Georgio, Mirac. S. Adalberti Egmund. cap. 26. Folcard. de Mirac. S. Bertini cap. 4. lib. 2. cap. 25. Joannes Monach. in Vita S. Bernardi Pœnitent. num. 11. Miracula S. Winoci cap 15. 16. Mirac. S. Bertæ c. 1. 6. Aimoinus lib. 2. de Miracul. S. Germani c. 13. [Hist. Rotonensis Monasterii cap. 1. 8.] Leges Alfonsinæ parte 1. tit. 4. lege 20. &c. His addenda quæ habet Petrus Damiani lib. 1. Epist. 9. 19. lib. 5. Epist. 8. lib. 6. Epist. 28. 30. lib. 7. Epist. 19. ubi de viris piis qui ultro ferreis circulis brachia ac corpus circumcingebant. Adde S. Hieronym. Epist. 22. cap. 12.

Circulus Solidi. Est titulus in Cod. Theod. lib. 9. *Si quis solidi circulum exteriorem inciderit, &c.*

Circuli Signorum, Qui funium campanarum extremitati apponi solent, & quos amplectuntur qui eas pulsant. Hariulfus lib. 3. cap. 3. *Septem ex ære circuli ad signa pendentes argentei 5. reliqui ex auricalco.* [Idem lib. 2. cap. 10. *Cloccæ optimæ quindecim cum earum Circulis quindecim. Armillas* campanarum funibus pendentes vocat Adrevaldus in libro de Miraculis S. Benedicti cap. 26.]

Circulus. Tabularium Ecclesiæ Augustodun. an. 937. *Missa S. Johannis aut redimat den. 1. Circulos 12. prouvatia avena mod. 1. mense Mart.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Summa ... facularum* 977. *perticarum Circulorum* 157. *scindularum* 995. *axilium* 987. Ubi circuli videntur esse *qui ad cupas* dicuntur in Lege Wisigot. lib. 8. tit. 3. §. 8. id est, quibus cupæ colligantur. Tabular. Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 108. *Et 5. sextarios avenæ de Caballaco, per vindemias 2. Circulos plicatos ad tinam, &c.* Occurrunt eadem verba fol. 127. [Vox *Circulus* pro vinculo dolii passim legitur, ut apud Lobinellum in Hist. Britan. tom. 2. pag. 399. in Tabulario S. Vincentii Cenoman. non semel, in Charta Ludovici Pii ann. 832. in Hist. San-Dionysiana Felibiani pag. LII. &c. Sed & apud Plinium, ait enim 14. 21. *Circulis vasa cingere.*]

Circulus, Instrumenti musici species. Lex Angliorum & Werinor. tit. 5. §. 20. *Qui harpatorem, qui cum Circulo harpare potest, in manu percusserit, &c.*

CIRCUMACTUS Aratri, quinque aut sex pedum latitudo, qua scilicet aratrum eat, apud Aggenum de Limitib. agror.

CIRCUMCELLIONES. Papias: *Circumcelliones dicuntur, qui sub habitu Monachorum usquequaque vagantur.* S. Augustinus in Psal. 132. *Circumcelliones dicti sunt qui circum cellas vagantur: solent enim ire hac atque illac, nusquam habentes sedes.* Ab eo sumpsit quæ de iis habet Isidorus. Optatus lib. 3. de Circumcellionibus: *Cum hujusmodi hominum genus ante unitatem per loca singula vagarentur.* Monachus Sangallens. lib. 1. de Carolo Magno cap. 8. *Cum autem itinerando venisset Carolus ad quandam grandem basilicam, & quidam Clericus de Circumcellionibus ignarus disciplinæ Caroli in chorum ultro intraret, &c.* Meminit pariter *Circumcellionum* Victor Vit. lib. 3. de Persecut. Vandal. in Edicto Hunnerici Regis. De iis etiam intelligendus canon 42. Synodi Trullanæ. Παρασυνάγωγοι dicuntur in Codice Canon. Eccl. Afric. cap. 93. De iis præterea agit S. Hieronymus Epist. 22. Concil. Calched. Act. 15. can. 4. Vide Concil. Tolet. VII. can. 5. Κυκλάριοι ψευδερημῖται, in Synodica Orientalium ad Theophilum Imp. ψευδομοναχοὶ περιτρέχοντες μάτην, apud Nilum lib. 3. Epist. 119. dicuntur.

CIRCUMCELLIONES, etiam dicti hæretici quidam, insano amore martyrii semetipsos perimentes, ut martyres vocentur. Ita Isidor. lib. 8. Orig. Hos *Circitores* vocat Philastrius in Catal. hæres. sed an ii, quos etiam *Circumcelliones* vocat lex 52. Cod. Theod. de Hæreticis, videant doctiores. Certe ibi inter infimæ sortis homines inter Donatistas describuntur, & à S. Augustino lib. de Hæres. cap. 69. dicuntur etiam fuisse genus hominum agreste & famosum, non solum in alios immania facinora perpetrando, sed nec sibi eadem insania & feritate parcendo. Nam per mortes varias, maxime præcipitiorum & aquarum & ignium, seipsos necare consueverunt, & in ipsum furorem alios seducunt, ut seipsos occidant, &c. Idem Augustinus lib. 1. contra Gaudentium cap. 28. hos sic appellatos scribit, *quod maxime ab agris vacantes, & victus sui causa cellas circumirent rusticanas.* De istis Circumcellionibus passim idem Augustinus Epist. 48. 50. 61. 68. Contra Parmenian. lib. 1. cap. 11. Contra Crescon. lib. 3. cap. 42. 47. Collat. Carthag. 3. cap. 174. 281. Possidius in Vita Sancti Augustini cap. 10. 11. Auctor Prædestinati lib. 1. hæresi 69. &c.

¶ 1. CIRCUMCISIO, Tertia ex novem partibus hostiæ in Missa Musarabica. Vide *Hostia*.

2. CIRCUMCISIO, Præputium. Itinerarium Burdegalense: *Ibidem Jesus filius Nave circumcidit filios Israël, & Circumcisiones eorum sepelivit.*

¶ CIRCUMFERENCIALITER, Quasi linea circumducta, à Gallico *Circumference*, Circumductio. Legitur apud Ludewig. tom. 1. pag. 375.

CIRCUMFLEXUS. Rifferus Prior Cartusiensis in Statutis antiquis ejusdem Ordinis, 1. part. cap. 8. §. 9. *Exorcismus autem salis & aquæ non habet in fine versum, sed Circumflexum.* Cap. 50. *In versibus qui habent interrogationem & Circumflexum, non incipit modus interrogationis, nisi post Circumflexum.*

¶ CIRCUMFORANUS, *Qui advocationum causa circum fora & conventus vagatur.* Papias MS. Bituric. post Isidorum lib. 10. Orig. *Circumforaneus* dicitur Latinis.

¶ CIRCUMFOSSARE, Circumfodere. *Madox* Formul. Anglic. pag. 378. *Quam tamen dictam partem bosci nec assartare poterimus nec Circumfossare.*

¶ CIRCUMLATERUS, Circumstans. Vita S. Heriberti Archiep. tom. 2. SS. Martii pag. 469. *Hoc schemate à Circumlatero Præsulum agmine perducitur ad Petri limina.*

¶ CIRCUMLITAS, *Girum fluminis.* Papias MS. f. legendum *Circum littus.*

CIRCUMPAGENSIS, Accola. Miracula S. Majoli: *Circumpagenses & ex alienis terrarum locis venientes.*

CIRCUMPEDES. Agrætius: *Circumpedes sunt obsequia servorum: antepedes, vel antipedes, amicorum.* Ita etiam Papias.

CIRCUMPEDES, Alia notione, Ecclesiastici cap. 45. 10. *Circumpedes & femoralia & humerale posuit ei, &c.* Ubi Mamotrectus: *Circumpedes, id est, sandalia vel mala granata, &c.* Græca Edit. Περισκελῆ, καὶ ποδήρη, καὶ ἐπωμίδα, &c. Joan. Drusius: *Femoralibus, toga talari, & epomide, &c.*

¶ CIRCUMPORTICATIO, Circuitus porticus, in Lege 37. §. 1. Dig. de Relig. & sumt. funer.

CIRCUMROTATUS. Historia Episcop. Autisiod. c. 53. *Tria pretiosissima pallia mille solidorum pretii constantia, quorum unum viridis coloris leonibus multicoloribus Circumrotatis fulget: secundum imaginibus Regum similiter Circumrotatis regali modo equitantium pollet: tertium quoque leonibus auricoloribus Circumrotatis aspicientibus arridet.* Joannes Diaconus in Vita Gregorii Magni lib. 4. cap. 84. *In abscidicula Gregorius in rota gypsea pictus ostenditur, &c.*

CIRCUMSOCIUS. Aurel. Victor. in Epit. in Constantino Magno: *Annibalianus Delmatii Cæsaris consanguineus, Armeniam, nationesque Circumsocias... regendas habuit.* [Id est, finitimas.]

¶ CIRCUMSTANTIONATUS, Gall. *Circonstancié.* Dionys. Carthus. *Juratio debite Circumstantionata*, id est, Jusjurandum justis circumstantiis moderatum ac definitum. Ita Goclen. in Lexico Philos.

CIRCUMTEXTUS, *Vestis species, quæ Græce Cyclas dicitur: dictum quod sit rotundum pallium.* Papias.

¶ CIRCUNICULA, f. pro *Sarcinicula*, vel potius *Sarcinula*, apud Rymer. to. 12. pag. 575. col. 1. *Cum bogeis, manticis, fardellis, Circuniculis, jocalibus, &c.*

¶ CIRCUNSTANTER, Circumspecte, attente. Maceriæ Insulæ Barbaræ to. 1. pag. 25. ex Vita S. Lupi Archiep. Lugdun. *Quam prudenter igitur & Circunstanter in sui filiorumque vigilantia perstiterit, possibile non est nostræ facultatis evolvere.*

¶ CIRCUO. Vide *Circare* in *Circa* 3.

CIRCUS, Circulus, consessus. Hugo Flaviniacensis in Chronico an. 1100. *Judicio Concilii ad primam Abbatis Divionensis vocem de Abbatia investitus, astantibus Canonicis Eduensibus & laudantibus, cappa & baculo donatus, in Circo residere jussus, post soluto Concilio, ad propria sum remissus.*

¶ CIRCUTA. Vide *Circada*.

¶ CIRCUTARE. Vide *Circare* in *Circa* 3.

¶ CIREA, *Stercus; unde nos ea quæ ab ore abicimus, excreare dicimus, id est, expuere.* Papias MS. Bitur. & Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

¶ CIREMUM, Intestinum gallinæ, sed mendose, ut dicitur in *Zizerium*.

¶ CIRETICUS, Chirurgus. Vita S. Bernardi Pœnit. to. 2. SS. Aprilis pag. 691. & 694. *Novissime burgum S. Audomari, non orationis causa neque meritorum S. Bernardi, quin potius ut pes ejus abscinderetur, adivit. Dum igitur Cireticos domi parentum & amicorum exspectat, &c.*

CIRICSETUM, CYRICSEAT, CIRCSET, CHIRCHESET, &c. Vectigal Ecclesiasticum, ex Saxon. Cẏꞃic, Ecclesia, Basilica, κυριακόν, & ꞅceat, cen-

fus, vectigal. Gloffar. ad Leges Anglic. Cyꝛicyeat, *Ecclesiæ census*. Alii à Cyꝛic & yæð deducunt. Eft autem ꝧæð Saxonibus *semen*. Ita Cyꝛicyæð, erit *semen Ecclesiæ*, quod alii paffim vertunt *Primitias seminum*. Kanutus Rex Danorum apud Ingulfum pag. 894. Radulfum de Diceto an. 1031. Willelmum Malmefbur. de Geft. Angl. lib. 2. cap. 11. & Florent. Wigorn. p. 621. *Et mediante Augusto* (folvantur) *decimæ frugum, & in festivitate sancti Martini primitiæ seminum ad Ecclesiam, in cujus parochia quisque degit, quæ Anglice* Cyricfceat *appellantur*. [Charta Margaretæ Comitiffæ Warwici in Hift. Harcur. tom. 4. pag. 2223. *Sciatis me dedisse... Monachis præfatis totam decimam de agnis, caseis & velleribus, & de porcellis, & de pasnagio & de vitulis, & de ruschis, & de faldranis, & de Chiricsetis.*] Cujufmodi autem effet is cenfus, docet Fleta lib. 1. c. 47. §. 27. *Chirchesset, certam mensuram bladi tritici significat, quam quilibet olim sanctæ Ecclesiæ die S. Martini, tempore tam Britannorum, quam Anglorum contribuerunt.* Leges Inæ Regis Weftfaxiæ cap. 4. *Ciricseatta reddita sint in festo S. Martini: si quis hoc non compleat, sit reus 60. solidorum, & duo decuplo reddat ipsum Ciricseattum.* Et c. 62. *Cyricseattum debet reddere homo à culmine & mansione ubi residens erit in Natali.* Leges Henrici I. cap. 11. *Qui Chericseatum tenebit ultra festum S. Martini, reddat eum Episcopo, & undecies persolvat, & Regi* 1. *solid.* Perperam apud Malmefburienfem, editum *Curescet*. Plures tamen Magnates poft Romanorum adventum illam contributionem fecundum veterem Legem Moyfi, nomine primitiarum dabant: prout in brevi Regis Kanuti ad Summum Pontificem tranfmiffo continetur, in quo illam contributionem *Chircsed* appellant, quafi femen Ecclefiæ. Et vetus Scheda Gallica apud Lambardum: *Chirseed, ou Chirceomer, ou Chirceamber, fut un certein rent de bled batu, que chescun home devoit al temps des Brytons & des Englez porter à lour Eglise le jour seint Martin.* Verum Spelmannus, Welocus, Somnerus, & alii linguæ Saxonicæ peritiores hanc damnant interpretationem, prioremque amplectuntur. Vide Concilium Ænhamenfe an. 1009. can. 11. Monafticum Anglic. tom. 2. pag. 986. & infra, *Eleemosyna aratri*. [Obfervat Kennettus in Gloffario ad calcem Antiquitat. Ambrofden. voces has *Cirisœtum, &c.* non modo fumtas fuiffe pro *Blado*, fed etiam pro volatilibus aliifque fimilibus rebus Ecclefiæ folutis; fic in Inquifitione reddituum Abbatis Glaftonbur. an. 1201. *Manerium Glaston. reddit per an. in gabulo* VII. *lib.* VI. *sol.* II. *den.... In Churchscet* LX. *gallinas & semen frumenti ad tres acras.*]

1. CIRICUS, Cera, Gall. *Cire.* Charta Raufini Tolonenfis Epifcopi an. 1205. apud Guefnaium in Annalib. Maffil. *Cum lampade de Cirico albo.*

¶ 2. CIRICUS, pro *Sericus*, bombycinus, paffim occurrit. *Pannus de Cirico*, in Tranfactione inter Abbatem & Monachos Craffenfes an. 1351. ex libro viridi fol. 53. *Copertorium de Cirico viridi listatum*, in Teftamento Beatricis Vicecomitiffæ Narbonæ an. 1367. apud Marten. to. 1. Anecd. col. 1525. *Cum uno cordone de Cirico*, in antiquo Ceremoniali MS. B. M. Deauratæ. *Mappa de Cirico albo*, in Inventario Ecclefiæ Anic. an. 1444. *Cum cera viridi & laqueo Cirico*, figillatæ litteræ, apud Rymer. tom. 7. pag. 529. &c.

¶ CIRIOCORILLA, *Ornamentum, corona.* Papias MS.

CIRIOLUS, pro *Cereolus*. Charta an. 1197. apud Petrum Mariam Campum in Hiftor. Ecclef. Placent. *Dare singulis annis* 12. *Ciriolos ceræ quisque illorum quantitatis unius libræ ceræ.*

¶ CIRISTARE, *Populum alloqui.* Gloffar. Vet. Sangerman. MS. n. 501. Papias MS. habet: *Ciritat, populum alloquitur.*

¶ CIRIX, Sericum, bombyx. Teftam. Guillelmi de Turre Epifc. Ruthen. an. 1461. apud Baluz. to. 2. Hift. Arvern. p. 726. *Lego Casulam meam Ciricis pertici coloris.* Vide *Ciricus* 2.

CIRLISCUS. Vide *Ceorlus.*

¶ CIRLISTUS. Vide *Cyrlistus.*

CIRMANAGIUM & CIRIMANAGIUM, vulgo *Cirmenage*; Cenfus, feu vectigalis fpecies in Beneharnenfi Principatu. Joannes XXII. PP. to. 3. Epift. 1559. *Molendinum etiam de Jusseo, & Cirmanagia, quæ præfati Vicecomes* (*Beneharni*) *& ejus uxor habebant in locis de Montemartiani, &c.* Charta Gaftonis Vicecom. an. 1282. apud Marcam in Hiftor. Beneharn. lib. 5. cap. 28. *Censum totius villæ, quod vocatur vulgariter Cirimanatge.* Vide eumdem lib. 7. cap. 15. num. 4. cap. 30. num. 3. [An cenfus ille non idem eft, quod *Bonagium*, Gall. *Bornage*? quod jus iis competit qui metas in agris defigunt, quodque *Cerquemage* vocatur in Confuetudine Peronenfi. Vide *Circamanaria.*]

¶ CIRNEARIUS, Figulus, in Gruteri Infcriptionibus pag. 643. num. 2. Eft à *Cirnea*, Plauto, Vas vinarium.

¶ CIROCLEUS. Vide *Chirocleus.*

¶ CIROGILLINUS. Vide poft *Chirogryllus.*

¶ CIROGRAFER, vel CIROGRAFERUS, pro *Chirographarius*, apud Rymer. to. 11. p. 648. col. 1. *Secretarium Cirograferumque ac Ambassiatores, &c.*

¶ CIROGRAFFATA CHARTA, CIROGRAFFUM, CIROGRAPHUM, non femel occurrunt in Inftrumentis ætatis mediæ, pro *Chirographum, &c.* Vide in hac voce.

CIROGRILLUS. Vide *Chirogryllus.*

¶ CIROGRISSUS, pro *Cirogrillus*, infra in *Claperius.*

¶ CIROGULUS, Idem, in Gloff. ad calcem novæ Gall. Chrift. to. 2. col. 504. ad vocem *Almutia.*

¶ CIROLOGUS, Chirurgus. Miracula B. Henrici Baucen. tom. 2. Junii p. 391. *Testis de restauratione ossis magister Franciscus Cirologus, qui tentavit ipsius tibiam & os.*

¶ CIRORGUUS, pro *Chirurgus*. Statuta Arelat. MSS. art. 139. *Nullus medicus... veniat operari in hac villa, nisi primitus fuerit per unum... Cirorguum examinatus.*

¶ CIROTECA, pro *Chirotheca*. Legitur in voce *Lectrinum* & in antiquo Ceremoniali MS. B.M. Deauratæ: *Prædicti piscatores tenentur dare cirotecas sive Gans diversis personis prædictæ Ecclesiæ, &c.* Vide *Chirotheca.*

¶ CIROXARE, *Circumdare.* Papias MS. Vetus Gloffar. Sangerm. MS. n. 501. habet, *Ciroxere, Circumdare.*

1. CIRPUS. Charta Philippi de Monteforti Dom. Tyri pro Communia villæ de Caftris in Occitania ann. 1264. *Quilibet de dicta universitate volens potest in ipsa villa de castris facere seu tenere, vel exercere salinum pro voluntate sua, dummodo nobis & nostris successoribus pro quolibet salino exercitores illius salini solvant pro censu annuo quolibet duo sextaria salis, & suos Cirpos, prout est hactenus usitatum.*

¶ 2. CIRPUS, pro *Scirpus*, Juncus enodis, apud Rymer. to. 8. p. 634. col. 2. *De quolibet batello cum Cirpis onerato venalibus unum obolum.*

¶ CIRRIGLINON. Vide *Chirogryllus*

¶ CIRSUM,

¶ CIRSUM, *Genus vehiculi.* Papias MS. Additur in Glossario Sangerm. MS. n. 501. *Cirsum, Carpentum.* Lege *Carpentum.* Latinis *Cisium* vehiculum est duabus dumtaxat rotis instructum. Pro *Cisium* f. mendose scribitur *Cirsum* in locis citatis.

¶ CIRURGICUS, Chirurgus. *Medici & Cirurgici*, in Capitulis General. MSS. S. Victoris Massil. Præterea legitur in Litteris Philippi III. Franc. Regis ann. 1278. & in Hist. Dalphin. tom. 2. p. 283.

CISA. Charta Italica sub ann. 1028. scripta, apud Puricellum in Ambrosiana Basilica p. 359. *Cohæret ab ipso campo & ab ipsa capella da mane sanctæ Mariæ, da meridie Petri de Saravia: & area & ipsa capella cum eodem campo insimul per mensuram justam, cum Cisa sua vigias tres nominative, quas mihi campo ipso ante hos dies per chartam venditionis advenit.* Ubi pro *vigias*, legendum puto *jugias*. Vide in *Jugia.* De *Cisa*, nihil succurrit. Vide *Assisa.* [*Cisia* & *Ciza.*]

CISALPINARE, Cis alpes ire. Laurentius Leodiensis in Episcopis Virdunensibus: *Hic est, inquit* (PP.) *qui gratiæ majoris honorem & reverentiæ potioris favorem Gallicanis, omnibus, ex quo Cisalpinavi, nobis exhibuit.* Vide *Transalpinare.*

1. CISARA, Cicera, Leguminis species: Gallis *Vesse.* Occurrit in Chronico Willelmi Thorn.

¶ 2. CISARA, Cisera, pro *Sicera*, Genus potionis, vulgo *Cidre*, apud Rymer. tom. 9. p. 565. col. 1. *Necnon de qualibet pipa Cisaræ, cervisiæ, &c.* Chartular. Gemetic. tom. 3. p. 17. *Occasione vinorum, bladorum, Ciserarum, cervisiarum, potuum, bibariorum seu aliarum rerum.*

¶ CISCI, ἐντὸς, *Cis.* Supplem. Antiquarii.

¶ CISFRETARE, Transfretare. Locus est in *Incurvare.*

¶ CISIA, Vectigal, tributum. Leges Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii to. 3. p. LXX. *Concedimus ut possit alicubi talliam vel Cisiam vel quamcumque aliam contributionem.... ad tempus certis hominibus, imponere.* Vide *Cisa, Ciza*, & *Assisa.*

¶ CISIARIUS. Vide *Carrucarius.*

CISIL, Testis, obses. Vide *Gisiles.*

CISIMUS. Matthæus Paris ann. 1248. *Dedit eis vestes pretiosissimas, quas Robas vulgariter appellamus, de escarleto præelecto, cum penulis, & fururiis de pellibus variis Cisimorum.* Bernardus Silvester, Poëta eximius, uti ait Gervasius Tilleberiensis, part. 3. Otior. Imper. MS. cap. 46.

Cisimus obrepsit, & vestitura potenter
Marturis, & spolio non leviore Bever.

Rhenanus lib. 2. Rer. German. pag. 95. de Legibus Francicis: *Nemo pluris vendito aut emito quam sagum optimum & duplum 9. sol. simplex 10. vilius autem minoris: roccum Martrinum seu optimum 30. solid. Sismusilum optimum 10. solid. &c.*

¶ CISMA, pro *Schisma*, Gall. *Schisme* Vide locum in *Phariseare.*

¶ CISMARINÆ Partes, Partes cis mare, ut *Transmarinæ*, trans mare, in Transactione inter Carol. I. Comitem Provinciæ & Fr. Feraudum de Barassio Commendatorem Hospit. S. Johannis Hierosol. ann. 1262. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues.*

¶ CISOR, Scissor, sarcinator, Gall. *Tailleur.* Mauritius Gaufridi in Vita S. Yvonis, tom. 4. Maii pag. 593. *Cum pro se quandam tunicam fecisset, eique diceret Cisor: Induite eam, ut videamus si bene facta sit.* Alter locus exstat in *Selda.* Vide *Cissor.*

¶ CISORIUM. Vide *Cissorium.*

¶ CISPECTATICUM, Cispitaticum. Vide *Cespitaticum.*

¶ CISSER, pro *Cicer.* Species leguminis, Gall. *Pois chiche.* Occurrit in Transact. Abbatis & Monachorum Crassensium an. 1351. ex lib. viridi fol. 52.

¶ CISSONIUM, pro *Essonium*, ut videtur, Impedimentum. Pactum matrimonii inter Othonem filium Comitis Burgundiæ, & Blancham filiam Comitis Campaniæ an. 1225. tom. 1. Anecdot. col. 928. E. *Comes Campaniæ tenetur morari nobiscum & gentibus nostris ad diruendum castrum de Roschefort & castrum de Trance: & si Comes haberet legitimum Cissonium, ipse dimitteret gentes suas ad id agendum.*

¶ CISSOR, Sarcinator, Gall. *Tailleur*, apud Rymer. to. 5. p. 693. col. 2. *Sellarii, Peletarii, Alutarii, Sutores, Cissores, Fabri, &c.* Vide *Cisor.*

¶ CISSORIUM, Cisorium, Orbiculus ligneus, in quo convivæ *scindunt* dapes sibi appositas, Gall. *Tranchoir.* Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii to. 3. p. LV. *Et quia in appositione prædicta decet aliquos juxta status conditionem plus ceteris honorari, volumus quod in Cissorio nostro pro octo personis de dictis cibariis apponatur, & tantumdem in Cissoriis Cardinalium..... in Cissoriis vero Episcoporum, pro sex; Abbatum vero & Baronum.... pro quatuor jubemus apponi. Sed in Cissoriis aliorum inferioris gradus, juxta consuetudinem in nostra Curia diutius observatam, æqualiter apponatur.* Occurrit ibid. p. XIV. *Cisorium* vero p. VIII. Vide *Scissorium.*

¶ CISSUS, pro *Scissus*, in Capitulis general. S. Victoris Massil. (Si) *habeat pannum in blanqueto non Cissum, ad proprium Priorem debeat pertinere.* Occurrit rursum in Statutis MSS. Lirinensibus an. 1453.

¶ CISTA, Vagina. Vide locum in *Camara.*

¶ Cistas Bullare, Arcas & armaria signare, iis sigillum imprimere, Gall. *Mettre le scellé.* Litteræ Roberti Comitis Atrebat. ann. 1269. ex Tabulario Corbeiensi: *Super eo quod Ballivus seu Servientes nostri domum Religiosorum dictæ Majorissæ apud Monchiacum violenter intraverunt, ostium cameræ suæ fregerunt, culcitram ejus & alia bona à dicta camera asportaverunt, & Cistas in dicta camera Bullaverunt, & feodum dictorum Religiosorum saisierunt.*

¶ Cista Carellorum, ubi carelli reponuntur, apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. pag. CXC. & CXCI.

¶ Cista. Laudes Papiæ apud Murator. to. 11. col. 23. *Habent in capitibus galeas ligneas, scilicet viminibus textas, quas Cistas vocant.*

Cistæ Columnatæ, quas vulgo *Buffets* dicimus. Speculum Saxonicum lib. 1. art. 24. §. 2. *Cistas columnatas, id est, cum elevatis tecturis.*

CISTARCA, [Cistarcha, Cistartia, Cistella, qua panis cibusve defertur.] Vide *Sitarchia.*

CISTELIUM. S. Aldhelmus lib. 1. c. 42. de Laud. Virg. *Imperat Duci, quatenus patefactis cavearum Cisteliis, & apertis clatrorum obstaculis ursorum geninis carperentur, & leonum rictibus roderentur.* Alias *Crusteliis*; sed legend. videtur *Cistellis*: nam Varroni & Plauto *Cistella* est capsella, ut auctor est Fulgentius de Prisco serm. [Terent. Eunuch. 4. 6. 15. *Cistellam, Pythias, domo affer cum monumentis.*]

CISTEROS. Constitutio Friderici de pace tenenda: *Si vero temerarius ipse absque percussione eum invadat, quod vulgo dicitur Cisteros; calida manu, ac verberibus contumeliisque male tractaverit, &c.* Ex Theut. *Citterhand*, calida manu.

¶ CISTEX, *Citeaux*, Caput Ordinis Cisterciensis. Epistola Arverii de *Belvais* tom. 1. Anecdot. col. 601. *Notum vobis facio, quod terram de Bercelai dedi Ordini de Cistex, ut ibi Monasterium construatur.*

¶ CISTULA, Situla, Gall. *Sceau.* Transactio inter

Abbatem & Monachos Craffenfes ann. 1351. ex libro viridi fol. 53. *Quando aliqua de Ciftulis vel ferratis putei cadit cafualiter in puteum, &c.*

CISURGIUM, χειρούργιον, Ferramentum chirurgi. Petrus Damian. lib. 3. Epift. 2. *Inter omnia veftra fanctitatis ftudia, illud mihi multo eft carius, quod faluti Monachorum paftoralis oculus vefter invigilat, & occulta diu vulnera in lucem producere, & difciplinæ Cyfurgio fecare non ceffat.* Idem lib. 6. Epift. 30. *Tantam doloris vim in genitalibus pertulit, ac fi revera materiale Cifurgium partem corporis fecuiffet.*

CITACUS, pro *Pfittacus.* Vifitatio Thefaurariæ S. Pauli Londinenfis ann. 1295. *Tunica & dalmatica de albo diafpro, cum Citacis viridibus in ramunculis, &c.* Alibi: *Cafula de albo diafpro, cum Citacis combinatis per loca in ramufculis, &c.* Occurrit ibi non femel.

¶ CITADANAGIUM, &c. Jus civitatis. Statuta Arelat. MSS. art. 89. *Item ftatuimus quod quicumque juraverit, vel jurabit (facramentum) Cientadanagii* (melius *Citadanagii*) *Arelat. teneatur ponere in poffeffionibus tertiam partem omnium bonorum fuorum mobilium infra menfes* VI. *& nullus recipiatur de cætero in Cientadanagio Arelatis, nifi prius juraverit, quod infra dictos fex menfes ponat tertiam partem omnium bonorum fuorum mobilium in poffeffionibus, & quod fit menfionarius Arelatis per* L. *annos, & quod nullus credatur effe civis feu habeatur, nifi fit manfionarius, quamvis inftrumentum habeat de Cidentadanage, & fi inftrumentum aliquod inde aliquis haberet Cientage, quod nullam obtineat roboris firmitatem.* Compendiofa verfio Gallica anni 1616. *De l'habitanage. Qui vouldra eftre receu habitant de la ville d'Arles, fera tenu employer en fonds & poffeffions la tierce parte de fes biens meubles dans fix mois, & y demeurer & faire fejour durant cinquante ans, aultrement ne fera creu & reputé pour citoyen nonobftant fon act & lettres de Citadinage.*

¶ CINTADAMAGIUM, pro *Citadanagium.* (Paftor beftias) *proprias poffit in fua gardia habere, dum tamen modo juraverit Cintadamagium,* in Ordinatione Caroli Regis Siciliæ ann. 1278. Rurfum recurrit ibi.

¶ CITADINANTIA, ut *Citadinagium.* Vide *Cittadinantia.*

CITAINATICUM, Jus Civitatis. Charta an. 1307. *Ipfe D. Janotus offert fe paratum jurare Citainaticum dictæ civitatis Terdonæ, & effe verum & fidelem civem dicti Communis.*

¶ CITANÆ. Vide *Cautumæ.*

CITATIM, pro *Cito.* Utitur Alcuinus Epift. 9. [Legitur & apud Hirtium de Bello Africano cap. 80. *Cum expedita copia in eum locum Citatim contendit.*]

¶ CITATIO, In jus vocatio. Vox forenfis multiplicis apud Jurifconfultos fignificationis.

¶ CITATIO PERSONALIS dicitur cum quis ita *citatur* in judicium, ut ipfe debeat pro fe apud Judices refpondere, Gall. *Ajournement perfonel.*

CITATORIUM, CITATORIÆ LITERÆ, CITATIONIS LITERÆ, in Conftitut. Siculis lib. 1. c. 95. §. 1. & 2. quibus quis in judicium citatur, vocatur: κιτατώριον, apud Theophanem & Cedrenum, *Commonitorium* vertit Paulus Diac. lib. 20. Hift. pag. 634. Edit. Canifii. *Citatorium* hac notione habetur in leg. 2. Codic. de Princip. Agent. in rebus. [*Citatoriales litteræ*, apud Miræum to. 2. p. 1108.]

¶ CITAXUS, *Similis tax.* Gloff. Ifid. Ubi Grævius: Emenda *Ceu taxius, Similis taxo.*; quod fic apud Servium legitur, unde hæc excerpta eft Gloffa.

¶ CITEANÆ. Vide *Cautumæ.*

CITEBASA, *Fundamenta*, Ugutionis

¶ CITENÆ. Vide *Cautumæ.*

¶ CITHAGIA. Vide *Catagogium.*

¶ CITISUM, *Frumentum.* Papias MS. An à Græco σῖτος, quod idem fignificat?

¶ CITIX, *Pirata.* Gloff. Ifid. Recte Grævius: Lege *Cilix*; ut *Arabs* pro Latrone, fic *Cilix* pro pirata veteribus accipitur.

CITOLA, Inftrumenti mufici fpecies. Guillelmus *Guiart.* ann. 1214.

Qui le Roy de France a cele erre
Envelopa fi de paroles,
Plus douces que fons de Citoles.

CITONELLA. Charta ann. 1279. in Tabular. Ecclef. Autifiod. fol. 521. *Epifcopus faciet fieri Citonellas, feu portas introitus villæ claudentes.* Apud Perardum p. 535. habetur *Ciconellas.*

CITOUART, Species radicis arboreæ. Vide *Zedoaria.*

¶ CITRANGULUM MALUM, Citreum, Gall. *Citron.* Medic. Salern. p. 150. edit. 1622.

CITRATUS AGER, Qui citra eft, ut *Ultratus*, qui ultra: vox Agrimenforum. *Regio citra*, apud Hygenum de Limitib.

¶ CITRINELLA; *eft flammula* Rocho *le Baillif*, in Dictionariolo Spagyrico.

¶ CITRINOLUS, Ibidem, *eft pallidus criftallus.*

CITRIONES, Citrea mala, Gall. *Citrons.* Matth. Silvatic.

CITROLUS, ex Italico *Citrollo*, noftris *Citroüille.* Occurrit in Charta ann. 1178. apud Ughellum tom. 7. pag. 572. [& in Miraculis B. Gerlandi to. 3. SS. Junii p. 665. necnon in Hiftoria Sicula Hugonis Falcandi, apud Murator. to. 7. c. 257.]

CITRULLUS, Eadem notione. Tidericus Langenius in Saxonia:

Sunt ibi nonnullis fabæ, melonefque, Citrulli.

¶ CITRUM, ἑσπέριον, *Hefperium, Serotinum*, in Supplemento Antiquarii.

¶ CITRUS, Italis *Citrino*, Gall. *Citron*, Citreum, in Hiftoria Sicula Hugonis Falcandi, apud Murator. to. 7. col. 258.

CITTADANTIA, CITTADINANTIA, Jus civitatis: ex Italico *Cittadinanza.* [Regimina Paduæ apud Murator. to. 8. col. 381. *In anno præfenti (1278.) dominus frater Henricus Tridentinus Epifcopus eft cum Paduanis Cittadantiæ vinculo alligatus.*] Petrus de Vineis lib. 5. Epift. 113. *Quidam ejufdem terræ tam nobiles quam alii qui fe cives novos appellant, fub nobilitatis & Citadinanciæ prætextu conferre cum eis in daciis & collectis ... recufant.* Occurrit etiam apud Rolandinum in Chron. lib. 2. cap. 1. lib. 3. c. 7. Vide præterea Georgium Pilonum in Hift. Bellunenfi pag. 123. v. 124.

CIVADA, CIVATA, Hordeum, vel avena, illa præfertim quæ domino feudi penditur; Occitanis *Cibado, fibado*: Hifpanis *Cevada*, in Foris Beneharn. *Sibada*, Rubr. 1. art. 20. Academicis Crufcanis, *Civata*, dicitur *Legume d'ogni forte.* Charta an. 1232. in Regefto Chartarum Comitatus Tolofæ in Camera Computor. Parif. fol. 28. *Habeatis vos & fucceffores veftri fingulis annis in menfibus quarterium unum frumenti & alteram Civatæ, pro alberga & bladada.* Regeftum Comitatus Bigorrenfis: *Civatam bis in anno liberi Militibus vicinii conferent, alteram in tempore milii, armigeris autem nunquam.* Charta Willelmi D. de Montepeffulano ann. 1103. *Vicarius pro eo manducabit in uno de albergis illis, & habebit Civadam equo fuo.* [Ma-

le *Ciadam*, apud D. *Bruſſel* to. 2. de Feudorum uſu pag. 727. Annal. Benedict. to. 4. p. 53. n. 8. *Debebat reddere... quinque modios Civadæ.* Tabular. Conchenſe in Ruthenis cap. 97. *Duo ſeſtaria de Civada.* Informatio de juribus Curiæ Regalis in loco Auſeto ann. 1354. è Camera Computorum Provinciæ: *Item habet ibi diverſa ſervitia bladi, videlicet annonæ ſeſteria 12. & Civatæ ſeſteria 12.* Provincialibus *Civado*, avena dicitur, non hordeum.] Hiſtoria expugnatæ Minoricæ edita à Michaële Carbonello: *Repoſaren per refreſcar, e donar Civada als cavalls, &c.* Adde Bibliothecam Sebuſianam Centur. 2. cap. 51. Gaſſendum in Notitia Eccl. Dinienſis p. 83. Foros Bigorrenſes art. 14. & Columbum in Manuaſca lib. 2. n. 59. De vocis etymo, vide Conjecturas Sebaſtian. Cobarruviæ, & Oct. Ferrarii.

Civadagium, Præſtatio in avenis. Charta Occitanica ann. 1312. in 48. Regeſto Philip. Pulcri Reg. Franc. num. 29. *Item obtulerunt medietatem Civadagii,... quæ medietas poteſt aſcendere uſque ad 40. ſextaria avenæ ad menſuram de Lautricho annis ſingulis.*

¶ Civaderium, Menſura frumentaria, quam Valentinenſes & Vivarienſes vocitant *Civier*. Inventar. *Piquet* n. 18. cap. 41. de Volta fol. 15. in Archivo Principis *de Rohan*: *Item quinque cartas & duo Civaderia cum dimidio frumenti, duo vaſa, &c.* Ibidem fol. 14. *Item unum ceſtarium & duo Civaderia cum dimidio frumenti, quos ſerviunt dicti hæredes.* Occurrit ibi pluries.

¶ Civaderius, Idem. Recognitiones & denominationes factæ Domino *de Levis de Vendatour* in Theſauro Chartarum ejuſdem Principis *de Rohan* n. 18. cap. 41. de Volta fol. 12. *Primo duos Civaderios cum dimidio frumenti, &c. Item ſex Civaderios frumenti, quos ſervit Stephanus Ganelli.*

¶ Civaderius, Cui cura eſt emendæ vel diſtribuendæ equis *Civadæ* ſeu avenæ. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii to. 3. pag. XI. *Expedit per quoſdam Officiales noſtræ curiæ, videlicet Emptores victualium & Apothecarium ac Zemblerium... necnon & Civaderium & Falconerium, illum qui emerit neceſſaria avibus noſtris, adminiſtrationis ſuæ rationem reddi.*

¶ CIVADUS, f. Septum, Gall. *Clos*, ab Ital. *Chiudere*, Sepire. Epitome Chron. Caſinenſ. apud Muratorium tom. 2. pag. 368. col. 2. *Prædictus Sicardus Princeps obtulit Patri Benedicto Civadum, qui Martocanus vocatur cum ripis, aquis, ſulſariis & piſcationibus & omnibus intra ſe poſitis.*

¶ CIVAERIUM, Civaerum, Idem quod *Civeragium*. Inſtrum. an. 1300. in Hiſt. Dalphin. to. 1. p. 54. col. 1. *Jus Civaeri, bladorum, leguminum & aliorum.* Ibidem p. 56. col. 1. *Immunitatibus quibus Canonici, Clerici, Nobiles, vel alii prædictæ civitatis uſi nunc dicuntur, vel in Civaeriis non præſtandis, vel etiam in ipſis quandoque recipiendis.*

¶ Civarium, ibidem pag. 129. *Percipiunt Civaria avenæ, quæ capiunt ratione Cellariæ, &c.*

¶ Civayerium, ibid. to. 2. p. 93. *Sive illa jura conſiſtant in bannis, juſtitiis, cenſibus, Civayeriis, ſeu in quibuſlibet aliis rebus & bonis, &c.*

¶ Cyvarium, ibid. p. 87. *Debet dare aſino unum Cyvarium avenæ.*

¶ CIUDA, pro *Civada*. Rotulus ſæculi XII. de Prioratu S. Pauli de *Tartas* in Archivo Monaſterii de Caſa Dei; *Bertrandus Willelmi unum cartalem Podienſium de Ciuda.*

CIVERAGIUM, Idem quod *Civadagium*, Tributi ſeu præſtationis ſpecies apud Delphinates, quæ in avenis ſeu *civatis*, unde nomen, exſolvitur: perperam *Cineragium* appellatum, vel editum apud Guidonem Papæ conſil. 91. ut monet vir clariſſimus Dionyſius Salvagnius Boiſſius lib. de Uſu feudor. part. 2. c. 97. Vide eumdem c. 67. p. 350. & ſupra, *Avenagium.*

CIVERALIS. Hiſtoria Epiſcopor. Bremenſium:

Erat Dacus nobilis ſanguine regalis
Ex matre, ſed genitor Miles Civeralis.

Vide Diſſert. 9. ad Joinvillam pag. 194.

CIVETATOR. Statuta Veronenſia lib. 5. c. 108. *Nullus venator, Civetator, vel aucupator intrare debet terras alienas, &c.* Qui cum vivera venatur.

¶ CIVEVERDUNIA. Vide *Cineverdunia.*

¶ CIVICA, *Civem facit.* Gloſſ. Iſid. Ex Pithœanis reſtituendum *Civicat.* Sic Papias MS: *Civicare, Civem facere.* Vide *Civitare.*

¶ CIVILELIUM, Civitas, ubi quis gaudet jure civitatis, vel tribunal ubi jus civibus dici conſuevit. Privilegium Bonifacii IX. PP. indultum civitati Ortanæ apud Illuſtriſſ. Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ p. 422. *Indulgemus, ut in primis cauſis civilibus & criminalibus, quantum videlicet ad ſeculare forum pertinet, extra loca incolatus proprii, ſeu domicilii, vel Civilelii nequeant... ad judicium evocari.*

¶ CIVILES Panes, *Servi Eccleſiæ, vel qui expenſam recipiunt.* Papias MS. Bituric.

CIVILISTÆ, Qui Juri civili operam dant, Juriſconſulti apud Joann. Forteſcutum de Laudibus Legum Angliæ cap. 8. & alibi non ſemel.

CIVILITAS, Jus civitatis. Gloſſæ veteres: *Civilitas*, πολιτεία. Act. 22. *Ego multa ſumma Civilitatem hanc conſecutus ſum.* Venericus Vercellenſ. de Unitate Eccleſiæ conſervanda: *Quæ* (Roma) *cum ſit libera, facit etiam ut ſint liberi, quotquot ſunt ſub Civilitate ſua.* Occurrit præterea in Charta Rogerii Regis Siciliæ pro Meſſanenſibus apud Bonfilium Conſtantium parte 1. Hiſtor. Sicil. l. 4. p. 189. Vide Vitam S. Lupicini Abbat. Jurenſis num. 7.

Civilitas, Civium conventus, cives ipſi. Papias: *Civilitas, manſio hominum.* Senator lib. 8. Epiſt. 33. *Ut qui ad Natale S. Cypriani religioſiſſime venerant peragendum, mercimoniiſque ſuis faciem Civilitatis ornare, egentes turpiter inaneſque diſcederent.* Chronica Piſana ann. 1177. *Et ad tantam penuriam Civilitatem coëgit, ut canes & gattos... comederent.* Ita apud Marſil. Patavin. in Defenſore pacis 1. part. cap. 1.

Civilitas, πολιτική. Apuleius de Philoſophia: *Civilitatem quam* πολιτικὴν *vocat Plato.*

¶ Civilitas, Mulcta pecuniaria *Civibus* impoſita. Offenſionum condonatio rebellibus Carcaſſonæ incolis indulta à Carolo Francorum Rege an. 1383. tom. 1. Anecdot. Marten. col. 1593. *Nec per Civilitatem poſſe criminalitatem hujuſmodi ſatisfieri bono modo; ad ipſius nihilominus relevamen populi, præſentem noſtram intendentes gratiam ampliare cum benigni proſecutione favoris, de & pro Civilitate prædicta contenti ſumus, quod octingentis millibus franchis auri, quam ſummam Conſules, Communitates & alii habitatores præfati, una cum Communitatibus, habitatoribus & incolis Seneſcalliarum Tholoſæ, Bellicadri & Nemauſi... ſolvere tenebuntur.*

CIVILITER, Pacifice, in pace. Iſidorus Pacenſis Epiſcopus in Chron: æra 690. *Expletis ergo Moabia principatus ſui annis 20. quorum Civiliter vixit 5. humanæ naturæ debitum ſolvit.* Idem æra 716. *Qui nullam unquam, ut hominibus moris eſt, ſibi regalis faſtigii cauſa gloriam appetivit, ſed communiter cum omni-*

bus Civiliter vixit. Et æra 753. *Romanorum* 64. *Philippicus Imperio coronatur regnans Civiliter quadram cum anno, &c.* Adde in æra 756. 759.

¶ CIVILITER PUNIRE, f. Juxta leges civiles. Litteræ Caroli Franc. Regis ann. 1395. ad Præpositum Paris. apud *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. pag. 4. *Et omnibus illis quos super præmissis repereritis innocentes ad sua per nos officia restitutis, repertos culpabiles, sic Civiliter puniatis, quod cæteri eorum pœna perterriti, à similibus imposturis arceantur.*

¶ CIVINIS, Civis femina, Gall. *Bourgeoise*, apud Marten. to. 5. Anecd. col. 1804. *Faciant omnes tam cives quam Civinæ in sede civitatis Barchinonæ, &c.*

¶ CIVIS, pro *Civitas.* Mabill. tom. 3. Analect. pag. 138. in Testam. Bertichramni Episc. Cenoman. *In Civem ipsam, ubi prædictus Pontifex fuit occisus, esse noscantur.* f. *Civem* pro *civitatem* per abbreviationem scriptum est.

¶ CIVISA, σιρὰ, *Plica.* Supplem. Antiquarii.

CIVITARE, *Civitatem colere, vel civem facere.* Isid. in Gloss.

CIVITAS, Urbs Episcopalis, cum cæteræ *Castra* vel oppida dicerentur, uti attigimus in v. *Castrum.* Innocentius III. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Eccles. Placentinæ Ch. 55. *Proviso congrue tam Episcopo, quam Clericis Civitatis, si tamen civitas sit dicenda, postquam Episcopalem amiserit dignitatem, &c.* [Præceptum Ludovici Pii pro Hispanis apud Baluzium in Capitularibus Regum: *Cujus Constitutionis in unaquaque Civitate, ubi prædicti Hispani habitare noscuntur, tres descriptiones esse volumus: unam quam Episcopus ipsius Civitatis habeat: & alteram, quam Comes: & tertiam ipsi Hispani, qui in eodem loco conversantur.* Non tamen omnes, quæ in veteribus Notitiis Provinciarum Galliæ *Civitates* appellantur, eæ continue sedes fuerunt Episcopales, ut supra dictum est in voce *Castrum.* Hic solum addam ex Valesii Notitia Galliarum pag. 446. nomine Civitatis non modo urbem caput gentis, aut unum ex capitibus, sed etiam totum urbis agrum pagumve aut diœcesin in veteribus Notitiis designari.]

CIVITAS PUBLICA, Quæ ad fiscum regium pertinet. Charta Ludovici Pii in Vita Aldrici Episc. Cenom. p. 45. sic clauditur, *Actum Pictavis Civitate publica.* Alia ibid. p. 70. *Actum ergo Cenomanis Civitate publica.* Vide *Villa publica*, *Vicus publicus.*

CIVITATENSES, Urbium & civitatum incolæ. Guibertus lib. 4. Hist. Hierosf. cap. 13. *Hi qui urbi obsidendæ relicti fuerant, & ipsi quoque cum Civitatensibus acerrime confixerunt.* Occurrit etiam in Usaticis Barcinonensib. MSS. c. 125. apud Thwroczium in Chronic. Hungar. & alios.

CIULA. Vide *Ceola.*

¶ CIVORIUM, CIVORIUS. Vide *Ciborium.*

CIURMIA, Vox Italica & nautica, *Ciurma*, Gallis *Chiourme, propriamente gli schiavi de galea, Lat. Remiges: largamente per ogni moltitudine di gente vile e inutile, Lat. Plebecula.* Ita Cruscani. Charta Pisana, apud Guesnaium in Annalibus Massiliensib. an. 1312. n. 4. *Et ex alta galea tunc ente prope plagias civitatis Massiliæ, dum de jussu vestro tota Ciurmia & marinarii omnes ipsius galeæ ipsam galeam solam relinquerent sine remige & rectore, &c.*

¶ CIZA, Tributum, ut conjecto, seu potius Codex in quo tributa in *Assisis* publicis decreta recensebantur. Statuta Arelat. MSS. art. 113. *Quilibet Notarius Arelatensis teneatur habere Statuta suprascripta, & Cizas, & bannos infra duos menses, & facere copiam de libro Statutorum.* Vide *Cisia, Cisa* & *Assisa.*

¶ CIZERIUM, Gallinæ intestinum. Vide *Zizerium.*

¶ CIZISMASCHEN, Pellis arietina. Chronicon Episcoporum Merseburg. apud Ludewig. to. 4. Reliq. MSS. pag. 449. de Johanne de Werder qui, cum ageretur de emenda veste pretiosiori, *fertur dixisse: Absit à me SS. Johannis & Laurentii bona adeo perpere pro una veste dilapidare. Aries nobili vellere vestitus incedit; de ejusdem generis pellibus, quæ vulgo Cizismachen vocitantur, fac mi schubam.*

¶ CLABARIUS, pro *Clavarius*, Qui *clavam* seu baculum præfert, Gall. *Porte-masse, Porte-Baguette.* Vide *Primivirgius.*

CLABATA. Gloss. Græc. Lat. Ὀχετὸς, *rivus, canalium, Clabata.* Forte *Cavata.* Vide *Cava.*

CLABULARIS CURSUS, Idem qui *angarialis*: Angariæ autem erant vehicula capaciora publica. Vide eruditum Valesium lib. 20. Marcellini, & Jacobum Gotofredum ad leg. 24. Cod. Theod. de Cursu publ. [Salmasium ad Capitol. in Pio.]

¶ CLACCARE LANAM, Anglis *To clack wool*, Ovis seu velleris notam abscindere, Gall. *Couper la marque d'une brebis, d'une toison*: quod fit cum ovis aut velleris lanæ extremitates ita tondentur, ut nihil remaneat notæ, quæ ovi fuerat impressa. Litteræ Regis Angl. ann. 1460. apud Rymer. tom. 11. pag. 466. *Licentiam damus præfato Johanni de Foix quod ipse per se, aut deputatos, factores, sive attornatos suos, summam duorum millium saccorum lanæ bordatæ, forsatæ & Claccatæ, aut non bordatæ, forsatæ sive Claccatæ, tam de lana sua propria, quam aliorum indigenarum sive alienigenarum quorumcunque in quibuscunque portubus regni nostri Angliæ, &c.* Aliæ Litteræ ann. 1472. ejusdem tom. pag. 735. *Lanas quascumque berdare, Claccare, & mundare possint, vel possit: quodque ipsi seu eorum aliquis quinquaginta saccos hujusmodi lanarum berdatarum, Claccatarum & mundatarum tam de bonis suis propriis, quam alienarum personarum, &c.* Similia leguntur tom. 12. pag. 7. 9. &c. Vide *Clack.*

¶ CLACENDIX. Vide *Claxendix.*

¶ CLACHEDRA, An non pro *Cathedra*? Acta consecrationis Ecclesiæ Monasterii S. Benedicti de Bagiis in diœcesi Ausonensi ann. 972. in Appendice Marcæ Hispan. col. 900. *Sane propter caritatis divinum officium ob consignanda luminaria in sede propria ad diocesem cujus pertinet Monasterium istud S. Petri Ausonæ Vicensi Clachedræ libra una appensa de cera, omnique anno paschali illud deferatur.*

CLACICUM. Vide *Classicum.*

¶ CLACINDEX. Vide *Claxendix.*

CLACK & LOCK. Charta ann. 4. Edw. I. apud Prynneum in Libertatibus Ecclesiæ Anglic. tom. 3. fol. 185. *Noverit universitas vestra nos vendidisse & concessisse ... 62. saccos lanæ de collecta Monasterii nostri, sine Clack & Lok, God & Card, nigra grissa vilem tuysum, & sine pellic.* [Lana *sine Clack*, cujus nota remanet in vellere, quod ejus extremitates non fuerint detonsæ, ut modo dictum est in *Claccare.*]

¶ CLADES, CLADA. Vide *Cleia.*

CLADOLG. Lex Frison. addit. tit. 3. §. 44. *Si quis alium unguibus crataverit, ut non sanguis, sed humor aquosus decurrat, quod Cladolg vocant.* Ubi Lindenbrogius: *Kleyen*, Germanis, unguibus scalpere; *Dolg*, pauperiem, aut vulnus significat: unde in veteri Glossario Latino-Saxonico, *Colchsucda*, *cicatrix*; hinc ergo vox composita. Spelmannus vero ab Anglico deducit *Claw*, unguis & *dolg*, vulnus. [Schilter. in hac voce probat Spelmanni etymon, additque pro *Kleyen*, vel potius *Kraven*

reponendum *Kratzen*, quod Cratare sonat; *Cladolg* ergo est Cratatio unguium.]

¶ CLAIA. Vide *Cleia*.

¶ CLAIMUM. Vide *Clameum*.

¶ CLALUS, pro *Callus*, Eccardo Silex, ut dicetur in voce *Hallus*.

CLAMA, Tributi species, cujus mentio in Statutis Delphinalibus pag. 37. §. cujus titulus, *De remissione datarum vel Clamarum*.

☞ Per *Clamam* intelligo pecuniam Dalphino debitam ratione *Litterarum Clamæ* seu *clamoris*, quas creditores à Judicibus impetrabant, ut debitores suos possent ad solvendum æs alienum adigere; litteræ enim illæ nulli erant usui, quin prius Dalphino tribueretur certa pecuniæ summa, quam *Clamam* appellabant, Gall. *Clain* vel *Reclain*. Hoc tributi genus utpote subditis onerosum sustulit Humbert. II. Statuto an. 1349. relato to. 2. Hist. Dalphin. p. 586. *Clamæ* duplicis erant generis in Dalphinatu, *Majores* scilicet & *Minutæ*, de quarum receptione rationem reddit Giletus Coperius in Computo ann. 1318. pro Veheria de Romanis, Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 143. *Item de majoribus Clamis ad partem Domini* LXXI. *s. Item de minoribus Clamis ad partem Domini, &c.* Quænam dictæ fuerint majores Clamæ, quænamve minores, nulla nos docent historiæ Dalphinatus instrumenta, sed ex Camera Computorum Parisiensi pro domaniis in computo reddituum Castellaniæ Tossiacensis supremi Dumbarum Principatus an. 1508. & 1509. discimus, minores Clamas à *Burgensibus*, majores à *Foraneis*, qui extra urbes habitabant, fuisse exsolutas. Clamæ Burgensium erant unius sol. & 6. den. Viennensium; Forensium vero 4. sol. Vienn. Ex illis Castellanus Tossiacensis 6. denarios percipiebat; ex his autem 1. sol. & 6. den. Reliquum pertinebat ad Dominum.

☞ Jam vero hujusmodi præstatio ideo *Clama* dicta est, quod à creditoribus *Clamam* in debitores suos facientibus deberetur. Primum enim *Clama* dicebatur actio qua quis rem suam repetebat. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 29. col. 1. in Libertatibus hominum S. Georgii de Esperanchia per Comitem Sabaudiæ ann. 1291. *Item de singulis clamoribus, si causa, pro qua sit Clama, major sit trium solidorum & sex denariorum; is qui in culpa fuerit, debet pro banno tres solidos & sex denarios, & si causa minor sit trium solidorum & sex denar. debet pro banno duodecim denarios Viennenses.* Vide *Clameum*.

☞ Sed & *Bannum* ipsum seu mulcta judiciaria ei qui in culpa erat imposita, à Masuerio tit. 6. appellatur *Clama*. In antiqua Consuetud. Bituric. tit. 2. art. 21. 22. *Le Clain*, *Clama*, est *Emenda* ab eo debita, qui sua confessione cadit in judicio ante contentionem, *Avant contestation en cause*, ut v. g. cum debitor in judicium vocatus debitum agnoscit suum sine litigatione, eique mulcta imponitur, quod præstituto tempore illud non exsolverit. Hæc mulcta *Clama* dicitur atque distinguitur ab emenda quæ imponitur reo post constitutam litem, *Aprés contestation en cause*, ut fit cum debitor debitum negans propositisque *negationis* suæ rationibus, cogitur tandem à judicibus sese agnoscere debitorem & ad exsolvendum adigitur: quod in Consuetudine Bituric. tit. 2. art. 24. & in Magdunensi ad Eburam tit. 1. vocatur. *Ni atteint & verifié.*

CLAMACTERIUS. Anastasius in Leone IV. PP. pag. 78. *Fecit coronas ex argento purissimo .... habentes Clamacterios argenteos subter pendentes* 37. Quidam Codd. præferunt *Clamasterios*: sed videtur legendum *Cremasterios*, ex Græco κρεμαστῆρες, id est, bullæ aut alii ornatus ex ejusmodi lychnis dependentes. Ita emendanda perinde Bulla Bonifacii IX. PP. anni 1033. apud Ughellum tom. 1. pag. 124. *Candelas vero pendentes cum Clamasteriis & cicindellas ad sufficientiam, &c.* Alibi: *Clamatariis* p. 127. Scribendum enim fuit *Cremasteriis*.

¶ CLAMANTIA. Vide in *Clameum*.

1. CLAMARE, Vocare, Italis *Chiamare*. Gloss. Lat. Græc. *Clamat*. βοᾷ, κράζει, καλεῖ. Papias: *Clamare vocare, insonare.* Luxurius in Epigrammatis, in lemmate unius: *De eo qui amicos ad prandium Clamabat, ut plura exposceret xenia.* Testamentum Porcelli Corocottæ, cujus meminit S. Hieronymus: *Clamavit ad se suos parentes, ut de cibariis suis aliquid dimitteret eis.* Commodianus Instruct. 73.

Extinctos Clamatis, qua gratia! false, peristi.

Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Et Clamavit me, & de caseo, quod mulgebat, dedit mihi quasi bucellam.* Lex Longobardor. tit. 105. §. 1. *Si quis canes alienos Clamaverit aut incitaverit, &c. Clamosa venatio*, in Summa Raimundi pag. 92. in qua *clamantur* canes. Petrus Diaconus lib. 4. Chron. Casin. cap. 51. *Tunc illi obstupefacti, alios Saracenos Clamare cœperunt, dicentes, Currite citius.* Vita S. Guidonis Abb. Pomposiani: *Voceque anxia Patrem Monasterii Clamitavit.* Vita Ceddæ Episcopi Lond. cap. 2. *Clamavit ad se virum Dei.* Et cap. 3. Vita S. Lietberti Episc. Camerac. cap. 29. *Mox Clamato puero, &c.* Palladius in Hist. Lausiaca cap. 42. Ἀπῆλθον οὖν φωνῆσαι αὐτήν. Domnizo:

Pontificem Christi, quem nomine Clamo Giraldum.

[*Claimer*, in Instrum. Gall. anni 1292. è Chartulario Calensi pag. 196. *Une maison desdites Religieuses, que l'on Claime Malrepast.*]

2. CLAMARE, Vendicare, repetere, *Clamer*, in Consuetudinibus municipalibus passim: quod hodierni Practici Galli dicunt, *Former complainte*, ut observat Brodeus ad Consuet. Paris. tit. 4. Lex Salica, capitul. 2. cap. 1. *De Justitia Ecclesiarum, vel viduarum, ... ut in publicis judiciis non despiciantur Clamantes, sed diligenter audiantur.* In Capitul. Caroli Mag. lib. 1. cap. 10. *Ad Regalem dignitatem pro causis Clamare.* [Notitia Concilii Pictav. sub Isemberto I. circa an. 1302. inter Instrum. tomi 2. Gall. Christ. col. 332. *Omnem autem clamorem quiscunque hominum se Clamaverit de intus in terra S. Maxentii, Monachi rectum faciant sine ullo homine partiente. S'en Clamer à la justice*, apud veterem Poëtam MS. è Bibl. Coislin.]

ACCLAMARE, Simili notione. Tabularium Prioratus Neronisvillæ: *Consuetudinem quam custodes pratorum in hac domo Acclamabant, scilicet bis in hebdomada comedere.*

RECLAMARE, Eadem notione, Repetere, in Lege Salica tit. 39. Simeon Dunelmensis an. 1116. *Spondens Regi & Archiepiscopo se, dum viveret, illum* (Pontificatum) *non Reclamaturum. Reclamer*, in Consuetudin. municipalibus Calvimontensi art. 39. Meldensi art. 204. Cameracensi tit. 24. art. 2. Insulensi art. 44. &c. Unde *Reclameum*, nostris *Reclain*, seu *Reclame*, ut est in veteri Consuetudine Altisiodorensi, *Reclamatio*. Vita S. Leutfredi cap. 18. *Cum à Reclamationibus rerum Ecclesiasticarum, quas apud judices seculares deposuerat, reverteretur, &c.* Occurrit præterea in Capitulis Caroli Mag. lib. 4. Addit. 3. cap. 11. lib. 5. c. 134. 151. 223. in Lege Longobard. lib. 2. §. 26. in Capitul. Caroli C. tit. 5. §. 1. in Formula 125.

apud Lindenbrogium, in Epistola 30. Goffridi Vindocin. lib. 2. &c. *Reclamare se de aliquo*, Queri de aliquo. Capitul. Car. Calvi tit. 16. §. 2. *Et mandat vobis, quia si aliquis de vobis se Reclamat quod injuste alicui de vobis fecit, &c.* Adde tit. 32. §. 12. tit. 40. §. 1. 2. 3. *Reclamare suam violentiam ad palatium*, in Lege Longob. lib. 1. tit. 18. §. 2. *Pro causa sua*, vel *causam suam Reclamare*, lib. 2. tit. 41. §. 1. 2. 3. *Ad Regem Reclamare*, §. 4. in Capit. Caroli Mag. lib. 2. cap. 26. *Justitiam Reclamare super aliquem*, in Lege Longobard. lib. 2. tit. 52. §. 15. lib. 3. tit. 32. [In *Extentis* seu *Papyris Terrariis* Bressiæ & Dumbarum usus olim erat frequentissimus, ut Domini jurisdictionem habentes stipularentur ab hominibus suis, ut nullus eorum alium *Dominum majorem, minorem vel parem Reclamarent*, ea lege, ut, si reclamare vellent, bonis suis *emphyteuticariis* privarentur. Frequens est hæc Conventio in *Extentis* Abbatiæ Chassagniæ & aliorum locorum.]

Reclamator, Idem qui *Clamator*, Actor, *petens*. Lex Longob. lib. 2. tit. 53. §. 23. *De Reclamatoribus vel causidicis, qui nec judicio Scabinorum acquiescere, nec blasphemare volunt, &c.*

Reclamatoria, Epistola, quæ ad Principem dirigitur ab eo qui se injuste possessionibus & prædiis suis vi aliqua superiore spoliatum queritur, qua illius justitiam implorat. Ejus formulæ habentur in libro Epistolarum S. Bonifacii Arch. Mogunt. Epist. 107. 115. 117.

Proclamare, Idem quod *Clamare*, In Jus vocare, rem sibi vendicare, in Lege Salica tit. 39. in Lege Longob. lib. 1. tit. 9. §. 26. lib. 2. tit. 26. in Capitul. Caroli Magni lib. 6. cap. 299. in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 41. &c. Simeon Dunelmensis, & Radulfus de Diceto ann. 1070. *Possessiones quamplures sui Episcopatus ab Aldredo Archiepiscopo ... sua potentia retentas, quæ tunc eo defuncto in Regiam potestatem devenerant, constanter Proclamabat, expetebat, &c.* Infra: *Proclamatas & expetitas possessiones recepit.* Idem Radulfus an. 1072. *Ventilata est causa de Primatu quem Lanfrancus Dorobernensis Archiepiscopus super Eboracensem Ecclesiam jure suæ Ecclesiæ Proclamabat.* Gregorius Turonensis lib. 8. cap. 32. *Quod illa despiciens, & res patris fuisse Proclamans, ingressa est.* Adde W. Malmesbur. lib. 1. de Gest. Pontif. p. 206. & Vitam S. Willhelmi Abbat. Roschildensis num. 21.

Proclamatio, Idem quod *Clamor*, Actio qua quis rem ablatam repetit. Petrus Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 48. *Proclamationem fecit de Ecclesia S. Sophiæ, quæ violenter à ditione hujus loci subducta fuerat.* Adde cap. 49. 59. &c.

Proclamare, Appellare de judicis iniqua sententia. Utitur semel ac iterum Lucifer Calaritanus pag. 1. & 7. *Proclamatio ad Palatium*, de actoribus qui à judicibus ordinariis audientiam Principis appellant, in Capitulari de Villis cap. 57. Vide Guigonem Cartusiensem de Quadripertito exercitio Cellæ c. 33. p. 262. c. 34. p. 274.

Proclamator, Qui causam agit, & litem intendit ad rem repetendam. Tradit S. Isidorus lib. 2. de Eccles. offic. cap. 11. & ex eo Rabanus lib. 1. de Instit. Cler. cap. 52. *Lectores* Ecclesiasticos olim vocitatos *Præcones & Proclamatores*.

Reclamatio. Joannes VIII. Papa Epist. 100. *Bernarius nostram nuper adiens præsentiam se super fratre Adalberto suffraganeo tuo, de quo jam Romæ proclamaverat, & libellum suæ Reclamationis ostenderat.*

Reclamium, in Chron. Savigniacensi an. 1259.

Disclamare, *A clamatione*, seu actione sua desistere. In Statutis Roberti III. Scotiæ Regis c. 18. *Disclamare*, dicitur vasallus, *qui per se, vel per sufficientem actornatum notificat, quod tales terras non tenet, nec tenere intendit de tali Domino superiori suo & cum tali servitio: & hoc subjacet se, & omne quod suum est, cursui juris communis, debitis locorum interstitiis in hac parte requisitis ad hoc faciendum & respondendum.* Vide Regiam Majest. lib. 2. cap. 63. & 6. 7. & Cowell. lib. 10. cap. 8. Will. Thorn. in Chron. *Mariscum quendam in tenura de Chistelet... in plena Curia ibidem Disclamavit. Disclamer*, eadem notione apud Littletonem sect. 145. & 691. *Descalanger*, in Consuetudine S. Audomari art. 14. Insulensi, &c. Vide Rastallum verbo *Disclaimer*.

Clamare se ab Aliquo, Patronum sibi adsciscere: Gallis, *se Reclamer de quelqu'un.* Adrianus PP. in Epistola ad Carolum M. *Præfatum Episcopum... vobis commendari poscimus, ut secundum suam certam fidem atque dilectionem, quam erga nos & vos gerit, ita consolatus, prorsusque totus, nobis poscentibus à vestra præfulgida regali potentia mereatur per se Clamare, &c.* Ubi Gretzerus ad marginem reposuit, *f. amari. Se Clamer en Cour souveraine*, in Consuet. Andegav. art. 81. 406.

Clamare, & Clamari dicebantur Monachi in Capitulo, quoties de delictis alios accusabant, aut ipsi accusabantur: quippe apud Monachos, ut est in Carmine de laude vitæ Monasticæ, edito à Sirmondo in Notis ad Goffridum Vindocin.

Lex communis habet visas mox prodere culpas:
Ut nascens vitium pœna sequens resecet.

Statuta Ordinis *de Sempringham*: *Minuti vel minutæ omnes die tertia possunt Clamare, vel Clamari in Capitulo.* Infra: *Cæteri fratres petant venias, Clament; disciplinas sumant, si quæ sumendæ fuerint.* Rursum: *Districte prohibemus ne aliqua Monialis in Conventu existens, ad Corpus Christi accedat Dominica, nisi ordinate Clamaverit in hebdommada, privatim vel publice, si delictum privatum, vel manifestum viderit; unde regularis Clamatio fieri debeat, exceptis valde juvenibus, vel valde vetulis.* Adde p. 765. 783. Liber Ord. S. Vict. Paris. MS. c. 6. *Si quid offenderit, Clametur in Capitulo sicut alter.* Cap. 22. *Quando in aliquo offendit, pro quo in Capitulo Clamandus esset, corripiat eum Magister solus in schola ... sed & si plures fuerint, instruet illos ut de offensis suis invicem se Clament, & Clamati veniam petant, ut assuescant ordinem tenere, & cavere negligentias, & Clamores modeste faciant. Proclamare*, eadem notione, in cap. 31. Rursum cap. 33. *Dum Clamores fiunt, nemo loquatur, nisi qui Clamorem facit, & Abbas, & qui Clamatur. Qui Clamorem facit, in primis sic dicat: Clamorem de fratre illo; qui autem Clamatus fuerit, mox ut audierit nomen suum, nihil prorsus in sede sua respondeat, sed veniens coram Abbate, prius inclinans, postea erigens se, coram ipso stet, patienter expectans hoc quod frater suus super ipsum Clamare habet. Qui autem Clamat, non exaggeret Clamorem suum, nec quærat circuitiones verborum, sed aperte dicat, ille fecit hoc. Audito clamore, si culpabilem se cognoverit, statim veniam petens, humiliter culpam suam confiteatur. Si autem se culpabilem non recognoverit, dicat breviter stans, Domine non recordor me hoc fecisse aut dixisse quod Frater dicit. Tunc ille qui Clamavit eum, ipsam Clamationem non repetat: ipse vero prius inclinans jubente Abbate, eat sedere. Quod si aliquis videt Fratrem suum negare quod verum est, bene licet ei de eo quod vidit vel audivit, testimonium perhibere. Sciendum vero est, quod ille qui Clamorem facit, non faciet Clamo-*

rem super illum qui Clamavit, &c. Similia habent Charta Charitatis Cistercienss c. 3. Usus antiqui ejusd. Ordinis c. 70. &c. Ejusmodi *Clamationum & Proclamationum* meminit etiam S. Anselmus lib. 3. Epist. 49. 91. ut & Concilium Biterrense an. 1233. cap. 18. & Institutiones Capituli gener. Cisterciensis distinct. 5. c. 1. 13. distinct. 6. cap. 12. Statuta antiqua Ordinis Cartusiensis part. 1. c. 35. §. 12. part. 2. c. 6. §. 9. c. 12. §. 8. c. 31. §. 6. c. 30. part. 3. c. 32. §. 5. Statuta ejusdem Ordinis an. 1368. part. 2. c. 4. §. 2. 13. Statuta Ordinis Præmonstrat. dist. 1. cap. 5. & alibi passim. Hinc formula nostris frequens, *Crier quelqu'un*, pro *increpare*. Gloss. Lat. Gr. *Conviciatur illi, & convicium facit*, καλαβοᾷ. *Convicium*, καταβόησις.

3. CLAMARE, Canere. Charta Sergii PP. an. 910. apud Ughellum tom. 1. part. 1. pag. 107. *Ita tamen ut quotidianis diebus Sacerdotes & Clerici ipsius Ecclesiæ pro remedio animæ nostræ Clament in eadem Ecclesia centum Kyrie eleyson, &c.*

¶ Clamare Quietum, Liberum & immunem declarare. Chartular. S. Vandregesili to. 1. pag. 123. in Instrum. anni 1222. *Et ego insuper prædicta Esamirande Quietam Clamavi prænominatis Monachis medietatem unius quarterii molendini, quam clamabam in molendino de Martinet.* Ibidem to. 2. pag. 1317. ex Instrum. anni 1228. *Ego Robertus de Hotot... remisi & omnino Quietas Clamavi Abbati & Conventui S. Vandreg. quatuor acras terræ sitas in coutura de Heulepuis, quas de jure ex dono Willel. Recuchon Militis dicebant sibi pertinere, habendas absque reclamatione mei & hæredum meorum in puram & perpetuam eleemosynam.* Rymer. tom. 12. pag. 41. col. 2. *De eadem summa... Quiettos Clamamus, & in perpetuum exoneramus per præsentes.* Lobinellus tom. 2. Hist. Britan. pag. 222. *Tandem vero prædictus Hamo omnes suas calumnias domno Abbati Willelmo gratanter Clamavit Quietas*; id est, declaravit se desistere *calumniis* seu actionibus, quibus res in Instrumento memoratas ab Abbate repetebat: *Il a declaré qu'il se desistoit du procès intenté.* Passim occurrit.

CLAMASTERIUS. Vide *Clamacterius.*

¶ CLAMATARIUS, Actor, qui rem suam repetit. Supplicatio an. 1304. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 116. col. 1. *Item quod satisfaciendo aliis creditoribus, & Clamatariis, & legatariis, &c.... quousque esset satisfactum omnibus creditoribus, & Clamatariis, ac legatariis, quibus ipse D. Hugo ut hæres prædicti D. Roncelini de jure tenebatur.*

¶ CLAMATERIUS. Vide *Clamacterius.*

¶ 1. CLAMATIO, Accusatio in Monasteriis usitata, de qua jam satis in *Clamare.* Antiquæ Consuetud. Canonicorum S. Jacobi de Monte-Forti tom. 4. Anecdot. Marten. col. 1218. *Deinde fiant Clamationes, si faciendæ sunt. Qui autem clamat non quærat circuitiones in Clamatione, sed aperte dicat: Ille hoc fecit, & qui clamatus fuerit.... eat petere veniam.*

¶ 2. CLAMATIO, Promulgatio. Ludewig. to. 4. Reliq. MSS. pag. 202. ex Diplomat. Garstensi: *Ter in anno, id est, bis tempore graminis, semel tempore fœni placitum suum debet habere, & hoc de Clamatione vel notificatione illius præconis.* Vide *Clameum.*

CLAMATOR, Litigator, actor vel reus. Lex Salica capitulo 3. §. 6. Capitul. 2. an. 805. cap. 8. & lib. 3. Capitul. c. 7. *De Clamatoribus vel causidicis, qui nec judicio scabinorum adquiescere, nec blasphemare volunt, &c.* Lib. 3. cap. 59. *De Clamatoribus qui magnum impedimentum faciunt in Palatio ad aures Dom. Imperatoris.* Capitulare de Villis c. 29. *De Clamatoribus ex hominibus nostris unusquisque judex provideat, ut non sit eis necesse venire, & ad nos proclamare.* Adde Capitulare an. 810. c. 1. Capitul. 2. ejusdem an. c. 8. Capitul. an. 823. c. 12. Hincmarus Remensis Opusc. 5. *Dictum est mihi, quoniam Clamatores qui ad Palatium vestrum veniunt, nullam consolationem, nec etiam bonum responsum ibi accipiant.*

Clamator Angliæ Principalis, cum suis *Subclamatoribus*, in Parlamentis Anglicis: cujus officium *Clamatoria* dictum, olim solebat esse unitum *Ostiariæ*, seu Ostiarii officio, ut est in libro *de Modo tenendi Parliamentum*: ubi de munere Clamatoris ista habentur: *Clamator Parliamenti stabit contra ostium Parliamenti, & Ostiarius denuntiabit sibi clamationes suas. Rex solebat mittere Servientes ad arma ad standum per magnum spatium extra ostium Parliamenti, ita quod nulli impressiones nec tumultus facerent circa ostium per quod Parliamentum ingreditur, sub pœna captionis corporum suorum: quia de jure ostium Parliamenti non debet claudi, sed per Ostiarium & Servientes Regis ad arma custodiri.*

¶ Clamator, Monachus qui alium palam accusat in Capitulo. Bern. Ordo Cluniac. part 1. c. 74. num. 47. *Est autem consuetudo, quod cum unus clamatur, omnes qui ejusdem nominis sunt, citius debent se præsentare, donec Clamator eligat de quo dicit, &c.* Vide *Clamare.*

¶ Clamator Vini, Præco vini venalis, Gall. *Crieur de vin.* Præceptum Philippi Franc. Regis an. 1274. apud *de Lauriere* to. 2. Ordinat. p. 435. in Litteris Johannis I. an. 1351. *Philippus Dei gratia Fr. R. Notum facimus.... quod cum tabernarii Parisius dicerent contra Præpositum & Scabinos mercatorum Parisiensium, eos non habere jus compellendi ipsos tabernarios solvere Clamatori Vini, tabernam ad clamandum non habenti, & clamanti invito tabernario, habente alium Clamatorem in taberna sua, quatuor denarios pro dieta sua ... visis & auditis attestationibus testium ... pronunciatum fuit prius in Curia nostra, dictos Præpositum & Scabinos jus habere compellendi tabernarium non habentem Clamatorem in taberna sua aperte, solvere Clamatori clamanti hora debita in taberna, quatuor denarios pro sua dieta; nisi tabernarius velit jurare coram Præposito mercatorum, se nichil de vino sic clamato ipsa die vendidisse.* Consuetud. Bituric. apud Thomasserium pag. 229. *In falsis mensuris habet dominus 60. solidos; sed si Clamator Vini tradidit falsam mensuram, debet guiare illam cui tradiderit.* Vide *Præco.*

¶ Clamatoria Vini, Officium, ut videtur, Clamatoris Vini. Codex MS. reddituum Episcopatus Altissiod. *Troussæ in Martio* L. *sol. Clamatoria Vini* XL. Hi 40. solidi videntur ad Episcopum redire ex officio Clamatoris locato.

CLAMEUM, Clamantia, Clamatio, Clamor, Anglis *Claime*, Practicis nostris *Claim*, Calumnia, seu actio, quam quis intentat ad recuperandam proprietatem vel possessionem rei suæ quam alius ei abstulit. Regiam Majestatem lib. 1. c. 9. §. 1. *Utroque litigantium in curia præsente & petente, Clameum suum faciente, super injusto deforciamento terræ, &c.* Cap. 10. *Petens Clameum suum, querelam in hunc modum ostendat & faciat.* Matthæus Paris ann. 1204. *De Clameo suo prosequendo.* Thom. Walsinghamus ann. 1354. *Si Rex Angliæ totum jus & Clameum, quibus regnum Franciæ vendicabat, Regi Francorum remitteret.* Vide Monast. Anglic.

tom. 1. pag. 48. [& ſupra vocem *Clama*, & infra *Clamum.*]

¶ Claimum, Eadem notione. *Madox* Formulare Anglic. pag. 179. *Ego Ingeram de Dumar conceſſi & dedi ſibi & hæredibus ſuis unam virgatam terræ in Othcſelvia, quam tenuit Baldewinus le Gropere, pro Claimo & jure quod clamavit.*

Clameum Continuum, Anglis, eſt quædam continua, id eſt annalis, feudi ſimplicis aut talliati, de quo quis diſſeiſitus eſt, & cujus poſſeſſionem recuperare ob metum potentis adverſarii non audet, vendicatio, quaſi vindicis cauſa, ut ſic tandem metu amoto, hæredem diſſeiſitoris æque poſſit ſua auctoritate à poſſeſſione removere, ac ſi recenter ſpoliatus fuiſſet. Cowell.

Retroclamum. Curia Generalis Catalaniæ in Villa Perpiniani ſub Petro Rege Arag. an. 1351. *Abſque Retroclamo, vel requiſitione.*

Clamantia, Eadem notione. Charta Edw. II. Regis Angliæ in Monaſtico Anglic. tom. 2. *Conceſſionem etiam, remiſſionem, & quietam Clamanciam, quas... fecit Abbati... de omni eo quod habuit, vel aliquo jure habere potuit in villa, &c.* Occurrit ibi pluries, [& apud Th. *Madox* Formul. Anglic. pag. 205. Rymer. tom. 2. pag. 420. & in Libro nigro Scaccarii pag. 373. &c.]

Clamatio, pari ſignificatu. Matth. Weſtmonaſt. an. 1189. *Et pro hac redemptione caſtrorum & quieta Clamatione fidelitatis & ligantiæ de Regno Scotiæ ... dedit, &c.* Charta Edw. II. Regis Angl. tom. 2. Monaſtici: *Conceſſionem etiam, remiſſionem, & quietam Clamationem quas Aleonora ... fecit eidem Abbati, &c.*

¶ CLAMIDATUS, pro *Chlamydatus*, apud Radulphum Cadomenſem in Geſtis Tancredi tom. 3. Anecdot. Marten. col. 188.

¶ CLAMIS, pro *Chlamys* ſupra in voce *Bindæ*.

¶ CLAMIUM, ut *Clameum*, in Litteris Edmundi fratris Edwardi Regis Angliæ apud Rymer. to. 2. pag. 35. *Nos juri & Clamio, quod in dicta Seneſcalcia in feodo & hæreditate nobis... competere potuit renuntiamus in perpetuum.* Occurrit iterum in Inſtrumento anni 1260. apud Thomam *Madox* in Formulari Anglic. pag. 13.

¶ CLAMNUM, *Clariſſimum.* Gloſſ. Iſidori ad quod Grævius: Non capio quid hæc ſibi velint. Forte ſcribendum, *Clariſſimatus, Honor Clariſſimorum.* Papias MS. habet, *Clarimum*, *Clariſſimum.*

CLAMODICUS. Capitula Caroli C. tit. 39. §. 3. *De illis liberis hominibus, qui infames, vel Clamodici ſunt de teſteiis, vel latrociniis & rapacitatibus, &c.* Ubi Sirmondo *Clamodicus*, dicitur qui *magnam habet infamiam*, qui gravi criminis alicujus infamia laborat, de quo *clamores dicuntur* & feruntur, qui ab omnibus accuſatur. Sed puto *Clamodicum* hic appellari, qui in judicio *clamatur* ſeu accuſatur de crimine, quod ſequentia videntur innuere.

¶ 1. CLAMOR, Promulgatio. Inqueſta ſuper uſu & uſuagio Libertatum Monaſterii Beccenſis: Monachi *tenent aſſiſias ſuas in terra* (de Buris) *& faciunt eas proclamare, quando ipſas contigerit prorogari, & audivit pluries ipſe* (teſtis) *qui loquitur Clamores fieri, &c.*

2. CLAMOR, Idem quod *Clameum*, Practicis noſtris, *Clameur.* Vetus Conſuetudo Normanniæ cap. 57. *Plainte ou Clameur eſt quant aucun monſtre à la Juſtice en plaignant ſoy, le tort qui luy a eſté fait, afin qu'il en puiſſe avoir droit en Court.* Lex Longob. lib. 3. tit. 1. §. 11. *Si de poſſeſſionibus... ſuper eos Clamor venerit.* Tabular. S. Petri Burgul. Charta 82. fol. 82. an. 1089. *Si ſervus meus vel conlibertus ibi manens, mihi ſervire voluerit, de eo ad Monachos Clamorem faciam.* Infra: *Si aliquis ex meis eos, vel eorum cenſum capiat, abſolute reddam, ſi Clamorem inde habuero.* [Charta an. 1182. inter Inſtrum. tomi 4. Gall. Chriſt. col. 191. *Item ſi dominus Otto de aliquo hominum Abbatis Clamorem facit, quod non denarios quos debebat reddiderit, per Clamorem & juſtitiam Obedientiarii, vel ejus qui vicem Abbatis ibi aget, per unum teſtem vel per juramentum ille qui accuſabitur ſe ſolviſſe oſtendet, vel capitale & tantumdem de emenda perſolvet.* Occurrit iterum apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 184. Baluzium, tom. 2. Hiſt. Arvern. pag. 781. in Maceriis Inſulæ Barbaræ tom. 2. pag. 533. ex Charta Beatricis de Turre Dominæ Roſſilionis pro Ordine Cartuſiæ an. 1280. *Exceptis bannis, Clamoribus perſonalibus, mero & mixto imperio.*]

Clamor Judiciarius, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 62. §. 1. & 3.

Planus Clamor. Charta libertatum Seiſelli an. 1285. *Qui contendit ponere fidejuſſorem de plano Clamore, qui cognitus eſt, debet 3. ſolidos.* Chartular. Campaniæ Thuanum fol. 287. *Si aliquis hominum B. Martini Clamorem faciat de alio homine B. Martini, Præpoſitus B. Martini deducit & tenet placitum ſine Viario: & ſi fuerit planus Clamor, videlicet uſque ad valentiam 3. ſolidorum, totus Clamor eſt Præpoſiti.*

Clamor Falsus, in Conſuetud. Norman. cap. 7. 95. *Fauſſe Clameur*, cum quis contra jus rem quampiam *clamat*, & in judicio petit. Charta libertatum urbis Seiſelli: *Si quis Falſum Clamorem fecerit, tres ſolidos debet.* Conſuetudines MSS. S. Juliani de Saltu in Lingonibus: *Et la Clamors au Prevoſt vanra à 4. deniers de Tournois, & ne paiera l'en riens de Fauſe Clamor.*

Clamorem Facere, apud Tyrium lib. 12. cap. 25. *Si Veneticus ſuper quemlibet hominem, quam Veneticum, Clamorem fecerit, in Curia Regis emendetur.* Goffrid. Vindoc. lib. 3. Epiſt. 16. *Cum quondam de Sigebranno apud Comitem Clamorem facturus Vindocinum veniſſetis.* Idem Opuſc. 11. *Sæpe inter Monachos agitur, ut per eos qui de aliis in Capitulo Clamores faciunt, &c.* Eſt queri de aliquo. Vide *Clamare* 2.

Clamor Violentiæ, Clamor aut Vox Popularis. Vide *Hueſium.*

Clamor, Debitum, quod ab aliquo repetitur. [Teſtamentum G. Comitis Nivernenſis an. 1239. in Maceriis Inſulæ Barbaræ: *Propter Clamores vero meos pacificandos præcipio quod redditus S. Marcellini ſint in manu executorum meorum.*] Teſtam. Amedei IV. Comitis Sabaudiæ an. 1252. apud Guichenonum: *Volo & præcipio quod omnes Clamores mei, & debita mea amicabiliter & ſine ſtrepitu ſolvantur.* Eadem occurrit formula in Teſtamento Beatricis Comitiſſæ Provinciæ an. 1263. Petri Comitis Sabaud. an. 1268. Thomæ Comitis Sabaud. an. 1288. & Aymonis Comitis Sabaud. an. 1343. apud eumdem pag. 64. 70. 75. 77. 98. 170. [In Teſtamento Alionoræ Comitiſſæ Boloniæ apud Baluzium tom. 2. Hiſt. Arvern. pag. 119.] Adde V. Cl. Dionyſium Salvagnium Boiſſium lib. de Uſu feudor. pag. 378. Charta an. 1187. in Tabulario Vindocin. fol. 277. *Guagia etiam, vel Clamores alicujus forefacti, ſine aſſenſu Prioris reddere non poteſt, nec quittare.*

¶ Clamor Pacificatus, Debitum exſolutum. Charta Joannis Sacerdotis Eccleſiæ Lugdun. an. 1192. inter Inſtrum. tom. 4. Gall. Chriſt. col. 24. *Habebunt quoque decimam eorum redditutum, quos*

quos de Ecclesia defuncti ejus habiturus est, à die obitus sui usque ad quintum Martium, post solutionem refectoriorum & debitorum, & Clamoribus pacificatis, ipsi vero debebunt Ecclesiæ nostræ possessionem & Missam in Natale Domini. Vide *Pacificare.*

3. CLAMOR, Districtus. *Clamor de Almacillis*, in Foris Aragon. lib. 1. tit. Quod Ripacurcia, &c.

CLAMOR BELLICUS, Qui in procinctu prælii, atque adeo in ipso prælio inclamari à militibus solebat. Robertus Monachus lib. 2. Hist. Hierosl. *Et hoc signum erat Bellici Clamoris ipsorum. Signum Clamoris*, apud Will. Tyrium. Sed de Clamore bellico consulendæ omnino binæ nostræ Dissertationes ad Joinvillam, 11. & 12.

¶ CLAMOREM LEVARE, in Edicto Philippi Pulchri Franc. Regis ann. 1303. idem sonat quod finem imponere clamoribus creditoris adversus debitorem: *Item, quod quando Clamores fient de debitis & debita erunt contestata, eis detur quindena, ut moris est in majori parte Senescallie, quodque transacta quindena, Clamor non levetur per Bajulum, priusquam satisfiat de debito creditoris.* Sed alias *Clamorem Levare* idem est ac conviciis, clamoribus & sibilis aliquem consectari, Gall. *Huer aprés quelqu'un*, ut fusius dicetur in voce *Huesium.*

¶ CLAMOR AD DEUM, quo suppliciter exoratur, ut opem ferat temporibus afflictionis. Hujusce *Clamoris* varias exhibent Antiqui formulas, ut Bernardus Monachus in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 40. Anonymus quidam de rebus gestis in Monast. S. Michaëlis in periculo maris ineunte sæc. XII. ubi singulare refert hujus *Clamoris* exemplum adversus Thomam de S. Johanne nemorum Monasterii vastatorem, Scriptor Actorum MSS. S. Lauri, & Guido Monachus in Disciplina Farfensi cap. 37. ex quo hæc depromere visum est ad specimen aliorum: *Hac ratione faciendus Ecclesiastici ordinis Clamor ad Dominum. Ad Missam principalem jam dicta Oratione Dominica Ministri Ecclesiæ cooperiant pavimentum ante altare cilicio, & desuper ponant Crucifixum & textum Evangeliorum, & corpora Sanctorum, & omnis Clerus in pavimento jaceat prostratus canendo Psalmum*, Ut quid Deus repulisti in finem *sub silentio. Interim duo signa percutiantur ab Ecclesiæ custodibus, solusque Sacerdos ante Dominicum Corpus & Sanguinem noviter consecratum, & ante prædictas Reliquias Sanctorum, alta voce incipiat hunc clamorem dicere:* Ostende nobis. Esto nobis Dom. Memento nostri Dom. Exurge Dom. Domine exaudi orat. In spiritu humilitatis & animo contrito ante sanctum altare tuum & sacratissimum Corpus & Sanguinem tuum, Domine Jesu, Redemtor mundi, accedimus, & de peccatis nostris, pro quibus juste affligimur, culpabiles contra te nos reddimus. Ad te, Domine Jesu, venimus, ad te prostrati clamamus, quia viri iniqui & superbi, suisque viribus confisi, undique super nos insurgunt, terras hujus Sanctuarii tui cæterarumque sibi subjectarum Ecclesiarum invadunt, deprædantur & vastant; pauperes tuos cultores earum in dolore & fame, atque nuditate vivere faciunt, tormentis etiam & gladiis occidunt, nostras etiam res, unde vivere debemus in tuo sancto servitio, & quas beatæ animæ huic loco pro salute sua reliquerunt, diripiunt, nobis etiam violenter auferunt. Ecclesia tua hæc, Domine, quam priscis temporibus fundasti & sublimasti in honorem beatæ semper Virginis Mariæ sedet in tristitia, non est qui consoletur & liberet eam, nisi tu Deus noster. Exurge igitur, Domine Jesu, in adjutorium nostrum; conforta nos & auxiliare nobis; expugna impugnantes nos, frange etiam superbiam illorum, qui tuum locum & nos affligunt. Tu scis, Domine, qui sunt illi & nomina illorum, corpora quoque & corda eorum, antequam nascerentur, tibi sunt cognita. Quapropter eos, Deus, sicut scis, justifica in virtute tua, fac eos cognoscere sua malefacta, & libera nos in misericordia tua; ne despicias nos, Deus, clamantes ad te in afflictione, sed propter gloriam Nominis tui & misericordiam, qua locum istum fundasti, & in honorem Genitricis tuæ sublimasti, visita nos in pace, & erue nos à præsenti angustia. Amen. *Quo Clamore facto reportentur Reliquiæ suis locis, & dicat Sacerdos sub silentio Collectam*, Libera nos quæsumus, Domine.

¶ CLAMOROSUS, f. pro *Clamosus*. Sallas Malaspinæ lib. 4. Rerum Sicularum apud Baluzium to. 6. Miscell. pag. 299. *Secundus vero exercitus Corradini manipulus de Clamorosis in bello Theutonicis congregatis sub nutibus Corradini, Ducis Austriæ, ac quorumdam Baronum de Alamannia solidæ audaciæ moderabatur habenas.*

¶ CLAMOROSA INSINUATIO, Querula monitio. Bulla Innocentii VI. Papæ an. 1357. in Bullario Carmelitarum pag. 97. *Frequentes hactenus .... Episcoporum, &c. querelæ contra dilectos filios Prædicatorum & Minorum Ordinum Fratres, Sedis Apostolicæ jam dudum excitarunt, nostrumque Clamorosis Insinuationibus excitare & fatigare non cessant auditum.*

CLAMOSUS, Qui *clamat*, vel resonat. Isidorus lib. 10. Orig. *Clamosus, quasi calamosus, à calamo scilicet quod sonet.* Hoc sensu *clamosum* silentium dixit Senator lib. 4. Epist. 51. Abdias seu Julius Africanus lib. 6. Hist. Apostol. *Jube astare hic qui sunt eloquentes in linguis, acutissimi in argumentis, & Clamosi in vocibus.* Epistola Florentinorum ad Alexandrum PP. II. apud Baron. an. 1063. num. 43. *Eligitur denique Abbatum unus Clamosus voce, apertus lingua.* Ita Sugerius in Lud. VI. p. 289. Gesta Consul. Andegav. cap. 13. num. 6. &c.

CLAMOSUS, Famosus, celebris. Silvester Giraldus lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 2. *Locus ille de Breneboc magnus & famosus, quem & Clamosum dicunt, patriam replet. Clamosissimus*, hac notione habetur apud Vegetium in Præfat. ad lib. 3. Artis veterin.

CLAMOSUS, Idem qui *Clamodicus*. Capitula Caroli C. tit. 39. §. 3. *Si servus alicujus ita Clamosus est, Comes dominum servi commoneat, ut eum in mallo præsentet, & præsentatum, si aliquis comprobare voluerit, faciat, &c.*

CLAMUCIUM, Lorica ut videtur, hamis seu maculis ferreis contexta. Gauffredus Malaterra lib. 2. c. 35. *Comes... Arcadium de Palerna.... splendenti Clamucio, quo pro lorica utimur, armatum.... interficit.* Et mox: *Clamucium quo indutus erat, nullis armis poterat violari, nisi ab imo in superius impingendo inter duo ferrea quæ per juncturas catenata sunt, ingenio potius quam vi vitiaretur.* Nescio an legendum his locis *Camicium*, aut *Camisium*, pro *Clamucium*, ut sit quod nos Galli appellamus, *Chemise de maille.*

¶ CLAMUM. Gall. *Clain'*, Actio rem sibi ablatam repetentis. Notitia Concilii Pictav. sub Isemberto Episc. inter Instrum. to. 2. Gall. Christ. col. 332. *Et si foras terram S. Maxentii Vicarii Clamum habuerint, ipsi districtum accipiant.* Rymer. to. 13. pag. 244. col. 1. *Omnimodæ impetitiones, & injustæ*

clamationes, sive Clama & non Clama sive non clamationes, &c. Alia sunt exempla in vocibus *Exarichus* & *Infestare.* Vide *Clameum.*

CLAN, apud priscos Scotos, qui montani & silvestres dicuntur, significat tribum, seu multitudinem hominum ab uno communi parente seu stipite descendentium. Vide Skenæum ad Statuta Willelmi Regis Scotiæ c. 28. ubi de lege, quam Scoti vocant *de Clan-Makduff.*

CLANCULARE, Celare, occultare. Aldhelmus Abbas Malmesburiensis: *Frustra talenti fenora subterraneis Clanculantur defossa sablonibus.*

¶ CLANCULARII, ex Anabaptistis illi dicuntur, qui fidei confessionem minime necessariam judicant. Iidem quod in hortis convenire soliti, *Hortularii dicti.* Hofman. in Lexico. Vide Florimond. Raimondum l. 2. c. 13. n. 3.

¶ CLANCULUS, Occultus. Vita S. Dunstani tom. 4. SS. Maii p. 354. *Nonnulli eorum Clanculi persecutores illius extiterunt.*

¶ CLANDESTINARE, *Occultare.* Papias MS.

¶ CLANGALIS, Sonum edens, à *Clangere*, Sonum edere. Epistola Joannis *Troester* apud Duellium Miscell. lib. 1. pag. 232. *Sed quis attonitus strepor, aut quæ Clangalis, ærea sonora in ultima platea æthera usque movet?*

¶ CLANGERE, dicitur de clamore aquilæ, ut videri potest in *Baulare.*

¶ CLANGISONUS, Clamosus. Vita S. Guthlaci tom. 2. April. p. 42. *Ut totam pene à cælo in terram intercapedinem Clangisonis boatibus implerent.*

CLANGORIUM, Campanarium, campanile, turris Ecclesiæ, ubi clangunt *tubæ Ecclesiasticæ:* sic enim campanas vocant Walafridus Strabo & Honorius Augustod. Regula S. Pachomii c. 9. *Quando ad Collectam Clangor tubæ increpuerit per diem, &c.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 74. *Qui resticulis nixus, quas desuper trabibus Clangorii artificiose innexuit, sparso latice ignem extinguebat.* Infra: *Furiosus quidam ex Clericis in Clangorio sedens, in medio sagittam contorserat.* Chronic. Fontanellense c. 7. *Et ecce fulmen per aera devolutum cum fragore horribili impegit Fontinellensis Ecclesiæ in Clangorium, cujus tantum crucem violenter, ac si gladio truncatam ad terram dejecit. Clangor signorum*, apud Ordericum Vitalem lib. 8. p. 684. & in Vita S. Guillelmi Gellonensis cap. 33. Edit. Mabillonii. Concilium Lemovicense ann. 1031. Sess. 2. *Cessantibus metallinis Clangoribus.* Vide Erotianum in Lexico Hippocrat. in κλαγγώδης, &c.

¶ CLANGOROSUS, Clamosus. De excidio urbis Aconis, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 778. *Intrantibus igitur Sarracenis cum impetu fere per spatium tractus baleæ intra civitatem cum vocibus Clangorosis, lethali deducendo cæsione, Christianos oportuit retroire.*

CLAPA. Charta ann. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Histor. Eccles. Placent. num. 98. *Et posuimus terminum unum lapidem signatum signo Crucis supra & infra, locatum supra Clapam vivam eodem signo crucis signatam.* Occurrit rursum infra. [Utrobique forsitan melius legeretur *Placa*, à Græco πλὰξ, Gall. *Plaque*, Lamina.]

¶ CLAPERIA, ut mox *Claperius.* Charta Bernardi de Turre an. 1308. apud Baluz. to. 2. Hist. Arvern. pag. 783. *Possint dicti homines capere in vineis suis & vicinorum suorum lepores & cuniculos, non faciendo Claperias seu garenas, &c.*

¶ CLAPERIUM. Charta Caroli II. Regis Siciliæ an. 1289. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues: Territorium de Layncello durare & protendi usque ad fines infra scriptos, videlicet usque ad summitatem campi Hugonis, ubi est Claperium manufactum, & protenditur versus S. Michaelem.* Charta an. 1246. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 188. *Claperium, quod est intus curiam veterem.* Histor. Episcoporum Altissiod. apud Labbeum de Aymerico: *Hic primus construxit Claperia cuniculorum Regennis in garenna.*

CLAPERIUS, Hara cunicularia, ubi nutriuntur cuniculi & multiplicantur, Gall. *Clapier.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1310. pro libertatibus Bastidæ in Petragoricis in 47. Regesto Tabularii Regii num. 38. *Item liceat cuicunque habitatori dictæ bastidæ loca sua propria explectare, & ibi columberia, pisqueria, & Claperios pro cirogrissis* (sic) *facere, dum tamen jura dominorum à quibus tenentur ipsa loca, in aliquo non fraudentur.* [Charta an. 1212. ex Archivo S. Victoris Massil. Diœcef. Forojul. n. 62. *Pars vineæ ex parte Claperii.* Altera ann. 1037. ibid. n. 30. *Hoc est de balma, sicut vadit via ad S. Petrum, & sunt Claperii.* Acta de terminis territorii Massil. ex Archivo ejusdem urbis, an. 1278. *Quem lapidem sive queirrinum pro termino antiquo concorditer confirmaverunt, ita quod dictus Claperius remanens à parte Orientis & dictus violus in medio dicti Claperii, &c.*] Vox orta à *Clapa*, instrumento seu machina qua capiuntur cuniculi. Glossæ MSS. Reg. Cod. 2062. Ποδοσκάκη, τὸ ἐν εἰρκτῇ ξύλον, ὅπερ κλάπα λέγεται καρτζικῶ.

☞ Quidam *Claperium* deducunt à κλέπτειν, Furari, quia quasi furtim subducuntur cuniculi, dum confugiunt ad Claperios. Menagius post Labbeum à *Lepus*; unde *Lapus*, inquiunt, *Lapinus*, (Gall. *Lapin*) *Lapinarium*, *Lapiarium*, *Clapiarium*, Gall. *Clapier.* Nonne felicius Illustriss. Præses *de Mazaugues* à *Lapis*? Certe huic etymo favet ipsa *Claperii* notio; non enim solum haram cunicularium significat, sed etiam acervum lapidum, quem usque hodie *Clapié de peyre* nuncupant Provinciales; hacque notione vox *Claperius* accipienda est in quibusdam instrumentis. Quoniam vero in acervos lapidum frequenter sese recipiunt cuniculi, hinc forte ad eorum haras significandas vox *Claperius* usurpata.

CLATERIUM, Eadem notione. Tabular. Fossatense: *Et quod habeamus in toto territorio dictæ villæ, garannam perpetuo, in qua non possint venari nisi ad lepores cum cane,.... & fecit ibi fieri Abbas multa Clateria ad opus cuniculorum.* [Puto mendum esse amanuensis, qui perperam scripserit *Clateria* pro *Claperia.*]

CLAPERSEDRA, pro *Clepsydra.* Matth. Silvaticus in Pand. *Clasesedia, Clapersedra, est species syringæ, qua injicitur medicina in vesicam propter impulsionem instrumenti solidi in concavum instrumentum.* Voci notio indita, à similitudine clepsydræ dolii, de quo vocabulo infra agimus. Vide præterea *Classedra.*

¶ CLAPO, Modus prati: *Consitetur tenere quemdam Claponem prati, in quo fieri potest una mansulla feni.* Sic in missis ad nos Collectaneis Viri Cl. D. *Aubret*, qui addit putare se *Claponem* habuisse figuram ungulæ porci,... quem rustici Dumbenses vocant, *un Clapon.*

¶ CLAPONUS, Ferrea solea, f. sic dicta à sono, quem edit dum currit equus. Bartholom. Scriba lib. 6. Annal. Genuens. ad ann. 1230. *Unde optimus equus compararetur, & ex parte sua præsentaretur Communi Januæ, coopertus optimo auro, & ferri-*

pedatus Claponis argenteis: qui equus sive desterius emtus fuit & ductus per civitatem Januæ in signum memoriæ cum Claponis argenteis & panno aureo coopertus.

¶ CLAPUS, ut supra *Claperius*. Statuta Massil. lib. 5. cap. 19. §. 21. *Item quicumque diruet, ô destruira, Clapum alienum de die, solvat pro pœna banni* x. *sol. de nocte* xx. *sol.*

¶ CLARA, Magnum & latum peplum, quo Moniales obtegunt caput velantque faciem, sic dictum *Clara*, quod per textum suum rarissimum inspiciatur quasi per transennam, apud Leibnit. to. 2. Scriptor. Brunsvic. p. 881. & 903. Alia notione sumitur in Concilio Albiensi c. 16. apud Acherium to. 2. Spicil. p. 640. ac forte pro panno candidiori vel coloris cujusvis spendidioris: *Districte præcipientes, ut Regulares aliqui Clara vel nigra, bruneta vel panno alio sumptuoso, sendato quoque aut serico non utantur.*

CLARA OVI, Albumen ovi, [Hisp. *Clara de huevo*, Gall.] *la Glaire de l'œuf*; in Miracul. B. Ambrosii Senensis instr. 27.

¶ CLARARE, Illustrare. Acta SS. Maii to. 5. pag. 238.* de S. Austregisilo: *Et ad Clarandum S. Austregisili meritum evelluntur à natibus infixi pedum tali.*

CLARASIUS, CLARIO, CLARO, Lituus, à claro quem edit sono, ὀξυφωνότερος αὐλός, Græcis: Gallis, *Clairon*, Anglis *Clarions*, Cambro-Britannis *Clairiwn*, tuba. Willelmus Malmesbur. lib. 4. Histor. Angl. an. 1101. *Clarasiorum melodia perstrepente.*

CLARO. Charta ann. 1220. apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. c. 1. *Congregati ibidem per præconem communem cum tuba, seu Clarone, prout moris est, &c.*

CLARIO. Henricus Knyghton. an. 1346. *Statimque clanxerunt Clarriones & tubæ.* Et ann. 1360. *Clangentibus tubis & Clarionis & aliis instrumentis musicis personantibus.* Joan. Joinvilla in S. Ludov. *Le Roy... qui venoit à ung terrible tempeste de trompettes, Clerons, & cors.*

CLARATUM. [Liber pitanciarum Abbatiæ sancti Germani Paris. B. fol. 1. *Anniversarium Domini Childeberti... Debet autem fieri procuratio Conventui in die anniversarii, de piscibus scilicet optimis, guastallis & bono Clarato.* Claratum idem omnino videtur, quod infra *claretum*, nisi mavis esse vinum rubellum, quod Gallice dicimus *Vin clairet*. Appendix ad Responsoriale Romanum Thomasii ex MS. XII. sæculi pag. 441. edita Romæ an. 1686. *Et dantur Canonicis quoties has vigilias celebrant tres solidi Provinienses pro Clareto; faculæ vero Camerario Canonicorum remanent.* Mos olim fuit in quibusdam Ecclesiis, ut expletis quibusdam solemnioribus vigiliis vinum cum placentis Canonicis distribueretur: quod hodie pecunia fere compensatur.] Vide *Burjuratus*.

1. CLAREDO. Gloss. Isid. *Claredines, claritudines.* Papias: *Claredo, est splendoris; claritudo, nobilitatis.*

¶ 2. CLAREDO, Idem quod *Claretum*. Hist. Dalphin. to. 2. p. 273. *Mag. Goffrido de Uneco Syropario regio pro Claredinibus receptis ad opus Domini taren.* xv. Pag. 279. *In Claridine & elaptuario taren.* I. in MS. V. Cl. Lancelotii legitur *Claredine & elapsuario.*

CLAREFACERE, Notum facere. Occurrit non semel in Chartis Italicis apud Ughellum tom. 7. p. 263. 506. 540. &c. to. 8. p. 418.

¶ CLARELLA. In vetustissimo MS. S. Benedicti ad Ligerim legitur, *Prosa Clarellæ*: qua posteriori voce an designetur Auctor Prosæ, an tonus seu musices modus, quo decantari debebat, divinandum. Vide *Frigdoræ*.

CLARENI FRATRES, ex Franciscanorum Ordine, qui alias *Fratres spirituales* dicti, à Fratre Angelo de Cingulo Clareno eorum institutore nuncupati, qui usque ad Pii V. tempus perseverarunt. De iis agit Waddingus an. 1317. n. 16. 28.

¶ CLARENTIUS, Heraldus. Vide Spelmannum.

¶ CLARERIA, Fenestra, à *clarere* sic dicta, quod præbeat *claritatem* seu lucem. Consuetud. Lemovic. art. 72. *Non tamen debet facere in dicto pariete fenestram seu Clareriam transforare, nisi hoc de consensu vicini.* Ibidem: *Et ipse qui fecerit fenestras seu Clarerias, debet eas claudere ad expensas suas.*

CLARETUM, Germanis *Claret*, Hisp. *Clarea*, Vinum factitium dulce vel aromatites, quod Germanis, Gallis, &c. *Hipocras*. Mamotrectus ad 3. Reg. c. 20. *Pigmenta, i. confectiones ex vino & melle & diversis speciebus suaves & odoriferas. Hoc pigmentum, vulgariter Claretum.* Bartholomæus Anglicus lib. 19. de proprietatibus rerum cap. 56. *Claretum ex vino & melle & speciebus aromaticis confectum: nam species aromaticæ in subtilissimum pulverem conteruntur, & in sacco lineo vel mundo cum melle vel zucara reponuntur. Vino autem optimo species perfunduntur, & reperfunduntur, quemadmodum fit lexivia, & tamdiu renovatur perfusio, donec virtus specierum vino incorporetur, & optime clarificetur, unde à vino contrahit fortitudinem & acumen, à speciebus autem retinet aromaticitatem & odorem, sed à melle dulcedinem mutuatur & saporem.* Burchard. de Casib. S. Galli c. 14. *Clareto permixta toxica.* Cencius Camerarius in Ceremoniali apud Baron. an. 1191. *Pincerna insuper & Marescallus tam de comestione, quam de aliis donariis remunerantur similiter, excepto quod capita porcorum aptata non habent, neque Claretum.* [Hist. Monasterii Novientensis to. 3. Anecd. Marten. col. 1145. *Conficientes situlam plenam Clareti, noctu ad eum pervenerunt... Cumque cifum plenum Clareti in lecto collocatus bibisset, reliquum sibi usque mane servari præcepit.* S. Wilhelmi Constitut. Hir. saug. lib. 1. cap. 14. *Pro signo potionis pigmentatæ, quæ Claretum, id est Littranch, dicitur à pluribus, conclude utramque manum.*] Chronicon Flandriæ c. 69. *Si fut une nuit avec ses dames en son deduit, & leur prit talent de boire Clarei en un pot d'argent, &c.* At Francis *Clairet*, est vinum rubellum. [Vide *Claratum*.]

¶ CLARGASTER, Clericus. Statuta Clementis IV. Papæ pro Ecclesia Aniciensi to. 2. Anecdot. Marten. col. 479. *Item, quod idem Præcentor aliquem Clericulum non possit facere, seu Clargastrum donec vigesimum annum attingat... nec etiam aliquem Clericulum faciat seu introducat de novo postquam tempus attigerit memoratum, & nisi sufficiens idoneus examinatus prius in officio Ecclesiæ sit inventus.*

CLARICARE, *Clarere, florere.* Papias. [Vide *Clarigare*.]

¶ CLARIFICARE, Clarum reddere. Lactantius lib. 1. Institut. cap. 18. *Cato videtur mihi caussam quæsisse moriendi, non tam ut Cæsarem fugeret, quam ut Stoïcorum decretis obtemperaret, quos sectabatur; nomenque suum grandi aliquo facinore Clarificaret.* Occurrit apud Sedulium Carm. 5. 9. & in vulgata Interpretatione Joannis cap. 12. 13. 15. &c. Tribuitur etiam Plinio 20. 13. *Nasturtium Clarificat visum.* Sed Harduinus cum omnibus MSS. legit, *compurgat*. Epistola Joannis Episcop. Massil. relata in Litteris *Vidimus* Petri Novelli an. 1564. è Tabulario Ecclesiæ Massil. *Ad informandum & Clarificandum animum & bonum propositum ulterius significamus quæ sequuntur. Clarificare exemplariter*,

Exemplis declarare, vel planum facere. Gocclen. Lexic. Philos.

¶ Clarificatio, Manifestatio. *Ad elucidationem suæ causæ & sui juris Clarificationem*, in Charta Roberti *Goupil* ann. 1482. ex Archivo Monasterii B. M. de Bono Nuncio Rotomag. Legitur apud Cyprianum Epist. 76. in Edit. Oxon. Augustinum Octoginta trium quæst. 62. Joan. Skenæo de verborum significatione, *Clarificatio est puritas & claritas assisæ*, & *Clarificatio debiti, perspicuitas debiti, quod patet & per se manifestum est plane, vel quod clare & satis probatur.*

¶ Clarificatum Vinum, Idem quod *Claretum*. Lambertus Ardens. apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 482. *Et vino altero, & altero Cyprico & Niseo, pigmentato & Clarificato hic illic per arcam in cuppis fluctuante.*

CLARIFLUUS. Vita S. Isidori Episcopi Hispalensis in Prologo: *Isidori præsentia simul & Clariflua doctrina.*

¶ CLARIGARE, *Clarere, florere*. Gloss. Sangerman. MS. num. 501. Laurentius in Amalthea: *Clarigare, clarere, bellum indicere, pignerare, res clare petere.* Tres postremas notiones Latinis notas fusius exponit Martinius in Lexico. Vide *Claricare*.

CLARIGARIUS Armorum, Fœcialis, Heraldus, *Heraud d'armes*, apud Henricum de Knyghton. lib. 5. ann. 1355.

¶ CLARIGATIO. Eadem notione qua *Clarigare*.

¶ CLARILOQUUS, Qui clare loquitur, in Epist. Joannis de Monasteriolo apud Martenium to. 2. Collect. Ampliss. col. 1432.

¶ CLARIMONIA, Claritas. Vita S. Manvæi to. 6. SS. Maii p. 767. *Manvæus... pervenit ad magnam Clarimoniam & ad divinam scientiam.*

¶ CLARIMUM, *Clarissimum*. Papias MS. Isid. Gloss. *Clamnum*: quod vide.

CLARIO. Vide *Clarasius*.

CLARISSIMATUS, Clarissimi dignitas, in l. 74. 180. & 183. Cod. Theod. de Decurion. & apud Ammian. lib. 21. *Honor Clarissimatus*, in l. 8. & 10. eodem Cod. de Domest. Senatorum potissimum erat; ut aliunde constat. Vide Juretum ad Symmachum lib. 10. Epist. 37. [& Bollandum to. 3. Febr. pag. 60.]

CLARITAS, Titulus honorarius Proconsulis in Actis Claudii, Asterii, & alior. Martyr. apud Baron. an. 285. n. 4. *Ex iis unus astat in conspectu Claritatis tuæ.* [Gloss. Græc. Lat. Λαμπρότης, *Claritas, claritudo, splendor*. Vide *Claredo* 1.]

CLARITUDO Regia, in privilegio à Synodo Suessionensi concesso Monasterio Solemniacensi an. 866.

¶ CLARNUS, *id est, discus vel mensa*. Papias MS. Vide *Carnus*.

CLARO, Clarrio. Vide *Clarasius*.

¶ CLARUM, Ferale classicum, Gall. *Glais*, Arvernice *Clar*. Instrumentum Ecclesiæ Piperacensis an. 1394. *Debent facere pulsare ante Missam anniversarii unum Clarum cum cimbalis, ut consuetum est.* Vide *Classicum*.

¶ CLARUS, An feles silvatica, vel mus alpinus montanusve? Litteræ Patentes Caroli V. Franc. Regis an. 1367. pro Monspeliensibus de forma vestium: *Item quod nulla ipsarum (mulierum) ab inde in antea audeat facere... in suis mantellis aliquam foleraturam variorum, Clarorum, vel escuratorum.*

¶ CLASEFEDIA. Vide *Claperfedra*.

¶ CLASISTURA, f. mendum pro *Clausura*. Chartul. S. Vincentii Cenoman. fol. 81. *Clasisturam quoque istræ faciant Monachi duobus annis, Capellanus tertio.*

1. CLASMA, seu potius Clama, *Clame* Gallis, Actio, vendicatio. Capitulare Sicardi Princip. Benevent. an. 836. §. 1. *Hoc enim stetit, ut si aliqua Clasma facta fuerit in finibus vestri Ducatus Neapolitani, &c.* Et infra: *Si per consilium & conscientiam nostram aliqua Clasma à vestris hominibus facta fuerit, ut sacramenta perveniant à partibus, purificantes vos per personas quantas & quales volueritis, &c.* Vide *Clamare*, *Clamor*, & *Clameum*.

2. CLASMA, aliud est apud Althelmum de laude Virg. cap. 43.

Dum cernunt dominum picea fuligine tectum,
Autumat incassum fretas virtute magorum
Hoc sibi Clasma tetrum sacras gestasse puellas.

Forte *phasma*.

Κλασματικοὶ τόποι ἐκ τοῦ δημοσίου, videntur esse agri à fisco avulsi, & ad censum dati, vel alienati, in Nov. Constant. Porphyrog. de Alienat. fundor. Gloss. Basilic. Κλασματικὴ γῆ, ἤγουν ἐξαλειμματική. [Vide Glossar. mediæ Græcit. in Κλάσματα.]

CLASMATARIUS, in veteri Glossario Saxon. exponitur, Huꞅbuꞃucel: forte à Græco Κλάσμα, fractura, ita ut sit domus effractor.

CLASPA, Fibula, vox Anglica, *à Claspe*. Monasticum Anglic. to. 3. pag. 364. *Vetus Missale cum Claspis de cupro.* Adde pag. 365.

CLASSEDRA, in veteri Gloss. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana, *Broiche de tonel*. Vide *Clepsedra*, & *Claperfedra*.

CLASSENDIS. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Classendis*: ꞅpeoꞃdeꞃ ꞅceað; id est, gladii vel ensis pars.

¶ CLASSENDIX. Vide *Claxendix*.

¶ CLASSERA, *Clausura*. Vet. Gloss. San-Germani MS. num. 501.

¶ CLASSICA, Navium classis. Anonymus de gestis Manfredi & Conradi Regum, apud Murator. to. 8. col. 594. *Sed cives Gibellini Romani vigilanter intendunt; parati undique sollicite ad bella. Jam qui per maris excubias multitudo galearum invigilat, * & voluit parata æmulis Classica numerosa concertare.* Et col. 598. *Non solum veniendi admiratur modum, sed qualiter stolium galearum suarum Classica Caroli sic præterire potuisset invisa, vehementissime obstupescit.*

¶ CLASSICARIUS, σαλπιστής. Glossar. Lat. Græc. Tubicen.

CLASSICE, Cum classe, cum navali exercitu. Chronologia Regum Gothorum ex Cod. Moissiacensi; de Wallia: *Ad Africam classice transire disposuit.*

CLASSICUM, Pulsatio omnium campanarum campanalis, nostris *Glas*, Occitanis, *Classes*, quia, ut ait Honorius August. in Gemma animæ lib. 1. cap. 73. *Cum Campanæ sonantur, quasi per Classica milites ad prælium incitantur, &c.* Joan. de Janua: *Proprie Classicum est concentus & concordia omnium instrumentorum simul sonantium, sive sint tubæ & cornua in bello, sive sint Campanæ.* Fortunatus lib. 3. Poëm. 4. de Dedicatione Ecclesiæ suæ:

Nunc Domini laudes, inter tua Classica, canta,
Et Trinitatis opem machina trina sonet.

Vitæ Abbatum S. Albani pag. 87. *Pulsato solenni Classico.* Decreta Lanfranci pro Ordine S. Benedicti cap. 1. sect. 2. *Pulsetur Classicum, & post inchoetur Missa.* Monastic. Anglic. to. 2. pag. 370. *Classico pulsato, incipiant Vesperas.* Anonym. in Miracul. S. Melanii Episcopi Rhedon. *Classicum in Monasterio B. Melanii ad Missam audivit Dominicam.* Matth. Westmonaster. an. 1243. *In Classico*

campanarum, *& incredibili accensorum cereorum numerositate*. Idem an. 1244. *In clangore tubarum, & Classico campanarum, &c.* Wil. Brito lib. 12. Philipp.

Classica per vicos resonant, ut multiplicato
Concentu majore sono se vota revelent.

[Ordinarium Canonicorum Regul. S. Laudi Rotomag. ad calcem libri Johannis Abrinc. de Off. Eccl. pag. 263. *Ante Missam totum Classicum pulsetur.* Et pag. 268. *Ad Te Deum laudamus duo majora signa pulsantur, & ad versum, Per singulos dies, Classicum, id est omnia signa.*] Guillelmus Major Episcopus Andegav. de Vita sua cap. 10. *Campanisque per totam civitatem ad Classicum pulsantibus.* Tabular. S. Cyrici Nivern. ch. 77. *Videlicet in Missis celebrandis & in eleemosynis pauperibus erogandis, nec non & in Classicis per Ecclesias sonandis, & in aliis pluribus rebus quæ ad funebres exequias pertinere videntur.* Adde Ingulfum pag. 853. Matth. Paris pag. 244. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 150. tom. 3. pag. 241. 242. &c. Le Roman *du Renard* MS.

Les cordes cort tantost sesir;
Les sains sonne de grant air;
A Glas sonne, & à quareillon.

Infra:

A tant a fet le Glas fenir.

Le Roman *de Vacces* MS.

N'out chapelle en la ville où il eust clochier;
Ou li Glas n'en sonnast por le Roy essaucier.

Charta vernacula tom. 2. Monastici Anglic. pag. 219. *Si sonnerent totes les cloches de l'Abbaye en maniere de Glas.* Robertus Bourronus in Hist. Merlini MS. *Et ot un grans Glas de chiens qui faisoient grand noise.* Infra: *Elle a dedans son cors brakes tout vis qui Glatissent.* Arverni *Clar*, *cliar*, & *clias*, pulsationem campanarum pro mortuis vocant; [hocque sensu Classicum sumitur in Literis Radulphi Prioris de Caritate an. 1171. apud Marten. to. 1. Anecd. col. 557. *Volumus autem ut Monachi qui morantur apud S. Michaelem, quotiens Canonicus S. Martini quotidianus in servitio Ecclesiæ suæ obierit, veniant ad eum sepeliendum cum cruce & apparatu suo, & per tres dies continuos celebrent pro defunctis Missas & Vigilias cum Classis, &c. Classicum mortuorum*, apud Acherium Spicil. to. 10. pag. 249. Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 42. *Si anniversarius dies de aliqua eminenti persona evenerit, quo Classicum pulsetur, &c.* Epitome Constitut. Eccl. Valent. inter Concil. Hispan. tom. 4. pag. 197. *Post obitum fiat pulsatio antiqua campanarum quæ vulgo dicitur, los tres Clachs, & deinde sequatur pulsatio campanarum tam ordinaria quam extraordinaria.* Vide *Glassus.*]

¶ CLACICUM. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ: *Pulsato Clacico omnibusque congregatis, factoque bis sonitu per Priorem, incipiuntur Vesperæ regulares.* Infra: *Non fit bis Clacicum ante inceptionem Laudum, sicut fieret, si dies privata esset.* Rursus ibidem: *Finitisque versibus fit bis Clacicum per illum qui facit officium.* In duobus locis posterioribus *Clacicum* nihil aliud videtur quam sonitus à præside chori vel hebdomadario editus, qui per *Priorem factus* dicitur in primo exemplo.

CLASSIS, ut *Classicum.* Florentius Wigorn. ann. 1139. *S. Oswaldi reliquias, albis induti, tota sonante Classe, . . . extulimus.* Bulla Gregorii XI. pro Collegio Gregoriano Bononiensi an. 1372. apud Ghirardaccum lib. 23. Hist. Bononiens. *Una capella cum campanili & duabus campanis, quæ per modum Classis pulsari valeant temporibus opportunis, construatur.* [Maceriæ Insulæ Barbaræ to. 1. pag. 133. *Quando breve defuncti Fratris in Capitulo pronunciatum fuerit; Verba mea pro eo cantetur & Classis pulsetur.*]

CLASSUS, Eadem notione, ex Gallico *Glas*. Codex MS. Monasterii novi Pictavensis: 10. *die Februar. celebratur obitus pro filio nobilis Comitis Pictavorum fundatoris nostri; cujus corpus sepelitur in Capitulo: pro quo sonantur omnia tympanistria, duo Classus de sero, & unus de mane, ante Missam de Faya, per Officiarios seculares, Pistorem, &c.* [Statuta Synodalia Ecclesiæ Biterrens. an. 1375. to. 4. Anecdot. Marten. col. 663. *Dicta hora pulsetur unus Classus cum cymbalis sive squillis. . . quo Classo pulsato. . . una antiphona B. Mariæ virginis cantetur.*] Vide *Clangorium.*

¶ CLASSICUM, Pulsatio crepitaculi seu lignei instrumenti, quo pro campanis utuntur Hebdomadâ sanctâ, Gall. *Cresselle*, Germ. *die grose Retsch.* Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 67. *Peracto, ut moris est, Mandato, Classicum tangitur tabularum, & vespertina canitur laus, tribus ante altare cereis accensis.*

CLASSICUS, Auditor scholasticus, quod forte scholarum ordines in quos scholastici distinguebantur, ut & hodie, Classes appellarentur. Ennodius Dict. 9. *Mihi Classicus non meretur imperiis, quicquid non imponit obsequio.*

CLASSICI, Milites qui in classibus militant, seu navibus armatis. De his est titulus in Cod. Justin. & Theod. *Classiarii milites*, apud Lamprid. in Commodo Anton. [& apud Cæsarem Civ. 3. 100. quare potuisset prætermitti.]

1. CLASSIS, pro navi. Sampirus Astoricensis Episcopus in Ranimiro III. Rege Hispan. *Anno v. regni sui C. clases Ro. Normanorum cum Rege suo nomine Gunderedo, ingressæ sunt urbes Galleciæ, &c.* [Paulinus Jambo ad Cytherium de Martiniani periculis v. 78. *Quæ* (scapha) *dehiscentem mari Classem annatabat cominus.*]

2. CLASSIS, Corpus, Collegium. Ita *Classes urbis Constantinopolitanæ*, in lib. 21. Cod. Theod. de Diversis Offic.

¶ 3. CLASSIS, Pulsatio campanarum. Vide in *Classicum.*

CLASSITARIUS. Joan. de Janua: *Classitarius, id est, proreta, qui navi imponitur, & dicitur à classis.*

CLASSUS. Vide *Classicum.*

¶ CLASTRUM, pro *Claustrum* Monachorum; in Actis SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 742.

CLATERIUM. Vide *Claperius.*

¶ CLAVA, Pondus quoddam apud Anglos, minus petra. Affine videtur voci *Clove*, de qua sic Skinner in Etymol. Anglic. *Clove pondus quoddam casei octo libris constans.* Rymer. to. 5. pag. 249. *In Comitatu Sommers. de uno sacco* (lanæ) *sex petris & quatuor Clavis. . . In Comit. Suth. de 22. saccis, & 23. Clavis lanæ, necnon de duobus saccis & 5. Clavis lanæ, &c.*

CLAVACA. Gloss. MS. Regium Cod. 1013. *Clavaca, Burca.* Gloss. Isid. habet *Cloaca, Burca.*

¶ CLAVARE, Clavis affigere, Gall. *Clouer*, Hisp. *Clavar.* Acta SS. Maii to. 7. pag. 832. de S. Humilitate Abb. *Amore & non flagello in corde infixisti & bene Clavasti.* Et to. 2. Martii pag. 117. in Vita S. Franciscæ viduæ Rom. *Pedibus & manibus cruci Clavatis.*

¶ CLAVARIA, Munus *Clavarii*; Locus ubi *Clavarius* reponebat omnia ad *Clavariam* spectantia.

Districtus etiam in Occitania præsertim, ubi *Senescalliæ* in *Vicarias*, *Vicariæ* dividebantur in *Clavarias*. In his *Clavarii* colligebant redditus domanii regii, de quibus rationem reddebant vel *Senescallo*, vel totius *Senescalliæ Receptori*, ut videre est in pluribus computis in Camera Comput. Paris. asservatis. Vide *Clavarius*.

CLAVARIUS, Ital. *Chiavaio* & *Chiaivolo*, Cui claves fisci communis commissæ sunt: *Clavaire*, apud Provinciales, in aliquot Statutis Regis Caroli VII. ann. 1445. & Ludovici XII. an. 1508. [Statuta Massil. lib. 1. c. 1. §. 1. *Itemque omnes redditus, & obventiones, & intratas, & res, & procassia, & aventuras ad dictam civitatem & Commune ejusdem civitatis pertinentes...* (Rector civitatis) *tradet & tradi faciet Clavariis Communis Massiliæ ipsa die vel sequenti, qua ea recipient vel in eos pervenerint, ita quod dicti Clavarii reponent secundum juramentum sui officii ea omnia in archa, vel archis, quæ sunt in Clavaria, scilicet pecuniam & denarios; & si pignora fuerint, reponent ea in dicta Clavaria; de quibus archis prædicti Clavarii teneant omnes claves, & hæc omnia scribantur per publicum Notarium Massiliæ in officio Clavariæ, electum & constitutum in cartulario & cartulariis Clavariæ, & his omnibus reddet vel reddi faciet computum & plenam rationem illis, qui ad audiendum illud computum & illam rationem fuerint specialiter constituti.* Similia leguntur c. 2. Juramentum Clavarii Communis Ebredun. Hist. Dalphin. to. 1. p. 141. *Ego N. Clavarius Ebredunensis Curiæ juro, tactis sacrosanctis Evangeliis, quod usque ad annum completum, quo Clavariam tenere debeo, Dom. Archiepiscopo & Dom. Comiti Dalphino & eorum successoribus de omnibus quæ exibunt de judicatura & Clavaria Ebredun. cum pertinentiis & aliis... provenient qualitercumque ad manus meas, fidelis ero, & ipsa juxta posse extrahere procurabo, & omnia... in scriptis redigam ... & legale computum reddam &c. Item de tribus in tres menses judici computum reddam de omnibus, sive sint denarii, vel pignora recepta, vel recipienda, & quoad executiones & districtiones rebellium mandata judicis perficiam toto posse... Item quod de justitiis & de cera, & de plumbo, si quid in Clavaria invenero inventarium faciam, & de eis in fine regiminis mei computum reddam.* Confer juramentum Judicis ejusdem Curiæ pag. 148. Statuta Arelat. MSS. art. 72. *Statuimus quod Clavarii* (recipiant) *condempnationes & satisfaciant creditoribus Communis.* Constitutio anni circiter 1352. pro Clavariis ejusdem Civitatis: *Clavarii qui à clavibus juste exhigende & conservande fiscalis pecunie, &c.*] Charta an. 1345. *Item quod Potestas teneatur facere eligi in consilio unum Clavarium bonum & idoneum,... qui juret salvare & custodire totum illum quod ad manus suas pervenerit de rebus Communis, tam in denariis, quam aliis rebus, & quod non expenderet... aliquid sine licentia Potestatis & consilii. Clavarius Communis Terdonensis* in Charta an. 1368. [*Clavaria Dignienfis*, in Charta an. 1271. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 94. *Clavaria Curiæ Ebreduni & Caturicarum*, in Computo an. 1332. ejusd. Hist. to. 1. p. 117. *Clavarius Curiæ Episcopalis*, in Concilio Avenion. an. 1509. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 387. ubi fit etiam mentio pœnæ *decem solidorum Turon. per dictum Clavarium nomine fisci exigendorum.*] Vide Dametum in Hist. Balear. regni p. 87. 92.

☞ Ad Clavarios etiam pertinebat Chartarum communium custodia. Statuta Massil. lib. 1. cap. 15. *Syndici communis Massiliæ... faciant diligenter inquiri & recolligi omnes cartas & instrumenta omnia, quæ pertinent, vel pertinere videbunt, ad commune Massiliæ, sive in quibus jura Communis dicti Contineantur, vel continentur aliquo modo, quicunque eas vel ea habeant, vel haberent præter Clavarios dicti Communis, & ea insimul collecta, in tuto loco & securo, bona fide & sine fraude, reponantur.* Hinc eodem cap. §. 6. statuitur, *Quod cum Clavarii... deponent suum officium... consignent prædictas cartas... eis succedentibus... quæ dicta instrumenta, cum restituta erunt, ut dictum est, recognoscantur carta per cartam cum dictis registris, & cartæ vel instrumenta emptionum, & alia dicti Communis instrumenta cariora* (f. rariora) *alibi quam in Clavaria, in tuto tamen loco & secreto reponantur, & custodiantur à Clavariis... sub duabus clavibus custodita, quarum unam habeat unus ex dictis Clavariis, & aliam alter ex eis, qui registra tenebunt.* Id quoque adnotat Auctor Historiæ Dalphin. to. 1. pag. 117. Custodes regestorum Cameræ computorum quibusdam in locis appellatos fuisse *Clavarios*. Propter hanc Chartarum custodiam Clavarii Notariis non semel adjunguntur. In juramento jam laudato judicis Curiæ Ebredun. promittit Judex *se procuraturum, quod Notarius Curiæ omnia scribat & Clavarius similiter.* Sic in Statutis Arelat. art. 21. *Subclavarius & Notarius Curie* conjunguntur, & *ipse Subclavarius vel Notarius eos scribere* jubentur, qui post campanæ pulsationem errantes invenirentur. Iisdem *Subclavario* & *Notario* non semel præmittitur *Syndicus* in Ordinatione Consilii ejusdem urbis ann 1392. Verum licet Notariis plerumque adjungantur Clavarii, Notariorum tamen vices agere prohibentur in *processibus criminalibus*, ut habet Constitutio anni circiter 1352. cujus interdicti ratio est, *ut omnis fraudis & suspicionis subaudi tollatur* (occasio,) *& qui partem pro officio curie in ipsis inquisitionibus videtur debere facere, processus inquisitionis ipsius non appareat ordinator. Contra autem facientes ipso facto privationis officiorum suorum cum fame macula & penam* xxv. *librarum incursuros se cognoscant.* Annui erant Clavarii, & interdum saltem plures in una urbe. Massiliæ tres fuisse discimus ex Statutis ejusdem urbis lib. 1. cap. 69. §. 9. ubi unicuique eorum *salarium* assignatur xx. *librarum Reg. Coron.*

☞ Clavariorum quoque fuit *omnes libras & alia pondera Numeraliorum, Speciatorum & Merceriorum quater in anno recognoscere*, ut legimus in Statutis Arelat. art. 74. & *Subclavarium eligere*, qui *Subclavarius teneatur reddere rationem Clavariis singulis septimanis in scriptis de habitis expensis*, ibid. art. 72.

☞ His addam quod ait eruditus Auctor Historiæ Dalphinalis to. 1. pag. 117. In quibusdam, inquit, locis Custodes clavium urbis dicti sunt *Clavarii*: quod ut probet, adducit locum Ordinationis anni 1274. tom. 1. pag. 127. col. 1. *Ecclesia de Romanis: Sacrista seu Claverius habeat custodiam clavium portarum villæ de Romanis.* At vereor ne *Claverius* hic idem sit qui *Thesaurarius* Ecclesiæ de Romanis, ac proinde ne Sacrista sic dictus sit, non quod claves urbis, sed quod claves thesauri penes se haberet. Ut ut est certius observat laudatus Historiographus pag. primum citata Clavarii nomen in veteribus Instrumentis sæpius inditum fuisse peculiaribus Coactoribus, qui non raro Castellanis adjunguntur & Cellerariis, ceterisque prædiorum aliarumve rerum administratoribus, unde merito conficit horumce omnium ministrorum munera magnam inter

se necessitudinem habuisse. Statuta Dalphin. fol. 79. *Quantes fois que ung Clavaire, Greffier, Fermier & autre crediteur, voudra faire compellir ung ou plusieurs debiteurs*, *&c.* Hæc Cl. Scriptor, quibus subjicienda sunt, quæ hac de re suppeditant Statuta Arelatens. art. 80. ubi de redditibus castri Aurillæ. Constitutis primum iis, quæ Castellanum spectant, de Clavariis mox subjungitur: *Omnium prediorum Clavarii, qui eligentur in festo Pasche, solvant medietatem infra octo dies ex quo fuerint in Clavaria, & Clavarii qui eligentur in festo Sancti Michaelis solvant aliam medietatem usque ad* xx. *dies post festum sancti Michaelis.* Litteræ Caroli Regis Jerusalem & Siciliæ an. 1290. è MS. D. Brunet fol. 76. v°. *Et si Clavarios Bajulosque, Pedagiarios ac Gabellarios, & ceteros Collectores pecunie ydoneos in Comitatibus Provincie & Forcalquerii creari facere ordinaverimus, qui subjectos nostros exactionibus indebitis non molestent, &c.* Ibid. fol. 77. v°. *Item, quod nullus* (sic) *creantur Clavarii, Pedagiarii, Gabellarii aut Bajuli, qui pecunias Curie receperint, nisi fuerint ydonei & solvendo ad Senescalli arbitrium ejusque consilii, &c.*

¶ 2. CLAVARIUS, Qui clavos affigit. Vet. Gloss. Gr. Lat. ἡλοκόπος, *Clavarius*, ἡλοκοπῶ, *Clavo.*

¶ CLAVATIO, Clavorum affixio, apud Menotum Serm. Quadragesim. fol. 223. recto col. 1. *In omnibus membris Christus est flagellatus ... in manibus & pedibus propter Clavationem.*

¶ CLAVATUM, Vestigium, ab impressis calceorum clavis dictum, ut conjectat Macer in Hierolexico. Blesius Serm. 3. *Multi jam precesserunt viam; virgines delicatæ & è vestigio sequentes Patrem: sequere Clavata eorum.*

CLAVATURA, Clavorum compages. Guillelmus Armoricus in Philippo August. an. 1202. *Erexit duas turres ligneas, Cratibus hinc inde consutis, & indissolubili Clavatura munitas.* [Non absimili prorsus notione pro Sera seu clavis vel ferrum, quo arca munitur clauditurve, sumitur in Processu de vita S. Yvonis: *Cum D. Yvo Presbyterum & quemdam Gaufredum misisset ad capiendum de frumento pro suo hospitio & pauperibus, invenerunt Clavaturam arcæ amotam, & in ea valde modicum de frumento.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274. *Pro una Clavatura posita in Camera Thesaurariæ, scilicet, cum clavis, & una alia Clavatura in cataratto, taren.* VII.]

Clavatura, Ornamentum ex *clavis*, vel limbus veli. Charta Donationis Ecclesiæ Cornutianensis apud Joan. Suaresium: *Vela auroclava Clavatura quadra duo, vela linea auroclava paragaudata Clavatura rotunda duo, vela linea paragaudata Persica Clavatura coccomelia prasina* 2. *vela linea paragaudata Persica Clavatura leucorodina duo.* Epistola S. Bonifacii Mogunt. ad Cuthbertum Archiepisc. Cantii præfixa Concilio Cloveshoviensi: *Quia illa ornamenta vestium, ut illis videtur, quod ab aliis turpitudo dicitur, latissimis clavis & vermium imaginibus clavata adventum Antichristi ab illa transmissa præcurrunt.*

¶ CLAVATUS, Clavis affixus, munitus. Festo, *Clavata dicuntur aut vestimenta clavis intertexta, aut calciamenta clavis confixa. Tunica Clavata*, in Litteris Aureliani apud Vopiscum in Bonoso; *Mantilia Clavata*, apud Lampridium in Alexandro cap. 37. *Clavatæ caligæ*, apud Gregorium M. lib. 4. Dialog. ubi de S. Æquitio, & in Regula Magistri cap. 81. In Statutis Andegav. ann. 1423. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 527. prohibetur *Personis ecclesiasticis potissime religiosis, ne zonas auro cum clavis Clavatas deferre præsumant.* Vide *Auroclavus*, & Menardum in Concord. Regul. p. 921.

¶ Clavati Cineres. Vide in *Cinis.*

CLAUDASTER, Αρνησίχωλος, in Gloss. Græc. Lat. [Qui negat se claudum esse, ab ἀρνησις, Negatio, & χωλός, Claudus.]

¶ CLAUDIANISTÆ, Secta Donatistarum à Claudio auctore. Pseudosynodum habuerunt in caverna Susis. Augustin. in Psalm. 36.

¶ CLAUDICARIA, *Navis sonora.* Papias MS. Johannes de Janua: *Claudicaria, Navis oneraria vel sonora.*

CLAUDICARIUS, *Qui cito claudicat, vel sæpe:* Ugutioni, [& Johanni de Janua.]

CLAUDICIUM. Vide *Clausum.*

CLAUDIRE, Claudicare. Infra, *Claudicat, Claudit*, in Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. [Gloss. Isid. *Claudire, Claudicare:* pro quo veteres dixere, *Claudo, Claudio*, & *Claudeo.* Cæcilius apud Priscianum, *An ubi vos sitis, ibi consilium Claudeat?* Onomast. vetus: *Claudeo*, χωλεύω.] Vide Juretum ad Symmach. lib. 1. Epist. 27. [& Scaligerum ad Ausonium.]

CLAVELLARE, Clavo claudere, Gall. *Cloüer.* Libertates MSS. Brivatis veteris an. 1277. *Item voluit & concessit, quod non claudantur ostia, vel Clavellentur hominum dicti Castri, nisi pro homicidio vel contumacia, vel cum non possent cavere vel affidare de stando juri.* [Guido de Monte Rocherii in Manipulo Curatorum: *Sexta dicitur in memoriam, quia illa hora Christus fuit spoliatus, illusus & à militibus Clavellatus.*]

¶ CLAVELLUS, Clavus. Hist. Dalphin. to. 2. p. 325. col. 2. ex Computo anni 1336. *In ipsa coopertura sunt* XXXI. *chavreni cum grossis Clavellis* (Gall. *Chevilles*) *clavellati.* Ejusdem tomi p. 567. col. 1. in Litteris anni 1347. *Item volumus quod tibi de Clavellis & ferris pro equis tuis ferrandis, &c.* Marcell. Empir. c. 33. *Clavellis apponere.*

Clavellus, Clavulus, ornamentum vestium. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis an. 915. *Toalias olicias duas, una cum argento, vel Clavellos Spaniscos duos.* [Vide *Clavatus.*]

¶ CLAVENCHIA, Frustum carnis, ut conjecto. An idem quod nostrum *Eclanche*, Vervecis femur? Testamentum anni 1375. apud Baluz. to. 2. Hist. Arvern. pag. 6. *Quilibet Religiosus & Presbyter qui fuerint præsentes in sepultura mea habeat & habere debeat duos Turonenses argenti, & pro qualibet absolutione fieri consueta in talibus, quilibet dimidiam Clavenchiam.* Ibidem: *Et cuilibet pauperi venienti ad eleemosynam sepulturæ meæ volo dari dimidiam Clavenchiam & unam micham panis sufficientem, & alia necessaria, ut in talibus est fieri consuetum.*

¶ CLAVENGUS, Armaturæ genus. Radulfus Cadomensis in Gestis Tancredi tom. 3. Anecdot. Marten. col. 143. *Primo in congressu lanceâ viget, lanceâ perfodit, lanceâ dejicit, quæ mox tanto sub onere fatiscens, ut penetrare peltas, pectora, Clavengos nequit integra.* Et col. 204. *Benedictus quoque infelix Archiepiscopus captus trahebatur, imposita humeris geminorum sarcina Clavengorum.*

¶ CLAVERIUS. Vide *Clavarius* 1.

¶ CLAVESIGNATI, Milites Romani Pontificis, sic dicti, quod in vexillis vestibusque claves Ecclesiæ depictas gererent. Odoricus Raynaldus ad an. 1228. num. 13. & seqq.

¶ CLAVEUS, Hærens ad instar clavi. Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 366. * *Hæc quidem sunt signa caritatis Dei, aurea quidem pro-*

pter innocentiam virginitatis... Clavea ob firmitatis affectum.

¶ CLAVIA, *Borda.* Gloss. Isid. Lege *Cloaca, Burca.* Vide in hac voce.

CLAVICA. Falco Beneventanus p. 303. *Iaquintus vero ille per Clavicam, quæ sancti Renati vocatur, ingrediens, &c.* Vide *Clavaca,* [& *Claviga.*]

CLAVICARII, in Leg. 1. Cod. de Excusat. artif. lib. 10. in Basilicis, Καρδαράριοι, Clavium confectores, *Serruriers.* Vide *Cabidarii.*

¶ CLAVICELLA *ex auro*, f. diminutivum *clavis.* Vide locum in *Lambitta.*

CLAVICULARIUS, *Qui claves facit vel portat*, Joanni de Janua. Gloss. Lat. Gall. *Clavicularius, Clacelier, ou celui qui fait les clefs.* Κλειδοποιός, Nilo Mon. lib. 2. Epist. 217. Stephanius Eddius in Vita S. Wilfridi cap. 59. *Gazophylacium Claviculario aperire præcepit.* [Sermo S. Isidori de S. Petro Apostolo, apud Muratorium to. 2. col. 166. *Simon Johannis virginitatis generatio incorrupta est, qui eligitur primus, nec immerito, quia Apostolorum Princeps est, Confessor Filii Dei, primus Discipulus, Pastor humani generis, Ecclesiæ Clavicularius regni, amator Domini atque negator, &c.* Vide *Claviger.*] Vetus Poëta Gallicus MS.

De tot l'avoir du siecle
Le fera Clacelier.

CLAVICULARIUS, Carceris custos, cui carceris claves commissæ sunt, Κλειδοφύλαξ & Κλειδοῦχος in Synaxariis ad 25. Januar. in SS. Anania & Petro. Julius Firmicus lib. 3. Math. cap. 6. *Seu Clavicularii, vel carcerum custodes, &c.* Occurrit in Vita S. Basilici Mart. n. 2. in Actis XL. Martyr. Sebasten. num. 3. apud S. Eulogium lib. 2. Memorial. SS. c. 1. &c. Καπικλάριος, Græcis recentioribus. Libri Basilic. Ο δεσμοφύλαξ ὃν λέγομεν κλαβικάριον. Passio S. Basilei Episcopi Amasæ num. 9. Ἐπεὶ οὖν παρεκέκλητο ὁ καπικλάριος, ϑᾶττον αὐτοὺς εἰσεκαλέσατο. Menologium Basil. Imp. 9. Martii: Ο φυλάττων αὐτοὺς καπικλάριος.

¶ CLAVICYMBALUM, Instrumentum musicum, Gall. *Clavecin*, Ital. *Gravecembalo.* Scaliger lib. 1. Poëtices cap. 48. *Additæ dein plectris corvinarum pennarum cuspides. Ex æreis filis expressiorem eliciunt harmoniam. Me puero Clavicymbalum & Harpichordum, nunc ab illis mucronibus Spinetam nominant.*

CLAVIGA, CLAVICA. Charta an. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Eccles. Placentinæ num. 98. *Volentes terminare & dividere lectum seu fundum civi Templariorum à molendino ipsorum usque ad Clavigam Communis de Canalibus, &c.* Et num. 11. *Clavicam etiam aquæ, quam vobis concessit.* Jus Vicent. lib. 1. *Strata, aquæductus Clavicæ, fossata, &c.* Statuta Veronensia lib. 5. cap. 1. *De & super Clavicis, viis sive stratis, &c.* [Vide *Clavica.*]

CLAVIGER, S. Petrus, cui Ecclesiæ claves commisit Christus. Domnizo l. 1. de Vita Mathildis c. 1.

Clavigeri Petri normam sancti quoque cleri
Semper amaverunt.

Apud Cummianum Hibernum de Controversia Paschali dicitur *S. Petrus Clavicularis.* [Vide *Clavicularius.*]

CLAVIGER, Idem etiam qui *Archiclavis*, Ecclesiæ Thesaurarius: dignitas Ecclesiastica. Chartam Tabularii Burguliensis an. 975. subscribit apud Beslium pag. 292. *Savaricus B. Hilarii Claviger.* Monasticon Anglic. to. 1. pag. 184.

Alter Willelmus Walling ford Clavigeratus.

Id est, officio Clavigeri functus. Adde Histor. Abbatiæ Condomensis pag. 505. [& Formulare Anglic. Thomæ *Madox* p. 132.]

CLAVIGER, in Charta ann. 1335. apud Schefferum ad Chronicon Upsaliense p. 160. idem qui *Custos: Halvardus Claviger sive custos Ecclesiæ Upsaliensis, &c.*

CLAVIGER. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Aragon. anno 1247. fol. 3. *Omnis villa in qua Rex habet Clavigerum, est sedes, &c.* [Ottoboni Scribæ Annal. Genuenses ad ann. 1189. *Isti Consules habuerunt octo Clavigeros.* An Thesaurarii ?]

CLAVIGERI. Ita appellantur Richardo de S. Germano in Chron. ann. 1229. qui à parte Gregorii PP. contra Fridericum II. Imp. stabant, quod effictæ essent claves in Pontificiis vexillis.

CLAVIGERII. Charta fundationis Hospitalis Montisbrusonis in Foresio: *Insuper præcipimus omnibus Vicariis & Clavigeriis nostris, &c.* Vide *Clavarius.*

¶ CLAVIGERIUS, Qui curam habet cellæ vinariæ. Vet. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. *Interim vitrisque preparatis à Refectorario & vino à Clavigerio, fiet sicut de mane fuit factum in cena.*

¶ CLAVIPOTENS FRATER. Ita nuncupatur Gerohus Presbyter à Rabano Mauro Carm. 16. quod bibliothecæ Fuldensis, utpote illius custos, *claves* penes se haberet.

CLAVIS, in Computis Ecclesiasticis, est *numerus variabilis datus anno ad inveniendum principia quinque mobilium festivitatum, scilicet Septuagesimæ, Quadragesimæ, Paschatis, Rogationum, & Pentecostes: & ideo sunt quinque Claves, & qualibet prædictorum festorum habet* 30. *dies in quibus semper celebrantur... & dicitur Clavis per similitudinem: quia sicut per Claves ostia referantur, ita per talem numerum principia dictarum festivitatum nobis denotantur, &c.* Durandus lib. 8. Rational. cap. 12. In Kalendario S. Victoris Parisiensis: 7. *Idus Januar locus Clavium.* 5. *Kal. Febr. Claves XL.* 5. *Idus Mart. Claves Paschæ* 17. *Kal. Mart. Claves Rogationum.* 3. *Kal. Mart. Claves Pentecostes.* Vide Honorium Augustod. lib. 2. de Imag. mundi c. 101. [& supra vocem *Annus* pag. 511.]

¶ CLAVIS ANNONÆ, Horreorum præfectura vel custodia. Charta fundationis Abbatiæ Brolii Grollandi inter Instrum. tomi 2. novæ Gall. Christ. col. 421. *Similiter illis concedo ea quæ possideo in molendinis de Jart, id est, dominium & medietatem; in quibus per Abbatem B. G. custos constituatur, & ipse Clavem annonæ in custodia sua debet habere.*

CLAVIS S. HUBERTI. Vide Joannem Robertum in Hist. S. Huberti p. 251.

CLAVIS IN MUSICA. Vide *Notæ Musicæ.*

CLAVIS in concamerationibus, quæ eas concludit, quam *fibulam* vocat Philander ad lib. 1. Vegetii c. 6. Gervasius Dorobernensis in Descriptione Ecclesiæ Cantuariensis: *Hic vero nullo interstitio cruces à choro divisæ in unam Clavem, quæ in medio fornicis magnæ consistit, quæ quatuor pilariis innititur, convenire videntur.* Vide *Ciborium.*

CLAVES ECCLESIÆ, Potestas & jurisdictio Ecclesiæ: ex illo Christi ad Petrum, Matth. 16. *Tibi dabo Claves regni cælorum, &c.* Inscriptio in foribus Basilicæ antiquæ Vaticanæ:

Qui Regni Claves & curam tradit ovilis,
Qui cæli terræque Petro commisit habenas,
Simplicio nunc ipse dedit sacra jura tenere.

Goffridus Vindocinensis lib. 2. Epist. 29. *Claves sanctæ Ecclesiæ agitare, & leges Catholicæ & Apostolicæ Sedis violare conatur.* Idem Opusc. 10. *Execranda promissio, quæ Claves Ecclesiæ agitare, & unicum*

ac

ac singulare ejus ostium violare conatur. Cur vero triplex interdum clavis S. Petro & Summis Pontificibus adscribatur, pluribus disputat Nicolaus Alemannus in Dessertat. de Lateranensibus parietinis cap. 10.

☞ Haud ignota fuit hac notione vox *Clavis*, Hebr. מפתח, etiam in veteri Testamento. Legimus apud Isaiam cap. 22. rejecto Sobna Templi Præposito substitutum fuisse Eliacim, de quo sic Propheta ℣ ℣. 20. & seqq. *Vocabo servum meum Eliacim filium Helciæ; & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu ejus: & erit quasi pater habitantibus Jerusalem, & domui Juda. Et dabo Clavem domus David super humerum ejus: & aperiet & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat.* Quæ Christo tribuuntur Apocal. 3. 7. *Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet Clavem David: qui aperit, & nemo claudit; claudit & nemo aperit.*

Claves S. Petri, Quibus scilicet illius Confessio, seu sepulcrum, claudebatur. Poëta Saxonicus lib. 3. de Gestis Caroli Magni an. 796.

Confestim Claves, quibus & Confessio sancti
Conservata Petri vexillaque miserat urbis
Romuleæ Carolo, pariterque decentia dona.

Adde Eginhardi Annales eod. an. Vigilius PP. in Encyclica: *Sed & super Claves B. Petri Apostoli præstitissent corporale juramentum.*

Solebant etiam Summi Pontifices de Limatura catenarum S. Petri, quæ religiose Romæ asservantur, ad Reges & Principes, aliosque viros primarios pro ingenti munere mittere, quam in aurea clavi instar illarum quibus confessio sancti Petri claudebatur efficta, ab altari S. Petri accepta, includebant. Eam autem ad quos illa transmittebatur, suspendebant ad collum, veluti sacrum contra mala imminentia amuletum. Ejusmodi clavium transmissarum meminere Gregorius M. lib. 2. Ind. 11. Epist. 47. lib. 5. Epist. 6. lib. 6. Epist. 23. lib. 7. Ind. 2. Epist. 128. lib. 10. Epist. 7. lib. 12. Epist. 17. Gregor. Turon. lib. 1. Miracul. cap. 28. Fredegarius Scholast. in Chron. c. 110. Gregorius VII. PP lib. 7. Epist. 6. Vetus Chronic. tom. 1. Hist. Franc. pag. 720. Aimoin. lib. 4. de Gestis Francor. cap. 57. 86. Chronicon Fontanellense c. 9. &c. Vide Theodorum Studitam de SS. Imag. præterea Nicolaum Alemannum in Dissertat. de Lateranensib. parietinis cap. 14.

Claves Remittere, in signum divortii, & renunciantis curam familiæ. S. Ambrosius Epist. 47. ad Syagrium: *Quo mulier offensa, Claves remisit, domum revertit.* Apud nostros solent viduæ claves & cingulum supra mariti defuncti corpus projicere, in signum quod bonorum communioni nuntium dant, ne debitis exsolvendis teneantur, de quo more agunt Consuetudines municipales, Meldensis art. 52. 53. Lotharingica tit. 2. art. 3. Malinensis art. 8. Meledunensis art. 187. Calvimontensis art. 7. Victriacensis art. 91. Laudunensis art. 16. Catalaunensis art. 30. Ducatus Burgund. art. 41. &c. Vide Paschasium lib. 4. Disquisit. Francic. cap. 10.

¶ Claves, Numellæ, quibus canes bini aut terni copulantur, non solvendi nisi in ipsa venatione. Leges Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii to. 3. pag. xxv. *Et quia evitare non valemus quin venando & alias cum prædicto venatore conversemur; & Claves & alia quæ ad venationem pertinent* (tractemus.)

¶ Clavis, Locus clausus, ut Eccardus interpretatur. Lex Salic. tit. 9. art. 2. *Si quis unam apem, hoc est, uno vascello furaverit de sub tecto & sub Clave, &c.*

¶ Clavis, *Manica temonis*, in Vet. Glossario Sangerman. MS. n. 501.

Clavis, pro *Clavus*: Vita S. Lupercii apud Bosquetum: *Jussit Præses maganam fieri, & acutis eam clavavit Clavibus, &c.*

¶ CLAVITATA Arbor, Clavis notata. Vide *Arbor* 1.

¶ CLAVODIUM, Pretiosa quævis Ecclesiarum vasa & ornamenta. Vitæ Patriarcharum Aquileiensium in Anecdot. Muratorii tom. 3. pag. 46. *Peregrinus III. Patriarcha sedit an. xiv. mens. vii. dies iii. Iste reædificavit Ecclesiam civitatis Austriæ, quæ cum omnibus libris & thesauris exusta fuit, fecitque in ea tabulam argenteam, & alia mirabilia Clavodia auro argentoque contexta.* Vide *Clenodium*.

¶ CLAVOSUM, *Inæquale*. Gloss. Isid. Rectius La Cerda: *Clivosum, inæquale.*

CLAUSA, Idem quod *Clusa*, & *Clusura*. Chron. Marcianense lib. 2. cap. 3. *Præmisit aliquos ex suis Proceribus ad custodiendas Francorum Clausas.* Carolus IV. Imperat. de Vita sua: *Et devastavimus terras suas usque Clausam quæ vocatur Linitz.*

Clausa, Idem quod *Clausura*, *Clôture*. In Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 148.

Clausa, Locus, seu ædes, in qua inclusi Monachi degebant. Vita S. Gamelberti cap. 2. n. 14. *Ad fenestram Clausæ in qua latebat.*

Clausa, Excerptum, locus ex libro aliquo, Gallis *Clause*. Hugo Rotomagensis Archiepiscop. in Præfat. ad lib. 1. contra Hæreticos: *Proinde placuit tibi super hæresibus insurgentibus nos aliqua scribere, quod & suscepimus tuæ jussionis auctoritate: sed succincto opere, sed brevi charactere. Trahatur itaque ex arcto commate Clausa latissima, sumantur ex vase medico fercula copiosa, more Catholico, in S. Spiritu.* Joan. Sarisber. Epist. 158. *Et hæc mihi videtur esse duarum conceptio Clausarum.*

CLAUSARIA, Modus agri sepibus septus, clausus, Andegavensibus *Closerie*, *Clausaria vinearum*, in Charta Philippi Aug. ann. 1203. in ejus Regest. Herouvallian. fol. 82.

CLAUSARIUS *vinearum Monasterii*, in Necrologio Victorino Paris. 5. Kal. Sept. qui Clausariis præerat *serviens*. [Occurrit eodem sensu in Tabulario S. Vincentii Cenoman. Vide *Closarius*.]

Clausarius, Inclusus, Monachus qui in cella clausa habitat, [Gall. *Reclus*.] Vita S. Deicoli Abb. Lutrensis n. 43. *Volens... dies sibi concessos apud beatissimum Apostolorum principem Romæ Clausarius & privatus insistere otio.*

Clausarius, In Epist. Widonis Comit. Matiscon. ann. 1078. tom. 6. Spicileg. Acheriani, idem est quod *Clausum*, sive septum, Gallis *Closier*: [*Præterea donavi ad memoriam & Ecclesiam sanctorum Apostolorum omnia quæ infra sunt annotata, id est, has villas, Blondeus & omnes clausos & Clausarios, silvas, &c.*]

¶ CLAUSATA, Idem quod *Clausum*, Locus sepibus vel muris clausus. Associatio Ducis Britanniæ cum Monachis Kemperlegiensibus è Chartulario ejusdem Cœnobii: *Nec possumus impedire, quin ipsi Religiosi adducant aquam ad suum molendinum situm in Clausata Abbatiæ de Kemperlé.*

¶ CLAUSATGA, ut *Clausata*. Charta Goscelini de Bogno pro S. Juniano apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 696. *Dat B. Juniano*

duas borderias terre . . . & medietatem Clausatge de vineis.

¶ CLAUSELLUS, Locus clausus, septus. Bona S. Germani Autissiod. an. 864. confirmata in Conventu Pistensi apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 588. *Clausi vinearum, scilicet ille qui adhæret Monasterio & campaniæ, plantæ abundantia, curticanus & Clausellus de Patriniaco.*

¶ CLAUSIM, Secreto, clam, Gall. *à huis clos.* Acta SS. Maii tom. 4. pag. 439. de S. Petro Cælestino: *Propositoque Clausim inter eos, seclusis extraneis, per Latinum tunc Ostiensem Episcopum . . . exhortationis verbo prælucido.*

¶ CLAUSIO, Locus muris clausus. Limborch. Inquisit. Tolos. pag. 81. *Nulla humana habitatio, seu rehedificatio aut Clausio ibi fiat.*

¶ Clausio, vel Cloysio, Ipsa actio qua ager muris vel sepibus clauditur. Charta Thoissiacensis anni 1404. *Jus claudendi debet sex solidos pro Cloysione sui prati cum Clausione suæ terræ.*

¶ CLAUSIVA, Clausum. Charta Eygili Abb. Flaviniac. pro fundatione Corbiniaci ann. 864. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 58. *Et illa colonera in Ariaco, quæ fuit Anseberti, & quidquid ad eam aspicere videtur; & Clausiva totum in integrum, quem idem Wideradus plantari jussit.*

¶ CLAUSOLA. Vide *Clausula.*

¶ CLAUSOR, Qui obsidione *claudit* seu cingit urbem, Gall. *Assiegeant.* Radulphus Cadom. in Gestis Tancredi to. 3. Anecd. Marten. col. 202. *Assueverant clausi insidiari Clausoribus, & dum in meridie foris dormiretur, aliquando cum impetu de intus erumpebant: ut non sine cæde & rapina somni rumperentur.*

¶ CLAUSORIUS Vinearum, Idem qui *Clausarius.* Mabillon. Analect. tom. 3. pag. 379. in Gestis Gaufredi de Loduno Episcopi: *Addere libet de Clausoriis & Cultoribus vinearum, qui videntes ceteros aliorum, ad quorum exemplum nihil fecerant, &c.*

¶ CLAUSTRA, Claustralia, Claustralis, Claustrare. Vide post *Claustrum.*

CLAUSTRARIUS Artifex. Lampridius in Heliogabalo: *Jussit & cursorem, jussit & cocum & Claustrarium artificem.* [Laurentius in Amalthea: *Claustrarius, Qui feras & cætera ad claudendum facit. Faber Claustrensis, Claustralis.*]

¶ CLAUSTRELLUM, *Parvum claustrum*, Johanni de Janua. Bernerus Abb. in Translatione S. Hunegundis, inter Acta SS. Benedict. sec. 5. p. 225. *Qua de re consilio inter se habito, per ostium ejusdem cryptæ in latere dispositum . . . . per Claustrellum efferunt venerationis loculum.*

CLAUSTRUM. Breviloq. *Claustrum dicitur inhabitatio Religiosorum, vel domus includens Monachos & Moniales sub certa regula viventes.* Concil. Biterrens. ann. 1233. c. 17. *Claustrum quoque diligenter observetur & claudatur, ut re & nomine Claustrum valeat appellari.* Conc. Forojuliense an. 791. c. 12. *Ut Monasteria puellarum, quæ sub disciplina regulæ degunt, obstructius munitis Claustris, nulla pateant, nisi forte summa compellente necessitate, aditu virorum. Claustra Monasteriorum*, in Concilio Turonens. III. can. 22. 29. Adde Capitul. 3. Caroli M. an. 789. cap. 3. Capitulare 1. anni 802. cap. 18. 20. Capitulare 2. cap. 5. Capitulare 1. ejusdem Imp. incerti anni cap. 35. &c.

Claustra, femini generis. Chrodegangus Edit. Labbei cap. 3. *Ita instituimus, ut in illa Claustra ille Clerus Canonicus, qui sub ipso ordine, Deo adjuvante, vivere debent, ut omnes in uno dormiant dormitorio, &c.* Ita alibi non semel.

Claustra Monachorum, in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 148. in Capitul. Caroli Calvi tit. 32. §. 9. apud Honorium Augustod. lib. 1. cap. 148. 149. &c. Vide Gazæum ad Cassianum.

Claustra Canonicorum, in Capitulari 5. ann. 819. cap. 7. Capitul. Caroli Magni lib. 1. cap. 95. lib. 4. cap. 50. in Capitulis Caroli Calvi tit. 5. cap. 53. tit. 32. cap. 9. in Regula Canonicorum cap. 144. in Synodo Pontigonensi ann. 876. can. 8. in Præcepto Ludovici Pii pro Ecclesia Tornacensi apud Miræum in Cod. Donat. Belgic. pag. 7. &c.

Claustra Clericorum, id est, Canonicorum, in Epistola Ledradi Archiepiscopi Lugdunens. ad Carolum Magn. apud Paradin. lib. 2. Histor. Lugd. cap. 20. In Concilio Meldensi ann. 845. can. 53. in Capitulis Caroli Calvi tit. 5. cap. 53. &c. Capitula Caroli Calvi tit. 41. cap. 9. *Ut Episcopi in civitatibus suis proximum Ecclesiæ Claustrum instituant, in quo ipsi cum Clero secundum canonicam regulam Deo militent: & Sacerdotes suos ad hoc constringant, ut Ecclesias non relinquant, & alibi habitare præsumant.* Idipsum statuitur in Synodo Rom. sub Eugenio II. cap. 7. *Necessaria res existit, ut juxta Ecclesiam Claustra constituantur, in quibus Clerici disciplinis Ecclesiasticis vacent. Itaque omnibus unum sit refectorium ac dormitorium, &c.* Ubi morem, qui in Monasteriis diu obtinuit, observare est, cum in claustris lectioni vacarent Monachi, ut est in Epitome Ludovici Imp. in Regulam S. Benedicti, in Concordia S. Dunstani cap. 5. & in Actis S. Wolphangi cap. 7. *Studium Claustri*, seu scholæ, in veteri Charta apud Gariellum in Episcopis Magalonensibus pag. 144. Petrus Blesensis serm. 25. varias monasticas functiones in singulis claustri lateribus exactas annotat: *Inde est quod in Claustro Conventuum quatuor loca cum propriis deputantur officiis: in latere Claustri occidentali est scholaris subjectio: in eo quod contingit Ecclesiam lectio moralis: ad Orientalem in Capitulo materialis.* In claustris etiam certis horis dabatur copia fratribus invicem confabulandi, ut docent Lanfrancus in Constitut. sect. 3. Petrus Venerabil. in Statut. Cluniac. cap. 5. &c. unde creatus est *Prior Claustri*, qui disciplinæ claustri curam ageret, de quo suo loco agimus. Prælectiones etiam scholasticas in claustris factas videtur innuere Herimannus de Restauratione S. Martini Tornacensis cap. 3.

Claustrorum forma fuit quadrata. Carmen de Laude vitæ monasticæ edit. à Sirmondo ad Goffrid. Vindocin.

Quadratam speciem structura domestica præfert,
Atria bis binis inclyta porticibus.
Quæ tribus inclusæ domibus, quas corporis usus
Postulat, & quarta quæ domus est Domini,
Quarum prima domus servat potumque cibumque
Ex quibus hos reficit juncta secunda domus.
Tertia membra fovet vexata labore diurno,
Quarta Dei laudes assidue resonat.

Petrus Damian. lib. 6. Epist. 26. *Ipsam Claustri tui fabricam respice: ecce enim quadrifida est, ut nimirum ipse loci situs evidenter edoceat, quod undique te à mundanæ conversationis strepitu semotum esse oporteat.* Adam Bremens. c. 103. *Composita ergo mensa, manum vertit ad Claustrum, quod ille dum prius ligneum esset, lapideum fecit, forma, ut mos est, quadrata, vario cellarum ordine distinctum.* Iisdem verbis Albertus Stadensis ann. 1095. Vide Durand. lib. 1. Ration. cap. 1. n. 42. 43.

Claustrum, Monasterium ipsum, Germanis *Klooster*: in Actis Murensis Monasterii pag. 14. *Disertinense Claustrum*, quod infra, *Disertinense Monasterium*, dicitur. Pag. 17. *Discessit hinc & rediit in suum Claustrum*. Pag. 35. *More aliorum Monasteriorum & Claustrorum*. Pag. 37. *Claustra regularia*. Compositio inter Patriarcham Constantinop. & Francos, in Gestis Innocentii III. PP. p. 106. *Claustra vero omnia tam intra civitatem, quam extra libera erunt Ecclesiæ, &c.* Henricus Rossa:

Ecclesias quantas, quot, Claustraque quanta dicarim.

Occurrit præterea in Vita B. Mariani Abb. Ratispon. n. 17. 18. 20. 23. 26. 27. & in Charta an. 1153. in Chronico Reichersperg. p. 188. Henricus Aquilonopolensis in Adolpheide cap. 12.

Christipara Claustrum in Kylo Dux struxit Adolphus.

¶ Claustra Sacrorum, Gazophylacium eleemosynarum. Prudentius de Peristeph. Hymno in honorem S. Laurentii: *Claustris Sacrorum præerat.*

Claustrare, Monachum, vel Sanctimonialem facere, vel in Monasterium relegare. Summula Raimundi Ordinis Prædicat. *Claustrare poteris, licet adultera negat.* Utitur semel alibi.

Claustra Montium, quæ recentioribus *Clusæ*, *Clusuræ*, & *Clausuræ* dicuntur. *Claustra Pyreneorum*, apud Orosium lib. 7. cap. 40. quæ *Puertos*, seu *Portus* appellant Hispani. Gunther. lib. 4. Ligurini:

Difficilesque vias, & tristia Claustra sequentes.

Infra:

Ventum erat ad fauces, angustaque Claustra viarum,
Quæ se nubiferis horrendæ nivibus Alpes
Exiguo tantum penetrandas limite præbent,
Uniusque capax scopuloso semita calle,
Arcta laboranti pandit vestigia turbæ.

Claustra Italiæ, apud Warnefridum lib. 5. de Gestis Longobard. cap. 2. Senator lib. 7. Epist. 4. *Rhetiæ namque munimina sunt Italiæ & Claustra Provinciæ.*

Claustra Carceris, in l. 2. 3. Cod. Th. de custod. reor. *Claustra carceralia*, l. 23. eod. Cod. de Pœnis.

Claustrales, Monachi, qui intra *claustra* Monasterii recluduntur, ac degunt. Joann. de Janua: *Claustralis, Monachus vel Monacha stans in claustro.* Ordericus Vitalis in Præfat. lib. 1. *Quia Claustralis cœnobita ex proprio voto cogor irrefragabiliter ferre Monachilem observantiam.* Lib. 3. *Dum adhuc Claustralis esset Monachus.* Petrus Blesensis Epist. 13. *Quid est Claustralem redire ad seculum, nisi cœli habitatorem cadere in infernum!* Hildebertus Cenoman. Epist. 38. *Claustrales, quibus conventicula plebis & sermones otii lex arctior interdicit, plateis pro claustro, scurrilitatibus pro lectione utuntur.* Joann. Sarisberiensis lib. 7. Policrat. c. 21. *Claustrales, qui plane vere religiosi sunt, dum professionibus serviunt: ab hac malitia immunes sunt. Nulla vita fidelior, nulla simplicior, nulla felicior, quam eorum qui humiliter in claustris degunt, abjectione sua gaudentes, &c.* Tidericus Langenius in Saxonia:

Degunt Claustrales sanctæ Christi Moniales
In claustris, clausæ remanent concentibus ausæ.

Scripsit Trithemius librum *de Triplici regione Claustralium*: Thomas à Kempis alium *de Disciplina Claustrali.*

Claustrenses, Moniales, quæ in claustro seu Monasterio educatæ sunt, vocat Andreas Monachus Fontevraldensis de morte B. Roberti de Arbresello, hisque opponit Laïcas: *Quomodo poterit qualibet Claustrensis Virgo exteriora nostra convenienter dispensare, quæ non novit nisi psalmos cantare, &c.* Infra: *Hinc factum est, ut Robertus noster generale præceptum Abbatissæ quam elegerat, dedisset, ut nunquam aliqua ex Claustrensibus in Fontevraldensi Monasterio Abbatissa fieret.*

¶ Claustralis Murus, Quo prædium *clauditur* vel cingitur. *Madox* Formulare Anglic. pag. 139. *Ipseque & hæredes sui prædictam domum sic de novo constructam & ædificatam, & muros Claustrales circa dictum mesuagium . . . in bono statu reddet & dimittet.*

¶ Claustreyra Priorissa, Eadem quæ *Claustralis*, in Necrologio Parthenonis S. Petri de Casis.

¶ Claustrum, Piscaria *clausa* ex lapidibus lignisve constructa. Acta S. Euflami MSS. *Claustrum quoddam quod ex quadris lapidibus sub civitate in mari compositum fuerat, &c. Mane igitur facto Custos Claustri illius ad Claustrum veniens ut solitam prædam caperet; nam singulis diebus piscium quoddam genus solitus erat illic invenire, hoc solum depositum invenit. Tirannus vero præfatæ civitatis quæ prope Claustrum sita erat, quæsivit quid illo die in Claustrum foret repertum: cui cum nunciatum esset nihil contra morem ibi deprehensum, ratus se à Custode Claustri deceptum turbata mente ad domum ipsius properavit.* Vide *Clausura* post *Clausuræ*.

¶ Claustrum Cordiale, Cordis intimum metaphorico sensu. Charta Edwardi III. an. 1373. apud Rymer. tom. 7. pag. 16. col. 1. *Præmissis omnibus & singulis propositis per eosdem & oblatis, visis benigniter & pronis auribus auscultatis, diligenter circumspectis, & debite consideratis, Claustris cordialibus, intima meditatione revolvens quam generosum sit & regale, sinceris affectibus regalibus, mero metu proprio, gratantius dilatatis eos dignis attollendo laudum præconiis, &c.* Armoricanis *Claustr* vel *Claustre* est pignus: an huic loco conveniat penes attentum Lectorem esto judicium.

¶ CLAUSTRURA, Idem quod *Claustura*. Passio S. Thomæ Cantuar. tom. 3. Anecd. Marten. col. 1744. *Ecce simplicitatem columbæ, qui nec etiam contra carnis occisores insidias vel Claustruram aliquam opposuit; verum claudi Monasterium prohibuit, quod Religionis jure omnibus Catholicis patere debere sanctorum instituta Patrum sanxerunt.*

CLAUSTURA, ex Gallico, *Closture*, Septum, inclusio. Will. Thorn. in Chron. ann. 1363. *Pro fossatura & Claustura civitatis.* [*Claustura muri*, in Charta Willelmi Abbatis *de Coiken* ann. 1220. ex Archivo S. Michaëlis in Periculo maris. Litteræ A. Episcopi Meldensis anno 1204. ex Tabulario Calensi pag. 81. *Noverint universi, quod E. Kalensis Abbatissa totusque ejusdem Ecclesiæ Conventus quoddam herberiagium, quod habere solebant, contiguum Ecclesiæ de Mintri, totum integre sicut illi possidebant, videlicet quidquid ædificatum vel non ædificatum infra Clausturam prædicti herberiagii continebatur Fulconi Presbytero de Mintri possidendum concesserunt.*] Fit mentio cujusdam tributi quod *Clausturæ* appellant, in Computo domanii Comitatus Pontivi ann. 1540. fol. 183. *Recepte du droit de Closture, que le Roy a accoustumé de prendre chascun an à Moustiers, neant, pour ce que durant l'année de ce present compte n'a eu aucunes bestes venduës audit lieu.* Vide *Clostura*.

CLAUSULA, Diomedi lib. 1. de Orat. & Victorino lib. 1. de Arte Grammat. *Est compositio verborum, plausibilis structuræ exitu terminata.* Gloss. Lat. Gr. *Clausula*, Νόημα. Papias: *Clausula est in oratione bre-*

vis sententia. Vide Quintilian. lib. 8. Instit. c. 5. Gregorius Magnus lib. 1. Epist. 6. *Quod vero causa & nominis similitudinem faciendo per scripta vestra Clausulas declamationesque formatis, certe, Frater carissime, simiam leonem vocas.* Adde Hieron. in Job cap. ult. & Cyprian. de Singular. Cleric.

¶ Clausula de Nisi dicitur ea, cui exceptiva hæc particula *Nisi* adjungebatur. Vide *Nisi.*

Clausula, Parvum clausum, seu area septo clausa, apud Willhelm. Thorn. Accipitur etiam pro clausura, vel angusto montium aditu, in Chronico Reicherspergensi p. 262. & apud Baldricum Noviom. lib. 3. cap. 70.

Clausula, Cella in qua Inclusi, seu Eremitæ, morabantur, aliis *Inclusorium.* Chronicon Mariani Scoti ex Bibl. Vaticana num. 1058. de S. Paterno incluso: *Hic ambiens martyrium, pro nullo foris exivit, sed in sua Clausola combustus, per ignem transivit in refrigerium.* Usurpatur hac notione non semel ab Eckehardo de Casibus S. Galli c. 4. 9. 10. ab Hepidanno Minore in Vita Wiboradæ lib. 1. cap. 15. & 19. & in Rythmis de eadem apud Canisium tom. 5. pag. 789. & à Florentio Wigorn. an. 1058. [Selecta Capitula Canonum Hibern. apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 50. de his qui se putant esse justos & non sunt: *Jejunium charitati, vigilias justitiæ, propriam adinventionem concordiæ, Clausulam Ecclesiæ, severitatem humilitati, postremo hominem Deo anteponunt.*]

CLAUSUM, & Clausus, Gallis *Clos*, Locus aut ager sepibus vel muris septus aut clausus: seu ut loquitur lex 1. Cod. Theod. de Rei vindicat. *Spatium certum septis quibuslibet conclusum*: cujusmodi *Arcifinales* agros vocant Siculus Flaccus & Frontinus, quod videlicet à septo suo & spatio, seu finibus, finalem, id est vicinum arcerent. Testamentum Widradi Abbatis Flaviniacensis: *Totum illum Clausum, quem nos jussimus plantare, &c.* Infra: *Et illum Clausum in ipso Ariaco, &c.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis: *5. mansos cum Clauso dominico.* Alia apud Columbum in Episc. Vivar. lib. 1. *Rostagnus collatis mansis 8. & in Blarbavo Clauso indominicato.* Conventus Pistensis ann. 864. tom. 2. Spicilegii Acher. *Id est, mansa in gyro Monasterii sita, & ut vulgo loquimur, Clausi vinearum.* Charta Thomæ Comit. Maurianæ ann. 1216. *Decem sometas vini meri de suo Clauso.* In alia Umberti II. Comit. Sabaudiæ: *Clausi vineæ indominicati.* Adde Suger. lib. de Administrat. sua cap. 20. Histor. Vastinensem pag. 296. &c. [Vide *Closum.*]

Claudicium, Eadem notione, in Tabulario Majoris Monasterii.

CLAUSURÆ, Claustra montium, angusti aditus, aliis *Clusæ*, Græcis recentioribus κλεισοῦραι. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. ἐμβολὴ, εἴσοδος στενότητι. *Clavaguera*, in Chronic. Petri IV. Regis Arag. lib. 3. cap. 4. Senator lib. 2. Epist. 5. *Præcepimus 60. militibus in Augustanis Clausuris jugiter constitutis annonas . . . præstare, . . . decet enim cogitare de militis transactione, qui pro generali quiete finalibus locis noscitur insudare, & quasi à quadam porta provinciæ gentiles introitus probatur excludere.* Anonymus Barensis in Chron. an. 1097. *Et per montibus vel Clausuris Vulgariæ, similiter Ungariæ multi sunt occisi & necati fame.* Conradus Uspergens. *Ad quædam itinera angusta, quæ Lombardi vocitare solent Clausuras Volerni.* Tageno Pataviensis: *Inde transivimus ad primam Clausuram, &c.* Passio S. Andeoli MS. *Cumque ad Clausuras ipsius Monasterii pervenissent, &c.* Utuntur passim Scriptores, Lex 2. §. 4. Cod. de Offic. Præf. Prætor. l. 4. Cod. de Offic. Magistri Offic. Egica Rex in Concilio Tolet. XVII. Willelmus Malmesb. lib. 2. de Gestis Anglic. cap. 11. Rogerius Hoveden. ann. 1031. Florent. Wigorn. & Simeon Dunelm. eodem an. Julianus Episc. in Hist. Wambæ Regis non semel: Lucas Tudensis æra 902. &c. Vide Notas ad Alexiadem pag. 300. [& infra vocem *Clusa.*]

Clausura, Septum in quo animalia custodiuntur, vel quo vineæ, prata, vel arva muniuntur. Brito in Vocab. *Septum, ambitus, Clausura.* Bulla Celestini PP. an. 1196. pro Monast. S. Joan. Ambian. in Tabul. ejusd Monast. *Clausuram piscium, quæ vulgo dicitur exclusa.* In Legib. Aleman. tit. 84. *Clausuram in aqua facere.* Vide Legem Salicam tit. 8. §. 8. Legem Ripuar. tit. 82. Legem Burgund. tit. 23. §. 3. tit. 49. §. 2. Legem Bajwar. tit. 13. §. 3. Legem Longobard. lib. 1. tit. 29. §. 2. tit. 25. §. 45. lib. 2. tit. 36. §. 3. lib. 3. tit. 4. §. 1.

Clausura, Ager clausus sepibus, clausum. [Chronicon Farfense apud Murator. to. 2. part. 2. col. 540. *Unam Clausuram excepto oliveto dominico.* Col. 554. *Pro solidis xx. concessit in Serrano Clausuram unam ad quartam.* Rursum occurrit ibid. col. 594. Index MS. Beneficiorum Ecclesiæ Constantiensis fol. 28. v°. *Rector habet manerium in eleemosina situm & sex virgatas terre in Clausura dicti manerii.* Charta Thossiac. in Dumbis an. 1462. *Ad conducendum aquas per pratum & Clausuram dicti de Laye.*] Vide Ughellum to. 1. pag. 137.

¶ Clausura, Præstatio quædam, aut potius operarum præbitio ad clausuras construendas vel custodiendas. Recognitiones Albæripæ in Regesto *Probus* fol. 67. *Ille debet esse liber & immunis à cavalgata & à chavallagio & à palea & à Clausuris.*

Clausuria, apud Ughellum to. 8. pag. 607.

¶ CLAUSUS. Vide *Clausum.*

¶ CLAVULARIS Cursus, Ammiano lib. 20. Idem qui supra *Clabularis.*

¶ CLAVUS Lanæ, Pondus quoddam, vel certa lanæ quantitas. Litteræ Edwardi III. Regis Angl. an. 1342. apud Rymer. to. 5. pag. 327. *Assignavérimus eidem Johanni trecentos triginta & quatuor saccos & dimidium, & quatuor Claves lanæ de lanis nostris de Comitatu Essex . . . . & Collectoribus custumarum nostrarum . . . centum quatuor viginti saccos & dimidium, & quatuor Clavos lanæ in portu illo carcare.* Charta Edwardi IV. pro Laurentio de Medicis an. 1475. apud eumdem Rymer. tom. 12. pag. 7. *Quorum omnium saccorum & Clavorum lanarum prædictarum custumæ & subsidia, &c.* Vide *Statua*, ubi vox *Clavus* accipitur pro duodecima *statuæ* seu virgæ longioris parte; quod, nisi fallor, diversæ illius virgæ partes *clavis* annotarentur.

CLAWA, Modus agri, apud Anglos. Charta Edwardi III. Regis Angl. in Monastico Angl. tom. 2. pag. 250. *Unam Clawam terræ, cum omnibus suis pertinentiis.*

CLAXENDIX, Classicum. Fridegodus in Vita sancti Wilfridi cap. 25.

Claxendix tonuit, comites Rex promptulus auxit.

Liber 2. de Miraculis S. Bertini cap. 3. *de Turrili*, seu campanario Ecclesiæ: *Cujus longitudo consistentis in terra æquabat altitudinem culminis Ecclesiæ, cui superponendum erat. Nec mirum, tristegum enim (ut vulgariter loquamur) trium tripodum ordinibus factum fuerat excepta summa Claxendice*; id est, supremo ordine campanularum, qui in eminentiori parte

campanarii collocari solet, ut in inferiori, majorum campanarum ordo. Prisciano lib. 5. *Claxendix* est *concha, qua signum tegitur.* Ubi Glossæ MSS. S. Germani Paris. Κλαςσένδιξ, *quasi* καλαςσένδιξ, *à* καλέω *voco, vel custodia tubæ, id est, conca, qua tegitur tuba.* [Gloss. Isid. *Clacindex, Concha*: Festus, *Clacendix, Genus conchæ.* Papias: *Classes, Equites; inde Classica, id est, Tubæ: inde etiam Classendix dicitur Concha, quam ferunt Equites.* Plautus apud Priscianum lib. 5. *Apposita est Clacendix* (*Claxendix* quibusdam) *at ego dicam signi quid sit.*]

¶ CLEANTEUS. Vita S. Wilfridi Episc. Eborac. Auctore Fridegodo:

Hæc eadem sacris jusserunt indere libris,
More Cleanteo solitis bullata sigillis.

Hoc est, More Principum, ut existimat Mabillonius, qui *Cleanteus* à *Clere* deduci putat. Haud male, *Clere* enim *Gloriari* est, à Græco, κλεῖος, *Gloria*, unde κλείομαι vel κλέομαι, *Glorior, celebror.*

¶ 1. CLEDA, f. Creta, Gall. *Craie*, Hisp. *Greda.* Diploma Petri Regis Aragonum an. 1212. *Concedimus & laudamus vobis, dilecto nostro Berengario venerabili Episcopo Barcinonensi... decimum illius Cledæ, quæ nunc inventa est apud castrum de Fonte-rubeo & in terminis ejusdem, & totius etiam illius Cledæ, quam de cetero invenire poterit in aliquo loco, vel in aliquibus locis Ecclesiæ Barcinonensis. Hoc itaque decimum Cledæ vos & Ecclesia vestra Barchinon. & omnes successores vestri habeatis semper, &c.*

¶ 2. CLEDA, Crates, Gall. *Claïe*, item Clathrus, Gall. *Grille*, Massiliensibus *Clede.* Acta S. Yvonis MSS. *Status ubi sibi foris pararetur ad quietem idoneus, non in ipsa mollitie, sed super tabulas, aut in terra nuda, vel modicis straminibus recumbebat; domi vero, super Cleda de lignis de grossis baculis virgis contexta.* Capitul. Gener. S. Victoris Massil. an. 1313. *Loco portarum Cledæ fiant.* Vide *Cleia.*

CLEDARE, Cledis claudere. Vide post *Cleia.*

¶ CLEDICARE, Cledis seu Clathris claudere, apud Stephanotium to. 1. Antiq. Benedict. in Vasconia MSS. p. 178. *Absidem Ecclesiæ adjecit, eamque Cledicari fecit.*

CLEIA, CLAIA, CLETA, CLITELLA, CLIDA. Hæc omnia idem sonant: Crates, tabula viminibus aut virgultis contexta, Gall. *Claye.* Vetus Gloss. Lat. Gall. *Crates, Creil, ou Cloie*, à Græco κλείειν deducunt viri docti.

¶ CLAIA, apud Rymer. to. 3. pag. 32. col. 1. in Litteris Edwardi II. an. 1307. *Præcipimus tibi, firmiter injungentes, quod tot & tales pontes & Claias pro instanti passagio nostro ad partes transmarinas, &c.* Similia habes apud eumdem Rymer. to. 5. p. 814. col. 1. *De Claiis & pontibus, pro eskippamento equorum Principis Walliæ providendis. Præcipimus tibi, &c.*

CLEIA. Sugerius in Ludov. VI. cap. 16. *Cadavera tam illius quam sociorum compositis Cleiis, rastris & funibus superligata per fluvium demittunt.* Will. Thorn. cap. 27. *Dedit prædicto Abbati... quingentas Cleias de virgis... ibidem quærendas.* Nicolaus Trivettus an. 1190. *Se illuc in serica culcitra deportari fecit, sedensque super Cleia, sua, cujus peritus erat, utebatur balista, &c.* [Rymer. to. 5. pag. 6. in Litteris Edwardi Regis an. 1338. *Tibi præcipimus... quod tot pontes, Cleias, bordas, &c. in navibus poni facias.*] Philippus *Mouskes* in Ludovico VIII.

Sour quatre ruées sist engiens,
Et de Cloies & de merriens,
A pons tourneis & castiaux, &c.

CLOIA, in Tabular. S. Quintini in insula. Locum vide in *Tesura* post *Tensare.*

¶ CLOEA, in Chartulario ejusd. Monasterii fol. 79. *Non licebit eis novas tesuras facere seu Cloëas ponere ...si aliquis novas tesuras vel Cloëas à prædictis ibidem fecerit... licebit demoliri.*

CLETA. Gloss. Ælfrici: *Cleia, cratis*, Hẏꝑðel. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 92. *Si murdrum inveniatur alicubi, ... custodiatur septem diebus super Cletam unam elevatus*; scilicet homo murdritus.

CLETELLA, dimin. à *Cleta.* Gregorius Turonens. lib. 7. Hist. cap. 37. *Plaustra enim cum arietibus, Cletellis, & axibus erant texta.*

CLEIDA, CLIDA, Eadem notione, in Lege Bajw. cap. 77. *Coram testibus in quadrivio in Clida eum levare debet, &c. In Clida mittere*, in carcerem compingere, vel certe intra quatuor parietes, quod dicimus, includere. Capitula ad Legem Alamannor. cap. 22. Edit. Steph. Baluzii: *Si quis alterius ingenuam de crimine, seu stria aut herbaria si sit, & eam priserit, & ipsam in Cleida miserit, &c.... Si in Clida missa non fuerit, & prisa & tempta à te fuerit, &c.* Occurrit ibi pluries. Annales Francor. an. 776. *Præparaverunt etiam Clidas ad debellandum per virtutem ipsum castellum.* [Martinius in Lexico legit: *Præparaverunt Clitas ad debellandum præ virtute castrum.*] *Cledo* Occitani dicunt.

¶ CLYDA, Idem. Chronicon S. Petri Vivi apud Acher. tom. 2. Spicil. pag. 758. *Hostes autem insequentes Decanum, quia per ostia non potuerunt, per parietes & per Clydas quasdam, quæ super portam Ecclesiæ erant, frangentes omnia intraverunt.*

CLEDARE, Clidis claudere. Charta an. 1231. *Quæ scilicet dum prædicta paxeria fuerit Cledata, & postea dum fuerit discledata, quod possunt piscare ubicumque voluerint.* Regest. Tolosan. an. 1243. fol. 89. *Excepto devesio de paxeria Do. Comitis, quæ paxeria est ante Blanhacum, scilicet, dum prædicta paxeria fuerit Cledata, & postea dum fuerit descledata, quod debent & possunt piscare ubicunque voluerint.*

CLADES. Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu *de Gavelkind* fol. 190. *Item pro 18. Cladibus faciendis ad ovile 6. den. &c.*

CLAGA, in Fleta. Idem quod *Cleia.*

¶ CLEMENTINÆ, Decretales epistolæ summorum Pontific. à Clem. V. collectæ in unum librum, qui est Septimus Decretalium. Vide *Decreta.*

CLENODIUM, CLENODIA, κειμήλιον, Res quævis pretiosa, Gallis, *Un bijou.* Historia Australis an. 1276. *Eique tradiderat, videlicet duas coronas aureas... & alia quamplura Clenodia aurea, quæ... usque nunc in Ungaria fuerant conservata.* Et ann. 1293. *Excellentissimis xeniis & Clenodiis à Rege excellenter honoratus.* Epitaphium Petri Episc. Moguntini in Metropol. Ecclesia apud Serrarium & Browerum lib. 17. Annal. Trevir. n. 60.

Redditibus, donis, & Clenodiis sibi pronis
Ecclesiam ditat, res auget, crimina vitat.

Occurrit præterea in Epist. S. Ludgeri c. 9. apud Surium 1. Mart. in Diplom. Sigismundi Imp. an. 1413. apud Jo. Lucium lib. 5. de Regno Dalm. c. 5. In Annalib. Colmariens. 1. part. an. 1277. apud Albertum Argentin. pag. 119. Albert. Stadens. an. 1196. 1225. Gobelinum Personam in Cosmodromio pag. 295. Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 147. 154. 159 lib. 6. pag. 197. in Metropoli Salisburgensi to. 1. pag. 132. & alibi non semel. In Chronico Windeshemensi lib. 1. pag. 237. lib. 2. c. 2. 70. in Charta Caroli IV. Imp. in Bohemia pia p. 58. in Statutis Facultatis Medicinæ in Academia Viennensi, in Austria tit. 2. §. 8. &c. De Facult. artium tit.

17. §. 6. &c. [In Actis Visitationis Asceterii in Heimunge an. 1240. pag. 203. Vindemiarum Schannati prohibetur, ne *Sorores loci Cledonia faciant secularia, quæ vanitatem aliquam vel levitatem ostendant, sed simplicia de lino operentur, quæ utilia sint accipientibus, & religionem in eis commendent.*]

¶ CLENODIA VINI, pro scyphis, amphoris aliisque vasculis vinariis, habetur in Chronico Episcoporum Merseburgensium apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 403.

Vox ut quidam putant, efficta ex Alamannico, aut Flandrico *Clennetcn*, aut Germanico *Cleinnot*, quia *exiguæ necessitatis* & parvi usus sunt. Sed cum Κλεινώδιον, hac notione habeatur apud Græcos Scriptores inferioris ævi, probabilius est à Græcis arcessendum etymon. Nam hæc vox occurrit apud Nicetam de Orthod. fide lib. 5. cap. 27. & in aurea Bulla Alexii Comneni, in qua Ludovicus de *La Cerda* male legit *Dinodia*, pro *Clinodia*.

CLEOPARE, *Contingere*, Ugutio. [Vetus Glossar. San-German. MS. n. 501. habet: *Clepare*, *Contingere.*]

¶ CLEORIUM. Vide *Clepo Clericorum.*

CLEOTHEDRUM. Vide *Cliothedrum.*

CLEP & CALL, Solennia verba usitata in actionibus civilibus apud Scotos. Vide Quoniam attachiamenta cap. 49. §. 3. & Statuta secunda Roberti I. Regis Scotiæ cap. 21. §. 7.

¶ CLEPARE. Vide *Cleopare.*

¶ CLEPERUS, Obscurus vel dubius, à *Clepere*, si bene conjecto, quod interdum est idem atque Occultare, tegere. Seneca Medea v. 156. *Qui capere consilium potest & Clepere sese.* Historia Monasterii S. Laurentii Leodiensis pag. 1053. *Jam res Clepera & anceps esse non poterat.*

CLEPO CLERICORUM, *id est, faldestorium.* Ita Papias Edit. At MS. Collegii Navarrensis, *Clepo Deorum faldestorium.* [Alter MS. Ecclesiæ Bituricensis, *Cleorium*, *Faldestorium.* Vide *Cliothedrum.*]

¶ CLEPS. Vide *Cleptes.*

¶ CLEPSEDRA, CLEPSIDRA, CLEPSEDRARIA. Vide mox in *Clepsydra.*

CLEPSYDRA, seu *Aquatile*, uti vocatur à Senatore in divinis Institut. [Græcis κλεψύδρα à κλέπτω, furor, & ὕδωρ, aqua; quod *aqua* in Clepsydris sensim perfluat & quasi *furtim* subducatur. Est ergo Clepsydra] Horarium ex aqua, cujus inventionem Scipioni Nasicæ tribuit Censorinus. Idem Senator: *Horologium aliud ubi solis meatus sine sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur.* Vide Nicephorum Blemmydem in Epitome Physicæ cap. 31. [& Fabrum in Thesauro, ubi multa erudite de antiquo Clepsydrarum usu, & de forma.]

CLEPSEDRA, CLEPSIDRA. Ugutio & Joan de Janua: *Clepsedra Ducillus (al. docillus) qui obdit foramen dolii, quia per illum quis furatur liquorem, &c. Item Clepsidra dicitur quoddam instrumentum quod immittitur in dolium superius per foramen causa furandi vinum.* Gloss. Lat. Gall. *Clipsedra*, *Broche de tonnel.* Olla patella:

Dolia, quartalium, fundum, Clepsedra, lagena.

Hugo Parisiensis de Institut. Novitiorum: *Hi profecto non solum arguendi, sed etiam deridendi sunt, qui quasi caupones ad omnem Clepsedram eliciendi gustus gratia palatum extendunt.* Saxo Grammaticus lib. 2. *Egesta dolio Clepsidra, fuso flammam humore sopivit, mediasque incendii pœnas tempestivo liquoris beneficio repressit.* Continuator Florentii Wigorn. an. 1138. *Reperit unam de cupis, quam hesterna die plenam reliquerat, usque ad foramen obicis, qui usitato nomine Clepsydra dicitur, evacuatam.* Gervasius Tilleberiensis MS. de Otiis Imperialibus decisione 3. cap. 88. *Sed & dolia vino plena in ipso cellario nostro vidimus; nonnunquam extracta Clepsedra, vinum nullum effundere.* Tabularium S. Bertini: *Omnes ponentes vinum in domibus vel in cellariis, in Arques, sive pro vendendo in gresso, sive ad Clepsedram debent, &c.* Charta Waldemari Regis Danor. an. 1326. apud Pontanum lib. 7. Rerum Danicar. *Vinum quod personaliter apportarint, possunt in suis Viceon ad Clepsydras vendere & alienare.* Thomas Cantiprat. lib. 2. cap. 1. §. 6. *Quem ut transeuntem vidit mulier quæ in cellario stabat, & vinum trahebat è dolio cum Clepsedra in manu oblita, in plateam cucurrit.* Vide *Ducillus.* Sic porro ita appellata *Clepsedra*, quod ex ea vinum de dolio, ut aqua de clepsydra horaria, defluat.

CLEPSEDRARIA. Ugutio: *Tabernarius, Tabernio, Crustarius, ganeo: unde hæc caupona, tam pro muliere, quam taberna, quæ aliter dicitur Tabernaria, Casaria, Crustaria, Propino, Meraria, Ganearia, Clepsedraria, Pandochium.*

CLEPTES, CLEPTOR, *Fur, latro*: κλέπτης. Nonius Marcellus: *Clepere est furari, tractum à κλέπτω, verbo Græco, &c.* Papias: *Clepere, clam rapere, furari. Cleptes, fur, Græce.* Gloss. Græco-Lat. *Clepit*, κλέπτει. Baldricus Noviom. lib. 2. cap. 4. *Qui raperent, Cleperent, detraherent, &c.* Petrus Damiani in Vita S. Odilonis Abbatis Cluniacens. cap. 8. *In illis partibus deprehendi Cleptes sacrilegus timuit.* Idem lib. 5. Epist. 13. *Cleptica fraus.* Herigerus Lobiensis de Vita S. Ursmari Abbat.

Morosum Cleptem converterat ille ferocem.

Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversus Guiffredum Archiepisc. Narbonensem ann. 1056. *Et unum ex eis, qui erat consanguineus meus, pependit in ligno, & occisit morte crudeli quasi Cleptem.*

CLEPS. Rabanus Maurus Poëm. 29. de diabolo:

Et fontem sibi subdidit,
Quem Cleps ipse non condidit.

¶ CLEPTIS. Hymnus S. Winwaloei è Chartulario Monasterii Landevenec.

Tui precatus munere,
Nostrum reatum dilue,
Ne nostri penetret Cleptis
Callidus sinum pectoris.

CLEPTOR, Eadem notione. Simeon Dunelm. de Gestis Angl. & ex eo Hovedenus an. 946. *Dum suum dapiferum leonem è manibus pessimi Cleptoris, ne occideretur vellet eripere.* Vide Florentium Wigorn. pag. 604. [& Vitam S. Dunstani tom. 4. SS. Maii pag. 353.]

CLEPTIM, Furtim. Utitur Thiofridus Abbas Epternacensis in Floribus epitaph. Sanctor. lib. 2. cap. 2. [& Ermentarius in Translatione S. Filiberti lib. 1. num. 72. & in Præfat. lib. 2.]

¶ CLERE. Papias MS. *Cleo, es, clevi, cletum, Clepo. Clepere* pro *Furari* Antiquos dixisse notum est. Jo. de Janua: *Cleo, à Cleos, quod est gloria, dicitur. Cleo, cles, clevi, cletum, id est, Glorior. Item Cleo, cles, id est, Abscondere, sorbere. Item Cleo, cles, id est, inclinare.* Hac ultima notitione sumitur apud Duellium lib. 1. Miscell. pag. 87. in Statutis Canonic. Regul. S. Augustini:

Gloria cum canitur, seu stando, sive sedendo,
Tunc humeris capiteque Cleant, &c.

¶ CLERIBUS, *Peccatis.* Idem Papias MS.

¶ 1. CLERICA, Monialis Choro addicta. Charta

Institutionis Monasterii B. Mariæ de Furnis Spicileg. Acher. to. 7. pag. 272. *Plenam potestatem recipiendi Moniales tam Conversas quam Clericas.* Marten. tom. 3. Anecdot. col. 1709. de felici obitu Angeluciæ Sanctimonialis Fontebraldensis : VII. *Idus Octobris migravit à sæculo domina Angelucia virgo Deo devota, Clerica nobilis, optima Cantrix, flos Ecclesiæ Fontis-Ebraudi.* Necrologium Prioratûs de Fontanis, in Instrum. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 470. *Domna Emelina, sacrata Deo, venerabilis Clerica, & honorabilis Priorissa, &c.*

2. CLERICA, *Corona Clericorum*, Breviloq.

¶ CLERICALIS, Spectans Clericos. Sidon. lib. 6. Epist. 7. *Clericale tirocinium.* Passim occurrit apud Scriptores Ecclesiasticos.

¶ CLERICALITER, Clericorum more. Vide *Clericatura.*

¶ CLERICARE, Clericum facere. Vide post *Clerici.*

¶ CLERICATURA, Dignitas, seu *Beneficium* Clerici. Charta Caroli Delphini Vienn. de fundatione Collegii in Ecclesia Castri de Vivario an. 1352. in Archivo domus Episcopalis Meldensis : *Quarum Præbendarum, dignitatis & officii, Vicariarum & Clericaturarum collationem nobis... retinemus. Thesaurarius... in omnes... Clericaliter viventes.... jurisdictionem... valeat exercere.*

¶ CLERICATUS, Dignitas seu munus Clerici, apud Hieronymum in Epitaphio Nepotiani seu Epist. 3. & apud Scriptores Ecclesiasticos passim.

¶ CLERICATUS, Clericus. Annal. Benedict. tom. 5. p. 683. col. 2. ex Epist. Apologetica Laurentii Abb. ad Canonicos Virdunenses: *Frater L. Domino miserante Abbas... Clericatis Virdunensibus, &c.*

¶ CLERICATUS, Vita monastica. Chronicon Fontanell. apud Acherium tom. 3. Spicil. pag. 222. *Hardoinus cellæ S. Martyris Saturnini Presbyter, qui sub ejus tempore hoc in Cœnobio Clericatus suscepit habitum.* Occurrit eadem notione apud Mabill. in Actis SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 125. & alibi. Vide infra *Clerici* lin. *Clericorum nomine, &c.*

CLERICI, inquit Isidorus lib. 2. de Eccl. Offic. cap. 1. dicuntur *Omnes qui in Ecclesiastici ministerii gradibus ordinati sunt.* Ita etiam Honorius Augustodunensis lib. 1. cap. 174. Ugutio : *Clerici generaliter dicuntur, qui in Ecclesia Dei deserviunt, duntaxat ordinem habeant, &c.* Lex 2. Cod. Th. de Episc. *Qui divino cultu ministeria religionis impendunt*, id est, *hi qui Clerici appellantur.* S. Hieronymus Epist. ad Nepotianum : *Igitur Clericus, qui Christi servit Ecclesiæ, interpretetur primo vocabulum suum, & nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim κλῆρος Græce, sors Latine appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est. Clerici Ecclesiastici ordinis*, in Capitular. Aquisgran. an. 789. cap. 37. lib. 1. Capit. c. 38. ic autem appellatos, ait idem Isidorus, *eo quod in sortem hæreditatis Domini deintur, vel pro eo quod ipse Dominus sors illorum est, sicut de eis scriptum est, loquente Domino, Ego hæreditas eorum*, quæ hausit à S. Hieronymo in Epist. ad Nepotianum. Adde Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 2.

Laïcos olim ad Clerum invitos interdum assumptos & in Presbyteros consecratos, testatur S. Augustin. lib. 2. de Adulterin. conjugiis cap. 20. & Serm. de Diversis 49. Ut & Epiphanius Cypri Episcopus, Epist. 60. inter Epist. S. Hieronymi cap. 1.

De Clericorum vestium colore, hæc annotat Baronius ann. 393. n. 48. Cum *vestes pullas & candidas* iis interdicat S. Hieronymus de Vita Clericor. ac pullæ Monachis propriæ fuerint, ut constat ex eodem Hieronymo in Epitaphio S. Marcellæ, & ex Epist. 22. existimat Clericalium vestium colorem fuisse castaneum vel violaceum, cujus usum perantiquum esse in Ecclesia palam est ; irrepsisse autem colorem nigrum in Clerum videri, cum & monachismus in nonnullis Ecclesiis à Clericis receptus est, & ex Monachis Episcopi creati sunt : reliquos autem Clericos alio usos esse colore, ut distinguerentur etiam à Laïcis, qui incedebant atrati.

CLERICUS, *Qui in gradu* est, in Lege Aleman. tit. 16. in Capitul. Caroli M. lib. 7. cap. 309. *Clericus, cujus superior gradus est*, apud Halitgarium Cameracensem in Pœnitent. c. 2. Anastasius in S. Hygino PP. *Hic clerum composuit, & distribuit gradus.* Nam varii erant Clericorum gradus : quippe Presbyteros, Subdiaconos, Lectores, & Cantores, πάντας κληρικοὺς καλοῦμεν, inquit Justinianus in Nov. 123. cap. 19. In Concilio Carthaginensi III. cap. 21. *Clericorum nomen etiam Lectores, & Psalmistæ, & Ostiarii retinent.* Sed & Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, *Primi Clerici*, dicuntur in lib. 13. Cod. Th. de Judæis & Cælicol. ut cæteri, *inferioris loci*, in leg. 41. eodem Cod. de Episcop. Vide Capitulare Adelchisi Principis Beneventani ann. 851. cap. 6.

CLERICI, Canonici, maxime *regulares*, qui in Ecclesiis Cathedralibus sacra peragunt, apud Ledradum Archiepiscopum Lugdun. in Epistola ad Carolum M. & in Capitulis Caroli C. tit. 5. §. 53. *Clerici Canonici*, in iisdem Capitulis Caroli C. tit. 31. cap. 30. *Canonici, id est, regulares Clerici*, in Excerptis Egberti Archiepisc. Eboracens. in Præfat. Capitulare Aquisgran. an. 789. c. 71. *Similiter qui ad Clericatum accedunt, quod nos nominamus Canonicam vitam, volumus ut illi canonice secundum suam regulam omnimodis vivant, & Episcopus eorum regat vitam, sicut Abba Monachorum.*

CLERICI CATHEDRALES, Canonici, apud Joannem de Collemedio in Vita S. Joann. Episc. Morin. num. 12.

¶ CLERICI, seu CANONICI DE STALLO, DE TERRA. Sic in Statutis Ecclesiæ S. Martini Turon. jussu Capituli an. 1200. per Johannem *Gastineau* in unum volumen redactis, in quibus illud observare est, Regem Ecclesiæ S. Martini Abbatem, intra annum ab obitu Decani vel Thesaurarii, debere nominare atque Capitulo præsentare ad Decani vel Thesaurarii officium Canonicum unum *de Stallo*, non vero Canonicum *de Terra.* Erat in Ecclesia S. Martini triplex ordo Canonicorum. Primus Presbyterorum & Diaconorum qui in *stallis* superioribus sedebant. Secundus Subdiaconorum aliorumque minorum Ordinum, quibus locus erat in inferioribus stallis. Tertius ordo erat Canonicorum puerorum seu Clericorum simplicis tonsuræ, qui in scamnis considebant puerorum choralium more, dividebanturque inter se variis stationibus & officiis. Hi nomine Clericorum seu Canonicorum *de Terra* designabantur. Vide Mercurium Gallicum Januarii anni 1722. pag. 30.

CLERICI DE SCAMMELLO, Qui in scammellis, seu in sedibus inferioribus in Ecclesia sedent, ut

CLERICI DE STALONE, Qui in stallis, &

CLERICI DE CHORO, Qui in choro deserviunt, in Charta Minorensis Episcop. an. 1270. apud Ughellum tom. 7. pag. 419.

Clerici Matutinales. Charta ann. 1267. in M. Pastorali Eccl. Parisiens. lib. 2. cap. 61. *Sexaginta solidos Parisiensium ad opus distributionum inter confratres, & Clericos matutinales dictæ Ecclesiæ.*

Clericorum nomine intelliguntur etiam interdum Monachi. Forte quod dum sacra officia in Ecclesia concinunt, Clericorum munus impleant. Sozomenus lib. 8. cap. 18. ait, Rufinum Ecclesiam SS. Apostolis Petro & Paulo sacram excitasse; deinde addit: πλησίον δὲ μοναχοὺς συνῴκισεν, οἱ τῆς ἐκκλησίας κλῆρον ἐπλήρουν. S. Germanus Parisiensis Episcopus in Charta exemptionis Monasterii S. Vincentii, quod ejusdem S. Germani donatur nomenclatura, apud Brolium l. 2. Hist. Parisiens. *Insuperque sancimus ut nullus Metropolitanus aut aliquis suffraganeus ejus causa alicujus ordinationis illic ingredi præsumat, nisi solummodo ab Abbate ejusdem loci vocatus venerit ad sanctitatis mysterium celebrandum, ... aut ad benedictiones Clericorum vel Monachorum instituendas, &c.* Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 36. *Clerici qui Monachorum nomine non pleniter conversare* (ita leg. pro *conservare*) *videntur, & ubi regulam S. Benedicti tenent, &c.* Abbo Monach. Serm. 5. *Videmus Monasteria à Clericis derelicta.* Gregorius Turon. lib. 2. de Glor. Mart. cap. 28. Aredii Monachum *Clericum Aredii Lemovicini Abbatis* vocat. Ita lib. de Glor. Confess. cap. 82. ubi de Eutychio Recluso, lib. de Vitis Patr. cap. 6. & lib. 1. de Glor. Mart. cap. 76. Rudolphus in Vita S. Liobæ c. 1. Stephanus II. PP. in Diplom. pro Monast. S. Dionysii edito à Mabillonio to. 4. SS. Benedict. p. 337. Jonas in Vita S. Columbani, Aigradus in Actis S. Ansberti Episc. Rotomag. Eigil in Vita S. Sturmii cap. 16. Acta S. Marculfi Abb. Nantensis, Vita S. Sigolenæ, Miracula S. Leufredi cap. 1. Chron. Fontanell. cap. 13. Hist. Translat. SS. Chrysanti & Dariæ c. 27. Canones Hibern. lib. 38. cap. 10. Vita S. Medardi ex Cod. Resbac. c. 17. Dudo lib. 3. de Actis Norman. pag. 153. Adso de Miracul. S. Waldeberti num. 13. &c. Vide Cassianum lib. 11. Collat. cap. 14. & ibi Gazæum, & Valesium lib. 17. Rerum Francicar. pag. 556. & lib. de Basilicis cap. 6. Quibus addo in Pontificali Ecclesiæ Senonensis MS. haberi *Orationem ad Clericum faciendum* quæ solos Monachos spectat, ut ex his patet: *Oremus pro hoc famulo suo ill. qui ad deponendam comam capitis sui pro ejus amore festinat, ut donet ei Spiritum sanctum, qui habitum religionis in eo perpetuum conservet, &c.* Infra: *Cui in tuo sancto nomine habitum sacræ religionis imponimus.* Ordericus Vitalis lib. 8. ita Monachos Molismenses loquentes inducit: *Nos autem & ordine & officio Clerici sumus, & Clericale servitium summo Pontifici, qui penetravit cælos, offerimus, ut sortem supernæ hæreditatis ipso adjuvante obtineamus.*

Sed & Canonicos Regulares *Clericos* non semel indigitat Stephanus Tornacensis, Epist. 96. 104. 115. 152.

Clerici Conjugati. Capitula Caroli M. lib. 7. cap. 373. *Castimoniam quoque inviolati corporis perpetuo conservare studeant, (Clerici) aut certe unius matrimonii vinculo fœderentur.* Inconsulto Episcopo vetantur Clerici uxores ducere, in Concilio Toletano IV. cap. 43. Immunes erant ab omni tallia, non vero eorum uxores, ut colligitur ex pacto inito inter Communiam Meldensem, & Clericos conjugatos ejusdem Communiæ an. 1320. in Regesto Cameræ Computor. sign. E. Sed quæ fuerint *Clericorum conjugatorum privilegia*, pluribus docet Lindwodus ad Provinciale Ecclesiæ Cantuar. lib. 1. tit. 12.

Clerici nude, in Capitulari 1. ann. 802. c. 23. qui *Clerici parochiarum* dicuntur in Concil. Emeritensi cap. 18. & sæpius *Clerici Scholares*, qui in singulis Ecclesiis Curionibus in sacris officiis deserviunt, & Scholas tenent. Leo IV. PP. de Cura Pastorali: *Omnis Presbyter habeat Clericum Scholarem, qui Epistolam vel lectionem legat, & ad missam respondeat, cum quo & Psalmos cantet.* Ordo Romanus habet hoc loco: *Clericum aut Scholarem.* Hincmarus Remensis in Capitulis de Rebus Magistri, &c. c. 11. *Si habeat Clericum, qui possit tenere scholam, aut legere Epistolam, aut canere valeat.* Capitula Walterii Episcopi Aurel. cap. 6. *Ut unusquisque Presbyter suum habeat Clericum, quem religiose educare procuret: & si possibilitas illi est, scholam in Ecclesia sua habere non negligat, &c.* Vide Synodum Coloniensem ann. 1280. c. 1. Statuta Alexandri Episcopi Coventriensis an. 1237. cap. *de Aqua benedicta, &c. Clerici seculares*, in Capitul. Aquisgran. an. 817. cap. 42. ad discrimen *Clericorum Monachorum*, de quibus mox supra.

Clerici dicti etiam qui litteris imbuti erant, viri literati ac docti, quod Clericos potissimum literatura ac eruditio spectaret. Quippe ad Clericatum non promovebantur nisi γραμμάτων ἐπιςήμονες, ut est in Nov. 6. Justiniani cap. 4. & Nov. 123. cap. 12. *Qui enim litteras nescit, Clericus esse non potest*, apud Julianum Antecessor. Et ut ait Speculum Saxonicum l. 1. art. 5. §. 4. *Impossibile est aliquem Clericum nominare, nisi sit doctus, ordinatus, & tonsuratus.* Ordericus Vitalis l. 3. *Clericus cognominatus est, quia peritia literarum, aliarumque artium apprime imbutus est.* Joan. de Garlandia in Æquivocis:

Fur aurum, virgo flores, mare nautaque, libros
Clericus æquivoce singula quisque legit.

Chronicon Andrense: *Aliquibus Romanis annitentibus, Hispanum quemdam Burdinum nomine, satis Clericum, ei fecit subordinari.* Id est satis literatum ac doctum. Historia Episcoporum Eystetensium: *Iste Joannes Episcopus ... magnus Clericus in jure Canonico fuit.* [Chronica FF. Prædicatorum Mediolan. apud Muratorium tom. 3. p. 60. *Hic fuit* (F. Stephanus de Vicomercato) *in sæculo honorabilis Clericus.*] Willelmus Gemetic. lib. 7. c. 10. *Cognomento Clericus, quia copiose literatus erat.* Joan. Willaneus lib. 4. cap. 3. *Gran Cherico in iscrittura.* Martialis Parisiensis in Arestis amorum:

Apres avoit les Deesses,
Toutes legistes & Clergesses,
Qui sçavoient le decret par cœur.

Hinc *Clergie*, nostris pro ipsa scientia ac literatura. Robertus Bourronus in Merlino: *Li Clerc sevent mout par force de Clergie, que autre gent ne sauroient mie.* Vide Steph. Paschasium lib. 8. Disquisit. Francic. cap. 13. & Seldenum in Dissertat. ad Fletam c. 9. Hinc etiam *Clerkois*, pro lingua Latina. Vetus liber MS. cui titulus *le Miroir*: *Li quars pechié de pereche, con apelle en Clerkois Accide.*

Clerici, qui vulgo *Scholares*, apud auctorem de Disciplina Scholarium, quem perperam Boëtium nominant, cap. 4. quomodo olim appellati Scholastici in Academia Parisiensi, unde etiamnum mansit nomen Parisiis, *Prati Clericorum*, quod prædium fuit, seu ager eidem Academiæ proprius. M. Robertus de Sorbona in Serm. de Conscientia: *Ille qui frequentat magis scholas, & diligentius Magistrum audit, debet melior Clericus reputari.*

tari.i. Scholasticus, literis ac eruditione præ cæteris instructus. Alibi: *Sicut ergo demens esset Clericus, cui certissime diceretur vel mandaretur à Cancellario, In isto libro eris solum examinatus, quando petes licentiam legendi Parisius, &c.*

Clerici præterea dicuntur, Scribæ, Actuarii, & Amanuenses judicum, vel officialium Regiorum, aut qui sumptus quotidianos ad officia ac munera spectantes, in acta referunt, aliaque obeunt munia, quæ sine qualicunque doctrina præstari nequeunt, cujusmodi erant *Chartularii*, in singulis judiciorum, vel officiorum scriniis: sic appellati, inquit Seldenus in Dissertat. ad Fletam, *ob doctrinam, seu scientiam, seu artem illam qualemcunque*, quam *Clergie* vocabant Galli nostrates. Lambertus in Vita S. Heriberti Archiepiscopi Coloniensis n. 22. de quodam fure: *Adducitur, sistitur, de arte disquiritur, disquisitus scriptorem se fatetur.* Et mox: *Non*, inquit, *ultio finit te vivere, qui fœdissimæ te subegeris infamiæ, & Clericale decus ad dedecus violentus intorseris.* Acta S. Erconwaldi Episc. n. 20. *Quidam venerabilis Clericus, cujusdam magni nominis notarii, &c.* Ubi nihil mutandum, quidquid censeant viri docti. Joann. de Condato. MS.

A Nonneguin le fil Martin
Le singe, qui bien sot latin,
Et qui estoit Clers couronnez,
D'escrire à Court & de conter,
Que li frait pooient monter.

Clerici Regis, qui & *Notarii*, & postmodum *Secretarii*, appellati, Regiis Diplomatibus *in dorso* nomina sua adscribebant. Matthæus Paris ann. 1250. *Clerici quoque nomine, Regis Consiliarii, &c.* Epitaphium Guillelmi Matisconensis Episc. Ambian. apud Adrian. Morlerium.

Clericus Angelici fuit hic regis Ludovici.

Horum passim mentio occurrit, qui iidem sunt, quos hodie *Clercs Notaires & Secretaires du Roy* appellamus.

Clerici, Judicum Secretarii, apud Fletam lib. 1. cap. 18. §. 6. 9.

Clerici Ceremoniarum, in Ceremoniali Rom. lib. 3. pag. 296.

Clerici Cameræ Apostolicæ, ibid. p. 320.

Clericus Coquinæ, cujus officium describitur in Fleta lib. 2. c. 18. Hujus etiam mentio fit in legibus Malcolmi II. Regis Scotiæ c. 6. §. 3. & in Testamento Caroli Pulcri Regis Franc. an. 1324.

¶ Clericus Coronæ, Officiarius *Banci Regii.* Vide *Bancus Regius.*

¶ Clericus Marcati Hospitii Regii, in Litteris Henrici VIII. Regis Angl. apud Rymer. tom. 14. pag. 159.

Clericus Marescalciæ Equorum, cujus officium describitur in Fleta lib. 2. c. 14. §. 4. & cap. 20.

Clericus Nundinarum, in Fleta lib. 2. cap. 64. §. 24.

Clericus Panetariæ, & Buticulariæ, cujus officium describitur in Fleta lib. 2. c. 19.

Clerici Seculares, in Ecclesia Leichefeldensi, vocati vulgariter *Clercs viscars*, id est, *Clerici vicarii*, in Statutis ejusdem Ecclesiæ in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 244. Ubi ii videntur quos vulgo *Chantres*, seu Cantores dicimus.

Clericus Pipæ, in Scacccario, seu fisco Regio, apud Anglos, qui nomen accepisse videtur à magno rotulo, cui debitas Regi pecunias, cæteraque ad coronam pertinentia vectigalia inscribit, quem Angli à fistulæ similitudine *à pipe* vocant, ut habet Spelmannus. *Clericus pipæ*, olim *ingrossator magnæ rotulæ. Contrarotulator pipæ*, olim *duplex ingrossator*; & *Cancellarius scaccarii*, est *Contrarotularius pipæ.*

Clericus Placitorum Aulæ, in Fleta lib. 2. c. 12. §. 31. *Clerc des arrests*, qui hac tempestate, *le Greffier du Parlement* nuncupatur, in Edicto pro Parlamento postridie Epiph. an. 1277.

Clerici de Scacario, in tom. 2. Monastici Anglic. pag. 371.

Clerici Templi, seu Thesauri Regii, qui in Templo Parisiensi asservabatur, *Clercs du Temple*, in Computo Thesauri an. 1322. Vide *Templum.*

Clerici Scantionariæ, *Clercs de l'Echançonnerie*, in Testamento Caroli Pulcri an. 1324.

Clerici Forrariæ, *Clercs de la Fourriere du Roy*, in Testamento Ludovici Hutini Regis an. 1316. & Caroli Pulcri an. 1324.

Clerici Liberationis Domus Regis, in Legib. Malcolmi II. Regis Scotiæ §. 2. Galli dicerent, *Clercs des livrées de la maison du Roy.*

Clericus Mapparum, *Clerc des nappes*, in Testam. Caroli Pulcri an. 1324.

Clerici Arcubalistariorum, *Clercs des Arbalestriers*, quorum numerum ad unicum redegit Carolus V. tum Galliæ Regens Edicto 27. Febr. an. 1359.

Clerici Elemosynæ, *Clercs de l'Aumône*, in Statuto pro hospitio Ludovici Hutini an. 1317.

Clerici Cameræ Computorum, *Clercs de la Chambre des Comptes*, qui nuncupantur *Petits Clercs* in Edicto Caroli V. Regentis an. 1359. *Clercs d'embas*, in Edicto Caroli VI. Reg. 7. Jan. an. 1407. in Regesto *Pater.* Atque hi Clerici Cameræ Computorum, juxta Edictum publicatum Vivarii in Bria ann. 1319. & in Camera Comput. Paris. 17. April. an. 1320. à Dom. *de Sully*, emendabant computa tam vetera quàm nova, eorum non modo examini aderant, sed & de iis referebant ad Magistros, in quorum cæteroquin ædibus habitare iis haud licebat.

Clerici Capellæ Regiæ, *Clercs de la Chapelle du Roy*, in Testamento Ludov. Hutini Regis 1316. & alibi.

Clerici Scutiferiæ, *Clercs de l'Escurie*, in Testamento Caroli Pulcri an. 1324.

Clerici Consilii, *Clercs du Conseil*, in Statuto pro hospitio Regis & Reginæ an. 1285.

Clerici Coketæ Regis Vide *Coket.*

Clericare, Clericum ordinare, facere. Anastasius in S. Hadriano PP. *Dom. Paulus Papa eum Clericari jussit.* Donatio Constantini M. *Quem proprio consilio Clericare voluerit, & in numero religiosorum clericorum connumerare, &c.* Lex Longob. lib. 1. tit. 33. §. 2. *Si quis servum alienum sine voluntate domini sui Clericaverit.* Guill. de Podio Laurentii in Præfat. ad Chronicon. *Et Episcopi quales pro tempore poterant, Clericabant.* Testamentum Roberti Comitis Arvern. an. 1276. apud Justellum: *Guodafredum filium meum Clericari volo.* Vide Joannem VIII. PP. Epist. 295. Vita S. Gaugerici Episcopi Camerac. MS. lib. 1. cap. 4. &c.

Clericio, Tonsura donatus, Clericulus, Gall. *Cleriçon.* Agobardus lib. de Privileg. & Jure Sacerd. n. 11. *Habeo unum Clericionem, quem mihi nutrivi de servis meis propriis,... volo ut ordines eum mihi Presbyterum.* Proinde *Clericio* iste erat ex eorum Clericorum ordine, quos *Nutritos* appellat Hincmarus in Capitulis an. 874. *Clerjons*, dans le Roman *de Vacces* MS.

Et tant estoient exploitiés,
Que ne sai laquelle lechons
Ert alez lire un des Clerjons.

Alibi :

Chantent li maistre Clerc, & chantent li Clerjon.

Atque id nominis etiamnum tribuitur quibusdam Præbendariis in Ecclesia Viennensi, ut auctor est Joannes *le Lievre* in Antiq. Viennensibus cap. 54. Vide *Corona.*

CLERIFICARI, de eo qui Clericus fit. Occurrit in Vita S. Judoci à Mabillonio edita cap. 2.

CLERIMONIA, Clericorum Canonicorum, vel Monachorum Collegium. Gloss. Lat. Gall. *Clerus & Clerimonia, idem.* Catholicon Armoricum: *Cloareguiez*, Gall. *Clergie, Clericatus, item Clerimonia, item Clerus, Congregatio Clericorum.* Liber Aganonis in Tabulario S. Petri Carnotens. de Agano ne Episcopo Carnotensi : *Clerimoniæ quoque seriem instituens, quæ laudes Deo debitas redderet.* Ipse Agano in Charta fundat. ejusdem Monasterii : *Illudque à fundamento reædificare, & canonica institutione Clericorum cunctorum graduum inibi Deo servire, sanctam exercendo religionem, jussimus.* Charta Hugonis Episc. Noviom. & Tornac. an. 1039. pro fundatione Monasterii Phanopinensis, [seu Falempinensis,] apud Haræum in Histor. Castellanor. Insul. lib. 2. pag. 163. Buzelinum lib. 2. Galloflandr. cap. 26. [& inter Instrum. tomi 3. novæ Gall. Chr. col. 85.] *Quatenus ibi ædificaret Abbatiam in honore B. Martyris Christophori, & ibi statueret pauperum Clerimoniam, eamque sub obtentu charitatis dotaret appendiciis terrarum atque familiarum, unde haberent ipsius Abbatiæ Clerici alimoniam.* Ubi *Clerimoniam* Haræus & Buzelinus *Clericorum alimoniam* perperam interpretantur.

¶ CLERONOMIA. Acta SS. Maii tom. 6. pag. 753. de S. Carauno : *Vir namque Apostolicus ... Abbatem simul & pulchram Cleronomiæ seriem ... instituit.*

¶ CLERICIDA, Occisor Clerici in Epistola Innocentii Papæ ad Rainaldum Remensem Archiep. inter Opera S. Bernardi to. 1. col. LIX. Edit. 1690.

¶ CLERICIDIUM, Occisio Clerici in Bulla Leonis X. Papæ apud Miræum Diplom. Belg. to. 1. pag. 236. col. 2. edit. 1723.

¶ CLERICULUS, Junior Clericus, vel Puer Choralis. Occurrit non semel: Vide *Abbas Clericulorum.*

¶ CLERIFICARI, CLERIMONIA, CLERONOMIA. Vide in *Clerici.*

¶ CLERONOMUS-] CLERONYMUS, Hæres, ex Græc. κληρονόμος. Charta Eadgari Regis Angliæ in Monastico Anglic. to. 3. pag. 129. *Quandam telluris particulam, 30. videlicet casatos .. perpetua largitus sum hæreditate, ut ipse vita comite cum omnibus utensibus,* (utensilibus) *pratis videlicet, pascuis, voti compos habeat, & post vitæ suæ terminum quibuscunque Cleronymis impune derelinquat.* [Fridegodus in Vita S. Wilfridi Episc. Ebor. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 722.

Terris atque polis Jesu Cleronomus esto.

Charta anni 1038. apud Wanleium de Antiquit. Litter. Septentr. pag. 303. *Condono Ethelredo quinque mansos ... & post vitæ suæ terminum, duobus quibus voluerit Cleronomis.* Occurrit rursus apud Acherium to. 2. Spicil. pag. 186. & Thomam *Madox* pag. 174. Formularis Anglicani.]

CLEROPROXIMI, dici videntur S. Cypriano Ep. 24. qui ad clericalem ordinem, tanquam idonei, deligebantur ab Episcopo ex totius Cleri consensu, ita ut cum necessitas emergeret, Diaconum aut Subdiaconum in Ecclesiis ordinari, ex eorum coetu aliquem idem Episcopus ad id muneris promoveret : *Fecisse me autem sciatis Lectorem Saturum, & Hypodiaconum Optatum Confessorem, quos jam pridem communi consilio Cleroproximos feceramus.*

¶ CLERTA, Vox Occitanica, nobis ignotæ notionis. Supra legitur in *Acaralha.*

CLERUS, Ordo Clericorum, [quandoque etiam Monachorum, ut in posteriori exemplo.] Anastasius in S. Hormisda PP. *Hic composuit Clerum, & psalmis erudivit.* [Chronicon Fontanell. apud Acherium to. 3. Spicil. pag. 234. *Clerum nobilissime auxit, ac regulari ordine secundum egregii Patris Benedicti normam ut vitam degerent, multipliciter decertavit.*]

CLERUS, pro *Clericus.* Anastasius in S. Victore PP. *Hic fecit sequentes* (f. frequentes) *Cleros*, i. Clericos. Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis c. 16.

Ecclesiæ Christi vendebantur maledictis
Presbyteris, Cleris, quod erat confusio plebis.

Cap. 17.

Usus cum Cleris non ni tantum duodenis.

Vide Chartam Amati Archiep. Salernitani apud Ughellum to. 7. pag. 506. d. & Chrodegangum Episc. Metensem in Regula Canonicor. cap. 63.

CLERI, *libri novi & veteris Testamenti*, Papiæ.

CLESONISTA, appellatus reus. Constitutiones Caroli Mag. in Lege Ripuaria cap. 3. *Clesonista aut 600. sol. componat, aut cum 12. juret : aut si ille qui causam quærit 12. hominum sacramentum recipere noluerit, aut cruce, aut scuto & fuste contra eum contendat.* Vocis etymon à Græc. κλήζω, appello, nomino. Spelmannus ; à Germanico Amerbachius accersunt.

CLETA, Crates. Vide *Cleia.*

¶ CLETARIA, Instrumentum musicum. Sallas Malaspinæ Rerum Sicularum libro 5. n. 4. apud Baluz. tom. 6. Miscel. pag. 330. *Modulantur & organa. Ibi lituus, Clotaria, & viella omniumque genera musicorum hymnum concinunt triumphalem.*

¶ CLETELLA, Parva *Cleta.* Vide in *Cleia.*

¶ CLETELLÆ, pro *Clitellæ.* Vide *Cretellæ.*

¶ CLEUS, *Ascensus modicus*, in vet. Glossario Sangerman. MS. num. 501. Lege *Clivus.*

CLIBA, CLIBOLA. Papias : *Clibola, inclinata. Cliba, aspera, difficilia.* Legendum *Clivosa, & cliva.*

¶ 1. CLIBANARIUS, Pistor. Vide *Furnaticum.*

¶ 2. CLIBANARIUS, Eques Cataphractus. Vide *Clibanus 2.*

¶ CLIBANARIUS COMES. Vide *Comites Clibanarii.*

¶ CLIBANICUS, *Panis in testa coctus*, Papias MS. Vide *Panis Clibanites.*

1. CLIBANUS, Græcis, κλίβανος, sive κρίβανος, est Instrumentum ex ferro aut opere figlino, aut alia materia confectum, sub quo non solum panis, sed aliud quidvis coqui potest. Campanam (*Cloche*) Galli vocant, quod ad eam figuram proxime accedat. Differt autem à furno, tum quia mobile sit, tum quia minus, aliaque insuper materia constet. Ita Gorræus. At abusive pro furno vox hæc postmodum sumpta. Hariulfus lib. 3. p. 32. *Simulque reditum publici Clibani cesset.*

¶ CLIBANUS PICEUS, Furnus ubi pix conficitur. Bulla Sergii IV. PP. pro Monast. Cuxanensi an. 1011. in Appendice Marcæ Hispan. col. 982. *Hæc igitur quæcumque diximus, vel quæ non diximus, prædia, villas scilicet, Ecclesias, parrochias, fundos, casas ... molendinos, molendinares cum suis caputaquis & piscatoriis, & cum salinis & Clibanis piceis, omnia acquisita vel acquirenda ad S. Michaëlis Cœnobium in valle Confluenti situm pertinentia, &c.*

Similia prorsus habentur in altera ejusdem Papæ Bulla pro Monasterio Rivipullensi ibid. col. 989.

2. CLIBANUS, vel CLIBANUM, Thorax ferreus, quo pectus tegitur, Græcis recentioribus κλίβανον. Vide Rigalt. in Gloss. Anonymus de Re bellica post Notitiam Imperii de Thoraconacto: *Ut hoc induta primum lorica vel Clivanus, aut his similia, fragilitatem corporis ponderis asperitate non læderent.*

CLIBANARII, Cataphracti equites, clibano seu thorace tecti. Glossarium Latinum MS. Regium: *Clibanaris, quasi tunica ferri.* Papias: *Clibanaris quasi tunica ferrea.* Infra: *Clibanarius* habet. Glossar. Isidor. *Clibanarii, quasi tunici ferrei*, Glossæ Basilicωn: Κλιβανάριοι, ὁλοσίδηροι, κλίβανα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σίδηρα καλύμματα καλοῦσι, ἀντὶ τοῦ καλαμῖνα. [Alii καλαμῖνα.] Nazarius in Panegyr. Const. *Operimento ferri equi atque homines pariter obsepti: Clibanariis in exercitu nomen est. Superne omnibus tectis equorum pectoribus, demissa lorica & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus, à noxa vulneris vendicabat.* Ammian. lib. 16. *Sparsique cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, &c.* [Alexander Severus in Oratione ad Senatum post victos Persas habita apud Capitolinum in ejus vita: *Centum & viginti quinque millia equitum fudimus: Cataphractarios quos illi* (Persæ) *Clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus: eorum armis nostros armavimus.* Ex his duobus locis posterioribus liquet *Clibanarii* vocem esse Persicam, nec assentiendum esse Salmasio qui eam Græcam esse opinatur.] Horum præterea meminit Lampridius in Alexandro, Vegetius lib. 3. cap. 6. Lex 9. Cod. Theod. de Annon. civic. Notitia Imperii, &c. Vide Salmasium ad eumdem Lamprid. pag. 234.

¶ CLIBATUS, *Fornax.* Papias MS. Lege *Clibanus.*

¶ CLIBOLA. Vide *Cliba.*

¶ CLIBUS, f. pro *Clivus*, quasi Inclinatus, qua notione superius accipitur *Cliba.* Testament. S. Rudesindi ann. 978. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 184. col. 1. *Denique Domine, adeo Clibus ac pusillus servus tuus Rudesindus Episcopus ... construximus locum supra taxatum.*

¶ CLICIA, Phthisis, Gall. *Phtisie.* Hispan. *Tisica*, Ital. *Tizichezza*, Morbi genus, quo ulcerato pulmone corpus admodum marcescit. Vita S. Francisci de Paula to. 1. SS. April. p. 183. *Barthulla laboraret morbo phthisis, alias de Clicia.*

CLIDA, Crates, Gall. *Claie.* Vide *Cleia.*

¶ CLIDUS, Eadem notione. Annales Loiseliani ad ann. 776. *Petrarias quas præparaverunt, etiam Clidos ad debellandum per virtutem ipsum Castellum.* Vide Duchesnium tom. 2. Annal. Franc. p. 30.

¶ CLIENCIA. Vide *Clientia.*

¶ CLIENCULUS, quasi Clientulus, diminutivum vocis *Cliens*, Gall. *Client.* Qui causam suam patrono committit. Conc. Trevir. an. 1310. to. 4. Anecd. Marten. col. 227. *Si vero* (Advocatus) *per cavillationes & malitias suas adversario Advocato justam causam abstulit... vel falsum testem instruendo, vel Clienculum suum ad vera neganda inducendo, vel litem ex industria protrahendo & similia*; *tunc in solidum illi ad verum interesse tenentur. Quod si propter ejus negligentiam vel ignorantiam Clienculus suus causam amiserit, tenetur illi non solum salarium extortum, verum etiam damnum litis restituere.*

CLIENS, Armiger, *Escuier.* Monachus Florent. de Expugnat. Acconensi: *Sunt triginta Milites & horum Clientes.* Will. Brito lib. 6. Philipp. p. 162.

Ter denosque equites, & septuaginta Clientes.

Utitur non semel. Libertates MSS. Villæ Franchæ concessæ ab Archembaldo Dom. Borbonii ann. 1217. *Si Miles vel Cliens petit corpus hominis, non potest eum probare esse suum per suum servientem, &c.* [Robertus Monachus in Hist. Palæst. *Per aliquot dies mittere cœpit Clientes suos ad comparanda necessaria Dux Gothefridus*, apud Barthium in Glossario, ubi *Clientes*, Ministros interpretatur. Hist. Dalphin, tom. 1. pag. 66. col. 2. in Visitatione castrorum ann. 1347. *Castellanus interrogatus fuit quam familiam ipse tenebat, dixit quod unum Scutiferum, unum Clientem, unam Gaytam & unam Bayetam.* Ampliorem significationem habet vox *Cliens*, & pro milite inferiori seu homine armato sumitur in eadem Hist. tom. 2. pag. 27. col. 1. ubi Humbertus Dalphin. ann. 1283. promittit juvare *Archiepiscopum & Capitulum Vienn. ... contra omnes homines, suis propriis sumptibus & expensis, cum centum hominibus armatis in equis, & cum tercentis balistariis & septingentis Clientibus cum lanceis.* Quin imo & pro quolibet homine plebeio sumenda videtur in Epistola Alexandri III. Papæ inter Instr. to 1. Gall. Christ. p. 51. col. 1. *Nec ulli liceat præter armatos milites & Clientes qualibet arma ferre, nisi milites enses solummodo, & Clientes singulos baculos, qui pacis, sicuti ceteri, debent securitate gaudere.* Infra: *Clientes vero & artifices, scilicet fabri, sartores, pellicarii & omnes operarii, aut sex vel octo, seu duodecim denarios, secundum suorum Capellanorum arbitrium dabunt.*]

CLIENS ARMORUM, *Aulicus*, [Apparitor, Gall. *Sergent*, *Huissier. Cliens regius.* Testam. Johannis Episc. Albiensis ann. 1473. to. 1. Anecd. Marten. col. 1842. *Habent sibi adjudicatum pastellum per Clientem regium de Castro-Karoli.* Memoratur eadem notione *Cliens regius* in appellatione Johannis de *Bouquetot* ann. 1398. ex Archivo B. M. de Bello Prato Rotomag.] Vide *Serviens armorum.*

CLIENS, Vassallus, in veteri Charta apud Beslium in Comitib. Pictav. pag. 574.

CLIENTELA, Domestica familia: *Multitudo servorum*, Joanni de Janua. Thomas Archid. Spalat. in Hist. Salonitana cap. 34. *Habuit autem Militem unum, & 1. Notarium, Clientelam bonam, 2. dextrarios.* Item, *Clientelam*, pro concubina, focaria, usurpat S. Columbanus Epist. 5. *Post in Diaconatu adulterium, absconsum tamen, dico cum Clientelis adulterium.* Idem de Pœnitentiarum mensura cap. 20. *Si quis autem Clericus aut Diaconus vel alicujus gradus ... post conversionem suam iterum suam cognoverit Clientelam & filium iterum de ea genuerit, sciat se adulterium perpetrasse, &c.*

CLIENTIA, Refugium, protectio. Gloss. Gr. Lat. *Cliens*, πρόσφυξ. Gloss. Lat. Gr. προσφυγή, *Cliencia.* Vita S. Eucherii Episcopi Aurelian. n. 9. *Qui metu perterritus, ne silenter cum ipsis, Clientia addita ad Alpinam munitatem convolaret, clam tutiori loco ... eum tradidit custodiendum.*

¶ CLIENTULUS, CLIENTULA, vel CLIENTULIA, Qui vel quæ causam suam credit patrono defendendam. Ordinatio Comitis Provinciæ an. 1254. de Advocatis, è MS. D. *Brunet* fol. 63. *Pro expensis vero nichil à Clientulo vel Clientuliis accipiat* (Advocatus,) *nisi esculentum & poculentum.* Non semel occurrit vox *Clientulus* in Statut. MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280. & alibi. Vide *Clienculus.*

CLIMA, ex Gr. κλίμα, *inclinatio cœli*, Vitruvio lib. 1. Septem autem climata, quæ sunt κατὰ θέσιν recensent antiqui Græciæ magistri. At Abulfeda Arabs climata ita distinguit ut aliud *Clima verum*

unum è septem prædictis: alterum, *Clima cognitum*, quæcumque regio, aut regnum plurimas provincias & tractus continens dicatur. Ab Arabibus igitur videntur Græci Byzantini regionibus ac provinciis *Climatis* nomen indidisse. Paulus Diacon. lib. 23. Hist. Misc. *Ast Imperator rebelles cæsos & tonsos exilio damnavit, & apud Chersonam deportatos fore decrevit, & Climata illa sub custodia & munitione conservanda.* Anastasius in Hist. Eccl. pag. 137. *Missus est in exilium apud Climata eremi.* Ubi Theophan. Εἰς τὰ κλίματα ἐρήμε. Sed ii à Græcis vocem hausere. Glossæ Basilic. Οἱ βικάριοι τȣ̃ Ποντικȣ̃, ἢ ἑτέρȣ τινὸς ὅλου κλίματος. Ita usurpant Palladius in Vita Chrysostomi pag. 23. Constantinus de Administ. Imper. cap. 1. Cantacuzenus lib. 1. cap. 4. initio &c. Hinc κλιματάρχαι Climatum Præfecti, apud Simocattam lib. 3. cap. 9. lib. 4. cap. 7. & Constantinum Manassem pag. 139. & 168. edit. Meurs. Dudo lib. 3. de Morib. Normannor. *Fama ilico per Franciæ Climata celeriter penetravit.* Ordericus Vital. lib. 3. pag. 491. *Totam regionem in illo Climate pacificavit.* Egidius Parisiensis MS. lib. 1. Karolini:

..... *Navarro in Climate genti*
Pampilona situs & inexpugnabile castrum.

Climata etiam Græci nuperi vocabant urbium regiones. Codex Canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 93. 94. ἐν Χαρκηδόνι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τȣ̃ δευτέρȣ κλίματος. Ubi Editio Lat. *In Basilica regionis secundæ.* Ita κλίματα vocant regiones urbis CP. Socrates lib. 2. c. 30. & Novella Justiniani 43. cap. 1. §. 1. & Alexandriæ, Epiphanius lib. de Ponderib. & mensuris pag. 536.

Clima, Papiæ, *Mensura pedum 60.* Et mox: *Climata sunt in 60. mensuris agrorum, quæ undique habent pedes 60.* Scriptor Gromaticus: *Majores... territoria in agros, agros in centurias, centurias in jugera, jugera in Climata, Climata in actus, perticas, passus, gradus, &c.* Infra: *Actus minimus est latitudine pedum 4. longitudine 140. Climata quoque undique versus pedes habent 60. id est, perticas decempedas undique sex.*

¶ CLIMATIA, Species terræ motus. Ammian. l. 17. c. 7. *Climatiæ limes ruentes & obliquæ urbes, ædificia montesque complanant.*

CLIMPIA, *Species colorum*, Papiæ.

¶ CLINEKARDI, Species monetæ. Hist. Monasterii S. Laurentii Leodiensis, apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 1134. *Fecit parvum portale ante Ecclesiam S. Gertrudis, quod est sumtuosum; quia Abbas solvit pro solo plumbo ibi posito 23. griffones, & pro pictura 5. Clinekardos.*

¶ CLINGERE. Gloss. Isid. *Clingit, eludit.* Grævius: Rectius Excerpta, *Clingit, cludit.* Nam *Clingere* Festo est *Cingere* à Græco κλείειν. Papias in MS. Bituric. *Clingo, excludo, Clinxit, decurtavit.*

CLINICI dicuntur, qui lecto ex ægritudine detinentur, à voce κλίνη, *Lectum*: unde Papias *Clinicum Paralyticum* interpretatur. Ugutio: *Clinicus, qui de lecto non descendit, & præcipue paralyticus.* S. Hieronymus Epist. 27. cap. 2. *Quis Clinicorum non ejus facultatibus sustentatus est?* Epist. 30. cap. 3. *Quem nudum, Clinicum non Fabiolæ vestimenta texerunt.* Historia Translat. S. Sebastiani num. 36. *Mulier quædam Clinica, &c.* Vita MS. S. Magnobodi Episcopi Andegavensis c. 55. *Homo quidam Clinicus advenerat, erectus repedavit.* Drogo in Miracul. S. Winnoci Abb. cap. 8. *Puer Clinicus ex utero matris, contractusque membris, &c.* [Wibertus in Vita S. Leonis PP. IX. lib. 2. num. 6. *Venit Beneventum, ubi aliquandiu commoratus, cuidam Clinicæ divina præeunte gratia vitale præbuit auxilium.*] Vide Sugerium in Ludovico VI. cap. 2. & Salmasium ad Spartianum pag. 57.

Clinicos præterea appellatos à quibusdam, qui in ægritudine baptizabantur: qui nempe aqua salutari non loti, sed perfusi erant, tradit S. Cyprianus Epist. 76. Cum enim propter ægritudinem immergi in sacro lavacro, atque intingi (quod baptizari proprie est) ægri non possent, aqua salutari perfundebantur, sive aspergebantur. A quo more prosfluxit occidentalis Ecclesiæ mos, qui nunc in usu est, ob teneritudinem infantium recens natorum, cum jam rarissimus esset adultorum baptismus. Vide *Superfusus*. *Grabatarii* dicuntur in Concilio Autisiod. cap. 18. Addit. II. Capit. cap. 8. Concil. Parisiense VI. lib. 1. cap. 8. *Hi qui in ægritudine baptismatis suscipiunt Sacramenta, ... quos vulgaris sermo Grabatarios vocat.* Vide Euséb. lib. 2. Histor. Ecclesiast. cap. 42. S. Hieron. in Epitaph. Fabiolæ, & in Epitaph. Paulinæ, Fridegodum in S. Wilfrido cap. 55. Rudolphum Presbyter. in Vita Rabani Mauri n. 37. Baron. ann. 384. num. 13. & Justellum ad Canones Eccl. pag. 170. 1. edit. &c. Ejusmodi vero in extremis *Baptismus, ad sucurrendum* dicitur in libro Sacramentorum Ecclesiæ Remensis, ut me monuit vir doctissimus Joann. Mabillonius.

☞ Mos erat primis Ecclesiæ sæculis *Clinicos* ad nullum Clericatus gradum admitti. Id liquet ex Epistola Cornelii PP. ad Fabium Antioch. n. 6. ubi de Novatiani ordinatione: *Intercedebat omnis clerus, & multi ex laïcis, ex quo non liceret eum, qui quemadmodum & ille in lectulo urgente morbo perfusus fuisset, in clerum aliquem assumi. Verum rogavit Episcopus, ut eum unum ordinare sibi permitteretur.* Sed disciplinæ hujus severitatem, aliquanto post Cornelii ævum, temperavit Neocæsariense Concilium, hominem in lecto perfusum non ab omni Cleri gradu, sed à presbyterio duntaxat excludens: *Si quis ægrotans fuerit illuminatus*, inquiunt Patres can. 12. *non potest in Presbyterum evehi; fides enim ejus non est ex instituto, sed ex necessitate.* Additur ibid. exceptio: *Nisi forte propter consequens ejus studium & fidem hominumque raritatem.* Hæc fere post D. Petrum *Coustant* Ep. Rom. Pont. to. 1. c. 155.

Negat porro Hieronymus Mercurialis lib. 3. Variar. lect. cap. 22. *Clinicorum* vocabulum ipsis ægrotantibus esse tributum à veteribus Scriptoribus: Hippocratem quidem 1. de Morbis, decumbentes, κλινοπετεῖς vocasse, & Plutarchum ac Athenæum κλινούρȣς: at ubi κλινικȣ̀ς dicant non legisse. Probat ibidem *Clinicos* vocatos Medicos, à Chirurgis & Empiricis eo modo, atque etiam magis, antiquitus fuisse sejunctos, quo temporibus nostris Physici nuncupati ab iisdem Chirurgis & Cæretanis vocatis separantur. *Medicus Clinicus, Chirurgus ocularius*, in vet. Inscript. apud Gruter. 400. 7. Vide Scalig. ad Auson. l. 2. c. 4.

¶ CLINODIUM, Idem quod suprà *Clenodium*, Res pretiosa, Gall. *Bijou.* Miracula S. Wernheri tom. 2. SS. April. pag. 720. *De quorum numero viderit quamplurimos ipsum S. Wernherum suppliciter cum muneribus devotisque orationibus venerabiliter honorare, cum auro & argento, Clinodiis ex cera & magnis & ponderosis,*

CLINTINNA. Glossæ MSS. in Prudentii Apotheosin, ex Bibl. S. Germani Paris. *Scutulatam vestem appellat orbiculatam, quam rustici Clintinnam vocant.*

Ubi Glossæ Isonis Magistri : *Scutulis*, *variatis*: *scutulatis vestibus*, *pro omni veste opere vario interserta ponitur.*

¶ CLIOPHEDRUM *Græce dicitur sella plectilis quæ vulgo Valdestolum dicitur.* Sic in Glossis ad Carmen de laudibus Berengarii apud Muratorium to. 2. p. 409. col. 2. Legendum ut infra, *Cliothedrum.*

¶ CLIOSUS, *Inclinatus.* Vetus Glossar. Sangerman. MS. num. 501. Legendum *Clivosus*, vel f. *Clinosus* ut *Clinatus* à *Clinare.*

¶ CLIOTHEDMUS. Vide *Cliothedrum.*

CLIOTHEDRUM, Cleothedrum, Sella plicatilis, seu *plectilis*, uti vocatur à Gregorio M. lib. 10. Epist. 23. quæ claudi potest. Vocabulum ex Græco κλείω, *Claudo*, & ἕδρα, *Sella*, male compactum & concinnatum. Glossæ MSS. *Exedra*, *vel Cliothedrum*, *sedes Episcopalis.* Papias: *Cleothedrum*, *in quo plumæ sternuntur sessoris.* Panegyricus Berengarii Imp.

.... Postquam conscenderat omnem
Adscensum, aureolo Præsul surgens Cliothedro,
Oscula figit ovans, dextramque receptat amicam.

Ad quem locum Glossa quæ in MS. adscribitur : *Cliothedrum*, *Græce dicitur sella plectilis*, *quæ vulgo Valdestolum vocatur.* Fulco Carnot. lib. 3. Histor. Hierosol. cap. 61. *Considente autem Boamundo super Cliothedrum suum Principe effecto*, *diploideque decentissima vestito*, *&c.* Historia Episcopor. Autisiod. cap. 45. *Cliothedrum optimum auro argentoque constructum.* Occurrit præterea in Notis Tyronis pag. 164. Ex his emendanda Historia Translationis S. Sebastiani n. 26. *Ut Clothetro sedebat*, *violentia somni subito deprimitur*, [& Acta SS. Junii tom. 2. pag. 304. C. de B. Bardone Archiep. *Sed dedit videlicet Kliotetram regio decore præparatam.* Alias, ut observat Editor, *Cliothedmus.* Ubique] legendum *Cliothedrum*, ut apud Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 4.

Sedis Apostolicæ viso primum Cliothedro.

¶ CLIPANICANA Major, Scripturæ genus. Vide *Scriptura.*

¶ CLIPEARE, *Contegere.* Vet. Gloss. San-German. MS. n. 501. Legendum cum Laurentio in Amalthea *Clypeare*, Clypeo munire, armare. Pacuvius apud Nonium 2. 145. *Chlamyde contorta astu Clypeat brachium.*

¶ CLIPEOCENTRUM, *Insigne scuti in clipei centro*, apud Martinium in Lexico. Vide Stewich. ad Vegetium lib. 2. cap. 18. & infra *Clypeocentrus.*

¶ CLIPEOLA, *Anulus* Vet. Glossar. Sangerman. n. 501. Papias. MS. *Clipeola*, *Annulus*, *vel rotula.*

¶ CLIPEUS. Vide *Clypeus.*

¶ CLIPPALICANA Galeata. Vide *Scriptura.*

¶ CLIPSTERIZARE, *Per foramen in anum aliquid immittere.* Papias MS. Legendum esset *Clysterizare* à Græco κλυστὴρ, Clyster, Clysterium. Cæl. Aurel. Acut. 2. 38. *Phlebotomare & Clysterizare.*

¶ CLIQUETUS, Pessulus versatilis, Gall. *Loquet*, alias *Cliquet.* Constitutiones Domni Valentini Prioris de Charitate an. 1416. *Refectorarius semper teneat hostium refectorii clausum cum Cliqueto.*

¶ CLISCISCERE, *Disjungere.* Papias MS. cum veteri Glossario San-German. MS. n. 501.

¶ CLISSUS, *est Vis occulta hinc inde vagans rediensque*, *ut virtus radicis primum in caulem deinde in radicem.* Roch *le Baillif* in Diction. Spagyr. Petrus Poterius in Pharmacopoia Spagyrica: *Clissus*, *Unio quædam omnium virtutum cujuslibet plantæ*, *in tribus primis substantiis exsistentium*, *sulphure*, *sale & mercurio*, *ex singulis plantarum partibus seorsim eductis.*

¶ CLISURA, f. pro *Clausura*, Angustus montium aditus. Acta SS. Junii tom. 5. p. 188. de S. Joanne Episc. Gotthiæ: *Intercedere montes Caucasios*, *in iisque esse Clisuras*, *seu angustum transitum*, *constat ex Theophane.*

¶ CLITA, Crates. Vide *Clida* post *Cleia.*

CLITONES, non modo Regum primogenitos, quod vult Spelmannus, sed universim filios omnes, appellarunt Anglo-Saxones, tanquam κλειτοὺς, id est, *inclytos*, *claros.* Lexic. Græc. MS. Reg. Κλειτὸς, ὁ ἔνδοξος. Joannes de Janua : *Clito*, *filius Regis*, *vel Imperatoris*, *qui multa resplendet nobilitate*, *à cluo*, *cluis*, *pro splendeo.* Glossæ Saxonicæ Ælfrici : *Clito*, Æðeling. In Charta Ethelredi Anglor. in Additam. ad Matth. Paris pag. 158. *Ethelstanus*, *Ecbryth*, *Eadmundus*, *Eadward*, *Eadwig*, *& Eadgar*, cum *Clitonis* epitheto subscribunt, qui in aliis, quas laudat Watsius, *se Regis filios* appellant. Exstant apud Seldenum in Notis ad Eadmerum Eadgari Regis Statuta pro Reformatione Monasteriorum, quæ in hunc modum subscribuntur: *Ego Eadgar*, *&c. Ego Eadmund Clito legitimus præfati Regis filius crucis signaculum infantili florens ætate propria indidi manu. Ego Eadweard eodem Rege Clito procreatus præfatam patris munificentiam crucis signo consolidavi.* Radulfus de Diceto in Abbrev. Chron. an. 1037. *Innocentes Clitones Aluredus*, *& Edwardus Ethelredi Regis quondam filii*: qui *Clitunculi* dicuntur Simeoni Dunel. de Gestis Regum Angl. an. 1017. Rogerus Hovedenus ann. 9;8. *Clito Ethelwardus Regis Eadwardi Germanus*... *defunctus est.* Vide eumdem an. 957. & pag. 436. 438. Simeon Dunelm. de Gestis Regum Angl. an. 860. & 866. *Elfredus Clito.* Ann. 866. *Elfredus*, *id est*, *Clito Adeling*: ubi emendat Somnerus, *Elfredus Clito*, *id est*, *Adeling.* An. 955. *Cujus fratruus Clito Edvius*, *Regis scilicet Eadmundi*... *filius.* An. 957. *Suus germanus Clito Eadgarus ab iis Rex eligitur.* Ordericus Vital. lib. 5. pag. 566. *Tunc Aluredus & Eduardus Clitones in Anglia exulabant.* Lib. 7. pag. 655. *Canutus*.... *Edmundum ac Eduinum Clitonem Edrici dolis peremerat.* Lib. 8. p. 672. de Henrico postmodum Rege Angliæ: *Henricus Clito Constantiniensis Comes in Angliam transfretavit.* Et infra p. 689. *Eodem tempore Constantiniensis Henricus Clito strenue regebat.* Lib. 11. p. 838. de Guillelmo Normanno postmodum Flandriæ Comite : *Robertus* (genuit) *Guillelmum Nothum*, *qui genuit Robertum patrem Guillelmi Clitonis.* De eo lib. 12. p. 854. *Ibi Guillelmus Clito Rodberti Ducis Normannorum filius armatus est.* Infra: *Guillelmus quoque Adelingus Guillelmo Clitoni consobrino suo palafridum quem in bello perdiderat remisit.* Eidem Guillelmo *Clitonis* epitheton tribuunt Chronica S. Stephani Cadomens. ann. 1110. Fridegodus in S. Wilfrido cap. 21.

Inferias cæso dantes mœrendo Clitoni.

Vide Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 17. 203. &c. Seldenum, & supra in *Adalingus.*

¶ CLIVANUS. Vide *Clibanus.*

¶ CLIVATIUS, *Fornax.* Gloss. vet. MS. San-German. n. 501. Lege *Clivanus*, vel potius *Clibanus.*

¶ CLIVIOR, *Nobilior.* Glossar. Isid. Lege *Cluior* à *Cluis* infra in *Cluere*, nisi mavis cum Martinio *Clivior* esse tanquam *Celsior* à *Clivo*, qui est excelsior terra.

CLOACA, Latrina, in Chronico Montis-Sereni an. 1183. *Hi duo in Cloaca*, *quæ erat in extrema parte domus* (quæ deciderat) *mersi sunt.* [Sepulcrum, in Vita S. Turiavi to. 3. SS. Julii pag. 618. *De-*

votis precibus de morte ad vitam revocavit puellam, jam alienis ad Cloacam gressibus properantem.]

¶ CLOACARIA *& immunda loca*, in Vita B. Caroli Comitis Flandriæ to. 1. SS. Martii p. 207.

CLOACARIUS, Qui latrinarum Monasterii curam habet, vel ut est in Mamotrecto ad Legendam S. Hippolyti, *Qui purgat cloacas.* Vita Godefridi Comitis Campebergensis c. 37. *Sed minimum est hoc humilitatis indicium, quod aliquando etiam ad confutandam superbiam nostram silere non possum, se Cloacarium domus nostræ humillima seu extrema servitute dejectus exhibuit.* Alias

CLOACARIUS, Δεσμοφύλαξ, in Glossis MSS. Carceris custos, sed præsertim carceris istius partis, quam *Bassefosse*, nostri dicunt.

CLOACARE, Μωλύνειν, in Gloss. MSS. apud Vossium: commaculari quippe & conspurcari dicuntur qui in cloacas labuntur. [Festo *Cloacare* est *inquinare.*]

¶ CLOAX, καναλισκος, *Canaliculus.* Supplem. Antiquarii. Forte leg. *Cloaca.*

CLOBO. Anniversarii Ecclesiæ Alaman. *Resignavit decimam persolventem 7. maltra frumenti & 6. Clobones lini. Globos* forte. In Gloss. Græc. Lat. κλωβὸς, est *cavea*, Ζωγρεῖον ὀρνίθος, quomodo κλωβίον interpretatur Eustathius ad Dion. p. 135. qua voce utitur etiam Laonicus lib. 2. p. 40. edit. Genev. præter Oppiani Scholiasten laudatum à Meursio.

¶ 1. CLOCA, pro *Cloaca*, Si bene conjecto, Fossa major in agris, per quam eluuntur imbrium aquæ. Charta permutationis inter Petrum de Ferreriis, &c. an. 1304. ex Archivo D. Marchionis *de Flamarens: Confrontatis & adjacentiatis inter terram dicti Domini Petri ex parte una & vineam Guilhermi Sabaterii versus quamdam Clocam supra feram.*

2. CLOCA, CLOCCA, Campana: nostris *Cloche.* Papias: *Amplare, ris,* (leg. *applare*) *Cloca, signum, Campana.* Capitul. Caroli M. ann. 789. cap. 7. *Ut Cloccæ non baptizentur.* S. Bonifacius Moguntin. Epist. 9. *Et si vobis laboriosum non sit, ut Cloccam unam transmittatis.* Ibidem Epist. 89. *Clocam, qualem ad manum habui, tuæ Paternitati mittere curavimus.* Alcuinus Poëm. 203.

Semper in æternum faciat hæc Clocula tantum
Carmina, sed resonet nobis bona Clocca cocorum.

Vita S. Anscharii Archiepiscopi Bremensis num. 54. *Insuper etiam, quod antea nefandum Paganis videbatur, ut Cloca haberetur in Ecclesia, consensit.* Vita Aldrici Episc. Cenoman. pag. 126. *Plenam & legalem vestituram per Cloccas & ostia senioris ipsius monasterii.... solemniter fecerunt.* Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. cap. 10. *Cloccaria auro parata 3. Cloccæ optimæ 15. cum earum circulis, skillæ 3.* Vita S. Remberti Archiepisc. Bremens. n. 8. *Signumque Ecclesiæ unum, quod nos Cloccam vocamus.* Tabular. S. Remigii Rhemensis: *Cloccas 3. de metallo 1. de ferro.* Anonymus Thuanus MS.

Dic Cloquam turris, scalam, testamque limacis.

A Saxonico *Clugga* deducit Somnerus; alii à Germanico *Clocke*, Campana. Jacobus *Bourgoing* lib. de Orig. & usu vulgar. vocum pag. 66. à Græc. κέκλνται, *vocare*: vel à *glocitu* gallinarum, &c. Anglo-Britannis, *Clocc*, est Horologium, *Cloch*, Campana, nola, *Clochdy*, Campanarium. Apud Somnerum in Gloss. Saxonico, Cloccan, est glocire, glocitare, singultire, bombum sive sonitum edere: sed has fortean voces à Germanico *Clock* hauserant Anglo-Saxones, atque hi etiam à Latino, *Glocire*, vel potius ab ipso sonitu.

CLOQUEMANNUS, Presbyter, cui campanarum Ecclesiæ cura, easque pulsare incumbit: ita etiamnum appellatur, in Ecclesia Ambianensi. Tabularium Episcopat. Ambian. an. 1327. *Item super alia captione Thomæ Cloquemandi & sex pulsatorum dictarum campanarum, &c.* Ita dictus quasi *homo campanarum.* Id enim sonat vox *man.* Ubi observandum præterea dici præfectum cæteris pulsatoribus. [Statuta MSS. Capituli S. Audomari: *Cloquemannus qui in Vigiliis & Commendationibus tenebitur solemniter pulsare, habebit quatuor solidos Parisienses. Item cum ad Præpositum pertinet ponere Custodes, scilicet Majorem & Minorem & Campanarium Gallice*, Cloqueman, *custodire, vel facere custodire periculo suo jocalia, Reliquias, &c.*] Vide *Campana* & *Campanarius.*

¶ CLOCQUEMANI, Pulsatores quilibet campanarum. Obituarium Ecclesiæ Morinensis fol. 34. *Habebunt Clocquemani Ecclesiæ onus ipsum accendendi & extinguendi finito dicto Salve.* Et fol. 39. v°. *Clocquemanis ad onus titubandi grossam campanam, ut moris est, 12. den.* Occurrit ibid. fol. 36. & 42.

GLOGGA, Idem quod *Cloca*, Campana. Antiq. Fuldenses lib. 1. Tradit. 46. *Duo tintinnabula, una Glogga, duo scrinia.* Lib. 2. Tradit. 39. *Glockæ 4. & unum tintinnabulum, &c.* Rhabanus in Epist. ad Simeonem: *Mitto vobis unam Gloggam, & unum tintinnabulum.* Ita etiam Eigil in Vita S. Sturmii Abbat. Fuld. cap. 24.

GLOCCA, in Vita S. Wnebaldi Abbatis Heidenhemensis cap. 25. *Illa Glocca in Ecclesia sine manibus hominum .... se commovere cœpit.*

¶ CLOCCUM, in Vita S. Bonifacii Archiep. to. 1. SS. Junii pag. 472.

¶ CLOCHA, in Actis S. Golvenni MSS. & apud Lindwodum Provinciali Cantuar. p. 123. *Clocha banni*, quæ pulsabatur dum Princeps viros nobiles ad militaria munera convocabat, apud D. *Brussel* to. 2. de Feudorum usu pag. 721.

KLOCKUM, in Vita S. Liobæ Abb. c. 6. Vide *Crocea.*

CLOCARIUM, CLOCCARIUM, Gall. *Clocher*, Campanarium. Glossæ MSS. *Toral, sedes vel Clocarium, vel longa mappa.* Vita Aldrici Episcopi Cenomanensis num. 44. *In præfata seniore & matre Ecclesia Civitatis duodecim signa ex metallo optimo fundere, & firmare studuit, quæ in jam dicta Ecclesia decenter in Clocariis collocavit.* Ademarus Caban. *Ibidem Clocarium incœptum est.* Gaufredus Vosiensis lib. 1. cap. 40. *Signa Clocarii, claustra, officinæ, ... igne cremata sunt.* Adde cap. 66. Chron. Dolense ann. 1210. *Cecidit Clocarium Dolense.* [Hariulfus in Vita S. Angilberti Abb. inter Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 116. *Cloccaria auro parata tria, cloccæ optimæ quindecim, &c.*] Occurrit præterea non semel apud Henricum Knyghton. in Chron. & in veteri Charta apud Puricellum in Ambrosiana Basilica p. 668. 671. 673. [necnon etiam in Chron. MS. Ytherii Monachi S. Martialis Lemovic. ad ann. 1214. inter Fragm. Hist. Stephanotii nostri to. 1. & in antiquo Regesto S. Martialis Lemovic. an. 1222.]

CLOCHERIUM, apud Nangium in Chron. an. 1283. [& in Charta visitationis Monasterii Castrensis an. 1261. ex Archivo S. Victoris Massil.] *Cloquerium*, apud Gariell. in Episc. Magalonensib. p. 143.

¶ CLOCHERII ABBAS, Idem qui *Cloquemannus*, in Charta Ecclesiæ Aniciens. ann. 1312. Vide *Abbas Clocherii.*

¶ CLOQUERIUM ECCLESIÆ, apud Edm. Marten. to. 1. Anecd. col. 783.

3. CLOCA, Vestis species, quæ equitantium & peregre euntium propria fuit: sic nuncupata

quia forte campanæ aut circuli, uti apud Græcos *Cyclas*, speciem referebat, quæ in superiori parte strictior, in ima largior, circulum quodammodo formabat, cujusmodi Flandrenses Domicellæ, utuntur. Angli etiamnum *Cloake* pallium vocant. Statuta Hospitalis S. Juliani, in Additamentis ad Matth. Paris pag. 164. *In equitando Cloca rotunda competentis longitudinis, capello nigro, freno, calcaribus, botis, & aliis ornamentis utuntur.* Statuta Synodalia Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. ann. 1298. *Inhibitum* (fuit) *ne Abbates, Monachi, Priores, & alii Religiosi, qui secundum instituta majorum cappas clausas de panno nigro deferre tenentur, houcias & Clochias deferre præsumerent, &c.* Occurrit ibi rursum.[Testamentum Pauli Episc. Massil. ann. 1433. ex Archivo ejusd. Eccl. *Item legamus Clochiam nostram, tunicam nostram rastacii foderatam, &c.*] Charta fundat. Hospitalis S. Joannis in civitate Coventriæ in Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 430. *Sorores velo albo utantur cum togis & mantellis talaribus, vel Clochis clausis, cum proficiscuntur; quibus etiam, ubicumque fuerint extra domum religiose utantur.* Concilium Londinense ann. 1342. can. 2. de Clericis: *Epitogiis ac Clocis furratis uti..... non verentur.* Concilium Andegavense ann. 1365. can. 20. de iisdem: *Nec clamydes fixas super humerum, sed clausas, largas, longas & honestas, nec Clocas, sericatas sive consutas de serico alterius coloris quam fuerint Clocæ, vel mantellus seu cappa, deferant.* Cap. 19. *Rotundellos* appellavit: ex Gallico forte *Rondeaux*. Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an. 1351. Capite *des Pennes & Fourrures pour le Duc d'Orleans. Pour fourrer 2. paires de robes de 4. garnemens chascune, &c. Pour les 2. surcos de chacune robe 2. fourrures de menu vair tenant chacune 240. ventres, manches 50. chaperon 100. & la Cloche 280.* Infra: *Pour fourrer sa robe de Noël, &c. Pour les deux surcos deux fourrures de menu ver, tenant chacune 240. ventres, pour manches 50. pour le chaperon 100. & pour la Cloche 306.* Alibi: *Une livre d'or de Chippre en canet pour faire rubans aux Cloches de Nosseigneurs.* Ibidem: *Pour 8. letices à pourfiller les Cloches d'icelles robes.* Computum incipiens 28. Aug. 1350. *Pour tondre deux marbres bruns de Saint Omer, pour faire Cloches à chevaucher ausdites Damoiselles.* Vide *Rotundellus.*

CLOCERIUM, *Dimidius denarius.* Ugutioni.

¶ 1. CLOCHA, Campana. Vide in *Cloca* 2.

¶ 2. CLOCHA, CLOCHIA, Vestis genus. Vide *Cloca* 3.

¶ CLOCHERIUM. Vide in *Cloca* 3.

¶ CLOCHONTI, *Pulsans*, CLOCHOT. *Pulsat.* Vide *Pulsare signa, campanas.*

CLOCIRE. Alexander Iatrosophista lib. 1. Passion. c. 102. de signis Hydropisis: *Aschitem ergo scias cum venter repletus humoribus, quasi in utre aliquo huc illucque commoto Clociendo decurrit.* Ubi Glossæ MSS. *Cloco, clocis, verbum factitium: clocit enim venter in aschite, id est, sonat sicut aqua in utre.* Vetus Epigramma lib. 4. Epigram. veter.

> *Percutit & frangit vas, vinum defluit, ansa*
> *Stricta fuit, glut glut murmurat unda sonans.*

¶ CLOCQUEMANI, Pulsatores campanarum. Vide in *Cloca* 2.

¶ CLODE, *Clam, occulte.* Papias MS.

¶ CLODELLUM, in Chartis Dumbensibus est Pratulum clausum aut etiam quilibet parvus fundus sepibus vel muris clausus. Codex censualis Calomontis. *Item unum Clodellum prati situm, &c.*

¶ CLODICIUM, Idem quod *Clausum*, Ager sepibus vel muris clausus. Donatio anni 1205. apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 389. *Dono iterum totum Clodicium meum de Barbastre, & totum Clodicium meum de Hero insula, quod vocatur Clodicium dominæ Gelosæ, & terras quæ dicuntur les Isleas dicto Clodicio proximas.*

¶ CLODIS. Vide *Clodus.*

CLODIT. Papias: *Clodit, fabricat, excutit.*

CLODUS, pro *Claudus*, in Edicto Rotharis Regis Longobardor. tit. 121. §. 19. ubi Lex Longobard. lib. 1. tit. 6. §. 6. *Claudus* præfert. [Murator. ex MS. Cathedralis Mutin. legit *Clodis.*] Nostri olim *Clos*, hac notione efferebant.

CLODWITH. Charta Henrici I. Regis Angl. tom. 1. Monastici pag. 133. *Retineo etiam in dominio meo meas domos villæ, ... & habeant socam, sacam, & tol & theam, & infangenethef & grithbrith & hamsocne, & Clodwith, & fortall, &c.*

¶ CLOEA, Crates, Gall. *Claie*, alias *Cloie.* Vide in *Cleia.*

CLOERIA. Libertates MSS. Villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. *Retinuimus autem nobis infra leucam bannatam furnos, molendina, halas, Cloerias, & staulos, & hæc bannalia erunt domino, nec aliquis præterquam nos infra leucam bannatam furnos, molendina, Cloerias, halas habere poterit, exceptis Cloeriis quæ tempore literarum istarum infra leucam bannatam confectæ erant.* Ubi *Cloeria* videtur sumi pro *Clauseria*, seu loco clauso.

CLOES, *Pluvia, vel navigium*, in Gloss. Isid. *Folles, vel pluvia*, apud Papiam, & Ugutionem. [Constantiensis, *Clues, Folles, pluvia.* Monstra hæc sunt, inquit Græviu, quæ ego non domo.]

¶ CLOGGIS STANNI, Massa stanni sic dicta, nisi fallor, quod ad instar *Cloggæ* vel *cloccæ* seu campanulæ sit exterius efformata. Charta Henrici VI. Angl. Regis pro Olivero Batirsby Armigero: *Licentiam dedimus præfecto Olivero, quod... quingentas pecias sive Clogges stanni... absque costuma... ducere & cariare valeat.* Vide *Cloca* 2.

¶ CLOIA, Crates. Vide in *Cleia.*

CLOPPUS, χωλός in Gloss. Lat. Græc. [ex κωλίπης, inquit Martinius.] Hinc nostri *Clopiner*, pro *Claudicare.* Lex Alamannorum ex Cod. Corbionensi apud Baluzium cap. 65. §. 31. *Si quis alium in genuculo placaverit, ita ut Cloppus permaneat, &c.* Editus *Claudus* habet. Capitulare de Villis c. 23. *Et habeant* (Judices in unaquaque villa) *quando servierint ad canes dandum, boves Cloppos, non languidos, & vaccas, sive caballos non scabiosos, aut alia pecora non languida:* ubi legendum, *non cloppos.* Philippus *Mouskes* in Carolo Magno:

> *Et li commanda que tout cel*
> *Ne franc, ne serf, ne bon, ne vil,*
> *Ne Clop, ne rous, ne blanc, ne noir,*
> *Qui vourroient à Ais manoir,*
> *De tous usages fusent frans,*

Joannes *Le Gogue* in Historia MS. Principum *de Deols* in Biturigibus: *De son espée tellement le frappa ou pié devers le talon, que tout le temps de sa vie en va clocher, & pour ce fust appellé le Cloup de Chauvigni.*

¶ CLOQUA, Campana. Vide *Cloca* 2.

¶ CLOQUEARE CRYSTALLINUM, Massula crystalli ad instar turriculæ, Gall. *Clocher*, efformata. Processus venerab. Mariæ de Malliaco to. 3. SS. Martii p. 755. *Duos dentes sibi contulit & donavit una cum Cloquearibus crystallinis, ad faciendum unum vasculum pro dentibus prædictis honorifice reponendis.*

¶ CLOQUEMANNUS, Pulsator campanarum. Vide *Cloca* 2.

¶ 1. CLOQUERIUM, Campanile. Vide in *Cloca* 2.

¶ 2. CLOQUERIUM, Cochlear, ut puto. Statuta Monasterii Lirin. MSS. ann. 1453. *Item tenetur providere coquina parasidibus, pissoriis, graseletis & Cloqueriis tam magnis quam parvis, ollis, &c.*

¶ CLORES, ἰάπυξ ἄνεμος. Gloss. Lat. Græc. *Japix ventus.*

¶ CLOSARIUS, ab antiquo Gallico *Closier*, Custos. Chartam Teibaldi Comitis Blesensis in Chartulario Dunensi subscribunt post alios, *Willelmus de Coldreto, Lotherius famulus de Camartio, Albericus Closarius.*

¶ CLOSELLUS, f. Agellus clausus sepibus vel muris. Vide locum in *Salorgia.*

CLOSTRUM, Claustrum, κλεῖθρον, in Gloss. Græc. Lat. Ibidem, κλειδοποιὸς, *Clostrarius.*

¶ CLOSTURA, Septum, Gall. *Clôture.* Charta Roberti Rotomag. Archiep. in Hist. Harcur. to. 4. pag. 1386. *Itaque confirmamus eis in primo locum & sessionem ipsius Cœnobii... omnem terram circa nemus, sicut Clostura protensa est.* Similia habes ad calcem ejusdem tomi in Charta Nicolai *d'Estouteville* pro Abbatia S. Mariæ *de Valemont.*

¶ CLOSUM, Closus, Gall. *Clos.* Locus sepibus vel muris clausus. Litteræ Vicarii Archiepiscopi Rotomag. in Tabulario Calensi p. 190. an. 1206. *Recipiant de catero .... tertiam partem unius donarii de suo Closo.* Charta Richardi Regis Angliæ pro Abbatia de Bono-portu in Hist. Harcur. tom. 4. p. 1414. *Dedimus etiam omnes vineas, quas habebamus apud Guanerem cum pertinentiis suis & totum Closum de Lere cum suis pertinentiis.* Enumeratio redituum Ecclesiæ Nobiliac. apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. *Closus, ubi vineæ solebant coli, proprie est Abbatis.* Pluries occurrit in Regesto 87. Chartophylacii Regii. Vide *Clausum.*

¶ CLOTHESAKKES, Species panni seu telæ rudioris, Anglis enim *Sack-cloth* est Saccus seu cilicium textum. Charta Richardi II. Regis Angl. an. 1393. apud Rymer. to. 7. p. 745. pro Duce Britanniæ: xv. *ulnas de blanketo*, xv. *ulnas de nigro*, xvi. *sellas*, x. *Clothesakkes, duo paria cofrarum.*

CLOYPHA, Tegmen capitis. Vide *Cuphia* lin. *Hoc porro tegumento.*

¶ CLOYSIO. Vide *Clausio.*

CLUARIUM, Locus ubi ferrantur equi, à clavis, quos Galli *Clous* vocant. Historia Fundationis Prioratus Wellebecensis in agro Nothingamensi in Anglia. to. 2. Monastici Anglic. pag. 598. *Tenuit duas carucatas terræ de Domino Rege in Capite pro tali servitio; deferendo palefridum Domini Regis super quatuor pedes de Cluario Domini Regis, quotiescumque ad manerium suum de Maunsfeld jacuerit: & si inclaudet palefridum Domini Regis, dabit ei palefridum quatuor marcarum.* Ubi *inclaudare*, est nostrum *Enclouer.* Species porro *Sergenteriæ* hisce verbis describitur.

¶ CLUBUM, Græcis Recentioribus κλοβὸς & κλουβὸς, Cavea, carcer chlatratus. Acta SS. Februarii tom. 2. pag. 772. in Vita S. Auxentii Archimandritæ ex Gentiano: *Jussit eis ædificare Clubum extra cellam, in quo etiam fuit inclusus.* Henschenius habet: *Jussit eis ædificare parvam cellam & feram extrinsecus apponi cellæ, in qua etiam fuit inclusus.* Græcum est: ἐκέλευσεν αὐτοῖς κελλίον οἰκοδομῆσαι μικρὸν, καὶ κλουβὸν ἔξωθεν τοῦ κελλίου, ἐν ᾧ καὶ ἀπεκλείσθη. Hinc patet Græco magis congruere versionem Gentiani. Iterum legitur vox κλουβὸς pro cellula in ead. Vita.

¶ CLUECLANCUS. Vide post *Cluere.*

¶ CLUEDE, f. quoddam pondus. Codex MS. consuetudinum Ecclesiæ Coloniensis è Bibl. Cathedralis Atrebat. *Ad lumen dormitorii* xxix. *Cluede sepi*, id est, *sebi.*

¶ CLUENCUS. Vide *Clueclancus* post *Cluere.*

CLUERE, *Pollere, excellere, vigere, protegere*, Papiæ. Zixylanes Episcopus Toletanus in Vita S. Ildefonsi Episcopi Tolet. *Cujus statim virtus enucleata Cluens in sede Romulea refulsit.* Epitaphium Aligerni Abb. Casin.

Nativa bonitate Cluens summus & inclitus orbi.

Dudo in Præfat. ad Acta Norm.

Qui bonitate Cluens & pietate.

Occurrit apud veteres Scriptores non semel. [Glaber Rodulphus Histor. lib. 3. apud Duchesnium to. 4. Hist. Franc. pag. 29. *Quod* (Monasterium Cluniacum) *ex situ ejusdem loci adclivo atque humilitate sortitum est nomen: vel etiam quod aptius illi congruit à Cluendo dictum, quoniam Cluere crescere dicimus.*]

Cluis. Glossar. Arabico-Lat. *Cluis, nobilis.* Panegyricus Berengarii Augusti:

Stoicus hic noster, Cluibus quia pollet Athenis.

Vita S. Gudilæ Virg. n. 21. *Ut decebat personam Cluentissimæ propaginis.*

Cluentia. Jonas in Præfat ad Vitam S. Columbani: *Seu plerorumque, quos Cluentia memorabiles reddit.* Et infra: *Cluant alii si dignum imitatione quid gesserint.*

Cluvior. *Nobilior*, Isidoro & Papiæ.

Præcluis, *Inclytus, valde gloriosus*, eidem Isidoro. Aliæ Glossæ: *Præclues, prænobiles. Præcluibus, honestis.* Martianus Capella lib. 1.

Paret Præcluibus libens profatis.

Dudo lib. 3. de Morib. Normannor. *Richardus juvenis Præcluis.* Utitur etiam Thiotfridus lib. 2. cap. 5.

Clueclancus, Gloriosus, famosus. Vox composita ex *Cluo* & *Klang* Germanico, *sonitus, sonus, clangor*: Cujus gloria & laus per hominum ora cum sonitu volitat. Fortunatus lib. 6. carm. 12.

Nunc cape parva cate, & pollens Clueclance Dynami,
Clare decore tuo, clare favore meo.

Quæ quidem vox restituenda etiam videtur lib. 6. carm. 22.

Promptus in effectu Sigoalde benigne Cluence.

Hodie edit. *Clienta*: tametsi non diffiteor *Clienta* veteres, atque adeo ipsum Sidonium dixisse pro *Cliente.* Vide Savaronem ad lib. 2. ejusdem Sidonii Epist. 2.

¶ CLUES. Vide *Cloes.*

¶ CLUIS. Vide in *Cluere.*

¶ CLUISELLUM, Agellus clausus in quibusdam Instrumentis Dumbensibus. Vide *Clodellum.*

¶ CLUNA, Simia. Festus: *Clunas, Simias à clunibus tritis dictas existimant.* Adjective sumit Faber in Thesauro, *Clunas simias, &c.* at secus alii. Vide *Clura.*

CLUNABULUM, [Clunaclum, Clunaculum.] Papias, ex Isidoro: *Clunabulum, dictum quod ligetur ad clunem, id est, pugio. Est enim parvus gladius lateri adhærens, vel spata.* Gloss. Ælfrici Saxonicum: *Pugio, vel Clunabulum*, ꞅꞇæꞅ liðeꞃe, *vel* hypeꞃex. [Festus: *Clunaclum, Cultrum sanguinarium dictum, vel quod clunes hostiarum dividit, vel quia ad clunes dependet.* Gellius eadem notione usurpat *Clunaculum.* Vide *Cluniculum.* Græci recentiores appellant παραμήριον.]

CLUNAGITARE. Catholicon Armoricum: *Laezaff*, Gall. *Clunagiter*, Lat. *Clunagitare.* [Armoricis *Laezaff* est Relinquere, dimittere.]

¶ CLUNAR,

¶ CLUNAR, κριθῆς λεπυρόν. Gloss. Lat. Gr. *Hordei corticula*. Festo, *Clumæ*, *Folliculi ordei*.

¶ CLUNIACENSIS Moneta. Vide *Moneta Baronum*.

CLUNICULUM, Ensis, *Spatha*, *splendona*, *quod pendeat à clune*, *vel quod defendat. Et Cluniculum etiam dicitur foramen quod fit in camisiis feminarum circa inguina*, *vel generaliter quod fit in pannis earum circa latus*. Ugutio, à quo hausit Joannes de Janua. *Clunaculum* habet Festus, [mihi *Clunaclum*, ut in *Clunabulum*. Isid. Gloss. *Sica*, *Cluniculus*, *machæra*, *splendona*.]

CLUNIFRAGIUM. Gariopontus lib. 1. cap. 12. de Melancholia: *Et fit ex veneni potu*, *vel canis rabidi morsu*, *vel ex frequenti Clunifragiorum seu calidorum antidotorum acceptione*.

¶ CLUPEUM. Vide *Clypeus*.

¶ CLURA, *Simia quæ cum cauda est*. Vetus Gloss. San-German. MS. n. 501. Ex κόλουρα, *Cauda carens* deducit Faber, apud quem Gloss. vet. *Clura*, πίθηκος. *Cluria*, κερκοπίθηκος. Supplem. Antiquarii: *Clura*, κερκοπίθηκος, πίθηκος, *Simia*.

1. CLUSA, Idem quod *Clausura*, Angustus montium aditus. Charta Aistulfi Regis Longobard. an. 753. apud Ughellum to. 2. pag. 107. *In quibuslibet locis & civitatibus seu Clusis regni nostri*. Eginhart. an. 817. *Omnes aditus*, *id est*, *Clusas*, *quibus in Italiam intratur*, *impositis firmavit præsidiis*. Luitprandus lib. 1. cap. 2. *Quibusdam namque difficillimis separata* (Hungaria) *à nobis erat interpositionibus*, *quas Clusas nominat vulgus*. Eadem habet cap. 5. ut & Adelbodus Trajectensis Episc. de Gestis S. Henrici Imp. p. 459. Lambertus Schafnab. ann. 1077. *Omnes vias*, *omnesque aditus*, *qui ad Italiam mittunt*, *quos vulgato nomine Clusas vocant*, *appositis custodibus anticipasse*, *&c*. Chron. Hildesheimense an. 1133. *Cum ad locum quendam pervenisset*, *qui propter situs angustiam Clus*, *quasi præclusus vocatur*: *quippe ex una parte excelsissimo monte adjacente*, *ex altera parte profundissimo flumine currente*, *via in medio 4. seu 5. itinerantium simul spatio patente*. Ditmarus lib. 6. *Montem Clusis superpositum occupabat*. Superest etiamnum castrum *Clusæ* nomine in præruptis & altis Rhodano imminentibus saxis positum, de quo Historia Episcopor. Autisiod. cap. 54. & Rhellicanus ad Cæsaris lib. 1. de Bello-Gall. illud idem quod Ennodius *Clusuras* vocat. Utuntur præterea hac voce Nicolaus I. PP. Ep. 27. Anastasius in Stephano III. PP. p. 84. 86. Annales Francor. an. 755. 773. Fredegarius, Hincmar. Opusc. 9. cap. 6. Arnoldus Lubec. lib. 7. cap. 20. Edit. Lindenbrogii, Rolandinus in Chron. lib. 4. cap. 13. Milo in Vita S. Amandi Episc. Traject. num. 6. Metropol. Salisburgensis to. 2. pag. 208. Chron. Petri IV. Reg. Arag. lib. 3. cap. 22. &c.

☞ Non solum angusti montium aditus olim dictæ sunt *Clusæ*, sed quandoque etiam munitiones & fossæ quibus castra circumdabantur aliaque loca opportuna. Id conjicere est ex Anastasio & aliis ævi medii Scriptoribus; ait ille locis indicatis: *Subito aperiens Clusas super eos diluculo cum plurimis exercitibus irruit... Ipsi vero Franci introeuntes Clusas cunctum fossatum Longobardorum... abstulerunt*. Quare subscribimus Pithœo Subseciv. lib. 1. cap. 14. dicenti: *Imperatores Romani habuerunt in limitibus* τὰ ὀχυρώματα *quæ ipsi Clusuras appellant. Posteriorum temporum Scriptores*, *ut Luitprandus*, *Ado*, *Sigebertus*, *cæterique fere ejus ordinis*, *Clausas*, *Clusas & Interpositiones vocant*. Id quidem ab Hadriano institutum videtur, de quo Ælius Spartianus sic scribit: *Per ea tempora & alias frequenter in plurimis locis in quibus Barbari non fluminibus*, *sed limitibus dividuntur*, *stipitibus magnis in modum muralis sepis funditus jactis atque connexis*, *Barbaros separavit. Hæ Clusæ propugnaculis quibusdam munitæ fuerunt*, *quæ Castra & Castella dicuntur*, *unde & Castellanus miles alicubi nuncupatur*. Vide Martinium in voce *Clusura*.

Clausa, in Chronico Franc. edito à Lambecio lib. 2. Commentar. de Biblioth. Cæsarea p. 372.

¶ 2. CLUSA, Agger, quo concluduntur aquæ, Gall. *Ecluse*. Charta an. 1171. inter Instrumenta to. 4. Gall. Christ. col. 21. *Eo quoque tenore & sub ea conditione concessa est fratribus Cisterciensibus ipsa possessio*, *ut... neque piscationem habeant aquæ*; *sed ipsam aquam*, *si voluerint*, *per domum vel circa eam divertant*, *sine aliqua tamen elevatione alicujus Clusæ*, *vel quolibet aquæ retinaculo*. Vide *Exclusa*.

¶ Cluxa, Eadem notione. Chron. Mutinense ad an. 1325. apud Murator. to. 11. col. 110. *Merlos pontis de Reno*, *ac ipsum pontem in tribus locis frangendo nec non Cluxam Reni qua aqua labitur ad civitatem*.

¶ Clusa, Piscaria, seu locus in fluvio ubi pisces concluduntur. Charta Girberti pro Rotardo Abbat. apud Stephanotium to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 328. *Et in fluvium Viennæ cedimus tibi unam Clusam vel piscatoriam cum omnibus mysteriis à se pertinentibus*.

¶ 3. CLUSA, Cellula in qua degit Monachus *inclusus*, Gall. *Reclus*. Georg. Christian. to. 1. Rerum Mogunt. pag. 123. & 124. ex Chronico Mariani: *In Monasterio autem erat Paternus nomine*, *Monachus Scotus multisque annis inclusus... in sua Clusa ambiens martyrium*, *combustus est... solutus de Clusa in Fulda ad Moguntiam veni*. Vide *Clusorium* post *Inclusi*.

CLUSARES Anguli, apud Hygenum de Limitibus. *Latera Clusaria portio quadrata Clusaris* apud eumdem. *Et cardinis omnes lapides in frontibus inscribamus*: *reliquos in lateribus Clusaribus. Omnes enim centuriæ singulos angulos habent Clusares*. Id est, qui centurias cludunt.

¶ CLUSARIUS, Exactor portorii, qui ad *clusam* seu ad aditum sedet ut vectigal à transeuntibus accipiat. Locum vide in *Pontonarius* post *Pontaticum*.

CLUSELLA, Arx, castellulum in clusis ædificatum. Statutum Raimundi Comitis Tolosæ an. 1223. contra Albigenses: *Et omnes cabanæ suspectæ à communi castrorum habitatione remotæ*, *& speluncæ inforciatæ*, *& Clusellæ in locis suspectis & diffamatis destruantur*, *vel obturentur*.

CLUSIATICUM, Tributum quod penditur à clusas transeuntibus. Charta Otton. III. Imp. ann. 998. in Bibl. Sebusiana: *Has igitur supradictas valles cum Clusiatico*, *quod solummodo exigitur de valle Saturiana concedimus*. Occurrit ibi non semel.

¶ CLUSINARIA, Virgo Deo sacra reclusa, Gall. *Recluse*, quæ segrex ab hominibus in *clusa* vivit. Acta SS. April. to. 2. p. 724. A. de S. Wernhero: *Catharina de Ebren Trevirensis diœcesis virgo & Clusinaria in clusa B. M. Virginis*.

CLUSOR, *Qui gemmas auro concludit*, in Glossis Arabico Lat. Andreas Mon. lib. 2. Vitæ S. Ottonis Episcop. Bamberg. cap. 46. *Additque de suo auri quantitatem & gemmas*: *& Clusorem conducens*, *insigne 300. argenti marcas valiturum*, *ad honorem & utilitatem Ecclesiæ fabricatus est*. Vide *Inclusor*.

Clusor Statarius apud Sidonium l. 8. Ep. 6.

qui feras cassibus includit: verbum venatorum, de quo Savaro ad eumdem Sidon.

¶ CLUSORIA ARS, Quæ gemmas auro concludit. Tangmarus in Vita Bernwardi apud Mabillon. in Actis SS. Benedict. sec. 6. part. 1. pag. 203. *Fabrili quoque scientia & arte Clusoria omnique structura mirifice excelluit.* Ibid. p. 205. *Picturam vero & fabrilem atque Clusoriam artem, & quidquid elegantius in hujusmodi arte excogitari, vel ab aliquo investigari poterat, numquam neglectum patiebatur.*

CLUSORIA, CLUSURIA, Idem quod *Clusa*. Novella Theodosii de Ambitu, 15. *Quemadmodum se militum numerus habet, Castrorumque ac Clusoriarum cura procedat.* MSS. habent. *Lusuriarum:* [quod retinendum est. Sunt autem *Lusoriæ* naves armatæ, quas in Danubio, Rheno aliisque fluminibus confiniorum ditionis suæ habebant Imperatores, ad coercendas Barbarorum incursiones. *Lusoriarum* cum *Clusis* nihil est commune.]

1. CLUSORIUM, Operculum, seu quod vas aliquod claudit, in Vita S. Lupicini Abbat. Jurensis num. 2.

2. CLUSORIUM, Idem quod *Inclusorium*, [seu *Clusa* tertia notione.] Vide in voce *Inclusi*.

¶ CLUSTELLUM, Corollarium, sequela. Bonifacius Mart. Ep. 74. ex Hierolexico Macri: *Et breviter Clustella cuncta concluduntur. Frustra de fide Catholica inaniter gloriatur, qui dogma & regulam S. Petri non testatur.* Pontificale MS. Gemeticense annorum circiter 700. in Oratione supra Pœnitentes: *Et præteritorum Clustella criminum confringe.*

CLUSTRUM, κλῦστρον, in Gloss. Græc. Lat.

CLUSURA, Idem quod *Clausura*, septum, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 3. §. 14. tit. 4. §. 29.

CLUSURA, est etiam idem quod *Clausura*, angustus montis meatus. Vide in hoc verbo.

¶ CLUTUS, Nobilis inclytus, præstans. Festus: *Clutum, Græci κλυτὸν dicunt. Unde accepta præpositione fit Inclutus.* Est à *Cluere*: quod vide suo loco.

¶ CLUXA Vide *Clusa* 2.

¶ CLYDA, Crates, Gall. *Claie*. Vide in *Cleia*.

¶ CLYPEARE, Quasi *clypeo* protegere, defendere. Acta SS. Maii to. 7. p. 794. A. de S. Torpete: *Loca ipsius Baroniæ ibi in procinctu existentia, quæ sub confidentia defensionis.... valebant Clypeari & in tuto requiescere.* Abbo de obsidione Lutetiæ à Normann.

Unius hinc jaculum transmittitur os in apertum:
Quem subito conans alius Clypeare migrantem,
Nempe cibum gustat primus quem repserat ore.

CLYPEATURA, [Armatura clypei.] Vide *Heereschild*, lin. *Hereschil, ut habet Kylianus, &c.*

CLYPEOCENTRUS, apud Anonymum de rebus bellicis, subjectum Notitiæ Imperii, est *Parma*, seu *Modicus clypeus, fixoriis minutis ad soliditatem sui diligenter munitus,* qui *in fronte tichodifri oppositus, vel in temone suspensus, munit inferius latitantes ab impetu cominus venientium.* Figura ibi describitur.

CLYPEUS, CLYPEUM, Armorum insigne, quod in eo depingi solebat. Gloss. Lat. MS. *Clypeum, ibi imagines proponuntur.* Ita porro neutro genere vocem hanc interdum efferre Grammaticos observat Pollio in Claudio. Caper: *Clupeum, Imago, Clypeus, κόπις.* [Vet. Glossar. San-German. MS. num. 501. *Clipeus, Imago rotunda, in qua solum caput pingitur.*] Olim vero in Clypeis eorum, quorum essent, vel etiam avorum, imagines effingi solitas, colligitur passim ex veteribus Scriptoribus, Tito Livio lib. 5. Histor. Plinio lib. 35. cap. 2. Silio Italico lib. 17. & aliis: qui quidem Clypei, siquidem in templis appenderentur, aurei ut plurimum erant, quod de Lucii & Caii Cæsaris Clypeis observat Xiphilinus ex Dione, & auctor Panegyrici Constantino dicti, de ipsiusmet Augusti scuto, sub finem: *Merito igitur tibi, Constantine, & nuper Senatus signum Dei dedit, & paulo ante Italia scutum & coronam cuncta aurea dedicarunt, ut conscientiæ debitum aliqua ex parte revelarent. Debetur enim & divinitati simulachrum aureum, & virtuti scutum, & corona pietati.* Atque in Clypeorum ejusmodi dedicationibus epulas datas civibus docent inscriptiones aliquot veteres, 441. 7. 496. 4. 6. Vide Salmasium ad Pollionem pag. 325. 326.

CLYPEUS. Tabular. S. Germani, Paris. an. 1253: *Et 15. solidos Paris. annui reditus, quos percipiebant, ut dicebant, pro Clypeo in Ecclesia B. Germani de Pratis.*

CLYPEUS SEPULCRIS MILITUM APPENSUS, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ cap. 83. Baldricus Abbas Burguliensis *in Scutum Raherii viri fortissimi:*

A Domino viduata tuo jam Parma quiesce;
Cui par Raherio nullus erat dominus.

Mox:

Qui te conspicient pro tanto Milite plorent;
Tuque diu valeas in titulo posita.

Inscriptio Clarevallensis, in Notis Claudii Menardi ad Hist. Joannis Joinvillæ pag. 366. edit. postremæ, de Gaufredo Joinvillæ domino: *Et pour ce qu'il trespassa en la terre (sainte) sans hoirs de son cors, pour ce que renommée ne perisse, en apourta Iean cils de Joinville son escu, aprés ce qu'il demeura au service dou S. Roy Louys outremer l'espace de sept ans. Li dit Sires de Joinville mist son escu à S. Lorent, afin que on priast pour li.* Ex quibus colligitur scuta virorum nobilium tumulis jam olim appensa, ac proinde eorum, quibus illa decorari solebant, armorum insignia: quod etiamnum fieri passim novimus. Id olim pariter in usu fuisse, ut arma mortui sepulcro imponerentur, habet præ cæteris Quintilianus Declam. 369. *Quidam arma de sepulchro viri fortis, suis consumptis sustulit, victor reposuit, reus est violati sepulchri.* Notum istud Virgilii 6. Æneid.

At prius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit suaque arma viro, &c.

Morem etiam fuisse veteribus, cum militia se abdicarent, arma sua in Deorum templis suspendere, addita inscriptione, pridem observarunt Lipsius ad Tacitum, & Meursius ad Lycophron. pag. 251.

CLYPEUS, Prærogativa ac dignitas: Speculum Saxonicum lib. 1. art. 3. §. 2. *Clypeus seu cingulus militaris in septimo terminatur: & primum habet Rex Romanorum, secundum Episcopi, Abbates & Abbatissæ, qui & Superillustres dicuntur: tertium laici Principes, ex quo facti sunt Episcoporum subditi & vassalli, qui illustres nuncupantur; quartum nobiles & liberi Domini: quintum prædictorum Nobilium vassalli, & etiam Banniti: ipsorumque ulterius vassalli tenent sextum.* Et lib. 3. art. 72, *Legitima & ingenua proles Clypeum patris sui, & hæreditatem suis, matrisque obtinet, si sit æqualis generationis, vel melioris.*

CLYPEUS, Vassallus, qui domino cum clypeo servitium debet, militari servitio obnoxius. Libellus de Fundatione Monasterii Bigaugiensis pag. 255. *Idem ab Adelgoto Magdeburgensi Episcopo præfecturam mille Clypeis, & quingentis talentis præditam in beneficium suscepit.*

CLYPEUS. Familia nobilis. *Clypei prostrati* apud Matthæum Paris an. 1245. pag. 463. i. familiæ no-

biles extinctæ. Matthæus Westmonasteriensis eodem anno, de familia Pembrochiensi extincta: *Sic nobilis Clypeus ille Marescallorum tot & tantis hostibus Angliæ formidabilis evanuit.* Albertus Argentin. de Gestis Bertoldi Episcopi Argent. *Cujus progeniei Landgraviorum de Buchete nullus de masculino genere remansit, & vacat Clypeus aureus cum tribus rosis rubeis à summo deorsum de Buchete.* Ita δεῖγμα, seu armorum insigne, quod in clypeis effingitur, in Leonis Imperatoris Oraculis pro familia usurpari monuimus in Notis ad Cinnamum pag. 451. Vide *Heereschild* & *Scutum*.

Clypeus Versus. Turpini Historia cap. 9. *Clypeo verso, ut mos nuntiorum belli est, cum solo milite venit ad urbem.*

Societas de Clypeo S. Georgii Militaris, de qua vide Chronicon Elwagense an. 1440.

Clypeus, Vis armorum. Helmodus lib. 1. Hist. Slavor. cap. 88. *In omni terra Slavorum, quam ipse vel progenitores sui subjugaverint in Clypeo suo & jure belli.* Lib. 2. cap. 9. *In Slavorum provinciis, quas ipse jure belli in Clypeo suo & gladio possederat.*

Clypeo impositos, elatos, & proclamatos Imperatores, docent passim Scriptores, Libanius in Paneg. Juliani Imp. Ammianus lib. 20. Zozimus, Corippus lib. 2. de Laudib. Justini, Zonaras in Justiniano, Acropolita cap. 53. 77. Pachymeres lib. 2. cap. 4. lib. 9. cap. 1. Joannes Cantacuzenus lib. 1. cap. 41. Codinus de Offic. cap. 17. &c. Eodem perinde ritu Francicos Reges *elevatos* & inauguratos, ex Gregorio Turonensi lib. 2. cap. 40. lib. 7. c. 9. Aimoino lib. 3. Hist. c. 61. & aliis. Pithœus lib. 2. Adversf. c. 6. & Hotoman. in Francogall. c. 6. ut Gothicos Reges Cassiodorus lib. 10. Epist. 31. prodidere.

¶ CMETO, apud Polonos Homo rusticus seu servilis conditionis. Acta SS. Julii tom. 5. p. 752. in Miraculis B. Kingæ Virg. *Item puer cujusdam Cmetonis de Lipniczka patiebatur, &c.* Vide *Kmetones*.

CNIPULUS. Vide *Canipulus*.

¶ CNISSA, κνίσσα vel κνίσα, *Nidor*. Gloss. Vet. Gr. Lat. Κνίσσα, *Nidor*, seu pinguedinis incensæ fumus. Arnob. lib. 7. contra Gentes: *Nisi forte hostiarum Deus animas devorat, aut ex aris ardentibus nidorem consectatur & fumos, pasciturque de Cnissis, quas evomunt ardentia viscera adhuc uda de sanguine, & prioribus humecta de succis.* Irridet Gentiles, qui *Deum contineri alicujus alimonii genere* stolide somniabant.

¶ CNIUS. Gloss. Isid. *Cnios, Tortiones indecentes.* In Excerptis, *Cinos*. Martinius suspicatur, à κνύος, Scabies, prurigo, *Cnios* dictos fuisse, vel forte à κνὶς, κνίδος, Urtica. Gloss. Arab. Lat. ut jam supra dictum est, *Cinnus intorti oris*. Cinnos esse intortos crines latet nemini. An inde *Cnii* corrupte pro *Cinni*? *Tortiones indecentes* Glossator fortasse dixerit cinnos arte compositos è crinibus adjectitiis.

CNODAX, apud Vitruvium, fibula est ferrea, velut subcudica, in capitibus axium vel scaporum adfixa & adplumbata, per quam in armillis scapi vel axes versantur. Κνώδακων hoc sensu mentio est apud Heronem. Generaliter κνώδαξ est acutum quid è ferro, ut fibula ferrea, quæ immittitur in armillam. Hesychius: Κνώδαξ, κέντρον, ἄξονες γνώμων.

¶ COABBATES, apud Cluniacenses aliquando dicti sunt Abbates, qui præerant Monasteriis Cluniaco totius Ordinis Capiti subjectis. Charta Bernardi Comitis Petragoricensis: *Igitur, ut dictum est, trado præfatum locum Deo & Domno Oddoni Cluniacensi Abbati atque Adacio Coabbati ejus.* Iidem interdum dicebantur *Abbates Vicarii*. Vide Mabillonium de Re Diplom. lib. 6. Charta 138. in Notatione, *Aymardus, &c.*

COACTILIARIUS, Qui centones conficit. *Coactor*, in vet. Inscriptione: πιλωτοποιός, in Gloss. Gr. Lat. perperam πηλωποιός in Lat. Gr. Idem Gloss. πιλωτόν, *Coactile*. *Coactilia*, in l. 25. §. 1. D. de Auro arg. &c. Marcellus Empir. c. 14. *Lixivium unde operantur Coactiliarii.* Plinius lib. 8. cap. 48. *Lanæ & per se coactæ vestem faciunt, & si addatur acetum, etiam ferro resistunt, imo vero etiam ignibus.* Vide Cujacium lib. 5. Observ. cap. 2. Salmasium ad Hist. Aug. & infra in *Gambeso*.

COACTOR, Papiæ, *Agitator aselli*. Gloss. Isidori, *Coactores, argentarii.* De hac voce hac notione consule Salmasium lib. de Usuris pag. 497. 498.

¶ COADAL, f. Idem quod supra *Caudelum*. Charta ex Archivo S. Victoris Massil. *Nec ipsum recenter Coadal, quod injuste accipiebamus, & porcos quos tollebamus, & servitia, quod injuste usque hodie requirebamus, jam amplius non requiremus.*

COADJUTOR dictus qui Episcopo etiamnum vivente, ad ejus Ecclesiam promovetur Episcopus, illius futurus successor, ut munia Episcopalia obeat, propter alterius Episcopi infirmitatem corporis, vel ægritudinem, aut causas alias: cujus moris antiquissimi exempla congesserunt Petrus Marca lib. 6. de Concord. Sacerd. & Imper. cap. 8. num 10. 11. Altaserra lib. 1. Dissertat. Juris Canonici cap. 2. 3. & seqq. & alii. Vide Albertum Stadensem an. 887. 908. & infra in *Episcopi vacantes*.

¶ Coadjutores Canonicorum *per Apostolicam Sedem approbati.... in funerali pompa sepulturæ & exequiis, simili cum honore & complemento atque veri Canonici Præbendati, deducantur ad sepulturam*, in Epitome Constitutionum Ecclesiæ Valent. to. 4. Concil. Hisp. pag. 198. Occurrit etiam in Synodo Oriolana an. 1600. ejusdem to. p. 732. col. 2.

¶ COADJUTORIA, Dignitas ad aliquod officium designati, adhuc vivente illius officii possessore, Gall. *Coadjutorerie*. Bulla Pauli III. PP. an. 1539. inter Privilegia Ordinis S. Joannis Jerosol. p. 99. *Necnon quoscumque accessus, ingressus & regressus, ac Coadjutorias ad Ballivas, Prioratus, Castellaniam Emposte, Præceptorias, &c.*

¶ COADUNATIO, Congregatio, Conventus Concil. Tolet. XVII. *Statuit Coadunatio nostra ut, &c. Soluta Morinensi Coadunatione*, apud Acherium Spicil. to. 9. pag. 547.

¶ COÆTANEARE, Coætaneum seu ejusd. ætatis esse. Tertull. de Resurrectione carnis cap. 45. *Contemporant fœtu, Coætaneant natu.* Quidam legunt *coætant*.

¶ COAGULUS, f. Caseus, ab Ital. *Coagulo*, Coagulum, Gall. *Presure*. Chron. Astense cap. 23. apud Murator. tom. 11. col. 188. *Et vidi in quadam vigilia Nativitatis Domini quod dictus Guillelmus miserat dicto Guidoni xx. paria boum cum carris oneratis odorifero vino, farina tritici, Mezenis salatis; & habuit sarapulos & Coagulos.*

¶ COALEVES, Vox Dalphinatus. Instrumentum quo arcus tenditur in Historia hujus Provinciæ to. 2. pag. 326. ex Computo anni 1336. *Item duas Coaleves ad tendendum balistas.*

COALTERARE, vel Coalterari, *Ensemble tancer*, in Gloss. Lat. Gall. id est, jurgiis invicem contendere, *Alterquer*.

COANGELICUS. Vide *Angelus*.

¶ COARE, *Inclinare se, vel insidiari*. Papias MS. f. legendum *Curvare*.

¶ COARTARE, Cogere. Compositio facta inter Albericum Comitem Domni-Martini & Ernandum Abbatem an. 1185. ex Archivo Prioratus Domni-Martini: *Si quis interfector hominis in burgo B. Martini in manu Prioris inciderit, ipse Prior post emendationem suam, emendationem meam reddere Coartabit*. Paulus J.C. leg. 57. pr. de contrahent. empt. *Coartandus est emptor venditionem adimplere*.

COAVETUS. Vide *Cauanna* 2.

COBEBUS. Formulæ Andegavenses num. 6. *Quia ante hos dies aliquos homo nomen illi litem in via publica aput illo ei habuit, & Cobebus super eum ipsi, illi posuit, sic taliter convenit, ipsius homo ad mediantis bonis hominibus, ut hunc securitate ipsius homo de ipsius Cobebus, seu de ipsa lite, quem aput mihi abuit facere debuerit, quod ita & fecit*. Videtur usurpata vox pro *Cohibus*, ita ut sic legendum sit, & *Cohibentia*, seu *Convenientia* intelligatur, vel *Conviventia*.

¶ COBLA, Species retis ad piscandum. Charta Thossiacensis ann. 1449. signata *Bonet*. *Pro licentia piscandi ad mediam Coblam retium in riparia Sagonæ sive trahendo sive exsavando ad terram*. *Consules Coblarum portæ Ariberti & portæ Natalis* memorantur in Chronico Cremonensi apud Murator. tom. 7. col. 651. & 652. sed qua notione non liquet.

¶ COBLETTUS, Calix, poculum, Gall. *Gobelet*, apud Rymer. to. 9. p. 277. col. 2. *Unum cyphum de argento ... cum sex parvis Cobletis*.

¶ COBOLUS, Species monetæ. Bulla Nicolai IV. PP. De censibus Ecclesiæ Rom. apud Marten. to. 2. Ampliss. Collect. col. 1302. *Communitas Massil. debet singulis annis centum Cobolos*. Et col. 1003. *Debet singulis annis pro censu duos Cobolos aureos ..... Ecclesia Paracleti unum Cobolum auri, Ecclesia S. Urbani Trecensis unum Cobolum auri*.

COBRANCIA, Acquisitio: Arvernis, *Cobre*, [ex Hispano *Cobrar*, Recuperare, Gall. *Recouvrer*.] Charta Guillelmi *de Castaigners* Militis an. 1237. apud Duchesnium in Hist. istius Familiæ p. 189. *Idem volo & præcipio quod vinea de Bezardie, quæ ad me spectat ratione Cobranciæ, remaneat successoribus meis in bonis ex parte patris mei*. Alia apud Sammarthanos in Abbat. Brolii-Gallandi: *Item dono eis & concedo omnes Cobrancias, quas in terra mea facere poteram, ita ut baroniam meam non perdam, & hominia non amittam*. Alia ann. 1300. ex Tabul. Nantoliensi in Pictonib. *Do & concedo pro me & meis ... totam meam partem ... in omnibus Cobranciis seu conquestis omnium bonorum tam mobilium quam immobilium, ubicumque sit, quas Cobrancias & conquestus ... fecerunt*. Tabular. Absiense fol. 41. *Scilicet in unaquaque sexteriata terræ unum denarium de tota terra, quam jam habet Cobratam & quam Cobraturi sunt*. Vide *Cuperamentum*.

¶ 1. COCA, Species navis. Vide in *Cogo*.

¶ 2. COCA, Peruviensis herba, quam sugunt Indi, & unde non modicum sustentantur: ea etiam utuntur loco pecuniæ tam vendendo quam emendo. Vox Hispanis nota. Concil. Limanum ann. 1582. *Porro quæ de exstirpanda Coca, seu vitandis in ea excolenda Indorum incommodis, ibidem exposita sunt, Catholicam Majestatem oramus ... ut quid factu optimum sit, atque ex re maxime Indorum constituat*. Hispanis *Coca* rursum illud aromatis genus est, quod Gallis dicitur *Coque de Levant*; sed nihil ad hunc locum hæc notio.

¶ COCAGIUM. Tabularium Savignei: *Andreas dominus Vitreii...... Johannes de Campellis dedit Abbatiæ de Savigneio omne jus quod habebat in foresta mea, videlicet herbagium, pasturam, boscum mortuum, Cocagium*; id est, Jus eradicandi & colligendi succisarum arborum stipites, quos etiamnum *Choques* vocant Picardi nostri. Vide *Chocagium* & *Ceppagium*.

COCARIUS. Glossar. Saxon. exaratum sub Edw. III. post Leges Henrici I. *Cocsed*, *Cocarius*. Saxonibus Coc, idem valet ac *Coquus*: Cocc vero est *Gallus*.

COCATRIX. Catholicon Armoricum, *Cocatrice*, *Gall. id. Basiliscus*. Occurrit familia Parisiensis hoc cognomine in veteribus Tabulis.

¶ 1. COCCA, f. Navigium. Agnelli Liber Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 103. col. 1. *Fecitque endothim super S. Ecclesiæ altarium Ursianæ ex auro puro cum flaminibus sericis, ponderosa nimis, mediam habens Coccam*; hoc est, posita superioris interpretationis veritate, mediam habens navim depictam: qua imagine Ecclesia potuit designari. Vide *Cogo*.

¶ 2. COCCA, Falisca, Gall. *Ratelier*; sed legendum *Jacca*, ut dicitur in hac voce.

¶ COCCAVA, *Buccina*. Papias MS. cum vet. Glossario Sangerman. MS. n. 501.

¶ COCCIA, Concha in ædificiis. Vita S. Guillelmi, tom. 5. SS. Junii pag. 125. *Et in summitate ejusdem conchæ, quæ vulgo dicitur Coccia, erat parvissimum foramen, unde diurnæ lucis jubar ingrediendo, tugurium illustrabat*.

¶ COCCIATURA. Vide *Cociatura* post *Cociones*.

¶ COCCIGARE, Claudicare. Supplem. Antiquarii: *Coccigat*, κωλαίνει, *Claudicat*.

COCCINARE. Vide *Cocinare*.

COCCINUM. Vita B. Mathildis Reginæ num. 19. *Post obitum Regis Henrici assidue induxit Coccinum unius coloris, non in publico, sed sub lineo vestimento, pro decore ornamenti ante se gessit parum auri*. Forte *Cottinum*, à *Cotte*, vestis inferior. Vide *Cottum*.

¶ COCCIO, *Sagina*, σίτεία, ἡ σίτευσις. Gloss. Lat. Græc. Vide *Cociones*.

¶ COCCIONATURA. Vide *Cociatura* post *Cociones*.

COCCO. Vide *Cogo*.

COCCOMELINUS. Vide *Melinus*.

COCCULA, COCULA, Sagum Hybernicum villosum, absque futura, & quod marginem inferiorem planam exhibet, superiorem arcuatam, cirrisque sive limbis laneis fimbriatam. Vita S. Cadoci Cambrensis, apud Spelman. *Atque quot jubæ in tua Coccula (quod vulgariter vocatur quoddam genus indumenti quo Hibernenses utuntur, de foris plenum prominentibus jubis, seu villis, quæ in modum crinium sunt contextæ) tot homines per te à pœnis perpetuis eruentur*. Hinc discere est quid sit *Cocula* apud Bonifacium Archiep. Moguntin. Epist. 74. *Caligas, & peripsemata, orarium, & Coculam, & geminam brevem nostro more consutam*. Et in Concilio Cloveshovensi ann. 747. cap. 28. de Monachis: *Nec imitentur sæculares in vestitu crurum per fasciolas, nec per Coculas in circumdatione capitis, modo pallii laicorum, contra morem Ecclesiæ*. Alias

COCULA, vel COCULUM, est *vas quodlibet ad officium coquinæ paratum*, ut ait Ugutio. Gloss. Ælfrici: *Cocula*, Olpaca. Gloss. Arabico-Lat. *Coculum & Cucuma*.

COCCUM. Chronicon Fontanellense cap. 16. *Dalmaticas ... 6. roccum Subdiaconalem unum.: Coccum unum, tunicam Sacerdotalem Indici coloris, cum ve-*

stimento integro unam. Sed legendum videtur *Cottum.* Vide supra *Cocinum.*

¶ COCCUS. Vide *Cocinare*, post *Cocina.*

¶ COCEZ, vel COCER ab Anglico *Coker*, Operarius. Chartul. SS. Trinit. Cadom. fol. 27. *Bovarios* VI. *Cocez* IV. *operantes tribus diebus, ancillas* III. *operantes tota hebdomada.*

1. COCHA, Stipes, truncus arboris, nostris *Choque.* Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 49. *Ipse habet chaufagium suum in haiis, de nemore mortuo, & ad faciendum suum herbergamentum, cum visione servientis Domini. Postea homines domini Matthæi habent Cocham & le scot, & ramum caducum tali modo, quod si serviens domini forte invenerit, & ipse capiat: pro ramo fide sua liberabitur.* [Vide *Ceoca.*]

¶ 2. COCHA, Viatorium navigium, Gall. *Coche d'eau.* Johannis XXII. PP. Processus in Ludovicum Bavarum to. 2. Anecd. Martenii col. 783. *Se conferens & reddens ignominiose cum iisdem complicibus fugitivum, primo quamdam navem seu Cocham, & deinde galeam supradictam conscendit.* Vide *Cogo.*

¶ 3. COCHA, Sus, Arvernis *Coche*, Gall. *Truie.* Instrum. Ecclesiæ Brivatensis ann. 1365. *Fuit deliberata quædam Cocha de espatgio amandica pretio* VII. *sol.*

1. COCHETUS, Navigium. Vide *Cogo.*

¶ 2. COCHETUS, pro *Cocytus*, Fluvius infernalis, de quo Virgilius Æneid. 6. 132. Diploma Willelmi Regis Aquitaniæ pro Ecclesia S. Crucis Burdigal. ann. 1027. inter Instrum. tomi 2. novæ Gall. Christ. col. 269. *Et à consortio Christianorum extraneus fiat. Et nunquam in sanctam resurrectionem cum justis appareat, sed in Cocheti laqueis pœna perpetua crucietur.*

¶ COCHIA, Coquina. Consultatio Philippi Cancellarii Paris. ann. 1218. ex Tabulario Audomarensi: *Dicit Præpositus se esse in possessione dandi illa quinque beneficia ... Decano & Capitulo inconsultis, Subpræpositum in Subpræpositura, Magistrum Scolarum in Scolastria, Pistorem in pistoria, Cellerarium in celleraria, Cocum in Cochia.* Vide *Chochia.*

COCHLEA, Vas quo bibitur, in formam Cochleæ confectum. Jonas in Vita S. Eustasii Abb. Luxoviensis: *Nequaquam reor esse contrarium religioni, si Cochlea, quam Christianus lambit, vel quodcunque vas aut poculum, Crucis signo munitur, cum per signi adventum dominici pellitur pestis adversantis inimici.*

COCHLEA, Isidorus lib. 15. Orig. cap. 2. *Cochleæ sunt altæ & rotundæ turres, & dictæ Cochleæ quasi cycleæ, quod in eis tanquam per circulum orbemque conscendatur.* [Papias. MS. *Coglæ, Altæ turres, in quibus ascensus per circuitum.*] Willelmus Brito in Vocabul. & auctor Mamotrecti 3. Reg. cap. 6. *Cochlea & Cochleare, est amfractuosum deambulatorium, sicut solent fieri in turribus Ecclesiarum. Unde quidam ait:*

Per Cochleam curris scandens ad culmina turris.

Rursum:

Dic Cochleam turrim, scalam, testamque limacis.

Durandus lib. 1. Ration. c. 1. num. 37. *Cochleæ, sunt viæ muris intervolutæ latenter.* Angelrannus in Miraculis S. Richarii n. 6. *Venit ad introitum Cochleæ, qua culmina templi alta petebantur, &c.* Vide Procopium lib. 1. Persic. cap. 24.

COCHLEA, Species sortilegii. Indiculus Paganiarum, seu superstitionum, in Concilio Liptin. an. 743. *De tempestatibus, & cornibus, & Cochleis.* Vide *Cauculatores.*

COCHLEAR, Isidoro lib. 14. cap. 25. *Mensurarum pars minima, quod est dimidia pars drachmæ, appendens siliquas novem.* [Vide Salmasium ad Solinum pag. 591.]

COCHLEAR, inter vasa Ecclesiastica reponitur apud Flodoardum lib. 2. Hist. Rem. cap. 5. *Cochlearia quoque* 12. *& salarium argenteum.* Tabular. Monasterii S. Theofredi in Velaunis: *Vinearia stagnea, id est ampullæ, vinum & aquam continentia, vasa quoque lignea, tornatili opere facta, quibus oblatæ servantur, cum Cochleari argenteo quo in patena ponuntur.* Necrologium Eccl. Parisiensis prid. Id. Nov. *Obiit B. M. Dom. Ranulphus quondam Parisiensis Episcopus, qui dedit Ecclesiæ nostræ & nobis unum Calicem aureum, cum patena & Cochleari ponderis* 3. *marcarum, &* 5. *sterlingorum.* [Agnelli liber Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 174. col. 2. *Abstulit Reliquias quas non potuerunt sic citius occultare, ex auro balantias novem, vascula aurea plurima, & Coclearia argentea tractoria, quaternaria una, & diversas alias aureas & argenteas species.*] Adde Ingulfum pag. 907. & Ughellum to. 7. p. 1274. Browerum lib. 8. Annal. Trevir. num. 114. &c. Græci *Corpus Domini & sanguinem sumunt de Calice, cum Cochleari ad hoc deputato*, inquit Reinerus in Catalogo hæreticor. Λαβίδα vocant, ut pluribus habet Goarus ad Euchologium pag. 152. ubi & formam exhibet: Georgius Decapolita de Miracul. S. Georgii Mart. num. 47. Καὶ πάλιν εἶδε ὁ Σαρακηνὸς ἐκ τρίτε τὸν ἱερέα μεταδιδόναι ἐκ τῦ σώματός τε καὶ αἵματος τῦ παιδίου τῆς λαβίδος τοῖς μεταλαμβάνουσιν.

¶ COCHLEARE. Vide *Cochlea.*

1. COCHLEARIUM, ait Papias, *pondus retinet* 1. *scrupulum & semis.* Et mox: *Cochlearium, quod pendet, Græcum est.* κοχλιάριον Polluci, *Cochleare*, Martiali. Vide Agricolam Rob. Cenalem, & alios.

COCHLEARIUS. Joan. de Janua: *Cochlearius, est lapis marinus cochleis, & arenis, & lapillis concretus, & asperrimus.* [Papias MS. *Cocleatius, Lapis cochleis, lapillisque & arena compositus.*]

COCHLEARII. Vide *Cauculatores.*

COCHO. Vide *Cogo.*

COCHONUS. Contract. Datior. Bergom lib. 6. cap. 46. *Qui desigillaverint aliquem Cochonum vel aliquam spinam, &c.* Ital. *Coccon, Coperchio della botte*, operculum.

COCIA. Vide *Cossa.*

¶ COCIATOR. Vide *Cociones.*

¶ COCIATURA, COCIATRIA. Vide post *Cociones.*

COCINA, Culina. Gloss. Græc. Lat. MS. Μαγείρειον, *hæc Cocina, carnificina.* Editum habet μαγειρεῖον, *Cucina.* Itali *Cucina* & *Cocina* etiam dicunt, pro *Coquina*, nostri *Cuisine.*

COCINARE, COCCINARE, COCINARIUS. Ugutio: *Cocino, as, sæpius coquere, & Cocinarius, i. coquus & Cocinator.* Pactus Legis Salicæ tit. 67. §. 1. *Inium* (æneum) *ubi strias Cocinant.* Perperam in edit. Pithœi *concinunt.* Chrodogangus Metensis Episcop. in Regula Canonicor. c. 13. *Laici Cocci ad Coccinandum tantum ingrediantur.* Sed an à *Cocina*, efficta sit vox *Cozine*, pro tumultu, contentione, rixa, vel prælio, ita ut primitus usurpata fuerit pro Coquorum vel *Cocionum* mutuis inter se rixis, nolim temere definire. Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. MS. in Chilperico:

Ensi par cete dame sote
Commença Cozine & ribote.

In Ludovico Pio:

Asseurez fu de la tierre.
Kil n'iot Cozine ne guerre.

In Ludovico VIII. idem Philippus *Mouskes* :

. . . . *Puis ot anui*
Entraus deux & Cozine grant.

¶ COCINARIA. Vide *Cociatura* post *Cociones*.

¶ COCINARIUS, Cocinator. Vide *Cocinare* in *Cocina*.

COCINNULA, Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat. pag. 252. *Cum ad benedicendum oleum, annis singulis, competentibus diebus, in baptisterio venisset, & ingrediens Coccinnulam ad consignandos infantes, &c.* Vide *Cogina.*

¶ COCIO, Cocionatura. Vide in *Cociones*.

COCIONES, Cocciones, Cogciones. Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 18. *Quidam Coccio derasus & insaniens, linea tantum & femoralibus indutus, &c.* Capit. Caroli M. lib. 1. & Capitulare Aquisgranense ann. 789. cap. 79. *Ut isti mangones & Cogciones qui sine omni lege vagabundi vadunt, per istam terram non sinantur vagari.* Adde Capitul. 1. Caroli M. incerti anni cap. 45. Ubi Rhenanus lib. 2. Rer. Germ. p. 95. ait, ejusmodi *Mangonum adhuc nomen & res apud Germanos manere : die Mengen.* Hincmarus Opusc. 5. de Coercendis militum rapinis : *Per villas in quibus non solum homines Caballarii, sed etiam ipsi Cocciones rapinas faciunt.* Le Roman *de Garin* MS.

Truans estoit, pantoniers & Coquins.

Cociones appellabant veteres, qui aliis *Arilatores* dicuntur. Festus : *Arilator, qui etiam Cocio appellatur, dictus videtur à voce Græca, quæ est, αἶρε, i. tolle, quia sequitur merces ex quibus quid cadens lucelli possit tollere.* Ubi Jos. Scaliger *Arilatores* dictos vult ab *arra*, atque ita nuncupari empturientes, qui data arra postulant sibi credi, unde à cunctando *Cunctiones, Cuctiones* & *Coctiones*, inquit, dicti. Quod idem Festus videtur innuere, dum ait *Coctiones dictos videri quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad justi pretii finem.* Gloss. Isidori, *Arilator, Cocio.* Ex quo emendandus Papias : *Coccio, Arillatio:* legendum enim *Arillator*, ut apud Isidorum. Auctor veteris Gloss. apud H. Stephanum pag. 310. *Cocio*, μεταβολή, ubi leg. μεταβολεύς, ut & in Gloss. Græco-Lat. μεταβολος, *Dardanarius, Cociator, arillator*, Est autem μεταβολεύς, Scholiastæ Aristoph. ὁ κατὰ κοτύλην πωλῶν, ὥσπερ οἱ νῦν λεγόμενοι κάπηλοι, qui ad cotylam, seu mensuram vendunt, quos vulgo *Regratarios* dicimus. Atque rursum emendandum Glossarium Græco-Lat. κάπηλος, *Cauponarius, Cogo.* Legendum enim *Cocio.* Usos hac voce Laberium apud Agellium lib. 16. cap. 7. & Plautum in Asinaria pridem observarunt viri docti. Ex quibus tandem colligere est *Cociones*, priscis, & ætatis mediæ Scriptoribus, dictos qui fora venalium & nundinales mercatus sectantur, qui dum contantur, licitantur, & de pretio cum mercatoribus contendere simulant, merces ipsas subripiunt & auferunt : cujusmodi sunt qui apud nos *Coquins*, vulgo vocantur, quos non pauci hactenus à *Coquinis* nuncupatos putarunt, quod istius farinæ homines tabernas & popinas circumeant, quo aut locis ipsis inserviant, aut obsonii particulas avellant. *Cozzoni* etiamnum Italis dicuntur, quos nostri *Maquignons* vocant. Neque alii videntur, quos *Coquinos* appellavit inferior ætas. Vita Clementis VII. apud Bosquetum : *Carcassonæ & Tolosæ populares, quos vulgariter nuncupabant Coquinos, contra Nobiles insurrexerunt.* Auctor est Chapeavillus, in Erardo à Marca Episc. Leod. cap. 26. exstare Leodii *Hospitale*, quod *Coquinorum* vocant. Coquos porro pro furibus habitos auctor est Plautus in Aularia :

. . . *Mihi omnis angulos,*
Furum implevisti in ædibus misero: mihi
Qui intromisisti in ædes quingentos Coquos.

Idem in Pseud.

Forum Coquinum qui vocant, stulte vocant,
Nam non Coquinum, verum furinum est forum.

Donatus ad Terent. Eunuch. *Manipulum furum, Coci discipulos dici putant.* Vide Casaubonum ad Athen. lib. 14. cap. 22. A *Cocionibus* dicta

Cociatura, Cocionatura, Ipsa cocionis nundinatio, actio. Gloss. Lat. Gr. *Cociatria*, μεταβλητική. Alibi : *Cociatura* legitur. Gloss. Gr. Lat. μεταπρασις. *Cocciatura.* In MS. *Coccionatura*. Aliæ Glossæ pag. 312. *Coccionatura*, μετάπρασις. Ita enim emendandum. Caper de Verbis dubiis : *Cocinaria, non Cocionatoria.*

¶ COCISTRO, *Prægustator cocinæ.* Gloss. Isid. Grævius à *Cocina*, culina, *Cocister* dictum suspicatur pro eo, qui in Regum & Principum culinis prægustat cibos, ne sint veneno infecti; sed Papias & Constantiensis habent : *Cocistro, Tabernarius, Græcum est.* Unus Papiæ MS. præfert *Concistrio.* Itali *Cocastro* vel *Cuocastro* Coquum appellant suæ artis ignarum. Vide *Cocaster.*

¶ COCITCA, Ignota mihi vox, quæ supra refertur in *Campora.*

COCKA, [Armorice *Coket*, Navis, cymba.] Petrus de Dusburg in Chron. Prussiæ cap. 1. *Fundaverunt Hospitale in tentorio suo facto velo cujusdam navis, dicta Coka Theutonice, ubi dictos infirmos colligentes, &c.* Vide infra in *Cogo.*

¶ COCKET. Vide *Coket.*

¶ COCLEAR. Vide *Cochlear.*

¶ COCLEARIUM, pro *Cochleare*, in Hist. Dalphin. to. 2. pag. 363. col. 2. *Unam duodenam salariarum vitri pro mensa, duodecim duodenas Cocleariorum, &c.*

¶ COCLEARIUS. Vide *Cauculatores.*

¶ COCLEATIUS. Vide *Cochlearius.*

COCLERIUM, Campanile, *Clocher.* Falco Beneventanus in Chr. initio : *Arma & belli apparatus super Campanili imposuerunt. . . Tunc Episcopus ipse in Cocleria arma imponi aspiciens.* Vide *Cloca.*

¶ COCNILIA, κοχλίας, in Glossis Lat. Græc. Legendum *Cochlea.*

COCODONES, Monetæ Gallicæ species. Thomas Walsinghamus in Edwardo I. sub an. 1300. *Prohibita est moneta alienigenarum surreptitia, & illegitima, quam Polardos, & Cocodones atque Rosarios appellabant, qui paulatim & latenter loco erepserunt sterlingorum.* Vide *Crocardus.*

¶ COCODRILLUS, pro *Crocodrillus*, apud Bern. *de Breydenbach*, in Itiner. Hierosol. pag. 213. & apud Jacobum de Vitriaco in Hist. Orient. inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 291.

COCSETI. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 29. *Villani vero vel Cocseti, vel Perdingi, vel qui sunt viles, vel inopes personæ, non sunt inter legum judices numerandi.*

COCTA. Vide *Cot.*

COCTANUM, Mensuræ annonariæ species. Oliverius Scholasticus de Captione Damiatæ : *Adeo enim in ea fames invaluit, ut cibi desiderabiles deessent . . . durabilis enim non est annona Ægypti . . . & sicut audivimus, Coitanum unum XI. Bisantiis vendebatur in ea.* At MS. Thuani *Coctanum* habet, ut & Vincentius Belvac. lib. 31. cap. 87. [Necnon Bernardus Thesaurarius de Acquisitione Terræ

sanctæ cap 199. Barthius apud Ludewig. to. 3. Reliq. MSS. legit *Coictanum*; Est autem, inquit genus prunorum, de quo docti pridem scripserunt. Non autem primam ficum intelligas, sed massam aliquam aut corbem plenam, ut nunc etiam illi fructus vendi solent. Intelligo *Cidonia mala*, Gall. *Coin*, German. *Quitten*, ut apud Bern. *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. p. 151. *In mari peregrinanti si subversio & vomitus acciderit, utatur sirupo hesteren vel granatorum cum menta, vel pomorum muzorum cum tamarindis, & odoret granata poma muza Coctana, minuatque cibum*; & Bertrandum Priorem Pontiniac. in Vita B. Edmundi Cantuariensis Archiep. cap. 63. to. 3. Anecd. Marten. col. 1815. *Cui cum recolendæ recordationis Abbas S. Jacobi de Provino ad comedendum cocta porrexisset Coctana, vir sanctus in eum intuens, ait ita: Jam multum tempus præteriit, quod in os meum cibus mihi delectabilis non intravit.* Vide *Cotanum.*]

COCTARIUS, Coctuarius. Gloss. Gr. Lat. ὀπλαναριος, *Assator*, *Coctarius*. Gloss. Græc. Lat. ἑψητής, *Coctuarius*. [Bulla Innocentii II. Papæ an. 1141. in Chartulario S. Vandregisili: *In Bertrivilla terram Rainardi; hoc est, novem hospites & dimidium, & duos Coctarios.*]

COCTERIA. Guill. Brito in Vocab. MS. *Stigma, tis, dicitur punctum, signum, caracter, cicatrix, Cocteria, ustio, quæ fit calido ferro: ita dicit Ugutio, unde versus.*

Dico genus stema, sed materiam voco tema,
Stigmaque Cocteriam signat, dat stema figuram.

Vox male compacta ex *Cauteria*, vel *Coctaria*, aut *Coctura*, nam ejusmodi inustiones *Carnem coquere* dicebantur. Vide *Ferrum candens.*

COCTIA, Coctio. Vide *Torra.*

COCTILE, quod Græcis ἀκαπνον, Carbo, seu lignum coctum. Vide Casaubonum ad Capitolinum & Pollionem.

¶ COCTIO. Vide *Cociones* & *Coctus* 1.

¶ COCTORIUS, Cortina, ahenum quo utuntur ad salem coquendum & conficiendum, Gall. *Chaudiere.* Testamentum Adelaidis Vicecomitissæ Narbonensis an. 989. to. 2. Anecd. Marten. col. 102. *Volo ut in canonica SS. Justi & Pastoris remaneat medietas de salinas, qui fuerat Framaldi quondam in Scalas, cum illorum salarios, Coctorios, agulias, & omnibus suis officinis & areis.*

¶ COCTUARIUS. Vide *Coctarius.*

COCTUM, Caro decocta, vel etiam legumen. *A Cocto & vino suspendi*, pœnitentiæ species. Joannes VIII. PP. Epist. 302. *Et nostra Apostolica auctoritate à vino & Cocto suspensi manete usque ad nostram præsentiam.* Charta Stephani PP. an. 890. apud Hieron. Rubeum in Hist. Ravennate lib. 5. *Laicus vero qui contradictor apparuerit, à vino & Cocto suspensus existat, quousque ad prædictæ solutionis gratiam pervenerit.*

¶ COCTURA, Jus, sorbitio, Gall. *Bouillon.* Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 74. num. 21. *Novitio qui nondum est benedictus, quandiu sine benedictione fuerit, non est usus aut consuetudo, ut fiant Cocturæ, aut detur ei caro ad manducandum, etiamsi in infirmaria sit multum debilis, vel fiat ulla hujusmodi medicina præter sanguinis minutionem, nisi forte tanta fuerit necessitas, pro cujus magnitudine impietas videatur non infringere consuetudinem.* Eadem leguntur in S. Wilhelmi Consuetudinibus Hirsaug. lib. 1. cap. 3. Vide ejusdem libri caput 45. & lib. 2. caput 21. necnon infra vocem *Coctus* 2.

¶ 1. COCTUS, Coquus, Gall. *Cuisinier.* Liber Consuetud. Fontanell. p. 258. Spicilegii MS. *Cocti erant tunc feodati.* Et p. 403. *Est autem consuetudinis antiquæ, quando Cocti delinquunt, eos adducere coram Priore, seu coram eo qui tenet ordinem, & nudos verberare à jejunis secundum delicti quantitatem minutis virgis. Hii sunt quasi suffraganei coquinarii, videlicet Panetarius, Custos vini & Refectorarius.* Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 74. n. 42. *Cocti omni tempore mutant infirmitates suas mane post tres orationes.* Alia notione, si vera esset lectio, sumeretur ibidem cap. 30. *Lavare pannos, lavatos ad funes suspendere, & alia que non lavantur tunc ad funes suspendenda afferre, scilicet Coctos, froccos, cucullas, &c.* Sed puto legendum cum MS. San-German. *cottos.* Est autem *cottus* species vestis clericalis, de qua in voce *Cot.* Vide *Baburnus.*

2. COCTUS, Coctio, Coctura. Udalricus lib. 2. Consuet. Cluniac. cap. 14. *Quod si Coctus est*, (Novitius) *ut vulgariter aiunt, Coctionem ex more non videt; neque legat, nisi ante Primam.* Lib. 3. cap. 26. *Tertius famulus ad hoc est maxime deputatus, ut lavet pannos ad Cocturas omnium, ut aiunt, fratrum Coctorum necessarias.*

3. COCTUS, Exustus, vel potius lento igni admotus, seu, ut Galli dicimus, *Brusle à demi feu.* Lactantius lib. de Mortibus Persecutor. n. 13. *Statim productus non modo extortus, sed etiam legitime Coctus, cum admirabili patientia postremo exustus est.* Idem num. 15. *Omnis sexus & ætatis homines ad exustionem rapti.* Rursum num. 21. *Qui cum deligati fuissent, subdebatur primo pedibus lenis flamma, tamdiu donec callum solorum contractum igni ab ossibus revelleretur.* Ex mox: *Tunc per multum diem Decocta omni cute vis ignis ad intima viscera pervenisset.* Acta Episcoporum Cenomanensium in Hoello c. 34. *Utrasque genas illius ferri candentis adustione Coxerunt.* Ennodius Carm. 21.

Nil lenta perdit Coctio.
Intrat latenter abdita.

Vide locum Hincmari in *Aqua fervens.*

COCUELUS. Observantiæ Regni Aragon. lib. 7. tit. de Lezdis, §. 1. *Si aliquis Nobilis teneat domos in civitate ... si habeat loca in quibus teneat larem, & familiam, solvent Coçuelos: quia ex hoc non dicitur vicinus civitatis.*

1. COCULA, Sagum. Vide *Coccula.*

¶ 2. COCULA, *Ligna arida, vel vasa ærea.* Gloss. Isidori: qui hæc hausit à Festo. Hunc vide & ad eumdem annotata Scaligeri & Dacerii. Varro apud Nonium 12. 52. *Cocula, quæ coquebat panem primum sub cinere, postea sub forno.*

¶ Cocula Marina, Concha, Gall. *Coquille de mer.* Murator. to. 2. Scriptor. Ital. pag. 182. col. 1. in Agnelli Libro Pontif. *Et fecit exinde amulam auream adhibens plus aurum in similitudinem Coculæ marinæ, & est ad utilitatem chrismæ.*

COCULÆ, Italis Grana, baccæ; sed & variolæ. Matth. Silvaticus in Pandect. Medic. *Aluhumeta, id est, variolæ, quæ nostro idiomate vocantur Coculæ.*

COCULLA. Vide *Cucullus.*

¶ COCULUM. Vide *Coccula.*

¶ COCUMULA. Vide *Cima.*

¶ COCUPENDIUM, Olla major. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 326. col. 2. ex Computo an. 1336. *Item, tria Cocupendia de ferro magna & duo magna branderia de ferro pro III. s. IIII. d. gr.*

COCUS. Formula barbare scripta 14. ex Baluzianis: *Non vales uno Coco, non simulas tuo patre, non gaudeas de dentes, deformas tuos parentes.* [*Cocus*

idem eſt ac *Coquus* Bernardo Mon. in Ordine Cluniac. part. 2. cap. 16.]

COCZUMBER, Cozimber, Cotzumber, Pretioſum ſuffimenti genus. Epiſt. 148. Bonifacii Archiepiſc. Mogunt. *Direximus cinamomum uncias 4. coſtum uncias 4. piper lib. 2. Cozumbrem lib. 1. &c.* Epiſtola 149. *Tranſmiſimus .... aliquantum Coczumbri, quod incenſum Domino offeratis temporibus Matutinis & Veſpertinis, ſive dum Miſſarum ſolennia celebratis, miri odoris atque fragrantiæ.* Baronius in his locis habet *Cotzumber* ann. 742. 745. Serrarius putat vocem effictam à voce *Cocha*, quæ Arabibus ſuffimentum eſt, & *zumbri*, cortex odoratus.

¶ Cozamber. Odo de varia fortuna Erneſti Ducis Bavariæ apud Marten. to. 3. Anecd. col. 354.

Hic pigmentorum ſpecies Arabumque labores,
Cozambrum rarumque laſer, &c.

¶ COD, pro *Quod*, legitur in voce *Eſſere*.

CODA, Modus agri apud Anglos. Charta Willelmi Comitis Suſſexiæ to. 2. Monaſtici Anglic. pag. 275. *Cum... una acra turbarum in mariſco de Briſtughbam, & 5. Codis prati in villa de Semere.*

CODDUS, Menſura annonaria, Anglis. Vetus Charta to. 1. Monaſt. Anglic. pag. 175. *De Eccleſia Hamptoma* II. *denarios, & 2. Coddos bladi.*

¶ CODEARIUM, f. mendum pro *Coclearium*. Epitome Chronic. Caſin. apud Murator. to. 2. pag. 366. col. 1. *Item tertio tulit in coronis, bariis, annulis, coralibus & Codeariis argenti libras* CCCCC.

CODEX. Charta Amati Archiepiſcopi Salernitani an. 990. apud Ughell. to. 7. p. 508. *Nullam angariam aut ſervitium pars noſtri Archiepiſcopi illorum imponere queat, neque ad cruces levandum, vel Codices, aut baptiſmum faciendum, aut illos excommunicare, &c.* [Papias MS. *Codex, lapis.*]

¶ CODICALIS Simplex, Scripturæ modus. Vide *Scriptura*.

¶ CODICARIUS. Vide *Caudica*.

CODICELLA, pro *Codicillus*. Willelmus Thorn. in Chron. an. 1168. *In qua combuſtione multa Codicella antiqua perierunt.* Id eſt, donationum tabulæ, Chartæ.

¶ CODICELLARE, Aliquid legare codicillis. Hiſt. Dalphin. to. 2. p. 176. col. 1. in Inſtrum. an. 1318. *Dalphinus Codicillando & codicilla faciendo poſt ſuum teſtamentum, &c.* Et infra pag. ſeq. col. 1. *Dalphinus & Codicillando præcepit.* Baluz. tom. 2. Hiſt. Arvern. in Inſtrum. anni 1366. p. 344. *Et quoſcumque actus legitimos iniendi, teſtandi, Codicillandi.* Occurrit & alibi non ſemel.

CODICIUM, Codiculus, parvus codex. Interpres Hiſtor. Apollonii Tyrii: *Apertoque ſcrinio Codiciorum ſuorum, inquiſivit omnium quæſtiones auctorum & Philoſophorum.* Κωδίκιον, Græcis. Pachymeres lib. 5. Καὶ ἁμὰ μὲν τὸ κωδίκιον τῆς ἐκκλησίας εἰς πίστιν προεκομίζετο. Vide Gloſſ. Meurſii & Fabroti ad Cedren.

¶ CODOXIA, pro *Cacodoxia*. Vide *Amaratunta*.

CODRA, Quadra. Gloſſ. Gr. Lat. Κόδρα, *Codra, Quadra*. Vide Meurſium in Κοδράντης.

¶ Codra. Conſuetud. Brageriaci art. 76. & 77. *Item nullus ſit auſus extra villam dicti loci & diſtrictus ejuſdem dolia tonellorum vacuorum transferre, neque mayramen, neque vimos, neque Codram; & ſi faciat contrarium in ſexaginta ſolidos pro gatgio condemnetur, & ultra hoc dicta dolia, mayramina, vimi & Codra, erga dictum Dominum remaneant confiſcata. Item non eſt permiſſum alicui ſubtus pontum Brageriaci aſcendendo per flumen Dordoneæ, ſal, Codram, vimos, mayramen tranſire ſeu navigare.* Interpres Gallicus *Codra*, reddit per *Codres*, vocem mihi non magis notam, niſi forte ſit idem quod Gallis *Coudre* vel *Coudrier*, Corylus.

¶ CODURA, Sutura, Gall. *Couture*. Hiſt. Dalphin. to. 2. pag. 333. col. 2. ex Computo anni 1337. *Item computat deliberaſſe Andreæ Boqueti Codurerio, hyeme proxime præterita, pro raubis & malacotis dictorum Baſtardorum & Jaquemeti Clerici, qui eis repetit lectiones, & pro Coduris & expenſis dictarum malacotarum*, LX. *ſ.* Et infra: *Item pro ſex pariis caligarum... & pro Coduris earumd.* XXIX. *ſ.*

¶ CODURERIUS, Sarcinator, Gallice *Couturier*, Dumbenſibus ruſticis etiamnum *Coudurier*, à Gal. *Coudre*. Hiſt. Dalphin. to. 2. pag. 308. col. 2. ex Ordinatione anni 1336. *Item, Johannes Vitoni & Franciſcus ſint Codurerii noſtri, quorum, &c. & ille qui præſens extiterit, equitet & ducat ſomerium noſtrum portantem capellam noſtram, & habeat unum garciferum ad cuſtodiendum eum.* Clarior videtur locus in *Codura* relatus. Vide *Condurarius*.

COELESTINUS Color, Hyacinthinus qui eſt inter albedinem & nigredinem, quaſi color ſubalbidus, Matthæo Silvatico: οὐρανοβαφὲς χρῶμα, Nicetæ Paphlagoni in Vita S. Hyacinthi Amaſtriani pag. 3.

COELICOLA. Gloſſ. Gr. Lat. Οὐρανοκάτοικος, *Cœlicola*. Priſcianus lib. 5. *Cœlicola, id eſt, cœlum colens.* Gloſſ. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Cœlicola, eo quod cœlum colat: Eſt enim Angelus: Continens non ſolum in caſtitate dicitur, ſed in cibo, in potu, mira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine continens, & quod ſe à multis malis abſtineat.* Beda de Orthographia: *Cœlicola, cœlum colens, ut Angelus.* Dudo lib. 3. de Morib. Normann. *Bis quinto namque Cœlicolarum ordine creato, decimoque lapſo, &c.* Vide S. Auguſtinum lib. 10. de Civit. Dei cap. 1.

Coelicolæ etiam appellantur Monachi, propter ſanctum & angelicum vitæ inſtitutum, quomodo Braulio Epiſcopus Cæſarauguſt. in Vita ſancti Æmiliani cap. 5. num. 55. Antonium & Martinum *Cœlicolas* vocat. Vita S. Benedicti Abbatis Anianenſis n. 42. edit. Mabillonii: *Nec moram inde ponendi comam fieri paſſus eſt, quin... auro textis depoſitis veſtibus, Chriſticolarum induit habitum, ſeſe Cœlicolarum adſciſci numero quantocius congaudens.* Davidi Monacho dicuntur Monachi ἐν τοῖς ὄρεσιν οὐρανοπολῖται. Monaſteria vero ἐπίγειοι οὐρανοὶ, in Vita S. Nicolai Studitæ pag. 904. Conſule Notas noſtras ad Alexiadem p. 264.

Coelicolæ, Hæretici qui cœlum ut Deum colebant. Gloſſ. Gr. Lat. Ὁ σέβων τὸν οὐρανὸν, *Cœlicola*. Extitit hæreticorum ſecta quædam ſub Honorio, de quibus eſt titulus in Cod. Theod. & Juſtin. de Judæis, Cœlicolis, & Samaritanis, Judaïca & Chriſtiana religione permixta. De hac copioſe egit Jacobus Gotofredus ad leg. 19. d. tit. de Judæis & Cœlicol. in Cod. Theod.

COELILOQUUS, Propheta. Commodianus Inſtr. 60. *Cœliloquus autem Eſaias doctor & auctor.*

COELOCLARUS, Divis adſcriptus, qui in cœlum receptus eſt ſanctus. Charta Ludovici Comitis Ferretenſis an. 1187. in Antiquit. Voſagenſib. lib. 5. cap. 9. *Inde eſt quod ego Ludovicus Comes Ferretenſis ac filii mei, Cœloclarorum Principum exemplis provocati, &c.*

COELUM, Concameratio, ex Anglico *Seeling*, quod idem ſonat. Itali etiam *Cielo di Camera*, laquearium vel lacunar vocant. Gervaſius Dorobern. de Combuſtione & reparat. Dorobern. Eccleſiæ: *Deinde tigni groſſiores cum ligaturis ſuis... ſuccenduntur.*

duntur. Cœlum inferius egregie depictum, ſuperius vero tabulæ plumbeæ ignem interius aſcenſum celaverunt. Thomas Stub. in Pontificibus Eborac. *Totamque Eccleſiam à Preſbyteris uſque ad turrim, ... ſuperius opere pictorio, quod Cœlum vocant, auro multiformiter intermixto mirabili arte conſtruxit.*

COEMETERIUM, Locus in quo humantur fidelium corpora. *Loca ſepulcris apta*, in leg. 2. Cod. Theod. de Hæretic. [Hinc in Cœmeteria conveniebant Chriſtiani primis Eccleſiæ ſæculis, ibi myſteria ſacra celebraturi, qua de re conſuli poſſunt Arnob. lib. 4. adv. Gentes ad calcem, S. Ambroſius Epiſt. 39. n. 2. & 4. Conſtitut. Apoſt. lib. 6. cap. 30. Concil. Eliberit. can. 35. *Placuit prohiberi, ne feminæ in Cœmeterio pervigilent, eo quod ſub obtentu orationis latenter ſcelera committunt.* Et can. 34. *Cereos per diem placuit in Cœmeterio non incendi; inquietandi enim ſpiritus ſanctorum non ſunt:* hoc eſt, fidelium, ut quidam interpretantur, qui dum in Cœmeteria orationis gratia conveniebant, inquietabantur frequentia & cura immodica cereorum ardentium. Alii vero cenſent hoc canone damnatam fuiſſe quorumdam ſuperſtitionem, qui ſtulte credebant cereis accenſis animas defunctorum è quiete, in qua morabantur, evocari, ac de rebus occultis & futuris conſuli: qua notione ſumitur vox *inquietare* lib. 1. Reg. cap. 28. ubi Samuël ad Saül: *Quare inquietaſti me, ut ſuſcitarer?*] Vide Cœmeteria ſacra Spontani, & Baron. an. 226. num. 9. & ſeqq. Tantum addo, monere Gillebertum Lunicenſem Epiſcopum lib. de Uſu Eccleſiaſtico, *adjacuiſſe Cœmeteriis Sanctorum alia loca, in quibus ſubmerſorum & occiſorum fidelium corpora conderentur, quia ipſorum animæ Deo commendari non prohibentur. Nam infidelium & ſceleratorum corpora longe ſunt à fidelium projicienda: quibus enim vivis non communicamus, nec mortuis.*

Coemeterium, Eccleſia, in qua ſcilicet fidelium corpora humantur. Innocentius I. PP. Epiſt. 1. ad Decentium cap. 5. *Non longe portanda ſunt Sacramenta, nec nos per diverſa Cœmeteria conſtitutis Preſbyteris deſtinamus.* [Hic *Cœmeteria* vocat Innocentius parœcias extra Urbem ſitas, ubi corpora fidelium ſepulta erant, quod illa intra muros condere Romanis eſſet religioni.] Præfatio ad Libellum Precum Marcellini & Fauſtini: *Per Cœmeteria Martyrum ſtationes ſine Clericis celebrabat.* S. Athanaſius Apolog. 1. de fuga ſua: τῇ γὰρ ἑβδομάδι κατὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι. In lib. 3. Sacrament. Eccleſ. Roman. cap. 103. exſtat *Miſſa in Cymeteriis.* Infra: *Omnium fidelium Catholicorum orthodoxorum in hac Baſilica quieſcentium, &c.* Vide Gregor. Turon. lib. de Glor. Confeſſ. cap. 73. & Baron. an. 226. num. 12. Chartam Rudeſindi Epiſcopi Dumienſis æræ 1016. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 5. *Theobegildus Abbas de Cimeterio S. Stephani*, ſubſcribit. Vide *Atrium*, & *Confeſſa* in *Confeſſio*, ἐξομολόγησις.

Coemeteria, ſeu oblationes ſepulturarum, Laïci olim uſurpavere. Guigo in Vita S. Hugonis Epiſcopi Gratianopolitani n. 4. *Adverſus Laïcos qui Eccleſias, decimas, ac Cœmeteria ſacrilegi detinebant.* Adde n. 9. Vide *Sepultura.*

COENA. Auctor Græciſmi:

Jentamus mane, Cœnamus veſpere facto.

Regula Magiſtri cap. 28. *Erubeſcamus nos, qui ſumus ſpirituales, fugere hora nona jejunium: cum vetuſta conſuetudo antiquitus cognoſcitur prandia ignoraſſe, ſed ſemper veſperam, hoc eſt, Cœnam ſuis refectionibus ordinavit.* Charta Sugerii Abbatis ſancti Dionyſii: *Refectionibus quoque eorum veſpertinis, quas dicunt Cenas, ... & in eo decem ſolidorum refectioni ſuæ à Monacho Cenatore recipiant.*

Coena, pro quovis *paſtu*, ſeu jure refectionis aut prandii vel procurationis. Hieron. Blanca in Aragon. rerum Comment. *Nonnulla oppida ricis hominibus, quas vocabant Cenas, ipſorum Regum more perſolvebant.* Charta Petri II. Regis Aragon. an. 1283. pro Libertatibus Catalaniæ: *Cœnas, albergas, & acapita non accipiamus nec exigamus in locis Baronum, Militum, &c.* De ejuſmodi *Cœnis* Regiis præſertim, audiendus Michaël *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. in v. *Filius: Filii Regum Aragoniæ, antequam hæreditentur, non ſolum primogenitus, ſed etiam alii filii exigunt Cœnas per totum regnum. Et eſt ratio, quia filii Regum debent vivere in regno. Tamen ex quo filii ſunt hæreditati, & habent de quo poſſunt vivere non exigunt Cœnas. Vide in Obſervantia unica, titulo Fori editi apud Exeam. fol. 134. Et reperi ſcriptum in antiquis ſcripturis Foriſtarum, quod tria ſunt, quæ in Aragonia debentur filiis legitimis D. Regis Aragoniæ. Primo debetur filio primogenito, eo ipſo quod natus eſt & juratus, debetur ſibi gubernatio generalis. Secundo quod alii filii D. Regis à primogenito quouſque hæreditati fuerunt, poſſunt ire liberi per totum regnum comedendo. Et niſi populi miniſtrent eis neceſſaria, poſſunt per ſe recipere ab hominibus regni: licet non à vaſſallis, ſeu hominibus Varonum, Nobilium, Militum, Civium, & Infantionum. Tertio quia filiæ D. Regis habent demandam, cum contrahunt matrimonium ſemel, &c.* Idem in verbo *Nobiles: Nobiles Aragon. non poſſunt exigere Cœnas aut ſervitia in locis Domini Regis. Vide in foro unico tit. de Nobilib. lib. 9. p. 130.* De cœnis vero Regiis, tit. de Cœnis Dom. Regis lib. 4. pag. 104. Adde lib. 1. pag. 20. & Obſervantias Regni Aragon. pag. 27. v.

¶ Coena Archiepiscopalis, Eodem ſenſu, ſeu pro archiepiſcopali jure refectionis aut procurationis in terris Vaſſallorum, apud. Stephanot. to. 1. Antiq. Bened. in Vaſconia MSS. p. 669. ex Chartul. S. Petri Generenſis: *Guillelmus Bernardi de Maceriis & Galanda ejus uxor fecerunt in Generenſi monaſterio profeſſionem, & dederunt S. Petro medietatem Eccleſiæ de Maceriis, quæ ab archiepiſcopali Cœna eſt penitus exempta.*

Coena Domini, Κυριακὸν δεῖπνον, in priore ad Cor. 11. 20. olim pro Sacramento Euchariſtiæ vox uſurpata. S. Hieron. in verba Pauli, *Dominica Cœna debet omnibus eſſe communis. Cœna autem dicitur, quia Dominus in Cœna tradidit Sacramenta.* S. Auguſtinus Epiſt. 118. c. 5. *Apoſtolus dicit, Convenientibus ergo vobis in unum, non eſt Dominicam Cœnam manducare, hanc ipſam acceptionem Euchariſtiæ Dominicam Cœnam vocans.* Gloſſ. Gr. MS. Regium Cod. 2062. Κυριακὸν δεῖπνον, τὸ τοῦ κυρίου, ἢ τὸ ἔγκληρον ἐν ἐκκλησίᾳ ἄριστον.

Quærunt Patres atque in iis S. Cyprianus Epiſt. 63. Cur δείπνου potius, ſeu Cœnæ, quam ἀρίστου, vel prandii nomine hocce Sacramentum donaverit S. Paulus, cum probabile ſit Corinthios mane Euchariſtiam celebraſſe, qui fuit priſcæ Eccleſiæ ritus. S, Chryſoſtomus cauſam affert, παραπέμπων αὐτοὺς ἤδη τῇ ἑσπέρᾳ καθ᾽ ἣν τὰ φρικτὰ μυστήρια παρέδωκεν ὁ Χριστός, *Ut remitteret illos jam inde ad illam veſperam, qua Dominus tremenda myſteria tradidit.* Dicta igitur *Cœna* in honorem primæ inſtitutionis. Aliam rationem reddit Gregorius M. in

Evang. Homil 36. *Hoc convivium Dei, non prandium, sed Cœna vocatur, quia post prandium Cœna restat; post Cœnam vero convivium nullum restat: & quia æternum Dei convivium nobis in extremo præparabitur, rectum fuit, ut hoc non prandium, sed Cœna vocaretur.*

COENA DOMINI, dicta etiam quinta feria ultimæ hebdomadis Quadragesimæ, qua scilicet mysterium Dominicæ Cœnæ à Christo fuit institutum. S. Eligius serm. 11. *Vocatur hæc festivitas Cœna Domini, eo quod hoc die Dominus cœnaverit cum Discipulis, eisque Sacramentum Corporis & Sanguinis sui tradiderit.* Concilium Meldense ann. 845. can. 46. *Nemo sacrum Chrisma, nisi in quinta feria majoris septimanæ, id est, in Cœna, quæ specialiter appellatur Dominica, conficere præsumat.* Vide Isidorum de Offic. Eccl. lib. 1. cap. 28. & Honorium Augustod. lib. 3. cap. 84.

COENA VALDENSIUM Hæreticorum. Concilium Narbonense an. 1235. *Aut Cœna Valdensis, ubi die Cœnæ, mensa posita, & pane superposito, Valdensis unus benedicens, & frangens, dansque astantibus, credit secundum damnabilem sectam conficere Corpus Christi, &c.*

COENA LIBERA, dicebatur illa, inquit vir doctissimus Henricus Valesius, quam cœnabant in publico, qui ad ludum, vel ad bestias damnati erant, pridie antequam pugnarent: sic nuncupata, vel quod apponeretur ipsis quidquid postulassent, vel quod summa cum libertate & licentia peragerctur. Passio SS Perpetuæ & Felicitatis: *Pridie quoque cum illa Cœna quam Liberam vocant, quantum in ipsis erat, non Cœnam Liberam, sed agapem cœnarent, eadem constantia ad populum verba ista jactabant.* Fragmentum Petronii: *Venerat jam tertius dies, id est, expectatio Liberæ Cœnæ.* De hac cœna intelligendus Tertullianus in Apologet. cap. 42. *Non in publico Liberalibus discumbo, quod bestiariis supremam cœnantibus mos est.* Meminit etiam ejusdem cœnæ Scholiastes Juvenalis Sat. 11. ad hæc verba.

Sic veniunt ad miscellanea ludi.

Genus, inquit, *miserabile ferculi, miscellanea, cibus gladiatorum, id est, ultima Cœna. Ideo miscellanea, quia omnia quæ apponuntur eis, miscent, & sic manducant.*

COENA PURA. Vett. Glossæ cap. de Festis p. 274. *Cœna pura*, παρασκευὴ. Gloss. Latino-Arabic. & Papias: *Parasceve, Cena pura, id est, præparatio quæ fit pro Sabbato.* Tertullianus lib. 5. in Marcion. *Dies observatis, & menses, & tempora, & annos, & sabbata, ut opinor, & Cenas puras & jejunia, & dies magnos.* Sanctus Augustinus in Joan. *Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret, quando tam propter Parasceven, quam Cœnam puram Judæi Latine apud nos usitatius vocant, facere tale aliquid non licebat.* Vetus interpres Jo. Chrysostomi serm. in Natalem Joan. Bapt. *Qua die conceptus est Dominus, eadem die & passus est. Eadem ipsa dies Cœna pura fuit, in qua & Luna decima quarta occurrit.*

Baronius, inquit Scaliger, negat esse Parascevem, quia cœna pura apud Festum habeat offam suillam. Sed non advertit *puram* dici, non quia careat carnibus, sed quia religionis & dicis causa fit. Nam & Parasceves Judaicæ habuere carnes, & nihilominus dicuntur *Cœnæ puræ*, quod dicis causa coquebantur, coquunturque hodie pro sabbato, quia in sabbato coqui non liceat. Vide eosdem Baron. anno Christi 34. num. 154. & Scaligerum ad Festum, & de Emendat. temp. pag. 533. 569.

COENACLARIUS, Caupo. Gloss. Græc. Lat. *Cœnaclarius*, Σταθμοῦχος, ὁ τὰ ἐνοίκια τῆς οἰκίας συνάγων, MS. *Cœnacularius* habet, & post συνάγων addit, ἤγουν ὁ Δεσπότης. [*Cœnacularius* Ulpiano, Qui cœnaculum conducit: *Cœnaculariam* autem *exercere* est quæstum facere ex locatione cœnaculorum.]

¶ COENADICUM. Vide *Cœnaticum*.

COENAGIUM. Vide *Cœnaticum*.

COENALE, Taberna, cœnaculum, *Cœnatio*, Sidonio: Interdum cœna ipsa, refectio quævis. Charta G. Episcop. Autisiod. ann. 1249. in Tabular. Eccles. Autisiod. fol. 235. *Super eo quod idem Balduinus dicebat, quod ipse poterat tabernam facere, & alia Cœnalia quæ ad nundinas pertinent.* Tabularium S. Bertini an. 1205. *Minutam vero decimam, oblationes tam publicas quam privatas, Cenalia, legata, &c.* Nicolaus de Braia in Ludovico VIII.

Per fora, per vicos celebrant certamina cunctis
Publica, nec prohibet Cœnalia dives egeno,
Sed passim comedunt diffuso nectare venis.

¶ COENARIUS. Vide *Cœnator*.

COENATICUM, Idem quod *Cœna*, pastus, vel refectio: sed ea præsertim, quam milites exigebant ab hospitibus suis, dum in stationes suas sese conferebant. Has autem sustulit lex 12. Cod. Theod. de Erogat. militaris annonæ; ubi, *Grave atque inauditum quoddam nomen Cenaticorum introductum dicitur.* Sed apud nostros diu postmodum mansit. [Privilegium Ludovici Imp. pro Monasterio Miciacensi an. 815. apud Baluz. Capitular. tom. 2. col. 1407. *Nullus ex eis ullum teloneum, aut ripaticum, aut pontaticum, aut salutaticum, aut cespitaticum, aut Cœnaticum... exigere audeat.* Rursum occurrit in altera ejusd. Imperatoris Charta, apud Ludovicum *Laguille* inter Instrum. Histor. Alsac.] Charta Caroli Calvi ex Tabulario S. Germani Parisiensis, apud Bessium in Episcopis Pictav. *Aut Cespitaticum, aut Cœnaticum, aut pastionem, aut laudaticum, &c.* Odo Abbas Glannafol. in Translat. S. Mauri cap. 6. num. 32. *Firma sive census piscium, toto quadragesimali tempore, quem more provinciæ Cœnaticum vocant.* [Bollandus ex quibusdam MSS. legit *Cœnadicum*.] Occurrit non semel in Chartis.

COENAGIUM, Eadem notione accipitur in Tabulario S. Albini Andegav. *quod in exclusis molendini de Varenna* habebat idem Monasterium. Tabular. S. Albini Andegav. *Decimam Cenagii mei infra & supra exclusam meam.* Idem Tabular. ann. 1146. *Cum Canonici ab antiquo sextam partem censuum terragii... nec non vendarum totius terræ, vinagii, Cenagii, in lampredis & alosis, & omni genere piscium haberent.* [Tabular. S. Nicolai ejusd. urbis: *Comes Hoellus dedit Deo & S. Nicholao insulam Deneral-lam integram simul cum parte sua Cenagii.*] Alibi: *Cœnatio* appellatur. Locum vide in *Ductus*.

COENATIO, Cœnaculum, vel pars domus in qua cœnabant, apud Sidonium lib. 2. Epist. 13. & Carm. 22. Gloss. Græc. Lat. Τρίκλινος, *Triclinum, Cœnatio.* Vide Julian. Antecess.

COENATIO VIOLENTA, in Charta Gaufredi Comitis Andegav. ann. 1061. apud Sanmarthanos in Abbatib. S. Florentii Salmur. idem quod *Cœnaticum*, de quo diximus.

COENATOR, COENARIUS, Officium Monasticum, penes quem erat cura reficiendorum Fratrum æstivis diebus vespere. Apud S. Dionysium in Francia, in claustri latere quod est secundum

Ecclesiam, visitur tumba cum hac inscriptione: *Cy gist Monsieur Jean de Montmorency, jadis Cenir de ceans.* [Epitaphium Fr. Guill. *Rayer* apud Felibianum in Hist. Sandionys. pag. 581. *Cy git religieuse & honneste personne frere Guillaume Rayer, Religieux & Cenier de ceans.* Vide ibid. pag. 579. &] Doubletum in Histor. Sandionys. lib. 1. pag. 425. 861. *Cœnarius* in Tabulario Fossatensi; [ut & in Litteris Capituli S. Germani Paris. an. 1353. lib. Anniversf. B. fol. 101. *Magister cenæ* in Litteris Henrici Præpositi Ecclesiæ in *Holzkirchen* an. 1301. apud Schannatum Dioec. Fuld. p. 102.] *Cœnator Monachus*, dicitur in Charta Sugerii proxime laudata. Tabularium S. Dionysii: *Rainaldus de Pompona pro quodam feodo, quod ad jus uxoris suæ pertinere videbatur, singulis annis à Monacho qui Cœnam fratrum dispensare solet, 5. modios annonæ ex decima S. Leodegarii exigebat, &c.* Glossarium vetus: *Cœnatores*, δειπνηταὶ, *Cenatorium* οἴκημα, δειπνητήριον. Inscriptio Romæ ad D. Pauli, extra muros: *Hic jacet nomine Matrona C. F. in pace uxor Corneli Primiceri Cenariorum, filia Porphori Primiceri monetariorum, &c.*

COENENTARIUS, *Qui victum manibus quæritat.* Ugutio. [Melius, ut videtur, *Cœmentarius.* Vide *Cementarius.*]

¶ COENIPETA, *Qui libenter petit alienas cœnas, Parasitus.* Laurentius in Amalthea & alii Glossariorum Scriptores.

¶ COENOBIALITER, More Cœnobitarum. *Sub regula S. Benedicti Cœnobialiter congregati*, in Privilegio anni 8. regni Theodorici, apud *Laguille* Hist. Alsac. pag. 10. Instrum. col. 1.

¶ COENOBIARKA, Κοινοβιάρχης, Abbas, qui præest *Cœnobio*, apud Stephanot. Antiquit. Occitan. MSS. tom. 2. p. 437. *Anno* DCCXCV. x. *Kal. Februarii in domo Cœnobiarcharum Electi, Dei gratia regnante potentissimo atque Christianissimo Principe Carolo Magno .... constituti fuerunt nobiles & illustres Domini, &c.*

COENOBITA. Isidorus lib. 2. de Eccles. Offic. c. 15. *Primum genus* (Monachorum) *est Cœnobitarum, id est, in commune viventium, &c.* Cassianus Collat. 18. c. 4. *Cœnobitas* esse ait, *qui in congregatione consistentes, unius senioris judicio gubernantur.* [Charta an. 1005. pro Monasterio S. Victoris Massil. inter Schedas Peirescianas: *Sequestrantesque se cœperunt habitare simul, quos Græco sermone Cœnobitas, id est, in commune viventes cœperunt vocitare.*] Horum instituta præclare describit S. Hieronymus Epist. 22. ut & Zachæus lib. 3. Consultationum c. 3. qui hæc de iis habet: *His conveniendi unus omnibus locus, sed dispar manendi, &c.* Sed hæc nota. Vide Haeftenum lib. 3. Disquisit. Monast. Cellotium lib. 5. Hierarch. cap. 5. & alios passim.

¶ CENOBITALIS, Eadem notione. Charta Hugonis de Guarlardone ex Archivo Monasterii Bonevallis: *Ego Hugo Guarlardonensium Dominus Deo dicatis Cenobitalibus in Bonevallensi Monasterio .... largitus sum, &c.*

¶ COENOBITALIS RELIGIO apud Baluzium to. 5. Miscell. p. 217.

COENOBIUM, κοινόβιον. Vim vocis explicat Cassianus Collat. 18. cap. 18. *Licet à nonnullis soleant indifferenter Monasteria pro Cœnobiis appellari: tamen hoc interest, quod Monasterium nomen est diversorii, nihil amplius quam locum, id est, habitaculum significans Monachorum: Cœnobium vero etiam professionis ipsius qualitatem disciplinamque designat, & Monasterium potest etiam unius Monachi habitaculum nominari; Cœnobium autem appellari non potest, nisi ubi plurimorum cohabitantium degit unita communio.* Agellius lib. 1. cap. 9. de Pythagoræis: *Id quoque non prætereundum est, quod omnes simul qui à Pythagora in cohortem illam disciplinarum recepti erant; quod quisque familiæ pecuniæque habebat, in medium dabant, & coibatur societas inseparabilis, tanquam illud fuerit antiquum consortium, quod re atque verbo appellabatur* Κοινόβιον.

¶ COENOBIUM, Ecclesia Cathedralis. Wolferus Canonicus Hildesheimensis in Vita S. Godehardi ejusdem Ecclesiæ Episcopi num. 23. *Beatus igitur Godehardus ... ut Cœnobii nostri religionem eatenus rationabiliter, Deo gratias, conservatam agnovit, condignas ilico divinæ miserationi laudes persolvens, omni eam devotionis studio ampliare, & in divini cultus exercitio condecorare satagit.* Et infra: *Cœnobium suum pastorali cura sapienter gubernavit, & Fratrum commoda in victu & vestitu, ceterisque indigentiæ humanæ necessariis, sæpius adauxit.*

COENOBOLIUM, *Concilium, Conventio*, in Glossis MSS. Reg. Cod. 1013. Alibi: *Concilium, Cœnobolium, cœtum*, ex Græco κοινοβούλιον.

COENOCOPERIUM, pro *sepulchro*, vel *feretro.* Epitaphium Bartholomæi Episcopi Isclani, apud Ughellum to. 6. pag. 275. *In hoc Cœnocoperio reconditus fuit Bartholomæus Lombardus ... Episcopus Isclanus* 1389.

CENODORIUM, Eadem, ut videtur, notione in Hymno MS. in S. Ildevertum Episcopum Meldensem: *Suscitatus puer fuit; Prece cunctis emicuit, Gerebatur Cenodorio, Corpus means Gornaio, &c.*

¶ COENODOBIOLUM, pro *Cœnobiolum*, Parvum Cœnobium. Rather. Veron. Episc. lib. Apologet. *Incenso ab Ungariis Cœnodobiolo, ad hoc miserabiliter est perventum, ut ipse qui Abbatis falso vocabulo solus gestabat cocullam, &c.*

COENODOQUIUM, pro *Xenodochium*, quasi κοινοδοχεῖον Commune receptaculum. Charta Ferdinandi Regis Hispaniæ æræ 1099. apud Anton. *de Yepez*, in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 31. v. *Ut ... sit Cœnodoquium Dei in susceptionem pauperum, &c.*

¶ COENODOXUS, *Vanæ gloriæ cupidus, qui famam captat.* Papias MS. Legendum *Cenodoxus* à Græco κενόδοξος.

COENOPOLIUM, *Locus ubi poliuntur & ornantur cibi*, Ugutioni. Ex Græc. κοινοπώλιον, forum rerum venalium.

COENOVEHUM. Will. Brito in Vocab. *Cœnum, lutum, Cœnovehum, Cœnovectorium, instrumentum est cum quo portatur cœnum*, vulgo nostris *Civiere*, Manuarium ferculum quo *cœnum vehitur*, vel aliunde egeritur ac defertur.

COENOVEXIA, Eadem notione. Eadmerus lib. de S. Anselmi similitud. cap. 218. *Sic igitur debemus innocentia, beneficio & prælatione uti in faciendo & recipiendo, sicuti usualiter portatur Cœnovexia. Quippe qui illam subeunt, faciem ad locum quo tendunt; ad locum autem unde veniunt, dorsa vertunt. Tribus enim aliis modis potest, sed non convenienter portari: videlicet ut facies sint contra facies, vel dorsum contra dorsum, vel facies ad locum unde procedere, terga vero quo ire debeant, convertantur.*

¶ COENUBIUM, Pollutio sic dicta à voce *Cœnum.* Gildas de Pœnitentia inter Canones Hibern. to. 4. Anecdot. Marten. col. 8. *Qui voluntate obscœno liquore maculatus fuerit dormiendo, si cervisa & carne abundat, Cœnubium est.* III. *noctis horis stando vigilet, si sana virtutis est.*

COEPISCOPUS. Glossar. Latino-Gall. *Coepiscopus,*

Evesque Compain. Apud S. Augustin. Epist. 34. accipitur pro eo Episcopo, quem *Coadjutorem* vocamus, ut & apud Paulinum Epist. 46. ad Romanianum.

Coepiscopi præterea videntur dicti Chorepiscopi. Vide in hac voce.

¶ COEPIUM, pro *Sebum*, Gall. *Suif.* Statuta Massil. lib. 2. cap. 33. *de Macellariis.* §. 6. *Addentes insuper huic capitulo, quod Cœpium non fundatur à modo nec debeat fundi intra muros Massiliæ, nec carnes inflentur cum ore, nec intestina bestiarum aperiantur, nec laventur in portu Massiliæ.*

¶ COEPPE, Coippe, pro *Quippe.* Amalthea.

¶ COERCUS, pro *Quercus.* Sic dicitur in Charta Domini de Luiniaco in Foresio an. 1421. Platea quædam in qua olim fuerat Quercus: *Juxta Coercum de Lece.*

COESSE, Simul esse, apud S. Bernardum Epist. 18. & Petrum Blesens. Epist. 134. & Serm. 47. Occurrit præterea in Miracul. S. Marculfi n. 16.

Coessentes, Sodales, *Compagnons.* Papias: *Coëssentes socii.* Ordericus Vitalis lib. 3. p. 477. *Tam manu quam consilio in bellico discrimine præclarus inter Coëssentes suos multoties probatus est.* Utitur passim, p. 544. 552. 586. 600. 664. 668. 759. 861. &c. ut & Vita S. Ephremi apud Bolland. n. 3. Hugo Flaviniacensis in Chron. p. 256. &c.

Coessentia. Passio S. Vitalis Martyris num. 6. *Gaude & lætare felix Ravenna, ... quæ beati Vitalis sepulchrali meruisti Coessentia insigniri.* [Occurrit præterea in Miraculis S. Marculfi n. 16.]

COETUS, pro *quietus*, ἥσυχος, in Gloss. S. Benedicti, quomodo nos vulgo dicimus, *Se tenir coi*, id est, quietus.

¶ COEVANGELISTA, in Epistola Stephani Papæ VI. inter Concilia Hisp. to. 3. p. 162. col. 2.

¶ COEXECUTOR, Ejusd. rei una cum aliis Curator, v. g. testamenti. Legitur in Testamento Johannis de *Nevill* apud Thomam *Madox* in Formulari Anglic. pag. 410. & in Charta Sententiæ definitivæ anni 1495. ex Tabulario Monasterii B. M. de Bono Nuncio Rotomag. *Cohexecutores Testamentarii* in Venditione Castri de Molanis an. 1281. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 106.

¶ COFA, ut *Cofea.* Vide *Cuphia.*

COFANUS, Avis Apuleio, quæ aliis *Pelicanus* seu onocrotalus. Vide Frideric. lib. 2. de Venatione cap. 2. 4. 34.

¶ COFEA, Tegmen capitis, Gall. *Coëffe.* Vide in *Cuphia.*

COFFERUM, Coferum, Gall. *Coffre*, Cista, arca, ex Cambro Britannico *Coffr*, quod idem sonat. Statuta Will. Scotiæ Regis: *De scrinio seu Coffero suo.*

Cofrum, in Monastico Anglic. to. 3. pag. 312. Gervasius Dorobern. an. 1182. *Jussit hoc scriptum reservari... in Cofris suis & thesauro Wintoniæ.* Testamentum Geraudi de Abbatis villa an. 1271. in Historia Comitum Pontivens. p. 204. *Et unum Cofrum ad custodienda supradicta.* [Occurrit iterum in Processu de B. Petro de Luxemburgo tom. 1. SS. Julii p. 537. & in Anecdotis Martenii to. 1. col. 1524.] *Cofri Lemovicenses*, in Charta Petri Episcopi Parisiens. an. 1218. apud Sammarthanos, id est, ex opere Lemovicino.

¶ Coffrus. Hist. Dalph. to. 2. pag. 176. col. 2. in Instrum. an. 1318. *Lectos & alia, Coffros, bastos & malas.*

¶ Coffretus, Arcula, Gall. *Coffret.* Inventar. Ecclesiæ Noviom. ann. 1419. ex Archivis ejusd. *Item duo Coffreti pares trium pedum longitudinis vel circiter ferrati.* Obituar. MS. Ecclesiæ Morin. fol. 42. verso: *Conservabuntur in uno Coffreto particulari.*

¶ Cofrium. Statuta generalia Ordinis Cisterc. an. 1213. to. 4. Anecd. Marten. col. 1312. *A nullo Abbate portentur scrinia, quæ vulgo Cofria appellantur.*

Cofferarius, Coffrarius, *Arcarius*, qui *coffra*, seu arcas Regias servat, in Fleta lib. 2. c. 14. §. 3. Anglis *The Cofferer of the Kings houshold*; Magni Oeconomi seu Dispensatoris Regis Contrarotulator, Vicarius, cujus munus est aliis familiæ Regiæ Officiariis sua salaria, seu stipendia erogare. Steph. Skinnerus in Etymologico Angl.

COFFIA, Cofia, Tegmen capitis. Vide *Cuphia.*

¶ COFFINUS, ut *Cofinus.* Pluries occurrit.

¶ COFFRARIUS, Coffrus, &c. Vide *Cofferum.*

¶ COFINA, Idem quod mox *Cofinus*, apud Rymer. tom. 9. pag. 365. col. 1. *Quandam Cofinam de corio cum diversis jocalibus ... & mittere eandem Cofinam, &c.*

¶ Cofinis, Eadem notione, apud eumdem tom. 2. pag. 691.

COFINUS, Cophinus, fiscina. Capitulare de Villis cap. 62. *Quid de buticis & Cofinis, id est, scriniis, &c.* [Occurrit in Statut. Massil. lib. 6. cap. 1. pro corbe, qua fimus in vineas defertur.]

Cofinellus, Minor cophinus, in Regula Templariorum, cap. 44. [& in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 397. col. 2.]

COFRA. Observantiæ Regni Aragon. lib. 9. tit. de Salva Infantion. §. 9. *Verumtamen quoad munera personalia, vel Cofram præstandam, vel faciendam domino loci, talis infantio non tenetur.*

¶ COFRARIA. Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 32. *In quibusdam certis Ecclesiis diebus aliquibus circa festum Pentecostes fiunt pauperibus convivia, quæ Cofrarias vocant, ad quæ multi conveniunt pauperes, qui per signa data illic invitantur.*

¶ COFRITUM, Tributi species, ut videtur. Tabular. Rothonense: *Retwobri dat villam Cleges sine tributo & Cofrito.*

¶ COFRIUM, Cofrum. Vide *Cofferum.*

¶ COGACCIO, Coactio, Gall. *Contrainte.* Tabular. Calense in Charta Almaurici de Meulento an. 1266. *Absque Cogaccione aliqua alienandi easdem possessiones.*

¶ COGASTER Cogastranus, Coquus secundarius, Ital. *Cocastro.* Charta visitationis Monast. Castrensis an. 1261. ex Archivo S. Victoris Massil. *Dispensarius procuret coquum & Cogastrum.* In altera Charta ejusdem Archivi Armar. Hispan. num. 41. legitur: *Uno scutifero, tribus garciferis, clavario, coco, Cogastrano, portario, &c.*

COGBELLINUS. Charta an. 1197. apud Ughellum tom. 7. pag. 1274. *Extra parietem, juxta Gogbellinos ejusdem Petri.*

¶ COGCIONES. Vide *Rociones.*

COGECHULST, Cogschult, Navium debitum, navaticum, tributum quod ex *Coggis* penditur: Germanis enim *Schuld*, est debitum. Vetus Charta apud Willelmum Hedam in Odibaldo Episcopo Traject. *In Almere Regalis census, qui vocatur Cogechulst.* Alia Ottonis Imp. ann. 949. apud eumdem: *Insuper & tributorum, quæ Husłata & Cogschult dicuntur, &c. Teloneum Coggonum* videtur nuncupari in Diplomate Waldemari Daniæ Regis apud Pontanum lib. 7. Histor. Danicæ: *Telonea Coggonum maneant prout fuerant ab antiquo.* Vide *Cogo.*

¶ COGGO. Vide *Cogo.*

¶ COGIA, Conjux. Formulæ Andegav. art. 17.

Dum cognitum est quod homo, nomen illi, in venditione de integrum statum suum ad homine, nomen illo, & Cogiæ sua illa, & ipsa venditione menenime (minime) *invenisse non potuerunt.* Vide *Cogive.*

COGIATICUM, Quævis præstatio coacta. Charta Caroli III. Imp. in Hist. Pergamensi tom. 3. pag. 399. *Nec ullas publicas functiones, aut redhibitiones, vel illicitas occasiones, vel Cogiaticum, seu sparvarios, vel operas... superimponere audeat.*

COGINA, inter vasa & ministeria sacra recensetur in Charta Ferdinandi Imperatoris Hispaniæ æræ 1191. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 7. *Tres concos, & 3. aceres, & 2. orceolos, & 2. Coginas, & candelaria unam, & candelabra duo, omnia hæc de laton.* Vide *Cocinnula.*

COGITAMEN, Cogitatio apud S. Eulogium lib. 3. Memor. SS. cap. 5. & 7. [& in Appendice ad 22. Maii de S. Humilitate pag. 131.] Gloss. Lat. Græc. *Cogitamentum*, ἐνθύμημα. [Bis occurrit in libro 4. Esdræ c. 7. ℣. 57. & cap. 14. ℣. 14.]

COGITARE, Existimare, putare. Gesta Regum Francor. cap. 35. *At illa Cogitans, quod Landricus esset, &c.* Id est, *putans.*

¶ COGITATIVUS, Multum cogitans, Gall. *Pensif*, in Vita B. Giraldi de Salis, apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 1012.

¶ COGITATORIUM, Receptaculum cogitationum. Tertul. de Resurrect. cap. 15. *Anima Cogitatorium.* Vide eumd. de Spectacul. cap. 2. & de Anima cap. 14.

¶ COGIVE, Conjux. Formulæ Andegav. art. 36. *Incipit epistola, quem pater & mater facit in filio.... Idcirco ego in Dei nomen illi, & Cogive mea illa dulcissima, & à nobiscum integra amore diligendo filia illo.* Vide *Cogia* & *Cogux.*

¶ COGLA, pro *Cochlea.* Vide in hac voce.

COGNABO, *Ignarium unde ignis excutitur.* Papias.

COGNATIO SPIRITUALIS. Vide *Generatio.*

¶ COGNATUS, Levir. Johannes de Janua: *Et est Levir Cognatus, scilicet frater mariti vel uxoris.* Albertinus Mussatus de Gestis Henrici VII. Cæsaris lib. 4. rubr. 1. *At Regina gravissimis affecta doloribus: hinc Cognati necem multorumque procerum deflebat interitus, quos tam instans bellum, quam lethalis aeris pernicies morbo consumserat.* Ubi Pignorius: Cognatum appellat Goleranum noto Italicismo eum qui erat viri frater. Pro quibusvis consanguineis affinibusve vox *Cognatus* accipienda videtur in Gestis Trevirens. Archiepisc. apud Marten. to. 4. Ampliss. Collect. col. 216. *Contingit olim, cum Imperator Fridericus Mediolanum civitatem magnam obsessam ad deditionem coegisset, Cognatos & parentes domini Urbani Papæ inter cæteros captivos teneri, &c.*

COGNATI GERMANI. Patrueles, vel sobrini, *Cousins Germains.* Charta Communiæ Peronensis ann. 1207. *Consanguinei, qui vulgo Cognati Germani appellantur. Cousin remué de germain*, in Chron. Flandr. cap. 6. id est, remotus gradu à germano.

COGNIDIUM, Potionis species apud Ægyptios, vel saltem Alexandrinos. Papias: *Cognidium, genus potionis ad bibendum.* Gregorius Magnus lib. 6. Epist. 37. ad Eulogium Episcopum Alexandrinum: *Suscepi autem benedictionem S. Evangelistæ Marci, juxta breve vestris epistolis insertum. Sed quia Collatum ac Juritheum non libenter bibo, præsumens Cognidium requiro; quod in hac urbe post multa tempora, vestra innotescere transacto anno Sanctitas fecit. Nam nos hic à negotiatoribus nomen Cogniuii, & non substantiam comparamus.*

COGNITAMENTUM, Idem quod *Adcognitatio*, Promulgatio. Capitula Caroli Calvi tit. 27. cap. 3. *Sed & illa capitula .... adcognitent, & Cognitamentum quod modo apud Confluentes fecimus, omnibus innotescant.* Infra: *Qui deinceps talia præsumpserit, sicut in Cognitamento illorum continetur, ... hoc emendare cogantur.* Vide *Adcognitare.*

COGNITIO, Homagium; nostris *Reconnoissance.* Consuetudines Catalaniæ inter dominos & vassallos MSS. c. 49. *Debent facere instrumentum protestationis quod faciant directum Domino majori, seu Cognitionem, vel homagium, vel aliquod aliud de quo teneatur.*

COGNITIO PLACITI, Anglis Jurisconsult. *Conusance de plée*, est privilegium, quo urbs vel civitas donatur à Rege, ut intra *libertatis* suæ procinctum jus habeat tenendi placita de omnibus contractibus & prædiis: cujus ea vis est, ut si qui horum locorum incolæ in jus pro quavis re vocentur in Curiam Regis, Majores seu Baillivi ejusmodi libertatum possint petere cognitionem placiti: id est, ut res ante ipsos pertractetur & judicetur. Rastallus. Adde Cowellum. In Assisiis Hierosolymitanis MSS. passim occurrunt hæ formulæ, *Se mettre en l'esgard ou Connoissance de Court: La Court esgarde & Connoist, &c.* Eædem cap. 45. *Seignour ne doit faillir d'esgard, ou de Connoissance de Court à home, ne à feme, qui la requiert en la Court.*

COGNITIONES, Insignia, arma, seu potius saga militaria armis & insignibus depicta, quibus Nobiles à se invicem discernuntur, & innotescunt: Anglis, *Cognisance.* Ordericus Vitalis lib. 13. pag. 855. *Petrus de Maulia, aliique nonnulli fugientium, Cognitiones suas ne agnoscerentur, projecerunt.* Matthæus Paris ann. 1250. *Cum viderent hostes Christi armis, vexillis, & Cognitionibus picturatis, quas bene noverant, cum derisionibus superbire.* Δείγματα, Græcis. Vegetius lib. 1. cap. 18. de Militibus: *Diversis coloribus diversa in scutis signa pingebant, ut ipsi nominant, δείγματα, sicut etiam nunc moris est fieri.* Oracula Leonis Imp. de Andronico Comneno, qui Agnetem Philippi Augusti Regis Francorum filiam in uxorem duxerat: Ὁ τῷ ξένῳ δείγματι συγκεκραμένος. Le Roman *de Rou* MS.

N'i a riche homme ne Baron
Qui n'ait cés lui son gonfanon,
Ou gonfagnon, ou autre enseigne,
Ou sa mesnie se restraingne,
Connoissances, ou entresains,
De plusieurs guises escus pains.

Le Roman *d'Aubery* MS.

Sa Connoissance fu d'un pail mult cler.

Guill. *Guiart*, ubi de prælio Boviensi, de vexillo Ottonis Imp.

Cils dragons soutint la banniere
Des connoissances l'Emperiere.

Idem in S. Ludovico, ubi de Manfredo occiso:

En la chace est Mainfroi tué,
Més onc nus homs ne pot à dire
Pour certin qui le pot ocire:
Car le jour de celes nuisances
Porta estranges Connoissances.

Hoc est, eo in prælio, alterius, seu insitata insignia detulit. Et infra, ubi de Henrico Consentino, qui Caroli Regis arma induerat in prælio quo Conradinum fudit:

El premerain pour le conduire
Est li preus Henris de Cosances,
Cel jour porta les Connoissances
Du Roi, par quoi plustost peri.

Vide Gobelinum lib. 9. Comment. Pii II. PP. p. 223. & Hemricurt. de Bellis Leod. cap. 41.

COGNITOR, Judex, in Codice non semel. [Hinc in Glossis Isidori: *Cognitor à cognoscenda causa dictus, vel Executor curiosus.* Prius membrum judicem ut in Codice, posterius significat Delatorem, qui curiosus dictus est, quod in vitam aliorum inquireret, & ad Principem, quæ cognorat, deferret. Papias MS. *Cognitor præsens præsenti datur ad litem solvendam, Procurator vero etiam absens ad omnes res.* Sed id discriminis Cognitorem inter & Procuratorem Latinis ipsis notum est. Si plura cupis, vide Gronovium 4. de pec. vet. c. 3. & Pitiscum in Lexico Antiquit Rom.]

COGNITOR, *Qui vice sacra judicat*, in Codice.

COGNITORES etiam dicuntur ii, quos Pontifex retractandis & recognoscendis Episcop. & Conciliorum sententiis pro data occasione committebat: hos ἐπιγνώμονας vocat Concilium Sardicense can. 3. De iis Morinus l. 1. Exercit. Eccles. c. 20.

¶ COGNITORES BANNORUM, f. Ministri, qui de mulctis ob *bannum* infractum impositis cognoscebant. Privilegia à Raymondo de Agouto superiori Domino castri de Masalgis an. 1348. concessa Johanni de Masalgis inferiori condomino, ex Archivo Præsidis *de Mazaugues: Item quod Bannerii, Extimatores & Bannorum Cognitores communes in dicto castro concorditer ... eligantur.*

¶ COGNOMEN Romanis erat uniuscujusque nomen proprium, quod nominibus gentilitiis subjungebatur: Francis vero nostratibus aliisque Recentioribus nomen est proprio nomini superadditum. De cognominibus antiquorum Romanorum consulere potes Lexicon Pitisci; de posterioris autem ævi cognominibus, quæ nos spectant, (in Instrumentis enim hujus ætatis passim occurrunt) placet hic exscribere quæ Mabillonius docet lib. 2. de Re Diplom. cap. 7. n. 3. & seqq. Nonnullis præmissis de nominibus adscititiis, quæ apud Francos Neustrasios viris insignioribus & litteratis aliquando accedebant, sæculo nono maxime & octavo, subjungit: Tandem sub finem sæculi X. sed maxime sæculo XI. ineunte, cognominum usus frequentari cœpit, eorumque origo processit variis ex causis. Quandoque ab arte eorum quibus imponebantur ut *Petrus Pistor, Robertus Coquus, &c.* Aliquando ab eventu quodam, quo modo longe ante id tempus nepoti Ausonii tributum nomen *Pastori*

> *quia fistula primum*
> *Pastorale melos concinuit genito.*

Auson. in Parental. Epist. 12.

Nonnunquam à scommate, dicterio seu faceto dicto, unde *Richardus Insanus, Guillelmus Bastardus*, quod cognomen ipse Willelmus Conquæstor assumit in Epistola ad Alanum Britanniæ Comitem, *Ego Willelmus, cognomento Bastardus.* Ad hæc derivata sunt cognomenta à patre vel expresso filii nomine, ut *Gradulfus filius Isembardi*, in Chartario Castridunensi, vel suppresso in hunc modum, *Paulus Warnefredi*, qui diaconus & monachus Casinensis fuit regnante Carolo M. Hinc orta sunt cognomina vernacule desinentia in *son*, qualia *Wiliamson*, id est, Villelmi filius; *Jacquesson*, Jacobi; *Colesson*, Nicolai; *Pierson*, Petri; *Jeanson*, Joannis, & his similia. Ex eodem capite prænobiles familiæ apud Anglos censentur, *Fitzjean. Fitzgerad, Fitzpierre, Fitzhaimon.* Quidam à matre id traxerunt, quemadmodum in Chartario Dunensi legitur, *Paganus filius Mariæ*; & in alio S. Martini à Campis, *Herluinus filius matris suæ*; itemque in Charta pro cœnobio S. Remigii apud Remos, *Petrus filius matris suæ*, forsan quod isti inter nothos haberentur, ignoto patre. Denique ut alia prætermittam, cognomina non raro desumta sunt ex loco, urbe ac regione; hinc *Herbertus Britto, Raimbaldus de Calniaco, Thomas de Marla.* Sic nobiles plerique à loco dominii sui cognomentum suum acceperunt; unde familiæ Codiacensis, Torinnensis, Cherisiacensis & aliæ perillustres. In Chartario Userchensi apud Lemovices legitur ejusmodi cognomentum duplex, à patre simul & loco dominii acceptum, ubi *Geraldus Petri de Noalas*, id est filius Petri de Noalas, *dedit Deo & sancto Petro pro anima patris sui ac matris suæ partem suam de terra de Molnat in parrochia S. Vincentiani, & quicquid in eam requirere posset juste aut injuste vel aliquis per ipsum; & absolvit fevales suos ut dent sancto Petro. Hoc donum fecit in manu domni Gauberti Abbatis cum libro*, sub annum M. XCIX. ubi habes cognomen duplex, unum à Petro Giraldi patre, alterum à *Noalas*, qui locus est in pago Lemovicensi, unde nomen traxit illustrissima familia de Noaliis, &c.

☞ Itaque ex his omnibus, aliisque capitibus orta sunt varia familiarum nomina, quæ primo incerta cum fuissent, postmodum fixa & propria esse cœperunt. Scommatica seu joculatoria nobilium nomina quidam corrupta putant, depravatis prædiorum vocabulis, à quibus illa originem ducebant: At certum est, permulta, saltem promiscui vulgi atque etiam nobilium quorumdam, ab origine ex dicteriis imposita fuisse; qualia sunt in optimæ notæ Chartario Dunensi Majoris-Monasterii, scripto ante annos quingentos: *Odo Mala Musca, Rotbertus Muletus, Rainaldus Bastardus, Constantinus Joculator, Vivianus Nimium habens frumentum, Bernardus Malaparola, Raherius Tineosus, Guarinus sine barba, Guarinus Rabiardus, Archemboldus Foliolus, Guarnerius Oculus canis, Archembaldus Pejor lupo, Odardus de Paliardo, Petrus Maliloquus, Rotbertus Flagellum, Hubertus Minat bovem*, &c. Sed præ his illustres fuerunt *Fulco Rufus, Goffridus Grisagonella*, Comites Andegavenses, aliique non minoris dignitatis. Qui à prædiis cognomina ducebant, aliquando varia pro tempore & prædiorum varietate cognomina sibi adscribebant; ex quibus Drogo ex familia Bovensi qui sub Rotberto & Henrico Regibus vixit, interdum *Bovensis*, interdum *de Papyriaco:* Ingelramnus ejus filius, promiscue *Bothvensis, Codiciacensis & de Fara*: Thomas denique Ingelramni filius, de *Fara* vel *de Feria, Codiciacensis, de Marna*, seu *de Marla* cognominabantur.

☞ Hæc cognomina raro imponebantur Episcopis, Clericis, Monachis & Feminis: forsan quod illorum dignitas & tituli essent cognomenti loco ad eos designandos; neque scommatica vocabula decerent sacri Ordinis Ministros; nec dignitatum sæcularium nomina, quæ à prædiis deducta erant, eis convenirent. Nam feminæ conjugatæ non alio passim quam mariti sui nomine gloriabantur. Invenio tamen quosdam ex Clericis & Monachis cognomine affectos sæculo XI. desinente in eod. Chartario Dunensi, Userchensi, & alibi.

☞ Eodem sæculo ineunte rara erant ejusmodi cognomina, ut patet ex chartis regnante Rotberto editis: postea vero sub Henrico & Philippo Regibus trita res esse cœpit; tametsi pauca per id tempus ad posteros traducebantur: quod sæculo XIII. usitatius fuit. In Charta quadam sæculi XI. qua Herveus Grivellus Monachis S. Martini

quasdam res concedit, nominantur ejus fratres, *Raginaldus* absque cognomento, & *Hugo Morellus*: quod cognomen penitus à Grivello diversum est. At in eodem Chartario inveniuntur plures *Borelli, Bocherii, de Canta-merula, Pagani, Desreati, de Garlanda*, quæ familiarum cognomina esse constat. Porro hæc cognomina in Chartis, maxime in subscriptionibus, non continuo ac recto ordine post nomen, sed supra inter lineas adscribi solebant; unde & *Supra-nomina* dicta volunt viri docti, quæ vox reperitur in chartariis maxime Italicis; transiitque ad nostrum Gallicum idioma, vulgo *Surnom.* Nisi id ita dictum mavelis, quod supra primarium nomen accederent, quasi secundaria. Hactenus Scriptor diligentissimus. Vide *Supranomen.*

¶ COGNOMENANS, COGNOMINANS, Cognominatus, appellatus. Charta Wandemiri an. 690. inter Instrum. Hist. S. Germani à Pratis pag. v. col. 1. *Villa Cognominante Gomaniovilla in pago Stampinsi.* Charta Dagoberti Regis Franc. to. 1. Annal. Benedict. pag. 685. col. 2. *Villa Cognominante Iticinoscoam in pago Parisiaco.*

¶ COGNOSCENTIA, Cognitio, scientia. Responsio Marini Victorini Rhetoris ad Candidum Arrianum apud Mabillon. to. 4. Analect. p. 158. *O altitudo divitiarum & sapientiæ & Cognoscentiæ Dei.* Ibid. pag. 266. *Deum dicemus supra omnem exsistentiam, supra omnem vitam, supra omnem Cognoscentiam.*

1. COGNOSCERE, Coire, misceri: *Stupro Cognita*, apud Lamprid. in Heliogabalo. Vetus Pœnitentiale MS. *Qui in Quadragesima ante Pascha Cognovit uxorem suam, &c.* Ordericus Vital. l. 10. *Postea sponsam suam... Cognovit, quæ sequenti anno filium ei peperit.* Michaël Scotus de Physion. c. 7. *Nec se permittat Cognoscere à viro per 7. dies.* Occurrit passim in Sacris libris. Vide Appendicem ad Concilium Lateranense III. part. 6. c. 10. 17.

2. COGNOSCERE, Fateri, agnoscere, nostris *Avoüer, reconnoître.* Ordericus Vitalis lib. 11. *Et proditionem, quam fecerat, palam Cognovit.* Ita *Cognoscens latro*, est *confitens* in Legibus Edw. Confess. cap. 26. *Justitia Cognoscentis latronis sua est.* Adde Bracton. l. 3. tract. 2. c. 33. 34. 35.

¶ 3. COGNOSCERE, Approbare. Atto Vercell. de pressuris Eccl. apud Acherium Spicil. to. 8. pag. 86. *Inutiles namque Sacerdotes internus Judex & provehit & non Cognoscit, quia quos permittendo tolerat, profecto in eis judicium probationis ignorat.*

¶ COGNUS, à Gallico *Coin*, Angulus. Epistola Guillelmi Meldensis Episc. ad Clementem Papam an. 1383. inter Instrum. Hist. ejusdem Eccles. to. 2. p. 241. *Primo ex parte anteriori Ecclesiæ Meldensis incipiendo à domo, quæ est in opposito Cogni domus nostri Episcopi.... sicut pretenditur vicus ex utraque parte usque ad Cognum Ecclesiæ Meldensis exclusive.*

COGO, Navigii genus, quod *Cogs*, Angli dicunt, Galli *Coquets.* Matth. Paris an. 1218. *Præparatis Cogonibus, Galeis & aliis navibus onerariis.* Thomas Walsingham. in Ricardo II. p. 199. *Cujus summa se extenderat ad 37. galeias, 8. Cogones, & nonnullas bargias.* Occurrit infra non semel, pag. 201. 318. 319. 320. 322. ut & apud Vincentium Bellovacens. lib. 31. Speculi Histor. cap. 83. 84. Jacobum de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. pag. 1136. in Chronico Sclavico incerti auctoris apud Erpenium Lindenbrogium ann. 1361. [apud Martenium to. 3. Anecdot. col. 288. in Epistola Jacobi Episc. Accon. ad Honorium III. Papam, & col. 296. in altera ejusd. ad eumd. Epist.] &c. COGGO, apud Godefridum Monach. in Chron. ann. 1218. Matth. Westmonast. ann. 1066. & 1296. pag. 221. 429. & in Diplomate Waldemari Daniæ Regis an. 1326.

KOGGE in Hist. Archiepiscop. Bremensium: *Posuerunt magnam navim, vulgariter dictam Kogge, cum armatis viris.* Vide Pontanum lib. 1. Rerum Francic. cap. 9. pag. 53.

GOGGA. Hist. Hieros. 50. *Naves, quas vulgo Coggas dicunt.* Matth. Paris an. 1218. 600. *Naves & 24. Coggas bene paratas.* Ita etiam Matth. Westmonast. an. 1216. p. 276.

¶ COCA. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1218. *Templarii Milites in quadam eorum Coca intrantes, fluvium transire volentes, &c.* Pluries occurrit ibi, semel vero in Statutis Massil. l. 4. cap. 1.

COCCA, apud Joannem Villaneum lib. 11. c. 107. lib. 12. cap. 38.

¶ COCKA, apud Caresinum MS. an. 1379. Petrus de Dusburg in Chronico Prussiæ cap. 1. *Cujusdam navis dictæ Cocka Teutonice.*

COQUA, apud Nangium in Philip. III. Rege Franc. pag. 519. [& apud Rymerum to. 8. p. 354.]

COCHA, in Memoriali Pauli de Paulo apud Joan. Lucium in Hist. Dalmatica p. 431. 437. [apud Rymer. to. 4. p. 702. col. 1. & 2. in Memoriali Potestatum Regiens. ad an. 1218. & in Chronico Astensi ad an. 1322.]

COCHO, apud Ricardum de sancto Germano in Chron. an. 1217.

COCCO, apud Oliverium Scholasticum de Expugnat. Damiatæ: *Quatuor Coccones, super quos ædificata fuerant propugnacula ad capiendam civitatem.* Et infra: *Coccones propugnaculis & castellulis, viris etiam armati, cum galeis & aliis navibus sequentibus .... immersionem evaserunt.* Utitur etiam non semel Godofridus Monach. an. 1218. ut & Matth. Westmonaster. an. 1066.

COCHETUS. Charta Philippi Augusti an. 1216. pro Comite Bellimontis: *Si vero contineatur in baco vel in Cocheto merrenum ad dolia facienda, &c.* *Cochet* & *Coquet*, Gallis. Will. *Guiart.* an. 1304.

> *Ains refait ses vessiaus hourder,*
> *Dont il ot là Quoquez & barges,*
> *Et grans nez profondes & larges.*

Infra:

> *Environ les nés n'a batel,*
> *Tant soit bien fermé à loquet,*
> *Petite barge, ne Coquet.*

Eodem anno:

> *Aucuns d'eus haut és mas repuient,*
> *Pour traire & pour lancier à plain.*
> *Chastel & Coquet son ja plain*
> *D'autres gens que de garconciaus, &c.*

Anglis *Cocket*, est Schedula à publicanis mercatoribus tradita, qua significatur mercatorem debitum vectigal solvisse. Vide Stephan. Skinnerum in Etymolog. Anglico tit. de Vocib. forensib. [& infra *Coket* 2.]

A voce Gallica *Coque*, id est, concha, testa, deducit Spelmannus, quod ejusmodi navigia concharum formam referant. Certe ab ejusmodi navium figura, vel usu, currus nostros publicos viminibusque contextos, appellatos admodum probabile est: vel quod, non ut hodie in longum porrecti, sed rotundi quodammodo essent: vel certe quia ut Cogones ad transvehendos itinerantes addicti potissimum essent, ita & currus isti publici. Alia de vocis *Coche* Commentantur Ludovicus *de la Cerda*, in Adversariis c. 125. n. 12. & Ægidius Menagius in Orig. Gall.

¶ COGOCIA. Vide *Cucucia* post vocem *Cugus.*

¶ COGOLUM, Incerta notione legitur in *Guadellum.*

¶ COG-SCHULT. Vide *Cogechulst.*

¶ COGUX, pro *Conjux*. Vett. Formulæ Andegav. art. 34. *Incipit epistola. Ego enim illi fateor me hac epistola facere debere, quod ita & feci, ad Conguje mea illa propter amore dulcitudinem suam & servicium circa me inpendetis, cedo tibi atque transcribo capsa de casa cum ipso villare, ubi ipsa casa resedit.*

¶ COHABITATOR, Stuprator, concubinarius. Statuta Collegii Ardacensis art. 37. apud Raimund. Duellium lib. 1. Miscell. pag. 126. *Item districte inhibemus, ne aliquis Canonicorum vel Vicariorum sit manifestus Cohabitator, taxillorum lusor, tabernarius aut pugnator.*

¶ COHÆRENTIA, f. Appendix, Gall. *Dependance*. Chron. Farfense apud Murator. to. 2. part. 2. col. 537. *Quomodo vadit in viam publicam sub monte supradicti Monasterii, & pergit in fossatum primæ Cohærentiæ.* Ibid. col. 655. *Dederunt in hoc Monasterio portionem suam de supradictis castellis de Forano & colle de Nera, cum Ecclesiis, placitis, fodris, usibus, pertinentiis & datis de castellanis, infra fines & Cohærentias prædictas.* Vide *Adhærentia* 2.

¶ COHERCIO, Cohertio, pro *Coërtio* vel *Coërcitio*, Jus *coërcendi* seu cogendi & in delinquentes animadvertendi. Charta Pariagii Philippi Franc. Regis cum Episcopo Mimatensi an. 1306. in Tabulario ejusd. Episcopi: *Ad nos pertinet pleno jure quoad majorem jurisdictionem & Cohertionem & districtum temporalem.* Compromissum Henrici III. Angl. Regis, &c. an. 1240. apud Rymer. to. 1. pag. 390. col. 1. *Cohertioni & jurisdictioni Domini Cantuariensis Archiep.... se partes prædictæ summiserunt.* Charta ejusdem Henrici an. 1255. apud eumd. Rymer. to. 1. p. 566. col. 2. *Subjicientes nos Cohercioni Domini Papæ, ut si contra prædicta in aliquo, quod absit, veniamus, ipse per censuram ecclesiasticam, absque strepitu, nos ad plenam præmissorum observationem compellat. Cohertionis canonicæ potestas* in Commissione Episcopi Cantuar. ad inquirendum de damnis in Wallia Ecclesiæ illatis, apud eumd. Rymerum to. 2. p. 279. *Cohertio banni*, id est, coactio vel compulsio delinquentis ad *bannum* seu mulctam impositam exsolvendam, in Pacto Regis Arragoniæ cum Berengario Magalonæ Episcopo an. 1272. *Cohercion*, in Concordia facta inter Cœlestinos Avenion. & Comitem Luxemburg. apud Acher. to. 9. Spicil. p. 300. *Et quant à ce nous obligeons & soubmettons à la jurisdiction & Cohercion de nostre S. P. le Pape, du Roy nostre Sire, & de toutes autres, & Cohercions tous les biens temporels de nostredite Eglise presens & à venir. Cohertioni* fere adjungitur *Jurisdictio*, quoniam, ut ait Paulus l. fin. ff. de Off. ejus cui mand. jurisdict. *Jurisdictio sine modica Coërctione nulla est.*

COHIBERE, Cohibentia. Vide *Conhibere.*

¶ COHIBILIS. Vide *Cohibuli* post *Conhibere.*

¶ COHIRCINATIO, Hircina lascivia. Apuleius in Apologia: *Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator studiose in ventrem condidit, & omnimodis Cohircinationibus dilapidavit.*

¶ COHIVUM, Κάλυξ ῥόδου μεμυκώς, *Calix, rosa clausa.* Supplem. Antiquarii.

¶ COHOB, Cohobare vel Cooptare, *est quum materia sæpe cum liquore imbibitur, ac destillando liquor iterum abstrahitur. Item cum herbæ contunduntur, & in vase putresiunt, donec purum ab impuro separari possit.* Roch. *le Baillif* in Dictionario Spagyrico.

¶ COHOPERTURA. Vide *Coopertura.*

COHORTALES, Cohortalini, Curtalini, dicti primum Officiales Præfecti prætorio, ut docet lex 1. Cod. Th. de Cohortal. & lex 4. eodem Cod. de Diversis offic. Glossæ veteres: *Cohortalinus*, Θυρωρὸς τοῦ πραιτωρίου. Postmodum Rectorum provinciarum Officiales ita appellati: *Apparitores Cohortales*, in l. ult. de Cohort. *Cohortalis militia*, l. 1. hoc tit. *Cohortalini*, l. 26. 28. hoc tit. de quibus plene eodem titulo. Marcianus Imperat. in Edicto contra Eutychen parte 3. Concilii Calched. cap. 12. Ἀλλ᾽ οὐδεμίαν μετιέναι, στρατείαν ἀνεχόμεθα, εἰ μή τι ἄρα τὴν τῶν Κορταλίνων, ἢ τῶν Λιμιταναίων. Ὑπασπισταὶ τῆς κόρτης, Auctori Vitæ S. Georgii Episcopi Amastreni num. 29. Notitia Imperii p. 107. 182. *Ab actis, Subadjuvam, Exceptores, & reliquos Cohortalinos, quibus non licet ad aliam transire militiam sine annotatione clementiæ principalis.* Horum etiam mentio in Novellis Theodosii Imp. Paulinus Epist. 7. ad Severum: *Nos adeant & revisant conservuli, & compallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus ciliciis humiles, nec chlamyde Curtalini, sed sagulis palliati.* Chlamys autem propria erat militum. Sic porro appellatos videtur innuere Paulinus, quod *in Curti* Præfectorum militarent, hoc est in Prætorio, vel Palatio. His præerat Κόμης τῆς κόρτης, de quo [Continuator Theophanis lib. 1. num. 3. 4. &] Glossæ Basil. in V. δομέστικος.

¶ COHORS, Cohortis. Vide in *Cortis.*

¶ COHOS, *est omne quod cutis in toto corpore comprehendit ac concludit.* Roch. *le Baillif* in Dictionario Spagyrico.

COHUÆ, vulgo *Halles*, Porticus nundinariæ, interdum ipsa placitorum fora. Charta Aymerici Vicecomitis Thoarcensis an. 1250. *Quod ipse Aimericus successoresque sui, sive Podii Bellicardi possessores, pro anima prædicti Thesaurarii 4. libras annui reditus solvere teneretur de reditibus & proventibus Cohuæ prædicti Podii Bellicardi, vel de aliis proventibus prædicti Castri, si dictam Cohuam processu temporis contingeret deperire.* Alia Gaufredi de Lisiniano, an. 1232. *Platea in qua ædificata est Cohua mercati Volnenti, & quidquid in ipsa Cohua ædificatum est, &c.* [Charta Guillelmi Abbatis Nobiliacens. an. 1262. apud Stephanotium. to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 869. *Quittamus dicto Comiti vi. solidos annui reditus, quos percipere solebat Prior ejusdem loci in Cohua dictæ villæ ratione decimæ assignatæ dicto Prioratui à Comite Marchiæ per ordinationem D. Episcopi Xantonensis, pro eo quod dicta Cohua sita est in cimiterio dictæ villæ.*] *Cohua Niortensis*, in Chartis an. 1353. [*Cohua Rhedonensis*, Rhedonense Palatium Ducis Britanniæ minoris, ut interpretatur Lobinellus noster in Glossario ad calcem Historiæ Britan.]

Cohuagium, Vectigal & tributum ex *Cohuis* pensitari solitum. Arrestum S. Michaëlis in Norman. 1278. 2. Regesto Joan. de S. Justo fol. 39. in Camera Comput. Paris. *De Templariis qui dicebant quod homines sui debebant esse liberi à solutione Cohuagii per cartam ipsorum. Concordatum fuit, quod si Cohuam intrare velint, Cohuagium solvent.* Charta fundat. Monasterii Guerchensis in Britannia: *Dono etiam eis decimam molendinorum, & decimam Cohuagii de Guerchia, ad usum autem Sacristæ dono 60. sol. Subsacristæ 30. sol. in redditu Cohuæ meæ.* Alia fundationis Abb. Saviniaci ab Henrico II. Angl. Rege: *Quieta de omni teloneo,... pasnagio, pontagio, Cohuagio, pallagio, &c.* [Professio clientelaris Domini *de la Tremouille* exhibita Comiti Andegav. ann.

1473.

1473. *Item somme de beurre venant de Bretagne doit deux deniers d'entrée, maille de Coutume, & un denier de Cohuage; & si elle n'est toute vendue à icelui jour, & il arrive que le Marchand la rapporte à huitaine, il ne payera que le Cohuage.* Hinc liquet *Cohuagium* non esse cum *Costuma* confundendum.]

In plerisque Normanniæ & Pictonum vicinarumque regionum municipiis, *Cohuæ* vocantur judicum auditoria, quod in his porticibus ut plurimum judicia sua exerceant judices pedanei: unde Chopinus in Consuet. Andeg. *Cohuas* veteri Normannico idiomate dictas censet, subtili magis quam veraci etymo, à *Coeunte illuc litigatorum multitudine*: cum potior sit sententia à voce Latina *Chaos* deductum vocabulum. Est enim *Cohua*, indiscreta & promiscua hominum multitudo. [Hinc Menagius à *Convicium* vel *Convocium* arcessit; felicius, ut puto, ab Armorico *Coui*, quod idem significat.] Ordinationes Scaccarii Normanniæ an. 1383. *Item que les Baillifs & Vicomtes soient diligens d'aller en Cohuë dedans prime le premier jour de leur Auditoire, & aux autres jours subsequens, continuellement dedans sept heures du matin, & dedans deux heures de relevée, afin que le peuple puisse estre mieux & plustost expedié.*

COHUM, *Corrigia, qua jugum ad temonem religatur.* Joan. de Janua.

¶ COICTANUM. Vide *Coctanum.*

¶ COIFA. Vide *Cuphia.*

¶ COILTA, Culcita, Gall. *Coite.* Chartar. S. Vincentii Cenoman. fol. 41. *Hugo famulus S. Vincentii dedit Mariæ nepti suæ... dimidium modium siliginis & plenam minam, cum archa in qua annona reservabatur, & unam Coiltam.*

¶ COINDIGENA, Simul indigena, qui una habitat. Innocent. IV. Papa in Epistola de Canonizatione B. Edmundi Archiepisc. Cantuar. tom. 3. Anecd. Marten. col. 1854. *Affluite gaudio & spem tutam assumite de Coindigena terrenorum facto compatriota Cœlestium.*

COINQUINARE, per σπέρματος ῥεῦσιν polluí, apud Columbanum de Pœnitent. mensura. [Papias MS. *Coinquino, as, Stercorare, simul peccare.*]

COINTISES. Matthæus Paris an. 1252. *Mille enim Milites & amplius vestiti serico, ut vulgariter loquamur, Cointises, in nuptiis ex parte Regis apparuerunt.* Galli *Coints* dicebant cultos, ornatos, elegantes, *Comptos*, unde vocis origo. [Hanc potius arcesserem à Celtico vel Armorico *Coant*: quod idem significat.] Hinc *Cointoier*, pro *ornare*, in Statutis S. Ludovici lib. 1. *Et son lit & sa robe à Cointoier, & un fermail, &c.* In libro MS. cui titulus, *Le livre des Moralitez* ponitur *Cointise* inter virtutes: ubi sic describitur: *Honesté est departie en 4. choses, en Cointise, en forche, en droiture, en atempranche. Cointise est une vertu qui fait connoistre les bonnes choses des mauvaises, & enseigne à departir les unes des autres.*

Sed aliud est *Cointise* apud Matthæum Paris. Sunt enim vestes elegantiores, & levioris materiæ, cujusmodi sunt saga militaria ex serico vel subtiliori alio panno: & vittæ tenuiores, aut lemnisci, quibus cassides, hastæ, & equi ipsi exornabantur. Quo sensu vocem *Cointise* perpetuo usurpat Willelmus *Guiart* in Hist. Franc. MS. Sic enim ille ad an. 1105.

La ot tante enseigne orfresée
Du lonc des rens en lair assise,
Tant hyaume brun, tante Cointise
De soie parfaite & tissuë.

Sub an. 1304.

Cil Escuier ot le jour mise
Sus ses armes une Cointise
De gueules sans euvres tremées
Fors molettes d'argent semées.

Infra describens navalem Francorum exercitum ante Ziriczeam:

Couleurs jaunes, indes, & rouges,
Vers, vermeilles, & desguisées
Peuvent ilenc estre avisées
Es Cointises qui leur apendent.

Alibi:

La nef croist, galies chancelent,
Qu'en ajoignant des bords assises,
De tuniques & de Cointises.

Sub an. 1268.

La veissiez Cointises bruire,
Et aval le vent freteler.

Et an. 1304. de prælio in Monte Pabul. commisso, has *Cointisas* belle describit:

Les atours de diverses guises,
Les paremens & les Cointises
Dont li flos d'eus est assené
Ne deviseroit homme né,
Comment que il i entendist,
Le païs luist & resplendist
Aussi clerement comme espars
De Gens armez de toutes pars.
Car le soleil s'est embatus,
Es garnemens à or batus,
Que cil ont sur leur armeures,
A beles entrelaceures,
Si trés gentes que ç'est merveille,
De soie Inde, blanche, vermeille,
Jaune, vert, sore, ardant, & perse,
Netoiée de tache terse,
Et n'est pas mise par moncians,
Qui bien prend garde aux lionciaus,
Aux oiselez, aux besteletes,
Qui d'euvres polies & netes,
Sont là par diverses couleurs,
Ne li souvient de ses douleurs.
Or fin, qui tant est agreable,
Rose, sinople, argent & sable,
Vermillon & azur & mine.
Que les biaus atours enlemine,
Reflamboient par estancelles
En riches escus & seles,
En çaintures & en tissus,
Sur ceus qui sont aux chams issus.

¶ 1. COINUS, *Arboris genus.* Vetus Glossar. Sangerman. MS. num. 501. Est malus Cydonia, Gall. *Coignassier*, cujus fructum *Coin* appellamus.

¶ 2. COINUS, Typus, quo signatur moneta, Gall. *Coin.* Extrav. Comm. de dilationibus in Hierolexico Macri: *Fabricari faciant florenos auri secundum formam & signum & Coinum Florentiæ.*

¶ COIPHA. Vide *Cuphia*,

¶ COIRATORIUM, Officina ubi coria præparantur, in Charta anni 1212. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 166.

¶ COISELLARIUM MOLENDINUM. Vide in *Molendinum.*

¶ COISINUS, COISSINUS, à Germanico *Kussen*, Pulvinus, Gall. *Coussin*, Ital. *Cossino*, Hisp. *Cuxin.* Ordinar. Ecclesiæ Lexoviensis XIII. sæculi: *Paratur cathedra si Episcopus præsens sit cum palliolo & Coisino.* Legitur ibidem *Coissinus.* Donatio Ascelinæ an. 1295. ex Chartulario S. Martini Pontisar. *Tres Coissinos plumeos.* Inventar. Ecclesiæ Noviom.

an. 1419. *Coiſſino antiquo qui ſolebat poni ſubtus librum ad altare.* Legitur alibi non ſemel. Vide *Cuſſinus.*

COITANUM. Vide *Coctanum.*

¶ COITATERE, Deferere, à Gall. *Quitter.* Hiſt. Harcur. to. 4. p. 2173. in Charta Roberti Comitis Mellenti: *Si Miles vel alius & quicumque aliquando Coitatevit caſtrum, vel exitum fori fecit, capiatur, & donec inde nobis ſatisfecit, teneantur feoda, non ita volumus ſolvi eis, quia debitum ſervitium inde fecerint, ut homines Coitatere nullum inde habeant impedimentum. Quod ſi facere negavit ponatur in poteſtate Majoris & Parium, ſic ut faciant emendari.*

COITINERARIUS, Socius itineris, in Actis XXXVII. Martyrum Ægypt. n. 4. apud Bolland. 18. Jan. [*Coitinerans*, in Tranſlatione S. Caſſiani apud illuſt. Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ cap. 361.]

1. COKET, Coketa, Menſuræ ſpecies, forte ex Latino *Concha*: nam *Concha* menſura aridorum fuit, uti in hac voce docemus, apud Anglos. Fleta lib. 2. cap. 9. §. 1. *Panis de Coket de eodem blado & eodem bultello, &c.* Infra: *Panis vero integer quadrantalis frumenti ponderabit unum Coket & dimidium.* Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 39. *Ordinatum eſt quod ſit trona ad lanas ponderandas.... & ſit ibi Clericus ad tronum, qui... poteſt convenienter eſſe Clericus Cokete Regis.* Vide *Cogo.* Steph. Skinnerus in Etymologico Anglico, ait *Cocket bread*, videri dictum panis quoddam medium genus inter puriſſimum, ſeu ſimilagineum, & viliſſimum furfureum, [Gall. *Pain de menage*:] illudque quod *Coketo*, ſeu cymba in urbem advehitur, quemadmodum Pariſienſes *Pain chalant* vocant, quod *Chelandio* deportatur. Vide *Chelandium.*

¶ 2. COKET vel Cocket, Eiſdem Anglis, ſignum vel ſigillum quo præfecti portorio ſignant merces, pro quibus debitum vectigal exſolutum eſt. Charta Henrici IV. Angl. Regis apud Rymer. to. 8. pag. 573. *Omnes homines venientes cum lanis, coriis vel pellibus vendendis ſine ſigno, quod vocatur Coket, & mercandiſas illas ſeitiunt ad opus Epiſcopi tanquam forisfactas.* Vide *Coquettum.*

¶ Cokettare, Merces ſigno *Coket* dicto obſignare. Charta Edwardi III. Regis Anglor. an. 1341. apud Rymerum tom. 5. pag. 274. *Statuimus & concedimus, quod omnes lanæ & mercandiſæ prædictæ, quas extra portus dicti regni noſtri non cuſtumatas, nec Cokettatas educi contigerit.... nobis ipſo facto forisfactæ ſint & confiſcatæ.* Ibidem pluries occurrit & alibi.

¶ Cokettum, apud eumd. Rymer. ibid. in Charta Edwardi III. Regis Angl. *Et ſi dicti Major & Conſtabularii dictas lanas & mercandiſas, ſic ſine cuſtuma vel Cokettto eductas inveniant, habeant pro ſcrutinio ſuo unam, & nos aliam medietatem lanarum.*

¶ 1. COLA, *Genus pigmenti, quod Græci Accidam dicunt.* Papias MS. Gloſſar. Sangerman. MS. n. 501.

¶ 2. COLA, *Cerviſia.* Idem Papias MS.

¶ 3. COLA *ſit, cum jam ſententia ſenſum præſtat, ſed adhuc aliquid de ſententiæ plenitudine ſupereſt. Et mediam diſtinctionem vocamus, quod punctum ad mediam litteram ponimus.* Papias MS. Bituric. *Cola* vel potius *Colum* à Græco κῶλον, punctum ad mediam litteram appoſitum eamdem apud Veteres vim habebat, quam habent apud nos duo puncta vel etiam virgula cum puncto.

4. COLA, Vaſculum, &c. Vide *Colum* 3.

¶ 5. COLA, pro *Accola*, Incola. Amalfridi traditio de cella Hunulſicurte inter Inſtrum tom. 3. Gall. Chriſt. col. 27. *Una cum terris, manſis, caſticiis... ædificiis, Colabus, mancipiis, campis, ſilvis.*

¶ 6. COLA, ῥογυλοῦ ἐργατεῖον, σπεστῆρος κινῶ: ἐν Β. γεωργικῶν, *Vindemiatoris inſtrumentum, prelum.* Supplem. Antiquarii.

COLACIUM, Collocium, Collatium, [f. Horreum aut aliud ædificium ita dictum, quod frumentum vel alia in eo *Collocarentur.*] Charta Adelfonſi Imp. Hiſpaniæ æræ 1184. apud Anton. *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 5. pag. 447. *Cum ſuis ſolaribus, cum Colaciis, & cum ſuis terminis ubicunque ſint, &c.* Alia Ferdinandi Regis Caſtellæ æræ 1227. apud eumdem tom. 1. *Cum Collociis & ſolaribus, cum pratis, paſcuis, aquis, nemoribus, defeſis, cum montibus & fontibus, &c.* Alia Honorii III. PP. ibidem: *Eccleſias cum decimis, Collatiis, poſſeſſionibus, & aliis pertinentiis, &c.* Adde Colvenacezium in Hiſt. Segovienſi cap. 16. §. 1. 8. cap. 18. §. 3.

¶ COLACRITÆ, Cælio Rhodigino Lectionum Antiq. 8. 9. Gr. Κωλακρῖται, ſunt Quæſtores pecuniarum ad res divinas, imo & civiles erogatarum.

¶ COLACTIUS, Collactaneus, ſimul lactens, ab una matre vel nutrice educatus. Pignorius apud Hofmannum in Lexico ad vocem *Collactaneus*:

D. M.
Kalocerus
Publicus
Elaeno
Colactio
B. M.

COLACUS, Colagus, Piſcis ſpecies, [Vaſconice *Cola*, Gall. *Clauſe.*] Charta Sanctii Regis Navarræ æræ 1125. apud Sandovallium in Epiſcopis Pampilon. fol. 75. *Confirmavi etiam pro remedio peccatorum meorum, ut quicunque adduxerit piſces, ex quacunque parte ad Pampilonam de unaquaque carcata, donet ad ſanctam Mariam de lezna,* (leg. *leſda*) *unum Colacum, aut ejus pretium.* [Charta Guillelmi Archiep. Burdigal. inter Inſtrum. tomi 2. Gall. Chriſt. col. 284. *Propoſuit Abbas Amalvinum de Blancafort injuſte exigere in villa de Macau avenam & panem ad canes, & gallinam ad accipitrem & Colacum in ſingulis retibus.*]

Colagus. Conſuetudines Eccleſiæ de Regula, to. 2. Bibl. Labei: *Si extraneus portaverit duodenam lampredarum, denarium dabit, ſi 12. Colagos portaverit per aquam, unum dabit.*

COLÆPIUS. Fragm. Petronii: *De bulla faciet piſcem, de lardo palumbum, de perna turturem, de Colæpio gallinam.* [Nodotus habet *de Colo ſuis*, alii *de Coliphio.*]

COLÆRIGERATUS. Viſitatio Theſaurariæ ſancti Pauli Londinenſis ann. 1295. *Caſula de rubeo ſameto, quæ fuit Fulconis Epiſcopi, cui opponitur dorſale Colærigeratum interlaqueatum de fino auro, &c.*

¶ COLAFIZARI. Vide *Colaphus.*

¶ COLAGUS. Vide *Colaphus.*

¶ COLANIUM, f. Calamarium. Hiſt. Affligen. apud Acherium to. 10. Spicil. pag. 617. *Ipſe religioſiſſimus Prælatus cum animadvertiſſet multa perperam & contra Majorum ſcita in diſciplina regulari aſſignari, arripuit Colanium, & veteris obſervantiæ veſtigia in litteras miſit, duobuſque voluminibus ſtatuta & obſervantias deſcripſit.*

COLAPHISTA, *Moneta.* Ita Ugutio. Forte pro *Collybiſta, Monetarius.*

¶ COLAPHIZARE, Κολαφίζειν, *Colaphis* cædere, Depalmare. Utitur Interpres Vulgatæ 2. Cor. 12. 7. & Tertull. non ſemel.

COLAPHUS, *Colli percussio*, Joanni de Janua, unde *Colaphizare*, *collum cædere*, eidem. Vide *Alapa*.

Colaphus sumitur etiam pro ictibus virgarum viminearum in servo per tormenta interrogato, in Lege Salica edit. Heroldi tit. 43. *Similiter servus* 121. *Colaphos accipiat*. Pithœana *Ictus* habet. Infra §. 7. *Ictus flagellorum*. Monet Bignonius in eadem Lege MS. tit. 19. §. 1. pro his verbis, *Et colpus ei fallierit*, legi *Colaphus*, unde evincitur vocem *Colpus*, ex *Colaphus* deductam.

Colaphi Judæorum. Charta Amelii Episcopi Tolosani apud Catellum, lib. 3. Rerum Occitan. pag. 520. *Leddam etiam quam à festivitate omnium SS. ad festum B. Saturnini Episcopi in Burgo, pro Colapho Judæorum datam injuste Canonicis auferebat*, (Ecclesia S. Saturnini) *absolvo, reddo, dimitto Clericis S. Saturnini præsentibus & futuris*. Describit idem Catellus p. 523. Chartam aliam Guillelmi Episcopi Biterrensis an. 1160. qua remittit *Judæis commorantibus in civitate Biterris, illum impetum & insultum, & lapidationis bellum, quod jure vel injuria more solito solebant Christiani adversus Judæos hujus villæ facere, à prima hora diei Sabbati ante Ramos palmarum, usque ad extremam horam secundæ feriæ post Pascha, die vel nocte*, idque remittit pro ducentis solidis Melgorensibus, quos à Judæis accepisse se fatetur. Ex quibus patet Judæos iisdem ignominiis in urbibus passim affectos, quibus olim Christum dehonestarant: & ut ab iis eximerentur, subinde tributa exsolvisse. Hujus autem Judaïcæ colaphizationis originem pluribus indicat Vita S. Theodardi Archiepisc. Narbonensis apud eumdem Catellum pag. 750. & seqq.

Colaphus Militaris. Vide *Alapa*.

Colafisari, in Gloss. Gr. Lat. κολαφίζεσθαι: ubi leg. *Colafizari*.

1. COLARE, Colum, [Gall. *Couloir*.] Apitius lib. 7. c. 5. *Assatura in Colari elixatur, & infunditur in fretali piper*.

2. COLARE, Fluere, *Couler*. Fori Oscenses ann. 1247. fol. 31. *De molendino, quod Colat de nocte & de die, molendinarius tenetur, quod amittitur, emendare*.

¶ 3. COLARE, Glutinare, Gall. *Coler*, apud Lobinellum in Hist. Britan. to. 2. p. 563. *Fecit rupturas & dislocationes prædictas bituminari seu Colari*.

¶ COLARESUM, Species mensuræ. Charta anni 1070. ex Chartular. Magn. S. Victoris Massil. fol. 54. v°. *Pontius Gaufridi dedit Colaresum unum cum sextario legarii de octo medualiis de oleo olive ... pro tenendis duobus luminaribus in altare Dei Genitricis Mariæ, &c.*

COLARIUM, [Collarium,] Idem quod *Collare*, ornamentum Ecclesiasticum, quod Sacerdotis aut Diaconi collo aptatur. Historia Episcoporum & Comitum Engolismensium c. 35. *Tres tunicas, septem amictus argenteos, & aureos, Colarium unum, 4. stolas, 8. manipulos*. [Gesta Guillelmi Episc. Cenoman. apud Mabill. to. 3. Analect. p. 390. *Et elegantia cinctoria tria, unum pretiosis margaritis ornatum, Collarium quoque rubri coloris, auro mirabiliter intextum, quinque paria corporalium cum reservatorio*. Vide *Collare* & *Collaretus*.]

¶ COLARUM. Vide *Collarium* post *Collare*.

¶ COLATICUS, Species lapidis cujus usum declarat Isid. lib. 16. Orig. cap. 4. *Lapides quoque medicinalium, mortariorum & pigmentariorum usibus apti; Edesius præcipuus & inde Colaticus*; Papias MS. habet *Colatius*; Glossar. Sangerman. *Colaticos*.

COLATORIUM, Gallice *Couloir*. Vide *Colum* 3.

COLAX, Acropolis, Arx, Castellum. Raymundus de Agiles, de Arce Antioch. *In colle autem septentrionali Castellum quoddam est, & in medio collis castellum aliud, quod Græca lingua Colax vocatur*. Atqui Græca lingua, non Attica & antiqua, sed barbara, hic intelligitur: nam κουλᾶ acropolim Antiochenam vocant Anna Comnena lib. 11. Alexiad. & Scylitzes in Nicephoro Phoca, ubi perperam καλᾶ pro κουλᾶ irrepsit. Neque tamen propria fuit arcis Antiochenæ appellatio, cum cæteris arcibus quibusvis eadem adscribatur, uti jam monuimus in Notis ad Alexiadem.

Unde patet κουλᾶ in universum acropoles Græcis dictas, voce fortean à Latio ducta, à colle scilicet, quia in editioribus locis exstrui olim solebant acropoles. Joann. de Janua: *Sunt colles præeminentiora juga montium, quasi Colla, vel ipsi ascensus circa summitates montium*. Eo forte referendus locus Saxonis Grammatici lib. 10. Hist. Danicæ pag. 167. *Toko in consimili genere laudis suam ausus conferre virtutem apud Collam rupem editæ professionis experimentum præbere compellitur*. Sed & Hebræi *Cora* colles vocant, ut auctor est Isid. l. 14. c. 25.

Verum probabilius videtur κουλᾶ, vocem esse Saracenorum: nam & etiamnum Turci Heptapyrgium Constantinopolitanum, semiturcico vel hybride potius *Heptagulades*, seu ἑπταγουλάδων vocant: ubi per *Gulades* turres innuuntur: ex quo etiam obiter intelligi potest, inquit Leunclavius in Pandecte Turcico n. 139. quod Africanæ *Guletæ* sit etymon, sive notio. Thomas Smithus in Epist. de moribus & institut. Turcarum pag. 18. idem Heptapyrgium *Jedi Kola* hodie etiam appellari testatur. *Gula* igitur & *Cula* idem sunt, turrimque sonant. Vide *Collatum*, Jugum.

¶ COLCAS, Hispanice Granarium ruri constructum. Synodus Limensis an. 1594. to. 4. Concil. Hisp. pag. 697. col. 1. *Cum nobis innotuerit, solere Indos degere in granariis tritici & maizi, vulgo Colcas vel Pineas, & aliis nominibus Troxes vel Paneras, &c.*

¶ COLCHIA, Hisp. *Colcha*, Culcitra, Stragulum acu pictum, Gall. *Courtepointe, Couverture piquée, de parade*. Vita S. Tarasiæ tom. 3. Junii p. 477. *Reginæ dedi... alcalas meas, acitaras & Colchias*.

¶ COLCOTAR, *est vitriolum in rubedinem redactum*. Rochus *le Baillif* in Dictionariolo Spagyrico.

COLDA. Testamentum Andreæ Episcopi Dertonensis exaratum Hugone & Lothario in Italia regnantibus, apud Ughell. in Appendice tomi 4. *Facistergios 2. ara unam, plagione duos, velo uno, calices argenteos duos cum patenis, corona argentea cum cruce una, Coldas tres*.

¶ COLDEUS. Vide *Colidei*.

¶ COLEBUS, Idem quod *Colpus*, Ictus, Gall. *Coup*, *Cobe* apud Thomasserium in Consuetud. Bituric. pag. 102. Vide *Procolpus*.

¶ COLENNUS. Vide *Cabillinus*.

¶ COLENTES, Qui ab idololatria transibant ad Judaïsmum. Sic explicat Beda *Colentes advenas*, de quibus Act. Apost. 13. 43.

¶ 1. COLERA, Collare, torques, Gall. *Collier*, apud Rymer. to. 12. p. 460. col. 1. in Charta Henrici VII. Angl. Regis super Jocalibus adducendis: *Necnon unam torquem sive Coleram femineam auream geminis monilibus & lapidibus insertam & circumceptam cum uno lapide vocato a Balys, & uno alio lapide vocato a Perles eidem torqui sive Coleræ appendentibus & annexis*. Apud eumd. Rymer. tom. 10. p. 655. col. 1. in Charta Henrici VI. Angl. Regis

pro Marchione de Mantua : *Et quod præfatus Consanguineus noster specialiter affectat licentiam de nobis habere conferendi liberatam nostram Coleræ aut devisamenti diversis subditis & amicis pro honore nostro ac speciali recordatione nostri habenda, unde sibi grates intime referimus multiformes. Nos igitur affectui suo in hac parte favorabiliter inclinati, remque sibi placidam agere volentes, concessimus & licentiam dedimus eidem Consanguineo nostro conferendi liberatas Coleræ nostræ aut devisamenti quinquaginta personis, dum tamen ipsi nobiles ac de prosapia valida & sanguine existant.* Monendum non est hic agi de torque, quo Equites ornantur honoris ergo.

¶ 2. COLERA, Italis, Ira, Gall. *Colere.* Occurrit apud Murator. to. 9. col. 260.

¶ COLERATUS, mendose, ni fallor, pro *Coloratus*, in Statutis Ecclesiæ Andegav. ann. 1423. to. 4. Anecdot. Marten. col. 528. *Ne quis seu aliqua in vestimentis caudas & cornua, Coleratas reversas manicas... deferre præsumat.*

COLERES, *Humores.* Ita Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph. Humores biliosi, forte ex Gr. χολέραι. Passionarius sub nomine Galeni editus lib. 1. cap. 4. de Cephaloponia : *Et tunc ex stomacho fit capitis dolor, tunc malefactio & nausea fit ex Cholerum collectione in stomacho.* Adde cap. 5. 7. 9. & 10. lib. 2. c. 16. 32. 36. 38. &c. Utuntur non semel ejusce ævi Medici hac voce, quam nuper ex MSS. Codd. restituerunt apud S. Augustinum to. 1. eruditi Benedictini in præclara illa sancti Doctoris operum editione, quæ sub prælo est.

¶ COLERIDA. Vide *Collyrida.*

¶ 1. COLERIUM, COLERIUS, Collare, Gall. *Collier*, Ornamentum colli. Testamentum Michaëlis de Cremeïo Autissiod. Episc. ex Regesto Capituli Autissiod. an. 1409. 5. Martii : *Item Colerium operatum de eodem panno.* Inventar. Eccles. Noviom. an. 1419. *Item duo Colerii novi de eodem panno serico.* Occurrit iterum ibidem, ut & *Colerium* aliquoties : semper pro Ornamento ecclesiastico, de quo jam in *Colarium*; sed pro Ornamento regio vel equestri sumitur in Charta Henrici IV. Anglic. Regis apud Rymer. tom. 8. pag. 569. col. 1. *Jocale, videlicet, quoddam Colerium aureum, cum uno monili pendente per Colerium prædictum.* Et to. 10. pag. 433. col. 2. in Charta Henrici VI. *Tria Coleria aurea, quorum duo sunt anamelata cum albo ad deliberandum Domino de Mantua*: ac tandem pro Collari equi vectarii in Charta Henrici V. de Bigariis capiendis to. 9. p. 261. col. 1. *Assignavimus te... ad sexaginta bigarios... cum Coleriis, hamys, capistribus.* Vide *Colerum.*

¶ 2. COLERIUM, pro *Collyrium*, Græcis, κολλύριον, Genus medicamenti. Vita S. Moduennæ to. 2. SS. Julii pag. 303. *Capitulum adportavi, quo sciebam pro dolore in modum Colerii tuos oculos perungi.* Apocal. 3. 18. *Collyrio inunge oculos, ut videas.*

COLERIUS, Idem qui *Colladerius*, de qua voce in *Collaterii.* Libertates MSS. Salvæterræ in Ruthenis an. 1284. *De cera, de una libra unum denarium in amplius ab illo qui vendet, & si Colerius portaret, non daret amplius quam is qui vindit.*

¶ COLERUM, Idem quod *Colerium*, Collare. Charta Henrici V. Regis Angl. de Jocalibus invadiatis apud Rymerum tom. 9. pag. 405. col. 1. *Quoddam magnum Colerum, vocatum Pusan, de operationibus coronarum & bestiarum, vocatarum Antelopes, confectum, & de albo inamelatum, bestiis illis super terragio viridi positis, terragio de duobus Perles & bestia, &c. Et ultra coronas octo de aliis baleis posita existunt Colerio prædicto.* Hic sermo est de *Colerio* regio. In alio autem loco ad vocem *Basse* relato *Colerum* sumitur pro Collari equi currum trahentis. Ibi vide.

¶ COLETRA, f. Colum, Gall. *Couloir*, Vas ad colandos liquores. Inventarium anni 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. *Item 12. sessoria, 12. paraxodia, item 12. sinebios, duo picaressa, item duas Coletras, unum morterium & unum pestellum, &c.*

COLETTUM, Anglis, ut auctor est Spelmannus, est Sigillum Regio telonio constitutum, ipsumque breve eodem sigillatum.

¶ COLETUM, Collare, amictus colli, Gall. *Collet.* Capitulum generale S. Victoris Massil. MS. ann. 1506. *Nullus Religiosus portet vestes vulgariter dictas descolatadas cum Coleto alto, quod cooperiat omnia alia indumenta.*

¶ COLETUS, Colliculus, parvus collis, Ital. *Colleto*, Gall. *Colline*, in Charta anni 1278. ubi de limitibus territorii Massiliensis ex Archivo ejusd. civitatis.

COLHARES DE PRATA, Cochlear argenteum, in Charta Lusitan. tom. 4. Monarchiæ Lusitan. pag. 304. Galli *Cuilier* dicunt. [Legendum *de plata*, quæ vox apud Hispanos & Lusitanos significat argentum.]

COLIBERTUS, COLIBERTAS. Vide *Collibertus.*

¶ COLIBILIS, Colendus. *Colibile festum*, Quod coli debet vel celebrari, in Statutis Avenion. Edit. 1612. lib. 2. rubr. 32. art. 1.

COLICA, Vestis species. Lambertus Ardensis: *Arnoldus eidem scurræ, qui nullo nomine dignus habetur duas Colicas denegavit scarlatinas.*

COLIDARIA, *Panis, qui vulgo dicitur Ficta collida.* Ugutio. [Vide *Collyrida.*]

COLIDEI, CULDEI, KELDEI, KELEDEI, dicti apud veteres Scotos Monachi, qui, quod sedulo prædicationi vacarent, essentque frequentes in oratione, ab iis ita appellati sunt, quasi *Cultores Dei*, ut auctor est Hector Boëthius lib. 6. Hist. Scoticæ, & ex eo Buchananus. Subdit idem Boëthius, *invaluisse id nomen apud vulgus in tantum, ut Sacerdotes omnes ad sua pene tempora vulgo Culdei, i. Cultores Dei sine discrimine vocitarentur.*

Alii, in quibus est Thomas Dempsterus in Apparatu ad Hist. Scoticam, existimant *Colideos* non tam fuisse Monachos, quam Canonicos Regulares, seu Presbyteros Monachatu nondum indutos, qui in Occidente, seculis in illis primitivis haud ita in usum receptus erat. Interdum *Ministri*, interdum *Clerici* nuncupantur in Historia Fundationis Hospital. S. Leonardi infra civitatem Eboracensem to. 2. Monastici Angl. pag. 367. 368. ubi agit de Colideis, qui in Ecclesia Eboracensi munia sacra obibant, quam, si non Ethelstani Regis temporibus, saltem postmodum à Monachis, deinde à Canonicis, ut plerasque alias in Anglia possessam constat.

Aiunt præterea Scotici & Anglici Scriptores penes eos jus fuisse Episcopum ex suo ipsorum Collegio eligendi, qui & ipsis, & Diœcesi præesset; quod jus etiam fuit omnium ferme Collegiorum Canonicorum in Ecclesiis Cathedralibus. Nolim cætera præstare quæ addit Seldenus de Colideis, nempe, non Pontificem duntaxat sibi elegisse, sed ordinasse & consecrasse sine Episcopi alicujus ope singulari & necessaria : aut *Colideos* Presbyteros fuisse, qui sine titulo Episcopali, sed ex Presbiterii sui jure præeunte, neque ex Episcopali aliunde petita consecratione, tam quæ or-

dinis, quam quæ jurisdictionis Episcopalis sunt, munia peragerent, cujusmodi fuisse ait Chorepiscopos in Gallia & Germania: nam cum hæc probatione indigeant, censuerim inquirendum amplius.

Interim nescio an sententia eorum magis arrideat, qui existimant *Colideos*, aut Canonicos Regulares, aut Clericos fuisse, qui in majoribus Ecclesiis divina celebrabant officia. Id certe probat quod ex Joanne Meyo Archiepiscopo Armachano, & ex bulla Nicolai V. PP. refert Spelmannus. *Colideatus* officium in eadem Ecclesia Armach. beneficium fuisse Ecclesiasticum sine ulla animæ, ut aiunt, cura, *Colideosque* fuisse seculares Presbyteros.

Habuere etiam Ecclesiæ Anglicanæ suos Colideos, uti mox innui: sed & Hibernicæ & Gwalenses, ut testatur Silvester Giraldus in Topogr. Hibern. dist. 2. cap. 4. *Capellam, cui pauci Cælibes, quos Cælicolas vel Colideos vocant, devote deserviunt.* Et in Itiner. Cambriæ lib. 2. cap. 6. exerte Monachos vocat: *Insula modica quam Monachi inhabitant religiosissimi, quos Cœlibes vel Colideos vocant.*

Keledeorum Scoticorum, meminit Diploma Davidis Reg. Scotiæ tom. 2. Mon. Angl. p. 1055. de quibus etiam multa habet Jacob. Usserius Armachanus de Britannicarum Ecclesiar. primordiis cap. 15. At quid sibi velint quæ præfert Chron. Dunelmense MS. sub Turgoto Episc. S. Andreæ, qui electus fuit an. Chr. 1108. *Totum jus Keledeorum per totum regnum Scotiæ transivisse in Episcopatum S. Andreæ*, pluribus disputat idem Seldenus in Præfat. ad Script. Anglic. quem consule, si lubet.

¶ COLIFA, Colifama. Vide *Colifarius.*

COLIFARIUS, Isidoro in Glossis, & in Excerptis Pith. *Bos operarius.* [Ad hæc Grævius ait: Ingeniose vir summus Thomas Reinesius emendavit: *Colifa, Cibus operarius*, quia isto panis genere athletæ & χειροβάναυσοι aluntur. Scribitur autem recte Colyphia apud Plautum & Juvenalem. Vide Vossii Etymologicum. Papias: *Colyphia dicuntur panes azymi, & genus carnium, id est, carnes assæ & semicoctæ, qui est cibus athletarum.* Verum licet ingeniosa sit Reinesii correctio, dubito tamen an vera, quod in vet. Glossario Sangerman. MS. n. 501. legatur: *Colifama, Boves opus facientes*; ubi, *Colifama* est pro *Colifaria.* Papias habet: *Collifaria, Boves opus facientes.*]

¶ COLIMBUS. Vide *Colymbus.*

COLIMPHA, quasi *Colymba*, ἀπὸ τοῦ κολυμβᾷν, natare, Navicula urinatoria, in qua qui foret, etiam ea aquis obruta, non indigeret lumine, quia speculi electrini, vel vitrei beneficio pelluceret. Ita Vossius ad hunc locum Hieronymi: *Aiunt in ipsas Colimphas ipsum Alexandrum introisse, & profundum conscendisse, & usque ad imum, ut sciret Oceani profundum, & differentiam maris & abyssi.* Alias *Colimbi* dicuntur *tubi per quos currit aqua per loca occulta*, in Glossis Isonis.

¶ COLINA, Papiæ est *Coquina à colendo dicta.*

¶ COLINDA, *Subcinericius panis.* Vet. Gloss. San-Germ. MS. n. 501. Lege & vide *Collyrida.*

COLINELLATUS. Historia Episcopor. Autisiod. cap. 20. *Gabatam anacteam Collinellatam pensant. lib. 3.* Leg. *Columellatam*, ut ibi non semel.

¶ COLINIUM. Vide post *Colonus.*

¶ COLIORIUS, ὄφις χέρσυδρος, *Coluber serpens tam in terra quam aqua vivens.* Supplem. Antiquarii.

¶ COLIPHIA, *Panis asimus.* Glossar. MS. sæc. XIII. sancti Andreæ Avenionens. Vide *Colifarius.*

¶ COLIPILARIUS, *Depilator*; δρωπακιστής. Glossar.

¶ COLIRIA, *Pustula crurum.* Papias MS.

COLISEUM, seu Colosseum: sic Amphitheatrum Titi Romæ vocant, de quo id Bedæ Vaticinium exstat in Excerptis seu Collectaneis ejusdem Bedæ: *Quandiu stabit Colyseus, stabit & Roma: quando cadet Colyseus, cadet & Roma: quando cadet Roma, cadet & mundus.* Anastasius in Stephano II. PP. p. 93. *Dum ad Colisseum advenissent, &c.* Ugutio: *Coloseum, quidam locus Romæ, ubi olim erant imagines omnium provinciarum, & in medio erat imago Romæ tenentis pomum aureum, utpote domina & regina omnium, & erant i.... dispositæ arte nigromantiæ, quia quando aliqua Provincia volebat insurgere contra Romanos, statim imago Romæ obvertebat dorsum imaginis illius provinciæ: vel ubi Dominus, imago illius provinciæ insurgebat contra Romæ imaginem, & tum Romani ex improviso mittebant illuc exercitum, & provinciam illam subjugabant. Tali arte Romani Trojani mundum subjugabant.* Risum tenete. [Vocis origo non aliunde ducenda, quam à *colossea* seu immani amphitheatri ipsius excelsitate, ut docte probat Alexius Symmachus Mazochius in Commentario in mutilum Campani Amphitheatri titulum p. 133. & 134. An simili notione sumitur in Chron. Episcopor. Verdensium apud Leibnit. to. 2. Scriptor. Brunsvic. p. 212. *Angustiata inter Coliseum & Ecclesiam S. Clementis peperit, & postea mortua ibidem, ut dicitur, est sepulta.*]

¶ COLITARE, Colere. Ethilwlfus in Præfat. Carminis de Abbatibus Lindisfarn.

Corpore, mente, manu, cunctis & sensibus una
Jam Dominum Colitans celsum sine fine, valeto.

COLITOR, *Dominus fundi*, Isidoro in Glossis.

¶ COLIUM, in veteri Inscript. apud Tertullianum de Spectaculis: *Et nunc ara Conso illi in circo defossa est, ad primas metas sub terra cum inscriptione ejusmodi:* Consul Consilio, Mars Duello, Lares Colio Potentes, uti legit Salmasius pro Comitio, quod vulgo habetur; Domus est seu Habitaculum. Hæc post Hofmannum in Lexico.

¶ 1. COLLA, Collis, Gall. *Colline*, Ital. & Massil. *Colle.* Statuta Massil. lib. 4. cap. 4. *Nullus de cætero ausus sit mittere vel imponere fimum, vel terram; vel scobillas aliquas seu lutum in viis... quæ protendunt à portali callatæ usque ad Collam de valle fogaressa.... usque ad Collam S. Stephani & usque ad Collam S. Michaelis.*

¶ 2. COLLA, θυσία ἱερέων, *Sacrificium.* Suppl. Antiq.

¶ COLLABORATOR, Qui laborat cum alio. Vide locum in *Libellisius.*

COLLABORATUM, Quæsitum, acquisitum. Vide post *Labor.*

¶ COLLACIA, Collatio facta Ecclesiis. Charta Aldefonsi Regis Toleti pro Monasterio Casæ Dei, æra 1216. inter Fragm. Hist. MSS. Stephanotii to. 3. *Confirmo.... Monasterium S. Juliani de Lamano cum suis Ecclesiolis & suis Collaciis & parrochianis.* Vide *Collata.*

COLLACTEUS, pro *Collactaneus*, Coævus, ὁμογάλακτος. Saxo Grammaticus lib. 3. *Inter quos forte quidam Amlethi Collacteus erat.* [Sed & apud Juvenalem 7. 307. *Quid dicat Collacteæ mammæ.* Martian. Capell. lib. 1. *Sororis ejus indiscreto fœdere Collactea. Collactius* in Inscriptione apud Gruterum pag. 661. & Sponium Miscel. p. 28.]

COLLADERIUS. Vide *Collaterii.*

COLLANA, *Torques*, ex Ital. in Statut. Mediolanensibus 2. part. cap. 450.

¶ 1. COLLARE, Conferre. Ita Baptista Mantuanus, ut observat Daumius de causs. amiss. rad. Lat. cap. 9. usus est:

Regibus hinc æs grande solent Collare quotannis
Annua Quæstores, qui vectigalia curant.

¶ 2. COLLARE, E portu solvere, proficisci. Statuta Massil. lib. 4. cap. 18. §. 2. *Qualibet navis quæ onerabit peregrinos in Massilia, vel domini earum satisfaciant marinariis de suo loquerio in hac terra antequam Collet de insulis Massiliæ.*

3. COLLARE, COLLARIUM, Armaturæ species, qua scilicet collum militantis tegitur. Gloss. Lat. Gr. *Collarium* περίτραχήλιον. Gloss. Lat. Gr. περίτραχήλιον, *Monile*, *hic falarus*, *Collare*. περιτραχήλια σιδηρᾶ, apud Leonem in Tactic. c. 5. §. 4. Gall. *Collier*. Willel. Brito lib. 11. Philippid.

Qua ligno junctum est ferri transegit acumen
Per Collare triplex, & per thoraca trilicem.

COLLARIUM. Matth. Paris an. 1252. *Carens Collario, lethaliter vulnerabatur.* Tho. Archid. in Hist. Salonit. c. 28. *Venitque ictus inter cassidem & Collarium, dejecitque caput ejus multum à corpore.* [Rymer. to. 10. p. 437. col. 1. *Tam pro uno cipho auri & uno Colario auri datis Nicholao Menthen militi cum duce de Savoie, ac etiam pro* LXI. *Colariis datis diversis militibus & armigeris. Unum Colarum de auro*, apud eumd. tom. 9. pag. 275. col. 1. ubi puto legendum esse *Collarium*: quæ vox etiam sumitur pro colli tegmine, quo utuntur Clerici. Concil. Dertus. ann. 1429. cap. 1. *Neque* (ferat Clericus) *diploides aut Collaria vel manicas de panno serico.*] Vide *Carcannum*, *Collistrigium*. [*Colarium* & *Collerium*.]

¶ COLLARETUS, Ornamentum colli, quo Ministri sacri utuntur tempore sacrificii. Statuta Ecclesiæ Aquensis an. 1450. MSS. *Diaconus & Subdiaconus, qui Missam habent celebrare, habeant Colaretos.* Vide *Colarium*.

¶ COLLARIA. Laudes Papiæ apud Murat. to. 11. col. 38. *Et inter alios census, quos habet in urbe, quasi de omnibus, quæ venduntur in platea Atrii recipit Episcopus collectam quotidianam, quæ dicitur Collaria.*

¶ COLLARIUS, Idem qui *Colladerius*, infra in *Collaterii*. Instrum. anni 1153. ex Archivo Majorismonasterii: *Garsilius de Machecollo ... omnes Collarios per eumdem pontem de porta Gasnapiæ quocumque ierint prætereuntes, ab omni cosduma & paagio absolvit .:. Radulfus. ... universos Collarios per præfatum pontem, quocumque irent, vel undecumque venirent prætereuntes, ab omni paagio absolvit.*

COLLATA, Vectigal, tributum quod ab universis subditis Domino confertur. Capitulare Sicardi Principis Beneventani ann. 836. c. 2. editum à Camillo Peregrino: *Spopondistis nobis... per unumquemque annum dare nobis Collatam, & pristinam quam consueti fuistis dare.* Et capitis 32. titulus ita concipitur, *Ut coloni tertiatores non dent in Collata, nec in pactum.* Charta Ludov. Imp. in Chr. Farfensi: *Vel quidquid ex largitate Regum .... vel ex Collatis populi vel cæterorum fidelium eidem Monasterio legaliter confirmatum fuerat.* Eckehardus Junior de Casibus S. Galli c. 11. *Cum paupertatulas quas habent in medium Collatas consumpserint, subsistere non poterunt.* Adde Chron. Laurisham. p. 60.

COLLATA, Collatio pro eleemosynis, vel Ecclesiis. Testamentum Fulradi Abbatis S. Dionysii: *Quidquid ibidem datum fuit de Conlata populi, & ipse populus mihi dedit.* Infra: *Quantumcunque ad ipsas aspicere videntur, & Conlata populi ibidem delegavit, &c.*

COLLATA. Glossæ MSS. ad Canones Conciliorum: *Collatis, simbolis.*

COLLATERALIS, Socius, amicus, qui alterius latus claudit: qua notione vocem hanc usurpant Constitutiones Siculæ lib. 2. tit. 10. Speculum Saxonic. lib. 1. art. 17. §. 3. Petrus Blesensis Ep. 15. Sugerius in Ludovico VI. pag. 318. &c. Vide Duchesnium in Hist. Drocensi pag. 316. [& suo loco *Laterales*.]

COLLATERALIS, Qui ad latus est alterius. Statuta Ordinis S. Gilberti *de Sempringham*, p. 765. *Quæ cum sederint in claustro, in quocumque latere sederint, Collaterales sedeant, non fronte opposita.* Pag. 724. *Collaterales sedeant, nec fronte opposita, sed tergo unius alterius vultui verso.* [*Logotheta & Protonotarius regni Siciliæ, Collateralis Consiliarius*, in Donatione Joannæ Reginæ & Comit. Provinciæ 25. Maii ann. 1379. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues*. *Cancellarius & Collateralis, Regis & Comitis Provinciæ*, in Homagio quod Honorius *de Castellane* præstitit Carolo *du Maine* ultimo Provinciæ Comiti an. 1480. ex Schedis ejusd. Præsidis Clarissimi.] *Collaterales provinciæ*, apud Galfridum Monemuthensem lib. 1. cap. 21. & alibi. Adde Suenonem in Leg. Castrensib. cap. 5.

¶ COLLATERALIS, Conjux, uxor. Acta SS. Maii to. 1. p. 774. in Appendice de Ecclesia S. Philippi Presbyteri: *Illustrissimus Dom. Comes de Katzenelebogen, D. Anna Conthoralis, & filius Philippus, & Collateralis Anna de Wirtemberg .... dederunt unam bonam Casulam.*

COLLATERALITER. Ericus Upsaliensis l. 1. Hist. Suecorum, de Diis Suecorum Paganorum: *Thor, Odden, & Frigga Collateraliter quidem in tricliniis collati.* Lib. 4. *Assumens eos fecit Collateraliter secum ascendere.* [Vide *Lateraliter*.]

COLLATERANITAS, Agnatio. Vide *Lateraneus*.

COLLATERARE, [Ad latus alicujus esse vel sedere.] Tabularium Vindocinense ch. 20. *Masuram de Valle-Manfredi, quæ Collaterata est rivo cujusdam aquæ, &c.* [Vita S. Godrici to. 5. SS. Maii pag. 81. *Antiquus hostis formosæ mulieris decorem induit, & sedenti viro religioso Collaterans, &c.* Occurrit rursum in Vita S. Patricii n. 23. to. 2. SS. Maii pag. 546. & in Vita S. Hugonis Abb. Cluniac. to. 3. April. p. 637.]

¶ COLLATERATIO, CONLATERATIO, Agrorum termini, Practicis nostris, *Bout & joûte*. Nova Gall. Chr. tom. 3. col. 43. ex Præcepto Ludovici Pii an. 818. *Præfatas terras eidem Ecclesiæ secundum dimensionem & Conlaterationem suam .... secundum dimensionem & Collaterationem à Missis nostris dispositam.* Præceptum Ludovici Imp. an. 820. to. 1. Ampliss. Collect. col. 70. B. *Hanc vero silvam secundum dimensionem & Conlaterationem superius præscriptam... delegamus.* Charta ejusd. Imp. an. 818. apud Miræum to. 2. Diplom. Belg. p. 1127. col. 2. edit. 1723. *Et præfatas terras secundum dimensionem & Conlaterationem suam præsentialiter tradere libuit.*

COLLATERII, Qui nostris & Anglis *Cotarii*, *Cotiers*, *Gens de Cote*: sic forte dicti, quod *collatis*, seu tributis obnoxii essent. Vitalis Episcopus Oscensis: *Fuerunt etiam quandoque villani, qui Collaterii vocabantur, qui tam crudeli erant subditi servituti, ut etiam inter filios Dominorum suorum ducerentur gladio dividendi.* Hinc forte emendandus Martinus Didacus *Daux*, Justitia Aragon. lib. 6. Observantiar. tit. de Privilegiis Dominæ Infantioniæ. §. 9. *Villani de parada antiquitus vocabantur Collati ten-*

delli: erant servituti subditi, ut etiam inter filios Dominorum suorum ducebantur gladio dividendi, &c. Ubi legendum *Collaterii*, vel *Colladerii*: nam

COLLADERII, Iidem videntur qui *Collaterii*, in Charta libertatum villæ Montisalbani an. 1144. in Regesto Comitatus Tolosæ fol. 27. *Colladarius extraneus, qui attulit sal, ibi præbeat domino unum meall. & Colladerius extraneus qui traxerit sal, præbeat. 1. pug.* ubi Catellus in Comitibus Tolosanis pag. 323. habet *Collaudarius*. Vide *Colerius* [& *Collarius.*]

1. COLLATIO, Idem quod *Collata*. Edictum Theoderici Regis cap. 69. *Quisquis Curialem, aut Collegiatum, aut servum, per 30. annos possederit, qui nullam patriæ suæ Collationem subiisse monstratur, eos prædiorum dominis jubemus adquiri.* Id est, qui nullam pensitationem Reipublicæ aut tributum exsolverunt. Charta Gaufredi Comitis Mauritaniæ in Biblioth. Cluniac. *Neque per teloneum, neque per Vicariam, neque per Collationem nostrorum Militum, neque per aliam quamvis consuetudinem Monachos de servitio Dei disturbent.* Vide *Consertum*.

2. COLLATIO, apud Monachos præsertim, dicitur Sacrorum librorum lectio, quæ statis horis, maxime post cœnam, coram iis, fiebat. Sic autem dicta quasi *Collocutio vel confabulatio*, inquit Smaragdus in Regula cap. 42. quod *de Scripturis divinis aliis conferentibus interrogationes, conferunt alii congruas responsiones, & sic quæ diu latuerant occulta, conferentibus patefiunt perspicua.* Honorius Augustod. lib. 2. cap. 63. *Quod Religiosi ad Collationem conveniunt, hoc à sanctis Patribus acceperunt, qui in Vesperis solebant convenire, & de Scripturis insimul conferre, & quæ ipsi tunc invicem contulerint, Collationes dicebantur, & hæc his similia ad Collationem leguntur.* Regula S. Benedicti cap. 42. *Mox ut surrexerint à cœna, sedeant omnes in unum, & legat unus Collationes, vel Vitas Patrum, aut certe aliud quod ædificet audientes.* Regula S. Isidori cap. 8. *Ad audiendum in Collatione Patrum tribus in hebdomada vicibus fratres post celebratam Tertiam, dato signo, ad collectam conveniant: audiant seniorem docentem, instruentem cunctos salutaribus præceptis... Ipsa quoque Collatio erit vel pro corrigendis vitiis instruendisque moribus, vel pro reliquis causis ad utilitatem cœnobii pertinentibus,... cunctis pariter congregatis præcepta Patrum regularia recensenda sunt... Sedentes autem omnes in Collatione tacebunt, nisi forte quem auctoritas Patris præceperit ut loquatur.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 36. *Collationi & Completorio omnes interesse debent... Eodem modo quo pulsatur Capitulum, pulsetur Collatio.* De ejusmodi Collationibus Monachorum agunt passim Scriptores, Cæsarius Arelat. serm. 12. Capitula Ludov. Imp. Addit. 1. cap. 70. Regula Canonicor. in Concil. Aquisgran. cap. 123. Regula Canonicar. cap. 10. Concil. Cabilonense II. cap. 59. Vita S. Wulstani Episcopi Wigorn. n. 18. Chronicon Trudonense lib. 8. pag. 438. Durandus in Rationali lib. 5. cap. 9. §. 11. & alii quos laudat Haeftenus lib. 9. Disquit. Monastic. tract. 5. Ejusmodi porro Collationes scripserunt Cassianus & Odo Cluniacensis.

A Collationibus Monasticis, quibus finitis, ad bibitionem ibatur, serotinæ cœnæ *Collationum* appellationem sortitæ sunt. Nam vix est ut probem quod quidam volunt, vocabuli etymon hauriri debere à cœnarum antiqua collatione, quam Concilium Laodicenum ἐκ συμβολῆς συμπόσια vocat. Udalricus l. 1. Consuetud. Cluniac. c. 13. *De Collatione surgunt ad charitatem, & de vino quod tunc propinatur, nullus omnino præsumit abstinere, ut non aliquantulum gustet.* Idem cap. 18. *Post vesperas cœna, post cœnam cœna servitorum; post cœnam servitorum, officium pro defunctis, post officium Collatio, & ita ad completorium.* Vide cap. 41. Monasticum Anglicanum to. 2. pag. 370. *Et legat unus frater tam in prandio, quam in cœna & Collatione, &c.* Petrus Abaëlardus: *Post vesperas autem vel statim cœnandum est, vel potandum. Et inde etiam secundum temporis consuetudinem ad Collationem eundum.* Regula Templarior. cap. 16. *Audito signo, ut est ejus regionis consuetudo, omnes ad completas oportet incedere vos, ac prius generalem Collationem sumere peroptamus. Hanc autem Collationem in dispositione & arbitrio Magistri ponimus, ut quando voluerit de aqua: & quando jubebit misericorditer, & vino temperato competenter recipiatur.* Quomodo autem Collationes fierent, vide in libro Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 81. [Vide S. Willelmi Constit. Hirsaug. lib. 1. cap. 101. Bern. Mon. Ord. Cluniac. part. 2. cap. 8. & Thomassinum Tract. Gall. de Jejuniis part. 2. cap. 11. & seqq.]

¶ 3. COLLATIO dicitur Practicis, cum exemplum descriptum confertur cum archetypo, & ad hujus rationem illius fides expenditur, Gall. *Collation.* Chartular. Æduense in Processu verbali facto auctoritate Apostolica pro investigatione privilegiorum Ecclesiæ Æduensis an. 1256. *Extrahi feci, nihil addito aut remoto de corpore dictorum originalium; sed verius debita & fideli cum ipsis originalibus Collatione facta.* Legitur alibi non semel.

¶ COLLATIONARE, Exscriptum cum archetypo comparare: Gall. *Collationner.* Instrum. Æduensis Ecclesiæ mox laudatum: *Visis, inspectis conscriptis & Collationatis, præsens & personaliter una cum Simone Perroti Clerico publico auctoritate Apostolica Notario subscripto interfui, eaque sic transcribi & propriis originalibus Collationari fieri vidi & audivi.* Occurrit in actis Historiæ Comitatus Ebroicensis pag. 62. in Statutis reformationis Monasterii S. Claudii an. 1448. Hist. Geneal. Arverniæ to. 2. pag. 387. ex Registro Parlamenti an. 1450. Actis SS. Martii to. 1. pag. 338. A. 339. C. to. 3. pag. 873. C. April. to. 2. pag. 733. &c.

¶ COLLATIO RELIQUIARUM. Vide in *Reliquiæ.*

¶ COLLATIUM. Vide *Colacium.*

COLLATIVUM, Collatio, in l. 3. Cod. Th. de Proxim. Comitib. &c.

1. COLLATORES, Qui conferunt tributa, tributarii, in l. 5. Cod. Th. de Milit. veste, apud Julian. Antecess. cap. 532. 534. 553. 555. &c. Auctor de Rebus bellicis subjunctus Notitiæ Imperii: *Erit igitur curæ prudentiæque tuæ, optime Imperator, repressa largitate, & Collatori prospicere, & in posterum nominis tui gloriam propagare.* Alibi: *Accedit etiam judicum execranda cupiditas Collatorum, utilitatibus inimica.* Rursum: *Et laborum desiderio potiti erunt ex milite Collatores.*

¶ 2. COLLATORES, Transverso cognationis gradu juncti. Consuetud. Brageriac. art. 47. *Item ascendentes vel descendentes venditoris infra quartum gradum, non hæredes ipsius universales, non in potestate ipsius venditoris, poterunt retrahere & petere gradatim, & alias, ut supra dictum est de Collatoribus.* Melius legeretur *Collateralibus*, Gall. *Collateraux*, ut ibidem habet versio Gallica.

1. COLLATUM, Genus potionis. Gregorius M. lib. 6. Epist. 36. *Sed quia Collatum ac juritheum non libenter bibo, præsumens coquidium requiro.* Ubi

legendum forte *Colatum*, ut intelligatur *Vinum colatum*. Papias: *Colatum, vinum purum, vel vas proprium in quo deponatur.* Vinum autem & alii liquores per *colum*, ut jucundiores fiant, transfunduntur, defecantur, & depurantur.

2. COLLATUM, *Collum*, Jugum montis, vox etiamnum nota in Alpibus & Pyrenæis. *Collatum & Collum de Campastro*, in Charta Alfonsi Regis Hispaniæ æræ 1130. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 1. [Apud Josephum *Moret* Antiq. Navar. pag. 547. *Collato* legitur pro *Collado*, Hispanica voce, quæ Collem significat, Gall. *Coline*.]

¶ 1. COLLATUS. Vide *Colladerii* post *Collaterii*.

¶ 2. COLLATUS, Conglutinatus, Gall. *Collé*. Vita S. Caretoci to. 3. SS. Maii pag. 686. *Isti autem convenerunt unatim & Collati fuerunt unatim, ut dicitur*; id est, quasi *Colla* seu glutine conjuncti.

¶ COLLAUDARE IN DOMINUM ET REGEM, Solemni ritu ad regiam dignitatem evehere, electi Regis laudes celebrando. Dithmari Chronic. Mersemburg. *Æquivocus ejus junior Otto, patre adhuc vivente, electus & unctus, iterum Collaudatur à cunctis in Dominum & Regem.* Vide *Laudare*.

COLLAUDARII. Vide *Collaterii*.

¶ COLLAUDATOR, f. Præs, sponsor, Gall. *Répondant, Caution, Garant.* Charta Burchardi Camerac. Episc. pro Monasterio S. Salvii an. 1120. apud Miræum to. 2. pag. 815. *Walterus . . . per fidem & juramentum se amodo pacem Ecclesiæ servaturum promisit: fratresque suos Gervasium & Almericum, suamque sororem Agnetem, cognatosque suos Almannum & Gonterum nobis obsides dedit & ejus Collaudatores.*

¶ COLLEAGIUM DECIMÆ, Collectio, exactio decimæ, Gall. *la levée des dîmes.* Instrum. ann. 1220. ex Archivo Majoris-Monasterii: *Contentio super Colleagio decimæ Monachorum Lehonensium.*

1. COLLECTA, Idem quod *Collata, Collatio*. Gloss. Lat. Græc. *Collecta*, ἔρανος. Otto Frisingens. lib. 2. de Gest. Friderici Imp. cap. 11. *Rex a toto exercitu Collectam fieri jussit, & sic non modicam coadunatam pecuniam . . . dividendam statuit.* Charta Alexandri Comitis Cupersanensis an. 1102. *Data, vel angaria, vel adjutorium, quod ex nostræ gentis* (Normannorum) *consuetudine Collecta vocatur.* Matth. Paris an. 1245. *Jussit... quasdam Collectas, & tallias tam in clero, quam in populo, fieri graviores.* Idem an. 1239. *Talliæ & Collectæ Clericis . . . imponuntur.* Occurrit præterea apud eumdem pag. 590. 405. & apud Gregorium M. lib. 7. Epist. ult. &c. [apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. pag. 6. in Charta Henrici Ducis Silesiæ an. 1319. & in Statutis Monasterii S. Claudii an. 1448. pag. 89. & alibi. *Presbyter liber & absolutus à Collectis Episcopi & Archidiaconi*, in Charta an. 1157. inter Instrum. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 45.]

COLLECTIO, Eadem notione, apud Leonem III. PP. Epist. 5. [Leges Caroli M. apud Muratorium to. 1. part. 2. p. 108. col. 1. *Audivimus etiam quod Juniores Comitum ... aliquam redhibitionem vel Collectiones, quidam per pastum, quidam etiam sine pastu, quasi deprecando à populo exigere soleant.*] *Colletage*, apud Monstrelletum 1. vol. cap. 78. In Computo Thesaurariæ Comitatus Bononiensis in Morinis an. 1479. mentio fit *du Colletaige d'Estaples.* Inter jura Comitum Augensium, illud habetur: *Item a ledit Seigneur au lieu de S. Martin droit de Cullage quand on se marie.* [Gallicum *Cullage* nihil habet conjunctum cum voce *Collectio*. Jus est peculiare de quo infra in voce *Marcheta*.]

¶ COLLECTALIS, Eadem significatione. Locum vide in *Quartarium*.

COLLECTARE, Collectam seu tributum exigere. Jo. Hocsemius in Adolpho à Marca Episc. Leod. cap. 15. *Quia populus se non patitur Collectari.* [Glossæ Cyrilli: *Collecto*, συλλέγω.]

2. COLLECTA, Eleemosynarum collectio. S. Leo M. homil. de Collectis: *Ventura igitur Dominica dies, Collectarum futura est. Hortor & moneo sanctitatem vestram, ut singuli quique pauperum memineritis, & vestri, &c.* Et homil. 2. *Collectarum dies saluberrime à sanctis Patribus institutus, hoc exigit, ut unusquisque, prout votivum atque possibile est, in usus atque alimoniam pauperum de vestris facultatibus conferatis.* Infra: *Proinde, dilectissimi, in secundam feriam spontaneas Collectas vestras sollicite præparate, & quidquid vobis de temporalibus substantiis dempseritis, id multiplicatum in æterna retributione sumatis.* Homil. 3. *Quoniam ad destruendas antiqui hostis insidias, in die quo impii sub idolorum suorum nomine diabolo serviebant, providentissime in sancta Ecclesia prima est instituta Collectio, volumus Dilectionem vestram tertia feria per omnes regionum vestrarum Ecclesias cum voluntariis oblationibus eleemosynarum convenire, &c.* Adde Homil. 4. 5. 6. Alibi in Sermone de Collectis: *Providenter . . . à sanctis Patribus pieque dispositum est, ut in diversis temporibus quidam essent dies, qui devotionem fidelis populi ad Collationem publicam provocarent, ad cujus operis desideratum vobis, ut credimus, fructum dies vos vicinus invitat; ut ad Ecclesias regionum vestrarum sabbato proxime futuro misericordiæ munera deferatis.* Hæc consulto descripsimus, ut ejusmodi Collectarum ritus innotesceret.

3. COLLECTA, Conventus, *Assemblée*. Concilium Nannetense can. 15. *De Collectis, vel Confratriis, quas Consortia vocant.* Vide Capitula Hincmari ad Presbyteros Parochiæ suæ c. 14. Guillelmus Abbas S. Theodorici l. 1. Vitæ S. Bernardi cap. 8. *At ubi ne hoc quidem permisit intolerantia rei, tunc demum Collectas deserere, & seorsim secum habitare compulsus est.* Vita S. Joannis Eleemosynarii, interprete Anastasio Bibl. num. 68. *Cum Collecta celebraretur juxta cellulam ejus in Ecclesia Metræ, convenientes quædam mulierculærum harum, ad alterutras dicebant, Eamus, eamus, iterum Abbas Vitalius Collectam habet; & venientibus eis curabat eos.* Vide *Collectio* 1.

4. COLLECTA, interdum & sæpius sumitur pro populo ad resistendum, aut vim faciendam coacto & armato. Capitula Ludovici Imp. cap. 78. *Collectæ ad male faciendum fieri omnimodis prohibeantur.* Capitula Caroli Calvi tit. 12. cap. 3. *De Collectis, quas Theudisca lingua Herizuph appellat.* Eadem habentur tit. 29. cap. 4. *Collecta manu resistere*, ibidem tit. 31. cap. 18. *Cum Collecta & armis venire*, in Capit. Caroli M. lib. 3. cap. 64. & lib. 1. Legis Longob. tit. 12. §. 3. *Cum Collecta assilire*, ibidem lib. 3. tit. 4. §. 5. Adde Capit. an. 779. cap. 17. Capit. an. 788. cap. 3. Capitul. 2. an. 806. cap. 3. &c. *Cuellée*, eadem notione in Usaticis Ambian. MSS. *Cil amendera pour tous les laids, & pour tous les forfais, pour la Cuellée qui aura esté faite, &c.* Vide *Colligere* 1.

COLTA, Eadem notione. Charta an. 1220. apud Georgium Pilonum in Hist. Bellunensi pag. 110. v. *Et quod facient Coltam, milites, quandocumque facient, & eodem modo: & quod facient exercitum, &c.*

5. COLLECTA, Familia. Odo Cluniac. lib. 2. de Vita

Vita S. Geraldi cap. 24. *Cum forte quidam de nostris fratribus, tunc adhuc Canonicus in Collecta domini Geraldi gradiebatur.*

6. COLLECTA, Σύναξις, Sacrum Missæ sacrificium, ad quod Christiani coire & colligi solent: populi ad sacra Ecclesiarum officia peragenda conventus, atque adeo quodvis officium Ecclesiasticum. Papias: *Collecta dicitur eo quod colligatur populus in unum, ut ostendat Christum in Evangelio venturum.* S. Hieronymus in Epitaph. Paulæ: *Post Alleluya cantatur, quo signo vocabantur ad Collectam, nulli residere licitum erat.* Pachomius in Regula cap. 17. *In die Dominica, in Collecta, in qua offerenda est oblatio, absque Præposito domus & Majoribus Monasterii... nemo psallendi habeat potestatem.* Et mox: *De Collecta in qua offerenda est oblatio.* Adde cap. 9. 19. 28. 91. 100. 181. 186. Epiphanius Salaminæ Episcopus Epist. ad Joan. Episc. Hierosf. *Cum igitur celebraretur Collecta in Ecclesia villæ.* Liberatus Diac. cap. 18. *Et extra Collectas facientes, non passi sunt nomini ejus communicare.* Zacharias PP. in Ep. ad Pipinum: *De Presbyteris & Diaconis, qui se à ministerio Ecclesiastico subtrahunt, & seorsim Collectas faciant.* Cæsarii Arelat. Serm. 12. *Qui enim ad Collectam vel Ecclesiam veniens vana vel otiosa cogitare voluerit, &c.* Anastasius in Histor. Ecclesiast. ann. 21. Copronymi: *Festivitate Paschali ingressus est ad sanctam Collectam, in catholica Ecclesia.* Et mox: *Eduxerunt eum & incluserunt in carcere, & alius complevit sanctam Collectam.* Quo loco Theophanes ἁγίαν σύναξιν habet. Historia Tripart. lib. 1. cap. 10. *Cum Collecta celebraretur.* In Actis SS. Saturnini & soc. Mart. num. 6. 7. 9. 15. *Collectam celebrare, facere.* In Synodo S. Patricii & Auxentii can. 7. *Ad Collectas mane & vespere occurrere. Collecta Dominica*, apud sanctum Augustinum in Breviculo collat. diei, & S. Hieronym. Epist. 60. Grimlaicus in Reg. Solitar. cap. 33. *Eamus ad Collectam, ubi fratres ad vigilias congregantur.*

Collecta Major. Duplicem collectam statuit S. Pachomius cap. 181. *Collectam* scilicet quam *domus* vocat, & *aliam majorem: Præpositus domus, & qui secundus ab eo est, hoc tantum habebit juris, ut compellat fratres in Collecta domus, sive in Collecta majore, hoc est, omnium fratrum, subjacere pœnitentiæ.* Et cap. 186. *Sex orationes facere vespertinas, juxta exemplum majoris Collectæ, in qua omnes fratres pariter congregantur, summæ delectationis est.* Ubi *Major collecta* est cum omnes fratres simul congregati officium divinum persolvunt in Oratorio: Minor, quæ in singulis classibus, seu domibus à fratribus ejusdem classis seu domus in ipsis domibus fiebat.

Colligere, Ad Collectam pergere, *Collectam facere.* Tertullianus lib. de Fuga in persecut. cap. ult. *Sed quomodo Colligemus, inquis, quomodo solemnia celebrabimus?* hoc est quomodo in templum congregabimur? Acta SS. Saturnini & soc. n. 6. *Christiani sumus nos, nos, inquit, Colligimus*, id est, collectas facimus, uti ibi non semel. Arnobius lib. 2. *Locum ubi Colligerent non habebant.* Acta S. Philippi Mart. *Ait Bassus: Legem Imperatoris, jubentis nunquam Colligere Christianos?* Vide infra *Colligere.*

7. COLLECTA, Idem quod *Collatio* Monastica. Regula S. Isidori c. 8. *Fratres post celebratam Tertiam, dato signo ad Collectam conveniant, audiant seniorem docentem, &c.* Regula S. Fructuosi cap. 20. *Ter per omnem hebdomadam Collecta facienda est, & regulæ Patrum legendæ, differendum, &c.* Adde Regulam sancti Pachomii cap. 113. [Ardo in Vita S. Benedicti Anian. num. 53. *Fecit denique librum ex Regulis diversorum Patrum collectum, ita ut prior B. Benedicti Regula cunctis esset, quem omni tempore ad Collectam matutinam legere jussit... alium nihilominus ex SS. Doctorum homiliis, quæ in exhortationem Monachorum sunt prolatæ, conjunxit librum, eumque omni tempore in vespertinis Collectis legere jussit.* Vide *Collatio* 2.]

8. COLLECTA, Oratio, quam is qui Clero vel Monachis præest, finito & expleto quolibet canonico Officio, velut omnium astantium vota & preces in unum colligens, publice & voce altiori recitat: sic dicta, inquit, Micrologus de Observat. Eccles. cap. 3. *eo quod Sacerdos, qui legatione fungitur pro populo, ad Dominum omnium petitiones ea oratione colligat atque concludat.* Rupertus lib. 1. de Divin. offic. cap. 19. *Collectæ quæ dicuntur ad complendum, orationes sedentis in cælo capitis nostri Jesu Christi signant.* Alcuinus lib. de Divin. offic. *Collecta, dicta est à collectione, eo quod ex auctoritate divinarum Scripturarum sit collecta; quæ in Ecclesia leguntur.* Vide Udalricum lib. 1. Consuet. Cluniacens. cap. 31. præterea Amalarium lib. 4. cap. 7. eumdem in Eclogis pag. 1365. Walafridum Strab. de Eccles. offic. cap. 22. Innocent. III. lib. 2. de Mysterio Missæ cap. 27. Durandum lib. 4. Ration. cap. 15. ubi multa habet de earum terminationibus, & Card. Bona lib. 2. Rer. Liturg. cap. 5. num. 3.

Atque inde petenda notio vocis *Collecta*, in libro Sacramentorum S. Gregorii, ad 3. Non. Febr. ubi inscriptio est, *ad Collectam*; est enim oratio, quæ dicitur ante Missam, ut hic diserte innuitur, & in Ordine Romano; nec enim placet Baronii ad 2. Febr. explicatio, qui putat Missam ea die dici solitam sic inscribi, quod tunc eleemosynæ publicæ colligerentur.

Ejusmodi *Collectas*, Græcis συναπτάς, dici observat Goarus ad Euchológ. Græc. de quibus etiam consulendus Meursius. *Collectæ* autem à Gelasio & Gregorio Magno compositæ creduntur, ut auctor est Berno Augiensis lib. de Missa cap. 1.

Collectam Tenere, dicitur is qui in sacris Officiis id muneris obit, ut *Collectam* dicat, in Statutis Ordinis sancti Gilberti *de Sempringham* pag. 763. & alibi.

Orationem Colligere, pro *Collectam dicere*, dixit Cassianus lib. 2. de Orat. noct. cap. 7. *Cum autem is qui Orationem Collecturus est, è terra surrexit, omnes pariter eriguntur, &c.* Ordo celebrandi Concilii: *In reliquis diebus cunctis astantibus Oratio Colligenda est.* Concilium Agathense can. 30. *Plebs Collecta Oratione ad vesperam ab Episcopo cum benedictione dimittatur.*

Collecta Magistra. Vitæ Abbat. S. Albani: *In festis vero & profestis diebus, omnes Horas, exceptis Prima & Completorio, per magistram Collectam quam tempus & hora exegerint, terminari instituit. In Quadragesima tamen dicatur Collecta ad Vesperas.* Ubi Watsius *Collectam magistram* interpretatur quæ diei aut festi est propria.

¶ Collecta, Liber continens *Collectas.* Necrolog. Parthenonis S. Petri de Casis ad XII. Augusti: *Obiit Falca Barthomieve Priorissa Claustreyra Monasterii de Casis. Dedit Conventui duos Psalteiros, & unum librum qui vocatur Officier, & unum qui vocatur Collecta.* Vide *Collectaneum.*

¶ 9. COLLECTA, Frugum fructuumque collectio,

Gall. *Recolte.* Chartul. S. Vandregesili tom. 2. p. 1640. ex Instrumento anni 1257. *Si homines de Capella vendunt bladum de Collecta sua, vel de blado suo panem ad vendendum faciant, non reddant inde coustumiam Militibus supradictis.* Hist. Monasterii S. Florentii Salmur. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1135. *Vir pecuniosus & rebus secularibus locuples, qui extremis diebus prædecessoris sui bonæ memoriæ Michaëlis ad supplementum hujus Ecclesiæ & relevamen, quæ propter guerras & parvas Collectas, & multitudinem Monachorum, Conversorum & Condonatorum, aliquod onus debitorum, portabile tamen, incurrerat, Prior procreatus fuit, & statim per ejusdem providentiam Ecclesia nostra ad optimum statum rediit.*

COLLECTACULUM. Anonymus Gromaticus: *Collectaculum de carbonibus in calce miscitato.* In alio: *Collectaculum vallium*, locus ubi rivi coeunt. *Collectacula aquæ*, apud Innocentium de Casis literar.

¶ 1. COLLECTALIS, Tributum à subditis domino præstitum. Vide *Collecta* 1.

¶ 2. COLLECTALIS, Conlectalis, Qui vel quæ eodem utitur lecto. Vide *Contectalis.*

COLLECTANEUM, Liber Ecclesiasticus, in quo *Collectæ* ad quævis officia dicendæ continentur. Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniacens. c. 31. *In privatis autem noctibus habentur in Collectaneo hæ Collectæ quæ dicendæ sunt ad Nocturnos, & Laudes, &c.* Utitur & lib. 2. cap. 22. lib. 3. cap. 3. ut & Ordericus Vitalis lib. 3. p. 470. & Liber Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 55.

¶ Collectaneus, Idem Bernardo Monacho in Ordine Cluniac. part. 1. c. 14. *Debent etiam Armario adeo noti esse omnes libri ministerio Ecclesiæ necessarii, Collectanei videlicet, Epistolarii, Textus, &c.*

COLLECTARE, Collectas seu tributa colligere. Vide in *Collecta* 1.

COLLECTARIOLUM, *Cribrum*, in Glossis MSS.

COLLECTARIUM Idem quod *Collectaneum*, liber *Collectas* continens. Ditmarus lib. ult. *Collectarium cum impensis propriis & etiam nostris decoratum, &c.* Utuntur Ratbert. de Casib. S. Galli c. 9. 10. Christian. in Chron. Mogunt. Hugo Flaviniacensis in Chronico parte 2. p. 166. Gaufredus Vosiensis part. 1. cap. 73. Matth. Paris in Vitis Abbatum S. Albani p. 32. [Guido in Disciplina Farfensi c. 54. Inventarium librorum S. Martini Pontisar. an. 1241. Gesta Guillelmi Episc. Cenoman. to. 3. Analect. Mabillonii p. 391.] &c.

Collectarium præterea vocat Rodolphus in Vita Rabani Mauri num. 50. quod alii Collectionem: *In Epistolas quoque Pauli... Collectarium fecit, colligens de diversis Opusculis SS. Patrum sententias eorum, &c.* Num. 51. *Fecit Collectarium unum de sententiis divinorum librorum, &c.* Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Eodem quoque tempore in Collectario canonum in hac cella non modicum laboravit.* Dicitur etiam

Collectarium, aut Collectarius, liber Canonum ab Isidoro compositus, ut est apud Bernaldum Presbyter. de Reconciliatione lapsorum pag. 275.

COLLECTARIUS, Idem qui *Coactor*, qui scilicet mercede conductus ab Argentariis sive mensariis rerum, quæ in auctionibus publicis sub hasta vendebantur, præfectus, pecunias ab his quibus quid addictum fuerat, cogebat & colligebat. Acro in Horat. *Coactores dicuntur argentarii in auctionibus, qui pecunias cogunt: ipsi sunt Collectarii.* Suidas & Glossæ Basilicæ: Ἀργυραμοιβὸς, ὁ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, ὁ τραπεζίτης, ὁ ἀργυροπράτης, Κολλεκτάριος. Glossar. Lat. MS. Regium: *Nummularius, Collectarius, mensarius.* Symmachus lib. 10 Epist. 49. [42. Edit. Jurreti:] *Vendendis solidis, quos plerumque usus publicus exposcit, Collectariorum corpus obnoxium est, quibus arca vinaria statutum pretium subministrat.* Infra: *Nummularios* eosdem appellat. Vide Novellam Theod. de pretio solid.

Collectarius, Tributorum & vectigalium exactor, apud S. Augustinum lib. 22. de Civit. Dei cap. 8.

Collectarius. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 31. *Sub ipsis ministris Centenariorum, sunt adhuc minores, qui Collectarii, Quaterniones, vel Duumviri possunt appellari, quia colligunt populum, & ipso numero ostendunt se Decanis esse minores.*

¶ Collectarius, Idem quod *Collectarium*, Liber continens *Collectas.* Chronicon Conradi Ep. tom. 2. Rer. Mogunt. p 104. edit. 1722. *Erant libri qui pro ornatu super altare ponebantur, ut Evangeliorum, Epistolæ sive Lectionarii, Benedictionales, Collectarii, quidam vestiti ebore sculpto, alii argento, alii auro & gemmis.*

¶ COLLECTATA, Merces quam *Mistrales* Dalphinatus recipiebant ex *talliis* generalibus. Hist. Dalphin. to. 1. p. 45. col. 2. in Instrumento anni 1323. *Item quod dictus Castellanus habuit & extorsit à Mistralibus Oysentii viginti quinque libras bonæ monetæ... quas habere debebant & consueverunt recipere dicti Mistrales in talliis generalibus pro Collectatis suis,*

¶ COLLECTERIA, Liber complectens *Collectas.* Inventar. Ecclesiæ Noviom. ann. 1419. *Item quidam parvus liber pro faciendo les Ennoliemens. Item una Collecteria pro choro.* Vide *Collectarium.*

1. COLLECTIO, Conventus, Gallis *Assemblée*, in Lege 36. Cod. Th. de Hæret. & in Lege Longobard. lib. 3. tit. 12. Exemplar diffinitivæ sententiæ in Concilio Toletano I. *Ne quis communione depulsus, Collectiones faciat per mulierum domos, & apocrypha, quæ damnata sunt, legant, ne communicantes his pari societate teneantur.* [Annal. Benedict. to. 5. p. 479. in Epist. Ivonis Carnot. *Nec tamen Monachi qui hæc ignorant aut non probant, debent suam Collectionem deserere.* Vide *Collecta* 3.]

2. COLLECTIO. [Idem quod *Collatio* Monastica.] Vita S. Alberti Abbatis Gambronensis num. 12. *Cum post Collectionem fratrum gratia quiescendi ad lectum suum venisset, &c.*

3. COLLECTIO, Idem quod *Collecta* 8. Oratio quæ post Antiphonas dicitur, in Concilio Agathensi can. 30. [In Missali Gothico p. 263.] & in Capitulis Theodori Cantuar. c. 80. & alibi.

¶ 4. COLLECTIO, Tributi species. Vide *Collecta* 1.

¶ Collectio Pueri Expositi. Vide *Collectus.*

COLLECTORES, Exactores, qui à summo Pontifice ad vendicandas ex bonis Ecclesiæ partas ac male congestas opes per provincias mittebantur. Vide Baronium an. 397. n. 65.

¶ Collectores Consortiales, Gall. *Quêteurs.* Qui spontaneas Fidelium oblationes colligunt pro *Consortiorum* seu *Confratriarum* expensis in luminaribus, vestibus sacris, aliisque pietatis operibus. Bulla Nicolai IV. Papæ an. 1290. apud Rymerum tom. 2. p. 478. *Decima non solvetur... de illis oblationibus quæ colliguntur interdum per laicos, qui Collectores Consortiales dicuntur, & interdum per Clericos... ad opus Consortii... ut inde luminaria in Ecclesia, cruces & calices fiant & reparentur.*

¶ Collectores Missarum vel Anniver-

SARIORUM qui dicantur in Hispania satis colligitur ex Concilio Mexicano an. 1585. in quo sic: *Collector unus Missarum constituatur, Sacerdos vitæ exemplo probatus... qui ab Episcopo deputetur; cujus officium sit eleemosynam recipere Missarum omnium, quæ ex testamentorum dispositione, aut alio quovis modo celebrari fient. Collector habebit duos libros, in quorum uno Missas annotet, quæ vel ex testamentis vel ex devotione petuntur celebrari cum officio de quo celebrandæ sunt, loco etiam, die, mense, & anno. In altero vero Missas ad celebrandum inter Presbyteros distributas describet cum nominibus Sacerdotum, annotetque Missas jam celebratas; ita ut hujus rei Episcopo aut visitatori petenti rationem reddat. Collector Ecclesiæ*, in Synodo Valentiæ anni 1566. *Anniversariorum*, in Epitome Constitutionum ejusd. Ecclesiæ p. 193. to. 4. Concil. Hispaniæ.

¶ COLLECTOR COENARUM recensitus inter Officiales Jacobi Regis Aragonum, in Charta anni 1299. ex Archivo S. Victoris Massil. intelligendus est Minister, cujus erat pecuniam vel alias res colligere Regi debitas pro *Cœnaticis* & *Albergis*, seu pastibus, quos Domini à vassallis suis exigere consueverant. Vide *Cœnaticum*, *Alberga*, *Gistum*.

COLLECTRA, Supellectilis vestiariæ species. Vide in *Acitara*.

COLLECTUS, COLLECTIO. *Colligi* dicuntur infantes *expositi*, cum ab aliquo nutriendi suscipiuntur: tum enim illius sunt qui eos collegit, nisi intra 10. dies quæsiti, agnitique fuerint, ut est in Synodo Arelatens. II. can. 22. Vasensi sub Leone I. PP. can. 16. & in Capitulis Caroli M. lib. 6. c. 142. Vide Cod. Theod. & Justin. tit. de Expositis, & Jacobum Gotofred. ad eumdem titulum.

COLLECTUS INFANS, pro *Expositus*. Gloss. Lat. Græc. *Collectitius*, σύλλεκτος χαμαιριφής. Canones Hibern. lib. 41. cap. 27. *Non venient delicta membrorum diaboli super membra Christi, id est super sanctos, nec Monachorum fugientium, neque eorum qui jaciuntur super Ecclesia, id est, Collectorum, &c.* Ubi, *jaciuntur super Ecclesia*, idem valet ac *in Ecclesiam*. Vide ibidem cap. 22. Extremis seculis, is ritus invaluerat, ut, qui liberos exponerent ad ostia Ecclesiarum, quo eos sacrum baptismum non suscepisse innuerent, sal intra pueriles fascias deponerent, ut est in Regesto Temporalitatum, ex Camera Computor. Parisiensi fol. 134.

COLLECTIONIS EPISTOLA, in veteribus formulis, est Diploma quod dabatur illi qui infantem expositum ad ostium Ecclesiæ, & à matricularis *collectum*, certo pretio ab iisdem emerat secundum legem Romanam. Vide in hanc formulam eruditum Bignonium.

COLLECTI & COLLICTI, Alia, sed incerta mihi notione, non semel in Chartula plenariæ securitatis exarata Ravennæ sub Justiniano apud Brisson. lib. 6. Formul. p. 646. & seq.

¶ COLLEGANS, Socius, confœderatus. Leges Rotharis apud Murator. to. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 24. col. 2. *Si duo fuerint Collegantes, medium pretii reputetur illi mortuo, & medium reddat parentibus Collegæ.* Ita MS. Cathedr. Mutin. pro quo textus edit. præfert: *Si duo fuerint Collegæ, &c.*

COLLEGANTIA, Confœderatio, societas, ex Italico *Colleganza*, in Statutis Venetor. ann. 1242. lib. 1. c. 36. lib. 3. cap. 2. 3.

COLLEGARIUS. Papias: *Collega, à colligatione societatis dicitur. Collegarius, unus ex ipsis sociis.* [Isid. Gloss. *Collegarius, unus ex collegis.*]

¶ COLLEGIALIS, vel COLLEGIATA ECCLESIA, in qua Collegium est Canonicorum, Gall. *Eglise Collegiale.* Vide in *Ecclesia*.

¶ COLLEGIALIS FIDES, in Gruteri Inscriptionibus antiq. id est, quæ servanda est à Collegis.

¶ COLLEGIARIUS, Idem qui *Collegarius*. Tertull. de Spectaculis cap. 11. *Collegiarii ministri.*

COLLEGIATI, Isidoro lib. 9. Orig. cap. 4. & ex eo Papiæ *dicuntur, quod ex* (abest *ex* apud Papiam [editum, legitur in MS. Ecclesiæ Bituric.] *eorum Collegio custodiisque deputentur, qui facinus aliquod commiserunt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto genitum.* Sane inter servos ponuntur, & eos qui Curiæ addicti sunt, in edicto Theodorici Regis cap. 69. *Quisquis curialem, aut Collegiatum, aut servum, per 50. annos possederit, &c.* Neque alii videntur Collegiati in Cod. Theod. tit. *de Collegiatis*, ubi ita appellantur qui publico manuariam aliquam artem, operam, & ministerium præbebant, qui sæpe plus æquo & ita prægravabantur, ut è civitatibus fugerent, quod iis minime licebat. Præterea Collegiatorum filii eorum conditionem sequebantur, proindeque non modo servilis & obnoxiæ conditionis, sed etiam ut plurimum servi nativitate erant, ut colligitur ex lege 1. Cod. Theod. de Collegiat. Vide Jacobum Gotofredum ad hunc tit. Alias,

COLLEGIATI dicuntur *Corporati*, alicui collegio addicti. Præsertim vero in veteri urbis Constantinop. Descriptione ita appellantur, qui è diversis corporibus artificum ordinati; incendiorum casibus subvenire tenebantur, quos 560. fuisse tradit eadem Descriptio, vel 563. ut lex pen. Cod. Just. de Commerc. & mercator.

COLLEGIATUS, *Carpentarius*, apud Papiam.

COLLEGIUM, Papiæ, idem est quod *Societas collegarum in uno honore positorum. Collegia civitatum*, in Edicto Theodorici Regis cap. 64. Vide Jurisconsult. Proprie de Canonicis dicitur. Ludovicus Pius Imp. in Epist. ad Sicharium Archiepisc. Burdegalensem: *Sed & his qui in uno Collegio canonice degunt* (Regulam statutam in Concilio Aquisgranensi) *tenendam observandamque... conferas.*

¶ COLLEGIUM, *Exercitus*. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 25. ex Anonymi Hist. Palæst.

¶ COLLEGIUM, Familiaris consuetudo, societas, Gall. *Compagnie.* Annal. Benedict. to. 2. p. 618. n. 29. ex Epistola Haganonis Episc. ad Rampertum Episcop. *Ejus Collegio non modice delectabamur.* f. legi posset *Collogium* pro *Colloquium*.

¶ COLLEGIUM EPISCOPALE, Societas & universus ordo Episcoporum; omnes enim ex toto orbe Episcopi Collegæ sunt: & ita olim sese mutuo appellabant. S. Optatus lib. 1. adv. Parmen. *Et quia Collegium Episcopale nolunt nobiscum habere commune, non sint Collegæ si nolint, tamen fratres sunt.* Sidonio Apollinari lib. 6. Epist. 1. vocatur, *Turba Collegii.*

¶ COLLEMA, κόλλημα, Glutinamentum. Martian. Capella lib. 3. *Niloticæ fruticis Collemata.*

¶ COLLEMENTUM, Idem ac *Collata*, Tributum à subditis domino collatum. Charta Bertrandi Comitis Forcalquerii an. 1044. ex magno Chartulario S. Victoris Massil. fol. 148. v°. *Inquietare valeat vel audeat ullo unquam tempore, aut aliquam vim inferre moliatur... neque per arbergariam, neque per Collementum.*

¶ COLLERETUM, Collare, Ornamentum colli interdum vestibus assutum, Gall. *Collet.* Litteræ Caroli VI. pro Reformatione Canonicorum sanctæ

Capellæ Parif. *Veſteſque ſimplices abſque Colleretis & ſuperfluitate manicarum.* Vide *Colleſtrum*, & *Collerium.*

COLLERIDA. Vide *Collyrida.*

¶ COLLERIUM, Collerius, Collare, Ornamentum colli. Gall. *Collet*, vel *Collier*. Statuta S. Capellæ Parif. pag. 10. *Cavendum ne ſubtus ſuppellicia induantur hopelandæ propter deformitatem, quæ ibi multoties eſt apparens in Colleriis & aliis multis modis.* Inventar Eccleſiæ Noviom. an. 1419. *Item duo Collerii de eod. panno ſerico nigro.* V. *Collarium* & *Colleretum.*

COLLERIUS. Regeſtum Caſtri Lidi in Andibus fol. 39. *Pedagium porcorum, quiſque porcus ob Collerius conductus, ob Collerius ſine pretio, nihil, &c.* Ita fol. 45. v.

¶ COLLESIT. Inſtrum. anni 990. apud Lobinellum tom. 2. Hiſt. Britan. col. 95. *Offeravit Conan Britannorum Princeps pro Deo & pro vita æterna acquirenda animæ Senioris ſui, & ſuæ atque conjugis, & patris matriſque, & fratrum ſororumve, & cæterorum quibus velle Colleſit, villas tres, &c.* Laudatus Hiſtoricus *Colleſit* pro *Collibuerit* ait eſſe poſitum: bene quidem ſi ſenſum ſpectes, at ſi vocem ipſam, potius pro *Collicuit* credideris dictum eſſe *Colleſit.*

COLLESTRUM, Collare, Italis *Colletro*. Charta Italica apud Ughellum tom. 4. pag. 1289. *Nunc vero Colleſtrum tollit, & ſic expoliat eos, quod cum aliquid volumus accipere, nequimus.* Galli dicerent, *Lever le collet.*

¶ COLLETANUM, ſ. Colum, Gall. *Couloir*, Ital. *Colatoio.* Inſtrum. an. 1329. ex Archivo S. Victoris Maſſil. in quo varia tum veſtium, tum ſupellectilium genera recenſentur: *Item duas vinaierias .... Item unum Colletanum, duos ufferefios .... Item unum mortorium cum ſuo triſſono.*

¶ COLLETUS, Collare, Gall. *Collet*. Statuta Andegav. an. 1499. *Præcipimus, injungimus & monemus univerſitatem Cleri de portando habitum honeſtum ... non habentes largas manicas, Colletum non depreſſum ſeu decolletatum.* Vide *Collerium.*

¶ COLLEUM, ὁ ταύρειος ἀσκός. Gloſſar. Lat. Græc. Uter taurinus.

¶ COLLIA, Fauces ſeu anguſti aditus montium, Gall. *Col.* Charta anni 1222. ex Archivo Cameræ Comput. Ducis Sabaudiæ Camberiaci: *Humbertus de Luiriaco accepit in feudum ab Humberto de Bellijoco municipium quod faciet infra Colliam de Cormarenchi in Valromeſio aut Valle-Romana.*

¶ COLLIANUS. Gloſſ. Iſid. *Collianorum, Publicanorum, vel impiorum*, quibus addunt Excerpta Pithœana, *Collibariorum*; ſed hæc vox Grævio videtur pertinere ad ſequentem Gloſſam, ubi: *Collybum*, καρμάτιον, (κερμάτιον.) Reineſius in Variis pro *Collianorum* ſcripſit *Tocullionum*, quod τοκυλλίων ſit Fœnerator Ciceroni, à τοκύλλιον Fœnuſculum.

¶ COLLIBARIUS. Vide *Collianus.*

¶ COLLIBENTIA, Conſenſus. Vide in *Conbibere.*

COLLIBERTI, Coliberti, dicuntur in jure Civili qui ab eodem domino ſeu patrono cujus ſervi fuerant, libertate donati ſunt. Gloſſar. Lat. Græc. *Conlibertus*, συναπελεύθερος, σύνδουλος. Gloſſ. vet. *Collibertus*, συναπελεύθερος. Gloſſ. Lat. Gall. *Colibertus, Franc, ou enſemble affranchi.*

Sed Collibertorum, ſeu Colibertorum conditio alia apud nos fuit; nam nec inter omnino liberos, nec inter omnino ſervos accenſebantur, ſed mediam quamdam inter utroſque conditionem tenebant, ita ut nec liberis, nec ſervis annumerarentur, licet ad ſervorum ſtatum propius accederent, cum eorum inſtar eſſent in commercio, dominos haberent, quibus cenſum de more exſolvebant, & ab iis in libertatem non ſecus ac ſervi aſſererentur. Petrus Malleacenſis lib. 1. c. 1. *In extremis inſulæ, unde agitur, ſupra Separis alveum quoddam genus hominum piſcando quæritans victum, nonnulla tuguria confecerat, quod à majoribus Collibertorum vocabulum contraxerat, quod nomen quamquam quædam ſervorum portio ſortita ſit, videtur tamen quod in iſtis conditione aliqua derivatum ſit. Unde quoniam adeſt occaſio, ipſius vocabuli perſcrutetur interpretatio. Etenim Collibertus à cultu imbrium deſcendere putatur ab aliquibus. Progenies autem iſtorum Collibertorum hinc forte iſtud ore vulgi multa interdum ex uſibus rerum vera dicentis contraxit vocabulum, quoniam ubi inundantia pluviarum Separis excreſcere fecit fluvium, relictis quibus incolebant locis, (hinc enim procul habitabant nonnulli) properabant illo cauſa piſcium.* Sed quæ de vocabuli etymo hic ſubduntur, procul omnino abſunt à vero.

Diverſos porro ſtatu & conditione, à ſervis Colibertos, docet etiam vetus Charta, quæ exſtat in Tabulario Vindocin. num. 161. *Notum ſit ... quod quidam ſervus S. Martini, & noſter nomine Hildradus duxit uxorem quamdam Colibertam Hugonis ... de qua habuit 4. pueros. Poſt mortem Hugonis filius ejus calumniatus eſt nobis medietatem filiorum propter Colibertam patris ſui, de qua re Domnus Aſcelinus Monachus tunc Præpoſitus obedientiæ Buziaci iniit placitum apud Montorium in feria S. Laurentii, ibique judicatum eſt quod nati de ſervo & Coliberto non debent partiri, ſed patrem ſequuntur cujus ſunt filii, ideoque calumniam ejus eſſe injuſtam. Et cum ille contenderet illum fuiſſe Colibertum, guadiavit ei Domnus Aſcelinus jurare, quod ille ſervus fuerit, non Colibertus, quod jusjurandum fecit ei fieri per unum hominem ejuſdem villæ, &c.*

Erant igitur Coliberti potioris conditionis quam ſervi, etſi, æque ac illi dominis ſuis obnoxii *Cenſum de capite*, ſervorum inſtar, exſolverent. Liber Chartarum Eccleſiæ S. Cyrici Nivernenſ. num. 83 *De Colibertis S. Cyrici & ſuorum Canonicorum, qui unoquoque anno ſolvere debent de capite 3. den.* Certe in liberorum numero connumerari videntur in Lege Longob. lib. 1. tit. 29. §. 2. lib. 2. tit. 21. §. 16. tit. 27. §. 1. tit. 55. §. 11. 13. Verum iis in locis *Conliberti* accipiuntur pro hominibus ejuſdem conditionis, vel ejuſdem pagi: quo ſenſu forte id vocabuli uſurpatur apud Gregorium Magnum lib. 3. Dial. cap. 24. ubi inducit B. Petrum quemdam Eccleſiæ cuſtodem alloquentem: *Colliberte, quare tam citius ſurrexiſti?* Ubi Zacharias Papa habet σύντροφε, id eſt, *ſodalis.*

Erant tamen in commercio non ſecus ac ſervi, ita ut & venundari, & donari poſſent. Tabular. Vindocinenſe Thuanum Ch. 41. *Hunc Colibertum ... S. Martino hac ratione obtulit, ut non ſolum ipſe, verum etiam omnis ex eo naſcitura progenies Abbati hujus loci debitum reddat obſequium, & eorum ſubjaceat ſervituti.* Ch. 104. *Duos quoque Colibertos à fratre ſuo dudum emptos ita nobis autorizavit, ut 10. pro hoc ſolidos ab ipſis, 5. acceptaret à ſingulis.* Ch. 115. *Gaudelinus ... dedit S. Martino Majoris Monaſterii Colibertum quendam nomine Guiſmandum cum parvulo ejus filio David & omni deinceps poſteritatis ſuæ fructu. ... Comes autem Gaufredus de cujus illum ſevo Colibertum tenebat Gaucelinus gratis huic dono pro liberalitate ſolita favit.* Adde Loiſellum in Belvac. Hiſtor. pag. 253. & Ægidium *Bry* in Hiſt. Pertic. lib. 2. cap. 9. pag. 50.

Ita etiam servis accensebantur, ut perinde ac illi in libertatem assererentur: quod testantur passim Chartæ veteres. Tabularium Burguliense: *Theobaldus cognomento Paganus de Villanova ... Not. facio .... me quemdam meum Colibertum Lambertum nomine libertati condonasse. Et ut hoc perpetualiter inconvulsum permaneret, hanc Chartam in publico Conventu, astante & testante omni populo in Ecclesia sancti Christophori die Dominico, ante Processionem, tam ego quam omnes qui tunc successores esse poterant, crucibus nostris firmavimus. Actum tempore Philippi Regis Franc. & Wolfridi Parisior. Episcopi, Milonis quoque ac Widonis fratris ejus, Magni Milonis de Monteletherici filiis, &c.* Tabularium S. Albini Andegav. *Gauslenum Colibertum suum ab omni jugo nativæ servitutis, quantum in ipsis erat absolverunt, & liberum in perpetuum cum omnibus suis permiserunt. Ipse autem libertus factus, postmodum superiorum seniorum, de quorum beneficio in jus prædicti Hamelini,* (à cujus liberis libertatem consecutus erat) *auctoritates & firmitatem diversis opportunitatibus temporum, & perquirere & impetrare studuit.* Charta Ludov. VI. Regis Franc. an. 1103. apud Loisellum: *Deprecatus sum autem eosdem Canonicos, ut pro amore nostro Landulfum Ecclesiæ eorum Colibertum liberum esse permitterent.* Charta Gaufredi Comitis Andegav. ex Tabul. Eccl. S. Laudi Andegav. fol. 81. *Dedi iterum modium hordei, quem de liberandis Colibertis habebam ubicumque liberabam, si quidam ex Clericis Ecclesiæ adesset.*

Ita Colibertorum conditio obnoxia erat, quod testatur etiam juramentum Canonicorum Ecclesiæ Cenomanensis in ejusdem Tabulario sub an. 1408. *Ego N. juro quod fidelis ero huic sanctæ Cenomanensi Ecclesiæ, ac Decano & Capitulo ipsius obedientiam & subjectionem exhibebo, statutaque & consuetudinem ejus scriptas & non scriptas approbatas servabo, consiliaque Capituli celanda celabo; quodque non sum ascriptitius, libertus, Collibertus, libertus, nec Collibertinus, nec servi, ascriptitii, liberi, Colliberti, neque libertini aut Collibertini filius, nec alius talis quam propter conditionem Canonicæ sanctionis ad sacros ordines, vel Ecclesiastica beneficia prohibeantur promoveri.* Simile juramentum Canonicorum Carnotensium habetur in veteri Codice ejusdem Ecclesiæ, quod hic etiam describemus: *Et postea in Capitulo juramentum factum ad caput B. Annæ tale est: Cantor, seu locum ejus tenens, dicit canonizando: Vos juratis super sacras istas reliquias, quod vos estis de legitimo matrimonio procreatus: item quod estis liberæ conditionis, nec estis Colibertus, nec filius Coliberti. Item quod ista præbenda, cujus investituram expectatis, non dedistis, nec promisistis, nec alius pro vobis dedit vel promisit vobis scientibus aurum vel argentum, vel pecuniam aliquam, vel aliud quod per pecuniam aliquam debeat aut valeat comparari: & si promissum fuerit per vos, non solvetur. Item juratis quod in percipiendis distributionibus fraudem aliquam non facietis: Sic vos Deus adjuvet & hæc sancta.* Adde Jacob. Petitum ad Pœnitentiale Theodori pag. 490. Denique Ebrardus Betuniensis in Græcismo c. 9. servos fuisse ait Colibertos:

Libertate carens Colibertus dicitur esse;
De servo factus liber, Libertus: at ille
Libertinus erit, quem Libertus generavit.

Ex prædictis evidenter patet non multum aberrare, qui *Colibertos* ejusdem fuisse conditionis & status cum iis quos ætas anterior *Colonos* appellavit, de quibus suo loco: unde & *Coloni*, appellantur in Domesdei: *Tempore Regis Edwardi erant 9. burs, id est, Coliberti cum 4. carucis.* Apud Agardum vero *Burs*, *Colonus*, dicitur. Interdum hac voce, *Sokemanni* intelliguntur: quippe apud Edward. Cokum hæc lego: *Coliberti, id est, qui tenent in liberum socagium per redditum, & quandoque appellantur Radchenestres, id est, liberi homines, qui tamen arabant, herciabant, falcabant, metebant, &c.* quæ quidem erat colonorum conditio, ut infra docemus. Colliberti igitur erant servi in libertatem, non quidem plenariam, sed *conditionalem* asserti: unde etiam *Conditionales* dicuntur ejusmodi homines alicui conditioni vel servituti obnoxii, à qua rursum asserebantur interdum in potiorem libertatem. Neque enim recte Souchetus ad Epist. 132. Ivonis Carnot. censuit Colibertos appellatos, qui ex servo & libera, aut contra, nati erant, cum essent liberi ex servis facti; sed ut dixi, potioris conditionis, licet integram libertatem non essent adepti. Exstant complures Chartæ manumissionum ejusmodi Colibertorum, atque in primis ea quam describit Tabularium Vindocinense fol. 151. num. 336. *Quicumque in nomine S. Trinitatis quemlibet suorum ex servili vel Collibertina familia ad libertatis honorem pro Dei amore disponit accedere, sciat sibi veraciter ejus misericordiam acquirere. Ego igitur Rodbertus de Marcilliaco te Durandum, & tuam mulierem, atque tuos pueros, & Fulcagium fratrem tuæ mulieris, quos teneo ex Hilgodo Giselberti filio, à vinculo servitutis absolvo. Ab hac ergo die quidquid Deo & vobis in bono placito fuerit, liberi, francique in reliquum tempus vitæ vestræ absque ullius donationis inquietudine, tanquam ab ingenuis parentibus nati, licenter agatis. Peculiare vero quod nunc habetis, vel quod deinceps assequi potueritis, sicut vobis placitum fuerit, absque calumnia possideatis, & quiete, prout volueritis, disponatis. Hæc autem libertatis auctoritas ut in perpetuum firmior habeatur, propriis manibus eam firmare curavi. S. Rodberti qui hujus testamenti cartam fieri præcepit. S. Giliæ ejus uxoris. S. Ernulfi & Rodberti filiorum ejus atque Radulfi. S. Richildis ejus filiæ. S. Drogonis ex Lavaciaco. S. Tethelini nepotis ejus. Testimonio Richardum Majorem suum. S. Emelini. S. Galterii filii sui. S. Godefridi fratris sui. S. Viviani qui istam chartam fecit.* Tabular. Majoris Monasterii Ch. 184. *In nomine Regis æterni, Ego Hugo Preses S. Martino & Majori Monasterio Raginaldum Belinum quendam meum Colibertum pro redemptione animæ patris mei Archembaldi dono: atque mulierem ejus Milesendem quam calumniaveram liberam esse, concedo, fructusque eorum, &c.* Tabularium S. Stephani Lemovicensis: *Alexander Vicarius Domino Deo & S. Stephano, & Episcopo Itherio, & Canonicis sibi subitis donum simul & gurpitionem fecit de Coliberti, viris scilicet & mulieribus, qui pertinent ad molendinos de subtus muros, ita ut ab hodierna die inantea sint liberi absque ulla servitute, tam ipsi quam progenies eorum ventura.*

Denique haud omnino diversos fuisse ab *hominibus de capite* docet vetus hæc notitia ex Tabulario Burguliensi fol. 135. 136. *Miles quidam de Burgolio Alo, homo de capite suo S. Petri Burgul. sub Baldrico Abbate hominium suum denegavit... termino constituto, die definito super hac causa disceptaturi, quinimo duellum habituri, in Curiam Gaufridi Episcopi Andegavensis convenerunt: Episcopus judicium distulit, causam non examinavit: Alo confessus est se esse hominem de capite suo altaris Abbatis, & facturum* (hominium) *promisit, quod & fecit. Badrico Abbate Archiepiscopatus (Dolensis) sedem adepto, Wiberto in loco illius substituto, Alo sine consilio Dominorum suorum Abbatis & Monachorum, ingenuam & nobili*

genere uxorem duxit, dante sibi jurejurando, liberum, & ab omni servitutis jugo extraneum se esse contestans. ... Monachi contradicunt, Alonem suum esse Coliber-tum proclamant, ad disceptationem provocant... apud Salmurium castrum tractaturi veniunt in Curiam Comitis Fulconis sui apud Salmurium, cujus quamvis præsentia non affuit, tamen Baronum illius S. & Arevini Magistri Militum auctoritas, & quod superest, judiciaria lex non defuit.... Pugna duorum virorum affirmantis, & negantis approbatur. Curia requiritur, defensio Gauterii de Monteforelli eligitur, dies indicitur, pro tempore ab utraque parte cum concionatoribus convenitur. Exposito judicio, expediti pugiles veniunt ad Sancta Sanctorum, manus elevant presto juraturi. Alo differt causam, consilium quærit: quid plura? promittit se in Capitulum venturum, altaris Abbati & Monachis hominem de capite professurum. Hoc modo Conventus dimittitur. Act. an. 1114. *Indict.* 7. *&c.* Tabularium S. Mauricii Andegavensis: *Notificamus igitur præsentibus & futuris quod Odo filius Bernerii Brunelli, Colibertus S. Mauricii dedit filiam suam cuidam ingenuo sub nomine ingenuitatis. Quod cum Canonici S. Mauricii audissent super filiam marito traditam calumniam fecerunt: maritus vero audita calumnia patri suo eam remisit. Odo igitur inprimis se Colibertum S. Mauricii denegavit: postea vero in Capitulum vocatus, ut de hac re cum Canonicis ageret, accepto saniori consilio, veritatem rei recognovit, & in conspectu Raynaldi Episcopi junioris se Colibertum S. Mauricii esse professus est, &* 4. *denarios in signum professionis in manu Episcopi posuit, videntibus istis Richardo Decano, &c.* Tabularium S. Cyrici Nivern. Ch. 65. *Cum duobus Colibertis & progenie illorum quæ de illis in posterum ventura est, &c.* Ibid. Ch. 81. *Quendam Colibertum, nomine Tegbergum, cum omni prole, quæ ex eo processit vel processura est.* Et Ch. 83. *De Colibertis S. Cyrici qui unoquoque anno debent solvere de capite suo denarios, &c.*

¶ COMLIBERTI, pro *Colliberti*, apud Mabillonium to. 3. Analect. pag. 101.

¶ COLIBERTAS, Conditio *Colliberti*. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 98. *Et eum ab omni Colibertatis calumpnia, quamdiu hanc concordiam tenuerit, cum omni fructu suo absolvimus. Si vero aut ipse aut sui in his que supradiximus, aliquam calumpniam miserit, in Colibertatem omni tempore vitæ suæ redeat, & que sibi cum libertate annuimus, perdat.*

COLLIBIUM, *dicitur à Collibeo, es, & dicitur Collibium, parvum munusculum, vel fructus, ut pomum, nuces, cicer, frixum, uva passa, quod & Bellarium dicitur & Antepomentum: & dicitur à Collibet, quia simul placet; post enim carnium fercula fructus solent diligi per se non tantum. Unde Collibista, dicitur qui recipit Collibia & hujusmodi munuscula pro usura vel aliquo servitio. Dicitur etiam Collibista, qui vendit Collibia.* Hæc Joan. de Janua, cui consona habet quædam Ugutio, quæ expendat cui per otium licet. Vide *Collybista.*

¶ COLLIBRARE, Comparare, quasi *libra* ponderando. Murator. to. 2. pag. 192. col. 2. *Et qui, inquies, fieri potest, ut aliquis de Sacerdotum globo Collibretur cum Ambrosio.*

COLLIBRUM, *Genus certæ pecuniæ*, Ugutioni. Joan. de Janua: *Collibrum genus pecuniæ, vel tota pecunia simul collibrata.* [Hinc corrigendi Papias MS. qui habet: *Collibrum, Genus pœnæ vel pecuniæ*; & Gloss. San-German. MSS. ubi *Conlibrum, Genus penie.* In Supplemento Antiquarii legitur

¶ COLLIBUM, Τέλεσμα μικρὸν, κόλλυβος, *Precium permutationis,*

¶ COLLICTUS. Vide *Collectus.*

¶ COLLIDA. Vide *Colidaria.*

¶ COLLIFANA, πρόβατα ἱερά. Gloss. Lat. Græc. *Oves sacræ.* Ad hæc Martinius ait: An *Colla fani*?

COLLIFICIUM. Leges Aluredi Regis Westsax. cap. 30. apud Brompton. & 31. apud Lambardum: *Si eum* (hominem cirlifcum, seu paganum) *reddat* (leg. *radat*) *in contumeliam ad Collificium*, 10. *sol. emendet.* Saxonicum habet, ꞇohomelan, quod Lambardus vertit, *morionis in morem.*

COLLIFURIA, Papiæ, *Boves opus facientes.* [Vide *Colifarius.*]

COLLIGANTIA, Idem quod *Colligatio.* Ericus Upsalensis lib. 5. Hist. Sueciæ pag. 190. *Principes Colligantiæ supradictæ, &c.* Lib. 6. *Maxime propter Colligantiam regnorum.* [Liga inter Carolum IV. Imp. & Joannem Regem Franc. an. 1355. apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 452. *Sic nunc eadem promissa & Colligantias... præsentibus innovamus sub tenoribus infrascriptis. Confœderationem & Colligantiam*, in Excerptis Amelgardi de Gestis Ludovici XI. Franc. Regis, apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 772.] Vide *Liga.*

COLLIGATIO, Confœderatio, Gallis, *Ligue. Conjurationes vel Colligationes*, in Concilio Tolosano anni 1228. cap. 8. Charta Alexandri PP. an. 1258. in Hist. Episc. Cadurcens. num. 129. *Ut Colligationes & coadunationes hujusmodi facias omnino dissolvi.* [*Colligatio & confratria* prohibetur in Statutis Avenion.] Occurrit etiam lib. 5. Feud. in Bulla Caroli IV. Imp. &c.

¶ COLLIGATUS, Confœderatus, Gallice *Allié*; apud Rymer. to. 8. pag. 434. col. 1. in Charta Henrici IV. Regis Angl. pro Episc. Wintoniensi de Pace: *Pro Nobis, regnis, dominiis, subditis ac Colligatis & confœderatis nostris quibuscumque.* Et infra: *De, pro & super firma, stabili & perpetua pace habenda inter Nos, hæredes, successores & subditos ac Colligatos & confœderatos nostros quoscumque.*

1. COLLIGERE, Absolute, Coïre, cœtus celebrare, ἐκκλησιάζειν, συνάγειν, *Collectas facere*, in l. 4. Cod. Theod. de Fide Cathol. l. 21. de Hæret. l. 1. de His qui super religione. *Congregationes Colligere*, l. 14. de Hæred. eod. Cod. *Collectiones interdictæ*, l. 36. eodem tit. Leges Luitprandi Regis tit. 110. §. 10. & Lex Longob. lib. 1. tit. 17. §. 3. *Si pro quacunque causa homines rusticani se Collegerint, id est, consilium & seditionem facere præsumpserint, &c.* Anastasius Bibliothecarius in Præfat. ad octavam Synodum: *Favebat autem his quidam Senator sæcularis administrationis fungens officio, A secretis, nomine Photius, qui ad Patriarchale conscendere fastigium affectans, cum eis seorsum Colligebat, &c.* [Vide *Collecta* 4. & 6.]

2. COLLIGERE, Suscipere, defendere, tutari, in l. un. Cod. Th. qui plebem audent contra publicam disciplinam colligere.

3. COLLIGERE, Associare, in partem dominii quempiam adsciscere, Gall. *Apparier.* Ita *Colligere alium in lecto suo*, in Concil. Turon. II. cap. 14. est adsciscere. Charta Ludovici VII. Regis an. 1177. in Regesto Philippi Augusti Regis Herouvalliano fol. 96. *Notum facimus... quod Hugo Niger de Merreolis nos Collegit & recepit in territorium de Flagiaco quod est de feodo Gilonis de Moreto ad hospitandum ad consuetudinem Lorriaci, ... eo quidem pacto quod nos & Hugo cum hæredibus nostris & suis dimidiabimus per omnia reditus, & omnes exitus & justitias de Flagiaco: & similiter nos & Hugo... dimidiabimus per omnia redditus & exi-

tus ; *& justitias de Becherollo*, *&c.* Alia Ludovici Regis an. 1155. in Hist. Vastinensi lib. 3. c. 2. extremo : *Abbas ejusdem Loci Gilbertus assensu Capituli sui Collegit nos ad medietatem totius villæ in quibuscunqae redditibus*, *&c.* Alia Philippi Aug. ann. 1196. pro Monasterio S. Mellonis Pontisarensis : *Henricus Abbas B. Mellonis & ejusdem Ecclesiæ Capitulum Colligunt nos in boscis Ecclesiæ suæ ad Henoncivilla ad villam ibi construendam*, ... *associant autem ibidem nos tam in bosco quam in plano & in aquis*, *ut medietatem per omnia exinde percipiamus omnium proventuum*, *&c.* [Vide *Accolligere.*]

4. COLLIGERE, Excipere, domi detinere. Joannes VIII. PP. Epist. 303. *Illas mulieres quas nunc in sua mansione Collectas detinet.* Vide *Collecta* 3.

COLLIGERE SE AD ALIQUEM, Adire. Charta Caroli Crassi Imp. an. 887. ex Tabul. Lingonensi: *Hujus itaque rei causa ad nostram se Colligens Majestatem*, *humiliter postulavit*, *&c.* Vide *Recolligere.* Eadem formula habetur in Charta Caroli C. an. 34. in Tabulario S. Stephani Divionensis.

COLLIGERE DIEM. Concilium Remensis Provinciæ an. 1235. MS. *Consensit Concilium*, *quod Dom. Remensis non tenetur respondere super homicidio* ... *nec super alia*, *nisi fuerit in defectu si non Colligit diem coram Dom. Rege*, *&c.* Alibi : *Cum non fuerit in defectu*, *nec reputet eum Dom. Rex*, *si non Colligit diem coram ipso contra eos*, *&c.* Rursum : *Si recesserunt in partem*, *& habito consilio*, *in hoc convenerunt*, *quod diem illam Colligerent*, *&c.* [hoc est, eligerent vel designarent.]

¶ COLLIMITARE, Limites eosdem habere, Confinem & vicinum esse. Ammian. Marcel. lib. 31. cap. 5. *Gelonis Agathyrsi Collimitant.* Solinus habet : *Gelonis Agathyrsi Collimitantur.* Siricius Papa Epist. ad Himerium : *Qui vicinis tibi Collimitant provinciis.* *Collimitans*, Confinis, in Miraculis S. Maximini Episc. to. 7. SS. Maii pag 28.

¶ COLLIMITIUM, Confinium, Limitum conjunctio. Pluries occurrit in Legibus municipal. Mechlin. tit. XIV. art. VIII. X. & XI. Sed & hac voce utuntur Solinus & Ammianus.

COLLINA, Colliculus, Gallis *Colline.* Innocentius Gromaticus de Casis literarum : *Habet & super se duos montes*, ... *super se vero Collinam extensam.* Infra : *Per Collinam autem via excurrit.*

COLLINUM dixit Columella lib. 2. cap. 2. ut & Otto Morena in Hist. Rerum Laudens. p. 71.

¶ COLLIRIDA. Vide *Collyrida.*

COLLISA PORTA, Cataracta, Gallis, *Porte coulice.* Chronicon Senoniense cap. 13. *Quidam vero Columbariensium timens ne plures in adjutorium illorum subintrarent*, *ascendit portam & portam Collisam ab alto ad ima demisit.* Le Roman *du Renard.*

Et mangoniaus de plusieurs guises,
Et bonnes portes Couleices.

Le Roman *de la prise de Hierusalem* MS.

De ciment mult durable furent fait li crinel,
Les portes Colaices, *fort & roit li flael.*

¶ COLLISEUM. Vide *Coliseum.*

COLLISTRIGIUM, COLLISTRIDIUM, Idem quod *Pilorium*, Gallis *le Carcan*, & *le Pilori* : Palus scilicet, cui affixus est circulus ferreus, quo damnatorum colla constringuntur. Nonius Marcellus : *Collare*, *est vinculi genus quo collum adstringitur.* Vide l. 8. D. ad Leg. Jul. de vi publ. Fleta l. 2. c. 10. *Pilorium sive Collistrigium.* Leges Burgorum Scoticor. cap. 21. *Justitia de eo vel de ea fiet* : *videlicet pistor ponatur super Collistridium* (al. *Collistrigium*) *quod dicitur Pillorie.* Ita cap. 121. §. 2. Walsinghamus in Ricardo II. pag. 273. *Æstimant se infortunatos*, ... *quod caput Militis*... *ad terrorem ubique terrarum*, *judicum*, *& falsorum justitiariorum*, *viriliter amputassent*, *& super Collistrigium collocassent.* Matth. Paris an. 1201. *Eodem anno Rex fecit generaliter proclamari*, *ut legalis assisa panis inviolabiliter sub pœna Collistrigiali observaretur.*

In Legib. Kanuti Saxonicis cap. 42. Healsfange dicitur ejusmodi pœna, voce ab heals, quod collum, & fang, captum, sonat, composita : atque ita healsfange ad verbum, est collum obstrictum. Concilium Ænhamense ann. 1009. c. 31. *Pœna seu animadversio Colli obstricti.* Vide Cujac. l. 16. Observat. c. 1. & quæ observant Critici ad illud Suetonii in Nerone cap. 49. *Legitque se hostem à Senatu judicatum*, *& quæri ut puniatur more majorum. Interrogavitque quale id genus esset pœnæ* : *& cum comperisset nudi hominis cervicem inseri furcæ*, *corpus virgis ad necem cædi*, *&c.*

COLLISUM ARGENTUM. Gloss. Gr. Lat. MS. συντεθλιμμένον. ἤτοι συνετριγμένον ἀργύριον, *Collisum argentum.* Editum : συντεθλιμμένος, ἤτοι συνεπτυγμένος ἄργυρος. *Conlisum argentum.*

¶ COLLOBIUM. Vide *Colobium.*

COLLOCARE, CULCARE, Cubare. Julius Africanus lib. 9. Hist. Apost. pag. 116. *Extinctis igitur lucernis*, *Collocaverunt se custodes.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 5. de Priore majore : *Faciet*... *orationem in Dormitorio ad Collocandum.* Cap. 41. *Nocte similiter postquam omnes tam officiales quam alii fuerint Collocati.* Infra : *Si infirmi se Collocaverint.* Udalricus l. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 41. *Si aliquando contingit nobis invitis*... *ut lux diei adhuc clare non appareat*, *quando dormitum Collocamus.* Lib. 3. c. 3. *Postquam nox fuerit*, *portatur ante illum* (hospitem) *per omnia laterna*, *tam in conventu*, *quam extra*, *usque ad lectum* : *ubi qui portat obsequitur illi ad Collocandum & ad levandum.* Adde cap. 8. & 9. Liber Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 84. *Collocet se in dormitorio sicut & alii.* Concil. Copriniacense c. 31. *Prohibeant Sacerdotes mulieribus ne Collocent pueros parvulos in lectis suis sub pœna excommunicationis.* Iisdem verbis Concilia alia non semel. Ita etiam Bernardus Monachus in Consuetud. Cluniacens. MSS. cap. 2. 4. & alibi passim. Est igitur *Collocare*, quod nostri *Coucher*, dicunt, unde & vocis etymon, seu nosmet ipsi in lecto *collocemus*, seu ab aliis collocemur : vox pronubis propria. Terentius in Eunuch. *Deinde tu lecto illam Collocant.* Catullus in Epithalamio :

Vos unis senibus
Cognitæ bene feminæ
Collocate puellulam.

Hinc etiam discere est quid sit *Solem Collocare*, in Lege Salica, seu, ut aliæ editiones habent, *Culcare*, quod idem valet : ubi enim vendicabat quis rem aliquam, possessorem in jus vocabat, eique Solem seu diem occasum, vel *Culcatum*, præfigebat, intra quem juri stare ad respondendum deberet : quo elapso certum numerum noctium, seu inducias in jure respondendi, rursum reo interdum concedebat. Nam pernoctes, non per dies, Franci nostri ejusmodi terminos dinumerabant. Proinde actor reo solem culcabat, id est, solem occasum præfigebat. seu diem integrum, quo elapso, reus, si juri non stetisset, causa excidebat : ut actor, perinde si defecisset, nulla scilicet missa excusatione. Quod diserte indicat Gregorius Turon. l. 7. cap. 23. *Injuriosus tamen ad placitum in conspectu Regis Childeberti advenit*, *& per triduum us-*

que occasum solis observavit. Sed cum hi non venissent, neque de causa hac ab ullo interpellatus fuisset, ad propria rediit. Hæc porro formula, *Solem Culcare*, crebro occurrit in eadem Lege Salica tit. 39. *Nec solem secundum legem Culcaverit.* Tit. 42. §. 9. *Continuo ipse qui repetit, domino servi solem Collocet, & ad septem noctes placitum concedat.* §. seq. *Si infra septem noctes servum ad supplicia distulerit tradere, solem ei iterato is qui repetit Collocet, & sic ad alias septem noctes tribuat, id est, ut 14. noctes à prima admonitione compleantur.* Atque ita hæc verba, *Solem culcare*, vel *collocare*, usurpari certum est in eadem lege tit. 52. §. 2. tit. 54. tit. 59. Hinc etiam *Culcatus sol*, pro unaquaque admonitione, tit. 52. §. 2. & tit. 60. §. 2. 3. Etiamnum Occitani *Coulca*, *Coucha*, pro *Coucher*: & *Soulel Coulc*, solem occasum dicunt. *Ameto:*

Incomincio & il sole à Colcarsi.

Nescio an eò referenda sit vox *Sceute*, pro submonitione juridica, quæ cum *adjornamento* jungitur, in Consuetudine Insulensi tit. 1. art. 45. *Et apres les saisines dessenses, adjournemens & Sceultes faites en la maniere accoustumée, &c.* Infra: *Sceute.* Ita ut *Sculta*, vel potius *Sculca*, fuerit *Sol collocatus*, seu occasus, atque adeo denuntiatio in jure. Certe in eodem art. & seq. ejusmodi *Submonitionum* juridicarum inducias ad solem occasum, seu *à heures d'estoiles*, id est, cum stellæ apparere incipiunt, terminatas diserte indicatur: adeo ut *Solis culcati* formulam videantur retinuisse Insulenses. Sed hæc sunt meræ conjecturæ, donec melior occurrat. Vide *Solsatire & Stella.* Atque ex his haud ægre conjici datur unde dicti

Exculcatores, apud Vegetium lib. 2. c. 15. & in Notitia Imperii, ubi mentio occurrit *Exculcatorum juniorum & seniorum*, & *Proculcatores*, apud Ammianum l. 27. pag. 351. qui non alii sunt à castrorum excubitoribus. In Etymologico Suidæ, si Meursio fides ἐξκουλκεύειν est παρακροάσασθαι, i. *Subauscultare*, quod faciunt Excubitores. Ita Græcis recentioribus σκουλκάτορες, iidem sunt qui *Exculcatores*: sic enim legendum apud Mauricium l. 2. Strateg. cap. 3. & Leonem in Tacticis, pro σκουλκάτορες ubi dicuntur κατάσκοποι & βιγλάτορες. Rectius apud eumdem Leonem cap. 12. §. 56. ἐξκουλκάτορες, ἤγουν βιγλεύοντες, ut & cap. 17. §. 100. Qui enim excubias agunt, *Excubant*, i. haud *cubant*, ἐκκοιτοῦσιν, seu ex cubili surgunt, vel ut cum Scriptoribus ævi inferioris loquar, haud *Culcant*, i. *Ils decouchent, ils ne se couchent pas*, vigilant. Vetus interpres Catalanicus MS. Vegetii l. 3. cap. 5. ubi signa ait vocalia quotidie mutari debere, ne ex usu ea hostes agnoscant, & *Exploratores* inter nostros versentur impune, sic ille hæc reddidit: *Es asaber que estas palabras de senales se deven mudar, que non sean toda via unas, porque non entiendan los enemigos lo senal por uso, & por que los Esculcas que andan entrellos non escapen syn pena.* Inde

Sculcæ, pro *Exculcæ*, Excubiæ, vocabulo truncato, ut *Cubiæ* pro *Excubiæ*, apud Gregorium M. lib. 12. Epist. 23. *Hostem collectum habet, ... & si huc cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca ipsius ... deprædamini, aut certe Sculcas quos mittitis, sollicite requirant, ne dolens factum ad nos recurrat.* Ita enim prorsus reponendum pro *Scultas*, ut est etiam in lege Longobard. l. 1. tit. 14. §. 6. *Si quis in exercitu ambulare contempserit, aut in Sculcam.* Ubi *Sculcam*, *Cavalcadam* interpretatur Papias: nam & sic σκοῦλκαν usurpant passim Græci Scriptores ævi inferioris, Theophylactus Simoccatta l. 6. cap. 9. Chronicon Alexandrinum pag. 904. Leo in Tactic. cap. 6. §. 13. cap. 17. §. 98. 101. & Mauricius in Strateg. laudatus à Rigaltio, qui perperam, σκοῦλτα legit ut originem vocis à Latina *Auscultare* accersat. Neque felicius Meursius *Sculcas*, quasi *Exculcas* dictas putavit, quod κοῦλκα, Græcis recentioribus *culcita* sit, ut & Turnebus l. 24. Adv. cap. 12. qui *Exculcatores* appellatos vult, quod *glandes exculcarent & ejicerent*: fatendum tamen *Scultatores*, habere Vegetium l. 2. c. 15. & 17. Vide Vossium, & Ferrarium in *Scolta.*

Hispanis *Escuchar*, est Auscultare, diligenter attendere, & *Escucha*, quod vulgo *Centinelam* dicimus. Leges partitæ seu Alfonsinæ, parte 2. tit. 26. l. 10. *Atalaxas son llamados aquellos omes, que son puestos para guardar las huestes de dia, veiendo los enemigos de lixos, si venieren de guisa que puedan apercebir a los suyos, que se guarden de manera que no perezcan, e por ende son llamados Escusados, e esto es de manera de guerra que tiene gran pro, ca por yn saben mostrar quantos son los enemigos que van o vienen, y en que manera. Eso mismo de las Escuchas, que son guardas para de noche, &c.* Vide *Excubiæ.*

¶ COLLOCIUM. Vide *Colacium.*

¶ COLLOCUTOR, Qui colloquitur. Utuntur Tertull. adv. Praxeam c. 5. & S. Aug. Confess. lib. 9. c. 6.

¶ COLLOCUTORIUM, Cella in qua virgines Deo Sacræ excipiunt externos ad colloquendum, Gall. *Parloir*, Hisp. *Locutorio.* Legitur in Concilio Limano ann. 1582. tom. 4. Concil. Hisp. p. 249.

¶ Collocutorii Officium, Idem, puto, quod Janitoris munus in Monasteriis, quod is advenas excipiat ad colloquendum, apud Th. *Madox* Formulare Anglic. pag. 79. *Et pro hac datione & traditione, dicti Abbas & Monachi dederunt & concesserunt dicto Fulconi in vita sua, Officium Collocutorii cum hiis quæ ad officium pertinent; scilicet per duos dies unum panem Monachi & duos panes Squierii, & quolibet die duas ciffatas cervisiæ, & unum ferculum de Elemosinario & potagium, quod ad officium pertinet; & dimidiam marcam per annum & unam vestem pelliceam. ... Dictus vero Fulco tactis sacrosanctis Evangeliis juravit, quod fideliter & honeste serviet.*

¶ COLLOGIUM, Colloquium. Guidonis Disciplina Farfensis cap. 58. *In claustro juvenes qui sub custodia sunt vel novitii Fratres nullum Collogium habere debent cum illo.*

COLLOMELLINUS. Charta Donationis Ecclesiæ Cornutianæ edita à Suaresio: *Vela linea paragaudata, Persica clavatura Collomellina prasina 2.* [Legendum *Coccomelina.* Vide *Melinus.*]

¶ COLLONGIA. Vide post *Colonus.*

¶ COLLOQUIUM, Conventus, cœtus. Rescriptum Provincialis Præmonstratensis ad Abbates sui Ordinis apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 2. pag. 416. *N. D. G. Præmonstratensis Ecclesiæ humilis Abbas cum universitate Coabbatum annui Colloquii, D. V. Magdeburgensi Præposito, &c.* Hoc sensu Galli dicimus: *Le Colloque de Poissi.* Haud satis scio an eadem notione in Chronico Mauriniacensi apud Duchesnium Hist. Franc. tom. 4. pag. 377. *Luce tertia domnus Papa cum suo comitatu lætus discessit, ac maximas gratias pro hospitalitate reddens, ad suum Colloquium, quod apud Leodiam fuit, profectus est.*

¶ Colloquium Gloriæ, Elogium, arbitror, gloriæ bello & armis comparandæ. Chronicon Siciliæ to. 3. Anecdot. Marten. col. 82. *Dominus*

Rex Fredericus præsentibus dictis suis filiis . . . . . . *& præsentibus etiam omnibus Syndicis omnium locorum Siciliæ fecit Gloriæ Colloquium in majori Panormitana Ecclesia, in quo proposuit hoc problema :* Caritas non agit perperam, nec quærit quæ sua sunt. *Et post præambula, dicti Colloquii finis fuit, quod idem Dominus Rex dixit, se velle in dicto anno armare tempestive exstolium galearum octoginta.*

¶ COLLOSUS, à *Collis*, Clivosus, collibus frequens. Jacobus Cardinalis in Vita S. Petri Cælestini:

Ipse tamen vastam Colloso cespite terram
Ingrediens Aquilam, non plenam civibus urbem.

¶ COLLUBENTIA, Consensus, benevolentia, à *Collubere*, Beneplacere. Formula manumissionis ad Clericatum tom. 2. Annal. Benedict. p. 742. col. 2. *Igitur ego in Dei nomine Ugo* ... *Abbas Ecclesiæ gloriosissimi Christi Confessoris Aniani* ... ... *te Clericum nomine Raginaldum, ex familia ejusdem S. Aniani progeniem ducentem* ... *ante sanctum altare & præsentiam Fratrum S. Aniani, unum cum Collubentia eorumdem Fratrum & deprecatione Adalardi Archiepiscopi* ... *ab vinculo servitutis, ob amorem D. N. J. C. ad cujus militiam eligeris, publice absolvo, civemque Romanum instituo : ut abhinc, Christo favente, in tuo jure & potestate consistens, ita vivas ingenuus civisque Romanus, tanquam si à liberis ortus esses parentibus, & neque nobis, neque successoribus nostris quidquam noxialis debeas servitutis, sed &c.* Vide *Collibentia* post *Conbibere*.

¶ COLLUBIUM, σύγχυσις, *Confusio*, Supplem. Antiquarii.

COLLUCIANISTÆ, Ariani dicti : quippe Arius S. Lucianum Presbyterum Antiochenum Martyrem hæresis suæ auctorem jactitabat, ac proinde sectarios suos *Collucianistas* dicere consueverat. *Lucianus* enim, dum in Sabellium concitus nimis fertur, lineam quodammodo visus est transisse rectæ sententiæ, materiamque Ario hæresis suæ præparasse. Vide Marium Victorem adversus Arianos lib. 1. Epiph. hæresi 69. & Theodoret. l. 1. cap. 5.

¶ COLLUDIUM, Collusio. Vide *Conludium*.

COLLUM, *Collo suo usque ad mercatum malefactorem, quem quis occuluerit, deportare*, in Capitulari de Ministerialibus Palatinis edit. Baluzianæ c. 3.

¶ COLLI POENA, Idem quod *Pilorium*, quo *Collum* constringitur. Diarium Belli Hussitici apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 144. *In armis suis in prætorio se repræsentare evocantur, sub Pœna Colli, aut alias à civitate bannitione.*

¶ COLLUM PEDIS, Gall. *Cou de pied*, Pedis pars superior & convexa. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 155. de S. Pilingotto : *Pedes contractos & ad invicem retortos habuerat : itaque ambulando non pedis plantam, sed quod vulgariter Collum dicitur, super terram ponebat.*

¶ AD COLLUM EXPLECTARE, Tantum è ramis arborum amputare & succidere, quantum collo vel scapulis potest asportari, apud Stephanotium in Antiquit. Pictav. MSS. tom. 2. pag. 449. *Habebit etiam hominem qui explectabit ad Collum nemus de Broeis ad omnia necessaria domus suæ.*

¶ AD COLLUM FURARI, in Consuetudin. Marchiæ Dumbarum simili modo dicitur de eo, qui ligna furatur in silvis, quantum collo vel scapulis asportare potest, non amplius.

¶ 1. COLLUS, *Colli ornamentum vel procollum.* Papias MS. Vide *Collerium*.

2. COLLUS, *Urceus bibendi, vel napus.* Matth. Silvaticus.

3. COLLUS, ex Italico *Collo*, Onus navis, in Statutis Venetis l. 6. c. 76. *Colli, sive ballæ, sive pondera.*

¶ 4. COLLUS, mendose pro *Callus*, Eccardo Calculus, silex. Vide *Hallus*.

¶ COLLUTIO, Gargarizatus, Gall. *Gargarisme*, Oris ablutio. Medicina Salernit. pag. 166. Edit. 1622. *Quod si vero sitis vehementior fuerit, quam ut frigidi aeris inspirata aut oris Collutione sedari possit, aqua frigidæ potu restinguenda est.* Cælius Aurelian. Acut. 2. 6. 28. dixit : *Utemur oris Collutione.*

¶ COLLYBISTA, COLLYBISTES, Græcis Κολλυβιστής ; Latinis, Mensarius, Nummularius, Gallis, *Banquier*, *Changeur*. Usurpant non semel hac notione Jurisconsulti, à quibus nonnihil discrepans S. Hieronymus hæc habet in Commentario ad 21. cap. Matthæi : *Excogitaverunt & aliam technam, ut pro Nummulariis Collybistas facerent, cujus verbi proprietatem Latina lingua non exprimit. Collyba dicuntur apud illos, quæ nos appellamus Tragemata vel Vilia Munuscula : verbi gratia fricti ciceris, uvarumque passarum, & poma diversi generis. Igitur quia usuras accipere non poterant Collybistæ, qui pecuniam fœnerati erant, pro usuris accipiebant varias species : ut quod in nummis non licebat, in his rebus exciperent, quæ nummis coëmuntur.*

COLLYRIDA. Joan. de Janua : *Collyrida, dicitur à collum, & est panis tenuis, & quasi subcinericius : vel Collyrida est panis modicus & triangulus coctus, & frictus detersus.* [Papias MS. *Collirida, Subcinericius panis, modicus panis triangulus.* Mox subdit : *Colliridæ, panes quadrati de simula cum oleo sartagine frixi.*] Lib. 2. Regum cap. 6. *Collyrida panis.* Gr. κολλυρίδα ἄρτου. Hinc κολλυρίζειν cap. 13. *Opus pistorium facere.* Adde Leviticum c. 7. & 8. Eadmerus de Similitudinibus S. Anselmi cap. 16. *Cum nimis avide Collyridæ eduntur, quæ quasi nix candidæ videntur, sponteque manibus vel dentibus sic atteruntur, ut resonare audiantur.* Hugo Parisiensis de Institut. Novitiorum : *Alii semicorrosas crustas, & præmorsas Collyridas, cibariis iterando infigunt, & reliquias dentium suorum offas facturi in poculis dimergunt.* Alexander Poëta :

Collyridam panis quoddam genus esse memento.

[Collyridarum etiam meminere Tertull. de Cultu fœm. 2. 7. & S. Augustinus de Genesi ad lit. 8. 5. Transactio inter Abbatem & Monachos Crassenses ann. 1351. ex Libro viridi fol. 53. *Item debet dare dictus Dominus Abbas dicto Conventui in singulis festivitatibus* ... *Pentecostes* ... *triginta libras panis frumenti* .... *necnon nectar & Colleridas sufficienter & semel duntaxat quolibet anno, & non in quolibet dictorum festorum.* Et in Statutis S. Victoris ann. 1531. *Item tenetur dare Pitantiarius in die Natalis Domini* ... *tres Coleridas sive mensas pro quacumque pitantia.*] Nescio an huc pertineant *Colleridæ* in Itinerario Gregorii XI. PP. *Hilariter Colleridas spargebant, velut rosarum flores.* Vide Hesych. in κολλύρα.

¶ COLLYRIDIANI, Hæretici sic dicti quod in Sacrificio uterentur *Collyridis*. B. Mariæ Virgini tanquam Deæ liba offerebant fœminæ, quæ iis erant loco Sacerdotum. Vide Epiphanium Hær. 78. & 79. & Joann. Forbesium Instruction. Historico-Theologic. lib. 4. c. 8. §. 4.

COLMENA APUM, in Charta ann. 1271. tom. 5. Monarchiæ Lusitan. pag. 306. *Vas apum*, ex Hispano *Colmena*.

¶ COLMIA, *Calamus cum spica sua.* Vet. Glossar. San-German. MS. num. 501. Vide *Coloma*.

COLNA. Charta Stephani Regis Angl. ann. 1038.

in Monaft. Anglic. tom. 3. pag. 8. *Et Colnam S. Andreæ, & duos rathenichtes, & unam Ecclefiam cum una hida terræ, &c.*

¶ COLO. Vide *Colones* poft *Colonus*.

¶ COLOBARIUM. Gloff. Ifid. *Levitonarium, Colobarium lineum fine manicis.* Lege & vide *Colobium.*

¶ COLOBIA *funt apud Hæbreos, quod vocamus Tragemata vel vilia munufcula, ut cicer frixum, uva paffa, poma;*

¶ COLOBISTÆ *vero dicuntur qui ea vendunt.* Papias MS. Excerpta funt, licet minus accurata, ex Hieronymi loco in voce *Collybifta* fuperius relato. Ibi vide.

COLOBIUM, Tunica abfque manicis, vel certe cum manicis, fed brevioribus, & quæ ad cubitum vix pertinerent: ex Græco κολόβος, Curtus. Gloff. Græco-Lat. κολόβιον, *Colobium*, *fubucula.* Servius ad hæc Virgiiii lib. 9.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Nam Colobiis utebantur antiqui. Ifidorus libro decimo nono, capite 32. *Colobium dictum, quia longum eft, & fine manicis. Antiqui enim magis hoc utebantur.* Gloffarium Cambronenfe: *Colobium veftis cuculli fimilis, nifi quod cucullo caret. Pectoralis tunicula fine manicis* dicitur Ammiano l. 14. Ugutio: *Colobium, pallium virginale, ut quod ad talos defcendens fine manicis, & dicitur Colobium, quafi colubium, à collo depenfum, vel quod fit longum.* [Eadem habet Johan. de Janua in Catholico & fubjungit: *Nota quod non folum virgines, fed etiam Diaconi utebantur Collobio, loco cujus poftea ufi funt dalmatica.*] S. Ambrofius Ep. 53. *Duos juvenes ephebos veftibus candidiffimis, id eft, Colobio & pallio indutos, &c.* Ordericus Vitalis l. 2. *Veftitur Colobio albo clavato purpura, induitur pallio albo, &c.* Veftis honeftioris genus effe notavit Pithœus lib. 1. Adverf. cap. 16. ex Cod. Theod. Pauperibus tamen *Colobia* erogari providet Pelagius PP. in Epift. ad Sapaudum Arelatenfem Epifcopum, apud Baron. an. 556. n. 21.

COLOBIUM, poftmodum propria fuit veftis Monachorum. Caffianus de Habitu Monachi cap. 5. *Colobiis quoque lineis induti, quæ vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus.* Quærit B. Dorotheus Doctr. 1. quare Monachi deferrent κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἐχόντων πάντων χειρίδια, cum cætera Colobia manicata effent: aitque manicas effe figna manuum, manus autem ad practicen pertinere, Monachos vero habere non debere manus ad operandum quidpiam priftini hominis. Mox ait Colobium Monafticum habere τὶ σημεῖον τὸ πορφυροῦν, fignum purpureum, cujus fignificationem pariter exequitur. Palladius in Hift. Lauf. cap. 47. Τὸ δὲ ἔνδυμα ἦν αὐτῷ ὁ λεβιτῶν, ὅνπερ τινὲς κολόβιον προσαγορεύουσι. Tabular. Prioratus S. Vincentii Laudun. ann. 1281. *Quilibet Monachus habeat fingulis annis 2. frocos, feu 2. Colobia cum cucula.*

COLOBIUM etiam fuit Epifcoporum veftis propria. Honorius Auguftod. lib. 1. cap. 211. de Veftibus Pontificis: *Colobium erat cucullata veftis fine manicis, ficut adhuc videmus in Monachorum cucullis, vel nautarum tunicis, quod Colobium à S. Silveftro in Dalmaticam eft verfum, & additis manicis infra facrificium portari inftituta, quæ ideo ad Miffam à Pontifice portatur, &c.* Adde Alcuinum de Offic. divin. Author Vitæ S. Silveftri PP. editæ à Combefifio, de Euphrofyno Pamphyliæ Epifcopo fcribens, ait Euphrofynum Romam venientem Colobium S. Jacobi fratris Domini fecum attuliffe, eoque indutum facra peregiffe, χρῆναι λέγων τὸν ἱερώμενον, καὶ μέλλοντα θυσίαν τῷ Θεῷ τοιαύτην προσκομίζειν, μὴ μόνον τὴν ψυχὴν σὺν τῷ σώματι καθαρὰν ἔχειν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐσθῆτα λευκὴν περιβεβλῆσθαι, indeque factum ut Romani hactenus Sacerdotes colobiis ufi fint: ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὸ τῶν βραχιόνων γυμνὸν ἐψέγετο, δαλματικὰ μανίκλεια μᾶλλον συνέβη ὀνομασθῆναι, εἴπερ κολόβια. Id etiam aftruit Anfelmus Decretorum Collector, ex Eufebio: *A fancto Silveftro & Presbyteris ejus Colobiorum ufus fumpfit initium, & Marcus ac Julius & Liberius ex ordine funt ufi. Poft hos autem Colobia in Dalmaticas commutata funt.* [*Quia*, inquit Johan. de Janua, *nuditas brachiorum culpabatur.*] Colobium Epifcopis præterea tribuunt Gregor. Turon. de Vitis Patrum cap. 8. Pius I. PP. in Epift. apud Joan. à Bofco in Vienna pag. 24. Ademarus Caban. an. 1010. & alii.

COLOBIUM dicitur etiam cucullus ille, five fuperhumerale, quo induuntur Servientes ad legem in Anglia. Fortefcut. in Encomio legum Angliæ cap. 51. *Nam Serviens ad legem ipfe exiftens toga longa inftar Sacerdotis cum caputio penulato circa humeros ejus, & defuper Colobio cum duobus labellulis, qualiter uti folent Doctores legum in Univerfitatibus quibufdam, cum fupra defcripto birreto veftiebatur. Sed Juftitiarius factus loco Colobii, chlamide utebatur.*

COLOBIUM DANICUM, apud Ingulfum p. 866. *Exuebat eum de cuculla fua, & dato Danico Collobio, juffit eum ubique veftigia fua imitari.*

¶ COLOBIIS LONGIS DE SCARLETO FODERATIS, in quadam folemni proceffione ufos fuiffe Duces & nobiles narrat Cornelius *Zantfliet* in Chronico, apud Marten. to. 5. Collect. Ampliff. col. 356.

COLOBIUM, infignibus & veftimentis Regum Aragonenfium accenfetur, in Geftis Innocentii III. PP. pag. 135. & Epiftola Martini IV. PP. to. 5. Hift. Franc. pag. 878.

¶ 1. COLOBUS, Gr. κολοβός, Mutilus. Tranflatio S. Philafterii to. 4. SS. Julii pag. 591. *Nam inter languentium jacentes cuneos deductus eft à genitore fuo ita Colobus puer, ut fine vectore fuo nequiret confiftere aut ambulare.*

¶ 2. COLOBUS, pro *Colpus*, Ictus, in Lege Salica tit. 17. ex manufcripto apud Eccardum pag. 123. Vide *Colpus.*

¶ COLOCOCCUM. Eleufius Prefbyter in Vita S. Theodori Siceotæ tom. 3. SS. April. pag. 48. *Et morbi caufam aperiens & infidiatores patefaciens, è manu fua tria illi Colococca dedit: Hæc inquiens, comede & nihil tibi erit mali.* Continuator Bollandi: Κόλος Magnus, κόκκος Granum eft. Et forte hic intelliguntur grana mali punici, κόλος fæpius curtum feu mancum fignificat quam magnum: quare *Colococca* erunt forte parva grana.

COLOMA, *Calamus cum fpica fua, & dicitur à culmus.* Jo. de Janua. Noftris *Chaume.* [Vide *Colmia.*]

¶ COLOMELLI. Vide *Columelli.*

¶ COLOMERARIUM, f. pro *Columbarium*, Gall. *Colombier* vel *Coulombier.* Codex MS. reddituum Epifcopatus Autiffiod. ex Archivo ejufd. Epifc. *Domus Thefaurarii Alexandri cum Colomerario.*

¶ COLOMITAS, *Salus.* Papias MS. Lege *Columitas* pro *Incolumitas*, ut Plautus dixit, *Columis* pro *Incolumis.*

¶ COLONA, COLONANTIA, COLONARIUS, &c. Vide poft *Colonus.*

¶ COLONECUS, pro *Colonus.* Mabill. Liturg. Gall. pag. 464. *Item pro remedium animæ meæ vel ex de-*

mandatione bonæ recordationis filii mei Dcorovalli villam cui vocabulum est Latiniaco sita in territorio Meldinse cum campis, Colonecis ad eadem pertinentes, cum pratis Baselice S. Sinfuriani, &c.

¶ COLONELLA, Italis, Parva columna. Legitur in Chronico Parmensi ad an. 1299. & 1307. Locos retulimus in *Baptisinus* & *Capitellum*.

¶ 1. COLONELLUS, Chiliarchus vel Tribunus, Gall. & Angl. *Colonel*, apud Rymer. tom. 16. pag. 14. col. 1. *Omnes & singulos Capitaneos, Colonellos, Vicecapitaneos, locum tenentes & alios Officiarios, &c.*

¶ 2. COLONELLUS, Minor columna, parva pila, Gall. *Petit pilier*. Censualis codex Calomontis: *Banchia mercerii continens duos Colonellos in ingressu alæ Calomontis.*

¶ COLONETA, Colonia, &c. Vide post *Colonus*.

¶ COLONEUM, mendose pro *Teloneum*. Vide *Curatura*.

COLONUS, Vici incola, παροικος. Isidorus lib. 9. cap. 4. & ex eo Papias: *Coloni sunt cultores advenæ, dicti à cultura agri; sunt enim aliunde venientes atque alienum agrum locatum tenentes, ac debentes conditionem genitali solo propter agriculturam sub dominio possessoris, pro eo quod iis locatus est fundus.* Quæ quidem hausit Isidorus à sancto Augustino lib. 10. de Civitate Dei, cui *Coloni* dicuntur, *qui conditionem debebant genitali solo propter agriculturam sub dominio possessorum.* De his præclare Salvianus lib. 5. de Gubernat. Dei: *Nonnulli eorum de quibus loquimur, qui aut consultiores sunt, aut quos consultos necessitas fecit, cum domicilia atque agellos suos pervasionibus perdunt, aut fugati ab exactoribus deserunt, quia tenere non possunt, fundos majorum expetunt, & Coloni divitum fiunt. Aut sicut solent hi qui hostium terrore compulsi, ad castella se conferunt, aut qui perdito ingenuæ incolumitatis statu ad asylum aliquod desperatione confugiunt: ita & isti qui habere amplius vel sedem, vel dignitatem suorum natalium non queunt, jugo se inquilinæ abjectionis addicunt: in hanc necessitatem redacti, ut exactores non facultatis tantum, sed etiam conditionis suæ, atque exulantes non à rebus tantum suis, sed etiam à seipsis, ac perdentes secum omnia sua, & rerum proprietate careant, & jus libertatis amittant... Illud gravius & acerbius, quod additur huic malo servilius malum. Nam suscipiuntur advenæ, fiunt præjudicio habitationis indigenæ, & quos suscipiunt ut extraneos & alienos, incipiunt habere quasi proprios: quos esse constat ingenuos, vertunt in servos.*

Hinc patet ejusmodi Colonos prorsus fuisse *adscriptitios*, & conditionis servilis ac obnoxiæ, licet non omnino essent servi, sed culturæ agrorum ad certa loca addicti. Unde in Glossar. Basilic. Colonus definitur ἐναπόγραφος, & μισθωτός. Vide Glossar. med. Græcit. Formula vetus apud Bignonium pag. 197. 1. edit. *Eo quod genitor suus nomine ille Colonus sancti illius de villa illa fuisset.* Prostant aliæ formulæ apud eumdem, *de evindicatis Colonis*, pag. 196. 201. 202. ubi diserte opponuntur *francis* & ingenuis, ut & in Constit. Justiniani de Ascriptitiis & Colonis; & perinde ac servi, si de Coloniis suis se subtraxerint, judicio evindicationis ad Colonatum reducuntur: quod etiam præcipitur in Constit. Just. Imp. de Filiis liberarum in Africam directa, in Pragmatico Tiberii Imp. de Filiis Colonor. & in Edicto Theoderici Regis cap. 84. cujusmodi evindicationis exemplum profert Flodoardus l. 2. Hist. Remens. c. 19. initio. Denique non modo cum servis junguntur passim, ut in Capitulis Caroli C. tit. 28. sed & *servi* appellantur. Donationes factæ Ecclesiæ Salisburg. c. 8. *Ad Chiemgow Trucharium servum cum Colonia sua & alia possessione.* Cap. 10. *Manentes servos cum Coloniis suis.* Cap. 1. *Servi manentes in Coloniis, &c.* Quin etiam iisdem, quibus illi, pœnis coercebantur, fustuario nempe & flagellis, ut colligitur ex Lege Burgund. tit. 39. §. 3. iisdem Capitulis Caroli C. tit. 9. part. 2. cap. 9. tit. 12. cap. 5. tit. 28. cap. 1. tit. 31. cap. 15. 16. 20. 22. tit. 38. cap. 2. & Capit. Carlomanni tit. 2. c. 4. Sed & S. Remigius Remensis Episcopus in Testamento suo, apud Flodoardum lib. 1. Hist. Rem. cap. 18. alios Ecclesiæ Colonos libertate donat, alios in servitute permanere decernit.

Verum licet Coloni servis accenserentur, quod certis conditionibus ac servitiis obnoxii essent, inter liberos plerumque habebantur. Gregorius M. l. 3. Ep. 21. *Hi vero qui in possessionibus eorum* (Judæorum) *sunt, licet & ipsi ex legum districtione sint liberi, tamen quia colendis eorum terris diutius adhæserunt, utpote conditionem loci debentes, ad colenda quæ consueverant rura permaneant, pensionesque prædictis viris præbeant: & cuncta quæ de Colonis vel originariis jura præcipiunt, peragant, extra quod nihil eis amplius oneris indicatur, &c.* Atque inde percipitur cur *liberi* dicantur in Lege Aleman. tit. 9. *Quicumque liberum Ecclesiæ, quem Colonum vocant, occiderit, &c.* Et tit. 23. §. 1. *Liberi Ecclesiastici, quos Colonos vocant, sicut & Coloni Regis reddant ad Ecclesiam.* Charta Caroli C. an. 22. in Tabul. S. Dionysii n. 38. *Proclamarunt se & dixerunt, eo quod ipsi & nascendi liberi Coloni esse debent, sicut alii Coloni S. Dionysii, & prædictus Deodatus Monachus eis per vim in inferiorem servitium inclinare vel affligere velit injuste.*

Erant igitur Coloni mediæ conditionis inter ingenuos seu liberos, & servos: proindeque iidem ferme qui *Conditionales* etiam appellati, ac *Originarii* & *Tributales*, de quibus suis locis agetur. Sed de Colonorum variis conditionibus copiose egit Jacobus Gotofredus in Paratit. tit. de Fugitivis Colonis lib. 5. Cod. Th. & ad leg. 3. de Censu.

Coloni Ecclesiarum, Qui Ecclesiarum ac ædium sacrarum proprii erant, & earum agros colebant: *Liberi Ecclesiastici*, vel *Ecclesiæ, quos Colonos vocant*, in Lege Aleman. tit. 9. tit. 23. §. 1. tit. 57. *Coloni vel servi Ecclesiæ*, in Lege Bajwar. tit. 1. c. 14. §. 1. *Coloni Ecclesiastici* & *de casis Dei*, in Capitulis Caroli C. tit. 36. cap. 29. 30. Rhenanus lib. 2. Rerum Germ. pag. 97. *Quidam etiam in illo recenti Christianismo res suas Ecclesiæ donabant, & rursum agros aut domum in beneficii modum recipiebant ad vitæ suæ tempus, non circa tamen pensitationem: nec filius post mortem patris, aut hæres, vendicare sic donata poterat; ii Coloni Ecclesiastici dicebantur.* Horum autem ea erat prærogativa, ut ab omni seculari jurisdictione & servitio soluti, Ecclesiæ soli obnoxii essent. [Præceptum Carlomanni Franc. Regis pro Monasterio S. Cæciliæ in Diœcesi Urgell. ann. 880. Marcæ Hisp. col. 812. *Concedimus etiam pro remedio animæ nostræ, vel parentum nostrorum, ut nullus judex publicus audeat à famulis tam liberis quam Colonis ipsius loci hospitaticum, montaticum, rotaticum, silvaticum, aut inferenda aliqua exigere præsumat.*] Charta Ottonis Imp. ann. 965. pro Eccl. Hamburgensi: *Servos vero & Colonos in eisdem proprietatibus habitantes,*

nulli nisi eisdem Episcopis servituros, ab omni etiam nostri juris servitio absolvimus, & sub nullius banno vel disciplina illos nisi sub illarum Ecclesiarum Advocatis esse volumus. Vide Chartam Agapeti PP. apud Sanjulianum in Antiquitat. Matisconens. pag. 277. & aliam Caroli Calvi apud eumdem in Antiquit. Tornutii pag. 510.

COLONI FISCALES, Qui Fisci prædia excolebant, qui in *Coloniis* fiscalibus manebant, in Edicto Pistensi c. 26. *Coloni Regis*, in Lege Alemann. tit. 23. *Coloni, & fiscalini*, in Capitulis Caroli M. lib. 3. c. 36. & in Lege Longob. lib. 2. tit. 32. c. 6. Adde Flodoardum lib. 1. Hist. Rem. cap. 20.

In Regno Cyprio, regnantibus Luzinianis, plebs divisa erat in παροίκυς, & ἐλευθέρυς ὑπερπυριαρίυς. Paroeci erant conditione servi: Liberi vero, servi libertate donati, obnoxii tamen Dominis ratione tributi. *Thomaso Porcacchi nella Descrit. del isole del mondo: I Parici erano una condition di huomini schiavi, obligati fin della vita a lor patroni. I Lefteri erano quei Parici, che, o con danari, o per carità, o per altro erano servi della borsa, obligati a pagare ogni anno a Principe* XV. *Perpiri, o piu.* Eadem habet Leunclavius in Pand. Turc.

COLONES, pro *Coloni*, in vet. Charta apud Hemeræum de Acad. Par. cap. 4. *Nec de liberis hominibus, Albanisque, ac Colonibus in supradicta commanentibus, &c.*

COLONA, Femina colonariæ conditionis. Formula vetus apud Bignonium p. 382. *Feminam illam interpellabat,.... eo quod Colona esset sancti illius de curte sua, quæ dicitur illa, &c.* Chronicon Besuense p. 523. *Dedit præfato cœnobio ancillam unam... ut ibidem deserviret cum omni semine suo ex ea progenito,.. ut ceteræ Colonæ servitium omne facerent.* Vide Testamentum S. Remigii Episc. Remens. c. 18.

COLONARIUS ORDO, Colonorum conditio. Donatio Haganonis ad S. Martinum Turon. imperante Ludovico: *Fridegiso Abbati trado mansum nostrum indominicatum... cum hominibus ibidem commorantibus, quos Colonario Ordine vivere constituimus.* Id est, ut coloni vivere solent. [Hagano Adjutor Canonicorum S. Martini Turon. an. 819. in suo Testamento apud Marten. tom. 1. Anecdot. col. 20. *Colonario Ordine vivere* constituit plurimos, de quibus hæc tandem habet col. 31. *Et constituimus illos homines in omnibus prædictis locis commanentes illam terram & vineas & omnia ad medietatem collaborare; & nihil aliud eis requiratur, nec post nos nihil inquietudinis patiantur.*] *Colonaria conditio*, in Concilio Arausicano I. c. 7. Arelatensi II. c. 33. *Jus Colonarium*, apud Greg. M. lib. 3. Epist. 21.

COLONATUS, Eadem notione, in Charta Ludovici Reg. Fr. an. 1179. in Tabul. S. Genovefæ Paris. [*Colonatus quæstionem movere*, in Cod. Theod.]

COLONATICUM, Servitium quod colonus domino debet, vel præstat, quod *Colonorum tributum* dicitur in Epist. S. Remigii ad Falconem Episcop. Tungrensem. Formulæ veteres Lindenbrogianæ c. 163. *Repetebat ei, quod genitor suus aut genitrix sua ill. coloni sui fuissent, & ipse ill. colonus esse debebat, & malo ordine de ipso Colonatico se abstrahebat & negligens erat.* Et infra: *Et in præsente pro Colono ipsius ill. se recredidit & recognovit.*

COLONITIUM, Idem quod *Colonaticum*, apud Lindenbrog. in form. 163. 164. 166. 167. apud Bignon. pag. 197. 201. 203. 204. 247. 382. 1. Edit. Cujusmodi vero erant ea Colonorum servitia, operæ, ac tributa, pluribus habetur in Lege Bajwariorum tit. 1. c. 14. & in Capitulis Caroli Calvi tit. 23. cap. 14. *Ædificent villas vestras moderatis castitiis,.... laborent & excolant terras & vineas in tempore, cum debita solicitudine; salvent & dispensent laborata cum fideli discretione, faciant nutrimenta congrua & necessaria: custodiant silvas unde habeant pastiones: defendant & excolant prata, unde habeant pabula.* Adde tit. 31. §. 29.

¶ COLINIUM, in Codice Legum Norman. cap. 9. apud Ludewig. to. 7. Reliq. MSS. pag. 169. *Ut addam puificationem pratorum, herbagiorum & aliorum fructuum, vel costume, vel pagii, vel Celinii vel aliorum hujusmodi, quæ debent emendari vel persolvi, prout requirunt usus temporum, & consuetudines villarum, mercatorum, nundinarum & passagiorum.*

COLONICATUS, COLONICIATUS, Qui ad Colonum spectat. *Casæ Coloniciatæ, res Coloniciatæ*, non semel in Tabular. Casauriensi 1. part. c. 94. ch. 3. ann. 902. *Una cum casis & rebus manualibus, & rebus Coloniciatis, & rebus censuitis, cum terris, vineis, &c.* Charta Leonardi Episc. Cæsenatis an. 1175. apud Ughellum tom. 2. p. 460. *Concedimus quoque vobis fundum unum integrum... quem vos dominicatum habeatis, & ex parte Colonicatum.* Charta Conradi Imper. an. 1028. ibid. pag. 707. *Sive curtibus, salariis, sive in donecatis, vel Colonecatis, &c.* Alia Friderici II. Imp. ann. 1220. ibidem p. 712. *Cum hominibus, castris, tam de donicatis, quam locatis.*

COLONARIA MANCIPIA, Quæ Colonis addicta erant. Testamentum S. Aredii: *Addimus etiam mancipia quæ Colonaria appellantur & nobis tributaria esse perhibentur.*

¶ COLONARIA PERSONA. Sidon. lib. 5. Ep. 19. *Plebeiam potius incipiat habere personam, quam Colonariam.*

COLONIA, est Villa, seu villula, cum modo agri quantum colonus unus colere potest. Aliis, (quod probabilius) est habitaculum rusticum cum sufficienti prædio ad alendum colonum, vel familiam rusticam. Brevius, Coloni ædes, prædium. Gregorius Turon. lib. de Gloria Confess. cap. 15. *Ad hoc levitas ejus, inimico ingrassante, convaluit, ut Colonias Basilicæ concupisceret, quæ agro ejus erant proximæ, pervadere non timeret.* Odo Cluniac. lib. 1. de Vita S. Geraldi c. 24. *Non paucos ex ruricolis obvios habuit, qui derelictis Coloniis suis in aliam provinciam transmigrabant.* Mox: *Suadebant ut eos verberari juberet, & ad domunculas unde discessserant redire compelleret.* Donationes factæ Ecclesiæ Salisburg. c. 1. *Et comparavit ad eum villam, quæ dicitur Pindinga, cum servis ibi manentibus in Coloniis suis.* Cap. 3. *Comparavit ad Milonem Coloniam unam.* Adde cap. 8. Tradit. Fuld. lib. 2. c. 25. *In prædicto loco novem trado Colonias (hoc sunt Hobunnæ) integras, cum omnibus adjacentiis & finibus suis, in arialis, in terris arduriis, in sylvis, in campis, &c.* Guillelmus lib. 2. Vitæ S. Bernardi c. 5. *Adduntque... locum esse spatiosum ad omnes Monasterii necessitates, ad prata, ad Colonias, ad virgulta, & vineas, &c.* Et lib. 2. c. 7. *Ecclesiæ ruinas restaurat, colligit exules, Ecclesiis antiqua servitia, depopulatas Colonias expulsis restituit.* Chron. Besuense pag. 569. *Tradidimus S. Petro 4. Colonias in vico qui Altriasiacus dicitur.* Occurrit passim apud Scriptor. Hincmarum Opusc. 60. p. 832. Flodoardum l. 2. Hist. Remens. c. 5. 6. 7. 11. 17. 18. 19. Hariulfum lib. 3. cap. 7. Baldricum lib. 2. Chron. Camerac. cap. 5. Gerbertum Epist. 159. Baldric. Dolensem in Translat. capitis S. Valentini num. 2. in Vita S. Barbati Episcopi Benevent. cap. 2. in Conventu Pistensi

ann. 864. to. 2. Spicil. pag. 589. in lib. 2. Miracul. B. Bertini cap. 10. 15. apud Ughellum to. 1. Ital. sacr. p. 107. 109. 119. Perardum in Burgund. p. 70. Sammarthanos in Abbatibus Vallis S. Stephani p. 889. in Spicilegio Acheriano tom. 7. p. 185. &c.

COLONGIA, Idem quod *Colonia.* Charta Henrici Theobaldi Comitis Campaniæ filii an. 1149. pro Abbatia Jurensi: *Grangiam S. Eusebii cum hominibus suis, & Colongiis & aliis possessionibus, &c.* Infra: *Cum hominibus suis, & terris, & aquis, & nemoribus & undecim Collongiis ad eandem* (villam) *spectantibus.*

Observandum vero *Colonias* istas ad ipsos colonos jure proprietatis ac hæreditatis spectasse, sub onere & conditione tributi, pensitationis, & operarum, de quibus agitur in Lege Bajwar. & aliis locis mox indicandis: quod colligitur ex Capitulis Caroli Calvi tit. 36. cap. 30. *Et quoniam in quibusdam locis coloni tam fiscales, quam & de casis Dei, suas hæreditates, id est, mansa quæ tenent, non solum suis paribus, sed & quibuscumque hominibus vendunt, & tantummodo sellam* (id est ædem) *retinent, & hac occasione sic destructæ sunt villæ, ut non solum census debitus inde non possit exigi, sed etiam quæ terræ de singulis mansis fuerunt, jam non possint agnosci, &c.* Mansum enim idem esse cum colonia mox docemus.

DIMIDIA COLONIA, in Chronico Besuensi pag. 575. & in Charta Caroli Calvi in Antiq. Augustodun. part. 2. p. 25.

COLONIA. Ægidius Monachus Aureæ vallis c. 118. *Patronus Legiæ, quem suis volebatis spoliare alodiis, in nostram Coloniam vos redegit.* Albertinus Mussatus lib. 3. cap. 11. *In Colonia Patavii, quam Curte vocant, natura adeo in animante vagata est, ut equa pullulam novipedem enixa sit.*

COLONICA, Idem quod *Colonia*, Coloni habitatio & prædium. Lex Burgundion. tit. 38. §. 7. *Si quis in agro regio, vel Colonica voluerit adplicare, & non permissus fuerit, colonus fustigetur.* Tit. 67. *Quicunque agrum aut Colonicas tenent, &c.* [Præceptum Childeberti I. Regis Franc. pro S. Carilepho an. 528. to. 1. Ampliss. Collect. col. 3. *Et sic per ipsum terminum venitur ad villam Lescito nomine, quæ est de nostra donatione, deinde descendit per terminos & lapidis fixis ad Colonicam, quæ appellatur Curtleutachario, & ipsa Colonica determinat per lapidis fixis contra montem & solis occasum.*] Gregorius Turon. in Vita S. Aridii: *Dum Noniaco Colonica sua in honore B. Juliani Martyris oratorium conderet, &c.* Vetus Charta apud Doubletum lib. 3. cap. 2. *Villa quæ vocatur Matrius... cum termino vel Colonica sua ad se pertinente.* Præceptum Caroli Calvi pro Ecclesia in Magniaco in pago Nivernensi: *Quas quindecim mansis & Colonicis quatuor, quæ solvunt in censum denarios duodecim.* Vetus Charta in Chronico Besuensi pag. 585. *Dedit S. Petro unum mansum cum Colonica sua, & cæteros mansos ad ipsum pertinentes, cum Colonicis suis.* Ubi *Colonica* differt à manso, atqui in Concilio Valentino an. 853. videtur sumi pro manso: *Sed & ipsi seculares & fideles Laïci, si condere voluerint Basilicas in prædiis suis, unam Colonicam vestitam cum tribus mancipiis donationis gratia cis conferant.* Agitur enim hoc loco de *manso Ecclesiastico.* Charta Caroli Regis in Historia Augustodun. part. 2. pag. 48. *Concessit etiam Ecclesiam S. Dionysii cum Colonicis quinque.* Chronicon S. Benigni pag. 412. *In Lariaco Colonicas 10.* Alibi: *Sunt in Dienato Colonicæ 15. curtilli 20. & terra absque æstimatione.* Occurrit præterea apud Marculfum lib. 1. form. 30. in Præcepto Barnoini Archiepisc. Viennensis an. 881. tom. 10. Spicilegii Acheriani pag. 141. in Testamento Widradi Abbatis Flaviniacensis, in Synodo Ravennensi ann. 904. cap. 8. [in Charta Caroli Crassi, qua confirmat Præceptum Lotharii Imp. pro Monasterio Grandis-vallis an. 884. ejusdem Spicilegii to. 7. pag. 185.] in Hist. Episcopor. Autisiod. c. 20. in variis Chartis apud Sanjulianum in Matiscone pag. 285. Perardum in Burgundicis pag. 40. 67. 149. 150. &c. Vita S. Aldrici Episc. Cenoman. num. 6. 30. &c.

COLONICA DIMIDIA, apud eumdem Perardum pag. 150.

CALONICA, Idem quod *Colonica* in Chartis aliquot Provincialibus, quas habent Joann. Columbus in Episcopis Vivariensibus l. 1. num. 25. 28. 29. & Sammarthani in iisdem Episc. num. 34. pag. 1179. & 1180.

COLONICULA. Conventus Pistensis an. 864. *Vultumniacus cum Coloniculis, in Aliaco mansa tria cum farinariis, &c.*

¶ COLONITA, apud Mabill. to. 3. Analect. pag. 103. in Gestis Episcoporum Cenom. *Ego Domnolus in Christi nomine Episcopus... dono igitur Basilicæ SS. Vincentii & Laurentii... Colonitam cognominatam, &c.*

¶ COLONICUM, apud eumd. Mabill. ibid. p. 123. *Simili modo medietatem de Colonico Vatilonno, quem de Berone in nomine ipsius S. Ecclesiæ comparavi.*

COLONITIA. Concilium Ravennense ann. 904. can. 8. *Ut patrimonia seu suburbana, atque massæ & Colonitiæ... reddantur.* [Addit. ad Chron. Casaur. an. 957. apud Murator. to. 2. part. 2. col. 953. *Cum casis, terris, casalibus, Colonitiis, aldiariciis, saleetis, pratis, pascuis.*]

¶ COLONITIA CASA, in Chronico Farfensi apud eumd. Murator. col. 395.

¶ COLONANTIA. Bulla Innocentii II. Papæ ann. 1137. pro Priorissa & Monasterio de Fontanis ex Archivo ipsius Monasterii: *Possessiones de prope Fontanis tum appenditiis earum, prata, Colonantias, cum omnibus ad eas pertinentiis.*

COLONATUS, Idem quod *Colonia.* Synodus Romana sub Leone IV. PP. can. 40. apud Holstenium in Collect. Roman. *Hi autem* (Presbyteri) *qui Colonatus possessiones retinent, nihilominus volumus ad Episcopi indifferenter venire concilium. Nam si quasi per contumaciam se, quasi in alterius potestate subtraxerint, & proprio non subjiciuntur Episcopo, Canonicis correptionibus subjaceant.*

COLONETA, Simili notione, in Charta Eygili Abbat. Flaviniac. apud Mabill. to. 6. Vitar. SS. Ordin. S. Benedicti pag. 241. semel ac iterum. Sed forte legendum *Coloneca.*

¶ COLONIENSIS, Colonus, apud Mabill. Annal. Benedict. to. 2. pag. 756. col. 1. in Epist. D. Faroaldi Ducis Spoletani Domino Pontifici Johanni pro Monasterio Farfensi: *Monasterium... per aliquas donationes nostras in cespitibus & servis & Coloniensibus... restauraverimus.*

¶ COLOPHIA. Gloss. Isid. *Pulpidinem, Colophia.* Lege cum Pithæo in Excerptis *Colyphia*, & vide supra *Colifarius.*

¶ COLOPHIZARE, pro *Colaphizare*, legitur apud Ratherium Veron. in Apologet. tom. 2. Spicileg. Acheriani pag. 232.

¶ COLOPHON, Κολοφών, Fastigium, apex; hincque proverbium, *Colophonem rei alicui addere*, pro

Summam manum ei imponere: quod ortum putant à Colophone Ioniæ urbe celeberrima : cujus Equites in præliis adeo excellebant, ut certam sibi victoriam pollicerentur, quibus Colophonius accessisset equitatus. *Pietatis Colophonem assequi*, in Libro de Puritate Tabernaculi seu Religionis Christianæ.

¶ COLOPHONIA, Simili notione. Locum vide in *Rocha*.

¶ COLOPHUS, κόνδυλος, *Articulus*. Supplem. Antiquarii.

COLOR, pro *Prætextus*, [Gallis etiam, *Couleur*.] *Colorare*, pro *Prætexere*, non semel in Cod. Th. & Justin.

COLOR, apud Leguleios Anglos, est ficta materia, qua reus vel tenens utitur in suis exceptionibus. Vide Rastallum in Exposit. vocum Leg. Anglic.

COLORE OFFICII, apud eosdem : quæ verba, ait idem Rastallus, semper accipiuntur in malam partem, denotantque rem aliquam perperam à judice perpetratam sub officii sui prætextu, &c.

COLOR GRÆCUS. Vide *Lazur*.

¶ COLOR INDICUS, Cæruleus purpureo mixtus, *Indicus* dictus, quod veniat ex India. Vita S. Ansegisi Abb. to. 5. SS. Julii pag. 95. *Casulas item ex cindato Indici Coloris tres, item rubei sive sanguinei coloris ex cindato unum*. Vide Isid. Orig. lib. 19. cap. 17. & Diction. Universale Trevoltii editum ad vocem *Indigo*, Planta ex qua elicitur & conficitur *Color Indicus*.

COLORARIUS, Εὐχρώμων, in Gloss. Græc. Lat.

COLORATOR. Gloss. Lat. Græc. *Colorator*, στιλβώτης. *Colorator*, Ινδικοπλεύστης. Leg. Ινδικοπλάστης. [Id est, Pictor parietum, qui colores tectoriis inducebat. Inter hos colores præcipuus erat Indicus; hinc dicti Græcis Ινδικοπλάσται, Latinis recentioribus Coloratores. Vide Hofmannum in Lexico, & Salmasium in Notis ad Flav. Vopiscum in Firmo c. 3.]

COLORATUS, στιλβεος, in Gloss. Lat. Gr. Est etiam pudore suffusus, pudibundus. Rathbertus de Casib. S. Galli cap. 11. pag. 89. *At juvenis voce magistri Coloratus, &c.* [*Titulus patrimonialis successionis Coloratus*, in Gestis Manfredi & Conradi Regum, apud Murator. to. 8. col. 607. Gall. *Titre Coloré*, Apparens nec satis constans.]

COLORATI SOLIDI. Vide *Prætextati*.

COLORATURA, χρωσμός, in Gloss. Græc. Lat.

¶ COLORATE, *Servientissime*. Papias MS.

¶ COLORISTA, Infector, tinctor, Gall. *Teinturier*, Germanice *Farber*, Polonice *Falbiers*. Miracula B. Stanislai Canonici Regul. to. 1. SS. Maii p. 787. *Dorothea uxor Nicolai Coloristæ, alias Falbiers, de Cracovia, &c.*

¶ COLORA, Macula. Onomasticon ad calcem tomi 1. SS. Aprilis.

COLORES, pro ipsis Factionibus Circensibus, quæ suis Coloribus distinguebantur, Veneta, Prasina, Russea, & Alba, apud Senatorem, lib. 1. Epist. 20. 32. lib. 3. Epist. 51. Vide Bulengerum lib. de Circo Rom. cap. 48.

COLOREUS, *Coloreæ vestes*, Vario colore tinctæ. modo hoc, modo illo, apud Vopiscum [in Aureliano cap. 46. *Idem concessit, ut blatteas matronæ tunicas haberent, cum antea Coloreas habuissent, & ut multum oxypæderetinas*. In quem locum Hofmannus recte: Non sunt vario colore tinctæ modo hoc, modo illo, sed quæ variorum sunt colorum, & plures colores intextos habent.] Nos dicimus, *de couleur*. [Secundum Hofmanni correctionem diceremus, *de plusieurs couleurs*.]

COLORUS, Coloratus. Gerardus Abb. Sylvæ Major. in Vita S. Adalardi cap. 8. *Erat tamen decoris gratia venustus, discreta macie, satis Colorus*.

¶ COLOSEUM. Vide *Coliseum*.

¶ COLOSSUS, COLOSUS, COLUSUS, Gall. *Colosse*, Statua vulgo ingentis magnitudinis, hic quodlibet monumentum in memoriam defuncti. Lerbeccius in Chronico Episcoporum Mindens. apud Leibnitium Scriptor. Brunsvic. to. 2. pag. 178. *Et super basin lapideam leonis effigiem, quasi Colossum suum, cum ipse Leo vocaretur, in Brunsvick erexit. Est autem Colossus sive Colusus aliqua res in memoriam alicujus mortui, ut tumuli, ymagines apud Antiquos: vel dicitur statua marmorea & alta, & dicitur Colosus quasi Colens ossa*. Ridiculum hoc etymon ex eo ductum videtur, quod auctor legerit, κολοσσὸς dici παρὰ τὸ κολάειν τὰ ὄσσα, *quod minuat & retundat oculos*, vocemque ὄσσα, quæ significat Oculos, pro Ossibus accepisse. Cæterum *Colossi* dicuntur oculorum aciem retundere, quia præ magnitudine uno intuitu nequeunt comprehendi.

¶ COLOTADUM, πλαστόν. Gloss. Lat. Gr. *Fictum*.

¶ COLOTHIS, Hostia non consecrata. Vita S. Eutychii Patriarchæ Constantinopol. to. 1. SS. April. pag. 561. *Ecce, inquit, Colotim (sic enim illius regionis pueri oblatam, id est, panem nondum sanctificatum appellant) deinceps percipiam*.

COLPINDACH, Vox Hybernica, priscis Scotis usitata, hodie corrupte *Quyach*, significat juvencam quæ vitula esse desiit, & nondum apta tauro, in justam magnitudinem non excrevit: in Legibus Malcolmi Regis Scotiæ cap. 7. §. 3. cap. 8. §. 1. & 2. Vide Steph. Skinnerum in Etymol. Anglic. cap. de Vocib. forensibus.

COLPO, ONIS, Frustum, nostris *Copon*, quasi particula abscissione avulsa : nam nostri *Couper* & *Coper* abscindere dicunt, ex Græco κόπτειν, unde κόπαιον & κόπεον in Glossis, pro *frusto* rei cujuslibet & fragmento. Proprie autem usurpatur de cereis candelis minutioribus, *Copon de cire*. Rogerius Hovedenus an. 1194. *Cum autem Rex Scotiæ ad Curiam Regis Angliæ venerit, quamdiu ipse in Curia moram fecerit, habebat quotidie de liberatione 30. sol. & 12. vastellos dominicos.... & 40. grossos longos Colpones de dominica candela Regis, & 80. Colpones de alia candela*.

COLPUS, Ictus, Gallis *Coup*, Italis *Colpo*, diminutivum ex *Colaphus*, ut recte censet Wendelinus. Occurrit passim in Lege Salica tit. 19. §. 1. 7. Aleman. tit. 95. Ripuar. tit. 19. §. 1. in Formulis vet. apud Bignon. in Legibus Athelstani cap. 6. apud Bromptonum, & Henrici I. Regis Angliæ cap. 80. &c. Vide *Procolpus*, *Colaphus*.

COLTA, Idem quod *Collecta*, Tributum, vox ea notione usurpata in Tabulis Dalmaticis apud Jo. Lucium de Regno Dalmat. pag. 275. 277. [Memoriale Potestatum Regiens. ad an. 1285. *De Colta quam inter se posuerunt Clerici civitatis Reginæ in subsidio dando Communi Reginorum pro strata inglaranda, qua itur Parmam*. Chron. Parmense ad an. 1246. *Imperator... percipiebat omnes redditus Episcopi & magnas Coltas imponebat Ecclesiis*. Et ad an. 1303. *Ordinatum fuit, quod deinceps solverent Coltas suas & mutua per æstimum*. Vox etiamnum ab Italis usurpata. Occurrit eadem notione in Chronico Mutin. apud Murat. to. 11. col. 115. 118. 119. & 120. alia vero notione in *Collecta* 4.]

¶ COLTAX, *Claudicans à Coxa*. Papias MS. Vet. Glossar. Sangerman. MS. n. 501. *Coltax, Clodus à Coxa, vel claudicans*.

¶ COLTELLUS, pro *Cultellus.* Vide *Costalarius.*

¶ COLTIS, f. pro *Cortis*, apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 8. ex Chartulario Brivatensi: *Dedit praeterea mansum unum cum curte... vineam unam habentem fines de uno latere viam publicam, de alio latere Coltem antiquam, & de fronte superiore terram S. Sebastiani.*

¶ COLTORIUM. Vide post *Colum* 3.

¶ COLUBERCULUS, *Parvus coluber*, Joanni de Janua.

¶ COLUBRIMODUS, Colubrinus. Corippus in Praefatione:

Illa Colubrimodis Avarum gens dura capillis.

¶ COLUBRINA, Tormentum bellicum, à colubro dictum, Gall. *Coulevrine.* Epist. Magistri Hospitalitatis Jerosol. ad Papam de Rhodo à Turcis obsessa an. 1480. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 295. *Colubrinis & serpentinis deturbant fatigantque. Breydenbach* Itiner. Jerosol. pag. 268. de ead. Obsidione: *Colubrinis & serpentinis nostros deturbant.* Leges municip. Mechlin. tit. 11. art. xx. *Nemini fas est intra moenia bombardas manuarias aut Colubrinas secum ferre, nisi, &c.* Ariost. in suo *Orlando* lib. 9.

E qual bombarda, è qual nomina scoppio,
Qual simplice cannon, qual cannon doppio.
Qual sagra, qual falcon, qual Colubrina
Sento nomar, come al suo auctor piu aggrada.

¶ COLUBRISSARII, Factiosi homines in pago Leodiensi annis 1466. & seqq. de quibus haec scribit Adrianus de Veteri-Busco apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 1288. *Colubrissarii dominabantur, nec permittebantur duo boni cives loqui pariter, quin vellent scire de quibus esset sermo. Et si aliquis contradixisset ipsis, de mane invenit domum combustam vel horreum incensum.* Vide ibi col. 1291. & 1348.

¶ COLUBROSUS, Curvus, detortus ad instar colubri. Hoc sensu Tertul. adv. Valent. c. 4. dixit, *Actus Colubrosus.*

¶ COLUCULA, Colus, Gallice *Quenouille.* Gloss. Lat. Gr. *Colucula*, ἠλακάτη.

COLVEKERLIA, COLVEKERLI. Chronicon Abbatiae S. Bertini, de Rodulfo Guinarum Comite: *Qui in terra sua servitutem induxit, quae Colvekerlia vocatur, per quem populares astrinxit, ut arma nullus nisi clavas deferret, & inde Colvekerli dicti sunt, quasi rustici cum clava. Nam eorum vulgare, Colve clavam, & Kerli rusticum sonat.* [Martenius noster, qui hoc Chronicon edidit tom. 3. Anecd. col. 564. legit, *Colvokerlia* & *Colvokerli*.] Lambertus Ardens. in Hist. Comit. Guin. *In diebus illis fuerunt homines quidam clavati, sive clavigeri, quos vulgo Colvekerlos nominatos audivimus, in terra Ghisnensium habitantes: qui clavati sive clavigeri, à clava dicebantur agnominati, &c.* Eadem ferme habet quae supra Chron. S. Bertini. [Ludewig. to. 8. Reliq. MSS. pag. 420. in ead. Lamberti Historia constanter scribit *Colvelrerlia*, *Colvelrerli*: quibus vocibus ignominiosum omnino, praesertim mulieribus recens nuptis, servitutis genus videtur indicari. Ipsum locum, si vis, consule.] Vide *Colum* 4.

1. COLUM, *Fastigium templi*, Papiae: pro *Tholus*, ni fallor. [Vetus Glossar. San-German. MS. num. 501. habet: *Colum, Fastigium templi rotundum.*]

¶ 2. COLUM, pro *Colon*, Graec. κῶλον, Intestinum crassum, medium inter coecum & rectum. Vide locum in *Longao.*

3. COLUM, Glossar. vetus cap. de Vasis argenteis: *Colum*, ἠθμός. Accensetur vulgo sacris ministeriis, estque vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo fundo perforatum, per quod vinum ex amulis in calicem refundebatur. Vetus Charta Cornutian. edit. à Suaresio: *Hamulam oblatoriam, Colum, thymiamaterium, &c.* Ordo Romanus: *Archiadiaconus sumit amulam Pontificis cum vino de Subdiacono, & refundit super Colum in calicem.* Infra: *Archidiaconus... accipiens Calicem ab Acolyto Archidiacono apportet vinum per Colum, quod sinistra manu Romanus Ordo Archidiaconum auriculari digito ferre jubet purgandum. Quod utique vas in id opus ex aliquo metallo formatum, in medio sui plurima quasi acus foramina ad excolandum vinum ostendit, & illud Archidiaconus per totum Missae officium in sinistra manu, illo quo praediximus digito, annulo suspensum portaturus est.*

COLA. Christianus Arch. Moguntin. in Chron. pag. 384. *Erant Colae argenteae novem, per quas vinum poterat colari, si necesse fuisset, praeter eam quae attinebat calici aureo, & haec aurea erant.* Chron. Laurisham. *Baccina, thuribulum, Cola, & ampullae pondo 8. marcarum.* [S. Wilhelmi Constit. Hirsaug. lib. 2. cap. 34. *Adhuc autem ab Armario Diaconus aliquis illuc dirigitur, & accepta Cola de manu ejusdem Sacerdotis, sicut & ille de Subdiacono accepit, &c.*]

COLATORIUM, Idem quod *Colum.* Papias: *Colatorium, liquatorium.* Idem: *Colum, Colatorium: à colando mustum.* Ordo Roman. *Archiadiaconus sumit amulam Pontificis de Subdiacono Oblationario, & refundit in calicem super Colatorium.* Alibi: *Gemelliones argenteos cum Colatorio argenteo & aureo.* Hist. Episcop. Autisiod. c. 20. *Colatorium pens. unc. 2.* Anastasius in Sergio II. *Colatorium de argento, quod in sacro utitur officio, deauratum unum.* In Benedicto III. *Patenam unam, Colatorium unum.* In Leone III. *Vasa Colatoria argentea deaurata.* Latini *Colare*, dicunt per Colum rransmittere. Manilius:

Et Colare vagos inductis retibus amnes.

Vide Chartam Philippi Episcopi Bellovacensis an. 1217. in Hist. Drocensi p. 244. & Cardinal. Bona lib. 1. Rerum Liturgic. c. 25. n. 5.

¶ COLTORIUM, apud Bernardum Monachum in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 50. *Ab uno Sacerdote cappa induto exhibetur aqua etiam cum argenteo Coltorio, &c.*

4. COLUM, Clava, ex Flandrico *Kolve.* Chronicon Andernense an. 1231. *Plebeae multitudini utriusque sexus relinquentes exposuerunt, & vix de rastris & flagellis, de furcis, Colis, & baculis sese subtrahentes; &c.* Vide *Colvekerlia.*

1. COLUMBA, Vas in Columbae speciem effictum, supra altare appensum, in quo pyxis ubi Dominicum corpus ad infirmorum viaticum asservari solet, includitur. Testamentum Perpetui Episcopi Turon. tom. 5. Spicilegii Acheriani: *Amalario Presbytero capsulam unam communem de serico: item Peristerium & Columbam argenteam ad repositorium... do, lego.* Anastasius in Hilario PP. *Columbam argenteam pensantes libras duas.* Bernardus Monac. in Consuetud. Cluniacens. MSS. c. 37. & ex eo Udalricus lib. 2. *Praedictam autem pyxidem.... Diaconus de Columba jugiter pendente super altare... abstrahit:* Breve de vasis Ecclesiasticis in Tabulario S. Theofredi in Velavis: *Columba desuper altare aurea, ubi Dominicum reponitur Corpus in linteo mundo servandum.* Adde lib. 1. cap. 9. Amphilochium in Vita S. Basilii Caesar. c. 6. Lib. 1. Miraculor. S. Dionysii cap. 2. Hermannum lib. 3. de Mirac. S. Mariae Laudun. cap. 28. &c. Vide Durandum de Ritibus Eccles. c. 16. & quae hac de re adnotamus in Descript. S. Sophiae num. 64. &

Diurnum Romanum cap. quarto titulo secundo.

2. COLUMBA, Alia notione. Charta ann. 1247. in Histor. Monasterii S. Mariæ Suession. *Et ferent tres Clerici crucem, baculum S. Vodoali, & Columbam, aquam benedictam, & thuribula, &c.*

COLUMBAS de more ante Reginas præferre, apud Galfridum Monemuthensem lib. 7. c. 4.

PER COLUMBAM ELECTI EPISCOPI, id est, per Spiritum sanctum, qui per columbam adumbratur. Concil. Ravenn. ann. 1311. cap. 10. *Et quod de festo B. Apollinaris, & de omnibus sanctis Præsulibus Ravennatibus per Columbam electis fiant festa per totam Ecclesiam Ravennatem suis diebus.* Vide Vitam S. Euvertii Episcopi Aurelian. & sanctum Honoratum Massiliensem in Vita sancti Hilarii Arelatensis.

COLUMBAS VENDERE. Concilium Aquisgranense ann. 816. can. 38. *Columbas quippe vendere, est impositionem manus, qua Spiritus sanctus accipitur, non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare.* Leo IV. PP. in Epist. ad Episcopos Britanniæ: *Requiritis de his qui turpissimo lucro Columbas in templo Domini vendere non pertimescunt, &c.* Vide Joannem VIII. PP. Epist. 94.

¶ 3. COLUMBA, Ordo militaris à Johanne I. Castellæ Rege institutus ann. 1379. Segoviæ. Alii hanc institutionem tribuunt Henrico III. ejus filio an. 1399. Haud diu duravit ille Ordo, cujus insigne erat Columba. Vide Favin. l. 6. p. 1229.

COLUMBAR, Genus vinculi, proprieque ipsum vinculi foramen. Joan. de Janua: *Columbar, genus vinculi, a collo, quod sit aptum collo.* Vita S. Genulfi Episcop. num. 11. *Ut solis catenarum compedibus, durisque lacertorum Columbaribus arcerentur ab hominum morsibus, &c.* [Radulfus Cadomensis in Gestis Tancredi apud Marten. to. 3. Anecdot. col. 138. *Reservatur tamen superstes unus Turcorum non minus scelerum quam sceleratorum princeps: is Columbari gravissimo vinctus compede, in tormentis tormenta, in temporalibus præstolatur æterna.*] Utitur Plautus in Rudent.

¶ COLUMBARE, pro *Columbarium*, Gall. *Colombier.* Legitur apud Thomam *Madox* in Formulari Anglic. pag. 121.

COLUMBARIUM, Pars navis, Italis *Columba*, lignum supra carenam extensum à prora usque ad puppim. [Isid. lib. 19. Orig. cap. 2. *Columbaria in summis lateribus navium loca concava, per quæ eminent remi, dicta, credo, quod sint similia latibulis columbarum, in quibus nidificant.* Papias MS. habet, *per quæ remi immittuntur, &c.*] Gaufredus Grossus in Vita B. Bernardi Abb. Tiron. num. 31. *Remiges autem fulminum juxta cadentium fœtoribus affecti, mortuis similes in transtris prosternuntur, strampisque rumpentibus, remis ferientibus undas à Columbariis extrahuntur.* Vide *Columna.*

¶ COLUMBETA, pro *Columba*, qua Spiritus S. designatur. Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 30. *Ibi sunt Fratres de Spiritu S. qui alicubi de Columbeta vocantur, eo quod ante pectus portant Columbam albam in veste, de regula S. Augustini.* Vide *Fratres de Spiritu Sancto.*

¶ COLUMBINA. Vita S. Francisci de Paula n. 24. tom. 1. April. pag. 112. D. *A sociis apud patrem accusatus est, novellas ficus, quas Columbinas nominant, ligurivisse.*

¶ COLUMBINUS, *Lapis à colore avis dictus.* Papias MS. Isid. l. 19. c. 10. addit: *Natura vicinus gypso & mollitie simillimus.*

COLUMBRUS. Charta ann. 1281. apud Ughellum to. 7. Ital. sacr. pag. 301. *Deferrent arbores cum floribus, & magnis Columbris rosarum.* Infra: *Cum arbore & Columbro rosarum.*

¶ COLUMBUM, Cloaca, Eluvies. Gall. *Egout.* Annal. Benedict. to. 2. p. 410. ex Chartario Farfensi: *In decimo (loco) coquina, id est, domus ubi pulmenta & cibaria coquuntur. In undecimo Columbum, id est, ubi aquæ influunt.* Vide *Colymbus.*

¶ COLUMBUS. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1218. de Obsidione Damiatæ: *In nocte Assumptionis sanctæ Mariæ de Augusto octo Saraceni fuerunt capti, qui veniebant natando ab exercitu Soldani, deferentes ignem, Columbos & cartas, & volebant intrare civitatem.*

¶ COLUMELLA, *Pellicula in hominis ore inflammata.* Medic. Salern. Edit. 1622. pag. 290. Laurent. in Amalth. addit, *oblonga; si rotunda, Una dicitur.*

COLUMELLI. Ugutio, ubi de dentibus: *Horum primi Præcisores dicuntur, quia omne quod accipitur ipsi prius incidunt: Canini dicuntur, quorum duo in dextra maxilla, & duo in sinistra sunt; dicuntur quod ad similitudinem caninorum dentium existunt,... hos vulgus pro longitudine & rotunditate Columellos vocant.* [Vetus Glossar. Sangerman. MS. num. 501. *Colomellos Dentes pro longitudine & rotunditate vulgus vocat: iidem dicuntur Canini.* Vide *Columnelli.*]

COLUMGERIUS. Charta Gerardi Comitis Matiscon. an. 1180. in Biblioth. Cluniacens. p. 1443. *In nemore de Domenge, habet Comes 4. Columgerios, in quibus Monachi nihil accipiunt.*

COLUMNA, Navium recta pars, in Glossis Græco-Barbar. Rabani Mauri, qua notione occurrit in Glossis Ælfrici pag. 71. Vide *Columbarium.*

¶ COLUMNA BLADI, Cumulus frumenti, meta frumentaria, Gall. *Meule, Meulon, Gerbier.* Consuetud. Brageriaci art. 93. *Item si quis furatus fuerit munimenta aratorum in campis, aut perforatus fuerit modula sive Columnas bladorum de campis, & de dicto blado furatus fuerit; &c.* Gallica versio legit: *Tout homme qui aura derobé des instrumens aratoires aux champs, ou percé les Gerbiers ou plongeons de bled des champs, &c.*

COLUMNÆ ALTARIS, Quibus altare sustentatur; & quas prehensare solebant qui confugiebant ad Ecclesiam. Epistola Clericorum Italiæ to. 1. Concil. Gall. pag. 296. *Quo viso sanctus Papa Columnas altaris complexus est.* Aimoin. l. 2. Hist. Franc. cap. 32. *In Basilicam S. Euphemiæ confugit, tenuitque Columnam altaris.* Eadmerus in Vita sancti Wilfridi c. 16. *Strato autem in parte Orientali ex quadris lapidibus pavimento, altare subnixum Columnis loco congruo collocavit.* Theophanes an. 20. Justiniani: Ὁ δὲ φοβηθεὶς τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως, τῷ θυσιαστηρίῳ Σεργίου τοῦ μάρτυρος μονῆς τῶν Ορμίσδου προσέφυγεν, κἀκεῖθεν ἑλκόμενος, κατέσχεν τοὺς βαστάζοντας τὸ θυσιαστήριον κίονας, &c. Adde Pachymer. lib. 7. c. 17. pag. 31. Erant autem hæ columnæ numero quatuor; nam, ut ait Honorius Augustod. lib. 3. cap. 106. *Mensa in tabernaculo Dei erat 4. pedibus fulta.* Interdum quinque. Vita S. Theodardi Archiep. Narbonensis apud Catellum p. 761. *Fecit autem idem B. Pontifex Audardus eidem Ecclesiæ ex magno & candidissimo marmore aram miro opere sculpturæ calatam, quinque nihilominus marmoreis stipitibus, quibus erant bases, & epistylia marmorea locis opportunis ac congruis, fultam.* Vide Codicem Carolinum Ep. 92. & quæ notamus in Descriptione sanctæ Sophiæ cap. 55.

COLUMNATIO, Περίστυλον. Glossar. Græco-Latin. Ordo Columnarum, locus Columnis exornatus. [Apuleius

[Apuleius lib. 4. Florid. *Proscenii contabulatio, scenæ Columnatio.*]

COLUMNELLI, seu ut habet Papias, *Colomelli, dentes qui Canini dicuntur, quia sunt longi & rotundi ad modum columnæ.* Ugutio, Joan. de Janua. Vide supra *Columelli.*

¶ COLUMPNA PASCHALIS, Cereus Paschalis, Gal. *Cierge Paschal.* Tabular. S. Bartholomæi Bethun. fol. XLII. *Columpna Paschalis debet ab ipso Custode cera tegi suis sumptibus sufficienter & honeste.*

¶ COLVOKERLIA, COLVOKERLI. Vide *Kolvekerlia.*

COLURNUS, ex Corylo arbore. Glossæ Græco-Lat. Κρανέα, δένδρον, *Colurnum, Cornus*: λεπτοκάρυον, *Avellanum, corylum.* λεπτοκαρύινον, ἢ κράνινον, *Colurnum.* Papias: *Colurnus de corylo, sicut Quercus de quercu.* Vox Latinis nota. *Colurna vasa*, apud Metellum in Quirinalibus pag. 153. *Colurna virga*, apud Hericum Monach. de Miraculis S. Germani Autisiodor. cap. 7. Fridegodus in Vita sancti Wilfridi cap. 15.

Theosopho spirans animo cognata synergus
Oppida diffuso HRipis amplificare Colurno.

Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 25.

Populnus, quernus, ficulnus, tolle Columnus, &c.

¶ COLUS, *Color.* Papias MS.

¶ COLUSUS. Vide *Collosus.*

COLYMBUS, ex Græco Κόλυμβος, Natatio. Glossæ Isid. *Colymbus, locus ubi vestes mundantur.* Ugutioni, *Est herba crescens in aqua, vel tirsus virens, vel aquæ ductus, scilicet locus per quem discurrit aqua.* Papias: *Colimbus, ubi mundantur vestimenta, vel aquarum influens locus.* Passio B. Thomæ apud Ordericum Vital. lib. 2. *Fecit Colimbos & lacus aquarum influentes.* Prudentius de fonte:

Nunc pretiosa venit per marmora, lubricatque clivum
Donec virenti fluctus Colymbo.

Lampridius in Heliogabalo: *Marinæ aquæ Colymbos exhibuit.*

¶ COLYPHIA. Vide *Colifarius.*

¶ COLYSEUS. Vide *Colifeum.*

COMA, COMAM DEPONERE. Vide *Capilli.*

COMA EQUI, pro Juba, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 4. §. 3. *Si quis alieni caballi Comam turpaverit, aut caudam curtaverit.*

¶ COMAS MITTERE, Capillos nutrire. Capitula General. MSS. S. Victoris Massil. *Comas non mittant, sed statim coronas radant.*

¶ COMA, *tis.* Vide *Comma.*

COMACINUS, & *Magister Comacinus*, vel *Commacinus*, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 9. §. 9. & 10. videtur appellari qui vulgo *Macio*, Gallis *Maçon*, unde forte vocabuli origo. Hoc loco *Comacini* vocem à loco effictam tradit Glossarium apud Lindenbrogium, à Comacina forte insula in Romanula, ubi Longobardorum ævo periti architecti fuerint.

¶ COMANDA, COMANDIA. Vide in *Commenda.*

¶ COMANDISIA. Vide *Commendisia.*

¶ COMANS, à *Comare*, Coma vestire: quo sensu hoc verbum usurpavit Tacitus Germ. l. 18. cap. 3. *Munera quibus nova nupta Comatur.* Vita S. Viventii tom. 1. SS. Januar. pag. 806. n. 11. *Inimici etenim ut viderunt eos sic aufugisse, Cymbalia Comantes aplustria, findendo Neptunia, extentis circumquaque lacertis, provolare lembum citissime remis fecere. Comans* vox Poëtis frequens, sed pro Capilloso dumtaxat vel Cristato, & metaphorice pro Virenti & florenti.

COMARCHUS, COMARCHA. Vide *Commarchus.*

¶ COMARIUM, vel COMARIUS, Quoddam argenti pondus. Albert. Crantz. Metropol. lib. 1. cap. 16. pag. 204. *Ricardus Rex cum pecuniam accepisset, ut fertur, à filiis Saladini, duodecim, ut fertur, Comariorum (ita tum pondus significabant) ut deferret cæteros Christianismi Principes, conculcavit tentoria Regis Franciæ & Ducis Austriæ, &c.*

¶ COMATA, pro *Somata*, Onus equi sagmarii. Præceptum Borelli Comitis de securitate castri Cardonæ ann. 986. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 338. *Perdonamus ad omnes habitatores loci istius... illam quartam partem de illo teloneo donare facimus ad domum S. Vincentii, sicut fecerunt gentes nostræ ex toto, & in hebdomada duas Comatas salis & necessaria ligna.*

COMATI. Vide *Comitus* post *Comes* 2.

COMATIO. Leges Henrici I. Regis Angliæ. *Si quis Dominum suum occidat, si capiatur, nullo modo se redimat, sed de ejus Comatione, vel ejus cautione, vel ita primo severa gentium animadversione damnetur, &c.* Id est, ni fallor, comæ abscissione, seu decalvatione.

COMATORES, *dicuntur argenti tonsores, qui de sordida massa lucidum comant argentum.* Ugutio.

COMBA, Locus declivis. Vide *Cumba.*

COMBARO, Dominatus particeps, *Par*, Compar, vel *Baro*, æque ac alii, Gallis *Conseigneur.* W. Thorn. in Chron. ann. 1270. *Dominus Abbas est Combaro de Sandwico, & Par eorum.*

¶ COMBELLI. Vide *Combri.*

¶ COMBENNIRE, *Benna*, seu vehiculo comportare, Gloss. Lat. Gr. *Combennit*, συμβαστάζει. Vide *Benna.*

¶ COMBENNONES, *in eadem benna sedentes*, apud Festum in *Benna.*

¶ COMBERE, si bene conjecto, pro *Cambire*, Permutare, mutuum reddere. Pactum Gregorii Ducis Neapolis, &c. cum PP. Beneventi Landulfo I. &c. apud Muratorium Scriptorum Italic. tom. 2. pag. 341. col. 2. *Et si pars nostra terras illas possederit per ipsa cār, & auctores non paruerit, & aliquid nos à parte vestra exinde quæsierint, Comberemus parti vestræ cār ipsa, cum sex hominibus nostris, quales vos nobis quæsieritis; & ipsas terras habeamus absque omni intentione.*

COMBIBIOSUS, *Qui frequenter bibit*, Ugutioni.

COMBINÆ, Διπλαῖ, Duplomata, Tractoriæ quæ dabantur cursu publico utentibus, [ad *combinanda* publica animalia & cursum usurpandum. Gloss. Basilicæ: τρακτωρία, κέλευσις Ἐπάρχου, καὶ κομβίνα, ἤτοι σύνθεμα περὶ τῶν δρομικῶν ζώων.] Vide Casaubonum & Salmasium ad Hist. Augustam, Meursii Gloss. in κομβίνα, & Philippum Priorium in Dissertat. de Litteris num. 10. [Κομβινογράφος, Combinæ scriptor apud Continuatorem Theophanis lib. 4. n. 36. Vide Glossar. mediæ Græcitatis.]

COMBINALE. Habetur liber olim editus hoc titulo: *Incipit partionale Grammaticæ juvenum, virtutes Donati junioris simul & regularum breviter complectens.* In fine hæc leguntur: *Explicit Partionale Grammaticæ, & dicitur Partionale, quasi de partibus orationum juvenes primordialiter agens. Sequitur Combinale ejusdem.* In fine: *Explicit Combinale Grammaticæ juvenum, & dicitur Combinale, quasi de combinatione dictionum sub forma congruitatis.*

COMBINARE, Conjungere, innectere, copulare, συνδυάζειν. Gloss. Lat. Græc. *Combinat*, ζευγνύει, συνάπτει. Glossar. Græc. Lat. ζευγίζω, *Combino.* ζεῦξις κατὰ δύο, *Combinatio.* S. Eulogius lib. 1. Me-

morial. SS. cap. 8. *Ego ille peccator, ego dives iniquitatum, qui à principio martyrii sui ejus amicitia fruitus sum, Combinatus manibus meis cicatrices reverentissimi & delicati illius verticis attrectavi, &c.* Item lib. 3. cap. 10. *Ipsum denuo arbitrum, quare se talibus sacrilegiis Combinaret, blandis admodum verbis hortatur.* Philippus Eystetensis in Vita S. Wilibaldi cap. 21. *Et sic Deus necessitatem ac bonam voluntatem pro varietate negotiorum Combinans, &c.* *Combinata dilectio*, apud Petrum Blesensem Epist. 50. Occurrit apud S. Hilarium in Psalm. 140. Paulinum Nolanum Epist. 5. & in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 59. §. 2. [in Processu de virtutibus & miraculis venerab. Mariæ de Malliaco to. 3. SS. Martii pag. 751.] Vide *Conternare*, & Gloss. Meursii in Κομβινεύειν, [necnon Glossar. mediæ Græcit.]

COMBINARI, Matrimonio jungi. Hugo Archiepiscopus Rotomag. lib. 3. de Hæretic. cap. 4. *Proinde si fuerit accusatum, & ordine judiciario comprobatum, quod in linea consanguinitatis septimo gradu vel infra fuerint Combinati, oportet eos auctoritate Apostolicæ sedis ab invicem separari.*

¶ COMBINATIO, *Conjunctio*, *compago*. Janssonius in Auctario Glossarum Isid. In Capitulo Generali Ordinis Prædicatorum ann. 1289. apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 1831. *Combinatio fratrum* ea dicitur, qua Frater cum alio jungitur ad egrediendum è Conventu, ibique districte prohibetur, ne se separent *Fratres Combinati.*

¶ COMBITUMINARE, Bitumine conjungere. Gausberti Abb. Præfatio ad Vitam SS. Cypriani & Sabini Martyrum tom. 1. Anecdot. Marten. col. 151. *Ecclesiasticæ scientiæ doctrinis ad purum elimatis, mihique caritatis glutine Combituminatis Bosoni carissimo, necne Friderico placidissimo Gausbertus Abbatum omnium stolidissimus gaudium Domini sine fine mansurum.*

¶ COMBLESGATUS, Cumulatus, Gall. *Comblé.* Charta Radulfi *Le Bouchier* ex Parvo Chartulario Gemeticensi: *Debet dicto Eleemosynario octo boessellos avenæ Comblesgatæ, dempto ultimo boessello raesgatæ.*

¶ COMBLUS, Cumulus, Gall. *Comble.* Litteræ Officialis Remensis ann. 1238. ex Tabulario Compendiensi: *Pro ducentis sextariis bladi persolvendis, scilicet blado ad rasum & avena ad Comblum.* Adjective sumitur in Chartulario Camalariensis Monasterii Dioec. Anic. *Rodavus Bellomontis dedit unam mensuram siliginis Comblam & Calcatam*; Gall. *Comblée & foulée.*

COMBONA, Terminus, limes. Charta Ordonii Regis Navarræ æræ 950. apud Antonium *de Yepez* tom. 4. Chronic. Ord. S. Benedicti pag. 435. *Cum omnibus suis bonis, & cum suo stario integro, & cum suas Combonas integras, quæ sunt inter ambas ipsas Ecclesias, &c.* Vide *Bonna* 2.

¶ COMBRA, Agger in fluviis ad pisces capiendos exstructus. Locus est in *Braca*. Vide *Combri.*

COMBRI, CUMBRI. Gesta Regum Francor. cap. 25. & Chronicon Ademari Caban. pag. 152. *In sylvam confugit in Arelauno, fecitque Combros, totam spem suam in Dei pietate transfundens.* [Hinc emendandum Chronicon Turonense apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 934. *In sylvam fugit in Aureliano, fecitque Combros, spem ponens in Domino*; Legendum enim *Arelano.*] Gregorius Turonens. lib. 3. Hist. cap. 28. rem eamdem narrans: *Et concides magnas in silvis illis fecit, totamque spem suam in Dei pietatem transfundens.* Unde conficitur, *Combros* his locis usurpari pro lignis & arboribus excisis, quibus viæ impediuntur, unde vox nostris nota *Encombrer*, pro impedire, viam obcludere. Sed & pro quibusvis arboribus excisis, atque iis quæ ad *exclusas* in aquis defiguntur, ad vivaria in iis conficienda, usurpat Tabularium Vindocinense Ch. 231. *Apud Curcellos una masura habetur cum plexitio, & Cumbris, quæ sunt in flumine Ledi.* Charta Guillelmi de Rupibus Senescalli Andegav. ann. 1219. apud Sammarthanos in Abbat. Boni loci: *Item duo molendina in Lido apud Pontem de Curia Hamonis, cum piscariis & Combris, &c.* [Tabular. Dunense Ch. 35. *Quatuor arpennium pratorum & Combrorum in aqua Ledo consistentium.* Charta Thossiacensis ann. 1404. *Tenet quinque Combros seu plateam in qua possunt fieri quinque boni Combri in riparia Calaronæ juxta Combros seu aquas piscarias Petri Pelisson.* Altera Charta Thossiac. ann. 1520. *Quoddam Combrum vel plateam unius Combri situm in riparia Calaronæ.*] Vide *Concisa.* Alia Ricardi Regis Angl. in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 89. *In aquis quæ sunt infra pontem habet Comes Combros & non Archiepiscopus.* Vide *Ramata.*

¶ COMBELLI, Parvæ concædes, Hadriano Valesio in sua Galliarum Notitia pag. 415. ubi conjectat vicum *Combellos* vulgo *Combeaux*, aut *Combaux*, in Briegio non procul Matrona positum, ab hujusmodi *Combellis*, seu concædibus nomen accepisse.

INCUMBRARE, Impedire, quasi *Combros* opponere. *Incumbramentum*, impedimentum, voces practicorum, apud Bractonum lib. 4. tr. 2. cap. 6. lib. 5. tr. 4. c. 9. §. 14. & in Fleta lib. 5. cap. 19. Vide Rastallum verbo, *Quare Incumbravit.* *Ingombrare* Itali, *Encombrer* nostri dicunt. *Ingomberare*, in Vita S. Zitæ Virg. Lucensis num. 35. Le Roman *de Roncevaux* MS.

Et li traitres le vait contreratendant
Par quoi le fait, c'est ses Encombremens.

Charta Libertatum Pontallerii ann. 1157. apud Perardum: *Et se aucuns de mes homs de cels leus, ou ces choses estoient prises, ne Encombrées, pour ma dete cogneuë, ge lou dois par mon serement delivrer.* Viri docti à Germanico *Kommer*, seu *Komber*, quod inquietudinem, ærumnam, afflictionem significat, vocem deducunt. Sed potius videtur à *Combris* etymon arcessendum; [*Combrus* autem pro *Cumulus* dictum probabiliter conjiciunt viri quidam eruditi. Vide Menagium in voce *Encombrer.*] Ita *Decombrer*, est impedimentum auferre. Le Roman du *Chevalier au Barisel* MS.

Et Diex tout maintenant i euvré,
Qui son cuer Descombre & descuevre.

Sgombrare, *Disgombrare*, Itali hac notione dicunt.

¶ INCUMBRARE, Oppignerare, Gall. *Hypothequer*, *Engager*, *Incumbres*, Hypothecæ, res oppigneratæ, Gall. *Hypotheques*, *Engagemens.* Charta Raymundi Vicecomitis Biterr. ann. 1070. Marcæ Hispan. col. 1157. *Conveniunt namque eis prædictis jam dicti Vicecomes & Vicecomitissa, ut ipsas Abbatias .... cum illarum pertinentiis .... non vendant, neque alienent, nec Incombrent, neque donent alicui homini... exceptis ipsis Incombres, vel donationibus, quæ erant factæ in prædictis Abbatiis, & excepto ipso seguio, qui per prædictos Incombres, vel donationes, advenerit per directum ad ipsos successores de ipsos tenentes jam dictas donationes; sed ita maneant ipsæ Abbatiæ, exceptis prædictis Incombres & eorum seguio præscripto, sicut consistebant ipsa die, quando, &c.*

¶ INCOMBRIUM, Eadem notione. Donatio Petri Comitis Biterr. ann. 1054. *Neque Episcopus, neque Canonicus, nec ullus Clericus non audeat aliquid disrumpere vel tollere de omni præscripto honore de ipsa canonica vel communia S. Nazarii neque per fevum, neque per alodem, neque per pignora, neque per vicariam, neque per ullum Incombrium.*

ENCOMBRATUM MARITAGIUM, cum bona uxoris à marito [oppignerantur,] distrahuntur, aut alienantur. Primum Regestum Joannis de S. Justo in Camera Computor. Paris. *Inter Scacaria Norman. De maritagio Encombrato hæredes mariti qui Encombravit maritagium uxoris suæ, re evicta à possidente, tenetur ei reddere pretium.* Infra: *Mulier quæ post mortem maritagium Encombravit, agit contra possidentem, postea facit pacem, itaque dat ei 10. libras: consanguinei mulieris volunt retrahere veniam istam: quæritur an possint; Respondetur quod non.* [Scacarium S. Michaëlis apud Faleſiam an. 1211. apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. pag. 932. *Judicatum est quod pueri infra ætatem non respondebunt de maritagio Enconbrato per venditionem patris sui.*] Vetus Consuetudo Normanniæ MS. 2. part. cap. 43. *L'en di que li home Encombre le mariage sa femme, quand il fet en quelque maniere que ce soit, que ele en soit desaisie.* Ubi editio Latina habet *maritagium Impeditum.* Vide novam Consuetud. art. 3. Ita etiam in Charta an. 1294. in Regesto Philippi Pulcri incipiente ann. 1299. fol. 2. *Non veniet, nec venire aliquatenus attentabit, ratione dotis, donationis propter nuptias, maritagii Impediti, aut alia ratione quacumque, &c.*

¶ COMBURGENSIS, Qui ex eodem *Burgo*, seu villa est, Concivis, Gall. *Concitoïen.* Occurrit in Consuetud. Brageriaci art. 1. n. 2. in Codicillo Frederici Imp. ann. 1156. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 194. & apud Rymerum to. 3. pag. 766. col. 1. Vide *Burgensis.*

¶ COMBURIUM, Combustio, Gall. *Brulure.* Conventus Episc. apud Gerundam ann. 1197. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 401. col. 1. *Idque sub pœna confiscationis bonorum & Comburii corporum.*

¶ 1. COMBUSTIO, Turbæ, dissensio, Gallis etiam *Combustion.* Sebastian. Perusinus in Vita S. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 369. *Fuerat quondam populus ipse in magna Combustione, eo quod* (multi urbe) *pulsi & exules.* Leander *timorem* & *formidinem* interpretatur, minus recte, ut arbitror.

2. COMBUSTIO, Stigma, cum rei facies ferro calido notatur. Burchardus Episcopus Vormaciensis in Lege Familiæ: *Constituimus ut ei tollantur corium & capilli, & in utraque maxilla ferro ad hoc facto Comburatur, & Weregeldum reddat, &c. Corium & capillos amittant sine Combustione.* Rursum: *Corium & capillos amittant, & supradictam Combustionem patiantur.* Occurrit ibi præterea semel ac iterum. Vide *Arsura.*

COMBUSTURA, Ustura, Gallis *Brusture.* Apitius l. 5. de Re culin. c. 5. *In alterum cacabum transferes ne fundum contingat, ad evitandam Combusturam.*

COMDATUM. Itinerar. Willebrandi ab Oldenborg. de monte cui institit olim castrum Margath in Syria: *Qui in pede latissimus, & paulatim in alium conscendens, annuatim large quingenta plaustra Comdati novem suis dominis ministrat.*

¶ COMDORII, Iidem qui infra *Comitores.* Testam. Jacobi Regis Aragon. tom. 9. Spicil. Acher. p. 200. *Et cum Comitibus, Vice-comitibus, Comdoriis, Vasvessoribus & aliis Militibus, civibus, &c.*

¶ COMEA, Vetus Formula cessionis apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 551. *Pro benevolentia vel servitia tua, quæ circa nos impendis, sed in Comea facere non desinis, propterea cedimus tibi, &c.* Ubi aliæ formulæ habent, *quotidie.*

¶ COMECIA, Comitatus. Vide *Comitia.*

¶ COMEDENTARIUS, sic à *Comedere* dicitur *Commendatarius* ab Auctore Hieratii Juris Pontificii pag. 34. *Concessæ sunt Commendæ militibus, qui de Religione Christiana bene meriti erant: & sic per abusum veteri quodam errore novi prodierunt Comedentarii, qui videntur in spiritualibus ὡς ἐλκεσίπεπλος luxuriente veste, ut facilius in Ecclesiæ reditibus saginentur.*

¶ COMEDATARIUS, Eadem notione. Menotus Serm. Quadragesimal. fol. 100. verso col. 2. *Secundo erit Prior; Abbas Commendatarius; & potius Comedatarius; quia omnia comedit.*

¶ COMEDUM. Constitutio Leduini Abb. S. Vedasti de Placito generali ann. 1020. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 382. B. C. *Si uxorem ex lege sua acceperit, quinque solidos de Comedo, id est licentia, vir & femina dabit, . . . homo si mortuus fuerit, quinque solidos de manu mortua dabit, quia prolem suam in hereditatem dimittit. De his quoque quinque solidos tam de Comedo, quam de mortua manu, decimum denarium Major Placiti habebit.* Vide *Comiatus.*

¶ COMENDA. Vide *Commenda.*

¶ COMENDATITIÆ CONSUETUDINES. Vide *Commendatitiæ, &c.*

¶ COMENTARIENSIS, pro *Commentariensis*, Custos carceris, in Constitutione Ludovici Regis Jerusalem & Siciliæ an. 1352. è MS. D. *Brunet* fol. 98. *Carcerarii seu Comentarienses, &c.*

1. COMES, LIBER COMITIS. Papias: *Comes vocatur ab Ecclesiasticis congregatio cælestium lectionum.* Quibus verbis innuitur *Lectionarius*, quem à sancto Hieronymo ferunt compositum, qui *Comitem* eum inscripserit, ut observavit Pamelius in Epist. ad Micrologum. Verum si quem nuper edidit vir doctissimus D. Lucas Acherius to. 13. Spicilegii pag. 253. Prologus ad Constantium in eumdem librum, revera est Hieronymi, longe ante eum id nominis obtinuerat, quod ex illius initio colligere est, unde quæ de eo habet Papias excerpserat: *Quamquam licenter adsumatur in opere congregatio cælestium lectionum, & ipsum opusculum ab Ecclesiasticis viris Comes quidem soleat appellari, &c.* Utcumque sit de Prologi auctore, constat eam Lectionario inditam ac receptam nomenclaturam an. 471. ex Charta Donationis Ecclesiæ Cornutianæ hoc anno scripta, & edita à Suaresio: *Item Codices, Evangelia 4. Apostolum, Psalterium & Comitem.* Unde liquet nomenclaturam istam perantiquam esse. [Gregorius Monachus in Chronico Farfensi, apud Murator. to. 2. part. 2. col. 468. *Item: pro uno libro, qui appellatur Comes, valente solidos xxx.*] *Liber Comitis* dicitur apud Bernonem Augiensem cap. 4. & in Vita S. Felicis Archiep. Trevir. n. 8. Quidam sic appellatum volunt quod Ecclesiastici eum ut *Comitem* semper habere debeant, ut loquitur Phocas Grammaticus:

Te longinqua petens Comitem sibi ferre viator
Ne dubitet; parvo pondere multa vehis.

Ita Paulus Ægineta in Præfat. τὰς συνόψεις καὶ συνεκδήμους ejusmodi libros vocat. Alii quod *ad Comitem* scriptus dicatur in antiquioribus MSS. in aliis *liber Comiti* inscribatur. In Chartis aliquot Hispanicis fere semper *Comicus* & *Commicus*, pro *Comitus* appellatur, apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti. Charta Ordonii Regis Na-

varræ æræ 936. to. 2. pag. 10. Appendic. *Libros Ecclesiasticos, Psalterium, Comicum, Antiphonarium, Manualium, Orationum, Passionum, Sermonum, Precum, & Horarum, &c.* Ita in alia ejusdem Regis to. 3. pag. 20. Appendicis, in Charta Gennadii Episcopi Astoriensis æræ 953. to. 4. [unde corrigendum est mendum, quod irrepsit to. 3. Concil. Hisp. pag. 173. col. 2. ubi perperam legitur, *Liber Cominis,*] in Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 930. tom. 4. in alia æræ 1060. to. 5. pag. 435.

Servatur in Bibliotheca Ecclesiæ Bellovacensis Codex Evangeliorum MS. noni sæculi, quibus subditus legitur *Comes*, hocce titulo: *In Christi nomine anni circuli liber Comitis incipit auctus à Theotincho indigno Presbytero, rogatu viri venerabilis Hechiardi Comitis Ambianensis: Ita tamen ut sancta Evangelistarum dicta, necnon & Apostolorum & Prophetarum immota atque inconcussa servarentur, &c.* Qui quidem *Hechiardus* forte is fuit qui *Echardus* appellatur in Proclamatione Caroli Calvi adversus Wenilonem Archiepiscopum Senonensem in Synodo apud Saponarias an. 855. Missusque ejusdem Regis fuisse dicitur in Append. Capitul. Reg. Francorum. Occurrit etiam nescio quis Eccardus Comes, in veteri Charta an. 840. apud Perardum pag. 22. quem eumdem esse cum Hechiardo existimat vir doctissimus, à quo editus nuper hic *liber Comitis:* verum is potius fuerit Eckeardus qui in eo prælio, quod actum est an. 844. in pago Inculismensi inter Pipinum filium Pipini quondam Regis, & exercitum Caroli, cum filiis duobus vitam amisit, uti narrant Annales Francorum Bertiniani. Lectionarium porro longe antea Caroli Magni cura & mandato emendarat Paulus Diaconus Aquileiensis, ut in v. *Lectio* & *Lectionarius* attigimus. Sed & Alcuinus, eodem Augusto præcipiente, ut observatum à viro doctissimo Jo. Mabillonio to. 5. Vitar. SS. Ordinis sancti Benedicti p. 767. Vide Cardin. Bona l. 2. Rerum Liturgic. c. 6. & infra in *Lectionarius.*

2. COMES. Comites, à comitando primum dicti aulæ Romanæ ac Imperatorii Palatii Proceres, quod ii Principem sectarentur, ejusque lateri adhærerent, seu domi maneret, seu in expeditionem proficisceretur. Spartianus in Hadriano: *Cum judicaret, in consilio habuit non amicos suos & Comites solum, sed Jureconsultos, &c.* Hinc *Comites Imperatorum*, vel *Augustorum*, in veteribus Inscriptionibus passim Romæ: *Necessarius Augg. & Comes per omnes expeditiones eorum.* Alia: *Comes Divi Theodosii Aug. in omnibus bellis atque victoriis.* Ita in Inscriptione Græca quæ Ravennæ exstat, Ισαάκιος τῶν βασιλέων ὁ σύμμαχος dicitur. Gloss. Lat. Græc. *Comes*, συνστρατιώτης. S. Ambrosius in Concione in obitu Valentiniani: *Cœpit ita frequentare jejunium, ut plerumque ipse impransus convivium solenne suis Comitibus exhiberet.* Infra: *Ecce rescriptum accipio, ut sine mora pergendum putarem, eo quod vadem fidei tuæ habere me apud Comitem tuum velles.* Idem Serm. 26. *Sapiens vir & religiosus Comes, qui quantum in bello Imperatori militat, ... sapiens, inquam, qui sicut Comes Imperatoris est, ita & Comes Christi esse desiderat.* Adde Epist. 15. & lib. 14. Cod. Theod. de Accusat.

☞ Tillemontius horumce Comitum originem refert ad ultima Augusti tempora, quibus hic Imperator Senatores aliquot elegit, ut domesticum quemdam Senatum haberet, cujus consiliis uteretur. Hi Senatores *Cæsaris Comites* appellati. Cl. Scriptorem consule to. 1. Imperat. pag. 98. & 762. tom. 3. pag. 389. & to. 4. pag. 285.

Postea cum ex eorum numero adsumerentur qui ad provincias regendas mittebantur, *Comites* illi, non amplius Principis à quo aberant, sed Provinciæ dicebantur, quam ipsi cum Comitiva dignitate gubernabant. Ita etiam qui sacri Palatii ministeriis ac officiis præficiebantur, eorumdem ministeriorum ac officiorum Comites dicti, ut ex infra observandis constat. Papias: *Comes, socius à comitando dictus vel à commeando, seu à commeotis, quod in usu non est: unde Consules Romani Comites dicti sunt, quia semper duo erant. Inde etiam ex ea consuetudine unius cujusque Comitatus provisor adhuc Comes vocatur, quamvis nonnisi unus sit.* Vide Salmasium ad Spartianum pag. 47. 48.

Comes, Judex civitatis, ac pagi circumjacentis. Ita appellabant nostri Præfectos majorum civitatum: quam vocem à Romanis hausisse existimant plerique, alii à Comitibus Germanicis, de quibus Cæsar & Tacitus, ut Cluverius l. 1. Germaniæ antiq. cap. 48. Christoph. Besoldus in Dissertat. de Comitibus, & Rulandus in Tract. de Commissar. part. 2. l. 5. cap. 4. n. 26. Lex Ripuar. tit. 55. *Si quis judicem fiscalem, quem Comitem vocant, interfecerit.* Fortunatus l. 4. de Vita S. Martini, de Avitiano Comite Turonensi:

Judicis inde feri conjux ægra Avitiani:

Infra:

Territus hinc Judex, &c.

Supra:

Moribus ut tumidus Comes Avitianus agebat.

Idem l. 10. Poëm. 25. ad Galactorium Comitem:

Judicio Regis valuisti crescere Judex.

Auspicius Episcopus Tullensis ad Arbogastem Comitem Trevirorum: *Tu autem vir eximie, Judex multorum providus.* [Vide Gregorium M. lib. 4. Dialog. cap. 27. lib. 7. Epist. 3. novæ Edit. Concil. Narbon. an. 589. can. 4. &c.]

Comites Provinciales, Qui in provincias ad eas regendas delegantur, in Capit. 1. Caroli Magni an. 802. cap. 1. Ita usurpant passim Scriptores, Senator lib. 6. Epist. 22. & seq. Gregor. Turon. lib. 6. Hist. cap. 8. 22. l. 7. l. 10. c. 15. & 42. idem de Vitis Patr. c. 8. Lex Ripuar. tit. 53. Chronicon Moissiacense an. 815. Concilium Cabilonense II. can. 21. Asserus de Ælfridi rebus gest. pag. 21. &c. Exstat formula institutionis ejusmodi Comitis in Charta Caroli Magni apud Meibomium ad Witikindi lib. 2. *Quapropter in illa parte Saxoniæ Trutmannum virum illustrem ibidem Comitem ordinavimus, ut resideat in curte ad campos, in mallo publico, ad universorum causas audiendas, vel recta judicia terminanda: iisque advocatum omnium Presbyterorum in tota Saxonia fideliter agat, superque Vicarios & Scabinos quos sub se habet, diligenter inquirat, & animadvertat ut officia sua sedulo peragant: tandem idem Comes omnia sua sibi singulariter à nobis præscripta toto conatu ac viribus perficiat, &c.* Adde Alcuinum Epist. 35. Ut autem illi mallis, seu judiciis publicis præsederint, docent Judicata & Notitiæ veteres, in Chronico sancti Benigni & Besuensi non semel, & apud Perardum in Burgundicis p. 34. 35. 147. 149. præterea Vita S. Walarici Abbat. Baudemundus in Vita S. Amandi n. 13. Charta Ludovici Pii pro Hispanis to. 2. Hist. Franc. pag. 321. &c.

Neque *Comites* Judicum duntaxat obiere officium, sed & populares suos in prælia, & castra eduxerunt: ac demum, qui à Principe pro libito

creabantur, inclinante Caroli Magni principatu, ad hæredes dignitates ſuas tranſtulerunt, Regum ipſorum nutu, vel potius impotentia, cum eo uſque poſt Normannorum incurſus, imminuta Principum poteſtate, Comitum creviſſet auctoritas, ut ægre ab iis quibus præfuerant præfecturis amoveri poſſent filii ac hæredes. Quod tum primum ſub Carolo C. obtinuiſſe oſtendunt illius Capitularia tit. 43. ſub finem c. 3. *Si Comes de iſto regno obierit, cujus filius nobiſcum ſit, filius noſter cum cæteris fidelibus noſtris ordinet de his qui eidem Comiti plus familiares & propinquiores fuerint, qui cum miniſterialibus ipſius Comitatus, & cum Epiſcopo in cujus parochia fuerit ipſe Comitatus, ipſum Comitatum prævideat, uſque dum nobis renuntietur, ut filium illius qui nobiſcum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, cum miniſterialibus ipſius Comitatus & Epiſcopo in cujus parochia conſiſtit, eumdem Comitatum prævideat, donec ad noſtram notitiam perveniat. Si vero filium non habuerit, filius noſter cum cæteris fidelibus noſtris ordinet, qui cum miniſterialibus ipſius Comitatus & Epiſcopo proprio ipſum Comitatum prævideat donec juſſio noſtra inde fiat. Et pro hoc ille non iraſcatur qui illum Comitatum prævideret, ſi eumdem Comitatum alteri cui nobis placuerit dederimus; quam illi qui eum hactenus prævidit.* Et cap. 10. *Si aliquis [ex fidelibus noſtris poſt obitum noſtrum Dei & noſtro amore compunctus, ſæculo renuntiare voluerit, & filium vel talem propinquum habuerit qui reipublicæ prodeſſe voluerit, ſuos honores, prout melius voluerit, ei valeat placitare.* Similia habentur c. 9. Ex quibus patet non temere ademptas dignitates liberis ac propinquioribus Comitum hæredibus; ad quos, interveniente tamen Regum conceſſu, plerumque tranſmittebantur. Atque inde primam hæreditariorum in Francia principatuum fluxiſſe conſtat originem, qui ſub ſecundæ Regum ſtirpis exitum, proſtrata fere ac dilapſa Regia auctoritate, agnoſci cœpere.

Comes, apud Burgundos, *nullus vocabatur, niſi is qui Ducis honorem poſſidebat*, inquit Ditmarus l. 7. p. 92. Eadem habentur in Chronico Magdeburgenſi MS. ex Bibl. S. Germani Pariſ. an 1014.

Comites promiſcue ac *Duces* ſeſe inſcripſiſſe Armoricæ Principes palam eſt, ut & interdum Normanniæ Dynaſtas. [De primis conſule D. *Bruſſel* tom. 1. de Feudorum uſu pag. 138. & 139.] de poſtremis vero vide Hugonem Flaviniacenſem in Chronico pag. 184. 186. 191. Ordericum Vitalem & Ademarum non uno loco; Glabrum Rodulfum lib. 2. cap. 8. Gaufredum Malaterram lib. 1. cap. 40. Chronicon Fontanellenſe in Appendice cap. 3. Anonymum de Miracul. S. Fidis cap. 14. Adamum Bremenſem c. 91. Guibertum l. 1. de Pignerib. Sanctor. c. 4. §. 1. Tranſlat. S. Sulpitii apud Bollandum tom. 2. p. 788. Miræum l. 1. Diplomat. Belgic. c. 29. l. 2. cap. 29. Chron. Rotomag. an. 1025. 1033. Hemeræum in Auguſta Viromand. an. 1015. Spicilegium Acherian. tom. 2. pag. 671. 673. Hiſt. Monmorenciacam pag. 13. [Anecdota Marten. tom. 1. col. 154.] &c.

Comitum etiam nomen interdum attributum legitur Advocatis Eccleſiarum Cathedralium, quod potiſſimum eruitur ex Charta Udonis Epiſcopi Tullenſis an. 1069. apud Hieronymum Vignerium in Familia Alſatica p. 127. ex qua omnino docemur hoſce Comites vaſſallos fuiſſe Epiſcoporum, ab iis inſtitutos & depoſitos, & Advocatorum officio functos. Ejuſmodi fuere Comites Cameracenſes, & Virdunenſes, quarum civitatum Epiſcopis ab Imperatoribus data eſt facultas *eligendi Comitem, abſque hæreditario jure*, ut eſt in Charta Virdunenſi, ſeu *eligendi Comitem* nude, ut in Charta Henrici Imp. pro Ertwino Epiſc. Camerac. an. 1007. apud Colvenerium in Notis ad Baldricum. Neque, opinor, alii fuere Comites qui ratione Comitatuum ſuorum Eccleſiarum & Epiſcoporum erant vaſſalli, de quibus alias.

Comites, Centuriones qui centuriis & turmis militaribus præerant in exercitu; dicti apud Græcos recentiores. Conſtantinus Porphyrogenit. l. 1. de Them. cap. 1. Κόμητας, τοὺς νῦν στρατηγούς. Leo in Tact. cap. 3. §. 10. Κόμης δέ ἐστιν ὁ τοῦ ἑνὸς τάγματος, ἤτοι βάνδου ἀφηγούμενος. Idem: Οἱ κόμητες, ἤγουν οἱ τῶν λεγομένων βάνδων ἄρχοντες. Idem Conſtantinus in Tactic. p. 9. Ὀφείλει ἕκαστον τάγμα ἴδιον βάνδον ἔχειν καὶ κόμητα ἔχειν φρόνιμον καὶ ἀνδρεῖον, δυνάμενον πολεμεῖν μετὰ τῆς ἰδίας χειρός.

Comes, Comitus, Italis *Comito*; *Quel che nelle gallee commanda alla ciurma*, Gallis *Comite*, Qui turmis ac copiis militaribus in navigiis præeſt. Leges Alfonſinæ part. 2. tit. 34. lege 4. *Comitres ſon llamados otra manera, que ſon cabdellos de mar, ſo el Almirante, e aſſi cada uno dellos, ha poder de acabdellar bien los de ſunavio. Otroſi pueden Judgar las contiendas que naſcieren entre ellos, &c.* Acta Alexandri III. PP. *Comites Galearum cum pecunia quam ferebant, ad veſtigia Præſulis acceſſerunt.* Pactum initum inter Michaëlem Palæologum Imperat. CP. & Genuenſes an. 1261. in Probationibus Hiſtoriæ noſtræ Gallobyzant. pag. 12. *Comites uniuſcujuſque Galeæ Perpera 6. & dimidium.* Infra: *Teneantur Admiratus, Comites & Naucleri dictarum Galearum, &c.* Eadem notione κόμης apud Græcos occurrit non ſemel. Nicetas in Iſaacio lib. 1. cap. 6. Οἱ τοῦ βασιλικοῦ στόλου κόμητες. Vide Leonem in Naumachicis, Annam Comnenam pag. 336. & alios à Rigaltio & Meurſio citatos. Δεύτερος κόμης, apud eamdem Annam p. 290. qui poſt Protocomitem erat: πρωτοκόμης vero Amiralio ſuberat.

Comitus, Eadem notione. Sanutus l. 2. part. 4. c. 19. *Comiti & Naucleri in magno numero neceſſarii ſunt habendi.* Cap. 20. *Indiget qualibet Galearum uno Comito.* Hinc emendandus Petrus de Vineis lib. 5. Epiſt. 78. *Comati quarumdam galearum.* Legendum enim *Comiti galearum*, ut in Charta Caroli Regis Sicil. an. 1274. apud Joan. Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. pag. 180. [*Comitorum* meminerunt Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuenſ. ad an. 1219. Bartholom. Scriba lib. 6. an ann. 1247. 1263. &c.]

Comites, in Anglia, appellantur Ducum, ut Vicecomites, Comitum filii. Vide Thomam Smith de Republ. Anglor. cap. 17.

Comes Ærarii. *Comites ſacri ac privati ærarii*, in l. un. Cod. Th. Qui à præbit. tiron. & eq. id eſt, *Comites ſacrarum & privatarum largitionum*, de quibus infra: qui *Comites utriuſque ærarii*, in l. 2. C. Th. de Quæſtor. Dicuntur etiam *Comites ærarii* nude. *Comites largitionum per diœceſes*, in l. 28. & 39. eodem Cod. de Appellat.

Comites Alani, Una è Vexillationibus, quæ erant intra Italiam, in Notitia Imper. l. 2. c. 27. Erant autem ejuſmodi Comites qui ſub Magiſtris militum militabant, diverſis cognominibus appellati: alii enim Comites Juniores, alii Seniores, alii Sagittarii, alii aliter dicebantur. Vide Henricum Valeſium ad lib. 15. Ammiani.

Comes Annonæ, Cui cura incumbebat anno-

nam in urbem transportandi: in Chronico Alexandr. pag. 894. Κόμης τῶ ἐφαρίω.

Comes Aquarum & Aquaticus, appellatur Robertus Frisius à Galberto in Vita S. Caroli Comitis Flandr. num. 110. quod Citeriorem Frisiam, quam expugnarat sub an. 1070. Zelandiam, & vicinas regiones, quas aquæ undique alluunt, obtineret. Ita *Aquaticos Frisones*, vocat Baldricus Noviomensis l. 3. c. 22. Eigil Fuldensis in Vita S. Sturmii Abbat. *Aquosa Fresonum arva.* Versificator hujusce ævi, apud Henricum Rebdorff. an. 1247. de Frisia:

Frisia, sentina mundi, cui munda bovina
Est focus, urina laxiva, serumque vina.

Vide Jacobum Eyndium l. 1. Chron. Zeland.

Comites Archiatrorum *sacri Palatii*, de quibus est titulus in Cod. Theod. & Justinianeo. Ita appellabantur ex Archiatris Palatinis ii quibus Imperatores *Comitivæ* dignitatem, interdum *primi ordinis*, interdum *secundi* pro merito concedebant, ut liquet ex lege un. hoc tit. Apud Gothos ea erat istius dignitatis prærogativa, ut illius sententia obortæ de re medica quæstiones dirimerentur. Senator lib. 6. Epist. 19. in formula ejusdem dignitatis: *Esto arbiter artis egregiæ, eorumque distingue conflictus, quos judicare solus solebat affectus.* Arcadii ἰατρῶ καὶ κόμητος meminit Himerius Sophista pag. 71. Vide *Archiatri.*

Comes Capellæ. Chartam Ludovici Regis Hungariæ an. 1358. in Historia Cortusiorum lib. 11. c. 12. ita subscribit: *Ladislaus Præpositus Calmensis Comes Capellæ nostræ.* Apud Bohemos Episc. Olomucenses, *Comites Capellæ regiæ* inscribuntur: de qua dignitate dissertationem instituit Bohuslaus Balbinus l. 5. Epitom. Rer. Bohemicar. p. 346.

Comes Castrensis, Qui castrum à Principe feudi titulo possidet, ut ejus *Guardiam*, seu *Castaldiam* gerere debeat, Alemannis *Burggravius.* Petrus de Andlo l. 2. de Imperio German. cap. 12.

Comes Castri, in Gestis Innocentii III. PP. p. 66. Vide *Castrensis*, post *Castrum.*

Comites Cataphractarii, Una è decem Vexillationibus Comitatensibus, quæ erant sub dispositione V. I. Magistri Militum per Orientem. Notit. Imp. l. 1. c. 46.

Comes Civitatis, Qui in civitate judicis munus implet, eique præest: cujus dignitatis formulam exhibent Senator lib. 6. cap. 22. 23. & Marculfus lib. 1. Form. 8. Sidonius l. 7. Epist. 1. *Summatibus deinceps & tunc Comiti civitatis non minus opportunis quam frequentibus excubiis agnosci, &c.* Gregorius Turon. de Vitis Patrum: *Armentarius Comes, qui Lugdunensem urbem his diebus potestate judiciaria gubernabat.* In Concilio Toletano XIII. subscribit *Valdericus Comes civitatis Toletanæ.*

Comes Civitatis. In Dalmatia & Croatia singulæ civitates Prætores extraneos sub titulo *Priorum* eligebant, quos sæculis labentibus *Comites* passim vocarent. Hi à Regibus confirmabantur, & cum judice, qui ex ejusdem civitatis Nobilibus eligebatur, jus reddebant, cum fas non esset Comitibus solis sine judicibus sententiam ferre, nec ipsorum ullo modo prævaleret opinio. Horum munus ut plurimum annuum erat, in Italia *Potestati* dicebantur. Vide Jo. Lucium l. 3. de Regno Dalmat. c. 12. l. 4. c. 5. 9. l. 6. c. 2.

Comites Clibanarii, Vexillatio Palatina, sic dicta, sub dispositione V. I. Magistri Militum Præsentalis, in Notit. Imp. l. 1. c. 31.

Comes Comitum. Hunc titulum habuere Comites Loretelli in Regno Neapolitano sub Normannicis Regibus, qui interdum etiam *Palatini Comites Loretelli* inscripti leguntur, in variis tabulis laudatis in Notis ad Cinnamum pag. 455. ubi de eorum familia fuse satis egimus. Hanc autem dignitatem in Regno Siculo videntur obtinuisse, qualem apud Francos nostros Comites Campaniæ, apud Anglos Comites aliquot Palatini, apud Germanos Comites Palatini Rheni: & apud Reges Italiæ Comites Lomelli: quam quidem in Sicilia Comitis Palatini dignitatem habuit etiam, ni fallor, Henricus de Claramonte, qui in Charta anni 1412. apud Ughellum to. 1. p. 268. *Admiralius Regni Siciliæ & Comes Palatinus* inscribitur. Vide infra *Comes Palatinus*, & Ughellum tom. 6. p. 868. 873. to. 8. p. 357. 359. 364.

Comites Commerciorum, Quorum munus erat, ne ultra civitates destinatas commercium cum Barbaris esset, neve privati illicitas species emerent, lege secunda Cod. Quæ res venire non poss. & leg. ult. Cod. de Commerc. At ne illicitæ species ad Barbaros transferrentur, *Curiosorum* munus erat, qui per littora & portus ad hoc dispositi erant. *Comites Commerciorum*, in Imperio Orientali sub dispositione Comitis sacrarum largitionum plures recenset Notitia Imp. l. 1. c. 73. *Per Orientem & Ægyptum, per Mœsiam, Scythiam & Pontum*: in Occidente unicum *per Illyricum.*

Comites Sacri Consistorii vel Consistoriani, Qui sacro Augustorum Consistorio intererant, quorum dignitas magna primum fuit: adeo ut ad eam admissi tantum Præfecti Prætorio, Quæstores, Magistri officiorum, Comites sacrarum largitionum, &c. Postmodum ita appellati etiam *Comites ordinis primi*, de quibus mox. Τῷ περιβλέπτῳ κόμητι τῶ θείω συνεδρίω, in Concilio Calchedonensi Actor. 1. Vide Epistol. Anastasii Imp. ad Hormisdam PP. post Epist. 6. ejusdem Pontificis, Gruteri Inscript. pag. 438. 1. 1053. 10. Ambros. lib. 2. Epist. 13. Jacobum Gotofredum ad Codicem Th. dicto tit. & ad l. 2. eod. Cod. ad Legem Cornel. de Sicar. pag. 100. Salmasium ad Spartianum pag. 47. ubi plura de Consistorianis & Comitibus sacri Consistorii.

Comes Contariorum, seu Præpositus militibus qui *Contis* utebantur, quæ κοντάρια Græci nuperi appellant. Hos κονταράτους vocat Leo in Tact. c. 12. n. 41. Passio S. Basilii Presbyteri n. 15. Καὶ ἐκέλευσεν κόμητα... Κονταρίων ἱεροτομεῖν αὐτόν.

Comes Cortis. Vide Gloss. med. Græc. in Κόρτη.

Comes Cubiculariorum, Dignitas in Palatio Regum Gothicorum Hispaniæ, cujus mentio in Concil. Toletano IX. & in Charta Cindesuinti Regis æræ 684. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 2. *Comes Cubiculi*, in Concil. Toletano XIII.

Comes Curiæ, in Decretis Andreæ Hungariæ Regis an. 1222. §. 6. qui *Comes Curialis*, ut Charta Colomani Regis Hung. an. 1111. apud Joan. Lucium lib. 3. de Regno Dalmat. cap. 4. & in Historia Salonitana Thomæ Archid. cap. 39. ubi inter Proceres Curiæ Hungariæ recensetur. Hauserant, ut probabile est, Principes Hungari hanc dignitatem à Regibus Croatiæ, in quorum Palatiis præcipuum locum obtinebat, ut constat ex Crescimiri Reg. Diplomate an. 1067. apud eumdem Lucium lib. 2. c. 8. in quo subscribit *Boleslaus Curialis Comes.* Horum forte eadem fuit functio, quæ apud Germanos & Gallos Comitis Palatii.

Comes Curtis. Vide *Cohortales.*

COMES DISPOSITIONUM, Qui *Dispositionibus* Principis præerat, in Cod. Theod. & Justin. tit. *de Proximis: Comitibus dispositionum, cæterisque qui in sacris scriniis militant*: de qua dignitate copiose egerunt Pancirolus ad Notit. Imp. l. 1. cap. 97. & Jac. Gotofredus ad d. titul. Cod. Theod. Vide *Dispositio*.

COMES DOMESTICORUM, Qui equitibus vel peditibus Prætorianis, ita nuncupatis, de quibus suo loco, præerat. In Concilio Ephesino part. 1. c. 35. *Candidianus* dicitur *religiosorum domesticorum Comes*, Κόμης τῶν καθοσιωμένων δομεστίκων. Ita in Concilio Calchedonensi Act. 1. Hac dignitate functi Diocletianus, ut auctor est Zonaras, & Aurelius Victor, Justinianus & Michaël Balbus, antequam imperarent. Vide Epist. 37. Hormisdæ PP. Hujus mentionem agunt præterea Inscriptiones apud Grut. 192. 1. 412. 4. & apud Ægid. Gelenium in Sacrario Coloniensi pag. 408. Notitia Imp. l. 1. c. 89. l. 2. c. 42. 43. Senator qui formulam exhibet l. 8. Epist. 12. S. Augustinus Ep. 79. Ammianus l. 14. 20. 26. 27. 31. Gregorius Turon. l. 2. Hist. cap. 8. 9. Eginharti Annal. ann. 821. Anonymus in Gestis Constantini M. pag. 479.

COMES DOMESTICUS ORDINIS PRIMI; in veteri Inscript. apud Grut. 406. 1.

COMES DOMORUM, dignitas cujus non semel mentio in Codice Theodosiano, & in Notitia Imperii. Hic autem præerat possessionibus seu prædiis ad Principem spectantibus. Vide Jacobum Gotofredum ad l. 2. C. Th. de Palatin. sacr. larg. & Scholiastem Juliani Antecessor. c. 82.

COMES ET DUX. Testamentum seu Charta Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 930. apud Ant. *de Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 5. subscribunt *Veremundus Princeps*, deinde *Episcopi* aliquot & *Abbates*, quos subsequuntur alii, singuli cum hoc titulo, *Comes & dux*, quorum postremus est *Meneonus Gavini nunc Comes nunc Dux*, postmodum nudi *Comites*, & alii.

COMES EQUORUM REGIORUM, τῶν βασιλικῶν ἵππων Κόμης, apud Pachymer. lib. 1. cap. 11. Vide *Comes stabuli*.

COMES EXCUBITORUM, Qui Excubitoribus Principis præerat, apud Vigilium PP. Epist. 15. Gregorium M. l. 1. Epist. 31. l. 2. Ind. 11. Ep. 62. Joannem Biclariensem an. 4. Justini, Theophanem p. 229. in Chronico Alexandr. p. 879. &c. in sexta Synodo Act. 1. fit mentio Anastasii τοῦ κόμητος τοῦ βασιλικοῦ ἐξκουβίτου. Vide *Excubitus* & *Excubitores*.

COMES FOEDERATORUM, apud Anastasium in Hist. Eccl. p. 66. qui Theophani, Cedreno pag. 341. & aliis, κόμης τῶν φοιδεράτων. Τουρμάρχης τάγματος τῶν φοιδεράτων, Zonaræ pag. 104. ἡγεμὼν τοῦ τῶν φοιδεράτων τάγματος, Scylitzæ p. 487. qui præterea meminit τάγματος τῶν Φοιδεράτων p. 755. postmodum Ἑταιρειάρχης dictus. De Fœderatorum cohorte in Palatio Principis militante dixi ad Annam Comnenam p. 227. Vide Infra in *Fœderati*.

¶ COMES FORENSIS. Statuta Ecclesiæ Lugdun. ann. 1251. apud Acherium to. 9. Spicil. pag. 71. *Statutum est, ut omnes Canonici in sua institutione jurent, quod servent Statuta & Consuetudines Ecclesiæ, & permutationem Comitis forensis*. Ubi Comitem forensem non alium puto, quam Advocatum Ecclesiæ Lugdunensis. Advocatos Ecclesiarum Cathedralium *Comites* appellatos fuisse, paulo superius dictum est.

COMES FORMARUM, Qui aquæ ductibus publicis instaurandis vel extruendis præfectus erat, in urbe Roma potissimum. Sub dispositione Præfecti urbis recensetur in Notitia Imp. lib. 2. cap. 7. *Ædilis formarum*, in lapide Neapolitano apud Capacium lib. 1. cap. ult. *Curator formarum*, Senatori l. 7. Epist. 6. ubi hujus dignitatis formulam exhibet. Istius Magistratus meminit etiam Gregorius M. l. 10. Epist. 22. Vide *Forma*.

COMES FRANCIÆ. Vide *Comes Palatinus Franciæ*.

¶ COMES GALEÆ, Galeæ præfectus. Marchisius lib. 5. Annal. Genuensium ad an. 1220. *Qui ipsam & homines ejus à præfato Comite jam dictæ galeæ ... reddere nullatenus voluerunt*. Vide supra *Comes*, *Comitus*.

COMES GALLIÆ. Vita S. Lupicini Abbat. Jurensis n. 8. *Vir quondam illustris Agrippinus sagacitate præditus singulari, atque ob dignitatem militiæ sæcularis Comes Galliæ à Principe constitutus*. In Charta Caroli C. apud Joannem à Bosco in Vienna: *Odulfi Comitis Galliarum* fit mentio.

COMES GILDONIACI PATRIMONII, sub dispositione Comitis rerum privatarum, in Notit. Imp. l. 2. c. 41. quod Gildo Comes in Africa possederat, qui cum esset utriusque militiæ Magister in eadem provincia, post Theodosii Magni decessum arrepta Tyrannide, à Fratre Mescelzere jussu Honorii profligatus & necatus est, ejusque bona publicata, quæ Gildonis patrimonium dicta sunt. Vide Pancirolum.

COMES HIRSUTUS, apud Anonymum de Fundat. Monasteriorum Germaniæ post Chronicum Montis Sereni pag. 277. in Vita Balduini Lutzemburg. Episcop. Trevir. lib. 3. c. 5. Idem qui *Comes Silvester*, de quo infra. *Georgius Hirsutus Comes* anno 1323. *Henricus*, *Georgius*, *Conradus*, *Rupertus Hirsuti Comites*, *Fridericus Silvestris Kirchpergæ*, *Joannes Silvestris Dunæ Comites*, apud Browerum lib. 17. Annal. Trevir. pag. 978. 986. 1. Edit. *Le Comte pelu*, in Chronico Flandriæ vernaculo pag. 35. 52. Gloss. Gr. Lat. δασύς, *hirsutus*, *pilosus*.

COMES HORREORUM, in l. un. Cod. de Pist. lib. 11. Pistrini Principis Curator.

COMITES ITALICIANI ET GALLICIANI, in l. un. Cod. Th. de Consularib. sunt Comites Largitionalium titulorum, reique tributariæ & thesaurorum per Præfecturam Prætorianam Italiæ & Galliarum, qui alias *Comites diœceseon*, vel *Comites largitionum per diœceses* dicuntur.

COMES LARGITIONUM COMITATENSIUM, ὁ τῶν κομιτατησίων λαργιτιόνων κόμης, in Epistola Petri Alexandrini apud Theodoritum lib. 14. cap. 22. id est, thesaurorum, qui in Comitatu Principis una cum ipso Comite versabantur. Erant enim & alii Imperatorum thesauri, in provinciis scilicet & urbibus singulis, de quibus in l. 3. Cod. Th. de Privileg. eor. qui in sacro palat. milit. qui *Comites largitionum per diœceses* dicuntur in Not. Imp. lib. 1. c. 73. & in lib. 3. Cod. Fin. regund. Hinc *Largitionales Comitatenses*, in lib. 6. Cod. Th. de Diversf. offic. dicuntur Officiales Comitis largitionum Comitatensium.

COMES SACRARUM LARGITIONUM. Magno de Notis Juridicis: SCL. CM. *Sacrarum largitionum Comes*, Qui thesauris sacris ac publicis præerat & largitionibus Principis, quas ille Magistratibus, militibus & subditis erogabat. Mamertinus in Gratiarum actione: *Primum thesaurorum omnium mandata custodia & dispensatio largiendi*. *Ærarii publici curator*, eidem Mamertino, sed maxime illius

pecuniæ quæ ex Imperatoriis thesauris advecta erat, ἐφ' ᾧ τοὺς ἀριστεύοντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γέρα, ut loquitur Agathias lib. 3. unde & *Comes sacrarum remunerationum* interdum appellatus Claudianus in Consul. Manlii Theodori:

Hinc sacræ mandantur opes, orbisque tributa.

Sed de hac dignitate passim Notitia Imperii, Codex Theod. & Justin. Senator lib. 6. Epist. 7. & alii Scriptores. Vide *Largitiones.*

Comes Sacrarum interdum nude dictus legitur, ut apud Senatorem lib. 5. Epist. 40. lib. 8. Ep. 16. Acta Conciliabuli Ephesini: Ιωάννης κόμης τῶν σακρῶν, ubi perperam vetus Interpres *Comitem sacrensem* vertit. Alibi: Κόμης τῶν σακρῶν λαργιτιόνων appellatur. Ita etiam in l. 120. Cod. Th. de Decurion. in Inscript. apud Gruter. 1056. 8. & in Historia S. Clementis I. PP.

Comes Largitionum, nude. Magno de Notis: c. largn. *Comes Largitionum.* Ita porro sæpe etiam appellatur *Comes largitionum per diœcesim*, id est, specialis, qui titulo Perfectissimi gaudebat, cum Comes sacrarum largitionum inter illustres militaret. Vide Gothofr. ad l. un. Cod. Th. de Consularibus.

Comites Largitionum *per omnes diœceses*, in Notitia Imperii, qui in singulis Præfecturis Palatii, sacras largitiones administrabant, sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, cui respondebant. Ejusmodi fuit *Comes largitionum per Illyricum*, in eadem Notitia, &c.

Comes a Latere. Vide *Comes Palatinus.*

Comes Legum, seu Professor in Jure. Epitaphium Rebuffi J. C. Magalonæ: *Orate pro Domino Jacobo Rebuffi legum Comite Monspelii, cujus anima in domino requiescat, qui obiit anno ab Incarnat. Dom.* 1428. *die* 21. *mensis Martii.*

Comes Liber, *ut Fragipani, Ursini, &c. hoc est Zlunii, Blagai, &c.* Ita Sambucus in Gloss. ad leges Hungaricas, & Auctor de Statu Hungariæ.

Comites Limitum, vel Limitanei, Qui limitibus Imperii Romani præerant, & castris vel castellis in iis extructis. De his copiose egit Pancirolus in Notit. Imper. Orient. c. 139. Sidonius Carm. 2.

.... Comiti sed jure recepto,
Danubii ripas, & tractum Limitis ampli
Circuit, hortatur, disponit, discutit, armat.

Annales Eginharti an. 826. *Ad Baldericum & Gerhostum Comites & Avarici Limitis custodes.* Infra: *Cum suis Optimatibus & Hispanici Limitis custodibus.*

Comes Littoris *Saxonici per Britanniam*, in Notitia Imp. Occident. c. 72. cujus munus erat littus per opportuna loca præsidiis ad Barbarorum latrocinia communire. Cum autem Romani è Britannia cessissent, Vortigernus, qui maximæ Britanniæ parti cum imperio præfuit, Cantio Guorongum præfecit, id est, Proregem: quo nesciente, hanc regionem (ut habent Nennius & Malmesburiensis,) statim Hengisto Saxoni, in gratiam Rowennæ ejus filiæ, quam misere deperibat, gratis concessit. Hinc primum Saxonum in Britannia regnum constitutum, illis *Cantuaria-ric* dictum, quod post annos 320. Baldredo ultimo Rege defuncto, in Occiduorum Saxonum potestatem devenit, quibus ad Normannorum usque imperium paruit. Igitur contra hos Saxones Romani limitem Britannicum, qui supererat, servavere, quibus Comitem præfecerunt. Vide Cod. Th. & Justin. tit. *de Littorum & itinerum custodia*, Camdenum in Cantio, Pancirolum in Notit. Occident. c. 72. Isaacum Pontanum in Disquisit. Hist. &c.

Comes Mansuariorum. Nithardus lib. 3. pag. 372. *Mandaverant etiam huc avunculus ejus, necnon & Gislebertus Comes Mansuariorum, &c.* Idem forte qui *Mansionarius* in Regum Francorum aula, de qua dignitate, suo loco: &

Comes Mansionarii, in Annalibus Francor. Metens. an. 895. *Cum in regnum reverteretur, Folconem Episcopum, & Adalongum Comitem sui Mansionarii ad Arnulfum cum exeniis à Carolo missis, venientes in media via offenderunt.*

Comites Marcarum, Iidem cum Marchionibus. *Comites marcæ Hispanicæ*, apud Eginhartum in Annalib. ann. 822. *Aureolus Comes qui in confinio Hispaniæ atque Galliæ trans Pireneum .... residebat*, apud eumdem an. 809. Annales Franc. Bertiniani an. 799. *Wido Comes qui in marca Britanniæ præsidebat.* Vide sub ann. 821. Hinc ejusmodi marcarum Præfecti promiscue *Comites* & *Marchiones* dicuntur.

Comes Marescallus, in Anglia dictus ex Comitibus qui Marescalli dignitate donabatur, cum non nisi *Comitibus* conferretur. Ita porro potissimum dicti Comites Penbrochiæ, quos & Strigu-liæ vocant, quod quasi ex hæreditaria successione hac dignitate donati fuerint. Tradit Matth. Paris ann. 1241. *Comitem Marescallum*, Gilbertum nempe Penbrochiæ Comitem, in hastiludio occubuisse. Et an. 1245. *Comes Marescallus Walterus viam universæ carnis ingressus est.* Adde p. 432. Extincta vero prima Comitum Penbrochiensium stirpe, aliis Comitibus eadem dignitas collata. Ricardus II. Rex Angliæ Thomam *de Mowbray* Comitem Notinghamiæ per Chartam suam dat. 12. Jan. an. 9. *Comitem Marescallum* Angliæ denuntiavit. Liber feodalis scriptus anno 20. Edw. III. *Prior de Massingham tenet in magna Massingham quartam partem feodi Militis de Comite Marescallo.* Vide Thomam Walsing. p. 327.

Comes Maritimi Tractus, in Britannia, apud Ammianum lib. 37. *Custodes littorum*, in Chron. Normann. to. 2. Hist. Franc. pag. 524. Chronicon Moisiacense an. 814. *Disposuit & marchas suas undique: nam & præsidia posuit in littore maris, ubi necesse fuit.* Vide Annales Franc. Bertin. an. 820.

Comites Maritimæ, Qui *ad custodiendam maritimam deputati erant*, ut est in Capitul. Caroli M. lib. 4. c. 5. Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. cap. 6. *Cui etiam ad augmentum Palatini honoris totius maritimæ terræ Ducatus commissus est.* Lib. 3. c. 9. *Ejusdem Regis Caroli ... dono & prece Comitatum maritimæ provinciæ suscepit.* Adde cap. 10. Vide eumdem in Vita Angilberti cap. 1. §. 3. *Custodia maritima* apud Eginhardum Ep. 22. & in Capitul. Caroli Cal. tit. 13. c. 2. Annales Francor. Bertiniani an. 800. *Littus Oceani Gallici perlustravit, & in ipso mari, quod piratis infestum erat, classem instituit, præsidia disposuit, Pascha in Centulo apud S. Richarium celebravit.* His suberant *Vicecomites*, qui *Maritimæ* pariter appellabantur: ut & in veteribus Chartis ii quos hodie *Vicontes de Marennes*, in Santonibus, dicimus.

Comes Metallorum *per Illyricum*, sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, in Notitia Imperii cap. 73. qui ex auro in metallis invento portionem Principum debitam exigebat, in fluminibus etiam, vel fodinis aurum legentes. Vide l. 1. C. de Metallar. & lib. 7. & 8. Cod. Th. eod. tit.

¶ Comes de Militia, Dux, Tribunus militum,

tom.

tom. 3. novæ Gall. Chr. col. 490. *Adalardus filius Henrici Comitis de militia Caroli Magni, &c.*

¶ Comes et Magister utriusque Militiæ, in veteri Inſcriptione.

Comes Notariorum, Dignitas in aula Regum Gothicorum Hiſpaniæ, cujus mentio in Concilio Toletano VIII. IX. & XIII. & in Charta Cindaſuinthi Regis æræ 684. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ordin. S. Benedicti to. 2. Præcipuus forte inter Notarios, & idem qui *Primicerius Notariorum.*

Comes Novellus dictus Bertrandus de Balcio Comes Montiſcaveoſi & Andriæ, *Il Conte novello*, apud Joann. Villaneum lib. 9. c. 72. &c. Albertus Argentin. an. 1345. *Socer autem prædicti Humberti, quem uxor ejus clam receperat, Comes Novellus à novitate eſt dictus.*

Comes Numeri, ſeu cohortis, eidem præfectus. Simeon Metaphraſtes in Martyrio S. Georgii n. 2. Καλῶς οὖν ἐκπονηθεὶς τὰ πολέμια, Κόμης τοῦ Νουμέρου τῶν Ανικώρων ἐπιφανεῖ προχειρίζεσθαι. Vide Anonymum in Miraculis ejuſdem ſancti Georgii ex Bibliot. Ambroſiana num. 9.

Comes Obsequii, Qui *Obſequio* & comitatui Imperatoris præerat. Epiſtola 1. Gregorii II. PP. ſeptimæ Synodo præfixa : *Nezeuxias, qui tum Comes obſequii ejus erat, ... in peccato ſuo interiit.* Ubi Interpres Græcus, κόμης τῆς πομπῆς αὐτοῦ. Et Epiſt. 2. *Si quis à te purpuram.... abſtulerit & regii obſequii ordines :* τὰς τάξεις τῶν πομπῶν. Meminit præterea eadem ſeptima Synodus Petronæ Κόμητος τοῦ θεοφυλάκτου βασιλικοῦ ὀψικίου. In ſexta Synodo, Act. 1. fit mentio Nicetæ Κόμητος τοῦ βασιλικοῦ ὀψικίου, καὶ ὑποστρατήγου Θράκης. Habetur in Diurno Romano c. 1. num. 4. formula Epiſtolæ ſeu ſuperſcriptionis *ad Comitem Imperialis obſequii & Exarchum :* ubi non intelligitur quivis Palatii Comes, ut cenſuit Editor. Vide *Obſequium.*

Comes Officiorum, ὀφφικίων Κόμης, in Clementina Epitome de Geſtis ſancti Petri cap. 164. qui Κόμης τῶν θείων ὀφφικίων, in Martyrio ſancti Clementis cap. 15. apud eruditiſſimum & amiciſſimum Joannem Bapt. Cotelerium : neſcio an alius à *Magiſtro officiorum :* de qua dignitate ſuo loco. Lex 2. Cod. Th. de Metallis inſcribitur *ad Rufinum Comitem officiorum* : ſed Jacob. Gotofredus *Comitem Orientis* ſcribendum cenſet.

Comes Ordinis Primi. Cujacius & alii obſervant Comitum gradus in Palatio primum diſtinxiſſe Conſtantinum M. quod ex Euſebio in Vita ejuſdem Conſtantini lib. 4. & lib. 18. colligunt, quod ante Conſtantinum nulla Comitum ejuſmodi mentio occurrat. At longe ante Conſtantinum Comitivam hanc obtinuiſſe contendit Henricus Valeſius ad Euſebium. In tres autem gradus diviſi iſti Palatini Comites, quorum primus *Comitum ordinis primi* dictus eſt. Magno de Notis : C. O. P. *Comites ordinis primi.* Porro Comitis ordinis primi prærogativa gaudebant præcipui ex Magiſtratibus Palatinis, de quibus in Codice Theod. lib. 6. tit. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 20. 21. & in antiquis Inſcript. apud Gruterum 347. 8. 406. 1. & apud Sirmondum in Notis ad Sidon. Carm. 9. Horum alii *Comites ordinis primi intra Palatium* dicebantur, qui ſcilicet in Palatio militabant, ut in aliis inſcript. apud eumdem Gruter. 361. 1. 363. 2. 407. 8. 493. 5. 1094. 6. vel *Comites ordinis primi in Conſiſtorio*, apud eumdem 438. 1. 465. 8. Ea enim Comitum ordinis primi fuit prærogativa, ut iis Conſiſtorium Principis ingredi fas eſſet, ſi vocarentur, ut eſt apud Senatorem in formula *Comitivæ primi ordinis*, lib. 6. Epiſt. 12. Vide eumdem lib. 2. Epiſt. 28. lib. 6. Epiſt. 13. & Salmaſium ad Pollion. pag. 307.

Comitum Ordinis Secundi mentio eſt in l. 2. Cod. Th. de Comitibus rei milit. l. 27. 18. de Proxim. Com. diſpoſ. l. 8. de Agent. in reb. & apud Gruterum 361. 1. 363. 2. & 438. 1. Ex quibus colligitur Comitivam ordinis ſecundi gradum fuiſſe ad Comitivam primi. Vide Senatorem l. 7. Ep. 26.

Comitum denique Ordinis Tertii mentio eſt in lib. 127. Cod. Th. de Decur. lib. 9. & 20. de Suariis, & l. 17. de Proxim. Comit. diſpoſ. Iidem videntur qui *Comites minores & inferiores*, in quorum numero erant Tribuni, dicuntur in l. 2. Cod. Th. Ne Comitib. & Tribun. lav. præſtentur. Gloſſ. Græc. Lat. κόμης, ἤτοι τριβοῦνος.

Comes ὀψαρίου, ſeu obſoniorum, qui eorum curam gerebat, in Chronico Alex. pag. 894. Vide *Comes Annonæ.* [Alias ὀψάριον Græcis recentioribus *Piſcem* ſonat.]

Comes Pagi, id eſt provinciæ, vel civitatis, apud Lupum Ferrarienſem Epiſt. 24. Ratpertum Monachum de Caſib. S. Galli cap. 1. & in Capitulis Caroli Mag. lib. 6. cap. 100. in Fragment. Capitular. edit. à Stephano Baluzio cap. 8. &c. Additio 4. Ludovici Imp. ad Capitula Caroli M. cap. 79. *Comites autem reddant rationem de eorum pagenſibus, &c.* Vide Marculfum lib. 1. Form. 8. [& Grotig. de Antiquitate Reipublicæ Bavaricæ pag. XXXI.]

Comites Palatini, generatim dicti, Qui in Palatiis Regum militabant, ſeu qui in eorum erant obſequio, quos vulgo nude *Palatinos* alii nuncupant. *Comites à latere* appellantur à Jona in Vita S. Columbani cap. 28. *Is Virum Dei ſummo gaudio excepit, ſeque curaturum ait, ut ad Theodeberti aulam perveniat, nec opus eſſe aliis à Regis latere Comitibus.* Chronicon Moriniacenſe lib. 2. pag. 366. *In curia Amaurici de Monteforti, poſt Palatinos Comites in Provincia iſta viri excellentiſſimi.* Vide *Palatinus.* Sed præ cæteris

Comites Palatini appellati, qui in Regum Palatiis *Juris auctoritate* judicum officio fungebantur, ut eſt apud Joannem Sariſber. Ep. 263. Illud autem ſic deſcribitur ab Hincmaro Opuſc. de ordine & offic. Palatii cap. 21. *Comitis Palatii inter cætera pene innumerabilia, in hoc maxime ſollicitudo erat, ut omnes legales quæ alibi ortæ propter æquitatis judicium Palatium aggrediebantur, juſte ac rationabiliter determinaret, ſeu perverſe judicata ad æquitatis tramitem reduceret, &c.* Cognoſcebant igitur Comites Palatini de cauſis omnibus quæ nullo medio ad Palatium devolvebantur, quæ quidem *Palatinæ* inde appellantur in Capitulis Caroli M. an. 797. c. 4. & alibi paſſim. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 31. *Quemadmodum ſunt in Palatiis Præceptores vel Comites Palatii, qui ſæcularium cauſas ventilant : ita ſunt & illi quos Capellanos Franci appellant, Clericorum cauſis prælati.* Ut porro cauſas ad Palatium pleno jure cuivis licitum fuerit adducere, ſatis colligitur ex Lege Longob. lib. 2. tit. 53. §. 23. tit. 55. §. 20. Cap. Caroli M. l. 3. cap. 59. &c. Vide præterea Capitulare 2. Ludov. Pii an. 819. cap. 4.

Cognoſcebant præterea de *Cauſis reipublicæ*, ſeu *publicis*, id eſt, quæ Regem ſpectabant, aut Regiam dignitatem, vel publicam utilitatem, uti pluribus probatum in Diſſertat. 14. ad Join-

villam, ubi de Comitibus Palatii fuse satis disseruimus.

Erant denique certæ causæ, quæ ex Principum privilegiis solum Comitem Palatinum spectabant. Charta Pipini Regis Aquitaniæ pro Ecclesia S. Juliani Brivatensis ann. 835. *Liceat eis qualemcunque sibi sua sponte elegerint advocatum habere, ipsumque advocatum nemo præsumat temerario ausu distringere, vel in tortum mittere: sed nostro coram Comite Palatii Ecclesiam prælibati Martyris videlicet S. Juliani absque alicujus inquietudine vel morarum dilatione liceat inquirere.* Capitulare Ludovici Pii Imp. de Monasterio S. Crucis Pictaviensi cap. 3. *Ut res Monasterii quas modo habent, non prius ab ullo auferatur, quam aut ante Domnum Pipinum, aut ante Comitem Palatii illius, præfata ratio reddatur.*

Sedebant autem Comites Palatini in Palatio cum Assessoribus, quos *Scabinos Palatii* vocat Chronicon S. Vincentii de Vulturno. Hinc legimus apud Monachum Sangallensem, *Comitem Palatii in medio Procerum suorum concionantem.* Vita S. Præjecti: *Ad Palatium properat, & ut mos est, apud Regis aulam, in loco ubi causæ ventilantur, introiit.* Vita S. Pharonis cap. 79. *Dum leges publice, quæ quotidie discutiebantur ipso in palatio, multos constringerent ad sæcularia judicia.*

Interdum & sæpe Reges ipsi Palatinis istis placitis intererant, cum ipso Comite Palatii, ac causas dijudicabant. Cujus moris exempla aliquot in eadem Dissertatione indicavimus, aliudque exstat apud Ughellum to. 1. part. 2. p. 337. quibus addere hoc loco lubet identidem Reges ipsos ac Principes subditis suis jus dixisse. Fortunatus lib. 6. Poëm. 4. de Chariberto Rege:

Si veniant aliquæ variato murmure causæ,
Pondera mox legum Regis ab ore fluunt.
Quamvis confusas referant certamina voces,
Nodosæ litis solvere fila potes, &c.

Capitulare 3. Ludovici Pii cap. 3. *Sciatis ob hanc causam nos velle per singulas hebdomadas uno die in Palatio nostro ad causas audiendas sedere: ut per hunc aut illum Comitem & providentia Missorum, & obedientia populi manifestius appareat.* Adde cap. 14. Capitul. Wormatiense an. 829. cap. 14. Addit. IV. Capit. cap. 83. al. 115. & Concilium Parisiense VI. lib. 2. cap. 3. &c. Ut porro inter tertiæ stirpis Reges sanctus Ludovicus populis sibi subditis ad portam Palatii jura dixerit, fuse ostendimus in Dissert. 2. ad Joinvillam. His autem addam quæ in hanc sententiam habentur in secunda Curia Generali Catalaniæ sub Jacobo Rege Arag. M. Febr. ann. 1299. *Item quod nos & successores nostri in quacumque civitate vel villa terræ nostræ erimus, qualibet hebdomada in die Veneris teneamus personaliter audientiam gentibus nostris pro tenendo jure ipsorum de eo quod coram nobis exposuerint. Et si in die Veneris non possemus intendere, quod in prædictis intendamus & faciamus die crastina.* Adde Foros Aragonenses pag. 15. Edit. 1624.

Neque tantum in Palatio jus dixere Comites Palatini, sed etiam in provinciis. Auctis enim & longius productis Regni ac Imperii finibus, quo subditorum levaretur labor, ac eorum impensis parceretur, mittebantur subinde Comites Palatii, qui supremo jure *Justitias*, ut tunc loquebantur, *facerent*, & causas, quas ab iis dirimi ac judicari necesse erat, terminarent. Nullis quippe, ait Theodoricus apud Senatorem lib. 4. Ep. 40. necessitatem longinquitatis imponebant Reges nostri, nisi qui suis hoc commodis expedire cognoscebant. Hinc sæpe legimus missos in Italiam Comites Palatinos, *ad justitias faciendas.* Vide Ughellum to. 1. part. 2. pag. 337. Neque tamen iis fas erat *Potentiorum causas sine Regia jussione finire, sed tantum pauperum, & minus potentum*, ut est in Lege Longob. lib. 2. tit. 45. §. 1. in Capitul. 3. n. 812. cap. 2. & lib. 3. Capitul. cap. 7. Ejusmodi autem Comites Palatini postmodum in singulis majoribus provinciis constituti ab Imperatoribus, qui vice Regia supremo jure causas dirimerent, præsertim apud Alemannos. Speculum Saxonicum l. 3. art. 35. *Qualibet provincia terræ Theutonicæ habet suum Palansgravionatum*, (i. Comitatum Palatinum) *Saxonia, Bavaria, & Franconia.*

Comitum Palatinorum *in Bajoaria* mentio est apud Conradum Uspergens. an 1102. in Vita & Translatione S. Domitiani Ducis Carinthiæ n. 3. in Speculo Saxon. lib. 3. art. 53. §. 1. Vide Dissert. ad Joinvill. pag. 231.

Comites Palatini *in Saxonia* non semel etiam occurrunt, quorum Genealogiam contexuit Rhineccius in Appendice ad Witikindum de quibus etiam copiose liber de Fundatione Monasterii Gozecensis.

Comites Palatini *ad Rhenum* in Franconia notiores sunt, quam ut de iis dici quidquam debeat. [De his inter alios plura Tolnerus in Hist. Palatinat.]

Comites Palatini *in Lusatia*, habentur apud Lambertum Schaffnaburg. an. 1057.

Comitem Palatinum Ottonem filium in Burgundiæ Comitatu instituisse Fridericum I. auctor est Golutus lib. 2. Rerum Sequan. cap. 37. Ita in Anglia hanc dignitatem aliquot Comitibus attributam infra docemus.

Jam vero Comitum Palatinorum summa erat auctoritas, ut qui vice sacra judicarent, & supremo jure. Chronicon Mauriniacense pag. 365. de Theobaldo Comite Campaniæ: *Qui Comes Palatinus, & infra Franciam secundus à Rege, &c.* Charta Caroli M. apud Ughellum tom. 2. Italiæ sacræ pag. 187. 188. *Hujus nostræ confirmationis pagina concedimus ejusdem Episcopi Misso vel Vicedomino, ut sit noster Missus, & habeat potestatem deliberandi atque adjudicandi tanquam nostri Comes Palatii.* Adde p. 200. 203. & to. 4. p. 900. Ordericus Vitalis l. 4. p. 522. *Quid loquar de Odone Bajocasino Præsule, qui Consul Palatinus erat, & ubique cunctis Angliæ habitatoribus formidabilis erat, ac veluti secundus Rex passim jura dabat? principatum super omnes Comites & regni optimates habuit, & cum thesauris Cantiam possedit, &c. Regalem habere potestatem in omnibus* dicuntur, apud Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 8. §. 4. & in veteri Constitutione, quam edidit Goldastus, Comes Palatinus refertur *adeo amplam potestatem, jurisdictionem & auctoritatem habere, ut dempta Regia dignitate, nullus omnino justitiariorum ampliorem, sed neque parem habeat.* Ex eo etiam forte Comitis Palatini dignitas *Monarchia Palatii* appellatur. Liber de Fundatione Gozecensis Monasterii an. 1153. de Dedone Comite Palatino Saxoniæ: *Unde in expeditione Hungarica per Regem Henricum in anno Incarnationis Domini 1040. facta, quia cunctis virtute militari se prætulit, primus stirpis suæ Monarchiam Palatii à Rege promeruit.* Mox: *Eo defuncto, quia filium legitimum non habuit, Monarchiam Palatii Dominus Fridericus Germanus ejus à Rege suscepit.*

Comites Palatinos habuit Francia nostra, ut pluribus docuimus in eadem Dissertat. 14. ad Joinvillam, ab ipsis Regum nostrorum incunabulis, qui in eorum Palatiis, causis publicis præerant, easque dijudicabant. Idque probavimus potissimum ex eorum serie, quam hoc loco iterum describi haud gravate, ni fallor, feret eruditus lector, cum rem præsertim haud adeo tritam Scriptorum auctoritate firmari intersit. Hacce itaque dignitate insigniti occurrunt *Gucilio*, sub Sigiberto Rege Austrasiæ, apud Gregor. Turon. l. 5. cap. 19. *Trudulfus* & *Bomulfus*, sub Childeberto, apud eumdem l. 9. cap. 12. 30. *Tacilo*, sub Dagoberto I. in Gest. Dagob. Regis cap. 37. *S. Wandregisilus*, sub eodem Dagob. *Comes Palatii*, in Vita MS. S. Godonis Monachi, *Comes Palatinus* indigitatur in illius Vita, in Chronico Malleacensi & apud Molanum, ut & *Badefridus*, pater sanctæ Austrebertæ, in Vita ejusdem Sanctæ cap. 1. num. 4. *Aigulfus*, sub Clodoveo II. in ejusdem Regis Diplomate pro Monasterio Sandionysiano. *Berthorius*, sub eodem Clodoveo, in Chron. Fredeg. cap. 90. *Rigobertus* S. Bertæ parens, in Vita ejusdem Sanctæ. *Andobaldus*, sub Chlotario III. in Tabulis Mon. S. Benigni. *Marso*, sub Clodoveo III. in Placito quod habetur to. 2. sæculi 3. SS. Ord. S. Bened. pag. 617. *Warno*, sub eodem Clodoveo & Chilperico ibid. pag. 618. 622. *Andramnus* sub eodem Clodoveo, ibid. pag. 619. *Chrodebertus*, sub Theodorico II. in Vita S. Leodegarii cap. 14. qui idem videtur qui *Chunrodebaldus* nominatur apud Doubletum & Miramontium. Denique *Temulfus*, sub Childeberto II. apud Gregor. Turon. l. 4. de Mirac. sancti Martini cap. 6. Alios præterea Comites Palatii Francici sub prima Regum stirpe memorant veteres chartæ, apud eruditum Mabillonium in libris de Re Diplomatica, *Dructoaldum* scilicet sub Theoderico, pag. 470. *Hociobertum*, *Ghislemarum*, *Berthoaldum*, *Sigofridum* [*Beronem*] *&* *Grimberchtum* sub Childeberto, p. 478. 480. 482. 483. *Yvaningum* sub Chlodoveo Jun. p. 378. *Ansoaldum*, *Arnonem*, *Marsonem*, & *Audramnum* sub Chlodoveo III. p. 117. [ubi etiam probat adversus Conringium duos pluresve sub prima & secunda Francica stirpe nonnumquam fuisse *Comites Palatii*.]

Sub secunda Regum stirpe recensentur hocce titulo donati complures, atque in iis, *Wichertus*, sub Pipino, apud Doubletum p. 693. *Anselmus*, qui subscribit testamentum Fulradi Abbat. S. Dionysii ann. 778. *Voradus*, seu *Voradinus*, *&* *Treautus*, sub Carolo Mag. apud Eginhardum. *Ragonfredus* sub Ludovico Pio an. 817. in ejusdem Charta apud Stephan. Baluzium in Appendice ad Capitul. n. 34. nescio an idem qui *Reginerus* dicitur in Vita ejusdem Imp. eodem ann. 817. qui etiam *Ragenarius* vocatur in Vita Aldrici Episc. Cenom. cum quo eamd. dignitatem obtinebat *Fulco*, ut est in pag. 125. 130. 172. *Bernardus*, sub eodem Ludovico, in veteri Charta, an. 819. *Ranulfus* sub eod. Imp. in eadem Charta, & in eadem Vita Aldrici pag. 171. *Adhalardus*, sub eodem Principe, apud Eginhardum an. 822. 823. 824. cui succellere sub eodem Imp. *Bertricus*, de quo idem Scriptor, *Morhardus*, cujus meminit Theganus cap. 45. *Gebuinus* & *Ruodbertus*, apud eumdem Eginhard. Epist. 9. *Ansfridus*, sub Lothario, in Notit. Eccl. Belg. cap. 32. *Hucboldus*, sub Lothario & Ludovico, apud Ughell. to. 3. pag. 35. 43. [*Heribaldus* Ludovico II. imperante in optimæ notæ Chartario Casauriensi MS.] *Rudolfus*, sub Ludovico IV. in Annal. Franc. Fuld. an. 857. *Adhalardus*, sub Carolo Calvo, in Capitul. Caroli C. tit. 43. *Bodradus*, ibidem: *Hilmeradus*, in Chron. Fontanell. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 559. & Steph. Baluzium in Append. ad Capit. n. 59. *Boso*, apud Camusat. in Antiq. Trecens. pag. 85. & in Tabul. Dervensi. *Fulco*, apud Flodoard. l. 3. Hist. Rem. cap. 26. eamdem dignitatem obtinuere sub eodem Carolo: qui quidem Fulco in Tabulario sancti Dionysii dicitur obiisse istud munus Kl. April. anno 22. regni Caroli: fuit postmodum Archiepiscopus Rotomagensis: *Elduinus*, sub Odone, *Guido*, sub Carolo Simplice, in Tabulario Aremarensi, *Robertus*, sub Rodulfo, in Chron. S. Benigni pag. 426. *Ragenarius*, sub Ludovico IV. in Pancharta nigra S. Martini Turon. denique *Heribertus* III. Viromandensis & Trecensis Comes, sub Lothario, apud Camusatum pag. 86.

Habuere etiam tertiæ stirpis Reges Francici suos Comites Palatinos. Nam

Hugo Bellovacensis, hac dignitate donatus legitur sub Roberto apud Glabrum Rodulf. lib. 3. cap. 2. quam etiam sibi asseruere Comites Tolosani aliquot, atque in iis *Poncius*, *Willelmus*, *&* *Raymundus Sanctegidianus*, ut ex eorum Diplomatibus & monetis probavimus. Sed hanc præsertim retinuere, ab Heriberto, ut probabile est sibi delatam, & jure quodam hæreditario devolutam, cæteri Comites Campaniæ & Blesenses. Nam [in Charta Rodulfi Regis Franciæ ann. 924. in Probat. Hist. Blesensis idem Rex *Theobaldum inclitum Comitem Palatii* vocat.] In Tabulis Abbatum Vallis Secretæ, *Odo Francorum Comes*, apud Sammarthanos in Gallia Christ. Idem in Charta fundationis Ecclesiæ S. Martini Sparnacensis ann. 1032. *Odo Comes Palatinus Francorum Regis*, tom. 13. Spicileg. Acheriani pag. 282. *Theobaldus* III. in Charta originali ex Tabulario Ecclesiæ Carnotensis ann. 1083. sic inscribitur: *Ego Tetbaldus Palacii Comes, &c.* *Theobaldus* IV. Stephani Comitis filius in Diplomate an. 1147. *Gloriosus Francorum regni Comes Palatinus*, *&* *Henricus* I. in Necrologio S. Martini Trecensis, ut prodit Camusatus, *Comes Palatinus Galliæ* inscribuntur. Idem Theobaldus IV. in Chronico Mauriniacensi lib. 2. *Comes Palatinus, & intra Franciam secundus à Rege* indigitatur. Interdum suppresso & omisso Palatini vocabulo, *Comites se Franciæ*, aut *Francorum* dixerunt. Ita *Heribertus* Viromandensis & Trecensis Comes, quem Lotharius Rex *Comitem Palatii sui* appellat in Charta quæ est in Tabulario Dervensis Monast. in alia ann. 27. ejusdem Regis in eodem Tabulario *Francorum Comes inclytus*, & in Tabulis ann. 969. ab eodem Camusato descriptis, *Gloriosus Francorum Comes* vocatur. *Eudo* apud Wipponem in Vita Conradi Salici ann. 1036. *Odo de Francia*, apud Wibertum in Vita Leonis IX. PP. cap. 14. *Vicinæ Commarchiæ Francorum Comes*, in Tabulario Aganonis Carnot. *Comes Palatii* denique in Diplomate pro Abbatia S. Germani Paris. *Comes quarumdam provinciarum Galliæ scilicet & Franciæ* inscribitur. *Theobaldus* III. Campaniæ & Stephanus Meldensium Comites, fratres, *Gratia Dei Francorum Comites* sese appellant in Tabulario Ecclesiæ Ambianensis. Idem *Theobaldus Comes Palatii*, in Charta Henrici Reg. in Tabul. Carnot. *Comes Blesensis, & Regni Francorum Procurator*, apud Rogerum Hovedenum p. 524.

& in Charta an. 1076. apud virum doctissimum Joann. Mabillonium to. 5. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti pag. 761. *Comes Franciæ Palatinus*, in Diplomate quod habetur tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 449. & in Tabulario Burguliensi fol. 37. *Francorum Comes*, & *Comes Franciæ* vocatur, quo postremo titulo donatur *Stephanus* Comes Blesensis & Carnotensis, cui tanquam primogenito Palatina dignitas competebat, apud Hugodem Flaviniac. in Chron. ann. 1095. Notkerum in Translat. S. Basoli pag. 155. & apud Annam Comnenam lib. 11. Alexiad. pag. 324. cui Κόμης Φραγκίας dicitur. Denique Henricus Comes Campaniæ in Charta data in Hierusalem ann. 1179. pro Ecclesia Ebronensi, *Franciæ Comes Palatinus* pariter indigitatur. Legitur illa in Adversariis Duchesnianis. Observandum etiam ex Meiero ann. 863. Comites Flandriæ interdum sese *Comites Francorum* & *Franciæ* inscripsisse. Comitis Palatini titulum Balduino Comiti tribuit Willelmus Brito in Philipp.

..... *Et Balduinus honoris*
Jure Palatini clarus, pravisque superbus.

Et in Miraculis S. Agili lib. 1. cap. 17. apud eruditum Mabillonium, eadem Palatini Comitis dignitas Comiti Flandriæ adscribitur. Sed vereor ne his locis *Comites Palatini* appellentur, quod *Pares Franciæ* fuerint, quemadmodum Matthæus Paris ann. 1249. ait Episcopum Noviomensem fuisse *Comitem Palatinum, & unum de duodecim Paribus Franciæ*; vel certe quivis Comites Regum vassalli. Chronic. MS. S. Stephani Lemovic. *Ann.* 1137. 5. *Id. April.* ... *obiit Willelmus Palatinus Comes Pictaviensis ultimus Dux Aquitanorum.* Habetur in Tabulario S. Florentii veteris Andegavens. Charta Gaufridi Comitis Andegav. an. 1062. cujus initium ita concipitur: *In nomine Domini, notum facere volumus. Ego Gaufridus ipsius gratia non pauci populi sui Princeps, & Francorum Regis Comes, &c.*

Comites Palatinos habuere pariter Reges Aquitaniæ ex Familia Francica, ut colligitur ex Capitulari Ludovici Pii pro Monasterio S. Crucis Pictavensis cap. 3. ut & Burgundiæ Reges. Habetur enim in Tabulario Cluniacensi Charta Chunradi Regis ann. 6. ubi *præsens fuisse* dicitur *Odolricus Comes Palatii.*

Comites Palatini in *Anglia* quatuor recensentur à Cowello lib. 2. tit. 2. §. 7. Lancastrensis, Dunelmensis, Cestrensis, & Eliensis. Primus autem hanc dignitatem obtinuit Cestrensis, quam Willelmus Nothus Hugoni ex sorore nepoti concessit. Comitatum enim Cestriæ ei dedit *adeo liberum ad gladium suum, sicut ipse Rex totam tenebat Angliam ad coronam suam.* Quibus verbis dignitas Palatinatus innuitur, cujus autoritas Regiæ æquiparatur, ut supra annotavimus. *Cestrensis Palatini Comitis* meminit præterea Matthæus Paris an. 1236. ubi illius insignem adeo fuisse dignitatem scribit, ut *Regem si oberret, de jure potestatem habeat cohibendi.* Vide Matth. Westmonast. p. 394. 2. Edit. & Monasticum Anglic. tom. 2. p. 187. Eamdem postmodum dignitatem Lancastrensi Comitatui adjunxit Edwardus III. Vide Sarisber. in Policratico lib. 6. cap. 16. & Willelmum Stanfford. lib. 2. de Placitis Coronæ cap. 27. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 666. Odonem Bajocensem Episcopum, Guillelmi Nothi fratrem uterinum, *Palatinum Cantiæ Consulem* fuisse ait. Præterea in Statuto ann. 33. Henrici VIII. cap. 10. mentio occurrit *Comitatus Palatini de Hexham*, qui sub eo sæculo ad Archiepiscopum Eboracensem pertinebat. Sed labente jam prius re Ecclesiæ, inquit Spelmannus, Palatinatuum jurisdictio insigniter diminuta est ann. 27. Henrici VIII. cap. 24. eorumque jurisdictio sub nomine Regis constituta. Comitatus vero de *Hexham* Statuto ann. 14. Elizab. cap. 15. omni Palatinatus privilegio exutus est, & in portionem Comitatus Northumbriæ redactus. Palatinatus etiam dignitatem habuere Episcopi Dunelmensis & Eliensis. De Dunelmensi Palatinatu vide Monasticum Anglic. tom. 1. p. 47. & Guil. Prynneum in Libertatib. Ecclesiæ Anglic. tom. 3. pag. 562. 563.

Comes Palatinus *Loretelli.* Vide supra *Comes Comitum.*

Comes Palatinus, *in Sicilia.* Vide ut supra.

Comes Palatii *Ticinensis.* Hujus mentio fit apud Joann. VIII. PP. Epist. 140. & Petrum Diaconum lib. 4. Chron. Casin. cap. 18. cujus hæc sunt: *Quæ Berta filia Compalatii Ticinensis obtulit B. Benedicto.* Quæ vox *Compalatii*, eadem est ac *Conspalatii*, de qua suo loco, id est, *Comitis Palatii Ticinensis*, seu Regiæ Regum Longobardorum, atque etiam Italiæ; qua quidem dignitate functi videntur *Comites Palatini Lumelli*, quod est castrum in districtu Papiensi, ut observatum à nobis in Dissert. 14. ad Joinvillam. Papias: *Lomellum, castrum maximum in Liguria.* Laumellum vocat Ammianus lib. 15. Itiner. 1. Anton. Tabula Peutingeri, &c. *Manfredus* Comitivam Palatii in Italia sub Widone Imper. ann. 892. obtinebat, ut ex Diplomate colligitur, quod habetur apud Ughellum tom. 2. pag. 120. Horum Comitum stirpem arcessit vetus Chronicon laudatum ab eodem Ughello tom. 5. pag. 1555. à Cadoto Comite de Lomello, qui uxorem duxerat Alaxiam filiam Pipini Regis, sororem Caroli Magni; sed hæc admodum incerta sunt. Memoratur *Sigefridus sacri Palatii Comes*, in Chartis aliquot Ludovici Imp. ann. 901. & Berengarii Regis ann. 903. in Hist. Pergamensi tom. 3. pag. 404. 406. 409. Vide Chronicon Novalicense pag. 639. & Ughellum tom. 4. pag. 602. 604. tom. 5. pag. 1575.

Comes Palatinus *in Tuscia.* Vide Ughellum tom. 3. Ital. sacr. pag. 818. 821. 824.

Comites Palatii habuere etiam Beneventani in Italia Principes, ut colligitur ex Diplomate Pandolphi & Landulphi Principum quod exstat in Chronico S. Sophiæ Benevent. pag. 661.

Comitem Palatii nescio quem Hamedeum Adalberonis I. Episcopi Metensis Diplomatibus anni 942. subscripsisse inter Comites alios ac proceres, observo apud Meurissium pag. 307. & 309. qui quidem in Lotharingia hac dignitate donatus fortean fuit ab Ottone Imp. postquam hanc subjugavit, uti narrat Hermannus Contractus ad ann. 939.

Comites Palatii habuere denique Gothici Hispaniæ Reges, quos inter in Ranimiro I. Rege æra 880. recenset Sebastianus Salmaticensis Episcop. vetus Scriptor, *Nepotianum*, *Aldretum*, & *Piniolum*, qui subinde in ipsum Regem insurgentes Regiam dignitatem usurpare annixi sunt: unde magnam ejusmodi Comitum in Hispania auctoritatem fuisse, licet conjicere.

Comites Palatii Lateranensis, qui olim fuerint, quæve eorum dignitas & prærogativa, docemur ex Formula concessionis istius dignitatis Castrucio Duci Lucano ab Imp. Ludovico IV. factæ ann. 1328. quam descripsit Goldastus

tom. 1. Conftit. Imp. pag. 329. qua ex affenfu procerum eidem Caftrucio, & fucceffforibus mafculis Comitatum facri Palatii Lateranenfis, quem ad fifcum & facrum Romanum Imperium juftis & legitimis caufis devolutum & applicatum pronuntiat, concedit, cum omnibus honoribus & privilegiis eidem dignitati adnexis. Quorum quidem privilegiorum prærogativam hifce verbis exequitur: *Declarantes & nunc per hoc noftræ Serenitatis indultum tibi & prædictis fucceſſoribus tuis ex prædicta Comitatus dignitate competere jus aſſiſtendi perpetuo benedictioni, ſacræ unctioni, & coronationi ſucceſſorum noſtrorum Principum Romanorum, & omnibus, & ſingulis ipſius coronationis ſolennitatibus: & præcipue ſociandi & deducendi ipſos Romanos Principes tempore coronationis faciendæ de eis, ad ſacram unctionem de ipſis faciendam, & eoſdem Romanos Imperatores ſucceſſores noſtros tenendi & juvandi in ipſa ſacra unctione & actu ipſius, & eadem unctione perfecta, eos reducendi & ſociandi ad altare & thalamum, prout & quoties Principes expediunt redire. Item jus levandi & tenendi imperiale diadema, de noſtro & ſucceſſorum noſtrorum Romanorum Principum capite, tempore quo Imperialis coronationis ſolennia celebrantur, & etiam quocumque alio tempore, quoties publice ipſum diadema expedierit elevare de capite noſtro, & ſucceſſorum noſtrorum Romanorum Principum reponi.* Aliæ iftius dignitatis prærogativæ & jura pluribus recenfentur in Charta MS. Caroli IV. Imp. pro Amizino de Bozullis, legum doctore & Milite, & Joanne de Bozullis, Cataneis, Papienfibus civibus, quam ex veteri Regefto Cameræ Comput. Parif. eruimus: *De certa noſtra ſcientia & Imperialis plenitudine poteſtatis ſacri Lateranenſis Palatii Comites facimus, erigimus, nobilitamus, attollimus, & gratioſius inſignimus, decernentes & hoc Imperiali ſtatuentes edicto, quod vos & liberi ac deſcendentes veſtri præfati ac veſtrum quilibet ex nunc in antea omnibus privilegiis, juribus, immunitatibus, honoribus, conſuetudinibus & libertatibus frui debeatis & gaudere, quibus cæteri Lateranenſis Palatii, ſeu cujuſque gradus hactenus Comites fruiti ſunt, ſeu quomodolibet poterunt. Quodque vos & liberi deſcendentes veſtri & veſtrum quilibet poſſitis & valeatis per totum Romanum Imperium facere & creare Notarios publicos, ſeu Tabelliones & Judices ordinarios ... de prædictis per pennam & calamarium inveſtire. ... Concedimus & auctoritate præſentium plenam damus & omnimodam poteſtatem & omnes & ſingulos & ſingulas ſpurios & ſpurias, baſtardos & baſtardas, manzeres & nothos & nothas .... ſeu defectum natalium patientes, illuſtrium Principum, ſpectabilium Comitum & nobilium Baronum natis duntaxat exceptis, auctoritate veſtra ... legitimare valeatis, ... ad honorem & actus legitimos, atque jura ac ſucceſſiones paternarum hæreditatum & aliorum bonorum, ſine præjudicio tamen legitimorum filiorum, ita tamen ut ipſi ſicut alii legitimi æqualem hujuſmodi hæreditatum obtineant & bonorum portionem, &c. an.* 1730. *Comites Lateranenſes* memorat Leo Oft. lib. 2. c. 101. At unde Palatio Romano Laterani nomen inditum, pluribus obfervat Baronius an. 312. n. 83. 84. Vide Falconem Benevent. p. 303.

Habuiffe fummos Pontifices fuos Comites Palatinos videtur erui ex Bulla Johannis XIX. PP. quam defcripfit Ughellus tom. 1. pag. 115. cujus frater *Albericus Comes Palatii* intereft Judicato quod ipfemet Pontifex protulit in Ecclefia S. Silveftri infra Palatium Lateranenfe.

Comes Palatii. Gloffæ MSS. *Nomenculator, Comes Palatii.* Vide *Nomenculator.*

Comitis Palatini & Palatii titulus tribuitur Ebroino Majori-domus, in Vita S. Draufii Epifcopi Sueffion. num. 14. & apud Philippum *Mouskes*, loco laudato in Differt. 14. ad Joinvillam. Vide *Major domus.*

Comites Palatinos, Franciæ Pares Epifcopos Noviomenfem, & Belvacenfem, Matthæus Paris an. 1257. p. 634. vocat, uti fupra obfervatum.

Conspalatius, Comes Palatii, in Charta Heriberti Comitis Viromanduorum & Tricaffium apud Camufatum pag. 85. Fulco, qui Palatii Comitem Carolo Calvo imperante egerat, ut auctor eft Flodoardus lib. 3. Hift. Rem. cap. 26. dicitur fuiffe *ejufdem Imperatoris Confpalatius.* Notitia anni 896. quæ exftat in Tabulario Arremarenfi apud Duchefnium in Probat. Hift. Vergiac. fubfcribitur ab *Elduino Comite & Confpalatio.* Apud Petrum Diacon. lib. 4. Chron. Cafin. cap. 18. fit mentio *Bertæ filiæ Compalatii Ticinenfis*, ubi malim *Confpalatii*: eft autem, ni fallor, *Comes ifte Palatii Ticinenfis*, Comes Lomelli, de quo pluribus egimus ad Joinvillam. Scriptor MS. *de la Mappemonde* cap. 14.

Si manda fon fil Loeys,
Et les Baron de lor pays,
Evefques, Dus, & Quens Palais.

Le Roman *de Garin*:

Et dit li més, Merveilles ai oï,
Quant Cuens Palés Roy de France aatift
De tornoier, & il li faut einfi.

Alius Poëta MS.

Gadifer l'engendra li Gentil Cuens Palais.

Theobaldus Navarræ Rex in Tabul. Campaniæ Thuano, *de Champagne & de Brie Cuens Palais* infcribitur.

Comes Parochialis, apud Hungaros dicitur proprius regionis cujufque Præfectus, qui à Rege cum confilio Prælatorum & Baronum ex illis de eodem Comitatu eligitur. Illius Vicarius eft *Vicecomes*, qui eligitur à Comite ex potioribus Nobilibus, & *Judex Nobilium* dicitur: qui ambo judicare & promulgare fedes feu affifias in fuo Comitatu poffunt. Vide Decretum Andreæ Regis an. 1222. §. 6.

Comites Patrimonii, quod *privatum* Imperatorum dicitur in leg. 8. Cod. Th. de Jure fifci. In Codice Juftin. eft titulus de *Comite facri Patrimonii.* Habuerunt etiam Gothi *Comites Patrimonii*, feu *Patrimoniorum*, qui patrimonium Regis & menfam procurabant. Epitaphium Senarii, qui hoc munere functus eft fub Theoderico Rege, apud Pithœum l. 4. Poëm. veterum:

Aulica quippe Comes rexi Patrimonia clarus.

Hujus dignitatis apud Gothos non femel mentio eft apud Senatorem l. 1. Epift. 16. l. 5. Epift. 7. 18. 19. 20. & lib. 6. Epift. 9. ubi formulam *Comitivæ Patrimonii* exhibet; in Concilio Cæfaraug. II. æræ 630. Toletano IX. XIII. & XVI. apud Ennodium l. 4. Ep. 7. in Lege Wifigoth. l. 12. tit. 1. §. 2. & in Charta Cindafuinthi Regis æræ 684. apud Anton. *de Yepez* in Chr. Ord. S. Bened. to. 2.

Comes per utramque Germaniam, apud Ammianum lib. 27.

Comes Perpetuus, apud Hungaros dicitur, cum dignitate natus, qui folius Regis judicio nititur. Sambucus.

Comes Pilosus, apud Alemannos, idem qui *Silvefter*, de quo infra. Gloff. Græc. Lat. Δασύς, *Hirfutus, pilofus.* Willel. Brito l. 10. Philipp. ubi de prælio Bovinenfiv. 407.

Et Comitem, quem Theutonici dixere Pilosum. Chronicon Flandriæ cap. 15. de eodem Comite: *Et un Comte d'Alemaigne qu'on appelloit le Comte Pelu.* Quo loco Sauvagius contra MSS. fidem restituit ex Meiero, *Le Comte Palatin du Rhin*, ut & cap. 21. ubi inter Electores seculares Imperatorum primus post Ecclesiasticos *Le Pelu du Rhin* recensetur, quem Comitem Palatinum Rheni esse constat. Gaspar Barthius ad hunc locum Will. Britonis: *Raugraffen, non Rauchgraffen intelligimus, asperarum regionum Dominum, non ipsum hirsutum, aut pilis obsitum.*

Comes Portus Romæ, Qui navibus onerariis, seu victum & annonam in Urbem ex mari per Tiberis alveos invehentibus præfectus erat, ne quid iis & mercatoribus detrimenti accideret. Exstat apud Senatorem l. 7. Epist. 9. formula istius dignitatis, quæ erat sub dispositione Præfecti Urbis, ut est in Notit. Imp. c. 4. & 9. Vide eumdem Senator. l. 2. Epist. 12.

Comes Præsenti, Κόμης πραισέντυ, apud Theophanem p. 141. Qui militibus in *Præsenti* præerat. Vide *Præsens*.

Comes Provinciæ, Idemque *Rector Provinciæ*, Qui provinciæ, Comitiva primi ordinis decoratus, præest. Hujus dignitatis formula exstat apud Senatorem lib. 7. Epist. 1. ex qua colligitur dignitatem fuisse etiam militarem: *Tua tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ gladio bellico rebus etiam pacatis accingitur*; præterea jus habuisse vitæ & necis, functumque officio Judicis. Habetur titulus in Cod. Theod. & Justin. de *Comitibus qui Provincias regunt. Provinciarum Comites*, in Lege Wisigoth. l. 8. tit. 1. §. 9. Plures ejusmodi provinciarum Comites recenset Notitia Imperii l. 2. cap. 70. & seq. Comitem Africæ, Tingitanæ, Britanniæ, Italiæ, Argentoratensem, Hispaniarum, &c. quos *Comitiva rei militaris* etiam functos constat. Joannes Sarisber. Epist. 263. de Comitibus: *Et quidem qui hoc officii gerunt in Palatio juris auctoritate, Palatini sunt: qui in provinciis, Provinciales.*

Comes Provincialis, Qui & *Landgraffen* Germanis, *Landgravius*, Judex seu Comes territorii mediterranei, ad discrimen Marchionum. *Dominus Provincialis*, in Speculo Saxon. l. 1. art. 58. §. 2. Præsertim vero & per excellentiam ita nuncupatur apud Scriptores Landgravius Thuringiæ. Arnoldus Lubec. n. 2. cap. 35. *Cui occurrit Ludovicus Comes Provincialis, &c.* Ita & lib. 3. cap. 9. In Privilegiis Ecclesiæ Hamburg. Diplomata Friderici Imp. subscribit idem *Ludovicus Comes*, non semel, pag. 182. 184. 185. Quin & ipsi Hessi, *Provinciales* dicuntur in Libro Miracul. S. Ludgeri Episc. Mimigard. n. 3. apud Bollandum: *Provinciales, qui Hassi dicuntur.* Anonymus in Fragm. Hist. post Albertum Argentin. an. 1238. *Henricus Comes provincialis Alsatiæ, &c.* qui *Landgravius Alsatiæ. Landgravius de Wincenbourg*, apud Albertum Stadensem an. 1112. *Landgravius de Kirchberg*, apud continuatorem Lamberti Schaffnab. an. 1304. &c. *Ludovicus Comes provincialis de Isenac*, apud Joan. Mauritium Gudenum l. 1. Hist. Erfurtensis n. 10.

Memorantur autem in Germania varii Landgravii qui Principum titulo gaudent: *Alsatiæ, Thuringiæ, Hassiæ, Leuchenbergiæ, & Franconiæ*: alii qui non sunt Principes, sed in Comitum dignitate: scilicet *Barensis, in der Baar, Brisgoviæ*; *Burgendiæ seu Burgundiæ Helveticæ, in Burgendum*; *Kletgoviæ, seu Kleckoviæ*; *Nellenburgi*; *Sisgoviæ*; *Stefrungensis*; *Suntgoviæ*; *Susenbergæ, Tullingiæ, vel Stuelingiæ*; *Turgoviæ*; *& Walgoviæ*. Vide Metropolim Salisburgensem to. 2. pag. 533.

Comes Orientis, sub cujus dispositione erant Orientis provinciæ, quas Marcellinus l. 14. & Notitia Imperii l. 1. cap. 1. recensent, ut auctor est Zozimus lib. 5. unde hanc dignitatem μείζονα ἀρχὴν vocat Libanius. Magno de Notis: COM. OR. *Comes Orientis.* Hujus dignitatis non semel meminit idem Ammianus, Notitia Imperii lib. 1. cap. 105. S. Ambrosius Epist. 17. &c.

Comes et Rationalis Summarum Ægypti, sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, in Notitia Imperii l. 1. cap. 74. Vide *Summa*.

Comes Regalis. Odo Fossatensis in Vita Burchardi Corboliensis Comitis: *Dedit Hugo Rex sibi fideli Militi castrum Milidunum, ... Comitatumque Parisiacæ urbis, taliterque Comes regalis efficitur*, id est, Comes clientelæ jure Regi obnoxius.

Comes Rei Castrensis, apud Ammianum l. 30. *Post dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes præfuit Rei Castrensi per Africam: unde furtorum suspicione contactus, digressusque, multo postea pari potestate Britannicum rexit exercitum.*

Comites Rei Militaris, Qui *ad provincias defendendas milite credito destinabantur*, ut est in l. 3. Cod. Theod. de Comitib. rei milit. *Comes Militaris*, in Notit. Imperii l. 1. cap. 141. Vide Jacobum Gotofred. ad C. Th. d. tit.

Comes Rerum Nitentium. Magno de Notis: c. 9. C. R. N. *Comes Rerum Nitentium.* Vide *Tribunus Rerum Nitentium.*

Comes Riparum et Alvei, sub dispositione Præfecti urbis Romæ, in Notitia Imperii lib. 2. cap. 4. cui cura incumbebat aquarum & alvei Tiberis, & ut illius navigatio non impediretur. Is primum dictus *Curator Alvei & Riparum Tiberis & cloacarum urbis*, ut est in veteri Inscriptione: quam dignitatem Augustum adinvenisse auctor est Suetonius cap. 43.

Comes Rerum Privatarum, Qui præerat ærario, quod *privatis* Principis usibus erat dicatum, cum aliud esset ærarium, quod Largitionum appellatione donabant, quod nempe publicis necessitatibus addictum erat, cui qui præerat, *Comes sacrarum largitionum* dictus est. Istius dignitatis formulam habet Senator, l. 6. Epist. 8. Varie autem indigitatur, nam etiam interdum

Comes Rei Privatæ nuncupatur, ut apud Magnonem de Notis, Ammianum l. 22. & in leg. 27. Cod. Th. de Petitionib. Vetus Inscriptio:

Privatæ Comes atque rei provectus in altum,
Sacrarum meruit sumere jura Comes.

Comes Privatarum, absolute in l. 120. eod. Cod. de Decurion. apud Senatorem loco laudato, & Gregorium Magnum l. 11. Epist. 26. ubi perperam *Comes Privatorum* editum est. *Comes Privatarum largitionum*, in l. ult. eodem Cod. de Incorpor. & in Notitia Imp. l. 2. cap. 4. Paulinus in Eucharist.

.... Privatæ Comitivam largitionis
Dans mihi.

De hac dignitate passim Codex Th. Notitia Imperii, & Scriptores, præter neotericos, Cujacium, Pancirolum, Jacobum Gotofredum, Henricum Valesium, &c.

Comes Sacrarum Remunerationum, in veteri Inscriptione, 449. 7. Petronius Maximus *Sacrarum Remunerationum per triennium Comes* fuisse dicitur, id

est, sacrarum largitionum : ita enim appellatur in l. 20. Cod. Theod. de Palat & l. 2. de Commeatu. Vide Senatorem lib. 5. Epist. 27. Idem nude *Comes Sacrarum* dicitur in Gestis Constantini Mag. unde emendandus videtur Ordericus Vitalis lib. 2. pag. 437. *Publius Torqueanus Sacrorum Comes multitudini Christianorum invidit* : legendum enim *sacrarum* : tametsi nescio an sub Trajano id nominis steterit.

Comites Sagittarii Armeni, Una è 6. Vexillationibus Palatinis, quæ erant sub dispositione V. I. Magistri militum Præsentalis, in Notitia Imperii l. 1. c. 40. *Comitum Sagittariorum* meminit Marcellinus l. 18.

Comites Sagittarii Minores, Una è 5. Vexillationibus Palatinis, quæ erant sub dispositione V. I. Magistri Militum Præsentalis, in Notit. Imp. l. 1. c. 31.

Comes Scanciarum, quo titulo subscribunt nonnulli Proceres in Concilio Toletano VIII. & XIII. inter *viros illustres officii Palatini*, & in Charta Cindasuinthi Regis apud Anton. *de Tepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 2. Eosdem esse par est credere cum iis, quos alii *Scanciones* appellarunt, nostri *Eschançons*, qui à poculis Regum sunt: hodie enim vulgari Hispanorum lingua *Escanciar*, est poculum porrigere.

Comes Scholarum, Qui *Scholis Palatinis*, puta Scholis Scutariorum, Gentilium, &c. de quibus Notitia Imperii, præerant. De his Comitibus est titulus in Cod. Theod. & Justin. de *Comitibus & Tribunis Scholarum*, ubi multa suo more congessit Jacobus Gotofredus. *Licinius Comes Scholæ*, in Suggestione Germani Episcopi to. 1. Epist. Rom. Pont. in Hormisda. Κόμητες σχολῶν apud Theophanem pag. 118.

Comites Seniores, Una ex 6. Vexillationibus Palatinis sub dispositione Magistri militum in Præsenti. Notitia Imp. l. 1. c. 40. l. 2. c. 27.

Comes Siliquaticorum, apud Senatorem l. 2. Epist. 12. Qui ponderibus & mensuris præerat, & ne in iis fraus admitteretur, invigilabat. Vide *Siliquaticum*.

Comes Silvester, in Chronico Augustensi an. 1247. & in Chronico Moguntino ann. 1251. qui vulgo *le Comte Sauvage du Rhin*. Chartam Emichonis Comitis Seynensis ann. 1273. subscribit *Emicho Comes Silvester*, apud Freherum in Orig. Palat. part. 2. pag. 28. apud Serrarium in Rebus Moguntinis pag. 850. *Hugo Comes Silvestris & Rheni*, an. 1311. [*Comes Silvester de Duna*, in Vita Balduini Lutzenburg. Arch. Trevir. lib. 3. cap. 8.] *Comes Transsilvestris*, apud Albertum Argentin. pag. 112. Vide *Comes Hirsutus*, *Comes Pilosus*.

Comes Solenniorum, apud Ammianum l. 15. pag. 35. ubi vir doctus *Somnorum* restituit.

Comes Sparthariorum, Dignitas Palatina in aula Regum Gothicorum Hispaniæ, cujus mentio in subscriptionibus Concilii Toletani VIII. in Charta Cindasuinthi Regis æræ 684. apud Anton. *de Tepez* in Chron. Ord. S. Benedicti to. 2. & apud Rodericum Toletanum l. 3. de Reb. Hispan. cap. 19. *Comes Spartharius*, in Concilio Tolet. XIII. qui scilicet militibus circa Principem excubantibus præerat. Vide *Sparthariùs*.

Comes Stabuli, Comestabilis, Conestabilis, &c. Qui Regii stabuli, & equorum Principis curam gerebat : *Tribunus stabuli*, in lege un. Cod. Th. de Comitib. & Trib. & apud Ammianum l. 14. 28. 30. *Tribunus Cæsaris Stabuli* l. 20. *Comes Stabuli*, in leg. 3. Cod. Theod. de Equor. conlat. & l. 29. de Annona & tribut. Procop. l. 1. Gothicorum cap. 7. Κωνσταντιανὸν μὲν, ὃς τῶν βασιλικῶν ἱπποκόμων ἦρχεν, εἰς Ιλλυριὰς ἔπεμψε. In veteri Inscript. Stilicho *Comes Domesticorum & Stabuli sacri* dicitur. Vita S. Licinii Episc. Andegavens. n. 7. *Comitem sui Stabuli, & omnium equorum, eorumque custodem constituit.* Aimoinus l. 3. Hist. Franc. cap. 71. *Regalium Præpositus equorum, quem vulgo Comistabilem vocant.* Dignitatem ipsam *Comitatum Stabulorum* appellat Gregor. Turonens. l. 5. Hist. cap. 48. Regino an. 807. *Burchardum Comitem Stabuli sui, quem corrupte Constabulum appellamus.* Vide eumdem Gregorium Turon. lib. 5. cap. 40. lib. 9. cap. 38. l. 10. cap. 6. Gesta Regum Francorum cap. 26. & Hincmarum de Ordine Palatii cap. 22. [Κόμης τοῦ στάβλου apud Anonymum Combefisianum in Porphyrogenito num. 1. 16.]

Habuerunt Gothorum in Hispania Reges suos *Stabuli Comites*, ut liquet ex Concilio Tolet. XIII. in quo subscribit *Guisclamandus Comes Stabuli*.

Petrus Pantinus observat apud Castellæ Reges Comitum Stabuli dignitatem esse perinsignem, sine administratione tamen, ac titulo tenus. Vide Blancam in Comment. Rerum Aragon. p. 785.

At quæ primum in Equorum cura versabatur dignitas, militaris postmodum facta est : ita ut *Comites Stabuli* copiarum Duces præcipui fuerint. Marbodus in Vita S. Licinii Episcopi Andegavensis num. 5. *Factum est ut à Rege flagitantibus cunctis Tribunus militum crearetur, qui nunc more nostro Comes Stabuli nuncupatur.* Bene ille, *more nostro*; nam longe secus dignitatis istius munus describitur, qua donatum S. Licinium aiunt, in vetustiori Vita ejusdem Sancti : locum supra descripsimus. Certe Comitibus Stabuli apud nostros copiarum & exercituum ducatum commissum interdum fuisse docent Fredegarius c. 2. Poëta Saxonicus an. 782. & Annales Francor. ann. 807. Leges Edwardi Confess. seu Additamenta ad easdem cap. 35. de Heterochiis Anglicis : *Latine vero dicebantur ductores exercitus, apud Gallos Capitulares Constabularii vel Marescalli exercitus. Comestabilem* Boëmundi Principis Antiocheni copiarum non modo ducem, sed & signiferum facit Petrus Tudebodus lib. 3. Hist. Hierosol. statim initio. In Monastico Anglicano tom. 1. refertur Hugonem Comitem Cestriæ, Nigellum quemdam fecisse *Marescallum & Constabularium suum, ita ut quandocumque dictus Hugo Comes exercitum moveret versus Walliam, dictus Nigellus & hæredes sui in eundo præcederent, & in redeundo cum exercitu, ultimi remanerent.* Matthæus Westmonast. ann. 1254. *Coram Comite Herefordiensi, qui secundum antiquum jus, Constabularius esse dignoscitur regii exercitus.*

Ex quibus Scriptoribus colligitur non omnino verum, sub Philippo Augusto demum datum Comitibus Stabuli copiarum ducatum, post extinctam *Senescallorum* dignitatem, quod post Stephanum Paschasium vult Duchesnius lib. 3. Hist. Monmorenciacæ cap. 1. pag. 112. tametsi non diffitear Senescallos non modo apud Reges nostros, sed etiam apud alios exercitus duxisse, ac vexilla prætulisse.

Jura vero, privilegia, ac prærogativæ istius dignitatis habentur in veteri Rotulo Cameræ Computor. Paris. quæ hoc loco inserere haud absurdum forte fuerit, etsi Chartæ istius meminerit

Tillius : *Le Conneſtable de France a tel droit pour le fait des Guerres. Premierement, le Conneſtable eſt par deſſus tous autres, qui ſont en l'Oſt, excepté la perſonne le Roy, ſe il y eſt, ſoient Dux, Barons, Comtes, Chevaliers, Eſcuyers, ſodoiers tant de cheval, comme de pié, de quelque eſtat qu'ils ſoient & doivent obeir à luy. 2. Item, les Mareſchaux de l'Oſt ſont deſſous luy, & ont leur office diſtincte de recevoir les Gens d'armes, Dux, Comtes, Barons, Chevaliers, Eſcuyers, & leurs compagnons; & ne pueent, ne ne doivent chevaucher, ne ordonner bataille, ſe n'eſt par le Conneſtable, ne faire bans, ne proclamations en l'Oſt ſans l'aſſentement du Roy ou du Conneſtable. 3. Item le Conneſtable doit ordonner toutes les batailles, les chevauchées, & toutes les eſtablies. 4. Item, toutesfois que l'Oſt ſe remuë de place en autre, le Conneſtable prent & livre toutes les places de ſon droit au Roy, & aux autres de l'Oſt, ſelon leur eſtat. 5. Item le Conneſtable doit aller en l'Oſt devant les batailles, tantoſt aprez le Maiſtre des Arbaleſtriers, & doivent eſtre les Mareſchaux en ſa bataille. 6. Item le Roy s'il eſt en l'Oſt ne doit chevaucher, ne les autres batailles ne doivent chevaucher, fors par l'ordonnance & le conſeil du Conneſtable. 7. Item, le Conneſtable a la cure de envoier meſſages & eſpies pour le fait de l'Oſt, par tout où il voit qu'il appartient à faire, & deſcouvreurs, & autres chevauchies, quant il voit que meſtier en eſt. 8. Item le Conneſtable a de tous ceux qui ſont retenus à gages le Roy une journée pour ſon droit, déſque ils ſont retenus, & déſque ils prennent le premier paiement, puet le Conneſtable recevoir ſon droit ſe il li plaiſt. 9. Item, de ceux qui ne prennent gages du Roy, mes ont aucun certain ſalaire, ou reſtitution d'argent, ou d'autre choſe, puiſque l'en chevauche à Banniere deſploiée, le Conneſtable doit avoir ſon droit pour le ſervice deſſus dit, ſur ceuls qui prennent gaiges, deſpens, ſalaires, ou reſtitution, ſi comme deſſus eſt dit. 10. Item, le Conneſtable prant devers les Treſoriers de la guerre ſes droitures de tous ceuls qui comptent pardevers luy. C'eſt aſſavoir une journée autant comme il comptent par jour, quelle ſomme que ce ſoit. 11. Item, le Conneſtable prant une journée de ſodoiers de cheval & de pié qui ſont devers la retenue du Meſtre & du Clerc des Arbaleſtriers, & le Meſtre & le Clerc des Arbaleſtriers en prennent un autre. Et ainſi il eſt accouſtumé dés tousjours du temps paſſé. Iſta jura Conſtabularii Franciæ fuerunt extracta de quodam Regiſtro antiquo Cameræ Computorum D. Regis cooperto corio viridi, in quo ſunt* III^c. XXXVI. *folia virtute Litterarum Regis de mandato in dicto Regiſtro ſutarum fol.* IX.^xx. III. *& de præcepto Dominorum die* XXVIII. *Nov.* CCC. II.II^xx. *michi facto. Signat. Radulphi.*

Præallatis hæc etiam lubet addere ex MSS. Peireſcianis deſcripta: *Philippe par la Grace de D. Roy de France, Sçavoir faiſons à tous preſens & à venir. Que ſur ce que notre tres-cher & feal Couſin Raoul Comte de Eu, Conneſtable de France, diſoit & maintenoit que ceux de noſtre lignage, & les Princes & Prelats, & Barons dehors de notre Royaume, & toutes manieres de gens de cheval & de pié de quelque condition qu'ils ſoient, qui prengnent gages ou argent ſur Nous, luy doibvent telles droitures, comme ſes predeceſſeurs oudit Office ont auccouſtumé, à prendre ſur les ſoldoiers qui prengnent gages, ou argent ſur Nous, & que de ce nul ne prengne gage ou argent ſur Nous, ne s'en puet, ou doit exempter: aucun de noſtre lignage & autres maintenant le contraire, Nous voulons ſur ce ſavoir la verité, nous en ſommes informez par ceux qui miex en pevent & doibvent ſavoir la verité. Et aucuns trouvent que noſtredit Couſin & ſes predeceſſeurs oudit Office, doivent prendre & avoir droiture de toute maniere de gens d'armes & de pié qui prenoient gages ſur Nous, ou ſomme d'argent, pour nous ſervir à certain nombre de gens d'armes ſoient avec ceux de noſtre lignage, ou autre de noſtre Royaume, & de hors, de quelconque eſtat & condition qu'ils ſoient, qui ſervent és hoſts de Nous, ou de nos gens pour Nous, exceptez toutevoies les perſonnes de noſtre lignage, ceux de leurs hoſtieux, leſquiex il maintiennent de cous & de frais, & qui ne prennent nus gages, ou ſommes d'argent, comme dit eſt, & tous ceux qui nous ſervent au leur ſans prendre gages ſur Nous, ou ſomme d'argent en la maniere deſſuſdite, & exceptez les ſoudoiers de la Mer, eſquiez noſtredit Couſin n'a nul droit. Et ce declarons nous par ces Preſentes au proffit de noſtredit Couſin & de ſes Succeſſeurs, & voulons qu'il puiſſe demander, prendre, lever, & avoir doreſnavant leurſdites droitures à la maniere deſſus dite ſans nul empeſchement, lequel empeſchement Nous pour le temps à venir mettons du tout à neant, ſaouf toutefois noſtre droit en autres choſes, & en toutes l'autruy. Et donnons en mandement par ces meſmes Lettres à tous ceux à qui il puet, & pourra appartenir, que des droitures devant dites à tousjoursmais laiſſent joüir paiſiblement noſtredit Couſin & ſes ſucceſſeurs oudit Office, & les baillent & delivrent à noſtredit Couſin & à ſes ſucceſſeurs Conneſtables de France ſans nulle difficulté, & ſans autre mandement attendre de Nous, ou de nos ſucceſſeurs Roys de France. Et pour ce que les choſes deſſuſdites ſoient fermes & ſtables à tousjours, nous avons fait mettre noſtre ſcel à ces preſentes Lettres. Donné à ſainte Levine, l'an de grace* 1340. *ou mois de Febvrier.*

☞ Plura his videre potes apud R. Patrem Anſelmum in Hiſtoria Genealogica Comitum Stabuli Franciæ; ex qua placet hic contexere ſeriem horumce illuſt. Officiariorum, qui floruerunt imperantibus tertiæ ſtirpis Regibus.

ALBERICUS an. 1060.

BALDRICUS an. 1067.

ADELELMUS an. 1071. & 1072.

ADAMUS an. 1079.

THEOBALDUS MONMORENCIACUS an. 1083. 1084. & 1086.

GASCIUS vel GASTO DE CALVO-MONTE ann. 1107.

HUGO DE CALVO-MONTE an. IIII. ad an. 1138.

MATTHÆUS MONMORENCIACUS ab ann. 1139. ad an. 1169.

SIMON NEALPHÆ CASTELLI Dominus renuntiatur Stabuli Comes in ſuo Epitaphio, quod legitur in Eccleſia Vallium Sernaii; ſed nullam novimus chartam ab eo ſubſcriptam. Florebat an. 1150.

RADULFUS Comes Claromontenſis in agro Bellovacenſi obiit an. 1191.

DROGO DE MELLO ad an. 1218.

MATTHÆUS MONMORENCIACUS, ſecundus nomine & cognomento *Magnus*, vita functus eſt ann. 1230.

AMALRICUS Montis-fortis Comes Babylone, quo captivus abductus fuerat, rediens morte præventus eſt an. 1241.

HUMBERTUS Bellijoci Dominus, occidit ante ann. 1251.

ÆGIDIUS cognomento Fuſcus, (*Le Brun*) vixit ſaltem ad an. 1272.

HUMBERTUS DE BELLOJOCO mortem oppetiit ann. 1285.

RADULFUS II. Comes Claromontenſis necatus eſt in prælio Corteriaco an. 1302.

GALCHERIUS

Galcherius Castellionis ad Matronam Dominus de vita migravit an. 1329.

Radulfus Briennensis Augæ Comes interiit an. 1344.

Radulfus alter Briennensis & Augæ Comes perfidiæ insimulatus capite plexus est an. 1350.

Carolus de Castella cognomento *Hispanus*, Comes Engolisinensis trucidatus est ann. 1354.

Jacobus Borbonius Marchiæ Comes Connestabularii dignitatem deposuit an. 1356. obiitque mortem an. 1361.

Galtherius Briennensis Comes & Dux Atheniensis creatus eod. an. interiit in prælio Pictaviensi.

Robertus Fiennensis Dominus, cognomento *Morcan*, Connestabulatu abdicavit post annum 1368.

Bertrandus Guesclinus ab an. 1370. ad annum 1380. quo neci occubuit.

Oliverius Clissoniensis Dominus abdicare coactus est an. 1392. Vixit ad an. 1407.

Philippus Artesius Augæ Comes mortuus est an. 1397.

Ludovicus Sancerrensis naturæ satisfecit an. 1402.

Carolus Lebreti-vici Dominus atque ab eo vico dictus *Lebretus*, ann. 1415. interemtus in prælio Azencurtiensi.

Valerannus Luxemburgensis factione Ducis Burgundiæ, Carolo Albretensi deposito, Connestabulus declaratus est ann. 1411. Supremum diem obiit an. 1413.

Bernardus VII. Armeniacensis Comes occisus est an. 1418.

Carolus I. Dux Lotharingiæ ann. 1418. institutus, haud diu sibi concessam dignitatem tenuit, obiitque an. 1430.

Joannes Stwart an. 1424. quo interemtus est in prælio Vernoliensi.

Artus de Britannia extremum edidit spiritum an. 1458.

Ludovicus Luxemburgensis ab ann. 1465. ad 1475. quo capite damnatus est.

Joannes Dux Borbonius ab an. 1483. ad an. 1488.

Carolus Dux Borbonius creatus ann. 1515. interfectus est an. 1527.

Anna Dux Monmorenciacus ab ann. 1538. ad 1567.

Henricus I. Dux Monmorenciacus ab an. 1597. ad an. 1614.

Carolus d'Albert an. 1621.

Franciscus de Bonne ab anno 1622. ad annum 1626. quo febri consumtus est. Anno sequenti Ludovicus XIII. Connestabuli dignitatem abolevit mense Januario.

☞ Addam juramentum à Connestabulis Regi præstitum, quod exhibet idem P. Anselmus loco citato: *Vous jurez Dieu le Createur, par la foy & la loy que vous tenez de lui, & sur vostre honneur, Que en l'Office de Connestable de France, duquel le Roy vous a presentement pourveu, & dont vous luy faites hommage pour ce deu, vous servirez iceluy Sieur envers & contre tous, qui peuvent vivre & mourir, sans personne quelconque en excepter, en toutes choses luy obeirez comme à vostre Roy & souverain Seigneur, sans avoir intelligence ne particularité à quelque personne que ce soit, au prejudice de luy & de son Royaume: & que s'il y avoit pour le temps present ou à venir, sur communauté ou personne quelconque, soit dedans ou dehors le Royaume de France, qui s'eslevast ou voulsist faire & entreprendre quelque chose contre ou au prejudice d'iceluy sondit Royaume, & des droits de la Couronne de France, vous l'en avertirez & y resisterez de tout votre pouvoir, & vous y employerez comme Connestable de France, sans rien épargner, jusques à la mort inclusivement; & jurez & promettez de garder & observer le contenu és Chapitres & forme de fidelité vieux & nouveaux.*

Constabularius Castri, seu Tribunus militum, qui castri aut oppidi custodiæ adhibetur. Concilium Turon. ann. 1163. can. 10. *In villis vero vel urbibus vel castellis, quæ Regis subsunt dominio, in quibus Constabularii ad tempus statuuntur, &c.* Willelmus Brito l. 3. Philippidos:

Septuaginta viros equites peditesque trecentos
Gascolides secum Gilbertus habebat in arce,
Qui præfectus erat & Constabularius illis.

Hugo de Cleeriis: *Goffridus autem veniens præmisit Constabularios suos, rogans ut ostenderet ei qua parte sederet.* Occurrunt ejusmodi Constabularii apud Richardum de S. Germano ann. 1193. Matth. Westmonast. pag. 369. Rogerum Hovedenum p. 534. Robertum de Monte ann. 1173. Walsinghamum p. 118. 226. &c. Vide Ducam c. 144. Fletam l. 1. c. 15. §. 3. c. 20. §. 78. l. 2. c. 31. ubi eorum officium describitur, &c. & Edwardum Cokum ad Littleton. sect. 379. Apud nostros etiam, vox est frequens. *Connestable de Saint Malo*, apud Froissartem 1. vol. c. 17. *Connestable de Bourdeaux*, apud Berrium in Hist. Caroli VII. de qua ultima dignitate, ac illius functione habetur Statutum Edw. Regis Angliæ in Regesto Constabulariæ Burdegal. Cameræ Comput. Paris. fol. 78. & 145. *Conestabiles Portarum*, in Statutis Mediolan. part. 2. cap. 163. [*Connestabilis Portæ S. Andreæ Vercellensis*, in Actis S. Amedei, tom. 3. Martii pag. 881.] In Computo Bartholomæi *du Drach* Thesaurarii Guerrarum an. 1338. passim fit mentio *des Connestables des Communes, des Portes des Villes, des Sergeants, &c.* In Regesto Cameræ Comput. Paris. signato C. D. fol. 231. describitur Statutum Joannis Regis Franc. quo statuitur, ut in posterum, *tous pietons soient mis par Connestablies ou Compagnies de 25. ou 30. hommes, & que chaque Connestable prenne doubles gages; & que les Mareschaux pour les Gensdarmes & les Maistres des Arbalestriers pour les pietons assisteront aux monstres deux fois le mois.* Hinc *Constabularius Turris Londinensis* non semel occurrit apud Scriptores Anglicos, de cujus Jurisdictione videndus Bractonus l. 5. de Essoniis cap. 13. §. 4. Thom. Walsinghamus pag. 147. &c. Hinc *Constabulatio Castri*, apud Continuatorem Florentii Wigorn. an. 1126. *Constabularia*, pro Centuria militari, apud Anonymum de Gestis Friderici II. Imp. p. 797. Ita vocem *Connestablie* pro turma militari, cui præest *Constabularius*, usurpat le Roman *de Garin* MS.

Quinze mille furent en la Connestablie,
A cleres armes, as destriers de Nubie.

Willelmus *Guiart* sub ann. 1304.

Cil trouvent les autres mi voie,
Dont chascune Connestablie
Leur venoit au pont en aie.

Infra:

Assemble ses Connestablies.

Rursum:

O eus une Connestablie
De soudoyers de Piguardie.

Adde Chron. Flandr. cap. 113. & vide Meursium [& Glossar. mediæ Græcit.] in Κοντοςαῦλα.

Constabularii Parochiarum, seu villarum, *Conestables des Paroisses* apud Froissartem 2. vol. c. 96. in sublevamen *Constabulariorum Hundredi*, ævo, ut dicitur, Edwardi III. introducti sunt, talem in villis potestatem habentes, qualem in Hundredis Constabularii Hundredorum. Sunt vero apud Anglos duo plerumque in quovis Hundredo Constabularii, totidem in quavis Villa seu Parochia: & hi quidem *Inferiores* & *Subconstabularii* appellantur, illi autem *Superiores* & *Capitales*. De ejusmodi Constabulariis egit Thomas Smith. l. 2. de Republ. Angl. c. 25. [Fragm. vet. de rebus Ludovici VII. apud Duchesnium tom. 4. p. 430. *Hugo de Lasci & Hugo de Bello campo, qui inde Constabularii erant villam Vernolii viriliter & constanti animo defenderent*, contra Ludovicum Reg. Francorum, qui illud oppidum obsidebat tum Angliæ ditionis.]

Constabulariorum apud Italos quod fuerit munus, ita docet Marsilius Patavinus in Defensore pacis part. 1. cap. 9. *Unus quidem cum Monarcha statuitur ad aliquod unum opus determinatum circa regimen Communitatis: tamen ut ducatum exercitus, sive cum generis successione, sive pro solius unicæ personæ periodo, quomodo instituebatur dux exercitus Agamemnon à Græcis. Vocatur autem officium hoc in communitatibus modernis Capitaneatus, aut Contestabiliaria. Hic vero exercitus dux de nullo se intromittebat judicio tempore pacis: exercitu tamen militante, dominus erat occidendi aut aliter puniendi transgressores.* [Regimina Paduæ ad ann. 1320. *Inter quos fuit quidam probus & strenuus vir dominus Simon Philippus Potestas Castri pontis Baxanelli, & etiam Contestabilis & Rector* ccc. *militum Ultramontanorum & Theotonicorum.* Continuatio Chronici Andr. Danduli, apud Murator. tom. 12. col. 448. *Interjecto tempore Hungari cum Paduanis Castrum Romani insultant, obsident, pugnant, sed in pugnis deficiunt. Tamdem subterraneis insidiis & unius Comestabilis interioris infidelitate... Castrum obtinent salvis personis & rebus.*]

Constabularios, seu Κονοςαῦλας habuere etiam Byzantini Imperatores inter officia Palatina. Hi præerant Francis ad Palatii custodiam addictis, uti exerte docet Pachymeres l. 1. c. 7. & nos pluribus ostendimus in Notis ad Willhard. n. 210. & ad Alexiad. p. 395. Francos vero à primæva sui origine Imperatorum custodiæ adhibitos, videtur innuere Ammianus l. 15. *Malarichus.... adhibitis Francis quorum ea tempestate in Palatio multitudo florebat, exactius jam loquebatur.* Erat autem is *Rector Gentilium*, adeo ut incertum sit an *Gentiles* appellati fuerint *Franci* ad Palatii custodiam adhibiti.

Constabulus, Officium Monasticum, de quo ita Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniacensibus MSS. c. 13. *Est frater cui est commissa obedientia, ut de equis curam habeat & mulis, quem nos vulgariter Conestabulum vocamus; ipse habet agasonem suum, qui capit curam de equis, qui ad ejus observantiam pertinent:... habet autem in custodia sua totam avenam & hordeum Monasterii.... sellas, calcaria, frena, ferra habet in custodia sua, &c. Stabularium* vocat Uldaricus l. 3. Consuetud. ejusd. Monast. c. 23.

Varie porro *Comitis Stabuli* dignitatis appellationem efferunt Scriptores.

Comes Stabulariorum, apud Ordericum Vital. l. 3. p. 501.

Constabulus, habet Regino an. 807. Robertus de Monte an. 1173. &c.

¶ Constabulis, in Chartulario Gemeticensi to. 1. pag. 168.

Constabularius. Ugutio: *Stabularius, Stabuli Custos: unde Constabularius, & Conestabularius, & designat dignitatem officii, vel officium.* Matth. Westmon. p. 356. & alii.

Conestabilis, Tudebodus l. 3.

Connestabulus, Fredegarius c. 30. 42. Gesta Dei per Francos pag. 1179. Falco Benevent. an. 1115. &c.

¶ Connestabularia, Uxor Comitis stabuli, in Necrologio MS. FF. Minorum Silvanectensium ad annum 1548.

Comestabilis, Petrus de Vineis l. 2. Ep. 58.

Comistabilis, Aimoinus l. 3. Hist. Franc. c. 71.

¶ Comestabulus *Hugonis Regis Cypri*, in Commentariis præviis de S. Alberto tom. 1. SS. April. pag. 774.

¶ Comestabulus *Theutonicorum*, apud Baluz. to. 6. Miscell. p. 228. Ibi vide p. 268.

Constabulatus, Dignitas Comitis Stabulorum, apud Will. de Podio-Laurentii c. 34. [& in Charta anni 1351. to. 4. Hist. Harcur. p. 1469.]

¶ Constabularia, Eadem notione, apud Rymerum tom. 2. p. 191. & to. 4. p. 78. Marten. to. 1. Anecd. col. 862. & in Hist. Harcur. to. 4. pag. 1474.

Comites Taifali, Una è Vexillationibus Palatinis sub dispositione Magistri militum præsentalis, in Notitia Imperii l. 1. cap. 31. *Taifalorum* septentrionalium populorum meminit Ammianus l. 17. Vide Pancirolum.

Comites de Tertio Denario appellabantur Comites in Anglia, quod Comitatuum reditus pars tertia ad illos, qui iis donati erant à Principe, pertineret: quod ab ipso Caroli M. ævo obtinuit. Capitulare Pipini Regis Italiæ c. 18. & Lex Longob. l. 1. tit. 2. c. 10. *De compositionibus quæ ad Palatium nostrum pertinent, si Comes ipsam causam, commoverit ad requirendum, illam tertiam partem ad eorum recipiant opus, duas vero ad Palatium, &c.* Capitula Ludovici Pii ad Legem Salicam cap. 1. *Compositionis duæ partes ei contra quem testati sunt, dentur: tertia Comitis est.* Adde Capitula Caroli M. lib. 3. cap. 68. Liber Monasterii de Bello, apud Camdenum, & in Monastico Anglicano tom. 1. p. 315. *Consuetudinaliter per totam Angliam mos antiquitus inoleverat, Comites provinciarum tertium denarium sibi obtineri, inde Comites dicti.* Item alius Anonymus: *Comes est qui tertiam portionem eorum quæ de placitis proveniunt in quolibet Comitatu percipit: sed non omnes Comites ista percipiunt; sed hi quibus Rex hæreditario, aut personaliter concessit.* Leges Edwardi Confess. c. 21. *De istis octo libris Rex habebat centum solidos, & Consul Comitatus quinquaginta, qui tertium habebat denarium, de forisfacturis.* Joan. Brompton. pag. 1038. *Præter tertium denarium, unde Hugo Bigoth est Comes.* [Vide *Tertius denarius* in *Denarius.*]

Nec in Anglia duntaxat, sed etiam in Hungaria id obtinuit. Otto Frising. lib. 1. de Gestis Friderici cap. 31. ubi de Hungariæ descriptione: *Hinc est ut cum prædictum regnum per 70. vel amplius divisum sit Comitatus, de omni justitia ad fiscum regiam duæ lucri partes cedant, tertia tantum Comiti remaneat.* Decreta Colomani Regis l. 1. *De tributis autem &*

vectigalibus, sicut Comitibus tertiam partem dari decrevimus, ita, &c. Quæ quidem vectigalium tertia pars, *jus Comitatus* dicitur in Decretis Andreæ Regis §. 24. *Comites jure Comitatus sui tantum fruantur: cætera ad Regem pertinentia, ... & duas partes castrorum Rex obtineat.* Vide *Advocatorum jura.*

COMES THESAURORUM, in lib. 14. & 22. Cod. Th. de Diversf. Offic. & Appar. Qui in provinciis Thesauros Principis servabat. Κόμης θησαυρῶν, apud Palladium in Vita Chrysostomi p. 72. editionis Emerici Bigoti. *Comes Thesaurorum per Thracias* apud Ammianum lib. 29.

Dignitas etiam fuit in Palatio Regum Gothicorum Hispaniæ, ut ex Concilio Toletano XIII. colligitur.

COMITES VACANTES, Qui post munus seu officium aliquod gestum, *Comitivam primi ordinis* consecuti sunt. Ita Jacobus Gotofred. ad leg. un. Cod. Th. de Comitibus vacant. ubi multa.

COMES VESTIARII, in Notitia Imperii Occidentalis sub Comite sacrarum largitionum refertur, pro quo in Oriente, *Magistri lineæ vestis*, & *Magistri privatæ* ponuntur: illius erat *Scrinium*, quod *Vestiarii sacri* appellatur in eadem Notitia, præeratque susceptioni earum vestium, quæ largitionibus Principis inferebantur.

COMES SACRÆ VESTIS, inter *Illustres* recensetur in leg. un. Cod. Theod. Qui à præbit. Tiron. &c. præeratque vesti Principis ipsius.

COMES URBANUS, in Vita S. Adalberti Egmundani cap. 23.

¶ COMESOR, Qui comedit. Tertull. adversf. Marc. l. 1. c. 1. *Mus Comesor arrosit.* Vide *Comestores.*

COMESSALITER. Sidonius lib. 1. Epist. 5. *Ticini cursoriam (sic navigio nomen) ascendi: qua in Eridanum brevi delatus, cantatas sæpe Comessaliter nobis Phaetontidas, & commentitias arborei metalli lacrymas risi.* [Forte, inter epulas.]

¶ COMESSUS, pro *Comesus*, Dilaceratus. Canones Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 11. *Animalia quæ à Lupis seu canibus Comessa, nisi porcis & canibus, nec cervus nec cerva, vel capra, si mortui inventi fuerint, non comedendi.*

¶ COMESTABILIS, COMESTABULUS. Vide *Comes stabuli.*

COMESTES. Chronicon S. Bartholomæi de Carpineto lib. 4. pag. 1273. apud Ughellum to. 6. Ital. sacr. *Constituens Gualterum de Camarda Comestem suum hujus restitutionis executorem.* Forte *Comestabulum*: nisi *Comestes*, sit σύσσιτος, *Conviva.* Vide in hac voce.

COMESTIONES, quæ alias dicuntur *Pastus*, *gistum*, *prandium*, *convivium*, &c. vulgo *Mangeries.* Fori Bigorrenses art. 17. *Ex præcepto Comestiones non recipit Comes, nisi sex, unam à Vicecomite de silvis, &c.* Vetus Charta apud Labbeum tom. 2. Miscellan. *Exactiones quas Joannes ... Episcopus precibus Regis Ludovici prædicto Monasterio remiserat, videlicet in Quadragesima & Adventu Domini Comestiones, vel earum redemptiones, &c.* Charta Hugonis Comitis Marchiæ & Inculisimensis an. 1241. in Regesto Inculism. *Pro Comestione vero rendali & jure quod habebamus in villa & in hominibus villæ Magniaci Prior de Botavilla reddet nobis & successoribus nostris Comitibus Engolism. centum solidos rendales.* Adde cap. 3. de Præscriptionibus, Specul. Saxon. lib. 2. art. 12. §. 4. Bullam Gregorii IX. PP. an. 1235. apud Ughellum to. 1. pag. 83. &c.

COMESTUS. Charta Raimundi Abbatis Moissiacensis an. 1212. in Regesto 30. Tabularii regii ch. 13. *Nuncius autem Comitis qui venerit ad recipiendum hæc prædicta, mittet panem suum, & Prior loci, ad quem venerit, faciet ei alia necessaria Comestûs bona fide.*

COMESTIO MATUTINALIS, vulgo *le Déjeuner.* Chronicon Montis Sereni ann. 1171. *Matutinalem Comestionem, quæ puerorum esse solet, &c.* in monasteriis scilicet.

ESUS, Eadem notione. Tabularium Nantoliense in Pictonib. ann. 1342. *Amplius Dominus Prior habet à me unum Esum cum duobus paris Epularum coxatarum & assatarum ad opus & personam ejusdem Prioris.*

COMESTORES. Isidor. lib. 10. Orig. *Comestor, à Comedendo satis.* Gloss. Gr. Lat. *Comestor*, κατοφάγας. Ita MS. [in Supplemento Antiquarii habetur *Comisator*, pro quo melius legeretur *Comissator*, à *Comissari*: quo verbo utuntur Plautus, Horatius & alii ea notione, qua Græci κωμάζειν, Bibere post cœnam. Vide Etymologicon Vossii pag. 151.] Comestores autem appellabant nostri vel milites, vel potius apparitores & *servientes*, quos creditores, ex decreto judicis, in debitorum ædes immittebant, qui illorum sumtibus alebantur, donec debita sua exsolvissent. *Mangeurs*, in Consuetud. Turnacensi tit. 27. art. 17. *Mangeurs & gasteurs*, in Manuale placitatorum in Parlamento 1. Decembr. an. 1372. & in Charta laudata in Dissert. 29. ad Joinvillam. Concilium Turonense an. 1282. cap. 9. *Item Statutum provincialis Concilii contra illos qui ponunt Comestores in religiosis domibus dudum editum, ad illos extendimus qui ponunt hujusmodi Comestores vel custodes in domibus Prælatorum, aut aliarum Ecclesiasticarum personarum, etiam quarumcunque, quas simili sententia, auctoritate præsentis Concilii, innodamus.* Adde Concil. Redonense an. 1273. cap. 4. & Andegav. ann. 1365. cap. 24. Charta Ludovici Hutini Reg. 1. April. 1315. pro Occitanis: *Item cum peterent quod garnisiones servientium, seu Comestores non ponerentur pro debitis nostris vel aliis exequendis, sed exequerentur in bonis & personis debitorum per bajulos & ordinarios locorum suorum, quod pro debitis concessimus inter privatas personas contractis sub sigillis suis: serviens noster requiret ordinarium loci quod ea exequatur, nec exequetur dictus serviens noster, nisi dictus ordinarius negligens, vel plus debito differens fuerit super hoc requisitus. Et si ad hæc debitor se opponat, remittatur cognitio ad judicis sigilli sui examen, qui cognoscat de dubio evidenti. Nostra vero propria debita ubicumque sunt, per manum nostram, & non per aliam exequentur, nec pro hujusmodi debitis ponentur Comestores, seu servientium garnisiones, quamdiu invenire poterunt bonorum emptores, nisi hoc exigeret potentia, seu proterva contumacia debitoris.* Aresta Parlamenti Pentecostes an. 1285. in Reg. B. fol. 70. verso: *Quia per saisinas, custodes, sive Comestores qui in Viromandensi, Ambianensi, & Silvan. balliviis, in domibus & in locis debitorum pro debitis quæ debent, poni consueverunt, creditoribus ad nullum cedebat commodum, sed ipsis debitoribus ad maximum incommodum, cum bona sua consumerentur, de quibus deberent sua debita solvere, nullo de dictis debitis relevamine subsequente: Ordinatum fuit quod pro debitis, catallis, conventionibus, pro executione literarum D. Regis, seu aliarum quarumcumque personarum, hujusmodi saisinæ, custodes, sive Comestores de cætero non ponantur; dum tamen ipsi debitores per captionem bonorum & corporum instituentur, si necesse fuerit. Poni tamen poterunt tantummodo*

pro enormi facto, vel in casu criminis, vel si aliquis vellet subterfugia quærere, & bona sua abscondere, seu distornare, seu ad alienum dominium transferre, vel esset ita inobediens justitiariis, quod non posset alias commode justitiari. Charta Ludovici Regis Franciæ ann. 1313. in 2. Regesto Philippi Pulcri Reg. ex Tabulario regio num. 209. *Cum peterent quod garnisiones servientium, seu Comestores non ponerentur pro debitis nostris, &c.* Alia an. 1318. in Tabular. Episcop. Ambian. *Cum peterent quod garnisiones servientium, seu Comestores non ponerentur pro debitis, &c.* Vide Gesta Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 41. pag. 362. [Franc. Polletum lib. 3. Hist. Fori Romani cap. 2. extremo.] Ludovicum Charondam ad Summam Ruralem Butelerii pag. 234. Loisellum de Offic. lib. 2. cap. 4. num. 51. &c. Cæterum *Comesor* pro *Comestor* dixit l. 18. D. de Ædilit. Edict.

¶ COMESTUS. Vide *Comestiones.*

COMETANEI, vel COMMETANEI, in Jure Hungarico, Contermini, quorum territoria & agri eadem *meta* iisdemque terminis distinguntur.

COMETIA. Vide *Comitia.*

COMIATUS, Ital. *Comiato*, Licentia, venia, ex Latino *Commeatus*, quod verbum usurpatur non semel pro abeundi licentia: unde Græci recentiores κομίατον & κομέατον eadem notione induxerunt, apud Hesychium & Leon. in Tact. cap. 7. §. 4. Atque inde Galli suum *Conjé*, vel *Congé*, mutuati sunt. Capitula Caroli Mag. lib. 5. c. 16. *Mulier si sine Comiatu viri sui velum in caput suum miserit.* Cap. 42. *Si... aliquid de suo officio sine Comiatu facere præsumpserit.* Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 5. *Ut nullus eos debeat recipere in vassallatico sine Comiato Senioris sui, &c.* Tabul. Casauriense 1. part. cap. 94. Ch. 3. an. 901. *Ego Rimizo... vendidi vobis Elperimo... ad vestram proprietatem possidendum omnes ipsas res proprietatis meæ quæ mihi per cartulam obvenerunt à Ramburga filia quondam Gilonis conjuge Otteberti, per Commiatum memorati Otteberti viri sui, sicut in ipsa cartula mea continetur.* Alibi: *Ego Flora... per consensum & Comiatum Petri viri mei dono & trado pro anima mea, &c.* Ibidem: *Ego Raymundus Comiatum dedi, (uxori) & consentiens sum.*

COMICILIUM. Descripsit Henricus Meibomius in Andronici Imp. CP. Aurea bulla Diploma Alberti Ducis Brunswicensis an. 1309. in quo hæc habentur: *Et si proprietas bonorum jure terræ consuetudinario dari debet in Concilio: verum quia id in desuetudinem propter defectum abiit, propter defectum Concilii, necessario aliis amminiculis quæsitis & habitis, hujusmodi datio in publicam redigitur notionem.* Nescio an pro *Concilium* hæc vox sumatur.

COMICTIA, aut COMICTIUM. Capitulare 5. Caroli Mag. incerti anni cap. 6. de Presbyteris seu Curionibus: *Neque ea quæ pertinent ad cultum religionis augmentaverunt, sed semper Comictiis & contritionibus, aut rapina vivunt.* Dicant eruditiores, quid sibi hæ duæ voces velint, hic enim hæreo: an *Comictiis*, positum pro *Comessationibus*, vel etiam pro *Convitiis*? Sed cum *rapinæ* adjungantur hæ voces, vix id crediderim. *Contritiones* videntur esse *oppressiones.*

¶ COMICULA, mendose pro *Cunucula*, quod vide.

COMICUS, pro libro Ecclesiastico sic appellato. Vide *Comes* 1.

¶ COMINIS LIBER, pro *Comitis liber.* Vide in *Comes* 1.

COMINUS, Prope, juxta. Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis ch. 73. *Testamentum & breve memoriale de Ecclesia B. Martialis quæ est in pago Tolosano Cominus fluvium, quod vulgariter dicitur Saucia.*

¶ COMIS, pro *Comes*, in Liturgia Gall. Mabillonii pag. 469. *Tunc Sisinius Comis una cum speculatoribus, &c.* Alter locus exstat in *Distringere.*

¶ COMISATOR, COMISSATOR. Vide *Comestores.*

¶ COMISSA, συμβολὴ, *Symbolum.* Supplementum Antiquarii.

¶ COMISSARI, Laudare. Gloss. Lat. Græc. *Comissor, Laudo*, ἐγκωμιάζω.

¶ COMISTABILIS. Vide *Comes stabuli.*

COMISTÆ, Valdensium sectarii, in Constitut. Friderici Imp. de Hæretic. ab urbe *Como* in Lombardia, cujus incolæ potissimum hac infecti erant hæresi. Vide Matth. Paris pag. 589.

COMITALADUS. Charta Raimundi Berengarii Marchionis Provinciæ ann. 1229. apud Jo. Columbum in Episcopis Sistaricensibus lib. 3. n. 10. *Damus Radulpho Sistaricensi Episcopo albergum sive Comitaladum de Revesto & de Fontiana castrorum nostrorum.* Idem forte quod *Comitatus*, seu feudum vel dominium.

¶ COMITALIA, Idem, ut conjecto, quod infra *Comitatus* 3. seu territorium vel jurisdictio alicujus loci suis finibus circumscripta. Charta G. Ducis Aquitaniæ pro Adalberto Episc. Agennensi inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 429. *Credatis Comitaliam, quam pater meus & ego S. bonæ memoriæ Agennensi Episcopo dedimus, Adalberto quoque Episcopo vestro dedisse similiter & concessisse.*

¶ COMITALIS POTESTAS, Comitis dignitas, jurisdictio, territorium. Privilegium Conradi Regis an. circiter 956. inter Instrum. tomi 2. Gall. Christ. col. 259. *Omnia quæ ad monasterium S. Theofredi... nunc videntur pertinere, aut hic de fisco, aut de potestate episcopali, aut de potestate Comitali, sive de franchesia, & quæ in posterum ibidem ipsi Monachi poterunt acquirere, omnia regali potestate deffendantur.* Testamentum Herivei Episcopi Eduensis apud Acherium to. 8. Spicil. pag. 152. *In Comitatu etiam Augustodunensi, in montibus scilicet eidem civitati prominentibus, mansos duos penitus absos & omni cultura destitutos, pascuis solummodo animalium aptos, quos de Potestate Comitali domnus Jonas antecessor noster regia auctoritate adeptus est.* Vide *Comitatus* 3.

¶ COMITANDISA HOMINICATUS, Homagium, ut videtur, seu præstatio, quæ domino pensitatur ab eo qui debet homagium. Chartular. S. Vandregesili to. 2. p. 2062. *Terram quæ vocatur Cristot ab Abbate & Fratribus suscepi in meo dominatu & hæredum meorum in perpetuum... à qua etiam terra Comitandisam hominicatus Abbati facio, & centum solidos per singulos annos me daturum promitto.* Vide *Comitatus* 4.

COMITANTIA, Comitatus, comitiva, apud Ericum Upsaliensem lib. 1. Hist. Suecorum pag. 17. *Quanta sit virorum pugnatorum in nostra Comitantia multitudo.*

¶ COMITANUS, Paganus, rusticus, à Græco κώμη, Pagus, vicus. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 251. de S. Nicolao Peregrino: *Quidam Comitanus videndi officio sic privatus... ante aram Christi Confessoris est ductus, &c.* *Comitatinus* ead. notione in iisdem Actis SS. Junii tom. 3. pag. 936. ubi de B. Michelina.

COMITARE. Loqui cum aliquo. Vide *Comitiari.*

¶ COMITARIA, Cohors, ut conjecto, militum turba, caterva vel centuria. Jacobi de Varagine Chron. Januense apud Murator. tom. 9. col. 16: *At Januenses videntes tam diu negotium in curia Romana differri, & nihil ad effectum deduci, considerantes etiam quod treguæ per summum Pontificem terminus assignatus jam erat elapsus, ideo ad complendum & perficiendum armamentum viriliter processerunt, Comitarias assignantes, vexilla distribuentes, stentarium cingentes, & super signa fieri facientes.*

COMITATENSIS, Qui in sacro Principis Comitatu militat, vel qui ad sacrum Comitatum spectat, ut *Comitatensis fabrica*, apud Ammianum lib. 18. *Comitatense auxilium*, apud eumdem lib. 19. *Comitatense exercitium*, apud Ennodium. lib. 4. Epist. 33. ubi Senarium *virum Comitatensis exercitii* appellat, qui inter Exceptores merebat. Præsertim vero *Comitatenses* appellabant *Palatinos*, qui scilicet in officio erant utriusque Comitis largitionum, ex quorum numero seligebantur qui in provincias mitterentur: unde & *Mittendarii* dicuntur, ut est in Glossis Basilic. de quibus suo loco.

COMITATENSES NUMERI, Qui in Comitatu & Palatio merebant. Horum mentio apud Ammianum lib. 29. in Notitia Imperii, & in Cod. Th. non uno loco. Vide Jac. Gotofredum ad l. 18. de Re milit.

COMITATENSES LARGITIONES, in l. 7. Cod. Th de Palatinis, eædem quæ *Sacræ largitiones.* Vide *Comes largitionum.*

¶ COMITATINUS. Vide *Comitanus.*

¶ COMITATIO, ut *Comitatus.* Charta Henrici Regis Angliæ pro omnibus Normanniæ incolis apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. ad calcem pag. III. *Recognitiones de nova dessaisina de morte antecessoris, non capiantur nisi in suis Comitatibus, & hoc modo: Nos quando extra regnum fuerimus & capitalis Justitiarius noster, mittemus Justitiariis per unamquamque Comitationem solum in anno, qui cum militibus Comitatuum capiant in Comitatibus assisias prædictas; & ea quæ in illo adventu suo in Comitatus per Justitiarios prædictos ad dictas assisias capiendas missos, terminari non poterunt per eosdem terminentur alibi in itinere.*

¶ COMITATIVA, Comitatus. Charta Henrici III. Regis Angl. an. 1255. de Nuntiis Regis Castellæ curialiter recipiendis apud Rymerum to. 1. pag. 557. col. 1. *Et Communitati ejusdem Civitatis, in fide qua Regi tenentur, quod assumpta cum eis decenti Comitativa concivium suorum Londonensium, præfatis Nuntiis extra civitatem prædictam occurrant, & eos curialiter recipiant & honorent.* Vide *Comitiva.*

¶ COMITATOR, Socius, consors, Gall. *Associé.* Charta Hugonis Episc. Senecensis an. 1052. inter Instrum. to. 3. Gall. Chr. col. 200. *Nos Hugo supradicti donatores, laudatores, cessores & Comitatores hanc Chartam fieri scribi præcepimus, & sub una firmitate propriis manibus nostris signamus.*

¶ COMITATULUS. Vide post *Comitatus* 3.

¶ COMITATUM. Vide post *Comitatus* 3.

COMITATURA, Idem quod *Comitatus*, dominium, *Seigneurie*, in [Charta Joannis Episcopi Morinensis an. 1109. ex] Tabulario S. Bertini. Vide infra *Comitatus* 4.

1. COMITATUS, Palatium, aula regia, locus ubi Rex aut Imperator moratur, seu, ut definit Anianus ad l. 20. Cod. Th. de Decurion. *Ubi rerum domini fuerint: à Comitibus* dictus, seu Proceribus qui in aula commorabantur: sic enim Proceres Curiæ appellatos supra ostendimus. Κομιτάτος Palladio in Vita Chrysostomi pag. 73. 77. &c. Marcellinus Comes: *Divi Valentiniani Magni cadaver Theodosius Princeps ab Italia reportatum apud Comitatum regio in sepulchro recondidit.* Alibi: *Amputata apud Comitatum auricula.* Iterum: *Solus Laurentius Anastasium Imp. in Palatio pro fide Catholica sæpe convincens apud Comitatum, ac si in exilio relegatus, retentus est.* Acta S. Sebastiani c. 4. *Proficiscentes ad Comitatum cœli.* S. Ambrosius in Obitu Valentiniani: *Jussit eam ad Comitatum venire.* Sulpitius Severus de Vita S. Martini lib. 3. *Eodem ferme tempore quo primum Episcopus datus est, fuit ei necessitas adire Comitatum.* Capitula Caroli Mag. lib. 6. cap. 257. *Presbyteri qui contra Canones adversum nos ad Comitatum . . . ire voluerint.* Hincmarus in Opusc. LV. Capitulor. adversus Hincmar. Laudun. cap. 6: *Ad quamlibet provinciam sine meis litteris regulariter proficisci vel mittere longius ad Comitatum comministrum tuum non potes. Gloriosissimus Comitatus*, apud S. Augustinum Epist. 68. 129. 152. Senatorem lib. 1. Ep. 27. 78. lib. 2. Ep. 20. lib. 3. Epist. 22. &c. Occurrit passim. Vide Fragmenta S. Hilarii p. 49. Canones Eccl. Afric. cap. 93. 97. 106. Liberatum Diacon. cap. 10. Alypium Antiochen. in Descript. orbis cap. 25. & Juretum ad Symmachum, lib. 2. Ep. 83.

COMITIUM, Comitatus. Acta Episcopor. Cenoman. pag. 303. *Vir quoque illustris, præfulgens in sæculo divitiis, usque in sui potestate, Comitii idem videbatur locus fore, &c.*

2. COMITATUS, Comitis, seu judicis dignitas, districtus, jurisdictio, territorium. Papias, & Jo. de Janua: *Comitatus, Comitis dignitas, vel terra, sive tantum spatium, quantum unus Comes tenet.* Guillelmus Apul. lib. 1. de Gest. Norman.

. . . . Numero cum viribus aucto
Omnes conveniunt, & bis sex nobiliores,
Quos genus & gravitas morum decorabat & ætas,
Elegere duces: provectis ad Comitatum
His, alii parent. Comitatus nomen honoris
Quo donantur erat.

☞ *Comitatus* nomen hac notione sumtum antiquum est & jam inde à Carolo Magno, uti probat Mabillonius in suis additionibus ad calcem libri sexti de Re Diplomatica. Argumento sunt Charta Joannis Episcopi Sistariensis in eod. libro edita n. 202. in qua legitur *Comitatus Sistariensis*, imperante Carolo Magno, *Comitatus Camliacensis*, in Diplomate Caroli Calvi apud Doubletum Hist. San-Dionys. pag. 777. *Comitatus pagi Autissiodorensis*, in Præcepto Carolomanni lib. 6. Diplom. Charta 113. *Comitatus Arvernensis*, ibid. Charta 116. in Litteris Caroli Crassi. Atque hinc patet, inquit idem Mabill. ante dictos fuisse Comitatus, quam hi in hereditariam successionem devenirent: quod accidit maxime Carolo Simplice regnante; tametsi ante eum filii in Comitatus, quos eorum patres administraverant, non raro succedebant, sed ex regia concessione, non ex hereditario jure. Vide Annales Bertinianos, ad an. 839. ubi octodecim Comitatus numerantur, quibus procul dubio totidem Comites præsidebant.

COMITATUS, apud Anglos, est locus publicus in quo Vicecomes uniuscujusque provinciæ, quæ apud illos Comitatus nomen obtinet, jurisdictionem suam exercet. Cowell. Ingulfus, de Aluredo Rege Angliæ: *Exemplo namque, Danorumque colore, etiam quidam indigenarum latrociniis ac rapinis*

incendere cœperunt. Quos cupiens Rex compescere, & de hujusmodi excessibus cohibere, totius Angliæ pagos & provincias in Comitatus primus omnium commutavit, Comitatus in Centurias, i. Hundredas, & in Decimas, i. Trithingas, divisit, &c. Joan. Fortescutus de Legibus Angl. cap. 24. *Regnum Angliæ per Comitatus, ut regnum Franciæ per ballivatus distinguitur; ita ut non sit locus in Anglia, qui non sit infra corpus alicujus Comitatus. Comitatus quoque dividuntur in Hundreda, quæ alicubi Wapentagia nuncupantur: Hundreda vero dividuntur per villas, &c.* Vide leges Henrici I. cap. 31. 41. 48. 51. 59.

¶ Comitatus Sedes, Eadem notione. Ulmarus de Miraculis S. Vedasti cap. 9. *Comes Atrebatensis provinciæ, nomine Teutboldus, ambiebat fratribus auferre quandam culturam cum horto, quia sedes Comitatus videbatur in dominica curte cui villæ proxima erat ipsa cultura & hortus.*

Comitatus, Conventus juridicus qui fit in Comitatu seu provincia, vulgo *Assisia, Comité*. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 51. *Summoneatur Comitatus 7. dies antea.* Cap. 53. *Qui secundum legem submonitus à justitia Regis ad Comitatum venire supersederit, &c.* Quoniam Attachiamenta cap. 48. §. 14. *Quod debet diebus fori, vel in Ecclesia proclamari, vel in Comitatu diversis vocibus.* Statuta secunda Roberti I. Scotor. Regis cap. 21. §. 1. *Et ad hoc probandum invenerit plegium ad proximum Comitatum, seu ad proximam curiam, &c.* Fleta lib. 2. cap. 52. §. 2. *Nullus Comitatus teneatur nisi de mense in mensem.* Vide Leges Willelmi Nothi cap. 64. & Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 11. §. 1.

3. COMITATUS, Territorium urbis, jurisdictio loci alicujus suis finibus circumscripta. Charta Dagoberti Regis Francorum apud Freherum lib. de Lupoduno: *Omnes res juris nostri in pago Laudenburgensi, & quidquid ad nostram urbem ambulare visum est, & omne quod ad fiscum nostrum pertinebat, excepto stipe & Comitatu, ex eo nihil dimittentes, tradimus totum ex integro.* Quæ quidem repetuntur in variis Regum & Impp. Confirmationibus pag. 22. Charta divisionis Imperii Caroli M. *Has civitates cum suburbanis & territoriis suis atque Comitatibus, quæ ad ipsas pertinent... accipiat Karolus.* [Bulla Frederici Imp. ad Heracleum Archiep. ann. 1157. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Chr. col. 17. *Concessimus itaque præfato Archiepiscopo ... omnia jura regalia ... in Abbatiis & in earum possessionibus, Monasteriis ... Comitatibus, foris, duellis, mercatis, monetis.*] Charta Henrici II. Regis Angl. apud Rogerum Hoved. *Castellum de Notingham cum Comitatu, &c.* Matth. Paris ann. 1234. de Civibus Romanis: *Præterea Comitatum suum ... metis novis & amplis, jubente Senatore, voluerunt sibi appropriare.* Mox: *Infra metas illas continentur quædam prædia & etiam civitates & castra .... quas Comitatui suo assignare præsumunt.* Albertinus Mussatus lib. 10. cap. 2. *Ne licentiosior his abutatur concessionibus, timendum esse & urbi & Comitatui.*

Hanc porro *Comitatus* pro territorio appellationem à Longobardis fluxisse tradit Otto Frisingensis lib. 2. de Gestis Frid. cap. 12. *Cumque tres inter eos ordines i. Capitaneorum, Vavassorum, & plebis esse noscantur, ad reprimendum superbiam; non de uno, sed de singulis prædicti Consules eliguntur, neve ad damnandi libidinem prorumpant, singulis pene annis variantur. Ex quo fit ut tota illa terra intra civitates ferme divisa, singulæ ad commanendum secum diocesanos compulerunt, vixque aliquis nobilis, vel vir magnus, tam magno ambitu inveniri queat, quin civitatis suæ non sequatur imperium: consueverunt autem singulis singula territoria ex hac communandi* (f. commanendi) *potestate, Comitatus suos appellare.* Hodie Itali *Contado*, villam, pagum, rus, vicum, vocant: unde *Contadini*, rustici, qui ex pagis aut ex rure sunt. Academici Crusçani: *Contado propriamente tutto il paese fuori della citta che sia sotto al dominio d'essa.*

Comitatulus, Exiguus Comitatus, in Diplomate Henrici I. Imp. apud Baron. ann. 1014. n. 9. quo sensu usurpasse Italos vocem, *Comitatus*, observavimus: *Quatenus .... quemdam Comitatulum, qui in valle Auxula infra ipsius Episcopatus parochiam adjacere dignoscitur, prædictæ Ecclesiæ cum omnibus functionibus, quæ de ipso Comitatulo publice parti pertinent, concederemus.*

Comitatum, neutro gen. Joannes VIII. PP. in Epist. ad Bosonem: *Ideo rogamus, ut eorum Comitata in Provincia posita... securiter habeant.*

4. COMITATUS, Dominium, *Seigneurie*. Lambertus Ardensis: *Eo quod totus terræ Popelinghorum Comitatus, & universi juris & denominationis potestas ad ipsum pertinebat.* Infra: *Hic unum polkinum vel bussellum frumenti, hic duos vel plures, hic quantamcunque possessiunculam, hic quemcumque terræ alicujus Comitatum ... obtulit.* Idem: *In primis arbores quasdam quæ in Comitatu Ghisnensis Comitis.... plantatæ erant, abscindere cœperunt.* Charta Guillelmi Comitis Flandr. ann. 1128. *Guillelmo Grosso homini meo, Comitatum mansionum suarum quas in Ministerio S. Bertini possidet, benevole concessi & dedi.* Alia an. 1211. *Emerunt 2. mensuras marescі ... scilicet in Comitatu, & in omni jure alio libere ... possidendas.* Chronicon Andrense ann. 1214. *Quosdam homines nostros de Hottinghem occasione Comitatus diu & multum vexaverat ... calumniam remisit, & eundem Comitatum Ecclesiæ possidendum perpetuo concessit.* Idem Chronicon: *Coram nobis recognovit se quendam Comitatum, quem super quosdam homines cœnobii Andrensis habuerat, ipsi cœnobio in eleemosynam contulisse.* Charta Guidonis Comitis Pontivi in Tabul. S. Judoci: *Dedi Ecclesiæ præfati Confessoris 7. aquatias apud Waben, & unam apud Stapulas, & Comitatum à mari usque Montavis, &c.* Charta ann. 1228. *Confirmo Ecclesiæ S. Bertini Comitatum totius terræ suæ apud Sauvinghem.* Alia ann. 1241. 14. *denarios cum omni Comitatu & dominio quod ibi habebam.* Charta Widonis Episcopi Ambianensis: *Dimisit totam advocationem & Comitatum villæ Costenceii, atque sibi adjacentis territorii, excepto quod Milites ejus de ipso Comitatu suo beneficio possidebant.* Charta Friderici Episc. Tarvanensis ann. 1270. apud Miræum in Donat. Belg. cap. 120. *Ut sit regalis, franca, sine resorto, aut Comitatu ... villa S. Hermetis.* Ita veteres passim Chartæ in Historia Guin. pag. 25. 26. 27. 262. apud Malbrancum lib. 8. de Morinis cap. 46. 85. lib. 9. cap. 5. 31. 35. lib. 10. cap. 10. 18. 38. 40. lib. 11. cap. 21. Miræum in Donat. Belg. lib. 1. cap. 65. lib. 2. cap. 25. 56. 57. in Diplom. Belg. lib. 1. cap. 66. lib. 2. cap. 34. 41. 44. in Cod. donat. cap. 50. 68. 70. 75. in Hist. Francomerovingica p. 809. 810. 837. 880. 1026. 1028. 1031. 1036. 1048. apud Ubbon. Emmium in Groninga pag. 53. 54. 55. in tom. 2. Hist. Leod. p. 108. apud Ughellum tom. 5. Ital. sacr. pag. 182. 245. &c. *Comté*, in Tabulis Gallicis. Charta Arnulphi Comitis Guinensis ann. 1264. apud Duchesnium:

A vendu Espelleke & le fons & le Comté, & toute la droiture, laquelle li devant dit Gilles avoit en iceluy. Alia anni 1280. *Et en rente ke jou avoie à Campaignes, & en le Contée, & ès ruës & ès Communitez, &c.*

COMITATUS, pro ipsa quæ dominii jure pensitatur præstatione interdum sumitur. Charta Eustachii Com. Bononiæ ann. 1112. apud Malbrancum lib. 9. de Morin. cap. 35. *Ab omni Comitatu & omnimoda consuetudine, necnon ab omni prorsus exactione liberam... terram, &c.* Alia Philippi Regis Franc. ann. 1063. *Sex mansa terræ liberæ à Comitatu.* Alia Idæ Comitissæ Bonon. ann. 1096. *Ab omni Comitatu & censu tributario libera.* Eadem habentur apud Miræum in Cod. Donat. piar. cap. 50. 68. 70. 75.

¶ 5. COMITATUS, *Illa militum multitudo, cui quis præest.* Barthii Glossar. ex Hist. Palast. *Nostri vero obsidebant illam portam magno Comitatu, Podiensis Episcopus & Comes S. Ægidii.* Ibid. ex Alberto Agnensi: *Et vere Solymannus cum omni suo Comitatu intolerabili eandem silvam ex fronte altera intraverat.* Item: *Balduinus adsumptis ducentis sociis & omni civitatis pedestri & equestri Comitatu, castrum Samusat est aggressus.*

6. COMITATUS, pro *Facultas*, Commeatus, Ital. *Comiato.* Vetus diploma apud Ughellum in Sulmonens. Episcop. *Ut Domnus Carolus Rex judicavit, & in suo Capitulare affixit, ut quæcumque fœmina potestatem habeat per Comitatum viri sui res suas vendere*, hoc est viro suo Comitata, nisi legendum sit *Comiatum*, quod puto. Vide *Comiatus*.

¶ 7. COMITATUS. Diploma Caroli Calvi ann. 843. inter Instrum. tomi 1. novæ. Hist. Occitan. col. 79. *In villis, villaribus, in Ecclesiis, tam in donaticiis & traditionibus, quam etiam in empticiis & Comitatu.* Vereor ne pro *Comitatu* legendum sit *Comparatu*, quod labore & parsimonia acquiritur: sensus belle cohæreret. Si retinendum *Comitatu*, suspicor esse appendicem, Gall. *Dépendances.*

¶ COMITELLUS. Vide *Comitulus.*

COMITES, *Modioli, vel humeruli.* Glossæ MSS.

1. COMITIA, COMETIA, Comitatus, seu Comitatus districtus, vel etiam Dominium, uti vox *Comitatus* sumitur. [Acta dedicationis Ecclesiæ Monasterii Rivipullensis ann. 997. Marcæ Hispan. col. 917. *Dehinc veneranda succedens* (Wifredi Comitis) *propago, adprime divinis dapibus farta, imperialibus Commiciis sublimata, Miro videlicet atque Suniarius, haud secus ac genitor augmentatores tutoresque possessionum ejusdem Cœnobii extiterunt.*] Charta Henrici Comitis Palatini Rheni an. 1197. apud Browerum lib. 15. Annalium Trevir. & Freher. in Orig. Palat. 1. part. c. 11. *Nos à Comitibus de Spanheim 650. marcas mutuo accepimus, & pro hac pecunia Comitiam in Meinevelde ex illa parte Mosellæ super petitione annonæ & denariorum & aliorum quæstuum, eis in pignore dedimus.* Et infra: *Impignoravimus eidem Comiti pro eadem pecunia sub eodem tenore villas quasdam Engelstad & Hedeneshem has 2. villas cum Comitia pro 550. marcis.* Chronicon Episcopor. Mindensium pag. 730. & 745. *Ecclesiæ Mindensi in ejus gratiam donat Comitiam liberorum in Steynwerd, &c.* Charta Ludovici Comitis Palatini Rheni ann. 1273. apud Freherum part. 2. Orig. Palat. *Godfrido Comiti Seynensi Seynensem propter suæ probitatis merita & servitia..... Comitiam cum omnibus suis pertinentiis contulimus titulo feodali.* Vide eumdem parte 1. pag. 81. 82. *Comitia de Monte*, apud Cæsarium lib. 8. cap. 26. *Comitia de Kinecke* lib. 9. cap. 48. Occurrit præterea in Speculo Saxonico lib. 3. art. 53. 64. in Jure feudali Saxonum cap. 36. in Chron. Aulæ Regiæ cap. 1. 5. 9. &c. in Hist. Archiep. Brem. ann. 1133. 1144. & 1350. apud Hermannum *de Lerbeke* in Chron. Comitum *de Schowenberg* non uno loco, Henricum Aquilonipolensem in Adolpheide cap. 3. & de Primordiis Lubicanæ Urbis cap. 2. in Chronico Mindensi ab H. Meibomio edito non semel, [in Diplomate Ottonis IV. Imp. ann. 1213. apud Marten. tom. 1. Anecdot. col. 841. Litteris Volradi Episcopi Halberstad. ann. 1257. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 231.] *Comitia Palatina*, dignitas Comitis Palatini, in libro de Fundatione Monasterii Gozecensis pag. 229. Vide Notas nostras ad Cinnamum.

COMETIA, Eadem notione. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis cap. 3. *Sub iisdem ferme diebus ... Rusticus Desiderii Germanus Archidiaconatus officium in urbe Ruthena suscepit: Siagrius quoque hoc tempore Cometiæ indeptus est.* Helmodus lib. 1. cap. 50. *Adolphus accepit Cometiam terræ Nordalbingorum.* Adde Albertum Stadensem ann. 1106. 1112. 1133. 1138. 1139. Arnoldum Lubec. lib. 3. cap. 1. lib. 4. cap. 9. 11. 22. & Metropolim Salisburg. tom. 3. pag. 497. [*Comecia* in Charta anni 1225. apud Miræum to. 1. pag. 742. col. 2.]

2. COMITIA, TIÆ, pro Curia generali. Vetus Charta in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 30. *Dum præfatus Dux in civitate Ratisponensi celebrem postea ageret Comitiam, causa nostra coram principibus & optimatibus terræ nostræ, ipsis Advocatis astantibus solenniter innotuit.*

¶ COMITIÆ, in Glossis Isid. *dicuntur tempora bonorum, quando dant honores; item ubi milites sunt.* In Pithœanis vero: *Cometiæ dicuntur tempora bonorum, quando dant honores. Comitia sibi milites sunt commeatus.* Quid ex hac confusione possit extricari plane non video. Grævius suspicatur harumce glossarum sutores fortean scripsisse: *Comitia dicuntur tempora honorum, quando dant honores. Commeatus cibi militares sunt*; quod commeatus annona sit, ut notum est. Melius divinet alter.

COMITIACUS, Dignitas, cujus formulam exhibet Senator lib. 6. Epist. 13. lib. 7. Ep. 31. Erat autem ille Vicarius *Principis* (officialis etiam dicti) in urbe Roma. Vide *Senator.*

COMITIANA, κομητιανή, in Novella 8. Justin. cap. 2. pro *Comitiva*, vel *Comitatu.*

COMITIANI, Officiales *Comitis Orientis*, in l. 18. Cod. Th. de Cohortal. Sic etiam appellantur Officiales *Comitis domorum*, in Novella Justin. 30, cap. 1. & 2. Concil. Calchedon. act. 10. p. 302. τίς ποτε γυμνώσας παραμήριον ... Κομητιανὸς τάχα ὢν ἦλθε.

COMITIARI, Colloqui, conversari cum aliquo. Isidor. in Gloss. *Comitare, loqui in Conventu, eundo, redeundo, ambulando*; forte *Comitiare*, [ut habent Excerpta Pithœana.] Ducta autem metaphora ab iis, qui *Comitiis* publicis interesse solent. Guillelmus Bibliothecarius in Vita Paschal. II. PP. *Comitiari cum excommunicatis, Rex, nosti nos non debere, nec posse, eo maxime, cum Comitiis tuis interesse non liceat, dum contingat abesse, qui omnium nostrum debuit interfuisse primus*; ubi *Comitium* est colloquium. Vide Salmasium ad Tertulliani pallium pag. 388.

¶ COMITIDA. Joannes Diac. in Vita S. Athanasii Episc. Neap. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1046. VIII. *Item, paravit duas conchas argenteas appendentes libras viginti, ex quibus una nomen*

Sergii exaratum habebat; fecit & Comitidas, quibus cantores per festivitates uterentur. Ex sensu conjicit Cl. Editor, *Comitidas* fuisse quoddam vestimenti vel instrumenti genus, quo Lectores in Ecclesia utebantur. Forte posset analogium intelligi, ubi lectiones legebantur, quod *Comitida* dictum fuerit à *Comite*, seu Lectionario. Vide *Comes* 1.

¶ COMITISSA, Comitis uxor. Exstant Litteræ Avæ *Comitissæ* pro Cœnobio Rivipullensi, quæ datæ dicuntur XII. *Kal. Julii an.* VI. *regnante Ludovico Rege filio Caroli*; id est, Ludovici Pii, inquit Mabill. lib. 3. Diplom. cap. 1. num. 7. quæ si vera est interpretatio, hæ Litteræ ad an. 787. revocandæ sunt: octavo igitur sæculo usurpata vox *Comitissa*. Id confirmant Carmen de S. Brigita à Chilieno seu quovis alio exaratum eodem sæculo, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. pag. 304. & Charta Stephani Comitis, quam ex Chartario Parisiensi vulgavit Baluzius in notis ad Capitularia col. 1061. ubi sic habetur: *Ego Stephanus Christi humilis gratia Dei Comes, necnon & Amaltrudis Comitissa ... Actum ... in anno* XI. *imperii domni Karoli gloriosique Augusti*, XLIII. *regni ejus in Francia*, XXXVI. *in Italia, sub Indictione* III. Occurrit eadem vox in Bulla Johannis VIII. PP. pro Monasterio Anianensi & in sequentis ævi instrumentis passim, maxime ab initio sæculi X. quo *Comitatus* cœperunt hæreditario jure possideri.

¶ COMITISSUS, an Vicecomes? Mabillonius narrat lib. 49. Annal. Benedict. ad an. 983. n. 38. Guill. Comitem Astaracens. & Arsi-Garsiam *Comitissum* multa prædia Simorrensi Monasterio restituisse; & lib. 50. n. 8. ad an. 988. eumd. Guillelmum Comitem prædicto Arsi-Garsiæ Comitisso quamdam Ecclesiæ S. Johannis Stauli partem vendidisse, quam tandem ambo sanctæ Dei Genitrici Mariæ Simorræ contulerunt.

COMITIVA, Comitis dignitas. *Sacri Patrimonii Comitiva*, in vet. Inscript. apud Sirmondum ad Sidonium: *Apparitor illustris Comitivæ sedis*, in Collat. Chartag. 1. Fortunatus de Vita S. Medardi cap. 6. *Pontificatus in Ecclesia culmen, & in privatis Comitivam honoribus exercuit.* Occurrit passim in Codice Theodos. & Justinian.

COMITIVA, Idem quod *Obsequium*, Comitatus, viæ, Italis *Comitiva, Compagnia propriamente che accompagna per honorare*: Gallis, *Suite*. Bromptonus in Henrico II. *Filio suo mandavit ut sororem suam & Comitivam ejus reverenter susciperet.* Henricus Rebdorf ann. 1360. *Cum solemni Comitiva armatorum illuc venientibus.* Matthæus Paris ann. 1249. *Pro recuperatione & defensione jurium nostrorum tam in cismarinis quam in transmarinis partibus, ad quas nuper misimus Comitivam, &c.* Thwrocz. *Perrexit cum bona Comitiva militum.* [Chron. Trivetti apud Acher. tom. 8. Spicil. pag. 587. Edmundus Cantuar. Archiep. *in Comitiva sua fratres Prædicatores habebat continue.* Occurrit in Statutis Humberti Bellijoci apud eumdem Acher. tom. 9. pag. 241. in Maceriis Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 255. Anecd. Marten. to. 3. col. 77. Vita B. Coletæ, &c. Adde Litteras Officialis Paris. ann. 1324. è Chartulario Montis Martyrum, ubi *Comitiva* sumitur pro pompa funebri, Gall. *Convoi*: *Item legavit unam caudam vini sufficienter ad potandum illis, qui sibi die obitus & die sepulturæ suæ facient Comitivam.*]

COMITIVÆ, etiam dictæ Prædatorum militarium Cohortes, quas vulgo *Societates* appellabant. *Comitiva, Brigata, Compagnia di Gente*, Italis. Bulla Urbani V. PP. apud Waddingum an. 1364. num. 12. *Impietas quorumdam virorum crudelium, quos sub titulo Comitivarum, seu Societatum immanitas congregavit.* Alia an. 1365. n. 2. *Litteras ipsas & processum, quem contra Comitivas impias fecimus vobis, per harum bajulum destinamus.* Bulla Gregorii II. apud eumd. an. 1373. n. 8. *Ne faciant Comitivas .... suis colligatis & fidelibus morituras.* Thomas Walsinghamus an. 1336. *Interpellaverunt auxilium Regis Angliæ contra magnas Comitivas quæ debacchabantur in Francia, &c.*

COMITIUM, Placitum. Charta an. 1123. apud Hieron. Vignerium in Stemmate Alsatico p. 110. *Cartam D. Leonis PP. & avi sui Gerardi fecit legere coram se ac principibus suis, quæ nihil quæstus Advocatis in familiam S. Crucis ostendit, nisi tria Comitia per annum, in quibus quidquid judicio vel decreto Scabinorum, conditionaliter fuerit conditionatum, duas partes Abbatis Villicus, tertiam partem accipiet Advocatus.* Vide *Advocatus*, *Comitiare*, & *Comitatus* 1.

COMITORES, apud Catalanos, [Rhutenos & Gabalos,] dicuntur, qui in ordine Militiæ seu Vassalatus post Vicecomites, & ante *Vavassores*, recensentur in Actis antiquis. Usatici Barcinonens. MSS. c. 2. *Qui interfecerit Vicecomitem, vel vulneraverit, sive desonoraverit in aliquo, emendet eum sicut duos Comitores, & Comitorem sicut duos Vavassores.* Cap. 19. *Placitare vero debent cum Comite Vicecomites, & Comitores, & Vasvassores sui, nec non & Milites ubicumque eis mandaverit infra suum Comitatum.* Cap. 71. *de Curia Principis: Sunt in ea Principes, Episcopi vel Abbates, Comites & Vicecomites, Comitores & Vasvassores, Philosophi & sapientes, atque Judices.* Vox etiam nostris nota. Tabul. S. Eparchii Inculism. fol. 75. *Comitores de Lugerac prius condonaverant Deo & S. Eparchio illum mansum de Chasenvilla, &c.* Adde fol. 123. [Vide *Comdorii.*]

COMPTORES, in Charta Philippi Regis Franc. an. 1306. pro Ecclesia Mimatensi, in Regesto Philippi Hutini Regis Fr. fol. 55. *Et super Barones, Comptores, Castellanos & alios nobiles, &c.* Ita fol. seqq. Et in Tabulario Celsiniacensi: *Petrus Monachus de Cazlada acquisivit in guadio totum censum de obedientia S. Maximini: videlicet de annona & de denariis, & de uno de Comptoribus de Murol, de Petro Comptor, & de uxore Calixti, & donavit ipse Petrus Monachus propter hunc censum ad supradictos Comptores* 60. *solidos Claromontenses, ad unumquemque* 20. *solidos.* [Narratio de constructione Monasterii S. Flori apud Stephanotium Fragm. Hist. MSS. to. 4. *Amblardus de Brezons vocavit Amblardum Comptorem, & dixit ei .... de qua re respondit Comptor Amblardo, &c.* Pluries ibi legitur indiscriminatim *Comptor* & *Comtor*. Instrum. to. 2. novæ Gall. Christ. col. 89. *Hugo Episc. Claromont ... accepit hominium Ademari Comptoris an.* 1239. Et col. 91. *Nobilis vir Guillelmus Comptor dominus de Apchonio recognocit Episcopo castra d'Apchon & de Vaulmieres cum pertinentiis, &c. an.* 1267.] Vide quæ de ejusmodi *Comitoribus* commentatur Andreas Boschus in Catalania pag. 317.

¶ COMTOR. Chartular. S. Illidii Claromont. ex Charta *Chastel* Comtoris anno 1215. *Ego Chastel Comtors de S. Niteri* (Nectario) *posui in pignore decimas, quas ego emi de Milo Danglars, Monasterio S. Illidii.*

¶ COMTORIA, Dignitas & feudum *Comitoris*. Sacramentalia Arnalli Vicecomitis de Castro-Bovo & Ermengaudi Comitis Urgellensis an. 1185. in Appendice

Appendice Marcæ Hisp. col. 1380. *Et ego Ermengaudus præfatus Comes dono & laudo & concedo illam Comtoriam & castra & honores de Cabozed cum omnibus quæ ad illam jure pertinent; & precor & mando & admoneo te, ut non accipias illam Comtoriam & castra & honores per alium dominum nec per alium seniorem nisi per me, & dones mihi potestatem de ipsis castris prænominatæ Comtoriæ, sicut mos est dare potestatem castrorum, & facias mihi illud servicium, quod antiquitus Comitores de Cabozez faciebant antecessoribus meis, secundum quod illa tenneris. Et ego A. Vicecomes de Castro-Bovo accipio præfatam Comtoriam per te, & convenio & promitto tibi, ut faciam illud servitium de illa, quod exire debet, & non faciam alium dominum, nec alium seniorem, neque accipiam illam per alium nisi per te, & donem potestatem.*

COMITULUS, COMITELLUS, *Parvus Comes*, Joanni de Janua.

¶ 1. COMITUS, Præfectus navis. Vide *Comes, Comitus*, in *Comes* 2.

2. COMITUS, [Liber Ecclesiasticus.] Vide *Comes* 1.

¶ COMIXIUS, *Verbosus, loquax*. Gloss. Isid. In Pithœanis est *Camixtus*, nobis ut Grævio, æque aut ignotum, aut corruptum, nisi forte dictus sit *Commixius*, à *Comitiari*, Colloqui, de quo supra.

¶ COMLIBERTI. Vide *Colliberti*.

COMMA, COMMATICUS. Gloss. Isid. *Commatibus, disciplinis, Commaticus, versificator*. [An huc referri potest *Coma*, quod legitur in Vita MS. sancti Wenvaloei fol. 85. *Hujus autem Comatis, & secundum historiam & secundum etiam interiorem sensum prudentissimus rimator.*] Vide infra *Commaticus*.

¶ COMMACINUS. Vide *Comacinus*.

¶ COMMAGENUM, f. Species fructus. Locum vide in *Rosum*.

COMMALLIOLARE, Malleo in ære incidere. Hygenus: *Quicumque modus limitem excedit, Commalliolari debet.*

COMMANDA, COMMANDARIA, &c. Vide *Commenda*.

¶ COMMANDUS. Vide in *Commendatus*.

1. COMMANENTES, Dictæ eæ mulieres, quas Concilia συνεισάκτυς vulgo vocant, in veteri Cod. apud Henric. Valesium ad lib. 7. Eusebii cap. 30.

2. COMMANENTES, Manentes, incolæ. Donationes factæ Ecclesiæ Salisburg. cap. 8. *Tradidit villam ... Commanentes 30. cum sylva & venatione.* Vide *Mansuarii* post *Mansus* & *Manentes* suo loco.

COMMANENTIA, Mansio, *Demeure*. Philippus Eystetensis in Vita S. Willibaldi cap. 20. *Unanimi benignitate consenserunt, ut cum ipsis & inter ipsos, quanto tempore vellet, Commanentiam & consortium haberet.* [Peregrinus Monachus lib. 1. Speculi virginum: *Cum in hoc sæculo huic Commanentiæ non parum periculum sit, si timor & amor Christi non intercesserit.* Occurrit iterum in Vita B. Willelmi Abb. to. 2. SS. Julii pag. 158.]

¶ COMMANERE, Una manere, habitare. Legitur apud S. August. lib. 22. de Civ. Dei c. 8. Macrobium lib. 6. Saturn. cap. 8. & Thomam *Madox* Formularis Anglic. pag. 275. &c.

¶ COMMANES, Iidem qui *Commanentes* seu *Manentes*, Inquilini, coloni, vel *Cotmanni*, Rustici qui in *Cotis* seu tuguriis & mansiunculis habitant. Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 28. v°. *In Dinestai .... habemus homines* VIII. *quisque tenet dimidiam virgam .... &* VI. *Commanes, qui tenent duas virgas, & operantur duos dies & tertia die arant, & dant quisque* VIII. *denarios.* Vide *Cota*.

¶ COMMANES-LAND, Possessiuncula, quam colunt *Commanes* ab Anglo *Land*, Terra, possessio. Idem Chartular. Cadom. loco citato: *Godesone tenet* I. *Commanes-Land .... Alius tenet dimidiam virgam & unum Commanes-Land, & dat per annum* VII. *sol... David Clericus tenet* I. *Commanes-Land.*

COMMANIPULARIS, *Simul cum alio manipularis*, Joanni de Janua. Gildas de Excidio Britan. *Sanguinarios, superbos, parricidas, Commanipulares, & adulteros, Dei inimicos. Commanipulones*, & *Commanipulatio*, apud Spartianum in Pescennio nigro. [Gloss. Isidori, *Commanipularis, Conscius, Collega*. Papias, *Commanipularius, Conscius, Collega*. Grævius mallet, *Consocius*. Tacitus usus est voce *Commanipularis*, quæ ignota est purioris Latini amatoribus. Hi constanter usurpant *Manipularis*, ut Tacitus ipse non semel.]

¶ COMMANIPULUS. Vetus Inscriptio apud Gruter. 46. 10. *Regressi cum Commanipulis libentes votum solverunt.* Et 532. 1. *Titus Commanipulus & heres ejus, &c.* Et 551. 4. contracte *Commaniplus*.

¶ COMMARA. Charta Roberti Nannet. Episcopi Hist. Brit. col. 348. *De oblationibus & confessionibus à Commaris post Pascha habitis Presbyter quartam partem habebit, Canonici & Monachi tres.* Lobinellus in Glossario Gallice reddit *Commere*, Commater; an bene?

¶ COMMARCA, COMARCHA, ut mox *Commarchia*. Præceptum concambii Lotharii Regis cum Olberto an. 861. apud Marten. to. 1. Collect. Ampliss. col. 177. *Dedit itaque prædictus Olbertus ad partem fisci nostri in Comitatu Juliacensi in Commarca Bardunbach curtilem cum arboreta unum, ac de terra arabili & prata jugera* XXXIIII. Chron. Parmense ad an. 1281. *Et tunc fuit ordinatum per Commune Parmæ, quod datium solveretur ducentibus blavam de alieno episcopatu... & ob hoc stabant Notarii pro Communi in Comarchis, qui faciebant publica instrumenta de dicto blado conducto de alieno episcopatu.*

COMMARCHIA, Confine, limes, Gallis, *Frontiere. Comarque*, in Consuet. Solensi tit. 14. art. 27. Wibertus in Vita Leonis IX. PP. cap. 14. *Odonem vicinæ Commarchiæ Francorum Comitem in B. præsulem concitavit.* [Hist. Mediani Monasterii pag. 239. in Excerptis Joannis à Bayono de Abbatibus hujus Monasterii: *Quia illud oppidum in trium finibus regnorum, quas Commarchias vocant, positum, argenti pondera quæ Marchæ Francicæ vocantur, Francigenis solvebat.*] Leges Alfonsinæ seu *Partidæ*, part. 2. tit. 1. lege 11. *Marques tanto quiere dezir como sennor de alguna gran tierra que esta en comarca de Reynes.* Vide Papebrochium tom. 3. Maii p. 418.

COMMARCHIANI, Quorum *marchæ* vicinæ sunt. Histor. Erchemberti n. 32. *Invitatus itaque Lodoguicus Cæsar... à Beneventanis, Capuanis, cunctisque Commarchianis ad tuitionem patriæ perditæ, &c.* Occurrit in Lege Bajwar. tit. 11. §. 5. tit. 16. §. 2. tit. 21. §. 11. & in Chronico S. Vincentii de Vulturno pag. 695.

COMMARCHUS, seu COMARCHUS, ut habet Jo. de Janua, *Princeps super Comites*. Gloss. Lat. Gall. *Commarchus, Prince ou Comte*.

¶ COMMARCANEUS, apud Joann. Diaconum in Actis S. Isid. Agricolæ n. 13. to. 4. SS. Maii p. 518.

COMMARCUS. Tabular. Deiparæ Santonens. *Matrona nomine Hildegardis, mater Commarci Santonicæ civitatis nobilissimi Viri, fecit piscationem in flumine Carentæ super montem & tenuit eam cum filio, usque quo Franco tenuit Commarcum in capitolio in prehensione sua captivum & compeditum, quem Fulco Comes veniens Santonas, secundum seniorum patriæ judicium*

liberavit. Infra vero *Commarcus* is vocatur *Gaufridus cognomine Martellus, &c.* Vide tom. 4. Analect. Mabillonii pag. 358.

¶ COMMASCULARE, Firmare, roborare, mascula quadam virtute perfulcire. Apuleïus Milef. 2. pag. 290. *His cognitis animum meum Commasculo.* Macrob. Saturn. lib. 7. cap. 11. de Servio: *Commascula frontem, & sequestrata verecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscum libere.*

¶ COMMASSARE, Massare, in unam *massam* coagmentare, Gallice *Reduire en une masse.* Venerab. Beda: *Spiritus Sanctus verbi glutino Commassata animando formavit, & forma distinxit.*

¶ COMMASTICARE, Mandere, dentibus terere, Gall. *Mâcher.* Macer Carmine 2. 15.

Ægilopas curat, si quis Commasticet illam.

Et Carmine 4. 8. *Commasticata frondes.*

COMMATER, Mulier dicitur esse ei, cujus filium vel filiam de fonte baptismatis suscepit: vel è contra, mulier *Commater* est illius qui filium suum aut filiam suam de fonte baptismatis suscepit. Lex Longob. lib. 2. tit. 8. §. 5. *Nullus præsumat Commatrem suam ducere uxorem.* Ita in Capit. Carol M. lib. 5. cap. 100. lib. 6. cap. 316. Aimoinus lib. 3. Hist. Franc. cap. 6. *Non potero te habere conjugem, cum Commatris adepta sis nomen.* Andreas Silvius in Chronico Marcianensi: *Domina mea, ex filia baptizata, Commater tua effecta est.* Vide Concil. Rom. sub Gregorio II. PP. can. 4. Petrum Damian. lib. 2. Epist. 15. &c. *Commater spiritalis tam de sacro fonte, quam de confirmatione,* in Responsis Stephani II. PP. cap. 4. & in Concilio Wormatiensi ann. 868. cap. 34. in Conciliis vetantur Monachi pueros de fonte baptismatis suscipere, *Commatres habere*, aut *facere*, apud S. Gregorium lib. 3. Epist. 40. in Concil. Autisiod. cap. 25. in Addit. Cap. 1. c. 16. [Occurrit non semel in Statutis MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280.] Vide Filesaci Selecta lib. 1. cap. 3.

COMMATERNITAS, Affinitas inter *Commatres*, apud Hocsemium in Adolpho Markano cap. 3.

COMMATICUS, Incisus, brevis, ex Gr. Κομματικός. Gregorius III. PP. in Pœnitent. *Hanc Epistolam Commatico sermone perstrinximus.* Vide S. Hieron. Epist. 89. cap. 2. & Epist. 21. [supra *Comma* & infra *Commenta.*]

¶ COMMATRINA, ut *Commater*, Gall. *Commere.* Vita B. Notkeri Balbuli to. 1. SS. April. p. 589. D. *Si Commatrina sua domi sit, &c.*

¶ COMMATRONA, Matrona, Domina. Tertull. ad uxorem lib. 2. cap. 6. *Nam quanto dives aliqua est Commatrona nomine inflata, tanto capacem oneribus suis domum requirit.*

COMMEARE, Iter facere, non semel in Cod. Theod. leg. 16. 23. 27. de Cursu leg. 6. de Curiosis, &c. Breves *Commeare* dicuntur in leg. 2. eodem Cod. de Bonis vacant. cum mittuntur. *Commeandi officium*, id est, navicularii, leg. 27. eod. Cod. de Navicul. *Frequentet maritimos Commeatus*, in leg. 7. eod. Cod. [Verbum *Commeare* Terentio notum est & Ciceroni.]

¶ COMMEATALIS, Miles cui dabatur *Commeatus*, seu pars sibi contingens ex alimentis publicis. Justinianus Cod. de Offic. Pref. Præt. Africæ lib. 2. §. 9. *Et nullum audeant Duces vel Tribuni Commeatalem de ipsis dimittere, ne dum sibi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquant provincias.*

1 COMMEATUS, Idem quod *Comiatus*, de qua voce supra: Licentia, facultas rei alicujus peragendæ. Concilium Vernense ann. 755. can. 9. *Si quis Presbyter ab Episcopo degradatus... aliquid de suo officio sine Commeatu facere præsumpserit.* Adde Concilium Compendiense an. 757. can. 3. 13. 16. Chrodegangum Metensem in Regula Canonicorum c. 15. Editionis vero Labbei c. 5. ejusd. Chartam ann. 763. apud Meurissium pag. 167. Utuntur etiam Latini Scriptores veteres.

2. COMMEATUS, Scriptoribus Christianis, est vitæ prorogatio, seu facultas vitam producendi à Deo impetrata. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Domina soror, jam in magna dignatione es, tanta ut postulem visionem, & ostendatur tibi, an passio sit, an Commeatus.* Apud Palladium in Lausiacis c. 86. Melania Evagrio letaliter ægrotanti impetrat à Deo καιρὸν κομιάτου, καὶ προθεσμίαν ζωῆς, vitæ prorogationem. Paulinus in Vita S. Ambrosii, Stiliconem & Magnates ad Ambrosium ægrotantem misisse scribit, qui *persuaderent illi, ut sibi vivendi peteret à Domino Commeatum.* Marius Mercator l. Subnotat. c. 7. *Si autem Deus vitæ Commeatum dederit, & ad retractandos hos optimos libros tuos.... tempus indulserit, &c.* Paulinus Nolanus Ep. 16. [nunc 20. ad Dalphinum n. 2.] *Denique si dominus Commeatum donaverit, ut ad eum usitato solenniter nobis tempore recurramus, &c.* [Idem Epist. 50. novæ edit. ad S. Augustinum num. 14. *Præstante mihi ac tibi Commeatum dierum Christo.* Et Ep. 13. ad Pammachium num. 8. *Quia spirantis adhuc filii Commeatum poterat impetrare.*] S. Fulgentius Epist. 1. de Conjugali debito: *Sic sum repentina corporis ægritudine correptus, ut febrium violenta nimietas Commeatum mihi vitæ præsentis auferret, nisi verus animarum corporumque medicus... dignaretur medicinæ suæ largiri subsidium.*

3. COMMEATUS, pro Refectione. Concilium Ænhamense an. 1009. can. 1. *Canonicis honor fuerit, si Commeatum in Refectorio, somnum in dormitorio capessentes, Monasterium teneant in castitate juxta Regulæ suæ rationem, & ut justum est.*

¶ 4. COMMEATUS. Vectigal transeuntium. Summa proventus Monasterii Centul. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. p. 104. *De mercato per hebdomadam* XL. *solidos, de Commeatu per hebdomadam* XX. *solidos.*

¶ COMMEMBRATUS, Conjunctus ut membrum corpori. S. Paulinus Ep. 44. alias 31. n. 4. *Commembrata in Domini corpore fidei compago.*

¶ COMMEMBRIS, Ejusdem corporis membrum. Guibertus lib. 2. de Pignerib. Sanctorum cap. 3. §. 1. *Si enim à quolibet digne percipitur* (Christus in Eucharistia) *quid aliud quam summo illi Capiti cohærentem, per sui ipsius quam suscipit carnem, illico Commembris efficitur.* In Epistola Nuncupatoria ad eosdem libros idem Guibertus habet: *Christus in cœlo suos sibi Commembres unit.* Vita S. Columbæ Abbat. to. 2. SS. Junii p. 225. *Quia Dominus Austrum nunc in Aquilonarem convertet flatum, nostros de periculis Commembres retrahentem.*

COMMEMORARE, pro *Commonefacere*, admonere, ad memoriam revocare, crebro utitur sanctus Augustinus lib. de Unitate Eccles. c. 11. lib. post Collat. c. 20. lib. 1. Contra Crescent. c. 38. &c.

1. COMMEMORATIO. Hanc vocem usurpant Latini Patres pro ea recitatione nominum eorum quos *Fideles* vocant, quæ fiebat in sacris Missæ Liturgiis. Avitus Viennensis Epist. 4. *Quos si absque capitalibus culpis, in usu conjugalis copulæ dies suprema recipiat, nec damnatione dignos putamus, nec à sacrificio Commemorationis excludimus.* Adde Epi-

ftolam 11. fub finem. [Græci μνημόσυνον vocant.]

¶ 2. COMMEMORATIO, Anniverfarium, feu officium pro defuncto celebratum. Teftamentum Bertichramni apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 117. *Quidquid exinde in tributum aut in fuffragium annis fingulis poterit obvenire, medietas ex hoc quando fuerit mea Commemoratio, aut in veftimentum aut in aurum erogetur.* Teftamentum Bernardi Domini de Turre apud Baluz. tom. 2. Hift. Arvern. pag. 498. *Item lego omnibus Sacerdotibus qui intererunt primæ Commemorationi, quæ fiet poft mortem meam pro anima mea, cuilibet tres folidos & unum denarium.*

¶ Commemoratio Animarum. Vide in voce *Anima.*

Commemorationes Defunctorum, in Concilio Bracarenfi can. 39. Vide *Dyptichum.*

COMMEMORATORIUM, Optato Milevitano l. 1. idem eft quod *brevis*, fyngrapha, libellus. Hadrianus PP. Epift. 71. Cod. Carolini: *Obtulit nobis Commemoratorium, ut afferebat, veftræ Excellentiæ exaratum, fcilicet de electione Epifcoporum Ravennatis Ecclefiæ.* [Ambrof. de Offic. cap. 25. *Sit nobis vita majorum difciplinæ fpeculum, non calliditatis Commemoratorium*, hoc eft, Inventarium. Vide Barth. Adv. 35. 22.]

1. COMMENDA, Depofitum. Curia Generalis Catalaniæ in Villa Montiffoni an. 1289. fub Alphonfo Rege Arag. MS. *Statuimus quod aliqui homines non poffint capi vel retineri in perfona pro aliquo debito, nifi effet Commanda.* Charta Jacobi Regis Aragon. an. 1304. *Scriptura Commandæ feu depofiti.* [Literæ Ludovici X. Franc. Regis an. 1315. *Cum datum fit nobis intelligi, quod Judei fuerunt à regno noftro ejecti, bonaque eorum ad manum noftram per gentes noftras pofita, plura de bonis Judeorum ipforum in inventariis fuper hoc confectis fcripta non fuerunt, Commendeque & accufationes* (f. actiones) *dictorum Judeorum recelate, &c.* Charta Ecclefiæ Anicienfis an. 1312. *Andreas Chaberti Donatus Hofpitalis levavit in Arragonio & aliis locis, fe dicens effe Procuratorem Ecclef. Anic. licet non effet, mangometas, Commendas, legata, helemofinas factas Ecclefiæ prædictæ.* Vetus Poëta MS. è Bibl. Coifliniana:

II. mile befans li bailla,
En fon voyage s'en alla:
Sitoft comme il pot repaira,
Sa Commandife demanda.]

Vide Foros Aragon. l. 1. tit. de Immunitate Ecclefiar. Gefta Innocentii III. PP. pag. 106. Columbum in Manuafca lib. 2. n. 42. Foros Morlanenfes cap. 11. apud Marcam in Hift. Beneharn. lib. 5. c. 1. Foros Jaccæ apud Blancam in Comment. rerum Aragon. p. 595. [Van-Efpen. part. 1. tit. 31. cap. 7. Acherium Spicil. tom. 6. pag. 34.] &c.

¶ 2. COMMENDA, Comanda, vel Commanda, Societas mercatorum, qua uni fociorum tota negotiationis cura *commendatur* certis conditionibus, Gall. *Societé en Commendite.* Statuta Maffil. l. 3. cap. 19. *de focietatibus & Commandis: Conftituimus, ut fi quis alicui pecuniam, aut rem aliquam in focietate vel Commanda ad certum viagium cum ea faciendum ad aliquod locum nominatum dedit, vel conceffit, &c.* Paffim occurrit ibi, ut cap. 20. 21. 22. 23. & 24. ejufd. libri, & cap. 16. lib. 2. §. 11. Vide *Commendator* 1.

3. COMMENDA. Dare in *Commendam*, vel *Commendare*, Prædia, ac beneficia Ecclefiaftica vel Monaftica fæcularibus vel aliis fiduciario jure concedere. Gloff. Græc. Lat. παρακαταθήκη, *Commendatio.* Παρακατατίθημι, *Demando, Commendo*, παρατίθεμαι τὸ φυλαττησόμενον, *Commendo, depono.* Luithprandus lib. 4. cap. 3. *Commendavit illi, feu, quod verius eft, in efcam dedit Ecclefias.* Tabularium Abbatiæ Conchenfis in Ruthenis Ch. 13. *Vetamus autem, ut nullus homo aut femina in ipfum jamdictum alodem guardam nec Commandam neque nullam tultam non habeant, nifi folus Dominus, & beatiffima virgo Fides, & Monachi Conchacenfis Monafterii.* Ch. 29. *Et illum meum alodem, quæ habeo in Sentres, & tota Commanda, & bofcos, & pratos, &c.* Ch. 250. *Illam terram de Condadenfe, quæ eft fancti Salvatoris & fanctæ Fide de Conchas, mittimus in Commanda Bernardo de Naiago, & filio fuo Umberto, &c.* Radulphus de Diceto an. 1176. *Ecclefiam Carnotenfium indulgentia Domini Papæ tempore longo Commendatam obtinuit.* Vita Benedicti XII. PP. *Revocavit omnes Commendas factas per prædeceffores fuos de Ecclefiis Cathedralibus & Abbatiis, quibufcumque perfonis, Cardinalibus & Patriarchis duntaxat exceptis.* Chronicon Senonienfe c. 20. *Omnes obedientias fere ita fibi retinuit, ut nullus Monachorum ftatum Monafterii... fcire poffet; unde in aliis locis quæcumque habebat, Commendabat.* Atque ita vox *Commenda* accipi debet to. 13. Spicilegii Acheriani p. 355. Vide Ingulphum p. 871.

¶ In Commandum Mittere, Eodem fignificatu. Chartularium Matifconenfe fol. 150. *Giflebertus Monetarius in Commandum mifit vineam fitam in Fontanillas Canonicis S. Vincentii, eo tenore ut fi eam vendere neceffe habuerit, nulli liceat eam vendere nifi dictis Canonicis.*

Commendarum auctorem fuiffe aiunt Leonem IV. PP. fed qui eum ab hoc abufu eximere conantur, eas revera excogitaffe propter irruptionem & invafionem Saracenorum, & deprædationem Siciliæ, & maximæ partis Italiæ, in gratiam Epifcoporum & Clericorum, qui fuis Ecclefiis pulfi erant: factumque poftea ut abufus ifte longius ferpferit & propagatus fuerit.

☞ De hoc abufu vehementiori ftylo multa fcripfit Auctor libelli cui titulus: *L'Abbé Commendataire.* Infimulari non poteft Gregorius Magn. Sanctiffimus Pontifex, qui Ecclefias propriis Præfulibus orbatas plerumque commendavit Epifcopis vicinis, aut exfulibus conceffit adminiftrandas, dum eis legitimum propriumque provideret paftorem, exfulefque propriis redderet Ecclefiis. Sed longe alia fuit ratio commendarum, fecundæ ftirpis Regibus in Francia imperantibus. Tum non folum Epifcopis plures Ecclefiæ, fed laïcis etiam potentioribus commendabantur Monafteria à fuis *Commendatariis* plerumque exfpolianda. Ceffavit ille abufus, huicque novæ fucceflerunt *Commendæ*, non ad fpiritalem Ecclefiæ, fed ad temporalem *Commendatariorum* utilitatem excogitatæ. Juxta Leonis X. Papæ cum Francifco I. pactionem Rex Franc. defignat *Commendatarios*, quibus Abbatias vel Prioratus conferat Romanus Pontifex, hac in re pro auctoritate fua *Commendatarios* folvens antiquis canonibus, qui hujufcemodi commendas non patiebantur. Verum notior res eft, quam ut in illa exponenda diutius immoremur. Vide *Commendatarius.*

Commendari dicebantur prædia, vel feuda, quæ ad vitam & ad tempus utenda alicui concedebantur. Pactus Legis Salicæ tit. 72. *Si quis alteri avitam terram fuam Commendaverit, & ei noluerit reddere, &c.* Will. Malmefbur. lib. 2. de Geft. Reg. Angl. c. 7. *Provincia quæ vocatur Cumberland, Regi*

Scotorum sub fidelitate jurisjurandi Commendata est. Vide Henricum Huntindon. lib. 5. p. 355. Hugonem de Cleeriis, &c. Guillelm. de Podio-Laurentii c. 40. *Comes Tolosanus dictam terram .... Comiti Fuxensi tenendam tradidit ex Commenda, reddendam ei quandocumque requireret sine mora, & eam in vita sua tenuit usque modo.* Adde cap. 45. Charta an. 1218. in Regesto Carcassonensi fol. 9. *Noverint, &c. quod nos Amalricus Dei Providentia Dux Narbon. Comes Tholos. & D. Montisfortis tradimus in Commenda dilecto & fideli nostro Stephano Ferriol castrum de Monteastruc, salvo in omnibus jure nostro, & ipse sub sacramento nobis facto ab ipso, nobis promisit quod in castrum illum non receptabit Pontium Manerii vel aliquem alium de inimicis nostris, &c. Et ego Steph. Ferriol recognosco me recepisse castrum de Monteastruc de Commenda dicti D. mei Amalrici, ... salvo in omnibus jure suo, & promisisse ei sub sacramento homagii à me sibi facti, quod in dicto castro, &c.* Alia Charta Bernardi de Mercorio mens. Januar. an. 1216. *Not. fac. &c. quod D. Ludovicus Rex Franc. &c. mihi concessit castrum suum Gredonense cum omnibus pertinentiis ejus & cum omnibus illis quæ pertinent ad Vicecomitatum Gredonensem tenenda de eod. Dom. Rege per totam vitam meam & post decessum meum hæc omnia ad ipsum ... revertentur.* Diplomatis titulus ita concipitur, *De recognitione D. Bernardi de Mercoria de Commenda Castri & Vicecomitatus de Greiza ad vitam suam à Dom. Rege sibi tradita.* Ejusmodi *Commendarum* aliæ habentur formulæ ac diplomata in eodem Regesto fol. 38. & in Regesto Viennensi fol. 59. [Instrum. anni circiter 1297. to. 2. novæ Gal. Christ. col. 453. *Quo facto Episcopus reddidit ei dictas claves, dicendo: Commendo vobis istas claves & custodiam reparii hujus de Torcio, quousque nos vel successores nostri huc venientes, eas à vobis requiramus; qui Dominus eas hoc modo recepit.* Instrumentum anni 1394. quo Maria Regina & Comitissa Provinciæ mittit F. *d'Arcussia* in fiduciariam possessionem locorum *Auzet, Salignac, &c.* è Camera Comput. Provinc. Regest. *Armorum* fol. 70. *Tradimus & assignamus ac damus, concedimus & donamus, ac pro se ac suis transferimus in eumdem in tenesonem & Commendam*; id est, lege fiduciariæ possessionis & non definitivæ seu absolutæ: quare in altero Instrumento anni 1490. quo Carolus VIII. ejusdem *Arcussiæ* successores in absolutam mittit illorum locorum possessionem, eadem loca dicuntur *Terres laissées en tenue & Commende.*] Willelmus *Guiart* in Philippo Augusto:

Si ravoit en sa Commandie
La Duché de Normandie.

Ut plurimum autem commendabatur feudum à vassallo, cum in longinquam aliquam expeditionem, aut peregrinationem, non continuo reversurus, pergebat: ut esset qui eo absente & militiam, & alia feudalia servitia Domino exhiberet, ne in commissum eorum defectu feudum caderet. Bifariam vero commendabatur feudum à vassallo: interdum enim Domino ipsi, quandoque extraneo. Prioris Commendationis meminit Tabularium Monasterii Longi-Pontis in diœcesi Paris. *Dom. Guido Trossellus, postquam terram suam in manu Dom. Ludovici Commendavit, eum subnixe rogavit, ut Ecclesiam sanctæ Mariæ de Longoponte ejusque habitatores custodiret, & omnes consuetudines & res quas ubique habebat, sicut in diebus suis, & decessorum suorum tenuerat, liberas & immunes esse concederet. Cujus precibus cum omni humilitate Dominus libentissime annuit, &c.* Charta Ottonis Ducis Meraniæ & Comitis Burgundiæ an. 1225. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 313. *Nos non possumus Commendare Comitatum Burgundiæ alicui, neque ponere extra manum nostram, nisi in manum Comitis Campaniæ.*

Prioris istius Commendationis rationem pluribus exponunt Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. c. 182. *Qui se veaut partir dou païs, ou en oucune autre maniere laisser son Fié, il le doit commander au Seignor: car la Commande est plus seure chose; & mains y a de peril que l'extraier, par tel raison que se home commande son Fié, par l'assise & l'usage du Roiaume de Hierusalem, il le peut ravoir aprés un au & jour, toutes les fois que il le requerra sans autre amende que le Seignor y peut avoir, se il ne li comandoit au point que il fu semons d'aucunes de semonces, que aprés son dites, par que on pert son Fié toute plevine qui en deffaut, & se le Seignor l'a en sa main par la comande, & aucun autre se veaut mettre, le Seignor le li doit garentier, que autre ne s'y met. Et qui commande son Fié au Seignor, ou à son baill, par l'assise & l'usage doudit Royaume, le Seignor, ou le baill à qui lon le comande, le doit recevoir, ou dire que il ne veaut le Fié recevoir, se Court ne l'esgarde que recevoir le doie, & dire aucune raison pourquoi. Car il est plus seure chose au Seignor de recevoir le par esgart de Court, ou par connoissance, que autrement, &c.*

Non poterat tamen vassallus feudum suum domino *Commendare*, cum ab eo ad aliquod servitium erat submonitus: quia commendatio ista dolo facta præsumebatur. Infra: *Ne il ne le peut comander par raison, puis que il est semons de service, tant com celle semonce dure.* Quod c. 255. & 256. pluribus exponitur. Ratio autem quare vassallus commendatum domino feudum ab eo repetere non poterat, nisi post annum exactum ea erat, ut nullum domino ejusmodi commendatio damnum afferret, & ut dum feudi reditibus fruitur, suis sumptibus, si aliqua necessitas urgeret, quempiam qui feudum deserviret, præficeret: unde si dominum intra anni curriculum contingeret decedere, licebat hæredi reliquo anni tempore feudum commendatum tenere: ut è contra, si vassallus intra annum fato fungeretur, illius hæres feudum, nisi exacto anno repetere non poterat. Denique licet ad plures annos feudum posset commendari, ea tamen commendatio vassalli vitam non excedebat.

Atque hinc percipimus, cur Guillelmo Episc. Parisiensi, in Terram Sanctam profecto, anno 1102. Ecclesiæ Regalia in manu Regia remanserint, cum quoad spiritualia vicarios constituisset, uti docemur ex Tabulario Maurigniacensi ch. 90. in qua hæc habentur: *Hanc rem confirmaverunt Stephanus Archidiaconus, Fulco Decanus, Rainaldus Archidiaconus, in quorum manu Guillelmus Episcopus dimisit curam & providentiam Episcopalium rerum.* Et sub finem: *Tempore, quo hæc firmata sunt, erat in Hierusalem Guillermus Parisiorum Episcopus, & Episcopatus erat in manu Philippi Regis, qui benigno animo hæc omnia concessit, & regali auctoritate firmavit, &c.*

Jure denique Aragonum licebat vassallo feudum ad tempus Domino commendare, quo durante, ab omni servitio liber erat, licebatque ei non aliis modo, sed & Regi guerram facere: super qua re audiendus Eximinus Salanova Justitia Aragonum: *Per quem forum habes qualiter potest infancio se expedire à domino Rege, dimittendo beneficia Regi, si quæ tenet ab eo, & Commendando uxorem,*

filios, & bona sua fidei Regis, quam expeditionem & Comandam debet Rex recipere, & custodire fideliter, sicut dominus naturalis; qua expeditione facta, potest cum alio, vel aliis, guerram Regi facere: salvo quod non potest ignem in terram Regis apponere: & si ad campale bellum cum aliquibus venerit contra Regem, debet transire in adjutorium Regis cum equo & armis. Vide Foros Aragon. lib. 6. tit. de Conditione Infantionatus, & tit. seq. Præterea lib. 7. tit. de Omnibus locis, &c.

¶ 4. COMMENDA, Protectio. Litteræ Jacobi Regis Aragon. insertæ in Epistola Clementis IV. PP. an. 1268. apud Marten. to. 2. Anecd. col. 595. *Noverint universi, quod nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum... constituimus in nostra protectione & custodia, Commenda & nostro guidatico speciali vos venerabilem & dilectum nostrum Remundum, & per eumdem Abbatem Monasterii Crassensis, & vestrum Monasterium cum castris, villis, &c.*

COMMENDA, COMANDA, Præstatio quam Libertus [ac forte alius quivis Cliens] pro jure tutelæ Patrono suo exsolvit. Charta Guigonis Comitis Nivernensis & Forensis an. 1229. *Cum aliqui homines de villa S. Regneberti census sive Comandas nobis olim super suis capitibus contulissent, nos ea quitavimus & gurpivimus Priori S. Regneberti, &c.* Charta ann. 1278. apud Thomasserium in Consuetud. Bituric. lib. 1. cap. 68. *Salvis similiter & retentis nobis... duobus denariis de Commenda, semel in anno solvendis à quolibet uxorato, &c.* Alia ann. 1285. apud eumdem cap. 70. *Quoties vero aliquis ab extra venerit, & voluerit esse homo noster, in signum homagii solvet semel in vita Priori dicti loci 2. den. de libera Commenda.* Vetus Notitia: *Anno Dom. 1285. Cum Dominus. Simon Archiep. Bituricensis esset apud S. Nazarium die Martis post festum S. Michaëlis, Gaudinus Dominus de Ramefort, filius & hæres Gaufridi Lobe, de Remefort quondam Domini, Militis, concessit coram Domino literas manumissionis centum puellarum, quas pater suus manumitti jusserat in terra sua de Maignec & de Remefort, ab omni tallia & Commenda. Cui manumissioni consenserunt coram nobis executores dicti defuncti.* [Charta anni 1058. ex Archivo S. Victoris Massil. armar. Ruten. n. 2. *Donamus etiam... Comandam & convenientiam quam habemus in uno manso, quod nullus potest dare aut impignorare nisi nobis, & unum multonem in ipso manso.*] Consuetudo localis Castellinovi in Biturigib. tit. 22. *Sont tenus lui paier par chascun an 4. den. T. en reconnoissance, qui s'appelle la Commande.* Tabular. S. Theofredi in Velavis: *Demisit Commendam, quam exigebat in ipsa villa, &c.* Vide eumdem Thomasserium ibid. pag. 127. & 150.

☞ Singularem hic addam Werpitionem, quam exhibet Mabillonius sæc. 6. SS. Benedict. part. 1. pag. 648. ubi non video quid sit *Comanda* nisi præstatio pro jure tutelæ, quam sibi Boso arrogabat in Polliaco; sed Lector ipse judicet: *Venit Boso ad Placitum, ubi cum Geraldo Comite erant nobilissimi homines, & juravit Boso hoc sacramentum, ita dicens manu sua propria: Ego Boso, nec meus conductus, me jubente, homo nec femina ad meam artem, nec ad meum ingenium, in Polliaco nec in ejus obedientia Comandam non requiram, prensionem nullam faciam de bove, vacca, &c. Et si ego vel meus conductus homo vel femina aliquam Comandam vel prensionem fecerit, post quindecim dies postquam sciero, vel ad rationem missus fuero per te, Geralde, vel per tuos missaticos, sive per Abbatem qui modo est, vel per ipsum qui in antea erit, & per Monachum qui ipsam obedientiam tenuerit, captam emendabo, & postea ad tuam misericordiam, Geralde, veniam, sive ad Abbatem vel Monachum, qui modo est vel in antea erit.* Vide *Commendatio* 2.

¶ COMANDIA, Eadem notione. Tabularium S. Petri Vosiensis fol. 31. *Gautbertus de Malamort dereliquit Deo & S. Petro Apostolo Vosiensi in vita & in sanitate sua totam Comandiam, quam in villa quæ vocatur Orgot habebat... Similiter quoque Girbertus uno eodemque modo eandem Comandiam B. Petro Vosiensi dimisit.... Deinde quidem Elias.... Gausberti nepos hujus Comandiæ particeps & par Dominus... fecit guirpitionem de ea.*

¶ COMMANDARIA, Eadem significatione. Antiq. Recognit. in Regesto *Probus* fol. 60. & 61. *Petrus Cosunneuz debet Comiti de Commandaria 1. em. avenæ. Petrus Jordanz debet pro eodem 1. mīt avene... Homines de Montsecerox debent Comiti pro garda 5. sextar. Vienn. avenæ, &c. Summa avenæ de garda & Comandaria 30. sextar.*

¶ 5. COMMENDA, Beneficium equitis Templarii, Gall. *Commenderie.* Notitia Ecclesiæ Mazarensis apud Roccum Pirrum Siciliæ sacræ pag. 548. *Alii vero ex antiqua relatione testati sunt hunc Equitem appellari Guerregium, qui cum aliis tribus Templariis ex sua Commenda in Suria, metu Saracenorum, signum istud B. Virginis in navi transferendum in Italiam patriam suam curavit.*

¶ 6. COMMENDA, Certæ preces pro defuncto faciendæ. Necrologium Monasterii Josaphatensis apud Mabill. to. 2. Analect. p. 562. *Unde ad perpetuam rei memoriam in nostro Capitulo generali statutum est, ut in hac die sollemne anniversarium cum Commenda & Missa sollemni & in fine* Libera *super tumulum ejus perpetuo celebretur.* Vide *Commendationes.*

¶ 7. COMMENDA, vel COMANDA, Commodatum, Gall. *Prêt.* Statuta Arelat. MSS. art. 128. *Item statuimus quod quandocumque exeatur ad arma vel cavalcatam, nullus quidem civis possit ducere duos equos nisi essent sui vel habeat eos ex causa Comande ab extraneo & non à cive.* Versio Gallica, *S'ils ne lui appartiennent ou qu'ils les aiet en prest, &c.*

¶ 1. COMMENDARE, Dare in *commendam.* Vide *Commenda* 3.

2. COMMENDARE, Rem mutuo dare, apud alium deponere, Gloss. Lat. Græc. *Commendavit*, παρακατέθετο. Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 22. *Quod vero Commendatum habuit, publicatum est.* Capitula Caroli Calvi tit. 32. cap. 5. *Si ad casum Dei aliquid Commendatum habent, ipse Episcopus, vel rector Ecclesiæ, ubi Commendata sunt, aut illis præsentaliter in præsentia Missorum nostrorum reddant qui eas Commendaverunt, &c.* [Litteræ Ludovici Jun. Regis Franc. an. 1145. quibus pravæ consuetudines urbis Bituric. abrogantur: *Statutum vero à patre nostro est, ut quicumque ad urbem venerint & ibi stare vel res suas Commendare voluerint, ipsi cum rebus suis in eundo & redeundo sint securi, & si eorum dominium vel castrum unde venerint, cum regia Majestate male fuerint, nihil eis nocebit.* Eadem repetit Ludovicus VIII. in earum Litterarum confirmatione ann. 1224.] Adde Legem Alaman. tit. 5. §. 1. Bajwar. tit. 14. cap. 4. Longobard. lib. 2. tit. 27. &c.

¶ COMMANDARE, Eadem significatione. Literæ Caroli primogeniti Johannis Franc. Regis ann. 1357. apud D. *Secousse* tom. 3. Ordinat. Reg. pag. 204. num. 6. *Si quis habitantium in dicta Villa moriatur sine testamento, nec habeat liberos, nec appareant alii heredes, qui sibi debeant succedere, Baillivus dicti Domini nostri & Consules dicte Ville bona deffuncti,*

descripta tamen, Commandabunt duobus probonis (probis) *hominibus dicte Ville ad custodiendum fideliter per annum & diem; & si infra eumdem terminum appareat heres, qui sibi debeat succedere, omnia bona debent integraliter sibi reddi, alioquin bona mobilia dicto Domino tradantur & etiam immobilia,*

3. COMMENDARE, Mandare, præcipere: *Commendatio*, præceptum, mandatum, *Commandement:* in Capitulis Caroli C. tit. 28. tit. 30. cap. 6. tit. 31. cap. 2. 23. 24. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 8. *Nemo ignotum vel vagantem ultra triduum absque securitate detineat, vel alterius hominem sine Commendante vel plegiante.* Hinc potuisset Seldenus c. 46. Legum Willelmi Nothi interpretari: *Nuls ne receit hom ultre* 33. *nuis, si cil ne li Comand od qui il fust avis.* Id est, nisi ei præcipiat ille cum quo est, vel cum quo venit: quo casu legendum fuerit *venis.* [Tabularium Montis S. Michaëlis: *Ego Ansgerius & Herveus frater meus, Commendavimus facere istam cartam.*] De hac voce vide Jacobum Gotofredum ad leg. un. Cod. Theod. quod jussu.

¶ 4. COMMENDARE, perperam pro *Contramandare*, in Charta an. 1153. apud Acherium tom. 11. Spicil. pag. 338. & apud D. *Brussel* tom. 1. de Feudorum usu pag. 275. & 276. Vide *Contramandare.*

¶ 5. COMMENDARE nude, Pro aliquo preces fundere. Vide *Commendationes.*

¶ COMMENDARE ANTIPHONAM dicitur Cantor, cum prima illius verba præcinit alteri, qui eam canere incipiat. Ordo Canonicorum S. Laudi Rotomag. XIII. sæc. *Hanc antiphonam* Genuit puerpera, *& tres sequentes Cantores hebdomadarii Commendant, & omnes sine pneumate finiuntur.* Vetus Consuetudinarium Monasterii S. Marcellini Cantagilensis: *Cantor qui regit chorum Commendat antiphonam de Magnificat ad Sacristam quam debet dicere.* Occurrit semel & iterum in Regula Toribii Archiep. Limæ tom. 4. Concil. Hispan. pag. 668. col. 1. pag. 669. col. 1. & 2.

COMMENDARE ECCLESIAM dicuntur Patroni Laïci Ecclesiarum, qui Presbyteros ut in iis munia Ecclesiastica obeant, Episcopis offerunt, in Concilio Salegunstadiensi ann. 1022. can. 13. Vide Concilium Bituricense an. 1031. cap. 22.

COMMENDARE SE AD CURTEM REGIS, in Lege Longobardor. l. 2. tit. 11. §. 1. & 3. dicitur puella libera, de crimine accusata, cum illius protectionem ac *mundium* implorat.

¶ COMMENDARE PER CERAM ET SETAM. Vide in *Cera.*

¶ COMMENDARE SE IN VASSATICUM. Vide infra *Commendatus.*

¶ COMMENDARIA, Præstatio pro tutela. Libertates Gratianopoli concessæ an. 1244. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 23. col. 1. *Item statuimus ne aliquis ex civibus nomine Commendariæ sive gardiæ alicui de civitate donet aliquid, vel dare conveniat, & si repertus fuerit, tam dans, quam accipiens viginti solidos Curiæ dabit.* Permutatio Castri de Bellacumba cum Castro de Varsia inter Humbertum Dalphinum & Aymericum de Briançone, ejusd. Hist. tom. 2. pag. 50. col. 2. *Item fuit actum... quod non potestis aliqua quoquo titulo acquirere infra territorium & mandamentum Castri de Varsia, guardas vel Commendarias recipere, vel receptas retinere, nec homines dicti mandamenti in civitatibus vel villis affranchitis, vel homagia seu fidelitates eorum recipere, vel receptas retinere.* Vide *Commenda* 4. & *Guarda* 1.

COMMENDARIUS, Qui aliquem in *Commendatum*, seu in suam tutelam suscipit. Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis, ann. 781. apud Sandovallium: *Et nullis ex eis tamen damus licentiam neque potestatem ullum dominum accipere, neque habere Commendarium, nisi soli Deo & B. Mariæ matris ejus, & Abbatem & Monachis in loco isto sancto de Obona Deo servientes, &c.*

¶ 1. COMMENDATARIUS, in Jure Canonico dicitur Oeconomus Ecclesiæ seu beneficii ecclesiastici vacantis, dum ipsi de legitimo pastore vel possessore provideatur. Ad sex menses vulgo protrahi poterat ille Oeconomatus. Cum Ecclesiæ vacans erat sedes episcopalis, illius administratio & cura fere Episcopo viciniori secundum jus antiquum credebatur. Hic appellabatur Episcopus *Commendatarius.* Posterioribus vero sæculis regnante *Commendarum* abusu, *Commendatarius* dictus est Episcopus, qui plures simul Ecclesias obtinebat, unam cujus erat *Titularis*, alteram aliasve quas *Commendatarius* administrabat, ut plurium posset Ecclesiarum una fructus percipere. Ne plurium Ecclesiarum unus esset Episcopus Canones prohibebant: ne violarentur hæ sacræ regulæ, una nomine *tituli*, altera nomine *commendæ* possidebatur. Hæc religio temporum. Reversales Christophori Episcopi Pataviensis pro Johanne Episcopo Vesprinienensi ann. 1397. apud Ludewig. tom. 4. pag. 317. *Dominus Johannes Episcopus Vesprinienensis Viennensisque Ecclesiæ perpetuus Commendatarius.* Charta Johannis de Bavaria electi Leodiensis Episcopi ann. 1398. apud Miræum to. 2. pag. 893. col. 1. *Per dominum Leodiensem Episcopum Commendatarium Cameracensis Ecclesiæ supradictum.* Vide *Commenda* 3. & *Comedentarius.*

¶ 2. COMMENDATARIUS, in Monasterio Sandionysiano. Vide infra *Commendatorius,*

¶ 3. COMMENDATARIUS, Custos carceris. Concil. Salmant. an. 1335. cap. 8. *Nonnulli Commendatarii seu Carcerarii ab iisdem Clericis sic carceratis extorquent pecunias & alias res... injuste.* Vide *Commentariensis* 1.

¶ 4. COMMENDATARIUS, Mercator, &c. Vide *Commendator* 1.

COMMENDATELA, Præstatio pro tutela, in Tabulario S. Cyrici Nivern. Ch. 94. Vide *Commendatio* 2.

1. COMMENDATIA, Concessio beneficii seu feudi ad vitam, *Præstaria.* Hujus formula habetur in Formulis veteribus apud Bignonium p. 409. 1. Edit. Domesdei apud Spelmannum: *Ibi liber homo Edrici Commendacio* (tenet) 20. *acr. & 3. bordar. & dimid. car. fil. ad* 10. *porc. & valet* 5. *sol.* Vide *Commenda* 3.

2. COMMENDATIA, Idem quod *Commendisia*, in Gestis Consul. Andegav. cap. 11. num. 3. & in Charta Joannis D. Balgentiaci an. 1196. in probat. Histor. Blesensis pag. 16.

1. COMMENDATIO. Lex Longobard. lib. 2. tit. 44. §. 2. *Cæteri vero homines liberi, qui vel Commendationem, vel Beneficium Ecclesiasticum habent.* Id est, qui domino alicui se commendarunt, accepto ab eo beneficio, seu prædio.

2. COMMENDATIO, Tutela, protectio. *In Commendationem* autem potentiorum, se & res suas *ponebant* inferioris conditionis homines, ut essent qui se & sua tuerentur & protegerent contra inimicos aut bonorum invasores, iisque in tuitionis mercedem alicujus census pensitationi sese adstringebant. Vetus Charta apud Duchesnium in

Hist. Ducum Burgund. pag. 52. *Philippus Abbas Ecclesiæ S. Benigni ... villam prope Divionem, quæ dicitur Longus vicus ... Hugoni Duci Burgundiæ in Commendationem posuit pro centum solidis annuatim solvendis, &c.* Alia Theobaldi Comitis Blesensis ann. 1148. in Tabulario Vindocinensi Thuano fol. 203. *Robertus Abbas volens devitare injurias & infestationes malefactorum, posuit in Commendatione mea duas villas suas quas habebat in partibus Vindocinensibus, 10. solidos Blesensis monetæ mihi reddendo ad festum S. Joannis Baptistæ, ... pactum etiam fuit, quod ego vel hæredes mei Commendationem illam de manu nostra non ejiceremus, alicui eam tribuendo.* Ejusmodi præstatio.

COMMENDATIO passim dicitur. Tabular. S. Albini Andegavensis: *Vicecomes de Toarcio expetebat Guardam, quam Commendationem vocant, de villa, quæ dicitur Brociacus. Quare Losdelinus Monachorum Præpositus de Mairono Vicecomitem Haimericum adiit, fecitque hac de re tale placitum cum eo: Monachus de Brociaco dabit per singulos annos ad Pascha 5. solidos de Commendatione Vicecomiti: qui solidi si ipso die Paschæ redditi non fuerint, ad 8. dies reddentur sine lege. Igitur pro hac re promisit Vicecomes prædictus supradictam villam, & omnes homines ipsius villæ se ubique servaturum, & etiam ipsos homines de Brociaco, qui morantur in burgo Monachorum apud Monasteriolum, custodiet euntes & redeuntes, quamdiu de Brociaco fuerint, &c.* Tabular. S. Cypriani Pictav. *Neque bidannum, neque alium debitum ab illis hominibus, qui habitaverint, exigant, solummodo Commendationem salvum faciendi, propter amorem Dei nobis retinemus, &c.* Charta ann. 1076. apud Duchesnium in Hist. Ducum Burgundiæ: *Salvamentum sive Commendationem quam in Nerontis villa accipiebant.* Alia Gaufredi Comitis Andegavensis in Tabulario S. Laudi Andegavens. *Et de tertio sive lembo, sive navi, unum sextarium salis, & dimidiam partem Commendationis.* Alia ejusdem Comitis in Gallia Christ. Sammarthanorum tom. 4. pag. 394. *Commendatio vinearum, Commendatio asinariorum vinum deferentium.* Vide *Salvamentum.*

3. COMMENDATIO, Mutuatio, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 45. Vide *Commendare* 2.

¶ COMMENDATIO ECCLESIÆ, Qua Patronus Laicus Episcopo præsentat Presbyterum, qui in Ecclesia, cujus Patronus est, munia obeat Ecclesiastica. Concil. Arelat. ann. 813. can. 5. *Ut laici à Presbyteris non audeant munera exigere propter Commendationem Ecclesiæ.* Vide supra *Commendare Ecclesiam.*

¶ COMMENDATIO PONTIFICALIS BACULI, Idem quod *Investitura*, qua Princeps traditione baculi pastoralis, Episcopum recens electum mittebat in possessionem Episcopatus. Vita S. Remberti Archiep. Hammaburg. num. 11. *Die depositionis domni Ansgarii Rimbertum omnes concorditer elegerunt. Cum cujus concordiæ pacto, ad gloriosum tunc temporis Regem Hludowicum adduxerunt eum viri venerabiles, Thiadricus Mindensis Ecclesiæ Episcopus, & Adalgarius Abbas monasterii novæ Corbeiæ: susceptusque ab eo honorifice, cum pontificalis baculi juxta morem Commendatione, Episcopatus est sortitus dominium.* Quæ verba in gratiam imperialis investituræ intrusa fuisse tempore Henrici IV. censet Henschenius, hac maxime ratione ductus, quod in primariis Ecclesiæ Hamburgensis & Bremensis privilegiis nullum hujus rei vestigium appareat. Et tamen Adamus, ut recte Mabillonius observat, Henrici æqualis, hæc privilegia pro investitura imperiali laudat his verbis capitis 28. *Pallium Rembertus pontificale suscepit à Papa Nicolao, ferulam pastoralem à Cæsare* (Rege) *Luthewico, sicut in privilegiis dignosci potest.*

COMMENDATIO VASSALLORUM. Fulbertus Carnot. Epist. 6. *Hoc à vobis exigo, securitatem de mea vita & membris, ... de receptu Vindocini castri ad meum usum & meorum fidelium, qui vobis assecurabunt illud: Commendationem vestrorum Militum, qui de nostro casamento beneficium tenent, salva fidelitate vestra, &c.* Id est, ut vassallos vestros, qui mei etiam sunt, mihi *præstare* velitis, Gall. *Prester.*

COMMENDATIONES, Officium vel Orationes pro defunctis. Ἐντολαὶ, apud Clementem lib. 8. Constitutionum Apostolic. cap. 43. *Officium Commendationis*, in Statutis ordinis *de Sempringham*; *quia in eo fit Commendatio animæ defuncti à Sacerdote.* Ebo Remensis, de Ministris: *Mortuos cum Commendationibus animæ & orationibus dignis obsequiis sepulturæ venerabiliter tradere.* Vita S. Deodati Abbatis num. 9. *Interea jam exanimem & quasi sopore depressum vultum roseum mitissimi Deodati aspicientes, odorem suavissimum trahentes, cum salutaribus Commendationibus operuerunt.* Concilium Milevitan. II. cap. 12. *Placuit & illud, ut preces, vel orationes, seu Missæ, quæ probatæ fuerint in Concilio, sive præfationes, sive Commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus celebrentur.* Παραθέσεις in Cod. Canonum Eccles. Afric. can. 103. Vide Concil. Carthag. III. can. 29. Concil. Toletan. IV. cap. 13. & Tolet. XI. cap. 12. [Compostell. ann. 1031. cap. 2. Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 595.] *Commendare*, ἁπλῶς, vel *diis Commendare*, est εὔχεσθαι ὑπέρ τινος, ut observatum à Casaubono ad Spartianum, ex eodem Spartiano & Lampridio.

¶ COMMENDATIONES MORIENTIUM. Ordericus Vital. lib. 5. *Denique mortem sentiens, fratres acciri fecit, ac ut sibi morientium Commendationem facerent rogavit.*

COMMENDATITIÆ CONSUETUDINES, Præstatio pro tutela. Gesta Dominorum Ambasiens. cap. 4. n. 12. *Goffridus Pruliaci Consul Vindocinensis effectus, Consuetudines, quæ vulgariter Commendatitiæ vocantur, ab Ambasiensibus auferre excupiebat.* Adde cap. 6. n. 1. Vide *Commendisia.*

COMMENDATITIÆ LITERÆ, EPISTOLÆ, Quæ ab Episcopis dabantur ad alios Episcopos, quibuscumque, sive Clericis, sive Laïcis suæ dioecesеos peregrinaturis, ut ab iis ut fideles in sacris synaxibus admitterentur, vel ut Clerici ad ordines promoverentur, vel ut in peregrinatione eorum solatiis foverentur, vel propter alias causas: has συστατικὰς vocant Græci. Gloss. Lat. Græc. *Commendatitiæ literæ*, συστατικαί. Gloss. Græc. Lat. συστατική, *Commendatitia.* Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Συστατικαὶ ἐπιστολαί, αἱ ἐγχειριζόμεναι κληρικοῖς ἢ λαϊκοῖς ἀφοριζομένοις, ἢ ἀναγνώσταις, ἐν ἑτέρᾳ πόλει ἀπιοῦσι. *Literæ Commendatitiæ, quas Formatam vocant*, apud Reginonem in Inquisit. de Presbyt. c. 79. & in Formula 39. ex Baluzianis. Συστατικῶν mentio est in Canonib. Apost. Can. 33. in Concil. Sardic. c. 9. in Concil. sub Menna Act. 1. &c. *Commendatitiarum* vero in Concilio Andegav. c. 1. Venetico c. 5. Agath. c. 38. Remensi c. 12. Francoford. an. 794. c. 27. Turon. c. 13. Parisiensi VI. lib. 1. c. 34. apud Hieronym. Epist. 48. cap. 5. Crisconium cap. 15. 35. Zachar. PP. in Epist. ad Pipinum cap. 27. in Capit. Caroli M. lib. 1. cap. 3. lib. 7. cap. 195. in Capitul. 1. Caroli M.

incerti anni cap. 2. in Addit. 3. Ludov. Imp. cap. 49. apud Nicolaum I. Epist. 70. Innocent. III. PP. cap. 3. de Clericis Peregrin. in Decretis Calomanni Reg. Hungar. lib. 2. cap. 19. apud Joannem VIII. PP. Epist. 273. &c. Harum autem formulæ & exempla prostant apud Fortunatum lib. 5. Poëm. 19. lib. 10. Poëm. 19. Desiderium Cadurcensem Episcop. Epist. 16. Ruricium lib. 2. Epist. 7. 8. 11. 43. 52. Bedam lib. 2. de Wiremuthensi Monasterio, seu in Vita S. Benedicti Biscopi cap. 18. Lupum Ferrariensem Epist. 101. 102. 106. 107. Alcuinum Epist. 51. 73. Simeonem Dunelmensem de Gestis Reg. Angl. ann. 1125. in Formulis veterib. cap. 12. apud Bignonium, apud Pithœum in Gloss. ad Julianum antecess. Vide *Commendatoriæ*, in Concilio Exoniensi an. 1287. cap. 37. &c.

COMMENDATITIÆ LITERÆ Abbatum, Monachis ad aliam Ecclesiam transire volentibus datæ, apud Rainardum Abbatem Cisterciens. in Institut. cap. 11. Vide Bullar. Cluniac. p. 39.

COMMENDATORIÆ LITERÆ etiam dicuntur Sidonio lib. 9. Epist. 10. & Juliano antecessori constit. 6. §. 3. in Synodo vero Nugarolensi an. 1302. cap. 1. *Recommendatoriæ*, cap. 2.

¶ COMMENDATITII, Iidem qui infra *Commendati*, apud Mabill. tom. 4. Annal. Benedict. ad an. 1025. num. 71. *Attribuens B. Petro & Fratribus ibidem viventibus apud Lauriacum liberos suos, collibertos, servos, ancillas & Commendatitios, eorumque substantias & possessiones, &c.*

COMMENDATITIUS INDICULUS, Epistola Commendatitia ab Episcopis pro Clericis suis ad Principes & illustres viros scripta, ut euntibus & redeuntibus res necessarias & solatia iis impendant. Hujusmodi indiculorum formulas binas exhibet Marculfus lib. 2. form. 50. 51.

¶ 1. COMMENDATOR, COMMENDATARIUS, promiscue enim scribitur: Mercator socius, qui uni alteri *commendat* integram negotiationis curam certis conditionibus. Statuta Massil. lib. 3. cap. 20. §. 2. *Si vero socius vel Commendator prius ea mandaret ei* (cui Commenda credita est) *per literas sigillo capituli vel curiæ Massiliæ munitas, ut cum dicta societate vel commanda completo primo viagio revertatur, teneatur ille hoc facere, nisi aliud viagium tunc jam inceperit, ex quo damnum incurreret, si illud non compleret.* Passim occurrit ibi. Vide *Commenda* 2.

2. COMMENDATOR, Officium seu dignitas in Ordinibus Militaribus Religiosis, verbi gratia S. Joannis Hierosol. *Magister sive Commendator. Commendator domorum*, in Militia B. Jacobi, apud Innocentium III. lib. 13. Epist. 11. *Præceptor*, eadem notione in Militia Templi. [*Commendator domus Teutonicæ Trajectensis*, apud Miræum tom. 1. pag. 436. col. 2. *Domus Leprosorum Appamiæ*, apud Limborch. Sentent. Inquis. Tolos. p. 295. *Hospitalium*, in Hist. MS. Beccensi p. 464. *Monasterii B. Mariæ* vel *Dominæ nostræ de Mercede*, to. 4. Concil. Hisp. p. 290. & 453. &c.]

¶ COMMENDATORIUS, vel COMMENDATARIUS, Gall. *Commandeur*, Monachus S. Dionysii, qui pro Abbate omnimodam habebat jurisdictionem in quosvis delinquentes in Ecclesia & in toto Monasterii circuitu: quam exercebant Baillivus aliique officiales ad hoc unum instituti, ut narrat Doubletus p. 424. Epitaphium Fr. Petri *Bochart* apud Felibian. Hist. Sandion. p. 584. *In ætate constanti viam ingressus universæ carnis, hujusce domus Commendatarius Fr. Petrus Bochart, è longa serie Consulum & Præsidum supremi Senatus Franciæ... hic sepultus an. Dom.* 1607. Aliud Epitaphium ibid. p. 586. *Hic jacet Fr. Augustinus de Valles, Cantor & Commendatorius, necnon tertius Prior hujusce domus, qui obiit quarto Nonas Aprilis an. Dom.* 1636.

¶ COMMENDATORIÆ LITTERÆ. Vide in *Commendatitiæ*.

COMMENDATUS, Vassallus Domino fidelitate ac hominio astrictus: interdum obnoxius ratione beneficii & feudi, quod olim *Commendabatur* seu ad vitam concedebatur. *Qui in vassallitico Commendati sunt*, in Capitul. Pipini Regis Italiæ cap. 36. Charta Caroli Magni pro divisione Imperii c. 5. *Et unusquisque liber homo post mortem Domini sui licentiam habeat se Commendandi inter hæc tria regna ad quodcumque voluerit; similiter & ille qui nondum alicui est Commendatus.* Nithardus lib. 1. sub an. 840. *Et quoniam olim regnum Aquitaniæ Carolo donaverat, ut illi se Commendarent, hortando suasit, jussit. Qui omnes Commendati, eidem, sacramento fidem firmarunt.* Vide eumdem lib. 3. p. 371. Capitul. 3. an. 811. cap. 8. Capitul. Pipini Regis Italiæ cap. 13. Præceptum Lud. Pii pro Hispanis an. 816. Chartas 44. & 74. in Appendice ad Capitul. Steph. Baluzii, Legem Longobard. l. 2. tit. 9. §. 1. Concilium Duziacense I. part. 4. cap. 3. p. 253. & to. 13. Spicilegii Acher. pag. 314. 315.

SE IN VASSATICUM ALICUI COMMENDARE, in Charta Privilegior. concessorum Hispanis to. 2. Hist. Franc. *Noverint tamen iidem Hispani sibi licentiam à nobis esse concessam, ut se in vassaticum Comitibus nostris more solito Commendent.* Alia an. 816. ibidem: *Se ad Comites, sive vassos nostros, vel etiam ad vassos Comitum Commendaverat. Se in manus alicujus Commendare*, apud Eginhardum Epist. 27. 28. *Se solenni more Commendare*, apud eumd. Epist. 26. Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversus Guifredum Archiepisc. Narbon. *Insuper, quod pejus est & inhonestum, Commendavit se manibus ad Comitissam Urgelli. Homo manibus Commendatus.* Usatici Barcinonenses MSS. cap. 68. *De donatione facta à parentibus: Constituerunt Principes sæpe dicti qualiter omne donum stet inconvulsum perenniter... talem convenit adhibere firmitatem, quod etiam postmodum voluntatem suam nullatenus mutare possit, hoc scilicet ut recipiat eum ad hominem manibus Commendatum, aut donet ei potestatem de Castro, &c.* Cap. 70. *Sed postea non possunt mutare suam voluntatem, si adquisitor jam erat homo illorum manibus Commendatus, aut propter illud ad hominem receperint.* Cap. 116. *Statuerunt etiam quod si parentes cum filiis, aut filii cum parentibus intentionem vel placitum habuerint, parentes sint judicati & seniores, & filii velut manibus propriis Commendati.* Cap. 128. *Et utraque parte sacramenta fiant per singulos homines qui sint Christiani, & homines illorum manibus propriis Commendati.* Joannes VIII. PP. Epist. 303. *Joannes Diaconus, fidelis Commendatus noster.*

Non multum absimile fuit quod *jus applicationis* Romani appellabant, quod ab Atheniensibus ortum aiunt, apud quos peregrini se alicui opulento civi in clientelam dabant dicabantque. Hinc *Commendare se in clientelam*, apud Terentium in Eunucho. Vide quæ in hanc rem congessit Turnebus l. 24. Adversf. c. 32. Sed & hac voce *applicare* eadem propemodum notione utitur Charta Ludovici Comitis Sacricæsaris an. 1219. ex Tabul. S. Satyri: *Quod si aliquis de omnibus hominibus S. Satyri hominem se domini de Sancero esse dixerit, & ei se*

se applicare voluerit, ubi Abbas tres legitimos homines jurare fecerit, quod eum vel eos Ecclesiæ S. Satyri per unum annum & unum diem sine calumnia tenuerit, deinceps eum vel eos in pace habebit, sine campo, & batalia, vel aliqua contradictione.

¶ Commandus, Eadem notione. Chartularium Virzionense fol. xvii. *Theudorius dat suam Commandam quidtam de omnibus hominibus huic suo Commando nomine Archembaldo.*

Commendati, Dicuntur liberti, qui libertatem consecuti Patroni, seu manumissoris patrocinio se commendaverant. Quippe per *Chartam ingenuitatis* servo in libertatem adserto facultas dabatur, seu Ecclesiæ, seu alterius cujuscumque personæ, quæ ejus ingenuitatem tueretur, patrocinio se commendandi, ut patet ex Marculfo l. 2. Form. 32. &c. Canon Lugdunensis in Canonibus selectis apud Jacobum Petitum post Pœnitentiale Theodori pag. 242. *Quicumque contra libertos Ecclesiæ Commendatos actionem habet, non audeat magistratui eos tradere, sed in Episcopi judicio, quæ sunt veritatis audiantur; quia justum est ut contra calumniatorum versutias defendantur, qui immortalis Ecclesiæ patrocinium concupiscunt.* Concilium Toletan. IV. can. 72. *Liberti qui à quibuscumque manumissi sunt, & Ecclesiæ patrocinio Commendati existunt, ... sacerdotali defensione à cujuslibet insolentia protegantur.*

Legibus vero Scaniæ editis ab Andrea Suenonis Archiepisc. Lundensi lib. 6. cap. 5. servum, statim atque libertatem consecutus erat, *ex auctoritate consuetudinis approbatæ, ingenuorum aliquis suo generi conjungebat, eum in suum consanguineum eligendo, & qui pro factis ejus se sponderet responsurum, & hoc facto pro parte tertia recipiendæ satisfactionis onus sentiebat, vel pro parte tertia præstandæ satisfactionis lucrum percipiebat cum liberto, duplo minore semper liberto quam ingenuo satisfactione pro homicidio attinente.*

Neque tantum liberti, sed quivis villarum incolæ, liberti & ingenui, qui sub dominorum tutela & protectione vivebant, & in signum ejusmodi protectionis certam præstationem annuam vel servitium iis exsolvebant, *Commendati* dicuntur. Scribit Lactantius l. de Mortibus persecutor. num. 21. apud Persas eum fuisse morem, *ut Regibus suis in servitium se addicerent, & Reges populo suo tanquam familia uterentur.* Leges Wisigoth. l. 5. tit. 3. §. 1. *Si quis ei, quem in patrocinio habuerit, arma dederit, vel aliquid donaverit, ad ipsum quæ sunt donata permaneant. Si vero alium sibi patronum elegerit, habeat licentiam cui se voluerit Commendare: quoniam ingenuo homini non potest prohiberi, quia in sua potestate consistit, &c.* Adde §. 3. & 4. & Legem Longobardorum tit. 9. Tabularium Burguliense fol. 94. *Guillelmus Castri Mirabelli Princeps requirebat in Vosallia villa pravas consuetudines, & homines, quos Commendatos vocant.* Neque alii sunt de quibus agit Conventus Ticinensis ann. 853. cap. 3. *De liberis hominibus qui super alterius res resident, & usque nunc à ministris reipublicæ contra legem ad placita protrahebantur, & ideo pignerabantur, constitutum est, ut secundum legem patroni eorum vos ad placitum adducant, &c.* Domesdei: *In eadem* (villa) *tenet Ailwi Commendatus antecessori* (Mallet) 60. *acr. pro manerio, tempore Regis Edwardi.* Alio loco: *Soca Abbatis in eadem* 11. *liberi homines* 70. *acr. & fuere Commendati antecessori Malet, præter unum qui fuit Commendatus antecessori Rogeri Bigot, nomine Harainus.* Ex quibus patet Commendatos fuisse liberos homines, quibus licitum fuit cui vellent sese commendare. Ranfredus Jurisconsult. qui vixit sub Frederico II. in Ordine judiciario, tit. de Villanis: *Recommendati dicuntur, qui veniunt sub alienis partibus, & habitare volunt in civitate tua, elegit patrocinium tuum, & dicit, Domine, volo esse tuus Recommendatus, ut habeamus tuam defensionem annis singulis, & serviam in Pascha vel in Natali duas gallinas, vel libram piperis, vel aliquid aliud. De istis multos invenies apud Neapolim in villis eorum & Bononiæ. Isti de jure nihil aliud debent conferre; sed Neapolitani ab illis multa exigunt, & fere omnia, quæ exigunt Domini à vassallis.*

Interdum tamen ita clientelæ ac patrocinio Domini alicujus sese commendabant, ut obnoxiæ conditionis censerentur, & tanquam servi, si fugitivi essent, retraherentur, ut est in Lege Ripuar. tit. 72. §. 5. Hac enim lege alterius potestati se commendabant, ut quoad viverent, de victu ac vestitu sibi ab illo caveretur, cui *ingenuili ordine*, hoc est absque ingenuitatis ac libertatis præjudicio, servitium & obsequium sese præstituros profitebantur, hoc addito quod ab eo se subtrahendi potestatem non haberent, ut est in Formulis secundum Legem Roman. cap. 44. Diploma Ludovici Imp. filii Lotharii an. 24. pro Monasterio Casauriensi in Tabul. ejusdem Monasterii: *Vel quæ extrinsecus ad eandem respiciunt cum servis & ancillis, cartulariis, Commenditis, aldionibus, libellariis, &c.* Aliud ibidem: *Necnon etiam universos Commenditos, Cartularios, vel libellarios ipsorum.* Alibi *Commendati* dicuntur. Occurrunt passim in Chartis, apud Puricellum in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ pag. 215. 216. 226. 228. 231. Ughellum to. 2. pag. 580. to. 5. pag. 646. Perardum in Burgundicis pag. 276. Duchesnium in Probat. Hist. Monmorenciacæ p. 34. Vide *Affidati*.

Interdum ejusmodi Commendati servis ipsis accensebantur. Quoniam Attachiam. c. 57. §. 7. *Est autem tertius modus nativitatis & bondagii, cum aliquis liber homo pro Domino habendo vel manutenentia alicujus Magnatis, reddit seipsum illi Domino, suum nativum, sive bondum in Curia sua per crines anteriores capitis sui, &c.*

COMMENDIRE, pro *Commendare*, licentia Poëtica. Utuntur Alcuinus Epigr. 124. 164. 170. 214. 267. & Candidus Monach. in Vita metrica Eigilis Abbatis Fuld. cap. 24.

¶ Commenditus, pro *Commendatus*. Epistola Faroaldi Ducis ad Joannem V. PP. apud Mabill. to. 2. Annal. Benedict. p. 756. col. 1. *Credimus, Sanctissime Pater, Sanctitati vestræ non latere, qualiter Monasterium in territorio nostro Sabinensi consistens, per aliquas donationes nostras in cespitibus & servis & colonensibus locum ipsum per Thomam Abbatem & Commenditum nostrum restauravimus.* Vide *Commendatus*.

COMMENDISIA, Idem quod *Commendatio*, Tutela, &c. Charta an. 1229. in Tabular. Campaniæ Thuano fol. 361. *Ego Theobaldus, &c. Quod ego retinui sub me in Commendisia mea Reinaudum Seiguer civem Tolosanum. Concessi siquidem ipsum peregrinum quamdiu sub me morabitur, in Commendisia mea fore liberum ab omni tallia, tolta, & demanda, à justitia villæ, turris & gabiolæ, ab omni exercitu & chevaucheia & ab omni alia exactione. Propter hoc autem dictus Renaudus tenetur mihi vel mandato meo reddere annis singulis in nundinis S. Aigulfi* 60. *sol. Pruvin. pro uno scypho argenti, unius marchæ, interius deaurato. Actum, &c.* Alia ann. 1200. in eodem Chartul. *Ego recepi in Commendisia mea bona fide Margaretam uxorem Petri Raymundi Tolosani. Ita tamen*

quod dicta Margareta reddet mihi, &c. scyphum argenti, &c. & per hoc volo eandem Margaretam esse immunem ab omni tallia, &c. Tabularium Absiense fol. 52. *Pro quibus annuatim reddant Fratribus de Massigne 4. nummos de Commendiza.* Tabularium S. Trinitatis Vindocinensis ann. 1083. *Terram quæ vocatur Balneolus, misit Amelina in Commendisiam Odoni Comiti, talem videlicet, ut unusquisque qui in ea terra bordam vel domum haberet, minam avenæ redderet illi ob tutamentum.* Cur vero Amelina prædium suum Odoni commendaverit, sic prodit in Charta 289. fol. 67. *Sed quia* (terra apud Balneolos) *contigua cætero non erat meo casamento, & ab illo longe manebam, ideo ad Odonem Comitem accessi, qui me valentior erat, eam tueri deprecans, ut ipsam à suis omnibus recepùs ob amorem meum, ac si propriam, suo tutamine defensaret, dans illi loco mercedis 60. arietes, &c.* Charta Hugonis Ducis Burgundiæ an. 1236. *Ex præmissis igitur plenius attendentes quod memoratus avunculus noster D. Guill. de Vergeiaco, aut aliquis alius nullam habet guardiam aut Commendisiam in Abbatem & Conventum aut homines villæ Besuensis, nisi de voluntate Episcopi Lingonensis, &c.* Vide *Warda.*

Est etiam *Commendisia* ipsa præstatio pro *Commendisia.* Charta ex Tabulario Vindocinensi, cujus titulus *De Comandisia de Domzei*, concipitur: *Paganus de Montedublello promisit Deo & D. Gaufrido Vindoc. Abbati se servaturum obedientiam de Domzeio, cum omnibus quæ ad eam pertinent, & ab omnibus cum quibus pacem haberet, defensurus, eo pacto ut pro quadriga in terra singulis annis daretur unus sextarius frumenti, & pro dimidia quadriga, una mina.* Idem Tabularium, Charta 86. *Donavit Consuetudines omnes quas habebat in terra de Loirs & de Forgetis; vicariam scilicet & Commendisiam & carreium, &c.* Charta fundationis Abbatiæ omnium SS. Andegav. an. 1049. *Similiter perdonat* (Comes) *Commendisiam villanorum Montisfortis, &c.* [Tabularium Monasterii S. Florentii: *Radulfus de Monterebelli Vicecomes cedit Commendisiam sive toltam, quam in terra S. Florentii habuerat. Item & Goffredus de S. Quintino, qui partem istius Commendisiæ in feudo tenebat.*] Chronicon vernaculum laudatum à Duchesnio in Hist. Vergiac. *Et avec ce donna ausdits Abbé & Convent la Commendise qu'il avoit des hommes de Givry & de Veanne, sans vouloir en aucune chose venir contre la Charte de Hugues Duc de Bourgogne son pere, par laquelle il ne devoit prendre en Commendation les hommes de l'Eglise de Cluny.* Vide Chopinum lib. 3. de Sacra polit. tit. 7. §. 5. Louvetum in Hist. Bellovac. to. 2. p. 182. 183. Guichenonum in Probat. Hist. Bress. pag. 23. &c.

¶ COMMENDITIA. Charta Gaufredi de Leziniaco pro Monasterio Malleacensi an. 1232. apud Stephanotium to. 4. Antiquit. Pictav. MSS. p. 409. *Commenditias autem meas de Volvento, vel aliis locis in terra dicti Monasterii vel membrorum, de cetero recipi non permittam; nec impediam nec faciam impediri, quominus idem Monasterium cum membris & pertinentiis suis plena fruatur ac perpetua libertate.*

¶ COMMANDICIA. Chartularium Virzionense fol. xv. verso: *Aganus Christi famulorum famulus tradit Monasterio Virzionensi filium suum Rainaldum in presentia D. Berengarii Abb. una cum Commandicia terre loci ejusdem.*

¶ COMMENDITUS. Vide in *Commendire.*

COMMENSALIA, Symbola, quæ ad communem *mensam* conferuntur. Concilium Laodicenum can. 54. Οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν. Quæ sic reddidit Isidorus Mercator: *Non oportet ministros altaris .... ex symbolis, (quæ vulgus Commensalia appellat) convivia celebrare.* Atto Episcopus in Capitulari cap. 55. habet *Commessalia.* Vide *Confertum.*

COMMENSALIS, ὁμοτράπεζος, σύσσιτος, *Conviva*, convictor, qui ex Principis aut alterius familia & *mensa* est. Charta ann. 1172. apud Perardum in Burgundicis: *Accipiant de expensa Curiæ, tanquam Commensales Ducis in perpetuum duos solidos pro pane, 4. sextarios vini, &c.* Charta Caroli IV. Imp. pro Galterio *de la Rocha* Papiensi an. 1380. *Te in judicem, officialem, seu Auditorem causarum Imperialis Palatii nostri, & Consiliarium, familiarem nostrum, domesticum & Commensalem constituimus.* [Index MS. Beneficiorum Eccles. Constantiensis fol. 40. v°. *Rector jacet in quadam camera Prioratus, & est Commensalis Prioris & Conventus.* Occurrit in Prosa SS. Sacramenti & alibi non semel.] Vox nostris notissima, qui hac appellatione domus regiæ officiales donant. Vide *Conviva.*

¶ COMMENTA. Miracula S. Apollinaris Episc. to. 5. Julii pag. 354. *Ille vero susceptio Abbatis imperio, ut oportebat obtemperare cupiens, in hujus initio descriptiunculæ, dum quinque vel sex Commenta peregisset, invasit illum quidam animi torpor, totamque spem incepti operis illi peragendi subripuit.* Ita legit apographum Cisterciense; at Trecense *Commata*, teste Sollerio, quæ fere eodem redeunt, inquit; nam κόμμα Græcis est Incisio. Vult itaque dicere Auctor puncta quædam historica huc spectantia incise seu breviter, κομματικῶς, notata fuisse.

¶ COMMENTARE, pro *Commentari*, Excogitare, in Vitis Patrum Emerit. tom. 2. Concil. Hisp. pag. 653. col. 2. *Fraudulenta consilia, qualiter eum interficerent, Commentavit.*

1. COMMENTARIENSIS, Custos carceris, sic dictus, quod *Commentarios*, id est, rationes custodiarum & reorum conficeret, & inscriptiones criminum (nostris *Escroués*) reciperet. Hesychius: Κομμενταρήσιος, τὰς ἐγγραφὰς τῶν ἐγκλημάτων δεχόμενος. *Escroué* vero ab ἐκκρούειν, quod est contrudere, conjicere in carcerem, deducit Cujacius. Firmicus lib. 3. Mathes. cap. 9. *Erunt Cornicularii aut Commentarienses, quibus damnatorum cura committatur, seu clavicularii, vel carcerum custodes, & quibus publicarum catenarum cura mandatur.* Vetus Arestum Parlam. Paris. ann. 1394. *Uxor Commentariensis claves sibi carcerum tradere noluerat.* Occurrit non semel in Cod. Th. & apud Scriptores.

2. COMMENTARIENSIS, Notarius. Gloss. Ælfrici: *Commentariensis, Gerefa. Commentariensis Imperii*, in Vita Ludov. Pii an. 812. Vide Fortunatum de Vita [non exstat apud Fortunatum, sed apud Anonymum de Miraculis] S. Medardi c. 1. num. 13.

¶ COMMENTARIOLUS, Modus agri, ut videtur. Donatio anni 855. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 142. *Hæc sunt nomina locorum præfatæ hæreditatis. In pago qui dicitur Felva... mansos dominicales tres... item Commentariolum de hæreditate Folckeri, quam habet in Frisia.*

¶ COMMENTARIUM, Carcer. Vita S. Athanasii, to. 1. Maii pag. 229. *Præfectorum carceres Commentaria dictos, &c.*

¶ COMMENTATOR, ut *Commentariensis*, Custos carceris. Acta S. Canionis, tom. 6. Maii pag. 30. *Cumque fuisset adductus Jacinthus Commentator, pronunciabat: Canio Christianorum Episcopus, qui in carcere fuerat mancipatus, ecce nunc examinandus assistit.*

¶ COMMERCATIO, Mercatio. Vide *Romanizare.*
¶ COMMERCATOR, Mercator. Gloss. Gr. Lat. συνέμπορος, *Commercator.* Vide infra *Commercius.*
¶ COMMERCATRIX. Vide in *Commercium* 3.
¶ COMMERCIARIUS. Vide post *Commercium* 1.
¶ COMMERCIONES. Vide in *Commercium* 3.
1. COMMERCIUM, Permutatio, commutatio. Gloss. Lat. Gr. *Commercium*, συναλλαγή. Papias: *Commercia, commutatio mercis. Commercia, negotia.* Chronicon Besuense: *Et pro tali Commercio dedit illi* 25. *sol. & unam combam.*
COMMERCIUM, Merx ipsa. Glossæ antiquæ MSS. *Mercimonia, Commercia.* Gloss. Lat. Gall. *Commercium, Mercerie, ou marchandise.* Fortunatus lib. 3. de Vita S. Martini:

Oceanusque negat Commercia ferre Britannis.

Capitulare Lud. Pii an. 821. cap. 1. *Ut nullus teloneum exigat, nisi in mercatibus, ubi communia Commercia emuntur ac venundantur.* Charta ejusd. Imp. ex Tabulario S. Germani Autisiod. *Teloneum de* 4. *navibus quæ per Ligeris flumen, seu cætera flumina propter sal & cætera Commercia discurrebant, &c.* Vetus Charta sub Carolo C. apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. p. 746. *Et de quocunque Commercio ex quo telloneus exigitur vel portaticus, &c.*
COMMERCIUM, Tributum quod pro mercibus seu pro Commercio, à mercatoribus pensitatur. Charta Balduini Reg. Hierosol. ann. 1109. apud Ughellum in Episcop. Genuensib. *Commercium nullum dabitis in tota terra quam habeo, vel acquirere potero.* Sanutus lib. 2. part. 2. c. 4. *Quod præfata tributa, datia, & Commercia, aliaque necessaria nequaquam transferri valeant.* Conventiones Michaelis Paleologi cum Genuensibus an. 1261. in Hist. nostra Gallo-Byzantina: *Item promisit & convenit quod non imponet, aut exiget, aut exigi faciet aliquod novum Commercium, dacitum, seu exactionem in toto imperio prædicto.* Vide Ughellum to. 7. p. 1362. Glossæ Basilic. τελώνιον, κομμέρκιον. Anna Comnena lib. 6. Alexiad. p. 162. Μήτε μὴν ὑπὲρ κομμερκίου, ἢ ἑτέρας τινὸς εἰσπράξεως τῷ δημοσίῳ εἰσκομιζομένης παρέσχεν ἄχρι καὶ ὀβολοῦ ἑνός. Sæpe hac notione occurrit apud Græcos Scriptores sequioris ætatis. Vide Glossar. Meursii, Fabroti [& med. Græcit.] Hinc
COMMERCIARIUS, Κομμερκιάριος, pro tributorum exactore, in Chronico Alexandrino p. 900. apud Constantinum Porphyrog. de Administr. Imp. c. 43. & in Actis S. Anastasii Persæ cap. 4.
COMMERCIUS, Negotiationis socius, commerciarius. Gloss. Græc. Lat. συνωνητής, *Comparator, Commerciarius.* Veteres formulæ cap. 45. *In quoscumque portus civitatis, seu mercada, nullo contradicente suus venditor, vel Commercius quodlibet negotium potestatem habeat vendendi.* Glossar. Ælfrici: *Comercimus*, Cepena ȝinȝa ȝeƿrixle. Sed legendum *Commercium*, quod Saxonica videntur sonare, *rei venalis permutatio.*
2. COMMERCIUM, Idem quod *Merces.* Vide in hac voce. Charta Caroli C. Reg. Francor. ann. 3. Ind. 7. ex Tabul. S. Cyrici Nivernensis: *Nam Dominus & avus æquivocus noster, sicut in auctoritate genitoris nostri continetur, ad petitionem Hieronymi quondam ejusdem loci & urbis Episcopi, pro Commercio animæ suæ ac remuneratione ipsius sancti loci ejusdemque Ecclesiæ, ex ipsis rebus propriis villas & cellulas reddit, &c.* [Annal. Bened. to. 3. p. 710. col. 1. ex Donatione facta Monasterio S. Juliani Turon. ann. 940. *Exinde sibi cœlestia credunt percipere Commercia.*]
3. COMMERCIUM, Idem quod *Commarchia*, Confine, limes. Tabula Peutingeriana VII. *Fines exercitus Syriatici & Commercium barbarorum.* Annales Francor. an. 889. *Aureolus Comes, qui in Commercio Hispaniæ atque Galliæ. . . residebat.* Frustra hic *Confinio* reponunt viri docti, quod idem est quod *Commercium*, quod ita apud Eginhardum legi advertant: neque enim id factum vitio librariorum, nam ita etiam præferunt Annales Bertiniani, & alii. Hinc
COMMERCIONES, qui aliis *Commarchani*, qui in confinibus ac limitibus habitant. Leges Inæ Regis Westsaxonum cap. 11. *Si quis inter Commerciones regni nostri roboriam & violentam captionem faciat.* Saxonica editio habet ȝemeꝺum, limites, confinia.
COMMERCATRIX ROMANORUM BARBARIES, in Vita Lietberti Episcopi Cameracensis c. 1. id est, Gentes barbaræ Romanorum finibus vicinæ.
¶ COMMERCIUS. Vide in *Commercium* 1.
¶ COMMERDIUM, f. Commercium, inquit Muratorius to. 3. p. 544. c. 2. Concordia inter Benedictum Cardinalem & Thomam Patriarcham CP. &c. *De Commerdio quod infra Constantinopolim vel extra, nomine civitatis receperint, quintam decimam non dabunt. Si in ipsa civitate Constantinopolitana nomine alterius civitatis aut loci, vel alibi Commerdium solvetur, quintam decimam dabunt Ecclesiæ.* Videtur esse tributum ex Commercio solutum.
COMMESSALIA. Vide *Commensalia.*
¶ COMMETANEUS. Vide *Cometanei.*
¶ COMMICIA. Vide *Cometia.*
¶ COMMICUS. Liber Ecclesiasticus, de quo supra in *Comes* 1.
COMMINARE, Idem quod *Minare*, ducere, Gallis *Mener.* Lex Longob. lib. 1. tit. 19. §. 27. *Si qualibet persona in finibus regni nostri ignem in silva Comminare ausa fuerit, &c.*
¶ COMMINATORES, *Argentarii.* Papias.
COMMINELLI, COMMUNELLI, Hæretici Valdensium sectarii, sic forte dicti quod omnia sibi invicem communia essent: nam *Communalis*, idem valet ac *Communis.* Horum mentio est in Constitutione Friderici II. Imp. contra Catharos & Patarenos, apud Waddingum in Annalib. Minorum an. 1254. n. 16. Vide *Communalis.*
COMMINISCENTIA, Compensatio, merces, *Reconnoissance.* Charta Willelmi Episcopi Acconensis an. 1163. apud Ughellum tom. 7. p. 268. *Et mihi pro hac libertate donoque prælibato* 1300: *Byzantios de Comminiscentia atque eleemosyna B. Andreæ, ac proborum hominum Malfetanorum ex propria deliberatione dederunt.*
¶ COMMIS, pro *Comes.* Placitum anni 852. inter Instrum. tomi 1. novæ Hist. Occitanæ col. 99. *Ad tunc nos Commis, vassi dominici hæc judices interrogavimus Odilone, quid ad hæc respondere vellet.*
COMMISCULARE, Miscere. Vide *Misculare.*
¶ COMMISCULUS, Communis. Vide in hac voce.
¶ COMMISERO, unà Miserandus. Tertull. lib. 4. adversus Marcionem cap. 9. *Sed quoniam attentius argumentatur apud illum suum nescio quem συνταλαίπωρον, id est Commiseronem, & συμμισούμενον, id est, coodibilem.* Ibidem c. 36. *Commiserones & coodibiles hæretici.*
COMMISSARII, apud Italos dicuntur Executores testamentorum. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 8. rubr. de Legatis & fideicom. *Commissarii dicuntur quibus committitur legatum animæ solvendum: unde in multis locis appellantur Executores testamentorum, qui exequuntur legatum animæ.* Vide Statuta

Venetorum ann. 1242. lib. 4. cap. 17. & seqq.

Commissaria, Actio *Commissarii*, executio testamenti, ibidem, & in Constitutionibus Nicosiensibus c. 30. extremo.

¶ Commissaria, Munus *Commissarii*, cui custodia castri credita est, in Litteris Bonifacii VIII. PP. apud Illustr. Fontaninum in Appendice Antiquit. Hortæ pag. 415. *Non obstantibus aliquibus literis apostolicis sub quavis forma vel expressione confectis, impetratis vel etiam impetrandis, quibuscumque personis seu personæ concessis vel etiam concedendis super institutione dicti castri vel Commissariæ, castellaniæ, aut custodiæ castri ejusdem vel alicujus partis, &c.* Rursum occurrit in Chron. Andreæ Danduli apud Murator. tom. 12. col. 391. ubi de electione Jacobi Contareno Ducis Venetorum: *Qui hunc jam grandævum procuratorem S. Marci super Commissariam existentem, & per lineam rectam à Dominico Contareno Duce ortum trahentem, die* VI. *Septembris Ducem electum populo nunciaverunt.* Qualis sit hæc *Commissaria* mihi incompertum.

¶ Commissarius, generatim is est, cui negotium quoddam curandum creditur, v. g. causa disceptanda, lis dirimenda, tuenda in provinciis Regis auctoritas &c. Gall. *Commissaire.* Passim occurrit in instrumentis recentioribus.

1. COMMISSI, qui aliis & nostris *Commendati*, de quibus supra. Charta Henrici Imp. ann. 1082. apud Ughellum in Episc. Fulginatensib. *Largimur etiam atque confirmamus ejusdem Ecclesiæ Priori, vel ei qui successor fuerit, ut habeat potestatem suos liberos homines suosque Commissos judicare secundum legem, & justum arbitrium corripere.* Ita *Committere se alicui*, pro *Commendare* eadem notione, qua supra, usurpat Flodoardus in Chr. ann. 922. 924. & 940. Gloss. Lat. Gr. *Committit*, ἐμπιστεύει.

2. COMMISSI, apud Casinenses, dicuntur, qui aliis *Conversi*. Vide Haeftenum lib. 3. Disquisit. Monast. tract. 2. disq. 8.

¶ 1. COMMISSIO, Legatum negotium, mandata rei alicujus provincia, Gal. *Commission.* Epist. Principis Palatini ad Carolum VIII. Galliæ Regem apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. ann. 1497. *Post tardum ipsius adventum ad dictam Dietam, admissa excusatione de sua adversa valetudine, de predicte pensionis solutione, ut asserit, non modo Commissionem non habuit; sed & regia Celsitudo de ea provisione solvenda, nunc scribendo suis litteris mentionem prorsus nullam facit.*

¶ 2. COMMISSIO, Confiscatio, bonorum multatio, Gall. *Confiscation.* Charta Philippi Regis pro Ecclesia Mimatensi an. 1306. ex Tabulario ejusdem: *Jure tamen Commissionis & extorrentiæ cujuscumque ad nos nihil proprium de locis communitatis venire poterit, quin nobis & dicto Episcopo absque recompensatione aliqua sit commune.* Pactum an. 1306. in Hist. Dalphin. to. 2. p. 125. col. 2. *Item promiserunt, ut supradictus Dominus Dalphinus & ejus liberi dicto D. Drodoni, Guidoni & mihi Notario stipulantibus ut supra, se remittere & cedere pro se & suis cum effectu ipsi Rolleto Jus Commissionis & offensæ, si quod habebant in bonis patris sui usque ad præsentem diem ratione feloniæ, &c.* Vide *Commissum* 2. & *Lactamia.*

¶ Commissio feudi, Ead. notione. Vide *Caducitas feudi.*

¶ COMMISSIONARIUS, Delegatus ad tractanda alterius negotia, idem qui supra *Commissarius.* Charta Elizabethæ I. Reginæ Angl. ann. 1559. apud Rymerum tom. 15. p. 505. col. 1. *Assignavimus vos Commissionarios nostros ad tractandum, communicandum & componendum cum omnibus & singulis subditis nostris, &c.* Gallis *Commissionnaire* est Institor, qui mercatoris agit negotia.

COMMISSIONATUS, Delegatus, qui mandatum seu *Commissum* alterius defert, Gallis, *Porteur de Commission.* Gloss. Græc. Lat. ἐπιτροπὴ, ὅ ἐςι ἐντολὴ, *Commissum.* W. Thorn. in Chronic. *Archiepiscopus Aquinensis fuit à D. Papa Commissionatus.*

¶ COMMISSIORATUS, Officium *Commissarii* ad custodiendos regni limites delegati. Charta Edwardi IV. Angl. Regis pro Duce Glocestriæ apud Rymerum to. 11. p. 658. col. 1. *Dantes & concedentes præfato fratri nostro potestatem & mandatum speciale faciendi & exercendi omnia & singula quæ ad officium hujusmodi custodiæ & Commissionatus nostri pertinent ibidem.* Similia habes ejusdem tomi pag. 665. col. 1.

COMMISSORIUM, Donatio, testamentum, seu diploma. Vide Anton. Brandaonum lib. 8. Monarch. Lusitan. cap. 15.

¶ 1. COMMISSUM, Depositum, ut sunt chartæ quæ apud Notarios deponuntur. Charta Agnetis Ducissæ Silesiæ ann. 1363. apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. pag. 406. *Allexio Notario qui præsentia habuit in Commisso.* Ibidem pag. 43. in Charta Bolkonis Ducis Silesiæ: *Thammonæ de Schellendorff nostro Protonotario, qui præsentia habuit à nobis in Commisso.*

¶ 2. COMMISSUM, Bonorum multatio. Acta SS. Junii to. 2. p. 493. de S. Rossellina: *Quod si aliquo modo contingeret d. Monasterium de Cella Robaudi d. censum* V. *solidorum non solvere ... non ob hoc incideret in Commissum.* Consuetud. Tolos. in rubrica de feudis n. x. *Est usus sive Consuetudo Tolosæ; quod si feudatarius per annos vel amplius, vel per quantumcumque tempus cessaverit ab obliis Domino seu Dominis feudi persolvendis, feudum non potest nec debet venire in Commissum ipsi Domino seu in incursum, sed feudatarius debet & tenetur solvere Domino feudi pro dicto feudo oblias, census & alias dominationes in cartis feudi contentas, pro tempore quanto illud tenuerit.* Vide *Commissio* 2. & *Committere.*

¶ 3. COMMISSUM. Confessio fidei Felicis Urgellit. Episc. to. 3. Concil. Hisp. p. 115. *In Dei nomine Felix olim indignus Episcopus, domnis in Christo fratribus ... Presbyteris ... Clericis in parochia Urgellitana Ecclesiæ degentibus, seu cæteris fidelibus in superdicto Commisso commorantibus in Domino Deo Patre ... æternam salutem.* Vox *superdicto* addita voci *Commisso* indicat jam superius dictum fuisse de loco, qui hic appellatur *Commissum*: nullus autem alter locus est prius memoratus, præter *Parochiam*, id est, Diœcesim, *Urgellitanæ Ecclesiæ*; hinc conjicio nomine *Commissi* intelligendam esse parochiam ipsam Urgellitanam forte *Commissum* dictam, quod Pastoris curæ & sollicitudini committeretur.

¶ 1. COMMISSUS, Commendatus. Vide *Commissi.*

¶ 2. COMMISSUS, Idem qui *Commissarius*, Legatus ad gerendum quoddam negotium. Charta Johannis Eborac. Archiep. an. 1428. apud Thomam *Madox* Formul. Angl. p. 100. *Pro vitandis dampnis, dispendiis atque periculis, contencionibus & debatis, quæ inter Commissos & deputatos præfati Archidiaconi, &c.*

COMMITTERE, Confiscare, quando nempe Cliens patronum agnoscere non vult, & temere Clientelam inficiatur. Budæus ad L. *Herennius*, de Evict. *In jure civili & apud JC. Commissum appellatur, quod ob vectigal non solutum, vel omissam apud publicanos professionem fisco vindicatur.* Jure vero feu-

dorum *in commissum cadere* dicuntur dominia, quæ ex delicto vassalli ad dominum feudi redeunt. Gl. Lat. Græc. *Commisit*, ὑπέπεσεν, ἐνεχυριάσθη. *Commisit in legem*, ὑπέπεσεν τοῖς νόμοις. *Committit*, ἁμαρτάνει. *Commettre son fief*, in Consuetudinibus municipalibus nostris passim. *Commissi legem incurrere*, in leg. 2. Cod. Th. de Susceptor. Charta Ottonis Imp. an. 953. apud Willel. Hedam: *Terram quam Hatto in loco Ecki habere videbatur, & ad nostrum regale jus pro sui ipsius Commissu fiscata erat, ad prædictam Ecclesiam tradidimus.* Alia an. 1250. *Eadem* (bona) *tenebant ab Ecclesiis antedictis, & ideo si ea Commiserunt, non Domino Regi, sed potius ipsis Ecclesiis fuerant applicanda.* [Consuetud. Marchiæ Dumbarum art. 17. *Homo taillabilis alterius Domini, qui ponet se in franchesia alicujus alterius Domini, quia ipse denegat & reneat Dominum suum, omnes ejus res & bona Committuntur Domino cujus ille erat homo taillabilis, antequam positus fuisset in franchesia prædicta, sub tali conditione, quod ille Dominus, cujus ipse homo denegans & reneans erat homo taillabilis ante dictam franchesiam, reddat & reddere teneatur Domino, de cujus dicta bona moverent, sufficientem tenementarium intra annum & diem de manu mortua.*] Vide *Feudum perdere*, & Ferrarium in *Scomettere*.

¶ COMMITTIMUS, Vox Latina, quam Practici nostri Gallicam fecerunt atque etiamnum retinent. Significat facultatem eligendi tribunal opportunum ad dirimendas lites suas quibusdam concessam regio diplomate, in quo vox illa *Committimus* semper legitur; hincque dicta *Committimus* illa prærogativa.

¶ COMMODALE, Fructus, quidquid *commodi* in agris est, vel ex agris nascitur. Formula venditionis anni 1250. apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 112. *Præmissa omnia vendidimus prædicto hospitali cum advocatia & utilitatibus omnibus quæ in eis nunc sunt, quæ in superficie terræ vel in subter ejus Commodalibus in posterum potuerint provenire.*

COMMODATIONES CARRUCARUM. Vide *Carruca*.

COMMODOLARE, pro *Commodare*, in Formulis Andegavensibus n. 58.

1. COMMODUM, Stipendium, salarium. Gloss. Lat. Gr. *Commoda*, λυσιτελῆ, χρήματα. Suidas: Κόμοδα, δόσις ἐπὶ τοῦ σιτισμοῦ παρεχομένη. Perperam editum σεισμοῦ, quod non advertit Meursius. S. Augustinus, seu quivis alius, homil. 19. de Verbis Domini: *Fraudes suas ac rapinas Commodum vocant, cum ipsa præda inferatur incommodum.* Joannes VIII. PP. Epist. ad Rostagnum Archiep. Arelatensem: *Quibusdam narrantibus agnovi quod in Galliarum... partibus, nullus ad sacrum ordinem sine Commodi datione perveniat.* Vide Vitruvium in Præfat. lib. 1. Senatorem lib. 4. Epist. 27. lib. 5. Epist. 5. l. 7. Epist. 15. lib. 9. Epist. 14. lib. 11. Epist. 8. Privilegium Emmonis Episcopi Senonensis in sæculo 3. SS. Ord. S. Benedicti to. 2. pag. 614. & quæ observarunt Salmasius de Usuris p. 96. Savaro ad Sidon. l. 6. Epist. 9. Cujacius, Carolus Labbeus, Jacobus Gotofredus, & alii. Hinc

COMMODUM, pro quavis pensitatione vel etiam exactione usurpat Gregorius M. lib. 1. Epist. 42. 59. Ut & Diurnus Romanus cap. 4. tit. 2. Interdum sumitur pro pecunia quæ pro multa exsolvitur. Auctor Queroli sub finem: *In luxu autem & ossibus loco motis, usque ad deuncem solidi injuriarum Commodum placuit extendi. Censum sive Commodum aliquod imponere*, in Conventu Pistensi ann. 864. to. 2. Spicilegii Acheriani.

COMMODUM FACERE. Vide Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 79.

2. COMMODUM, COMODIUM, Cubiculum, hospitium. Isidorus in Glossis: *Comodia, hostiaria.* Perperam in Excerptis Pithœanis *Comedia*: est enim hoc loco *Commodium*, hospitium, quod per *Ostiarium* expressit Historia Australis ann. 1298. *Et venerunt cum tanta multitudine Ungarorum & Comanorum, quod vix poterant invenire hospitia in civitate, imo circumquaque extra partes civitatis receperunt se cum equis suis, in cubiculis, & stabulis, & cameris, in stupis, de suis Comodiis hominibus ejectis.* Buschius in Chronico Windesem. lib. 2. cap. 45. *Missam in portatili in Commodo ubi decubuit coram ipso celebravi.* Lib. 2. cap. 57. *Cum Prior in civitates, oppida, loca, domus, & Commoda hospitum suorum divertere contigisset.* Et cap. 5. *Commodo satis pulchro inclusus.* Ex his emendandus Anonymus in modo examinandi Valdenses: *Quotiens audivisti prædicationes eorum? ubi primam? in quot domibus istius loci? in quo Coramodo istius domus?* Legendum enim *Commodo*.

¶ COMMOLERE, Una molere: Supplem. Antiquarii: *Commolo*, συναλήθω.

¶ COMMOMONENTUM, ἀρχεῖον, *Basilica, Palatium*, in eodem Supplemento. Infra legitur *Comomonentum*.

¶ COMMONACHUS, Ejusdem Monasterii seu Congregationis Monachus, apud Thomam *Madox* Formularis Anglic. pag. 267. & Rymerum to. 8. pag. 401. col. 1.

¶ COMMONERE PLACITUM, Litigare, litem movere, intentare. Literæ Seguini Condomensis Abbat. to. 2. novæ Gall. Christ. Instrum. col. 443. *Ut si vim vellet inferre, vel ulla occasionis intentione Placitum Commonere, ipsi in fidelitate Dei & S. Petri placitarent; & si opus esset & contra omnes defensarent.*

¶ COMMONIALIS, Una cum aliis Monacha, apud Rymer. to. 4. pag. 314. col. 1.

COMMONITORIUM, Epistola qua aliquid præcipitur, qua quis *Commonetur* ut rem mandatam exequatur. Lexic. Græc. MS. Reg. Col. 2062. Κομμονιτήριον, ἐνταλτήριον εἰς ὑπόμνησιν, κατὰ Ρωμαίους. Qua notione pro memoriali quodam libello, quo scilicet memoria juvatur, usurpat Vincentius Lirinensis contra Hæref. in Præfat. *Me vero sublevandæ recordationis, vel potius oblivionis meæ gratia, Commonitorium mihimet parasse sufficerit.* S. Augustinus lib. de Hæresib. *Quæ cum dicis, unum quasi Commonitorium de his omnibus te desiderare significas: audi ergo unde commonearis, quid petas.* Nicolaus I. PP. Epist. 27. *Dicitis enim vos præfatum commonuisse Hlotarium, sicut in Commonitorio nobis à vobis directo legere prævaluissemus, &c.*

Alias & fere semper pro Epistola qua mandata dantur. Suidas & Glossæ Basil. Κομμονιτόριον, ἐπιστολὴ προστακτικὴ ἀποστελλομένη εἰς χώρας, vel, ἐπιστολὴ ἀποστελλομένη μετὰ προστάξεως. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Commonitorium, vel pictacium*, Ærend... ȝeppit, i. *Epistola.* Proterius in Ep. ad S. Leonem PP. *Ex illo tempore, quo Commonitorium vestrum accepi.* Anastasius in Hist. Eccl. pag. 52. *Decepit Imperator Macedonium per Celerem Magistrum; Commonitorium faciens ad eum, in quo se primam... confitebatur suscipere Synodum.* Alio loco: *Per Commonitorium scriptum omnibus Ecclesiis præcepit Trisagium in letaniis cum additamento dicendum.* Ubi Theophanes pro *Commonitorium*, ὑπομνηστικὸν habet. Gl. Græc. Lat. ὑπομνηστικὸν, *Commonitorium.* Balsamon

ad Synod. Carthag. Κομμονιτόριον, ἤτοι ἔγγραφον ὑπόμνημα. Utuntur passim Scriptores, Concil. Ephesinum pag. 289. edit. 1618. Concil. Carthag. 6. cap. 6. Cod. Canon. Eccl. Afric. cap. 93. Codex Theodosian. Paulinus Epist. 9. S. August. Ep. 99. & alibi, Gregorius Mag. l. 3. Dial. c. 10. Innocentius I. PP. Epist. 18. cap. 1. Guillelmus Bibliothec. in Hadriano PP. pag. 228. Flodoard. lib. 3. Hist. Rem. cap. 28. pag. 564. edit. Colvener. Vita Ludovici Pii an. 836. Lex Wisigoth. lib. 7. tit. 5. §. 3. Fulbertus Carnot. Epist. 7. 63. 92. Lanfranc. Epist. 26. Ægid. Aureævallis in Adalberone Leod. Episc. cap. 34. Odo Clun. in Tract. de Reversione B. Martini à Burgundia, Vita S. Fulgentii Rusp. Episc. cap. 24. Concil. Ticinense an. 855. &c. Vide Juretum ad Symmachi lib. 5. Epist. 22. & Lindenbrogium ad Ammiani lib. 28. pag. 178.

Commonitoriæ Litteræ. Flodoardus lib. 3. Histor. Rem. cap. 23. *Pro litteris Commonitoriis, quas jussione Regis mittebat Hugoni, &c.* Cap. 28. *Quibus etiam pro reversione ipsorum Commonitorias direxit litteras.*

Commonitoria Rescripta, Scripta. Anastas. Bibl. in Greg. II. *Rescriptis Commonitoriis, nisi ad Catholicam converteretur fidem, etiam extorrem à Sacerdotali officio esse mandavit.* Et in Greg. III. *Ut ab hoc resipiscerent ac se removerent errore, Commonitoria scripta, vigore apostolicæ sedis instituta... direxit.*

¶ COMMONRA, Commonras, Commonrias, Voces Occitanæ, quarum duæ posteriores *Commonueris*, prima *Commonuerit*, significat. Jusjurandum Guillelmi Montispessulani præstitum Johanni Episc. Magalonensi an. 1184. apud Acherium to. 10. Spicil. pag. 171. *Audi tu Johannes Magalonensis Episcope. Ego Guillelmus Dominus Montispessulani, filius Mathildis, ab ista hora in antea personam tuam non capiam, vitam & membra tua tibi non tollam, nec homo nec femina meo consilio vel meo ingenio. Et si in illo honore quem tu hodie habes & possides, & Canonici Magalonenses habent & possident, in communia vel in antea tu acquisieris meo consilio, & Canonici meo consilio acquisierint, ego Guillelmus tollerem, vel forisfactum ibi facerem, cum tu Commonras per sacramentum, vel si præsens non fueris, aut Ecclesia Magalonensis tumforte Episcopum non habuerit, Prior Magalonensis consilio Capituli Magalonensis me Commonra per sacramentum infra quadraginta dies* cabalmenoendrai od œmendarai, *vel ad tuam mercedem* mecontarai, *& ad mercedem Canonicorum similiter.* Infra legitur *Commonrias* pro *Commonras.* Ceteræ voces Occitanæ sponsio sunt reparationis damnorum Episcopo Magalonensi inferendorum.

COMMORSUM [vel Commorsus.] Lex Bajwar. tit. 36. 11. *Acceptorem non domitum pro 3. sol. tribuat, Commorsum Gruarium pro 6. sol. tribuat, acceptorem mutatum pro 12. sol. tribuat.* [Eadem habet Lex Ripuariorum iisdem tit. & §. ubi *Commorsum gruarium* non male interpretatur Eccardus *Accipitrem in gruum venatione & pugna cum eis exercitatum.* Hunc Commentatorem, si vis, consule.]

¶ COMMOTARE, Commutare, Alterare; item Lædere vel potius Impellere, trudere, à *Moto*, pro *Moveo.* Canones Hibernenses apud Marten. to. 4. Anecd. col. 8. *Si quis errans Commotaverit aliquid de verbis sacris, ubi periculum adnotatur, triduanum aut 3. superpositiones faciat.* Ibidem col. 6. *Qui vero Episcopum sine effusione sanguinis percusserit, vel Commotaverit, dimidium* VII. *ancillarum pretium reddat.* Octav. Horatianus lib. 1. cap. 8. dixit, *Assidue Commotare*, pro continuo movere.

COMMOTUM, Comotum, apud Cambrobritannos, Quarta pars Cantredi. Silvester Giraldus lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 2. *Gruffino filio Resi... unius Commoti solum, id est, quartæ partis Cantredi... tunc domino, &c.* Et cap. 10. *In his autem de Cantref-Mawr finibus, Commoto videlicet de Caos, &c.* Occurrit non semel in Statutis Walliæ ann. 12. Edw. 1. apud Spelmannum, qui perperam *Commotum* dixit esse dimidium Cantredi, cum ex Giraldo constet fuisse quartam partem tantum. Vide *Cantredus.*

¶ COMMULCARE, *Complodere. Commulcat, Conculcat.* Gloss. Isid. Apul. Met. 8. dixit, *Commulcare ictibus*, hoc est, cædere sive calcibus sive pugnis. Verbo *Mulcare* hoc sensu usi sunt Latini. Vide Turnebi Adversaria, Gronovium ad Livium, Fabri Thesaurum & Daceriam in Notis ad Eunuchum Terentianum 4. 7. 4. &c. Papias MS. habet: *Commulcat, Conculcat, Commulcet, Turbat.* Glossar. San-German. MS. n. 501. *Conmulare, Conculcare, Conturbare.*

¶ COMMUNA. Vide *Commune* 2: *Communia* 2. & 3.

COMMUNALE, Occitanis *Coumudal*, Pastura communis. *Communaux & pasturages*, in Consuet. locali Castrimeliandi art. 64. Charta an. 1072. in Hist. Pergamensi to. 3. pag. 273. *Extra pasculum & Communalia.* [Vide *Communia* 2.]

1. COMMUNALIS, Communis, *Communale* Boccacio. *Paries Communalis*, in Charta an. 1178. apud Ughellum to. 7. p. 410. [*Aquæmoli Communales*, in Chronico Farfensi apud Murator. to. 2. part. 2. col. 560.] *Communalis*, familiaris, amicus. Le Roman *de Garin:*

Ferez François, tuit sommes Communal.

Philippus *Mouskes:*

Et tout li bien sont Communels.

Gaces *Brulés:*

Mes trop parest Communaus.

Villarduinus n. 100. *Ensi furent mult Communel li Grieu & li François de totes choses, de merchandises & d'autres biens.* Adde n. 123. & Perardum in Burgundicis pag. 488. a. Vide *Comminelli*, & *Communis.*

¶ 2. COMMUNALIS, Communialis, Municeps, civis. Matth. Masius in Vita S. Gerii, to. 6. Maii pag. 160. *Communales Racanati descendunt, volentes corpus B. Gerii portare.* Eadem, ut puto, notione in Inquisitione de juribus Curiæ regalis in Auseto, è Camera Computorum Provinciæ: *Anno Domini 1364. die 29. mensis Aug. 2. Indict. apud Ausetum existentes prædicti Domini Comissarii pro prædictis juribus Curiæ inquirendis, fecerunt ad ipsorum præsentiam venire magistros Petrum Salloni, Petrum Auberti Notarium, Giraudum Bonafossi Communialem, &c.* Recensio eorumdem jurium ann. 1414. *Bona hujusmodi appretiantur per Communales dicti loci.*

¶ COMMUNANTIA. Vide in *Commune* 2.

¶ COMMUNARIUS. Vide *Communia* 3.

COMMUNE, Pensitationis species tam à Clericis quam Laicis pro *sustentatione & defensione securitatis & pacis* publicæ, quam *Treugam Dei* vocabant, in Comitatu Ruthenensi, fieri solita: in Bulla Alexandri III. PP. ad Hugonem Ruthenensem Episcopum edita à Marca, ad Can. 1. Conc. Claromontani: sic porro appellata, quod *in Commune* & ab omnibus ea pecunia conferretur: *Commune autem istud per singulas parochias debet reddi cum*

Scripto unius parochianorum, &c. Mox : *Quisquis autem res suas amiserit, postquam Commune, sicut prædictum est, solverit, in integrum restituatur.* Rursum : *Sed non dato Communi, si forte res suas perdiderint, eis nequaquam emendabuntur.* [*Commune pacis Senescalliæ Ruthenensis*, in Conventionibus ann. 1344. Histor. Dalphin. tom. 2. pag. 496. *Le Commun de la paix de la Senechaucié de Roergue* in Litteris Gallicis ejusdem anni ibid. p. 488.] Vide *Compensus*.

☞ Observat Auctor Hist. Dalph. loco mox laudato pecuniam ex hujuscemodi pensitatione coactam in Eccl. Cathedralib. servatam fuisse ad compensationem damnorum, quæ passi fuerant ii, qui eam pensitationem, ut jure securitatis potirentur, exsolverant : quamobrem haud raro dicebatur *Compensum pacis*. Pensitatio hæc pro *Treuga Dei* primum instituta, facta est succedentibus annis tributum ordinarium, quod à suis vassallis exegere plures Episcopi aliique locorum Domini. Denarios sex adulti quatuordecim annorum, duodecim denarios exsolvebant conjugati. Imponebatur etiam pecudibus cujuscumque generis : ferratæ seu calceatæ duos solidos debebant, non ferratæ duodecim denarios ; bovibus quoque & ovibus ceterisque animalibus, sicut & molendinis, sua erat æstimata taxatio : quam aliquando Reges nostri, deinde, cessione facta, Navarræ Reges perceperunt in tractu Ruthenensi.

2. COMMUNE, COMMUNIA, COMMUNIO, COMMUNITAS, Incolarum urbis aut oppidi universitas, domino, vel rege concedente, sacramento invicem, certisque legibus astricta. Varie autem hanc appellationem efferunt Scriptores.

COMMUNE enim appellatur, apud Ciceron. in Verrina 4. Innoc. III. PP. lib. 13. Ep. 95. & Rodericum Tolet. lib. 8. de Reb. Hisp. cap. 9. Ita κοινὸν, & *Commune* usurpant l. 37. D. de Judiciis l. 5. D. ad Leg. Jul. de Vi publ. l. 6. §. 2. D. Excusat. tutor. l. 25. D. de Appellat. l. 16. Cod. Th. de Legat. Inscriptiones veteres, Symmachus, & alii : κουμούνιον apud Pachym. lib. 12. cap. 28.

COMMUNIA, in Gestis Lud. VII. Fr. Reg. cap. 3. apud Matth. Paris, Rigord. Willelmum Briton. l. 2. 3. Philipp. Sugerium Epist. 83. Radulfum de Diceto, & alios passim.

COMMUNIO, apud Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 7. Will. Malmesb. lib. 2. Hist. Novellæ pag. 189. in Charta Baldrici Noviom. Episcop. apud Vassorium pag. 805. &c. Nicolaum de Braia in Ludovico VIII. pag. 315. [in Vita B. Caroli Boni to. 1. SS. Martii pag. 191. & in Charta Balduini Comitis Hannoniæ an. 1169. apud Miræum to. 2. pag. 829.]

COMMUNITAS, in Gestis Ludov. VII. cap. 1. & apud Ordericum Vital. lib. 11. [necnon in Juramento Ordinum regni Daciæ apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 316. & in Ottoboni Scribæ Annalibus Genuensibus ad an. 1188.]

COMMUNA, non semel apud Radulfum de Diceto, & Rogerum Hoved.

COMMUNANTIA, in Bulla Honorii III. apud Ughellum to. 1. pag. 821. [& in Regiminibus Paduæ apud Muratorium to. 8. col. 385. E.]

Primus vero ejusmodi *Communias* in Francia Ludov. VII. Rex multiplicavit & auxit. Nam cum regnante Philippo parente regalis potentiæ vigor elanguisset, invaluissetque in omnibus ferme provinciis Procerum tyrannis, qui in Regem perinde ac subditos desæviebant, *Ludovicus in primis ad comprimendam ejusmodi tyrannidem prædonum & seditiosorum, auxilium totam per Galliam deposcere coactus est Episcoporum. Tunc ergo Communitas in Francia popularis instituta est à Præsulibus, ut Presbyteri comitarentur Regi ad obsidionem vel pugnam, cum vexillis & parochianis omnibus.* Verba sunt Orderici Vitalis lib. 11. pag. 836.

Hinc crebro legimus in prœliis adfuisse & dimicasse urbium *Communias*, quibus prævii erant ipsi Presbyteri seu Curiones cum vexillis Ecclesiæ, quod testatur rursum Ordericus lib. 12. pag. 855. & 856. *Episcopi & Comites aliæque potestates regni tui ad te conveniant, & Presbyteri cum omnibus parochianis suis tecum quo jusseris eant*, &c. His adjungenda sunt quæ habet Sugerius in Vita Ludovici VI. cap. 8. *Cum Communitates patriæ parochiarum adessent, cujusdam casu Presbyteri suscitavit fortitudinis Roberto spiritum ; cui contra opinionem humanam datum est possibile, quod armato Comiti & suis contingebat impossibile*, &c. Charta Communiæ Crespiacensis an. 1223. *Et ipsi nobis debent exercitus & equitationes, sicut aliæ Communiæ nostræ.*

Ita quæ in Oppidis Regi ipsi obnoxiis duntaxat erant Communiæ, postmodum, Regibus concedentibus, in aliis, quæ Episcoporum erant, inductæ sunt. Sed ipse Ludovicus VII. novas statuit in iis quæ sui juris erant, quibus leges dixit. Nam pleraque ex iis quæ supersunt Communiarum instrumenta & diplomata ejusd. Ludovici sunt, firmata deinceps à Ludovico VIII. Philippo Aug. & aliis Regibus. Sed & regii vassalli in suis oppidis Communias pariter statuerunt, quibus statuendis eo magis assensum præbuere Reges nostri, quod in bellis opem ab iis exposcere licebat : unde Ludovicus VIII. in Hist. Episc. Autissiod. cap. 57. *reputabat civitates omnes suas esse, in quibus Communiæ essent:* nec injuria, cum eo ipso deinceps oppidorum incolæ quodammodo à dominorum dominio absoluti, Regi ipsi directe parerent. Quod prodit auctor Hist. Ludovici VII. p. 418. ubi tradit *Vezeliacenses Communiam inter se facientes, communiter conjurasse, quod Ecclesiæ dominio ulterius non subjacerent.* Eadem habet Aimoinus l. 5. Hist. c. 65. Guibertus vero l. 3. de Vita sua cap. 10. *Inter Missas sermonem habuit de execrabilibus Communiis illis, in quibus contra jus & fas violenter servi à dominorum jure se subtrahunt.* Idem vero Scriptor Regia potissimum auctoritate erectas ejusmodi *Communias* innuit cap. 14. *Post funestum excidii Laudunensis eventum, Ambiani Rege illecto pecuniis fecere Communiam, cui Episcopus nulla vi exactus debuisset præstare favorem, præsertim cum & eum nemo urgeret, & infaustorum civium confligium non lateret.*

Assensum vero Reges ejusmodi à vassallis Communiarum institutionibus factis præbuisse docet Charta Baldrici Episcopi Noviomensis descripta à Vassorio pag. 805. [Non semper tamen, ut ex Chartulario Communiæ Meldensis an. 1344. de Comite Campaniæ probat D. *Brussel* tom. 1. de Usu feudorum pag. 187.] Sed ut plurimum in vassallorum civitatibus & oppidis supremo jure, & inconsultis vassallis Communias Reges instituebant, auferebantque, si peccassent incolæ, ut Laudunensibus, post cæsum Galdricum Episcopum, Ludovicus VI. apud Sugerium in illius Vita pag. 306. & Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 7.

Ad id denique instituebantur *Communiæ*, ut & dominorum suorum, & sua propria jura subditi

tuerentur. In Charta ann. 1204. Alienor Regina Angliæ & Ducissa Aquitaniæ, dicitur concessisse *Universis hominibus de Pictavia & eorum liberis in perpetuum Communiam juratam apud Pictavum, ut tam ipsius jura, quam sua propria melius defendere possint, & magis integre custodire.*

Inter Communiæ vero jura præcipua recensentur *Scabinatus*, *Collegium*, *Majoratus*, *Sigillum*, *Campana*, *Berfredus*, & *Jurisdictio*, in Aresto an. 1322. De sigillo hæc habentur in Charta S. Ludovici Regis ann. 1235. pro Episcopo Remensi: *Dicebat etiam quod* (cives Remenses) *non debebant habere sigillum, cum non habeant Communiam.*

In Chartis Communiarum describebantur præterea leges, quibus delinquentes incolæ subdebantur, & pensitationes, quas præstare dominis vel Regi debebant. Guibertus l. 3. de Vita sua c. 7. *Communio autem novum ac pessimum nomen sic se habet, ut capite censi omnes solitum servitutis debitum dominis semel in anno solvant, & si quid contra deliquerint, pensione legali emendent: cæteræ censuum exactiones, quæ servis infligi solent, omnimodis vacent.* Unde percipimus cur ejusmodi Communiarum institutiones in plerisque oppidis *Libertatum* nomine donentur: quia videlicet incolæ ex iis ab omni jugo servitutis eximuntur, & sibi invicem confœderati & juramento adstricti jura sua tuentur. Hinc *Communiæ juratæ* dictæ, & oppidorum incolæ *jurati* appellati. Vide Zonaram lib. 6. Annalium n. 15.

Communiarum à Regibus nostris concessarum non pauca prostant instrumenta, præsertim in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano, & in aliis veteribus Codicibus, quæ ipsi perlegimus: sed multo plura à variis Principibus seu Regni Proceribus regiisque vassallis, eorum subditis indulta prostant in Tabulariis ac Regestis Regii Chartophylacii & Monasteriorum, quæ fere semper *Libertatum* titulo donantur. Horum diplomata, præsertim quæ *Communiæ* titulum præferunt, indicasse haud inutile fortasse fuerit: aliorum qui *Libertatum* aut *Franchisiarum* nomine edita leguntur sparsim in variis hujusce Glossarii locis indicantur, tametsi in mergitum acervo acum quærere sit.

Abbatis villa in Pontivo Communiam indulsit Willelmus Cogn. Talvacius, Comes Pontivi, deinde Joannes ex filio nepos mense Junio ann. 1184. Exstat in Hist. Comitum Pontivi cap. 18.

Ambiano in Picardia, Philippus August. ann. 1190. & 1209. Exstat in Regesto Philippi Aug. fol. 43. & in Regesto Scabinatus Ambian.

Aquismortuis in Provincia, S. Ludovicus ann. 1246. Chartam descripsit Gallandus in Tract. de Franco alodio.

Arcis (vulgo *Arkes*) prope S. Audomarum, Abbas S. Bertini an. 1231. M. Febr. Exstat Charta in Tabul. S. Bertini.

Argilleio in Ducatu Burgundiæ, Hugo D. Burgund. an. 1234. Chartam habet Perardus p. 436.

Ariæ in Atrebatibus, Philippus Comes Flandriæ an. 1188. Habetur in to. 11. Spicilegii Acheriani pag. 35.

Atheiis in Viromanduis, Philippus Augustus Rex ann. 1212. Exstat in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 164.

Attrebato, Ludovicus, Philippi Augusti Regis Filius, an. 1211. Exstat to. 11. Spicilegii Acheriani p. 362.

Aurelianensis Communiæ mentio est in Vita Ludovici VII. cap. 1.

Ausonæ in Ducatu Burgundiæ, Communiam indulsit Stephanus Comes Burgundiæ & Joann. Comes Cabilonensis an. 1229. Chartam descripsit Perardus p. 412.

Bapalmis, Philippus Aug. ann. 1196. Exstat Charta in Regesto ejusd. Regis f. 46.

Barro super Sequanam, Theobaldus Comes Campaniæ an. 1234. Chartam habet Perardus p. 430.

Baugiaco, Guido Dom. Baugiaci. Charta habetur apud Guichenonum in Hist. Bress. p. 63.

Bellovaco, Ludovicus VI. confirmavit Ludovicus VII. an. 1144. Habetur Charta apud Loiselum p. 271. & in Reg. Philippi Aug. f. 36.

Belnæ in Burgundiæ Ducatu, Hugo Dux Burgundiæ ann. 1203. Exstat Charta apud Perardum in Burgundicis p. 274. & seqq.

Biturigensibus, Ludovicus VII. ann. 1145. & Philippus Aug. ann. 1181. Habetur Charta in Regesto Philip. Aug. fol. 34. 53. & apud Thomasserium in Consuet. Bituric. lib. 1. cap. 44. 45.

Braio in Picardia, Philippus Aug. ann. 1210. Habetur Charta in Regesto ejusdem Reg. f. 61.

Britolio in Normannia, idem Rex. Vide Reg. fol. 58.

Brueriis, *Caraco*, *Norgiæ* & *Vallobo*, Philippus August. Rex Fr. an. 1186. assensu Bartholomæi Episc. Laudunensis. Exstat in Regesto Ph. Aug. fol. 39.

Burgo in Bressia, Amedeus VII. Comes Sabaudiæ 5. Jul. an. 1397. Charta habetur apud Guichenonum in Probat. Hist. Bress. p. 22. 23.

Buxiaco, in Ducatu Burgund. Beatrix Comitissa Cabilonensis. Chartam descripsit Perardus pag. 311.

Calvomonti, Philippus Aug. ann. 1182. Exstat Charta in Regesto ejusd. Reg. p. 50.

☞ *Calvomonti* in agro Bassiniaco, Campaniæ Comes an. 1228. uti narrat D. *Brussel* to. 1. de Feudorum usu pag. 186.

Capellæ d'Angillon in Biturigibus, Archembaldus de Soliaco an. 1212. apud Thomasserium lib. 1. cap. 55.

Carrofio seu *Charrot* in Bitur. Gauterius Dom. Carrofii ann. 1194. apud Thomasserium lib. 1. cap. 53.

☞ *Castellioni* ad Sequanam Odo III. Dux Burgundiæ an. 1208. cui stabilimento multum adversatus est Episcopus Lingonensis. Vide D. *Brussel* de Feudorum usu to. 1. p. 187.

Castro-Meliandi in Biturigibus, Ebo de Dolis Dominus ejusdem Castri-Meliandi an. 1220.

Castronovo in Turonibus, Philippus Aug. ann. 1181. in ejusdem Reg. f. 61.

Cellis in Biturigibus, Robertus de Cortiniaco. Charta an. 1216. descripta ab eodem Thomasserio l. 1. cap. 58.

Cerniaco, &c. in Laudunesio, Philippus Aug. an. 1184. Habetur Charta in Reg. ejusdem Regis f. 38.

Coicheio in Ducatu Burgund. Hubertus D. de Montlielone & de Coicheio. Chartam descripsit Perardus p. 476.

Compendio Ludovicus VII. ac deinde Philippus Aug. an. 1186. Habetur Charta in Regesto Philip. Aug. fol. 36. 50.

Corbeiæ, Ludovicus VII. deinde Philippus Aug. an. 1180. in eod. Regesto f. 56.

Cramdelæ, *Troisiaco*, *Cortetono*, & *Malevalli*, idem Philip. an. 1186. Vide idem Reg. f. 37.

Creduli

Credulio in Bellovacis, Ludovicus Comes Blelenſ. & Claromont. an. 1197. MS.

Criſpiaco in Comitatu Vadenſi, Ludovicus Rex Fr. an. 1223. Exſtat to. 10 Spicil. p. 642. & in Reg. Philippi Aug. f. 151. 16.

Divioni in Burgundiæ Ducatu, Hugo D. Burgundiæ an. 1187. Exſtat Charta apud Perardum in Burgundicis p. 274. 333. 346. 356.

Dullendio in Ambianis, Guido Comes Pontivi, deinde Willelmus Comes, Guidonis ex filio nepos, confirmavit an. 1203.

Duno in Biturigib. Ludov. VII. & Philippus Aug. Vide Regeſtum Phil. Aug. f. 35. & Thomaſſerium l. 1. c. 47. 48. 49.

Erviacenſi Caſtellaniæ in Campania, Theobaldus Trecenſium Comes Palatinus an. 1199. MS.

Faleſiæ in Normannia. Vide Normannica Duchesnii p. 1066.

Ferrariis in Normannia, Phil. Aug. an. 1204. Vide ejus Regeſt. fol. 58.

Graciaco in Biturigib. Petrus Dom. Graciaci. Charta an. 1246. deſcripta à Thomaſſerio lib. 1. cap. 61.

Hamenſi urbi in Picardia, Odo Hamenſis Dominus an. 1158. Exſtat in Regeſto Marchionatûs Increnſis.

Hiermonti in Pontivo, Willelmus Comes Pontivi ann. 1192. Exſtat Charta in Hiſt. Comitum Pontivi cap. 28.

Lauduno, Ludovicus Rex an. 1138. Exſtat in Regeſto Philippi Aug. f. 49.

Lorriaco, Philippus Aug. an. 1187. Habetur in Hiſt. Vaſtinenſi p. 170. & apud Galandum l. de Franco alodio p. 375.

Luriaco, in Biturig. Hervæus Dom. Virſionis. Charta ann. 1213. deſcripta à Thomaſſerio l. 1. cap. 56.

Machau, villæ ita dictæ in Comitatu Regiteſtenſi, Hugo Comes Regiteſt. aſſenſu Feliciæ uxoris & Huarti filii, in MSS.

Marquenterræ in Comitatu Pontivi, Willelmus Comes Pontivi menſe Sept. ann. 1199. in Hiſt. Comitum Pontivi c. 35.

Martello in Lemovicino ann. 1219. Raimundus Vicecomes Turenæ. Exſtat Charta apud Juſtellum in Probat Hiſt. Turen. pag. 40.

Medanto in Vilcaſſino, Ludovicus VII. ann. 1150. Habetur Charta in Reg. Phil. Aug. f. 46.

Meldis in Campania, Henricus Comes Campaniæ an. 1179. Exſtat Charta in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 299. apud Fabrum Canterellum tract. de Feudis p. 372. [& D. *Bruſſel* tract. de Feudorum uſu pag. 183.]

Mellento, Robertus Comes Mellenti. Habetur Charta in Regeſto Phil. Aug. f. 52.

Monaſteriolo in Picardia, Philippus Aug. ann. 1188. in Reg. Phil. Aug. f. 37.

Monbarro in Ducatu Burgundiæ, Hugo Dux an. 1231. Exſtat Charta in Burgundicis Perardi pag. 419.

Montibriſonis in Comitatu Forenſi, Guigo Comes Forenſis menſ. Nov. an. 1223. MS.

Montideſiderii in Picardia, Ludovic. VII. Chartam exhibet Regeſtum Phil. Aug. f. 50.

Montiregali in Breſſia, Humbertus Domin. *de Thoire & de Villars* ann. 1207. Exſtat Charta in Probat. Hiſt. Breſſenſis p. 202.

Niorto in Pictonibus, Philippus Aug. an. 1204. Vide ejus Regeſt. f. 58.

Nivernenſi urbi, Petrus Comes Nivernenſis an. 1194. Habetur Charta in eod. Regeſto. f. 55.

Nonencurti in Normannia, Philippus Aug. an. 1204. Vide idem Reg. f. 58.

Noviomo, Baldricus Epiſcopus concedente Ludovico VI. Vide Vaſſorium in Hiſtor. Noviom. pag. 805. & Reg. Phil. Aug. f. 46.

Peronæ in Picardia, Philippus Aug. ann. 1207. Habetur Charta in eod. Regeſto f. 58.

Pictaviæ, Alienor Regina Angliæ, ac deinde Philippus Aug. an. 1204. Habetur in eod. Regeſto f. 53.

Piſſiaco, Philippus Aug. Habetur Charta in eodem Reg. fol. 52.

Pontallerio in Ducatu Burgund. Guillelmus de Champlita Vicecomes Divionenſis ann. 1257. Chartam deſcripſit Perardus p. 486.

Ponti Audomari in Normannia, Philippus Aug. an. 1204. Vide Regeſt. Philippi Aug. f. 58.

Pontiſaræ in Vilcaſſino, Philippus Auguſt. an. 1188. Chartam exhibet Regeſtum ejuſdem Regis fol. 52.

Prulliaco in Biturigib. Radulfus Dom. Magduni an. 1177. apud Thomaſſerium l. 1. c. 52.

Riomo in Avernis, Alphonſus Comes Pictavenſis & Toloſan. menſe Julio an. 1270. Habetur Charta to. 11. Spicilegii Acheriani.

Roiæ in Picardia, Philip. Aug. Habetur Charta in Reg. Philippi Aug. f. 47.

Rotomago in Normannia, Philippus Aug. Rex Fr. ann. 1207. Exſtat in Normannicis Ducheſnii pag. 1062. 1066. & in Regeſto Philippi Auguſti f. 57. 60.

Rouvreio in Burgundiæ Ducatu, Hugo Dux Burg. an. 1215. Chartam deſcripſit Perardus p. 316. 317.

Saigeio in Ducatu Burgund. Aimo de Sabaudia D. Baugiaci ann. 1226. Chartam deſcripſit Perardus p. 509.

S. Deſiderii urbi in Campaniæ Comitatu, Guillelmus D. de Domna Petra prid. Non. Maii ann. 1228. MS.

S. Germano de Boſco in Biturigib. Ludovicus VII. &c. an. 1202. apud Thomaſſerium l. 1. cap. 54.

S. Joanni Angeriacenſi in Pictonibus, Philippus Aug. an. 1204. Habetur Charta in Regeſto ejuſdem Regis f. 53.

S. Quintini urbi in Viromanduis, Philippus Auguſtus an. 1195. Charta exſtat apud Hemereum in Auguſta Viromand. in Regeſt. pag. 47. & in Regeſto ejuſdem Reg. f. 66.

S. Ramberti oppido in Breſſia, Ludovicus Dux Sabaudiæ 20. Jun. 1442. Chartam deſcripſit Guichenonus in Hiſt. Breſſ. p. 235.

S. Richarii oppido in Comitatu Pontivenſi, Ludovicus Rex Franc. an. 1126. Deſcribitur in Regeſto Philippi Aug. f. 135.

Salicibus (Saux) in Ducatu Burgund. Jacobus D. *de Saux*, an. 1246. Chartam deſcripſit Perardus pag. 460.

Seiſello in Breſſia, Amedeus Comes Sabaudiæ an. 1285. Chartam habet Guichenonus in Hiſt. Breſſ. pag. 244.

Semuro in Burgundiæ Ducatu, Robertus Dux Burgundiæ an. 1276. Exſtat Charta apud Perardum in Burgundicis p. 529.

Senonenſi urbi [Ludovicus VII. anno 1146. uti legimus in Chronico S. Petri Vivi to. 2. Spicilegii Acheriani pag. 776.] ac deinde Philippus Auguſt. an. 1289. Habetur Charta in Reg. Phi-

lippi Aug. fol. 54. Communiæ Senonensis meminit Vita Ludovici VII. cap. 3.

Silvanecto, Philippus Aug. ann. 1201. Vide idem Regest. f. 55.

Soliniaco in Arvernis, Delphinus Comes Claromont. MS.

Suessioni, Ludovicus VI. [ante annum 1136. uti patet ex Charta ejusd. Regis, quam refert D. *Brussel* tom. 1. de Feudorum usu p. 179.] confirmavit Philippus Rex an. 1181. Exstat in Regesto Philippi Aug. fol. 37. apud Perardum p. 336. & tom. 11. Spicil. Acheriani.

Teneræmundæ, Robertus ejusdem urbis Dominus an. 1233. Exstat Charta apud Lindanum in Teneræmunda pag. 93.

Tornaco, Philippus August. an. 1187. Habetur Charta in Regesto Phil. August. f. 35. in 30. Regesto Chartophylacii Regii Ch. 382. & tom. 11. Spicilegii Acheriani.

Vaisliaco, *&c.* Ludovicus VI. ac postmodum Philippus Aug. an. 1185. Habetur Charta in Regesto ejusdem Reg. f. 42. & tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 323.

Vernolio, Philippus Augustus. Vide idem Regest. f. 58.

Viconovo in Campania, Theob. Com. an. 1228. Exstat Charta in Tabul. Campaniæ Thuano f. 155.

Villæfrancæ in Burbonesio, Archembaldus D. Burbon. & Agnes uxor, mens. Dec. 1217. MS.

Villænovæ, in Bellovacis, Philippus Aug. ann. 1200. in Regesto ejusd. fol. 45.

Vitriaco in Campania, Theobaldus Comes Campan. mense Aprili an. 1230. MS.

Vizeliacensis in Ducatu Burgundiæ meminit Histor. Ludovici VII. pag. 418.

Wabano in Pontivo, Willelmus Comes Pontivi an. 1192. Vide Hist. Comitum Pontivi c. 35.

¶ COMMUNELLI. Vide *Comminelli*.

¶ 1. COMMUNIA, Universitas urbis vel oppidi. Vide *Commune* 2.

2. COMMUNIA, quæ Festo dicitur, *Compascuus*, *ager relictus ad pascendum communiter vicinis.* Rastallus: *Common, est le droit que homme a de mitter ses beasts à pasture, ou de user & occuper le terre qui n'est son propre soile.* Bracton. lib. 4. tract. 1. c. 38. §. 1. *Est enim Communia in eo quod dicitur pastura, de omni quod edi poterit, vel pasci, large sumpto vocabulo, vel stricte: large, ut si quis habeat in alieno Communiam pasturæ scilicet herbagii, pessonæ, sive glandis, sive nucis, & quidquid sub nomine pessonæ continetur; item foliorum & frondium: stricte, scilicet aliquod istorum unum vel duo.* Vide Fletam lib. 4. cap. 19. Formulæ veteres: *Cum terris, sylvis, campis, pratis, pascuis, Communiis.* Speculum Saxon. l. 2. art. 47. §. 4. *Qui pecora sua in Communia alterius præsidii, seu villæ, pascua immiserit, &c.*

¶ COMMUNA, Eadem notione. Charta Henrici III in Hist. Harcur. tom. 4. p. 2207. *Dedi & concessi .... unum ferlingum ad Roichene, cum omnibus pertinentiis ejus in manerio de Tonstoke cum pasturis & omnibus aliis ad prædictas terras pertinentibus; & præterea omnimodam Communam inter gentem meam ubique libere & quiete habendum & possidendum.* Charta Willelmi *Patric* apud *Madox* Formul. Angl. p. 188. *Cum Communa & pastura in bosco, in plano, in viis, in pratis, in pascuis, in aquis, in omnibus aisiamentis dictæ villæ de Malo-passu pertinentibus.*

Communiarum originem observat Aggenus Urbicus de Controvers. agror. *Relicta sunt & multa loca quæ veteranis data non sunt. Hæc variis appellationibus per regiones nominantur. In Etruria Communalia vocantur.* Frontinus de Limitib. Agror. *Est & pascuorum proprietas pertinens ad fundos, sed in commune, propter quod ea compascua multis in locis in Italia Communia appellantur.* Varias autem species Communiarum recenset idem Rastallus, quem consule in verbo *Common.*

3. COMMUNIA, Bona quæ in commune possidentur à Canonicis Ecclesiæ alicujus Cathedralis; vel quidquid ex iisdem bonis ac proventibus in commune iisdem distribuitur. Charta Paschalis II. Papæ ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Ad hæc præceptum est & repetita præceptione firmamus, ne Viennensis Episcopus ulterius in illa parte Gratianopolitanæ Ecclesiæ aut partem, aut Communiam, aut aliquam exactionem requirat.* Alia Hugonis Episcopi Gratianopolit. an. 1105. ibid. *Cum consilio Canonicorum nostrorum scilicet Gratianopolitanæ Ecclesiæ S. Donati Nantelmo Ulcensis Ecclesiæ Præposito, & omnibus successoribus ejus, ut eis obedientiam promittant, & præmissa secundum Dominum in omnibus & per omnia teneant, & professionem illis faciant, & totam Communiam ipsius Ecclesiæ, quam modo habent, vel in futuro juste acquisituri sunt, eis perpetuo jure dono, salva obedientia & reverentia, subjectione & potestate Gratianopolitani Episcopi, &c.* Statuta Ecclesiæ Eboracensis in Monastico Anglic. tom. 3. p. 165. ubi de Residentia Canonicorum: *Facta vero prædicta quotidiana distributione, quod residuum erit de Communia ... inter solos Canonicos qui residentiam fecerunt, distribuetur: præterea soli Canonici Communiam percipiant.* Statuta Eccles. Leichefeld. ibid. pag. 244. *Si Vicarius scriptus fuerit in tabula ad cantandum, & defuerit, duas Communias amittet, scilicet diei illius, si quam accepturus fuerit, & diei sequentis. Et si propter carentiam Commune* (leg. *Communiæ*) *absentaverit se per tres dies, &c.* Infra, *Communio* appellatur: *Si Vicarius ensigne fuerit, duas noctes solummodo quietis habebit, Communionem non amittat. Commune*, ni fallor, appellatur in Charta Alexandri Conventrensis Episcopi, ibid. p. 233. Matthæus Paris pag. 590. *Congregati igitur Scholares, collectam fecerunt, & contribuerunt, scilicet quilibet secundum posse suum: & cujuslibet Communia hebdomadalis abbreviata est, ut inde Romanæ Curiæ pro parte satisfieret.* [Vita Guidonis Episc. Anic. inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 838. *Canonicorum vero Congregatio, ut partem sempiternæ remunerationis à Deo accipiant, pro ejus* (Guidonis) *rogatu promiserunt, se talem securitatem pro stabilitate hujus prædicti Monasterii post mortem ipsius Guidonis Episcopi à futuris Episcopis ipsius loci petere, ac pro hoc consuetudine ac lege teneri laudaverunt, qualem pro sua parte altaris & Communia.* Litteræ Societatis Archiepiscopi Camerac. cum Rotomagensi inter Concilia Normanniæ p. 632. novæ edit. *Si prædictam Ecclesiam à statu suæ prosperitatis, quod absit, labefactari contigerit, promptum sit .... de stipendiis, quæ nos* (Cameracenses) *Quotidianam, Rotomagenses vero Communiam vocant, ordinato & solito ... participio refoveri, donec Deus in auram statuerit procellam.* Charta Johannis Episc. Dolensis an. 1208. ex Archivo ejusd. Ecclesiæ: *Nos pro Dei amore dedimus Communiæ Ecclesiæ Dolensis Ecclesiam de Espiniaco in puram & perpetuam elemosinam.* Occurrit in Epistola Arnulfi Lexoviensis Episc. ad Lucium Papam apud Acherium to. 2. Spicilegii p. 484. in Indice MS. Beneficiorum Ecclesiæ & Diœc. Constantiens. fol. 89. verso, &c.]

¶ COMMUNA, Eadem notione. Hist. Beccensis

MS. pag. 448. *Conceſſimus etiam quod ſive Abbas, ſive alius Monachus Beccenſis, vel de ordine Becci per Velles tranſitum fecerit, plenariam habeat Communam tanquam Canonicus Vellenſis.*

COMMUNUARIUS, vel COMMUNARIUS, Canonicus ſeu alius, qui *Communia*, vel *Communias* aliis Canonicis diſtribuit, in Monaſtico Anglic. tom. 3. p. 237. *Et ſi contingat quod Communuarius, qui pro tempore fuerit, de bonis Eccleſiæ communibus, in manibus ſuis non habeat, unde nobis ſeu ſucceſſoribus noſtris Canonicis reſidentiariis ſingulis anni ſtudiis, ac Vicariis, ſingulis anni menſibus, quotidianas Communias ſolvere valeat, ex tunc ad ſolvendum Communias ejuſmodi, de pecunia repoſita per viam præſtiti, ſummam in hac parte neceſſariam mutuetur.* Pag. 249. *Communarius.* [Vide *Communicarius.*]

¶ 4. COMMUNIA, Cohors, turba, exercitus. Literæ Alfonſi Regis Arag. an. 1289. apud Rymerum tom. 2. pag. 457. *Propter brevitatem temporis, cum nos haberemus parare cum magna Communia militum & peditum, pro recipiendo tanto viro non potuiſſemus aliquatenus nos parare.*

¶ 5. COMMUNIA, Opera ſervilis domino præſtita, vulgo *Corvée*, in nova Gall. Chriſt. to. 1. Inſtrum. p. 50. col. 2. *Quo facto, conceſſit etiam dicto Monaſterio* (S. Sepulcri Villæ-Novæ) *ut qualicumque Epiſcopus Ruthenenſis vellet Communia facere, ſecundum conſuetudinem patriæ; tunc Prior congregatis agricolis vel habitatoribus, ſui honoris licentiam haberet ad opera ſua explenda, ſcilicet ad conſtructionem Eccleſiæ & aliorum ejuſd. loci ædificiorum, ut tamdiu faceret illos ibi operari, quandiu cognoverit alios in Communia demorari.* Vide *Corvata.*

¶ COMMUNIALIS, Communis, generalis. Charta Humberti Delphin. Vienn. circa an. 1296. pro fundatione Carthuſiæ Monialium Saletarum inter Inſtrum. tomi 4. Gall. Chriſt. col. 34. *Quibus dedit triginta ſolidos groſſos ſuper talliis Communialibus ſeu generalibus Ulcienſibus ovis.* Vide *Communalis* 2.

COMMUNICALES, Vaſa argentea vel aurea, quorum inter communicandum uſus fuit, quæ in ſtationibus præferebantur: hæc Bulengerus. Anaſtaſius in Leone III. PP. pag. 146. *Fecit vero Communicales ex argento puriſſimo per ſingulas regiones, qui præcederent per ſtationes per manus Acolythorum numero 24. penſ. ſimul lib. &c.*

¶ COMMUNICANTES, Inter Anabaptiſtas ii dicuntur, qui more veterum Nicolaitarum omnia habent communia. Gualterius in ſæc. 16. *Communicantes* alia notione ſumitur poſt *Communio* 4.

¶ COMMUNICARE. Vide *Communio* 4.

COMMUNICARIUM, Papiæ, *Participarium, communicatio.* In Gloſſis Iſid. *Partiarium.*

¶ COMMUNICARIUS, Qui Canonicorum *Communias* diſtribuit. *Le Braſſeur* in Hiſt. Comitatus Ebroïcenſis pag. 11. Probat. *Si autem Canonici aliquos redditus emere voluerint & potuerint, ſi perſonæ S. Albini & alii Communicarii requiſiti de ſuo ponere voluerint, ſimiliter participabunt & communicabunt.* Ibidem: *Computum autem reddere Communicarii ſeu Receptores tenebuntur in Natali Domini, &c.*

¶ COMMUNICATIO, Sumtio ſacroſanctæ Euchariſtiæ. Contractus arrendamenti Monialium Artacellæ an. 1403. ex Schedis Præſidis *de Mazaugues: Debent dare... dominæ Sacriſtanæ unum juſtial vini, dum ſit Communicatio. Communicatio utriuſque ſpeciei*, in Diario belli Huſſitici, apud Ludewig. to. 6. pag. 129. Vide *Communio* 4.

¶ COMMUNICATIO FRACTI PANIS, id eſt, Panis benedicti. Libellus ſupplex Monachorum Fuld. Carolo M. porrectus, inter Acta SS. Benedict. ſæc. 4. part. 1. p. 261. *Quod Communicationem Fracti Panis ante cibum quotidie ſumere non reſpuatur, ſecundum exempla præcedentium Patrum.*

COMMUNICATORIÆ LITERÆ, Κοινωνικαὶ, κοινωνικὰ γράμματα, Palladio in Vita Chryſoſtomi pag. 24. κοινωνικὸν, in Nomocanone edito à Joanne Bapt. Cotelerio cap. 454. dicebantur eæ, quas Epiſcopi dabant lapſis, & exacta pœnitentia ad Communionem receptis: interdum etiam fidelibus peregrinaturis, & in alienam diœceſim profecturis, quo à cæteris fidelibus in Communionem reciperentur. Neque enim licebat *Clericum alienum ab aliquo ſuſcipi ſine literis Epiſcopi ſui, neque apud ſe retinere, nec Laïcum uſurpare ſibi de plebe aliena, ut eum ordinaret ſine conſcientia ejus Epiſcopi, de cujus plebe erat.* Verba ſunt Concilii Carthag. I. can. 5. Harum mentio occurrit non ſemel apud D. Auguſtinum Epiſt. 162. & 163. & lib. 3. Contra literas Petiliani c. 1. in Concilio Eliberitan. can. 25. 58. Arelat. I. can. 9. & Agath. can. 52. Auctor eſt præterea S. Auguſtinus dicta Epiſt. 163. Communicatorias eaſd. eſſe cum *Formatis*: ſed *Formatarum* nomen genericum eſſe contendit Bernardinus, atque complecti Communicatorias, Dimiſſorias, Pacificas, &c. Vide *Epiſtolium.*

COMMUNICATURA. Synodus Herbipolenſis an. 1287. c. 10. *De habentibus duas vicarias: Preſbyteris duas Communicaturas recipere prohibemus omnino, cum impoſſibile ſit quod ſufficienter poſſit Eccleſiis ſervire duabus.* Id eſt, duas Eccleſias in quibus *communicat*, ſeu Miſſam celebrat; niſi legendum ſit *Vicariaturas*, pro *Vicarias.*

¶ 1. COMMUNIO, Communitas hominum unius urbis vel oppidi. Vide in *Commune* 2.

¶ 2. COMMUNIO, Communis menſa. Edward. II. Rex Angl. Epiſt. ad Johannem XXII. Papam apud Rymerum tom. 3. p. 896. col. 1. *Cum dilectus nobis in Chriſto, Confeſſor ac familiaris noſter, Frater Robertus de Duffeld de Ordine Prædicatorum, propter Communionem quam habet cum aliis, dum noſtro aſſiſtit lateri, ſilentium uſquequaque juxta dicti Ordinis exigentiam nequeat obſervare, Clementiæ veſtræ ſupplicamus, quatinus eidem indulgere dignemini, ut in menſa loqui valeat, ac aliis ſuis Confratribus, veſtra fretus auctoritate, loquendi in menſa ubicumque dictus Confeſſor noſter præſens erit, licentiam tribuat, ſui Ordinis obſervantia non obſtante.*

¶ 3. COMMUNIO, nude, Communis bonorum poſſeſſio. Epiſt. Odonis Canonici Regul. apud Acherium to. 2. Spicil. p. 525. *In profeſſione igitur noſtra... tria... promiſimus, caſtitatem, Communionem, obedientiam.* Ibid. pag. 527. *Dicamus de Communione... Quia nihil exterius proprium ſe videt habere, ideo Communionem ſe perfecte putat tenere.*

4. COMMUNIO, COMMUNICARE. Hæ voces varie ſumuntur apud Patres & in Conciliis: nam *Communicare* dicuntur, qui cum aliquo communionem invicem habent, ut Chriſtiani ac fideles. Deinde *Communicare* dicitur qui ſacram Euchariſtiam percipit. Pœnitentiale MS. Thuanum: *Sciendum eſt quod 4. modis Communicatur in Eccleſia, vel Corpus Domini ſumendo, vel pacem dando, vel benedictionem ſumendo, ut in fine Miſſæ, vel quando dicitur, Humilitate vos ad benedictionem, quod ideo inſtitutum eſt, ut ſi quis hoc modo non Communicet, Communicet illo.* De priori notione, ſic Papias: *Communio dicitur ſpiritualis eſca, quia in commune ad vivificandas animas à cunctis percipitur dignis.* S. Joannes Damaſcen. lib. 4. de Fide cap. 4. *Communionem*

nuncupari, quia per ipsam communicamus Christo, & quia participamus ejus carne & Deitate, & quia communicamus & unimur ad invicem per ipsam. Concilium Turonense II. can. 4. *Ad orandum vero & Communicandum, Laïcis & feminis, sicut mos est, pateant Sancta Sanctorum.* Concilium Toletanum IV. can. 18. *Nonnulli Sacerdotes post dictam orationem Dominicam statim Communicant, &c.* [Active sumitur in Capitulari secundo Theodulfi Episcopi Aurelian. apud Baluz. to. 7. Miscell. pag. 46. *Tunc Sacerdos det ei* (ægroto) *pacem & Communicet cum dicens: Corpus & Sanguis Domini sit tibi remissio omnium peccatorum.*]

COMMUNIONE DOMINICA privari dicitur Episcopus, qui contra Ecclesiasticam disciplinam deliquit, & à perceptione sacræ Communionis abstinere jubetur in Concilio Taurinensi can. 5. quæ *Communio Dominicorum Sacramentorum*, in Concilio Venetensi can. 3. appellatur.

COMMUNIO VIATICA, Idem quod *Viaticum*, in Concil. Aurelian. III. can. 6. Vide *Viaticum*.

COMMUNIO ECCLESIASTICA, Ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, in Concilio Ephesino can. 5. à qua privantur quivis gravioribus obstricti criminibus (neque enim soli Clerici, quod vult Morinus) in Concilio Venetensi can. 1. Aurelianensi III. can. 10. 22. Aurelianensi V. can. 17. *Communio Ecclesiæ*, in Aurelianensi I. can. 1. Aurelianensi IV. can. 16. *Ecclesiæ Catholicæ Communio*, in Concilio Arvernensi an. 533. can. 14. quæ quidem Communio non alia est à communione fidelium.

COMMUNIO SACERDOTALIS dicitur, quæ Sacerdotum erat, à qua qui deliquerat, abstinere jubebatur, donec *ad sanitatem rediret*, ut est in Concilio Arelat. II. can. 49.

COMMUNIO PACIS, in Concilio Eliberit. can. 47. quæ fit per manus impositionem pœnitenti in extremis agenti. Vide *Pax*.

A COMMUNIONE ABSTINERE, in Concilio Eliberit. can. 50. *Communionem ab Episcopo accipere debet is à quo abstentus in aliquo crimine fuerit*, in eod. Concilio Eliberit. c. 53. Concil. Nicæn. c. 5. &c.

ACCIPERE IN FINE COMMUNIONEM, aut *ea privari*, est in articulo, ut aiunt, mortis absolvi vel non absolvi ab excommunicatione, in Concilio Eliberit. can. 1. 2. 3. 5. 7. 10. 12. 13. & ibi passim, Ancyr. can. 6. 15. Toletan. XVI. can. 12. in Pœnitentiali Gregorii III. PP. can. 4. 14. &c. apud Innocentium I. Epist. ad Exuperium Tolosan. Bernaldum Constantiensem de Reconciliatione lapsorum pag. 244. &c.

ACTA POENITENTIA AD COMMUNIONEM ADMITTI, in Concilio Eliberit. can. 5. 14. 22. 31. 59. 76. post exacta in classe Pœnitentium tempora præstituta.

COMMUNIONE RECONCILIARE, Absolvere ab excommunicatione, in Concil. Eliberit. can. 72. 79. *Dominicæ Communioni reconciliari*, in eodem Concilio Eliberitan. can. 78.

COMMUNICANTES, nude, dicuntur orationum cum populo participes, absque oblatione. Concilium Arelat. II. can. 10. *De his qui in persecutione prævaricati sunt, si voluntate fidem negaverint, hoc de eis Nicæna Synodus statuit, ut quinque annos inter Catechumenos exigant, & duos inter Communicantes: ita ut Communionem inter Pœnitentes non præsumant.* Ubi Nicæna Synodus can. 11. Ὅσοι δ' ἂν γνησίως μεταμέλωνται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν.

COMMUNICANTES etiam appellatur oratio canonis sacrificii Missæ, quæ variat in variis festivitatibus, ut & Præfatio. Sic vocatur quod semper incipiat ab hoc vocabulo *Communicantes*, nostramque cum Sanctis in cælo regnantibus communionem significet.

COMMUNIO LAICA, est illa quæ Presbyteris aut Clericis, ex delicto aliquo imponebatur per pœnitentiam, vel in pœnam, ut videlicet non ut Presbyteri & Clerici, sed inter laïcos communicarent, hoc est in laïcorum ordine deinceps censerentur, ita ut neque Missam facere, neque cum Clericis in Choro communicare possent. Sanctus Cyprianus Epist. 52. *Admissus est Trophimus, ut laïcus Communicet, non... locum Sacerdotis usurpet.* Epist. 68. *Episcopatum pro conscientia sua vulnere deponens ... satis gratulans, si sibi vel laïco Communicare contingeret.* Et Epist. 72. *Eos quoque hac conditione suscipi cum revertuntur, ut Communicent ut laïci.* Ita in Canonibus Apostolorum cap. 14. Presbyter, qui in aliena Parochia commoratur, inscio Episcopo, λειτουργεῖν vetatur, jubeturque ibi κοινωνεῖν ὡς λαϊκὸς, id est, *Communionem inter laïcos recipere*, ut loquitur Gregorius Magnus l. 4. Epist. 5. 16. Et can. 60. Clerico qui pœnarum metu Christianam fidem abjurasset, Clerici dignitas abrogatur, si tamen pœniteat, ut laïcus recipitur, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω. In Concilio Sardicensi c. 19. hæreticis quibusdam interdicitur Episcopi nomen, & dignitas, εἰ δὲ λαϊκὴν κοινωνίαν ἀπαιτοῖεν, μὴ χρῆναι αὐτοῖς ἀρνεῖσθαι. Libellus precum Marcellini & Faustini p. 47. *Nullo genere talibus Episcopis posse communicari, qui fidem illo modo quo supra retulimus, prodiderunt, nisi si laïcam postulaverunt Communionem.* Et p. 49. *Quis est enim, qui considerans vim divinæ religionis pacem perfidorum Deo placere confidat, nisi, ut à Patribus decretum est, in Laïcorum se numerum tradant, suæ perfidiæ dolentes!* Annales Franc. Bertin. ann. 868. ubi de Gunthario Episcopo: *Communionem inter laïcos ab Adriano PP. accepit.* Et mox: *Accipiens autem isdem Papa à Gunthario consistente inter laïcos hanc professionem relectam inter laïcos ab ipso publice coram omnibus dixit illi, Tibi concedo laïcam Communionem, ea conditione, ut ita quamdiu vixeris observes, sicut modo professus fuisti.* In illa vero professione Guntharius ait: *Judicium depositionis in me ... canonice datum non reprehendo, sed humiliter porto; unde nec ulterius sacrum ministerium contingere præsumo, nisi per misericordiam mihi subvenire volueritis.*

Hæc quidem obtinebant, si levior esset culpa Clerici, aut Sacerdotis, vel Episcopi: nam si esset gravior, interdum ne laïca quidem donabantur Communione, sed ad pœnitentiam relegabantur ad fores Ecclesiæ donec eidem reconciliarentur. Concil. Sardic. can. 1. Episcopum, qui à parva civitate in aliam migraverit ne quidem laica Communione donari debere decernit: Ἡγοῦμαι γὰρ μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τοὺς τοιούτους χρῆναι κοινωνίαν. Concilium Agripin. sub Julio I. PP. *Quia Euphrata Christum Deum negat, consentio eum Episcopum esse non posse, qui nec laicam debet Communionem accipere.*

☞ Hinc quidem planum est Clericos etiam Majores, Episcopos videlicet Presbyteros & Diaconos *interdum ne laïca quidem donatos fuisse Communione; sed eos ad pœnitentiam relegatos fuisse ad fores Ecclesiæ, donec eidem reconciliarentur*, ut hic dicitur, non ita constat apud omnes. Qui ad pœnitentiam relegabantur ad fores Ecclesiæ, ii *publicam* agebant pœnitentiam; Clerici autem Majores nusquam adstricti sunt *publicæ* pœnitentiæ, saltem elapsis tri-

bus primis Eccleſiæ ſæculis, de quibus ſolis diſputant Eruditi, aliis affirmantibus, aliis vero negantibus, pœnitentiam publicam iis ſæculis impoſitam fuiſſe Clericis Majoribus. Hac de re conſulere potes Sirmondum in Hiſt. Publicæ Pœnit. cap. 6. Morinum in Libris de Pœnitentia, Dupinium tractatu de Excomm. part. 1. §. 8. & Couſtantium noſtrum tom. 1. Epiſtolarum Pontif. Rom. pag. 195.

Illi igitur quibus etiam interdicebatur *Laïca Communio* propter criminis gravitatem, inter Pœnitentes agebant, nec ad illam admittebantur, niſi purgato & expiato per diuturniorem pœnitentiam crimine. Concilium Tolet. I. can. 4. Subdiaconus qui tertiam uxorem duxerit *abſtentus biennio, poſtea inter laicos, reconciliatus per pœnitentiam Communicet.* Concil. Tolet. IV. can. 45. *Oportet Canonibus in tali ſcelere proditum à Clericatus ordine ſubmoveri, & pœnitentiæ triennio deputari.* Clericorum qui propter facinoris atrocitatem & depoſitione mulctabantur & laica Communione privabantur, exempla exſtant in Can. Apoſt. can. 29. 30. 51. 62. in Concilio Eliberit. can. 20. in Concil. Neocæſar. can. 1. Laodic. can. 36. Agath. can. 68. Trull. c. 61. Tolet. IV. can. 5. Tolet. VIII. can. 7. apud Vigilium Epiſt. 1. c. 6. Apud Theophilum Alexandr. in Commonitorio, apud Balſamonem, &c.

Poſtremo denique Clericis exauctoratis vel excommunicatis, laica Communio in fine tantum, vel ne in fine quidem concedebatur. Quibus in fine tantum, ii ab omni fraternitatis Communione arcebantur toto vitæ tempore, præterquam quod morituris & animam agentibus reſtituebatur, ita ut nunc in laicam reciperentur Communionem, iiſque quemadmodum cæteris laicis Viaticum, ſeu Euchariſtiæ ſacramentum præſtaretur. Synodus Romana ſub Felice III. can. 2. de Clericis qui ſe rebaptizari paſſi erant, *Uſque ad exitus ſui diem in pœnitentia ſi reſipiſcant, jacere conveniet, nec orationi modo fidelium, ſed nec Catechumenorum omnimodis intereſſe, quibus Communio laïca tantum in morte reddenda eſt.* Vide Concil. Eliberit. can. 3. & Theophilum Patr. Alexandr. in Commonitorio quod accepit Ammon.

At qui ſeveriore mulctabantur judicio, iis ne quidem in morte laica Communio concedebatur, proinde nec Euchariſtiæ viatico potiri fas erat. Concilium Sardicenſe can. 2. ſtatuit ut Epiſcopus qui artibus & fraudibus plebem alienam concitavit, quo poſtuletur Epiſcopus, ne in fine quidem laica Communione dignus habeatur, Μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς ἀξιοῦσθαι κοινωνίας. Hac igitur notione accipiendam *Communionem laicam* conſtat in Epiſt. Innocentii I. PP. ad Marcian. cap. 4. in Ep. 1. Siricii PP. cap. 11. in Libello precum Marcellini & Fauſtini pag. 47. in Concilio Eliberit. can. 76. In Synodo Romana ſub Leone IV. PP. in Synodo Agath. c. 51. Aurelian. III. can. 2. 19. Synodo Sueſſion. act. 2. in Canonibus Romanorum ad Gallos Epiſc. can. 14. apud Flodoardum lib. 3. Hiſt. Rem. cap. 11. Reginonem an. 865. Auxilium de Cauſa Formoſi PP. &c. De Communione iſta laica, multa habent Baronius, Pamelius, Durantus, Binius ad Concilii Nicæni can. 19. Suares Diſputat. 40. quæſt. 73. Cellotius lib. 6. de Hierarch. cap. 16. §. 1. Altaſerra in lib. 4. Epiſt. Gregor. M. Morinus lib. 2. Exercit. cap. 1. & alii.

Communionem in Oratione Accipere dicebantur ii, qui poſt peractam pœnitentiam ad publicas quidem admittebantur preces, non autem ad ſacræ Euchariſtiæ perceptionem: Εὐχῆς μονῆς κοινωνῆσαι, in Concilio Ancyrano can. 4. & Nicæno c. 12. 13. idque ſtato & definito tempore, quo elapſo ad perfectionis gratiam, ἐπὶ τὸ τέλειον perveniebant, id eſt, ad Communionem μετὰ προσφορᾶς, *cum oblatione*, admittebantur, ut loquitur idem Concilium Ancyr. can. 5. 6. ſeu μετὰ τῆς Εὐχαριστίας, ut Nicænum can. 13. id eſt, in oblatione & Euchariſtia communicabant, ut eſt in Pœnitentiali Gregorii III. PP. cap. 19. *Sine oblatione Communicare*, in Pœnitent. Halitgarii cap. 6. *Abſque oblatione tantummodo populis in oratione ſociari*, in Capit. Caroli Magni lib. 5. cap. 69. 71. l. 7. c. 295. Addit. 4. Lud. Pii c. 43. &c. Vide Albaſpinæum lib. 1. Obſ. 6. Cellotium lib. 6. de Hierarch. c. 16. &c. Triplicem hanc Communionem prodit ſupra laudatum Concilium Ancyranum can. 16. ex veteri Interprete: *De his qui cum pecoribus mixti ſunt, aut more pecudum inceſta cum conſanguineis aut cum maſculis concubuerunt. Qui igitur ante viceſimum ætatis ſuæ annum tale crimen admiſerunt, 15. annis in pœnitentia exactis orationi tantum incipiant participare*: (ubi Gloſſa MS. ſuperlinearis, *ut orent cum pœnitentibus) & quinquennio altero in Communione ſimplici perdurantes* (ubi Gloſſ. *Ut offerant oblationem*) *poſt viceſimum cum oblatione ad Communionem ſuſcipiantur.... Quotquot vero ultra 20. annorum ætatem & uxores habentes in hoc crimen inciderint, 25. annis pœnitentia acta ad Communionem orationis* (Gloſſ. *ut ſimul orent*) *tantum admittantur, altero vero quinquennio perdurantes, ad plenam Communionem cum oratione recipiantur*; & Concil. Nannetenſe cap. 18. de pœnitentia ejus qui non volens fecerit homicidium: *Biennio ab oratione fidelium ſegregetur, non communicet, nec offerat: poſt biennium in Communione orationis offerat, non tamen communicet: poſt quinquennium ad plenam Communionem recipiatur.* Adde can. 17. Ejuſmodi Communionis meminit Ruffinus lib. 1. in Hieronymum: *Qui uſque ad ipſum tempus etiam videre me, & ſalutare, & in oratione Communicare ſolitus erat.* Et Cumeanus Abbas de Menſura pœnitentiarum c. 3. *Plena pœnitentia acta ad Communionem oratione* (f. orationis) *permittantur.*

Communio Peregrina ea eſt, quæ peregre cum Formatis advenientibus Eccleſiaſticis vel Laicis concedi ſolebat: ita ut ſi Epiſcopus peregrinus cum Metropolitani Formatis in alienam diœceſim veniret, nullo quidem in ea dignitatis ſuæ munere fungeretur, ſed in conſeſſu Preſbyterorum, ſeu ut vocabant, Preſbyterio, ante Preſbyteros ſederet, & ab Epiſcopo civitatis, cum cæteris Preſbyteris diœceſanis ſacram Euchariſtiam ſumeret, ſicut in can. 18. Nicænæ Synodi dicitur. Idem porro erat de peregrinis Preſbyteris & Diaconis qui intra Cancellos ſedebant, ut peregrini tamen ab officio ceſſabant, ſed tantum communicabant tum in oratione tum in Euchariſtia, cum aliis Preſbyteris, cum ea quæ erant ſui miniſterii exercere iis non liceret injuſſu Epiſcopi, ad cujus diœceſim accedebant. Quæ quidem Communio ideo Peregrina dicitur, quod Epiſcoporum & Preſbyterorum peregrinorum propria eſſet. Qua quidem notione Communionem peregrinam accipi in Concilio Regienſi an. 439. can. 3. obſervat Sirmondus; quippe peregrinis Epiſcopis & Preſbyteris cum formatis proficiſcentibus *Communionem* datam li-

quet ex Concil. Milevitano II. can. 20. Afric. can. 73. Veneticoc. 5. 9. Aurelianensi III. c. 15. &c. Sed & Cælestinus PP. Ep. 4. scribit S. Athanasium Ario persequente fugatum, Romæ *redintegratum ei fuisse statum, & in hac sede quietem Communionis invenisse, à qua semper Catholicis subvenitur.*

Factum postea ut instar peregrinæ Communionis proprie dictæ, pœnalis quædam Communio dicta sit Peregrina, rei effectu inspecto: quoties Episcopo adimitur Episcopatûs, ad quem ordinatus est, administratio; nomen vero, ordo, & dignitas relinquitur, sedet, communicat cum Episcopis, abstinet tamen ab officio dignitatis, atque, ut verbo dicam, communicat ut peregrinus. Ita in Concilio Calchedonensi Act. 11. & 12. Episcopatus Ephesinus adimitur Bassiano & Stephano, qui contra Canones occupaverant Ephesinam sedem, nominis tamen honor relinquitur: unde conficitur leviorem fuisse Communionis hujus pœnam, quam laicæ, cum hac postrema Clerici gradu suo carerent in perpetuum: priori vero, si resipiscerent, locum suum reciperent, ut est in Concilio Agathensi can. 2. Communionis peregrinæ, ut pœnæ, mentio est in Concilio Agathensi can. 2. & 5. Ilerdensi can. 16. Vide Sirmondum in Historia Pœnitentiæ publicæ cap. ultim. Franciscum Florentem ad tit. 7. Decret. Gregorii IX. PP. de Transl. Episcop. Albaspinæum, Cellotium l. 6. de Hierarch. cap. 16. Altaserram ad Gregor. Magn. l. 4. Ep. 5. Bosquetum ad l. 13. Innocentii III. PP. Ep. 50. 147.

COMMUNICARE TERTIO GRADU. Benno Cardinalis de Gestis Gregorii VII. p. 41. 46. *In quibus manifeste à fide Catholica erravit, cum injuste excommunicatum Imperatorem, & Episcopos communicantes ei, excepit ab excommunicatione tertio gradu Communicantes ei.* Infra: *Ecclesiasticam scidit unitatem, dum Cæsarem & Episcopos communicantes Cæsari absque judiciario ordine excommunicabat, & tertio gradu Communicantes eis ab excommunicatione, nova pietate excipiebat, quos hujusmodi artibus & Regi subducere, & sibi allicere festinabat.*

5. COMMUNIO, Antiphona, vel cantus Ecclesiasticus, qui, dum communicant fideles, à Cantoribus cantatur, à Gregorio Magno inventus, quem ille in Missa cantari instituit, ut habent Honorius Augustod. lib. 1. cap. 90. Auctor Chronici Reicherspergan. 424. & alii. Vide Card. Bona l. 2. Rerum Liturg. cap. 17. num. 1. & alios.

¶ 6. COMMUNIO. Chron. vet. Ducum Brunsvic. apud Leibnit. to. 2. pag. 16. *Anno Domini 834. VII. Kal. Oct. facta est à Saxonibus occisio Thuringorum. Hæc ergo dies victoriæ læta & celebris apud Saxones communiter habita, Communio dicebatur. Unde Communes dicuntur dies, qui in Oct. servantur.* Hinc emendandus Buschius de Reformatione Monast. apud eumd. Leibnit. ibid. pag. 494. *In Hildensheim etiam sabbato post conciones*; legendum enim *Communes.*

COMMUNIS, Accessu & affatu facilis, qui cum omnibus *communiter* versatur. Victoris Epit. in Pertinace: *Communem affatu.* In Theodosio: *Clemens animus, misericors, Communis, solo habitu differre se cæteris putans.* Ita Terentius in Seipsum cruciante, *animum Communem & lenem* dixit.

COMMUNIS, Amicus: quippe, ut est in Proverbio πάντα τῶν φίλων κοινά. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 23. *Pro Evrardo, quem Communem suum vocat, & ipsius filium, ut pro eo apud Ludovicum Regem... intercedat, obsecrat.* Villardhuin. n. 100. *Ensi furent Communel li Grieu & li François de totes choses.*

COMMUNIS esse præterea dicitur, qui alteri assentitur. Gregorius Turon. lib. 9. Hist. cap. 28. *Illo quoque recusante non se his verbis esse Communem.* Anastasius in S. Anastasio PP. *Fotino, qui Communis erat Acacio*, id est, qui ead. sentiebat quæ Acacius.

¶ 1. COMMUNITAS, Privilegium, immunitas. Charta an. 844. ex Archivo B. Mariæ Tolos. *Cognoscat utilitas seu solercia omnium fidelium nostrorum tam & præsentium quam & futurorum, quod vir venerabilis Samuel Tolosane Ecclesie civitatis Episcopus... detulit serenitati nostre Communitates Domini & genitoris nostri, videlicet Ludovici memorie serenissimi Imper. & Regum prædecessorum nostrorum, qualiter ipsam sedem cum Monasterio S. Mariæ, quod est infra muros civitatis, &c.*

¶ 2. COMMUNITAS. Universitas incolarum urbis vel oppidi. Vide *Commune* 2.

¶ COMMUNIUM, Societas, contubernium. Concil. Compostell. anni 1031. cap. 3, *Mulieres extraneæ nullum Communium neque consortium cum Episcopis... habeant.*

¶ COMMUNUARIUS. Vide *Communia* 3.

¶ COMMUTATIVA, Commutatio, Gall. *Echange.* Charta Hugonis Ducis Burgund. pro Ecclesia Lingonensi an. 1178. Instrum. to. 4. novæ Gall. Chr. col. 188. *Comitatum Lingonensem quem à Guidone de Saux per Commutativam accepi, Ecclesiæ Lingonensi.... in eleemosynam dedi.*

¶ COMMUTUARE, pro *Commutare*, legitur in Chartul. Gemeticensi ex Instrumento anni 1027. *Vendere vel Commutuare.*

¶ COMODATARIUS *est ille, cui res aliqua datur utenda, videlicet ipsum Comodatum.* Vocabular. Juris utriusque.

¶ COMODIUM, Cubiculum. Vide *Commodum* 2.

¶ COMOMONENTUM, ἀρχεῖον. Gloss. Lat. Gr. Domus Principis. Supra habetur *Commomonentum.*

COMONIA. Tabularium Ecclesiæ Uticensis ann. 1208. *In eis habere debes Comonias seu cavalcadas ad defendendum bona Ecclesiæ Uticensis, & pacem vel treugam, &c.* pro *Communias*, id est, plebem congregatam & armatam.

COMORBANIA, COMORBANUS. Vide *Corba.*

COMORTHA, Collecta, Contributio, à voce Saxon. Cẏmboꝛð, subsidium, auxilium. In Statut. ann. 4. Henrici IV. cap. 27. Choraula prohibetur *Comorthas facere.*

COMOTUM. Vide *Commotum.*

COMPACTARE, Compingere, formare, fabrefacere. S. Eulogius lib. 2. Memorial. c. 10. *Non filiarum affectus societati Sanctorum est præponendus, cum & illas potest Deus in sæculo enutrire, qui Compactavit in utero.* Idem lib. 3. cap. 10. *Non talem habet Christus sponsam, quæ immutari de pristina Compactione arrarum ejus prævaleat.*

¶ COMPACTATUM, Pactum, Conventum, Gal. *Convention*, alias *Pacte*: quod nunc ad pactionem cum dæmone initam apud nos restringitur. Epist. Sixti IV. Papæ ad Imperatorem tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1544. *In causa Constantiensi vide quam mature à nobis processum sit, & quod Compactata nationis Germanicæ infringendi animum nusquam habuimus.* Et col. 1545. *Nam & ex forma Compactatorum, factis quibuscumque electionibus canonicis, in manibus nostris est, & illis permittitur, si quem alium magis dignum & utilem putamus... illum præficere. Compactata Bohemorum* appellata sunt, ea pacta, quæ

cum Ecclesia Romana percussere Bohemi ann. 1433. pridie Kalendas Decembris, per quæ ad Catholicam communionem rursus admissi sunt: ab ea quippe discesserant, ex quo, ineunte scilicet sæculo XV. totam ferme Bohemorum gentem Hussitarum hæresis dementaverat. Nulla autem vincendi erroris, nulla pacandæ gentis illius patuit via usque ad Basileense Concilium, ad quod vocatis Bohemis rationes concordiæ ineundæ à Patribus propositæ sunt; inter quas præcipuum obtinet locum licentia communicandi sub duplici specie panis & vini. Hæc autem pacta, quæ *Compactata* dicta sunt compendiose exhibet Æneas Silvius in Historia Bohemica cap. 52. integre vero Gotefridus Leibnit. in Codice Diplomatico juris gentium part. 2. pag. 138. Vide ejusd. Silvii Orationem ad summum Pontificem apud Muratorium Anecdot. to. 3. pag. 336. ubi iterum de *Compactatis Bohemorum.*

¶ COMPACTIO. Vide *Compactare.*

COMPACTUM. Gloss. Lat. Græc. *Conclusio & Compactum*, συνδιασμός. *Compactum facit*, συνδοιάζει. Concilium Copriacense can. 37. *Prohibemus Clericis, ne ex uno eodemque contractu mutui, emptionis bladi, vel vini, ad secundum deveniatur Compactum, vel tertium, & sic deinceps: ne emant illicite alias, vel ut revendant.*

COMPADIATIM, Paulus Diaconus Emerit. de Rebus gestis Episcorum Emeritensium in S. Paulo c. 1. apud Bivarium ad S. Maxim. p. 516. *Atque ipsum infantulum* (ex alvo matris) *jam putridum membratim Compadiatimque abstraxit.* Sed legendum opinor *Competiatim*, per *petias*, seu frusta: Galli dicerent, *par pieces & par morceaux.* Vel potius *Copadiatim*, per κοπάδια, per frusta. Vide *Copadium.*

¶ COMPAGANUS. Vide *Compagus.*

¶ COMPAGES. Vide *Compagus.*

¶ COMPAGIA *Capita sunt ossium, dicta eo quod sibi compacta nervis velut glutino quodam adhæreant.* Isid. Orig. lib. 11. cap. 1.

¶ COMPAGINARE, Conjungere, copulare, compingere; item in unum volumen congerere. S. Paulinus Epist. 32. (alias 12.) n. 10. *Hac igitur ratione persuasus, Basilicas nostras tuis, sicut & operis tempore, & voti genere conjunctæ sunt, ita etiam litteris Compaginare curavi.* Concil. Tolet. XVI. *Quæ si de omnibus sanctarum Scripturarum codicibus maluerimus colligere, enormis voluminis telam nostri oris videbimur Compaginare textrinio.* Acta SS. Julii tom. 2. p. 500. de S. Willibaldo: *Vestræ memoriæ apta pauca excerpere, Compaginare edissereque me libet.* Mabill. de Liturg. Gall. p. 407. ex Regul. Ferreoli Uticensis Antistitis: *Gesta Martyrum, id est passiones Sanctorum fidelium, quæ quorumdam Compaginata studio & sermone digesta sunt .... recenseri in oratorio audientibus cunctis omnino decernimus.* Gunzo Epist. ad Augienses Fratres an. 969. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 309. *Linearum compositiones ita Compaginat, ut &c.* S. Aug. Conf. lib. 13. c. 30. *Quæ tu contraheres, & Compaginares, atque contexeres.* Barthius in Glossario apud Ludewig. to. 3. Reliq. MSS. pag. 53. ex Rudolpho Ardentio: *Ostendunt se Ecclesiæ membris non Compaginari unione caritatis.* Idem ex Anastasio Bibl. *Vetera nequitiæ opera abjicientes Compaginemur Deo, & initium purioris conventionis facimus.* Idem ex Continuatore Matthæi Paris in Henrico III. *Doleo, novit Dominus, quod per omnia nequit caritas nostra Compaginari.* Supplem. Antiquarii: *Compagino*, συναρμόζω, *Copulo, conjungo.*

¶ COMPAGINANTES AGRI, vel LIMITES, Invicem cohærentes. Vide *Pagina.*

¶ COMPAGINATUS, συνάρμοσις, *Coagmentatio*, in Supplemento Antiquarii.

¶ COMPAGITUS, ἁρμολόγησις, *Compaginacio*, ibid.

COMPAGNIA, ex Ital. *Compagnia*, Militum centuria. Κομπανία, apud Nicetam in Alexio lib. 1. n. 1. Petrus de Vineis lib. 2. Epist. 3. *Compagniæ projiciunt symbola, sumunt arma.* [Passim occurrit apud Scriptores Italos simili notione, & interdum pro societate seu fœdere, ut in Brev. Hist. Pisanæ ad an. 1171. *Quod sentientes Pisani Compagniam cum Florentinis fecerunt per* XL. *annos duraturam, & multa sibi promiserunt & juraverunt invicem observare.*]

Hac autem appellatione donabant nostri *Ruptarios*, seu militarium turmas, cujusmodi erant eæ, quas anathemate non semel damnarunt Summi Pontifices Bullis suis, quæ habentur in Chartophylacio Regio, in scrinio, cui titulus, *Contra magnas societates & Compagnias.* Hæ potissimum floruere sub Carolo V. Rege Franc. sicque describuntur in Chronico MS. Bertrandi Guesclini:

Mais ou noble Royaume avoit confusion
D'une grant Compagnie, & estoient foison,
Gens de maint pays & de mainte nation,
L'un Englois, l'autre Escot, si avoit maint Breton,
Hanuyers & Normans y avoit à foison
Par li pays aloient prandre leur mansion,
Et prenoient par tout les gens à raençon,
Vingt-cinq Capitaines trouver y pouvoit-on.
Chevaliers, Escuyers y avoit ce dit-on,
Qui de France exillier avoient devotion,
Et il n'y demeuroit buef, vache, ne mouton,
Ne pain, ne char, ne vin, ne oye, ne chapon;
Tout pillart, meurtrier, traiteur & felon
Estoient en la route dont je fais mention.

Postmodum *Compagnias* istas in Castiliam traduxit idem Guesclinus, quibus à candida Cruce, qua insigniri voluit, nomen sumpserunt *de Compagnie blanche.* Idem Chronicon:

Et je vous chanteray une bonne chançon
De Bertrand de Glaiequin, dont je fais mention,
De la Compagnie blance, dont je fu compaignon,
Il n'y avoit en l'Ost Chevalier ne garçon,
Qui ne portast la Croix blance comme coton,
Pourtant la Blance Compaigne les apeloit-on.

Vide editum Chronicon ejusdem Guesclini pag. 181. 183. Matthæum Villaneum lib. 9. c. 109. lib. 10. c. 84. 92. 94. Chronicon Petri IV. Regis Aragon. lib. 6. c. 10. &c.

SOCIETATES ET COMITIVÆ, Latinis potissimum Scriptoribus vocantur. Thomas Walsinghamus an. 1367. *Sub his diebus surrexit in Francia illa famosa Societas, quæ Gens sine capite vocabatur; quæ primo parva, postea magna aggressa, magnam Franciæ partem occupans sine legibus, expulsis vel subactis locorum Dominis, subjugavit; erantque non tantum de una gente vel natione, sed de pluribus regionibus congregati.* Ann. 1361. *Magna & famosa Comitiva de diversis nationibus adunata, &c.* Adde eumdem anno 1360. Henricus de Knyghton ann. 1361. *Eodem tempore crevit quædam Societas virorum fortium, vocata Societas fortunæ, & per quosdam vocata est La Grant Companie: & adunati sunt de diversis partibus non habentes unde vivere, &c.* Adde eumdem an. 1366. Vitam Innocentii VI. PP. p. 127. 128. Edit. Bosqueti, Albertum Argentinensem an. 1354. Waddingum an. 1364. num. 12. ann. 1366. num. 1. 2. Ammiratum tom. 2. de Famil. Neopolitan. pag. 239. Gariellum in

Episcopis Magalonensibus pag. 405. & seqq. &c.

COMPAGO. Gariopontus lib. 3. Passion. cap. 26. *Multa enim intervalla atque spatia sunt intrinsecus membrorum, multaque Compagines, unde ante excoquitur virtus medicaminum, quam perveniat ad locum, qui patitur.* Lib. 4. c. 1. *Sciaticos apprehendimus primum ex parvo dolore ossis, qui de ilio descendit in vertebrum coxæ, sive in Compaginem.*

COMPAGUM. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 93. *Si quis in humero plagietur, ut glutinum Compagum effluat*, 30. *solid. emendetur.* [Hoc est, ut humor glutinosus è Compagibus humeri effluat. Igitur *Compagum* non vox nova, sed Genitivus pluralis est à singulari *Compages.*]

COMPAGUS, Ejusd. pagi. Ethelwerdus lib. 4. c. 3. *Cernit reliquias sui Compagi socii*; ubi, *socii*, vox, videtur Glossema. *Compaganus*, in veteri Inscript. apud Gruter. 209. 1. Hinc nostri *Compagnon* dicunt, quam quidem vocem quidam aliunde arcessunt: Lipsius Cent. 3. Epist. 44. à *Combino*: Henricus Stephanus à *Combenno*, qui eodem curru utitur. Albertus Acarisius à *Compages*: alii denique à pane, ut sint qui eodem pane vescuntur, quia veteribus *Compains* dicti qui posterioribus sæculis *Compagnons*: qua voce utuntur Chronicon Flandriæ vernaculum c. 79. & Berrius in Carolo VII. [Hoc posterius etymon ceteris præfert Menagius confirmatque ex Psalmo, ubi pro Socio dicitur, *Homo pacis meæ, qui edebat panem mecum*; vel *panes meos*, ut in Vulgata,] Vide *Companium*, & Steph. Paschasium lib. 8. Disquisit. Francic. c. 24.

COMPAGUS, perperam pro *Campagus* editum in Bullario Cluniacensi p. 24. 36. Vide in hac voce.

COMPALATIUS, pro *Comes Palatii.* Chronicon Casin. lib. 4. cap. 18. *Bertha filia Compalatii Ticinensis obtulit beato Benedicto.*

¶ COMPALLIDUS, Simul pallidus, S. Paulino Ep. 22. alias 7. cujus locus est in *Cohortales.*

COMPANAGIUM, COMPANATICUM, Quidquid cibi præter panem & potum sumitur, id est, cibus qui *cum pane* in escam datur. Will. Brito in Vocabul. MS. & auctor Mamotrecti ad 14. Numer. *Pulmentum vel pulmentarium dicitur quilibet cibus præter panem, Companage in Gallico,* seu, ut efferunt Occitani, *Coumpanatge*, quæ vox id potissimum denotat, quod in hospitio præter panem & vinum expenditur. Ita Lombardi, ut auctor est Pergaminus in *Camangiare*, *Companatico dicono, cioe ogni cosa da mangiare, toltone il pane.* Ugutio & Joan. de Janua: *Obsonium, quilibet modicus & delicatus cibus inter alios sumptus: dicitur obsonium, quod vulgo Companaticum. Pulmentum*, & *pulmentarium* Latinis, Græcis *προσφάγιον*. Leges Athelstani Regis Angl. cap. 12. *Si contingat eum mori, omnis congildo det unum panem, & Companagium pro anima ejus.* Leges Hoëli Boni: *Companagium* 60. *panum debet esse porcus, &c.* Coustumar. de Hecham: *Ad Nonam* 4. *panes, &* 8. *harincs* (haleces) *vel aliud Companagium quod tantum valet.* Monasticum Anglic. to. 1. pag. 419. *Abbas Aucherius constituit domum leprosorum, . . . ad quorum sustentationem dantur singuli cantelli dimidium panis habentes, & dimidium galonis cervisiæ mediocris. Præterea singulis mensibus cuilibet eorum dantur ab Eleemosynario* 5. *denarii ad Companagium emendum.* Statuta Hospitalis S. Lazari Placentini an. 1214. apud Petrum Mariam Campum in Regesto 2. part. Ch. 62. *Simul in Refectorio uno conveniant, edentes & bibentes de eodem pane, vino, & eodem Companatico.* [Statuta Monialium S. Salvatoris Massil. an. 1400. *Quando dictus Conventus recipiet panem, vinum, Companagium, &c.* Occurrit in Statutis Arelat. MSS. art. 80. & alibi non semel, ut & vox *Companage* in Chartis Gallicis. Hanc vocem etiamnum usurpant Provinciales.]

COMPANATICUS. Statuta antiqua Corbeiensis Monast. cap. 4. *Ceteris vero pauperibus, . . . solet dari quartarius, vel juxta quod Hospitalarius præviderit in majori vel minori numero aut necessitate compedire, Companaticus, aut secundum consuetudinem tribuatur.* Vetus Inscriptio Epitaphii an. 1053. apud Puricellum in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ pag. 433. *Distribuentes unicuique dimidium panem frumenti, tres fialas vini, Companaticum juxta modum, &c.*

¶ COMPANATITIUM, Eadem notione, in Lexico Philos. Goclenii.

¶ COMPANATORES, Hæretici qui asserunt panem cum corpore Christi remanere in Altaris Sacramento. Vide Hierolexicon Macri.

¶ COMPANIES, Contubernium, Gall. *Compagnie.* Vide *Companium.*

¶ COMPANIS, Obsonium, quod pani additur comedendum. Raphael Volaterranus in Vita B. Humilianæ to. 4. SS. Maii pag. 411. *Quatuor tantum panes in hebdomada solita est edere, raro ac tenui vilique Compane contenta.* Vide *Companagium.*

COMPANIUM, Contubernium, societas, *Compagnie.* Pactus Legis Salicæ tit. 66. §. 2. *Si quis hominem ingenuum, qui Lege Salica vivit, in hoste in Companio de Companiei suorum occiderit, in triplo componat.* Id est, si quis hominem ingenuum Lege Salica viventem, in castris in contubernio ac societate suorum contubernalium occiderit. Galli dicerent, *En la compagnie de ses Compagnons.* Ubi Wendelinus hoc Castrensi vocabulo dictos putat, qui communi pane ac distributione buccellati, & in eodem contubernio sodalitium fovent cum altero, indeque *Compagnon* & *Compagnie* vocum Gallicarum etymon hauriri debere. Vide *Compagus.*

☞ Eccardus vocem *Companium* non Contubernium interpretatur, sed quasi scriptum esset pro *Campanium*, vult intelligi Campum militarem seu locum prælii. Utra præstet interpretatio judicet lector attentus.

COMPAR, Conjux. Glossar. Lat. Græc. *Compar*, *σύζυγος*. Vetus Inscriptio: *Manilia Paulla de patrimonio suo sibi & Aurelio Paullino Compari suo domum æternam.* Alia: *Julia Matrona Aur. Aquilino Comp. cum quo vixit, &c.* Vide *Par.*

COMPARES præterea dicti *Pares*, inter se comparati respectu superioris Domini. Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 572. *Helias quoque Vicedominus* (Gerberiaci in agro Belvacensi) *cum Compari suo exulem gratanter regium suscepit, . . . moris enim illius castri, ut ibidem duo pares Domini sint, & omnes ibidem fugitivi suscipiantur.* Idem lib. 11. p. 807. *Pacem igitur inter eos obnixe feramus, ut hero Comparique nostro legitime proficiamus.* Hinc

COMPARITAS, Paritas conditionis ac dignitatis, in Charta Alsatica exarata sub Leone IX. PP. apud Glareanum lib. 2. Rerum German. pag. 102. *Liber vel personatus serviens, si infra patriam est, post* 7. *dierum inducias cum totidem suæ Comparitatis testibus: plebeius autem & minoris testimonii rusticus aquæ frigidæ se expurget judicio.*

COMPARAGIUM. Charta an. 1230. in Tabular. Abbatiæ Frigidimontis fol. 92. *Eadem vinea debet* 4. *sextarios vini pro Comparagio dominis de Noëtel.* Forte

Forte idem valet quod Gallis *Comperage*. Vide *Filiolatus* post *Filiolus*.

☞ Potius crediderim *Comparagium* sumi pro Pariagio, quam pro *Filiolatu*. Est autem *Pariagium*, ut suo loco dicitur, Societas plurium unius prædii vel feudi dominorum.

¶ 1. COMPARARE, Alii rapere & sibi conferre. Gasparis Barthii Glossar. apud Ludewig. to. 3. Reliq. MSS. pag. 8. ex Hist. Palæst. *Audiens Imperator quod Turci sic dissipassent nostros, & mandavit pro eis, fecitque eos brachium transmeare. Postquam ultra fuerunt, Comparavit omnia eorum arma.*

2. COMPARARE, COMPARATUM. Papias: *Comparare, emere, cum alio æquare.* Gloss. Græc. Lat. *Comparare*, συνωνήσασθαι. Vide Legem Salicam tit. 39. Aleman. tit. 83. & Longob. lib. 2. tit. 14. §. 4. 28. 38. Hinc

COMPARATUM, Proprium, labore & parsimonia acquisitum, emtum. Gloss. Gr. Lat. *Comparata*, συνωνηθέντα. Atque in eo differebat *Comparatum* ab *alode*, quia *alodis* dicebatur quidquid hæreditario jure possidebatur. Chronic. Laurisham. an. 764. *Hoc est, villam nostram ... quæ mihi de parte genitoris mei nomine Adelhelmi Legibus obvenit, vel undecunque tam de alode, quam de Comparato, seu de quolibet adtractu ad nos noscitur pervenisse, &c.* Ch. Caroli Magni ibid. *Seu quod pro collata populi, vel de Comparato, vel de quolibet adtractu augmentare, vel immeliorare, seu adtrahere potuerit.* Hincmarus Rem. Opusc. 54. *Ut in mansis suis de alode, vel naturali, vel Comparato feminas habeant, quæ illorum pannos lavant, &c.* Marculfus l. 2. For. 7. *Tam de alode, quam de Comparato.* Et infra: *Tam de hæreditate parentum, quam de Comparato.* Adde Cap. de Villis cap. 32. [Charta Fulquini viri potentis pro Monasterio Gemblacensi an. 950. apud Miræum to. 1. pag. 141. col. 2. *Totum ad integrum tam de allodio quam de Comparato, seu de quolibet attractu ad nos ibidem dignoscatur pervenisse.*]

COMPARATIO, Eadem notione, in Concilio Francoford. an. 794. cap. 41. [Charta anni circiter 1090. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Ruthen. n. 32. *Dono unam petiam de vinea, quæ mihi per opera manuum mearum obvenit ad proprium alodem... donamus ea quæ per Comparationem & vestitum nobis advenerunt.*]

¶ COMPARATUS, Eadem significatione. Acta SS. April. to. 2. pag. 73. in Charta Rotaldi Episcopi Veron. pro Monasterio S. Zenonis circiter ann. 824. *Jubemus ergo, ut quantumcumque memorata Ecclesia... per donationem nostram.... vel ceterorum fidelium traditione, vel ipsorum Comparatu, seu quolibet attractu, juste & legaliter habere dignoscitur.*

COMPARATORES, apud Julianum Antecess. nov. 49. §. 2. Ἀνεξετάζοντες τὰ γράμματα, τοῦτ' ἔστι οἱ συγκρίσεις ποιούμενοι, qui scripturas inter se comparant, ut scripti falsitas aut veritas comprobetur.

¶ COMPARATUM, COMPARATUS. Vide *Comparare* 2.

¶ COMPARCUS, Locus clausus, à Gallico, *Parc*, Septum. Charta anni 1181. apud Lobinellum to. 2. Hist. Britan. col. 136. *Qui habent Comparcum vinearum & ortorum Doli, debent invenire Archiepiscopo napas in Natali Domini & Pascha.*

COMPARES. Ita appellabant certum *Leidæ*, seu pensitationis genus, Narbonensibus Vicecomitibus in Narbon. urbe exsolvi solitum, ut auctor est Catellus lib. 4. Rerum Occitanarum pag. 586. Cujus vocis notionem videtur indicasse Suidas, cui Κόμπαρος, est ὃς συνέζευκται εἰς ὑπηρεσίαν τινὶ ὁμοίων τὴν αὐτὴν ἐκτελῶν χρείαν, qui scilicet in aliqua pensitatione alteri *Compar* est.

COMPARICIA, vel COMPARICIUM, Comparatum. Charta Henrici I. Imp. apud Baronium an. 1014. num. 9. *Cum.. terminis, concessionibus, Comparitiis, aliisque universis redhibitionibus, &c.* [Vide *Comparare* 2.]

COMPARIETICI, Papiæ, *Consortes, vicini, quasi unum parietem habentes.* [Glossar. San-Germ. MS. n. 501. habet *Conparietici*, Martinii vero Lexicon *Comparietini.*]

COMPARILE, Compar, par, simile. Lex Bajwar. tit. 9. cap. 2. §. 5. *De minore vero quod Scopar appellant, cum solido uno componat, & universa Comparilia restituat*; ubi Cod. Reg. habet *parilia*, Gall. *La pareille.*

¶ COMPARIMINI, à verbo Comparere, dicebatur Libellus à Judice Ecclesiastico adversus excommunicatum contumacem Judici laïco oblatus; de quo hæc Butillerius in sua Rurali Summa lib. 2. tit. 12. pag. 758. *Le Juge spirituel doit envoyer un libelle qu'on appelle en Court* Comparimini, *qui doit contenir comment l'excommunié luy incité & condamné, en ce s'est laissé excommunier & endormir comme chien sans crainte de Dieu, en sentence d'excommuniment par an & plus, & ainsi se laisseroit & voudroit laisser, si qu'il démontre ou comtempt de partie, & de l'Eglise, si remedié n'y estoit, qu'il plaise au Juge lay dessous qui ledit excommunié est demeurant, qu'il soit prins & detenu prisonnier & envoyé au Juge spirituel, tant qu'il soit devenu à obeissance de sainte Eglise & à partie de qui il est tenu.*

COMPARITAS, Paritas conditionis & originis. Conventio pacis publicæ instituta ann. 1051. apud Goldastum to. 2. Constitut. Imperial. pag. 48. *Si quis aliqua intentione quasi reus acclamatus fuerit... liber vel personatus serviens, si infra patriam est, post 7. dierum inducias cum totidem suæ Comparitatis testibus; plebeius autem & minoris testimonii rusticus, aquæ frigidæ se expurgabit judicio.* Vide *Jurare*, & supra in *Compar.*

¶ COMPARTAGIUM, Partitio inter plures, Gall. *Partage*. Hist. Beccensis MS. pag. 516. num. 3. *Compositum est jurgium quod emerserat de quibusdam servitiis, emendationibus & Compartagiis in granchia faciendis.* Vide *Compartum.*

COMPARTIMENTUM, Divisio, in Observantiis Regni Aragon. lib. 6. tit. Interpretationes, §. 11. & tit. de Munerib. agnoscend.

¶ COMPARTIONARIUS, Qui una partitur. Enumeratio redituum Ecclesiæ Nobiliac. apud Stephanotium to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. p. 525. *Quinque solidos in festo omnium Sanctorum de censu, novem solidos de Aimerico Malepea pro se & Compartionariis suis.*

COMPARTIRE, Partiri, *Partager*. Abbo in Epist. ad Desiderium PP. to. 1. Hist. Franc. pag. 886. *Melius est aliquid cum eo Compartire, quam solus nihil habere.*

¶ COMPARTUM, Idem quod *Compartagium*. Hist. Beccensis MS. pag. 516. n. 3. *Compartum villæ sit commune præter Compartum quindecim jugerum, quæ sunt de dominio Prioris.*

¶ COMPASSARE, à Gallico *Compasser*, Circino dimetiri: in moralibus, Actiones suas ad rationis normam dirigere, ut ad optatum exitum provehantur. Charta Elizabeth II. Reginæ Angl. ann. 1559. apud Rymer. to. 15. pag. 558. col. 1. *Sed instigatione diabolica seducti, imaginantes, conantes & Compassantes, &c.*

COMPASSIO, Condolentia, συμπάθεια, apud Arnulfum Lexov. Epist. 12. & alios non semel. Anastasius Bibl. in Adeodato: *Peregrinis Compassionem exhibuit.*

COMPASSIOSUS, Qui facile compatitur, vel Compassione dignus, apud Knygthonum. *Compassionevole* Italis.

¶ COMPASSUS, Circinus, Gall. *Compas*, Ital. *Compasso.* Liber obituum Eccl. Lugdun. sæc. xv. *Dedit ... pluviale de brodatura facta ad Compassus, casulam, dalmaticam, & tunicellam cum floribus lilii.* De re ad amussim facta dicimus, *Faite au Compas.*

¶ COMPASUM, Eadem notione. Vide locum in *Armigatus* 2.

COMPATER, Joanni de Janua: *Quasi simul ejusdem filii pater, qui filium alicujus baptizat, vel Christianum facit, vel ad baptismum, vel ad Confirmationem tenet.* Raymundus Ord. Prædic. in Summula:

Patrem, Compatrem, fratrem mihi fons parit iste,
Me levat inde pater, carnalis filius hujus
Fit mihi tunc frater: sic commater mea mater.
Sexus femineus tot depingit tibi gradus.

Folcardus in Vita S. Bertini c. 7. de eodem Sancto: *Necnon & Compater fuit* (Walberto) *secundum sæculi laudabilem ritum ad conjungenda fraternæ caritatis fœdera conservatum.* Versus descripti in libro Evangeliorum, qui Tolosæ in Ecclesia sancti Saturnini asservatur:

Præsulis officio tunc Adrianus functus in arvis
Culmen Apostolicum Romana rexit in urbe.
Principis hic Caroli claris natalibus auctam
Karlinam sobolem mutato nomine Pipin,
Fonte renascentem, & sacro baptismate lotum
Extulit oblatum sacratis Compater undis.

Inter Epistolas Stephani III. PP. exstat una cum hac Inscriptione: *Pipino Regi & nostro spirituali Compatri.* Chron. Fontanell. cap. 11. de Raginfredo Archiepiscopo Rotomagensi: *Compater etiam spiritualis regenerationis Pipini Regis, &c.* Anastasius Bibl. in Vita S. Joann. Eleemosynarii num. 21. *Talis autem amborum confirmata est ex tunc à Deo charitas, ut Compater supradicti fieret Patricii.* Quo loco Metaphrastes habet, ὡς καὶ ἀνάδοχον τῶν αὐτοῦ παίδων γενέσθαι τὸν Πατριάρχην.

COMPATERNITAS, Cognatio spiritualis quæ inter Compatres intercedit: *Comparatico*, Italis: *Comperage*, Gallis. Petrus Damiani lib. 2. Epist. 17. *Duo quidam viri, qui & amicitiæ invicem fœdere, & Compaternitatis necessitudine tenebantur.* Thwroczius in Gersa Rege Hung. cap. 66. *Apud quem aliquamdiu commoratus, Compaternitatis vinculo Regi sociatur.* Vide cap. 1. & 3. de Cognatione spirit. [Statuta Augerii II. Episc. Conseran. MSS. ann. 1280. *Omnes tamen filii vel filiæ duorum Compatrum vel duarum Commatrum, sive ante Compaternitatem sive post geniti fuerint, possunt inter se matrimonialiter copulari; illa tamen persona excepta per quam Compaternitas est contracta, &c.*]

¶ COMPATERATUS, Eadem notione. Acta S. Bertichramni tom. 1. p. 724. Junii: *Te dulcissime Compater meus Ghiso, pro amoris affectu & Compateratu ... æqualiter dividendum habere præcipio.*

COMPATERNICUM, Bona paterna, aut materna, patrimonium. Vetus Diploma apud Wadianum: *Quidquid genitor meus ..... vel mater mea Beata de Compaternico, vel suo conquisito, aut comparato mihi dereliquerunt.*

COMPATESCERE, pro *Compati.* Liber Epistolarum S. Bonifacii Arch. Mogunt. Epist. 83. *Compatescere infirmitati.*

¶ COMPATIBILE BENEFICIUM, apud Thomam *Madox* Formularis Angl. pag. 271. in Instrumento dato an. regni Henrici VI. 27. Dicitur de Beneficio Ecclesiastico, quod simul cum alio potest possideri, Gall. *Benefice Compatible.*

COMPATRIANUS, pro *Compatriota*, apud Eckeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 2.

¶ COMPATRIENSIS, Eadem notione. Miracula S. Ursmari tom. 2. April. pag. 570. *Monachus quidam ... Mosomagensis pagi indigena, amore Compatriensium à Domino Abb. Hugone, ex Reliquiis Sanctorum petiit donari sibi aliqua.*

COMPATRIOTA. Gloss. Lat. Gr. *Compatria*, συμπατριώτης, ubi forte legendum, *Compatriota.* Gloss. Gr. Lat. συμπολίτης, *Compatriota.* Nicolaus PP. in Epist. ad Egilonem Archiep. Senonensem: *Ad te & tuos Compatriotas & consacerdotes literas direximus. Universi Compatriotæ regni*, in Legibus Edw. Confess. pag. 138. edit. Lambardi. Vide Folcardum in Vita S. Bertini n. 4. Cæsarium Heisterb. lib. 1. cap. 6. [supra vocem *Coindigena.* Acta SS. Maii tom. 6. pag. 79. pag. 853. Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 418.] &c.

¶ COMPATRIOTUS, in Laudibus Papiæ, apud Murator. tom. 11. col. 27.

¶ COMPAUPER, Una pauper, in Passione S. Victoris Mart. to. 2. SS. Maii p. 190.

¶ COMPEDERE, πεδίζειν. Gloss. Lat. Gr. *Pedicis vincire.*

¶ COMPELLARE, In jus vocare. Leges Ludovici Aug. apud Murator. to. 1. part. 2. pag. 129. col. 2. *Si quis de statu suo, id est, de libertate vel de hæreditate Compellatus est, juxta legis constitutionem manniatur.* Haud absimili prorsus notione Cornel. Nepos: *Hoc crimine in concione ab inimicis Compellabatur*, id est, accusabatur vel increpabatur. Et alio in loco: *Quin eum fratricidam impiumque detestans Compellaret.*

¶ COMPELLATIO, In jus vocatio, in Legibus Luitprandi apud eumdem Murator. ibid. p. 68. col. 2.

COMPELLATIVUM. Leges Athelstani Reg. Angl. *Debet etiam* (Episcopus) *sedulo pacem & concordiam operari cum sæculi judicibus qui rectum velle diligunt, & in Compellativum adlegiationem docere, ne quis alii perperam agat in jurejurando, vel in ordalio.* Quidam *Compellationum* legunt, ut Foxus & Spelmannus. Sed forte hoc loco *in Compellativum*, idem valet ac *Compellando*: ut sensus sit, Episcopum compellare debere accusatorem, eumque docere non temere adversarium ad *adlegiationem* per sacramentum vel per *ordalium* adigendum.

¶ COMPENDERE, *Competenter operam dare.* Papias MS.

¶ COMPENDIARE, Abbreviare. Capitula Synodorum Oriental. inter Concil. Hisp. tom. 2. pag. 335. *Si quis multis nuptiis fuerit copulatus, pœnitentiam agat: conversatio autem & fides pœnitentis Compendiat tempus.* Tertull. adv. Marcion. lib. 4. cap. 1. *Compendiatum est novum Testamentum.* Et cap. 9. *Facturus sermonem Compendiatum.* Rursum occurrit apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 1215.

COMPENDIARIA, Via brevior, σύντομος ὁδὸς, in Gloss. Gr. Lat. [Eadem prorsus ratione dixit Seneca Epist. 2. *Hanc Compendiariam excogitavit.* Et Epist. 119. *Ad maximas te divitias Compendiaria ducam.*

¶ COMPENDIALITER, Compendiose. *Compendialiter & simpliciter*, apud Interpretem Irenæi lib. 3. cap. 11.

¶ Compendiatim, Eadem notione, in Vitis Patrum Emeritensium inter Concil. Hisp. tom. 2. pag. 643. col. 2.

¶ Compendiositas, Compendium, brevitas, in Vita S. Eusebiæ tom. 2. SS. Martii p. 454. D.

¶ COMPENDIUM, Compendius, Idem quod *Precaria*, de qua fusius suo loco. Donatio villæ de Blangiaco facta Ecclesiæ Brivatensi ann. 760. apud Baluz. tom. 2. Capitular. col. 1392. *Postea cœleste auxilio monitus superscriptam villam ipsi casæ Dei reddere ordinavi, & duas partiones tam de terra, vineis, censu, tributo, aut ex omni re sibi pertinenti, pro mole peccatorum, vobis visus fui condonasse, ut omni tempore Missæ ibidem decensitæ esse debeant, petivi à vobis ut de ipsis duabus partionibus misit* (mihi) *Compendium faceretis; quod ita fecistis ut dum ego viverem, hoc per vestrum Compendium habere debeam. Et ego pro ipso Compendio dedi vobis de ratione S. Juliani villam, cui vocabulum est Blanciago una cum agacentia sua, vel servos, vel tributa, quod inde exire debet annis singulis, libras* II. *partionum de ipsa villa Maceragio in vos vissus sum emisisse; ut si in tempore aut post tempus ego vobis perro* (f. pro hoc) *judicium facere voluero aut fecero, spondionis* (f. spondeo nos) *vobis desolvere, partibus vestris aut successoribus vestris, qui tunc temporis post fuerint, aurilibram* 1. *& ipsam villam Blanciago in vestra revocatione ponam, & inantia vestra Compendius vos dominus recognoscat, & præsens precaria mea in vos scripta omni tempore firma stabilita perduret.*

¶ COMPENSA, Compensatio. Vita S. Canuti to. 1. Januarii pag. 396. *Quod S. Canuto in Compensam regni, quod à parente ejus Erico occuparat, ditionem aliquam dare cogebatur.* Ruricius apud Barthium Adversar. 12. 14. eodem sensu dicit, *Scripturarum Compensa.*

¶ Compensum, Eadem notione. Precaria per quam Sigefridus ab Asuero Abb. Prumiensi accipit quædam prædia ann. 771. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 36. *Similiter hæc contra in Compenso dedit jamfatus Ragibaudus de ratione S. Carilesi Meroldo Episcopo, &c.* Vide mox *Compensus.*

COMPENSUS, Compensum. Concilium Autisiodorense can. 3. *Non licet Compensos in domibus propriis in festivitatibus Sanctorum facere, nec pervigilias in festivitatibus Sanctorum facere.* Hic hærent viri docti. Sunt enim qui, *Compensos facere*, sic explicant, ut sit serotinos cœtus habere, quibus mulieres certum lanæ, aut staminis pensum, in votum sancti alicujus nendo, texendove conficiunt, quod pensum subinde sacris altaribus offertur: quem quidem morem adhuc in nonnullis Galliæ provinciis perstare aiunt. Hoc autem fit in pervigiliis Sanctorum, & in pervigilio Natalis Christi. Sic auguratur N. *le Maistre* lib. 1. de Decimis & Oblat. cap. 41. quo spectant quæ habet Martinus Bracarensis cap. 75. *Non liceat mulieres Christianas aliquam vanitatem in suis lanificiis observare, sed Deum invocent adjutorem, qui eis sapientiam texendi dedit.* Subdit idem Nicolaus *le Maistre*, nisi fortasse velit aliquis *Compensos in domibus facere*, nihil aliud esse, quam stare domi in otio certis diebus, præsertim Maio mense, quo superstitiose feriari solebant veteres Galli, ut liquet ex eo sermone qui refertur inter tractatus Augustini tract. 20. crediturque esse Egidii Noviomensis.

At Innocent. Cironius lib. 3. Observat. Jur. Canon. c. 8. & Lalandus ad hunc canonem, *Compensos* hoc loco oblationes interpretantur quæ in domibus privatis fiebant, in quibus & vigilias quidam in festis Sanctorum peragebant, derelictis Ecclesiis: quod vetat Synodus Laodicena can. 58. Gangr. can. 5. 6. Antioch. can. 5. Carthag. can. 2. Matiscon. can. 1. & Ferrandus Diac. cap. 72. unde Tertullianus lib. de Spectac. cap. 81. *Prohiberi* ait *ceremonias & religionem deorum domesticorum.* Idque firmant ex genuina vocis significatione, quam profert Glossarium Rhabani laudatum à Barthio in Adversariis: *Compensum* enim dicitur esse *oblata, collata.* Qua certe notione *Compensum* videtur usurpari in Charta Ludovici Regis ann. 1156. pro Raimundo Uticensi Episcopo: *Adhuc etiam concedimus tibi & Ecclesiæ Uticensi in perpetuum redditus omnes Pacis, qui per totum ejusdem Episcopatum pro pace persolvuntur, quod etiam Compensum dicitur.* Ibi enim *Compensum* est collatio, præstatio. Concilium Monspeliense an. 1214. cap. 33. *Qui commonitus à Paciariis infra* 15. *dies ad cognitionem Paciariorum facere vel firmare noluerit, Episcopus eum excommunicet, & de Pace dejiciat, & terram ejus interdicto supponat. Quod si & homines sui ei faverint, post* 14. *dies ejiciantur à Pace, & restituatur eis Compensum, si quid dederunt. Sed si homines ipsi velint mandatis parere, dimittantur in pace.* Cap. 39. *Si pax fracta fuerit ab iis qui sunt intra terminos pacis, debet pax fracturam pacis quærere utroque gladio: & si non poterit recuperare, debet emendare de Compenso, vel de nova collecta: de quo Compenso, seu nova collecta, si Compensum non sufficit, debent expensæ fieri Equitibus qui cum armis pacem sequuntur.* [Charta Pariagii Gaballit. inter Regem & Episcopum Mimatensem ann. 1306. ex Tabulario Mimat. *Ad Episcopum & Ecclesiam Mimatensem pertinet jus... cudendi monetam contaminatam & monetam argenteam, levandi Compensum seu paxiagium pro pace servanda & omnia alia & singula explectandi pro majori potestate & seignoria sua, quæ ad majorem potestatem, regaliam & majus dominium pertinere noscuntur.* Ibidem: *Compensum seu paciagium erit commune nobis & dicto Episcopo, & levari non poterit nisi communi nomine.*] Quod vero hic *Compensum* dicitur, *Commune* appellatur in Bulla Alexandri III. PP. Vide in hac voce [1°. loco: ubi diximus *Commune* vel *Compensum* primo solvi solitum pro securitate & pace, deinceps evasisse tributum ordinarium, quod exegerunt Episcopi, aliique viri potentes: illud ipsum confirmant ultima laudati Pariagii verba, quibus dicitur Compensum seu Paciagium levari non posse nisi communi Regis & Episcopi Mimatensis nomine.]

¶ COMPERARE, pro *Comparare*, Emere, apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 102. col. 1. ex Caroli M. legibus: *Ut nemo præsumat aliquem hominem vendere aut Comperare nisi in præsentia Comitum.* Bartholom. Scriba Annal. Genuens. lib. 6. ad an. 1252. *Pretio octo millium librarum Comperavit.* Vide *Comparare.*

¶ COMPERDICTUS, Perditus, amissus, pro *Comperditus.* Commemoratorium de quibusdam villis S. Victori restitutis circa annum 780. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 41. *Ardingus ille Alamannus ipsas casas Ecclesiæ Dei Massiliensis intemerato hordine .... disvertivit, & ad Hinniberto suo vasso hoc beneficiavit, & postea pro hac causa ipsas casas Ecclesiæ Dei S. Mariæ & S. Victoris Martyris Comperdictas, &c.* Hic desunt nonnulla ad perfectiorem hujus loci elucidationem.

COMPERNOLA, Textus vel contextus aliquot perularum seu margaritarum. Monasticum Anglic.

to. 3. part. 2. pag. 87. *Quinque Compernoles integri de auro, cum cavillo aureo, & saphyro in fine, & quatuor Compernolæ de auro.* Vide *Perna.*

¶ COMPERTIO, Inventio. *Processus Compertionis & novæ repositionis B. Wernheri*, in Actis SS. April. to. 2. pag. 706.

¶ COMPERTORIUM, Inquisitio judiciaria, Gall. *Enquête*, quæ in causis civilibus fieri solet ad cognoscendam rei veritatem. Kennettus in Antiq. Ambrosden. p. 575. ex Instrumento anni 1425. *Et in carnibus porcinis emptis pro Clericis domini Archiepiscopi, sedentibus super Compertorium apud Burcestre in die Mercurii proxime ante festum Conversionis S. Pauli* xix. *den.* Posset intelligi locus in quo facta est ipsa Inquisitio.

COMPESCATIO. Gloss. Gr. Lat. σωφρονισμός, *Compescatio.* σωφρονισμός, *Coercitio*, ἐπιτιμωρίας. Ita etiam Codex MS. Ibidem: σωφρονίζω, *Compesco.*

¶ COMPESCERE, sensu neutrali, Abstinere. Vita S. Canuti to. 3. Julii pag. 135. *Seditiosos cuneos cum prudentibus adiit; & sermone placido ut ab insolentia ... Compescant, instigat.* Vide *Compescatio.*

¶ COMPETA, pro *Compita.* Fridegodus in Vita S. Wilfridi num. 8.

...... *Verum ille juventæ*
Excursus trepidat, ne forsan mobilis ætas
Præcipitem pravæ retrahat per Competa sectæ.

Ibid. num. 34.

Pacifice qui currebant per Competa vitæ.

COMPETENTES, Baptismi Candidati, qui baptismum postulabant. Unde Gennadius de Scriptoribus Ecclesiast. ait, Nicæam Romanæ civitatis Episcopum *Composuisse sex Competentibus baptismum instructionis libellos.* Catechumenorum enim alii fuere *Audientes*, sic dicti, quod verbo Dei erudiri eos necesse esset, priusquam ad baptismum accederent; alii vero jam eruditi & instructi qui ad baptismum admitti postulabant, dicebantur *Competentes*, quod una & simul baptismum peterent, & expectarent id temporis quo baptismus conferri solet, Sabbatum nempe, quod Pascha aut Pentecosten præcedit. Isidorus lib. 8. cap. 4. *Competens vocatur qui post instructionem fidei competit gratiam Christi. Inde à petendo Competens vocatur.* Idem lib. 2. de Eccl. offic. cap. 21. & ex eo Papias: *Competentes sunt qui post doctrinam fidei, post continentiam vitæ ad gratiam percipiendam petendo festinant. Ideoque appellantur Competentes, id est, gratiam Christi petentes: nam Catechumeni tantum audiunt, necdum petunt.* Leidradus Episcop. Lugdun. de Baptismo cap. 1. *Differt sane inter Catechumenos & Competentes. Catechumeni itaque sunt, qui primum de gentilitate veniunt, & habentes voluntatem credendi in Christo audiunt verbum fidei, sed nondum appellantur Fideles. Competentes autem sunt, qui jam post doctrinam fidei, post continentiam vitæ, gratiam Christi percipere festinant, ideoque appellantur Competentes, id est, gratiam Dei petentes.* S. Augustinus lib. de Cura pro mortuis habenda cap. 12. *Pascha appropinquante, dedit nomen inter alios Competentes.* Et Homil. 49. *Quod dico Competentibus & fidelibus audiant pœnitentes.* Lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. *Qui cum dedisset nomen ad baptismum.* Idem lib. de Fide & operib. c. 6. *An usque adeo dissimulamus à sensibus nostris, ut vel nosmetipsos non recordemur quam fuerimus attenti atque solliciti quid nobis præciperent à quibus catechisabamur, cum fontis illius sacramenta peteremus, atque ob hoc etiam Competentes vocaremur?* Idem Epist. 155. *Desiderio ... te nomen dedisse inter Competentes vel daturum esse jam jamque cognosceret.* Serm. 7. de Diversis cap. 1. *Ipsum vestrum nomen quod Competentes vocamini ostendit: quid enim aliud sunt Competentes, quam simul petentes?* Infra: *Competentium vocabulum non aliunde quam de simul petendo, atque unum aliquid appetendo, compositum est.* In Psalm. 62. de Baptizando: *Ante Pascha enim cœpit petere de Ecclesia Christi medicinam.* Vide eumdem Homil. 49. cap. 2. de Divers. Serm. 8. Concilium Agath. can. 13. *Symbolum etiam placuit publice in Ecclesia Competentibus prædicari.* Ferrandus Diac. Carthaginensis in Epist. ad Fulgentium, de quodam Æthiope baptizando: *Propinquante solemnitate Paschali, inter Competentes offertur, scribitur, eruditur.* Vide S. Hieron. Epist. 60. ad Pammachium c. 16. S. Fulgentium Homil. 78. S. Pacianum Barcinon. Episcop. Serm. de Baptismo initio. Isidor. lib. 1. de Eccl. offic. c. 27. S. Ambrosium lib. 2. Epist. 13. Zenon. Veronensem Serm. 7. de Paschate, Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 26. lib. 3. cap. 35. Honorium Augustod. lib. 3. cap. 53. Missale Gallicanum vetus pag. 472. Edit. Roman. &c.

¶ COMPETENTIÆ, *Verisimilitudines, analogiæ.* Barthii Glossar. apud Ludewig. to. 3. Reliq. MSS. pag. 147. ex Baldrici Hist. Palæst. Sed & Gellio nota est vox *Competentia* hac notione, ait enim lib. 1. c. 1. *Comprehensa mensura Herculani pedis, quanta longinquitas corporis ei mensuræ conveniret, secundum naturalem membrorum inter se Competentiam modificatus est.* Eumdem vide lib. 14. cap. 1. *Sobrietatis Competentia*, Quæ competit seu convenit sobrietati, in translatione SS. Georgii & Aurelii, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. pag. 53.

1. COMPETERE, Invadere, rapere, pervadere. Concilium Parisiense III. c. 1. *Is qui res Dei Competit, &c.* Matisconense II. c. 24. *Res alienas Competere.* Turonense II. c. 14. *Res Ecclesiæ ... quaqua temeritate pervadere, Competere, vel confiscare.* Chlotarii Regis Constitutio c. 10. *Ut oblationes defunctorum Ecclesiis deputatæ nullorum Competitionibus auferantur ... præcipimus.* Vide Concil. Parisiense V. cap. 9. Capitul. 1. an. 769. cap. 18. lib. 7. Capitul. c. 140. &c. Hujus autem vocis notio deducta videtur ab iis qui *Competitores* dicuntur in l. 1. Cod. Th. de Quinquen. præscr. qui bona damnatorum, mortuorum, aut proscriptorum vacantia à principe impetrabant, atque pervadebant. Vide tit. de Petitionibus.

¶ 2. COMPETERE, Accusare, in jus vocare. Canones Hibernenses apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 15. *Si Clericus laïcum Competit, ad Judicis adstantiam debeant pervenire.* Et col. seq. *Clericus vero si qua causa Competitus fuerit, & nullam infamiam antea portaverat, in ipsius juramento causa finiatur. Quod si antea infamiam portavit, indictis juratoribus, sed causam laici ordine libret.*

COMPETIÆ, Frusta. Vita 2. S. Carthaci Episcopi num. 24. *Et per viam egrediens invenit cratem stridentem & mobilem in Competiis positam, quæ ab artificibus in aquæductu supradicti stagni causa lædendi facta est, &c.* Vide *Pecia.*

COMPETITIO, pro Querela, in l. 5. Cod. Th. de Censu, l. 4. & pen. de Censitoribus. [Sidonius Apollinaris lib. 2. Epist. 9. *Inter aleatoriarum vocum Competitiones.*] Vide Concilium Aurelianense III. c. 22. & Lugdunense II. c. 3.

¶ COMPETITOR. Vide *Competere* 1.

¶ COMPILATIVE, Succincte; in Actis B. Francisci Fabriani to. 3. April. p. 985.

¶ COMPILATUS, Exſtructus. Narratio de Dedicatione Eccleſiæ Stabulenſis apud Marten. to. 2. Ampliſſ. Collect. col. 63. *Nam infra muralem parietem in medio occultus arcus cœmentaria arte Compilatus.*

COMPLACABILIS, Gratioſus, Gallis, *Complaiſant.* Vita B. Coletæ n. 8. *Gratioſitas Complacabilis.*

¶ COMPLACENTIA, Obſequium, Gall. *Complaiſance.* Prima Appellatio Univerſitatis Pariſ. pro Schiſmate Benedicti XIII. apud Acherium to. 6. Spicil. p. 145. *Omnes fere aut abierunt retrorſum, Complacentias & beneficia, proh dolor! illac iſtacque venantes, &c.* Epiſt. Caroli VII. Regis Franc. Summo Pontifici: *Et ea jugiter agere, quæ ſunt ad honorem & Complacentiam ejuſdem veſtræ ſanctitatis.* Charta Wenceſlai Regis Bohemiæ pro Nicolao de Lobkowiz an. 1418. *Cum famoſus Nicolaus de Lobkovic... pro uſibus familiarium & ſtipendiariorum noſtrorum dilectorum, de mandato noſtro & in Complacentiam noſtram, de ſubſtantia ſua propria quatuor millia ſexagenariumgroſſ. Pragenſium dederit.* Quandoque etiam ſumitur pro Delectatione, ut Lexic. Philoſ. Gocl. *Complacentiam habere in aliquo, eſt illo oblectari.*

¶ Conplacentia, apud Ludewig. to. 8. Reliq. MSS. p. 139. è vetuſtis membranis: *Iringus fecit Conplacentiam Reginæ.*

¶ COMPLACIBILIS, Idem quod *Complacabilis*, apud Rymerum to. 8. p. 296. col. 2.

COMPLACITATIO, Placitum, pactum initum inter quoſvis. Charta Arnulphi Imperat. *Qualiter Tuto ... & fœmina quædam quandam Complacitationis inter ſe more populari perpetratæ Chartam noſtris præſentavit obtutibus, ſupplicantes noſtri edicti tenore conſolidari.* [Præceptum ejuſd. apud Marten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 237. pro Sueſtra Abbatia Monialium an. 891. *Propriæ commoditatis ſuæ Complacitatione per eam affecta potenter contradat, nullo unquam ſucceſſore noſtro irrumpente neque immutante.*]

Complacitum, in Capitulari Caroli Magni an. 802. c. 9. 35.

¶ COMPLACUO, ἐναρεςῶς, *Placite*, in Supplem. Antiquarii.

COMPLAINTA, Vox præſtationibus tributa, quæ per vim imponuntur, anſamque præbent querendi, quæ vis eſt vocis *Complainte* apud nos. Charta an. 1314. apud Dionyſium Salvagnium in Tractatu de Placito Dominico pag. 35. *Quod ipſi ſint liberi & immunes omni tallia, tolta, corvata, Complainta, quæſta, angaria, parangaria, &c.* Alia an. 1322. apud eumdem lib. de Uſu feudor. pag. 136. *Quitum & immunem ab onere totæ, talliæ, manuoperæ, coroatæ, Complaintæ, ſpecialis vel generalis, gaſchæ, clauſuræ caſtri, &c.* Charta R. Comitis Forenſis & Dom. Bellijoci an. 1270. *Cum Caſtellani noſtri, qui pro tempore fuerint in Caſtro noſtro S. Baldomeri levaverint & levare conſueverint tallias ſeu Complaintias ab hominibus de Ruias, &c.* Alia ann. ejuſd. *Exactiones, collectas, Complaintas, chavalgatas, &c.* [Regeſt. *Probus* fol. XLII. Inquiſ. de Moras an. 1262. *Complaintam vero ipſis hominibus de foris nunquam fecit præter taylliam, attamen meſſem habet ab eis, & habere etiam conſuevit cujuſcumque ſint homines. Illis autem de burgo & caſtro facere conſuevit Complaintam quando acquirebat aliquid, & poſſet etiam ſi maritaret filiam, vel ſi aliud faceret, quod eſſet ſibi neceſſe.* Occurrit ſemel & iterum in Hiſt. Dalphin. to. 1. pag. 22. col. 1. & p. 28. col. 2.]

¶ Compleintia. Conſuetudines Dumbenſes art. 2. ann. 1325. *Quilibet Nobilis* (habens altam juriſdictionem) *poteſt habere Compleintiam in caſu in quo vellet ire vel tranſire ultra mare ad voluntatem, & in caſu in quo vellet ipſe Dominus eſſe Miles novus, vel vellet filiam ſuam maritare, duplum ſervitium ei ſolvere teneantur.* Hinc palam fit certis dumtaxat temporibus imponendas fuiſſe Complaintas, non quovis caſu pro voluntate Dominorum: verum in hujuſcemodi rebus fortioris prævalet auctoritas, unde paulo ſuperius dictum eſt, *Dominum facere conſueviſſe Complaintam, ſi maritaret filiam, vel ſi aliud faceret, quod eſſet ſibi neceſſe.* His poſterioribus verbis quanta Dominis permittantur, nemo eſt qui non videat. Rurſum occurrit vox *Compleintia*, in *Cornu*, lin. *Cum cornu, &c.*

¶ COMPLANATORIUM; Inſtrumentum ad levigandum. Vide *Leviga.*

¶ COMPLANCTUM. Vide *Complantare.*

¶ COMPLANCTUS. Vide *Complangere.*

COMPLANGERE, Queri, Gall. *Se Complaindre.* Capitulare Pipini Regis Italiæ c. 37. *Explicare debent ipſi Miſſi qualiter Domino Regi dictum eſt, quod multi ſe Complangunt legem non habere conſervatam.*

Complanctus, Querela, *Plainte; Complainte.* Fulbertus Carnot. Epiſt. 17. *Et ecce mitto vobis utrumque ſcriptum & Complanctum ſuum; &c.* Epiſt. 42. *Epiſcopum, qui Complanctum facit de te.*

¶ COMPLANTA, Querela, Conqueſtio, Gallice *Plainte, Complainte.* Forma pacis anni 1353. apud Rymerum tom. 5. p. 767. col. 1. *Ad obviandum querelis ſupradictis & Complantis; rancoribus; periculis, homicidiis & dampnis.*

¶ COMPLANTAGIUM. Vide poſt *Complantare.*

COMPLANTARE, Complantum, Complanctum.

Complantum vocant agrum jure uſufructuario ad complantandas vineas, certis quæ in diplomatibus recitantur conditionibus, datum. Gloſſar. Gr. Lat. φυτεύω, *Planto, Complanto, novello.* Καταφύτευσις, *Complantatio.* Καταφυτεύω, *Complanto.* Tabularium S. Joannis Angeriac. *Erantque illius Complancta in rem S. Andreæ, & eſt ſita in pago Pictavo infra Quintam ipſius civitatis.* Charta anni 1028. *Dono medium junctum de vinea, quam per Complanctum acquiſivi, cum una manſione & horto.* Tabularium Abſienſis Monaſterii fol. 4. *Conceſſerunt... ſcilicet terragium & Complantum & 4. denarios cenſus annuatim, tali conditione, ut qui hanc terram excoleret, &c.* Exſtat præclara & vetus *Dationis in Complantum* Charta inedita Abbatis Nobiliacenſis in Pictonibus, quam hoc loco præſtat deſcribere: *Legis legum ſanxit authoritas, & Theodoſiana editio divulgatur (ut) uniuſcujuſque provinciæ jus quæ à legali authoritate ſibimet diſcrepare non videtur, jure legitimo cuſtodiatur. Idcirco egomet Raynalidus ætherea deliberatione ex cœnobio Nobiliacenſi Abba, libuit mihi, atque proprio fruitus ſum arbitrio, una cum conſenſu Monachorum ibidem degentium, ad quemdam virum... nomine, & uxore ſua nomine Aldagardim, & filio ſuo nomine Conſtantino, junctum 1. ad Complanctum impertiri deberet, quod & ultro videmur feciſſe, eo demum rite, & poſtquam in agro Falernico per quinquennium bene fuerit redacta, rector ejuſdem Eccleſiæ medietatem in proprios uſus partibus ejuſdem Eccleſiæ retorqueri faciat. Ex alia nempe de parte, ipſi excultores annis ſingulis, ſicut mos provinciæ docet, ſumptus reddant. Quod ſi propter aliquam inſolentiam contemptores extiterint, legali inſtitutione mulctentur. Alienare vero ſi rector ipſius Eccleſiæ conatus fuerit, emere nullatenus præſumant: de repetitione vero, id abſit, ſi nos ipſi, quam minime credo, aut de univerſa mundi climata qui fuerint, qui contra hanc Chartam aliquam calumniam inferre tentaverit, minime vindi-*

cet. Insuper is cui contra litem intulerit, sol. XXX. *cogatur exsolvere. Ut hæc vero carere valeat omnimodo titubationis pœna, & ubi firmitatis rigorem adipisci, manu subterfirmavi propria & subjectorum manibus ad firmitatem & stabilitatem perducere non desliti. Sign. Raynaldo Abbate, &c. Data in mense Januario anno 8. regnante Karolo Rege (Chr. 898.)*

Dare ad Complantandum. Gaufridus Comes Pictavensis in Charta fundationis Abbatiæ S. Mariæ Santon. *Ibi quoque juxta de silva nostra dominica tantum delegamus ad Complantandum & hospitandum cultores, &c.* Tabular. Burguliense, sub Hugone Capeto: *Placuit nobis, atque bona decrevit voluntas, ut aliquid de terra nostra, coadjuvante Domino, ad Complantandum dare deberemus, quod ita & fecimus... tali modo ut per 5. annos optime excolatis, & advineare faciatis.*

Medium Plantum, Idem quod *Complantum.* Charta exarata ann. 7. regnante Radulfo Rege Burgundiæ, ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *In Christi nomine, Notum esse volumus quod laboratores quidam Folcherius & Ascherius venientes postulaverunt Dominum Odonem Episcopum, ut aliquid terræ ex ratione S. Andreæ, quam per precariæ largitatem adquisivit, sibi & uxoribus, & hæredibus eorum tradidit ad Medium Plantum, secundum Galliarum morem, quod & fecit. Prædicta cespis sita est in pago Gratianopolis, in agro Salmoriacense, in villa Cotonaco, & cingitur undique ex eadem arva infra hanc definitionem, prædictus Episcopus, ut supra taxavimus, prælibatis viris tradidit more Burgundiorum ad Medium Plantum. Si quis vero chartulam hanc, &c.* Exstat ibidem alia ejusdem tenoris anni 10. Radulfi Regis. Alia Isarni Episcopi Gratianopol. anni 39. Chunradi Regis: *Isarnus Gratianopolitanensis sedis Episcopus, quandoquidem Adalbert & sorore sua Guittrud nostram expetierunt paternitatem quod & fecerunt, & siquidem petierunt à nobis campum ad Medium Plantum, & ipse campus est in Comitatu Gratianopolitano, in agro Taulianense, in villa similiter, & habet fines & terminationes de uno vero latus Fura aqua volvent, de secundo silva quæ nominatur Sinfei, quantum ædificare potueritis usque ad quinque annos possideant, ædificent, & plantent, & de una medietate quod voluerint, post quinque annos alia medietas ad potestatem sanctæ Mariæ, & sancti Vincentii revertatur, nec vendere, nec alienare non præsumant nisi à successoribus sanctæ Mariæ & S. Vincentii, & si emere noluerunt, faciant quod voluerint, hoc est vendendi, habendi, donandi seu liceat commutandi. Si quis ego ipse aut Canonici nostri contradicere voluerint, non hoc vindicent, sed componant nobis tantum, & alium tantum, quantum Medium Plantum valere potuerit, & inantea firma & stabilis permaneat cum stipulatione subnixa. Signum Isarni Episcopi, &c.* Alia ibidem sub Artaldo Episcopo: *Nos donatores donamus aliquid de hæreditate nostra, quæ nobis per Medium Plantum advenit & advenire debet, domino Deo & ad supradicto loco,... tali vero tenore, ut dum ego vivo usum & fructum possideam, &c.* Alia ex Tabulario S. Andreæ Viennensis: *Dono etiam tibi ego Gaidinus terram ad Medium Plantum, ad vineam construendam usque ad annos 7. tali convenientia, & Aimo & uxor sua Arey unam medietatem habeat ad alodum, id est, habendi, vendendi, donandi seu liceat commutandi, &c.* Tabularium Brivatense Ch. 156. *Advenerunt quidam homines... expostulantes à nobis & petentes ut ei quandam terram ... ad Medium Plantum concederemus ... infra autem hos dictos terminos jamdictam eis terram concedimus, ut ædificent & plantent eam, & ad perfectum usque perducant. Quinto autem anno quando vinea perfecta fuerit, à ministerialibus nostris dividatur, & quam partem meliorem prospexerint, partibus S. Juliani in stipendiis scilicet fratrum subjiciant, & reliquam partem eis habere permittant. Quam partem ipsi ab illo die & deinceps habeant, teneant, atque possideant, vendendi aut commutandi, aut in alienam potestatem tradendi licentiam non habeant, donec præsentibus nobis in pleno capitulo denuntient: si in commune fratrum eam emere voluerint, utantur arbitrio suo, & si in commune noluerint, & aliquis ex Canonicis eam voluerit emere aut commutare, vilius quam aliquis extraneus habeat eam. Si autem & hoc noluerint, commoneat tertio: quod si nec tunc, ab ipsa die & deinceps liberam atque firmissimam in omnibus habebit potestatem faciendi quidquid voluerit. Actum Kal. April. anno 8. regni Caroli Francorum sive Equitanorum (907.)* Exstant similes Chartæ in eodem Tabulario Ch. 230. 300. *de terris ad Complantandum medietarie concessis*, ubi eædem *Complantus* conditiones recitantur, dicunturque *Chartæ Semiplantariæ* in eadem Ch. 300. *Facta cartula ista, quæ dicitur Semiplantaria, in mense Marcio, &c.* Tabularium Ecclesiæ S. Cyrici Nivernensis Ch. 54. *Roclenus dat cuidam villano nomine Bercherio & uxori Adaliardi arpentos 2. qui conjacent in pago Nevern. in villa Valledæ ad Medietatem Plantationis.* Et Ch. 58. *Nantrannus Episcopus concedit terram in villa Pusco ad Medietatem Plantationis Adraldo, ann. 15. Lotharii,* hac formula: *Concessimus illis hanc terram ad Medietatem Plantationis, eo tenore, ut infra quinquennium eam teneant & possideant: & expleto quinquennio unam medietatem advineatam, & bene constructam nobis reddant, & ex altera faciant quod voluerint.*

Complantagium, Præstatio ex *Complanto.* Tabular. Absiense fol. 229. *Rupturam terræ ejusdem vineæ, tali pacto, ut de vinea reddatur Complantagium, & denarius recepti.*

De hujusmodi *Complantis* agunt Consuetudines, Andegavensis art. 160. Cenomanensis art. 177. Santonensis art. 18. 21. 127. Rupellensis art. 62. Pictavensis art. 59. 82. 101. Pensitatio vero quæ ex iis Domino solvitur, *Complanterie* dicitur in Pictavensi art. 75.

¶ COMPLECTERE, pro *Complecti.* Liturgia Gall. Mabillonii pag. 295. col. 2. in Missa Dominicali: *Deus Pater omnipotens... deprecamur, ut... qui se affectant osculis, puro semper corde Complectant: atque etiam illi studeant esse pacifici, qui se non videntur labiis osculari.*

¶ COMPLEGIUM, Pignus, Gall. *Gage, Plege.* Polyptychum Fiscamnense ann. 1295. *Robertus de Gamachiis tenet unum masagium, quod continet circa dimidiam acre pro triginta solidis & duobus caponibus ... & posuit in Complegium centum solidorum Turon.* Chartular. S. Vandregesili tom. 1. p. 379. *Ego prædictus Robertus Forestarius & hæredes mei prædicto Johanni Louvel & suis hæredibus prædictum redditum cum omni jure & dominio, quod in prædicta pechia terræ habebam seu habiturus eram, garantizare tenemur de dote, actionibus, querelis omnimodis & omnibus aliis impedimentis deliberare & expedire per Conplegium totius hæreditagii nostri, ubicumque sit.... Actum ann.* 1244. Gallice diceremus, *Par l'engagement de tous mes biens*, vel *de tous mes heritages.* Charta Radulphi *de Herecort* Armigeri ann. 1255. in Histor. Harcur. tom. 4. p. 1277. *Et de omnibus prædictis faciendis & tenendis fideliter nos posuimus prædictis Monachis in Complegium omnia mobilia & immo-*

bilia nostra ubicumque valeant inveniri. Vide *Plegius.*

¶ COMPLEINTIA. Vide *Complainta.*

¶ COMPLEMENTUM JUSTITIÆ FACERE dicitur Judex aut Litigator, qui quidquid æquum est & leges postulant ad litem finiendam complet ac perficit. Vide in *Justitia.*

¶ COMPLENDA. Vide post *Completa.*

COMPLERE dicitur qui officium suum recte exequitur, implet. Ita *Monachum Complere*, dixit Sidonius lib. 4. Epist. 9. *Personam religiosi Complere*, lib. 7. Epist. 14. Vide Savaronem ad eumdem p. 448.

COMPLERE dicitur is, qui officium quodvis Ecclesiasticum *Collecta* seu oratione concludit & Complet. Gregorius M. lib. 3. Dial. c. 7. *Cumque diu orassent, Complere orationem quadragesimum Subdiaconum servus Dei jubet.* Græca habent τέλος τῆ εὐχῆ ἐπιθεῖναι. Ordo Romanus: *Surgit Pontifex cum Archidiacono*, (finita Missa) *& veniens ad altare, dat orationem ad Complendum.* [Hanc orationem hodie vocamus *Post-communionem.* Acta SS. Junii to. 4. p. 698. ubi de Festis S. Joannis Bapt. *Tum super Oblata eadem quæ supra in Vigilia. Ad Complendum sive Post-communio*: Præsta quæsumus, &c. Vide *Complenda* post *Completa.*] Helgaudus in Roberto Rege Franc. *Incumbentibus jam noctis tenebris dum ad Complenda & quæ sunt Deo reddenda cogitaret, ad domum Dei de more processit, præeuntibus ante se Clericis cum ceroferariis non minimi ponderis.* Rupertus de Divin. off. l. 1. cap. 19. *Collectæ quæ dicuntur ad Complendum, orationes sedentis in cælo capitis nostri J. C. signant.* Regula Magistri cap. 50. *Complenti Abbati genua osculetur.* Cap. 52. *Omnes audiant Abbatem Complentem.* Cap. 53. *Orationes illas Quadragesimæ puras Compleant.* Cap. 83. *Nihil aliud eis* (Sacerdotibus) *in Monasteriis liceat, nisi orationes colligere, Complere, & signare.* Adde S. Epihan. Episc. Cypri Epist. ad Joan. Hierosol. inter Epistolas S. Hieron. Epist. 61. cap. 5. Dynamium Patric. in Vita S. Maximi Episcopi Regiensis sub finem, Walafridum Strab. de Reb. Eccles. cap. 22. &c. Vide *Collecta* 8.

¶ COMPLERE, Legi satisfacere sumta de crimine vindicta. Murator. tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. p. 56. col. 2. C. in Legibus Luitprandi: *Si mulier libera servum tulerit* (ei nupserit) *& parentes ejus intra anni spatium in eam vindictam dare neglexerint, sicut in anteriori Edicto continetur, tunc quandocumque post ipsum anni spatium inventa fuerit, sit ancilla Palatii, & ipse servus similiter ad Palatium replicetur; & filii qui ex iis nati fuerint Curti regiæ omnino serviant. Nam si parentes ipsius mulieris vel dominus servi Compleverint intra supradicti anni spatium, quod anterius Edictum continet, sic permaneant.*

COMPLETA, COMPLETORIUM, COMPLENDÆ, Officium Ecclesiasticum, quod cætera diurna officia complet & claudit: unde dicitur sub noctis initium.

COMPLETORIUM. Amalarius lib. 4. de Eccl. offic. cap. 8. *Completorium ideo dicitur, quia in eo completur quotidianus usus cibi sive potus, qui necessario sumitur ad sustentationem corporis, seu locutio communis. Unde & apud Monachos tenetur usus ex Regula S. Benedicti, ut ab eo officio claustra oris muniant, & ea aliena faciant à communi colloquio usque dum iterum ad opera redeant.* Adde eumdem lib. de Ordine Antiphon. c. 7. S. Isidorus in Regula cap. 7. *Ante somnum autem, sicut mos est, peracto Completorio, valedictis invicem fratribus cum omni cautela & silentio quiescendum est, usque quo ad Vigilias consurgatur.* Regula S. Benedicti c. 7. *Completorium trium Psalmorum dictione terminetur. Hora Completoria*, in Concilio Cabilonensi II. c. 59.

COMPLETA. Vita S. Agili Abbat. c. 19. *Consuetudo talis erat, quod Janitor ut signum pulsabatur ad Completam, confestim portas Monasterii firmans, Abbati claves referret.* Regula Monast. *Quidquid ab hora nona mens maculæ adtraxerit, ante Completam confitendum est.* Necrologium Cenomanense: *Horaque Completa complevit dies suos, &c.* Ita S. Isidor. lib. 1. de Off. Eccl. cap. 21. Vita S. Bercharii lib. 2. pag. 101. &c.

COMPLENDA. Pilichdorffius contra Valdenses cap. 29. *Ultimis collectis, quas Complendas vocamus, agimus gratias pro perceptis beneficiis.* [*Postcommuniones seu Complendæ*, in Statutis MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280.] Hanc *Complendam consummationem Missæ* vocat Missale Gotthicum p. 272. Alia Sacramentaria *orationem super*, vel *ad populum*, vel etiam *benedictionem populi*, ut in voce *Oratio* docuimus: de qua etiam egimus in Glossar. med. Græcit. in V. εὐχή. Vide Durandum in Ration. l. 5. cap. 10. Durantum de Ritib. Eccl. lib. 3. cap. 11. Menardum in Concord. Regul. & alios passim, [necnon supra *Complere.*]

COMPLETOR, FIDEJUSSOR, qui pacta *complenda* fidejubet. Tabul. Fossatense, an. 1272. *Fecerunt & constituerunt plegios & principales debitores & redditores ac Completores erga dictos religiosos, &c.*

¶ COMPLETORIUM. Vide *Completa.*

¶ COMPLEX. Charta Othonis I. Imper. an. 948. apud Miræum to. 1. pag. 140. *In Comitatu videlicet Masau, in villa quæ dicitur Masnic quamdam terræ partem Complicemque navium per annos solventem singulos quinque solidos denariorum.* Vide *Complices.*

¶ COMPLEXARE, Complecti. Corippus Carmine de Laudibus Justiniani:

Portum, quam gemina Complexant brachia ripæ.

Occurrit in Præfatione Juliani Pomerii in Librum Ildefonsi de intemerata Virgine, & alibi.

¶ COMPLEXIO, Corporis constitutio, Gall. *Complexion*, Ital. *Complessione*, apud Murator. tom. 3. pag. 607. col. 2.

COMPLEXIONATUS, [Certa ratione constitutus, ab Italo *Complessionare*, Gall. *Complexioné.*] Auctor de Disciplina Scholarium cap. 3. *An inferioris naturæ Complexionat a virtutem sive eclipsim contrahant ex planetis, an ex primis generantibus.* [Menot. Serm. Quadragesim. fol. 215. recto col. 1. *Quamvis enim non sit naturale sanguinem sudare, si tamen consideremus causam, non est mirum quod corpus Christi erat excellentissime Complexionatum, &c.*]

¶ COMPLEXIVE, Breviter, compendiose in Actis S. Stanislai Episcop. Cracov. tom. 2. Maii pag. 272.

¶ COMPLICAMENTUM, Volumen. Concil. Toletan. VIII. *Quicquid productionibus loquelarum in concione diffundere potui, totum in tomi hujus Complicamento respersum calamo vestræ Sanctitudini offerre decrevi.*

¶ COMPLICENTIA, Licentia, consensus, apud Rymerum to. 11. pag. 413. col. 2.

COMPLICES, Scelerum socii: nos vulgo *Complices*, Isidorus lib. 10. Orig. *Complex, qui in uno peccato vel crimine alteri est applicatus ad malum: ad bonum vero nunquam dicitur.* Joan. de Janua: *Complicitas, concors inter duos vel plures dolositas, in malo consensus.* Utuntur Prudentius, Salvianus, Sidonius, Senator, & alii passim. Vide Olai Borrichii Co-

gitationes pag. 68. & Gloff. mediæ Græcit. in κομπλαδίων.

¶ Complices etiam aliquando dicti funt qui Principis cum aliis bellantis partes tenent, Gall. *Partifans, Fauteurs.* Chronicon Trivetti ann. 1183. *Poft claufum Pafchæ convenerunt Sylvanectis in præfentia Henrici Albanenfis Epifcopi, domini Papæ Legati, Reges Franciæ Philippus, & Angliæ Henricus tam pater quam filius, Philippus Comes Flandrenfis & alii qui ejus fuerant Complices, &c.* Charta pacis inter Ildefonfum Aragon. Regem & Raymundum Comitem Tolofanum ann. 1176. ex Schedis Peirefcianis: *Præterea jam dicti viri illuftres per fe & homines & Complices fuos faciunt inter fe bonam pacem & firmam concordiam de guerris & malefactis & adventis omnibus, quæ hucufque ad invicem fibi fecerunt.*

¶ Complices Civitates, Confederatæ, in Annalibus Mutinenfium ad annum 1234.

COMPLIFICARE, Papiæ, *Multiplicare.*

¶ COMPLOSUS, Compofitus. Pafchafius Radbertus in Vita S. Adalhardi num. 87. *Sequitur ecloga duarum Sanctimonialium uno favoris planctu Complofa, &c.*

¶ COMPLUTUS, Irrigatus, compluvius, Varroni; Gall. *Arrofé, moüillé.* Amos 4. 7. *Plui fuper unam civitatem, & fuper unam civitatem non plui: pars una Compluta eft, & pars fuper quam non plui, aruit.* Privilegium Univerfitati Lovanienfi per Ducem Brabantiæ conceffum an. 1426. apud Marten. to. 1. Anecd. col. 1766. *Tamquam in tellure Compluta fructum germinent preciofum.* Legitur etiam apud Solinum cap. 10. de Thracia: *Nautæ Compluti fæpe ex illo cafu imbre faxatili.*

COMPLUVIUM, Pluvia denfior. Vita S. Lupicini Abbatis Jurenfis n. 11. *Si Frater forfitan... ufpiam proceffiffet in frigore, vel forfitan hyemali Compluvio rediiffet infufus.* Alias: *Compluvium, eft locus ad quem multæ pluviæ confluunt.* Joannes de Janua. [Utitur Suetonius in Augufto cap. 92. *Enatam inter juncturas lapidum ante domum fuam palmam, in Compluvium Deorum penatium tranftulit.* Utuntur & alii, ut Columella, Varro, &c. quamobrem hinc amandari potuiffet.]

¶ COMPONAGIUM, pro *Companagium,* Cibus *cum pane* datus ad vefcendum. Concordia inter Abbatem de Bordefleia & Nicolaum de Berlega apud *Madox,* Formularis Angl. pag. 222. *Et præterea idem Abbas conceffit pro fe & fucceflforibus fuis, quod prædictus Nicolaus habeat qualibet die, fi fuerit in Abbacia de Bordefleia, duos panes, fcilicet unum panem Monachi & alterum panem Militis, & cervifiam & Componagium unius Monachi.* Vide *Companagium.*

¶ 1. COMPONERE, Fimo impinguare. Vide *Compoftare* poft *Compoftum.*

2. COMPONERE, Delictum tranfactione & compofitione interveniente expiare, ac luere, & cum læfo, aut ejus hæredibus, de mulcta ac pœna propter illud irroganda, pacifci. Nam apud Germanos quævis delicta certa pecuniæ fumma æftimabantur, neque homicidia ipfa morte lui lex erat, præterquam in Majeftatis crimine, ut docemur ex leg. Bajwar. cap. 1. tit. 7. §. 3. cap. 2. tit. 1. §. 4. quod & pridem obfervarat Tacitus: *Luitur homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque fatisfactionem univerfa domus.* Gregorius Turon. lib. 3. Hift. c. 31. *Ad Theodatum legationem dirigunt, exprobrantes de morte ejus, atque dicentes: Si hæc quæ egifti nobifcum non Compofueris, regnum tuum auferemus, & fimili pœna te damnabimus, Tunc ille timens quinquagena eis millia aureorum tranfmifit.* Lib. 7. c. 3. *Compofuit tamen filiis Saxo ille mortem ejus.* Lib. 9. cap. 18. *Tamen quæ contra rationem geffimus, cuncta Componere non moramur.* Et cap. 19. *Magnas mihi debes referre grates... eo quod interfecerim parentes tuos, de quibus accepta Compofitione, aurum argentumque fuperabundant in domo tua.* [Juramentum Ordinum regni Daciæ de fidelitate Regi Chriftierno præftanda apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. p. 329. *Quod vir bellator Militem in domo communis fcorti, inconfulta ira, vulneraverit, cum quo fefe etiam priufquam arriperet, amiciter Compofuit & concordavit. Amicabiliter Componere,* in Statutis Maffil. lib. 1. cap. 6. §. 3.] *De vita Componere,* in Capit. Caroli C. tit. 31. c. 25.

Quod fi in judicium crimen vocaretur, nec partes de compofitione inter fe convenirent, tunc judex reum cum accufatore componere cogebat. Idem Gregor. lib. 7. cap. 2. *Comitibus pax ufque in audientiam data eft; fcilicet ut in die quo judicium erat futurum, pars quæ contra partem injufte exarferat, juftitia mediante, Componeret.*

Quandoque & crebro mulctam ipfam pecuniariam definiebat judex pro delicti vel criminis modo & qualitate, nifi mulcta ipfa à lege definita effet. Tunc enim mulcta quæ à lege præfcripta erat reo irrogabatur. Unde *legem & bannum Componere, Secundum legem Componere,* dicunt Leges antiquæ & Capitularia paffim. *Compofitio legalis* in Cap. Caroli C. tit. 29. quæ *Compofitio fecundum legem fuam,* dicitur in Cap. Caroli M. l. 3. c. 65. & alibi.

Interdum etiam mulcta à lege definita, fecundum criminis atrocitatem multiplicabatur, idque *Bannum dupliciter aut tripliciter Componere. Bannum aut legem in triplum Componere,* dicunt Capitularia. Gregorius Turon. lib. 4. Hiftor. cap. 38. *Quid plura? quatuor millibus folidorum Archidiaconum condemnavit. Quod in præfentia Regis Sigeberti veniens, quadrupla fatisfactione, infequente Jovino, Compofuit. Compofitio fimpla,* in Legib. Frificis, quæ non duplicatur, aut triplicatur. *Compofitio duplex,* quæ ad Regem fpectat ex Lege Aftulphi Regis Longob. apud Heroldum p. 256. *Compofitio tripla,* in Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 63. & alibi non femel. *Quadrupla fatisfactio,* apud Gregor. Turon. l. 4. Hift. cap. 38. Vide *Bannum* 2. *Niungeldum, Triniumgeldum.*

Quod fi crimen vel delictum, de quo mulctam pecuniariam lex ftatuit, publicum effet, id eft, Regem vel Principem fpectaret, tunc reus *cum fifco,* vel *ærario Componere* tenebatur, mulcta à lege definita, vel à judice ftatuta. Sæpe etiam duplicem mulctam in delictis privatis ftatuunt leges antiquæ, alteram actori, alteram ærario & fifco, quod paffim obfervare eft.

Si denique compofitionem complere non poffet reus, tunc *femetipfum inwadiare* tenebatur, *ufque dum plenam Compofitionem adimpleffet,* ut eft in Lege Longob. lib. 1. tit. 14. §. 10. & in Capitulis Caroli M. lib. 3. cap. 65.

Compofitio non femper læfum, vel occifi hæredes, fed & ipfos agnatos & cognatos fpectabat, inter quos dividebatur, ut ex Tacito docuimus. Andreas Suenonis l. 5. Leg. Scaniæ cap. 5. *Secundum antiqua jura, fic eft perfoluta pecuniæ facienda diftributio, ut unaquæque tertia principalis in tres tertias, principales divifa, per vices fingulas una femper partialium cadat in commodum hæredis occifi, & agnatis fecunda, cognatifque tertia debeatur. Sic per agnatos omnes & cognatos diftributio pecuniæ facienda, ut femper*

prior gradus duplo majorem partem quam posterior consequatur, &c. At Lege Longob. lib. 1. tit. 9. §. 18. compositio ad propinquiores parentes, seu agnatos vel cognatos pertinebat, siquidem filia occisi tantum superesset.

☞ *Componere* etiam haud raro cogebantur conventionum & pactorum violatores perturbatoresque, ut discimus ex variis instrumentis. Charta Pontii Comitis to. 1. novæ Gall. Christ. p. 5. Instrum. col. 1. *Sane si quis, ego, aut ullus de heredibus nostris, qui contra carta ista donationis temere aut usurpare, aut inquietare venerit, non hic valeat vindicare quod requirit, sed Componat tibi hæc omnia superius scripta dupla meliorata; & in antea donatio ista firma & stabilis permaneat omnique tempore.* Ejusdem tomi pag. 83. col. 1. in Charta Willelmi Provinciæ Comitis: *Sane si quis, nos aut hæredes nostri, vel ulla opposita persona, quæ contra hanc guirpicionem ire voluerit, non valeat vindicare quod repetit; & Componat illi, cui litem intulerit, auri optimi libras* x. Interdum verbo *Componere* additur *in vinculo*, quo major, si bene conjecto, indicatur obligatio *Componendi*, sive *Vinculum* istud seu obligatio *Componendi* à lege sit, sive à voluntate illius, qui sua constituta cupit firma esse & stabilia. Charta Gancelmi Episc. Forojuliensis ann. 1038. in nova Gall. Christ. to. 1. pag. 83. col. 1. *Sane si ego aut quispiam de supra dictis personis vel successoribus nostris, qui contra hujus donationis cartulam aliqua fraude tentaverit, aut eam irrumpere . . . Componat in vinculo centum libras auri & mille argenti.* Charta Pontii Ruthenensis Episc. an. 1079. ejusd. tomi p. 50. col. 1. *Si quis autem Episcoporum, Clericorum vel secularium, hanc auctoritatis nostræ cartam annulare tentaverit... à consortio fidelium Dei alienus existat nisi resipuerit; insuper Componat in vinculo auri pondus centum librarum.* Eadem habes in Charta seq. ab eod. Pontio data an. 1082. ex quibus conjicit D. Dionysius Sammarthanus *Componere in vinculo* idem esse, quod Componere ante solutionem vinculi excommunicationis, quo irretitur quisquis laudatas chartas violare præsumeret. Sed aliæ sunt chartæ in quibus, nulla facta excommunicationis mentione, imponitur illa necessitas *in vinculo Componendi:* quare vinculum istud non videtur esse vinculum excommunicationis; verum potius legis vel voluntatis ejus qui vult inviolatum id quod constituit, ut dictum est. Charta Guarachonis pro Imberto regnante Chonrado Rege Indict. VI. in Chartulario Aptensi fol. 22. *Sane si quis... contra hanc donationem inrumpere voluerit... Componat in vinculo auri libras decem.* Altera Charta ejusd. Chartular. fol. 46. *Si quis sane . . . velit hanc perfringere venditionem, non valeat, sed in Vinculo Legis Componat hoc ad duplum . . . . Acta est hæc venditio in Abbadia S. Petri tertio Kal. Januarii, anno à Domini nostri totius Regis Incarnatione* 1041. *Romæ, imperante Dominio nostro Jesu Christo.* Ibidem fol. 52. legitur: *Convictus per leges res ipsas in duplum Componat:* quod idem est atque *in vinculo Legis.* Vinculum igitur aliud ab excommunicatione significat: quod iterum confirmari potest Charta Guinamandi Archiep. Ebredun. anno 1066. in nova Gall. Christ. tom. 3. col. 205. ubi sic legere est: *Si quis autem hanc chartam inrumpere aut contradicere voluerit . . . Componat ipsis hereditariis in vinculo auri optimi libras* xv. *& insuper excommunicatus & ab Ecclesia Dei separatus nisi resipuerit, &c.* quibus, nisi fallor, satis patet, *Vinculum* esse ab excommunicatione distinguendum.

¶ COMPONERE TANTUM ET ALIUD TANTUM. Chartularium Aptense fol. 47. *Si quis volens irrumpere hanc donationem . . . . Componat tantum & aliud tantum & incurrat maledictiones Dei, &c.*

¶ COMPORTALITIUS, Portatu facilis, Gall. *Portatif.* Mirac. S. Maioli n. 21. to. 2. SS. Maii p. 700. *Hæc quoddam Comportalitium instrui sibi fecit instrumentum, in quo aliorum manibus poni.ur in eleemosyna.*

¶ COMPORTARE, Ita se habere, Practicis nostris, *se Comporter.* Tabularium Calense pag. 40. in Sententia contra Hugonem de Pompona: *Item unam noam sitam prope Kalam . . . prout se Comportat in longitudine & latitudine.* Declaratio an. 1255. in Histor. Harcur. to. 4. pag. 1278. *Unam peciam terræ arabilis, sicut se Comportat in longo & lato.*

COMPORTIONALES TERMINI, apud Latinum Agrimensorem, quos Veterani vel Consortes posuerunt in portionibus suis.

¶ COMPORTIONARII, Socii, consortes, Gall. *Associez, Consors.* Charta Philippi Episc. Pictav. an. 1230. apud Stephanot. to. 3. Antiq. Pictav. MSS. p. 796. *Dictus Miles & Comportionarii sui... quittaverunt dicto Abbati & Monasterio suo* (Nobiliac.) *sirventiam, & quidquid juris tunc habebant in tribus arbergamentis.* Homagium quoddam an. 1366. *Noverint universi, quod ego Perrotus Vichart valletus Domine de Bagnaux, pro me & meis Comportionariis confiteor, &c.*

COMPOSCIONALIS. In formula Andegav. 31. & 33. *Seu & strumenta sua quam pluremas venditionis, dotis Composcionalis, contulitionis, pactis, commutationis, &c.* Videtur hæc vox usurpari pro *Compositionalis*, ita ut dos sit, de qua conventio facta est, non vero ex lege sit: quam vulgo *doüaire conventionnel* appellamus.

¶ COMPOSITIO, Mulcta fonti imposita ad luendum crimen damnumve resarciendum. Leges Luitprandi apud Murator. to. 1. pag. 75. col. 1. *Si quidem forsitan talis fuerit ipse liber homo, ut non habeat unde Compositionem facere possit, tunc publicus debet eum dare in manu mariti, & ipse in eum faciat vindictam in disciplina vel venditione.* Litteræ Johannis Franc. Regis an. 1356. *Item quod dicti Consules tertiam partem condempnacionum & Compositionum, que fient in dicto loco Avinionesi per judicem nostrum Lauraguesii, possint exigere & levare, quousque ex ipsis receperint usque ad valorem sexaginta marcharum argenti convertendarum in reparatione Castri novi Regii supradicti, dum tamen condempnaciones seu Compositiones supradicte perveniant ex delictis seu excessibus delatis per Consules supradictos, vel per alios habitantes dicte ville, remanente nobis toto residuo, videlicet duabus partibus Condempnacionum seu Compositionum earumdem.* Vide *Componere* 2.

¶ COMPOSITOR, Arbiter, qui à litigantibus eligitur ad lites & controversias amice componendas, Gall. *Arbitre.* Pactum inter Jacobum Aragoniæ Regem Montisque Pessulani Dominum & Berengarium Magalonæ Episcopum ann. 1278. *Et in continenti dicta pronunciatione lecta, facta & recitata, approbaverunt eandem laudem & diffinitionem dicti D. Archiepiscopi arbitri arbitratoris seu amicabilis Compositoris.* Compromissum Wenceslai Masoviæ Ducis de Johanne Bohemiæ Rege electo in Arbitrum an. 1323. apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 606. *In Principem magnificum Dominum Joannem Boemiæ & Poloniæ Regem... tanquam in arbitrum, arbitratorem seu amicabilem Compositorem consensimus.* Vide *Bonus Dominus.*

¶ COMPOSTARE. Vide post *Compostum.*

¶ COMPOSTERIALIS Major vel Minor. Vide *Scriptura*.

COMPOSTILE, Repositorium, Petronio, à compositis in eo lancibus obsoniorum. Ita nimirum fiebat, ut non singulas mensæ lances apponerent, sed multas simul in uno compostile, seu repositorio congestas. Exstat Epigramma Ennodii, *de Compostile habente septem gravatas*. Vide ibi Sirmondum. Gregorius Turon. l. 3. Hist. cap. 15. *Verum enim dico tibi, quia etiam si Regi epulum cupias præparare, fercula regia componere possum.*

COMPOSTUM, Fimus, quo impinguatur terra, Anglis *Compost*. Charta Henrici Regis Angl. apud Matth. Paris ann. 1258. *Insuper & manerium de Kingsburg cum omnibus pertinentiis suis, & cum 5. hominibus in villa de Westwike, cum Composto Curiæ S. Albani, ad prædictum manerium meliorandum.* [Alium locum vide in *Benium*.]

Compostare, Fimo terram impinguare. Charta Thomæ D. *de Moubray* to. 2. Monastici Anglic. p. 243. *Item concessi eis ... dictas terras excolendas & Compostandas, sive per carectam, sive per ovile, & ad dictas terras seminandas, & blada sua metenda, colligenda & carianda.* [Kennettus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden. *Inter Hokeday & diem S. Martini bene possunt ibidem ducentæ quadraginta muttones sustentari ad opus Domini ad terram suam Compostandam.*] Vide Fletam l. 2. c. 73. §. 5. Idem forte sonat *Componere*, in Capitul. de Villis cap. 37. *Ut campos & culturas nostras bene Componant, & prata nostra ad tempus custodiant.* Nam à *Componere* facta vox *Compostum*.

¶ Compostura. Chartularium S. Vandregesili to. 1. p. 395. *Terra antedicta non debet jacere nisi per Composturam.*

¶ COMPOSTUS, pro *Compotus*. Vide in *Computus*.

COMPOTIRE, *Investire, ut, Mando vobis ut Compotiatis eum præbenda sua: & derivatur à Compos*. Ita Joan. de Janua. [Plautus dixit: *Piscatu novo me uberi Compotivit*; & Apuleius Metamorph. lib. 11. *Quo me maximi voti Compotiret*; hoc est, me compotem faceret.]

¶ COMPOTISTA. Vide post *Computus*.

¶ COMPOTUM, Tractus, regio. Tabularium Rothon. *Cunmael & frater ejus Judhael vendiderunt Budworeto Presbytero rem proprietatis suæ in Compoto Bachin, in villa Trebarail.* Ibidem: *Wetenglovi vendidit terram sitam in pago Brouveroc in condita plebe Sizo, in loco qui dicitur Compot-loionn.* Ibidem: *Jarnwobri vendidit terram sitam in condita plebe Sizo in loco qui dicitur Compot-noial.* Pluries occurrit in eodem Tabulario.

COMPOTUS. Vide *Computus*.

¶ COMPRA, Hispanis, Comparatio, acquisitio, emtio. Acta dedicationis duarum Ecclesiarum in Monast. Lavacensi, Marcæ Hisp. col. 1012. *Ego Dacco mitto mea Compra in villa Ventolano, terras vel vineas.* Sacramentum fidelitatis Raymundi de S. Ægidio exhibitum Guiffredo Archiep. Narbon. an. 1072. *Et ego Raymundus subterscriptus juro quod jurare faciam istos prædictos ad prædictum Guiffredum, totam medietatem civitatis Narbonæ... de ipsos Compras & de lizdas & de omnes census, qui per terram & per aquas exeunt.* Charta ann. 1067. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Narbon. n. 8. *Omnes Compras quas fecit Bernardus Delfinus & ipsam Compram de Petro Remigio in territorio, &c.*

Comprare, pro *Comparare*, Emere, in Foris Aragon. pag. 146. Hispanis *Comprar*.

COMPREHENDERE, Comparare: Comprehensio, Comparatum, acquisitum. Charta Germanica an. 796. apud doctissimum Henschenium ad Vitam S. Ludgeri Episcopi Mimigard. n. 22. & seqq. *Tradidi particulam hæreditatis & proprii laboris, id est, totam Comprehensionem in silva, quæ dicitur Heissi, in Aquilonari ripa fluvii Ruræ, quam ibi dudum Comprehendi, inter montem & ipsum fluvium, communionemque in eandem silvam.* Alia an. 797. *Cum illis Comprehensionibus in silva, quæ notæ sunt juxta Hislam.* Alia an. 799. *Sed ipse venerab. Abbas Ludgerus hanc traditionem quæ dudum Comprehensio mea esse dinoscitur, simul cum illa terra, quæ ibidem jam culta esse videtur, &c.* Alia an. 801. *Tradidit ... in eleemosynam suam Comprehensionem illam, quam ipse Helembaldus in propria hæreditate & in communione proximorum suorum proprio labore & adjutorio amicorum suorum legibus Comprehendit, & stirpavit, id est, in loco, &c.... & postea postulavit ut dimidiam ipsam Comprehensionem in beneficium accipere deberet diebus vitæ suæ, &c.* [Donatio Folckeri ad construendum Verdinense Monasterium ann. 855. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 142. *In Archi, quicquid illic habeo tam in pratis quam in Comprehensionibus. In pago qui dicitur Flethetti, in villa Brara mansos dominicales duos, Frithuric unum, Athalgot dimidium, Alfgot unum & illam Comprehensionem quam possidet Frithubodo.*]

¶ COMPRESBYTER, Unà vel ejusdem Ecclesiæ Presbyter, apud S. Augustinum Epist. 228. in Testamento S. Remigii Archiep. Remensis & alibi passim.

Compresbyterium, jam olim vocabatur, inquit Holstenius ad Synodum Roman. sub Bonifacio II. PP. Concessus Presbyterorum, qui ab Episcopo, vel Summo Pontifice, pro emergente quapiam difficultate congregabantur. Vide *Presbyerium*.

COMPRESSARE, Comprimere. Aimoinus l. 2. de Miracul. S. Georgii & Aurelii num. 1. *Compressantibus se hinc & inde turbis.* [Tertull. adversGnosticos c. 3. *Manus erat super illos in mala, & Compressati sunt valde.*]

¶ COMPRETIATUS, ut *Appretiatus*, Gall. *Apprecié, evalué*, Cujus pretium constitutum est. *Res Compretiatæ valentes solidos centum*, in Charta anni 1060. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Ruthen. num. 26.

¶ COMPREXIA, Spatium *comprehensum* seu conclusum. Actus notorietatis usuum stagnorum Bressiæ apud Guichenon. in Probat. p. 170. & in Usibus Bressiæ Revelli p. 266. & 267. *An licitum sit elongare & altiare calciatam sui stagni inferioris, & an possit propter altiationem & elongationem calceatæ ipsius stagni inferioris comprehendere majorem Comprexiam prædiorum sicuti pratorum, terrarum, nemorum & aliorum consimilium absque alia recompensa Dominis utilibus facienda, & proprietariis rerum & prædiorum, quæ ultra & præter solitam Comprexiam aquæ dicti stagni comprehendi consueverat.*

COMPRIMITIALIS. Orig. Murensis Monasterii p. 17. *Cum ad villam Othuigen convenissent pene cuncti Comprimitiales Principes, &c.* Forte *comprovinciales*.

COMPRIMOTÆ, Primores. Ingulphus: *Tam Abbas, quam Monachi sui universi cum omnibus Comprimotis occiduntur.*

¶ COMPRINCEPS, Simul Princeps, in Charta an. 1356. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 578. & Tolnerum in Probat. Hist. Palat. p. 108.

¶ COMPROFESSUS, Qui monasticam vitam cum aliis profitetur in uno Monasterio. Chron. Mellicense pag. 242. col. 2. *Quidam Udalricus Egen-*

dorffer Custos hujus Ecclesiæ & Comprofessus noster. Vide Annal. Benedict. tom. 5. pag. 106.

¶ COMPROMISSARIUS, Arbiter ad lites aliasve res definiendas ex *Compromisso* electus. Charta Comitis Atrebat. an. 1247. è Tabulario Audomarensi : *Poterunt autem dicti Compromissarii ordinare de portis habendis in claustro Ecclesiæ prædictæ .... Ordinabunt dicti Compromissarii prout eis melius videbitur expedire.* Charta Edwardi Regis Angl. an. 1366. apud Rymer. to. 6. pag. 511. col. 1. *Dicti Compromissarii pronunciarunt & ordinarunt contra dictum Bernardum .... Dictusque Bernardus à dictis pronunciatione & ordinatione, ac sasina dictorum Compromissariorum & Locum-tenentis, tanquam ab iniquis & injustis, reclamasset & appellasset ad dictum Primogenitum nostrum, seu ejus Curiam, prout in instrumentis Compromissi, &c.* Vide L. 41. D. de recept. qui arbitr. L. 4. de tutor. de curat. & Chronicon Parmense ad an. 1298.

¶ Compromissarii etiam dicuntur, quibus electio per *Compromissum* facienda creditur: qua notione legitur in Chronico Mellicensi p. 459. col. 2. & alibi non semel.

¶ COMPROMISSIO, Pactum, conventio, fœdus initum & *promissum.* Promissio fidelitatis Petri de Bosembergk Camerarii Joanni Bohemiæ Regi an. 1315. apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. pag. 37. *Tunc gratiæ Domini mei Regis memor, non obstante Compromissione illiusmodi inita*, (cum quibusdam aliis de ferendo mutuo subsidio) *ut præmittitur, cum iisdem ipsum Dominum meum Regem juvabo.*

¶ COMPROMISSOR, Fidejussor, qui simul cum aliis aliquid *promisit.* Fœdus Kasimiri Regis Poloniæ cum Imperatore an. 1356. apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. p. 499. *Quod de pecuniis omnibus, de quibus eædem literæ mentionem constituunt, dictus Dominus Imperator, Boemiæ Rex ac Fidejussores & Compromissores sui, liberi sint totaliter & penitus absoluti.*

COMPROMISSUM. Inter electionum in Episcopos aut Abbates formas, quarum mentio est in Decretal. Gregor. IX. tit. de Electione l. 1. una est quæ *per Compromissum* appellatur. Cum videlicet diffidentes invicem Electores, transferunt potestatem eligendi tribus vel pluribus, juramento plerumque astrictis, qui omnium vice eligant personam idoneam, & secundum formam Concilii Generalis. Hujusmodi electionis per Compromissum exemplum exstat apud Sidonium l. 7. Epist. 9. in Gestis Innocentii III. PP. pag. 83. in Actis Joan. Majoris Episc. Andegav. to. 10. Spicilegii Acheriani, &c. Vide Leges *Alfonsinas*, seu *Partidas*, part. 1. tit. 5. lege 20. & infra in voce *Medianus.*

¶ Compromissum *de alto in bassum & de basso in altum facere*, in Sententia arbitrali an. 1497. de iis dicitur litigantibus, qui arbitris electis supremam omnimodamque tribuunt litis dirimendæ facultatem. Vide *Alte & basse.*

¶ COMPROVINCIALIS, Ejusdem provinciæ. *Comprovinciales Episcopi*, to. 1. Concil. Hisp. pag. 196. *Circulus Raceburg cum aliis Comprovincialibus pertinentiis*, in Charta Henrici Ducis Saxoniæ an. 1158. apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. p. 237.

¶ COMPTABILIS, f. Numeratus, à Gall. *Compte*, Numerus. Polyptych. Fiscamn. an. 1235. *Durandus de Lametria ... reddit duo centum pipellarum & tres anguillas Comptabiles.*

¶ COMPTALIA, f. Præstatio vel servitus Comiti debita. Transactio anni circiter 1193. ex Archivo S. Victoris Massil. *Donat ... excepta Comptalia & villa de Cloquerio, &c.* Vide *Comtalia.*

¶ COMPTARE, Ornare, apud Murator. tom. 2. pag. 103. col. 2. in Agnelli libro Pontif. *Hæc, ut dixi, valde Comptavit, sed nunc à malignis hominibus destruitur.* Vide *Comptitare.*

¶ COMPTATUS, Comitatus, Gall. *Comté.* Tabularium Rothon. *Anno* XXI. *imperii Ludowici tenente Richowino Comptatum Nanneticum.*

¶ COMPTITARE, Comere, ornare. Agnellus in lib. Pontificali apud Murator. to. 2. p. 58. col. 2. *Ex una autem parte frontis interius triclinei mundi fabricam Comptitavit.* Vide *Comptare.*

COMPTORES, Comtoria. Vide *Comitores.*

¶ COMPUGNATIO, Pugna, Gall. *Combat.* Isidorus in Additione ad librum S. Hieronymi de Viris illustr. *De Compugnatione virtutum ac vitiorum.*

1. COMPULSARE, [Omnes simul campanas pulsare.] Vide *Pulsare signa.*

¶ 2. COMPULSARE, Compellere, exhibenda in judicio instrumenta exigere, Gall. *Compulser.* Acta SS. Maii to. 3. pag. 543. de S. Isidoro Agricola: *Cum facultate Compulsandi alios processus scripturasque authenticas eodem spectantes. Compulsit*, συνήλασεν, *Compulit*, in Supplemento Antiquarii.

¶ Compulsatoriæ Litteræ, Gall. *Compulsoires*, Quibus Tabellio adigitur ad documenta litiganti necessaria exhibenda. Legitur in mox laudatis Actis S. Isidori. Jurisconsulti frequentius dicunt, *Compulsoriales*, quam *Compulsatoriæ.*

¶ Compulsamentum, Compulsio. Fulgentius Mythol. 3. *Sororum Compulsamento percita.*

COMPULSORES, Fiscalium onerum exactores, qui publicis functionibus obnoxios ad solutionem compellunt. Ἐπείκται, & ἐκβιβασταὶ, in Basilicis, Ἐπείκτης τοῦ βασιλέως, apud Cedrenum in Leone Philos. Κατεπείγοντες, Libanio Orat. contra Florent. Gloss. Lat. Gr. *Compulsio*, εἴσπραξις, ἀπαίτησις. Glossæ Gr. Lat. ἔπαξις, *instantia, compulsio.* Occurrunt ejusmodi *Compulsores* passim apud Ammianum l. 22. Senatorem l. 5. Epist. 39. l. 7. Epist. 45. lib. 9. Epist. 4. l. 10. Epist. 30. l. 12. Epist. 8. Ennodium l. 7. Epist. 10. in l. 7. de Executoribus l. 3. de Luc. advoc. l. 12. Cod. l. 5. Cod. Theod. de Offic. Rector. provinc. l. 16. de Jure fisci l. 34. de Annona, & l. 15. de Exaction.

Compulsores Exercitus, apud Gothos, Qui milites in hostem exire compellebant. Lex Wisig. l. 9. tit. 2. §. 2. *Servi Dominici, id est, Compulsores exercitus, quando Gothos in hostem compellunt exire.* §. 9. *Inferiores sane vilioresque personæ, Thyaphad scilicet, omnisque exercitus Compulsores, &c.*

Compulsores, in Monasteriis, Qui officii Canonici Horas indicant, Monachos ad Ecclesiam cogunt: apud Cassianum lib. 3. de Cœnob. instit. cap. 2.

COMPURE, Papiæ, *Bene, diligenter.*

¶ COMPURGATOR, Testis qui una cum reo jurabat, ut absolveretur. Inquisitores Albigensium hujusmodi Compurgatores admittebant, qui fidem facerent pro suspectis de hæresi. Modus procedendi contra Hæreticos apud Marten. Anecd. to. 5. col. 1801. *Qualiter Compurgatores jurare debeant. Compurgatores jurabunt in hunc modum: Ego talis juro per Deum & hæc sancta quatuor Evangelia, quæ in manibus meis teneo, me firmiter credere, quod talis non fuit Insabbatus, Valdensis, vel Pauperum de Lugduno, neque Hæreticus credens eorum erroribus, & credo firmiter eum in hoc jurasse verum.* Post hoc juramentum additur: *Videat tamen Judex quia ex quo certum numerum Compurgatorum duxerit alicui*

injungendum, non est honestum, quod postea mutet, ut sic Lateranense Concilium illudatur. Vide *Juramentum* ad lineam, *Sacramentarii.*

COMPUTARE, Narrare, Gall. *Compter.* Regino l. 2. de Ecclesiast. Disciplin. c. 231. & Burchardus l. 7. c. 25. *De illa parentela, quam dicunt esse inter illum & istam ejus conjugem, quidquid inde scis vel audisti Computare à tuis vicinis, aut tuis antecessoribus, quod tu per nullum ingenium .... celabis Episcopo tuo, &c.*

¶ COMPUTARIUS, Computatio, Computator. Vide in *Computus* 1.

COMPUTATRICES. Vide in *Cantatrices.*

1. COMPUTUS, Compotus, vel Compotum, & Compotum. Joan. de Janua: *Computus, à Computo, as, numeratio, vel numeri assignatio, vel doctrina, vel ars. Antiqui tamen dicebant Computus, quod nos abhorremus, propter vocis absonantiam.* Est igitur Computus *numeratio*, vel *numeri assignatio*: qua notione Julius Firmicus, si Scaligerum audimus, primus usus videtur. Idem Firmicus l. 1. cap. 2. *Cursus hos syderum assidua observatione Computationis invenimus.* Infra: *Vides ut primos discentes Computos digitos tarda agitatione deflectant?* Lib. 3. cap. 11. *Cælestium rerum scrutatores, alii enim Computos exercent, alii difficilium litterarum aut inventores aut magistri oriuntur.* Lib. 4. cap. 1. *Scient Computos, scient Musicam, &c.* Cap. 2. *Cælestibus religionibus occupatos, seu peritis Computationibus syderum cursus interpretantes.* Lib. 6. cap. 30. *Et quantacumque Computus fecerit summam.* S. Hieron. Epist. 58. cap. 2. *Omnes propositionum vestrarum calles ad unum Computum confluunt.* Utitur etiam Innocentius de Casis litterarum. Versus antiqui apud Hariulfum l. 4. Chron. Centul. c. 36.

Ex his thesaurus fit mercibus amplior unus,
Quem numerare nequit, vel si quis Compota novit.

Leges Edwardi Confess. ubi de urbe Londinensi: *In ea itaque supersunt ardua Compota, & ambigua Placita coronæ, & curiæ Domini Regis.*

Computator. Gloss. Gr. Lat. συμψηφιστής, *Computator.* σύμψηφος, *Computator.* S. Hieronymus in Quæst. Hebraicis: *Ipsi enim erant doctores Computatores & magistri sive ad festivitates celebrandas, sive ad cætera.*

¶ Computatorium, f. Mensa, qua utuntur in Computis faciendis, Gall. *Comptoir.* Memoriale anni 1364. apud D. *Brussel* to. 2. de Usu feudorum ad calcem p. cxxi. *Dominus Rex surrexit de camera requestarum, quæ tunc sibi fiebant, & ivit ad aliam minorem cameram bene prope, in qua erat paratum unum Computatorium.*

¶ Computorum Camera, Gall. *Chambre des Comptes*, Suprema regalium rationum Curia, cujus est accipere rationes dominii Regii, ejusdem instrumenta omnia servare, lites de eo obortas dirimere, homagia vassallorum excipere, &c. Hæc *Camera* antiqua est apud nos, & ipsi Regno, ut creditur, coæva; probabilissimum enim est semper extitisse viros Palatinos, quibus *Computa* seu rationes ederentur denariorum fiscalium. His rationum Præfectis nullum erat olim stabile domicilium: quocumque Rex pergebat, pergebant & ipsi. Sunt qui putant *Cameram Computorum* Parisiis à S. Ludovico stabilitam fuisse; quod in illius Regis Præcepto anni 1262. legatur: *Que ceux qui auront receu & despendu les biens des villes, viennent à Paris pour rendre Compte à nos Gens, de leur recette & de leur dépense.* Sed verisimilius est id non contigisse nisi regnante Philippo Pulcro, qui ut *Parlamentum* ita & *Cameram Computorum* Parisiis constituit. Huic *Cameræ*, quæ unica tum erat in toto regno Gallicano, rationes referebantur omnium Provinciarum: sed aliæ postmodum in variis urbibus institutæ sunt, quarum jurisdictio certis limitibus coercetur. Rotomagensis ab Henrico III. instituta Curiæ vectigalium ejus urbis ab eodem Rege conjuncta est an. 1580. Aliæ sunt Divionensis, Nannetensis, Montispessulana, Aquensis, Gratianopolitana, Mettensis & Palensis, ambæ supremo harumce urbium Senatui copulatæ; ac tandem Insulensis pro regionibus in ditionem Ludovici Magni redactis. In iis omnibus Curiis Præsides sunt, Regiarum rationum Magistri, Auditores, Correctores, Advocatus & Procurator generales, ac demum Scriba, aliique, sed inferioris ordinis Officiales seu Ministri.

☞ Suas etiam habuere *Cameras Computorum* Dalphini Viennenses, quas *Computatorum Banchas* appellabant. De his audiendus est Humbertus II. in sua Ordinatione de variis Officiorum generibus an. 1340. in Hist. Dalphin. to. 2. pag. 402. *Unde cupientes*, inquit, *imitari Prædecessorum nostrorum, aliorumque Regum & Principum bonos mores & antiquas consuetudines pro reformatione agendorum suorum & consulto regimine, ut Computorum examinatio, dubiorum declaratio, & negotiorum concurrentium frequens collatio, modo & forma debitis fieri possint, Magistrorum Rationalium & Computatorum Bancham in dicta civitate Gratianopolitana teneri perpetuo statuimus & immutabiliter ordinamus, volentes quod quatuor inter Magistros Rationales & Computatores, & non plures, ad ipsum exercendum Officium sint certitudinaliter deputati, ibidem personaliter residendo, qui Computa nova & vetera, ac præsentia & futura diligenter examinent, neminem gravando prece, pretio, timore, gratia & amore, nec jura nostra aliquatenus obmittendo, nec minus pro dubiis concurrentibus declarandis ad nos, vel ad dictum nostrum Consilium debeant habere recursum, & alia conservare procurent quæ nos sub sigillo nostro trademus iisdem.*

☞ Superioribus quatuor Magistris Rationalibus & Computatoribus unus additur ad scribenda Computa & scripturas alias opportunas Notarius fidelis & idoneus, qui nihil aliud præter sexaginta florenos auri per annum, pro arrestis & scripturis seu aliter ratione dicti Officii recipere teneatur; sed de Cancellario, de jure sigilli & de arrestis satisfactionem recipiat competentem.

Compotus, seu Computus, apud Scriptores Ecclesiasticus potissimum intelligitur, uti definitur à Durando l. 8. Rational. c. 1. *Notitia cursus lunæ ac Kalendarum*, seu *scientia certificandi tempus secundum solis & lunæ progressum.* Quæ quidem methodus à Græcis ψηφισμὸς τῶν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ἐτῶν dicitur, Hebræis *Embolismus*, seu *mysterium embolismi*, à parte totum. In Computo autem præsertim docentur, tempus Paschatis, Cyclus decemnovennalis, Epactæ, Bissextus, saltus Lunæ, 4. Tempora, Kalendæ, Idus, &c. Concurrentes, & alia hujusmodi. Eadmerus in Vita S. Wilfridi cap. 10. *Quatuor ab eo libros Evangeliorum, rationabilem Paschæ terminum, aliaque nonnulla quæ in patria sua nequiverat, didicit.*

Compoti notitiam Presbyteris & Clericis adeo necessariam censuerunt veteres, ut Statuta Ecclesiastica seu Episcoporum pro suis diœcesibus, pene omnia, illud iis magna cum sollicitudine ediscendum præscribant. Cap. Aquisgran. ann. 789. c. 70. & Capitula Caroli M. lib. 1. c. 68.

Ut Scholæ legentium puerorum fiant, Psalmos, Notas, Cantus, Compotum, Grammaticam, ... discant. Lib. 4. addit. 1. §. 5. *De Computo, ut partes discant omnes.* Eadem habentur lib. 6. cap. 226. & in Capitulari ejusdem ad Salz cap. 5. Herardus Turon. Archiepisc. in Capitulis: *Ut Presbyteri Compotum discant.* Ratherius Veronensis in Synodica ad Presbyteros, & Inquisitio de Presbyt. apud Reginonem cap. 29. *Compostum minorem, id est, Epactas, Concurrentes, Regulares, Terminum Paschalem, & reliquos, si est possibile, sapiat.* Ita apud Hincmarum in Capit. an. 852. c. 8. Haitonem Basileensem Episc. in Capit. c. 6. Walterium Aurelian. Episc. in Capitul. cap. 22. Joan. Abbatem S. Arnulfi in Vita B. Joan. Abb. Gorziensis c. 3. num. 18. &c. Adde Lambecium l. 2. Comment. de Bibl. Cæsar. p. 212. Ea etiam notione *Compotum* usurpat Aimoinus in Vita S. Abbonis Floriac. c. 7. *Post exaratas Compoti calculationes, post solis ac lunæ viarum declaratas dimensiones, in divinas quoque animum intendit.* Rudolphus Presbyter auctor est Rabanum *de Computu confecisse dialogum unum.* Hunc nuper edidit Steph. Baluzius lib. 1. Miscellan. Scripserunt præterea *Compotos* Venerabilis Beda in Carminib. quæ inscribuntur *de Variis Computûs regulis*, & lib. *de Ratione Computi*: Manfredus cujus Compotus habetur tom. 1. operum ejusdem Bedæ: Gilda, cujus Compotum haberi MS. in Bibliotheca Cottoniana monet Usserius Armachanus in Epistol. Hibernic. Pandulphus Capuanus, ut auctor est Petrus Diacon. de Viris illustr. Casin. cap. 26. Fulbertus in Poëmat. pag. 180. Chilpericus, vel Helpericus Abbas, apud Vincentium Belvac. l. 25. c. 9. Trithemium & Mabillonium; Cassiodorus, Richardus Præmonstr. Abbas apud Pithœum pag. 256. Magister Anianus, Durandus l. 8. Rational. Joannes de Janua, ut ipse testatur in V. *Concurrens*, & alii, præter veteres, qui de Cyclo Paschali scripsere. Cujusmodi è Græcis, S. Maximus, Andreas Cretensis, Nicephorus Gregoras, Isaacus Argyrus, & alii, quorum computos collegit Petavinus, in Uranologio.

COMPOTISTA, *Qui docet Compotum, vel qui vacat Compoto*, Joanni de Janua. *Artis Computatoriæ magister*, apud Monachum Egolismensem in Vita Caroli Magni ann. 787. *Calculator*, apud eumdem eod. anno: ἐμβολιστής Judæis, ut auctor est Scaliger. Honorius c. 88. *Victorius natione Aquitanicus, Calculator studiosissimus composuit Paschalem Cursum post quatuor priores Compotistas, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, & Prosperum.* Charta Sancii Regis Navarræ 1061. apud *Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti to. 4. *Sunt præterea bene instructi ad Ecclesiastica officia Psalmistæ, Computistæ, Cantores, Lectores, & fide sancta pleni.* Thwroczius in Carolo Rege Hungariæ cap. 97. *Quorum Walachorum numerum ibi per Ungaros occisorum subtilis solummodo infernalis Compotista collegit.* Epitaph. Joannis à Sacrobosco:

De Sacrobosco qui Compotista Joannes, &c.

COMPUTARIUS, Eadem notione, apud S. Columbanum Epist. 5.

¶ COMPUTORIUM, Sacrorum fastorum liber. Vita S. Mathildis Reginæ, inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. p. 351. *Dedit etiam ei in manu Computorium*, id est, Kalendarium cum Necrologio communi solitum, inquit Mabillonius, *in quo nomina defunctorum procerum scripta erant, &c.*

COMPUTUS, Sertum globulorum, vulgo Rosarium. Hispani *Cuentas*, numerorum calculos, seu rationes vocant. Guill. de Thoco in Vita S. Thomæ Aquin. num. 106. *Computum suum, cum quo quotiens diceret orationem Dominicam, numeraret.* Vide *Capellina.*

COMPOTUS. Charta Jacobi II. Regis Aragon. an. 1307. in Foris Aragon. l. 9. *Nobis humiliter supplicarunt quod faceremus augeri & cudi dictam monetam Jaccensem, sub eadem lege, pondere, & figura, usque ad quatuor Compotos & dimidium, sic quod esset dimidius Compotus obolorum, & nos quatuor Compotos & dimidium faceremus cudi à festo S. Michaelis proximi ad tres annos continue numerandos.* Eadem habentur in Charta Petri II. Reg. Arag. ann. 1350. ibidem.

¶ 2. COMPUTUS, vel COMPUTUM, Fabula, commentum, Gall. *Conte, Fable.* Articuli contra Bernardum *Saget* Episc. Apamiarum circiter annum 1300. apud Marten. Anecd. tom. 1. col. 1333. C. *Item mandavit sibi dictus Episcopus, quod haberet bonum cor & nobile, & quod omnia venirent sibi ad votum, asserens prædicta posse fieri de facili, quia Rex omnino nihil valebat, & mandavit sibi unum Computum de ave. Aves elegerunt in Regem quamdam avem vocatam Duc, & est avis pulchrior & major inter omnes aves, & accedit semel quod Pica conquesta fuerat de Accipitre dicto Domino Regi, & congregatis avibus, dictus Rex nihil dixit nisi quod flavit Vel. Idem de Rege nostro dicebat ipse Episcopus, qui ipse est pulchrior homo de mundo, & tamen nihil scit facere, nisi respicere homines.*

¶ COMTALIA, f. Præstatio vel servitus Comiti debita. Sententia arbitralis ann. 1316. inter Priorem B. Mariæ de Manuasca & Priorem Hospitalis S. Ægidii ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 157. *Faciebant exactiones, Comtalias, cavalcatas, corroatas, lesdas, tascas, linguas bovum & lumbos porcorum, justitias tam civiles quam criminales, firmantias, fidelitates, juramenta, bannum vini, &c.* Vide *Comptalia* & *Contalia.*

¶ COMTOR, COMTORIA. Vide *Comitores.*

¶ COMUE, pro *Commune* variis notionibus, de quibus supra. Passim occurrit.

¶ COMULA, Parva Coma. Legitur apud Commodian. Instr. 60. 11. & Petron. ut jam habetur in voce *Betalis*

1. CONA. Joan. de Janua: *Merga, furca cum qua Cona segetis portatur. Merges, garba segetis, scilicet, genonus, sive Cona, vel manipulus.* [Epist. Hamburgensium ad Henricum IV. Regem Angliæ an. 1403. apud Rymer. to. 8. p. 297. col. 1. *Habuit in ea (navi) decem & octo Conas allecum ad ipsos veraciter, ut idem Johannes asserit, pertinentes.* Hic *Cona* cadus est, Gall. *Caque*, certam complectens alecum quantitatem. Papiæ MS. *Cona, Alta rotunditas.* Est Conus Latinorum, Gal. *Cone.* Vetus Gl. San-German. MS. n. 501. *Cona, Poma silvestria.*]

2. CONA, Clima, vel angulus, ex Gall. *Coin.* Poëta anonymus de Pontificib. Eboracensib.

Harmoniam cæli, solis lunæque labores,
Quinque poli Conas, errantia sidera septem,
Astrorum leges, &c.

☞ Recte pro *Cona* corrigit Valesius in Valesianis *Zona*: quod Anonymus noster hausit à Virgilio, apud quem: *Quinque tenent cœlum Zonæ*, sicut *Solis Lunæque labores* & *Errantia sidera.*

¶ 3. CONA, pro *Icona*, Figura, Sacrum numisma rosario appensum. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 275. in Computo anni 1333. & seqq. *Pro ... duobus filis de paternostris de curallo & duobus filis de pater-*

nostris de vitro, & una Cona de plumbo, &c. unc. I. *taren.* VIII. *gran.* XVIII. Ibid. pag. 279. *Item, pro factura cujusdam Conæ de mandato Domini taren.* V. Vide *Icona.*

¶ CONABBAS, Abbatis Vicarius. Vita B. Notkeri Balbuli tom. 1. April. pag. 585. *Temporibus prædicti Grimaldi Canonici Abbatis & Harmoti ejus Conabbatis.* Vide *Coabbates.*

¶ CONABISTO, *Concludito.* Papias MS. Gloss. Sangerm. MS. n. 501. habet, *Concabisto, Concludito.*

¶ CONABUS, *Phiala ænea aut pelvis*, apud Sussannæum in Vocabulario. Gr. κόναβος, Sonitus, strepitus; sed nihil ad phialam aut pelvim.

¶ CONARDI. Vide *Abbas Conardorum.*

¶ CONARE, pro *Conari*, in Actis SS. Maii to. 6. p. 97. *Quantum auferre Conaverat.* Pluries occurrit alibi.

¶ CONATUS, *Anxius*, in Onomastico ad calcem Actorum SS. Benedict. sæc. 4. part. 2.

¶ CONAUDITOR DALPHINALIUM COMPUTORUM, in Litteris anni 1345. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 529. col. 1. unus est ex *Auditoribus* seu *Magistris Rationalibus*, de quibus supra in *Computorum Camera.*

¶ CONBATUS, pro *Concubinatus.* Vide *Concuba.*

¶ CONCA. Vide *Concha.*

¶ CONCADA, Modus agri, tertia circiter parte minor arpento. Sententia arbitralis anni 1292. MS. in Archivo Monasterii S. Gimontis in Occitania: *Arpentum computetur de centum duabus libris cum octo squaquis, & Concada terræ computetur de septuaginta quatuor libris cum decem squaquis ad perticum superius memoratum.* Vide *Concada* post *Concha* 3.

¶ CONCÆNA. Vide *Concœna.*

¶ CONCÆSA. Vide *Concisa.*

CONCAGATUS, Concacatus, sordidatus: Gallis, *Foireux, Breneux.* Lex Salica tit. 32. *Si quis alterum cenitum clamaverit... si quis alterum Concagatum clamaverit, 120. denar... culp. jud.* Glossar. Lat. Gr. *Crucientatus, Conchié de sang.* Le Roman du *Renard* MS.

Renard se pense qu'il fera,
Et comment le Chunchiera.

Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. in Henrico I.

Et de ses huefes emboées
Qui grandes estoient & lées,
Et del tai divier Cunchiés,
Le foula plus de sept fiés.

Alibi:

Ce m'est vis que vous redoutez,
Que mon maniel si Cunciiés, &c.

Mox:

Quar li mantiaus fu depeciés,
Descirés, & Cunciiés.

Vide supra *Cenitus*, & Marcam l. 1. Hist. Benearn. cap. 16. n. 6.

CONCAMBIUM, CONCAMBIRE, &c. Vide *Cambiare.*

¶ CONCAMERA, Idem quod *Camera.* Chartular. Virzionens. fol. VII. *Habetur ibi casa indominicata, Concamera, solaria duo, cellarium, coquina, fenile, lavandria, &c.* Cave ne legendum sit *cum Camera.*

¶ CONCAMERATIO, *Transvolatio.* Papias MS. Melius Gloss. MS. Sangerm. *Fornix.* Vox *Concameratio* Vitruvio nota hac notione.

¶ CONCAMIARE, CONCAMIUM, &c. Vide in *Cambiare.*

¶ CONCANONICUS, Ejusdem ecclesiæ Canonicus, in Litteris Henrici Præpositi Canonicorum Monasterii Novioperis ann. 1350. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. manuscriptarum pag. 79.

¶ CONCAPACITAS, Capacitas, amplitudo campi vel agri, Gall. *Etendue, Espace.* Anamodus l. 1. Traditionum Sant-Emmerammensium c. 15. apud Bern. *Pez* to. 1. Anecd. part. 3. col. 212. *Contra etiam tradidit in Reitinpon Adalpertus talem Concapacitatem & proprietatem, quam in illa Concapacitate habet, conveniente ad causas S. Emmerammi.*

¶ CONCAPITULARIS, CONCAPITULARIUS, Cui cum sodalibus jus est suffragii, Gall. *Capitulant.* Epist. Joannis *Gwarlich* Canonici ad Dominum N. Præpositum Monasterii in Rayttenbucch apud Raimundum Duellium lib. 2. Miscell. pag. 105. *Supplicamus vobis & vestris Concapitularibus vestri Monasterii, quatenus gratiose dignemini sub alas vestræ religiosæ & pervigilis animæ acceptare ad tempus nostræ revocationis exhibitorem præsentium, scilicet Eberhardum Mertem Confratrem & Concapitularem nostri Monasterii in Rebdorf.* Annal. Tolosani Probat. tom. 1. pag. 86. in Arresto Parlamenti Paris. an. 1335. *Capitularii in sua domo communiter congregati ... occasione quorumdam vulnerum Francisco de Gaure eorum Concapitulario eadem die illatorum.*

¶ CONCAPOLARE. Vide *Capulare.*

CONCAPTIO, Idem videtur quod *Comprehensio*, de qua voce supra. Charta Aleman. Goldasti 71. *Convenit nos una cum consensu fratrum nostrorum, & Advocati Emichonis, ut in Concaptione, quæ sita est in marcho Wangon... hobas 3. dari deberemus.* Vide *Cœptus.*

¶ CONCAPTIVATUS, Simul captus. Vita B. Caroli Comitis Flandriæ to. 1. Martii pag. 209. *Per sex dies commorati sunt Concaptivati.*

CONCAPULARE. Vide *Capulare.*

CONCASUS, Collisus, collisio. *Dentium Concasus* apud Cælium Aurelian. l. 2. Acut. c. 12.

¶ CONCATATUS. Sic legit Eccardus in Lege Sal. Cangius autem *Concagatus*: quod vide.

CONCATHEDRARE, Cathedræ, seu honoris sui consortem & participem facere. Pseudo-Ovidius l. 3. de Vetula:

Te superexaltans, cælosque locans super omnes,
Et sibi Concathedrans.

Infra:

Non opus est ut eam velit exaltare gradatim,
Sed simul assumet, simul & sibi Concathedrabit.

¶ CONCATHOLICUS, Æque rectus, æque justus. Vide *Catholicus* 4. Canones Hibernens. apud Acherium to. 9. Spicil. p. 16. *Sors aut inter duo dubia, aut inter duo æqualia, aut inter duo Concatholica mitti debet.*

CONCAVARIUM, Aquarum receptaculum, cantharus. Fulcuinus de Gestis Abbatum Lobiensium cap. 29. *Refectorium, .. in cujus introitu fecit vestibulum, in quo per subterraneos meatus aquæ ductum fecit, quæ sursum ebulliens ibidem scaturire videtur. Concavaria huic superiori receptaculo præparata, quæ per 4. foramina in supposita alia aquam cribrans, sufficientem fratribus administrationem aquæ distillat.*

¶ CONCAUSA, Simul causa. Buschius de Reform. Monast. apud Leibnitium to. 2. Scriptor. Brunswic. pag. 932. *Si nobiscum autem permanseritis, eritis Concausa omnium vos hic subsequentium æternæ salutis.*

CONCEDENTIA, *Concessio, indulgentia, remissio; inducia*, συγχώρησις, in Gloss. Græc. Lat.

CONCEILUM, CONCELAMENTUM, CONCELATIO, Voces forenses apud Anglos. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 827. *Et sint quieti... de murdro, & latrocinio & Conceylis, & Ussiat, & hamsoka.*

Eadem habentur in Charta alia laudata in *Ustact.*

CONCELAMENTUM, Idem quod *Conceilum*, apud Bractonum & in Fleta lib. 1. cap. 38. §. 2. *Cum de perjurio vel Concelamento non fuerint convicti, &c.* [necnon apud Rymerum tom. 7. p. 166. col. 1. in Charta Richardi II. Angl. Regis an. 1377.]

CONCELATIO, Idem quod *Concelamentum.* Vetus Charta tom. 2. Monastici Anglic. pag. 201. *Sint quieti de shiris, & hundredis, & placitis, & querelis, & geldis, & denegeldis, & themanatale, & Concelationibus, & scottis, & assisiis, &c. Conceler,* celare, abscondere, in Consuetudine Normanniæ art. 394. Regestum Feodorum Comitatus Claromontensis in Bellovacis Cameræ Comput. Paris. *Le Prevost prend amende de 60. sols en plusieurs choses seur non nobles, c'est asavoir se un homs Concele pour quel cas que ce soit les drois de son Seugneur, il doie 60. sols.* Infra: *Concelement d'espaves.*

¶ CONCELARE FACINORA, In iis connivere, Gall. *Les dissimuler.* Chronicon Trivetti tom. 8. Spicil. Acher. p. 173. *Nec valentes ratione juramenti.... præmissa facinora ulterius Concelare, nec jura nostra relinquere indefensa.*

CONCELLANEUS. Vide *Cellulanus.*

CONCELLITA, Monachus qui in eadem cella vel Monasterio habitat, ejusdem cellæ cohabitator. Sidonius lib. 8. Epist. 14. *In illo quondam Cœnobio Lirinensi spectabile caput, Luporum Concellita, Maximorumque, &c.* Vide *Syncellita, Cellulanus, Comprofessus.*

¶ CONCENA. Vide *Concœna.*

¶ CONCENTOR *autem dicitur, qui consonat; qui autem non consonat, nec concinit, nec Concentor, nec succentor erit.* Isid. lib. 7. c. 17. Vide *Succentor.*

CONCENTRICUS, Oppositus. [Malim cum Valesio in Valesianis, Appositus, Conveniens.] Paraphrasis symboli apud Guillelmum de Guilevilla in Peregrinatione hominis:

Nunquam volo nec effici
Ut Planeta erraticus,
Malo mori quam infici
Erroribus hæretici,
Legi Dei Concentricus.

¶ CONCENTURIARE, *Instruere, dictum à Centurionibus, qui milites ordinant.* Papias MS. Bituric. & Gloss. vetus Sangerman. MS. n. 501. Apud Nonium vero: *Concenturiare est Colligere, dictum à centuriis quæ ad suffragia conveniebant.* Plautus Pseudolo: *Concenturio in corde sycophantias.* Teren. Phorm. *Ego in insidiis hic ero Succenturiatus, si quid deficies.*

¶ CONCEPTELA, Piscina, apud Frontinum lib. 1. de Aquæductibus.

CONCERGERIA, Sergenteriæ species. Tabular. S. Dionysii ann. 1221. *Cum Abbas & Conventus S. Dionysii concessissent Joanni de Cyris sergenteriam suam de Cyris, quæ dicitur Concergeria... pro qua Concergeria facienda ipse percipiebat annuatim in granchia B. Dionysii de Cyris 2. modios bladi, &c...... Custodiebat segetes, & pro iis custodiendis accipiebat donum & messagium, faciebat submonitiones ad mandatum Præpositi B. Dionysii vel sermens* [servientis] *ipsius & debebat facere fidelitatem ipsi Præposito vel servienti ipsius de segetibus custodiendis fideliter, &c.*

¶ CONCERGIUS, Custos domus regiæ, Gall. *Concierge.* Chartularium S. Vandregesili tom. 2. pag. 1661. *Stephano Concergio S. Germani in Laya.* Vide *Consergius.*

¶ CONCERNERE, Ad aliquid attinere, spectare, Gall. *Concerner.* Delegatio Basileensis Synodi an. 1439. tom. 3. Gall. Christ. col. 243. *Quibuscumque ad causam seu causas hujusmodi facientibus & eas quomodolibet Concernentibus.* Eadem notione occurrit apud Rymerum tom. 8. pag. 440. col. 1. in Charta Henrici IV. Angl. Regis ann. 1406. Sed in Legibus Palat. Jacobi II. Reg. Majoric. to. 3. SS. Jun. p. XII. sumitur pro Considerare, *Hoc namque æquissime disponimus, prædictorum statui deferentes, & severitatem dictarum sententiarum etiam Concernentes.*

¶ CONCESIA. Vide in *Concisa.*

¶ CONCESSATUS, Concessus, Gallice *Accordé*; *Avoué.* Confœderatio ann. 1368. apud Rymer. tom. 6. pag. 601. col. 1. *Tanquam pro judicato condempnato & Concessato.*

¶ CONCESSIATOR, Qui concedit jure delegationis. Fragment. visitationis Simonis de Sulliaco Archiep. Bituric. ann. 1284. apud Mabillonium tom. 3. Analect. pag. 505. *D. Helias Porta Abbas sæcularis Ecclesiæ S. Asterii Petragoricensis diœcesis, Concessiator provisionis seu ordinationis à sede Apostolica super jura primatiæ prædictæ.*

CONCESSUS, CONCESSIO, Idem quod *Favor, consilium, laudimium*: consensus nempe Domini in feudi, vel prædii distractione, seu præstatio quæ eidem fit pro ejusmodi consensu. Tabularium Brivatense Charta 110. *Et habet Concessum, & ubladas, & nebulas, & pigmentum.* Tabularium Vindocinense Charta 343. *Haiminius emit de Engilberto duos pratorum agripennos 25. solidis: horum de uno Canonici sancti Georgii de Concessu habuerunt 3. sol. quia de potestate eorum erat.* Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 467. enumeratis aliquot donationibus addit, *Hæc omnia supradicta Concessit dominus eorum, &c.* Et pag. 496. *Nec omnia quæ Fulcoius dederat Monachis, Concessit Robertus de Calvimonte, qui Capitalis Dominus erat.* Et pag. 575. *Et pro concessione auri unciam habuit.* Adde p. 582. &c. Concessionem facere præterea dicebantur infantuli, quibus ut ii concessisse seu donationibus assensum præbuisse putarentur, dabatur nummus seu denarius. Tabular. Absiense fol. 126. *Et filiæ Petronilla & Nigra, & quæ non poterat loqui, sed nummus ei datus est pro Concessione cum esset in Chauvin Ugo, & qui nummum accepit pro Concessione, cum esset infantulus, quod fecerunt in villa, quæ vocatur Chillos.* Fol. 137. *In crastino vero apud Jalceroiam Petrus filius Joannis Marot, & Joannes ejusdem Petri frater, qui non loquebatur; sed in ulnis matris suæ nummum pro Concessione accepit.* Et fol. 175 *Et alius, qui erat infantulus, pro cujus Concessione nutrix sua nummum accepit.* Tabularium Vindocinense ann. 1130. *Notandum vero & sciendum est, quod Haldeburgis minor filia Amelinæ sorori Raimaldi sexto loco superius nominata in cunabulis erat, quando hæc Concessio facta est. Mater vero ejus, quæ eam nutriebat, nomine filiæ suæ, sicut mos est, Concessionem fecit.* Idem Tabular. ch. 747. *Infantesque ipsius, qui præfatæ non interfuerunt conventioni, Burchardum scilicet & Aremburgem & Joannem, tangendo eam, firmare seu annuere fecit, datis pro hac singulis denariis.* Tabular. S. Eparchii Inculisin. fol. 131. *Statuimus ut denarios pellitiis eorum deditos, qui de infra nominatis obedientiis in Natali Domini censualiter debentur, unus è Monachis, quem Abbas & Capitulum elegerit, recipiat.* Tabular. Monasterii S. Joannis Ambian. fol. 221. *Cum autem Beatrix filia mea non haberet ætatem creantandi, recepit denarios, qui dari solent pueris in consimili venditione secundum consuetudinem patriæ approbatam. Act. ann. 1226. mense Maio.* Idem Tabular. fol. 288. *Alii vero cum necdum haberent ætatem, quoad jurare possent, habuerunt*

denarios pro Concessione, qui solent dari pueris, secundum terræ consuetudinem approbatam. an. 1225. Ita rursum fol. 290. 258.

¶ CONCEYLUM. Vide *Conceilum.*

1. CONCHA, Labrum, vas concavum, ac superius patulum instar conchæ. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 3. *Pelves, Conchas, in quibus pedes lavant, ut vasa fictilia,* ποδόνιπτρα. Paulus lib. 3. Recept. Sentent. *Delphicæ, pelves, Conchæ, aquimanilia, &c.* Ennodius:

Parturit ita sitim, quam splendens Concha ministrat.

S. Hieronym. Epist. 2. de Vita Clericorum: *Baccarumque succum non calice bibere, sed Concha.* [Hist. Beccensis MS. p. 340. in Archivis ejusd. monasterii: *Fecit & aquæductum per quem adduxit fontem pulcherrimum de longinquo, qui per officinas monasterii dividitur, & Concham eleganti opere jussit effodi ad recipiendum aquam, tectumque desuper ædificari.* Hic agi de majori labro seu cratere, Gall. *Bassin,* nihil necesse est moneam.]

¶ CONQUA, Eadem notione. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. *Et in Mandato pauperum debet providere Hospitalerius Deauratæ de aqua calida & de aqua frigida pro temperando, & de Conquis & bacinis, &c.*

CONCHA vero recensetur vulgo inter vasa ac ministeria sacra, cujus varii fuere usus. Anastasius Bibl. in Paschali PP. *Pariterque & Concham ad spongiam pro nocturnis diligentiis ibidem ex argento constituit.* Vide pag. 26. 28. 32. &c. Chronicon Casin. lib. 3. cap. 57. *Concham argenteam cum aquimanili, suo.* Lib. 4. cap. 90. *Conchas duas librarum 8. &c.* Bernardus Monach. in Consuetud. Cluniac. MSS. c. 37. *Urceus argenteus cum Concha argentea.* [Rursum occurrit in iisdem Constitut. editis part. 1. cap. 52.] Idem Bernardus MS. cap. 56. *Candelabrorum pateras ac cereorum Conchas diligenter abradat.* Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. cap. 10. *Concha argentea major cum imaginibus argenteis una.* Lib. 3. cap. 3. *Conchæ argenteæ pendentes duæ,* scilicet lucernarum vel candelabrorum. Κρατῆρας vocat Paulus Silentiarius in Descriptione S. Sophiæ. [Testamentum Guillelmi Raymundi Comitis Ceritaniæ ann. 1095. in Appendice Marcæ Hispan. col. 1195. *Item dimitto ad retabulum S. Michaelis restaurandum meam Concam, & ad tabulam S. Martini meas copas & cifos.*] Concilium Eliberit. can. 48. *Emendari placuit, ut hi qui baptizantur, nummos in Concham non immittant, ne Sacerdos quod gratis accepit, pretio distrahere videatur.* Conchæ ad Baptismum meminit etiam Chronicon Petri Regis Aragon. editum à Michaële Carbonello, lib. 1. cap. 2: *E per ço en la dit dia nos nos batejaren en la cambra en una Concha. Cum Concha, aut cum manibus infanti in infirmitate posito aquam super caput fundere, & sic baptizare,* in Responsis Stephani II. PP. cap. 12.

CONCHÆ AD CHRISMA. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis: *Candelabros cum argento 4. Conchas æreas 2. ad Chrisma conficere, &c.* Vide Sacramentarium S. Gregorii Magni pag. 71. 73. edit. Menardi.

2. CONCHA, Navigii species in *Conchæ* formam efficta, ut sunt *Gondolæ Veneticæ.* Epistola Jacobi Regis Aragoniæ ad Carolum Regem Franc. ann. 1326. tom. 8. Spicilegii Acheriani: *Quædam navis seu Concha, cujus erat ductor sive patronus Bernardus de Ilario.* Caresinus Scriptor Venetus an. 1378. *Destinatis quampluribus usseriis, seu galeis grossis, Conchis, aliisque navigiis, &c.* Chronicon Petri Regis Aragon. edit. à Mich. Carbonello, lib. 1. cap. 12. *Encara hic venguer en altres navilis, e moltes naus, é Quoques, e vexeills de la ciutat de Valencia.* Cap. 14. *Parti donchs le Senior Infant ..... en la Quoqua d'En Bernart, &c.* Etiamnum nostri Picardi *Coquets,* [Occitani *Conquo,* vel *Conco*] vocant vasa lignea in quibus eluuntur panni linei, [instrumenta escalia, &c.]

3. CONCHA, Mensuræ frumentariæ species, quæ in Consuetudine Bayonensi tit. 23. art. 9. quinquaginta quatuor librarum esse dicitur. Adde tit. 22. art. 2. tit. 23. art. 3. & Consuetud. Solensem tit. 10. art. 7. tit. 16. art. 7. Historia Abbatiæ Condomensis p. 473. *Quatuor Conchas tritici, totidem sextarios vini.* Pag. 483. *Hæc terra sita est in Cirisol, mensura decem Concarum.* [Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ MS. Bibl. San-Germanensis: *Et* XIIII. *Concas de frumento dedit similiter Sanctæ Mariæ.* Scribitur *Conqua* in exemplo supra relato in voce *Bladeria.*] Hinc

CONCADA TERRÆ, Modus scilicet agri conchæ frumenti reditus. Historia Abbatiæ Condomens. pag. 491. *Et unam Concadam terræ in pago sancti Gorgoni, quæ reddit 12. Concas tritici.* Pag. 476. *Dedit B. Petro .... unam Concadam de terra & dimidiam, & unam cartaladam ad Fontem de Pisol, &c.* Pag. 480. *Dedit ... Concadas terræ, & æstimante una denariata de vinea pro salute animæ suæ.* Adde pag. 491. 496. [& vide *Concada* suo loco.]

¶ CONQUADA, supra legitur in voce *Arpentum.*

4. CONCHA, Pars ædis sacræ, in qua scilicet sacra mysteria peraguntur, & ubi stat altare; sic dicta, quod qua parte est θυσιαστήριον, seu βῆμα, quidam in hemicylindri formam effingatur recessus, qui superne in *Conchæ* figuram clauditur. Paulus: *Totum vero extra Concham Basilicæ spatium alto & lacunato culmine geminis utrinque porticibus dilatatur.* Sed de *Conchis* ædium sacrarum, pluribus egimus in Descript. S. Sophiæ num. 50.

¶ 5. CONCHA, Sepulchrum in formam *Conchæ* constructum. Cardinalis Aragonius in Vita Innocentii II. Papæ apud Murator. tom. 3. pag. 434. col. 2. *Moritur & in Lateranensi Ecclesia in Concha porphyretica sepelitur.* Bernardus Guido in eadem Vita ibid. pag. 436. col. 2. *Defunctus est Romæ ... & in Ecclesia Lateranensi honorifice tumulatus in Concha porphyretica, miro opere constructa.*

6. CONCHA. Charta Willelmi Aquitanorum Ducis anno 1137. apud Sammarthanos in Abbatibus Angeriac. *Dono & concedo ... quidquid in Concha de Esnenda habebam, cum omni libertate & sine aliqua mala consuetudine. Hæc enim Concha tenet à cruce, quæ est in via usque ad portum Savarici, & in eadem Concha molendina, piscatorias, vel aliud quodlibet ædificium, &c.* Nescio an utrobique *Comba* legi debeat. Vide *Comba* 2. Vasconibus, locus declivis.

CONCHYLIOLEGULI, vel CHONCHYLEGULI, vel CONCHYLOLEGULI, in Cod. Theod. leg. 5. & 17. de Murilegul. l. 9. de Lustrali collat. iidem qui *Murileguli,* piscatores ac nautæ conchylii seu muricis πορφυρεῖς. Joann. de Janua: *Conchilegus, qui conchilia legit, collegit.* Vide *Murileguli.* Vide Glossar. med. Græcit. in κογχυλευταί.

CONCIBIONES, in Gloss. Isid. *Quatuor stellæ quæ per astrologiam concipientibus aptantur.* Joan. de Janua: *Concipiones, stellæ quæ concipientibus aptantur & favent.*

CONCIBUS, Conlactaneus, σύντροφος, in Gloss. Gr. Lat. [σύνσιτος, *Commensalis* in Suppl. Antiquarii.]

CONCICLA.

CONCICLA. Apicius lib. 5. c. 3. *Concicla cum faba coques, &c.* Ubi Humelbergius legendum putat *Conchicla*, intelligique fabam, quam Martialis lib. 13. Epigram. 7. *Conchin* vocat, fabam scilicet quæ *Solida* dicitur Plinio, hoc est integra & cum cortice suo decocta, ad discrimen fabæ fresæ, quæ molliter fracta sine cortice coquitur: eadem quæ faba *Concicula* appellatur à Marcello Empirico c. 33. pag. 227.

CONCIDA, CONCIDES CONCIDUA. Vide *Concisa*.

CONCIENIA, *Imbrium collectio, quasi continens aquas.* Ugutio.

CONCILIABULUM, *Locus ubi in Concilium convenitur*, Festo: *ubi plures sui juris sedent*, in Glossar. Isid. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Conciliabulum, locus in quo multi homines sui juris sunt.* Frontinus: *Prius fuere Conciliabula, & postea sunt in municipii jus relata.* At proprie

CONCILIABULA dicuntur furtivi & clandestini conventus, congressus. Concilium Carthag. IV. can. 71. *Conventicula hæreticorum, non Ecclesia, sed Conciliabula appellantur. Conciliabula hæreticorum*, in lege 2. Cod. Th. de Fide Cathol. *Conciliabula Judæorum*, in leg. 1. eod. Cod. de Judæis. Ψευδοσύνοδος, & ψευδοσύλλογος, in VII. Synodo Act. 1. Συνέδριον ἀποςατικόν, in Concilio Ephesino part. 2. Act. 1. *Latrocinium Ephesinum*, quod contra Flavianum Constantinop. à Dioscoro Alexandrino coactum est, vocant Gelasius I. PP. Epist. 13. Liberatus Diac. cap. 12. & 13. & Nicolaus I. PP. Epist. 8. Ληςρικωτάτην ἐν Ἐφέσῳ δευτέραν σύνοδον, Auctor Vitæ S. Sabæ. *Concilium Latrocinale*, Concilium Constantinopol. de depositione Ignatii Patriarchæ CP. Nicolaus I. PP. Epist. 9. Hincmarus Remensis, apud Flodoard. lib. 3. Hist. Rem. capite 14. *Ad Conciliabulum nuper Metis habitum: quod vocari Synodum vetuistis.* Vide *Martyrium*.

☞ In bonam partem accipit Eddius in Vita sancti Wilfridi, ubi loquens de illius absolutione per Johannem PP. hæc habet: *Per plura spatia dierum & mensium ab omni piaculo scelere degradandi pure perfecteque excusatus probabilis sanctus Pontifex noster apparuit; nam per quatuor menses &* LXX. *Conciliabula sanctissimæ sedis, de fornace ignis examinandi* (f. examinandus,) *apostolica potestate hoc modo auxiliante purificatus, ut dicam, evasit.* Will. Malmesbur. etiam habet: *Quatuor mensibus* LXX. *Conciliabula coacta*: hinc patet, uti ex sensu, conjunctionem *&* ante LXX. in Eddii textu redundare.

CONCILIALES, Consiliarii, apud Steph. Eddium in S. Wilfridi Vita cap. 44.

CONCILIARE, Colligere, συναθροίζειν, in Glossis. Hac notione usurpatur in Cod. Theod. lib. 2. de Liber.

¶ CONCILIARE, An convenire, adire ad aliquem. Chronicon Mauriniac. apud Duchesnium to. 4. pag. 377. *Exinde rediens Innocentius (II. PP.) ad Galliam, diuque Autissiodoro commoratus cum tempus convocati Concilii, quod in festivitate B. Lucæ Evangelistæ Remis celebraturus erat, appropinquaret, Conciliato prius apud Turonum Gaufrido Martello nobilissimo & strenuissimæ indolis adolescente, Comite Andegavensium atque Cenomanensium, rursumque Aurelianensem Stampensemque rediens provinciam, sua præsentia Parisius illustravit.*

¶ CONCILIARE SE, *Congregari*, in Glossario Barthii ex Anonymi Hist. Palæst. *Conciliaverunt se denique nostri, & una voce concorditer dixerunt.*

¶ CONCILIARE ECCLESIAM, Illam scelere aliquo pollutam iterato consecrare & aqua benedicta aspergere. Chronicon Parmense ad an. 1307. *Dominus Henricus Dei gratia Episcopus Rheginus venit Parmam & Conciliavit majorem Ecclesiam, quæ fuerat & steterat à S. Petro proxime præterito mensis Junii violata, propter quoddam maleficium cum sanguine in ea factum in præsentia dicti Domini Ghiberti.* Vide *Reconciliare*.

CONCILITAS, διαλλαγή, *Reconciliatio*, in Gloss. Græc. Lat. *Reconcilitas*, διαλλαγὴ φιλίας, in eodem.

CONCILIUM, Cœtus, corpus & universitas hominum simul & una convenientium. *Concilium Deorum*, apud Tertullianum. *Concilium Patrum*, pro Senatu, apud Symmachum lib. 1. Epist. 89. *Concilium Naviculariorum*, in leg. 32. Cod. Theod. de Navicular. Vide Gruteri Inscript. 305. 8. 321. 10. 325. 5. 467. 5.

CONCILIUM, Nundinæ, apud Eugraphium Terentii interpretem.

CONCILIUM, Parlamentum. Vide Prynneum in Libertatibus Anglic. to. 1. p. 1248.

CONCILIUM CATHOLICÆ, Ecclesia Catholica, vel certe cœtus Clericorum Ecclesiæ, ac ædis sacræ, in leg. 1. Cod. Just. de SS. Ecclesiis: *Habeat unusquisque licentiam sanctissimo Catholicæ venerabilique Concilio decedens bonorum quod optaverit relinquere.* Ubi Basilic. lib. 1. tit. 1. ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις vertunt.

CONCILIUM MARTYRUM, SANCTORUM, Locus ubi multorum Martyrum ac Sanctorum corpora conquiescunt, *Confessio*, vel etiam ipsa Basilica: *Martyrum sedes*, in lege 6. Cod. Theod. de Sepulcr. violat. Acta Stephani PP. III. apud Baronium ann. 259. num. 24. *Nemesius autem gratia Christi roboratus, circuibat criptas & Concilia Martyrum, & ubicumque reperisset Christianum egentem, de suis facultatibus ei ministrabat.* Anastasius in S. Damaso PP. *Hic multa corpora sanctorum Martyrum requisivit, quorum etiam Concilia versibus decoravit. Martyrum Conciliabula*, apud S. Hieronymum in Epistola ad Heliodorum. Adde Martyrol. Rom. 23. Junii: συνάξεις Μαρτύρων, in Concilio Gangrensi can. 20. ubi vetus Interpres vertit *Confessiones Martyrum. Martyrum tumuli*, apud S. Hier. Epist. 7. *Martyrum limina*, Epist. 15. *Martyrum sepulchra*, Ep. 17. *Martyres*, nude Ep. 22. cap. 6. Epist. 50. c. 6. Vide *Martyrium*.

CONCILIUM SANCTORUM. Gaudentius Brixiensis in Tract. in Dedicat. Basilicæ XL. Martyrum: *Habemus ergo & hos* XL. *& prædictos decem Sanctos ex diversis terrarum partibus congregatos: unde hanc ipsam Basilicam eorum meritis dedicatam, Concilium Sanctorum nuncupari oportere decernimus.* Ausonius in Parent. IV. 29.

Et modo Conciliis animarum mista piarum
Fata tui certe nota nepotis habes.

Vide *Custodes Martyrum*.

CONCILIUM, Episcoporum consessus de rebus Ecclesiasticis deliberantium. Gloss. Latino-Græc. *Concilium*, συνέδριον, συμβούλιον, σύνοδος. Vetus Codex Canonum Bibl. Regiæ qui fuit S. Petri Pictavensis: *Synodum autem ex Græco interpretari Comitatum, vel Cœtum; Concilii autem nomen tractum ex more Romano: tempore enim quo causa agebatur, conveniebant omnes in unum, communique intentione tractabant; unde & Concilium à communi intentione dictum, quasi Concilium: nam cilia oculorum sunt, unde est & Concilium dictum, D, in L, littera transeunte.* Idem Codex: *Canones autem generalium Conciliorum à temporibus Constantini cœperunt: in præcedentibus namque annis, persecutione fervente, docendarum ple-*

bium minime dabatur facultas. Inde christianitas in diversas hæreses scissa est, quia non erat licentia Episcopis in unum convenire nisi tempore supradicti Imperatoris: ipse enim dedit facultatem Christianis licere congregari. Facundus Hermaniensis lib. 5. c. 5. *Neque enim est alia faciendorum Conciliorum utilitas, quam ut quod intellectu non capimus, ex auctoritate credamus, & sicubi ratio minus nobis occurrerit, fides ne labamur cito succurrat.* Arnulfus Sagiensis Archidiac. contra Girardum Egolism. Episc. cap. 2. *Ad hoc Concilia celebrari Sanctorum Patrum sanxit auctoritas, ut inde virtutum doctrina malorumque correctio proveniret, & velut exercitus sui facultate conspecta, ipsam se plenius Ecclesia mater cognosceret, ut adversum vitia severius insurgendo, instantium bellorum triumphos posset confidentius auspicari.* De Episcoporum in Conciliis consessus ratione, vide Concilium Toletanum IV. can. 4.

Conciliorum vero quadruplex distinctio est. Unum *Episcopale* Episcopi cujusque, quod Parœciæ unius Presbyteri frequentant. Alterum *Provinciale* Metropolitani, quod ex provincia Episcopos habeat suffraganeos. Tertium *Primatis*, ad quod ex integra diœcesi singularum provinciarum Metropolitani convocantur. Quartum ad quod diversarum Occidentis diœceseon Primates conveniunt, cui præest summus Pontifex Romanus, qui diœceses illas omnes præcipuo jure ac potestate subjectas habet.

CONCILIUM MAGNUM, quod alias *Oecumenicum* dicitur: *Synodus Magna*, in Concilio Arelat. II. c. 56. Ita passim Nicænum Concilium appellant veteres, ut Sardicense, Athanasius Apolog. 2. in princip. *Magnum & universale Concilium*, apud Liberatum Diacon. cap. 6. Agobardus lib. de Dispensatione cap. 20. *Bina per annos singulos Concilia fieri, & Romani Pontifices decreverunt, & Magna Concilia sollicite commendarunt.*

CONCILIUM OECUMENICUM, seu UNIVERSALE, vel GENERALE, cui adesse possunt, & ad quod evocantur totius orbis Episcopi. Sulpitius Severus lib. 2. Hist. sacræ, de Concilio Nicæno: *Concilium ex toto orbe convocatum.* S. Augustinus Epist. 162. de eodem: *Plenarium universæ Ecclesiæ Concilium.* Lib. 1. Contra Donatist. cap. 7. *Plenarium totius orbis Concilium.* Adde lib 2. cap. 4. 8. &c.

CONCILIUM UNIVERSALE, interdum idem quod *Provinciale.* Joannes VIII. PP. Epist. 56. & 57. *Auctoritate Apostolica decrevimus Reverendorum fratrum & Coepiscoporum nostrorum Italici regni Universale, id est, totius provinciæ advocare Concilium.*

CONCILIUM PLENARIUM dicebatur etiam illud, cui Metropolitanus cum cæteris suæ diœcesis Episcopis intererat. *Concilium plenarium totius Africæ*, apud S. Augustinum Epist. 47. 170. 235. *Concilium plenum, & Tractatus plenus*, apud Vigilium Tapsensem lib. 1. Contra Palladium p. 488. Leo IX. PP. Ep. 4. *Decus Ecclesiarum Africanarum ita conculcatum à gentibus nimium dolemus, ut modo vix quinque inveniantur Episcopi, ubi olim ducenti quinque solebant per Concilia plenaria computari.* In Concilio Bracarensi II. cap. 9. *Integrum & perfectum Concilium* dicitur illud, *in quo Metropolitanus Episcopus fuerit.* Concilium Antiochen. c. 16. Τελείαν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ᾗ συμπάρεστι ὁ τῆς Μητροπόλεως.

CONCILIUM UNIVERSALE ANNIVERSARIUM, Ad quod singulis annis ex omnibus provinciis Africæ Episcopi convenire in unum consueverant, in Concilio Carthag. III. can. 7. *Generale Concilium*, in præfatione Concilii Wormaciensis ann. 868. Vide Concilia Africana can. 64. 65. Epistolam Aurelii Episcopi Carthag. apud Baron. ann. 419. n. 59. Ferrandum Diac. in Breviario c. 21. &c.

CONCILIA PROVINCIALIA. Bernaldus Constantiensis Presbyter de Reconciliatione lapsorum p. 267. *Sunt & Provincialia Concilia, quæ post illa universalia necessario recipere debemus, quia & in illis multa Ecclesiasticis negotiis necessaria reperimus. Horum etiam observationem ipsa decreta Romanorum Pontificum & statuta universalium Synodorum nobis indicunt, quæ per singulas provincias annuatim hujusmodi Concilia celebrari sæpissime præcipiunt.* Quæ quidem Concilia Provincialia bis in anno teneri, vel saltem semel, sanxerunt passim Concilia, Nicænum c. 5. Antioch. c. 20. Carthag. III. c. 2. Carthaginense V. c. 7. Concil. Afric. c. 60. Calchedon. c. 19. Toletan. III. c. 18. Tolet. IV. c. 3. Emerit. c. 7. Regiense c. 8. Arausic. I. c. 29. Agath. c. 48. Aurelian. I. c. 1. Aurel. II. c. 1. &c. Vide Avitum Viennensem Epist. 80.

CONCILIUM REGIONALE, apud Augustin. lib. 7. contra Donatist. cap. 53. *Locale*, in Concilio Bracar. I. c. 18.

CONCILIUM CIVILE, Synodus Episcopalis, seu quæ ab Episcopo in sua *civitate* fit cum Presbyteris suæ diœcesis. Epistola 18. Hadriani II. PP. ad Carolum Calvum, de Causa Herlefridi Presbyteri: *Sed nunc melius faceretis si quod in civili Concilio apud suum Episcopum perperam gestum est, in provinciali Synodo apud vos rationabiliter & apud fratrem nostrum Hincmarum cassaretur. Concilium Episcopi*, in Capitul. Caroli M. lib. 5. c. 60. Ubi vide Steph. Baluzium.

CONCILIA PALATINA. Concilium Tullense an. 859. c. 7. *In eorum quoque* (Regum) *Palatiis saltem semel intra biennium generalis Episcoporum Conventus agatur.* In Concilio Calchedonensi, Anatolius Episcopus Constantinopolitanus interrogatus à judicibus cognitoribus in causa Photii, *an Synodum appellare oporteat Conventum Episcoporum, qui in Regia civitate diversantur*, ita respondit: *Tenuit pridem consuetudo, ut qui in magna hac civitate morantur sanctissimi Episcopi, cum eo temporis occasio vocat, de emergentibus quibusdam Ecclesiasticis causis conveniant, ac singula definiant, responsoque eos dignentur qui precantur aliquid.* Vide Marcam in Dissertat. de Primatib. c. 16.

CONCINERATIO, Reliquiæ SS. Mirac. S. Ursmari n. 5. *Sumptis de Concineratione sanctissimi corporis in sepulchro ejus duobus dentibus.* Hinc *Cinerarios*, Catholicos appellabant Hæretici, uti supra in hac voce observatum. S. Hieron. Epist. 53. *Ait Vigilantium... os fœtidum rursum aperire, & putorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias, & nos qui eas suscipimus, appellare Cinerarios, & Idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur.*

¶ CONCINERATUS, Cinere conspersus. Tertull. de Pudicitia cap. 13. *Conciliatum & Concineratum prosternens.*

¶ CONCINIUM. Vide *Concivium.*

¶ CONCINNANTIA, Concinnitas, ornatus. Præfatio Isidori ad Concilia tom. 1. Concil. Hisp. p. 28. *Horum vero Concinnantiæ, si omnia ponerentur, ante deficeret dies, quam horum singula explicarem.* Vide Sidonium lib. 8. Epist. 4.

CONCINNARE, CONCINNATIO, voces in *luminaribus* Ecclesiæ præsertim usurpatæ, apud Interpretem Biblior. non semel: *Ad luminaria Concinnanda, ad Concinnandas lucernas*, Exod. c. 25. 35. Levit. 24. numero 4. Ἔλαιον εἰς τὴν φαῦσιν, Græco

Interpreti. S. Hieronym. Epist. 26. cap 6. *Vel lucernas Concinnant, vel succendunt focum, pavimenta verrunt, &c.* Nicolaus I. PP. Epist. 2. *Quoniam irrationabile est ut Ecclesiastica possessio, unde luminaria & Concinnationes Ecclesiæ Dei fieri debent, terrena quavis potestate subtrahantur.* Concilium Metense ann. 888. c. 2. *Ipse* (Presbyter) *eas* (decimas) *cum integritate accipiat in sui sustentationem, & ad luminaria Concinnanda, & Basilicæ ædificia, &c.* Leo IX. PP. Epist. 9. *In ædificandis parietibus, picturis, tignis tectis, imbricibus, & præterea luminariorum Concinnationibus assiduis olei & ceræ, nec non lampadibus vitreis & cicindulis, &c.* Adde Braulionem in Vita S. Æmiliani cap. 29. apud Bivarium.

¶ CONCINNATIO, Machinatio. Vitæ Patrum Emerit. tom. 2. Concil. Hisp. pag. 654. *Auctores vero hujus nefandi sceleris, ut viderunt Concinnationes sui nequissimi consilii divino judicio frustratas ... ad domos suas cum amaritudine redierunt.* Vide alia notione in *Concinnare.*

¶ CONCINNATOR, *Calumniator*, Κατασκευαστής, ὁ κακοπράγμων. Gloss. Lat. Gr. Sussannæus in Vocabulario: *Concinnator litium, Qui in longum cavillis ducere nititur.*

¶ CONCINNATORIA Vasa, in L. Dig. de penu legata, id est, ad concinnandum, efformandum & effingendum accommoda.

CONCINNATURA, κόλλησις, in Gloss. Gr. Lat.

CONCINNUS, *Potio ex multis herbis sibi congruentibus facta.* Glossæ MSS.

¶ CONCINUS, *Canticus.* Glossar. Sangerman. MS. n. 501. f. *Concentus.*

CONCIO, Multitudo, congregatio, Concilium. Gloss. Gr. Lat. ἐκκλησία, *Concio, Concilium.* Glossarium Lat. MS. Regium: *Concio, conventio populi, vel conversatus, vel Ecclesia, vel oratio.* Idem: *Concionem, convocationem populorum.* [Festus: *Concio significat Conventum, non tamen alium quam eum, qui à Magistratu vel à Sacerdote publico per præconem convocatur.*] Adde Papiam. Vita Hadriani PP.

Auribus intentis expectet Concio plebis.

Matthæus Vindocinensis in Tobia:

Israëlitarum Concio jussa facit.

Infra:

Concio Claustralis tibi sit, plebs Israël, herba
Disciplina, rigor olla, Propheta Deus.

Domnizo lib. 2. de Vita Mathildis cap. 3.

Gaudet turba Petri, turbatur Concio Regis.

Adde cap. 6. & 7. Utuntur passim Scriptores, Hariulfus in Vita S. Angilberti Abbatis Centul. n. 23. Bonifacius in Vita S. Livini Episcopi cap. 9. Jonas Monachus Bobiensis in Vita S. Bertulfi Abbat. cap. 3. Osbernus in Vita S. Elphegi Archiep. Cantuariensis num. 6. Gossellinus in Vita S. Werburgæ virgin. cap. 3. Harmerus in Miracul. S. Maurilii Episcopi Andegav. Willelmus Brito lib. 4. & 8. Philipp. pag. 136. 185. Abbo Floriac. in Encyclica. Auctor vitæ S. Madelgisi n. 3. Acta Concilii Remensis apud Baron. tom. 10. Vita S. Aicadri cap. 30. Vita S. Magnobodi Episcopi Andegav. cap. 51. Vita S. Joannis Abbat. Reomaensis lib. 2. cap. 2. Historia Invent. S. Secundini cap. 1. Charta Roberti Regis Franc. apud Sammarthanos in Episcopis Andegav. Orderic. Vital. pag. 468. 547. 588. 708. Dudo lib. 3. pag. 158. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 21. 46. Hildricus Abbas Casin. in Epitaphio Pauli Diaconi, &c. Ea etiam notione usurpatam vocem hanc à Suetonio in Vespasiano cap. 8. observavit pridem Casaubonus. [Neque alia ratione dixit Tullius de amicitia cap. 25. *Concio ex imperitissimis constans*, & Cæsar de Bello Civili lib. 2. cap. 32. *Advocare Concionem.*]

Concio Legum. Conradus Uspergensis in Lothario Imp. *Nuptias cum ea apud Augustam civitatem, convocatis fere omnibus Principibus, magnifice celebravit, in loco qui dicitur Concio legum.* Meminit rursum istius loci in Henrico VI. qui videtur esse *Campus* ille, quem *Martium* vocabant, de quo Velserus in Augusta Vindelicor. ubi scilicet conveniebant Imperatores & Imperii ipsius Proceres pro sanciendis Legibus.

Conciola, seu Conciuncula, Congregatiuncula. Glossæ MSS, *Conciola, Congregatio.* Erkembertus in Hist. Longobard pag. 47. *Post hæc Pando creato Marino à Conciolis, Cæsarium cum universis libertati restituit.* Vita S. Hugonis Abbatis sancti Martini Eduensis: *Perparva primitus fratrum Conciola est in eodem constituta loco, quoniam idem Princeps dominium in promptu non habebat, quod daret.* [Historia Monasterii S. Florentii Salmur. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1094. *Deinde alia vice cum Matutinæ fuissent celebratæ, Monachorum Conciola in dormitorium redeunte &c.*] Occurrit præterea apud Thietfridum Abbat. Epternac. in Florib. lib. 4. cap. 7. &c.

CONCIONABULUM, Conciliabulum, vox deducta pariter à *Concio*, conventus. Innocentius PP. in Decretis: *Si statim cederes de tuo pessimo Concionabulo.* Vita S. Deicoli Abbatis Lutrens. n. 5. *Concionabulum Diaboli fecerunt Ecclesiam Christi.*

CONCIONARIUS, *Qui populum alloquitur.* Papias.

¶ CONCIONATIO, Concio, oratio. Charta Elizabetæ II. Angl. Reginæ ann. 1560. apud Rymerum tom. 15. pag. 599. col. 2. *Ita tamen ut Concionationes suas ordinarias ... per alium idoneum Concionatorem fieri curet.*

¶ CONCIONATURA, μετάφρασις. Gloss. Lat. Gr.

CONCISA, Arborum eversarum strages itineri præcludendo: *Concides*, Cæsari, Tacito lib. 1. Annal. Vegetio lib. 3. cap. 23. S. Ambrosio in Orat. de Excessu Satyri, Silvestro Giraldo in Hibernia expugn. cap. 5. 26. &c. *Lignorum cædes*, Agellio lib. 19. cap. 19. *Cæsa nemora, truncarum arborum coagmenta.* Saxoni Grammat. lib. 14. Hist. Danicæ. Δένδρων ἐκκοπή, Polybio, Συλλοκλασία, Annæ Comnenæ lib. 13. Alexiad. p. 389. Paulus Warnefrid. lib. 3. Hist. Longob. cap. 4. *Factis etiam Concisis per devia silvarum, irruit super eos.*

Concæsa, apud Ammian. l. 16. *Difficiles vias ... Concæsis clausere solerter.* Sic enim in MSS. legi monet Valesius, ubi Codex editus habet *concædibus.*

Concides, Eadem notione. Gregorius Turonens. lib. 2. Hist. *Francis simulato metu se in remotiores saltus receperunt Concidibus per extrema silvarum procuratis.* Alibi: *Qui conjunctis arborum truncis vel Concidibus superstantes, &c.*

Concisa, in Lege Salica tit. 18. §. 4. aliud sonat: *Si quis Concisam, vel sepem alterius capulaverit, vel incenderit, &c.* Hoc enim loco Wendelinus *Concisam* sepimentum interpretatur, quod fit circum agros & fundos, cum leviter semicæsa virgulta proclinantur, implicanturque invicem perpetua textura, eaque interim succrescente: quod firmissimum est sepium genus, cujusmodi in agro seu Comitatu Perticensi complura cernuntur. Nec ab hac sententia procul abest Salmasius in lib. de Jure Attico. Monachus Sangallensis

lib. 2. cap. 2. *Inter quorum confinia plantabantur arbuscula, qua, ut cernere solemus, abscissa atque projecta comas caudicum foliorumque proferunt.*

¶ CONCESIA, Eadem notione, in Charta Thosfiacensi ann. 1404. *Juxta pratum de Loye Concesia & terrello dicti prati intermedio.*

At posterioribus sæculis hæ fere voces pro *silva cadua usurpantur* : *Silva* autem *cadua*, [Gall. *Bois taillis*,] illa est *qua cujuscunque existens generis arborum, in hoc habetur ut cadatur, & qua etiam succisa, rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur*, in Provinciali Ecclesiæ Cantuar. lib. 3. tit. 16. lib. 5. cap. ult. Charta Caroli C. Regis in Tabulario Dervensi : *Simul etiam quidquid memorati fratrum famuli de jam dictis silvarum Concisis extirpare potuerunt, totum in usus fratrum absque subtractione alicujus permaneat.* [Altera ejusdem Caroli Charta anni 847. apud Baluzium tom. 2. Capitular. Reg. col. 1457. *Dedit igitur præfatus Herchenradus Episcopus Ecclesia sibi commissa, de villa qua vocatur Fontanedus, ad partem Eginardi Abbatis & Ecclesia sua, perpetualiter ad habendum: una cum consensu Canonicorum suorum Concidem qua vocatur Vilcenna habentem in gyro perticas 537.*] Atque inde silvæ juxta Lavallum in Armoricis, *Concisa* nomenclatura etiamnum manet: cujus quidem appellationis meminit Stephanus Episcopus Redonensis in Vita S. Guillelmi Firmati num. 7. Hac igitur notione

CONCISUM usurpat Charta Caroli C. apud Hariulfum lib. 3. cap. 16. *De prato bunnaria 2. & quadrellos 48. & de silva bunnaria 20. & de Conciso bunnaria 5. &c.* Tabularium S. Bertini an. 1205. *Cum super quadam decima unius campi juxta Concisum Columbel sibi quastio verteretur, &c.* Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 110. *Quidquid in eodem loco possidebat, Basilica S. Vitoni condonavit, in mansis, campis, oleis, pratis, pascuis, Concisis, silvis, aquis, &c.*

CONCISIÆ. Charta venditionis prædii dicti *Caseaux*: *Sive consistant in terris cultis & non cultis, vineis, pratis, pascuis, seu pasturellis, nemoribus, silvis, garennis, dumis, Concisiis, arboribus, fructiferis, & non fructiferis, &c.* Tabular. Prioratus de Paredo fol. 69. *In bordelariis, in campis, in vineis, in silvis, rispis, in Concisiis, in terris cultis & incultis, &c.*

CONCIDA, CONCIDES. Vetus precaria apud Sirmondum in Notis ad Capitul. Caroli C. *Hoc est in mansis, campis, oleis, pascuis, pratis, Concidis, sylvis, aquis, &c.* Charta alia apud Baldricum in Chronic. Camerac. lib. 1. cap. 27. *Hos igitur mansos cum terris, Concidis, pascuis, &c.* Tabularium S. Remigii Remensis : *Habet de Concide ubi potest colligi clausura, &c.* [Codex MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 2. verso col. 1. *Ratgis habet... de vinea arip.* VI. *& dimidium, de silva Concidem parvam, habet bun.* IIII. Idem Codex fol. 20. *Habet in Castinido Concidam duas partes de Leuva.* Et fol. 52. verso col. 1. *Altmarus ... habet de terra arabili bun.* XV. *de prato arp.* I. *de Concidis bun.* I. ... *Aclulfus colonus ... habet de terra arabili bun.* XX. *de prato arpen.* I. *de Concidis bun.* IIII. Annal Bened. tom. 2. pag. 719. ex Charta divisionis bonorum, quam fecit Braidingus Benedicto Abbati Aniano : *Pratis, pascuis, silvis, garricis, farinariis, Concidis, communiis.*]

CONCIDUA. Charta Alberti Comit. Viromand. an. 986. apud Hemereum : *Vineam bunarii unius, pratum* 1. *sylvam bunariorum* 7. *Conciduas bunariorum* 10. *cambam unam. &c. Copeis* dicuntur ejusmodi silvæ cæduæ in Libertatib. villæ S. Paladii in Biturigibus ann. 1279. apud Thomasserium pag. 113. [Vide *Copecia.*]

¶ CONCISIO, Idem quod *Arborum incisio* in truncis plerumque facta ad limites designandos : quade re supra in *Arbor* 1. Notitia judicati pro Monasterio Arulensi ann. 876. in Appendice Marcæ Hisp. col. 798. *Ubi nos testes Concisionem fecimus, & pedibus circumdavimus, & manibus insinuavimus ad faione jam dicto Isselmo.*

¶ CONCISUM. Vide in *Concisa.*

CONCITARIUM, *Donum Imperatoris, quia excitat animos militum ad obediendum ei.* Ugutio, Joann. de Janua.

¶ CONCITO, Statim, illico. Abbo de Obsidione Lutetiæ :

Concito vitalis calor ossa reliquit eorum,
Frigidus atque pavor possedit corda reorum.

CONCIVILITARE, Civem efficere. Theodericus Monachus de Inventione S. Celsi Episcopi Trevirensis cap. 2. *Beatum Celsum, ... quem hactenus in supernis sedibus Concivilitavit* (Deus) *frequentiis Angelorum.* Vide *Civilitare.*

CONCIVIUM, Civium cœtus. Adso Abbas Dervensis, in Vita S. Basoli cap. 11. *Eodem tempore urbis Remorum florente Concivio, &c.* Ægidius Parisiensis in Karolino lib. 5.

.... Illum sublimia sacri
Eloquii quondam ructantem pectore pleno:
Illum in Concivio tacitum pro voce legendi
Præfectum gradibus, &c.

Ita enim legendum pro *Concinio*, apud Duchesnium pag. 324.

¶ CONCLAMANTISSIMUS TESTIS, Fortissimus, locupletissimus, apud Mabillonium, Liturg. Gall. p. 220. col. 1. *Justum est ... B. Saturninum tremendi Nominis tui Conclamantissimum testem debito honore suscipere.*

CONCLAMARE, pro *Clamare*, Causam agere, dicere. Lex Alemann. tit. 36. §. 5. *Ut in ipso placito pauperes Conclament causas suas.* Gloss. Isid. *Conclassare, Conclamare.* Vide *Clamare.*

¶ CONCLASSARE, *Conclamare*; *Conclassare, Conjungere classes.* Gloss. Isid. Papias MS. Bituric. *Conclassare, Classes jungere.* Vet. Glossar. San-German. MS. n. 501. *Conclassare, Adjungere classem*, hoc est, ut Justinus loquitur, adunare Classiarios & ipsas naves.

¶ CONCLASSARE SIGNA, Pulsare campanas. Guidonis Disciplina Farfensis cap. 4. de Sabbato sancto : *Ad Vesperam preces faciendæ, ad ultimum Conclassentur omnia signa, &c.* Vide *Classicum, &c.*

CONCLAVE, Vestiarium, *Gardaroba.* Matth. Paris ann. 1245. *Domini Papa Camera, qua Conclave id est, Guardaroba dicitur.* Sic etiam vocant locum ubi coeunt Cardinales ad eligendum summum Pontificem, qui pluribus describitur in Ceremoniali Romano lib. 1. sect. 1. [Papias MS. Bitur. *Conclave, Locus inclusus vel munitus, sive domus qua multis clauditur cellis, interior cella.* In Legibus municip. Mechlinensium tit. 1. art. 38. *Conclave* dicitur quidquid obseratum est : *Decanus lanificii omnes ades, ubi lanificium fit, ut sibi recludantur imperare potest, neque licitum est habitatoribus, obsequium aperiendi quidquid ibi est Conclavium, & obserati denegare.*]

CONCLAVUM. Gloss. Græc. Lat. συνοικία, *Conclavum, Conclavia, insula.*

¶ CONCLEATIUS, vel ut habet Papias MS. Bituric. *Concleatus, Lapis cocleis lapillisque & arena con-*

cretus, asperrimus & interdum fistulosus. Isidor. lib. 19. Orig. cap. 10. Vide *Cochlearius.*

¶ CONCLERICUS, Clericus una cum aliis. Index vet. Canonum tom. 3. Concil. Hisp. pag. 8. *Nec laicus post pœnitentiam Conclericus fiat.*

¶ CONCLODERE, *Delidere.* Papias MS. Bitur.

¶ CONCLUDERE, pro Concludi, terminari. Privilegium Ordonii II. Regis pro monasterio S. Martini Compostellani tom. 3. Concil. Hispan. pag. 171. col. 2. *Similiter damus vobis ipsam nostram cortem de villa Patrono cautatam cum suis domibus & ædificiis, cum sua cortina, quomodo Concludit ipsum flumen Saris.*

¶ CONCLUDIUM. Leges Rotharis apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 35. col. 1. *Quod conscius non sit fraudi nec ullo Concludio fecisset.* Lege & vide *Conludium.*

CONCLUSIO, Clusa, *Ecluse. Conclusiones aquarum,* in Legibus Wisigoth. lib. 8. tit. 4. §. 30. *Retenuës d'eaux.*

CONCLUSUM, Conclusus, Idem quod *Clausum*, *Clos* Gallis, locus, seu ager sepibus septus, in Legib. Wisigoth. lib. 8. tit. 3. §. 6. tit. 4. §. 25. lib. 10. tit. 1. §. 13.

CONCOENA. Gloss. Græc. Lat. MS. σύνδειπνος. *Conviva, Concæna.* In Edito, *Concena.* Gloss. Lat. Græc. *Concœnæ*, σύνδειπνοι. [Supplem. Antiquarii, *Concæna.*]

¶ CONCOFANARIUS, mendose pro *Gonfanonarius*, Vexillifer. Vide in hac voce post *Gunfano.*

¶ CONCOMITANTIA, Comitatus. Gesta in captura Bernardi *Saget* Episc. Apamiensis circa annum 1300. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1322. *Idemque Episcopus ex tunc de Tholosa arripuit iter suum eundi in Franciam, concomitantibus ipsum prædicto Magistro Balistariorum ac Senescallo Tholosano.... Qui in tali Concomitantia veniebat, seu ducebatur, &c.* Theologis Gallice scribentibus nota est vox *Concomitance* non prorsus absimili ratione in moralibus, ut cum disserunt de virtutum inter se connexione, de corpore & sanguine Christi sub utraque specie panis & vini positis per *Concomitantiam*, quod amplius nequeant separari. Bract. lib. 2. tract. 1. cap. 16. n. 8. *Sunt etiam quædam consuetudines, quæ servitia non dicuntur, nec Concomitantia servitiorum*; id est cum servitiis connexa, quemadmodum Philosophi *Concomitantia* dicunt pro *Connexa.*

¶ CONCONSULES, Ejusdem urbis una Consules. Occurrit in Annalibus Tolosanis inter Instrumenta probantia tom. 1. pag. 39.

CONCORDANTIÆ, apud Walsinghamum in Edw. I. p. 47. *Hujus* (Johannis de Derlighton Ordin. Prædicat.) *studio & industria editæ sunt Concordantiæ magnæ, quæ Anglicanæ vocantur.* [Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1244. *His temporibus floruit vita & scientia venerabilis dominus Ugo Cardinalis, frater Prædicatorum ordinis, qui doctor eximius doctrina sana & prælucida totam Bibliam postillavit; Concordantiarum Bibliæ primus auctor fuit.*]

¶ CONCORDATUS, Compositus, de quo conventum est, Gall. *Accordé. Transactum, compositum & Concordatum*, in Charta ann. 1463.

CONCORDENSES, Valdensium sectarii hæretici, de quibus Constitutio Friderici Imp. de Hæreticis, & Reinerus contra Valdenses cap. 6. à *Concordia* Lombardiæ oppido dicti: iidem qui interdum *Concorezenses* appellantur.

¶ CONCORDIA, pro Fœdere vel pacto legitur apud Thomam *Madox* in Formulari Anglicano pag. 75. Rymerum tom. 4. pag. 396. col. 1. & alibi. Hinc *Concordia celata.* dicitur, si bene conjecto, de ea conventione seu pactione, quam inconsulto judice ineunt litigantes, postquam res in judicium vocata est: quod fieri vetant Consuetudines Furnenses in Archivo S. Audomari his verbis: *Quicumque plegios dederit de prosequendo clamore suo & non fuerit prosequutus, emendabit Comiti tres libras, & amittet clamorem suum: quamvis aliquis clamorem suum facere noluerit vel perdiderit, Justitiarius tamen jus suum habebit. Quicumque fecerit Concordiam celatam, id est, Halesona, emendabit Comiti tres libras.* Vide *Halesone.*

CONCORDIOSUS, *Concors*, Ugutioni.

CONCORDIUM, pro *Concordia*, Pactum, fœdus, *Accord*: apud Micham de Barbazanis in Hist. cap. 6. & Cortusios lib. 8. Hist. cap. 5. & alibi.

¶ CONCORPORALIS, Ejusdem corporis vel societatis, in Chronico Halberstadensi apud Leibnitium to. 2. Scriptor. Brunswic. p. 126. *Cives & cohæredes, & Concorporales in habitaculum Dei coædificatos.* Hausit Scriptor ex Epist. ad Ephesios 3. 6. ubi dicitur, *Gentes esse cohæredes, & Concorporales, & comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium.* Legitur etiam apud Ammianum lib. 28. c. 28.

¶ CONCORPORATE, Corporaliter. *Christo sedenti ad dexteram Patris veraciter, Concorporate*, in Epistola 36. Gaufredi Canonici Regul. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 533.

¶ CONCREBARE, Crebro dicere, prænuntiare vel promittere; nisi mavis *Concrebare* scriptum esse pro *Concrepare* active sumto, quomodo Ovidius dixit:

Rursus aquam tangit, Temesæaque Concrepat æra.

Antiquum Epitaphium ex Agnelli libro Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 144. col. 2.

Prima fides nostrisque Pater promiserat olim
Perspiciendum oculis, & Legis voce vocandum
Christum Concrebans, Christum sonat, omnia Christum.

¶ CONCRECATIO, pro *Congregatio*, in Instrumento ann. 873. tom. 1. novæ Hist. Occitan. col. 124.

CONCREDERE Se, dicebatur ille qui judici vel parti se tradebat, & delictum illius arbitrio, compositione expiabat. Capitula Caroli C. tit. 16. §. 3. *Quia si se Concrediderit & humiliaverit, & emendare voluerit, &c.* Flodoardus lib. 3. Hist. Remens. pag 558. edit. Colvener. *Quod placitum eidem Presbytero denuncietur ad 30. dies, ut ita præparatus veniat, quo se vel Canonice purificet, vel Concredat.* Definitio Concilii Duziacensis II. de Duda Monacha cap. 4. *Et si ipse Presbyter se Concrediderit, facilior ei erit pœnitentia: sin autem in pertinacia sua perstiterit, &c.* [Præceptum Ludovici Regis an. 870. de rebus Herici Prumiensi monasterio concessis apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 191. *Ille vero nulla ratione eas sibi usurpare potuit ad possidendum, sed Concredidit sibi de illis, quod eas injuste voluisset, & reddidit tunc eas illis Fratribus in præsentiam nostram.*]

¶ CONCREPARE, *Conibere, i. e. Consentire.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501.

CONCUBA, Concubina. Decretum Synodi Sardicensis in Fragm. S. Hilarii pag. 20. *Probra multa criminaque objecit, quod diceret illum Concubas & habuisse & habere.* Hinc *Concubatus* pro *Concubinatus*, in lib. 3. D. de Concubinis.

¶ CONCUBIA, *Cum omnes excubant.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Livius dixit: *Hannibal Con-*

cubia nocte movit, id est, cum itum est cubitum. Simili notione Plautus, *Concubium sit noctis*. Vide in hac voce.

CONCUBIALITER, Continuo, perpetuo. Vita S. Vitalis Siculi num. 6. *In hoc... Monasterio Concubialiter perseverans.*

CONCUBINA, Ugutioni: *Quæ ad usum venereum non legitime tenetur.* Tria sunt, inquit Casaubonus ad Spartianum in Ælio Vero, conjunctionis nomina apud juris auctores & alios, *Uxor, Pellex, Amica. Uxor*, aiebat Verus, *nomen est dignitatis, non voluptatis. Pellex* honestior est quam Amica, ut quæ accedat propius ad uxoris naturam: est enim παλλακὴ quasi legitimæ conjugis dimidium. Balsamon: Παλλακὴ δέ ἐςιν ἡ νομίμως τινὶ συζῶσα χωρὶς γάμου· ἡ δὲ ἧττον τιμιωτέρα φίλη λέγεται. Canones Apostolorum ex versione Dionysii Exigui can. 17. *Si quis post baptisma secundis fuerit nuptiis copulatus, aut Concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, &c.* Concilium Toletan. I. cap. 17. *Si quis habens uxorem fidelem, si Concubinam habeat, non communicet. Cæterum qui non habet uxorem, & pro uxore Concubinam habet, à communione non repellatur: tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut Concubinæ (ut ei placuerit) sit conjunctione contentus.* Quibus in locis, ut observat Turrianus l. 1. pro Canonib. Apostol. c. 13. non intelligitur Concubina fornicaria, sed sicut Scriptura sancta vocat Concubinas Patriarcharum, ea scilicet Concubina quæ secundum legem matrimonii, infra dignitatem tamen uxoris ducitur: *Quæ uxor Concubina* dici videtur in Charta Ludovici VI. pro Monasterio S. Cornelii Compendiensis: *Ut Clerici ejusdem Ecclesiæ sicut usque modo vixerunt, permaneant: hoc tamen præcipimus, ut Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, nullatenus deinceps uxores Concubinas habeant: cæteri vero cujuscumque ordinis Clerici propter fornicationem, licentiam habeant ducendi uxores.* Eadem etiam *Concubina legitima* dicitur, ad discrimen *ejus quæ quæstum facit*, apud Bractonum lib. 3. Tract. 2. c. 28. §. 1. cui ita appellatur uxor matrimonio copulata, quod *legitimum est quantum ad hæredem & hæreditatis successionem, & tamen illegitimum, quoad dotis exactionem cum dos constituta fuerit alibi quam ad ostium Ecclesiæ, propter verba in intentione mulieris contenta*, ut idem Bracton. ait l. 4. de Actione dotis, c. 8. §. 2. Vide Cujacium in Paratit. ad. tit. Cod. de Concubinis, ad Nov. 18. & lib. 5. Obser. cap. 6. Concubinas præterea olim toleratas, vel non omnino prohibitas, vel denique adeo hunc invaluisse abusum, ut eas tolerari necessum judicarint Pontifices, tametsi subinde variis in Conciliis damnatus sit, colligere licet ex Concilio Vernerienfi an. 752. cap. 7. ex Nicolao I. PP. Epist. 59. & in Respons. ad Bulgar. cap. 3. ex Joanne VIII. Epist. 198. &c. Vide Criſconium in Brev. c. 230. 231. adeo ut etiam cum uxore legitima Concubinam habere quodammodo licuerit, quam uxoris appellatione donant Capitula Herardi Archiep. Turon. cap. 110. Salvianus lib. 4. de Gubern. Dei, de Concubinis: *Quippiam dici forsitan etiam injustum esse videatur: quia hoc in comparatione supradictorum quasi genus castitatis est, uxoribus paucis esse contentum, & intra certum conjugii numerum frenos libidinum continere. Conjugium dixi, quia ad tantam res impudentiam venit, ut ancillas suas multi uxores putent: atque utinam sicut putantur esse quasi conjuges, ita solæ haberentur uxores.* Sed & cum Concubina perinde ac cum uxore alterius adulterium fieri dicebatur. Vide S. Columban. Ep. 5.

¶ CONCUBINALES ILLECEBRÆ, apud Sidon. lib. 9. Epist. 6.

CONCUBINATICÆ LUXURIÆ, in Concilio Meldensi an. 845. cap. 74.

¶ CONCUBITALIS, Ad concubitum pertinens, apud Tertullianum ad Nation. l. 2. c. 11.

¶ CONCUBINARIUS, Catullo & Curtio *Concubinus*, Qui Concubinam habet, Gall. *Concubinaire.* Legitur apud Lindwoodum lib. 1. Provincialis tit. 2. & Martenium tom. 4. Anecd. col. 390. necnon alibi.

CONCUBITOR, Qui concubinam habet, apud Julianum Antecessor. Nov. 82. c. 12. Nov. 34. c. 5. *Concubitor masculorum*, ἀῤῥενοκοίτης. *Concubinus*, παιδίον, Quintiliano l. 1. c. 3.

¶ CONCUBIUM, Papiæ in MS. Bituricensi, *Excubiæ*, Gall. *Garde, Sentinelle.* Apud Plautum in Trinummo *Concubium* est tempus primi somni, cum omnes fere cubant, altiusque regnat silentium. Isid. Gloss. *Concubium, Pellicatus.* Constantiensis hac etiam notione ait: *Concubia à cubare sive dormire dicta: Concubium, Concubitus, Pellicatus.* Pro honesto & legitimo concubitu Gellius 9. 10. habet: *Sed puris honestisque verbis venerandum istud Concubii pudici secretum neminem quemquam alium dixisse.* Vide *Concubia.*

¶ CONCULA, *Mensura tres cochleares habens.* Papias MS. Bituricensis. Glossar. MS. Sangerman. num. 501. *Concula, Genus mensuræ quæ fit totiens coclear triplicatur. Concula, Mensura, dragma una & dimidia adimpleta.* Corruperunt Isidorum, ex quo hauserunt; hic enim lib. 14. cap. 25. *Mensurarum pars minima Cochlear, quod est dimidia pars dragmæ, appendens siliquas novem. Qui triplicatus Conculam facit. Concula dragma una & dimidia adimpletur.* Vide *Concha* 3.

CONCULCATURIA Epistola, qua Dominus servi qui ingenuam uxorem duxit, *Conculcato* & irrito facto ob agnationem, quæ inter eos intercedebat, matrimonio, mulierem libertati suæ reddit. In Chartis quæ *Parensales* dicuntur, apud Bignonium, Formulæ 10. titulus sic concipitur: *Conculcaturia quam Abbas facit ad hominem suum.*

CONCULMA, *Maxima bellua, de cujus sanguine tingitur purpura.* Ita Ugutio MS. an *Concalina*?

¶ CONCURIALIS, Ejusdem Curiæ Judex. Charta D. Antonii Capelli Patricii in Diario Italico pag. 65. *Volusianum atque Luminosum nostros Concuriales agnovimus.*

¶ CONCURRENTER, Unanimiter, concorditer. Legitur apud Rymerum tom. 11. p. 813. col. 2. & alibi non semel.

CONCURRENTES, sic Epactas solis vocat Latinus Computus, Æthiopicus Græco & vetusto nomine πλινθίον. Scaliger l. 1. Canon. Isagogic. *Concurrentes, est numerus dierum nunquam excedens septenarium, qui cum regularibus compositi componunt feriam dierum.* Dionysius Exiguus de Ratione Paschæ: *Concurrentium hebdommadarum ratio, quæ de solis cursu provenit, septeno anno jugi circuitu terminatur.* Joannes de Janua: *Concurrens, secundum quod sumitur à Compotistis, est supercrescentia unius diei vel plurium supra 52. septimanas, vel plurium: ideo dicitur quia in anno Bissextili supercrescunt duo dies, in reliquis vero annis unus tantum, unde versus:*

Hebdomadæ decies quinæ numerantur in anno,
Atque duæ post duas, lux una, duæve supersunt.

Et ab illo incremento originem habent Concurrentes. Alii postea formantur uno addito, sic tamen quod septimanarum numerum non excedant, unde scias quod primus annus cycli solaris habet unum pro Concurrente,

fecundus habet duos, tertius habet 3. quartus habet 4. quintus 6. propter bissextilem, sextus habet 7. septimus habet 8: & sic procedendo usque ad 28. annos invenitur, qui postea revertitur ad caput procedendo per ordinem sicut prius: unde & appellatur Circulus solaris, sive Concurrentium. Si autem vis scire quantus sit annus Concurrentium, adde annis Domini 9. annos, & à totali summa subtrahe 28. quoties poteris, & quotus sit annus cycli solaris quod residuum fuerit demonstrabit, & si nihil remanserit, ultimus annus erit. Vide eumdem Scaliger. l. 7. de Emendat. tempor. pag. 748. 775. 776. Fulbertum Carnotensem in Compendio Computi, Honorium Augustod. lib. 2. de Imagine mundi cap. 87. 88. 97. Durandum l. 8. c. 5. n. 6. 7. 8. & alios Compotistas, [necnon supra vocem *Annus* col. 511.]

1. CONCURRENTIA. Observantiæ Regni Aragon. l. 6. de Privilegiis Militum §. 1. *Non enim contribuent cum peyteriis in exactionibus regalibus, nisi tempore guerræ, vel Concurrentiæ ad constructionem, refectionem, & sustentationem fossatuum, portarum villæ, &c.* Id est, cum omnes ad ejusmodi opera publica *Concurrere* seu pergere tenentur.

¶ 2. CONCURRENTIA, Certa quædam ac determinata summa ultra quam non erogetur supra, Gall. *Concurrence.* Epist. Petri Infantis Massiliensibus an. 1332. ex Archivo S. Victoris ejusdem urbis: *Recepit in solutum usque in Concurrentiam, &c.*

CONCURRERE CUM ALIQUO, Consentire alicui, Gallis *Concourir avec quelqu'un.* Phrasis familiaris Tertulliano l. de Spectac. Optato l. 4. S. Augustino l. de Unico Bapt. cap. 14. & Epist. 164. Dicebant etiam *Concurrere alicui:* Ita Cyprianus l. 1. Epist. 4. l. 2. Epist. 3. Augustinus l. 2. contra Cresscon. c. 19. l. 7. contra Donat. c. 15.

1. CONCURSUS, Submonitio, vel evocatio civium ad vindicanda maleficia. Vitalis Episcopus Oscensis: *Si eas* (junctas) *exercitum facere contigerit, vel repentinum Concursum, Appellitum vulgariter appellatum, &c.* Infra: *Sed flagitante maleficio, & Concursu subitaneo concurrente, si maleficium fuerit manifestum, &c.* Vide *Huesium.*

¶ 2. CONCURSUS, Conventus. Capitula Monachorum San-Gall. n. IX. *Ut* Kyrie eleison, Amen, Deo gratias, *& versus in unoquoque Concursu altius & distinctius atque protractius honeste dicantur.* Ibidem n. XXX. in non absimili formula legitur *in unoquoque Conventu.*

¶ 1. CONCUS inter vasa & ministeria sacra recensetur in Donatione S. Rudesindi pro Monasterio S. Salvatoris de Cellanova tom. 3. Concil. Hisp. p. 181. col. 1. *Concos inmaginatos* VII. *casiçales* II. *vasa vitrea, choncas acyralis* II. *arrodamas sic acyralis* IX. Alterum locum vide in *Cogina.*

¶ 2. CONCUS, f. Angulus, Gall. *Coin.* Conditiones reparationis Monasterii S. Andreæ Exalatensis an. 879. in Appendice Marcæ Hisp. col. 808. *Terra quæ infrontat in torrente & vinea ad illo Conco qui infrontat in vinea dominicale, & terra, &c.*

¶ CONCUTERE, f. Monetam cudere. Diarium Belli Hussitici apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. pag. 182. *Rex Sigismundus receptis Ecclesiæ Pragensis & Cœnobii S. Georgii capitibus, manibus, manphantiis cæterisque de auro & argento clenodiis, Concutere jubet & stipendia prabet.* Posset solum intelligi Frangere: adeo ut stipendia præbuerit ex clenodiis comminutis, sed non cusis.

¶ CONDADUM, Hisp. *Condado*, Comitatus, dominium. Vide locum in *Cotum* post *Cautum.*

CONDAMINA, vel CONDOMINA, Narbonensibus *Condomine*, quasi, *Condominium* à jure unius Domini dicta, vel ut alii volunt, quasi *Campus Domini*, nam in Occitania, maxime versus Sevennas *Camp*, aut *Con*, *Campum* sonat; ubi hæ Condaminæ ab omni onere agrario immunes censentur. *Condomina*, legitur in Glossis Isidori, & est agrorum σύγκτησις. Gloss. Græco-Lat. σύγκλεισις, *Saltus.* Placitum Attonis Arelatensis Archiepiscopi, in Chartulario Archiepiscopi Arelat. fol. 22. *Et laxaverunt similiter Archiepiscopo Attoni affrontationem suæ Condaminæ quæ est juxtà domum, cum juncaria quantum prædicta Condamina tenet.* Chronicon S. Benigni Divion. *Dedit partem unius Condaminæ. Condamina mea dominicaria*, in Tabul. Bellíloc. n. 174. Vita S. Gallæ apud Bollandum 1. Febr. pag. 940. *Cum messium tempus advenisset, nuntiatum est S. Gallæ ab actore suo,... quod Condaminam suam quidam Presbyter cum messe tulisset.* Sic enim legendum, pro *Condaminam*, uti præfert Codex MS. [Charta anni 979. in Archivo S. Victoris Massil. num. 13. Diœc. Avenion. *Condamina una quæ habet pro longo dextras de ambos latus 238. & in quacumque fronte dextras 130.* Notitia anni 993. de conventione inter Adalardum Abb. S. Victoris Massil. & Willelmum Vicecomit. de villa Cathedræ apud Marten. to. 1. Ampliss. Collect. col. 350. *Abbas vero missis bobus cepit terram, quæ est ante Ecclesiam S. Damiani ambienter excolere, & hac illuc rumpere terram ad faciendam Condaminam.* Charta Alphanti Episc. Aptensis ex Chartul. ejusd. Ecclesiæ fol. 44. *Est autem Condamina illa capiens de terra arabili modiatas tres.*] Vide Bibl. Sebusianam Cent. 2. c. 7. Anton. Ruffium in Comitib. Provinciæ pag. 61. tom. 6. Spicileg. p. 455. Perardum pag. 208. Steph. Baluzium in Append. ad Capitul. num. 90. [Marcam Hispan. col. 765. 853. 984. Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 458.] &c.

CONDOMINA, in Charta an. 1088. apud Catellum in Comitib. Tolos. pag. 134. [in Charta an. 1032. ex Archivo S. Victoris Massil. & in Statutis Arelat. MSS. art. 134.]

CONDEMINA. Charta an. 937. in Tabul. Eccl. Augustod. *Sunt ibi mansi absi novem, & solvunt reditus terræ. Sunt aliæ Condeminæ 3. ad sationem mod. 100.* Infra: *In villa Ploado invenerunt Condeminas 3. ubi possunt seminare modios 13.* Alia Caroli Regis an. 18. Ind. 6. ex Tabulario Eccl. S. Cyrici Nivern. *Mercatum ibi adhærentem, Condeminam adhærentem fronti jamdictæ Ecclesiæ, &c.*

¶ CONDIMINA. Aimoinus in Translatione S. Vincentii Mart. lib. 2. num. 18. *Monachi Hermengaudum Albiæ Comitem adierunt, orantes ut ab hostium invasione equorumque depastione sata Condiminæ suæ protegeret.*

CONDUMA, Eadem notione. Papias: *Conduma, domus cum curia & cæteris necessariis.* Glossæ MSS. *Conduma, vel Cumma, domus elevata.* Gregorius M. l. 9. Epist. 14. *Unam illi de jure Ecclesiæ deputare Condumam debuisses.* Idem lib. 10. Epist. 12. *Percepta prius donatione legitima, id est fundos campulos cum Conduma una.* Occurrit rursum l. 11. Epist. 20. Charta Caroli C. Reg. Fr. an. 18. Ind. 2. in Tabul. Dervensi: *In Almiaca corte terras indominicatas, ubi Conduma Monachorum fieri debeat, cum prato & mansis undecim & dimidio.*

CONDOMA. Charta Longobardica an. 774. apud Ughellum tom. 8. pag. 35. *Concessimus in nominato Monasterio S. Sophiæ Condomas 4. ex ipso Gastaldo.*

Infra : *In ipso loco cortes & Condomas tres.* Adde pag. 40. 41. 576. 583. 585. 590. 615. 618. 625. 638. quibus omnibus in locis *Conduma*, & *Condoma*, idem valet quod *Condamina* : neque à *dumetis* vox formata, ut censet Ludovicus de la Cerda.

¶ CONTAMINA. Charta an. 1222. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 505. *Imprimis concedo & confirmo donum quod Guido Comes & Mathildis uxor ejusdem eidem domui dederunt, scilicet quamdam Contaminam, &c.*

CONTAMINIA, Eodem perinde significatu. Charta Falconis de Jaligniaco an. 1056. *Dedi... omnia quæcumque in Tressalio ... possidebam: scilicet in Contaminiis, in molendinis, in olchis, in ordeis, &c.*

CONTAMINEA. Charta an. 1020. apud Guichenonum in Bibl. Sebusiana Cent. 1. c. 40. *Vineam indominicatam unam medietatem, Contamineam indominicatam unam medietatem, &c.*

CONDOMINICATUS. Hist. Episcopor. Autissiod. cap. 53. *Et campos, qui vulgo Condominati vocantur, Episcoporum ditione restituit.*

CONDARE, CONDATOR. Gloss. Lat. Gr. *Condatoribus*, συνϑελεςαῖς. *Condavit*, πρoσένειμεν. [Acta sancti Bertichramni, tom. 1. SS. Junii pag. 719. & tom. 3. Analect. Mabill. pag. 115. *Villa Umbriaco, quam Basilius & Baudegundus quondam per donationis titulum ad sanctam Ecclesiam Condederunt*, id est, simul dederunt.]

¶ CONDARIUS. Epistolæ MS. Burgensium & Capellanorum Calvimontis in diœcesi Lingonensi hæc est inscriptio : *R^do. in Xpō Patri & Dño Dño Joanni de Montemirali Episcopo Carpentatorensi S S^mi. D. N. Papæ Prothonotario & Condario... Burgenses & Capellani oppidi & Ecclesiæ Calvimonti.* Hic Joannes de Montemirali summo Pontifici Referendarius erat anno 1476. Hinc suspicor in autographo scriptum fuisse *Rndario* per abbreviationem pro *Referendario*, primamque litteram *R.* sic male efformatam fuisse, ut Amanuensis legerit *Co*, unde pro *Rndario* perperam scripserit *Condario.*

CONDATE, vox Gallica vetus, vel certe in Gallia familiaris, quæ confluentem denotat, quasi *à condando, seu congregando, seu confluendo*, uti vult Nicolaus Bergerius l. 3. de Itinerib. Romanis cap. 39. num. 15. Unde quæ hodie supersunt oppida id nominis, seu vernaculum *Condé* præferentia, ad ejusmodi fluviorum confluentes sita esse constat. Ita *Condate* in Aquitania, ad confluentes Durantiæ, & Insulæ, *Libourne* hodie, apud Auson. Epist. 6. & Paulinum in Epist. ad eumdem Auson. v. 156. *Condate* in Turonib. ad confluentes Vigennæ & Ligeris, apud Gregor. Turon. l. 1. Hist. c. 43. l. 8. c. 40. & l. 10. ubi obiit S. Martinus, hodie *Condé*, [vel *Cande*, uti vult Valesius in Valesianis,] *Condate*, hodie *Cosne*, ad confluentes Ligeris & fluvii dicti *Noain*, *Condatum*, hodie *Condé* ad confluentes Scaldis & fluvii dicti *Haisne*, apud Antoninum in Itinerar. & in Capitul. Caroli Calvi tit. 37. [*Condatum* illud ab Antonino memorari sub hoc nomine negat Valesius; sed aliud situm inter Nivernum & Brivodurum, hodie *Cosne*, & aliud prope Senonas hodie *Montereau-faut-Yone*, ac tandem tertium inter Lexovium & Drocum, hodie *Condé* super Itonam : quartum meminit Ptolomæus in Britannia minori hodie Redones,] *Condate* in Brigiensi agro, Principum Borboniensium nobilissimus Principatus, ad confluentes Matronæ & alterius fluvioli qui Brigensem saltum percurrit. Tabular. S. Remigii Remensis an. 861. *Episcopatus autem Dom. Hincmari 17. veniens Missus Domini Regis Caroli in villam Condatum, situm super fluvium Matronam, &c.* *Condate* in diœcesi Ebroïcensi ad confluentes Itonis fluvii, quo loco insulam efficit vulgo *Condet*, *Condate* in diœcesi Suessionensi ad confluentes fluviorum d'*Aisne*, & de *Vesle*, *Condate* in Cestrensi agro in Anglia, hodie *Congleton*, ut censet Camdenus in Britan. pag. 486. Edit. 3. ad confluentes Dani & alterius fluvioli. Hæc vero præmisimus, ut intelligatur quid velit Auctor Vitæ S. Romani Abbatis Jurensis c. 1. *Reperit tandem ulterius inter saxosa convallia culturæ patulum locum, qui altrinsecus trijugi montium paululum ardua secedente natura, in planitiem aliquantulum relaxatur. Illic namque bifidi in solidum concurrente natura, mox etiam ab unitate elementi jam conditi, Condadiscone loco vulgus indidit nomen.* [Vide Valesium in Notitia Gall. pag. 153.]

¶ CONDATOR. Vide *Condare.*

¶ CONDECIMÆ, ut *Decimæ*. Locum vide in *Bavinum.*

¶ CONDECUMBERE. Buschius de Reform. Monast. apud Leibnitium to. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 480. *Pauci tamen duo vel tres ibidem permanserunt secum ad tempus retinentes Moniales seu concubinas suas, quæ eis Condecumbentibus subservirent.*

¶ CONDEMINA. Vide in *Condamina.*

CONDEMNARE TERRAM, vel DOMUM. Lex Salica tit. 71. *Si quis terram alienam Condemnaverit, & ei fuerit adprobatum*, IID. den. *qui faciunt sol.* LXII. *culpabilis judicetur.* Ubi *terra Condemnata*, nihil aliud est, quam ager cujus fructus exciduntur : in quo damnum fit. Rogerus Hoved. pag. 804. *Captus est Thomas Præpositus, captique sunt complices sui quidam & incarcerati : quidam autem illorum fugerunt, relictis domibus & facultatibus suis. Rex quidem Franciæ iratus fecit domus illorum demoliri, & vineas & arbores illorum fructiferas extirpari.* Ita & domus judicis decreto diruta, *Condemnata* dicitur in Speculo Saxonico lib. 3. art. 1. §. 1. *Ædificia prædiorum seu villarum propter nullam aliam injuriam succidi, seu ad terram prosterni debent, nisi in ipsis fuerint virgines, aut mulieres violenter oppressæ, aut post factum introductæ : tunc enim domus illæ per jus Condemnantur, si non, ut juris est, excusentur. Postquam Condemnata jam fuerint ædificia ejusmodi, si reus postmodum absolvitur ab actione, destructa jam ædificia non exsolventur, &c.* Art. 68. *Castrum Condemnatum à judice*, quod exciditur & destruitur sententia judicis. *Facultatum Condemnatio*, in l. 16. Cod. Th. de Re militari. Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privileg. §. 32. *In Aragonia quantumcunque fuerint facta assidamenta, non possunt bona talari, vel comburi, vel bona occupari, nisi tantum in personis guerræ, &c.*

Porro is olim atque adeo in Francia mos invaluerat, ut non corporis modo pœna, vel morte, mulctarentur rei, sed & eorum diruerentur [vel comburerentur] domus, nisi id pecunia data redemissent. Joannes Presbyter apud Chappeavillum ad Joannem Hocsemium cap. 3. *Cum tunc esset mos in civitate prosterni ædes malefactorum.* Ch. Philippi Aug. an. 1195. pro Communia Sanquintin. *Si quis forisfactum fecerit, de quo clamor in præsentia Majoris & Juratorum factus sit, Major judicio Juratorum super hoc emendationem accipiet talem, quod domus forisfactoris diruetur, si eam habeat, aut pro domo ad voluntatem eorum pecuniæ accipietur. De redemptione vero domorum diruendarum, muri & firmitates villæ reficiantur.* Mox: *Si quis intra villam*

hominem

hominem occiderit, . . . de eo justitiarius noster faciet justitiam, . . . & si ille malefactor domum habuerit infra banleucam, diruetur. Guntherus l. 8. Ligurini :

Qui pacis jurare modum formamque tenere
Improbus abnuerit, quæ possidet omnia vulgo
Diripienda patent, evertendique penates.

Philippus *de Beaumanoir* c. 61. *Quiconque rachete un bani, & set le bannissement, se meson doit estre abatue, & est l'amende en la volonté du Seigneur, &c.* Vetus Consuet. municipalis Ambianensis MS. *S'aucune mesons est jugié à abattre pour le forfaiture de celi cui le mesons est, ja pour chiaus à cui li cens sont, ne le laira-on à justichier.* Vetus Consuetudo Normanniæ MS. 1. part. 3. sect. c. 6. *Sçachiez que les mesons des forsbannis doivent estre arses el temoignage de leur dampnement, & que la memoire de ceux qui vendront aprés, le tiengnent en leurs cuers, & que il en aient poor & crienté : & se les mesons des forsbannis sont en tel lieu, que il ne puissent estre arses, la couverture & le mesrein en doivent estre ostez & esrachiez, & portez en tel lieu où il puisse estre ars, si que aucun n'y puisse avoir dommage.* Ubi observare licet domus damnatorum incendio absumptas, quod etiam apud Suecos obtinuisse tradit Joan. Loccenius l. 2. Hist. Suecanæ pag. 65. quo loco scribit, Amondum vel Amundum Regem, *Carbonarium* cognominatum, *quod legem tulisset de incendenda parte domus, aut totis ædibus delinquentis pro noxa damnive dati portione* : quam tamen legem abrogasse postea ait. Charta Odonis Domini Hamensis an. 1227. *Et si fore factor captus non fuerit, Major potest bannire eundem de villa Hamensi in perpetuum, & domum suam diruere infra 40. dies quotiescumque voluerit, postquam dies unus & nox una, sicut dictum est, post factum transierit. Et si forte infra 40. dies Major forefactoris domum non diruerit, domus stans Domino remanebit. Et si domus diruta fuerit, meremma & fundus domus Domino remanebit, & de alia hæreditate faciat quod debebit.*

Interdum quodam privilegio ad id indulto urbium incolæ ab hac ædium condemnatione exempti leguntur. Charta Guillelmi Archiepiscopi Remensis an. 1182. pro Scabinagio Remensi : *Concedimus etiam quod si Burgensis in banno nostro constitutus aliqua occasione in causam tractus fuerit, quamdiu ordine judiciario se tractari voluerit, neque ipse, neque res ejus capientur, sed nec domus ejus diruetur, si domum vel hæreditatem Remis habuerit, sed fidem dabit, quod pro exequenda justitia obsides interponet, &c.* Edictum Philippi Pulcri an. 1302. pro Reformatione Regni : *Item volumus, quod si nos mandavimus aut præcepimus bona alicujus Prælati, seu alterius personæ Ecclesiasticæ, vel Clerici clericaliter viventis, capi, seu ad manum nostram poni, quod virtute prædicti mandati seu præcepti nostri bona eorum recte mobilia non capiantur, saisiantur, aut ad manum nostram ponantur, neque domus eorum discooperiantur, seu destruantur.* Vide Excerpta Dionis ex Edit. Valesii pag. 582. & ejus notas, Concilium Nugarolense an. 1190. can. 7. Concil. Tolosan. an. 1229. can. 6. Epist. Innocentii IV. PP. ad Potestates, Rectores, &c. c. 20. 26. Privilegia urbis Ratisponens. an. 1230. 1380. in Metropoli Salisburgensi to. 1. p. 238. to. 2. p. 380. Foros Bencharnenses rubr. *de Sentencias* art. 7. Fortescutum de Laudib. Legum Angliæ cap. 26. Duchesnium in Probat. Hist. Guinensis pag. 195. Molineum to. 3. pag. 2147. præterea Bouclerum lib. de Crimine læsæ majestat. p. 101.

CONDEMNATIO, pro mulcta pecuniaria, apud S. Ambrosium Epist. 33. Lampridium, & in Cod. Theod. Vide Jacob. Gotofred. ad. l. 12. eodem Cod. de Re militari.

¶ CONDEMPSARE. Albertinus Mussatus de Gestis Ital. apud Murator. to. 10. col. 642. *Cum denuum ruptam laceramque Caroli aciem Petrus cum Dyadego incompositis signis pæne Borræ passu expedit Condeprensant, quaque valent acceleratione reintegrant. Fit pugna ingens, &c.* Malim cum MS. Ambrosiano *Condempsant*, quod scriptum fuerit pro *Condensant*; id est, Milites dissipatos congregant in unum.

¶ CONDEMPTIO, pro *Condemnatio*, nisi fallor. Conventionum cum Gastone de Insula ratificatio Eduardi III. Angl. Regis an. 1339. apud Rymerum to. 5. pag. 133. *Concedit in perpetuum omne jus, omnem actionem . . . quæ idem dominus noster Rex haberet. . . in hæreditate, locis, villis. . . quæ quondam fuerunt domini Jordani de Insula Militis defuncti, patrui quondam domini Gastoni, tam ex incursu, Condemptionibus, quam ex alio quovis modo.*

CONDENSA, Papiæ, *Spissa, constipata, opaca : significat secreta divinæ Scripturæ.*

¶ CONDENTALIS, συνλεγομφώμενος. Gloss. Lat. Gr. *Clavis* compactus.

¶ CONDEPRENSARE. Vide *Condempsare.*

¶ CONDERGERE, ut infra *Condirigere* 2. Testamentum Guillelmi Vicecomitis Agathensis to. 1. Anecdot. Marten. col. 181. *Et dono tibi, Arsendis, Ecclesia quæ vocant S. Pontii cum ipso poio, & ipsa villa quæ vocant Maloscanos, cum ipsa Ecclesia, & alium alodem, quantum ibi habeo, & divisit tibi, Arsindis, ipsa honore de S. Tiberio Monasterio ad Condergendum, ad benefaciendum, ad ædificandum.* Ch. an. 925. ex Archivo S. Victoris Massil. num. 12. diœcesis Usetiensis : *Convenit inter Drogonem gratia Dei S. Massiliensis Ecclesiæ Episcopum & Poncionem & uxori suæ Alexandriæ, & quamdiu Deus vitam concesserit, ipsum mansum cum bono studio, cum omnia supradicta diligenter Condergere faciatis.*

¶ CONDERZERE, Eadem notione, apud Stephanotium to. 10. Fragm. Histor. pag. 260. *Ista terra superscripta donamus tibi... ad beneficium, ad panem & ad vinum, ad complantandum, & ad Conderzendum, & ad vineam faciendam . . . Facta Carta donationis ista sexto Calendas Aprilis regnante Lodoico Rege.*

¶ CONDESCENDENS, Condecens. Capitula Generalia MSS. S. Victoris Massil. *Habeant omnia necessaria tam in rebus medicinalibus, quam in aliis Condescendentibus.* Ibidem : *Dispensator Monasterii debeat providere de duobus pulmentis & de piscibus & de salamentis & condimentis Condescendentibus.*

1. CONDESCENDERE, Consentire, alicujus sententiam sequi, [alicui morem gerere, Gall. *Condescendre*,] Willelm. Brito in Vocab. *Condescendere, deorsum à re scandere, vel de vigore propositi desistere, mitigari.* Marius Mercator in Sermone Nestorii 12. §. 8. *Sciebat namque etiam Paulus talia facere, ne scissuræ fierent per aliquam justitiam coloratam, cum gratiam prædicabat, legisque inutilitatem confitenter arguebat : sed Hierosolyma veniens docetur ab Apostolis Condescendere debere ibidem habitantibus, ut non fierent scissuræ in Ecclesia, &c.* Auxilii Libellus de Formoso Papa : *Denique id approbo, Condescendo tibi, quasi tuis assertionibus favens.* S. Isidorus lib. de Justitia Principum : *Prodesse ergo debet populis principatus, non nocere; nec dominando premere, sed Condescendendo consulere, &c.* Gregorius Mag. Homil. 34. in Evang. *Qui de falsa justitia superbire solent, cæteros quoque despiciunt, nulla infirmantibus misericordia Condescendunt.* Lupus Ferrar. Epist. 113. *Ut*

vestra sublimitas meæ humilitati dignaretur Condescendere. Adde Ivonem Carnotens. Ep. 5. & 19. &c.

2. CONDESCENDERE, Alienare. Wichbild Magdeburg. art. 20. §. 1. *Proprium si unus alienare, aut resignare, jure municipali velit, extinctis qui Condescendere seu alienare intendit, &c.* Et mox: *Quærat per sententiam quo pacto proprium alienare & Condescendere debeat, &c.* [Charta qua Albertus de Swathomewicz cedit Neblasio de Scalicz villam Pertholticz an. 1363. apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. p. 396. *Quod Albertus de Swathomewicz Condescendit nobis villam Pertoltiz*, hoc est nobis eam cessit sua *alienatione.*]

¶ 3. CONDESCENDERE, Descendere simul, una, venire cum aliis. Charta Rodulphi Ducis Lotharingiæ pro Mediano Monasterio an. 1341. in Historia ejusdem Monasterii pag. 355. *Præfatus Joannes Junior debet & tenetur apud nos Condescendere personaliter, videlicet in proximo festo Nativitatis Domini ad faciendam processionem.*

¶ 1. CONDESCENSIO, Indulgentia, obsequium, Gall. *Condescendance.* Nicolaus I. Papa Ep. 9. apud Labbeum tom. 8. Concil. pag. 361. B. *Sed nec in Photii Sacerdotali præstando favorem vota Condescensionis nostræ modo quolibet inclinabimus.* Hincmarus Rem. Ep. ad eumd. Papam inter Diplom. Belg. Miræi to. 1. p. 26. col. 2. *Contentionem in hac causa dissimulando vitavi, & Condescensionem quasi in tempus aliud differendo dissimulavi. Condescensio* apud Theologos Scholasticos frequenter accipitur pro illa divina demissione, qua Deus infirmati nostræ sese attemperat. Vide *Condescendere* 1.

2. CONDESCENSIO, apud Hungaros Leguleios, ut auctor est Sambucus, est *citatio irrita, vel litis in alios translatio:* apud Albertum Molnarium, *depositio & collapsio causæ.*

¶ 3. CONDESCENSIO, Concessio, alienatio. Ch. Hermanni Comitis an. 1325. apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. p. 28. *Testes vero hujus ordinationis & prædictorum feodorum Condescensionis sunt honorabiles & religiosi viri, qui ipsam Condescensionem placitarunt.* Vide *Condescendere* 2.

¶ CONDESCENSIVE, Indulgenter, Gall. *Par condescendance.* Bulla Johannis XXII. Papæ contra Hæreticos Marsilium & Johannem, apud Rymer. to. 4. pag. 316. col. 1. Christus solvit didragma *non Condescensive & liberalitate sua pietatis, sed necessitate coactus.*

¶ CONDESCENTIA, Idem quod *Condescensio* prima notione. Vita B. Coletæ to. 1. Martii p. 540. *Cordialis humilitatis Condescentia officialiter oblatam.*

¶ CONDI, *Scivus* (l. Scyphus) *patera.* Vetus Gloss. San-German. MS. num. 501. Vide *Condus.*

¶ CONDIACONUS. S. Augustinus jam Episcopus factus Epistolam 92. novæ edit. inscribit *Sancto fratri & Condiacono Cælestino.*

CONDIARIUM, *Ærarium*, in Gloss. Isid. [A condendo dicitur, quod in ærario condatur pecunia publica.]

CONDICARE, pro *Condicere.* Acta Episcoporum Cenomanensium pag. 254. *Et postea ante domnum Carolum Condicavit suum placitum, & conquæsivit jam dictum monasterium ad jus suæ sedis Ecclesiæ.*

¶ CONDICIA, *Conditiones*, Gl. MS. Sangerm.

¶ CONDICTIO. Vox Ulpiano & Jurisconsultis aliis nota, quam sic exponit Festus: *Condictio, in diem certum ejus rei quæ agitur denunciatio*, Gall. *Assignation, sommation, dénonciation.*

¶ CONDICTRUM, pro *Condirectum*: quod vide in *Condirigere* 2.

CONDICTUM, in Concilio Cloveshonensi ann. 747. cap. 4. 7. quod *Decretum* appellatur cap. 10. 13. *Mandatum.* cap. 11. 18. *Edictum* cap. 12. &c. [Sed in Actis fundationis Monast. Murensis idem videtur quod Tribunal ubi jus dicitur: *Populus autem iste vadit ad Condictum Episcopi, & quo cæteri ejus convicanei vadunt, scilicet ad Windesch, ibique Ecclesiasticum jus audiat & sustinebit, sicut constitutum est omni sanctæ Ecclesiæ.*]

CONDICTUS. Henricus à Gandavo scribit Gerardum Monachum sancti Quintini in Insula, edidisse Antiphonas & Responsoria pro festo S. Elizabethæ Turingicæ, iisque Hymnos adjecisse Petrum Canonicum S. Autberti Camerac. & composuisse etiam *Cantica, quæ vulgo Condictus vocant.*

CONDIGNARE, Condignum putare. Annales Francor. S. Nazarii an. 786. *Rex nempe sciscitabatur ab eis, si verum an falsum fuisset quod &c... illic enim nullo modo poterant, neque Condignaverunt hoc negare.*

¶ CONDILUS, Papiæ in MS. Bituric. est *Nodus. Inde Condilogmatica passio, id est, nodositas manuum, & Condilo, as, Pugnis cædo: Condilomata, id est, glandulæ.* Hæc à Græco Κόνδυλος, Digiti articulus & junctura.

¶ CONDIRECTA, Condirectio, Condirectum. Vide *Condirigere* 2.

1. CONDIRIGERE, Dirigere, mittere. Capitulare de Villis cap. 8. *Aliunde vinum peculiare comparando emere faciant, unde ad villas dominicas Condirigere possint.* Vita S. Bathildis num. 7. *Theodefredus nunc Episcopus, tunc vero Abbas, magno gregi fratrum præfuit, quem de Lexovio Monasterio... ad prædictum fratrum cœnobium Condirexit.*

2. CONDIRIGERE, interdum est frui, uti re aliqua, eam possidere, regere, instruere, &c. Formula incerti auctoris 27. apud Bignon. *Sic taliter ut tempore vitæ meæ ipsas res habere & usare, vel Condirigere debeam.* Alia quæ proxime sequitur: *Quod & ita fecimus, sic taliter, ut tempore vitæ suæ ipsas res per nostrum beneficium habere, vel Condirigere, sive usare debeas.* Form. 50. *Et usque ad annos tantos fructum quem ibidem Deus dederit, ad partem tuam habere debeas, & ipsam vineam Condirigere facias.* Formulæ Pithœi c. 38. *Tibi ipsa portione ad excolendum & Condirigendum, &c.* Usatici Barcinonenses MSS. c. 65. *Rochas namque habeant Potestates in tali dominio, ut quicumque eas habet in suo fevo, vel in suo alodio, non Condirigat super eas, nec juxta eas, fortitudinem aliquam, nec castrum, nec Ecclesiam, sive Monasterium, sine licentia & consilio Principis: quod si fecerit aliquis, qui suum honorem habeat juratum Principi, perjurus erit, & hoc sine aliqua intermissione, donec dimittat Condirectionem.* Querimonia Berengarii Vicecom. Narbonensis adversus Guiffredum Archiepisc. Narbon. an. 1056. *Ego autem consensi ipsam meam medietatem Condirectioni ipsius Ecclesiæ, sed ille non in ejus Condirectionem, sed in destructionem misit, &c.* Charta Ludov. VII. Reg. Franc. an. 1165. pro Ecclesia Narbonensi: *Et ut liceat jam dicto Pontio Archipræsuli & successoribus suis omnia castra, quæ nunc habet, & possidet, sive aliquis Narbonensis Ecclesiæ, Condirigere, & efforsare, & in alio loco de novo construere & transmutare, &c.*

Condirectum, Condirecta, & Condricta Terra, crebro occurrit in Chartis Occitanicis: cui vocabulo annectitur, vel opponitur *Erema: Terra erema & Condirecta.* Charta Bernardi Vicecomitis Carcassonensis an. 1082. *Eremum & Condirectum, sensos, usaticos, &c.* Charta Beren-

garii *de Belpin* Militis Comitatus Ceritaniæ ann. 1238. *Molendina Condirecta & destructa.* [Donatio Rogerii Comitis Fuxensis circa ann. 1075. *Ego Rogerius Comes & conjux mea Sicardis Comitissa ... donamus Domino Deo... dompno Abbati Frotardo omnibusque Monachis Thomeriensis Cœnobii alodem nostrum, qui mihi Rogerio advenit per alodem, sive per aprisionem, vel Condirectionem parentum nostrorum... & Ecclesiam.... cum suis decimis, & premitiis, & oblationibus, & cimiteriis atque alodiis suis, & Condirectis & heremis, &c.*] Litteræ vernaculo idiomate, hoc est Occitano scriptæ an. 1244. *Terras heremas & Condrezellas, & albres, domesques, &c.* Aliæ anni 1246. habent *Condrichas.* Hinc emendanda Charta Trincavelli Vicecom. Biterrensis an. 1211. apud Gallandum: *In forisfcapiis & laudamentis, in heremis locis & Conductis.* Leg. *Condritis*, vel *Condrictis.* Nam occurrit

Condrictus, Eadem origine & notione. Capitulare Caroli Magni an. 807. c. 7. *Ut scire possimus qui sint ? aut qui suum beneficium habeat Condrictum aut destructum.* Capitul. 1. an. 809. c. 9. *De Beneficiis nostris non bene Condrectis.* Adde Capit. 2. an. 810. c. 9. Capit. 3. ann. 812. c. 6. *Condirectum* habet Capitul. 1. Caroli Magni incerti anni cap. 50. Capitula Caroli M. lib. 3. c. 81. *Quomodo eadem beneficia Condricta sint, aut quis de beneficio suo alodem comparavit.* Capitula ejusdem Imper. ann. 789. c. 19. *Ut Missi nostri provideant beneficia quomodo sint Condricta, & nobis renuntiare sciant.* Ubi Cod. alius *Condirecta* præfert. Adde ejusdem Imp. Capitulare 2. an. 802. c. 11. Charta an. 1204. apud Catellum in Comitib. Tolosan. p. 229. *Et quod unusquisque vel unaquæque teneat Condrictam carreriam, quæ est ante suum honorem, cognitione Consulum, ita quod aqua possit transire, sicut debet Consulum cognitione.*

¶ Condictrus. Dotalitium anni 1191. apud Acherium to. 8. Spicil. p. 205. *Villis, campis, vineis, molendinis, cultis & incultis hermis & Condictris, &c.*

¶ Condregta. Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ MS. cap. 47. *In ipso loco dabat alodem, terras & casalos, & vineas & culturas, ermas & Condregtas.*

Condrictus. Lex Ripuar. tit. 26. §. 11. *Bruniam bonam pro 12. sol. tribuat, helmum cum directo pro 68. sol.* ubi quidam Codd. habent *Condrictum*, alii *Condrecto.* Vide *Directum.*

Condritus. Regestum Comitum Tolosan. *Acquisitiones & proprietates, heremos & Condritos.* Tabular. Eccl. Cadurcensis: *Dono illam honorem meam quæ est in pago Caturnico, totum vel integrum, vel eremo vel Condricto S. Stephani remaneat.*

☞ Ex iis omnibus locis confici, ni fallor, potest *Condirectam terram, Condrictum beneficium, &c.* dici illa quæ recte culta sunt, & unde *Condirectiones* seu emolumenta debita possunt percipi: quæ etiam voces ad quæscumque res bene curatas transferuntur; unde jam vidimus supra, *Molendina Condirecta & destructa, Condrictam carreriam,* legimusque in Transactione Abbatis & Monachorum Crassensium an. 1351. ex Libro viridi fol. 53. *Quando aliquis Monachus vel Monachi in Monasterio prædicto infirmantur, semper de nocte ardeat lucerna vel lampas in camera, ubi talis Monachus vel Monachi jacent: quam lucernam seu lampadem dictus Infirmarius suis expensis, cum adjutorio tamen unius sextarii olei, tenere tenetur Condirectam;* hoc est bene curatam & semper lucentem. Ibidem simili notione memorantur sumtus *ad puteum annuatim exhauriendum & mundandum, & ad tenendum Condirectum de cistulis sive ferratis ex catena & rota, sive carrello aut tecto ejusdem putei;* sicut & to. 4. Concil. Hisp. p. 152. col. 2. *Canonici seu Clerici qui in domibus capitularibus seu dignitatum, absentibus earum possessoribus, habitare voluerint, pro Condirecto dictarum domorum & conservandis ædificiis teneantur solvere singulis annis mercedem secundum taxam.... pro singulis domibus assignatam:* ubi *pro Condirecto*, idem est ac pro conservatione, Gall. *Pour l'entretien.*

CONDIS, Modus agri apud Burgundos. Tabular. Prioratus Persiaci in Burgund. an. 933. apud Perardum pag. 42. *Dono... Condem meam quæ resedit in Bargias, quæ terminat de uno latus, &c.* Charta an. 1367. apud W. Thorn. *Quandam parcellam cujusdam Condos juxta campum ipsorum.* Infra: *Et in Condos, ut prædicitur, &c.* ubi legendum videtur *Condis.* At Somnerus, mendose, inquit, forte pro *Condot*, al. *Condol*, quod Gallis dorsum terræ, porca, vulgo *à ridge.* Vocis Gallicæ vestigium non agnosco.

1. CONDITA, Annonæ in horreis reconditæ, repositæ ad militarem usum, & ad erogationem militaris annonæ, quæ *horreorum Condita* dicuntur in leg. 10. Cod. Th. de Numerar. *Frumentorum Condita*, Senatori lib. 9. Epist. 5. *Condita militaria*, Spartiano in Adriano. Ορια εἰς ἀποθέτα σίτου, in Chron. Alexandrino ann. 7. Anastasii. Horum frequens mentio apud Symmachum, Capitolinum, Gregorium Magn. & alios. S. Cyprianus Epist. 16. *Ut tritici jam purgati & Conditi.* Et Epist. 51. *Ut cum cœperit frumentum dominicis horreis Condi.* Ammian. lib. 4. *Ubi Conduntur nunc usque commeatus.* Et lib. 7. *Ex annona.... portionem subtractam in iisdem Condidit castris.* Denique l. 18. *Horrea quin etiam extrueret, ubi Condi posset annona.* Arnobius in Psalm. 118. *Triticum non est in horreo, oleum non est in vasculo, vestimentum in Conditis non est, &c.* Vide titulum Cod. Th. de Conditis in publicis horreis, & Epist. 16. inter Francicas to. 1. Hist. Franc. Cæterum hujusce vocis crebra occurrit mentio in Actis Episcoporum Cenomanensium p. 78. 190. 213. 272. apud Mabillonium to. 3. Analector. & in Vita Aldrici Episcopi Cenom. num. 26. 27. 28.

2. CONDITA, Locus certus, territorium, villa. Formulæ secundum Legem Romanam c. 1. 4. & 5. *Villam juris mei nuncupantem illam, sitam in loco illo in Condita illa, cum terris, ædificiis, &c.* Tabularium S. Mauri ad Ligerim: *Hoc est alodum nostrum, qui est in pago Andegavensi, in Condita Marcianense, quæ est in Vallegia, loco nuncupato Maiminias.* Charta Isemberti Episc. Pictav. in Tabul. S. Cypriani fol. 100. *Trado in quemdam alodum situm in pago Pictavino, in Condita Calviniacensis castelli.* Tabularium S. Junii Nobiliacensis: *Ego Ingelgerus & uxor mea Aldegardis fratri... meo Launoni (trado) alodum nostrum in pago Pictavo, in Vicaria Igoradinse, in Condita Niverniacense, in villa Marciacus, &c.* Et mox: *Alodum nostrum in ipso pago, in Condita Briocense, in Vicaria Icioninse.... an. 16. regnante Carolo Rege.* Vita S. Richmiri Abb. apud Cenom. cap. 4. *Ordinatisque Fraterculis, quos jam in suo proprio, in Condita super fluviolum sub sancta regula congregaverat.* Vita S. Thuribii Episc. Cenoman. n. 3. *Ecclesiam quam consecraverat... in Condita Labricinensi.* Ita enim legendum pro *Condito.* [Præceptum Pippini Regis pro Sigobaldo Abbate apud Mart. to. 1. Collect. Amplis. col. 27. *Quia Sigobaldus Abbas de Monasterio Anisola, qui est in honore*

S. Carilefi Confessoris constructus in pago Cinomannico, in Condita Labrocinse, ad nos venit, &c. Testamentum Berarii Episcopi Cenoman. apud Mabill. to. 3. Analect. p. 213. *De Caladuno Monasterio... quod in pago Cenomannico constructum in Condita Diablentica, in honore S. Mariæ.* Ibidem pag. 272. in Charta Ludovici Imp. pro Francone Episc. Cenoman. *Conquisivit villam quandam sui Episcopii, quæ Britanniacus nominatur, quæ est sita in pago Cenomannico, in Condita Brustondense.*] Nescio an vox hæc sit ab horreorum *Conditis*, ità ut sic appellata fuerint loca in quibus illa erant, quæ *horrea fiscalia* dicuntur in l. 16. Cod. Th. de Susceptor. cujusmodi erant in Provinciis quorum meminit Ammian. l. 28. p. 385. edit. Valesii.

¶ CONDITIA. Vide *Conditio* 1.

1. CONDITIO, Obnoxiatio, tributum, pensitatio. Appendic. Codic. Theodos. Const. 5. *Inverecunda arte defenditur, si hi ad Conditionem vel originem reposcuntur, quibus tempore famis, cum in mortem penuria cogerentur, opitulari non potuit Dominus, aut patronus.* Gregorius Turonens. lib. 2. de Mirac. S. Martini c. 4. de servo manumisso, sanato à S. Martino: *Qui uno ictu unoque momento, sine numismate auri, & corpus à debilitate, & Conditionem solvit ab onere.* Concil. Carthagin. sub Reparato Episc. an. 535. *Neque Ecclesiasticis eos Conditionibus aut angariis subdens.* Martinus Bracarens. c. 46. *Si quis obligatus est tributo servili, vel aliqua conditione, vel patrocinio cujuslibet domus, &c.* Chr. Casin. l. 3. c. 60. (al. 61.) *Ut omni tempore navis nostra cum nauclero & nauticis suis libera maneat ab omni Conditione, & debito pensionis.* [Notitia judicati pro ingenuitate cujusdam Laurentii ann. 874. Marcæ Hisp. col. 797. *Nos vero judices diximus Laurentio: Unde advenit ista femina Ludinia in isto breve, qui fuit soror abiæ tuæ, si ancilla fiscalis non fuit? Et Laurentius respondit: Nescio quomodo hic resonat; sed unum scio, quod ancilla inclinata in servitio non fuit; sed si aliunde ad filios suos Conditio servilis non avenit, de parentes quod mihi conjuncta est non pertinet ad filios suos Conditio.*] Charta Hugonis Episcopi Noviomens. an. 1039. apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Fland. *Curam animarum Episcopus electo ab ipsis Fratribus Priori delegabit ipsi catervulæ, & sic erit libera ab omni Conditione, necnon & Principis potestate.* Adde Diplomata Innocentii III. & Alexandri PP. apud Ughellum tom. 1. pag. 783. to. 3. p. 725. & Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 929. Vide *Conditionales*.

CONDITIA, Eadem fere notione, in Statutis Mediolanensibus part. 2. c. 231. *Onera Conditia, &c.*

2. CONDITIO, pro re creata, vel creatione, non semel usurpat vetus Interpres Irenæi.

3. CONDITIO, pro ipsis verendis, apud Sueton. in Augusto, Capitolinum in M. Antonino & Lampridium in Heliogabalo.

4. CONDITIO, Negotium. Epist. Desiderii Episcop. Cadurcensis ad Grimoaldum Majorem domus: *Conditiones Monasterii nostri... digneris recipere per omnia commendatas.* Passim in Epistolis ejusdem Desiderii tom. 1. Hist. Franc. 52. 55. 56. 66. 71. 74. 75. 81.

CONDITIUNCULA, Eadem notione, ibidem, Epist. 53. *De Conditiunculis etiamnum Ecclesiæ nostræ & pauperum suorum singulari mercede studete habere, easque per omnia habere commendatas.* Adde Epist. 56.

¶ 5. CONDITIO. Concilium Mexicanum anni 1585. *Visitent Episcopi Ecclesias, & quas Doctrinas vocant seu Conditiones, ubi Religiosi commorantur, ibique Eucharistiæ sacramentum, fontem baptismalem ... ac reliqua omnia ad Ecclesias & divinum cultum spectantia.*

¶ CONDITIONABILIS, Pendens à conditione. Tertull. adv. Gnost. c. 11. *Si persecutionem Conditionabilem in solos Apostolos destinasset.*

CONDITIONALES, in Jure Civili, dici putant quidam *Tabularios*, ex lege 11. C. Qui potior. in pign. hab. quia apud Isidorum lib. 5. c. 24. *Conditiones* dicuntur, dicta seu depositiones testium: [qua notione sumitur eadem vox in Judicato anni 843. Marcæ Hispan. col. 780.] Alii sic dictos censent, quod conditioni servili obnoxios esse tabularios, actuarios, annonarios, & similes voluerunt Imperatores: *Utilitate suadente Annonarios & Actuarios Conditionales esse præcipimus*, ait lex 3. Cod. Theod. de Numerar. Actuar. &c. Adde l. 8. eodem tit.

Certe constat ævis posterioribus *Conditionales* appellatos, quia aliqua servitii seu servitutis *Conditione* obligati erant: *Conditionez*, in Consuetud. Arvernensi c. 27. art. 3. & seq. *Gens de Condition*, in Nivernensi cap. 8. art. 13. & seq. *Originali aut alicui Conditioni obligati*, apud S. Leonem in Epist. ad Episc. Campan. cap. 1. Tabul. S. Dionysian. 1283. *Bona sic decedentis vel decedentium ad amicos carnales eorum propinquiores in hac parte qui non sunt Conditionis, vel homines de corpore, licet sint proximiores eis alii homines Conditionis seu de corpore, &c.* Innocent. III. PP. l. 15. Ep. 7. *Vesprimensis Episcopus Conditionales homines, qui certa ei servitia exhibent, eximit à præstatione decimarum integrarum.* Infra: *A Regis vel Reginæ Conditionalibus, qui vulgo Regales servi vocantur.* Ejusmodi, ni fallor, erant qui à servitute manumittebantur sub operarum servitio, aut aliis conditionibus. Apud Leon. Ost. l. 1. c. 11. Leo quidam *servos suos & ancillas omnes per chartulam libertate donavit, ... ea scilicet lege, ut singuli eorum quatuor per mensem operas, ubi necesse esset, Monasterio impenderent, res suas atque substantias nulli omnino nec inter se vendere, aut donare præsumerent, &c.* Et c. 16. *Servos autem suos & ancillas omnes libertati donavit: ita tamen ut essent sub ditione & tutela Monasterii, singulique singulas annuatim operas Monasterio, ubi eis preciperetur, exercerent.* Atque hæ *Conditiones* dicuntur Marculfo l. 2. Form. 33. *Servitium, Libertinitatis obsequium*, in Formulis vett. Bignonii c. 48. *Libertaticum*: servitium scilicet quod in libertis seu manumissis sibi reservabant patroni: cum contra in manumissionibus *directis*, id est plenariis, ab *omni noxia Conditionis servitio* eximerentur, ut est in Chartis Alemannicis Goldasti cap. 7. *Conditionales villæ*, apud Thwroczium in Belo Cœco cap. 64. *Conditionibus*, & oneribus servilibus obnoxiæ.

CONDITIONARE, Conditionem imponere, modum ponere, *Mettre ou apposer une condition.* Vetera Acta Aragonensia, apud Molinum in Repertorio: *Et Conditionarunt potestatem Regis*; id est, *Ils bornerent le pouvoir du Roy.*

CONDITIONARII, Iidem qui *Conditionales*, de quibus mox. Ivo Carnotens. Epist. 147. *Conditionarios de familia Carnotensis Comitis, qui de legitimo conjugio nati fuerint, & regios fiscalinos, &c.* Charta Fundationis Abbatiæ S. Steph. Cadom. quæ est Guillelmi Nothi: *Cum colonis, & Conditionariis, seu liberis hominibus, &c.*

¶ CONDITIONUS *atque Burgensis Domini Ducis Borbonii ad causam castri sui Villæ-novæ*, in Charta

Villæ-novæ in provincia Dumbensi anno 1426.

¶ CONDITIUNCULA. Vide *Conditio* 4.

CONDITORIUM, Sepulcrum, monumentum. Epitaphium Caroli Magni Imp. *Sub hoc Conditorio situm est corpus Caroli Magni atque orthodoxi Imperatoris.* Utuntur hac notione Suetonius in Augusto cap. 18. in Caligula cap. 52. Petronius in Satyr. Plinius lib. 7. cap. 10. Quintilian. Decl. 8. Sidonius lib. 5. Epist. 17. &c. Sed & *Condi* dicuntur, qui humantur. *Quolibet in loco Sanctorum est aliquis Conditus*, in leg. ult. Cod. Theod. de Sepulcr. violat. Generatim *Conditoria* sunt ὑπόγαια, loca depressa, subterranea, quæ Seneca Epist. 683. *Conditiva* appellat.

CONDITORIUM FRUCTUM, apud Ammianum lib. 31.

CONDITUM, Vini seu potionis genus, aromatibus & aliis odoriferis fragrantibusque rebus variis concinnatum, elegans, & suave. *Conditum paradoxum, Conditum melizomum*, apud Apicium lib. 1. cap. 1. 2. 3. &c. ubi Gabriel Humelbergius pag. 42. Lampridius: *Condito piscinas & folia temperavit.* Cælius Aurelianus lib. 5. Chron. cap. 1. *Diocles probat Conditum bibendum, quod plerique Latini Mulsum vocant.* Κονδῖτον, Palladæ lib. 1. Anthol. Aëtio, Myrepso sect. 1 cap. 45. & aliquot aliis è Græcis medicis. Acta SS. Fructuosi & socior. num. 3. *Cumque multi ex fraterna caritate eis offerrent, uti Conditi permixti poculum sumerent, &c.* Tabularium Monasterii S. Theofredi in Vellavis: *Procuraret exhibere fratribus refectionem aliquo certo die de piscibus, & aliis, quibus posset escis, cum potione Conditi.*

CONDITURA, *Impensa*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1013. Ita etiam Isidorus & Papias. Lampridius in Heliogabalo: *Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos Conditura Veneta comedit.* Vide *Impensa*. Est etiam *Conditura*, Humelbergio, ipsa condimenti cum aromatis & aliis intrimentis elegans & delicata factura & opus. [Petronio cap. 51. *Conditura vitrorum*, idem est ac structura.]

CONDIUM. Gregorius Turon. de Vitis Patr. cap. 11. *Concavum in lapide parvulum, in modum cisternæ, faciens, tenentem quasi Condia duo.* Videtur legendum *Congia*.

CONDOLIUM, *Annulus, à Condo, is.* Jo. de Janua.

¶ CONDOLOMA, pro *Condyloma*, Gr. Κονδύλωμα, dicitur de tuberculis ex inflamatione natis circum anum. Vita S. Maximi Episc. to. 5. Junii p. 52. *Brachiis stupefactis & cruribus, omne pene corpus obriguit, donec advixit, continui Condolomatis ægritudinem non evasit.*

CONDOLOMATUS, pro *Condylomate* laborans, apud Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 33.

CONDOMA, pro *Condamina*, de qua voce supra egimus. Occurrit in Testam. Bertichranni Episc. Cenoman. p. 143. Edit. Mabillonii to. 3. Analect.

CONDOMINA, CONDOMINICATUS. Vide *Condamina*.

¶ CONDONARI, Extendi, pertinere, pandi, Gall. *s'Etendre.* Præceptum Childeberti I. Regis Franc. pro S. Carilefo apud Marten. to. 1. Amplis. Collect. col. 3. *Inde deducitur de Fonte-caballorum per loca designata leucam in longum de latere processionis, quæ appellatur Mala-patria, & de alio latere est locus qui vocatur Saucitus, qui & ipse locus in ipsa leuca Condonatur usque ad Anisolam.*

CONDONATUS, Idem quod *Donatus, oblatus.* Charta ann. 1232. tom. 9. Spicilegii Acheriani: *Cum.... diu tanquam Condonati nostri in Ecclesia & membris Ecclesiæ nostræ mansissent.* Occurrit non semel in Chartis in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. pag. 10. 73. 74. [& in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 55. & 98.] Vide *Donati*, *Oblati.*

CONDONES, *Gladiatores*, in Glossis Isidori. Vide *Condis.*

¶ CONDORMIENTES, Hæretici sæculi XIII. in Germania. A Toletano quodam seducti, Luciferi imaginem adorabant in loco prope Coloniam, responsa accipientes. Sine discrimine sexus ætatisque somnum capiebant, &c. Seductor in Angliam transiens profundo mersus est. Item secta Anabaptistarum. Hofmanni Lexicon ex Chronico Galterii.

¶ CONDORMITIO, Mors, obitus. Monumentum Benedicto-Buranum c. IX. apud Raimund. Duellium Miscell. lib. 2. pag. 8. *Ibi Condormitione præventus anno* XXVIII. *pausat.*

¶ CONDORSUM. Chartularium S. Vandregesili to. 2. p. 1562. ex Instrumento anni 1267. *Siquidem retinui ... unam virgatam terræ ad Condorsum juxta terram Vincentii Sadon.* Fortean est nomen proprium.

¶ CONDORSUS, Modus oneris, quo lignum portatur, ut opinor. Statuta Massil. lib. 3. cap. 5. *De saumatis lignorum non mutandis vel reficiendis... Decernentes similiter inviolabiliter observandum, ut nullus de cætero afferat Condorsos aliquos, sed fornillam tantum; & si quis fornellerius contra hæc ausu temerario venire præsumpserit, &c.*

¶ CONDREGTA, CONDRICTUS, CONDRITUS. Vide in *Condirigere* 2.

1. CONDUCERE, Salvum & incolumem præstare, Græcis διασώζειν. Dudo de Actis Norman. lib. 3. pag. 145. *Misit qui Conduceret ad se Episcopum salvum & incolumem.* Charta Alexandri PP. in Chronico Reichersperpergensi an. 1176. *Non erat nobis tutum Teutonicum regnum intrare, præsertim cum prædictus Marchio, qui nos Conducere pollicebatur; puer sit annorum tredecim.* Le Roman de *Garin* MS.

> *Qui le Conduira, Sire, dit Lancelins,*
> *S'il no pooit envers vos afovir,*
> *Que il s'en r'alast seins & saus & gariz.*
> *Je le Condui, dit Bue de Belin,*
> *De par le Roy qui France a à tenir.*

Adde Froissartem 4. vol. cap. 6.

Hinc vulgo *Conducere aliquem* dicimus, cum abeuntem deducimus & comitamur. Ugutio: *Conducere est deducere amicum abeuntem, prosequi, comitari, quod vulgale quoddam redolet.*

¶ 2. CONDUCERE, Hospitio excipere, *Mansionaticum* præbere. Charta Leonis IX. PP. in Tabulario S. Vitoni Virdunensis: *Eo tenore eis contulisti* (altaria, &c.) *ut Abbas vel Fratres libere quam voluerint personam eligant, & per se præbenda investiant, & pro cura tantum animarum suscipienda, Episcopo vel Archidiacono Conducant. Conductus vero Abbati, vel Fratribus fidelitatem faciat, & duo servitia per annum Abbati cum comitatu 15. Equitum in domo sua faciat, & 12. nummos in festivitate S. Vincentii pro servitio solvat, &c.* Alia Nicolai PP. ibid. *Deinde pro cura suscipienda Episcopo & Archidiacono Conducant, postea fidelitatem Abbati & Fratribus faciant, & bis in anno Abbati cum 14. Equitibus & uno summario serviant, & 12. nummos in festivitate sancti Vincentii solvant.*

¶ CONDUCHERII, CONDUCIARII, Clerici Canonicis inferiores, eorumque quasi *Conductitii* in

quibusdam Ecclesiis, Gall. *Conduchers.* Sententia Raymundi de Baucio Principis Auraicæ inter Joannem Episc. Diensem ex una parte, Capitulum Diense & universitates Clericorum & laicorum ex altera, an. 1294. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 124. *Item dictus Dom. Princeps ordinavit, quod Clericos Ecclesiæ Diensis & familiares suos seu Conducherios, qui reperirentur deliquisse... Capitulum Ecclesiæ Diensis seu Correarii dicti Capituli contra eos inquirant seu inquiri faciant, & si aliquos culpabiles invenerint, quod corrigant & castigent, prout justitia postulabit.* Ibidem: *Maxime cum ex iis, ipsius Capituli, Clericorum, Conducheriorum & familiæ eorumdem jura, privilegia, libertates, usus, mores & consuetudines, & possessio, & quasi dicti Capitulo in exercenda jurisdictione læderentur.... Omnes supradicti, vi & nominibus quibus supra, tam Capituli, Conducheriorum quam Clericorum ac familiarium eorumdem, &c.* In Ecclesia Narbonensi quatuor sunt Ordines Clericorum, Canonici, Conducherii seu Conduciarii, Beneficiati & Vicarii. Post Canonicos in superioribus subselliis sedent Conduciarii, alii, ut moris est, in inferioribus. Vide *Conductitius.*

CONDUCIBILE, Quod conducit, utile est, in l. 3. Cod. Th. de Indictionib. l. 3. de Tironib. l. 4. de Itin. munit. [Legitur apud Plautum, Apuleium & Auctorem ad Herennium.]

CONDUCIBILITAS, *Utilitas*, in Glossis MSS. S. Germani Paris. Cod. 524.

CONDUCTELA, Conductio. *Vectigalium Conductela*, in l. unica Cod. Theod. de Vectigalib. Joannes Biclariensis an. 2. Mauricii: *Contra Longobardos, Francos per Conductelam movet.*

¶ CONDUCTIALES LITTERÆ, Eædem quæ infra *Conductitiæ*, in Charta anni 1236. laudata to. 3. Gall. Christ. col. 108.

¶ 1. CONDUCTIO, Quod domino solvitur pro securitate rerum exportandarum. Caffarus lib. 1. Annal. Genuens. ad ann. 1161. *Pacem usque ad quindecim annos cunctis Januensibus Rex hoc modo firmavit, ut per omnes terras Moadinorum & posse ipsorum secure Januenses cum omnibus rebus suis mari & terra debeant ire, & in aliqua terra ipsorum nisi de centum octo millia dare debeant Conductionem, exceptum Bureæ ubi decimum debent, quia quartum ipsius decimi debet reverti ad Commune Januæ.* Vide *Conductus* 2.

¶ 2. CONDUCTIO, Sententia judicialis. Canones Hibern. apud Acherium tom. 9. Spicil. p. 51. *De tarditate Conductionum & ejus brevitate. Non oportet Judices tam veloces esse in judicio, donec sciant quod probum fiat; quia dictum est:* Noli judex esse cito. *Isaias è contra:* Væ mihi quia tacui. Forte judicium hic dicitur *Conductio*, quod res illius in tuto ponat, qui causam obtinet.

3. CONDUCTIO, Morbi species, quam Græci σπασμὸν vocant. Vide Cælium Aurelian. lib. 3. Acut. c. 6.

¶ CONDUCTITIÆ LITTERÆ, Quæ ad fidem publicam & tutum commeatum dantur. Litteræ Edwardi III. Regis Angl. an. 1367. apud Rymer. tom. 6. pag. 567. col. 2. *Eisque salvum & securum conductum pro se... tam per Litteras vestras Conductitias, quam alias quibus indiguerint.*

¶ CONDUCTITIUS, *Procurator plebis vel Minister altaris, qui canonica portione minus accipiendo, subjectione indebita munus ab obsequio suo Conductori persolvit: quam speciem simoniæ beatus Papa Gregorius damnat aperte, simul cum ea quæ fit per munus à manu, vel per munus à lingua.* Sic Gerohus Præpositus Reichespèrg. in Expositione ad Eugenium III. Papam, apud Baluzium tom. 5. Miscell. p. 217. Proximo ante de Conductoribus eorum, id est, de præcipuis Pastoribus seu Parochis, qui habent hujusmodi Conductitios, *quia & ipsi demum Dei domum negotiationis faciunt*, dixerat: *Ipsi Conductores cum suis Conductitiis pari sorte censendi, & quasi transgressores canonum arguendi & cavendi. Velim hic esse commonitos quosdam Episcopos & Abbates, qui sub nomine Plebanorum palliant fœditatem Conductitiorum suorum.* Constitutiones Ecclesiæ Barchinonensis an. 1288. tom. 4. Anecdot. Martenii col. 608. *Noverint universi, quod nos Frater B. miseratione divina Barchinonensis Episcopus, & Capitulum ejusd. Eccles. Barchinon. & deservientium in eadem, in melius reformare statuimus, & perpetuo ordinamus, quod omnes Clerici Beneficiati in dicta nostra Ecclesia, & alii etiam Clerici Conductitii in Ecclesia deservientes vice Beneficiatorum, continue & assidue intersint omnibus horis Canonicis in ipsa Ecclesia à Cantico Graduum usque ad Completorium, sicut in manu Episcopi in præsentia Capituli promiserunt.*

¶ 1. CONDUCTOR, Qui conducit, vector. Chronicon Parmense ad ann. 1284. *Quum Commune Parmæ faceret conduci certam quantitatem salis de versus Bononiæ Parmam, & Conductores & vecturales non venirent per stratam rectam propter guerram Mutinensium.*

¶ 2. CONDUCTOR, CONDUCTRIX, Qui & Quæ agit lenocinium. Laurentius Byzinius in Diario belli Hussitici, apud Ludewig. tom. 6. pag. 183. *Item quod manifesti peccatores, adulteri & adulteræ, fornicatores & fornicatrices, Conductores & Conductrices, ruffiani & meretrices... non tolerentur absque pœna.*

¶ 3. CONDUCTOR, in Formula veteri apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 127. de eo dicitur, si bene conjecto, qui Campionem seu pugilem conducit ad duellum, ut alias fieri consueverat: *Camphioni cadenti dextra manus incidatur. Ceteri vero partis testes manus uniuscujusque redimant. Conductor Widrigild suum tribuat.* Vide *Campiones* col. 105.

¶ 4. CONDUCTOR, Redemptor, qui certa pecuniæ summa reditus Ecclesiæ Romanæ *conducebant* vel emebant, ut ex iis quæstum facerent. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 449. *Incipiunt relationes ex authenticis desumptæ de præjudicio, quod fecerunt nobis Actores S. Rom. Ecclesiæ... Teuto Conductor tulit de casale Orclaniæ hortum cum arboribus, & pecora* x. *Gualdefridus Conductor tulit nobis de casale Cosiniaco pecora* III. *boum paria* III. *De Casale Berbusano tulit Anzipertus Conductor terræ & vineæ uncias* II. *pecora* VIII. *& de Paterno unciam* I. *quæ nobis retradita fuit.* Passim occurrit pagg. seqq.

5. CONDUCTOR. CONDUCTORES, Qui conductum præstant, *duces Conductorii*, Gauterio de Bellis Antiochenis pag. 460. Διασῶσται & ἀποσῶσται, Constantino Porphyrogenito de Administrat. Imp. cap. 7. Luithprando in Legat. & Pachymeri lib. 10. cap. 6. Gloss. Lat. Græc. *Deductores*, καθοδηγοί, ἀρχηγέται. Laurentius Leodiensis in Hist. Episcoporum Virdunensium: *Ab eis Conductum pro salute sui corporis quæsivit, pollicitantibus quos vellet Conductores denominavit, &c.*

¶ CONDUCTORIA, Districtus *Conductoris* seu territorium, inquo redemtor redditus percipiebat. Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 453. *In Bussale uncias* IV. *& est in Conductoria Raciperti... in Optiano uncias* III. *in Cond. ctor'a*

Raciperti ... in Cisternule uncias II. *in Conductoria Sansonis ... in Criptule unciam* I. *in Conductoria Luponis.* Vide *Conductor* 4.

¶ CONDUCTORIÆ LITTERÆ, Commeatus, Gall. *Sauf-conduit.* Bulla Nicolai V. PP. an. 1453. in Bullario Carmelit. pag. 237. col. 1. *Quidam etiam alii ex fratribus prædictis absque Superiorum suorum licentia, acquirentes sibi à sæcularibus etiam Nobilibus Litteras Conductorias & defensorias contra religionem & ad Romanam curiam pergentes, &c.*

CONDUCTURA, pro *Conductio.* Occurrit in lege Longobard. tit. 21. §. 4.

1. CONDUCTUS, nostris *Sauvegarde*, [Defensio, tutela, præsidium, comitatus, Gall. *Escorte.*] Constantino de Administ. Imp. cap. 12. *διάσωσις*. Charta Lotharii Regis Francor. apud Vassorium in Annalib. Noviomens. pag. 925. *Suscipimus etiam eum in Conductu & custodia nostra.* [Contractus anni 1275. inter Abbatem Mediani Monast. & Cunradum *de Landesperg*, in Hist. ejusdem Monast. pag. 334. *Dictas curias ... in protectione mea recipio & Conductu.*] Philippus Eystetensis Episcopus in Vita S. Willibaldi cap. 16. *Ut quocunque pergere vellet, eorum Conductu cum pace iret ac rediret.* [Charta Philippi Regis Franc. ann. 1091. pro Archiepiscopo Rotomag. apud D. *Brussel* tom. 1. de Usu feudorum pag. 281. *Cum autem ad curiam meam venerit, mittam ei Conductum ad Calvum-montem sive ad Pontem Isoræ.* Charta Johannis Regis Angliæ in Libro nigro Scaccarii pag. 381. *Petiit ab eis Conductum, ut ad nos venire posset, ad quærendam pacem nostram.*] Occurrit præterea in Capitulis Caroli Calvi tit. 11. cap. 9. tit. 31. cap. 31. apud Ratherium Veronensem in Itinerario pag. 265. Fulbertum Carnotensem Epist. 93. Joannem Sarisberiensem in Proœmio Policratici, Hildebertum Cenomanensem Epistola 26. Ordericum Vitalem lib. 2. pag. 392. Matthæum Paris pag. 445. &c. Philippus de Bellomanerio in Consuetudine Bellovacensi MS. cap. 67. *Toutes les fois qu'aucuns n'ose venir à droit, de peur de ses anemis, le Signor li doit bailler Conduit. Mais li Conduit & li envoi qu'il fet en autrui cort, est aus cousts de cix qui les requieront.* Le Roman *de Garin* MS.

> *Més l'Empereres n'ot pas mis en obli*
> *La felonie que li ot fet Garin,*
> *En son Conduit li ot Guillaume ocis,*
> *Grant felonie & grant pechié en fist.*

Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

> *Le Heraut se parti, & le cheval brocha,*
> *Le sauf Conduit du Seigneur droit à son col porta.*

Saufalant dicitur in eodem Chronico:

> *En coste lui ala, & manda Saufalant.*

Vetera Statuta MSS. oppidi Arearum, (*Yeres*) in Provincia an. 1237. *Item és establuts que degum trop d'aver gros vo menut non ause jacer deforas, sinon que sia en Souhalat sufficiement, non si entent de bous laurans sot à la pena de* 10. *sols.* Formulæ conductus exstant apud Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 51. & 125. Formulam aliam habemus apud Hesychium Milesium lib. περὶ σοφῶν, & Suidam in Potamone.

2. CONDUCTUS, Quod pro rerum quæ exportantur securitate, Domino exsolvitur, alias *Guidaticum.* Charta Rodulphi Viromanduor. Comit. *Concessimus & dedimus Ecclesiæ B. Medardi de Capi ad luminaria facienda singulis annis* 10. *solidos in Conductu mercatorum, quod vulgo dicitur Guionagium, capiendos Peronæ, & in festo S. Remigii percipiendos, &c.* Charta Adolfi Imp. an. 1293. in Insulis Rheni: *In Comitatu alicujus Comitis, qui in ipso flumine recipit teolonia & Conductus, &c.* Charta Ludovici VII. Regis Franc. an. 1153. in Tabulario Fossatensi lib. 19. *Quod in villa quæ dicitur de Seaux, Ecclesia Fossatensis habeat totum fundum terræ, & omnimodam justitiam in hospitibus ibi commorantibus, & Nos in eadem villa semel in anno herbergagium, Conductum, & pedagium, &c.* [Alia Charta ejusdem Regis an. 1171. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. p. 66. *Juraverunt etiam sese nihil in stratis neque pro pedagio, neque pro Conductu sive guisagio ... à transeuntibus accepturos.*] Vetus Charta apud Augustinum *Du Pas* in Stemmat. Armoric. part. 1. pag. 246. *Ita dico, ut nullus mihi consuetudines, id est, teloneum & Conductus reddat.* Ita *Conduit* appellatur in Regesto Peagiorum Parisiensis urbis, tributum, quod exsolvitur pro mercibus quæ per urbem, & ultra ejus banleucam transvehuntur. [Plura vide in *Guida.*]

¶ CONDUCTUS NUNDINARUM, Qui solvitur à mercatoribus ad nundinas venientibus. Regestum Campaniæ, apud D. *Brussel* tom. 1. de Usu feudorum pag. 42. *Apud Musteriolum, in terris & hospitibus & in Conductu nundinarum.*

¶ CONDUCTUS, Nundinæ ipsæ, aut aliud simile commercium, ut videtur. Miracula B. Simonis de Lipnica, to. 4. SS. Julii pag. 562. *Feria quarta post Conductum Paschæ.* Et mox infra: *Infirmitas duravit à sabbato proximo post Conductum Paschæ usque ad feriam quartam proximam.* Nisi idem sit quod post *Clausum Paschæ.* Vide in *Pascha.*

3. CONDUCTUS. Tabularium Palense in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 11. *Dedi ei in fiscum & filiis suis* 12. *Conductus, quos ipse Guillelmus Dux Aquitaniæ habebat in Clairag, & à Clairag usque ad Arganjon in Bearn, & à Maria in Eleron, & omnia quæ pertinent ad ipsos Conductus de re Comitis.* Quo loco Marca *Conductus* appellari ait *les rentes affectées à l'entretenement des Comtes de Gascogne, lors qu'ils venoient faire leurs visites & chevauchées dans le pays.* Sed videtur potius esse id quod *Albergatam* vocabant, seu *Mansionaticum*: nam & *Conductus* hospitia appellarunt Latini Scriptores. Seneca lib. 6. de Benefic. cap. 5. *Nec Conductum meum, quanquam sis Dominus, intrabis.* Petronius: *Paulo ante in Conductum meum accurrit.* Julius Africanus lib. 2. Hist. Apost. *Mansit toto biennio in Conducto suo, & suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum.* Infra: *Ipse autem Paulus mansit Romæ toto illo biennio in Conducto suo.* Agobardus contra Judæos: *In ipsa autem Roma biennio in suo habitasse Conductu, &c.* Concilium Bituricense an. 1336. can. 12. extremo: *Omnes tamen tales & similes & singulos auctoritate hujus Concilii excommunicamus in his scriptis, eorumque familiam seu Conductum Ecclesiastico supponimus interdicto.* Sed & ita *Conductus* accipitur in Capitulis Caroli Calvi tit. 12. c. 9. & in Edicto Pistensi cap. 31. Hinc *Conductor*, pro hospite & stabulario, apud Rutilium. [Haud scio an eadem notione, in Leonis IX. PP. Bulla pro Parthenone S. Laurentii in Hesse, apud Lud. *Laguille* in Probat. Hist. Alsac. pag. 26. col. 1. *Quarta pars Ecclesiæ de Tesselingen cum Conductu & omni integritate. Ecclesia de Belnoylre tota cum Conductu & omni integritate.*]

¶ 4. CONDUCTUS, Canalis, tubus, Gall. *Conduit.* Hist. Beccensis MS. pag. 468. *Ut facilius ad Monasterium deduceretur aqua, permisit idem Willelmus, ut per totam terram suam per Conductum Monachi deportarent.* Acta S. Franciscæ Rom. tom. 2.

Martii pag. 104. * *Qui cum veniret per unum Conductum, omnes venas & membra ... solabatur.*

¶ 5. CONDUCTUS, Cibus ad communem refectionem appositus. Charta Hugonis Abbat. Insulæ Barbaræ, in Maceriis ejusdem to. 1. p. 113. *Quotiescumque breve Fratrum Monasterii S. Petri foris muros portæ ad nos venerit, pulsatis signis, septem officia plenaria in Conventu persolvantur, & per tres dies in refectorio Conductum habeant.* Privilegium Pontii Arelat. Archiep. pro nova Basilica Montismajoris an. 1016. laudatum à Mabillonio to. 4. Annal. Benedict. pag. 250. *Ut pascat tres pauperes ad unum manducare de ipso Conducto, quo ipse manducaturus est.* Statuta Eccl. Lugdun. an. 1251. apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 77. *Statuimus & juramento firmamus, quod quilibet Canonicus, seu alius Beneficiatus, non habeatur pro residenti, nec aliquid capiat in divisione terrarum, nec cotidianas distributiones in scholis, nisi per dimidium annum primo fecerit residentiam in Ecclesia nostra: pro residenti tamen tenebitur, si teneat Conductum continuum & perseveraverit.* *Conductus* hic idem est qui Convictus, communis mensa, vel saltem communis habitatio.

CONDUCTUS, [f. Ead. notione.] Tabular. Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 12. *Unus mansus debet porcum unum .... & multonem denariorum* 8. *& agnellos* 2. *pro recepto, excepto eo Conducto, quem dederit recipienti eos.* Infra: *Et de his omnibus bene recipere ipsum villanum, aut suum missaticum qui ista Conduxerit.*

CONDUCTUS THESAURI, Cui obnoxii erant urbium incolæ. Charta Edwardi III. Regis Angl. tom. 2. Monastici Angl. p. 71. *Sint quieta de omnibus placitis, querelis, ... & de pontium & castrorum ædificatione, & de Conductu Thesauri, &c.*

¶ CONDULCARE, CONDULCORARE, Dulce reddere. Vetus Interpres Eccli. 27. 26. *Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abjiciet: in conspectu oculorum Condulcabit os suum, & super sermones suos admirabitur.* Gaufredus Canonicus Regul. Ep. 33. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 531. *Ipse* (Deus) *arva arentia irrigat, & torrentem spinarum ac mare mortuum Condulcorat.*

¶ CONDULIUM, pro *Edulium*, ut puto. Continuatio Chronici Andreæ Danduli, apud Murator. tom. 12. col. 454. *Carentes autem carnibus, oleo & aliis adminiculis compellebantur muscipulas edere atque canes, & vulgus etiam quotidie fœtidos & fracidos, & Condulia ex lacunis legebant ad vendendum & ad cibum, ita ut si devotionis causa tantam austeritatem passi fuissent, antiquos Patres in heremo superassent.*

¶ CONDUM, *Consilium*, apud Papiam.

CONDUMA. Vide *Condamina.*

¶ CONDURARIUS, Sarcinator, vulgo *Coûturier.* Inquisitio MS. pro Canonizatione B. Yvonis: *D. Yvo fecerat fieri quandam tunicam pro se; Condurarius venit ad domum suam, ut videret utrum esset bene facta, &c.* Vide *Codurerius.*

CONDUS, *Scyphus, patera, poculum unde bibitur.* Ita Gloss. Arabico-Lat. Papias, & Joan. de Janua.

CONE & KEYE, seu ut in Bractoni MSS. Codicibus legi annotat Cowellus, *Kover & Key*, ad verbum significat operculum & clavem: metonymice autem illas res quæ sub operculo, aut clavi à prudentioribus matribusfamilias custodiri solent. Apud eumdem Bractonum in lib. 2. c. 37. §. 2. femina, in Sockmannis, dicitur esse plenæ ætatis, *cum possit & sciat domui suæ disponere, & ea facere quæ pertinent ad dispositionem & ordinationem domus, ut sciat quæ pertineant ad Cone & Keye, quod quidem esse non poterit ante* 14. *annum vel* 15. *quia hujusmodi ætas requirit discretionem & sensum.* Idem §. 3. *Quia in tali ætate potest disponere domi suæ, & habere Cone & Keye.*

¶ CONECTA, Capsa sacrarum reliquiarum, Gall. *Chasse*, Hisp. *Custodia.* Notitia Ecclesiæ Catanensis apud Rocchum Pirrum Siciliæ Sacræ pag. 53. *Caxectam unam de cristallo cum argento deaurato circumquaque cum diversis reliquiis multorum Sanctorum, Conectam unam de argento deauratam cum multis & diversis reliquiis Sanctorum.* Suscipor utrobique legendum esse *Caxectam*, nisi forte *Conecta* dicta fuerit à *Conum*, quod hæc capsa figuram habuerit *Coni* seu pyramidis.

¶ CONELLUM, Dolium. Charta anni 1409. apud Rymerum tom. 8. pag. 576. col. 2. *Septem ardicos pro quocumque dolio sive Conello.* Lege *Tonello*, Gall. *Tonneau.*

CONESTABILIS, CONESTABULARIUS, CONESTABULUS. Vide *Comes stabuli.*

¶ CONFABULA, Socia quæ confabulatur. Vita S. Waldetrudis tomo 1. SS. Aprilis pag. 838. *Cum hanc visionem quibusdam suis Confabulabus humiliter retulisset.*

¶ CONFABULARIS, Socius, collocutor, qui confabulatur. Acta S. Cononis tom. 7. Maii pag. 7. *Conon ... Confabularis Angelorum.*

CONFABULATI, [Qui ex *fabula* seu fœdere nuptiali orti sunt.] Vide *Gamales.*

¶ CONFALO, CONFALON, ut *Confano*, Vexillum; unde

¶ CONFALONERIUS, Vexillifer. Vide *Guntfano.*

¶ CONFAMILIARIS, Ejusdem familiæ, in Annal. Benedict. tom. 2. pag. 456.

¶ CONFAMULANS, Eadem notione, in Chronico Parmensi ad an. 1304.

CONFANO, Vexillum, *Gonfanon.* Orig. Murensis Monast. pag. 29. *Sunt hic & 2. offertorialia, & linteum, analogium subter Evangelium ponendum in festivis diebus, & 5. Confanones & 1. sericum super sedile Sacerdotis ponendum.* Vide *Guntfano.*

¶ CONFANONARIUS, Vexillifer, Gall. *Gonfanonier.* Vita Urbani II. PP. apud Ruinartium, to. 3. Operum posthum. Mabillonii pag. 183. *In festo S. Georgii super quodam equo albo, una cum Confanonariis Mediolanensibus numero duodecim.*

¶ CONFANTES, Simul fantes. Joannis Trosteri Epist. apud Raym. Duellium Miscell. lib. 1. pag. 232. *Quid est quod tanto concitato gressu, submissis cervicibus, collectis capitibus, divo quodam silentio Confantes aulam petunt regiam?*

CONFARREATIO, *Confacrorum* [sacrorum] *communicatio. Confarreatus, consociatus*, in Glossis Isid. Gloss. Lat. Græc. *Confarreatus*, συμβιώσεως χάριν ζευχθείς. *Farre convenire in manum*, apud Ulpianum tit. 9. Charta Clodovei I. Regis Franc. pro Fundat. Abbat. Miciacensis tom. 5. Spicilegii Acheriani p. 303. *Miciacum concedimus, & quidquid est fisci nostri intra fluminum alveos, & per sanctam Confarreationem & annulum inexceptionaliter tradimus.* [Plinius 18. 3. *Quin & in sacris nihil religiosius Confarreationis vinculo erat.* Respiciunt confarreata matrimonia, in quibus alias Romani placentam in templum deferebant, ex qua gustabant recens conjugati. Vide Brissonium de ritu nuptiarum & Lipsium ad 4. Annalem Taciti cap. 16.]

¶ CONFECTÆ, Fructus saccharo conditi, Gall. *Confitures.* Computum anni 1333. Hist. Dalphin. to. 2. p. 278. *De zuccaro albo libras 12. taren. 11.*

Item

Item de Confectis libr. 12. *taren.* XII. Alium locum vide in *Camerlengus.*]

CONFECTIO, *Confectionarius. Confectio*, vulgo *Medicina*; *Confectionarius*, qui confectionem parat, Apothecarius. Constitut. Siculæ l. 3. tit. 54. §. 3. *Confectionarii vero facient Confectionem expensis suis cum testimonio medicorum.* Infra: *De simplicibus confectionibus & medicinis.* [Memorabilia Humberti II. Dalphini ann. 1343. ex Adversariis D. *Lancelot*: *Item die* XIX. *Aprilis fecit unam Confectionem de una magna olla tenente circa unum sestarium de vino pomorum Gratianopolis, de aliis pomis albis, de duobus panibus grossis facchari, de p.. bus decinerandis pretiosis, de auro fracto in pulverem seu limaturam, quod decostitit circa* CC. *floren. dicens eam invenisse in libro medicinæ, & hoc fecit motu suo contra voluntatem Medicorum, & fecit fieri unam bacignam de auro purissimo, in quo hæc omnia posuit, qui ponderabat* XVIII. *marchas auri fini.*] *Confectiones venenatæ*, apud Cortusios lib. 8. Chron. c. 4. Vide Statuta Facultatis Juris Civilis Academiæ Viennensis in Austria tit. 11. §. 4.

CONFECTOR, Carnifex, qui hominem conficit. Gloss. Lat. Græc. *Confector*, ἀναιρέτης. *Confectores*, κατάβολοι, ubi Scaliger καταβόλοι restituit. Glossar. Basilic. Κομφάκτωρ, ταλαιπωρας-ής. Ado in Martyr. 26. Jan. in S. Polycarpo: *Ad ultimum videntes scelerum ministri corpus igni non posse consumi, jusserunt propius accedere Confectores, & corpus, si ignis cessarat, mucrone transfodere.* Euseb. lib. 4. c. 14. de eodem Sancto: Ἐκέλευσαν προσελθόντα αὐτῷ κομφέκτορα παραβῦσαι τὸ ξίφος. Adde Epistolam Ecclesiæ Smyrnensis de Martyrio ejusdem S. Polycarpi num. 16. Apud Suetonium in Augusto cap. 43. *Confectores ferarum. Malis artibus inimicos Conficere*, in lib. 5. Cod. Th. de Maleficis.

CONFECTORIUM, Locus ubi bestiæ trucidantur. Gloss. Græc. Lat. χοιροσφαγεῖον, *Confectorium.*

CONFECTUARII, Qui bestias conficiunt, carnifices. Vetus Inscript. *Confectuariorum & suariorum corpus.*

CONFECTURA, Clades, nostris *Déconfiture.* Rigordus an. 1198. *In illa vero Confectura capti fuerunt viri nominati, &c.* Utitur rursum ann. 1208. Vide *Disconficere.*

CONFECTURÆ, Dulciaria, Gallis, *Confitures.* Occurrit in inquisitione de Vita & moribus B. Joannis Episc. Vicentini. [Vide *Confecta.*]

¶ CONFEMINA, Conjux, uxor. Acta SS. Aprilis tom. 1. p. 53. ubi de quinque Martyribus Franciscanis in India: *Contigit litem oriri inter hospitem & ejus Confeminam.*

¶ CONFEOFFATUS, Una feudo donatus. Vide *Feudum* sub finem.

CONFERENTIA, Papiæ, *Collatio, confœderatio, sacrorum communicatio.* Isidorus in Gloss. *Conferentia, collatio*: nos etiamnum *Conference* eadem notione dicimus. [Vide *Collatio apud Monachos.*]

¶ CONFERENTIA ARMORUM dicitur de obsidentibus & obsessis arma sua quasi simul *conferentibus*, dum hi illorum impetum repellere conniuntur. Epistola Magistri Hospitalitatis Jerosolymitanæ de obsidione Rhodi à Turcis apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. p. 297. *Turci vero perpulchre armati* IICIↃ. *super muros erant confertissimi, qui secum magnam Conferentiam armorum vi propellere & loco expellere nitebantur.*

¶ CONFERIATUS, *Sociatus.* Glossar. Isid. Mallem *Confarreatus*, ni forte quis præferat *Confœderatus.* Vide *Confarreatio.*

CONFERNOVA, Una è 12. speciebus augoriorum, de quibus in verbo *Venta*, quæ describitur à Michaële Scoto de Physionomia cap. 56. *Confernova est augurium quando prius invenies hominem vel avem euntem vel volantem, & se repauset ante te in dextra parte tui, vidente te: & istud est tibi bonum signum super negotio.*

CONFERT, Unum è 12. Auguriis, de quibus mox. Vide *Fert*, & *Venta.*

CONFERTUM. Glossæ MSS. *Confertum, conlatum, plenum.* Item *Confertum, comportatum, plenum.* Collectio Canonum Martini Bracarensis cap. 61. & Gratianus Dist. 44. *Non liceat Sacerdotibus vel Clericis, sed nec religiosis laicis convivia facere de Confertis.* In MSS. *Non licet Sacerdotes vel Clericos, sed nec religiosos laicos convivia facere de Confertis.* Atto Episcopus in Capitulari cap. 55. habet *Collatis*: *Quod non oporteat Sacerdotes aut Clericos ex Collatis, vel commessalibus convivia celebrare.* Hæc autem sumpta sunt ex Concilio Laodic. cap. 54. Οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν: ubi Isidorus Mercator, *Ex symbolis, quæ vulgus Commensalia appellat*, vertit. Sunt igitur *Conferta*, symbolæ, seu *Collationes*, uti appellantur in Glossis veterib. *Collatio*, σύγκρισις δεῖπνου. Collatio, συνεισφορὰ, συνεισένεξις, συντέλεια. Gloss. Græc. Lat. συνεισφέρω, *Collationem fero, confero.* συνεισφορὰ, *Collatio.* *Fertum* dixerunt veteres, pro *oblatione*, ut est apud Isid. lib. 6. cap. 19. Unde *Fertores, ferto libantes*, in Gloss. Isid.

CONFERVETUS, Una è 12. speciebus auguriorum, de quibus in verbo *Venta*, quæ sic describitur à Michaële Scoto de Physionomia c. 56. *Confervetus est augurium, quando prius invenis vel vides hominem vel avem se repausantem in dextra parte tui, te vidente: & istud est tibi malum signum super negotio.*

¶ CONFERUI, *Cognovi, comperi.* Gloss. Isid. cum Excerptis Pithœanis.

CONFESSA, Sanctimonialis. Vide post *Confessor* 4.

¶ CONFESSARE, Confiteri, agnoscere, declarare, Gall. *Confesser, avouer, declarer.* Charta Ludovici Hutini Regis Franc. inter Instrum. to. 1. Annal. Tolos. p. 61. *Quod ex nunc & deinceps perpetuo ab hujusmodi debitis inquirendis & exigendis omnino cessabitur, nisi sint adeo clara & Confessata in judicio coram Commissariis ad hoc deputatis.* Charta Annæ Dapsaco Dominæ de Monte Astruco ann. 1488. *Tanquam pro re clara, liquida, cognita, notoria, manifesta & in judicio Confessata.* Legitur apud Baluzium Hist. Arverniæ to. 2. p. 320. in Charta anni 1354. Limborch. Hist. Inquisit. p. 39. in Lib. Sent. & Actorum Inquisit. Tolos. Rymer. tom. 5. p. 767. col. 1. to. 8. pag. 275. col. 1. to. 14. pag. 468. col. 2.

¶ CONFESSARE, Peccata sua Sacerdoti declarare, Gall. *Se Confesser.* Vita S. Philippi Archiep. Bituric. apud Marten. tom. 3. Anecdot. col. 1938. *Petronilla ... non sentiebat manus, nec poterat eas movere, & ita stetit ab hora nona usque ad Completorium, vel circa: tandem Confessata, & voto facto dicto Philippo, statim sanata fuit, & postmodum non habuit illam infirmitatem.* Statuta MSS. Milonis Episcopi Aurelian. n. 4. *Si adulti fuerint suis Sacerdotibus Confessati.* Usus Monasterii Culturæ Cenoman. *In tribus diebus ipsis Confessant se Fratres.*

¶ CONFESSARE, Confitentium pœnitentium peccata audire, Gall. *Confesser.* Israël Canonicus in Vita S. Erici Regis Sueciæ to. 4. Maii pag. 196. *Affligebatur animo, quod eam non Confessasset, & quod ei sacramenta non ministrasset.*

CONFESSARIUS. Vide *Confessor* 3.

1. CONFESSIO, Professio, responsio, in leg. 4. Cod. Theod. de Maleficis: *Aruspicum & vatum prava Confessio. Confessiones testium*, depositiones, in l. ult. ad Legem Juliam de Vi, eod. Cod.

2. CONFESSIO. Confessiones appellarunt veteres Sepulcra Martyrum, seu *Confessorum*, quibus ut plurimum imposita erant ipsa altaria: unde proprie ita dictus locus sub majori altari positus, quo Sanctorum reliquiæ ac corpora reconduntur. Ceremoniale Episcop. lib. 1. c. 12. *Locum, qui in plerisque Ecclesiis sub altari majori esse solet, ubi SS. Martyrum corpora requiescunt, qui Martyrium, seu Confessio appellatur*, &c. Ordo Romanus de Dedicatione altaris: *Hac expleta* (oratione) *ponat Chrisma in Confessionem per angulos quatuor in Crucem, dicendo, &c.... tunc ponat tabulam super reliquias.* Gervasius Dorobernensis in Descriptione Ecclesiæ Cantuariensis: *Ad hæc altaria nonnullis gradibus ascendebatur à Choro Cantorum, quam cryptam vel Confessionem Romani vocant.* Histor. Translat. S. Austremonii: *Hæc demonstratio facta fuit subtus majus altare, in inferiori crypta, quæ vocatur Confessio.* Ita usurpant Senator lib. 10. Ep. 2. Anastasius Bibl. in Vitis PP. pag. 26. 28. 31. 32. 33. 34. 46. 108. 117. 173. &c. Guaiferius Monachus in Vita S. Secundini Episcopi n. 18. Triumplus S. Remacli cap. 22. [Vita S. Aldrici Episcopi Cenoman. n. 2.] & alii passim Scriptores. Nolim vero fidem præstes Perdiccæ Ephesio de Thematib. Hierosol. vers. 139. scribenti de vocis origine plane ridicula. Porro κατάβασιν, *Confessionem* vocat Theophanes p. 362. quod ad eam per gradus aliquot descensus pateret. Sed & ipsum Martyrium *Confessionem* appellat Lactantius lib. de Mortib. Persec. n. 15. *Comprehensi Presbyteri & Ministri, & sine ulla probatione ad Confessionem damnati.*

¶ Confessorium, Eadem notione. Laudes Papiæ apud Murator. to. 11. col. 19. *Ex ipsis Ecclesiis quindecim vel circa reperiuntur, quæ cryptas maximas cum testudinibus & columnis marmoreis habent, quæ vulgo Confessoria vocantur, in quibus Sanctorum corpora requiescunt intra marmoreas arcas.*

Confessio interdum sumitur pro ipso *Confessionis* seu altaris ornamento, quod Anastasius in S. Joanne PP. *Ornamentum super Confessionem* appellat: *Positum est ornamentum super Confessionem B. Pauli Apostoli de gemmis prasinis & hyacinthinis.* Idem in S. Hilario: *Confessionem S. Joannis Baptistæ fecit ex argento quæ pensabat libras* 100. Ita in S. Anastasio, S. Symmacho, Honorio I. Leone III. &c. p. 31. 33. 46. 123. 132. 150. 156. &c.

Confessio etiam aliquando pro Basilica, vel potius oratorio usurpatur. Joannes Archidiac. Barens. de Invent. S Sabini c. 1. *Illi autem retulerunt ei respondentes eandem fuisse Archiepiscopatus Ecclesiam, quæ modo est Confessio.* Id est, Ecclesia particularis, non Metropolitana. Infra: *Altare prædictæ Confessionis, ... altare vetus quod erat in Confessione.*

Caput Ponere *super Confessionem B. Petri.* Bulla Gregorii IV. PP. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis p. 145. *Et posito capite & pectore super corpus & Confessionem S. Petri Apostoli, tibi tuisque successoribus vicem nostram perpetuo retinendam, publicamque evangelizandi tribuimus auctoritatem.*

Capillos (Monachi) *tonsurati in Confessione deponere.* Regula S. Aureliani cap. 4. *Si quis laïcus tonsurandus est, de Capillis illius in Confessione mittatur, ut ei testimonio sit.* Id est, in Ecclesia.

3. CONFESSIO, ἐξομολόγησις, qua delictum nostrum Domino confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Ita Baronius an. 50. n. 17. & seqq. ubi plura de Confessione & ejus apud veteres usu: de quo etiam consulendi Menardus ad Sacramentar. Gregorii M. p. 225. 231. & seqq. vir doctissimus Joann. Mabillonius in Præfat. ad to. 3. Vitarum SS. Ordinis S. Benedicti n. 73. & seqq. & Steph. Baluzius ad Reginonem p. 616. & alii passim, ubi de formulis Confessionum, maxime generalium.

Confessiones Recipere, *& pœnitentiam pœnitentibus judicare* dicuntur Sacerdotes in Concilio Remensi II. can. 12. ubi perperam *indicare*; nam *judicare* est decernere: hinc *Judicia pœnitentium*, de quibus in voce *Pœnitentialis*. Vide Addit. III. Capitul. cap. 31.

Confessiones Facere, id est, suum *Confiteor* dicere. Joannes Episc. Abrinc. de Offic. Eccles. *In capite jejunii; Nona dicta, Clerus & populus ante altare ab uno quoque Confessione singulariter facta, & pœnitentia accepta, prosternantur, & sic ab Episcopo vel à majore Ecclesiæ Sacerdote absolvantur.*

Confessiones Exigere, *pœnitentiam cum cautione imponere* jubentur Chorepiscopi in Charta Ebonis Remensis de Ministris.

Confessiones Dare dicebantur Monachi, vel Canonici, qui ad Primam canendam in Ecclesia convenientes, completo ipso officio, ante Psalmum 50. vicissim *donabant Confessiones suas*, dicentes: *Confiteor Domino & tibi Frater, quod peccavi in cogitatione & opere, propterea precor te, ora pro me;* & ille respondet: *Misereatur tui omnipotens Deus, &c.* Ita Crodegangus Metensis in Regula Canonicor. cap. 18. Pœnitentiale S. Columbani cap. 1. *Statutum est... ut demus Confessionem ante mensam, sive ante lectorum introitum, aut quandocumque fuerit facile, quia Confessio & pœnitentia de morte liberant.* Dicebantur etiam revera *Confessiones dare*, qui ad exomologesim ad Presbyteros accedebant, ut apud Theodulfum in Capitul. c. 31. 36. Herardum Turon. in Capit. c. 75. Ordericum Vital. lib. 7. p. 643. lib. 11. p. 835. in Vita S. Bertilæ Abbat. Kalensis c. 6. &c. Hugo Flaviniac. p. 267. *Sed qui ad Patris ire distulit exequias, ipse eo* (ejus) *qui sibi Confessionem daret, viaticum porrigeret, morienti exequias faceret, obsequio caruit, subita & inopinata morte defunctus.* Vide S. Columbanum de Pœnitentiarum mensura cap. 42. & infra *Pœnitentiæ* libellum.

Confessio, Oratio quæ à voce *Confiteor*, vulgo incipit, de qua consulendus Card. Bona l. 2. Rerum Liturg. cap. 2. num. 5.

Confessio, Locus in æde sacra, ubi Sacerdos priusquam ad Missam celebrandam accedat, confessionem seu exomologesim pronuntiat, ut auctor est Beletus de Divin. offic. c. 53.

Ita etiam appellabatur cellula in qua Presbyteri fidelium confessiones excipiebant. Hariulfus lib. 4. c. 27. *Erat enim super hoc officii ei deputata cellula, quam Fratres Confessionem vocabant, in qua ... is vir beatus multorum hominum scelerum enormitate devias per confessionis humilitatem, & suæ precis interventionem divinæ misericordiæ restituit animas.*

¶ Confessionum Pater. Vide *Confessor* 3.

4. CONFESSIO, Emolumentum quod ex fidelium confessionibus, seu exomologesi Sacerdotibus obvenit. Tabular. S. Cypriani Pictavensis fol. 27. *Arbertus de S. Jovino & Tomasia uxor ejus concesse-*

runt monachis S. Cypriani Ecclesias de Braja in honore S. Joannis & S. Petri constructas, & sepulturam, & baptismum, & Confessiones, & offerendam, & decimam de vino & pane, & oblationes de rogationibus, & quicquid offertur ad Ecclesias, & ad altaria, &c. Tabular. Episcopatus Ambian. an. 1281. fol. 27. *Habebit insuper Curatus gratuita quæ sequuntur: videlicet oblationes Confessionum, visitationes, vina nuptiarum, &c.* Charta Petri Episcopi Inculismensis ann. 1160. ex Tabul. S. Eparchii fol. 11. *Quicquid etiam in Confessionibus oblatum fuerit dividatur.* Tabularium Burguliense an. 1005. ch. 51. *Ego Alo Alonis filius... do Ecclesiam de Villa quæ dicitur Nioli, & fevum Sacerdotalem cum pane & candelis, & cum sepultura, simulque cum Confessionibus, & decima lanæ, porcorum, atque agnorum, &c.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 29. *Ecclesiam S. Sulpitii cum cunctis redditibus, scilicet baptisterio, offerenda, decimis, & Confessionibus, &c. Oblationes Confessionum*, in Charta an. 1234. apud eumdem pag. 434. & in alia apud Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ p. 274. Goffridus Vindocinens. lib. 3. Epistol. 40. *Si dicitis quod ille oblationem Confessionis habere debet, cui pœnitens confitetur: simili modo dicere potestis, ut oblationem altaris habeat, à quo Missa cantatur, & oblationem mortui, à quo mortuus sepelitur, & sic minister noster totum accipiat, ut nihil oblationum in Ecclesiis, quibus die ac nocte servimus, nobis relinquat.* Vetus Charta apud Augustinum *du Pas* in Stemmate Tinteniacensi pag. 572. *Sed si parrochiani Tinteniacensis Ecclesiæ qui extra castellum habitant, aliquid oblationis obtulerint, id sanctæ Mariæ & Abbatissæ proprium erit ad Nativitatem Domini, ad Confessionem in Quadragesima, ad adorandam Crucem, ad baptisterium, ad festivitatem S. Mariæ requirant parochiam suam matrem Ecclesiam. Quod si forte ibi, in capella scilicet, baptismum factum fuerit, vel sponsus benedictus cum sponsa, sive Confessio data, vel hujuscemodi alia, quod inde Presbyter Guillelmus habuerit, per Tinteniacensem habeat Sacerdotem.*

¶ Confessiones Tricenariæ, f. Emolumentum ex fidelium confessionibus Sacerdotibus obveniens quolibet mense, qui tricenariis, aut circiter, diebus constat. Charta Roberti Lingon. Episcop. pro Abbate Molismensi an. 1101. inter Instrum. to. 4. Gall. Christ. col. 151. *Similiter & de omnibus, quæ ad præfatam Ecclesiam pro sua dimiserunt salute morientes, tertiam... partem Sacerdos, duas vero partes ipsi percipietis. Eamdem percipere partem vestrum est in caritatibus, quæ vestro fuerint Sacerdoti, quomodocumque & à quolibet parrochiano fiant. Tricenariis quoque Confessionibus & reconciliationibus; item in benedictionibus nubentium & ipsius Sacerdotis procurationibus quoties redimuntur.*

5. CONFESSIO, Pœnitentia quæ per confessionem injungitur; sed maxime ea quæ in Monasterio exigitur. Sampirus Episcopus Astoricensis in Ordonio II. Rege Hispaniæ: *Aliam quoque duxit uxorem ex partibus Galleciæ nomine Aragontum, quæ postea ab eo fuit spreta, quia non fuit illi placita, & postea tenuit inde Confessionem dignam.* Idem in Adefonso Rege æra 964. *Huic consistenti in regno voluntas evenit arripiendi viam Confessionis; & in illius operibus satagens nuntios misit pro fratre suo Ramiro in partes Virci, dicens, qualiter vellet à regno discedere, & fratri suo tribuere.* Rursum ibidem: *Ad Legionem reversus, ab omnibus Episcopis, Abbatibus valde exoratus, Confessionem accepit, & vespere Aparitionis Domini ipse se proprio regno abstulit, &c.* Vetus Charta apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti to. 5. p. 37. *Ut faciatis ibidem Confessionem in vita sancta, & teneatis ibi Monasterium de nostro dato.* Epitaphium Ansurii Episcopi Orensis, apud Ambrosium Moralem lib. 16. c. 3. *En quem cernis cavea saxa tegit compago sacra præsulis auri per omnia illustrissimi viri, affatim fuit dogma sancta, & vita militavit clara, non extitit anceps de Domini vita, quia sic prorsus faleravit Confessio pia. Sinens cathedra prædicta, conglutinans se norma monastica, ibique egit cuncta, qui Domino congruit, subsequens Domini voce, requievit in pace, &c.* æra 960. Bulla Lucii PP. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 157. *Liceat quoque vobis Clericos vel Laïcos è sæculo fugientes liberos & absolutos ad Confessionem recipere, & eos sine contradictione aliqua retinere, &c.* Charta æræ 976. apud Sandovallium in Episcopis Pampilonensibus pag. 23. *Simul & orationibus fratrum* ibidem *in Confessione nominis Christi deservientium commendarem, &c.* Vide mox *Confessor* 4.

¶ 6. CONFESSIO, Fidelitatis professio. Ordericus Vitalis lib. 23. n. 29. Anno 1107. Robertus Abbas Cadomensis Falesiæ, ubi *Confessio Procerum coram Rege* Henrico *fuit, subita ægritudine percussus* interiit.

¶ 7. CONFESSIO, apud Monachos Fontanellenses idem quod apud alios *Proclamatio*, qua frater fratris delicta coram omnibus in Capitulo declarabat. Spicil. MS. Fontanell. pag. 226. *In Capitulo lecta lectione consueta de nataliciis Sanctorum debet legi de Regula B. Benedicti de hoc quod pertinet ad salutem animarum. Post agantur quæcumque ibidem aguntur, Confessio, &c. Confessio celari debet; itaque si quis deprehensus fuerit extra loqui de hiis, quæ acta sunt in Capitulo, districte emendari debet.* Vide *Clamare & Clamari dicebantur, &c.* in *Clamare* 2.

¶ 1. CONFESSIONALE, Sacrum pœnitentiæ tribunal, Gall. *Confessional.* Occurrit hoc sensu in Concilio Valentino anni 1563. & apud Vincentium Mariam in Constitutionibus Dominicanorum col. 121. &c.

¶ 2. CONFESSIONALE, Liber agens de Confessione, quales v. g. sunt Instructiones S. Caroli Borromæi. Conc. Limanum an. 1591. *Religiosi qui in doctrinis gerent curam animarum, habebunt penes se Concilia provincialia... itemque Catechismum & Confessionale & Sermonarium.*

¶ CONFESSIONARIUM, pro sacro pœnitentiæ tribunali, legitur in Conc. Hispalensi an. 1512.

¶ CONFESSIONISTÆ Molles, sic dicti Lutherani, quorum *princeps fuit Melancthon.* Cancellariæ Imperii Regest. sub Ferdinando II. Interim imperiale an. 1529.

1. CONFESSOR. Confessores dicti olim qui martyrio vitam pro Christo, quem palam confessi & contestati sunt, finierunt. Joannes Antiochenus & Synodus Orientalis in Epistola ad Cyrillum, apud Facundum Hermianensem lib. 8. *Quis autem deceptorum hominum de istis occasionem assumens, non Confessorem vocaverit, veluti propter illum passum, qui passus est ea, quæ etiam illi, qui in Ecclesia fulserunt, passi sunt.* S. Ambrosius lib. 2. ad Imp. Gratianum: *Jam satis, omnipotens Deus nostro exitio, nostroque sanguine Confessorum neces, exilia Sacerdotum, & nefas tantæ impietatis eluimus.* Paulinus Epist. 28. sub finem: *Niveas sacratorum Antistitum vittas & floridas Confessorum purpuras occurrentium manus afferent Angelorum.*

Confessores interdum etiam dicti ii, qui Christum palam & coram tyrannis, seu fidei hostibus

confessi, quolibet tormentorum vel pœnæ genere affecti, superstites tranquillam mortem obierant. Cyprianus lib. de Simplicitate Prælator. *Confessio exordium gloriæ est, non meritum coronæ: non perficit laudem, sed initiat dignitatem.* Mox: *Post Confessionem majus periculum est, quia plus adversarius provocatus est.* Item Serm. de Lapsis 5. *Religiosa vox Christum locuta est, in quem se semel credidisse Confessa est, &c.* Adde eumdem Epist. 7. 9. 10. 15. 30. 37. 52. 81. Pontius Diacon. in Vita ejusdem S. Cypriani: *Quis tot Confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrii superstites reservatos, incentivo tubæ cœlestis animaret?* Lactantius de Mortibus persecut. num. 15. *Comprehensi Presbyteri ac Ministri, & sine ulla probatione ad Confessionem damnati cum omnibus suis deducebantur.* Idem n. 16. *Novies enim tormenta cruciatibusque variis subjectus, novies adversarium gloriosa Confessione vicisti.* Acta S. Saturnini & Socior. n. 1. *Confessionis etiam ipsorum pugnas atque victorias cum in litteris digerimus, &c.* Infra: *Aggrediar sanctissimorum Martyrum felicissimam Confessionem.* Adde num. 15. Victor Tunnensis in Chron. *Hunericus Vandalorum Rex persecutioni per totam Africam insistens... Monachos atque Laïcos circiter millia exiliis durioribus relegat, & Confessores & Martyres facit, Confessoribusque linguas abscidit.* Alibi, de quodam Archimimo Christiano: *Qui cum fortis atque invictus maneret, jubet eum subire sententiam capitalem:... sed ille ut columna immobilis, Christo solidante, fortis effectus, Confessor revertitur gloriosus, & si Martyrem invidus hostis noluit facere, Confessorem tamen noluit violare.* Acta Passionis S. Maximini: *Bis Confessor es, tertio Martyr eris per gladium.* Alexander Monachus de Inventione S. Crucis, ubi de Episcopis qui Synodo Nicænæ interfuere: *Ὧν οἱ πλεῖστοι εἶσαν ὁμολογηταὶ, καὶ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες.* Vide Anastas. Bibl. in S. Fabiano, & S. Cornelio PP. p. 7. & Sidonium lib. 7. Epist. 17, &c. Obtinuit postmodum usus, ut omnes qui sancta & laudabili vita vixissent, sanctoque demum ac probato fine in Domino quievissent, Confessores appellarentur, inquit Baronius. Egbertus Archiepiscop. Eborac. in Excerpt. cap. 28. *Sancti Patres, quos Confessores nuncupavimus, id est Episcopi, Presbyteri, qui in castitate servierunt Deo.* Odo Cluniac. Præfat. in Vitam S. Geraldi Auriliac. *Cum igitur Confessor à confitendo vocetur, Geraldus tanto rectius Confessor dici potest, quanto justioribus factis Deum est confessus.* Vita S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaticensis:

Omnis Martyr Confessor: non sic quoque Martyr
Omnis Confessor.

Innocentius III. PP. de Mysterio Missæ lib. 3. cap. 10. *Ecclesia post tempus B. Silvestri cœpit sanctorum Confessorum memoriam celebrare.* Vide Filesacum ad Vincentium Lirinensem p. 105.

2. CONFESSOR. Confessores, Cantores qui sunt in inferiori Clericorum gradu, in can. 11. Concilii Carthag. ita dicti, inquit Menardus in libr. Sacram. S. Gregorii, quia *Confiteri* passim in sacra Scriptura, est Dei laudes decantare. Concilium Toletanum can. 5. *Nulla professa vel vidua, absente Episcopo vel Presbytero, in domo sua Antiphonas cum Confessore vel servo suo faciat.* Et can. 6. *Itemque puella Dei nec familiaritatem habeat cum Confessore.* Sacramentar. S. Gregorii: *Oremus & pro omnibus Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, Acolythis, Exorcistis, Lectoribus, Ostiariis, Confessoribus, Virginibus, Viduis, & pro omni populo sancto Dei.* S. Hieronym in Quæstion. in Genesim: *A Confessione itaque nomen Confessoris est dictum: verumtamen hic Confessio pro gratiarum actione, aut pro laude, accipitur, ut frequenter in Psalmis & in Evangelio, &c.* Idem in cap. 5. Isaiæ: *Omnis lingua cunctarum gentium barbararum non in Synagogis; sed in Christi Ecclesiis Confitetur Deum.* Vide Clement. l. 8. Constit. Apost. c. 23.

3. CONFESSOR, Qui hodie *Confessarius*. Walafridus Strabo de Visione Vettini Monachi:

Confessor Fratrum, gnarus conferre medelam.

Occurrit apud Ditmarum l. 8. Aigradum Monach. in Vita S. Ansberti Archiepisc. Rotomag. num. 22. In Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 1. pag. 5. & apud recentiores non semel. *Pater Confessionis*, in Regula Ordinis *de Sempringham* c. 3. *Sacerdos Confessionis*, cap. 5. Vita S. Bertini c. 7. *Huic vero Wauberto & conjugi pater Confessionum fuit B. Bertinus. Cui Abbas officium Confessionum injunxerit*, in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. c. 31. Vide eruditum Mabillonium in Præfat. ad tom. 3. Vitarum SS. Ordinis S. Benedicti num. 86. 87.

☞ Valesius pag. 198. Valesianorum, relatis Guillelmi de Nangiaco verbis his: *Aliquando postquam jam sederat* (S. Ludovicus) *coram Confessore ad confitendum*, subdit: Sic & hodieque in Asia & in tota Græcia Græci confitentur peccata Presbyteris, sedent utrique Confessor scilicet seu Presbyter, & pœnitens confitensve: ita ut colloqui inter se familiariter & sermones de rebus suis habere videantur: ut accepi à Monacho Jacobita seu Dominicano reformato, qui Græciæ & Asiæ insulas viderat, ibique erat commoratus, nimirum à Jacobo *Goar*.

Confessarius Regis, quo nomine subscribit Didacus Fernandus Chartam Ordonii II. Regis æræ 947. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Bened. tom. 4. pag. 450.

Confessor Pauperum. Vita S. Hugonis Abbatis Bonævallis num. 8. *Quidam famulus cellerarii infirmatus est usque ad mortem, & confessus est peccata sua Monacho pauperum Confessori, ... & injunxit illi infirmo, ut hoc confiteretur* (peccatum) *Abbati, &c.* Occurrit rursum infra.

¶ Confessarius, Qui peccata sua confitetur Sacerdoti. Chronicon Mellicense pag. 328. col. 1. in Regula reformat. Monast. Mellic. *Confessarius autem nude, pure, humiliter ac breviter confiteatur culpas suas: & Confessor habens intentionem latissimam absolvendi.... subjungat: Dominus noster Jesus Christus, &c.*

4. CONFESSOR, Monachus, qui pro expiandis delictis *Confessionem*, seu pœnitentiam, abdicata vita sæculari, Monasticam init. Vetustissimum Epitaphium Amansvindi Monachi, qui obiit æra 1020. apud Bernardum Aldretum l. 3. de Orig. linguæ Castellanæ c. 18.

Requiet in hunc tumulo, migravitque à sæculo,
Conlocatus in gremio nunc Confessorum cætuo.

Chartam *Froylæ*, fratris Rudesindi Episcopi Dumiensis, æræ 974. apud Anton. *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 5. pag. 427. subscribunt *Ovato, Hermenegildus, & Salomon Episcopi*: deinde subjicitur, *Confessores: Franquila Abbas testis, Ranecaldus Abbas testis, Busianus Abbas, Ilarius Confessor, Lupus Confessor*, & plures alii hoc titulo. Aliam ejusdem Rudesindi æræ 930. *Ermoigius Episcopus Confessor.* Aliam ejusdem Rudesindi æræ 1016. *Vetisanus Præpositus & Confessor.* Aliam Sanctii Regis æræ 965. *Trasonius Confessor.* Charta

alia apud eumdem *Yepez* eod. tom. pag. 28. *Sic eam* (Ecclesiam) *concedimus sub manibus Pontificis Domini Rudesindi Episcopi, ita ut qui in prædicto loco in vita sancta perseveraverit, tam Presbyter, Confessor, vel quem Dominus ibi duxerit, sub religione ipsius Pontificis sit in præfato loco.* Alia Beremundi Regis æræ 1007. eodem tom. *Et ab eis constitutum est in hæreditate propria Monasterium construere, vocabulo S. Laurentii territorio Deza, prope flubio Ulia, loco prædicto Algali, vocabulo Carbonario, ut esset illic habitatio Confessorum, advenientium hospitum atque pauperum refrigerium, & in illorum memoria in vita sancta ibi habitantium, sicut in eorum vita actum, & Deo annuente completum est. Post excessum vitæ vero illorum, ut fieri adsolet, de ipsorum genere nati & geniti sunt, qui literis eruditi, & in Confessione nutriti, Confessionis gradum adepti sunt, quorum unus Arias Pelagii gradum Episcopatûs percipiens & tenens, &c.* Infra: *Et faciatis ibidem Confessionem, in vita sancta perseverantes, &c.* Ibid. *Abinde vobis jam dictis Anscario Presbytero & Transvario Confessori in nomine Domini do & concedo, &c.* Rursum: *Teneatis ipsum Monasterium de nostro dato, ... & post vos obtineant eum sancti homines & eximii Confessores, &c.* Apud Græcos recentiores συνθήκην & ἐξαγόρευσιν ποιεῖν dicebatur qui in Monasterio votum emittebat. Vide Archieraticon Haberti p. 575. & supra in *Confessio* 5.

Confessa, Monialis, sanctimonialis: quæ *Confessionem* seu *pœnitentiam* exigit in Monasterio. Charta Muniæ Abbatissæ *de Sobrado* in Hispania ann. 922. apud Anton. *de Yepez* in Chron. Ord. S. Benedict. to. 4. pag. ult. *Ego Munia, quamvis indigna Confessa, una cum consensu fratrum vel sororum permanentium in cimiterio Superadi, sive & ego Gutier Abbas cum omne collegium Clericorum vel Monachorum normam sanctitatis obtinentium in ipso præfato Monasterio, &c.* Ita mox subscribit. [Hæc Mabillonius tom. 2. Annal. p. 264. refert ad an. 782. non ad an. 922. quo aliud Ordonii III. Diploma datum est pro restauratione ejusdem Superadi Monasterii Abbati Petro & Geloyræ *Confessæ* seu Abbatissæ, *vel eorum Congregationi fratrum, vel Deo devotarum utriusque sexus* inscriptum legitur æra 1006. teste eod. Mabillonio tom. 3. Annal. pag. 373.] Vetus Epitaphium, apud eumd. *de Yepez* tom. 6. p. 17. *In hoc recluso lapide requiescit famula Dei Ildontia defuncta Confessa septimo Kalendas Septembris æra centesima prima post millesimam.* [Aliud apud Mabillonium sæc. 5. Actorum SS. Bened. pag. 524. n. 7. *Degit hic humatum Ilduara Confessa sanctum corpus, conditum à Rudesindo Episcopo prole sua, tertio decimo Kalendas Januarii CMLXXX.* scilicet æra, quæ incidit in annum Christi 962.]

CONFESSORIÆ Literæ dicebantur quas *Confessores*, seu qui persecutionis tempore gloriosa voce Christum confessi erant, lapsis dabant, quibus pacem ab Episcopis acciperent, jusque Communionis reciperent, relaxata scilicet præscripta ab iis pœnitentia & satisfactione. Ejusmodi literas cum temere lapsis darent *Confessores*, eorum importunitate victi, (de quo Cyprianus non semel conquestus est) statuit Eliberitanum Concilium can. 25. ut pro Confessoriis, *Communicatoriæ* quæ ab Episcopis scribuntur, darentur: *Omnis qui attulerit literas Confessorias* (al. *Confessionis*) *sublato nomine Confessoris, eo quod omnes sub hac nominis gloria passim concutiant simplices, Communicatoriæ ei dandæ sunt literæ.* Quod in Concil. Arelat. I. can. 9. postea fuit confirmatum. Vide Bernardinum Ferrarium, & Philippum Priorium de Literis Canonicis.

¶ CONFESSORIUM. Vide *Confessio* 2.

¶ CONFESSUS moritur, qui ante mortem peccatorum absolutionem accipit simul & viaticum; *non Confessus* vero qui moritur neutro percepto sacramento, ut fusius exponetur in voce *Intestatio*. Hinc *Confessum facere* in Tabulario S. Vincentii Cenoman. ministrare est illa duo sacramenta. Ibi legitur: *Perrexit Abbas Ranulfus apud castrum Bellimontis, & ibi visitavit Hugonem de Juliaco decubantem ægritudine, & fecit eum idem Abbas Confessum. Testes Amelina mater Hugonis & frater ejus Robertus.* Alio in loco ejusd. Tabularii: *Gervasius de Monte Betonis dedit S. Vincentio quidquid habebat in Ecclesia de Monte Betonis. Hoc factum fuit apud Carnotum, ubi idem Gervasius in quadam gravi infirmitate detentus, à Christiano Monacho S. Vincentii visitatus est. Testes Judikellus Presbyter S. Martini de Valle, qui prædictum Gervasium fecit Confessum.*

¶ CONFIBULARE, Connectere, conjungere. Novatianus de Trinit. cap. 18. *In semetipso concordiam Confibulare.* Sallas Malaspinæ apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 260. *Proconsul .... horam pugnæ cum quibusdam commilitonibus suis anticipans ipsius burgi muris absque metu discriminis imminentis se Confibulavit impavidus.*

¶ CONFIBULATIO, Connexio, conjunctio. Idem Novatian. cap. 19. *Mutui fœderis Confibulatione sociatum.*

¶ CONFICCATUS, Confixus. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 56. de S. Secundo: *Præfatum sepulcrum constructum placidis ferreis plumbo Conficcatis aperuerunt aliqua rimula.*

¶ CONFICISCI, Simul proficisci. Chronicon Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 77. *Incœperunt insurgere venti contrarii, non permittentes dictum exstolium versus Trapanum Conficisci.*

CONFIDA, *Dubitator*, in Gloss. MS. Regio 1013. & Isid. [Grævius locum credit utrobique corruptum.]

CONFIDELES, Qui fidelitatem seu hominium cum fidelibus præstiterunt, in Hist. Cortusiorum lib. 10. cap. 8.

CONFIDENTIA, Habere confidentiam in aliquo, *Avoir confiance en quelqu'un*, in Hist. Cortusior. lib. 1. cap. 3. lib. 6. cap. 6.

¶ CONFINA, Confinatus. Charta Domini *Aubel* in Bellijocensi pago an. 1460. *Item possidet de Confina Aymonis Bergerii de Romanense quoddam vierrum quod fuit alias Confinatum à Marguarita Claret.* Hic *Confina* & *Confinatus* eodem redeunt, significantque novi domini possessionem, cujus *Confinia* declarabantur ab antiquis tenentibus: hinc *Confina*, vel *Confinata* dicta est illa nova possessio.

¶ CONFINES, Exsilium. Vide *Confinare* in *Confinium*.

CONFINIUM, Συνορία, in Gloss. Græc. Lat. *Vicinitas, locus ubi fines duarum terrarum conveniunt*, apud Joan. de Janua. Siculus Flaccus: *Alii in Confinio Domini erant.* Charta an. 1231. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 901. *Hæc omnia sunt in uno Confinio. Item in alio Confinio sunt 2. bacini, &c.* Occurrit ibi pluries. Qua quidem voce nostra *Coin*, angulus, videtur intelligi, unde & derivatur. Occurrit pluries in Cod. Theod.

Confinati, Confinates, Eadem notione, non semel in Tabulario Brivatensi ch. 172.

¶ Confinia. Vita S. Gregorii Papæ VII. tom. 6. SS. Maii pag. 141. *In illa namque Confinia, hoc est in Confinio Noricorum & Alamannorum, &c.*

¶ Confinis, Finis, meta, limes. Caius l. 35. ff.

§. 8. de contrah. empt. *Si quis in vendendo prædio Confinem celaverit.* Charta anni 1299. in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 91. col. 2. *Prædictum autem locum infra dictos Confines prædictis Monachis & Monialibus ac eorum successoribus sic damus cum suis ingressibus & egressibus, nihil in dicto loco infra dictos Confines retinendo.* Charta anni 1293. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arverniæ pag. 297. *Si quis intra Confines prædictos ultimo aliquod delictum vel crimen committeret, &c.* Informatio Commissariorum redituum curiæ regalis an. 1377. ex Camera Computor. Provinciæ: *Item habet in castro de Istrio jus pedagii, cujus Confines seu districtus sunt totum territorium, quod, &c.*

¶ Confinius, Eadem notione. Præceptum Childeberti I. Regis Franc. an. 528. pro S. Carilepho apud Marten. to. 1. Ampliss. Collect. col. 4. *Inde descendit ipse Confinius Baliavensis & Marojalensis in Axona quæ vocatur Petrosa, & sic per Axonam & arbores vel lapides fixas vadit usque foras ad summos campos.*

¶ Confinire, Terminari, Gall. *Aboutir.* Annal. Bened. tom. 2. pag. 708. col. 1. ex Testamento Tellonis Episcopi Curiensis: *Agrum subter Sala modiales sex, Confiniente in via.* Passim legitur ibid.

Confiniales, Contermini, in Capitul. 4. Caroli M. incerti anni c. 3. apud Monachum Egolismens. in Carolo Mag. an. 773. & in Annalib. Tilianis an. 774. [Chronico Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 440.] Hinc

Confinare, Confinatio, in Historia Cortusior. nostri *Confiner* dicunt, [Itali *Confinare*, Relegare, amandare. Obertus Stanconus lib. 9. Annal. Genuensium an. 1277. *Qui suspecti & tanti criminis participes credebantur, Confinati fuerunt, qui longo tempore observaverunt Confines. Tandem vero ab ipsis soluti Confinibus, amicorum rogaminum interventu, repatriandi licentiam impetrarunt.* Occurrit in Charta anni 1293. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 297. in Statutis S. Claudii an. 1448. p. 63. & pluries alibi.]

¶ Confiniare, apud eumd. Obertum an. 1272.

CONFINIUS, *Urbanus.* Papias. [Vide alia notione in *Confinium.*]

¶ CONFINUS, Cophinus. Antiquus Ordo Rom. MS. *Vadit ad incensandum altare & subsequenter Confinum, ubi est Corpus Christi positum.* Vide *Cofinus.*

¶ CONFIRMAMENTUM, *est Corpus sydereum in homine.* Rochus *le Baillif* in Dictionario Spagyrico.

CONFIRMARE Populum dicitur Archidiaconus, Diaconus, aut Subdiaconus, dum post porrectam à Sacerdote Eucharistiam eidem Dominicum sanguinem hauriendum præbet. Ordo Romanus: *Archidiaconus ... tradit calicem Subdiacono regionario, qui tradit ei pugillarem, cum quo Confirmet populum.* Infra: *Descendit Pontifex à sede, tenentibus ei manus qui eum duxerunt, ut communicet eos qui in Senatorio sunt, post quem Archidiaconus Confirmat. Postea Episcopi communicant populum, innuente Pontifice, & post eos Diaconi Confirmant, Presbyteri autem jussu Pontificis communicant populum, & ipsi vicissim Confirmant.* Occurrit ibi non semel vox *Confirmare* hac notione. Ita in Expositione Missæ, de Pontifice sacra faciente, *Confirmari de calice* dicitur, *tenente eum Archidiacono.* Adde Eclogas Amalarii sub finem. Vide Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. c. 29.

CONFIRMATIO, Sacramentum Christianorum, sic dictum, quod baptismum quodammodo confirmet ac compleat: unde ejus τελείωσις appellatur à Dionysio Areopag. de Eccles. Hierarch. cap. 4. *Consummatio*, à Cypriano Epist. 73. & *Perfectio* à S. Ambrosio l. 3. de Sacram. c. 6. *Confirmatio* igitur dicitur, quia hujus vi Sacramenti id in nobis confirmat Deus, quod baptismo jam operari cœperat, nosque admirabili quadam ratione sancto Spiritu vestit, ut loquitur Tertullianus l. de Præscript. hæretic. seu virtute ex alto induit, quod Apostolis dictum fuit, in quibus præ cæteris vis illa divini Spiritus, & efficientia mirabiliter eluxit. Recens autem baptizati statim confirmabantur ab Episcopo, postea communicabant de Corpore Domini, ut habent Alcuinus de Offic. divin. de Sabbato S. Paschæ p. 259. Rabanus l. de Instit. Cleric. c. 29. Isidorus & alii: de quo in Ecclesia servari solito perinde ritu, agunt etiam Patres, Dionysius de Eccles. Hierarch. c. 2. Tertullianus de Præscript. c. 40. de Baptismo cap. 7. Cyprianus Epist. 70. 73. Cyrillus Catech. 2. 3. Concil. Laod. can. 48. Toletan. I. can. 20. Ambrosius l. de Initiand. c. 6. & lib. de Sacrament. c. 1. &c. Capitula Theodori Cant. Archiep. c. 4. *Nullum perfectum credimus in baptismo sine Confirmatione Episcopi; tamen non desperamus.* Hinc Jonas Aurelianensis Episc. lib. 1. de Institut. Laicali c. 7. reprehendit eos, qui Sacramentum istud differebant.

Quod igitur Baptismum *Confirmatio* statim subsequeretur, pro ipso Baptismo interdum usurpatur. Simeon Dunelmensis de Gestis Regum Anglor. an. 994. *Quem Rex honorifice suscepit, Confirmari ab Episcopo fecit, sibi in filium adoptavit, regioque munere donavit.*

Ad Confirmandum Tenere, Levare, in Lege Longobard. lib. 3. tit. 30. in Concil. Mogunt. c. 55. Concil. Liptin. apud Fulbertum Epist. 13. Burchardum l. 19. &c. Vide *Tenere*, *Patrinus.*

CONFIRMATORES Testes. Testium, qui instrumenta subscribebant, non eadem semper ratio fuit. Ad duplicem enim effectum in antiquis monumentis apponebantur. Alterum siquidem pro eorum robore & firmitate, quod fit de solennitatibus substantialibus contractuum, ut testes illorum stipulationi interfint; atque hos testes *Visores* & *Auditores* appellabant, & ita appellati inveniuntur: alterum vero ad temporis notationem, quo talis contractus celebrabatur, inducendam, quasi potentiores, qui tunc apud eos degebant, nominando. Atque inde Optimatum, quod Ricos homines & Seniores illa ætas vocavit; interdum etiam Magistratuum sæcularium & Ecclesiasticorum nomina instrumentis apposita leguntur: quos ne talium contractuum celebrationi, ut priores, interfuisse inducerentur, *testes Confirmatores* appellare consueverunt. Hæc autem hujusmodi testium confirmatorum appositio in solennibus tantummodo Regum aut Principum privilegiis adhiberi consuevit, unde paulatim ad privatorum negotiorum contractus defluxit. Hæc Hieron. Blanca in Præfat. ad Commentar. Rerum Arag. Vide eumdem p. 599.

¶ CONFISCALIS. Charta Bertrandi Comitis Tolosani ann. 1109. *Quod per vim à Patre meo Raimundo Comite .... Confiscalibus sublatum est, reddo illi Monasterio* S. Andreæ. Forte legendum *Confiscationibus*, ut sensus videtur postulare.

¶ CONFISUS, Fidus, amicus, familiaris, Gall. *Confident.* Epistola Jacobi Scotiæ Regis ad Carolum VII. Franc. Regem apud Acher. to. 10. Spicil. p. 243. *Christianissime Princeps, frater & con-*

fœderate amantissime ... reverendum in Christo Patrem Thomam Episcopum Candidæ Casæ, Johannem Dominum Lindessay de Byris ... nostros Consiliarios intime Confisos ... ad eamdem vestram Majestatem credimus pervenisse.

¶ CONFITERI, passive sumtum pro Prædicari, dici. Donatio S. Rudesindi Episcopi pro Monasterio S. Salvatoris de Cella-nova, to. 3. Concil. Hispan. p. 179. *Qui cum eo & Spiritu S. sic personaliter in singulis manes, ut unus adoreris, lauderis atque Confitearis.*

¶ CONFITURA, ut supra *Confectio*, ni fallor, potius quam Fructus sacchato conditi, quos vulgo dicimus *Confitures*. Hist. Dalphin. to. 2. p. 405. col. 2. in Ordinatione domus Humberti II. *Item quod Magister hospitii aut Provisor, vel Thesaurarii magis eligent pro utilitate nostra, fieri debere in hospitio candelas & torchias, & alias Confituras, quod ipse Apothecarius eis obediat, & suum magisterium fideliter exerceat in præmissis.*

¶ CONFLAGES. Vide *Confragmentum*.

¶ CONFLAGITIUM, ut Flagitium vel delictum commune. Epistola Joannis II. Archiep. Lugdun. ad G. Glascuensem Episcopum, apud Mabillon. to. 3. Analect. p. 492. *Rectorem Dominus Papa ordinat, qui vel per seipsum, vel certe per cives ejusdem urbis Conflagitia ejusdem loci punit & purgat.*

¶ CONFLAGRARE, active sumtum pro Inflammare, incendere, instigare. Vita S. Gregorii VII. Papæ tom. 2. Martii p. 175. *Nonnullos Pontificum simulque sæcularium Judicum ad ejus invidiam Conflagravit hostis generis humani.*

¶ CONFLARE, *In unum colligere, involvere, copulare, commovere, furari. Conflatum, involutum, contextum.* Papias.

CONFLARI pecunia dicitur, in lib. 11. Cod. Th. Si quis pecun. conflav. Gloss. Lat. Græc. *Conflare*, συγχωνεῦσαι.

CONFLATOR, Qui pecuniam conflat, in l. 1. Cod. Theod. de Conlat. æris. Gloss. Lat Græc. *Conflator*, χωνευτής. *Conflatorium, Locus ubi ferrum vel argentum conflatur.* Joan. de Janua.

CONFLATURA. Julius Firmicus lib. 6. Mathes. c. 30. *Falsarios faciet, aut qui pecunias publicas Conflaturarum adulterinis artificiis imitentur.*

CONFLASCERE, pro *Conflare*. Smaragdus in Præfat. Commentarii ad Regulam S. Benedicti:

Adnihilat pravum, justum Conflascit ut aurum,
Limat & examinat, & poliendo librat.

¶ CONFLATILIS, Conflando factus, Gallice, *De fonte, Jetté en fonte.* Prudentius in Romano v. 293.

Fabri deorum vel parentes numinum,
Qui si caminis institissent segnius,
Non esset ullus Juppiter Conflatilis.

Hieronym. Ep. 130. ad Marcell. *Sculptile atque Conflatile*, de idolo Mich. Judic. 17. Vide Exod. 32. 4. & Deut. 11. 12.

¶ CONFLATIM, *Copulatim, contexte.* Gloss. Isid.

¶ CONFLECTA, pro *Conflicta, id est, Afflicta.* Papias MS. Bituric.

¶ CONFLICTUS, adject. Dissipatus, fugatus, Gal. *Mis en deroute.* Bartholom. Scriba lib. 6. Annal. Genuens. an. 1258. *Et bello commisso Conflicti fuerunt nostri, & amiserunt nostri galeas* XXV. Occurrit in Chronico Parmensi an. 1307. & 1309.

¶ CONFLICTUS, Subst. Exercitus dissipatio, fuga, Gall. *Deroute*, apud eumd. Bartholom. Scribam ann. 1242. *Prædictos inimicos volentes intrare civitatem posuit in Conflictu*, apud Anonymum in Chronico Veronensi ad an. 1317. *Dominus Canis fuit positus in Conflictum cum ejus militia & comitiva; multis ex suis interfectis & captis*, ibid. ad an. 1320.

CONFLIGATIO, *Prælium, congressio*, συμβολὴ ἐπὶ μάχης, in Gloss. Gr. Lat.

CONFLIGIUM, pro *Conflictus*. Guibertus lib. 3. de Vita sua c. 18. *In ultimo carnis spiritusque Confligio, &c.* Utitur & c. 3. & 14. eod. lib. *Fluctuum Confligia* dixit Solinus c. 15.

¶ CONFLUENTIA, Frequentia, Gall. *Affluence. Confluentia populorum*, apud Adsonem in Translatione S. Basoli cap. 1. Utitur Macrobius pro fluxione seu humorum destillatione. *Hæc est*, inquit lib. 7. Saturn. cap. 4. *triplex caussa podagræ, vel cujuslibet ex Confluentia morbi, multitudo humoris, &c.*

¶ CONFOEDERARE, Fœdus facere, inire. Legitur apud Tertull. Apol. c. 2. Prudent. in S. Laurentio v. 437. Orosium 2. 4. & alios posteriores.

¶ CONFOEDERATIO, apud Hieronymum Epist. 2. de Custod. Virg. c. 15. Rymerum to. 2. p. 659. in Maceriis Insulæ Barbaræ to. 1. p. 137. 158. & alibi non semel.

¶ CONFOMENTUM, Chronic. Andreæ Danduli apud Murator. tom. 12. col. 460. *Contra Istriam se convertit, civitatemque Justinopolis à fronte maritima partem defensibilem rapit & spoliat, salvo castro Leone, quod semper recuperandæ urbis fuit efficax Confomentum*; id est, quo spes fovebatur recuperandæ urbis.

CONFORANEUS, Ejusdem artis: ἀγοραῖοι enim dicti opifices & mercatores, quia & in foro habitant, aut in forum deferunt cum aliis institoribus quæ habent venalia opificia. Gloss. Lat. Gr. *Conforaneus*, σύντεχνος. Gloss. Isidori: *Conforaneus, unius fori.* Vide Salmasium libro de Usuris pag. 340. & 341.

CONFORMIA. Anonymus de Gestis Frederici II. Imp. pag. 864. *Est Romæ locus ab utroque Tiberis latere circum se positi divisus, ad quem præstant aditum pontium munita Conformiæ, Insula Lycaonia ex antiqua nuncupatione vocatus.* [In MS. quem laudat Murator. tom. 8. col. 595. legitur, *munita Conformia, Insula Livinia, &c.*] Vide *Forma* 11.

¶ CONFORTAMEN, Corroboratio. Acta S. Franciscæ Viduæ Rom. to. 2. SS. Martii p. 109. *Amor magni Confortaminis, qui mortuos vivere facis.*

¶ CONFORTAMENTUM, Eadem notione. Acta SS. Maii to. 7. pag. 831. de S. Humilitate: *Angelos cœli omnes diligo, sed duo mihi fiunt deliciæ gaudii, qui diu noctuque mihi dant Confortamenta.*

CONFORTARE, Corroborare, firmare. Pseudo-Ovidius l. 1. de Vetula:

Sed quod sic fauces sitibundas impleat, ut non
Confortetur eo sua virtus.

Utuntur alii. [Charta Edgari Angl. Regis ann. 971. to. 1. Monastici Anglic. p. 17. *Ego Kinadius Rex Albaniæ adquievi. Ego Mascusius Archipirata Confortavi. Ego Dunstanus... corroboravi.*]

¶ CONFORTATIO, Corroboratio, lib. 2. de Imit. Christi cap. 1. n. 4. *In tribulatione Confortationem senties.*

¶ CONFORTATORIÆ EPISTOLÆ FIDEI, Ad confirmandam fidem. Anast. Bibl. in Hormisda: *Idem secundo misit Ennodium ipsum & Peregrinum Episcopum Merenensem, portantes epistolas Confortatorias fidei & contestationes secretas numero* XIX.

CONFOSCERA, mendosa vox. Vide *Gunfus*.

¶ CONFOSSATUS, Fossis munitus. J. Episcopus Acconensis ad Honorium III. Papam apud Acherium to. 8. Spicil. p. 374. *Nostri igitur quia pauci erant, & cum Sarracenorum multitudine secure con-*

gredi non poterant, infra lictas Confoſſati ſuam ut civitatem cuſtodirent, commorabantur.

¶ CONFOSSUM, Stagnum, foſſa major ubi aquæ continentur. Leges Norman. cap. 7. apud Ludewig. to. 7. Reliq. MSS. p. 158. *Sciendum eſt quod nullus fluvium aliquem in ſtannis vel Confoſſis ſuis detinere poteſt, niſi à ſole occidente uſque ad eundem orientem.*

¶ CONFRA. Joſlenus Epiſc. Sueſſion. in Expoſitione Symboli: *Sicut ergo multi convivæ Confram faciunt, id eſt Commune convivium.*

¶ CONFRACTIO. Acta SS. Junii tom. 4. p. 699. de Feſtis S. Joannis Bapt. *Confractio, quando ſcilicet poſt Pater noſter Hoſtia frangitur.*

¶ CONFRACTORIUM. Liturg. Gallic. Mabillonii p. 8. *Poſt Canonem Hoſtiæ Confractio & commiſtio in calice, dum interim canitur Confractorium ſive Antiphona ad Confractionem.* Confractorium in Miſſali Ambroſiano dicitur illa oratio, quæ ſequitur fractionem Hoſtiæ. Ita Macer in Hierolexico.

¶ CONFRAGA. Vide *Confragmentum.*

CONFRAGANEUS, pro *Conſufraganeus*, Coepiſcopus, in Vita S. Theodardi Archiep. Narbonenſis apud Catellum pag. 759.

¶ CONFRAGES. Vide. *Confragmentum.*

¶ CONFRAGMENTUM, *Simul rugoſum, ut mons.* Gl. Iſid. ad quas erudite Græviu: Quamvis ſic quoque legatur in Excerptis & Conſtantienſi, nullus tamen dubito quin ſcribendum ſit: *Confragoſum, Simul fragoſum, ut mons.* Papias: *Confraga, loca ubi venti undique concurrunt, ac ſaxa frangunt*; quæ vox legitur apud Lucanum II. 6. *Confraga denſis arboribus dumeta.* Talia loca dixerunt etiam *Confrages*, teſte Iſidoro Orig. 14. 8. *Confrages loca, in qua undique venti concurrunt, ac ſaxa frangunt, ut Nævius ait*; *In montes ubi venti frangebant locum.* Conſtantienſis Nævii verba ſic legit: *In montibus ubi venti frangebantur*; & in prioribus quoque pro Iſidori verbis, *ac ſaxa frangunt*, apud illum melius (ut in noſtro Sangerman. Gloſſario MS. n. 501.) legitur, *ac ſeſe frangunt.* Pro *Confrages*, apud Feſtum legis *Conflages*, quod idem eſt. Nam litterarum *l* & *r* perpetua eſt permutatio. Feſtus: *Conflages loca dicuntur, in qua undique confluunt venti.* Veteres dixerunt *Frago* pro quo poſteriores euphoniæ cauſa interpoſito *n* dixerunt *Frango*, ut pro *Tago*, unde *Tagax*, *Tango*; inde apud Nævium in Conſtantienſi *Fragebantur.* Apparet id quoque ex præterito *Fregi*, & Supino *Fractum*, quod eſt ab obſoleto *Frago.*

¶ CONFRARAGIUM, Quod *Confraternitatis* cauſa ſolvebatur. Regeſt. Comput. Dalphin. tit. Grayſivod. an. 1349. 24. April. fol. 64. *Item pro Confraragio ſex Confratrum relictorum in Confratria S. Spiritus de Mura per prædeceſſores Domini* IX. *ſeſtar. ſiliq.*

¶ CONFRARIA, Sacrum ſodalitium, Gall. *Confrerie.* Officialis Bitur. de percipiendis decimis in parochia de Præliaco ann. 1391. apud Thomaſſerium Conſuetud. Bituric. p. 246. *Et in caſu quo die defunctus fuit frater alicujus Confrariæ, in quo quidem luminari Confrariarum ipſi Prior & Curatus nihil percipient.* Antiq. Recognit. in Regeſto *Probus* fol. XXXII. v°. *Domus Confrariæ de Vilario pro caſali ejuſdem domus & curtili debet Comiti* I. *em. frumenti &* IIII^{or}. *den. cenſ. & Confraria debet reddere Comiti tenementarium, qui debet dare de placito* III. *ſol.* Teſtamentum Florentii de Caſtellana ann. 1398. ex Schedis Præſidis *de Mazaugues: Legavit Confrariæ S. Spiritus... ſolidos* 40. *parvorum.*

¶ CONFRATERNIA, Eadem notione. Proceſſus SS. Virg. Eichfellen. tom. 3. Junii p. 137. *Confraterniæque ſuper atrium Decimo.* Capitul. Generale Ciſterc. an. 1204. apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 1300. *Inſuper Confraternia & quæſtorum ſeu Prædicatorum collectæ omnimodis inhibentur.* Interdum accipitur in malam partem ut infra *Confratria.*

¶ CONFRATERNIÆ DOMUS, in Chartario Eccleſiæ Auxitanæ cap. 85.

¶ CONFRATISSA, ut *Confratriſſa.* Miracula S. Petri Ord. Prædicat. to. 3. April. p. 710. *Quod viderant à Confratribus & Confratiſſis fieri.*

CONFRATRES *dicuntur quaſi ſimul fratres, ſive in Eccleſia, ſive in alio loco, vel conſortio, ſive etiam ſecundum carnem.* Joann. de Janua. Collegæ, qui eodem officio funguntur. Utuntur Ivo Carnotenſ. Epiſt. 133. & Galfridus Monemuth. lib. 11. c. 3. &c. [Vide *Congermanus.*]

CONFRATRIA, Societas, *Confrerie.* Hincmarus Remenſis in Capitul. ad Preſbyt. parochiæ ſuæ c. 16. *De Collectis, quas Geldonias, vel Confratrias vulgo vocant, &c.* Infra: *Conventus autem talium Confratrum, &c.* Guillelmus de Podio-Laurent. in Chron. c. 15. *Obtinuit Toloſa magnam fieri Confratriam, Confratres omnes conſignans Domino ſigno Crucis, &c.* Ibidem: *Confratria candida, alia nigra.* Helias de Roffiaco in Abbatib. S. Martialis Lemovicenſ. *Exactionem, quam Epiſc. Lemovicenſis vel Canonici ſub nomine Confratriæ à populo violenter expetebant... irritam fecit.* [Bern. Ytherius in Chronico apud Stephanotium tom. 1. Fragm. MSS. *Confratria obolorum tunc* (an. 1197.) *orta eſt.*

¶ CONFRATRIA, Sacrum ſodalitium, noſtris etiam *Confrerie.* Ordinarium Eccleſiæ Rotomag. ad calcem libri Johannis Abrinc. de Offic. Eccl. p. 165. *Etiam debent habere* (Capellani) *quilibet unum par chirotecarum à fratribus Confratriarum.* Vox recentioribus familiaris hac notione.

CONFRATRIA & CONFRATERNITAS, in malam partem. Concil. Arelat. an. 1234. cap. 9. *Quia propter conjurationes & conſpirationes, quæ Confratriæ vocantur, in civitatibus & villis & caſtris quammultæ diſcordiæ & diſſenſionis materiæ ſuſcitantur.* [*Confratrie vel Conſpirationes*, in Statutis MSS. ejuſd. urbis art. 90.] Concilium Avenionenſe an. 1326. can. 37. *Qui in noſtrarum provinciarum partibus nobiles, plerumque & interdum alii colligationes, ſocietates, & conjurationes faciunt, tam canonibus quam humanis legibus interdictas, ſemel in anno ſub nomine Confratriæ ſe in loco aliquo congregantes, ubi conventiculas & conventiones faciunt, & pacto juramento vallata ineunt, quod ſe adverſus quoſcunque, præterquam Dominos ſuos, ad invicem adjuvent, & in omni caſu unus det auxilium, conſilium, & favorem: & interdum ſe omnes veſte conſimili cum ſignis aliquibus exquiſitis vel characteribus induentes, unum majorem ſe eligunt, cui jurant in omnibus obedire. Ex quibus juſtitia offenditur, mortes & deprædationes ſequuntur, pax & ſecuritas exulat, innocentes & inopes opprimuntur, &c.* [Conſtitutiones Synodales MSS. Augerii II. Epiſcopi Conſeran. *Diſtricte igitur præcipimus ne aliquis conjurationes, colligationes, Confratrias, ſeu alias quaſcumque oblationes fide vel juramento, ſeu qualibet alia firmitate interpoſitas facere præſumat contra Eccleſias, vel Eccleſiaſticas perſonas, ſeu contra eccleſiaſticam libertatem, ſi præmiſſas* (excommunicationis) *pœnas convaluit evitare.*] Agunt pluribus de ejuſmodi Confratriis Concilium Monſpelienſe an. 1214. c. 45. Toloſanum an. 1229. c. 38. Campinacenſe ann. 1238. cap. 31. Valentinum an.

an. 1248. c. 20. & Avenionense an. 1281. c. 8. [Trevirense ann. 1310. num. 61. apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 253.]

CONFRATERNITAS. S. Stephanus in Regula Grandimontensium cap. 20. *Comessationes, quas populus Confraternitates vocant, nullo pacto faciant apud vos.*

¶ CONFRATRIA, Eadem notione. Commentatio prævia de S. Vincentio inter Acta SS. Aprilis to. 1. pag. 481. *Inter alia vero enormia inveni in partibus istis unum errorem nimis dilatatum, celebrando Festum solemniter in crastina Corporis Christi, & tenendo Confratrias sub nomine S. Orientis.*

¶ CONFRATERNITAS DEI, Pax ab Episcopis & Occitaniæ Aquitaniæque Proceribus inita regnante Philippo Augusto, de qua dictum est in *Agnus Dei.*

¶ CONFRATRISSA, *Consoror vel Congregatio Confratrum, vel Consororum*, Joanni de Janua.

¶ CONFRATRUELIS. Homagium anni 1351. apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 542. *Nos Henricus Dei gratia Dux Glogoviæ... notum facimus... quod, quia... Carolus Romanorum semper Augustus & Boemiæ Rex, Dominus noster generosus nobis necnon illustri Dominæ Annæ, Confratrueli nostræ legitimæ, hæredibus & successoribus nostris Ducatum Glacentiæ, qui per mortem illustris Principis D. Bolkonis, olim Ducis ibidem, soceri nostri dilecti, vacavit & ad coronam regni Bohemiæ noscitur devolutus.* Si bene conjecto *Confratruelis* hic conjugem significat. Nulla quidem vocis & significationis necessitudo, sed integra contextus series ad hanc notionem videtur deducere.

CONFRERIA, ut *Confratria*, in Charta anni 1296. in Probat. Hist. Sabaudicæ p. 45.

¶ CONFRONTARI, Adjacere, contiguum, adsitum esse. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 119. col. 1. in Instrum. anni 1302. *Quod castrum Confrontatur cum territoriis Valriaci, Ventayroli, &c.* Ibidem p. 166. in Donatione anni 1317. *Quod quidem castrum de Medullione cum suo territorio situm est in Diœcesi Vapincensi, & Confrontatur ab una parte cum territorio de Sederone, &c.* Decies occurrit in hoc Instrumento. Acta SS. Maii to. 1. pag. 64. de S. Africano: *Recognosco me habere quasdam domos à Baylo S. Africani, quæ Confrontantur cum Ecclesia S. Saturnini.* Charta æræ 914. apud Stephanotium Antiquit. Occitan. MSS. to. 1. p. 344. *De parte Circi in terminio de villa quæ dicitur S. Eulalia, & de Aquilonis Confrontatur usque in Medius flumine.* Legitur in Arresto Parlamenti Tolosani an. 1515. inter Privilegia Equitum Ord. S. Joan. Jerosol. pag. 315.

¶ 1. CONFRONTATIO, Adjacentia, limes, terminus. Charta anni 1080. apud Stephanotium to. 1. Antiquit. Occitan. MSS. pag. 509. *Cum domibus, curtibus, aquis, ripariis, Confrontationibus, montibus, vallibus, &c.* Charta an. 1164. apud Acher. to. 8. Spicil. p. 196. *Terræ vero illorum has habent Confrontationes, &c.*

¶ 2. CONFRONTATIO, Collatio, comparatio, Gall. *Confrontation.* Acta SS. Junii to. 1. p. 369. de S. Andrea Hispellate: *Præsentem copiam.... copiare feci, & facta diligenti Confrontatione cum eodem processu convenire inveni.*

¶ CONFRUNTARI, pro *Confrontari.* Saisimentum Comitatus Tolos. apud *La Faille* tom. 1. Annal. Tolos. pag. 36. Probat. *Bajulia & districtus dicti castri de Villanuro Confruntantur & protenduntur versus Rabastenis.*

¶ CONFRUNTATIO, Ibidem: *Asseruerunt quod infra dictas Confruntationes sunt castra & villæ scriptæ propriæ Domino Regi.*

CONFUGA, Πρόσφυξ, qui ad Ecclesiam confugit. Lex 4. Cod. Th. de His qui ad Eccl. *Quidquid fuerit interjacens confugas interioris templi vice teneatur.* Vide l. Si qua per calumniam, Cod. Just. de Episcop. & Cleric.

CONFUGIUM FACERE, Fugere, confugere, in Capitulari Pipini Regis Ital. an. 795. cap. 28. in Capitul. an. 793. c. 16. in Lege Longobard lib. 1. tit. 25. §. 74. in Form 6. 10. ex Baluzianis, apud Glabrum in Vita S. Guillelmi cap. 1. *Confugium facere ad Ecclesiam*, in Decretione Childeberti cap. 4. in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 7. §. 1. in Capitulatione de partibus Saxoniæ cap. 2. in Capitulari Saxonum ann. 796. cap. 10. in Capitulari 2. ann. 805. cap. 3. lib. 1. Capitularium cap. 34. lib. 1. Legis Longobard. tit. 40. §. 5. &c.

CONFUGIUM. Charta an. 906. ex Tabulario Brivatensi: *Dantur etiam ei decimæ de ipsa villa Blaneda, totum & ad integrum, & omne Confugium ejus.*

CONFUNDERE, Pudore suffundere, nostris *Confondre.* S. Ambrosius l. 1. de Offic. cap. 18. *Quæ abscondenda accepimus, & si casu aperiantur hæ partes, Confunditur verecundia: si studio, impudentia æstimatur.* Vide lib. 4. Ne Christ. mancip. l. 3. l. 3. de Re milit. l. 25. de Episc. & l. 8. de Fide test. in Cod. Theod.

¶ CONFURANEUS, σύντεχνος. Gloss. Lat. Græc. Qui eamdem artem profitetur.

CONFUSANEUS, pro *Confusus*, apud Gellium lib. 20. cap. 11. [*Confusaneus panis, è diversis constans.* Amalthea.]

¶ CONFUSIVE, Ignominiose, cum dedecore & probro. Laurent. Byzinius in Diario belli Hussitici apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. pag. 174. *Teutonici & advenæ videntes se sic turpiter a rusticana gente prostratos, imponunt crimen Bohemis, qui ipsis adhærebant, dicentes se fore ab eisdem Confusive traditos.*

¶ CONGADIARIA CHARTA, Mutuæ obligationis & sponsionis, Gall. *de mutuel engagement.* Talis est Charta Adealdis Matronæ filium suum cum quatuor mansis S. Theofredi Monasterio offerentis, de quibus pactum ineunt Abbas & Monachi to. 3. novæ Gall. Christ. col. 1237. *Facta est inde Charta Congadiaria anno ab Incarnatione Domini 991.* Vocis etymon vide in *Vadium.*

¶ CONGAMIUS, ut *Concamius*, Permutatio. Vide *Cambiare.*

CONGEARE, Dimittere, licentiam abeundi dare, Gallis, *Congeer, Congedier.* Aresta an. 1265. in 1. Regesto Parlamenti fol. 39. *Inquesta facta... utrum Major & Pares usi fuerint licentiare, seu Congiare à civitate Belvacensi homines de sua Communia. ... Item utrum Episcopus Belvacensis usus sit Congiatos seu licentiatos à civitate Belvac. per Majorem & Pares Belvac. in villam retinere seu revocare, &c. ... ejiciantur extra villam tanquam licentiati.* Compositio de hac re ipsa, anni 1266. apud Loisellum in Histor. Bellovac. pag. 295. *Nec ipsum poterunt deadvocare propter hoc de sua Communia, vel Congeare de villa.* Et pag. 296. *Fuit concordatum quod ex nunc in antea dicti Major & Pares in aliquo casu Congeare non poterunt hominem de villa Belvacensi, nec puniendo uti hoc vocabulo, Congeare, vel bannire: sed poterunt deadvocare de Communia sua, &c.* Ex quibus *Congiationem*, fuisse speciem *bannitionis*, tametsi *bannitione* mitiorem, colligimus, cum bannitio per sententiam judicis, *Congiatio*

ex mero Principis decreto fieret. Denique *dead-vocatio* mitior etiam fuit *Congiatione*. Assisiæ Hierosol. c. 207. *Le Roy Aimery Congea Messire Raoul de Tabarie dou Royaume de Hierusalem, &c.* Cap. seq. *Se il avient que un Seignor de sa volenté Congée un de ses homes de sa Seignorie, sans ce que il attaint de chose de quoi il le face Congéer par esgard, ou par conoissance de court, &c.*

Congearium. Charta ann. 1346. apud Sebast. Rouillardum in Lehuno: *Item* (Præpositus) *habet ratione sui officii, jus & potestatem dandi omnia & singula Congearia in tota terra nostra, percipiendique omnes profectus provenientes ex illis Congeariis, &c.*

Congedia, ex Gall. *Congé*, in Itinerario Gregorii PP. XI. apud Massonum.

¶ Congedium, in Arresto Parlamenti Paris. pro Ballivo Atrebat. in altero Arresto ejusd. Curiæ an. 1400. ex Tabulario Corbeiensi, in Processu de B. Petro Luxemburg. to. 1. Julii pag. 598. & alibi non semel.

¶ Congediare, ut *Congeare*, in Actis variis de Schismate Pontificum Avenion. apud Marten. to. 2. Anecdot. col. 1726.

¶ Congiatus, ut *Congedia*. Chronicon VIII. sæculi apud Stephanotium to. 4. Fragm. Hist. MSS. *Anno 781. venerunt Franci ad placitum, & ibi fuit Taxilo dux de Bavarios, magnaque munera præsentavit domno Rege, & per suum Congiatum rediit ad patria.*

CONGELLUS, pro *Concellaneus*, occurrit apud Notkerum in Martyrolog. Vide *Cellulanus* [& Gloss. med. Grec. ad σύγκελλος.]

CONGENERI, dicuntur duarum sororum mariti, σύγγαμβροι, apud Harmenopul. l. 4. tit. 6. §. 14. Gl. Gr. Lat. Σύγγαμβρος, *Congener*. Hesychius & Lexic. MS. Reg. Cod. 930. Αλιοι, σύγγαμβροι. Hinc συγγαμβρία, affinitas. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Κηδεία, ἡ ταφὴ, καὶ ἡ συγγαμβρία. Vide Notas ad Annam Comnen. pag. 274.

¶ 1. CONGENIUM, ut supra *Congedium*, Licentia, permissio, Gall. *Congé*. Hist. fundationis Monasterii Cælestinorum Suession. apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 610. *Hujus doni jure fuimus sæpe usi, ut possumus per multa mandata & Congenia à dicto Domino vel suis concessa probare.*

¶ 2. CONGENIUM, pro *Ingenium*, Ars, machinatio, fraus. Formulæ Andegav. art. 57. *Si quis... contra hanc epistolam cessione ista venire aut agere forte præsumpserit, in primitus Dei incurrat judicium... & quod repetit nullo Congenio evindicare non valeat, & hæc cartola omni tempore firma permaneat.*

¶ CONGERERE, Simul gerere, administrare. Sallas Malaspinæ lib. 3. Rerum Sicularum num. 16. apud Baluz. to. 6. Miscell. p. 276. *Ad hæc Rex prædictus... quosdam regnicolas, qui penes Manfredum officiorum administrationes & justitiam ministeriose Congesserant in sui familiaritatem advocat & receptat.*

CONGERIES, Congeria. Gloss. Lat. Gr. *Congeries*, σωρὸς λίθων ἢ ξύλων. Vitalis Gromaticus: *Aliis locis Congeries lapidum fecimus.* Utuntur non semel Agrimensores. Nescio an huc pertineat quod habet Gregorius Turonens. l. 1. de Miracul. c. 45. *Et ascendentes ita Alpium juga, neque alium Congeriorum oppleta multitudine pertransierunt, atque Arvernum perlati sunt.* Quæ quidem manca sunt: sed leg. videtur, *nivalium Congeriorum*, &c. Vide *Ramata*, [& mox *Congerrones*.]

¶ CONGERIRE, Idem ac *Congeare*, Dimittere, Gall. *Congedier*. Acta varia de Schismate Pontificum Avenion. apud Marten. to. 2. Anecd. col. 1535. *Item, allegabunt quod dictus Angelus adversarius suus solus ruperit tractatum unionis Ecclesiæ; nolendo dare seu prorogare salvum conductum nuntio dicti Petri, etiam Congeriendo eos expresse à civitate; & interdicendo suis Cardinalibus, quod dictis nuntiis non loquerentur.*

¶ CONGERIUS, Salutatio ante discessum, à Gallico *Congé*. Vet. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolosanæ: *Et ibi recipitur Congerius ab omnibus.* Infra: *Dicta Missa, sive elevato corpore Christi, sicut in prima die quilibet revertitur ad Ecclesiam suam; recepto Congerio à Canonicis S. Stephani.*

CONGERMANUS. Sebastianus Salmanticensis in Chron. *Post Froylanis interitum Congermanus ejus in primo gradu Aurelius, filius Froylani fratris Adefonsi Magni successit in regnum.* Eadem verba habet Sampirus Episcopus Astoricensis. Alius Scriptor ejusdem ævi: *Post Froilanis interitum, Confrater ejus successit in regnum.* Ubi *Congermanus in primo gradu*, est quod Hispani dicunt *primo hermano*, Græci infimæ ætatis πρωτεξάδελφος, nostri *Cousin germain*. Proinde *Confrater* idem sonat. [Confirmatio Athonis Comitis Ripacurtiæ pro fundatione Monasterii S. Mariæ de Alaon to. 3. Concil. Hispan. pag. 135. col. 2. *Comite Vaifaredo Congermano meo in Ripacurtia & in Pallaria.*] Vide Ambrosium Moralem lib. 13. cap. 21.

CONGERO. Charta an. 1020. apud Catellum in Comitib. Tolos. pag. 103. *Nos simul in unum reminiscentes peccatorum nostrorum pondera, seu etiam timentes Congeronis antiqui timorem & terrorem, & ut eruat nos Dominus ab ejus machinamentis, & convertat cum suis astringis in cubilibus regni cælestis, &c.* Ita hic innuitur diabolus, dæmon, forte quod peccata peccatorum congerat, ut ea divino judicio exhibeat.

CONGERRONES, Qui divitias & opes congerunt. Concil. Ticinense sub Benedicto VIII. PP. *Filiis Congerrones infrontati omnia congerunt.* [Fulgentius: *Congerones qui aliena ad se congregant, unde apud Romanos Gerones. Brutiani dicti.* Plauto *Congerrones* sunt socii itineris vel ludi & nugarum. Unde Continuatores Bollandi tom. 2. SS. Maii p. 290. emendato Gregorii Turonensis loco in voce *Congeries* relato, pro *Congeriorum* legunt *Congerronum*, per quos intelligunt socios itineris; sed integer locus exhibendus est: *Et ascendentes Alpium juga, Congerronum completa multitudine, ita pertransierunt, ut à nullo interrogarentur, quo tenderent &c.*]

CONGESTE, pro *Confuse*, sine ordine. Capitolinus in M. Antonio: *Et quidem hæc breviter & Congeste.* *Congestim* dixit Apuleius in Apologia.

¶ CONGIARE, Congiatus. Vide *Congeare*.

CONGILDONES, Congilda. Vide *Gildum*.

¶ CONGIVE, Conjux, uxor. Vett. Formulæ Andegav. n. 45. *Igitur ego in Dei nomen inluster vir ille, necnon & Congive mea inlustra matrona illa, &c.*

¶ CONGLACIARE, mendose, ni fallor, pro *Congraciare*, Simul impertiri gratiam, simul favere. Propositio Johannis Goffredi Cardinalis Albiensis facta Henrico Regi Castellæ an. 1469. apud Acherium to. 8. Spicil. pag. 338. *Ergo ut fabulis doctissimi homines prodiderunt tres esse Gratias, quæ Deæ & filiæ Deorum dictæ sunt, Pasitheam, Egyalem, & Eufronissam, quas Attrahentem, Oblectantem, Retinentem interpretavi, vide ut istæ Gratiæ fæderi Francorum & Hispanorum Conglaciant.*

¶ CONGLEA, pro *Cochlea*. Vet. Gloss. San-Germ. MS. n. 501. *Conce & Conglee hac ex causa vocate, quia deficiente luna cavantur i. e. evacuantur.* Men-

dum corrigitur ex Isidoro lib. 12. Orig. cap. 6.

CONGLESCERE, Coalescere. Candidus Monachus in Vita Eigilis Abbat. Fuldensis cap. 21.
. . . *Templumque Deo Conglescit in almum.*

¶ CONGLORIFICARI, Eadem gloria affici, amplificari. Utitur Interpres Pauli Rom. 8. 17. Tertull. de Resurrectione carnis c. 40. Carolus M. Epist. ad Elipandum inter Concilia Hisp. to. 3. pag. 113. &c.

¶ CONGRAPHIARE, Conscribere. Vide *Graphia.*

¶ CONGRATULAMEN, Congratulatio. Gonzo Florinensis Abbas in Miraculis S. Gengulphi to. 2. Maii pag. 651. *Mox parens uterque consurgens celerrime, stata præ oculis prole, de rei hujus certificantur veritate: factoque invicem festivo Congratulamine, Florinas properant pro gratiarum reddendæ actione.*

¶ CONGREGALIS, Ejusdem gregis. Acta SS Junii to. 1. pag. 725. C. de S. Bertichramno: *Donet eis caballos Padi duos, & poledros Congregales duos.*

CONGREGATIO, pro *Collecta*, seu Synaxi. Ferrandus Diac. in Breviario cap 184. *Ut nullus ad Angelos Congregationem faciat.* Ubi Concilium Laodic. c. 35. Οὐ δεῖ χριστιανοὺς . . . . καὶ ἀπιέναι καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν, καὶ συνάξεις ποιεῖν.

CONGREX, Ejusdem *gregis*, Contribulis. Gloss. Gr. Lat. Ὁμόφυλος, *tribulis*, *Congrex*, *gentilis.* Hinc *Congregare.* Vide Josephum Scaligerum l. 1. Ausonian. lection. cap. 17. [Vocem *Congrex*, vel *Congregis* usurparunt Apuleius lib. 7. Fabul. Miles. de Asino aureo: *Equinis armentis me Congregem pastor egregius aliquando permiscuit*, Tertullian. de Pœnit. cap. 11. Prudent. adversus Symmachum, &c.]

¶ CONGRUENTIA, Bona cuidam Ecclesiæ aut Presbyterio addicta. Præceptum Lotharii Imper. pro Ecclesia Helenensi inter Concilia Hisp. to. 3. pag. 142. col. 1. *Villam quæ dicitur Torrante, & Alamannis villa, & pro Congruentia Ecclesiæ suæ territorium à Petrafita usque super sua claustra.*

¶ CONGRUUM, Eadem notione. Cambium ann. 1086. in Additam. ad Chron. Casaur. apud Murator. to. 2. part. 2. col. 1003. *Prima petia est in vocabulo S. Silvestri, sunt modiola sex, habet fines ex utraque parte Congruum de prædicta nostra Ecclesia.*

¶ CONGUSTUM, f. Angustus montium aditus, Gall. *Détroit.* Donatio Garsiæ Regis Navarr. pro Bartrando Abb. Olivæ æra 1188. apud Jos. Moret. Antiquit. Navar. pag. 657. *A Marchuellis usque ad Podium-rotundum sicut ipsa via indicat, & à Podio-rotundo usque ad Congustum Caracastelli.*

CONHIBERE, COHIBERE, quasi *Connivere*, apud Ugutionem, *assentiri.* Gloss. Lat. MS. Regium: *Cohibentibus, faventibus. Cohibet, adquiescit, connivet. Conhibere, capitis motu adquiescere.* [Glossar. San-German. MS. n. 501. *Conibere, Consentire, Conibentia, Consensus.*] Glossar. Græc. Lat. Ἐπιμύω, *Conhibeo.* Μύω, *Conhibeo.* Gloss. Lat. Græc. *Cohibet*, καμμύει, καταμύει. Glossæ MSS. ad Concilia Africana: *Conspirantes, Conhibentes, vel conscientes, sive conjurantes.* Eæd. Glossæ: *Cohibere, adquiescere. Cohibet, consentit. Conspiratio, Conibentia, consensio.* Martianus Capella lib. 9. Philolog. *Alia Cohibentia, alia discrepantia.* Aurelius Victor Schotti in Claudio: *Sceleribus Conhibentes.* Facundus Hermian. lib. 2. cap. 2. *Sancta illa Synodus hæresi Nestorianæ Cohibuit.* Cap. 5. *Videtur illa Synodus, ut non dicam, hæresi Cohibuisse, aliquid certe minus fecisse, &c.* Ita l. 5. c. 3. l. 6. c. 4. l. 8. c. 1. Anastasius. in Hist. Eccles. pag. 110. *Non enim Cohibebat tyranno.* Hincmarus Rem. de Prædestinat. *Timeo ne Cohibere sit hoc tacere. Conhibere*, in l. 66. Cod. Th. de Hæret. l. 7. de Decurion. eod. Cod. in Novella Theodosii de Lenonibus in Capitular. Caroli Mag. l. 6. c. 245. in Cap. Caroli Calvi 35. p. 375. 1. edit. apud Atton. in Cap. c. 41. &c.

COHIBENTIA, CONLUSIO, ita legendum in Glossis Isid. pro *Conclusio.* Joan. de Janua: *Cohibentia, assensus, item Conniventia & Collibentia.* Gl. Lat. Græc. *Cohibentia*, Ῥαθυμία, συνοχή. Gloss. Lat. Gall. *Conhibentia, Assentement. Conhibere, Assentir.* Carolus Mag. in Præfat. ad libros de Cultu Imag. *Quod opus aggressi sumus cum Cohibentia Sacerdotum.* [Præceptum Ludovici Imp. an. 823. apud Marten. to. 1. Ampliss. Collect. pag. 79. *Dedit igitur. . . Tancradus Abba ex ratione prædicti Monasterii, una per consensum & Conhibentiam Monachorum ibidem degentium, &c.*] Utuntur passim hac notione Codex Theodosianus, Novella Theodosii de Tyronibus, Xystus PP. in Epist. apud Holstenium in Synodo Rom. pag. 93. S. Augustinus de Unitate Eccles. cap. 2. & Epist. 93. S Hilarius in Fragm. pag. 28. Facundus Hermianensis lib. 2. cap. 6. l. 7. c. 3. l. 8. c. 1. Concilium Toletanum æræ 648. Synodus Ticinensis ann. 850. cap. 9. Lex Wisigoth. lib. 3. cap. 21. Capitula Caroli Magni l. 5. cap. 129. Concilium Duziacense I. part. 5. pag. 298. Vita S. Sulpitii Episc. Bituric. n. 28. Vita alia ejusdem n. 1. Chronic. Reichesperg. pag. 180. Gregorius Turon. de Gloria Confess. c. 75. Warinus Abbas Metensis in Ep. &c. Vide Casaubon. ad Apuleii Apolog. pag. 148.

COHIBENDA. Concilium Arelat. II. can. 27. *Professas viduas, si in Cohibenda perstiterint, cum raptoribus esse damnandas.* Ad marg. *Cohabitatione*, perperam: idem est enim *Cohibenda*, ac *Cohibentia*, seu conniventia, consensus.

COHIBULI, alias: *Conivoli, concordes, juncti*, in Gloss. Isid. Gloss. Lat. Gr. *Cohibilis, facilis,* εὐχερής. [Glossar. Sangerm. MS. n. 501. *Coniboli, Concordes, conjuncti.*] Gloss. Lat. MS. *Conjuga, Conhibulus* [Papias: *Cohibilis, conducibilis, Cohibilius, conducibilius.* MS. unus, *Cohibilius, Constabilius. Cohibita oratio*, id est, gracilis & venusta, apud Gellium, & apud Apuleium, *Cohibitius conscribere*, est pressiori stilo scribere.]

¶ CONI, *Munuscula, quæ pueris dabantur*, in Vocabulario Sussannæi.

¶ CONIA, *Poma silvestria vel fructus cipressi dicti quod conum imitentur.* Papias MS. Vide *Cuma.*

¶ CONJACTURA, pro *Conjectura.* Chartul. S. Vandregesili tom. 2. pag. 1889. an. 1305. *Tracta ad futurum de præterito Conjactura.*

¶ CONIADA. Codex Irminonis Abb. San-German. fol. 72. *Ainfredus. . . solvit ad Nativitatem Domini porcos* II. *ferreolos* II. *Coniadas* VIII. hoc est, si recte opinor, Panes ovis & lacte subactos, quos etiamnum Picardi *Cuignets*, Gallo-Belgæ *Quenieux* appellant; quosque die Nativitatis Domini solent distribuere præsertim pueris; similes vero eo ipso die præstationes olim debitas fuisse, videre est in voce *Focacia*, & alibi. Vide *Cuneus* 3.

¶ CONIBENTIA. *Per consensum & Conibentiam*, apud Marten. to. 1. Anecd. col. 70. Vide *Conhibere.*

¶ CONIBOLI. Vide *Cohibuli* post *Conhibere.*

¶ CONIDARIUS, à Græco Κόνις, Lens, pediculus. Nomen per contemtum diabolo tributum, quasi sordidissimus esset pediculosus, aut lendibus scatens. Legitur in Vita S. Lucæ Junioris to. 2. Febr. pag. 96.

¶ CONJECTA. Vide mox in *Conjectare.*

¶ CONJECTABUNDUS, Suadens, consulens, apud S. Augustinum.

¶ CONJECTANTER, Per conjecturam, apud Tertullianum.

CONJECTARE, Contribuere. Lex Salica tit. 45. §. 1. *Omnes mortis illius compositionem Conjectent.* Capitulare an. 807. cap. 2. *Et unicuique ex ipsis qui in hoste pergunt, fiant Conjectati solidi quinque à suprascriptis pauperioribus, &c.* Leges Henrici I. Regis Angl. c. 59. *Si furtum redimendum sit, captale redimentis Conjectent.* Adde cap. 58. 68. 92. *Weram & compositionem mortui Conjectare*, in Legibus Aluredi Regis West-Sax. cap. 21. & 32.

Conjectus, Contributio, symbolum, collecta: quod quisque in unum confert ad exsolvendam certam pecuniæ summam, [vel ad colligendam certam cibariorum quantitatem.] Maxime quod à populis Regiis Missis in itinere exsolvebatur. Capitulare tertium Ludovici Pii cap. 9. *De Comitibus & Vicariis eorum, qui in aliquibus locis tantum accipiunt de Conjectu populi ad minorem legationem, quantum ad majorem.* Cap. 10. *Volumus ut talem Conjectum Missi nostri accipiant, quando per Missaticum suum perrexerint: hoc est unusquisque accipiat panes 40. friskingas duas, &c.* Annales Francor. Bertiniani an. 886. *Juxta quod unusquisque Regni primorum de honoribus habuit Conjectum tam in argento quam & in vino, &c.* Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 19. *De Conjecto Normannis dando.* Capitula Caroli Magni l. 3. cap. 35. *Ut illi qui heribannum solvere debent, Conjectum faciant ad Heribannatorem. Conjecto* respondet *Schot*, seu *Scot*, Germanicum & Anglicum. Charta Ludovici Imp. apud Will. Hedam: *Ut nec bannum, aut fredum, aut Conjectum, quod ab ipsis Geschot vocatur, contingere, aut exactare præsumeret.* [Codex MS. Irminonis Abbatis Sangerman. fol. 70. col. 1. *Autlemarus.... habet dimidium mansum servilem ... (solvit) pullos* III. *ova* X. *de Conjecto, de annone dimid. modium.* Eodem fol. v°. col. 1. *Solvit ad hostem denar.* VI. *& denar.* IIII. *de capite suo, & dimidium modium de Conjecto, & modium* I. *de spelta.*] Vide Capit. 5. an. 803. c. 17. Capitul. 1. an. 812. c. 7. Capitul. 5. an. 819. c. 26. Capit. Caroli M. lib. 4. c. 69. Legem Langob. lib. 3. tit. 1. §. 38. tit. 6. §. 2. 3. Capitularia Caroli Calvi tit. 5. §. 4. tit. 27. pag. 254. tit. 42. pag. 423. tit. 42. §. 30. Chartam Dagoberti Regis Franc. apud Browerum lib. 7. Annal. Trevir. pag. 421. 1. Edit. aliam Henrici III. apud Meurissium in Episc. Metensib. pag. 359. [Analecta Mabillonii tom. 3. pag. 266. in Præcepto Caroli M. Ampliss. Collect. Martenii tom. 1. col. 144. in Præcepto Lotharii an. 856. Diplomata Belg. Miræi tom. 1. pag. 242. col. 2. in Charta Dagoberti I. Regis Franc. an. 643.]

Conjecta, in Chronico Laurisham. an. 776.

Geta, pro *Conjecta*. Observantiæ ad tit. de Muneribus agnoscendis in Foris Aragon. fol. 31. apud Michaëlem *del Molino* in Repertorio pag. 73. v. *Quando debent facere Getam pro cœna Domini Regis vel Domini infantis, vel pro subsidiis eorumdem, &c.* Occurrit ibi pluries.

Conjectio. Capitulare Sicardi Principis Beneventani cap. 14. *De tertiatoribus, & Conjectionibus illorum.*

Conjectura. Gloss. Lat. Græc. *Conjectura*, Στοχασμὸς, ζημία. Gregorius Turonens. lib. 6. Hist. cap. 45. *Nihil de fisco suo Rex dari præcepit, nisi omnia de pauperum Conjecturis.*

CONJECTORIUM Danielis, Liber sic inscriptus de divinatione. Illius meminit Joan. Sarisberiensis in Policrat. l. 2. c. 17. Ὁράσεις seu *Visiones Danielis* vocat Luithprandus in Legatione. Vide Descriptionem nostram Constantinop.

¶ CONJECTURA. Vide *Conjectare*.

¶ CONJECTURARI, Conjicere, *Conjectare*, Gall. *Conjecturer.* Processus de Vita S. Thomæ tom. 1. Martii pag. 699. *Ipse testis imaginatus & Conjecturatus est.* *Conjecturare* dixit Raymundus Capuanus in Vita S. Catharinæ Senensis tom. 3. SS. April. pag. 886. Sed hoc verbum quidam dicunt à Seneca fuisse usurpatum: pro quo tamen alii legunt, *Conjectura ire.*

¶ CONJECTURATIVE, Conjectando, Gall. *Par Conjecture*, in Dissertatione Jac. Thomasii de poculo S. Johannis §. 29. apud Eccardum col. 173. Hist. Geneal. Marchionum Misniæ.

¶ CONJECTUS. Vide *Conjectare*.

¶ CONIFLO, ἐμπλῆκτες, *Stolidus*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

¶ CONILLOS, f. Vivarium cunicularium, Gall. *Garenne*, à Gallico *Conil* vel *Conin*, Cuniculus. Charta anni 1052. ex Archivo Infirmariæ S. Victoris Massil. *Ego Bonifacius & uxor mea Vandalmasia donamus medietatem bosci & duas partes Conillos cum terris, &c.* Charta anni 1043. *Medietates boschi & duas partes Conillos cum terra, in qua boschus sedet.*

CONINÆ Pelles, Cuniculorum, *Peaux de Conins* vel *de Conils*. Rainardus Abbas Cistercensis in Institut. ejusd. Ord. distinct. 14. cap. 15. *Pelles silvestres non operentur Conversi nostri, non catinas, non Coninas, non varias, non grisias, seu alias hujusmodi, &c.* Ubi antiquæ Definitiones ejusdem Ord. dist. 14. cap. 6. habent *Caninas.* [Privilegium Leduini Abb. S. Vedasti Atrebat. de censu an. 1036. è Chartul. ejus Monasterii fol. 243. c. *Pelles agninæ* IV. *den. Penna agnina vel pellicia* I. *den. Grisia vel varia* IV. *den. De cattis vel Coninis* II. *den.*]

¶ CONIRE, *Coire, simul ire, consilium accipere.* Papias in Amalthea.

¶ CONITIO, Populi multitudo. Vet. Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Latinis *Coitio*, Conventus, congressio.

¶ CONIVA, pro *Conniventia*, sumta tamen strictiori modo, pro conspiratione, pacto conspiratorum, seu assensu conspiratis & rebellatoribus dato ab iis, qui eorum partes amplectuntur. Charta Henrici IV. Angl. Regis an. 1400. apud Rymerum tom. 8. pag. 150. col. 1. *Sciatis quod de gratia nostra speciali & pro bono servitio quod dilecti Ligei nostri & Communes villæ nostræ de Circestre, tam homines quam mulieres nobis impenderunt, circa captionem Comitum Kantiæ & Sarum & aliorum de eorum rebelli Coniva, concessimus eisdem hominibus quatuor damas percipiendas tempore seisonæ in foresta nostra de Bradon, per liberationem Magistri forestarii.* Charta ejusd. Regis an. 1403. p. 333. col. 1. de tractando cum gentibus Comitatus Cestriæ: *Omnes aliæ personæ ecclesiasticæ, quæ contra nos in bello nuper juxta Salopiam commisso, armatæ, seu de assensu dictæ rebellionis contra personam nostram regiam extiterunt ... Et omnes & singuli bellum illud causantes, omnesque & singulæ gentes villæ Cestriæ, quæ ad idem bellum præsentes seu de Coniva Henrici de Percy defuncti extiterunt.* Liquet *De Coniva Henrici, &c.* idem esse, quod paulo superius *De assensu dictæ rebellionis*, ac proinde *Conivam* per *Conniventiam* seu assensum rebellibus esse explicandam.

¶ CONJUDEX, Assessor, qui cum primario Judice judicat. Charta Dumni Episc. Cabil. to. 8. Spicil. pag. 230. *Cum discordia verteretur .... coram Decano & Conjudicibus suis Senonensibus.*

CONJUGA, pro *Conjux*. Burchardus Wormaciensis in Lege familiæ *Si quis cum manu Conjugæ suæ cum bono testimonio aliquam traditionem ... fecerit, &c.*

¶ CONJUGALIS, Eadem notione. Charta Ademari & ejus uxoris Idebergæ pro Monasterio Nobiliacensi apud Stehanotium tom. 3. Antiq. Pictav. MSS. p. 402. *Dono pro remedium animæ meæ, vel pro remedium Cojugale meo.*

¶ CONJUGES, in libris feudalibus dicuntur domini & vassalli, teste Salvagnio, de Usu Feudorum cap. 11. & 1. ubi docet *Conjuges* ideo dici, quod mutua, licet dispari, inter se fide conjugentur & obstrinantur. Dominus vassallo benevolentiam debetatque protectionem; vassallus autem domino reverentiam, honorem, servitium, &c. Vide *Consortes* & *Vassalli* in *Vassi*.

CONJUGIUM, pro *Conjuge*, in l. 3. de Re milit. & l. 14. de Episc. in C. Th. Vide *Matrimonium*.

CONJUGLA, CONJUNCLA, Lorum quo vinciuntur ac conjunguntur boves. Gloss. vet. *Conjuglæ*, ζευκτῆρες. Gloss. Lat. Gr. *Jungula*, ἡνίαι ζευκτικαί.

CONJUNCLA. Gloss. Saxon. Ælfrici, c. de Instrumentis agricolarum; *Conjuncla*, ꝩꝛiꝺꝺꝛa. Saxonibus ꝩꝛiða estlorum. Statuta antiq. Corbeiensis Monast. l. 2. c. 1. *Dent unusquisque ad hortum cui deservit in tertio anno, aratrum, 1. jugum cum amblacio & Conjunclis quando necesse fuerit.* Chron. Besuense pag. 533. *Accessit ubi boves juncti erant, & juncturas super capita eorum, quas rustici Convinculas appellant, omnes truncavit.* Sed legendum *Conjunculas*, aut *Conjunclas*, quas *juncturas* revera vocant Paulus 3. Sentent. tit. 6. & Capitolinus in Vero.

CONJUNGERE, Pervenire aliquo. Nos etiamnum dicimus, *Joindre quelqu'un*, cum quempiam convenimus. Vita S. Macarii Romani cap. 3. *Post hæc vero decem & septem dies ambulantes, Conjunximus Jerusalem, & sanctam Resurrectionem Jesu Christi, & Crucem adoravimus.* Anastasius Biblioth. in Stephano III. PP. *Et dum hæc agerentur, Conjunxit Romam Joannes Imperialis Silentiarius.* Infra: *Et dum valide ... opprimerentur, subito Conjunxit Missus Regis à Francorum nomine, &c.* Ibidem: *Conjungente vero eo Papiam.* In S. Adriano: *Et dum reversus fuisset Sacellarius, Ravennamque Conjungeret.* Occurrit non semel, in Epist. Sigeberti Regis ad Desiderium Episc. Cadurcensem, in Epistolis Summorum Pontific. tom. 3. Hist. Franc. p. 745. 748. 760. 777. &c. Gregorii Magni lib. 10. Epist. 3. in Actis S. Anastasii Persæ cap. 6. num. 38. &c. Theophylactus Simocatta l. 8. c. 11. Ἀναζεῦξαι τε πρὸς αὐτὸν ἀνέταξεν.

JUNGERE, Eadem notione. Epistola 4. ad Desiderium Episc. Cadurcensem apud Canisium tom. 5. Antiq. lect. *Flavianus autem denuntiavit, ut quinta feria apud ipsum Jungamur.*

¶ CONIVOLI. Vide *Cohibuli* in *Cohibere*.

1. CONJURARE, Simul jurare, simul sacramento firmare. *Communiam Conjurare*, in Charta Theodorici Comitis Flandriæ an. 1147. in Tabulario Monasterii S. Bertini: *Concesserim hominibus S. Bertini ad Poparingehem pertinentibus ejusdem pacis securitate per omnia gaudere, qua Furnenses fruuntur, quam Conjuraverunt, in qua & confirmati sunt.* Vide Galliam Christian. tom. 1. p. 100. a. Vetus Inquesta ann. 1228. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccl. Placent. lib. 17. *De Fratribus dicit, quod nescit aliquid emendandum in iis, nisi quod Conjuraverunt simul, excepto Joanne & Magistro Alberto, & inde debuit esse instrumentum; sed nescit, utrum sit destructa illa Conjuratio, vel non.* Vide *Confratria*.

¶ CONJURATORES, Qui simul jurant ad ejusdem rei confirmationem. Arestum Parlamenti Pentecostes an. 1286. in Tabul. S. Richarii: *De quibus liquebit per eorum juramenta, additis cuilibet eorum de Feuqueriis duobus vel tribus Conjuratoribus de vicinis suis fide dignis.* Vide *Sacramentarii* post *Juramentum*.

¶ CONJURARE, Jurare nude. Vett. Formulæ Andegav. num. 49. *Sin melius in Ecclesia seniore loci in ipsa civitate hoc debiat Conjurare, quod ad morte sæpe dicto numquam consensisset, nec eum occisisset, nec consciens, nec consentanius ad hoc faciendum numquam fuisset.*

¶ CONJURARE TERRAM, Jurare terram, de qua lis est, ad certum hominem pertinere. S. Audoën. in Vita S. Eligii apud Acherium to. 5. Spicil. pag. 284. *Sparvus Abbas ... accepit à Principe judicium, ut si posset in loco sancto* (ad Sepulcrum S. Eligii) *terram Conjurare, ad partem utique Ecclesiæ vendicaret; sed ille maluit, ut idem pertinax vir, qui eam invadere quærebat, jurejurando assever aret suam.*

CONJURATIO, Quodvis juramentum. Capitulare 3. an. 779. c. 10. *Et istas Conjurationes quas faciunt per S. Stephan. per nos, aut per filios nostros prohibemus.*

2. CONJURARE, Submonere, in jus vocare, per fidem & sacramentum, quo domino feudali obstrictus est, quempiam citare. Charta an. 1081. apud Sammarthan. in Archiepisc. Turon. *Quapropter prædictus Radulphus ad Curiam Regis ab ipso Rege fide & juramento Conjuratus, ut de hac re justitiam sibi faceret, ire non ausus est.*

Ut porro vassallum conjurare poterat dominus, ita dominum vassallus, si de jure deficeret. Assisæ Hierosol. MSS. cap. 241. *Ce sont ceaus qui peuvent gager, ou semondre, ou Conjurer le Seignor de sa foi. Celui à qui le Seignor doit aucune chose de son fié, le peut semondre, ou gager dou service, que il li doit de celui fié, ou Conjurer de sa foi, &c.* Cap. 244. *Il doit Conjurer le Seignor de sa foy, que il le paie, ou face paier de ce que il li doit.* Cap. 247. narratur vassallum non posse conjurare suum dominum de ejus fide, nisi post ratas aliquot submonitiones, quarum hæc erat formula: *Si vous Conjur come à mon Seignor par la foi que vous me devez, comé à vostre home, que vous m'en aiés paiés, ou fait paier dedans tel jour. Et si le Seigneur ne le faisoit dedans le terme, le vassal le pouvoit gager de son service.* Proprie autem *Conjurari* dicuntur *Pares* feodorum, cum ad judicium exercendum in Curia sua à Domino evocantur. Eædem Assisæ Hierosol. c. 206. *Doit requerre & Conjurer ses Pers, si comme il doit, que ils destraignent le Seignor, si comme ils peuvent & doivent.* Et cap. 207. *Quant le Roy Aimery congea Messire Raoul de Tabarie, Messire Raoul requit & Conjura ses Pers, que ils le menassent à droit, comme leur Per, & que il en offroit à faire à droit.* Adde vetus Chron. Flandrense vernac. c. 14. & 34.

Quod si *Pares* post *Conjuramentum*, Domini superioris judiciis non interessent, ad id feudorum suorum interceptione compellebantur. Statutum Caroli V. Reg. Franc. an. 1363. mens. Jun. *Statuimus & ordinamus quod præfati homines feodales ad judicium faciendum & reddendum ad locum consuetum, ut moris est, evocati, infra statutum & eisdem assignandum tempus accedere & comparere teneantur sine defectu, nisi causam veram & legitimam habuerint absentiæ, quæ si vera & legitima non fuerit, & ad judi-

cium evocati minime comparuerint; eorumdem hominum feoda in manu dicti fratris nostri ad causam prædictam poni volumus & arrestari, & in ea detineri per Baillivum dicti loci Guysiæ, quousque dicti homines sic contumaces, & absentes pro suo defectu & absentia, vel contumacia, emendam præstiterint condecentem.

CONJURAMENTUM, Submonitio Parium. Regestum Andegavense in Camera Comput. Paris. fol. 76. 77. an. 1363. *Homines prædicti feodales, qui in dicta villa & castellania Guysiæ in Viromandia, ratione & ex debito feudorum suorum ad Conjuramentum Baillivi dictæ castellaniæ Guisiæ judicia facere & reddere tenentur, &c.* Quod porro hic *Conjuramentum* dicitur, *Conjure & semonce* eadem notione vocant Consuetudines municipales S. Audomari art. 16. Tervann. art. 8. Bethun. art. 30. 38. Valentian. art. 1. 2. 4. Hannon. c. 56. & Summa Ruralis.

CONJURATIO, Eadem notione. Charta an. 1260. in Probat. Hist. Guinensis pag. 528. *Per legitimam monitionem nostram & Conjurationem super hoc sibi factas.* [Vide alia notione in *Conjurare* 1.]

CONJURATIO, Communia, *Commune*, Juratorum conventus: *Jurati* enim & *Conjurati* dicuntur cives unius oppidi. Charta Friderici I. Imper. ann. 1161. apud Browerum lib. 14. Annal. Trevirensf. p. 801. 1. Edit. *Communio civium Trevirensium, quæ & Conjuratio dicta, quam nos in ipsa civitate destruximus, &c.* Vide *Juratus*.

CONJURATIO in Legibus Canuti Regis Angl. idem videtur quod *Adjuratio*, seu, ut vocant, *Exorcizatio*. [Statuta Ecclesiæ Valentinæ to. 3. Concil. Hisp. p. 511. col. 1. *Nec in Ecclesiis fiant Conjurationes aquæ ferventis, vel ferri candentis, vel aquæ frigidæ conjuratæ, quia omnia ista sunt superstitiosa penitus & contra Deum.*]

CONJURATORES, pro *Conjurati*, in Conventu Alsatico an. 1050. §. 3. 5. apud Goldastum to. 2. Constit. Imp & Freherum. [Vide in *Conjurare* 1.]

¶ JUDEX CONJURATOR *hominum judicantium*, Qui *homines judicantes* submonet & vocat ad judicium; in Edicto Philippi VI. Fr. Regis an. 1344. n. 6.

CONJURATUS, Eodem astrictus juramento. Ὁμότης, συνομότης, Nicetæ in Man. lib. 7. n. 1. Historia de Expedit. Asiatica Frider. I. Imp. *Offerentes auxilium tam de se quam de ipsorum Conjuratis & amicis.* Vetus Inquesta to. 1. Monastici Angl. p. 207. *Erhaldus Marescallus juratus idem dicit per omnia, quod Ac. filius Andreæ Conjuratus suus.* Vide Dissert. 21. ad Joinvillam.

¶ CONJUVES, Conjux, uxor. Formula vetus apud Baluz. to. VI. Miscell. p. 551. *Ob hoc igitur in Dei nomen & Conjuves mea illa dilectissimo amico nostro illo pro benevolentia vel servitia tua, quæ circa nos impendis, sed in comea facere non desinis, propterea cessimus tibi, &c.*

¶ CONIVUM, κάλυξ ῥόδου μεμυκώς, Calix, cohivum, in Supplemento Antiquarii. Folliculus est rosæ clausus, ut explicat Martinius, qui legit *Connivum*, additque florem *conniventem* eumdem esse ac *clausum*.

¶ CONKA, f. Pars fluminis sic dicta, quod circulo suo quasi *concham* repræsentet. Chartularium S. Vandregesili tom. 2. pag. 1384. ex Charta anni 1229. *Dicti Monachi possint piscari sicut ego in Conka aquæ de Rivecort infra metas positas tempore dicti Richerii... dicti Monachi S. Wandregisilli poterunt piscare in dicta Conka quando voluerint.*

¶ 1. CONLABORATIO, Oeconomia, administratio. Annal. Bertiniani ann. 867. *Carolus Rex Abbatiam ipsius Monasterii sibi retinuit; causas Monasterii & Conlaborationem per Præpositum & Decanum atque Thesaurarium ..geri disponens.*

¶ 2. CONLABORATIO, Proventus agrorum & pratorum *labore* cultorum. Præceptum Caroli M. pro restauratione Monasteriorum apud Mabil. to. 3. Analect. p. 266. *Præcipimus, ut de omnibus Conlaborationibus terræ tam feni, quam & annonæ omnium generum, tam de sua dominicata, quam & de vassallorum suorum, de vinericiis quoque & perdonato .... de melle & Conlaborationibus quæ in hortis fiunt .... censum legitimum ... persolvere faciant.*

¶ 3. CONLABORATIO, CONLABORATUS, Acquisitio conjugum, stante matrimonio. Vide post *Labor* 2.

¶ CONLACTANEUS, σύντροφος, ὁμογάλακτος. Gl. Lat. Græc. *Simul nutritus.* Glossæ Cyrilli: *Collactaneus*, ὁμογάλακτος. Vide *Collacteus*.

¶ CONLATERANUS, Transverso cognationis gradu junctus, Gall. *Collateral.* Charta S. Eduardi Regis Anglorum an. 1059. apud Felibianum in Hist. Sandionys. p. LXXXV. *Ego Eadgyd Conlateranus ejusdem Regis hoc mihi placere cum benivolentia professa sum.*

¶ CONLATERATIO. Vide *Collateratio*.

¶ CONLATERE SE, Occultare, abscondere se. Vita S. Columbæ Abbat. tom. 2. Junii pag. 231. *Sed frater quidam callidus explorator, alia means via, in cujusdam monticelli cacumine, qui eidem superemimet campulo, se occulte Conlatebat.*

CONLATOR, Adulator. Vita S Præjecti Episcopi to. 1. Hist. Franc. 675. *Sed ut est Conlatorum mos, amici cœperunt eum cogere, ut tdi pro causa non differret dare responsum.*

¶ CONLAUDANTES, Iidem cum *Sacramentalibus*, qui juratori ut testes adjungebantur in judiciis. Vide locum in *Forbatudus*.

¶ CONLECTOR, Qui simul legit. Utitur S. Augustinus Confess. lib. 1. c. 17.

¶ CONLIBERTI. Vide *Colliberti*.

¶ CONLIBRUM. Vide *Collibrum*.

¶ CONLIGARE, Sese pariter obligare, uti solent qui de re aliqua paciscuntur. Tabular. Vosiense fol. 31. *Hoc idem audierunt Petrus Abbas in cujus manu Conligatum est, Petrus Ainaraus, &c.*

¶ CONLIMITANIUS, Cui sunt iidem limites, finitimus, vicinus, Gall. *Limitrophe*. *Collimitaneus*, Solino c. 40. *Collimitanea Galatiæ Phrygia.* Hincmarus Remens. Epist. ad Ludovicum III. Regem Franc. apud Baluz. to. 7. Miscell. p. 50. *Sicut sacræ leges & regulæ præcipiunt, Archiepiscopis & Episcopis Conlimitaniorum* (sic) *diœceseon.* Et infra: *Diœcesi vero Conlimitania, &c.*

¶ CONLISUM. Vide *Collisum*.

CONLUDIUM. Gloss. MSS. ad Cod. Th. l. 1. *Conludium, est jurgium, rixa.* Glossæ aliæ MSS. *Colludium, dolus.* Gl. Græco-Lat. συμπαιγνία, *Conlusio, Conludio.* συμπαίζω, *Conludo.* Gloss. Lat. Gr. *Conludium*, συνδοιασμός. *Conludit*, συνδοιάζει, συμπαίζεται. [Aliæ Glossæ apud Eccardum in notis ad Legem Salicam, *Conludium*, συνδυασμός; aliæ, *Compactum, Collusio.*] Vide Gregor. Turon. lib. 10. c. 11. Leges Wisigoth. l. 2. tit. 3. Edictum Theoderici Regis §. 114. Legem Burgund. tit. 6. §. 3. 6. Addit. ad Legem Burgund. §. 8. Decretum Chlotarii Regis §. 1. 4. 9. Capit. Caroli Calvi tit. 31. c. 21. [Innocentium III. Papam to. 3. Concil. Hisp. p. 431. Acta SS. April. tom. 2. p. 584.] Occurrit passim in Cod. Theod.

COLLUDIUM. Gildas de Excidio Britan. *Illam cujus Colludio ac suggestione tantæ sunt peccatorum subitæ*

moles, &c. Utuntur Sidonius, Ammianus, Symmachus, Claudianus, Mamertus, Leges Wisigoth. lib. 5. tit. 4. §. 17. lib. 6. tit. 5. §. 14. lib. 7. tit. 1. §. 5. tit. 2. §. 6. Leg. Longobard. lib. 1. tit. 25. §. 57. lib. 2. tit. 6. §. 6. tit. 12. §. 6. tit. 30. §. 4. tit. 36. §. 1. tit. 53. §. 24. tit. 55. §. 14. &c.

CONLUDIO, in Lege Bajwar. tit. 8. §. 6.

CONLUDIUS, in Decreto Chlotarii Regis §. 7.

COLLUSIO, apud Jurisconf. Anglos quid sit, vide apud Rastallum in Exposit. vocum Leg. Anglic.

CONLUDIOSUS, in Charta ann. 981. in Bullario Casinensi to. 2. p. 55. *Ego eam* (Chartam) *silens, aut occultam aut Conludiosam habuissem, aut detinuissem, &c.*

¶ CONLUMINARE, Accendere, inflammare. Charta Caroli Calvi apud Doubletum Hist. Sandionys. p. 791. *Complacuit serenitati nostræ prælibato sancto loco ad luminaria ipsius jugiter Conluminanda... duos mansos... contradere.*

¶ CONLUSIO. Vide *Conludium.*

¶ CONMANDARE, Mutuo dare vel deposito. Formulæ Andegav. num. 29. *Veniens homo, nomen illi, aput femina, nomen illa, qui fuit conjux illa quondam germanus illius, ante venerabile vir illi Abbate, interpellaverunt hominem, nomen illo, quasi servitium qui fuerunt ipsius illi, quondam post se habuisset Conmandatas, hoc est illam rem qui illi ad præsens aderat: & hoc totum fortiter denegabat. Interrogaverunt ipsius illi, se* (si) *habebat homines qui de præsente fuissent, ut vidissent quando ipsa rauba, ipsi illi & illi Conmandasset.* Vide *Commendare* 2.

¶ CONMARTYRISARE, Aliquem è medio tollere per *martyrium.* Hist. Ingulfi p. 72. to. 1. Scriptor. Angl. *Pridie Kalendas decollatur & Conmartyrisatur.*

¶ CONMULARE, pro *Commulcare*: quod vide.

CONNA. Charta Longobardica in Chron. Benevent. S. Sophiæ: *Et pascuum in ipsa insula ad peculia eorum qui ibi residentur, & de ipso Panatano Connas & paleas tollendum, &c.* [Alium locum vide in *Cuba* 2.]

¶ CONNERELIS, An Inspector *finantiarum*, Gall. *Controleur des finances*? Jacobus *Gelu* Archiepisc. Turon. in Vita sua apud Marten. to. 3. Anecd. col. 1948. *Dominus meus prædictus & Dalphinus, cui Rex commiserat administrationem & regimen omnium finantiarum regni, me absentem & ignorantem constituit Connerelem Franciæ.*

¶ CONNESTABILIS, CONNESTABULARIA. Vide *Comes stabuli.*

¶ CONNEXITAS, pro *Connexio*, Affinitas, apud Rymerum to. 4. pag. 157. col. 2. *Ob Connexitatem attinentiæ, quæ inter nostram & vestram domus regias, &c.*

¶ CONNIBENTIA, pro *Conniventia*, Assensus. Privilegium Monasterii Grassellensis an. 684. to. 1. Annal. Bened. pag. 700. col. 1. *Hoc igitur eis indultum Privilegium... per omnipotentem Deum conjurare præsumimus per omnia manere inconvulsa, cum omni Connibentia fratrum nostrorum indultum esse prospexerint, quorum Connibenti consilio ad præsens cernitur institutum, roboratum manibus & consensionibus, &c.* Vide *Conhibere* & *Conniventia.*

¶ CONNICERI, f. pro *Conjicere*, vel *Conjici*, apud Rymerum to. 3. pag. 949. col. 1. *Ex quo poterit Conniceri, quod nobis circa expeditionem guerræ nostræ prædictæ existentibus... à tergo guerram movere contra nos subdole machinentur.*

CONNIVENTIA, Pactum, conventio. Gregor. Turon. lib. 7. Hist. *Ecce manus vestræ subscriptiones, quibus hanc Conniventiam confirmatis.* Lib. 9. c. 29. *Sed ille non obvius de hac Conniventia, consilium ad confirmandum pacem præbuit.*

CONNIVENTIA, Assensus, apud Lampridium in Severo: *Vel per Conniventiam seditionem fecissent exercitus.* Facundus Hermianensis lib. 4. c. 1. *Intelligis igitur Auguste, quod Ecclesiæ conturbatores evidentissimam Conniventiam suam, quam Eutychianis contra sanctum Concilium præstant, nequicquam exemplo B. Cyrilli obumbrare nituntur.* Vita S. Præjecti n. 8. *Ex permisso & Conniventia Warnecharii optimatis.* [Diploma Ludovici & Lotharii Imperator. apud Acherium to. 8. Spicil. p. 138. *Cum Conniventia Metropolitani sui Jeremiæ Archiep. & Canonicorum Ecclesiæ, cui Deo largiente ministrat.* Index veterum Canonum to. 3. Concil. Hisp. p. 5. *Non ordinandos Clericos sine testimonio & Conniventia Clericorum & civium.*] Adde Præfat. ad Concil. Turon. II. idem Concil. cap. 24. Arnulfum Lexoviensem in Epist. ad Episcopos Angliæ, Saxonem Grammat. lib. 14. &c.

CONNIVERE, Consentire. Vetus Inscriptio Massiliæ: *Augustius Augustalis tutor Connivente Dunnio fratre ejus & hærede ponendum curavit.*

¶ CONNIVUM. Vide *Conivum.*

CONNUBERE, pro *Concumbere*, apud Anastasium in Hist. Eccl. p. 175.

CONOPPI, Papiæ, *Somnia attendentes*, forte *Somnopti*, vox hibrida, pro ὑπνιόπτ͂αι.

¶ CONPARIETICI. Vide *Comparietici.*

CONPERONES, in Fleta lib. 2. c. 41. §. 24. sed legendum *Coopertiones.* Vide *Ceppagium.*

¶ CONPLACENTIA, Obsequium. Vide *Complacentia.*

¶ CONPLACIA, f. per abbreviationem pro *Complacentia*, apud Rymer. to. 9. p. 508. col. 2. *Nobis in hoc gratiam & Conplaciam exhibentes singulares.*

¶ CONPLEGIUM. Vide *Complegium.*

¶ CONPLUVIUM, *dictum aquæ partes, quæ circa sunt, eo conveniunt.* Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Vide *Compluvium.*

¶ CONPTUS. Chartular. S. Vandregesili to. 2. p. 1428. *Vendidimus viris religiosis Abbati & Conventui S. Vandreg. unum modium vini annui redditus tempore vindemiarum Conptum in cava*; id est, si bene conjecto, Coctum, Gall. *Cuvé*, quod de musto dicitur in cupis aliquandiu relicto cum vinaceis, ut firmius fiat.

¶ CONQUA, CONQUADA. Vide *Concha* 2. & 3.

¶ CONQUADRARE, Adversari, contradicere, Gall. *Contrecarrer.* Bruschius lib. 2. de Reformat. Monasteriorum cap. 16. p. 879. *Præmiserunt autem primo ad me unam audactricem, quæ me primum Conquadraret.* Apud alios legitur pro Convenire non semel.

CONQUADRATUS, [Scientia vel virtute ornatus, instructus.] Locos vide in *Quadrivium* sub finem.

¶ CONQUATERNARE, Quaternatim jungere. Glossar. Græc. Lat. Ζευγίζω κατὰ τέσσαρα. *Conquaternatio*, Ζεῦξις κατὰ τέσσαρα.

¶ CONQUEREMENTUM, Acquisitio, Bona *Conquisita*, parta. Charta Stephani Domini *de Villars* pro Ecclesia Insulæ Barbaræ an. 1226. in Maceriis ejusdem Monasterii to. 1. pag. 139. *Exceptis feodis Militum & gnardis aliarum Ecclesiarum & Conquerementis post Stephani de Villars prædecessoris mei* (obitum) *factis.* Homagium an. 1272. apud Guichenonum in Hist. Bressiæ Probat. p. 19. *Hugo-*

ninus de Tenarre... recognoscit se tenere in feodum à dicto Domino Baugiaci quidquid tenet in parrochia de la Frana, ubique exceptis Conquerementis habitis à Domino Guillermo Chagrin. Ch. Philippi Regis Franc. an. 1320. apud Baluz. to. 2. Hist. Arvern. pag. 153. *Cum omnibus Conquerementis & acquisitis per ipsum factis.* Antiq. Recogn. Revel. Vienn. in Regesto *Probus* fol. 57. *Item Comes non consuevit capere ibi in suis hominibus talliam, nisi pro Conquerenmento faciendo, vel quando vadit ad Imperatorem.* Vide *Conquirimentum* & *Conquisitus.*

¶ CONQUERIMENTUM, in Franchesiis habitatoribus Belli-visus de Marco concessis ann. 1256. per Guillelmum de Bello-videre Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 59. *Item, si nos & successores nostros Conquerimentum facere contigerit, cujus pretium sit centum librarum vel ultra, habitatores supradicti nos nostrosque successores juvare teneantur pro sua bona & spontanea voluntate.*

¶ CONQUESTA, Idem quod *Conquestio.* Tractatus inter Edwardum Angliæ Regem & Franciscum Ducem Britanniæ an. 1468. ex Archivo Castri Nannet. *Si Rex Angliæ transeat in propria persona ultra mare cum potestate & armatura ad faciendam Conquestam, &c.*

CONQUESTARE, Bello & armis acquirere, apud Thomam Walsinghamum pag. 573. [Gallis *Conquester*, nunc melius *Conquerir.* Vide *Conquistare.*]

¶ CONQUESTATUS, Gall. *Conquis*, in Litteris patentibus Edwardi III. Angl. Regis an. XXVIII. pro Rogerio David ex Archivo Turris Londin.

CONQUESTIO, CONQUESTUS, Armis aut bello quæsitum, partum, apud Bromptonum & alios, Gallis *Conqueste.*

CONQUESTRATIO, Idem quod *Conquestio*, apud Thwrocz. parte 1. Chr. Hungar. cap. 24. *Conquestrare*, vincendo acquirere, apud eundem part. 2. c. 9. Hinc Willelmus Nothus, Britannia subacta, *Conquestor* vulgo dictus Scriptoribus passim.

¶ CONQUESTUS verbaliter & active sumitur in Instrumento to. 2. novæ Hist. Britan. pag. 837. *Henricus Rex Castelle fuerat Conquestus totum regnum Castelle.*

¶ CONQUESTUS, pro quibuslibet bonis quavis ratione acquisitis. Chartularium Brivatense apud Baluz. to. 2. Hist. Arverniæ pag. 7. *De rebus proprietatis nostræ quæ per Conquestum nobis evenerunt.* Nova Histor. Britann. to. 2. pag. 399. *Assignetur in bonis meis patrimonialibus vel Conquestis... In manibus Executorum meorum pono omnes Conquestus meos, tam in Andegavia quam in Britannia, exceptis Conquestis meis de Condeia & de Chalem.* Charta Ludovici Regis Franc. an. 1160. è Chartulario Montis Martyrum: *Insuper ipsum Conquestum... & herbergarium, quod in Conquestu fecerat mea liberalitate.* Occurrit apud Thomam *Madox* in Formulari Anglicano p. 217. &c.

¶ CONQUINISCERE, Quiescere, cubare. Glaber Rodulphus apud Duchesnium tom. 4. p. 52. *Nocte quadam in strato Conquiniscens, ita contractus sum membris omnibus hicterica passione, ut non erigere memet, neque in latus aliud vertere ullo modo valerem.* Utitur Plautus pro Caput inclinare, seu totum corpus incurvare, contrahere.

¶ CONQUIRERE, Armis comparare, Gall. *Conquerir.* Johan. Iperii Chronicon S. Bertini apud Marten. to. 3. Anecd. col. 465. *Duravit sic Monasterium istud donec Normanni Gentiles Neustriam Conquirentes subverterunt, Monialibus trucidatis.* Vide Barthii Glossar. apud Ludewig. to. 3. pag. 274.

¶ CONQUIRIMENTUM, ut *Conquerementum.* Commutatio inter Robertum Ducem Burgundiæ & Amedæum Comitem Sabaudiæ: *Non possimus crescere vel Conquerimentum facere in terra tota.*

¶ CONQUISITE, Jure belli, vi armorum. Vita SS. Valentini & Damiani tom. 2. Martii p. 431. *Et alia plurima castella forte & Conquisite tenebat.*

¶ CONQUISITOR, Victor gentium, qui populos suo subegit imperio, Gall. *Conquerant.* Sic appellatur in Chron. Trivetti ad annum 1136. Willelmus Dux Normanniæ subjectione regni Angl. clarissimus, qui aliis dicitur *Conquestor* vel *Conquæstor.*

CONQUISITUS, Bona quæsita, vel simul quæsita, *Aquests*, vel *Conquests.* Capitula Caroli Calvi tit. 26. *Illorum alodes de hæreditate & de Conquisitu, & quod de donatione nostri senioris habuerunt.* Capitula Ludov. ad Legem Salicam cap. 2. & Capit. Caroli M. lib. 4. cap. 74. *Si quis... de qualibet causa fuerit interpellatus, verbi gratia de Conquisitu suo, vel de mancipiis suis, &c.* Vide Skenæum de Verborum significat. in voce *Conquestus.*

¶ CONQUISTA, Vox Hisp. Gall. *Conquête*, Bello quæsita. Legitur in Epitome Constitut. Eccles. Valent. ab an. 1200. ad 1580. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 155. col. 2.

¶ CONQUISTARE, Acquirere. Donatio Hugonis & Julittæ uxoris ejus S. Sepulchro Jerosol. an. 993. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 345. C. *Cum rebus suis vel cum omnibus ad ipsa curte pertinentibus, sicut Conquistaverunt Berta Regalis & Albertus.* Testamentum Ademari Schalarum Vicecomitis to. 2. Gall. Chr. Instrum. col. 207. *Quodcumque in Gintraco & in Salle, quod de Sigeberto Sacerdote Conquistavi. Conquistar* Hispanis est Bello quærere. Vide supra *Conquestare.*

CONQUISTUM. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Totum & sub integro vobis impignoravimus pro solid. unius quadrannos duos de moneta decima, & debet de Conquisto de musto modio unos duos, &c.* Alibi: *Vobis impignoravimus pro solid. 12. usque ad annos 5. & debet in Conquisto de musto in quisque annos modios tres, &c.* Rursum: *Ut singulis annis 12. modios de vino in Conquisto reddatur.* Ubi *Conquistum* sumitur pro *censu.* [Verum, ut *Conquisitus*, pro Bonis acquisitis usurpatur in Charta Fundationis Monasterii Cantogilensis to. 3. Annal. Bened. pag. 708. col. 1. *Concedo ad ipsum locum... quod mihi ex hæreditate vel Conquisto legitime obvenit.* Et in alia vet. Charta ex Archivo S. Victoris Massil. *Mansi... qui nobis per Conquistum obvenerunt.*]

¶ CONRADIUM, CONRAGIUM: Vide *Conredium.*

¶ CONREARIUS. Vide *Correarius.*]

CONREATORES, Gallis *Conréeurs*, qui pelles parant, præparant, vox ejusdem originis qua *Conredium.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1345. *Tennatores corii, Conreatores, baudrarii, cordubanerii & suerii. Conroieur de Cordouën*, alibi. Charta Ludovici Reg. Franc. an. 1160. *Noveritis quod nos dedimus & concessimus ex nunc & in posterum Theci uxori Ivonis la Choë & ejus hæredibus magisterium Cavatorum, baudreorum, sutorum, mesgeyciorum, & burseriorum in villa nostra Parisiensi, &c.* Lemma Gallicum habet: *Lettres des cinq mestiers, c'est assavoir, Conratiers, Baudroieurs, Sueurs, Mesgissiers & Boursiers donnez par le Roy.*

CONREDIUM, CORREDIUM, &c. Quidquid ad alimentum, ad cibum, ad mensam datur, cibus, mensæ apparatus, alimonium, convivium.

CONREDIUM, Præbenda Monachi, vel Canonici, Monasticum

Monasticum Anglicanum to. 1. pag. 149. *Abbas & Monachi ejus loci per totum annum post obitum suum totum Conredium, sicut in vita sua perceperint, habere debent, quod alicui indigenti pro anima sua erogabitur.* Alibi: *Totam decimam Conredii domus suæ.* Et pag. 777. *Insuper concessimus quod ipsi* (Monachi) *& successores sui ad pensionem, Corrodium, seu sustentationem aliquam alicui de Prioratu prædicto, &c.* Tom. 2. p. 32. *Duo Conradia Monachorum.* Ibidem: *Conradium quotidianum.* [Charta anni 1218. ex Archivo Montis S. Michaëlis: *Ego Ruelendus Goion, per voluntatem Roberti Goion fratris mei primogeniti dimisi Abbati & Conventui S. Michaëlis quoddam Conredium, quod continebatur in portione, quæ me de paterna hæreditate contingebat, quod scilicet in Abbatia percipere solebam annuatim.*] Vide Will. Thorn. pag. 1872. Bractonum lib. 4. tract. 1. cap. 16. §. 7. [Thomam *Madox* in Formulari Anglic. p. 79. Edmund. Marten. to. 3. Anecd. col. 1227.] &c.

Conredium, interdum pro *Procuratione*, seu conviviis, quæ Dominis præstabantur à vassallis ex jure definito, quoties per illorum terras pergebant. Diploma Ludovici VII. Regis Franc. an. 1157. apud Hemereum de Academia Paris. cap. 3. ex M. Pastorali lib. 19. Charta 48. *Ut nec nostro, nec aliorum tempore quædam convivia, quæ vulgo Coreede, vel Giste vocantur, in villis prænominatis exigere, vel quærere liceat.* Charta Willelmi Comitis Cabilonensis an. 1180. in Bibl. Cluniac. *Et in universa terra ejus non habet talliam, vel porcellagium, vel besonagium, vel messionagium, seu annonagium, vel Corredum. Hæreditaria Conradia*, in veteri Charta in Additamentis ad Matth. Paris pag. 110. Charta Walteri Giffardi in Tabul. Fiscanensi fol. 13. *Eidem Ecclesiæ liberum & quietum clamavi Conredium, quod per singulos annos in eadem Ecclesia habebam in feodo.* Speculator tit. de Feud. l. 4. part. 3. p. 306. ait, *Imperatori servitium à vassallis deberi pro Corredo Imperiali, ut videlicet quando Imperator transierit per illum locum, contribuat in sumptibus ejus.* Adde Constit Sicul. l. 3. tit. 18. Leges Inæ Regis Westsax. c. 74. apud Brompton. Gervas. Dorobern. in Stephano Rege p. 1347. & Rastallum in verbo *Corredy.*

Corrodium. Henricus Huntindon. lib. 6. pag. 367. *Tosti igitur furibunde discedens à Rege & fratre suo perrexit ad Herefordе, ubi frater suus Corrodium regale maximum paraverat: ubi ministros fratris sui omnes detruncans, singulis vasis vini, medonis, cervisiæ, pigmenti... crus, humerum, vel caput, vel brachium imposuit.* Adde Leges Ethelredi Regis cap. 2. Statutum 2. Westmonast. cap. 29. to. 2. Monast. Angl. p. 321. 355. 430. 532. 933. Fletam lib. 4. c. 1. §. 16. c. 6. §. 2. &c.

Correda, & Corredum. Vetus Charta ann. 1279. apud Ammiratum in Familia Caldora to. 2. pag. 190. Famil. Neap. *Præpositus corporum & Corredorum navis curiæ nostræ quæ dicitur Comitissa.* Contractus navigii Regis S. Ludovici cum Venetis, to. 5. Hist. Franc. *Quarum prædictarum 5. navium qualibet cum Corredis & apparatibus suis.* Vide Joan. Lucium l. 4. de Regno Dalmat. p. 180.

Conragium; Idem quod *Conredum.* Vetus Charta Corbeiensis Monasterii inscripta, *de Mensa Abbatis: De bonis istis tenetur Abbas facere hoc quod debet erga Dominum Papam, sicut in Conragiis & exercitibus suis, &c.... & debet Celerarius dictis famulis suum Conragium de pane & vino & carne.*

¶ Conregium, Ead. notione. Charta Nicolai Abb. Corbeiensis an. 1158. ex Tabulario ejusd. Abbatiæ: *Illas consuetudines, quæ superius scriptæ sunt, & omnes illas quas clamabat in horreo & curte, & in campis; & Conregium corveatum quod sibi deberi asserebat eo die quo illas submonebat.* Vide Historiam Harcurianam to. 3. p. 38. & suo loco *Bicocaria.*

Conreium, apud Perardum in Burgundicis pag. 138. [Chartular. S. Vandreg. to. 1. pag. 877. an. 1228. *Procurationes, comestiones & omnia Conreia; &c.* Iterum occurrit in Indice MS. Beneficiorum Eccles. & Diœc. Constantiensis fol. 65. verso.]

¶ Correium. Chartularium idem S. Vandreg. to. 1. pag. 877. in Charta anni 1259. *Ego Walterus de Esquetot... vendidi, quitavi & omnino dereliqui in perpetuum Domino Abbati S. Vandregesilli & Conventui ejusdem loci totum Corveium* (lege *Correium*) *quod percipiebam annuatim pro me & conductu meo in Abbatia dictorum Religiosorum... Ita quod in dicto Correio sive in pertinentiis ejusdem Correii ego vel hæredes mei nichil de cætero poterimus reclamare.*

¶ Coureium, Eadem notione, pro *Conreium.* Chartularium S. Vandregesili to. 1. pag. 79. *Ego Robertus de Bellomonte Vicecomes Caleti remisi & omnino quietavi in perpetuum Abbati & Conventui S. Vandregesilli... omnes procurationes, Coureia illa, quæ clamabam & clamare poteram hæreditarie in Abbatia S. Vandregesilli, &c.* Iterum occurrit, si fides sit Amanuensi, alioquin accurato, ejusdem tomi pag. 372. & pag. 878. necnon to. 2. pag. 1261. verum timeo, ne ubique legendum sit *Conreium.*

Corrogium, Idem quod *Conredum.* Charta ann. 1247. in Regesto Comitum Tolosæ: *Fontes, rivi, aquæ, & piscaria, questæ, & albergii, Corrogia, & ademprivа, & servicia & homagia, &c.*

Corrodarius, Cui *Corrodium*, vel alimentum datur, *Præbendarius.* Monasticum Anglic. to. 2. p. 390. *Decedente vel cedente fratre non leproso, aut Corrodario dicti Hospitalis, loco ipsius... alius subrogetur.*

¶ Conresarius, *Conrasier*, Monachus qui fratribus *Conredia* seu cibaria ministrare tenebatur ex officio *Conraserie* dicto, in Monasterio Nantensi, uti liquet ex 2. Chartis Gallicis MSS. an. 1543. & 1571. ubi multa ad Conresarium spectantia.

¶ Conrezare, Cibis apparatis excipere, *Conrodia* parare, dare. Statuta Massil. lib. 2. cap. 34. *Magistri seu carpentarii daissa, vel calafati operantes in mari nullatenus audeant... accipere... per pan è beoure, nisi unam denariatam panis... eo excepto quod quando catena navis videbitur, prima die domini navium seu lignorum, vel alii pro eis, possint prædictos magistros Conrezare, sicut consuetum est.*

Conreer, nostris *Conrodia* parare. Le Roman d'*Aubery* MS.

La nuit le fait en sa maison jesir,
Et Conreer, & richement servir.

Le Roman *d'Amile & d'Amy* MS.

Li mangiers fu richement Conreé.

Alibi:

Et le manger ferez bien Conraer.

Le Roman de *Guillaume au Court-nez* MS.

Or li Quens l'ot souvent bien Conraé.

Hinc apud Scriptores nostros formata vox *Conroy*, pro quolibet apparatu. Tractatus MS. de Torneamentis Militum Tabulæ rotundæ: *Et ainsy par cet ordre se mesloient tant qu'il y avoit de batailles, ad ce que les Conrois estoient assemblez.* Chron. Flandriæ vernaculum cap. 78. *Ils approcherent la navie du Roy de France, & tantost se meirent les François en Conroy.* Cap. seq. *Quant la chevalerie, qui à S. Omer estoit, veirent les Flamans, arrangez au bout des fauxbourgs de la Ville par routes, & sans Conroy, adonc issirent tous les bannerets à toutes leurs batailles.*

Chr. MS. *Saint Loys ordonna & mist en Conroi ses batailles.* Guill. *Guiart* an. 1270.

Tost sont en Corrois devisez
Des Reaumes & de l'Empire.

Alibi :

Toute la gent que li Rois a,
Et qui s'est ô lui arréée,
Se retient d'autre part serrée
En Coroi, nul ne s'en esloche.

Conreé, in Poëmate cui titulus *le Roman de Garin* :

Conréé d'armes, aprestê, & garni.

[Le Roman *de Partonopex* MS.

Que Partonopex est levez,
Et ses vestus & Conraez.

Vide Borelli Thesaurum in voce *Conroy.*] Le Roman *de Merlin* MS. *Ains s'empassent outre ambedui mal arréé & tout desconrée. Cavalieri di corredo*, apud J. Villaneum lib. 9. cap. 277. *Chevaliers de Conroy*, bene apparati. Vide Octavium Ferrarium in *Corredo*, [& infra *Conreix.*]

¶ CONREGIONALIS, *Ex una eademque regione.* Vetus Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

¶ CONREGIUM. Vide in *Conredium.*

¶ CONREGUARDI SOLIDI, Species monetæ. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 34. *Robertus Ruandi pro anima uxoris suæ* (dedit) *unam massuram de quinque solidis Conreguardis.*

¶ CONREIUM. Vide *Conredium.*

¶ CONREIX, Turma, ab antiquo Gallico *Conroy*, de quo paulo superius. Epistola B. Reginæ Legionis & Galeciæ ad Blancham Ludovici Regis Francorum Primogeniti uxorem an. 1212. *In secunda acie fuit Rex Aragoniæ cum suis & cum tribus Conreix, quos pater noster ei dedit : & de alia parte fuit Rex Navarræ cum suis, cum tribus similiter Conreix, quos pater noster ei dedit.*

¶ CONRESARIUS. Vide in *Conredium.*

¶ CONRESATOR, Coriarius, alutarius, Gall. *Corroieur.* Charta Massil. *Oblata supplicatione ex parte sabateriorum contra blanquerios & Conresatores, &c.*

¶ CONRESIGNARE, Aliquid alicui simul tradere, transcribere, traducere, Gall. *Resigner*: quod tamen verbum Gallicum restringi solet ad eos qui beneficium ecclesiasticum vel munus aliquod gratuito transfundunt in alios. Donatio Bechemanni de Scurode & aliorum apud Ludewig. to. 5. p. 106. *Vendidimus rite & rationabiliter, & illis bonis renunciamus, & Conresignamus ipsa in his scriptis, talia bona de cetero nunquam impetendo, neque repetendo.*

¶ CONREUS, vel CORREUS, Qui cum alio in jus vocatur. Ulpian. Leg. 3. §. 3. Digest. de liberat. legata. *Nec etiam Conreus meus liberetur contra testatoris voluntatem.*

¶ CONREZARE. Vide in *Conredium.*

¶ CONROTUNDARE, Στρογγυλεῖν. Gloss. Lat. Græc. Rotundum efficere.

CONSA, [Laterna cœca.] Vide *Absconsa.*

¶ CONSACERDOS, Simul Sacerdos, Coepiscopus, Collega in *Sacerdotio.* Passim occurrit apud Scriptores ecclesiasticos.

CONSACRAMENTALES, [Qui eamdem rem affirmant *sacramento.*] Vide *Juramentum* [ad lineam, *Quo vero pacto.*]

CONSACRANEUS, Συμμιστής, in Gloss. Gr. Lat. id est, eorumdem sacrorum particeps. [In Supplemento Antiquarii : *Consecraneus.*] Gloss. Lat. Gr. *Consacraneo*, συμμήστῃ. Maximinus apud Capitolinum in tribus Gordianis : *Sacrati commilitones, imo etiam mei Consacranei.* Tertull. Apologet. cap. 16. *Sed & qui Crucis nos religiosos putat, Consacraneus erit noster, &c.* [Hofmannus habet, *Consecraneus.*] Hinc emendandus Anonymus Barensis in Chr. an. 1048. *Rebellavit Tornikei cum Makedonis & Botazzi Consocraneo suo perrexit Constantinopolim, ut faceret se Imperatorem.* Legendum *Consacraneo*, id est, eodem sacramento obstricto, conjurato.

CONSACRARE, pro *Consecrare*, occurrit in aliquot Inscript. 18. 6. 867. 5. ut *Sacranca Deæ Cereris*, pro *sacrata.*

¶ CONSÆPE, *Ut adsolet.* Gloss. Isidori.

CONSALANEUS, Σύναλος, in Gloss. Lat. Gr. Contubernalis qui eodem sale utitur, conviva. [Vox Hieronymo nota. Hinc emenda Supplem. Antiq. ubi σύναλος perperam redditur *Conmarinus.*]

CONSANARE, neutraliter : *si Consanaverit*, in l. 10. D. de Ædif.

¶ CONSANGUINITARE, *Sanguini propinquitare.* Vet. Glossar. MS. Sangerman. n. 501.

CONSARTUM, *Plumatum vel acute textum*, Papiæ. Vide *Sarsorium.*

CONSCAPLIUM, Interscapulium. Gloss. vet. cap. de Membris humanis : *Conscaplium*, μετάφρενον.

CONSCAPULA, Κόγχη, in Gloss. Græc. Lat. [in Suppl. Antiq. *Conscapula*: Κόγχη, *Dorsum.* Græcis recentioribus Κόγχη est pars templi in conchæ formam sinuata, præsertim illa in qua exstat altare. Vide *Concha* 4. & Gloss. med. Græcit. in Κόγχη.]

¶ CONSCARIFICARE, pro *Scarificare.* Suppl. Antiquarii : *Conscarifico*, Καταξύω, *Derado.*

CONSCEMATIZARE. Vide *Scematizare.*

¶ CONSCIENTIAM FACERE, Gall. *Faire conscience*, Religioni habere. Utitur Bern. *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 139. Alia notione sumitur in Chartular. magno S. Victoris Massil. *Cogitavi vobis facere Conscientiam*, id est, vobis notum facere.

¶ CONSCIENTIOSUS, Gall. *Conscientieux*, Religiosus, qui omnes actus suos ad recti & æqui normam exigit. Occurrit in Berntenii Chronico apud Leibnitium to. 2. Scriptor. Brunswic. pag. 445.

¶ CONSCOPARE, Scopis mundare. Vide *Arsura.*

CONSCRIPTI, Charta, contractus, libellus. Formula 49. inter Lindenbrogianas : *Quicunque contra hanc donationem, unde inter nos uno tempore Conscriptos firmavimus, venire aut infringere voluerit, &c.*

¶ CONSCRIPTIONIS CHARTA, Eadem notione. Charta anni 1069. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. *Frejus* num. 28. *Et inde hanc Conscriptionis Chartam fieri jussit.*

CONSCRIPTIO. Julius Firmicus lib. 8. Mathes. cap. 30. *Qui ex sororum vel affinium Conscriptione filios suscipiant, ex incestuoso coitu conquisitos.* Forte leg. *Coïtione.*

¶ CONSECRANEUS. Vide *Consacraneus.*

1. CONSECRARE, Terminum constituere, figere : vox Agrimensorum. Gloss. Lat. Græc. *Consecravit*, καθίδρυσεν.

2. CONSECRARE. Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico : *Dedicat Pontifex atrium, templum, altare, tabulam altaris. Dedicare enim est locum Deo offerre, benedicere & sanctificare. Consecrat autem Episcopus utensilia Ecclesiæ, quæ fere omnia Sacerdotibus sunt communia, vestimenta videlicet sacerdotalia, & pontificalia, altaris velamina, calicem, patenam, & corporalia, & vasculum Eucharistiæ, chrisma, oleum, vas chrismale, thus, & thuribulum, baptisterium, arcam vel scrinium reliquiarum, ciborium, id est, altaris umbraculum, crucem, tintinnabulum, & ferrum judiciale. Ea enim tantum Consecrat quæ à communi usu in cultum divinum separantur.*

CONSECRATIO, τελετή, in Gloss. Græc. Lat. [Ini-

tiatio. S. Laurentius ad Syxtum PP. *Cui commisisti dominici corporis & sanguinis Consecrationem*; hoc est, Commixtionem, quæ tum fieri solebat in distributione Eucharistiæ per manus Diaconorum: quod non satis intelligentes quidam è recentioribus pro *Consecrationem* perperam scripserunt *Dispensationem.*

CONSECRATIO VIRGINUM, in Concilio Carthag. III. cap. 4. Carthag. IV. c. 11. apud Leon. PP. Epist. 92. c. 15. in Concilio Wormaciensi an. 868. can. 8. 20. in Legibus Luithprandi Regis Longobard. tit. 12. §. 1. & in Capitulari 1. incerti anni Caroli Magni cap. 20. ubi ante 25. annum ætatis consecrari vetantur. *Monialis Consecrata*, pro *Abbatissa*, in Concilio Oxoniensi an. 1222. c. 38. *Et sola Monialis Consecrata deferat annulum, & uno sit contenta.* Vide *Benedictio.*

CONSECRARI, Baptizari; *Consecratus*, Baptizatus. Paschazinus Lilybitanus Episcopus in Epist. ad Leonem PP. de Paschate: *In cujus* (Ecclesiæ) *baptisterio, nocte sacrosancta Paschali baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla sit fistula, nec aqua omnino vicina, fons ex se repletur, paucisque qui fuerint Consecratis, cum deductorium nullum habeat, ut venerat aqua, ex sese discedit.* Infra: *Usque ad lucem aqua non veniente, non Consecrati, qui baptizandi fuerant, recesserunt.* Hinc ἁγιαστήριον, pro *baptisterio*, apud Theophanem pag. 98.

¶ CONSECRARI alicujus Sancti corpus dicitur, cum è terra eximitur honoris ergo, atque inter sacras reliquias fidelibus exponitur venerandum. Annales Mutinens. ad ann. 1228. apud Murator. tom. 11. col. 59. *Eodem anno die* XXIII. *Julii Consecratum fuit corpus S. Francisci.*

¶ CONSECRARIA, *Pernitialis*, Papiæ.

CONSECRETALIS. Gloss. Ælfrici; *Symmistes, vel Consecretalis*, ȝehala, *vel* ȝeȝunna, id est, domesticus. Charta Ottonis Imp. an. 980. ex Tabulario S. Vitoni Virdunensis: *Quare noverint omnes Consecretales Palatii, cæterique fideles nostri, &c.* Occurrit in aliis Imperatorum Chartis ibid. [*Consecretalis cubicularius*, in Vita S. Eadmundi Anglorum Regis, apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 826.]

☞ Alibi non solum domesticum vel familiarem, sed secretorum participem & conscium significat. Vita S. Geraldi Episc. Tullensis tom. 3. Aprilis pag. 210. F. *Occulta etiam suorum judicia consiliorum ei Omnipotens declarabat, ac velut Consecretali intimo, arcana suæ dispensationis certissime revelabat.* Vita S. Evermari tom. 1. Maii pag. 124. A. *Sanctam quoque Gertrudem, eorum in his quæ Dei sunt Consecretalem, &c.* Chronicon Waticensis Monasterii apud Marten. to. 3. Anecdot. col. 825. E. *Quemadmodum sanctorum Consecretalis fuit in audiendo, ita quoque cautus reum non prodidit detegendo.* Vide Acta SS. Aprilis tom. 2. p. 657. & 770. &c.

CONSECTANEUS, *Ejusdem secta*, in Glossis vett. qua notione vocem usurpat Sidonius lib. 1. Epist. 2. lib. 5. Ep. 6. & lib. 7. in Concion. & Ep. 14.

¶ CONSECUTIA. Epistola A. Monachi ad Odonem Episc. Paris. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1016. *Utinam malum istud nec tu in consuetudinem ducas, nec exemplo tuo miser mundus ad Consecutiam trahat*; hoc est, te *consequatur* malum idem perpetrando; sic dicimus de re ad exemplum pertinente; *C'est une chose qui tire à Consequence.*

CONSEDERE, Invadere, per vim auferre. Antiq. Fuldens. lib. 2. Tradit. 45. *Villiperaht & uxor ejus tradiderunt ad S. Bonfacium partem hæreditatis suæ. Tunc contigit quod Villiperaht obiit, ... & gener ejus Wolfhart injuste Consedit illam traditionem, quam tradiderat Williperaht & uxor ejus.* Infra: *Et ille Wolfhart supra dictam rem injuste concessam coram Centurione illo .. & coram hominibus multis reddidit, cum suo jure, & emendavit quod injuste Consedit illam traditionem, &c.* Et Tradit. 209. *Hanc traditionem accepit Wolfmant Advocatus Abbatis, Albuin Monachus, & N. Vilicus, & Consederunt in dominium S. Bonifacii.*

¶ CONSEEL, Secale, Gall. *Segle*, aut potius frumentum cum secali mixtum, unde addita præpositio *Con*, apud D. *Brussel* de Feodis tom. 1. pag. 241. ex Regesto Magnorum Dierum Campaniæ fol. 33. *Lambertus dictus Li Bouchuz Miles quondam Camerarius Campaniæ eisdem Priori & fratribus in fundatione Ecclesiæ suæ dedit & concessit singulis annis duos modios bladi, videlicet unum modium frumenti, & unum modium de Conseel in quatuor granchiis quas habebat in Castellania de Barro super Albam percipiendos.* Vide *Mixtum* 2.

¶ CONSEGALLUM, Eadem notione. Litteræ Vidimus Petri Novelli Præpositi Eccl. Massil. an. 1564. è Tabulario ejusdem Ecclesiæ: *Item pro eleemosyna danda quolibet die Mercurii* 150. *eminæ Consegalli pro anno ... Summa bladi annonæ* 140. *eminæ, summa Consegalli* 40. *eminæ, summa hordei* 120. *eminæ.* Vide *Consialium.*

¶ CONSENSUS ELECTIONIS, Instrumentum electionis, in Vita S. Gervini Abb. Centul. apud Mabillon. sæc. 6. SS. Benedict. part. 2. pag. 321.

¶ CONSENTANIUS, pro *Consentaneus*, Consentiens. Formulæ Andegav. num. 49. *Nec eum occessisset, nec consciens, nec Consentanius ad hoc faciendum numquam fuisset.*

¶ CONSENTIARIUS, Simili notione, Conscius, particeps criminis. Cod. Legum Norman. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. p. 295. *Consentiarii latronum in latrociniis, & receptores eorum alio modo sunt puniendi.*

CONSENTIATIVUS, Consentaneus, σύμψηφος, apud veterem interpretem Concilii Constantinopolit. sub Mena, & Concilii Hierosol. sub Petro.

¶ CONSENTIMENTUM, Consensus, Gall. *Consentement.* Chartularium Eccles. Aptensis fol. 89. *Neque homo neque fœmina per meum consilium, neque per meum Consentimentum.* Charta ann. 1044. ex Chartulario majori S. Victoris Massiliensis. *Pro nostro consilio nec pro nostro Consentimento, &c. Per voluntatem & Consentimentum filiorum suorum*, in altera Charta anni circiter 1063. ibid. fol. 91.

CONSEQUENTIA, Consensus. Lambertus in Vita S. Heriberti Archiepisc. Colon. num. 7. *Favet in idipsum tota curia una Consequentia.*

¶ CONSEQUERE, pro *Consequi*, in Liturg. Gallic. Mabillonii pag. 276. col. 2. *Ut gloriam mereretur æternam Consequere.*

CONSEQUUTIVUM, Consequentia, apud Petrum Cellensem lib. 1. Epist. 15.

¶ CONSERGIA, Custos mulier, seu uxor *Consergii.* Computus anni 1202. apud D. *Brussel* de Usu feudorum to. 2. ad calcem pag. CLXIV. *Consergia Montis Desiderii* XL. *s.*

CONSERGIUS, Custos, nostris *Concierge*, quibusdam quasi *Conservus.* [Tabularium Ecclesiæ sancti Clodoaldi: *Actum Pissiaco, adstantibus de Palatio nostro, quorum nomina subtitulata sunt, Roberto atque Fulchardo Præpositis nostris, Hugone Consergio nostro ... anno ab Incarn. Dom.* MCVI. *an. vero Regni nostri* XLVI.] *Consergius forestæ*, in 1. Reg. Par-

lam. fol. 40. De vocis etymo, vide an arrideat V. Cl. Ægidii Menagii conjectura. [Vide *Concergius.*]

¶ 1. CONSERVA, Vivarium, ubi pisces conserventur, Gall. *Reservoir*. Consuetud. Brageriaci art. 93. *Qui pisces in Conservis mercatorum & burgensium positos furatus fuerit, &c.*

¶ 2. CONSERVA, Gall. *Conserve*, Fœderatæ naves, quæ eumdem cursum tenentes sibi mutuam opem promittunt. Sallas Malaspinæ lib. 5. Rerum Sicul. num. 2. *Sed eo propter vicinitatem terræ personam è naufragio educente, omnibus fere tum naufrago facto rebus, multi de Conserva sua confectis abictibus & cottis apertis, è quovis inundantionum concussionibus perierunt.* Lancfrancus Pignolus lib. 7. Annal. Genuens. ad ann. 1266. *Invenit quandam galeam de Portu Veneris ... & facta Conserva & dicto Peschetto Admirato ordinato dictarum trium galearum & dictæ sagitteæ, &c.*

¶ CONSERVAGIUM, Eadem notione. Statuta Massil. lib. 4. cap. 23. *Si qui inter se Conservagium fecerint, vel facient in aliquod viagium faciendum de voluntate spontanea, vel mandato Rectoris, vel Consulum Massiliæ illius loci, ubi Conservagium dictum fieret in aliquod certum viagium, & pœnam sibi ad invicem promiserint de hoc observando, statuimus ut illi qui dictum Conservagium non observarent, nisi justo impedimento interveniente hoc facerent, promissa pœna Conservagium observare volentibus solvere compellantur, vel communi Massiliæ, si communi, vel alicui pro communi dicta pœna promissa fuerit, quam pœnam si dicti fidem Conservagii rumpentes solvere nollent, Rector vel Consules qui pro tempore erunt, eos qui eam promiserunt ad solvendam dictam pœnam sine mora compellant; si autem pœna promissa non fuerit, &c.*

¶ CONSERVANTIA, Conservatio, in Vita B. Coletæ, tom. 1. Martii pag. 540.

¶ CONSERVATIA, Conservatio. Litteræ Richardi II. Regis Angl. ann. 1394. apud Rymer. tom. 7. pag. 765. col. 2. *Conservatores dictarum treugarum pro parte sua deputet, & eos onus Conservatiæ hujusmodi in se assumere ... jurare compellat ad ejusmodi treugas debite observandum & observari faciendum.*

¶ CONSERVATIA, Idem quod *Reservatio*, in materia beneficiali, Gall. *Reserve*, Rescriptum seu mandatum, quo summus Pontifex sibi reservat collationem quorumdam beneficiorum. Veteribus & Gratiano ipsi ignota fuerunt hujusmodi rescripta, quorum neque hodie ullus est usus in Galliis. Litteræ Edwardi II. Regis Anglorum an. 1324. contra Cardinalem Eliensem, apud Rymer. to. 4. p. 26. col. 1. *Magister Johannes de Lescopon, Archidiaconus Navatensis, prætendens se Commissarium in quadam Conservatia, per bonæ memoriæ Clementem Papam Quintum ... super beneficiis suis concessa, præfatos Commissarios & alios dicti Episcopi ministros, ad comparendum coram eo extra regnum nostrum Avinionæ, in hospitio habitationis suæ, ad locum tam remotum, contra canonicas sanctiones, citari fecit responsuros de præmissis, injuris & nostri ac subditorum nostrorum injuriam manifestam: præsertim cum hujusmodi Conservatiæ quæ à tramite juris communis exorbitant, non consueverunt fieri in regno nostro temporibus retroactis.*

¶ CONSERVATIO, Officium seu jurisdictio *Conservatoris* Universitatum. Compendium jurium & consuetud. Universit. Paris. per Rob. *Goulet* fol. 12. v°. *Officiarii autem Conservationis qui debent per ipsum Conservatorem institui & ipsi Universitati præsentari & recipi ad juramentum sunt, Vicegerens Conservatoris, Scriba Conservationis, Promotor Universitatis, duodecim Notarii Conservationis.* Vide *Conservatores Privilegiorum.*

CONSERVATOR, [in veteri Vocabulario juris utriusque dicitur *Judex datus ad defendendum aliquos contra manifestas injurias, judiciali indagine non utens.*] *Conservatores libertatum* Angliæ, apud Matthæum Paris an. 1244. p. 433.

CONSERVATORES, *Qui*, ut est in Concilio Herbipolensi an. 1287. c. 39. *personis religiosis & Monasteriis maxime dari consueverunt, exemptis per summum Pontificem aut Legatos ejus missos à Latere, &c.*

¶ CONSERVATORES Romæ dicuntur Magistratus seu Scabini ad exiguum dumtaxat tempus instituti. Pontificale Rom. Venetiis excusum ann. 1561. *Ante Pontificem Conservatores, Capita regionum, & alii Magistratus ac nobiles Urbis pedites præibunt.*

¶ CONSERVATORES PRIVILEGIORUM Academiarum seu Universitatum, de quibus sic scribit Robertus *Goulet* in Compendio jurium & consuetud. Universitatis Paris. fol. 12. *Pro tuendis autem ipsius Universitatis & suorum officiorum juribus instituti sunt duo Conservatores, scilicet Conservator Apostolicus, & Conservator Regius, coram quibus ipsius Universitatis suppositi, quascunque personas sibi reas & in aliqua re obligatas faciunt convenire.* Vide Concil. Trid. Sess. XIV. de Reform. cap. 5.

¶ CONSERVATOR JUDÆORUM *est in possessione cognoscendi de omnibus causis criminalibus Judæorum, & injuriis per eos factis & passis, active & passive; ita quod nullus Prælatus, Baro, vel alius habens Judæos in suo territorio, de præmissis quoquo modo cognoscere non potest: volumus præfatum Conservatorem in sua possessione manutenere, &c.* Ita Ludovicus III. Provinciæ Comes in Diplomate anni 1424.

CONSERVATORIA, Rescripti Apostolici species, de qua Concilium Andegavense an. 1365. can. 1. [Epitome Constitut. Eccl. Valentinæ to. 4. Concil. Hisp. pag. 149. col. 2. *Bulla Pauli Papæ III. Conservatoria nuncupata in favorem Capituli ... Ecclesiæ Valentinæ ... per quam ... Judicibus per ipsum Capitulum nominandis committitur conservatio bonorum omnium.* Epistola Joannis de Monsteriolo ad Nicolaum Clemangis tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1424. *Præterea quæ ipse in Conservatoria seu Hortatoria pro Lucio Archia ... in recommendationem Poëtarum inducit.*]

CONSERVATORIUM, in Jure Hungarico, *Sacristia*.

¶ CONSERVATUS. Charta Wenceslai de Zbiron pro Petro Ressek an. 1410. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. p. 68. *Quod ipsi præfati non poterunt vendere hominibus brigossis, seu male Conservatis vel reprobis, sed honestis & Conservatis nobis, Communitati villæ prædictæ Obezou placentibus.*

¶ CONSERVITIUM, Mutuum officium, obsequium. Breviarium Historiæ Pisanæ ann. 1163. *Et tunc prædictos Pisanos Rex ipse allocutus est, promittens eis pro amore Pisani Communis amicitiam & Conservitium gaudenter.*

¶ CONSERVITUR, pro *Conservetur*, in Charta anni 690. apud Felibianum in Histor. San-Dionys. pag. x.

¶ CONSERVITUS, pro *Conservatus*, ibid. pag. XVI. in Privilegio ann. 696.

¶ CONSERVIUM, mendum, ut puto, pro *Consortium*. Codicillus Frederici Imp. quo rem judiciariam ordinat ann. 1156. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 194. *Et si prædicti quadraginta*

Judices in aliquo discordaverint... si quis... innocentem condemnare attentaverit & de hoc convictus fuerit per tres Judices suos, videlicet Consortes, de Conservio eorum ignominiose ejiciatur.

¶ CONSIALIUM, ut supra *Conseel* vel *Consegallum*. Chartular. S. Nicasii Remensis ann. 1250. bis habet: *Octo sextaria Consialii mercalis.*

¶ CONSIDERABILIS, Spectandus, laudabilis, tom. 3. Concil. Hisp. p. 80.

CONSIDERARE, Decernere, re expensa & considerata judicare. Epistola Caroli M. de victoria Avarica: *Sic Consideraverunt Sacerdotes nostri, & nos omnes ita aptificavimus, &c.* Nicolaus I. PP. in Resp. ad Consulta Bulgar. c. 26. *Pœnitentiæ, quam Antistes loci... Consideraverit, submittantur.* Hincmarus Remens. Opusc. 34. *Mandavit suos homines ad se venire præterita die Sabbathi, & voluit Considerare de servitio Regis, & de illa opera ad suam Ecclesiam.* Capitulare ann. 828. *Item Consideravimus ut Missos nostros per universum regnum nostrum mitteremus, &c.* Capitulare Tolosanum Caroli Calvi cap. 2. *Accipiant 2. solidos, ... sicut consensu Episcopi Considerasse dicuntur.* Vita Aldrici Episcopi Cenoman. num. 23. *Sanxit quoque antedictus Aldricus Episcopus, ... & Consideravit, ut in die ordinationis ejus, &c.* Infra: *Est namque à præfixis Sacerdotibus & Dei servis Consideratum & decretum, ut &c.* [Charta Philippi Aug. Franc. Regis ann. 1194. *Qui pacem & concordiam quam Scabini Considerant, refutaverit, 60. libras perdet.*] *Sicut Curia Consideraverit*, in Fleta lib. 1. cap. 34. §. 33. Vide Leges Luithprandi Regis Longobard. tit. 42. §. 5. & Capitulare Caroli M. an. 807. cap. 3. Hinc

CONSIDERATIO CURIÆ, Decretum, judicium Curiæ. Lex Longobard. lib. 1. §. 21. de Mulctis pro occiso homine: *Majores vero secundum quales personæ fuerint, ut in nostra Consideratione vel successorum nostrorum, debeant permanere, quomodo ipsa compositio usque ad 300. sol. debeat ascendere, amplius non.* Epist. 58. ex iis quæ habentur tom. 4. Hist. Franc. *Itaquod de querelis, quæ inter nos sunt, mittantur in Consideratione Archiep. Remensis.* Charta Communiæ Meldensis Henrici Comit. Trecensis an. 1170. in Tabular. Campaniæ Bibl. Thuan. f. 298. *Si quis alicui de Communia injuriam illatam ad Considerationem Scabinorum emendare voluerit.* [Charta Philippi Aug. Fr. Regis an. 1194. *Quicumque intra pacem civitatis infracturam fecerit de raptu, vel de furto, vel de plaga ad bannileugam, justitia nostra debet eum arrestare, & coram Scabinis ducere, & ibi debet facere securitatem per Considerationem Scabinis tantum faciendi, quantum Scabini judicabunt.*] Charta anni 1240. in Tabulario Campaniæ Bibl. R. f. 366. *Consideratione Majoris illud emendabit.* Iterum: *Ad Considerationem Majoris illud emendabit.* Additam. ad Matth. Paris pag. 97. *Semper paratus est stare ad Considerationem Parium suorum, quod nunquam de maritagio se intromisit.* Monastic. Angl. to. 2. p. 221. *Abstulit ei dictam terram per Considerationem Curiæ suæ.* Adde Regiam Majest. lib. 1. cap. 13. §. 2. Bromptonum pag. 397. &c. Duchesn. in Probat. Hist. Monmorenc. p. 87. Thomasserium in Consuetud. Bituric. pag. 438. [Librum nigrum Scaccarii pag. 384.] &c.

¶ CONSIDERANTIA, in Donatione Dominæ Onecæ pro Rege Sancio, apud Morettum Antiquit. Navarræ pag. 597. *Post obitum vero de me Onnechæ quidquid exinde facere vel judicare elegeritis, vestra sedeat digna Considerantia.*

CONSIDERATIO, Interdum Jurisconf. Anglis est illud συνάλλαγμα, quod contractibus vires dat. Vide Cowellum lib. 3. Instit. tit. 16. §. 4.

¶ CONSIDUM, *Consilium*, in Vet. Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

CONSIGILLATIO. Leges Athelstani Regis c. 19. *Insigilletur manus ejus, & inquiratur die tertia si mulaminum sit intra Consigillationem.* Versio Saxonica, *manus* (*ordalio* probati, projecto jam ferro ignito, è vestigio) *obsignetur, & inquiratur die tertia si munda sit, vel immunda*, (inusta scilicet nec ne) *intra obsignationem.*

¶ CONSIGLERIA, Locus consilii, ab Italico *Consiglio*, Consilium. Chron. Mutin. ad ann. 1324. *Tarabotto Anconitapo novo Prætore designato* XXIII. *Aug. die, consilio populi novum palatium in Regali strata, ut inquiunt, quod vulgus Consigleriam novam dixerunt, ædificant.*

¶ 1. CONSIGNARE, Asserere, confirmare, probare. Leges Aistulphi apud Murat. to. 1. part. 2. pag. 91. col. 2. *Si quis... possessionem suam per* XXX. *annos Consignaverit... possideat & in antea.*

¶ 2. CONSIGNARE, Concedere, tradere. Gesta Aigliberti Episc. Cenoman. apud Mabillon. to. 3. Analect. pag. 193. *Villulas duas, quas & Petro adjutore & Chorepiscopo suo sua vice Consignare ad eandem Ecclesiam præcepit: id est Lantionem villam, quam ... segregavit... & ad jam dictam Ecclesiam in adjutorium dedit... & aliam villulam de suo Episcopatu ad prædictum Monasterium S. Karileffi in adjutorium, prædicto Petro Consignante, dedit, cujus vocabulum est Savonerolas, & Villarem, pro qua re hactenus præfatæ villulæ in jus & dominationem prædicti Monasterii & jam dictæ Ecclesiæ cesserunt.* An *Consignare* sumitur pro *Concedere*, quod donationes Donatorum testiumque *consignationibus* firmarentur?

3. CONSIGNARE, Fronti baptizati oleo signum Crucis imprimere, seu *Confirmationis* Sacramentum impertiri baptizato, quod solius est Episcopi. Innocent. I. PP. Epist. 1. c. 3. *De Consignandis vero infantibus, manifestum est non ab alio quam Episcopo fieri licere.* Infra: *Frontem ex eodem oleo* (chrismate) *signare solis debetur Episcopis, &c.* Adde cap. 6. Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat. *Cum ad benedicendum oleum annis singulis, competentibus diebus, in baptisterio venisset, & ingrediens cocinnulam ad Consignandos infantes, &c. Consignationem pontificalem adhibere*, in Epist. 9. Gelasii I. PP. *Spiritum sanctum per impositionem manus Episcopalis in Consignatione accipere*, in Capitul. Caroli Calvi tit. 29. §. 1. Concilium Romanum ann. 904. can. 6. *Consignationes autem sacri chrismatis & olei, &c. Consignatio infantum*, apud Riculfum Suessionensem Episcopum in Constit. cap. 5. Anastasius in S. Silvestro PP. *Et privilegium Episcopis dedit, ut baptizatum Consignarent propter hæreticam suasionem.* Hac notione usurpant Concilium Arausican. I. can. 1. Arelat. II. can. 26. Toletan. XI. can. 8. Crisconius cap. 93. Diurnus Romanus cap. 3. tit. 7. Statuta Mainardi & Joannis Cardinalium an. 1067. apud Baron. hoc an. n. 9. vetus inscriptio Christiana apud eumd. an. 367. num. 5. Capitularia Attonis Episc. c. 77. Bruno Signiensis de Vestimentis Episc. pag. 95. &c. Vide Henric. Valesium ad Eusebii Histor. Eccl. lib. 6. cap. 43.

4. CONSIGNARE, Signo sanctæ Crucis alicui benedictionem impertiri, in Vita S. Theotonii Canonici Regul. num. 10. & apud Cyprianum in Vita S. Cæsarii Arelat. sub finem, &c.

CONSIGNATIO, Probatio per *signa*, seu per chartas. Capitulare Radelchisi Principis Beneventani cap. 18. *Omnes homines qui sub tua potestate sunt, ex quocunque habent prædicta munimina sua perdita, si contentio fuerit de rebus aut servis aut ancillis aut aldionibus eorum, si aut per Consignationem, aut per pugnam approbare potuerint, quousque ad ipsum tempus quo barbaricum exortum est inter nos, & vos, &c.* [Præceptum Chilperici Franc. Regis pro Gauzioleno Episc. Cenom. & Sichaudo Abb. S. Carilefi apud Mabil. tom. 3. Analect. pag. 235. *Et post ejus discessum prædictum Monasteriolum absque ullius contradictione vel Consignatione, cum omni integritate & superposito immelioratum, ad memoratam matrem & civitatis Ecclesiam & ad jus & dominationem matris Ecclesiæ Episcoporum in integrum convertatur.*]

CONSIGNATIO JUDICIS. Veteres precariæ in in Vita Aldrici Episcopi Cenoman. num. 62. 66. *Nos rectores S. Gervasii sine ulla judicis Consignatione, aut hæredum meorum contradictione in vestram faciatis revocare dominationem, &c.* [Similia leguntur apud Mabillon. tom. 3. Analect. pag. 105. in Gestis Domnoli Episc. Cenoman.]

CONSIGNATORIUM, Locus in quo baptizati confirmantur. Joan. Diaconus in Episcopis Neapolitanis in Joanne, qui vixit an. 616. *Hic pulcrum construxit ædificium marmoreis columnis affabre suffultum, atque nobilibus picturis decoratum, quod Consignatorium Albatorum vocabatur, inter Fontes nempe majores quos Soter Episcopus fecerat, & Ecclesiam Stephaniam per cujus januas duas, qui sacrum Baptisma recepissent à dextera parte ingredientes, Episcopo qui illorum in medio residebat, offerebantur, & benedictione accepta, ordinatim à sinistra parte exirent.* At Alcuinus lib. de Divin. offic. cap. de Sabbato sancto Pasch. ait recens baptizatos in sacrario confirmatos: *Pontifex ergo à fonte in sacrarium* (procedat,) *& habens ibi compositam sedem, sedeat in ea, ut cum vestiti fuerint infantes, confirmet eos, &c.*

¶ CONSIGNATUS, Signo sanctæ Crucis benedictus. Vita Urbani II. Papæ pag. 260. Operum posthum. Ruinartii: *Et sic diebus quinque nobiscum commorantibus, vivis ac defunctis Consignatis, cum laude & gratiarum actione discessit.* Vide *Consignare* 4.

CONSILIARE, Consilium dare. Passio S. Maximiliani: *Dion ad Victorium patrem ejus dixit: Consiliare filium tuum. Victor respondit, ipse scit Consilium suum.*

CONSILIARI, est *Consultare*, Ad consilium convenire, consilium inire de re aliqua. Vide Gloss. Jacobi Gotofredi ad Cod. Theod.

CONSILIARE, Consilium inire adversus aliquem, mortem alicui clam machinari. *Mortem viri sui Consiliare*, in Concilio Vermeriensi an. 752. can. 5. *Consiliare in mortem Regis*, in Capitul. Francoford. an. 794. cap. 7. Annales Francor. & Chron. Reischersperg. an. 788. *Comprobatus est ad Avaros se postea transtulisse, & in vitam fidelium Regis Consiliasse.* Regestum Petri Diac. Casinensis num. 409. *Contra animam nostram cogitaverunt & Consiliaverunt, ac inimicos infra nostram provinciam invitaverunt, & conduxerunt, & propterea res eorum nostro fisco deductæ sunt.* Vide Concil. Francoford. ann. 794. cap. 9. Chronicon S. Sophiæ Benevent. pag. 598. &c. Vide Suidam in ἀλλοτριοπραγεῖν.

CONSILIARI, Eadem notione. Lex Saxonum tit. 3. §. 1. *Qui in regnum, vel Regem Francorum vel in filios ejus de morte Consiliatus fuerit, capite puniatur. Consiliari contra animam Regis*, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 1. §. 1. *In vita Regis Consiliari*, in Capitulari Pipini Regis Italiæ cap. 35. *In alterius mortem Consiliari*, in Legib. Rotharis Regis Longobard. tit. 3. qui inscribitur *De Consilio mortis.* Paulus Warnefridus de Gestis Longobard. lib. 6. cap. 6. *Postquam hoc Consiliati sumus.* Anastasius in Hist. Eccl. *Consiliati sunt milites Salomonem in templo perimere.* Ubi Theophanes habet ἐπεβουλεύσαντο. Eadmerus lib. de Similitudinib. S. Anselmi cap. 30. *Ut cum aliquis intuetur & auscultat quosdam, quos Consiliari conspicit, & de quibus suspicatur aliquid mali.* Ubi *Consiliari* proprie est secreto colloqui. Historia Belli-sacri vernacula MS. *Saladin les trait à Conseil comment il porroit esploitier, &c. Parler Conseil*, apud Joinvillam in S. Ludovico. Vetus Poëma cui titulus *le Doctrinal*:

Certe j'ay grant merveille d'une caitive gent,
Qui blasphement les preudomes à Conseil coiement.

Robertus Bourronus in Merlino MS. *Et quant il se departi de vous, il vous dist en Conseil, en riant, &c.* Christina Pisana 2. part. *du Tresor des Dames*, cap. 7. *Et s'acointeront à Conseil, &c.*

CONSILIUM MALUM, seu *Consilium mortis*, in Legibus Luithprandi Regis Longobard. tit. 105. §. 3. tit. 108. §. 1.

CONSILIARIS, Consiliarius. Passio S. Victoris Massiliensis:

Ultra quemque parem faceret tibi Consiliarem.

Occurrit etiam apud veterem Interpretem Juvenalis Sat. 3. qui *ministrum*, *Consiliarem* vertit.

CONSILIARIUS, Consiliorum particeps: Gallis, *Conseiller. Consiliarii Regis*, in Lege Burgund. in Procemio, & in Capitul. Caroli Calvi tit. 16. cap. 12. & tit. 30. Constantinus lib. 1. de Them. Κονσιλιαρίους, τοὺς βουλευτάς. Gloss. Græco-Lat. Γνώμη, *Sententia*, Γνωμοδότης, *Consiliarius, consiliator, suasor.* [Philippus Valesius Franc. Rex in Litteris an. 1339. Johannem Episcopum Lingonensem *Consiliarium suum* appellat, hoc est, *Parem*, uti videtur Valesio in Notitia Galliarum p. 280. col. 1.]

CONSILIATOR, *Consiliarius.* Gloss. Græco-Lat. σύμβουλος, *Consultor*, *Consiliator*, *Consiliarius.* Occurrit in Charta Roberti Comitis & Abbatis Sancti Martini Turon. apud Sammarthanos in Archiep. Turon. n. 54. Utitur etiam Plinius lib. 4. Epist. Lactantius lib. 2. & 4. vetus Interpres Juvenalis Sat. 7. v. 124. Annales Francorum Fuldenses an. 887. &c.

CONSILIATORIUM, *Locus consiliorum*, Ugutioni.

CONSILIOSUS, Prudens, consilio præstans. Fredegarius in Chronico cap. 61. *Cum esset cautior cunctis & Consiliosus valde, & plenissimus fide.* Gervasius Tilleberiensis MS. lib. 3. de Otiis Imperial. cap. 94. *In omnibus angustiis Consiliosus.* Hinc *Consiliosior* & *Consiliosissimus*, apud Sidonium lib. 1. Epist. 1. & in Concion. apud Joannem Sarisberiensem in Polícrat. in Prol. lib. 6. c. 25. Epist. 282. Guillem. Pictavinum in Gestis Guill. Ducis Norman. pag. 184. & in Gestis Domini Ambasi. cap. 2. num. 4.

CONSILIOSE, Prudenter, cum consilio, apud Fredegar. in Chron. c. 61. Petrus Blesensis Epist. 12. *Quidam omnia Consiliose disponunt, & semper in contrarium eis cedit. Consiliosissime perpendens*, apud Willelm. Malmesbur. lib. 5. Hist. pag. 166.

CONSILIOSE, Per insidias, apud Fredegarium in Epitome cap. 71.

¶ CONSILIS, pro *Consul*, apud Baluzium to. 6. Miscell. p. 547. *Honorio & Theodosio Consilibus.*

1. CONSILIUM, seu *Dies Consilii*, Qui concedebatur reo, ut ei de actori respondendo caveretur:

Jour de Conseil, in Consuetudine Senonensi art. 143. & in Stabilimentis sancti Ludovici lib. 2. cap. 13. §. 1. Leges Henrici I. Regis Angl. c. 46. *In aliis quærat accusatus Consilium, & habeat ab amicis & paribus suis, quod nulli jure debet defendi, &c.* Cap. seq. *Si quis à justitia Regis implacitatus ad Consilium exierit, &c.* Adde cap. 48. 49. 51. Ordericus Vitalis lib. 11. *Cumque Robertus licentiam, ut moris est, eundi ad Consilium cum suis postulasset, eademque accepta egressus, purgari se de objectis criminibus non posse cognovisset, &c.* Arestum an. 1260. in Probat. Hist. Guinensis pag. 374. *Et habuerat super hoc diem Consilii & ostensionis.* Vetus Franciæ Consuetudinarium : *Selon l'usaige de Court-laye, il y a grande difference entre deliberation & Advis. Car jour d'Avis est prins par le deffendeur au commencement de la cause ; mais deliberation est prinse par le demandeur, quand sur le jour d'Advis le défendeur propose aucunes exceptions ou défenses, sur lesquelles le Procureur du deffendeur a à parler à son Maistre.* Cap. seq. *Le défendeur comparant en personne ou par Procureur aura Advis de 40. jours, & puis aura veue.* Cato Vernaculus MS.

Amis, quant tu as à plaidier,
Et tu n'as qui te voeille aidier,
Ton jugeour Conseil demande,
La Loi du droit si le commande.

Vide Magnum Recordum Leodiense p. 60. [& supra vocem *Arestum* 1.]

Consilium Eruditum, apud Jurisconf. Anglos, *Conseil erudit*, qui alias Attornatus, seu Advocatus vel Procurator, qui pro quovis reo & accusato in jure respondet, illius juris plene edoctus. At in crimine læsæ majestatis reus per se respondere tenetur, non vero per Attornatum. Vide Stanfordium in Placitis Coronæ lib. 2. cap. 63.

2. CONSILIUM, pro *Concilium*, Cœtus, quomodo *Consilium* vocamus cœtum Consiliariorum. Gloss. Basilic. Κονσίλιον, συνέδριον, ἐκ φανερῶν ἀνδρῶν. [Statuta Arelat. MSS. art. 139. *Neque Clavarii .... possint libellum facere super bona Communis .... nisi de voluntate totius Consilii. Consilium Communis Rupellæ,* Collegium Scabinorum & Parium, ut recte interpretatur Valesius Notit. Gall. p. 488. col. 1.] Vide Jacobum Gotofred. ad l. 1. Cod. Theod. de Legat.

Magnum Consilium, ita passim in veteribus Tabulis Gallicis appellatur Consessus Consiliariorum intimorum, quod & *Privatum* interdum, ut & hodie dictum. Guill. *Guiart* an. 1276.

Cil du Privé Conseil connurent,
Qu'il n'iert pas tans de l'estriver.

Consilium Strictum, seu *Conseil estroit*, in Ratificatione Testamenti Philippi Pulcri per Ludovicum Hutinum mense Decemb. an. 1314. Postmodum peculiari appellatione donata Curia, quæ hodie *le Grand-Conseil* nuncupatur, instituta à Carolo VIII. Edicto dato Donjoni in Boiis 2. Aug. ann. 1497. & verificato Molini : in Magno Consilio 13. Septemb. seq. quo idem *Magnum Consilium* in *Collegium* redegit, conflatum ex Cancellario, Magistris Requestarum, & 17. Consiliariis ordinariis per trimestre tempus cum eodem Cancellario servientibus, qui cum eo de Cancellariæ negotiis, & majoris momenti litibus tum hæreditariis, tum beneficiariis, quæ in Magno Consilio dirimi solebant, judicarent.

☞ In hac superiori Curia hodie ab anno 1690. supremus Præses unus est, inferiores octo, Consiliarii 54. alterno semestri servientes, Advocati duo generales, Procurator unus, Scriba superior, inferiores duo, &c. Hi Judices cognoscunt de omnibus controversiis Archiepiscopatuum, Episcopatuum, Abbatiarum, &c. de donis novo Regi faciendis, de *indultis* Cardinalium & supremi Senatus Parisiensis, de contradictionibus *arrestorum*, statutis Judicum, &c. Tam late patet jurisdictio Majoris Consilii, quantum est regnum.

3. CONSILIUM, Favor, consensus, *laudimium*. Charta Guillelmæ filiæ Guillelmi D. de S. Michaële an. 1203. *Videlicet albergium duobus Militibus & tertiæ partis alterius Militis, & dominium, & Consilium, & laudimium, &c.* Charta Willelmi D. Montispessulani an. 1103. *Pertinent etiam Vicariæ omnes, donationes, & omnia Consilia omnium honorum, & omnium pignorum totius Montispessulani.* [Altera ejusdem anni apud D. *Brussel* de Usu feudorum to. 2. pag. 728. *In omnibus supra scriptis domibus, dono vobis totum censum, & totas vendedas & Consilia impignorandi.*] Alia an. 1246. apud Gariellum in Episc. Magalon. pag. 256. *Omnia laudimia, acapita, seu Consilia omnium honorum, &c.* Vide eumdem pag. 293. Regestum Comitatus Tolosæ an. 1231. *Petebatque idem Abbas quartam partem justitiarum quæ fuit dominorum de Lauriaco, quia dicebatur esse de feudo Ecclesiæ Galliacensis ; & quidquid sine Consilio ejus Comes emerat, dicebat emptionem non valere de jure.* Statuta Monspeliensia an. 1204. cap. 13. *Qui comprez maison o sol non bastit à Monpell. dona daqui per Consell la quinta al senhor.* In Statut. iisdem Latine editis : *Quicumque comparat domum, vel solum forte inædificatum in Montepessulano ; da inde pro Consilio quintam domino : hoc est, si vendito habuerit de pretio centum solidos, dat emptor 25. solidos, &c.* Cap. 57. *Dominus Montispessulani vel ejus Bajulus nullatenus donare, vel vendere, vel concedere potest Consilium, vel laudimium alicujus rei quæ ab ipso teneatur, donec ipsius rei venditio vel alienatio sit contracta.* Vide *Consiliare*.

¶ Consilium Regni et Juvamen, honoris gratia, dictus *Robertus venerabilis Marchio*, avus Hugonis Capeti, in Charta Caroli Simplicis, an. regni 26. apud D. *Brussel* tom. 1. de Usu feudorum pag. 128.

CONSIMULARE, Idem quod *Assimilare*, Simul cogere, *Assembler*. Leges Luithprandi Regis Longobard. tit. 110. §. 4. *Quia non potuimus mulierum collectionem ad Arschild Consimulare, &c.*

¶ CONSIPERE. Gloss. Isid. *Consipit, saporem habet.* Gellio *Consipere*, idem est ac sapere.

CONSISTENTES, dicti ii qui cum aliis fidelibus stantes orabant, necdum tamen ad Sacramenta admittebantur : preces enim fideles stantes peragebant : συνεςῶτες in Concilio Ancyrano can. 24. 25. & in aliis apud Allatium lib. de Narthece veteris Ecclef. pag. 85. Concilium Agathense can. 60. *In pœnitentium loco standi & orandi humilitatem ita noverint observandam. Consistentes feminæ,* in Concilio Romano sub Eugenio II. PP. in quo præcipitur *ne viris sociari permittantur.* Id est, viduæ, vel virgines quæ *pœnitentiæ benedictionem* acceperunt.

¶ CONSISTERE, Constare, certum esse. Spicil. MS. Fontanellense fol. 70. *Ex duobus quippe generibus hominum domus Religionis implenda est, vel de simplicibus, qui sensu & voluntate ad assequendam religiosam prudentiam ferventes apparuerunt ; vel de pru-*

dentibus quos religiosæ & sanctæ simplicitatis Consiliis esse simulatores.

CONSISTERIUM, Papiæ, *Rupis alta.*

CONSISTOR, Dignitas aliqua urbana, Consiliarii Consistoriani forte. Charta Walteri *de Gant* in to. 2. Monastici Angl. pag. 848. sic clauditur: *Testibus Roberto de Gaunt, Willelmo Consistore Cestriæ, Will. de Mandeville, Lamberto Consistore.* Academici Cruscani tradunt in Republica Senensi esse Magistratum, qui *Consistoro* appellatur.

¶ CONSISTORIALIS Advocatus, Qui causas agit in *Consistorio.* Epistola Reginæ Siciliæ ad Joannem Ducem Bedfordiæ an. 1420. apud Rymerum tom. 9. pag. 865. col. 1. *Nobili & egregio viro .... utriusque juris Doctore, Advocato Consistoriali, Consiliario fideli, &c.* Dicitur *Advocatus Consistorii* in Provinciali Guillelmi Lyndwoodi pag. 115.

CONSISTORIANI. Vide *Comites sacri Consistorii*, [& infra *Consistorium*, lin. *Stetisse autem, &c.*]

CONSISTORIUM, est quivis locus ubi consistitur. Ita Tertullianus de Resurrect. mortuor. cap. 20. *terram in qua homines consistimus, Consistorium* vocat. De vocabulo, Latinumne sit, an barbarum, videndus Olaus Borrichius lib. de Variis Linguæ Latinæ ætatibus pag. 73.

Consistorium, Joanni de Janua, est *vestibulum, porticus, locus ad consistendum*, quod iis scilicet in locis consistant qui ad januas ædis præstolantur, donec in eas admittantur. Liber Esther cap. 5. *Et ille sedebat super solium suum in Consistorio Palatii contra ostium domus.* Quod quidem Regis Consistorium non erat exterius Palatii vestibulum, seu Græcorum προαύλειον, sed interius; nam paulo ante: *Induta est Hester regalibus vestimentis, & stetit in atrio domus regiæ, quod erat interius intra basilicam Regis, Et ille sedebat, &c.* Qua quidem notione *Consistorium*, exterius cubiculum, ex quo in *Silentiariorum*, & ex eo in ipsum Principis cubiculum ibatur, à consistente multitudine, & Principis audientiam præstolante, appellatum auctor est Cyrillus Scythopolitanus apud Alamannum ad Procopii Historiam arcanam. Ita etiam usurpavit Ordericus Vitalis lib. 2. *Ecce januas hic disponam, & ad ortum solis ingressum: primo Proaulam, secundo Salutatorium, in tertio Consistorium, in quarto Tricorium, &c.* Sed & ejusmodi

Consistorium, Locus fuit Cubiculariis potissimum addictus, in quo excubabant potius quam cubabant, quo paratiores essent ad Domini præcepta. Sidonius lib. 2. Epist. 2. *Interjecto Consistorio perangusto, ubi somnolentiæ Cubiculariorum dormitandi potius quam dormiendi locus est.* Ita Monachus Sangallensis lib. 2. de Caroli M. Gest. cap. 8. ait quosdam Legatos, priusquam ad Imperatoris admitterentur conspectum, *reperisse in Consistorio Cubicularios Imperatoris circa magistrum suum.* Cum igitur in hisce locis consisterent qui Principis audientiam præstolabantur, ipseque Princeps ex interiori cubiculo in illud exterius progrederetur & veniret, quo supplices audiret, & causas ac negotia dirimeret subditorum, in eo pro tribunali sedebat, quin etiam inquirentibus in negotium & dispicientibus Consistorianis, ut Ammianus lib. 15. ait. Atque inde

Consistorium, appellavere generatim locum in quo Princeps de rebus publicis consultat ac deliberat cum suis Consistorianis. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Κονσιστόριον κατὰ Λατίνους, θεῖον συνέδριον. Glossæ Basilicωn: Κονσιστόριον, βασιλικὸν σέκρετον. Alibi: Κονσιστόριον, σεκρετάριον βασιλικόν. Ita enim legendum, pro συγκαλάριον. Concilium Calchedonense Act. 1. Σηκρητάριος τοῦ θείου κονσιστορίου. *Acta in Consistorio Gratiani* Augusti, seu *Commentaria rerum gestarum, ipsaque judicia*, habet Lex 3. Cod. Theod. de Offic. judic. cujusmodi præterea habentur in l. 2. Qui bonis ex lege Jul. in l. 1. de His quæ administ. & in l. 5. & 8. de Fide test. eodem Cod. *Consistorii* Gratiani meminit Ausonius in Gratiarum actione: *In illa vero sede, ut ex more loquimur, Consistorii, ut ego sentio sacrarii tui, nullus unquam superiorum aut dicenda pensius cogitavit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expedivit.* Postmodum Justinianus juri dicundo *novum Consistorium* extruxit in ea urbis parte, quam Hebdomum vocabant, de quo pluribus egimus ad Villharduinum n. 85. [& in Constantinopoli Christiana.]

Stetisse autem, non adsedisse Consistorianos in *Consistoriis* Principum, videtur indicare S. Ambrosius Epist. 133. *Ubi sedit in Consistorio, ingressus sum: assurexit ut osculum daret, ego inter Consistorianos steti.* Et Lex 5. Cod. Theod. de Fide test. *Pars actorum habitorum apud Imperatorem Julianum... Constantinop. in Consistorio, adstante Jovio viro clarissimo Quæstore, Anatolio Magistro officiorum, &c.* Certe stetisse Imperatorem, cum sententiam diceret, aut alloqueretur Concilium, observare est ex Sguropulo in Histor. Concilii Florent. Vide Glossar. med. Græcit. in Σιλέντιον. Interdum tamen adsedisse Consistorianos constat, ut ex Vopisco in Aureliano, Ammiano fol. 22. Procopio, & aliis observare est.

Consistorium, Exedra ædi sacræ adjuncta, in qua forte consistebant Sacerdotes de rebus sacris cum Episcopo disceptaturi. Charta donationis Ecclesiæ Cornutianæ edita à Suaresio: *Item ante regias basilicæ vela linea plumata majora fissa numero tria. Item vela linea pura tria, ante Consistorium velum lineum purum. In Pronao velum lineum purum* 1. *& intra basilicam pro posticia* (sic legendum) *vela linea rosulata* 6. *& ante secretarium vel curricula vela linea rosulata pensilia, habentia arcus* 2.

¶ Consistorium, Thronus excelsior. Odilo in Translatione S. Sebastiani & S. Gregorii Suessionem cap. 43. *Missarum sollemnia Cæsar Consistorium ascendens in honore Martyris fecit decantari.*

Consistorium postmodum etiam appellaverunt consessum Episcoporum aut Presbyterorum, qui pro emergente quapiam inopinata difficultate congregabantur, ex loco ubi consistebant, appellationem sortitum, uti observat Holstenius ad Synodum Romanam sub Bonifacio II. pag. 228. quomodo etiamnum vocant Cardinalium consessum coram Pontifice. Joannes Villaneus lib. 7. cap. 63. *Il. Papa pienno Concistorio fece loro questa rispofta.* Adde lib. 8. cap. 5. Gesta Innocentii III. PP. *Ter in hebdommada solenne Consistorium, quod in consuetudinem jam devenerat, publice celebrabat, in quo auditis querimoniis singulorum minores causas examinabat per se tam subtiliter & prudenter, ut omnes super ipsius subtilitate & prudentia mirarentur.* Vide Provincialem Lyndwoodi pag. 98. 115. & 119. edit. 1679. Hist. Dalphin. to. 1. p. 135. col. 2.]

De Consistorio Papali multa habet Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 9.

¶ Consistorium Lutheranorum, de quo Chronicon Episcoporum Merseburgensium apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 4. p. 483. *Supra jam mentio facta judicii ecclesiastici vulgo Consistorii Merseburgi instituti. Judicium hoc ecclesiastica gaudebat jurisdictione*

jurisdictione in ventilandis caussis theologicis, ecclesiasticis ac matrimonialibus.

¶ CONSITI, f. Iidem qui *Curtarii* vel *Cortasiani*, Qui colunt vel tenent *cortes*. Charta Edwardi I. Regis Angl. an. 1285. apud Rymerum tom. 2. p. 304. *Omnibus Baronibus nostris, Castellanis, Vavassoribus, Vassallis, Feodatariis, Emphiteotecariis, Consitis, Colonis nostris, &c.*

¶ CONSITUS, ut Commixtus vel conditus. Gaufredus Canonicus Regul. circa an. 1170. Epist. 43. ad Hugonem Priorem S. Martini Sagiensis apud Marten. tom. 1. Anecdot. col. 544. *Gemens dico, cum absinthium meum respicio, cum Consita melle pocula vestra deprehendo.*

¶ CONSMUS, pro *Cosmus*, Κόσμος, Mundus. Chartularium Gemetic. tom. 1. pag. 323. *Quousque hic Consmus volvetur.*

CONSOCER, Græcis συμπένθερος, de qua voce diximus in Notis ad Alexiadem pag. 281. Adde Nomocanonem editum à Joan. Bapt. Cotelerio cap. 492.

CONSOCRANEUS. Vide *Consacraneus.*

¶ CONSODES, Sodalis, socius. Vide *Sodes.*

CONSOLAMENTUM, Ita manus impositionem & Baptismum appellabant *Cathari* hæretici, ut auctor est Reinerus contra Valdenses cap. 6. pag. 60. & 71. [& in sua Summa, quam publici juris fecit Martenius noster to. 5. Anecd. col. 1761.] Ermengardus vero contra eosdem, cap. 14. ritum conferendi *Consolamenti* pluribus refert. [Durandus lib. 6. Ration. cap. 24. *Arnoldistæ perfidi hæretici dicentes manuum impositionem sive Consolamentum fieri posse à quolibet homine bono.* Petrus Abaëlardus adversus Hæreses cap. 15. *Omnium Hæreticorum est fides, quod nullus post suum Consolamentum receptum, si carnem, vel caseum, vel ova comederit, potest salvari.* Vide Librum Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 5. 6. & 14.]

CONSOLATI, Paterini hæretici, sic appellati in Lombardia qui *Boni-Homines* in Theutonia. Reinerus contra Valdenses cap. 6. & Ermengardus contra eosdem cap. 14. ita dictos aiunt, quod *Consolamentum*, seu *Consolationem*, uti habet Concilium Narbonense anno 1235. can. 29. quo nomine *manuum impositionem* & Baptismum appellabant, suis impertirent.

1. CONSOLATIO, Serotina cena, quæ post *Collationem* fiebat à Monachis, qui quod vice *Consolationis*, & gratuitæ refectionis, post impensas orationi & lectioni horas complures iis impertiretur, detorto inde vocabulo, *Consolationem* hanc refectionem pro collatione appellarunt. Grodegangus Metensis Episc. in Regula Canonicorum cap. 8. novæ Edit. 23. *Si vero contigerit quod vinum minus fuerit, & istam mensuram Episcopus, vel qui sub eo est, implere non potest, ... impleat de cervisia, & eis Consolationem faciant.* Idem cap. 36. novæ Edit. 30. *Postquam de refectorio exierint, in caminada bibant duabus vicibus aut tribus, qualiter Consolatio fit, & ebrietas non dominetur.* Conventus Aquisgranensis ann. 817. & Additio 1. Capit. c. 11. *Ut certum phlebotomiæ tempus non observent, sed unicuique secundum quod necessitas expostulat, concedatur, & specialis in cibo & in potu tunc Consolatio præbeatur.* Charta an. 862. apud Doubletum pag. 793. & in Tabul. S. Dionysii Ch. 31. *Et Consolatione carnium in famulos eorum censita quæ illis dabatur in iisdem tribus festivitatibus, & initio Quadragesimæ.* Concilium Moguntinum an. 847. can. 16. *Sanctimoniales vero ... horas canonicas ... celebrent, & omnibus diebus ad Consolationem veniant, & ut cætera servent, quæ in regula sanctimonialium continentur.* Atque hac notione usurpatur in variis Tabulis apud Browerum in Antiquitatib. Fuldensib. pag. 207. 269. 270. [& in Privilegio an. 1323. apud Ludewig. to. 1. Reliq. MSS. p. 304. 305. & 307. necnon in Vita S. Aldrici Episc. Cenom. p. 76. 92.] Vita S. Nili Junioris p. 80. Ηνεγκέ τις ἰχθύας ἐν τῇ μονῇ καλὲς ϗ μεγάλες, ... ἵνα μικρὰν παράκλησιν λάβωσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐκ τῆς πολλῆς ϗ μακρᾶς νηςείας. Vide *Caritas* 3.

2. CONSOLATIO, Solatium, auxilium, in Form. 33. apud Lindenbrog. & Gloss. med. Græcit. in παράκλησις.

¶ CONSOLATIO ANNUA, f. mendum pro *Collatio.* Privilegium Philippi Augusti apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1101. *Si vero pons fractus fuerit, similiter debent habere liberam per navem transvectionem, nihil dando, nisi quod propter hoc pro reparatione pontis datur Annua Consolatio tredecim solidorum & quatuor denariorum.*

¶ CONSOLATIUS, adverb. à ficto *Consolate*, legitur in Anecdotis Martenii to. 1. col. 496. A. *Consolatorie* apud Sidonium lib. 6. Epist. 9.

¶ CONSOLATUS, ut infra *Consulatus*, Comitatus, Comitis districtus, Jurisdictio. Pactum an. 1300. inter Comitem & Cives Vapincenses, Hist. Dalphin. to. 1. pag. 53. *Super Consulatu civitatis Vapincensis & ejus jurisdictione, necnon & super medietate territorii Montis-Alquerii olim ad Consolatum ipsum, sicut dicitur, pertinente.* Et pag. 54. *Imprimis, super Consulatu prædicto & ejus jurisdictione ordinamus, quod dictus Consolatus & jus quod olim dicebatur esse de juribus Consolatus prædicti, & percipiebatur ac tenebatur à Consulibus, dum ipse Consolatus per Consules regebatur.* Litteræ Humberti II. Dalphini ann. 1345. pro Jacobo de Ruffo Consiliario ac Professore Juris Civilis & Canonici in Studio Gratianopolitano: *Constituentes tibi salarium quinquaginta florenorum auri per annum, quandiu ibi fueris, percipiendum per te, & habendum de & super emolumentis leydæ & bannorum nostri Consolatus Vapinci, mandantes districte Rectori dicti Consolatus moderno & futuris, vel eorum loca tenentibus, quatenus dictos quinquaginta florenos annis singulis tibi solvant.* Vide *Consul* 2.

¶ CONSONA. AD CONSONAM, E regione, si bene conjecto. Ordinatio Anderii Aureilla & aliorum an. 1223. è MS. D. *Brunet. Abevratorium fit de* IIII^or. *cannis in latitudine ad Consonam Petri Caurentii & protendatur à Rodano in Ornedam.* Ibid. *Abevratorium protendatur recta linea ab ipsa alba usque ad quandam capam, que est ultra Rodanum ad Consonam Nuera.*

CONSONANTER, *Convenienter*, in Gloss. MSS. ad Canones Concilior. ad can. 20. Concilii Nicæni.

¶ CONSORCIA, CONSORTIA, Societas, Collegium, Conventus. Tabularium Vosiense fol. 20. v°. *Galterius de Varez dedit Deo & S. Petro Vosiensi* ... XVIII. *denar. in manso Delvilar in terra, ubi G. Malianus manet* VI. *denar. in Consorcia S. Petri.* Et fol. 25. *Ego quoque Arbertus supradictus dono post mortem matris meæ* VI. *denarios in manso Desetpers qui Molo vocatur, ut oblati per unumquemque ad Consortiam ejusdem Apostoli reddantur in æternum.*

¶ CONSOROR, SOROR, Virgo mulierve quæ se suaque, vel saltem bonorum suorum partem aliquam obtulerat Ecclesiæ seu Monasterio, ea vel simili ratione qua *Oblati*, de quibus suo loco. Notæ marginales veteris Martyrologii MS. Cathedra-

lis Aquenfis, in qua tum erant Canonici Regulares: *Eodem die obiit Uga Soror noſtra, quæ ſemetipſam & filium ſuum Marcum dedit huic Eccleſiæ cum omnibus quæ ad eos jure pertinebant.* Ibidem: *Ipſo die Azalais de Leſignana Consoror noſtra, pro cujus anima Bertrandus de Leſignana maritus ejus dedit... an.* 1210. Plures aliæ *Consorores* ejuſmodi, ſimul & *Fratres*, ibi memorantur. Vide *Sorores.*

¶ 1. CONSORS, Conjux, uxor. Contractus matrimonii inter Ludovicum filium Regis Hungariæ & Margaretam filiam Caroli Marchionis Moraviæ ann. 1338. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. p. 488. *Nos & ſereniſſima Principiſſa, Domina Elizabeth, Regina Hungariæ, Conſors noſtra cariſſima.*

¶ 2. CONSORS, pro *Concors*, unanimis. Geſta Conſulum Andegav. n. 19. apud Acherium to. 10. Spicil. pag. 467. *Ipſe vero Rex licet aliquanto tempore tali facto triſtis effectus, poſtea tamen, ut decebat, Conſors Reginæ fuit.*

¶ CONSORTALIS. Vide infra *Conſortes*, Fines agrorum.

¶ CONSORTARE, Limites habere *Conſortes*, vicinos & eoſdem. Charta de terra Avæ in Chartulario Aptenſi fol. 57. *Quod nobis ex parentum noſtrorum legibus obvenit... & habet dextros ab Oriente* XXXVII. *& in fronte terra S. Petri, ad Occidentem dextros* XLIX. *& in fronte terra Faraldi, à Meridie dextros* XL. *& inlaterat in terram Faraldi, ad Septentrionem* LXXX. *dextros, & Conſortat in terram Lamberti.* Vide infra *Conſortes*, Fines agrorum.

¶ CONSORTARI, Eadem notione. Charta anni circiter 1050. ex Archivo S. Victoris Maſſil. Armar. *Frejus* n. 69. *A ſeptentrionali parte Conſortatur grada ipſa uſque ad ipſam viam de Boxa.*

CONSORTES. Gloſſ. Lat. Gr. *Conſortis*, κοινώνιος, σύγκληρος. *Conſors*, σύγκληρος. Vetus Inſcriptio: *L. Ælius... L. Ælio Antigon. lib. Conſorti.*

CONSORTES proprie dicuntur ejuſdem agri vel dominii participes, qui ſortes ſuas vicinas habent, ut apud Frontinum de Limit. agror. p. 47. Conſtitutio Tiberii Cæſaris, apud eumdem: *Eſt & aliud quod proximis ædibus unuſquiſque miles vel Conſors condidit in portionibus ſuis*; quo ſenſu ſumitur non ſemel in lege Wiſigoth. l. 8. tit. 5. §. 5. lib. 10. tit. 1. §. 4. 6. 7. tit. 5. §. 5. in Lege Burgund. tit. 49. §. 3. apud Senatorem lib. 7. Epiſt. 7. &c.

¶ CONSORTES, *in libris feudorum*, ut habet Calvinus in Lexico, *dicuntur Dominus & Vaſſallus quaſi σύμμαχοι. ejuſdem militiæ ſocii, ejuſdemque fortunæ participes.* Vide *Vaſſalli* in *Vaſſi.*

CONSORTES COLONI. Qui vicinos agros colunt, arant. Vita S. Domitiani Confeſſ. apud Guichenon. *Concedimus... vineam unam ſupra villam quæ dicitur Deſerta, & terminatur à mane, interque Conſortes colonos & campum de ipſa ratione ſubtus viam, à meridie via à ſero inter Conſortes colonos, &c.*

CONSORTES, Fines agrorum, termini, limites, quos *lineas Conſortales*. id eſt, quæ conſortium agros dividunt, vocat Frontinus de Coloniis: *Nam ſunt termini proportionales, quos milites inter ſe veterani poſuerunt, & cuſtodiunt lineas Conſortales.* Charta an. 1032. in Chronol. Lerinenſi pag. 365. *Eſt autem inter Conſortes de uno latere fluvius, qui nominatur Lupus, de alio, rivus Malvanus, & de uno fronte Mare magnum, de alio fronte, mons qui eſt ſupra Eccleſias, ſicut demergit aqua in imo, vel ſi qui alii Conſortes ſunt.* Charta Riculphi Forojulienſis Epiſcopi apud Sammarthan. *Conſortes de uno latere Mare magnum, de altero latere caſtrum Gorgia, &c.* Charta Manaſſis Archiepiſc. Arel. apud eoſdem: *Commutamus vobis campo culto ad ipſa Elſeria Conſortes de uno latus, Bermundus de alio latus, &c.* Vide Petrum Joffredum in Nicia pag. 159. *Conſors*, non ſemel in Conſuet. *de la Perouſe* an. 1260. Scabinos, quaſi *Conſortes*, appellari putat Editor Thomaſſerius, ſed videtur pro *Conſules* vox uſurpata.

CONSORTALES STRATÆ, in jure Vicentino lib. 1. quæ juxta *Conſortes* protenduntur.

¶ CONSORTIALES COLLECTORES. Vide *Collectores.*

CONSORTIARE, In conſortium admittere, vel ſimul partiri. Fori Oſcæ Jacobi I. Regis Arag. an. 1247. f. 17. *Si unus frater ante diviſionem paternorum bonorum ex ipſis bonis aliquid acquieſierit, tenetur cum aliis fratribus aut ſororibus Conſortiare.*

CONSORTIUM, Conventus, & congregatio Preſbyterorum, cum ſcilicet invicem de rebus Eccleſiaſticis & parochiarum ſuarum deliberant. Concilium Nannetenſe can. 15. *De collectis, vel confratriis, quas Conſortia vocant, &c.* Walterius Aurelian. Epiſc. in Capitul. can. 17. *Ut quando ad Conventum quod ipſi* (Preſbyteri) *Conſortia vocant, religioſe equitent, juniores prioribus fratribus honorem impendant.* Vide *Gildonia.*

CONSPALATIUS. Vide *Comes Palatii.*

CONSPARSUS, Aſperſio aquæ benedictæ, quæ *Aqua aſperſionis* dicitur Anaſtaſio in S. Alexandro PP. Lib. 3. Sacrament. Eccl. Roman. c. 75. 76. *Benedictio aquæ ſpargendæ in domo. Item alia. Item ad Conſparſum faciendum.* Viſio S. Baronti num. 1. *Tunc tremefactus Frater, ad quotidiana arma converſus cœpit ſe ſignare, & cum gemitu gravi rogabat Conſparſum in ipſam domum facere, ut turba malignorum ſpirituum exinde fugaretur.* Vide *Aqua benedicta*, & Cujacium lib. 11. Obſerv. cap. 7.

¶ CONSPECTARE, Conſpicere, videre. Acta SS. April. to. 3. p. 75. de S. Senorina: *Nam ulterius nullum hujus generis in termino illo Conſpectatur entoma.*

¶ CONSPERSIO, *Panis aqua Conſperſus*, Panis Euchariſticus, qui per verba ſacra factus eſt corpus Chriſti. Paſchaſius Radbertus Abb. Corbeienſis lib. 20. de corpore & ſanguine Domini cap. 20. *Hæc igitur Conſperſio de multis granis fecit unum corpus, corpus inquam ſinceritatis & veritatis: ſi tamen ſumus azymi, id eſt, abſque fermento malitiæ & nequitiæ, ut digne panem de aqua Conſperſum accipere poſſimus.*

CONSPICABILIS. Qui conſpici poteſt, viſibilis. Vigilius Tapſenſis lib. 7. de Trinitate p. 260. *Dum dicitur mihi, quod multifarie à Patribus in Conſpicabili materia viſus fuerit, ignoras in præfigurationem operis aſſumpti hominis, ſive futuri judicii hæc cuncta in eo praoſtenſa fuiſſe.* Occurrit præterea apud Prudentium.

¶ CONSPICARE, *Spicas colligere*, Johanni de Jan. Italis *Spigolare.*

¶ CONSPICATOR, Speculator, explorator, Gal. *Eſpion.* Albertinus Muſſatus de Geſtis Ital. lib. 3. rubr. 7. *Conſpicatoribus trans fluvium miſſis, qui præcedentes acies deſpi erent.*

¶ CONSPICULATIO, Conſpectus, in Chronico Novalicienſi, apud Murator. to. 2. part. 2. col. 728. *Conſpiculatio hominum oſtendit minime nos falli.*

¶ CONSPIRARE, Simul ſentire & credere. Confeſſio fidei Felicis Urgellitani to. 3. Concil. Hiſp. pag. 116. *Unum igitur Filium dicimus & Dominum Chriſtum, per quem omnia facta ſunt, principaliter quidem Deum Verbum intelligentes ſubſtantialiter Filium Dei & Dominum, Conſpirantes autem aſſumptum*

Nazareth, *quem unxit Deus Spiritu & virtute.*

CONSPIRATIO, apud Cistercienses, dicitur *Contra ordinis disciplinam & majorum instituta confœderatio.* Ita Institutiones Capituli general. ejusdem Ordinis an. 1256. distinct. 10. c. 7. *Conspiratrix* Monialis, distinct. 15. cap. 8.

CONSPIRATIONES, Leguleis Anglis, dicuntur duo aut plures, qui sacramento invicem sibi dato & firmato crimen feloniæ vel litem injuste alteri intentant. Statutum Berwicense Edwardi III. Reg. Angl. an. 20. *Quicumque voluerit conqueri de Conspiratoribus falsarum querelarum sustentoribus, & inventoribus falsarum querelarum, & inde partem habentibus, & controversiarum barganizatoribus, &c.* Statutum Edwardi I. ann. 35. *Conspirators, sont ceux queux se entrelient par serement, convenant, ou auter aliance, que chescun aidra & sustiendra auters entreprise, de falsement & maliciousement enditer, ou falcement mover plees, ou maintener, & auxi ceux queux sont enfantés deins age appeler les gens de feloines, per qui ils sont emprisonnez, & molt grievez, ou de ceux queux receivont gentes de pays à lour robes, ou à lour fées, pour maintenir lour maliciouse emprises, & pour verité esteinder, &c.* Vide Stanfordium lib. 3. de placitis Coronæ cap. 20.

CONSPOLIUM, apud Arnobium l. 7. Libi species.

CONSPONSALIS, Commater. Leges Presbyterorum Northumbrensium cap. 53. *Ut nemo matrimonium contrahat in cognatione sua, scilicet infra gradum seu geniculum quartum, nec cum Consponsali sua ad sanctum fontem.*

CONSPONSUS, *Janitrix*, σύννυμφος, in Gloss. Gr. Lat.

¶ CONSTA. Inventar. Recogn. de Vouta tom. 2. fol. 343. ex Archivo Principis *de Rohan*: *Item pro certis casalibus, terris... sitis in perrochia Romponis veteris confront. cum rivo sive Consta Johannis Rapino.* Charta anni 1060. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Aquens. num. 156. *Donamus totam decimam tam in pane quam in vino, quam in carne, quam in fructibus, & totam pletonedam, quæ est contra S. Christoforum in Consta, quæ Consta tenet se cum prato.*

CONSTABILITOR, in Charta Roberti II. Principis Capuani apud Michaëlem Monachum in Sanctuario Capuano p. 643.

CONSTABULARIUS, CONSTABULATIO, &c. Vide *Comes stabuli.*

¶ CONSTAFOLARII, *Assessores judicii*, in Amalthea. Vide *Constapholarii.*

CONSTAMENTUM, CONSTAMEN. Vide *Custus.*

¶ CONSTANCIO, pro *Constitutio.* Ordinatio Philippi cognomento Pulcri Franc. Reg. in Chartulario S. Vandregisili to. 2. p. 1849. *Item hac irrefragabili Constancione sanximus, &c.*

¶ CONSTANGIA. Vide post *Custus.*

CONSTANTINUS, Solidus. Moneta aurea Imperatorum Constantinop. Charta Petri Salernitani Episcopi ann. 6. Principatus Gaimarii Principis mense Martio circa an. 877. apud Ughellum to. 7. Italiæ sacræ p. 501. *Obligamus nos & successores nostros ad componendum vobis... mille aureos solidos Constantinos.* Et pag. 504. *Componat ipsi patruo, & nepotibus eorum 50. aureos solid. Constant.* Ita pag. 500. 978. to. 6. p. 844. to. 8. p. 302. 714. 718. At tom. 7. p. 509. *Quatuor millia solidos Constantinopolitanos* habetur. Vide Dissertationem nostram de Nummis Imperatorum Constantinopolitanorum.

CONSTAPHOLARII, Germanis ad Rhenum *die Constofler*: Assessores judicii, à stapfolo seu tribunali, in quod gradibus ascendebatur, sic appellati. Ita Browerus lib. 8. Annal. Trevir. p. 473. 1. Edit. Vide *Staplus* [& Lexicon Calvini in *Constafolarius.*]

CONSTARE, pro *Stare*, *Demeurer.* Lex Bajwar. tit. 3. cap. 11. *Si quis liber à facie inimicorum suorum fugerit, & alius eum per vim Constare fecerit, &c.*

CONSTELLATIO, θέμα τοῦ ἀνθρώπου, in Glossar. Græc. Lat. Papias: *Constellationes Latini vocant superstitiones Mathematicorum, id est, notationes siderum, quomodo habeat unusquisque.* Poëta infimi sæculi MS. ex Bibl. Thuana.

Constellatio, mors, parcæ, responsa deorum,
Eventus rerum, signantur nomine fati.

Spartianus in Ælio Vero: *Quid si non recte Constellatio ejus collecta est, quem credimus esse victurum?* Ammianus lib. 29. *Cum objiceretur illi, quamobrem Constellationem Principis collegisset.* Althelmus de laude virginitatis: *Fato & genesi gubernantur futura, juxta Mathematicorum Constellationem.* Vide Firmicum lib. 4. Mathes. cap. 3. Hinc dictus *Constellator* Mathematicus. Vide *Cantellator.*

¶ CONSTIPENDIALIS, Particeps stipendii. Acta SS. Junii to. 1. p. 525. de B. Meinwerco: *Stipendialis refocillatio quæ convenit uni fratri Constipendiali ejusdem Ecclesiæ dari.*

CONSTIPS, Papiæ, *Particeps.*

¶ CONSTIPULATIO, Idem quod *Stipulatio*, Contractus stipulando confirmatus. Charta Pipini pro Monast. Epternac. an. 706. ap. Marten. to. 1. Ampliss. Collect. col. 16. *Sed præsens confirmatio ad instar testamenti, Constipulatione* (sic legendum pro *Constipulatio*) *adnixa, omni tempore firma stabilitate capiat firmitatem.* Charta Sanegundis pro Rorardo Abbate apud Stephanotium Antiq. Pictav. MSS. tom. 3. p. 336. *Ut prorsus venditio ista omni tempore in Dei nomine valeat perdurare, Constipulatione subnixa, manu propria subterfirmavi.*

CONSTITUTIO, Census, consuetudo, præstatio quæ ex *constituto* exsolvitur. Orig. Murensis Monasterii pag. 23. *Iste locus Mura cum omnibus justitiis & Constitutionibus legitimis ad se pertinentibus, &c.* Pag. 25. *De Constitutionibus autem rusticorum, ne penitus memoriæ decedat, necesse est ut scribatur, &c.*

¶ CONSTITUTOR *dicitur qui pro alio se soluturum promittit, vel aliqua facturum, & alterius in se transfert, vel suscipit obligationem.* Vet. Vocabularium utriusque juris.

CONSTITUTUM, Decretum. Gloss. Lat. Græc. *Constitutum* Συςαθὲν, συνταγέν. Aliæ Glossæ: *Constitutum*, ὅρος, τύπος. *Constitutum*, σύνταγμα. Vopiscus in Probo: *Miraris fortassis quod ego imberbem Tribunum fecerim contra Constitutum D. Adriani.* Vigilius PP. Epist. 15. *Rogo te piissimum Principem, ut edita sua quæ præcepit appendi, removere dignetur, & Constitutum commune expectare, id est, ut scandalizati Episcopi Latinæ linguæ ad Synodum veniant.* Vide Codicem Justin. Anastasium in Vitis PP. passim, Lupum Ferrar. Epist. 80. Baronium an. 553. n. 213. an. 601. n. 12. an. 721. n. 1. &c.

CONSTITUTUM, Dies constitutus, præfinitus. Lex Longobard. lib. 2. tit. 41. §. 3. *Si talis causa fuerit, quam deliberare minime possit, ponat Constitutum, & distringat hominem illum de judiciaria sua, &c.* Id est, diem constituat, ut lib. 2. tit. 21. §. 1. Alias ita etiam usurparunt Varro, Cicero, & alii è Latinis Scriptoribus.

¶ CONSTORIA, Idem quod *Custus* vel *Constangia*, Gall. *Coust*, Expensæ. Index MS. Beneficiorum Eccl. Constantiensis fol. 7. *Et tenetur facere Con-*

ſtoriam dictæ Eccleſiæ dictus Rector pro dicta eleemoſyna. Ibid. fol. 29. *Et percipit* (Rector) *ſex buſſellos frumenti ſupra terram quæ debet Conſtariam facere.*

CONSTREINUS. Fragmentum Petronii: *Deſtinavi illum artificii docere, aut Conſtreinum, aut præconem, aut certe cauſidicum.* Apparitorem forte, quod reum *conſtringat.*

¶ CONSTRINGERE, Cogere, coercere, Gall. *Contraindre.* Leges Caroli M. apud Murator. tom. 1. part. 2. p. 110. col. 1. *Et quia ſunt nonnulli, qui ... non habent res aut ſubſtantiam quibus Conſtringi poſſint; ideoque circumquaque malitias exercere non ceſſant, &c.*

¶ CONSTUMA, CONSTUMARIUS. Vide poſt *Conſuetudo* 4.

¶ CONSUA, f. vox ſcripta per abbreviationem pro *Conſtuma*, eadem notione, qua *Conſuetudo* 4. Charta an. 1228. ex parvo Chartulario S. Victoris Maſſil. *Tota Conſua remanent in dominio S. Victoris.* Altera ann. 1223. ex eod. Chartul. *Conſua, totum affare, ſcilicet & dominium & ſeigneuriam & juriſdictionem omnimodam & jura univerſa pertinentia ad monaſterium S. Victoris, &c.*

¶ CONSUETA, Liber ritualis. Conſtitutiones Synodal. diœceſis Valentinæ tom. 3. Concil. Hiſp. p. 507. col. 1. *Statuimus quod Rectores Eccleſiarum parochialium Valentinæ Eccleſiæ habeant Conſuetam ſecundum conſuetudinem Valentinæ Eccleſiæ, per quam inſtruantur divinum officium uniformiter cum matrice ſua Eccleſia celebrare.* Semel & iterum ibidem occurrit, necnon in Concilio Tarracon. ann. 1591. Vide *Conſuetudinarius* 2.

¶ CONSUETUDINALITER, Ex more. Legitur in Vita S. Gregorii Papæ to. 2. Martii pag. 151. in Charta anni 1019. inter Inſtrum. to. 4. novæ Gall. Chr. col. 141. in Conventu Epiſcoporum apud Monaſterium Balneolnenſe tom. 3. Concil. Hiſpan. p. 286. col. 2. & alibi.

¶ CONSUETUDINARIUM. Vide *Conſuetudo* 4.

1. CONSUETUDINARIUS, Φιλοσυνήθης, Gloſſar. Græc. Lat. [Comis, affabilis. Idem etiam ac Conſuetus. Supplement. Antiquarii: *Conſuetudinarius*, συνήθης. Miracula S. Ludgeri n. 21. to. 3. Martii p. 657. *Jamque finitis nocturnis cum Evangelium more Monachis Conſuetudinario, &c.* Vita S. Leonis IX. Papæ to. 2. April. pag. 659. *Illud etiam habebat Conſuetudinarium, &c. Operationes Conſuetudinariæ* in Charta Caroli C. apud Doubletum Hiſt. Sandionyſ. pag. 801. *Jus Conſuetudinarium*, in Charta an. 1339. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. p. 565.]

2. CONSUETUDINARIUS, Ritualis liber, in quo officiorum divinorum ritus formulæque deſcribuntur, in quo Conſuetudines Conventuales & Monaſticæ exaratæ ſunt. Bromptonus de Oſmondo Sariſberienſi Epiſcopo: *Hic compoſuit librum Ordinalem Eccleſiaſtici officii, quem Conſuetudinarium vocant.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Duos Textus auro & argento & gemmis ornatos, ſine Ordinalibus, Conſuetudinariis, Miſſalibus, &c.* Infra: *Hic quoque conſuetudines quas tranſmiſit ſcriptas Lanfrancus Abbati Paulo approbavit & conſervari perſuaſit, quas qui videre deſiderat, in Conſuetudinario ſcriptas poterit invenire.* Quibus verbis innuuntur *Ordinationes* Lanfranci Archiepiſc. Cantuarienſis, *quas Monachi tum in Monaſteriis, tum etiam in Eccleſiis Cathedralibus obſervare debent.* Ejuſmodi ſunt *Udalrici Conſuetudines Cluniacenſes*, editæ ab R. P. D. Luca Acherio viro doctiſſimo, & *Conſuetudines Floriacenſes*, à Joan. à Boſco.

¶ 3. CONSUETUDINARIUS, Conſuetudinibus, ſeu tributis obnoxius. Vide poſt *Conſuetudo* 4.

1. CONSUETUDO, Lex municipalis. Ebrardus Bethunienſis in Græciſmo cap. 12.

Mos eſt antiqua conſuetudoque probata,
Eſt Conſuetudo jus ſcriptum more ſtatutum.

S. Gregorius Nazianzenus Carmine de Vita ſua:

Εθος γὰρ ἐγχρόνιζον εἰς νόμον τέλει.

S. Cæſarius quæſt. 47. Εν τοῖς μὲν τὸ γράμμα, ἐν τοῖς δὲ ἡ συνήθεια.

Uſatici Barcinonenſes MSS. editi à Raimundo Berengarii Comite Barcinon. & Adelmodi uxore, cap. 130. *Unaquæque gens propriam ſibi ex conſuetudine eligit legem: longa Conſuetudo enim pro lege habetur. Lex autem juris eſt ſpecies, Mos autem longa conſuetudo eſt, de moribus tractat tantundem. Conſuetudo autem eſt jus quoddam moribus inſtitutum, quod per legem habetur; nam quod Rex vel Imperator edicit, Conſtitutio vel Edictum vocatur. Omne autem jus legibus & moribus conſtat: Mos vero eſt vetuſtate probata Conſuetudo. Inſtitutio æquitatis duplex eſt, nunc in legibus, nunc in moribus. Privilegia autem ſunt leges privatorum, quia privatæ leges: nam privilegium inde dictum, quod in privato feratur.* Ita porro vulgo appellamus Leges municipales civitatum, de quarum tanta diverſitate ac varietate liceat dicere, quod de variis gentium Legibus, quæ olim in Francia obtinuere, Agobardus lib. adverſus Legem Gundobadam cap. 14. *Atque utinam placeret omnipotenti Deo, ut ſub uno piiſſimo Rege una omnes regerentur lege, ea ipſa ad quam & ipſe vivit, & proximi ejus reſpondent.*

2. CONSUETUDO, Regula monaſtica, ſeu vivendi ratio monaſtica, ab alia diverſa. Orig. Murenſis Monaſterii pag. 18. *Qui cum conſtitutus eſſet, non tamen benedictus ad Abbatem, cœpit ſecundum priorem converſationem ſuam non tam regulariter vivere, &c.* Mox: *Contigit vero interim ut fratres de cella S. Blaſii ... mutarent ſuam priorem Conſuetudinem.* Occurrit ibi pluries. Et pag. 16. *Interrogavitque fratres qui ſub anteriori Conſuetudine hic fuerunt, ſi vellent obedire fratribus quos ipſe huc adduxit.* Statuta antiqua Ord. Cartuſienſis 1. part. cap. 14. §. 15. *Secunda die & tertia leguntur fratribus Conſuetudines poſt capitulum Monachorum.* Quibus verbis intelliguntur Statuta, ſeu Conſuetudines ejuſdem Ordinis à Guigone II. deſcriptæ, uti appellantur part. 2. c. 1. §. 7. c. 3. §. 2. c. 22. §. 19. quarum hic eſt titulus: *Incipiunt capitula Conſuetudinum Domini Guigonis Prioris Cartuſiæ.* Ita *Cluniacenſes Conſuetudines* dicuntur ejuſdem Ordinis Regulæ, editæ primum à Bernardo Monacho, poſtmodum Archiepiſcop. Toletano, cujus MS. Codex ſervatur in Bibliotheca Sangermanenſi: deinde ab Udalrico, quod non primariæ eſſent regulæ, quæ forte nullæ ab inſtitutoribus deſcriptæ fuerant, ſed quod ſuos mores, vitæ rationem ac inſtitutum, aliis eorumdem Ordinum Monaſteriis, à quibus rogati fuerant, ſcripto mandarent.

3. CONSUETUDO, Menſtruus ſanguis feminarum, qui conſueto tempore redit, noſtris etiamnum, *Ordinaire.* Vetus Interpres Alexandri Iatroſophiſtæ MS. lib. 1. Paſſion. *Cognoſcens quod non purgabatur menſtruis, pro qua re magis exinde ei expediebat detrahi ſanguinem, & hoc adjutorium duplex ei fuiſſe remedium, manifeſtum eſt: nam & Conſuetudo* (*id eſt, menſtrua*, ſic Gloſſæ MSS.) *regreſſa eſt, & à paſſione eſt liberata.* Mulier τὰ σύνηθα ἔχουσα, in Nomocanone ſeu Pœnitentiali Græc. c. 337. 544. συνήθειαν ἔχουσα, c. 419. apud eruditiſſimum Co-

telerium tom. 1. Monumentor. Eccl. Græcæ.

4. CONSUETUDO, Præstatio, pensitatio quæ ex consuetudine præstatur, cujus initium ignoratur, & à quo inducta. Charta Pipini Regis apud Doubletum lib. 3. pag. 694. *Et unumquemque hominem ingenuum 4. dinarius dare fecissent, & hoc eis malo ordine tulerunt, & postea Gairebardus Comes Parisii, vel agentes sui ipsam deprecationem, quomodo invenerunt per Consuetudinem ipsos homines hoc expectabant.* Gregorius Turon. lib. 9. cap. 30. *Et ille cum juramento promisit, ut leges Consuedinesque novas populo non infligeret.* Hist. Miscella: *Ne illos prius aliqua participatione conferendarum Consuetudinum, &c.* Ubi Theophanes: Μηδὲν αὐτοῖς ἀποςερεῖν τῶν εἰωθότων παρέχεσθαι. Utuntur passim Scriptores, & Chartæ veteres, Senator lib. 1. Epist. 10. lib. 3. Ep. 23. lib. 7. Ep. 2. Lex Wisigoth. lib. 10. tit. 1. §. 19. Capitula Caroli Magni lib. 4. cap. 47. Willelmus Tyrius lib. 3. cap. 1. lib. 12. c. 15. lib. 20. cap. 20. Anastasius in Vitis PP. p. 213. Henricus Rebdorf. an. 1360. &c. Συνήθειαι, Græcis, eadem notione in Justiniani Nov. 123.128. apud Annam Comnenam lib. 3. Alexiad. p. 85. Leonem in Tactic. c. 19. §. 18. &c. Gloss. Lat. Gr. *Salarium*, συνήθεια. *Consuetudinario more aliquid tollere*, in Charta Hugonis Regis Italiæ apud Ughellum tom. 7. p. 193. id est, vice tributi. [*Officium magnæ Coustumæ seu Consuetudinis*, recensetur inter *Officia positorum ad domanium* Regis in urbe Lauduno an. 1362. ex Memoriali Cameræ Comput. Paris. fol. 57. verso. Plurimas hujuscemodi consuetudines à Dominis locorum pro voluntate suis hominibus, altera stirpe Regum nostrorum desinente, impositas fuisse rite probat D. *Brussel* de Usu, feudorum 2. l. c. 31. Ibi, si vis, consule.]

¶ CONSUETUDINES BURGI, Quæ à *Burgensibus* seu *Burgorum* incolis solvuntur. Charta fundationis Prioratus Barbezilli Ordin. Cluniac. inter Instrum. to. 2. novæ Gall. Christ. col. 270. 2. *Dedit & cimeterium S. Mariæ liberum & omnis exactionis immunem à successoribus suis, & Consuetudines Burgi, &c.*

CONSUETUDO SÆCULARIS, Ordericus Vital. lib. 4. p. 541. *Ab omni reditu atque Consuetudine sæculari omnimodis absolvit.*

CONSUETUDO CONSULARIS, Quæ Comiti debetur. Charta an. 1068. apud Bellium p. 448. *Repertum est omnem omnino terram S. Trinitatis Cænobii Vindocinensis ... ab omni Consuetudine Consulari liberam penitus & quietam esse.*

JUDICIARIA CONSUETUDO, Districtio, mulcta à judice irrogari solita. Charta Balduini Cancellarii Henrici Reg. Franc. an. 1047. apud Hemereum in Aug. Virom. *Dedi quoque prædictum alodium ... liberum ab omni Judiciaria Consuetudine.*

¶ CONSUETUDO JACENDI ET COMEDENDI, Idem quod Jus *gisti* & *procurationis*. Diploma Ludovici VII. Franc. Regis pro Carnotensi S. Petri monasterio an. 1143. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 773. *Cujus inter cætera beneficia illud maximum præfata Ecclesia recognoscit, quod terras & villas quas in Belsia possidet, ab omni vexatione & gravamine Putiacensium dominorum, & ab omni prava Consuetudine jacendi & comedendi, & ab omni penitus exactione liberavit, & sigilli sui auctoritate communivit.* Vide *Jacere*.

¶ CONSUETUDINES MINORES, apud Stephanotium to. 1. Antiquit. Bened. in Vasconia MSS. pag. 14. *Willelmus de la Loubeyra ... Abbas S. Crucis instituitur anno circiter 1284... Cessit Majori & Proceribus urbis Burdegalensis Consuetudines dictas minores.* Vide paulo post *Custumarius*, *Custumator*, Publicanus.

¶ CONSUETUDINES VOLUNTARIÆ Regibus nostris à suis subditis primum exsolvebantur certis dumtaxat temporibus: sed Reges eorum successores easdem fecere necessarias & perpetuas. Vide D. *Brussel* tract. de Usu feudorum to. 1. p. 410.

CONSUETUDO PAROCHIALIS. Charta an. 1100. in Hist. Monasterii S. Nicolai Andegavens. *Retenta Canonicis parochiali Consuetudine Burgensium, videlicet annualibus; oblationibus, decimis, sepulturis, & si quæ alia eis parochialiter competunt.*

CONSUETUDINES EPISCOPALES, apud Ordericum Vitalem lib. 6. pag. 604. lib. 9. p. 722. Vide *Denarii Paschales*.

MALÆ ET PRAVÆ CONSUETUDINES. Vide in *Malatolta*.

CONSUETUDINARIUM. Gregor. Magn. lib. 12. Epist. 12. *Visum autem nobis est, ut Consuetudinaria, excepta ejus utilitate, debeatis inferre.* [Charta Henrici IV. Imp. an. 1114. apud Eccardum de Orig. familiæ Habsburgo-Austriacæ col. 213. *Nullum autem aliud servitium, jus aut beneficium sibi pro hoc concedi recognoscat, nec æternam Dei mercedem & tertium bannum & Consuetudinaria.*]

COSTUMA, Eadem notione, ex Gallico *Coustume*. Charta Roberti Regis Franc. in Tabul. Fiscanensi fol. 21. *Neque in fredis, aut in aliquo usu indebito, quem Costumam vulgo nuncupant, &c.* Charta Fulconis Andegavensis Comitis apud Sammarthanos: *Quod nullus homo potest in eis aliquam Costumam reclamare:* Infra: *Vendas vel Costumas persolvat secundum consuetudinem loci.* Vide eosdem in Abbatib. p. 25. [& Martenii Anecdota tom. 1. col. 408. 573. & 809.]

¶ COSTUMA EXARTORUM, Quæ præstatur propter silvas & dumeta succisa & in agrum cultum redacta. Charta anni 1244. inter Instrum. to. 4. novæ Gall. Christ. col. 102. *Concessimus stagnum nostrum de Nyore, decem modios avenæ, quinque percipiendos apud Ligniacum castrum nostrum in censa burgensium nostrorum Ligniaci, & in Costuma exartorum Ligniaci.*

¶ CONSTUMA, in Charta fundationis S. Capellæ Bituricensis an. 1405. inter Instrum. to. 2. novæ Gall. Christ. col. 34. & in Litteris Johannis I. Franc. Regis an. 1352.

¶ COUSTUMA. Charta Childeberti Franc. Regis an. 705. aut 706. apud Miræum to. 1. p. 244. col. 1. *Et quidquid fiscus noster tam de garantia quam de merceria ibidem tenuit, vel de qualibet Coustuma ibidem possiduit.* Occurrit apud Martenium to. 1. Collect. Ampliss. col. 1049. in Chart. S. Vincentii Cenoman. fol. 44. & 124. in Bullar. Fontanel. fol. 115. in Ch. S. Vandregesili to. 1. fol. 32. &c.

¶ COUSTUMIA. Charta an. 1135. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 165. *Insuper addo omnes aasentias in omnibus terris nostris absque omni redditu & Coustumia, &c.* Legitur alibi non semel.

¶ COUSTUMATIO, Res obnoxia *Coustumæ*. Leges Norman. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 7. pag. 400. *Per sacramentum unius fit, videlicet in mercatibus & Coustumationibus; de quibus Coustuma requiritur à tali, qui in hiis utitur libertate.*

CUSTUMÆ, in Legibus Burgor. Scoticorum cap. 141. 142. 143. in Itinere Camerarii Scotici cap. 12. 13. in Statut. Davidis II. Regis Scotiæ cap. 49. apud Will. Thorn. p. 1796. Henr. Knyghton. ann. 1340. Tabular. Albæripæ in Diœcesi Lingonensi ann. 1176. *Qui autem in maso domini*

Huonis manserit, allodium atque Custumam custumabit, & ejus terragium domini Huonis erit. Rursum: *Neque hi, qui in masis eorum manent, Custumabiles erunt, &c.*

Custumia, Mos, consuetudo, apud Baldric. lib. 3. Chronic. Camerac. cap. 40. [Alibi præstatio consueta. Conventio inter Abbatem S. Urbani & Hugonem de Villers an. 1193. ex Archivo ejusdem Monasterii: *Habebit S. Urbanus medietatem cum hereditate & D. Hugo aliam, salvis Custumiis domini cujus trefundus fuerit.*]

Cosduna, Idem quod *Consuetudo*, Tributum. Tabularium Burguliense fol. 156. *Mauricius Dominus Credonis concessit Ecclesiæ & Canonicis omnes homines quos H. habebat in suo feodo, absolutos ab omnibus Cosdunis.* Infra: *Concessit omnes Cosduneas tam de advena, quam de talliata sua de tota terra quam acquisierat, &c.* Occurrit præterea in Monast. Anglic. to. 1. p. 562. Charta Gaufridi Archiepisc. Burdegal. *In curte vero de Faia... habere solebat quinque solidos Cosdunales in anno.* Ibidem: *Quod in curte de Benays habere debebat talliatam suam quantum vellet: avenas quoque, gallinas, & caseos Cosdunales, &c.*

¶ Costduma, in Privilegio Templariis Domus Montispessulani concesso per Guillelmum Dominum Montispessulani an. 1189.

Cosduma, in Charta Gaufredi Comitis Andegav. apud Sammarthanos in Episcop. Andegav. p. 125. *Concessi etiam ut omnia quæ habent... sine retinaculo ullius meæ Cosdumæ quitta habeant.* Chopinus lib. 3. de Sacra polit. tit. 1. §. 8. qui eamdem Chartam describit, *Cosdunæ* habet. At in alia ann. 1108. apud eosdem Sammarthanos in Abbatib. S. Nicolai Andegav. pag. 690. & in alia an. 1108. apud Duchesnium in Hist. *des Chastaigners*, pag. 4. *Cosduma* etiam scribitur. Tabular. Dalonensis Abbat. *Exactionem unius navis, quæ nominatur la Cosduma, scilicet 4. denarii & 1. ciphum sale plenum.* [Rursum legitur apud Marten. tom. 5. Collect. Ampliss. col. 1152.]

¶ Cosdupna, Cosdupena. Charta Guillelmi de Craveneze an. 1234. ex Chartulario Abbatiæ S. Stephani de Vallibus apud Xantones: *Notum facio, quod cum Stephanum Abbatem de Vallibus impeterem super calefagio foreste de Saliz & Cosdupna quadam in eadem foresta, que vulgariter Baton appellatur.* Aliud exemplar habet, *Cosdupena.*

Consuetudinarii, Consuetudinibus seu tributis obnoxii, *Villani, Cotarii: Coustumiers,* in Consuetudinibus municipalibus passim. Charta ann. 1092. apud Besslium: *Quicunque voluerit habitare in ipso burgo, cujuscunque homo sit exceptis nostris dominicis & Consuetudinariis hominibus, habitet libere.* Alia Guillelmi VIII. Ducis Aquitan. apud eumdem: *De cetero villam... liberam concedo eo tenore, ut deinceps nullum Consuetudinarium meum ibi recipiant. Tannatores, homines Consuetudinarii*, in aliis Tabulis apud eumdem p. 504. 505. 467. [& in nova Gall. Christ. to. 4. Instrum. col. 352.] Notitia sub Gaufrido Martello Comite Andegav. an. 1111. pro Ecclesia S. Laudi: *Volens contra constitutionem illustrissimi Comitis habitatores prædicti loci Consuetudinarios sibi facere.*

Custumarii, Eadem notione. Vetus Inquisitio apud W. Dugdalum in Antiq. Warwicensis provinciæ pag. 665. *Et etiam omnes illi qui tenuerunt in bondagii tenura, solebant vocari Custumarii.* Inquisitiones de forisfacturis forestar. cap. 19. in Addit. ad Matth. Paris: *Si aliquis eorum habeat Custumarios reddentes illis redditus annuos, &c.* Monasticum Anglic. to. 1. pag. 838. *Cum homagiis & serviitis tam liberorum hominum, quam Custumariorum, &c.* Tom. 2. pag. 243. *In liberis hominibus & redditibus, in nativis & Custumariis, &c.* Adde p. 398. Fletam lib. 2. c. 71. §. 15. &c. Stabilimenta S. Ludovici l. 1. *Se gentis feme prent home vilain Coustumier.* Passim in Legib. Francorum municipalibus, locis à Raguello indicatis, in quibus *Nobiles* opponuntur *Custumariis.* [Sed in Stylo Leodiensi c. 3. art. 20. & apud Froissart. lib. 1. cap. 147. & alibi *Coustumiers* appellantur antiqui Practici, quorum est testari apud Judices has vel illas fuisse & esse patrias consuetudines, ad quas oporteat lites dijudicari.]

¶ Coustumagii, Iidem qui *Consuetudinarii.* Vide locum in *Festagium*, Jus &c.

Coustumaria, Locus ubi *Custumæ*, seu tributa exiguntur, verbi gratia in viis. *Coustumiere*, in Consuetud. Andegavens. art. 50. *Coustumerie*, in Cenoman. art. 62.

Custumare, *Custumam*, seu tributum exigere, nostris, *Lever la Coustume.* Charta ann. 1270. in Regesto Constabulariæ Burdeg. fol. 224. *Ita tamen quod nullus Custumare debet sine dicto Elia. Bona Custumanda*, in Itinere Camerarii Scotici cap. 13. *Pecunia non Custumata*, in Statut. Davidis II. Regis Scotiæ c. 49. §. 9. [*Mercandisæ Custumatæ*, pro quibus tributum consuetudinarium exsolutum est, apud Rymerum to. 5. pag. 274.]

Custumarius, Custumator, Publicanus, qui tributa exigit. Iter Camerarii Scotici c. 1. *Custumatores, seu Custumarios tam parvæ quam magnæ custumæ, Custumarios tronæ, &c.* Cap. 12. cujus lemma *de Custumariis parvæ custumæ: Primo capiunt custumam largiori modo quam impositum est à D. Rege, &c.* Cap. 13. *De Custumariis magnæ custumæ*, Ubi *magna Custuma* dicitur, quæ exigitur à subditis pro modo bonorum, in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 49. §. 7. *Custumarii burgorum qui de mandato Camerarii in dicta Custuma levanda intromiserunt.*

Consuetudinaria Terra, Consuetudinibus seu tributis obnoxia. Vetus Formula: *Ita ut ab hac die ipso campo & vinea cum grato ipsius Monasterii habeas, teneas, atque possideas, & quidquid ex eo, sicut mos est aliis ingenuis super terram Consuetudinariam faciendi, facere volueris, liberam in omnibus habeas facultatem.*

Consuetudinaria Lex. Charta Roberti Ducis Burgund. ann. 1042. ex Tabular. Sangerman. *Inter cætera in villa quæ dicitur Gilliacus... plures accepi Consuetudines, sicut ab eis didiceram; lege Consuetudinaria.* Vide Probat. Hist. Burg. Duchesnii p. 7.

¶ Costumierus, Tributo *costumæ* obnoxius. Tabularium S. Florentii: *Quicumque de hereditariis in eodem cimiterio propter guerram habitare necesse habuerit, non cogetur aliquod solvere debitum. Si domum fecerit ibi, recuperata pace, poterit eam inde portare. Si vero eam cuicumque vendiderit advenæ, fiet ex tunc eadem domus Costumiera.*

CONSUFFUGARE, [mendose pro *Consuffocare*, Suffocare.] Vide *Suffugare.*

1. CONSUL, & Consulatus, quid sit in hoc Fredegarii Chronici loco, cap. 110. video inter eruditos controverti: *Eo etenim tempore bis à Roma sede S. Petri Apostoli, beatus Papa Gregorius claves venerandi sepulcri, cum vinculis S. Petri, & muneribus magnis & infinitis, legatione, (quod antea nullis auditum aut visum his temporibus fuit) memorato Principi* (Carolo Martello) *destinavit, eo pacto patrato,*

ut à parte Imperatoris recederet, & Romanum Consulatum præfato Principi sanciret. Variant hic Editiones quotquot exstant. Nicolaus Alemannus in Dissert. de Lateranensib. Parietinis cap. 14. *Consulatum*, Patriciam dignitatem, & civilem urbis administrationem intelligi contendit. Id negat vir doctissimus Carolus Cointius in Annalibus Eccleſiaſt. Francor. ann. 796. num. 12. Nam præterquam quod pro *Consulatum* apud Fredegarium, *Consultum* legi debere existimat, secundum Editionem Brolianam, quoquo modo se res habeat, *Consulatus* voce Imperatoriam dignitatem intelligi inde opinatur, quod in Caroli M. Edicto de Legibus Longobard. emendandis apud Sigonium lib. 4. de Regno Italiæ an. 801. quod etiam descripsere Vitus Amerbachius & Steph. Baluzius, hæc verba reperiantur: *Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi* 801. *Indict.* 9. *anno regni nostri in Francia* 33. *in Italia* 28. *Consulatus autem nostri primo.* Unde conficit per *Consulatum*, Imperium necessario designari, cum Augusti eo anno titulum consecutus fuerit Carolus: adeo ut de Patricii titulo accipi non possit, quem longe antea obtinuerat, & à quo abstinuerat factus Inperator, ut Eginhardus, & alii scribunt. Tametsi valida videatur prima fronte viri admodum eruditi conjectura, nolim tamen negare Consulatum hocce loco Fredegarii pro Patriciatu accipi posse, qui & Martello oblatus fuit, & ab eo acceptus. Nam alias *Patricii* & *Consulis* diversæ fuere ea tempestate in Italia dignitates, quod ex diurno Romano cap. 1. tit. 3. &c. colligere est: ubi *Consul* is intelligitur, qui Romæ vel certe Ravennæ, tum præerat, quemadmodum Ὕπατοι in cæteris Italiæ urbibus, quod exerte indicat idem Diurnus cap. 2. tit. 4. 5. 6. & cap. 3. tit. 7. Extr.

Quod vero ad Caroli Magni Diploma spectat, vox *Consul*, non tam revera Imperatoriam dignitatem designat, quam receptam apud sequioris ætatis Græcos Augustos formulam, abrogata scilicet à Justiniano ea dignitate, quam sibi solis deinceps reservarunt Imperatores, tanquam *Consules perpetui*, quem sibi titulum arrogasse Vitellium legimus: quod & ipse Justinianus exerte ait in Novella 5. Tum enim ii Diplomatibus annos Imperii cum annis Consulatus adscribebant, ita ut fere semper idem fuerit & Imperator & Consul, cum Consulatum una cum Imperio inirent. Sed longe antea Consulis titulum adscribunt Carolo Magno Versus inscripti libro Evangeliorum anno 780. tom. 1. Histor. Francor. pag. 187.

Tempore vernali transcensis Alpibus ipse
Urbem Romuleam voluit quo visere Consul.

Quandoque tamen non Consulatûs annus in iis descriptus legitur, sed alia formula, quomodo sub Justiniano obtinuit, scilicet, *Post Consulatum anno*, &c. quam quidem fere semper servatam constat à subsequentibus Augustis, qui ipso primo Imperii anno in Diplomatibus, *Post Consulatum anno primo*, subdebant, verbi gratia, in Actis liberatæ à dæmonio virginis, apud Baron. an. 713. n. 6. *Imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto Anastasio* (Artemio) *magno Imperatore anno primo, & post Consulatum ejusdem Serenitatis anno primo.* Ita tamen Consulatus annum cum Imperii anno conjungebant, si sub anni initium utramque consecuti essent dignitatem: si enim secus, Consulatus annum à Kal. Januarii subsequentis auspicabantur. Verbi gratia, Epistola Theodori PP. ad Babolenum Bobiensem Abbatem, apud Ughellum & Margarinum, *data* dicitur *quarto Nonas Maii, Imperii domini piissimi Augusti Constantini anno secundo, Consulatus primo, Indictione prima.* Unde colligitur, Constantinum, qui & Heraclius dictus est, Heraclii majoris ex filio nepotem, Consulatum iniisse Kal. Januarii, Indict. 15. anno Imperii 2. quod inierat mense Junio Indict. 14. Id pluribus disceptamus in ea Dissertatione quam de Imperatorum Constantinopolitanorum, seu inferioris ævi vel Imperii, uti vocant, numismatibus instituimus.

Quo igitur Carolus Mag. recens Augustus dictus, eadem qua Constantinopolitani Imperatores dignitate sese donatum ostenderet, vel in se translatam totius Imperii auctoritatem ac dignitatem, iisdem quibus ii titulis uti voluit, adscripto scilicet Consulatus perinde titulo, quem Imperatorio ii semper adjunxere. Quinimo in Diplomate à Sigonio laudato, omissus forte, notarii vel exscriptoris vitio, Imperii annus primus, qui Consulatus annum præcedere debuit, prout fieri consueverat in Byzantinorum Augustorum Tabulis, quod etiam in Caroli successorum Chartis factitatum observamus. Exstat siquidem Hadriani II. PP. Epistola ad Actardum Namnetensem Episcopum, quæ est undecima inter ejusd. Pontificis Epistolas, quæ sic clauditur: *Quinto Kalendas Martias... imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto Ludovico magno Imperatore anno* 19. *& post Consulatum ejus anno* 18. *Indict.* 1. Ubi observandum annum Imperii, anno uno Consulatus annum præcedere. Quippe Ludovicus II. à patre in Italiam missus, à Leone IV. PP. in Imperatorem unctus fuit ann. 850. ut est in Annalibus Francor. Bertinianis. Consulatum autem iniit, aut sane auspicatus est Kl. Januarii, ann. 851. quibus hæc dignitas iniri solebat, uti mox docuimus. Prostat Diploma aliud Joannis VIII. PP. pro Monasterio Herensi diœcesis Pictavensis, in Spicilegio Acheriano to. 12. pag. 554. datum *Imperante domino piissimo Augusto Karolo à Deo coronato magno Imperatore, post Consulatum ejus anno primo.* Præterea aliud pro Monast. S. Medardi Suessionensi pag. 151. datum *mense Januario Indict.* 9. *quarto Non. Januar. Pontificatus nostri anno* 4. *anno* 1. *regnante domino piissimo Carolo Imperat. à Deo coronato, & post Consulatum ejus anno* 1. Pro quibus quidem verbis, *post Consulatum*, alia ejusdem Pontificis Charta pro Monasterio Trenorchiensi, apud Chiffletium, ista habet, *& post Coronationem ejus anno* 1. Sed perperam, ni fallor, cum Imperator appellari cœperit demum, cum coronatus fuit. Porro dictus est Imperator Carolus Calvus die Christi natalitio anno 875. Indict. 9. Aliud Diploma Joannis PP. VIII. in Tabulario Flaviniacensi, sic clauditur: *Scriptum per manum Gregorii Notarii Regionarii & Scriniarii S. R. E. in mense Maio Indict.* 10. *Bene valete.* 4. *Kal. Junias, per manum Anastasii Bibliothecarii sanctæ Sedis Apostolicæ, imperante domino piissimo perpetuo Augusto Karolo à Deo coronato magno Imperatore anno* 2. *& post Consulatum ejus anno* 2. *Indict.* 10. Eamdem denique formulam in Diplomate Formosi PP. pro Monasterio S. Theuderii diœcesis Viennensis descriptam legimus: *Data* 7. *Kal. Decemb. per manum Sergii Primicerii Defensoris sanctæ Sedis Apostolicæ, imperante domino piissimo perpetuo Augusto Widone à Deo coronato magno Imperatore anno primo, & post Consulatum ejus anno primo.*

2. CONSUL, Comes. Bracton. lib. 1. de Rer. divis. c. 8. §. 2. *Comites à Comitatu, sive à societate nomen sumpserunt, qui etiam dici possunt Consules, à consulendo: Reges enim tales sibi associant ad consulendum & regendum populum Dei, &c.* Leges Edwardi Confess. cap. 2. *Quod modo vocatur Comitatus, olim apud Britones temporibus Romanorum in regno isto Britanniæ vocabatur Consulatus; & qui modo vocantur Vicecomites, tunc temporis Viceconsules vocabantur.* Vita S. Guillelmi Ducis Tolosani scripta à coætaneo cap. 3. *Ambo quidem de summis Franciæ Principibus, Consules ex Consulibus, &c.* Cap. 4. *Igitur Willelmus... suscipit nomen Consulis & Consulatum, in rebus bellicis primæ cohortis sortitur principatum.* Et cap. 5. *Adjudicatur etiam conclamante exercitu, ut totius Aquitaniæ, quoniam dignus est, investiatur Ducatu, & de Consule sublimetur in Ducem.* Ordericus Vitalis libro 6. ex eadem Vita sancti Guillelmi: *Guillelmus ex patre Theodorico Consule & matre Abdana natus est... nomen Consulis & Consulatum, & in rebus bellicis primæ cohortis sortitur principatum.* Abbo Mon. l. 1. de Bellis Paris. de Odone postmodum Rege:

Hic Consul venerabatur, Rex atque futurus.

Et lib. 2.

Belligeri fuerant Uddonis Consulis ambo.

Petrus Abaelardus pag. 143. *Vicem Imperatoris, cui per omnia obeditur, obtinet Diaconissa; sex vero aliæ sub ea, quas dicimus Officiales, Ducum sive Consulum loca possident.* [Chronicon S. Petri Vivi ad ann. 1108. apud Acherium Spicil. to. 2. p. 752. *Hludovicus... multa passus à Proceribus Franciæ in eodem anno, præcipueque à Widone, Rubeo cognominato, qui ei fraude & dolo suo filiam suam nuptum dare volebat; quod quia dignitati regiæ indecens erat, & Consulibus regni displicebat, auctoritate apostolica Paschalis PP. dimiserat.* Et pag. 753. *Similiter & Consul Pictavorum, & Dux Burgundiorum, & multi alii Consules, qui sunt sub Rege Francorum.*] Ita usurpant passim Scriptores, Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ Abbat. Corbeiensis lib. 2. cap. 6. Capitula de Weregildis post Concilium Grateleanum ann. 928. Hildebertus Episc. Cenoman. Epist. 18. 25. 26. & in Vita S. Hugonis Abbatis Cluniacensis, Rob. Monachus lib. 3. Hist. Hierosol. Sigebertus ann. 439. Vita S. Leodegarii cap. 5. Matth. Paris pag. 13. Gaufridus Grost. in Vita S. Bernardi Abbat. Tiron. cap. 22. [Scriptor Gestorum Comitum Andegav. qui librum suum *Gesta Consulum Andegav.* inscripsit.] Ordericus passim, &c. Vide Marcam lib. 3. Hist. Benearn. 3. num. 2. 3. [& Historiam translationis S. Audoeni, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1676. ubi Richardus I. *Dux* Normannorum, eorumd. *Consul* appellatur; sed in *Comes* 2. observatum hunc Ducem interdum etiam *Comitem* dictum fuisse.]

3. CONSUL. CONSULES in civitatibus, qui in aliis vulgo *Scabini* vocantur, quorum dignitas antiqua. Ausonius in Urbibus:

Diligo Burdigalam, Romam colo, civis in illa,
Consul in ambabus, cunæ hic, ibi sella curulis, &c.

[Recte Valesius in Valesianis pag. 130. & seq. adnotat, hunc locum à Cangio nostro non satis intellectum fuisse. Ausonius quippe non ideo se dicit Burdigalæ Consulem, quod hujus urbis Magistratus, qui Consul dictus fuerit, dignitatem obtinuisset, sed quod, qui Romæ renunciabatur Consul, in omnibus totius imperii urbibus Consul haberetur. Ab Ausonii temporibus ad institutionem *Scabinorum*, qui in Galliis appellati fuerint Consules, effluxerunt anni plus septingenti.]

Consul Barcinone, in veteri Inscriptione apud Gruterum 429. 9. *Consules municipales*, apud eumdem 90. 8. 351. 5. 438. 7. [Libertates ann. 1209. concessæ per Raibaldum de Calma hominibus terræ suæ to. 1. Hist. Dalph. p. 19. col. 2. *Et volo quod singulis annis in Calma quatuor Consules eligantur ad festum omnium Sanctorum, quorum consilio tota terra mea videatur de cetero subjacere; si tamen aliquis fecerit injuriam, vel commiserit unde puniri debeat, consilio Consulum puniatur.* Haud satis scio an ead. notione in Charta Philippi Franc. Regis an. 1218. apud Baluzium tom. 7. Miscell. pag. 338. *Conspirationes aut conjurationes vel Consules non possunt facere cives Anicienses contra nos nec contra Episcopum nec Ecclesiam Aniciensem, quandiu Episcopus & Ecclesia Aniciensis erga nos se habuerint ut debebunt.*] Statuta MSS. Monspeliensia art. 125. de forma juramenti Consulum: *Statutum est ut* XII. *probi & legales viri Montisp. jam electi ad Communitatem Montispessulani jurare debeant, quod bona fide consulant eum quem Dominus loco suo statuerit in hac terra, & ille requirere teneatur consilium dictorum* XII. *& eorum stare consiliis, &c.* Et art. 139. *Qualiter eligitur Bajulus Curiæ: Similiter consulant Domino & Bajulo Curiæ, & ei quem Dominus loco suo statuit in hac terra.* [Vide Casaubonum ad Apuleii Apolog. pag. 178.]

4. CONSUL. CONSULES etiam dicuntur, qui in emporiis, seu portubus maris mercatorum jura ac merces tuentur. Charta Jacobi Regis Aragon ann. 1268. pro Barcinonensib. *Concedimus & donamus integram licentiam & potestatem vobis... ponere & eligere Consulem, vel Consules, quem & quos volueritis, in partibus ultramarinis, & in terra de Romania, &c.* [Exstat in Statutis Massil. lib. 1. caput integrum num. 18. *de Consulibus extra Massiliam constituendis... in viagiis Suriæ, aut Alexandriæ vel Cœpte, vel Bogiæ, vel alicubi alibi... eligendis de melioribus facundia, & discretione, & probitate, & honestate, ad honorem & utilitatem communis Massiliæ...* & constituendis *à Rectore Massiliæ, qui pro tempore fuerit, cum consilio & assensu Syndicorum, & Clavariorum communis Massiliæ, & Septimanariorum capitum ministeriorum, vel majoris partis eorum*, quibus *dentur Consiliarii* numero ibi non determinato. Deinde plura statuuntur ad eos Consules spectantia, quæ longius esset hic referre.]

Habebant porro ii jurisdictionem in mercatores suæ nationis, exceptis tamen majoribus criminibus. Charta Guidonis Regis Hierosol. ann. 1190. apud Guesnaium in Annalib. Massil. *Damus etiam vobis Curiam in Accon, & ut Vicecomites & Consules de hominibus vestræ gentis habeatis, ita quod si aliquis extraneus contra quemlibet de vestris querelam moverit, ante Vicecomites vestros debeat devenire, & ibidem judicium recipere, excepto furto, homicidio, tradimento, & falsamento monetæ, violatione mulierum, quod Rapt vulgariter dicitur, quæ omnia Curiæ nostræ reservamus. Vicecomes autem quem vobis ibidem ordinare placuerit, sacramentum fidelitatis nobis faciet, & jurabit quod secundum terræ Consuetudinem, Curiæ vestræ causas judicabit & discernet.* Habetur etiam in Statutis MSS. urbis Monspeliensis Sacramentum, quod ejusmodi mercatorum Consules, cum magistratum suum ineunt, faciunt lingua vernacula sic conceptum: *Jeu hom elegat en Cossol dels mercadiers navegans de Montpeslier promet à vos* XII. *Cossols, que bon lial cossel donarai à é tos à cascuns dels*

dels dits mercadiers é des autres que son ni seran desotz mon regimen, & lur proficq enquerrai, el dan esquivarai, é la honor del Commun de de Monpeslier, é de la Universitat desdit mercadiers farai & procurerai, é dels contrats, & del clams que seran entrels mercadiers, &c. é totas aquestas causas entendrai per tot lo temps de mon oficizi, gitadas tota amistatz, é tota enemistat, &c. Quotannis ii eligebantur. Dicuntur etiam *Regens dels mercadiers que van per mar*, in Charta an. 1328. De iis Consulibus, & eorum officio, pluribus egit Andreas Bosch in libro *dels Titols de honor de Cathalunya* lib. 4. cap. 24. Maxime vero liber Italicus, cui titulus, *il Consolato del mare*, editus Venetiis an. 1570. Codinus lib. de Offic. cap. 7. n. 9. Pachymeres lib. 2. cap. 32. & Gregoras lib. 4. observant Pisanorum Magistratum qui Constantinopoli degebat, *Consulem* appellatum, qui apud Venetos *Bajulus* dicebatur.

¶ Consules etiam dicuntur in Francia Mercatores electi ad dirimendas lites sociorum, primum Parisiis ann. 1563. instituti Edicto regio, in aliis vero præcipuis urbibus an. 1566.

¶ Consul Regius, Idem, ni fallor, qui *Consiliarius*, apud Robertum *Goulet* in Compendio Jurium & Consuetud. Universitatis Paris. fol. 9. *Similiter Universitas expensis suis distribuit cereos benedictos Regi & Reginæ, si fuerint Parisius, Dominis Presidentibus, Preposito Parisiensi, Locum tenentibus, & quibusdam Regiis Consulibus, &c.*

CONSULARES, appellati provinciarum Rectores, quorum dignitatem & munus primus invexisse videtur Hadrianus Imp. qui, ut auctor est Spartianus, *quatuor Consulares per omnem Italiam judices constituit.* Postmodum aliæ etiam Imperii provinciæ per *Consulares*, aliæ per *Præsides*, *Duces*, *Comites*, *&c.* gubernatæ. Per Orientem quindecim, per Occidentem viginti-duo à Consularibus gubernatas recenset Notitia Imperii, quorum etiam mentio passim occurrit in veteribus Inscriptionibus; [Hinc illæ provinciæ *Consulares* appellatæ, ut rite adnotat Valesius Notit. Gall. pag. 302. col. 1.]

A *Consularibus* etiam urbes præcipuas gubernatas, auctor est Constantinus Porphyrog. lib. 2. de Themat. Anastasius in Adriano PP. *Tradidit Paulum Consulari Ravennatium urbis.* Infra: *Accersito Consulare Ravennatium urbis, præcepit ei ipsum interficiendum Paulum.* Vide Valesium ad Ammiani lib. 14. & JC.

Consulares Honorarii, seu codicillarii. Julianus Antecessor Constit. 56. cap. 200. *Urbicaria præfectura omnibus aliis præsideat dignitatibus, id est, ante sedeat, & post Præfectum cæteri Patricii numerentur, & Consules quidem & qui inter eos Consularibus insignibus decorantur secundum Consularem ordinem & prærogativas Consulatus sui sedeant, ut tamen anteponantur ordinarii Consulares honorariis Consularibus.*

1. CONSULARITAS, Dignitas *Consularis*, non *Consulis*, uti vult Jacobus Gotofredus in l. 74. Cod. Theod. de Decurion. ubi agitur de honoribus & dignitatibus Codicillaribus, quas inter præcipua fuit *Consularium*, quæ exerte *Consularitas* appellatur in l. un. eod. Cod. de Consularibus & Præsid.

2. CONSULARITAS, Comitatus, dignitas Comitis. Charta Johannis Maclovienfis Episcopi ann. 1149. sic clauditur: *Actum apud Andegavum... Eugenio Papatum obtinente, Consularitatem vero Gaufredo.* [Vide *Consul* 2.]

CONSULARIUS, Consiliarius, consiliorum particeps. Vigilius PP. in Epist. ad Rusticum & Sebastianum apud Baron. an. 550. n. 27. *Cum Joanne Episcopo & Surgentio Primicerio, atque Saturnino Consulario nostro, &c.* Freculfus in Chron. tom. 1. lib. 2. cap. 16. *Quidquid Diceneus eorum Consularius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc utile dijudicantes fore.* [Charta Lotharii Regis ann. 950. apud Eccardum de Orig. familiæ Habsburgo-Austriacæ col. 157. *Manasses venerabilis Archiepiscopus noster & consanguineus, atque Asto egregius Præsul reverentissimi Consularii nostri.*] Ita *Consularium* haberi in MSS. Codd. Ammiani l. 28. monet Henr. Valesius, ubi *Consiliarium* ex ingenio restituit. Apud Hesychium, Κονσουλάριος, est ὑπατικός, Consularis.

CONSULATOR, Consiliarius, vel Conciliator. Joan. Brompton. in Chron. *Totius subversionis Regni Angliæ Consulator extitit.*

1. CONSULATUS, Comitatus, Comitis districtus, jurisdictio. Leges Edwardi Confessoris & Willelmi Nothi cap. 1. *Fecit summoniri per universos Angliæ Consulatus nobiles, sapientes, & sua lege eruditos.* Cap. 12. *Quod modo vocatur Comitatus, olim apud Britones temporibus Romanorum in Regno isto Britanniæ vocabatur Consulatus, &c.* [Libertates ann. 1209. concessæ per Raibaldum de Calma hominibus terræ suæ in Hist. Dalphin. to. 1. pag. 19. col. 2. *Volo præterea, & pro posse meo laborabo, quod omnis terra mea sit in Consulatu Vapincensi, & Ebredunensi, & Cistariensi, & etiam in majori, si poterit, Consulatu.* Occurrit pluries in Tabulariis Kemperlegiensi & Fontis Ebraldi. Vide *Consul* 2. & *Consularitas* 2.]

2. CONSULATUS, Dignitas Amiralii, seu supremi rerum aut classium Præfecti, apud Saracenos. Eulogius Toletan. lib. 2. Memorial. Sanct. de Abderramen Rege Arabum: *An. Incarnat.* 850. *æra* 888. *Consulatus autem Habdarrahgman* 29. Occurrit apud hunc Scriptorem non semel. Willelmus Rishangerus ann. 1272. *Admiralius Joppensis, natione Saracenus, quæ dignitas apud nos Consulatus vocatur.* Sed an revera *Consulatus*, uti hæc vox apud Classicos Scriptores sumitur, viguerit apud Saracenos aut Arabes, quod vult vir doctus, pluribus disceptamus in Gloss. med. Græcit.

3. CONSULATUS, Consiliariorum conventus. Joann. à Leydis in Chron. lib. 32. cap. 21. *Postquam autem Dominus de Arkel in civitate Ducis Willelmi esset, idem Dominus de Arkel tribus vicibus coram Consulatu prænarrati Ducis Willelmi vocatus, cum juramento narravit & manifestavit omnem traditionem.* [Charta Bernardi de Turre an. 1308. apud Baluz. Hist. Arvern. to. 2. pag. 782. *Item Bajulus dictæ villæ, aut serviens ad requestam Consulum, faciet præconisare in villa S. Amantii, quod omnes veniant ad Consulatum pro negotiis & necessitatibus dictæ villæ.*] Vide *Consul* 3.

Consulatum Dare, Ὑπατείαν, Missilia spargere, quod Consules facere solebant, cum magistratum adibant. [Epistola Episcoporum Arelatensis Provinciæ inter Epistolas Leonis II. Papæ: *In hac urbe quicumque intra Gallias ex tempore prædictorum ostentare voluit subsignia dignitatis, Consulatum suscepit & dedit.*] Vetus Chron. Latino-Barbarum, apud Lambecium lib. 2. Comment. de Biblioth. Cæsarea cap. 8. pag. 858. *Justinianum ab honore Imperii dignitate conantes ejicere, factionem quidam* (quodam) *die Justinianum hortantes ut Circum expectaret, & Consulatum populus* (populo) *daret, electum quemdam nomen Florianum volentes Imperio sublimare, &c.* Vide Gloss. med. Græcit. in Ὑπατεία.

¶ 4. CONSULATUS, Munus *Consulis*, qui merca-

torum jura tuetur in emporiis & portubus; in Statutis Massil. lib. 1. cap. 18. Vide *Consul* 4.

CONSULATUS CURIÆ, Summa rerum ac præcipua administratio. Albertus Stadensis an. 1066. *Albertus Archiepiscopus Consulatum Curiæ adeptus est, æmulisque remotis, solus primatum arcemque Capitolii possedit.* Idem ann. 1068. de eodem: *Summam rerum, quod est Vicedominatus, jam septies Consul meruit.* Vide *Vicedominus.*

post CONSULATUM, Formula literis vel actis adscribi solita, cum scilicet qui tum hoc anno quo scribebantur, Consules creati essent, ignoraretur, & necdum nuntius Constantinopoli, ubi designari solebant, in regiones remotiores, scilicet in Africam, ubi ejusmodi formula præsertim adscripta legitur, allatus esset. Ut in Conciliis laudatis, & in Cod. Canon. Eccl. Afric. cap. 56. 108. 127. Concil. Milevit. II. can. 20. *Formatæ autem quæ à Primatibus, vel à quibusdam Episcopis Clericis propriis dantur, habeant diem Paschæ. Quod si adhuc ejusdem anni Paschæ dies incertus est, ille præcedens adjungatur, quomodo solet, Post Consulatum, in publicis gestis adscribi*; nempe, cum Consulatus istius anni incertus est. Tametsi genuina videatur istius canonis interpretatio, de hac tamen quidam subdubitant; cum verbi gratia Concilium Carthaginense V. celebratum dicatur post Consulatum Cæsaris & Attici Maio: Carthaginense VII. post Consulatum Honorii XII. & Theodosii VIII. 3. Kal. Julii: Ephesinum incœptum 10. Kal. Julii; quibus tum mensibus vix, inquiunt, credi potest, novorum istius anni Consulum creationis nuntium Carthaginem aut Ephesum nondum pervenisse. Verum id mirum videri non debet, cum certum sit Consules non semper Kalendis Januarii suos iniisse magistratus, nec tum creatos, sed eorum interdum proclamationem ac institutionem dilatam in aliquot post Calendas Januarias menses, pro libitu Principum; quod docet præ cæteris Libellus de Præfectis Urbi, editus à Cuspiniano, Panvinio, & Bucherio: in quo nominari solent post singula Consulum paria. At anno Christi 307. hæc leguntur: *Maximiano* VII. & *Maximiano. Ex mense Aprili factus est* VI. *Consulatus, quod est novies.* (Cusp. & Panvin. addunt hîc *Diocletiano.*) VI. *Kal. Septembris, Justeius Tertullus P. V.* Et anno subsequenti: *Consules quos jusserint DD. NN. Augusti. Ex* XII. *Kalendas Maii factum est, Maxentio & Romulo: quod est decies & Maximiano.* Anno 311. *Consules quos jusserint DD. NN. Augusti. Ex mense Septembri, factum est, Rufino & Eusebio.* Anno 317. *Consules quos jusserint DD. NN. Augusti. Ex die* XIII. *Kalendas Martii, Gallicano & Basso.* Denique anno 345. *Amantio & Albino*, scilicet *Coss.* Denique anno sequenti: *Post Consulatum Amantii & Albini.* Quo quidem anno nulli Consules creati: aliis vero annis, horum post aliquot à Kalendis Januarii menses, atque adeo usque in Septembrem interdum, dilata creatio. Unde non mirum si in remotioribus Imperii provinciis ea persæpe in incerto esset, vel etiam ignoraretur. Vide præterea quæ in hanc rem commentantur Baronius, Panvinius, [Alemannus ad Procopii Hist. arcan. p. 106. 1. edit.] & Stephanus Baluzius in Notis ad Capitul. pag. 1252. & seqq. Ut porro abrogatis Consulibus ordinariis sub Justiniano eadem formula obtinuerit, plura adnotamus in Syntagmate de Imperatorum Constantinopolitanorum numismatibus. Idem argumentum in Gloss. med. Græcit. attigimus.

¶ CONSULTA, Ital. & Hisp. *Consulta*, Gall. *Consultation, Consulte*, Consultatio, deliberatio. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 616. de B. Pio V. Papa: *Catena fuit vir insignis auctoritatis in Romana curia valde celebris, & à secretis tum Cardinali Alexandrino ... tum Congregationi Episcoporum & sacræ Consultæ*: sic dictæ quod ea Congregatio pluribus de negotiis consulatur, deliberet, statuatque.

CONSULTARE. Aurelius Victor Schotti in Antonino Pio: *Quin etiam maribus frustratus, filiæ viro, Reipublicæ Consultavit*; id est, filiæ virum dans Reipublicæ consuluit. Idem in Philippo; *Usum virilis scorti removendum honestissime Consultavit*; id est, consultius existimavit.

¶ CONSULTORES, quorum electio & officium sic exponuntur in Litteris Philippi III. Fr. Regis apud *de Lauriere* tom. 1. Ordinat. p. 307. *De centum vero prædictis Paribus eligentur viginti quatuor assensu centum Parium, qui singulis annis renovabuntur, quorum duodecim Eschevini vocabuntur, & alii duodecim Consultores. Isti viginti quatuor in principio sui anni, jurabunt se servaturos jura sanctæ Ecclesiæ, & fidelitatem Domini Regis, atque justitiam, quod & ipsi recte judicabunt secundum justitiam suam, quod & siquidem Major forte celari præceperit, celabunt, hoc quicumque dixerit à suo officio deponetur, & in Communiæ misericordia remanebit. Major vero & duodecim Eschevini convenient bis qualibet ebdomada, pro Civitatis vel Castelli Falesi. negociis, & si in aliquo agendo dubitaverint de duodecim Consultoribus, quot voluerint convocabunt, eorum consilio super hoc fruituri; & duodecim Consultores cum Majore & Eschevinis quoque sabbato simul erunt, & quaque quindena die Sabbati, similiter omnes simul Pares. Quicumque vero omnium prædictorum ad dies, ut prædictum est, sibi constitutos antequam prima cantetur, sine submonitione cum aliis non affuerit Paribus, si sit Eschevinus pagabit quinque solidos ad negotia Civitatis Rothomag. vel Castelli Falesi. & Consultor absens tres solidos, & sic de aliis Paribus duos solidos, nisi idoneam excusationem die præcedenti Majori notam fecerit. . . . . Si quis Eschevinorum, Consultorum seu aliorum Parium diebus sibi constitutis, postquam pro recto faciendo cum aliis sederit, si sine Majoris licentia sedem suam consiliandi causa reliquerit, pagabit* XII. *denarios, octo scilicet Urbi Rothomag. vel Castello Falesi. & quatuor Clericis & servientibus.*

CONSULTUM, Sermo, res ipsa de qua consulitur. Est etiam Consilium per quod alicujus utilitati consulitur. S. Eulogius l. 2. Memorialis Sanctor. cap. 10. *Suscipit lætantibus animis venerabilis mulier pium viri Consultum.* Cap. 11. *Ibi se famuli Dei alterno fovent Consultu, roborantur invicem.* Idem in Documento martyrii: *Nostrum Consultum ... ut pii patris mentibus tuis reponas.* Gregorius Magnus lib. 4. Moral. cap. 36. *Videat sanctos Apostolos, sic susceptam Ecclesiam regere, ut ei prædicationis verbo non desinant Consultum præbere.* Vide eumdem lib. 1. Epist. 47.

CONSULTUM, Relatio ad Principem super aliquo dubio à judice facta, in leg. 11. Cod. Theod. de Appellat. *Consultatio*, alibi non semel.

CONSULTUM, *Judicium synodale*, in Glossis Regiis MSS. Cod. 1197.

¶ CONSUMMATIO, f. Officium divinum & oratio sic dicta quod sint opus *consummatum* seu perfectum. Canones Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 8. *Qui non occurrerit ad Consummationem canat* VIII. *in ordine psalmos. Si excitatus veniat post missam; quidquid cantaverunt, replicet ex ordine, Fra-*

tres. Et col. 21. *Pœnitentia hominis bibentis urinam hominis seu ejus sanguinem*, VII. *annos in pane & aqua & in Consummatione*; hoc est, ut videtur, oratione. Vide *Complenda* post *Completa*.

¶ CONSUMMATOR, Perfector, Qui *consummat* & perficit. S. Cyprian. de Lapsis cap. 5. *Dominus in verbis Doctor, Consummator in factis*. Tertull. adv. Marc. l. 4. c. 22. *Consummator novi Testamenti*. Eodem sensu Theologi nostrates aiunt de Christo: *L'Auteur & le Consommateur de notre foi.*

¶ CONSUMMATUM, Gall. *Consommé*, Succus ex decoctis carnibus expressus. Miracula B. Joannis Taussiani tom. 5. Julii p. 802. *Et ita dolore erat extenuata & naturæ viribus consumpta, ut cibum nullum præter Consummatum, & illud in modica quantitate sumere valebat.*

¶ CONSUMMISSI, Simul *summissi* vel *submissi*, Qui una sese submittunt. *Animo toti Consummissi*, apud Acherium tom. 3. Spicil. pag. 456.

¶ CONSUMPTUM vel CONSUMPTIO, in veteri Vocabulario utriusque juris, *est Rasio, videlicet quando dictio vel syllaba abraditur, & alia inscribitur.*

¶ CONSUTITII, id est, certa ratione, quæ vanitatis indicium sit, consuti, *sotulares & rostrati* Canonicis prohibentur, in Statutis Benedicti Episc. Massil. ann. 1230. ex lib. viridi Episcopatus ejusdem urbis fol. 10.

¶ CONTA, Species navigii. Chronicon Andreæ Danduli apud Murator. tom. 12. col. 445. *Bonus Dux noster, ne annona civitatibus & fidelibus suis desit, semper vigilans, destinatis quampluribus usceriis seu galeis grossis, Contis aliisque navigiis, &c.* Vix dubito quin legendum sit *Concis* pro *Conchis*. Vide *Concha* 2.

¶ CONTACIUM. Κοντάκιον duo significat apud Græcos; Hymnum brevem sic dictum à voce Κοντὸς, Parvus, eo quod paucis laudes alicujus Sancti vel Festi complectatur: & tenuem membranam, rotundo ligno, quasi jaculi fragmento (κοντῷ) circumvolvi solitam. De hujusmodi rotulis hæc habet D. Bern. *de Montfaucon* Palæographiæ Græcæ pag. 53. Est vero Contacium brevis baculus, ut plurimum palmæ longitudine, cui hæret obvoluta miræ longitudinis charta membranea, ex multis foliis consequenter agglutinatis confecta, ubi descripta sunt orationes & officia Sacerdotibus recitanda, cum Sacra administrant. Sunt porro Contacia ex utraque folii parte descripta, ita ut cum ad primæ paginæ finem pervenerint, ab eadem folii extremitate, vertendo chartam, secundæ paginæ lectionem ineant, pergantque donec ad baculum, unde ab altera pagina legere orsi sunt, denuo recurrant. Vide Glossarium mediæ Græcitatis.

¶ CONTADINUS, Accola. Tebaldus in Vita S. Ubaldi, tom. 3. Maii pag. 635. *Mittunt interea boni cives legatum ad Contadinos suos, cum quibus guerram habebant, & eos, ut ad tanti Patris obsequium securi veniant, vocant: remittunt sibi vicissim culpas; & præcipue nobilibus Contadinis, omnes, quas per guerram contraxerant, offensas ignoscunt.* Italis *Contadino*, Rusticus, qui ruri habitat, vicanus.

¶ CONTADOR, Vox Hispana, Calculator, Præfectus ærarii. Acta SS. Maii tom. 7. pag. 376. de S. Ferdinando Rege Castellæ: *Felix de Scudero de Spinosa, officio quod dicitur Contadoris fungens ..... dixit quod .... cum advenissent galeones Indicæ, ipse cum aliis compluribus conscenderunt lembum Averiæ, ad excipiendos prædictos galeones.*

¶ CONTADORIA, Ærarium, seu locus ubi numeratur pecunia. Acta SS. Maii tom. 3. pag. 533. de S. Isidoro Agricola: *Bartholomæus de Urena Ostiarius ejus loci quem à numeranda pecunia regia Contadoriam majorem nominant.*

CONTAGIARE, Citare, in jus vocare, idem quod *Attachiare*. Petrus de Cugneriis Advocatus Regius: *Faciunt Contagiari & compelli per suos Præpositos Clericorum mulieres viduas, & nituntur habere eorum cognitionem.*

¶ CONTAGIATUS, Contagione correptus. Acta S. Deicolæ Abb. sæc. 2. SS. Benedict. pag. 115. ubi de subita funestaque morte Lotharii Regis: *Ita cum suis omnibus subita aura Contagiatus atque plagatus est, ut de tanta multitudine nec inventus sit unus, cui inhæreret cibus aut pilus.*

CONTAGIUM, in Gloss. Gr. Lat. exponitur ἀφὴ νοσοῦντος προβάτου. Virgilius Ecl. 1.

Nec mala vicini pecoris Contagia lædent.

Acta S. Quirini Mart. lib. 2. n. 42. *Bos infectus Contagio, non amplius pedibus insistens, putabatur confestim moriturus. Contagionem* dixit Sallustius: *Post ubi Contagio, quasi pestilentia invasit, civitas immutata.* Hinc nostri *Contagion*, pro *pestilentia*. Vide Gloss. Jacobi Gotofred. ad Codic. Theod.

¶ CONTAGIUM CARNIS, Turpitudo, pudendum flagitium. Statuta generalia Cisterc. ann. 1195. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1284. *Qui deprehensus fuerit in manifesto carnis Contagio, de domo illa penitus emittatur, nec nominatim alia ei assignetur.* Et col. 1458. in Statutis anni 1277. *Quicumque vero in carnali Contagio deprehensus fuerit & convictus, si Monachus fuerit, ablato sibi habitu, per decennium ultimus sit omnium & etiam novitiorum in Ecclesia.*

¶ CONTAGRUM, ignota notione, legitur in *Escoragium*.

CONTALAGIUM. Charta Guillelmi Comitis Forcalcariensis ann. 1206. pro Manuascensibus: *Nec teneantur solvere bladagium, sive albergam, nec Contalagium, sive civatam, nec cossias, ... de eorum bladis, & rebus quæ ad mensuram sestarii venduntur & mensurantur.* Idem forte quod

¶ CONTALATA. Regestum Comput. Dalphin. de Graisivod. ann. 1336. fol. 173. Johannes Bruni Locum-tenens Castellani de Veneto in recepta granorum computat plurima de jure contalata sibi persoluta: *De Contalata S. Marcellini, de Contalata Veneti, de Contalata Castri-veteris, de Contalata Argenzoni, &c.* An præstatio Comiti debita iis in locis?

CONTALIA. Liber Rubeus Archiepiscopatus Aquensis ex Bibl. Regia: *Item habet Dominus Archieres annuatim in castro de Tollono pro Contalia in festo S. Michaëlis sol. Coro.* 100. Occurrit ibi pluries. [Vide *Comtalia.*]

¶ CONTALIS TERRA, Quæ pertinet ad Comitem, in Archivo S. Albini Andegavensis.

¶ CONTAMEN, pro *Cantamen*, Incantatio. Vide *Canterma*.

¶ CONTAMINA. Vide *Condamina*.

¶ CONTAMINATA MONETA, PECUNIA, Nummi argentei ære mixti. Occurrit apud Rymerum tom. 5. pag. 444. col. 2. & supra in voce *Compensus*.

CONTAMINIA. Vide *Condamina*.

¶ CONTANGERE, Invadere, usurpare, manum afferre. Charta Theodorici III. Franc. Regis apud Felibianum in Hist. Sandionys. pag. IX. *Proinde per præsente præceptum specialiter decernimus ordenandum, ut res suas neque vos, neque juniores, seu succes-*

sores vestri, nec quilibet contradicere, vel minuare, nec Contangere, nec infiscare non præsummatis. Eadem notione dicimus, *Ne toucher point au bien d'autrui*, manus ab alieno distrahere.

¶ CONTANTUS, Numeratus. Acta SS. Maii tom. 7. p. 380. de S. Ferdinando Rege Castellæ: *Dederunt huic Confraternitati centum quadraginta ducatos de Contantis*; i. e. numerata pecunia, Gall. *Argent Contant*, Ital. *Contanti.* Vide *Contentus.*

¶ CONTASTATUS, Captus, interceptus, ab Italo *Contastare*, Impedire. Miracula B. Ægidii tom. 3. April. pag. 246. *Eum arripuit quædam infirmitas valde gravis, ita quod sibi caput omnino videbatur habere divisum, & omnia membra Contastata, & legitimo actu privata*; Gall. *Entrepris & perclus.*

¶ CONTATA, Modus agri. Charta permutationis anni 1304. ex Archivo D. Marchionis *de Flamarens*: *Cambiavit Bernardo & Galhardo de Sentis ... omnia jura & deveria, que ipse habet & habere debet in omnibus illis viginti quatuor Contatis terre, que teneri dicebantur ab eodem domino Petro in decimario S. Martini Delebret villa.* Vide *Contrata.*

CONTECTALIS, Sub eodem tecto habitans, uxor, conjux, apud Ditmarum lib. 2. pag. 15. lib. 3. pag. 29. in Vita S. Kunegundis Imperat. cap. 1. [in quibusdam exemplaribus habetur *Collectilis* vel *Conlectilis.*] &c. Perperam edit. *Antectalis*, pro *Contectalis*, apud Ughell. tom. 1. p. 501.

¶ CONTECTILIS, Eadem notione, to. 3. SS. Junii p. 79. de S. Aureo: *Interventu dilectissimæ Contectilis nostræ.*

¶ CONTECTUM, in Legibus Caroli M. pro quo Muratorius tom. 1. part. 2. pag. 105. col. 1. B. censet legendum esse *Conjectum*: *Ut heribannum aut aliquod Contectum pro exercitali causa Comes de liberis hominibus recipere aut requirere non præsumat.* Vide *Conjectum* in *Conjectare.*

¶ CONTELEMPNERE, f. Perdere, amittere. Testamentum Aodiselini Canonici Rotomag. ann. 1000. apud Marten. tom. 1. Anecdot. col. 121. *Quod repetit non evendicetur sibi, sed confusus Contelempnat, & excommunicatus & anathematizatus recedat.* Vereor ne mendum sit in voce *Contelempnat.*

CONTEMPLABILITER, Palam. Utitur Ammianus lib. 20. p. 174.

¶ CONTEMPLATIO, Respectus, Gall. *Egard, Consideration.* Epistola Philippi Electoris Archipalatini ad Carolum VIII. Regem Galliæ ann. 1497. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 96. *Igitur Regiam Celsitudinem vestram rogamus, quatenus præfatos Christophorum & Anshelmum de Regia beneficentia plurimum commendatos suscipiat, nostri Contemplatione*: id est, nostri ergo vel causa. Similis locutio occurrit apud Rymer. to. 2. p. 398. col. 2. necnon apud Acherium tom. 9. Spicil. p. 289.

CONTEMPORALIS, Æqualis, æ quævus, coætaneus, *Contemporain*, σύγχρονος. Ditmarus lib. 6. p. 77. *Carus cunctis suimet Contemporalibus.* Utitur I. 3. 7. & alibi non semel. *Contemporaneum* dixit Agellius lib. 19. cap. 14.

¶ CONTEMPORARE, Esse eodem tempore. Tertull. de Resurrectione carnis: *Contemporant fœtu, coætant natu.* Vide *Temporare.*

¶ CONTEMPOREITAS, in Vita B. Giraldi de Salis, apud Martenium tom. 6. Ampliss. Collect. col. 999.

¶ CONTEMPSA, Contemptus, neglectus. Privilegium Ordonii II. Regis pro Monasterio S. Martini Compostellani inter Concil. Hisp. tom. 3. pag. 171. *Quicumque ... quod nos damus & concedimus inde auferre præsumpserit, aut in Contempsa miserit* (id est, neglectui habuerit) *Quisquis ille fuerit sit maledictus & excommunicatus.*

¶ CONTENDERE, Extendere, exponere. Hincmarus Remens. Epist. ad Carolum Regem apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 824. *Cur autem ita vobis scientibus scribo, quia vobis tacere non audeo, patenter Contendo.*

¶ CONTENDERE TESTAMENTUM, Contendere ut irritum fiat, illud rescindere. Consuetudines quas Comes Montis-fortis stabilivit apud Pamias ann. 1212. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 837. *Item, maritagia mulierum revertantur ad hæredes ipsorum, ut possint inde Contendere Testamentum, si voluerint.*

CONTENEMENTUM. Vide *Continere.*

¶ CONTENERARE, Tenerum facere, macerare, Gall. *Attendrir.* Jacobus Cardinal. in Vita S. Petri Cælestini tom. 4. Maii p. 454.

Non cicer atque fabas lymphis liquantibus unquam Contenerans, &c.

CONTENTARE, Satisfacere, nostris, *Contenter.* Synodus Sodorensis in Hibernia: *Si vir aut mulier obierit, & nulla bona ad Contentandam Ecclesiam pro sua sepultura habuerit, &c.* [Occurrit apud Acherium Spicil. tom. 6. pag. 128. Rymerum to. 11. pag. 467. col. 1. in Actis SS. Julii to. 2. p. 427. superius in voce *Annata* & alibi non semel.]

¶ CONTENTATIO, Eadem notione, Gall. *Contentement.* Occurrit in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 151. & in Conciliabulo Perpinian. ann. 1409. Concil. Hisp. to. 3. p. 638.

¶ CONTENTIA, pro *Contentio*, Lis, jurgium, apud Rymerum tom. 12. pag. 59. col. 1.

¶ CONTENTIONARIUS, Qui contendit, apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. p. 319.

¶ CONTENTUS, Numeratus. Epistola Johannis de Monsteriolo apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1391. *Asserit uno in foro, unica expeditione, sola in hora pro duodecim florenis scutatis aureis in Contento vendidisse*; id est, numerata pecunia, Gall. *Argent contant.* Vide *Contantus.*

CONTERATI, Italis, *Terrazzani.* Conterranei, ex eadem *contrada, de mesme contrée.* Anonymus Barensis in Chron. ann. 1040. & 1041. *Et ipsi Conterati interfecerunt Chirosfacti Criti.* Perperam apud Lupum Protospatham *Contracti* scribitur anno 1040.

CONTERRANEI, Eadem notione. Brocardus in Descript. Terræ Sanctæ: *Tales sunt hodie in Terra Sancta non pauci, qui spoliant peregrinos & Conterraneos suos.*

¶ CONTERIBUSTERIUS, Homo conditionis obnoxiæ, qui tributa domino tenetur exsolvere. Berengarius de Tarragona in Epistola ad Ildefonsum Reg. Arag. de cæde Hugonis Archiep. Tarrac. an. 1171. inter Concil. Hisp. to. 3. p. 383. & in Appendice Marcæ Hisp. col. 1354. *Ibique cum Conteribusteriis nostris, qui inimicabantur fratri meo, fecit sacramentum, & eos fecit jurare adversus eum.* Vide *Tributales.*

¶ CONTERMINALIS, *Confinalis*, in Glossar. San-German. MS. num. 501.

¶ CONTERMINUS, Confinis, Contingens. *Civitas Ferrariæ fluvio Pado Contermina*, in parvo Chronico Ferrar. apud Murator. to. 8. col. 473.

1. CONTERNARE, CONTERNATIO. Higenus de Limitibus agror. *Quod si illis permissum erit, ut inter convenientes Conternentur, Conternati sortiri debe-*

bunt, qui tres primam Centuriæ sortem accipere debeant. Configurationum factarum singula fratribus nomina inscribemus, &c. Sic *Conternatio* fuit sors ea quæ in tres partes dividebatur. Gloss. Lat. Græc. *Conquaternat*, ζευγνύει κατὰ τεσσάρων.

2. CONTERNARE. *Vitulam Conternantem*, apud Isaiam c. 15. v. 5. Hierem. c. 48. v. 14. Μόσχον τριετίζουσαν vertunt Græci Interpretes. *Conternans, dicitur ille qui est in completione tertii anni: unde dicitur Conternans, quasi complens tertium annum, quasi triennis, vel trium annorum existens. Unde Isaias c. 15. Vectes ejus usque ad Segor vitulam Conternantem, id est, vitulam trium annorum: vel Segor civitatem parvam dicit vitulam Conternantem, id est, robustam: quia secundum Glossam, animalia sunt robusta tertio anno, sicut homo in trigesimo anno. Hierem. cap. 48. dicitur: A Segor usque ad Oraniam vitulam Conternantem. Ubi quidam libri falsi habent, vitulam Consternantem; & secundum Papiam, Conternans est vitula tertium annum agens.* Joan. de Janua. Vide S. Hieronymum in Epitaphio S. Paulæ.

¶ CONTERRANEI. Vide *Conterati.*

¶ CONTESSERARE, Amicitiam, societatem inire cum aliquo. Tertullian. adv. Hæreticos: *Cum Africanis Ecclesiis Contesserarit.*

¶ CONTESSERATIO HOSPITALITATIS, apud eumdem.

¶ CONTESTA, f. Sepimentum seu pali virgis vimineis *contexti* vel jugati. Chron. Parmense ad an. 1247. *Et molendina de brachiis & equis propter defectum aquarum & canalium facta fuerunt per civitatem & pali spezzati & strinati per omnes vicinias & Contestas & palancata. Corbes virgis Contestæ* pro *contexta*, in Charta an. 1439. ex Archivo Piscatorum Massil.

¶ CONTESTABILIARIA, Dignitas *Comitis Stabuli.* Vide locum in *Capitaneatus* post *Capitaneus.*

CONTESTABILIS. Vide *Comes Stabuli.*

CONTESTADA. Vide *Contestatio* 3.

1. CONTESTARE, Donare, veluti testamento, in Charta Ranimiri Regis Lusitaniæ æræ 939. apud Rodericum *da Cunha* in Hist. Episcop. Portensium 1. parte c. 13. p. 159.

2. CONTESTARE, Admonere, monere, seu potius repugnare, pro *Contrastare*: quomodo *Contester*, usurpamus. Lex Bajwar. tit. 2. cap. 5. §. 6. *Si servus hoc fecerit, capitali subjaceat sententiæ: dominus vero ejus omnia similia restituat, quia servo suo non Contestavit, ut talia non faceret.* Capitula Caroli Magni lib. 6. c. 15. *Si bos cornupeta fuerit, ... & Contestati sunt dominum illius, nec reclusit eum, occideritque virum, aut mulierem, &c.* Adde Anastas. in Vitis PP. p. 50. Vide *Contrastare.*

¶ CONTESTARE LITEM, Litigare, repugnare, litem instruere. Instrumentum appellationis anni 1481. ex Archivo B. M. de Bono nuncio Rotomag. *Litem Contestando & negando, prout negarunt eumdem de Paris habere jus percipiendi decimam in eadem pecia terræ articulata.* Epistola Michaelis Episcopi Andegav. an. 1244. apud Lobinellum to. 2. Hist. Britan. col. 418. *Convocatis partibus, facias infra duos menses post receptionem præsentium, super singulis articulis in libello presentibus inserto contentis, litem coram te legitime Contestari.* Festo *Contestari litem dicuntur duo, aut plures adversarii, quod ordinato judicio utraque pars dicere solet, Testes estote.*

¶ CONTESTATA. Vide post *Contestatio* 3.

1. CONTESTATIO, Litis contestatio, in Lege Longobard. lib. 2. tit. 21. §. 2. Gloss. Græc. Lat. Προκατάρξις ἐπὶ δίκης, *Contestatio.*

2. CONTESTATIO, Libellus, scriptura, in l. 8. Cod. Theod. de Famosis libell. & apud Gregor. Magn. lib. 5. Epist. 30. *Nocturno silentio in civitatis loco, Contestationem posuit in ejus crimine loquentem.*

CONTESTATIO, Testatio. Concilium Arelat. II. sub Siricio PP. can. 32. & ex eo Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 142. *Si expositus ante Ecclesiam cujuscumque fuerit miseratione collectus, Contestationis ponat epistolam.* Id est, qua testatur se eum collegisse. Anastasius in S. Hormisda: *Portantes epistolas confortatorias fidei, & Contestationes secretas numero 19. &c.*

3. CONTESTATIO. Ordo Romanus de Consecratione Episcopi: *Pontifex ponit manum super caput ejus, & dicit unam orationem in modum Collectæ, alteram in eo modulamine, quo solet Contestatio cantari.* Gregorius Turon. lib. 2. de Miracul. S. Martini c. 14. *Cumque nos rite sacrosancta solemnia celebrando Contestationem de Domini virtutibus narraremus, &c.* [Acta SS. Junii tom. 3. p. 10. de S. Ferreolo: *Contestatio*, Vere dignum & justum est; *quotiescumque pugnas Sanctorum recolimus.*] Quibus locis *Contestatio* idem sonat quod

CONTESTADA; ita enim appellari in Codice Remensi MS. monet Menardus, *Præfationem*, seu Orationem quæ Canoni præmittitur, qua disponitur Sacerdos & populus ad tremendorum mysteriorum confectionem, quod, ut est in alio Codice Thuano, *Contestetur Sacerdos fixam ac veram professionem populi, id est, gratias referre Deo dignum esse.* Ita etiam in veteri Liturgia, apud Cardinal. Bona lib. 1. Rerum Liturgicar. cap. 12. n. 5. Præfatio *Contestatio Missæ* appellatur. Eumdem vide lib. 2. cap. 10. n. 1. Et in lib. 3. Sacrament. Eccles. Rom. c. 106. in Missali Gothico pag. 270. 288. quo spectant ista Gennadii de Scriptorib. Eccles. in Musæo: *Composuit Sacramentum egregium & non parvum volumen, per membra quidem pro opportunitate officiorum & temporum, pro lectionum textu psalmorumque serie & decantatione discretum: sed supplicandi Deo & Contestandi beneficiorum ejus sodalitate sui consentaneum.* Glossæ Lat. Græc. *Contestatur*, συμμαρτύρεται, ἐπισφραγίζεται, διαμαρτύρεται. Festus: *Contestari, est, cum uterque reus dicit, Testes estote.* Paulinus Natali 9.

> *Quid Paschale epulum? nam certe jugiter omni*
> *Pascha die cunctis Ecclesia prædicat oris,*
> *Contestans Domini mortem cruce, de cruce vitam*
> *Cunctorum.*

Annales Francor. Fuld. an. 888. *Salubri utens consilio, Contestans se malle suum regnum gratia cum Regis pacifice habere, quam ulla jactantia contra ejus fidelitatem superbire.* Papias: *Contestari, ad judices; obtestari vero ad adversarios pertinet.* Glossæ Græc. Lat. μαρτυροποίημα, *Contestatio, testificatio. Contestatari sacramentum fidelitatis*, in Capitulari 3. ann. 789. cap. 2.

CONTESTATA, in Missali vet. Francor. p. 422.

¶ CONTESTUS, Lis, altercatio, Gall. nunc *Contestation, debat*, alias *Contest*, præsertim Practicis. Charta compositionis cum Abbate Berdonensi & Gentili de Montesquivo ann. 1309. ex Archivo Domini *de Montesquiou*: *Cum lis, quæstio, Contestus, contentio, petitio & controversia; seu demanda verteretur, seu verti speraretur inter, &c. super quibus quæstione, Contestu, contentione, &c.*

CONTHORALIS, Conjux, uxor, [interdum etiam Maritus.] Tidericus Langenius in Saxonia:

> *Huic Conthoralis Mechtildis erat specialis.*

[Epistola Edwardi III. Regis Angl. ad Reginam

Castellæ apud Rymerum tom. 5. pag. 462. col. 1. *Ad vos & consanguineum nostrum carissimum, illustrem Regem Castellæ, Conthoralem vestrum.* Et paulo post: *Penes dictum Conthoralem vestrum.* Charta Ludovici Regis Hungariæ apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 494. *Juxta continentiam dicti Domini Regis Conthoralis nostri.*] Utuntur Beka, Thwroczius, & alii.

CONTICINIUM, Concubium, nox intempesta; cum cuncta silent; Isid. lib. 5. Orig. c. 31. Gloss. Lat. Græc. *Conticinium*, ὁ μεταξὺ ἀλεκτρυοφωνίας χρόνος *Noctis Conticinium*, apud Ordericum Vital. p. 508. Historia Translat. S. Sebastiani c. 13. num. 66. *Cum jam Conticinii tempus incumberet.* [Translatio S. Audoeni apud Marten. to. 3. Anecd. col. 1676. *Triduanum itaque prælibantes jejunium cum vigiliis & instantia precum, tertiæ noctis in Conticinio, sacrorum Custodibus alto sopore depressis, latenter ad feretrum accedunt.*] *Primum conticinium*, in Miraculis S. Adelardi Abbat. n. 5. Utitur Plautus.

¶ CONTIENS, f. pro *Contestans*. Vide *Contestare litem*. Officialis Rotomag. ann. 1341. in Bullario Fontanellensi fol. 60. recto: *Rector dicebat & asserebat sibi ratione suæ prædictæ Ecclesiæ de jure communi jus competere percipiendi... omnes & singulos grossos fructus decimales... dictis Religiosis in contrarium Contientibus, dicentibus, &c.*

CONTIFICIUM, vox Circi, cum bestiæ *contis* conficiuntur, aut *figuntur*: unde & quidam *Contifigium* legunt apud Vopiscum in Probo, ubi de leonibus in Circo: *Qui omnes Contificiis interempti sunt.* Lampridius in Commodo: *Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum Conto transfigeret.*

¶ CONTIGER, Funambulus, sic dictus, quod ad librandum corpus gerat contum. S. Paulinus in Poëmate de S. Felice:

Clauserat hic manibus vultus, & fronte supina
Contigero similis juveni spectabat in altum,
Ut daret immotum librato corpore funem.

¶ CONTIGIA, pro *Corrigia*, si bene conjecto. Modus agri. Epistola Galerani Comitis Mellenti ad Eugenium III. Papam, Hist. Harcur. to. 3. p. 44. *De clauso suo dimidias Contigias & duas acras terræ.*

¶ CONTIGNARE, *Comportare*, in Glossario Sangerman. MS. num. 501. Supplendum puto, *Tigna*, cum Contignare sit Tigna conjungere; quod Glossator expresserit per *Comportare*.

¶ CONTIGUATUS, pro *Contiguus*, Vicinus. Index MS. Beneficiorum Ecclesiæ Constantiensis: *Cujus Capellanus habet curam leprosorum seu parochiarum dicte Ecclesie Contiguatarum.*

¶ CONTIGUITAS, *Cognatio & amicitia*, in Glossario Barthii ex Guiberti Hist. Palæst.

CONTILE, Dominium, Comitatus: Italis enim *Conto*, est *Comes*. Pactum inter Thomam Comitem Sabaudiæ & Abbat. S. Mariæ Pinarol. ann. 1246. *Pronuntiaverunt quod prædictus Comes & ejus hæredes habeant in perpetuum pacem & guerram, & plenum Contile in tota prædicta valle, & in omnes homines in ea habitantes.* Infra: *Cum omni jure, jurisdictione, & Contili, ut supra, & dominio.*

¶ CONTIMINATUS, an non *Contaminatus*, Corruptus, violatus? Præceptum Ottonis III. Imp. pro Monasterio S. Maximini circiter ann. 1000. apud Mart. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 361. *Quicumque autem hujus nostræ auctoritatis, concessionis & potestativæ perdonationis contradictor & violator in aliqua re exstiterit; sciat se componere nostrum bannum, ita sicut ille qui mercato Moguntiæ, Coloniæ & Treviris contracto & Contiminato damnatus fuerit.*

CONTINÆ, Slavica linguâ, Templa dicta, ut auctor est Andreas Abb. l. 2. de Vita S. Othonis cap. 30. apud Gretzerum in Divis Bambergensibus, ubi ad quæstionem, *Quare illa templa vocabant Continas?* respondetur: *Slavica lingua in plerisque vocibus latinitatem attingit, & ideo puto ab eo quod est Continere, Continas esse vocatas.* Adde cap. seq.

¶ CONTINARI, *Congredi vel coire*. Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

¶ CONTINENS, dicitur de campo plura arpenta terræ continenti nullo medio separata. Instrument. anni 1248. ex Archivo Portus Regii: *Johannes Comes Montis-fortis assensu Johannæ uxoris meæ do Conventui Portus Regii* CCXL. *arpenta terræ, quam habebam in uno Continenti.* Ead. notione Cæsar dixit, *Continentes silvas.*

¶ In Continenti, apud Baluzium tom. 6. Miscell. p. 239. idem est ac Statim, illico, continuo, Gall. *Incontinent.* Vide *Incontinente*.

CONTINENTES, Græcis ἐγκρατεῖς, dicti potissimum, qui & in castitate vivunt, & à sæcularibus prorsus abstinent: est enim continentia; ἐγκράτεια, ut ait Clemens Alexandr. lib. 3. Strom. neglectus corporis juxta factam Deo professionem, quæ non solum versatur circa castitatem, sed etiam circa alia omnia, quæ prave desideret anima necessariis non contenta, &c. quam ἐγκράτειαν, profitentur Monachi. Hesychius, ἐγκράτεια, ἄσκησις. S. Hieronymus Epist. 24. ad Marcellam: *Nos quia serica veste non utimur, Monachi judicamur: quia ebrii non sumus, nec cachinno ora dissolvimus, Continentes vocamur & Tristes.*

Presertim tamen *Continentium* vocabulo intelliguntur viri qui ab uxoribus, & feminæ vicissim quæ à maritis abstinent. Ita S. Epiphanius hæresi 59. & in Expos. fidei. Tertullianus lib. de Præscr. cap. 40. *Habet & Virgines, habet & Continentes diabolus & Marcion.* Et S. Gregorius Nazianz. ὁ μὲν ἀλλότριος εὐνῆς, ἴσος ἀγγέλοις ὑπάρχει, ὁ δὲ τὴν ἐγκράτειαν ἀσκῶν μετὰ παρθένων τελάχθω. Ruffinus Aquileiensis lib. 2. in S. Hieronymum: *Nam Porphyrius te docuit de Christianis male loqui, concidere Virgines, Continentes, Diaconos, Presbyteros, &c.* Zachæus l. 3. Consultation. cap. 3. *Quidam etiam velut in postremo secta istius gradu parva observatione contenti, tantum cælibes vivunt, ut nunquam experti matrimonia respuentes, vel amissorum recordatione commoniti, secunda, si prima habuere, devitant, &c.* ubi multa de hoc vivendi genere. Salvianus lib. 5. de Gubern. Dei: *Quomodo igitur talis ipsos pœnitentiam se egisse non pœnitet? Sicut etiam illos de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui à conjugibus propriis abstinentes, à rerum alienarum pervasione se non abstinuerunt, & cum profiteantur Continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum. Novum prorsus est conversionis genus, licita non faciunt, illicita committunt, temperant à concubitu, & non temperant à rapina.* Lex 20. C. Th. de Episc. *Ecclesiastici, aut ex Ecclesiasticis, vel qui Continentium se volunt nomine nuncupare, viduarum ac pupillarum domos non adeant.* Similia habentur in Concilio Carthag. III. can. 25. Horum præterea meminit Novella Majorani de Test. Clericor. ut & S. Augustinus lib. 5. Contra Faustum cap. 9. *Quam multi Continentes in Ecclesia & Monasteriis, victum & tegumentum commune habentes, & in his ipsis professionibus multi fallaces.* Et Serm. 53. V. D. cap. 8. *Sunt Continentes humiles, sunt & superbi, &c.* Idem Serm. de Tempore 248. *Continentia & sobrietas non in sola integritate carnis consistit, sed etiam in cultu & ornatu,*

vita pariter & moribus consistit. Vita S. Sulpitii Pii Episc. Bituricensis cap. 5. n. 23. *Monasterium... in quo virginum ac Continentium feminarum incluserat agmen.* Mox : *Quæ dum sapientiæ studio semper vestiunt, non solum corpora, sed & animas virginitati consecrant, præparantes vasa munda ad sapientiam, ex quibus divini verbi concubitus sanctos & immortales expetunt.* Vide S. Cyprianum Epist. 62. & lib. de Disciplina & habitu virgin. Possidium in Vita S. Augustini cap. 28. ipsum S. Augustinum de Urbis excidio cap. 2. lib. de Utilitate credendi cap. 17. S. Ambros. lib. 6. Hexaemer. cap. 5. &c. *Veneris Continentiam* dixit Curius Fortunatus lib. 3. de Arte Rhetor. *Continentiam supercilii* Hieronymus ad Marcellam, id est, Christianorum ab omni fastu continentiam : *Continentiam vovere*, Arnoldus Lubec. lib. 7. cap. 9.

Quos vero *Continentes* Latini, ἐγκρατεῖς Græci vocant: iidem ipsis Græcis ἀσκηταὶ appellati. Ita τάγμα τῶν ἀσκητῶν, in Concilio Laodiceno can. 24. Idem Concilium c. 30. Οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς, ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι. Quibus locis ἀσκηταὶ, *Continentes* dicuntur Dionysio Exiguo & Isidoro Mercatori. Joan. Phocas in Descript. T. S. cap. 11. Καὶ διάφορα οἰκήματα καὶ κελλία εἰς ἀσκητῶν καταμονάς. Gloss. Græc. Lat. *Cælibes*, ἄγαμοι, ἀσκηταί.

Continentes dicti præterea Fratres & Sorores Tertii Ordinis Fratrum Minorum, instituti ab ipso S. Francisco, qui & *de Pœnitentia* nuncupabantur, in Bullis Joannis XXII. PP. an. 1319. & 1320. apud Waddingum.

1. CONTINENTIA, Synopsis, argumentum, tenor instrumenti, συνοχὴ, περιοχὴ, in Gloss. Lat. Gr. Gallis *le Contenu. Continentia venditionis*, in leg. 29. Cod. Theod. de Petit. *Continentia edicti*, in l. 11. eod. Cod. de Liberali causa. *Continentia scripturæ*, in l. 31. de Testam. eodem Cod. Thomas Catabrig. Episc. apud Radulfum de Diceto : *Fraternitatis vestræ scriptum suscepimus, ... cujus Continentia plus videtur habere mordacitatis quam solatii.* Gervasius Dorobern. *Litteras Regi Franciæ porrexerunt, quarum Continentia erat, &c.* Adde Cæsarium de Mirac. lib. 2. cap. 10. [& alios bene multos.]

¶ 2. CONTINENTIA, Continuitas, complexus, annexus. Æthicus Cosmograph. initio opusculi : *De omni ejus* (orbis terrarum) *Continentia perlatum est ad Senatum.* Sic apud eumdem : *Oceani Occidentalis Continentia. Virgilianam Continentiam* Fulgentius dixit Complexum rerum physicarum, quæ in Virgilio continentur, in quam rem peculiaris ejus exstat libellus. Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 15. *Continentia regionum.* Idem in Somnium Scipionis l. 2. cap. 12. *Omnem operis Continentiam revolvam.*

¶ 3. CONTINENTIA, pro rebus ad victum necessariis, mox infra post *Continere.*

4. CONTINENTIA, Contrectatio. Cælius Aurelianus lib. 3. Acut. cap. 5. *Utendum etiam articulorum blandi tactus Continentia.*

5. CONTINENTIA, Habitus, moris & gestus conformatio, Gallis *Contenance.* Anonymus de Miracul. S. Ursmari per Flandriam num. 6. *Stupuerunt, oculos humiliter demiserunt, & quis inter eos delatus fuerit, etiamsi nescirent, satis patenter ipsa sua Continentia ostenderunt.*

CONTINERE, Alere, sumptus suppeditare : nostris, *Entretenir.* Gregorius M. lib. 2. Indict. 1. Epist. 28. *Et locum vel actionem provideat, ex qua cotidianis stipendiis valeat Contineri.*

Contenementum, Æstimatio, & conditionis forma ac ratio, qua quis in republica subsistit, Spelmanno : seu potius quod cuique ad sumptus necessarios sufficit, ex voce *Continere*, de qua mox. Magna Charta Libertatum Angliæ cap. 14. *Liber homo non amercietur pro parvo delicto, nisi secundum modum illius delicti, & pro magno delicto secundum magnitudinem delicti, salvo sibi Contenemento suo, & mercatori eodem modo salva mercandisa, & villanus ... salvo wainagio.* Glanvilla lib. 9. cap. 8. *Secundum quantitatem feodorum suorum, & secundum facultates, ne nimis gravari inde videantur, vel suum Contenementum amittere.* Id est, ne conditioni suæ derogare cogantur, amissis, vel certe imminutis suis facultatibus : nam ea est vocis notio, quidquid dicat Somnerus. Nos dicimus *Entretien*, seu *Intertenementum*, quod cuique ad suam conditionem manutenendam necessarium est, vel sufficit.

Continentia, Idem quod *Contenementum.* Gregorius M. lib. 1. Epist. 5. *Miror autem quod in me collatas Continentias vestras ex hac moderna pastoralis officii Continentia distraxistis, in qua sub colore Episcopatus, ad sæculum sum reductus.* Idem Epist. 43. *De ancilla Dei, quæ cum Theodosio fuit, Extranea nomine, videtur mihi ut ei Continentiam facias, si utile conspicis, aut certe donationem quam fecit, reddas.* Lib. 4. Epist. 30. *Sed quia vos valde in Continentia nostra benignos invenimus, eidem benignitati vice simili respondemus.* Ita hanc vocem usurpat lib. 1. Epist. 18. 42. lib. 2. Indict. 1. Epist. 28. lib. 4. Epist. 50. & Julianus Antec. Const. 59. *Hæc constitutio ... jubet ut si quis rem immobilem eidem Ecclesiæ dederit, ... & adjecerit, ut in Continentia pauperum reditus administretur, &c.* Vide *Pactimonium.*

¶ CONTINGARE, pro *Contingere.* Capitulare Arechis Principis Beneventi apud Murator. tom. 2. pag. 336. col. 1. *Omnino prohibemus nullo quolibet argumento, quod Contingaverit, vel dici humana versutia potest, his donationem facere posse, qui hoc facinus contraxit.*

CONTINIUM, Gratuitæ ad fines muniendos operæ, & militum submissio, Sambuco in Gloss. ad Leges Hungar. Albertus Molnarius habet *Continuum*, aitque Hungaris dici *Tortenethol Valodolgoc.*

¶ CONTINOSUS, Μηνύρηκτος, *Cerritus*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

¶ CONTINUARE, *Disputare.* Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

¶ Continuare Ecclesiam, In ea *continuo* ministrare, Gall. *Desservir.* Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. *Et primo nota, quod Presbyteri S. Nicholai & Capellani Dealbate debent & tenentur interesse in nostris processionibus, videlicet in istis tribus diebus Rogationum, ac etiam Capellani Curati S. Michaelis, & etiam Presbyteri qui Continuant Ecclesiam nostram.*

¶ CONTINUATIM, Continue, apud Marten. to. 2. Itiner. Litter. pag. 149.

¶ 1. CONTIO, pro *Concio*, Congregatio, legitur in Charta Gauzlini Episcopi Tullensis apud Mabillonium tom. 3. Annal. S. Benedict. pag. 706. col. 1.

¶ 2. CONTIO, *Contemptio*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501.

CONTIQUA, *Imbrium collectio*, Papiæ. Addit Joan. de Janua, *quasi continens aquam.* [MS. Bituric. habet, *Contiquia*, & Amalthea Laurentii *Contiguia.*]

¶ CONTIQUALIS, Contiguus, vicinus. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 14. *Antequam autem ad Contiqualia devolvamur.*

¶ CONTIUS, *Orsus aut locutus.* Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

¶ 1. CONTO, pro *Contus*. Otto Morena in Hist. Lauden. apud Murator. to. 6. col. 1047. *Sic eos cum lapidibus & ensibus atque lanceis, ac maxime cum Contonibus urserunt.*

¶ 2. CONTO, à Græco-barb. Κόντος, Comes, Italis *Conto*: apud Cantacuz. l. 1. c. 40.

CONTOGATUS, Socius, sodalis, qui toga pariter utitur. *Sodalis & Contogatus*, apud Ammian. l. 29.

¶ CONTORIUM, Modus agri, à Gallico *Contour*, Ambitus, Circuitus. Instrumentum venditionis anni 1276. in Chartulario minori S. Benigni Divion. *Item super medietatem corveyæ sitæ ad limitem de Perrigney & super Contorium, quod fuit Bignot sive liberorum suorum... & super unam peciam terræ, quæ fuit Arberti, quæ partitur cum Contorio, quod fuit Valteri... & super medietatem Contorii siti super Forest, quod Contorium fuit au Mercier.* Vide *Conturnus*.

¶ CONTORNATUS SERMO, Bene *tornatus*, Concinnus. Epistola Decani Ecclesiæ Cenoman. apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 1056. *Sic prudentissima soror nostra Paterburnensis Ecclesia stilo altiloquo & Contornato Sermone matris suæ primitivæ Ecclesiæ statum feliciorem commemorat.*

1. CONTRA, pro *Circa*, Versus. Leges Edw. Confess. cap. 39. *Consueverant animalia in foro mercari sine plegio ad occisiones Contra Natale Domini faciendas.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 149. *Ad formictas vero in Adventu Domini debent habere 14. summas Contra Natale Domini, Contra Quadragesimam tantundem, Contra Pascha totidem, &c.*

2. CONTRA, Erga, versus. Tabularium Viennensis Ecclesiæ sub Rostanno Archiepiscopo fol. 60. *Pro amore & benevolentia quam contra te habeo, &c.* Tabularium S. Andreæ Viennensis: *Ego igitur in Dei nomine Rotgerius pater tuus ego in pro amore & bona voluntate mea, quam Contra te habeo, in pro ipsa amore dono tibi vineam unam, &c.*

3. CONTRA SE, E regione, ἀπέναντι, ἀντικρὺς, Gall. *Contre*. Vetus Inscriptio: *Item Contra se porticus & ariola cum memoria ad hoc monimentum pertinet.* Vide Salmasium ad Solinum p. 1094.

4. CONTRA, Pro. Lex Alemann. tit. 20. *Nullus Presbyter... potestatem habeat vendendi Ecclesiasticam terram, nisi Contra aliam terram.* Nos dicimus, *Contre une autre terre.* Capitulare 5. an. 806. cap. 18. & lib. 1. Capitul. c. 125. *Sed propter cupiditatem comparat annonam aut vinum, verbi gratia de duobus denariis comparat modium unum, & servat usquedum iterum venundari possit Contra denarios quatuor aut sex, aut amplius.* Adde cap. 19. liber Epistolarum S. Bonifacii Mogunt. Epist. 100. *Tradidit eos* (servos) *in Saxoniam Contra equum unum.* Usi sunt hoc loquendi modo veteres. Varro lib. 1. de Re rust. *Poma vaneunt Contra aurum.* Vide Scaligerum ad hunc locum.

5. CONTRA, Prope, juxta, Gallis *Contre*. Lactantius lib. de Mortib. Persecutor. num. 23. *Servi quique fidelissimi Contra Dominos vexabantur: filii adversus parentes suspendebantur, &c.* Vita S. Henrici Imperat. c. 6. *Contra urbem... Ecclesiam sub Canonico ordine initiavit.* Charta Caroli C. Imp. apud Mabillon. lib. 5. de re diplomat. p. 404. *Et omne teloneum annualis mercati, cum prato, ubi Contra Venittam congregari solet.* S. Audoënus de Vita S. Eligii cap. 10. *Sedebat fabricans indefesso* (tom. 1. Hist. Franc. pag. 628. perperam *indefossam*) *& Contra eum Thille vernaculus ejus, &c.* Cæsarius l. 1. Miracul. c. 23. *Veniensque Contra Monasterium nostrum, loci nomen requisivit.* Historia fundat. Monasterii Gladbacensis cap. 4. *Et omnibus affluenter epulantibus, nuntiisque Regis Contra Episcopum honorabiliter residentibus, &c.* Le Roman *de Garin* MS.

Et a mandé par Renaut de Baugi,
Que à Dijon fusent Contre lui Samedi.

Ita Κοντὰ, hac notione dixerunt Græci nuperi pro *Contra*. Anonymus de Locis Hierosol. cap. 6. Καὶ κοντὰ εἰς τὸν τάφον εἶναι ὁ λίθος ὁπȣ̃ ἐκάθησεν ὁ Κριστός. Cap. 9. Καὶ κοντὰ τῆς Ραϊθȣ̃ ἦναι ἡ ἔρυθρα θάλασσα. Alibi sæpe.

6. CONTRA, Capitulare 3. an. 811. c. 6. *Dicunt ipsi Comites, quod alii eorum pagenses non illis obediant, nec bannum Domini Imperatoris adimplere volunt, dicentes quod Contra Missos Domini Imperatoris pro heribanno debeant rationem reddere. Nam non Contra Comitem, &c.* Ubi *Contra Missos*, pro *Missis* nude ponitur.

¶ 7. CONTRA ALIQUEM, Eo invito. Paschalis II. Papa Epist. ad Philippum Catalaunensem Episcop. Annal. Bened. tom. 5. pag. 420. *Præsentium igitur auctoritate dilectioni tuæ præcipimus, ne præfatum Abbatem ad festivitates tuas ire cogas, neve Monachos ejus Contra eum suscipias.*

¶ CONTRACAMIUM. Vide post *Cambiare*.

¶ CONTRACAUSARIUS, ut mox *Contracausator*, in Placito ann. 878. inter Instrum. tomi 1. novæ Hist. Occitan. col. 135.

CONTRACAUSATOR, vox forensis, Reus, in jus vocatus, in legibus Henrici I. c. 61.

CONTRACLAVIS, nostris *Contreclef*. Charta an. 1250. *Prohibuit hominibus & mulieribus diebus solemnibus, ne offerrent, clavibus sanctæ Ecclesiæ faciens quodammodo Contraclavem.* [Consuetudines Brageriaci art. 93. *Qui archas seu huchas debotaverit, aut falsas claves quæ dicuntur Contraclaves, tenuerit & eis usus fuerit... furca suspendatur.*]

¶ CONTRACTA. Vide *Contrata*.

¶ CONTRACTATIO, Contractus, negotium cum aliis initum. Capitulationes an. 1482. apud Rymerum to. 12. p. 150. *Ad hoc quod.... possitis facere vestram Contractationem & capitulationem cum dicto Rege Angliæ.... vel cum Ambaxiatoribus suis, qualesvis Contractationes & capitula... quod ulterius non utamini dicta Contractatione & assensu, quam cum dicto Rege Angliæ.* Et pag. sequenti: *Quas viderint esse convenientes & concedentes* (f. condecentes) *quieti & amicabili & pacificatæ Contractationi subditorum dicti Domini Regis.*

¶ CONTRACTIO. Vide post *Contractus*.

CONTRACTORIUM, Musculus qui astringit rectum intestinum, ne intempestive excrementa effluant. Gloss. Lat. Græc. *Contractorium*, σφιγκτήρ.

CONTRACTUM, [Comparatum, acquisitum.] Vide *Adtrahere*, *Adtractum*.

¶ 1. CONTRACTUS, Territorium, regio, tractus. Vita S. Vindiciani Episcopi tom. 2. Martii p. 77. *Cum in Contractu insigne Monasterium extruxisset.* Vide *Contrata*.

¶ 2. CONTRACTUS, pro *Contactus*. Concil. Tolet. VIII. to. 2. Concil. Hisp. p. 542. *Optamus nulla prophanatione solius & summæ Divinitatis nomen existere ad sumendum, nullo perjurii sacrilegio indebite profanandum, nullo uspiam Contractu fallaciæ contingendum.*

3. CONTRACTUS, Mancus, membris captus, *Attratto* & *Ratratto* Italis. Glossæ MSS. ad Canones Concilior. *Contractis, claudis.* Tabularium Bellilocense in Lemovicib. num. 65. *Adolescens etiam qui deportabatur ad tumulum Contractus, fuit in ipsius intercessione cum magna felicitate* (liberatus,) *& ad altare B. Petri currendo festinus pervenit.* Vita S. Willibaldi:

libaldi : *Et manus ejus Contractæ sunt solutæ.* Occurrit passim in Vitis SS. Robertus Bourronus in Merlino MS. *Ursins l'emmena, si trouverent un Contrait, quant il furent issu de l'ost; & li Rois passa pardevant lui, & li Contrais li crie, Rois, &c.* [Le Roman *de la Chantepleure* MS.

D'une vielle boçue,
Et d'un vilain Contrait,
Comment est l'ame belle,
Quant li cors est si lait.]

CONTRACTIO, Ipse contracti morbus, in Historia Translat. S. Gorgonii cap. 15. Glossæ S. Bened. cap. de Medicina : *Contractio*, παράλυσις.

CONTRADA. Vide *Contrata.*

¶ CONTRADERE, pro *Tradere*, Donare. Occurrit passim.

CONTRADICERE, Interdicere, vetare. Concilium Moguntinum an. 847. cap. 30. *Contradicimus quoque ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur.* Synodus Vernensis an. 755. *Ut nec Episcopus, nec Abbas, nec ullus Laicus pro justitia facienda sportulas Contradictas accipiat : quia ubi dona intercurrunt, justitia evacuatur.* Capitulare 1. an. 802. cap. 39. *Ut in forestes nostras feramina nostra nemo furari audeat, quod jam multis vicibus fieri Contradiximus.* Concilium Wormatiense ann. 868. c. 78. *Contradicimus quoque ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur.* [Leges Pippini Regis Italiæ apud Murator. tom. 1. p. 119. col. 1. *Et si forsitan Francus aut Langobardus habens beneficium justitiam facere noluerit, ille Judex in cujus ministerio fuerit, Contradicat illi beneficium suum, interim dum ipse aut Missus ejus justitiam faciat.*] Occurrit præterea in Statutis Nicolai II. PP. promulgatis in Synodo Romana an. 1059.

CONTRADICERE, Renuere, denegare, &c. Concil. Francoford. ann. 794. *Si quis Contradicit eos* (denarios) *in ullo loco, in aliquo negotio emptionis vel venditionis, &c.* id est, accipere non vult. *Res suas ei Contradixit*, in formula 119. apud Lindenbrogium, id est, denegavit, reddere noluit. Eadem notione in Lege Alemannorum tit. 85. *Si Contradixerit eum* (servum) *& reddere noluerit. Proprietatem terræ alicui Contradicere*, tit. 84. *Contester la proprieté à quelqu'un. Servile opus ancillæ Contradicere*, tit. 18. §. 2. impedire. [Charta ann. 1120. ex Archivo S. Victoris Massil. *Invenerunt quemdam Presbyterum ferentem vinum ad Monachos: tulerunt autem caballum & asinos, & Contradixerunt vinum*, id est, ni fallor, impedierunt ne deferretur.] *Contradicere jussionem*, in Lege Bajwar. tit. 2. c. 8. nolle recipere. *Contradicere scrutinium*, in Lege Ripuar. tit. 47. §. 2. Id est, domum ad quærendum intrare cupientem prohibere. *Contradicere viam*, in Capit. pro partibus Saxon. c. 26.

¶ CONTRADICTARUM AUDIENTIA, Ubi auditis partibus contradicentibus judicium pronuntiatur. Litteræ Johannis Ostiensis Episcop. ad Universitatem Coloniensem an. 1417. apud Marten. to. 2. Anecd. col. 1699. *Capitula concordata & ab utraque parte sponte suscepta.... in Audientia Contradictarum... lecta & publicata.*

¶ CONTRADICTOR, Oppugnator, qui contradicit. Charta Ducis Bohemiæ ann. 1048. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. p. 57. *Contradictores vero hujus privilegii & invasores prænominatæ Ecclesiæ cum Datan & Abiron... accipiant portionem.*

CONTRADICTORIA, & CONTRADICENS PARS, Opposita, contraria, apud Alanum de Insulis de Planctu naturæ p. 283. ult. Edit.

¶ CONTRADICTUM, Gall. *Contredit*, Controversia. *Sine Contradicto* apud Thomam *Madox* Formularis Anglicani p. 293. Vide mox *Contradictus.*

¶ CONTRADICTUS, Cui contradicitur, adversus quem lis movetur. Conventio inter Andream Dominum Vitreii & Guill. de Guircha ann. 1198. apud Lobinellum Hist. Britan. to. 2. col. 324. *Si Curia Dom. Guirchæ Contradicta fuerit de illo feodo quem tenet de Domino Vitreii, Contradictum illud ibit in Curiam Domini Vitreii... Et si Curia Domini de Resteriis Contradicta fuerit, Contradictum illud ibit in Curiam Domini Guirchæ, & demum in Curiam Domini Vitreii.*

¶ CONTRADITIO, Traditio, Donatio. Occurrit in Epistola Stephani VI. Papæ inter Concil. Hispan. to. 3. p. 161. col. 1. & alibi non semel.

¶ CONTRADITUS, Traditus, donatus, in Charta Caroli Regis Franc. & Longobard. apud Doubletum Hist. Sandionys. p. 713. & alibi.

CONTRADRUTUM, quasi *Contra directum, drectum*, Contra jus, nostris *Contredroit.* Charta Alemannica Goldasti 99. *Cum resideret Unfredus vir inluster Retiarum Comes in mallo publico,... ibique veniens homo aliquis nomine Hrothelmus proclamavit, eo quod in Contradrutum suum mansum ei tollutum fuisset.*

¶ CONTRADUTUS, pro *Contrditus*, a in voce *Tradavium.*

¶ CONTRAFACERE, Imitari, effingere imitando, Gall. *Contrefaire.* Synodus Mediolanens. an. 1287. apud Murator. to. 8. col. 1061. *Item statuimus, ne aliquis Religiosus, Clericus seu laicus Contrafaciat, vel Contrafieri faciat, aut falsificet vel falsificari faciat Literas nostras, &c.* Occurrit apud Rymerum tom. 7. pag. 383. col. 1. infra in v. *Implutus* & alibi.

¶ CONTRAFACTURA, Imitatio, apud eumdem Rymerum to. 15. pag. 292. col. 2.

¶ CONTRAFACTUS, Fictus, suppostititius, Gall. *Contrefait*, in Annal. Benedict. to. 4. p. 718. col. 2. & apud Rymer. to. 8. p. 27. col. 2.

¶ CONTRAFORUS, Quod contra *foros* seu leges agitur. Vide *Forus.*

¶ CONTRAGAGIAMENTUM. Litteræ Caroli VI. Fr. Reg. an. 1392. *Item, quod venientes ad dictas nundinas & mercata in loco predicto, non possint pro aliquo Contragagiamento, seu aliquo facto gagiari seu detineri, nisi pro debito nostro, vel nisi pro delicto proprie persone, vel contractu in dicto loco facto vel inito tempore nundinarum vel mercati, durantibus ipsis nundinis aut mercato.* Dubium non est, quin *Contragagiamentum* hic idem sit, quod *Contragagium* in loco subsequenti. Id satis docent vocum affinitas & utriusque loci comparatio; sed affirmare non ausim explicationem Cangii genuinam esse. Verum quidem est Gallicum *Contragage* olim acceptum fuisse ea notione, quam voci *Contragagium* subjicit Cl. Scriptor : si tamen verborum seriem attendes, vix credas *Contragagiamentum* aut *Contragagium* aliud esse quam obligationem, debitum seu æs alienum. Nulla in laudatis locis dominorum feudalium facta mentione, omnes indiscriminatim creditores actoresve spectari videntur, qui debita consectarentur à mercatoribus ad nundinas venientibus; neque enim horum mercatorum securitati, quæ legis scopus est, provideretur satis, si ipsis solum à dominis feudalibus & non à quibusvis creditoribus vel actoribus caveretur. Vide *Contragagiamentum* in v. *Vadium.*

CONTRAGAGIUM, Jus quod dominis feudalibus competit, quo possunt pro rei suæ ablatæ ab

aliis vindicatione, eorum pariter res sibi adserere ac retinere: *Contregage*. Usatica Aquarum mortuarum ann. 1246. *Quicumque extranei ad dictum locum venerint, salvi ibidem cum suis rebus consistant, nec possint occasione guerræ supervenientis, vel occasione Contragagii, vel aliqua causa simili detineri*. Vide *Vadium*.

¶ CONTRAHERE, Protrahere. Charta Henrici III. Regis Angl. an. 1260. apud Rymer. tom. 1. pag. 713. col. 1. *Ibidem moram salve & secure Contrahendo*. Et pag. seq. col. 1. in altera Charta ejusd. Regis eod. an. *Et si contingat eamdem usque ad tempus pariendi ibidem moram Contrahere*. Pluries occurrit apud eumdem Rymerum.

¶ CONTRAJURIS, CONTRALEGIS, παράνομος. Gloss. Lat. Gr. Violator legis.

¶ CONTRAMAGISTER, Gall. *Contremaitre*. Proreta, secundus à Præfecto turbæ nauticæ. Legitur apud Rymerum tom. 13. pag. 37. col. 1. & alibi passim.

¶ CONTRAMANDAMENTUM, Gall. *Contremandement*, Præceptum monitumve posterius priori præcepto vel monito contrarium. Treugæ initæ inter Amedæum Comit. Sabaudiæ & Humbertum Dalphinum an. 1285. Hist. Dalph. to. 2. p. 26. *Damus & concedimus bonas & firmas treugas... videlicet tamdiu duraturas, quousque Contramandentur, & post Contramandamentum durent per dies quindecim*.

¶ CONTRAMANDARE, Gall. *Contremander*. Dare præceptum secundum primo contrarium. Contramandum Humberti Dalphini Viennens. ann. 1338. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 361. *Parlamentum & Concilium generale, quod ordinaveramus teneri apud Gratianopolim in Octava B. Joan. Bapt. Contramandamus, donec iterum ipsum remandemus. Igitur vobis præcipimus & mandamus, quatenus omnibus & singulis Nobilibus, Prioribus Conventualibus, &c. significetis præsens Contramandum, intimando eis, quod parati existant venire, cum alias nos remandare continget*.

CONTRAMANDARE, CONTRAMANDATUM, est Excusatio legitima, quam quis in judicium vocatus, coram judice, per Procuratorem, aut per alium proponit, quo minus juri stare possit. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 59. *Si dies placiti sit Contramandatus, &c. Contramandatio*, ibidem, & cap. seq. ubi tota materia Contramandati expenditur. Ordinationes Parlamenti: *Diem habens in Curia, ipsa die veniat, vel Procuratorem constituat in casibus, in quibus constitui potest Procurator, vel Contremandet, si Contremandatum locum habeat, alioquin sequenti die infra prandium deficiens reputetur*. Chronicon Mauriacense lib. 2. *De quo Rainaldus Abbas ante Ivonem Episcopum Carnotensem placitum acceperat: & quia nec interfuerat, nec legitime Contramandaverat, deciderat à causa*. Chronicon Besuense pag. 684. *Duellum inde firmaverunt, sed statuto die pugnæ, Roberto convenienter adstante, Humbertus & sui non advenerunt, neque Contramandaverunt*. In Assisiis Hierosol. MSS. cap. 44. qui *Contramandatum* seu excusationem proponit, id facere tenetur per duos viros *ex lege Romana*, (*de la Loy de Rome*) id est, Christianos Romanos, quique ex iis non sint, *qui ne n'ont vois ne respons en Cour, & que il soient à tems, & heure, à jour que la Cour li aura donné, &c.* Atque viri isti sacramento supra Evangelia præstito affirmare debent excusationes, quas afferunt, esse legitimas. *Contramandatorum* solennia sic pluribus explicant Usatica MSS. urbis Ambianensis: *Quiconque soit entrés en gages de loi de bataille, & en ait jour de venir souffisament dedans midi, & lui presenter contre l'averse partie; & garder sen jour, si come il doit ou il pardroit la querelle; si n'avoit Contremandé, pourtant que l'averse partie viengne avant souffisament à jour, & se presente aussi; & gart son jour, si come il doit. Derechief quiconques soit entrez en wages de loi de bataille, & ait jour de venir à lostel de chelui & à la Justice, de Soleil luisant, le jour devant puet Contremander dusques à quinzaine, & trois fois puet aussi de quinzaine en quinzaine Contremander, pourtant kil Contremant suffisamment de Soleil levant le jour devant à le Justiche & à lostel chelui, si veut sen ira: & sil avenoit que lequel des parties que che fust ait un de ses Contremans, l'autre partie porra de novel trois fois ensievans Contremander; & seront li Contremant kil avoit fait devant, nul. Derekief quiconques ait fait ses trois Contremans continuelement, venir ni envoier ne li convenra plus à court, si ne veut, dusques à chou kil sera rajornés. Derekief quiconques che soit qui on envoie Contremander à le Justiche & à lostel à chelui envers qui il Contremande, envoier home pour lui li convenra, & li Contremanderes dira kil Contremande dusques à quinzaine, & doit nommer chelui pour kil Contremande, & cil envers qui il Contremande par non & par seurnon, & doit dire que chil n'a ne bien, ne a droit n'a dit le Contremant, se li avoit chil pour qui il Contremande, bien & souffisament baillé, & ainssi sera li Contremans souffisament fais, & sera li Contremanderes retenus, ou fera souffisant seurté, ou prouvera souffisamment que de par chelui est envoiés & venus pour le jour de lui Contremander. Derekef quiconques Contremande par desagié, ou par mal de son cors, où il meimes en Contremans soit, & vient, li Contremans ne vaurra riens, ains perdra le querelle, se au jour kil a Contremandé souffisamment ne vient. Derekief quiconques soit en gages de loi de bataille, ja soit che kil ait fait ses trois Contremans continuement de mal de son cors Contremander & estre en se maison descaus & sans braies, puet estre dusques à un an, & au kief de l'an sera rajourné, & venra souffisamment pour faire che kil devera, ou il perdera le querelle: & sil avenoit cose que chil qui Contremande du mal de son cors, & vausist dedens l'an aler avant en ses gages & le querelle, il puet chelui par le Justiche rajourner dedens le quinzaine d'aler avant en le querelle; mais il ne porra plus Contremander le mal de son cors: & sil avenoit que chil des parties qui avoient Contremandé le mal de son cors, & l'averse partie puist monstrer par tesmoins que chil qui Contremande, soit seur piés, cauchiés & vestus, & le puisse montrer par tesmoignage, chil aroit perduë sa querelle, si n'en voloit aler à nouviaus gages, & les tesmoins de cel tesmoignage lever. Derekief se Contremans est fais à le Justiche & à lostel chelui envers qui on Contremande, & chil le noie & nit, chil qui a Contremandé par tesmoins le Contremant trouvera kil a fait en se maison où il a Contremandé, & par son sairement aveuc son passera, se chil ne veut lui ou ses tesmoins tenir & revenir de che à uns autre nouviaus gages. Derekief quiconques sont en wages de loi de bataille, la Justiche puet de s'autorité trois fois de son droit Contremander, ou le jour alongier ou continuer*. Reliqua vide in verbo *Campio*. Ex his emendanda Charta ann. 1153. descripta tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 338. *His dictis itum est ad judicium: sed judices de judicio alium diem quæsierunt, & nos præfiximus alium diem. Episcopus venit, Dux Contramandavit. Iterum dedimus alium diem. Episcopus venit, Dux rursus Contramandavit, &c.* Ubi perperam

commendavit editum. Adde quæ observamus in Notis ad Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 2.

CONTRAPELLARE, Calumniare, repetere. Liber Mirabilis, seu Tabularium Monasterii Conchensis in Ruthenis, ch. 23. *Guirpimus nos & exvacuamus, & securitatem facimus tibi Domina Garsindæ Comitissa de ipsum alodem suprascriptum quæ nos tibi antea Contrapellabamus, ut nec de ista hora inantea, &c.* Charta 113. *Et si homo est qui istum alodem Contrapellaverit, &c.* Adde ch. 168. 188. 206. 313.

¶ CONTRAPELLATIO, Actio, calumnia, repetitio. Venditio facta Petro Abbati S. Victoris Massil. an. 1048. Ampliss. Collect. to. 1. col. 416. *Possideant sine Contrapellatione nostrorum hæredum.* Charta ejusdem anni ex Chartulario magno ejusd. S. Victoris fol. 170. *Nos audita causatione & Contrapellatione, quam Dominus Isarnus & Monachi S. Victoris fecerunt adversum nos.* Chartarium Ecclesiæ Aptensis fol. 123. *Ista hereditate teneant... sine ulla Contrapellatione.* Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ: *Teneant, habeant, & sine ulla Contrapellatione cujuscumque mortalium possideant.*

¶ CONTRAPLEGIAMENTUM, CONTRAPLEGIARE. Vide post *Plegius.*

CONTRAPLEGII, Sponsorum sponsores, *Plegiorum plegii: Contrepleges*, in Consuetudine S. Severi tit. 1. art. 9. 14. 15. 18. nostris *Certificateurs.* Vide Rastallum in verbo *Counterplée.*

CONTRAPLEGIUM. Will. Brito lib. 6. Philipp.

Obligat & sese duo fortia tradere castra
Botavan & Tileras, sic assignando Philippo
In Contraplegium, &c.

Charta Henrici Archiepisc. Remensis an. 1227. *Hæc est autem securitas quam dictus Comes debet dare; videlicet ponere Brayam, & Castrum-celsum, cum feudis & appenditiis omnibus in securitatem, & Contraplegium.* [Vide in *Plegius.*]

CONTRAPOSITIO, Repositio, responsio: *Deffenses en droit.* Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 34. *Si quis in placito per justitiam posito, sui, vel suorum causam injustis conterminationibus vel Contrapositionibus difforciet, hanc perdat.*

¶ CONTRAPRISA, Repetitio rerum suarum vel similium. Confirmatio conventionum cum Januensibus ab Edwardo III. Angl. Rege an. 1371. apud Rymerum to. 6. pag. 681. col. 1. *Offensio vel injuria, petitio vel requisitio, marcha seu Contraprisa, detentio vel arestatio.* Et pag. seq. col. 2. in Proclamatione ejusd. Regis pro iisdem Januensibus eod. an. *Absque impedimento, aresto, molestia, marcha, seu Contraprisa, seu gravamine per nos, &c.*

¶ CONTRAPRISIA, in Epistola Edwardi II. Regis Angl. ad Philippum Franc. Regem an. 1318. apud eumdem Rymer. tom. 3. pag. 731. col. 2. *Nosque per easdem vestras literas rogaveritis cum effectu, ut à Contraprisiis hujusmodi desisti... curaremus.* Vide *Represaliæ.*

¶ CONTRAPUNCTUM. Vide *Cantus Contrapunctus.*

CONTRARATIO SANCTORUM, Sortilegii seu præstigii species. Halitgarius Cameracensis Episcopus in Pœnitentiali cap. 6. *Si quis sortes habuerit, quas Sanctorum Contrarationem vocant, vel aliquas sortes habuerit, &c.*

CONTRARATIOCINATIO, Syllogismus, in Glossis Isonis ad Prudentii Apotheosin.

CONTRARCHA. *Annas, Contrarcha.* Papias Edit. & MS.

CONTRARE, pro *Contra ire*, nostris *Aller à l'encontre.* Vide Ughellum to. 7. Italiæ sacræ p. 509.

CONTRARIA, Pars altera, Gallis, *Contrepart.* Notitia Judicati an. 1028. in Tabulario Casauriensi: *Et reclamaverunt ipse Abbas & Monachi de ipsis pontibus, unde habebant Contrariam, propter exitum & introitum de ipso Monasterio.* Aliud Judicatum ejusdem anni, ibidem: *Pro damnietate aut Contraria de ipso Monasterio quantumcumque ei pertinet in Comitatu Marsicano, qui hoc fecerit componat de auro libras centum.*

¶ CONTRARIARE, Contra ire, Adversari, Gall. *Contrarier, aller à l'encontre.* Chartularium S. Vandregisili to. 2. pag. 2110*. *Quod si qui de cætero Contrariaverit scripto, sciat se contra divinam & humanam justitiam agere & consuetudini Catholicorum virorum contradicere.* Imit. Christi lib. 2. cap. 1. n. 3. *Qui hodie tecum sunt, cras Contrariari possunt.* Occurrit alibi non semel.

CONTRARIETAS, Molestia. Diurnus Romanus cap. 7. tit. 22. *Neque ullam læsionem aut Contrarietatem malam in ipso Beati Ill. Monasterio... inferre audeant.* Epistola Eugenii III. PP. ad Narbonensem Archiepisc. in Bullario Cluniacensi pag. 57. *Qui quoddam molendinum antefati Monasterii fregit, & ex eo molestiam & Contrarietatem fratribus ipsius loci contra justitiam inferre præsumit.* [Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 380. *Liceat nobis proprias Monasterii terras omni tempore defendere atque animalia nostra ad pabulandum mittere absque cujuslibet personæ vel potestatis Contrarietate.* Hic intelligi posset Oppositio, ut apud Macrobium de Somno Scipionis lib. 2. cap. 15. *Nunquam ex duplicatis similibus Contrarietas emergit.* Et cap. 16. *Nulla est Contrarietas, &c.* Hac notione usurpant Tertul. adv. Hermog. cap. 35. Sidon. lib. 4. Epistola 12. &c.]

¶ CONTRARIOSITAS, Obstaculum, oppositio, apud Rymerum to. 15. pag. 302. *Negligentia, repugnantia seu Contrariositas, &c.* Rursum occurrit pag. 324.

¶ CONTRARIOSUS, Contrarius, molestus, calamitosus. *Contrariosi eventus*, in Edicto Philippi Pulcri Franc. Regis 23. Martii an. 1302. apud *de Lauriere* to. 1. Ordinat. pag. 357.

1. CONTRARIUS, Dæmon, Diabolus. Glossarium vetus, *Satan, adversarius.* S. Hieron. de Nominibus Hebraïcis: *Satanas*, παραϐάτης, *Contrarius.* Alibi: *Satanas, adversarius, sive transgressor.* Et Epist. 33. *Vade retro Satana, quod interpretatur, adverse.* Interpres vetus Epistolæ S. Barnabæ: *Cum sint ergo dies nequissimi, & Contrarius habeat hujus sæculi potestatem.* [Καὶ ἀπὸ λύκε τῦ ἐναντίε φυλακτῆναι, in Euchologio apud Morinum de sacris Ordinat. pag. 103.] Ita apud Paulum Silentiarium in Descript. ædis Sophianæ 1. part. vers. 140. ἀντίζιος dicitur: . . . . ὅσσον ἐρίζειν
Δαίμονες ἀντιζίοιο βαρυτλήτοισιν ἐρωαῖς.

2. CONTRARIUS, Qui molestiam infert, qui aliquem in rei cujuspiam possessione turbat. Bulla Benedicti VIII. PP. in Bullario Cluniacensi p. 7. *Warulfus de Branceduno & frater ejus Walterius Matisconensis Præpositus, qui eis Contrarii sunt de precaria quam tenebat de sancto Petro, &c.... Girardus de Centarpennis, qui eis Contrarius est de villa Fontanedo, &c.*

CONTRARIUM FACERE, Molestiam inferre. Capitulare Caroli Mag. an. 797. apud Holstenium in Collect. Rom. §. 6. *De Presbyteris statuerunt, quod si aliquid eis, aut eorum hominibus quis Contrarium facere, aut tollere præsumpserit contra justitiam, omnia in duplum restituat, & ei componat.*

¶ CONTRAROTULATIO, Rationes rationibus adversæ, Gall. *Contrôle*. Charta Henrici IV. Regis Angl. an. 1406. apud Rymerum to. 8. pag. 436. col. 1. *Per fines & redemptiones, ad opus nostrum, illis, quos ad hoc deputari fecerimus, per Contrarotulationem dilecti nobis Johannis Bodenham, quem ad hujusmodi Contrarotulationem faciendam similiter deputavimus, solvendos pro vita, terris, &c.*

¶ CONTRAROTULATOR, Qui præest adversis rationibus, Gall. *Contrôleur*. Charta Henrici IV. Regis Angl. an. 1399. apud Rymer. to. 8. pag. 118. col. 2. *Rex de eo, quod sibi per testimonium Contrarotulatoris Regis ibidem sic solverit, &c.* Vide *Curiosus*.

¶ Contrarotulator Audientiæ, apud Marten. to. 1. Anecd. col. 1672.

¶ Contrarotulator Pipæ, infra in voce *Ingrossatores*.

¶ CONTRAROTULUM, Recognitio scripta, Gall. *Contrôle*. Litteræ Regis Angliæ Vicecomiti Gloceſtr. *Ille quem mittes ad ipsos conducendos, per visum & Contrarotulum prædicti Willielmi de nominibus & personis &c.*

¶ CONTRASCRIPTOR, Idem qui *Contrarotulator*. Vetus Inscriptio: *Contrascriptor rationis summi Choragi*. Vide Salmasium in Hist. Aug. pag. 480.

CONTRASIGILLUM, [Sigillum sigillo ex adverso oppositum, Gall. *Contrescel*.] Vide *Sigillum secreti*.

¶ Contrasigillatæ Litteræ, Munitæ *Contrasigillo*. Charta an. 1311. apud Baluzium Hist. Arvern. to. 2. pag. 139. *Patentes litteras... continentes duas pelles pergameni tenaci glutinio conglutinatas, & ab utraque parte in principio cujuslibet juncturæ Contrasigillo Curiæ Riomi Contrasigillatas.*

¶ CONTRASIGNETUM, ut *Contrasigillum*. Inter Statuta S. Capellæ Parisiensis an. 1098. habetur Provisio de Contrasigneto, in qua sic legere est: *Extitit per eos concorditer ordinatum, videlicet quod unum fiet parvum signetum, nuncupandum Contrasignetum sacræ Capellæ, quo in omnibus & singulis finantiarum litteris, &c... deinceps utetur, & litteris & contractibus eisdem una cum præfati dictæ sacræ Capellæ appensione sigilli affigetur.*

CONTRASIMILIS. Vide *Pares, qui ejusdem sunt conditionis, &c.*

CONTRASTARE, Adversari, sese objicere: Italis *Contrastare*. Historia obsidionis Jadrensis lib. 1. c. 27. *Jadertini potenter Contrastabant.* Vox Sidonio nota l. 2. Epist. 2. 9. Hinc nostris *Contrester*, & *Contester*. Maistre Vacces *au Roman de Rou* MS.

N'i a ne fort ne fieble qui à Rou Contrestace-

Chronicon Flandriæ Vernaculum cap. 72. *Ils se doutoient que les Gentils hommes ne peussent Contrester à leurs rebellions.* Adde c. 151. &c.

Contrastare Aliquem, Accusare, alicui crimen objicere. Capitula ad Legem Alamannor. cap. 22. Edit. Stephani Baluzii: *Et si ipsam vir Contrasteterit culpabilem, & ille propter quem ei reputatur, mortuus fuerit, ille qui feminam Contrasteterit Wiregildum ejus desolvat.*

CONTRATA, Regio, vel tractus, Italis *Contrada*, Gallis *Contrée*, Anglis *Country*, quasi *Conterrata*, ut quibusdam placet. Acarisius, à *Contraho*: alii denique à *Contado*, seu potius à *Contea*, Comitatus, vocem effictam putant. Occurrit apud Albertum Argentin. pag. 117. Joan. Hocsemium in Theobaldo à Barro Episc. Leodiensi cap. 32. Sanutum lib. 1. part. 1. cap. 6. lib. 2. part. 2. cap. 2. Petrum de Vineis lib. 2. Epist. 54. lib. 3. Epist. 11. Fridericum II. lib. 2. de Arte venandi cap. 11. 43. Joan. Carmessonium in Vita S. Petri Thomasii cap. 2. in Constit. Siculis lib. 3. tit. 38. &c. [*Contracta urbis*, Regio, Ital. *Rione*, Pars urbis, Gall. *Quartier*, apud Ottobonum Scribam in Annal. Genuensibus ad annum 1181. Hac notione passim Annal. Mutinens. Andreas Dandulus in Chronico & alii.]

Contracta, non semel eadem notione apud Ericum Upsaliensem in Histor. Suecor. lib. 1. pag. 6. lib. 4. pag. 115. & alibi.

CONTRATENERE. Leges Alfredi & Godrini Daci Regis Eastangliæ, cap. 9. apud Bromptonum: *Si quis decimam Contrateneat, reddat Lashlite cum Dacis, Witam cum Anglis.* Saxonica Editio habet ꝼoꝛhealdan, quod *contra legis præceptum, ex contemptu tenere*; vel *detinere*, sonat.

¶ CONTRAVADIUM, ut *Vadium*, Pignus, Gall. *Gage*. Charta Alberici Archiep. Rem. an. 1217. in Chartulario S. Nicasii Rem. *In Contravadium posuerunt viginti sextarios frumenti.* Altera Curiæ Archidiaconi Rem. an. 1256. *Pro dicta legitima garandia ferenda dedit in Contravadium omnia bona sua.* Alia ejusdem anni & ejusdem Archidiaconi: *Pro legitima garandia ferenda dederunt in Contravadium Ecclesie memorate bona.* Occurrunt passim hujuscemodi loquendi formulæ in Chartis laudati Tabularii quibus adde Chartam Curiæ Suessionensis anni 1259. ex secundo Chartulario S. Medardi: *Item asseruit idem Mattheus, quod dictus Adam Milesposuerat eidem Conventui in Contravadium pro dicto censu, quandam petiam terre.... que quidem pecia terre honerata Contravadio supradicto... Mattheus loco illius pecie terre posuit coram nobis dicto Conventui alias possessiones in Contravadium.*

¶ CONTREDA, Regio, Gall. *Contrée*, apud Lobinellum in Glossario ad calcem Histor. Britan. Vide *Contrata*.

¶ CONTRIBULARE, Conterere, affligere, in sacris Bibliis non semel.

CONTRIBULES, Contribunales, Contribuni, Consanguinei, cognati. Gloss. Isidori: *Contribules, Consanguinei, quasi ex eadem tribu.* Rursum: *Contribuni, Consanguinei, parentes.* Leges Edmundi Regis Angl. cap. *De assultu in itinere*: *Si quisquam cognationis suæ firmet eum postea, reus sit omnium quæ habebit erga Regem, & portet faidam erga Contribunales mortui, qui primitus reprobaverat eum.* Saxonica apud Lambardum pag. 75. Ƿeȝe ðа ꝼæhƿe ƿið ða meȝðe, id est, is jam cognatis interfecti pro inimico habetor.

Contribulitas, *Cognatio, vel consanguinitas*, apud Will. Britonem in Vocabulario MS.

CONTRITIO. Vide *Comictia*.

CONTRITUS *assensus, id est, impeditus*; *unde pulsus Contritus, id est, debilis, ut velox in principio paroxismorum.* Matth. Silvatic.

¶ CONTROFACTOR, Imitator, qui exprimit aliquid imitando, Gall. *Contrefaiseur*. *Controfactor mistera monetæ*, apud Rymerum to. 9. pag. 471. col. 2. Vide *Contrafacere*.

¶ CONTROMARCHA, Facultas repetendi res sibi ablatas in ditione Principis alieni. Forma tractatus Regis Castellæ cum Henrico Rege Angliæ an. 1410. apud Rymerum to. 8. pag. 619. col. 2. *De & super omnibus & singulis roberiis prædictis, marchis, Contromarchis seu aliis captionibus quibuscumque factis sive perpetratis per quascumque personas.* Vide *Marcha*, Facultas, &c.

CONTROPATIO, quasi *Contrapactio*, Compen-

-fatio. Lex Wifigoth. lib. 6. tit. 1. §. 5. de Servo qui in tormentis mortuus eft; *Verum ut de fervorum meritis omnis ambiguitas effet contentionis, non pro artificii qualitate excufatio videatur haberi, fed pro fervis quaftionandis, Contropatio adhibeatur ætatis & utilitatis, &c.* Lib. 10. tit. 1. §. 17. *Utrique domino æqualiter fexus, numeri, vel ætatis Contropatione noveris dividendum.* Lib. 4. tit. 5. §. 3. *Contropactis his quæ tempore nuptiarum promeruit*; id eft, compenfatis. Apud Butilerium *Contrepaner* eft Compenfare: ubi forte legendum *Contrepacter.*

¶ CONTROROTULATOR, ut fupra *Contrarotulator*, apud Rymerum tom. 1. p. 244. col. 1.

CONTROVERSIONES, Controverfiæ, in Epift. Clementis PP. apud Bromptonum.

CONTUBERNIUM. Gloff. Lat. Græc. *Contubernium*, συνοικέσιον, συσκήνιον, σύνοιτον στρατιωτῶν. Gloff. Græc. Lat. ἀνδρῶν σύστημα, *Contubernium.* Lex Salica tit. 16. §. 1. *Si quis villam alienam adfalierit, ipfe & omnes qui convicti fuerint, quod in ejus Contubernio fuiffent, &c.* Tit. 44. *Si quis collecto Contubernio hominem ingenuum in domo fua adfalierit, &c.* Id eft, *Contubernariis*, vel *Contubernalibus*, uti appellantur à Fefto: *Contubernium dicitur Contubernalium habitatio.* Idem Gloffarium *Contubernarius*, σύνοικος, σύσκηνος. Gloff. Lat. Gr. ὁμοδίαιτος, *Converfator*, *Contubernalis.* Apud Tacticos, *Contubernium* dicitur conftitiffe decem aut minoris numeri militibus. Vide Gloff. Rigaltii.

¶ CONTUBERNIUM malam in partem accipitur pro Cohabitatione illicita viri & mulieris, in Litteris Clementis Papæ pro Duciffa Yolendi, apud Lobinellum Hiftor. Britannic. to. 2. col. 467. *Non ignari quod gradibus confanguinitatis & affinitatis prohibitis effent conjuncti, matrimonio invicem de facto, cum de jure non poffent ... clandeftine contraxerunt, & in hujufmodi matrimonio, imo verius Contubernio, diutius minus legitime permanentes, ex illo filios & filias procrearunt.* Vide *Conturnus.*

CONTUBERNALES ET APPARITORES, in Relatione Symmachi apud Baron. an. 419. n. 6.

¶ CONTULATIO, ut infra *Contulitio*, Collatio. Formulæ Andegav. num. 32. *Strumenta cartarum vindicionis, cautionis, ceffionis, donationis, dotis conpofcionalis, Contulationis, pactis, commutationis, convenientiis, fecuritatis, &c.*

¶ CONTULERE, Conferre, donare. Scriptura Mironis pro Monafterio Bifuldunenfi in Catalonia inter Concil. Hifp. to. 3. pag. 183. col. 2. *Et laudatus glorificatufque Omnipotens Deus ab omni populo qui talem dignatus eft Contulere patronum.*

CONTULITIO, Collatio, donatio. Gloff. Lat. Gr. *Contuliffe*, εἰσκεκομικέναι. Formulæ veteres fecund. legem Romanam cap. 18. *Ego in Dei nomine ille, dulciffimæ conjugi meæ illi, dono tibi per hanc Epiftolam Contulitionis, donatumque effe volo locellum rem proprietatis meæ, &c.* Infra: *Si fuerit ullus de hæredibus noftris, vel qualibet perfona quæ contra has duas Contulitiones uno tenore confcriptas aliquid agere ... præfumpferit.* Charta Roberti Comitis & Abbatis S. Martini Turonenfis apud Sammarthanos in Archiepifcopis Turon. n. 54. fic clauditur: *Data eft hæc Contulitionis, feu potius reftaurationis auctoritas, &c.* [Formulæ Andegav. art. 31. *Strumenta fua quam pluremas, vindicionis, dotis compofcionalis, Contullitionis, &c.* Vide *Contulatio.*]

¶ CONTUMACIO, Vadimonii detrectatio, Gallis Practicis, *Contumace.* Appellatio anni 1495. ex Archivo B. M. de Bono-nuntio Rotomag. *Sic tranfit in rem judicatam, cum ad illam ferendam fuit debite convocatus, & pluribus Contumacionibus intermediis ... quæ fuerunt notæ tam apud civitatem Rotomag. quam fupra locum dicti appellantis.*

¶ CONTUMACIUM, Inquinamentum, in Gloffario MS. Sangerman. num. 501.

¶ CONTUMASSARE, Gallicis Practicis, *Contumacer.* Vadimonii deferti reum pronunciare. *Contumaffare & de Contumaffia condemnare*, in Privilegiis à Raymundo de Agouto conceffis Johanni de Mafalguis an. 1348. ex Archivo Præfidis de *Mazaugues.*

CONTUMAX CAPITIS, id eft, *vertex* Ita Gloffæ MSS. ad Alexandrum Iatrofoph.

CONTUMELIARE, Contumelia afficere. Ado Viennenfis in Chron. ann. 799. *Juffit eos, qui Pontificem Leonem tam inhonefte & indecenter deponendo Contumeliaverant, fibi exhiberi.* Occurrit præterea in Actis Martyrii S. Didymi & Theodoræ n. 6. apud Chriftianum Grammaticum in Matthæum, in Legib. Henrici I. Reg. Angl. c. 39. &c.

CONTUMIA, *Derifio*, in Gloff. Arabico-Lat. *Contumelia*, Joanni de Janua, [& Gloffatori Sangerman. MS. num. 501.] Marcianus Capella lib. 4. extremo:

Populum Cecropidarum bene quo palliatarum
Bromius conciperet Contumias noffe dolore.

Porro *Contumeliam* proprie pro adulteris dici annotat Jacobus Gotofredus ex leg. 2. Cod. Th. ad L. Jul. de Adult.

CONTUPICTA. S. Columbanus Ep. 5. *Licet enim mihi nimirum micrologo, illud cujufdam egregium fapientis elogium, quod dixiffe fertur, quandam videns Contupictam, non admiror artem, fed admiror frontem.* Ubi leg. forte *comptam*, vel *acu comptam* id eft capillos acu difcriminatos, vel denique, ut Editor cenfet, *compte pictam.*

¶ CONTURBARI, Commorari, ut explicat Barthius in Gloffario ex Anonymi Hift. Palæft. apud Ludewig. tom. 3. pag. 28. *Cœperuntque omnes fimul quærere, qualiter S. Sepulcri iter valerent peragere; dicentes, quoniam appropinquaverat eundi terminus, nulla erat hora Conturbandum amplius.* Nimirum, inquit idem Barthius, quia tales fententiæ non fine tricis turbifque effectui dabantur.

CONTURBIUM. Capitulatio Caroli Magni pro partibus Saxoniæ cap. 28. apud Holftenium in Collectione Romana: *Si forte inter eos aliqua difcordia, aut Conturbium ortum fuerit.* Annales Franc. ann. 773. *Sine læfione vel aliquo Conturbio clufas apertas ... introivit.* Occurrit præterea in Capitulari Pipini Regis Italiæ cap. 35. & in Diplomate Egicæ Regis, quod præfigitur Concilio Toletano XVI. Vide *Difturbium.*

¶ CONTURMALIS, Ejufdem turmæ. Ammian. Marcel. lib. 16. cap. 30. *Opitulatum Conturmalibus fuis venire.* Non femel occurrit apud eumdem.

¶ CONTURMARE, eidem Ammiano lib. 16. cap. 29. eft in turmas ordines arcte congregare: *Cum eques in ipfo prælii articulo fe fortiter Conturmaret.*

CONTURNUS. Marculfus l. 2. Form. 16. de Puella invita rapta: *Dum & te, faciente Conturno, contra voluntatem parentum tuorum, rapto fcelere, in conjugio fociavi.* Bignonius reponit *Contubernio*, id eft copiis contractis, ope fociorum & amicorum, uti vox *Contubernium* fumitur in Lege Salica: quo cafu, erit *Contubernium*, non auxilium, fed illicita conjunctio, uti ufurpatur in l. ult. C. de Inceftis nuptiis, qua Anaftafius Imp. decernit ea refcripta viribus carere, *quæ quibufdam perfonis permiferunt fcelefto contubernio nomen matrimonii imponere.*

At cum *Conturno* præferant Codd. MSS. ea vox accipi poteſt, quomodo apud noſtros *Contour*, ita ut virgo deceptam ſe raptoris ſuaſionibus, ejuſque calliditate circumventam, ſeductam, & ſollicitatam dicat.

☞ Marculfi locus, qui negotium hic faceſſit, videtur à Bignonio lectus male, ſed bene interpretatus, contra à Cangio bene lectus, at interpretatus male. Itaque legendum cum Cangio & MSS. codd. *faciente Conturno* vel *Coturno*; nam nihil refert. Editio Bignoniana Pariſ. 1613. habet *Conturno*: eadem editio inſerta Bibliothecæ Patrum an. 1624. legit, *Coturno*. Chronic. Beſuenſe infra citatum utitur *Coturno* pro *Conturno*. Exponimus autem Marculfi verba fere ut exponit Bignonius. *Faciente Conturno*, id eſt, faciente amico, amicorum, ſeu potius amici ope atque conſilio. Ea namque ætate, quod Bignonium Cangiumque fugit, ex recepto loquendi uſu *Coturnus*, Amicus dicebatur. Res conficitur auctoritate veteris Gloſſarii MS. Sangerman. num. 501. quod ſic habet: *Coturnus, Venaticum & agreſte calciamentum eſt, quia unius* (lege *unus*) *pedi utrique convenit; unde ſi quis duobus diſcordantibus fuerit amicus, Coturnus dicitur.* Coturnus ergo juxta veteres Gloſſas eſt amicus inter duos diſcordantes: quæ vocis acceptio mirum quam apte Marculfo conveniat. Rapuerat aliquis puellam contra puellæ ejuſque parentum voluntatem: raptam, *faciente Conturno*, ſibi matrimonio copulavit. Intervenit amicus tum viri, tum puellæ, qui eo puellam adduxit, ut quem raptorem invita paſſa erat, non invita maritum haberet. Certe primum diſcordabant inter ſe raptor & rapta: Coturnus itaque fuit amicus, qui utrique conveniens diſcordanti, utrumque conciliavit. Sed ut ut eſt de Marculfi loco conſtat vocem *Coturnus* in Gloſſis Sangermanenſibus ſingularem habere notionem haud indignam quæ obſervaretur.

CONTURNUS, pro Flexu, deflexu, circuitu accipitur. in veteri Charta ex Tabulario S. Benigni, apud Perardum pag. 20. *De uno fronte terra S. Benigni, de alio latere Conturno S. Benigni & S. Stephani, &c.* Alia apud eumd. pag. 53. *De uno fronte ſtrada publica pergit, & de alio fronte Conturnus.* Adde pag. 99. [& vide *Contorium.*]

COTURNUS, pro *Conturnus*. Chronicon Beſuenſe pag. 531. *Habentes terminationes de uno latere terram S. Vincentii, de alio ſtratam publicam, de una fronte fiſcum, de alia fronte Coturnum vicinorum.*

¶ CONTUS, f. pro *Comtus* vel *Conditus*, Concinnatus. Chronicon Siciliæ apud Marten. to. 3. Anecd. col. 20. *Cum enim magnificus Rex Conradus divæ memoriæ cariſſimus pater noſter, teſtamento ſolerter Conto, quondam tempore mortis ſuæ, nos tenellum & infantulum ... in manibus S. matris Eccleſiæ reliquiſſet.*

¶ CONTUTARE, Tutare Plauto, aliis Tutari, In tuto collocare, curare. Vita S. Antonii de Padua tom. 2. Junii pag. 706. *Ibi ſe totum diſpoſitioni divinæ commendans, ſurſum firmiſſimæ ſpei anchoram Contutavit.* Concil. Gerundenſe Hiſpan. tom. 2. pag. 242. *Si vero matrem in domo habuerit aut ſororem, ſecundum priorum canonum ſtatuta per earum perſonas ejus debet Contutari ſubſtantia*; id eſt, adminiſtrari & defendi.

¶ CONVADARI, Laurentio in Amalthea, *Vadimonium denunciare, Vadimonio obſtringere.*

¶ CONVADIUM, ut *Contravadium*, Pignus, impignoratio, in Annal. Bened. tom. 3. p. 633. *Matrona quædam ... Dominis Fratribus Gauſmaro Saviniacenſis Monaſterii Abbati & Congregationi Monachorum ſub eo degenti, manſum unum in villa Scannatis, in Convadio, ſeu impignoratione dedit pro triginta ſolidis.*

¶ CONVALESCENTIA, Gall. *Convaleſcence*, Recreatio ab adverſa valetudine. Miracula B. Edmundi Archiep. apud Marten. tom. 3. Anecdot. col. 1889: *Lecto incubans & quaſi de Convaleſcentia jam deſperans.* Symmachus lib. 3. Epiſt. 11. *Jam mihi Convaleſcentiæ portus aperitur.*

¶ CONVALIDARE. Gloſſ. Gr. Lat. Στερεοποιῶ, *Conſolido, Convalido.*

CONVALLIA, *Convallia loca*, Convalles, apud Agrimenſores.

¶ CONVASARE, Furari. Janſſonius in Auctario ad Gloſſas Iſidori: *Convaſaſſem, Furaſſem, figuratum à colligendis vaſis.*

CONUCULA, Colus, Gallis *Quenouille*, Italis *Conocchia*, [Germanis *Kunckel.*] Gloſſ. Latino-Theotiſc. *Colus, Chunchla.* Lex Ripuar. tit. 59. §. 18. *Si ingenua Ripuaria ſervum Ripuarium ſecuta fuerit, & parentes ejus hoc contradicere voluerint, offeratur ei à Rege, ſeu à Comite, ſpatha & Conuchula. Quod ſi ſpatham acceperit, ſervum interficiat, ſi autem Conuculam, in ſervitio perſeveret.* [Tilius apud Eccardum habet *Comiculam*, male. Codex vero Gothan. *Conuglam*, & Codex Guelf. *Cuniculam*. Le Roman de la *Violette* MS.

Et beſche & Coloigne & fuſel
Leur apporta pour labourer.

Sermo eſt de Adamo & Eva pulſis è paradiſo.] Vide Steph. Baluzium ad Capitul. Reg. p. 996.

¶ CONVEARE, Convehere, adducere, Gall. *Conduire, Amener*, apud Rymer. to. 12. p. 471. *Diverſas herneſias in hoc regnum noſtrum Angliæ pro viagio noſtro afferre & Conveare poſſit.* Vide *Conviare.*

CONVENANZERIUS, ex Italico *Convenenza*, Pactum, in Charta Longobardica, apud Ughellum tom. 7. Ital. ſacræ pag. 566. *Convenanzeriis ſuis Convenanzam dare judicavit.*

¶ CONVENCIONARE, ut infra *Convenire*, Per pactum promittere. Conventio Henrici Regis Angliæ & Willelmi Regis Scotiæ, in libro nigro Scaccarii pag. 39. *Præterea, Epiſcopi, Comites & Barones Convencionaverunt domino Regi & Henrico filio ſuo, quod &c.*

¶ CONVENENSA, Italis *Convenenza*, ut in *Convenanzerius* jam dictum eſt, Conventio, qua candidatis ſuis Albigenſes promittebant ſeſe eis *Conſolamentum* præſtituros. Erat hæc veluti ſecunda initiatio ad profana ſectæ myſteria. Prima vocabatur *Adoratio*, tertia *Conſolamentum*. Adorationis ritum habemus Lib. ſentent. Inquiſit. Toloſan. pag. 13. & ſeqq. *Vidit Hæreticos pluries & in pluribus locis, & adoravit eos, flectendo genua ter, inclinando ſe profunde coram eis, & dicendo ter, Benedicite.* Iſta autem Adoratio iterabatur toties quoties. De Convenenſa ibidem his verbis: *Item fecit pactum Hæreticis, quod ipſi vocant la Convenenſa, quod reciperetur ab eis in fine ſuo ſecundum peſſimam eorum conſuetudinem.* Similia leguntur p. 220.

¶ CONVENENTIO, Pars alicui competens ex conventione. Charta Matthæi de Pariniaco pro Monachis S. Sulpicii apud Thomaſſerium Conſuetud. Bituric. p. 698. *Dant autem Conveneutiones in hæredibus qui naſcentur & qui ſunt in hominibus de Cellario.* Vide *Convenientia.*

¶ CONVENGUDA, Vox Catalana. Sacramentale Poncii factum Raimundo Comiti Barcin. in Appendice Marcæ Hiſp. col. 1122. *Non retinuerit integriter omnes illas convenientias, quas habet Convengu-*

das ad vos. Ibid. col. 1226. in Conventione ejusdem Raimundi cum Ermengado Comite Urgell. ann. 1064. *Quæ sunt Convengudas ad eum, &c.* de quibus pactum est & conventum.

CONVENIA. Tabularium S. Benigni ann. 679. apud Perardum pag. 8. *Si ego ipsa, aut ullus de hæredibus meis, vel qualibet alia opposita Convenia vel persona ... venire temptaverit, &c.* [An idem qui *Convena*?]

1. CONVENIENTIA, Pactum, Conventio, Contractus. Sicul. Flaccus de Condit. agror. *Omnes ex Convenientia terminos ponebant.* Idem: *Terminos autem Convenientia possessorum confirmabat.* Occurrit passim, in Capitul. an. 779. c. 16. Addit. 4. Capitul. c. 134. in Capitul. 1. an. 805. c. 16. in Capitul. Caroli C. tit. 1. c. 4. tit. 6. c. 14. tit. 75. c. 8. tit. 6. c. 11. tit. 26. c. 12. tit. 30. c. 1. in pacto Caroli & Henrici, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 12. §. 9. lib. 3. tit. 19. §. 1. apud Fredegar. in Chron. c. 187. Leonem Ost. lib. 1. c. 24. (al. 26.) lib. 2. cap. 6. 90. in Chron. Farfensi pag. 657. in Cloveshonensi cap. 29. apud Egbertum in Dialogo cap. 13. In Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 69. &c. Vide *Conniventia.*

Convenientia, Pars, quæ alicui in re quapiam ex pacto competit. Charta, seu Testamentum Rogerii Comitis Carcassonensis an. 1062. apud Catellum pag. 627. *Et dono ad ipsum Raimundum Convenientia de Comitatu Redensi, quæ habeo cum fratre meo Odone Comite, & cum filio suo Arnaldo, si Odo moriatur, & filio suo Arnaldo remaneat, ad te Raimundo ipsa Convenientia de ipso Comitatu, & alia Convenientia, quæ habeo cum fratre meo Odone de Castello de Corba, &c.* [Charta anni 1058. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Ruten. n. 2. *Donamus etiam ... comandam & Convenientiam, quam habemus in uno manso, quod nullus potest dare aut impignorare nisi nobis.*]

2. CONVENIENTIA, pro *Conniventia*, Consensus, in Concilio Vermensi an. 752. c. 4. & alibi sæpe.

¶ CONVENIENTIARIA Charta, Quæ complectitur *convenientiam* seu conventionem. Notitia quædam apud Stephanotium tom. 10. Fragm. Hist. MSS. pag. 122. *Quibus ipse dederat possidendum, partim pro dono Alcherii avunculi sui, partim quia erit ei propinquior, partim pro Charta Convenientiaria patrum.*

¶ CONVENIMENTUM, ut *Convenientia*, Pactum, vel etiam res pacto & conventione data. Charta Artaldi Archiep. Gratianop. tom. 4. Annal. Bened. pag. 732. col. 1. *Asserentes quoddam donum vel Convenimentum antiquitus Romanæ Ecclesiæ factum ab avo vel patre præfixi Ismidonis ipso confirmante & ab Ecclesia Romana, sibi esse conlatum, &c.* Transactio quædam in parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 147. *Si recuperare potuerimus in ipso Convenimento permanebimus.*

CONVENIRE, Per pactum vel conventionem promittere, stipulari. Charta Ildefonsi Regis Aragon. æræ 1218. *Promitto & Convenio, quod ero vobis bonus adjutor & defensor per bonam fidem, &c.* Occurrit ibi non semel, apud Marcam in Histor. Beneharn. lib. 6. c. 1. & 5. & in Chartis Hispanicis passim. Alia Aragonensis anno 1250. apud Diago in Hist. Regni Valentiæ lib. 7. c. 45. *Demas juro & Convengo, & otorgo que tendre totas estas convenientias, &c.* [Tabularium Calense p. 278. *Concedens eidem Procuratori suo plenariam & liberam potestatem ... Conveniendi, reconveniendi, excipiendi, replicandi, duplicandi, triplicandi, proponendi, &c.*]

CONVENIUM, Conventio. Charta Ildefonsi Regis Aragon. æræ 1218. *In eodem pacto atque Convenio:* in Foris Aragon. lib. 3. de Ordine cognit. [Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislin.

Et cil repont & si li jure
Qu'il la portera sans faille,
Pour ce qui du Convent ne faille.]

CONVENTARE, Convenire, conventum agere, apud Cæsarium Eysterbach. lib. 5. c. 22. [Et Solinum cap. 40. Tertulliano *Conventare* est *Frequenter venire.* In veteri autem Formula apud Muratorium Scriptor. Ital. tom. 1. part. 2. pag. 87. col. 1. A. *Conventare*, idem est ac Consentire, promittere, Gall. *Convenir*: *Petre, te appellat Martinus, quod ipse vendidit tibi unam suam casam, & Conventasti sibi dare centum solidos, & non dedisti nisi quinquaginta.*]

¶ CONVENTATUS, Doctor, ab Italico *Conventare*, Doctoris gradum in Academiis obtinere. Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 26. *Plures mittuntur ad scholas Bononiam ... de qua veniunt periti & docti in legibus decretalibus & medicina multi, & quidam in iis artibus Conventati.*

¶ CONVENTIALE Scriptum, Quod pacta continet & conventa. Flodoard. de S. Gondeberto Martyre tom. 3. April. pag. 620. *Unde Conventionale quoque scriptum digestum apud nos adhuc reservatur, utriusque partis assignatione roboratum.*

¶ 1. CONVENTICULA, Congregatio. Ordinatio Teuderici Abb. Campirotundi ann. 962. in Appendice Marcæ Hispan. col. 882. *Conventiculam Monachorum Christo Domino ibidem servientium aggregavit.*

¶ 2. CONVENTICULA, Conventio prava, pactum illicitum. Edictum Johannis I. Reg. Fr. to. 3. Ordin. p. 63. *Colligationes aut Conventiculas factas aut initas in castro & villa predictis, à viginti annis circa, totaliter & imperpetuum annullamus.* Archivum Castri Nannet. armar. K. cass. H. n. 25. *Articuli contra Episcopum Rhedonensem missi per illustriss. Ducem Britanniæ. Novissime sunt inventi aliqui alterius generis divinatores, qui affirmantes Ducem modernum parum esse victurum, induxerunt multos ad faciendum ligas & Conventiculas, ac etiam ad tractandum de capienda & maritanda denuo Ducissa in eventum mortis Ducis, & habendis fortilitiis Britanniæ ad manus suas, &c.*

CONVENTICULUM, de hæreticis proprie dicitur, ut in l. 10. & 20. Cod. Theod. de Hæret. in l. 4. & 5. eodem Cod. de His, qui super religione. Concilium Carthaginense IV. can. 71. *Conventicula hæreticorum, non Ecclesia, sed Conciliabula appellantur.* Ubi alii Cod. habent *Concilia diaboli.* Hugo Diensis Episcopus in Ep. ad Gregor. VII. PP. apud Hugonem Flaviniac. pag. 202. *Si pateretur uspiam, ubi posset, Conventicula, & quasi Concilia, (sic ea vocans) celebrare, &c.* Vide infra *Conventus* 5.

CONVENTIO. Jus feudale Saxonum cap. 7. §. 3. *Dominus potest duobus solum feudum conferre, uni possessionem, & alteri expectationem, quæ dicitur Conventio, si moriatur absque hærede feudali possessor.* Cap. 9. §. 4. *Si moriatur possessor, quia feudum Domino non vacavit, nisi forte Conventio facta fuerit, &c.*

¶ CONVENTIONALES Ecclesiæ, Collegiatæ. *Secundum Ecclesiarum consuetudinem Conventionalium volumus ordinari,* in Charta Fundationis Eccles. Collegiatæ B. M. de Mirabello, inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ.

CONVENTIONARE, Pactum, conventionem

inire, paciscendo convenire, promittere, pacisci. Radulfus de Diceto: *Omnes homines Scotiæ Conventionaverunt Regi, quod si, &c.* Matth. Paris: *Omnia, quæ Conventionavit Domino Regi.* Brompton. *Pro quibus Conventionavit illi Regi de terris Baronum Northumbriæ* 300. *marcas dare.* [Epistola Henrici Regis Angl. ad Ludovicum VII. Franc. Regem apud Duchesnium tom. 4. pag. 584. *Ego Henricus assecurabo Regi Francorum, sicut domino vitam suam & membra sua & terrenum honorem, si ipse mihi assecuraverit sicut homini & fideli suo vitam meam & membra mea & terras meas, quas mihi Conventionavit, de quibus homo suus sum.*]

¶ CONVENTIONES, f. Qui simul convenientes unam & eamdem componunt familiam. Charta an. 1239. pro fundatione Marciliaci prope Avalonem inter Instrum. tomi 4. Gall. Christ. col. 100. *Buretus & Maria ejus uxor dant circiter quindecim solidos, & duas familias hominum, scilicet Duranum de Marciliaco, Robertum Lathonum cum omnibus Conventionibus suis, suis hæredibus, successoribus eorumdem, & in posterum procreandis.*

¶ CONVENTIONES REGIÆ, Jurisdictio peculiaris Nemausi, ad instar jurisdictionis nundinarum Campaniæ & Briæ, ad mercatorum lites dirimendas, à Philippo III. Franc. Rege an. 1272. instituta: de ea consule D. *de Lauriere* to. 2. Ordinat. pag. 231. & 232.

¶ CONVENTIUNCULUM, ut *Conventiculum.* Vita B. Columbæ Reatinæ Maii to. 5. p. 379. * *Quem statim tota pestilentiæ Conventiuncula sinistra suggestione prævenerant.*

CONVENTORES, Partes, quæ invicem de re quapiam conveniunt, paciscuntur, in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 127.

¶ CONVENTUALIS, CONVENTUALITAS. Vide post *Conventus* 5.

1. CONVENTUS, Mallum, placitum publicum. Gloss. Lat. Gr. *Conventus*, Συνοδία, σύνοδος, ἀγορά, συνέλευσις, ἄθροισις. Lex Alemann. tit. 36. §. 1. *Conventus secundum antiquam consuetudinem fiat in omni Centena coram Comite, aut suo Misso, aut Centenario. Ipsum placitum fiat de sabbato in sabbatum, aut quali die Comes aut Centenarius voluerit, &c.* Vide *Campus Martii.*

2. CONVENTUS, Græcis, σύναξις, Ecclesia, ad quam conveniunt fideles. Concilium Agathense an. 506. can. 21. *Si quis extra parochias, in quibus legitimus est ordinariusque Conventus, oratorium in agro habere voluerit, reliquis festivitatibus, ut ibi Missas teneat propter fatigationem familiæ, justa ordinatione permittimus, &c.* Cæsarius Arelat. Serm. 12. *Quia vos ad audiendas lectiones divinas video ad Conventum Fratrum, vel ad Ecclesiam fideliter accurrere.*

3. CONVENTUS, Districtus, diœcesis Episcopi. Concilium Toletan. IV. can. 35. *Sicut diœcesim alienam tricennalis possessio tollit, ita territorii Conventum non adimit. Ideoque Basilicæ, quæ novæ conditæ fuerint, ad eum procul dubio Episcopum pertinebunt, cujus Conventus esse constiterit.* Vide Gratianum 16. q. 2. *Possessio.* 16. q. 3. *Sicut diœcesim*, & Burchardum l. 3. c. 147. Ubi *diœcesis* est Ecclesia parochiana; *Conventus* vero, diœcesis, seu districtus jurisdictionis Episcopalis. Adde can. 53. [Occurrit passim in Chronico Idatii.]

¶ 4. CONVENTUS, Conventum, pactum. Codex MS. S. Stephani Lemovic. inter Stephanotii Fragmenta MSS. tom. 1. pag. 12. *Petrus de Vernolio in manu Iterii Episcopi & Canonicorum Lemovic. Præposituram Quadriviensis Ecclesiæ propter* DCCCLX. *solidos in vadimonio concessit. Post ejus mortem Katardus Vicarius filiam supradicti Petri accipiens in uxorem, similiter & eamdem Præposituram S. Stephani Canonicis in vadimonium concessit, & ab iis plus accipiens* CCCXXX. *sol. eo pacto ut Conventum, quem Petrus iis fecerat, idem ipse & uxor sua fecerunt.*

5. CONVENTUS, Collegium Monachorum. Ebrardus in Græcismo cap. 12.

Est Monachorum Conventus, nec non Monachorum,
Vel diversorum collectio discipulorum.
Sed Conventiculum dicas pietate carentum.

Ordericus Vitalis l. 5. p. 542. *Ut greges duum Cœnobiorum permitterent adunari, Deique ad laudem sub uno Abbate, & sub una Regula unum Conventum effici.* Lib. 3. p. 480. *Dum Uticense Cœnobium aucto Conventu* 40. *Monachorum gloriose corroboraretur.*

CONVENTUS, Locus, seu Camera, ubi conveniunt Monachi, de rebus suis invicem deliberaturi. Chronicon Fontanell. cap. 16. *Jussit præterea aliam condere domum juxta absidam Basilicæ S. Petri .... quam Conventus, sive Curiæ, quæ Græce Boleutirion dicitur, nomine appellari placuit, propter quod consilium in ea de qualibet re perquirentes convenire fratres soliti sunt.* Chronicon Lobiense pag. 635. *Locum Conventus, quo videlicet ad sedendum & legendum Fratres conveniunt, decentiori opere ... adimplevit.* Chronicon Trudon. lib. 6. pag. 401. 402. *Per eum locum, quem tunc appellabamus, & nunc habemus, Conventum.*

¶ CONVENTUS CLAUSTRI, Latus peristylii, Gall. *Côté de cloître.* Rituale MS. Eccles. Cathedr. S. Stephani Tolos. *Et statim fit processio, ut sequitur, per claustrum pro omnibus fidelibus defunctis cum Responsorio,* Libera me Domine, *eundo ad S. Jacobum, transeundo per primum Conventum Claustri... Postea exitur de Ecclesia S. Jacobi, & transeundo per quartum Conventum Claustri itur ad Ecclesiam magnam. Et post in primo Conventu .... Cantores incipiunt... deinde revertitur ad quartum Conventum, &c.*

CONVENTUM TENERE dicitur, qui primus occurrit inter Monachos, absente Abbate vel Priore in Officiis divinis, vel in Refectorio, in libro Ordinis S. Victoris Parisiens. c. 27. & in libro Usuum Ord. Cisterciensis c. 81.

CONVENTUALES FRATRES, Monachi, qui collegialiter in *Conventibus vivunt.* Matth. Paris an. 1233. *Rex Angliæ Henricus quamdam decentem Ecclesiam & congregationem Conventuali sufficientem... fabricavit.* Vide Waddingum in Annalib. Minor. an. 1352. num. 18. & an. 1375. n. 44.

¶ CONVENTUALIS ECCLESIA, Prioratus Canonicorum Regularium. Instrum. anni 1484. in Formulari Anglic. Thomæ *Madox* p. 70. *Dilecto nobis in Christo Fratri Willelmo Cokk Canonico Regulari Prioratus sive Ecclesiæ Conventualis de Erdebury, in Priorem dicti Prioratus sive Eccl. Conventualis, per mortem bonæ memoriæ Fratris Thomæ Hay ultimi Prioris ibidem, vacantis, per Conventum præfatæ Eccl. Conventualis, quasi per inspirationem divinam canonice electo, Salutem in Domino.*

¶ CONVENTUALIS LOCUS, in Statutis Ordinis Cluniac. MSS. Monasterium in quo sunt Monachi numero sufficientes ad omnes Ordinis regulas rite observandas; *non Conventualis* autem, in quo præ minori Monachorum numero constitutiones omnes non possunt observari: *Item, quod in omnibus Locis Conventualibus Ordinis in honore B. M. Virginis cantetur à modo post Completorium alta voce & cum nota,* Salve Regina, *vel alia Antiphona de eadem. Id idem si bono modo possit fieri in aliis Locis non Conventualibus,*

tualibus, fiat. Paulo post: *Item, quod in Abbatiis & in quinque principalibus Prioratibus, & in aliis Locis Conventualibus dicti Ordinis, ubi in vigilia Paschæ Cereus benedicitur, & tabula Cerei scribitur anni regiminis cujuslibet Abbatis, Cluniacenses ponantur de cetero & scribantur.* Hac notione etiamnum dicimus *Prieuré Conventuel, Prieuré simple.*

¶ CONVENTUALITAS, Societas religiosa, Gall. *Conventualité.* Occurrit in Bullis Pauli III. Papæ pro sæcularizatione Monasteriorum Insulæ Barbaræ & Vezeliacensis; necnon in Bullario Carmelit. pag. 419. col. 1. &c.

¶ CONVENTUALITER VIVERE, in eodem Bullario pag. 220. col. 2.

¶ CONVENUSTARE, *Adornare*, in Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

¶ CONVERRA, *Commune auxilium, subsidium.* Glossar. Joannis Lidii ad calcem operum Nicolai de Clemangis.

¶ CONVERSA, Monacha. Mortilogium B. M. Andegav. IV. *Non. Junii obiit Domina Ermengardis Britanniæ Conversa. Nonis Febr. ob. Adenor Vicecomitissa Consoror nostra.* .. VIII. *Idus Dec. ob. Lucia de Castro-Brientii Deo sacrata, & Agata de Vitreio Conversa & Monacha.*

CONVERSÆ, Mulieres, quæ à prava & dissoluta vita ad meliorem transeunt, vulgo nostris, *Converties.* Honorius Augustod. lib. 2. Gemmæ animæ cap. 242. *Conversæ, quæ eundem habitum* (ac viduæ) *gerunt, à Maria Magdalena formam sumpserunt.* Iis vero recludendis binæ olim exstitere domus Constantinopoli, prior à Justiniano M. exstructa, cui Μετανοίας, ὁμωνύμως τῷ ἔργῳ, seu *Pœnitentiæ* nomen imposuit, ut auctor est Procopius lib. 1. de Ædif. Justin. altera quam τὴν νέαν Μετάνοιαν vocat Theophanes anno 1. Heraclii, nostris, *Maison des Repenties.* De utraque pluribus agimus in nostra Constantinopoli Christiana.

CONVERSA UXOR, Quæ cum mariti consensu Deo se dedicavit, in Concilio Arelat. II. c. 3.

¶ CONVERSABILIS, Comis, facilis, quocum familiariter uti licet. Goclen. in Lexico Philos. pag. 297.

CONVERSARE, Vitam religiosam seu monachicam profiteri. Charta Pipini Majoris Domus apud Doubletum lib. 3. p. 693. *Ipsi Monachi de ipso sancto Cœnobio, qui in ipsa sancta casa Conversare, vel vitam degere videntur.* Marculfus lib. 2. form. 48. *Supplicaturia pro eo qui in Monasterio Conversare desiderat.*

CONVERSARI, Eadem notione. Lex Aleman. tit. 15. *Monachus qui sub Regula in Monasterio Conversatus fuerit.* S. Bernardus in Apol. de Vita & morib. Relig. c. 3. *An forte qui juxta alium ordinem Conversari videor, propterea huic suspectus habeor.* Et cap. 8. *Sic Patres in Ægypto Conversati sunt?*

CONVERSATIO, Monachismus, vita monachica. Rathbertus Monachus de Casibus S. Galli cap. 5. *Cum Conversatione habitum mutavit, & tunc demum monachicis indutus vestimentis susceptus... Abbas est ordinatus.* Epistola Dagoberti Regis in Vita S. Desiderii Cadurc. Episcopi cap. 7. *Sub habitu sæculari Christi militem agere, ac mores angelicos & sacerdotalem Conversationem habere. Sanctæ Conversationis fundamenta jacere*, apud S. Hieron. in Epist. 8. ad Lætam. *Sanctæ Conversationis habitum tradere*, apud Gregorium Magnum lib. 2. Dial. c. 1. *In sancta Conversatione permanere*, apud Petrum Damian. de Vita S. Romualdi cap. 15. *Habitus sanctæ Conversationis*, apud eumdem lib. de Perfect. Monachor. cap. 15. Vide Bedam in Vita S. Cuthberti c. 28. Ordericum Vitalem p. 477. 518. S. Anselmum lib. 1. Epist. 13. &c.

CONVERSATIO, interdum vox generica, pro quorumvis vivendi ratione. Gloss. Lat. Græc. *Conversatio*, ἀναστροφὴ, διαγωγὴ, βίος. S. Hieronymus lib. 1. in Ruffinum cap. 3. *Eo quod te dicerent cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea Conversatione jactitare.* Adde Epist. 4. 24. S. Valerianus Cemelenensis lib. de Bono disciplinæ: *In hoc solum constat Conversationis nostræ ratio, ut boni simus.* Heitto Episcop. Basileensis in Visione Vuettini Monachi Augiensis num. 9. *Quam terribilem vero sententiam de Conversatione Comitum intulerit, quis enarrare sufficiat?* Vide Capitul. 2. an. 811. c. 1. Capitul. 5. Caroli M. incerti anni c. 1. 2. &c.

CONVERSATIO, CONVERSATIO PUBLICA, Usus publicus, proprie de moneta, *Cours de la monnoie*, in Cod. Theod. l. 1. de Conlat. æris, l. 2. Si quis pecun. consl. & l. 3. de Suariis.

¶ CONVERSIM, Perperam, præpostere. Epistola Godehardi Abbatis Tegernsensis ad Theodulum Episc. apud Mabill. Analect. tom. 4. pag. 350. *Neque omnes Christiani Christiani sunt, neque omnes viri viri sunt, nec omnes Monachi Monachi sunt. Christiani tamen isti sunt & Monachi. Sed hæc Conversim volumus, sed non possumus; nitimur, sed infirmamur.*

CONVERSIO, CONVERSUS, CONVERTI, voces de vitæ monasticæ professione usurpatæ.

CONVERTI, dicitur, qui Monachus fit. Gregorius Magn. lib. 2. Ind. 11. Epist. 6. *In qua lege continetur, ut nulli qui in manu signatus est, Converti liceat.* Idem lib. 7. Epist. 11. *Ne militiæ, vel rationibus publicis obligati ad Ecclesiasticum habitum veniant, vel in Monasteriis Convertantur.*

CONVERSI, Monachi. Concilium Aurelianense I. can. 2. *Monachus in Monasterio Conversus.* Salvianus lib. 4. ad Ecclesiam Cathol. *Et licet de Conversorum venerabili choro esse videaris, licet religionem vestibus simules, &c.* Exstat Isid. liber *de Conversis* id est, Monachis. Conversi autem proprie dicebantur qui à sæculari vita, quam aliquandiu professi fuerant, vitam monachicam amplectebantur, & ad morum conversionem veniebant: differebantque ii à *Nutritis*, qui scilicet ab infantia in Monasteriis enutriti eamdem vitam amplexati erant. Ita enim *Conversi* intelligendi apud Anselmum l. Similit. c. 78. non vero ii, quos *Fratres Conversos* dicimus, ut vult Haëftenus, [& alibi non semel, ut fuse probat Mabillonius in Præfat. in Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. num. 21. & in Notis ad Vitam S. Erminonis Abb. Laubiensis eodem tom. pag. 565.]

CONVERSIO, Monachismus. Beda lib. 4. Hist. Eccl. cap. 5. *Monachi in ea permaneant obedientia, quam rem tempore suæ Conversionis promiserunt.* Capitula Caroli Magni l. 1. cap. 63. in Lemmate: *De Conversione liberi hominis. Ad Conversionem venire*, pro Monachicam vitam amplecti, in Regula S. Benedicti cap. 4. apud Petrum Venerab. lib. 1. de Miracul. cap. 4. in Chron. Fontanell. cap. 4. apud Ordericum Vital. lib. 3. pag. 477. in Chronico S. Benigni pag. 402. 415. 416. 419. in Orig. Murens. Monast. pag. 40. 48. in Vita S. Hermelandi n. 5. &c. Formula promissionis monachalis: *Ego promitto stabilitatem & Conversionem morum meorum.* Vide Filesacum lib. 1. Selector. pag. 161.

CONVERSIO dicitur præterea de iis qui abjurandæ vitæ sæcularis proposito facto, ad strictius vitæ genus pervenire student. Ita in Concilio Arausi-

cano I. can. 22. Arelat. II. can. 43. & Agath. can. 16. statuitur, *non ordinandos Diacones conjugatos, nisi prius Conversionis proposito professi fuerint castitatem.* Idem de Presbyteris conjugatis statuitur in eodem Concilio Arelat. II. can. 2. de Episcopis & Presbyteris qui de laicali statu ad eas dignitates provehuntur, in Concilio Arelat. IV. can. 1. & 2. in Epistola Felicis IV. PP. ad Cæsarium Arelat. in Concil. Aurel. III. c. 6. Aurel. V. c. 9. & Cabilonensi c. 5. in quibus requiritur annalis conversio. De viduis vero & puellis quæ ad propositum servandæ in posterum castitatis aspirant, vide Epaonense c. 21. & Aurel. V. c. 19. præterea Filesacum lib. 1. Selector. pag. 162.

Conversi, in Monasteriis, dicuntur laïci Monachi, laïcis exercitiis & Monachorum obsequiis addicti, vulgo *Freres Convers.* Sic autem appellati quod primitus viri laïci pietatis, seu etiam quærendi victus gratia Monasteriis totos se darent, offerrent, & addicerent, operam suam locantes ad vitam suam: unde & *Laïci*, & *Oblati*, & *Donati*, sæpe dicti leguntur, ut suis locis docemus. *Conversi, qui Monachi non sunt*, in Epistola Innocentii II. PP. to. 10. Spicilegii Acheriani. Guigo in Vita S. Hugonis Episcopi Gratianop. n. 11. *Duos Laïcos, quos appellamus Conversos.* Vide eumdem in Statutis Cartusiensib. c. 78. & Statuta antiqua ejusd. Ord. 2. part. cap. 26. §. 3. [Acta S. Hamonis Monachi Savigneii MSS. *In prædicta Savigneii Abbatia non solum Monachi, sed etiam Laïci quos Conversos nuncupant, sub habitu religionis Deo deserviunt. His autem Monachus aliquis præficitur, qui sapientiæ doctrina & religionis prærogativa præpollere cognoscitur. Eo ipso tempore quo eis S. Hamo præerat, accidit plures ex illis propositum relinquentes ad sæculum redire, & stivam, quam tenere videbantur, dimittere.* Charta an. 1313. inter Instrum. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 201. *Dignum duximus ordinandum, quod deinceps in Prioratu nostro prædicto* (S. Fiacrii) *novem fratres Monachi, de gremio tamen Monasterii nostri* (S. Faronis) *ibidem divinis obsequiis mancipati; & una cum iis unus Conversus & una Conversa, qui eorum insistent obsequiis, sub habitu regulari per Priorem, qui denarium numerum faciet, &c.* In Tabulario Calensi ab initio ad pag. 92. plurimi memorantur *Fratres Conversi*, modo ut testes, modo ut procuratores hujus Monasterii, ac speciatim pag. 92. in Litteris P. Episc. Meld. an. 1240. pag. 114. in Sententia arbitrali Johannis Episc. Trecensis an. 1269. & pag. 129. in Charta anni 1221.] Heloissa Abbatissa Paraclet. *Religionis erat de cultu terrarum & labore proprio vivere; sed quia ex debilitate non possumus, admittimus Conversos & Conversas, ut quæ per nos administrari non permittit rigor religionis, per eos adimpleatur.* Raymund. Ordin. FF. Prædicat. in Summula:

Si fugit ex claustro laïcus Conversus, & inde
Duxerit uxorem, cum crimen constat ab isto,
Hæc eat, & repetat correctus apostata claustrum,
Si fuerit sua nota professio: conjugium stet,
Si nullam fecit: tamen illos æqua voluntas
Separat; ut caste vivant injungitur istis.

[Statuta Cisterc. an. 1275. apud Marten. to. 4. col. 1446. *Ordinat & definit Capitulum generale, quod Conversi nostri Ordinis in Provincia & Wasconia & ultra, non Conversi, sed Fratres nominentur, eo quod nomen illud in dictis provinciis abominabile habeatur propter hæreticam pravitatem.*] Vide Institutiones Capit. Gener. Cistercens. distinct. 14. & Haeftenum l. 3. Disquisit. Monastic. tract. 1. disquisit. 8.

Conversus ad Succurendum, [Qui urgente mortis periculo *Conversi* vestem induit.] Necrologium Monast. S. Petri Remensis: xii. *Kl. Febr. Margareta Chauchons Conversa ad succurrendum.* Vide *Monachus ad succurrendum.*

Converso s præterea vulgo appellabant qui à Judaïca vel Mahumetana superstitione ad religionem Christianam convertebantur. Narrant Matthæus Paris & Matthæus Westmonasteriensis sub an. 1233. Henricum III. Anglorum Regem exstruxisse Londini *Domum Conversorum* pro errorem Judaïcum relinquentibus, *in qua ii sub honesta vivendi regula certum haberent in tota vita sua domicilium, tutum refugium, & sufficiens vitæ sustentamentum.* Istius domus meminit rursum Paris. anno 1244. pag. 436. quam quidem, expulsis postmodum Judæis Edwardus III. anno regni sui 51. in Scriniorum custodiam commutavit, ut auctor est Spelmannus. [Historia Bertrandi *du Guesclin* pag. 5. *Entretandiz entra leenz une Converse qui Juifve avoit esté, &c.*]

Ejusmodi Conversis victum & vestitum primo conferebant Reges, verum cum iis impensis ob ingruentia bella sufficere minime possent, eorumque numerus sat magnus esset, in Abbatias & Monasteria singulatim illos amandabant, à quibus victus necessaria perciperent, quod potissimum ex Guil. Prynneo in Libertatib. Eccl. Angl. tom. 3. pag. 835. & sequentibus docemur, ubi nomina Conversorum, & uxorum interdum, ut & Monasteriorum quibus alendi tradebantur, recensentur.

Ejusmodi in Gallia *Conversorum*, qui ex partibus ultramarinis adducebantur, cum è Judæis, tum è Mahumetanis, frequens occurrit mentio in Computis Baillivorum Franciæ: verbi gratia in Computo ann. 1233. *Pro expensis Conversorum de partibus transmarinis* 108. *sol.* 6. *den.* In alio an. 1302. *Philippotus Conversus filiolus Regis pro roba pro medio* 30. *sol.* In alio 1333. *Philippus filiolus Regis* 8. *den. per diem & pro roba pro med.* 30. *sol. Isabella Conversa filiola Reginæ Angliæ* 3. *denar. per diem. Hugueninus Conversus filiolus Hugonis Ducis Burgundiæ den. per diem.* In aliis Computis, vulgo sub *Baptizatorum* appellatione recensentur, ex quibus percipimus Reges & Magnates istorum Conversorum in Baptismo fuisse patrinos, iisque certos attributos reditus ad victum & vestitum, quos *Bursam Baptizatorum* appellat aliud Computum anni 1285. De Baptizatis istis habetur istud Arestum datum in octavis Nativitatis B. M. an. 1260. *Placuit Domino Regi quod Majores bonarum villarum habeant justitiam de Baptizatis in villis suis manentibus, quando delinquunt, in iis tamen in quibus justitia pertinet ad ipsos.* Vide Matth. Westmonast. ann. 1254. & Notas nostras ad Joinvillam p. 112.

Conversus. In Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo, occurrit crebrius quidam *Guigo Conversus*, fere semper primus in subscriptionibus Chartarum ejusdem Episcopi. Habentur etiam ejusd. Guigonis literæ aliquot. At fol. 86. idem Guigo dicitur *Conversus Episcopi*, hacce ratione: *Inde sunt testes videntes & audientes Guigo Conversus Episcopi, in cujus manu hæc donatio sive laudatio facta fuit, & Petrus Presbyter, &c.* [In placito Hugonis II. Episc. Gratianop. ann. 1130. ex Tabulario ejusd. Ecclesiæ nominatur inter testes, qui subscripsere, *Thedebertus Conversus Episcopi.* Quibus in locis *Conversus*, ut suspicor, sic dictus est Administrator bonorum Episcopi,

ad instar *Conversorum Monachorum*, qui sæpius erant Monasterii bonorum Administratores.]

CONVERTERE, Ad conversionem venire, seu vitam monachicam amplecti. Vetus Charta ex Tabulario Ecclesiæ Gratianop. *Quia ingredientibus Monasterium Convertendi gratia ulterius nulla sit testandi licentia, sed res eorum ejusdem Monasterii juris fiant, aperta legis definitione decretum est, &c.*

¶ CONVERTIBILIS, Qui converti potest seu mutari. Concil. Tolet. I. *Si quis dixerit vel crediderit Deitatem Christi Convertibilem esse vel passibilem, anathema sit.*

¶ CONVERTILITAS, *Conversio.* Papias MS. & Glossar. Sangerman. MS. num. 501. necnon Laurentius in Amalthea.

¶ CONVESCERE, Una vesci, to. 2. Concil. Hispan. p. 684. *Convescens*, in Actis Apost. cap. 1.

¶ CONUGLA. Vide *Conucula.*

CONVIARE, Comitari, ire cum aliquo. Anastasius in S. Zacharia PP. *Ipsa vero nubes cum eis usque ad Basilicam S. Apollinaris .... tegendo Conviavit.* Infra: *Rex egressus .... eidem sancto viro Conviatus eum deduxit.* Vide Theodor. Campedon. de S. Magno cap. 16. 19. 21. Chronic. Besuense p. 574. Consecration. Lamberti Episcopi Atrebat. to. 5. Spicilegii Acheriani p. 544. Vitam S. Deicoli n. 15. Petrum Damianum lib. 1. Epist. 10. & alibi non semel, &c.

CONVIATOR, Comes itineris, comperegrinans. Anastasius in S. Zacharia PP. *Cum suis Sacerdotibus & Clero Conviatoribus, &c.* Ubi perperam editum, *cum viatoribus.* Occurrit præterea in Chronico Augustensi ann. 1101.

¶ CONVIATES, Eadem notione. Miracula S. Henrici Imp. tom. 3. Julii p. 767. *Mulier quædam non solum incessu privata, sed & totius corporis miserabili specie deformis & distorta, à Conviatibus vehiculo trahebatur.*

CONVICANEUS, Ejusdem vici ac parœciæ. Orig. Murensis Monasterii p. 42. *Populus autem istic vadit ad condictum Episcopi, quo & cæteri ejus Convicanei vadunt... ibique Ecclesiasticum jus audiat.* [*Concives & Convicanei*, in Chron. Cornelii *Zantfliet*, apud Marten. to. 5. Ampliss. Collect. col. 443.]

¶ CONVICINALIS, Vicinus, Gall. *Voisin*, in Actis S. Isidori Agricolæ n. 4.

¶ CONVICINIUM, Vicinia, Gall. *Voisinage*, in Actis SS. April. to. 3. pag. 886. 915. & Maii to. 7. pag. 176.

¶ CONVIGUITAS. Gregorius Monachus in Chronico Farfensi, apud Murator. to. 2. part. 2. col. 378. *Et ubicumque per bonorum hominum testimonium rei veritas inventa fuerit, neque hoc ulla difficultas impedit, statim hujus Monasterii pars recipiat justitiam suam, & ea tantum differantur quæ propter Conviguitatem diffiniri non possunt*; hoc est, si recte conjecto, propter æqualem contendentium vigorem, seu rationes & probationes æque verisimiles, adeo ut à quo veritas stet, non cognoscatur.

¶ CONVINCERE TERRAM SUAM, Apud judices eam esse suam comprobare. Leges Rotharis apud Muratorium to. 1. part. 2. p. 47. col. 2. *Si quis cassinam aut tectum alienum foris in curte, ubi viri non habitant, dum intentio est de terra, disturbaverit aut in terram jactaverit, & Terram suam, sicut Lex habet, Convincere non potuerit, restauret ipsam cassinam.*

CONVINCLA. Vide *Conjugla.*

¶ CONVINCULARE, Vinculis illigare, conjungere. Oratio sacra Ratbodi Episc. Noviomensis de Annunciatione an. 1081. in antiquo Lectionario Abbatiæ S. Eligii ejusd. urbis n. 3. pag. 29. *Dum vero eadem die, prout in nendo moris est mulieribus, filum saliva madefaceret, filum idem linguæ inhæsit, & utraque quasi Convinculata distorsit.* Vetera Monumenta Monasterii S. Victoris apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 245. *Nos ergo, Frater mi dilecte, quamvis non parva chaos disjungat intercapedo, tamen non solum carnis affinitate, verum etiam orationum in Christo devotione exopto Convinculari.*

CONVINERE. Apitius lib. 6. de Re culin. c. 6. *Et jus scissuris infundes, ut Convinet; & ubi Convinerit, assabis.* Ubi *Convinere*, est imbibere: at Humelbergius legit, *Combiberit.*

¶ CONVINNA. Vide *Covinus.*

¶ CONVIPERINUS, Una viperinus. Vide locum in *Impuderatus.*

¶ CONVIRGINALIS, Socia virginum. Acta SS. Junii to. 2. p. 973. de SS. Anastasio, Felice & Digna Virgine: *Hæc autem puella cum pro summa humilitate atque obedientia inter Convirginales ultimam se judicaret.*

CONVITARE, Invitare, unde nostris, *Convier.* Gregorius VII. PP. lib. 4. Ep. 22. *Volumus etiam ut fratrem nostrum Hugonem venerabilem Cluniacensem Abbatem tecum Synodo interesse ex nostra parte Convitare rogando & multum instando procures.* [Occurrit etiam in Miraculis S. Simonis to. 2. April. pag. 825.]

¶ CONVITATIO, Invitatio ad convivium. Statuta Massil. lib. 2. c. 7. §. 14. *Prohibemus ut nullus Notarius... recipiat... xenia vel dona, aut remunerationem, vel convivium seu Convitationem, &c.*

¶ CONVITATUS, Invitatus. Vita S. Zenobii Episc. Florentini to. 7. Maii p. 51. *Quodam die Convitatus in Cathedrali Ecclesia civitatis Florentinæ ad prædicandum.*

¶ CONVIVA, Invitator. Vita S. Canuti Regis auctore Alnotho Monacho tom. 3. Julii p. 137. *Et quibus jam Convivam pium persecutoribus traderes, advocabas.* Doctissimus Editor mallet legere *Invitatorem*, quod *Conviva* dicitur is qui invitatus est.

CONVIVÆ REGIS, Ex familia, ex domo Regia. *Ministri Regis*, nostris vulgo, *Officiers Commensaux de la Maison du Roy.* Gl. Gr. Lat. Συμβιωτὴς, *Conviva.* Ὁμόβιος, *Conviva.* Gl. Lat. Gr. *Convictor & Convivator*, συμβιωτὴς, συνεστιάτωρ. Ἐσϑίοντες τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως, in cap. 1. Danielis: seu ἀπολαύοντας τῆς τραπέζης τῆς βασιλικῆς, ut vertit Chrysostomus in hoc cap. Chronic. Alexandrin. ann. 13. Theodosii Junior. Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος Παυλῖνον ὡς φίλον, καὶ μεσαστάτλα τῶ γάμω, καὶ συναριστῶντα αὐτοῖς, ἐποίησεν διὰ πάσης ἄξιος ἐλθεῖν. Epitaph. Probi viri illustris:

Lætabar prius mensæ regalis honore,
Principis alloquio, Regis amicitia.

Lex Salica tit. 43. §. 6. *Si quis Romanum hominem Convivam Regis occiderit.* Lex Burgund. tit. 38. *Quicumque hospiti venienti tectum aut focum negaverit, 3. solidorum inlatione mulctetur: si Conviva Regis est, 6. sold. mulctæ nomine solvat.* Fortunatus de Conda Domestico:

Jussit & egregios inter residere penates
Convivam reddens proficiente gradu.

Jonas in Vita sancti Columbani cap. 24. *Tum unus è Convivis Chrodoaldus nomine, cujus conjux erat amita Theodeberti Regis.* Et cap. 18. *Vir nobilis Hagnericus Regis Theudeberti Conviva, vir sapiens & consiliis Regis gratus.* Adde Vitam S. Agili Abbatis. Vetus Scheda reperta in tumba S. Canuti Regis Daniæ an. 1582. apud Isaacum Pontanum l. 5. Hist. Danic. *Gloriosus Rex Protomartyr Dannorum*

Canutus pro zelo Christianæ religionis & justitiæ operibus, ut Christus, à proprio Conviva Blacone traditus, &c. Qui quidem Blaco in Versibus ibidem repertis, *Minister*, id est, Officialis domus Regiæ, Saxoni Grammatico lib. 11. *primam Regis familiaritatem adeptus* dicitur. Vide Ordericum Vital. p. 534. Proinde Convivæ Regis, ii sunt, *qui honore mensæ regalis aliis anteponuntur, quos participes mensæ suæ efficit*, ut est in Concilio Toletano XII. can. 3. & quos *divinis epulis adhiberi, & adorandi Principis facultatem* habuisse ait l. 1. Codic. Theod. de Comitib. & Tribun. scholar. ubi Jacobus Gotofredus plura congessit de honore mensæ Regiæ, ut & Bignonius ad Legem Salicam, Savaro ad l. 1. Epist. Sidonii, & alii. Charta Ottonis M. Imp. an. 962. & Henrici III. ann. 1045. apud Zyllesium: *Ipsi quoque quoties ad Regalem curiam venerint, de Regia mensa pascantur, & inter curiales & domesticos Regis & Reginæ qui regio cibo vescuntur, non infimi semper habeantur.* Vide Dessertat. 2. ad Joinvillam, [& Theodorum Marsilium ad Vespasianum Suetonii cap. 2.]

CONVIVA APOSTOLORUM, & MARTYRUM CONSORS, dicitur S. Thomas Cantuariensis Archiep. à Gervasio Dorobern. lib. de Combustione Dorobern. Eccl. pag. 1293.

¶ CONVIVALES DENARII, Qui cibariorum loco Canonicis distribuebantur certis diebus. Consuetudines MSS. Ecclesiæ Coloniensis è Bibliotheca Atrebatensi: *In vigilia Assumptionis B. Mariæ in anniversario Archiep. Reinaldi Convivales denarii à Camerario sic dividuntur. Majori Ecclesiæ dantur* xx. *sol. &* vi. *denar. ad S. Geneonem* x. *sol. &c.*

¶ CONVIVANTES, in Ecclesia Lugdunensi dicebantur Canonici, qui pro majoribus, quos percipiebant, redditibus, certum aliorum Canonicorum, Presbyterorum Clericorumque numerum excipiebant hospitio & mensa. Scriptum de fundatione Ecclesiæ Lugdunensis: *In Ecclesia Lugdunensi sunt viginti duo Canonici qui tenent hospitia, & quilibet ipsorum tres tam Presbyteros quam Clericos, & sunt nonnulli qui plures tenent, sub spe futuri præmii. Item sunt quindecim Canonici residentes qui non tenent hospitia, quia non habent* xxx. *lib. Viennenses in redditibus, sed comedunt cum aliis Convivantibus. Nam est consuetudo, quod nullus Canonicus debet tenere hospitium, quousque* xxx. *lib. Vienn. in redditibus fuerit assecutus; postquam vero eas assecutus fuerit debet tenere hospitium cum numero Clericorum, ut Convivantes prædicti; alias nihil perciperet alterius. Item sunt in dicta Ecclesia quatuor Capellani qui Custodes appellantur, & quilibet ipsorum percipit medietatem portionis, quam percipit Canonicus Convivans. Et quando fit divisio terrarum, & quando quis personatum obtinens percipit septem libras, Canonici Convivantes percipiunt quilibet quatuor libras, & simplices Canonici quinquaginta solidos.*

¶ CONVIVATIO, *Convivium*, συμπόσιον. Glossar. Lat. Græc.

¶ CONVIVATORIUM. Vide *Conviviarium*.

¶ CONVIVAX, ὁμόβιος. Gloss. Lat. Græc. Qui simul vivit. Vide *Conviva*.

¶ CONVIVIALIS, Convivalis, Pertinens ad convivium. Macrob. lib. 2. Satur. cap. 1. *Convivialis lætitia.*

CONVIVIARIUM & CONVIVATORIUM, *Locus ubi convivantur*, Ugutioni & Joanni de Janua.

CONVIVIUM, vulgo *Pastus, Droit de past*, cum tenens aut vassallus tenetur ex conditione feudi aut tenementi, domino *Convivium* semel aut pluries quotannis exhibere. Marculfus lib. 2. formul. 1. *Nullas functiones, vel exactiones, neque exquisita & lauta Convivia, neque gratiosa vel insidiosa munuscula ... de ipsa facultate penitus non requirantur.* Regularis concordia Monachorum Anglicæ nationis, apud Seldenum ad Eadmerum p. 150. *Potentibus vero non causa Convivandi, sed pro Monasterii utilitate atque defensione, quotiens expedierit, obviandi intra infraque Monasterium licentiam habent.* Charta S. Audomari Episcop. Tarvanensis apud Folcardum in Vita S. Bertini cap. 6: *Neque in agris ipsius Convivia ego, vel Pontifices successores nostri, vel Archidiaconus præparare non præsumant, &c.* Charta Henrici Regis Franciæ an. 1058. ex Tabular. Fossatensi f. 15. *Nec ullas molestias ullus suorum servis Dei inferre præsumat, nec Convivia sibi præparare jubeat.* Tabul. Ecclesiæ Cadurcensis: *Damus unum mansum qui vocatur Castinel, unum Convivium cum* 10. *Militibus, unum porcum optum, & alium vivum.* Ibidem: *Ego Rateiius de Belloforte concedo Convivium illud, quod accepi in pignore pro* 300. *sol. de Vicecomite de S. Cirico.* Charta Beatricis Abbatissæ B. Mariæ Suession. an. 1232. pro Communia Aisiaci: *Nos quitavimus dictis hominibus totam talliam, quam Ecclesia nostra consuevit accipere super eos, & 4. libras nigrorum, quas Ecclesiæ nostræ debebant de Conviviis & censamentis.* Vide *Prandium, Paratæ, Procuratio, Pastus, Cœnaticum.*

¶ CONVIVIUM RUFUM. Consuetud. MSS. Eccl. Coloniensis in Bibl. Atrebatensi: *Pondus panis de rufo Convivio.* A cibis dictum videtur.

A CONVIVIIS FIDELIUM EJICI, Excommunicari: neque enim licebat cum excommunicato communicare, nec cum eo cibum capere, ut est in Conc. Autisiod. c. 38. Concil. Andegav. can. 4. *Non solum à communione habeantur alieni, sed nec Conviviorum quidem admittantur esse participes.* Turon. I. cap. 8. *A communione Ecclesiæ, vel à Convivio fidelium extraneus habeatur.* Concil. Veneticum c. 3. *Non solum à communione divinorum Sacramentorum, sed etiam à Conviviis fidelium submovendos.* Ita passim in Conciliis Aurelian. I. can. 1. 3. 11. Epaonensi cap. 15. Arvern. c. 6. Lugdunensi II. c. 2. Parisiensi V. can. 13. &c.

CONVIVIA DEFUNCTORUM. Concilium Coyacense an. 1050. *Clerici & Laïci qui ad Convivia defunctorum venerint, sic panem defuncti comedant, ut aliquid boni pro ejus anima faciant; ad quæ tantum Convivia vocentur pauperes & debiles pro anima defuncti.* Vide *Parentalia*.

¶ CONVIVOLA. Janssonius in Auctario Glossar. Isidori: *Compotrix, Convivola, Coëbriosa.*

¶ CONVOCATOR, f. Is cui cura erat Canonicos *convocandi*, ubi id erat necessarium. Epitome Constitutionum Ecclesiæ Valentinæ tom. 4. Concil. Hispan. p. 191. *Si alicui fuerit capitulariter tradita possessio dignitatum, canonicatuum, aut præpositurarum Ecclesiæ, etiamsi postea in juribus suis succumbat, amittatve possessionem, nihilominus Scriba, Convocatores & Scholares & alii Ministri Ecclesiæ minime restituere teneantur id quod ratione sui præstiti officii in præfata possessione lucrati fuerunt & receperunt.*

¶ CONVOLVULUS, Dolor alvi, colica, Gallic. *Colique.* Medicina Salern. edit. 1622. p. 36. *Convolvulus etiam Latinis hoc malum nominatur à circumactione nimirum doloris.* Est autem *Convolvulus* vel *Convolvolus* Plinio, uti exponit Calepinus, Vermiculus minor erucâ, erodens pubescentes uvas, quem alii Volvocem appellant, à convolvendo, quia se involvit in pampino.

CONVOTUS, Conjuratus, *eodem voto astrictus, obligatus*, Festo, & Joanni de Janua. Gerardus Abbas Silvæ Majoris in Vita S. Adelardi c. 5. *Quatenus eum separent à latere Regis, firmantur Convoti, ut justitiam ulterius non habendo, defensorem Regnum amitteret, &c.*

¶ CONUMNUM. Vide *Covinus.*

¶ 1. CONUS, vel CONUM, Gall. *Coin*, Angulus seu cujuscumque rei extremitas angulosa. Chartularium S. Vandregisili to. 1. p. 684. *Ascendendo in recta linea versus campum de quatuor acris à Cono illius campi usque ad, &c.* Charta Hugonis de Chalancone an. 1313. in Chartul. S. Martini Pontisar. *A Cono seu bouto domus dicti Rectoris usque ad aliud Conum granchiæ & jardini de suo conquestu.* Charta Philippi Regis Francorum an. 1328. ex eodem Chartulario: *Domus sita in Cono vici de Bello-Burgo.* Vita B. Coletæ to. 1. Martii p. 588. *Cujus fasciæ seu mappæ Conos seu terminos duæ mulieres trahebant una hinc, altera illinc.* Joannis Iperii Chronicon S. Bertini apud Marten. to. 3. Anecd. col. 592. *Sepultus fuit in septemtrionali Cono claustri juxta introitum capituli.* Acta SS. Junii to. 1. p. 86. de S. Wistano: *Et caput Domini sui quassantes, cum capulo letale vulnus in Cono ejus infixit.* i. e. vertice.

2. CONUS, *Cuneus monetalis*, Coin. Leges Ethelredi Regis c. 36. *Eos etiam qui Conos faciunt in occultis, & vendunt falsariis pro pecunia, & incidunt monetam alterius mundam, &c.* Vide *Cuneus.*

¶ CONUS, *Instrumentum pistorium*, in Vocabulario Sussannæi.

¶ CONUSCUS, *Prehensus*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501.

¶ CONVULSIO, Abolitio, violatio, à *Convellere*, Abolere. Charta fundationis S. Mauritii Agaunensis in Maceriis Insulæ Barbaræ to. 1. pag. 32. *Videat ne quis violare hoc audeat, & iram omnipotentis Dei incurrat; & si tempus advenerit, quod Deus avertat, quod Convulsione aut disceptatione contra hæc agere tentaverit, &c.*

¶ CONZATURA CORIORUM, Coriorum suffitio, seu inspersio pulveris quercini cum inficiuntur coria. Ital. *Conzare*, Suffire, *Concia-corame*, Coriarius, Gall. *Tanneur*, *Corroieur.* Chronicon Richardi de S. Germano apud Murator. to. 7. col. 1030. *Jus coriorum pro Conzatura dimittitur in forma antiqua. Factum canapis omnino remittitur.*

¶ COODIBILIS, Qui omnibus odio est. Tertull. lib. 4. adv. Marc. συμμισούμενον, *id est Coodibilem.*

¶ COOPERATOR, Qui domos *Cooperit*, Gallice *Couvreur.* Polyptych. Fiscamn. ann. 1235. *Nicolaus de Monte tenet unum bordagium... & debet excubare grangiam & ministrare Cooperatori & Cementario & mondare grangiam.* Vide *Coopertor.*

¶ COOPERATOR EPISCOPI, Coadjutor, in Præfatione Rabani ad libellum de sacris Ordinibus.

¶ COOPERTA NAVIS, Superius tabulatum, Ital. *Coperta*, Gall. *Tillac.* Pluries occurrit in Statutis Massil. lib. 4. cap. 20.

COOPERTIO. Additamenta ad Matthæum Paris: *Inquiratur qui ceperint Coopertiones, ceppagia, & escaetas quercuum, sive aliarum arborum.* Ubi Watsius *Coopertiones* interpretatur, *capita sive ramos arborum succisarum.*

¶ COOPERTOR, ut *Cooperator.* Rymer. to. 9. pag. 40. col. 1. *Nullus Burgensis... aliquam domum... nisi cum tegulis vel sclatis de novo cooperiat sub pœna foris faciendi nobis domum istam & Coopertorem banniendi.*

COOPERTORIUM, Stragulum quo lectus insternitur, Κατακλείδιον in Chronico Alexandrino pag. 902. S. Augustinus in Psalm. 33. *Nolite interrogare stratos pretiosis vestibus lectos, & carnem multis divitiis obvolutam.* Vegetius l. 3. de Re veterin. *Calidis Coopertoriis involutus.* S. Bernardus de Vita & morib. religiosor. cap. 10. *An non posset dormiri nisi supra varium stratum, aut sub peregrino Coopertorio?* Vincentius Belvac. lib. 28. cap. 95. habet, *sub silvestri Coopertorio. Coopertorium matrinum*, & *Coopertorium de Alfanez*, in Testam. Arnoldi Ep. Tolos. Vide Statuta Ordinis *de Sempringham* p. 719. Petrus Cluniac. in Statutis Cluniac. cap. 17. *Nil se habere non parva piorum, eisque adhærentium multitudo putabat, nisi ex pilosis illis & condensis Numantinorum, hoc est, juxta modernos, Amorensium cattorum pellibus contexto multi pretii Coopertorio, lectus muniretur pariter & ornaretur.* Rotulus Cameræ Comput. Paris. à nobis laudatus ad Joinvillam pag. 66. *Pro scallatis radiatis & Tiretan. persia & viridi pro Coopertorio.* Ibidem: *Unum Coopertorium foratum de erminis Convertoirs Herminus*, in Poëm. *de Garin le Loherans.* Consule Notas nostras ad Joinvillam pag. 65.

COOPERTORIA inter vestes sacras, vel ministeria sacra, recensentur ab Anastasio in Sergio PP. *Hic fecit Coopertoria, vel vasa aurea & argentea plura per diversas Ecclesias ad usum & ornatum Ecclesiarum Christi.* Gregorius Turon. de Vitis Patrum. c. 8. *Dans Coopertorium Sarmaticum, quo altare Dominicum cum oblationibus tegeretur.* Ex mox: *Coopertorium vero, quia rarum est, non ponatur super munera altaris, quia non exinde plene tegitur mysterium Corporis Sanguinisque Dominici.* Decreta Stephani Regis Hungar. l. 2. cap. 34. *Vestimenta vero, corporalia, & Coopertoria Rex* (Ecclesiis) *provideat.* Vide *Palla* 2. & *Pallium* 2.

¶ COOPERTORIUM, Tectum. Computus anni 1202. apud D. *Brussel* to. 2. de Usu feudorum ad calcem pag. CLIV. col. 1. *Ad faciendum Coopertorium turris Exolduni*, XVIII. *l.*

COOPERTORIA EQUORUM, Quibus ii insternuntur. Vegetius lib. 3. Artis veterinariæ c. 77. *Animal calidis Coopertoriis involutum deambulet.* Κοπρητόριον, apud Codinum de Offic. cap. 3. n. 8. Vide *Sagum*, [& mox *Coopertorius.*]

COOPERTORIUM, Idem quod *Festum*, Culmen. Monasticum Anglic. to. 2. p. 813. *Concessi eisdem fragium, focalia & Coopertoria sufficientia in omnibus mariscis & communibus villæ, &c.*

COOPERTORIA. Fridericus II. lib. 2. de Arte venandi cap. 24. *Pennæ majores sunt recollectæ sub duabus, quæ dicuntur Coopertoria.* Cap. 48. *Pennas caudæ tenet recollectas sub duabus mediis superioribus, quæ duæ vocantur Coopercula.* Vide *Coopertum*, & Glossar. med. Græcit. in Καλυπτῆρες.

¶ COOPERTORIUM & COOPERTOREUM FERREUM, Species armaturæ qua corpus vel pars corporis tegitur, Gall. *Cuirasse.* Testamentum Bartholomæi de Lega apud Th. *Madox* Formularis Anglic. pag. 423. *Item G. nepoti suo loricam & Coopertoria ferrea & caligas ferreas.* Testam. Hengeromi de Budlees apud eumdem *Madox* pag. 424. *Item Coopertorea sua ferrea & unam loricam.*

¶ COOPERTORIUS, Qui facit equorum *Coopertoria* seu stragula. Statuta Avenion. *Sellerii & Coopertorii teneantur fideliter facere officium suum, & non apponantur in bardis, bardonibus, sellis & Coopertoriis nisi boriam & cotonum.*

1. COOPERTUM, vox forestarum, Gall. *le Couvert*, Dumetum, locus nempe in forestis, arbu-

ftis & dumetis confitus, ubi feræ latitare folent, cum venatores eas infectantur. Charta Joannis Regis Angl. de Foreftis apud Matth. Paris ann. 1215. *Unusquisque liber homo de cætero sine occasione faciat in bosco suo, vel in terra sua quam habet in foresta molendinum, vivarium, stagnum, marleram, fossatum vel terram arabilem, extra Coopertum in terra arabili.* Monaft. Anglic. to. 2. p. 318. *Et illum campum adhuc tenent ad voluntatem usque ad præsens tempus, qui est de propriis dominicis terris, & extra Coopertum forestæ.* Et to. 3. p. 236. *Habeant & teneant boscos prædictos cum venatione, vasto, & omnibus pertinentiis suis quibuscumque, tam infra Coopertum, quam extra, deafforestatos, liberos & quietos de foresta & placitis, foresta, &c.* Adde Fletam lib. 2. cap. 41. §. 2. 3.

COOPERTORIUM, Eadem notione. Leges foreftarum Scoticarum cap. 1. §. 1. *Inhibitum est... ne qui coopertorium silvarum intrent cum animalibus suis.*

¶ 2. COOPERTUM, Libri tegumentum, Gall. *Couverture.* Inventio linguæ S. Cataldi to. 2. Maii p. 576. *Invenies quemdam librum plumbeum subtus dictam crucem cum Coopertis plumbeis.* Vide *Copertum.*

¶ 1. COOPERTURA, Tectum ædificii, Gallic. *Couverture.* Chartularium S. Vandregifili tom. 1. p. 279. *Et debent dicti Johannes & Guillelma ejus mater managium dictorum Religiosorum existens apud Daregni bene, legitime & sufficienter retinere tam de Coopertura quam de clausura... Actum an. D. 1281.* *Coopertura tegularum* apud Th. *Madox* Formul. Anglic. pag. 145.

¶ COOPERTURA ARCÆ, Operculum, Gall. *Couvercle.* Miracula S. Eutropii to. 3. April. p. 738. *Et apprehensum tandem militem in quadam arca fortissima, cujus Coopertura erat de ære fortissimo, incluserunt.*

2. COOPERTURA, Prætextus, Italis *Covertura*, noftris *Couverture*, in Statutis Venetis an. 1242. lib. 1. cap. 5.

3. COOPERTURA, vox forenfis apud Anglos, Matrimonium, *Couverture.* Raftallus: *Coverture, est quant un home & un feme sont espousé ensemble: ita ut quod constante matrimonio de bonis uxoris disponit maritus, dicatur factum esse durant la Coverture, & le feme est appel un feme Couvert.* Statutum Henrici VI. Regis Angliæ an. 20. c. 9. *En quel Statut n'est mie mention fait, coment femes Dames de grande estate, per cause de lour Barons, Pieres de la terre, Convertes, ou soules, sçavoir Duchesses, Countesses ou Baronesses, seront mises à respondre, &c.* Vide Littletonem fect. 31. 380. 403. 559.

4. COOPERTURA, Stragulum, in Legibus Henrici I. Regis Angl. c. 82. [& in Statutis S. Claudii pag. 79.]

¶ COHOPERTURA. Garnifiones inventæ in caftro civitatis Carcaffon. an. 1294. v. *Cohoperture ferri equorum.* XXIII. *Cohoperture equorum de tela puncta.*

¶ COOPERTURÆ DIETA. Vide *Dieta* 4.

COOPERTUS MANSUS, qui alias *vestitus.* Charta Ermengardis Comitiffæ Ceritanenfis an. 893. *Et in aliis locis in rio Ferrario superiore mansos Coopertos, cum curtes, ortos &c.* Infra: *Videlicet omnes supra nominatis mansis, casis, casalibus, Coopertis, & discoopertis* (id eft, abfis) *quintanalibus, curtis, curtalibus, hortis, &c.*

¶ COOPPIDANUS, Concivis, Gall. *Concitoien.* Legitur in Tabular. Nantolii & apud Rymerum to. 8. pag. 273. col. 1.

¶ COORDINARE, Simul ordinare, decernere vel præfcribere, apud Albertinum Muffatum de Geftis Ital. tom. 10. Muratorii col. 729. *Interdum cum Spineta Lucensi Marchione in colloquia secreta... convenire, res novas tentare, Coordinare, &c.*

¶ COORS. Vide *Cortis.*

¶ COOSTRUM, *Est media pars septi transversi vel diaphragmatis.* Rochus *Le Baillif* in Dictionario Spagyrico.

COPA. Vide *Cupa.*

COPADIUM, Κοπάδιον. Papias: *Copadium, particula carnis, quod Græci Copadium dicunt.* Ita MS. habet pro *Copium* [feu *Copian*, ut alter MS. Bituric.] Apicius lib. 7. cap. 6. *In Copadiis jus album, Jus in Copadiis, Jus in elixa.* Pelagius in libello 4. num. 63. *Et accipiens Archiepiscopus unum Copadium, dedit juxta se recumbenti.* Gloffæ veteres: *Copadia*, κοπάδια. Gloff. Græc. Lat. τέμαχος, *Copadium, frustum.* Apophtegmata Patrum in Theophilo [n. 3. λέγων, ἰδὲ τοῦτο καλὸν κοπάδιον ἐστὶ, φάγε, Ἀββᾶ. *Ecce istud Copadium bonum est, manduca, Abba.* Hic agitur de carne vitulina.] Vide fupra in *Compadiatim.*

¶ COPAGIUM. Vide in *Cupa* 3.

¶ COPARE, Alligare, adnectere, Ital. *Copipare.* Charta Vifitationis Monaft. Caftrenfis an. 1261. ex Archivo S. Victoris Maffil. Armar. mixtorum Albienf. num. 53. *Helemosinarius faciat natas in claustro & capitulo & eas Copari & innitari ac etiam paleari in festivitatibus Natalis Domini, Pascha &c.*

¶ COPATOR MONETÆ, Qui fcindit monetas prohibitas, ut nemo deinceps iis utatur. Præceptum Johannis Franc. Regis an. 1353. apud *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. pag. 519. *Nostræ insuper intentionis existit, quod deinceps præfati fractores seu Copatores monetarum prædictarum hujusmodi officio nostro non possint uti, imo sint penitus revocati, nisi in casu quo monetæ prohibitæ extra regnum portarentur, literis in contrarium impetratis subrepticiis vel impetrandis non obstantibus quibuscumque.* Ibidem dicuntur *Scisores monetarum.* Aliud Præceptum ejufdem Regis an. 1355. Ordinat. tom. 3. pag. 27. *Item, que nous avons osté & rappellé, ostons & rappellons tous Coupeurs de monnoyes; mais toutes voyes nous pourverrons par bon conseil comment nulles autres monnoyes que les nostres n'ayent cours en nostre Royaume & que le billon ne soit porté hors de nostre Royaume.* Ibid. pag. 113. Litteris an. 1356. *Tollentur Copatores monetarum qui pocius dici possunt depredatores.* De iis monetarum *Copatoribus*, *Scisoribus*, vel potius *Scissoribus* fic continuator Chron. Guillelmi de Nangis ad an. 1346. apud Acherium to. 11. Spicil. p. 803. *Tunc etiam & deinceps & antea superscindebantur floreni propter novas monetas, quæ noviter fiebant; & super quos inveniebantur aliæ monetæ quam illæ, quæ erant noviter factæ, sine misericordia scindebantur, & adhuc illi cujus erant, tradebant salarium non voluntarium Scindentibus pro labore, & tunc oportebat tales pecunias tradere camsoribus cum damno non modicæ quantitatis.*

¶ COPECIA, COPICIA, Silva cædua, Gall. *Bois taillis.* Angl. *Coppis.* Charta Henrici Dawbeni Militis apud *Madox* Formul. Anglic. p. 215. *Sciatis me... concessisse... præfato Thomæ Arundell omnes illas quinque Copecias bosci & bosca meæ existentia in Crachill... quarum una prædictarum Copiciarum vocatur Overekyll Copys, secunda vocatur Feyroke Copys, tertia &c. super & in quibus prædictæ quinque Copiciæ bosci & boscum prædictum crescunt & stant.*

¶ COPEIZ vel COPPEIZ, ut habet MS. Coiflin. Eadem notione, feu filva cædua recens fuccifa. Charta Guidonis Archiep. Bituric. ann. 1279. apud Thomafferium in Biturig. pag. 113. *Si in*

illa foresta essent Copeiz, animalia sua in dictis Copeiz non possent pascere . . . solvent emendam, scilicet quinque solidos Paris. pro omnibus animalibus cujuslibet hospitii in dictis Copeiz sive arseiz inventis.

¶ COPERCHIUM, Operculum, Ital. *Coperchio.* Acta SS. Junii to. 1. p. 367. de B. Andrea Hispellate: *Crucibus tribus laminarum ferri à parte superiori in Coperchio d. capsæ.*

¶ COPERTA, Tabulatum navigii, Ital. *Coperta.* Informationes Civitatis Massil. de passagio transmarino è MS. Sangerman. *Hec sunt mensure navium de tribus Copertis. . . Prima & infima Coperta &c.*

¶ Coperta, Operculum. Acta SS. Maii tom. 4. pag. 623. de B. Augustino Novello: *Vidi duos libros in quarto folio, alterum in charta pecudina cum Copertis ligneis.*

¶ COPERTARIA Equorum, Quibus equi insternuntur, in Histor. Dalphin. to. 2. pag. 280. Vide *Coopertoria equorum.*

¶ Coperteria pro Capite, Quibus caput tegitur, ibidem. Locum vide in *Cappula.*

¶ COPETIUM, f. pro *Capetium* vel *Capetum*, de quo supra. Statuta Equitum Theuton. art. 72. apud Duellium lib. 2. Miscell. pag. 59. *Frater qui gerit vicem Magistri potest deferre vexillum & Copetia, & magnum tentorium & alia quibus eum constat indigere.*

¶ COPHA, Tegmen capitis. Vide *Cuphia.*

¶ COPHANUS, Cophinus seu sporta major, quæ solet terra oppleri ad munimentum, Gall. *Gabion.* Marchisii Annal. Genuens. apud Murator. tom. 6. col. 425. *Insuper Cophanum unum plenum lapidibus & muratum ante faucem Vintimilii pro ipsa claudenda demersit.*

¶ COPHIA, Tegmen capitis. Vide *Cuphia.*

COPHINUS, Corbis qua terra portatur, apud Vegetium lib. 2. de Re milit. cap. 20. & ult. & lib. 1. de Re veterin. cap. 56. lib. 2. cap. 33. & Isidor. lib. 20. cap. 9. Monachus Pegaviensis p. 11. *Wigberto consuluerunt, ut propriis humeris per 12. angulos fundamenti totidem Cophinos lapidum primus deferret, scilicet, imitando factum religiosissimi Principis Constantini, qui primus ac potissimus Ecclesiarum fundator inter Principes extitit.*

Cophinus, in ministeriis sacris. Anastas. in Vitis PP. pag. 188. *Necnon & super columnas ipsius Ciborii, propter amplam pulcritudinem ex argento purissimo fecit Cophinos numero 4. pensant. lib. 42.*

¶ Cophinus, Arca, Gall. *Coffre*, potius quam corbis viminea, qua notione Latinis accipitur. Testamentum Hugonis Aycelini Cardinalis Episc. Ostiens. an. 1297. *De Samitis etiam & zendatis nostris quæ invenientur in Cophinis nostris ordinabunt executores nostri.*

¶ Cophinus Marmoreus, in quo corpus B. Jacobi Philippi requiescebat inter Acta SS. Maii to. 6. pag. 175.

In Cophino Servire. Psalm. 80. *Manus ejus in Cophino servierunt*; id est, *in servitute*, uti interpretantur Eucherius & Senator. *Ismaëlita cum Cophino*, apud Sidonium l. 7. Epist. 6. Gregorius Turon. l. 5. Hist. c. 48. *Sed quia lippis erat in adolescentia oculis, quibus fumi acerbitas non congruebat, amotus à pistillo promovetur ad Cophinum. Sed dum inter fermentatas massas se delectari consimulat, servitium fugam iniens dereliquit.*

COPHTI, à Mahumetanis confictum vocabulum, quo Christianos Ægyptios, seu Monachos, aliosque religiosæ vitæ sectatores, quasi *incisos*, per contemptum appellare solent. Diversos porro à *Coptis*, à quibus lingua Coptica, seu Ægyptia antiqua nomen deduxit, pluribus ostendit Athanasius Kircherus in Prodomo Copto cap. 1. De iis etiam agit Franc. Quaresmius lib. 1. Elucidat. Terræ Sanctæ c. 49. Vetus Scheda continens seriem Regum Ægypti edita à Drusio post Hist. Severi Sulpitii: *Secundus* (Ægyptiorum Rex) *Cabtim, unde denominati sunt Cophti.* Vide Scaligerum l. 7. de Emendat. temp. p. 705.

COPIA, Exemplum scripti, Chartæ, πρωτοτύπου, seu *originalis*, ἀπόγραφον, ἀντίγραφον, ἰσότυπον, Gallis *Copie.* Vetus Interpres Concilii Constantinop. sub Menna, ἴσον πράξεως συστάσης, &c. *Copia actionis formatæ contra Petrum, &c.* Occurrit apud Joan. Hocsemium in Adolpho à Marka Episc. Leod. c. 6. in Statuto Philippi Pulcri pro reformat. Regni art. 13. in Chronico Magno Belgico pag. 318. [in Statut. Eccl. Forojul. MSS. an. 1276. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Forojul. n. 163.] &c. Vocem ita effictam à recentioribus censet Reinhartus Robigius l. 10. c. 15. quod instrumentis multiplicatis inde eorum *Copia* emergat. Vide Oct. Ferrarii Orig. Ital.

Copia Rotulorum Curiæ, est Exemplum aut antigraphon actorum quæ in Curia Baronis expediuntur: quorum hoc unum est in plerisque, si non præcipuum, scilicet, *Venit talis tali die, & ad petitionem suam admissus est ad talem terram, &c.* Qui autem sic tenet, hujus acti solum exemplum tituli loco habet. Cowellus. Atque hi

Copitenands, Anglis *Copiholders*, appellantur: Villani scilicet, Sokmanni, Costumarii, quod, ut dictum est, nullum aliud tenementorum suorum habeant instrumentum, quam *Copias Rotulorum Curiæ*, unde & Tenentes *par Copie du roole de Court*, dicuntur. De iis agit Littletonus sect. 73. 75. Vide præterea Spelmannum in *Bocland.*

¶ COPIADUM. Vide *Copadium.*

¶ COPIARE, Exscribere, Gall. *Copier.* Vita B. Torelli to. 2. Martii pag. 504. *Suprascriptum exemplum ex quadam Copia. . . transsumpsi & Copiavi.* Occurrit to. 2. April. pag. 193. to. 7. Maii p. 74. to. 3. Julii p. 112. & alibi sæpe.

¶ COPIATA, Oeconomus, f. sic dictus, quod illius sit vitæ necessariorum *Copiam* ministrare. Hierat. Juris Pontif. p. 134. *Copiatas seu Oeconomos Commendatarius possideat.*

Copiatæ, Vespillones. Gloss. Lat. Gr. *Bispelliones*, Νεκροθάπται, Κοπιαταί. Epiphanius l. 3. contra Hæretic. Κοπιαταί. Κοπιᾶται, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων. Clericis videntur accenseri in l. 1. Cod. Theod. de Lustrali conlat. quæ est Constantii, ubi recens instituti dicuntur, sed & in l. 15. de Episc. quæ est Juliani: unde eosdem, quos *Fossarios* vocabant, haud absurde conjectant viri docti. De iis etiam, tacito licet nomine, agit l. 2. Cod. de Veteranis: *Dum se quidam vocabulo Clericorum, & infaustis defunctorum obsequiis occupatos, non tam observatione cultus, quam otii & socordiæ amore defendunt.* Adde Novell. Justin. 59. Vide *Fossarius.*

COPIDERMUS, Κοπίδερμος, in Gloss. Gr. Lat.

¶ COPINA, Gall. *Chopine*, Oenophori Gallici pars quarta. Utitur Menotus in Sermon. Quadragesimal. fol. 40. verso col. 2. Vide *Cheopina.*

¶ COPIOSITAS, Copia, abundantia, legitur apud Laurent. Byzynium in Diariario Belli Hussitici, & Rymerum to. 4. p. 687. col. 1.

¶ COPISTA, Librarius, qui chartas & alia id genus transcribit, Gall. *Copiste.* Advisamenta styli Cu-

riæ Ecclesiæ Brioc. *Juramentum Copistæ. Quod litteras productas fideliter exemplabo seu copiabo, nec animo partes vexandi eas copiare differam, sed mediante salario competenti, sine ulla procrastinatione exemplar seu copias partibus tradere non tardabo. Dum in litteris exemplandis aliquid suspectum in rasura, cancellatura, data, sigillo seu aliis comperero, Judici revelabo.*

¶ COPITENANDS. Vide post *Copia.*

COPKINUS, Moneta argentea, cujus mentio fit in Legibus Opstalbomicis Frisicis cap. 21.

COPLA, Acta Proconsularia sub Munacio Felice, apud Baron. an. 303. n. 12. *Tunicæ muliebres paria 47. Coplæ rusticanæ 19.*

¶ COPO, *Negotiator*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501. est pro *Caupo.*

COPONAGIUM. Vide *Cupa* 3.

¶ COPONICULA, Καπηλεῖον. Gloss. Lat. Græc. Est à *Caupona.*

¶ COPONUM, Species cerei seu tædæ. Obituarium MS. Eccles. Morin. fol. ultimo: *Thesaurario pro vino & luminaris redemptione, quod est duorum cereorum in altari, unius thedæ accensæ ab elevatione SS. corporis D. N. J. C. usque Post-communionem, duorumque Coponorum pro vicariis hyemali tempore 10. sol.* Etiamnum in quibusdam locis Belgii Galliæ finitimis *Copons* vocitantur fila cerata, quæ nos *Bougies* appellamus. Sic, ni fallor, dicuntur à Gall. *Couper*, quod præ longitudine sæpius secentur.

¶ COPONUS. Vide in *Cupa* 3.

¶ COPOUS, Assula, Recisamentum, Gall. *Copeau.* Inquisitio MS. pro canonizatione S. Yvonis: *Vidit lectum qui fuerat D. Yvonis, qui erat de frustis lignorum, seu Copous, super terram & aliquantulo de paleis desuper, cum quodam cohopertorio de cannabe modici valoris.*

1. COPPA, Cæsio, sectio, Gallis *Couppe: Coppare*, cædere, secare, *Couper.* Will. Thorn. in Chronico: *Pacti sunt homines de Halmoto ... fruges omnes suas Coppare ex tunc & deinceps, & sic per Coppas omnes, decimas suas ipsi & hæredes sui amodo & in æternum.* [Fere maluerim interpretari *Coppas* Cumulos, & *Coppare*, Cumulare, quam Cæsiones & Cædere: quod Saxonibus *Coppe* & Armoricis *Coppa* vel *Koppa*, sit Apex, vel Culmen. Deinde fruges in cumulis disponi solent antequam decimentur.] Vide *Cupa.*

2. COPPA, *Cataplasma quod ponitur juxta patientem partem.* Ita Glossæ MSS. ad Alexand. Iatrosoph.

¶ COPPARE. Vide *Coppa* 1.

¶ COPPEIZ. Vide *Copeiz* in *Copecia.*

COPPETELLA, Parvula *coppa*, seu vasculum. Chron. Casin. l. 3. c. ult. *Coppetella de pernis tres, calices onychinos 2.*

¶ COPPIRE DOMUM, Tegere, cooperire, tectum imponere, Gall. *Couvrir.* Kennettus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden. *Johanni Banbury tegulatori capienti in grosso ad Coppiendam prædictam domum iv. lib. 1. den.* Verbum hoc Kennetus derivat à Saxonico *Coppe*, Apex, culmen, fastigium. Vide *Coppus.*

¶ COPPIS, Vox Anglica, Silva cædua. Vide Spelmanni Glossarium p. 44. col. 2. edit. 1664. & supra *Copecia.*

¶ COPPONAGIUM. Vide post *Cupa* 3.

¶ COPPULA, pro *Cappula*: quod vide. Insuper pro Parva *Cupa*, ut in hac voce.

COPPUS, Tegula, Itali *Coppo*, in Pacto inter Venetos & Tragurienses an. 1322. apud Joan. Lucium l. 4. de Regno Dalmat. c. 14. [Vide *Coppire.*]

¶ COPS, *Copia.* Glossarium Sangerman. MS. n. 501. Amalth. *Cops, Coops. Simul opulentus, Ops, Opulentus.* Vide *Copus.*

¶ COPSUS, *Copiosus.* Ibidem.

COPTUMUM, *Consuetuma*, Tributum, præstatio. Bulla Honorii III. PP. an. 1217. apud Ughell. in Episc. Interamn. *Si dominus molendini retinuerit molendinum, ita quod non det aliis ad partem, vel Coptumum, similiter solvat unum raserium annonæ; &c.* Occurrit ibi semel ac iterum. Vide *Consuetudo* 4.

1. COPULA. Charta Communiæ Hamensis: *Nullus famulus Hamensis domini, neque Castellani, accipiat Copulam, aut funem in foro, nisi tantum bis in anno, in Martio videlicet & in Septembri.* Eadem Gallice: *Nus Sergans li Seigneur, ne li Castellain de Ham ne prenge Couplel ne corde au marquié, fors que tant seulement deux fois en l'an, &c.* Vide *Cupla.*

¶ 2. COPULA. Vita S. Bernardini Episc. Senensis to. 5. Maii p. 275. * *Cum accepisset quod quædam devota mulier haberet partem bireti sancti viri, quam Copulam appellant, magna devotione conservatam:* An superior pars ab Armoricano *Coppa*, Apex? Johannes in Vita S. Petri Damiani num. 46. *Unde factum est inter cætera, ut projicerent Copulas, quibus quasi quibusdam pileis capita contegebant.* Non dubitat Mabillonius sæc. 6. part. 2. SS. Benedict. pag. 264. quin legendum sit *Cosulas*, Tegmen capitis, de quo fuse in *Cuphia*; erit forte qui retineat *Copulas*, quod etiam legatur in Vita sancti Bernardini mox laudata. Vide *Cappula.*

COPULARIUS, *Vinculum in collo canis.* Joanni de Janua.

¶ COPUS VINI, Cyathus unus, Gall. *Un Coup de vin.* Consuetud. Festorum Monasterii Solemniac. MSS. *In Dominica Septuag ... ad cenam farinam coctam adipe & Copos de vino puro.* Ibidem: *Et ad cenam Cops de vino puro.*

COQUA, Species navigii. Vide *Cogo.*

¶ COQUEARIUM, Cochlear, Gall. *Cuilliere.* Transactio inter Abbatem & Monachos Crassenses ann. 1351. ex Libro viridi fol. 53. *Pro siphis, amphoris, saleriis, butellis & Coqueariis in refectorio 25. sol. Turon.*

¶ COQUELUCA, Cucullus, Gall. *Coqueluchon.* Statuta Synodal. Eccl. Andegav. ann. 1423. n. 12. *Prohibemus universis & singulis personis ecclesiasticis ... ne ipsi tunicas & vestes superfluas ... in latere atque retro Coquelucas ac retro fixas, zonas auro cum clavis clavatas, &c.* Vide *Quoqueluca.*

¶ COQUERIA, ut *Coquearium*, Cochlear. *Pro valore quarumdam tassiarum & Coqueriarum & bassini de argento*, in Charta Massil. an. 1352. Joan. *Silvestre* Notario.

¶ COQUETTUM, COQUETUM, ab Anglico *Cocket*, Portorium seu signum, quo Publicanus obsignat merces, quæ portorium exsolverunt. Charta Edwardi V. de Cancellario Hiberniæ constituto anno 1483. apud Rymerum tom. 12. p. 182. col. 1. *Necnon de Custumis & Coquettis nostris, de coriis, pellibus lanatis, & aliis merchandiis & rebus quibuscumque custumalibus ...... & aliorum occupatorum eorumdem custumarum & Coquettorum pro tempore existentium, ac etiam de feodi firma.* Dilucidatio articulorum tractatus anni 1559. apud eumdem Rymer. to. 15. p. 525. col. 1. *Qui sufficientem habent notitiam per Coqueta, sive alia evidentia & documenta ... dummodo per hujusmodi Coqueta sive documenta evidenter constet eisdem, quod alterius partis subditi naves & bona sint.* Vide *Coket.*

¶ COQUIBUS, Species *caputii.* Statuta ultima Capituli

pituli Senon. *Omnes Canonici tam majores quam minores possunt portare caputia officiando in choro tempore capparum nigrarum; sed in festis annualibus, si Præcentor tenendo chorum caputium seu Coquibus non habuerit, tunc Choriales non habebunt.*

¶ COQUIMELLA, Prunus, Gall. *Prunier.* Isid. Orig. lib. 17. cap. 7. *Coquimella quam Latini ob colorem Prunum vocant: alii à multitudine enixi fructus Nixam appellant, &c.*

¶ COQUINA, Cibaria cocta. Acta SS. Maii tom. 4. p. 425. de S. Petro Cœlestino: *Faciamus hac nocte bonum officium ad honorem B. Joannis, & cras dabo vobis Coquinam.* Chronicon Mellicense p. 333. col. 2. in Regula reformat. ejusdem Monasterii: *Non tamen sonet, nisi prius sciat à coco, si Coquina sit parata.* Antiqui usus Fontanell. MSS. fol. 94. *Capient panem & vinum & Coquinam.* Chartul. S. Vandregisili to. 1. pag. 716. in Litteris anni 1262. *Quidquid reclamare poteram, tam in pane quam in vino, & Coquina, &c.*

COQUINARE, vulgo, Coquinam facere. Regula Magistri c. 19. *Post Sextam inchoent Coquinare, ut dicta Nona omnes exeant ad mensam.* Regula Canonicorum Metensium Chrodegangi c. 3. *Laici coqui ad Coquinandum tantum ingrediantur.*

¶ COQUINARIUS, Præfectus coquinæ. Actum capitularem pro unione Prioratus de Bischiis an. 1329. ex Archivo B. Mariæ de Charitate, subscribunt inter alios *Guillelmus Bursarius, Johannes Granetarius, Stephanus Coquinarius, &c.* Diploma Adephonsi Regis Hisp. an. 1094. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 549. *Sancius Pincernarius Regis confirmat. Diacus Coquinarius Regis confirmat. Pearnus Comes confirmat.* Occurrit alibi non semel. Vide *Coquus.*

COQUINATOR, Coquus. Sanutus l. 2. part. 4. c. 10. *Qualibet galearum habet unum Coquinatorem, qui semel in die pro gente galeæ coquinare tenetur, &c.* Utitur & c. 20. [Guidonis Disciplina Farfensis l. 2. c. 26. *Cum viderint Fratres Coquinatores opus esse, ut bulliantur scutellæ propter adipem, dent eas Cellerario.... & faciat eas abluere, & iterum reddant eas Coquinariis.*]

¶ COQUINULA, Parva coquina. *In quo solario est Coquinula cum camerula*, apud Fantonum Histor. Avenion. p. 178.

COQUINUS, [Homo vilissimus nec nisi infimis *coquinæ* ministeriis natus, interdum etiam, Nequam, Improbus, ut nostrum Gallicum *Coquin.* Processus de Vita S. Yvonis tom. 4. Maii p. 545. *Et ex hoc dictus juvenis dicebat verba opprobriosa D. Yvoni, vocando ipsum Coquinum & Truannum.* Ejusd. B. Yvonis Acta MSS. *Erat autem pium pulchrumque spectaculum, aliquando Yvonem sanctum Domini, licet generosum & in cunctis spectabilem, subsannationibus & blasphemiis impugnatum, & Coquinum communissime vocatum, placido & hilari vultu, gratis & rationalibus responsis adversarios convincentem.*] Vide *Cociones.*

COQUUS. *Magnus coquus*, Dignitas in Palatiis Principum, eorum scilicet qui coquinæ ac cibis præsunt. *Coquorum Præpositus*, in Legibus Wisigoth. lib. 2. tit. 4. §. 4. Fortunatus l. 6. Poëm. 10. de Coquo Regio:

Venimus ut Mettin, Cocus illic regius instans
Absenti nautas abstulit, atque ratem.
De flammis ardente manu qui diripit escas, &c.

Apud Herimannum de Restauratione Monasterii S. Martini Tornacensis c. 94. Fulcherus Episcopus Noviomensis dicitur fuisse *spurius generatione, ex patre scilicet ignobili natus, filiusque Principis Cocorum Regis Franciæ.* Ita apud Gregorium Nyssenum lib. 1. contra Eunomium, quidam Demosthenes dicitur ὁ ἐπὶ τῶν ὄψων τεταγμένος, καὶ μαγείρων ἄρχων, & apud Theodorium lib. 4. cap. 17. Τῶν βασιλικῶν προμηθούμενος ὄψων. Theodulfus Episc. Aurelian. lib. 3. Carm. pag. 187.

Pomiflua solers veniat de sede Menalcas,
Sudorem abstergens frontis ab arce manu.
Quam sæpe ingrediens pistorum sive Coquorum,
Vallatus cuneis jus Synodale gerit.
Prudenter qui cuncta gerens, epulasque, dapesque
Regis honoratum deferat ante thronum.

De eodem Menalca, Alcuinus Poëm. 221.

Ipse Menalca Coquos nigra castiget in aula,
Ut calidos habeat Flaccus per fercula pultes.

Fleta lib. 2. cap. 75. ait *officium Coqui esse de singulis ferculis ratiocinium reddere singulis diebus.* Nostri eosdem officiales in Palatiis *Grans Queux* vocant, id est, *Magnos Coquos.* [Vide *Magister coquinæ.*] Le Roman *de Garin*:

N'ot Panetier qui le deüst servir,
Queu de cuisine, ne Eschançon de vin,
Ne Chamberlanc, qui puist avoir roncin, &c.

Alibi:

Cuez de cuisine plus de quarante cinq.

Chron. MS. Bertrandi *du Guesclin*:

Dignes d'estre Queux pour les souppes manger.

Joannes de Condato MS.

Gibiers li Cas fut en saisine
D'estre grand Queus en la cuisine.

Vetus Poëma MS. de Vulpe Rege coronato:

Ranginer, mesire Talpa,
Furent maistre de la cuisine.

Idem Poëta *du Roman de Garin*, describens nuptias Pipini Regis:

Vers la cuisine fu Bues le Marchis
Qui del mengier devoit li Rois servir.

Id autem muneris in Regum nostrorum Palatiis obiisse leguntur

ROBERTUS COQUUS, sub Henrico I. & Philippo I. an. 1060. & 1065. in Martinianis p. 6. 17.

HERIUS COQUUS, sub eodem Philippo I. anno 1070. in Martinianis p. 19.

HARCHERIUS *Regis Franciæ* COQUUS, *& Miles insignis* an. 1124. Apud Ordericum Vitalem lib. 12. pag. 878.

ADAM COQUUS, sub S. Ludovico, ann. 1243. Veteres Tabulæ S. Martini de Campis.

¶ RADULPHUS DE BELLOMONTE, ann. 1298. & seqq. de quo vide R. Patrem Anselmum.

¶ ANSELLUS CAPRUSIO, an. 1302. apud eumdem Patrem Anselmum.

GUILLELMUS DE HARICURIA, D. de Salceia, Magnus Franciæ Coquus sub Philippo Pulcro an. 1312

¶ PETRUS DE MARCHENY, ann. 1311. Vixit saltem ad ann. 1334. Vide Patrem Anselmum.

¶ GUIARDUS DE BELLOMONTE, apud Patrem Anselmum.

¶ STEPHANUS DE CAPELLA, an. 1320. apud P. Anselmum.

¶ ADAM DE TAVERNY, apud eumdem.

¶ GUILLELMUS SICARTUS, apud eumdem.

¶ JOANNES BATAILLE, ante annum 1326. apud eumdem.

¶ JOANNES BONNET, ante annum 1324. apud eumdem.

JOANNES DE CASTELLIONE, Dom. *de Gandelus* M. Franciæ Coquus, sub Philippo VI. anno

1344. [Hac dignitate jam donatus erat an. 1328. juxta P. Anselmum.]

¶ Bernardus, Dominus Moroliensis, 24. Septemb. an. 1344. juxta P. Anselmum.

Joannes de Nigella, an. 1345. & seqq. apud P. Anselmum.

Joannes de Dampetra, Dom. S. Desiderii & Vangionis rivi M. Coquus, sub Carolo VI. anno 1360. [saltem ad annum 1367.]

N. Castellanus Bellovacensis, M. Coquus, sub Carolo VI. an. 1388. [ad 1390. quo obiit.]

¶ Carolus de Castellione, ab ann. 1390. ad 1401. quo vita functus est.

¶ Philippus Dominus de Linario ab an. 1401. ad an. 1412.

¶ Joannes ejus filius à morte patris. Vixit saltem ad an. 1432.

Guillelmus de Castellione, D. Feritatis in Pontivo, M. Franciæ Coquus, sub Carolo VI. an. 1418. Vide Duchesnium.

Antonius de Pria, Dom. *de Buzançois*, M. Fr. Coquus an. 1431.

Ludovicus de Pria, Antonii filius, M. Franciæ Coquus, an. 1490. Vide Probat. Histor. *des Chastaigniers* p. 105. Suppressa postmodum hæc dignitas, uti habet Tillius, qui observat præterea Comites Campaniæ habuisse suos *Magnos Coquos* hæreditarios.

Porro Magno Coquo suberant Officiales, seu Ministeriales aliquot, qui ita recensentur in Computo Hospitii Regis & Reginæ an. 1385. *Queus*, *Aideurs*, *Asteurs*, *Paiges*, *Souffleurs*, *Enfans*, *Sausfiers du Commun*, *Sauffier devers le Roy*, *Sommiers*, *Poulliers*, *Huissiers*. In alio Computo facto Lorriaci ann. 1317. *Escuiers, un Maignen, Clerc saussier*, *Clerc de Cuisine*.

☞ Hæreditarium olim fuisse in Prioratu B. M. de Argentolio Coqui officium discimus ex Charta ejusdem Monasterii an. 1200. quam hic integram exscribere visum est, quod & singularis sit, & omnia hujus ministerii jura fusius exponat: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis; amen. Hugo Dei gratia B. Dionysii Abbas, & Hugo Prior de Argentolio & ejusdem Ecclesie conventus omnibus præsentem paginam inspecturis, in vero Salutari salutem. Noverit universitas vestra quod controversia erat inter Conventum Ecclesie de Argentolio & Stephanum Coquum super caritatibus & pitanciis ejusdem Conventus, que assensu nostro taliter sopita est. Stephanus Coquus & heres ejus in omnibus communibus cibis & pitanciis predicte Ecclesie Conventus, quicumque dederit, undecumque venerint, ubicumque distribute fuerint infra ambitum ejusdem loci, integram portionem percipiet, sicut unus de Monachis ibidem commorantibus, simulque omnia jura sua integre percipiet in hisdem cibis & pitanciis, ac si Prior ejusd. Ecclesie vel quilibet pro eo emisset, vel gratis contulisset. Si autem Conventus pitancias de carne emerit vel alius pro Conventu, separare non poterunt jura ejus postquam juncta vel coherentia viderint & invenerint, cum venerint ad emendum. Præterea jus suum habebit in pitancia que fertur ad discum ejusdem Ecclesie. Si vero aliquis Monachorum sepedicti Conventus vel Ecclesie B. Dionysii superveniens aves emerit, cujuscumque generis sint aves, in domum ejusdem Stephani deferentur ut ibi diligenter preparentur: Si anser fuerit domesticus idem Stephanus plumam tantum & boellos percipiet; de ceteris avibus nihil habebit preter plumam *** Si aves vel quelibet alia que à predictis Monachis compararentur ad mensam Prioris, idem Stephanus jus suum inde percipiet, ac si Prior emisset. Idem vero Stephanus vel quem voluerit pro eo panem suum in refectorio recipiet, qualem Conventus comedit, & tale vinum quale conventus bibit, ad eandem mensuram qua mensuratur Monachis ibidem commorantibus. Predictus Stephanus propter pacem hanc conferendam sponstaneus prædicto Priori & Conventui remisit tenchias & caudas omnium piscium preterquam salmonis quas sine contradictione percipiebat; salvis omnibus aliis consuetudinibus sibi & heredi ejus, & duos sol. Paris. capitalis census eis in perpetuum concessit habituros: scilicet* XII. *denar. super domum que sita est in Marcheil &* XII. *denar. super duas vineas simul junctas in Orgemont. Quod ut ratum permaneat presentem paginam sigillis nostris fecimus roborari. Actum Incarnati Verbi* MCC. Etiamnum in monasterio Exaquiensi hæreditarium est & feodale Coqui officium.

1. COR, Medium cujusvis rei. Ordericus Vitalis lib. 10. pag. 767. *Tyrum opulentam urbem, in Corde maris sitam, per mare obsedit.* Adde pag. 849. 856. [Καρδίαι θαλάσσης, apud Nicetam p. 292.]

Corde, Ex Corde, Cordetenus, Memoriter, nostris *Par cœur*, Occitanis *Decoura*.

Corde. Rainerus contra Valdenses cap. 3. *Magnam partem veteris* (Testamenti) *sciunt Corde.*

Corde tenus. Vita MS. S. Magnobodi Episc. c. 5. *Corde tenus omnem peragens perlegit libri paginam.* Alphanus Archiep. Salernitan. Carm. ad Transmundum:

Fertur corde tenus sic homilias
Quadraginta legens scire, &c

Utuntur liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis, S. Bonaventura in Specul. part. 1. c. 14. Willelmus Abbas Andrensis in Chron. pag. 456. Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 108. Herbertus lib. de Mirac. c. 32. Petrus Blesensis Epist. 101. Petrus Diacon. lib 4. Chronic. Casin. cap. 41. & Lib. de Viris illustr. Casin. cap. 36. Andreas Abbas in Vita Ottonis Bambergensis Episc. c. 5. Regula Ordinis de *Sempringham* p. 718. 770. Matth. Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 70. Silvester Giraldus de Topogr. Hibern. c. 34. Thomas de Cantiprato, Radulfus de Hengham in Summa p. 1. & alii.

Ex Corde. Hincmarus Rem. in Capitul. ad Presbyteros parochiæ suæ c. 1. *Psalmorum etiam verba & distinctiones regulariter & ex Corde cum Canticis consuetudinariis pronuntiare sciat.* Occurrit etiam non semel apud Scriptor. in Reg. S. Benedicti c. 9. 12. in Vit. Patr. l. 5. Libell. 4. n. 57. Libell. 10. n. 91. in Capitulari Ahytonis Episcopi Basileensis c. 4. apud Ratramnum Monachum Corbeiensem in Synodica ad Presbyter. &c. Ita Græci recentiores ἐκ στήθους usurpant, ut Joannes Tzetzes in Chiliad. pag. 6. Unde ἀποστηθίζειν formarunt, pro *memoriter dicere.* Vide Meursium in hac voce. Ἀποστοματίζειν, in Synaxariis 22. Jan. in S. Anastasio Persa. Ex supra laudatis Scriptoribus liquet, Psalmos memoriter & *ex Corde* Clericos ac Monachos tenuisse. Vide præterea Altaserram ad lib. 4. Ep. 45. Gregorii Magni, & Stephanum Paschasium lib. 8. Disquisit. Francicar. 8.

¶ 2. COR, Quercus. Charta Petri de Roteys Vicarii Tolosæ ad Bajulos de conditione materiæ an. 1272. ex Codice MS. Consuetud. urbis Tolosæ fol. 27. è Bibl. D. *de Crozat*: *Requirimus.... quatenus amodo faciatis fieri per Magistros & carpentarios vestros.,. fustas bonas & pulchras & de legitimis peciellis, videlicet quod peytrales de Cor & de abiete de* VI. *brachiatis, & de* V. *& de* IV. *quod illas habent,*

infra trancos & infra eschalmamentos secundum longitudinem cujus debent esse ... & quod filæ de Cor & de abiete, &c.

¶ CORA, Consuetudo, Statuta ex quibus lites judicantur; item Cœtus ipse *Coratorum* seu judicum juxta has leges judicantium. Leges & Consuetudines Furnens. ex Archivo S. Audomari: *In nomine P. & F. & Sp. S. amen. Anno Domini* MCCXL. *mense Julio facta est hæc lex & Consuetudo, quæ Cora vocatur, in terra Furnensi à Thoma Comite & Johanna Flandriæ & Hannoniæ Comitissa. Ordinatum est in primis, quod qui Scabini erunt, erunt & Coratores, & illos jam instituit Comes & usque ad voluntatem suam fecit eos jurare Scabinagium & Coram.* Infra: *Emendabit Comiti* III. *libras & ei cui facta fuerit violentia quidquid Cora judicabit.* Rursum infra: *Si tertio nihil de eo dicet Cora, de eo dominus Comes faciet justitiam pro voluntate sua.* Passim occurrit ibi tam pro ipsa lege, quam pro consilio *Coratorum:* qui judices passim etiam memorantur ibidem. Charta Gallica Comitis Flandriæ ann. 1274. ex eodem Archivo: *Nous N. Cuens de Flandre & Marchis de Namur faisons à sçavoir à tous que comme lai Eschevin luy Qoeriers & Communité de notre terre de Furnes nous requississent, que nous aulcuns points, qui sont au brief de leur Cuere, leur amendissiens & amoienssiens, Nous à leur request pour Dieu & pour le paix de nostre terre de ce les points & les articles, qui chi dessoubs sont expresse, leur ottroions & amoiens ainsi que chi dessoubs est escript. C'est à sçavoir que comme en leur Ceure soit contenu quiconque faiche & aultrui trespassant; que on dist Dorghinghe ou afoluere d'oel ou de membre qui soit ad ire paye envers le Maieres & envers nous en merchi de tout son avoir.* Ibi *Cora* indiscriminatim redditur *Cuere*, vel *Ceure*; *Coratores* vero *Qoeriers*, *Coriers* & *Ceuriers*. Vide *Chora.*

¶ CORAAGIUM, Impositio quædam extraordinaria, ut Thomæ *Blount* videtur, è frumento percipienda, atque sic dicta à *Corus*, Mensura frumentaria. Bracton. l. 2. c. 116. *Sunt etiam quædam communes præstationes, quæ servitia non dicuntur, nec de consuetudine veniunt, nisi cum necessitas intervenerit, vel cum Rex venerit, sicut sunt hidagia, Coraagia & caruagia, & alia plura de necessitate, & ex consensu communi totius regni introducta, &c.* Vereor ne legendum sit *Cornagium:* quod vide.

CORABELLA, Corbis, ex Gallico *Corbeille*. Kalendar. Eccles. Lemovicens. apud Labbeum tom. 2. Biblioth. *Unam Capellam viridis coloris munitam, & duas Capellas nigras, cum novem Corabellis.* [In ipso MS. cod. legisse se nos admonuit Cl. D. *David* ejusdem Ecclesiæ Canonicus, *Cortiballis:* sunt vero *Cortiballæ*, Dalmaticæ Diaconorum & Tunicæ Subdiaconorum, quæ etiamnum apud Bituricenses, Santones, aliosque Galliarum populos dicuntur *Courtibauts*. Hanc vocem deducit Nicot. à *Curta Tibenna*, quod Arcadius quidam nomine Tebennus hujusmodi vestes *curtas* adinvenerit; Menagius autem à *Curtum tibiale*. Vide *Curcinbaldus.*]

CORACULUM. Statuta Veronensia lib. 4. c. 33. *Nec apud ipsum fluvium habeo per tres perticas aliquod Coraculum, dugale, vel fossatum, &c.*

CORAGIUM, *Quod ex toto & intimo corde petitur, à Cor, & ago.* Ita Joan. de Janua. Ugutio: *Coragium, suffragium: & Coragium est virginale signum, vel pompa virginalis, quam solent virgines facere in quibusdam locis contra mortuum, scilicet chorea, & qualibet chorea sic potest dici.* Græci χορήγιον, χορηγεῖον, & χοραγεῖον locum vocant, in quo chori & choreæ ducuntur. Gl. Ælfrici: *Coragium*, meðena beȝȝen. Vox meðen, puellam & virginem sonat. Sed quid hoc loco beȝȝen velit, mihi non liquet. [Vide *Corugio.*] Occurrit vox *Choragium*, non omnino certæ notionis, in Vita S. Wilfridi c. 9.

Utpote præteritæ recolens Choragia vitæ.

¶ CORAILLATOR, Qui vendit Corallium, vel facit opuscula è Corallio. *Antonius de Templo Coraillator*, in Charta Massil. an. 1327.

¶ 1. CORALE. Privilegium Wifridi Comitis Barcinon. pro Monasterio Rivipullensi in Catalonia to. 3. Concil. Hisp. p. 165. *Ex alio vero latere descendit de serra super Corale & pervenit per ipsa grita usque in flumine Febreti.* Agitur hic de limitibus. Coral vel Corale vocant Hispan. in America locum ubi porci nutriuntur. An hic quid simile potest intelligi?

¶ 2. CORALE, Opus corallinum, seu ex Lithodendro, Gall. *Coral.* Epitome Chronicorum Casinensium apud Muratorium to. 2. p. 366. col. 1. *Item tertio tulit in coronis, bariis, annulis, Coralibus & codeariis* (vel *coclearii*s) *argenti libras* CCCCC. *& aureos quatuordecim mille.*

CORALES PENNÆ, [dicuntur in alis avium quatuor pennæ corpori propinquiores.] Vide *Vani.*

CORALIS. Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 35. de quadam lue, seu dysenterico morbo: *Ea vero quæ ex ore projiciebantur, colore croceo, aut certe viridia erant; à multis autem adserebatur venenum occultum esse. Rusticiores vero Corales, hoc est, Pusulas, nominabant.* Papiæ, *Coralis*, est *regionarius*, à χώρος forte.

¶ CORALLITICUS, Isidoro lib. 16. Orig. cap. 5. de marmoribus, *in Asia repertus mensuram* (Gloss. MS. Sangerm. *mensure*) *non ultra cubitos binos, candore proximo eboris ad quandam similitudinem è diverso niger.*

1. CORALLUM, *Interior pars.* Glossæ MSS. ad l. 2. Passion. Alexandri Iatrosophistæ: *Corallum abietis.* Nos dicimus etiamnum *le Cœur d'un arbre.* Olim vero *Corailles* corporis interiora, seu intestina appellabant nostri, quæ Itali *Corata* & *Coratella.* Le Roman *de Garin* MS.

L'escu li tranche & auberc li failli,
Que la Coraille del cuer qui desoz tint,
Bien le sachiez, li a trenchie parmi.

Robertus Bourronus in Merlino MS. *Et se fiert de si tres-grand forche parmi la Coraille, qu'il en fait la pointe paroir parmi le dos de l'autre part.*

¶ 2. CORALLUM, f. Clathri, nostris olim *Carcles.* Computus ann. 1202. apud D. *Brussel* to. 2. de Usu feudorum ad calcem p. CLXIX. *Pro domo Meriaci reficienda, & pro feris & pro Corallis carceris, & pro prima catena* XX. *s.* Vide *Carola.*

¶ CORAMARIUS, Coriarius, to. 7. Maii p. 373. de S. Ferdinando Rege Castellæ: *Cum ego infrascriptus Notarius dederim Extremam unctionem in mea parochia S. Marinæ cuidam viro, qui dixit vocari Gabriel Perez Coramarius.*

¶ CORAMEN, Corium. Litteræ Ducis Januensis ann. 1382. ex Archivo Communis Massil. *Franchesinus de Montexoro cordoanerius cum certis mercibus & Coraminibus per quandam galeotam de portu Massiliæ patronisatam extitit captus.*

¶ CORANUS, *Lapis albus & durus.* Papias MS. Glossar. Sangerm. MS. n. 501. *Coranus, lapis albus est duriorque Pario*; ex Isidoro lib. 16. cap. 8.

¶ 1. CORARIUS, Puer Clericus addictus Choro, Gall. *Enfant de Chœur.* Rituale MS. Ecclesiæ Tolosanæ: *Vadit Episcopus vel Sacerdos ornatus stola &*

pluviali ante fores Ecclesie, & cum eo Diaconus.... & cum eo duo Corarii portantes candelabra accensa, & alius Corarius qui sal & cacabum argenteneum plenum aqua deffert.

¶ 2. CORARIUS, Coriarius, Gall. *Corroyeur.* Leges Sanseverenses circa annum 1104. apud Stephanotium to. 1. Antiq. Bened. MSS. in Vasconia p. 486. *Si extranei causa vendendi in animalibus vel plaustris aliquid abstraxerint, in exitu portarum lemmam persolvant. Idem dicimus de Corariis, quod lemmam debeant dare.*

¶ CORASTUS. Vide *Coraustus.*

¶ CORATA, Exta, Viscera, Intestina, Gall. *Corée* vel *Courée.* Regest. Chartarum Philippi Pulchri an. 1310. 1311. & 1312. num. XLVI. tit. 203. *Macellarii Matisconis dederunt & concesserunt omnes Coratas animalium, scilicet boum, vaccarum, arietum, & ovium, infirmis hospitalis Matisconis, & leprosis ejusdem civitatis.* Le Roman *d'Athis* MS.

Le fer qu'il ot en son trenchant
Lui mist parmi le jaserant,
Ou corps lui trenche la Courée.

¶ CORATERIUS, ut infra *Corraterius*, Proxeneta, Gall. *Courtier.* Statuta Avenion. *Statuimus quod Coraterii non sint participes emptionum vel aliorum contractuum quorum sunt Coraterii.*

CORATIUM, Thorax ferreus: Ital. *Corraza*, Gallis, *Cuirace*, Κοράτζα & κυράτζα, Græcis recentioribus. Sanutus lib. 2. part. 4. c. 8. *In maris navigio tot Coratia debent esse cum collariis & ferreis chirothecis.* Joan. Villan l. 7. c. 144. *Armati di Corazze.*

CORRAZARII, Thoracum confectores, *Cuiraciers*, apud eumd. Sanutum c. 4. 21. *Corrazarii & etiam, qui sciant facere arma capitis.*

¶ CORATORES. Vide in *Cora.*

CORAULA, seu CHORAULA, *Jocularius*, in Gloss. Isidor. ex Græc. χοραύλης. Annal. Franc. Metenses an. 837. *Cum Coraulis & cytharistis.* Fragmentum Petronii de Cœna Trimalcionis pag. 37. *Nam & comœdos emeram. & malui illos Attelam facere, & Choraulem meum jussi Latine cantare.* Ordericus lib. 12. p. 881. *Indecentes de me cantilenas facetus Coraula composuit, ad injuriam mei cantavit.* [Guibertus l. 2. de Vita sua cap. 1. *Non in morem nostrorum ordo disponitur sepulcrorum, sed circulatim in modum Coraulæ sepulcrum unius multa ambiunt:* id est choreæ seu coronæ.]

CORAULARE, *Conculcare, concutere, concussare, complodere.* Ugutio. [Britonibus nostris *Corolli* saltare est, quod faciunt maxime in conculcandis novis areis.]

¶ CORAUSTUS, *Superior linea cujuslibet figuræ* (geometricæ.) Papias in Amalthea. In MS. Bituricensi habet *Coraltus.*]

1. CORBA, CORBANUS, apud Hibernos idem sonat, quod apud nos Plebanus, Decanus ruralis, Archipresbyter, Chorepiscopus, unde & nomen sortitum videri quidam censent. Isidorus Moscovius de Majestate militantis Ecclesiæ lib. 1. c. 13. *Corbonatus, sive plebanatus, dignitas est.... In matrice Ecclesia debet necessario esse initiatus sacris Ordinibus, omnesque decimas pertinentes ad hanc debet habere, & beneficia adjuncta huic, ipsius sunt, eorumque conferentiam habet & præsentationem. Dictum hoc nomen quia populo & plebi Ecclesiasticæ matricis Ecclesiæ præsunt. Certum numerum Sacerdotum quasi Collegialium debet habere secum. Primum stallum vacuum in Ecclesia Cathedrali, & vocem in omni Capitulo tam publico quam privato. Inscribitur Romano Registro, ideoque dignitas est.*

COMORBANIA SIVE RECTORIA, in Chartis an. 1406. & 1473. apud Spelmannum, *Corbanatus*, dignitas *Corbæ.* Colganus ad 17. Feb. in Vita S. Lomani ait, *Comorbanum* successorem significare. Vide præterea Jacob. Waræum in antiquit. Hibernic. pag. 91. 95. 152.

¶ 2. CORBA, Corbis. Vide post *Corbus.*

¶ CORBADA, ut *Corvata*, Gall. *Corvée.* Cod. MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 24. col. 2. *Arat ad hibernaticum perticas* IIII. *ad tramisem perticas* II. *Corbadas Capituli nostri carop. manuop. ubi ei injungitur.* Alium locum vide in *Hostilitium solvere* post *Hostis.*

¶ CORBAN, Panis sacrificalis Copticus. Vide Acta SS. Junii to. 5. pag. 72. de S. Benjamino Anachoreta. קרבן Hebraice generatim significat omne donum Deo factum vel hominibus, specialius oblationem seu victimam. Marc. 7. 11. *Vos autem dicitis: Si dixerit patri aut matri, Corban, quod est donum, quodcumque ex me, tibi profuerit.* Vide *Corbona.*

¶ CORBANATUS, CORBANUS. Vide *Corba* 1.

CORBECULA, CORBULA, Corbis, *Corbeille.* Ermentarius lib. 3. de Vita & Translat. S. Philiberti cap. 19. *Advehitur humeris hominum in quodam vasculo, quod Corbes dicitur, quadam femina, &c.* Cap. 27. *Videres aliquos carrucis, Corbeculis, sellis gestatoriis, atque scalis advehi.*

CORBULUS, *Parvus corbis*, apud Joan. de Jan. Gl. Græc. Lat. Κόφινος, *Corbis, hæc Corbula, qualus.* κυρβέλας ἀμπελώνων, apud Joannem Cananum de Bello CP. p. 189. *vitium truncos* vertit Allatius.

CORBELIA, Corbula, ex Gallico *Corbeille.* Charta Guillelmi Episcopi Carnotensis an. 1166. in Histor. Perticensi pag. 195. *Durare autem forum dicitur, quamdiu tres Corbeliæ sutorum cum mercibus in foro invenientur.*

CORBILLA, in Charta pro Vicariis Bituricensib. ex Tabulario S. Sulpicii Bituric. *Sutores non mittent Corbillas suas in foro sine jussu Vicarii, &c.*

¶ CORBELLA. Index Redituum Monast. Corbeiens. *Bolengarii debent Corbellas ad vindemiandam vineam.* Legitur etiam apud Thomam *Madox* in Formulari Anglic. pag. 27.

CORBILLARIOS, seu CORBILLIERS, Canonicos Semipræbendatos in Ecclesia Andegavensi vocari auctor est Renatus Chopinus lib. 1. de Sacra politia tit. 3. num. 4. [Macer in Hierolexico melius eos appellat *Corbicularios*, sic dictos, inquit, à *Corbula*, quæ apud Gallos idem est quod *Rochetum* Clericorum. Vide Itiner. Liturgicum editum an. 1718. p. 83. ubi de urbe Andegavensi.]

CORBELLI, Pollinctores, libitinarii, vulgo *Corbeaux*, aves mali ominis. Miracula S. Wlfranni Episcopi num. 32. *Quidam ex eorum hominum genere, quos vulgus* (in Oximensi pago Normannico) *Corbellos vocat, equum quasi suo domino, qui ad villam erat, apud Curiam ducendum, accepit, &c.*

¶ CORBEL-STONES, f. Lapides politi sic in muro dispositi, ut statuam possint continere, ab antiquo Anglico *Corbel*, vel *Corbetel*, Statuæ loculamentum, Gall. *Niche.* Antiquit. Ambrosden. pag. 575. *Ei in solutis Johanni Chepyn Latamo aptanti & facienti* XVIII. *Corbel-stonys ponendis in prædicto muro* V. *sol.* IV. *den. &c.* Vide Kennetti Glossarium ad calcem Antiq. laudatarum.

¶ CORBESTIERUS, *Corbestiero* Calabris, Pellio, nomine ex corio & bestia derivato. Vita S. Francisci de Paula to. 1. April. pag. 187. *Erant magistri Corbestieri & vendebant pelles.*

¶ CORBICULARIUS. V. *Corbillarius* post *Corbecula.*

¶ **CORBILLA, CORBILLARIUS.** Vide post *Corbecula.*

¶ CORBINUS, *Corda multiplex.* Papias MS. Vide *Corbius.*

CORBIS, Mensuræ frumentariæ species, apud Bononienses Italos. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 5.

CORBITA, *Navis oneraria, & dicitur à Corbis.* Joan. de Janua.

CORBITARIA. Legis Rotharis Regis Longobardorum Edit. Heroldi titulus 10. inscribitur *de Unegworfin*, id est, *Corbitaria.* Ubi agitur de iis qui *viam antestant*, vel *in via se anteponunt*, quod Lex Fresionum vocat *alteri viam contradicere*, quod crimen Germani *Straetschenderye* dicunt. Sed hic non *Corbitaria*, sed *Chorditaria*, vel *charditare* legendum censet Goldastus in Notis ad Parænesés Tyrolis Regis Scotorum, quod *Chorda* expansa, vel vimineis cratibus viam clauderent, ac ita homines exspoliarent. Nescio an huc pertineat vox *Corbiere*, in Chronico MS. Bertrandi Guesclini:

Bertran le chosi bien emmi une Corbiere.

¶ CORBITOR. *Simpludeareis funeribus Corbitores adhibitos*, fuisse Festus ait. Guntherus 1. 21. de jure Manium vult hos fuisse comestores & helluones, qui epuli reliquias in corbibus exportatas ad rogum & sepulturam pauperiorum avidius absumerent; distentoque ventre convivas scurrili saltatione oblectarent, rejectis & inversis post tergum manibus ad circuli modum caput deorsum ad pedes usque inflectentes, &c. Thesaurus Fabri. Laurentius in Amalthea: *Corbitores, Corvitores*, similes corvis. *Item, Funambuli, ad corbes in summa navium scandentes per funes.*

CORBIUS, *vel Corbinus, Qui duplex habet cor: versipellis, inconstans.* Joan. de Janua.

CORBONA, Gazophylacium. Papias: *Corbonam, gazophylacium, ubi pecunia Sacerdotum erat, & interpretatur oblatio, & ut dicitur in historiis super Actus Apostolorum, Corbonan erat arca in qua reponebantur donaria Sacerdotum.* Ugutio: *Corban interpretatur oblatio unde hæc Corbona, æ, vel Corbonam, indeclinabile, ultima acuta, id est, gazophylacium, ubi divinæ oblationes reponuntur.* [Matth. 27. 6. *Non licet eos mittere in Corbonam, quia pretium sanguinis est.*] Cyprianus lib. de Oper. & eleem. *Locuples & dives es, & Dominicum celebrare te credis, quæ Corbonam omnino non respicis.* [*Corbona* vernacule dicitur *los Corbaranz*, in Instrumento anni 1339. to. 2. Hist. Dalphin. pag. 386. col. 2.] Vide Bernardum Aldretum in Antiquit. Hispan. lib. 2. cap. 2. pag. 192.

CORBULO, Papiæ; *Gestator manualis, laturarius.* Ita MS. pro *latuarius.* In alio MS. est *Corbillo.* [Amalthea: *Corbulo, Dossuarius bajulus, gerulus,* Gall. *Crocheteur.*]

¶ CORBULUS. Vide *Corbecula.*

CORBUS, Idem quod *Corbis:* Mensura frumentaria. Capitulare de Villis cap. 9. *Volumus ut unusquisque Judex in suo ministerio mensuram modiorum, sextariorum ... Corborum eo tenore habeat, sicut & in palatio habemus.* Adhalardus in Statutis Corbeïensis Monasterii lib. 1. cap. 6. *Volumus ut singulis annis veniant de spelta bene ventilata atque mundata Corbi* 750. Chronic. Trudonense lib. 1. *Habent ipsi Fratres ad proprium usum deputatam speltam ad panem faciendum, Corbos centum & viginti, quod colligitur ad modios mille sexcentos: ad cerevisiam faciendam ordei Corbos* 192. *quod colligitur ad modios* 1920. *&c.* Tabularium S. Remigii Remensis: *De spelta solvit in Corbe modios* 10. *pullos* 2. *ova* 25. Infra: *Donat annis singulis in Corbo de spelta mod.* 12. *aut inter frumentum & sigalam modios* 6. *& debent unum Corbum inter se compartire.*

CORBA, Crescentio in lib. de Agricult. est etiam mensuræ species: *Tre paia di Colombi fanno una Corba di columbina.* [Chronicon Parmense apud Murator. to. 9. col. 765. *Eo anno* (1237.) *per totam Italiam fuit magna fames... & in civitate Bononiæ Corba frumenti valebat* xx. *solidos Imperiales.* Annal. Mutin. apud eumdem Murator. tom. 11. col. 65. *Eo anno* (1258.) *valuit Corba frumenti Bononiæ libras tres Bononienses.* Vox etiamnum in usu apud Italos.]

In Gloss. Anglos. *Corbus* exponitur, ꝩaꝺul-boꝫa. In alio, ꝩaꝺol-boꝫa, *carpella.* Fortasse, inquit Somnerus, arcus ephippii, pars anterior ephippii, *à Sadlebow*, Anglis, Belgis vero *Sadelbogen.*

¶ CORCHA, Urna, Gall. *Cruche.* Inventar. ann. 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Diniens. num. 38. *Item unum morterium & unum pestellum; item unum grayale; item duas Corchas, &c.*

¶ CORCIZARE, Cornu canere, Gall. *Sonner du cor.* Statuta General. Ord. Cisterc. an. 1240. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1372. *Statuitur, ut quicumque serviens Abbatum venientium ad Capitulum generale, maxime apud Divionem, movere rixam, Corcizare, vel aliquid aliud facere, unde grave scandalum oriatur, præsumpserit, à servitio totius Ordinis irrevocabiliter expellatur.*

¶ CORCUBA. Vide *Cucurba.*

CORCULA, *Joculator*, Ugutioni: *Joculatrix*, Joanni de Janua. Sed videtur legendum *Coraula.*

1. CORDA, Modus agri terræ, *Corde*, in Consuetudine Dunensi art. 51. ubi *Corda* 22. pedibus, & aripennis centum cordis constare dicuntur. Charta an. 1167. *Ego Guillelmus Dominus Montispessulani filius Sibiliæ... concedo Ecclesiæ S. Mariæ de Cazano, & tibi Joanni Priori, & successoribus tuis, spatium & locale duarum Cordarum terræ, inædificatum, vel ædificatum, ubi acquirere poteritis extra vallum Montispessulani: si vero amplius usque ad tertiam Cordam acquirere volueritis, liceat vobis, &c.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1216. *Nos* 38. *arpennos terræ ad Cordam nostram.... concessimus.* [Statuta Civitatis Avenion. *Statuimus de Corda & hoc plusquam ad Cordandum duo boni viri eligantur; qui jurent fideliter Cordare.*]

¶ CORDIA, Eadem notione. Charta anni 1236. è Tabulario Cartusiæ Belli-Larici: *Tendit ad quarrogia & distat à quarrogii quatuor Cordiis, & ab ipsa faya tendit ad planum.*

2. CORDA, Tributi species, apud Occitanos [& alios. Videtur esse tributum pro rebus mensuratis exsolutum, ut *Quintale* pro ponderatis; sic autem dictum puto, quod *Corda* fuerit nomen mensuræ, qua res illæ mensurabantur.] Charta an. 1060. *Medietatem Cordæ & piscationem Atacis, scilicet de molendino, de filo usque in stagnum.* In Tabul. Episc. Autisiodor. *Costumæ de Cordis & paulanis, & minagium sunt Comitis.* Charta Raymundi Comitis S. Ægidii an. 1164. in Bibl. Sebusiana. lib. 2. cap. 50. *Et in Corda & inleda de mercato medietas erit mea, & medietas illorum.* Alia an. 1242. in Notis ad Concilia Narbonensia: *Item medietatem ponderis ferri & mensuræ Cordæ, & medietatem mensuræ vermeilh.* Usatica Aquarum mortuarum: *Item molendina, quintale, & Corda, & furni erunt omnes nostri, cum leudis & omnibus usaticis, & accipietur ad quintale, & Cordam tantum.* Charta an 1066. *Habeat medietatem leddarum quæ veniunt in civitate sive*

per terram, sive per aquam, medietatem Cordæ & piscationem Atacis, justitias & balbias, & forchias, & gistos, & Albergas, & Acaptes, &c. [Charta an. 1164. ex Schedis D. *Lancelot*: *In quintalio & Corda & in leda de mercato medietas erit mea & medietas illorum.* Conventio inter Comitem Provinciæ & Matrem Baufenquorum è MS. D. *Brunet*: *Nec ibi habeant Cordam & quintale.*] Charta an. 1070. n. 465. Regest. 80. Chartophylacii Regii: *Molendina, quintile & Corda & furni omnes erunt nostri... accipietur ad quintale & Cordam tantum ab extraneis, quantum continetur in libertatibus concessis à nobis universitati mercatorum.*]

¶ 3. CORDA, pro *Chorda*, Funis, Gallice *Corde*. Passim occurrit: hinc

CORDARUM TORMENTA, Quibus, quasi super equuleum, reus tensus torquetur, eliciendæ veritatis causa, apud Gobelinum Personam in Cosmodromio pag. 258.

¶ CORDÆ PASSÆ. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 275. *Pro Cordis passis quadrag. pro camera Domini ad cursandum, taren.* II.

¶ CORDÆ TORTORERIÆ, ejusd. Hist. p. 245. *Item, die* XXVII. *Julii solvit Petro Corderio civi Gratianopol. pro dimidio quintali & 11. libris Cordarum tortoreriarum missarum Dom. Johanni de Austoduno pro charreyandis ingeniis quæ erant in portu de Moyrenco versus Moyrencum & Pereriam* XVIII. *s.* VI. *d.*

¶ CORDAGIUM, Funis, restis à Gall. *Cordage*: quod proprie significat Apparatum funium navi necessariorum: *De carcandis ducentis garbis sagittarum, & ducendis Cordagiis pro arcubus*, apud Rymerum.

¶ CORDAPSUS, vel ut habet Amalthea *Cordapsum*, Græcis χορδαψὸς vel χόρδαψος, Tumor tenuis intestini, ut videatur intestinum ad chordæ similitudinem convolutum. In Glossario Sangerm. MS. n. 501. habetur *Cordapsu*; *Cordapsum* vero apud Papiam in MS. Bitur.

¶ CORDATA, Certum pondus, vel certa mensura, ut videtur. Cod. MS. Eccl. Audomar. ubi de oneribus navium: *Kerka bresil* IV. *den. dimidia Kerka* II. *d. dimidia Cordata* IV. *d. Kerka alim* IV. *d. dimidia* II. *dimidia Cordata* IV. *d. Kerka grani* IV. *den. dimidia* II. *d. dimidia Cordata* IV. *d.* Semel & iterum occurrit ibid. ead. constanter ad *Kerkam* servata ratione.

¶ CORDATÆ TUNICÆ prohibentur in Concilio Vallisoletano an. 1323.

CORDAVIA, apud Papiam MS. *Interior cella.* Edit. *Corclavia*: sed videtur legendum *Conclavia.*

1. CORDAX. Fragm. Petronii: *Nemo, inquit, vestrum rogat Fortunatam meam, ut saltet: credite mihi, Cordacem nemo melius ducit.* Κορδακισμὸς, Græcorum.

¶ 2. CORDAX, Alia notione, apud Joannem Longini Canonicum Cracoviensem in Vita B. Kingæ Virg. to. 5. Julii pag. 735. E. *Puerilem adhuc ætatem agens Nicolaus... Cordacis, existens etiam tunc puer, conditionis, nimio fletui ex levi momento & causa, plus quam illi conveniret ætati, indulgebat.* Recte doct. Sollerius in notis: Cordacem hic vocat conditionem pueri, cui *cor* tenerum est & propensum ad tristitiam ac lacrymas ciendas.

¶ CORDEBANARIUS. Vide post *Cordebisus.*

CORDEBISUS, Pellis de Corduba, corium caprinum alutariorum arte præparatum, Gallis *Cordoüan*, Ital. *Cordouano.* Gloss. Lat. Gall. MS. Thuanum: *Alutarius, Cordoanniers. Aluta, Cordoan.* Ugutio: *Aluta, pellis canuta cavata, vulgo Cordoüan.* Chronicon Fontanellense pag. 246. *Ad pelles hircinas* 60. *compositas lib.* 3. *ad Cordebisos* 40. *comparandum lib.* 3. *ad coria bovina* 20. *lib.* 1. Tabularium Casauriense anno Caroli Calvi in Italia 3. *Et censum vobis do, Romane Abbas, vel successoribus tuis reddendum annualiter de mense Maio bovem unum bonum, & inter pannos & argentum & Cordebisi valentem usque ad solidos quinque Franciscos.*

CORDOVERSUS. Charta Ludovici Pii apud Doubletum lib. 3. Hist. Sandionys. cap. 7. *Ad Cordovesos, & in solas eorum componendas, modia uncti* 200. Alia Caroli Calvi in Tabulario ejusdem Monasterii Ch. 31. *Et pro* 200. *unctis qui dabantur fratribus per singulos annos ad Cordovesos eorum, & coria componenda, & diversis aliis fratrum necessitatibus.*

¶ CORDOANUS, in Charta pro Communia de Balneolo ann. 1288. inter Schedas D. *Lancelot*, & in Statutis Massil. lib. 1. cap. 38. §. 2. *Sotulares de Cordoan*, in Chartul. S. Vincentii Cenom. fol. 72.

¶ CORDUANUS, in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 87. col. 1. *Grossa bestia onerata de Corduanis.*] *Sotulares Corduani* apud Ordericum Vitalem pag. 591. 596.

CORDEWAN, Idem quod *Cordebisus.* Statuta Ordinis *de Sempringham* pag. 783. *Nec sotulares de Cordewan ab aliquo accipiant.* Matthæus Paris in Vitis Abbatum sancti Albani: *Calceamenta quæ de vili corio, quod vulgariter bazan dicitur, in alutam, id est, Cordewan civiliter commutavit.* Rogerus Hovedenus in Ricardo I. pag. 715. *Melega civitas, ubi fit copia de Cordowan vermeil.* [Codex MS. Ecclesiæ Audomar. *De Dozina de Cordewan.* II. *den.*] Tabularium Vindocinense Ch. 508. *Dedit Willelmus Monachus calceos de Cordovano.* Vide Hist. Monasterii S. Nicolai Andegav. pag. 61. Willelmus *Guiart* an. 1202.

Nus & de chauces deschausiez,
Et de soulers & de Cordoüan.

Le Roman *de Jordain* MS.

Chauces de paille, sollers de Cordoant.

A *Corduba* Hispaniæ oppido celeberrimo deducta hæc vocabula, vulgo *Cordoüa*. ubi præparabantur pelles, &, ut ait Rebuffus Tract. de Mercator. min. vend. Gloss. 11. *Quia ab urbe deportari ad cæteros solent pretiosi corii species. Unde* subdit quasi *Cordubones* dictos Cerdones *Cordowanniers. Calcei de Corduba*, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 11. Theodulfus lib. 1. Carm. p. 138.

Iste tuo dictas de nomine Corduba pelles,
Hic niveas, alter protrahit inde rubras.

Inde *Cordubanarii*, Sutores, in Diplomate Ludovici VII. Regis Franc. ann. 1144. apud Gallandum de Franco-allodio pag. 343. *Cordoüanniers*, Monstrelleto 1. vol. pag. 319. qui nostris hodie *Cordonniers.*

¶ CORDUBANASII, in Charta Comitis Nivern. an. 1166. è Tabulario B. M. de Charitate.

¶ CORDUBENARIUS, in Charta Philippi Regis Fr. ann. 1328. è Chartulario S. Martini Pontisar.

¶ CORDUARIUS, in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 38.

¶ CORDEBANARII & CORVESARII, in Charta Officialis Rotomag. an. 1267. to. 3. Hist. Harcur. pag. 149.

¶ CORDOANERIUS, in Litteris Ducis Januensis ann. 1382. ex Archivo Communis Massil.

¶ CORDELATUS. Vide *Cordellatus.*

¶ CORDELERIÆ, Sanctimoniales Franciscanæ, nostris vulgo, *Cordelieres.* Memorabilia Humberti II. Dalphini ex Adversariis D. *Lancelot*: 1344. *item die* XVI. *Septemb. apud Moirencum ordinavit fieri juxta Fratres Minores Monasterium Dominarum Cordeleriarum S. Claræ, & fecit cavari & signari, &c.*

CORDELIA, Chordula, *Cordelle.* Occurrit apud Rigordum an. 1214.

¶ CORDELITA, Franciscanus, à *chorda* seu fune quo cingitur, vulgo dictus *Cordelier.* Chronicon Australe ad ann. 1206. *Minores Christum prædicant ut Israelitæ sub Innocentio, sed & Cordelitæ.* Vide *Cordiger.*

¶ CORDELLATUS, *Chorda* seu fune ligatus. Statuta Synodal. Eccl. Biterr. an. 1368. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 628. *Et ut manicis consutitiis amplis aut sotularibus Cordellatis seu diversitate foraminum pictatis laicali abusione non utantur.* Ejusd. tomi col. 664. in Statutis ejusd. Eccl. ann. 1375. *Vestes deferant Cordelatas anterius, & à summo usque deorsum.* Occurrit iterum in Statutis Eccl. Nemausensis ibid. col. 1044.

¶ CORDERIA, Gall. *Corderie,* Officina vel j funium texendorum. Charta Lugdunens. an. 1308. *Item* 12. *denar. Vienn. pro Corderia de l'Echerveno super ponthem Rodani. Cheveno* cannabim appellant rustici Lugdunenses: *L'echerveno* igitur idem est quod Cannabinus.

¶ CORDERIUS, Restio, textor funium, Gall. *Cordier.* Vide locum in *Cordæ tortoreriæ* post *Corda* 3.

¶ CORDETENUS, Memoriter. Vide in *Cor.*

¶ CORDETUM, Pannus vilior. Vita B. Yvonis tom. 4. Maii p. 539. *Tunicam & epitogium de panno albo grosso, vocato Burello seu Cordeto modici pretii.* Legitur etiam in Inquisitione MS. pro canonizatione ejusd. B. Yvonis.

¶ CORDEWAN, CORDEWANARIUS. Vide in *Cordebisus.*

CORDEX, *Qui facit cordam,* Joanni de Janua: Forte *Cordifex.* [Papias in MS. Bituricensi: *Cordex, Concordatus, vel qui canit cum cordis vel qui facit illas.* Laurent. in Amalthea: *Cordex, Qui canit corda vel facit illam. Cordex* præ constantiori lectione videtur retinendum.]

¶ 1. CORDIA, ut *Corda* 1. Ibi vide.

¶ 2. CORDIA, pro *Concordia.* Charta Guillelmi Comitis Cabilonensis ann. 1174. in Tabulario Floriacensi: *Feci duas cartas fieri... ut si de aliquibus rebus inter nos discordia surrexerit ... cartarum testimonio ad Cordiam revocemus.* Rursum occurrit in Charta an. 1085. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Forojul.

¶ CORDIACUS, CORDIATUS, CARDIACUS, *Morbus nascens ob nimiam imbecillitatem corporis languente stomacho.* Amalthea. Miracula S. Amalbergæ tom. 3. Julii pag. 108. *Quædam Domicella patiebatur Cordiacum, id est morbum cordis gravem. Cordiatus,* καρδίακος, *Cardiacus* in Supplemento Antiquarii.

¶ CORDIALE. Bern. *Pez.* Anecdot. tom. 1. pag. LXXIX. meminit Codicis Mellicensis, cui titulus: *Cordiale seu Tractatus de quatuor novissimis.* Quod cor seu animum commoveat, dictum puto *Cordiale.*

¶ CORDIALISSIMUS, intimo cordis affectu dilectus. Exstat Epistola apud Duellium Miscell. lib. 2. p. 103. cujus hæc est inscriptio: *Cordialissimo suo fratri Oswaldo Tuklhauser illustris Principis Heinrici Bavariæ Ducis Cancellario.*

¶ CORDIALISSIME PRECES FUNDERE, in Vita B. Lidwinæ tom. 2. April. pag. 347.

¶ CORDIALITAS, Ital. *Cordialita,* Gall. *Cordialité,* Singularis & sincerus amor, in Laudibus Papiæ apud Murator. tom. 11 col. 27.

CORDICCA, Funes navium, Gall. *Cordage.* Informationes Civitatis Massil. pro passagio transmarino, è MS. Sangerman. *Item debet habere ipsa navis duas puegas & VI. gratillos & farciam subtilem pro faciendis Cordiccis* VI. *quintals.*

CORDICITUS, *Corde tenus,* Joanni de Janua. Penitus, intime. Sidonius lib. 4. Epist. 6. *Prudentibus Cordicitus insitam est vitare fortuita.*

¶ CORDIDICIA, ῥυπαρία, *Pædor, squallor.* Supplem. Antiquarii: Lege *Sorditia* & vide *Sordities.*

¶ CORDIGER, Franciscanus, idem qui *Cordelita.* Regulæ pro Theologis Paris. apud Acherium Spicil. tom. 6. pag. 381. *Sermo de mane & collatio in vesperis in Cordigeris vel in Jacobitis.* Occurrit iterum in Obituario MS. Ecclesiæ Morinensis fol. 21.

¶ CORDINA, CORDINES. Vide in *Cortis* 2.

¶ CORDINARIUS, Sutor, Gall. *Cordonnier,* in Charta Officialis Rotomag. an. 1267. Hist. Harcur. to. 3. p. 149. Vide *Cordebisus.*

¶ CORDINTIME, Ex intimo corde. *Petimus Cordintime,* apud Leibnitium to. 2. Scriptor. Brunsvic. p. 895.

¶ CORDINTIMUS, Amicus ex animo, in Vita B. Lidwinæ tom. 2. April. p. 316.

CORDIPUNGUS VERSUS, *vel quodlibet corda pungens.* Papias.

CORDISCERE. Gloss. Arabico-Lat. *Cordiscosio,* *agnosco*: ubi viri docti emendant, *Condisco, scio*: ego vero sic puto, *Cordisco, scio*: est enim *Cordiscere, ex corde,* seu memoriter discere, scire. Vide *Cor.* 1.

¶ CORDITER, Amice, ex corde, apud Rymerum to. 3. p. 314. col. 2.

¶ CORDIVARIUS, pro *Cordinarius,* in Charta Officialis Rotomag. in *Cordinarius* laudata.

¶ CORDIVOLENTIA, Benevolentia. Scriptum Caroli Simplicis an. 921. pro Monasterio Elnonensi, apud Marten. Collect. Ampliss. to. 1. col. 278. *Ideo sit notum omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ... quia adiens nostram Cordivolentiam venerabilis Abba Cœnobii S. Confessoris Christi Amandi Robertus, &c.*

¶ CORDO, Cingulum, vitta, Gall. *Cordon,* Ital. *Cordone.* Translatio S. Antonini tom. 1. Maii pag. 768. *Cingulo sive Cordone cinctus.* Cerimoniale vetus MS. B. M. Deauratæ Tolos. *Prædicta crux debet pendere cum uno Cordone de cirico.* Vita S. Francisci de Paula tom. 1. April. pag. 177. *Posuisti istum cingulum, quem eorum lingua Cordonem appellant.* Vide *Cordonus.*

¶ CORDOAN, CORDOANUM, CORDOANERIUS. Vide *Cordebisus.*

CORDOLENS, Cardiacus, apud veterem Interpretem Juvenalis Sat. 5.

CORDONA. Chronicon S. Vincentii de Vulturno pag. 685. *In Ecclesia vero S. Dei Genitricis Mariæ .... præceptum obtulit de duodecim Cordonis servorum.*

¶ CORDONARIUS, Sutor, Gall. *Cordonnier,* in Enumeratione jurium Comitis Biterr. in Civitate Albiensi ann. 1252. & in Codice obit. S. Geraldi Lemov. ann. 1491. Vide *Cordebisus.*

¶ CORDONUS, Vitta, Gallis & Hispanis, *Cordon.* Statuta Petri Episc. Helen. an. 1375. Concil. Hisp. tom. 3. pag. 605. *Per litteras sigillo Præfati Domini Legati ceræ rubeæ in cera alba impresso, in quodam Cordono serico viridis coloris impendente sigillatas. Litteræ Cordono ciriceo Sigillatæ,* in Regesto 87. Cameræ Comput. Paris. *Sigillatum, ut prima facie apparebat, magno sigillo Dalphinali rotundo in cera rubea pendenti in quodam Cordono grosso & quadrato cirici viridis,* in Litteris ann. 1358. apud D.

Secousse, tom. 3. Ordinat. Reg. pag. 271. Vide *Cordo*.

¶ CORDOUANUM, Cordovesus, Cordowan, Corduanum. Vide *Cordebisus*.

CORDUBANARII, Cordubenarii. Vide *Cordebisus*.

¶ CORDUCTUM, Sericum. Vide *Mataxa*.

CORDUELLUM, Idem forte quod *Corduanum*, de quo supra. Regestum Castri-Lidi in Andibus fol. 31. de Pedagiis : *Quadriga onerata de Corduello, equus* 4. *d. ad tractum quadrigæ*. Occurrit alibi.

¶ CODULA, Botellus, Gall. *Saussisse*. Vide *Mazaccara*.

¶ Cordula Musica, Parva *chorda* instrumenti musici. Statuta Canonicorum S. Augustini apud Duellium Miscell. lib. 1. pag. 86.

Non vox, sed votum, non musica Cordula, sed cor,
Non clamor, sed amor cantat in aure Dei.

¶ CORDULATIO, Quidam futuræ modus ad ostentationem in vestimentis. Statutum Capituli generalis S. Victoris Massil. sub Stephano Abbate ann. 1378. *Statuimus quod nullus vestes inhonestas, scilicet oppellandas, vel cocardias, froncicas aut cum colari cum manicis largis ultra modum vel Cordulatione in capstina nec in manicis*.

¶ CORDULUM, Parvus *cordo*, in Inventario Ecclesiæ Anicienf. ann. 1444.

¶ CORDURA, à Provinciali *Cordure*, Gall. *Couture*, Sutura. *Cordura vestium*, in Statutis Arelat. MSS. art. 53. *Cordura de uno vestimento*, in Statutis Massil. lib. 2. cap. 39. *de Sartoribus*. Occurrit etiam cap. 38. de iisdem.

CORDUS, *Serotinus, dicitur à Cor : unde & uvæ quæ tarde veniunt ad maturitatem, Cordæ dicuntur, secundum Ugutionem & Papiam. Cordum, serotinum quod tarde nascitur*. Joan. de Janua.

¶ COREARIUS. Vide *Correarius*.

¶ COREDULUS, *Genus quoddam volatilis, quasi Coredens*, apud Isid. lib. 12. cap. 7.

¶ COREEDE. Vide *Conredium*.

¶ COREHIZARE, pro *Choreizare*, Choros agere, in Synodo Mediolan. an. 1287. apud Murator. tom. 8. col. 1056.

¶ CORELLUS, inter ornamenta ecclesiastica recensetur, in Notitia Ecclesiæ Diniensis per Gassendum pag. 151. *Item duo pallia alba diaspreti... duos Corellos de serico antiquo*.

¶ COREMEDE, Coreniода. Vide *Carmedia*.

¶ COREPH, *Calvaria vel Campestria. Coreph, Lumbaria vel Tegimenta*. Gloss. MS. Sangerman. num. 501.

¶ COREPISCOPUS. Vide *Chorepiscopus*.

CORETES. Hist. Landavensis Ecclesiæ, in Monastico Anglic. tom. 3. p. 188. *Et cum finibus istis... usque ad mare totum infra Taf & Elei, cum piscibus & Coretibus suis omnibus, & cum omni sua dignitate, &c.* Pag. 195. *Et cum corporibus suis ad sepulturam suam, in eleemosyna, & cum suis piscibus, & Coretibus anguillarum, & cum toto territorio suo, &c.* Et pag. 211. *Et cum libera applicatione navium in ostio Taroci, & cum Coretibus suis omnibus sine ullo censu ulli homini, terram, &c.* In Glossario Wallico Cambro Buxhornii *Cored, cataracta* exponitur.

CORETUS, Mensuræ Germanicæ species. Wichbild Magdeburgense art. 19. *Proconsul... potestatem judicandi habebit super injustas mensuras potabilium, & pondera & injustos Coretos, & cujuslibet cibi & potus mercimonia*.

COREUM, pro *Corium*. Statuta Ordinis *de Sempringham* pag. 720. 784. *Non fiant marsupia ... nisi de Coreo albo, & sine serico colorato*. Alibi : *Omnium Canonicorum sotulares, tam diurni quam nocturni, rubei Corei sint*. Utitur etiam Cæsarius lib. 4. cap. 12. 13.

CORFICINA, *Macellum*. Papiæ, & Gloss. MS. Regio Cod. 1013. pro *Carnificina*.

CORGENARIUS. Charta Ludovici D. Belijoci pro Libertatib. Villæ Bellijocensis an. 1274. *Judæi non debent commorari in franchesia Bellijocensi, nec Corgenarii ludere in eadem, nec Corsini debent commorari in villa Bellijoc. nisi voluntate domini & burgensium dictæ villæ*.

¶ CORGO, Stirps, truncus. Statuta Civitatis Avenion. *Si quis vineam de die talaverit vel eradicaverit, talari, vel eradicari fecerit, pro singulis Corgonibus talatis seu eradicatis solvat Communi nomine pœnæ* 3. *sol*.

CORIAGO, Morbus in armentis, cum *corium* adhæret costis. Vide Vegetium lib. 3. Artis veterin. cap. 54. & Columellam lib. 6. cap. 12.

¶ CORIALINSE, Corium. Constitutio Ansegisi Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 639. *Ceræ ad illam Ecclesiam libras* CC. *ad opus Fratrum* C. *Sevo libras* CC. *de Corialinse calcibus* XXIIII. *bragal* LX. *ad saccos autem faciendos drappos albos* II.

1. CORIARE, Idem Architectis quod *Loricare*, apud Varronem lib. 1. de Re rust. cap. 57. tectorio & crusta parietem tegere. *Coriis loricare* dixit Plinius lib. 8. cap. 24. *Loricare de saxo*, apud veterem Scriptorem de Re architectonica cap. 19. Ubi Charta an. 1223. in Tabulario Ducatus Guisiæ fol. 46. dixit, *fossatum Coriare de lapidibus*, versio Gallica habet ibidem, *& porra embraidir le fossé de pierre*. Est autem nostris, *brai*, limus, seu terra humida. Vide Philandrum ad Vegetium lib. 7. c. 1. & 3.

¶ 2. CORIARE, Consuere. Janus in Supplemento Antiquarii : *Coriet*, ῥάπτῃ, *Consuat*.

¶ CORIATOR, Coriarius, Gall. *Corroyeur, Tanneur*. Fragmentum Chartularii Sand-Hippolytensis apud Duellium Miscell. lib. 2. pag. 443. *Nos Hainricus Dei gratia Præpositus S. Hippolyti constitutiones Coriatorum civitatis, quas inter se de communi consensu fecerunt, pro parte nostra approbamus. Coriatores bona & legitima coria vendent competenter tannata*, in Litteris Philippi VI. Fr. Regis an. 1329.

¶ CORIATUS, Ligatus. Magister Joannes in Vita S. Petri Parentii tom. 5. Maii p. 94. D. *Hæc scabella duo ferens in manibus, repens super terram, tibias, crura & pedes Coriata post se trahebat. Lectica lignea Coriata*, in Annal. Benedict. tom. 2. pag. 636. hoc est, Corio vestita. Vide *Coriare*.

¶ CORICILLUM, pro *Corculum*. Fragmentum Petronii pag. 71. *Virtute mea ad hoc perveni, Coricillum est quod homines facit, cætera quisquilia omnia*.

¶ CORIETUM. Leges Normann. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 7. pag. 277. *Ad diem autem duelli assignatam debent se pugilles in curia Justiciario offerre, antequam hora meridiei sit transacta; apparati in Corietis vel tunicis consuetis, & cum scutis & baculis cornutis armati*.

¶ CORIGARE, Choreas agere, Saltare, Gall. *Danser*. Vita S. Franciscæ Viduæ Rom. tom. 2. Martii p. 170. * *Vidit vanorum Corigantium animas, quæ propter tale peccatum ab eis commissum, imponebantur in quodam magno palo ferreo, &c.* Vide *Corizare*.

¶ CORILETUS, f. *Curtile*, Hortus rusticus, Gall. *Courtil*. Chartular. Gemeticense tom. 1. p. 326. *Habebunt ipsi Monachi propriam eam partem territorii de*

de Beu, quam via Drocensis tendens ad Coriletum Henrici dividit à castello de Beu. Vide *Cortis* 1.

CORIMBATA, *Navis*, Isidoro in Glossis.

¶ CORIMEDE. Vide *Curmedia.*

¶ CORINA, Occitanis Occidens, Gall. *Couchant.* Venditio Pontii Bernardi *Catel* facta Templariis ann. 1215. *Terminatur ab aquilone cum sylva dominorum de Portu, à Corina cum sylva Capituli Magalonæ, à vento cum mari, à Circio cum stagno.*

CORINDA, in Lege Aleman. tit. 99. §. 19. Editiones Heroldi & Lindenbrogii *Cornicula*, Tiliana habet *Corinda.*

CORINEUS, *Acervus lapidum.* Papias.

CORIOCUS. Vide *Caragus.*

CORIOSUS, *Corio vestitus*, Ugutioni. Papias vero *Coriosum, spuma, corio vestitum.* [MS. Bituric. habet, *Coriolum, spuma, corio vestita.*]

CORISCUM. Charta Willelmi Archiepisc. Rotomag. ann. 1196. apud Radulf. de Diceto: *Quia vero authenticum non inspexeramus, cujus mentio Literis nostris imprimi debuerat, tanquam illi cohærentibus, & vigorem, si quem habituræ erant, contrahentibus, Corisco cooperto, & scripto nobis ignoto assensum nobis præbere, vel illud confirmare, quod detectum tenebamur abhorrere, detestari & redarguere minime volumus.* Forte *Codisco*, parvo *codici.*

¶ CORISTA, pro *Chorista*, Gall. *Choriste.* Legitur apud Rymerum tom. 14. p. 161. col. 2.

CORITA, *Equus masculini generis*, Papiæ. In MS. *Coritha.*

CORIUM. Apicius lib. 4. c. 2. *Et in patella alterius de trulla refundes cum piperis granis integris, & nucleis spineis, ita ut per singula Coria substernas diploidem in laganum.* Ubi Humelbergius: *Per coria intelligo impensarum instruendo ordines, quemadmodum Vitruvius* (lib. 2. c. 8. lib. 7. cap. 3.) *laterum in parietibus struendis ordines Coria etiam vocat, quæ vulgo turba opificum Cursus appellat.*

CORIUM CERVI. Vide *Cervicorium.*

CORIUM FORISFACERE, Ad verbera damnari, vapulare, quæ erat servorum pœna. Leges Inæ Regis West-Saxon. cap. 6. *Si quis Corium suum forisfaciat, & ad Ecclesiam incurrat, sit ei verberatio condonata.*

CORIUM PERDERE, Eadem notione. In Legibus ejusdem Inæ cap. 3. apud Brompton. *Si servus sine testimonio domini sui operetur, Corium perdat.* Leges Alfredi & Goduini cap. 11. *Si liber festis diebus operetur, perdat libertatem ... servus Corium perdat, vel hugildum.* Eadem habentur in Legibus Kanuti cap. 68. & in Legibus Presbyterorum Northumbrensium cap. 40. Lex familiæ Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Constituimus ut ei tollantur Corium & capilli.* Infra: *Corium & capillos amittant, perdant, &c.*

CORIO CARERE, Eodem etiam significatu. Leges Kanuti c. 71. *Si servus tale quid egerit, careat Corio, vel redimat solutionem Corii pro facti qualitate.* Adde ejusdem Kanuti Leges de Forestis cap. 22. & infra in voce *Crinis.*

CORIUM REDIMERE, Virgas redimere, vel componere de flagello. Lex Frisionum tit. 3. §. 4. *Servus vapulet, nisi dominus ejus 4. solidis Corium ejus Redimere voluerit.* Leges Kanuti c. 71. supra laudato: *Redimat solutionem Corii.*

CORIO COMPONERE, Virgis cædi. Leg. Ethelredi c. 2. *Si quis jejunium suum infringat, servus Corio suo componat, &c.* In Lege Salica tit. 42. §. 2. *Solidos pro dorso suo reddere.*

PRETIUM CORII *sui domino reddere in signum manumissionis*, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ c. 78. Vide *Hudgilde*, & *Decorticare.*

CORIUM TOLLERE ET CAPILLOS. Charta Henrici Claudi Imperat. in Chronico Laurishamensi pag. 75. & apud Browerum lib. 3. Antiquit. Fuld. cap. 15. *Si quis .... aliquem servorum S. Bonifacii ... vel ejus curtem, sive domum infregerit, ... illi qui hujus facti Dux & Princeps fuerit, tollatur Corium & Capilli, & utraque maxilla ferro candenti comburatur, reliqui ejus sequaces cute & capillis priventur.* Vide *Capilli*, & *Decorticare.*

¶ CORIUS, pro *Corium*, habetur in *Frondevola* post *Fundabulum.*

¶ CORIZA, *cum inconcussio capitis in os venerit & præfocationem narium fecerit cum sternutatione.* Papias MS. Bituric. Haud multo clarius apud Isidorum lib. 4. Orig. c. 7. *Coriza est quoties infusa capitis in ossa venerit narium & præfocationem fecerit cum sternutatione, unde & Coriza nomen accepit.* Est pro Κόρυζα, Morbus cerebri, cum crudus humor è capite in nares distillat. Itali etiamnum dicunt *Coriza.*

¶ CORIZARE, ut *Chorizare*, Choreas agere, Saltare. *Breydenbach* Itiner. Hierosol. p. 216. *Omnis hospitis nostri familia insanire cœpit & cantare & Corizare, & cum instrumentis musicis ludere.*

CORLINUS, seu potius *Corlivus*, Avis, quæ nostris *Corlieu.* Fridericus II. Imperator de Venat. lib. 1. cap. 12. *Ut sunt genera Corlinorum, vanelli, plueriii, & speciei suæ similes, habentes rostrum longum ad modum Corlinorum, quorum major pars vitæ est cavare sub terra.* Adde cap. 13. 14. 18.

¶ CORMEDE. Vide *Curmedia.*

¶ CORMETA. Inquisitio Jurium Dalphinalium in loco Argentariæ an. 1220. Hist. Dalphin. to. 1. pag. 93. col. 1. *Et capit in quibuslibet sexdecim marchis provenientibus de argenteria, sex uncias & unum quartayronem, & hoc non æstimabitur, & in qualibet Cormeta dellis quæ venditur ibi, sex denarios pro dominio suo.*

¶ CORMIUM. In antiquis Regulis Officiariorum S. Martialis Lemovic. dicitur de Thesaurario, ipsius esse, Custodire *casulas, & cortiballos & Cormia:* pro qua posteriori voce forte legendum est *Cornua*, hoc est vasa; *Cornu* namque inter vasa ecclesiastica recenseri suo loco dicitur.

CORNAGIUM, Præstationis aut tributi species. Fleta lib. 3. cap. 14. §. 9. *Sunt etiam aliæ præstationes, ut auxilia in Comitatu Vicecomitum ... hydagia, Cornagia, cariagia, sectæ, &c.* Charta Henrici III. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. p. 1032. *Et sint quieti & homines servientes sui .... de geldo, scuagio, & hidagio, caruagio, & Cornagio, & summagio, &c.*

CORNAGIUM pariter apud nostros, præstationibus accensetur. Charta Theobaldi Comitis Franciæ Senescalli & Aalidis uxoris in Histor. Blesensi pag. 301. *Nec Cornagium ultra capient.* Testamentum MS. Humberti D. Bellijoci Conestabilis Franciæ, mens. Julii an. 1248. *Et concessi hominibus & burgensibus meis & hominibus Ecclesiarum pro Cornatgio sicuti continentur in libertate quam dedi hominibus meis & hominibus Ecclesiarum: & hujusmodi Cornagium juravi pro me & hæredibus meis, quod de cætero in terra mea non sit factum.* Libertates Villæ de Moneto ann. 1269. in Biturigib. apud Thomasserium lib. 1. cap. 65. *Si Milites mei Cornagium vel aliud donum mihi dederint in bestiis terræ meæ, &c.* Libertates Sacri Cæsaris an. 1327. apud eumdem lib. 3. c. 16. *Videlicet Cornagium, hoc est, pro cornu cujuslibet animalis certam pecuniam, &c.* In Com-

puto de Bladis Comitatus Campaniæ an. 1348. eſt titulus : *De la recepte de froment & d'avoine de la Ferté-ſur-Aube, des Cornages de Villers, de la ville d'Eſſoy, &c. tant de boiſſels de bléd & d'avoine.* Alibi : *Des Cornages de beſtes traihens de Montigny* 10. *razeaux*, 2. *bichots*. Infra : *De Cornaiges & des eſchiez des beſtes traihens de Montigny.* Ubi *Beſtes traihens*, ſunt animalia aratoria, vel quæ carris aptantur : præſertim vero ea quæ *cornibus* inſtructa ſunt, ut boves, unde præſtationi nomen inditum. Inde Callimacho hymno in Dianam v. 179. boves dicuntur κεραελκέες, διὰ τὸ τοῖς κέρασι ἕλκειν τὸ ἄροτρον, inquit Scholiaſtes. Recte enim Raguellus ait, Cornagium eſſe præſtationem bladi, quæ pro quovis bove arante domino exſolvitur [ab iis, inquit D. *Bruſſel* de Feudorum uſu tom. 1. pag. 396. qui in illius Domini ſilvis jus habent paſcendi animalia *cornibus* inſtructa.] Tabular. Montiſmorilionis in Pictonibus fol. 59. *Ipſi agricolæ ex unaquaque domo, ubi boves arabiles erunt, reddent nobis unum ſextarium avenæ, de foſſore vero eminam.* Id præterea docet Conſuetudo localis *de Troi* in Biturigib. art. 5. *Et auſſi (a droit de prendre) ſur chaſcun ayant beufs 4, Pariſis pour couple de beufs, & ſe appelle ledit droit de Cornage.* Vide *Hornegeld.*

CORNAGIUM, & *Tenere per Cornagium*, quid fuerit apud Anglos, docet pariter Littleton ſect. 156. *Item, il eſt dit que en le marches de Scotland, aſcuns teignent de Roy per Cornage, c'eſt à ſçavoir purventier un Cornu, pour garner homes de pais, quant ils oyent que le Scottes, ou autres enemies veignont, ou voilent entrer en Engleterre, quel ſervice eſt graund ſerjaunty, &c.* Camdenus in Muro Pictico : *Sed cum murus nunc jaceat & tubulus ſit nullus multi hic circumquaque prædia & fundos in Cornage (ut Juridici noſtri loquuntur) à Regibus noſtris tenent, videlicet ut Cornu irruptiones hoſtium vicinis ſignificent, quod à veteri Romanorum inſtituto deductum nonnulli exiſtimant.* Vide *Warde corne.*

CORNALE, Vicus, pagus, diſtrictus ; *Cornau*, apud Vaſcones, & in Conſuetudine Aquenſi tit. 11. art. 19. vel vici, ſeu pagi regiones, *Quartiers.* Regeſtum Conſtabulariæ Burdegalenſis fol. 92. *Præpoſitura de Vaſato, & primo de parochia d'Eſton, & dicta parochia dividitur in pluribus partibus, quæ nominantur Cornalia.*

CORNALIA. Concilium Avenionenſe an. 1326. can. 57. ubi Judæi *jubentur deferre ſignum rotæ in veſte circa pectus.* Mox additur : *Mulieres autem Judææ à 12. annis & ſupra, Cornalia deferant extra domum :* ad marg. al. *cornu.*

¶ CORNAMUSA, Vox ab Italis & Hiſpanis uſurpata, Gall. *Cornemuſe*, Uter ſymphoniacus. *Cornamuſam pulſanti taren.* 1. in Hiſt. Dalphin. to. 2. pag. 274.

¶ CORNARDI. Vide *Abbas Conardorum.*

CORNARE, Cornu inflare, Gall. *Corner.* Charta Foreſtarum apud Matth. Paris pag. 181. *Faciat Cornari, ne videatur furtive facere.* Froiſſartes 1. vol. c. 19. *Et faiſoient grand bruit de Corner & de huier.* *Cornu ſufflare* venatores dicuntur in Speculo Saxon. lib. 2. art. 61. §. 2. Robertus Gaguinus in Poëmat. vernaculo :

> *Par ce moyen il eſt permis*
> *Aler gayement par les bois*
> *Corner, chaſſer dains & conins.*

[Chartularium S. Vandregeſili tom. 2. p. 1990. in Inſtrumento Gallico anni 1307. *A tous ceux qui ces preſentes lettres verront ou orront Symon dit Moleit Baillif de Rooni ſalu & bonne amor. Comme diſcort fuſt meu entre noble homme Monſeignor de Rooni d'une part, & hommes religieux & honeſtes l'Abbé & le Convent de S. Vandrille d'autre, ſur cen que ledit Seignor avoit fait arreſter le bac deſdis Religieux por le travers de por vins qui paſſoient à Mante par le travers dudit Seignor, leſdis Religieux diſans & maintenans, que il devoent paſſer quites parmi ledit travers por Corner en paſſant parmi ledit travers.* Ex hoc privilegio manavit Normannicum proverbium : *Crois-tu en être quite comme les Moines de S. Vandrille en ſiflant?*] De cornibus vice buccinarum, plura Olaus Wormius lib. de Cornu aureo p. 25. &c.

CORNARE, Cornu inflato rem quampiam promulgare : voce præconiâ nuntiare, *Publier à ſon de trompe.* Uſatici Barcinonenſes MSS. cap. 112. *Facerent Cornare, ut nobiles & ignobiles venirent, &c.* Curia Generalis Barcinon. an. 1291. *Et quod nos poſſimus ibi Cornare & eligere Officiales.* Guibertus lib. 1. de Vita ſua cap. 11. *Sacroſanctæ verecundiæ pallio tegebantur indigna, ac idonea Cornabantur*, id eſt, diſſeminabantur. Ubi fruſtra *coronabantur* reſtituit vir doctus. Vide *Cornagium.*

CORNARIUS, Κεραξόος, in Gloſſ. S. Benedicti cap. de Artificibus, [Poliens cornua. Vide leg. fin. de Jure immun. Liber niger Scaccarii pag. 256. *Unuſquiſque de* IIII. *Cornariis* III. *d. in die.* Ubi Hearnius : Qui non tantum cornua inflare ſolebant, ſed & iiſdem itidem ita præfuerunt, ut ad ipſos eorumdem pertineret cuſtodia : nihil obſtat, quo minus *Cornarios* lingua vernacula (Anglica) *Cornets* appelles.]

¶ CORNATGIUM. Vide *Cornagium.*

¶ CORNEA. Gloſſar. Sangerman. MS. num. 501. *Cava, Cornea, buccina.*

¶ CORNELIANA, *Genus cartæ à Cornelio Galla Præfecto Egypti primum confecta.* Idem Gloſſarium. Papias ſolum habet : *Corneliana, Genus cartæ à Cornelio.* An Leges intelligunt à Cornelio latas, quas alii *Cornelias* appellant ? Plures ſunt hujus nominis leges à variis Corneliis datæ ; ſed nullam novi latam à Cornelio Gallo Ægypti Præpoſito.

¶ CORNEMANNUS, pro *Choremannus*, de quo dictum eſt in voce *Chora.* Charta Eduardi III. ann. 1376. pro Burgenſibus villæ Caleſii apud Rymerum tom. 7. pag. 116. col. 1. *Conceſſimus inſuper vobis quod, loco Baillivi, Scabinorum & Cornemannorum, ibidem antiquitus ordinatorum, habeatis in eadem villa unum Majorem, & duodecim Aldermannos.* Vide *Chora* & *Cora.*

CORNEOLUS. Fragm. Petronii : *Sed Corneolus fuit, ætatem bene ferebat, niger tanquam corvus.*

CORNERIA, Angulus, *Corniere*, Vaſconibus : noſtris *Cornet.* Vetus Charta in Monaſtico Anglicano tom. 2. pag. 874. *Verſus Hamburi uſque ad Corneriam prati de Adgaref.* Infra : *Uſque ad Corneriam haiæ Walteri Karles.* Alia an. 1303. in Regeſto 49. Chartophylacii Regii num. 32. *Juſques à la Corniere de ladite maiſon, laquelle Corniere eſt pardevers la porte du Seigneur de ladite Ville.* Vide Leges Maris Oleronenſes cap. 26.

¶ 1. CORNERIUM, ut *Corneria.* Charta an. 1424. *Debet 2. ſol. de ſervitio ſuper quodam Cornerio nemoris ſito in nemore d'Allieu.* Charta Domini Barbarelli in Dumbis an. 1407. *Illud Cornerium vineæ continens operaturam unius hominis vineæ ſub ſervitio 9. den. ex una parte & unum denarium de cremento, adeo quia ipſum Cornerium vineæ erat de manſo taillabili dicti domini, qui remittit ad ſervitium recognoſcibile.*

2. CORNERIUM. Monaſticum Anglic. to. 3. pag. 107. *Sciendum eſt quod iſti ſupranominati tenent de*

illo burgagio ad Cornerium, de quo burgagio prædicta domus Hospitalis debet solvere domino Regi per annum 12. denar.... Item de Cornerio quod Adam Pellipa-rius tenet... ad Orientalem partem sancti Nicolai ul-tra pontem per annum 2. solid.

CORNESAGIUM. Charta Guillelmi Episcopi Carnotensis an. 1166. apud Ægidium *Bry* in Hist. Perticensi p. 195. *Botagium & Cornesagium Vicecomitis est* (Castriduni.) Idem forte quod *Cornagium*. Vide in hac voce.

CORNETA, Bireti species in cornu formam desinens, quomodo hodie Ducum Venetorum, ex Gall. *Cornette*, quæ vox etiamnum usurpatur pro tegumentis capitis nocturnalibus mulierum nostratium. Concilium Rotomagense ann. 1343. can. 32. *Item inhibet ne Clerici præsertim in sacris Ordinibus constituti longas & amplas Cornetas in suis Capuciis deferant, sed breves & decentes.* [Similia habes apud Marten. tom. 4. Anecdot. col. 527. & 528. in Statutis Ecclesiæ Andegav. an. 1423. & col. 393. in Concilio Avenion. ann. 1509. apud Acherium tom. 5. Spicil. pag. 626. in Concilio Senonensi. *Nullus Monachus nostri Monasterii presumat portare caputium cum longiori Corneta*, in Statutis Lirinensibus an. 1453. Synodal. Constitut. Ludovici de Carnossa Episc. Bajoc. an. 1515. *Quotidieque caputium seu domino panni nigri deferant. Et pileo atque Corneta, præcipue in Ecclesia officiando depositis, utantur à cetero caputio vulgariter, ung Domino.* Le Roman *de Partonopex* MS.

Il s'en vont droit fuiant à Chars,
Et ont gité lor Corniars.]

¶ CORNETARII, Canonici, Capellani, à *Corneta*. sic dicti. In Chartulario SS. Trinitatis Cadom. fol. 18. ubi describitur Charta Willelmi Angl. Regis paulo recentiori manu adjectum legitur ad marginem *Cornetarii*, scilicet è regione sequentis articuli: *Constituerunt quoque in eodem cenobio quatuor Canonicos, quibus domos dederunt ante Ecclesiam & quadraginta acros terræ.* Ex quo colligitur hujusmodi Capellanos seu Canonicos aliquando vocitatos fuisse *Cornetarios*.

CORNETUM, Angulus, idem quod *Corneria*, Gallis, *Cornet*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 318. *Item alius locus vocatus... juxta Cornetum de Haydale.* Alias *Cornetum* est locus ubi *corni* crescunt. [Vetus Glossar. *Cornetum*, Κρανεών.]

CORN-GAVEL. Vetus Charta Cantabrigiensis apud Somnerum in Tractatu *de Gavelkind* p. 16. *Et quod 4. swillingæ residuæ tenebantur & tenentur de prædictis Abbate & Conventu per fidelitatem & relevium, & per redditum & servitium vocatum Corn-Gavel, videlicet reddendo eisdem Abbati & Conventui & successoribus suis annuatim in festo S. Michaelis Archangeli de qualibet swallinga earumdem 4. swallingarum quindecim quarteria, & 5. buschellos ordei palmalis, &c.* In alia Charta ibid. dicitur *Gavel-Corn*.

CORNICARE, Cornu inflare, cornare. Matth. Westmonast. an. 870. *Recessit venator.... & canes Cornicando ad se vocavit.* Will. Brito lib. 1. Philipp. pag. 90.

Nec jam venantum voces, nec Cornua posset,
Latratusve audire canum.

Silvester Giraldus lib. 1. Itinerarii Cambriæ cap. 2. ubi de Cornu S. Patricii: *Cujus virtus ex fatua & inepta Bernardi Presbyteri Cornicatione, &c.*

CORNICARE, *In aurem alicujus aliquid insusurrare*, quod faciunt qui surdis per *corniculos* ad aurem appositos sua insinuant. Marius Mercator libro Subnotationum ad Pientium Presbyter. *Nec ea* (quæstio) *palam profertur, sed ab ipsis, qui de ea Cornicantur, velut Catholicis intra Ecclesias interim retinetur.* S. Hieronymus Epist. 4. *Alii sublatis in altum humeris, & intra se nescio quid Cornicantes, stupentibus in terram oculis, tumentia verba trutinantur.* Joan. Monachus lib. 1. Vitæ Odonis Abbatis Cluniac. *Cœperunt interea rabido latratu omnes Canonici Cornicari contra eum. Quid agere vis, inquiunt, &c.* Galli dicunt, *Corner aux oreilles de quelqu'un.* Persio Sat. 5. *Cornicari*, est vocem cornicis imitari:

Nescio quid tecum grave Cornicaris inepte.

Gozechinus Scholasticus in Epist. ad Discipulum: *Profecto non ut Cornicaris, dedi ei libellum repudii, non elogii notam, sed honoris coronam.*

CORNICULARE, Eadem notione. Matth. Westm. an. 940. *In silva Corniculantium strepitus resonabat venatorum. Chasser à cor & à cry*, in Consuetudine Meldensi locali.

¶ CORNICATIO, Clamor cornicis. Vide *Cornicuari*.

¶ CORNICITARE, ut *Cornicare*. De excidio urbis Acconis apud Marten. to. 5. Ampliss. Collect. col. 784. *Alii.... post feras insistendo cum canibus, tota die Cornicitantes, &c.*

CORNICIUS, Apertura fluminis, per quam derivantur aquæ in agros, in Statutis Mediolan. c. 329.

¶ CORNICUARI dicuntur cornices in Chronico Novaliciensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 743. *Detulit autem eum versa vice ad absidam S. Dei genitricis ad crucem, & ibi eum sepelivit sub quercu quadam. Cornices vero quæ ibi Cornicuabantur, videntes puerum non integre coopertum, nitebantur comedere eum.... A Cornicatione harum excitati genitores cognoscunt illorum fuisse filium.* Vide *Cornicare*.

CORNICULA, Cornix, Gallis *Corneille*, Ital. *Cornacchia*. Glossæ veteres: *Cornicula*, Κορώνη. Vita S. Sori Eremitæ apud Petragorios n. 19. *Aliasque domesticas aves, quas vulgo Corniculas dicimus, transmisit.*

¶ CORNICULARE. Vide *Cornicare*.

CORNICULARIUS, Officium ac munus, cujus frequens mentio in Notitia Imperii, & apud alios Scriptores. *Cornicularius Præfecti Prætorio*, in Inscriptionibus apud Gruterum 350. 1. 475. 1. & in l. 8. Cod. Theod. de Diversf. offic. *Cornicularii Præfectura*, in l. 8. Cod. Theod. de Diversf. offic. Vide Acta SS. Valeriani, Tiburtii, &c. n. 14. *Cornicularius Secretarii Prætoriani*, apud Senatorem lib. 11. Epist. 36. *Cornicularii cujuscumque provincialis officii*, in leg. 32. Cod. Theod. de Erogat. milit. annon. *Cornicularius Consulis*, in veteri Inscript. Vide in *Adjutores*. *Cornicularii legionum*, in Inscript. apud Joffredum in Nicia pag. 19. & Gruter. 17. num. 9. 545. 5. *Cornicularius Subpræfecti Vigilum*, Gruter. 523. 4.

Salmasius ad Solinum *Cornicularios* dictos ait à *Corniculo*, seu apice galeæ, qui κεραία Græcis nuncupatur, eosdemque esse qui κεραιοῦχοι, Hesychio: quasi vero *Cornicularicrum* munus fuerit militia. Quin potius constat *Cornicularios* fuisse Exceptores & Commentarienses: iis enim accensentur à Firmico lib. 3. cap. 6. *Erunt... Exceptores earum sententiarum quæ de hominum capitibus proferuntur, aut Cornicularii, aut Commentarienses.* Unde recte à *Corniculis* appellatos censent viri docti, id est, atramentariis: quam appellationis rationem attigit Senator lib. 11. Epist. 36. ubi de Corniculario: *Præfuit enim Cornibus Secretarii Prætoriani, unde ei nomen derivatum.* Eorum autem munus fuit ad *Cornua* Secretarii stare, & ministrare judici agenti,

loquenti, scribenti, rescribenti, cujusmodi fuit *Caniclinorum* apud Byzantinos. Horum munus annuum erat, ut colligitur ex l. 8. Cod. Theod. de Diversf. offic. De eorum dignitate vide quæ annotant Jacobus Gotofredus ad leg. 10. Cod. Theod. de Cohortalibus, ex Symmacho lib. 10. Epist. 56. eodem Senatore lib. 11. Epist. 18. 19. & Juretus ad eumdem Symmachum.

CORNICULO MERERE, apud Suetonium. *Post transactos Corniculos*, id est, post exactum *Cornicularii* munus, in l. 8. Cod. Theod. de Diversf. offic. Vide Inscript. Gruteri 431. 9. & Eckeardum Junior. de Casibus S. Galli cap. 10. pag. 81.

¶ CORNICULI. Vide *Cerniculi.*

¶ CORNIFICATUS, Curvatus ad instar cornu. Mantuanus in Thesauro Fabri:

Sidera in obliquos Cornificata sinus.

CORNIFICIUM Opus, Ex cornibus confectum. Vita S. Sori Eremitæ cap. 4. *Atque in adjutorium ædificii ostium ei opere Cornificio aptatum misit.*

¶ CORNIOLA, vox Italica, *Cornum*, Gall. *Cornouille*. Acta S. Franciscæ viduæ Rom. to. 2. Martii p. 112. * *Nonus vero lapis erat similis Corniolæ, qui denotabat virginis virilitatem.* Vide *Cornolium.*

¶ CORNIPETA, *Bos ferus. Cornipeta, Qui cornu petit quemquam.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Vide *Cornupeta.*

1. CORNIX, Gallina. Joannes Italus in Vita S. Odonis Cluniacensis lib. 3. *Ibat autem circa pedes grex Cornicum quas nos Gallinas vocamus.*

¶ 2. CORNIX, Limbus. Onomasticon ad calcem tomi 5. Act. SS. Junii.

CORNOLIUM, Cornus, arbor, *Corno* Italis, *Cornolier* Gallis. Vetus Scheda apud Ughellum in Episcopis Anglonensib. *Castaneis, fagis, quercubus, Cornoliis, & reliquis hujusmodi arboribus.*

1. CORNU, Vas quo bibitur. Cornibus usos Veteres ante pocula observat Scholiastes Homeri ad Iliad. Θ. πρὸ τοῦ γὰρ εὑρεθῆναι τὴν τῶν ποτηρίων χρῆσιν, εἰς κέρας ἔπινον. Vide auctorem Etymologici in κεράσαι. *Corneus scyphus*, apud Saxonem lib. 7. & Ordericum Vitalem lib. 5. *Scyphus cum Cornu & argento*, in Testamento S. Everardi apud Miræum in Cod. Donat. Belgic. cap. 21. Charta Witlasii Regis Merciorum, apud Ingulfum: *Et Cornu mensæ meæ, ut senes Monasterii bibant inde in festis Sanctorum, &c.* Vetus Chronicon laudatum ab Camdeno in Brigantibus, & Olao Wormio ad Fastos Danicos: *Ulphus Toraldi filius Eboracum divertit, & Cornu quo bibere consuevit, vino replevit, & coram altari DEO & Petro Apostolorum Principi omnes terras & reditus flexis genibus propinavit.* Eadmerus de Similitudinibus S. Anselmi cap. 18. *Aliquando delectat domum interius ornatam conspicere, ebriosos in ea decantantes audire, ibidem & vinum Cornibus deauratis potare, & flores per domum dispersos olfacere, ipsosque, vel Cornua aurea, vel alia tactu delectabilia contrectare. Tenere per Cornu* terram aliquam, apud Malmesbur. In Concilio Calchutensi an. 787. can. 10. vetatur *ne de Cornu bovis calix aut patena fieret ad sacrificandum, quod de sanguine sunt.*

¶ CORNUA, Vinum *cornu* contentum. Charta Arnoldi Præpositi B. M. ad Gradus in Moguntia, de Præbendis ann. 1222. Rer. Moguntiac. tom. 2. p. 668. *Item à principio Adventus Domini usque ad diem Innocentum, vinum quod Cornua nuncupatur.*

Observat idem Wormius in veteribus Fastis Danicis festum Nativitatis Domini *cornu* indicari, quod inquit, id temporis lætitiæ & exhauriendis poculis idoneum habitum sit. Vide eumdem in Dissertatione de Cornu aureo, pag. 23. ubi multis probat, ut & Stephanius ad Saxonem Grammaticum p. 127. jam olim poculorum vicem obtinuisse cornua, & Janum Dolmerum ad Jus aulicum Norvegicum vetus p. 461. & 533.

2. CORNU PASTORUM, in Lege Alemann. tit. 79. §. 1.

CORNU METALLINUM, pro Tuba, apud Joan. Bekam in Hereberto Episcopo Ultrajectensi.

CUM CORNU CLAMOREM LEVARE. Charta Raimundi Comitis Forensis ann. 1262. *Quitam, francam, liberam & immunem ab omni toulta, tallia, cavalgata, Cornu, crito, messe Præpositi, Chaslani recognitionibus & compleintia, & ab omnibus aliis exactionibus, & servili conditione, &c.* ubi *Critus*, idem valet ac *clamor*, ex Gallico *Cri.* Vide *Huesium*, & Judicia Withredi Regis Cantuarior. cap. 28.

CORNU SUFFLARE dicuntur venatores, in Speculo Saxonico lib. 2. art. 61. §. 2. *Cornea tuba*, in Chronico Novalicensi, [& Psalmo 97.]

3. CORNU, Atramentarium. Ugutio: *Calamarium, Cornu quo tenetur incaustum.* Willel. Brito in Vocab. *Atramentarium dicitur vas in quo reponitur atramentum, Cornu etiam scriptoris.* Nostris *Cornet.* Charta Hervei D. *de Stafford* to. 1. Monastici Angl. pag. 559. *Testibus his ... & Ilberto Vicecomite, & ipso domino Radulfo testante, qui tenuit Cornu dum scriptor notavit ... supradicta.* [Charta anni 1053. è Chartulario Eccl. Biterr. *Isimbertus Canonicus S. Nazarii tenuit Cornu cum tincta, de quo fuit scriptum testamentum:*] Statuta antiqua Cartusianorum 2. part. c. 16. §. 8. de suppellectile scriptoria: *Pennas, cretam, pumices duos, Cornua duo, scapellum unum, ad radenda pergamena novaculas sive rasoria 2. & punctorium 1. subulam 1. plumbum, regulam, postem ad regulandum, tabulas, graphium.* Vide *Cornicularius.*

¶ 4. CORNU, pro Charta seu Scriptura accipi videtur apud Kennettum Antiquit. Ambrosden. p. 73. ad an. 1091. *Willi antecessores ante conquestum Angliæ tenuerunt jure hæreditario terram, boscum & ballivam prædictas de Domino Rege per unum Cornu, quod est Charta prædicta forestæ, & per servitium reddendi Domino Regi pro terra prædicta x. s. & pro foresta prædicta* XL. *s.* Vide *Outhorn.*

5. CORNU, Vas Ecclesiasticum. Chronicon Fontanellense cap. 14. *Urceos Alexandrinos cum aquamanilibus duos, Cornu fabricatum unum, &c.* Hugo Flaviniacensis in Chronico pag. 167. *Capsam auream insignitam reliquiis 12. Apostolorum, & Cornua 2. eburnea identidem reliquiis conferta.* Charta Ethelstani Regis in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 40. *Quatuor magnas campanas, & 3. Cornua auro & argento fabricata, & 2. vexilla, &c.* Vide to. 3. p. 313. 1. Samuelis c. 16. v. 1. & Canisium tom. 5. Antiq. lect. pag. 786.

¶ 6. CORNU, Extremitas vestis in acumen desinens. Statuta Ecclesiæ Andegav. num. 16. *Prohibemus .... ne quis seu aliqua in vestimentis caudas & Cornua, coleratas reversas manicas ... habere & deferre ... præsumat.*

¶ 7. CORNU, Instrumentum, quo ægris jumentis medicina seu potio in os infunditur. S. Gregor. in Vita S. Benedicti cap. 30. *Quadam die dum ad B. Johannis Oratorium, quod in ipsa montis celsitudine situm est, pergeret, ei antiquus hostis in mulo-medici specie obviam factus est, Cornu & tripedicam ferens.*

8. CORNU, Vox in hac notione nota. Carmen de Curia Romana. v.

Femina si qua suo quæsivit Cornua sponso.

[Occurrit eadem notione apud Joan. Berberium in Viatoriis utriusque Juris part. 1. Rubrica de adulteris. Vide Etymolog. D. de *Caseneuve* ad V. *Cornard.*]

CORNU ALTARIS. Honorius Augustod. lib. 1. c. 60. de templi dedicatione agens: *Post hæc quatuor Cornua altaris signavit, dum quatuor mundi partes cruce salvavit. Ante Cornu altaris ad Ecclesiasticos ordines promovere*, in Capitul. Caroli Magni c. 88. & Formul. 101. ex Lindenbrogianis. *Ante Cornua altaris* manumittere, in Formula 91. 97. apud eumd. Lindenbrogium, in Capitulari Aquisgran. an. 816. c. 6. &c. Theophylactus Simocatta lib. 8. cap. 8. Ηκηκόει Μαυρίκιος τῶν κεράτων τῦ ϑυσιαςηρίε κάτοχον τὸν Γερμανὸν γεγονέναι. Occurrit passim apud Moysem & alios.

¶ CORNU CERVI *Spagyrice est Rostrum alambici*, apud Rochum *le Baillif* in Diction. Spagyr.

CORNUA ENSIS, apud Gregorium Turonensem lib. 4. Hist. cap. 38. *Evaginat gladium, Cornuaque ensis pedibus calcans, acumen ad pectus evexit, &c.* Capulum qua parte reflectitur, ut manum tegat.

¶ CORNU EPISTOLÆ, CORNU EVANGELII, Latus altaris, ubi Epistola vel Evangelium legitur. Occurrit in Synodo Valentina anni 1590. & apud Scriptores Ecclesiasticos recentiores passim.

CORNU in maleficiis. Indiculus superstitionum & paganiarum an. 743. cap. 22. *De tempestatibus & Cornibus, & cochleis.*

CORNU SUB CORNU. Historia fundationis Abbatiæ Saltreensis in agro Huntindonensi, tom. 1. Monastici Angl. p. 853. *Convenerunt... ut pastura eis esset omnibus communis, id est, Cornu sub Cornu, pro pace & concordia inter se tuenda, per se sine scitu & permissu aliorum Dominorum concesserunt.*

CORNIBUS VENTILARE. Joann. Sarisber. lib. 7. Policrat. cap. 21. *Et quasi Cornibus geminæ potestatis Ecclesiam in cujus sinu quiescunt, & proteguntur umbra, ventilare non cessant.* Chronicon S. Vincentii de Vulturno: *Positoque præsidio pugnatorum in Canusia, præcipue eos Cornibus ventilabat.* Utitur etiam Stephan. Tornac. Epist. 152. ex Psalmo 44. Machab. lib. 1. c. 7. v. 46. Zachar. c. 2. v. 21.

¶ 1. CORNUA, Mitra. Acta SS. Junii tom. 4. pag. 264. B. de S. Eberharda: *Et exosa Cornua Metropolitani frontem insigniunt.*

¶ 2. CORNUA, Massiliensibus *Cornude*, Italis *Cornuta*, Species situlæ vel cadi cum ansis, cornuum formam quodammodo referentibus, unde nomen. Inventar. an. 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Diniensi n. 38. *Item tres Cornuas; item unum andelum pigram* (sic;) *item unam mapam piste, &c.* Vide alia notione in *Cornu* 1.

¶ CORNUAGIUM, Præstatio eadem quæ *Cornagium*. Charta Guillelmi Abbatis Floriacensis ann. 1296. Burgenses de Castellione *remanebunt & erunt quitti & immunes... de omni hospitagio, de ferculis nuptiarum vocatis Espaules, de agrentio.... de Cornuagio, charruagio, &c.*

¶ CORNUARE, ut supra *Cornare*, Cornu canere, Gall. *Corner*. Ceremoniale vetus MS. B. M. Deauratæ Tolos. *Quibus candelis extinctis tubicinatur, Cornuatur, pulsatur sive massatur ab omnibus cum cornibus, tubicinis, & fustibus.* Vide *Menetum.*

¶ CORNUBIA. Jacobus Cardinalis de Coronatione Bonifacii VIII. inter Acta SS. Maii to. 4. p. 470.

At litui stridere vices & cymbala strident:
Tympana congeminant sonitum, nec verbere tunsa
Discunt ferre gradum, tibi sed Cornubia substant
Quæ digitis commota canis.

Hic Continuator Bollandi: Cornubia quidem nomen est civitatis in Anglia, sed Auctor per quamdam allusionem eo est usus, aut quia Cornubiorum inventum esse credidit, tympanorum pulsum ad fistulam regere, aut quia significatam voluit fistulam, non illam rectam instar tubi, quali utuntur Germani, sed cornu instar reflexam, quæ vulgo Cornetta appellatur. Hanc expositionem exscribit Murator. Scriptor. Ital. tom. 3. p. 653. col. 1.

¶ CORNUGALLIA, Cornubia, Regio Britanniæ minoris, Gallis *Cornouaille*. Annal. Benedict. to. 4. pag. 203. *Erat & ipse Brito Armoricanus ex Cornugallia.* Guill. Malmesbur. de Gestis Regum Angl. l. 2. p. 50. *Inde digressus in Occidentales Britones se convertit, qui Cornewallenses vocantur quod in Occidente Britannia siti, Cornu Galliæ ex obliquo respiciunt.*

¶ CORNUM, κέρας, *Cornu*, in Supplemento Antiquarii. *Balistæ de Cornu vel de Corno*, in Statutis Massil. editis p. 153. & 154. sed perperam pro *de cornu vel de torno*, ut in *Balista* jam observatum.

¶ CORNUPETA, *Cornu appetens bos.* Papias ex Augustino. Labbæi Glossar. ex veteri Onomastico: *Cornupeta*, Κορυπτίλος. Glossar. Cyrilli: *Cornu petit*, Κορυπτίει; *Cornupeto*, Κερατίζω. Legitur Exod. 21. 29. & 36.

¶ 1. CORNUTA. Æneas Sylvius in Oratione ad Fredericum III. Regem Rom. ann. 1447. apud Baluz. Miscell. tom. 7. *Cibaria in Cornuta feruntur clausa.* Et paulo post: *Cornutarum nomine nihil aliud intelligas, quam cistas ligneas depictas & armis cujuslibet Cardinalis ornatas.* Iis utuntur tempore Conclavis ad cibaria Cardinalibus deferenda. Hujusmodi cistæ *Cornutæ* dicuntur à binis cornibus seu ansis in extremitatibus positis, per quas hasta transfagitur, ut commodius ferri possint. Idem Æneas lib. 2. Hist. Concilii Basileensis: *Cibaria comparabant quæ horis indictis in lignea capsa depicta, quam Cornutam appellant, usque ad Conclavis ostium deferebant.* Cerem. Rom. 1. 4. *Prælati custodes Cornutam aperiant; fercula & omnia quæ intus sunt, diligenter perscrutentur, ne quid litterarum insit.*

¶ 2. CORNUTA, Species placentæ cornutæ, Lemovicibus *de la Cornuda*. Vetus Necrolog. S. Martialis Lemovic. *Die ipso omnibus Fratribus manentibus in claustro & supervenientibus Cornutas dabit & nihil amplius. Ex alia parte acceptis ab Helemosinario Cornutis viginti sexcies, quæ fient de sex sextariis frumenti emptis à D. Abbate.* Liber MS. Consuetud. S. Augustini ejusd. urbis fol. 3. *Missa finita pauperes revertantur ad parvum claustrum, & dentur eis una Cornuta & scutella plena de fabis coctis mediocriter.* Occurrit etiam pluries in Consuetudin. MSS. Monasterii Solemniacensis.

¶ CORNUTERIUS, Fabricator opusculorum corneorum, *Ouvrier en corne*. Recensetur inter varios artifices & sodales Confratriæ Nativitatis B. M. Virginis institutæ in Ecclesia B. M. Deauratæ.

¶ CORNUTUS, Curruca. Concil. Mexican ann. 1585. inter Hispanica to. 4. pag. 311. *Idemque servetur cum quis hæc convicia & opprobria, quæ majora sunt conjecerit, illum Sodomitam, Proditorem, Hæreticum, aut eo convicii genere, quod vulgus Cornutum, appellando.*

¶ CORNUTUS, haud scio qua ratione, pluries appellatur Theodoricus *de Perweis* Pseudo-Episcopus Leodiensis ann. 1405. electus: cujus etiam fautores fere *Cornutos* vocat Cornelius *Zantfliet* in Chronico, apud Marten. to. 5. Ampliss. Collect.

col. 369. 380. 386. 387. 389. & 397.

¶ Cornutus Parvus Argenteus, sub Philippo IV. Vide *Moneta argentea*.

¶ CORNUZULA, Cicindela, sampiris, vermis lucens. Bertramnus in Vita S. Francæ Abb. tom. 3. April. p. 391. *Statim sic loquenti apparuerunt luminaria multa & innumerabilia quasi Cornuzulæ vel Padigarolæ.*

COROATA, Corroata, Idem quod *Corvata*, Gall. *Corvées*, in Statutis Delphinalibus pag. 38. *Correata*, apud Dionysium Salvagnium in Tractatu de Juribus dominicis p. 395. 397. Tabularium Monasterii sancti Andreæ Viennensis: *Similiter de pascuis de Liars non constringam homines de Crisinciaco, neque per consuetudinem requiram eis Coroatam, aut aliquod beneficium, nisi gratis mihi fecerint.* [Occurrit alibi non semel.]

¶ Corohata, Eadem notione. Instrum. an. 1390. in Hist. Dalphin. to. 1. p. 34. col. 1. *Solvere debeant anno quolibet dicto Domino Geriæ unam Corohatam cum bobus suis, &c.* Semel & iterum ibidem occurrit.

¶ Corroada, Eodem intellectu. Transactio anni circiter 1185. in parvo Chartul. S. Victoris Massil. f. 146. *Duas tantum solas Corroadas de bobus, unam in annona, alteram in ordeo.* Occurrit rursus in Charta an. 1177. ex Archivo ejusd. S. Victoris.

¶ COROLLARIA, *Furta, Preda*. Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

CORONA Clericalis, Tonsura Clericorum, & eorum qui sacris Ordinibus initiati sunt in modum coronæ, παπαλήτρα Græcis recentioribus, cujus auctorem S. Petrum Apostolum fuisse scribit Gregorius Turon. lib. 1. de Miraculis cap. 28. & quam instar Coronæ spineæ Domini nostri effictam docet Beda lib. 5. Hist. c. 22. [Vide Domnum *Coustant* to. 1. Epist. Rom. Pontific. in Aniceto Papa, &c.] Stephan. Eddius in Vita S. Wilfridi Episcopi Eborac. cap. 6. *Etenim servus Dei Wilfridus desiderio concupiscens tonsuræ Petri Apostoli formulam, in modum Coronæ spineæ caput Christo cingentis à sancto Dalfino Archiepiscopo libenter suscepit.* Idem cap. 44. *Ad verumque Pascha, & ad tonsuram in modum coronæ, quæ antea posteriori capitis abrasa vertice, secundum Apostolicæ Sedis rationem totam Ultraumbrensium gentem permutando converterent.* Ubi *coronam* Scotorum primævam indigitat. Vide Jacob. Waræum in Antiq. Hibernic. cap. 21.

Ita autem Clericorum erant olim coronæ, ut superior omnis capitis pars nudaretur, circulus in infima capillitii parte coronam formaret, ut colligitur ex Gregorio Turon. in Vitis Patrum c. 17. Joanne Diacon. in Vita Gregor. Mag. PP. lib. 4. cap. 48. Concilio Aquisgran. c. 1. Toletano IV. c. 40. Ænea Parisiensi Episc. adv. Græcos c. 194. Concilio Albiensi sub Zoeno Avenionensi Episcop. Legato S. A. c. 15. &c. *Coronæ apertæ* appellantur in Concilio Vercellensi an. 1050. cap. 7. *Patentes*, apud Ailredum Abb. Rievall. apud Selden. ad Eadmer. p. 161. in Concilio Londiniensi an. 1102. & in Vita S. Gilleberti *de Sempringham* p. 672. *Patulæ*, in Conc. Rotomagensi an. 1189. can. 5. Liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis MS. cap. 62. *Iste est ordo tonsuræ: Comam desubtus in rotundum attondeant, usque ad summum auricularum, fronte libera apparente, & collo prorsus detecto: Corona desuper lata & similiter rotunda formetur, scilicet ut ambitus capillorum inter medium caput cingens latum modicus & æqualiter rotundus appareat.* At posterioribus sæculis coronulam sub frontem detulisse Clericos, auctor est Ethelvredus lib. 4. cap. 9.

Advenit & populus pariter sine nomine turmæ,
Quin etiam ferro sincipite rasi Corona, &c.

Guillelmus de Podio-Laurentii in Præfat. ad Chronic. *Clerici quoque si prodirent in publicum, Coronas modicas prope frontem pilis occipitis occultabant.* Atque id observare est in veteribus Tabellis. Vide Concil. Toletan. IV. can. 41. Quid autem in Clericis denotet corona, pluribus docent, Isidorus lib. 2. de Offic. Eccles. cap. 2. Æneas Parisiensis loco laudato, Joannes Abrincensis Episc. de Offic. Eccles. pag. 2. 3. Hugo Archiep. Rotomag. l. 3. de Hæretic. cap. 2. Hucbaldus Monachus Elnonensis in Vita S. Rictrudis cap. 15. Joannes de Janua in verbo *Clericus*, Durandus in Rationali lib. 2. cap. 1. Francisc. Turrianus l. 5. pro Epist. Pontific. cap. 19. Haëftenus lib. 5. tract. 9. disq. 4. & alii. Vide Baron. an. 58. n. 127. & seqq. & Menardum ad Concord. regular. & in Sacramentar. Gregor. Magn. Haëftenum. lib. 5. Disquisit. Monast. tract. 9. disq. 1. &c.

Coronas Facere, Dare, id est, Tonsuras, primas nempe: *Donner la Tonsure.* Liber S. Petri Carnotensis, qui *Apothecarius* inscribitur: *Die Lunæ D. Episcopus in dicta Ecclesia fecit Coronas multas, & tonsuravit.* Joannes Episc. Signiensis in Vita S. Berardi Episcopi Marsorum: *Hujus viri constantiam cernens, Corona, & cæteris Ecclesiasticis ordinibus, certis temporibus rite datis ... Acolythum ordinavit.*

Benedictio Coronæ, Prima tonsura. Concilium Pictavense an. 1109. can. 1. *Ut nullus præter Episcopum Clericis Coronas benedicere præsumat, exceptis Abbatibus, qui illis tantummodo Coronas faciant, quos sub Regula B. Benedicti militaturos susceperint.* Exstat in Tabulario S. Bertini Bulla Alexandri IV. PP. qua Abbati ejusdem Monasterii & successoribus facultatem concedit *benedicendi pallas altaris, corporalia quoque, ac alia indumenta sacerdotalia, dandique benedictionem primæ tonsuræ, seu Coronæ.* Statuta Ord. Præmonstr. dist. 1. cap. 15. *Nullus vestiatur, antequam tonsuram habeat Clericalem, nisi in Ecclesiis, ubi Abbates habent à Domino Papa indulgentiam specialem suis Monachis faciendi Coronas.* Benedictionis vero coronæ Monachorum, quæ ad Abbates pertinent, mentio est in Usibus antiquis Ordinis Cistercienesis cap. 102. 110. 111. in Statut. Ordinis Præmonstr. dist. 1. cap. 15. dist. 2. c. 1. & apud Bernardum Monachum in Consuet. Cluniacensib. MSS. c. 16. 61. de qua etiam Vita B. Bernardi Abbatis Tironensis c. 59. *Ad extrema veniens, quod hactenus celaverat, innotuit, benedictionem Coronæ, quam necdum acceperat, cum viatico accepit, & obiit.*

Coronas Benedictas habere dicuntur Clerici in Concilio Rotomagensi an. 1072. can. 11. *Qui Coronas benedictas habuerunt, & reliquerunt, usque ad dignam satisfactionem excommunicentur.* Id est, qui clericatum dimiserunt.

Coronam Capitis Amittere, Clericatura excidere, in Regula S. Fructuosi cap. 16.

Corona, Clericus, *Coronatus*, tonsuratus. Magister Robertus de Flamesbura, in Pœnitentiali MS. laudato à Jacobo Petito in Notis ad Pœnitentiale Theodori pag. 155. *Instituuntur autem ministri Ecclesiæ non à quolibet, sed ab Episcopo suo vel Sacerdote, ut ordo Psalmistæ, sive ille qui dicitur Corona apud nos, à Lombardis Clerico*, id est, *Clericio*, nisi ita legendum sit. Vide in hac voce.

Mala-Corona. Sic appellati olim quidam Clerici, qui Clericatus charactere abutebantur. Wil-

lelmus Gemeticensis l. 7. c. 10. *Rodulphus autem frater ejus cognomento Clericus, quia copiose literatus erat; & Mala-corona quia militaribus exercitiis inserviens, Clericatus gravitatem male servabat.* Ordericus Vitalis l. 3. de eodem Rodulfo pag. 464. *Clericus cognominatus est, quia peritia literarum. . . apprime imbutus est. Hic & Mala-corona vocabatur, eo quod in juventute sua militaribus exercitiis & levitatibus detinebatur.* Adde p. 477. Arnoldo Patriarchæ Hierosolymitano id nominis etiam, eamd. forte ob causam, adscribit Willelmus Tyrius l. 12. c. 6.

Corona, Dignitas Clericalis, Sacerdotalis, Episcopalis, Pontificalis: quia *corona* est insigne præcipuum Clericatus & Sacerdotii. S. August. Ep. 147. ad Proculianum: *Per Coronam nostram nos adjurant vestri, per Coronam vestram vos adjurant nostri.* Lex unica Cod. Theod. de Episc. ordin. *Cum igitur Sedis Apostolicæ Primatum S. Petri meritum, qui Princeps est Episcopalis Coronæ; & Romanæ dignitas civitatis, &c.*

Hac etiam voce, ut illustri honoris titulo, compellabantur Summi Pontifices & Episcopi: Ennodius lib. 4. Epist. 22. ad Symmachum PP. *Erigat parvulos implorata Coronæ vestræ miseratio.* Tarraconenses Episcopi Epistol. 2. ad Hilarium PP. *Provinciali literario sermone debita Coronæ vestræ obsequia deferentes.* Anastasius in S. Cornelio PP. *Cornelius respondit, Ego de Corona Domini* (Cypriani Episcopi) *literas accepi non contra rempublicam.* Marculfus lib. 1. form. 26. quæ inscribitur, *Indiculus commonitorius ad Episcopum: Præsentem indiculum ad Coronam beatitudinis vestræ direximus.* Epistolæ Francicæ ex Edit. Freheri Epist. 17. *Non tamen credit Coronæ vestræ magnitudo sufficere, &c.* Epist. 24. *Humilitati meæ Corona vestri Apostolatus veniam dare dignaretur.* Adde Epist. 30. 44. Ita passim utuntur S. Hieronymus Epist. 81. Paschasinus Lilybit. in Epist. ad Leon. Florianus in Epist. ad Nicetium, Quodvultdeus Diac. in Epist. ad sanctum Augustinum to. 6. Oper. ejusdem August. Sidonius lib. 6. Epist. 4. Paulinus in Ep. 18. 45. Braulio Cæsaraugust. in Epist. ad Isidorum Hispalens. Andreas Episcopus Prevalitanus in Relat. post Ep. 39. Hormisdæ PP. Fortunatus in Epist. præfixa libris de Vita S. Martini, & lib. 5. in Epist. ad Martinum Gallic. Episcopum, Beda in Præfat. ad Vitam S. Cuthberti Episc. n. 2. S. Bernardus Ep. 205. ad Episc. Roffens. [Petrus Cluniac. Abbas Epist. ad S. Bernardum inter hujus Opera to. 1. col. 211. Edit. 1690. *Non multum temporis est, ex quo scribens ad vos Coronam vestram debita veneratione salutavi, & non respondistis mihi verbum.*] &c.

Ead. notione Græci Patres Στέφανον usurparunt, Ἀλλὰ καὶ νῦν αἰτοῦμεν τὸν ὑμέτερον Στέφανον, εἰ καὶ, &c.

Coronati, Clerici, Tonsura, seu corona Clericali donati, Hispanis *Clerigos de Corona* quibus opponuntur *Clericos de Orden sacro*, in lib. 38. Cod. Theod. de Episcop. & Cleric. Asserus de Rebus gestis Ælfredi pag. 14. *Injustum mihi videbatur illa tam sancta loca, in quibus nutritus, & doctus & Coronatus fueram; atque ad ultimum ordinatus, pro aliquo terreno honore & potestate relinquere.* Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 6. *Vidi egomet ipse Conrado Imperatore Ingilenheim Pascha agente S. Galli Monacho Scholas Moguntiæ curante, officium ut solitum est, in medio chori crebro Coronati inspectu agere.* Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 523. *Sicut tyronibus suæ à Principibus erogabantur stipendia militiæ, sic quibusdam coronatis pro famulatu suo dabantur à Laïcis Episcopatus & Abbatiæ, Ecclesiarum præpositura, &c.* Ita lib. 12. & 13. p. 867. 904. Le Roman *du Renard* MS.

Nul ne doit estre Chapeleins,
Se cil n'est Couronné au mains.

Infra:

Se je puis un rasoir trouver,
Je vous voudroi ja Couronner

Le Roman *de Vacce* MS.

Jehan fu clers & Coronnez.

Apud Petrum Cellensem lib. 7. Epist. 16. *Postulat ut de manu vestra primitias Clericatus, id est, Coronam accipiat.*

Coronati, appellati etiam gentilium Sacerdotes. Innocentius PP. in Epist. ad Episcopos in Synodo Tolosana constitutos: *Neque de curialibus aliquos ad Ecclesiasticum ordinem venire posse, qui post baptismum Coronati fuerint, vel Sacerdotium, quod dicitur, sustinuerint, & editiones publicas celebrant.* Firmicus l. 3. Math. cap. 4. *Alios per totam viam suam facit Coronatos.* Cap. 7. *Faciet etiam Coronari infulis & coronis.* Et cap. 14. *Erunt autem aut Coronati, aut Sacerdotibus præpositi, aut sacrorum bajuli simulacrorum.* Vide Carolum Paschalium lib. 4. de Coron. cap. 13. 19.

Corona Imperialis, seu Imperatorum Occidentis, sic describitur ab Honorio Augustod. in Gemma animæ lib. 1. cap. 224. *Corona Imperatoris est circulus orbis. Portat ergo Augustus Coronam, quia declarat se regere mundi Monarchiam. . . Arcus super Coronam curvatur, eo quod Oceanus mundum dividere narratur.* Et in Ceremoniali Romano lib. 1. sect. 5. cap. ult. *Differt forma Coronæ Imperialis ab aliis: nam ea sub se tiaram quamdam habet in modum fere Episcopalis mitræ, humiliorem tamen, magis apertam; & minus acutam: estque ejus apertura à fronte, non ab aure; & semicirculum alium habet per ipsam aperturam aureum, in cujus summitate crux parvula eminet.* Porro corona aurea illa est qua Romæ à Summo Pontifice donatur, tanquam Imperator: quippe triplici corona coronatur Imperator Germanicus, argentea, ferrea, & aurea: argentea, tanquam Germaniæ Rex Aquisgrani: Modoëtiæ ferrea, ut Rex Longobardiæ: demum aurea Romæ; ut Imperator. Albericus in Indice, verbo *Corona: Imperator triplicem Coronam recipit; primam argenteam pro Alemannia, ferream in Modoëtia Comitatus Mediolani, & auream in diversis locis.* Tradit Otto Frisingensis Fridericum I. coronis quinque aureis fuisse decoratum: primam de Regno Francorum apud Aquisgranum, secundam Ratisponæ de Regno Germanniæ, tertiam Papiæ de Regno Lombardico, quartam Romæ pro Romano Imperio ab Hadriano IV. quintam vero Modoëciæ pro Regno Italico suscepisse. Ita legimus in Annalibus Francor. Fuldensibus an. 869. Carolum Calvum Regem, comperta Hludovici fratris sui infirmitate, Regnum Hlotarii invasisse, & in urbe Metensi diadema capiti suo ab illius civitatis Episcopo imponi, & se Imperatorem & Augustum, qua si duo Regna possessurum, appellari præcepisse. Vide Hieronym. Balbum l. de Coronatione c. 3.

Corona Argentea illa est qua Imperatores adornantur, cum Aquisgrani inaugurantur, Regesque Alemanniæ renuntiantur. Beka de Coronatione Willelmi Regis: *Rex Bohemiæ Regis Pincerna de consensu Coloniensis Archiepiscopi Coronam argenteam capiti suo superimpressit.* Similia habent de Adulpho Ferretus lib. 2. Hist. sui temporis, de Henrico VII. idem Ferretus & Georgius Merula l. 7.

Vicecomit. antiquit. de Carolo IV. Marius Æquicola in Commentar. Italic. rerum Mantuanar. Ex quo errare auctorem Vitæ Clementis VI. PP. colligitur, qui tradit Archiepiscopum Coloniensem in oppido suo Bunnensi supra Rhenum Adolphum coronasse corona ferrea quod Aquisgranum tunc Bavari partes sectaretur.

Corona Ferrea Modoëciæ, quæ Radevico *Modoicum*, Gunthero lib. 8. *Modiinum*, (nisi restituendum sit *Modoicum*, quod puto) Italis *Monza* dicitur, donatur Imperator, postquam argenteam Aquisgrani excepit, tanquam Longobardici Regni & Italiæ Rex. Landulfus de S. Paulo in Chronico Mediolanensi c. 39. *Anselmus* (Archiepiscopus Mediolanensis) *in Castellis habitans, intellexit quod Clerus & populus Mediolanensis nobilem Principem Conradum cum Ecclesiastica pompa & civili triumpho conveniente Regi naturali suscepit. Cum autem Clerus & populus, idem Anselmus à Leuco descendit ad Modoëtiam, qui est primus locus Coronæ Regis, ibique pernoctavit, &c.* Infra: *De cætero ipse, quasi consentiente communi omnium gentium voto, in Ecclesia S. Michaëlis, quæ est Modoëtiæ, benedixit, & unxit, & Coronam electo Conrado in festo S. Petri posuit, altero Episcopo astante Regi coronando.* Deinde: *Eandem quoque solennitatem Coronationis in Ecclesia S. Ambrosii... celebravit.* Radevicus de Friderico I. *Princeps Romanus à Mediolano castra movens apud Modoicum sedem Regni Itali Coronatur.* Guntherus:

Tunc demum victa Fridericus ab urbe recessit,
Modoinumque petens, prisco dignatus honore
Illustrare locum, sacro diademate crines
Induit, & dextra gestavit sceptra potenti.

Interdum tamen alios Imperatores non Modoeciæ, sed Mediolani in Ambrosiana Basilica *Corona Ferrea* coronatos legimus, ut Henricum VII. apud Albertinum Mussatum lib. 1. Histor. Rubr. 12. Levoldum Northovium in Chron. Markano an. 1310. in Historia Cortusiorum lib. 1. c. 12. apud Continuatorem Nangii an. 1310. Ughellum to. 4. p. 1109. 1110. & Corium in Hist. Mediolan. part. 2. qui observat Henricum Modoëcensibus concessisse diploma, quo eorum juribus cautum decrevit. Idem de Ludovico Bavaro scribunt Albertus Argentin. pag. 124. & Continuator Nangii an. 1327. De Carolo IV. testantur illius Tabulæ, quas descripsit Auctor Bohemiæ sacræ pag. 59. & Marius Æquicola in Comment. rer. Mantuan. præterea Albertus Argentin. pag. 163. Ita Fridericus III. Romæ corona ferrea donatus est à Nicolao PP. ob pestem quæ Modoëtiæ grassabatur. Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 4. *Et Corona Regni Longobardici sive Italici, quam superiores Imperatores Modoëciæ suscipere consueverunt, cum Fridericus pestis timore illuc accedere non potuisset, Pontificis manibus coronatus est in Basilica Petri apud altare majus, quæ Corona Ferrea, licet ærea sit, nuncupatur.* Infra de eadem Corona sect. 5. *Quæ quidem Corona ideo appellatur ferrea, quod laminam quandam habeat ferream in summitate, alioquin aurea & pretiosissima.* Vita Balduini Lutzemb. Archiepisc. Trevir. lib. 2. c. 10. *Et ibidem dictus D. Henricus Rex sequenti die Epiphaniæ Domini in S. Ambrosio à Mediolanensi Archiepiscopo unà cum sua Regina Corona Ferrea ad instar lauri margaritis pretiosis ornata, de calibe tamen per ipsum Henricum Regem cunctis successoribus facta, eo quod Corona Regum antiqua ex negligentia esset amissa; nam à nullo Regum de tempore Frederici Imperatoris fuerat requisita, gloriosissime extitit coronatus, &c.* *Lauream* à Modoëcensibus peculiari vocabulo appellatatam coronam istam ferream auctor est Rollandinus in Chron. ut & Albertinus Mussatus lib. 1. Rubr. 12. Vide Constitut. Imper. Goldasti to. 1. pag. 320. Zucchum in Historia ferreæ coronæ, Puricellum in Ambrosiana Basilica, ex Galvaneo Flamma, & aliis, pag. 177. 178. 179. 277. 278. 580. 583. 1091. &c. Sed an ea corona à temporibus Caroli Magni obtinuerit, quod tradidit Sigonius lib. 4. de Regno Italiæ, pluribus disquirit vir doctissimus Carolus *le Cointe*, in Annalib. Ecclesiast. Franc. an. 774. num. 30.

Coronæ Ducum, Comitum. Continuator Aimoini cap. 32. de Carolo Calvo: *Romam exiens, Papiam venit, ubi & placitum suum habuit, & Bosone uxoris suæ fratre Duce ipsius terræ constituto, & Corona Ducali ornato .... ad Monasterium S. Dionysii pervenit.* Rogerus Hovedenus de Joanne Comite Moritaniæ, postmodum Rege Angl. *Accinctus est gladio Ducatus Normanniæ, in matrici Ecclesia per manum Walteri Rotomagensis Archiepiscopi: & prædictus Archiepiscopus posuit in capite Ducis circulum aureum habentem in summitate per circuitum rosas aureas.* Ordo ad benedicendum Ducem Aquitaniæ: *Post hæc imponit Episcopus capiti Ducis circulum aureum, cum oratione ista, &c.* Le Roman *de Garin*, cujus auctor vixit sub Ludovico VII. circulum aureum Ducibus tribuit:

Prans cette Dame, gentis Dus Segnoris,
Ains de ces els plus biele ne vis,
Sne feras de trestot cest pais,
Le cercle d'or tenrez el chief assis.

Ægidius de Roya an. 1313. *Rex Franciæ solennem Curiam Parisiis tenuit, in qua omnes Principes sub Corona fuerunt, dempto Roberto Comite Flandriæ, unde Rex mirabatur, &c.* Vide Observata ad Joinvillam.

Coronam de racemis, quam annuatim debebant Abbas & Conventus Humolariensis, remittit Ludovicus Rex Charta an. 1223. quæ habetur apud Hemereum in Aug. Virom. p. 52. Nescio an huc spectet quod habet Capitulare de Villis cap. 22. *Coronas de racemis qui vineas habuerunt, non minus tres aut quatuor habeant* (judices.)

Corona Oblationis, Panis benedictus in modum coronæ, seu forma rotunda confectus. Gregorius M. lib. 4. Dialog. cap. 55. *Tunc duas secum oblationum Coronas detulit.* Et mox: *Iste panis sanctus est, ego hunc manducare non possum.* Græca Zachariæ habent, Δύο ὧν μεθ' ἑαυτῶ προσφορὰς λαβὼν, &c. Vide *Oblata.*

Corona, Nimbus, circulus qui circa Sanctorum capita depingitur. Honorius August. lib. 1. cap. 133. quod *de Corona in Ecclesia* inscribitur: *Lumina quæ circa capita Sanctorum in Ecclesia in modum circuli depinguntur, designant quod lumine æterni splendoris coronati fruuntur. Idcirco vero secundum formam rotundi scuti pinguntur, quia divina protectione, ut scuto nunc muniuntur, &c.*

Coronæ, vox Agrimensorum: Loca circumposita quibus scilicet oppida circumducta sunt. Vide Frontinum pag. 96. 115.

Corona, Nummus aureus Francicus. In veteri Regesto 7. Febr. an. 1339. *Fiebant Coronæ ponderis 45.* Vide *Moneta.*

Corona. Rabanus Maurus in Glossis Latino-Barbaricis: *Circulus, quo à pupilla albæ partes oculi separantur, discreta nigredine Corona dicitur.*

Corona, Candelabrum in modum coronæ ac circuli, variis lucernis instructum, ab Ecclesiarum laquearibus

laquearibus dependens. Anastasius in S. Silvestro PP. *Coronam ex auro purissimo, quæ est Pharus cantharus, &c.* Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcens. c. 9. *Micant Coronæ, candelabra resplendent.* Joannes Diaconus in Episcopis Neapolitan. *Multas ibidem fecit æreas Coronas, e quibus scilicet lucernæ seriatim dispositæ dependerent.* Gervasius Dorobernensis in Descriptione Ecclesiæ Cantuariensis: *In medio Chori dependebat Corona deaurata viginti quatuor sustinens cereos.* Ægidius Aureæ Vallis Monachus cap. 53. *Augustæ operositatis Corona, quæ pendebat in medio Monasterio.* Vita B. Joannis Abbatis Gorziensis cap. 10. *Taceo Coronas tam luminoso fulgore à laquearibus dependentes.* Versus inscripti à Theodorico Episc. Metensi *Coronæ* quæ etiamnum in æde sacra Metensi conspicitur apud Meurissium:

Cujus in æde sacra rutilans micat ista Corona,
Ad lumen turbæ, vel decus Ecclesiæ.

Continuator Historiæ Episcoporum Virdunensium n. 4. *Templum S. Mariæ ita Coronis ornavit, ut si manu primam tangeres, usque ad novissimam omnes moverentur.*

CORONÆ PHARALES, apud Anastasium in Vitis PP. pag. 25. 26. Vide *Phara.*

¶ CORONA ECCLESIÆ, f. Pars Templi choro postica, quod ea pars fere desinat in circulum. Charta anni 1170. in Tabulario B. Mariæ de Charitate: *Duo altaria in Corona Ecclesiæ.*

CORONÆ CUM DELPHINIS ET LILIIS, apud Gregorium Magnum lib. 1. Epist. 66. & Anastasium in Vitis PP. pag. 17. 18. Vide Descriptionem nostram sanctæ Sophiæ n. 48. Ejusmodi coronas recensent passim Scriptores, Honorius Augustod. in Gemma animæ lib. 1. cap. 141. Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. c. 10. Anastas. in S. Silvestro, in S. Cælestino, in S. Marco, in Sergio p. 13. 16. 17. 19. 60. Ardo Mon. in Vita sancti Benedicti Anian. c. 5. n. 23. Vita S. Silvini Episcopi c. 2. n. 21. Continuator Hist. Episcop. Virdunensium n. 3. Ratbertus de Casib. S. Galli c. 9. Iso Magister de Mirac. S. Galli c. 8. Udalricus in Statutis Cluniac. lib. 2. c. 11. Petrus Venerab. in Statutis Cluniac. c. 52. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. c. 5. lib. 4. c. 13. Chronicon Casinense lib. 3. cap. ult. Milo Monachus Elnonensis in Præfat. ad Vitam S. Amandi, S. Bernardus de Vita & morib. Cleric. c. 11. Fulcardus de Miraculis S. Bertini c. 2. Chron. Atinense p. 501. &c.

CORONÆ, inter cimelia & ministeria sacra, non semel occurrunt in Chartis Hisp. Charta Christinæ filiæ Bermundi II. Regis apud Anton. *de Yepez* in Chron. Ord. S. Bened. to. 5. *Ad ministeria Ecclesiæ, cruces duas argenteas, calices duos argenteos, cum suis patenis, Coronas duas argenteas, cum candelabro uno argenteo, signos de metalos, &c.* Alia æræ 1016. ibid. *Cruces, & calices, & Coronas pro in Ecclesia, &c.* Alia æræ 1111. tom. 6. *Capsa argentea exaurata pensante solid.* CM. *dictatos pensante sol.* 10. *Corona argentea pensante sol.* 30. *&c.* Alia Ferdinandi M. Regis æræ 1101. apud eumdem tom. 6. *Alios similiter tres frontales argenteos singulis altaribus, Coronas tres aureas, una ex his cum sex alphas* (unionibus) *in gyro, & Coronas de.·.intus in ea pendens, alia est de.·.cum olivitreo aurea, tertia vero est diadema capitis mei aureum, & arcellynam de crystallo auro coopertam, &c.*

CORONA CONSECRATA, apud Anastas. Bibl. in sancto Zephyrino.

CORONA LINEA. Constitutiones Petri Episcopi Ruthenensis Legati Apostol. in insula Cypro ann. 1313. *Nec Coronam lineam ut Miles laïcus, seu vayletus deferant Clerici.*

CORONÆ IN NUPTIIS. Tertullianus de Corona Militis c. 13. *Coronant & nuptiæ sponsos.* Sidonius lib. 1. Ep. 5. *Jam quidem virgo tradita est, jam Corona sponsus, jam palmata consularis, jam cyclade pronuba, jam toga Senator honoratur.* Nicolaus I. PP. in Responsis ad Consulta Bulgaror. c. 3. *Post hæc* (post peractam benedictionem nuptialem) *de Ecclesia egressi Coronas gestant, quæ semper in Ecclesia ipsa solitæ sunt reservari.* Anonymus in feminam loquacem pag. 6. Ὥςε μικρȣ̃ μὲν ῥίψας τὸν ϛέφανον ἐκ μέσων τῶν γάμων. Λαμϐάνειν τȣ̃ γάμȣ ϛέφανον, apud Theophanem in Chronico pag. 374. 307. 409. [Anonymus Combefisianus in Romano Lacapeno num. 23. Καὶ εὐλόγησεν Πέτρον καὶ Μαρίαν, καὶ τοὺς νυμφικοὺς ϛεφάνους ταῖς αὐτῶν ἐπέθηκε κεφαλαῖς.] Theophanes Cerameus Homil. 6. Καὶ τὸν ϛέφανον ὀνειροπόλει, καὶ τὴν παςάδα τὸν ὑμέναιον. Adde Leonem Grammaticum pag. 449. 458. 479. Hinc Στεφάνωμα pro nuptiis, in Euchologio, & Στεφανῖται, conjugio nexi, apud Theophanem in Chronico pag. 368. & ejus Continuatorem pag. 441. Bigami autem non coronantur, ut est in Nicephori Confessoris canone 10. Vide Chronicon Orientale ab Ecchellensi editum p. 137. Goarum ad Eucholog. [& Gloss. med. Græcit. in ϛέφανοι.]

CORONÆ in mundo muliebri. Vetus Statutum an. 1283. *Nul Bourgeois ne Bourgeoise ne portera verd ne gris, ne ermine, & se delivreront de ceux qu'ils ont de Pasque prochain en un an, & ne porteront & ne pourront porter or, ne pierres precieuses, ne ceinture d'or ne à perles, ne Couronnes d'or ne d'argent.*

CORONAMENTUM, Festum Regium, Curia Regalis, in qua Reges coronari solenni ritu solebant. Hugo de Cleriis de Senescallia Franciæ: *Si vero ad Coronamenta Regis Comes ire voluerit, Senescallus præparare & liberare faciet hospitium, &c.* Occurrit ibi non semel hac notione, ubi & *Dies coronæ Regis* dicitur. [*Rege Angliæ propter Coronamentum suum in Anglia commorante,* in Chronico Turon. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1038.] Vide *Curia coronata.*

CORONARI dicitur civitas, cum festa gaudia concelebrat. Luithprandus lib. 3. cap. 7. *Tota mox civitas Coronatur, & Romanus Pater Basileos appellatur.* Otto de S. Blasio cap. 39. *Tota Coronatur civitas, tapetibus sertisque diversi generis & pretii compita illustrantibus, thure, myrrha, aliisque speciebus odoriferis, intus & extra civitatem redolentibus plateis.* Et cap. 51. *Ottonemque Regem regali ambitione Coronata civitate cum maximo triumpho susceperunt.* Theophanes in Constantino Magno de Constantinopolitanis: Τὴν πόλιν ϛεφανώσαντες εἰσεδέξαντο μετὰ χαςᾶς τὸν νικητὴν Κωνςαντῖνον, &c. Theophylactus Simocatta lib. 1. cap. 10. de Nuptiarum Mauricii solemnitate: Ἡ δὲ πόλις ἐπανηγύριζεν ἐν ἡμέραις ἑπτὰ, ἀργυρέοις τε ἐςεφάνωτο σκεύεσι, &c. Ex Tertulliano in Apol. c. 35. ad Uxor. lib. 2. c. 6. & de Idol. cap. 15. docemur in hisce occasionibus ædium postes corollis exornari solitos. Vide Gloss. med. Græcit. in Στεφανȣ̃ν.

CORONARIUM, Ἐπιςεφάνωμα, in Glossis Gr. Lat. Vide *Aurum.*

CORONARIUM OPUS, apud Vitruvium lib. 7. c. 6. & Anonymum de re architecton. cap. 23. de quo Philander ad eumdem Vitruvium.

CORONANARIUS, Στεφανοπλόκος, in Gl. Gr. Lat.

CORONARII, Iidem qui *Coronatores*, de quibus

infra, apud Radulphum in Miraculis S. Richardi Episc. Cisterciens. n. 11.

CORONATOR, Anglis, dicitur Judex placitorum *Coronæ*, seu quorum cognitio ad *Coronam* speciatim pertinet; verbi gratia de homicidiis, murdris, & aliis hujusmodi criminibus Coronam Regis spectantibus. Spelmannus: *Coronator, apud nos Coronæ Officialis pervetustus est, ad tuendam pacem & dignitatem Regiam in quovis Comitatu populi suffragiis constitutus. Olim non minor equite aurato, sed diminuta hodie potestate, quatuor plerumque eliguntur, qui in exquirendis homicidiis operam præsertim navant. Universis præest Capitalis justitiarius Banci Regis, qui ideo summus Angliæ Coronator habitus est.* De ejus officio & auctoritate multa habent Leges Malcolmi II. Scotor. Regis c. 15. 16. Statutum 1. Westmonasteriense c. 10. Bracton. lib. 3. tract. de Corona c. 5. Fleta lib. 1. cap. 18. 20. Joannes Brito Herefordiensis cap. 1. Guillelmus Stanfford. lib. de Placitis Coronæ cap. 51. 52. Rastallus in Exposit. vocum Juris Anglici, & Skeneus lib. de Verbor. significat. verbo, *Coroner*.

Addit idem Stanffordius lib. 2. c. 31. Majorem Londinensem *Coronatoris* officio semper fungi, id est, illius jurisdictionem ac cognitionem eamdem esse ac *Coronatorum*, ex indulto scilicet Henrici I, quod habetur in Legibus ejusdem Regis post caput secundum. Id etiam privilegii concessum Sandwico & *Stonores* tradit Willelmus Thorn. an. 1367. *Nec est in prædicta villa de Sandwico & Stonores aliquis Judex Coronæ, qui vulgo dicitur Coroner, nisi ipse Major cum suis juratis.* Ejusmodi Coronatorum passim mentio occurrit apud Scriptores & Historicos Anglicos. Vide *Placita Coronæ*.

¶ CORONATORIA, Dignitas Coronatoris, apud Rymerum to. 12. part. 78. c. 2. Vide *Raglorium*.

¶ CORONATORIUS, Coronarius, Pertinens ad Coronam regiam. Sallas Malaspinæ Rerum Siculanum lib. 4. n. 9. apud Baluz. Miscell. to. 6. pag. 299. *Aciei primæ præerat Jacobus de Gaucelino, secundæ regius Marescallus, qui regis Caroli verisimiliter simulabat personam, pro eo quod ejus receperat Coronatoria munimenta, & insignem sedebat sonipedem phaleris more regio & cooperturis ornatum.*

¶ CORONATUS, Clericus, vel Gentilium sacerdos. Vide *Coronati* post *Corona clericalis*.

2. CORONATUS, Nummus aureus Ducum Burgundiæ & Comitum Flandriæ. Vide Froissartem 4. vol. cap. 67. extremo.

☞ Non semel etiam memorantur *Coronati* in Chartis Provincialibus XIII. sæculi & seqq. *Coronati Regales*, in Statutis Massil. lib. 1. c. 40. 69. &c. ut & in Litteris Johannæ Reginæ pro Massiliensibus an. 1364. ex Schedis D. *Le Fournier*. *Provinciales Coronati veteres & novi*, in Charta Guillermi Estandardi Senascalli Provinciæ ann. 1267. è MS. D. *Brunet* fol. 70. *Coronati parvi*, in Homagio Hugoni Episc. Aptensi præstito an. 1310. cujus locus refertur in voce *Casbovis*. Vide *Moneta*.

3. CORONATUS. Coronatorum Cohors, cujus Tribunus exstitit Valentinianus, postmodum Imperator, ut scribit Theophanes pag. 43. Τριβοῦνος τότε ὢν ταγμάτος Κορωνάτων λεγομένων νεμέρυ. Sed Κορνύτων restituunt viri docti.

¶ CORONELLUS, Hisp. *Coronel*, Gall. *Colonel*, Chiliarcus, Tribunus. Gomerius lib. 6. de Gestis Francisci Ximenii pag. 108. *Erat in hac sententia ut militones tribunos, quos Coronellos appellari diximus, &c.*

¶ CORONIX, Tabellæ margo quadrata, Gall. *Quadre*, ab Italo *Cornice*, Gall. *Corniche*, *Bordure de tableau*. Joan. Ant. Gabutius in Vita B. Pii V. PP. to. 1. Maii p. 718. *Alterius pontificis imaginem cum lignea Coronice combusta.*

¶ CORONULA, Parva *corona* seu parvum candelabrum in modum coronæ. Translatio S. Gorgonii Martyris inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. p. 213. *Pervenit demum ad stationem Abbatis, ubi ex more dependebat Coronula argentea cum candela.* Vide *Corona*, Candelabrum.

¶ COROPLASTES, Κοροπλάστης, Effictor puparum, quibus virgines in prima pueritia lusitare solent.

¶ COROVATA, pro *Corvata*, Operarum præbitio, Gall. *Corvée*. Vide locum in *Cignonus*.

¶ CORPALASIUS, Corpalatius. Vide in *Cura* 5.

CORPODICINA, in Gloss. Lat. Græc. Μακελλίτης. Vide *Corficina*. [Lege & vide *Corporicida*.]

CORPORALE, Palla, qua *Sacrificium* contegitur in altari. Leges Alphonsi IX. Reg. Castellæ part. 1. tit. 4. lege 57. *Corporales, son dichos aquellos pannos blancos, que ponen sobre el caliz, con que lo cubren, quando faze el clerigo el sacramento del Corpus Domini, e estos non de ven ser de sirgo, nin de panno tinto, mas de panno de lino puro e blanco. Sindone, quam solemus Corporale nominare*, apud Amalarium lib. 1. de Eccles. offic. cap. 19. *Chrismale, quod à quibusdam Corporalis appellatur*, apud Glabrum Rodulfum lib. 5. cap. 1. *Corporalis palla*, in Ordine Romano, & in Libro Sacramentor. Gregorii Magni, in Missali Francor. vet. p. 400. in Capitul. Caroli Magni lib. 7. c. 234. in Vita S. Theotonii Canonici Regular. c. 1. n. 5. apud Innocent. III. PP. lib. 2. Myster. c. 56. & Durandum. l. 4. cap. 29. *Corporale pallium*, in Epist. 11. S. Bonifacii Archiepiscopi Moguntini: *Pallium altaris, Pallium quo sacra munera conteguntur*, apud Gregorium Turon. lib. 7. cap. 2. *Coopertorium, quo altare dominicum cum oblationibus tegitur: quod ponitur super munera altaris*, apud eumd. de Vitis Patrum cap. 8. καλυμμάτιον, in Vita S. Lucæ junioris cap. 6. n. 42. Bernardus Monachus in Consuetudinibus Cluniacensibus MSS. cap. 37. de Corporali: *Nam & alterum simplum semper servatur in scriniolo super sinistrum cornu altaris, sicut ego accepi, propter hoc maxime, ut ad manum possit esse contra periculum ignis, contra quod, si forte contigerit, creditur à multis quod multum valet expansum.* Atqui *Corporale Dominico corpore consecratum ad extinguendum incendium* projici vetat Concil. Salegunstadiense ann. 1012. can. 6. *Corporalia* autem linea esse jubentur. Alcuinus lib. de Divin. offic. & ex eo Remigius Autisiodor. lib. de Celebrat. Missæ: *Corporale, cui superponitur Dominicum corpus, non aliud quam lineum oportet esse, quoniam Joseph linteum mundum emit, unde Corpus Dominicum involvit.* Honorius Augustod. lib. 1. c. 89. *Silvester PP. Lineo Corporali offerri statuit.* Vide eumdem cap. 46. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. c. 20. *Corporalia autem de purissimo & nitidissimo panno præparari oportet, & in capsulis mundis vel lineis sacculis diligenter complicata reponi.* [Similia leguntur in Statutis Ecclesiæ Biterrensis an. 1368. apud Marten. to. 4. Anecd. col. 634.] Quomodo autem ea abluantur, habes in Libro Sacram. Gregorii M. pag. 235. apud Udalricum in Consuet. Cluniac. lib. 3. c. 14. & Lanfrancum in Decretis pro Ordine S. Benedicti cap. 6. Vide Ditmarum p. 108. Petrum Diacon. lib. 4. Chron. Casin. c. 72. Rigordum an. 1183. Durandum lib. 4. Ration. c. 29. num. 2. &c.

CORPORALE Crimen, Lapsus carnis, *lapsus corporalis*, & *carnale delictum*, apud Isidorum Ispalensem in Epist. ad Messenum Episcopum. Gregorius M. lib. 1. Epist. 34. *Paulum Diaclynæ civitatis Episcopum inter alia mala in Corporale crimen lapsum. Corporale peccatum*, apud Ferrandum Diacon. in Brev. c. 117. ex Conc. Neocæs. c. 8. al. 9.

¶ CORPORALIS. Epist. Johan. de Monsteriolo ad Nicolaum de Clemengis apud Marten. to. 2. Amplis. Collect. col. 1341. *Quorum tamen Capitaneus, & , ut ipsi vocant, Corporalis, permodico ante tempore, ad Regem legatum cum aliis civitatibus Venetis, fuerant me sciente quam multipliciter honorati.*

¶ Corporalis Fides, Idem quod *Corporale Juramentum* in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 74.

¶ Corporale Juramentum, Quod præstatur protensa manu, tactis sive inspectis sacrosanctis Evangeliis, Cruce Dominica, vel Sanctorum reliquiis admotis. Charta Stephani Dom. *de Villars* pro Ecclesia Insulæ Barbaræ an. 1226. in Maceriis ejusdem Monasterii to. 1. p. 140. *Quittavi, & pro me & successoribus meis promisi Corporali præstito Juramento.* Similia occurrunt apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 460. & 465. & plura in voce *Juramentum.*

¶ In Corporalem Possessionem *Aliquem mittere*, Aliquem verum rei alicujus possessorem solemni ritu declarare, apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 1. p. 266. & to. 5. p. 558.

¶ CORPORALITAS, Res corporea. Utuntur Tertull. de Anima cap. 7. & 9. Guibertus lib. 4. de Pigneribus Sanctorum cap. 1. §. 2. & c. 2. §. 2.

CORPORALITER, *& legitimo jure prædia possidere*, in Edicto Theoderici Regis c. 142. [*Corporaliter jurare* pro *Corporale Juramentum* præstare apud Rymerum to. 1. pag. 353. col. 1. *Altare Corporaliter tangere*, simili notione, in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 130. col. 2.]

CORPORARE, *Sauciare, ferire*, in Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. Apud Joann. de Janua est *Corporeum facere, vel impinguare, vel in corpus immittere, vel ad sustentamentum & augmentum corporis sumere.* Gl. Isonis: *Indidit, Corporavit:* ubi Prudentius Hymn. 11. v. 51.

Hic ille natalis dies,
Quo te Creator arduus
Spiravit, & limo Indidit,
Sermone Carnem glutinans.

Vide *Incorporare.*

¶ CORPORASCERE, Corpus fieri, apud Claudium Mamertum l. 1. c. 14.

CORPORATI, Urbium incolæ, qui ex certis *Corporibus* erant, præsertim artificum: quippe, ut est apud Lampridium, Alexander Severus Romæ *Corpora* constituit, pene omnium omnino artium. In provinciis etiam extitere. Corporatos civitatis Alexandrinæ memorat lex unica Cod. de Alexandrin. pleb. primat. Id etiam patet ex Cod. Theod. non uno loco. Liberatus Diac. c. 20. *Habens autem consentaneos aliquantos ex Clero, & possessores civitatis, & Corporatos, & milites, & nobiles.* Erant autem *Corpora publicis obsequiis deputata*, ut est in Novella Severi 2. cujus meminit Papianus tit. 46. Relatio Symmachi P. V. apud Baronium an. 418. n. 73. *Corporatos Officii quoque interminatus sum.* Infra. an. 419. n. 32. *Ego autem tam Corporatis directis, quam omni Officio, ideo illuc ire non potui, &c.* Vide titulum Codicis Theod. de Privileg. Corporat. & ibi Gotofredum.

1. CORPORATIO, Christi incarnatio, in Missa Mozarabum: [ubi etiam *Corporatio* vocatur prima novem partium confractæ Hostiæ, ut in voce *Hostia* dicetur. S. Ambrosius in altera Apologia David n. 33. *Dicit aliquis: Qua ratione & adulterium & homicidium commiserit Dominici generis Auctor electus à Deo? Aliud dico: Talis Auctor Dominici fuit corporis eligendus. Quid est enim Corporatio, nisi remissio peccatorum?*] Vide *Corporare*, [& *Corporatus.*]

2. CORPORATIO, Vox Leguleiorum Anglicorum, qua denotant rem permanentem quæ potest habere successionem. Est vero *Corporatio* composita ex diversis partibus, & in unum corpus coacta, quarum aliæ caput sunt, aliæ membra, totum vero simul junctum *Corporationem* faciunt. Multiplex autem est *Corporatio:* alia enim spiritualis, quæ constat ex personis religiosis & manumortuis in Lege, ut sunt Abbas & Conventus: alia spiritualis & personarum quæ in Lege sunt, ut sunt Decani, & Capitula, & Magistri Collegiorum, vel Hospitalium: alia est præterea *Corporatio temporalis* ex Legis auctoritate, ut sunt Majores & Communitates: denique est *Corporatio temporalis* ex usu recepto & communi Lege, uti sunt Parlamentales Conventus. Ita Rastallus.

CORPORATURA, Σωμασκία, in Gloss. Gr. Lat. Exercitatio corporis. In MS. habetur *Corporatum.* Occurrit vox *Corporatura* in Notis Tyronis.

¶ CORPORATUS, Incarnatus. *Verbum Corporatum*, in Concilio Toletano XVI.

¶ CORPOREITAS, Statura. Vito Carnotensis in Vita B. Humilianæ to. 4. Maii p. 391. *Occurrit ad propriam sui formam, scilicet serpentinam, quam abhorrere consueverunt maxime mulieres; & ipsa forma magna Corporeitatis suscepta subito sibi apparuit.*

CORPORICIDA, Lanio, macellarius, μακελλίτης, in veteribus Glossis.

CORPOROSUS, *Corpulentus*, εὔσωμος. in Gloss. Gr. Lat.

¶ CORPORUPTUS, Herniosus, ramicosus, Gall. *Hernieux.* Miracula B. Simonis Eremitæ tom. 2. Aprilis p. 822. *Erat impedita & sanchata ab utraque parte & Corporupta ante.*

CORPUS. Homo de Corpore. Vide *Homo.*

Corpus Domini, Hostia sacra. Joann. Villaneus lib. 8. c. 80. *Promise tutto per sacramento in sul Corpus Domini.* Idem lib. 12. c. 2. *Giurato sopra il Corpus Domini.* Adde cap. 15.

Corpus Politicum, dicuntur Episcopi, Abbates, Priores, Decani, Ecclesiarum participes, & ejusmodi, qui succedunt personaliter tantum. Rastallus.

Corpus Castri. Castrum ipsum, absque adjacenti *Burgo.* Constitutio Petri I. Reg. Aragon. an. 1228. MS. *Item mansiones aliquis non incendat, vel alius ignem subponat ad nocendum. Si vero Barones nostri vel Milites guerram inter se habuerint, & ad expugnandum castrum vel fortitudinem inimicorum suorum venient, & in expugnando ipso Corpore castri vel fortitudinis, si ignem suppofuerint, non teneantur pro pace fracta.* Villharduinus n. 203. *D'autre part le bras de S. George ne tenoient que le Cors de l'Espigal, & tote la terre si tenoit Toldres Lascres.* Adde Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. c. 38. 59.

¶ Corpus Corporatum, Collegium, sodalitium, apud Rymerum to. 15. p. 108. col. 1. & alibi.

¶ Corpus Ecclesiæ, pro Navi Ecclesiæ seu pro priori ejus parte, Gall. *Nef*, accipitur in Concilio Mexicano an. 1585.

Corpus Juris, ita vulgo Codices Juris civilis

appellamus. Formula 16. ex Baluzianis : *Ut lex mundana Theodosiano Corpore arbitratus discernit.*

¶ CORPUS PRÆBENDÆ, Præbenda ipsa, seu Portio bonorum Ecclesiæ ad unum pertinens Canonicum. Charta anni 1367. apud Miræum to. 2. Diplom. Belg. p. 893. edit. 1723. *Item quod quilibet Canonicus, qui nunc est, sit contentus de Corpore seu grosso suæ præbendæ, quod habuit ante erectionem dictæ Ecclesiæ Collegiatæ.* Vide *Præbenda.*

¶ CORPUS SIGNATURÆ. Bleynianus Institut. l. 1. p. 89. *Cæterum quod ex subscriptionibus & annotationibus hujusmodi suæ junctis supplicationi emergit, Signatura ... appellatur ... ipsaque supplicatio in fine subscripta, Corpus signaturæ... dicitur.*

CORR. Capitulare Ludovici II. Imp. tit. 3. c. 16. Edit. Baluzianæ. *Porcellum unum, annonam ad caballos modios sex, fœnum Corr. tres, mel, &c.* Vide *Conredium.*

CORRATA. Charta Guidonis Fulcodii apud Columbum lib. 3. de Episcop. Vasion. *Corratas insuper & ligna in vigilia Natalis Domini in omnibus hominibus totius civitatis eidem Domino Episcopo adjudico; exceptis Clericis & militibus.* Legendum forte *Corvatas.* Vide *Coroata.* [Crediderim potius esse Præstationis genus. Recogn. de Vouta apud Vivarienses tom. 2. fol. 356. v°. *Sex denarii Turon. pro Corratis unius Caponis cum dimidio.* Et fol. seq. *De frumento 1. carter. cum dimidia pro una Corrata.*]

¶ CORRATARIUS, ut mox *Corratrius.* Pactum inter Jacobum Aragoniæ Regem Montisque Pessullani Dominum & Berengarium Magalonæ Episcop. an. 1278. *Quia Corratarios & proxenetas habitantes, partem suam voluit recipere ad sacramentum, &c.*

¶ 1. CORRATERIA, Officium *Corraterii* seu proxenetæ. Vide in *Corraterius.*

¶ 2. CORRATERIA, Officina ubi coria subiguntur. Statuta Avenion. *Rectores duas personas eligant suspicione carentes, quæ curam habeant Corrateriæ & blancariæ, & operatores coriorum aptent coria prout melius potuerint.* Vide *Corrateria de peilha* in *Corraterius.*

CORRATERIUS, Proxeneta, pararius, *Courtier*, seu *Couretier*, nostris : *Couratier*, in Consuetud. Burbonensi art. 131. Nivern. cap. 32. art. 21. Aurelian. art. 338. 429. & aliis, sic dictus *ab intercurrendo*, ut ait Salmasius. Verdala in Episcopis Magalonensibus sub an. 1278. *Item quod homines partis Episcopalis recipiantur per Curiam Regis in Corraterios vel Proxenetas.* [Statuta Massil. lib. 1. cap. 40. *de Corrateriis : Constituimus ut omnes Corraterii rerum mobilium vel immobilium teneantur annuatim in festo S. M. Candelariæ innovare, & de novo facere sacramentum curiæ Massiliæ eo modo quod constitutum est; & nullus nisi civis Massiliæ possit esse Corraterius, nec se audeat intromittere de Corrateria exercenda... Quot in officio Corrateriæ esse debeant, sit in provisione Curiæ, & nullus Corraterius, & quod scienter non faciet vel sustinebit damnum civium Massiliæ in emendo vel vendendo.* Plura ibi, quæ potes consulere. Rursus memorantur *Corraterii* apud Limborch. Inquisit. Tolos. p. 152. in Catalogo MS. sodalium confratriæ B. Mariæ in Ecclesia ejusdem B. M. Deaur. Tolos. an. 1328. &c. Vide *Corretarius.*] Joannes de Condato in Poëmate contra Dominicanos MS.

> *De maint marcié sont Couratier,*
> *Encore plus il sont Curatier*
> *De mariages.*

CORRATERII PEILHÆ, seu pellium, [Qui subigit & vendit pelles.] in Consuetudine Tolosæ part. 2. rubrica de debitis.

¶ CORRATERIA DE PEILHA, ibid. Uxor *Corraterii peilhæ*, quæ vendit pelles.

¶ CORRAZARIUS, Thoracum confector. Vide *Coratium.*

¶ CORRE, Piscandi modus, quo è navicula rete jacitur secundum aquæ cursum, factoque longiori circuitu eo retrahitur, ubi jactum fuerat. Statuta Piscatorum Massil. *De non piscando à festo Resurrectionis Domini usque ad festum S. Johannis ad tonairas dictas vulgariter de Corre.* Infra : *Non audere piscari ad tonairas vulgariter de Corre sub grandi pœna.* Præceptum vernacule scriptum Vicarii Massil. an. 1479. *Sous la peine per cascun que correra ny fara l'art de la tonaire de Corre per cascuna vengude cinquanta marcs d'argent fin & confiscation de las barquas, engiens, ambeque correran & faran l'art de Corre de las tonaires.* Pluries memoratur ars illa piscandi in laudatis Statutis aliisve Chartis Archivi *Proborum hominum* seu Piscatorum *quarterii S. Johannis* Massil.

CORREARIUS. Charta Guilielmi Episcopi Gratianopolit. an. 1279. *Coreario, seu Procuratori nostro, &c.* Bulla Gregorii X. PP. an. 1274. apud Paradinum lib. 2. Hist. Lugd. cap. 52. & Petrum Mariam Campum in Histor. Eccl. Placentinæ in Regesto 2. part. num. 188. *Curiam vero supradictam infrascripto modo decernimus ordinandam : videlicet ut ipse Archiepiscopus rectorem & directorem Curiæ, Correarium, sive Præpositum, vel aliter, prout ipse voluerit, nominandum, ac judicem, sive judices, necnon & sigilliferum instituat.* [Processus inter Archiepiscopum Vienn. & Humbertum Dalphin. coram Domino Papa ann. 1339. Hist. Dalphin. to. 1. pag. 128. *Ad officium Correarii spectat facere exequi sententias, & facere executiones damnatorum per sententias ad mortem, seu alias corporaliter, vel ad pœnam sanguinis, & omnes alias sententias, condemnationes & mulctas pecuniarias & reales pro dicto Archiepiscopo. Item dictus Correarius est in possessione inquirendi & perquirendi malefactores & delinquentes in civitate Viennensi, & hujusmodi malefactores & delinquentes capere & captos ducere & duci facere ad carcerem Archiepiscopi, & ipsos captos tenere in carcere præfato, quousque de ipsis facta fuerit justitia ac condemnati fuerint. Ac etiam facere excubias die ac nocte in civitate & territorio prædictis pro dicto Archiepiscopo, & hujusmodi malefactores & delinquentes in civitate & territorio prædictis capere, & captos ducere & duci facere ad carcerem præfati D. Archiepiscopi.* Ibidem pag. 124. col. 1. in Sententia Raymundi de Baucio Principis Auriacæ inter Joannem Episc. Diensem ex una parte, Capitulum Diense & Universitates Clericorum & Laicorum ex altera an. 1292. *Dominus Episc. instituat Correarium suum bonum, & legalem & sufficientem, & Officialem Jurisperitum bonum, & legalem & sufficientem, qui jurent in præsentia civitatis Diensis, secundum formam libertatum Civium Diensium, reddere & facere jus unicuique tam extraneis, quam privatis & qui jurent punire delinquentes in civitate prædicta, & ejus territorio & districtu, & qui jurent specialiter inquirere veritatem super delictis commissis erga ipsum Dom. Episcopum, &c.* Et col. seq. *Capitulum Ecclesiæ Diensis seu Correarii dicti Capituli contra eos inquirant seu inquiri faciant, & si aliquos culpabiles invenerint, quod corrigant & castigent, &c.* Infra : *Præcepit Dom. Princeps prædictus fieri per Capitulum memoratum, seu Correarium & Officialem ejusdem in-*

stra duos menses, numerandos à tempore denunciationis per dictum Dom. Episc. vel ejus Officiales facienda, alioquin potestas inquirendi, puniendi & emendam fieri faciendi super prædicta, post dictum terminum, devolvetur apud Dom. Episcopum. Ex his non solum liquet quodnam fuerit Correarii munus, sed etiam alium fuisse Episcopi, alium Capituli Correarium. Illius amplior jurisdictio ad omnes cives, hujus minor ad solos Capituli Clericos & domesticos extendebatur. Hunc è gremio Capituli fuisse docent sequentia: *D. Jordani Canonicus & Procurator & Correarius dicti Diensis Capituli.* Ille Laïcus fuit & *Locum-tenens* Episcopi *in temporalibus.* Ejusdem tomi pag. 105. legimus: *Nobilis & potens vir Dom. de Groslea Miles, Correarius Viennæ, Locum-tenens Dom. Archiepiscopi in temporalibus.* Vide pag. 24. col. 1. p. 26. col. 1. to. 2. pag. 134. col. 1. &] Petrum Columbum in Histor. Episc. Valentin. pag. 212. 228. *Correarios, seu Courriers,* etiamnum hodie judices ordinarios & Matricularios Confraternitatum vocant Lugdunenses. [Vide *Chorearius* & *Corregidor.*]

¶ Conrearius, Idem. Protestatio Bernardi de Valle-Bona Vicarii Archiepiscopi Ebredun. an. 1297. Hist. Dalphin. to. 2. p. 80. col. 1. *Tandem dictus Dom. Vicarius una cum discreto viro Dom. Petro Duranti Conreario & Judice terræ dicti Dom. Archiepiscopi.* Occurrit iterum in Instrum. to. 3. novæ Gall. Christ. col. 80.

¶ Correrius, Eadem notione. *Correrius aut alius Officiarius Dom. Archiepiscopi,* in Histor. Dalphin. tom. 2. pag. 15. col. 2. Capitulum Generale S. Victoris Massil. ann. 1342. ex Archivo ejusdem Monasterii: *Cum Commissarii, Notarii, Correrii Episcoporum supervenerint ad Prioratus dicti Monasterii pro tenendis assisiis, aprisiis, inquestis seu executionibus faciendis contra Clericos seculares, &c.*

¶ Courrerius, in Hist. Dalphin. to. 1. p. 106. *Publicaverat ex parte dicti D. Episcopi & ejus Correarii seu Courrerii quod omnes & singuli habitantes & incolæ civitatis prædictæ parati sint & se parent sequi vexillum & cavalcatas dicti Dom. Episcopi quandocumque tubicinabitur ad cornu vel ad sonum cornu.* Ibidem pag. 128. col. 2.

¶ CORRECTIONALIS Jurisdictio, in Maceriis Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 274. dicitur Jus Monachos delinquentes corrigendi & statuendi quidquid monasticam spectat disciplinam. Defensiones Monachorum adversus Cardinalem Ferrariæ Archiep. Lugdun. *Et primum de jurisdictione, certe in ea nihil cavetur in Bullis in sui præjudicium, & non impediunt Impetrantes, quin habeat jurisdictionem contentiosam, quam habuit antea; sed de Correctionali & ea quæ concernit statuta, mores & ritus & Ecclesiæ & aliarum rerum, & quam respective semper habuerunt dictus Abbas; & etiam Prior & Capitulum illam semper habere debent.*

CORRECTOR Litterarum Apostolicarum, apud Innocent. III. lib. 15. Epist. 166. Vide Vorstium.

¶ Correctores Capellanorum & *Clericorum literarum Curiæ Ecclesiæ Lugdun.* supra in *Batitores.*

¶ Correctores Indorum, dicuntur Præfecti seu Judices à Regibus Hispaniarum in Indiam missi, ut ibi præsint, lites dirimant, corrigant delinquentes, &c. Sæpius memorantur in recentioribus Conciliis Hispaniæ.

¶ Correctores alias dicebantur Grandimontensium Superiores, ut hodie Minimorum. Tabularium Monasterii de Crisenone ad ann. 1258. *Cum inter Curatum de Chaciaco, nomine Ecclesiæ suæ ex una parte, & Correctorem domus de Veteri-pediculo Ordinis Grandimontensis nomine domus suæ ... contentio verteretur, &c.* Ibid. decies occurrit & in Anecdotis Martenii.

¶ CORRECTUM *est Acetum distillatum*, Rocho *le Baillif* in Dictionario Spagyrico.

¶ CORREDA, Corredium. Vide *Conredium.*

¶ CORREDOR. Vide *Cursor* 4.

CORREDUM. Vide *Conredium.*

¶ CORREGIA, pro *Corrigia*, Gall. *Courroïe*, in Concilio Avenion. an. 1509. apud Marten. to. 4. Anecdot. col. 393.

¶ CORREGIDOR, Vox Hispana. Concil. Liman. anni 1591. *Prætores locales, vulgo Corregidores, & alii Ministri justitiæ sæculares, &c.* Vide *Correarius.*

CORREGIONALIS, *Ex una regione*, Joanni de Janua. Utitur S. Augustinus Epist. 76. [& alii.]

¶ CORREGIUM. Vide post *Conredium.*

CORRELAGIUM, Præstationis species. Compotus Baillivorum Franciæ an. 1295. *Partes domaniorum Castellaniæ de Loches. De Correlagio de Loches, pro toto 29. solid.* [Vide *Corretagium.*]

¶ CORRELIGIOSUS, Ejusdem Ordinis vel Cœnobii Religiosus, Monachus, in Actis S. Francisci de Paula to. 1. April pag. 152.

¶ CORREPTITIUS, *Numine captus*, θεόληπτος. Gloss. Lat. Græc.

¶ CORRERIUS, Cursor, tabellarius, Gall. *Courrier*, Ital. *Corriere*, in Chronico. Parmensi ad an. 1283. apud Murator. to. 9. col. 802. Vide alia notione in *Correarius.*

CORRESPONDENTER, Eadem tempestate. Ericus Upsaliensis lib. 2. Histor. Suecor. *Circa hæc tempora Romanum Imperium regebat Otto Ruffus, seu Rubeus, Correspondenter huic Hacquino.*

¶ CORRETAGIUM, Jus vel munus proxenetarum, Gall. *Courtage* apud Lobinellum Hist. Britan. to. 2. pag. 410. xxvii. *lib.* xiv. *sol.* vi. *den. in coperturis equorum & Corretagio.* Vide *Corretarius, Correttaria* & *Courtagium.*

¶ CORRETARIUS, Proxeneta, Gall. *Courtier.* Archivum Ecclesiæ Macloviensis: *Anno* 1423. 13. *Sept. fuit creatus in Capitulo Johannes Fortin in Prosenetam seu Corretarium villæ civitatis Maclo-viensis, per duos dictæ Ecclesiæ Canonicos; qui juravit in dicto officio fideliter se habere, contractusque mercatorum damnum evitare, jura dominii in venditionibus & revenditionibus Receptori generali Ecclesie diligenter reportare.* Vide *Corraterius.*

¶ CORRETERIUS, ut *Corretarius*, in Statutis Massil. lib. 4. cap. 25.

¶ CORRETTARIA, Idem quod *Corretagium.* Ordinatio Humberti II. Dalphini Vienn. an. 1340. in Hist. Dalphin. p. 395. col. 2. *Item, quod ipse Magister Sartor ... à mercatoribus vendentibus pro nobis folraturas vel vestes, nullam Corretariam in pecia vel rebus præsumat recipere publice vel occulte, sed totum nostris commodis applicari.*

¶ CORREUM. Vide *Conredium.*

¶ CORREUS, Simul reus, in Hieratio juris Pontificii pag. 107. Vide *Conreus.*

¶ CORRICULA, *Initia infantium.* Papias MS. f. pro *Curricula.*

¶ CORRIDIUM, Cibus, alimonium. *Corridium duorum hominum, & quatuor servientes capellæ unusquisque duplicem cibum*, in libro nigro Scaccarii p. 342. Vide *Conredium.*

¶ CORRIDORUM, Via terreo aggere tecta, Ital.

Corridore, Gall. *Corridor*, *Chemin couvert.* Chron. Andreæ Danduli apud Murator. to. 12. col. 447. *Murus quoque fortissimus erat à mari usque ad mare claudens Monasterium habensque tres foveas, successive bitifreda & Corridora cum bombardis abunde, ita ut omni ex parte opponeretur adventui hostium galearum.*

1. CORRIGIA, Modus agri. Diploma Roberti Regis Neapol. ann. 1321. apud Waddingum: *Item alia petia de terra arbustata, quæ est quasi duæ Corrigiæ de terra, una juxta aliam conjuncta.* [Charta anni 1098. è Tabulario B. M. de Charitate: *Dalmatius de Sinemuro donat Monachis Charitatis terram de Magobrio . . . usque ad viam quæ venit ex certa Corrigia, quæ à dextra parte ejusdem montis, &c.*]

Corrigia Jugalis, apud Innocentium Agrimensorem: *Montem in medio usque in jugalem Corrigiam permittit.* Id est, qua parte mons vel collis in jugem sese erigit.

2. CORRIGIA, [Fasciola chartis appensa.] Charta an. 1122. ex Tabulario Fontevraldensi fol. 102. *Ego Aimericus Prior de Brajerac propria manu subscripsi, & in Corrigia, quæ in charta dependet, nodum feci.* Infra: *Ego Willelmus de Scannis propria manu mea præsenti chartæ signum Crucis impressi, & nodum in Corrigia quæ de + pendet, feci.*

Corrigiam sibi in Collo ponere, in signum servitutis. Chronicon Mosomense p. 641. *Corrigiam sibi in collo posuit, ancillatui se subdidit, capitaticum suum repromisit.* Anonymus de Miraculis S. Vedasti num. 6. *Surrexit ire ad capitium, quasi per Corrigiam sui vestimenti Sancto seipsum dediturus.* Hist. Translat. S. Gorgonii cap. 17. *Corrigia discinctus collum suum circumdedit, atque per eumdem se sancto Gorgonio famulum contradidit, &c.* Joan. Villaneus lib. 6. cap. 65. *Venne à Firenze col le Corregge in collo, chiedendo mercè.*

Corrigiæ Boum, inter malas consuetudines recensetur in vet. Charta ex Tabul. Celsinianensi: *Et agnos, & civadam, quam apprehendebat, & Corrigia boum, & fœnum & paleas, &c.* Corrigiæ scilicet, quæ bobus aratoribus ministrare tenebantur tenentes.

¶ 3. CORRIGIA, Zona, cingulum, Gall. *Ceinture.* Hist. Dalphin. to. 2. pag. 274. in Computo annorum 1333. & seqq. *Pro una Corrigia pro Comitissa redimenda, quæ erat in pignore de mandato Domini, &c. unc.* II. *taren.* XV. Pag. 276. *Pro una Corrigia de auro & argento pro Domino, taren.* XXVII. Et pag. 281. *Item, pro una Corrigia de seta empta pro Domino munita de argento albo, v. flor.* Miracula S. Simonis, to. 2. April. p. 819. *Quædam mulier... sacramento affirmavit, quod erat impedita & contracta à Corrigia infra.* Eo quod cingi soleant, hic renes sunt intelligendi. Quandoque *Corrigiæ* recensentur inter ornamenta sacra: *Nonis Augusti Corrigiam de Jerico.* v. *Idus Septembris duas Corrigias argenteas*, in quodam Necrologio MS. Ecclesiæ Remensis.

Corrigiam super Tumulum projicere, id est, bonis defuncti renunciare. Vide tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 264. & Pithœum in Consuetud. Trecens. tit. 2. art. 12.

¶ CORRIGIAMEN, Corrigia, lorum. Engelbertus de Longævitate ante diluvium cap. XIV. apud Bern. Pez. Anecdot. tom. 1. col. 460. *Qualiter exemplificat Philosophus ibidem in catulis nobilium mulierum, quibus circumligantur panni, & Corrigiaminibus involvuntur & colligantur, & cibus eis subtrahitur, ut parvi remaneant non crescendo amplius.*

CORRIGIUNCULA, Nola, seu campanula quæ percutitur in Monasteriis, cum *Disciplinæ* dari debent: à *correctione* dicta. Liber Revelationum Anonymi cap. 6. *Quo perveniens audivi mox sonitum Corrigiunculæ post me factum à fratre illo à quo disciplinas expectabam suscipere. Relictis itaque his quæ ibi videram, nescio quali modo in capitulum confestim deveni; & post, disciplinas, ut prius feceram, accepi sex vicibus, &c.*

¶ CORRITORIUM, Opertum iter in ædificiis, Gall. *Corridor*, Ital. *Corridore.* Chronicon Parmense ad an. 1302. apud Murator. to. 9. col. 844. *Incœptum fuit fieri Corritorium super baptisterio de columellis lapideis.*

CORROATA, Corroada. Vide *Coroata.*

¶ CORROBORAMENTUM, Scriptum quo aliquid *corroboratur* seu confirmatur. Charta Gaudini de Bruismo pro fundatione Ungiaci inter Instrum. to. 4. novæ Gal. Christ. col. 85. *Factum est hoc Corroboramentum anno ab Incarnatione Domini* MCVI.

¶ CORROBUCUM, Idem quod *Cordebisus*, Corium caprinum alutariorum arte præparatum, sic dictum, quasi *Corium Buci* seu Capri, Gall. *Bouc.* Charta *Vidimus* Offic. Rotomagensis an. 1267. Hist. Harcur. to. 3. p. 149. *Sciatis quia concessi Willelmo Carnuto... & sociis cordebanariis & corvesariis Rotomagensibus, ut habeant gildam suam... & nullus faciat ministerium de Corrobuco, desit illam gildam habuerunt tempore Vullelmi Regis avi mei.* In confirmatione habetur: *Et nullus faciat ministerium eorum nisi per eos.* Ex quo liquet hic agi de arte sutoria, quam nulli liceat præterquam Cordebanariis *gildæ* institutæ.

CORRODIUM, Corrodarius. Vide *Conredium.*

CORROGATA. Tabularium S. Remigii Remensis: *Ad hibernaticam sationem map.* 1. *continentem in longitudine perticas* 40. *in latere perticas* 4. *ad æstivaticam simul facit Corrog.* 9. *donat annis singulis in hostelina denar. &c.* Infra: *Facit in anno Corrog.* 9. Rursum: *Ailoldus tenet mansum ingenuilem* 1. *facit in anno map.* 2. *habens in unaquaque in long. perticas* 40. *in lat.* 4. *& Corrogat.* 3. *donat pullos* 3. *ova* 15. Occurrit ibi pluries. Tabularium Deiparæ Santonensis: *Tres dies plenæ Corrogatæ.* Idem videtur, quod *Corvatæ*, quod ejusmodi operæ à singulis corrogentur. Glossæ veteres: *Corrogatio*, ἐρανισμός. Vide *Corvatæ.*

CORROGIUM. Vide *Conredium.*

¶ CORRORARE, pro *Corroborare*, Confirmare. Charta Caroli Calvi pro Monasterio Vedastino: *Ad Corrorandum etiam amplius quam ad fulciendum nostræ Celsitudinis præceptum.* Moretus Antiquit. Navarræ pag. 131. *Facta Carta & Corrorata Era* 1170. *in mense Marci, in illa populatione de Cantabrica.*

¶ CORROSITAS, Caries qua aliquid *corroditur* & consumitur. Vita B. Ursulinæ Parm. to. 1. April. pag. 738. *Nulla penitus putredine aut Corrositate vitiatum.* Transactio inter Abbatem & Monachos Crassenses ann. 1351. ex Libro viridi fol. 53. *Et in casu quo sigilla ipsa Corrositate aut alio casu rumperentur.*

¶ CORROSOR, Qui aliorum bona *Corrodere* & invadere nititur. Donatio Monachis S. Salvatoris de Thyrone apud Stephanotium in Antiquit. Aurelian. MSS. pag. 554. *Concessit... tali siquidem conditione, ut deinceps contra omnes Corrosores sive quoslibet calumniatores terram illam Monachis tueretur.*

¶ CORROX, Idem quod *Conredium*, Quod datur ad cibum. Consuetudines MSS. urbis Tolosæ fol. 19. ex Bibl. D. Abbatis *de Crozat: Habitantes vero extra dictos terminos vicariæ Tholosæ solvunt... fromagium, & ovagium, & Corrox & gallinas, &c.*

¶ CORRUA, ut *Corvea*, Gall. *Corvée.* Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 126. *Ab biennio, equitatu, carreio & omni Corrua liberi & absoluti.* Vide *Corvata.*

¶ Corruea, Corrueya, Ead. notione. Charta Joannis Lotharing. & Brabant. Ducis in Chron. Bonæ Spei pag. 264. *Tenebuntur exhibere singulis annis mille & sexcentas illas Corrueas tantummodo, de curribus munitis & estoffatis rationabiliter sine dolo ... servitium unius currus stoffati per unum diem pro una Corrueya reputantes.*

¶ Corruweia pluries occurrit eadem notione, ibidem pag. 264. 310. 311. 312. &c.

CORRUPTICOLÆ, Hæretici, qui Corpus Christi perinde ac nostrum detrimenta pati, propter quæ reparanda esuriret, opusque haberet cibo, & fatigaretur, ac egeret requie ad reficiendas vires asserebant. De his Liberatus Diaconus in Breviario c. 9. 19. 20. ubi consulendus vir eruditissimus Joannes Garnerius ad idem cap. 19.

¶ CORRUPTIO, Actus quilibet venereus sive licitus sit sive illicitus. Papias in MS. Bituric. *Continentia est post Corruptionem sexus renuntiatio... Continens non solum in castitate post Corruptionem, sed ab omni vitio.* Eidem Papiæ, *Corumpere*, *Devirginare.*

Corruptio Sanguinis, apud Leguleios Anglos, dicitur, cum quis feloniæ vel Majestatis criminis convictus est: tunc enim illius *sanguis corruptus* dicitur, quia neque liberi, neque ullus ex illius sanguine; sive consanguineus, illius hæreditatem percipere potest. Præterea si nobilis sit, ejus liberi ignobiles fiunt, ita ut paterna nobilitate frui non possint, nisi auctoritate Regia. Rastallus.

¶ CORRUWEIA. Vide in *Corrua.*

¶ CORS. Vide *Cortis* 1.

¶ CORSARE, proprie Piraticam exercere, ab Italico *Corsare*, quod idem significat; generalius quasvis prædas agere. Prosper Sanctacrucius de civilibus Galliæ dissentionibus, apud Marten. to. 5. Collect. Ampliss. col. 1446. *Ita & ad vindictæ studium, ad cupiditatem rapiendi, quod in his tumultibus semper aliquid Corsari solet... animos confirmant.*

¶ CORSARIUS, Pirata, prædo maritimus, Gallice *Corsaire*, Ital. *Corsare*, *Corsario* & *Corsaro.* Etymon Ital. *Corso*, Cursus. Chronicon Richardi de S. Germano, apud Murator. tom. 7. col. 960. *Excommunicationis vinculo innodat Corsarios & Piratas, qui capiunt transeuntes.* Eadem notione Κουρσάριος dicunt Græci recentiores. Vide Glossar. mediæ Græcit. in Κουρσεύειν.

¶ CORSERIA, Via in mœniis ad hostes propulsandos accommoda, per quam tuto *curritur* ab una turri ad aliam; unde nomen. Charta Thossiacensis ann. 1449. *Licentia datur faciendi aponsam supra Corserias villæ apponsatam muris tali modo, quod dessubtus possit transire una charrata feni.* Altera an. 1404. *Juxta ruatam vocatam Les Corsieres de la ville.* Tertia anni 1462. *Juxta muros dictæ villæ, Corseriis dictorum murorum intermediis ex meridie, & juxta dictas Corserias ex occidente.* Vide *Curseria.*

¶ 1. CORSERIUS, Equus bellator, Gall. *Coursier.* Comput. Johannis Humberti sub Guigone Dalphino an. 1328. *Item pro uno Corserio morello assollato in Flandriis, quem reddit apud Montem floritum Aymarono de Bello visu marescallo Domini Dalphini*, xxxv. *flor.* Regest. Dalphin. de Graysivod. ann. 1336. fol. 149. *Pro Corseriis, palafredis & roncinis habitis ab eodem.* Vide *Cursor equus.*

2. CORSERIUS, Ratis amnicæ species, apud Occitanos. Charta anni 1231. in Regesto Comitum Tolosæ pag. 39. *Possunt piscare quandocumque voluerint per Garonnam, & per Arigiam, & navigare, & arripare cum eorum Corseriis libere.* Et infra: *In istis duabus aquis prædictis ubi possunt ingredi cum eorum Corseriis.* Vide *Cursoria.*

¶ CORSETUS, Tunica, thorax, Gall. *Corset.* Computum anni 1324. in Hist. Dalphin. to. 1. pag. 133. col. 1. *Item pro duobus Corsetis Domini Dalphini & Humberti de Vilars & pro duobus paribus caligarum, videlicet pro septem ulnis de virido, computata qualibet ulna* xxxii. *sol. valent.* xi. *lib.* iv. *sol.* Vita S. Philippi Archiep. Biturig. apud Marten. tom. 3. Anecdot. col. 1931. *Et quadam die dum obviaret pauperi trementi frigore... Corsetum foderatum quo erat sub cappa indutus exuit & pauperi tradi fecit.* Ordinatio Humberti II. Hist. Dalphin. to. 2. p. 315. col. 2. *Item, quod in festo Paschæ Corseti prædictarum Dominæ Dalphinæ & aliarum Dominarum ac Domicellarum sint longæ cum caudis.* Corseti muliebres rursus memorantur ejusd. tomi p. 275. 334. col. 1. & 406. col. 2. *Corseti ferri* recensentur inter Garnisiones seu munitiones inventas in castro civitatis Carcass. an. 1294. Vide *Cursetus.*

¶ CORSINI. Vide *Caorcini.*

CORSNED. Gloss. Sax. tempore Edw. III. exaratum: Coꞃꞅneꝺ, *panis conjuratus.* Anglo-Saxonibus, ait Lambardus, erat in more positum, panem certis quibusdam destinatisque sententiis consecratum reo gustandum offerre: habebant enim penitus insitam opinionem, non posse quemquam mali conscium panem hoc modo dedicatum deglutire. *Offam judiciariam* dixerunt. Coꞃꞅ autem, Saxonibus, *execratum* sonat: ꞅneꝺ, vel ꞅniꝺ, est offa, bolus, vel neꝺ, aut neoꝺ, id est, *necessitate ductum.* Unde Neꝺbꞃeaꝺ iisdem coactus panis. Reus enim, seu accusatus, crimen objectum qui negabat, panem vel offam illam sumere & comedere cogebatur in purgationem. Leges Kanuti Regis cap. 6. apud Bromptonum: *Si quis altari ministrantium accusetur, & amicis destitutus sit, cum sacramentales non habeat, vadat ad judicium, quod Anglice dicitur Corsned, & fiat, sicut Deus velit, nisi super sanctum Corpus Domini permittatur ut se purget.* Cap. seq. *Si quis Ordinatus homicidii particeps, vel auxilio fuisse compellatur, purget se cum parentibus, quorum interest occisionis factionem tolerare, vel emendare. Si parentes non habet, cum sociis se purget, vel jejunium ineat, si opus sit, & applicetur ad Corsned, & fiat voluntas Dei.*

Exstat hujusce purgationis exemplum apud Ingulfum pag. 898. *Cum Godwinus Comes in mensa Regis de nece sui fratris impeteretur, ille post multa sacramenta tandem per buccellam deglutiendam abjuravit, & buccella gustata continuo suffocatus interriit.* Id ipsum sic enarrat Philippus *Mouskes* in Hist. Francorum MS.

En dementiers que il mangoient,
E de mult de coses parloient,
Li Quens feoit devant le Roi,
Sire, dit-il, entendes moi,
Bien sai que vous me mescrées,
De vo frere ki fu tués,
Mais trestout aussi voirement,

Puisse jou manger sainement
Cest morsel de pain que je tieng,
Que par efort, ne par engien,
N'eue coupe en la mort vo frere,
Ne adonques de ralt bien nere,
Ne dont ne or ne m'ensu biel.
Lors saina li Rois le morsiel
De cuer & de projiere douce,
Et li Quens le mist en sa bouce,
Li fu esranment estranlés.
Véant le Roi qui fu d'alés,
Qui l'esgarda mult volentiers,
Confu li miracles premiers
Que Dieu fist pour le Roi Euvart
Ki pourfu fains en son eswart.

Vacces au Roman *de Rou* MS. de eodem Godwino:
Godwine puis remaint issi,
Le Rois en pais le consenti,
Je ne sai combien il dura,
Més je sai bien qu'il s'estrangla,
D'un morsel que le Roi seigna,
A Odihan où il manja.

Ubi observandum buccellam panis cum aliquot precibus signo Crucis à Rege signatam.

Huc etiam referri potest quod habet Historia Trevirensis pag. 235. *Post multum vero temporis cum idem Dux* (Limburgensis Henricus) *inflictum sibi anathema parvipenderet, & in malis supradictis & similibus perseveraret, accidit ut quidam de Militibus ejus die quadam in domum ejus advenisset, & facta hora prandii, apposita mensa coram ipso, panem comedere debuisset, & Dux illi illudens, Surge, ait, & foras egredere, coram me comesturus non es, excommunicatus enim es. Et ille, Ubi, inquit, & quis me præter eum qui & te excommunicavit? Cui Dux ait: Ecce nunc vide, & jam parebit, si ita sumus excommunicati, ut aliquid nobis exinde molestiæ possit accidere: si hic canis, (qui forte illis edentibus aderat) buccellam quam illi dedero, comederit, non pertimesco. Sin autem, timenda est nobis excommunicatio. Et hoc dicto, misit buccellam, quam canis ut naribus adhibuit, ultra contingere non curavit: & ne quis hoc saturitati canis posset imputare, cum alius illi buccellam mitteret, festinus arripuit. Unde omnes qui aderant summa admiratione ducti, una voce dixerunt: Oportet eos ad satisfactionem venire; & ita fecerunt.*

Exstat apud Lindenbrogium post veteres Formulas *Exorcismus panis hordeacei, vel casei ad probationem veri*, pag. 107. Orationes vero quæ in hocce judicio recitabantur, ejus effectum satis declarant; ac prima quidem ex iis: *Fac eum, Domine, in visceribus angustiari, ejusque guttur conclude: ut panem vel caseum istum in tuo nomine sanctificatum devorare non possit hic qui injuste juravit ac negavit illud furtum vel homicidium, aut adulterium, seu maleficium quod quærebatur, & jusjurandum pro nihilo habuit, & nomen tuum nominavit, &c.* Altera: *Præsta quæsumus per sanctum ac mirabile nomen tuum, ut qui reus erit hujus furti vel homicidii, aut adulterii seu maleficii, de quo hic requiritur, vel in facto vel in conscientia, ad adpositam ei pro ostensione veritatis creaturam panis sanctificati vel casei faux ejus claudatur, guttur ejus stranguletur, & in nomine tuo ante illud rejiciatur, quam devoretur.* Hinc nostris loquendi formula manavit, *Que ce morceau de pain m'étrangle, si ce que je dis, n'est vray.* Sed cur panis hordeaceus potius adhibitus fuerit quam alius, non comperi. Hanc porro divinationis aut sortis speciem videtur intellexisse Concilium Autisiodorense an. 578. can. 4. ubi *sortes de pane & ligno vetantur.* Huc etiam referri potest ἄρτος τῆς μεγάλης τῆς πέμπτης, de quo Matthæus Blastares Litt. M. cap. 1. Vide *Eucharistia.*

¶ CORSORIUM, Agri portio. Vide *Cursorium.*

¶ CORSOYRUM, Parvus agger quo præterfluens aqua coercetur. Consuetudo Lemovic. art. 40. *Item quia quicumque ædificat in dicto castro, debet ita ædificare, quia non dimittat aliquam terram ad faciendum Corsoyra infra domum suam.* Versio Gallica: *Item, celui qui bâtira audit chateau, doit tellement bâtir, qu'il ne laisse croupir en rue ses terres ou ciments devant sa maison pour arrester les eaux courantes, & empécher la liberté du passage.*

¶ CORSURA, Species præstationis è bladis, f. ead. quæ *Cossa* 1. Charta an. 1312. ex Archivo S. Victoris Massil. *Salva & retenta dictis dominis & colonis trezeno, Corsura & balagio bladorum & culitia olivarum de decimis in terminio de garriga habitantium.*

¶ CORTAL, Cortalis. Vide in *Cortis* 1.

¶ CORTALINI. Vide *Cohortales* suo loco, & *Cortinarii* post *Cortis* 3.

¶ CORTANEUM, Cortarium. Vide in *Cortis* 1.

¶ CORTELINI. Vide *Cortinarii* in *Cortis* 3.

¶ CORTESANI. Vide in *Cortis* 4.

¶ CORTHECA, An Chirotheca? Chartularium S. Vandregisili tom. 2. pag. 1397. *Et etiam quasdam Corthecas & unam sarpam, quas mihi persolvere debebant.*

CORTIBALDUS, Cortiballus, &c. Vide *Curcinbaldus.*

¶ CORTICANUS, Corticella, Cortifer, Cortigium, Cortile, &c. Vide in *Cortis* 1.

¶ CORTINA, Cortinale, &c. Vide in *Cortis* 2.

¶ CORTINARII. Vide in *Cortis* 3.

1. CORTIS, Curtis. Palladio lib. 1. de Re rust. cap. 22. *Cors*, Varroni lib. 1. c. 13. lib. 3. c. 3. *Cohors*, est atrium rusticum stabulis & aliis ædificiis circumdatum. Velius Longus de Orthographia: *Talis quæstio est circa cohortes & coortes: ubi diversam esse significationem voluerunt Grammatici; ut Coortes sint villarum, unde homines cooriuntur, ... at Cohortes militum, à mutua cohortatione. Nam Cortes quidem audimus vulgo, sed barbare dici.* At Scriptoribus inferioris ævi, est villa, habitatio rustica ædificiis, colonis, servis, agris, personis, &c. ad rem agrestem necessariis instructa, alias *Colonia* dicta. Lindwodo ad Provinciale Cantuariensis Ecclesiæ lib. 3. tit. 16. *Curtis* est mansio vel manerium ad inhabitandum, cum terris, possessionibus, & aliis emolumentis ad tale manerium pertinentibus. Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis c. 71. *Deinde 4. domos sive mansiones, quas abusive Curtes vocamus, in pago Tornacensi*... construxit. Cap. 79. *In his itaque domibus, sive ut usitatius dicamus, Curtibus, quæ in diversis locis, construxit, plusquam 60. carucas posuit.* Canones Concilii Tricassini an. 878. can. 2. *Mansa, Cortes, villas, patrimonia, &c.* Petrus Damianus lib. 4. Epist. 7. *In tantum dives erat ac præpotens, ut gloriaretur se plures habere Curtes atque castella, quam dies sint, qui numerantur in anno.* Domnizo lib. 2. de Vita Mathild. cap. 21.

Ejus quocirca tribuit sub jure Filinam,
Egregiam Curtem dantem fruges sat abunde.

Conradus Usperg. in Frider. I. *Præcepit muros & fossata dejicere ... & quatenus in una Corte non consistat plus ædificiorum quam una domus.* Charta Hlotarii Regis Franc. ex Tabul. S. Trinitatis Pictav. *Curtes duas cum suis appenditiis nostro daremus præcepto, &c.* Infra: *Altera vero Cors vocatur Secundiniaca,*

niaca, &c. Charta alia apud Gallandum: *Monachi S. Albini & Canonici S. Licinii habebant..... 2. Ecclesias, & 2. Curtes ad illas pertinentes, in omnibus earum redditibus inter se sine divisione communes.* Augustinus Mussatus lib. 2. Rubr. 11. *In Colonia Patavii, quam Curte vocant.* Vetus Formula: *In Curtibus vel villis.* Sic passim usurpant, Lex Wisigoth. lib. 8. tit. 1. §. 4. Lex Burgund. tit. 23. §. 1. tit. 54. §. 4. Addit. 1. ad eamdem Legem tit. 5. Lex Salica tit. 6. §. 3. tit. 36. Lex Aleman. tit. 10. 11. 31. 81. §. 2. tit. 82. §. 6. Lex. Longobard. lib. 1. tit. 8. §. 29. tit. 23. 24. Lex Bajwar. tit. 8. cap. 2. §. 1. tit. 20. §. 6. Capitula Caroli Magni lib. 3. c. 19. Flodoardus lib. 1. Hist. Rem cap. 17. Adam Bremensis cap. 86. Capitula Ludov. II. tit. 2. c. 2. Goffridus Vindoc. lib. 4. Epist. 44. Leo Ost. lib. 1. Chronic. Casin. cap. 6. 11. 20. & alibi passim, Liber de Feud. 2. tit. 52. §. 1. &c.

☞ *Cortis* vel *Curtis* nomen pro toto vico, qui villæ alicui magnificæ accesserat accreveratque, à Scriptoribus nostris acceptum fuisse, docet Valesius ex plurimis vicorum nominibus in *Court* desinentibus, qualia sunt præ ceteris Bettonis Cortis non una, *Betancourt*, Hunulfi Curtis, *Houncourt*, Alamannorum Curtis *Aumencourt*, Harecortis *Harcourt*, & aliæ quas indicat in Notitia Gall. p. 416. 418. 419. & in Præfat. p. xix. & xx.

CURS, in Diplomate Henrici I. Imp. apud Baron. an. 1014. num. 9.

COHORTIS, in Traditionib. Fuld. pag. 250.

CURTIS INDOMINICATA. Tabularium Bellilocense n. 176. *Tradimus villam seu Curtem nostram Indominicatam Bellomontem.*

CORTES DOMINICALES, apud Lambertum Schafnab. an. 1073. & Adamum Brem. cap. 161.

CURTIS DOMINICA, in Pancharta nigra S. Martini Turon. apud Besliun in Comit. Pictav. pag. 209. 210. [& in Historia Novientensis Monasterii, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1131.]

CURTIS REGIA, ut *Villa Regia*, Quæ Regis propria est. Chartæ Alamannicæ Goldasti Ch. 18. *Actum in Curte Regia Zurich.* Annales Francor. Fuldenses an. 889. *Placitum Curte Regia Franconofurt haberi cum Francis Regi complacuit.* [Vide infra post *Cortis* 4.]

CURTIS PUBLICA, Quæ ad Regem & Rempublicam spectat. Charta Balduini Comitis Flandriæ an. 1038. apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Flandr. c. 20. sic clauditur: *Hoc placitum fecerunt 4. Milites advocati, Udo, Ursio, Garderus, Mambodo. Actum Atrebati, Curte Publica, in Capella S. Benedicti, &c.*

CURTES DOMINICÆ, Quæ domini sunt, in Capitulari de Villis c. 27.

CURTES VILLICALES, Quæ à suis *villicis* reguntur, in Chronico Reicherspergs. pag. 132. & in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 373. *Curtes villicanæ*, tom. 3. pag. 494.

CURTES STABULARIÆ. Charta anni 1136. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 371. *Aream ubi curia quondam, modo novella vinea plantata est, cum Curte stabularia, &c.* Adde tom. 2. pag. 531. 532. 549. 556. tom. 3. p. 383.

CURTA, pro *Curtis*. Charta Ludovici VII. Regis Franc. in Tabul. Maurigniacensi Ch. 9. *Dederunt etiam eis Curtam, quæ ibi erat fossis limitata, &c.* Occurrit pluries: [semel vero apud Eccardum in Hist. geneal. Marchionum Misnensium col. 253.]

CURTUS, pro *Curtis*. Tabular. Brivatense. Ch. 118. *Casam dominicam cum Curto & orto, cum campis, &c.*

Item Regius Comitatus, aula Regia. Asserus de Ælfredi reb. gest. *Cum... ab omnibus nimium diligeretur, & in Regio semper Curto inseparabiliter nutriretur. &c.* Infra: *Eadwerd & Ælfthryth semper in Curto Regio nutriti cum magna nutritorum & nutricum diligentia.* Rursum: *Cum igitur ad eum venissem in villa Regia... cum eo illa vice 8. mensibus in Curto mansi.* Occurrit adhuc semel. Ita ubi de eodem Ælfredo, Florentinus Wigorn. p. 587. *Curtum* habet. [Vide *Cortis* 4.]

CORTEM BONAM RECIPERE dicitur, qui convivio lauto excipitur. Ita Itali vocem *far buona Corte* usurpant. Vide Joannem Villaneum lib. 7. cap. 88. Cæsarius lib. 1. Mirac. c. 34. *Tale dictum proposuit: Si aliquis esset, inquit, qui veris indiciis vera mihi de anima patris mei dicere posset, bonam Cortem à me reciperet.* Et infra: *Domine, Cortis vestra vobis maneat, ego cogitabo quid animæ meæ expediat.*

CURTICULA, Minor Curtis. *Curticula Abbatis*, in Statutis antiquis Corbeiensis Monasterii. [Archivum Majoris Monasterii: *Gorioces Hervei filius dedit S. Martino Curticulas quæ sunt inter aquas juxta Lambaulum.*]

CURTICLUS. Charta Odonis Episcopi Belvacensis an. 875. apud Louvetum: *In suburbio nostræ civitatis molendina 2. & cambas 11. & hortos cultos 2. & Curticlos 10. pratum 1. &c.* Idem videtur cum *Curtillus*, de quo infra.

¶ CURTICLIS & CURTICLUS. Charta Ængelberti pro Monasterio Epternacensi an. 709. Ampliss. Collect. to. 1. col. 16. E. *Casatas XI. cum sala & Curticle meo... cum mancipiis... casis, Curticlis, silvis.* Similia iterum habentur col. 22. E. in Charta anni 721. Hincque corrigenda Hedeni Ducis Charta anni 704. laudatæ Collect. to. 1. col. 13. *Curtem nostram in loco nuncupante Arnestalt super fluvio Huttteio, cum omni integritate sua, id est casis, Curtidis, campis, pratis, &c.* Legendum enim *Curticlis*.

CORTICELLA, CURTICELLA, Curtis minor. Ruricius, seu Rauracius Epist. ad Desider. Cadurc. Episc. tom. 5. Antiq. lect. Canisii: *Simulque suggerimus, ut de ipsa Curticella, vel hominibus inibi consistentibus sub vestra defensione... dignetis habere Corticella.* Notitia an. 1041. apud Augustinum *de la Chieza* in Chron. Pedem. cap. 19. *Addidit quoque præfato Monasterio Corticellam unam inter Cercinaschum & Schalengiam, quæ ab incolis Gorreta dicitur.* Infra: *Curticellam unam in territorio Suavis.* Adde Miracula S. Columbani Abbat. cap. 29. [Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 423.] & Chartas Longobardicas apud Ughellum passim.

CORTIFER, CURTIFER, Idem quod *Curtis*, [vel *Curtile*. Præceptum Ludovici Imperat. ann. 836. Ampliss. Collect. tom. 1. col. 96. C. *Cum domibus cæterisque ædificiis, Curtiferis, vineis, terris, silvis, pratis, pascuis, aquis, &c.* Præceptum Caroli Calvi an. 869. inter Concilia Hispan. to. 3. p. 151. col. 1. & in Appendice Marcæ Hisp. col. 792. *Cum domibus, ædificiis, Curtiferis, viridigariis, hortis, vineis, &c.*] Donationes factæ Ecclesiæ Salisburgensi cap. 8. *Tradidit quoque ad Chuchil casam cum Curtifero suo & territorio, & manentes novem cum coloniis & aliis appendiciis suis.* Occurrit iterum c. 4. & alibi. Traditiones Fuldenses lib. 2. cap. 148. *Trado S. Bonifacio.... unum integrum Curtiferum.* Chronicon Besuense: *Mansum cum suprapositis, campis, pratis, Curtiferis, silvis, &c.* Alibi: *Mansa, servos, ancillas, Curtiferos, terras, silvas, &c.* [Chronicon Novaliense apud Murator. to. 2. part. 2.

col. 747. *Cum ædificiis, Cortiferis, exavis, ortis, vineis, campis.*] Adde Perardum pag. 44. & Formulas veteres 18. 19. 50. 58. 79. & Metropolim Salisburgensem passim, ubi Wiguleius Hondius to. 3. p. 2. *Curiam* & *Curtiferum* confundit.

¶ Cultifer, in Chartulario S. Sulpitii Bituric. fol. xi. verso: *Domibus ædificiis cum appenditiis earum, urtiferis & Cultiferis, viridigariis, &c.*

¶ Curtificium. Hist. Novientensis Monasterii, inter Anecd. Marten. to. 3. col. 1131. *In Sulza curtis dominica cum omnibus appenditiis suis, Ecclesia videlicet matrice cum decimis suis, mansus censuales atque serviles, agri cum vineis ac pratis, curtes cum Curtificiis, familia ministerialis servilis & censualis.*

¶ Cortal, Cortalis, Eadem significatione. Litteræ an. 1358. ex Chartophylacio regio Regest. 89. Ch. 521. *Ipse accedens ad quamdam bordam sive Cortal Petri Convilli dicti loci, ubi prædicti inimici se poterant retrahere.* Charta Guifredi Comitis Ceritaniæ an. 1035. *Dono ... domos, cortes, Cortales, hortos, hortales, areas & palumbarios, terras cultas & eremas, silvas, prata ... molendina & molendinaria cum caputaquis, &c.*

Cortarium, Idem quod *Cortis, Curtis, Curtilis*, Charta Hugonis de Feritate in Hist. Monasterii S. Audoëni Rotomag. pag. 460. 462. *Et in ipsa villa terram unius carrucæ, & unum mansum, & 10. Cortaria.* In alia Hugonis, prioris filii: *In eadem villa octo Cortes, &c.*

¶ Cortorium, vel *Cortoria.* Donatio anni 1054. in Appendice Marcæ. Hisp. col. 1100. *Cum Cortoriis & matrocibus & planitiis & cum omnibus adjacentiis earum.*

Curtarii, Curtium possessores, vel tenentes. Charta Anselmi Abb. Lauresham. apud Freherum in Origin. Palatin. *Aream & vineas in Scriezescim, cum hobariis atque Curtariis, præter ea quæ in servitio habuerunt, sub annua pensione jure hæreditario contradidi.* Infra: *De 12. hobariis pro servitio & reditu solvuntur 8. libræ: de dimidiis vero hobariis & molendinariis & aliis Curtariis 8. talenta & 14. solidi.*

¶ Cortigium, Idem quod *Cortis.* Diploma Ferrandi Castellæ Regis an. 1224. pro Militia Fratrum Silvæ-Majoris, apud Marten. to. 1. Anecd. col. 916. *Ad faciendum insuper vobis Cortigium in Altalaya de Ferrus me obligo, in quo possitis competenter habitare, & ad dandum vobis viginti paria boum cum necessariis eorum ad populandum agriculturam usque ad annum, & vitalia ad custodiendum castrum & caveas memoratas duobus primis annis, prout aliis speculatoribus eorum tradidi usque modo.*

Curtile, Curtillum, Spelmanno, Locus vel sedes curtis: Vadiano, villula aliqua paucis ædificiis constructa, domus rusticana prædiolo conjuncta: rectius, cui adjunctus est hortus, nam *Curtile* proprie hortum rusticum, seu curtis sonat. Gloss. Lat. Gall. *Ortus, Courtil.* Charta Caroli Calvi: *Cellulam S. Clementis una cum Curtili in quo Monachi ibidem Deo famulantes labores manuum exercere videntur, vel in quo res illorum consistunt, &c.* Ita Chartæ Alamann. Goldasti num. 28. 62. Tradit. Fuld. lib. 2. c. 210. Chronica S. Benigni & Besuense pag. 419. 451. 512. 544. Gesta Abbatum Gemblacens. pag. 533. 534. & Scriptores alii passim. Le Reclus *de Moliens* in *Miserere* MS.

Il convoita par grant foiblece,
La piour pome de Courtil.

Le Roman *du Renard* MS.

La bonne femme du Maisnil
A ouvert l'ouis de son Courtil.

¶ Curtilis. Johan. Iperii Chronicon S. Bertini an. 871. inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 524. *Curtiles duos cum casticiis, terram arabilem & pratum bunariorum quadraginta octo, &c. Actum an. 35. Caroli Regis.*

¶ Cortile, in Testamento Guillelmi Comitis Arverniæ an. 910. de Fundatione Cluniaci inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 272.

¶ Curtile, apud Fantonum in Historia Avenion. pag. 167.

¶ Cortilis, in Obituario S. Gerardi Lemovic. fol. 34.

Cortilium, in Chronico Gemblacensi p. 533. 534. [in Instrumento 1. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 1. & etiam alibi.]

Curtilio, Eodem significatu, in Charta Rainoldi Archiepiscopi Remensis apud Locrium in Chronico Belgico an. 1129.

¶ Cortillum, in Charta Johannis Michaël an. 1258. ex Archivo B. Mariæ de Bono-Nuntio Rotomag.

¶ Cortillus, in Instrumento jurium Capituli Ambian. in villa de Camons, ex Archivis ejusd. Capituli: *Item in veteri villa sunt* xxxii. *Cortilli, quorum unusquisque ... persolvit ... tres denarios, &c.*

¶ Courtillum, Index MS. Beneficiorum Ecclesiæ & Dioec. Constantiens. fol. 18. è Musæo Domini *de Cangé: Habet manerium cum Courtillo.*

¶ Curtilus. Charta an. circiter 1000. ex Chartulario Saviniaci fol. 101. *Dat Curtilum, ortum & vercheriam seu dimidium mansum.* Charta Præpositi Burgensium Cuciaci an. 1375. apud Baluzium Hist. Arvern. to. 2. pag. 208. *Mansis, maisagiis, & Curtilis ad dictam terram spectantibus.* Iterum legitur pag. seq.

Curtillum, Idem quod *Curtile.* Leges Inæ Regis Westsaxiæ cap. 42. *Rustici Curtillum debet esse clausum æstate simul & hieme, &c.* [*Decimam herbarum & Curtillorum*, in Hist. MS. Monasterii Beccensis fol. 465.]

Cortilagium, Curtilagium, Idem quod *Curtile.* Lindwodo ad lib. 3. Provincialis Cantuar. tit. 16. Locus adjunctus curti, ubi leguntur herbæ vel olera. Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 466. *Tertiam partem decimæ, & quinque Cortilagia.* [Polyptych. Fiscamn. an. 1235. *Tenet unum vilanagium de* xxiv. *acris ad decimam & campartum, & reddit sex denarios de Cortilagio ad festum S. Petri ad Vincula.* Venditio an. 1344. *Vendidit ... domum, pratum & Cortilagium situm in loco dicto Apud Tuscham.*] Monasticum Anglican. to. 1. pag. 256. *Et etiam si in Curtilagio alicujus bladum seminaretur, decimam gerbam illius bladi, sicut in campis, percipiet.* Tom. 2. p. 89. *De una virgata terræ, in Stodleya ... cum duabus Curtilagiis ad eam pertinentibus.* Pag. 306. *De uno mesuagio cum Curtilagio in villa de Mellyng.* Will. Thorn. pag. 2098. *Minutas decimas, cum decimis fœni & Curtilagiorum.* Pag. 2101. *Super decimis quibuscumque garbarum & bladorum de ortis seu Curtilagiis aut aliis terris, & locis plantatis, &c. Courtilages*, in Consuetudine Montensi c. 50. Will. Guiartus an. 1296.

Et s'espendirent fols & sages
Cà & là par les Courtillages.

Charta Stephani Comitis Burgundiæ & Joannis Comitis Cabilonensis an. 1229. pro Libertatibus oppidi Aussonensis: *Li Courtilagie de la Ville seront sebur en telle maniere que l'on n'y peut riens prendre de par nous, si par achat non: iceux deux choses de foin & de Courtilaige sont sans creance, &c.* Infra: *Cils qui*

fera dommaige de la closon de la ville, & de la closon des Courtils, & des Courtillaiges, & des fruits & des arbres, s'il le fait à aiciant, il doit amender le dommaige, &c. Vide Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 76. Statutum 2. Westmonast. cap. 50. Fletam lib. 2. cap. 71. §. 3. Britonem pag. 109. v. &c. Vetus Charta: *Courtillage est toute maniere de poirée, poix nouveaux, feves nouvelles, en cosse, &c.* [Edictum Johannis Fr. Regis an. 1350. apud *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. pag. 368. *Nuls laboureurs de houe ne pourront labourer de houe ou de besche qu'en vigne, excepté és terres où les chevaux ne pourroient labourer, & aussi les terres à guesdes & Cortillages.*]

¶ CURTILIARIUM. Vetus Consuetudo Corbeiensis in Tabulario ejus Abbatiæ: *Omnes generaliter præter liberos debent sex diebus pro singulis mansis ad opus manuale, ad fossatum, & debent submoneri à portariis in Templo: Qui non solverit, emendat. Et hoc debent annuatim ad fossatum, ad Curtiliarium & ad ortiliarium.*

¶ CORTICANUS, CURTICANUS. Præceptum Carlomanni Regis an. 884. apud Mabill. de Re Diplom. p. 550. D. *Omnes clausi indominicati, scilicet ille qui adhæret Monasterio, & campaniæ, plantæ, habundantia, Curticanus, & clausellus cum aliis vineolis de Parriniaco.* Legitur *Corticanus* in Annal. Bened. tom. 3. pag. 61.

¶ CORTANEUM. Chronicon Casinense lib. 1. cap. 19. an. 636. *Dachopertus quidam Capuanus genere obtulit B. Benedicto casalem suum in loco, qui Colimniana vocatur, cum casis & Cortaneis, & omnibus ex integro pertinentiis ejus.*

CURTILARIUS, Officium monasticum, cujus curæ potissimum incumbebat, ex curtili Monasterii, aut aliunde olera & pulmentaria Monachis subministrare, quod postea in beneficium & feudum Ecclesiasticum Summo Pontifici obnoxium transiit, ut docemur à Doubleto in Hist. Sandionysiani Monasterii lib. 1. cap. 59. quem lingua vernacula *Courtillier* appellari annotat. Catholicum parvum: *Ortilio, Ortelain, Courtilleur.* Gloss. Lat. Gall. *Olitor, Courtiller.* Alibi: *Ceparia, Courtilliere.* Rursum: *Orticola, Courtiller.*

¶ CURTICULARIUS, in Epitaphio Fratris Jacobi *Poussemotte*, apud Felibianum in Hist. San-Dionys. pag. 586.

Alia interdum notione videntur nuncupari *Curtilarii*, seu *Curtiliers*: dicti enim qui domini sui principalis seu capitalis *Curiam* sequi tenentur, & ejus placitis interesse. Charta ann. 1244. in Tabul. Corbeiensi: *Aprés en autel fait il tort de le terre le Visconte, ki est Courtilliers de l'Eglise.* In altera Joan. *de Mainieres* Militis an. 1283. ibidem: *Chest à savoir que come li Abés desist que je fuisse leur Courtilliers, & vouloit que je alasse à ses plais, & jugaisse aussi come autre Curtillier, il est ensi ordené que je & mi hoir irons à trois plais generaux chascun an, & jugerons & ferons aussi come li autre Courtillier.* [*Come il deissent & proposaissent contre mi, que je ne peusse ne ne deusse lever, mener, ne carier nus des fruits de mes teres, ke je tieng d'aus en Courtillage, ne blé ne marchainnes, dusques adont qu'il ou leur Serjant eussent terchié, & que je ou mes Serjans eussent mené leur terage en leur grange à Mainieres.* Similia habes in altera ejusdem anni Charta Domini Altermi de Maineriis fratris supradicti Joannis: *Li dis Abbé & Convens disoient ke li dis mesire Willames mes peres m'avoit donné une partie de le terre, que il tenoit d'aus à Mainieres en Courtilage, par lequel cose il voloient que je fuisse leur Courtilliers, & fesisse en toutes cose aussi comme li autre Courtillier, tant de venir à leur plais, de faire reseandise, de carier les terages, & du tertier; & de toutes autres redevanches, ke leur Courtillier leur doivent.* In hisce Chartis *Courtilliers* ii sunt qui possident terram *terragio* obnoxiam, *Courtilage* vero aliud nihil est, quam *terragium*, & *Courtis* vel, ut interdum habetur, *Courtiex* est ipsa terra obnoxia terragio.]

CORTISANI, CORTISIANI, Qui *Cortes* curant, vel colunt aut incolunt. Charta Longobardica ann. 774. apud Ughellum in Archiepisc. Benevent. *Necnon in Gastaldato Bifernensi concessimus Cortisanos, hi sunt cum uxoribus suis & omnibus sibi pertinentibus.* Alia ibid. *Sed & substantiam Calendini Cortisani nostri qui habitare visus fuit in Uriniano.* Chronicon Monasterii S. Sophiæ Benevent. *Substantiam quæ Auroaldi fuit Curtisani nostri.* Charta Ludovici Pii in Chronico S. Vincentii de Vulturno: *Statuimus quoque ut nullus ex servis, aut ex familia ejusdem Monasterii, vel eos, quos Cortisanos vocant, audeat inquietare, aut quodlibet pensum ejus exactor tollere, vel exigere præsumat.* Adde eumdem tom. 6. pag. 297.

Servatur ejusce appellationis memoria in fœcialium libris, uti appellant, *Provincialibus*, in quibus inter Flandrensium nobiles familias, mentio fit *Cortisiani Flandriæ*, ex Curtriaca gente, cui pro insignibus tres cantherios miniatos in campo aureo adscribunt. Idem videtur cum eo qui *le Sire de Cortesiex* dicitur non semel Guillelmo Guiarto. Chronicon Flandr. vernaculum cap. 72. *Si feit prendre un Chevalier de Flandres, qu'on appelloit Courtcisien.* Adde cap. 46.

2. CORTIS, CURTIS, Atrium, impluvium ædificiis cinctum, nostris, *Court.* Monachus Sangallensis lib. 2. de Carolo M. cap. 31. *Pauperes pannos jucundissime dealbati Kyrie eleison Ludovico beato per latissimam Curtem, vel Curticulas Aquarum Grani, quas Latini usitatius Porticuum nomine vocant, usque ad cœlum voces efferrent, &c.* Hariulfus lib. 3. Chronici Centul. cap. 1. *Jussit portari in suæ domus atrium, quod vulgus Curtem dicit, & ut fieri assolet, ante januam jactari.* S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanctor. cap. 8. *Quadam nocte per contiguum infra Cortem domus hærens tugurium, celsum parietem, Deo juvante, scandens, &c.* Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 10. *At equus exaltanter eum gestans, in postem valvarum Curtis hominem . . . impegit.*

CURTIS MONASTERII, apud Joannem Diac. lib. 4. de Vita S. Gregorii Magni cap. 97. id est, *clausura*, uti *Cortis* appellatur in Lege Salica tit. 8. §. 1. ubi Pactus Legis Salicæ habet *clausuram.* Vide *Curia.*

¶ CORTIS COENOBII. Miracula S. Bercharii Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 2. pag. 853. *Fidelissimus Dei Abbas Berengerius audiens quosdam à partibus Tullensium volentes cupiditate prædæ & spoliorum effringere istud Monasterium, indixit ut ipsa Cortis Cœnobii valide muniretur, & vigiles ipsam circumeuntes omni nocte insisterent.* Rursum occurrit ibi pag. 857.

CURTIS CLAUSA. Charta Alaman. Goldasti 60. *Hoc est, casa cum casalibus, Curte clausa cum omnibus officinis ejus.* Ch. 64. *Curte clausa, aliisque ædificiis, &c.* Vita Burchardi Wormaciensis Episcopi: *Curtim suam muro, civitatem instar castelli circumdedit.*

CORTINA, CURTINA, Minor *Cortis*, seu rustica area, quæ muris cingitur: *Cortis clausa*, in laudatis Chartis Alamannicis Goldasti 60. & 64. Vetus Notitia apud Ughellum tom. 5. p. 1538.

Domuncula minor cum Cortina, vinea, &c. Paulus in Vita S. Hilarii Abbatis Galeatensis n. 8. *Antequam ad Cortinam ipsius Monasterii ingrederetur, &c.* Alia ann. 1210. apud Guichenonum in Bibl. Sebusiana cent. 1. c. 78. *Cum terris, Cortina, justitiis, pedagiis, albergiis, &c.* Tabularium Casaurienfe: *Concambiavi Curtinam meam de terra & vinea sub ipsa curtina cum fiscariis super se habentem.* Thwroczius in Salomone cap. 52. *Milites autem Ladislai agmina Salomonis tanquam in Cortinis concluserunt.* Paulus in Vita S. Hilarii Abbat. n. 8. *Antequam ad Cortinam hujus Templi accederet, &c.*

Inde murorum loricæ, seu prominentes urbium muri, *Cortinæ* appellari videntur nostris, quod iis veluti *Cortes* incingantur; *Cortes* enim *rotundæ sunt*, ut ait Varro in Origin. Unde *Cortinæ*, seu Tripodis Apollinis, etymon accersit Jos. Scaliger, etsi Varro & Servius aliter censeant. Anna Comnena lib. 11. Alexiad. pag. 309. Κορτίνας vocat muros urbis, seu loricas, inter binas turres: Τοὺς πύργους, καὶ τὰς μεταξὺ κορτίνας σφίσιν αὐτοῖς διενείμαντο. Synod. Romana sub Silvestro PP. cap. 1. *Quoniam bonum est ut fixas Cortinas habeat Ecclesia, ut regia Ecclesiæ non vacillet, sed sit firma, & claudat ostium propter persecutorem.* [Hist. Dalphin. to. 2. p. 104. col. 1. in Instrum. an. 1300. *Dominus R. infra Cortinas fortalii dicti Castri constitutus in præsentia nobilis Domicelli, &c.*] Neque aliunde petenda origo *Cortinarum*, seu velorum, vel aulæorum, quibus altaria clauduntur apud Christianos, atque adeo lecti ipsi nostrates. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo:

Velum Cortina, velum Tectura vocatur,

Alibi:

Aulæ dicuntur Aulæa: Petasmata Templi:
Cortinæ Thalami: Velaria, vela Theatri.

Iso Magister in Gloss. *Aulea, proprie Umbhang, ab aula Attali Regis dicta, proprie Cortinæ.* Auctor Breviloqui: *Cortina est ornamentum Ecclesiarum, vel tabernaculorum, sicut vela depicta, quæ in lateribus altarium suspenduntur, ne Sacerdos aspectu circumstantium confundatur.* S. Augustinus lib. 2. Quæst. super Exod. cap. 174. Αὐλαίας, *quas Græci appellant, Latini Aulæa perhibent, quas Cortinas vulgo vocant.* S. Hieronymus lib. 1. in Lamentat. Hierem. cap. 2. *In tentorii nomine & tabernaculi, quamvis unum videatur sonare, eo quod tabernacula inde sint dicta: quod Cortinæ distentæ funibus tabernaculis infra stantibus appenderentur, quæ tentoria sustinerent.* Monachus Sangallensis lib. 1. cap. 2. ex emendatione Codicis Cæsarei apud Lambecium: *Tunc adolescens ille, quem post Cortinam, juxta quam consederat Rex, stare præceperat, ut audiret quomodo singuli supplicarent, cum ipsa Cortina ipsum circumplexus, in hos quæstus erupit, Domine, &c.* Anastasius in Leone III. PP. *Fecit Cortinam sericam albam habentem periclysim & crucem de fundato.* Occurrit apud eumdem non semel, Continuatorem Florilegi pag. 672. in Gestis Regum Francorum cap. 14. & alios. Vide Durandum lib. 1. Ration. c. 3. n. 39.

Cortinæ Regis, Signa, vela regia, quæ bonis debitorum Fisco addictis appendebantur, tituli. S. Ambrosius Epist. 33. *Dum hæc tracto suggestum est mihi Cortinas Regias esse collectas, refertam autem populo Basilicam præsentiam mei poscere.* Infra: *Postea vero quod cognoverim Cortinas Regias inde esse sublatas.* Vide *Titulus*, *Velum.*

Cortina, Panni vel serici species, sic dicta, ut *pallium*, pro pallii materia. Liber Anniversariorum Basilicæ Vaticanæ fol. 144. ubi de Bonifacio VIII. PP. *Item 4. camisas de Cortina cum pectoralibus & gramiciis de opere Cyprensi. ... Item tria superpellicia de vinipa & Cortina.*

¶ Cordina, pro *Cortina*, Velum, aulæum. Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. an. 1280. *Sub pœna suspensionis ab officio prohibemus ne capuellæ baptizatorum ponantur in aliis quam in ecclesiasticis usibus; videlicet inde faciant supercapellitia vel Cordinas.* Altera manus habet *Cordines*, minus recte.

¶ Courtina, Eadem notione. Charta an. 1458. ex Archivo B. Mariæ de Bono Nuncio Rotomag. *A nonnullis Christi fidelibus dati fuerunt & erogati thesauro dictæ Ecclesiæ ... tres solidi Turon. convertendi ... pro manutentione cujusdam Courtinæ super altare B. Mariæ.*

¶ Curtina. Charta an. 855. in Appendice Marcæ Hisp. col. 788. *Septelanios tapites* II. *cupertorio siricio* I. *& vellatas* XI. *& quadincos* XL. *& vadelincos* VIII. *Curtinas* II. *pellicas* VI. *&c.*

Incortinare, Tapetibus & aulæis ornare. Matth. Paris ann. 1249. *Jussit autem Rex ut civitas mundata stipitibus, truncis, luto & fimo, Incortinaretur.* Boccacius: *Un bellissimo letto Incortinato. Curtiner*, Includere, apud Brittonem p. 144.

Cortinum, Idem quod *Cortina*, Cortis seu rustica area. Charta 33. inter Alamannicas Goldasti: *Vendiderunt Cortinum arunale, quem habuerunt de sui patris, &c.* Occurrit ibi pluries.

¶ Curtinum, Testamentum Tellonis Episcopi, in Annal. Bened. to. 2. p. 708. col. 1. *Item Curtinum . . . cum pomiferis suis.* Miracula B. Henrici Baucenensis, tom. 2. Junii pag. 376. *Moratur cum Jacobo in Curtino S. Martini.*

Cortinale, Atrium, *La court d'une maison.* Verdala in Episcopis Magalon. apud Gariellum pag. 105. *Lavatorium claustri superioris similiter fecit, Cortinale & portalia & murum quo clauditur.*

Curticula, Atrium Ecclesiæ, vel Palatii, porticibus circumdatum, atque adeo ipsa Porticus. Monachus Sangall. lib. 1. cap. 33. *In Ecclesia, vel in porticu, quæ tunc Curticula dicebatur, &c.* Lib. 2. cap. 31. *Per latissimam Curtem, vel Curticulas Aquarum Grani, quas Latini usitatius Porticuum nomine vocant, &c.*

3. CORTIS, Curtis, Tentorium Principis, vel Ducis exercitus. Jornandes de rebus Geticis, ubi describit Attilæ tentoria: *Videres Triclinia ambitu prolixiore distenta, porticus in omni decore dispositas. Area vero Curtis ingenti ambitu cingebatur, ut amplitudo ipsam regiam auleam ostenderet.* Anastasius in Histor. Eccl. *Aulam incendit quæ dicebatur Cortis Crummi.* Ubi Theophanes: Ἐπύρωσε δὲ καὶ τὸ τέλδον, χρήματά τε καὶ ἵππους, καὶ τὴν κόρτην, μετὰ πάσης βασιλικῆς ὑπουργίας. Eadem habet Cedrenus. Ita hanc vocem usurpant ex Græcis, Leo in Tacticis cap. 11. §. 21. Constantinus Porphyrogen. in Basilio cap. 15. (ubi vim vocis non percepit Interpres Allatius;) Codinus de Offic. cap. 5. n. 52. & in Orig. Constantinop. ubi de Columna Fori, pag. 23. Edit. Regiæ. Hinc

Cortinarii, qui & Cortelini, Qui *Cortem* seu tentorium Principis observabant & servabant, qui inter ἀτίμους, & εὐτελεῖς reponuntur à Constantio lib. 1. de Themat. cap. 5. & in Glossis Basilic. Κορτελίνων, τῶν εὐτελῶν. Κορτελῖνοι, εὐτελεῖς, θυρωροὶ τοῦ πραιτωρίου. Nam his locis eosdem esse cum *Cortinariis* (quidquid dicat Meursius) ex Codino de Offic. cap. 5. num. 52. satis constat: siquidem, ut *Cortinarii*, ministrabant ad tabernaculum Imperatoris, & in symbolum vilissimæ conditionis,

ex veteribus tabernaculi pannis veſtes confectas habebant. *Cortinariorum* meminit Pachymeres lib. 4. cap. 29. *Cortalini* autem videntur dicti primitus *Cohortales*, de quibus ſupra. [Liber niger Scaccarii pag. 356. *Cortinarius in domo comedet, & quando faciebat cortinas portare, habebat liberationem ad 1. hominem ad 1. ſumar.* Hic *Cortinarius* Hearnio non magis videtur ſignare cuſtodem *cortis*, quam curatorem *cortinarum* ſeu aulæorum ipſi *corti* lectoque regio neceſſariorum.]

4. CORTIS, Curtis, Regia, Aula, Palatium ipſum, incinctus Palatii. Ugutio: *A Cura hæc Curtis, tis, pro diſtrictu alicujus caſtri vel villæ.* Lambertus Schafnaburg. ann. 1066. *Qui ſtatim raptis armis Curtem regiam circumdederunt.* Mox: *Ejectus eſt de Curte Regia cum omnibus tyrannidis ſuæ fautoribus.* Warnerius MS. in Macrum Scottum Poëtam:

Per totam Cortem verſus ructabat oberrans,
Dignos conſertis ſtercore paginulis.

Vide Legem Bajwar. tit. 2. cap. 12. §. 1. cap. 13. §. 1. Monachum Sangal. lib. 1. c. 12. 33. & Eckeardum juniorem de Caſib. S. Galli c. 10. [Vide *Curtus* in *Cortis* 1.]

Curtisani Regis vel alterius Principis aulici, *Courtiſans*, qui in Regis *Corte* verſantur, apud Gobelinum Perſonam in Coſmodromio ætate 7. cap. 77. 88. in Chronico Montis S. Agnetis. apud Gerſonum in Serm. de ſancto Antonio, [in Chronico Marienrod. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunſvic. in Chronico Epiſcoporum Merſeburg. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 437. & in Chronico Cornelii *Zantfliet*, apud Marten. to. 5. Ampliſſ. Collect. col. 480. &c.]

¶ Cortesani, Eadem notione, in Vita Eugenii IV. Papæ, apud Baluzium Miſcell. tom. 7. pag. 507. Bulla Benedicti XIII. Pſeudo Papæ, ex Archivo Civitatis Maſſil. *Mareſcallus noſter habet juriſdictionem civilem & criminalem in Corteſanos ſeu nos & Curiam noſtram ſequentes.*

Cortis, Curtis, Comitatus: noſtris, *La Cour du Prince.* Hincmarus Remenſis Opuſc. 17. *Cum valde veſperi à Corte Regis noſtri ad manſiones noſtras ... feſtinarem.* Mox: *Cui reſpondi, ut teneret ipſum hominem ſecum, ... donec ad Cortem redirem.* Capit. Caroli Magni tit. 11. *Qualiter honeſte & ſine indigentia in Curte noſtra, ſicut anteceſſores noſtri fecerunt, vivere poſſimus.* Tit. 26. & 27. *In hoſtem, vel ad placitum ſive ad Curtem veniens.* Tit. 39. cap. 1. *Si ad Cortem noſtram venerit.* Capitul. Carlomanni tit. 2. §. 6. *Dum ad Curtem pergunt.* Vide Synodum Confluentinam ſub finem, & Capitula Caroli Calvi non uno loco, Ditmarum pag. 88. &c. Idem: *Interrogati ſunt qui in Corte degebant.* Ratherius Veronenſis in Qualit. Conject. *In exercitum nunquam, ad Cortem rariſſime, &c.* Ratbertus de Caſibus S. Galli c. 9. *Harmotus ... omnes labores & itinera, ſive ad Curtem, ſive in expeditionem, & ad omnes alias neceſſitates vice illius ſtrenue accepit.* Agio Narbonenſis Epiſcopus apud Catellum in Comitibus Toloſanis pag. 83. *Audivimus, quod vos Curtim pergere his diebus debetis.* Ita apud Brunonem de Bello Saxon. & alios non ſemel.

Cortis, Curtis, Familia & domus Principis. Epiſtola Epiſcoporum provinciarum Remenſis & Rotomagenſis ad Ludovicum Regem: *Quin potius habeatis unde ſufficienter & honeſte cum domeſtica Corte veſtra poſſitis vivere.* Vide Capitula Caroli Calvi tit. 11. c. 5. tit. 23. c. 14.

Curtis Regia, Fiſcus Regius. Lex Longobard. lib. 1. tit. 2. §. 9. *Compoſitionem duplicem exigere videtur. ... ſicut Cortis Regia exigere videtur.* Tit. 9. §. 12. *Tunc ipſa compoſitio .... ad Curtem Regis perveniat.* Tit. 10. §. 1. & 2. *Tunc illi Curtis Regia ſuccedat.* Lib. 2. tit. 14. §. 1. *Et ſi intentio fuerit contra Curtem Regis, &c.* §. 6. *Tunc Curtis Regia ſuſcipiat ipſas 4. uncias.* Lib. 3. tit. 1. §. 17. *Et tam Curtis Regia, quam Longobardi, tales ibi habeant dominationes, &c.* Adde §. 13. 18. 19. 25. tit. 35. §. 1. &c. Quæ vero his locis compoſitiones ad *Curtim Regiam*, alibi, *ad Palatium* pertinere dicuntur, lib. 1. tit. 2. §. 10. tit. 25. §. 50. & alibi paſſim. [Vide alia notione in *Cortis* 1.]

¶ CORTISANI, Cortisiani. Vide poſt *Cortis* 1.

¶ CORTIVIA *dicitur Morſus fræni, vel ſecundum alios, illud quod comæ equi imponitur, ut curvetur.* Vocabul. Juris utriuſque.

¶ CORTORIUM. Vide in *Cortis* 1.

CORVA, Corvis, Prædium, vel modus agri. Charta Longobardica an. 774. apud Ughellum in Archiepiſc. Beneventan. *Conceſſimus & prædicto Monaſterio S. Sophiæ Corvam quæ videtur eſſe in campo Senercunis, ... integram ſanctæ Sophiæ Monaſterio conceſſimus poſſidendam. ... ſed & Corvam ad Pontem Bajanum, quam comparavimus à Joanne, &c.* Infra, ſemel ac iterum *Corvis* ſcribitur, ut & crebro in Chronico S. Sophiæ Benevent. pag. 585. 586. 587. 589. &c. [Vide *Corvata.*]

¶ CORVADA, Corvagium. Vide in *Corvata.*

CORVANA. Charta Luſitanica apud Brandaonum in Hiſtor. Luſitanica tom. 3. pag. 382. *Homines de Bolon dent vobis quartam partem, & nos Corvana.*

¶ CORVATA, Ager, non unius quantitatis. Inquiſitio ann. 1220. Hiſt. Dalphin. tom. 1. pag. 129. col. 1. *Item dominus Comes habet apud Avalonem in dominico 1. Corvatam ad Capellam Albam continentem 18. jornalia terræ, in quibus miſtrales capiunt 4. gerbas & crientas & ſolagium ... & pro iis quæ miſtrales capiunt in dictis Corvatis, debent facere arare, ſeminare & herciare eas quando ſeminantur, & bladum recolligere & facere apportare ad granarium Comitis, & alias operas circa culturam earum neceſſarias, &c.* Vide *Croada* 2.

¶ Corveia, Eadem notione. Inſtrumentum concordiæ inter Capitulum Æduenſe & Dominum de Perreria ann. 1257. *Præterea habent Decanus & Capitulum in finagio dictæ villæ tres Corveias, quæ continent undecim jornalia terræ.*

¶ Corvatis, f. eodem intellectu. Charta Godefridi magni Lotharingiæ Ducis pro Monachis Gorzienſibus ann. 1069. apud Miræum tom. 1. pag. 353. col. 1. *Donamus etiam eis vineam apud villam vocabulo Columbariam, & pratum quod dicitur ad Canirol. .. ſed & Corvatem in loco qui vocatur Blatizis-fontana.* Vide *Corva.*

CORVATÆ, Corveiæ, Courbiæ, Curvatæ, Operæ quas ſubditi ac ruſtici dominis ſuis præſtare ex Lege tenentur: *Corvées*, noſtris, quas Cujacius ad l. un. C. Ne operæ à collatorib. exig. lib. 10. ait operas eſſe *à noſtris ſic dictas* quaſi *Corpées, ſcilicet opera corporalia*: quomodo dicuntur *corporales moleſtiæ*, in leg. 126. Cod. Theod. de Decurionib. Nam & Lugdunenſibus *Veé*, operam ſignificare addit. Alii à *curvando* deducunt, quia præſtando hujuſmodi operas homines curvantur: unde *Curvadæ*, *Curvatæ* & *Courbiæ*, interdum appellantur. Alii quaſi *Corrogatas* dictas putant. Vide in hac voce. Rigaltius in Gloſſ. ab *Angariis* deducit. Sed potior videtur Cujacii ſententia, non quod ſint *opera corporalia*, ſed quod præſtarentur ab iis quos *homines de corpore* appellabant,

qui ejusmodi operis soli obnoxii erant. [Vide *Corrua.*]

CORVATA. Chronicon Besuense : *Tali servitio, ut in omnibus annis in Corvata Monachorum, jornalem unum de tritico, & alium de avena persolverent.* Alibi : *In villa nostra... voluerunt aliquando Corvatam Consuetudinaliter facere.* Tabularium Burguliense Ch. 97. *Curtis vero ipsa libera est ab omni hominum extraneorum consuetudine, Corvata, biduanno, &c.* Adde Libertates villæ Montis Regal. an. 1287. apud Guichenonum in Hist. Bressensi pag. 206.

CURVATA, & CURVADA. Epistola Abbatis S. Germani tom. 4. Histor. Franc. pag. 737. *Curvadas suas in melioribus terris nostris ponnt.* [*Curvada* legitur passim in Codice MS. Irminonis Abb. San-German. ut fol. 20. col. 2. fol. 40. col. 2. fol. 41. col. 2. fol. 59. col. 3. &c. *Curvata* vero fol. 28. col. 2. & fol. 79. col. 2.] Charta anni 1101. to. 1. Spicilegii Acheriani pag. 238. *Curvatæ rusticorum. Droit de Courvage,* in Consuet. Pertic. art. 39.

CORVADA. Capitulare de Villis cap. 3. *Non Corvadas, non materiam cedere, &c.* Charta an. 1058. apud Duchesnium in Hist. Castrovillana : *Neque bannum neque Corvadam, neque ullam ibi accipiet consuetudinem.* [Codex MS. Irminonis Abbatis Sangerman. fol. 2. col. 1. *Gautselmus colonus... habet de terra arabili bunaria* XII. *facit inde perticas* VI. *Corvadas donat.*]

¶ CORVEDA, in Chartulario Parthenonis SS. Trinit. Cadom. fol. 22. v°. in Charta Hugonis *de Villers* an. 1193. ex Archivo Monasterii S. Urbani, & apud Miræum to. 2. p. 1152. col. 2.

¶ CORWEDA, in Litteris Geraldi Episc. Tornac. pro Monasterio Elnonensi, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 432.

¶ CURBADA, Eadem notione. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 21. v°. col. 1. *Ingenulfus colonus S. Germani debet pullos* IV. *ova* XV. *carop. manuop. Curbadas, ubi ei injungitur.*

CROADA, CROATA, Idem quod *Corvada.* Charta ann. 950. apud Meurissium in Episcopis Metensib.... *Forestam quæ dicitur Heis, cum integro banno, eidem loco concedimus, inomnes usus, cum redditibus suis, id est, Croada & suffusa, quas debent solvere quicumque de adjacentibus exinde voluerit focariam de mortua silva habere, & plaustra ad aratra sua, stabula etiam facere.* Chronicon Senoniense c. 9. *Adveniente tempore veris, quo agricolæ ad colenda arva & hortos procedere solent, ille malorum adinventor Renaldus prohibuit, ne homines Ecclesiæ Senoniensis Croadas debitas persolverent, nec agros nec hortos, prout solebant, excolerent.* Cap. 10. *Præcepit ut homines Ecclesiæ nostræ Croadas & hortos, sicut antea solebant, excolerent.* Tabularium S. Vitoni Virdunensis : *In Meraldi curte habebamus antiquitus Croatam unam indominicatam, quam quidem Præpositus noster sine consensu & consilio Capituli cuidam homini ejusdem villæ Duranno nomine vendidit, &c.* Ibidem : *Solum mansa* I. *carratam de virgis, &* 40. *noctes, &* 12. *Croadas, unam herbæ, alteram fœni, idem tres carratas herbæ, alteram feni.* Rursum : *Duos dies ad Croadam homo de potestate facit cum bestiis suis, quibus si caret, cum fossorio totidem dies.* [Seherus de Primordiis Monasterii Calmosiac. inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 1197. *In festo S. Remigii duos nummos debet, etiam suo tempore Croatam, bruillium & furcam. Census brolii & Croatæ* in Hist. Mediani Monasterii pag. 316. Vide alia notione suo loco.] Hinc, ni fallor, emendanda vetus Charta Luxoviensis, edita in operibus S. Columbani pag. 355. *Similiter & decimas proprii laboris omnium dominiorum quoquo modo laborantium, & Croacarum bovariarum, jugerum, coloniarum, nemorum, &c.*

¶ CORVEA. Chartular. S. Vandregesili to. 1. pag. 670. in Charta anni 1265. *Pro molta & Corveis, quas dicti Religiosi petebant a me ratione feodi mei.* Charta anni 1282. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 191. *Salvis Corvea & falce & furca & aliis consuetudinibus.* Vide alia notione in *Corvata.*

CORVEIA. Charta ann. 960. apud Hemereum in Augusta Viromand. *Quod eandem terram tenentes ... ei bis in anno carrucam Corveiam facerent.* Id est, agrum domini gratis ararent. *Corveias submonere.* Regestum Philippi Aug. f. 125. *Singulis annis in Natali Domini submonebat Corveias suas. Corveiæ vanni, sacci, baleii, carrugarum,* in Charta an. 1230. ex Tabular. Fossat. f. 50.

COURBIA, in Consuetudinibus *de Boisdecené* in Pictonibus an. 1265. *Habent Courbiam in terra, sed sciendum quale : tale est enim ad domos faciendas in estagiis suis & in illis estagiis claudendum & * emand (f. eundum) cum tot bobus cum quibus terram suam unusquisque coluerit, vel cum corpore suo, si dominus submonere ipsum fecerit. Habent etiam Courbiam ad ligna adportandum, &c.*

¶ CORVEAMENTUM. Tabularium Compendiense: *Dicti homines ibunt de cætero ad Corveamenta & equitationes Domini Johannis, sicut ire solent.*

¶ CORVERIA. Charta Philippi III. Fr. Regis ann. 1275. Ampliss. Collect. Marten. to. 1. col. 1379. *Eidem Petro damus... manerium nostrum & villam de Fontibus Cadoci, cum eorum pertinentiis & juribus, scilicet campipartibus, censibus, pratis, Corveriis carrucarum, caponibus, gallinis & ovis reditualibus.*

¶ CORVIATA. Chartular. Prioratus S. Petri de Domina : *Debet taschiam de manso Totani... procurationem unam Ministrallo cum uno socio cum duobus & Corviatam unam.*

¶ CORVEABILIS, Homo *Corveis* obnoxius. Charta Villæ novæ in Dumbis ann. 1426. *Joannes Buro recognoscit se esse homo taillabilis, Corveabilis, justiciabilis, explectabilis, manus mortuæ & servæ conditionis atque burgensis Domini Ducis Borbonii.*

¶ CORVAGIUM, Idem quod *Corvata* ; Jus etiam exigendarum *Corvatarum.* Statuta Andegav. pag 147. *Prohibetur districte ne aliqua persona ecclesiastica Domino terræ Corvagium aut aliquid tale facere præsumat, donec habeat super hoc Episcopi sui consilium, ut ejus auctoritate fiat quod fuerit faciendum.* Charta Johannis Episc. Carnot. ann. 1180. apud Mart. Anecd. to. 1. col. 596. *Vindicabat enim in illis sibi jus hospitandi, talliam, Corvagium, avenagium, justitiam cruoris & latronis.*

¶ CORVEAGIUM, Idem in Statutis Ecclesiæ Nannetensis apud Marten. Anecdot. to. 4. col. 954.

CORVESARII, Sutores veterinarii, qui *Corio veteri* utuntur: Gall. *Sueurs de vieil, Saveticrs.* Charta Ranulfi Comitis Cestriæ in Monastico Anglic. to. 1. pag. 987. *Quapropter prohibeo super amorem meum, ut nec mercator, nec institor, nec permentarius, nec Corvesarius, nec ullus minister volens vendere vel emere, non vendat, &c.* Diploma Henrici I. Regis Angl. in Regesto Chartarum Normanniæ : *Sciatis nos concessisse Willelmo Canuto & Osberto filio Huardi, & sociis Cordewanariis & Corvesariis Rotomag. ut habeant gildam suam bene & honorifice & plenarie de ministerio suo, sicut eam habuerunt.* In Regesto Feodor. Carnoti pag. 16. *Les Corvoisiers qui vendent soulers ou marchié, doivent chascun obole.*

¶ CORUGIO, *Puer. Est ludus, quando proverbia dicunt. Alibi igitur: Coragium, pars est in ludis quando proverbia dicuntur.* Gloss. Isid. Vide *Coragium.*
¶ CORVIATA. Vide post *Corvatæ.*
CORVILLA, Corbula, *Corbeille.* Glossæ Bibl. MSS. *Cartallum, Corvilla.*
¶ CORVINIUM. Vide *Covinus.*
¶ CORVIS. Vide *Corva.*
CORUS, Chorus, Mensuræ annonariæ species apud Anglos & Germanos. Bract. lib. 2. cap. 16. §. 7. *Decem Coros tritici, sive decem quarteria.* Nicol. Trivettus an. 1194. *Coros frugum, vel modios rerum venalium, sive quascumque mensuras .... fieri statuit uniformes.* Apud Isidorum lib. 14. Orig. cap. 26. *Corus 30. modii impletur. Hic ab Hebraico sermone descendit, qui vocatur Cora à similitudine collis: Cora enim Hebraïce colles appellantur. Coacervati enim modii 30. instar collis videntur, & onus cameli efficiunt.* [Papias MS. *Corus qui est triginta modiorum.*]
Chorus, Eadem notione. Chronicon Montis Sereni ann. 1217. *In Szoberiz quidem 25. Chori, hoc est, Wischepele triticum, reliquis vero duabus 6. Chori siliginis, & 19. marcæ, fertone minus. Porro mansi de Nienborch in foribus Ecclesiæ positi solvebant 80. Choros de 4. generibus frumenti, & servitium rusticorum.*
CORUSCUS, Fulgetrum, Ἀστραπή; *Esclair*, nostris. Plinius: *Fulgetrum prius cernitur, quam tonitrum auditur. Coruscare*, apud Apuleium de Mundo, *Esclairer*, ἀστράπτειν. Gloss. Lat. Gr. *Fulget*, ἀστράπτει. *Coruscatio* apud Solinum, & Matth. Westmonast. ann. 1198. 1218. 1230. 1246. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo:

Sol radiat, mucroque micat, fulgorque Coruscat.
Quum fulgor supra nos paret, tunc fulgurat æther.

Vetus Interpres Juvenalis Sat. 15. v. 223. *Nam ex nimio flatu vel certamine ventorum nubes inter se conlisæ tonitrua & Coruscos faciunt, veluti saxa inter se collisa ignem faciunt.* Gregor. Magn. lib. 2. Dialog. cap. 15. *Roma à gentibus non exterminabitur, sed tempestatibus, Coruscis, turbinibus, ac terræ motu fatigata, marcescet in semetipsa.* Cap. 23. *Tunc vir Dei inter Coruscos & tonitruos atque ingentis pluviæ inundationem, &c.* Gregorius Turon. lib. de Mirac. S. Martini c. 29. *Factus est super illos splendor Corusco similis.* Fortunatus l. 3. Poëm. in Epistola ad Felicem Episc. *Et soporantes oculos, quos mihi aperuistis tonitruo, clausistis Corusco.* Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 245. *Inter Coruscos & turbines tempestatis imminentis.* Occurrit præterea apud Bedam lib. 4. Hist. Angl. c. 3. Petrum Damian. lib. 6. Epist. 23. extrema, Cæsarium lib. 2. Miracul. cap. 27. &c. [*Corusciferi laquearia cœli*, apud Martian. Capellam.]
Coruscus. Ugutio: *Coruscus, splendidus, crispus, tremulus.* Gloss. Græc Lat. Ἀστραπτειδής, *Coruscus.* [Haud ab simili notione Virgilius Æneid. 2. *Stat ferri acies mucrone Corusco.* Unde Servius: *Coruscum alias fulgens, alias tremulum est.*]
CORYNETUS, Petrus Damian. lib. 1. Epist. 20. *Si à Corynetis suis matrona potens negligit arcere petulcum, quid mirum si in eam quoque ille postmodum vesaniæ suæ porrigit appetitum.* Ubi Editor ad marginem, *famulabus.* Sed legendum videtur ex cœtonitis, ex Græc. Κοιτωνίτης, cubicularius, eunuchus.
COS, *Ocularis, id est, qui oculis valet, & est viridis coloris.* Sic interpretantur Glossæ MSS. ad lib. 1. Passion. Alexandri Iatrosophistæ. [Medicina Salernit. p. 104. edit. 1622. *Cos vulgari joco appellari solet Vinum ob colorem, odorem & saporem.*]
COSA, pro *Causa*, Res, in veteri Charta apud Ughellum to. 3. Ital. sacr. pag. 40. 41. [Hinc Gallicum *Chose.*]
¶ COSAMATTA, Species munitionis, Italis, *Casa armata*, Hispanis, *Casamata*, Nostris *Casemate*: Ima crypta est ad latera propugnaculorum. Utitur Melchior *de Redern* de Obsidione Varadinensi apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. p. 329.
¶ COSCA. Vide *Cossa* 1.
COSCEZ & Coscet. Domesdei tit. *Wiltshire, Rogerius Comes: Octo villani, & octo Coscez cum quinque carucis.* Vox, inquit Spelmannus, in lustratione hujus Comitatus frequens, uti & *Coscet*, quæ *bordariorum* loco villanos plerumque sequitur. In burgo autem Malmesburia cum bordariis sæpe jungitur. Agardus opinatus est operarios pauperes significare: nos, ait idem Spelmannus, id quod *Cotmanni* & *Cotarii*, id est, *Cotqrum* habitatores: nam *Coshe* idem apud veteres Anglos quod *Cote*, id est, tugurium. Iidem videntur qui *Cothseti*, in Legibus Henrici I. cap. 30. & 31. Vide *Cota* 2. [Le Roman *de Partonopex* MS.

Quar donc est li termes pleniers,
Que porrois estre chevaliers,
A donc à primes à henor
Vos porrai eslire à seignor;
Quar ne lor seroit bonne bel
Que m'offrisse à prendre un Cosel.]

¶ COSCIA, vox Italica, *Coxa* Gall. *Cuisse.* Acta SS. April. to. 2. pag. 954. de S. Joagnolo: *Pateretur anguinem in tibia seu Coscia ex parte sinistra:* Junii to. 1. p. 333. de S. Davino Peregrino: *Cosciæ, genua, crura cum pede sinistro, &c.*
COSCINUS, Coscina, Mensuræ frumentariæ species apud Italos. Bulla Alexandri III. PP. an. 1179. apud Ughellum in Archiepiscopis Benevent. *De quo sex Coscinos frumenti unoquoque mense & alia quædam proveniunt, &c.* Vide Chartam Alexandri IV. Pontif. apud Petrum Mariam Campum in Histor. Eccl. Placentinæ, in Regesto Privileg. pag. 364.
COSDUNA, Cosdupena, Cosdupna, &c. Vide *Consuetudo* 4.
COSIA. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium p. 30. *Nullo etiam fossato, aut Cosia, nullis arboribus inter utramque partem existentibus.* Ubi legendum *Cesia*, ex Cod. MS. monet Felix Osius, quæ vox, vel *Cesa*, Italis sepem sonat. Vide *Concisa.*
COSIMENTUM, Protectio. Homagium Mariæ Vicecomitissæ Bencharnensis æræ 1208. factum Ildefonso Regi Aragon. apud Marcam lib. 6. Hist. Beneharn. c. 1. §. 2. *Ego recipio vos in Dei Cosimento & meo, & promitto vobis, &c.*
COSINUS. Vide *Cussinus.*
COSMARIUS, *Dominus mundi*, Joan. de Janua. Ex κόσμος.
COSMETA, Ornator, exornator, cujus circa cutim occupatur industria: interdum vespillo, pollinctor. Hesychius: Κοσμήτης, κουρεύς, εἰλαφιαστής. Gl. Græc. Lat. Κοσμήτρια, *ornatrix.* Erotianus in Lexico Hippocrat. Κοσμίους λέγομεν τοὺς εὐτάκτους, τοὺς τῶν ἐφήβων εὐταξίας προνοοῦντας. Papias: *Cosmetæ, dicuntur ornatrices crinium, à comando.* Petrus Damian. lib. 7. Epist. ult. p. 680. de nobili Constantinopolitana Ducis Venetiarum uxore: *Corpus ejus omne computruit, ut nec quispiam tantam perferre narium injuriam potuit, non Cosmeta, non servulus, vix una duntaxat ancilla, non sine speciei redolentis auxilio, in ejus obsequii sedulitate permansit.* Κοσμήτης ἐφήβων, *exornator adolescentum*, in veteri Inscript. 79. 6. 317.
3. dignitas apud Græcos, qua qui insignitus erat,

κοσμητεύειν dicitur ead. p. 317. 1. Vide Casaubonum ad Spartianum in Adriano.

¶ COSMICUS, Mundanus. Gloss. Græc. Lat. Κοσμικὸς, *Secularis*. Addit Laurentius in Amalthea, *Extra clerum*. Vide *Cosmus*.

¶ COSMITES, Ædis sacræ navis in formam crucis facta, quod quatuor mundi, Κόσμȣ, plagas repræsentet, dicta à S. Germano. Sed & *Cosmodin* nomen aliquot Templorum Romæ alibique ab eadem origine arcessendum. Sic Romæ hodieque exstat in regione Ripæ Ædes Diaconiæ, quæ dicitur, *S. Mariæ in Cosmodin*, vel *Cosmedin*, ut in Chron. Casin. Vide Hieron. Fabrum Memor. sacr. Ravennæ antiqq. Carol. Macrum in Hierolexico.

¶ COSMOPEIA, Græc. Κοσμοποιΐα, Mundi fabricatio. Utitur Christoph. Mullerus in Introduct. ad Hist. Canonicæ Sand-Hyppolit. apud Duellium Miscell. lib. 1. p. 312.

COSMUS, Κόσμος, Mundus. Turpinus de Vita Caroli M. c. 11. *Cosmi potentiores, fortiores, &c.* Alius Codex MS. habet *mundi*. Lib. Miracul. S. Bertæ Abbatissæ parte 1. c. 1. *Sciatis vos ipsos non hujus Cosmi cum honore esse residuos.* Fridegodus in S. Wilfrido cap. 4.

Cosmica si spreto repetam contagia Christo.

[Charta MS. Hugonis Archiepisc. Bisuntini ann. 1033. sic incipit: *Cum Cosmi decidentis variante procella, &c.*] Adde Itinerar. S. Willibaldi n. 7. Edgarum Regem Angl. in Legibus Monachorum Heydensium cap. 2. Epitaphium Isidori Hispal. in ejus Vita n. 39. &c.

¶ COSPATICUM, pro *Cespaticum*. Charta Pippini Regis apud Stephanotium in Antiq. Pictav. MSS. to. 2. pag. 406. *Nullus ab eis Cospaticum, repaticum, pulveraticum... aut ullam exactionem temptet inquirere.*

1. COSSA, [Cosca,] Cossia, Pensitationis species Provincialibus nostris nota. *Coisse, ou droit de mesurage*, exponitur in Histor. Monast. S. Barbaræ Lugdun. cap. 40. n. 4. [Charta pro Communia de Balneolis an. 1208. inter Schedas D. *Lancelot: De omnibus illis quæ ad mensuram venduntur vel emuntur datur de sextario una Cossa, quarum* XXXII. *complent eminam.*] Charta Beatricis Comitissæ Provinciæ an. 1245. *Salvis... lesdis, & Cossis, & pedagiis, & boagiis consuetis.* [Sententia anni 1216. in parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 157. v°. *Item homines Ecclesiæ immunes sunt à lesdis, Coscis, à talliis & quistis & exactionibus quibuscumque.*] Charta Willelmi Comitis Folcalcarii ann. 1206. pro Manoscensibus, apud Columbum p. 470. *Nec teneantur solvere .... bladagium, sive albergam, nec contalagium, sive civatam, nec Cossias, sive medias Cossias de eorum bladis, & rebus quæ ad mensuram sestarii venduntur & mensurantur.* [Donatio Reg. Ludovici Comitis Provinciæ ann. 1349. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues: Cossias bladorum & partem quam percipit curia Regia in lesdis, focagiis castri, &c.* Statuta Avenion. lib. 1. rubr. 25. art. 1. *Molendarius habere teneatur duas mensuras, vulgo vocatas Cossas signatas signo Curiæ.* Exiguam hanc mensuram Provinciales etiamnum appellant *Cuesso*: qua mensura cum uterentur in percipiendis pensitationibus frumentariis, hujuscemodi pensitationes *Cossas* vel *Cossias* vocavere. Vide *Copanagium* in *Cupa* 3.]

Cocia, Eadem notione. Tabularium Eccles. Dignensis: *In Cociis bladorum, leguminum, nucum, &c.* Quo loco Gassendus, *jus cociarum*, mensuræ jus in divendendis frumentis, leguminibus, & nucibus interpretatur p. 21. Notitiæ ejusd. Ecclesiæ. Vide Claudium Expillium orat. 15. p. 169.

☞ Interdum accipitur pro mensura vinaria. Statuta Civitatis Avenion.. *Qui vendiderit vinum minutatim teneatur habere ad minus mediam Cociam, quartonem & pogesale, quibus teneatur mensurare sine superverso.*

¶ 2. COSSA, pro *Coxa*, Coxendix, Gall. *Cuisse, Hanche*, Ital. *Coscia*. Miracula B. Henrici Baucenensis, tom. 2. Junii p. 377. *Antonia ... fracta in Cossa dextra à quatuordecim annis circiter, & non poterat ire sine baculo.*

COSSÆ, Siliquæ, Gallis *Cosses*, ut siliquæ fabarum &c. Hist. Translat. S. Guthlaci num. 17. *Porcum quasi bimum spe futuræ utilitatis nutriverat, & siliquis, & Cossis, & migmate depastum impinguaverat.*

¶ COSSALUM, Ferreum feminis seu *coxæ* tegumentum, Gall. *Cuissart*. Hist. Dalph. tom. 2. p. 278. *Item, solvit pro gamberiis, Cossalis, bracheriis pro ante & retro, & quantis lattunatis, unc.* II. *taren.* XII. Vide *Cosserium* & *Cossa* 2.

COSSATUM, Pensitationis species, eadem forte quæ *Cossa* 1. Vide *Esbonagium* [post *Bonna.*]

¶ COSSATUS, vel est pro *Casatus*, vel pro Obnoxius præstationi *Cossatum* dictæ. Diplomatarium Ludovici Ducis Brandenburgici num. 142. apud Ludewig. to. 7. Reliq. MSS. pag. 119. *Volumus quoque prædictarum incolas, agricultores & Cossetos, ultra pensam, ut præmittitur, per ipsos non aggravari.*

¶ COSSERIUM, ut *Cossalum*, Armatura coxæ. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 274. *Pro gamberiis, Cosseriis, guantilectis, & aliud arnense pro persona Domini, unc.* IV. Et p. 276. *Pro uno paro de platis cum Cosseriis & gamberiis, unc.* II. *taren.* XII. Vide *Cossignerium*.

COSSI, Vermes qui in equis nascuntur. Vegetius l. 1. de Arte veterinaria cap. 52. *Ita omnes vermes, quos Cossos appellamus, & tineolas purgabis.* Festus *Cossos*, vermes ligno editos appellari auctor est; nos *Cossons* vocamus. [Papias in MS. Bituric. *Cossi, Vermes in ligno qui & Teredones dicuntur.* Armoricanis etiamnum *Cosset*, Insectorum genus est, quod triticum & pisa corrodit.]

¶ COSSIA. Vide *Cossa* 1.

¶ COSSIGNERIUM, An non idem quod *Cosserium*? Hist. Dalphin. to. 2. pag. 307 col. 1. *Item, apud Avinionem pro duobus Cossigneriis & una ense & uno pari caligarum pro Domino*, III. *f.* IV. *d. gr.*

¶ COSSIM. Vide *Cossus*.

¶ COSSINUS, Pulvinus, Gall. *Coussin*. Inventar. Ecclesiæ Noviom. an. 1419. *Cossinus ad ponendum subtus librum.* Occurrit etiam in Legibus Palatinis Jacobi II. Regis Majoric inter Acta SS. Junii to. 3. p. LVI. Vide *Cussinus*.

COSSIO, Porcellus, ex Gallico *Cochon*, in Charta Arcembaldi D. Borbonii an. 1217. pro libertatibus Villæ franchæ. [Vide *Cousio.*]

¶ COSSORIUM. Vide *Cursorium*.

COSSUS, [*Rugosus & Contractus & curvus*, in Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Papias in MS. Bituric. *Cossum, Rugosum, contractum, curvum.*] Fridegodus in S. Wilfrido cap. 12.

Præterea Andreæ germana diaulia sancti
Ingressus dictu mirabile! poplite Cosso
Ingentes animos labiis patefecit apertis.

Id est, *genibus flexis*. Pomp. Porcaria, apud Nonium: *Sciunt omnes, quantum est, qui Cossim cacant.* [Apuleius lib. 3. Milef. *Complicitis denique pedibus ac palmulis inter alternas digitorum vicissitudines super genua connexis, sic grabatum Cossim insidens, ubertim flebam.*]

1. COSTA,

1. COSTA, Clivus, latus montis, Italis *Costa*, nostris *Coste.* Charta Hugonis, & Lotharii Regum Ital. apud Joan. à Bosco in Vienna: *Donamus atque largimur Costam unam juris nostri, quæ Castaneto inferiore nuncupatur... una cum mansis, casis, terris, vineis, ... ad ipsam Costam aspicientibus.* [In *Costis* 2. Cangius ipse legit *Costem* pro *Costam.*] Alia ann. 1196. in Probat. Hist. Sabaudicæ: *Costam totam quæ est à muro inferius ex parte Abbatiæ, & domum confrariæ retinuimus nobis.* [Regestum 87. Chartophylacii Regii: *Item tenet .... quædam nemora & quosdam essartos sit. in Costis montis Allodii.* Ibidem: *Item unam peciam nemoris... sit. in Costis super montem Alodium. Costagium montis Alodii*, ibid.] Crescentius de Agricultura: *Nella quale assai presso à Salerno è una Costa supra il mare riguardante, la quale gli habitanti chiamano la Costa d'Amalfi.* Dantes in Inferno cant. 19. *Vidi per le Coste & per lo fondo.* Adde Ottonem Morenam in Hist. Rer. Laudens. p. 30. 34. to. 5. Ughelli p. 1553. &c.

¶ Costeria Montis, in Chronico Dominici de Gravina, apud Murator. to. 12. col. 611. & 617.

Costa Maris apud Matth. Paris pag. 179. Gall. *Coste de la mer*, Ora maritima. Ital. *Costa.*

2. COSTA, Alia, sed incerta mihi notione. Anastasius in S. Silvestro PP. *Fecit... Angelos 4. ex argento, qui sunt in pedibus quinis, Costas cum crucibus tenentes.* Hinc

Costula. Capitolinus in Maximino juniore: *Reticulum de prasinis undecim, dextrocherium cum Costula de hyacinthis quatuor.* Vide ibi Salmasium pag. 255. [An ejusdem esset notionis, cujus est in sequentibus exemplis, ubi

¶ Costa, Latus, Gallis *Costé.* Anonymus apud Acherium to. 5. Spicil. pag. 146. de Craticula S. Laurentii: *Hæc vero fuerunt capita virgarum, quæ per transversum jacuerant Costis exterioribus infixa.* Rymer. tom. 7. p. 160. col. 1. *Ad dexteram vero Costam dictæ aulæ tenebant principalem mensam Barones quinque portuum... & ad alias mensas inferiores, in eadem Costa ...... & ad mensas in sinistra parte ejusdem aulæ, Vicecomites, &c.* Vide *Costis* & Ottonem Frisingensem Episc. lib. 1. de Gestis Friderici I. Imp. in Prologo.

¶ 3. COSTA, Hisp. *Costa*, Gall. *Coust*, Expensæ, sumtus. Charta. Johannis Abbatis Compendiensis an. 1264. in Tabulario ejusd. Monasterii: *Ipsis negantibus esse homines nostros, immo se esse liberos ex omni Costa.* Charta an. 1243. ex Archivo Communis Massil. *Conqueri occasione lesdarum, usaticorum, Costarum, ribagiorum seu gabelarum & aliarum dacitarum.* Sententia compromissoria anni 1339. mense Febr. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues: Possint immittere infra prædictam sylvam agnos & hædos, qui nondum annum compleverint absque præstatione pecuniæ, seu rei alterius cujuscumque, quod alias vulgo dicitur sine Costa.* Vide *Custus* 1.

Costæ Circulorum. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 110. *Et 5. sextarios avenæ, & 1. de fabis, & taschiam, & dimidium decimum, & 2. boxias, & 3. Costas circulorum, & 4. pulzinos, &c.* Fol. 114. *Et 50. essendolas, obra & manobra, & per vindemias 2. Custas.* Ch. 171. *Præterea* prædicti fratres *promiserunt se reddituros omni anno prædictis Monachis mense Septembrio 30. Costas circulorum, & in Nativitate D. 2. sol. & dimidium.*

¶ COSTAGIUM, ut *Costa* 3. Vide *Custus.* Occurrit etiam ead. notione qua *Costa* 1. ut ibi dictum.

¶ COSTALARIUS, Acinaces, Gall. *Coutelas*, Hisp. *Alfange.* Concil. Hisp. to. 3. p. 519, col. 2. *Arma portant diversorum generum & signanter Costalarios & gladios... Statuimus quod de cætero non portent de die neque de nocte Costalarios neque coltellos.* Statuta Ecclesiæ Cadurcensis apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 726. *Balistas & arcus, lanceas, falsones, Costalarios seu alia arma non deferant.* De Costalario puto intelligendam esse veteris Poëtæ Gallici vocem *Coterel* apud Borellum in Dictionario, ubi de homine sordido:

> *Si le convient armer,*
> *Pour la terre garder;*
> *Coterel & haunet,*
> *Et maçue & guilet,*
> *Arc & lance enfumée,*
> *Qu'il n'ait soin de melée.*
> *Qu'avec lui ait couchiée*
> *L'espée enrouillée,*
> *Puis ait son viel escu.*

¶ COSTAMENTUM, Impensæ. Vide *Custus* 1.

¶ COSTARE, Constare, Gall. *Coûter*, Hisp. *Costar*, Ital. *Costare.* Testament. Johan. de Seliniaco D. de Bellomonte prope Autiss. an. 1268. *Item pro fabrica sepulturæ meæ, uno milite superscülpto quindecim libras, vel quantum Costare poterit ad respectum executorum meorum.* Pluries occurrit in Informationibus Civitatis Massil. de passagio transmarino è MS. San-German.

COSTAREZ. Charta Ricardi Regis Angliæ, apud Sammarthanos in Archiepisc. Turonensib. *Et foagium de Maumine, & unam saumam mellis, cum vasis, quæ dicuntur Costarez, &c.* In alia Henrici Regis Angl. an. 1277. in Regesto Castri Lidi in Andibus, fol. 3. v. scribitur *Costerez.* Vide *Costrelli.*

1. COSTARIUM, *Locus Costarum*, Ugutioni.

¶ 2. COSTARIUM, Costerium, ut *Costrellus*, Poculum vinarium. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 1. *De quittatione quinque Costariorum vini à Willelmo Clerico Lancelini facta an. 1208..... Willelmus Clericus filius Simonis Lancelini dedit & concessit in puram & perpetuam eleemosynam Monachis B. Vincentii Cenoman. quinque Costeria vini, quæ Guiternus de Piace ei dederat charitative, & quæ ei Monachi debebant de vinea apud Mareschesita.* Vide *Costrelli* & *Costarez.*

¶ COSTDUMA. Vide *Consuetudo* 4.

¶ COSTELLUS, Instrumentum supplicii, idem, ut videtur, quod *Collaria*, Gall. *Carcan*; sed unde dictum? Pactum anni 1300. in Hist. Dalphin. to. 2. pag. 54. *Costellus etiam qui similiter pertinere olim ad dictos Consules dicebatur, sit ipsius D. Episcopi, & ad ipsum solum pertineat & pertinere debeat in futurum, hoc salvo quod ubi propter bannum fractum aliquis non habens unde solvat, ponendus, ut moris est, fuerit in ipso, ponatur in ipso communiter nomine Dominorum Episcopi & Comitis prædictorum, & quantum ad casum istum duntaxat Costellus ipse dictis Dominis Episcopo & Comiti sit communis.* Libertates Regni Majoricarum MSS. *Flecaria, si vendiderit panem de minus penso, vel ponatur in Costello, vel donet quinque solidos.* Charta pro Communia de Balneolo ann. 1300. *Quisque macellarius teneatur sagnare animalia sua in die mercati sub Costello & recipere sanguinem, vel tempore pluvioso si sagnare voluerint in macello, teneantur recipere sanguinem in aliquo vasculo.* Statuta Massil. lib. 5. cap. 19. §. 4. *Si hoc bannum solvere non poterit fustigetur per civitatem vel ponatur en lo Costell.* Eadem repetuntur ibi §. 7. Statuta Avenionensia: *Si autem aliquis pœnam & bannum solvere & restitutionem damnum passo facere nequiverit, ponatur in Costello à pudibundis superius nudus vel*

nuda, & istud bannum duret post vindemias in omnibus prædiis usque ad festum omnium Sanctorum. Privilegia Johanni de Masalgis ann. 1348. 24. Aprilis concessa, ex Archivo Præsidis *de Mazaugues: Possit habere carcerem... Costellum... adcathenare.... & citra sanguinem fustigare.* Vide *Custellum.*

COSTER. Inventar. sacræ Capellæ Westmonaster. in Monast. Angl. tom. 3. parte 2. pag. 81. *Panni. In primis duo Costers panni magni de velveto, pro principalibus festis, &c.* [Species est veli seu aulæi. *Madox* Formul. Anglic. pag. 432. *Item do & lego Ricardo de Nevill filio meo... unum lectum de arvas, cum Costeris paled de colore rubeo, qui solebant pendere in magna camera.*]

COSTERA, Ora maritima, Gallis *Costiere.* Magna Charta libertatum Angliæ: *Omnes bedelli deponantur per Tamisiam, Medelweiam, & per totam Angliam, nisi per Costeram maris.* [Apud D. *Brussel.* de Usu Feudorum tom. 2. ad calcem pag. v. habetur *Costeria.*] Bromptonus: *Qui voluerit transire à capite Turkiæ per Costeram Romaniæ, transibit, &c.* Historia Bellorum Hierosol. vernacula: *Ala conquerre un Royaume ki estoit...par delà Tabarie en la Costiere de la mer.* Crescentius de Agricultura: *Nella Costeria del monte.* Alibi: *Intorno alle sue Costiere.* Vide Leges Maris Oleronenses pag. 101. & supra *Costa* 1.

¶ Costera Montis, ut *Costa* 1. Latus montis apud Thomam *Madox* in Formulari Anglic. pag. 46. & 252.

¶ COSTEREZ, Genus mensuræ vini apud Lobinellum in Glossario ad calcem Historiæ Britann. Vide *Costarez.*

¶ COSTERIA. Vide in *Costa* 1.

¶ COSTERIUM, Pars alicujus loci. Limborch. Sentent. Inquisit. Tolos. p. 107. *Vidit prædictum Petrum... in eadem domo in quodam Costerio dicte domus.* Pag. 190. *Infirma fuit mutata ad quoddam Costerium domus.* Et alio in loco: *Steterunt ibi jacendo in quodam Costerio domus.* Vide alia notione in *Costarium.*

CONSTILATUS, seu potius *Costulatus*, Costulis distinctus, vel in *costularum* speciem dispertitus: Gall. *Costellé.* Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis anno 1295. in Monastico Anglic. to. 3. pag. 310. *Duæ phialæ argenteæ Costilatæ & deauratæ cum alternis vineis, quarum una deaurata, &c.* Salmasius ad Pollionis locum in Galieno, *His auratos Constellatosque baltheos rapuisse perhibetur*, monet in Codice Palatino legi *Costilatos*, ubi nescio an bene restituat *pustulatos.* Hunc vide & expende.

1. COSTIS. Lex Ripuarior. tit. 32. §. 4. *Quod si ipse strudem contradicere voluerit, & ad januam suam cum spatha tracta accesserit, & eam in porta, sive in Coste posuerit, tunc judex fidejussores ei exigat, &c.* Id est, ad latus, Gallice, *à costé.*

2. COSTIS, Prædii rustici species, forte pro *Cortis.* Charta Hugonis & Lotharii Regum Italiæ an. 945. in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 12. *Donamus atque largimur Costem unam juris nostri, quæ Casteneto inferiore nuncupatur, &c.* Infra: *Cum.... servis quoque & ancillis, aldionibus & aldiabus ad ipsam Costem & res aspicientibus.* [Vide *Costa* 1.]

¶ COSTORARIUS, Sartor, Gall. *Couturier.* Mirac. S. Angeli Mart. tom. 2. Maii pag. 84. *Qualiter ab octavo suæ ætatis anno manserit apud quemdam Mag. Gregorium Costorarium artis discendæ causa.*

COSTRELLI, Pocula vinaria, *Chaucero.* Lexicon Cambro Britannicum: *Costrel, Lagena, uter, obba.* Matth. Paris an. 1258. *Vasa quædam quæ Costrelli vocantur, veneno repererunt plena.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 550. *Habebit de Celerario 5. albos panes, & Costrellos suos plenos cervisiæ.* Vide *Costarez.*

¶ COSTRUS. Vide *Chosdrus.*

¶ COSTUCIA. Charta Philippi Augusti de Privilegiis S. Martini Turon. an. 1211. Ampliss. Collect. Marten. to. 1. col. 1101. *Tantum capit Ecclesia S. Martini, quantum Comes: & qui ea recipiunt debent esse per fidem constricti servientibus B. Martini, & qualibet septimana eadem Ecclesia debet habere consuetudinem muiblorum & Costuciæ carnificum.* An pro *Costuma*, Tributum ex consuetudine debitum?

¶ COSTULA. Vide *Costa* 2.

COSTUM. Charta Aldrici Episcopi Cenoman. in illius Vita num. 31. *De vino autem optimo modios 4. insuper & de Costo optimo modium unum.*

COSTUMA. Vide *Consuetudo* 4.

COSTURA. Vide *Cultura* 1.

COSTUS. Vide *Custus* 1.

¶ COSUERE. Vide *Cusire.*

1. COTA, Cotta, Cottus, Tunica Clericis propria, Gall. *Cotte*, Germ. *Cutt.* Concilium Moguntiacense apud Reginonem lib. 1. cap. 335. & Burchard. lib. 2. cap. 208. *Ut laïcalibus vestimentis Clerici non utantur, id est, mantellum, vel Cottam sine cappa, &c.* Alexander IV. PP. lib. 6. Ep. 156. *Clerici induti vestimentis sericis, aut superpelliciis, sive Cotis vadant processionaliter.* Idem Epist. 24. an. 7. ex Regula Canonicorum S. Marci de Mantua: *Canonicis non liceat uti Cottis, nisi tantum in Capitulo & in Choro, divinis officiis, & obsequiis circa altaria exhibendis, & cum ad opus Dei vadunt, & inde redeunt, & in afferendo ignem & aquam, & alia quæ necessaria sunt divinis officiis.* Infra: *Cottas minus subtiles vel etiam sumptuosas nullus faciat.* Ch. an. 1428. in Hist. Eccles. Placent. lib. 17. *Item, dicit, quod fratres bene intersunt divinis officiis, & in decenti habitu, cum cappis & Cottis &c.* Statuta Synodalia Alberici Episcopi Placentini an. 1298. *In decenti habitu, scilicet in cappa clausa, vel Cotta &c.* Bulla Nicolai III. PP. apud Bzovium ann. 1280. n. 5. *Lineis togis superpelliceis sive Cottis.* Charta Petri Episc. Anagnini apud Odor. Raynald. an. 1299. n. 30. *Diaconus stet cum Cotta & stola, & Subdiaconus & Acolythus cum Cotta.* Concilium Budense cap. 29. *Rectores & simplices Sacerdotes cum Cottis, seu superpelliciis & stolis tantum, inferioris vero status vel ordinis Clerici cum Cottis Synodum intrent.* Constit. Joannis Archiep. Nicosiensis an. 1320. c. 3. *In hieme Canonici capis, & Assisi & alii Beneficiati capis in æstate superpellicio sine Cotta, & Canonici cum almutiis.* Eadem notione usurpat Michas Madius in Histor. Spalatensi cap. 25. Apud Ughellum tom. 3. pag. 633. *Cotta seu camisia superanea*, ubi perperam bis editum *Cocca.* [Armoricis hodie *Cod* vel *God* est Vestimentum tegens pectus. Vide Octav. Ferrarium lib. 3. de Re vestiaria.]

¶ Cotta Candens, Superpellicium, quo utuntur Canonici Regulares S. Augustini. Statuta eorumdem art. 66. apud Duellium Miscell. lib. 1. pag. 98.

Interulas, bracas, caligas, soccosque coturnos,
Pelles, pellicia, tunicas, pedibusque diurnos
Vestitus, Cottas candentes, omnia bina
Ad minus (habeant.)

¶ Cottis. Vita S. Meinwerci Episc. tom. 1. Junii pag. 523. *Cum una camisia, una braca, uno Cotte, una tunica, duabus caligis.*

Cottus. Concilium Metense ann. 888. can. 6.

Nemo Clericorum arma portet, vel indumenta laïcalia induat, id est, Cottos vel mantellos sine cappa non portet.

Cocta, in Concilio Ravennensi an. 1314. can. 6. *Et in Missa parati Coctis, amictis, pluvialibus, &c.* Supra: *Cum Coctis & pluvialibus.*

¶ Cotæ ad Armandum, recensentur inter *Garnisiones* seu munitiones Castri Carcasson. an. 1297. Gall.] *Cotte à armer*, Paludamentum, chlamys militaris, tunica quæ armis superinduitur. Vide in *Zatouïn. Cotte à plates*: Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an 1351. *Pour deux aunes de camocas de Lusques à or à faire autres Cottes à plates.*

Vocem *Cotta* Josephus Scaliger in Append. ad Virgil. & alii à *Crocota* derivant, decurtata parte anteriori. Vide *Cottum.*

¶ Cota, Tunica laici. Computa Graysivod. ann. 1332. fol. 56. *Item pro duabus Cotis & duobus mantellis emptis à dicto Giraudo ad opus Domini Guidonis de Grolea & Domini Johannis Humberti, mandato Domini* XXIIII. *s. grossorum.*

¶ Cotella, Parva tunica. Notitia de Concordia Ernaudi fol. 3. verso Chartularii S. Vincentii Cenoman. *Notum autem fiat, quod* XXX. *sol. Ernaudus pro hoc facto habuit, & filius ejus Hugo Cotellam de Brugedio & caligas & sandalia.*

2. COTA, Tugurium, latibulum, à Saxon. Coꞇe, spelunca, latibulum. [Cambro-Brit. ex Johanne Davies, *Cwt.*] Hinc rusticorum mansiunculæ, quæ nostris *Bordariæ*, ita appellatæ sunt, à qua voce sequentes deducuntur.

Cotagium, Tenementum villanum, rusticum, *villenagium, Borderie.* Tabul. S. Dionysii an. 1236. *Super quodam censu, quem ipsi dicebant esse Cotagium, &c.* Ingulphus & Charta Witlasii Regis Mercior. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 167. *Tres bovatas terræ, unam mansionem, & tria Cotagia.* Vetus Charta to. 1. ejusdem Monastici pag. 306. *Istos servos meos & omnia bona & catalla eorum, cum omnibus Cotagiis meis situatis in Orientali parte fluminis, &c.* Charta alia pag. 427. *Et dicunt quod prædicta 34. messuagia valent per annum ultra reditum resolutum 11. sol. 3. den. & non plus, quia non sunt nisi Cotagia.* Vide to. 2. pag. 196. 279. 293. 401. 461. Edw. Cokum ad Littlet. sect. 69. & Dugdalum in Antiquitat. Warwic. pag. 665. [Lobinellum in Hist. Britan. to. 2. pag. 162. Codicem MS. reddituum Episcopatus Autissiod. Testamentum Rotherami Episc. Eborac. ann. 1498. in Libro nigro Scaccarii p. 672.] *Cotage*, in Charta Gallica tom. 1. Monast. Anglic. pag. 903.

Cotagius Census, in Charta an. 1233. apud Gallandum de Franco alodio pag. 89. *Cens cottier*, apud Philippum de Bellomanerio cap. 23. Idem qui *Surcens*, nempe census qui præter *rectum censum* prædio imponitur. [Vide *Census crescens.*]

Cotarius, Cottarius, Coterius, *Cotæ* habitator, *Bordarius, mansionarius*, nostris. Domesdei tit. Midlesex. *S. Petrus. Unus Cotarius de 5. acris qui reddunt per annum 40. sol. pro hortis suis.* Alibi, ex Monast. Anglic. to. 3. p. 305. *Ibidem 12. brodi, & 16. Cottarii, 11. servi, &c.* Apud Seldenum in Præfat. ad Eadmeri Histor. pag. 15. *Hic subscribitur inquisitio terrarum, &c. Deinde quomodo vocatur mansio, quis tenuit eam tempore Reg. Edwardi, quis modo tenet, quot hidæ, quot carrucatæ in dominio, quot hominum, quot villani, quot Cottarii, quot servi, quot liberi homines, quot sochemani, &c.* Charta Alexandri Conventrensis Episc. to. 2. Monastici Anglic. pag. 266. *Decimam 8. acrarum, quas Cotarii dicti Prioris tenebant.* Charta Aliciæ Comitissæ Augi, ibidem pag. 976. *Ipsos nativos cum omni sequela sua... & 6. Coterios in Hoton, videlicet Rogerum qui tenet 2. Coterios, Willelmum, &c.* [Consuetudines Brageraci art. 99. *Item si Cotarius de dictis fructibus accipiat, sive sint de vineis, sive de hortis, sive de die, sive de nocte, eo quia tenetur eos custodire, ut supra dictum est, puniatur... De inventione vero & perceptione dictorum fructuum contra dictum Cotarium, stabitur & credetur Domino seu Dominis fundorum per suum juramentum, & nuncio suo cum una alia persona.*] Vide to. 2. Monast. Angl. pag. 480. & Knyghton. an. 1340. [Kennettum in Glossar. ad calcem Antiquitat. Ambrosden. Testamentum J. *de Nevill*, apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 428. *Omnibus tenentibus meis, videlicet Husbandis, Cotiers & Bond.*] *Tenans Cottiers*, in Consuetud. Ambianensi art. 42. 43. Pontivensi art. 72. 93. Monstroliensi art. 5. 8. Fulliensi art. 1. Audomarensi art. 18. *Hommes Cottiers*, in Artesiensi art. 1. Bononiensi art. 46. 52. 55. Cameracensi tit. 5. art. 2. &c.

Cotlanda, Cotlandum, Idem quod *Cotagium*, Terra *cotalis*, ex Coꞇ, & Lanꝺ, terra. Ch. Roberti de Albineio tom. 1. Monastici Anglic. pag. 525. *Item una virgata terræ, cum dimidia unius Cotlandi tota, sicut fuerat Walteri.* Alia to. 2. pag. 128. *Vendiderunt, scilicet unam waram, & 2. Cotlandas cum dominio & prato quod ei in matrimonio dederamus.* Infra scribitur *Cotelanda.*

¶ Cothlanda, apud Thomam *Madox* Formularis Anglicani pag. 277. *Pro una virgata terræ & una Cothlanda, quas idem Radulphus & Robertus tenuerunt de præfato Willelmo de Buckingham.*

¶ Cotselda. Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 49. *Semer pro una Cotselda quaque hebdomada duobus diebus debet operari, Robertus pro una Colselda ejusdem servitii est.* Et fol. 50. *Hernaldus pro una Cotselda, sicut alius Cotseldus.*

Cotsethlanda. Liber Ramesiensis sect. 265. *Dedit prædictus Abbas prædicto Hugoni.... unam Cotsethlandam cum libero servitio.* Et mox: *Et insuper 60. sterlingorum solid. Cotsethlandam.*

Cotseti, Cotarii. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 30. *Willani vero vel Cotseti, vel Perdingi, vel qui sunt hujusmodi viles vel inopes personæ, non sunt inter Legum judices numerandi.* Adde cap. 18. Vide *Coscez.*

Cotmanni, *Cotarum* possessores, qui alias *Cotarii, Gens de cote.* Domesdei apud Spelman. 8. *bordarii & Cotmanni cum 2. carucis.* Vide *Coterelli.*

¶ 3. COTA, Rata pars, Gall. *Cotte* vel *Quote.* Concilium apud S. Tiberium an. 1389. inter Anecdota Marten. tom. 4. col. 344. *Quod indicatur in tota provincia Narbonensi unum tallium de mille francis incontinenti levandum, & in singulis diœcesibus levandum pro Cota sua.* Testamentum Guidonis de Turre an. 1375. apud Baluz. Hist. Arvern. to. 2. pag. 616. *Volo & ordino, quod dicta Ludovica & aliæ filiæ meæ, quæ tunc vivent, residuum terræ & bonorum meorum inter se æquis portionibus dividant, & ipsarum quamlibet, videlicet dictam Ludovicam in dictis Castellania & terra de Turre cum mille libratis terræ prædictis, & ipsam & quamlibet aliarum filiarum mearum in Cota seu serva sua residuorum terræ & bonorum meorum mihi & dictis Bertrando & postumo heredibus instituto & substituto heredes substituo.* Vide *Quota.*

¶ 4. COTA, Navis species. Johannis XXII. Papæ Processus in Ludovicum Bavarum apud Marten.

tom. 2. Anecd. col. 751. *Arrestatus, ad portum supradictum deveniens, seque reddens cum dictis complicibus fugitivum, primo quamdam navem seu Cotam, ac deinde galeam supradictam conscendit.* Sed legendum est *Coca* seu *Cocca*. Vide *Cogo*.

¶ COTACELLI, Militum genus, de quo in *Mainada* post *Maisnada*.

¶ COTAGIUM. Vide *Cota* 2.

COTALATA. Charta Guidonis Fulcodii, apud Columbum in Episcopis Vasion. lib. 3. p. 396. *Hoc salvo, quod Dominus Comes in civitate & castris supradictis Cotalatam, seu albergam habeat, quantum hactenus Comites habere consueverunt, & cavalcatam, &c.* In alia Guilelmi Comitis Forcalcarii pro Manoscensibus, apud eumdem, scribitur *Contalagium*, nescio an prave: *Nec bladagium, sive albergam nec Contalagium sive civatam, &c.*

¶ COTANUM, Cydonium malum, Gall. *Coin.* Laurent. in Amalthea: *Cotana, Mala cotonia*, Ital. *Cotogni.* S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. cap. 10. *Pro signo Cotani, generali signo præmisso signum lapidis adde.* Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarvisina lib. 1. cap. 13. *Tortellis, pyris & Cotanis, rosis, liliis.* Vide *Coctanum*.

¶ COTANUS. Cydonia malus, Gall. *Coignassier.* Vide Acta S. Franciscæ viduæ Rom. to. 2. Martii pag. 92*. cum adjuncta nota.

COTARDIA, Cotæ, sagi vel tunicæ species, viris perinde ac feminis familiaris. Statuta Massiliensia MSS. ann. 1276. & 1293. *Item de Cotardia sine penna cum collario, & 12. botonis positis in utraque manica 20. denar.* Homagium Gerardi de Ventadorio an. 1362. *Amotis caputiis & jupileis, & remotis zonis, & cultellis, & in Cotardia, cum desubtus Cotardiam, ut dixerunt, tunicam aliam decentem non haberent, genibus flexis, &c.* [Concilium Massil. sæculi XIII. vel XIV. *Nullus homo cujuscumque conditionis existat in civitate Massiliæ de cetero portare audeat supertunicale, tunicam, Cotardiam, jaquetum, giponem: quando desuper portabitur vestis illa, superior sit & esse debeat longitudinis usque genu, nisi sit marinarius navigando, cursor, leno vel latro, aut alius brevis conditionis; quæ vestis superior sit in rotunditate sex palmorum ad minus.*] *Cottardita*, apud Matthæum Villaneum lib. 3. cap. 79. *Cotte hardie*, in Computo Stephani *de la Fontaine* anno 1351. *Desdits garnisons pour 2. mabres bruns des Cours de Broisselles baillez à Huistace du Brulle, pour faire Cottes hardies fourrées d'aigneaux, & houces à chevaucher en estat d'Escuirie, pour nosseigneurs qui furent faits Chevaliers à la feste de l'Estoile, c'est à savoir Messeigneurs Jean & Philippe de France, Loys de Bourbon, Philippe & Loys de Navarre, & Charles d'Artois. Néant.* In Capitulo *des pennes & fourrures: Pour fourrer une Cote hardie que ledit Seigneur ot ou mois de Juillet, &c.* Alibi: *Il est à savoir que des draps dessusdits pour la Chevalerie des Seigneurs dessus nommez, l'en a délivré à chascun pour Cote hardie & houce six aunes & demie, &c. Pour fourrer une Cote hardie de camelin à bois, que ledit Seignor ot aprez la feste de S. Michiel, &c. Pour fourrer une Cote hardie d'un blanc caignet, &c. Pour fourrer à chascun une Cotte hardie d'un brun tanné qu'il orent de livrée ensemble, & avec eux ceux qui furent faits Chevaliers en leur compagnie, pour chascune Cote une penne d'aigneaux noirs, & un chapperon fourny de semblables aigneaux d'Arragon, pour chevaucher en estat d'Escurie.* Alibi: *Pour un fin camelin de Chasteaulandon à faire pour ledit Seigneur Cotes hardies fourrées de menu ver, & houces sengle pour aller en son déduit.* In Computo ejusdem anni 1349. 20. *aunes de draps tannez de Louvain, pour faire 6. Cotes hardies à relever de nuiz pour les Damoiselles & Femmes de chambre de ladite Duchesse.* Alibi: *Cotte hardie d'hyver.* Litteræ Joannis Regis Franc. de institutione Ord. militaris *Stellæ*, 6. Novemb. 1351. *Porteront une Cote blanche, un sercot, & un chaperon vermeil, quand ils seront sans mantel, & quand ils vestiront mantel, qui sera fait à guise de Chevalier nouvel à entrer & demourer en l'Eglise de la noble maison, il sera vermeil & fourré de vair, & non pas d'ermines, de sendail ou samit blanc, & faudra qu'ils aient dessous ledit mantel sercot blanc, ou Cote hardie blanche, chauces noires, & souliers dorez, & portent continuellement un annel, entour la verge duquel sera escrit leur nom & surnom, auquel annel, &c.* Balduinus de Condato vetus Poëta MS. de Joculatoribus:

Ils ont mis jus les heraudies,
Et vestent les Cotes hardies,
Et les robes as Chevaliers.

Continuator Gallicus Nangii ann. 1378. de Rege Carolo V. *Et estoit vestu d'une Cote hardie d'une escarlate vermeille, & d'un manteau à fonds de cuve fourré.* Guillelmus *Guiart* sub anno 1248. ejusmodi saga intellexit:

Li Rois & son Conseil privé,
Ou gens à hardies & à oses,
Parlent entr'eux de maintes choses.

Denique Christina Pisana *au Tresor de la cité des Dames*, 2. part. cap. 11. *Comptoit l'autre jour ung Taillandier de robes de Paris, qu'il avoit fait pour une Dame simple, qui demeure en Gastinois, une Cote hardie, où il y a mis cinq aunes à la mesure de Paris de drap de Bruxelles à la grand moison, & traine bien par terre trois quartiers de queuë, & aux manches à bonbardes qui vont jusques aux pieds.*

¶ COTARIUS. Vide in *Cota* 2.

¶ COTE-ARMURS, Sagum militare, Gall. *Cotte-d'armes*, apud Rymer. tom. 4. p. 371. in Charta Edwardi III. Angl. Regis ann. 1328. *Mandamus vobis, quod omnes armaturas, tam Cote-armurs, quam alias ... liberetis.* Vide *Cota ad armandum* in *Cota* 1.

¶ COTECIS pro *Codices*. Formulæ Andegav. art. 1. *Defensor principalis simul & omnis Curia puplica dixerunt: Patet tibi Cotecis puplici, prosequere quæ optas.*

¶ COTELANDA. Vide *Cotlanda* post *Cota* 2.

¶ COTELLA. Vide *Cota* 1.

COTERELLI. Iidem qui *Cotarii*. [Eos distinguendos esse putat Kennetus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden. aitque se in MSS. codicibus observasse, Cotarios liberos fuisse bonorum suorum possessores ea conditione, ut certam pecuniæ summam vel frumenti quantitatem, *corvatas* quasdam Dominis suis præstarent; Coterellos vero neque juris sui fuisse, neque liberos bonorum, quæ tenebant, possessores, sed ut bona ita & personas ad Dominos absoluto jure pertinuisse. Vellem hujus discriminis probationes attulisset.] Domesdei, in Monast. Anglic. tom. 3. p. 305. *Septem villani quisque de una virgata, & 16. Coterelli, & 2. servi* Charta Edwardi III. Regis Angl. tom. 2. ejusdem Monastici p. 94. *Cum wardis, releviis & escaetis, nativis & Coterellis suis, & eorum Catellis & sequelis.* Charta alia tom. 3. p. 69. *Una cum omnibus villanis, Coterellis & eorum catallis, servitiis, sectis, &c.* Extenta manerii apud Spelman. *Inquirendum est de Coterellis, quæ cotagia & curtilagia tenent & per quæ servitia.* Hinc

COTERELLI, Prædones militares, qui alias *Ruptarii*, quos à Philippo Augusto anno 1183. de-

letos narrant Rigordus pag. 11. Willelmus Brito lib. 1. Philipp. pag. 108. & de Gestis ejusdem Regis pag. 72. Guillelmus *Guiart*, Nangius in Chron. ann. 1183. & alii Francorum Historici, Albericus anno 1183. & Guillelmus Armoricus in Philippo Augusto ann. 1182. *Coterelli, qui vulgo dicuntur Ruptarii.* Hoveden. p. 585. *Bascli & Coterelli.* Historia Franciæ MS. vernacula ex Bibl. Memmiana fol. 199. *En celle année furent occis en la contrée de Bourges en Bery sept mille hommes & plus, appellés Costereaux, que aucuns gens appellent Brigans. Tels gens comme Costereaux, Brigands, gens de compagnies, pillars, robeurs, larrons, c'est tout un; & sont gens infames & dissolus & excommuniez. Ils ardoient les Monasteres & les Eglises, où le peuple se retraioit, & tourmentoient les Prestres & les Religieux, les appelloient Cantatours, par desrision, & leur disoient quand ils les battoient, Cantatours cantez.* Agunt de Coterellis præterea Concilium Lateran. an. 1179. c. 27. Chron. Vosiense c. 73. Chronicon Marcianense pag. 894. Chronicon M. Belgic. p. 190. Rad. de Diceto ann. 1199. Galbertus in Vita Caroli Comit. Flandr. num. 117. 141. Stephanus Tornac. Epist. 90. &c.

Censet Marca lib. 6. Hist. Beneharn. cap. 14. *Coretellos* nuncupatos ejusmodi prædones, quod majoribus cultellis armati & instructi essent, *quos Tolosani vulgo* Cotterels *vocant*, eosdemque esse qui *Cultellarii* dicuntur in Statutis Raymundi Comitis Tolosani ann. 1152. apud Catellum lib. 2. Hist. Tolosan. p. 218. 209. Certe ita gladios istos vocari docet *le Roman de la Prise de Jerusalem par Titus MS.*

Vestu ont les clavains, & les bons Coteriaus.

In Regesto Ducis Andegavensis fol. 93. fit mentio *de Cotellerie, & de ceux qui vendent & achetent ferremens esmolus.* Alii *Cotarellos*, à *Cotis*, & *Cotariis*, & *Cotarellis* dictos volunt, ita ut collectitia ista prædonum manus conflata fuerit ex agricolis & rusticis, qui bellorum abusi licentia prædationi sese addixerant.

¶ COTERIUS. Vide in *Cota* 2.

COTEROTUS, Mensura liquidorum, forte pro *Quarteratum.* Tabular. Fossatense: *Percipit Ecclesia Fossatensis in pressorio . . . unum Coterotum vini albi.*

¶ COTETUS, Ead. notione. Charta Officialis Autissiod. ann. 1277. *Johannes Clericus filius defuncti Guillelmi Talnerii de Bello-videre recognovit se recepisse à Vener. viris Decano & Capitulo Autiss. clausum ipsum de Bello-videre, & XVIII. bichetos avenæ, & duos modios & tres Cotetos vini annui reditus.* Statuta reformationis S. Claudii ann. 1448. p. 81. *In die Nativitatis Domini debet Pitantiarius in unum receptum, secundum consuetudinem Monasterii, in quo pigmentum, videlicet cuilibet Religioso unum Cotetum & quatuor pintas vini, quinque rossolas & unum magnum panem.*

¶ COTEUS, *Iracundus*, in Glossario Sangerman. MS. n. 501. Est à Græco Κότος, Ira vetus manens alta mente reposita.

¶ COTHIDIE, pro *Quotidie*, in Capitulis general. MSS. S. Victoris Massiliensis.

¶ COTHLANDA. Vide in *Cota* 2.

¶ COTHOFLE, Massiliensibus *Goudouflet*, Scyphus vel lagena. Statuta Massil. lib. 1. cap. 39. *De dolio vini* (præco habebit) *unum denarium & unum Cothofle vini.*

¶ COTHON, Portus artificialis. Servius ad illud Virgilii Æn. 1. 431. *Hinc portus alii effodiunt*, id est *Cothona faciunt. Cothona sunt portus in mari non naturales, sed arte & manu facti. Est autem & masculini & neutri generis. Nam & Cothon hujus Cothonis facit, & Cothonum hujus Cothoni.* Festus: *Catones appellantur portus in mari interiores arte & manufacti.* Lege *Cothones.* Gloss. Lat. Gr. *Cotones*, λιμένες. Κώθω Græcis poculi genus est Laconici & militaris, aliquando sumtum pro Compotatione ipsa; quod maximus *Cothoni* in compotationibus usus esset.

¶ COTHURNOSUS, Superbus, fastosus, quasi *Cothurno* gradiens, seu subere altius elevato. Vita S. Medardi tom. 2. Junii p. 86. *Pergit vir sanguinarius Cothurnoso gressu ante Sancti tumulum, cruentis manibus oraturus. Cothurnatum* dixere Seneca, & Ovidius eum, qui Cothurnis utitur seu calceis altius elevatis, Martialis vero eum, qui sublime dicendi genus adhibet:

Grande Cothurnati pone Maronis opus.

Alcimus denique Avitus *Cothurnatum* intelligit hominem illustrem & splendidum, quoniam qui in tragœdiis utebantur *cothurnis*, nonnisi personas agebant illustriores. Sic igitur hic Scriptor hominem divitem ex Evangelica parabola describit:

Ipse Cothurnatus gemmis, & fulgidus auro,
Serica bis coctis mutabat tegmina blattis.

¶ COTIA, Ora maritima, Gall. *Côte.* Charta anni 1213. ex Archivo Civitatis Massil. *In justitiis, terris, vel portu, seu ribagio, vel Cotiis, vel censibus, &c.* Vide *Cota* 1.

¶ COTIARIUS, Qui acuit *cote.* Glossar. Sangerman. MS. *Samiarius, Cotiarius, Acutiator*, Ἀκονητής. Gloss. Gr. Lat. Ἀκονητής, *Cotiarius, Acutiator.*

¶ COTIDIANARIUS, Quo singulis diebus utimur. Gesta Hildeberti Episcopi Cenoman. apud Mabill. Analect. to. 3. pag. 311. *Dedit ad componendum thuribulum Cotidianarium* II. *marcas argenti.*

¶ COTIDIARE, *Assiduum esse.* Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

¶ COTIDIE, ut *Quotidie*, Assidue, unoqûoque die. Legitur in Barthii Glossario ex Histor. Palæst. & alibi.

¶ COTIDINIANITAS, *Assiduitas.* Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

¶ COTIERS. Vide *Cotarius* in *Cota* 2.

¶ COTILE, *id est, Ciatus.* Glossar. Sangerman. MS. n. 501. Est pro Cotula vel Cotyla, Mensura quæ medium sextarium continet. Vox Cotyla nota est Martiali.

¶ COTIO, *ad acominandum.* Idem Glossar. Est *Cos.* In Papiæ MS. Bituric. habetur: *Cotis limacii, Cocio ad Comminandum.*

¶ 1. COTIS, ἀκόνη, *Cos.* Item, ὀργὴ, *Ira*, in Supplemento Antiquarii. Posterior notio est Græci Κότος, vel Κότις Hesychio, Ira vetus.

2. COTIS, *Dignitas corporis.* Papias. An *Dotes*? [Vide *Cotio.*]

¶ COTISARE, Tributum imponere, Gall. *Cotiser.* Chronicon Bonæ Spei: *His temporibus Quæstor seminarii Namurcensis condemnatus est.*

¶ COTLANDA, COTMANNUS, &c. Vide *Cota* 2.

¶ COTO, Gossipium, Gall. *Coton.* Inventar. Ecclesiæ Aniciensis ann. 1444. *Item aliud tersonum* (tersoriûm) *de lino habens in quolibet capite duas barras de Cotone albo.*

¶ COTONUM, Eadem notione. Præceptum Philippi Pulcri Franc. Regis ann. 1304. *Cendala, telas, sericum seu Cotonum, &c. Boria vel Cotonum*, in Statutis Avenionensibus.

¶ COTONUM POMUM, ut *Cydonium*, Gall. *Coing*,

Ital. *Cotogno.* Acta S. Franciscæ viduæ Rom. Martii to. 2. p. 92.*F. *Et in horto speluncam sibi quandam sub arbore cujusdam pomi Cotoni constituit.* Amalthea habet, *Cotoneum*, *Cydonium*, *Pomi genus.*

¶ COTSELANDA, Cotselda, Cotsetus. Vide *Cota* 2.

¶ 1. COTTA, Tunica. Vide *Cota* 1.

2. COTTA, Tugurium, Cottarius. Vide *Cota* 2.

¶ 3. COTTA, f. pro *Cocca*, Species navis, de qua in *Cogo*. Litteræ Senescalli Provinciæ ad Massilienses an. 1326. ex Schedis D. *Le Fournier*: *Se muniant de biscotto cum Cotta, quam expectamus de Napoli venturam.*

¶ COTTIS, Tunicæ Species. Vide in *Cota* 1.

¶ COTTONUS, Ital. *Cottone*, Gall. *Coton.* Gossipium, Tela è filo xilino texta, apud Jacobum Auriam lib. 10. Annal. Genuens. ad ann. 1282.

COTTUM, Culcitra, ex Gallico *Coite.* Statuta antiqua Monasterii Corbeïensis lib. 1. c. 3. *Cappam vero de sago & pelliciam, Cottum aut lectarium, sive sagum in tertio anno accipiant.* Statuta antiq. Cartusiens. 2. part. c. 16. §. 1. *Accipit incola cellæ ad lectum paleam, filtrum, si possit haberi, sin autem pro eo pannum grossum simplicem, non duplicatum, pulvinar, Cotum, vel coopertorium de grossis ovium pellibus, & panno grosso coopertum.* Udalricus lib. 3. Consuetud. Cluniac. c. 11. *Ad lectum, capitale, coopertorium, Cottum, stragulatum, brachiolineum quo femoralia succinguntur, &c.* Usus antiqui Ordinis Cisterciensis cap. 72. *Nec jaceant super Cotos, præter minutos & infirmos qui extra chorum sunt.* Cap. 90. *Super Cotos in lecto quiescere.* [Capitulum generale ejusdem Ordinis an. 1186. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1261. *De Cottis & omnibus coopertoriis Conversorum ubique generaliter teneatur sicut tenetur apud Cistercium, & in quatuor primis domibus, nisi forte in frigidissimis regionibus aliquid à Capitulo dispensetur.*] Bernardus Prior Portarum in Epist. ad Inclusum: *Ad lectum habeto stramen, filtrum, coopertorium de grossis ovium pellibus, rustico panno coopertum, vel Cotum, & pulvinar.* Petrus Damian. lib. 2. Epist. 15. de Monacho: *Qui fessa in lectulum membra projiciens, jacendo Canonicas Horas complebat. Tunc, ait* (Dæmon) *ille es, qui sub Cotto quotidie Completorium insusurras?* Male Vossius *Cottum* pro casa seu tuguriolo usurpari hic putat. [Le Roman *de Narcisse* MS.

> *Ge m'en fuis bien aperceue,*
> *La Coute ne fut pas meue,*
> *La plume n'est pas remuée,*
> *Ainçois est toute amoncelée.*]

Cottus, Cotus. Statuta Ordinis *de Semprinigham*: *Non jaceant super Cotos, præter minutos & infirmos.* [Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 17. *Pro signo Cotti, trahe manum per brachium eodem modo quo trahitur pro coopertorii, & hoc adde, ut cum digitis teneas manicam frocci, quia utrumque & froccus, & Cottus est de lana.*] Vide *Cota* 1.

COTUCA. Thomas Walsinghamus in Edw. II. pag. 114. *Ad arma prosiliunt, & Milites quidam super armatura Cotucas induerunt vocatas Quarteloys: armigeri vero indumenta bendas habuerunt.* Legendum forte *Cottas*, nostris *Cottes d'armes*, *quartilatas*, quadrifido colore distinctas. Vide *Quartilatus*

¶ COTULA, *Coxa.* Papias in MS. Bituricensi.

COTULOSUS Campus, in Provincia ad Rhodanum, qui vulgo *la Crau* dicitur, quod inspergatur *lapidibus Cotulosis*, est, qui quaquaversum latera habent acuminata, forte in modum *Costæ*, uti vocem *Cotu* nostri usurpant. Vetus Charta de juribus Ecclesiæ Arelatensis apud Guesnaium in Annalib. Massiliensib. ann. 1266. n. 40. *Possidebat insuper eadem Ecclesia pleno jure Campum Cotulosum, qui Cranus* (leg. *Cravus*) *dicitur, plenam ibi jurisdictionem privatam & publicam exercendo.*

¶ COTUM, Tributum pro mercimoniis venditis exsolvendum. Statuta Ecclesiæ Leodiensis ann. 1287. inter Anecdota Martenii to. 4. col. 879. *Præterea omnes Beghinas negotiatrices & mercatrices manifestas amplius quam decem marcharum in negotiationibus habentes, à privilegiis Beghinarum excludimus, nec à solutione Cotorum seu exactionum volumus esse liberas.* Vide *Cota* 3. & *Cotus* 2.

¶ COTUNUM, Gossipium, Gall. *Coton.* Inter sacras Ecclesiæ S. Luciani Belvacensis Reliquias visitur theca cum plurimis inscriptionibus Gothice exaratis, quarum una est: *De Cotuno unde tersa sunt vulnera Domini.* Vide *Coto.*

¶ COTURA. Vide *Cultura.*

¶ COTURNUS. Vide *Conturnus.*

1. COTUS, [Custos hortorum, agrorum & vinearum. Charta Philippi Franc. Regis ann. 1287. *Voluit etiam dictus Bertrandus, quod Cotus & garda dicti castri & ejus honores... nobis & sibi sint communes.*] Pactum inter Dom. & Consules Bragaraci ann. 1372. MS. [in Consuetudinibus editis art. 13.] *Item quod in Castro & Castellania Brageracensi sit Cotus sive gardiagium: videlicet in terra dicti Domini & districtu qui nunc est vel erit in futurum, inter flumen vocatum La Yla, &c. cujus quidem Coti seu gardiagii erit guagium 4. solidorum, & infra secundum consuetudinem villæ prædictæ, in quibus damnum dare* [Edit. *dans* melius.] *tenebitur ratione guatgii, & ultra hoc emendare damnum passo. Itaque* [vel potius *ita quod*, ut in Edito.] *pro dicto Coto de cætero infra dictos terminos gagium novem, nec sex solidorum, quod consuevit exigi seu levari, de cætero non levetur.* Ad marginem scriptum *Droit de Quot.* [Eædem Consuetud. editæ art. 97. *Item si quis intraverit hortos clausos vel non clausos de nocte, & cœperit inde furtive de fructibus excrescentibus inde ad valorem duodecim denariorum, curret villam, & ponetur in ispillorio, vel solvet sexaginta solidos Domino, necnon & solvet duplex gatgium Coti, & ultra hoc damnum passo emendabit.* Art. 98. de eo qui furatus fuerit de fructibus vinearum dicitur: *Solvet, si sit de nocte, duplex gatgium Coti; si vero de die, gatgium simplex.* Et art. 101. de animalibus terras, hortos, &c. vastantibus: *Dominus animalis tenebitur de damno dato, & solvet pro dicto damno pro quolibet bove & vaca decem & octo denarios pro gatgio Coti, & ultra hoc emendabit damnum passo; pro quolibet roncino.... solvet pro gatgio Coti duodecim denarios.* Eadem notione sumitur vox *Cotarius* in iisdem Consuetud. Brager. art. 99. cujus locus exstat in hac voce post *Cota* 2.] Vide *Quota*

2. COTUS, pro *Quota*, seu quantitas pecuniæ. Fori Cæsar-augustæ an. 1301. sub Jacobo II. Rege Aragon. *Cum per cartam seu statutum usurarum.... sit statutum quod omnes Christiani teneantur jurare in contractibus usurariis, quod in illo contractu non erat usura, nec machinatio ultra Cotum in dicta carta usuraria contentum, &c.* [Edictum Jacobi I. Regis Aragon. an. 1242. in Appendice Marcæ Hisp. col. 1437. *Christiani qui pignera tenent vel tenebunt in posterum, saltem postquam eis secundum formam Coti Judæorum fuerit satisfactum, pignora & instrumenta debiti libere, simpliciter & absolute restituere compellantur.*] Vide Observantias Regni Aragon. lib. 6. tit. Interpretat. §. 7. & infra in *Quota.*

¶ 3. COTUS, Locus defensus. Vide in *Cautum* 2.
¶ 4. COTUS, Equus bimus. Magnum Chartularium S. Victoris Massil. fol. 13. *Comparaverunt unam semodiatam terræ & dederunt pro ea unum optimum Cotum & VIII. alnas de cannabas.* Ibidem fol. 91. *Pro ipsa quarteirada dedi unum Cotum.*
¶ 5. COTUS, Culcitra. Vide *Cottum.*
COTZIA. Chronicon Casauriense lib. 3. *Stans in ipso ponte ante portam insulæ in habitu peregrini cum Cotzia & palma ei apparuit.*
COTZUMBER. Vide *Coczumber.*
COVA, Cavea, locus cavus. Lucas Tudensis p. 72. *Ecce in ista Cova inclusa est maxima pars militiæ Gothorum, &c.* Infra *speluncæ* dicitur. Leg. f. *Cava.*
COVALUM. Hist. Cortusiorum lib. 7. c. 12. *Et capitur Covalum de Custoza, quod multis deliciis spoliatur.*
¶ COVALUS, *Qui lusu assimulato fallit, vel parasitus, vel blatero, hallucinatorque vel prædo, vel sicarius.* Vocabularium Sussannæi.
COUCA. Consuetudines Ecclesiæ de Regula apud Labbeum p. 745. *Molendinarius de unoquoque molendino unam Coucam unoquoque die, si voluerit, accipiet ad molendum.* Sed legendum *Concham.*
¶ COUDERCUM, apud Anicienses, *Couderc*, Ager compascuus, Gall. *Communal.* Legitur in Charta S. Crucis Savigniacensis.
¶ COUDRA, Corylus, Gallice *Coudre, Coudrier.* Charta Petri de Roteys Vicarii Tolos. an. 1272. in Codice MS. Consuetud. ejusd. urbis fol. 27. è Bibl. D. Abbatis *de Crozat: Nullus fusteriorum Tholosæ sit ausus emere aliquas fustas seu trabes vel perticas de podio ... nisi Coudram & mairannum & mastz & virgas.*
¶ COUDURERIUS, Sartor, Sarcinator, Gall. *Couturier; Tailleur. Galterius Coudurerius* inter testes recensetur in Instrumento an. 1309. Hist. Dalphin. to. 2. p. 144. col. 2. Vide *Codurerius.*
¶ COVENTIO, pro *Conventio*, apud Thomam *Madox* Formul. Anglic. pag. 74.
COVENUM, *Indigestio*, Papiæ. Idem: *Covium, inane vel vacuum.*
¶ COVERELIUM, Angl. *Coverlet*, Gall. *Couverture*, Stragulum, apud Rymerum tom. 10. pag. 470. col. 1.
COVINA. Liber Anglicus inscriptus *Justice of peace*, pag. 69. v. *Si aliquæ personæ ex earum conspiratione & Covina aliqua falsa facta & munimenta imaginati fuerint, seu fabricaverint, &c.* [Pluries occurrit apud Rymerum eadem notione, ut tomo 6. p. 642. col. 2. tom. 7. pag. 539. col. 1. tom. 8. p. 774. col. 1. &c.] Vox Anglica *Covin*, ex vetere Francico *Convine*, quæ vox agendi rationem significat, interdum rerum statum. Vide Glossarium nostrum ad Villharduinum, [& supra vocem *Coniva.*]
¶ COVINARIUS. Vide mox in *Covinus.*
COVINUS, Gallorum & Britannorum veterum currus. Gloss. Lat. Græc. *Covinnus*, κάῤῥιον καϑεδρωτόν, id est, currus cathedra instructus. Papias: *Covinum genus vehiculi quo Belvacenses utuntur.* Belgas enim Bellovacos alibi interpretatur: *Belga, est Belvacum civitas.* [Hinc corrige Codicem Bituric. ubi male *Conumnum, Genus vehiculi, &c.* Glossar. MS. Sangerman. ubi *Convina, Genus vehiculi*, & alterum MS. ubi *Corvinium.*] Pomponius Mela de Britannis: *Dimicant non equitatu modo aut pedite, verum bigis & curribus Gallice armati. Covinos vocant, quorum falcatis axibus utuntur.* Martial. lib. 12. Epigramm. 24.

O jucunda, Covine, solitudo,
Carruca magis essedoque gratum
Facundi mihi munus Heliani:
Hic mecum licet hic, Juvence, quicquid
In buccam tibi venerit, loquaris, &c.

Lucanus lib. 1.

Et docilis rector monstrati Belga Covini.

Ubi quidam legunt *constrati.* Willelm. Brito lib. 9. Philipp.

Belga Covinorum Lucano teste repertor.

Inde *Covinarius*, apud Tacitum, pro auriga. Monet Cambdenus hodieque Anglis, *Covayn vehiculo vehi* significari.
¶ COULEVRINA, Gall. *Coulevrine*, Tormentum bellicum à Colubro sic dictum. Vide Lobinellum in Onomastico ad calcem Hist. Britan.
¶ COUPA, Cuppa, Gall. *Coupe*, Calix, Patera, crater. Inventarium Ecclesiæ Noviom. an. 1419. *Item caput B. Acharii in quadam Coupa argentea.* Vide *Cupa* 2.
¶ COUPIATOR, à Gallico *Couper*, Cædere; Lignator, Qui cædit ligna, Gall. *Bucheron.* Litteræ Regis Angliæ apud Rymerum tom. 2. pag. 207. & 208. *Rex Vicecomiti Gloucestr. salutem. Quia ad passus amputandos in partibus Walliæ Coupiatoribus multum indigemus, quod .... provideri facias de centum Coupiatoribus ... ita quod quilibet eorum habeat unam bonam, magnam & fortem bachiam vel securim ad grossas & parvas arbores succidendas.* Occurrit iterum ejusdem tomi pag. 345.
COUQUACIUM, Cubatio, pernoctatio, Gallice *Couchage*, seu ut Picardi efferunt, *Couquage*: nam & *Couquer*, pro *Coucher* dicunt. 1. Regest. Parlamenti Paris. in Aresto ann. 1257. fol. 8. *Petunt costumam in foresta de Leonibus ... herbagium & Couquagium ad oves, vaccas, boves, porcos, & alia animalia, exceptis capris*, hoc est, facultatem immittendi oves, &c. in forestam ad pernoctandum.
¶ COURANTIA, pro *Cobrantia*, Acquisitio. Charta Audeberti Abb. Nobiliac. an. 1310. apud Stephanot. to. 3. Antiquit. MSS. Pictav. pag. 953: *Necnon omnes donationes quascumque eidem Priori factas à Reverendo in Christo Patre Domno Helia Episcopo Eduensi prædicto, tam de Courantiis suis factis tempore quo nostro Monasterio præsidebat, quam de Courantiis per prædecessores dicti Prioris hactenus factis, & specialiter de domo de Brioco ... quam dictus Dominus Eduensis acquisivit sive Couravit, ratificamus.*
¶ COURARE, pro *Cobrare*, Acquirere. Vide *Courantia*, & *Curantia.*
¶ COURATAGIUM. Vide *Courtagium.*
COURBIA. Vide *Curvata.*
¶ COUREIUM. Vide in *Conredium.*
¶ COURRATAGIUM. Vide *Courtagium.*
¶ 1. COURRERIUS, Officialis, Vicarius seu Judex Episcopi. Vide *Correarius.*
¶ 2. COURRERIUS, Cursor, Gall. *Courrier.* Epistola Ruperti Regis Romanorum an. 1401. apud Marten. Anecd. to. 1. col. 1683. F. *Desiderantes vos litteram eamdem per velocem Courrerium vestrum præfato Duci Venetorum diu noctuque absque medio præsentare.*
¶ COURTAGIUM, Munus proxenetæ, Gall. *Courtage*, vel *Courretage.* In Memoriali Cameræ Comput. Paris. fol. 57. v°. inter officia domanii Regis in urbe Lauduno recensentur, *Officium Courtagii vinorum, Officium Courratagii & alnagii pannorum, Officium Courratagii vacarum, Officium Couratagii equorum & cadrigarum.* Hæc anno 1360. Vide *Corretagium.*
¶ COURTILLUM. Vide in *Cortis* 1.
¶ COURTINA. Vide in *Cortis* 2.

¶ COUS, *Proximus*, in Glossario Sangerman. MS. num. 501.

¶ COUSIO, Porcus, Gall. *Cochon*. Privilegium Archembaldi Borbonii pro Villa-Franca apud Thomasserium in Biturig. pag. 226. *Quisque pellifex dabit duos denarios, quisque panifex duos denarios... de sex Cousionibus unum obolum*. Vide *Cossio*.

¶ COUSSINUS, Gall. *Coussin*, Pulvinus. Inventar. Ecclesiæ Noviom. an. 1419. *Una toya operata de serico ad faciendum Coussinum*. Vide *Cussinus*.

¶ COUSTAMENTUM, Coustangia. Vide in *Custus* 1.

¶ COUSTORIA. Vide *Custoria*.

¶ COUSTUM. Vide *Custus* 1.

¶ COUSTUMA, Coustumia, Coustumagii, Coustumatio. Vide *Consuetudo* 4.

¶ 1. COUSTURA, Ager cultus. Vide *Cultura* 1.

2. COUSTURA. Charta Burchardi D. Marliaci an. 1240. apud Duchesnium in Hist. Monmorenciaca pag. 410. *Absque alio servitio, consuetudine, vel Coustura*. Sed legendum *Coustuma*.

¶ 1. COUTA, Culcitra, Gall. *Coite*. Hist. Dalphin. tom. 2. p. 274. in Computo an. 1333. & seqq. *Colino de Camera pro emenda una sartagine, uno palzinetto & una Couta pro Domina taren.* VI. *gran.* XVII.

¶ 2. COUTA, pro *Colta*, Collecta, tributum. Conventiones Ludovici Regis Siciliæ cum Arelatensibus an. 1385. è MS. D. *Brunet* fol. 7. *Item quod dicti domini Regina & Rex ... aut aliquis eorum nomine, non possit facere talliam, questam vel Coutam, exactionem novam seu indictionem*. Vide *Colta*.

¶ COUTERINUS, Uterinus, Gall. *Uterin*, Ex eadem matre natus. Buschius de Reformatione Monasteriorum apud Leibnit. to. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 810. *Et habuit Fratrem Johannem Bodiker, quasi Coüterinum suum, in omnibus coadjutorem*.

COUTHUTLAUGHE, Qui exlegem scienter recipit: vox Saxonica, ex Couð, sciens, utlaugh, exlex. Ita Bractonus lib. 3. tr. 2. cap. 13. §. 2.

¶ COUTURA, Ager cultus. Vide *Cultura* 1.

¶ COWELE, Vas ansatum, quod à duobus baculo transverso portari potest, apud Kennettum in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden. *Pro novo Cowele empto* IX. *den.* Vide *Crocca Cowellet*.

¶ COUVERTUM, Simulatio, causa, prætextus, Gall. *Couverture, prétexte*. Litteræ Philippi III. Franc. Regis an. 1275. insertæ Litteris Johannis Regis an. 1356. tom. 3. Ordinat. pag. 62. *Illam vero exactionem obolorum... de cetero non levabunt, nec eis de cetero aliquam exactionem sub Couverto vel figmento mutui vel alterius fraudis imponent*.

¶ COWIRANNUS Caballus, f. Scabiosus equus, Elephantiacus, ab Aremorico *Cowin*, Pestilentia, lues. Tabularium Rothonense: *Emptor dat pro pretio caballum unum cannum, non Cowirannum, contra solidos* XX. *& x. in argento*.

¶ COUVIVA, pro *Covina*. Charta Henrici IV. Angl. Regis apud Rymer. to. 8. p. 525. col. 2. *Dimisit prædictum hospitale in dicta terra nostra Hiberniæ per abbettamentum, fraudem, Couvivam, &c.*

¶ COVUS, Ital. *Covo*, Merges, manualis fasciculus, Gall. *Javelle*. Memoriale Potestatum Regiensium ad an. 1218. apud Murator. tom. 8. col. 1093. *Sicut campum est plenum de Covis cum metitur, ita campum & fossatum erat plenum de Saracenis mortuis*.

COWYLL, vox Wallica, Vestimenti muliebris species, in Legibus Hoëli Boni Regis Walliæ c. 13.

COXÆ, Cubiti, versuræ: vox Agrimensorum. Siculus Flaccus: *Termini in omnibus angulis Coxisque positi*.

COXALE, *Lumbatorium*, in Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. [Hinc corrigendum Isidori Glossarium, ubi male, *Libatorium*, *Coxale*. Papias: *Femina sunt mulierum, femora virorum. Dicuntur enim femora proprie inter Coxalia, quibus equis insidemus*.] Italis *Cosciali* est *armatura da gambe*. Boccacius in Philocal. *Primieramente gli fece calzare due bellissime calze di maglia: sopra le calze gli mise le gambiere, & un paio di Cosciali*. Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Leurs Cuisseres osterent trestout communément,
Pourquoi aler puissent trop plus legierement.

Coxale, Os, quod ad coxam extenditur, apud Adamannum in S. Columbano.

¶ COXIA, pro *Coxa*, Italis *Coscia*, Gallis *Cuisse*. Legitur in Actis SS. Aprilis to. 3. pag. 526. & Maii tom. 7. pag. 158.

¶ COXIGARE, Claudicare. Gloss. Lat. Græc. *Coxigat*, χωλαίνει.

¶ COXUS, Claudus. Gloss. Lat. Gr. *Coxus*, χωλός. Vide *Catax*.

¶ COYFFIA, Coysia. Vide *Cuphia*.

¶ COYRARIUS, Coriarius, Qui parat corium. Gall. *Corroyeur*, *Tanneur*. Charta Bernardi de Turre an. 1308. apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 783. *Drapparii, Ferrarii & Coyrarii, Sutores sotularium, Pelliparii, &c.*

¶ COYRATERIUS, Eadem notione, apud Marten. Anecd. to. 4. col. 191. *Anno Domini* MCCLXXX. *mense April. ordinatum fuit in Concilio Bituricensi, quod Clerici exercentes vilia officia moneantur in casibus infra scriptis. Inprimis Fabri ferrarii & Parcolerii... Item, Coyraterii sive Balnearii coriorum*.

¶ COYSINUS, Pulvinus. Vide *Cussinus*.

¶ COYZIUM, Species mensuræ frumentariæ, f. eadem notione quæ aliis *Coket*. Charta an. 1295. ex Chartulario S. Vandregesili tom. 2. pag. 1333. *Concessi viris Religiosis... duas minas ordei duobus denariis minus Coyzio, sitas supra totum hereditagium meum ubicumque sit*.

¶ COZAMBER. Vide *Coczumber*.

COZARDUS, Aviculæ species, apud Fridericum II. Imperat. in lib. 1. de Arte venandi cap. 46.

COZUMBER, Cozumbris. Vide *Coczumber*.

COZZO, Vestis species. Historia de Fratribus conscriptis tom. 2. Alamannicorum Goldasti: *Aut camisile subtile ac grande, seu Cozzonem, sive lenam* [f. *lanam*] *opere plumario contextam... perceperunt*. [Opinor *Cozzonem* hic idem esse quod *Cotonem*, Gossypium, Gall. *Cotton*.]

¶ CRAANTARE, Craantum. Vide *Creantare*.

¶ CRACARE, Crocitare. Gloss. Isid. *Cracat*, *Craceerat*. Pithœus: *Cracat*, *Cracerat*. Alter addit, *Acerbat*. Saxon. Cpacettan, *Crocitare*. Ital. *Cra cra*, Crocitus.

¶ CRACENTES, *Graciles*, Gloss. Isid. Festus addit ex Ennio:

Succenti gladiis media regione Cracentes.

Vide *Cragentes*.

¶ CRACERARE, Cracerrare. Vide *Cracare*.

¶ CRAFI, Crafones. Vide *Cratones*.

CRAGENTES, *Graciles*. Papias. Infra, [ut & in Glossario Sangerman. MS. n. 501.] *Creantes, Graciles*. [Vide *Cracentes*.]

¶ CRAIERA, Navigii genus apud Septentrionales. Charta Edwardi III. Regis Angl. an. 1360. apud Rymer. tom. 6. pag. 174. col. 1. *Dominis sive Magistris navis vocatæ La Berthelemeu de Plummuth .... & Johanni Sely Domino sive Magistro Craieræ vocatæ La Berthelemeu de Plumuth, salutem... Vobis mandamus*

mandamus quod dictas tres naves & Craieram, duplici eskippamento & aliis necessariis, pro periculis & aggressibus inimicorum nostrorum supra mare eminentibus, evitandis, & easdem naves & Craieram Constantiæ pro passagio suo & hominum suorum prædictorum, ad dictas partes Britanniæ, liberari faciatis. Charta Henrici IV. Regis Angl. ann. 1405. apud eumdem Rymer. tom. 8. pag. 404. col. 2. *Mercatorem de regno Daciæ, Magistrorum & possessorum duarum Craierarum, &c.* Pluries occurrit ibidem. Vide *Creyera.*

¶ CRAIERA CALSATTATA. Charta Richardi II. Angl. Regis an. 1386. de navibus & marinariis arestandis pro passagio ad partes Hispaniæ: *Sciatis quod assignavimus te* (alloquitur *Servientem ad arma*) *ad viginti naves & Craieras Calsattatas, de portagio sexaginta & decem doliorum & ultra, pro passagio Johannis Regis Castellæ.*

¶ CRALLEN, Germanis per syncopen pro *Corallen*, Corallium, Gall. *Corail.* Buschius de Reformatione Monasteriorum apud Leibnitium Scriptor. Brunsvic. to. 2. pag. 889. *Summa argenti & Crallen, quæ in pondere valent, sicut totum puri & argenti, triginta tres marcæ puri argenti.* Et p. 891. *Summa in auro, argento & Crallen, &c.*

CRAMACULUS. Capitulare de Villis c. 42. inter utensilia rustica villarum recenset *andedas, catenas, Cramaculos, delaturas, secures, &c.* Ubi *andedæ*, videntur esse *andenæ*, (*landiers*) & *Cramaculi*, cremasteres focarii, *Cramaillieres.* Pro *delaturas*, leg. *dolaturas.*

CRAMESINUM, à voce *Kermes* Arabica, Coccus: unde *Kermesinus color* pro purpureo lucidiore. Ita Gorop. Bekanus lib. 5. Gallic. pag. 139. nostris *Cramoisi.* Laonicus lib. 3. extremo: Φέρει δὲ κειμίζιν σηρὰν ἔτω καλέμενον πορφυρὰν, ἐπὶ τὰ ἱμάτια, τάτε ἀπὸ ἐρίων καὶ σηρῶν, σαφὴν ἐνδεικνύμενα ἀξίαν λόγυ. [Vide *Carmesinus.*]

¶ CRAMPA, Spasmus, seu manuum pedumve contractio vel extensio. Gall. *Crampe* à Germanico *Krampff.* Vide Goclenii Lexicon Philosophicum.

¶ CRANAGIUM. Vide in *Cranchari.*

¶ CRANEA, pro *Cranium*, Calva, Gall. *le Crane*, in Vita B. Kingæ, to. 5. Julii p. 743.

¶ CRANEUM. Papias in MS. Bituric. *Colores, Candidum, pallidum, rubeum, Craneum, nigrum, &c.* f. legendum est *Croceum.*

¶ CRANIHARI. Vide *Cranohari.*

¶ CRANNA, Tributum è porcis saginatis. Analecta Norbertina inter Acta SS. Junii tom. 1. pag. 869. *Dum post pastionem glandium porci taxantur, quod Crannam vocant, Officialis fratrum decimam omnium porcorum vel denarios pro porcis accipiat.*

¶ CRANNOCA, Mensuræ genus apud Hibernos. Litteræ Communitatis de Gragfergus an. 1275. apud Rymerum tom. 2. pag. 1061. *Cui quinque villas, cum duobus milibus Crannocis bladi, tribus molendinis combusserunt.*

¶ CRANNOCUS. *Centum Crannocos frumenti*, apud eumdem Rymerum to. 1. pag. 341. & 342.

CRANOHARI, seu *Commorsus gruarius.* Lex Bajwariorum tit. 20. cap. 1. §. 1. *Accipiter qui Cranohari dicitur* MS. *Cranihari*, sed legendum censet Lindenbrogius *Cranichapich*: Germanis enim *Cranich* & *Cranen*, est *grus*; *hapich*, accipiter: atque is ipsus est qui in Lege Alemannorum tit. 99. vocatur *Accipiter qui gruem mordet*: de qua accipitrum specie, Heildebertus Rex Cantiæ in Epist. ad S. Bonifacium Episcop. Moguntin. *Unam rem præterea à vobis desidero mihi exhiberi, quam vobis acquirere valde difficile esse, juxta quod mihi indicatum est, nullatenus reor, hoc est, duos falcones, quorum ars & artis audacia sit grues velle libenter captando arripere, & arripiendo consternere solo. . . . quia videlicet perpauci hujus generis accipitres in nostris regionibus, hoc est, in Cantia, reperiuntur, &c.* Vide Baron. an. 715. n. 18.

Anglo-Saxonibus Cпæn, Cambro-Britannis Ʒaпan, gruem, & machinam elevatoriam significat: unde *Cranagium*, tributum pendi solitum pro usu gruis seu tollenonis, machinæ ad trahendas è nave merces. Skinnerus in Etymol. Anglic.

¶ CRANTANEUS, CRANTARE. Vide *Creantare.*

CRAPALDUS, Bufo, ex Gallico *Crapaud.* Lucas Tudensis lib. 3. contra Vald. cap. 15. *Miræ magnitudinis bufo, qui alio nomine Crapaldus vocatur.* [Vide *Crapollus.*]

¶ CRAPINUM, f. Palea minutior sic dicta à Belgico *Krappen*, Excidere, quod hujusmodi palea minor à crassiori excidatur & separetur. Charta Theodorici Comitis Flandriæ ann. 1163. in Tabulario S. Nicasii Remensis: *Stramen & Crapinum & paleam prædictis monachis in eleemosynam contulit.* Vide *Crappa.*

¶ CRAPOLLUS, Bufo. Acta SS. Maii tom. 4. pag. 423. de S. Petro Cælestino: *Item in loco illo reptilia erant, serpentes, scorpiones, stellliones, & hujusmodi: unde aliquando cum dormiret, qui vulgo dicuntur Crapolli, intrabant in pectus ejus.* Vide *Crapaldus.*

CRAPPA. Fleta lib. 2. cap. 82. §. 2. *Abjectio verò bladi, ut Crappa hujusmodi quæ in anno remanserint, recolligatur, ac potius trituretur.* Etiamnum Galli *Crappe*, fæces appellant. [Vide *Crapinum.*]

¶ CRAPULARI, Inebriari. Psalm. 77. 65. *Tanquam potens Crapulatus à vino.* Hieratium Juris Pontificii p. 146. *Nunc sunt ut plurimum conviviarum seu potius convitiorum hospitia, non ara Sacerdotum, sed hara Crapulantium.* Improbat hoc verbum Vossius de Vitiis Latinitatis. *Crapulatus cibo nimio*, in Vitis Patrum Emerit. tom. 2. Concil. Hisp. pag. 641. col. 2. *Crapulatus pinguedine imperii*, in Chronico Siciliæ apud Marten. to. 3. Anecd. col. 65.

¶ CRAPULATIO, Crapula, apud Leibnitium to. 1. Scriptor. Brunsvic. p. 994.

¶ CRAPULENTUS, Crapula, gravatus, apud Ammianum Valesii.

¶ CRAPULOSUS. *Gulæ Crapulosis libidinibus serviens*, apud Firmicum lib. 8. cap. 20.

CRASPISCIS, Qui alias *Piscis crassus* nostris & Anglis dicitur, sicut Balæna, & ad Regem peculiari ac Regio jure pertinet: unde Piscis Regius vulgo dictus, ut in hac voce docemus: Spelmanno *Grampois*, quasi *grand poisson* dicitur, Bractono *Crassus piscis*, lib. 2. cap. 5. §. 7. c. 24. §. 1. lib. 3. tract. 2. c. 2. §. 4. *Poisson à lard*, in Legibus Maris Oleronensib. art. 37. 38. 44. Leges Æthelredi Regis c. 23. *Qui ad pontem veniebat cum bato, ubi piscis inest, 1. obolus dabatur in telonium, & de majori navi 1. denar. Homines de Rothomago qui veniunt cum vino vel Craspisce . . . monstrabant res suas & extolneabant.*

Neque tamen semper Regis erat *Crassus* piscis, sed interdum dominorum feudalium, si hoc jus alias iis per chartam indultum esset. Charta Guillelmi Nothi Regis Angliæ in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 317. & apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 1. pag. 1192. *Etsi piscis, qui Craspeise vocatur, illic advenerit, Abbatis & Monachorum sit totus.* Charta Henrici III. Reg. Angl. apud eumdem Prynneum to. 2. pag. 739. *Cum nullus in regno nostro jus habeat hujusmodi regium piscem vendi-*

candi, ubicunque applicuerit, nisi de jure speciali à vobis vel prædecessoribus nostris ei fuerit indultum. Adde pag. 982. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 961. *Totam terram quam Acelinus Clericus ibi in Sotavilla tenuit, & duas naves ad Crassum piscem, & 2. salinas, & dexteram alam de Crassopisce, & frustum unum de Crasso ejusdem piscis, & aliud de macro.* Charta Roberti Comitis Augi ann. 1059. ex Tabulario S. Michaëlis de Ulterioriportu: *Si homines Abbatis piscem qui dicitur Sturjon, capiunt, totus erit S. Michaëlis. Crassus piscis, si captus fuerit, ala una & & medietas caudæ erit Monachis.* Idem habetur in Charta Philippi Regis Franc. ann. 1301. Radulfus de Diceto ann. 1194. *Circa dies istos piscis quidam vocatus vulgo Crassus piscis, vi ventorum & impulsu maris appulsus est apud... villam Canonicorum S. Pauli Londoniæ: cum quæstio moveretur utrum ad Regem, an ad Canonicos piscis pertinere deberet, sententiatum est, piscem non ad Regem, sed tam ad Decanum, quam ad Capitulum spectare debere.* Aresta Pentec. ann. 1271. in Regest. Parlam. fol. 73. *Super eo quod D. Guillelmus Crispini intendebat probare se esse in possessione & usu habendi grossum piscem quocumque nomine vocetur, qui valeat 50. libras, vel plus aut minus, quando contingit quod idem piscis arrestatur ad littus maris apud Popevillam, &c. Ballivo contradicente pro Rege, quod Consuetudo generalis est in Normannia, quod quando talis piscis invenitur in littore maris, quod Baro, nec Miles, nec alius, qui à Rege teneat, talem piscem habet, si valeat ultra 50. libras, nisi per cartam eum habeat, ... Pronunciatum fuis quod dictus Guillelmus ipsam balenam non debebat habere, nec erat super hoc audiendus.* Vide Argentræum l. 1. Hist. Britan. c. 9. & *Aquaria.*

CAMPARTURA CRASSI PISCIS, in Charta Richardi de Haya, apud Columbum in Blancalanda p. 550. Vide *Geaspecia.*

¶ 1. CRASSA, Species exactionis. Litteræ Johannis Franc. Regis ann. 1351. quibus confirmat Statuta Sartorum Monspelliensium, tom. 2. Ordinat. pag. 469. *Sartores infra scripti dixerunt & protestati fuerunt ibidem, quod per infra scriptas ordinationes & conventiones, non intendunt facere Crassam, rassam, seu monopolium, nec easdem facere in prejudicium juris, sed tantummodo ad honorem Dei... & ad utilitatem caritatis, artificii, seu misterii sartorie.* Sed legendum *Trassa.* Vide in hac voce.

¶ 2. CRASSA, Adeps, Gall. *Graisse.* Canones Hibern. apud Marten. Anecd. tom. 4. col. 19. *Carnes suillæ si morticinum comedent, Crassa vel pinguis, ut morticinum quo pinguescunt sues, refundendæ sunt.*

CRASSANTIA. Albertinus Mussatus lib. 2. de Gestis Italicor. pag. 84. *Viro sapienti, nobilique expedire, inquiens, non ob juvenis Ubertini impetum, Crassantiæque unius excessum, statum hunc periculosum urbis concutere.* Utitur alibi: pro *grassatione* dictum quidam putant.

CRASSANTUS, Piscis species. Eucheria lib. 4. veterum Poëmat. pag. 188. & tom. 1. Analector. Mabillon. p. 368.

Auratam Crassantus amet saxatilis Anguem,
Limacem pariter nunc sibi Tructa petat.

¶ 1. CRASSARI, Turgescere, tumescere, Gall. *Enfler, Grossir.* Sebastian. Perusin. in Vita B. Columbæ Reatinæ to. 5. Maii pag. 335.* *Cum advertisset Crassatos admodum pedes & horribiles visu.* Translatio S. Athanasii Episc. Neapolitani apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1074. *Adolescens quidam oppleto capite morbo oculorum lumen amiserat, cujus palpebræ Crassantes supra genua.* Apul. lib. 3. de Asino. *Pili Crassantur in setas*, id est, Crassiores fiunt instar setarum.

¶ 2. CRASSARI, pro *Grassari*, & CRASSATURA pro *Grassatura.* Vocabular. utriusque Juris: *Crassaturæ dicuntur quæ fiunt à latronibus in itinere, dum crudeliter contra transeuntes Crassantur.* Annal. Mutinens. apud Murator. to. 11. col. 63. *Eodem anno (1247.) Mutinenses castrametati sunt... prope Bazanum... & de nocte die 23. Julii Bononienses Crassati sunt eos, & Bononienses conflicti fuerunt, & mortui sunt multi ex utraque parte.*

CRASSATUS & *Incrassatus porcus*, Gallis, *Un porc mis en graisse.* Speculum Saxonicum lib. 1. art. 24. §. 1. *Crassati autem porci non his, sed domesticis cibariis applicantur.* Lib. 3. art. 51. §. 3. *Porci Incrassati.*

CRASSEDO. Apud Fulgentium Placiadem de Virgiliana continentia: *Adipata Crassedo ingenii.*

¶ CRASTERIUS, an Operarius, Gall. *Manœuvre, Homme de journée*, à voce *Cras* sic dictus, quasi qui diurno quæstu propulsat famem, nihilque servat in Crastinum, ut Galli dicimus, *Qui vit au jour la journée!* Saisimentum Comitatus Tolosæ n. XXIII. inter Instrumenta probantia Annal. Tolos. tom. 1. pag. 16. *Item de quolibet Crasterio unum jornale ad fodiendam vineam Domini, & aliud jornale ad faciendum ligna, salvo victu ipsorum ad festum Natalis Domini.* Laurentius in Amalthea: *Crasterium, Ligna quatuor sunt colligata ad pabulum jumentis ferendum.* Quid hinc elici queat ad expositionem vocis *Crasterius* non video.

¶ CRASTINUM CRASTINII, Dies perendinus, Gall. *Après demain.* Robertus *Goulet* in Compendio Jurium Universit. Parif. fol. 5. verso: *Eorum examen in Crastino Crastinii post festum Regum aperitur, & in festo Purificationis clauditur.*

¶ CRATA, pro *Crates*, Gall. *Grille, Balustre.* Miracula B. Simonis de Lipnica tom. 4. Julii pag. 541. *Et à Crata chori Ecclesiæ Fratrum usque ad sepulchrum... geniclinavit.*

CRATARE, ex Gallico *Grater*, Scabere, vel scalpere. Addit. Legis Frision. tit. 3. §. 44. *Si quis alium unguibus Crataverit, &c.* Sicama vocem à Græco χαράττειν, seu Latino *Caraxare* deducit.

CRATENA. Monast. Anglic. to. 2. p. 432. *Quantum vero ad restagnationem aquæ vivarii.... & ejusdem Cratenæ moderationem, ac divisionem prati, &c.*

¶ 1. CRATER, *Catena, filiola, vel vas habens tres urnas.* Papias in MS. Bituricensi.

2. CRATER, Lampas, seu discus lampadis. Itinerarium S. Willibaldi n. 18. *Et ibi stant in lecto 15. Crateres aurei cum oleo, ardentes diu noctuque.* Αργύρεοι κρατῆρες, eadem notione apud Paulum Silentiarium. Vide Descriptionem ædis Sophianæ à nobis editam cum Cinnamo n. 58.

¶ CRATERA, Corbis, ut videtur, Sporta, qualus, Gall. *Panier.* Vita S. Gregorii Papæ tom. 2. Martii pag. 132. *Obtinet is à negotiatoribus, ut in Cratera occultatus educeretur ab urbe.* Isid. Orig. lib. 20. c. 5. *Fiebant autem primum* (Crateræ) *à connexionibus virgularum: unde & dictæ Crateræ ἀπὸ τοῦ κρατεῖν, id est quod invicem se teneant.*

¶ CRATICEA, Crates, Gall. *Grille, Treille, Balustrade.* Acta SS. Junii to. 1. p. 57. de S. Secundo: *Prope altare majus, arca marmorea & Craticea ferrea ære publico constructis.*

CRATICULÆ. Vita S. Pardulphi: *Et rursum se erigens ad Craticulas, ubi fratres ad psallendum se supponere soliti sunt.* Polycandeli species in formam cratis efficta.

¶ CRATICULATUS, De S. Laurentio in craticula

-stosto dicitur apud Marten. Ampliss. Collect. to. 1. col. 959. & in Vita S. Heriberti tom. 2. Martii pag. 473.

CRATIS, Repagulum ferreum in modum cratis, quo Sanctimonialium locutoria clauduntur, nostris, *la Grille*. Regula Monialium Damianitarum cap. 5. *Non licet Sororibus loqui ad locutorium, vel ad Cratem, sine licentia Abbatissæ, &c.* Mox: *Ad Cratem vero pannus interius apponatur, qui non removeatur, nisi cum proponitur verbum Dei, vel aliqua alicui loqueretur. Crates ferreæ* per quas Communio accipitur, in Regula Clarissarum, *quibus apponitur pannus interius, ita ut nulla inde valeat exterius in Capella aliquid intueri.*

CRATONES, Cibi genus. Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniac. cap. 4. *Pro signo rufeolarum, vel ut Theutonici loquuntur Cratonum* (al. *Crasonum*) *præmisso signo generali panis, simula cum duobus digitis illas minutas involutiones quæ in eis sunt factæ, ex ea parte qua sunt complicatæ, & quasi rotundæ.* Forte legendum *flatonum*. Vide in hac voce. [Apud Bernardum in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 17. ubi eadem habentur, pro *Cratonum* legitur *Crasorum*. His recte substitueretur *Crapforum* vel *Grapforum* seu *Grapfonum*, à Theutonico *Grapfen*, Species placentulæ in altum erectæ ex farina & butyro confectæ.]

CRAVARE, Postulare, impetere, in judicium mittere; vox Anglo-Saxon. Cꝛaꝼian, quæ idem sonat. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 80. *Si homicida divadietur ibi, vel Cravetur, sit vitam recipiat.* Cap. 94. *Si homines unius hominis* (al. *domini*) *pugnent cum sanguinem faciente, vel non faciente, sive in præsenti, sive postea, quoniam Cravetur, non remanet vita domini. Si sint duorum dominorum, & alius alium verberet cæcis ictibus & non cruentis, sive Cravatus ibi sit, vel non convictus noxæ, vitam emendabit domino cujus hominem verberavit. Si sanguinem ei faciat, & recedat sine Cravatione & divadiatione, vitam domini retulit, & non habebit eam dominus, cujus hominem vulneravit.* Hinc

MISCRAVATIO, in iisdem Legibus cap. 22. pro injusta postulatione.

Crebro etiam in iisdem Legibus *Curvare*, & *Carvatus*, pro *Cravare* & *Cravatus*, legitur, cap. 41. 81. 82. 88. & 94. ubi tamen plerique Codd. MSS. *Cravare* præferunt. Interdum

GRAVATIO scribitur, ut in Legibus Ethelredi Regis cap. 19. *Et qui permanet sine Gravatione & calumnia, &c.*

INGRAVARE, Impetere, postulare, in Legibus Edmundi Regis apud Culintonam editis, §. 7. *Omnes infamati, & accusationibus Ingravati sub plegio redigantur.*

CRAVER, ξυρὸν κουρέως, in Gloss. Græc. Lat. MSS. Editum habet *Traver.*

¶ CRAXARE, pro *Charaxare*, de quo supra, Scribere. Adamnanus de Locis sanctis, inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 502. *Mihi Adamnano hæc universa, quæ infra Exaranda sunt, experimenta diligentius perscrutanti, &c.* ubi Mabill. pro *Exaranda* legendum monet *Craxanda* vel *Caraxanda*, ut infra pag. 506. *Hanc quam nunc Craxamus narrationem, &c.* Rursum p. 513. *Huc usque de sepulcris Patriarcharum sufficiat Craxasse.*

¶ 1. CREA, *Stercus, spurcitia, unde Excreare dicimus, Spurcitias ejicere.* Gloss. Isid. Vide *Screa.*

¶ 2. CREA, *Agrestis capra*, in Glossario MS. Sangerman. n. 501. Vide *Creas.*

¶ CREACRÆ, (melius *Creagræ*) *Tridentes fuscinulæ ad carnes de caldaria proferendas.* Papias. Est à Græco κρεάγρα. Vulg. Interpres 2. Paralip. 4. 11. *Fecit autem Hiram lebetes, & Creagras & phialas.* Legitur iterum Jerem. 52. 18. Gloss. Isid. *Creagras, Tridentes.* Auctorium Janssonii: *Creagræ, Fuscinæ ad carnes de caldariis proferendas.* Martian. Capella lib. 9. p. ult. Artes *Creagris vix amicas Atticis.*

¶ CREALIS, *Vitreis.* Papias MS.

CREANTARE, ex Gallico *Creanter*, Fide aut sacramento interpositis promittere, cavere, stipulari. Catholicon Armoricum: *Cret*, Gall. *Plege, Fidejussor. Cretat, Pleiger, Fidejubere.* [Charta Petri Episcopi Tarvanensis ann. 1244. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 126. *Promiseruntque & Creantaverunt fide interposita.* Charta Philippi Augusti Collect. Ampliss. tom. 1. col. 1041. E. *Quando nos illud castrum dedimus eidem Vicecomiti, & salvis consuetudinibus ejusdem castri, quas nos ei tenere Creantavimus.* Charta Galcheri Comitis S. Pauli ann. 1216. inter Anecd. Martenii to. 1. col. 853. E. *Ego & filius meus Hugo ei Creantavimus, quod ipsam redderemus immunem.*] Charta Roberti Episcopi Claromont. an. 1212. apud Justellum: *Nos autem Creantavimus quod castrum illud bona fide custodiemus.* Alia apud eumdem: *Ego Rainaldus & Ida Comitissa uxor mea Creantavimus D. nostro Philippo Regi Franciæ, quod nos Mathildem filiam nostram dabimus in uxorem Philippo ejusdem Regis filio, &c.* Tabularium Abbatiæ S. Joan. Ambian. an. 1226. *Cum autem Beatrix filia mea non haberet ætatem Creantandi, recepit denarios qui dari solent pueris in consimili venditione secundum consuetudinem patriæ approbatam.* Alia ann. 1225. *Alii vero cum necdum haberent ætatem, quoad jurare possent, habuerunt denarios pro concessione quæ solent dari pueris secundum terræ consuetudinem approbatam.* Ibidem f. 290. *Joannes etiam filius meus habuit denarios qui solent dari pueris pro concessione venditionis secundum terræ consuetudinem approbatam.* Fol. 338. *Cum autem Elizabeth soror Ingerrami nondum ætatem haberet jurandi, habuit denarios concessionis quæ solent dari juxta consuetudinem terræ approbatam.* Adde fol. 458. Le Roman *de Garin*:

Est Craantez, & li jors est assis.

[Vetus Poëta MS. in Bibl. Coislin.

O lui doige faire danger,
Ou Creanter sans atarger.

La Bataille *du Carême & du Charnage* MS.

Ains que le pays soit Creantée,
Que sa gent soit abandonnée,
En totes saisons sans danger
A ceux qui en verront manger.

Bellomanerius cap. 59. *Cil qui est en autri pooste ne puet mie me Creanter convenant que une cose si soit aprés la mort à celui en cui pooste il est.* Tradit. des Institut. *Marchies est fes si-tôt comme il est Creantez à tenir.*] Chronicon Flandr. cap. 71. *Et leur fit Creanter par la foi du corps, comme fils à pere, qu'il tiendroit celle alliance jusques à la fin.* Ubi perperam editum *Creancer.* Vide Glossar. ad Villharduinum.

¶ CRAANTARE, Eadem notione. Charta Adami Porci an. 1197. è Chartulario Montis-Martyrum: *Ab ipsis & omni eorum genere imperpetuum garandiam ferre Craantaverunt.*

¶ CRANTARE. Charta Nicolai Abb. Mediani Monasterii ann. 1238. in Hist. ejusdem Monasterii p. 316. *Villicus, si necesse fuerit, debet Crantare pro expensis Abbatis usque ad xx. solidos Tullenses, & pro Advocatis usque ad decem.*

Creantum, Cautio de re quapiam facienda, *Creant.* Statut. Philip. Augusti Reg. Fr. apud Rigordum an. 1188. *Faciant creditoribus per fidejussores, vel per vadia, Creantum suum solvendi debita ad prædictos terminos.* Crant ou seureté, in Consuetudine Hannoniensi c. 88. 89. 90. [Litteræ Matthæi Ducis Lotharingiæ ann. 1220. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 881. *Videlicet de tribus millibus libris Metensibus, de quibus tenentur facere Creantum ipsius Comitis Barri-Ducis.* Concil. Trevir. an. 1310. n. 152. inter ead. Anecd. tom. 4. col. 282. *Statuimus ut iidem Tabelliones non occulte in privatis domibus, sed publice & in loco publico hujusmodi prothocolla & Creanta super conficiendis ab eis instrumentis recipiant, adhibitis ad minus duobus testibus fide dignis, nisi contractus talis sit, qui de consensu partium contrahentium usque ad certum tempus, vel ad voluntatem eorumdem contrahentium teneri debeat in secreto.*] *Promesses, Grez,* in Consuetudine Britanniæ art. 686.

Grantum, Eadem notione. Forma pacis inter Reges Franciæ & Angliæ apud Rogerum Hovedenum p. 729. *Si autem Hugo noluerit obedire ad Regem Angliæ cum terra, quam de Rege Franciæ tenet... oportebit Regem Angliæ facere Grantum Hugoni rationabiliter.* Infra p. 730. *De Driencurt, & de Archis, Senescallus Normanniæ faciet pro victualibus & custodia ad Grantum & voluntatem Archiepiscopi Remensis. Faire grant,* apud Littletonem sect. 259. & in veteri Consuetudine Britanniæ art. 177.

Grantare. Idem quod *Creantare.* Histor. Fundationis Prioratus Wigmorensis in Angl. to. 2. Monast. Angl. pag. 214. *Et l'Abbé Granta lour request, & envoya illecques 4. freres nées & norris en Engleterre, &c.* Ibidem pag. 215. *Si jeo usse, (dit-il un Abbé) tutz les biens que Olyver lor donna, lor Granteray, & plus à ceo lor dorray.* Ita vocem hanc usurpant Chartæ aliquot Gallicæ apud Knyghtonem pag. 2558. 2689.

Gratus, Gratum, Idem quod *Creantum* & *Crantum*: unde nata vox nostris usitata, *Gré*, pro assensu, voluntate, quod qui *creantat*, seu cavet alicui, ultro fidem præstet. Capitula Caroli Calvi tit. 24. *Ipse autem de suo Gradu respondit, quod in illud scriptum non intraret.* Ubi Sirmondus, forte *de suo Gratu*, sua sponte, ultro. At Itali *grado*, pro *grato*, eadem notione dicunt. Vetus Charta apud Beslium pag. 392. *Tu qui meus es, quomodo teneas hoc quod ego non dedi tibi extra meo Gratu?* Ratherius Veronensis de Qualitat. conjectura: *Sufficeret ei quod ipse dederat castrum, & ille remandasset ei, quod sic vellet eum tenere pro suo Gratu, sicut pro uno fellone.* Infra: *Numquid vero non satis haberem ad meum vivere terram, si eam saltem quam parochiani mei sine Gratu meo tenent, tenerem?* Charta an. 1197. in Probat. Hist. Vergiac. p. 122. *Idem feodum à manu Monachorum alienare non possumus, nisi Grato & voluntate Ducis Burgundiæ.* Adde aliam an. 1243. in Probat. Hist. Ducum Burgundiæ p. 138. *Faire gré,* Creantare, in Usaticis MSS. civitatis Ambianensis: *Se il avient que uns hom fesist semonrre un autre pardevant le Justiche por dete, & cil de qui on se clameroit, ne feroit mie de le quemugne, si connissoit le dete, il seroit tantost à 2. sols & demi, & se li convarroit faire son Gré s'il avoit de coi; & s'il desconnoissoit le dete, il en demoueroit quites.*

Malo-grato, Gallicum *Malgré, Maugré*, Invitus, nolens. Matth. Paris ann. 1245. *Libertatem Ecclesiæ, quam ipse nunquam auxit, sed magnifici antecessores ejus Malo-grato stabilierunt.* Id est, Gallice, *Malgré lui.* Idem sub ann. 1252. *Malo-grato Dei,* id est, *Malgré Dieu*, invito Deo. Le Roman de Rou MS.

> *Guert out si le Conseil troublé,*
> *Que puis n'i out homme escouté,*
> *Qui de faire pais ait parlé,*
> *Qui des plus riches n'ait Malgré.*

Hemricurtius de Bellis Leodiensibus cap. 38. *Car ilh s'estoient tos bin wardeis, sans avoir Mal-greit de nulle des parteis.*

¶ Crantaneus, Spontaneus, gratus. Sententia Gilonis de Versaliis & Sigesberti de Lauduno Domini Regis Bailliviorum ann. 1219. ex Tabulario Corbeiensi: *Notum facimus, quod Radulfus Decanus de Colomellis & homo venerabilis viri domini Abbatis Corbeiæ in assisia Montis Desiderii coram nobis constitutus Crantanea voluntate Creantavit, quod si ipse aliquo modo, quod absit, interciperet de pace facta inter Abbatem Corbeiæ & ipsum, si tamen monstrari poterit vel probari, quod hoc fecerit, quod ipse erit in fuga Domini Regis & de hoc faciendo se abandonavit.* Similia leguntur in altera ejusdem Gilonis sententia de eadem re, eodem anno.

Gratare, Idem quod *Creantare.* Charta Joan. Ducis Britan. ann. 1239. apud Argentreum lib. 5. *Insuper Gratamus & concedimus, quod hæredes nostri, &c.* Nostris olim *Gréer.* Hinc in Chartis Gallicis ann. 1292. 1307. *Gréer, Loër, Approuver*, apud Duchesnium in Probat. Hist. Drocens. pag. 288. & *Aggréer*, ratum habere.

¶ CREANTES. Vide *Cragentes.*

1. CREARE. Glossæ MSS. ex Cod. Regio 1013. *Gnatus, natus, generatus, filius, Creatus, vel nexus, vox Gallica.* Paulo aliter Glossæ Isid. *Gnabat, natus, generatus, filius, Creatus, vel enixus, lingua Gallica.* Ubi Pithœus, f. *gnatatus.* Sed hæc aliter emendanda censuerim, ut *gnatus*, vel *gnabat*, Gallis, fuerit idem quod *netus, filatus, creatus, vel nexus,* sicque omnino legendum sit. Vocem *creare* usurpat Joannes Guillemannus de SS. Herlinde & Renilde Virgg. num. 5. *Simili etiam modo in universi operis arte, quod manibus feminarum diversis modis ac varia compositione fieri solet, honestissime fuerant instructæ, videlicet nendo, ac texendo, Creando, ac suendo, &c.*

☞ Quæcumque sit vocis *Creare* notio in hocce Gillemanni contextu, quam vocem Mabillonius generatim reddit, *Aliquod muliebre opus facere*, probare non possum longius arcessitam Glossarum Codicis Regii & Isidori emendationem. Simplicius restitui potest ex utroque loco simul collato: *Gnatus, natus, generatus, filius, Creatus vel enixus.* Synonymæ sunt hæ voces omnes. *Gnatus* pro *Natus* Terentium & alios uti, notum est omnibus. *Generatus, Filius, Creatus*, eadem esse quis dubitet? Neque alia est vocis *Enixus* significatio. Ut *Eniti* pro Parere Livius, Suetonius, Quintilianus, &c. sic *Enixus* passive pro Partus dixere nostri Glossatores, ut & Patres Concilii Toletani XVI. ubi aiunt: *Qui est ante sæcula ex Dei Patris substantia genitus, in fine sæculorum de virgine Maria Evangelio teste Enixus.* Huc referri potest vox *Creatus*, quam Moretus *Alumnus* vertit in Antiquit. Navarræ p. 272. *Facta Carta sub Era* DCCCCLXVI. *regnante Scemeno Garseanes, & suo Creato Domno Garsea in Pampilona.* Vide Grævium ad Glossas Isidor. in voce *Gnabat.*

2. CREARE, Acquirere. Fori Alcaçonenses: *De omnibus, quæ seminaverint & plantaverint, & acquisiverint & Creaverint.*

¶ CREAS, *Agrestes.* Papias MS. Vide *Crea.*

¶ CREATIO, Res acquisita, in Annalibus Bened. to. 2. p. 273. Vide *Creare* 2. & *Creatores*.

¶ CREATIUM, An pro κεράτιον, Species nummi, de qua in Glossario mediæ Græcit. Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ cap. 36. in Charta Bernardi Comitis Wasconum: *Duo modia frumenti, & tres porcos, & unum Creatium, & duodecim sextarios vini.*

CREATORES, Qui ad publica munera alios nominant, in leg. ult. Cod. Theod. de Decurion. & lib. 1. de Curator. Kalend. *Creare magistratum*, vox frequens apud Jurisconsult. ut *Creer*, apud nostros in ejusmodi nominationibus. Glossæ Græc. Lat. Χειροτονητής, *Creator*, Χειροτονία, *Creatio*, *procreatio*, *creatura*. Adde Glossas Lat. Græc.

CREATURA, Res quævis. Vetus Pœnitentiale MS. *Si aliquis Creaturam perdiderit, hoc est, thus, thuribula, tabulas, aut scedulam, &c.*

¶ CREATURÆ BELLUARUM, Belluæ, apud Marten. tom. 2. Itinerarii pag. 365. ex Indico Itiner. Balthasaris *Spinger*: *Ammirabimur illic præclara opera & mirabilia, varia bestiarum genera, & Creaturas belluarum.*

CREBANTARE. Fori Alcaçonenses æræ 1267. *Et qui Crebantaverit final cum sua muliere, pectet ad judic.... & mulier, quæ leixaverit maritum suum de benedictione pectet* 300. *sol. à palatio Episcopi*: *Et qui Crebantaverit brachium, aut oculum aut dentem, pro utroque membro pectet* 100. *sol. alifiado.*

CREBARE. Formula barbare scripta, quæ est 14. ex Baluzianis: *Non est homo, hic miser talis latrat, sed non ut canis, psallat de trapa ut linguaris dilator major, nullis talis falsator grunnit, post talone buccas inflat, in rotore Crebat, & currit in sudore, fleumas jactat in pudore, &c.*

CREBE. Isidorus Pacensis in Chronico, de Heraclio Imp. *Seductus à laudibus populi, non Deo, sed sibi, ut ferunt, honorem victoriæ exaggerando increpationum per visum non modicum graviter præsagando Crebem expavit*, (lege *expiravit*.)

CREBRARE. Fori Alcaçonenses: *Qui linde alieno Crebraverit, pectet* 5. *st. &* 7. *à palatio Episcopi.* Ubi forte leg. *Liude*. Vide *Leudis*.

¶ CREBRO, nis, *Porca, terra inter duos sulcos eminens.* Gloss. Isid.

CREBROSITAS, Frequentia, in Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Regalis Crebrositate servitminis... impeditus, &c.*

¶ CRECA, CRECCA, Anglis *Creek*, Parvus sinus vel portus, littus, crepido, Nautis Gallis *Crique, petite Baye, petit Port*; apud Rymerum tom. 12. p. 796. col. 2. *Si per terram vel portus & ipsorum Crecas ac villas & villagia, super littoribus ipsorum portuum & Crecarum existentia.* Et pag. 809. col. 1. *Portus & ipsorum Crecas ac villas, &c.* Tom. 15. p. 129. col. 1. *Visuque corporum mortuorum in mari vel Crecis maris, aut aliis rivis, &c.* Iterum pag. 158. col. 1. *Per mare littoraque Creccasque aut costeras maris rivos seu Creccas quascumque, &c.*

CRECHE, Hydria, situla, crater: Gallis *Cruche*. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 104. *In æstate vero constituit ad cœnam fratrum lac acidum in vasis pulcherrimis, quæ Creches vulgari onomate dicuntur.* Mox: *Vas vero quod Creche nuncupatur*, 7. *pollices continet, videlicet ad profunditatem à summitate unius, usque ad profundum lateris alterius.*

¶ CREDA. Vide *Crida*.

¶ CREDEMICA. Chartular. S. Vedasti Atrebat. fol. 264. *Ad pontem de Wendin debet Cellerarius* XII. *alletia & Credemicas.*

¶ CREDENDARIUS, Fidus, cui secreta creduntur. Acta SS. Maii to. 7. pag. 24. de S. Maximino Episcopo: *Carolus Credendarium vocans suum.* Vide *Credentia* 7. & *Creditarius*.

¶ CREDENSA. Vide *Credentia* 6. lin. *Denique adeo, &c.*

¶ CREDENSERIUS, Vectigalium & tributorum exactor. Tabularium S. Victoris Massil. an. 1389, Armar. Forojul. num. 38. *Maria Regina Jerusalem & Siciliæ, &c. Officialibus regiis necnon Gabellotis, Arrendatoribus & Credenseriis regiæ gabellæ, &c.* Vide *Credenzerii* post *Credentia* 7.

¶ CREDENTERIUS, Eadem notione legitur in *Gabelloti* post *Gablum*.

1. CREDENTES, Fide digni, *Hommes de Creance*. Lex Longobard. lib. 2. tit. 52. §. 15. *Ut judex unusquisque faciat jurare ad Dei judicia per civitates homines Credentes, &c.* Infra: *Et si Credentes homines fuerint, in manu Comitis sui dextram dent.* Charta Ludovici II. Imp. pro Ecclesia Volaterrana: *De rebus seu familiis Episcopi ipsius, tanquam Dominicatis nostris, per idoneos & Credentes homines inquisitionem fieri jubemus.* Charta Udonis Episc. Tullensis ann. 1069. *Utrorumque decernant res sacramento* 7. *hominum bene Credentium. Tesmoins de credence*, Fide digni, in Stylo Normannico, qui simpliciter ac nude deponunt *se ita credere*.

2. CREDENTES, Qui hæreses sectantur, aut hæreticis opinionibus imbuti sunt. S. Aug. l. de Utilitate credendi cap. 1. discrimen statuit inter *Hæreticos*, & *Credentes*. *Hæreticos* enim esse ait, *qui alicujus temporalis commodi, & maxime gloriæ, principatusque gratia, falsas ac novas opiniones vel gignunt, vel sequuntur*: illos autem *qui hujusmodi hominibus credunt, homines esse imaginatione quadam veritatis & pietatis illusos*. In eamdem sententiam Salvianus libro quinto de Gubernatione Dei, de Hæreticis: *Veritas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honor Dei apud nos est, sed illi arbitrantur honorem divinitatis esse quod credunt... Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se Deum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei existimant charitatem. Qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicii puniendi sint, nullus potest scire, nisi judex.*

Quos porro *Credentes* appellarunt nostri, cum in hæreticos Albigenses gravius animadverterent, docet Concilium Narbonense an. 1295. can. 29. *Sane inter culpas ex quibus Credentes possunt judicari, ne ulterius dubites, has esse firmiter arbitramur, si reverentiam fecerunt hæreticis, ubi Credentes, orationes ipsorum implorantes, & Bonos homines profitentes, quasi adorant illos: si Consolationes eorum, ubi eum, quem consolantur, in hæreticum recipientes, per impositionem manuum se salvare proditionaliter mentiuntur: aut servitio eorumdem, ubi Majore ipsorum librum tenente apertum, per ipsum, quasi sub generali Confessione, remissionem intelligunt fieri peccatorum: aut Cœnæ Valdensi... nos causa prodendi vel reprehendendi eos, vel alia commendabili seu excusabili affuerunt: si eisdem Valdensibus peccata sua confessi sunt, &c.* Infra: *Quæ etsi quidam ex his similiter negent se illorum errores audivisse, vel auditis credidisse, à participatione tamen credendi eisdem erroribus, saltem implicite, immunes esse nonsinunt.* Jacobus I. Rex Aragon. in Constitut. Catalaniæ MSS. ann. 1233. *Statuimus ne aliquis Credens vel hæreticus puniatur, nisi per Episcopum loci, vel personam Ecclesiasticam, quæ habeat potestatem cognoscendi, sive Credens vel hæreticus habeatur.* Infra: *contra hæreticos & eorum Credentes... Eligantur qui hæreticos vel Credentes & receptores eorum in suis pa-*

rochiis perquirere teneantur. Gesta Innocentii III. PP. p. 135. 136. *Receptatores, fautores, defensores, & Credentes eorum* (Patarenorum.) Guillelm. de Podio-Laurentii in Prologo ad Chron. *Domos latissimas in quibus hæreses publice publicarent suis Credentibus, venditantes.* Adde Concilium Tolosanum an. 1229. cap. 17. Arelatense an. 1234. cap. 4. 21. & alia passim Concilia acta contra Albigenses.

¶ 1. CREDENTIA, Fides, opinio, hæresis, Gall. *Croyance.* Liber Sentent. Inquisit. Tholos. p. 10. *Interrogatus de Credentia hæreticorum, respondit quod non credidit eis.* Passim ibidem occurrit. Miracula S. Zitæ to. 3. April. p. 523. *Hæc ei fecerunt secundum suam veram Credentiam.* Concil. Tarraconense inter Hispan. tom. 3. pag. 499. *Dubitatio etiam oritur apud quosdam, utrum relapsi in Credentiam, & hæretici dogmatizantes, si postquam fuerint deprehensi, voluerint pœnitere, relinqui debeant judicio seculari.* Vide *Credentes* 2.

2. CREDENTIA, Abacus, Tabula seu mensa, in qua vasa ad convivia reponuntur, vel etiam mensula quæ vasa altaris continet: Italis *Credenza, Credentiaria*, [Gallis *Credence.*] Ceremoniale Romanum l. 1. sect. 3. *Credentiam appellant mensam supra quam vasa argentea, sive aurea ad convivium opportuna præparantur: & similiter in divinis, supra quam ad sacrificandum necessaria continentur. Dicitur & Credentia actus ipse pergustationis cibariorum, & aliarum rerum.* Describitur pluribus in Ceremoniali Episcopor. lib. 1. cap. 12. Credentia Ecclesiæ.

3. CREDENTIA, Locatio, conductio, *Bail.* Constitutiones Siculæ lib. 1. tit. 59. §. 1. *Sancimus, ut omnes Camerarii & Bajuli, priusquam in gabellam vel Credentiam bajulationes nostras administrandas susceperint,... corporalia subeant sacramenta, &c.* Tit. 61. *Locorum Bajuli... quamquam in Credentiam, vel in extalium bajulationem recipiuntur, &c.* Tit. 68. de iisdem Bajulis: *Sive in extalium, sive ad Credentiam collocentur.*

4. CREDENTIA, Fides data, interposita, *Creance* Gallis, *Credenza* Italis, quibus etiam *Far la Credenza*, est securitatis gratia cibos prægustare, ut observat Scipio Ammiratus in Stemmatibus Neapolitanis to. 1. pag. 53. Annales Francorum an. 785. *Petentibus illis ut Credentias haberent, quod inlæsi fuissent.* Charta divisionis Imperii Caroli M. cap. 8. *De obsidibus autem qui propter Credentias dati sunt, &c.* [Instrumentum an. 1394. apud Acherium Spicil. to. 6. p. 74. *Supponatur etiam Credendentia exposita mense Octobri per Nuntios apostolicos Domino Regi missa, & responsio tunc eis facta.* Litteræ Ducis Andriæ ad Massilienses ex Schedis D. *Le Fournier: Verba Credentiæ commisimus venerabili viro Abbati Johanni de Caramanno Abbati S. Martini ad Plebem... cui placeat, ut nobis, dare Credentiæ plenam fidem.* Vita B. Deicolæ, apud Eccardum in Probat. Originum Habsburgo-Austriacarum col. 167. *Si divinæ providentiæ placet, ut moveam de loco isto, & vestro cedam hortamento, talem facite Credentiam mihi in conspectu fratrum nostrorum ceterorumque fidelium, ut omnia divini officii ornamenta, quæ penes me habeo, salva atque intacta illuc deferatis.*]

LITTERÆ DE CREDENTIA, apud Matth. Paris an. 1252. *Litteræ Credentiæ & favoris*, apud eumdem ann. 1259. Litteræ scilicet, per quas quis petit, ut Legato aut Misso suo plene credatur, ac fides habeatur in iis negotiis pro quibus mittitur. *Credentiales literæ*, apud Ericum Upsaliensem lib. 2. Hist. Suecorum pag. 37. [Acherium Spicil. to. 7. p. 301. Murator. to. 12. col. 709. & Marten. Anecd. to. 1. col. 1665. & 1675.] Nostris, *Lettres de Creance.* [*Bulla Credentialis* in Epist. Petri de Luna. Concil. Hisp. to. 3. p. 635.]

CREDENTIAM TENERE, Italis *Tener Credenza*, Secretum servare. Charta an. 1179. *Item juraverunt quod Credentiam tenebunt Consulibus Papiæ, & illi qui regimen Papiæ habuerit.*

5. CREDENTIA. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi in Prologo: *Quædam* (instrumenta) *sunt in instruendo, ipsas* (aves rapaces) *exire de manu & ad manum redire, ut id quod Fileria, seu Credentia dicitur, loyrum cum carnibus & sine carnibus, & alia cum quibus revocantur ad homines.*

6. CREDENTIA, Creditum, Italis *Credenza*, Gallis *Credit*, & *Creance*, ut in Consuetudine Pictavensi art. 79. Matthæus Paris an. 1247. *Et cum sacros apices Papalis mandati eminus dejurantes præcipue de Credentia pecuniæ, nam... sex millia videlicet marcarum ex Episcopatu suo exigebant.*

Credentiam, vel *Creditionem* habere dicebantur domini, jure quodam peculiari, in rebus præsertim ad victum necessariis, quas emebant à subditis, quasve ab illis mutuo sumere iis fas erat, quæ *Creditio rationabilis* appellatur in Charta Communiæ Mellentensis, quod ea certis finibus coarctaretur, nec obvia ac indefinita esset. Quippe in tabulis, seu potius pactis initis inter dominos & subditos, plerumque definiebantur pecuniarum summæ, ad quas creditio ista extenderetur. Charta an. 1243. de Lege Landousiarum in Tabulario Foisniacensi: *Ditior nihil Credet communibus dominis, nisi panem, vinum aut carnes, & hæc usque ad 5. sol. mediocriter dives usque ad 3. sol. pauper usque ad 12. denarios. Du Pas* in Familiis Britann. pag. 398. & 500. *Guigueneus Archiepiscopus dedit Ruellano fratri suo... feuda 12. Militum, & masuras quas habet in burgo S. Mariæ, & Creditiones mille solidorum in Dolo.* [Charta Balduini Comitis Flandriæ pro Abbatia S. Amandi an. 1116. apud Miræum to. 2. pag. 1346. *Neque Creditionem ullam unde damnum aliquod homines Sancti sustineant, habeat, neque exactionem, quam vulgo Tolpri vocant.* Occurrit in altera Charta an. 1123. apud eumd. Miræum to. 1. p. 373. in alia an. 1158. ex Tabular. Majoris-monasterii, in Charta Philippi Franc. Regis an. 1187. de Consuetudinibus Lorriaci ex Archivis Archiepiscopi Senon. in Charta Comitis Mellenti to. 4. Hist. Harcur. p. 2173. &c.]

Interdum etiam res ipsæ designabantur, quas dominis mutuo sumere jus erat, quæ fere semper eæ fuere quæ ad victum sunt necessariæ, ut panis, vinum, & carnes. Nam mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero & mensura consistunt, ut est in l. 2. D. de Rebus creditis. Tabularium S. Dionysii de Capella, Charta 17. & 23. *Habebit quoque Creditionem in villa in pane & in carnibus, & in omnibus aliis rebus venalibus usque ad 14. dies. In vino autem quod venditum fuerit, habebit Creditionem post 14. dies venditionis vini.* Lex Vervini an. 1233. art. 26. *Ditior nihil Credet domino nisi aut panem, aut vinum, aut carnes, & hæc usque ad 5. solidos: mediocris dives usque ad 3. solidos, pauper usque ad 12. den. nec plura, donec dominus ea solverit.* [Bulla Innocentii Papæ ann. 1249. in Archivo Castri Nannet. *Multa etiam idem Comes sub Credentia recepit ad hominibus Ecclesiæ Nannetensis, videlicet in pane, vino, carnibus, & aliis comestibilibus & pannis.*] Vide Thomasserium pag. 239.

Rerum creditarum pretii exsolvendi tempus ipsis interdum tabulis præfinitum erat. Charta anni 1145. in Tabul. Episcop. Autissiod. *Credentiam habet Episcopus in omnibus victualibus 40. diebus, & inde donec reddiderit, ab eis quibus debetur, nihil ei Credetur.* Consuetudo Lorriaci an. 1187. *Lorriaci autem habebimus Creditionem in cibis ad nostrum & Reginæ opus ad dies 15. completos persolvendam.* Charta Libertatum Bellevillæ an. 1233. *Bellijocensis Dominus debet habere Credentiam in villa Bellevillæ per 14. dies.* Charta Libertatum villæ S. Laurentii super Barenjonem an. 1234. art. 11. *In villa autem sancti Laurentii habebimus Creditionem in cibis ad nostrum & uxoris nostræ opus ad dies 25. completos persolvendum.* Alia Ludovici Comitis Blesensis & Clarimontis pro villa Creduliensi ann. 1197. *Creditionem in cibis meis & Comitissæ Credulii emendis ad tres menses habeo persolvendum.* Ita etiam in Charta Communiæ Suessionensis, [in Compendiensi,] & in alia an. 1310. apud Duchesnium in Hist. Monmorenc. pag. 339. [in Charta Guidonis Comitis Nivern. an. 1231. apud D. *Secousse* to. 3. Ordinat. Reg. pag. 116.] Adde Perardum in Burgundicis pag. 274. 333. 529. Thomasserium in Consuetud. Bituric. lib. 1. cap. 58. 61. 65. 66. lib. 3. cap. 6. [Historiam Dalphin. to. 1. pag. 123. col. 2. & pag. 126. col. 1. & Hist. Ecclesiæ Meld. to. 2. pag. 657.] &c.

Interdum præterea dominis res ad victum necessarias mutuo à subditis sumere licuit, sed dato pignore, vel vadimonio præstito. Charta Joannis II. Comitis Pontivi an. 1184. pro Communia Abbatisvillæ cap. 16. *Nec Credent mihi, neque alicui dominorum, sine vadimonio, nisi ex propria voluntate, nisi tale fuerit tenementum, cujus possessor certam summam domino suo ex debito Credere teneatur.* Charta Libertatum urbis Aussonæ an. 1229. apud Claudium *Jurain* in Histor. urbis istius, & Chiffletium in Beatrice Cabilon. *Li Courtilaige de la ville seront sehur en telle maniere que l'on n'y peut riens prendre de par vous, si par achat non, iceux deulx choses de foin & de courtilaige sont sans Creance, mais que par le gaige rendant, tant que cils qui le vent, en ait son grantey, & qui se brisera, il lui coustera 60. sols. A ceux qui vendent à derraul, comme cil qui achetent pour revendre, avons nous 40. jours de Creance, en tel maniere que ce qui vendront les danrées, doivent avoir bon gaige en bonne seurreté: & aprés les 40. jours cil qui auront les gaiges, les pourront vendre sans toutes accusons, se il ne sont payé.*

Rei creditæ & mutuo datæ pretium imponebant, ex condicto, viri selecti. Libertates MSS. villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. *In eadem villa habebit dominus appretiationes escarum suarum, sive eodem modo quo Comes Flandrensis habet in villa Ypræ, & expectabitur de debito, sicut expectatur dictus Comes in dicta villa.* Charta Henrici D. Solliaci ann. 1301. pro Libertatibus oppidi *des Ais* in Biturigibus: *Credentiam meam habebo, & cibos meos & uxoris meæ, ita quod tenebor pagare de tribus mensibus in tribus mensibus, & duos legitimos homines, sicut credam, in dicta villa bona fide eligam, qui per sacramentum suum cibos meos appreciabunt.*

☞ Seligebantur etiam aliquando viri, qui nomine Dominorum peterent Credentiam, sacramento prius præstito sese in illa postulatione bona fide acturos esse. Ordinatio Gregorii X. Papæ ann. 1274. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 126. col. 1. *Archiepiscopus* (Viennensis) *amodo certos deputet ad petendam dictam Credentiam, qui ad sancta Dei Evangelia jurent, quod bona fide, sine dolo & exactione aliqua, juxta facultates hominum, petent Credentiam fieri de iis quæ exponuntur venalia, quæ necessaria fuerint ad usum dicti Dom. Archiepiscopi & suorum, & quod elapso statuto tempore ad solvendum, si non solverit dictus Dom. Archiep. non petent ab illis, quibus persolutum non fuerit, Credentiam, nec illi tenebuntur Credere; si vero certo statuto tempore non solverint eisdem, non petent etiam ab aliis ejusdem negotiationis, seu qui vendunt merces consimiles, Credentiam;* (id quoque notandum) *neque ipsi tenebuntur facere, donec dicto Creditori fuerit satisfactum. Ordinantes & præcipientes, quod occasione seu timore hujus Credentiæ dicto Dom. Archiepiscopo faciendæ, dicti homines, nec aliquis eorum exposita venalia, vel quæ alias essent venditùri non occultent, nec ob hoc vendere seu exponere ad vendendum prætermittant; & hoc volumus & præcipimus, quod jurent etiam, cum super iis fuerint requisiti à petentibus Credentiam juratis.*

Quod si dominus jure credentiæ abuteretur, nec pretium rerum creditarum exsolveret, eo excidebat, donec satisfecisset. Tabularium Monasterii S. Sergii Andegav. fol. 143. *Tali convenientia, ut Credentiam habeat in burgo, sicut prius habuerat cum omnibus hominibus illius burgi, usquequo injuriam illis faciat: & si injuriam illis fecerit, perdat Credentiam, donec reddat; & postquam reddiderit, suam habeat sicuti prius Credentiam.* Pactum inter Clericos Ecclesiæ Lugdunensis & Guigonem Comitem Forensem an. 1167. *Archiepiscopus & Comes communiter habent per totam civitatem, excepto claustro, Credentiam in cibo & potu tantum, eo excepto quod ab extraneis vendendi causa defertur, ita tamen ut quater in anno Credentias persolvant. Si vero persolvere noluerint, Credentiam amittant, quousque solverint.* Charta Communiæ Meldensis an. 1170. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 290. *Homines mihi de pane & vino & carnibus, & aliis victualibus die quo Meldis venero, & in crastino, si tamen ibi fuero, Creditionem facient: & si infra 15. dies Credita non reddidero, nihil amplius mihi Credent, quousque iis debita persolvantur.* Charta Petri filii Regis Ludovici VI. an. 1170. pro Montargiaco: *Homines de Monteargo domino suo de rebus suis pro victu Creditionem per unum mensem facient. Et si Præpositus Montisargi debitum domini non persolverit, dominus facta conquestione à Creditoribus illud infra mensem alium persolvi faciet.*

Denique adeo invaluerat jus istud Creditionis, ut pro ordinario & ab omnibus recepto haberetur: ita ut cum domini subditis suis immunitates ab consuetis oneribus impertiebant, fere semper *Creditionis* immunitatem adjungerent. Charta Radulfi de Balgenciaco in Tabulario Vindocinensi fol. 193. *Et in dicto burgo, vel in omnibus rebus ad jus Monachorum pertinentibus ipse per vim nihil faciet, nec quenquam suorum facere jubebit, aut consentiet, sed à nullo burgensium Creditionem quæret, aut mutuum & hospitalitatem in domibus eorum, vel suorum, vel extraneorum.* Charta Libertatum Villæfrancæ apud Gallandum: *Non hospitabitur ibi Archembaldus, nec habebit ibi Credenzam,* [seu *Credensam*, ut legit Thomasserius in Consuetudinibus Bituric. pag. 227.] Charta Communiæ Meduntensis in Regesto Rerum Normannicarum signato P. ex Camera Computor. Paris. *Ut qui in eadem permanebunt Communitate, ab omni talliata, injusta captione, Creditione, & universa rationabili exactione sint liberi & immunes.* Vide Miræum in Diplomat. Belgic. lib. 2. cap. 44. & Thomasserium

in Consuetudinib. localib. Bituricensib. cap. 29. [Historiam Dalphin. to. 2. p. 593. initio.]

¶ Creditensia, Eadem notione. Tabularium Morigniacense: *Creditensiam facere non cogantur.*

7. CREDENTIA, dictus in Italia publicus civium conventus de rebus publicis deliberandi causa coactus. Quippe cum in civitatibus Consules essent qui curam Reipublicæ gererent, litesque ac controversias civium dirimerent, siquando res majoris momenti agenda incumberet, ex singulis artificum corporibus seligebantur, qui consiliis istis publicis interessent, suasque in iis sententias rogati expromerent, quos inde *Credentiarios* appellabant, quod in *Secretorum* Reipublicæ partem adhiberentur, cum eorum fidei prudentiæque publica negotia à contribulibus *crederentur.* Atque inde Sigonius lib. 7. de Regno Italiæ an. 995. *Credentiæ nomine* appellatos dixit reliquos cives, *qui artes opificiave tractabant.* Charta Friderici I. Imp. an. 1185. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 1031. 1032. *Idem etiam sacramentum faciemus præstare Regem Henricum filium nostrum in anima sua, & parabola sua faciendum, ad terminum quem Consules Mediolani cum consilio Credentiæ nobis dixerint.* Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 5. *Quo sic peracto, prædicti Laudenses à Curia discedentes, Laudamque redeuntes, ac convocato Consulum consilio aliorumque Sapientum de Laude, qui Credentiam Consulum pararent omnia quæ ad Regem fecerint, per ordinem eis patefecerunt.* Infra: *Omnes Consules aliosque de Laude Sapientes qui de Credentia fuerant, ad se insimul venire præcepit.* Eadem Hist. pag. 109. *Qui cum venissent Laudam, & totam insimul Laudensium Credentiam habuissent, &c.* [Jacobus Auria lib. 10. Annal. Genuens. an. 1282. *Creatum fuit de novo quoddam Consilium in Janua de hominibus* XV. *quod Credentia vocabatur . . . Ordinatum fuit etiam per Sapientes Credentiæ, quod &c.* Idem ann. 1290. *Ipso etiam anno & mense fuit Januæ Consilium celebratum . . . in quo ordinata est Credentia de novo, in qua homines* XIV. *tantum erant, quibus circa prædicta data est in omnibus potestas plenaria: quæ Credentia statim armare fecit . . . unum galeonum. Sapientes à Credentia eligebantur*, in Regiminibus Paduæ ad an. 1293. *Concilium Credentiæ populi*, in Chronico Parmensi ad an. 1292. Florentiæ octoginta erant Credentiæ Senatores, qui duodecim viris urbem administrantibus consilium conferebant. Vide Jacob. Wilhel. *Imhoff.* in Genealogiis viginti illustrium in Italia familiarum,] & Felicem Osium in Notis ad Historiam Laudens. Otton. Morenæ.

Credentiarii, Italis, *Credenzeri*: de quibus supra. Regestum Privilegiorum civitatis Vercellarum an. 1358. *Convocato & congregato generali consilio Credentiæ communis Vercellarum, . . . ad quam Credentiam interfuerunt centum Credentiarii & ultra in dicto consilio.* Alia Charta: *Prædicti omnes Credentiarii seu Consiliarii.*

Credendarii, in Concilio Ravennensi an. 1311. can. 26. *Consiliarios vero, Credendarios & Præsidentes ipsi civitati, &c.*

Credenzerii, in Charta Joannæ Reginæ Siciliæ an. 1378. apud Ughellum to. 9. p. 211. 213.

¶ Credentierii, in Chronico Cremonensi apud Murator. to. 7. col. 644.

¶ CREDENTIARIUS, *Prægustator*, qui Principis cibos prægustat, apud Goclenium in Lexico Philosoph. Vide *Credentia* 4.

¶ CREDERE, sine præsenti pecunia vendere, Gal. *Vendre à credit.* Charta Wilboldi Abb. de Translatione villæ Longiæ ann. 1138. to. 2. Ampliss. Collect. Marten. col. 108. *Qui vero carnes aut panem seu cervisiam vendent, Credent nobis* XII. *denarios, & venditor vini* V. *sol. ultra quos nobis Credere ex justitia non habebunt.* Vide *Credentia* 6.

¶ CREDIBILES Viri, Viri probi & fide digni. Chartularium Monasterii Aquicinctensis fol. 38. *Coram duobus Scabinis, si in villa præsto sunt, sin autem coram duobus Credibilibus viris.* Vide *Credentes* 1.

¶ CREDICIO, ut *Creditio* superius in *Credentia* 6. Legitur in Charta Communiæ Divion. MS. & ap. Perardum in Burgundicis: *Credicio de pane & vino & aliis victualibus, &c.*

CREDITANTIA. Vide *Credentia* 6.

CREDITARIUS, Fidus, Joanni de Janua, *Consiliarius, vel Camerarius, cui secreta committuntur.* Fredegarius Scholasticus in Historia Francorum epitomata cap. 11. *Misit puerum Creditarium sibi cum media parte aurei, &c.* Fortunatus Pictavensis in Vita S. Radegundis cap. 8. *Curam domus committens Creditariis, &c.* Vita Ludovici Pii ann. 814. *Per universas regni sui partes fideles ac Creditarios à latere suo misit.* Vide Baronium an. 259. num. 25. πιστικοὺς vocant Græci. Acta SS. Sadothi Episcopi & socior. 20. Febr. Ἄρχοντες καὶ πιστικοὶ: ubi de vocis notione nescio an recte conjicit vir doctissimus.

Creditaria, in Glossis Isidori, & apud Joann. de Janua, *Cameraria.* [Sed apud S. Bernardum in Charta mox laudanda *Creditaria* idem est quod *Creditio* seu jus *Creditionis*, de quo fusius in *Credentia* 6. *Creditariam habet Episcopus in omnibus victualibus quadraginta diebus; donec reddiderit, ab iis quibus debetur, nihil ei credetur.*]

Creditarius, Alia, ut videtur, notione. Charta S. Bernardi Abbatis Clarevallensis ann. 1145. in Tabulario Ecclesiæ Autissiodor. *De illis qui pisces vendunt, Comes habebit quatuor Creditarios, in quibus Episcopus nihil accipiet.* Ubi *creditarii* sunt, aut viri fidi & amici, aut piscarii propolæ, qui Comiti soli, non vero Episcopo pisces sub crediti fide dare tenebantur.

¶ CREDITIO. Vide *Credentia* 6.

¶ CREDITIVUS, Qui credit. Epistola an. 1401. inter Anecdota Martenii to. 1. col. 1675. *Cui in dicendis supplicamus fidem dignetur adhibere Creditivam.* Sic etiam alibi, pro quo legitur in Epistola seq. *Quatenus in referendis hac vice parte nostra fidem Credulam velitis adhibere.*

¶ CREDITOR, Curator, Cui creditur res aliqua administranda. Vita S. Germerii to. 3. Maii. pag. 592. *Ex quibus unum Sanctus à sacris fontibus assumpsit, alium suæ rei Creditorem præfecit.* Notum est Creditorem Jurisconsultis eum esse qui dat mutuo, Gall. *Creancier*: quo sensu pluries occurrit supra in *Credentia* 6.

¶ CREDITURUS, pro *Credendus.* Concil. Pampilonense ann. 1023. *Concedo illa dominatui S. Salvatoris posthac Creditura pertinere.*

CREDITUS, Idem qui *Creditarius*, Fidus, cui creditur, & fides adhibetur: Gallis: *Accredité.* Gloss. Græc. Lat. πίστεως ἄξιος, *credibilis, fidelis.* Gregorius Turon. l. 7. c. 40. *Statimque misit Rex viros qui hæc deferre deberent, cum uno puero, quem valde Creditum Mummolus habens, hæc ei commendaverat.* Lib. 9. c. 10. *Transmitte Abbates, & Creditos tuos, ut hæc quæ loquor, exponant.* Vita S. Eligii lib. 2. c. 74. *Multos ex publica moneta misit solidos per Creditam personam.* Occurrit ibi supra semel. Capitulare de Villis c. 5. *Missum bonum de familia nostra, aut alium*

alium hominem bene Creditum . . . dirigat. [Acta SS. Junii to. 1. p. 771. de B. Gerardo : *Quædam honestæ vitæ, Credita & nobilis matrona.*]

CREDRA. Fragmentum Petronii : *Lana, Credræ, piper, lac gallinaceum, si quæsieris, invenies.*

CREDULITAS, Professio fidei Christianæ, vel potius fides ipsa : Gall. *Croyance.* S. Cyprianus Epist. 78. *Dum non desinis tractatibus tuis sacramenta occulta nudare, sic nos in fide facis crescere, & de sæculo homines ad Credulitatem accedere.* Sedulius lib. 1. Paschalis operis cap. 22. *Hæc est vera fides & firma Credulitas.* Ratherius Veron. in Synodica ad Presbyteros : *Fides autem, id est, Credulitas Dei, &c.* Adde eumdem in Itinerario p. 271. Anastasius in S. Urbano PP. *Hic sua traditione multos convertit ad baptismum & Credulitatem.* Idem in sancto Victore: *Christiana confessione Credulitatis clarificata.* Vita MS. S. Arnulphi Archiep. Turon. *Discedens enim confundebatur iniquitas, & gaudens augebatur in Christo Credulitas.* Occurrit in Concilio Eliberitano can. 42. 44. apud Salvianum lib. 3. de Gubern. Dei. Nicolaum I. PP. in Resp. ad Bulgaros c. 1. Gennadium de Script. Eccl. in Pastore Episcopo, Petrum Chrysologum serm. 159. Valerianum Cemelienfem Epist. ad Monachos, Gregor. Turon. lib. 5. Hist. c. 45. lib. 9. c. 15. Theodulfum de Ordine Baptismi cap. 7. & 8. Odon. Cluniac. in Credulitate, Othlonum lib. 2. Vitæ S. Bonifacii Mog. cap. 10. in Capitulari Gregorii Magni PP. apud Canisium to. 1. Antiq. lect. in Constit. Sicul. l. 1. tit. 1. apud Aimoinum lib. 1. Hist. Fr. c. 16. lib. 3. cap. 41. Saxonem Grammat. lib. 14. Alanum lib. 6. Anticlaud. c. 1. Stephanum Eddium in S. Wilfrido c. 17. &c.

Credulitas. Apud Leidradum Episcop. Lugd. lib. de Baptismo, cap. 5. inscribitur *de Credulitate* ; [& in veteri Expositione Officiorum divinorum, ad calcem libri Joan. Abrincensis de Offic. Eccl. pag. 397. idem est quod Symbolum Apostolorum : *Oratio Dominica & Credulitas & preces quæ sequuntur pro minimis dicuntur peccatis.*]

¶ CREENTATA Palea. Janssonius in Auctario Glossarum Isid. *Quisquiliæ, Frumentorum purgamenta, vel palea Creentata.*

¶ Creentum, Eadem, opinor, notione. Charta Guillelmi de Jociaco Episc. Autissiod. & Arraudi Abb. Floriac. de Concordia quam statuerunt inter Ecclesias S Laurentii de Abbatia in Diœcesi Autiss. & S. Hilarii Pictav. an. 1178. *Controversia erat super quibusdam consuetudinibus, quas Terricus serviens S. Hilarii dicebat se habere debere in quibusdam villis prædictæ Ecclesiæ S. Laurentii... asserens, quod homines prædictarum villarum non habebant in nemore mortuo de Lonna usuarium, nisi messionem annuatim ei darent, & Creentum suum facerent,* id est fortassis, Frumentum dettererent & purgarent, *Creentum* à frumento separando, vel forte darent ei *Creenta* seu frumentorum purgamenta. Nota est hæc præstationis species. V. *Crapinum* & *Crienta.*

CREISAMENTUM, Creisendarius. Vide *Cressementum.*

¶ CRELHAT. Necrologium Parthenonis S. Petri de Casis. iv. *Augusti ob. D. Petrus Estelatz, qui dedit. Conventui unum librum mixtum & unam Crelhat aprés lo mas pro pitancia.*

CRELIACA. Hist. Trevirensis tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 245. *Ventris fluxu, quod Creliacam nuncupant, vexabatur.* Sed legendum *Cœliacam*, κοιλιακὴν, nemo non videt.

CREMA. Papias : *Opium, Crema vitium appellatur, quoniam apud venas nascitur : est autem succus lasser; herbæ.*

¶ Crema Lactis, Cremor, Gall. *Creme.* Vita B. Lidwinæ to. 2. April. p. 275. *Miscebatur quoque supradictis in emplastri confectione Crema lactis, vel arvina de albis anguillis.* Vide *Cremum.*

¶ CREMALLERIA, Catena uncinata vel lamina denticulata suspendendis in foco lebetibus : Gall. *Cremailliere* vel *Cremillere.* Recensio munitionum castri Sommeriæ an. 1260. *Item 50. forcipes, item quoddam englumen, item 1. Cremalleriam.*

¶ CREMATESCENTES, *Diffinientes.* Papias MS. Forsitan est à Græco χρηματίζειν, Rebus explicandis constituendisque vacare.

¶ CREMATIOSUS, *Pecuniosus.* Glossar. Sangerman. MS. num. 501. à Græco χρήματα, Pecuniæ, facultates.

CREMATIUM, pro *Cermatium*, ex Gr. Κερμάτιον: Excerpta Pithœana, *Cremantium, colibum,* κερμάτιον. Perperam apud Isidorum, *Crematum, collybum.*

¶ CREMENSINUS. Vide *Carmesinus.*

¶ CREMENTUM, Incrementum. Gloss. veteres : *Crementa*, αὐξήσεις. Supplem. Antiquarii : *Crementum*, προσθήκη, *Auctus.* Occurrit in Actis SS. Jan. to. 1. p. 111. Martii to. 3. p. 564. in Computo an. 1261. apud D. *Brussel*, de Usu feudorum to. 1. pag. 475. sed & apud Varronem referente Nonio 2. 767. Tertullianum de Resurr. carnis cap. 58. &c. Verum alia notione sumitur, pro Fundo in Berntemi Chronico Marienrod. apud Leibnitium Scriptor. Brunswic. to. 2. p. 451. *Ministrabant de diversis ferculis, cerevisiis & de vino nostri Crementi*, Gallice *du vin de notre Cru.* Chartularium S. Vandreg. to. 1. p. 214. *In quodam Cremento terræ sito in parrochia de Betteville... Actum an. D.* MCCLXVI. Isidoro lib. 9. Orig. cap. 5. *Crementum est Semen masculi, unde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc Creatores parentes dicuntur.*

¶ Crementum, Secundarium vectigal, Gall. *Surcens.* Locus exstat in *Cornerium.* Vide *Census crescens.*

¶ CREMESINUS. Vide *Carmesinus.*

¶ CREMIA. Ogerii Panis Annal. Genuenses lib. 4. ad annum 1211. *Et ut strata securior iret, fecit fieri Potestas viam levatam à Gavi usque Cremiam Montiscucelli.* An locus pendens seu præruptus à Græco Κρημνὸς? Sed legendum esset *Cremna*, non *Cremia.*

¶ CREMISTA, f. Possessio, à Græco χρήματα, Bona, facultates. Litteræ Præpositi de Caldenborn pro Ecclesia Novioperis an. 1251. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. p. 71. *Noverint universi, quod cum Ecclesia nostra debitis augeretur, quandam casam inter antiquas Cremistas Hallis sitam... pro quatuor marcis & dimidia vendidimus & contulimus Ecclesiæ Novioperis.*

CREMIUM, *à Cremare : siccamentum lignorum vel frixorum in patella : & etiam quod remanet in patella aridum de carnibus post pinguedinem liquefactam, dicitur Cremium, unde Propheta, Ossa mea sicut Cremium aruerunt.* Joan. de Janua. Passio Sanctarum Hilariæ, Dignæ, &c. apud Velserum in Augusta Vindelicorum : *Implete memoriam Cremiis, & siccis spinis, & claudite super eas ipsam memoriam, & ita demum ignem supponite: ut nulla ex eis evadat.* [Odo de varia fortuna Ernesti Ducis Bavariæ inter Anecdot. Marten. to. 3. col. 356.

Dux protinus ignem
Excutit scilice ex dura, quem vivere sicco
Efficiunt Cremio.

Sed & ipse Columella 12. 19. *Levi primum igne, & tenuibus admodum lignis, quæ Cremia rustici appellant, fornacem incendemus.* Gloss. Græc. Lat. φρύγανον, *Cremium.* Papias MS. *Cremium, Frixorium.*]

¶ CREMNARII. Vide *Crenkinarii.*

CREMUM, Cremor, nostris, *Creme.* Fortunatus lib. 11. Poëm. 13.

Aspexi digitos per lactea munera pressos,
Et stat picta manus heic ubi Crema rapis.

CREMUTIUM, *Holocaustum*, in Gloss. Isid. Joannes de Janua *Cremium* habet. [Martinius vult legi, *Crematium*, *Hypocaustum.*]

¶ CRENELLUS, Pinna, Gall. *Creneau.* Locum vide in *Ballium.*

CRENKINARII, ut scribit Chapeavillus in Ernesto Episcopo Leodiensi cap. 14. dicuntur *Justitiæ ministri*, apud Leodienses: *Crenqueniers*, in Stylo Leodiensi cap. 12. art. 5. sic nuncupati ab arcubalista quam deferebant, quæ *Kraëncke* Kiliano dicitur. Apud Froissartem 4. vol. c. 77. Monstreletum 3. vol. pag. 44. 59. & Comineum in Ludovico XI. c. 11. *Crannequiniers* sunt milites arcubalista instructi, ut plurimum equites. De vocis origine egit Fauchetus lib. de Militia Francica, [& Menagius in Etymol. Gall.]

¶ CREMNARII, Iidem. Charta Hugonis Ducis Burgundiæ ann. 1104. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 236. *Præcepit etiam & interdixit, ne quis venatorum suorum, vel Cremnarii sui, nec aliquis serviens ejus in Floriaco quæstum, nec violentiam faceret.*

¶ CRENTER vel CRENDER, Armorice Rotunditas seu Res corrotundata. Necrologium Abbatiæ de Daoulas Diœcesis Kemperleg. *Dedit nobis Claustralibus cyphum argenteum ponderis unius marchæ, vel Crenter, quod nullo modo potest alienari.* Germanis *Creuker* est libella argenti: quod melius huic loco convenit, quam notio Armoricana. *Marcha* seu bes est selibra Francica.

¶ CREOPENSORIUM, vox ibrida à Græco Κρέας, Caro, & Latino *Pensorium* à Pendere effictο, Uncus ad suspendendum aptus. Buschius de Reformat. Monast. lib. 3. cap. 22. *Ubi omnes illi Fratres inobedientes, funibus per colla eorum constrictis, in Creopensorio ad trabem pendebant, quidam mortui, alii extremum spiritum jam trahentes.*

CREPA, [pro *Crypta*, ut videtur, Fornix, Gall. *Voute* vel *Caveau.* Chronicon Erfordiense inter Vindemias Litter. Freder. *Schannat* pag. 92. *Hoc etiam anno (1226.) Norimberc in nuptiis Heinrici Regis rupta Crepa* xxx. *milites &* xx. *servi cadentes interierunt.*] Vide *Repa.*

CREPARE OCULUM, Phrasis Gallica, *Crever l'œil.* Oculum ita à capite avellere, ut exeundo crepet. *Excutere oculos* dixit Plautus, & Suetonius in Julio: *Oculos exculpere*, Terentius; *eruere.* Valerius Max. l. 3. c. 2. *Effundere*, Ulpianus. Leges Henrici I. cap. 93. *Si quis alii Crepet oculum, solvat ei* 60. *sol.* Vide *Abacinare.* Italis *Crepare, rompersi, fendersi.* Virgil. lib. 5. Æneid.

.... *Et acuto murice remi.*
Obnixi Crepuere.

[Papiæ ad vocem *Decrepitus*, *Crepare loqui* est.]

CREPATIÆ, Morbus equinus, *inter juncturam cruris & ungulam, ubi corium rumpitur & caro adsimilitudinem scabiei, &c.* apud Petrum de Crescentiis l. 9. de Agricult. cap. 45. ubi vetus ejus Gallicus Interpres vertit *Crevace.*

CREPATURA, Italis *Crepatura*, Fissura, rima. *Crepatura apostematis*, apud Constantinum Afric. lib. 5. de Morborum curat. cap. 4. *Creveure d'aposteme.* Magister Ægidius de Urinis:

Minctio fit pura venæ chilis ex Crepatura.

Charta an. 1320. apud Julianum Saracenum in Histor. Anconit. pag. 162. *Visa etiam Crepatura, sive scissura aliorum murorum, &c.* Hinc forte emendandus Michaël Schotus lib. de Physionomia cap. 20. *Animalium quædam habent dentes in ore, ut homo, canis, &c. quædam Scripaturam, & non dentes, ut anser.* Legendum enim *Crepaturam*, id est, fissuram. [Miracula B. Gerlandi, tom. 3. Junii pag. 660. *Passus est in genitalibus Crepaturam*; hoc est, Herniam. Legitur iterum hoc sensu to. 3. April. pag. 987.] Vide *Cripatura* [& *Crepido.*]

¶ CREPATUS, Ruptus hernia. Miracula B. Simonis Erem. August. April. to. 2. p. 819. *Franciscus erat Crepatus, & virtute B. Simonis & meritis ejus liberatus est.* Legitur iterum p. 820. & 822.

CREPECTATOR. Vitalis Episcopus Oscensis, apud Hieron. Blancam in Comment. Rerum Aragon. *Crepectatorum officium, quod Cambium appellatur.*

¶ CREPEDA, f. Crepida, Genus calceamenti. Chartularium S. Vigoris de Cerasio: *Remittimus unam minam de brasio & Crepedas quas antecessores mei habere consueverant.*

CREPEDO, Rima. Kecellus in Miracul. S. Joan. Beverlac. num. 8. *Unde penitus defectis humoribus rimarum Crepedine circumquaque dehiscens, &c.* [Vide *Crepatura & Crepido.*]

¶ CREPERE. Vide *Creperus.*

CREPEREGICUS. Fortunatus l. 3. Poëm. in Ep. ad Felicem. Episcop. *Et si res exigeret, plausum Creperegico Oëtan Thirynthiam, cum Pindaro spirante, pulsassem.*

CREPERUS, vox antiqua, pro *dubius.* Papias: *Creperum, asperum, dubium, incertum, inde & crepusculum. Crepere, spissare, dubitare.* Utuntur Ausonius, Martianus Capella lib. 1. Symmachus Epist. 1. Ennodius lib. 2. Epist. 20. Hepidannus lib. 1. de Vita S. Wiboradæ cap. 33. Gerardus in Vita S. Adelardi cap. 9. Ratherius Veron in Vita S. Urmari cap. 1. Conradus de Fabaria de Casibus sancti Galli capite 19. &c.

¶ CREPIDES, Papiæ, *Pavimenta, vel ut quidam dicunt Calciamenta... Est autem nominativus singularis Crepis*; à Græco videlicet κρηπὶς, pro quo Latini dixere Crepida. Idem Papias in MS. Bituricensi: *Coturni, Tragica calciamenta, quibus calciabantur dicturi in theatro alta voce, similes Crepidibus. Hii Calones dicuntur.* Vide Isid. l. 19. Orig. c. 34.

¶ CREPIDO, Fissura. Vita S. Alferii tom. 2. SS. April. p. 101. *Cutis gingivæ dolentis crepuit, atque per illius vulnus Crepidinis emissa putredine, & faciei tumorem perdidit & dentium dolorem.* Vide *Crepedo.*

CREPITUDO, [Eadem notione. Vita S. Drogonis to. 2. April. pag. 444. *Sepulcrum viri Dei adeo est elevatum, quod fontium fundamenta corruerunt, & per quasdam Crepitudines interiora sepulcri patuerunt.*] Gariopontus lib. 3. Passionarii cap. 34. *Emanatio sanguinis, & venarum, & renum Crepitudo & loco dolenti deducitur.* Cum crepant.

¶ CREPIUS, pro *Crebrius*, in Testamento anni circiter 690. apud Felibianum pag. xi. Probat. Historiæ San-Dionysianæ.

CREPOLUS, *Madidus*, Papiæ.

¶ CREPOR, à *Crepo.* Gloss. Isid. *Creporem ferri, sonum catenæ.*

¶ CREPULUM, *Imler cum sono gravi ruens.* Papias MS

¶ CREPUNDIA, *Monimenta*, Γνωρίσματα τὰ ἐπίδα-

φων. Gloss. Lat. Græc. Proprie Crepundia dicuntur Delectamenta puerorum & etiam signa, quæ cum infantibus olim exponi solebant, unde possent agnosci, ut erant litteræ, annuli, &c. unde Plautus Rud. 4. 4. 125. *Sunt Crepundia, ensiculus aureolus, securicula aurea, sicula argenteola, & duæ connexæ maniculæ, & sucula, & porculi, & bulla aurea.* Arnulphus Sagiens. Archidiac. contra Girardum Engolism. Episc. apud Acherium Spicil. to. 2. pag. 341. *Quod dum pater insolentiam criminis divinitatisque contemptum civibus incredibile videtur, parturientis Abbatissæ gemitus, & novi partus Crepundia fidem fecerunt.*

¶ CREPUSCULASCERE, Illucescere. Sidon. lib. 8. Epist. 3. *Cum me defatigatum ab excubiis ad diversorium Crepusculascens hora revocavit.*

¶ CREPUSUM, ὄμφαξ. Gloss. Lat. Gr. Uva acerba.

CRESAMENTUM, Augmentum: Gallis, *Accroissement*. Placitum Childeberti III. Reg. Fr. apud Mabillonium de Re diplomat. pag. 477. *Interrogatum fuit ei, se ipsi genitur suos Ibbo quondam ipsa portione sua in supra scripto loco ordinio ipsius Hainoni Abbati per suo Cresamentum delegasset vel firmasset.* Supra: *Quicquid ibidem sua fuit possessio pro suo Cresamentum delegasse vel firmasse.*

¶ CRESCENTIA, Fructus in aliquo fundo crescentes, necnon etiam locus ubi crescunt, & unde advehuntur; quem locum Galli dicimus, *Cru*. Sigillum Ludovici VI. Regis Franc. an. 1124. to. 1. Collect. Ampliss. col. 684. Dono *similiter & decimam annonæ meæ, & avenæ, & leguminum de Aquilina, & omnium Crescentiarum mearum, si quæ in ea fuerint factæ.* Pluries occurrit apud Rymer. ut to. 12. p. 7. col. 2. *Mercandisas quascumque, de quacumque Crescentia, tam de bonis suis propriis, quam alterius cujuscumque.* Pag. 81. col. 2. *Pro aliis novis ejusdem Crescentiæ & patriæ cujus sunt veteres* (lanæ.) Et pag. 166. col. 1. *De triginta & tribus doliis vini annuatim de Crescentiis partium Franciæ, Gasconiæ & Burdegaliæ in regnum Angliæ adducendis.*

CRESCERE. Prima Curia Generalis Catalaniæ sub Jacobo Rege Arag. an. 1291. MS. *Quod si aliquis fuerit reptatus de baudia, quod ille qui reptabit, non possit Crescere de divitiis parem, quem sibi voluerit dare: quod si ipsi fecerint, quod divitiæ sint sui & suorum in perpetuum, sic quod non possint renunciare ipse ante dominationem, vel postea.* Capitis lemma sic concipitur: *qualiter ille qui reptat, potest Crescere parem, quem voluerit dare batayam.*

¶ Crescere se super Aliquem, apud Lobinellum in Historia Britan. tom. 2. pag. 324. est Invadere res alienas, Gall. *Empieter sur quelqu'un*: *Alter eorum super alterum se Crescere non poterit.*

¶ CRESCITIVUS, *Celeriter crescens*. Onomasticon ad calcem tomi 1. SS. Junii.

¶ CRESERE. Vide *Croisare*.

¶ CRESPELLÆ, Ex herba, farina & oleo. Onomast. ad calcem to. 7. SS. Maii. Vide *Crispellæ*.

¶ CRESPULUS. Gloss. Græc. Lat. ὄρθρινός, *Matutinus, Crespulus*. Melius legeretur *Crepusculus*.

¶ CRESSA. Instrum. novæ Gall. Christ. to. 2. col. 433. *Sciant cuncti quod anno Incarnat. Domini* M. CCC. LXIV. *die* XIV. *mensis Sept. apud Abbatiam de Moyssiac. Caturc. diœcesis, in exitum magnæ Cressæ RR. in Christo Pater & Dominus Remundus de Salg, Dei gratia Patriarcha Antiochenus, &c.* In hanc vocem Editores: Cressa, Nomen proprium loci, forsan desumtum à Creta, quæ ibi abundaret, aut ex qua locus esset conditus. A creta derivata est *Cressa nota: Cressa ni careat pulcra dies nota,* apud Horatium. Si legeretur *Crista*, explicatio esset facilis; nam censeretur hoc juramentum, vel hæc recognitio data in exitum magnæ Cressæ seu Cristæ, id est circa exitum loci sublimis; nam Cresta & Crista significant verticem montis vel collis. Facilis fuit lectio *Cressæ* pro *Crestæ*: quare ad hanc conjecturam lubens accedo.

CRESSEMENTUM, Creisamentum, Creisendarii Porci. Rainardus Abbas Cisterciensis in Institut. Cisterciens. cap. 26. *Nullam cum sæcularibus societatem in pecoribus nutriendis, seu terris excolendis habere permittimus: videlicet dando vel accipiendo medietariam vel Cressementum.* Tabularium Monasterii S. Gemmæ in diœcesi Santonensi: *Cum Seguinus Beraldi charnagium peteret de porcis Creisendariis, quos Monachi S. Gemmæ susceperunt ad Creisamentum.* Ubi *Creisamentum*, est id quod *Bail à croist & à chaptel* nostri vocant, cum scilicet pecus datur, sed æstimatum, ita ut id in fructu & augmento habeatur quod pretium pecoris excedit, ut ait Raguellus. Proinde *Porci Creisendarii* hic dicuntur, qui locati sunt sub hac augmenti conditione. Vide veterem Consuetudinem Bituricensem editam à Thomasserio c. 87.

¶ CRESSIMENTUM, Accessio, appendix, Gall. *Dependance*. Fundatio Monasterii de Altaripa an. 1137. apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 311. *Primo dedit... grangiam de Combis & Cressimentum circumquaque in campis, in nemore; item 24. jugera cultæ terræ apud Escuvillens, juratum quoque Dossel, &c.* Italis *Crescimento* est Accretio, augmentum, Gallis *Accroissement*.

CRESSO, Nasturtium, *Cresson*. Matth. Silvaticus: *Olus aquæ, id est, senationes, vel Cressones.* [S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 12. *Pro signo nasturtii, quod vulgariter Cresso dicitur, &c.*]

Crisonium, Eadem notione. Vita S. Amalbergæ: *Herbam, quam vulgo Crisonium vocant, circa irrigua Sennæ fluminis, &c.*

¶ Cressonaria, Gall. *Cressoniere*, Locus ubi crescit Cresso. Charta Johannis Hamensium Domini an. 1248. ex Tabulario Corbeiensi: *Ortos prata & Cressonarias faciendo.*

CRESTA. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli London. an. 1295. in Monastico Angl. to. 3. pag. 309. *Morsus Willelmi de Ely argenteus, &c. Cresta ejusdem argentea cum triphorio exterius aureo, & lapillis insitis, &c.* Habetur ibi pluries. Vide *Crista*.

¶ CRESTATA. Vide in *Crista*.

¶ CRESTEGNUS, Castaneus. *Archa Crestegna*, in Inventario ann. 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. num. 38. Diœces. Din. Gall. *Coffre de Chataigner.*

¶ CRESTO, Caper, Gall. *Bouc*. Consuetud. Brageriaci art. 93. *Boves, vaccas, oves, porcos, sues sive trogas, mutones, Crestones, capras, hedulos, &c.* Gallica versio: *Bœufs, vaches, brebis, pourceaux, truyes, moutons, Boucs, chevraux, &c.*

CRETELLÆ, *Cletellæ*, vel *Clitellæ*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1013. & Isidori.

1. CRETICARE, In crisin, ut vocant Medici, incidere, quam scite *passionis atque naturæ conflictum* vocat Cælius Aurelianus lib. 2. Acut. cap. 19. Philippus Eystatensis Episcop. in Vita S. Willibaldi cap. 33. *Eadem die Creticavimus, & brevi post in tempore, sanitati omnimode restituti sumus.* Thomas Cantipr. lib. 2. de Apib. cap. 54. num. 14. *Tertia igitur die, digesta materia, Creticavit, & ad se rediit compos mentis.* Alexander Iatrosophista lib. 2. Passion. cap. 66. *Cretica, id est, determina-*

tiva febrium. Creticos dies, ait Isidorus lib. 4. Orig. cap. 9. *Medici vocant, quibus ut credo, ex judicio infirmitatis illud nomen impositum est, quod judicent hominem, & sententia sua aut puniant aut liberent.*

2. CRETICARE, *Crocitare*. Vetus Gloss. Lat. Gall. *Creticare, Grailler à la maniere de corneille.*

¶ CRETIFODINA, Locus, ubi effoditur creta. Donatio anni 1294. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 74. col. 1. *Cretifodinis, lapidicinis, argenti fodinis auri fodinis, &c.*

¶ CRETIVA AQUÆ, Abundatio aquarum, eluvio, Gall. *Creuë d'eau*, apud Rymer. to. 10. pag. 244. col. 2. *Volumus etiam quod, si contingeret quod dicti molendini feriarent, sive jacerent propter Cretivam aquæ, vel propter defectum aquæ, &c.*

¶ CRETURA, Quod cribrando rejicitur. Pallad. l. 1. de Re Rustica tit. 24. inter columbarum pabula refert *Triginta columbis volantibus diurni tres sextarii tritici sufficient, aut Creturæ.*

CREVEDELLA, Mali seu pomi species, in Capitulari de Villis, cap. 70.

CREVENTIA, [Societas, Gall. *Association.*] Capitulare Radelchisi Principis Beneventani cap. 27. *Si vero populus portionis meæ cum populo vestræ partis ierint per Creventiam in exercitu, quocumque, & quolibet modo occiderint vel apprehenderint vestros honoratos ac vassallos, &c.*

¶ CREVESCERE, pro Crebrescere, vel Crescere. Capitulare Arechis Principis Beneventi apud Murator. tom. 2. pag. 336. col. 1. *Nonnulla flagitiorum veteres Jurisperiti, dum fieri posse non crederent, decernere præcaventes, posteritati erroneæ relinquere vestigia: at nunc Crevescentibus malis, & fieri posse creduntur, & quod dictum nephas est, facta videntur.*

¶ CREUTA, Accretio, accessio, Gall. *Creuë*. Præceptum Johannis Franc. Regis ann. 1350. pro Magistris monetarum, to. 2. Ordinat. pag. 336. *Mandamus vobis ex causa, quatenus, visis præsentibus literis, faciatis dare & solvi in omnibus & singulis monetagiis, ultra pretium quod datur ad præsens, septem solidos Turonenses de Creuta, pro qualibet marchabilloni, &c.*

¶ CREWET, Anglis, Urceolus, Gall. *Burette*. Testamentum Rotherami Eborac. Episc. an. 1498. in Libro nigro Scaccarii pag. 673. *Item dedi collegio meo prædicto unum par Crewetts deauratum, & scribitur super eisdem Ihesus Christus.*

¶ CREYERA vel CREYERIS, Navis species, eadem quæ *Craiera*. Charta Edwardi III. Regis Angl. apud Rymer. to. 5. p. 243. *Volumus quod centum naves vocatæ Pessonseræ & Creyeris & aliæ minutæ naves... ad opus nostrum provideantur & arestentur.*

CRIACIO, Creatio, vox Hispanica. At in Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis an. 781. apud Sandovallium, videtur sumi pro *servis*, quomodo *Creatures* appellamus, quos enutrivimus: Nutritii. *Damus siquidem nostras Criaciones, nominatas Saderno cum filiis & filiabus suis, Thomiro cum filiis & filiabus suis,... & isti serviant Monasterio de sancta Maria, de Obona, in quantum & quale servitium ab Abbate vel Vicario hujus Monasterii eos vocaverint vel injungerint.*

¶ CRIAFORA, Clamor excitans ad irruendum in aliquem, Gall. *à courir sus* vel *à se jetter sur quelqu'un*, ad injiciendas manus in aliquem. Sententia lata contra Franciscum de Bardoneschia per Dom. Dalphinum an. 1334. *Si quis eum viderit vel sciverit infra jurisdictionem & terram nostram, ipsum debeat capere vivum vel mortuum & Curiæ nostræ præsentare, & si capere non poterit, vel ad eum capiendum se imbecillem vel non fortem reputaverit, raydam seu Criaforas faciat & moveat patriam contra eum pro eo, ut supra dictum est, capiendo.*

CRIAGIUM. Charta Philippi Regis Franciæ ann. 1182. in Tabul. S. Dionysii: *Noverint universi... quoniam Guido Buticularius noster Silvanectensis, & Guido filius ejus fideli servienti nostro Rogero Pica Criagium suum de Stampis dederunt, & ipsi & hæredibus suis libere & quiete in perpetuum possidendum concesserunt. Quia vere res hæc de feodo nostro est, & ad Buticulariam pertinet, nos ad petitionem utriusque partis prænominatæ donum stabile esse volumus, & præcipimus.* Sed in Chartæ lemmate habetur *griagium*. Vide in hac voce [post *Gruarius.*]

CRIARE, ex Gallico *Crier*: Per præconem publicare. Charta an. 1221. apud Sammarthanos in Episcopis Cabilonens. n. 39. *Si Crietur pro communitate villæ, Criari debet assensu Episcopi.* [Charta Caroli M. an. 779. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 225. *Nullus judex publicus, nec ulla potestas ad causas audiendum, vel frida Criandum, aut fidejussorem tollendum... ibidem ingredi non deberent.*]

CRIARIA, Officium eorum quos hodie Lutetiæ Parisiorum *les Crieurs de corps & de vin* dicunt. Charta Philippi Augusti Regis, in Regesto Herouvalliano: *Phil... Notum... quod nos mercatoribus nostris hansatis aquæ Parisius concedimus Criarias Parisius in perpetuum tenendas, in eo puncto quo Simon de Pissiaco eas tenebat, & in eo puncto in quo eas postmodum tenebamus, & terram dicti Simonis quæ erat in firma Criariarum Paris. Mercatores autem poterunt clamatores ponere & amovere pro voluntate sua, & mensuras ponere, &c. anno 1220.*

¶ CRIBELLATUS, Cribratus. Gall. *Criblé*. Vide locum in *Plagella*.

CRIBLUS, [Cribrum. Gall. *Crible.*] Charta Edwardi II. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 424. *Viginti solidis annuatim percipiendis de molendino... & 4. Criblis farinæ avenarum de molendino bladonico, &c.*

¶ CRIBRARIUS, Qui cribra conficit. Gloss. Græc. Lat. Κοσκινοποιός, *Cribrarius*.

CRIBRIONES, In Zala executores, ac ministri juridici, juxta Sambucum. Decreta Andreæ Regis Hung. cap. 24. *Comites jure Comitatus sui tantum fruantur, cætera ad Regem pertinentia, scilicet Cribriones, tributa, boves & duas partes castrorum Rex obtineat.* Idem Decretum apud Raynaldum ann. 1232. num. 18. habet *Ibriones*.

¶ CRICA, ut *Creca*, Parvus portus. *In portubus & Cricis*, apud Rymerum to. 11. pag. 511. col. 2.

CRICELLA, Avis species. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam Cod. Reg. 1486. *Attagines, i. Cricellæ, quædam aves quæ vadunt juxta flumen.* Nos *Crecerelles* appellamus hos accipitres, quos Latini *Tinnunculos* vocant. Vide Julium Scaligerum in Arist. de Animal. pag. 250. & Salmasium ad Solinum pag. 340.

CRIDA, Bannum, proclamatio quæ per præconem fit; *Grida* Italis, Gallis *Cry public*: [*Crida quæ fiet, &c.* in Conventionibus Caroli I. Andegav. Comitis Provinciæ cum Massiliens. an. 1257. *Præconisationes, sive Cride*, in Charta Philippi de Sangineto an. 1317. è MS. D. *Brunet. Vendere ad Cridam*, in Litteris an. 1319. apud *de Lauriere* to. 2. Ordinat. p. 259. *Injungere Cridas*, in Processu anni 1339. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 128. col. 2. *Creda*, in Consuetud. Mediolan. c. 428 *Crieria*,

in Præcepto Philippi Franc. Regis ann. 1274. to. 2. Ordinat. p. 435.] *Criée*, in Charta 1314. apud Guichenonum in Hist. Sabaudica p. 147. *Cride*, in Consuetudine Solensi tit. 29. art. 13. 19. & Baionensi tit. 15. art. 1. 6. [*Criage*, in Edicto Caroli VI. Francorum Regis ann. 1413. art. 22.] *Cridar* Itali, Nos *Crier*. A *Quiritare* deducit Scaliger ad Priap.

¶ CRIDA PIGNORUM, Tributum à Dominis locorum perceptum pro rebus hasta posita venditis. Vide Hist. Dalphin. to. 2. p. 374. nota K.

¶ CRIDAGIUM, Simili notione, seu tributum pro proclamatione vini venalis exsolutum. Extenta jurium quæ levantur à Comite Sabaudiæ apud S. Simphorianum de Auzone ann. 1309. Hist. Dalphin. to. 1. pag. 97. col. 1. *Item habet Dominus in villa S. Andreæ mensuras vini & Cridagium, & pedagium bestiarum portantium vinum venale per terram, &c.* Et pag. seq. col. 1. *Item de qualibet veyssellata vini exposita venditioni in villa prædicta, levantur quatuor denarii; videlicet unus denarius pro Cridagio, & tres denarii pro mensuris, &c.* Vide ejusdem tomi pag. 77. sub finem. Jus illud appellatur *Criage* in antiquo Instrumento Gallico Tabularii Calensis pag. 171. *Item les mesures à blé & à vin sunt de l'Eglise, & le Criage du vin, & le minage du blé & des maarz, &c.*

¶ CRIDARE, Clamare, proclamare, de iis dictum, qui vendunt hasta posita. Regestum Parlamenti an. 1491. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 642. *Pro eadem bona Cridando & subhastando, ac plus offerenti & ultimo incariatori vendendo, &c.* Rursus occurrit apud Muratorium tom. 8. col. 432. & 434.

¶ CRIDERE, Eadem notione legitur in Statutis Massil. lib. 1. cap. 39.

¶ CRIDIA, Proclamatio, ut *Crida*. Arrestum Parlamenti Tolosani pro Episcopo Albiensi an. 1498. die 2. Martii: *Officiarii fieri facient Cridias & præconisationes in ipsa Civitate Albiæ.*

¶ CRIENTA. Inquisitio anni 1220. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 129. col. 1. *Item Dom. Comes habet apud Avalonem in dominico 1. Corvatam ad Capellam Albam continentem 18. jornalia terræ, in quibus Mistrales capiunt 4. gerbas, & Crientas & solagium.* Adnotat eruditis Auctor *Crientas* dici pro *Carrientas*; sed quid sunt *Carrientæ*? Retinerem *Crientas*, quas idem puto, quod supra *Creentum*.

¶ CRIERIA. Vide *Crida*.

¶ CRIFIA. Vide *Cryphia*.

CRIGNUM, Panis vel cibus qui fit ex tribus partibus farinæ, hordei grossi, & una parte subtili. Matthæus Silvatic.

¶ CRIMINALITAS, Crimen capitale. Vide *Civilitas*, Mulcta pecuniaria.

CRIMINARE, Crimen alicui impingere, de crimine accusare, apud Matthæum Paris an. 1251, *Miles super hoc Criminatus attachiabatur.* [Concil. Legion. an. 1012. can. 15. *Et si jurare noluerit ex parte Regis, Criminatus habeat licentiam jurandi.*]

CRIMINOSUS, Reus. Auxilius de causa Formosi. *Quidam itaque Presbyter, ut puta heri baptizavit, & ipse Criminosus, &c.* [Occurrit alibi non semel.]

¶ CRIMINOSUM CRIMEN, Gravius delictum, in Statutis Augerii II. Ep. Conser. MSS. an. 1280.

CRINALE, Cereus instar plicæ seu Crinium complicatorum, cujus passim usus in Cracoviensi Ecclesia in Processionibus publicis. Occurrit in Vita S. Stanislai Canonici Regularis Lateranensis.

¶ CRINALE, Discerniculum seu Acus comatoria. Odo de varia fortuna Ernesti Bavariæ Ducis inter Anecdota Martenii tom. 3. col. 345.

..... Subcitrinos Crinale capillos
Crispat, & inserto nexus castigat in auro.

Agitur de virgine. Apuleius dixit, *Crinalis acus*; Ovidius vero, *Curvum Crinale.*

¶ CRINARIUM, f. Idem quod *Crinile*, Sertum. Narrat Anonymus in Libello de Vita S. Beregisi, apud Mabillonium in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 294. sanctum Abbatem Pippini indignationem incurrisse, *eo quod*, cum quondam in Ecclesia *solus Crinarii ornamentum* gestaret, nec deponere vellet Pippinus, ipsum ad osculum admittere noluit.

CRINES. *Punire in cute & Crinibus*, in Speculo Saxon. lib. 2. art. 13. §. 1. *Crinis & cutis tormentis subjici*, art. 28. §. 3. *Ad cutem & Crines condemnari*, lib. 3. art. 3. §. 1. *Demereri cutim & Crines*, in Wichbild Magdeburgensi art. 19. §. 1. art. 44. §. 1. art. 96. *Cute & capillis privari*, in Chron. Laurisham. p. 74. 75. *Cutem & capillos amittere*. in Lege familiæ Burchardi Episc. Wormaciensis. Vide *Decalvatio*, & *Cutis*.

CRINES LIBIDINOSE VIRGINI DETRAHERE, in Lege Bajwar. tit. 7. §. 5. Quibus ad amoris incitamentum malis artibus uti solent.

CRINES MULIERI INGENUÆ CAPULARE, in Lege Burgund. addit. 1. tit. 5. Vide *Capilli.*

¶ CRINEUM, f. pro *Scrinium*, Arca in qua res asservantur pretiosiores. Chronicon Comodoliac. inter Fragm. Hist. Stephanotii MSS. to. 2. *Hic jacet in ipso vase corpus S. Juniani, in quo sepelivit eum Roricius Episcopus; Rainaldus vero Petragoric. Episcopus, qui meruit Martyr fieri, collegit eum in Crineis ligneis infra vas repositis.*

CRINILE, Sertum. Albertus Argentinensis in Chr. pag. 114. *Prandentibus autem illis cum Rege ejusque filiis, Rex cuilibet filiorum & Joanni Duci unum Crinile rosarum posuit super caput.* [Processus de SS. Virg. Eichfellen. to. 3. Junii pag. 136. *Quoddam Crinile sive sertum, quod S. Christiana in capite suo sancto, dum vixit, tulisse & habuisse dicitur.*]

CRINILE nuptarum virginum, pro quo eis reformationem dotis non habentibus solvuntur marcæ 30. (marito mortuo) aut possessio, ubi 3. marcarum fit proventus: nam indotatæ mulieri 30. marcæ solvuntur, ex Consuetud. terræ Cracoviensis.

¶ CRINIOSUS, Crinitus. Vita S. Columbæ Abb. to. 2. Junii pag. 232. *Quemdam Criniosum igneum globum & valde luminosum de vertice S. Columbæ... sursum ascendentem vidit.*

CRINISATUS, Ex crinibus factus vel natus. Sidon. Carmine 22.

Hic Crinisatas jungebat Pegasus alas.

Vide Sirmondi Notas.

CRINITI, CRINOSI, Εὐπλόκαμοι, in Glossis Gr. Lat. apud Francos Reges dicti, & præcipui ex nobilitate, quod iis solis crines promittere liceret. *Merovingi, seu Criniti*, in Chron. Andrensi p. 338. Lex Salica tit. 26. §. 1. *Si quis puerum infra 12. annos Crinitum, sive incrinitum occiderit.* §. 2. *Si quis puerum Crinitum, sine voluntate parentum totonderit.* Decretio Childeberti Regis §. 2. *Ut nullus de Crinosis incestum usum sibi societ conjugio.* Vide Stephanum Baluzium ad hunc locum. Chronicon Moissiacense: *Ille dedit eis consilium, ut eligerent Faramundum, ... & levarent eum in Regem super se ex genere Priami Crinitum.* Ado Viennensis in Chronico, ubi de Chlodione: *Abhinc Franci in finibus*

Thoringorum habitantes, Crinitos Reges habere cœperunt. Avitus Viennensis Epist. ad Clodovechum Regem: *Cum sub cassìde Crines nutritos salutaris galea sacræ unctionis indueret.* Gregorius Turon. lib. 6. cap. 24. *Hic cum natus esset in Gallia, & diligenti cura nutritus, (ut Regum istorum mos est) Crinium flagellis per terga demissis, &c.* Vide Aimoinum lib. 3. cap. 61. Idem Gregorius lib. 8. cap. 10. *Sed cum ignorarem quisnam esset, à Cæsarie prolixa cognovi Chlodoveum esse.* Et mox: *Una tantum pars capillorum quæ subter fuerat, jam defluxerat; alia vero cum ipsis Crinium flagellis intacta durabat.* Idem de Vitis Patr. cap. ult. *Nec ille ut quidam dimissis capillorum flagellis aut barbarum dimissione plaudebat, sed certo tempore capillum tondebat & barbam.* Gesta Dagoberti I. cap. 14. *Rex autem super ripam fluminis stans, galea induto capite, Crinesque cum canitie obvolutos habens, & hæc audiens, galeam celerrime à suo capite deposuit: cum nudatum à galea apparuisset caput Regis, agnovit eum Berthoaldus Regem esse, &c.* Erchanbertus de Majorib. domus: *Danielem quondam Clericum cæsarie capitis crescente Regem Franci constituunt, quem Chilpericum nuncupant:... quia Merovæi, ut aiunt, sicut antiquitus Nazarei, nullo capitis crine inciso erant.* Eginhardus in Carolo Magno: *Neque Regi aliud relinquebatur, quam ut regio tantum nomine contentus, Crine profuso, barba submissa, solio resideret.* Sidonius lib. 1. Epist. 2. Theodoricum Gothorum Regem describens, ait, *aurium legulas (sicut mos gentis est) Crinium superjacentium flagellis operiri.* Carm. 5. de Francis:

..... Rutili quibus arce Cerebri
Ad frontem Coma tracta jacet, nudataque Cervix
Setarum per damna latet.

Ubi Savaro & Sirmondus. Scribit Scylitzes pag. 522. apud Armenios præcipuam fuisse τῶν Κριν... των familiam, utpote Regiam. Manilius lib. 5. delicatorum fuisse scribit:

...... Tortos in plexum ponere Crines,
Aut nodis revocare, & rursus vertice denso
Fingere, & appositis caput emutare capillis.

Ut & Martialis lib. 4. Epigram. 42.

...... Mollesque flagellent
Colla comæ: tortas non amo, Flacce, comas.

Hinc Starchaterus apud Saxonem Grammaticum lib. 6. *Virilibus comis muliebre redimiculum injici non oportere monet.* Idem Saxo:

Splendida nexuerant tortum redimicula Crinem.

Ejusmodi in Regibus prioris stirpis crinium flagella intueri licuit in Portali Ecclesiæ S. Germani Pratensis Lutetiæ. Vide Annulum Childerici apud Chiffletium.

Cæteri è plebe tonsi erant, ut auctor est Agathias lib. 1. Gregor. Turon. lib. 3. Hist. cap. 18. *Debes velociter adesse Parisius, & habito consilio pertractari oportet, quid de his fieri debeat: utrum incisa cæsarie, ut reliqua plebs habeantur, &c.* Vide Savaronem & Sirmondum ad Sidonium lib. 1. Epist. 2. Bignonium ad Legem Salicam tit. 26. Hotomanum & Matharellum in Franco-Gall. cap. 7.

At hæc quidem obtinuere sub prima Regum Francicorum stirpe: nam sub altera Reges non promissos ac in flagella digestos, sed decurtatos crines, atque adeo cæteri è plebe gessere: quod potissimum colligi datur ex Caroli Magni & Ludovici Pii sigillis, & Lotharii & Caroli Calvi imaginibus, quas delineari curavit Stephanus Baluzius in Notis ad Capitularia Regum Francorum pag. 1276. 1278. 1279. 1284. 1305. 1307.

¶ CRINON, κρίνον, Lilium. Locum vide in *Rosum.*

CRINONES, [Barba infra nares.] Vide *Grani.*

¶ CRINOSI. Vide *Criniti.*

¶ CRIOBOLIUM, Κριοβόλιον, Sacrificium Matri Deûm vulgo oblatum, sic dictum ab arietibus cæsis, ut *Taurobolium* à bobus. Memorantur Criobolia in Inscriptionibus Gruteri 27. 3. & 4. apud Muratorium to. 3. pag. 74. Vide Salmasium in Notis ad Lamprid. in Heliogabalo cap. 7.

¶ CRIOLLA. Tiburtius Navarrus in Miraculis S. Francisci Solani, Julii to. 5. p. 894. *Floriana nigra Criolla ab artuum debilitate* (sanata fuit.) In hunc locum Sollerius: Hispani vulgo appellant Criollos, qui ex patre Hispano & matre Inda nascuntur. Hinc *Criolla* vocatur mulier, quæ hoc modo nata est.

¶ CRIPA, pro *Crypta.* Vide in *Cumba* 2.

¶ CRIPHIA. Vide *Cryphia.*

¶ CRIPHICUS, *Fraus.* Papias MS.

¶ CRIPIDO. Vide *Crispido.*

¶ CRIPPA, Panni genus, f. idem quod Galli dicimus *Crepe*, Itali *Crespo*, Bombycinus pannus crispus tenuisque. Vita S. Moduennæ tom. 2. Julii pag. 303. *Præter vestes nostras communes nihil portabimus de omni Crippa.*

¶ CRIPTA, CRIPTELLA. Vide *Crypta.*

CRIPTURA, Ruptura, fractura. Italis *Crepatura*, nostris *Creveure.* S. Audoënus in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 32. *Vidit ex fronte Basilicæ.... parietem ex parte dissipatum, Cripturamque imminentem ac ruinam minitantem instare.* Et cap. 45. *Apparuit subito in pariete... veluti arcus in rotundo prærupta ingens Criptura, ut liquido cunctis patesceret, Dei id nutu fieri quod disponerent, ac per eum locum materiam debere evertere, quo nimirum viderent hoc opus Cripturam præire.* Vide *Crepatura.*

CRISEUS, Canus, nostris *Gris.* Durandus lib. 7. Rat. cap. 25. *Capilli ejus nigri & Crisei, caro candida, &c. Cheveux gris.* Vide *Griseus.*

¶ CRISIBE, *in Propheta, Erugo vel rubigo messium.* Papias MS. Bituricensis.

¶ CRISIS. Glossographus ad cap. Significasti. De elect. *Apocrisiarii dicuntur Nuntii Dom. Papæ, q. Secretarii, nam Crisis quandoque dicitur Secretum.*

CRISMA, pro *Chrisma*, in Indice MS. Beneficiorum Ecclesiæ & Diœc. Constantiens. fol. 4. *Dicti Rectores solvunt ... pro Crismate* xx. *den.*

¶ CRISMON, *Nota quæ in libro ex voluntate uniuscujusque ad aliquid notandum ponitur.* Papias in MS. Bituric. *Crismon* vel *Chrismon* proprie est Monogramma Christi sic expressum ☧. Vide *Benevalete* & *Chrisismus.*

CRISOBOLUM. Vide *Chrysobolum.*

¶ CRISONIUM, Nasturtium. Vide *Cresso.*

¶ CRISPA, Plica, Gall. *Pli.* Translatio S. Antonini to. 1. Maii p. 767. *Recognovit... piegas seu Crispas vestis ipsius, juxta Regulam & Ordinem S. Dominici, similiter inibi depictas. Quod depositum, imaginem, vestem & Crispas, &c.*

¶ CRISPATIO, in Musica forsan est Sonus inflexo crebrius spiritu variatus, Gall. *Fredon.* Notker apud Mabill. Annal. Bened. to. 4. pag. 688. de significatione litterarum in superscriptione cantilenæ: *R rectitudinem vel rasuram non abolitionis, sed Crispationis rogitat.*

CRISPELLÆ. Liber Ordinis S. Victoris Pariensis MS. c. 25. & Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniac. c. 4. ubi de signis: *Pro signo Crispellarum,* (addit Udalricus [cum Bernardo Ord. Cluniac. part. 1. c. 17.] *vel ut alii dicunt, frigdolarum) cum pugno accipe crines, quasi cupias eos facere crispos.*

Rustici apud Normannos vocant *Crespes*, ova pauca mixta cum farina, & in sartagine frixa.]

¶ CRISPICAPILLUS, ουλόθριξ. Gloss. Lat. Græc. *Qui Crispos habet Capillos.*

CRISPIDO, *Propiciatorium*, *vel* 4. *anguli altaris.* Ita Papias: sed *Crepido* legitur in Levit. cap. 1. 15. & apud Ezechiel. 45. 19. ubi de *Crepidine* & *angulis Crepidinis altaris.* [Glossar. Sangerman. n. 501. habet *Cripido.*]

¶ CRISPIRE, de clamore gallinarum dicitur in voce *Baulare.*

¶ CRISSARE, *Cevere*, *Clunem movere.* Papias MS. Codex Bituric. habet: *Cevens, Crissans, Clunem agitans.* Apud Juvenalem & Martialem, *Cevere* est canum more caudam clunesque movere; & translate apud Persium est adulari, quia dum canes adulantur, caudam & clunes movent. Remig. Autissiod. Commentar. in librum de Musica Martiani Capellæ MS. in Bibl. Reg. *Hoc tamen in cordis non potest reperiri, nisi in humana voce quando Crissatur vox in ascendendo & descendendo:* id est, quando movetur vox & varie flectitur. Verbo *Crissare* etiam utitur Lucilius apud Nonium; *Medullinæ frictus Crissantis*, apud Juvenalem.

CRISSARIUS. Conradus Fabariensis de Casib. S. Galli cap. 19. *Hujus auxilio protectus, nonsolum, sed & optime, prout decuit Principem, Regis, ut ita dicam) Crissarium, susceptus est, ac aliquanto tempore honorifice habitus.* Ubi *Crissarius* perperam pro *Apocrisiarius*, editum videtur: [à *Crissare* congruenter derivatus, erit idem qui adulator, seu Regi gratiosus, Gall. *Favori*: quæ notio recte cohæret.]

CRISTA, Mons, collis, montis apex. Charta Roberti Principis Capuani an. 1121. *Ecclesia S. Angeli sita in Crista montis ditionis suæ.* Leo Ost. lib. 3. cap. 28. *Statuit ... ejusdem montis saxeam Cristam igni ferroque excindere.* Will. Brito lib. 7. Philipp.

Nec rupis Cristam, qua turris pes erat imus.

Charta ann. 1157. apud Guichenonum in Bibl. Sebus. cent. 1. cap. 81. *Et inde per Cristam collis usque ad summitatem montis Orselli pervenit.* Occurrit etiam in Chartis Ital. apud Ughell. to. 7. p. 199.

CRESTATA, Eadem notione. Charta Amedei Comitis Sabaudiæ ann. 1360. apud Guichenon. in Episcop. Bellicensib. *Et à dicto loco recte protendendo inferius semper per summitatem, seu Crestatam montis de Myeimont.*

CRISTA, Apex feretri operculo imminens. S. Audoënus lib. 1. Vitæ S. Eligii cap. 32. *Fabricavit etiam Eligius mausoleum sancti Martyris Dionysii in Parisiensi civitate, & super illud tectum* (al. *tugurium*, f. tegurium,) *marmoreum mirifico opere, auro & gemmis ornatum, Cristam quoque & species de fronte magnifice composuit.* Sugerius lib. de Administratione sua cap. 32. *Dum illam ammirabilem S. Eligii cum minoribus crucem, dum incomparabile ornamentum, quod vulgo Crista vocatur, aureæ aræ superponi intueremur, &c.* Rigordus, de Carolo Calvo: *Hic attulit ad Ecclesiam sancti Dionysii clavum & spineam coronam, ... & Cristam auream cum gemmis pretiosissimis, & preciabilem, &c.* Vitæ Abbatum sancti Albani, ubi de feretro S. Albani: *Cristam tunc temporis minime perfecit, expectans ad hoc tempora commodiora, quibus ad hoc auro & argento ac gemmis uberius abundaret.* Et mox: *Proposuerant tamen illam Cristam adeo nobilem & sumptuosam procul dubio facere, ut ex ea totius operis series venustatem sortiretur, & pluris foret quam totius feretri coopertura residua.* Vide *Repa.*

CRISTATICUM, *Genus humi*, Papiæ: sed legendum *numi*, licet MS. præferat *vini.* Intelliguntur enim numi Imperatorum Constantinopolitanorum, in quibus Augusti cum camelaucio cristato effinguntur: de quibus copiose egimus in Dissertat. ad Joinvillam 24.

CRISTATUS. Gloss. Lat. Græc. *Cristatus* εὐσχήμων. Isidor. Gloss. *Cristatus*, *honestus*, *decens.* Item galeatus. Abbo lib. 1. de Bell. Paris.

Cristatosque vident cunctos, &c.

[Hac voce utuntur Latini pro Crista ornatus; *Cristatus Achilles*, apud Virgilium, *Galea Cristata*, apud Livium, &c.]

CRISTEGUM, Crystallus, vitrum crystallinum. Diploma Lotharii Imp. apud Browerum lib. 8. Annal. Trevir. pag. 504. 1. Edit. *Et aliam item capsulam modicam altari superpositam, necnon & crucem auream altari affixam cum diversis Cristegis hinc inde connexis optimi generis, gemmis undique decoratam.*

¶ CRISTEUS ALES, Cristatus Ales, Gallus. Jacobus Cardinalis in Vita S. Cœlestini PP. apud Murator. to. 3. pag. 637. col. 2.

...... *dum terrea virtus*
Suscipitur scissura horas, & Cristeus ales.

Martialis dixit, *Cristatæ aves.*

¶ CRISTILIA, Cuspis hastæ, ut interpretatur Colganus. Vita S. Columbæ Abb. tom. 2. Junii pag. 211. *Sub navi residens, cultello proprio Cristiliam de hastili eradebat.*

¶ CRITHOPHAGUS, Hordeo vescens in Onomastico ad calcem to. 2. SS. Januarii. Vox Græca est.

CRITI TU BILU. Anonymus Barensis in Chron. ann. 1032. *Descendit Michail Protospata Criti tu bilu, ke tu ypodromu.* Id est, Κριτὴς τοῦ βήλου, καὶ τοῦ ἱπποδρόμου. De dignitate *Judicis veli*, quædam adnotavimus ad Cinnamum pag. 485.

¶ CRITICARE, Reditus febriles pati. Vita S. Francisci de Paula tom. 1. April. pag. 126. *Concluserunt, quod permitteretur natura Criticare, & non darent plures medicinas.* Acta S. Lutgardis tom. 3. SS. Junii pag. 240. *Unde aliquando accidit, ut acutissima febre laborans, statim ubi die debito Criticavit, de lecto surgens, sine omni difficultate, conventum & chorum ad cantandum intraret.* Vide *Creticare.*

¶ CRITICI DIES, Medicis dicuntur ii, quibus & morbus magis patefit, & ægri majori sunt in periculo moriendi, Gall. *Jours critiques.* Memorantur in Miraculis S. Alexii to. 4. Julii p. 260.

¶ CRITUM, Septum, inquit Henschenius in Onomastico ad calcem to. 1. SS. Aprilis. Acta S. Francisci de Paula tomi citati p. 166. *Item cum nonnulli venatores caprum adinvenissent, & eum cum canibus insequerentur, is vero fugeret, & intra Crita B. Francisci pro sui tutela se reciperet.* Legerem lubens, *intra Cryptam*, Antrum, Cavernam, speluncam.

¶ CRITUS, Clamor, Gall. *Cri.* Vide *Cornu*, lin. *Cum cornu clamorem levare.*

¶ CRIZARE, κελητίζειν. Gloss. Lat. Græc. *Equitare*, Celete equo vehi.

1. CRO, CROO, CROY, Scotis, est Compositio vel satisfactio pro delicto, pretium hominis occisi, capitis æstimatio, *Weregildus.* Regiam Majestatem lib. 4. cap. 24. §. 1. *Ita quod mortem inde subierit, ... reddat pro homine mortuo & taliter occiso Croo & Galnes, quasi eum propriis manibus occidisset.* Diversa porro fuit istiusmodi capitum æstimatio pro dignitatis ratione, uti statuitur cap. 36. Nam *Comitis Cro fuit* 140. *vaccæ*, 3. *oræ pro vacca: filii Comitis* 100. *vaccæ: filii Thani* 66. *vaccæ, &c.* Vi-

detur autem spectasse compositio ista parentes interfecti. Ibid. cap. 38. §. 5. *Si uxor liberi hominis sit occisa, vir suus habebit le Kelchin, & parentes ejus habebunt le Cro & le Galnes.* Adde §. 6. Statuta Jacobi I. Parl. 6. cap. 89. *Homicida pendere jubetur Regi 40. lib. le Croy vero proximis interfecti.*

2. CRO, Croy Anglis, est Cœnosa & cruda terra, vel palustris. Ingulfus pag. 853. *Et quia palustris hujus Croyland, ut ipsum nomen indicat, nam crudam terram & cœnosam significat,* &c. Eadem habet Ordericus pag. 541. ex Vita S. Guthlaci cap. 41.

Croia, Eadem notione. Prima Statuta Roberti I. Scotorum Regis cap. 12. *Omnes illi qui habent Croias vel piscarias, seu stagna, aut molendina in aquis ubi mare ascendit, & se retrahit, & ubi salmunculi, vel smolti, vel friæ cujuscumque generis piscium maris, vel aquæ dulcis, ascendunt, vel descendunt, tales Croiæ & piscariæ machinæ interposita sint ad minus 2. pollicum in latitudine.* Vide Skenæum lib. de Verbor. significat.

¶ CROACA. Vide *Croada* in *Corvata.*

1. CROADA, Operarum præbitio. Vide *Corvata.*

¶ 2. CROADA, Ager non unius quantitatis. Privilegium Pibonis pro Abbatia S. Leonis apud P. Benoit Hist. Tullensis pag. LXXXV. *Reposuimus etiam super ipsum altare B. Leonis in banno & potestate maseriorum Croadam quamdam desuper ipsam villam inter vineas & prata jacentem, omni decimatione & censu liberam.* Litteræ Innocentii II. PP. ann. 1140. in Hist. Mediani Monasterii pag. 286. *Apud Manierias decimas de avenigis & Croadis, quod fuit de beneficio ipsius Mediani Monasterii.* Excerpta Johannis à Bayono de Abbatibus ejusd. Monast. ibid. pag. 271. *Hic autem Hugo circa finem vitæ suæ contulit ex indominicatura in allodio suo duas Croadas cum parte prati in territorio Purensi pro anniversario suo.* Eadem notione accipienda videtur Gallica vox *Crovée* in Instrumento Gallico cui titulus *Declaration des heritages de l'Eglise nôtre Dame de Sommiere de l'an* 1497. *par Colin la Heyre Notaire*, in Codice MS. Commerciaco pag. 205. *Item l'autre Crovée est en Joucherey vers le ban de Saulx contenant environ cinquante jours.* Vide *Corvata* & *Curvalis.*

¶ CROATA. Vide *Croada* in *Corvata.*

CROCA, Sustentaculum, baculus incurvus, vulgo *Croce.* Miracula S. Petri Archiepiscopi Tarentas. n. 20. *Adducunt ei mulierem, quæ ... juncturæ femoris ossibus dislocatis, nisi cum Crocis, & aliquo sustentante non valebat incedere.* [Vita S. Arnulphi inter Acta SS. Bened. sæc. 2. pag. 157. *Per idem namque tempus homunculus fuit nomine Cicero nequiter pedibus contractus ... Hic cum Crocis suis* &c. Vide *Croceus.*]

CROCARDUS, Reprobum nummi genus. Pembrigius anno 1300. *Numisma Pollardorum prohibetur in Anglia & Hibernia.* Matthæus Westmonaster. ann. 1299. *Hoc anno corrupta insula Angliæ de falsa moneta, quæ dicitur Crokard & Pollard, in Natali S. Stephani fundebatur, & pro obolo habebatur.* Adde eumdem ann. 1300. initio. H. Knyghton: *Rex Edwardus damnavit subito monetam subreptitiam & illegitimam, quam Pollardos, Crocardos, Rosarios nominabant, qui paulatim & latenter loco sterlingorum irrepserant. Et primo eos valere obolum fecit, deinde eos omnino exterminavit.* Thomas Walsinghamus in Edw. I. an. 1300. p. 77. 78. *Cocodones* vocat. Vide in hac voce. Pollardos vero valuisse medietate nummorum sterlingorum observat Jacob. Waræus.

¶ CROCATA Charta. Vide in *Charta.*

CROCCA Cowellet. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 78. *Et si plures aliqui faciant homicidium quorum Crocca cowellet, si velint, simul componant.* Id est, quorum olla simul bullit: à Saxon. Cpocca, olla, & ꝥællen, bullire, Co præposito, quod ut Con, in compositis *simul* notat.

¶ CROCCIA. Vide *Croceus*, & *Crucca.*

¶ CROCCUS, Gall. *Croc*, Uncus. Vide locum in *Branca. Crocci ad opus balistarum*, in Recensione munitionum castri Sommeriæ ann. 1260. *Croci*, in altera castri Carcasson. ann. 1294.

1. CROCEA, *Genus chlamydis longe ad terram usque à parte anteriori aperta, à summo ad imum rugosa, in formam capparum Prælatorum, si demas cucullam.* Ita auctor Ceremonialis Romani lib. 1. sect. 1. qui Cardinalium vestem esse ait, ut & lib. 3. sect. 3. sed nescio an non legendum *Clocca*: nam *Cloccas* seu *Cloches* nostri vocabant, ut in voce *Clocca* docuimus.

☞ Retinendum *Crocea* conficitur ex Commentariis Jacobi Cardinalis Papiensis, ubi sic: *Mane Patres indutis palliis à summo deorsum, quos Croceas vocant, in cellam B. Nicolai quæ ad dexteram primæ aulæ est, silentio convenire,* &c. Loquitur de Conclavi in quo creatus est Pontifex Paulus II. Vide Hierolexicon Macrorum fratrum, ubi Cardinalem repræsentant hujusmodi clamyde decoratum.

¶ 2. CROCEA, Baculus pastoralis. Ordinarium Ecclesiæ Lexov. MS. *Custodes cinerem ministrant, qui benedicitur, & capas purpureas Episcopo & hebdomadario, & Crocea eburnea Episcopo traditur.* Vide *Croccia* 2.

¶ Crocea Charta. Vide in *Charta.*

¶ CROCEOLUS. Vide *Croceus.*

¶ CROCEUM, Idem quod infra *Crocium.* Charta Edwardi II. Angl. Regis ann. 1319. pro Johanne de Bermyngeham apud Rymerum to. 3. pag. 768. col. 2. *Salvis etiam & reservatis nobis & hæredibus nostris Croceis in dicto Comitatu de Loveth, sicut in aliis Comitatibus libertatum in terra nostra Hiberniæ nobis reservantur.*

CROCEUS, Croceolus, Fulcrum subalare in modum Crucis superne effictum, vulgo *Potence.* Historia Translationis S. Gorgonii num. 9. *Virtute renum carens, curva super Croceos quodam vespere accessit, & recuperata virtute dimissis Croceolis .... rediit.* [Stepelinus in Miraculis S. Trudonis lib. 1. num. 10. *Dum quidam Croceis hinc inde sustentatus ibidem à Domino medelam sospitatis similiter expeteret, continuo se sensit cælesti medicina salvatum, & baculis ... super fores Monasterii suspensis,* &c.]

Croccia, Eadem notione. Geminianus in Vita B. Finæ Virg. num. 14. *Qui sine baculorum sustentaculo, qui Crocciæ dicuntur vulgariter, ambulare non poterat.* [Miracula S. Zitæ to. 3. April. pag. 515. *Vidit eum bene sanum & sine Crocciis ire & recte.* Legitur iterum p. 455. ubi de S. Raynerio.]

¶ CROCHA, f. Uncinus, hamus, Gall. *Crochet.* Locum vide in *Saurarium.*

¶ CROCHETUM, Contus uncatus, uncus, harpago, Gall. *Croc, Crochet.* Processus de Vita S. Yvonis, Maii to. 4. p. 577. *Nauta civitatis Trecorensis Crochetum ligneum quod perdidit in Sequana ... invenit ad invocationem dicti Yvonis.* Litteræ de *Vidimus* Ludovici Regis Franc. ann. 1236. mense Decembri è Chartulario Montis Martyrum: *Dicti vero homines de Maisnilio in dicto nemore nostro de Roberto habent mortuum ramum ad acrochandum cum Crocheto permortuum nemus.*

¶ Crochetum

¶ Crochetum, Croquetum, Uncinus, fibula, Gall. *Crochet*, *Agrafe.* Concil. Aptense ann. 1363. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 334. *Ut nostrum quilibet vestes suis Domicellis Scutiferis, fieri faciat longitudinis competentis ... cum botonis vel Croquetis.* Ejusd. tomi col. 393. in Concilio Avenion. *A cetero vestis à parte posteriori altiores, quod colla eorum* (Clericorum) *non ita pateant, & ita à parte anteriori cum Crochetis clausas deferant.* Ibidem col. seq. *Non ultra accedant capuciati cum botonis vel Croquetis.*

¶ 1. CROCHIA, Excubatio. Charta Agnetis Comitissæ Nivern. ann. 1191. ex Chartulario Ecclesiæ Autissiod. *Ab omni exercitu & chevalchia & excubatione, quæ vulgo Crochia dicitur, quittavimus.*

¶ 2. CROCHIA, Pedum. Vide *Crocia* 2.

CROCHUM, Uncus, quo arcubalistæ tenduntur. Sanutus lib. 2. part. 4. c. 22. *Expedit etiam dari tendentibus balistas validas Crochorum bonorum auxilium, & largorum: præsertim quod à parte posteriori sint ampla Crocha præfata, & quod prædictas balistas tendentes utantur prædictis Crochis tam tendendo, quam etiam balistando, &c.*

1. CROCIA, Fulcrum subalare, in Miraculis S. Richarii lib. 2. cap. 6. *Cœpit jam sustentaculo iter suum agere, quod vulgari nomine Crocia vocatur.* Vide *Crucca*, [*Croceus* & *Crossa*.]

2. CROCIA, Pedum, baculus pastoralis, Episcopalis. Papias: *Crocia, dicta à similitudine crucis.* Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. c. 28. *Virga pastoralis quam vulgus Crociam vocat.* [Charta an. 1086. in Tabulario S. Florentii: *Quod cum ipso baculo Abbatis, qui Crocia dicitur, factum est.* Concil. Lugdun. anni 1527. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 399. *Baculo pastorali Crocia nuncupato.* Occurrit rursus in Historia Translationis S. Wandregesili, inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 206.] Vide *Cambuta*, *Investitura per Crociam.*

Crochia. Charta Joannis Archiepisc. Capuani an. 1301. *Item Crochiam unam cum baculo de ebure.* Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu Ch. 97. *Et Dominus Episcopus laudavit & confirmavit per Crochiam suam in manu Dom. Hugonis Prioris.* Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. MS.

En cel tans si fu asolés,
L'arceveskes du Ruen Maugers,
Qui Dieu servi mult volentiers,
Et il a sa Croce rendué:
Mais li Dus sans longue attendué
Donna la Croce à Amaurri,
Moine de Fescans, né de Berri.

Crocia. Charta Anglica apud Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. to. 2. pag. 254. *Mandatum est etiam eidem quod faciat habere ... Rogero omnes reditus & res Clericorum habentium reditus de feudo suo, ... & res Abbatum de feudo suo, si alicujus Crociæ habent de dono suo & Priorum, seu cujuscunque domus religiosæ, si sit de dono suo, quia ipse Domino Regi inde respondebit.*

¶ CROCIO, Bos vetulus. Statuta General. Ordin. Cisterc. an. 1156. vel 1158. n. 38. inter Anecd. Marten. to. 4. col. 1249. *Crociones, id est vetulos boves emere conceditur, ne longius coria perquiramus.*

CROCIUM. Diploma Henrici II. Regis Angl. pro Hibernis: *Exceptis forestallis, thesauro invento, Crociis*, Ubi Spelmannus *Crocium* idem valere quod *Cro* 1. de quo supra, suspicatur. [Vide *Croceum* & *Crochia* 1.]

¶ CROCOMAGINA. Vide *Chrocomagina.*

¶ CROCOTIA, Crocotula. Vide *Crocyphantia.*

¶ CROCUS, Harpago, Gall. *Croc.* Processus de B. Petro de Luxemburgo, to. 1. Julii p. 593. *Ipsum loquentem cum quodam hamo sive Croco de aqua extraxerunt.* Vide *Croccus.*

Crocus, Cincinnus, Capillus in uncum, quem *Croc* dicimus, retortus. Charta Henrici III. Regis Angl. apud Guil. Prynneum in Libertatib. Angl. to. 2. pag. 479. *Sciatis quod concessimus & plenam potestatem vobis dedimus, capillos Clericorum nostrorum, qui sunt de hospitio nostro, & familia nostra, longos crines habentium, & ad Crocos capillorum suorum deponendos, &c.*

¶ CROCYPHANTIA, vel, ut malunt aliqui, *Crocotia*, *Crocotula*ve, apud Ulpian, leg. 25. §. 10. ff. de auro argento legat. sunt, ut quibusdam placet, muliebria ornamenta villosa reticulata. Gloss. vet. Philoxeni, Κροκύφαντες, *Reticulus.* Turneb. lib. 28. Adversf. c. 23. interpretatur ornamenta sine ullo stamine contexta. Glossar. Græco-Lat. Κροκύφαντος, *Peplus seu velum ex trama textum*, Vide Calvini Lexicon Juridic.

CROEROLA. Lex Alamannor. c. 99. §. 19. *Cornicula, columba, & cohua, & Croerola, &c.* Ubi Editio Heroldi, *hærocralu*, Lindenbrogii *querola.* Forte avis nocturna, quam nostri *Crecerelle* dicunt, proinde legendum *Crecerola.*

CROFFERA, Hara porcorum. Vide Skenæum de Verbor. significat.

CROFTUM, Croftus, Crofta. Saxonibus, Cꞃoꝼꞇ & Cꞃuꝼꞇ, locus secretus. Est autem *Croftum*, inquit Spelmannus, prædiolum prope habitaculum rusticum à latioribus campis ideo distinctum, ut animalia rustica subitis usibus exhibeat: agellus inclusus, apud Somnerum: nostris *Clos.* Charta Eadredi Reg. Angl. apud Ingulfum, & to. 1. Monastici Angl. pag. 168. *Possunt etiam dicti Monachi de eisdem mariscis versus Occidentem adjacentibus pro se & hominibus sive tenentibus suis includere Croftos, sive pratum seperariter, quantum illis placuerit.* Charta Edw. II. tom. 2. pag. 256. *De quodam mesuagio & Crofto adjacente.* Infra: *Cum ædificiis & curtilagio, & Crofto incluso.* Ibidem: *De uno mesuagio cum orto & Crofto, & cum medietate Crofti palmerii.* Willelm. Thorn: *Cum gardino & Crofto.* *Tofta & Crofta* in Monastico Angl. tom. 2. p. 55. 99. 116. & tom. 3. p. 139. Ingulfus pag. 875. *Possunt etiam includere Croftos sive pratum circa pontem separaliter, quantum illis placuerit.* [*Madox* Formul. Anglic. p. 43. *Unam Croftam quæ jacet inter pomerium ipsius Roberti & magnam viam.* Hist. Harcur. to. 4. p. 2200. ex Regist. Abbatiæ S. Mariæ de Pratis Leicestriæ. *Dedit nobis unam virgatam terræ in Schepished cum tofto & Crofto.* Et pag. 1378. ex Chartulario Abbatiæ Mortuimaris: *Cum toftis & Croftis, pratis, pascuis.*] Historia vernacula Prioratus de Wigmore in agro Hereford. to. 2. Monastici Anglic. pag. 219. *Roger .... demanda des autres quele fu cele place que on apela le tresor de Mortimer, & li fut dist que ce fut une Crouste joignant à l'Abeye, assés bonne terre & large, & à merveille bien fructifiante.* Eadem Historia Latine scripta: *Fertilissimum campum prope Monasterium situatum, Thesaurum Mortimer nuncupatum in ... eleemosynam donavit.* Catholicon Armoricum: *Crou an devet, Gallice Bergerie ou Clais où couchent les brebis aux champs. Lat. Caula, ovile. Crou an gueffr. .... caprile. Crou an moch... hara. Crou un hoven, bostar.*

CROIA. Vide *Cro* 2.

¶ CROISARE. Ricobaldi Ferrariensis Hist. Imperatorum ad an. 1268. apud Murator. tom. 9. col.

137. *Conradus igitur cum Duce Austriæ ac paucis nobilibus statuit furtivo aditu in regnum prodire, quod pro majori parte in Karulum se Creserat*, vel *Croisaverat*, ex additione doctissimi Editoris, qui ibidem annotat in Estensi Codice legi, *se erexerat*, melius quam alibi, ut puto: hic enim agitur de Siculis, qui à Carolo Siciliæ Rege discesserant.

¶ CROISCENS. Vide *Census crescens.*

¶ CROISIATUS, Ad modum crucis efformatus, Gall. *Croisé.* Inventar. an. 1419. in Archivis Ecclesiæ Noviom. *Quatuor panni linei Croisiati nigro sendapillo ad ponendum supra corpora defunctorum.*

CROISUM, [Vas apum.] Vide *Truncus.*

¶ CROIZATUS, Gall. *Croisé.* Insignitus cruce ad sacram militiam. Chronicon Bern. Yterii Monachi S. Martialis Lemov. inter Fragm. MSS. Stephanotii tom. 1. *Causa tanti gaudii fuerunt Croizati qui aliciter de patria exire volebant, &c.*

¶ CROLLERIUS, pro *Trollerius*, Olearius, perperam legitur in Commentariis ad Histor. Dalphin. Edit. Paris. pag. 133. col. 2. Vide *Trollerius.*

¶ CROMA, *Humores.* Insuper: *Frons atrii.* Glossar. Sangerman. n. 501.

¶ CROMATICUS, ibidem, *Qui non confunditur, nec colorem mutat.* Est à Græco χρῶμα, Color; unde pro *Croma*, *Humores*, f. leg. *Colores.*

CRONCULUS, Saxonice, Anȝreta, in Gloss. Ælfrici: id est, pustula, pusula, unde Somnerus *Furunculus* restituendum putat.

¶ CRONICA, pro *Chronicum. Per testes, literas, Cronicas, formam, &c.* apud Rymerum to. 5. p. 808. col. 2. Vide *Chronica.*

¶ CRONIS, *Nota quæ in fine tantum libri ponitur.* Papias & Glossar. San-German. n. 501. Legendum, *Coronis.*

CRONTOCHIUM. Ordericus Vitalis libro 12. p. 872. *Dormitorium & Crontochium, & reliqua Cœnobitarum abdita... scurris ac meretricibus patuerunt.* Quid hoc loco sit *Crontochium*, non facile est divinare, etsi Græcam vocem sapere videatur. Unde nescio an eo expresserit *Gerontocomium*, quod γηροτροφεῖον, appellatur à Scylitze pag. 790. γηροκομεῖον à Codino in Originib. Lambec. p. 47. 48 & 53. & in Menæis ad 27. Febr. Est autem *Gerocomium*, uti definitur à Juliano Antecessore Constit. 7. c. 32. *Locus venerabilis in quo pauperes & propter senectutem solam infirmi homines curantur.* Hinc qui præerat, *Gerontocomus* dicitur in Novella 7. Justin. Certe in Monasteriis domicilia *senibus* & *infirmis* destinata extitisse, colligere est ex Regula Sanctimonialium canonice viventium cap. 23. in Concilio Aquisgranensi. Sed potius videtur vox conficta ex γηροδοχεῖον, tametsi vix occurrat.

¶ CROO. Vide *Cro* 1.

CROPA, Equi tergum, Gall. *Croupe.* Petrus de Crescentiis l. 9. c. 7. *Caudam habeat longam cum paucis & planis crinibus: Cropas latas & bene carnosas, &c.*

¶ CROPARIA, CROPERIA. Vide *Cropria.*

¶ CROPPUS, ab Anglico *Crop*, Fruges per annum nascentes, messis, Gall. *Moisson, Coupe, Recolte.* Saxonice Cnoppaȝ, Spicæ, racemi. Kennettus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden. *Idem Abbas ex mera liberalitate sua Croppum de dicta crofta præfato Priori instanter concessit pro hac vice. Madox* Formul. Anglic. p. 131. *Hanc dimidiam hidam terræ cum omnibus pertinenciis suis, receperunt præfati Monachi ad Nativitatem S. Johannis Bapt. anni Interdicti sexti, tenendam bene & in pace usque ad terminum duorum annorum sequencium, scilicet donec inde duos Croppos perceperint, pro viginti solidis quos &c.*

CROPRIA, Concilium Londinense an. 1342. can. 2. de abusu Clericorum in vestibus: *Caligis etiam rubeis ac scaccatis, viridibus, sotularibus etiam rostratis & incisis multimode, ac Cropriis ad sellas, cornibus ad colla pendentibus, &c.* Forte legendum *Croperiis*, id est, postilenis, quas *Croupieres* Galli dicunt; [vel *Croparriis*, ut apud Lyndwoodum in suo Provinciali legitur p. 123. edit. 1679. *Caligis etiam rubeis, scacatis & viridibus, sellis cum Croparriis, &c.*]

¶ CROQUA, Baculus pastoralis, Gall. *Crosse.* Charta fundationis Monasterii S. Catharinæ an. 1233. in Archivo S. Victoris Massil. *Episcopus non intret Monasterium Monialium S. Catharinæ nisi cum mitra & Croqua.* Vide *Crocia.* 2.

¶ CROQUETUS, Uncinus, fibula, Gall. *Crochet, Agraffe.* Inventar. Ecclesiæ Aniciensis ann. 1444. *Item unus parvus Croquetus cum duabus frangiis rubeis deargentatus in duobus capitibus quasi longitudinis unius unciæ digiti* Vide *Crochetum.*

¶ CROS, f. Species antiquorum armorum, ut *Crocs* apud Borellum in Dictionario. Epistola Guidonis de Dampetra ad Philippum Aug. an. 1113. apud Marten. to. 1. Collect. Ampliss. col. 1114. *Gualerannus de Corbelles & Robertus tradiderunt mihi de munitione de Tornoilles... duas archas quarrellorum, unam ad estrif, & alteram ad duos pedes, & II. tors, & II. Cros, & II. glomos fili, &c. libras ceræ.* Anglis *Cross-bow* est *Arcubalista*, Gall. *Arbalete.*

¶ CROSA, apud Dumbenses, Lacuna, Gal. *Creux, Ravin.* Charta Thossiac. ann. 1462. signata *Bonnet: Juxta Crosam vocatam de Jargeat ex meridie.* In altera Charta legitur, *Juxta Crozam.* Vide *Crossa* 1. *Crosum* & *Cuma* 4.

¶ CROSATUS, Ad instar crucis efformatus, Gall. *Croisé.* Statuta Massil. lib. 3. cap. 14. §. 2. *Omnes autem eminæ.., sint semper Crosatæ cum ferro, sicut consuetum est.* Codex MS. præfert *Crozatæ.*

¶ CROSCUS, pro *Croceus.* Charta Capituli Tolos. apud *la Faille* Annal. Tolos. to. 1. p. 57. Instrum. *Nec cancellatam, nec abolitam in aliqua sui parte, cum vero & integro sigillo ceræ quasi Crosci coloris.*

¶ CROSERIA, Fenestra, Gall. *Croisée.* Transactio an. 1490. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues: Liceat eisdem conficere Croserias & fenestras lapidum quarumcumque.*

¶ CROSIA, Pars illa templi chorum inter & navem ad crucis formam exstructa, Gall. *Croisée.* Johannis Iperii Chronic. S. Bertini continuatum, apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 623. *Hic toto suo tempore, licet parvo, in ædificiis suis à prædecessoribus incœptis, scilicet novo choro, Croisia juxta claustrum atque aliis diligens extitit.* Et col. 624. *Circa altaris ornamenta non mediocriter honestus fuit, Crosiam Ecclesiæ ab Johanne VI. incœptam cum fenestris consummavit.*

CROSNA. Vide *Crusna.*

1. CROSSA. Charta fundationis Abbatiæ de Miratorio Ordinis Cisterciensis, tom. 13. Spicilegii Acheriani p. 312. *Et à termino illo per juxta campum usque ad Crossam Vongeii, & à Crossa illa usque ad terminum Bellifortis & Calendiniaci.* Forte pro *Crux* vice termini.

☞ Potius crediderim *Crossam* pro *Crosa*, Lacuna, positam esse, quam pro Cruce. In Bressia, ubi situm est Monasterium de Miratorio, multa sunt hujusmodi loca lacunosa; deinde *Vongeium* idem puto quod Gallicum *Fange*, Lutum, cœnum. In lacunis lutum esse non est opus dicere.

¶ 2. CROSSA, Fulcrum subaxillare, Gall. *Bequille*, alias *Crosse.* Acta SS. April. to. 2. p. 259. de S. Be-

nedicto Avenion. *Dimittebant Crossas Ecclesiæ & recedebant recti.* Vide *Croceus.*

¶ 3. CROSSA, Lituus pontificius, Pedum, Gallis *Crosse.* Consuet. MSS. S. Augustini Lemovicensis *Induat se Dompnus Abbas cum stola & Crossa & vestimento parato.* Diploma anni 1307. de Jurisdictione Canonicorum Attanensium inter Fragm. Hist. Stephanotii MSS. to. 2. *Abbas indutus sacerdotalibus & Crossa.* Occurrit apud Gassendum in Notitia Ecclesiæ Diniensis ad ann. 1430. Baluz. Hist. Arvern. to. 2. p. 596. &c. Vide *Crocia* 2.

¶ CROSSALIS BACULUS *sive pastoralis*, apud Stephanotium Antiq. Wascon. MSS. to. 1. p. 586.

¶ CROSSEA, Idem quod *Crossa* 3. Inventar. Ecclesiæ Noviom. an. 1419. *Item una parva Crossea argentea ad baculum nigrum pro Episcopo Innocentium.*

¶ CROSSENEYHT, apud Rymerum to. 2. pag. 247. *Nobis nuper... Avianus & filii Walenses, partem illam pretiosissimi ligni Crucis, quæ à Walensibus Crosseneyht vocatur reddiderunt. La Croix neyht* appellatur ejusd. tomi p. 1022. & 1023.

¶ CROSSERIUS, Episcopalis, si bene conjicio, à *Crossa* 3. Baculus pastoralis. Hist. Dalphin. to. 2. p. 76. col. 1. in Excerptis Chartularii Ebredun. an. 1295. *Die 25. mensis Junii convenerunt in camera Crosseria prædicti D. Archiepiscopi.*

¶ CROSSUM. Vide *Crosum.*

1. CROSSUS, pro *Grossus.* Leo Ost. lib. 3. cap. 31. (al. 33.) *Decem iconas.... Crosso argento sculpsit ac deauravit.* Infra, *Crossa maceria.* Vide *Grossus.*

¶ 2. CROSSUS, pro *Crocus*, ut puto, Gall. *Safran.* Statuta Arelat. MSS. art. 45. *Statuimus quod Crossi & alie hortorum herbe infra Arelatem nullo modo crementur.*

¶ CROSUM, Caverna, excavatio, lacuna, Gallice *Creux, Ravin.* Hist. Dalph. to. 1. p. 41. col. 1. in Inquisit. an. 1323. *Item quod dictus Castellanus minatus fuit valde palam & publice Guigonem Radulfi, qui facit Crosum argenteriæ de Brandis, quod ipsum Guigonem Radulfi & ejus fidejussores, pignoraret de quingentis libris, quas habuerat à Domino Præfecto dictæ argenteriæ, ex eo quia dictum opus non faciebat.* Ordinatio Raimundi Anderii, de abevratoriis parvi Rhodani, an. 1223. è MS. D. *Brunet* fol. 67. v°. *Quoddam abevratorium habeat in latitudine duas cannas, sit de cetero ad Crosum de Vatona inter terram Domus militie & terram uxoris Bertrandi.* Eadem notione *Crossum* habetur in Transactione Florentii Domini de *Masalguis* cum incolis ejusdem loci anno 1438. ex Archivo Præsidis de *Mazaugues.* Vide *Crota* 2. *Crotum* & *Cuma* 4.

1. CROTA. Rupes. Will. Brito lib. 10. Philippid.

Dum tu conaris Monachi subvertere Crotam.

Quo loco intelligit castrum quod *Rupes Monachi* dicitur, seu *Roche du Moine.* Supra :

.... Monachi rupem confundere demum
Funditur horrescens, armis verbisque minantur.

2. CROTA, Antrum, specus, nostris *Crotte*, vel *Grotte*, ex *Crypta.* Ita censet Bernardinus Balbus ad Vitruvium. [*Crota S. Laurentii*, in Charta an. 1219. ex Libro flavo Episcopatus Massil. p. 25.] Le Roman *de Garin :*

Li destrier sont leans el sousterrin,
En une Crote que firent Sarazin.

Alibi :

Ne treuve Crote que il ne face emplir.

[Le Roman d'Athis MS.

Dehors les murs d'antiquité
Trouva une Cronste soubs terre,
Là se tourna pour la mort querre,
Et dit que jamais n'en istra,
Mais la dedans de duel mourra.]

3. CROTA, Domus. Charta an. 1157. apud Gariellum in Episcopis Magalonensibus pag. 128. *Uxor Guillelmi de Tortosa, timens mortem, in Crota turris majoris ante diem Jovis qua ipsa mortua fuit, dixit, &c.* Tabularium Ecclesiæ Uticensis ann. 1208. pag. 5. *Acta sunt hæc apud Ucetiam in Crota Domini Episcopi, &c.* Charta Avenionensis apud Fantinum Castrucium tom. 1. Hist. Avenion. p. 177. *Item solarium supra Crotam Magistri Raimundi Praterii.* [Ibid. pag. 176. *Hospitium hæredum Pontii Porcelli, exceptis Grota & duabus apothecis desuper*; ubi pro *Grota* puto legendum *Crota.* Charta anni 1288. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Reg. num. 11. *Actum in Castro Regii in Crota domus dicti domini Episcopi.* Instrumentum anni 1242. to. 3. Gall. Christ. col. 214. *Cum Crota & furnello & turre & fundamento supra, cum camera superiori, &c.* Instrum. ann. 1228. in parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 128. *Videtur impedire elevationem sive exaltationem prædictæ Crotæ turris vestræ.* Concessio anni 1253. Histor. Dalphin. tom. 1. pag. 30. col. 2. *Actum apud Venetum retro Crotam Ecclesiæ.* His omnibus in locis non *domus*, ut Cangius exponit, sed pars domus, ut crypta vel cella inferior, vel quivis alius locus concameratus debet intelligi. Provincialibus *Croto* Cavea est, *Croutat* vero Concameratus : quo referri possunt, quæ Browerus scribit in Fortunatum pag. 181. *Manet in Francico juxta Gallicoque sermone, ut testudines Crotte appellitent. Qua de re visum est subnectere viri eruditi judicium, Grottam scribentis, aut durius Crottam, esse omnino testudinem substructionis in ædificio subterraneo, voce Gallica, quæ Græcis κρύπτη, vel κρύπτα. Unde & Sidonio & Plinio Juniori usitatam Cryptoporticum Francos appellare Grotte & Grotesques, Leodienses Crotte.*]

¶ CROTERIUM, ut *Crosum*, Gall. *Creux*, Excavationes, quas fodiunt metallici ad eruendum è fodinis metallum. Hist. Dalphin. tom. 1. p. 93. Edit. Genev. & pag. 96. Edit. Paris. in Inquisitione anni 1220. *Si alius minator dimittit Croterium suum in minaria, illud D. Comiti remanet pro voluntate sua facienda : inde & si alius eorum incipiat aliud Croterium, debet illud ei manutenere de omnibus per quinque tessas in latere.* Vide *Crota* 2.

CROTINA. Vide *Crusna.*

¶ CROTONUS. Nova Gall. Chr. to. 3. col. 1144. ex Regesto Hugonis Bonifacii ad an. 1461. *Isuarda de Marculfo, Monialis, Vicaria nobilis & magnifica Dominæ Johannæ de Medullione, Abbatissæ Monasterii Dignæ, Sistarici & de Subripis Procuratorem constituit ad constituendum quemdam Crotonum, in apotheca domus dicti Monasterii sitæ Dignæ, in porta Durandorum.* Idem videtur quod *Crota* 3.

CROTTA. Vide *Chrotta.*

¶ CROTUM, Gall. *Creux*, Fossa, lacuna, locus cavus. Charta Thossiac. signata *Bonnet* ann. 1462. *Juxta Crotum de la Coëse ex meridie.* Altera anni 1404. *Juxta Crotum vel foveam vocatam La Fosse, &c.* Index MS. beneficiorum Eccl. & Diœc. Constantiens. fol. 25. verso : *Rector percipit decimam quindecim virgatarum terræ in Crotis de Cathevill. & novalia & minutas decimas totius parochiæ.* Sed in hoc posteriori loco puto legendum *Croftis* pro *Crotis*, quod Diœcesis Constantiensis non multum distet ab Anglia, ubi vox *Croftum* frequentissima est. Vide *Croftum.*

¶ CROUTURA, Locus septus, à Gall. *Cloture*, Se-

pimentum. Chartular. S. Vandregesili to. 2. pag. 388. *Totum masagium meum situm apud Fontains intra masuram Gilleberti sutoris & Crouturam Galteri de Pratelles... Actum an. D.* M. CCXXXI. Alter Amanuensis emendavit *Cloturam.*

¶ CROXATI, Iidem qui *Crucesignati*, apud Ogerium Panem lib. 4. Annal. Genuens. ad an. 1203.

¶ CROZA. Vide *Crosa.*

¶ CROZATUS. Vide *Crosatus.*

¶ CROZOLA, Baculus superne rostratus vel in formam crucis efformatus, Gall. *Bequille.* Miracula B. Henrici Baucenensis to. 2. Junii p. 377. *Contractus in anchis, & non poterat ire sine Crozolis aliqualiter, & modo vadit sine Crozolis.* Vide *Crucca* & *Croceus.*

CRUCA, Cremaster, Gallis *Cremaillere*, ex Anglico *Crooke*, aduncus. Leges Malcolmi II. Regis Scotiæ cap. 3. §. 4. *De homine condemnato ad mortem, coram Justitiario, Coronator habebit.... omnia utensilia infra interiorem partem domus, videl. infra Crucam super igne pendentem.*

CRUCCA, Furca subalaris, qua claudi sese sustentant, quod pars superior in crucis formam, seu T effícta sit. Joannes Monachus Bertinianus in Vita S. Bernardi Pœnitentis num. 10. *Ambo non nisi cum Cruccis incedere valentes, ad Sanctum venerunt.* Vide *Croceus.*

CROCCIA, in Vita S. Zitæ Virginis Lucensis num. 18. Vide Skinnerum in Etymologico Anglico in *Crutches.*

CRUCEOLA, pro *Crucicula.* Lambertus Ardensis: *Fecit sibi apportari parvam Cruceolam, quam in collo suo per argenteam catenulam appensam de sepulcro Domini reportaverat.* Vide *Croceus.*

¶ CRUCES. Charta Alexandri III. Papæ pro Capitulo S. Mammetis Lingon. an. 1170. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 186. *Consuetudines seu reditus, quos Cruces appellant de toto episcopatu Lingonensi, exceptis illis, qui ab Episcopis Lingonensibus concessi sunt Ecclesiis aut Monasteriis ejusdem Episcopatus, & scripto eorum corroborati noscuntur, vobis duximus confirmandas.* Hic *Cruces* intelligo Oblationes fidelium *processionaliter* ad quamdam Ecclesiam confluentium, quæ in voce *Crux* dicuntur *Cruces bannales* ex Catalogo Abbatum Andainensium; eademque notione accipiendum puto locum Codicis MS. reddituum Episcopatus Autissiod. *Denarii pro Crucibus Kalendarum Maii circa* LII. *libras*; hoc est, si bene conjecto: *Denarii qui offeruntur tempore Crucium* seu processionum; quæ fiunt Kalendis vel circa Kalendas Maii, quales sunt *Rogationum* processiones.

¶ CRUCESIGNATI, Qui sacræ Crucis militiæ nomen dabant, Gall. *Les Croisez.* De his infra post vocem *Crux*, lin. *Crucem assumere.* Verum alii fuerunt *Crucesignati* apud Tolosanos; sic enim appellabantur, qui ab Inquisitoribus comprehensi & carceri aliquandiu mancipati propter hæresim, tandem erroribus abjuratis, pœnitentia & absolutione receptis, liberi dimittebantur. Inter pœnitentias impositas prima recensetur Crux, quæ simplex ✝ aut duplex ‡, ante & retro, pro delictorum ratione erat deferenda. Harum crucium formam expressam habemus in libro Sententiarum Inquisitionis Tolosanæ à Philippo Limborch. edito pag. 13. *Imponimus & injungimus pro pœnitentia duas cruces de filtro crocei coloris portandas, unam anterius & aliam posterius in omni veste vestra; præterquam in camisia ... quarum quantitas in longitudine sit duorum palmorum & dimidii brachium unum, & duorum palmorum brachium aliud, scilicet transversale & trium digitorum in latitudine utrumque brachium ✠. Et quia tu Matthæ, &c. amplius deliquisti... superaddimus vobis, quod cruces, quas vobis imponimus, sint duplices.* Vide *Crux* lin. *Cruces binas.*

¶ CRUCHIGLIA, Idem quod *Crucca*, Fulcrum subaxillare. Acta SS. Junii to. 1. p. 797. *Erant duo anni, quibus nunquam potuit ire sine Cruchigliis.*

¶ CRUCIA, Eadem notione. Magister Joannes in Vita S. Petri Parentii, tom. 5. Maii p. 93. *Nec aliquo modo posset incedere, nisi duas Crucias ascellis haberet suppositas.*

CRUCIARIUM. Commodianus Instr. 32.

Auro licet censeantur, bacchent aulica semper;
Cruciarium Domini si non adorasti, peristi.

Crucem, vel cruciatum Christi interpretatur Rigaltius. Vide, an aliud sit ςαυρεῖον, de quo Nicetas Rhetor in Passione S. Stephani & corporis ejus inventione: Προλαβοῦσα τοίνυν Ἰουλιανὴ, καὶ διαπεράσασα τοῦτον εἰς τὸ ἐπιλεγόμενον ςαυρεῖον· ὅθεν δὴ τὰς ἡμιόνους ὑποζεύξαντες τῷ ἅρμαλι, &c.

CRUCIATÆ, Expeditiones sacræ contra Saracenos & Hæreticos, quod, qui iis sese adjungerent, Crucis signum in vestibus deferrent. Occurrit non semel apud Will. Thorn. & apud Ericum Upsaliensem lib. 3. Hist. Suecor. an. 1292. ubi Loccenius, nescio quam *historiam de Cruce Christi* somniat: vulgo *Croisade.* Vide infra *Crux.*

CRUCIATIO, Miseria, calamitas, tormentum. Vita S. Ursmari Abbatis Laubiensis n. 5. *Neque audivimus quemquam, qui in corpore tale aut tam prolixum sustinuisset martyrium, aut qui tantam Cruciationem sustinuisset in vita præsenti.*

CRUCIBULUM, Ugutioni, *Lucerna, ad quam vigilamus, quod Cruciet bolum, id est, bolum sepit.* Risum contine. Gloss. Lat. Gall. *Crucibolum, Lumiere de nuit.* Catholicon Armoricum: *Creuseul, Gall. Croissol. Lumiere de nuit, Crucibolum, vel Crucibolus.* Vitæ Abbatum S. Albani pag. 70. *Legebantur autem eadem voce 12. de B. Virgine lectiones, quas corde tenus sine candela bajuli transcurrere consueverunt; cum suis, quæ sequuntur responsoriis, tenui tamen lumine Cruciboli per vitrum diaphanum translucente.* Vita B. Colettæ num. 74. *De nocte proferenti sæpius extinguebat candelam, Crucibulum & oleum effundebat.* [Apud Lobinellum Hist. Britan. to. 2. pag. 345. *Monasterio igitur Kemperlegiensi, quod villicus suus Kemperlegiensis debet, hoc est.... Ad solempnitatem de dedicatione S. Michaëlis in Monte Gargano duo ferrea Crucibola annuatim.*] Quidam à *Cruca*, Gallis *Cruche*, German. *Cruyke*, deducunt: malim ego, quod ejusmodi lucernæ in formam Crucis effictæ quadrimyxæ sint. Hinc forte nostri Picardi, *Cracets* vocant, quasi *Crucets*: vel certe quod uncis ferreis ad parietes appendantur, quos *Crochets* vulgo dicimus. Sed & *Crucivolo* Itali appellant vas fictile, in quo metalla funduntur, nostri *Creuset*, quod ejusdem formæ est ac materiæ, ex quibus est vas illud, in quo infunditur oleum ad lucernas istas. Nam & Rulandus in Lexico Alchymiæ, *Crucibulum* dixit *vas esse fusorium, ex terra igni contumacissima factum, acutiore basi & tereti, in ampliorem capacitatem, forma triangulari, vel rotunda desinente, ad fundenda & eliquanda mineralia & metalla formatum.* Sic Geber Arabs lib. de Investigatione magisterii: *Ponatur veneris stratum super stratum de sale communi optime mundato in Crucibulo.* Vide Stephan. Skinnerum in Etymologico Anglico, verbo *Crucible.* Meminit Saxo Grammaticus lib. 8. nescio cujus *Frosti, cognomento Crucibulum.*

CRUCIBOLUS, Scyphus. Charta Witlasii Regis

Merciorum apud Ingulphum pag. 857. *Scyphum meum deauratum, & per totam partem exteriorem vinitoribus ad dracones pugnantibus cælatum, quem Crucibolum meum solitus sum vocare, quia signum Crucis per transversum scyphi imprimitur interius, cum quatuor angulis simili impressione protuberantibus; &c.* Cruciboli Witlasii meminit rursum infra Ingulfus pag. 870. Hinc forte Germanis *Kraus* est genus poculi, ut est in Turcograph. Crusii p. 490.

¶ CRUCICHIUM, Quadrivium, Italis *Crocicchio*, nostris *Carrefour*. Hieronymus Radiolensis in Miraculis S. Joannis Gualberti tom. 3. Julii pag. 392. *Ad compitum seu divorticulum, quod vulgares & plebeii Crucichium dicunt, eo quod viæ quatuor in crucis formam ad loca tendant diversa.*

CRUCICOLÆ, appellati Christiani ab Ethnicis. Vide Aldhelmum de Laudibus Virginit. cap. 17.

¶ 1. CRUCICULA, Crux parva. Chronic. Fontanell. apud Acherium to. 3. Spicil. p. 229. *Hic dedit in Ecclesia S. Petri Cruciculam auream unam, inaures sex, fibulam unam.* Vide *Crucilia*.

¶ 2. CRUCICULA, Furca subalaris. Richardus Abb. Virdun. in Miraculis S. Vitoni, inter Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 1. pag. 567. *Lignea vero sustentacula, quæ vulgo Cruciculas vocant, sine quorum adminiculo, nec passum quidem pedis claudus ille ambulare poterat, in testimonium tanti miraculi, suspensa sunt multo tempore in pariete sacri Templi.* Vide *Croceus*.

CRUCIENTATUS, in Gloss. Latino-Gall. *Conchié de sang.* Sed legendum *Cruentatus*, ut apud Joan. de Janua.

1. CRUCIFER, Qui Crucem ante Papam defert, apud Pandulfum in Actis Gelasii II. PP. [Vide *Cambucarius* post *Cambuta*.]

¶ 2. CRUCIFER, Species monetæ, in Chronico Mellicens. pag. 572. col. 1. *Singuli status Hungarorum & Australium & personæ donaria conferunt: Episcopus V. flor. Abbas & Præpositus sub infula IV. flor. .... Rusticus, servus, familia (lege famula) de talento Cruciferum, mercenarius & mercenaria X. num.*

CRUCIFERI, Ordo Monasticus, sic dictus, quod Monachi Cruces in baculis deferrent, ut auctor est Matth. Paris an. 1244. pag. 439. Fasciculus Temporum, & M. Chroniç. Belgic. *Circa hæc tempora Ordo Cruciferorum renovatus est per Innocentium III. anno Pontificatus sui 18. jam devicta hæresi Albigensium per Cruce signatos.* Addunt quosdam scribere, B. Quiriacum Jerosolymorum Episcopum, istius Ordinis primum auctorem extitisse, & sub Innocentio IV. apud Lugdunum crevisse, & privilegiis donatum ab eodem, anno scilicet 1248. præterea primum & initiale Monasterium totius Ordinis extitisse in Hoio in diœcesi Leodiensi ab Joanne Episcopo Leod. ædificatum an. 1233. Vide Aubertum Miræum lib. 1. Originum Monastic. cap. 12. 13. 14.

CRUCIFEROS etiam vocat Chronicon Aulæ Regiæ cap. 11. & 17. Fratres & Milites Ordinis Theutonici: ut & Ericus Upsaliensis lib 3. Hist. Suecicæ pag. 61. lib. 5. pag. 148. & alibi. Vide Chronicon MS. Andreæ Danduli an. 1154. & Bohuslaum Balbinum in Epistola rerum Bohemic. pag. 270.

Exstat Epistola Urbani III. PP. ad Magistrum & Fratres Cruciferos Hospitalis Bononiensis, qua eorum Ordinem approbat: post Epist. 4. in nupera Conciliorum Collectione.

CRUCIFERUS. Charta Ottonis Episcopi Frisingensis an. 1154. apud Wiguleium Hondium in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 243. *Unus Cruciferus apud Hachin, cum molendino aliisque pertinentiis, &c.* Alia apud eumdem Hondium to. 3. pag. 469. *Cum tribus Cruciferis, quæ ad possessionem Monasterii pertinebant, &c.* Sed legendum videtur *Curtiferis*, ut alibi passim. Vide in *Cortis* 1.

¶ CRUCIFICIO, σταυρῶ, *Crucifigo*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

¶ CRUCIFIGIUM, Crucis supplicium, Gall. *Crucifiement*. Epistola Joannis de Monsteriolo, Collect. Ampliss. Martenii to. 2. col. 1395. *Ut ille cujus Crucifigio salvi sumus, &c.*

¶ CRUCIFIXORES, Qui Christum Dominum crucifixerunt. Occurrit apud S. Paulinum Epist. 18. num. 7. novæ edit. & Joannem Sarisb. Epist. 286. & alios.

¶ CRUCIFIXUS, Cruce insignitus. Miracula S. Cuneræ Virg. Junii tom. 2. pag. 566. *Cum oblatione duorum cereorum oculorum atque denario Crucifixo.*

CRUCIFRATRES, seu FRATRES CRUCIS: ita sese appellitabant quidam hæretici, exorti in oppido *Sangerhusen* in Marchionatu Misnensi sub an. 1414. qui etiam *Fratres Flagellatores* dicebantur: de quorum hæresibus consulendus Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 93. diversi ab iis, qui *Fratres Crucis* appellati sub annum 1309. Vide *Crux*.

CRUCIGIRA. Ephemerides Monasterii S. Galli: *Eodem die dantur 4. fercula, scilicet carnes, caseus, ova, Crucigira, cum vino & majori leib.*

CRUCILIÆ, Cruces per vias erectæ, ex Gallico *Croisilles*. Concilium Suession. an. 744. *Constituimus, ut illas Crucilias, quas Adalbertus per parochiam plantaverat, omnes igne consumantur.* Codd. alii habent *Cruciculas*.

CRUCIOLA, Crucicula, in Actis Monasterii Murensis pag. 26.

¶ CRUCIOLATUS, Crucibus signatus. Testamentum Ermentrudis illustris Matronæ apud Mabill. de Liturg. Gall. pag. 463. *Nepti meæ Deorovaræ scutella argentea Cruciolata.*

¶ CRUCIUM, *Vinum insuave & nimio plus austerum, aut asperum*, in Vocabulario Sussannæi.

CRUCIZARI, Crucem assumere, cruce insigniri ad peregrinationem Hierosolymitanam. Historia Hierosolymitana in Gestis Dei pag. 1156. *Rex Franc. Philippus & Rex Angliæ Henricus apud Gizortium Crucizantur.* [Radulf. Coggeshale in Chronico Terræ-Sanctæ apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 573. *Fere universi Proceres utriusque regni Crucizantur.*]

CRUDARIUM, Ὠμόλινον, in Gloss. Græco-Lat. [Linum crudum, linteum nondum sole curatum, ut adnotat Martinius ex Vulcanio.]

CRUDITARE, *Non digerere*, ἀπεπτεῖν, in Gloss. Gr. Lat. [Tertull. de Jejunio cap. 16. *Populus carnis avidissimus usque ad choleram ortygometras Cruditando.*]

¶ CRUETTUS, Angl. *Cruet*, Gall. *Burette*. Urceolus. *Cum duabus Cruettis & uno tintinabulo argenteo*, apud Rymerum tom. 9. pag. 273. col. 2.

CRUMA, *Crumena*. Joan. de Janua.

CRUMELUM. Gregorius Turon. de Gloria Conf. cap. 98. *Sæpius in hoc vasculo vel olus, vel Crumelum coctum cum illo sumpsisse.* Occurrit in Notis Tyron. pag. 112.

CRUMENIA, *sunt proprie fragmenta auri.* Glossæ Isonis Magistri.

¶ CRUMENIFER, Qui fert crumenam, Gall. *Boursier*. Magister Giraudus in Vita S. Joannis

Episc. Valentin. in Anecdotis Marten. to. 3. col. 1696. *Cum à portonariis naulum propter multitudinem caritative exigeretur, Crumenifero ut persolveret imperavit.*

¶ CRUMILUS. S. Paulinus Ep. 23. n. 7. *Et ut totam juxta Dei verbum confectionem Prophetici panis impleret, lentem quoque & hordeum & viciam misisset in Crumilum.* Editor in notis : Forte legendum, *Grumulum.* MS. Reg. *Crubilum.* Edit. Rosweidi, *Cumulum*, Schot in marg. *Cumerum*, ut & Cauchius.

CRUMINARE. Fortunatus l. 2. de Vita S. Martini:

Et levis umbriferæ volitavit imago figuræ,
Visibus exclusus cellam pedore Cruminans.

Ubi Interpres : *Crumina*, sacculi genus apud Plautum : unde *Cruminare*, prisci festive traxerunt ad eam corporis partem, qua operari naturæ solemus. Id satis in illo expressit. [Gloss. Isid. *Cruminat, Ruminat.*]

¶ CRUOR. Charta Joannis Episcopi Carnot. ann. 1180. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 596. *Vindicabat enim in illis sibi jus hospitandi, talliam, corvagium, avenagium, justitiam Cruoris & latronis*; id est Sanguinis effusionis & latrocinii.

¶ CRUPA, Tergum equi, Gall. *Croupe.* Processus de Vita S. Yvonis, Maii to. 4. p. 567. *Nescit quomodo invenit se super Crupam equi sui, & tenens se ad sellam, equus natando portavit eum sanum & incolumem ad ripam maris.*

CRUPELLARII, Gallorum gladiatores cataphracti. Tacitus lib. 3. Annal. *Adducuntur è servitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen, Crupellarios vocant.* Boxhornius ab Hebræo *Cirbel*, amicire, vocem deducit.

CRUPPA, CRUPES. Gloss. Lat. Græc. *Cruppa*, Κάλος παχύς. *Crupes*, χοινία, *funis.* [Amalth. *Crupes, Funiculi. Cruppa, Rudens.*]

CRUPPONUS, Uropygium, summa clunium, vulgo *Croupion.* Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 36. *A lumbis vero desuper renes usque ad principium caudæ super anum, dilatantur spondilia, & intercipiuntur inter duo ossa ancharum, & in quibusdam avibus dilatantur plus, in quibusdam minus: & hinc locus à quibusdam appellatur Crupponus, & solidiores sunt ipsorum juncturæ, & foramina illic ampliora, &c.*

CRUPTA. Vide *Crypta.*

CRURALIA, quibus *crura* vestiuntur. Vita Ludovici Pii an. 786. *Habitu Vasconum... indutus, amiculo scilicet rotundo, manicis camisiæ diffusis, Cruralibus distentis, calcaribus caligulis insertis, missile manu ferens.* Vide *Coxale.*

CRURARIUM, Σκελόδεσμος, in Gloss. Græc. Lat. Fascia cruralis, nostris, *Jarretiere.*

¶ CRURIFRAGIUM, CRURIFRANGIUM. Gl. Lat. Græc. *Crurifrangium*, Σκελιαγὲς ἤγουν σκελοκοπία, *Cruris fractio vel sectio.* Apul. Met. lib. 9. *Crurum ejus fragium abominata. Crurifragium* Plautus appellat servum, cui crura debeant suffringi: sed alii legunt *Crurifragum*, ut rectus casus sit *Crurifragus*, non *Crurifragius.*

¶ CRUSCIRE, Crepitare, Gall. *Craquer.* Vita S. Eligii c. 27. apud Acherium Spicil. to. 5. p. 181. *Omnes qui aderant, audiebant cum magno stupore juncturas & nervos atque omnia ossa claudi illius Cruscire ac solidari.*

CRUSCUMULUS, *Tumor crurum.* Joan. de Janua [& Laurent. in Amalthea, ubi etiam *Crussiculus.*]

CRUSELINUM, Vas potorium parvulum fictile, cujusmodi sunt, quæ *Creusets* vocamus. Cæsarius lib. 12. cap. 41. *Portabat enim vas parvum & fictile, quod vulgo Cruselinum dicitur, in manu sua, in quali in tabernis potare solebat.*

CRUSELLUS Charta ann. 1144. apud Catellum lib. 2. Rerum Occitan. cap. 17. *De Crusellis, quos extranei attulerint, & vendiderint, præbeant domino 4. den. & de barda duos.*

¶ CRUSERIUS, An *Crucifixus* seu Figura D. N. J. C. in cruce pendentis, quæ in Ecclesiis apponi solet ad pietatem, Gall. *Crucifix.* Charta Abbatiæ Savigniac. Lugdun. Diœces. an. circiter 1300. *Prior d'Alix habet locum & stallum suum, quando venit in Monasterium in choro dextro post Cruserium.*

CRUSNA, CROSNA, CRUSINA, Pallii, seu vestis genus, Mastruca, vel mastruga. Gloss. Saxon. Ælfrici : *Mastruga.* Cꞃuꝩne. Somnero Cꞃuꝩene dicitur, tunica scilicet ex ferinis pellibus. Hinc emendandæ Glossæ Isonis Magistri : *Vocamus etiam mastrugas Renones, quæ rustice Crotina vocatur.* Legendum enim *Crosina.* Hincmarus Remensis Opusc. 57. *Mitto vobis per eum Crusnam de pellibus variis, cum panno coloribus vario.* Charta an. 1180. apud Ughellum in Episcopis Vercellens. *Et ad hanc confirmandam promissionis chartam, accepimus nos Othonus & Allus Launeschildt Crosnam unam, ut nostra hæc promissio, sicut supra habetur, firma permaneat atque persistat.* Statuta Veneta lib. 1. cap. 55. *Accipiet etiam de bonis Viri per Crosnam & pelliciam vidualem, quam mulieres ex consuetudine habent.* Quam vocem non intellexit Interpres Italicus. Charta Ottonis M. Imp. an. 937. apud Meibomium: *Nisi tantum singulis annis unum cavallum, scutum & lanceam, vel duas Crusinas dent, ut sciant in mundibordio Regis se esse.* Christianus de Scala in Vita S. Wenceslai pag. 55. *Tribuens abunde auri vel argenti copiam, Crusina mantiperiaque, vel vestimenta hilariter largiens.* Ubi perperam Edit. *Trusina.* Bluno de Bello-Saxonico pag. 135. *Unus ex ipsis cujusdam nobilis ex Curia Crusinam gulis ornatam, quasi furtim præcidit, & inde quasi furtum volens abscondere recessit, & tamen volebat deprehendi, ut acciperet, quod accepit. Nam ille, cujus honesta vestis erat dehonestata, ut illum, qui suæ vestis partem gestabat, insequutus est, colaphum ei tantum dedit, suique vestimenti particulam recepit.* Quo loco *Crusina gulis ornata*, est pallium, pellibus rubricatis ornatum. Hinc *Crusinatus* apud Ditmarum lib. 5. pag. 54. *Vivente egregio Hudone, pater istius Miseco, domum, in qua eum esse sciebat, Crusinatus intrare, vel eo assurgente, nunquam præsumpsit sedere.*

¶ CRUSSICULUS. Vide *Cruscumulus.*

CRUSTA, Vestis species variegato colore ex purpura & alio mixta. Lex 11. Cod. Theod. de Scenicis : *Nulla mima gemmis, nulla sigillatis sericis, aut textis utatur auratis, his quoque vestibus noverint abstinendum, quas Græco nomine à Latino Crustas vocant, in quibus alii admixtus colori, puri rubor muricis inardescit.* Sic videntur appellatæ crustæ, quod ut crustati parietes dicuntur, qui subinde crustis marmoreis exornantur, ita ejusmodi vestes assutis in *crustarum* modum segmentis vel limbis distinguerentur. Nam *Crustæ* non modo de marmoribus dicuntur; sed etiam de vasis auri & argenti, quæ interdum *Emblemata* vocantur, uti usurpat Tullius Orat. 5. in Verrem, & Paulus JC. in l. 32. §. 1. D. Auro, arg. leg. *Cymbia argentea Crustis aureis illigata.* Vide *Crustum, Purpura.*

¶ CRUSTACIA. Papias : *Lentaculum, Crustacia.*

CRUSTALIA, in Notis Tyronis pag. 161. inter lapillos pretiosos.

¶ CRUSTALLUM, ψόφος ποδῶν. Gloss. Lat. Græc. Strepitus pedum.

¶ CRUSTARE, vulgo Crustam inducere; sed contraria notione sumitur pro Crustam tollere de vasis auro vel argento crustatis in Ottoboni Annalibus Genuensibus lib. 3. apud Murator. to. 6. col. 388. *Postmodum vero obliti Dominicæ Crucis recuperationem & ipsam crucem projicientes, Constantinopolim perrexerunt, & civitatem ceperunt & exspoliarunt, Ecclesias spoliantes & cruces, & textus Evangeliorum Crustantes, & Reliquias Sanctorum inter se dividentes, huc & illuc miserunt.* Vide *Crusta.*

¶ CRUSTARIA Taberna, *à vasis crustatis.* Gl. Isid. Festus habet: *Crustariæ tabernæ, à vasis potoriis crustatis dictæ.* Vide *Clepsedraria* post *Clepsydra.*

¶ CRUSTELLUM, ut supra *Costellus*: quod hic quoque forsitan legendum. Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. an. 1280. *In dictis quoque locis* (cœmeteriis & atriis Ecclesiarum) *& infra spatia vel* (f. iis) *adhærentia à jure privilegiata paticulas,* (patibula,) *furcas, Crustella & similia poni, & posita teneri, vel qualibet alia inhonesta fieri districtius inhibemus.*

CRUSTIBIA, *Crux, Cruciatus*, in Glossar. Arabico-Lat. ubi forte legendum *Crucilia.* Vide supra.

CRUSTICA, Census, qui pro agris & prædiis rusticis Imperatori, vel domino feudi pensitabatur apud Græcos. Innocentius III. PP. lib. 3. Epist. 192. *Salvo tamen terrarum censu, qui Crustica Græco vocabulo nuncupatur, & dudum solvebatur à Græcis.* Lib. 14. Epist. 110. *G. de Villahardnini, ad quem ratione feudi dicta Crustica pertinebat.* Occurrit hæc eadem vox non semel in Epistolis ejusdem PP. Est autem *Crustica*, census qui agri nomine pendebatur, Græcis ἀγροςικὸν, nostris *agrarium* dictus. Conjecturam nostram firmat Epist. Roberti Imp. Constantinop. in Regesto Honorii III. PP. lib. 6. Epistol. 85. apud Odoric. Raynald. in Annalib. Ecclef. an. 1221. num. 25. *Omnes Ecclesiæ Cathedrales habeant possessiones suas, quas habuerunt tempore Alexii Bambacoraci Imperatoris libere ab omni exactione, & laïcali jurisdictione, salvo tamen debito, & justo Acrostico, si quod debent pro possessionibus ipsis.* Vide *Ager*, & *Acra.*

1. CRUSTUM, *Crustulum.* Joan. de Janua: *Crustum, vel Crustulum, pro fragmento panis.* Ita Servius ad 3. Georgic. & 7. Æneid. *Crustum de his, quæ comedi possunt*, dici ait. Gloss. Græc. Lat. Κάπυρον, *Crustum*, Καπύριον, *Crustulum*, καπύρια de panibus dici annotat Athenæus. Spartianus in Adriano meminit tetrapharmaci, *quod erat de fasiano, sumine, perna, & Crustulo. Perna crustulata* apud eumdem in Ælio Vero. Vide S. Hieronym. Epistol. 12. initio, præter Horatium & alios. At longe aliud est

2. CRUSTUM, in Charta Eadredri Regis Angl. to. 1. Monastici Angl. pag. 210. *Duas patenas argenteas, auro decenter ornatas, cum 2. urceolis pretiosissimis, & Crusto aureo, columnis de liciis 96. à Rege Henrico Ecclesiæ donata in sua extorsit.* Et apud Matth. Paris an. 1252. *Auri sititor, talenta, vel Crusta, vel jocalia emunxit.* Eadem videntur hoc loco *Crusta aurea*, quæ *Crustæ* dicuntur Scriptoribus Latinis, seu *Emblemata* vasorum. Vide supra *Crusta.*

¶ CRUSUL, Species lucernæ, de qua fusius in *Crucibulum.* Consuetud. Ecclesiæ Colon. MSS. in Archivo Atrebat. *Magister coquinæ providebit qualibet nocte unum Crusul.*

¶ CRUTA, Caverna, habitatiuncula subterranea, quibusdam in locis, *Creute.* Charta Simonis Comitis Meldensis pro Monasterio Rodoliensi ann. 1160. inter Instrum. Hist. Eccles. Meld. to. 2. pag. 49. *Quia vero ad nos pertinebat providere, unde Monachi sustentarentur, duo molendina, quæ sunt super Crutas cum prato, &c.* Vide *Crota.*

CRUX, Crucem Figere, πηγνύειν ςαυρὸν, in Nov. Justiniani 5. c. 1. Nov. 67. c. 1. Nov. 14. c. 7. in signum scilicet Dedicationis Ecclesiarum. Julianus Antecessor Const. 61. *Nullus audeat ædificare Ecclesiam, vel Oratorium, antequam civitatis Episcopus veniat, & vota faciens sanctissimam Crucem infixerit in eodem loco, publice procedens, & rem omnibus manifestam faciens.* Ennodius in Vita B. Epiphanii Episcopi Ticinensis pag. 388, *Jam jamque tamen fastigia perfectionis majoris Ecclesiæ opus attigerat, ædificio & dedicationis insignibus adornato.* Capitula Caroli magni lib. 5. c. 229. *Nemo Ecclesiam ædificet, antequam civitatis Episcopus veniat, & ibidem Crucem figat publice.* Eadem statuuntur & habentur in Ordine Romano & apud Herardum Turon. Archiepisc. in Capitul. cap. 46. quibus consona tradunt Balsamon in can. 7. Synodi VII. Libri Basilicωn Eclog. 4. Theophylactus in Epistola à Meursio laudata, qui ejusmodi crucis fixionem ςαυροπήγιον appellant: qua de voce multa habent Gretzerus tom. 1. de Cruce lib 2. cap. 8. & in Apolog. pro S. Cruce cap. 8. p. 1022. Crusius in Turco-Græcia p. 300. Meursius in Gloss. Allatius de Consensu utriusque Eccles. pag. 269. Goarus ad Euchlog. Græcor. p. 612. & eruditus Possinus in Gloss. ad tom. 1. Pachymer. pag. 414. Neque vero Episcopo licebat in aliena diœcesi Oratorium aut Ecclesiam dedicare, ut est in Concilio Arausic. can. 10. & Arelat. II. can. 36.

Crucem Ubique Præferendi jus habet summus Pontifex. Anastasius in Leone IV. *Fecit isdem benignissimus Crucem auream; noviter & ipsa Crux, ut mos antiquitus est, Subdiaconi manibus ferebatur, ante equum prædecessorum Pontificum, quam Deo juvante in auro & argento ac gemmis melius renovavit.*

Majores Patriarchæ ubique etiam habent jus præferendi Crucem, præterquam in urbe Roma, & nisi summus Pontifex extiterit, vel Legatus ejus utens insignibus Apostolicæ dignitatis cap. Antiqua. extr. de Privileg.

Primates & Metropolitani, & qui jus habent pallii, intra Primatus sui limites. Anselmus Cantuar. Archiepisc. lib. 3. Epist. 72. ad Samuelem Dubliniensem Episcopum: *Præterea audivi, quia facis portari Crucem ante te in via. Quod si verum est, mando tibi ne amplius hoc facias: quia non pertinet nisi ad Archiepiscopum à Romano Pontifice pallio confirmatum.* Vide eumdem lib. 4. Epist. 27.

Patriarchis, Primatibus, & Episcopis in præsentia Cardinalium ante se deferri vetuit Gregorius XI. PP. ea Constitutione quæ descripta legitur in to. 2. Concil. Angl. & in nupera Concil. Editione Parisiensi. Vide Willel. Neubrigensem lib. 2. cap. 16. Gervasium Dorobernensem ann. 1193. p. 1584. 1585. Continuatorem Florentii Wigorniensis an. 1226. Gesta Innocentii III. PP. pag. 61. Bromptonum ann. 1125. Matth. Westmonast. ann. 1279. Will. Thorn. an. 1378. Monastic. Angl. tom. 3. p. 147. Petrum Mariam Campum in Histor. Eccl. Placentinæ in Regesto parte 2. num. 167. & Baronium an. 1177. ubi

de Romualdo Salernitano Archiepiscopo ex ejus Chronico, &c. præterea Saussaium in Tractatu super hoc edito, & Marcam in Dissertat. de Primatib num. 128.

☞ Moris hujus ante Episcopos ferendæ crucis antiquitas patet ex Vita S. Samsonis Dolensis Episcopi, qui florebat medio sæculo sexto; sic enim ejus Vitæ Scriptor fere æqualis lib. 2. n. 10. inter Acta SS. Bened. tom. 1. pag. 183. *Post cujus obitûs aliquod intervallum imago Crucis, quæ ante eum ferri semper solebat, quamque benedixerat, quæ denique auri & argenti* (laminis) *circum fuerat solidata, à quodam malefico ac pessimo homine furtim detecta ac dehonestata est.*

Crucem de Chrismate faciunt Episcopi in Ecclesiæ parietibus, cum illam consecrant. Ordo Romanus: *Et faciat Crucem per parietes cum pollice suo de ipso chrismate in 12. locis.* Vide Librum Sacrament. Gregorii Magni, Ivonem Carnotensem de Sacramentis; & Petrum Damiani Serm. 1. de Ecclesiæ dedicat. Solebant vero Christiani signo crucis actiones omnes suas munire, juxta illud Hieronymi Epist. 22. cap. 15. *Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Crucem.* [Similia habet Tertull. de Corona militis.]

Cum Cruce Signare, Episcoporum tantum fuit. Privilegium concessum ab Urbano II. PP. Abbati Cavensi: *Concedentes.... ut, inquam, successores tui per terras tui Monasterii habitas & habendas libere possis Ecclesias construere, cum Cruce signare, aliaque Pontificalia & spiritualia exercere, &c.*

In Cruce, vel Ante Crucem, *in altaribus, vel ante altaria* oblationes facere, in Charta ann. 1123. apud Puricellum in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ p. 568. 569.

Crux Pectoralis, Ἐγκόλπιος, quam Episcopi ad pectus appensam deferunt, in Ceremoniali Episcopor. lib. 1. cap. 29. lib. 2. c. 38. [Hist. Translationis S. Antonini: *Et collo supra pectus aptata Crux aurea cum imagine Christi, quæ Crux Pectoralis appellatur.*] Vide *Encolpium.*

Crucem ex Cinere *& aqua super pectus infirmi* faciebat olim Sacerdos cum Extremæ-unctionis conferebat Sacramentum. Vide Ratoldum Abbatem de Ordine unctionis infirmi, apud Menardum in Librum Sacram. Gregor. p. 337. 339. 345.

Crucem Bajulare. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium p. 3. *Quæ prædicti Laudenses qui ibi aderant, considerantes, placuit eisdem de mercato, quod Mediolanenses Laudensibus abstulerunt, ante ipsum Regem querimoniam proponere: statimque in quandam Ecclesiam introeuntes, duasque inde maximas Cruces ad humeros levantes, coram ipso Rege* (Friderico I. Imp.) *cæterisque Principibus redierunt, & precibus ipsius Regis cum ipsis Crucibus prostrati sunt, maxime lugentes, &c.* Radevicus lib. 4. de Gest. Frideric c. 5. *Videns autem multitudinem eorum, qui Cruces bajularent: is enim Italorum mos est, ut habentes querelas, Crucem manibus præferant, misertus illorum, ait, &c.* Guntherus lib. 8. Ligurini:

.... Ex omnibus undique multi
Urbibus ac vicis aderant, queruloque ferebant
Innumeras clamore Cruces, hoc quippe querelas
More solent aperire suas.

Conradus Abbas Usgergensis: *Postremo cives ad id devenere consilii, ut se & sua Imperatoris traderent voluntati. Gladios itaque denudatos super colla ponentes, Cruces quoque & alia insignia præferentes, nudis plantis ad pedes Imperatoris miserabiliter se prostraverunt.* Vide Glabrum lib. 5. Historiæ cap. 1. extremo.

Bajulatio Crucis. Charta Edw. I. Reg. Angl. an. 6. apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccl. Angl. to. 3. p. 215. *Portionem agistamenti pastura à festo Pasch. usque ad festum Pentecost. quæ cessit bajulationi Crucis Archiepiscopatus illius* (Cantuar.) *pro rata temporis sui, &c.*

Crucem Levandi, Ponendi, Portandi ubilibet Parochis & Curionibus facultatem concedebant Episcopi. Charta Amati Archiepisc. Salernitani, apud Ughellum tom. 7. p. 508. *Vel ad ipsos Presbyteros, qui in supradictis Ecclesiis fuerint ordinati, nullam angariam aut servitium pars nostri Archiepiscopii illorum imponere queat, neque ad Cruces levandum, vel Codices, aut Baptismum faciendum, aut illos excommunicare, &c.* Infra: *Et potestatem habeant, quando meruerint, cereum benedicere, & Baptismum facere, & aquam sanctificatam per vices vicinantes spargere, & Cruces ponere, & mortuos ibidem sepelire, &c.* Charta Alphani Archiepiscopi Salernitan. apud eumdem pag. 541. *Et extra ipsam Ecclesiam sepelire, & per domos eorum qui ad ipsam Ecclesiam annualiter ad Dei officium audiendum ierint, ire, & aquam sanctificatam spargere, & Crucem in ipsis domibus ponere absque mea ... contrarietate.* Alia Ursonis Archiepiscopi Barensis, pag. 853. *Habeat etiam potestatem recipere mortuos, & sepelire in sepulturis suis, & portare Crucem suam ubi voluerit, ut adducat mortuos qui debent ibi sepeliri.* Vide Monumenta Paderborn p. 134.

Crucis Adoratio in die Parasceves. S. Stephanus in Regula Grandimontensium cap 5. *Rursus Crucem sanctam in die sancto Parasceva nullis ad Ecclesias suas eodem die recurrere valentibus, in Ecclesiis vestris adorare permittatis.* Vide *Oblatio Crucis.* Ad *Crucis osculum*, in die S. Parasceves, neminem accedere debere, nisi qui à mortali peccato immunis sit, sancit Synodus Nemausensis an. 1248. cap. *de Eucharistia.*

De Cruce Cantare. Capitula Adalhardi Abbat. de Admonitionibus in Congregatione cap. 7. *De Cruce decantare & legere qui non potest, dimittat, & qui potest, se non subtrahat; & qui negligenter facit, corrigatur.* Hoc est, ni fallor, de ambone, de pulpito, ubi major Crux etiamnum statuitur, adeo ut qui voce non valeret, in eo canere vel legere non præsumeret. Vide *Pronuntiator.*

Crucem Apponere solebant in Wallia, qui rem sibi competere asserebant, *saisiebant.* Charta Edwardi I. Reg. Angl. apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccles. Angl. tom. 3. pag. 219. *Quod quidam de partibus illis asserentes quædam blada, quæ idem David ... emit ... sua esse, quandam Crucem super blada prædicta, prout moris est in partibus illis, apponi fecerunt: occasione cujus Crucis prædictus David aliquam administrationem de bladis illis habere non potest, &c.*

Crucem Sanctificare. Capitula Theodori Cantuar. cap. 49. Edition. Acherianæ: *Presbytero liceat soli Missam facere, si necesse est, & populum benedicere, in Parascevem, & Crucem sanctificare.* Totidem ferme habentur in Pœnitentiali ejusdem Theodori cap. 2. Editionis Jacobi Petiti.

Jurare in Cruce *consecrata, pejerare*, in Pœnitentiali [Cumeani Abbatis cap. 5.] Gregorii III. PP. cap. 7. Bedæ cap. 3. 12.

Ad Crucem Confugere, veluti ad locum asyli & immunitatis jure donatum, in Concilio Claromontensi ann. 1093. can. 29. 30. *Si quis ad aliquam Crucem in via persequentibus inimicis, confugerit, liber ac si in ipsa Ecclesia permaneat. Quod si*

si quis pro securitate Ecclesiæ vel prædictæ Crucis aliquod crimen peregerit, & ad Ecclesiam vel Crucem confugerit, accepta securitate vitæ & membrorum, reddatur justitiæ. Vetus consuetudo Normanniæ cap. 23. *Si comme il advient de ceux qui sont fuitifs pour aucun crime, ou qui sont en chartre, ou en lieux, qui eschappent & s'enfuient en l'Eglise, où ils embrassent une Croix.* Cap. 82. *Se aucun damné ou fuitif s'enfuit à l'Eglise, ou en cymitiere, ou en lieu saint, ou s'il s'aërt à une Croix qui soit fichée en terre, la Justice laye le doit laisser en paix par le privilege de l'Eglise, si qu'elle ne mette la main à luy, &c.* Ubi Latina Editio, *vel Cruci fixe adhæret.* Vide Anonymum Combefisianum in Leone Philos. n. 22.

Cruce Super Caput Posita Jurare. Vide *Juramentum.*

Crucis Judicium, quo quis reus cujuspiam factus delicti seu criminis, sese expurgabat, cujusmodi per Crucem purgationis mentio est passim apud Scriptores ævi medii. Synodus Vermeriensis ann. 751. can. 17. *Si qua mulier se reclamaverit, quod vir suus nunquam cum ea mansisset, exeant inde ad Crucem, & si verum fuerit, separentur.* Charta Divisionis Imperii Caroli Magni cap. 8. *Si causa, vel intentio controversiæ talis inter partes, propter terminos aut confinia regnorum, orta fuerit, quæ hominum testimonio declarari, vel definiri non possit, tunc volumus, ut ad declarationem rei dubiæ judicio Crucis Dei voluntas, & rerum veritas inquiratur, nec unquam pro tali causa cujuslibet generis pugna, vel campus ad examinationem judicetur.* Similia leguntur in Præcepto Ludovici Pii de Divisione Imperii cap. 10. nisi quod pro *judicio Crucis*, habetur *vexillo Crucis*: quæ quidem *purgatio* usurpari potissimum solita fuit in controversiis Ecclesiasticis. Capitula Ludovici Pii ad Legem Salicam: *In sæculari quidem causa hujuscemodi testium diversitas campo comprobetur: in Ecclesiasticis autem negotiis, Crucis judicio rei veritas inquiratur.*

At qualis illa fuerit Crucis examinatio, ambigunt doctiores, & in varias varii secedunt sententias. Quidam enim, atque in iis Delrius lib. 4. Disquisit. magic. sect. 3. quæst. 6. §. 2. Lindenbrogius in Gloss. & alii, genus fuisse purgationis per sortes, quibus ad Crucem aliquam manus imponens, vel eam amplectens, quis sese expurgabat. Certe ad Crucem juramenta exacta testantur passim Scriptores. Nithardus lib. 2. Hist. ann. 841. *Quæ dum sprevissent, classisque appropinquari videretur, Crucem in qua juraverunt, & Karolum ut cognoverunt, relicto littore protinus fugerunt.* Beda de Remediis peccat. cap. 4. *Qui perjurat in manu Episcopi, aut Presbyteri, vel altari, vel Cruce consecrata, unum annum pœniteat.* Pius PP. I. apud Gratian. 12. quæst. 5. *Qui pejerat se in manu Episcopi, aut in Cruce consecrata, tres annos pœniteat. Si vero in Cruce non consecrata, unum annum pœniteat.* Eadem habentur in Pœnitentiali Gregorii II. PP. cap. 7. apud Rhabanum in Epist. ad Heribald. cap. 18. Reginonem lib. 2. c. 331. 332. & Burchardum lib. 12. cap. 5.

Censent præterea idem Delrius, Spelman. & Lalandius examen Crucis istud forsitan esse quod in Legibus Frision. cap. 14. describitur, & fit per duos ramusculos, seu *tenos*, uti vocantur, quorum alter Cruce insignitur, altari impositos.

Alii, quos inter Gretzerus tom. 1. de S. Cruce lib. 2. cap. 21. & tom. 3. lib. 5. Paralip. ad cap. cit. & Ferrandus lib. 2. Disquisitionis reliquiariæ 1. part. cap. 3. putant hanc Crucis explorationem factam ipso Crucis ligno in ignem conjecto, ut si illæsum permansisset, reus absolutus fuerit; si contra, damnatus.

Verum hisce repugnant sententiis istius examinationis per Crucem formulæ, quibus eæ conceptæ leguntur, *Cruce contendere, decertare*, in Capit. 4. an. 803. cap. 3. in Lege Langobard. lib. 2. tit. 28. §. 3. tit. 55. §. 22. Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 46. lib. 4. Append. 2. §. 33. Unde quidam, ait Delrius, *Crucem* fuisse genus armorum, frustra hariolati sunt.

Legimus etiam non semel *Stare, Adstare ad Crucem.* Capitul. ann. 779. cap. 10. & Additio 4. cap. 129. *Si accusator contendere voluerit de ipso perjurio, stet ad Crucem.* Formula vetus edita à Bignonio & Lindenbr. *Taliter fuit ei judicatum, in ipso placito ante ipsum Vigarium, vel ante ipsos pagenses, ut ad Crucem, ad judicium Dei, pro ipsa terra in noctes 42. in ipso placito pro hoc deberent adstare, quod ita & fecerunt. Exire ad Crucem*, in Concilio Vermeriensi an. 752. can. 17. Ordo Romanus: *Singula quæque dijudicet, & aliquos à cibis abstinendo, alios eleemosynas dando, nonnullos sæpius flectendo genua, sive in Cruce stando, aut aliquid aliud hujusmodi quod ad animæ salutem pertinet.* Eadem habet Beda in Præfat. ad lib. de Remediis peccator.

Exstat porro aliud præclarum istius judicii exemplum in veteri Notitia, quam in Cancellaria Canonicorum Veronensium asservari auctor est Hieronymus *dalla Corte* lib. 4. Hist. Veronensis pag. 178. quo non minime illustrantur quæ paulo videntur intricatoria in supra allatis verbis, etsi rem non omnino expediant. Sic autem Chronicon istud sub ann. 798. *Tandem habito consilio pacti sunt, ut hæc Dei & sancti Spiritus reservarentur judicio, eligentes duos juvenes Clericos, sine ullo crimine existimatos, statuerunt in Ecclesia S. Joannis Baptistæ ad Domum, & ad Crucem stare fecerunt, quorum unus Aregaus, post Archipresbyter Ecclesiæ majoris, nomine, ex parte publica, alter vero ex parte S. Zenonis, Pacificus videlicet, qui post Archidiaconus Ecclesiæ majoris fuit. Hi ambo ab introitu Missæ usque ad mediam Passionem tantum, quæ est secundum Matthæum, pariter starent, ille qui de parte publica datus fuerat, in terram velut exanimis corruit, Pacificus vero usque ad finem Passionis stetit. His gestis, & omnibus gratias Deo agentibus quartam partem tam civitatis, quam castelli, pars Episcopi . . . accepit.* Notitiam integram descripsit ex Panvinio Ughellus in Episcopis Veronensibus p. 610.

Ex his plane docemur eos qui hujusmodi subibant examen, revera in pedes stetisse, illumque qui hoc victus divino videbatur judicio, in terram corruisse: quod & indicant verba laudatæ à nobis Formulæ: *Sed & ipse in ipso placito ad ipsam Crucem visus cadisse: sed dum hæc causa sic fuit inventa, quod ipse ille qui ad ipsum judicium, vel ad ipsam Crucem cadisset, &c.* Eo etiam referenda videntur quæ habet Agobardus Lugdun. lib. contra Judicium Dei num. 1. *Jube ferrum, vel aquas calefieri, quas manibus inlæsus attrectem: aut constitue Cruces, ad quas stans immobilis perseverem.* Illius autem qui ad Crucem ceciderat, & hac examinatione victus fuerat, *Crux evindicata* dicitur in lemmate ejusdem Formulæ.

Sed ut verum fatear, quale fuerit ad Crucem examen, ex his non omnino percipi constat. An enim qui illud subibant, ante Crucem aliquam in pedes stabant, quod vult Hyeronymus *dalla Corte*? *E davanti ad una Croce gli fecero in piedi fermare.*

An vero ad *Crucem stetisse* dicti sunt, quod expansis brachiis, efformata quodammodo Crucis specie, certo temporis spatio starent, quæ fuit pœnitentiæ species, potissimum apud Monachos, uti mox indicabimus? Verum nodum videtur solvere Rudolphus Fuldensis in Vita S. Liobæ Abbatissæ Biscofheimensis cap. 15. Cum enim infantulus recens natus in stagno Monasterio vicino inventus fuisset, crimenque alicui è Sanctimonialibus adscriberetur, Lioba Abbatissa ut an revera alicujus è suis Sanctimonialibus partus esset, detegeret, *præcepit omnibus Oratorium ingredi, & extensis in Crucis modum brachiis stare, quoadusque singulæ Psalterium totum ex ordine psallendo complerent, & deinde per tres vices in die, hoc est, tertia hora, sexta, & nona, vexillo Crucis elato, cum Litaniis Monasterium circuire, & pro purgatione sua divinam misericordiam invocare. Quod cum fecissent, & in hoc ordine jam bis expleto, hora nona omnes Ecclesiam intrarent, cunctusque populus pariter congregatus adesset, beata virgo Lioba perrexit ad altare, & stans ante Crucem, quæ jam tunc tertio portanda parabatur, extendit manus in cælum, & cum gemitu ac lacrymis precabatur dicens: Domine Jesu Christe Rex Virginum, integritatis amator, invictissime Deus, ostende virtutem tuam, & libera nos ab hac infamia, quia improperia improperantium tibi ceciderunt super nos. Hoc cum dixisset, paupercula illa*, (mendica) *antiqui hostis & captiva pariter & ministra, dæmonio repletur, & quasi flammis circumdata, nomen invocat Abbatissæ, crimenque quod commiserat confitetur. Tum vero in cælum clamore sublato, plebs omnis obstupuit miraculo, &c.* Ex his, inquam, percipitur eos, qui Crucis judicium subibant, expansis in Crucis formam brachiis, ad Crucem revera stetisse certo ac definito tempore, & donec recitaretur, vel Evangelium, vel Oratio Dominica, &c. qui si immobiles permanerent, innocui; si vero divino quodam judicio caderent, aut crimen fateri ultro cogerentur, rei habebantur. Proinde eo referendum existimaverim quod habet Halitgarius Cameracensis in Pœnitentiali cap. 10. *Si titubaverit Sacerdos super Orationem Dominicam, quæ dicitur Periculosa, una vice 50. Psalmos, secunda vice centum plagis.* Eadem ferme habet Cumeanus Abbas de Mensura pœnitentiaria cap. 13. [Vide Mabillonium lib. 6. de Re Diplomat. Charta 51. & notam adjunctam, ubi examen Crucis eodem modo explicatur, quo hic à Cangio. Huic explicationi subscribit etiam doctissimus Muratorius Scriptor. Ital. to. 2. part. 2. pag. 101. col. 2. Verum Sirmond. in Glossario ad calcem Supplementi Conciliorum Galliæ alio prorsus modo rem expedit. Examinationis Crucis, inquit, forma sic describitur ab antiquis. Duæ præparabuntur tesseræ, quarum una pura, altera Crucis charactere insignita sit, quæ duæ linteo obvolvuntur seorsim, ne internosci possint, & in Ecclesia super altare, foras super Sanctorum Reliquias ponuntur: deinde post varias ad Deum preces, Presbyter aut puer innocens, altero absente, harum unam tollit, quæ si ea sit, quæ Cruce signatur insontem pronuntiant accusatum, sin vero pura, reum judicant. Huc usque Sirmondus. Vellem ut vel unus ex illis antiquis conglobatim laudatis nominaretur, cum hæc expositio nullo modo conveniat dictis hactenus.]

Hanc demum per Crucem examinationis & judicii speciem abrogavit Ludovicus Pius Imp. ut habetur in Capitulari Aquisgran. an. 816. c. 27. in Lege Longobard lib. 2. tit. 55. §. 32. & in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 102. *Sancitum est, ut nullus deinceps quamlibet examinationem Crucis facere præsumat, ne Christi Passio quæ glorificata est, cujuslibet temeritate contemptui habeatur.* Sed &, ut supra attigimus,

Ad Crucem Expansis Brachiis *stare, vel se prosternere*, pœnitentiæ species fuit, ut legere est in Canonibus Saxonicis Edgari Regis cap. de Magnatum pœnitentia §. 3. *Sæpe etiam se extendat super signum Crucis, nunc erectus, nunc in terram prostratus.* Chrodogangus Metens. Episc. in Reg. Canonicor. cap. 33. *Si quis Clericus contumax aut inobediens .... aut indicti jejunii transgressor, aut juxta Crucem standi & adorandi contemptor .... fuerit, &c.* Ubi Editio Labbei c. 17. *aut ad Crucem stare jussus contempserit, &c.* Eo etiam referenda, quæ habet auctor Vitæ S. Austrebertæ num 15. *Evigilansque Præposita, nesciens esse Dei famulam, valde eam increpavit, dicens: Cur ita agis, Soror? quare inquietas quiescentes? vade, inquit, ad Crucem. Illa autem gavisa, cucurrit quantocius, stetitque immobilis, psallens, donec hora competenti, signo dato, consurgerent omnes.* Ubi recte *Yepez* observat fuisse in usu ea ætate apud Monachos ejusmodi pœnitentiam, idque firmat ex Vita S. Lamberti [apud Canisium to. 2. Var. Lect. p. 176.] quæ quidem inde videtur fluxisse, quod qui criminis arguerentur, in purgationis judicium ita ad Crucem stare cogerentur. Præallatis addo quæ habet Petrus Damian. lib. 1. Epist. 19. *Is itaque quandam scriptiunculam reperit, ubi dicebatur, quia si quis duodecim illic notatos Psalmos vices quater erectis in modum Crucis manibus caneret, pro uno posset anno pœnitentiæ regulariter compensare, &c.*

¶ Ad Crucem Comedere, alia pœnitentiæ species fuit in Monasterio S. Victoris Massil. uti patet ex Capitulo generali anni 1312. in quo *pro bono pacis* statuitur, *quod Prior claustralis abstineat se à correctione Monachorum, nec comedat ad Crucem, nec det licentias comedendi.* Ex quibus verbis conjicere est hujusmodi pœnitentiam modo spontaneam, ut in Monasteriis fit, modo coactam fuisse.

Cruces appellatæ Litaniæ publicæ, seu Processiones Ecclesiasticæ, in quibus præferri solent Cruces, [ut est apud Sozomenum lib. 8. cap. 8.] Visiones Flotildæ: *Cum venissent ad civitatem homines illarum villarum, inter quos habitabat, Deum precaturi cum Crucibus, vidit B. Remigium & S. Martinum deforis eisdem Crucibus obviantes.* Wolfardus Presbyt. lib. 3. de Miraculis S. Walburgis num. 11. *Hebdomadam Crucium* vocat, quæ nostris *Rogationum* dicitur. Ibidem: *Accidit ... ut eo tempore, quo per universum mundum Cruces in Rogationibus solenniter solent elevari, &c.* Infra: *Dum paratis omnibus Cruces à fidelibus efferrentur.* Vita S. Cunigundis Imp. n. 12. *Dum ipsa cum Conventu Crucem (nam dies Dominicus erat) sequitur, Abbatissa defuit.* Num. 12. *Cum ad sua à Crucibus homines essent reversi, nam dies Rogationum instabant, &c.* Vita S. Arnulfi Metensis Episcopi cap. 10. *Extra civitatem cum Crucibus atque promiscuo genere populi orandi gratia secundum morem processit.* Supplex Libellus Monachorum Fuldensium Carolo Magno oblatus cap. 19. *Ut Crucis gloriatio in singulis diebus Dominicis fiat ante Missam, fratribus omnibus circa vicina quæque loca Monasterii Crucem sequentibus, Hymnos & Antiphonas cantantibus, sicut apud majores nostros usus erat, in diebus Dominicis Passionis & Resurrectionis Domini gloriam celebrari, & quod in diebus jejuniorum ab Episcopo decretis, Crucem portare, & Litanias facere*

liceat. Quo loco, *Gloriatio Crucis*, non est adoratio, uti vult Browerus, sed *elevatio*. Aresta an. 1260. in 1. Regesto Parlamenti fol. 22. *Super equo, quem Dom. de Bailleul debet ipsi Dom. de Caumont reddere in domo sua de Caumont quolibet anno; super quo Dom. de Caumont facit eum submoneri quolibet anno ad primas Cruces*. Id est, Processiones quæ fiunt in die S. Marci 25. April. nam secundæ sunt, quæ in Rogationibus. Processiones porro etiamnum in Andaino & vicinis locis in Ducatu Luxemburgico *Cruces* appellari, auctor est Joannes Robertus ad Vitam S. Huberti c. 4. Vide Eckeardum juniorem de Casib. S. Galli c. 6. & Chronicon Montis-Sereni p. 125. Præterea Nov. Justiniani 123. cap. 31. & Eclog. Leonis & Constantini Impp. tit. 9. §. 17.

Cruces Nigræ, ita dicta Litania major, seu Gregoriana, quod, cum agebatur, ædes sacræ, altaria, atque adeo populus ipse nigris ornamentis & vestibus induerentur. Durandus lib. 6. Ration. c. 102. n. 2. 10. *Litania hæc dicitur Gregoriana vel Romana: vocatur etiam Cruces nigræ, quoniam in signum mœroris ex tanta hominum strage & in signum pœnitentiæ homines nigris vestibus induebantur, & Cruces & Altaria nigris velabantur.* Quo spectant, quæ ab ipso Gregorio scribuntur in Epist. ad Episcopum Ravennatem, in qua Litania ista: *Tempus cineris & cilicii* appellatur: & in Ordine Romano & ab auctore Micrologi cap. 57. narrantibus eam ob causam à Patribus sancitum, ut *non equitando, non vestibus pretiosis utendo, sed in cinere & cilicio* perageretur. Meminit porro Joinvilla *Crucium nigrarum*, dum ait, natum S. Ludovicum in festo die sancti Marci Apost. *Celui jour portoit-on les Croix en Procession en plusieurs lieux de France; & les appeloit-on Croix noires.*

Cruces Bannales. Peregrinationes & Processiones, non quæ Imperiali banno & Edicto statutæ & confirmatæ erant, ut censet Joannes Robertus; sed quæ intra parœciarum seu Ecclesiarum *bannum* & districtum peragebantur, vel potius Processiones districtus cujusvis parœciæ, ut docuimus ad Joinvillam. Catalogus Abbatum Andainensium, apud eumdem Robertum: *Item obtinuit confirmari Monasterio oblationes fidelium, quæ vulgo Cruces bannales dicuntur de tribus Decaniis.* Charta Guidonis Cardinalis Prenestini an. 1202. apud Bollandum 22. Martii pag. 391. *Dilecti filii fratres Eykensis Ecclesiæ humiliter à nobis postularunt, quod Sacerdotes & parochianos quarumdam villarum Ecclesiam suam infra milliare circumjacentium... literis nostris commoneremus, ut singulis annis cum bannalibus Crucibus sicut de jure & antiqua consuetudine ad alias Conventuales Ecclesias per Episcopatum Leodiensem fideles solent convenire, ipsi quoque pro salute animæ suæ peregrinantes, infra 4. dies Pentecostes prædictam Ecclesiam visitarent; &c.* Alia Charta pag. seq. *Et singulis annis cum bannalibus Crucibus suis & eleemosynis suis Eykensem Ecclesiam visitarent.*

¶ Crux Tensa, Erecta ad Processionem. Testamentum Guillelmi Comitis Narbon. an. 1397. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 1630. E. *Et ipsa Missa dicta & celebrata, volumus & testando ordinamus, quod omnes illi dictam Missam cantantes & celebrantes, veniant cum Cruce tensa, & aqua benedicta, ad dictos tumulos, nostrum & dictæ Dominæ matris nostræ, ubi cum fuerint, spargant aquam benedictam super dictos tumulos, & ibi decantent & dicant absolutiones & orationes pro mortuis dici & cantari consuetas.*

Schola Crucis, seu eorum, qui in processibus Cruces præferunt. Cencius Camerarius in Ceremoniali: *Præfecti navales, schola Crucium, & Capellani tale Presbyterium... accipiunt.*

Cruce Subscribere, seu Signum Crucis, subscriptionis vice, chartis & instrumentis apponere. [Diploma Witredi Cantiæ Regis editum in Synodo Becaceldensi ann. 694. quo Diplomate sancit non esse licitum cuiquam usurpare, *Quod antea fuerat Domino concessum, & Cruce Christi firmatum atque dedicatum.*] Concilium Celichytense an. 816. can. 6. *Sancitum est, ut non frangantur judicia Episcoporum, quæ à nobis nostrisque prædecessoribus synodali decreto constituta sunt, ... seu etiam de omni re quæcumque cum vexillo sanctæ Crucis Christi roborata est, sic stare servareque præcipimus.* Concilium Triburiense an. 821. can. ult. *Et Imperator & pæne omnes Galliæ & Germaniæ Principes subscripserunt, singuli singulas facientes Cruces.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1076. in Chron. Abbatiæ S. Joannis de Vineis: *Sicut usus postulat, imposita Cruce, & imposito meo sigillo regali adstipulationem litteris retractam confirmavi.* Charta Henrici II. Regis Angl. in Monastico Anglic. to. 3. pag. 7. *Has donationes & ordinationes confirmarunt & Cruce signarunt Henricus Rex & Mathildis Regina, &c.* Ordericus Vitalis lib. 4. *Dunstanus etiam Archiepiscopus cum suffraganeis suis prædictarum rerum donationem facto Crucis in Charta signo corroboravit.* Idem lib. 12. *Ipse vero* (Rex) *libenter eam* (Chartam) *Cruce facta firmavit, & optimatibus suis, qui aderant, Crucis signo similiter corroborandam tradidit.* Adde lib. 11. pag. 840. Arnulfus Lexoviensis Episcopus in Epist. ad Abbatem S. Ebrulfi: *Qui obedientiam Prælato suo viva voce & scripto, juramento etiam corporaliter interveniente, adhibita salutiferæ Crucis impressione signavit.* Ingulfus: *Nam chirographorum confectionem Anglicanam, quæ antea usque ad Edwardi Regis tempora fidelium præsentium subscriptionibus cum Crucibus aureis, aliisque signaculis firma fuerunt, Normanni condemnantes, chirographa Chartas vocabant, &c.* Ubi observare licet, in subscriptionibus effictas cruces aureas, ut & apud Matthæum Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 52. *Cumque inspicerentur Regum Anglicanorum, Offæ scilicet ac cæterorum scripta, in quibus pro sigillis novo more dependentibus veteri consuetudine Cruces aureæ manu Regum depictæ, in principio positæ erant, &c.* Istius porro moris Crucem apponendi in subscriptionibus prostant passim exempla, præsertim in Chartis Anglo-Saxonicorum Regum, apud Ingulfum, & in Monastico Anglicano to. 1. p. 14. 15. 17. &c. Vide Ordericum p. 603. [& Mabillonium de Re Diplom. lib. 2. cap. 21. num. 9. ubi docet idem fuisse ab Hispanis Regibus observatum.]

Interdum vero in ipsis Chartulariis *Crux* subscribebatur ab iis, qui quidpiam Ecclesiis donabant. Liber Chirographorum Absiæ fol. 61. *Concessit iisdem Monachis omnia dona matris suæ, faciendo Crucem cum matre in Chartulario.* Hujuscemodi subscriptiones complures exstant in Tabulario ejusdem Monasterii, hisce formulis ad Crucis figuras adscriptis: *Hanc Crucem fecit Goffridus Rufus: Hanc fecit Paganus frater ejus. Istam fecit Raginaudus frater ejus, &c.*

Quin etiam is mos apud Græcos obtinuit, ut perinde Cruce subscriberent. In Synodo VIII. act. 10. subscribunt Imperatores Basilius, Constantinus, & Leo, πήξαντες ἰδιοχείρως ἐν τοῖς πέντε βιβλίοις τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν τύπον, ... γεγραφότες τὰς οἰκείας ὀνομασίας. S. Joannes Damascenus in Syno-

dica ad Theophilum Imp. pag. 134. Ἀλλὰ καὶ πρὸς πλείονα πληροφορίαν, τοὺς ἰδιοχείρους μου σταυροὺς ὑπογράφω τῷ τῆς ὀρθοδοξίας λιβέλλῳ ἑπόμενος. Infra: παραβάτης τῶν ἰδιοχείρων σταυρῶν, dicitur perjurus, vel qui fidem ſcripto conſignatam fallit, qui σταυροπάτης aliis appellatur. Nicetas Paphlago in Vita S. Ignatii Patriarchæ Conſtantinop. Τῷ μυριάκις τὸν τίμιον τοῦ Χριστοῦ καταπεπατηκότι σταυρόν. Scylitzes in Michaële Calaphate, qui jusjurandum ruperat, pag. 730. Ἡμεῖς σταυροπάτην Καλαφάτην βασιλέα οὐ θέλομεν. Auctor incertus poſt Theophanem p. 436. Καὶ ἀθετήσας τὸν σταυρὸν, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, ἣν ἐποίησεν, ἐστράφη εἰς τὸ ἐναντίον μέρος.

Interdum quo ſolennius ac firmius eſſet pactum, quod ſubſcribebatur, cruces ipſæ exarabantur calamo in pretioſo Chriſti ſanguine intincto: cujus rei exempla produnt Theophanes ſub ann. 20. Heraclii pag. 275. Leo Grammaticus in Michaële Theophili filio p. 465. [& Symeon Logotheta in eodem Michaële num. 40.] Vide Chronici veteris fragmentum apud Baluzium ad Agobard. pag. 129. Et Allatium lib. de utriuſque Eccleſiæ perpet. Conſenſ. p. 1634. 1635. Denique cruce ſubſcribebant, qui literas neſciebant. Vide Gloſſar. med. Græcit. in σταυρός.

Inde porro origo vocis *ſignum*, pro *ſubſcriptione* petenda, quod qui ſubſcriberent, *ſignum Crucis* non modo exararent; ſed & in iiſdem ſubſcriptionibus *ſignum ſanctæ Crucis* imprimere, vel *ſigno ſanctæ Crucis* chartas firmare ſe teſtarentur: quod quidem adhibuere ut plurimum fideles, tanquam ſymbolum juramenti, ſeu ſacramenti: cum duplex ſit Sacramentum, corporale ſcilicet, & quod in inſtrumento continetur: *Inſtrumento* enim *jurare* dixit Lex. 3. Cod. Si quis minor ſe majorem dixerit, ut *manu jurare*, vetus Scheda Abbatiæ Moiſſiacenſis: *Comes Toloſanus hanc eandem donationem ibi deveniens rogatu noſtro corroboravit, firmavit, manuque propria juravit*, id eſt, ſubſcriptione ſanctæ Crucis. Nam ut ſacramentum corporale fiebat tactu ſanctæ Crucis, ita ſacramentum inſtrumentale, ut ita dicam, fiebat appoſitione, & impreſſione ſigni ejuſdem ſanctæ Crucis. Atque ita cenſet vir doctiſſimus Marca lib. 5. Hiſt. Beneharn. cap. 25. Vide *Signum*.

☞ Aliquando præ litterarum ignorantia ſignum crucis in Diplomatibus appoſitum fuiſſe teſtes ſunt locupletiſſimi, Withredus Cantiæ Rex apud Spelmannum to. 1. Conc. pag. 198. qui ſubſcribit in hunc modum: *Ego Withredus Rex Cantiæ omnia ſupra ſcripta confirmavi, atque à me dictata propria manu ſignum ſanctæ Crucis pro ignorantia litterarum expreſſi*: quod iterum repetit ibid. pag. 193. Taſſilo Dux Bajoariorum, qui Chartam pro Attone Abbate Saltzburgenſi ita concludit Metrop. Saliſbur. to. 1. pag. 125. *Quod manu propria, ut potui, characteres chirographi inchoando depinxi coram Judicibus atque optimatibus meis. + ſignum manus meæ propriæ Taſſilonis, &c.* & Heribaldus Comes ſub Ludovico II. Imperatore in Charta, quam exhibet Mabill. lib. 6. de Re Diplom. pag. 543. & 544. + *Signum Heribaldi Comitis ſacri palatii, qui ibi fui, & propter ignorantiam litterarum ſignum ſanctæ Crucis feci.* Juſtinian. Novella 73. cap. 8. præcipit, ut Contrahens illiteratus paucas ad minus litteras ſcribat, teſtibus quinque præſentibus, quorum unus addat quæ poſt illas paucas literas fuerint addenda. Et Leo Philoſophus Novella 72. ut ſigno Crucis à Contrahente appoſito fides habeatur: *Etiam ſi qui pactum interunt ſua manu ſacro-ſanctæ Crucis nota ſcriptum ſignarint.*

Crux Collaria, quæ collo appenditur, ἐγκόλπιος, Epiſcoporum ſcilicet apud Oſbernum in Vita S. Elphegi Archiepiſc. Cantuarienſ. n. 40.

Crux Triumphalis, dicta Durando lib. 1. Ration. cap. 1. num. 41. *quæ in pleriſque locis in medio Eccleſiæ ponitur. Crux triumphalis*, Crux Dominica, quam *Veram Crucem* vulgo dicimus, apud Vincentium Belvacenſ. lib. 32. c. 97. In Charta Balduini II. Imp. Conſtantinop. an. 1247. fit mentio *Crucis triumphalis*, quam Byzantio in Franciam ad S. Ludovicum Regem miſit idem Princeps. Vide Addit. ad Matth. Paris cap. 108. & Notas ad Villharduinum pag. 311.

Cruces vice terminorum, in agrorum confiniis, non ſemel occurrunt. [Præceptum Childeberti I. Franc. Regis an. 528. pro S. Carilephò Collect. Ampliſſ. to. 1. col. 2. & 3. *Et inde pergit in dextram uſque ad ſummum montem, & interum deſcendit uſque in vallem, ubi Cruces in arbore & lapides ſubtus infigere juſſimus ... Et illa in ſiniſtra parte relicta peragitur per terminos & lapides fixas, propter ſtratum veterem per ſummum fraſugetum, ubi Cruces in arbores quaſdam, ſed & clavos & lapides ſubterfigere juſſimus, & pervenit ad locum, ubi junguntur fines Sunemurenſes & Baliavenſes & Marojalenſes, ibique in arboribus Cruces facere & ſub ipſas lapides ſubterfigere juſſimus.*] Charta Childeberti II. an. 706. apud Mabillon. de Re Diplomat. pag. 481. *Et oratorio ille ad Cruce, qui conjungitur ad ipſo termeno de ipſa villa Solemio, &c.* Charta fundationis Abbatiæ S. Guillelmi in deſerto an. 838. *Omnia hæc cum omni integritate, ſicuti à Miſſo genitoris noſtri Caroli Leydrath Archiepiſcopo traditum eſt in arboribus per Cruces & terminationes aſſignatum fuit.* Liber Mirabilis, ſeu Tabularium Abbatiæ Conchenſis in Ruthenis Ch. 1. *Per concava loca, & ſicut mons dividitur per Cruces, quas manibus noſtris poſuimus & ibi conſtruximus.* Charta Calixti PP. ann. 1120. pro Eccleſia Matiſconenſi apud Chiffletium in Tornutio: *Infra quos videlicet terminos, ſicut per Cruces juxta terræ conſuetudinem diſtincti ſunt, captiones, deprædationes, ... penitus prohibemus.* Charta an. 1277. pro Libertatibus Villæ Pruliaçenſis: *Si aliquis ex juſtitia noſtra alicui de burgo intra Cruces injuriam intulerit, &c.* Id eſt, intra banleucam. Vide Catellum in Hiſt. Occitan. pag. 786. Doubletum in Hiſt. Sandionyſiana lib. 3. cap. 12. pag. 835. Mabillonium tom. 5. Vitarum SS. Ordinis S. Benedicti p. 90. Hiſt. Monaſterii S. Nicolai Andegav. pag. 59. Ingulfum pag. 856. 878. 881. Thomaſſerium in Conſuetud. Bituric. lib. 1. c. 16. 57. & pag. 143. &c. Hiſpani porro *Encruzijada*, appellant vias duas, quæ ad unam Crucem tendunt, vel deſinunt.

Fidantiam de prima, ſecunda & tertia Cruce, appellant Fori Arragonenſes, & Vitalis Oſcenſis Epiſc. apud Hier. Blancam in Comment. Rer. Arag. cum quis idoneum fide-juſſorem tenebatur dare. Siquidem in villa iſta, in qua morabatur, invenire non poterat, qui in ea hæreditatem, id eſt, prædia vel immobilia poſſideret, jurando quod non poterat habere, alium tenebatur è duobus proximioribus oppidis dare. Quod ſi neque id, tunc ſe tradere debebat cuſtodiæ creditoris. Et hanc veteres Fidantiam, de prima, ſecunda, & tertia Cruce appellabant, nempe à lapideis vel ligneis crucibus, quæ ad locorum portas, ſeu ad bivia poni ſolent. Martinus Didacus

Daux Justitia Aragon. in Observantiis lib. 4. tit. de Fidejussorib. §. 29. *Fidancia de Cruce dicitur, qui habet bona sufficentia.* Fori Oscenses an. 1247. fol. 8. *Ipsa fidantia debet esse infantionia, & etiam quod sit hæres de illo loco, secundum quod judicat Forus: quod si forte habere non poterit de illo loco, donet eam de Cruce. Si pignoratus non potest dare fidantiam de loco, ubi habitat pignorator, det eam de prima Cruce: quam si habere non potest, jurando quod non potest, det de secunda Cruce: quam si adhuc habere non potest, jurando quod non potest habere, det eam de tertia Cruce: quam si habere non potest, tradat se custodiæ Curiæ, quousque jus compleat conquerenti.*

Cruces Erigere. Statutum 2. Westmonasteriense cap. 37. *Quia multi tenentes erigunt Cruces in tenementis suis, aut erigi permittunt in præjudicium Dominorum suorum, ut tenentes per privilegia Templariorum & Hospitaliorum tueri se possent, contra capitales dominos feodorum: statutum est, quod hujusmodi tenentes capitalibus dominis aut Regi incurrantur.*

Cruces Erectæ, in magnatum funeribus, iis locis, in quibus pausabant, qui feretrum deducebant: quod docent etiamnum stantes in eo itinere Cruces, quod à Lutetia Parisiorum ad Monasterium Sandionysianum ducit, in quo Regum Franciæ humo reconduntur cadavera. Liber Miraculor. S. Wandregisili, de ejusdem Sancti reliquiis: *Ipso autem fluvii ponte beatissimis cum corporibus transito, in loco, ubi pausaverant, Crux lignea à fidelibus populis ponitur.* Thomas Walsinghamus an. 1291. de Reginæ Angliæ Edw. I. uxoris funere: *In omni loco & villa, quibus corpus pausaverat, jussit Rex Crucem miro tabulatu erigi, ad Reginæ memoriam, ut à transeuntibus pro ejus anima deprecetur, in qua Cruce fecit imaginem Reginæ depingi.*

¶ Crux Erecta *in Monumentum Miraculi* memoratur in Vita S. Liudgeri Episcopi, Auctore anonymo, qui scribebat nono Ecclesiæ sæculo, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 43.

Crucem Assumere dicebantur, qui ad sacra bella profecturi Crucis symbolum palliis suis assuebant & affigebant, in signum votivæ illius expeditionis, cujus originem Concilio Claromontano sub Urbano II. adscribunt Scriptores omnes Rerum Hierosol. & alii passim.

Accipiebantur autem Cruces ab Episcopis, Abbatibus, & majoris dignitatis Prælatis; cujus moris exempla proferunt Guibertus lib. 2. Gestor. Dei c. 2. Otto Frisingensis lib. 1. de Gestis Frideric. c. 37. 40. Joinvilla in Hist. S. Ludovici, Villharduinus n. 22. Matth. Westmonasteriensis an. 1178. Godefrid. Monach. an. 1188. Malbrancus lib. 11. de Morin. cap. 12. & alii sine numero.

Varie porro in his expeditionibus sacris Cruces vestimentis suis affixere peregrini. Nam in Hierosolymitanis, eas in dextris scapulis posuere. Urbanus II. PP. apud Robertum Monachum lib. 1. Hist. Hierosolymit. *Qui vero voti compos ingredi voluerit, inter scapulas* (Crucem) *retro ponat.* Tudebodus lib. 1. *Franci audientes talia eloquia, protinus in dextra fecere Cruces suere scapula.* Iisdem consona habent cæteri Scriptores Rerum Hierosolymitanarum; præterea Lupus Protospata ann. 1096. Galterus Tervan. in Vita Caroli Comitis Flandr. cap. 3. Willelmus Neubrig. lib. 3. c. 23. Gesta Ludovici VII. cap. 3. Villharduinus n. 22. &c. Quibus hæc addo ex Poëmate MS nscripto *le Roman du Renard:*

Mais coment que il en doie estre,
La Crois est en m'épaule destre,
L'escharpe & bordon li aportent, &c.

Erant Cruces illæ ut plurimum sericæ, vel auro textæ, ac denique ex quolibet panno in *chlamydibus, aut birrhis, sive tunicis*, seu *in vestibus superamictis*, assutæ, ut habent Guibertus lib. 2. cap. 5. Fulcherius Carnotens. lib. 1. cap. 1. & Baldricus Dolensis. Sed ut plurimum earum color erat coccineus, ut est apud Annam Comnenam lib. 10. Alex. pag. 284. Postmodum in ea, quam anno 1188. Philippus Franciæ & Henricus II. Angliæ Reges inierunt Hierosolymitana expeditione, *prædicti Reges in susceptione Crucis, ad cognoscendam gentem suam, signum evidens sibi & suis providerunt. Rex namque Franciæ & gens sua susceperunt Cruces rubeas, & Rex Angliæ cum gente sua suscepit Cruces albas, & Philippus Comes Flandriæ suscepit Cruces virides.* Ita Hovedenus, & alii à nobis laudati ad Alexiadem pag. 350.

In expeditione, quæ contra Manfredum Siculum, tanquam hæreticum decreta est an. 1264. Crucem detulere peregrini *partitam* ac *divisam*; cujus pars una albi, altera rubei erat coloris. Chronicon MS. quod exstat in Tabulario S. Maglorii Parisiensis:

L'an mil deux cens soixante-quatre
S'alla Charles li Rois combatre,
En Puille encontre Mainfroy.
Alors fu une Croiserie,
Dont on portoit la Crois partie,
Les Crois furent si come semble,
De blanc & de vermeil ensemble.

In aliis aliquot expeditionibus sacris, ad discrimen Hierosolymitanarum, non in scapulis, sed alibi assutæ Cruces leguntur. Verbi gratia, in ea, quæ contra Albigenses suscepta est, in pectore eas detulere Peregrini, ut observant Rigordus an. 1213. Chronicon Andrense an. 1212. & Chronicon Flandriæ vernaculum cap. 13. Nicolaus de Braia in Ludovico VIII.

Vexilloque Crucis munito pectore Regis,
Tota cohors Procerum signo se munit eodem.

Et Chron. MS. Tabularii S. Maglorii Parisiensis:

Et lors fist l'en un Croisement,
Don l'en portoit la Croiz devant.

In prælio contra Mauros Hispanos anno 1212. Christiani pariter Crucem in pectore detulere, ut est in Epistola Arnoldi Archiepiscopi Narbonensis, quam descripsit Ughellus in Episcopis Sabinensibus pag. 191. In ea expeditione, quam Saxones adversus vicinas quasdam gentes idolorum cultui deditas suscepere, Cruces ii assumpserunt, quæ *non simpliciter vestibus assutæ erant; sed à rota subter posita in altum protendebantur*, ut ait Otto Frising. lib. 1. de Gestis Frid. cap. 40.

Ut porro Crucesignati, domo excedentes, solenni ritu, cum Ecclesiastica Processione deducerentur extra Parochiæ fines, vide in verbo *Peregrinatio.*

Crucis Privilegium, seu Crucesignatorum, multiplex fuit: summi quippe Pontifices ac Principes, quo fideles ad expeditiones Hierosolymitanas subeundas pro Terræ-Sanctæ tuitione provocarent, eos identidem variis donavere privilegiis, in quibus sequentia recensentur.

A debitis persolvendis induciæ eis concedebantur, donec rediissent ab expeditione, vel aliquot definitos annos, ut est in Constitutione S. Ludovici mensis Octob. an. 1245. to. 6. Spicilegii Acheriani p. 467. & apud Rigordum p. 26. &c.

Ab usuris pecuniarum sibi à creditoribus cre-

ditarum exempti pariter erant, ex Conciliis Lateranensi IV. & Lugdunensi. Vide Otton. Frisingensem lib. 1. de Gest. Friderici cap. 35. Rigordum an. 1188. Gesta Innocentii III. p. 77. &c.

A collectis & talliis erant immunes, nisi illæ essent reales. Vide Concil. Lugdun. an. 1245. apud Matth. Paris, & Spicileg. Acher. tom. 6. pag. 466. 467. Sed &

Licebat Crucesignatis terras sive possessiones suas inconsultis dominis, Ecclesiis vel personis Ecclesiasticis, vel aliis quoque fidelibus pignori dare, ex Rescripto Eugenii PP. apud Ottonem Frising. lib. 1. de Reb. Frider. cap. 35. & Will. Neubrig. lib. 3. cap. 23.

Eorum bona & personæ post Crucem assumptam erant in protectione B. Petri & summorum Pontificum, atque adeo omnium Prælatorum, ut est in eodem Concilio Lugdun. & Lateranensi IV. apud Rogerum Hovedenum pag. 639. Petrum Fontaneum nostrum in Consilio cap. 17. §. 7. 14. Chopin. lib. 3. de Sacra Polit. tit. 4. §. 15. &c.

Eorum lites ac causæ agitabantur in Foro Ecclesiastico. Vide Innocent. III. l. 15. Epist. 197. Gervasium Dorobern. pag. 1522. tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 467. 468. veterem Consuetudinem Normanniæ cap. 45. Sammarthanos in Archiepisc. Rotomagens. sub an. 1267. & quæ notamus ad Stabilimenta S. Ludovici pag. 180.

Cessabant tamen ejusmodi privilegia in casibus criminalibus. Vide eadem Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 82. Consuetud. Britan. art. 666. & Regestum 31. Chartophylacii Regii fol. 7. & 8.

Cum igitur ejusmodi Crucesignatorum privilegia non creditoribus modo, sed ipsis etiam Crucesignatis damnosa essent, ut quæ æs alienum propter ingruentes necessitates contrahendi facultatem iis adimerent, inducta postmodum in eorum favorem, & creditorum, in contractibus publicis, *Renunciatio privilegio Crucis*, vel *Crucesignatorum*, quam iis verborum formulis conceptam legere est in Charta an. 1273. in Regesto Comitum Inculismensium : *Renuncians per fidem in hoc facto exceptioni doli mali, actioni in factum, omni privilegio Crucesignatorum & Crucesignandorum indulto & indulgendo, &c.* Et in alia vernacula an. 1272. in eodem Regesto : *Et ont renoncié au privilege de Croix prise ou à prendre, au benefice de division, à l'aide de fait, à l'Epistre Velleien.* In alia denique an. 1278. *Renuntiantes ... immensæ donationi, & cuilibet ingratitudini, & privilegio Crucis sumptæ & sumendæ, &c.* Occurrit ejusmodi formula in Chartis aliis apud Ægid. Menagium in Originib. Gallic. pag. 830. 831. Gull. Prynneum in Libertat. Angl. to. 2. pag. 981. &c. His videntur addenda. quæ habet Statutum Philippi Pulcri an. 1303. quod descriptum legitur in Regesto 36. Chartophylacii Regii, Charta 133. *Item ordinamus, quod, si quis expresse & ex certa scientia renuntiaverit privilegio exercitus Crucis, novæ bastidæ, seu quinquennalium induciarum, in instrumento debiti, vel alterius contractus expressi, non possit ex tunc se juvare dicto privilegio.*

¶ Munere Crucis Armari. Ermoldus Nigellus lib. 3. Carminis Elegiaci in honorem Ludovici Imp. apud Muratôr. to. 2. part. 2. col. 53.

Sæpius inde means mox dictam visitat urbem,
Se Crucis armari munere quærit ope.

Quo in loco sic constructo, *Quærit se armari munere & ope Crucis*, clarissimo Editori videtur quodammodo elucere aliquid simile consuetudini necdum iis temporibus invectæ, scilicet eos Cruce signandi, qui expeditionem bellicam pro Christiana religione suscipiebant.

Cruces Binas in vestibus deferre jubentur hæretici sponte conversi, in detestationis veteris erroris argumentum, in Concilio Tolosano ann. 1229. can. 10. *alterius coloris quam sint vestes eorum, unam à dextris, alteram à sinistris.* Ita in Concilio Biterrensi an. 1233. can. 4. Tarraconensi an. 1242. Biterrensi an. 1246. in Concilio Archiepisc. Narbon. cap. 26. &c. [Vide *Crucesignati* suo loco.]

Crux, pro acie militari, quæ nostris olim *Schala* & *Scara*. Laurentius Veronensis de Bello Balearico:

Inde viris nummi veniunt, Baleæque ruina,
Pisanos equites cunctos jugulare, simulque
Constitit in totis circumdare noctibus agmen:
Tresque Cruces noctis quibus alternare labores
Continuos possent, & se recreare quiete,
Sub tribus egregie generosis distribuerunt.
Ergo Crucis primæ curam Gualandus habebat;
Gualando genitus, fuit Ildebrande secundæ
Tradita cura tibi, Otti pulcherrima proles.
Præsidet extremæ Leo, clara propago Leonis.
Hi loricati sociis Comitatibus ibant
Murales aditus crebro terrore petentes, &c.

Fratres Crucis. Levoldus à Nortoff in Chron. Markano an. 1309. *Eo anno Crucesignati, qui Fratres Crucis vocabantur, in diversis terris & nationibus se per turmas collegerunt, & ad Romanam Curiam concurrerunt intendentes, ut dicebant, mare transire in subsidium Terræ Sanctæ. Sed cum venirent Avenionem vel ad mare, divisi ab invicem per vias diversas redierunt.* Iidem qui *Pastorelli*. Vide in hac voce, & supra *Crucifratres*, & in verbo *Stauria*.

Crux, Pars Ecclesiæ, quæ vulgo *la Croisade* [vel potius *la Croisée*,] nostris dicitur. Vide in *Cancellus*.

¶ Crux, in monetis dicitur pars illa, in qua Crux repræsentatur, *Pila* vero pars aversa: & si forte nulla sit in alterutra parte crux insculpta, tum pars illa, in qua Principis effigies exstat, *Crux* appellatur, retenta semper aversæ parti *Pilæ* nomenclatura. Hujus rei vestigium exstat in Transactione Gaufredi II. Episc. Apt. & Raubaudi de Agouto an. 1233. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues*, in qua Transactione *Raimundus Bot* dicitur *sigillasse* cum denario Guillelmensi *ex parte Crucis, quia sigillum non habebat.* Vide *Pila*.

¶ Crux, Fulcrum subalare in formam crucis vel T figuratum. Miracula S. Vincentii Madelgarii, Julii tom. 3. pag. 686. *Adminiculis (Cruces vocant) fulta, Moniali quoque quadam suppetias ferente, conabatur ingredi.* Vide *Croceus*.

¶ Cruxalis Poena, Crucis supplicium. Charta P. Maclov. Episc. an. 1198. apud Lobinellum Hist. Britan. to. 2. col. 338. *Et si Prior ceperit latronem, Prior faciet eum judicare in Curia sua, & tradet eum Oliverio, Cruxalem recepturum ab eo. Crug* vel *Croug* & *Crouga* Armoricis Suspendere, *Crougbet* Suspensus.

¶ CRUZATA. Concil. Tolet. an. 1323. cap. 18. tom. 3. Concil. Hisp. pag. 575. *Grandis malitiæ occasionem in congregatione & distributione eleemosynæ captivorum, & quæ vulgariter Cruzata dicitur, adhiberi solitam tollere, ut est possibile, cupientes, in archipresbyteratibus Archipresbyteros, in vicariis vero Vicarios esse volumus collectores.*

¶ CRYPHIA, *Circuli pars inferior cum puncto ponitur in iis locis, ubi quæstio dubia & obscura aperiri vel*

solvi non potuit ◡. Isid. Orig. lib. 1. cap. 20. Papias MS. Bituric. habet *Criphia*, Glossar. Sangerman. n. 501. *Crisia*. Legendum cum Isidoro *Cryphia*, à Græco Κρύφιος, Abditus, occultus. De *Cryphiis*, quos ostensos fuisse memorant veteres inscriptiones Romanæ in ceremoniis Deo Mithræ sacratis consulendus est Reinesius Epistola 69. pag. 650.

CRYPTA, CRIPTA, Locus subterraneus, quomodo *Cryptas* usurpat Ulpianus in leg. 1. §. 5. D. Ubi Possid. Gloss. S. Benedicti cap. de Civitatibus. *Cripta*, ῥαίγη f. βαίτης. Gloss. Lat. Græc. *Crupta*, Βαίτης. Hesychio vero βέτης, est τὸ ἀπόκρυφον μέρος τοῦ ἱεροῦ. At unde vox βέτης & βαίτης, plane incertum; [ab Hebræo בַּיְתָה, *Baita*, domûs pars interior.] Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 6. *Cryptæ sunt specus subterraneæ, dictæ à profunditate abrupta, sicut & Crepidines dicimus abruptas summitates quorumlibet corporum.* Senator lib. 4. Epist. 51. *Caveas illas saxis pendentibus absidatas, ita juncturis absconditis in formas pulcherrimas convenisse, ut Cryptas magis excelsi montis crederes, quam aliquid fabricatum esse judicares.* Gregorius Turon. lib. 10. Hist. Franc. cap. 31. *Ac per Cryptas & latibula cum paucis Christianis per eum conversis mysterium solennitatis diei Dominici clanculo celebrabat.* Vide Gregor. Magn. lib. 9. Epist. 38. Anastasius Biblioth. in S. Hadriano PP. *Constituit Monasterium SS. Hadriani atque Laurentii, quod in ruinis marcescebat à priscis temporibus, & tanquam Crypta à sæcularibus inhabitabatur.* [Greg. Monachus in Chronico Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 511. *Et terra pastinata arboribus olivarum & nucum & ceterorum pomorum pomiferorum, fructiferorum & infructiferorum, & cum Cryptis ac terris sementariciis.* Et col. 525. *Recepit ab eis curtem & domum cum puteo aquæ vivæ, & majori Cripta, post eam simino opere cooperta, sicut à pariete antiquo circumdata videbatur.*] Sed & in *Cryptis* condita & sepulta Martyrum & aliorum corpora, docent S. Hieronymus lib. 12. in Ezechiel. cap. 40. Gregorius Turon. lib. 1. Hist. cap. 59. &c.

CRYPTÆ potissimum appellantur Oratoria & Sacella subterranea, cujusmodi plurima etiamnum occurrunt in vetustioribus ædibus sacris, quæ in quibusdam provinciis *Crouptes* dicuntur. Gregorius Turon. lib. 1. Miracul. cap. 8. *In qua Basilica est Crypta abditissima, &c.* Cap. 43. *Hujus enim altare, positis in altum pulpitis, locatum habetur, cujus pars inferior in modum Cryptæ ostio clauditur.* Cap. 50. *Hic in Crypta Basilicæ B. Joannis sub altari est sepultus.* Adde eumdem lib. 4. Hist. cap. 12. Hist. Episcoporum Autissiod. cap. 44. *Patefecit quoque mediam Cryptam ipsius cochleæ ad introitum commeantium.* Cap. 45. *Ambonem ibi vilem aspiciens, Cryptis honeste compositis desuper honorifice constructum locavit.* Cap. 52. *Parietes Chori Ecclesiæ vitreavit, deinde Cryptas, antea nimium tenebrosas, geminis ingressibus illustravit.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti sect. 12. cap. 3. *Egresso toto Conventu, accepta absconsa, si nox est, vadit per Cryptam, & cætera membra Monasterii.* Cap. 4. *Circumeat omnia altaria in Cryptis, & quæ ex utraque parte Chori subtus sunt.* Anselmus Leod. cap. 65. seu potius Ægidius Aureæ vallis Monachus:

Cujus præscriptam titulavi nomine Criptam.

Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. c. 18. *Unde & Cryptam satis insignem condidit..... quam consecrare obtinuit ad honorem S. Dei Genitricis Mariæ. In qua Crypta per 4. quæ ibi sunt altaria... Sanctorum repositi pignora.* Infra: *Quarum* (Reliquiarium) *multitudine decoratur majus altare Cryptæ Centulensis.* Aimoinus lib. 2. de Mirac. S. Benedicti cap. 6. *Cryptas ipsius Ecclesiæ ingressa est, in quibus pretiosi Patris nostri Benedicti oratorium habetur.* Candidus Monachus Fuldensis apud Browerum lib. 2. Antiq. Fuld. cap. 2.

Arcubus atque interpositis hinc inde columnis.
Binas magnifice erexit pulchro ordine Cryptas.

Infra, cryptas istas *spelæi* & *antri* appellatione donat:

Nec minus hoc speleum capitis in vertice gestat
Altare, &c.

Et mox:

In parte Occidua constructum cernitur antrum, &c.

Will. Thorn. p. 1992. *Ut ista Collecta... in Missa sanctæ Mariæ in Criptis habeatur perpetuo.* Vide Ditmarum lib. 6. pag. 66. Baldricum in Chron. Camerac. lib. 3. cap. 19. Ughell. to. 6. p. 867. &c.

GRIPTA, pro *Crypta*, in Charta ann. 1157. apud Ughellum to. 5. p. 1529. *Consecravimus Griptam majoris Ecclesiæ, quæ est sedes Reatini Episcopatus, cum majori altari in eadem Gripta posito, &c.* Adde tom. 6. pag. 269.

CRYPTATIM, In modum & ad instar cryptæ, seu porticus cameratæ. Nam *cryptæ* Latinis Scriptoribus sunt porticus subterraneæ, quæ ideo etiam *Cryptoporticus* dicuntur Vitruvio, Plinio, Sidonio, & aliis: & cryptas cum porticibus jungit Spartianus in Adriano. Ado Viennensis in Chron. *Non multo post venerabilis etiam Bonifacius Pontifex Ecclesiam S. Michaëlis Archangeli nomine constructam dicavit in summitate Circi, Cryptatim miro opere altissime porrectam.* Auctor Mamotrecti ad Legendam ejusdem S. Michaelis: *Cryptatim, id est, per cavernas sive Cryptas porrectam & extensam.* Vide Baron. ad 8. Maii. Sidonius lib. 5. Epist. 5. *Vel certe pervii pontes, quos antiquitas à fundamentis ad usque aggerem, calcabili silice crustatum Crypticis arcubus fornicavit.* Gregorius Turonens. lib. 1. de Miracul. c. 38. *Crypta super eos miro opere fabricata est, quæ in arcum modo transvoluta, firmissima stabilitate subsistit.* Hieronymus Præfat. in Daniel. *Cum & quasi per Cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicerem.* Monachus S. Mariani ann. 1024. *Quam* (Ecclesiam) *protinus idem Præsul cœpit majore ambitu ac Cryptarum curvaturis, quadris lapidibus certatim reædificare.*

CRYPTATUS, In cryptæ modum fornicatus. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 92. *Cum atrio & subaula, quæ Palatium regium, quia duplex est & Cryptata, dici potest.*

¶ CRYPTELLA, CRIPTELLA, Parva Crypta. Miracula S. Martialis to. 5. Junii p. 555. D. *In Cryptam, ubi conditum corpus sanctissimi Confessoris quieverat, introgressus, se in tertia Cryptella retro tumulum Ducis quondam Stephani occultavit.* Gesta Abbatum Mediani Monasterii inter Anecd. Marten. to. 3. col. 1113. *Post plurimorum curricula annorum honeste reconditi jacent in quadam Basilicæ S. Maximini Criptella.*

¶ CRYPTUNCULA, Eadem notione. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 405. de S. Juvenale Episcopo: *Requiescebat in quadam Cryptuncula à natura condita.*

¶ CRYPTICUS, *Occultus, subterraneus, fidelis.* Amalthea. Pro Subterraneo legitur supra in *Cryptatim*; pro Fideli vero seu pro homine abdito & taciturno, cui secreta tuto committi possunt, apud Julium Firmicum lib. 3. Mathes.

CUADA. Gloss. Arabico-Lat. *Ros, Cuada.*

1. CUBA, Cisterna, Syris, [Arabibus *Gubb*, Cisterna, Carcer in agro, Hebr. גבא, *Gebe*, Lacus.] Hieronymus in Vita S. Pauli Eremitæ cap. 5. *In cisterna veteri, quam gentili sermone Syri Cubam vocant, quinque caricis per singulos dies sustentabatur.* [Gravius legit *Gubam.*] Vide eumdem Hieronymum ad cap. 6. Hierem.

2. CUBA, Cupa, labrum, Gall. *Cuve.* Ratherius Veron. in Itinerario: *Cubam frumento onerari præcepit.* Hepidanus de Vita S. Wiboradæ cap. 20. cujus lemma sic concipitur: *Qualiter dissoluta Cuba, ejus precibus rejuncta est*, in ipso textu *tyna*, pro *cuba* ponitur. Occurrit præterea apud Monach. Sangallensem in Carolo M. lib. 1. cap. 17. Tabularium Conchensis Abbat. in Rutenis Ch. 252. *Cum mansione, cum trolio, cum tonnas, cum Cubas, cum hortos, &c.* Ch. 298. *Cum ipsa vinea & cum ipsas Cubas, &c.* [Notitia Abbatiæ S. Stephani de Vallibus apud Santonas, inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Chr. col. 474. *Dederunt & alia multa, scilicet terras, vineas, decimam totius parochiæ tam panis quam vini; ita quidem ut messis ad aream à colonibus deportaretur, & vindemia ad Cubas.* Legitur iterum in Charta Thomæ Abb. S. Germani Prat. an. 1250. ex Tabulario ejusd. in Actis S. Austregisili, to. 5. Maii pag. 230.* in Actis SS. Bened. sæc. 6. part. 2. p. 8. &c.

3. CUBA, Alia notione, forte pro *Cumba*, Locus subterraneus. Rufinus Monachus S. Sabini apud Ughellum in Placentin. Episc. *Ad pedes B. Sabini est altare S. Martini... in alia Cuba, juxta Orientem, sepulchrum SS. Victoris, Domnini, &c.*

4. CUBA, in Glossario Cambronensi, *extrema pars navis, dicta quod incubet aquis. Cumba vero dicitur lectica, à Cubando.* Vide *Cumba.*

¶ CUBALUM. Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarvisina lib. 9. cap. 10. *Apertum est Cubalum de villa quæ appellatur Custodia. Inter cetera namque Cubala sive cavernas, quæ sunt multæ per montes illos, hæc est caverna præ ceteris mirabilior subter montem, longa per milliare & ultra, in altum ardua, in latum ampla, hyemali tempore calida, frigidissima in æstate, obscura omni tempore, si non illic luceant cerei aut faces; hinc vina optima quæ tamquam in cellario cuncti de circumstantibus villis tempore vindemiarum reponunt.*

¶ CUBANTES ET LEVANTES ii dicuntur, qui in alicujus domini territorio sedem habent stabilem, eique sunt obnoxii. Regestum magnorum dierum Campaniæ apud D. *Brussel* de Usu feudorum to. 1. pag. 231. *Dictus vero Dominus Johannes in dicta Curia personaliter constitutus dicebat, quod erat Cubans & Levans in potestate & jurisdictione Dominæ de Lyneriis, quæ in terra sua & potestate habet omnimodam justitiam altam & bassam super suos Cubantes & Levantes.* Vide *Levantes* in *Levare.*

¶ CUBARE, active sumtum, pro lecto aliquem commendare. Processus de Vita S. Yvonis, to. 4. Maii p. 557. *Lectos ipsemet faciebat & Cubabat pauperes.* Legitur etiam ap. Lobin. to. 2. Hist. Brit. p. 563.

CUBARE OVA, pro *Ovis incubare*, ex Gall. *Couver*, apud Frider. II. lib. 2. de arte venandi c. 7. *De tempore Cubationis avium rapacium certi non sumus... opinamur tamen ipsas Cubare ova sua infra 40. dies.*

¶ CUBATOR DOMINICI PECTORIS, Johannes Evangelista, S. Paulino Ep. 21. ad Amandum n. 4.

¶ CUBEBA, Fructus insulæ Javæ Pharmacopolis notus, haud multum absimilis piperi, Gall. *Cubebe.* Iter B. Odorici Ordinis Minorum inter Acta SS. Januarii to. 1. p. 989. *In ipsa (insula Java) nascitur camphora, Cubebæ crescunt & melegetæ, nucesque musquatæ.* Hist. Dalphin. to. 2. pag. 284. *Item, pro quinque libris de pipere, quinque de zinzibero, & duabus de candela, & una libra cum dim. de zufferana, una libra de gariofolio, dim. quart. de Cubebes, &c.*

¶ CUBELA, Diminut. à *Cuba*, Labrum. Liber Pontif. Agnelli, apud Murator. to. 2. p. 158. col. 2. *Tunc extrahantur* (recens baptizati) *de Cubela, & permaneant in Ecclesia usque dum Missa celebratur, & Dominicis Sacramentis confirmentur.*

¶ CUBELLUM, Arvernis, *Cubel*, Dolium, Gall. *Tonneau.* Stephanot. Antiquit. Pictav. MSS. to. 3. pag. 527. ex Codice Nobiliacensi: *Apud Mazerol percipit Abbas in toto territorio decimas & terragia de omnibus bladis: in Prioratu percipit duo Cubella vini.*

¶ CUBERTORIUM, Arvernis, *Coubertoire*, Cooperculum, Gall. *Couvercle. Cubertorium argenti*, in Testamento MS. A. San-Severini Episc. Agathensis ann. 1578.

¶ CUBESSELLUM, ut *Cubertorium.* Inventarium an. 1358. ex Archivo S. Victoris Massil. *Unam naviculam argenteam pro tenendo thure habens Cubessellum argenteum frechisum.*

1. CUBIA, Idem quod *Excubia*: Gallis, *la Garde.* Charta Libertatum Baugiaci ann. 1250. apud Guichenon. & Charta Libertatum Sangiaci ann. 1280. apud Perardum p. 510. *Item si Cubia vel excubia alicui imposita fuerit, & eam per se, vel per idoneum substitutum non impleverit, vel fecerit, nobis in 3. solid. teneatur.* Charta Libertatum Jasseronis apud eumd. Guichenonum: *Non tenentur nos juvare ad guerras nostras... nec Cubiam, vel excubiam in castris nostris facere.*

¶ 2. CUBIA, *Poculorum genera.* Papias MS. Bituric. Vide *Cubila.*

CUBICULARIS. Sosipater Charisius lib. 1. Instit. Grammat. & ex eo Beda l. de Otthogr. *Cubicularius, Custos cubiculi: Cubicularis vero, lectus cubiculo aptus. Cubiculares & tricliniares lecti*, apud Lampridium in Heliogabalo. [*Camera Cubicularis*, ubi cubatur, apud Muratorium to. 3. p. 420. col. 2.]

CUBICULARIS PUELLA, in Vita B. Mathildis Reginæ n. 4. & apud Beraldum Archidiac. in Vita Geraldi Archiep. Bracarensis n. 12.

CUBICULARIUS. Papias, ex Sosipatro: *Cubicularius, Custos cubiculi.* Gloss. Græco-Lat. Κοιτωνίτης, *Cubicularius.* Præsertim vero ita appellati Eunuchi, quod præcipuum illorum fuerit munus, ut ait Corippus,

Conservare domum, sanctumque intrare cubile.

Gloss. Lat. Græc. *Cubicularius*, εὐνοῦχος. Lex penult. Codic. de Præpositis sacri cubiculi: *Cum quis dederit Eunuchum sacri cubiculi ministeriis adhæsurum.* Scholiastes Juliani Antecess. ad c. 83. *Quæsitum est, & quid Cubicularii non sunt servi? & dictum est, immo & constitutio posita est Leonis, ut mox oblatus fuerit aliquis Eunuchus Principi, mox in ipsa oblatione fiat liber.* Evagrius lib. 4. Οἱ τοῖς βασιλικοῖς ἐξυπηρετούμενοι κοιτῶσι, οὓς Εὐνούχους ἡ συνήθεια καλεῖ. Sed & à cubiculi custodia Εὐνούχους appellatos indicat Novella 98. Leonis: Καὶ τῆς εὐνῆς ἀνυποτόπους φύλακας εἶναι, τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσις ἐγγυᾶται.

Cubicularios Regum Franciæ 1. & 2. stirpis aliquot commemorant Scriptores, ac *Eberonem* sub Childeberto Austrasiæ Rege, *Faraulfum* sub Chilperico I. *Eberulfum*, sub eodem Chilperico, & *Chundonem*, sub Gunthranno, Gregorius Turon. lib. 7. cap. 13. 18. 21. lib. 10. c. 10. *Berthарium*, sub Theodorico II. Fredegarius cap. 38. *Austrapium*,

pium, ſub Dagoberto I. vetus Charta pro Monaſterio S. Dionyſii apud Miramontium. *Adalgiſum*, ſub Carolo Magno Eginhardus, Poëta Saxonic. & alii ad an. 782. *Reginfredum*, ſub eodem Carolo, Annales ejuſdem Eginhardi an. 791. *Rothbernum*, ſub Carolo Calvo, ann. 852. Audradus in Revelat. &c.

Cubicularii, apud Julianum Anteceſſor. Conſtitut. 60. *Chartularii*, ſcilicet *ſacri cubiculi*, intelliguntur, ut eſt apud veterem Scholiaſtem.

Cubicularius Tonsuratus, in familia Summi Pontificis, in Ordine Romano, ad diſcrimen *Cubicularii Laïci*, cujus etiam meminit idem Liber. *Tonſurati* autem munus erat circa veſtes Eccleſiaſticas, ut Laïci circa quotidianas. *Laïco* autem, ut eſt in eodem Libro, *hæc cura eſt præſcripta, ut ſella Pontificis in ſacrario ſit parata, donec ille veniat celebraturus divina Myſteria.* De Tonſurato, idem alio loco: *Pontifex autem per manus Subdiaconorum mutat veſtimenta hoc ordine: defert ea plicata Cubicularius tonſuratus, accepta de manibus Oſtiarii.* Eligebantur autem Cubicularii iſti Pontificii ex Schola Cantorum. Idem Ordo Romanus: *Primum in quacumque ſchola reperti pueri bene pſallentes tollantur inde, & nutriantur in Schola Cantorum, & poſtea fiant Cubicularii. Si autem Nobilium filii fuerint, ſtatim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant poteſtatem ab Archidiacono, ut liceat eis ſuper linteum villoſum ſedere, quod mos eſt ponere ſuper ſellam equi.* Ceremoniale Roman. lib. 1. Sect. 2. *Hos ſequuntur quatuor nobiles, pilea quatuor ſupra baculos quoſdam deferentes, qui Scutiferi honorarii vocantur Cubicularii.*

Cubicularii, Iidem, qui apud nos *Capellani* Sacellorum, ſeu *Cubiculorum*, de quibus mox, cuſtodes. Anaſtaſius Bibl. in S. Leone I. PP. *Hic conſtituit ſuper ſepulcra Apoſtolorum cuſtodes, qui dicuntur Cubicularii, ex Clero Romano.*

Cubicularius Ecclesiæ, Æditus, *Manſionarius.* Itinerarium S. Willibaldi num. 25. *Et primo anno illuc veniens, Cubicularius fuit Eccleſiæ: & in ſecundo Decanus erat in Monaſterio.*

Cubicularius Novæ Romæ. Ita indigitatur quidam Monachus apud Ughellum tom. 5. Italiæ Sacræ pag. 1505. *Hilarius Sacerdos & Monachus, & magnæ Eccleſiæ novæ Romæ Cubicularius.* Quæ quidem dignitas alia non videtur ab ea, quam Κουβουκλεισίου appellat Pachymeres lib. 12. cap. 2. qua etiam donatus fuit Romanus quidam Κουβουκλήσιος τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας καὶ μεγάλης Ἐκκλησίας, Πρωτομηνυτὴς τοῦ βασιλικοῦ ξενῶνος τοῦ Μυρελαίου καὶ περιδόξου, cujus liber περὶ ὄρξεων laudatur à viro doctiſſimo Petro Lambecio lib. 6. Comment. de Bibl. Cæſarea pag. 141. ut & Joannes Cameniata, cujus narrationem de Excidio urbis Theſſalonicæ edidit Leo Allatius, in cujus Epigrapha dicitur Κληρικὸς καὶ κουβουκλείσιος. Hujus etiam dignitatis Eccleſiaſticæ meminit Balſamon ad Concil. VI. can. 7. [& jus Græco-Roman. lib. 3. p. 204.] Sed quæ illa fuerit, haud omnino promptum eſt definire, cum de ea ſileat Codinus in Catalogo dignitatum Eccleſiæ Sophianæ. In Concilio Nicæno II. act. 1. & 4. memoratur Coſmas Diaconus, Νοτάριος καὶ Κουβουκλείσιος τοῦ εὐαγοῦς Πατριαρχείου. In Act. 5. κουβουκλεισίων dicitur. Eadem forte dignitas, quæ ὁ Κουβούκλης appellatur in Catalogo dignitatum S. Sophiæ Medoniano, ubi ejus officium ſic deſcribitur: Ὁ Κουβούκλης, ἵνα βαστᾷ τὸ δικανίκιον τοῦ Ἀρχιερέως, ὅταν περιπατεῖ. Ita *Cubucleſius* fuerit Capellanus Patriarchæ. Vide *Cubicularius.*

Cubicularius, interdum idem qui *Camerarius*, ſeu Theſauri Regii cuſtos. Ita apud Ealredum in Vita S. Edwardi Confeſſ. cap. 2. num. 9. *Camerarius acceſſit ad thecam, in qua æs Regium ſervabatur.* Et mox: *Hoc enim Cubicularii nomen erat, &c.* Adde Vitam S. Wlſtani Epiſcopi Wigorn. apud Capgravium cap. 2. Ughellum to. 1. p. 121. &c.

CUBICULUM, Cubile, lectus. Vita S. Joannis Traguriensis Epiſc. *Nec ſecus toto vitæ ſuæ curſu fuit uſus thalami proprii Cubiculo, quod à Cubiculariis ejus egregie paratum ſpernebat, ... & admiſſo ſecretius paupere eum in memorato cubili locabat.*

Cubiculum, Tumulus, ſepulcrum, cubile, quomodo *lectus* eadem notione dicitur. Liber Miraculorum S. Andeoli apud Columbum in Epiſcopis Vivarienſibus lib. 2. pag. 202. *Cum frequens oratio eſſet cuncto populo, ut dominus Cubiculum ſervi ſui revelaret, &c.*

Cubiculum, Oratorium, Capella. Paulinus Epiſt. 12. ubi templum S. Felicis Nolanum deſcribitur: *Cubicula intra porticus quaterna longis Baſilicæ lateribus inſerta, ſecretis orantium, vel in lege Domini meditantium, præterea memoriis religioſorum ac familiarium accommodatos ad pacis æternæ requiem locos præbent. Omne Cubiculum binis per liminum frontes verſibus prænotatur.* Anaſtaſius Bibl. in Marcellino: *Hic ſepultus eſt in Cœmeterio Priſcillæ, in Cubiculo claro.* In Symmacho PP. *Fecit autem oratoria 2. S. Joannis Evangeliſtæ, & S. Joannis Bapt... quæ Cubicula omnia à fundamento perfecta conſtruxit.* In Sergio: *Hic tectum & Cubicula, quæ circumquaque ejuſdem* (S. Petri) *Baſilicæ ſunt... ſtudioſius innovavit ac reparavit.* Ita *Cubiculum* hac notione uſurpat Anonymus de Locis SS. cap. 1. Καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς τρούλας εἰς τὸ ἔδαφος τῆς γῆς εἶναι κουβούκλιον πέτρινον ὡραιότατον. Cap. 15. Εἶναι τὸ μνημεῖον τῆς Ραχὴλ με κουβούκλην πέτρινον. Vide Deſcriptionem noſtram ædis Sophianæ numero 39.

Cubiculum, Idem quod *Camera*, Ærarium. Theſaurus Principis, ſeu locus, ubi reconditur: κοιτῶν Annæ Commenæ lib. 2. Alexiad. pag. 56. Ita uſurpat non ſemel Senator lib. 4. Epiſt. 51. lib. 5. Epiſt. 14. 39. 44. lib. 11. Epiſt. 15. Inde *Cubicularius*, Regii ærarii cuſtos. Vide *Bibliotheca.*

Cubiculum Secretum, Latrina, quam *Chambre aiſée* appellant aliquot ex noſtris Conſuetudines municipales. S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanctor. cap. 1. *Cum ad purgandam alvum ſecretius Cubiculum peteret.* Vide *Privata.*

CUBICULUS, pro *Cubiculum.* Itinerarium Burdegalenſe: *Ibi etiam conſtat Cubiculus, in quo* (Salomon) *ſedit, & Sapientiam ſcripſit: ipſe vero Cubiculus uno lapide eſt tectus.*

¶. CUBICUTA, Cubitus, Gall. *Coudée.* Chartular. S. Vandregiſili to. 1. pag. 240. an. 1404. *Qualibet candella continens unam Cubicutam de longo.*

CUBIERTA, vox fori Hiſpanici. Martinus Didacus *Daux* Juſtitia Aragon. lib. 2. Obſervantiar. Regni Aragon. tit. de Probationibus §. 4. *Vel poterat petere pecuniæ aliquam quantitatem, vel alia, quod fuerat pactum in fide, vel pro Cubierta, non admittetur hoc ad probandum per teſtes, &c.* Lib. 9. eod. tit. §. 17. *Si dicatur, quod inſtrumentum fuerit factum pro Cubierta, non admittitur probatio cum aliis teſtibus, &c.*

CUBILA, *Poculorum genera*, apud Papiam MS. Edit. habet *Cubia, Copulorum genera.* [Vide *Cubia* 2.]

CUBILARIS, Prædium ruſticum, villa. Charta Alarici Regis Aragon. æræ 608. ex Tabular. S. Joannis Pennenſis apud Bivarium ad Pſeudomaximum

p. 570. & Martinezium in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 6. *Insuper ego Rex do illum Cubilarem, qui nominatur Arantela, &c.* Occurrit non semel in Charta Sanctii Majoris Regis Navarræ æræ 1052. apud Sandovallium in Episc. Pampilonensib. p. 32.

CUBILE, Cubiculum. Cassianus lib. 4. cap. 12. *Confidentes intra Cubilia sua, & operi ac meditationi studium impendentes.* S. Hieronym. Epist. 22. *Et quia nocte extra orationes publicas in suo Cubili unusquisque vigilat, &c.* Paulinus Nat. 5.

Ergo Dei ductu capit in regione remota
Compluvium, angusto brevia inter tecta Cubili.

Berengosius Abbas l. 3. de Invent. S. Crucis c. 2. *Sed & Cubile ejus aureis seris instructum & insignitum, nobilitatem in ea* (D. Helena) *quasi Romanorum testabatur.* Vide Cassiod. lib. 6. Epist. 13. Leonem Ost. lib. 3. Chron. Casin. cap. 26. al. 28. & Heraldum in Adversariis pag. 64.

CUBILIA, *Promptuaria*, in Glossis MSS. ad Canones Conciliorum.

CUBIO, *Masculus*, in Gloss. Isid. & apud Joan. de Janua.

CUBITAL, Αγκωνόδεσμος, in Glossis Lat. Græc. MSS. S. Germani Paris.

CUBITALE, *Super quod cubitum, vel cervicem reclinamus, ut aurealia, id est, pulvinaria*, Ugutioni. Glossæ antiquæ MSS. *Pulvinar, Cubitale.*

¶ CUBITALES LITTERÆ, Eædem quæ *Grandes, Quadratæ, Unciales*; quo postremo nomine vocabantur litteræ majusculæ, quoniam uncia id est pedis duodecima parte, constabant. Ita Mabill. lib. 1. de Re Diplom. cap. 11. n. 4.

CUBITARE, Cubito inniti. Hugo Parisiensis de Instit. Novitiorum: *Alii caput jactant, comam excutiunt, vestimenta adaptando componunt, & latera Cubitando, pedesque extendendo ridiculam satis ostentationis formam fingunt.* Vide *Accubitare* in *Accubitus.*

¶ CUBITARE, Cubito metiri. Consuetud. Lemovic. art. 16. *Item, quia dicti Consules nomine suo & dictæ Communitatis habent in domo sua communi pondera & mensuras frumenti, vini, salis & olei, ulnas & Cubitos, ad quorum exempla mensuratur, ponderatur, ulnatur & Cubitatur.*

¶ CUBITELLUM, ut infra *Cubucellum.* Greg. Monachus in Chronico Farfensi, apud Murator. to. 2. part. 2. col. 474. *Item pro solidis centum Romæ in regione nona in Scorticlam crytam Sinino opere constructam habentem post se arcus* IV. *cum Cubitellis suis.*

CUBITORIUM. Ceremoniale Cencii Camerarii lib. 2. *Transiens autem Pontifex per ipsam Basilicam, intrat cameram suam, ubi in scypho argenteo à Camerario Presbytero, eoque sicut in Nativitate Domini, erogato, surgit, & ducitur à Magistro, Senescalco & Pincerna in locum, qui dicitur Cubitorium.* Ubi Alemannus in Dissertat. de Lateranensib. Parietinis c. 4. *Cubitorium*, ait fuisse lectum, qui Pontifici sternebatur sub tribunali, nempe summo triclinii, in quo cum Clero & Proceribus epulari solebat, loco, quasi forte *accubitorium.*

CUBITUS, Versura, flexus, Grecis ἀγκών. Auctor incertus inter Agrimensores: *Pentigonum, quod interpretatur Cubitos quinque.* Vide Plin. l. 3. c. 13. ubi de Ancona.

CUBITUS USUALIS. Will. Brito in Vocab. MS. *Cubitus, mensura geometrica, à qua differt Cubitus noster usualis.* Id observare est ex auctore Auroræ, ubi de Arca Noë:

Hac mensura fuit geometrica qua facit archam,
Non aliter caperet tanta tot illa silex.
Hic cubitus quo mensor habet geometricus uti,
Senos seu novem fertur habere pedes.
Sed Cubitus noster, quem communis tenet usus,
Ex uno constat dimidioque pede.

Apud Heronem in Belopœecis cubitus geometricalis est digitorum 24. Apud Vitruvium pes duas tertias partes cubiti continet, hoc est, digitos sexdecim. [Papias sic distinguit Cubitos: *Cubitus duorum fit palmorum. Cubitus habet pedem & dimidium. Cubitus geometralis sex nostros habet Cubitus. Cubitus dupl. Unus à cubito ad digitorum extremitatem protenditur; quali Moyses Arcam mensuravit. Alius... major dicitur, qui brachio extenso toto cubito capiti prælato se esse demonstrat, quo Arca Noë demetita est.*] Dimensio per cubitos familiaris fuit Hebræis, ut ex Libris sacris colligitur.

CUBITUS TERRÆ, Modus agri, in Charta ann. 1152. to. 11. Spicilegii Acheriani pag. 335.

CUBITUS CANDELÆ, in veteri Charta apud Catellum lib. 5. Rer. Occitan. pag. 873. [& to. 4. novæ Gall. Christ. col. 909. Idem est quod *Candela Cubitalis.*]

¶ CUBLISMONARIUM AURUM. Testamentum Adalaidis an. 978. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 97. *Candelabra duo de argento, unum cum roti, & succinctam, unum cum auro Cublismonario, & det pro eis solidos* L.

¶ CUBRECELLUM, Operculum, Gall. *Couvercle.* Vide locum in *Capsia.*

¶ CUBUCELA, ut *Cubucellum.* Locum vide in *Ludis.*

CUBUCELLUM. Vetus Charta apud Ughellum to. 5. pag. 539. *Oratorium S. Pantaleonis super pusterula, cum scala marmorea, & duobus Cubucellis, uno terrineo, & alio solariato, subtus tunc castellum Ponte, &c.* [Vide *Cubitellum.*]

CUBUCLARIUS, pro *Cubicularius.* Vetus Inscriptio Romæ: IIII. I. M. LIVIUS, AUGUSTÆ. L. AMARANTHUS. SUPRA. CUBUCLARIOS. Alia: DIS. MANIBUS. POLYBI. CUBUCULARI. Sic Græci κυβούκλειον, pro *Cubiculum* dixerunt, uti observatum à Meursio. Vide supra *Cubicularius Novæ Romæ.*

¶ CUBUCLESIUS, Eadem notione, in Actis SS. Maii to. 5. pag. 304.

CUBULUS, Mensura vinaria apud Hungaros. Vide Innoc. III. PP. lib. 15. Epist. 7. Brocardus in Descript. Terræ sanctæ lib. 2. cap. 2. Edit. Venetæ an. 1519. *Christiani in lapidibus signum Crucis inscripserunt, illi autem signum Cubuli.* Sed an hæc vox idem sonet quod apud Hungaros, non definio.

¶ CUCHO, Meta, metula, parvus fœni cumulus, Rusticis Bressiæ, *Cuchon*, Gall. *Meule, Mule, Mulon.* Charta Domini de Versay & S. Nicetii in Bressia an. 1457. *Clausum prati continens plateam unius Cuchonis feni.*

¶ CUCIBOLDUS. Vide *Curcimbaldus.*

¶ CUCINA, *Carnificina*, Μαγειρεῖον, Gloss. Lat. Gr. Vide *Cocina.*

¶ CUCINGA, Pedules villosi. S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 16. *Pro signo pedulium villosorum, qui usitato more Cucinga vocantur, idem quod pro calceis diurnis præmissum est, facies, addito pellicii signo.*

¶ CUCIONES. Vide *Cutiones.*

¶ CUCTIO, Vide *Cociones.*

¶ CUCTO, Gossipium, Ital. *Cottone*, Nobis *Cotton.* Chronicon Richardi de S. Germano apud Murator. to. 7. col. 1031. *De jure lini idem; de jure*

cannarum idem; *de lana Syriæ idem*; *de bambace & de arcu Cuctonis idem.* Vide *Cottonus.*

CUCUBA, Noctua, apud Papiam. Ita emendat Meursius pro *Cucuma*: unde *Cucubare* in Carmine de Philomela, quod Ovidio adscribitur. Hesychius κοικοζα, ἡ γλαύξ. Ita etiam emendat idem Meursius: hinc κικκαβαῖος, cæsius, noctuinus, apud Scholiastem Oppiani. Nostri *Coucous* Cuculos vocant.

¶ CUCUBARE, Caput in terram defigere pedibus sursum erectis. Hierolex. Macri ult. edit. ex Dion. Carth. in 4. Reg. cap. 2. art. 3. Vide *Cucuba.*

CUCUCIA. Vide *Cugucia* post *Cugus.*

CUCUFA, CUCUFARIA, CUCUFATUS. Vide *Cuphia.*

¶ CUCULARE, dicitur de clamore cuculorum. Auctor Philomelæ vers. 35. *Et cuculi Cuculant.*

CUCULATA. Gloss. Arabico-Lat. *Lodix, Cuculata.*

CUCULLUS, CUCULLA, CUCULLIO. *Cucullus*, Vestis nota Scriptoribus Latinis, qua scilicet caput operiebatur. [Gall. *Cucule*, alias etiam, *Coules*, *Goules* vel *Gules*. Armoricane *Cougoul* Operimentum capitis est & humerorum.] Vetus Scholiastes Juvenalis *Cucullum* esse ait *galerum fuscum & horridum ardeliunculum, quales sunt latrunculorum. Nocturni Cuculli*, apud eumdem Juvenalem Sat. 6. qui *nocturnales* Sidonio lib. 7. Epist. 16. *Cucullus talaris*, apud Guibertum lib. 2. Hist. Hier. cap. 8.

CUCULLA, femin. gen. dicitur præterea id genus vestis aliquot Scriptoribus; sed ævi inferioris, S. Ambrosio Serm. ult. S. Hieronymo de Testamento Hilarionis, Paulino in Epist. ad Citherium, Ennodio, & aliis: sed præsertim iis, qui monachicam vestem faciunt. Vita S. Deicoli Abb. Lutrens. num. 9. de eodem Sancto: *Succinctus Cuculla non Cucullo.*

Cucullarum monachicarum forma varia fuit pro temporum ratione. Cassianus de Habitu Monachi lib. 1. cap. 4. *Cucullis perparvis usque ad cervicis humerorumque demissis confinia, quibus tantum capita contegant, indesinenter diebus utuntur ac noctibus.* Additio 1. Capit. cap. 2. *Ut mensura Cucullæ duobus consistat cubitis.* Ardo in Vita S. Benedicti Abbatis Anianæ num. 40. *In habitu quoque dissimiles fecerat multorum consuetudo: siquidem nonnullis usque ad talos Cucullæ pendebant. Quamobrem vir Dei uniformem cunctis tenendum Monachis instituit modum, ut non amplius à duobus cubitis excederet mensura, vel usque ad genua pertingere possent.* [Guidonis Disciplina Farfensis cap. 4. de vestimentorum mensura: *Cuculla quæ nostro singulariter convenit Ordini, quod vestimentum antiquitus vocabatur Colobium, id est Tunica sine manicis: tantum debet habere latitudinis, ut ambobus convenienter aptetur cubitis; longitudinis vero tantum antea, quod ad callum pedis usque pertingat: & sit apta corpori, ut sit ex omni parte rotunda. Capellum ipsius præter limbum integrum virilis pedis ex omni parte quadratam debet continere mensuram: apertura superior habeat cubitum usque ad pollicis summum, inferior cubitum integrum & trium digitorum; in ante appareat latitudo Cucullæ cum capitio.* Vide Menardum in caput 62. Concordiæ Regularum, & Smaragdum in Regulæ caput 55.] Apologia Henrici IV. Imp. pag. 230. *Cuculla est tunica talaris, & cucullata atque manicata, habens speciem Crucis per quatuor partes extensæ, &c.*

Cucullam, autem, & *Casulam*, & *Capam* vocitatam apud Monachos constat. Papias: *Cuculla per diminutivum dicitur à Casula, quasi minor cella.* Infra: *Cucullus, genus vestis monachalis, quam Capam dicimus.* Theodemarus in Epist. ad Carolum Magn. *Cucullam nos esse dicimus, quam alio nomine Casulam vocamus. Et inde est, quod in hieme villosam, in æstate puram aut vetustam Beatus Pater habendam instituit, quia scilicet hoc genus indumenti solet vilius intexi. Illud autem indumentum, quod à Gallicanis Monachis Cuculla dicitur, nos Capam vocamus.* Ut *Capa* caput tegebat, ita & *Cuculla*. Ugutio: *Cucullus vel Cuculla, vestis caputiata, & lata, humeros tamen & caput tegens instar capucii.* Papias: *Cucullus, generis masculini, velamen nigrum vel venetum capitis est.* M. Justinus Lippiensis in Lippiflorio:

Vestis longa tegit corpus, caput ampla Cuculla.

Poëta seu Grammaticus ævi infimi MS. post Vocabularium W. Britonis:

Dic Monachi cullam vestem fore, sive Cucullam.
Vestis lata tegens caput, armos, esto Cucullus.

Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 39. *Dum obtecto capite fugere niteretur, extracto quidam gladio, caput ejus cum Cucullo decidit.* Vide Addit. 1. ad Capit. Caroli M. cap. 35.

Nec desunt, qui *Cucullam* cum *Flocco* confundunt. Gloss. Lat. Gall. *Cuculla, Froc ou Coule de Moine.* At Clemens V. in Concilio Viennensi discrimen inter utramque vestem statuit: *Cucullæ nomine habitum longum & amplum; sed manicas non habentem: nomine vero Flocci habitum longum, qui longas & amplas habet manicas, nos intelligere declaramus.* [Cucullam & Froccum pariter distinguit S. Willhelmus Constit. Hirsaug. lib. 1. c. 70. *Ergo cum ad lectum venerit, si est Frocco & Cuculla indutus, Froccum plicat & super tabulam, vel si opus habet, sub capitale ponit... Postea pedibus æqualiter levatis, & & in lectum collocatis, Cucullam non prius exuit, quam coopertorium sub cubitos trahat. Tunc quidem eam exutam, sive sit cum pellicio, sive non, complicat, & ad caput ponit; vel si tale frigus habet, super se extendit, capitio tamen ad caput verso.* Hic observare est Monachos in lecto jacentes cucullam exuisse; at secus in Monasterio Palatiolo, ut satis indicat Andreas ejusd. loci Abbas in Vita S. Walfridi num. 12. *Præterea frater quidam, qui suæ negligentiæ usu ducebatur, & nocturnis vel meridianis temporibus extra Cucullam illicite jacere præsumsit, eique per visum apparens* (B. Walfridus) *fortiter increpavit, & ubi suam haberet Cucullam inquirebat. Et dum ipse per somnium ubique quasi angustians Cucullam quæreret, ab eo ferula quam tenebat manibus cæditur, & sic fortiter, ac si nervis ab aliquo cæderetur.* In Actis S. Bernardi Abbatis Clarevallensis lib. 2. cap. 8. id de Eugenio PP. III. ejus discipulo observatur, quod Pontifex factus nunquam sine *Cuculla* ibat. Jam vidimus ex Cassiano Monachos *Cucullis* usos fuisse *diebus ac noctibus.*] Vide Haeftenum pag. 474. & in V. *Culla.*

CUCULLA MEMORIALIS, Cuculla, quam deferre jubebantur Canonici Regulares, qui Ordinem regularem Canonicorum, sine Abbatis licentia deseruerant, & monasticum susceperant: ii enim in Choro ultimi sedere, *in memoriam* (unde adjectivum) & pœnam desertionis jubebantur. Quippe id erat contra Sanctiones Ecclesiasticas. Concilium Aquisgran. *Ne Canonici Cucullas Monachorum induant.* Ratherius Veron. in Apologet. de Clericis in Abbatiam introductis: *Cocullum nemo illorum portet.* Urbanus II. PP. can. 2. 19. qu. 3. *Præcipimus, ut redeat, & deinceps memorialem Cucullam deferat, & ultimus in choro maneat.* Perperam

editum *Cellulam*, apud Steph. Tornac. Epist. 1. ubi hic canon laudatur. Innocentius III. PP. lib. 2. Epist. 12. de Canonico, qui habitu Regularium Canonicorum rejecto, sine Abbatis sui licentia monasticum susceperat Ordinem: *Ad Ecclesiam redire priorem.... compellas, ubi & memorialem eum Cucullam deferre facias, & ultimum in choro manere.* Et in Cap. Intelleximus. de ætate & qualit. ord. *Ultimus in Choro manendo Cucullam ad memoriam delaturus.* Narratio de ejusmodi Canonico, qui cucullam induerat: *Nuper te, frater Rigramne, Canonicum dimisi, & modo Cucullatum video*, in Appendice ad Capitul. n. 88. Vocem *memorialis* eadem notione usurpat Vita S. Theodardi, Archiepiscopi Narbon. apud Catellum in Hist. Occitan. p. 752. ubi *memorialis conditio* dicitur, quæ in memoriam rei alicujus imposita dicitur.

Cuculla Ecclesiastica, qua in sacris Liturgiis utuntur Diaconi & Sacerdotes Monachi, in Statutis antiq. Ord. Cartusiensis 1. part. c. 37. §. 27 cap. 43. §. 6. c. 46. §. 1. Statut. an. 1368. 3. part. c. 5. §. 20.

Coculla, in Capit. Theodori Cantuar. Archiep. c. 2. *Septem dies velat caput Coculla sua.* Vide ejusd. Pœnitentiale c. 3. [& superius vocem *Capitra*.]

Cucullumpedo, & Pedocucullum, in Notis Tyronis pag. 157.

Cucullare, Idem quod *Monachizare*, Cucullâ obtegere, κουκουλλόνειν apud Demetrium Zenum in Batrachom. Liber de Fundat. Monast. Gozecensis pag. 230. *Laïcus erat, se tonsuraverat, se Cucullaverat.* Will. Westmonast. an. 1254. *Loco eorum, qui recesserant, indignos Cucullavit.* Hinc

Cucullati appellati S. Æmilianus Confessor, & Petrus Abælardus ab aliquot Scriptoribus, uti observatum ad Alexiadem pag. 349. i. Monachi. Certe ita usurpat Petrus Cellensis lib. 7. Epist. 14.

¶ Cucullarius, Idem qui *Cucullatus*, in Vita S. Adalberti tom. 5. Junii pag. 103. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. pag. 637. & to. 3. Annal. Bened. pag. 648. Hujus tomi pag. 339. Notkerus sese ipse dicit *Cucullariorum S. Galli novissimum.*

¶ Cucullata Congregatio. Ordo Monasticus. Charta Agnetis Comitissæ Pictav. pro Ecclesia Collegiata S. Nicolai an. circiter 1060. *Si quis... Canonicis expulsis Cucullatam Congregationem, dico autem Monachos, inducere maluerit:.. perpetuo anathemati subjaceat.*

Cucullio. Gloss. Lat. Græc. *Cuculio*, σκεπαστόν, ubi Casaubonus reponit σκέπαστρον, id est, quo caput tegitur.

Cucullio Viatorius, Cucullus, quo peregre proficiscentes utebantur. Capitolinus in Heliogab. *Qui nocte vagabantur obtecto capite Cucullione viatorio.*

Cucullio Mulionicus, Quo muliones utebantur, apud Lampridium in Heliogab.

¶ 1. CUCUMA, Clava. Vide *Cucurma*.

¶ 2. CUCUMA, Noctua. Vide *Cucuba*.

3. CUCUMA, Vas æreum, in quo aqua calefit, aut aliquid maceratur, lato ventre instar cucumeris. Gloss. vet. *Cucuma*, θερμοφόρον. Gloss. Ælfrici: *Cucumas*, Cyперen hpeр, i. æreus lebes. Ugutio: *Cucuma, a sono ferveris, sicut & cacabus, i. vas æneum desuper coopertum, in quo aqua vel cibus coquitur.* Acta SS. Juliani & Basilissæ c. 5. *Dii vestri aut ærei sunt, aut lapidei: si ærei sunt, meliores sunt illis Cucumæ, quæ ad usus hominum ex ipso metallo fiunt.* S. Ambros. in Vita S. Agnetis cap. 2. *Dii autem tui ærei sunt, ex quibus Cucumæ melius fiunt ad usus hominum.* Historia Miraculi S. Georgii in Puero Paphlagone n. 27. Τὸ τοῦ θερμοῦ ἀγγεῖον, ὅπερ εἰώθεν ὁ ἐπιχώριος διάλεκτος Κουκούμιον καλεῖν, &c. Vide Fortunatum in Vita S. Germani Episc. Paris. c. 4. Collationem Legis Mosaïcæ tit. 1. Casaubonum ad Theophrasti Characteres pag. 219. & Meursium in Κουκούμιον.

Cucumellum, diminutivum à *Cucuma*, inter sacra ministeria vulgo reponitur. Indiculus rerum, quas Paulus Cirtensis Episcopus tradidit Felici Flaminii curatori, apud Baronium an. 303. num. 12. *Calices 2. aurei, item calices 6. argentei, Cucumellum argenteum, lucernæ argenteæ 7. &c.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 90. *Concas duas librarum octo, Cucumellum librarum sex.*

Cucumula, Minor cucuma, apud Cyprianum lib. 1. Vitæ S. Cæsarii Arelat. n. 13.

CUCUMERARIUM. Gloss. Ælfrici Saxon. *Pomarium vel Cucumerarium*: æppel-huy. i. pomorum domus. [Vet. Interpreti Isaïæ 1. 8. *Cucumerarium* locus est ubi crescunt Cucumeres: *Et derelinquetur filia Sion, ut umbraculum in vinea, & sicut tugurium in Cucumerario.* Vide Tertull. adv. Judæos cap. 3. & 13. & adv. Marc. 2. 23.]

¶ CUCUMULA. Vide in *Cucuma*.

CUCURBA. Isidorus lib. 10. Orig. & ex eo Papias: *Spiræ, funes, quibus in tempestatibus utuntur, quos nautici suo more Cucurbas vocant.* In aliis exemplaribus habetur *Curcubas*. Gloss. Arabico-Lat. *Corcuba, Lorum.* Ita emendant viri docti, pro *Lorcum*. Vide *Cucurma, Curcuma*.

1. CUCURBITA, *Ventosa, unde trahitur sanguis*, Joan. de Janua. Vox Celso & Medicis notissima.

¶ 2. CUCURBITA, Infamis adulterio. Papias: *Arga, Cucurbita.* Boherius in Longob. lib. 1. tit. 5. leg. 1. *Argam i. Cucurbitam quæ est nomen verbale secundum Glossas*, scilicet à *Cucurbitare* 2. quod vide.

1. CUCURBITARE, Cucurbitam, seu *ventosam* adhibere, more Medicorum, instrumentum nempe concavum, in cucurbitæ formam effictum, cum flamma corporibus adhibetur. Cælius Aurelianus lib. 2. de Tardis passion. *Post Cucurbitationem, atque dropacis usum, &c.* Vide Gariopontum lib. 3. c. 24. & Gorræum in Definition. medic. verbo Σικύη. Nescio, an ea significatione *Cucurbitare* intelligant Glossaria, an vero sequenti. Gloss. Lat. Græc. *Cucurbitat*, σικυάζει. Gloss. Græc. Lat. Σικυάζω, *Cucurbito*.

2. CUCURBITARE, Uxorem alterius adulterio polluere: proprie de vassallo, qui domini uxorem adulterio polluit, & ejus ventrem instar *cucurbitæ* inflat, i. impraegnat. At Rodolphus Goclenius in Lexico Philosoph. pag. 298. vocem effictam ait à *Corbita*, Longobardico vocabulo, quod *stuprum*, seu *infamiam* sonat. Henrici Imp. Edictum, cui titulus: Quot testes sunt necessarii ad probandam ingratitudinem: *Si vassallus inhonestis factis atque indecentibus machinationibus dominum offenderit, ... vel si eum Cucurbitaverit, seu in campestri bello suum dominum dereliquerit, feudo privabitur.* Liber Feudor. lib. 1. tit. 5. §. 1. lib. 2. tit. 38. §. 57. lib. 3. tit. 2. §. 1. *Si fidelis Cucurbitaverit dominum, id est, cum uxore ejus concubuerit, ... vel si cum filia, &c.* Ubi vetus Interpres Gallicus MS. *Si avient, que le vassal gise charnellement avec la feme du Seigneur, dont il tient fié, il pert son fié. Si geve laidement a li, ou si gist avec la niéce du Seigneur, &c.* Exstat apud Boncompagnum in Arte dictaminis MS. lib. 1. ejusmodi Epistola: *Audeo*

vestræ consulere sapientiæ, ut postposito studio literarum ad propria reverti curetis, quia uxor vestra est plurimum habilis & formosa, unde sancti Spiritus igne non uritur, sed carnalis amoris; & multi student partibus, & laborant, ut fundum Cornelianum mereamini possidere, in quo vobis plantabitur Cucurbita ortolana. Vide Stabilim. S. Ludov. lib. 1. cap. 50. Continuatorem Nangii an. 1314. & Consuetud. Andegav. art. 193.

¶ CUCURIRE. Auctor Philomelæ versu 25.

Cucurire solet gallus, gallina grocillat.

CUCURMA. Joannes de Janua: *Cucuma, vel Cucurma dicitur quoddam genus clavæ.* In l. 1. D. ad Leg. Aquil. *Si clava percussit aut Cucuma.* Ita etiam legitur in Collatione Legum Mosaïc. tit. 1. Vide *Curcuma.*

CUCURUM, Pharetra, corytus, theca sagittarum, ex Germ. *Koker*, theca. Capitulare de Villis c. 64. *Et ad unum quoque carrum, scirtum, & lanceam, Cucurum, & arcum habeant:* κούκουρον Græcis inferioris ævi, Constantino in Tacticis pag. 10. Cedreno pag. 441. & aliis à Rigaltio & Meursio laudatis Scriptoribus.

¶ CUCUS. Vide *Cugus.*

¶ CUCUSARE, de clamore cuculorum dicitur in voce *Baulare.* Vide *Cuculare.*

CUCUSSUS, CUCUTIATUS. Vide *Cugus.*

¶ CUCUTERA. Concil. Trevir. an. 1310. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 240. XIV. *contra gerentes Cucuteras & rigatas.* Sic est titulus articuli, in cujus corpore pro *Cucutera* melius legitur *Cucufa.* Vide in *Cuphia.*

¶ CUCUTIA. Vide *Cucucia* in *Cugus.*

CUCUTIUM. Trebellius Pollio in Claudio: *Bardocuculum unum, Cututia villosa duo, &c.* Cucullorum speciem hic auguratur Casaubonus. Vide Salmasii Conjecturas pag. 344.

CUDA. Charta ann. 857. apud Ughellum tom. 1. Ital. Sacr. p. 815. *Et per jam dictum callem descen in fossatum, quod vulgari nomine dicitur Cuda.*

CUDIS, in Gloss. Lat. Gall. *Coing à faire monnoye*, Instrumentum, quo moneta cuditur. [Gloss. Lat. Græc. in MS. Sangerman. *Cudis, Incus*, ἄκμων.]

¶ CUDO. Miscell. Theodisca apud Bern. *Pez* to. 1. Anecd. part. 1. p. 400. *Testudo, Sneceo; Mango, Choupho; Cudo, Smid.* Saxonibus & Belgis *Smid* est Faber ferrarius, Angl. *Smith*, Germ. *Schmied*, *Cudo* dictus à Cudere. *Cudo*, ἄκμων, in Glossis Lat. Græc. MSS. Sangerman. *Incus.* Additur in Supplemento Antiquarii. *Item*, εἶδος περικεφαλαίας, *Galea pellicea.* Silio Italico Poëtæ, qui scripsit de Bello Punico *Cudo* vel *Cudon* est species galeæ non ex coactili lana, sed hircorum pilo vel duriori pelle contexta & quasi *succusa*, unde sic lib. 8. v. 494. *Capiti Cudone ferino stat cautum.* Vide Salmasium ad Capitolin. in Pertinace cap. 8. & Lampridium in Alexandro Severo cap. 40.

CUDREACH, Hibernis, Plegius, seu fidejussor, quem quis post tergum suum, vel post se relinquit. Nam qui petit aliquem remitti ad Curiam domini sui, debet fidejussorem dare, & relinquere in Curia, à qua petit hominem replegiari, si scilicet replegiatio fuerit admissa per judicem. Hæc Skenæus ad c. 8. §. 4. Quoniam attach. *Relinquet ibidem unum Cudreach, scilicet unum plegium, &c.*

CUETELLA. Ugutio: *Laganum, quoddam genus cibi, quod prius in aqua coquitur, postea in oleo frigitur; & sunt lagana de pasta quasi quædam membra iliæa, quæ quando in oleo statim friguntur, postea melle conduntur,* (condiuntur) *illa vulgo dicuntur Cuetella, ista Lassaaia: & dicuntur sic, quia sunt suavia ad comedendum, &c.*

1. CUFA. Gloss. Lat. Græc. *Cufa*, καμάριον. Est autem καμάριον, cerebri pars superior, in cameræ formam efficta. Atque inde forte *Cofiarum* etymon petendum, ejusmodi scilicet capitis tegumenti, quod vulgo *Coiffe* dicimus, quod supremam capitis partem, seu cerebrum tegat: quomodo *Cervellerium* appellarunt nostri eam Capitis armaturam, quæ caput & cerebrum tegit. Vide *Cuphia*, & *Cervellerium.* At Salmasius ad Hist. Aug. pag. 390. pro καμάριον, restituendum καμασία censet. [Janus in Supplemento Antiquarii habet, *Cufa*, καμαρία, *Fornix.*]

2. CUFA, Cucurbita, σικύη, Ventosa. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph. *Ceber, id est, Cufa, quæ dicitur Ventosa.* Matth. Silvaticus: *Sicia, ventosa, Cuffa, cucurbita chirurgicorum.* Vide Gariopont. l. 1. c. 5. 8. 9. &c. & *Cuphia.*

¶ CUFIA, CUFFIA. Vide *Cuphia.*

¶ 1. CUGNUS, Typus quo nummi percutiuntur & signantur, Gall. *Coin.* Charta Capituli Autissiod. ann. 1360. *Sub annuo reditu sexies viginti & decem florenorum auri ad scutum de Cugno Domini nostri Regis Franciæ.* Altera anni 1364. ex Archivo Castri Brientii: *Ducentos florenos auri de Cugno Domini Johannis Francorum Regis.* Occurrit in Actis SS. Maii to. 1. pag. 65. apud Baluzium Hist. Arvern. to. 2. p. 209. Marten. tom. 1. Anecd. col. 1631. in Hist. Dalphin. to. 1. p. 96. Edit. Genev. & pag. 99. Edit. Paris. & alibi non semel. Vide *Cunhus* & *Cuneus* 2.

¶ 2. CUGNUS, Angulus, Gall. *Coin*, alias *Coing.* Edictum Caroli Regentis ann. 1358. inter Ordinat. Reg. tom. 3. pag. 242. *Concedimus prædictis Decano & Capitulo, quod ipsi dictam ruellam à Cugno dicti refectorii usque ad capellam S. Joannis Evangelistæ dictæ Ecclesiæ Meldensis valeant claudere & firmare.* Vide *Cuneus* 1.

¶ 3. CUGNUS, Cuneus, Gall. *Coin*, Instrumentum ferreum ligneumve findendis lignis & aliis usibus accommodum. Chron. Dominici de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 678. *Qui de nostris concivibus retinent in cippis ligneis calcatis pedibus Cugno ligneo velut canes.* Pluries occurrit apud hunc Scriptorem. Vide *Cuneus* 4.

¶ CUGUCIA. Vide *Cucucia* in *Cugus.*

CUGUS, Gallis *Cocu*, vel *Coucou*, *Cornard*, Occitanis *Couyoul*, nostris olim *Couz.* Lexicon Lat. Gall. *Niminvir, Couz, c'est de qui sa femme fait avouterie.* Usatici Barcinonenses MSS. cap. 67. *Si quis .... appellaverit aliquem Cugus, propter bannum emendet ad Principem 20. unciis auri.* Usatica Regni Majoric. an. 1248. *Si quis dixerit alicui Cugus, vel Renegat, & statim ibi aliquod damnum acceperit, non teneatur respondere alicui domino, vel ejus locum tenenti.* Joannes de Condato MS.

Ce fu li Kuqus de pute aire.

Occitanis *Cougot*, idem valet ac *Cagot*, *Cafart*, iners, piger: cujusmodi sunt viri, quorum uxores mœchantur, iis tacentibus, quos ideo *Argas* vocabant Longobardi. Vide in *Arga*, [& in *Cucurbita* 2.]

Has vero voces nostri unde usurparint, non plane constat, etsi plurimi in eam concedant sententiam, ut ita dictos censeant adulterarum conjuges, à cuculis avibus, quæ in aliarum avium nidis ova edunt. Nam *Cucus*, pro *Cuculus* inferior ætas dixit, uti in Glossario Arabico-Lat. restituit Meursius, pro *Tucus. Cucus, quem Spani Cuculum*

vocant, à voce propria nominatus. [Vetus Poeta MS. è Bibl. Coiſlin.

Quand du Cucu oient le cri,
Ne ſorent quel oiſel ce fu,
Mais que toſtens diſoit Cucu.]

Suidas: Κόκκυξ, εἶδος ὀρνέου, ὃ παρ' ἡμῖν κοῦκκος. Le Songecreux fol. 51:

Pluſieurs l'aiment pour ſa beauté.
Et par amour complait à tous,
Garder donc ne peult feauté,
A ſon mary, mais le fait Coux, &c.

At noſtri olim non *Cocu*, ſed *Coux* dicebant; ita ut *Cocu*, vox ſit *Coux* repetita, tametſi iſtius etymon haud planum ſit. Apud Philippum Bellomanerium quæſtio proponitur de eo, qui alium interfecerat, quod ſibi exprobraſſet *d'avoir geu ô ſe feme, & l'avoir fait Cos.* Le Roman *de la Roze*:

Suis-je mis à la Confrairie
Saint Arnoul le Seigneur des Coux.

Vide quæ de vocis etymo conjectarunt viri doctiſſimi Ægidius Menagius, & Octav. Ferrarius in voce *Becca*.

Cucussus, Cucutiatus, Idem quod Cugus. Petrus Rex Aragon. in Conſtitutionibus Catalan. MSS. *Statuimus, quod ſi quis uxorem, quæ nondum 15. annum explevit, defloratam exiens de terra noſtra per 7. annos reliquerit, ſi poſtea forte eam accuſaverit, id eſt, Cucuſſum fecerit, non teneatur, nec pœnam aliquam patiatur.* Infra: *Et hac ipſa ratione ipſe accuſatus, id eſt, Cucuciatus fuerit, &c.*

Cucucia, Cugucia, Adulterium, vel raptus virginum, aut viduarum: proprie Placitum, quod in Gallia *Raptus* dicitur. Uſatici Barcinonenſes MSS. cap. 99. *De rebus & poſſeſſionibus Cuciorum, ſi maritis nolentibus erit facta Cucucia, ipſi & eorum ſeniores æqua portione habeant partem totam adulterantium conjugum. Si vero, quod abſit, maritis volentibus, & præcipientibus ſive aſſentientibus fuerit facta ipſa Cucucia, illorum talium jus & juſtitiam habeant integriter illorum Seniores.* Alibi: *Cum vero ambo ſimul fuerint, & eam* (uxorem) *maritus ſæpe & ſæpius aggravaverit & moleſtaverit, vel male inductam ſecum habuerit, & hac ratione ipſe accuſatus Cucutiatus fuerit, nullo modo ipſa increpetur, aut in aliquo puniatur.* Charta Raimundi Comitis Paliarenſis an. 1055. edita à Stephan. Baluzio: *Valentiam filiam veſtram in conjugio accipio, & vobis manifeſte convenio, ut eam ſemper cum honore teneam, ſicut homo debet tenere ſuam legitimam uxorem, & nunquam eam dimittam, dum vixero, niſi propter Cucuciam, quam ipſa mihi faciat, & ipſa Cucucia mihi ſit probata à me legaliter, & manifeſte convicta, & non ſit facta per meum aſſenſum, nec per meum conſilium, nec per meum ſtabilimentum. Lenocinium*, in Gloſſis antiquis MSS. dicitur *eſſe uxoris meretricatio mariti conſenſu.* Vide *Licentia mala.* Charta Hugonis *de Belpin* Militis, qua Gaucerando *de Pinos* vendit villam *de Pi* in Ceritania ann. 1238. *Et oſtem, & cavalcatas, & ſequis, & Cucucias, & exorquias, & homicidia, & inteſtationes, & arſinas, &c.* Alia Rogerii Comitis Fuxenſis 13. Kl. Madii 1250. *Enfranquimus omnes & ſingulos homines & feminas de valle de Meranges & eorum proles in perpetuum de exorquia, inteſtia, arſena, & Cucugia, ... & de queſtis ... juſtitiis, monetaticis, exceptis exercitibus & cavalcatis, &c.* Alia an. 1304. *Item pronuntiamus, quod Vicarius Ceritaniæ det tertiam partem de his, quæ habebunt ratione juſtitiarum, exorquiarum, Cogociarum & arſinarum ab hominibus Ceritaniæ, &c.* [Charta ann. 1153. Marcæ Hiſp. col. 1318. *Scilicet Cogocias, homicidia, adulteria, furta, &c.* Alia anni 1068. col. 1144. *Cum baucias, Cugucias & exerquias & homicidiis, & omnia placita quæ pertinent ad ſeniorem majorem.* Alia anni 1141. ibidem col. 1288. *Incendia atque homicidia, ruptiones* (f. *raptiones*) *atque Cucucias & omnia placita, &c.*] Alia vetus Charta Hiſpanica MS. *Ego Minimill D. de Plano de Curtis accipio per te Oliba Comitem meum Seniorem ad fevum ... meum alod de Placurt ... & ego Oliba Comes ... & ſic totum dono & firmo & laudo, videlices homicidias, Cugucias, firmancias & juſtitias, quæ ibi eſſe poſſunt, &c. Facta eſt ſcriptura 5. Kl. Aug. an. 22. regnante Leutario filio Lodenarii.* In alia Charta, *Cugucia* videtur reddi per *raptum virginum & viduarum.* Michaël Carbonellus in Chron. Hiſp. fol. 97. *Eſpecialment los enfranqui quels vene los uſos e coſtums mals: ço es inteſties, exorquies, Cucucies, e arſies; hon encara lo bovatge, rebotvage, e herbage a tots aquells, qui volgueren e comprar ne pogueren.* Vide tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 268. 270.

¶ CUIDERE, Servire. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. XIV. *Si vero aliquo caſu eveniret, quod nullus de ſcutiferis noſtris ad Cuidendum coram nobis deſtinatis præſens eſſet; tunc unus ipſorum qui potus curam habent, qui antiquior erit officio ... prædictorum abſentium officium ſibi aſſumat faciendum.* Alias Gallis *Cuider* vel *Quider*, Cogitare, æſtimare.

¶ CUIGNUS, Forma, qua monetæ percutiuntur, Gall. *Coin* vel *Coing.* Necrologium Confratriæ Clericorum apud Pontiſaram: *Item tres florenos auri ad ſcutum de Cuigno Regis Philippi.* Vide *Cugnus* & *Cuneus.*

¶ CUILIBET, Vocabulum in Capitulo Bellovacenſi uſitatum, pro Cumulo minutarum obventionum & diſtributionum, quæ fiebant *Cuilibet* præſentium pro diurnis Horis, Miſſis extraordinariis, &c.

¶ CUILLA, Navis ad tranſvehendum. Lobinellus in Gloſſario ad calcem Hiſt. Britan. *Petrus de Craon cum ſuis gentibus, in tribus Cuillis mare intravit.* An ſic dicta navis per ſynecdochen à Carina, quam vulgo dicimus, *Quille*, uti Poetæ Carinam pro navi dixerunt aliquando?

¶ CUJORUM, pro Quorum. *Cujorum intereſt*, apud Rymerum to. 2. p. 115.

¶ CUISSELLUS, Ferreum femoris tegumentum, Gall. *Cuiſſard.* Teſtamentum Odonis de Roſſilione Militis ann. 1298. apud Marten. Anecd. tom. 1. col. 1306. *Meos Cuiſſellos, meos chantones, meum magnum cultellum & meam parvam enſem.*

¶ CUISSERIUS, ut *Cuiſſellus.* Garniſiones ſeu munitiones inventæ in caſtro Carcaſſonenſi ann. 1294. *II. paria camberiarum ſine Cuiſſeriis, I. par camberiarum ſine Cuiſſeriis.*

¶ CUISSETUS, An genus panni? Teſtamentum Garini *Goujons* ann. 1314. *Unum ſupertunicale de cindalo, unam pliciam de Cuiſſetis.*

¶ CUISSIA, Coxa, Gall. *Cuiſſe.* Onomaſticon ad calcem tom. 2. SS. Aprilis.

¶ CUISSINUS, Pulvinar, Gall. *Couſſin.* Charta Ludovici IX. Franc. Regis ann. 1228. apud Marten. Collect. Ampliſſ. tom. 1. col. 1221. B. *Cum hoſpites noſtri de S. Germano in Laya ... tenerentur nobis providere de culcitris & Cuiſſinis, quandocumque in eadem villa jacebamus.* Vide *Cuſſinus.*

¶ CUISTA, vel Cuistum, Quistum, Collecta, tributum à ſubditis exactum, collectum, *quæſitum.* Venditio Comitatus Rellaniæ per Lu-

dovicum II. Comitem Provinciæ facta Petro *d'Acigné* Senescallo ann. 1410. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues : Cum ... albergis, cavalcatis, adempris, tasquis, Cuistis, vintenis, &c.* Inquisitio jurium Curiæ regalis in loco Auseto an. 1364. ex iisdem Schedis : *Item habet ibi in dicto festo* (Paschæ) *pro Quisto dictarum cavalcatarum solidos* 4. *& denarios* 8. Quod autem hic *Quistum*, *Collectio* dicitur in Recensione anni 1414. *Item habebat ibidem dicta Curia pro Collectione dictarum cavalcatarum solidos* 4. *denarios* 8. Vide *Collecta* 1. & *Quæsta*.

CUJUSMODI, pro *qualibuscumque*, utitur crebro S. Augustinus. Vide lib. 2. de Ordine cap. 14.

¶ CULAGIUM, Tributum à subditis matrimonio jungendis Domino exsolvendum, *Cullage* in quodam Instrumento anni 1507. quod laudat D. *de Lauriere* in suo juris Gallici Glossario. Polyptych. Fiscamn. ann. 1235. *Cum villanus maritat filiam suam, extra villanagium, debet tres solidos de Culagio.* Vide *Marcheta*.

CULBARE, *Subftillare*, στραγγεύειν, in Gloss. Græc. Lat. ibid. στραγγεία, *Culbicio*, *subftillatio.*

CULCA, Culcare. Exculcator. Vide *Collocare*.

CULCITA, Culcitra. *Culcitarum* vel *Culcitrarum exactiones*, quæ fiebant à vassallis & tenentibus ad dominorum exceptiones, cum peregre ibant. Quæ quidem *Culcitarum præbitiones* Comitibus, vel Tribunis, aliisve Magistratibus fieri vetantur in leg. 2. 3. Cod. Theod. de Salgamo hospitibus non præbendo. Charta Willel. Nothi Regis Angl. pro fundatione Abbatiæ S. Trinitatis Cadomensis an. 1082. *Sed & gablum & consuetudinem Culcitrarum, quod in eadem parte burgi habebat, Ecclesiæ S. Trinitatis adscribit.* Charta Communiæ Bituricensis ann. 1281. *Ab omni tolta, tallia & botagio, & Culcitrarum exactione quieti & liberi erunt.* Charta Hugonis Decani Autisiodorensis an. 1280. in Tabular. Eccles. Autisiodor. fol. 249. *Item consuetudinem de Culcitris tradendis, quotiescunque Decanum, vel Camerarium, seu alios Canonicos ad locum illum declinare contigerit, & ibidem pernoctare, remittimus.* Tabularium Fossatense : *Tenentes dictas terras de quarta debent Culcitras & linteamina ad opus D. Abbatis & ejus familiæ, quando pernoctat ibidem.* Charta Beatricis Abbatissæ B. Mariæ Suession. ann. 1232. pro Communia Aisiaci : *Item si contingat nos Abbatissam in dicta villa jacere, homines villæ tenentur nobis ministrare in qualibet hostisia Culturam* (f. culcitram) *& pulvinar ad petitionem majoris, vel alicujus Scabinorum, ubi viderit bona fide, quod haberi possit, &c.* Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 47. *Quando Dominus Susæ, vel Domina ad Susam venerint, Præco debet quærere paleam & bucham, & Culcitras, & lintea, & napas, & cyphos per domos burgensium, per amorem, non per feodum : & debet quærere ea, quæ necessaria fuerint in hospitio Domini.* Charta Alani Episcopi Autisiodor. apud Sammarthanos : *Si Episcopus venerit in villam, vel hospites ei supervenerint, accipiet patellam, cacabum, scutellas, aphos, Culcitras, quissinos & pannos ad jacendum.* Tabularium Fiscanense fol. 67. *Et* 2. *corveias ad opus fœnorum suorum, & accommodationem Culcitrarum & linteaminum meorum, & foragium vinorum meorum, &c.* Charta ann. 1210. in Chronico Andrensi : *Consuetudinaliter solebamus habere apud Hames... dimidiam frescengam, tres bustellos avenæ, unam Culcitram, quoties supervenirent hospites.* Charta Philippi VI. Regis Fr. an. 1340. *Quod fuerint in possessione & saisina talis libertatis & immunitatis, quod dictus Archiepiscopus existens in villa Remensi, aut gentes suæ, lectos, Culcitras, cussinos, coopertoria, aut alia lectorum estoramenta, in domibus istorum conquerentium capere nequeunt, nisi ad hoc eorumdem conquerentium voluntas occurrat, &c.* Compotus Præpositurae Parisiensis pro termino Ascensionis ann. 1333. per Joannem de Milone Præpositum Parisiens. *De Præpositura Montisleriri : De hallagio, ... de pondere & costuma bestiarum, de egruno, de arrivagio, ... de trubla, ... de costuma Culcitrarum, &c.* Majus Tabular. Corbeiense, ubi de juribus Abbatis : ... *Item pluisour de ledite vile li doivent Coutes à court, quant il en font semons.* Charta ann. 1247. apud Perardum in Burgundicis: *Que nuls ne en nostre venuë, ne sens nostre venuë, ne pregne à Rouvre, geline, ne pucin, ... ne Coutte, ne cuissin, ne charroi, &c.* [Edictum Johannis Fr. Regis ann. 1355. tom. 3. Ordinat. Reg. pag. 28. *Notre tres chiere compaigne & nostre dit filz allanz par chemin par nostre royaume, noz maistre d'ostel pour nous, pourront hors bonnes villes, faire prendre par la justice des lieus, fourmes, tables, trestiaux, Coustes, cousins, feurres, &c.*] Acta Murensis Monasterii pag. 39. *Adducit etiam ante Nativitatem Domini duo plaustra ligni, & ter in anno Lectos hospitibus præstabit.* Charta ann. 1312. in 48. Regesto Tabularii Regii num. 179. *Tam in Corveis, quam in captione Culcitrarum, & aliis quibuscunque, &c.* Neque opinor, aliud fuit servitium, cujus non semel mentio in Charta Grodegangi Episcopi Metensis ann. 765. apud Meurissium : *Debent autem curtim indominicatam muro circumdare, vineas vallo munire, vigilare, Lectos dare, arare, &c.* Adde Chartam Libertatum villæ S. Hilarii ann. 1324. in Probat. Hist. Castilionensis.

Culcitram Auferre, jure *Mortuæ manus*. Magnum Chronicon Belgic. an. 1133. de Adalberone Episcopo Leodiensi, qui *Mortuæ manus* jus in sua diœcesi extinxit : *Maxima pax Leodiensium hoc tempore fuit : unde de nocte dicitur orare solitus hic Episcopus pro grege sibi commisso ante fores diversarum Ecclesiarum, ubi semel vidit mulierem flentem mortem mariti sui, & præsertim propter mortuum maritum Culcitram suam auferri ab Episcopo.*

Culcitra Puncta, Gall. *Coute pointe*, quam perperam vulgus *Courtepointe* vocat. Ebrardus in Græcismo c. 12.

Estque Thoral lecto quod supra ponitur alto,
Ornatus causa, quod dicunt Culcitra puncta.

Perperam editum *picta* in editione Lugdunensi an. 1490. Rainaudus Abbas Cisterciensis in Institutis ejusdem Ordinis c. 29. *Nullus ferat secum in via punctam Culcitram ad jacendum, nisi is, cui in Capitulo concessum fuerit.* Ubi *Manriquez* perperam *pulvinum sellæ equestri impositum* interpretatur. [Antiquæ Constitut. Vallis-Caulium in Anecdotis Marten. to. 4. col. 1661. *Nullus prior extra domum ferat Culcitram punctam vel coopertorium, exceptis his qui sunt in Scotia, vel qui longum iter arripuerint.*]

¶ Culcitrarum Portitor, inter Ministeriales Curiæ recensetur in Charta Joann. de Avenis Comitis Hannoniæ ann. 1287. apud Miræum tom. 1. pag. 777. col. 1. *Ministeriales quoque in Curia Feodatos scilicet, Dapiferos, Pincernas, Pistores, Camerarios, Portarios, Coquos, Culcitrarum Portitores, Ballivos, &c.* Eorum, opinor, cura erat culcitrarum ferendarum quocumque pergeret Comes.

¶ Culcitrare, *Calcare plumis, farcire*, apud Laurentium in Amalthea.

¶ Culcitrarius, *Qui facit culcitras.* Ibidem. Oc-

currit in Mirac. S. Angeli Mart. to. 2. Maii p. 94.

Culcitarum usum ac nomen à Gallis primum promanasse, sunt qui putant, ex hoc Plinii loco lib. 1. cap. 18. *Sicut in Culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc & tomenta pariter inventum.*

¶ CULCITERNUM, Pulvinar, Gall. *Coussin, Oreiller.* Testamentum Guidonis de Cuisiaco Militis ann. 1247. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 150. *Unicuique domorum Dei de Porta S. Meloti Meldensis, de Cornillo, de Dompno-Martino, de S. Patusio, de Remeya, de Wareddis unam culcitram cum Culciterno & duo linteamina.*

¶ CULDEA, πτέρνα, *Calx, calcaneum*, in Supplemento Antiquarii.

CULDEI. Vide *Colidei.*

CULEATA. Charta an. 1290. in Tabulario S. Maglorii Parisiensis fol. 96. *Habent mortuum nemus tam in communi, quam in defenso, quoquo modo ceciderit, remota Culeata*, [Id est, Securi. Vide *Cuneata.*]

CULFUM, Sinus maris, Italis *Colfe*, nostris *Golfe.* Occurrit non semel apud Sanutum lib. 2. part 4. cap. 25.

¶ CULHERIUM, Cochlear, Gall. *Cuillier.* Onomasticon ad calcem Anecd. Marten. *Unum Culherium argenti.*

¶ CULIARIS, ut *Culherium.* Scriptura Principis Adelgastri pro Monasterio S. Mariæ de Obona, inter Concilia Hisp. to. 3. p. 90. *Damus...... quatuor tapetes & tres vasos Salomoniegos & duodecim Culiares argenteas.*

CULINA. Isid. Gloss. *Culina, latrina, secessum.* Gloss. Lat. Græc. *Conclavis & Culina*, ἀφεδρών, ἀπόπατος. *Culina*, ἀπόπατος. *Culina*, λυτρών. Gloss. Græc. Lat. ἀπόπατος, *Culina, Recessum.*

CULINA, Polyandrium. Aggenus de Limitibus agror. lib. 1. *Sunt in suburbanis loca publica inopum destinata funeribus, quæ loca Culinas appellant.* An hac notione sumatur *Culina* in veteribus Inscript. apud Gruterum 24. 2. 49. 3. & in alia apud Jacob. Sponium in Itinerario tom. 3. pag. 47. plane incertum.

¶ CULIT, *Vehementer percussit.* Gloss. Isid. Est ab inusitato verbo *Cellere*; de quo Perottus ait: *Item à Cedo est Cello, quo veteres utebantur pro Cedo. Nunc compositis tantum utimur, Excello & Præcello, quod est Excedo & Antecedo.* Habet vero etiam, ut rite observat Martinius, percutiendi significationem: unde *Percello, Procello, Recello.*

¶ CULITIA OLIVARUM, Præstatio ex olivis. Vide locum in *Corsura.*

CULLA, *Genus vestis Monachorum, unde Cuculla, id est, parva Culla; & Cullatus, Culla indutus.* Ita Joan. de Janua, qui addit *Cullam* idem esse quod *Cuculla*, sic dicta, quasi minor *Culla*, Poëta infimi ævi MS.

Dic Monachi Cullam vestem forte sive cucullam,
Vestis lata tegens caput, armos, esto cucullus.

[Armoricani *Cwst* vel *Cwl* appellant.] Certe in Ordine Cisterciensi Moniales amplum & latum pallium, quo in majoribus Festis utuntur, etiamnum *Coule* vocant. Le Roman *de Vacces* MS.

Du chef de son braier une clef deffermerent,
Et Cole & estamine, & un froc en osterent.

Vide *Cuculla.*

¶ CULLEA, Scrotum. Miracula S. Zitæ, tom. 3. April. p. 510. *Semper fuit in Cullea ruptus, & quod habebat grossam Culleam propterea ire non poterat.*

¶ CULLICOLUM, θυλάκιον, *Culeus*, in Supplemento Antiquarii.

CULMEN, Tectum domus, nostris *Comble.* Gloss. Lat. Græc. *Culmen*, ὀροφή. Servius ad Ecl. 1. *Culmen* dici ait tectum, quod veteres ædificia culmis tegerent, id est, paleis è messibus. Ita etiam Iso Magister in Glossis ad Prudentium. Lex Bajwar. tit. 9. de Incendio domorum, cap. 1. §. 2. *De scuria vero liberi, si conclusa parietibus, & pessulis cum clave munita fuerit, cum 12. sol. Culmen componat.* Cap. 6. *Si quis... liberi Culmen ejecerit, domino domus cum 40. sol. componat.* §. 2. *Si eam columnam, à qua Culmen sustentatur... ejecerit, &c.* Beda in Vita sancti Cuthberti Episc. Lindisfarn. n. 29. *Culmina vero* (habitaculo) *de lignis informibus & fœno superposuit.* Charta Edgari filii Malcolmi Regis Scotor. to. 1. Monastici Anglic. p. 45. *Quæ* (Ecclesia) *cum per 15. annos deserta sine tecto durasset, eam Monachi Culmine imposito revocaverunt, & per tres annos possederunt.*

CULMEN, Titulus honorarius summorum Magistratuum, qui crebro occurrit in Constitutionibus Impp. in utroque Codice. [*Culmen regium*, in Chronico Andreæ Danduli, apud Murator. to. 12. col. 493. & 494.]

CULMEN, Culmus, calamus, Gallis, *Chaume.* Tabularium S. Egidii Pontis Audomari: *Habet.... unam dietam ad garbas quadrigandum, unam ad poma terendum, unam ad Culmen colligendum.*

¶ CULMINARE, *Culmen agere vel accumulare.* Papias MS. Mart. Capella lib. 9. pag. 309. *Quæ senatum lumina Deûm verendo Culminatis vertice*: id est Extollitis.

CULMITES, *pro Divites ponitur.* Papias. [Gloss. Sangerman. MS. n. 501. *Culmites pro Divites poni puto.* In edit. Glossarii Cangiani Francofurd. male legitur *Culmises.*]

CULMUS. CULMO *subnixa, connixa*, [hoc est, traditione culmi vel stipulæ roborata & confirmata.] Traditiones Fuldenses lib. 1. tradit. 5. & lib. 2. trad. 16. 21. 28. 42. 43. *Firmissimam habeatis potestatem Culmo subnixam.* Alibi: *Hoc sit actum coram testibus subterpositis Culmo subnixum.* Tradit. 11. *Firmissimamque habeatis potestatem stipulatione subnixam.* Unde liquet, *Culmum* & *stipulationem* idem sonare. Est autem *Culmus* idem quod stipula. Gl. Lat. Græc. *Culmus*, καλάμη, στάχυς. Will. Britto in Vocab. MS. *Stipula sunt folia seu vaginæ, quibus Culmus ambitur, atque fulcitur, ne pondere fruges* * *cuetr.* [f. *curventur.*] Vide *Stipulatio.*

¶ CULPA, ut *Colpus*, Ictus, interprete Eccardo. Lex Salica tit. 20. art. 8. *Si vero sanguis exierit, taliter Culpam componat, quantum si eumdem ferramento vulnerasset.*

CULPAM FACERE, Culpam expiare, agnoscere. Hugo Flaviniac. in Chron. an. 1097. *Pro retentione Culpam fecit, & absolutus est.* Infra: *Multo tempore à nobis excommunicatus, tandem culpam fecit apud Conedam, & absolutus à nobis est.* [Schramb. Chronicon Mellicense pag. 334. col. 2. in Regula reform. ejus Monasterii: *Similiter servitores excedentes venias faciant, nihilominus de gravioribus in Capitulo fratres Culpas suas faciant.*]

CULPA GRAVIS, & GRAVIOR, dicitur non modo gravius Monachi delictum, quod graviori pœna expiatur, sed etiam ipsa pœna, quâ punitur. Joannes Monachus lib. 1. Vitæ S. Odonis Abbatis Cluniac. *Ab illis non solum est auditus, verum contra sub gravi Culpa adjudicatus.* Bernardus Monach. in Consuetud. Cluniac. MS. cap. 60. *Nec silendum est, quod omnis, qui ei, qui in gravi Culpa est, loquitur, aut signum facit sine Abbatis jussu,* dignus

dignus est poni in eadem Culpa. Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 2. de Abbate : *Sibi soli repositum est, ut quemlibet fratrem mittat, ut aiunt, in Culpam graviorem.* Quæ autem sit ista *Culpa*, seu potiùs pœna *gravior*, pluribus docet cap. proxime seq. Vide Statuta Ord. Præmonstrat. Dist. 2. c. 2. Dist. 3. cap. 1. 2. 3. 4. 5. 10. Constitut. Fratrum Caritatis B. Mariæ c. 18. & seqq. Stat. Prædic. &c.

¶ CULPA GRAVIS, Capitulum ubi hujusmodi culpæ seu pœnæ injungebantur, vel forte locus ubi expiabantur. Hist. Gemmetic. p. 65. *Epitaphium Domini Engilberti seu Enfulberti quiescentis in claustro coram Gravi Culpa, sculptum in lapide impresso in muro prope fenestram Gravis Culpæ respicientis in claustro.*

¶ CULPABILIS, Gall. *Coupable*, Sons, nocens, in veteribus Chartis non semel, ut & apud Apuleium, Tertullianum, Arnobium, Salvianum, &c.

¶ CULPABILITER, Nocenter, apud Symmachum S. Augustinum, S. Paulinum & alios inferioris ætatis.

¶ CULPALIS, ut *Culpabilis.* Chartular. Ecclesiæ Aptensis fol. 137. v°. *Sane si quis .... inquietare voluerit, non hoc valeat vindicare quod quærit, & sit Culpalis & impleturus auri libras duas.*

CULPARE, Delinquere. Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 17. & Lex Longobard. lib. 2. tit. 56. *Pro satisfactione hominis illius, contra quem Culpavit, secundum ipsius legem ... emendet.*

1. CULPATURA, Culpa, delictum. Charta Sanctii Regis Navarræ æræ 1125. apud Sandovallium in Episcopis Pampilon. pag. 76. *In diebus vero mercati, si homines sanctæ Mariæ cum aliis hominibus in illo mercato Culpaturam fecerint, habeat sancta Maria medietatem de calumnias, & senior mercati alteram medietatem.*

2. CULPATURA, Cæsio, scissio, ex Gallico *Coupeure.* Rogerus Hovedenus pag. 784. *Qui autem forisfecerit in foresta Regis de viridi, sive per Culpaturam, sive per esbrancaturam, sive per foditionem turvarum, sive per excoriationem moræ, sive per culpationem desub nemore, sive per essartum, &c.*

CULPONES, vel CULPONEI, Papiæ & Ugutioni, *Rustica calciamenta.* Romualdus Salernitanus Archiepiscopus in Chronico MS. an. 1132. *Sacramenta Ecclesiæ, id est, sanctum chrisma, in suis peronibus deridendo, seu Culponibus fundebant.*

¶ CULTA, Ager cultus. Mabillonius narrat to. 3. Annal. Bened. pag. 229. in Caroli Crassi Diplomate pro Monasterio Brumadensi in Liguria memorari Carolum Magnum, ac Ludovicum Pium, necnon Lotharium & Ludovicum Imperatores, qui eidem Monasterio *quandam Cultam, quæ vocatur Accola,* cum adjacente silva, unus post alterum, suis præceptis confirmarunt. Vide *Cultura* 1.

¶ CULTARE, Colere, Gall. *Cultiver.* Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 397. *Constituit libertos ipsius ad Cultandum & meliorandum in libellario nomine... & ad persolvendum annualiter ... hordei modia* x. Et col. 398. *Constituit ipsius libertos ... ut ipsas res Cultarent & meliorarent & annualiter persolverent hordei modia* x. Vide alium locum in *Precaria* lin. *Alia precariæ formula, &c.*

¶ CULTELLA, f. Scutella, species lagani, de qua Ugutio in *Scutella.* Jura & reditus Ecclesiæ Nobiliac. apud Stephanot. to. 3. Antiquit. Pictav. MS. fol. 532. *In festo omnium Sanctorum percipit à Priore Mairiaci quadraginta solidos & quinquaginta Cultellas parvas & magnas. Similiter in Resurrectione & in festo B. Juliani.*

CULTELLARE, *Cultellatæ vestes*, de vestibus, quas Franci nostri subinde in ligulas incidere solent : *Tailladér les habits, habits tailladez.* Cæsarius Heisterbach. lib. 4. Mirac. cap. 15. *Superbia vero sic in eis regnavit, ut cogitare non sufficerent, quali modo vestimenta sua inciderent, stringerent, atque Cultellarent.* Idem lib. 5. cap. 45. *Dæmonem in specie viri, tunica Cultellata contra se stare conspexit.* Lib. 10. cap. 11. *Erat indutus vestibus purpureis atque Cultellatis.* Et mox : *Concedam tibi unam lingulam pallii mei.*

Ejusmodi vestium scissuras, quæ frequentes fuere apud nostros, damnarunt passim Scriptores. Vita S. Gerlaci Eremitæ cap. 9. *Milites de percussione & scissura vestium, de oppressione pauperum, de vanitate alearum... arguebat.* Chronic. Vosiense : *Dehinc repertæ sunt pretiosæ ac variæ vestes, designantes varias omnium mentes, quas quidam in sphærulis & ligulis minutissime frepantes, picti Diaboli formam assumunt.* De hujusmodi vestibus sic statuit Jacobus I. Rex Aragon. in Constitutionibus Cataloniæ MSS. *Item statuimus, quod nos, nec aliquis subditus noster non portet vestes incisas, listatas, vel tropatas, nec portet aurum vel argentum, nec aurifrigium, nec setam sudam, nec sembellinum, nec erminium, nec lutriam, nec aliam pellem fractam, nec assiblays cum auro vel argento; sed erminium, vel lutriam integram simplicem solummodo in longitudine incisam circa capucium capæ, & operturas manicarum, quæ dicuntur Brasfaleres, & in capitibus manicarum, & in mantellis similiter & cotis, sive garnariis.* Balduinus de Condato MS.

.... Et quis homs es tu,
Qui voisi faitement vestu
De draps ouvers & Fenestrez.

Ejusmodi scissæ vestes Clericis potissimum interdicuntur in Concilio Melfitano can. 13. & Remensi can. 2.

CULTELLARE AGRUM, Frontino de Limitibus agror. *est agrum eminentiorem ad planitiem redigere,* & quasi cultello decidere tumores. *Cultellatus ager,* est libratus, & ad planitiem exæquatam redactus. Vide Salmasium ad Solinum pag. 690.

¶ CULTELLARII, Milites *cultellis* instructi. Vide post *Cultellus.*

¶ CULTELLARIUS, Μαχαιροποιός. Gloss. Lat. Gr. MSS. Sangerman. Cultorum artifex, Gall. *Coutelier.*

¶ CULTELLARIUS, Theca cultelli, Gall. *Gaine.* Apud Rymerum to. 8. p. 428. inter supellectilia Episcopi recensentur *Duo Cultellarii cum cultellis.*

¶ CULTELLIFERI, Matthæo Paris ii dicuntur, qui aliis *Assasini*, qui scilicet accepta mercede homines jugulant. De iis actum in *Assasini.*

¶ CULTELLINUS, Scalpellus acuendis calamis scriptoriis, Gall. *Canif.* Anonymi Epist. ad Joannem de Monsterolio apud Marten. Ampliss. Collect. tom. 2. col. 1455. *Habui munera tua ... videlicet instrumenta scriptoria ... forficulas & Cultellinum argenteum & ornatum.*

¶ CULTELLUM-PODARE, Massiliensibus *Pondadoire*, Species falcis vinatoriæ. Legitur in quodam Inventario Massiliensi an. 1294.

CULTELLUS, Dentale, dens aratri : Plinio, *Culter prædensam proscindens terram* : nostris *Coultre.* Lex Salica tit. 29. §. 12. *Si quis Cultellum alienum furaverit, &c.* Vide *Cultellare.*

CULTELLUS, Inter arma bellica recensetur in Mandato Regis super juratis ad arma : *Unusquisque habeat Cultellum.* Rigordus an. 1214. *Habebant Cultellos longos, graciles, triacumines, quolibet*

acumine indifferenter secantes, à cuspide usque ad manubrium, quibus utebantur pro gladiis. Coustilles vulgo. Chronicon MS. Bertrandi Guesclini:

Et s'avoient Coustilles, qui bien furent tranchans.

Infra:

Chacun lance deus cos, ains qui fussent finez,
Puis traient les Coustilles par vive poesté.

Hinc

CULTELLARII, Milites ejusmodi cultellis instructi, quemadmodum *Sicarii*, de quibus Josephus & alii. Statutum Raimundi Comitis Tolosæ an. 1152. apud Catellum in Comitibus Tolosanis pag. 218. 219. *Si quis aliquem hominem malum, quem Cultellarium dicimus, cum cultellis euntem nocte causa furandi occiderit, nullum damnum patiatur propter hoc.* Occurrit passim infra. *Coustilliers* appellantur à Froissarte 1. vol. cap. 19. Monstreleto 3. vol. pag. 29. Berrio in Hist. Caroli VII. pag. 144. 156. & Ravestano in Tacticis p. 81. Vide *Cutellus* & *Coterelli.*

CULTELLI BARBARINI. Statuta antiqua Ordinis Cartusiensis 2. part. cap. 19. §. 21. de Mercenariis: *Cultellos barbarinos non portent, &c.* E barbaria, seu Africa forte allatos.

¶ CULTELLI FERITORII. Chron. Dominici de Gravina, apud Murator. to. 12. col. 599. *Factis per eos quasi scalis cum Cultellis feritoriis.* Italis *Feritore*, Qui *ferit*, vulnerat, cædit.

CULTELLI, in alis avium. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 24. *Pennæ majores alarum, tam copertæ, quam illæ, quæ cooperiunt, quas cooperientes vocamus Vanos, & coopertas vocamus Cultellos, sunt planæ, non crispæ, amplæ, & duræ. Cousteaux* ejusmodi pennas etiamnum vocant.

¶ PER CULTELLUM TRADERE. Vide *Investitura* ad lin. *Per Cultellum, &c.*

¶ CULTELLI TABLARII SIVE MENSALES, in Charta an. 1256. è Tabulario S. Germani à Pratis. Gall. *Couteaux de Table.*

¶ CULTERA, Culcitra, Gall. *Coite.* Statuta Equitum Theutonic cap. 4. apud Duellium Miscell. lib. 2. pag. 23. *Ad lectisternia vero saccum .... & Culteram de lino vel de bukkerano & cervical habentes sint contenti.*

¶ CULTERARE, nude, Laurentio in Amalthea idem quod supra *Cultellare agrum.*

¶ CULTIBILIS TERRA, Quæ colitur vel coli potest, Arabilis, Gall. *Labourable.* Occurrit in Annal. Bened. tom. 5. pag. 118. num. 11. ex Charta an. 1077. apud D. *Brussel* de Usu feudorum to. 2. p. 884. ex Charta an. 1200. in Anecd. Marten. to. 1. col. 769. & in Formulari Anglic. Thomæ *Madox* pag. 188. &c.

¶ CULTIFER. Vide post *Cortis* 1.

¶ CULTILUM. Vide post *Cortis* 1.

¶ CULTIVA TERRA, Terra culta, Gallice *Terre Cultivée. Manuoperator, qui terram Cultivam non habet*, apud Martenium to. 1. Anecd. col. 654.

¶ CULTIVARE, Colere, à Gallico *Cultiver.* Sentent. arbitr. an. 1446. ex Tabulario Corbeiensi: *Quod si contingat aliquem incolam villæ de Baiviller ... Cultivare vineas in parrochia ... quod ipse reus ... fuit tempore Cultivationis ipsarum venearum incola dictæ villæ ... Cultivavit quoque per se vel suos.* Charta anni 1284. ex Schedis D. *Lancelot*: *Diviserunt majorem partem ipsius territorii incolis dicti loci ad Cultivandam ad novum accapitum.*

¶ CULTOR ECCLESIÆ, Idem, ut videtur, qui *Colonus*, Cultor agrorum Ecclesiæ. Concil. Legion. an. 1012. can. 2. *Si vero Ecclesia aliquid jure tenuerit, & inde testamentum non habuerit, firment ipsum jus Cultores Ecclesiæ juramento.* Testamentum Beatricis de Alboreya Vicecomitissæ Narbonæ ann. 1367. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 1529. subscribit *Stephanus Paschalis Cultor Narbonensis.*

¶ 1. CULTRA, Culcita, vel Stragulum. Chartularium Compendiense: *Utensilia Parisius.* VIII. *Cultras cum* V. *pulvinaribus & duo paria pannorum de lecto Domini Abbatis.* Raimundus Capuanus in Vita S. Catharinæ Senensis, April. to. 3. p. 950. *Contigit eam lavare quoddam coopertorium lecti, quod de lineo panno & Bombyce conficitur, & vulgari vocabulo Cultra vocatur.* Mag. Joannes in Vita S. Petri Parentii, tom. 5. Maii p. 89. *Sepulto itaque Domino Petro Parentii, non lapide, sed Cultra zendadi coopertum est modico tempore monumentum.* Chartul. S. Petri de Domina fol. 87. *Donavit Domnus Aubertus Prior Stephano quindecim solidos & Cultram.* Legitur etiam apud Murator. tom. 7. col. 951. 953.

¶ 2. CULTRA, μαχαίριον κούρεος, *Novacula, culter tonsorius.* Supplementum Antiquarii.

¶ CULTRIX, apud Rymerum tom. 7. p. 356. col. 1. idem quod *Cultra* 1. Culcita: *Unam magnam Cultricem pro lecto.*

¶ 1. CULTRUM, pro *Cultra* 1. Statuta Equitum Theuton. art. 74. apud Raimundum Duellium lib. 2. Miscell. p. 59. *Quilibet fratrum debet habere ... carpetam, linteamen, cussinum & Cultrum.* In Onomastico ad calcem tom. 5. SS. Maii, *Cultrum* redditur Jugerum.

2. CULTRUM, *Patella*, Joan. de Janua. *In Cultrum posita, collocata*, dicuntur apud Vitruvium l. 10. c. 14. ea, quæ perpendiculariter sunt collocata, ita ut opponantur planis.

¶ CULTRUS, Σφαγίς. Gloss. Lat. Græc. MSS. San-German. Σφαγὶς quandoque victimam, quandoque *cultrum*, quo jugulatur, significat. In Supplemento Antiquarii habetur: *Cultrus*, μαγείρου σφαγὺς, *Secespita, Securis poparum*; ubi puto legendum σφαγίς.

1. CULTURA, Ager cultus, Gallis, *Couture.* Gloss. Lat. Græc. *Cultura*, Γεωργία, γεωπονία. Lactantius de Mortibus Persecut. n. 7. *Ut enormitate indictionum consumptis viribus colonorum desererentur agri, & Culturæ verterentur in silvam.* Lex Wisigoth. l. 10. tit. 1. §. 9. *De silvis, quæ indivisæ forsitan resederunt, ... & fortasse fecerit Culturas.* Adde §. 13. Polyptychus Floriacensis: *Nonus mansus est indominicatus, ubi habet Culturas* 5. *& pratum, & silvas, & aquas cum farinario.* Fulcherius Carnot. l. 3. Hist. Hierosf. cap. 37. *Hic potitur vineis, ille Culturis.* Sugerius de Reb. à se gestis c. 12. *Culturas nostras, quas ibidem habebamus dominicas .... colonis, qui ibidem inhabitarent, censuales fecimus.* Charta Gaufredi Comitis Andegav. apud Chopin. l. 3. de Sacra polit. tit. 1. §. 8. *Terram quoque, quam pater meus bubus propriis excolebat, & dicebatur Cultura Comitis.* [Codex MS. Irminonis Abbatis San-German. fol. 94. col. 2. *Habet ibi de terra arabili Culturas* VIIII. *quæ habent bunaria* CCCIIII. Index MS. Beneficiorum Eccles. & Dioec. Constantiensis fol. 24. *Exceptis Culturis supra quibus Rectores duarum portionum percipiunt decimam.*] Fleta lib. 2. cap. 71. §. 3. *Quot campi, & quot sunt Culturæ in dominico, & quot acræ arabiles in qualibet Cultura.* Occurrit hæc vox passim in utroque significatu, apud Gregor. Turon. lib. 6. Hist. cap. 20. lib. 9. c. 24. Ingulfum pag. 888. Silvestrum Giraldum l. 1. Itiner. Cambriæ c. 2. Hemeræum in Augusta Viromand. p. 228. in Probat. Hist. Vergiac. p. 145. apud Double-

tum pag. 882. Vassorium in Hist. Noviomensi p. 925. Perardum pag. 17. 21. 22. 47. in Miraculis S. Vedasti n 10. &c. Habetur etiam pluries apud Agrimensores, locis à Rigaltio indicatis.

CULTURA sæpe sumitur pro modo agri, qui colitur & aratur. Tabularium S. Remigii Remensis: *Sunt ibi Culturæ tres, ubi possunt seminari inter utramque sationem, sigulæ, frumenti, hordei, modii* 116. Chronicon Valcidiorense pag. 526. *Ipse vero Comes, quæ eidem Abbatiæ ab eodem Rege conferebantur, ibidem replicavit, & designatis* 95. *terræ mansis, Culturis* 10. *cum magnis redditibus, &c.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 25. *Mansos* 60. *Culturas* II. *Ecclesias* 11. *&c.* Κουλτοῦρα eadem notione in Diplomate Rogerii Comitis Siciliæ apud Ughellum to. 1. pag. 1023.

COSTURA, Idem quod *Cultura*, ex Gallico *Couture*, in Charta Hugonis Comitis S. Pauli ann. 1229. *Et duo arpenta terræ in Costura nostra desuper Volengiatum.* [Chartularium S. Vandregesili tom. 1. p. 148. *Pratum .... situm intra hardineas ex una parte & Costuram S. Vandregesilli ex altera ... Actum ann.* MCCLV.] Maistre Vacces *en son Roman de Rou* MS.

N'y a beuf ne charuë, ne villain en arée,
Ne vigne prooignie, ne Couture semée.

Le Roman *du Renard* MS.

La sus emmi cele Couture,
Me faites une sepulture.

¶ COTURA, Eadem notione. *Madox* Formul. Angl. pag. 184. *Ego Simon de Pinkeni dedi & concessi .... Roberto filio Hernaldi, pro homagio suo & servitio, & pro* IV. *marcis de gersuma, totam Coturam meam de Borthfurlong wannabilem, & tantum pratum quantum habui ibi, in campo Orientali Caturam* (Coturam) *meam super Hethul juxta terram molindinarii .... & super aliam Coturam de Hethul desuper, duas foreras cum capuciis prati.*

¶ COUTURA, Eodem significatu. Chartularium SS. Trinitat. Cadomensis fol. 70. v°. *Coutura quæ est juxta masuram Lesceline quatuor acrarum est, & valet quinque sext. frumenti.* Chartular. S. Vandregesili tom. 1. fol. 22. *Vendidi ... unam pechiam terræ ... intra Couturam Monachorum S. Vandregesili.*

¶ COUSTURA, Idem. Charta Odonis Abb. Caziacensis pro Ecclesia Resbacensi ann. 1264. ex Archivo hujus Monasterii: *Noverint universi nos tenere ab Ecclesia Resbacensi terram des Essarts usque ad undecim quarteros continentem, medietatem Cousturæ de Luquie, &c.*

¶ CUSTURA. Bullarium Fontanell. fol. 17. v°. *De Custuris quas ego vel homines mei in palustribus ejusdem villæ facimus vel facere poterimus ... Ann.* MLXXXVI.

2. CULTURA, Cultus, adoratio, in leg. un. Cod. Theod. de Imag. Imper. [*Cultura idolorum*, in S. Ildephonsi additione ad librum S. Isidori de viris illustribus, inter Concilia Hisp. to. 3. p. 78.]

¶ CULTURARE, Colere. Papias: *Holerare, Olera Culturare.* Gall. *Cultiver.* Onomast. ad calcem to. 3. SS. Maii: *Culturare, ad Culturam aptare.*

¶ CULVERTA. Libellus supplex anni circiter 1106. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 662. *In tantum Ecclesiam affligebant, ut Culvertas suas mitterent, quas offertiones de manu Presbyteri per vim distraherent, in quorum manibus, qui offerebant, osculum præbebant.* Cl. Editor *Culvertas* servos viles intelligit. Recte quidem; id satis patet ex sequenti voce *Culvertagium.* Sed cum non una fuerit servorum vilium conditio, restat investigandum, quænam fuerit *Culvertarum* propria. Illam, mea quidem sententia, retegit Caput 96. libri 1. Stabilimentorum S. Ludovici cum veteri Consuetudine Andegavensi comparatum. Hoc caput inscribitur in Stabilimentis: *De hons mesconnu en terre de gentilhons*, vel ut præfert codex MS. DD. Cancellarii: *De home mescru de son seigneur*; in Consuetudine vero Andegavensi notis illustrata: *De home estrange & Cuvert.* Idem sonant *Mesconnu, Mescru, Estrange & Cuvert:* sunt autem *Mesconnus* vel *Mescrus* hoc in loco, ut rite probat D. *de Lauriere* to. 1. Ordinat. pag. 187. Albani seu advenæ ex alio regno egressi, quorum origo incerta est & incognita. Hujusmodi advenas pluribus in locis cum servis annumeratos fuisse testis est inter alios Bellomanerius cap. 45. *Des Aveux* pag. 254. *Il y a de telles terres, quant un frans home, qui n'est pas gentixhome de lignage, i va manoir & i est resident un an & un jour, il devient soit home, soit femme, Serf au seigneur sous qui il vient estre resident.* Statuta Davidis Regis Scotiæ lib. 2. cap. 3. *Homo qui in terra Domini Regis sine domino inventus fuerit, postquam breve lectum fuerit in curia domini Regis, habeat spatium quindecim dierum perquirendi sibi dominum. Et si ad proximum sibi terminum dominum sibi non invenerit, justitiarius domini Regis octo vaccas de eo capiat, & hominem ad opus domini Regis custodiat, donec dominum invenerit.* His addit D. *de Lauriere* Consuetudines Vitriaci art. 72. & Campaniæ art. 58. necnon *Inquisitionem alienigenarum Calniaci* relatam in Glossario Juris Gallici in voce *Aubaine*: ex quibus liquet alienigenas servituti sæpius obnoxios fuisse. Sed illud ipsum comprobant Stabilimenta S. Ludovici cap. 96. primum laudato, ubi: *Se gentilhons a hons mesconeu en sa terre, se il Servoit le gentishons:* vel ut habet MS. DD. Cancellarii, *S'il estoit Serf*: pro quo Consuetudo Andegav. *Si gentishome a homes Cuvert en sa terre:* quibus non solum declaratur servitus alienigenarum, sed vocum *Mesconnu* & *Cuvert* una & eadem notio confirmatur. His positis, nemo est qui non videat, quam facile explicentur loci, quos in voce subsequenti Cangius exhibet. Unus sit instar omnium: *Rex Francorum omnes cum equis jussit sub nomine Culvertagii convenire*, id est, Sub pœna dejectionis in conditionem *Culvertarum* seu servorum extraneorum: quo pœnæ genere congruenter plectuntur qui militiam detrectant, quam amore patriæ, ubi bellum urget, ultro sequuntur fideles indigenæ; hincque magis ac magis evincitur *Culvertas* extraneos fuisse infimæ conditionis & incognitæ. Neque fortassis aliunde arcessendum vocis etymon, quam quod hujus sortis homines parum noti essent & obscuri. Ad hanc notionem proxime accedit vox nostra *Couvert*, Tectus, velatus, occultus: quam alias *Culvert* vel *Cuivert* efferre potuerunt. Huic conjecturæ non parum favet vox synonyma *Mesconnu*, ignotus. Sunt qui deducunt à *Collibertus* ex aliquanta vocum affinitate, quæ me non multum movet, quod non eadem sit *Culvertæ* & *Colliberti* notio. Vocem *Cuivert* usurpavit Helinandus in suo Poemate *de la Mort*:

Mors fait franc homme de Cuivert.

Hoc est, è servo facit liberum, ut recte interpretatur Menagius.

CULVERTAGIUM. Matth. Paris anno 1212. *Rex Francorum omnes cum equis jussit sub nomine Culvertagii convenire, ne crimine læsæ majestatis damnum exhæredationis incurrere viderentur, &c.* Infra: *Rex Joannes brevi suo ad Vicecomites jussit, ut nullus remaneat, qui arma portare possit, sub nomine Culvertagii, & perpetuæ servitutis.* Ibidem: *Nihil magis quam*

opprobrium Culvertagii metuentes, *&c.* Eadem habet Matthæus Westmonasteriensis an. 1213. Vide Gul. Prynneum in Libertat. Angl. to. 2. p. 269. Vox servitutem quamdam ignominiosam denotans Francis perinde ac Anglis; sed incertæ & ignotæ prorsus significationis utriusque gentis peritioribus. Nam vix est, ut quampiam ex prolatis à Spelmanno in *Nidering*, ut & à Watsio, Somnero, & Twisdeno sententiis amplectar, qui à *culum vertere*, seu fugam arripere, vocis etymon accersunt, nullo sane fundamento. Si tamen cum aliis divinationi liceat indulgere, *Culvertagium* idem valet hoc loco quod *confiscatio*, feudorum scilicet. Nam in Consuetudine Solensi tit. 10. art. 8. *Couvrir le feu de son fivatter*, seu ignem sui vassalli operire, dicitur dôminus, cum ex defectu vel delicto aliquo, vassallorum feudalium feuda ac tenementa in manu sua ac potestate ponit. Verba autem *sub nomine Culvertagii*, idem sonant, quod sub pœna confiscationis. [Vide *Culverta.*]

CULULLI, *Calices fictiles.* Papias.

CULUSTA. Fragmentum Petronii: *Nam mihi nihil novi potest afferri, sicut ille feri Culusta mel habuit praxim.* [Valesius in Valesianis p. 233. hunc locum Petronio perperam attributum sic corrigit: *Sicut ille ferocul us, tamen habuit praxim.* Non multo clarior evadit locus obscurus ingeniosa correctione. Hinc tamen fit, ut vocem *Culusta* credamus fictis vocibus annumerandam.]

¶ 1. CUMA, *Poma Silvestria.* Gloss. Isid. Grævius monet legendum ex Constantiensi, *Corna*, *Poma sylvestria.* Virgil. 3. Æneid.

Victum infelicem baccas lapidosaque Corna
Dant rami, *&c.* Vide *Cosnia.*

¶ 2. CUMA, ἀσπάραγος, in Glossis Lat. Græc. *Asparagus.*

¶ 3. CUMA, *Brevis dictio*, in Glossar. San-German. num. 501. Legendum *Comma* ut in Gloss. Isid. Vide lib. 1. Orig. cap. 9. & lib. 2. c. 18.

¶ 4. CUMA, COMA, ut infra *Cumba*, 2. Locus declivis, propensus, in vallem definens. Acta consecrationis Ecclesiarum S.M. & SS. Petri & Pauli in valle Albania ann. 955. in Appendice Marcæ Hisp. col. 875. *His affrontationibus includuntur, à parte orientis in Cuma crosa, & pergit per ipsa Cuma de pugo rotundo ... & vadit per ipsa Cuma qui pergit ad mansione Radone ... per ipsam rocham de Mazanedo, & per aliam Cumam quæ dicitur Gotalio.* Pluries occurrit ibi, atque bis aut ter scribitur *Coma.*

CUMACUS. Epistola Valeriani apud Pollionem in Claudio: *Fibulam auream, Cumacum, cypream unam.* [Forte legendum, *Cum acu Cyprea una.*]

CUMADA. Capitulare de Villis cap. 42. *Unaquæque villa... habeat... catenas, cramaculos, delaturas, secures, id est, Cumadas, terebras, &c.* Ubi legendum indubie *Cuniadas* ex Gallico *Coignée*, securis. Vide *Cuneata.*

¶ CUMASCLE, Provincialibus, Catena ferrea suspendendis in foco lebetibus, Gall. *Cremalliere.* Legitur in Inventario anni 1294. ex Schedis D. *le Fournier.*

¶ CUMATICUS, *Versificator.* Gloss. San-German. num. 501. Lege *Commaticus*, ut in Glossis Isidori. Vide *Comma.*

CUMATILIS, vox formata ex Græc. κῦμα, fluctus; unde Commodianus, de Neptuno:

Patet esse Deum Cumatilem illo paratu.

[Nonius Marcellus cap. 16. de genere vel colore vestimentorum. n. 1. *Cumatilis, aut marinus, aut cæruleus à Græco tractum, quasi fluctuum similis, &c.*]

1. CUMBA, Cymba, navis, seu potius navis species. Glossar. Arabico-Latinum: *Lembus navicula brevis, dicta & Caupulus, & Cumba, & Lintris.* Papias: *Cumba, navicula, locus navis.* Gloss. Gr. Lat. Σκάφη, τὸ πλοιάριον, *Alveum*, *Alveus*, *Cumba.* Alibi: Ακάτιον, *Cumba.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Cumba, vel caupolus, &c.* Lexicon MS. Regium: Κύμβαι, πλοῖα περιφέρει, Ρωμαίοις. Ugutio: *Cumba & Cimba, ima pars navis & vicinior aquis, sic dicta, quod aquis incumbit, unde & ipsa navis, & præcipue parva dicitur.* Festus Avienus in Descript. Oræ maritimæ:

... Cumbis turbidum late fretum
Et beluosi gurgitem Oceani secant.

Flodoardus lib. 14. Carm. 18.

Sistere sic triduo cogens sine gurgite Cumbam.

Alibi:

Applicitas quæ littoribus propellere Cumbas
Insurgunt.

Utitur & Prudentius lib. Peristeph. Hym. 2. 25. Occurrit etiam in Notis Tyronis. Hinc forte Κομβάριον, navigium majus, apud Constantin. Porph. in Basilio cap. 42. Τριάκοντα πλοίων μεγίστων, ἃ Κομβάρια λέγεται. Cap. 43. Εἴκοσι κομβάρια. Utitur etiam Leo Imp. in Tactic. cap. 18. §. 140. (qui à Saracenis vocabulum accersit, dicto cap. 18.) & cap. 19. §. 70. ut & Cedrenus pag. 580. 581. Edit. Reg. & Zonaras in Basilio. κομπάριον idem Constantinus dixit lib. 2. de Themat. c. 11. p. 106. *Gombarias* vocat Andreas Dandulus in Chron. MS. ann. 992. *Naves, quas Veneti Gombarias nominant, contra Narentanos Sclavos misit.* Vide Glossar. med. Græcit. [& supra *Caupulus.*]

¶ CUMBUS, Eadem notione in Agnelli Libro Pontificali apud Murator. to. 2. pag. 60. col. 2. *Alia vero die, Cumbum ingressus propitiis ventis properavi ad istam servatam à Deo civitatem Ravennæ.*

2. CUMBA, Hispanis *Comba*, est Curvatura, Vasconibus locus declivis & propensus, qui in vallem definit. [Armoricis *Combant.*] Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. & Glossæ Isidori: *Gumba, cuneus, crypta. Cripa*, in Glossis Isid. ubi alii pro *Cuneus*, legunt *Cuniculus.* Anglo-Saxonibus etiam *Comb* est vallis, montibus undique obsita, quemadmodum veteribus Britannis *Kum*, ut observat Cambdenus in Dammoniis. Sic autem dicta, quod *Cumba*, seu navigii ita nuncupati, quod cavum est, & longius, speciem referat: seu ab alveo navis, qui Cumba etiam dicebatur. Historia fundat. Monasterii Miratorii in diœcesi Lugdunensi MS. *Tempore vero præcedente D. Guerricus prædicti Humberti filius anno 1156. Cumbam Ossei, & omnem terram prædictæ Cumbæ circumquaque adjacentem prædictis fratribus vendidit.* Tabularium Bellilocense in Lemovicibus n. 83. *Mansos meos in Bretenis dimitto tres ... ita quidem dimitto, ut frater meus Ratbodus teneat ad obedientiam S. Stephani ad sacrarium denarios 2. de vinea in Tiberia intrante in illa Cumba.* Eadem habentur in Charta an. 1131. to. 13. Spicilegii Acheriani pag. 311. Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 116. *Et in circum volvitur per rupes, infra quas Cumba permaxima tendens ad cursum Susionis, & per ipsum cursum pergit usque ad terram, unde fluunt olle.* [Charta anni 1068. in Appendice Marcæ Hisp. col. 1143. *Et extra hoc habeat ibi Agerensis Ecclesia duas pariliatas terræ ... in Cumba de Artesia.* Vide *Cuma* 4. & Valesii Notitiam Galliarum pag. 415. col. 2. ubi observat Provinciales, Dalphinates ac Sabaudos præter cæteros Convalles *Cumbas* appellasse.]

COMBA, Eadem notione. [Pactum inter Jacobum

ArragoniæRegem & Berengarium Magalonæ E-pisc.an.1272. De limitibus jurisdictionis utriusque : *Fluit aqua pluvialis ad ipsum flumen per filum Comba quæ est juxta ipsam rupem. Comba Regerii*, in qua sitæ erant vineæ, pluries memoratu in Regesto 87. Chartophylacii regii.] Charta Henrici Comitis Augi tom. 1. Monastici Anglic. p. 920. *Werthamcum Comba juxta forestam meam,&c.*Chronic. Besuense pag. 640. *Et pro tali commercio dedit illi 25. solid. & unam Combam, quam plantaverat.* Occurrit præterea in aliquot Chartis apud Duchesnium in Probat. Hist. Vergeiacensis p. 135. 143. & Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. p. 5. Le Roman *de Garin* MS.

Por chevauchier le bruel de Selve longue,
Si descendirent lés une basse Combe.

Hinc *Altacomba* in Sabaudia, & *Combalonga* in Conforannis, Monasteria seu Abbatiæ, nomen accepere, quod in altis, profundis, & longis vallibus exstructæ sint. Vide *Catacumbæ*.

¶ Cumbus, apud Moretum Antiq. Navarræ p. 300. & 301. ex Archivo S. Joannis : *Dedit illis unam speluncam, quæ est sub Orolis facie... & inde devallat contra illa serra de tras illos Cumbos de fonte frigida.* Ubi versio ejusd. Moreti: *Les dio una cueba a la vista del Uruel... y de alli corre por valle contra la sierra de aquellos Cumbos de fuen frigida.*

Subcumbus, Terminus cavus. Latinus de Terminis : *Terminus si Subcumbus positus fuerit, limitem ostendit: quidam maxime per convallia pergunt. Si autem in plano Subcumbus positus fuerit, ubi vallis non sit, in proximo ante se claudet finem.* Alius Agrimensor: *Terminus decum x. habuerit, quadrifinium exponet: si Subcumbum fuerit, limitem ostendit, aut vallem desiderat.*

¶ 3. CUMBA. Theloneum Monasterii S. Bertini: *Carteia de Cumbis falconum 2. den.*

CUMBRI. Vide *Combri*.

CUMBUS. S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii c. 5. *Arrepto Eligius sarculo cœpit... terram sanctis effodere manibus: mox reperit Cumbum sane veterrimum, tegentem corpus sacratum.* Ubi legendum puto *Tumbum*, seu *tumulum*, id est, *Tumbam*. [Vide *Cumbus*, aliis notionibus in *Cumba* 1. & 2.]

CUMERA, *Vas frumentarium de festucis.* Ugutio, [Papias MS. Bituric. *Cymeras, vas frumentarium.*]

¶ CUMERUS, *Urbanus.* Gloss. Isid. Conjectores restaurant: *Camerus, Curvatus.* Mallem, *Comes, Urbanus.* Mihi favet Constantiensis, ubi: *Cumes, Urbanus, Nomen civitatis.* Ultima verba pertinent ad vocem præcedentem, *Cumæ, Civitas Campaniæ.* Hæc fere Grævius.

¶ CUMEX, Scutella profundior, Belgice *Komme.* Acta SS. Junii to. 1. pag. 320. de S. Coemgeno: *Coemgenus jam non inveniens patellam, lac effudit in Cumicem ligneam, posuitque manibus suis super ignem, & ignis nullo modo ligno nocuit.*

¶ CUMLATERATIONES, Limites. Charta Alcherii Aurucii pro Abbate Sichardo, apud Stephanotium tom. 1. Antiq. Occitan. MSS. pag. 368. *Quantum infra istas affrontationes vel Cumlaterationes includunt, sic vendidimus vobis.* Vide *Collateratio.*

¶ CUMMA. Vide *Conduma* post *Condamina.*

¶ CUMPADIS, vel Cunpadis. Agnellus lib. Pontif. part. 2. cap. 3. *Aiunt alii quod post mortem ipsorum post plura tempora Romæ in concilio hac causa discussa fuisset; qui providentia Episcoporum quasi pro depositione illorum inciderunt summitatem Cunpadis* (vel *Cumpadis*, ut in nota) *pedis dextri.* Quid hoc sit post eruditissimum Editorem Muratorium ultro fatemur nos ignorare.

¶ CUMULATUS, *Cumulus.* Barthius in Glossario ex Historia Palæstina.

CUNA. Vide *Cuva.*

¶ 1. CUNAGIUM, à *Cuneus*, Gall. *Coin.*, Typus, seu ipsa typi percussio, qua signantur monetæ aliaque quam plurima è metallo confecta; Tributum pro impressione typi exsolvendum. Charta Edwardi III. Angl. Regis an. 1337. apud Rymerum to. 4. pag. 736. col. 1. *Dederimus eidem filio nostro stannariam nostram in Comitatu prædicto, una cum Cunagio ejusdem stannariæ.* Et paulo post: *Cum omnibus ad prædicta stannariam & Cunagium ac curiam qualitercumque spectantibus... una cum Cunagio ejusdem stannariæ, & cum omnibus exitibus... curiæ prædictæ.* Ejusdem tomi pag. 748. col. 1. in Charta ejusd. Reg. pro Willelmo de Monte-acuto super exitibus Cunagii: *Rex Collectoribus sive Custodibus Cunagii stanni in Comitatu Cornubiæ salutem... Concesserimus... de exitibus Cunagii prædicti per manus vestras, & aliorum Collectorum & Custodum ejusdem Cunagii, &c.* Ibid. p. 648. col. 6. in alia Charta ejusd. Edw. de compositione super emolumentis Cunagii: *Nisi tantum tertias partes emolumenti dicti Cunagii.* Et to. 7. pag. 41. col. 1. in Charta ejusd. de moneta Scotiæ, ad Joannem de Bolton an. 1374. *Pro eo quod gentes Scotiæ per subtilitatem suam bonam monetam argenti extra regnum nostrum Angliæ subtraxerunt, & in Cunagium suum, ad minorem valorem quam moneta Angliæ extitit, posuerunt, & sic currit in solutione in regno prædicto, ad grave damnum & deceptionem nostram, &c.* Denique tom. 9. pag. 471. col. 2. in Charta Henrici V. Angl. Regis an. 1417. *Controfactor mistera monetæ & Cunagii multiplicator, & lotor auri & argenti cum cuneo nostro Cunatorum.*

¶ 2. CUNAGIUM, f. ut *Cunicularia.* Vivarium cuniculorum. Tabularium Calense pag. 40. *Metæ rerum prædictarum... sunt, hæc videlicet prædicta noa... usque ad ardillariam, & de ipsa ardillaria usque ad Cunagium S. Andreæ & de illo Cunagio usque ad vineam Petri, &c.*

¶ CUNATUS, *Cuneo* seu typo percussus Vide *Cunagium* 1.

¶ CUNCIDA, ut *Concida*, Sepimentum. Lex Salica tit. 19. art. 10. Edit. Eccardi: *Si quis Cuncidam alienam capulaverit, &c.*

¶ CUNCTABILIA, Moræ, dilationes ut conjicit Sollerius. Acta S. Reginswindæ, Julii to. 4. pag. 95. *Et tanta illum disciplina stigmatizavit, ut videlicet lividæ cutis apta vestigia divinæ visionis Cunctabilia omnia facerent credibilia.*

CUNCTALIS, *Generalis.* Papias. [Mart. Capella lib. 1. pag. 6. *Lar omnium Cunctalis*, i. e. Generalis, oppositus familiari.]

¶ CUNCTARI, Inficiari, negare, aut saltem dubitare, quia qui *cunctantur* quasi dubitant inquirendo num acturi sint necne: hæc propria vis verbi Cunctari. Christophorus Papa in confirmatione Privilegiorum Corbeiensium, apud Acherium to. 6. Spicil. p. 415. *Nulli Cunctandum est, quod cuncta Ecclesiæ paci, saluti & quieti prospicere nos oporteat.*

¶ CUNCTICINUS, Omnisonus. Mart. Capella lib. 9. p. 306. *Plenitudo Cuncticinæ voluptatis.*

CUNCTIGENA, Omnisgeneris, in Decretis Synodi Ænhamensis ann. 1009. can. 22. *Nequitia Cunctigenæ, &c.*

¶ CUNCTIO. Vide *Cociones.*

¶ CUNCTIPARENS, Parens omnium. Prudent. Paſſ. S. Agnetis v. 128. *Cui poſſe ſoli Cunctiparens dedit.*

¶ CUNCTIPATER, Omnium pater Deus. Theodulphus 1. Carm. v. 69. de Hiſkia Rege:

Cui tria Cunctipater voluit ſuperaddere luſtra.

CUNCTIPOTENS, pro *Omnipotens. Cunctipotentia*, in Prologo ad Vitam S. Turiani, Epiſcopi Dolenſis. [Prudent. in Paſſ. S. Quirini v. 56. *Jeſu Cunctipotens.* Legitur & alibi.]

¶ CUNCTITENENS *& Omnipotens*, in Præcepto Ludovici Balbi an. 879. apud Mabill. de Re Diplom. lib. 6. pag. 549.

¶ CUNCTITONANS Deus, in Actis SS. Julii to. 1. pag. 133. de S. Swithuno.

¶ CUNCTIUM, Reſtauratio, reparatio. Acta SS. Junii to. 3. p. 936. de B. Michelina: *Res relictas Eccleſiæ prædictæ expendendas in Cunctio Eccleſiæ prædictæ.*

CUNCTUS, *Scyphus, patera.* Ita Papias MS. Edit. habet *Cundus.* [MS. Bituric. habet etiam *Cunctus.*]

¶ CUNDUS. Vide *Cunctus.*

CUNEATA, Gall. *Coignée*, Securis. Tabularium Vindocin. Ch. 54. *Favente Hilgodo fratre ſuo Securi, ſive, ut vulgus loquitur, Cuneata cognominato.* Vide Meurſium in Κούνιον, & ſupra in *Cumada.*

¶ CUNELA, θύμβρα. Gloſſ. Lat. Græc. Sangerman. *Thymbra.* Lege cum Plinio, *Cunila*, Herba odorifera, quam vulgo dicimus, *Sariette.*

¶ CUNENEA. Computus an. 1201. apud D. *Bruſſel* de Feudorum uſu ad calcem to. 2. p. CLIV. col. 1. *Pro Cunenea facienda veteris turris & pro aula dealbanda & capella* xx. *l.* Suſpicor legendum eſſe *Caminea*, Gall. *Cheminée*, Camini ſpiraculum. Erit forte qui malit *Cuneneam* eſſe Angulum Gall. *Coin.*

¶ 1. CUNEUS, Angulus, Gall. *Coin.* Charta Philippi Auguſti an. 1211. to. 1. Ampliſſ. Collect. col. 1100. *Ab era S. Venantii uſque ad Cuneum muri, &c.* Charta Philippi III. Franc. Regis ann. 1272. in Hiſt. Sangerman. Jacobi *Bouillart* pag. LXV. col. 1. *A Cuneo adaquatorii. . . eundo ad portam S. Germani de Pratis.* Liber Anniverſ. ejuſd. Abbatiæ fol. 70. *Super domo quæ facit Cuneum, &c.*

2. CUNEUS, Sigillum ferreum, quo nummi cuduntur, Gallis *Coin*: à cudendo dictum cenſet Cokus ad Littletonem ſect. 335. Alii à cunei figura, & probabilius. Lexicon Gr. MS. Ἀργυροκοπεῖον, ἐν ᾧ κόπτεται τὰ νομίσματα, ὃ νῦν ἴμαντρον καλεῖται. Leg. σήμαντρον. Matth. Paris an. 1248. *Cuneus monetalis: Cunei emolumentum.* Monaſtic. Angl. to. 2. p. 308. 313. *Carucatam terræ, quæ jacebat olim ad Cuneos monetæ.* Adde Will. Thorn. in Chron. pag. 1816. Fleta l. 1. c. 22. §. 5. *Fabricatores Cuneorum.* §. 6. *Fabricatores falſæ monetæ ſine Cuneo.* Vide *Moneta.*

Sæpe etiam ſumitur pro ipſo jure cudendi monetam, in Aſſiſiis præſertim Hieroſol. MSS. *Le chief Signor a Cour, Coins, & Juſtice, qui eſt la haute Cour.* Paſſim ibi.

3. CUNEUS, Species vel forma panis. Chron. Windeſem. Buſchii lib. 2. cap. 43. *Uno Cuneo, hoc eſt, albo pane, modiciſque cibariis in hebdomada ſuſtentabatur.* Picardi *Cuignet* etiamnum appellant, panem lacte ſubactum, & in varios angulos formatum. Auctor Mamotrecti 7. Levit. *Collyridis, id eſt, panes ſimilagineos triangulos, vel circulos.*

4. CUNEUS, Latinis, eſt inſtrumentum ferreum, aut ligneum, quo finduntur ligna. Vita S. Joannis Epiſc. Traguriensis: *Accedentes autem plures prioribus, adjectis ferreis palis & Cuneis, ſubmovere illum* (lapidem) *non potuerunt.* Miracula S. Richarii Abb. lib. 1. c. 1. *Cum findere tentaſſent cum malleis & Cuneis, & omni hujus generis machinamento, &c.* Vide Ordericum Vital. lib. 8. pag. 698. & Meurſ. in Κουνία.

¶ CUNGNUS, Angulus, Gall. *Coin*, alias *Coing.* Conſuetudines MSS. Toloſanæ ex Bibl. D. Abbat. *de Crozat* fol. 18. vel 19. *Et exinde uſque ad crucem de Cungno.* Vide *Cuneus* 1.

¶ CUNHUS, Typus quo moneta cuditur & ſignatur, Gall. *Coin.* Extractum computi Siardelli Maſſaritiæ Magiſtri monetarum an. 1339. Hiſt. Dalphin. to. 1. p. 95. *Primo videlicet, quod fierent denarii curribiles. . . ſub forma & Cunho, &c.* Pluries repetitur eadem vox ibidem, pro qua bis habetur *Cugnus.* Vide in hac voce & *Cuneus* 2.

¶ CUNIADA, Securis. Vide locum in *Caradrus* & ſupra vocem *Cuneata.*

¶ CUNICULA. Vide *Conucula.*

CUNICULARIA, Vivarium cuniculorum, Gallis *Lapiniere, Garenne.* Occurrit non ſemel in Fleta lib. 2. cap. 52. §. 12. cap. 71. §. 12. cap. 72. §. 14. &c.

CUNICULARIS, Qui cuniculos venatur. Fori Leyrenæ: *Cunicularis poſt unam noctem det unum Cuniculum cum ſua pelle.*

¶ CUNICULINA Caro, in Epiſtola Evantii Archidiaconi, inter Concil. Hiſp. tom. 3. pag. 87. *Cuniculinæ pelles*, id eſt, *Cuniculi*, apud Johannem de Janua.

CUNICULUS, Mendoſe pro *Duciculus.* Ibi vide.

¶ CUNIRE, *Cuneo* notare, Typo ſignare, Gall. *Marquer au coin.* Præceptum Edwardi III. Angl. Regis an. 1338. de ſtanno capiendo ad bellum, apud Rymerum to. 5. pag. 39. *Aſſignavimus vos conjunctim & diviſim ad capiendum ad opus noſtrum totum ſtannum in Comitatibus prædictis Cunitum & etiam Cuniendum, cum Cunitum fuerit & in eiſdem Comitatibus jam inventum.* Apud Feſtum *Cunire* eſt Stercus facere, quod de infantibus faſcias in *cunis* polluentibus maxime intelligendum eſt. Vide *Cunagium* 1.

CUNITÆ, Hæretici, quorum auctor *Cunus* quidam, in Anglia noti an. 1147. M. Chron. Belgic.

¶ CUNPADIS. Vide *Cumpadis.*

1. CUPA, Vas vino condendo paratum, Latinis, à *Koupar* Anglis, noſtris, *Cuve*, [Germanis *Kuffe.*] Lucanus lib. 4. de Bello civ.

. . . *Ratem vacuæ ſuſtentant undique Cupæ.*

Vide Petrum Bleſenſ. Epiſt. 63. *Navis capacitatis* 40. *Cuparum*, in Novella Valentiniani de Navicularіis amnicis. Nos dicimus: *Un vaiſſeau de* 40. *tonneaux.* Gloſſ. Ælfrici: *Cupa*, Tunne. [Computum Capituli Autiſſiod. an. 1247. *Eodem anno habebat Capitulum duo preſſoria munita, &* XXII. *tonnas, & quinque canales ad eas implendas, & ſeptem Cupas cum quadam parva, in qua vinum colatur.* Jonas Monachus in Vita S. Columbani n. 53. *Reperit eos ſacrificium profanum litare velle, vaſque magnum, quod vulgo Cupam vocant, quod* 26. *modios amplius minuſve capiebat, cerviſia plenum in medio habebant poſitum.* Vita S. Auſtregiſili Epiſc. Bituric. inter Acta SS. Bened. ſæc. 2. pag. 97. *Repleto vaſe muſto, unum quod illi vocant Cupam, ferme viginti metra capiens reſedit vacuum.* Sed & apud Ulpianum inter *vaſa vinaria* numerantur *Cupæ & dolia, quæ in cello fixa ſunt.* Bertha Monacha in Vita S. Adelheidis Abbatiſſæ n. 15. *Cellerariam enim aliquando, vinum de Cupa producentem, feſtinanter per nuntium accerſivit: quæ in obedientia neſciens moram, ejus præſentiam velociter adivit, ore Cupæ non*

obfirmato , sed ducibulo secum in manibus asportato. Occurrit eadem notione pro dolio vel doliolo, in Vita S. Willibrordi, inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. pag. 619. n. XVIII. in Vita S. Genovefæ, tom. 1. Januarii pag. 140. 145. &c. Isid. lib. 2. Orig. cap. 6. *Cupas, à capiendo, id est, accipiendo aquas vel vinum vocatas volunt.* Genuinum etymon κύπη, species navis de qua mox in *Cupa* 2.]

¶ CUPPA, Eadem notione. Charta anni 1047. inter Instrum. to. 2. Gall. Christ. col. 480. *Item de sylva nostra... ad domos scilicet ædificandas vel restaurandas, ad Cuppas, ad dolia, ad vallum, ad naves, &c.* Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. c. 47. *Cuppæ quatuor, una ad fabas servandas, quando fuerint bainatæ, altera in quam cadit aquæductus, tertia in qua lavantur scutellæ, quarta ad hoc ut aqua calida in eam mittatur ad Mandatum & ad rasuram Fratrum.*

CUPELLA, Minor cupa. Epistola Bonifacii Archiep. Moguntini: *Vice osculi duas Cupellas vini Celsitudini vestræ transmisimus.*

2. CUPA, CUPPA, COPPA. Hesychius: Κύββα, ποτήριον. Gloss. Lat. Gr. *Cupa*, βᾶτις μεγάλη, ἣν τινες γαυλὸν καλοῦσιν. Est autem γαυλὸς, certa navigii species: & apud Hesychium, κύπαι, εἶδός τι νεώς, pariter esse dicuntur. [Sic vocem *Copa* Nicolaus Specialis usurpat lib. 7. de Rebus Siculis cap. 17. apud Murator. to. 10. col. 1070. *Sed die tertia, ut ipsos defensores urbis in multarum partium defensione distraherent, quo debilitatam urbem viris bellatoribus facilius superarent, cathenam quæ portum urbis concluserat, præmissis portennis, quas vulgo alii Filvas, alii Copas vocant, magnisque navibus succedentibus infringere conabantur.*] Idem Glossarium κύψα, *urna, hydria.* Ubi forte legend. Κύπα. At apud Heronem Mathematicum, κῦπα, & βῦτις, pro vasis vinariis sumuntur; sed *Cupa* major est *butti.* Recentioribus vero *Cupa* & *Cuppa*, usurpantur pro poculo, seu vase potorio, quod videtur sic appellatum, quod *Cupæ* formam referat. Nostri *Coupe* appellant, [Armorici *Cop.*] Vita sancti Guidonis Abbatis Pomposiani: *Cuppam, qua bibebat Abbas, ab eo sibi petiit porrigi.* [*Cupa S. Columbani*, in ejus Vita inter Acta SS. Benedict. sec. 2. pag. 53.] *Cuppæ aureæ & argenteæ*, in Constitut. Siculis l. 3. tit. 36. §. 1. Liber de Contemptu mundi:

Insignesque thori, Cupæ, cyphique decori.

Vide Lupum Ferrariensem Epist. 85. Salmasium ad Hist. Aug. pag. 253. [Nævium ex quo laudatur: *Duas Cupas mero plenas exhausit.* & Anecd. Marten. to. 1. col. 1525. & 1527. *Coppa una argentea*, in Chronico Romualdi II. Archiep. Salern. apud Muratorium to. 7. col. 242. *Cuppa argenti fusilis*, quam Calicem interpretatur Mabillonius, in Translatione S. Filiberti, inter Acta SS. Bened. sæc. 4. part. 1. pag. 552.]

CUPPA, Eadem notione, apud Simeonem Dunelmens. Charta Æthelstani Regis Angl. to. 1. Monastici: *Tria tapetia, & duas Coppas argenteas cum cooperculis. Cuppas* vocat mox idem Dunelmensis. Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Coppam auream Domini tui... pincernæ meo confestim offero.* Supra *cantharum* appellavit. Chronicon Casinense lib. 3. cap. 57. (al. 58.) *Coppas duas argenteas deauratas cum nigello librarum* 15. Romualdus Salernitanus in Chronico MS. *Scrinium Hugolini Boni Comitis fregerunt, & ex eo Coppam unam argenteam, & privilegium, quod Rex Imperatori fecerat, asportarunt.* Otto Morena: *Et ipsi unam Coppam auri & denariis plenam ipsi Regi portaverunt.*

¶ COPA FERREA, recensetur inter coquinæ vasa, in Inventario anni 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Din. num. 38.

CUPARIUS MAJOR, dignitas in aula Regum Lusitaniæ. Vide Brandaonum in Monarch. Lusitan. to. 5. pag. 304. v.

¶ CUPPARIUS. Traditiones San-Emmeram. apud Bernardum *Pez* to. 1. Anecd. part. 3. col. 171. *Udalric Swarsceþse Cupparius.*

¶ CUPHA, Idem quod *Cupa* 2. Vita S. Godehardi n. 62. *Petendo eum, ut benedicat parum vini in Cupha vel scypho suo.*

CUPELLUS, vel CUPELLA, Vasis potorii species, ex *Cupa*, aut à Græco κύπελλον, quod Hesychio est εἶδος ποτηρίου ᾠωτοῦ. Ubi forte legendum ᾠωτοῦ, in formam ovi. Alii à Germanico, *Kuebel* deducunt. Gloss. Lat. Græc. *Cupillum*, γευστερίδιον, f. γευστήριον, poculum quo vini gustus capiebatur, apud Athenæum: *Gustatorium*, in Fragmento Petronii de Cœna Trimalcionis. Apitius lib. 1. cap. 2. *Piper tritum cum melle dispumato in Cupellum conditi modo mittito.* Alia Editio habet *Cupellam.*

CUPELLA, Vas potorium. [Supplem. Antiquarii: Cupella βούτλιον, *Gaulus.*] Vita S. Paterni Episc. Abrincat. cap. 5. *Potum per Cupellas dispositum evellere voluerunt.* Est etiam *Cupella*, parva cupa apud Gregorium Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 35.

¶ CUPELLA APUM, Vas apum, Alvus, Gall. *Ruche.* Instrumentum anni 1267. ex Archivo S. Victoris Massil. *Rector hospitalis S. Andreæ... inter alia promittit reddere Priori ejusdem Sancti à S. Victore dependentis Cupellas apum quadraginta.*

¶ COPPULA, Cupa minor. Computum an. 1333. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 277. *Item pro duobus bacilibus de ære pro Domino, taren.* VIII. *gran.* III. *Et pro Coppulis sex pro Domino, taren.* III.

CUPPA. Charta Henrici III. Regis Angl. apud Prynneum in Libertatib. Eccl. Angl. to. 2. pag. 834. *Cum ex consuetudine approbata & obtenta habere consueverimus palefridos & Cuppas Episcoporum & Abbatum regni cedentium & decedentium, &c.* Habentur similes aliæ Chartæ aliquot to. 3. hujusce juris Regii testes. Vide *Heriotum.*

CUPPA vel COPA *ad reponendam Eucharistiam.* Necrologium Eccl. Parisiensis Id. Aug. *Dedit nobis Calicem aureum cum patena ponderis 4. marcarum auri, de quo facta fuit Cuppa ad reponendum Eucharistiam:* Charta Anglica apud Prynneum in Libertatib. Angl. to. 3. pag. 798. *Mandatum est Justiciario Hiberniæ, quod in singulis Ecclesiis Cathedralibus Hiberniæ inveniat unam Cuppam ad Eucharistiam in ea reponendam.* [Chartularium S. Martialis Lemovic. *Capsa capitis Apostoli* (S. Martialis) *manet renovata & Copa ubi Corpus Domini reservatur.*]

¶ COPPA, apud Martenium Itiner. to. 2. p. 241. ex antiquo Inventario Thesauri Monasterii Abdinghoff. Paderborn. *Aureus calix* I. *cum patena* LXX. *lapidum decoratus ornatu. Argentei vero* VII. *Coppa* I. *argentea*, An ad reponendam Eucharistiam, non satis liquet.

¶ COPA CALICIS, in Notis marginalibus antiqui Martyrologii Ecclesiæ Aquensis.

3. CUPA, Mensura frumentaria. Charta an. 1241. tom. 10. Spicileg. *Super sexterali, & corda, ferro, pondere, & Cuppis.* [Antiquæ Recogn. *de Moras*, in Regesto *Probus* fol. XXXV. *Guigona Panalli tenet de Comite* I. *emin. terræ, & debet inde* VIII. *Cupas frumenti.* Est autem *Cupa* nude dicta, in quibusdam locis, ut Bellijoci, quarta pars Bicheti,

sexque *Coponos* continet; *Cupa* vero *tertia* Bicheti pars tertia est, & octo *Coponos* complectitur. Coponi viginti quatuor faciunt Bichetum. Sed omnium locorum non eadem ratio est. In agro v. g. Atrebatensi *Cuppa* est quarta pars Mencoldi, Burgi apud Sebusianos in Bressia *Cupa* est viginti quatuor librarum, &c.]

Cupa Octavalis. Consuetudines MSS. Solemniaci in Arvernis: *Omnes homines de dicta communitate debent molere unum sextarium bladi pro una Cupa octavali, persolvenda de tali blado, quo persolvi consuevit, nec debent desengranari.*

Cupellus, Mensura frumentaria. Libertates MSS. villæ S. Desiderii in Campania ann. 1228. *Molendina habebit dominus in dicta villa bannalia, & erunt Cupelli rationabiles & mensurabiles, quorum Cupellorum sexdecim faciunt sextarium.*

Copa, Mensura frumentaria minutior, vox pariter formata à *Cupa*. Charta Alphonsi Comitis Tolosani ann. 1144. pro Montalbanensibus apud Catellum lib. 2. Rerum Occitanar. cap. 17. *Usus talis est: de duobus sextariis avenæ, quam asportabunt extranei ad vendendum, habeat dominus unam Copam, de uno sextario mediam Copam .... de saumata salis .... habeat dominus unam Copam.* Charta an. 1246. in lib. 1. Feodorum Burbonensis dominii fol. 96. *Gerardus de Beria duas Copas ordei sisenals, & 2. denarios, &c.* Infra: *B. Raimundi 4. Copas sisenals siliginis, &c.* Occurrunt hæc verba pluries.

¶ Coppa, Eadem notione. Antiquæ Recogn. Alberipæ in Regesto *Probus* fol. LXIV. verso: *Reschi tenet de Comite 1. pedam & debet inde II. Coppas frumenti, & 1. quart. vini & IV. den. pro espalla, & habet ibi cibum, quando solvit censum.* Charta Roberti Comitis Arverniæ ann. 1284. apud Baluz. in Hist. ejus familiæ tom. 2. pag. 134. *De quolibet sextario bladi debent levari & percipi pro moltura duæ Coppæ rasæ à festo Nativitatis B. Joan. Bapt. usque ad Natale Domini, & pro residuo temporis .... debet levari .... una Coppa cumulata & rata Coppæ pro rata bladi quod ibidem molet, & sic XII. Coppæ rasæ dictæ mensuræ debent complere & perficere cartam fori de Vico.* Chartularium primum Monasterii Aquicinctensis fol. XXV. *Lambertus tenet partem unius modii una Coppa minus, alii hospites cætera & silvam, de qua censum habemus quinque dozellos avenæ.*

¶ Cuppa, Idem. Litteræ Radulfi Episc. Atrebat. pro Monasterio Strumensi ann. 1204. *Recognovit se vendidisse ... dimidiam mencoldatam & dimidiam Cuppam ... & pro terra illa solvebat dictæ Ecclesiæ tres mencoldos frumenti & dimidium, & dimidiam Cuppam.*

Coponagium, Copponagium, Jus exigendi ejusmodi *Copas* ex frumentariis mercibus, quæ in mercatis veneunt. Charta Odonis Ducis Burgundiæ ann. 1266. apud Perardum pag. 511. *Item homines dictæ villæ ad præstandum, leidâ & pedagio penitus sunt immunes: Coponagium vero debent die mercati solvere tantummodo, & non aliis diebus. Copponagii* mentio occurrit in aliquot aliis Tabulis apud Guichenonum in Probat. Hist. Bressensis p. 64. 107. & in Genealogia Dominorum *de Thoiré*, pag. 231.

¶ Copagium, Eadem, ut puto, significatione. Litteræ Johannis Franc. Regis ann. 1356. Ordinat. tom. 3. pag. 75. *Primo, quod in universo omnes habitatores dicti loci Avinioneti qui nunc sunt & qui pro tempore erunt, possint sine licentia cujuslibet, usque ad tres annos à die concessionis præsentis nostre gratie computandos, à regno nostro extrahere pastellum cretum in terris propriis eorumdem, & etiam bladum cretum in eisdem, usque ad mille cartones pro quolibet dictorum trium annorum; proviso tamen quod dicte mercature seu aliquid ex eis ad nostros vel regni nostri inimicos nullatenus transferantur vel portentur. ... Item, quod omnes venientes ad locum seu forum de Avinioneto predicto cum ipsorum mercaturis, sint immunes & liberi die fori dicti loci, emendo & vendendo, à leuda seu Copagio per tres annos, à die concessionis præsencium computandos. Item, quod omnes venientes ad nundinas dicti loci de Avenioneto, eundo & redeundo, vendendoque & emendo, sint immunes à Copagio, leuda & barra, atque gabella per tres annos continuos à die concessionis præsentium numerandos.* Ex integro tectu liquet inter *mercaturas*, de quibus hic agitur, potissimum recensenda esse *blada*, quibus belle convenit notio *Copagii* à nobis prænotata.

¶ Copa, Mensura agraria in Comitatu Viennensi, f. tanta quæ capiat seminis unam Copam frumenti. Instrumentum an. 1309. in Hist. Dalphin. to. 1. pag. 97. *Dominus Comes habet apud S. Simphorianum in dominio suo unum curtile situm juxta fossata castri prope caminum Viennæ continens tres Copas terræ. Item habet ibi molendinum dictum de Novet infra villam, ubi sunt duæ rotæ, &c.*

¶ Cupata, Eadem notione. In agro Dumbensi, interdum est media pars *Bicheratæ*, modo tertia, modo quarta secundum locorum varietatem.

¶ Cupa, Mensura olearia etiamnum in usu pluribus in locis, sed diversa in diversis regionibus. Memoratur in Charta anni 1130. ex Chartulario Aptensi fol. 69. v°. & in Charta anni 1252. apud Columbum Geneal. Simian. pag. 592.

4. CUPA, Cuppa, Tributi vel pensitationis species apud Occitanos, eadem forte quæ *coponagii*. Charta ann. 1292. apud Sammarthanos in Episcopis Magalonensibus. *Quantum ad Cupas & leudas.* Usatica, seu Leges municipales MSS. urbis Monspeliensis cap. 71. *Quilibet habitator Montispessulani pro domo, vel locali suo, cujuscunque sit pretii, debent salvare Cuppas & lesdas, & Bajulus Montispess. debet ei laudare illam domum vel locale.* Vernaculum sic concipitur: *Casquun habitaire de Monpeslier per maison & per logal sien de qel prés que sia petito gran, deu saluar Copas e leidas, &c.* Et cap. 91. *Captalarius non debet præstare Lesdam vel Cuppas, nisi pro ea parte pro qua pertinet ad eum lucrum jam Curiæ acquisitum.* Vernacul. *Captalier non deu donar leidas ni Copas, si non per aqella parte per la qal azel perten lo captal, o per aqella part, par laqal parten azel la gazanh que a dona.* Charta ann. 1231. in Regesto Comitum Tolosæ: *Item petebat medietatem del Cop, qui datur ab illis, qui vendunt bladum in villa Galliacensi ad pilam.* Infra: *Abbas autem & Monasterium Galliacense habebit tertiam partem in toto blado, quod colligitur del Cop, ab illis qui vendunt bladum in villa Galliaci.* Charta Libertatum oppidi de Meneto in Biturigib. ann. 1260. *De tous bleds de sextier une Cope de laide, &c.*

5. CUPA, Urna, arca sepulcralis. Vetus Inscriptio Romæ: *D. M. D. Apuleius Jonicus fecit Eutychiæ sorori suæ & Eutycheti filio ejus, in hac Cupa mater & filius positi sunt.* Vetus Scheda apud Ughellum to. 2. Ital. sacræ pag. 247. *In alia Cuba juxta Orientem sepulcrum SS. Victoris, Dominici, &c.* Vide *Cuba*.

¶ CUPARIA. Arborum extremitates, seu Rami decisi, Gall. *Coupiers.* Charta Hugonis Abb. Corbeiensis an. 1183. è Tabulario ejusd. Monasterii: *Hugo*

Hugo guerpivit nobis quæ in nemoribus nostris tam ipse quam prædecessores sui reclamare consueverant, videlicet nemus mortuum, genestas, Cuparia; ramosque residuos, circam, custodiam.

CUPATA DOMUS, in modum *Cupæ* seu *Cupellæ* tecta, in Charta ann. 1356. in Hist. Bononiensi Ghirardacci lib. 1. pag. 25. [Vide *Cuppus*.]

¶ CUPBURD, Anglis *Cup-board*, Abacus, Gall. *Buffet*. Charta Henrici IV. Regis Angl. an. 1405. apud Rymerum tom. 8. pag. 384. col. 2. *Quatuor veteres tabulas pro camera & aula... unum vetus Cupburd, duo grossa plumba in fornacibus posita.*

¶ CUPEDIUS. Vide *Cuppes*.

¶ CUPELLA, CUPELLUS. Vide *Cupa* 2. & 3.

CUPERAMENTUM, Acquisitio, *Recuperamentum*. Tabular. Montismorilionis in Pictonibus: *Joannes Arcos donavit pauperibus Dei de Monmorlo se & omnia sua Cuperamenta, quæ fecit in vita sua.* Et fol. 44. *Donaverunt Pauperibus domus Dei de Monmorlo ... omnia Cuperamenta sua, quæ Cuperaverant Domini domus Dei, vel quæ Cuperaturi fuerant in omni terra sua, &c.* Occurrit ibi non semel.

CUPERIA, [Quæ vendit salem cum *Cupa* singulatim.] Charta Ildephonsi Comitis Tolosæ apud Catellum in Comitib. Tolos. pag. 192. *Et feminæ Cuperiæ, quæ salem voluerint revendere, emant ad salinum, &c.*

¶ CUPERTORIUM, ut supra *Coopertorium*, Stragulum quo lectus insternitur. Donatio anni 855. Marcæ Hisp. col. 788. *Septelanios tapites* II. *Cupertorio sirico* I. *& vellatas* XI. *&c.*

¶ CUPES. Vide *Cuppes*.

¶ 1. CUPHA, Scyphus. Vide *Cupa* 2.

¶ 2. CUPHA, Cucurbita medicinalis, Gall. *Ventouse*. Vide *Scupha*.

CUPHIA, &c. Tegmen capitis, quod caput totum ambiebat. Ugutio: *Caleptra proprie dicitur Cuphia equi.* Olim virorum maxime, nunc mulierum, Gall. *Coife*. Papias: *Cydaris, mitra, tyara, pileus sacerdotalis, Cuphia.* Alcuinus de Offic. divin. ait, Græcos *pileos, id est, Cuphias gestare in capite, dum assistunt altaribus.* Joann. de Janua: *Caleptrum est proprie Cufia* (al. *Cuphia*) *equi.*

¶ CUFFIA, apud Lobinell. in Glossario ad calcem Hist. Britan. *In possessionem misi per Cuffiam Comitis.*

COFFIA, COFIA. Chronicon Vosiense cap. 74. *Mitras in capite gestabant juvenes utriusque sexus, quas vocabant Bonetos, post Capellos de lino, vel Coffias, dehinc Capellos de pilis cameli.* [Clemens IV. PP. Epist. 427. n. 52. inter Anecd. Marten. tom. 2. col. 485. *Item, quod ipsi Clerici vel Canonici ... nec cappas quarum caputia alterius coloris existat, nec cum capellis seu Coffiis lineis apparentibus incedant.*]

COFEA. Fortunatus in Vita S. Radegundis cap. 13. *Stapionem, camisas, manicas, Cofeas, fibulas, cuncta auro, quædam gemmis exornata... sancto tradit altari.*

¶ COYFFIA. Computum Johann. Humberti sub Guigone Dalphino ann. 1328. *Item Judææ pro Coyffiis Dominæ augmentandis* 12. *sol.*

¶ COYSIA. Ordinatio Regis Angliæ contra Majorem & centum Pares Baion. apud Rymerum to. 2. pag. 169. *Ordinamus, laudamus & dicimus, quod ... Major & alii prædicti ... centum Pares, processionem solempniter faciant... in sola tunica, sine corrigia & Coysia, &c.* Puto legendum *Coyfia*.

CUCUFA, Eadem notione. Gesta Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. c. 22. *Omnibus ornamentis Pontificalibus etiam casula, & mitra albis, videlicet de bougran revestiti, & etiam propter unctionem, Cucufati quadam magna Cucufa subtus mitram.* Occurrit rursum infra, & in ejusdem Statutis Synodalibus an. 1314. Regestum Parlamenti Paris. sign. B. fol. 44. inter Aresta an. 1277. *A distantia unius leugæ venient pedites in caligis ad domum dicti Militis, in tunicis sine zonis, sine capuciis & sine Cucufis, &c.* Occurrit etiam apud Continuatorem Nangii ann. 1326. & in Statutis Collegii Navarræi an. 1215. apud J. Launoium in Hist. ejusd. Collegii p. 89.

CUCUFATUS, Cucufa caput tectus, in Synodis Rotomagensib. an. 1299. & 1313. can. 1.

¶ CUCUFARIA, Quæ facit aut vendit *cucufas*. Codex MS. redituum Episcopi Autissiod. *Vendentes culcitras debent de qualibet culcitra unum denarium. Qualibet Cucufaria debet unum denarium & duas levatas ad manum.* Eadem vox, sed incerta mihi notione legitur in Obituario Bellijoci ante annos trecentos exarato: *Dedit domum suam sitam ante Cucufariam.* An taberna *Cucufariæ* seu vendentis *Cucufas*?

¶ CUCUTERA, pro *Cucufa*. Articulus XIV. Concilii Trevir. an. 1310. inter Anecd. Marten. to. 4. col. 240. inscribitur: *Contra gerentes Cucuteras & rigatas*; sed in ipsius articuli corpore vetantur *mitræ seu Cucufæ*.

Σκυφίας dixit Codinus de Offic. cap. 2. n. 52. Corona pretiosa σκύφια, capitium. Galli etiamnum dicimus *Scoufion*. Vide Pseudo-Chronicon Luithprandi pag. 322.

COIFIS hodie etiam caput operire *Servientes ad legem* in Anglia, testantur Spelmannus & Watsius, ad tonsuram celandam Clericalem uti opinatur idem Spelmannus, indeque vulgo vocari *Sergeants of the Coife*.

¶ COFA, Cassis, galea ferrea. Statuta Bajuliæ Forojul. ann. 1235. ex Archivo S. Victoris Massil. *Peditem armatum intelligimus armatum scuto & propuncto seu aspergoto, & Cofa seu capello ferreo, & cargan vel sine cargan vel scutum inter duos pedites.*

¶ COIFA FERREA. Testamentum Bartholomæi de Lega apud Th. *Madox* Formul. Anglic. pag. 423. *Item W. Bordel loriculam suam cum Coifa ferrea.*

¶ COPHIA. Vita S. Guillelmi tom. 5. SS. Junii pag. 117. *Ut & galeatus posset ad bellum procedere, ad modum sui capitis ferreum tegumen fieri jussit, quod vulgo Cophia dicitur, quam postquam Domini miles in capite sumpsit, eam ulterius non removit.*

¶ COPHA, Eodem significatu. Statuta Massil. lib. 2. cap. 38. *Qui arma picta faciunt sive facient in Massilia, vel Cophas, vel galeas, &c.*

Cofiarum Ferrearum meminit Froissartes 4. vol. cap. 38. *Cottes de fer, Gantelets, Coiffettes d'acier.* Guill. Guiart an. 1301.

Bouclier és poins, Coifes laciées.
Et blanches espées sachiées.

Idem an. 1304.

Armées de cotes à leur taillés,
Et de bons hauberjons à maillés,
De fors gans, de Coiffes ferrées,
De gorgieres & d'espées.

Le Roman *de Garin*:

Parmi la Coiffe de blanc hauberc saffré.

Charta Odardi Dom. Hamensis an. 1328. *Haubregon, bachinet, Coiffete, ou plate ou autre armeure semblable.*

Hoc porro tegumento Clerici caput operiebant, præsertim cum itineri sese committebant: nam alias id iis vix indultum. Constitutio Ottoboni apud Lindwodum, seu Concil. Londinense an. 1268. can. 5. de habitu Clericorum: *Clerici non nisi in itinere constituti unquam aut in Ecclesiis, vel coram Prælatis suis, aut in conspectu communi homi-*

num publice infulas suas, vulgo *Cloyphos* (Lindwodus legit *Coysas*) *vocant, portare aliquatenus audeant vel præsumant*. Alibi: *Quin tamen hujusmodi Cloypham vel tenam portare possit in bursa, vel crumena sua ad utendum de nocte*. *Coifam* Clericis etiam tribuit Matth. Paris an. 1259. *Willelmus de Bussey .... cum non posset objectis respondere, quia multis irretitus erat sceleribus, voluit ligamenta Coifæ suæ solvere, ut palam monstraret tonsuram se habere Clericalem*. At in Constitutione Petri Episcopi Rutenensis in insula Cypro an. 1313. *Cofiæ* interdicuntur Clericis cap. 8. *Et repertus portare Cofiam, solvat pro pœna 2. solidos, & perdat Cofiam*.

CUPIDENARIUS, *Mercator, cupidus denariorum*. Ita nugatur Ugutio, pro *Cupediarius*.

¶ CUPIDICINUS vel CUPIDICOENUS, Cupidus cœnæ, epulo, parasita. Gloss. Lat. Græc. *Cupidicœnus*, Τρεχέδειπνος. MS. Sangerman. *Cupidicinus*, Τρεχόδειπνος, Qui currit ad cenam.

¶ CUPIDINARIA FASCINATRIX, Cupiditas prava, effrenatus appetitus. Godehardus Abbas Tegernsensis ad Theodulum Episcopum, in Analectis Mabillonii tom. 4. pag. 350. *Absit à me deceptrix cupiditas, ut aliis tam impie vellem inhiare, quamquam sine vestris nullo modo vivere possem. Veneria, quin immo Cupidinaria fascinatrix ita penitus fiat in me sopita, ut alterius copulæ junctam vel concupiscibili oculo invidiose inspicere præsumam*.

¶ CUPIDINARIE, Cupide, mala cupiditate. Charta Hugonis Archiep. Bisuntini ann. 1041. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 165. *Visum fuit nostris Fratribus, ut quod antea Cupidinarie fuerat actum, caritative esset emendatum*.

¶ CUPIDINARIUS, *Voluptarius*. Papias. MS. Bituric. habet *Voluntarius*.

¶ CUPIDINEUS, Avarus, Cupidus pecuniæ. Gocelinus Monachus in Vita S. Augustini Cantuar. Maii tom. 6. pag. 407. *Sed pecuniam, non pretium sanctitatis bruto intellectu pensabat. Hinc semen Cupidineæ vanitatis, &c*.

¶ CUPIDINOSUS, ut *Cupidineus*. Miracula S. Maximini, tom. 7. Maii p. 28. *Nostris Cupidinosam injuriam proclamantibus, causa refertur ad Comitem*.

¶ CUPIDIOSUS, ut *Cupidineus*. Gocelinus Mon. in Miraculis S. August. Cantuar. Maii to. 6. p. 407. *Crescebat ævo, crescebat & avaritiæ studio. Jam canis albescebat, & Cupidiosa mente nigrescebat*.

CUPIDITIA, pro *Cupiditas*. Ratherius Veronensis Episc. in Synodica ad Presbyter. *Qui Cupiditia æstuant, qui invidia vel odio tabescunt*.

CUPIENTIA, Ἐπιθυμία, in vett. Glossis, Cupido.

CUPILLUM. Gloss. Lat. Græc. *Cupillum*, γευστίδιον. [Vide *Cupellus* post *Cupa* 2. & Lexicon Martinii.]

¶ CUPISCERE, Cupere. Acta S. Cassiani apud Ill. Fontaninum in Appendice Antiq. Hortæ p. 349.

> .... *Animo & præstanti corde Cupiscens,*
> *Has sitiens epulas, ne quid speraret, habebat, &c.*

1. CUPLA. Papias: *Cuplæ in tectis domorum, quod copulent in se luctantes*. Addit Joan. de Janua derivari à *copulare* & *luctantes* appellari, quod erecti invicem se teneant more luctantium. [Quæ omnia desumta sunt ex Isidoro Orig. lib. 19. c. 18. Pro *Cuplæ* Martinius in Lexico legit *Cuptæ*. Unde, nescio.] Vide Philandrum ad Vitruvium l. 4. c. 2.

2. CUPLA, Copula canum venaticorum, Gall. *Couple*. Capitula Caroli Magni an. 879. cap. 15. *Ut Episcopi & Abbates & Abbatissæ Cuplas canum non habeant, nec falcones, nec accipitres*. Capitula Placitor. Coronæ sub Ricardo I. Rege Angl. apud Hovedenum: *Qui... canes duxerint sine Copula per forestam... Regis, ... erit in misericordia Regis*. *Copula*, est ἀλυσίδιον, in Gloss. Lat. Græc. id est, interprete Suida, πλοκῆς γένος περὶ τὸν τράχηλον. Ovid. 7. Metamorph.

> *Copula detrahitur canibus.*

Et lib. 5. Trist.

> *Utque canem pavidæ nactum vestigia cervæ*
> *Luctantem frustra Copula dura tenet.*

Nemesianus in Cynegetico:

> *Libera nunc primum consuescant colla ligari,*
> *Concordes & ferre gradus, clausique teneri.*

Συνδυάζειν τὰς κύνας, apud Xenophontem de Venat. cap. 10. Vide Sidon. lib. 8. Epist. 6. Roger. Hoveden. pag. 785. & in verbo *Discopulare*. Le Roman *de Garin* MS.

> *Cueilliez ces Coples por ces chiens retenir.*

¶ 3. CUPLA. Vita S. Drogonis, to. 2. Aprilis pag. 444. *Tanta plebium multitudo ad sepulcrum B. Drogonis confluebat, quod non poterant omnes sepulcrum præ multitudine plebis attingere, sed aptatis Cuplis oblationes suas... apponebant*, hoc est, munera sua simul *copulabant* sive colligabant, ut per manus tradita facilius offerrent.

CUPPA. Vide *Cupa*.

CUPPA MAZERINA. Vide *Mazer*.

¶ CUPPATUS. Vide in *Cuppus*.

¶ CUPPES, *Fastidiosus, Cupidus*. Gloss. Isid. Papias addit, *Superbus*, quod idem est ac *Fastidiosus*, ut in illo Poetæ:

> *Carpit singula dente superbo.*

Plauto *Cupes* est Sectator Cupediarum:

> *Blandiloquentus, harpago, mendax, Cupes, avarus.*

Festus: *Cupes & Cupedia antiqui lautiores cibos nominabant, &c*. Scaliger pro *Cupes* dictum fuisse *Cupedius* asserit: hunc consule ad Festum.

¶ CUPPLANTARE, Impedire, compedibus irretire. Supplem. Antiquarii: *Cupplanto*, συμποδίζω, *Impedio*. Puto legendum *Supplanto*.

1. CUPPULA, CUPULA, Tholus, trullus, fornix rotundus in altum porrectus, & in modum *cupæ* effictus: *Cupola*, Italis; *Coupele*, Gallis. Occurrit apud Baron. an. 682. num. 41. [Translatio SS. Prosperi & Venerii to. 5. Junii p. 70. *Retento sibi ex dictis reliquiis frustulo, ad effectum illud collocandi, ut dixit, in cruce Cupulæ Ecclesiæ prædictæ*.] Matthæus Villaneus lib. 3. cap. 42. *Una folgore cadde in Roma, & percosse il campanile di santo Petro, & abbate la Cupola*. Ita apud Hesychium κυπήϊον, est καμάρα ἡ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν γινομένη, tegumentum curruum in *cupæ* formam cameratum. [Bernardinus Balbus in Vitruvium ait, tholum etiam vocari *Cubam* & *Cupolam*, & hæc Arabica esse censet. Etenim, inquit, *Cabubu* Rotundavit, contraxit, & *Thachbabo* Rotundatio, contractio: unde Cuba Podium, menianum, tholus, fastigium, camera. Simplicius à *Cupa* derivaveris. Vide *Cuppus*.]

2. CUPPULA. Charta Eberhardi Archiepisc. Saltzburgensis an. 1246. apud Wiguleium Hondium to. 2. p. 69. *Nudi salis libram dimidiam Cuppularum ... in salina nostra tradidimus annuatim*. Vide *Cupa* 3.

¶ CUPPUS, Tectum in modum *Cuppæ*. Chronicon Parm. ad an. 1247. apud Murator. tom. 9. col. 772. *Asportantes Cuppos, lateres & alia ædificia domorum, ut suas domos de ipsis ædificarent*. Ibid. col. 773. *Ædificavit civitatem nomine Victoriam & construxit burgos, & domus muratas & Cuppatas, faciens ibi circumquaque foveas magnas valde & plancata; bitifredos & betrefchas, & pontes levatores, &c*. Vide *Cupata Domus*.

Cuppus, pro *Cuppa*, in veteri Charta sub Justiniano scripta, apud Brissonium de Formulis pag. 647.

CUPRUM, Latinis *Cyprum*, sive *æs Cyprium*, vel etiam quodlibet æs: nostris *Cuivre*. Spartianus in Caracalla: *Ex ære & Cupro cancelli superpositi esse dicuntur.* Chronicon Abbatiæ S. Trudonis lib. 1. *Item Cruciculas aureas 3. argenteas 6. ex Cupro 2. &c.* Occurrit apud Vegetium de Re veterinaria non semel, & apud alios Scriptores. Hinc *Cupratus*, *Cupreus*, apud Ebrardum Betun. in Græcismo cap. 25. [& alios. Statuta Arelat. MSS. art. 99. *Commune habeat mensuram Cupream, qua legitimentur barralia.*] Commendatur vero præsertim cuprum Hispanicum. Gesta Francor. usque ad Robertum Reg. MSS. ex Bibl. Loiselliana. ann. 1014. *Chorum etiam psallentium tabulis Hispanici Cupri circumdedit opere fusili. Hispanicum metallum* paulo ante appellatur. Sed & *Cyprum*, pro Cuprum, dixit Ethelwelfus, lib. de Abbat. Lindenfarn. cap. 14.

Nec minus ex Cypro sonitant ad gaudia fratrum
Ænea vasa cavis crepitant queis pendula sistris.

Vide in *Cyprinum.*

CUPSONES. Vox incertæ notionis apud S. Augustin. in Sermonibus.

CUPTARE, Papiæ, *Cupere multum.* Alia notione vocem usurpat Pactus Legis Salicæ tit. 61. §. 1. *De eo, qui chrenecrudam* peragit, de qua supra: *Et postea debet in casam suam intrare, & de quatuor angulis terræ pulverem in pugno colligere, & postea in duropello stare, & intus casam Cuptare debet, & sic de sinistra manu trans suas scapulas jactare super proximiorem parentem.* Lex Salica recentior habet: *Et stare in durpilo, hoc est, in liminari, & intus Captare, &c.* Ubi Wendelinus *Cuptare* idem esse vult, quod Belgis *Kuppen*, obtegere, occultare, ita ut ille se intra casam ab aliorum conspectu se submovere debeat. Nec scio, an à *Captare*, quæ in aliis Editionibus occurrit, vox nostra *Cacher*, pro *Occultare*, deduci debeat. [Eccardus aliter interpretatur *Cuptare* vel *Captare*, nimirum per Respicere. Respicere autem, inquit, & Circumspicere nobis olim *Capen* vel *Capsen* jam *Gaffen* dicitur.]

¶ CUPULA. Vide *Cuppula.*

CUR, pro *Quia*, usurpat Lucifer Calaritanus p. 24.

1. CURA, Dignitas seu munus Curionis, *Cure.* Concilium Rotomagense an. 1072. *Venduntur Curæ Pastorales, scilicet Ecclesiæ Parochiales.* Stephanus Tornacensis Epist. 179. *Laborat & murum se opponit contra filios inobedientiæ, qui extra claustrum sub obtentu parochialium Curarum morari desiderant atque mori, &c.* Ubi plura in hanc sententiam. Braulio Cæsaraugustanus in Vita S. Æmiliani cap. 5. *Quapropter in Ecclesia Bergegii Presbyteri est functus officio. Tunc relictis, quibus dediti esse solent istius ordinis, nostri quidam homines temporis sanctam impartiebatur Curam, &c.* [S. Bernardus Epist. 42. cap. 7. n. 27. ad Henricum Senon. Archiep. *Curritur in clero passim ab omni ætate & ordine, à doctis pariter & indoctis ad ecclesiasticas Curas, tanquam sine curis quisque victurus sit, cum ad Curas pervenerit.* Occurrit alibi passim.]

Cura, Domus Curionis. Odo Cluniac. lib. 4. Collat. pag. 243. *Timentes eos, in Curam Ecclesiæ diverterunt.*

2. CURA, in Monasteriis, qui curam hospitum habet, seu *Hospitalis.* Statuta Monastica in Vitis Abbatum S. Albani: *In æstate statim post Fratrum refectionem, & gratiarum actionem, in locutorio hospitum divertant, seu in alio quolibet loco sibi deputato Cura cum ipsis existente, qui propter Ordinis disciplinam, hora illa cum eis remaneat.* Infra: *Hora vespertina semper remaneant, Cura cum ipsis remanente, qui cum ipsis manducet, &c.* Eadem nempe forma, qua *Cura Palatii*, dignitas, de qua mox, *Cura Prætorii*, genus servi apud Trebellium Pollionem, *Cura Epistolarum*, inter officia Præfecti urbis in Notitia Imperii, *Cura domus*, in Capitul. Caroli Magni lib. 6. cap. 127. *Cura haræ*, pro subulco, apud Ovid. in Epist. Penelop.

¶ 3. CURA, vox Provincialis, Purgatio, ablatio sordium & luti. Capitula pacis inter Carolum I. Comitem Andegav. & Provinciæ cum Massiliensibus ann. 1257. *Quod ad Curam portus Massiliæ eligantur, ut ceteri officiales, tres probi viri, quibus Vicarius annis singulis dabit* CCC. *libras regalium coronatorum vel Massiliensium minutorum... de quibus facient expensas ad Curandum portum*; id est, ad purgandum. Gallis, *Curer*, ut Italis *Curare*, Purgare.

¶ 4. CURA, Curatio vulneris, Gall. *Cure.* Litteræ Elizabethæ Reginæ Angl. an. 1562. apud Rymerum tom. 15. pag. 627. col. 1. *Ordinamus & facimus habendum, tenendum, gaudendum & occupandum dictum officium servientis chirurgorum nostrorum tam le bouge de courte hospitii nostri, quam vini, ceræ & aliorum requisitorum pro Curis, & aliis proficuis commoditatibus, &c.* Similia leguntur p. 659. col. 1.

¶ 5. CURA. Epitaphium vetus apud Claudium *Menestrier* Hist. Lugdun. pag. 34. *D. M. & memoriæ æternæ Aufidi Militaris, qui vixit ann.* XXII. *cujus suprema talia fuerunt. Hic iens in Curam per amnem Arar. subito casu abreptus. Hunc tumulum posuit L. Ignius Charito sororius ejus & Claudianus Dulcicius soror.* Quidam pro *Curam* legerunt *Curiam*, alii *Curru*, non satis attendentes, inquit laudatus Historiographus, *Curam* prædium esse Ulpiano leg. Abs. D. de Judic. §. *Si quis tutelam, vel Curam, vel negotium, vel argentariam, vel aliquid aliud, unde obligatio oritur, certo loco administravit.* Hæc Menesterius, qui & ipse non satis attendit *Curam* hic Ulpiano non esse prædium, sed tutelam vel bonorum pupillarium administrationem, Gall. *Curatelle*, quæ tutelæ solet adjungi: quocirca si neque *Curiam* neque *Curru* legendum est in Epitaphio superiori, crediderim *Curam* munus esse, officium vel administrationem, qua notione Cura non semel legitur apud Scriptores Latinos. Tacitus lib. 4. Hist. *Aretinum Clementem Prætorianis præposuit, patrem ejus sub Caio Cæsare egregie functum ea Cura dictitans.* Suetonius in Claudio cap. 25. *Provincias Achaiam & Macedoniam, quas Tiberius ad Curam suam transtulerat, Senatui reddidit.*

Cura-Pacis, apud Anianum ad leg. 1. Cod. Theod. de Pignorib. in qua *Præfectus pacis* is dicitur, qui Græcis εἰρηνάρχης. Vide Jacobum Gothofred. ad hanc legem.

Cura Palatii, Dignitas Palatina, cui Senator lib. 7. Epist. 5. Palatinorum ædificiorum instaurandorum, & de novo extruendorum curam potissimum incubuisse ait: qua qui donatus à Principe fuerat, *aurea virga decoratus inter obsequia numerosa ante pedes regios primus incedebat.* De qua quidem virga videtur intelligendus S. Asterius Orat. in Oeconomum iniquit. Τί δὲ τῶν ὑπαρχόντων ἀξίας ἡ σκηνὴ, τὸ ἀργυροῦν ὄχημα, ἢ καλαμὶς ἢ χρυσῆ. Ejusmodi est dignitas illa apud Reges nostros: *Intendant des bastimens du Roy.*

Certe quidquid sit de *Cura Palatii*, cujus muneri ædificia Palatina incumbebant, apud Go-

thicos fortasse Italiæ Reges, alia fuit istius dignitatis functio apud Augustos Byzantinos, quantum conjectura licet assequi, qua donatos Apollinarem & Saturninum sub Constantio tradit Ammianus lib. 14. & 22. de Apollinare: *Paulo ante agens Palatii Cæsaris Curam.* De altero: *Saturninus ex Cura Palatii.* Idem l. 31. *Tribunus Æquitius, cui tunc erat Cura Palatii credita.* Sidonius carm. 23.

Intra aulam soceri mei expetitus,
Curam cum moderatus es Palatii.

In Codice Theod. *Cura Palatii* mentio occurrit, jungiturque *Tribuno & Comiti Stabulorum* in leg. unic. de Comitib. & Trib. Schol. & leg. 1. Qui à præbit. tyronum excusentur. Sed quod illius potissimum fuerit munus, non omnino constat: etsi probabile sit, eosdem fuisse ejusmodi officiales, qui postmodum *Curatores Palatiorum*, vel qui *Præpositi Palatii* appellati sunt. At Alamannus existimat, eum, qui vulgo *Cura Palatii*, & postmodum *Curopalates* appellatus est, esse, qui Scriptoribus aliis *Præfectus Prætorianorum* indigitatur, quique Prætorianis militibus præerat: idque potissimum elicit ex Procopio, in Hist. Arcana scribente, Justinum Principem custodem Palatii constitutum ab Anastasio Augusto: Ἄρχοντα γὰρ αὐτὸν Ἀναστάσιος Βασιλεὺς κατεστήσατο τῶν ἐν Παλατίῳ φυλάκων. Quæ quidem dignitas eadem est, quæ *Curopalatæ.* Nam cæteri Scriptores hac donatum passim tradunt. Evagrius lib. 5. cap. 1. Ιουστῖνος τὴν φυλακὴν τῆς αὐλῆς ἐμπεπιστευμένος, ὃν Κουροπαλάτην ἡ Ῥωμαίων λέγει φωνή. Vigilius PP. Epist. 15. *Sed & Justinum Exconsulem & Curapalatii.* Cujus quidem dignitatis auctoritas magna erat, ut quæ primas ab Augustali teneret, ut habent Theophylactus Simocatta lib. 3. c. 18. S. Nicephorus in Breviario p. 16. primæ Edit. Photius in Biblioth. &c. Corippus l. 1. de Laud. Justini Junioris:

Par extans Curis, solo diademate dispar
Ordine pro rerum, vocitatus Cura Palati.

Et lib. 2.

Dispositorque novus sacræ Baduarius aulæ
Successor soceri, factus mox Cura Palati.

Hinc viros primarios, & qui proxima Augustos attingebant necessitudine & affinitate, hac potissimum donatos legimus, in Chronico Alexandrino pag. 868. apud Luitprand. in Legatione, Zonaram pag. 82. 127. 166. &c. Apud Gregorium Turon. lib. 2. Hist. cap. 8. Aëtius *Curam Palatii gessisse dicitur*, quo loco meminit *Joannis Cura-Palatii.*

Curopalatas Iberiæ Principes appellatos docemur ex Constantino de Adm. Imp. c. 43. 45. & Zonara pag. 178.

Curopalates. Paulus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 108. *Maurum quoque Curopalatem Palatii Imperatoris Constantinopolitani.*

Choropalasius, eidem cap. 17.

Corpalatius, apud Baldricum in Hist. Hierosolymitana pag. 93.

Corpalasius, apud Petrum Tudebodum lib. 1. Vide *Major domus.*

¶ CURACÆ, Primores apud Indos Hispanos. Concil. Liman. an. 1582. *Vitia Primorum inter Indos, quos illi Caciques aut Curacas vocant, facile dissimulantur.* Alterum ejusd. urbis Concil. ann. 1594. Indorum Parochi *caveant ne Indos ad offerendum ... compellant.... claudendo portas Ecclesiæ, ne sine oblatione facta egrediantur... nec mittendo petitum eleemosynam ad ipsorum domos per ipsorum Curacas seu Rectores aut Officiales vel Ministros.*

¶ CURACULUS. Vide *Curagulus.*

CURADIA. Charta ann. 1149. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccl. Placentinæ in Regesto 2. part. Ch. 41. *Super causa quæ vertebatur inter D. Theobaldum Episcopum Placentiæ ex una parte, & Consules & Commune Placentiæ ex alia, de pedato Florenciolæ, de advocatia, & Curadia, &c.* [Forte melius legeretur *Curaduria*, Hispanis, Pupillarium bonorum curatio, Gall. *Curatelle.* Saltem eadem est notio. Hic *Advocatia* pro Tutela sumitur. Vide *Curatura.*]

CURAGENDARII, qui & *Curiosi*, in leg. 1. Cod. Theod. de Curiosis, *qui Curas agunt.* in leg. 2. 4. & 5. eod. *Curam publicam agentes*, in veteri Formula. Historia S. Clementis Episcopi: *Post mysteria autem facta, prostravit se ad pedes B. Clementis Theodora, dicens, virum suum Curas agentem secretorum Domini nostri J. C. cæcitatem incurrisse oculorum amborum, & utrarumque aurium auditum perdidisse.* Cum is nimirum ad Christianorum collectas venisset, inspecturus, quid in iis ageretur. Passio S. Bonifacii Martyris, edita ab Holstenio: *Habens sub se septuaginta & tres Procuratores, qui Curas agebant in possessionibus ejus.* Vide *Curiosus.*

CURAGULUS, Curam gerens. Glossæ MSS. *Curagulus, sollicitus.* Gloss. Isidori, *Curagulus, Curiosus.* [vel ut eas exhibet Georg. Grævius: *Curagulus, id est, Curiosus. Curaculus, Curiosus.*] Quæ verba videtur hausisse à Prisciano l. 4. Partitionum; qui tamen non dicit idem sonare *Curagulum*, ac *Curiosum*; sed vocem utramque à *Cura* derivari. Charta Edmundi Regis tom. 2. Monastic. Anglic. *Ego Edmundus... Rex Anglorum, & Curagulus multarum gentium.*

¶ CURALLUM, pro *Corallum* vel *Corallium*, Gall. *Corail.* Histor. Dalphin. tom. 2. pag. 275. *Pro... duobus filis de paternostris de ambro, & duobus filis de paternostris de Curallo, &c. Paternoster de auro cum gaudiis de Curallo... Paternoster de Curallo cum gaudiis de ambro*, apud Rymerum tom. 9. pag. 276. col. 2.

¶ CURAMENTUM, Cura, curatio, Gall. *Soin, Administration.* Chartular. S. Vandreg. to. 2. fol. 1282. *P. miseratione divina Rothomag. Archiepisc. dilecto filio Decano S. Georgii salutem in Domino. Tenore præsentium tibi mandamus, quatenus Ricardum Presbyterum latorem præsentium ex parte Abbatis S. Wandreg. præsentatum & à nobis receptum, cui contulimus curam de Curamento Ecclesiæ de Cravençon auctoritate nostra instituas in eadem.... datum apud Pratum S. Gervasii an.* MCCXL.

CURANDERII telarum, in Charta an. 1337. in M. Pastorali Eccl. Parif. pag. 368. *Curatores*, λευκανταὶ, seu πλύται, Theophilo Antecessori.

CURANTIA, Acquisitio. Charta Philippi Episc. Pictav. an. 1236. apud Beslium in Episc. Pictav. pag. 82. *Si vero in dicta Ecclesia aliquem monachando, seu consensu proprio aliquo modo acquisitiones, sive Curantias fecerit, eidem permanebunt propria, & si Capellanus ibidem fecerit sumptibus propriis acquisitiones, seu Curantias, eidem & successoribus suis remanebunt.* [Vide *Covrantia.*]

1. CURARE, Ἐνταφιάζειν, Curare funus, lavare, ungere, sepelire, & omnia præstare, quæ requiruntur ad sepulturam. Palladius cap. 10. *Quem cum ego Curassem, & linteis sancti corpus involvissem, & deposuissem, &c.* Vide *Procurare.*

¶ 2. CURARE, Hospitio & convivio excipere. Vide *Procurare.*

¶ 3. CURARE, Purgare, Gall. *Curer*, Ital. *Curare*,

in Statutis Massil. lib. 2. cap. 41. Arelat. MSS. art. 159. in voce *Cura* 3. &c.

¶ CURASSIA, Gall. *Cuirasse*, Thorax, lorica. Appellatio Conventus Monasterii S. Victoris Massil. ad Concilium generale an. 1424. *Lanceis & bombardis, Curassiis & cassidilibus, &c.*

1. CURATA, [Species telonii.] Vide *Curatura.*

¶ 2. CURATA, Idem, ni fallor, quod *Procuratio*, seu Hospitium & convivium ab Ecclesiis debita Episcopis & Archidiaconis, cum ab eis visitabantur. Charta fundationis Prioratus S. Fromondi ex Archivo Monasterii Carisiac. *Concedente etiam Hugone Constantiensi Episcopo prædictam Ecclesiam esse quietam & liberam ab omni synodo & Curata & consuetudine.* Vide *Procurationes Episcoporum.*

¶ 3. CURATA, Fossa, quæ purgari solet sæpius, unde egeruntur sordes, quas Galli dicimus *Curures*, Purgamenta. Charta Calomontis: *Juxta domum & pedam liberorum Petri Boneti, quadam Curata intermedia, juxta muros villæ & carreriam publicam.* Computum anni 1324. Hist. Dalphin. to. 1. p. 132. col. 1. *Pro garita facienda .... Pro Curatis dictæ garitæ faciendis centum solid.* Hic Curatæ sunt effossa *garitæ* fundamenta. Vide *Curare* 3.

¶ 4. CURATA ECCLESIA, Parochialis, cui præest Curio. Legitur in Charta Conradi Ducis Silesiæ ann. 1345. inter Reliq. MSS. Ludewig. to. 5. pag. 635. *Curata Capella*, ead. notione, in Indice MS. Beneficiorum Diœcesis Constantiensis fol. 61. Vide *Ecclesia.*

¶ CURATELA, Curatio, Pupillarium bonorum administratio, Gall. *Curatelle.* Occurrit in Arresto Parlamenti Parif. an. 1440. Hist. Harcur. to. 3. p. 328. & apud Rymer. to. 16. p. 178. Vox Jurisconsultis nota.

¶ CURATERIA, Ars coriaria. Statuta Massil. lib. 2. cap. 41. *Constituimus ut omnes illi, qui erunt constituti à curia tam super ministerio Curateriæ quam blancariæ teneantur speciali sacramento, quod ipsi bona fide & sine dolo faciant jurare omnes blancarios qui faciunt aptari, & operarios suos qui pelles aptandas accipiunt, &c.* Vide *Corrateria* 2.

¶ CURATERIUS, Sutor, Gall. *Cordonnier.* Charta pro Communia Balneoli ann. 1300. *Ordinaverunt quod unusquisque sabaterius & Curaterius de Balneolo possit & debeat tenere unam bancam in mercato ... & si sabaterius esset Curaterius, vel Curaterius sabaterius existeret, in hoc casu sibi liceat tenere duas bancas in mercato, unam scilicet in loco ubi & alii Curaterii suas bancas tenent, & aliam in illo loco, ubi & sabbaterii tenerent bancas suas.* Alia an. 1344. ex Schedis D. *Lancelot: Item statuerunt quod Curaterius sive semellator aut sabaterius sit ausus tenere in mercato villæ Balneolis banca, nisi &c.* Concil. Biterrense ann. 1299. inter Anecd. Marten. to. 4. col. 225. *De Clericis qui carnifices, pelliparii, sutores, sotularium Curaterii seu aluderii, sive fabri communiter publici ac manifesti existunt, vel alia mechanica viliora communiter & publice exercere noscuntur, auctoritate præsentis Concilii innovamus*, quod in alio superiori Concilio vetitum est.

¶ CURATIUS, Accuratius, curiosius. Acta SS. Julii to. 3. pag. 150. de S. Udalrico: *Accepit provinciam, inspectoque Curatius loco, divinis ineptum servitiis, & commodis Monachorum necessariisque adversum deprehendit.*

1. CURATOR. CURATORES in civitatibus dicti, qui rebus venalibus pretia imponebant, Curialibus præerant, vectigalibus ac tributis persolvendis invigilabant, ut est in *Curatoris civitatis* formula apud Senatorem l. 7. Epist. 12. ex qua præterea Curatores civitatibus ac Principibus datos docemur: quod firmant etiam aliquot veteres Inscriptiones apud Gruterum. Capitolinus in Antonino Philosopho: *Curatores multis civitatibus è Senatu dedit.* Reditus etiam civitatis colligebant: unde & λογισταὶ dicti. Gloss. S. Benedicti cap. de Magistr. *Curator*, φροντιστὴς, καὶ λογιστής. Glossæ Nomicæ MSS. Κουράτωρ, φροντιστής. Julius Firmicus lib. 5. cap. 1. *Faciet... Curatores vel principales civitatum publicis rationibus præpositos, Rationales & qui fiscales rationes fideli semper officio exigant. Curatores pecuniæ publicæ, ærarii*, in aliquot Inscriptionibus: *Curatores urbis*, aut *civitatis*, nude in aliis. *Curator civitatis*, in Actis Proconsularibus Martyrii SS. Didymi & Theodoræ n. 1. *Curator urbis*, apud Ammian. l. 14. Apud Augustinum l. 3. contra Crescon. c. 29. ex Actis Munatii Felicis: *Flaminis perpetui Curatoris Coloniæ Cirtensis:* in Collat. 1. contra Donat. c. 1. fit mentio *Curatoris celsæ Carthaginis: Curatoris Alexandriæ*, apud Pollionem in Æmiliano: *Curatoris Aquini*, apud Spartianum in Pescennio, &c.

MEGAS CURATOR, Dignitas in aula Byzantina. Habetur tom. 1. Hist. Francor. Epist. Childeberti Reg. inscripta *Viro glorioso Meganti Curatori*: qui, nisi fallor, non alius est ab eo, qui *Curator Imperialium domorum* dicitur in Hist. Miscella, lib. 18. Κουράτωρ τῶν βασιλικῶν οἴκων, Theophani pag. 220. τῶν θείων οἴκων, in Novella Tiberii Imperat. cap. 1. Agathias l. 5. de Anatolio: Ἄνδρα τῇτε τῶν ὑπάτων ἀξίᾳ τετιμημένων, καὶ πρόσγε τὸ φροντίδα τίθεσθαι, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν Βασιλέως οἴκων τε καὶ κτημάτων ἀρχὴν εἰληχότα. Κουράτωρας δὲ τούτους καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Tradit Theophanes p. 412. Nicephorum Imperatorem præcipua subditorum prædia εἰς τὴν βασιλικὴν κουρατωρείαν redegisse, id est, Magno Curatori subjecisse, qui eorum reditus fisco inferret. [Anonymus Combefisianus in Lacapeno num. 24. ait eumdem Imperatorem capta Melitene, hanc εἰς κουρατωρίαν redegisse, multis inde auri argentique millibus quotannis & tributis eo illatis. Vide *Curatura* sub finem.] Exstat apud Gregorium Magnum l. 8. Epistola (quæ est 7.) inscripta *Theodoro Curatori*, ex qua colligitur, Curatorem dignitate admodum illustrem, militesque illius quodammodo imperio fuisse subditos. *Summus Curator*, occurrit in veteri Inscriptione 431. 1. sed alius forte à *Magno Curatore.*

CURATOR DIVINÆ *& dominicæ domus*, in leg. ult. Cod. de Quadrienn. præscript. & Nov. 1. Justin.

CURATORES vero singulorum *Palatiorum* non semel memorant Scriptores Byzantini: *Curatorem Palatii Hormisdæ*, sexta Synodus Act. 1. & Chronicon Alexandrinum pag. 868. 870. *Curatorem Palatii Manganorum*, Leo Grammaticus p. 496. *Curatorem Palatii Antiochi*, Chronicon Alexandr. pag. 870. *Curatorem Palatii Marinæ*, Theophanes an. 35. Justiniani. Ita porro appellati, non quod ipsorum Palatiorum curam haberent; sed ærariorum, quæ in iis reposita erant, & asservabantur, quod ex Scriptoribus Byzantinis licet colligere. Vide Henr. Valesium ad Evagrium lib. 5. cap. 18.

CURATORES OPERUM PUBLICORUM,
CURATORES ÆRARII,
CURATORES ANNONÆ,
CURATORES AQUARUM,
CURATORES VIARUM,
CURATORES CALENDARII,

CURATORES ÆDIUM, &c. habent passim veteres Inscriptiones, quas indicant Index Scaligeri, & JCtorum Libri.

CURATORES DOMUS, vetantur esse Clerici & Monachi, id est, *villici*, in Capitulis Caroli Magni lib. 6. c. 122. Vide Meursium in Κȣρα]ωρεία.

CURATORES REGIONUM, in veteri urbis Constantinop. descript. in inscriptionibus apud Gruterum p. 250. 251. apud Capitolinum in Antonino Philosopho, &c.

¶ 2. CURATOR, Prior, Superior apud Cartusianos. Chronicon Trivetti ad ann. 1200. Henricus II. Rex Angl. *vix multis precibus, ut* (Hugo) *in domo quadam ejusdem Ordinis* (Cartusiani) *in Anglia .... Curatoris admitteret officium, potuit obtinere. Quem ..... vacante sede Lincolniensi, suasit Canonicis, ut Priorem domus suæ Hugonem in Episcopum eligerent & præficerent in Pastorem.*

¶ CURATORIA, Officium Curatoris pupillorum. Vox forensis. Vide Leg. 1. & 2. Digest. de Excusationibus tutorum.

CURATORICII EQUI. Lex 29. Cod. Theod. de Annona & trib. *Ut vicenis solidis, qui in præteritum pro equis Curatoriciis petebantur, duo solidi detrahantur.* Meminit præterea l. 2. eodem Cod. de equorum collat. *Equorum, qui Curatoricio nomine flagitantur.* Ubi ejusmodi equos dictos putat Jacobus Gothofredus, quod iis uterentur *Curatores*, & *Curagendarii*, vel *Palatini*, qui *ad agendas curas reipublicæ* in provincias destinabantur. Vide alias ejusdem conjecturas ad has Leges.

CURATORIUM, Ædes curatoris. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Κȣρατωρεῖον, ἐν ᾧ ὁ κȣράτωρ.

¶ CURATORIUS, Spectans Curatorem pupillorum. Instrumentum an. 1332. ex Archivo S. Victoris Massil. *Causa ventilata inter Petrum de Brandisio de Massilia Curatorem & Curatorio nomine Bartholomææ neptis seu felezenæ suæ.*

CURATURA, vel CURATA, Telonei species ex mercibus in nundinis distractis. Charta Berengarii Imper. ann. 916. apud Ughellum tom. 4. pag. 794. in Episcopis Cremonensibus: *Placita custodire, mansionatica facere, portatica tollere ac telonea, ac Curatam publiciter erigere quærebat.* Infra: *Aut Curatam aut portaticum ibi tollat nemo, &c.* Ita pag. 817. At

CURATURA, scribitur in Charta Henrici Imp. ibidem p. 808. Alia Ardoini Regis Italiæ an. 1011. apud Guichenonum in Biblioth. Sebusiana pag. 249. *Omnem districtum, mercata, teloneum, Curaturam, &c.* Alia Anselmi Archiepiscopi Mediolan. anno 1100. apud eumdem Ughellum, & Puricellum pag. 482. *Stabilitur quoque & communi institutione à nobis laudatur, quatenus ibi sit mercatum annuale omnium rerum fluens & venale, ex quo nullus præsumat Curaturas quærere, &c. Turadia*, perperam pro *Curadia*, editum apud eumdem Puricellum p. 519. *Coloneum* (l. teloneum) *quod vulgo Turadia dicitur, sive Portenaticum.* Sed &

CURRITA, perperam, ni fallor, exaratum legitur in Charta Lotharii III. Imper. anno 1133. apud eumdem Ughellum & Cælestinum in Episcopis Bergomensib. *Theloneum videlicet, quod Currita vulgariter dicitur, de omni mercato, quod infra civitatem fit, &c.* Ut &

CURRITURA, in Charta Friderici I. Imper. anno 1156. apud eumdem Ughell. ibidem: *Cum usibus, conditionibus, fodro, districto, atque teloneo, quod vulgo Curritura dicitur, ubicumque mercatum fuerit, &c.* At unde dictum ejusmodi teloneum, non plane assequor, nisi debitum illud fuerit civitatum *Curatoribus*, tametsi extremis sæculis ejusmodi dignitatis vix mentio occurrat; vel potius, quod tributa in *Curatorias*, de quibus supra in voce *Curator* 1. inferrentur.

¶ CURATUM BENEFICIUM, Sacerdotale, ad quod pertinet Cura animarum, Gall. *Benefice cure*, vel *Benefice à charge d'ames. Beneficium Curatum & non Curatum*, apud Rymerum tom. 8. pag. 293. col. 2. Vide *Curata* 4.

1. CURATUS, Curio, Sacerdos Ecclesiæ, vulgo, *Curé.* Thomas Walsinghamus pag. 275. *Docuit etiam decimas & oblationes subtrahendas Curatis, si constaret subjectum aut Parochianum melioris vitæ fore quam Curatum suum.* Charta Joannis Regis Franc. anno 1363. de Episcopo Parisiensi; *Inter alias dignitates prælatus est & quasi Curatus Regum Franciæ.* [Occurrit alibi non semel. *Capellani Curati*, in Laudibus Papiæ, apud Murator. tom. 11. col. 38.]

¶ 2. CURATUS, Purgatus, in Charta anni 1471. ex Camera Comput. Provinciæ Regest. *Columba* fol. 282. Vide *Curare* 3.

CURBACULUM, Instrumentum ad capiendas aves tempore nivium, ex paucis virgulis confectum, interius concavum, & in parte postrema acutum, habens ostiolum, quod in terra jacet, coopertum palea, quod cum uno vimine in terram infixo elevatur, & posterius percutit ad escam intrantem quæ intus est, quam aliunde accipere nequit, cum sit undique terra tectum. Petrus de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 28.

¶ CURBADA, ut *Corvada.* Vide in *Corvata.*

¶ CURBITA, Stuprum, Infamia, in Legibus Longobard. teste Martinio. Hinc *Cucurbitare*, de quo supra.

¶ CURCEBOLDUS. Vide *Curcinbaldus.*

¶ CURCILLA, *Oppilago.* Gloss. Isid. & Papias. Martinius vocem hanc ducit à *Curculio*, quod guttur, inquit, exerceat edendo. *Oppilago*, quasi *Oppilatio*, quod corpus Oppilet cibis & oppleat.

CURCINBALDUS, CURCEBOLDUS, Vestis species. Odo Cluniacens. lib. 2. de Vita S. Geraldi c. 23. *De suo quoque vestimento, videlicet Curcimbaldo indutum latenter extra tentoria deduci fecit.* Wolphardus Presb. lib. 1. de Vita S. Walburgis num. 19. *Curceboldum, quem prius ad texendum erexerat, flexis digitulis texere cœpit.* Quidam Codd. habent *Curciboldum*, alii *Cuciboldum.* Innocentius III. PP. lib. 1. Epist. pag. 31. Edit. Venetæ, & 29. Edit. Colon. de Canonicis Regularib. *Cortibaldum insuper, subaros quoque in hieme, sotulares habeant in æstate, caligas tam lineas quam laneas, & scafones similiter habeant duplicatos, capas nigras singuli de mantellario habeant vel nadivo, pelles agninas albas, &c.* Ex his emendanda Acta Murensis Monasterii p. 33. *De stola sancti Desiderii, & Thurciboldo ejus, & caligula ejus.* Legendum enim *Curcinbaldo*, ut & in Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversus Guiffredum Archiepisc. Narbon. *Non chlamydes neque capas polemitas, non cyclades, non dalmaticas, non Curebalii, non lignum dominicum, &c.* Ubi leg. *Curcinbaldos*, [aut *Cortiballos*; nam

¶ CORTIBALLUS & CORTIBAUDUS, Bituricensib. ac Lemovicensibus *Courtibault*, Tunica brevior est seu Dalmatica, quam gestabant Diaconi, cæterique ministri inferiores. Consuetudines MSS. S. Augustini Lemovic. fol. 2. *Matricularius indutus debet præire processionem cum magna cruce & uno vexillo, & Diaconus indutus dalmatica portans librum Evangeliorum in manibus, cum duobus pueris indutis*

Cortibaudis & tenentibus candelabra cum candelis, debet ire ultimus post Priorem, &c. Fol. 3. *Nona dicta induat se Dompnus Abbas cum stola & crossa & vestimento parato, & ministri cum Cortibaudis accipiant crucem & aquam benedictam.* Et fol. 22. *Acquisivit huic Ecclesiæ* XXX. *sext. frumenti.... præterea quamdam casulam, dalmaticam, Cortibaudum dolsamit rubeum.* In Regulis antiquis Officiariorum S. Martialis ejusdem urbis dicitur Thesaurarii esse *Casulas & Cortiballos* custodire, & in MS. anni 1229. memorantur *Cortibaus festals & Cortibaus ferials.* Ordinarium ejusd. Eccles. apud Marten. de antiqua Eccl. Disciplina in Officiis celebrandis p. 98. de Octava Natalis Domini: *Primam lectionem vigiliarum nocturnarum debet legere Succentor indutus Cortiballo, id est, dalmatica, assistente sibi Diacono ordinario, non Canonico, tenente duas parvas candelas insimul junctas ad librum: quinque lectiones sequentes leguntur per Canonicos in Cortiballis; tres ultimæ lectiones sequentes leguntur per Canonicos in cappis sericis.*

¶ CURCIO, ἔχιδνα. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. Vipera.

¶ CURCUBA. Vide *Cucurba.*

CURCULIÆ. Papias: *Curculias nautæ suo more vocant, quibus in tempestatibus utuntur.* Eadem habent Ugutio & Joan. de Janua. [Vide *Cucurba.*]

CURCUMA, Capistrum, κούρκουμον Hesychio & Achmeti c. 271. Vegetius l. 2. Mulomed. c. 33. *Curcumam constrictam oportet imponi, ne depravet dentes & labia.* Hanc vocem restituunt viri docti in leg. unic. Cod. Nulli in frenis, &c. Vide Meursii Gloss. & *Cucurba.*

CURCUMA, *Sandalium*, in Lexico Chaldaico, apud Cujac. lib. 11. Obs. cap. 10.

¶ CUREBALLUS. Vide *Curcinbaldus.*

1. CURELLUS. Charta ann. 1185. pro pedagiis pontis Avenionensis: *De bove 1. denar. de bacone 1. den. de Curello 4. den. &c.* ubi quidam *Currum* interpretantur. [Non male. Vide infra *Currellus.*]

¶ 2. CURELLUS, Species loricæ. Statuta Massil. lib. 4. cap. 19. §. 1. *Generaliter decernimus observandum a modo, quod omnes mercatores portantes in aliqua nave Massiliæ valens* c. *lib. regal. vel amplius, habeant & portent loricam vel ausbergotum in quodcumque viagium ibunt per pelagus, & similiter omnes portantes valens* cc. *lib. vel amplius, portent garnisonem, & pro servitiali suo ausbergotum vel Curellum.*

CURERHET, CHURERЕGTH, Curia recti, forum judiciarium, in quo jus seu *rectum* dicitur. Charta Roberti Comitis Flandriæ in Tabulario S. Bertini: *Quicumque in præfata villa Poperingehen de furto aut falsis nummis, vel de alio crimine, præter quod pertinet ad Curerhet, convicti fuerint, ad Abbatem tota terra ipsius, & tertia pars substantiæ devolvatur.* Alia an. 1201. ibidem: *In villa & terra de Poperinghem Churereglh, sicut Charta ejusdem avi nostri testatur, habeatis, & forum in eadem villa, & consuetudines, &c.* Vide *Chora* [& *Cora.*]

CURESCET. Vide *Cirifcetum.*

¶ CURETTA, Lorica, thorax, Gall. *Cuirasse*, Ital. *Corazza.* Hist. Dalphin. to. 2. pag. 278. in Computo an. 1333. & seqq. *Item, pro Curettis tribus, barbuta una & cerbelleria una, unc.* III. *taren.* XVIII.

CURFODI, [in quibusdam codicibus legitur pro *Zurb.* Est autem *Zurb*, Cespes avulsus ad ignem, quem vulgo dicimus *Tourbe.*] Vide *Zurb.*

¶ 1. CURIA, Κυρία, Domina. Translatio brachii S. Philippi, Maii to. 1. pag. 16. *Imperator Emmanuel largitus fuerat S. Apostoli Philippi brachium nepti suæ Curiæ Mariæ.*

2. CURIA, *Meretrix*: unde Joannes de Janua:
Curia jus curat, meretrix est Curia dicta.
Vide Meursium in Κέρβα.

3. CURIA, Dignitas vel Officium Curionis, *Curé.* Jacobus de Vitriaco in Histor. Occid. cap. 22. de Præmonstratensibus: *Habent autem Curias & Prioratus, non solum hominum, sed & feminarum, in quibus tam Clerici vel Laïci, secundum quod eis a superioribus injungitur, commorantur.*

¶ CURIA PERSONÆ ECCLESIÆ, Domus Curionis, Angl. *Parsonage*, Gall. *Presbytere.* Charta Hugonis Lincoln. & Jocelini Barthon. Episcoporum apud Kennettum in Antiquit. Ambrosden. ad annum 1228. pag. 205. *Episcopus Sarum & ejus successores conferent in perpetuum cui voluerint idoneæ personæ tertiam partem decimarum garbarum totius parochiæ de Cumpton & omnes minutas decimas, quæ de jure debentur eidem Ecclesiæ, & omnes obventiones altaris & cimeterii prædictæ Ecclesiæ, & totam terram & Curiam, quæ fuit Personæ illius Ecclesiæ, cum omnibus libertatibus & liberis consuetudinibus ad prædictam Ecclesiam & terram illius pertinentibus: præter duas partes decimarum garbarum prædictæ parochiæ & croftam quæ jacet juxta Curiam Personæ, & unam acram prati vicinam eidem croftæ.*

4. CURIA, Senatus civitatis, cujus Magistratus *Decuriones* & *Curiales* dicuntur in Cod. Theod. & Justin. de Decurionibus passim, in Gloss. Lat. Græc. Βυλὴ, βυλευτήριον. Gloss. Gr. Lat. Βυλευτήριον, *Curia, ordo.*

Institutæ porro *Curiæ* fuerunt in municipiis exemplo Senatus Romani, κατὰ τῆς βασιλευούσης πόλεως μίμησιν, ut est in Justiniani Novella 38. unde & Senatus nomen iisdem inditum. S. Ambrosius 2. ad Timoth. *Quos constat in societatem Romanorum receptos, ut de cætero appellarentur Romani; idcirco necesse est eos Curiam habere, in quam more Romanorum penulati conveniant.* Senator lib. 6. Epist. 3. *Curiales etiam verberat, qui appellati sunt legibus Minor Senatus.* Idem lib. 9. Epist. 2. *Non enim incassum vobis Curiam concessit antiquitas, non inaniter appellavit Minorem Senatum, nervos quoque vocitans ac viscera civitatum.* Ausonius in Mosella:

.... Quos Curia summos
Municipum vitat proceres, propriumque Senatum.

Adde S. Augustinum in Psalm. 121. Marculphus lib. 2. form. 37. *In civitate illa adstante viro illo laudabili Defensore, & omni Curia illius civitatis.* Vide Bertherium lib. 1. Pithan. cap. 10. Jacobum Gothofred. ad tit. Cod. Theod. de Decurion. & Jurisconsult.

CURIÆ OBNOXIUS dicitur, qui *ad munera Curialia*, aut *ad Curiam devocatur*, ut est in leg. 7. & 11. Cod. Theod. de Episc. Nam olim pœnæ genus fuit *Curiis* mancipari, quod gravissima Curialibus onera incumberent, quibus ex eo nec *Curiam* deserere fas erat, lege 122. Cod. Theod. de Decurion. &c. Anastasius in S. Bonifacio: *Nec servum Clericum fieri, nec obnoxium Curiæ. Pœnitentiæ, vel Curiæ, vel cuilibet conditioni obnoxius*, apud Gregorium Magnum lib. 2. Ind. 10. Epist. 25. S. Ambrosius Epist. 17. *Ministri Ecclesiæ retrahuntur a munere sacro, & Curiæ deputantur.* Concilium Ticinense sub Benedicto VIII. PP. *Ecce Clericos Curiæ & servos legibus traditos, num mutire fas erit! Si servi sunt patres, servi erunt & filii: servient itaque cum filiis patres in Curia, id est, curam super his tantum in publico habebunt, quæ ad solam Ecclesiæ utilitatem forensem pertinebunt. Nulli obnoxius civitati*, in Edicto Theodorici cap. 64. *Curialis conditio*,

in Capitulis Caroli Magni lib. *6.* cap. 126. At Valentinianus l. 66. Cod. Theod. de Decurionibus vetuit supplicii loco quempiam in Curiam adgregari, mitti, addici. Adde l. 108. infra.

Curia, nude, pro foro sæculari sæpe sumitur. Jura & Consuetudines Normanniæ cap. 53. *Laicalis Curia est congregatio eorum certo loco & die assignato, per quos jus est super querelam contentionis placitantibus exhibendum.* Anastasius in S. Silvestro PP. *Hic constituit, ut nullus Clericus propter causam quamlibet in Curiam introiret, nec ante judicem cinctum causam diceret, nisi in Ecclesia.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. §. 12. *Nemo Clericus, vel Diaconus, vel Presbyter pro qualibet causa intret in Curiam, nec ante judicem causam dicere præsumat: quoniam omnis Curia à cruore dicitur & immolatione simulacrorum.* Hildebertus Cenomanensis Episcop. Epist. 30. *Reos tormentis afficere, vel suppliciis extorquere confessionem, censura Curiæ est, non Ecclesiæ disciplina.* Ivo Carnotensis Epist. 22. *Calumniatoribus meis .... respondere non subterfugiam, vel in Ecclesia, si Ecclesiastica sunt negotia, vel in Curia, si sunt Curialia.* Epist. 53. de quodam Clerico: *Verberatum, spoliatum per manus servorum trahi fecistis ad carcerem, & Curiæ traditum nulla consolatione refovistis.* Epist. 137. *De Curia autem in causis Clericorum vitanda, &c.* Adde cap. *Novimus.* Extra de Verbor. signific. Ita Clerici *Curiæ tradi dicuntur*, cum de crimine, quod vitæ dispendio luitur, accusantur, in Vita S. Anselmi Lucensis Episcopi num. 8. & apud Willelmum Neubrig. lib. 1. cap. 19. Vide Capit. Caroli Magni lib. 5. cap. 228. &c.

¶ Curia Appellationum Massiliæ ad hoc unum instituta, ut audiret causas eorum, qui à sententiis à Judicibus aliarum curiarum latis appellabant. Exstat de jure hujus Curiæ caput integrum in Statutis ejusdem urbis lib. 1. pag. 27. & seqq.

Curia Baronis, Anglis, est locus pedaneus, in quo dominus feudi intra limites feudi sui jurisdictionem in tenentes suos exercet. *Baro* enim in hac significatione à Domino feudi nihil differt. Ita Cowellus. Leges Edwardi Confess. c. 9. *Barones vero, qui suam habent Curiam de suis hominibus, videant, ut sic de eis agant, quatenus erga Deum reatum non incurrant, & Regem non offendant.* Mox: *Si quis Baronum justitiam non habet, in hundredo, ubi placitum habitum fuerit, ad propinquiorem Ecclesiam, ubi judicium Regis erit, determinandum est.* Adde cap. 21. 35. Leges Malcolmi II. Regis Scotiæ: *Nullus Baro vel Comes .... receptabit malefactorem aliquem .... infra dominationem suam sub pœna amissionis Curiæ suæ in perpetuum.* Assisiæ Hierosol. *Il y a au Royaume de Jerusalem 4. Baronies & plusieurs autres Seigneuries, qui ont Cour, Coin, & Justice.* In Statutis Alexandri II. Scotiæ Regis, cap. 14. Barones non possunt tenere Curias suas nisi Vicecomes Regis, aut serviens Vicecomitis nomine, intersit, ad videndum si Curia recte tractetur: & in omnibus eorum Curiis 4. placita reservantur ad Curiam Regis, videlicet de raptu mulieris, de incendio, de murdro, & de roboria, quæ dicitur rapina. Qualiter autem Dominus seu Baro perdat Curiam suam, docent pluribus Leges Baronum Scoticorum, seu Quon. Attach. cap. 8. & 9. Agitur etiam de Curiis Baronum ibid. cap. 34. Britton. cap. 27. ubi Rex loquitur: *En Countés avonsnous double Court, une des plees de nostre peas, lequel tiennent nos Coronnes & les Suters,* (sectatores) *& dount les Coroners seulement ont record. Et si avons Court come Court de Baron, & dont les Suters sount chargez de jugement, & n'ont point de records hors de leur Court, &c.* Exstat in Libro Anglico, inscripto *Justice of peace*, forma procedendi in Curiis Baronum, pag. 82. & seqq.

¶ Curia Leta, iisdem Anglis *Court-leet*, minor est & inermis Jurisdictio, Gall. *Cour fonciere*, vel *Basse justice.* Charta Henrici VI. Regis Angl. ann. 1443. apud Rymerum to. 11. p. 41. col. 1. *Feriis, marcatis, chaceis, parcis, warennis, Curiis Letis, visibus franciplegiis, consuetudinibus, libertatibus, &c.*

Curia Christianitatis, Britoni p. 46. v. *Cour Chrestienne*, aliis *Cour de Chrestienté*, Jurisdictio Ecclesiastica, forum Ecclesiasticum, in quo causæ ac quæstiones, quæ ad religionem pertinent, agitantur. Quippe ex leg. 1. Cod. Theod. de Religione, *quoties de religione agitur, Episcopos convenit judicare, cæteras vero causas, quæ ad ordinarios cognitores vel ad usum publici juris pertinent, legibus oportet audiri.* Ita in leg. ult. de Episcopali judicio eodem Cod. in Nov. Valentiniani III. de Episc. judicio, &c.

Religionis porro voce Episcopi deinceps jurisdictionem suam adeo porrexerunt, ut ordinariis judicibus nihil fere judicandum relinquerent; ex quo subinde graves querimoniæ exortæ de Ecclesiasticis judicibus, qui Ordinariorum jurisdictionem contra fas sibi adscribebant ac usurpabant: de quibus vide Chartam an. 1204. *De interceptionibus Clericorum adversus Do. Regis Jurisdictionem*, in nupera Conciliorum Ecclesiæ Rotomag. Editione, Regestum Parlamenti signatum *Olim* fol. 63. Librum Jacobi de Cugneriis Advocati Regii an. 1329. cui titulus: *Hæc sunt gravamina & usurpationes, quæ & quas Prælati Franciæ, & aliæ personæ Ecclesiæ Regni Franciæ, vel eorum officiales & judices pro ipsis fecerunt & faciunt in præjudicium jurisdictionis temporalis D. Regis, Baronum & aliorum subditorum suorum dominorum temporalium:* & Responsionem Cardinalis Bertrandi ad eumdem librum: Brittonum in Legib. Angl. cap. 3. Philippum Bellomanerium c. 61. 66. veterem Consuetud. Franciæ, Will. Stanfordium lib. 2. de Placit. Coronæ cap. 41. & seqq. Guliel. Prynneum in Libertatibus Angl. passim, &c. Ad jurisdictiones denique istas Episcopales hæc spectant Guilielmi Neubrigensis lib. 2. cap. 16. *Nempe Episcopi dum defendendis magis Clericorum libertatibus vel dignitatibus, quam eorum vitiis corrigendis resecandisque invigilant, arbitrantur obsequium se præstare Deo & Ecclesiæ, si facinorosos Clericos, quos pro officii debito, Canonicæ rigore censuræ coërcere vel nolunt, vel negligunt, contra publicam tueantur disciplinam.*

Curiæ igitur *Christianitatis* amplissima fuit jurisdictio, cum quæstionum ac causarum omnium, quæ non modo res Ecclesiæ, sed & sacramenta, & quidquid ex iis dubietatis oriretur, spectant, cognitionem sibi arrogasset. Cognoscebat enim

De causis Clericorum ac tonsuratorum. Vide Appendicem Codicis Theodos. Constit. 6. 17. Capitul. 3. ann. 811. cap. 1. veterem Chartam apud Diago de Comitib. Barcin. lib. 2. cap. 31. Bractonum lib. 5. tract. 5. cap. 2. §. 5. cap. 10. §. 1. &c. Petrus de Cugneriis in Gravaminibus, ait, Prælatos, ut jurisdictionem suam augerent, & omnium pæne ad se causas traherent, *solere facere magnam multitudinem tonsurarum pueris ætate minoribus.*

In rebus criminalibus Clericorum judex Ecclesiasticus

clesiasticus non habet jurisdictionem, sed tantum judicii executionem, v. gr. degradationem. Vide Matth. Paris pag. 113. & Bracton. lib. 5. tract. 5. cap. 9. §. 3.

De causis spiritualibus, vel spiritualitati annexis, &c. Vide Bracton. lib. 5. tract. 5. cap. 2. §. 5.

De decimis, & aliis Ecclesiæ proventibus. Vide eumdem Bractonum lib. 5. tract. 5. c. 2. §. 5. cap. 10. §. 1. 6. cap. 16. §. 1.

De causis, in quibus fidei aut sacramenti interpositio occurrit. Vide Matth. Paris pag. 113. Bract. lib. 4. tract. 1. cap. 12. Assisias Hierosol. cap. 20. Concilia Rotomagensia pag. 185. &c.

De Hæreticis. Vide Matth. Westmonast. pag. 333. & Gariellum in Episc. Magalonens. p. 275.

De infractura Ecclesiæ vel atrii, de læsione Clerici, de oppressione & violatione feminæ. Vide Consuetud. S. Audomari an. 1127. in Probat. Hist. Guinensis pag. 194.

De advocationibus Ecclesiarum. Vide Regiam Majestat. lib. 1. cap. 2.

De privilegiis Crucesignatorum. Vide eumdem Bract. lib. 5. tract. 5. cap. 9. §. 1. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 82. &c. nuperam Edit. Concil. Rotomag. Eccl. pag. 179. 180. 181.

De causis matrimonialibus, dotibus, & earum accessoriis. Vide Joannem Sarisber. Epist. 89. Regiam Majest. lib. 1. cap. 2. Matth. Westmonast. ann. 1247. pag. 333. Matth. Paris pag. 113. 488. Bracton. lib. 5. tract. 5. cap. 2. §. 2. cap. 10. §. 1. cap. 12. §. 3. Stabilimenta sancti Ludov. lib. 1. cap. 18. 131. Assisias Hierof. cap. 20. Rocchum Pirrum to. 1. pag. 145. Concilia Rotomagensia pag. 185.

De adulteriis. Vide eumdem Rocchum Pirrum in Notit. Eccles. Sicil. to. 1. pag. 125. veteres Chartas apud Ughellum tom. 7. pag. 400. 1327. [& Statuta MSS. Caroli I. Regis Siciliæ cap. 296.]

De bastardia, legitimatione, seu de natalium jure. Vide Regiam Majestatem lib. 2. cap. 50. § 4. cap. 59. §. 4. Bractonum lib. 4. tract. 3. cap. 19. lib. 5. tract. 5. cap. 6. §. 1. c. 19. §. 1. Matth. Paris pag. 488. veterem Consuetud. Norman. cap. 27. Guliel. Prynneum in Libertatibus Angl. to. 2. pag. 393. &c.

De Testamentis & causis testamentariis. Vide Regiam Majest. lib. 1. cap. 2. Matth. Paris p. 113. 488. Bractonum lib. 2. cap. 26. §. 2. l. 4. tract. 1. cap. 12. lib. 5. tract. 5. cap. 2. §. 3. cap. 10. §. 1. 2. 4. Fletam lib. 2. cap. 57. §. 13. Assisias Hierosol. cap. 20. Foros Beneharn. Rubr. de *Jugiament*, art. 8. Rocchum Pirr. pag. 145. Sed per Aresta Paris. 11. Januar. 1355. 18. Novemb. & Decemb. 1372. 14. Novemb. 1376. 15. Dec. 1377. &c. dictum fuit, Regem de jure & usu habere præventionem in cognitione testamentorum omnium in regno suo decedentium.

De catallis, quæ sunt de testamento vel matrimonio. Vide Concil. Insulæ bonæ an. 1205. Bractonum lib. 5. tract. 5. c. 2. §. 5. 6. cap. 5. §. 1.

De usuris. Vide Matth. Paris pag. 113. Matth. Westmonast. pag. 333.

De feudis & tenementis, datis in liberam eleemosynam. Vide Bracton. lib. 5. tract. 5. §. 1. cap. 10. §. 1. Inter querelas, quas Barones Franciæ Regi Ludovico VII. detulerunt contra usurpationes Ecclesiasticorum, illa est: *Quod Clerici trahunt causam feodorum in Curiam Christianitatis, propter hoc quod dicunt, quod fiducia vel juramentum fuerunt inter eos, inter quos causa vertitur, & propter hanc occasionem perdunt Domini justitiam feodorum suorum. Responsio. In hoc concordati sunt Rex & Barones, quod bene volunt, quod ipsi cognoscant de perjurio, & transgressione fidei: sed nolunt, quod cognoscant de feodo. Et si convictus fuerit de perjurio, vel transgressione fidei, injungant eis pœnitentiam: sed propter hoc Dominus non perdet justitiam feodi, nec propter hoc se capient ad feodum.* Sed *de fori Ecclesiastici* origine & usu consulendus Morinus lib. 1. de Pœnitent. cap. 9. [& D. *Fleury* in Præfatione ad to. XIX. Hist. Ecclesiast.]

¶ Curia Archidiaconi, in qua Archidiaconus jurisdictionem exercebat suam. *Pro emolumento sigilli Curiæ Archidiaconalis*, in Charta an. 1340. inter Probat. Hist. Eccl. Meld. to. 2. pag. 218. In Chartulario S. Nicasii Remensis plures habentur Chartæ *Curiæ Archidiaconi*, vel *Archidiaconatus Remensis*. Vide *Archidiaconus*.

Curiæ Dominicales, Germanis *Dinckhof*, quæ Dominis villarum vel territoriorum competunt: de iis Zazius part. 11. de feud. §. 3.

Curia Inferior, seu Baronis, *Cour basse*, in Consuetud. Aquensi tit. 14. art. 1.

Curia Major, sic appellata apud Beneharnenses Curia illa, in qua residebant Episcopi duo, totidem Abbates, cum Provinciæ magnatibus, qui de majoribus & publicis negotiis, & de vassallorum litibus supremo judicio dijudicabant, ut auctor est Marca lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 3. n. 2. Vide Foros Beneharnenses Rubr. *de Cort Major*, ubi de illius jurisdictione, & eumdem Marcam lib. 4. Hist. Beneharn. c. 17. n. 6. lib. 6. c. 23. n. 3. cap. 24. n. 7.

¶ Dare Judices ad Curiam, dicebatur de Judicibus quos ad dirimendas lites exortas inter se & subditos Domini constituebant, qui judices ab adversa parte primum erant approbandi. Concessio feodi per Guillelmum Bertrandi pro Odone Alamandi coram *Judicibus datis pro Curia.* Hist. Dalphin. p. 20. *Anno* 1282. *Indict.* x. xiv°. *Kal. Julii ad requisitionem nobilis viri Odonis Alamandi Domini de Campis fuit confessus & publice solemniter recognovit ex sua certa scientia & spontanea voluntate Dominus Guillelmus Bertrandi Miles, in præsentia Petri Domini de Bucurione & Falconis Domini de Canuto datorum pro Curia à prædicto Domino Odone Alamandi, & per prædictum Dominum Guillelmum Bertrandi approbata & recepta, se habere & tenere in feudum & nomine feudi ab ipso Domino Alamandi, & de feudo & dominio ipsius Domini Odonis, quidquid ipse habet, tenet & possidet, &c.* Vide to. 2. pag. 20. col. 1.

¶ Ponere Judices pro Curia sua, iisdem notione & conditione. Recognitio facta per Vuillelmum de S. Martino Annæ relictæ Petri Selvon an. 1259. ibid. to. 1. pag. 6. *Ad requisitionem seu interrogationem Dominæ Annæ uxoris quondam Petri Selvon, coram Gorta de Monte Bononi & Guiffredo de Valle S. Stephani, quos dicta Anna posuerat pro Curia sua, quam quidem & approbavit dictus Vuillelmus de S. Martino.*

¶ Curiam Habere dicuntur Domini qui facultatem habent judicandi subditos suos in *Curia* sua. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 51. *Si homines Monachorum ejusdem Nundinis forisfacerent, vel quod eis esset aliquid forisfactum, Monachi haberent Curiam & emendas suorum hominum. Madox* Formul. Anglic. pag. 38. *Quod si hujusmodi forisfactura super terram Ecclesiæ evenerit, præcipie*

quod Prior & Monachi inde suam plenarie habeant Curiam; & defendo ne in aliis locis quocunque modo placitentur, nisi in eadem Curia S. Mariæ & sua.

¶ Curiam Petere, Litem aliquam ad suam *Curiam* advocare. Consuetudines Brageriaci art. 62. *Item si duo Feodatarii ad invicem litigent, & Dominus feodalis petat Curiam ante litis contestationem, &c.* Gallica versio sic habet: *Si deux Tenanciers plaident l'un contre l'autre, & le Seigneur feodal demande le renvoy avant la contestation, &c.* Vide mox *Curiam reddere.*

Stare in Curia, & *in Curia detineri*, apud Venetos, quid sit, docent Statuta Venetorum, edita à Jacobo Theupulo Duce an. 1242. lib. 1. c. 51. Quippe debitor, qui judicis sententia ad solutionem debiti condemnatus erat, submonebatur & citabatur per ministerialem à Duce, ut in Curia staret, & debitum exsolveret intra 8. dies, aut pignus vel *vadium* daret. Quod si juri non staret, capiebatur, & detinebatur in Curia. *Stare autem in Curia sic intelligimus* (verba sunt Statuti) *ut in territorio Ecclesiæ S. Marci per dies 30. stet, ita ut pontem aliquem non transeat: quod si recedens pontem aliquem transierit, Dux faciat eum capi, & in carcerem retrudi, ubi erit per 30. dies. Si vero à Curia non recesserit, sed præfato modo in Curia & in territorio S. Marci steterit, & creditori suo infra eosdem 30. dies non persolverit debitum, debet in carcerem retrudi usque ad alios 30. dies: quibus expletis, si debitum non persolverit, jurabit manifestare quidquid habet, quod Dux accipiens dabit illud creditori. Pro his vero, quæ defecerint creditori suo de suo debito, faciet debitor cartulam promissionis, & jurabit quod de omnibus, quæ lucratus fuerit, tertiam partem creditori suo dabit, usque quo redditum erit debitum universum. Alioquin stabit in carcere, donec hæc faciat, aut persolvat.* Id postea immutatum à Francisco Dandulo Duce lib. 6. cap. 14. eorumdem Statutorum, ubi *stare in Curia*, est *remanere reclusum in carceribus Communis Venetiarum*, ubi incarcerari solent debitores, de quo exire non possit, nisi post 2. menses: quibus exactis, stare debent in Curia S. Marci per alios 2. menses, ex qua exire ei non licet: quod si exeat, vel pontes transeat, à Duce rursum in carcerem conjicitur, in quo per alios 2. menses detinetur, si debitum non solverit.

Curiam Tenere, eadem ferme notione habent Libertates urbis Barcinonensis à Petro Rege Aragon. concessæ an. 1283. *In electione est creditoris vel convenire principalem debitorem, vel fidejussorem, salvo quod possit tenere Curiam per unum annum.*

Curia Pedis Pulverizati, [id est, peculiaris extraneorum mercatorum in nundinis.] Vide *Pede pulverosi.*

Curia Publica. Formulæ veteres apud Bignonium cap. 3. *Gestis municipalibus cum Curia publica & defensore prosequi & alligare deberem.* Id est, *la Cour assemblée.*

Curiam Reddere, dicitur Dominus aut vassallus, cum ad vassallum, aut Dominum lis ante alterutrum intentata remittitur. *Rendre la Cour*, in Consuetudine Andegavensi art. 79. 80. & Cenomanensi art. 9. Regestum Parlamenti B. fol. 67. *Cum... tenens locum Comitis Campaniæ Curiam sibi reddi petiisset, &c. Curiam repetere, amittere*, fol. 70. Occurrit passim in hoc Regesto. [Vide D. *Brussel* de Usu feodorum to. 1. p. 223.]

Curia Franciæ, in Charta Galcheri de Castellione Comitis Porceani & Comitis Stabuli Franciæ 20. Febr. ann. 1316. apud Duchesnium in Probat. Hist. Castilion. pag. 209. videtur fuisse Magnatum ac Procerum Francicorum Conventus post mortem Ludovici Hutini Regis ad Regni gubernationem coactus, donec Clementia Regina ad partum veniret: seu *Curia Baronum*, vel *Parium Franciæ*, hoc est, *Curia Parlamenti* Parisiensis. Ubi hæc verba subinde repetita notanda: *Par jugement de nos grans Seigneurs: Par le jugement de la Cour de France: Et avons encore promis.... loyaument & en bonne foy, & en nom de nos grans Seigneurs dessusdiz, que si-tost comme on commencera à escrire & à seeller au nom de cellui ou de ceus, qui le Royaume de France deveront gouverner, nous leurs baillerons Lettres seellées, &c.* Habetur Regestum vetus, cujus titulus ita concipitur: *In nomine Domini nostri J. C. incipit Registrum Curiæ Franciæ de litteris & instrumentis sigillatis cum sigillis authenticis, prout ipsæ litteræ & instrumenta fuerunt in ipsa reposita per Magistrum Bartholomæum de Podio, Clericum D. Regis Judicem Carcassonensem, cum mag. Nicolao de Autholio D. Regis Clerico, & quandoque cum Dom. Joanne de Murlento Canonico Capellæ Dom. Regis in sex scriniis per numerum & ordinem, de mandato Dom. Ludovici inclytæ recordationis Regis Franciæ an. Dom. 1269. mensibus Octobr. Novembr. & Decembr. quæ quidem scrinia sunt his litteris signata in thesauro Capellæ Parisiis ejusd Dom. Regis.* Deinde: *Hoc est Registrum Curiæ Franciæ D. Regis de Feudis & negotiis Senescalliarum Carcassonæ & Bellicadri ac Tolosæ & Caturcensis & Rutenensis an. 1269.*

Curia de Arcubus, ita appellatur Curia Archiepiscopi Cantuariensis Londini, quod teneatur juxta *Ecclesiam B. Mariæ de Arcubus*, ut Rastallus auctor est: quæ quidem *Curia, Fama celebris*, dicitur in Synodo Cantuariensi an. 1295. in Præfat. Ea autem Synodus continet Statuta Roberti Winchelsei Archiepiscopi Cantuariensis *pro meliori* ejusdem *suæ Curiæ regimine*: ubi *Consistorium de Arcubus* appellatur c. 2. 32. &c.

Curia Rogationum. Libertates villæ Martelli in Lemovicibus an. 1219. apud Justellum: *Nemo debet vendere ad talum res extraneas, nisi per concessum procuratoris particularis in Curia Rogationum, & qui fecerit, pro justitia 60. solidos dabit.*

5. CURIA, Prædium rusticum, possessio, *Curtis, mansus.* Charta Leonis IX. PP. apud Meurissium in Episc. Metensib. pag. 355. *Cum Ecclesia & decimatione in villa sive Curia, quæ vocatur Rumeliacum.* Charta Ruperti senioris Comitis Palatini Rheni an. 1380. apud Freherum lib. 2. Originum Palatin. *Curtes, sive Curias in Nuwenhoffe prope villam Altripf.* Speculum Saxonicum lib. 2. art. 54. §. 3. *Ubi pretium Pastori solvitur de mansis, seu Curiis.* Art. 49. *Unusquisque tenetur partem Curiæ suæ sepire.* Art. 50. *Qui Curiam sepit virgis, &c.* Adde art. 48. §. 7. & Wichbild Magdeburg. art. 124. §. 1. art. 126. §. 1. Chronicon Laurishamense pag. 91. *Tres Abbatiæ Curias, videlicet Obbenheim, Wibelingen, Cingen regiæ potestati in concambium tradidit.* Et infra: *Præter hæc etiam fratrum utilitati consulens, 2. huobas cum area in Winenheim sitas, multa pecunia ab hæredibus comparatas, itemque Curiam cum vineis in Hophenheim ipsorum victualibus adjecit. Curia Marsnensis* in Diplomat. Friderici I. an. 1152. apud Miræum in Donat. Belgic. [*Curia Haneberg quæ quinque mansos habet*, apud eumdem to. 1. p. 281. col. 2. edit. 1723. in Charta Philippi Heinbergii Archiep. Colon. an. 1180. *Curia de Maidieres cum appenditiis & pertinentiis ejus*; in Charta anni circiter 1227. to. 3.

novæ Gall. Chr. Instrum. col. 140. *Curiæ dominicales* ejusd. to. col. 153. in Charta anni 1155.] Burchard. de Casib. sancti Galli cap. 8. *In hac pestilentia, fideles hujus Ecclesiæ possessiones nostras dividebant, optimos mansus Curiarum nostrarum eligebant.* Cap. ult. & alibi non semel utitur. Lib. 2. Feud. tit. 51. *Quidam Capitaneus in quadam Curte sua beneficium dedit militibus, & postea eandem Curiam vendidit.* Charta Cunradi Regis in Privileg. Eccles. Hamburg. pag. 178. *Insuper duas curtes Wiselam & Goganheim . . . matri suæ dedit, hac interposita rationis constantia, ut non ex jure beneficii easdem Curias teneant; sed, &c.* Adde p. 190. Vide præterea Statuta Ordinis Præmonstratens. dist. 4. cap. 2. 10. Diploma Joannis Comitis Holsatiæ an. 1330. apud Pontanum lib. 7. Hist. Danicæ pag. 552. Conradum Urspergens. an. 1209. Albertum Stadensem. ann. 1105. 1112. [Historiam Mediani Monasterii p. 330. 331. & Schilteri Glossarium in *Churt.*] &c.

Curia Capitalis, Prædium præcipuum, Domus principalis eadem quæ *Caput mansi*, quod vide. Charta Edw. II. Regis Angl. to. 2. Monastici Anglic. pag. 271. *Cum omnibus libertatibus, liberis consuetudinibus, & omnibus aliis rebus ad Capitalem suam Curiam de Worle pertinentibus.* Alia ibidem p. 326. *Dedi etiam totum manerium de Thorne, cum Capitali Curia & virgulto, &c.* [Kennettus Antiquit. Ambrosden. an. 1193. p. 150. *Ego Thomas de S. Walerico dedi . . . Deo & Ecclesiæ B. M. de Oseneia . . . totum manerium meum Mixebury . . . cum capitali Curia & cum omnibus pertinentiis, &c.*]

¶ Curia Jumentalis, sic forte dicta quod pleraque essent ibi jumenta. Litteræ Leopoldi Ducis Austriæ an. 1202. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 4. p. 182. *Confirmamus eidem Monasterio* (Admontensi in Styria) *Curiam jumentalem dictam Worwiz in præbendæ subsidium datam fratribus cum omnibus alpibus pascualibus, silvis, vallibus ad eandem Curiam pertinentibus.*

6. CURIA, Atrium, impluvium quod vulgo *Cour* dicimus. Ebrardus in Græcismo, cap. 10.

Curia planities in terris; Curia Regum:
Sed Curtis proprie dicitur Canonicorum.

Leges Edwardi Confess. *Si* (reus) *fugiendo domum Sacerdotis vel Curiam ejus intraverit, eamdem securitatem & pacem habeat, quam & apud Ecclesiam: dum tamen domus Sacerdotibus & Curia ejus in fundo Ecclesiæ consistant.* Ita passim Scriptores. Vita Ludovici Pii an. 811. Cæsarius Heisterb. lib. 4. Mirac. cap. 76. 77. 94. lib. 5. c. 28. l. 8. c. 96. l. 11. c. 63. l. 12. c. 5. Speculum Saxon. l. 3. art. 51. §. 1. Thwrocz. 1. part. Chron. Hung. cap. 41. &c.

Curia, Ambitus, incinctus domus. Charta Ludovici Regis Franc. an. 1120. pro Monasterio Sandionysiano apud Duchesnium in Hist. Drocensi pag. 220. *Curiæ etiam & propriis domibus Beatorum Martyrum in eadem Curia perennem indulgemus libertatem, vicariam omnimodam in Curia ipsa, & Curiæ domibus conferimus.* Quod vero *Curia* hic dicitur, *Curtis Monasterii* appellatur Joanni Diacono lib. 4. Vitæ S. Gregorii cap. 197.

¶ Curia Beghinarum, Claustrum in quo Beghinæ commorantur. Statuta Ecclesiæ Leodiensis ann. 1287. inter Anecd. Marten. to. 4. col. 879. *Item, præcipimus, quod omnes Beghinæ privilegio Beghinali gaudere volentes, intrent Curiam Beghinarum, & præcipimus commorantibus extra Curiam Beghinarum, quod distinguant habitum suum ab habitu Beghinarum, & si aliqua Beghina extra Curiam accesserit moratura, vel ejecta fuerit propter incontinentiam vel aliud delictum, habitum non deferat Beghinarum . . . alias autem in Curiis commorantes declaramus ad præmissa non teneri.*

¶ Curia Canonicorum, simili notione, apud Kennettum in Antiq. Ambrosden. ad ann. 1212. pag. 176. Charta Johannæ Priorissæ S. Trinit. de Bosco: *Noveritis quod nos dedimus...Hervico Priori de Berncester & ejus loci Canonicis duos seliones in Hodesham qui jacent juxta rivulum extra Curiam dictorum Canonicorum habendos & tenendos dictis Canonicis in perpetuum.* Canonicorum domum interpretatur Kennettus in Glossario, sed forte melius intelligeretur Prædium rusticum. Vide *Curia* 5.

7. CURIA, Regius Comitatus, vulgo, *la Cour.* Monachus Sangallensis lib. 2. c. 41. *In qua etiam cunctis in Palatio ministrantibus, & in Curia Regia servientibus, juxta singulorum personas, donativa largitus est.* Guntherus lib. 4. Ligurini:

Nec tamen emissa tantorum plebe virorum
Vel Princeps vacuus, vel Curia sola remansit.

Et mox:

Sive novi veniant, seu qui venire recedant;
Semper inexhausta celebratur Curia turba.

Curia, nude pro Papali, vulgo, *la Cour de Rome.* Gesta Abbatum S. Germani Autissiodor. cap. 15. *Pro qua postulatione . . . missus fuit ad Curiam: sed Papa postulationem hujusmodi non admittens, &c.* Rythmi antiqui de origine Monasterii Pratensis in Flandria:

Bis perrexit ad Curiam formam nequiens habere,
Paucam habebat monetam, nihil poterat præbere,
Et qui nihil potest dare, non est opus in Curia.
Bonum facit variare plures atque pecunia.

Adde Joannem Sarisber. lib. 5. Policrat. cap. 6. Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ c. 30. & alios passim. Carmen de Curia Romana:

Versibus eloquere, quis sit status Urbis avitæ.
Detur materiæ Curia nostra tuæ.

Infra:

Plurimus impugnat Romam detractor, & ipsa
Curia multorum morsibus alma patet.

8. CURIA. *Curiæ* præterea dicti illi solennes Regum Conventus, quos in præcipuis anni festivitatibus celebrabant, advocatis omnibus Regni Magnatibus & Prælatis: iisque *Curiarum* nomen inditum, quod ut plurimum majoris momenti negotia in ipsis disceptarentur, & lites ac controversiæ Magnatum dirimerentur. Eæ porro

Curiæ Solennes appellantur apud Hariulphum lib. 4. cap. 6. Petrum de Vineis libro 3. Epist. 1. 21. Thwroczium part. 1. cap. 15. 17. in Charta anno 1129. apud Duchesnium in Histor. Drocensi pag. 221. &c.

Curiæ Generales, apud eumdem Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 5. 77. in Chronico Longipontis p. 8. in Hist. Cortusior. lib. 6. cap. 2. &c.

Curiæ Augustales, in Vita S. Ermenoldi Abbatis lib. 1. c. 3. n. 3.

Curiæ Publicæ, in Diplomate Friderici II. Imp. ann. 1220. apud W. Hedam. in Episcop. Traject.

Curia Paschalis, quæ in festo Paschatis tenebatur, apud S. Anselmum lib. 2. Epist. 26. [*Curia Paschæ*, in plerisque diplomatis.]

¶ Curia Epiphaniæ similem ob rationem dicitur in Charta Philippi I. Milidunensi cœnobio concessa, cujus meminit Mabill. l. 2. de Re Diplom. num. 28. ubi etiam observat iisdem ma-

joribus festivitatibus, alios etiam Principes Curiam suam habuisse & Diplomata condidisse, ut probat exemplo Balduini Comitis Flandriæ, qui Bergis diploma dedit *in sollemni Curia Pentecostes* an. 1067. Vide lib. 3. c. 1. n. 8.

CURIÆ istæ indicebantur, & *banno* seu edicto publico Magnates prælati, & urbium ac civitatum nuncii totius regni ad eas submonebantur. Hinc *Curia indicta*, quæ *Corte bandita*, Scriptoribus Italis dicitur. Fridericus II. Imp. apud Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 1. *Apud Parmam solennem Curiam duximus indicendam, ad quam ab Urbe citra omnes urbium Italiæ nuncios invitamus.* Epist. 5. *Indicta etiam Moguntina Curia generali, &c.* Adde Ep. 76. & Arnoldum Lubec. lib. 3. c. 9.

In his porro Curiis quid potissimum ageretur, multis prosequitur Richardus de S. Germano in Chronico ann. 1233. ut & Anonymus de Gestis Friderici II. Imp. pag. 852. ubi earum magnificentiam describit: de qua adjungam, quæ habet Ditmarus lib. 4. pag. 36. *Celebrata proxima Paschalis solennitas in Quidilingeburg à Rege* (Henrico Imp.) *ubi quatuor ministrabant Duces, Henricus ad mensam, Conradus ad Cameram, Hecil ad Cellarium, Bernhardus equis præfuit.* Albertus Argentin. ann. 1356. *Eodem anno venit Carolus Imperator ad civitatem Metensem in Adventu Domini celebrans ibidem Natalem Domini: fueruntque ibi Electores & Officiales seu Ministrales Imperii, quorum quilibet ministrabat Imperatori sedenti in mensa, in officio seu ministerio suo proprio. Quilibet autem veniebat super equo usque ad mensam. Descendentes vero de equo coram mensa, histrionibus & mimis dabatur equus, & alia plures solennitates fiebant ibi, &c.*

Interdum ob angustias civitatum seligebantur ad ejusmodi solennes Curias amplæ planities, in quibus & tentoria, & ædes, & Palatia ex lignis tumultuario opere erigebantur, ut in illa Curia solenni, quam ad Moguntiam tenuit Fridericus I. an. 1182. apud Arnoldum Lubec. loco proxime laudato, ubi multa perinde habet de harum Curiarum magnificentia, in qua *officium Dapiferi seu Pincernæ, Camerarii seu Marschalci, non nisi Reges, vel Duces, aut Marchiones administrabant.*

Reges ac Principes in hisce occasionibus coronati procedebant, & sacris Liturgiis intererant, & conviviis publicis, *in tribus solennitatibus*, ut est apud Gillebertum Lunicensem Episcop. de Usu Ecclesiastico sub finem, cujus moris passim exstant exempla apud Scriptores: in Gestis Dagoberti Regis cap. 51. in Annalib. Francor. Metensib. ann. 837. apud Witkindum lib. 2. pag. 32. Wipponem ann. 1039. Conradum Uspergens. p. 305. Edit. 1540. Godefridum Monach. S. Pantaleon. an. 1231. 1235. Rogerum Hoveden. pag. 401. Will. Neubrigensem lib. 4. cap. 42. Hermannum Monach. lib. 3. de Miracul. S. Mariæ Laudun. cap. 22. Ordericum Vitalem lib. 4. pag. 515. 516. 669. 699. Ivonem Carnotens. Epist. 66. Continuatorem Florentii Wigorn. an. 1126. Turpinum cap. 20. Albertum Aqu. lib. 12. c. 7. Gaufridum Monemuthensem lib. 5. c. 5. lib. 7. cap. 4. Sugerium in Ludovico VI. pag. 318. in Legibus Alfonsinis part. 2. tit. 5. apud Ægidium de Roya anno 1313. in Chron. Fland. cap. 52. apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 1. p. 1248. & alios à nobis laudatos Scriptores in Dissertat. 5. ad Joinvillam, & in Descript. ædis Sophianæ num. 43.

Corona vero eorum capitibus imponebatur inter sacræ Liturgiæ solennia ab Archiepiscopis vel Episcopis, ut observare est ex iis, quæ habent S. Anselmus ad Ernulphum Priorem l. 3. Epist. 90. Eadmerus lib. 4. Hist. Novor. pag. 105. Ivo Carnotensis Epist. 66. 67. 84. Joan. Sarisburiensis Epist. 34. Baldricus lib. 3. Hist. Camerac. c. 55. Bromptonus ann. 1125. pag. 1016. Will. Neubrigens. lib. 1. cap. 18. &c. Hinc solennes isti Regum Conventus

CURIÆ CORONATÆ appellantur in Charta Ludovici VI. Regis Franc. an. 1128. pro Communia Laudunensi: *Dies Coronæ Regis*, apud Eadmerum lib. 4. & Hugonem de Clecriis de Senescallia Franciæ; denique *Coronamentum* nude apud eumdem Hugonem.

Descripta legitur Charta S. Ludovici Regis anno 1260. in Tabul. S. Dionysii, qua duas coronas aureas cum lapidibus pretiosis, quæ à Rege Philippo avo pro coronandis Regibus & Reginis Franciæ, olim factæ, in Thesauris Regiis servabantur, & unam coronulam auream cum lapidibus pretiosis, quam consueverat Rex die coronationis suæ in prandio deportare, Abbati & Conventui S. Dionysii custodiendas, & in Thesauro Ecclesiæ deponendas statuit, ut de ipso Thesauro cum aliis indumentis & ornamentis regalibus pro coronandis Regibus & Reginis Franciæ assumantur, &c. Exstat alia in hanc rem Matthæi Abbatis S. Dionysii m. Octobr. ejusdem an. quæ quidem Chartæ de Coronationibus Regum in præcipuis festivitatibus accipiendæ sunt.

CURIAM TENERE, seu solennem Conventum celebrare, apud Turpinum de Carolo Magno cap. 20. Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 77. in Addit. ad Willelm. Gemeticensem pag. 327. &c.

CURIÆ GENERALES ARAGONUM, de Foro, celebrantur de biennio in biennium. Has Rex in quocunque loco regni ad arbitrium convocat: cui soli intersunt, qui revera Baroniam habent. His præest Justitia Aragonum, &c. Vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. p. 79.

CURIA GALLORUM, [Celebrior Gallorum conventus in campo Roncaliæ super Padum celebrari solitus.] Vide *Roncalia* [post *Runcalis.*]

CURIA JESU CHRISTI, vel DEI. Godefridus Monachus S. Pantaleon. an. 1188. *Lætare Hierusalem, Curia celeberrima apud Moguntiacum celebratura totius Teutonici regni Capitaneis, tam de Clero, quam de ordine Laïcali, præsente Henrico Cardinale, quæ à Serenissimo Imperatore & filio ejus Rege Curia Jesu Christi ante fuit intitulata.* Quod nempe indicta esset ad decernendam *Cruciatam* contra Saracenos. *Curiam Dei* dictam scribit Silvester Giraldus lib. 2. de Expugn. Hibern. cap. 26. [*Curia Dei* alia notione ac forte pro Valetudinario publico, Gall. *Hôtel Dieu* sumitur in Computo generali reddituum regni Galliæ an. 1202. quem D. *Brussel* exhibet ad calcem tomi 2. de Usu feudorum pag. CXL. *Moniales de hospitio* XX *l. Curia Dei* X. *l. Cantolium* LX. *l.*]

CURIA PLENARIA. Hugo Flaviniacensis in Chronic. pag. 243. *Eodem anno Aymo reddidit 3. solidos censuales ... de terris in circuitu castri ad jus Ecclesiæ Flaviniacensis pertinentibus in festivitate S. Petri, in plenaria Curia, quos retinuerat pluribus annis, &c.* Charta Willelmi Nothi Regis Angl. in Monastico Anglic. to. 1. pag. 44. *Et ut Curiam suam plenariam & Wrech in terra sua habeant, concedo.* Charta Henrici II. Reg. Angl. to. 2. pag. 281. *Et Curiam suam plenariam, præterquam de furtis & de pro-*

priis hominibus ipſius Comitis, *&c.* Charta Petri Comitis Bigorræ in Regeſto Bigorræ fol. 13. *Curia namque ibi erat magna & plenaria.* In Tabulario Vindocinenſi fol. 250. extat Judicatum, *plenaria Curia vidente.* Chron. MS. Bertrandi *du Gueſclin:*

Et toute ſa vaiſſelle face amener droit là,
Pour ce que Cour plainiere ce dit tenir voudra.

Curiam autem *plenam* & *plenariam* proprie vocabant, quæ conſtabat pluribus *Paribus*, ſeu vaſſallis judicibus. Id potiſſimum diſcimus ex Conſuetudine Belloquercenſi art. 5. *Le Seigneur de fief, qui a un homme de fief, que l'on dit communement de Court, ou pluſieurs hommes de fief, que l'on dit pleine Court, il a Juſtice de Vicomte : & s'il n'a qu'un homme de fief, il peut emprunter hommes pour faire ſes Jugemens.*

MAGNA CURIA, à Friderico II. Imp. inſtituta, cui præſidebat Magiſter Juſtitiarius, qui in Curia cum Imperatore commorabatur, & cum 4. aſſeſſoribus judicibus de crimine læſæ majeſtatis, de feudis, de appellationibus ordinariorum, ſeu delegatorum interjectis, de cauſis Curialium, ſeu eorum, qui Curiam ſectabantur, &c. cognoſcebat. Vide Conſtit. Sicul. lib. 1. tit. 37.

¶ CURIA MAGNA Dalphinalis dicebatur illa, cui præſidebant Magiſtri Rationales, ut patet ex Litteris Humberti Dalphini an. 1334. directis Judici Graiſivodani, Hiſt. Dalphin. to. 2. p. 265. *Præcipimus dilectis noſtris fidelibus Magiſtris magnæ noſtræ Curiæ Rationalibus, ut &c.*

¶ 9. CURIA, Conventus, cœtus publicus ad ludos, choreas, &c. Statuta Eccl. Argentin. an. 1435. inter Anecd. Marten. to. 4. col. 550. *Choreas quoque omnibus Dominabus quorumvis Monaſteriorum noſtræ Diœceſis & ſpecialiter in publico, ſcilicet in ſtupis virorum, quæ dicuntur* Trinkaſtuben, *& in Curiis & ſolemnitatibus quæ fiunt pro haſtitudiis* (haſtiludiis) *vel ſponſalibus, diſtricte inhibemus.* Pariſius de Cereta in Chronico Veronenſi ad an. 1242. *Eo anno Dominus Henricus de Egna tunc exiſtens Poteſtas Veronæ fecit magnam Curiam militum & dominarum cujuſcumque conditionis in palatio communis Veronæ, & in foro ſeu mercato Veronæ milites bagordaverunt, & tunc dominæ ballaverunt in ponticellis factis extra palatium communis Veronæ.* Rolandinus lib. 2. Chronici cap. 14. *Erat nempe conſtituta Curia quædam cauſa ſolatii Venetiis, ubi fuit Azo Marchio pater Marchionis iſtius, & alii de Marchia nobiles & potentes, quam Curiam pater meus honorare deſiderans, ſecum habuit XI. Milites & ipſe exſtitit duodenus, quorum omnia ſimilia fuerunt veſtimenta, &c.*

¶ 10. CURIA, Capitulum ubi Monachi ſolent congregari. Vita S. Anſegiſi Abbat. Fontanell. inter Acta SS. Benedict. ſæc. 4. part. 1. p. 635. *Juſſit præterea aliam condere domum juxta abſidam baſilicæ S. Petri ad plagam ſeptentrionalem, quam Conventus, ſive Curia, quæ Græce Beleuterion dicitur, appellari placuit; propter quod conſilium inea de qualibet re perquirentes convenire Fratres ſoliti ſint.*

¶ CURIACA, Lorica, thorax, Gall. *Cuiraſſe*, Ital. *Corazza.* Informationes Civitatis Maſſil. pro paſſagio tranſmarino, è MS. Sangerman. *Secuntur arma neceſſaria pro galeis, videlicet centum viginti Curiace pro galea; item centum viginti ſervellerie, &c.*

1. CURIALES, *iidem & Decuriones*, ait Iſidorus lib. 10. cap. 4. *Et dicti Curiales, quia civilia munera procurant.* Senator lib. 9. Epiſt. 2. *Curiales, quibus à provida gubernatione nomen eſt.* Gloſſ. Græc. Lat. Βϗλευτὴς, *Decurio*, *Curialis.* Πολιτικοὶ δικαςαὶ, in Novellis Juſtiniani. Salvianus l. 3. *Quanquam non ſolum injuria contemnamus Deum, qua contemni à ſervis ſuis Curiales ſolent.* Infra: *Quid aliud eſt Curialium, quam iniquitas?* Idem lib. 5. *Quæ enim ſunt non modo urbes, ſed etiam municipia atque vici, ut non quot Curiales fuerint, tot tyranni ſint?* [Litteræ Petri Ducis Borbonii an. 1345. confirmatæ Litteris Johannis Franc. Regis an. 1356. to. 3. Ordinat. pag. 159. *Item, concedimus quod Bavilus ſeu alii Curiales dicti Caſtri* (S. Geneſii) *& ejus mandamenti, non poſſint nec debeant procedere contra aliquam perſonam dicti mandamenti ad inqueſtam, niſi prius facta de crimine legitima informatione.* Ubi *Curiales* ſunt *Ballivi* Conſiliarii ſeu Aſſeſſores. Enumeratio jurium Comitis Biterr. in Civitate Albienſi an. 1252. *Cum dictus Epiſcopus & cives Albienſes nuper citati fuerint ad parendum juri in curia veſtra, idem Epiſcopus confœderavit ſe juramento interpoſito cum quibuſdam civibus Albienſibus, qui detinent poſſeſſiones & bona faiditorum & de hæreſi condemnatorum & alia jura ad dictum Regem pertinentia, ut omnes inſimul ſe deffenderent contra Curiales domini Regis, qui peterent præmiſſa ab ipſis.*] Maxime vero

CURIALES dicuntur, qui *Curialium* oneribus & præſtationibus obnoxii ſunt & adſcripti, apud Juriſconſultos. Vide Edictum Theoderici c. 27. 52. 69. 113. 126. & Legem Wiſigoth. lib. 5. tit. 4. §. 19. Πραγματευόμενοι, in Concilio Calchedon. Act. 13. Εποίησαν αὐτὴν τὴν πόλιν, καὶ λαβὼν ἀπὸ Νικαίας πραγματευομένϗς κατέςησεν ἐκεῖ. Ubi Interpres *Curiales* vertit.

CURIALES dicuntur etiam *Homines Curiæ*, *Hommes de Cour*, in Conſuetudine Belloquercenſi. Charta anni 1275. in Tabulario S. Flori Arvern. *Si vero aliquis de prædicta familia noſtra ... tale crimen committeret, per quod cognitum Curiam noſtram debere decapitari vel puniri, judicatus hujuſmodi per Curiales noſtros traderetur Curialibus veſtris ad ipſius judicati ſententiam exequendam.* Statuta Philippi Pulcri Regis Franc. an. 1302. art. 3. pro reformatione Regni: *Et volumus, quod in Parlamento & Curia per Curiales noſtros tractentur.* Vide Ægid. Aureæ Vallis Monachum cap. 26.

CURIALI JURE feudum poſſidere dicitur, qui illud poſſidet ſine homagio, ut Miniſteriales. Vide Jus feudale Saxonum cap. 22. §. 2.

2. CURIALES, Palatini, Magnates, Regum Officiales, & cæteri, qui Principum Curias ſectantur, vulgo *Courtiſans.* Gloſſar. Latin. Gall. *Aulicus: Curiaux.* Sueno de Legib. Curialib. Danicis c. 5. *Priſcorum autem Curialium, qui & nunc Militari cenſentur nomine, hæc vigebat conſuetudo, &c.* Petrus Damiani lib. 2. Epiſt. 3. *Sicut ii, qui Eccleſiæ militando promoti ſunt, vocantur ex more Pontifices: ita qui famulando Principibus fiunt, dicuntur à Curia Curiales.* Will. Tyrius lib. 20. cap. 25. *Ibi vero occurrentibus ei magnis ſacri Palatii Principibus, cum maximo Curialium numero.* Lib. 22. cap. 4. *Si famulorum & Curialium numeroſitatem ſcripto comprehendere tentemus.* Charta Simonis Comitis Leiceſtriæ ann. 1211. qua donat Raimundo de Cadurco caſtrum *de Tornes*, *conſilio Procerum & Curialium ſuorum.* Alia ann. 1126. *Actum eſt hoc ſub præſentia ſtrenui Comitis Theobaldi & ejus Curialium apud Vitriacum.* Libertates, conceſſæ Villæ Montiſbruſonis à Guigone Comite Forenſi an. 1223. MSS. *Si aliquis de Curialibus, vel de familia Comitis verberaverit aliquem de villa, &c.* Vide Joannem VIII. PP. Epiſt. 199. Conſtit. Sicul. lib. 1. tit. 9. tit. 37. tit. 29. §. 2. &c.

Magnus Curialis, Dignitas in civitatibus. *GrandCurial de Baugé, d'Yenne*, apud Guichenonum in Probat. Hist. Breſſenſis pag. 51. 59.

☞ Recenſendum non eſt inter dignitates civitatum Magni Curialis officium. Curialis Balgiaci *Magnus* dictus eſt, quod eſſet Scriba Judicis Balgiaci, majorque Caſtellanorum Curialibus, qui & ipſi inter Dignitates urbium in Breſſia non debent annumerari. In uſibus aut actu Notorietatis ſtagnorum Breſſiæ, apud eumdem Guichenonum in Probat. pag. 170. & apud Revellum pag. 265. Curialem & Scribam unum eumdemque fuiſſe aperte claret: *Teſtes coram nobis Petro Caſtellani Caſtellano de Villariis & manibus mei Curialis ſubſignati de & ſuper prædicta conſuetudine interrogati... ann.* 1502. De iis Curialibus eorumque muniis fuſius agunt Revellus p. 261. & Colletus pag. 174. & ſeqq.

3. CURIALIS. Bulla Benedicti VIII. PP. Ind. 1. apud Ughellum in Epiſc. Portuenſib. *Concedimus vobis & veſtris ſucceſſoribus in perpetuum de civitate Portuenſe duos piſcatores, & duos Curiales, quales vos eligere volueritis de ipſis hominibus, qui ibidem fuerint.* Et infra: *Ipſi namque duo piſcatores & duo Curiales ulterius nullam dationem aut ſervitium facient.* Charta Libertatum villæ S. Germani in Foreſio an. 1247. *Quod ſi aliquis de Curialibus vel de familia noſtra verberaverit aliquem de villa, ... niſi Curialis faceret illud cauſa correctionis, &c.* Ubi *Curiales* iidem videntur, quos *Hoſpites* & *Manſionarios* vocabant: *Curiæ* & præſtationibus ac muniis *Curialibus* obnoxii.

4. CURIALIS. Joann. de Janua: *Comis, ſuavis, Curialis*, [Gall. *Courtois.*] Henricus Huntindonenſis de Contemptu mundi cap. 1. *Guillebertus verſibus & proſa & habitu Curialiſſimus.*

Curialitas. Joan. de Janua: *Comitas, Curialitas, vel ſuavitas.* Alibi: *Facetia, Curialitas.* Gallis *Courtoiſie.* Philippus de Pergamo in Catone moralizato *Curialitas eſt quaſi idem quod nobilitas morum*: Mox: *Sicut virtus legalis, quæ eſt juſtitia, eſt omnis virtus ex eo, quod facit actum omnis virtutis: ſic Curialitas, quæ dicitur à Curia, eſt magna domus Nobilium, quantum ad mores, &c.* Deinde: *Ille, qui Curialis eſt, liberalis eſt, quia prompte tribuit: & eſt magnificus, quia magnos ſumptus facit in magnis operibus, & eſt temperatus.... affabilis, &c.* Metellus in Quirinalibus:

Ut convivarum primo ſummoque ſuorum,
Et Curialitate ſe vivere mandat adhuc.

Nangius in S. Ludovico pag. 365. *Eos adtrahebat ad pacem & benevolentiam ſuis Curialitatibus & auxiliis opportunis.* Rodericus Toletan. lib. 5. de Reb. Hiſpan. cap. 2. *Quos Curialitate, affabilitate & bonis moribus ſic inſtruxit, &c.* Hiſt. Cortuſiorum lib. 7. cap. 4. *Tantæ Curialitatis & largitatis, ut vix ſibi equum & tunicam retineret.* [Charta anni 1209. ex Archivo Monaſterii B. M. de Bono Nuntio Rotomag. *Monachi de Curialitate ſua michi dederunt quinque libras Andegav.* Charta anni 1303. apud Stephanotium to. 3. Antiq. Pictav. MSS. p. 935. *Conceſſit... Heliæ Guidonis... pro Curialitatibus & multimodis gratiis, &c.* Regeſt. Parlamenti an. 1456. apud Baluz. to. 2. Hiſt. Arvern. p. 433. *In recompenſationem plurium Curialitatum & ſervitiorum, &c.*] Charta vernacula ann. 1399. in Hiſt. Vergiacenſi lib. 5. cap. 4. *Les longs & agreables ſervices & Curialitez qu'elle m'a fait au tems paſſé.* Vide Guichenonum in Epiſcopis Bellicenſib. p. 44. 79. Hemeræum in Auguſt. Viromand. p. 202. [Acherium Spicil. to. 6. p. 664. Acta SS. Martii tom. 2 p. 123. Maii to. 7. pag. 851. 852. & 836. &c. Murator. to. 12. col. 690.]

Curialitas Angliæ et Scotiæ. Ea olim, neſcio an & hodie, inoleverat in Anglia Lex, qua, qui uxorem duxerat feodo ſimplici vel talliato ſaiſitam, illa extincta, ſi liberi, qui ex eorum matrimonio nati fuerant, ſeu mas, ſeu femina, vel ſtante matrimonio, vel poſt uxoris mortem obiiſſent, feodo illo frueretur ad vitam. Quæ quidem Lex *Curialitas Angliæ* ideo dicta, quod in eo tantummodo regno locum haberet, inquit Littleton ſect. 35. cujus lemma concipitur: *Curteſie d'Angleterre.* Monaſticum Anglic. tom. 2. p. 645. *Lequel Sire Jean (le Spenſer) engendra ſur ly un ſis, ou une fille, que mouruſt, iſſi ke aprés la mort Jeanne, Sire Jean le Deſpenſer tint le maner du Chaſtel per la Curtayſie de Engleterre.* [Vide Nomolexicon Thomæ *Blount* in *Curteſie of England.*]

Neque tamen in Anglia duntaxat locum habuit *Curialis* ſeu officioſa Lex illa, ſed & in Scotia; atque adeo in burgagiis. Leges Burgorum Scoticorum c. 44. cujus lemma eſt *De Curialitate Scotiæ in burgo*: *Si aliquis capiat burgagium cum aliqua in liberum maritagium, & cum ea genuerit maſculum vel feminam, & caſu contingente moriatur uxor viri illius, & poſt mortem, ſi filius vel filia vivat, vel moriatur, vir illo burgagio omnibus diebus ſuis vitæ gaudebit, &c.* Vide *Tenens*, & *Viduitas*: præterea Skæneum de Verbor. ſignificat. in verbo *Curialitas.*

Curialiter, Comiter, humaniter, *Courtoiſement*: more *Curialium, à la maniere des Courtiſans.* Auctor de Diſciplina Scholarium cap. 4. *Quæſivit, cujas eſſet? ſecumque me adduxit, Curialiter conſolans, &c.* Adde c. 5. Fulbertus Carnotenſ. Epiſt. 21. *Qui noſter neque Monachus ſit, neque Clericus, & plures habeat teſtes Curialiter agitandi, (f. agendi) quam monaſtice vivendi.* Nangius in S. Ludovico pag. 356. *Et omnia neceſſaria... abundanter & Curialiter miniſtrari fecit.* Occurrit non ſemel in Hiſt. Cortuſiorum, lib. 4. c. 10. lib. 6. c. 7. lib. 7. c. 19. &c. Huic voci opponitur alia,

Incurialiter, in Concilio Avenionenſi anno 1326. can. 4. *Manus temerarias ad capiendum Clericos aliaſque perſonas Eccleſiaſticas Incurialiter.... extendere non verentur.* Ubi vir doctus ad marginem, f. *inciviliter*: ſed perperam.

5. CURIALIS. Charta Aldegaſtri, filii Sylonis Regis Ovetenſis, an. 781. *Quatuor tapetes, & tres vaſos Sulomoniegos, & duodecim Curiales argenteas, & unum (aquimanile) argenteum.* Ubi Sandovallius editor vertit, *doze eucharas de plata, y un aguamanil de plata.* Proinde *aquimanile* deeſt in Latino. Eſt autem *Euchara*, Hiſp. Cochleare, noſtris *Cueilliere.*

CURIARIA, Prædium, *Curia*, Curtis. Charta Bareſoni Reg. Sardiniæ ann. 1164. apud Ughellum to. 4. pag. 1203. *Dabo etiam operi S. Laurentii duas Curiarias, quas conſules Januæ praelegerint in tota Sardinia, ex quarum redditibus ipſa Eccleſia perficiatur.*

¶ CURIARIUS. Charta Hugonis Abb. Corbeienſis. an. 1177. ex Tabulario ejuſdem Monaſterii: *Ipſe Everardus ſive ejus in Curiariis, id eſt, Curiam S. Petri inhabitantibus, ſive in hoſpitibus in terra de dote altaris manentibus, ſive in culturis, ſive in cambariis nullum dominii jus poſſidebit.*

CURIATIO, Curia, ſeu Comitatus, vel etiam *Curia ſolennis*, Concilium Budenſe ann. 1279. c. 2. de veſtib. Prælatorum: *Cum ad exercitus, ſeu Curiationes, aut expeditiones ex certis & neceſſariis cauſis eos contigerit proficiſci.*

CURIA-TOGA, *id eſt, advocatio juridica.* Papias.

¶ CURIATUS, Curia, Senatus. Statuta Philippi Regis an. 1303. in Codice MS. Consuet. Tolos. fol. 35. *Item quod Notarii Curiatus Tholos. scribant acta bene & fideliter, &c.*

¶ CURIFUGIUS, Qui fugat curas, & tædia dispellit. Angelus Rumplerus l. 3. Hist. Monast. Formbacensis apud Bernard. Pez tom. 1. Anecd. part. 3. col. 466. *Scribit Perottus homo doctissimus de villa sua, quam Curifugiam nominavit... Ego illud castrum præfero, quod & Curifugium genere neutro appellavero.*

¶ CURIO, *Sanguis*, in Glossis Isidori. Patet legendum *Cruor.*

¶ 1. CURIOSUS, *Facetus, dicax, urbanus.* Papias MS. Haud absimili prorsus ratione Gallice quandoque dicimus, *Curieux*, pro Concinno & eleganti.

2. CURIOSUS, Κȣριωσσος, Palladio in Vita Chrysostomi pag. 15. Edit. Emerici Bigotii. Gloss. Basil. Κȣρίοσος, εἶδος ἀξιώματος. Sic autem appellabantur, qui delecti ex *Memorialibus*, atque etiam ex *Agentibus in rebus*, ab Imperatoribus, per singulas provincias, modo duo, modo singuli, annuum munus acturi mittebantur, qui & cursui publico invigilarent, ne videlicet citra evectionem quis eo uteretur, & omnia, quæ geri in Republica viderent, ad Principis notitiam deferrent. Unde recte Scaliger ad Manilii l. 5. dixit, *Curiosos* idem munus obiisse, quod in Gallia *Contrarotulatores* dispositorum equorum, *les Controlleurs des Postes.* In Notitia Imperii occurrunt *Curiosi cursus publici præsentalis*, & *Curiosi per omnes Provincias*, sub dispositione Magistri Officiorum: *Curiosi litorum*, in Novella Theod. & Valent. de Tribut. fiscal. Curiosorum fit etiam mentio apud Firmicum lib. 3. cap. 13. Tertullianum lib. de Fuga in persecut. Athanasium Apolog. 2. Suidam in Vita Chrysostomi, &c. qui cum multiplici nequitia & concussionibus infamarentur, sublati demum sunt à Juliano Imp. De his pluribus agit præterea titulus Codicis Theodos. de Curiosis, & ibi Jacobus Gothofredus.

CURIOSI apud Ordericum Vitalem lib. 8. p. 704. videntur iidem, qui *Curiales.*

CURIOSI & *Correctores Fratrum Ordinis Grandimontis*, in Aresto Parlam. Paris. 15. Jan. 1322. [Antiqua Statuta ejusdem Ordinis in Anecd. Marten. tom. 4. col. 1232. n. 15. *Ad portam erat ille quem Corrector & Curiosus huic officio deputandum decreverit pro communi utilitate & pace.* Literæ Simonis Archiep. Bituric. ann. 1223. pro iisd. Grandimontensibus, Anecd. Marten. to. 1. col. 910. *Duobus singularum domorum ministerio deputandis, uno videlicet Clerico, alioque Converso: quorum alter, Conversus scilicet Curiosi, Clericus vero Correctoris officium gereret, secundum quod etiam nunc observatur in Ordine supradicto.* Corrector spiritualium curam gerebat, Curiosius temporalium.]

CURITA. Vide *Curatura.*

CURITIS, pro *Curtis.* Occurrit non semel in Diplomate Mathildis Comitissæ anno 1078. apud Fr. Mariam in Mathilde.

CURITZE, Modius, Slavorum lingua, apud Helmodum lib. 1. cap. 88.

CURMEDIA, servitutis species in Germania, quæ ejusmodi erat, ut obeunte aliquo obnoxiæ conditionis, dominus jus haberet rem, quam vellet, in illius bonis, verbi gratia equum, vestem, annulum, &c. seligere, sibique afferere. Quæ species est *laudimii*, seu *relevii*, Germanis *Chur muart* dicta, ut auctor est Rosentalius lib. de Feudis c. 2. §. 39. cap. 5. §. 131. Cæsarius lib. 4. Miracul. cap. 62. *Cui cum Conversus responderet: Talis homo eum (pullum equinum) nobis legavit; ait Præpositus, utrum ex devotione, vel ex aliquo jure legavit eum? Respondit Conversus: Ex decessu illius emersit, nam uxor ejus, eo quod esset de familia nostra, jure Curmediæ illum obtulit.* Charta Caroli IV. Imp. an. 1349. apud Willelm. Hedam pag. 360. 1. Edit. *Super solutione census, ceræ, pecuniæ, vestium, equorum, pecorum, & jurium (vulgariter Cormede) aut aliarum quarumcumque rerum, quæ in vita vel post mortem cujuslibet hominis, conditionis hujusmodi* (servituti obnoxii) *Episcopis & Prælatis ac Ecclesiasticis personis hactenus dari consueverunt.* Huc etiam pertinet Diploma Henrici Imper. & Cunegundis pro Fundatione Monasterii S. Michaelis Bambergensis apud Bruschium de Monast. Germ. p. 87. Hæc servitus, inquit Molanus lib. 3. de Canon. cap. 36. multis in locis primum redempta fuit pecunia, deinde ex magna summa in parvam est derivata, & paulatim per negligentiam & rebellionem evanuit. Vide *Catallum melius.*

¶ COREMEDE, CORIMEDE, Eadem notione. Diploma Abbatialis Ecclesiæ Bilisiensis ann. 1181. apud Joan. Mantelium Hist. Lossensis part. 2. p. 2. *Notum facimus tam futuris quam præsentibus, quod quædam mulier Margareta liberis orta natalibus, titulum suæ ingenuitatis in liberiore Dei redigens servitute, Ecclesiæ B. Amoris condidit, hocque conditionis tenore, quod tam ipsa quam omnes posteritatis suæ soboles, singulis annis ibidem ad altare prædicti patroni sui duos persolvent denarios; mulieres libere nubentes in orbitu suo* XII. *denarios pro Coremede darent; viri vero alienas ducentes* XII. *denarios ad licentiam solvent, totidemque in orbitu suo darent, nullumque advocatum habentes præter altare suum, nullis placitis nullisque exactionibus tenerentur obnoxii.* Ibidem pag. 3. in Diplomate anni 1040. *Tota autem illa cognatio post mortem suam de capite suo, pro jure quod vulgo attulit, sive Corimede dicitur, tantum* XII. *denarios, & nihil amplius solvat.* Hinc, ni fallor, emendandus alter locus Tabularii S. Trudonis ibid. part. 1. p. 81. laudatus: *Cæterum licet Abbati vel ab ipso constitutis, de quocumque negotio sine Advocato placitare, id est, placito sive judicio decernere... scilicet de terris, de domibus, de externis uxoribus, Coreniedis sive citermiædis & familiis*; melius enim *Coremedis*, quam *Coreniedis* legeretur.

CURMEN, Κȣ́ρμι, Dioscoridi lib. 2. cap. 110. aliis *Furmen*, Potus quidam ex hordeo, similis zytho. Gloss. Lat. Græc. *Curmen*, ζῦθος ἀπὸ σίτου. Occurrit apud Ulpianum. Vide Hadrian. Junium lib. 2. Animadvers. c. 12. Salmasium ad Inscriptionem Herodis p. 51. & Camdenum in Agro Dorbiensi.

CUROPALATES. Vide supra in *Cura* 5.

CURRABIUS, Species navis. Laurentius Diaconus Veronensis de Bello Balearico lib. 1. pag. 899.

Hoc variæ fiunt diverso robore naves,
Gatti, Dromones, Carabi, celeresque Galeæ,
Barcæ, Currabii, Lintres, grandesque Saginæ,
Et plures aliæ variantes nomina naves.

Ubi f. leg. *Currarii* vel *Cursarii.* Vide in hac voce.

CURRALE, Curtis atrium. Fori Oscæ ann. 1247. fol. 5. *Qui pignorat boves, bravos, (branas) equas, vacas, vel oves, & miserit eos in Currali, peytet pro calonia 60. sol. &c.*

¶ CURRATERIUS, apud Hofmannum, Idem qui supra *Corraterius.*

¶ CURRATORIA. Charta fundationis Turritani Monasterii in Sardinia an. 1205. *Prædictus judex dedit præfato Conventui Paúles cum pertinentiis suis, in Curratoria de Romagna curiam de Save cum pertinentiis suis omnibus ... & in Curratoria de Nolauro curiam de Obveto cum omnibus pertinentiis.* Sic lego pro *Incurratoria*, ut scribitur to. 1. Anecd. Marten. col. 800. *Curratoriam* autem puto idem esse quod Parochiam ab Italico *Curato*, Parochus, Curatus.

CURRAX, in leg. 18. D. de Ædil. Edict. ut *Vigilax* eodem loco. [Gloss. Lat. Gr. *Currax*, δρόμαξ. Gratius Cynegetico v. 89.

Nam fuit & laqueis aliquis Curracibus usus.

Ubi *Laquei Curraces* dicuntur qui facile currunt, currenteque nodo, Gall. *Nœud Coulant*, illaqueant & nectunt.]

¶ CURRELLUS, Currus. Charta Consulum Avenion. an. 1195. apud Fantonum to. 2. Hist. p. 83. *Concessimus ut de singulis equitionibus duos denarios, de asino unum denar. de Currello quatuor denar. de singulis peditibus singulos obulos, &c.* Vide *Curellus* 1.

CURRERE dicebantur, qui ob crimen aliquod per urbem traducebantur. Charta R. Abbatis Carossensis ann. 1308. ex Regesto 2. Philippi Pulcri Regis Franc. num. 11. in Tabulario Regio: *Item adulter & adultera, si deprehensi fuerint in adulterio, si inde factus fuerit clamor, vel per homines fide dignos convicti fuerint, vel confessi in jure, quilibet in centum solidis pro justitia puniatur, vel nudi Currant per bastidam, & sit optio eorumdem ... Item quicumque aliquid valens duos solidos vel infra de die vel de nocte furatus fuerit, Currat villam cum furto ad collum suspenso, & in quinque solidos pro justitia puniatur, & restituat furtum, cui furatus est, &c.* Vide *Trotare.*

1. CURRERIUS, Apparitor, *Sergeant.* Charta an. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Placentinæ Ecclesiæ, in Regesto 2. part. Ch. 98. *Citatis dictis vicinis, & ipsis Templariis per parabolam Curreriì Communis ostiatim, ad quos ista divisio pertinere videbatur.* [Statuta Massil. lib. 1. cap. 9. §. 3. *Licet autem inter officiales curiarum intelligamus nuntios curiarum, excipimus tamen ... Curreríos palatii & curiarum.* Vide *Curreru.*]

¶ 2. CURRERIUS, Cursor, Tabellarius, Gallice *Courier*, Ital. *Corriere.* Caffarus Annal. Genuens. lib. 1. ad an. 1162. *Consules vero ne galeæ à civitate recederent, donec literas diffidentiæ Pisas mitterent, præceperunt, & sine mora Currerium quemdam cum literis Pisanos diffidando Pisas miserunt.*

¶ CURRERUS, Apparitor. Laudes Papiæ apud Murator. to. 11. col. 26. *Omnes homines collegium facient, quod Paraticum vocant, etiam usque ad Curreros Communis, quos Missos vel Servitores appellant.*

¶ CURRIBILIS Moneta, Quæ *currit*, ut in Chartis non semel, sive quæ in usu est, Gall. *Qui a cours.* Capitul. General. MSS. S. Victoris Massil. *Libras quindecim Turonenses argenti cum O rotundo boni & Curribilis.* Occurrit alibi non semel.

CURRICULO, *Celeriter.* Papias. [Utuntur Plautus & Terentius.]

¶ CURRICULOSUS, Currens. Vita B. Idæ Comitissæ, tom. 2. April. p. 145. *Festivitates SS. Viduarum Curiculosa per anni tempora dum revolvimus.* Vide mox *Curriculum.*

1. CURRICULUM, Annus, *le Cours d'un an*, nostris: quomodo *anni*, & *annorum Curricula* non semel in Cod. Theod. [& in Præcepto Ludovici Imp. an. 823. in Appendice Marcæ Hispan. col. 768.] Vetus Diploma profert *Diago* in Comitibus Barcinon. lib. 2. cap. 34. quod sic clauditur: *Actum est hoc annorum Dominicæ Incarnationis quater quinquagenis & quinquies, quinis lustris, & tribus Curriculis, mensibusque quinque peractis.* Ubi innuitur annus 1228. nam quater 50. conficiunt 200. rursum quinquies 200. conficiunt 1000. quinque lustra 25. tria curricula 3. annos.

2. CURRICULUM, Semita, via. Charta donationis Ecclesiæ Cornutianensis edita à Suaresio: *In pronao velum lineum ... ante secretarium, vel Curricula, vela linea rosulata pensilia habentia arcus duos.*

CURRILES *aquæ*, & *incurriles*, quæ fluunt, *cursum* habent, aut non habent, in Chartis Alfonsi VI. Regis Hispan. apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ordinis. S. Benedicti to. 6. p. 489. 490.

¶ CURRISARE, Curru vehi. Acta Capituli General. Ordinis Prædicator. an. 1264. inter Anecd. Marten. to. 4. col. 1738 num. 12. *Item quicumque fratres equitaverint vel Currisaverint, secundum gravitatem culpæ gravius puniantur.*

¶ CURRITA. Vide in *Curatura.*

1. CURRITORES, Iidem, qui *Cursores*, infra. Tudebodus lib. 1. Hist. Hierosol. pag. 788. *Cœperunt Curritores nostris anteire, donec pervenerunt ad Eracleam.*

2. CURRITORES, Proxenetæ, nostris *Couretiers.* Curia Generalis Catalaniæ in villa Montis-albi an. 1333. sub Alphonso Rege Arag. MS. *Mercator vel draperius, & eorum negotiatores seu factores ... hoc idem observari jubemus in Curritoribus & peleriis, qui pels o robes recipiunt ad vendendum, &c.* Vide *Cursor, Corraterius.*

¶ CURRITORIUM, f. Opertum iter ex altera parte domus in alteram, ab Italo *Coridore*, vel Hispano *Coredor*, nostris *Corridor.* Testam. Guillelmi Vencienf. Episc. an. 1257. inter Instrum. tomi 3. novæ Gall. Christ. col. 195. *Actum in dicto Monasterio* (S. Victoris Massil.) *in quadam turri quæ est juxta Curritorium.* Vide *Curseria.*

CURRITURA. Vide *Curatura.*

CURRODREPANUS, vox hybrida, Currus falcatus; ex *Currus*, & Δρέπανον, *Falx.* Exstant apud Anonymum *de Rebus bellicis*, subjectum Notitiæ Imperii, *Expositiones Currodrepani, Currodrepani singularis, & Currodrepani clypeati*, quas consulet, poterit, qui volet.

¶ CURRULUS Equus, δρομεὺς ἵππος, *Tolutarius*, in Supplemento Antiquarii.

¶ CURRUPIRE, *Invadere.* Glossar. Sangerman. num. 501. f. *Corrumpere.*

¶ CURS, Cortis. Vide in hac voce.

CURSA, Gall. *Course*, Excursus militaris, incursio, præda ipsa, in Capitul. Sicardi Princip. Benev. in Præfat. [Fragmenta Hist. Dalphin to. 2. p. 624. col. 1. ad an. 1346. *Baillivus Vienn. cucurrit vexillis erectis, in qua Cursa ... omnia mala fecerunt quæ potuerunt excepto incendio.*] Vide *Cursus* 3.

¶ CURSABILIS Mensura, Quæ in usu est, in Charta anni 1262. ex Chartulario S. Vandregesili tom. 2. pag. 1566.

¶ Cursabilis Moneta, Eadem notione, Gall. *Monoïe qui a cours*, in Charta Bartholomæi Laudun. Episc. an. 1138. apud D. *du Plessis* in Hist. Cociaca pag. 139. Vide *Cursalis.*

¶ CURSALICA Litteralis. Vide *Scriptura.*

¶ CURSALIS, Idem qui *Cursarius.* Ottoboni Annal. Genuenses lib. 3. ad annum 1192. *Præfati Consules armaverunt VIII. galeas pro fugandis galeis Cursalium de Provincia, quæ capiebant ligna per mare.*

Iterum

Iterum utitur ad annos 1171. 1194. 1195. 1205. & 1211.

¶ Cursalis Canis. Vide in *Canis.*

¶ Cursalis Mensura, ut *Cursabilis*, in Charta anni 1233. ex Archivis Abbatiæ de Lanvaux.

¶ Cursalis Moneta, ut *Cursabilis*, apud Acherium to. 13. Spicil. p. 629. Vide *Cursibilis.*

CURSARIA. Vide *Cursoria.*

CURSARII, Prædones maris, nostris *Corsaires*, Piratæ. Leges Alfonsinæ part. 2. tit. 14. lib. 18. *Mas por razon de furto no deve matar, ni cortar membro ninguno, fueras ende si fuesse ladron conocido, que manifestiamente toviesse caminos, e que robasse otres en la mar, con navios armados, aquien dizen Cursarios, &c.* Tit. 26. leg. 31. *Cursarios fazen muchas vegadas grandes dannos sobre mar, matanda los omes, e prendiendo los, erobando les lo que traen, &c.* Epistola Gregorii PP. apud Matth. Paris anno 1234. *Cursarii & piratæ nimis impediunt subsidium Terræ Sanctæ.* Utuntur idem Paris an. 1245. Jacobus à Vitriaco in Hist. Occident. cap. 2. Sanutus lib. 1. part. 5. cap. 2. &c. Ita Græco-barbaris κυρσάριος, in Gloss. Meursii. Ex quo emendare licet Glossas Βασιλικῶν, pag. 5. Ἴσαυροι, οἱ φονεῖς, ἅρπαγες οἱ ϰ̀ οἱ κεσάριοι, legendum enim κυρσάριοι. Vide *Cursor* 3. 9. & *Cursus* 2.

¶ CURSATOR. Vide *Cursatores* in *Cursor* 4.

¶ CURSERIA, Via in muris urbium ad hostes in expugnationibus propulsandos disposita, per quam ex una turri in aliam fit transitus: unde Cursoriæ dictæ. Litteræ Philippi Regis Franc. an. 1280. de compositione murorum civitatis Carcassonæ, inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 1160. *Item, concessimus eidem Episcopo & dictis successoribus suis, quod unam de turribus quæ construuntur in muris prædictis habeant, teneant & possideant à parte inferiori usque ad Curserias, quæ fient desuper in muris prædictis: parte vero dictæ turris supra Curserias prædictas semper nobis & nostris gentibus remanente .... Fiant siquidem clausuræ, sive portæ desuper in dictis Curseriis, ubi muri incipiunt domibus episcopalibus jungi in utroque capite dictarum Curseriarum à parte domuum episcopalium, ne transitus & aspectus in eisdem domibus pateat cuilibet transeunti.* Vide *Curritorium* & *Corseria.*

¶ CURSETUS, Idem quod supra *Corsetus*, Thorax, tunica, Gall. *Corset.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 283. in Computo annorum 1333. & seqq. *Item, pro quinque alenis de zentato pro Dom. Andrea filio Domini, ad faciendum duos Cursetos*, xxix. *sol. Vienn.*

¶ CURSIBILIS Moneta, in Statutis Capituli Tull. an. 1497. cap. 11. de Præpositis, Moneta communis, publice recepta, Gall. *Monnoïe courante. Pecunia numerata, bona & approbata, Cursibilis*, in Tractatu Matrimonii ann. 1283. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 26. col. 1. Vide *Cursabilis* & *Cursualis.*

¶ CURSILIS Moneta, ut *Cursibilis*, in Charta an. 1254. ex Archivo Castri Nannetensis

¶ CURSILITAS, Ad cursitandum propensio. *Vagabunda Cursilitas displicet*, apud Fulgentium 3. Myth.

¶ CURSINARIUS. Vide *Cursarius* in *Cursus* 2.

CURSITORES, Iidem qui *Cursores, Coureurs.* Apud Ordericum Vitalem lib. 9. pag. 731. 732.

¶ CURSIVA Italica. Vide *Scriptura.*

1. CURSOR, Tabellarius, isve, qui ad aliquid perferendum mittitur. Gloss. Græco-Lat. *Exercipes*, Ταχυδρόμος, δρομεὺς ϰ̀ κούρσωρ. Gloss. Lat. Græc. *Cursor*, δρομεύς. Gesta Purgationis Felicis: *Subornatus est quidam privatus homo, qui modum Cursoris haberet.* Vetus Inscriptio Trevirensis, apud Browerum in Treveri:

Nuncius augusti, velox pede, Cursor ut aura.

In alia Christiana Inscript. apud eumdem: *Ursacius Cursor Dominicus.* Lupus Ferrar. Epist. ult. *Cursor noster, donec veniamus, pauperis apud vos locum implebit.* Matthæus Paris an. 1276. *Cum ... contra Regem tenere ausi fuissent, & paulo ante Cursorem Regis apprehendissent, & sibi manum amputassent. Cursores ordinis*, Tabellarii, in Nomastico Cistercienſi p. 335. Vide Fabrotum in Gloss. ad Cedrenum, verbo Κούρσωρ, & Casaubonum ad Spartianum.

Cursores, ut est apud Academicos Cruscanos, *sono detti in Roma i Mandatarii publici del Papa, che intimano i Cardinali à Concistoro, & ad alli atti publici, &c.* Concilium Avenionense anno 1279. *Si Officiales vel locorum domini quilibet sæculares, seu eorum Cursores aut Bannerii ceperint Clericum aliquem, &c.* [Hoc in loco debet Apparitor intelligi, Gall. *Sergent, Huissier*, ut alibi non semel. Statuta Massil. lib. 1. cap. 33. *De Nuntiis seu Cursoribus curiæ & baculis curiæ signatis .... Cursor pro loquerio cujuslibet personæ de qua quis conqueretur, pro singulis vicibus, quibus ipsum inveniet vel ibit ad domum ejus, ab illa persona unum obolum habeat.* Infra: *Statuentes etiam quod illi, qui voluerint esse Cursores .... jurent ad sancta Dei Evangelia, quod fideliter faciant per totum unum annum messajarias & omnes alias causas, & ea quæ pertinebunt ad officium curiæ ... & quod portent baculos & calotas de signo communis Massiliæ.* Rursum memorantur cap. 6. §. 2. Charta Caroli Comitis Provinciæ, de pignoribus an. 1290. è MS. D. *Brunet* fol. 76. *Nullus ... Cursor seu executor, vel alius officialis pignoret de bobus aut bestiis aliis aratoriis.* Occurrit hac notione in Statutis Avenion. lib. 1. rubrica 3. art. 2.]

2. CURSOR. Cursores, Tacticis dicuntur, qui aciem in præliis antecedunt. Vide Leonem in Tacticis cap. 4. §. 20. cap. 7. §. 36. & alios, quos laudat Meursius in Gloss. Qui iis præerat, Πρωτοκούρσωρ dictus. [Adde Gloss. med. Græcit.]

Cursores, Qui agmen Imperatorii comitatus præcedebant, & in Palatio cum Decanis, Lampadariis, Mensoribus, & aliis militabant. Corippus lib. 3. de Laud. Justini:

..... *Jamque ordine certo*
Turba Decanorum, Cursorum, in rebus Agentum, &c. Lampadariis adjunguntur in leg. ult. Cod. de Diversf. Offic. de quibus idem Corrippus:

..... *Prænuntius ante*
Signa dedit Cursor posita de more lucerna.

Ubi tamen alii legunt *lacerna.* De iis etiam intelligendus Philostorgius lib. 2. cap. 4. Videntur id muneris obiisse, quod in Regum nostrorum Palatio *les Guides des chemins*, qui Comitatum Regium præcurrunt, ne quod in viis impedimentum obstet, quibus qui præest, *Capitaine des Guides* dicitur. Qui cursoribus Palatinis præerat, *Præpositus Cursorum* dicitur in vetere Inscriptione: *Sep. Aug. lib. Zibi Præp. Cursorum.*

3. CURSOR, Cursores, Ταχυγράφοι, ὀξυγράφοι, Joanni Euchaïtarum Episc. p. 16. Ταχέως γράφοντες, apud Eunapium in Proæresio, & Damascium in Vita Isidori: Notarii, qui notis verba cursim expediunt, in leg. 33. D. Ex quibus causis majores. Ita describuntur à Nicolao de Clemangis Ep. 109. *Cessavit igitur cum dictatu antiqua scribendi formula, qua perfectam ac rite formatam litteram cum certa distinctione clausularum notisque accentuum tra-*

ctim antiquarii scribebant, & surrexerunt scriptores, quos Cursores vocant, qui rapido juxta nomen cursu properantes, nec per membra curant orationem discernere, nec pleni aut imperfecti sensus notas apponere, &c. Sidonius lib. 9. Epist. 11. *Tribuit, & quoddam dictare celeranti scribarum sequacitas saltuosa, compendium, &c.* Vide *Brodiator.*

CURSARII videntur appellari in Fleta lib. 2. cap. 36. §. 1.

4. CURSOR. CURSORES, Proxenetæ, qui aliis *Curaterii*, & *Curritores*. Libertates Barcinonæ an. 1283. *Quod aliquis non possit repetere aliquam rem ab illo, qui emerit eam per Cursorem publicum, & publice, nisi restituerit pretium.* In alio capite *Corredores* & *Curritores* dicuntur.

CURSATORES, Eadem notione in Charta Libertatum Caroffens. oppidi in Biturig. anno 1194. apud Thomasserium.

5. CURSOR PUBLICUS, Præco, qui subhastationi præest. Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ an. 1247. fol. 2. *Tamen si voluerit pignoratus, quod bestia illa ponatur in manu Cursoris publici, & vendatur, pretium illud tribuatur pignoratori.* Fol. 3. *Si ille, qui misit in pignore hæreditatem sæpe dictam, non habuerit, unde possit eam redimere, dicit Forus, Per buccam Justitiæ mittatur ipsa hæreditas in manu Cursoris, & ex illa die, qua fuerit posita in manu Cursoris, usque ad 30. dies vendatur, &c.* Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privileg. §. 39. *Et facta est venditio sine traditione, & sine carta, & sine arra, & sine Cursore, &c.* Lib. 8. tit. de Contumacia, §. 12. *Et post 30. dies Cursor faciat fidem de præconizatione.* Lib. 9. tit. *Declarationes* §. 2. *Cursor seu Sagio.*

6. CURSOR. CURSORES, apud Nicolaum Uptonum lib. 1. de Militari officio cap. 9. dicuntur *Nuncii peditantes* Imperatorum, Regum, & Principum, *quorum officium est pedibus transire, qui insuper portant arma Dominorum suorum in pixidibus depicta, pendentibus in suis cingulis, sive cinctoriis supra renes. Nec eis est permissum suorum Dominorum arma alio aliquo loco portare. Et isti possunt esse Milites propter peritiam in officiis habitam, non tamen sunt nobiles, & vocantur Milites Caligati, ut C. de Nuptiis, L. A caligato, per Accursium.* Vide *Prosecutor.*

CURSORES BACCALARII, [Theologiæ Candidati, qui ad *cursum* Theologicum explicandum admittuntur in Academiis.] Vide *Baccalarii* 3.

CURSORES DE OREIA, qui dicantur apud Cæsaraugustanos, vide Michaëlem *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. pag. 79.

CURSOR EQUUS, *Coursier*, in Consuetudine Andegavensi art. 47. & Cenomanensi art. 55. Willelmus Malmesburiensis lib. 2. de Gestis Angl. cap. 6. *Equos Cursores plurimos, cum phaleris fulvum, ut Maro ait, mandentes sub dentibus aurum.* Guntherus lib. 7. Ligurini:

Non tamen aut galea muniri tempora curat,
Aut Cursoris equi, quo prælia semper agebat,
Officio fungi, &c.

Constitutio Caroli Crassi pro Expeditione Romana anno 884. *Bini ducantur equi, unus Currens, alter ambulans. Cursorii equi*, apud Ingulfum p. 878. Et apud Bernaldum Archidiacon. in Vita B. Geraldi Archiepiscop. Bracarensis num. 11. [Vide *Corserius.*]

CURSORIÆ, Naves expeditiores, veloces, Isidoro lib. 19. cap. 1. *Navires de Courses.* Sidonius lib. 1. Epist. 5. *Ticini Cursoriam (sic navigio nomen) ascendi, qua in Eridanum brevi delatus, &c.* Willelmus Brito lib. 7. Philippid. pag. 171.

Septuaginta rates, quibus est Cursoria nomen.

Naves Cursoriæ Rigordo an. 1213. Rogerus Hovedenus in Ricardo I. *Anno eodem applicuerunt ibi naves & busciæ plusquam 500. exceptis galeis & Cursoriis, quæ multæ fuerunt.* Bromptonus habet *Cursariis.* Vide Scaligerum ad Auson. lib. 2. c. 6.

Couraux videntur appellari à Guiarto:

Engins r'ont de part & d'autre,
De fust parfais & achevez,
En nez & en Couraux levez,
Desquiex grosses pierres eschappent.

¶ CURSORIE, Cursim, celeriter. Ordinarium MS. Piperac. Abbatiæ an. 1301. *Antiphona dicitur Cursorie. Madox* Formul. Anglic. pag. 339. in Charta anni 1503. *Et insuper quod septimanatim quolibet anno, perpetuis futuris temporibus, unus Presbyter Canonicus ipsius Monasterii per Abbatem ejusdem... Cursorie assignandus, Missam cum speciali Collecta pro animabus ipsorum... celebrabit.* Hic vox *Cursorie* ducta videtur à *Cursu* seu Officio Ecclesiastico, quod quotidie certo ordine decantandum est, ac proinde idem sonare quod *per ordinem assignandus.*

¶ CURSORIUM, Arelatibus *Cossou* vel *Coussou.* Sic vocantur apud Arelatenses singulæ pascuorum portiones, quas in planitie de Cravo singuli tenent pascendarum ovium causa hyemis tempore. Vocis etymon à *Cursu*, quod intra *Cursorii* limites pecori liceat Currere & pascere. Charta an. 1221. pro Archiepiscopo Arelat. in Libro viridi fol. 119. verso: *Concedimus & confirmamus in perpetuum Cursorium quoddam de Cravo, quod vocatur Malcresset cum omni jure & pertinentiis, &c.* Charta Ludovici Regis Siciliæ è MS. D. *Brunet* fol. 108. *Cursorium Avellini Comitis vulgariter appellatum, scitum utique in Cravo.*

¶ CORSORIUM, Eadem notione. Charta Curiæ Arelatis an. 1225. è MS. D. *Brunet* fol. 84. *Hec est carta continens quantum quodque Corsorium debeat continere... Corsorium de Moliarie... habuit* CCCXV. *cannas in longitudine &* CCLX. *in latitudine.* Non semel occurrit ibi.

¶ COSSORIUM, Eodem significatu. Conventio inter Ludovicum Regem Siciliæ & urbem Arelatem an. 1385. è MS. D. *Brunet*, fol. 3. v°. *Possidere bona ac acquirere de novo mobilia & immobilia, atque jura, census, redditus, patua, Cossoria, salinas.*

¶ CURSORIUS. Vide supra *Cursor equus* & infra *Cursus* 1.

¶ CURSORIUS, Scriba citissimus, idem qui *Cursor* 3. Vide *Brodiator.*

¶ CURSORIA NOTA DECANTARE, in Capitulo generali S. Victoris Massil. an. 1348. Cursim, celeriter, non protrahendo.

¶ CURSOTENUS, Juxta cursum. Supplementum Vitæ S. Bonifacii Mart. to. 1. Junii pag. 474. *Et sic Cursotenus fluminis Fuldæ nesciendo errabat.*

¶ CURSUALES EQUI. Vide *Cursus* 7.

¶ CURSUALIS MONETA, id est, Communis & recepta, Gall. *Monnoye courante.* Legitur in Charta Mathildis Comitissæ Autissiod. pro Monasterio S. Mariani an. 1226. Vide Lobinellum in Glossario ad calcem Hist. Britan. & supra *Cursibilis.*

1. CURSUS LIMITIS, *Cursorius terminus, Cursorium*, voces Agrimensorum, apud quos ita dicitur limes, terminus procurrens, quomodo se exporrigit in latitudinem, vel longitudinem. Vide Glossarium Rigaltii ad Agrimensores.

2. CURSUS, Officium Ecclesiasticum, seu series Orationum, Psalmorum, Hymnorum, & cæte-

rarum precationum, quæ quotidie in Ecclesia decantantur, quam à D. Hieronymo, Damasi PP. rogatu, dispositam scribit Honorius Augustodunensis lib. 3. cap. 1. Concilium Calchutense an. 787. cap. 7. *Ut omnes Ecclesiæ publicæ Canonicis horis Cursum suum cum reverentia habeant.* Asserus de Ælfredi reb. gest. *Post hæc Cursum diurnum, id est, celebrationes horarum, &c.* Item: *Libellum, in quo diurnus Cursus & Psalmi scripti habebantur.* Beda lib. de Gest. Angl. c. 18. *Accepit & præfatum Joannem Abbatem in Britanniam perducendum, quatenus in Monasterio suo Cursum canendi annuum... edoceret.* Abbo lib. 2. de Bell. Paris.

Qui Missas, Cursusque sacros illic celebrassent.

Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 3. *Plerumque Cursus & Missas negligebat.* Cap. 4. *Matutinas deinde Laudes, Cursum de S. Cruce... persolventes.* Passim Scriptores, Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 21. lib. 8. cap. 15. lib. 10. c. 19. lib. 1. de Mirac. cap. 11. de Gloria Confess. cap. 38. Anastasius in S. Telesphoro PP. S. Bonifac. Moguntin. Epist. 17. Cæsarius Heisterbach lib. 1. c. 6. Vita S. Bertilæ cap. 2. 6. Vita S. Alberti Gambron. num. 12. Leo IV. PP. de Cura Pastorali, initio: S. Audoënus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 20. Jonas lib. 2. Vitæ S. Joann. Abbat. Reomaënf. cap. 7. Lib. de Miracul. S. Quintini c. 18. Willelm. Malmesb. lib. 2. de Gest. Angl. cap. 4. Hariulfus lib. 4. c. 35. Vita S. Odon. Abbat. Cluniac. lib. 1. pag. 27. Paulus in Vita S. Hilari Abbat. Galeat. n. 9. Vita S. Ottonis Episc. Bamberg. lib. 2. cap. 44. Egbertus Eborac. Archiepisc. in Pœnitent. pag. 14. Vita S. Geraldi Auriliac. l. 2. c. 9. Baudovinia in Vita S. Radegundis c. 18. &c. Wandelbert. in Vita S. Goaris, Hist. Episc. Saltzburg. p. 250. Fortunat. in Vita S. Germani Episcopi Paris. c. 63. 76. idem lib. 2. Poëm. 19. & in Vita S. Radegundis cap. 4. 11. 18. 22. Beda lib. 1. de Wiremuthensi Monast. cap. 14. Ricul-fus Suessionensis in Constit. cap. 3. Vita Burchardi Wormaciensis Episcopi. Vita S. Valarici c. 26. Vita S. Goaris cap. 4. 5. Vita S. Serenici cap. 9. 15. Vita S. Fructuosi Episc. Bracar. c. 13. Vita S. Eparchii cap. 17. Vita S. Nicetii Lugd. Episc. pag. 97. Honorius Augustod. lib. 2. c. 63. 65. Amalarius de Ordin. antiph. cap. 1. Regulæ SS. Patrum parte 2. c. 5. Regula S. Macarii cap. 9. S. Ferreoli cap. 12. S. Columbani cap. 7. 10. S. Aureliani ad Virgines c. 38. Sic δρόμος, Græcis. Vide Joan. Phocam cap. 1.

Regula et Cursus *sancti Benedicti*, in Charta S. Drausii Episcopi Suessionensis.

Cursarius, Cursinarius, Liber Ecclesiasticus, continens *Cursum*, seu Officium Ecclesiasticum. Acta Murensis Monasterii p. 10. *Lectionarius autem vetustus, & Cursarius antiquorum, & Liber regulæ, &c.* Alibi: *Sunt & duo Cursinarii, & tres Benedictionales libri.*

3. CURSUS, Excursus, præda, quæ in ipsis excursibus capitur. [Gall. *Course.*] Gregor. Magn. lib. 12. Epist. 23. *Hostem collectum habet,... & si huc Cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca ipsius, quantum vos Dominus juverit, deprædamini, &c.* Ubi *mittere Cursum*, nihil aliud sonat quam *mittere ad prædam*, seu prædatores. *Cursus* enim, ut Tacticis Græcis Κοῦρσος, prædam sonat. Leo in Tactic. cap. 12. §. 27. Ἀπὸ κουρσόρων, ἤγουν τῶν εἰς κοῦρσον πεμπομένων στρατευμάτων. Joannes Cananus: Ὅτι τε τῆς πόλεως τε τὸν πλοῦτον... εἰς διανομὰν παραδίδη, καὶ κούρσος τοῖς Μουσουλμάνοις. Et mox: Οἱ ἐπιστήμονες εἰς τὰ κοῦρσα. Hinc Κουρσεύειν, prædari. Historia Bellisarii MS. Λεηλατῶν, κουρσεύουσιν τὰς χώρας τῶν Ρωμαίων. Alia suggerunt Rigaltius, Meursius, & Fabrotus in Glossariis Gr. [Obertus lib. 2. Annal. Genuensium apud Muratorium tom. 6. col. 303. *Doleo quod galea ista exivit nunc de portu isto & vadit in Cursum.* Ibidem col. 394. *Supradicti vero Consules maris tres magnas naves cum tribus galeis, tribusque barchis, tribusque cantheriis magnis viriliter armaverunt & in Cursu miserunt.*]

4. CURSUS. Fori Morlanenses art. 32. de Homicida: *Si vero istas leges dare nequiverit, quidquid habet, sit in Cursu meo, & sepeliatur subtus mortuum.* Ubi legendum, *in incursu meo*, [i. e. mulctam *incurrat.*] Vide *Incursus* [1. post *Incurrimentum.*]

¶ 5. CURSUS, Locus ludicri certaminis. Vita S. Magdalenæ de Pazzis, to. 6. Maii p. 251. *Erant autem parentum ædes ad plateam, quam Cursus appellant. Cum ergo circa festum S. Johannis.... publicæ decursiones ad pallium, ut aiunt, celebrarentur, &c.*

Cursus Equorum, Ἱπποδρόμιον. Libertates, concessæ Villæ Franchæ ab Archembaldo D. Burbonensi an. 1217. *Dom. Archimbaudus & Agnes ejus uxor constituerunt Cursum equorum apud Villam Francham in crastinum nundinarum, quæ sunt in octabis Pentecostes, & dederunt illi, qui Cursum lucraretur, unam marcham argenti, & illi, qui equos equaret ad pontem de Baria 5. sol.* Vide Thomasserium in Consuet. Bituric. lib. 1. c. 100. 101.

6. CURSUS Monetæ, [dicitur de Moneta, quæ in usu est.] Vide *Moneta.*

7. CURSUS, Cursus Publicus, Vehicularius, cujus Augustum auctorem memorat Suetonius in Aug. c. 49. Trajanum, Aurelius Victor Schotti c. 13. De cujus usu, & cæteris ad hanc rem pertinentibus, vide Titulum de Cursu publico in Cod. Theod. & quæ ibi notavit Jacobus Gothofredus, Casaubonum ad Spartianum, Savaronem ad Sidonium, &c.

Cursuales Equi, Ad cursum publicum destinati, in l. 64. Cod. Theod. de Curs. & apud Senatorem lib. 4. Epist. 47. lib. 5. Epist. 5. *Qui ad continuos Cursus constituti sunt* lib. 1. Epist. 29. *Cursualis tractus*, apud eumdem lib. 4. Epist. 47. *Cursuale ministerium*, apud eumdem Senatorem lib. 5. Epist. 5. *Præpositi Cursus publici*, in leg. 35. Cod. Theod. de Curs. l. 9. de Curios. *Primi quibus Cursus publici cura sollicitudoque mandatur*, Firmico lib. 3. cap. 4. *Mancipes Cursus publici*, lib. 15. de Curs. &c. Gregor. Magn. lib. 3. Dial. cap. 8. *Andreas... qui quondam in stabulis itinerum Cursum servaverat equorum.* Vetus Inscriptio, apud Gualterum in Tabul. Sicul. p. 18. *Instante Fl. Valeriano Ducenario Agente in reb. & PP. Cursus publici.* Exstat Dialogus Theodori Abucaræ Scriptus Πρὸς τὴν τοῦ δρόμου Ἐμέσης.

¶ 8. CURSUS, Prædium. Diploma Rudolphi Reg. Rom. de Dotalicio Filiæ Regis Angl. apud Rymerum to. 2. pag. 112. *Damus & assignamus.... oppidum Zuge & Cursum seu curiam ibidem.* Donatio anni 1078. apud Joan. Mantelium Hist. Lossensis part. 2. p. 14. *Hujus autem boni operis beatæ memoriæ Dominum Episcopum Henricum incentorem habuit & devotissimum suffragatorem: & ut hoc libentissime perageret, quorumdam Episcopi Cursuum delegavit ei redditus, donec viveret.*

¶ 9. CURSUS, Ordo laterum in struendis parietibus. Vide *Corium.*

¶ CURSUVIROTOS. Vide *Fursvirotos.*

¶ CURTA. Vide post *Cortis* 1.

CURTALINUS. Vide *Cohortalis* & *Cortinarii* in *Cortis* 3.

CURTAMISIA. Historia de Fratribus conscriptis tom. 2. Alamannicorum Goldasti: *Unicuique fratrum pellicium cum pelle... Curtamisia dari præcepit.* An *cum pelle & curta camisia*?

1. CURTANA, CURTEIN. S. Edwardi Confessoris Angl. Regis gladius, vel ensis, qui in Regum Anglorum coronatione à Cestrensi Comite præfertur, cuspide acieque retusus, in signum misericordiæ, populis à Rege præstandæ, unde nomen. [Hodie defertur inter duos gladios alterum Justitiæ temporalis, alterum spiritalis.] Matth. Paris de Apparatu nuptiarum Henrici III. anno 1236. *Comite Cestriæ gladium S. Edwardi, qui Curtein dicitur, ante Regem bajulante, in signum, quod Comes est Palatinus, & Regem, si oberret, habeat de de jure potestatem cohibendi.* Id etiam juris spectasse Ducem Lancastriæ, docet Processus factus ad coronationem Regis.... 2. *Joannes Rex Castiliæ & Legionis, Dux Lancastriæ, coram dicto D. Rege, & Consilio suo comparens clamavit, ut Comes Leicestriæ officium Senescalciæ Angliæ, & ut Dux Lancastriæ ad gerendum principalem gladium D. Regis vocatum Curtana, & ut Comes Lincolnensis ad scindendum & secandum coram ipso D. Rege sedente ad mensam dicto die coronationis, &c.* apud Edw. Cokum ad Littleton. sect. 35. [*Curtens* appellatur apud Rymerum to. 3. p. 63. c. 2. ubi de Coronatione Edwardi II. an. 1308. *Gladium qui vocatur Curtens portavit Comes Lancastriæ.*] De hoc ense sic etiam Poëta nostras neotericus Morellus in Triumpho Henrici Magni:

Ces lames de Damas, ces coutelas chantez,
Ce branc que nos guerriers portoient à leurs costez,
Sous des titres pompeux bruient dedans l'Histoire,
Mais Joyeuse, Corto, Flamberge, Dordonnois,
Rompié, Durandal, & Courtin le Danois,
Cedent à son taillant, & bien plus à sa gloire.

Neque id Anglis duntaxat familiare fuit, ut ensis Regius peculiari interdum nomine donaretur. Nam similia narrantur de ense Regio Danic. apud Saxonem lib. 2. *Biarco utebatur præstantis acuminis, inusitatæque longitudinis gladio, quem Lovi vocabat.* Lib. 4. *Erat Regi inusitati acuminis gladius Skrep dictus, qui quodlibet obstaculi genus uno feriendis ictu medium penetrando diffinderet.* Et lib. 7. *Haldenus avitos à matre gladios recepit, quorum alter Lusingus, alter Hwyntingus ob collimati acuminis nitorem vocabulum habuit.* Ita Arthuri Brittonum Regis gladius *Caliburne* dictus, ut auctor est Rogerus Hovedenus in Ricardo I. Vide Garassum in sacris Remensibus c. de ense Regio, & infra in verbo *Durandal.*

¶ 2. CURTANA, Scripturæ genus. Vide *Scriptura.*

CURTARE, Gloss. Lat. Græc. *Curtatus*, Κολοβὸς. Gl. Græc. Lat. Κολοβὸς, ὁ μέρος τοῦ σώματος ἀφῃρημένος, *mutilus, truncus. Comam alieni caballi turpare, aut caudam Curtare,* in Legib. Wisigoth. lib. 8. tit. 4. §. 2. *Curtatus caballus,* in Lege Burgund. tit. 73. §. 3. cui cauda decisa est. *Curtus canis,* apud Auctorem Queroli. *Membris decurtare,* in Epistola inter Sugerianas 59. [Horatius ipse 2. Sat. 3.

Quantulum enim summæ Curtabit quisque dierum.]

Vide *Decorticare, Caudatus.*

¶ CURTARIUS. Vide post *Cortis* 1.

¶ CURTE. Vide *Cortis* 1. initio.

¶ CURTEIN, CURTENS. Vide *Curtana* 1.

CURTESTA. Otto Morena in Histor. rerum Laudensium pag. 18. *Papienses vero iterum viriliter pugnantes, omnes Mediolanenses tunc debellassent, ac maxima Curtesta eos cepissent, nisi Dominus sua pietate... quandam pluviam eis tribuisset, &c.* [Murator. Scriptor. Ital. tom. 6. col. 985. pro *Curtesta* restituit *Virtute,* additque in notis, observato primum apud Osium legi *Curtesta,* & ab Osio Cangium vocem hanc desumsisse: Si meam de hac re sententiam proferre debeam, expungendum prorsus dicerem peregrinum hoc antiquitatis vocabulum, cum illud censeam purum amanuensis mendum, qui in confuso aut corroso codice, male intellectis primis syllabis *Virt* pro *Curt*, reliquas pejori errore corruperit. Ingeniosa est pro more & verisimilis clarissimi viri conjectura.]

1. CURTI. Tudebodus l. 4. Hist. Hierosol. p. 794. *Saracenos, Publicanos, & Azymitas, & Curtos, & Persas, & Agulanos, & alias multas gentes.* Horum meminit rursum sub finem lib. 5. p. 814. Populi ita appellati; sed qui ii fuerint, & an nomen factionis sit, ut *Publicani*, & *Azymitæ*, mihi non constat, nisi iidem fuerint cum Turcis, quomodo vocem hanc usurpare constat Albertum Argentin. pag. 141. *Eo tempore Humbertus Delphini, qui per annum erat inter Curtos, &c. Rex enim Curtorum, cum venisset Delphinus in terram suam, &c.* Vide Hist. nostram Franco-Byzantinam lib. 8. cap. 6. ubi de de hac Delphini expeditione.

2. CURTI. Tabularium Abbat. Conchensis in Ruthenis Ch. 415. *Et habet censum ad Calendas duos solidos de Curtos, & 2. gallinas... & in Augusto duos solidos de Curtos, & unum porcum, &c.* [Vox *Curtus* quandoque sumitur pro *Cortis*, ut in hac voce dictum est post *Cortis* 1.]

¶ CURTICELLA, CURTICLIS, &c. CURTIFER, CURTILAGIUM, CURTILE, &c. Vide in *Cortis* 1.

¶ CURTIDUS, mendose pro *Curticlus*. Vide *Curticlis* post *Cortis* 1.

¶ CURTIMARCHIA, Terminus curtis, Quidquid ad eam pertinet. Præceptum Henrici II. Imper. apud Freder. *Schannat* pag. 41. Vind. Litter. *Ergo curtes & Curtimarchias cum his quæ præscripta sunt, Monasterio S. Michaelis... nostra imperiali donatione contulimus.* Vide *Curtis* 1. & *Marchia.*

¶ CURTINA, CURTINUM. Vide post *Cortis* 2.

¶ CURTIS. Vide *Cortis.*

¶ CURTIS-BASSA. Vide *Bassa Curtis.*

¶ 1. CURTISANI, Aulici. Vide post *Cortis* 4.

¶ 2. CURTISANI, Qui *Cortes* curant. Vide *Cortisiani* post *Cortis* 1.

CURTORIA. Charta Henrici II. Regis Angliæ pro Monasterio de Bernaio in Norman. in 106. Regesto Tabularii Regii Ch. 84. *Videlicet villam quæ dicitur S. Albini, & Ecclesiam ejusdem villæ, fagetum, logias, Curtoriam, cum suis appendiciis, &c.*

¶ CURTUS. Vide in *Cortis* 1.

CURVADA. Vide *Corvata.*

¶ CURVALICA SIMPLEX, CURVALIS ANTIQUA, Species scripturæ. Vide *Scriptura.*

¶ CURVALIS, Modus agri. Charta Adeberti Moguntini Archiep. Rer. Mogunt. tō. 2. pag. 464. Edit. 1722. *Madtildis vidua, soror Wolffmanni* XXIII. *Curvales, Wolffmannus & frater ejus decem & dimidium, Gezacha tres & dimidiam fretam... eorum Fratrum usibus mancipavit.* Vide *Croada* 2.

¶ CURVANA INÆQUALIS, Species scripturæ. Vide *Scriptura.*

CURVARE. Vide *Cravare.*

¶ CURVATA. Vide *Corvata.*

CURVATURA. Index errorum Valdensium §. 25. *Omnia paramenta Episcoporum, infulas, chirotecas, Curvaturam, annulos* (reprobant.) Legendum forte

paraturam, nisi *Curvaturæ* nomine intelligatur pedum Episcopale incurvum.

CURUCA, Navis, alias *Carrucha*, nostris *Carrache*. Gildas in Epist. sect. 15. *Itaque de illis ad sua remeantibus emergunt certatim de Curucis, quibus sunt trans Styticam vallem evecti, quasi in alto Titane, &c.* Polydori Virgilii Editio *Carruchis* præfert; Editio Jon. Josselini *Curucis*.

CURVIS. Vetus Charta Longobardica in Chronico Monasterii S. Sophiæ Beneventani pag. 613. *In primis casas cum Curvibus & ortis, molimo, balneo, seu clausuris, &c.* Videtur legendum *Curtibus*.

CURULLUM, Supellectilis mensariæ species. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Ut quicunque Cœnobita deinceps sacrilegium facere ausus fuerit, subripiendo de Refectorio cyffum, aut Curullum, aut mantile, aut quodlibet utensile refectorii, ultimus maneat ubique velut fur.* [An *Cochlear*, Gall. *Cuillier*?]

¶ CURULUS, θρόνος ἡγεμονικός, *Sella Curulis*, in Supplemento Antiquarii.

¶ CURUSTUS, *Magnus*. Gloss. Isid. Excerpta legunt, *Coruscus*. Cerda in Adversariis emendat: *Grossus* vel *Crassus*, *Magnus*.

¶ CUSARE, Frequenter cudere, apud Priscianum pag. 890. Sed infra in *Cusire* idem est quod Suere, Gall. *Coudre*.

CUSCHA. Charta anno 1158. apud Ughellum in Archiepiscopis Mediolan. *Cum... campis, pratis, vineis, Cuschis, gerbis, &c.* Forte *Taschis*. Vide *Tasca*, *Taschia*.

¶ CUSCHINUS, Anglis *Cushion*, Pulvinus, Gall. *Carreau*, *Coussin*. Charta Ricardi I. Angl. Regis an. 1382. apud Rymer. to. 7. pag. 356. *Cortinas pro lectis blueti coloris continentes sex pecias, unam magnam cultricem pro lecto, & sex Cuschinos pro camera.* Vide *Cussinus*.

¶ 1. CUSINUS, Gall. *Cousin*, Consobrinus, Patruelis. Miracula B. Henrici Baucenens. to. 2. Junii pag. 384. *Testis Benedictus de Tenello ejus Cusinus.*

¶ 2. CUSINUS, Pulvinus. Vide in *Cussinus*.

CUSIRE, Isidoro in Gloss. *Consuere*. Italis *Cucire*, Gallis, *Coudre*. Gloss. Græc. Lat. Περιρράπτω, *Suo*, *Cusio*. *Cusuere*, ῥάπτειν, in Gloss. Lat. Græc. Gloss. Arabico-Lat. *Insuo*, *sagitto*, *Cosuo*. *Cusare* dixit Pelagius in Vitis Patrum: *Faciebat quoque plectam de ipsis palmis, & Cusabat usque ad horam sextam.* Occurrit præterea lib. 2. de Miracul. S. Bertini c. 5.

¶ CUSOR, ἐλάτης χρύσου ἢ ἄλλης ὕλης, *Fur auri aut alterius materiæ*. Supplementum Antiquarii.

CUSORES LINARII, in leg. 1. de Excusat. artif. l. 10. Τῶν λιναρίων κνῆσαι, qui cudunt lina. Cujac.

CUSPUS, Ligneum sandalium. Gloss. Latin. Græc. *Cuspus*, ξύλινον σανδάλιον. Glossæ Basilicῶn: κοῦσπος ξυλόπους. Regula Magistri cap. 81. de calceis Monachorum. *Ad Nocturnos vero in æstate ligneos Cuspos utantur, ne inquinatis pedibus ad suum revertentes stratum, lectorum sagos coinquinent.* Ita Codex Regularum apud Menardum.

Græcis recentioribus, κοῦσπος, est *Cippus*, genus tormenti, quo servi torquentur. Glossæ Basilic. Ποδοκάκκη, ξύλον τὸ ἐν εἱρκτῇ, ἐν ᾧ τοὺς πόδας ἐμβάλλοντες ἔχουσιν, ὃ παρὰ Ρωμαίοις καλεῖται κοῦσπος. Gloss. Lat. Græc. *Cippus*, ποδοκάκκη. Vide Gloss. Meurs. & Fabroti ad Cedrenum, [ac med. Græcit.]

¶ CUSSINUM, Cervical, Gall. *Coussin*, *Oreiller*, *Chevet*. Bernardi Ordo Cluniac. part 1. cap. 17. *Pro signo capitalis, vel quod vulgariter Cussinum dicitur, &c.* Bis legitur in Testamento Abbonis Canonici Autiss. an. 1191.

CUSSINUS, Pulvinus, Gall. *Coussin*. Occurrit apud Arnoldum Lubecens. lib. 3. cap. 29. in Speculo Saxon. art. 22. §. 4. art. 24. §. 2. in Chron. Centul. Hariulfi lib. 3. c. 3. in Vita B. Dodonis *de Hasch* Ord. Præmonstr. num. 2. in Chronico Abbatiæ S. Trudonis lib. 1. p. 350. apud Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 43. &c. Ex quibus emendandum Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis an. 915. *Facistergio uno, Cessinos, pallio uno, &c.* Legendum enim *Cussinos*. Videtur autem vox hæc Gallica *Coussin*, efficta, quasi *Cocssin*, derivarique à *Colte*, Culcita. [Derivatur à Germano *Kussen*, quod idem significat.] Vide *Cottus*, & [*Coisinus*.]

CUSINUS. Epistola Incerti ad Pipinum, tom. 2. Hist. Franc. p. 664. *Dirigo manuscula parva, non tamen parvo voluntatis affectu, id est, Cusinos 2. &c.*

¶ COSINUS. Eadem notione, in Statutis Cardinalis Trivulcii Abb. S. Victoris Massil. an. 1531.

¶ COYSINUS. Charta anni 1377. ex Archivo S. Victoris Massil. *Item tres Coysinos pro tenendo missale.*

¶ CUZINUS. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii to. 3. p. LXXII. *Necnon tuabola, & Cuzini, & frontalium, & alia de quibus in Ecclesia copiose haberi nostræ intentionis est.*

¶ CUSSYNS, Anglis *Cushion*. Chartula an. 1388. apud Rymerum to. 7. pag. 590. col. 1. *Sex banthalia, duas duodenas de Cussyns de opere tapseriæ, viginti candelabra de laton, &c.*

¶ CUSSIO τῆς μονήτης, *Percussio monetæ*, in Supplemento Antiquarii. *Cussio monetæ*, apud Rymerum to. 5. pag. 506. col. 2.

CUSSOLS, Species tributi, ac pensitationis. Curia Generalis celebrata Barcinone an. 1291. à Jacobo II. Rege Aragon MS. *Item quod Clerici & Milites non teneantur solvere in Ilerda, vel in aliis locis leudas, pedagia, vel Cussols de reditibus eorum propriis.*

¶ CUSSUS, Cusus, percussus. *Cussa moneta*, apud Rymerum to. 4. pag. 609. & to. 5. pag. 71.

CUSTAGIUM, CUSTAMENTUM, CUSTANCIA, CUSTARE. Vide in *Custus*.

1. CUSTODIA. CUSTODIÆ, Vigiliæ, excubiæ Latinis Scriptoribus. Decretio Chlotarii II. Regis cap. 1. *Decretum est, ut quia in vigilias constitutas nocturnos fures non caperent, eo quod per diversas intercedente conludio scelera prætermissa Custodias exercent, Centenas fieri.* Infra: *Capitale tamen qui perdiderit, à Centena illa accipiat absque dubio, hoc est, de secunda & vel tertia Custodia.*

Sumitur etiam pro ea obligatione, qua tenentur vassalli *excubias* facere in castris dominorum, quas vulgo *Gardes* vocant. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 22. *Hi sunt homines, qui debent Custodiam apud Castrum Lidi, Dominus Montis aurei per duos menses, &c.* Fol. 26. *Hi sunt, qui debent Garde apud Castrum Lidi. Alainnus de Semblençai duos menses, &c.* Fol. 37. *Comes habet in terra de Corcillon hostem, Custodiam, talliatam, &c.* [Regestum Campaniæ apud D. *Brussel* tom. 1. de Feudorum usu p. 124. *Lucans de Triaus & Gervasius de Vienna debent facere continuum estagium in castro sanctæ Menoldis ab instanti festo S. Remigii, quod est anno Incarnationis Dominicæ M°. CC°. primo, in duos annos completos. Et deinceps unusquisque eorum faciet in eodem castro singulis annis sex septimanas de Custodia. Ego autem Blanca Comitissa (Campaniæ) dedi unicuique illorum sexaginta libras pro domibus faciendis.* Pag. 125. *Heres Galteri Chasce feneratoris, tres menses Custodiæ; & quoniam Custodiam fecit, Comes dabit ei centum solidos.*] Vide *Warda*.

CUSTODIA TERRÆ. Vetus inquesta in Regesto

Philippi Aug. Herouvalliano fol. 163. *Hugo de Bolcio tenet Custodiam terræ suæ, unde debet duos menses de Custodia.* Infra: *Unde debet exercitum & equitationem ad custum domini, & unum mensem de Custodia ad suum.* Vide *Stagium* 2.

Custodia, Idem qui *Circa, Circator*, qui vigilias circa Monasterium noctu obit. Vita S. Aicadri Abbatis Gemeticensis cap. 28. *Quadam nocte ille pastor egregius vigilias divinas super gregem dominicum faciens, fratribus omnibus præter Custodias soporatis, vidit, &c.* [*Ne Prior Claustralis faciat Custodias*, prohibetur in Capitulo Generali S. Victoris Massil. an. 1312. ex Archivo ejusdem.]

2. CUSTODIA, sic Monasterium suum, seu *Custodis* Monasterii dignitatem vocant Franciscani, quo modo Græcis Φυλακαὶ dicuntur mulierum Monasteria, apud Palladium in Hist. Lausiaca cap. 15. Ὁ μὲν γὰρ πάντα διασκορπίσας ἴδωκεν ἀσκητηρίοις, καὶ Ἐκκλησίαις, καὶ φυλακαῖς. Idem cap. 39. Οἰκονομοῦντες τὰ τῶν γυναικῶν Μοναστήρια καὶ φυλακάς. Adde c. 144.

¶ Custodia Canonicorum, Simili notione pro Collegium. Præceptum Caroli Simplicis an. 919. apud Mabill. lib. 6. Diplom. pag. 163. definente: *Denique disponimus in eadem capella Custodiam Canonicorum, qui ibi sint jugiter, ac die noctuque Deo laudes horis psallant competentibus.*

3. CUSTODIA, Dignitas Custodis Ecclesiastica, apud Ughellum to. 4. pag. 410.

4. CUSTODIA dicitur, quoties judex officialibus suis reum custodiendum tradit, quæ *Custodia officii* dicitur in leg. 2. Cod. Theod. de Exhib. reis & lib. 4. de Abolit.

Custodia Captorum, ad quam tenebantur ex Lege, urbium aut oppidorum incolæ. Charta Ludovici Comitis Blesensis & Claromontis pro villa Creduliensi, seu *de Creil*, anno 1197. *Nullus Credulii manens extra villam corvatam faciet. Custodiam captivorum quito, &c.* Eadem habet Charta Communiæ Britul. an. 1224. Vide *Escapium, Priso.*

¶ Custodia Pupillolum. Vide post *Custos.*

5. CUSTODIA. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis an. 1295. *Item aliud Omelium*, (Homeliarum)... *incipiens, præter ea, quæ scribuntur in Custodiis, Dominica prima Adventus, in illo Evangelio, &c. præter ea, quæ scribuntur in Custodia. . . Item novum sanctorum Ricardi de Ely, incipiens in translatione S. Thomæ Martyris, quasi in primis Custodiis, & initio aliarum legendarum anni, & finit in legenda S. Edmundi Archiepiscopi.*

6. CUSTODIA, Theca, Gall. *Custode.* Charta an. 1321. apud Catellum in Hist. Occit. pag. 901. *Et unum amictum, & quadam palla, & 2. Custodiæ, & quidam manipulus de aurefrisio, &c.* Petrus de Alectis Episcop. Senogalliensis in Itinerario Gregorii XI. *Reservata Eucharistia, repositaque per suas manus sacratissimas in Custodia.* [Constitutiones Ecclesiæ Valentinæ inter Concil. Hisp. tom. 4. pag. 177. *Collatio sive gustatio hactenus dari solita per Suboperarium Ecclesiæ Canonicis aliisque Presbyteris atque ministris deferentibus Custodiam in processione SS. Corporis Christi, &c.*] Occitanis, *Custodio* exponitur, *Coffre ou poitrine d'animal, Squelete*, in Dictionario Occitanico Goudelini.

Custodiam Dare. Species infeudationis, forte ad vitam. Benedictus Abbas in Hist. Henrici II. Regis Angliæ: *Tradidit autem Dom. Rex Willelmo filio Aldelmi Dapifero suo civitatem Wexfordiæ in Custodia, cum omnibus pertinentiis suis, & statuit, ut subscripta in posterum pertinerent ad servitium Wexfordiæ, Arkelow cum pertinentiis suis, &c.* Infra: *Tradidit autem ibidem Dom. Rex Roberto le Poër in Custodiam civitatem Waterfordiæ cum omnibus pertinentiis suis, & statuit, ut hæc subscripta in posterum pertinerent ad servitium Waterfordiæ, &c.* Rursum: *Postquam autem Dom. Rex apud Oxenford in prædicto modo terras Hiberniæ, & eorum servitia divisisset, fecit omnes, quibus Custodias commiserat, homines suos, & Joannis filii sui devenire, & jurare iis ligeantias & fidelitates de terris Hiberniæ.* Vide *Feudum Gardiæ.*

¶ CUSTODIANATUS, Officium Custodis, seu *Guardiani*, Gall. *Gardiennat* apud Fratres Minores. Necrologium MS. Fratrum Minorum Silvanect. *Febr. obiit an. Dom.* M. CCC. LXXX. V°. IX^{a}. *die mensis Februarii bone memorie fr. Joh. Hale quondam Custos Paris. & de Conventu isto nativus, recepit me ad sacrum* (Ordinem Franciscan.) *videlicet fr. Petrum Paymont pro tempore sui Custodianatus* VIII^{a}. *die Aprilis.* Vide *Custodiatus* & *Custodia* 2.

¶ CUSTODIARIUM, specula, tugurium Custodis. Tertul. adv. Judæos: *Derelinquetur filia Sion sicut casa in vinea, & sicut Custodiarium in cucumerario.* Vide eumdem ad Martyres cap. 2. Laurentio in Amalthea *Custodiarium*, est *locus ubi aliquid custoditur.*

CUSTODIARIUS, Ugutioni & Joan. de Janua, *Custos.* Vetus Inscriptio: *Sanctissimo. Herculi. invicto. corpor. Custodiar. L. Curtius, &c.*

¶ CUSTODIATUS, Idem quod *Custodianatus.* Miracula S. Antonii de Padua, to. 2. Junii p. 730. *Cum vero postea à Custodiatu Lemovicensi exoneratus, de Lemovicio versus Italiam tendens, &c.*

CUSTODIRE Festum, seu observare festum alicujus Sancti; quomodo *Garder une Feste*, dicimus. Anonymus de Miraculis S. Bertini cap. 14. apud Mabillonium: *Nulla istic antiquitus de præfato Christi martyre Custoditio agebatur solennitatis, nisi tribus lectionibus totidemque responsoriis.* Infra: *Aram ipsius Martyris in eodem* (Oratorio) *jussit constitui, & ex tunc omni anno ejus natalem in albis cum omni devotione decentissime Custodiri. Observare*, cap. 29. [Ita φυλάσσειν usurpat Typicum S. Sabbæ c. 14. Vide Gloss. mediæ Græcit.]

Custodire sese invicem dicuntur virgines Deo sacratæ, in Capitulari 1. Caroli Magni incerti anni cap. 20. tanquam vitæ testes: *Ut virgines Deo sacratæ simul habitantes invicem se Custodiant, nec passim vagando Ecclesiæ lædant existimationem.* Vide *Syncellus*, & *Concellaneus.*

¶ CUSTODRIX, Custos femina. Hyppol. Florentinus in Miraculis S. Humilitatis, Maii tom. 4. pag. 403. *Petiit à Domina Gisla Custodrice ejus.*

¶ CUSTOR, f. pro *Custos*, nisi mavis *Custores* hic dici Procuratores à voce *Custus*, quod ipsi *Custus* faciant seu expensas. Charta anni 793. apud Schannattum Tradit. Fuld. pag. 51. *De supradicta re supradictus Abbas habendi, donandi, dominandi, possidendi, vel Custores illius... habeant potestatem.* Vide *Custos* 4.

¶ CUSTORIÆ, f. Expensæ à Gallico *Coust.* Index MS. Beneficiorum Eccl. & Diœces. Constant. fol. 29. *Rector habet manerium presbyteratus continens septem virgatas terræ, & debet facere Custoriam.* Et fol. 41. *Rector habet manerium continens unam acram vel eo circa, pro cujus parte facit Custoriam.* Vide *Custus.*

¶ Coustoria, ibidem fol. 39. verso: *Presbyteratus continet duas partes unius virgate terre, & debet facere Coustoriam.*

1. CUSTOS, Presbyter aut Clericus, cui Ecclesiæ seu templi cura incumbit, æditus, qui *Custos Ec-*

clesiæ dicitur in Ordine Romano. Adrevaldus lib. 1. de Miraculis S. Benedicti cap. 26. *Excubitorum officium sacris templis dicatum non modo modernis temporibus constat: verum prisca ætate sub B. Moyse à Domino legimus tabernaculo sacrato Custodum munia subrogata: quæ processu temporis à sancto Propheta necnon Rege mirabili David, ampliori dispositione ordinata, morem nobis nostræque religioni, ut ita dixero, suggessere. Et quidem vetusta ætas idem officium per successionem prolis excipiebat: nostra vero non propagatione prolis; sed magis puritate vitæ, morumque probitate Officiales admittit, &c.* Custodis munus sic describit S. Isidorus in Regula cap. 19. *Ad Custodem sacrarii pertinet cura vel custodia templi, signum quoque dandi in vespertinis nocturnisque officiis, vela, vestesque sacræ, ac vasa sacrorum, codices quoque, instrumentaque cuncta, oleum in usus sanctuarii, cera & luminaria.* Similia habentur ex Concilio Toletano lib. 2. Decret. tit. 27. c. 2. & apud Bernardum Præpositum Papiensem lib. 1. tit. 19. cap. 1. Walafridus Strabus de Vita S. Othomari cap. 11. *Presbyter quidam ... dum in Ecclesia Custodis officium gereret, nocturnæ quietis tempore præficiendis luminaribus Basilicam solitus introire, &c.* Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. c. 8. *Custodi Ecclesiæ, quando sunt omnia signa pulsanda pro anniversario cujusque, &c.* Willelmus Abbas Andrensis in Chron. *Quidam ejusdem loci æditua, quem nostro more Custodem vocamus.* Eadmerus l. 1. Vitæ S. Anselmi Archiep. Cantuar. c. 20. *Riculphus Secretarii, id est, Custodis, officio in ipso Cœnobio fungebatur.* Adde cap. 33. Ea notione occurrunt *Custodes Basilicarum*, seu *Ecclesiarum*, apud Julianum Antecessor. Constit. 61. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 55. §. 18. lib. 3. tit. 10. §. 1. in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 229. apud Matth. Paris an. 1244. & in Vitis Abbatum S. Albani pag. 35. Will. Thorn. pag. 1927. Paulum Warnefrid. lib. 5. de Gestis Longobard. cap. 40. Baron. an. 872. n. 15. &c. Adde Gregorium VII. PP. lib. 2. Epist. 10.

Custos Altaris, Idem qui *Custos Ecclesiæ.* Charta Isarni Tolosani Episcopi, apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. *Statuo & firmo cum Hunaldo Abbate Moissiacensi de loco S. Saturnini, quem ego laudo & committo domino Hugoni Abbati Cluniacensi & Hunaldo suprascripto.... hoc videlicet pacto, quod habendum semper retineo quartam partem omnium oblationum Ecclesiæ supradicti Martyris, & proprium Custodem altaris, & victum ipsius Custodis de Claustro accipiendum, & domum ad opus Custodis prope ostium Ecclesiæ, &c.*

2. CUSTOS. Custodes in Collat. I. Carthagin. c. 132. 224 dicuntur, qui Notariis vel Exceptoribus publicis ac delectis adjunguntur, ne quid contra veri fidem in acta referant: *Qui Notariis & Exceptoribus videntur appositi*, ut est in Collat. II. cap. 19. Adde cap. 53.

3. CUSTOS Angliæ, qui alias *Gubernator*, *Rege absente*, nostris *Regent.* Florentius Wigorn. & Simeon Dunelmensis ann. 1067. Rex *Guillelmus Normanniam repetiit... fratremque suum Odonem Bajocensem Custodes relinquens, &c.* Tradit Matthæus Westmonaster. anno 1254. Henrico III. in Vasconia agente, *Reginam & Richardum* (Cornubiensem) *Comitem regni Custodes* fuisse: Henricus Knygthon Comitem Cornubiæ *Gardianum terræ Angliæ* constitutum anno 1284. ab Edwardo I. in Vasconiam proficiscente: & Seldenus, Joannem Bedfordiæ & Humfredum Glocestriæ Duces, quibus vicissim regimen Angliæ, Henrico Rege V. in Galliis agente, permissum est, *Custodes Angliæ* vocitatos. Sic Arthurus Princeps Walliæ *Custos Angliæ* constitutus est, Henrico Rege VII. ex Anglia profecto. Sic Petrus Gavestonus *Custos Angliæ* erat, Edwardo II. Rege in Galliis agente. Sic alii. Adde Chronicon Flandr. cap. 74. Sed & Hiberniæ Prorex, *Custos Hiberniæ*, & dignitas ejus, *Hiberniæ Custodia*, stylo solenni, Joannis & Henrici III. Regum maxime ævo nuncupabatur.

Custodes Regni: dicti etiam apud nostros, qui postmodum *Regentes* in Epist. 116. ex Sugerianis. Exstat Charta Philippi III. Regis an. 1270. data in Castris juxta Carthaginem, descripta à Duchesnio in Probat. Hist. Castilioneæ pag. 69. qua, si quid sibi humanitus contingeret, fratrem suum Carolum *Custodem Regni* constituit, donec Ludovicus filius Regis filius annum 14. complevisset. Vide *Regens.*

¶ 4. CUSTOS, Syndicus, Procurator in Monasterio S. Bertini. Chron. Joannis Iperii inter Anecd. Marten. to. 3. col. 757. *Primum officium fuit Custodis, cui addiderunt officium Procuratoris ad causas Ecclesiæ defendendas & prosequendas, cum bonis Custodiæ ab antiquo deputatis.*

Custos Assisarum, in Fleta lib. 1. c. 20. §. 22.

Custos Cambii, apud Anglos, in Fleta lib. 1. cap. 22. §. 12. Liber Rubeus Scacarii Dublinensis apud Jac. Waræum in Antiquit. Hibernicis cap. 25. *Magister Guillelmus de Wimundham Custos Cambiorum Dom. Regis in Anglia.*

Custodes Castrorum *vel Maneriorum Regis*, in Fleta lib. 1. cap. 20. 114. qui alias *Villici.*

Custos Ciborum, Officium in Coquina Regia, in Ordinat. Hospitii S. Ludovici Regis Franc. an. 1269. vulgo *Garde-manger.*

Custodes Civitatis *ad recognitiones debitorum accipiendas deputati*, in Fleta lib. 2. c. 68. §. 2. 7.

Custodes Communiæ, Major & Scabini urbis, penes quos observationis Chartæ Communiæ cura incumbebat, in Charta Communiæ Belnensis an. 1202. apud Perardum pag. 275. & Valliaci an. 1187. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 325. Vide Chron. Flandr. cap. 76.

Custos Corporis Regis, Qui vestium Regis curam habebat, *Vestiarius.* Helgaudus in Roberto Rege Franc. *Evocat sui corporis Custodem, & ut aliud sibi ejusdem generis deferat ornamentum, humillimis verbis imperat.*

Custos Crucis, Cui sacræ, ut opinor, Crucis Christi Hierosolymis in sancta Anastasi servandæ cura incumbebat, ut in aliis Ecclesiis reliquiarum Martyrum custodia penes eos erat, qui *Custodes Martyrum* & *Martyrarii* nuncupati sunt. Victor Tunnensis in Chron. in Anastasio: *Elias Episcopus Hierosolymitanus ... exilio traditur, & pro eo Joannes Crucis Custos Episcopus ordinatur.* Ubi Theophanes pag. 134. Καὶ ἐχειροτονήθη Ἰωάννης ἀπὸ σταυροφυλάκων. Sane Francis nostris Hierosolymitanum regnum obtinentibus, hocce titulo, Dominicam crucem servabat Canonicus sanctæ Anastaseos. Vide Gretzer. de Cruce pag. 256. & 2584.

Custos Dominicorum Regis, apud Anglos, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 278. id est, Domanii Regii.

Custos Domus Infirmorum, Officium Monasticum, idem quod *Infirmarii*, de quo Chronicon S. Trudonis lib. 10. pag. 464.

Custos Dormitorii, in Libro MS. Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 68. Cui Dormitorii Monastici cura incumbit.

Custos Ecclesiæ. Vide supra *Custos* 1.

Custodes Ecclesiarum *& sanctorum locorum*, in leg. 26. Cod. Theod. de Episcop. quam legem de Ecclesiis & locis SS. Palæstinæ interpretantur viri docti. Vide Baron. an. 381. n. 16. & *Warda*.

Custodes seu *Magistri, & Custodes Forestarum & Aquarum*, in Statuto Philippi Pulcri pro reformatione Regni ann. 1302. art. 7. nostris : *Maistre des Eaux & Forests de France*. Vide *Forestarius*.

¶ Custodes Gaolarum, seu carcerum, quorum munus fuit quandoque in feodo, & quædam *Serjantia* reputabatur, ut est in Fleta lib. 1. c. 26. §. 5.

Custodes Gaugeriæ, in Itinere Camerarii Scotici cap. 1. Vide *Gageria* post *Vadium*.

Custodes Hostiorum *in itineribus, qui virgam portant coram Justitiariis de Banco*, de quibus Fleta lib. 2. c. 39. & Statutum 2. Westmonast c. 48.

Custos Laboris, Qui Monachorum labori invigilat, in Usibus antiquis Cisterc. cap. 75.

Custos Martyrum. Vide *Martyrarius*.

Custos Meretricum. Charta Roberti Ducis Normanniæ Richardi filii, in Regesto Normanniæ sign. P. in Camera Computorum Parif. *Et prædictus Baldricus & Regardator & Panagator mearum forestarum habens tantum in donis & liberationibus reguardi & panagii, quantum unus ex Magistris reguardatoribus & panagatoribus meis per totam Normanniam & * Custodum meorum ad justitiam gladii mei pertinentium, & Custos meretricum publice venalium in lupanari de Roth. & Marescallus meus, quando moror Roth. habens unaquaque die pro ordinationis meæ Roth. de liberatione 6. panes, & 6. fercula coquinæ, & unum sextarium vini, &c.*

¶ Custos Monasterii, Idem qui *Ecclesiæ* Monachorum. Epistola Monachorum Burgidolensium, vitam Hervei continens, librosque ab eo conscriptos, apud Acher. Spicil. to. 2. p. 516. *Librum etiam non minimum fecit de miraculis S. Mariæ Dei genitricis, quæ eadem inviolata Virgo temporibus ejus gessit in Dolensi Templo, quæ ipse mox postquam gesta erant, sicut audiebat ab ipsis, in quibus fiebant, & à Monacho Custode Monasterii, sine aliqua dilatione scribebat.*

Custodes Monetæ, in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 46. §. 2. qui Monetæ cudendæ præfectus est, nostris : *Garde de la Monnoie*. Statuto S. Ludovici Regis : *Le Garde de la Monnoie devoit jurer, que il gardera bien & loiaument la Monnoie, & que les Trousseaux & les Piles, que li tailleur d'icelle monnoie lui baudra, que il les gardera bien & loiaument, & ne les baillera à nulli, fors que as monnoiers, qui la monnoie monnoieront.* Custodes Monetæ in unaquaque officina monetaria ad duos reduxit Carolus V. Regens, 27. Febr. an. 1359.

Custodes Nundinarum Campaniæ, in Statuto Philippi Pulcri an. 1302. pro reformatione Regni §. 7. qui quidem ut plurimum ex Militari & Nobilium ordine erant, & mercatorum, qui ad has nundinas confluebant, lites & controversias dirimebant. In Regesto Magnorum dierum Campaniæ fol. 34. 35. mentio fit Joannis *de Breonne*, & Guillelmi *de Villarcey* Militum Custodum nundinarum Campaniæ, quo loco hæc habentur : *Ratione Custodiæ & officii nundinarum prædictarum, quod secundum usus & consuetudines dictarum nundinarum, si Custodes earumdem nundinarum ponunt, vel poni faciunt in prisionem aliquem debitorem de corpore nundinarum, ad requisitionem alicujus mercatoris, si evadat à dicta prisione sine voluntate & assensu dicti mercatoris, dicti Custodes ratione dicti officii, & Dominus Campaniæ, cujus personam repræsentant, in casu isto tenentur reddere & solvere, seu reddi & solvi facere mercatori prædicto suum debitum, ratione cujus dictas nundinas frequentantes erant & fuerant in tali prisione.* De nundinis vero Trecensibus, ita Monachus S. Mariani anno 1189. *In crastinum ejusdem festi* (S. Magdalenæ) *Trecæ civitas populosa, referta opibus, tectis amplissima, repentina conflagratione fere funditus est eversa. Celebrabantur ibi nundinæ, in quibus diversas congesserant opes, qui de diversis partibus confluxerant institores.* [Instrumentum Tabularii Calensis pag. 208. inscriptum : *De quadam vendicione facta de mandato Magistrorum nundinum. De mandato discretorum virorum Domini Joannis de Brena Militis & Genciani de Parisiis Domini Regis Franciæ Pennetarii, Custodum nundinum Campaniæ & Briæ à Domino Rege deputatorum, &c.*] Vide Statuta secunda Roberti I. Regis Scotiæ cap. 20. & infra in verbo *Nundinæ*.

Custodes Ordinis appellantur *Decani* in Ordine Cisterciensi, ut observat Haëftenus lib. 3. Disquisit. Monast. tract. 6. disq. 4. Vide Ughellum tom. 4. pag. 1209. Historia depositionis Arnulfi Remensis Archiepiscopi : *Habitaque ratione totius summæ Synodi, dignitas, prælatura ac potestas quasi judiciaria stetit penes Archiepiscopum Signinum* (Senonensem) *quem & ætas & vitæ meritum ac scientia commendabat. Arnulfus autem venerabilis Episcopus* (Aurelianensis) *Ordinis Custos, ac omnium gerendorum interpres declaratus est, eo quod inter omnes Galliarum Episcopos sapientia & eloquentia clarior haberetur.* Consuetud. Eoveshamensis Cœnobii in Anglia: *A Celerario igitur singulis diebus debent venire in Refectorium 72. panes monachiles, quorum quilibet erit ponderis 65. solidorum : ex quibus singuli Monachi singulos percipient : Prior & per duplum, nisi cum Abbate comederit. Nibilominus qui ad superiorem mensam, & Custos Ordinis, sederit, duplum : qui Missam majorem celebraverit, duos, &c.*

Custodes & *Gardiani pacis*, in Anglia, qui à Rege statuuntur, ut in delinquentes contra pacem Regiam animadvertant, eamque curent & tueantur. Hi sub Edw. III. *Justitiarii pacis* appellari cœpere. Multi horum, ait Spelmannus, in singulis urbibus & Comitatibus, cum è majori nobilitate, tum è minori, à Cancellario seu Custode magni sigilli Angliæ designati. Prima institutione duo vel tres solummodo, & juxta Statutum 13. Richardi II. non ultra sex : sed aucto in dies eorum munere, reperti demum sunt 60. atque eo amplius in uno aliquo Comitatu, ad hoc sustinendum. Erant olim *pacis Custodes* à populo electi in Comitatibus : nonnulli ex tenuræ ratione, & quidam virtute officii, de quibus Lambardus Eirenar. lib. 1. cap. 3. Vide *Paciarus*, in *Pax*.

Custos Palatii. Quidam Ludovicus hac dignitate donatus, inter *Ministeriales* subscribit Chartam Lotharii Imp. an. 1131. apud Duchesnium in Probat. Hist. Luxemburg. pag. 34. Idem forte, qui *Cura Palatii*.

Custodes quinque Portuum Angliæ. Vide *Barones quinque Portuum*.

Custos Puerorum Regis, *Maître des Pages du Roy*. Guillelmus Carnotensis de Vita & Miracul. S. Ludovici : *Dominus Petrus de Lauduno Miles Custos puerorum Domini Regis Philippi.*

Custos Puerorum, Infantium, seu eorum, qui adhuc pueri Monasterio oblati erant, Magister, qui iis præfectus est : nam *Custodes* proprie juvenum & puerorum dicuntur, ut ex Tullio annotat Servius. Horatius :

Imberbis

Imberbis juvenis tandem Custode remoto.
Gaudet equis, &c.

Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 41. *Et singuli* (Fratres) *sedent in sedili suo caput cooperti, juvenes, qui in Custodia sunt, juxta Custodes suos, de quibus summopere cavetur, ne simul ita sedeant, ut non habeant inter se probabilem & boni testimonii mediatorem.* Lib. 3. cap. 6. ait, *Circatores, Magistros puerorum, juvenum Custodes*, subesse Priori Claustrali. Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. cap. 14. *Ut humilitatis ejus constantia certius nosceretur, factus est Puerorum Custos, ut qui Dei judicio pastor animarum erat eligendus. Custodes Infantum*, apud Florentium Wigorn. pag. 631. Vide Consuetud. Floriacensis Monast. pag. 399. Chron. Trudonense lib. 3. 6. 8. pag. 381. 400. 439. S. Bonifacium Mogunt. Epist. 17. & Haëftenum lib. 4. Disquisit. Monast. tract. 1. disquisit. 6.

Custodia Pupillorum, quæ dominos feudales spectat in Vassallis. Duplex autem est, altera *Regalis*, altera feudalis. *Garde noble Royale & garde noble Seigneuriale*, in Consuetudine Normanniæ art. 214. *Custodia Pupillorum Regalis* illa est, quæ ad Regem ipso jure devolvitur ratione feudorum ab eo nude pendentium, qui non modo ejusmodi feudorum pupilli vassalli, sed etiam aliorum feudorum & *rupturarum* ab iis dominis feudalibus pendentium redditibus fruitur, teneturque tanquam bonus paterfamilias & tutor ædificia ac prædia in bono statu continere, pupillumque juxta ejus natalium prærogativam alere & educare. Dominus vero feodalis iis tantummodo feodis nobilibus vassallorum gaudet, quæ ab ipso nude pendent, ut est in eadem Consuetudine Norman. art. 215. & 216. Jus feudale Saxonum art. 18. §. 6. *Dominus etiam est tutor pueri in bonis, quæ de ipso tenet infra annos pueriles, dum nulli contulit hoc emolumentum: & debet inde reditus accipere, donec puer ad annos perveniat suprascriptos, infra quos puer se negligere non valebit, si à Domino non potuerit investiri.* Charta Libertatum Angliæ an. 1215. *Si autem alicujus hæres talium fuerit infra ætatem, & fuerit in Custodia, dominus ejus non habeat Custodiam ejus, nec terræ suæ, antequam homagium ejus ceperit, perdat Curiam, & postquam talis hæres fuerit in Custodia, & ad ætatem pervenerit, scilicet viginti & unius anni, habeat hæreditatem suam sine relevio, & sine fine: ita tamen, quod si ipse, dum infra ætatem fuerit, fiat Miles, nihilominus terra remaneat in Custodia dominorum suorum usque ad terminum prædictum. Custos terræ hujusmodi hæredis, qui infra ætatem fuerit, non capiat de terra hæredis, nisi rationabiles consuetudines, & rationabilia servitia, hæc sine destructione, & vasto hominum vel rerum, &c.* De Custodia Regali, hæc etiam habet Willelmus Malmesbur. l. 5. de Ricardo Cestrensi Comite pag. 157. *Erat ille tunc pro ætate parvulus, & Regis fidei tutelæque accommodatus.* [Henricus vero Rex Angl. in Charta an. 1155. apud D. *Brussel* de Usu feudorum tom. 2. pag. v. ad calcem: *Nos non habemus Custodiam hæredis vel terræ alicujus, qui tenet de alio per servitium militare, occasione alicujus serjanturæ, quæ tenetur de nobis per servitium reddendi catellos vel sagittas, vel hujusmodi.*] *De Custodiarum exitibus, spectantibus ad coronam*, rationes inibantur, ut est apud Matthæum Paris p. 258. 277.

Custodias istas Regales Rex aliis donare, vel vendere ut plurimum consuevit, qui de iis computa ad pupillorum commodum reddunt, ut est in Consuet. Norman. art. 215. Matth. Paris ann. 1231. p. 253. *Ad hæc Rex dixit Comitem præfatum de se tenere in capite, & vacantes Custodias Comitum & Baronum & eorumdem hæredum ad suam Coronam usque ad ætatem legitimam pertinere: unde sibi licere proposuit tales Custodias cui voluerit vendere vel conferre.* Idem an. 1245. pag. 445. *Obiit... Gilbertus de Humfrevilla parvulum suum quemdam relinquens hæredem, cujus Custodiam statim concessit Rex Comiti Legecestriæ.* Idem ann. 1257. *Concessa fuit Reginæ Custodia terræ Willelmi de Cantelupo, quæ prius concessa fuerat Edwardo, & Custodia terræ Willelmi Longaspathæ.* De ejusmodi custodiis pupillorum vide præterea eumdem Matthæum Paris p. 253. Rogerum Hovedenum p. 549. Leges Malcolmi Regis Scotiæ cap. 1. §. 3. Regiam Majestatem lib. 2. c. 41. 42. & seqq. Quoniam attachiamenta c. 18. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. c. 115. veterem Consuetudinem Normanniæ cap. 33. novam art. 129. 213. & seqq. Bractonum lib. 2. cap. 35. §. 1. 6. cap. 37. §. 1. 3. 5. Fletam. lib. 1. cap. 9. §. 2. Brittonem cap. 66. Littletonem sect. 103. & seqq. & sect. 125. Christophorum de S. Germano de Consuet. Angl. cap. 7. p. 25. Froissartem 4. vol. cap. 90. p. 271. Thomam Smith. de Republ. Angl. lib. 2. c. 4. Chopinum lib. 1. de Domanio tit. 1. n. 18. lib. 3. tit. 19. num. 8. 9. 10. Cambdenum in Britannia p. 108. Edit. 3. &c.

¶ Custodes Regaliarum. Vide *Regalia*, Fiscus.

Custos Regalis. Ita indigitatur Samuel Abbas S. Joannis Reomaensis sub ann. 691. in Catalogo Abbatum ejusce Monasterii. Vide Conjecturas Petri Roverii de hac nomenclatura n. 93.

Custos Regis. Ingelrannus subscribit cum aliis Proceribus Præceptum Philippi Regis Franc. ann. 1060. Regis Philippi primo quo vix septennis Rex erat. Vide *Bajulus*.

Custodes Saltuum *villarumque regiarum*, in Chronico Fontanellensi cap. 1. pag. 194. iidem, qui *Saltuarii* ac *Villici*.

Custodes Sepulcrorum. Julius Firmicus lib. 3. c. 11. *Pollinctores, & funerarios, mortuorum cadaverum Custodes, aut sepulcrorum faciet janitores.* Lib. 4. cap. 1. *Faciet quoque pauperes, miseros, destitutos, ... Custodesque sepulcrorum, &c.* Vide cap. 6. *Monumentorum Custodes*, lib. 8. cap. 26. in Concilio Parisiensi III. can. 9. *Degeneres servi, qui sepulcris defunctorum pro qualitate ipsius ministerii deputantur.* Vide leg. 2. Cod. Theod. de Sepulcr. violat. Alii Christianis fuere *Custodes sepulcrorum*, qui scilicet corpora, reliquias, & confessiones Martyrum custodiebant. Ademarus Cabanensis in Abbatibus S. Martial. Lemovicensis pag. 272. *Et intra 15. dies crypta aurea cum gemmis à novo restaurata est à Josberto Custode sepulcri* (S. Martialis) *Monacho.* Vide *Martyrarius*.

Custodia Sigillorum Regalium. Statutum Philippi Regis anni 1302. pro Reformatione Regni: *Item volumus, & tenore præsentium sancimus, quod sigilla Senescalliarum & Bajuliarum, Vicariarum & Judicaturarum regni nostri de cætero non vendantur; sed in Custodia tradantur personis legalibus & bonæ famæ.* Idem Statutum legitur à Philippo Rege, 13. Maii ann. 1347. in Regesto *Olim* fol. 20. [Vide *Cancellarius*.]

Custodes Silvarum. Vide *Forestarius*.

¶ Custos Spiritualitatis, Cui rerum spiritualium & ad animarum salutem pertinentium cura committitur, episcopali sede vacante. Provincialis Lyndwoodi pag. 323. Edit. 1679. *Solis Episcoporum hujusmodi personis* (incestis) *absolutionem sententiæ reservantes, excepto mortis articulo, in*

quo absolvi valeant à quolibet Sacerdote ; sic ut si convaluerint, peccatum suum hujuscemodi teneantur sub pœna anathematis infra spatium trium mensium propriis Episcopis confiteri, aut sede episcopali vacante, Custodi spiritualitatis, aut Decano Ecclesiæ Cathedralis. Vide ibi notam l.

Custos Summariorum *& carectarum Regis*, in Fleta lib. 2. cap. 14. §. 4.

Custodes Vinearum, in lege Burgundion. Addit. 1. tit. 1. §. 3. Vide *Messarius.*

Custos Vini. Vide *Vinarius*, Officium Monast.

CUSTRIX, Officium, seu dignitas in Monasteriis feminarum, ut *Custodis* in virilibus, cui scilicet incumbebat Ecclesiæ cura : occurrit hac notione apud Wolfardum Monachum l. 3. de Vita sanctæ Walburgis cap. 2.

Custrix, Abbatissa, Formulæ vett. Lindenbrogianæ 21. 22. *Ubi inlustris Abbatissa ill. Custrix præesse videtur, una cum norma plurima ancillarum, ibidem consistentium.*

¶ CUSTULARIA, Cultrorum officina, Gall. *Couttelerie. Vicus Custulariæ*, in Charta anni 1369. è Chartulario S. Mellani Pontisarensis.

CUSTUMA, Custumare, Custumarius. Vide *Consuetudo* 4.

¶ CUSTURA. Vide *Cultura.*

¶ CUSTURARIUS, à Gallico *Couturier*, Sartor, Sarcinator, in Chartulario S. Martini Pontisarensis.

1. CUSTUS, Costus, Costagium, &c. Expensæ, impensæ, ex Gallico *Coust*, Hispan. *Costa.* Matth. Paris ann. 1244. *Ad proprium suum Custum ipsum compellent.* An. 1258. *Sine omni Custa apponendo.* Occurrit apud Will. Thorn non semel, & in Prob. Hist. *des Chastaigners* pag. 53. [apud Rymerum to. 8. p. 727. col. 1. D. *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. Reg. pag. 126. in Chartulario S. Vandreg. to. 2. p. 1673. & alibi passim.]

Costus, ex Anglico & Cambro-Britannico *Cost*, Sumptus. Regiam Majest. lib. 3. cap. 3. *Si res talis fuerit, quod expensas, aut Costum, vel sumptus exigat necessarios.* [Apud Lobinellum. Hist. Britan. to. 2. col. 324. *Faciet servitium decem militum... ad Costum & expensam ejusdem.*]

¶ Coustum. Charta S. Martini Pontisar. an. 1244. *Dampna & deperdita & Cousta inde habita Priori plenarie restituantur.*

Custagium, in Fleta lib. 2. cap. 1. §. 27. [& in Formulari Anglic. Thomæ *Madox* p. 148.]

Costagium. Statuta secunda Roberti I. Scotorum Regis c. 19. §. 10. *Et reserventur semper mercatori sua damna & Costagia necessaria & rationabilia, &c.* Knyghton. an. 1357. *Convenerunt dare Duci* 100. *mille scutorum pro suis Costagiis.* Hist. Prioratus Wigmoriensis tom. 2. Monastici Anglic. *Et vesquit entre les Chanoines à ses Costages demeines.* Ibid. *Més aprés il l'achevy à ses Costages demeines.* Et mox: *Laquelle il fist tost perfere à ses Costages.* Id est, propriis impensis.

Constangium, seu forte, *Coustangium* : in Chronico Senoniensi c. 16. *Unde contigit Abbatem ipsius Monasterii Constangiis dictorum armatorum ita attritum, &c.* [Gesta Trevir. Archiepiscoporum apud Marten. to. 4. Ampliss. Collect. col. 376. *Statim Ecclesiæ suæ terras plurimas & redditus pignorali cautione & litterali obligatione, Constangiis gravibus damnisque datas impignoratasque per maxima debita contraxit, de quibus parum dicitur persolvisse.*] Octavianus *de S. Gelais* in Viridario honoris :

Lesquels aprés merveilleuse Coustange
En cestui cas acquirent grand louange.

¶ Constangia, Gall. *Coustange.* Charta Hugonis Comitis Registestensis de Maceriis ann. 1233. è Musæo D. *de Cangé : Ipsos possum ducere in exercitum .... per unam jornatam ad ipsorum Constangias.* Gall. Christ. to. 4. col. 782. ex Charta Guidonis *de Rochefort* Episc. Lingon. ann. 1265. *Priori & Fratribus restituimus & reddidimus pro injuria sibi à nobis illata, in terra ipsorum construendo stagnum, Constangias, quas illud faciendo fecimus, concedentes eisdem ut ab hac hora dictum stagnum pacifice possideant.* Utitur etiam Richerius Chronographus in Vita S. Hildulphi Episc. Trevir. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. p. 480.

¶ Coustangia, legitur in *Hostis*, Lin. *Paulo aliter, &c.*

Custancia, in Domesdei, in Monastico Anglic. to. 3. p. 306. *Dictum manerium reddit duas firmas in pane & cerevisia, & Custancias pistrini & bracini, &c.*

Constamentum, Eadem notione, unde vocabula priora à *constare* deducunt viri docti. Scriptum de servitiis Militum Normann. post Ordericum Vitalem : *Richardus filius Rou,* 1. *Mil..... uno die cum Constamento suo, & deinceps cum Constamento Comitis.* Occurrit ibi pluries. Henricus Huntindonensis de Contemptu mundi c. 6. *Quibus jam dudum magni Constamenti servitium impendere jocundum mihi videbatur. Costement*, apud Wilharduinum numero 101.

¶ Constamentum, alia notione sumi videtur, ac f. eadem qua *Stallum* in Charta Philippi Regis Franc. an. 1210. è Chartulario Montis Martyrum : *In his autem omnibus tam in stallis, quam in prædicta domo ponent sæpefati carnifices omnia Constamenta.* Charta Officialis *Curiæ* Paris. ann. 1264. *Dictus Guillermus predictas nundinas logiare tenetur, & omnia que ad eas pertinent de omnibus Constamentis facere suis propriis sumptibus & expensis.* Sunt autem *Stalla* sedes & apothecæ mercatorum in nundinis, ut suo loco dicitur.

¶ Constamen, ut *Constamentum*, Expensæ, sumtus. Gesta S. Anselmi, tom. 2. April. pag. 907. *Quod enim sine multis periculis magnoque labore atque Constamine obtinere non posses.*

¶ Coustamentum, Idem. Litteræ Officialis Paris. an. 1241. è Tabulario Portus Regii : *Ipse reddere tenetur Monasterio pro damnis & expensis* xl. *libras Par. salvis omnibus legitimis Coustamentis.* Chartularium S. Martini Pontisar. *Exceptis vindemiis nihil omnino Constamenti in vinea, quæ dicitur Hortus Monachorum, ponemus.* Legitur iterum in Charta Monasterii S. Germani Autiss. an. 1256.

¶ Costamentum, Eodem significatu. Litteræ venditionis castri de Glane ann. 1294. ex Chartulario Æduensi : *Damna deperdita, missiones, Costamenta, quæ dictus Episcopus fecerit vel incurrerit ob defectum garantiæ, tenebitur dictus Johannes eidem Episcopo restaurare.* Charta Simonis domini Rupisfortis ann. 1232. ex Archivo Monasterii Bonevallis: *Volo etiam & concedo quod dictus Abbas & Monachi adquirant, si potuerint, & pacifice possideant, sine Costamentis erga me vel hæredes meos factis, decimam Roberti de Escuretis, quam ipse Robertus habet in parrochia de Danciaco.* Quæ fere totidem verbis repetuntur in Charta Galteri Archiepisc. Senon. eodem an. & ex eod. Archivo. Occurrit apud Rym. to. 2. p. 303. Marten. to. 1. Anecd. col. 887. & D. *Brussel.* de Usu feudorum p. clxxxix. ad calcem tomi 2.

¶ Custumentum, Eodem intellectu, apud Rymer. to. 3. p. 16. col. 2.

¶ Custamentum, apud eumd. Rymer. to. x. p. 244. col. 2.

¶ Custare, Constare, Gall. *Coûter.* Tabularium S. Bartholomæi Bethun. ad annum 1226. fol. 38. verso: *Pratum quoddam quod habemus situm in parrochia de Gorga juxta buscum Hermanni.... ita quod si... aliquid Custaret, dictus R. & hæres suus teneretur Custum reddere. Quantum poterit Custare reparatio seu refectio dicti pontis*, in Litteris Johannis Franc. Regis an. 1356. to. 3. Ordinat. p. 82.

¶ 2. CUSTUS, apud Rymerum to. 10. p. 508. col. 1. *In via & extra viam, redeundo, deferentes, sive non deferentes gladios, dagaria & parvos Custus.* Et col. seq. *In via & extra viam, redeundo, gladios, dagaria, Bouges.* Hæc vox *Bouges* idem significare videtur, quod *Custus*: sunt autem *Bouges*, si bene conjecto, Bulgæ seu Sacculi ad sellam equi vel ad brachium pendentes, nostris *Bougettes*, Anglis *Bouget* & *Budget.* Erit forte qui *Custus* pro Cultros positum conjiciat.

¶ CUSUERE. Vide *Cusire.*

¶ CUSURA *est species luti, quæ dicitur Magra*, Matth. Silvatico.

¶ CUSUS, ξύλου σκώληξ. Gloss. Lat. Græc. Sangerm. Est pro *Cossus*, Vermis in ligno.

CUT, Tributi species apud Scotos. Leges Burgorum Scoticorum c. 59. *Et sciendum est, quod stallangiator non potest habere lot, Cut, vel cavel, ullo tempore de aliquo mercimonio cum burgense, nisi infra nundinas.* [Vide *Cutum.*]

CUTARIA. Charta an. 1179. exarata Papiæ, MS. *Cum omnibus honoribus, conditionibus, districtis, albergariis, fodris, bannis, collectis, Cutariis, & aliis rebus, &c.* In alia an. 1298. *Fodris, bannis, teloneis, Curadiis, & aliis rebus.* Idem valet ac *Conredium.* Vide in hac voce.

¶ CUTELLA *argenti, in qua Dominicis diebus sal ponitur.* Sic Inventarium S. Martialis Lemovic. ubi etiam: *Item major Cutella & minor argentea.* Utrobique videtur esse pro *Scutella.*

CUTELLUS, pro *Cultellus*, ex Gallico *Couteau.* Will. Brito lib. 5. Philipp.

..... *Et nudis agitur res dura Cutellis.*

Lib. 8.

Hastis nil agitur, gladius solusque Cutellus.

Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 25. *Pro signo Cutelli, &c.* [Capitul. General. S. Victoris Massil MSS. statuunt *ut nullus Clericus vel Laycus residens & moram in Monasterio faciens... præsumat privatim vel manifeste Cutellos vel alia arma quæcumque deportare.* Hic *Cutellus* videtur esse Acinaces, Gall. *Coutelas.*]

CUTICA, Cutis, cuticula. Lex Longobard. lib. 1. tit. 7. §. 2. *Si quis alii plagam fecerit in capite, ut Cutica tantum rumpatur, quam capilli cooperiunt, &c.* Occurrit rursum tit. 8. §. 16. Dantes in Inferno cant. 32.

Albor li prese per la Cutticagna.

Id est, per capillos.

CUTIONES, vel Cuciones, inquit Marcellus Empir. cap. 9. & 15. *bestiolæ sunt multipedes, cute dura & solida, quæ tactæ complicant se in orbem pilulæ rotundissimæ; Polypodes Græci appellant.* Nostri *Clausportes* vocant; sed male, ait Salmasius ad Solinum pro *Clausporcs.* Certe *Porcelliones* dicuntur Cælio Aureliano lib. 1. de Tardis Passion. c. 4. *Porcellets* Campanis nostris, atque inde vocem *Coche*, pro porca, & *Cochons*, pro porcello deducunt viri docti. [Laurentio in Amalthea *Cusiones* iidem sunt qui supra *Cociones.*]

1. CUTIS Olearia, perperam, ni fallor, scribitur pro *butis olearia*, in Charta plenariæ securitatis apud Brissonium lib. 6. Formul. pag. 647.

2. CUTIS, [*Cute privari*, Fustibus vel virgis cædi. Constitutio Henrici II. Imper. de contentionibus inter Fuldensem & Hersfeldensem Ecclesias apud Eccardum in Addit. ad Legem Salic. p. 201. *Illi qui hujus facti dux & princeps fuerit, tollatur corium & capilli, & insuper utraque maxilla ferro candenti comburatur; reliqui ejus sequaces Cute & capillis priventur.*] Vide *Crines.*

¶ CUTTELLUS, ut *Cutellus.* Charta Bernardi Domini de Turre ann. 1308. apud Baluz. Hist. Arvern. to. 2. p. 782. *Et si percusserit Cuttello, debet sex libras Domino.*

¶ CUTULLUS, ἀγκών, *Cubitus.* Supplem. Antiq.

¶ CUTUM, f. Idem quod supra *Cut.* Edward. II. Rex Angl. pro Universitate villæ Florentiæ ann. 1317. apud Rymer. tom. 3. p. 675. col. 1. *Cum Universitas ipsa & Consules ejusdem à tempore constructionis villæ prædictæ.... Cuto & gardiagio usi sunt hactenus & gavisi.*

¶ CUTURNUS, *Supercilium, fastus.* Glossar. Sangerman. n. 501. Est pro *Cothurnus*, Calcei Tragœdorum altiores, & metaphorice Superbia.

CUVA, Cupa, ex Gall. *Cuve.* Domesdei tit. Cestriæ: *Quando Rex ibi veniebat, reddebat ei unaquaque carrucata 200. hestas & unam Cuvam plenam cervisiæ.* Ubi Spelmannus perperam *Cunam* legit. Vitæ Abbatum S. Albani: *Unam majorem Cuvam de drasco:* Alibi: *Cuva plena aquæ.* Rursum: *Quidquid in corpore repertum est, in quadam Cuva repositum est.* [Bernardus Guido in Histor. fundationum Conventuum Prædicat. apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 521. *Exceptis torculari, & Cuvis, & doliis, & aliis lignis, quæ in dictis domibus non sunt infixa.* Pro minori capsa sumitur in Actis SS. Junii tom. 2. pag. 64. ubi de S. Syria Trecensi: *Et intra eamdem capsam quandam Cuvam seu capsam parvam.*] Vide *Cupa.*

¶ Cuva, f. Locus clausus ita dictus, quod extructus esset in formam *Cuvæ*: vel f. legendum *Cava* pro Cavea, Locus subterraneus seu Sacellum inferius & subterraneum, cujusmodi pleraque videntur in quibusdam Ecclesiis. Gesta Guillelmi Majoris Episc. Andeg. cap. 22. Spicil. Acher. to. 10. p. 298. *Inchoata fuit Missa... Dum autem ad Oblationem ventum fuit, intravimus unam Cuvam, ne pressura hominum in oblatione currentium gravaremur.*

¶ CUZINUS. Vide *Cussinus.*

¶ CUZUPITÆ, Montenses, Rupitani Romæ olim, qui alias Donatistæ appellati sunt. Hofmanni Lexicon.

¶ CYANEA, *Scythiæ gemma cæruleo coruscans nitore, purpura interdum & punctulis intermicantibus auratis pulvisculis varians*, Isidoro lib. 16 Origin. cap. 9. Perperam in Glossario San-German. MS *Cianea*; est enim à Græco κυάνεος, vel κυάνεος, cœruleus, quo Plinius dixit *Cyaneus.*

¶ CYBIARIUS, qui vendit Cybia, pisces Plinio, Varroni & Festo notos, f. à Græco κύβιον sic dictos, quod formæ essent cubicæ seu quadratæ. Salmasius in Solin. pag. 174. novæ edit. *Cybium* non piscem, sed quadratum intelligit frustum salsamenti. Arnob. lib. 2. *Quid Cybiarios, Salinatores, Bolonas, Unguentarios, Aurifices, Aucupes, &c.*

CYBURIUM, Ciboreum. Vide *Ciborium.*

¶ CYCARDIA, pro *Circadia*, Census Episcopo vel Archidiacono pro visitatione solutus ab Ecclesiis. Charta an. 1269. Hist. Eccl. Meld. to. 2. p. 171.

Perpetuo sine aliquo onere liberam præterquam de Cycardia & synodo liberaliter concedimus & donamus. Vide *Circada.*

¶ CYCEON, Κυκεών, Miscellanea potio. Arnob. lib. 5. *Ebibi Cyceonem.* Laurentio in Amalthea, *Cyceon, Cynnus, Miscellanea potio liquidorum ex vino cum farina & caseo, vel ex multis herbis ad sedandam sitim.*

CYCLAS, Vestis undique clausa per extremum ambitum, sinuosa, & dum terram verrebat, circulum quempiam efficiens, unde nomen à Græco κύκλος inditum videtur. Papias: *Cyclas, genus vestis, à rotunditate dicta, sursum stricta, deorsum ampla.* Gloss. Saxon. Ælfrici: *Cyclas, vel oraria*, Oꝩlaẏ. Saxonibus Oꝩl est limbus. Gloss. Græc. Lat. Κυκλάς, ἡ περὶ τὴν χλανίαν πορφύρα κύκλῳ, *limbus.* Ibid. Πέζα, ἡ κυκλάς, *limbus.* Isidorus lib. 19. Orig. cap. 24. *Circumtextum est, quod Græce κυκλὰς dicitur de quo Virgilius:*

Et circumtextum roseo velamen acantho.

Circumtextum autem dictum, quia est rotundum pallium. In vocis origine aberrat Guillelmus Britto lib. 9. Philippid. qui à *Cycladum* insularum incolis primo adinventas ejusmodi vestes putavit:

Stamina Phœnicum, serum, Cycladumque labores.

Cyclas autem proprie feminarum fuit. Britannicus ad Sat. 6. Juven. *Cyclas vestis est muliebris tenuissima & rotunda.* Hanc pronubis tribuit Sidonius l. 1. Epist. 4. *Jam Cyclade pronuba.* Regino an. 753. *Sed & Bertradam conjugem ipsius Regis, indutam Cycladibus regiis.* Et Monachus Pegaviensis an. 1096. *Juditha Comitissa, filia Uratislai Boiemici Regis, coronata, & auro textis induviis regaliter adornata, processit, & coronam auro gemmisque insignitam, & Cycladem auro textam, instar Dalmaticæ, & preciosissimi operis, quam sub mantello ferebat, etiam auro texto induta.* Cosmas Pragensis an. 1086. *Et imposuit diadema super caput ipsius, & ejus conjugis Zuatavæ Cyclade regia amictæ.* S. Althelmus de laude virgin.

Et peplo chlamydis necnon Cycladibus ornat.

Et alibi de S. Anastasia:

Ut nullus membris posset auferre Cyclades.

Vide Lampridium in Alexandro, Vopiscum in Saturnino, Chilienum in Vita S. Brigidæ virg. c. 1. num. 9. Chronic. Reichespergense ad annum 753. &c.

Cyclas virorum etiam fuit. Anonymus in Revelatione corporis S. Austremonii: *Podera quoque & Cyclades, quarum amiciebantur tegmine, nivium superabant candorem.* Matth. Paris ann. 1236. de civibus Londoniensibus: *Sericis vestimentis ornati, Cycladibus auro textis circundati.* Joannes Monachus Majoris Monasterii lib. 1. Histor. Gaufredi Ducis Norman. describens cerimonias in Militia ejusdem Ducis observatas, tradit post corporis ablutionem, *Gaufredum byßo retorta ad carnem indutum, & Cyclade auro texta supervestitum.* Joan. Sarisber. lib. 8. Policrat. cap. 12. *Alter solis lineis brumæ horrores excludit, & dum omnia gelu constricta rigent, tenui sudat in Cyclade.* Anonymus vernaculus in Ritibus creationis Militum *de Balneo*, *Cyclade* pariter novitios tyrones vestiri solitos refert, ap. Edwardum Byssæum: *Il sera amendé, c'est assavoir avec un couverton d'or, appellé Sigleton.* Et infra, *avec le Singleton.* Sed & vestem militarem facit Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Voit son frere venir, qui Hanryot a nom,
Qui devant sa bataille venoit sur un Gascon,
Armez de haubregon, couvert d'un Singlaton,
C'estoit Hanris armés à loy de champion.

Istiusmodi vestimenti non semel etiam meminit le Roman *de Garin* MS.

Si a vestu un hermin peliçon,
Et par deseure un vermeil Ciglaton,
Mantel a riche, qui n'est mie trop lon.

Alio loco:

Vent & engage tes aluës & tes fiés,
Emprunte pailles, & Ciglatons plaiés,
L'or & l'argent, les mars, les deniers.

Le Roman *de Roncevaux* MS.

Hascons couvert d'un vermoil Syglaton.

Fatendum tamen his locis pro pretioso panni genere, ex quo conficiebantur, cyclades interdum usurpari: unde Ebrardus Bethuniensis in Græcismo *Cycladem*, pannum esse dixit:

Est Cyclas pannus, circundat cyclada pontus.

Joan. Bromptonus: *Portabant autem diversi generis species pretiosas, aurum & argentum, pallia olosetrica, purpuram, Siclades, ostrum, & multiformium vestium ornamenta.* Et Knyghtonus an. 1392. *Vestibus cultioribus, aureis & argenteis, velvetis, syndonicis Sicladibus, aliisque pretiosis, &c.* Ubi forte legendum *syndonibus.* Necrologium Ecclesiæ Parisiensis Idib. Aug. *Dedit nobis unum Cyclatum pretio 12. libr.* Charta Aldephonsi Imp. Hispaniæ æræ 1191. apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ordinis S. Benedicti to. 7. *In ornatum Ecclesiæ trium marcarum pretio, tres frontales, duos de Ciclaton, infulas tres, unam de Ciclaton, aliam de palio, duas dalmaticas palias, unam capam de Ciclaton, duo vestimenta linea cum stolis & manipulis, &c.* Monasticum Anglic. tom. 3. pagina 316. *Capa Joannis Maunself, de panno aureo, qui vocatur Ciclatoun.* Adde pag. 314. &c. Computum Stephani *de la Fontaine* Argentarii Regii an. 1352. *Pour une piece de Chigaton de Luques achetée, &c.*

¶ CYCLICUS, Pirata. Vita S. Gudwali, to. 1. Junii pag. 743. *Gens totius Britanniæ à Cyclicis, qui & Piratæ, undique infestata.* A *Cyclo* sic videntur dicti.

CYCLUS, Circulus, κύκλος. *Cyclum orbis peragrare Sol & Luna* dicuntur, apud Victorinum Afrum de Principio diei, pag. 199.

Cyclo Curare, Certo modo ac methodo curare, cum imperata dierum aliquot abstinentia, aut præscripto corporis exercitio, non primo saltu aut impetu proceditur; sed ordine servato per augendi ac minuendi status vices. Occurrit apud Vegetium lib. 2. de Re veterinaria cap. 5. 6. Cælium Aurelian. lib. 1. Tardarum Passion. cap. 1. Octav. Horatianum lib. 2. Rer. medic. cap. 15. &c. Hoc genus curationis, Græci Περιοδίαν vocant Περιοδεύειν, *Cyclo curare*, apud Pelagonium cap. 187. & 333. Interdum quolibet modo ac methodo curare, apud Eumelium c. 535. 653. 654.

Cyclus Metasyncriticus, & Cyclus Resumptivus, voces Medicorum, de quibus idem Cælius Aurelian. libro 1. Chron. cap. 1.

Cyclus Paschalis, ad Lunæ ætatem investigandam & diem Paschatis inveniendum. Vide Isidorum lib. 6. cap. 17. Durandum lib. 8. Ration. cap. 13. Scaligerum l. 2. de Emendat. temporum, Bucherium ad Canones Paschales in Præfat. Gassendum in Kalendario Rom. cap. 4. [Mabillonium to. 3. Analect. pag. 514. & seqq. Diplom. pag. 176. 194. 581. supra vocem *Annus.*] &c.

Cyclus Aureus, de quo Compotistæ passim, & sequentes Versus in MS. Thuano, quos hic apponam, ne pereant:

Prima dies Jani, quæ janua dicitur anni,
** Taurum tenet, ne posterus ordo vacillet.*
Majori numero debetur tertius ordo,
Sicque minor sequitur, majori continuatur
Per duodena loca, non est hæc regula vera.
Undeno Februi numerum conjunge sequentem.
Sunt quoq; sex menses, Julius prior, atq; sequentes,
His, quamvis crescat, undenis summa propinquat.
Octavo minor numerus sequitur, nec continuatur,
Octavo succedentem conjungit, a in au.
October quintus prope debet habere sequentem,
Nonarum quartis duodeni denique mensis
Terdecimum numerum conjunctos atque secundum.
Linea sola tamen nemo sic esse recuset:
Tali quippe modo componitur Aureus ordo.

CYCLUM, seu Κύκλον Græci vocabant Indictionem: ἐπινέμησιν vero κύκλε, id est, *partitionem circuli*, annum Indictionis. Vide Henricum Valesium ad Evagrium lib. 3. cap. 33.

¶ CYCNUS, Ordo Militum Cliviacorum an. Christi 711. post obitum Theodorici Cliviæ Ducis institutus. Hujus enim fine mascula prole decedentis unica filia Beatrix, ditionum paternarum hæres, à vicinis exagitata, nobili viro Eliæ, à quo fortiter fuerat defensa, nupsit; qui cum in clypeo Cycni gestaret imaginem, hinc Ordini occasio. Ita Hofmanni Lexicon ex Favyni Theatro Honor. & Eq. tom. 2. l. 7. pag. 1373.

¶ CYFRA. Vide *Cyfra*.

CYFUS, aut CYPHUS, Scutula, vel *Scyphus*. Burchardus de Casib. sancti Galli cap. 7. *Præter 14. Cyfos lampadum.* Occurrit passim. [*Cyphi lignei & scutellæ*, in Consuetudinibus MSS. Ecclesiæ S. Audomari, ubi de oneribus navium.] Vide *Crater*.

CYGNOS habendi jus non omnibus erat. Tabularium sancti Bertini Ch. 83. *Super jure habendi Cygnos in mera, & super jure tendendi retia ad capiendas aves in mera eadem, &c.*

¶ CYLIACISIS, *Solutio assidua ventris*. Gloss. Sangerman. num. 501. Est à Græco κοιλία, Venter; unde κοιλιακὸς dicitur qui hujusmodi morbo laborat.

¶ CYLLEUS, Βόρβορος, Cœnum. Gloss. Lat. Græc. Sangerman.

¶ CYMBALIA COMARE APLUSTRIA, Metaphorica locutio pro Navigare. Vide locum in *Comans*.

CYMBALUM, Campana, qua Monachi cientur ad refectorium, quæque appenditur in claustro, ut observat Durandus lib. 1. Ration. cap. 4. n. 11. & Chronicon Abbatiæ S. Trudonis lib. 9. p. 406. *Cymbalum refectorii*, lib. 4. Histor. Vezeliacensis p. 643. Lanfrancus in Decretis pro Ordin. S. Benedicti cap. 1. *Cantata Nona exeant, Prior ad percutiendum Cymbalum, Hebdomadarii coquinæ & cæteri, qui servituri sunt ad injuncta sibi officia.* Alibi: *Qua* (Nona) *cantata, pulsato Cymbalo à Priore, pergant omnes in refectorium.* Constitut. Ordinis Præd. dist. 1. cap. 5. *Postmodum pulsetur Cymbalum, si cibus sit paratus.* Vita S. Willelmi Abbat. Roschild. n. 20. *Hora refectionis accessit ad Cymbalum, & percusso Cymbalo convocavit Conventum.* Liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis MS. c. 11. *Pertinet ad Cellerarium, ut auferat malleolum, qui pendet ad Cymbalum.* Acta Episcoporum Cenoman. pag. 303.

Hoc tantum paucis volui concludere verbis,
Quod dedit Ecclesiæ duo Cymbala maxima nostræ.

Et pag. 308.

Detulit plane duo pretiosa Cymbala, &c.

Cymbalum porro ita expressit Ethelwlfus de Abbat. Lindisfarn. cap. 10.

Continuo insonuit percussis cudo metallis,
Malleus & vacuas volitans cum verberat auras,
Jam cœnam fratrem peditans caldor eos ornat.

Occurrit crebrius in Ordine Romano, in ordine conversationis monasticæ cap. 11. & in Vitis Abbat. S. Albani.

CYMBALUM etiam pulsatum ad mortuos indicat Gregorius Magnus lib. 1. Dialogorum cap. 9. Vita & obitus S. Leonis IX. PP. apud Ughellum tom. 8. *In cujus obsequio B. Petri Cymbalum à semetipso, nullo cogente, sonare cœpit.* Ad Ecclesiam perinde accitos *cymbalo* Monachos, colligitur ex Vita S. Telliai Episcopi Landavens. cap. 2. apud Capgrav. & Bolland. 9. Febr. *Cymbalum* denique in Choro etiam statuit Beletus de Divin. Offic. cap. 86. & ex eo Durandus loco citato.

CYMBILLIA, pro *Cimelia*, apud Anastasium Bibl. in Severino PP. pag. 47. *Sigillaverunt omne vestiarium Ecclesiæ, sex Cymbilia Episcopi.*

¶ CYMBIUS, Fornix, concameratio, quod *Cymbæ* formam quodammodo referat forte sic dicta. Acta apocrypha S. Torpetis, Maii to. 4. pag. 9. *Tunc ædificavit Ecclesiam miræ magnitudinis fundatam cancellis & Cymbio aureo fulgentem.* Corippus Grammat. Afer lib. 3. in laudem Justini Junioris apud Vossium de vitiis sermonis:

Quas super ex liquido præfulgens Cymbius auro,
In modico simulans, convexi climata mundi,
Immortale caput soliumque sedentis obumbrat.

CYMBOLA. Vita S. Heldradi Abbatis Novalicensis num 24. *Ob frequentiam itaque populi, custodibus per Ecclesias deputatis, unus de ipsius Monasterii clientibus ad B. Heldradi Oratorium accedens, Cymbolum à custode petiit; sed non impetravit. Instinctu igitur diaboli, custode nesciente, Cymbolam de altari furtiva temeritate capere præsumpsit.* Ubi vir doctissimus Henschenius *symbolam* legendum censet, esseque aut intelligi rei alicujus esculentæ oblationem, quæ super altare fieri solita esset à tenuioris fortunæ Fidelibus.

¶ CYMBORIUM. Vide *Ciborium*.

¶ CYMENTERISA. Charta Teuderici Aptensis Episcopi de Canonicorum institutione in Ecclesia Aptensi an. 991. inter Instrum. tomi 1. novæ Gall. Christ. pag. 75. col. 1. *Concedimus ad ipsos Canonicos omnes Ecclesiis nostris quæ sunt in Aptæ civitate, vel in circuitu ejus, vel quidquid in possessionibus tam vineis quam campis cultis & incultis, auri & argenti, & omnibus rebus tam mobilibus, sive in Cymenterisis, vel in nomine Canonicorum conlatum est, vel donatum Deo propitio in antea fuerit, totum & ad integrum tradimus atque transfundimus perpetualiter ad possidendum, pulsa omni contradictione.* Lubens legerem *Cymeliis*. Vide *Cimelia*, Suppellex Ecclesiastica.

¶ CYMERA. Vide *Cumera*.

¶ CYMETERIUM. Vide *Cimiterium*.

¶ CYMILIA. Vide *Cimelia*.

¶ CYMINALE, Globus vel fluxus sanguinis ab Italico *Chimo*, Sanguinis massa in jecore efformata. Acta SS. Junii to. 3. pag. 465. de S. Raynerio: *Erat in Sicilia cum sociis suis, fluxu sanguinis interceptus est novem diebus per os superius & longaonem inferius. Tria vel quatuor Cyminalia erant in die.*

¶ CYMITERIUM. Vide *Cimiterium*.

¶ CYNDOUWE. Vita S. Lidwinæ, to. 2. April. pag. 276. *Ex hac igitur aqua cum aqua Cyndouwe permixta, cum aliqua fecisset emplastra, & prædicto foramine per aliquantos annos superposuisset, foramen illud curatum fuit.* In hunc locum Henschenius;

Ita MS. Vereor ut fatis fincera lectio fit. Videtur autem nomen effe detortum à Centauria, quam Botanici noftri corrupte *Santorie*, *Centorie* & *Cintorie* appellant, eftque tantæ efficaciæ herba ad leniendos membrorum internorum externorumque dolores, fananda vulnera, &c. ut fint qui putent ipfam effe formofam illam Poëtarum *Panacen*, & à Germanis appelletur *Thaufent-gulden kraus*, Herba mille florenorum, quafi nullo fatis pretio æftimanda.

CYNEBOT, vox Anglo-Saxonica: idem quod Cẏneᵹilð & Ceneᵹilð, Compenfationis pars, quæ populo debetur ob Regis cædem. Saxonibus Cẏn, eft gens, boð, & ᵹilð compofitio. Vide *Botha*, & *Gildum*. Leges Athelftani, & Concilium Grateleanum an. 928. an. 3. de Regis cæde: *Ipfum natale ejus pertinet cognationi, & Cynebot ipfius, terræ nationi.*

CYNEDOMAS. Leges Athelftani Regis apud Bromptonum pag. 845. & Concilium Grateleanum an. 928. cap. 13. *Regis weregildum eft cum Anglis in jure publico triginta millia thrimfa, id eft, trium, quindecim millia trimfa funt de wera & quindecim millia Cynedomas, id eft, regiæ cenfuræ, ipfum natale ejus pretium pertinet cognationi, & Cynebot ipfius terræ nationi:* Eft autem Anglo-Saxonibus Cẏnedome, imperium, regnum, Cẏnedomaſ, fafces, dignitas, magiftratus.

¶ CYNEGILD. Vide *Cenegild*.

¶ CYNIPHES, Mufcæ minutiffimæ, de quibus in *Cinifes*. *Cyniphes* dixit Auguftinus de Trinitat. 3. 7.

¶ CYNITUS. Vide *Cenitus*.

CYNOGAUMA, Æftus Caniculæ, ex Græc. κυνόκαυμα. Ruricius Epifcopus Lemovicenfis lib. 1. Epift. 17. *Et fic inundatio roris afpergit, ut contracti frigore, vel coacti apricitatem ignis plurimi diebus Cynocaumatis quærimus.*

¶ CYOLA. Vide *Ceola*.

¶ CYPHUS. Vide *Cyfus*.

CYPIACUS. Vide *Cippus*.

¶ CYPPUS, pro *Cippus*, de quo fupra, carcer. *Exitibus & redditibus, & banno & Cyppo*, in Charta Lotharii Imp. apud Lud. *Laguille* in Probat. Hift. Alfac. pag. 4. & Eccardum de Origin. familiæ Habfburgo-Auftriæ col. 108. *Cyppus marcatus*, apud eumdem *Laguille* pag. 5.

¶ CYPREA. Vide *Cumacus*, & *Cyprinum*.

CYPRENSE Opus. Liber anniverfariorum Bafilicæ Vaticanæ apud Joan. Rubeum In Vita Bonifacii VIII. PP. pag. 345. *Quinque aurifrygia, quorum tria funt opere Cyprenfi nobiliffima, & unum eft de opere Anglicano, &c... item 4. camifas de cortina, cum pectoralibus & gramiciis de opere Cyprenfi.*

CYPRIANA. Ita annuum feftum S. Cypriani vocabant Carthaginenfes, quod ii ad ejus ædem facram, ante urbem ad littus maris fitam, folenni cultu celebrabant: quo etiam nomine donabatur à nautis infignis quædam ac periculofa tempeftas: quæ in mari circa id feftum fere femper oriebatur. Vide Procopium lib. 1. Vandal. cap. 20. & 21. & Gregor. Nazianzen. Orat. 18.

CYPRINUM Metallum, Cuprum, æs Cyprium: in Cypro enim prima æris inventio fuit, ut ait Plinius, l. 34. cap. 2. unde *ærofam* & πολύχαλκον appellarunt Veteres, ut auctor eft Feftus. *Cyprini clavi*, Palladio. *Acutum Cyprinum*, clavus æreus, apud Innocent. Agrimenforem. *Acus Cyprea*, in Epiftola Valeriani apud Pollionem. *Cypria trabs*, pro ærea, apud Horatium. Anaftafius in Leone III. PP. pag. 139. *Alias feneftras ex metallo Cyprino reparavit.* Idem pag. 128. *Necnon & feneftras ipfius Ecclefiæ ex metallo Cypfino decoravit.* Sed ibi legendum *Gypfino* cenfet Salmafius: eft enim *Gypfum* fpecularis lapis, quo erant decoratæ feneftræ, διοπτρὸς ϰ̀ διαφανής. Vide *Cuprum*.

CYPSINUM. Vide *Cyprinum*.

¶ CYRCBOTA. Vide *Circbota*.

CYREATH, vox Anglo Saxonica, Jusjurandum electum, id fcilicet quod quis cum aliis conjuratoribus, è majori numero felectis præftat, cui opponitur *Rimeath*, quod vide. Leges Athelftani cap. 15. *Et jurent, quod illud pecus N. intertiatum in peculio fuo natum fit fine rimath, & ftet thes Cyreath, id eft, jusjurandum electum fuper 20. den.*

¶ CYREGRAPHARIUS. Vide in *Chirographum*.

¶ CYRICBOTA. Vide *Ciricbota*.

CYRICSEAT. Vide *Ciricfetum*.

¶ CYRICUS, pro Sericus, apud Baluzium to. 2. Hift. Arvern. pag. 727. & alibi.

CYRIUS, Dominus, ex Græco Κύριος. Aldhelmus Abbas Malmefburrienfis: *Ad doxam onomatis Cyrii:* πρὸς δόξαν ὀνόματος Κυρίου.

¶ CYRLISCA, Uxor hominis primæ claffis, apud Saxones. Vide *Hindeni*.

CYRLISTUS. Leges Henrici I. Regis Angl. c. 76. *Eodem modo per omnia de Cyrlifti vel Villani wera fieri ... diximus.* Saxonibus Cẏꞃlice, eft Ecclefiafticus. Forte igitur hæc vox defignat colonum vel fervum Ecclefiafticum.

CYROGRAPHUM, [Cyrograffare, &c.] Vide *Chirographum*.

CYROGRILLUS. Vide *Chirogrillus*.

CYROICUS. *Medicus Cyroicus*, Chirurgus, in Statut. Mediolanenf. 2. part. cap. 354. cui opponitur *Medicus Phyficus*. Vide *Phyficus*.

¶ CYROLOGUS, Chirurgus. Miracula B. Henrici Baucenenfis, Junii to. 2. p. 387. *Magifter Guido Cyrologus, qui eum tentavit & afferuit eum liberatum.*

¶ CYROSTRATA. Vide *Cereoftata*.

¶ CYROTHECA. Vide *Chirotheca*.

¶ CYRUPUS, pro *Syrupus*, vox Medicis nota, Gall. *Sirop*. Occurrit pluries in Statutis Maffil. l. 2. c. 25. de Medicis, & in Statutis Arelat. MSS. art. 137.

¶ CYSURGIUM. Vide *Cifurgium*.

¶ CYVARIUM. Vide *Civata*.

CYULA. Vide *Ceola*.

¶ CZOTATA Vestis. An eadem quæ *Crufta*, de qua fuperius? Laurent. Byzynius in Diario Belli Huffitici apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. p. 183. *Veftes fuperbas non portent nec portare permittant contra Dominum Deum pretiofas nimis, ficut purpuratas, prætextas, pictas, deargentatas, Czotatas, fectas.*

¶ CZUDARUS, Caftellanus, ut puto, à *Zuda*, Caftellum. Privilegium Nobilium Hamfburg. datum à Wenceflao an. 1383. apud Ludewig. to. 6. pag. 65. *Mandantes Camerario noftro fupremo, necnon omnibus Beneficiariis, Czudaris, Jufticiariis five Trzednikonibus, qui funt vel tempore fuerint, quatenus in cafu quocumque eundem Willelm. ultra modum præfentis gratiæ noftræ citare vel judicio convenire prætenderit, eandem vel eafdem citationes non advertant.*

D

LITERA numeralis quæ 500. denotat. Unde versus:

Littera D. velut A quingentos significabit.

Seu, ut legit Ugutio:

Alpha D. compar duo sic tria nomina prodat. al. *portat.*

Eidem literæ si recta linea superaddatur, quingenta millia significat.

D. *In superscriptione cantilenæ, ut deprimatur, demonstrat.* Notkerus Balbulus Opusculo, *Quid singulæ literæ in superscriptione significent cantilenæ.* Vide *A.*

¶ D. nonnunquam pro *B.* scriptum. Sic à Græco Δὶς factum est Latinum *Bis*; & à voce *Duellum* vocem *Bellum* ortam arbitrantur. Mutatur in *T.* non semel, ut *Set* pro *Sed*, aut vicissim, quod Arragonensibus præsertim familiare est, ut *Dada* & *Data.* *D.* etiam non raro transit in *Z.* ut *Zabulus* pro *Diabolus* apud Cyprianum, *Zarrhytus* pro *Diarrhytus* in Itinerario Antonini. Apud veteres proclivis est in nominibus propriis mutatio litteræ *D* in *Th*, maxime apud Germanos, & littere *G* in *D*, ut observat Mabill. num. 5. Præfat. in part. 2. sæc. 4. SS. Benedict. pag. xi. In compositis mutatur in *N. P.* & *S.* ut *Annitor, Appareo, Assideo,* pro *Adnitor, Adpareo, Adsideo.* Rariores sunt aliæ commutationes apud Latinos.

¶ D. inversum sic ᗡ. pro *Depositus* legitur apud Mabillonium in Supplem. Diplomaticæ p. 113. ubi refert hanc inscriptionem in Romano cœmeterio ante quatuor annos, dum scribebat, repertam:

ANIME INNOCENTI
GAUDENTIAE
QUE VIXIT AN V. M. VII. D. XXI. IN PACE
MERCURIUS PATER FILIAE ᗡ VI. ID. NOVEMBRIS,
URSO ET POLEMIO COSS.

Quales litteræ inversæ nonnumquam in Romanis inscriptionibus occurrunt ut apud Fabrettum pag. 566. Inscript. cap. VIII.

DA, pro *De*, præpositione, occurrit non semel in Chartis Longobardicis in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 14. 54. 67. &c.

¶ DABILIS, pro *Dandus*, in Concilio Pisano apud Acherium Spicil. tom. 6. pag. 271. *Nunquid non sunt Dabiles aliæ viæ rationabiles pro habendo unionem Ecclesiæ sanctæ?*

¶ DACA. Vide *Dagger.*

¶ DACHBRAND. Leges & Consuet. Furnenses in Archivo S. Audomari: *Dominus Comes retinet sibi ad justificandum per curiam suam... combustionem de die factam, id est, Dachbrand.* Belgis *Dach*, Dies, & *Brandt*, Combustio. Vide *Daghbrant.*

DACIA, DACIO, DACITUM. Vide *Data.*

DACRA, vel DACRUM, *consistit ex* 10. *coriis; decem vero Dacra*, vel *Dacræ*, *conficiunt unum lastum coriorum.* Ita *Dacrum chirothecarum consistit ex* 10. *paribus chirothecarum: Dacrum* vero *ferrorum equorum, ex* 20. *ferris.* Hæc Fleta lib. 2. cap. 12. §. 3. Statuta Gildæ Berwicensis cap. 43. *In dimidio quarterio pellium, & dimidio Dacræ coriorum, & duobus petris lanæ.* Teloneum urbis S. Audomari, in Tabular. S. Bertini: *De Dacra pellium burrorum 2. den. ... de Dacra de pellibus salsis, &c.* [Chartularium SS. Trinit. Cadom. fol. 47. verso: *Joduinus pro una virga* XVI. *den. & ferramenta* IV. *carruchis... & amandare penturas hostiarum, & gūs, & haspas, & unam Dacram de ferris.*]

¶ DACUSATA, *Ornata.* Papias, à *Dacusa* civitate de qua idem Scriptor. in Bituric. MS. habet *Hornata.*

¶ DADA, pro *Data* sæpius apud Arragonenses.

DADEA. Charta an. 1220. apud Georgium Pilonum in Hist. Bellunensi pag. 110. v. *Et juraverunt sequi Potestatem vel Consules secundum quod alii cives civitatis Tarvisii facient: & quod facient coltam,* (collectam) *milites, & Dadeam, quandocunque facient, & eodem modo.* [Est pro *Datea*, quod idem est ac *Dacia*, Tributum, pensitatio. Vide *Data.*]

DADSISA. Indiculus superstitionum & paganiarum, ex Concilio Liptinensi an. 743. *De sacrilegio ad sepulcra mortuorum. De sacrilegio super defunctos, id est, Dadsisas.* Quo vocabulo, ni fallor, intelliguntur *dapes*, seu convivia quæ fiebant super sepulcris mortuorum. Vide *Convivium.*

DADUS. Vide *Decius.*

DAE, *Striæ.* Ita Papias MS. Editus vero, *Dabæ, Scotiæ.* An pro *Deæ*?

DÆMON, DÆMONIUM, quid apud Græcos significarit, non disquiro: id constat apud Christianos hac voce semper intellectos spiritus immundos & malignos, hominumque inimicos, vexatores & seductores, & quicquid occursaculorum & terriculamentorum, sive noctu, sive interdiu, nobis adversatur, obsistit, & perturbationi est. In qua significatione accipitur ab Apuleio lib. de Virtutibus herbarum cap. 10. ubi de Artemisia: *Fugat & Dæmonia in domo posita, &c.* Et cap. 19. §. 6. *Si infans contristatus fuerit, herba aristolochia suffumigabis infantem, hilarem facit & convalescit infans, fugato Dæmonio.* Neque aliter accipi videtur

DÆMON MERIDIANUS: apud Gregorium Turon. lib. 4. de Miracul. S. Martini cap. 36. *Cum de cultura rediret, subito inter manus delapsa comitantium terræ corruit, ligataque lingua, nullum verbum ex ore potens proferre, obmutuit. Interea accedentibus accolis, ac dicentibus eam meridiani Dæmonis incursum pati, ligamina herbarum, atque incantationum verba proferebant, &c.* Mox addit, adhibito oleo de sepulcro S. Martini, *sermone reddito, nequitiæ dolo perempto, convaluisse.* Vita S. Rusticulæ Abbatissæ Arelat. cap. 27. *Una de Sororibus, cum graviter ab infestatione Meridiani Dæmonis nimiam fatigationem sustineret, & corpore tremebunda nullatenus se erigere posset, &c.* Miracula S. Jovini Abb. *Erant duo pueri in via publica circa meridiem foris stantes, qui valido impulsi turbine graviter infirmati, quasi insanire cœperunt, & parentum suorum neminem recognoscere valuerunt, ... qui meritis SS. Martini atque Jovini à Dæmonio Meridiano sunt liberati.* Ex prædictis eruit vir apprime doctus Joan. Mabillonius, incursum dæmonii meridiani, esse subitam quamdam & apertam morbi violenti incursionem, qua quis sensuum mentisve facultate privatur, sic dictum, quod à dæmone imprimi crederetur, tum quod summo die proveniret. Pro quovis diaboli impulsu ac suasu videtur sumere Gregorius in Vita S. Basilii Junioris num. 15. χλευαζόμενος ὑπὸ τῶ

ἐξαπαλῶντος αὐτȢ μεσημβρινȢ δαίμονος. Pachymeres lib. 11. cap. 8. de quodam agyrta, qui deſperatione adactus, laqueo ſe ſuſpenderat : Καὶ μεσημβρινὸν ἐκείνῳ δαιμόνιον τι ἐπιπηδᾷ .... καὶ ἐπ' οἰκίας ἀψάμενος βρόχον, διαπεφώνηκε. Ex Pſalmo 90. v. 6. *A ſagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & Dæmonio meridiano* Evagrius de octo cogitationibus ait, ἀκηδίαν eum eſſe δαίμονα, ὃς μεσημβρινὸς καλεῖται, τῶν δαιμόνων βαρύτερον. Vide quæ in hunc locum habent Genebrardus & alii Commentatores, & infra *Incurſus.*

DÆMONIACUS, Dæmone correptus, energumenus. Agobardus in Epiſt. ad Bartholomæum : *Ita ut caderent quidam modo epilepticorum, vel eorum quos Dæmoniacos vulgus putat vel nominat.* Rogerus Hovedenus : *Quidam civis... factus eſt energumenus, id eſt, Dæmoniacus.* Occurrit paſſim, apud D. Gregor. lib. 1. Dial. cap. 10. Gelaſium I. PP. Epiſt. 9. in Lege Longob. lib. 1. tit. 19. §. 15. lib. 2. tit. 1. §. 3. Δαιμονάριος, apud Nicetam in Iſaacio Angelo : Ο ἔχων δαίμονα, ὁ ἔνοικον τὸν διάβολον ἔχων, apud Chryſoſtom. Κατεχόμενος ὑπὸ δαίμονος, apud Strabon. Δαιμονοφόρητος, ὁ δαιμονιώδης, apud Epiphanium, &c.

DÆMONIACI dicti præterea Epileptici. Gariopontus lib. 1. cap. 6. *Epilepſiæ genera, duo ſunt, unum eſt, in quo ſubito cadunt, neſcientes, & contractionem manuum pedumque patiuntur, & cervicis tremorem. Aliud, in quo ſpumant & ſtertunt, nec contrahuntur membra, cum ceciderint, quos vulgus Dæmoniacos dicit.* Et cap. 7. de iiſdem Epilepticis : *Qui cum tremore totius corporis tenentur, à Dæmonibus teneri dicuntur.*

DÆMONIACI ADVEXATICII, apud Amulonem Lugd. in Epiſt. ad Theodboldum, i. à dæmone *vexati* : qui χειμαζόμενοι dicuntur, Arreptitii qui malo ſpiritu agitantur, vexantur, *Tribulantes*, in Epiſtola Nicetii Epiſc. Trevirenſis ad Chlodoſwindam. *Qui Dæmonio infeſtantur*, in Concil. Arauſicano I. cap. 14. & Arelatenſi II. cap, 39. Concilium Ancyranum cap. 16. Τȣ̀ς ἀλογευσαμένȣς καὶ λεπρȣ̀ς ὄντας, ἤτοι λεπρώσαντας, τȣ́τȣς προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τȣ̀ς χειμαζομένȣς εὔχεσθαι. Ubi Iſidorus Mercator : *Placuit inter eos orare qui tempeſtate jactantur, qui à nobis Energumeni appellantur.* Quo loco Cellotius lib. 6. Hierarch. cap. 19. §. 1. Χειμαζομένȣς cenſet eſſe *pœnitentes*, qui extra Eccleſiam ſtabant pluviæ & hiemi obnoxii, in quos tempeſtates & aëris injuriæ omnes depluunt. Cujuſmodi erant οἱ προσκλαίοντες, qui ἔξω τῆς πύλης τȣ̃ εὐκτηρίȣ ſtabant, cum ἀκροῶντες & ὑποπίπτοντες ἔνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι conſiſterent, ut eſt apud Gregorium Thaumaturgum Can. 11.

¶ DÆMONIATUS, Eadem notione. Miracula B. Simonis Erem. April. to. 2. p. 826. *Erat à dæmone vexata, & opera faciebat, ut faciunt Dæmoniatæ.*

¶ DÆMONICOLA, Cultor dæmonum. *Dæmonicola civitas*, apud S. Auguſtinum de Civit. Dei lib. 18. cap. 4. Idem Conf. lib. cap. 2. *Offendere ſuperbos Dæmonicolas.*

DÆMONIOSUS, Idem qui *Dæmoniacus*, apud Julium Africanum lib. 8. Hiſt. Apoſt. pag. 97. Bedam in Vita S. Cuthberti Epiſcopi n. 23. in Vita S. Altmanni Epiſc. Patavienſis p. 50. apud Ordericum Vitalem p. 400. &c.

DÆMONIZARE, Dæmonio corripi, dæmoniacus fieri, in Miraculis S. Pelini Mart. apud Ughell. tom. 9. pag. 37.

¶ DÆMULUS, *Ejuſdem artis æmulator.* Papias.

DAERIA. Fleta lib. 2. c. 82. §. 3. *Seu caſei, butiri, vel Daëriæ.* Cap. 87. de Caſeatrice : *Androchia pudica eſſe debet... & laborioſa in officio Daëriæ.* Vide *Androchia.* Habent Campani noſtri ac Lotharingi vocem *Dayer*, ſed alia notione. Ita enim appellant, ut auctor eſt Jacobus *Bourgoing*, de Origine & uſu vulgarium vocum pag. 27. conventus ſerotinos quos mulierculæ penſa agentes ſub veſperum facere ſolent, quos Belgæ noſtri *Series* vocant. [Vide *Dayeria.*]

¶ DAGA, DAGARIUM, DAGARIUS. Vide *Dagger.*

DAGASCALCI, [Servi ſeu operarii diurni à Teutonico *Dag* vel *Tag*, dies, & *Scalc* Saxon. Servus.] Charta Henrici IV. Imper. an. 1065. pro Abb. S. Maximini Trevir. *Præbendarii autem... vel qui foris ad curtes, Dagaſcalci vel piſcatores, aut piſtores dicuntur, nulli Advocato vel Hunoni ſubjaceant, ſed tantum Abbati ſicut cereales, vel cenſuales pro quibuſcumque rebus reſpondeant.* Alia Henrici III. Imp. an. 1056. apud Zylleſium habet *Dageſcalci.* Alia Henrici IV. Imper. ann. 1116. apud eumdem : *Præbendarii etiam ſive manſionarii fratrum circa Monaſterium infra milliare unum è vicino manentes, ſive Dageſcalci, aut Cerearii foris ubique per villas poſiti, nullius Advocati vel Hunnonis placitum... reſpiciant.*

¶ DAGEN, Operæ, Schiltero in Gloſſario Teutonico, ex Diplomate Sigiſmundi Imp. an. 1417. pro Monaſterio Lucellenſi : *Cum piſcatione, molendinis, Dagen, hortis, lignis, ſylvis, nemoribus, &c.*

DAGEWARDUS, [Operarius, ſervus inferior *Fiſcalino*, ut recte Schilterus.] Burchardus Wormacienſis Epiſcopus in Lege Familiæ : *Si quis Fiſgilinus homo exfamiliarem aliquam magnam vel parvam ad injuſtitiam patraverit, ad bannum Epiſcopi 5. ſolidos, ut Dagewardus, vadetur, & 5. ſolidos componat ei cui iniquitas facta eſt.* Infra : *Si Fiſgilinus homo Dagewardam accepit, ut filii qui inde naſcantur, ſecundum pejorem manum vivant : ſimiliter ſi Dagewardus Fiſgilinam mulierem accepit.* Rurſum : *Si quis Fiſcali viro juſtitiam ſuam infringere voluerit, id eſt, ad Dagewardum, vel ad cenſum injuſtum, Fiſcalis vir cum ſeptem proximis ſuis non mercede conductis juſtitiam ſibi innatam obtineat, & ſic ex patris parte vituperetur, ex eadem parte duæ cognatorum ſuorum & tertia ex jure aſſumatur.*

¶ DAGGA, ut mox *Dagger. Habens ſicam vel Daggam ad latus*, in Chronico Cornelii *Zantfliet*, apud Marten. tom. 5. Ampliſſ. Collect. col. 357.

DAGGER, DAGGERIUS, DAGGARDUM, Pugio, ſica, Anglis *Dagger*, Hiſpanis *Daga*, Gallis *Dague*, Cambro-Britannis *Dagger & Dagr.* [Kilianus : *Dagge, Dagger, Pugio, Sica, Dolch.*] Catholicon Armoricum : *Dac, Gall. Dague, Lat. Pugio, ou c'eſt badelaire.* Statuta Willelmi Regis Scotiæ cap. 23. *Habeat equum, habergeon, capitium è ferro, enſem, & cultellum qui dicitur Dagger..... Habeat arcum & ſagittas, & Daggarium, & cultellum.* Thomas Walſinghamus pag. 252. *Mox extracto cultello, quem Dagger vulgo dicimus, ictum Militi minabatur.* Alibi : *Extracto cultello Daggardo ejus cerebrum perforavit.* Henr. Knyghton in Edw. III. *Habentes cultellos, quos Daggerios vulgariter dicunt.* Liber Anglicus inſcriptus *Juſtice of peace* p. 730. *Longum Daggarum ſuum extraxit, & in præfatum N. inſultum fecit.* Octavianus *de S. Gelais* in Viridario honoris :

Harnois compleits de fine armurerie,
Trez, arbaleſtres, Dague de Praguerie.

Alibi :

A ſon coſté chaſcun la courte Dague.

Rurſum :

A leur coste l'espée longue & large,
La courte Dague pour son homme aborder.

Vide Monstrelletum 1. vol. cap. 94. pag. 143. Chron. Flandr. p. 232. Joinvill. in S. Ludovico pag. 105. &c. Vocem à Dacis, quasi eorum propria fuerint arma, quidam deducunt, vel ab Hebræo *Dacach*, Acuere.

¶ Daga, Eadem notione. Concilium II. Pisanum pag. 159. *Nec Dagas seu cultellos ferant ultra longitudinem palmi unius, præter Palefranarios, cum Dominos comitabuntur.* Rursum occurrit in Synodo Taracon. an. 1591. *Daga argentea*, apud Th. *Madox* in Formulari Anglic. pag. 431. bis.

¶ Dagarium, apud Rymer. tom. 10. pag. 508. col. 1. *Deferentes sive non deferentes gladios, Dagaria, &c.*

¶ Dagarius, apud eumd. tô. 12. p. 583. col. 1.

¶ Daca, non semel in Philippide Guillelmi Britonis, & in Statutis Arelat. è MS. D. *Brunet* fol. 21. verso.

¶ Diga *sive magnus cultellus*, in Hist. Translationis S. Appollinaris, tom. 5. Julii pag. 384.

¶ Daguificare, Dagis confodere. Chronicon Siciliæ inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 41. *Rogerio de Lauria, viro utique strenuo & sollicito ad manutenendum Siculos & Daguificandos hostes.*

DAGHBRANT, Incendium quod interdiu excitatur, ex Fland. *dag*, dies, & *brant*, incendium. Consuetudines Arkenses an. 1231. in Tabulario S. Bertini: *Majores causæ, ut sunt Raptus mulierum, berof, mordad, Dagbrant, à Choremannis in Curia de Arkes audientes, sed earum emendæ per francos homines Ecclesiæ judicabuntur.* [Vide *Dachbrand.*]

DAGLA. Charta Adalberonis I. Episcopi Metensis apud Meurissium p. 309. *Statuimus quoque ad usus fratrum, in prædicto sancto loco militantium, quandam Daglam in finibus villæ nostræ sitam, nomine Purnedo, ubi etiam mundiliones plurimi B. Arnulphi commanent, atque commanentes eandem supradictam Daglam legitima sanctione custodiunt ac procurant.*

¶ DAGNIFICARE, Damnum inferre. Chartularium S. Vandreg. to. 1. pag. 178. *Nec licebit mihi fide media, nec meis hæredibus prædictum Johannem nec suos hæredes à prædictis* IX. *solidis & prædictis* IX. *denariis de cætero molestare, Dagnificare, nec gravare in foro seculari vel ecclesiastico... Actum an. D.* M. CC. LX. Vide *Damnificare.*

¶ DAGUBITA. Agnelli Lib. Pontific. de S. Neone: *Demum infra Episcopum Ursianæ Ecclesiæ, quæ vocatur Quinque Dagubitas à fundamentis construxit, & usque ad effectum perduxit.* In quem locum eruditissimus Muratorius: *Dagubita* idem fere, ut arbitror, significat ac *Accubita* Scriptoribus corruptæ Latinitatis, & ἀκκούβιτον apud Auctores corruptæ Græcitatis. Est autem *Accubita*, ut suo loco dictum est, Locus editior ad quem accumbimus, seu Mensa ad quam accumbunt convivæ.

¶ DAGUIFICARE. Vide in *Dagger.*

DAGUS. Gloss. Gr. Lat. Editum & MS. ἐπισέλλιον, *subsellium, Dagus.* Meursius censet esse Gallicum, *Dais*, scilicet tapetem, qui sellæ insternitur. At Galli ita vocant umbellam quæ Throno Regio interponitur: unde legendum *supersellium* videretur: cujus quidem vocis *Dais* meminit Matthæus Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 92. ubi de Abbate recens electo: *Solus in Refectorio prandebit supremus, habens vastellum, Priore prandente ad magnam mensam; quam Dais vulgariter appellamus.* Galli etiamnum *Dais* appellant umbraculum quod capiti sedentis aut prandentis vel cœnantis superponitur. Proinde si ad *vastellum* referatur, idem significaverit, tametsi vocis notio plane incerta sit ipsis etiam Anglis. Si ad *mensam*, quod vox *quæ* videtur suadere, non facilius est divinare quid hoc loco sonet.

Putaverim tamen *vastellum* ipsum esse nostrum *Dais*, sicque appellatum ex Anglo Saxonico *pætel*, *tegulum, tegmen*, umbraculum. Alii melius divinent. Cæterum hæc verba, *habens vastellum*, &c. absunt in Conciliis Anglic. tom. 2. ubi eadem recitantur, de modo constituendi Abbatis exempti cap. ult. sub an. 1235. Ejusmodi umbraculum, sic describit Menander Protector. in legat. pag. 131. Τεθείσης οἱ καθέδρας χρυσῆς, ἐνίδρυει αὐτῷ ἐκ δύο λίθων ὑφασμάτων σκευασθείσης αὐτῷ, ὥσπερ καλύβης τινός. Nostri porro olim *Dois*, pro *Dais* dixere. Le Roman *de Garin* MS.

Quand fu la Cort des Chevaliers de pris,
Li mengiers fu apprestez & garnis,
Leuë demandent, au mangier sont assis,
Au plus haut Dois sist li Rois Anseis
De joûte lui sa moillier au clervis.

☞ Vocis etymon quidam ducunt à Gallico *Ais*, Assis, tabula, ita ut primum scriptum fuerit *d'ais*, ex assibus, quoniam alias umbellæ compingebantur tabulis, quibus annectebantur panni pretiosiores ad ornamentum. Huic etymo non favet antiquus scribendi modus *Dois*: quare Menagius à *Dossium* vel *Dossum*, quod pro *Dorsum* scripserint veteres Glossatores, putat esse arcessendum; observatque simili modo olim à nostris dictum fuisse *Ders, Derselet*, à *Dorsum* scilicet ac *Dorsiletum.* Ordo Henrici II. Fr. Regis pag. 321. Ceremonialis Godefridi: *Contre la cheminée de ladite chambre y avoit un riche Ders, tout convert, pentes, fonds & dossier de broderie à personage.* Et pag. 335. *Le Roy se vint mettre à table sur un haut Ders, fait & préparé en la grande salle du logis Archiepiscopal, sous un grand Ders: le fond duquel étoit tout d'or.* Et pag. 312. *Ledit Seigneur se mit à genoux sur un grand drap de pié & deux carreaux, sous un grand Derselet de velours cramoisi.* Vide *Dasium.*

¶ DAHÆ. Vide *Dae.*

DAIENUS, Judex, Judæis Hispanicis sic dictus. Vitalis Episcopus Oscensis: *Inter Judæos vero est Daien, id est, Judex, ad cognoscendum de omnibus causis magnis, parvis, & minimis constitutus.* Huc forte spectant quæ habent Notæ veteres ad Itinerarium Burdeg. de verbis Gallicis: *Rhodanum, violentum: nam Rho, nimium; Dan, judicem, hoc & Gallice, hoc & Hebraice dicitur.* Glossæ Basilic. Δάν, ὄνομα μεγάλης ἀρχῆς μετὰ Πέρσας· οὕτως εὗρον ἐν τῷ Μαρτυρίῳ τῆς ἁγίας Σιρήν.

DAILUS. Vide *Dayla.*

DAIS. Vide *Dagus.*

¶ DALERUS vel Thalerus, à Saxonico *Dal*, vel Germanico *Thal*, Vallis. Nummus argenteus uncialis sic dictus, inquit Kilianus, *quod ex vallibus materia ejus argenti defodiatur*; sed potius ex montibus juxta Martinium: qui *Dalerum* vocat etiam *Joachimicum* à villa Joachimica, *Jocheimsthal*, in Saxonia, ubi illa moneta cusa est. Germani *Thaler* appellant & *Reichdale*, Nostri *Richedale.* Tres valet libras, ut Scutum nostrum argenteum. In nova Gallia Christ. to. 3. col. 786. narratur Godefridum II. Abbatem Veteris-Campi an. 1585. *Captivum, pro libertate recuperanda pendere 6000: Dalerorum coactum fuisse.* Petrus à Beek de Ecclesiis Aquisgran. pag. 25. in-4°. *Poscebat siquidem quinquaginta Dalerorum millia.* Et infra: *Volentes*

nolentes illius petitioni aſſentiri coacti ſex viginti Dalerorum millia, una cum, &c. Legitur alibi non ſemel apud Scriptores Germanos. Vide *Dalrus.*

¶ DALFINUS. Vide *Delphinus.*

¶ DALMATA, *Veſtis Sacerdotalis candida cum clavis purpureis.* Gloſſ. Iſid. Vide mox *Dalmatica.*

DALMATICA, Veſtis ſic dicta, quod in Dalmatia primum ſit reperta, ut habent Iſidorus lib. 19. Orig. cap. 22. Alcuinus lib. de Divin. offic. Papias, Durandus lib. 3. c. 11. & alii. Uſum autem Dalmaticarum in Eccleſiam primus invexit S. Silveſter PP. cum antea colobiis uterentur Sacerdotes, veſte ſcilicet ſic dicta, quæ manicis carebat. [Longe ante Silveſtrum Pontius in Vita S. Cypriani ſcribit: *Et cum ſe Dalmatica exſpoliaſſet* (Cyprianus) *& Diaconibus tradidiſſet, in linea ſtetit.*] Sed cum nuditas brachiorum à pleriſque culparetur, Dalmaticarum à B. Silveſtro uſus inductus eſt, ut ait idem Alcuinus, à quo dicitur eſſe *veſtimentum in modum Crucis, habens in ſiniſtra ſui parte fimbrias, dextra iis carente: inconſutile, & cum largis manicis.* His conſentit Gillebertus Lunicenſis Epiſcopus de Uſu Eccleſiaſtico, ubi de Diaconis: *Stolam etiam ſuper humerum ſiniſtrum ferre, & indui Dalmatica in ſolennibus, id eſt tunica amplis manicis.* Dalmaticam vero in modum crucis factam docet præterea Miſſa Antiqua à Matthia Illyrico edita. Bruno Signienſis de Veſtimentis Epiſcorum: *Dalmatica magis ad ornatum, quam ad ſignificationem pertinere videtur, quæ etiam poſt alia indumenta inventa eſſe probatur. Fimbriæ tamen quæ in Dalmatica à ſiniſtro latere pendent, hujus vitæ impedimenta; & ſuperfluitates, & ſollicitudines ſignificare poſſunt, quæ quoniam in altera vita non ſunt, merito neque fimbriæ in dextro latere ponuntur, &c.* Robertus *de Flameſbure* Canonicus S. Victoris in Pœnitentiali: *Dalmatica etiam qua utuntur Levitæ, latitudine ſui idem ſignificat quod caſula, caritatem; per duas lineas coccineas, quibus ipſa ante & retro à ſummo uſque deorſum decoratur, utriuſque teſtamentum, prædicatio Dei & proximi dilectio figuratur. Duodecim fimbriæ linearum utrimque 12. ramos caritatis exprimunt, quos Apoſtolus enumerat, dicens, Caritas patiens eſt, benigna eſt, &c. Tertia linea quæ eſt inter duas, & tribus fimbriis ante & retro inſignitur, caritatem fide S. Trinitatis condecoratam demonſtrat; per fimbrias in ſiniſtro latere ſollicitudo activæ vitæ circa plurima intelligitur. Dextrum latus, quod caret fimbriis, contemplatio cæleſtium ſine multitudine perturbationum ſignificatur.* Fimbriarum Dalmaticæ meminit Theodulfus Aurelian. in Parænesi ad Epiſcopos pag. 238.

Candida ut extenſis niteat Dalmatica rugis,
Fimbria neve erret huic ſine lege levis.

Neque alia eſt fimbria Dalmaticæ, à clavis purpureis. Gloſſæ Arabico-Lat. *Dalmata, veſtis ſacerdotalis candida cum clavis purpureis.* Epiphanius: Δαλματικὰς, εἴτ' οὖν κολοβίωνας ἐκ πλατυσήμων διὰ πορφύρας ἀλουργοῦ ὑφεῖς κατασκευασμένας. Vide Amalar. l. 2. de Eccl. offic. c. 21. Rabanum l. 1 de Inſtit. Cleric. c. 7. 20. Walafrid. Strab. lib. de Reb. Eccl. c. 24. Petr. Dam. l. de Dominus vobiſcum cap. 17. Hug. à S. Victore l. 1. de Sacram. c. 53. in Speculo Eccl. c. 6. Honor. Auguſt. lib. 1. c. 211, Innocent. III. lib. 1. Myſter. Miſſæ cap. 40. 56. Jacob. Vitriac. in Hiſt. Occident. cap. 35. &c.

Dalmaticam propriam Epiſcoporum veſtem fuiſſe docent laudati Scriptores. Zacharias PP. in Epiſt. ad Auſtrobertum Epiſc. Viennenſ. apud Jo. à Boſco: *Dalmaticam uſibus veſtris miſimus, ut quia Eccleſia veſtra ab hac ſede doctrinam fidei percepit, & morem habitus ſacerdotalis, ab illa etiam percipiat decorem honoris.* Hanc ſub planeta poni ſolitam ſcribit Joannes Diacon. in Vita S. Gregorii Magni lib. 4. cap. 83. 84.

Fuit etiam *Dalmatica* Diaconorum veſtis propria, uti ſupra innuimus. Amalarius in Eclogis de Officio Miſſæ: *Diaconi retro ſtant, ... qui & miniſtrantes ſunt in ſancto altari, & Dalmaticas portant, quas ſolebat militaris uſus portare.* Herbertus lib. 2. de Miracul. c. 9. *Subdiacones tunicæ pretioſæ, Diacones Dalmaticæ fulgidæ decorabant, ipſoſque Preſbyteros planetæ olſericæ inſigniter adornabant.* Dalmatica tamen Diaconi non utebantur, niſi in majoribus feſtivitatibus, ut eſt in Concilio Salegunſtadienſi c. 2. & apud Gillebertum Lunicenſem Epiſcopum. Porro Silveſtri PP. Inſtitutio fuit, *ut Diaconi Dalmatica uterentur in Eccleſia, & pallio linoſtino læva eorum tegeretur,* ut auctor eſt Anaſtaſius p. 13. Diaconis vero videtur tribuere Ammianus lib. 14. *Pectoralem tuniculam ſine manicis textam.* Unde diverſa illa fuerit à Dalmatica manicata, quam *Chirodatam* vocat Capitolinus, noſtrique Diaconis adſcribunt.

Sed maxime Diaconorum Eccleſiæ Romanæ fuit Dalmatica, cum cæteris nonniſi ex indultu ſummi Pontificis hac uti fas eſſet, qui eam interdum tranſmittebant, ut habet Gregorius M. lib. 7. Ind. 2. Epiſt. 113. Idem lib. 4. Dialog, c. 41. ubi Paſchaſio Diacono Eccleſiæ Romanæ *Dalmaticam* adſcribit. Cyprianus in Vita S. Cæſarii Arelatenſis: *Speciali quodam privilegio pallii uſum ei permiſit, & Diaconos ejus perinde, ut Romanæ Eccleſiæ Diaconos, Dalmaticis uti voluit.* Jacobus Cardinalis de Coronat. Bonifacii VIII. PP. lib. 1. cap. 8.

Nos Levitarum cuneus, nos illa Senatus
Dalmaticas veſtita togas.

Cappa Dalmatica, in libello de Fundat. Monaſt. Bigaugienſis pag. 255.

Dalmaticis etiam indutos Reges ac Imperatores in præcipuis ſolennitatibus, eorumque inaugurationibus, palam eſt: ex iis præſertim quæ habet Hartmannus Maurus lib. de Coronatione Caroli V. qui inter ſolennia illa indumenta quibus induuntur, recenſet *Dalmaticam albam holoſericam pretioſis margaritis gemmiſque diſtinctam, auream ſtolam margaritis quoque adornatam, cappam holoſericam violacei coloris cui aurum in modum aquilæ intextum eſt, & amiculum rubei coloris contextum pari modo magna aurea aquila.* Petrus Rex Aragon. in Chronico, quod ipſe conſcripſit, lib. 2. cap. 9. ubi de ſua Coronatione: *E lendema mati, que ſon diumenge, nos ſom appareillats hora del ſol exit ab noſtra Dalmatica, e ab aquall arreament quis pertanya Rey pendre Coronacio.* Et lib. 3. cap. 16. de ſolenni in urbe Majorica proceſſu: *E lo diumenge per lo matinos is quem de la Sacriſtia de la Seu, veſtits e appareillats in ſede Majeſtatis, ço es ab una camiſa Romana d'un drap de ſeda primvert ab alcuns fullatges ſens tos obres, e apres una Dalmatica de drap vermell hiſtoriat, ab obres d'aur, e ab fullatges, &c.* Adde cap. 33. & Raym. Montanerium cap. 296.

¶ DALMATIUM. Hiſt. Mediani Monaſt. p. 242. *Caſulæ tres de pallio, capæ* IX. *Dalmatia quatuor de pallio.*

¶ DALMUTIA. Inſtrum. ann. 1532. ex Archivo Rhedon. *Cum cappis abſque Dalmutiis ſe congregaverunt in Eccleſia.*

DALMATICATUS, Dalmatica indutus apud Lampridium in Commodo.

DELMATICA, in Gloſſ. Gr. Lat. Δελματική, idem

quod *Dalmatica* : nam *Delmatia*, pro *Dalmatia*, occurrit non semel in Nummis, apud Aurel. Victorem in Augusto, Claudio, &c.

¶ DALPHINUS. Vide *Delphinus*.

¶ DALRUS, ut *Dalerus*. Wernerus Titianus in Præfatione ad Annal. Novesienses: *Post resciissam unionem nos coëgit, quatenus Conventui corporis Christi ultra* 4000. *Dalros pro tam brevi cohabitatione unionis tempore numeraremus.*

DALTINI, Scurræ, velites, seu servi à pedibus Hibernis, apud Stanihurstium libro 1. de Reb. Hibern. & Jac. Waræum in Antiquit. Hibern. c. 12.

DALUM. Ælfricus in Gloss. Sax. cap. de Navibus: *Dalum*, Lyᵹelseᵹel, i. parvum velum. Papias & Ugutio: *Dalum, minimum velum ad proram fixum.* Inde fortean velum, quod Throno Regio superponitur, *Dais* appellarunt nostri. [Legendum est *Dolon* ex Isidoro lib. 19. Orig. cap. 3. *Dolon, Minimum velum ad proram defixum.* Græcis quoque δόλων: Procopius lib. 1. de Bello Vandal. cap. 17. Χαλάσαντας τὰ μεγάλα ἱστία τοῖς μικροῖς (ἃ δὴ δόλωνας καλοῦσιν) ἐπέσχον. Hesychius: Δόλωνες, μικροὶ ἱστοὶ, &c. Livius: *Dolonibus erectis altum petere intendit.*]

¶ 1. DALUS, *Ticio*. Papias in MS. Bituricensi.

2. DALUS, Alia notione. Vide *Dayla*.

¶ DAMACIUS, Bombycinus pannus operis Damasceni, Gall. *Damas*. Inventar. Eccl. Aniciens. an. 1444. *Item alter tassellus operatus ad modo Damacii cum lapidibus modici valoris.* Vide *Dameus*.

DAMADARIUS, Hebdomadarius. Charta Corbeiensis vetus MS. de Mensa Dom. Abbatis: *In illa firma in qua serviunt Damadarii de coquina, &c.* Alibi: *Hoc totum debent præparare & administrare Damadarii de coquina ad fenestram refectorii.* Vide *Hebdomadarius*.

DAMALIO, ex Gr. δάμαλις, Juvenca. Lampridius in Alexandro Severo: *Ne quis suminatam occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis Damalionem.*

¶ DAMASCENA, Pruni species, Gall. *Damas*, *à Damasco oppido, unde prius asportata est, dicta.* Isid. lib. 17. Orig. cap. 7. Plinius lib. 15. cap. 13. *In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata.*

¶ DAMASCUS, ut *Damacius*. *Damascus albus*, in Apparatu bellico Caroli VIII. Regis Fr. in Italiam, apud Marten. Itinerarii to. 2. p. 398.

¶ DAMAYSELLA, ut *Domicella*; Gall. *Damoiselle*, in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 153.

¶ DAMEIGIUM, Idem, ut puto, quod *Damnum* 2. Chartularium S. Vandreg. to. 2. pag. 1240. *Pechiam terræ ... sitam inter masuram Sibilæ de Puteo ex una parte, & ex altera juxta masuram Emelinæ Gripe, & aboutat ad kaminum Domini Regis ad unum caput, & ad aliud ad Dameigium nostrum.*

DAMEUS, Damascenus. *Vestimenta Damea* in Testamento Bertichramni Episc. Cenom. Locum vide in *Paricula*.

¶ DAMICELLA, ut *Domicella*, in Vita S. Francisci de Paula. *Damisella*, in Hist. Dalph. to. 2. p. 278.

¶ DAMITUM, f. pro *Samitum*, Pannus holosericus. Testamentum Hug. Aycelini Cardinal. Ostiens. ann. 1297. *Item Ecclesiæ Claromont. legamus paramenta seu indumenta nostra de Damito viridi.* Vide *Exametum*.

¶ DAMIUM. Gloss. Lat. Græc. S. Germani Paris. *Damium*, θυσίαι, ὑπαίθριον γινόμενον. Festus: *Damium, Sacrificium, quod fiebat in operto, in honorem Bonæ deæ, quod minime esset δημόσιον, id est, publicum. Dea quippe ipsa* Δαμία *& Sacerdos* Δαμίας *appellatur.* Hic monet Scaliger, ita dictum, quod pro populo fieret: est ergo à δᾶμος Dorice pro δῆμος, Populus. Vide Vossium Orat. Institut. lib. 4.

DAMMA, Emissarium, cataractæ claustrum, quo mare excluditur, vel admittitur, Theutonibus *Dam*: unde locorum nomina, *Amster-dam, Roterdam, &c.* Ordinatio Marisci Ramesiensis: *Non liceat alicui de cætero facere Dammas, aut fordas, aut alia impedimenta in aliquibus landeis, watergangeis, fossatis, sive aquagiis, &c.*

DAMNABILITAS, Κατάκρισις, ἐξορία, in Gloss. Lat. Gr. Condemnatio, exilium. Ita *Damnatio perpetua*, pro perpetua deportatione, in l. 1. Cod. Th. de Falsa mon. *Damnabili injuria ductus*, apud Trebellium Pollionem: *Damnabilis cohibentia*, in l. 8. Cod. Th. de appellat.

¶ DAMNABILITER, Damnose, apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. p. 70. & alibi.

¶ DAMNARE, Damnum inferre, nocere. Radulphus *Coggeshale* in Chronico T. S. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 568. *Videns denique Saladinus quod nihil proficeret, nec sic quidem posse Damnare civitatem, cœpit cum suis circuire & infirma civitatis perscrutari, quærendo locum ubi machinas suas sine timore Christianorum posset erigere, &c.*

¶ DAMNATICUS, Ad metalla damnatus. Acta S. Cæciliæ Virg. & Mart. *Cæcilia dixit: Miror ut non intelligas figuras fictiles, gypseas, ligneas atque lapideas, vel cujuscumque metalli Deos esse non posse, quas araneæ texunt, & aves stercorant, in quorum capitibus solent ciconiæ nidos instruere, quas Damnatici faciunt. Nam ad omne metallum pro criminibus Damnati mittuntur. Ergo à Damnatis initium accipientes, quomodo possunt Dii vel æstimari vel credi?*

¶ DAMNATILIA & DAMNATITIA MEMBRA dicuntur in Miraculis S. Maioli Abb. quæ paralysi laborant. Similiter *Damnatio linguæ* pro Lingua eodem morbo impedita, ibidem.

DAMNATIO, Damnum, Gall. *Domage & damage.* Epist. Caroli Martelli ad Episcopos: *Ut ei nemo aliquam contrarietatem vel Damnationem adversus eum facere præsumat.* Matth. Paris ann. 1267. *Ne roberias vel Damnationes facerent. Damge*, in Legib. Normanicis Willelmi Nothi cap. 38. Vide *Excommunicatio*, & Ægid. Menagium in Originibus Ital. in *Dammagio*.

¶ DAMNATITIUS, *Dedititius*. Gl. Isid. Κατάδικος, in Gloss. Lat. Gr. ubi etiam *Damnatitium*, καλάκριτον, κατάδικον. Constantiensis: *Damnativus, Dedititius.* Dicebatur autem Dedititius, qui à Judice creditori addicebatur & dedebatur ob debita, cum non esset solvendo, ut apud eum serviret. Hic in Gl. dicitur, ἐκδότος εἰς κόλασιν, κατάκριτος, ἐκδεδόμενος, propter quam causam videntur etiam dicti *Damnatitii*, ut apud Græcos καταδεδικασμένοι, quia damnati erant à Judicibus. Hesychius: ἀγώγιμων ὅτε μὲν φορτίων, ὅτε δὲ καλαδεδικασμένων. Αγώγιμοι appellabantur, qui Judicum sententia damnati in creditoris domum abducebantur. Alii fuere *Dedititii* de quibus infra in *Datitius*.

¶ DAMNATUS, Detentus in purgatorio. Visio Wetini inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. p. 266. *Circumibat maximus fluvius igneus, in quo innumerabilis multitudo Damnatorum pœnaliter inclusa tenebatur, &c.*

¶ DAMNIETAS. Vide *Damnitas*.

DAMNIFICARE, Damnum inferre. Pseudo-Ovidius de Vetula:

Damnificansque hostem numeris quibus egerat illas.

Utuntur præterea Jacobus de Vitriaco lib. 3. Cæsarius Heisterb. Will. Brito lib. 4. 5. 6. 10. Phi-

lippid. & alii. [*Damnificari*, Damnum pati, in Consuetud. MSS. Augustæ Auscicorum an. 1301. art. 92.]

¶ DAMNIFICATIO, Dampnificatio, ut *Damnitas*. Transactio Rogerii Siciliæ Regis de quadam lite, apud Rocch. Pirrum Sicil. Sacræ p. 394. *De terris autem Flomariæ ordinatum est sic; Quod quantacumque homines Episcopi habeant, remaneant apud eos absque Damnificatione, in perpetuum teneant & cognoscant ea tanquam ab Episcopo.* Compositio Universitatis villæ de Mari cum Procuratore Monasterii Silvæ Regalis an. 1321. ex Schedis D. *de Mazaugues: Ipsi possint facere levatam piscium semel in septimana sine Dampnificatione retium piscatorum.*

¶ DAMNIFICATUS, Damnum passus, cui damnum factum est seu illatum. Statuta Massil. lib. 1. cap. 53. §. 7. *Addentes huic capitulo, quod totius defectus farinæ debeat reddi, ut, dictum est, Damnificatæ personæ. Damnificata persona* rursum legitur hac notione ejusd. lib. cap. 41. 54. & lib. 5. c. 19. §. 24. Vide *Dampnificare.*

DAMNITAS, Idem quod *Damnatio*, damnum. Vetus Notitia apud Franc. Mariam in Mathilde Comitissa: *Ulla Damnitas, aut intentionem, vel molestiam deveniat per aliquid ingenium, &c.* Charta Caroli M. apud Perardum p. 13. *Neque Monachi aliquam molestiam neque Damnitatem inferre præsumant.* Occurrit præterea in Capitulari Radelchisi Principis Beneventani cap. 3. 8. 20. apud Ughellum to. 3. 301. &c. apud Gregor. VII. PP. lib. 1. Ep. 18. &c. [& in Additamentis ad Chronicon Casauriense an. 1028. apud Murator. to. 2. part. 2. col. 993.]

Damnietas, Eadem notione, apud Marculfum lib. 1. Formul. 32. lib. 2. Form. 18. & in Legib. Longob. l. 2. tit. 29. §. 1. 6. lib. 2. tit. 55. §. 17.

1. DAMNUM, Mulcta Judicis sententia irrogata. Charta Sancii Lascarensis Episcopi an. 1001. apud Marcam: *Si forte his duellum vel aliqua divisio advenerit, Damnum eis concessit.* Alia apud eumdem: *Liberaverunt totum proprium honorem S. Mariæ de tot carrei, & de toto Damno, & de tot carnal, &c.*

2. DAMNUM, quod nostri *Danger* vocant Procinctum, seu territorium, in quo si qua ob commissa crimina, irrogantur mulctæ, eæ Dominorum sunt: maxime vero usurpatur pro animalibus damnum facientibus in alterius prædio. Leges Rotharis Regis Longob. tit. 105. §. 30. *Si qui peculium de Damno suo ad clausuram minaverit, &c.* Mox: *Habeat ille id peculium qui in Damno invenerit.* Leges Luitprandi tit. 61. *Si quis caballum in Damnum suum invenerit, &c.* Magna Charta de Libertatibus Angliæ: *Exceptis averiis in alieno Damno inventis.* Reg. Majestat. lib. 4. cap. 23. §. 2. *Si quis Latronem in Damno suo invenerit cum furto.* Leges Burgor. Scoticor. cap. 129. §. 4. *Si quis invenerit in Damno suo aucas, gallinas, aut capros, &c.* Bracton. lib. 3. tract. de Corona cap. 37. §. 9. *Dicere enim poterit captor, quod juste cepit averia sua, quia invenit in Damno suo, & secundum consuetudinem regni imparcavit illa.* Fleta lib. 2. cap. 49. §. 1. *Possunt enim captiones advocari, eo quod dici poterit quod averia capta fuerunt in loco certo in Damno suo, vel in prato, vel alibi in suo separali.* Monasticum Anglic. to. 2. pag. 862. *Animalia in Damnis dictorum fratrum inventa.* [Chartularium Montis sancti Michaelis articulo *de Messeria: Messorius si ceperit aliquam bestiam in Damno cujuslibet hominis S. Michaelis de Genesio, debet eam reddere homini in cujus Damno eam ceperit, & homo debet Messorio unum Turonense dare.*] *Bestes trouvées prinses en Domage*, in Consuetud. Hesdinensi art. 32. Vide *Dangerium.*

¶ 3. DAMNUM, Sumtus, impensæ, Gall. *Depens.* Chronicon S. Trudonis apud Acher. Spicil. to. 7. p. 388. *Cumque altero die sedens* (Herimannus Metensis Episc.) *in cella Abbatis de negotiis suis strenue ageret, prandiumque ingens ex Damno nostro paratum interea expectaret...... Excepto autem Damno quod de magnifice sibi parato servitio afflictæ Ecclesiæ nostræ, duos ei Herimannus* (Abbas) *equos transmisit, pro quibus molendinum de Stades in vadio positum fuit.*

¶ DAMPNIFICARE, ut *Damnificare*, Damnum inferre. Charta anni 1272. ex Archivo Monasterii de Bono Nuntio Rotomag. *Et si forte contigerit, quod deinceps dicti Religiosi Dampnificati fuerint super hoc... nos tenebimur... illud eisdem penitus & plenarie resarcire.* Tabularium B. Mariæ Piperacensis: *Ecclesia valde Dampnificata*, id est, Cui magnum damnum illatum est. Charta Guidonis Archiep. Bituric. an. 1279. apud Thomasserium in Bitur. p. 116. *Ita quod læsus inutilis fiat, vel quod propter ictus prædictos non apparentes moriatur vel corporaliter Dampnificetur*, hoc est, damnum patiatur. Occurrit alibi.

¶ DAMPNIFICATIO. Vide *Damnificatio.*

¶ DAMUS, Dama masculus, apud *Madox* in Formulari Anglic. p. 304. & apud Rymer. to. 1. p. 557. col. 1. Vide *Darnus.*

¶ DANANTBRAS, pro *Davantbras* vel *Devantbras*, Brachiale ferreum, Gall. *Brassart. Ducentos arcus, duodecim loricas, octo paria Danantbras, seu paria de gantelez*, apud Rymer. to. 8. p. 754. col. 1.

DANEGELDUM, Tributum Anglis indictum, ob pacandos, vel vi propulsandos *Danos*, Angliam sæpius incurrentes. Joan. Bromptonus: *Danegeld est tallagium datum Danis, id est, 3. den. de qualibet bovata terræ.* Leges Edwardi Confess. cap. 11. *Danegeldi redditio propter piratas primitus statuta est. Patriam enim infestantes, vastationi ejus pro posse insistebant. Ad eorum quidem insolentiam reprimendam statutum est Danegeldum annuatim reddi, scilicet 12. denarios ex unaquaque hida totius patriæ, ad conducendos eos qui piratarum irruptioni resistendo obviarent.* Vide Leges Henrici I. c. 15. Ab hac pensitatione exempta est Ecclesia Anglic. ut in iisdem Edwardi Legibus narratur, quæ videntur esse recentioris Scriptioris, & forte Henrici *de Knyghton* lib. 2. apud quem ea reperiuntur pag. 2357. nisi ille ab alio hauserit.

Tunc vero primum indictum est, cum Swanus Danorum Rex Britanniæ insulam, quam magna ex parte occupaverat, vastaret & spoliaret, Ethelredo regnante, ut est apud Joannem Sarisber. lib. 8. Policratici cap. 21. Henricus Huntindon. l. 5. pag. 357. *Edelredi Regis an. 13. primum statuerunt Angli consilio infausto Siricii Archiepiscopi, quod ipsi censum Dacis persolverent, quatenus à rapinis & cæde cessarent, & dederunt eis decem mille libras.*

At quod ex necessitate, & Danicarum incursionum occasionibus indictum est miseris Anglis tributum, propulsis postmodum & intra proprios limites sese continentibus Danis, continuatum est. *Hoc autem malum*, inquit idem Scriptor, *usque in hodiernum diem duravit, & diu, nisi Dei pietas subveniat, durabit. Regibus namque nostris modo persolvimus ex consuetudine, quod Dacis persolvebatur ex ineffabili terrore.*

Sed onus Anglis gravissimum ab eorum cervicibus auferre, illudque relaxare primus aggressus est S. Edwardus. *Ferunt enim*, verba sunt Ingulfi

p. 897. *Regem sanctissimum, cum dictum Danigeld cubicularii sui collectum in Regis cameram intulissent, & ad videndum tanti thesauri cumulum ipsum adduxissent, ad primum aspectum exhorruisse, protestantem se dæmonem super acervum pecuniæ saltantem, & nimio gaudio exultantem prospexisse. Unde pristinis possessoribus jussit statim reddere, & de tam fera exactione ne iota unum voluit retinere; quin in perpetuum remisit, anno scilicet 38. ex quo tempore Regis Ethelredi patris sui Swanus Rex Danorum suo exercitui illud solvi singulis annis imperavit.* Similia narrant Ælfredus in Vita S. Edwardi cap. 7. n. 23. & Bromptonus pag. 942.

At Willelmo Notho Angliam obtinente, rursum Anglis eadem pensitatio indicta servata, *Danegeldi* appellatione, licet Dani cæterique maris prædones Septentrionales incursus suos cohiberent. *Cum ergo diu solvisset terra sub ejusdem Regis Imperio, noluit hoc ut annuum solvi, quod fuerat urgente necessitate bellicæ tempestatis exactum; nec tamen omnino propter inopinatos casus dimitti. Raro igitur temporibus ejus, vel successorum ipsius solutum est, hoc est cum ab exteris gentibus bella vel opiniones bellorum ingruebant.* Ita liber Scacarii lib. 1. c. 11.

Præterea exsolutum sub Willelmo Juniore cum Normanniam invasit, fratre suo Roberto in expeditionem Hierosolymitanam profecto, tradit Knigthon loco citato. Henrico I. denique regnante, *Danegeldum* inter jura Regia recensetur in ejusdem Regis Legibus c. 10. quod fortassis ejusmodi pensitationem populis indicere solius esset Regis, vel potius quod ad Regium fiscum deferretur: *Hæc sunt jura quæ Rex Angliæ solus & super omnes homines habet in terra sua, commoda pacis & securitatis institutione retenta, infractio pacis per manum vel breve data, Danegeldum, placitum brevium, &c.* Atque inde forte *Danegeldum Regis* vocitatur in aliquot Chartis illo regnante descriptis tom. 1. Monastici Anglic. pag. 111. & to. 2. p. 206. 207. in quibus terræ concessæ dicuntur liberæ & quietæ ab omni sæculari exactione & omni re quæ ad Regem pertinet, *excepto Danegeldo Regis.* Henrico etiam Imperante illud obtinuisse in Anglia docet adhuc caput 16. earumdem Legum: *Danigildum, quod aliquando Ringe manus* (alias *Tingeman*, Spelmannus legit *Inglisman*) *dabatur, id est, 12. den. de unaquaque hyda per annum, si ad terminos non solvatur, wyta emendetur.* Refert etiam Ranulfus Cestrensis lib. 7. c. 17. Henricum in redemptionem peccatorum suorum vovisse circa ann. regni sui 30. *septem annis Danicum tributum ralaxaturum.*

Sed longe religiosior fuit Henrici successor Stephanus Rex: nam in die Coronationis suæ inter alia *vovit, quod Danegeldum, id est, duos solidos ad hidam, quos antecessores sui accipere solebant, singulis annis in æternum condonaret*, ut auctor est Henricus Huntindon. lib. 8. p. 387. à quo hausit quæ habet in hanc rem Bromptonus. Nulla deinceps mentio occurrit Danegeldi apud Scriptores. Vide Analecta Seldeni l. 2. c. 6. [Vocis origo Saxonicum ꝫilo, Solutio. Vide *Gildum.*]

DANELAGA. Vide *Lex Danorum.*

DANGERIUM, seu *Danger*, vocant nostri, quidquid juri stricto, atque adeo *confiscationi* obnoxium est: ita ut res dicatur esse *in Dangerio domini feudalis*, quæ, nisi quod de ea statutum est adimpleatur, confiscari possit. Ita *fiefs de Danger* vocant Consuetudines aliquot municipales, Trecensis art. 37. Calvimontensis art. 56. Barrensis art. 1. &c. ejusmodi feuda, quæ à vassallis adiri non possunt, nisi post præstitum Domino hominium: alioquin in commissum cadunt. Historia fundationis Abbatiæ Pipwellensis in agro Nortampton. *Nec audebant Abbates eidem resistere, quia aut pro denariis, aut pro bladis semper fuerunt Abbates in Dangerio dicti Officialis.* Charta Philippi Regis Fr. 1283. *Poterunt suas sagenas ponere & retia exsiccanda in sicca terra, sine Dangerio Garenariorum, ... salvo in prædictis omnibus Dangerio traversi de Archis, quod retinemus.* [Charta pro Monialibus Belli-prati ann. 1270. apud Miræum tom. 1. p. 418. col. 2. *Nec mihi vel successoribus meis aliquod in eis dominium vel Daugerium* (*Dangerium*) *dereliqui; sed omnia ipsis libera & quieta omnibus decrevi temporibus permanere.*] Philippus *Mouskes* in Chilperico:

Et si ont les pois quitement,
Si ont les balances sans trecier,
La signorie & le Dangier

In Carolo Magno.

Tous les avoit à Dangier,
K'il ne pooit sans eus mangier.

Vide *Domigerium.*

DANGERIUM, in re forestaria, dicitur Jus quod Rex habet in forestis & silvis Normanniæ, in quibus proprietarii cæsionem facere non possunt inconsulto Rege, aut illius Officialibus, sub commissi pœna, quam *Danger* vocant. Regestum Cameræ Computor. Paris. *Tiers & Danger sont, que toutes les forests de Normandie, qui ne sont du tresfond du Roy, desquelles les tresfonciers n'ont speciale exemption par chartere & usage, sont tenus à tiers & Danger du Roy; est à sçavoir qu'iceux tresfonciers ne peuvent faire vente ordinaire ni exploiter en leurs tresfonds sans licence du Roy, qu'il ne perdent toute la vente, laquelle pour ce est forfaite.* In Charta 17. Jul. ann. 1471. *De noble homme de Guillaume de Casenove dit Coulomp Escuier Viceadmiral de France, 17. Maistre Enquesteur & Examinateur des Eaux & forests du Roy.* Dangerium dicitur esse *decima* acrarum silvæ: verbi gratia in 30. acris silvæ seu bosci, *Tertium & Dangerium* 13. acras conficiunt: 10. pro *Tertio*, & 3. pro *Dangerio*, quæ & decima dicitur: *C'est à sçavoir pour le tiers, des* [*dix*] *acres: & pour le Dangier ou disme, 3. acres.* Quæ verba infra rursum repetuntur. Hinc *Tertium & Dangerium*, in Charta Ludovici Hutini pro Normannis ann. 1315. art. 9. 10. &c. Vide *Tertium & Domigerium.*

DANGIO. Vide *Dunjo.*

¶ DANIGELDUM. Vide *Danegeldum.*

¶ DANJO. Vide *Dunjo.*

¶ DANISTA. Vide *Darnus.*

DANSARE, Gallis *Danser*, Saltare: Cambro Britannis *Dawnsio* idem sonat.

¶ DANSATOR, Gall. *Danseur*, Saltator. Hist. Monasterii S. Laurentii Leodiensis pag. 1118. *Venerunt Dansatores Aquisgrani, deinde Trajectum.* Mimi sunt & circulatores.

¶ DANSATRIX, Saltatrix, Gall. *Danseuse*, in Chr. Cornelii *Zantfliet*, apud Marten. to. 5. Ampliss. Collect. col. 309.

¶ DANTI, pro *Dextri*, ut conjecto. Præceptum Caroli Simplicis ann. 919. apud Marten. Collect. Ampliss. to. 1. col. 275. *Et insuper areas.... intra muros Turonicæ urbis sitas cum muro & posterula, habentes in circuitu à porta Aurelianensi usque ad arenas perticas nonaginta sex Dantos.* Vide *Dextri.*

¶ DANUS. Vide *Darnus.*

¶ DANZA, Hispanis Saltatio, Gallis *Danse.* Legitur in Concilio Tolet. anni 1582.

¶ DAPAR, f. *Procuratio* seu Convivium, vel certa

præstatio loco convivii, à Latino *Dapes*, Largior & opiparus ciborum apparatus, unde *Dapinare victum alicui*, apud Plautum. Testament. Manigundis Langobardæ pro erectione puellaris Monasterii Cairati an. 20. Luitprandi & Heldeprandi Regum, apud Mabill. to. 2. Annal. Bened. p. 705. col. 1. *Dare debet Dapar sanctæ Ticinensis Ecclesiæ, & debet & facere dare & consignare Abbatissa, quæ pro tempore præordinata erat, ad domum ipsius sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ Antistitis, per ante dictas ferias de Domini Nativitate. Et si Dapar ipsius Mediolanensis Ecclesiæ Antistitis alia superimposita facta fuerit, quam supra judicavit: tunc volo & judico, ut habeat potestatem, commendationem & consecrationem in qualem Episcopum ivi ipsa Abbatissa, quæ pro tempore præordinata erat, cum ipsa munera, qualiter superius judicavit, alia superimposita eis da nulla par non fiat*: forte pro *Nulla Dapar non fiat*. Sed & hæc obscura.

DAPAX, Dapaticus, Dapticus. Ugutio, & ex eo Joan. de Janua: *Dapax, loquax & facundus ex cibo. Dapaticus, & Dapticus, i. manifestus, aptus, & largus, dapsilis, munificus. Dapatice, id est, magnifice, large, dapsiliter.* Vide Festum.

¶ DAPERE à *Dapes*, Epulari. Gloss. Lat. Gr. *Dapet*, εὐωχεῖται.

DAPIFER, Idem qui *Senescallus*. Chronicon Moriniacense lib. 2. *Willelmus Dapifer, qui & Senescallus appellatur.* Leges Henrici I. Regis Anglor. cap. 41. *Qui residens est ad domum suam, summoniri debet de quolibet placito cum testibus, & si domi est, eidem dicatur, vel Dapifero, vel denique familiæ suæ libere denuntietur. Dapifer vel minister manerii*, cap. 92. Vide Seldenum de Titulis honorar. 2. part. pag. 656. 695. 840. & infra in *Senescallus*.

¶ Dapifer, Officialis Monasterii idem qui alias *Refectuarius*, modo *Depositarius* vel *Cellerarius*. Fol. xxii. Tabularii Virzionensis post Humbaldum Abbatem subscribunt Monachi plures, inter quos *Rainaldus Monachus Dapifer*. Onomasticon vetus: *Dapifer*, σιτοφόρος.

¶ Dapifera, in Necrologio Laureshamensi p. 34. Vindemiarum Litterariar. Schannati: *Agnetis Dapiferæ, &c.*

Dapiferia, Dapiferi dignitas, in Charta ann. 1318. apud Isaacum Pontanum lib. 7. Rer. Danicar. [*Dapiferia & Senescallia Franciæ*, in Edicto Philippi cognomento Pulcri an. 1309.]

Dapiferatus, Eadem notione, apud Hugonem de Cleeriis, Robertum de Monte & Nicolaum Trivettum ann. 1164. Levoldum Northovium in Chron. Marcano an. 1307. & alios.

Dapiferatio, Idem quod *Dapiferia*. Tabular. S. Remigii Remensis: *Hæc sunt feoda quæ tenet in manu sua Dapiferationem, terram de Condato, &c.*

DAPIFICUS, Condimentarius, seu potius Cocus, qui *dapes* parat aut conficit. Matt. Paris an. 1258. *Dapificos suos, Cocos, & Pincernas, &c.*

¶ DAPISCIDA, à *Dape* & *Cædo*, Sector mensarius, Gall. *Ecuyer tranchant. Philippum Wentworth Militem unum Dapiscidarum nostrorum*, in Indentura treugarum Scotiæ an. 1457. apud Rymerum. to. 11. p. 397. col. 2. Rursus occurrit ejusdem tomi p. 834. col. 2.

DAPOCLEORIUM, Papias MS. *Dapocleorium, Faldistorium.* Vide *Cliothedrum*.

¶ DAPSIBILITER, ut *Dapsiliter*, Laute, large, liberaliter. Vita S. Droctovei to. 2. Martii pag. 40. *Avaritiam omnino vitabat & Dapsibiliter miserorum inopiæ subveniebat.*

DAPSILIS, Vox Latinis cognita. Glossar. Lat. MS. Regium Cod. 1013. & Papias: *Dapsilis, Largus, profusus, vel qui satis erogat escas.* Joann. de Janua. *Dapsilis, largus, præcipue in cibis.* Ebrardus Bethun.

Dapsilis est dapibus, aliis rebus quoque largus.

Gloss. S. Benedicti; *Largus*, δαψιλής. Glossæ aliæ: *Dapsilis*, δαψιλής. Fortunatus de Vita S. Medardi cap. 7. *Erat enim frugalitate laudabilis ... Dapsilis in pauperum recreatione, &c.* Ordericus Vitalis lib. 4. *Hic non Dapsilis, sed prodigus erat.* Occurrit in Notis Tyronis, & alibi passim.

Dapsilitas, Liberalitas. Ordericus Vital. l. 12. *Quem pro affabilitate sua & Dapsilitate oppido dilexerunt.* [Vita S. Genulphi Episc. to. 2. Jan. pag. 84. n. 17. *O Serve Dei inclyte, ô mi care Domine, obsecro Dapsilitatem tuæ magnificentiæ, ut declines in domum meam.*] Matth. Paris ann. 1248. *Qui omnes Milites circumdegentes Dapsilitatis & hospitalitatis multiplicatis honoribus superaverat.* Ann. 1249. *Nec tamen hospitiu n ejus Dapsilitatis alicujus inde suscepit incrementum.* Vide p. 251. d. 535. f. Vitam S. Adheleid. c. 8. Henricum Huntindon. lib. 8. Stephanium ad Saxonem Grammaticum p. 177. [Anonymum in Vita S. Gerardi Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. p. 270.]

¶ Dapsiliter, ut *Dapsibiliter*, Large, Liberaliter. Chronicon Fontanell. apud Acherium Spicil. to. 3. pag. 259. *Eum satis honorifice suscepit, necessaria Dapsiliter indulsit.* Sueton. in Vespasiano *Dapsile* dixit eadem notione.

¶ DAPTICUS. Vide *Dapax*.

¶ DARAMARE vel *Daramiare bellum* Spelmanno in *Adrhamire*, idem est quod Denunciare, Profiteri. Vide *Adramire*.

¶ DARDA, ut *Dardus* infra. Memoriale Potestatum Regiensium ad annum 1284. apud Murator. to. 8. col. 1165. *Quod audiens iste insanus, statim cum cultro suo, sive cum Darda percussit Episcopum & perforavit corpus ejus.*

¶ DARDANA Pugna, Ludi genus. Vide *Senio*.

DARDANARII, Seplasiarii, Pantopolæ qui nostris, *Regratarii*. [Qui merces, maximeque annonam emunt, ut postea carius vendant & iniquius.] Gl. Lat. Græc. *Dardanarius*, Παντοπώλης, παντομετάβολος, σιτοκάπηλος. Gloss. Græc. Lat. Μετάβολος, *Dardanarius, cociator, arillator.* Alibi: Παλιγκάπηλος, *Dardanarius.* Vide Cujacium lib. 10. Observ. cap. 19. & Turnebum lib. 9. Adverf. cap. 7. [Leges Municip. Mechlin. tit. 11. art. xvii. *Dardanarii qui annonæ pretium intendunt, in crate traducendi à Suprema ad portam Neptuni, quam Neccariam vocant atque ita eliminandus est sine ulla relaxatione pœnæ in æternum exilium.* In hujusmodi homines invehitur S. Ambrof. Offic. 3. 6. Vide Lexicon Martinii.]

¶ DARDANUS Equus, Subniger, *Brunus*. Vide *Brunicus*.

DARDIARII, Milites qui *dardos* gestant, apud Albertinum Mussatum lib. 5. de Gestis Italicorum rubrica 2.

DARDUS, Jaculum, Gallis *Dard*. [Italis & Hisp. *Dardo*.] Cambro-Britannis *Dar*, est quercus, robur, *Dart*, telum, jaculum. Abbo lib. 1. de Bellis Parisiac.

At turris nocturna gemit Dardis terebrata.

Infra:

... Dardumque ferens Castella petivit
Illorum.

Lib. 2.

Scuta tonant, Dardique volant.

[Hist. Dalph. to. 2. p. 510. in Conventionibus an. 1345. de armis ad guerram necessariis: *Platæ*

cervelleriæ cc. *gorgeriæ*, cc. clxxx. *pavesii*, cc. *lanceæ*. cccc. *Dardi*.] Guill. *Guiart*. ann. 1302.

La veissiés au remuer,
Lances brandir & Dars ruer.
Qui traperçent coton & bourre.

Henr. *de Gauchi* in versione MS. libri de Regimine Principum: *La terce chose est con leur doit apenre à traire sajetes, à lancer des Dars, & ferir des lances.* Mox: *Et sachiés qu'à bien jetter une lance, ou un Dard, on le doit bransler, & puis jetter rudement.* In vibrandis *Dardis*, seu jaculis maxime industrii fuere Genuenses, eoque nomine commendantur non semel in Chronico Bertrandi Guesclini MS.

Et vint mille Genois, qui vont tous Dars lançant

Alibi:

Vinrent li Genevois desus giennes seans,
Qui lancerent de Dars ainsi que Payens.

Octavianus *de S. Gelais* in Viridario honoris:

Becs de faulcons, Dar des Portingaloises.

¶ DARE, Statuere. Leges Ludovici Augusti è Codice Ambrosiano apud Murator. to. 1. part. 2. p. 128. col. 1. *Quomodo Ludovicus Imp. Dedit quomodo Missi & Comites de Ecclesiasticis, &c.*

DARNUS, Fœnerator. Papias: *Danus* (δάνος) *fœnus, lucrum, Græce, quod rustice Darnus, sive fœnerator.* [*vel fœnus dicitur.* Excerpta Pithœana: *Danus, Fœnerator, Danista.* Hinc corrigendæ Glossæ Isidor. ubi perperam, *Damus, Fœnerator*: quod non vidit Grævius vir alioquin oculatissimus.] Cambro-Britannis *Darn* est pars, portio: *Darnio*, in partes & frusta dissecare. Ita etiam in Catholico Armoric. Arvernis, *Dearne, Darne*, eadem notione; unde *Darne de Saumon*, portio Salmonis.

¶ DARRUS, ut *Dardus*. Locum vide in *Buchsen.*

¶ DASGASTALDUS, Procurator. Testamentum Bertichramni Episc. Cenom. an. 615. inter Acta SS. Jun. to. 1. p. 725. *Dasgastaldi qui voluerint ex ipsis cum ipso Abbate consistere vel Basilicæ deservire, de rebus sanctæ Basilicæ ditentur.* Vide *Gastaldus.*

¶ DASIUM, Mensa ceteris excelsior in refectorio S. Germani Paris. sic olim, ut puto, dicta, quod supra esset umbraculum, Gal. *Dais*, unde nomen. Veteres hujusce Monasterii Consuetudines, apud Marten. de antiquis Monachorum ritibus p. 109. ubi de Collatione ante Completorium: *Conventus ascendet ad mensas; sed non sedebunt quousque Prior sederit ad Dasium, & sederit super sedem. Si vero Abbas fuerit ad Collationem, Conventus non erit superius ad mensas, sed stabunt inferius donec Abbas transierit, & sederit ad Dasium supradictum... Primo versu dicto lectionis, quidam juvenis pulsabit uno ictu campanam quæ pendet super petram eleemosinæ, & tunc surgent quatuor, aut quinque, vel plures, & accipient modellos vitreos, vel argenteos, & implebunt eos vino. Et cum impleti fuerint, juvenis pulsabit campanam supradictam; & tunc ibunt illi quatuor ordinate, unus juxta alium, versus Dasium, & illis inclinatis coram primo gradu ascensus Dasii, Cantor incipiet: Benedicite, &c.... Tale debet esse luminare in refectorio per totam hyemem, dum bibit Conventus... Refectorarius debet accendere ad Dasium duos cereos, & in unaquaque tabula inferius tres cereos. Postea dabunt illi, qui modelles tenent, bibere Priori & Conventui, unicuique in ordine suo.* Schedula de Officio defunctorum inter Probat. Hist. ejusd. Monasterii San-German. pag. clxix. *Postmodum in prandio, panis, vinum, generale cum pictantia, si evenerit, debet ad Dasium reponi per triginta dies & pauperibus erogari.* Idem sunt, si bene conjecto & prioris loci *Petra eleemosynæ*, & hujus posterioris *Dasium*, ideo f. sic dictum, quod vel esset extrema pars illius mensæ excelsioris *Dasium* appellatæ, vel locus quidam peculiaris ipsi mensæ proximus, ubi cibus pauperibus destinatus ponebatur, usque dum iisdem distribueretur, finitis prandio vel cœna. Vide *Deis* & *Dagus.*

1. DATA, Datio, Dacio. Tributum, pensitatio, vectigal: nostris *Dace*. Ejusmodi autem tributis nomina indita, quod primitus gratuita essent, & ultro Dominis *darentur*, & pensitarentur. Glossæ vett. *Data*, δόματα. Græcis δασμός. Præceptum Pandulfi Principis Capuæ apud Camillum Peregrinum in Hist. Langob. *Ut faciant illi suorumque æredum tibi qui supra Adelmundo, tuisque æredibus omne servitium & imperationem & Dationem, hoste & data, quæ est pensio publica.* Præceptum Roberti II. Principis Capuæ an. 1128. apud Angelum à Nuce pag. 521. *Concedimus... scilicet trecentos Tarenos quos singulis annis accipiebamus ab hominibus de Casa Genzana pro Data.* Adde Petrum Diac. l. 4. Chr. Casin. cap. 96. Charta Alexandri Comitis Cupersanensis an. 1102. apud Ughellum to. 7. Ital. sacr. pag. 864. *Data, vel angaria, aut adjutorium, quod ex nostræ gentis consuetudine Collecta vocatur, vobis non auferet, &c. Datæ vel clamæ*, in Statutis Delphinalibus pag. 37. [ubi *Datæ* pro speciali tributo litigantibus imposito sumitur. Cum enim aliqua de re disceptabant in Curia Dalphinali, tum *Datas* vulgo duorum assium pro libra rei litigiosæ solvere cogebantur, medietatem scilicet ante, alteram medietatem post latum judicium. Si vero ante sententiam Judicis lis amice componebatur, *Data* erat solummodo sex denariorum pro libra, uti nos docent Privilegia urbi Ebreduno concessa: *Dicti Cives non teneantur sportulas sive Datam dare in Curia de aliqua causa, nisi tunc demum cum libello dato lis fuerit contestata, vel responsio facta sine libello; & tunc teneantur dare medietatem sportularum, in fine vero causæ aliam medietatem. Ante responsionem vero si partes discedant à lite, teneantur quælibet dare Curiæ sex denarios pro libra ratione sportularum.* Has datas sustulit Humbertus II. Vide Hist. Dalphin. to. 2. pag. 374.] *Tributum annuum Datare* dixit Sidonius l. 5. Ep. 13. id est, vectigal quotannis & sæpius persolvere.

¶ Dacium, apud Rymer. to. 8. pag. 234. to. 12. p. 283. Marten. Anecd. to. 2. col. 905. & 906.

Datium, Italis *Dazio*. Sanutus l. 2. part. 2. c. 4. *Tributa aut Datia & commercia.* Vide Hist. Cortusior. lib. 3. cap. 14. lib. 7. cap. 7. 18. Joan. Villaneum lib. 1. c. 28. [Bullam Bonifacii IX. PP. an. 1396. apud Illust. Fontaninum in Append. Antiq. Hortæ pag. 438.] &c.

☞ Pro Pretio rei emtæ sumitur ab Anonymo in Chronico Parmensi ad an. 1281. apud Murator. tom. 9. col. 795. *Item eodem tempore & anno fuit carum tempus, ita quod sextarium frumenti vendebatur* vi. *solidos imperiales, & starium speltæ* ii. *solidos imperiales. Et tunc fuit ordinatum per Commune Parmæ, quod Datium solveretur ducentibus blavam de alieno Episcopatu,* xvi. *imperiales de stario frumenti, &* viii. *imperiales de stario cujuslibet alterius bladi.... Et etiam fuit ordinatum, quod quilibet habens valimentum* ccc. *librarum mutuaret Communi* xx. *solidos imperiales pro dicto Datio solvendo, & ut melius bladum haberent pro subsidio populi Parmæ.*

Datia. Albertinus Mussatus lib. 12. de Gest. Italic. post Henricum VII. p. 86. *Populo communes Datiæ, exactionesque & mutua publica & privata subjiciebantur.* Utitur etiam Thomas Archid. in Hist. Salonitana cap. 35. Hist. Cortusior. lib. 3. c. 14.

[Regimina Paduæ an. 1291. Chronicon Veroneníe an. 1325. & Philip. Aug. in Privilegio an. 1273. apud Miræum to. 1. p. 437. col. 1.] &c.

Dacia. Petr. de Vineis l. 5. Epiſt. 113. [Charta Alberti Ducis Auſtriæ pro Cœnobio S. Crucis Viennæ an. 1286. apud Ludewig. to. 4. Reliq. MSS. pag. 267. *Ad nullas teneantur collectas, contributiones, Dacias ſive ſteuras.*]

¶ Dativa. Anonymus de Geſtis Manfredi & Conradi Regum apud Murator. to. 8. col. 609. *Omnes angariæ, perangariæ, collectæ, tagliæ, Dativæ, contributiones exercituum, &c.* Utitur Leo X. PP. apud Illuſt. Fontaninum in Appendice Antiquit. Hortæ pag. 493. & 494.

Datiarius, Qui *Datias* colligit, Telonarius, in Charta Henrici Imp. an. 1311. pro Monaſt. de Aqua frigida in Italia, [& in Bulla Calixti Papæ an. 1456. in Bullario Carmelitano p. 245. col. 2.]

Datio, Eadem notione. Gloſſ. Lat. Græc. *Datio*, δόσις. Synodus Romana ſub Eugenio II. PP. ann. 826. c. 26. *Nulli liceat Epiſcoporum à ſubjecto Sacerdote, vel aliquo quolibet loco & piis locis Dationes ultra Statuta Patrum exigere.* Charta Ottonis I. Imp. apud Baron. an. 962. n. 7. *Nec non & cenſum & penſionem, & cæteras Dationes quæ annuatim in Palatium Regis Longobardorum inferri ſolebant de Tuſcia.* Petrus Diac. lib. 4. Chr. Caſin. cap. 34. *Ut nullam Dationem vel cenſum inde exigeret.* Pactum inter Venetos & Hieroſolymitanos Barones apud Will. Tyrium lib. 12. c. 25. *Venetici... de nulla penitus cauſa aliquam Dationem perſolvere debent, niſi ſolum quando veniunt, aut exeunt cum ſuis navibus Peregrinos portantes.* Occurrit ibi non ſemel. Vide Italiam Sacram to. 1. p. 197.

Sic etiam appellabant Dalmatæ & Croati dona ſeu xenia, quæ bis quotannis dabantur Banis, Comitibus, & Caſtellanis, ſcilicet diebus Nativitatis Domini & Paſchatis, ut auctor eſt Joan. Lucius lib. 6. de Regn. Dalm. c. 1.

Daticum. Chronicon Farfenſis Monaſterii pag. 657. *Similiter hominum noſtrorum ſine Datico, herbatico, ſcatico, aut glandatico, &c.*

Dacitum. Conventiones Communis Januenſium & Imperatoris Græcor. an. 1261. in Hiſt. Gallo-Byzantina: *Nec exigi faciet ab aliqua perſona aliquod novum commercium, Dacitum, ſeu exactionem, &c.* [Alterum locum vide in *Bullatura.*]

¶ Dacita. Caffarus lib. 1. Annal. Genuenſ. an. 1158. *In mercationibus ſuis ſolvant innumeras Dacitas.* Occurrit rurſus in Annal. ejuſdem urbis per Ogerium Panem lib. 4. ad an. 1205. & in Statutis Maſſil. lib. 1. cap. 44. *Quod nemo teneatur bis Dacitam præſtare pro eodem avere.* Occurrit ibi non ſemel, & alibi.

Dacitari, Idem quod *Talliari*. Vetus Charta apud Gariellum in Epiſcopis Magalonenſib. pag. 293. *Sedenſque pro tribunali de dacitis & Clericorum collectis judicavit, ac clericos honeſte ac clericaliter viventes non debere Dacitari, nec bonorum ſuorum occaſione collectari pronuntiavit.*

2. DATA, Donatio, ceſſio, in Chartis Italicis apud Georg. Pilonum in Hiſt. Bellunenſi p. 117. 119. [Litteræ anni 1361. ex Chartophylacio Regio Regeſt. 91. Ch. 221. *Ita tamen quod morte alterius ipſorum proventa, ad alios fratres ac eorum quemlibet natos & naſcituros ac ipſorum liberos maſculos in matrimonio procreandos, ut præfertur, gradatim & ſucceſſive tota Data, prout ſe comportat & ſuperius continetur, deveniat conſequenter.*]

3. DATA, ſeu Datum, Anni, menſis, dieique & loci Diplomati ſeu Chartæ adſcripta notatio. Suidas & Gloſſæ Baſilic. Δατὸν παρὰ Ῥωμαίοις σημασία τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦ καιροῦ, ὅτε τις ἐκ πόλεως, ἢ ἔκ τινος τόπε ἀπεστάλη. Notæ Magnonis: DAT. *Data.* Concilium Lugdunenſe III. can. 2. *Dies Datarum, & pretia conſtituta... ibidem inſerantur.*

Datare, Annum & diem literis adſcribere. Subſcriptio Chartæ apud Hugonem Flaviniac. in Chr. pag. 270. 271. *Ego frater Milo Datavi in menſe Maio, &c.* Alia ibidem Achardi Lingonenſis Epiſcopi Diplomati appoſita: *Ego Willelmus Levita indignus ad vicem Rotherii Archicancellarii hanc ſcripturam ſcripſi & Datavi 6. Idus Julii, &c.* Vide Perardum in Chartis Burgundicis pag. 8. 9. 11. 12. 14. &c. [& ſupra *Data* 1.]

Datum. Chartæ Regis Chlodovei III. apud Mabillonium to. 4. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti pag. 617. 618. 619. ſic clauduntur, *Datum ſub die, &c.* [Inſtrumentum XI. ſæculi in Archivo S. Victoris Maſſil. *Literarum paginulis pro obfirmatione inſeratur. Antiquitus valebat Datum, nec tamen incartatum... modernis temporibus obſcriptionem facimus, cum aliquid donamus.* Gerardus de Arvernia in Epiſtola nuncupatoria ad Ivonem Abb. Cluniac. in Chronicon Cluniac. an. 1282. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 1189. *Verum præſens Opuſculum in novem particulas eſt diviſum. Prima enim pars continet hiſtoriam ab Adam ad Noë... Porro octava & nona particula carent Dato*; id eſt, nullam præferunt inſcriptionem notis chronologicis diſtinctam atque determinatam. In quibuſdam Chartis ſimul occurrunt *Datum* & *Actum*, v. g. in Placito Pippini pro Dionyſianis Monachis: *Data nono Kalendas Octobris anno* XVII. *regni noſtri. Actum in ipſo Monaſterio ſancti Dionyſii*: quæ duo non ſunt confundenda. *Data* ſeu *Datum* tempus confecti diplomatis; *Actum* rem tranſactam ſignificat: quorum alterum alteri indifferenter præponitur aut ſubjicitur. Utriuſque formulæ exempla in Pippino Rege invenies. Aliud tamen ſignificare poſſunt *Actum* & *Datum*; nempe ut *Actum* tempus confecti inſtrumenti denotet, *Datum* conceſſi, cum ſcilicet inſtrumentum in manus impetrantis tradebatur, ut in Pontificum Romanorum litteris ſæpe. Ejus rei luculentum exſtat argumentum in Diplomate Gerbergæ Reginæ apud Marlotum Metropol. Rem. to. 1. pag. 607. quod eſt *Actum* IV. *Idus Februarii anno Incarnationis Dominicæ* DCCCCLXVIII. *Datum prid. Idus Februarii manu Dominæ Reginæ, & ſuſceptum à Domino Abbate Hugone.* Ubi *Actum* biduo *Datum* præcedit. Mabillonii obſervatio eſt lib. 2. de Re Diplom. cap. 26. n. X.]

Datarium, Idem quod *Data*. Suggeſtio Dioſcori Diaconi inter Epiſtolas Hormiſdæ PP. *Subſcriptio ab eodem facta eſt libello conveniens, ſimiliter & Datarium, cujus exemplaria & Græce & Latine Apoſtolatui veſtro direximus.* Hormiſdas Epiſt. 62. *Datarium quoque literis veſtris adjungite, ne vobis portitoris tarditas poſſit adſcribi.* Amalaricus l. 4. c. 48. apud Mabillonium: *Videlicet ut eodem Datario quo accidit, ſi non poteſt perſolvi, craſtino reddatur plenarium ſolenne.* [Petrus Diaconus Opuſculo de Viris Illuſt. Caſinenſibus cap. XXVI. *Quomodo regula terminorum Hebræorum ex curſu ſolis inveniatur ad feriam uniuſcujuſque diei inveniendam. De quatuor temporibus, in quibus Datariis ſolſtitia veraciter eſſe debeant, ubi æquinoctia veraciter credantur eſſe.*]

¶ Datarum, Eadem notione. *Facta electione preſcripto menſe, ipſiuſque Dataro regnante Francorum Rege*

Rege Rodberto, *an*. MIV. *trabeationis Dominicæ*, in Archivo S. Victoris Massil. armar. Massil. n. 918.

¶ DATARIUM, Necrologium, ubi Data seu tempus obitus annotatur. Necrolog. MS. FF. Minorum Silvanect. VII. *Id. Aug... Dedit Conventui* LIX. *scutos*, *ut orarent Fratres pro ea*, *& ut in Datario poneretur*. Occurrit ead. notione in Tabulario S. Martialis Lemovicensis.

¶ DATARIUS, Primus Cancellariæ Romanæ minister, Prælatus semper, interdum Cardinalis, sic dictus à litteris expeditis, quibus vulgo addit *Datum Romæ*, *&c.*

¶ DATARIA, Officium vel Officina Datarii Romani.

DATA. Charta Rogerii I. Regis Siciliæ apud Ughell. to. 9. p. 45: *Concedimus... villanos* 80. *denarios nostros qui reddant singulis annis in duabus Datis* 40. *Michalatos*, *& centum Miliarenses*. Id est, ut loquimur, *en deux paiemens*, vel *en deux dates*.

Hujus autem vocis origo inde manavit, quod Imperatorum Constitutionibus, quæ Præfectis Prætorio, aut aliis Magistratibus in provincias mittebantur, dies quo *datæ* essent iis à quibus perferebantur annotaretur, ut & dies quo *acciperentur* seu reciperentur. Hinc crebro in Constitutionibus iisdem hæc verba leguntur, *Data* tali die, *Accepta* tali die. Verbi gratia in Epistola Anastasii ad Hormisdam PP. *Data quinto Kl. Januarias Constantinopoli Senatore V. C. Consule. Accepta pridie Idus Maii Florentio V. C. Consule*. Vide Baron. ann. 314. n. 72. 319. n. 30. 331. n. 23. Jacobum Gotofred. in Prolegom. ad Cod. Theod. cap. 9. [& Mabillonium lib. 2. de Re Diplomatica cap. 25. & seqq. ubi varias Datarum seu notarum Chronologicarum species, quæ litteris Ecclesiasticis, regiis & privatis pro temporum ratione appositæ sunt, fuse recenset & accurate.]

¶ DATES, Palmæ fructus, Gall. *Dattes*. Codex MS. reddituum Episcopatus Autissiod. è Chartophylacio ejusd. Episc. *Res quæ non debent paagium: figue*, *amigdale*, *risus*, *Dates*, *castanea*, *&c.*

DATI, qui alias *Oblati*, & *Donati* in Monasteriis. Concilium Senonense an. 1269. can. 6. *Sane intelliginus quod Templarii & alii Religiosi privilegio exemptionis gaudentes de Regno Franciæ*, *hospites suos qui Dati Ordinum eorum*, *seu Oblati dicuntur*, *vel qui aliquem censum modicum eis solvunt*, *per se ac conservatores à Sede Apostolica deputatos*, *privilegiorum prætextu defendunt*, *&c.* Vide Concil. Later. an. 1215. cap. 57. & *Oblati*.

¶ DATIA, DATIARIUS, DATICUM. Vide *Data* 1.

¶ DATICUS. Vide *Datitii*.

¶ DATIM, *Per manus*. Papias. Videtur esse pro *Datatim*, quod usurpat Plautus.

¶ DATIO. Vide *Data* 1.

DATIORA. Ugutio. *A Do*, *pluraliter Datiora*, *orum*, *quoddam instrumentum fabrile*, *vulgo forceps*.

DATITII, Gregorius M. lib. 1. Epist. 73. *Ita ut non parva loca patrimonii ejus propriis nudata cultoribus largitis Datitiorum habitatoribus restauraverit*. Quo loco *Datirios*, dedititios interpretatur Dadinus Altasserra. Glossæ Isidori: *Datitius*, *Latinum non est*, *sed deditius*. *Si barbarus dedat se Romanis*, *deditius is est*. Papias: *Daticias*, *Dedititius*, *pro filiis datus*, *qui victus hosti se tradit*. [Gloss. Sangerman. num. 501. *Datici*, *Hostes qui victi tradunt se in servitute*.] Concessa igitur nudata cultoribus loca *Datitiis*, qui ea colerent. Sed hoc sensu sententia non omnino constat, nisi *largitis Datitiorum habitatoribus* idem valeat, ac *ex Datitiis*: vel *Datitiorum habitatores* fuerint incolæ prædiorum concessorum ad colendum, quæ *Datitia* appellata fuerint.

DATIVA, *Donativa*, in Gloss. Isid. [Vide *Data* 1.]

DATIVUS, de moneta quæ in usu, commercio & conversatione est: *Denarii Constantienses vel Hallenses usuales & Dativi*, in Charta Caroli IV. Imper. ann. 1351. descripta in Chronico Constantiensi p. 626. [*Debent dari quinque solidi Dativorum denariorum*, apud Leibnitium Script. Brunsvic. to. 2. pag. 474.]

¶ DATIVUS JUDEX, Idem qui Jurisconsultis *Datus*, Delegatus, cui litis cognitio, vel pronunciatio, vel etiam utrumque commissum est. In Placito anni 999. quod suis Annalibus inserit Mabill. to. 4. p. 129. & seqq. *Lætus* quidam indiscriminatim dicitur *Dativus* vel *Datus Judex*: alii quoque ibi memorantur *Dativi judices*, ut & in Notitia anni 1005. apud Ill. Fontaninum in Appendice Antiq. Hortæ pag. 395. & 396. necnon in veteri judicio apud D. *Le Blanc* in Dissert. Hist. de Monetis pag. 90.

¶ DATIVUS TUTOR, Qui testamento datus est, apud Ulpianum; *Dativos* tamen & testamentarios tutores distinguit. Sed de his consulendi Jurisperiti.

DATORES. Leges Hoeli Boni Regis Walliæ c. 15. *Si qua mulier Datores habuerit*, *sit vir sub dote sua usque ad* 7. *annos*: *& si habuerit tres noctes de septimo anno*, *totius substantiæ ejus medietatem in divortio eorum mulier habebit*.

1. DATUM. Ordo Romanus: *Et bibent de Dato Presbyteri*. Id est, de vino quod conceditur Presbytero. Ceremoniale Cencii Camerarii: *Capellani tale Presbyterium*, *& taliter Datum accipiunt*, *quale in die Paschæ superius nominatum recipiunt*.

¶ 2. DATUM, Statutum, decretum. Radulphus de Gestis Friderici I. Imp. apud Murator. tom. 6. col. 1184. *Et statuit* (Legatus Papæ) *ut omnia Data quæ facta erant*, *vel exinde fierent à Frederico Imperatore*, *donec non haberet pacem cum Ecclesia*, *vacua essent & irrita*. Vide *Dare*, & *Data* 1.

DAVATA TERRÆ, Agri portio, apud priscos Scotos, quæ continet 4. aratra terræ, quorum unumquodque trahitur 8. bobus. Alii 4. aratra duplicia intelligunt quæ sunt 8. simplicia. Scotis *one dauvathof land*. Leges Baronum, seu Quoniam Attachiamenta cap. 23. *Ita scilicet quod ille Husbandus octavam partem unius Davatæ tenuerit*.

Interdum pro Baronia, seu districtu, sumitur. Statuta Davidis Regis Scotiæ cap. 48. *Non fiet taxatio juxta numerum Davatarum*, *seu Baroniarum*, *sed secundum verum valorem bonorum*.

¶ DAUBATURA, ab Anglico *to Dawb*, Parieti arenatum inducere, Parietem calce arenaque perpolire, Gall. *Enduire*. Thomas *Madox* Formul. Anglic. pag. 145. *Prædictus Willelmus Skrene & hæredes sui*, *in principio termini*, *reparabunt & emendabunt omnes domos manerii prædicti.. tam in coopertura tegularum*, *quam in coopertura straminis*, *& etiam in Daubatura domorum manerii prædicti*.

¶ DAUGERIUM. Vide *Daugerium*.

1 DAVID, Ægyptiis, est Archimandrita, aut quivis Monasterii Præfectus. Atque inde cum aliquem cum systaticis sive formatis mittunt, ipse Præfectus Monasterii iis subscribit nomen, *Ille David illius loci*. Hujus prisci moris vestigia habentur in Decreto Gratiani de Formatis, in quarum fine *David* ponitur. Ita Scaliger.

¶ 2. DAVID, Psalterium Davidis dictum. Vita SS. Patrum cap. 10. p. 320. to. 3. Bibl. PP. Ascet. edit. 1661. *Scripturas omnes didicimus*, *ex corde Da-*

vid consummavimus ; id est, Psalterium memoriter recitavimus.

¶ DAUNUS, ἄφρων. Gloss. Lat. Græc. MSS. S. Germani à Pratis, Insipiens, demens.

¶ DAURA *est Elleborus ; alii aurum foliatum intelligunt.* Roch. *le Baillif*, in Dictionario Spagyrico.

¶ DAYERIA, DAYRI. Anglis vel DAIRI, Cella lactaria, Gall. *Laiterie* seu locus ubi butyrum caseusque conficiuntur. Antiquit. Ambrosden. pag. 580. ad an. 1425. *Et de* LVI. *sol.* VIII. *den. receptis de Johanne Yve pro firma novi clausi juxta Gravenhull per annum. Et de* XXXV. *sol.* VI. *den. receptis de Dayeria de la Breche, &c.* Ibid. p. 548. ad ann. 1407. *Compotus Henrici Deye & Johannæ uxoris suæ de omnibus exitibus & proventibus de Dayri Domini Prioris de Burnestre apud clausum suum de le Brech, &c.* Vide Kennetti Glossarium ad calcem earumdem Antiq. & supra *Daëria*.

DAYLA, DAILUS, DALUS. Charta Henrici III. Regis Angliæ to 2. Monastici Anglic. pag. 211. *Et totam Daylam marisci tam de Rossa quam de prato.* Charta Simonis Comitis Northampton. to. 1. pag. 680. *Et in eadem villa terram trium carrucarum, & tres Dalos prati, & unum hulmum.* In alia, *Dailos*, scribitur. *Dala*, Anglis est *vallis*, vel *fossa*. Ita Hector Boethius in Descript. Scotiæ pag 6. [Derivatur à veteri Teutonico *Dal*, quod idem significat.] In Consuetud. Britanniæ art. 698. & Claromontensi art. 221. *Dalle*, vel *Dale* sumitur pro fossa, in quam educuntur sordes. At hic *Dalus* & *Dayla* videntur usurpari pro modo prati aut agri, nisi pro falcatione usurpetur : nam Occitanis, *Dailla*, *Dailha*, est falcare ; *Dailhayre*, falcator ; *Dalho*, falx qua fœnum secatur. In veteri Charta apud Meurissium in Episcopis Metensibus pag. 112. *Pratum ad falces* 30.

¶ DAYNA, Dama, Ital. *Daino*, Gall. *Daim*. Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 1. c. 11. *Quis occasione venationis inhibitæ, ut eorum auferrent substantiam, cervorum, dorcadum & Daynarum pelliculas in eorum mapalibus clanculum submittebat?*

¶ DAYRI. Vide *Dayeria*.

DAYWORKE. Vide *Dies* 3. initio.

¶ DEABLAGIUM, ut *Bladagium*, Jus percipiendi partem *bladorum* demessorum, Gallice *Champart*. Charta Emmæ de Vitreio ex Archivo Majoris-Monasterii : *Quando eram uxor Hugonis de Alcia, de propriis denariis meis comparavi de Willelmo de Astilleio medietatem Deablagii de Chartra cum pratis ad illud pertinentibus, & filio meo Johanni tenenda, jure hæreditario tradidi. Hæc concessi Monachis Vitrei, &c.* Vide *Debladare* post *Bladum*.

DEADVOCARE, Denegare, inficiari. *Desavouer*. Bracton. lib. 2. cap. 5. §. 9. *Si donationes & chartas Deadvocaverit. Dominum Deadvocare*, eidem lib. 2. c. 35. Adde Fletam lib. 1. c. 15. §. 4. *Desavouer Seigneur*, dominum non agnoscere, apud Petrum de Fontanis c. 13. §. 15. in Consuetudine Meldensi art. 185. Britannica art. 142. Bituricensi tit. 5. art. 29. & aliis.

¶ DEADVOCATIO, ut *Advocatio* apud Anglos, Jus præsentandi ad beneficium vacans. Charta Henrici Regis Angl. an. 1155. pro Normannis apud D. *Brussel* de Usu feudorum tom. 2. p. VI. ad calcem : *Omnes Patroni Abbatiarum, qui habent terras in regno Angliæ, Deadvocationem vel antiquam teneuram vel possessionem, habeant earum custodiam cum vacaverint, sicuti habere debent.*

¶ DEÆDIFICARE, A vera pietate revocare, dimovere. Dicta B. Ægidii in Actis SS. April. to. 3. pag. 230. *Beatus ille quem nulla res à cœlo inferius Deædificabit, & quem omnia quæ videbit & audiet vel sciet ædificabunt, & de omnibus studebit eligere utilitatem suam.*

DEAFORESTARE, [Silvam in pascua vel culturam redigere.] Vide *Foresta*.

DEALBARE. Liber niger Scaccarii cap. *De officio Clericorum Camerariorum*, apud Spelmannum : *Memorandum vero, quæ de firma blanca semper fieri solet tallia, paulo brevior est : quia facto essaio per quod firma Dealbatur, prima illa confringitur, & apposita sibi tallea combustionis.* Eodem lib. fol. 17. *Per hanc taleam combustionis Dealbatur firma Vicecomit.* Et cap. *Quod aliter de firmis, aliter de custod. respond.* Fol. 22. *Soluta hoc termino à Vicecomite firma, de qua examen* (per combustionem) *facta est, &c. Deinde facta detractione per combustionem, sicut supra dictum est, eadem Dealbatur.* Et mox : *Similiter quod solutum fuit termino Paschæ & Dealbatum.* Rursum : *Sicut quæ in thesauro solvuntur Dealbata per combustionem.* Hic hæret Spelmannus : tametsi ut & Somnerus hæc verba ad *Dealbationem monetarum* referri conjiciat. Sed quid commune habet *Dealbatio firmæ* cum monetæ dealbatione ? In Fleta lib. 5. cap. 22. §. 9. *Dealbare* rursum reperio : *Si contra mentem judicaverit, tunc falsum reddit judicium, quamvis Dealbatum, & quo casu tenebitur ex malefacto, male pronunciando, &c.*

☞ An non dici posset *Dealbare* idem esse quod Declarare liberatum ære alieno ? Notionem hanc pati videntur loca citata, neque longius arcessita videretur metaphora.

DEALBATIO dicitur de moneta, quæ priusquam signetur, ab artificibus monetariis nativo colori restituitur : *Blanchissage*, nostris. Matthæus Paris an. 1248. *Pondus veteris monetæ præ pondere novæ dabatur trutinatum, & præterea pro opere fabrili, id est, monetationis, quam vulgariter Dealbationem vocabant, pro qualibet libra, 13. denarii solvebantur.*

DEALBATORES, recensentur inter artifices, qui à publicis muneribus excusantur, in l. 1. de Excusat. artif. lib. 10. Ubi Cujacius *Dealbatores* ab *Albinis* ibidem memoratis distinguit, quod *Albini* parietes dealbarent, hi alia quælibet. Gloss. Lat. Gr. *Dealbat*, λευκαίνει.

DEALITAS, pro *Deitas*, seu *Divinitas*, occurrit non semel in Conflictu Arnobii junioris cum Serapione l. 1. & 2. & apud Luciferum Calaritan. l. 1. pro S. Athanasio pag. 79.

¶ DEAMBULATIONES STERCORUM, Latrinæ seu loca alia quævis ad exonerandum ventrem. Vita S. Batildis Reginæ num. 11. *Ita humilitatis magnæ fortiter exhibebat exemplum, ut ipsa quoque in coquina ministraret sororibus, & munditias vilissimas, etiam Deambulationes stercorum ipsa mundaret.*

DEAMBULATOR. Vide *Ambulator*.

DEAMBULATORIUM, *Quod proprie dicitur Lobium, quod sit juxta domos ad spatiandum.* Joan. de Janua. Occurrit apud Capitolinum in Gordiano III. *Deambulatoria Claustrorum*, apud Guibertum Abbat. de Combustione Monasterii Gemblac. an. 1137. *Deambulatoria Ecclesiarum*, porticus Ecclesiæ corpus ambientes. Vita S. Geraldi Abbat. Grandis-Silvæ n. 12. *Purgavit templum, composuit sedilibus, & ornavit desuper columnalia cum basibus, chorum purgavit & cryptam, & Deambulatoria aptavit, inibi locatis decenter altariis.* Vita Aldrici Episcopi Cenoman. num. 3. *Deambulatoria siquidem sursum per totum in circuitu ipsius Ecclesiæ fecit, in quibus & altaria quinque nobiliter construxit at-*

quæ sacravit. Vide in *Nebula* [& in *Destraria.*]

DEAMBULACRUM, eidem Januensi.

¶ DEANGILERE, An Confiscare & unde? Chartular. Vedastinum notatum V. pag. 144. *Rex Francorum Ludovicus filius Ludovici Regis cognomento Grossi ... cum gravi stomacatione missis nuntiis & propriis dispositis clientibus bona nostra Deangilevit & bannivit.*

DEANTEA, pro *Antea*, quomodo Galli dicunt *Devant*, in Epist. 77. inter Francicas. [*De ante* eodem intellectu, apud Acherium Spicil. tom. 8. pag. 179.]

¶ DEARESTARE, Quod *arrestatum* erat seu retentum relaxare, liberare. Litteræ Philippi Regis Franc. pro Mercatoribus Rotomag. apud Rymer. tom. 2. pag. 127. *Fecissetis Dearestari penitus, ut credimus, mercimonia prædicta.* Occurrit ejusdem tomi p. 285. & tom. 3. p. 667. Vide *Arrestare.*

¶ DEARESTATIO & *Deliberatio Benedicti & Edwardi sociorumque suorum*, apud eumdem Rymerum tom. 3. pag. 309.

¶ DEARESTATUS, Qui post delictum non est comprehensus, liber. Charta anni 1250. apud Miræum to. 2. p. 1231. col. 2. *Qui fecerint forefactum vel delictum, recederent de terra nostra prædicta Dearrestati, hoc est, antequam caperentur.*

¶ DEARGENTARE, Obducere argento. *Crucifixum Deargentavit*, in Chartul. S. Martialis Lemovic. *Deargentata arma*, apud Orosium 3. 22. *Deargentata columna*, apud Augustinum Epist. 23. ad Bonifacium. *Columbæ Deargentatæ*, Psalm. 67. 14.

¶ DEASSECURARE, Alicujus securitatem perturbare damnum inferendo, aliisve injuriis eum, violata fide, lacessendo. Statuta Eccl. Leodiensis an. 1287. inter Anecd. Marten. to. 4. col. 853. *Excommunicatos denunciamus omnes laicos & alios quoscumque qui Clericos Deassecuraverint, maxime coram suo Judice, volentes facere justitiæ complementum, nisi infra octo dies eosdem assecurent, & a præmissis destiterint.* Ibid. col. 886. *Item aliam* (constitutionem) *quæ scripta est sub titulo*, De Vita & honestate Clericorum, *in qua excommunicantur & excommunicati denuntiantur omnes laïci, & omnes quicumque in Clericos Deassecuraverunt, &c. mitigamus in hunc modum, quod pœnam excommunicationis in eis latam revocamus, ita tamen quod si qui fuerint laïci vel alii qui Clericos Deassecuraverint, nec eos postea assecuraverint, Nos & alii Judices competentes procedemus, prout de jure fuerit faciendum.* Charta Caroli IV. Imp. pro Ecclesia Camerac. ann. 1377. apud Miræum tom. 2. pag. 1245. col. 1. *Prædictos quoque Præpositum, Decanum, Capitulum & Ecclesiam, ac villas & subditos eorumdem, in corporibus & rebus Deassecurant pariter & diffidant, ac multas alias injurias intolerabiles ipsis inferunt & inferri procurant.* Ibid. pag. 1246. col. 1. *Qui præfatos Præpositum, Decanum, Capitulum & Ecclesiam, aut villas vel subditos, familiares & servitores eorumdem Deassecuraverint vel diffidaverint, &c.* Ibid. *Necnon impeditores, turbatores, molestatores, occupatores... Deassecuratores aut diffidatores, ac alios offensores, &c.* Vide *Assecurare.*

¶ DEASTRICOLA, Vox probrosa in Catholicos Sanctorum cultores. Hist. Martyrum Gorcomiensium inter Acta SS. Julii tom. 2. pag. 784. *Ab veterane prodítor, inquientes, nimium tibi tuisque sociis proditoribus ac Deastricolis indulgetur.*

¶ DEAUCTORIZARE, Exauctorare, in Onomastico ad calcem tomi 6. SS. Maii.

¶ DEAURARE. Gloss. Græco-Lat. χρυσόω, *Auro, inauro, Deauro.* Legitur apud Tertul. de Idolol. cap. 8. & in Cod. Theod. leg. 1. de Fabricens.

¶ DEAURARII, ut *Deauratores.* Consuetud. Lemovic. art. 42. *Aurifabri sive Deaurarii & escampsores annulos, monilia, zonas & garlandas argenteas postquam emerunt, &c.* Versio Gallica *Aurifabros* & *Deaurarios* reddit uno *Orfevres* vocabulo.

DEAURATORES, recensentur inter opifices, qui jure immunitatis gaudent in l. 1. C. de Excusat. artific. lib. 10. Ubi Cujacius, alios esse ait *Deauratores*, alios *Aurifices*, χρυσωτὰς & χρυσοχόους in veteribus Glossis.

DEAURATURA, Auratura, *Dorure.* Capitula Caroli Calvi tit. 31. §. 24. *Illud vero aurum quod coctum quidem fuerit, sed non tantum, ut ex eo Deauratura fieri possit, &c.* [Notitia Ecclesiarum & prædiorum Abbatiæ Stabulensis apud Miræum Diplom. to. 1. pag. 686. col. 2. *Hoc opus fecit Abbas Wibaldus, in quo sunt argenti meri* LX. *marcæ, in Deauratura sunt auri meri* IV. *marcæ.*]

¶ DEBACCHATUS, Ebrius. Vita S. Catharinæ Sen. n. 200. April. tom. 3. pag. 902. *Continue dormiens & in similitudinem Debacchati, qui non potest a somno surgere.*

DEBACULARE, *valde Baculare*, Ugutioni.

¶ DEBANNIRE, Interdictum tollere. Charta Alexandri Leodiensis Episc. de Godefrido Namurci Comite an. 1131. Collect. Ampliss. to. 1. col. 711. *Insuper ubicumque facultates Ecclesiæ minus rationabiliter moleste detinentur, absque alterius successoris nostri requisitione, liceat locum ei interdicere, & post restitutionem invasoris similiter Debannire.* Vide *Bannus Episcopi.*

DEBARONIZARE. Vide *Barones in Alemannia.*

¶ DEBARRARE, Repagula tollere. Locum vide in *Barrare.*

¶ DEBATABILIS, Contentiosus, de quo litigatur. Occurrit apud Rymerum to. 12. p. 467. col. 2. Ibid. p. 475. *Terras Debatables ibidem adjacentes.*

DEBATUM, Controversia, ex Gallico, *Debat*, in Charta Alani Ducis Britanniæ an. 1087. [& aliis passim.]

DEBELLARE, Bellum inferre. Utitur Petrus Diac. l. 4. Chron. Casin. cap. 17. Gloss. Lat. Gr. *Debellat*, ἐκπολεμεῖ, καταπολεμεῖ. [Ogerio Pani lib. 4. Annal. Genuens. ann. 1219. *Debellare* etiam est Bellum inferre seu Præliari, Latinis autem Expugnare, Superare, & interdum, ut Livio, Bello finem imponere.]

DEBELLARE, Duello cum aliquo certare. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ c. 28. *Si... aliquem appellant de roboria, vel occisione hominis, aut aliquo alio malefacto, per quod Duellum possit oriri, bene licet eis... in curia D. Regis vel alia aliqua Curia defendentem Debellare, per interpositam personam.* Occurrit dicto capite non semel, & in Observantiis Regni Aragon. lib. 8. tit. de Proditorib. §. 3.

¶ DEBELLATIO, Clades, Gall. *Defaite.* Sallas Malaspinæ Rerum Sicularum lib. 3. apud Baluzium Miscell. tom. 6. pag. 272. *Hos enim belli aut Debellationis instantis felicius deglutisset eventus.* Loquitur de expugnatione urbis Beneventanæ, ubi victricibus Gallorum armis nihil supererat quod opponeretur.

¶ DEBELLIO, Eadem notione, ibid. p. 244. *Ex hac itaque Debellione quamplurima Gebellinorum fuerunt corda concussa.*

¶ DEBELLUM, *Bellum vel pugna.* Glossar. Sangerman. num. 501.

DEBENDUS, pro *Debitus.* Ennodius Dict. 6. *Su-*

perbi sumus, si nostris Debendum credimus institutis. Idem lib. 1. Epist. 16. *Salutationem Debendam restituens.* Lib. 2. Epist. 5. *Salutationis Debendæ obsequium solvens.* Utitur & lib. 3. Epist. 25. lib. 4. Epist. 30.

¶ DEBERIUM, Debitum, Gall. *Devoir.* Instrum. anni 1302. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 301. *Quantum ad homagium, fidelitatem vel quodcumque aliud novum Deberium.* Vide *Deverium.*

DEBILIS Persona, Infimi ordinis. Decretio Childeberti Regis cap. 7. *Si Francus fuerit, ad nostram præsentiam dirigatur; & si Debilior persona fuerit, in loco pendatur.* Apud JC. *Debiles personæ* dicuntur, qui infirmitate, aut morbo aliquo perpetuo laborant, in l. 4. & 5. D. de Postul. l. 2. D. de Curat. fur. *Personæ miserabiles*, l. 3. C. Quando nup. inter pup. *Senes*, apud Capitolinum in Gordianis. Gloss. Græco-Lat. *Debilis*, ἐμπαθής, ἀχρηστος.

Debiles Solidi, non justi ponderis, in l. 2. Cod. Th. de Ponderatorib.

DEBILITARE, Mutilare: Debilitatus, membro aliquo mulctatus judicis sententia, vel alio quovis modo. Lactantius de Mortibus Persecutor. num. 26. *Occidi Dei servos vetuit, Debilitari jussit.* Commodianus Instr. 71.

Inspicite tales, sed certe Debilitatos,
Transigere sese qui non possunt, date subinde,
A Domino vobis spondeo dari quadruplum.

Lex Burgund. tit. 55. §. 3. 4. *Ingenuus .... manus incisione damnetur. Si vero Debilitatem suam redimere voluerit, medietatem pretii sui solvat. Equus Debilitatus*, ibid. tit. 73. §. 2. *Debilitatis reus*, in Lege Alamannor. tit. 70. §. 3. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 18. *Debilitatio & cæsio emendetur per 50. sol. denariorum.* Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 674. *Aliis quoque pluribus... Debilitatio membrorum inflicta est ex sententia Curiæ.* Infra: *Multos... Debilitatis membris mancos aut loripedes... reddidit.* Charta an. 1345. *Si eidem membrum abstulerit, vel ipsum Debilitaverit, solvat, &c.* Utitur S. Augustinus Epist. 158. Capitula Theodori Cantuar. cap. 23. Edit. Jac. Petiti: *Qui per rixam ictu Debilem, vel deformem hominem fecerit, &c.* Vide Legem Salicam tit. 31. qui inscribitur *De debilitatibus*, Concilium apud Theodonis villam an. 821. c. 1. Odonem Cluniac. in Vita S. Geraldi lib. 4. cap. 7. Probat. Historiæ Bressensis pag. 106. &c.

Debilitare, Infirmare, inutilem reddere. Gloss. Lat. Gr. *Debilitat*, ἀχρηστοποιεῖ, παραλύει. Lex 142. Cod. Th. de Decurion. *Ne paucorum absentia Debilitet, quod à majore parte ordinis salubriter fuerit constitutum.*

¶ DEBINARE, Metas figere. Vide post *Bonna.*

¶ DEBITA, Debitio, Debitum. Instrum. anni 1163. ex Archivo Civitatis Massil. *Et si Debita non esset soluta tam cito, qua esset requisita, dicto Communi Massiliæ, debet habere potestatem vendere, cui placuerit, dictos gaudios.* Pro speciali debito seu pensitatione Episcopo solvenda sumitur in Indice MS. Beneficiorum Eccl. & Dioec. Constantiensis è Musæo D. *de Cangé*: Rectores debent *Pro crismate* xx. *den. Item pro Debita solvunt sex solidos.* Fol. 5. *Item solvit octo solidos pro capa Episcopi. Item decem solidos pro Debita.* Et fol. 44. *Rector solvit pro circata tres solidos, & pro Debita quinque solidos.* Quis sit ille census non satis intelligo nisi forte idem sit quod *Synodaticum.* In recensione Gallica MS. reddituum Abbatiæ S. Vandregesili *Droit de Debite*, est Jus percipiendi tributi è mercibus particulatim venditis, sic dictum à nostro *Debiter*, Merces singulatim vendere : sed istud nullo modo convenit Rectoribus.

¶ DEBITABILIS, ut mox *Debitalis. Porci Debitabiles*, apud Stephanot. in Fragmentis Hist. to. 3.

DEBITALIS, Idem quod *Censualis. Sex gallinas Debitales seu censuales*, in Tabulario Brivatensi, non semel. Charta Guillelmi Comitis Arvernorum an. 1209. *Mille etiam solidos Claromontenses Debitales persolvendos assignavit in terra de Limania, quam dederat in dotem Petronillæ uxori. Et si hoc Debitale in villis istis reperiri non poterit, de reliqua terra suppleatur.* [*Decem libræ Podienses Debitales*, in Anecd. Marten. tom. 1. pag. 897. *Duo sextaria frumenti Debitalia*, apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 265.]

¶ DEBITIS. Litteræ quæ etiam *Debita Regalia* dictæ sunt in Edicto Philippi VI. Franc. Regis ann. 1338. in Cancellaria regia vel regii Judicis concedebantur olim creditoribus, ut possent debitores suos ad solvendum compellere, cùm eorum obligatio sigillo dumtaxat ecclesiastico muniebatur. De hujusmodi Litteris sic Auctor Glossarioli in Arresta Joannis *le Coq*: Debitis litterarum genus, quæ hodie vocantur *Lettres de committimus*, quarum fit mentio q. 52. Notandum autem est, quod per litteras regias *de Debitis* vocatas, etiam fit executio de eo quod debetur, & in illis litteris ita solet apparitori scribi: *Nous te mandons & commandons par ces presentes, que toutes les dettes bonnes & loyales cogneues ou prouvées suffisamment par lettres, témoins, instrumens, confession de parties, ou autres loyaux enseignemens, qui te apperront être deuz à tel, N. tu lui fasse payer tantôt, incontinent & sans delay, en contraignant à ce les debteurs & chacun deux, par la prinse, levée, vendue & exploitation de leurs biens, meubles & heritages, detention, arrest & emprisonnement de leur corps, si mestier est, & à ce s'en sont obligez.* Item inhibitum est, ne generales litteræ in forma *Debitis* per Senescallos & Judices regios de cætero concedantur, sed à Rege, vel ejus Cancellaria, ut fuit pronunciatum in hoc Senatu 1533. die 15. Jul. Archiepiscopus tamen Remensis generales concedit has litteras; & fuit in Senatu dictum an. 1418. die 6. April. propter ejus supremam dignitatem. Item Judicibus ad quos causæ cognitio pertinet, appositio dirigi debet, ut invenio statutum per Carolum VIII. an. 1490. prout est in stilo Parlamenti videre in Rubr. de rescript. versic. inhibitum. Et ideo dictæ litteræ non attribuunt novam jurisdictionem; sed opponentes etiam coram suis Judicibus assignari debent, ut fuit etiam judicatum in Senatu pro illustri Domina Claudia Matre Regis ann. 1530. die 1. Decemb. quia omnes causæ in regno debent terminari & finiri apud illos Judices in partibus qui de jure aut consuetudine, vel privilegio illarum cognitionem habent §. 1. Rubr. de causis, ubi scripsi in concordia. Appellatio tamen veniet directo ad Parlamentum ratione harum litterarum, etiam si emittatur à Præposito, vel alio mediato, ut fuit pulchre pronunciatum an. 1526. die 10. Maii, & videbatur aliud Arrestum latum an. 1522. die 10. Julii. Hujuscemodi litterarum usus apud nos abolevit.

DEBITOSUS. Lex Ripuar. tit. 67. §. 1. *Si quis moriens Debitosus, &c.* Ita MS. ubi alii *Debiturus* & *Debitor.*

¶ DEBITUM, Honorarium debitum. Litteræ Caroli Franc. Regis primogeniti an. 1357. Ordinat. tom. 3. pag. 211. *Senescallus Petragoricensis &*

Caturcensis . . . assisias suas de cetero bis anno quolibet . . . tenere . . . debeat . . . in quibus appellationum causæ dictæ villæ & honorum ejusdem emergentes . . . sine Debito debeant terminari.

Debita, Tributa quæ debentur, crebro in Cod. Theod. lib. 15. 19. 31. 34. de annona, & alibi. Ita

Debitores, pro tributorum debitoribus, in l. 7. 16. eodem Cod. de Exactionibus.

In Debito Poni *pro se vel pro alio, per legem*, in Statutis Venetorum an. 1242. lib. 1. c. 52. est obligari pro se vel pro alio. Vide lib. 6. c. 15.

¶ DEBITUS, Debitor, obligatus. Sermo S. Humilitatis Abbatissæ, inter Acta SS. Maii to. 7. pag. 835. *O misera ego peccatrix, quantum sum Debita meo Jesu Christo.*

DEBLADARE, [Metere *blada.*] Vide post *Bladum.*

DEBODINARE, [Metas figere.] Vide *Bodinare* post *Bonna.*

¶ DEBOTARE Arcam, Illam aperire seris effractis. Consuetudines Brageriaci art. 93. *Si quis domos de nocte perforatus fuerit, & aliquid de dicta domo furatus fuerit, aut qui archas seu huchas Debotaverit, aut falsas claves, quæ dicuntur Contra-claves tenuerit . . . furca suspendatur.* Gallus Interpres habet: *Qui aura rompu les serures des coffres.*

¶ DEBOYSCHATUS, Scalptus, delineatus, f. à Gallico *Ebauché*, quod juxta Nicotum est ab Occitano *Bauch*, Stultus, rudis. Hoc translatum ad opera rudi dumtaxat manu delineata & parum polita. Testam. Beatricis de Alboreya Vicecomitissæ Narbonæ an. 1367. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 1524. *Item legamus Conventui Sororum Minoretarum de Asilhiano unum salinum argenti, in quo quidem salino est Deboyschatus unus dracho ermantatus, cum signis sive armis nostris.*

¶ DEBRANDANARE, Brandonem seu impedimentum tollere. Vide in *Brando*, Velum.

DEBRIATUS, Inebriatus, ingurgitatus, & per metaphoram, repletus. Auctor Breviloqui: *Debriare, inebriare.* Gerbertus Epist. 31. *Frontemque falsissimo poculo Debriatam expurgans.* Leo Ost. lib. 3. Chr. Casin. c. 45. *Milites diabolico furore Debriati pecuniam de Secretario abstractam ad Principem deferunt.* Ibidem: *Theodinus diabolico Debriatus veneno.* Alanus lib. 4. Anticlaudiani pag. 60.

Flos violæ perfundit eum, rosa Debriat auras
Affines, narisque thymi satiatur odore.

Ita Codex MS. Utuntur præterea Regula Magistri cap. 27. Gordianus Monach. in Vita S. Placidi c. 1. Galbertus in Vita Caroli Com. Fland. num. 47. Petrus Diac. l. 4. Chron. Casin. c. 57. 72. 75. 98. Baldricus Noviom. l. 3. Chron. Camer. cap. 22. Vita S. Paterni cap. 13. Rodericus Toletan. Archiepisc. in Hist. Arabum cap. 6. Joan. Buschiuin Chron W indesem. lib. 2. c. 28. 55. Brompton. p. 1085. &c. *Debriare*, & *Debriatus*, interdum in bonam partem usurpantur. Lambertus Ardensis pag. 170. *Spiritus sancti Debriatus & perfusus gratia.* Chronicon Fontanellense cap. 1. *Barbaricas ac indomabiles eorum mentes nectare evangelicæ doctrinæ Debriabat.* Hincmarus in Ferculo Salomonis:

Agnus, fons vitæ, proprio nos sanguine potans,
Semper more suo Debriet atque regat.

Epitaph. Venerab. Bedæ:

Daque Sophiæ illum Debriari fonte,

Adde Vitam S. Luciani Bellovac. n. 10. Baldricum lib. 2. Chronici Camerac. c. 39. Ingelramnum Scholast. in Præfat. ad Vitam S. Richarii, Ordericum Vital. lib. 4. p. 530. lib. 12. p. 846. Vitam S. Paterni in Prologo, Vitam S. Leufredi c. 5. Vitam Alcuini n. 10. &c. Ita D. Hilarius & Rufinus Presb. in Psalm. 64. *Inebriari* vocem in bonam partem usurpari annotant.

Debriatio. Vita S. Isidori Episcopi Hispalensis in Prologo: *Ditior emines Debriatione divina, quam felicitate terrena.* Braulius Cæsaraugustan. in eodem S. Isidoro: *Tanta Debriatione scientiarum claruit præditus, ut, &c.*

¶ DEBVERIUM, Gallice *Devoir*, Debitum, pensitatio. Charta Guidonis Episc. Lingon. an. 1350. inter Instrum. to. 4. novæ Gall. Christ. col. 169. *Concedimus præfatæ Vicariæ . . . pro portione sua congrua, bona jura & Debveria quæ sequuntur.* Vide *Deberium* & *Deverium.*

¶ DECACHINNARE, *Deridere*, apud Papiam.

¶ DECACHORDUS, Δεκάχορδος, Intentus decem fidibus. *Psalterium Decachordum* occurrit in Psalmis & in Statutis Synodal. Guidonis Episc. Helenensis c. 3. inter Concil. Hisp. tom. 3. p. 595.

DECADA, Æ, pro *Decas.* Utitur Hieronymus in cap. 41. Ezechiel.

¶ DECADENTIA, Ruina, lapsus, Gall. *Decadence.* Chronicon Beccense pag. 19. *Omnia maneria & molendina, quæ invenit in magna Decadentia, & ruina, studiose reparavit. Decadencia* superius in voce *Avaluacio* accipitur pro imminutione monetæ seu ejus minori valore, Gall. *Dechet.*

¶ DECADIVUS, Deciduus. *Lacrymæ trementes Decadivæ pondere*, apud vet. Poëtam in Pervigilio Veneris v. 17. ut feliciter restituit Lernutius.

¶ DECÆCARE, Cæcitatem auferre, illuminare. Acta SS. April. tom. 2. pag. 356. *Contigit interdum etiam aliquem Theologum nondum Decæcatum sublimia scire, dicere ac trutinare, sed nondum secundum Spiritum sapere.*

¶ DECALANTICARE, Calanticam detrahere, apud Martinium.

DECALANZARE, Papiæ, *Cantare cum lætitia.*

DECALCARE, Calce oblinere, seu potius dealbare. Glossæ Isidori, *Decalcare, dealbare.* Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Dealbare, Decalcare opus tectorium.* [Festus habet, *Decalicatum, Calce litum*; Papias vero *Decalceatum, de calce albatum.* Glossæ apud Græviun in Isidorianas: Κονιῶ, *Decalco, albo.*]

¶ DECALICATOR, Calicum exhaustor. Gloss. Lat. Græc. *Decalicator*, Καταπότης.

¶ DECALICATUM. Vide *Decalcare.*

DECALVARE, Tondere, ad cutem caput radere. Gloss. Gr. Lat. MS. φαλακροῦμαι, *Decalvor. Psilotro Decalvare*, apud Vegetium l. 2. de Re Veterin. c. 48. Drogo Cardinalis Ostiensis de Sacramento Dominicæ Passionis p. 64. *Et calvaries qui fuerat locus superbiæ, spoliatus capillorum gloria, . . . Decalvatus est superbiæ vertex.* Statuta Ordinis *de Sempringham*: *Ad Pascha, & ad festum S. Mariæ Magdalenæ, & ad festum Omnium SS. ad minus Decalvantur sorores.* [Vulg. Interpres 1. Cor. 11. 5. & 6. *Unum enim est ac si Decalvetur. Nam si non velatur mulier tondeatur. Si verò turpe est mulieri tonderi, aut Decalvari, velet caput suum.*] Sed proprie

Decalvatio, pro Pœna, vel ignominia & injuria per abscissionem capillorum illata usurpatur apud Scriptores. Quippe, ut ait Constantinus African. l. 2. Pantechn. c. 16. *Capilli caput custodiunt, honestant, & defendunt; quibus si careat, maxima est inhonestas.* Appendix Cod. Theodos. Constit. 14. ubi de Episcopis in Africa vexatis: *Alios ad solam divini cultus injuriam, avulso capillorum parte*

fœdatos, &c. Fuit autem pœna vulgaris qua in fontes fæviebant Gothi, Hifpani, & Franci. Jo. Biclarienfis in Chronico: *Primum verberibus interrogatus, deinde turpiter Decalvatus, post hæc dextra amputata, &c.* Lucas Tudenfis: *Noluit Princeps eos mortis fententia perdere, fed tantum Decalvationis derifione eos præcepit onuftos ferro ad præfens fuftinere vindictam.* Infra: *Incentores feditionum ejus Decalvatis capitibus, abrafi barbis, pedibufque nudatis, &c.* Concilium Toletan. VI. c. 17. *Detonfus aut turpiter Decalvatus.* Emerit. can. 15. *Turpi Decalvatione maneat emendatus.* Hiftoria Wambæ Regis: *Nulla mortis fuper eos illata fententia, Decalvationis tantum, ut præcipitur, fuftinuere vindictam.* Monachus Sangall. in Carolo M. lib. 1. cap. 10. *Depofito & Decalvato ignaviffimo Francorum Rege Childerico.* Vita S. Leodegarii c 14. *Condemnatum ab ipfa Synodo calvaria accepta in capite expulfum fegregant ab ipfa Congregatione.* Petrus Damian. lib. 1. Epift. 10. *Publice virgis cæfus, & fub inhonefto ludibrio turpiter afferitur Decalvatus.* Tradit auctor Vitæ S. Bavonis cap. 10. *Decalvationem* pœnam fuiffe latronum: *Rogo ut propter fcelus in te commiffum corpus meum flagellis cædas, caputque meum more latronum Decalves.* Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 682. *Sincipite fcalciati funt ut fures, occipite autem prolixas nutriunt comas ut meretrices.* [Anonymus Combefifianus in Porphyrog num. 5. Καὶ Θωμᾶν Πριμικήριον δείρας καὶ κουρεύσας ἔτως ὑπερορίᾳ παρέπεμψεν.] Vide Libros facros, præterea Leges Wifigoth. l. 2. tit. 1. §. 7. tit. 2. §. 7. tit. 4. §. 6. l. 3. tit. 3. §. 8. 9. tit. 6. §. 2. l. 5. tit. 4. §. 11. lib. 6. tit. 2. §. 3. tit. 4. §. 3. tit. 5. §. 11. lib. 9. tit. 2. §. 9. lib. 12. tit. 2. §. 14. tit. 3. §. 3. 5. 6. Leg. Longob. lib. 1. tit. 17. §. 5. tit. 25. §. 50. Capit. Caroli. M. lib. 3. c. 49. 50. lib. 7. c. 335. Capitul. an. 809. c. 11. Addit. 4. Ludov. Imper. §. 1. Nicolaum I. PP. in Refp. ad Bulg. c. 58. Adamum Bremenf. cap. 159. Regulam S. Fructuofi cap. 16. Vitam S. Fulgentii Epifc. Rufp. n. 20. Concil. Tolet. XVI. c. 2. 3. Lindenbrog. ad Paul. Warnefrid. lib 6. c. 20. & infra in *Depillare, Capillus, Crines.*

¶ DECALVARE, Caput amputare. Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 1. cap. 28. *Quumque per pharum Meffanenfium terribilis Siculis navigaret* (Carolus I. Rex Siciliæ) *nuntiatum eft illi, quod fi litora Siciliæ attingeret, Carolum Principem filium ejus, quem habebant in vinculis, illico Decalvarent. Rex impietatem Siculorum metuens, ne dilectum filium perderet, in Calabriam declinavit.*

¶ DECAMBIARE, pro *Cambiare*, Permutare, in Charta anni 1064. apud Miræum to. 1. p. 156.

¶ DECAMBIUS, ut *Decambium*, in Tabul. S. Medardi Sueff.

DECAMBIUM, pro *Cambium*, femel ac iterum in Charta Odonis Epifcopi Bellovacenfis, in Tabul. Abb. Frigidi montis fol. 238.

¶ DECANA, poft *Decanus* 5.

1. DECANATUS. Regeftum Caftri Lidi in Andibus fol. 24. *In omni terra Caftro Lidi, cujufcumque terra fit, homines anbani funt Comitis, & in incendium, & raptus, & mors hominum, & falfa menfura, & falfa moneta, & dimidius Decanatus, & ubicumque latro inveniatur, Comiti redditur, & pecunia fœneratoris Comitis eft, & thefaurus, ubicunque inveniatur, & pedagium.*

¶ 2. DECANATUS, Officium feu Dignitas Decani fuis variis notionibus. Quandoque Diftrictus Decani ruralis. Quandoque etiam Prædium, ut exemplis oftendetur infra poft *Decanus* 6.

¶ DECANIA. Vide in *Decanus* 1. 3. 4. 5. 6.

DECANICUM, [vel ut alii legunt *Decanica.*] Carcer Ecclefiafticus: *Carcer canonicalis difciplinæ*, in Concilio Colonienfi an. 1260. cap. 1. 2. Julianus Antecefſor Conftit. 73. *Executor autem litium conftitutus in Decanicis Ecclefiarum recludatur, pœnas competentes luiturus.* Totidem habentur lib. 5. Capitul. Caroli M. cap. 25. ubi Novella Juftiniani 97. habet ἐν τοῖς καλουμένοις δεκανικοῖς. Concilium Lambethenfe an. 1261. *Quilibet Epifcopus in fuo Epifcopatu habeat unum vel duos carceres, pro Clericis flagitiofis deprehenfis in crimine, vel convictis, juxta cenfuram canonicam detinendis.* Vide *Carcer, Diaconicum* & Defcriptionem S. Sophiæ num. 84.

¶ DECANIZARE, Decani dignitate frui. Charta Lifiardi Epifc. Sueff. è Chartulario Nantholii fol. 21. *Data Sueffione anno ab Incarnatione Domini* MCXXI. *Anfculpho & Theobaldo, Petro, Ebalo archidiaconizantibus, Bernardo Decanizante.*

¶ 1. DECANTARE, Recitare. S. Bernardus in Epiftola ad Guidonen. Abbatem de Tribus Fontibus: *Pro pœnitentia tibi injungimus feptem Pfalmos pœnitentiales quotidie ufque ad Pafcha, fepties profternendo te, Decantare.* Petrus Damiani in Vita Dominici Loricati ait, eum *Centum annorum pœnitentiam peregiffe, qui Pfalterium cum difciplina Decantat.* Vifio Wetini inter Acta SS. Benedict. fæc. 4. part. 1. pag. 226. *Illo ergo fic proftrato, cœperunt prædicti fratres tam feptem pœnitentiæ pfalmos, quam ceteros tantæ anxietati aptos, qui fibi ad memoriam occurrerant, pro eo Decantare.* Rurfum occurrit in iifdem Actis SS. Benedict. fæc. 6. part. 1. pag. 27. 109. & part. 2. pag. 116. Vide *Cantare* 2.

¶ 2. DECANTARE ECCLESIAM, Ecclefiam alteri majori fubditam adminiftrare, vel debitum in illa officium peragere. Statuta Synod. Eccl. Biterrenfis an. 1368. num. 27. *Quod nullus Curatus vel Secundarius Ecclefiam audeat Decantare, nifi effet annexa Ecclefiæ curatæ.* Moretus Antiquit. Navarræ pag. 403. ex Archivo S. Joannis: *Quod fi habuerit de mea radice & de mea progenie qui poffit de poft meos dies honorata tenere illa Abbatia, & Decantare illa fupradicta Ecclefia teneant... & Decantent illam per in fæcula.* Teftamentum Guilielmi Domini Montifpeffulani filii Mathildis Duciffæ pridie Non. Novemb. an. 1202. ex Schedis Peirefcianis, nunc Præfidis *de Mazaugues*: *Et volo quod heres meus... teneat alium Capellanum in ipfa Ecclefia, cui in victu provideat, & quemdam Diaconum, & alium Subdiaconum, & unum Clericum, & unum Scobolerium, qui omnes Decantent Ecclefiam & ferviant.* Vide *Cantare* 1.

¶ 3. DECANTARE, Valde cantare. Vide *Difcantus.*

DECANUMMUS & PENTANUMMUS, inter figna terminorum, apud Agrimenfores pag. 272.

1. DECANUS. DECANI, Qui decem præfunt militibus, δεκάδαρχαι Theophylacto Bulgariæ Archiepifcopo Epift. 18. Gloff. Græco-Lat. Δέκαρχος, *Decanus.* Vegetius lib. 2. de Re milit. cap. 8. *Erant Decani 10. militibus prapofiti, qui nunc Caput contubernii vocantur.* Vincentius Belvacenfis lib. 30. cap. 73. *Eft etiam ftatutum Chingifcam illius primi, quod per Millenarios, Centenarios, ac Decanos, eorum exercitus debeat ordinari.* Thwroczius in Chronico Hungar. parte 2. c. 2. *Centurionefque ac Decanos more folito conftituerunt.* Agunt de Decanis militaribus, Ifidorus l. 9. Orig. c. 3. Modeftus de Vocab. rei milit. Rufus in Legibus militarib. &c.

DECANIA, Manipulus decem militum, cui præeft Decanus: δεκαρχία, Leoni in Tracticis c. 4. §. 3. 6.

Gloss. Lat. Gr. *Decuria*, δεκανία, δεκὰς, ϗ φατρία. *Decurionatus*, δεκαδαρχία. Lex Wisigoth. lib. 9. tit. 2. §. 4. *Si Decanus relinquens Decaniam suam de hoste ad domum suam refugerit, &c.*

Decani, cum Mensoribus, Lampadariis, & Cursoribus junguntur in l. ult. Cod. de Divers. offic. militabantque in Palatio, nec alii sunt à Decanis, quos ῥαβδούχους fuisse ait Cedrenus p. 170. S. Ambros. l. 5. Epist. 35. *Nuntiatum est, quod ad Basilicam Portianam de Palatio Decanos mittebant.* Joann. Chrysost. in Epist. ad Heb. c. 7. Hom. 13. Καὶ τῶν λεγομένων Δεκανῶν τόπον ἐπέχοντες ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσί. In Synodo ad Quercum objectum eidem Chrysostomo quod *Decanos* contra Severianum concitasset, apud Phot. Cod. 59. Marcus Diac. in Vita S. Porphyrii Episc. Gazensis n. 39. *Nos accersit Cubicularius Amantius per duos Decanos, ut iremus in Palatium.* Basilii Diaconi supplicatio in Concilio Ephesino part. 1. cap, 30. §. 3. Κᾀκεῖθεν τυπτόμενοι παρὰ τοῦ ὄχλου τῶν δεκανῶν, ἀπηγόμεθα ἐν τῷ δεκανικῷ. Corippus lib. 3. de Laudib. Justini:

. . . . *Jussuque regentis*
Acciti proceres omnes, scholaque palati est.
Jussa suis astare locis: jamque ordine certo
Turba Decanorum, Cursorum, in rebus Agentum, &c.

Ita porro dicti videntur quod ex Decanis militaris custodiæ ad id muneris proveherentur: de iis est titulus in Codice Th. & Justin.

2. DECANUS. Decani, quibus incumbebat cura humandorum corporum Constantinopoli, ut docent Novellæ Justiniani 43. & 59. ubi de eorum numero, & lib. 4. Cod. de Sacrosanct. Eccl. Hi in civitatibus corpus conficiebant, ex variis Corporibus & Collegiis conflatum: unde *Collegiati* appellantur in l. un. C. de Collegiat. & Cartoprat. l. 11. Gloss. Basilic. Δεκανοὶ, κολλεγιᾶτοι συνημμένοι, δίκαιοι, οἱ συναγόμενοι. Dicuntur & *Copiatæ* in Cod. Justiniano.

3. DECANUS. Decani, Minores judices, qui per Decanias jus dicebant. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. c. ult. *Decuriones, vel Decani, qui sub ipsis Vicariis* (pagorum) *quædam minora exercent, minoribus presbyteris titulorum possunt comparari.* Hincmarus Epist. 4. *Comites & Vicarii, vel etiam Decani plurima placita constituant.* Vide Cathwlphum in Epist. ad Carolum M. Legem Wisigoth. lib. 2. tit. 1. §. 26. l. 9. tit. 2. §. 1. 4. Legem Longob. l. 1. tit. 25. §. 50. 73. lib. 2. tit. 38. §. 2.

Ita porro apud Anglo-Saxones Centuriæ (hundredos vocant) in denas *Decurias* partitæ erant. *Decuriæ* ex decem viris constabant, quorum singuli uniuscujusque sistendi fidejussores erant, & si quis eorum aliquid dedisset damni, id omne reliqui resarcire debebant. Qui Decuriis præerant, seu novem aliis, Decuriones, Saxonice ðeoꞇunȝman dicebantur. De hac partitione Angliæ agunt copiose Leges Edwardi Confess. cap. 32. & Leges Henrici I. cap. 6. & 8. Porro ex Decreto Aluredi Regis, quisquis liberæ erat conditionis, in Centuriam aliquam, & in decemvirale Collegium adscribi tenebatur. De minoribus negotiis judicabant Decuriones; si res esset difficilior, ad Centuriam referebant. Hos etiam *Decanos Friborgi* vocitant Leges Edwardi Confessoris.

Decania, Pars Centuriæ, constans decem familiis, cui præerat Decanus. Leges Henrici I. Regis Angl. c. 6. *Centuriæ in Decanias vel Decimas... distinguuntur.* Adde c. 8. & Leges Wisigoth. lib. 9. tit. 2. §. 4. Vide *Decenna*, *Friborgh*, *Hundredus*.

4. DECANUS Ecclesiæ Cathedralis. Leges Alfonsinæ seu *Partidæ*, 1. part. tit. 5. lege 4. *Decano es el primero personaje, el mayor en algunas Eglesias Cathedrales, à fuera del Obispo, &c.* Gervasius Dorobernensis in Episcopis Cantuariens. in Egelnotho: *Erant tunc temporis Cantuariensis Ecclesiæ Monachi, quasi Canonici Cathedrales Monachorum quidem habitum gerentes, sed regulam non adeo plane observantes.... Præpositum suum Decanum vocabant, quem nos post adventum Lanfranci Priorem appellamus.* Idem in Ceolnotho: *Æstuabat enim animo quid in tali faceret articulo, cum non videret Monachos nisi ubi cum Decanus esset, quem nos Priorem vocamus, &c.* Radulfus de Diceto in Henrico II. *Quam in Ecclesiis Cathedralibus, ubi Canonici divinis mancipantur obsequiis, Decani sibi vendicant dignitatem; hanc si Monachorum Conventus in Episcopali sede præmineat, sibi jure possunt vendicare Priores.* Concilium Arvernense sub Urbano II. & Londoniense ann. 1127. apud Continuatorem Florentii Wigorn. *Nullus in Decanum nisi Presbyter, nullus in Archidiaconum nisi Diaconus constituatur.* Concilium Coloniense ann. 1260. cap. 9. *Consistente autem penes Decanos Ecclesiarum, potestate, lege, ac gubernatione canonicæ disciplinæ exercenda, &c.* Constitutiones Odonis Legati in Cypro an. 1248. cap. 9. *Statuimus ut in Nicosiensi Ecclesia de cætero sit dignitas Decanatus, percipiatque Decanus q...ntum duo Canonici, & habeat curam animarum personarum Canonicorum & Clericorum Ecclesiæ memoratæ; jurisdictionem tamen aliquam contentiosam non habebit. Sitque major persona post Archiepiscopum, tam in Capitulo quam in Choro, vigiletque circa bonum & honestum statum tam spiritualium quam temporalium omnium Ecclesiæ supradictæ.* In quibusdam Ecclesiis Decani dignitatis suæ possessionem ineunt superpellicio induti, gladio cincti, pera instructi, calcaribus aureis pedes revincti, cum accipitre super pugno. Vide Historiam Ecclesiæ S. Aniani Aurelian. p. 92. III. & in Probat. pag. 50. Quale autem sit officium Decani, vide Statuta Ecclesiarum Leichefeldensis & Londinensis, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 241. 243. 247. 335. 336. 347.

Episcopus Londoniensis dicitur *Cantuariensis Archiepiscopi Decanus*, in Provinciali Cantuar. lib. 5. tit. 15. Ubi Lindwodus observat Archiepiscopum Cantuariensem in Collegio Episcoporum, Episcopos Londoniensem *Decanum*, Wintoniensem *Cancellarium*, Lincolniensem *Vicecancellarium*, Sarisberiensem *Præcentorem*, Wigorniensem *Capellanum*, denique Roffensem *Cruciferarium* habere.

Subdecanus, Dignitas in Ecclesia Carnotensi, quæ in Charta Calixti PP. in Tabulario ejusdem Ecclesiæ Ch. 2. post *Decanum* & *Præcentorem*, & ante *Succentorem* recensetur. Obtinet etiam in Ecclesia S. Pauli Londinensis, de cujus officio, vide Statuta ejusd. Ecclesiæ in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 337.

Decanus Scholarum, Dignitas Ecclesiastica, qui Scholis præerat. Charta Hugonis Episc. Suession. ann. 1100. *In Ecclesia BB. Martyrum Gervasii & Protasii assignata est prædicta Ecclesia S. Joannis* (de Vineis) *in perpetuum Prebenda eodem ordine, quo solet præbenda Decaniæ Scholarum, &c.*

Decanus Episcopi, Idem qui vulgo Decanus ruralis, aut Christianitatis, in Legibus Edwardi Confess. c. 31. [*Christianorum*, in Charta Stephani Episc. Tornac. ann. 1192. apud Miræum to. 2. pag. 1202.] Ita autem appellatur, quod is ab Episcopo constitueretur, ut est in Charta Petri Archiep. Senonensis an. 1201. apud Jacobum Petitum post Pœnit. Theodori pag. 721. Concilium

Lateranense sub Alexandro III. can. 15. *Quidam in quibusdam partibus sub pretio statuuntur, qui Decani vocantur, & pro certa pecuniæ quantitate Episcopalem jurisdictionem exercent, &c.* Inquisitiones synodales cap. 69. apud Reginonem lib. 2. c. 5. *Si in unaquaque Parochia Decani sunt per villas constituti, viri veraces & Deum timentes, &c.* Innocentius III. c. 7. de Offic. Archidiaconi: *Archipresbiteri autem, qui à pluribus Decani nuncupantur, ejus* (Archidiaconi) *jurisdictioni se noverint subjacere.*

Decania, Decanorum Christianitatis jurisdictio & territorium. Hincmarus an. 12. Episcopatus: *Et semper de Kalendis in calendis mensium, quando Presbyteri de Decaniis simul conveniunt, conlationem de pœnitentibus suis habeant, &c.* Capit. Caroli C. tit. 5. §. 3. *Qui autem* (Presbyteri) *longius ab urbe commanent, statuant Episcopi loca convenientia per Decanias, sicut constituti sunt Archipresbyteri, &c.* Vide Leges Edwardi Confess. c. 32.

5. DECANUS, in Monasteriis, qui decem Monachis, seu *Decaniæ* Monachorum præerat. Δέκαρχος, in Vita S. Alexandri Accœmeti Abbat. c. 7. Regula S. Benedicti cap. 21. *Si major fuerit congregatio, eligantur de ipsis Fratres boni testimonii & sanctæ conversationis, & constituantur Decani, qui sollicitudinem gerant super Decanias suas, in omnibus secundum mandata Dei, & præcepta Abbatis sui. Qui Decani tales eligantur, in quibus securus Abbas partiatur onera sua; & non eligantur per ordinem, sed secundum vitæ meritum & sapientiæ doctrinam.* De ejusmodi Decanis agunt præterea S. Isidorus in Regula cap. 14. S. Fructuosus in Regula c. 12. Magister in Regula c. 11. S. Augustinus lib. 1. de Morib. Eccl. Cathol. c. 31. S. Hieron. Epist. 22. Cassian. lib. 4. Instit. cap. 7. & 10. Adelbertus Abbas Heidenheimensis in Relat. pag. 365. Supplex libellus Monachor. Fuld. Carolo M. porrectus §. 11. apud Browerum l. 3. Antiq. Fuld. Chronicon Casinense non uno loco, Concil. Moguntiac. an. 813. c. 21. Itinerarium S. Willibaldi num. 25. Fulbertus Carnot. Epist. 21. &c. Vide Haeftenum lib. 3. Disquisit. Monast. tract. 6. disq. 4. 5. 6.

Decani Seniores, Majores, Qui decanis istis præerant. Capitula Lud. Pii Add. 1. cap. 55. *Ut senior Decanus reliquis Decanis præponatur, & Abbate vel Præposito præsente locum proprium teneat.* De Decano isto majore c. seq. *Ut Præpositus, Decanus, Cellarius, de eorum ministerio, nisi causa utilitatis aut necessitatis, non removeantur.* De ejusmodi Decanis majoribus intelligendus Continuator Aimoini l. 5. cap. 42. *Robertus Comes cupiditate magis ductus, quam de cura animarum sollicitus, Abbatiam S. Germani accepit, seque Abbatem vocitari fecit, statuens Decanos qui curam haberent Monachorum.* Et Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casinensis c. 45. *Demum ab Oderisio Abbate Monasterii hujus Decanus ordinatur.* Cap. 77. *Mallem Decanus esse Cassinensis, quam Cluniacensis Abbas.* Adde cap. 52. Chronicon Abbatiæ Trudon. lib. 8. *Bozo Decanus, quia sic tum in illo veteri ordine appellabatur, qui modo in isto Prior vocatur.* Vide Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 1. pag. 42. & Vadian. de Monasteriis Germaniæ pag. 32.

Foris Decanus in Monasteriis, cujus munus describitur in Tabulario Monasterii S. Theofredi in Diœcesi Aniciensi, quod scilicet versatur circa res exteriores.

Decana, Eadem notione in Monasteriis puellaribus, apud Rudolfum in Vita S. Liobæ c. 3. & in Actis S. Forannani Abbatis Walciodorensis n. 15.

Decania, Decani Monachici dignitas. Adelbert. Abbas Heidenheimensis p. 365. *Decania quoque, in qua rigor correctionis esse deberet, cuiquam levissimo timidissimoque tradebatur.*

Decanus Operis, vel Operariorum, in Monasteriis, Operis Monasticis præfectus. Eckeardus Junior de Casib. S. Galli c. 3. *Cum alias in nullo esset utilis ... à Salomone operariorum positus est Decanus.* Bertholdus Monachus de Abbatib. S. Galli: *Post hunc electus est ... Waltherus Decanus operis, & tenuit ipsam Abbatiam, &c.* Horum, ni fallor, mentio est apud Petrum Venerabil. lib. 1. Epist. 28. *Quia brevem ferramentorum & rerum Monasterii Abbas non habet, eum vel superbum vel negligentem dicitis: & quare alio in loco legitur, Decani tales eligantur, in quibus securus Abbas partiatur onera sua? &c.* Vide *Operarius.*

6. DECANUS. Decani, *Procuratores villarum* itidem dicuntur in Monasteriis, apud Udalricum l. 1. Consuetud. Cluniac. c. 46. & lib. 3. c. 5. ubi ita: *Ejus autem* (Prioris Majoris) *suffraganei ad temporalia sunt illi fratres, qui sunt villarum provisores, & quos pro more nostro Decanos appellamus, &c.* Quæ verba hausit à Bernardo Mon. in iisd. Consuetud. MSS. cap. 3. [Hoc etiam nomine nuncupati sunt Villici seu Coloni, qui Monachorum villas & prædia tenebant. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 72. verso col. 1. *Walateus Decanus ejusdem villæ solvit inter utrasque festivitates porcellos* II. & fol. 123. col. 1. *Ragenulfus Colonus & Decanus ... habet de terra arabili bunaria* VIII.] Villæ ipsæ, seu Obedientiæ, quibus præsunt,

Decaniæ ibidem dicuntur, & in statutis Clun. in Bibl. Clun. p. 1473. eaque appellatio pro cellis, prædiis, & *Grangiis* monasticis maxime in Hispania obtinuit. [Acta consecrationis Ecclesiæ Gissonensis an. 1099. in Appendice Marcæ Hispan. col. 1210. *Et insuper donamus nos ipsam Decaniam de Balagario usque ad castrum de Puig alt; quod ascendit de rivo meritario, & vadit in latus usque ad episcopatum Ausonensem.*] Charta Ferdinandi Garciæ Regis, apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ord. S. Bened. tom. 1. *Damus vobis Monasterium proprium fundatum in honore S. Vincentii, &c. ... & insuper damus vobis illud cum suis Decaniis, scilicet Monasterium fundatum in honore S. Mametis, quod est inter villa Alara & Eveia, &c.* Alia Sanctii Regis Navarræ æræ 1214. apud eumdem to. 3. *Dono vobis libertatem & concedo, ut ab hac die inantea nullus homo sit ausus domus vestras, vel Deganias, vel cabanias, quas modo in regno meo habetis ... molestare, intrare, frangere ... præsumat.* Infra: *Et domos vestras, & Deganias, & collazos, atque omnia quæcumque nunc possidetis, &c.* Charta alia æræ 1153. tom. 4. *Iste Prior ordinavit familias, & Decanias, unamquamque suo servitio congruam, ad honorem & excellentiam Clericorum, intra tam dignam deservientium aulam, &c.* Alia Bermundi II. Reg. æræ 1035. apud eumdem to. 5. pag. 439. *Et omnes hereditates, quas testavit amica nostra Domina Teresia ad Palumbario quæ in Ambas mixtas, etiam Decanias & Ecclesias, quas fuisse ædificatas & factas, cum ganato & homines de Palumbario.* Mox: *Mandat jussio nostra, ut ibi serviat, sicut & sancto Laurentio, cum omnes suas cuintiones, & Deganias cunctas, alteras Deganias quæ sunt in Bubalo, in Linia, &c.* Adde pag. 444. b. 468. b. & Sandovallium in Episcopis Pampilon. fol. 35. 74. [Codex Irminonis Abb. Sangerman. f. 45. col. 1. *Habet in Villamilt mansum indominicatum cum casa & aliis casticiis sufficienter. Habet ibi*

ibi culturas inter majores & minores inter totas tres, Decanias XXI. *habentes bunnar.* CCCCLVI. *quæ possunt seminari de modiis frumenti* 1 *D.* Et f. 123. col. 1. *De Decanaria Ragenulfi. Ragenulfus colonus & Decanus ... habet de terra arabili bunaria* VIII.] Paulo alia notione intelligendus Baraterius l. de Feudis tit. 4. §. penult. *Si quis pro villicaria, & , ut ita dicam, pro Decania, vel aliis quibuscumque angariis... feodum acceperit.* Ubi *Decania* species est beneficii laici, seu villicaturæ, ab Ecclesia dependentis.

DECANATUS, Eadem notione. Charta Hugonis Abb. B. Dionysii an. 1230. ex Tabul. ejusd. Mon. *Simon filius defuncti Girardi, dicti Decani, quondam servientis Monasterii S. Dionysii recognovit, quod venerabilis Odo ejusdem Monasterii Abbas concesserat dicto Simoni de mera gratia Decanatum, quem præfatus Girardus pater quondam ipsius Simonis tenuerat, hoc modo videlicet quod idem Simon eumdem Decanatum teneret, & haberet, quamdiu Abbati B. Dionysii, quicumque fuerit, videbitur, quod bene ac fideliter serviat Monasterio, & residentiam faciat in terra Monasterii apud S. Dionysium. Etiam idem Simon recognovit coram nobis, quod in prædicto Decanatu nihil hæreditario jure reclamaret, fide datai n manu nostra firmavit.* Alia ann. 1232. ibid. *Recognoverunt se vendidisse Ecclesiæ S. Dionysii in Franciam totam Sergenteriam suam de Morenciaco villa, quæ vocatur Decanatus pro* 40. *libris Paris. &c.*

DECANUS CLAUSTRI, quidam Hermanus subscribit compositioni factæ pro Abbatia S. Basilii diœcesis Basiliensis ann. 1220. tom. 8. Spicilegii Acheriani.

DECAPELLARE, Capellum Cardinali auferre, Cardinalem degradare. Chronicon incerti auctoris editum à Catello ann. 1303. *Complicibus & consentaneis Columnensibus, ex quibus duos olim Decapellaverat Cardinales.* [Chronicon Francisci Pipini lib. 4. cap. 41. Bonifacius VIII. *duos Cardinales Romanos, Jacobum & Petrum de Columna Decapellavit ac deposuit, privans eos omni Cardinalatus titulo, commodo & honore.*] Vide *Galerus.*

DECAPILLARE, Capillos per ludibrium tondere. Gregor. VII. PP. lib. 1. Epist. 78. *Neque servientes ejusdem Episcopi Decapillari, aut barbas eorum abradi præceperit, &c.* Vide *Decalvare* & *Discapellare.*

DECAPITARE, Caput amputare, capite plectere. Fulco l. 2. Gestor. viæ Hierosolymit.

Quos tamen egressos contra fas Decapitantes,
Expavescunt reliquos.

Tidericus Langenius in Saxonia:

Quem captivabat, in Verle Decapitabat.

Adde Will. Armoricum in Philippo August. ann. 1194. Leges Henrici I. Regis Angl. c. 92. [Rolandinum Patav. de Factis in Marchia Tarvisina l. 4. c. 15. Instrum. anni 1302. in Hist. Dalphin. to. 2. p. 99. col. 1. Historiam Cortusiorum apud Murator. to. 12. col. 788.] &c. Ἀποκεφαλίζειν, in Synopsi Basil. lib. 60. tit. 1. c. 25. Quæ vox interdum nude pro *occidere* usupatur. Origines CP. de Crispo, quem calore balnei extinctum scribit Sidonius: Ὃν λέγουσιν ἀποκεφαλισθῆναι ὑπὸ τοῦ πατρός. Infra de Arcadio S. Irenes Diacono: Σκυτάλαις ἀποκεφαλίσθη, *Flagris cæsus vel occisus est.*

DECAPITARE, Culmen domus vel ædis diruere. Charta K. domus Hospitalis Jerusalem Custodis in Tabular. Eccl. Carnotensis n. 28. *Et quod domus quædam quam ædificaveramus Carnoti in figuram & formam capellæ, Decapitaretur, & reduceretur in formam quadratam & alios usus transferretur.*

¶ DECAPITATIO, Capitis obtruncatio, apud Bernardum *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 253. & Murator. to. 12. col. 1081.

¶ DECAPROTI, Δεκάπρωτοι, Decemprimi Tullio. Arcad. lib. 18. §. 3. *Decaproti & Icosaproti tributa exigentes, & corporale ministerium gerunt, & pro omnibus defunctorum fiscalia detrimenta resarciunt.* Vide *Decemprimus*, & Glossar. mediæ Græcit.

¶ DECAPROTIA, Δεκαπρωτεία. Decemviratus in leg. 1. 3. ult. D. de Munerib.

DECAPULARE, [Cædere, frangere, radere.] Vide *Capulare.*

DECARCERARE. Petrus Damiani lib. 1. Epist. 9. *Hac igitur difficultate convictus, Episcopale Decarceravit officium*; id est, deseruit.

¶ DECARCONES, Tribuni Romæ tempore Johannis XII. Papæ. Blondus Decad. 2. lib. 2. apud Macros in Hierolex. *Romæ enim duo Consules ex nobilitate quotannis tunc fiebant, qui ad vetusti Consulatus summæ exemplar rerum præessent, & Præfectus item ex nobilitate creatus, populo jus dicebat. Ex plebe autem creati singulis annis duodecim, quibus Decarconibus erat appellatio, Senatus vicem in conciliis & deliberationibus obtinebant.* Melius scriberetur: *Decarchontes* à Græco δέκα decem & ἄρχων, Magistratus.

¶ DECARDO, *Occupatio*, Gloss. Isid. in quibus etiam, *Distario*, *Occupatio*, pro quibus Grævius censet legendum, *Distentio*, *Occupatio*, & sic Papias: *Distendi negotiis* pro distrahi. Vide *Distario.*

¶ DECARE, *Donare.* Glossar. Sangerman. n. 501. Forte est pro *Decimare*, à Græco δέκα. Sed ibidem est pro Dicare, ubi sic: *Decare*, *Dedicare*, *Consecrare.*

¶ DECARGARE, Exonerare, Gall. *Decharger.* Litteræ Ludovici X. Regis Franc. an. 1315. in Chartular. Autissiod. fol. 46. *Mercatores quicumque cum suis mercaturis absque aliquo impedimento possint de cetero transire Rotomagum... & insuper vina apud Rotomagum in cellariis Decargare.* Vide *Carga.*

DECARGYRUM, Δεκάργυρον, Monetæ majoris species, eademque cum ea quæ *Majorina* dicta, ex l. 2. Cod. Th. Si quis pecun. conflav. Sic autem appellata, quod decem argenteis minutioribus æstimaretur, proindeque sexta argenti libræ pars esset: quippe, ut est in l. 1. eod. Cod. de Expens. ludor. *argenti libra una in argenteos sexaginta dividebatur.*

¶ DECARIARE, Vehere, Carro deducere. *Inducere & Decariare omnia mercimonia & mercandisas & bona sua*, apud Rymer. to. 11. pag. 2. col. 1. Vide *Cariare.*

DECARNARE, Carnem à cute recidere, resecare, separare, apud Apicium lib. 7. cap. 9.

¶ DECARPERE, pro Decerpere. *Decarpere glandem*, Varroni de Re Rustica lib. 1.

DECASSARE, Refellere. Stephanus Africanus Presb. in Vita S. Amatoris num. 18. *Et his dictis Sacerdotis suavissima verba Decassans, respondit.*

DECASTELLARE. [Castellum & munitiones destruere. Ricardus de S. Germano in Chronico: *Rediens ad Monasterium, illud tantum Decastellavit reliquis sibi castellis retentis.*] Vide *Incastellare.*

¶ DECASUS, Ruina, decessio, imminutio, Gall. *Dechet. In tantam ruinam & paupertatem & Decasum multiformiter eventam & collapsam*, apud Rymerum to. 12. p. 258. col. 1. *Prosternationes & Decasus domorum*, ejusd. tom. p. 368. col. 1.

¶ DECATERNA, Pars decima tertia. Hist. Andaginensis Monasterii apud Marten. to. 4. Ampliss. Collect. col. 922. *Si quem rebellem Advocatus ad justitiam compellebat, Decaternam suam accipiebat.*

DECATIA, Decima mercium, quæ vice tributi exsolvitur, ex Græc. δεκάτη, usurpato non semel eadem notione Scriptoribus Græcis veteribus vocabulo. Charta Rogerii Regis Sicil. an. 1137. *Præterea Decatias & alia jura mercatorum, quæ Salernitani in Alexandriam prius persolvere soliti erant, ... reduci faciemus.* Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062. Δεκαδευτής, καὶ δεκατιλόγος, ὁ τελώνης, *Decatiarum exactor.* [Polluci, δεκατηλόγος & δεκατώνης.] Vide Hesychium, & Not. ad Cinnamum pag. 437.

¶ DECE, pro *Decem*, in Charta an. 692. apud Felibianum Hist. San-Dionys. pag. XII.

DECEMBRICA LIBERTAS. Vide *Kalendæ*.

DECEMPRIMUS. Gloss. Gr. Lat. Δεκαπρῶτος, *Decemprimus.* Gloss. Lat. Gr. *Decumviri*, δεκαπρῶτοι, *Decuriones*, δεκαπρῶτοι. Ita autem dicti Decemviri civitatum, *Decaproti* Jurisconsultis, & Ciceroni pro Roscio. *Decemprimi nobilium civitatum*, apud Firmicum lib. 3. c. 7. *Maximarum civitatum Decemprimi Juridici.* Cap. 12. *Popularium civitatum Principes vel Decemprimi. Decemprimi Scholarum*, in leg. 10. Codicis Theod. de Domest. & protect. qui in singulis Scholis domesticorum & protectorum, post Primicerium, ex decem sequentibus erant, & ad eum gradum *temporis prolixitate* pervenerant, quem *Decemprimatum* vocat l. 7. & 8. Cod. Th. eod. tit.

DECEMPRIMI CURIALES, Decuriones. Appendix Cod. Theod. Constit. 9. *Ut per singulos binæ libræ auri inferendæ ærario nostro à Decemprimis curialibus exigantur.*

¶ 1. DECENA, ut Decima, Gall. *Dîme.* Charta Pontii Glandatensis Episc. ann. 1095. inter Instrum. to. 3. novæ Gall. Chr. col. 195. *Possidebat .... Decenam in Castellana & unum mansum in Rocacusa, & Decenam in Alonsio, & Decenam in Thoramina cum tertia parte de Menaria.*

2. DECENA, DECENNA, Bractono l. 3. tract. 2. cap. 10. §. 1. dicitur Decuria, seu Decemvirale Collegium, cui præerat *Decanus Friborgi*, de quo egimus supra. *Decima* vocatur in Legibus Inæ cap. antepenult. *Diximus de ignotis pecoribus, ut nemo habeat sine testimonio Hundredi vel Decimæ.* Et in Legibus Kanuti Regis c. 40. *Volumus, ut omnis homo liber in hundredo* (i. Centuria) *& in Decima positus sit, &c.* Adde Leges Henrici I. c. 6. *Decennalis numerus*, in iisdem Legibus Henrici I. Vide Ingulphum p. 870. & infra in *Friborga.*

DECENNARIUS. Vetus Inscriptio apud W. Dugdalum in Antiquit. Warwicensis provinciæ c. 65. *Item illi, qui tenuerunt dimidiam virgatam terræ, vel nocatam terræ, vel cotagium de bondagii tenura, solebant esse bedellum manerii & Decennarium.*

DECENNARII, Qui ex decennario numero, seu ex decenna sunt, in Charta Edw. I. Regis Angl. to. 2. Monastici Angl. p. 511. masculus autem in Lege Decennæ ante 12. ann. non admittebatur. Vide Statutum 2. Westmonast. cap. 48. Bractonum lib. 3. tr. 2. c. 10. 11. & Fletam. lib. 1. c. 27. §. 2. 4. 11. lib. 2. c. 52. §. 2. 5. 7. 47. 48. [Thomam *Madox* Formul. Angl. p. 225.]

DECENDIUM, Spatium decem dierum, [Græc. δεχήμερον.] Fridericus Imp. lib. 1. Constit. Sicul. tit. 39. c. 1. *Ut tam magister Justitiarius, quam alii inferiores Judices, intra Decendium, postquam renuntiatum est, pronuntient à renuntiationis tempore numerandum.* Will. Heda: *Nota autem quod illa tria castra, quæ data sunt Comitissæ ab Imperatore pro morte Comitis mariti ejus, & tribus induciis, quas fecerat Imperator, sita sunt in Lucensi Episcopatu, quorum unum vocatur Decendium, propter 10. dierum inducias, alterum autem dicitur Octodium propter 8. dierum inducias, quas Rex tribuit Comitissæ.* Utuntur Innocentius III. PP. lib. 13. Ep. 50. & Petrus de Vineis l. 2. Epist. 40. Eadem notione *Novendium* dixerunt veteres, luctum novem dierum, qui, ut auctor est Donatus, Parentalia concludebat.

¶ DECENNA. Vide *Decena* 2.

¶ DECENNALIS, ut Decennis. *Decennale bellum*, Ammiano lib. 15. c. 12. Gloss. Lat. Gr. *Decenalis*, δεκαετής. Hinc *Decennalia.* Treb. Pollio in Salonino cap. 3. *Decennalia Romæ ab eodem* (Gallieno) *celebrata & post Decennalia Gothi ab eo victi.* Id est, annus decimus imperii festus & sacer. *Decennalis oblivio* seu Præsumptio evocati testamenti post decem annos absque novo assensu, Leg. Si quis Cod. Theod. de Testamentis & Codicillis l. 4. tit. 4.

¶ DECENNARII. Vide in *Decena* 2.

DECENNIO, Decania. Paulus in Vita S. Hilari Abbat. Galeatensis n. 7. *Et missa apparitione cum quater Decennionibus militum, suis aspectibus eum jussit adsisti.*

¶ DECENNITAS, ut Decennium, in Prologo S. Cyrilli de ratione Paschæ inter Anecdota Muratorii to. 3. p. 111.

DECENS TUNICA. Vide *Epidecen.*

DECENTARIUS. Isidorus, & Papias: *Decentarius, promptus, paratus, ingeniosus.* [Constantiensis addit: *Exercitatus, copiosus, abundans.* MS. Ecclesiæ Bituric. *Decentaurus* male, *Paratus, exercitus, copiosus, opimus.* Alii dixere *Dicentarius*, de quo infra.]

DECENTRIX, *Navis compta, à decens dicitur.* Jo. de Janua & Breviloq.

DECENTUM, ita dictus quidam organorum musicorum concentus, forte ex Anglico & Gallico *Decent*, decorus, decens. Regula Ordinis *de Sempringham* p. 717. *In Monasterio officium Clericorum in Missis & horis teneant. Organum tamen & Decentum, Fausetum, & Pipeth omnino in divino Officio omnibus nostris utriusque sexus prohibemus.*

¶ DECENUM, Idem quod *Decatia* seu Decima mercium, quæ vice tributi exsolvitur. Bartholom. lib. 6. Annal. Genuens. ad ann. 1230. *Miserat litteras suas Domino Bajulo in ultramarinis partibus constituto, continentes quod ab hominibus Januæ & de districtu drictum Cathaniæ acciperet, scilicet Decenum, sicut ab aliis hominibus, qui exinde privilegiati non erant.*

¶ DECEPTARE, Decipere, fallere. Gloss. Lat. Gr. *Deceptat*, ἀπατᾷ.

¶ DECEPTATIO, pro *Disceptatio*, apud Rymer. tom. 8. pag. 332.

¶ DECEPTIOSUS, Fraudulentus, apud Ennodium lib. 1. Epist. 7.

¶ DECEPTUS, Destitutus. Vita S. Nicetii, to. 4. April. p. 100. *Omnium membrorum vigore Deceptus, sicut corde cæcus venerat, ita oculis cæcatus stabat.*

¶ DECERMINA *sunt quæ decerpuntur purgandi causa*, Festo. Tralate Apuleius Met. 1. dixit, *Decermina fortunæ.*

¶ DECERNARE, pro *Decernere* in Litteris Johannis Franc. Reg. an. 1356. apud D. *Secousse.* Ordinat. to. 3. pag. 55.

DECERTARE, Curam adhibere, contendere. Capitul. Aquisgran. an. 789. c. 78. & lib. 1. Capit. cap. 74. *Monachi ut cantum Romanum pleniter & ordinabiliter per nocturnale vel gradale Officium peragant, secundum quod beatæ memoriæ genitor noster Pippinus Rex Decertavit ut fieret, &c.* Galli dicerent, *s'efforça.*

DECERVICARE, Decollare, caput amputare, cervicem præcidere. Sidonius lib. 1. Epist. 3. *Quos*

humari nox succincta prohibuerat Decervicatis liquere cadaveribus.

DECESSIO, Successio. Gloss. Lat. Gr. *Decessiones*, διαδοχαί. Lex Ripuar. tit. 3. *Si quis feminam Ripuariam interfecerit... si iste homo pauper fuerit, ut insimul solvere non possit, per tres Decessiones filiorum solvat.*

DECESSOR, Cui quis in Magistratu succedit, qui ante alium obiit dignitatem aliquam: vulgo *Prædecessor*: in Cod. Th. leg. 1. de Distrahend. pign. leg. 3. de Oper. publ. l. ult. de Patrocin. vicor. & apud Ulp. l. 4. D. de Off. Proconf. [Usus est hac voce Tacitus in Vita Agricolæ. Cassiodor. lib. 4. Variar. Epist. 44. sic *Decessorem* à *Prædecessore* distinguit, ut hic quemlibet, ille solum designet proximum in aliquo munere antecessorem.]

¶ DECESSUS, Defunctus, Gall. *Decedé*. Acta S. Francisci de Paula, to. 1. April. p. 192. *Credimus Sanctitatem vestram esse bene informatam de bona vita, conversatione præfati benedicti Patris... nuper Decessi in Conventu civitatis Turon.* Priscianus ex Cœlio, *Custodibus Decessis*, hoc est, profectis.

¶ DECHARGIARE, Exonerare, Gall. *Décharger*. Edictum Philippi Aug. an. 1207. Ordinat. Reg. to. 2. pag. 413. *Nullus nisi manens fuerit apud Rothomagum poterit Dechargiare vinum in celario vel in domo apud Rothomagum propter illud revendendum.*

¶ DECHEIUM, à Gallico *Dechet*, Decessio, imminutio. Computus Gueti ann. 1261. apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 1. pag. 471. col. 1. *Pro Financiis gueti colligendis* XL. *sol. Pro Decheio & defectu gueti c. sol.* Computus alter an. 1202. apud eumd. to. 2. ad calcem pag. CXLIX. col. 2. *De Decheio de* XIII. *den' usque ad S. Johannem* C. *s.* IIII. *s. minus.* Ibid. p. CLXXI. col. 1. *De Decheio Præpositura* IIII^c. *l.* Et pag. CXCIII. col. 2. *De Decheio banchearum* XVIII. *l. &* XII. *s. &* VIII. *d.*

¶ DECHIFFRARE, à Gallico *Dechiffrer*, Exaratas notis occultis litteras explicare. *Materiam Dechifrare per minutum*, Menoto in Sermon. Quadragesim. fol. 139. verso, est Argumentum aliquod accuratius & particulatim exponere. Vide *Cifra*.

¶ DECHRISTIANATUS, Ex sacro factus profanus. Epistola, ut videtur, tempore Gregorii VII. scripta, inter Anecd. Marten. to. 1. c. 237. *Alii in lapides & ligna profanorum, ut asserunt, contactu Dechristianata, scopis animadvertentes, &c.*

¶ DECI, Limites, Termini. Statuta Edwardi I. Regis Angl. apud Rymerum to. 2. p. 260. *Noveritis quod nos habitatoribus villæ nostræ de Valentia Agenensis Diocesis, infra Decos seu terminos dictæ bastidæ, concedimus libertates, &c.* Consuetud. MSS. Tolos. ex Bibl. Abbatis *de Crozat* fol. 19. *Termini Decorum mesegariæ, sive Dex villæ Tholosæ protenduntur & sunt, scilicet à villa Tholosæ usque ad Ecclesiam S. Michaelis.* Vide *Dextri*.

DECIBILIS, *Quem decet aliquid, vel qui decet.* Jo. de Janua.

DECIBILITER, Decenter. Joan. Diacon. l. 4. de Vita S. Greg. M. cap. 84. *Mento à confinio maxillarum Decibiliter prominente.*

DECIDERE & DECIDI, Occumbere, mori, occidi. Eulogius lib. 2. cap. 2. *Qui eum imitando Decisi sunt.* Cap. 8. *Priusquam virgines beatæ Deciderent* (Forte *deciderentur.*) *Decisus*, occisus, obtruncatus, apud eumdem lib. 2. c. 2. 4. 8. Ita *Decisio*, mors, martyrium, eidem lib. 2. cap. 1. in Apologetico.

DECIDERE, DECISUS TERMINUS, DECISIO, voces Agrimensorum, de quibus Rigaltius in Glossis.

¶ DECIDIUM, Damnum, ruina, Gall. *Dechet*, *Perte*. *Post guerrarum ærumnas & Decidia*, apud Rymerum to. 10. pag. 168. col. 1. Seneca Ep. 30. dixit, *Fortiter ferre Decidium sui.*

¶ DECIDUUS, *Degidiosus, ignabus*, in Gloss. Sangerm. n. 501. Lege, *Desiduus, Desidiosus, ignavus.*

¶ DECIES QUADRATUM, Quadragesima. Jacobus Cardin. in Vita S. Cælestini Papæ:

> ... *En Decies quadrato subdere corpus*
> *Menti jussit amor, divino fonte relabens,*
> *Taliter ut spretis, quæ gustus organa mulcent*
> *Omnibus, ipse cibum viridis plantagine caulis*
> *Sumeret, haud coctis foliis, sed stipite crudis.*

DECIMA, Idem quod *Decena* 2. Vide in hac voce. Ugutio: *Decima, societas decem virorum.*

DECIMÆ, in veteri Testamento quæ fuerint, omnes norunt: sed quando in nova Lege Sacerdotibus dari cœperint, non omnino constat. Non desunt quippe qui non multo ante Caroli Mag. tempora id accidisse volunt, atque in iis Paulus Sarpius auctor Historiæ Concilii Tridentini, in Tractatu Italico *de Materie beneficiali*, quod omnino falsum esse arguit saltem Constitutio generalis Chlotarii Regis cap. 11. & Concilium Matisconense II. an. 585. cap. 5. ex quibus longe antea id obtinuisse colligimus: *Leges divinæ*, ut est in eo Concilio, *consulentes Sacerdotibus ac Ministris Ecclesiarum, pro hæreditatis portione omni populo præceperunt Decimas fructuum suorum locis sacris præstare, ut nullo labore impediti, horis legitimis spiritalibus possint vacare ministeriis. Quas leges Christianorum congeries longis temporibus custodivit intemeratas. Nunc autem paulatim prævaricatores legum pæne Christiani omnes ostenduntur, dum ea quæ divinitus sancita sunt, adimplere negligunt. Unde statuimus & decernimus ut mos antiquus à fidelibus reparetur, & Decimas Ecclesiasticis famulantibus ceremoniis populus omnis inferat, quas Sacerdotes aut in pauperum usum, aut in captivorum redemptionem prærogantes, suis orationibus pacem populo ac salutem impetrent.* Exstat præterea Epistola Episcoporum Turonensis provinciæ ad plebem missa, post Synodum actam an. 567. qua hortantur, *ut unusquisque ad exemplum Abrahæ Decimas offerat de suis mancipiis, &c.* adeo ut liceat subodorari tum primum ejusmodi inductas decimas. Adde Pœnitentiale Theodori cap. 13. Hæc observasse sufficiat: qui enim plura volet, consulat Baronium an. 57. n. 74. & seqq. Seldenum, & alios qui de Decimis tractatus integros edidere. Tantum moneo Decimas Ecclesiasticas in tres partes divisas, quarum prima ad ornamentum Ecclesiæ, altera ad pauperes, tertia ad Sacerdotes spectabat. Vide Capitulare an. 779. cap. 7. Capitulare Episcopor. an. 801. cap. 7. [Glossarium Juris Gallici D. *de Lauriere* ad vocem *Dismes.*] &c.

☞ Monasteria quod spectat, Decimarum iis concessarum nono Ecclesiæ sæculo exemplum habemus apud Mabillonium lib. 6. de Re Diplom. in Præcepto Caroli Crassi, quo confirmat restitutionem Monachorum in cœnobio S. Apri, ubi sic legitur: *Statuimus quoque, quod in Privilegio decretum est, ut ex cunctis reliquis villis beati Apri medietas Decimæ frugum vel animalium à porta Monasterii detur: ex Breviriaco vero & Monte-Barro vel Barrico, tam de dominicis vineis, quam de beneficialibus Monasterio Decimæ dantur.* Hic usus deinceps frequentior.

Decimarum aliæ sunt personales, aliæ reales. *Personales* sunt, quæ debentur ex negotiatione, artificio, scientia, militia, & hujusmodi, quæ potius respiciunt ipsam personam, quam rem ipsam. Ita

Lindwodus ad Provinciale Cantuar. Eccl. lib. 1. tit. 3. Adde lib. 3. tit. 16. pag. 245. *Decimæ conlaborationum*, in Capitulis Caroli C. tit. 41. c. 11. Aliæ sunt

DECIMÆ REALES AC PRÆDIALES, in eodem Provinciali, ibidem, *quæ de frugibus terræ & animalium nutrimine persolvuntur*, de quibus Lex Longob. lib. 3. tit. 3. §. 5. & Speculum Saxon. l. 2. art. 48. [Memorantur *Decimæ prædiales*, in Indice MS. Beneficiorum Eccl. & Diœc. Constantiensis fol. 12. verso, & in Concilio Salmant. an. 1335. cap. 5. inter Hispanica to. 3. pag. 587. &c.]

DECIMÆ DOMINICÆ, Quæ domini seu Regis sunt, & quæ Ecclesiis, Monasteriis, vel Capellis Regiis, vice dotis, aut oblationis conferuntur. Vide Constitut. Chlotarii Regis an. 560. to. 1. Concil. Gall. & Conc. Meldense can. 75.

¶ DECIMÆ FRANCORUM, Quæ, si bene conjecto, à *Francis* seu ingenuis hominibus exsolvebantur. Chartularium S. Vandregesili to. 2. pag. 2005. *In Ecclesia S. Georgii decem solidos & Decimam Francorum.* Simili modo dictæ videntur ibid.

¶ DECIMÆ HOMINUM, Quas scilicet Homines clientes & subditi ex prædiis à se tentis exsolvere tenebantur: *In Basler Decimam Hominum Gaufridi de Baillol.* Rursus ibidem: *Ecclesiam de Wateville cum omnibus Decimis dominii & hominum in agris, pratis, piscationibus.* Neque absimili ratione legimus ibid. pag. 2006. *In Watavilla duas partes Decimarum Rusticorum.*

¶ DECIMA LITIUM, apud Romanos erat Pœna temere litigantium, l. 3. cod. Hermogen. de Calumniatoribus. §. Hæc autem Instit. de pœna temere litigantium. *Homo litigiosus est terribilis in sua civitate*, inquit Sapiens.

DECIMÆ MILITARES, in Charta an. 1204. in Chronologia Episcoporum Lodovensium, eædem videntur quæ *infeudatæ*, vulgo *Dismes infeodées*, quæ à *Militibus*, seu Laïcis nobilibus possidentur. Quarum quidem originem quidam Carolo Martello adscribunt, quem damnatum volunt, quod primus beneficia Ecclesiastica Militibus distribuerit. Sed hanc fabulam docte ventilavit Baronius an. 741. Chronicon Senoniense lib. 3. cap. 17. de Carolo Calvo idem habet quod alii de Martello. Sed de Decimarum militarium origine potior videtur Arnoldi Lubec. lib. 3. cap. 18. sententia, cujus hæc sunt: *Scimus autem Decimas & oblationes à Deo Sacerdotibus & Levitis primitus deputatas. Sed cum tempore Christianitatis ab adversariis infestarentur Ecclesiæ, easdem Decimas præpotentes & nobiles viri ab Ecclesiis in beneficio stabili acceperunt, ut ipsi defensores Ecclesiarum fierent, quæ per se obtinere non valerent.* His consona habet Crantzius in Metropoli lib. 1. cap. 2. Vide præterea Petrum Blesensem Epist. 82. & Ordericum Vitalem lib. 5. p. 575. [Ut ut est de origine harumce Decimarum infeudatarum, usus apud nos invaluit, ut eæ quæ antiquiores sunt Concilio Lateranensi anni 1179. sub Alexandro III. ubi fuerunt prohibitæ, subsistant; recentiores vero aboleantur: sed illæ omnes censentur anteriores hoc Concilio, quarum origo probari non potest esse posterior.] Vide *Abbas-Miles.*

DECIMÆ DE MILITIA. Vide Concilium Trosleianum an. 909. cap. 6.

DECIMÆ MINUTÆ, vulgo *Menuës dismes.* Charta anni 1104. ex Tabulario Molismensi: *Duasque partes minutæ Decimæ & fevi, & in Purificatione B. Mariæ omnes candelas, totamque magnam Decimam, cum Decima carrucarum mearum.* Tabular. S. Crucis Talemondensis fol. 8. *Dedi etiam... minutam Decimam duarum parrochiarum, sancti videlicet Vincentii de Jardis, & S. Hilarii de Foresta: hoc est, Decimam de lana, de lino, de canaba, de agnis, de porcellis, de vitulis.*

¶ DECIMÆ & NONÆ, interdum ex iisdem prædiis collectæ. Vide *Nona* 2.

DECIMÆ NUMERATÆ. Charta an. 1206. ex Tabul. Ecclesiæ Carnotensis. num. 49. *In iis tamen omnibus omnem justitiam, vendas de duabus bovatis terræ, Decimam de residuo terræ, Decimam & campipartem annumerato granicæ Canonicorum ibi præsidentium in campo numeratas idem Capitulum salvas in integrum habebit.*

¶ DECIMAM PANIS ET VINI Cotiensibus Sanctimonialibus annis 1155. 1171. indulget Ludovicus Junior, *quotiens Compendii, Vermeriæ, Bistisiaci, sive etiam in foresta fuerit.* Alia quoque deinceps iisdem Virginibus bona contulit cum uxore Adela, quæ Philippus Aug. in Litteris an. 1183. indultis recenset & confirmat: quibus etiam *Decimam panis & vini, quod expendimus*, inquit, *apud Petramfontem in domo nostra, quando ibi erimus*, adjicit. Præterea iisdem Monialibus *S. Johannis de Cusia totam panis & vini Decimam* Castri Cauciaci Ludovicus Hutinus confert in Præcepto, quod est *Actum apud villam Colli-Resti anno Dom.* MCCCXV. *mense Novembri.* Hæc Mabillonius lib. 4. de Re Diplom. num. 44. Charta an. 1163. ex Archivo Episcopatus Massil. *In Massilia vero superioris & inferioris villæ Decimarum panis & vini & carnis dimidiam partem Episcopi & dimidiam Canonicorum esse cognovimus.*

DECIMÆ PAROCHIANÆ, in Concilio Meldensi cap. 75. Presbyteri *Parochianas Decimas accipiant, & populi necessitatibus debite invigilent.* Vide Provinciale Cantuariensis Eccles. lib. 3. tit. 16. p. 243. ubi quomodo decimæ Curionibus persolvantur, pluribus agit. De earum divisione vide Chrodogangum Episcop. Metens. in Regula Canonicor. cap. 75.

DECIMA PAUPERUM, Pars tertia Decimarum Ecclesiasticarum, pauperibus primitus addicta. Charta Birgeri Ducis Sueonum an. 1252. *Mandamus quatenus tertiam partem de Decimis quæ Pauperum vulgariter appellatur... Upsaliensi Ecclesiæ, benivole, integre, & fideliter annis singulis de cætero in perpetuum exsolvatis.* Alia alterius Birgeri an. 1299. *Propter suggestiones quorumdam tertiam partem Decimarum, quæ olim consuevit Decima pauperum appellari, &c.* Chronicon Upsaliense num. 11. *Hic etiam de mansione Biscupcullum cum Ecclesia Cullum, & decimis Archiepiscopalibus, atque Decimis pauperum provenientibus de parochia Cullum ordinavit præbendam in Ecclesia, &c.* Occurrit præterea in Chartis Jacobi Archiep. Upsaliensis an. 1280. & Erici & Waldemari Ducum ann. 1307. & aliis apud Joan. Schefferum. Ejusmodi erant apud Hebræos decimæ, quas pauperibus recondebant, & quas Græco sermone πτωχοδεκάτας appellatas scribit S. Hieronymus in cap. 45. Ezechielis.

¶ DECIMA PLENA. Index MS. beneficiorum Eccles. & Diœc. Constantiensis fol. 15. è Musæo D. *de Cangé*: *Rector solvit pro Decima plena quinquaginta solidos.*

DECIMÆ SALADINÆ, dicuntur quæ in Concilio Parisiensi an. 1188. Philippo Aug. Franc. Rege procurante, contra Saladinum, qui maximam Terræ Sanctæ partem pervaserat, & Guidonem

Regem funditus deleverat, omnibus omnium bonis imposita est, in subsidium Christianorum regionum illarum : *quod quidem* (verba sunt veteris Chronici ,) *in grandem peniciem versum est. Nam plures qui Decimationes , Salahadinas nominatas, exigebant , violentius Ecclesias gravabant , & infeliciter postea cessit Decimatio :* eoque res deducta , ut Philippus hujusmodi decimas à subditis suis extorqueri inhibuerit, Diplomate an. 1189. quod ex Tabulario Ecclesiæ Bellovacensis eruit Louvetus tom. 2. Hist. Bellov. pag. 309. & 311. ubi ejusdem Regis Diploma aliud profert, quod earum Institutionem continet, ut & Rigordus an. 1188. de qua decima consulendi etiam Hovedenus pag. 641. Matth. Paris, Neubrigensis , & alii ad an. 1188.

¶ DECIMÆ SALICÆ. Donatio Anselmi Abbat. Laureshamensis apud Tolnerum in Probat. Hist. Palatinæ pag. 17. *Duæ vero partes omnium Decimarum ad Ecclesiam Turde aspicientium sunt in manu Præpositi præter Salicas Decimas , quæ respiciunt Laurensem Portarium.*

DECIMATIONES SALICÆ. Charta Henrici II. Imp. an. 1203. apud Nicol. Zyllesium : *De Ecclesiis vero & de omnibus per totam Abbatiam Salicis Decimationibus , nulli omnino beneficium aliquod concedi permittimus , &c.* Charta Conradi Imp. an. 1026. *Relictis videlicet illis & specialiter delegatis quibusdam curtibus & villis ac Ecclesiis omnibus ubicunque in S. Maximini prædio jacentibus , cum cunctis Salicis Decimationibus , unde necessaria tantummodo suis deberent procurare fratribus , &c.* In alia Henrici III. Imp. ann. 1044. ibid. *Insuper omnes S. Maximini Ecclesias cum Decimis & Decimationibus, & omnes Salicas Decimationes , quas in usus hospitum, peregrinorum ac pauperum destinamus.* Alia ejusdem Henrici an. 1056. *Omnes Ecclesiæ & Salicæ Decimationes tam in agris quam in vineis, sive in silvis, &c.*

DECIMA DECIMÆ. Vetus Scheda de Urburis , subjecta Decretis Regum Hungariæ : *Et quoties Rex habuit Decimas partes hujusmodi minerarum ,* (auri , argenti & cupri) *toties divisit & dedit Archiepiscopo Strigoniensi unam partem , & vocabatur ista datio Decima Decimæ.* Charta Waldemari Regis Daniæ an. 1240. apud Pontanum lib. 6. Rerum Danicar. *Mandamus universis & singulis Militibus , Castrensibus , & vassallis , & feudatariis , sive terram nostram , quæ Libera dicitur , sive quamcunque aliam terram jure feudali vel quocunque alio titulo detineant , ut ex illis Decimas Decimarum persolvere Episcopo Revaliensi non omittant , &c.* Vide *Redecima* [& *Cario.*]

DECIMALE SUBSIDIUM *proventuum Ecclesiasticorum* à Sede Apostolica concessum Philippo Regi Francor. de quo Gesta Guillelmi Majoris Episc. Andegav. cap. 49. Idem concessum à Prælatis Franciæ pro redemptione Joannis Regis ann. 1358. uti docent Litteræ Caroli Delphini 24. Mart. 1358. descriptæ in Regesto Memorabilium Cameræ signato C. Vide Froissart. 1. vol. cap. 155. Qua vero ratione ejusmodi Decimæ ab Ecclesiasticis exigerentur , licet percipere ex aliquot Diplomatibus , quæ ex Chartophylacio Regio eruimus.

Ex 12. Regesto Chartophylacii Regii Ch. 159. *Philippus D. G. Francor. Rex , dilectis & fidelibus nostris Archiepiscopo Remensi , Suessionensi , Catalaunensi , Laudunensi , Cameracensi , Tornacensi , Morinensi , Atrebatensi , Ambianensi , Noviomensi , Silvanectensi , & Belvacensi Episcopis Remensis provinciæ Suffraganeis , Abbatibus , Decanis , Prioribus , Capitulo cæterisque personis Ecclesiasticis civitatis, diœcesis & provinciæ Remensis in convocatione facienda per dictum Remensem Archiepiscopum congregatis , Salutem & dilectionem. Considerantes gravia personarum pericula & importabilia onera expensarum , quæ dilecti & fideles subditi regni nostri à longis retroactis temporibus ratione guerræ nostræ Flandriæ sustinuisse conspicimus, ac sollicite quærentes vias & modos , per quos , illo juvante cujus est superborum colla deprimere , inimicorum nostrorum Flandrensium superba rebellio compescatur , & sedato guerrarum discrimine , pacis amœnitas & quietis tranquillitas regno regnique subditis omni adversitate propulsata parentur , post multarum revolutiones viarum , tandem in hac via , tanquam expeditiori & commodiori negotio quod incumbit , nostra sollicitudo quievit , ut universos Prælatos , & personas Ecclesiasticas religiosas & sæculares , Duces , Barones , & quoscunque nobiles regni ejusdem requirere deberemus , ut de singulis quingentis librarum redditus , quas in regno ipso habeat , de uno homine equite armato , & ignobiles de sex hominibus armatis peditibus pro quibuslibet centum focis subsidium nobis faciant ista vice. Aperta igitur via hujusmodi , Ducibus , Comitibus , Baronibus , & cæteris Nobilibus regni nostri , & eis ex parte nostra requisitis ut juxta modum hujusmodi præstent , & consentiant præstari dictum subsidium à subditis eorumdem , una fuit eorum voluntas , una ab eis data est responsio , quod illud subsidium libenti nobis præstabunt animo , & à sibi subditis præstari unanimiter consenserunt , credentes quod vos & aliæ personæ Ecclesiasticæ prædictæ simile nobis subsidium faciatis. Nos igitur spem gerentes de vobis indubiam , quod sicut ex suscepto curæ pastoralis officio plus cæteris illa debetis requirere quæ sunt pacis , sic regni pacem , quæ ex dicto non mediocriter dependet subsidio , cæteris impensius & ferventius procurare velitis : Dilectionem vestram attente requirimus , & affectuose rogamus , quatenus hujusmodi subsidium in tam urgenti necessitate , in tam miserabilis expeditione negotii præstetis liberaliter , & ut à vestris præstetur subditis , nostrum nedum assensum , sed illud quod opportunum fuerit auxilium præbeatis , credentes dilectis & fidelibus nostris Magistro Petro de Latilliaco Canonico Parisiensi Clerico , & Jo. Choiselli Domino de Plexeio Militi nostris , vel eorum alteri super iis quæ circa hæc ex parte nostra vobis duxerint exponenda , & exposita per eum grato compleatis affectu. Data Parisiis die 12. April. an. Dom. 1304.*

Ex eod. Regesto Ch. 166. *Philippus D. G. Franc. Rex , dilecto & fideli Episcopo Cameracensi , salutem & dilectionem. Attendentes vestram non latere notitiam, quæ , quanta & quam gravia Nos oportet iis temporibus pro nostri defensione regni expensarum onera sustinere , vos requirimus & rogamus attente , quatenus illam Decimalem gratuitam subventionem, quam vobis guerræ nostræ præsentis negotio generose noviter concessistis , & quam generosius acceptabile duximus reputandum, sic diligenter & celeriter procurare , exigere , & levare curetis , quod nobis seu gentibus nostris infra instans festum Nat. B. Joan. Bapt. juxta concessionis prædictæ tenorem integre & indeficienter valeat applicari in negotio prædicto , prout ordinatum fore dinoscitur , committenda , quodque nostro in hac parte proposito nostro fraudati , nullove prætextu nostri periculoso defectui subjacentes , vobis de prompta exhibitione , sicut de concessione gratuita subventionis hujusmodi teneamur ad uberes retributionis debitæ actiones. Actum Paris. die 8. Junii an. 1304.*

Ex eodem Regesto Ch. 188. *Philippus D. G. Francor. Rex , dilecto & fideli nostro Episcopo Belvacensi , salutem & dilectionem. Ad vestram jam potuit*

*pervenisse notitiam, quod Nos persona propria non parcentes in prosecutione guerræ nostræ Flandrensis insistimus, & jam positi nostris è vicino inimicis, sumus Dei & nostrorum adjutorio fidelium indigentes: ideoque vobis ex abundanti necessitatis hujusmodi articulum duximus exhibendum, vos de accedendo ad nos & nostrum exercitum secundum statūs vestri debitum & modum, quo tenemini in hoc casu absque dilatione quaque apud Attrebatum, vel ubi circaam per modum submus, submonentes expresse citantes partes illas fuerimonitionis simplicis, quam retrobanni, quod ratione nostræ expositionis personæ & necessitatis prædictæ vobis districte & firmiter intimamus. Est tamen intentionis nostræ, quod si subventionem decennalem inter gentes nostras vobiscum vel vestris nunciis prolocutam solveritis vel * in prompta solvere voluntatis, ut erga nostros subditos diligenter & fideliter procurare solvi, submonitio prædicta ad servitium dicti exercitus nullatenus vos coartet. Dat. Atrebat. die 27. Julii an. Dom.* 1304.

In eodem Regesto Ch. 187. describitur Charta ejusdem Regis ad Episcopos Regni data 27. Julii an. 1304. ex qua sequentia delibavimus: *Ad cujus etiam complementum cogitantes nuper vobiscum, sive cum Missis vestris, tractari per * nostrates aliquas facientes Decimas aliquas requisivimus à vobis & à vestris subditis, quod vos ad hoc jam induxisse credimus pro causa communi * opere in tam periculosa necessitate, à qua non possunt nec debent se aliqui sæculares vel Ecclesiastici aliquatenus excusare, &c.* Et ex Charta alia ejusdem Regis ad Tolosanum Episcop. 26. Augusti ann. 1304. Ch. 189. *Sane cum non credamus à vestra memoria excidisse, quod vos & Ecclesiasticæ personæ vobis subditæ duas nobis liberaliter concessistis Decimas pro defensione necessaria regni nostri, quarum unam jam dicuntur solvisse, &c.* Infra: *Cumque bonæ memoriæ Benedictus PP Undecimus decimam duorum annorum ab omnibus personis Ecclesiasticis regni nostri exemptis & non exemptis nobis concessit ad hoc terminis constitutis exsolvendam, &c.* Hisce addenda quæ habentur in Spicilegio Acheriano to. 13. pag. 347. 354. 355.

Decimales Ecclesiæ, in Chronico Corbeiæ novæ: *Dominus Liudwicus Rex die dedicationis Hemele in dotem altaris obtulit: tradidit etiam Hemmetorp Abbatiolam, Visbike decimas, cum Decimalibus Ecclesiis in Episcopatu Asnabruggi.*

¶ Decimagium, Territorium ubi percipiuntur decimæ. Charta anni 1251. in Tabulario S. Nicasii Remensis: *Cum discordia verteretur de limitatione Decimagii.* Chartularium S. Martini Pontisar. *Infra metas parrochiæ seu Decimagii S. Audoeni.* Charta Visitatoris Fratrum Militiæ Templi an. 1302. è secundo Chartulario S. Quintini in Insula pag. 170. *Habebimus etiam perpetuo illam partem quam percipiebant in Decimagio, &c.*

Decimare, Decimam bonorum suorum impertiri. Edgarus Angliæ Rex Orat. ad Antistites, apud Seldenum ad Eadmerum: *Proavus meus, ut scitis, totam terram suam Ecclesiis & Monasteriis Decimavit.*

Decimare, Decimam levare. Vide Perardum in Burgundicis pag. 535.

Decimare, Decimam persolvere, in Speculo Saxon. l. 2. art. 48. §. 3.

Decimaria, Prædium, ager, in quo percipitur fructuum decima. Charta Theobaldi Comitis Blesensis ann. 1131. *Et decimam à via quæ Rameruco veniens.... extenditur usque ad Decimariam de Ormes.* Alia ann. 1238. in Regesto Tolosano Cameræ Comput. Paris. fol. 43. *Sive in allodio, vel in territorio, aut in Decimariis ejusdem Castri, &c.* Alia an. 1246. in M. Pastorali Eccl. Paris. lib. 23. Ch. 95. *Super eo quod dicebamus nos debere percipere medietatem decimæ in Decimaria eorundem.* Vide lib. 18. Ch. 12. & Tabular. Brivatense Ch. 304. Concilium Insulanum an. 1288. cap. 15. *Item statuimus quod aliquis bladum de Decimaria alicujus Ecclesiæ intra aliam Decimariam transferre non audeat, quousque fuerit decimatum. Si quis vero contrarium fecerit, rectam decimam, scilicet decimam partem integraliter Ecclesiæ, de cujus Decimaria bladum extraxerit, intra octo dies solvere teneatur.* [Occurrit eadem notione in Historia Dalphin. to. 1. p. 29. col. 1. & p. 30. col. 2. in Tabulario S. Albini Andegav. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 426. Stephanotium to. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 866. in Charta anni 1256. & p. 905. in Charta anni 1339.] *Desmerie*, in Consuetud. Solensi tit. 17. art. 8. *Dismerie*, in Consuet. *de Valançay* art. 3. Bituricensi art. 16. 18. Marchensi art. 332. *Daymari*, Occitanis.

Decimaria, Jus percipiendi decimam ad aliquem pertinens. Tabularium S. Mariæ Longipontis in diœcesi Paris. *Donavit duas partes de Decimaria ipsius Ecclesiæ, hoc est... de annona, de vino, de lino, de cannaba, de ovis, de porcis, de vitulis & de omnibus aliis rebus.* [Chartular. S. Petri de Domina fol. 63. *Octavam partem Decimariæ de Thedesio accepit D. Hugo Prior in guatgeria.* Ibid. fol. 64. *D. Hugo Prior de Domina accepit à quodam Milite nomine Aynardo octavam partem Decimariæ de Tedesio in vadio per centum solidos.*] Vide veterem Consuet. Bituricensem editam à Thomasserio cap. 87.

¶ Decimarium, ut *Decimagium* & *Decimaria* prima notione. Charta an. 1304. ex Archivo D. Marchionis *de Flamarens*: *In omnibus illis viginti contatis terre, que teneri dicebantur ab eodem Domino Petro in Decimario S. Martini.* Transactio Abbatem inter & Monachos Crassenses an. 1351. ex Libro viridi fol. 53. *Habet Conventus dicti Monasterii... quosdam redditus, jura & proventus, & jurisdictiones ... in terminio seu Decimario Castri de Lezinhano diocesis Narbonensis.*

Decimarii, Rustici, qui terrarum seu aliarum rerum *Decimas* dominis vel Presbyteris persolvunt, Beneharnensibus *Desmers* dicti. Vide Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 31. num. 1.

Decimarii, Qui decimas, vel suo, vel domini, aut alterius nomine, exigunt, in Concilio Burdegalensi an. 1255. can. 18. 23. 24. & Copriniacensi an. 1260. can. 18. [Charta anni 1229. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 123. *Decimarius congreget decimam S. Antonini & tascam simul.*] Tabular. S. Eparchii Inculism. fol. 17. *Quicquid scilicet habebant in tota decima, vel in Cimiterio de Elz, vel Decimarii habebant ab eis. Desmarii* dicuntur fol. 16. Ibid. fol. 18. *Et quia manutenebat Decimarios invasores Cimiterii ipsius, &c.* Infra: *Quicquid habebat pater meus in tota decima de Elz... & quidquid habebat in Decimariis vel Decimarii ab eo, &c.* Rursum fol. 19. v. *Pater noster Sicher fuerat Decimarius de Ecclesia Enz, quia tenebat decimam, ut Laicus à Laicis, & partem terræ de Sanctuario.* Fol. 22. *Ego Constantinus Decimarius de decima Ecclesiæ de Elz..... habebam in decima de Elz feodium, ut colligerent quartam partem ex ipsa decima ubicumque extenderetur decima de omnibus rebus, de pane, de vino, de lana, de agris, & de omnibus aliis, de quibus decima datur.* Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Similiter nec aliquis*

ex auctuariis vel Decimariis S. Hilarii ultra prædictam viam, in parte scilicet Occidentali aliquid ex decimis requirere audeat. Charta an. 1174. apud Columbum lib. 3. de Episcop. Sistaric. Præterea concessit ei decimas in hortis, & vineis, & Decimarius & bestia ejus debent vivere de communi, & Decimarius debet jurare se decimas fideliter colligere. Cujusmodi decimariorum, seu quibus decimæ competunt, passim habetur mentio in Tabulario Abbatiæ Dalonensis in Lemovicibus, p. 3. 12. 27. &c.

Decimata Vini, apud Anastasium in Hadriano: Ut Decimatas vini duas pensantes per unamquamque Decimatam libras 60. Gregorius Mag. lib. 1. Epist. 41. lib. 10. Epist. 30. & lib. 12. Epist. 30. Decimatas vini etiam habet: [ut & Gregorius Monachus non semel in Chronico Farfensi, apud Muratorium tom. 2. part. 2. col. 385. Decimata tysanæ, infra in Tysana.]

¶ Decimatio, Decima seu illius perceptio. Instrum. an. 1173. in Historia Mediani Monasterii pag. 305. Contulit Ecclesiæ Belli-prati in perpetuum omnem Decimationem grangiæ suæ de Oblescis sub censu duorum solidorum. Charta Brzeczlai Ducis Bohemorum apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. p. 56. Ad hæc in Brunensi provincia Decimationem frumenti, ac decem nummos, & villam Obucherii, & Decimam telonii, quod Brog vulgo appellatur, in flumine Olzava donavi.

Decimator, Idem forte qui Decimarius, vel qui jus habet exigendi decimam in agris, Disinier, in Consuetud. Arvernensi c. 17. art. 18. & Marchensi art. 96. Constitutio Chlotarii Regis cap. 11. Agraria, pascuaria, vel decimas porcorum, Ecclesiæ... concedemus: ita ut actor, aut Decimator in rebus Ecclesiæ nullus accedat. Qui scilicet decimas Regias expetebat. [Litteræ an. 1402. apud Georg. Christianum tom. 2. Rer. Moguntiac. pag. 886. Nostris & dicte nostre Præpositure reddituariis, censuariis, pensionaribus, arrendatoribus, Decimatoribus, colonis, incolis & subditis... intimamus, &c.] Vide Guillelmum de Podio-Laurentii cap. 6. Speculum Saxonic. lib. 2. art. 48. §. 3. 9. 13. & Perardum in Burgundicis pap. 535.

Decimatura, Idem quod Decimaria, in Charta an. 1157. in Hist. Vastinensi pag. 199.

¶ Decimatus, ut Decimagium, Territorium ex quo decimæ colliguntur. Charta anni 1290. ex Archivo Episcopatus Meldensis: Item in Decimatu de la Venne unum arpentum terræ, sex partitis minus.

1. DECIMANUS, seu Decumanus Limes, Maximus limes inter agros, qui ab Oriente in Occidentem per transversum dirigitur: qui quia formam X. efficit, Decumanus est appellatus. Ager enim bene divisus figuram denarii numeri efficit. Nam Cardo dicitur alius limes in agris qui à Septentrione directus est. Ugutio & Joan. de Janua, ex Festo & Isidoro lib. 15. cap. 14. Vide Gromaticos. Charta Aystulfi Regis Longobard. an. 753. apud Ughellum to. 2. Ital. sacr. p. 105. Et paludes Gromulenses usque in limitem Decimanum, qui percurrit inter Gavanum & villam Ulianam, ..., & de via Decimanense habeatis communiter usque in fossatum finale cum Decimanense, & Ulianense secundum eorum cohærentias, &c.

¶ 2. DECIMANUS, Obnoxius decimæ, qui decimas debet exsolvere. Ratherius Veron. Episc. de Contemptu Canonum parte 1. apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 165. Et cum de oblationibus & decimis fidelium vivere tabernaculi custodes debeant Domini, hoc est Ecclesiæ Clerici, si nescit Episcopus quot Decimani, quot mansi, quot modia tritici, quot congia vini tantis vel tantis sufficiunt Clericis ad victum utique & tegumentum, nonne convincitur aut non esse Pastor, aut certe insipiens existere, &c. Latinis Decumanus dicebatur exactor decimarum vel Publicanus qui Decumas conducebat ab aratoribus exigendas.

¶ DECIMARE, Decimaria, Decimarii; Decimata, &c. Vide in Decima.

¶ 1. DECIMUM, pro Decima. Majus Chartul. S. Victoris Massil. fol. 91. Donaverunt totum Decimum de omni terra, quæ habet vel habebit Ecclesia sancti Stephani.

2. DECIMUM, Idem quod Decatia, de quo verbo actum supra. Charta Caroli M. apud Doubletum pag. 708. 709. Nullum telloneum, neque exclusaticum, neque Decimum, neque barganaticum, &c. Et mox: In nullo modo, nullo telloneo, nullo exclusatico, ... neque Decimum exigere nec exactare non debeatis. Vide Notas nostras ad Cinnamum.

¶ Decimum Forum, Eadem, ut puto, notione. Charta Boleslai Ducis Boemiæ pro Monast. Breunoviensi an. 993. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. pro 50. Super hæc apposui Decimum forum, Decimum denarium ex omni judicio in his civitatibus Slanen, Plzen, Lithomerzicych.

¶ Decimi Mansus, An Mansus decimæ obnoxius, vel Decima unius mansi? Charta anni 1031. ex Archivo sancti Victoris Massil. Armar. Forojul. Diœc. n. 176. Donamus unum Mansum Decimi pro redemptione animæ patris mei.

¶ DECINA Italis, Decas. Acta SS. Junii tom. 3. p. 936. de B. Michelina: Unus homo pro qualibet Decina fumantium cujuslibet universitatis. Vide Decena 2.

¶ DECINERARE, Incendio delere, concremare. Scriban. in Polit. p. 57. Quot nemora paucarum horarum flamma Decineravit?

¶ Decineratus, Redactus in cineres. Tertull. adv. Valent. Ipse quoque, Decineratis omnibus, in nihilum finietur.

¶ Decinerescere Igni, eidem Tertulliano Apolog. cap. 48.

¶ DECIOSI, à Deciduo, dicuntur mures ob parvitatem corporis dum nascuntur. Papias.

¶ DECISOR, Arbiter, qui de lite decidit, Charta Everardi Episc. Tornac. pro Abbat. Thosana an. 1177. apud Miræum tom. 2. p. 1319. col. 1. Igitur ex venerabilis Domini & Coepiscopi nostri Desiderii Morinensis arbitratu, quem & nos & ipsi communiter elegimus Decisorem. Decisor litis, apud Thomam Madox Formul Angl. p. 22.

¶ DECIUM, καλὸν, ἀγαθὸν, Bonum. Janus Laurenberg. in Supplemento Antiquarii. In Glossis Lat. Græc. Sangerman. habetur Detium; sed retinendum Decium à Decere: quia quod bonum est, decet.

DECIUS, Talus, Taxillus, Gallis Dé. Ebrardus in Græcismo c. 9.

Est talus, Decius: talus postrema pedis pars.

Et cap. 19.

Cum bene respondet Decius, compello jocose,
Compello tumidum cur sic agit impetuose.

Ubi Metullinus, Je l'envis. Edictum S. Ludovici Regis Fr. apud Nangium: Scholas etiam Deciorum prohibemus omnino, ita ut tenentes eas districte puniantur. Fabrica vero Deciorum prohibeatur ubique. Jacobus de Vitriaco in Hist. Occident. c. 10. Ea quæ turpiter in Ecclesiis lucrabantur, in tabernis & ludis Deciorum, in comessationibus... turpius expendebant. Summula Raymundi de Vita & honestate Clericorum:

.... *Nec sunt hi lusores vetitorum*
Ludorum velut est alea, globi, Deciorum.
Pseudo Ovidius lib. 1. de Vetula:
Cum Decius sit sex laterum, sex & numerorum
Simplicium, tribus in Deciis sunt octo decemque,
Quorum non nisi tres possunt Deciis superesse, &c.
Occurrit præterea [in Statutis Massil. l. 5. c. 10.] apud Gervasium Dorobern. pag. 1522. Guillel. Neubrigensem l. 3. c. 23. in Vita B. Joan. Montismirabilis, in Statutis Synodal. Odonis Episcopi Paris. in Synodo Bajocensi ann. 1300. c. 38. & in Epist. Jo. Episc. Acconensis ad Honorium III. PP. to. 8. Spicilegii Acheriani, & in Præceptis Synodalib. Petri de Collemedio Archiep. Rotomag. p. 231. in Statut. Ordin. Præmonstrat. dist. 4. cap. 15. decis. 5. c. 11. &c.

Deyciers appellabant nostri *Deciorum* artifices. 1. Regest. Artificum Paris. f. 225. 226. *Deyciers, assavoir faiseurs de Dez à tables, & d'eschecs d'or & d'yvoire, &c.*

De vocis etymo variæ sunt sententiæ, Turnebus ad Orat. Ciceronis p. 125. Edit. 1576. existimat ejusmodi nostrates tesseras *Datos* appellari, quod qui in scrupis calculum promoverat, *Dare* dicebatur. Ovidius:
Tu male jactato, tu male jacta Dato.
Et Ausonius:
Narrantem fido per singula puncta recursu,
Quæ Data per longas, quæ revocata moras.
Albertus Acarisius à digitis *Dados* dictos vult: *Dadi sono*, tali *da Latini detti, con cui si givoca a trargli con le mani, detti Dadi da diti che piu s'adoprano in talgivoco, che ne gli altri:* Certe *Dez*, etiamnum digitalia appellamus. Alii putant vocem esse puram putam Gallicam: quippe Cambrobritannis etiam hodie *Dis*, est cubus, alea, tessera.

Ego vero longe aliter sentio, si recte vel male, aliorum esto judicium. Quippe ludum Deciorum dictum puto ex veteri Gallico, *Jus de Dé*, id est, judicium Dei, seu sortes per tesseras aleatorias jactæ: unde postmodum *Jeu de De* effictum; vix enim *jeu* à *jocus* deduxerim: nam cum id nominis solis fere taxillorum vel *chartarum* ludis tribuatur, in quibus ut plurimum damnum, vel lucrum sorte decernitur, admodum probabile est ita appellatas aleas, & alearum sortes, atque inde cæteros quos dicimus ludos. Porro *Juis*, judicia Dei appellari in voce *Juisium* pluribus ostendimus: *Dé* autem pro Deo usurpatum docemur ex vet. Poëtis nostratibus. Le Roman *de Huës de Tabarie* MS.
Che dit li Rois, Par le grant Dé.
Le Roman *de Thibaud de Mailly* MS.
Ains scai à escient qu'ils auront plus bouté,
Que n'en ot S. Thomas, qui fut occis pour Dé.
Le Chariot de Nismes:
Bonne chanson plest vous à escouter,
Del meillor homme qui ains creust en Dé,
C'est de Guillaume le Marquis au cort nez,
Philippus *Mouskes* MS.
Et a son fil a remandé
Qu'il ot par la grace de Dé, &c.
Sed & crebrius *Dex*, & *Diex*, pro *Deus* usurpatum reperire est, unde efformata vox *Decius*.

☞ Menagius in suo Dictionario Etymologiarum Gall. improbata Cangii nostri conjectura, Turnebi sententiam amplectitur, laudatque alteram Domini *de Caseneuve*, quæ fere eodem redit, ab adverbio *Datatim* nostrum *Dez* derivando, ex eo quod sibi *datatim* taxillos præbeant, qui iis ludunt. Plautus in Curculione:
Tum isti qui ludunt Datatim, servi scurrarum in via,
Et Datores & factores omnes subdam sub solum.
Major est *Dati* quam *Datatim* cum vocabulo *Dez* analogia.

Dadus, Eadem notione, Italis & Hispanis *Dado*, Gallis *Dé*, Occitanis *Dat*, Constitutiones Neapol. l. 3. tit. 57. *Qui ad Dados sic ex quadam consuetudine ludunt.* Mox: *Qui aleas & Dados tenent, ut ea prædictis ludentibus accommodent, inter infames habentur.* Vide Ægidii Menagii & Octavii Ferrarii Origines linguæ Italicæ.

DECLAMATIO, pro *Clamatio*, Vocatio in jus, calumnia, rei repetitio. Occurrit apud Baldricum in Chronico Camerac. lib. 1. c. 85. & in Decretis S. Ladislai Regis Hungar. lib. 3. cap. 9. Vide *Clamare*.

¶ DECLARARE, Illuminare, Gall. *Eclairer*. Virtutes B. Ambrosii Senens. inter Acta SS. Martii to. 3. p. 213. *Sic induxit ad divinæ voluntatis in judiciis suis conformitatem, sic divinis verbis Declaravit cor ejus.* Acta S. Franciscæ Rom. Martii to. 2. p. 138. *Movisti tenebras, & in luce nos Declarasti.* Papiæ in voce *Eliquata, Declarare*, idem est quod *Eliquare*.

DECLARARI, apud Gromaticos, dicuntur fines confusi, cum ad veram limitum signorumque finalium auctoritatem per Agrimensores redintegrantur. Rigalt.

¶ DECLINARE Velum, est illud Dimittere, Contrahere apud Rymerum to. 8. p. 273. col. 2.

DECLINATIO, Gradus, descensus, *Descente*. Gesta Innocentii III. PP. pag. 149. *In Declinatione Basilicæ B. Petri, coram innumera multitudine, ipsam excommunicavit.*

¶ DECLINATORIA Exceptio, Præscriptio juris depellens actorem petitione sua. Vox juris Gallici *Declinatoire*. Legitur in Procuratione Guillermi *de Paris* ann. 1482. ex Archivo B. Mariæ de Bono Nuntio Rotomagensi.

¶ DECLINIS, f. pro *Declivis*, Inclinatus. Instrum. anni 1063. apud Baluzium Miscell. tom. 6. pag. 518. *Vicecomes nihil prorsus respondebat sed Declinem vultum gerens, &c.*

¶ DECLIVARE, *Incurvare*. Papias in MS. Bituricensi. Forte leg. *Declinare*.

¶ DECLIVIOSITAS, Declivitas. Nicolaus de Jamsilla in Gestis Friderici II. Imp. apud Murator. to. 8. c. 550. *Ex loci montuositate & passuum angustiæ & Declivioſitate defendi.*

DECLIVITAS. Liber de Disciplina Scholarium falso Boëtio adscriptus, in Procemio: *Ingenii Declivitas, animarumque tenacitas, &c.*

DECLUDERE, *Bellicare*. Ita Ugutio. [Litteræ Ludovici Regis Jerusalem & Siciliæ an. 1402. to. 1. Collect. Ampliss. Marten. col. 1565. *Ut inde potius prospera quam adversa succedant, & dolosis astutiis demus repulsam, & calumniantium Decludamus voluntates.* Legendum *Deludamus*, vel *Decludamus*, idem est quod Occludamus.]

DECLUERE, *Decorari*. Glossæ Isidor. Vide *Cluis*. Apud Papiam, *Decluere*, est *Decurtare*. [In MS. Eccl. Bituric. *Decluere, Decoriare*, & *Decluptus*, *Pelle exutus*. Hinc emendandæ Isidori Glossæ, ubi pro *Decorari* legendum *Decoriari* vel *Decoriare*. Vide in hac voce. *Deglubere* dixit Suetonius eadem notione, dum narrat, Præsidentibus tributo onerandas provincias suadentibus rescripsisse Tiberium, *Boni pastoris esse tondere pecus, non Deglubere.* Sic *Deglupta mænas*, apud Plautum, *Mus Degluptus*, apud Marcell. Emp.]

DECOCTIO, *Apozima, elixatura*. In Glossis MSS. ad

ad Alexandrum Iatrosoph. Occurrit passim apud Medicos.

¶ DECOGNOSCERE, Obedientiam cæteraque officia Dominis debita denegare, Gall. *Méconnoitre.* Obertus lib. 2. Annal. Genuensium apud Murator. to. 6. col. 327. *Etenim per plebia nostra rixæ & factiones semper tempore litis civilis aderant. Cogitantes forici in cives quandoque consurgere, & Dominos terrarum jam incipiebant Decognoscere.*

¶ DECOLARE, ut Colare. Papias: *Defæcare, Decolare, à fæce purgare.*

DECOLLARE, Idem quod *Decervicare*, caput amputare, securi cædere. Gl. Lat. MS. Regium: *Decollat, decapitat, plectit.* Gloss. Lat. Græc. *Decollo*, ἀποκεφαλίζω. *Decollat*, ἀποκεφαλίζει, ἐκτραχηλίζει. Gloss. Gr. Lat. τραχηλοκοπῶ, *Decollo.* τραχηλοκοπία, *Decollatio.* Alibi: Αποτέμνω κεφαλὴν, *Decollo.* Speculum Saxonicum lib. 2. art. 39. §. 1. *Annonam qui noctis tempore furatus fuerit, suspendetur; si in die, Decolletur.* Adde lib. 3. art. 1. §. 2. Utuntur præterea Suetonius in Caligula cap. 32. Seneca lib. 3. Controvers. Aurelius Victor in Didio Juliano, &c. S. Hieronymus l. 2. adversus Jovinianum c. 17. Epist. 61. cap. 15. [Vetus Interpres Bibliorum sacrorum non semel.] &c. Notandum porro Græculos ævi posterioris vocem ἀποκεφαλίζειν, non semper pro *Decollare*, sed interdum pro *occidere*, aut *cædere* usurpasse. Origines CP. à Lambecio & Combefisio editæ, de Crispo Constantini M. filio, quem constat *veneni frigore extinctum*, ex Sidonio lib. 5. Epist. 8. Ον λέγουσιν ἀποκεφαλισθῆναι ὑπὸ τοῦ πατρός. Et de Arcadio sanctæ Irenes Diacono: Σκυτάλαις ἀποκεφαλίσθη, *Fustuario occisus est.* Hodie *Decollatio*, ut & olim apud Græcos, nobilior & nobilium pœna censetur. Xenophon l. 2. Αναβ. Αποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς, ὅπερ κάλλιστον θανάτων ἐδόκει εἶναι. [Vide Petrum Fabrum lib. 1. Semest. cap. 4.]

DECOLLARE, Vox fori Aragonensis, cum animal in loco *defenso* capitur, & occiditur à domino loci defensi. Martinus Didaci *Daux* Justitia Aragon. in Observantiis Regni Aragon. l. 6. de Generalib. privileg. Regni Aragon. §. 36. *Item quod dicitur de area ad aream, intellexerunt quidam, ut etiam aream primam possent transcendere villam totam, & ex alia parte villæ pascere, ... & intelligitur de area ad aream, & de sole ad solem; nam de nocte non possunt, ut prædicitur, inibi remanere, quin fiat Decollatio, imo debent redire sua ganata ad aream villæ vel prope qualibet die, &c.* Et lib. 7. tit. de Pascuis §. 5. *Si vedalarii viderint oves in vetato, & antequam ipsi eas capiant; extraxerint inde, non possunt aliquam Decollare extra vetatum.* Vide *Defensum*, *Vetatum*.

DECOLLATI SOTULARES. Concilium Salmuriense ann. 1276. c. 5. *Nec insuper Canonici ipsi regulares Decollatos aut nodatos habeant sotulares, nisi tres nodos ad minus habeant in quolibet sotulari.*

DECOLORARE, *Fuscare*, Joanni de Janua, Infamia notare, dehonestare: Ex *Decolor*, voce Latinis nota, apud quos, ut ait Donatus ad 8. Æneid. *dicitur qui ex optimo colore, & splendido in sordidum aspectum convertitur.* [*Nolite me considerare quod fusca sim, quia Decoloravit me sol*, in Canticis Cant. 1. 5.] Occurrit in lege 19. C. de Episc. & Cleric. l. 44. C. Th. eod. in Nov. Martiani de Matrimon. Senat. apud S. Cyprian. in Præfat. ad tractat. de Cardinalibus operib. Christi, S. Augustin. Epist. 5. 67. 159. lib. de Unico Baptis. c. 16. in Gestis Collat. Carthag. part. 1. c. 5. part. 3. c. 29. apud S. Ambrosium Epist. 4. 19. S. Zenon. Veronens. Sermon. de Pudicitia, Gelasium. PP. in Epist. ad Episcopos Orient. Lampridium in Severo, &c.

DECOLORARE, Coloribus ac pictura adumbrare. Burchardus Monachus de Casib. S. Galli c. 2. *In sinistra vero parte dormitionem S. Joannis cum Decolorasset, sibi etiam inibi altare ædificavit.*

DECOLOROSUS, Decolor, qui colorem amisit, apud Adamannum lib. 3. de Vita S. Columbani.

DECOMITARE, [Comitis dignitatem auferre.] Vide *Barones* in Alemannia.

¶ DECOMPTOR, Qui comit, seu Comam componit & exornat. S. Prosper Præfat. in Respons. ad Capitula Gallorum init. *Contra inimicos gratiæ Christi & liberi arbitrii Decomptores*; id est, Liberum arbitrium nimium ornantes & extollentes, metaphora ducta ab iis qui nimiam curam dant capillis componendis.

DECONTRA, Juxta. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. c. 34. *Finita vero locutione, statim debent qui Decontra sedent, in ea parte in qua sedet conventus, sessum ire.* Papias: *De contra video, usu dicitur, non ratione.*

¶ DECORAMEN, Ornatus, apud Silium Ital.

¶ DECORAMENTA MATRONALIA, Ornamenta apud Tertullianum de Cultu fem. c. 12.

¶ DECORATIO, Ornatus apud S. Augustinum. *Decorationes pontificales* in Bulla Pauli III. Papæ, Maceriarum Insulæ-Barbaræ tom. 1. p. 261.

DECORATOR, *Fullo*, in Gloss. MS. Regio. Cod. 1013. & Isidori. Papias: *Fullo, lavandarius, Decorator.*

¶ DECORDIATUM LIGNUM, Lignum, ut arbitror, mensura, quam Gallice *Corde* nuncupamus, dimensum. Statuta vetera MSS. Capituli Senon. cap. de Archidiacono: *Item pro igne qui fit in medio claustri in crastino Nativit. Domini ad Matutinas, debet septem mensuras ligni grossi Decordiati.*

DECOREA. Vide *Decuria*.

DECORIARE, Loris cædere, Gallis *Escorcher.* Gl. Lat. MS. Regium: *Degluit*, (leg. *Degluvit*) *Decoriavit.* Gl. Gr. Lat. ἐκβυρσῶ, *Decorio*, ἐκδέρω, *Decorio, deglubo.* ἀποδέρω, *Discorio, degluvo.* Martyrologium Gellonense, de S. Bartholomæo: *Ad ultimum in Albano majoris Armeniæ urbe vivens à barbaris Decoriatur.* Lex Ripuar. tit. 76. cap. 6. *Corio cum capite Decoriato.* Ita præferre Cod. MS. monet Baluz. ubi alii habent *Decorticato.* Otto de S. Blasio cap. 39. *Et quemdam læsæ Majestatis convictum pelle exutum Decoriavit.* Decreta S. Stephani Regis Hungar. lib. 2. c. 26. *Si quis fornicatur cum ancilla alterius, sciat se reum esse criminis, & pro eodem crimine Decoriari. Si vero secundo cum eadem fornicatus fuerit, iterum Decorietur & depiletur.* Vide *Excoriare* [& *Discoriare.*]

DECOROSUS, Εὐπρεπής, *Pulcher, Decens*, in Gloss. Gr. Lat. Papias & Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Decorosus, Decoratus.*

DECORPORARE, Avellere, detorquere, quasi à corpore separare. Vita S. Castrensis Episc. cap. 1. *Quo pacto mentes fidelium à tramite sanctæ fidei Decorporare valuissent.*

DECORRIGIARE, & EXCORRIGIARE, *Corrigiam solvere*, Ugutioni.

DECORTICARE, Corticem auferre, nostris *Escorcher.* Gloss. Gr. Lat. ἀπολεπίζω, *Decortico.* Gl. Lat. Græc. *Decorticat*, λεπίζει δένδρον. Hinc *arbores Decorticare.* Lex Salica tit. 28. §. 10. *Si quis miliarium*, [Eccard. *Melarium*] *aut pirarium Decorticaverit.* Charta Henrici Imp. an. 1014. apud Ughellum in Episc. Novariensib. *Castra dirupta, domus eversæ, vineæ incisæ, arbores Decorticatæ, &c.* Statuta

Provinciæ : *Si quis arbores ... eradicaverit, vel inſciderit vel Excorticaverit, &c.* Fori Beneharnenſes, Rubr. *de Boſcages : Qui Eſcorchera quaſſo, o tauſin, &c. Les arbres Cerner*, in Stabilimentis S. Ludov. lib. 1. c. 26.

DECORTICARE CABALLUM, in Lege Salica tit. 68. §. 1. *Si quis caballum alienum ſine conſenſu poſſeſſoris Decorticaverit, &c.* Titulus habet, *de caballo Excorticato.* Sic etiam habetur vox *Excorticare*, eadem notione in Lege Ripuar. tit. 86. & in Edicto Rotharis Reg. Longob. tit. 105. §. 15. 16. At Bignonius ad dictum tit. 68. Legis Salicæ monet in aliquot Codd. MSS. haberi *Decotaverit*, id eſt, caudam abſtulerit, aut *Curtaverit*. Ita ut *Decorticare* perperam ſcriptum ſit pro *decurtare* : nam & *curtatos caballos* dici ſupra obſervatum, quibus cauda decisa eſt.

¶ DECOSTAMENTUM, Expenſa, ſumtus, Gall. *Couſt, Depenſe*, Charta Officialis Claromont. ann. 1354. apud Baluz. Hiſt. Geneal. Arverniæ tom. 2. p. 319. *Quouſque eidem Domino Amedeo ... de prædictis decem militibus dictorum florenorum dicti auri erit & fuerit plenarie & integre ſatisfactum, ac omnia univerſa & ſingula damna, Decoſtamenta, intereſſe & expenſas.* Chartular. Æduenſe in Inſtrumento emptionis an. 1329. *Reſarcire ipſorum venditorum ... omnes expenſas & damna, Deteſtamenta & intereſſe, miſias atque deperdita ſive ſumptus.* Legendum *Decoſtamenta* pro *Deteſtamenta*. Vide *Cuſtus*.

¶ DECOSTARE, Conſtare, Gall. *Couter*. Informationes Civitatis Maſſil. de paſſagio tranſmarino, ex MS. San-German. *Item Decoſtabit navis cum ſuo fornimento, & apparatu, & cordis, quinque millia lib. Turon. parvorum.* Pluries occurrit ibi. Charta Guillelmi Abb. Floriac. ann. 1316. *Tantum defalcetur, quantum Decoſtant emptiones prædictæ.* Inquiſitio an. 1323. in Hiſt. Dalphin. tom. 1. pag. 41. col. 2. *Poſtmodum ab ipſis hominibus recuperari fecit in duplo, ſeu duplex pretium quam Decoſtiterant, ſic opprimendo ſubditos ſuos.* Computum ann. 1324. ejuſd. Hiſt. p. 132. col. 1. *Decoſtat qualibet teyſia* LX. *ſol.* Occurrit rurſus apud Rymerum to. 3. p. 684. col. 2. & in Tranſactione inter Abbatem & Monachos Craſſenſes an 1351. ex Libro viridi fol. 53.

¶ DECOTARE, Caudam auferre. Vide *Decorticare caballum.*

DECOUSTAMENTUM, ut *Decoſtamentum*. Charta Johannis Boherii ann. 1409. apud Baluz. Hiſt. Arvern. to. 2. p. 413. *Reſarcire .... omnia & ſingula dampna, ſumptus, miſſiones, Decouſtamenta, intereſſe & expenſas.*

¶ DECOUSTARE, ut *Decoſtare*. *Quolibet pede Decouſtante* XII. *den.* in Hiſt. Dalphin. tom. 1. p. 132. col. 1. Vide *Cuſtus*.

DECREDERE, Non credere, fidem derogare, *Décroire, Mécroire*, in Statutis S. Ludovici lib. 1. c. 54. 66. S. Bernardus Epiſt. 289. *Intervenit Andreas, cui in nullo Decredere poſſumus.* Iterum Epiſt. 291. [& lib. 3. de Conſideratione.] Petrus de Vineis lib. 2. Epiſt. 2. *Cui nullo modo ex fide poſſemus promiſſa Decredere, nec ex affectione preces quantumcumque graviſſimas obaudire.*

DISCREDERE, Eadem notione. Commodianus Inſtruct. 1.

.... *Quod Diſcredunt inſcia corda.*

Inſtruct. 25.

Ergo ſi quis ea Diſcredit eſſe futura.

Adde Inſtructionem 29. 65. Hincmarus Laudunenſis Epiſcopus : *Domnus Rex ... qui priori die dixerat ſe mihi nihil ex ſua parte Diſcredere, minatus eſt, &c.* Sanctus Bernardus Epiſt. 158. *Multi ſe audiviſſe nunc perhibent, quibus Diſcredendum non eſt.* Utuntur non ſemel Scriptores, Beda in Ep. Apologetica pag. 2. Ailredus Rievallenſis, Fulbertus Carnotenſis Epiſt. 4. Sugerius apud Doubletum p. 875. Simeon Dunelmenſis lib. 4. de Dunelm. Eccleſia c. 6. Baldricus Dolenſis in Tranſlat. capitis S. Valentini n. 2. Vita S. Deicoli Abbat. Lutrenſis n. 15. Vincentius Belvac. lib. 31. c. 86. Ratherius Veron. in Apoleget. p. 231. Orderic. Vital. p. 739. Ermenricus de Mirac. S. Othmari cap. 21. &c.

¶ DECREPITAS, Senectus decrepita, in Vita S. Bibiani Sancton. Epiſc. apud Marten. to. 6. Ampliſſ. Collect. col. 761. & in Laudibus Papiæ apud Murator. to. 11. col. 36.

¶ DECRESCERE, Eleganter dixit Tertullian. de Pœnitent. c. 11. *Ad occurſum majoris cujuſque perſonæ Decreſcentes*, id eſt, Corpus inclinantes, venerationis teſtandæ gratia.

¶ DECRET, δογματίζει, συλλογίζει; *Decernit*, in Supplemento Antiquarii.

DECRETA, Juriſconſultis, dicuntur quæ Princeps cauſa cognita & parte utraque audita pronuntiat. Gloſſæ Baſilic. Δέκρετον, ἀπόφασις Βασιλέως καὶ ἄρχοντος. At ſequiori ævo obtinuit, ut Summorum Pontificum Edicta & Statuta propria appellatione *Decreta* appellarentur. Papias : *Decreta, Inſtituta proprie Papæ ſunt, præcepta vero Regum.* Ejuſmodi vero Decreta *Decretalium regulas, & regulas Præſulum Romanorum, quibus in omnibus Eccleſiaſticis judiciis utimur*, vocat Leo IV. PP. in Epiſt. ad Epiſcopos Britanniæ c. 6. Nicolaus I. in Epiſt. 6. ad Photium : *Decretalia autem quæ à ſanctis Pontificibus primæ Sedis Romanæ Eccleſiæ ſunt inſtituta, cujus auctoritate atque ſanctione omnes Synodi & ſancta Concilia roborantur, & ſtabilitatem ſumunt, &c.* Adde Concilium Romanum ann. 863. cap. 5. De auctoritate vero Decretorum Summorum Pontificum, multa habent præterea idem Nicolaus I. PP. Epiſt. 42. Concilium Romanum an. 1074. cap. 3. Bernaldus Preſbyter. Conſtantienſis lib. de Reconciliat. lapſorum p. 259. 260. &c.

Decreta iſta Pontificia, atque adeo Conciliorum Canones præcipuos, in unum corpus ſub certis titulis redegere Regino, Burchardus Wormacienſis, Anſelmus Lucenſis, & Ivo Carnotenſis : deinde Gratianus, qui ſub Eugenio PP. III. vixit, cujus Compilatio quod ab Eccleſia recepta ſit, prima dici ſolet, de qua copioſe egit vir doctiſſimus Stephanus Baluzius in Præfatione ad Antonii Auguſtini Dialogos de Emendatione ejuſdem Gratiani.

Exhinc, aliam Decretalium Collectionem aggreſſus eſt Bernardus Circa, Papienſis Præpoſitus, mox Faventinus Epiſcopus, & ſub iiſdem fere titulis, quibus Gregoriana Collectio hodie conſtat, redegit. Hanc ipſe *Breviarium Extravagantium*, alii poſtea *Primam Collectionem Decretalium* appellarunt. In ea exſtant Alexandri III. Lucii III. & aliorum ad Cæleſtinum III. reſcripta.

Secundam Collectionem Bernardum imitati confecere Gilbertus atque Alanus, quibus nomen præripuit Jo. Gallenſis Volaterranus, qui poſt 12. à prima Compilatione annos, eorumdem Pontificum Reſcripta collegit, itemque Cæleſtini III.

Tertiam Collectionem incœperat Bernardus Major Compoſtellanus Archidiaconus ex Regiſtris Innocentii III. eaque aliquando *Romana Compilatio* dicta eſt. Sed offenſi Romani quod uſu judicio-

rum minus recepta referret, ab eodem Innocentio impetrarunt, ut Pontificia auctoritate aliqua Collectio ederetur. Cui rei Petrus Beneventanus Notarius præfectus est anno ejusdem Pontificis duodecimo. Tunc primum publica auctoritate facta Collectio Juris Pontificii est, cum superiores omnes Collectiones privata auctoritate exaratæ essent.

Quarta Collectioni causam præbuit Concilium Lateranense, in quo idem Innocentius capita 71. edidit, sed & illo quinquennii spatio post tertiam Collectionem aliquot ediderat Constitutiones. Ita duplex exstat Editio, altera Canones ejus tantum Concilii continens, altera alias quoque Constitutiones. Has quatuor veteres Collectiones edidit Antonius Augustinus, Ilerdensis Episcopus, & notis illustravit.

Quinta Collectio Honorii III. Constitutiones habet à Tancredo Bononiensi Archidiacono collectas sub ipsius Pontificis nomine. Hanc edidit Innocentius Cironus. Vide Anton. August. ad Collect. Decret. Francisc. Florentem in Præfat. ad l. 1. Decretal. Gregor. IX. Cæsarem Egassium Bulæum in Hist. Universitat. Parisiensis to. 3. p. 98. [& Petrum *Coustant* in Præfatione to. 1. Epistolarum Rom. Pontificum.]

DECRETISTA, *Qui studet in Decretis.* Jo. de Janua. Utitur Cæsarius l. 11. c. 46. *Magistri Decretistæ*, qui Professores Juris Canonici, in Charta an. 1228. apud Catellum in Hist. Tolos. p. 334. Otto de S. Blasio cap. 47. *Decretistas quoque de multis inutilibus & lectionem gravantibus concordantiis reprehendit.* [Occurrit semel & iterum in Statutis Academiæ Paris. apud Acherium Spicil. to. 6. pag. 383. & 385. *Decretorum Doctor* appellatur in Concilio Toletano anni 1326. &c.]

¶ DECRETALE, Constitutio, Statutum, Decretum. Charta xi. sæculi ex Archivo S. Victoris Massil. armar. Forojul. n. 10. *Cernentes Decretale omnino irrumpi non debere paternum, maximeque Ecclesiasticum, &c. Decretale precum,* quo scilicet preces Deo fundendæ decernuntur ab Episcopis, apud Baluzium tom. 1. Capitul. col. 199. Vide alia notione in *Decretum.*

¶ DECRETALES. Epistolæ summorum Pontificum *Decreta* complectentes, seu responsa iis, qui aliqua de re illos consulunt. De his Gelasius PP. in Synodo Rom. anni 494. *Item Decretales Epistolæ, quas beatissimi Papæ pro diversorum Patrum consultatione dederunt, venerabiliter suscipiendæ sunt.* Prima Decretalis quæ ad nos pervenerit, Epistola Siricii est ad Himerium Episcop. Tarraconensem: aliæ omnes, quas Isidorus impostor noni sæculi Siricii prædecessoribus affinxit, spurias esse & suppositias agnoscunt hodie eruditi omnes. De earum suppositione consule, si velis, D. Petrum *Coustant* in Præfatione to. 1. Epistol. Rom. Pontif. nn. 153. & seqq. Vide *Decreta.*

¶ DECRETALITER, juxta Patrum Decreta & sacros Canones. Occurrit apud Acherium Spicil. to. 2. pag. 176.

¶ DECRETARE, Decernere. Passio S. Medici Martyris to. 5. Junii pag. 8. *Quid Decretasti circa salutem tuam amice?* Insuper Decreto firmare in Onomastico ad calcem to. 1. SS. Maii, Gall. *Decreter.* Hist. Dalphin. to. 2. pag. 399. col. 1. in Ordinatione anni 1340. *Faciat Decretari qualiter super ipsis supplicationibus fiant litteræ opportunæ.* Ibid. p. 397. col. 2. *In audientia litterarum Decretandis supplicationibus ac litteris sigillandis, & perceptio juris sigilli, modum & formam servare debeat* (Cancellarius) *infrascriptas.* Et infra: *Item, dictis supplicationibus admissis vel Decretatis, dictus Cancellarius inter Notarios proportionaliter distribuat, sicut decet.*

¶ DECRETATIO super LITTERIS, Eadem notione ibidem.

¶ DECRETIO, *Decretum vel Dispositio.* Papias MS. Bituric.

¶ DECRETISTA, Decretorum Doctor. Vide post *Decreta.*

DECRETUM, Epistola Cleri & populi Ecclesiæ Episcopalis missa ad Metropolitanum & Episcopos diœceseos Metropolis, qua eum, quem in Episcopum elegerunt, ab iis ordinari & consecrari postulant, τῆς χειροτονίας τὸ ψήφισμα, Palladio in Vita Chrysostomi pag. 39. Edit. Emerici Bigotii. Istiusmodi Epistolæ formula exstat in Ordine Romano, hoc lemmate: *Decretum quod Clerus & populus firmare debet de electo Episcopo.* Aliæ complusculæ habentur in Diurno Romano cap. 2. tit. 2. 3. 4. cap. 3. tit. 1. apud Sirmondum ad calcem tomi 2. Concil. Gall. pag. 647. & seqq. & to. 3. p. 450. apud Petrum Priorem S. Joan. Senon. Epist. 3. Usserium Armachanum in Epist. Hibernicis Epist. 25. 33. 40. in Probat. Histor. Cabilonensis to. 2. pag. 78. Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. to. 2. p. 354. &c. Adde Anastasium in Conone PP. & Ordericum Vital. lib. 10. pag. 776.

DECRETALE vero in Diurno Romano cap. 3. tit. 3. appellatur Epistola cleri & populi ad Papam, vel ad Metropolitam, qua rogatur, ut electus consecretur Episcopus.

Per *decretum* vero fieri dicitur Episcopus, qui à Clero & plebe legitime electus est, & postea à Metropolitano & Episcoporum consessu publice decernitur Episcopus, viso electionis decreto, ab omnibus rite subscripto. Ita in Epistolis Symmachi I. PP. 5. & 6. ad Cæsarium Arelat. in Concilio Arvern. c. 2. Aurelian. IV. c. 5. Aurelian. V. c. 11. Suession. II. act. 1. 3. &c. Gregorius Turon. de Vita S. Maurilii Episc. Andegav. MS. c. 13. de ejusdem Sancti electione: *Ideoque in unum non valebant venire Decretum.* Infra: *Mox pari mente ac voto in unam venere sententiam.* Vide Liberatum Diac. c. 20. Epistolam synod. Concilii Tricassini an. 867. Epist. Cleri Senonensis tom. 2. Concil. Gall. Gregorium M. lib. 2. Epist. 19. lib. 7. Ind. 2. Epist. 51. 52. 89. Joannem VIII. PP. Epist. 221. Lambertum in Vita S. Heriberti Archiep. Colon. n. 7. veterem Schedam de Episcoporum ordinat. editam post Capitularia Baluziana pag. 1372. eumdem Baluzium in Notis ad Concilia Narbon. p. 161. & Notas nostras ad Cinnamum

DECRIMINARE, In crimen vocare, accusare. Rotharis Rex Longob. tit. 4. Legis suæ §. 3. *Si quis uxorem suam Decriminaverit.... quasi adulterasset, &c.*

¶ DECRUSARE. Johan. Iperius in Chronico S. Bertini ad an. 1148. inter Anecd. Marten. to. 3. col. 644. *Ecclesiæ thesauri distrahuntur, ciboria, feretra ceteraque jocalia auro & argento Decrusantur.* Lege *Decrustantur*, id est, evelluntur incrustationes auri, nisi forte mavis à Græco χρυσός, Aurum, effictum esse *Decrusare* vocabulum.

¶ DECTURA. Vide in *Directum* 3.

DECUBARE, *Vigilare*, Ugutioni: ἐκκοιτεῖν, Græcis. Wallones etiam nunc dicunt *Découcher*, pro *de lecto surgere.* Gloss. Lat. Gr. *Decubis*, μυησὴς, ἀπόκοιτος. Vide *Excubiæ.*

DECUBIÆ. Joan. de Janua: *Decubiæ, vigiliæ, vel quod vulgo dicitur Paleæ mulieris, unde dicitur, Hæc jacet in Decubiis, & dicitur à Decumbo, vel à Decubo, quod est jacere in partu, vel in infirmitate.* Ugutio MS. habet, *Vigiliæ, quæ vulgo dicuntur Palæ mulieres:* ubi forte *palæ*, idem valet quod *pallidæ*, cujusmodi esse solent illæ quæ vigiliis gravantur. [Miracula S. Amalbergæ to. 3. Julii p. 107. *Quod si convaluerit infans & annihilaretur illius carnis inflatio, veniret mater, quam cito surgeret à Decubiis, ut B. virgini Amalbergæ filium suum cum oblationibus immolaret.*]

¶ DECUBIS, μνηςὴρ, ἀπόκοιτος, *Procus, Adulter*, in Supplemento Antiquarii.

¶ DECUCULLARE, Cucullum seu vestem monasticam deponere. Hist. Mediani Monasterii pag. 179. è Richerii Chronico Senon. lib. 1. cap. 17. Monachi *omnes in modico tempore sunt Decucullati, & ita male adunati, dispersi sunt.*

¶ DECUDES, *Decuriones*, Glossar. Sangerm. num. 501. & Laurent. in Amalthea ex Glossis. Legendum *Decures* ut apud Festum.

¶ DECUDIA, ἱεροχελία, *Nugæ, Irritamenta*, in Supplemento Antiquarii.

DECULARE, Papiæ, *Decurtare*, quasi culum abscindere.

¶ DECULCA, *Valde occulta.* Glossar. Sangerman. n. 501. Legendum *Decultа* pro *Deocculta.* Festus habet, *Decultarunt, Valde occultarunt. Decultare* dictum est, ut *Occultare* ab *Occulo.*

DECULPARE, Culpam eluere, vel à se aut ab aliquo amoliri, Gallis *Déculper.* Consuetudines Lorriaci: *Contra petitionem impetentis per solam manum suam se Deculpabit.*

DECULTUS. Leges Luitprandi Regis Longob. tit. 39. §. 3. *Si requirere neglexerit, quod per fraudem Decultum est, &c.* In margine scribitur, *ablatum*, vice glossematis. [Malim *Occultum.* Vide *Deculca.*]

¶ DECUM, Vox efficta à Gallico *Digue*, Moles, agger. Menotus Sermon. Quadragesim. fol. 148. *Nunquam riparia fuit tam magna sicut est aqua luxurie excecans omnes. Nonne sunt ultra pontes & Deca?* Vide *Diccus.*

1. DECUMANI, in Ecclesia Mediolanensi, quos modo *Capellanos titulares* vocant, ut auctor est Joan. Puricellus in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ pag. 375. 376. quæ quidem *Decumanorum* nomenclatura tum primum legitur circa annum 1000. *Canonici Decumani*, in libro cui titulus *Flos Florum*, fol. 86. p. 2. *Ipse beatus Simplicianus 24. Canonicos Decimianos* (leg. *Decumanos*) *in Ecclesia majori ordinavit.* Unde licet colligere eosdem esse quos nostri *Canonicos Vicarios*, de quibus suo loco diximus, appellant. Charta Galdini Archiep. Mediolan. apud Ughellum to. 4. pag. 221. *Sedes autem & stadia Sacerdotum vel Diaconorum ad vos solos spectare decernimus, adeo ut in ipsis sedibus vobis præsentibus nulli Decumanorum sine vestra jussione sedere liceat: nec ad stadia, cum Missam cantant, per medium Chorum ante vos transeant, sed more solito post sedes vestras ad altare ascendant. Canonici Decumanorum*, in Charta an. 1200. apud eumdem pag. 1163. 1171. Decumanorum Eccles. Mediolanensis crebra est mentio in veteribus Tabulis apud eumdem Puricellum p. 359. 360. 369. 375. 413. 425. 541. &c.

¶ 2. DECUMANUS, Fluctus vehementior sic nude dictus, quod ut habet Festus, *Fluctus decumanus*, seu *decimus fieri maximus dicitur.* Tertull. de Pallio cap. 2. *Sic & mari fides infamis, dum & flabris æque mutantibus, de tranquillo probrum, de flustris temperatum, & extemplo de Decumanis inquietat.* Item lib. de anima cap. 52. *Vis est & illa navigiis, cum longe à Caphareis saxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quassata Decumanis, adulante flatu, labente cursu, lætante comitatu, intestino repente perculsu, cum tota securitate desidunt.*

¶ DECUMANUS LIMES. Vide *Decimanus.*

¶ DECUMBITIO, vel DISCUMBITIO, pro morte vel sepultura, vel etiam requie qua defunctorum animæ potiuntur, non semel occurrit in Vita MS. S. Winwaloei è Bibl. Landevenecensi; unde dictum suspicor *Decumbitio feodi* vel alterius rei datæ, pro Feodo plane *amortisato*, vel Re ita Ecclesiæ concessa, ut inde nihil sibi reservet, qui illam donat. Charta Gradloni Regis Britonum apud Lobinell. to. 2. Hist. Britan. col. 17. *Volo illi dare ... tribum Petran, xxx. villas in Dicumbitione æterna ... & omnem plebem Telcruc, excepto Lanlœbon, in Dicumbitione æterna ... Crauzon in æternam hæreditatem, Avalpren in Dicumbitionem æternam, Lanloët-qued in æternam Decumbitionem.* Et col. 80. in Charta Alani Ducis pro Johanne Abbate: Donat *decimas vini... præfato S. Guingualoëo ejusque Abbati Johanni in Decumbitione & hæreditate perpetua pro stabilitate regni & pro redemptione animæ suæ.* Tabularium Kemperleg. *Dedi Monasterio S. Crucis ... in Decumbitione æterna, &c.* Vide *Dicambitio* & *Dicombitum.*

¶ DECUNA, pro *Decima.* Charta Fundationis Cellæ S. Theobaldi in Annal. Bened. tom. 5. pag. 663. col. 1. *Sint libera omni Decuna, terragio, impositione & onere, quæ mihi debentur.*

¶ DECUNATIO, pro *Decimatio*, in Charta anni 1152. apud Thomasserium in Biturig. p. 703.

¶ DECURARE, Nimium curare. Stephanus Episc. in Vita S. Guillelmi Firmati, to. 3. April. p. 338. *Quare filia Decuras transitoria? Quare res quæris retinere volatiles?*

¶ DECURES. Vide *Decudes.*

1. DECURIA, Idem quod *Decena* 2. Vide supra.

2. DECURIA, nota X. seu incisio quæ in arboribus fieri solet, cum terminorum vicem obtinent. Lex Wisigoth. lib. 8. tit. 6. §. 1. *In arboribus ... faciat tres Decurias, quæ vocantur Characteres.* Lex Bajwar. tit. 11. cap. 3. §. 2. *Si hæc signa defuerint, tunc in arboribus notas, quas Decoreas vocant, convenit observare.* Quæ totidem verbis habentur in Lege Wisig. lib. 10. tit. 3. §. 3. At in Lege Bajuwar. Edit Heroldi cap. 15. tit. 3. §. 2. sic habetur: *Si hæc signa defuerint, tunc in arborum notis, quas Decorticatas vocant, convenit observare, &c.* [Baluz. habet *Decoreas*, tit. 11. c. 3. §. 2.] Papinian. Respons. tit. 39. *Aut arbores terminales quæ Decoreas accipiunt.* al. *Decurias.* [Præceptum Caroli Calvi inter Anecdot. Marten. to. 1. col. 30. *Terminat prædictus alodis de una parte ad molinos Gualampadi, qui sunt ferti in ripa Urbione, ubi signa suprapposita atque Decurias... & sic vadit ad ilicem, ubi factæ sunt Decuriæ.*] *Decussum & Decum* vocant Gromatici. Auctor incertus: *Terminus si Decum X. habuerit, quadrifinium exponet.* Innocentius habet, *Decus & plumbum & quaternarios & calcem. Petræ Decussatæ, lapis Decussatus*, apud Siculum Flaccum. *Decusa* eadem notione non semel habetur in Charta edita à Mabillonio lib. 6. de Re Diplomat. pag. 464. Vide *Dextri.*

3. DECURIA, Δέκας. *Decuriæ pellium tentoriarum triginta*, in Epistola Valeriani apud Pollionem in Claudio, sunt fasciculi decem pellibus constantes.

DECURIALES, Qui erant ex decuriis urbis Romæ, & acta omnia & monumenta servabant, præcipue sententias judiciorum, &c. vide Henric. Valesium ad lib. 5. Socrat. cap. 18. [*Decurialis*, Tertulliano, ad Decuriam pertinens. *Decurialis numerus* lib. de Anima cap. 37.]

DECURIANUM, Decuria, Decenna. Charta Raymundi Comitis Tolosani ann. 1236. in Regesto Tolosano pag. 51. qua fortericiam de Lugano emit: *Vel in allodio, vel in territorio, aut Decuriano de Luganno, scilicet homines & feminas,... domos & casales, &c.*

DECURIARE. Gloss. Lat. Gr. *Decuriat & decimat*, δεκατεύει, δεκατοῖ.

Decuriare, In ordinem redigere. Charta Edgari Regis Angl. to. 1. Monastici Anglic. p. 243. *Si vero crimen... loci Procurator commiserit, agatur rationabiliter de eo, quod de Regis agitur Præposito, ut videlicet, reo rite Decuriato, ac justo ordine depulso, ille qui dignus sit Christi designetur.* Alanus de Planctu naturæ: *Organicorum quoque artificum Decuriata pluralitas prædicti hominis decorabat incessum*; id est, ordinata.

¶ DECURIONATUS, δεκαδάρχης, *Decurio*, in Supplemento Antiquarii.

¶ DECURIUS, Equus major, idem qui infra *Dextrarius*. Vide *Canes franci* in voce *Canis*.

¶ DECURTARE Jura, Ita imminuere, confringere, violare, in Charta an. 1275. apud D. *Secousse* to. 3. Ordinat. pag. 63. Alias *Decurtare* proprie Mutilare, ut apud Plinium, *Radices breves ac velut Decurtatæ.*

¶ DECUS, Decusa. Vide *Decuria* 2.

¶ DECUSARE. Vide *Decussare.*

DECUSATIM, *Honorabiliter*, *apte*, in Gloss. MSS. S. Germani Paris. Cod. 524.

DECUSSARE, in Breviloquo, *Adornare, venustare*, *inde Decussatus, ornatus*. Gl. MSS. *Decuso, orno*. Papias: *Decusata, ornata*. Alibi: *Decussare, honorare*. Vita S. Deicoli Abb. Lutrensis n. 4. *Juxta ordinem situum Metensem opulentissimam urbem video non mediocriter Decusatam, cui tantum Divinitas consulere dignata est, ut &c.* Odo Cluniac. lib. 1. de Vita S. Geraldi cap. 12. *Cum unumquodque membrum sua pulcritudo compsisset, collum tamen ita candidulum, & quasi ad normam videndi Decusatum habebat, ut vix aliud tam gratiosum vidisse te putares.* Baldricus Dolensis in Prologo MS. ad Vitam B. Hugonis Archiep. Rotomagensis: *Nulla Decusata sculptura vel politura, &c.* [Acta S. Maii to. 6. pag. 749. de S. Carauno Mart. *Unde immensas divinæ pietati referentes odas, quæ mirabiliter ac indesinenter suos Decussat sanctos prodigiis.* Continuator Bollandi *Decussare* reddit in decuplum augere, à *Decussis*, decem asses, quod etymon non arridet; *Decusare* enim vel *Decussare* à voce *Decus* derivatur, ut habet Johan. de Janua; qui addit, etiam à *de* & verbo *cusare* posse deduci. Non magis placet interpretatio Mabillonii *Decusare* reddentis per *Includere*, in excerpto Epist. Odonis Archiep. Cantuar. quod exhibet in Actis SS. Bened. sæc. 4. part. 1. p. 725. nota b. ubi sic habetur: *Itaque tantæ tamque dignæ affinitatis delectatus vicinitate, & editiore eas* (S. Wilfridi reliquias) *entheca Decusare, & excerptis de libro vitæ hujus flosculis novo operæ pretium duxi carmine venustare*; hic enim ut alibi *Decusare* ornare est, ac sequenti correspondet verbo *Venustare*.] Abbo lib. 2. de Bell. Parisiac.

... Decussata tuos gemmis nisi zona.
Nulla fovet lumbos, &c.

Ubi Glossa ejusdem Abbonis, *Decorata*. Henricus Rosla in Herlingsberga:

Incedit primus regali matre creatus,
Regalem decorans meritis regalibus ortum,
Quando Decusatur, sibi conveniunt genus & mos.

Epist. Joannis XIII. PP. ad Adalberonem Archiep. Remensem: *Monasterium Monachorum religione Decusatum.* Utuntur Saxo Grammat. lib. 3. Petrus Damian. lib. 2. Ep. 2. Vita S. Heldradi Abbat. Novalic. n. 2. Thietfridus Epternac. lib. 2. c. 6. & alibi, & alii.

DECUSSATIM, Decenter. Frodoardus in Benedicto PP.

Electumque Decussatim splendore venusto
Affectum repetunt.

¶ DECUSSATUS Lapis. Vide *Decuria* 2.

DECUSSIO. Rogerus Hovedenus pag. 785. *Clerici vero vestri per Cardinalem commotione præmissa ad resignandos reditus quos interim perceperint, cum districtione cogentur, nisi aut auctoritate Romanæ Ecclesiæ, aut Decussione 6. mensium juxta Lateranense Concilium, excepto tempore suspensionis, potuerunt se tueri.* Ubi forte legendum *Decursione*.

¶ DECUSSUM. Vide *Decuria* 2.

¶ DEDAMNARE, Sententiam damnationis rescindere. Tertull. de Pudicitia cap. 15. *Qui sceleris manifestum Dedamnaverit.* Vide ibi Rigaltium.

¶ DEDAMPNIFICARE, Damnum reparare, Gall. *Dédommager.* Occurrit apud Rymerum tom. 2. pag. 358. & to. 10. pag. 362.

¶ DEDANS, pro *Dedens*. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 1.

Maluit angustæ certamen inire palestræ,
Normalis sese Dedans sub regmine vitæ.

Ibidem cap. 7.

Dapsilis ast cunctis, Dedans hermenia vitæ,
Pauperibus largas præbebat sedulus escas.

DEDASCULUS, pro *Didascalus*, διδάσκαλος. Althelmus de Laude Virginum:

Porro conflictum gessit Dedasculus idem
Contra bis senos certantes arte Magistros.

DEDBANNA. Leges Henrici I. cap. 85. *Qui ad occidendum aliquem innoxium redbanna, vel Dedbanna fuerit convictus, noxæ componat inde solus.* Voces confectæ ex Saxon. ðæðbana, homicidii auctor & factor, ex ðæð, factum, & bana, homicida, vel homicidium. ɼæð-bana, maleficii, vel homicidii consiliarius & suasor, ex ɼæð consilium, & bana, homicidium.

☞ Cl. Scriptor Schilterus per vocem *Bana* crimen quodvis hic intelligit, additque se nescire quo auctore Cangius interpretationem suam confirmet; Cangii sponsor locuples Somnerus qui *Bana* reddit *Interfector, homicida.*

DEDECOROSUS, Turpis, infamis. Salvianus lib. 6. de Gubern. Dei: *Dum inter turpia ac Dedecorosa ridemus, scelera committimus.* Lex 13. Codicis Th. de Hæret. *Qui docere se dicunt, quod aut nescire, aut dediscere sit Dedecorosum.* Utitur etiam Aurelius Victor in Maximiano. Vide *Decorosus*.

Dedecorose, apud eumdem Aurelium Victor. in Nerone.

DEDECUS Curiæ. Liber de mulctis judiciariis in Præpositura Bituricensi editus à Thomasserio, cap. 1. *Et est assavoir que le Prevost de Bourges ne paye nulle amende de sentence qu'il donne contre aucune personne: car il est Juge Royal, & pour ce ne doit nulle amende, & n'y a que* Dedecus Curiæ.

¶ DEDICA Possessio, f. pro *Dedicata*, ut sit Clericorum propria. Canones Hibern. inter Anecd.

Marten. tom. 4. col. 4. *Nemini Clericorum auferri debet locus quem anni circulo inhabitaverit, super quem Ecclesiam, id* (id est) *domum suam ædificaverat. Sed ut possessio Levitica Dedica sibi procul dubio habeatur sempiterna. In hac Synodo judicatum est. In quocumquo loco Sacerdos ædificaverit Ecclesiam suam, id* (id est) *domum suam in uno anno hereditas ejus erit sempiternum.*

1. DEDICARE, Incipere. S. Cyprianus Epist. 33. de Lectore: *Hoc die auspicatus est, dum Dedicat Lectionem.* Commodianus Instr. 53.

Ille parat dona, ille pro victoria lætus
Suscipit, & proprium satellem Dedicat esse.

Gesta Constantini M. *Palatium usque ad perfectum fecit, quem non Dedicavit.* i. incœpit. Vox etiam Tertulliano familiaris.

2. DEDICARE. Gilbertus Lunicensis Episcopus de usu Ecclesiastico: *Dedicat etiam Pontifex atrium, templum, altare, tabulam altaris. Dedicare enim est locum Deo offerre, benedicere, & sanctificare.* [Etiam Latinis Dedicare Consecrare est. Cic. pro Archia cap. 8. *Smyrnæi delubrum Homero Dedicaverunt.* Gl. Lat. Græc. *Dedicat*, καθοσιοῖ, ἀφιεροῖ, ἀφοσιοῖ.]

¶ 3. DEDICARE, Celebrare. Donatio S. Rudesindi pro Monasterio S. Salvatoris de Cella-nova, inter Concil. Hisp. to. 3. pag. 181. col. 2. *Festa vero S. Archangeli Michaëlis Dedicetur sæpe in memoriam filii mei.* Epistola Balduini Imp. Constantinop. de ejusd. urbis expugnatione per Latinos an. 1204. *Hæc est quæ Christum solis Dedicat honore picturis.*

DEDICATIO, Festum Dedicationis Ecclesiarum. Gloss. Lat. MS. Regium: *Dedicationes, Encænia.* Seu potius dies festus Sancti cujuspiam Ecclesiæ vicanæ patroni, qui non ipsorum duntaxat vicanorum, sed etiam vicinorum pagensium concursu celebrari solet: unde Regiis olim securitatum privilegiis munitus legitur. Leges Edwardi Confess. c. 3. *Ad Dedicationes, ad Synodos, ad Capitula venientibus... sit summa pax.* Ibidem: *In Parochiis, in quibus Dedicationis dies observatur.* Vide Consuetudinem Insulanam art. 29. De populorum concursu annuas dedicationum festivitates, sic Gregorius Mag. Homil. 14. in Evang. *Certe sic ubi populus nundinas celebraret, si ad alicujus Ecclesiæ Dedicationem denuntiata solennitate concurreret, festinaremus omnes simul inveniri, & interesse unusquisque satageret, &c.* Vita S. Popponis Abbatis num. 4. *Ac deinde eundem Encæniorum diem ex concursu populi ulterius celebrem decrevit. Unde etiam usque in præsens, undecumque à populis, ad præscriptum diem accurrendi mos inolevit.*

In ejusmodi vero dedicationibus solennes epulas usu celebratas docemur ex Sidonio l. 4. Epist. atque inde postmodum dedicationis vocabulum in malam partem tractum est, ac pro comessatione publica sumptum, quod qui ad ejusmodi festa in vicos ire solent, non tam pietatis, quam comessationibus & ludicris indulgendi causa eo confluant: hinc etiamnum apud inferiores Gallos, *faire la Ducace*, est genio & ebrietati indulgere. Gregor. Mag. lib. 9. Epist. 71. *Et quia boves solent* (Angli) *in sacrificio dæmonum multos occidere, debet his etiam hac de re aliqua solemnitas immutari, ut die Dedicationis, vel Natalitio sanctorum Martyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem Ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt, de ramis arborum faciant, & religiosis conviviis solemnitatem celebrent, &c.* Adde eumdem l. 1. Epist. 52. 54. & Joannem Diaconum lib. 2. Vitæ ejusdem Gregorii cap. 37. Ejusmodi paganorum convivia & epulas ad anniversaria sacrorum suorum solennia attigit Gregorius Turon. in Vita B. Maurilii Episcopi Andegavensis MS. c. 20. Neque alia notione *Dedicationem* usurpavit Cæsarius Heysterbach. lib. 12. cap. 41. *Miles quidam erat nomine Rundigerus, sic totus deditus vino, ut diversarum villarum Dedicationes, tantum propter bona vina frequentaret.* Quas quidem comessationes attigit etiam Paulin. Nat. 9.

Sed rursum redeamus in atria, conspice rursum
Impositas longis duplicato tegmine cellas
Porticibus, metanda bonis habitacula digne,
Quos huc ad Sancti justum Felicis honorem
Duxerit orandi studium, non cura bibendi.

Idem infra:

Verum utinam sanis agerent hæc gaudia votis;
Nec sua liminibus miscerent pocula sanctis.

Sane Antisthenes ἑορτὴν, γαστριμαργίας ἀφορμὴν vocitavit. S. August. Ep. 56. *Voluptuaria sabbatorum convivia.* Et Sidonius lib. 1. Ep. 2. *Luxum sabbatarium* dixit, quod festivis diebus in conviviis publicis privatisque major esset luxus, ut observat Sirmondus ad hunc locum. Sed ejusmodi convivia abrogavit Romana Synodus sub Eugenio III. cap. 35. & Concilium Cabilonense cap. 19. interdixit etiam Edgarus Rex in Canonibus Saxonicis cap. 28. Anniversarios porro Dedicationis Basilicarum dies celebratos ex veteri consuetudine, docent Felix PP. IV. in Epist. apud Burchardum l. 3. c. 58. & Sozomen. lib. 2. c. 25. Vide quæ observavimus de Ædis Sophianæ encæniis.

☞ In Ecclesiarum Dedicationibus id potissimum cavebatur ne in iis aliqua sepulta jacerent corpora defunctorum, adeo ut è tumulo eruerentur, post Dedicationem iterum humanda, si quæ in iis, quamvis multo ante, sepulta fuissent. Charta an. 1230. to. 2. Hist. Eccl. Meldensis inter Instrum. pag. 126. *Cujus* (Dom. Hugonis de Oysi) *corpus sepultum fuerat in hac Ecclesia ante majus altare, antequam dedicaretur, & requieverat per quadraginta & unum annos, quando extractum ab Ecclesia pro Dedicatione facienda, sicut decet, & celebrata Dedicatione reportatum fuit in Ecclesiam, & ab Episcopis superius nominatis subhumatum.*

1. DEDICERE, Contradicere, negare. Sugerius in Ludov. VI. cap. 15. *Quod si quid horum vestrates aut Dedixerint aut dicere dissimulando noluerint, &c.* Reg. Majest. l. 3. c. 8. §. 10. *Sed si sigillum aliquod Dedicatur, & per collationem probari poterit.* Statuta Willelmi Regis Scotiæ cap. 29. *Potest bene warantiam illam Dedicere.* Consuetudines Teneræmundæ an. 1233. cap. 18. apud Lindanum l. 1. Tener. c. 9. *Si vero aliquis ea quæ à Scabinis judicio, vel testimonio fuerint affirmata, Dedixerit; unicuique Scabinorum qui Dedicti fuerint, 60. sol. persolvet.* Eadem habentur in Libertatibus MSS. villæ S. Desiderii in Campania an. 1228. [& in Charta Philippi Aug. an 1194. pro Atrebatensibus.] Adde Fletam l. 1. c. 31. §. 2. c. 38. §. 1. lib. 2. c. 44. §. 4. c. 50. §. 1. & Perardum in Burgundicis pag. 266. [Anonymum in Carmine to. 5. Annal. Bened. pag. 652. col. 2. & alios.]

DESDICERE. Fori Oscenses Jacobi I. Regis Arag. fol. 36. *Dicat... quod ille quem reptaverat, non meretur malum de facto illo unde ipsum reptaverat, & Desdicat se ter, & sic alius sit salvus.*

2. DEDICERE, Devulgare. Glossæ MSS. ad Conc. Antioch. c. 4. *Dedicerint, devulgarint.*

DEDICTUM. Gaufredus Monachus de Rebus gestis in causa Gilleberti Porretani: *Ergo sicut Rex,*

inquam, vestrum dictum & Dedictum habetis. Galli dicunt, *Vous avez vostre dit & vostre Dedit.*

DEDIGNARE, Respuere, dedignari. Lex Alemann. tit. 41. *Et Dedignet eum audire, & spernit eum.* Ita Edit. Heroldi. Ubi *Dedignetur*, in aliis Edit.

¶ DEDIGNATIO, Indignatio. Acta SS. Martii to. 1. p. 412. de B. Petro à Castro-novo Mart. *Servis servilem incutientes timorem, minantes eis rerum deprædationem, Regum ac Principum Dedignationem intonantes, &c.*

DEDIGNE, Indigne. Chron. Nangii ann. 1280. *Rex Franciæ ferens graviter Dedigne, quod, &c.*

DEDILIGERE, ab amicitia discedere, *Cesser d'aimer.* Stephanus Tornac. Ep. 71. *Confido quia quem dilexistis privatus, non Dediligetis promotus.* [Petri Blesensis Epist. apud Acherium to. 8. Spicil. p. 435. *Quem semel dilexit, vix Dediligit.*]

¶ DEDITI. Vide *Deditui.*

DEDITITII, Οἱ μετὰ τὸ λυφθῆναι τῇ τῶν νικησάντων πολεμίων ἐξουσίᾳ ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες, in Gloss. Lat. Græc. Speculum Saxonic. lib. 3. art. 44. §. 2. *Et ex his qui juri derogabant suo, Dedititiorum conditioni subjiciebantur.* In lib. 16. Cod. Th. de Tironib. *Dedititii* fœderatis junguntur: *Præcipue sane eorum servos, quos militia armata detentat, Fœderatorum nihilominus & Dedititiorum.* Ubi *Dedititii* sunt, qui ultro ex gentibus ad Romana castra transibant, nullo ad id icto fœdere, & eorum copiis sese adjungebant, &, ut loquitur Ammian. l. 20. *Gentiles, qui relictis laribus suis ad Romanos transibant.* Vide *Datitii.*

¶ DEDITUI, Rustici qui educandis apibus præsertim occupabantur, quique in speluncis habitare consueverant; unde Saxonica lingua *Gothseken*, quasi *Cotsethi* seu *Cotarii*, inquit Ludewig. utpote qui in *Cotis*, id est, tuguriis sederent. Ex eorum mellificiis Domini feudales censum aliquem percipere solebant, unde in Privilegio Theodorici Landgravii Thuringiæ an. 1296. Monasterio Dobirlucensi *conceduntur mellificiorum jura & eorum redditores qui Deditui dicuntur*, apud eumd. Ludewig. to. 1. p. 168. Et p. 165. in Privilegio an. 1296. *Debitores mellificiorum, qui vulgo Dediti appellantur, & eorum mellificiorum jura vendidimus.* Ibid. p. 171. in Privilegio anni 1297. *Donavimus mellificia & eorum solutores, qui Dediti nuncupantur.* Privilegium anni 1276. ibid. pag. 112. *Nos Henricus Dei gratia Misnensis Marchio recognoscimus.... quod inter Dominum Abbatem & Conventum in Dobirlug ex una & Dom. Johan. de Sunnewalde ex parte altera, pro duabus villis Boren novo & Boren antiquo contentio verteretur, idemque Johannes affirmaret, quod cum rustici dictarum villarum sui essent Dediti, non possent bona sua præter ipsius voluntatem & consensum vel vendere aut quomodolibet alienare, aliter prædicto Dom. Abbate contrarium asserente. Nos de consensu tam ejusdem Dom. Abbatis, quam præfati Johannis per interlocutoriam sive sententiam requisivimus à subscriptis Bodone & Ottone, &c. qui omnes communiter affirmabant, quod prædicti rustici prædictarum villarum, non obstante, quod essent Dediti prædicti Johannis, bona sua præhabita possent vendere, dare, aut quocumque modo alienationis alienare, nec esset necesse suum consensum vel voluntatem requirere, super eo adjicientes, quod idem Johannes nullum judicium vel jurisdictionem habere deberet in eosdem; sed si pro melle, quod sibi debetur, repetendo seu petendo, aliquid accionis habuerit contra ipsos, illud prosequi debet coram præfato Domino Abbate justitia mediante.* Hæc fusiora quidem, sed ad notitiam conditionis Deditorum haud inutilia.

DEDOCERE. Goffridus Vindocin. lib. 3. Ep. 12. *Annuam pecuniam extorquere Dedocuit.*

¶ DEDUCERE, Gall. *Deduire*, Enarrare, exponere. Charta Henrici IV. Regis Angl. ann. 1405. apud Rymer. to. 8. p. 425. *Ad aures quarumdam nobilium personarum, tanquam invidiæ facibus succensi, susurratorie Deduxerunt, quod præfatus Magister Petrus de nobis quemdam annuum censum pro termino vitæ suæ, ad finem quod matrimonium hujusmodi debitum sortiri posset effectum.* Vide *Deductio* 1.

¶ DEDUCERE SACRAMENTUM. Capitulare Pipini Regis ann. 793. art. 29. apud Baluz. tom. 1. Capitul. col. 548. *Et talis sit ipse Advocatus, liber homo, bonæ opinionis laicus aut Clericus, qui sacramentum pro causa Ecclesiæ, quam peregerit, Deducere possit juxta qualitatem substantiæ, sicut lex illorum habet.* Capitula excerpta ex Lege Langobard. apud eumd. Baluz. to. 2. col. 337. art. 25. *Singulis Episcopis, Abbatibus, Abbatissis duos concedimus Advocatos habere, unum qui causam procuret, alium qui sacramentum Deducat.*

¶ DEDUCERE SE, Sese gerere, Gall. *Se conduire.* Barthii Glossar. ex Anonymi Hist. Palæst. c. 19. *Sic itaque robuste & prospere Deducebat se Tancredus donec Antiochia esset capta.* Cap. 11. *Ipsique Christiani nequiter Deducebant se, quia palatia urbis sternebant & ardebant.*

¶ 1. DEDUCTIO, Narratio, expositio, Gall. *Deduction, Narré.* Delegatio Basileensis Synodi pro Roberto de Rupecula Abbate contra Ludovicum Badati, inter Instrum. to. 3. novæ Gall. Chr. col. 241. *De & super nonnullis pecudibus, summis & bonis mobilibus, rebusque aliis in Deductionem processus latius exprimendis.* Vide *Deducere.*

2. DEDUCTIO, Animi oblectatio, ex Gallico, *Déduit.* Constitut. Siculæ lib. 1. tit. 52. de Judicib. *Si à litigantibus aut impetrantibus esculenta & poculenta, seu injectas, aut Deductionem recepisse... probentur.* Guill. *de Baldensel* in Hodœp. *Vidi psittacos mirabiliter instructos, gestibus suis homines mirabiliter ad Deductionem provocantes.* Joan. de Beka: *Quam* (historiam) *vestræ reverentiæ pro quotidiana Deductione transmittimus.*

DEDUCTUS, Eadem notione, in Inquisitionibus de forisfacturis forestar. §. 13. Locum habes, in *Trista. Le Reclus de Moliens* in suo *Miserere:*

Chil qui ruevent les Deduis faire,
Sunt chil qui querent les Deduis.

DEDUCTIOR PAULO NUMERUS, Minor, in l. 11. Cod. Th. de Medicis.

DEDUCTORIUM. Sic appellat Paschasius Lilybitanus Episcop. in Epist. ad Leonem PP. Canalem, per quem effluunt aquæ fontium baptismalium: *In cujus baptisterio nocte SS. Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla sit fistula, nec aqua omnino vicina, fons ex se repletur, paucisque qui fuerint, consecratis, cum Deductorium nullum habeat, ut venerat aqua, ex sese discedit. Cloaca* dicitur Gregorio M. Homil. 17. in Evang. [Palladius lib. 12. c. 6. sect. de Castanea: *Locus Deductoria liquoris accipiat, ne humor insidens limo, germen extinguat.*]

DEDUCTUS. Vide *Deductio* 2.

¶ DEEQUITARE, Equo dejicere. Chronic. Dominici de Gravina apud Murator. to. 12. col. 677. *Hungari cum eorum arcubus circumdantes in momento omnes Theotonicos ipsos Deequitarunt ab equis, & cum ensibus ferientes in illos, octo ex dictis Theotonicis ceciderunt in campo.*

¶ DEESTIMARE, Non æstimare, non existimare, non putare. Oratio Ratbodi Noviom. Episc. de

Annunciatione an. 1081. in antiquo Lectionario S. Eligii ejusd. urbis Monasterii num. 3. pag. 29. *Quicumque igitur hac Conceptione se redemptos non Deestimant.*

DEFABRICARE, Destruere. Epistola synodalis Concilii Duziac. I. *Pardulus Episcopus... altare S. Mariæ Laudunensis Ecclesiæ pulcre satis ornavit, quod iste Defabricavit.*

¶ DE FACILI, Facile, in Anecdot. Marten. to. 1. col. 1333. apud Rolandinum Patavin. l. 12. de Factis in Marchia Tarvisina cap. 1.

¶ DEFÆCATIO, Purgatio. *Defæcatio carnis*, apud Tertull. de Anima cap. 27. *Defæcatio senectutis*, apud Pacianum Parænesi ad Pœnitentiam inter Concilia Hisp. tom. 2. p. 97.

¶ DEFALCARE, Hisp. *Defalcar*, Ital. *Difalcare*, Gall. *Defalquer*. Deducere, subtrahare. Testam. Woltheri apud Ludewig. tom. 2. p. 255. *De qua quidem zala dabit prædictus Vicarius Celerario Resensi pro decima modium hordei, quem Defalcabit de decima Arnoldi.* Charta Henrici IV. Duc. Silesf. an. 1288. apud eumd. Ludewig. to. 5. pag. 432. *Ipsiusque proventus multiplicent, non Defalcent.* Charta Philippi Arbosii Episc. Tornac. an. 1366. pro Ecclesia S. Martini Cortraci apud Miræum tom. 2. pag. 1242. col. 2. *Deficientes in præmissis privati sint lucro distributionum, quas lucrati fuissent in dictis Vesperis & Missis alta voce celebrandis remanendo, & tantumdem de suo amittant, quod eis deficientibus Defalcetur de his quæ proximo lucrati erunt, vel lucrabuntur in Ecclesia prædicta.* Rursum occurrit supra in *Decostare*, apud Baluzium to. 6. Miscell. pag. 323. Rymerum to. 8. p. 238. &c. *Defalcare* Columello est Falce secare. A *falce* igitur deductum vocabulum, unde etiam dictam volunt legem *Falcidiæ eo quod falcem injiceret legatis.*

¶ DEFALCATIO, Detractio, deductio. Acta SS. Aprilis to. 2. p. 718. de S. Wernhero puero: *Tota pecunia absque ulla Defalcatione.* Statuta Joannis Episcopi Leodiensis ann. 1287. inter Anecdota Marteniana tom. 4. col. 860. *Item, committimus Decanis, quod inquirant de Ecclesiis Defalcatis, & nobis referant, quod Ecclesiæ sunt Defalcatæ, & per quos & in quibus: & nos omnes Defalcationes Ecclesiarum minus legitime factas revocamus, & præcipimus sub pœna excommunicationis omnibus qui bona Ecclesiarum habent per Defalcationem minus legitime factam, quod ea Ecclesiis à quibus sunt Defalcata restituant, & de receptis satisfaciant eisdem infra quatuor menses à tempore præsentis Concilii: alioquin omnes dicta bona sic Defalcata detinentes, si sint personæ Ecclesiasticæ vel Religiosæ suspendimus à divinis; si laicæ sint, eas excommunicamus.* Hoc in loco Defalcatio est Usurpatio rerum Ecclesiæ ratione debiti.

DEFALTA, Defectus, Eremodicium: ex Gallico, *Defaut*, vel Anglico *Defalte*: vox Practicis frequens. Habetur in Regiam Majest. lib. 1. cap. 8. §. 11. cap. 12. §. 7. in Quoniam Attach. §. 4. apud Bractonum & Practicos Anglos passim.

¶ DEFALTUM, Eadem notione apud Rymer. tom. 15. pag. 249. col. 1.

DEFALTA, Negligentia, in Vitis Abbatum S. Albani p. 98.

DEFAMARE, *Convitiari, criminari, famam auferre.* Joan. de Janua. [*Publice Defamatus*, apud Rymerum to. 2. p. 932. Vox nota Gellio.]

¶ DEFANARE, Profanare. *Spatiosa Defanata*, apud Arnobium.

¶ DEFARINATUM, Semen in farinam comminutum, Tertulliano lib. adv. Valent. cap. 31.

¶ DEFAUCIO, Aversio, Oppositio. Vide *Faucio.*

¶ DEFECIT, Morbi genus, Languor, forte phtisis. Vita S. Johannis Hispani, to. 5. Junii pag. 144. *Eo in loco tanti fervoris, tantique regularis districtionis extitisse refertur, ut præ nimio jejuniorum exercitio abstinentiarumque frequentia, gravem in se morbum pectoris, qui Defecit à Medicis vocatur, conciperet.*

DEFECTARII. Vide *Directarii.*

¶ DEFECTIO, *Animi desponsio.* Barthii Glossarium ex Baldrici Hist. Palæst. *Defectionem obsessorum.* Vide *Defectus* 1.

DEFECTIVA Febris, Intermittens, apud Cælium Aurelian. lib. 2. Acutor. cap. 10.

1. DEFECTUS. *Defecta prædia*, in Cod. Th. lib. 3. de Censitorib. *Defectæ domus*, in l. 3. de Indulg. debit. *Maisons Defaites*, destructæ. Viri *fœnei ac Defecti*, in eadem lege, *Gens de paille*, uti vulgo loquimur. *Defectio prædiorum*, in l. 12. Cod. Just. de Annona & tribut. *Abandonnement.* Decretum Synodi Sardic. in Fragment. S. Hilarii p. 35. *Oramus etiam, ut præcipias tot Episcopos qui Arimino detinentur, inter quos plurimi, qui ætate & paupertate Defecti sunt, ad suam provinciam remeare.* Vide *Afantica.*

2. DEFECTUS, Transgressio legis, statuti, in primis Statutis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 12. §. 5. Charta Libertatum oppidi de S. Paladio in Biturigib. ann. 1279. *Dicti homines solvent de clamore 20. den. Paris. de Defectu, 5. solidorum Parisiensium tantummodo, & nihil ultra.*

3. DEFECTUS JUSTITIÆ dicitur, cum judex, vel feudalis dominus, vassallo jus sibi fieri postulanti, vel plane denegat, vel Curiæ suæ placita differt ultra quam Leges feudales permittant. Ita Philippus Bellomanerius MS. cap. 61. cujus quidem delicti cognitio ad Regem nude spectat. Leges Henrici I. Regis Angl. c. 59. *Defectus justitiæ, ac violenta recti detentio primo, secundo, ac tertio secundum legem requisiti, commune Regis placitum est super omnes.* Adde cap. 33. Vel certe ad dominum superiorem. Quippe ex Legibus feudalibus si vassallus dominum suum de *Defectu Justitiæ* in Curia domini superioris appellaret, & in Curiam domini sui jus ab eo recepturus remitteretur, ab illo pro arbitrio emenda mulctabatur. Si è contra dominus in justitia facienda defecisse convictus esset, jurisdictionem & Curiam, quam habebat in vassallum, amittebat, mulctabaturque graviori emenda erga dominum superiorem, qui exinde suo vassallo jus dicebat. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. c. 52. *Quant li Sires vee le Jugement de sa Court, il ne tendra jamais rien de lui, ains tendra de celui qui sera par dessus son Seigneur.* Petr. Fontanus cap. 13. *Se aucuns Sires est appellé de son homme de Defaut de droit, & il est atains, il pert l'omage, & pers aussi respons en Cort.* Charta Philippi Aug. Regis Franc. an. 1214. in Tabulario Burguliensi fol. 101. *Quod Prior haberet justitiam de hominibus de Coldris, & aliis de suo tenemento, donec Curia sua abjuretur pro Defectu juris: & tunc veniant ad Nonancourt partes ad faciendum jus & capiendum, &c.* Arrestum an. 1224. apud Belforestum in Hist. Franc. *Joannes de Nigella è contrario respondebat, quod ad Curiam Comitissæ nullo modo reverti volebat, quia ipsa Defecerat ei de Jure & de Defectu juris illam appellaverat ad Curiam D. Regis, ubi paratus erat eam convincere de Defectu juris.* Ita judicatum Arrestis Parlamenti an. 1309. & 1311. quibus appellans de defectu justitiæ exemptus fuit à jurisdictione Comitissæ Atrebatensis, & ab omni hominio & fidelitate absolutus, dictusque vassallus domini

domini superioris. Et altero O. SS. ann. 1279. idem judicatum fuit contra Regem Angliæ pro domino *de Gimel.* Regestum homagiorum Nobilium Aquitanorum an. 1273. fol. 44. *Bernardus Jordani de la Reer Miles .... dixit per juramentum suum quod multotiens requisivit dominam Constantiam, ut faceret sibi jus, & quod non faciebat, & ei Deficiebat in Justitia : dixit quod extunc nolebat esse de Curia del Sere, imo renuntiabat omnino, & de hoc habebat Curia in testimonium.* Vide Stylum Parlamenti cap. 26. part. 4. & 5.

Exstat in Regesto Parlamenti signato *Olim*, fol. 127. Charta Phil. Regis Fr. mensis Jun. an. 1286. confirmata mense Mart. an. 1302. & à Philippo M. mense Martio an. 1316. quo Regi Angliæ ad vitam concedit, ut neque ipse, nec illius Senescalli in terris, quas in Francia possidebat, ullam emendam incurrere possit ratione appellationum ab illius vassallis factarum ad Curiam Regiam, *super iniquo, parvo, & falso judicio, vel Defectu juris, seu quocunque alio modo, si super his aliquo casu succumbant, vel convincantur.* Quod si ex appellantibus in eadem Curia succumbant, permittit Officialib. Regis Angliæ, ut mulctas & emendas, in quas ii incurrerint, possint exigere, &c.

Sed priusquam dominus de defectu justitiæ convinceretur, debebat vassallus appellans de defectu, duobus ejusdem feudi Paribus comitatus, per tres dies & tres quindenas dominum de recto sibi faciendo interpellare; quod quidem inter vassallos nobiles obtinebat; nam ignobilibus seu iis qui *tenebant in villenagium*, aliæ erant non adeo solennes formulæ, ut observare est ex eodem Bellomanerio cap. 62. & 67. ubi hanc materiam pluribus exsequitur. Judicium igitur de defectu justitiæ agitabatur in Curia domini superioris, coram feudi Paribus. Will. Brito l. 6. Philipp.

Jus tamen est, & tu rectum esse fateberis, ut qui
Sunt mihi subjecti, subeant examina nostri
Prima fori : qui si Defecero, quod absit,
Judicio Parium tunc me tractabo meorum.

Vide Raguellum verbo *Déni de Justice.*

¶ 4. DEFECTUS, Vadimonium desertum, Gall. *Défaut de comparoir.* Consuetud. Brageriaci art. 79. *Item ad hoc ut dictus creditor gaudere possit de dicto Defectu contra suum debitorem ... oportet necessario, quod personaliter citetur, & ei legatur & exprimatur dictum instrumentum & contenta in eo, & quod ei assignetur per dictam citationem certa dies, & per spatium octo dierum ad minus ... si alias dicta citatio facta fuerit, dictus creditor de dicta citatione & Defectu minime gaudere possit.* Cod. Legum Normann. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 7. pag. 320. *Nec tamen ex Defectu facto post visionem in hujusmodi querela absens vel Deficiens tenetur saisinam amittere.*

¶ 5. DEFECTUS, Quo quis non stat promissis. Stipulationes anni 1247. apud Acherium Spicil. tom. 9. pag. 191. *Nos vero dictus Humbertus ... damus dicto Raynaudo fidejussores & obsides ... qui ad Defectum nostrum promiserunt ... tamdiu tenere ostagia ... donec de dicto Defectu præfato Raynaudo ... plene fuerit satisfactum.*

¶ 6. DEFECTUS, Mors, Obitus, in Glossario Gasp. Barthii ex Baldrici Hist. Palæst.

¶ Defectus Exitus, id est *Hæredis*, cum nullus est hæres. Vide *Exitus.*

Defectus Servitii. Assisæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 231. *Se le Seignor fait semondre ses homes par le Banier, ou par trois de ses homes, d'aler en Court, & ils n'evigenent, ils sont Defaillis dou ser-*

vice, se ils ne sont essoignes, & que ils facent assavoir leur essoignes as trois homes, ou à Banier. Se il vont en la Court par la semonce dessusdite, celui qui se partira de la Court dou Seignor sans congié, tant comme elle sentera à celle fois, sera Defaillant de service, &c.

DEFEDARE, pro *Diffidare*, in veteri Charta apud Bessium pag. 393. *Contristavit se Hugo, & Defedavit Comitem de se, &c.* Vide *Faida.*

¶ DEFELUS. Bernhardus *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. p. 277. *Corpus ejus cathasplasmetur cum argento vivo occiso, cum oleo adjuncta aristologia longa & Defela.*

1. DEFENDERE, Prohibere, vetare, Gall. *Défendre.* Leges Edw. Confess. cap. 37. *Usurarios Defendit quoque Rex Edwardus, ne remanerent in Regno.* Usos etiam hac voce notione ista constat priscos Latinos: occurrit enim in Fragmento Legis Agrariæ apud Gruterum 202. Claudium Quadrigarium, Ciceron. lib. 3. Offic. Vegetium lib. 4. cap. 10. & alios.

Defensio, Inhibitio, in Lege Longobard. lib. 3. tit. 4. §. 3. & in Capitulis Caroli M. lib. 5. c. 130.

2. DEFENDERE. *Sibi defendere locum, agrum*, Usurpare, sibi asserere, apud Aggenum, Siculum Flaccum, & Frontinum, in lib. 3. Cod. Th. de Maternis bon. & in Concilio Braccar. an. 563. c. 21.

Defendere. Lex Wisigoth. lib. 10. tit. 11. §. 1. *Quod si canonem constitutum singulis annis implere neglexerit, terram dominus pro suo jure Defendat; quia culpa sua beneficium quod fuerat consecutus, amittat, quia placitum non implesse convincitur.* Ubi *terras defendat*, videtur sumptum ex Novella 7. cap. 3. §. *Quia vero*, versic. *Scire autem.* Quo loco vetus Interpres utitur verbo *Defendere*, pro quo Julianus Antecessor reponit *prædia abstrahere.*

Defendere. Domesdei, in Monastico Anglic. to. 3. p. 307. *Canonici S. Pauli tenuerunt Brenes tempore Regis Edwardi, & se Defendit pro octo hidis. Hæ hidæ geldaverunt & geldant cum Mortelake manerio Archiepiscopi, & ibi sunt computatæ.*

Defendere se per Patriam. Vide *Patria.*

Defendere se per Corpus Suum, i. per duellum, apud Bractonum l. 3. tract. de Corona c. 26. c. 32. §. 4. & alibi, ut & Practicos cæteros, & Scriptores Anglicos passim.

Defendere, Conservare, sibi reservare. Capitulare 2. an. 813. c. 10. *Unusquisque Comes de herba in suo Comitatu Defendat, ad opus illius hostis, &c.* Vide *Defensa.* 3.

¶ 3. DEFENDERE, Vindicare, punire. Tertull. lib. 1. adv. Marc. cap. 26. *Cur enim prohibet admitti, quod non Defendit admissum?* Recurrit sæpius eadem notione apud eumdem Tertullianum, ut & apud vet. Interpretem Irenæi. Vide *Defensa* 1.

¶ DEFENDICULUM, Munitio, qua quis se vel sua defendat & tueatur. Acta SS. April. tom. 2. pag. 718. de S. Wernhero puero : *Pateatque hoc multis manicis & compedibus ferreis magnis, cereis imaginibus & similitudinibus, & pugilum Defendiculis.* Charta Caroli IV. Imp. Rom. an. 1367. apud P. *Benoit* Hist. Tull. in Probat. p. xxxvii. *Turribus & propugnaculis, ac aliis munimentis fortificare valeant & munire, ac circa ipsam novas fossatas etiam in viis publicis facere, novas barras construere, & alia Defendicula possint erigere, ac fossatas, barras & Defendicula factas & facta, &c.*

¶ 1. DEFENSA, Ultio. Tertull. lib. 2. adv. Marc. cap. 18. *Incredibile videretur à Deo expectare Defensam, edicendam postea per Prophetam : Mihi Defensa, & ego defendam, dicit Dominus.* Pro quo

vetus Interpres Rom. 12. 19. *Mihi vindicta & ego retribuam.* Vide *Defendere* 3.

2. DEFENSA, Tuitio, auxilium, *Defense*, in Historia Cortusior. lib. 1. c. 6. 10. & alibi non semel. [Chartular. S. Vandreg. *Je devant dite Eve ai renunchié à tout privilege, & à toute aide, & à toute Deffesse de droit & delai de court laie & de court de chrestienté... fait en l'an de grace* M. CC. IIII^xx. *&* v. Ubi *Deffesse* est pro *Défense*, ut infra *Deffesium* pro *Defensum.*]

3. DEFENSA, dicitur ager, pratum, vel silva; ubi aut pascua seu animalia immittere, aut aliud quidpiam agere, quod iis noceat, non licet. Glossar. Græco-Lat. *Defensa*, λήïον ἐκδικηθέν. Ubi λήïον, est seges, seu ager consitus. Ita in Consuetudine Normanniæ art. 8. [*Terres sont aucun tems en Deffens & en autres sont communes.*] *Toutes terres cultivées & ensemencées sont en Deffens, de quoy les bestes peuvent legerement tollir les fruits.* [*Vuides terres sont en Deffens depuis la mi Mars jusqu'à la sainte Croix en Septembre. En autre tems elles sont communes.*] *Deffens*, vel *Deffais*, in Consuetudine Andegavensi art. 171. 192. *Deffois*, in Stabilimentis S. Ludovici lib. 1. art. 148. Lex Bajwar. tit. 9. cap. 12. *Qui autem signum quod propter Defensionem ponitur, aut injustum iter exscindendum, vel pascendum, vel campum Defendendum... reciderit, &c.* Honorius IV. PP. in Statutis pro Regno Neapol. an. 1285. apud Rainald. n. 46. *Prohibemus ne quisquam pro animali silvestri extra Defensam vel limites Defensæ invento ... puniatur.* Henric. Knyghton. an. 1352. *Idem Dux fecit instaurare prædictum parcum de feris Defensæ Leistrecensis.* Idem an. 1390. *Dux Lancastriæ fecit magnam convocationem Magnatum regni ad venandum apud Leycestriam in foresta & Defensa, & in omnibus parcis suis ibidem.* Occurrit præterea in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 219. in Vitis Abbat. S. Albani pag. 93. apud Beslium in Comitib. Pictav. pag. 475. tom. 4. Gall. Christ. pag. 889. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 807. &c. Vide Leges Scanicas Andr. Suenonis lib. 10. cap. 12. [Hickesii Thesaur. Linguarum Septentr. p. 163.]

DEFENSIO. Charta Will. Ducis Aquitanor. apud Beslium: *Fratribus Cœnobii S. Cypriani concedimus Defensionem in aqua Chinni, secundum consuetudinem meam: & de cætero nemo sit qui audeat piscari... sine licentia Abbatis, &c.* [Vide *Defensio* 3.]

¶ DEFFENCIO. Statuta Arelat. MSS. art. 35. *De Deffencionibus pasturarum. Item statuimus, quod quilibet qui fuerit inventus in Deffencionibus, suis bladis, vel vineis, vel pasturarum, vel nemorum, vel pratorum, &c.*

¶ DEFFENSIA, vel DEFFENSIUM. Consuetudines MSS. Augustæ Auscieorum an. 1301. art. 54. *Exceptis piscariis & stagnis, columberiis, claperiis & Deffensiis.* Ibid. art. 35. habetur, *Devesiis.*

DEFENSUM, Eadem notione. Charta anni 1218. in Tabulario Prioratus Belliloci in Normannia pag. 162. *Decimæ dictæ forestæ de pratellis, scilicet essartorum & omnium venditionum tam majorum quam minorum quocunque modo factarum & herbagiorum, Defensorum & omnium rerum & proventuum ad dictam forestam pertinentium.* Monast. Anglic. tom. 2. pag. 114. *Si ego meos porcos in parco meo, vel in aliquo alio Defenso posuero.* Vetus Inquesta in Regesto Philippi Aug. fol. 169. *Habet in foresta Andeliaci grossum merremium ad domum suam faciendam... & tigna extra Defensa.* [Charta Henrici Regis Angl. an. 1155. pro Normanniæ incolis apud D. Brussel de Feudorum usu to. 2. p. IV. ad calcem: *Nulla riparia Defendatur de cetero, nisi illa quæ fuerunt in Defenso, tempore Henrici (I.) Regis avi nostri, & per eadem loca & eosdem terminos, qui esse consueverant tempore suo.* Occurrit in Charta XI. sæculi ex Archivo S. Victoris Massil. armar. Forojul. num. 76. Charta Gaufridi Comitis Castrodun. an. 1202. Charta alterius Gaufridi Comitis Castri-celsi, ex Archivo Majoris Monasterii, Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 32. Chartulario SS. Trinit. Cadom. fol. 43. v°. &c. Vide *Devensum.*]

FORESTÆ ET SILVÆ DEFENSÆ dicuntur, quod iis frui nulli liceat, nisi quibus *usagii* aut aliud ejusmodi competit, aut in quibus venari, nisi domino, non licet. *Bois de Deffens*, vel *de garde & Deffense*, in Consuet. Norman. art. 85. Nivern. cap. 17. art. 4. *Bois Deffensables*, in Andegav. art. 182. Cenom. art. 200. Vastani art. 18. Bituric. cap. 10. art. 12. 13. 14. in Lothar. tit. 15. art. 7. *Bois Vetez dits vulgairement Bedats*, vetitæ silvæ, seu defensæ, in Consuetud. Aquensi cap. 11. art. 12. 18. 20. Charta an. 1190. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis n. 83. *Sed Vetitum præfati nemoris & custodia ad Comitem spectant. Viæ Vetatæ*, in Charta Ricardi Regis Angliæ apud Sammarthanos in Archiepiscopis Turonensibus. Capitul. 5. an. 819. cap. 22. lib. 2. Capitul c. 65. & Lex Longobardorum l. 3. tit. 35. *De forestibus nostris, ut ubicunque fuerint, diligentissime inquirantur, quomodo salvæ sint & Defensæ. Silvæ Custoditæ*, in Concil. Suession. II. an. 853. cap. 6. Capitulare de Villis cap. 36. *Ut silvæ, vel forestes nostræ bene sint Custoditæ.* Monastic. Anglic. to. 2. pag. 114. *Si ego meos porcos in parco meo, vel in haya, vel in aliquo alio Defenso posuero.* Charta an. 1118. apud Ughellum. in Episc. Bovinensib. *Si in die capti fuerint cum lignis de ipsa silva Defensa, ad judicium ipsius & Præpositi judicentur.* Domesdei in Monastico Anglic. to. 3. pag. 306. *Memorandum quod boscus de Nassoke debet esse in Defenso, dum durat pannagium, videlicet à festo Michaëlis usque ad festum S. Martini, ita quod aliena animalia cujuscunque generis domestica non debent teneri vel pasci in eodem sine licentia Firmariorum, per finem faciendum in eodem. Nemus in Defensum ponere, & ab ipsius usagio arcere.* apud Perardum in Burgundicis pag. 139. Regestum Philippi Aug. Herouvallianum fol. 172. *Haia Lire, & Haia de Aubenas inter cheminum Perre & semitam Decani, & usque ad habiam Catorum sunt Deffensa. Spissa Bosci Arnaldi & Deffensa Cellarii sunt Deffensa, &c. Buissa à Conins Defensables*, in Consuetud. Andegavensi art. 32. 33. *Garennes Défenduës*, in Consuet. *de Menetou* art. 23. Arvern. cap. 28. art. 22. *de Tremblevy* art. 8.

PRATA DEFENSA, in quibus pascua & animalia immittere non licet à 15. Martii ad festum S. Crucis, ut est in Consuetud. Normanniæ, art. 82. *Prez Defensables*, in Consuetud. S. Aniani art. 3. Vastani art. 15. Cabrisii art. 6. Bituric. cap. 10. art. 10. Burbonensi art. 525. Arvern. cap. 28. art. 6. Lotharingiæ tit. 15. art. 5. Marchensi art. 354. Juliodun. c. 19. art. 1. Pictav. art. 196. Santon. art. 15. Aurelian. art. 147. Turon. art. 202. Lineriarum in Biturig. art. 20. Lezaici in Biturig. art. 10. *de Nançay* art. 22. &c. Lex Wisigoth. lib. 8. tit. 3. §. 12. *Qui in pratum in tempore quo Defenditur, pecora immiserit.* Petrus Diaconus lib. 4. Chron. Casin. cap. 20. *Exceptis silvis, & cultis terris, & pratis Defensis.*

HERBÆ DEFENSÆ. Capitulare an. 779. cap. 17. Capitula Caroli Mag. lib. 5. c. 139. & Lex Lon-

gob. lib. 3. tit. 4. §. 3. *Nemo herbam alterius tempore Defensionis tollere præsumat, nisi vel in hostem pergendo, aut Missus noster sit.* Adde Capitulare 2. an. 813. cap. 10. Vide *Hospitalitas.*

VINEÆ DEFENSÆ, *Vignes & jardins sont Defensables en tout temps*, in Consuetud. S. Aniani art. 4. Bituric. c. 10. art. 9. Burbonensi art. 526. & Pictavensi art. 194.

VENATIO DEFENSA, *Chasse Defensable à grosses bestes*, in Consuetud. Andegav. art. 36. Vide Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. art. 148.

PRÆDIA DEFENSA, *Heritages Defensables clos à fossez & haies*, in Consuetud. Turon. art. 202. 203. S. Aniani art. 1. Bituric. c. 1. art. 7. Norman. art. 89. Sellensi art. 1.

MARE DEFENSUM, seu Palus. Vetus Charta apud Sammarthanos in Abbatibus Vallis S. Stephani Santon. diœcesis: *Dederunt & furnum, & in saltibus parochiæ ad calefactionem furni necessaria, excepto Defenso mari circumjacente.* Supra *stagnum* & *palus* dicitur quod hic *mare* appellatur.

AQUÆ DEFENSÆ. Quoniam Attachiamenta cap. 87. §. 1. *Omnes aquæ, in quibus capiuntur salmones, ponuntur in Defenso ad capiendum salmones à die Nativitatis vel Assumtionis B. Mariæ Virginis, usque ad festum S. Martini.*

DEFENSA, DEFESA, generatim pro loco pascuo, vel *prato Defenso*, non semel in Chartis Hispanicis. Hispanis *Dehensa, Coto*, locus prohibitus. Charta Garciæ Fernandi Comitis æræ 1010. apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 1. *Illo ganato Ecclesiæ S. Petri talem foro habeat sicut de illis de illas villas ad pascendum per omnes terminos & in fontes, in paludibus, Defensas etiam, & in molinaris, fluminibus, &c.* Infra: *Si non habuerit carreta directa, licentiam damus pergat per Devesas, per terras laboratas, per vineas, & limites frangere, &c.* Alia Alfonsi Regis Castellæ æræ 1115. ibid. *Fontibus, vallibus, montibus, in Defesis, paludibus, pratis, &c.* Alia Alfonsi VIII. æræ 1227. ibid. *Cum collociis & solaribus, cum pratis, pascuis, aquis, nemoribus & Defesis, cum montibus, &c.* Alia Ferdinandi I. Regis Castellæ æræ 1100. *Pratis, paludibus, Defessis, ligneis, &c.* Adde eumdem *Yepez* to. 5. pag. 444. b. & Michaëlem *del Molino* in Repertorio pag. 164. v. Vide *Devezum.*

¶ DEFFENDUDA, DEFFENDUTA, Provincialibus *Devendudes.* Charta an. 1242. ex Archivo Montis-rivi: *Exceptis bladis, vineis & Deffendudis.* Transactio an. 1317. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues*: *Nec etiam in terris laboratis tempore quo bladarentur, vel si signatæ fuerint pro Deffendutis; si vero avere hominum & domini dicti castri possit libere pascere, sicut in alio territorio.*

¶ DEVENDUDA. Charta Curiæ Arelat. an. 1225. de Corsoriis è MS. D. *Brunet* fol. 86. *Juxta istud Corsorium non possunt Hozpitalerii... facere Devendudam in palude vel garriga.* Statuta Massil. lib. 5. cap. 19. §. 20. *Item, si qua avis alicujus venatoris seu venantis equitantis transvolabit, & transvolando in vineam vel devensum, aut Devendudam intrabit, liceat illi venatori vel ejus scutifero, vel alii quem secum haberet ille venator, intrare sine equo & equitante... causa... recuperandi dictam avem, & hoc sine pœna banni.*

DEFFESIUM, Idem quod *Defensum.* Charta Philippi Regis Franc. an. 1309. in Regest. ejusdem Regis num. 85. ex Tabulario Regio: *In loco etiam prædicto & extra, mercaturas & denariatas suas vendere poterunt, consueta solvendo deveria, Deffesiaque de cuniculis in suis possessionibus facere, & in Defenso tenere, prout alias fieri consuevit: & qui in dictis defensis venati fuerint, sicut de eo constiterit, emendis multabuntur.* Vide *Boalare*; & *Vetatum.*

DEFENSABILIS DOMUS, Munita. *Maison de Défense*, apud Galbertum in Vita Caroli Comitis Flandr. n. 173. Gesta Consul. Andegav. cap. 11. n. 3. *Habentes singuli domos Defensabiles.* [Ibid. cap. 7. n. 3. *Isti domum Defensibilem habebant.* Madox. Formul. Anglic. pag. 118. *Contra ventum & pluviam Defensibilia facere* ædificia.] *Naves Defensabiles*, armis & militibus instructæ, munitæ, apud Knygthonum pag. 2424. [*Homines Defensabiles*, apud Rymerum to. 4. pag. 781. col. 2. Gallice, *Hommes de Défense. Homines Defensales*, apud eumd. Rymer. to. 3. p. 1012.] Le Roman *du Renard* MS.

Ne le garra, ne clef ne serre,
Ne mur, ne fosse Defensable.

Joannes de Condato MS.

N'a forteresse ne Defens.

¶ DEFENSACULUM, Defensio, propugnaculum, munimen. Peregrinus in MS. Speculo virginum: *Maria Virgo est justis ne ruant Defensaculum.* Vita S. Leonis Papæ IX. April. to. 2. pag. 662. *Universa plebs muros ascendit, quasi ob capienda civitatis Defensaculum.* Vita S. Marculfi tom. 1. Maii pag. 77. *Sed iste vir sanctus his Defensaculis circumseptus extiterat.* Aug. in Psalm. 67. n. 21. *Umbra porro ista Defensaculum intelligitur ab æstu concupiscentiarum carnalium.* Chronic. S. Petri Vivi apud Acher. Spicil. to. 2. pag. 758. *In vitem, quæ ad defendendum in eadem Ecclesia est, ascendit, & ostium post se clausit, in quo Defensaculo jam se miserant aliqui de nostris.* Vide *Plecta.*

¶ DEFENSALIS. Vide *Defensabilis.*

¶ DEFENSARIA, Munitio vel Arx. Nova Gall. Christ. to. 2. col. 126. ex Donatione Gaufrici Vicecomitis: *In pago Biturigo, in vicaria Fabriacense, in Defensaria ipsius civitatis, in villa cujus vocabulum est Colangiacus. Data mense Febr. ann. xx. regnante Karolo Rege.* Chartularium S. Sulpitii Bituric. fol. 35. *Auvarnus Subdiaconus cedit ad Basilicam S. Sulpitii res proprietatis suæ, quæ sunt sitæ in pago Biturigo in vicaria Cortonica in Defensaria ipsam civitatem in villa Nantua.*

¶ DEFENSATA SILVA, Eadem quæ *Defensa*, in Legibus Luitprandi. Vide *Defensa* 3.

¶ DEFENSATRIX, Quæ defendit. Legitur apud Miræum Diplom. Belg. tom. 1. pag. 665. col. 2. Baluzium Hist. Geneal. Arvern. tom. 2. p. 342. Rymerum tom. 16. pag. 320. col. 1. &c.

¶ DEFENSIBILIS. Vide *Defensabilis.*

1. DEFENSIO, Asylum, immunitas. Suggestio Germani Ep. to. 1. Epist. Rom. Pontif. in Hormisda: *Et nisi misericordia Dei & Defensio S. Marci Basilicæ eruisset eos de manibus eorum, ibi perierant.*

DEFENSUM, Eadem notione, vel potius septum Ecclesiæ. Charta an. 1066. apud Joffredum in Nicia: *Donamus ad ipsam Ecclesiam... & hortos duos qui sunt juxta pratum Arnaldi, cum ipso Defenso qui dicitur Altare.*

2. DEFENSIO, Protectio. *Defensio sacri Palatii*, in Lege Longob. lib. 1. tit. 2. §. 9. *Defensio & mundeburdis Ecclesiarum*, in Formulis veteribus c. 13. *Defensio Sacerdotalis*, in Concil. Toletano V. cap. 72. *Defensio Religionis*, in l. 27. Cod. Th. de Episcop. Charta Edw. I. Reg. Angl. apud Gul. Prynneum in Libertatibus Anglicanis to. 3. p. 425. *Dedi etiam eis omnes Ecclesias non vacantes totius Defensionis meæ, in quibus jus advocationis habeam, &c.*

¶ 3. DEFENSIO, forte Idem quod *Defensa* 3. seu Locus defensus. Charta Raymundi Berengarii an. 1179. inter Instrum. to. 1. novæ Gall. Christ. pag. 67. col. 2. A. *Concedo in perpetuum Priori & Dominabus de Arta-cella quidquid habeo, vel habere debeo in villa de Cabassa & in territorio ejus, in dominiis, castellaniis, terris cultis & incultis, vineis, pratis, pascuis, usaticis, justitiis, & Defensionibus, & quidquid ibi pro me habetur aliquo modo, &c.* Vide in *Defensa* 3.

¶ 4. DEFENSIO, Inhibitio. Vide *Defendere* 1.

¶ DEFENSIVA Arma, Quibus quis sese defendit ac tegit, Gall. *Armes Deffensives*, apud Rymerum to. 8. pag. 331. col. 2.

DEFENSIVE. Radulfus de Diceto an. 1153. *Defensivæ locorum seu Vicecomites locis statuentur statutis.* Et an. 1198. *In Marchia principales Defensivæ locorum prope munitionem illam ... ad pugnam accincti concurrerunt hostiliter.* Sic porro his locis vocantur *Vicecomites*, quibus locorum seu Comitatuum vel provinciarum cura commissa erat, quo vim & injuriam propulsarent, latrocinia compescerent, pacem publicam custodirent, & ab omni injuria regios subditos conservarent.

1. DEFENSOR, Advocatus, in Cod. Th. l. 2. de Postulando l. 3. de Dilation. apud Symmachum lib. 8. Ep. 17. lib. 9. Ep. 28. lib. 10. Ep. 32. &c. Vide *Advocatus*.

2. DEFENSOR, Tutor, in Lege Longob. lib. 1. tit. 30. §. 13. in Capitulis Caroli M. l. 4. c. 22. & in Cod. Theod. l. 3. & ult. de Tutor. lib. 1. de Adm. & peric. tutor. lib. 1. de Denuntiat.

Defensores Civitatum, Syndici, qui suscipiunt negotia civitatum, in Formula defensoris civitatis, apud Senatorem lib. 7. Ep. 11. Apud Ammianum lib. 25. *Silvanus Causarum defensor* dicitur, qui in Chronico Alexandri πολιτευόμενος, id est, *Decurio*. Vide leg. 7. & 18. D. de Muneribus & Honorib. Sed &

Defensores Civitatum dicti, ut olim Tribuni plebis, qui eligebantur civium decretis, in civitatibus quæ civium frequentia celebres erant, ut essent qui disciplinæ invigilarent, plebem & Decuriones ab omni insolentia compescerent, naucleros & mercatores tuerentur, tributa curarent, injurias patientium querelas exciperent, & alia ejusmodi quæ habentur in tit. Cod. Justinian. & Theod. de Defensoribus civitatum, de quibus agunt præterea Desiderius Cadurcensis Episcop. Ep. 16. Marculfus l. 2. form. 27. Formulæ veteres cap. 53. 54. Lex Wisigoth. l. 2. tit. 1. §. 26. l. 12. tit. 1. §. 2. Edictum Theoderici Regis c. 53. Capitula Caroli Mag. lib. 5. c. 234. Epistola Severi Episcopi apud Baron. ann. 418. num. 41. Symmach. lib. 1. Epist. 65. lib. 9. Ep. 35. Vide Cujac. in Paratit. & l. 3. Obs. cap. 14. & Juretum ad Symmach. l. 9. Epist. 35.

Defensores Ecclesiarum, quorum Institutum à Patribus Africanis manavit, qui ab Imperatoribus facultatem sibi dari petierunt, in Concilio Carthag. quod habitum est an. 407. *constituendi Defensores scholasticos qui in actu erant, vel in munere defensionis causarum, ut more Sacerdotum provinciæ, iidem ipsi qui defensionem Ecclesiarum susciperent, haberent facultatem pro negotiis Ecclesiarum, quoties necessitas flagitaret, vel ad obsistendum obrepentibus, vel ad necessaria suggerenda, ingredi judicum secretaria.* Ita Codex Canon. Afric. cap. 97. Ex quibus patet Ecclesias Africanas antea suos *Defensores* habuisse, sed ex ordine Ecclesiastico. Adde l. 38. Cod. Th. de Episcopis, & leg. 7. de Denuntiat. Vide *Advocatus*.

Erant & Ecclesiarum *Defensores* interdum ex ordine Ecclesiastico, uti diximus. In Conc. CP. sub Agapeto PP. art. 2. Ἰωάννης ὁ θεοσεβέστατος πρεσβύτερος καὶ ἐκκλησιέκδικος τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας. De Defensoribus Ecclesiarum ex Clericorum ordine, agunt præterea Concil. Milevit. II. c. 16. Concil. Afric. cap. 42. 64. Codex Can. Eccles. Afric. cap. 75. 97. Epist. Gelasii I. c. 3. Hormisd. Epist. 25. sub fin. Gregor. Magnus lib. 1. Dial. cap. 10. lib. 1. Epist. 25. 26. lib. 2. Ind. 11. Epist. 54. lib. 7. Ind. 1. Epist. 4. Ind. 2. Epist. 39. lib. 12. Epist. 30. Anastasius in Vitis PP. p. 72. Gregor. Turon. de Vitis Patrum c. 6. [Vita Aldrici Episc. Cenoman. num. 8.] &c.

Defensores Romanæ Ecclesiæ, ex ordine pariter Clericali, quorum munus erat pauperum potissimum & Ecclesiarum defensioni & utilitatibus invigilare, & ut legata ad pias causas relicta in eleemosynam pauperibus distribuerentur, ut est in formula Defensoris constituendi apud Gregorium M. lib. 4. Epist. 25. lib. 7. Epist. 66. lib. 11. Epist. 21. & Senator. lib. 9. Epist. 15.

Mittebantur etiam à Summo Pontifice in provincias, ut implorantibus Apostolicæ Sedis auxilium adessent. Ita idem Gregor. M. l. 1. Dial. c. 4. l. 2. Ind. 11. Epist. 36. lib. 4. Epist. 4. l. 7. Ind. 2. Epist. 66. 67. lib. 9. Epist. 32. lib. 10. Ep. 4. 47. l. 11. Epist. 52. Joan. Diac. l. 2. Vitæ ejusd. Greg. c. 53. Curabant præterea Patrimonia Romanæ Ecclesiæ in diversis provinciis constituta, ut est apud Gregor. M. l. 7. Ind. 1. Epist. 17. Ind. 2. Ep. 24. lib. 8. Ep. 39. & Senatorem. l. 3. Ep. 45. Acta S. Sebastiani num. 68. de Caio PP. *Tranquillinum fecit Presbyterum: S. Sebastianum autem, qui ad multorum profectum sub specie militiæ latebat, Defensorem Ecclesiæ instituit, cæteros vero subdiaconos fecit.* Meminit *Tuti Romanæ Ecclesiæ Defensoris*, Felix III. PP. in Epist. ad Zenonem Imp. & in alia ad Monachos urbis CP. quem ait à se creatum *de provectioribus intra Ecclesiam Clericis*, nempe Romanam: nam de aliarum civitatum Clericis non deligebantur, ut est apud Gregor. M. lib. 4. Epist. 25. Excogitatum istud muneris genus à Patribus Africanis, uti jam observatum, par est credere; ex Concilio Charthag. IV. c. 9. *Propter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur Ecclesia, ut Defensores eis adversus potentias divitum, cum Episcoporum provisione delegentur.*

Horum numerum Romæ ad septem auxit idem Gregor. M. eosque septem regionibus assignavit, ut ipse testatur lib. 7. Ind. 1. Epist. 17. ubi de eorum officio ac privilegiis agit, ut & ordo Romanus, in quo *Defensores Regionarii* dicuntur, ut & in Epist. 22. Pauli PP. in Ep. 3. Stephani III. PP. &c. Joan. Diac. in Vita ejusd. Greg. lib. 2. c. 20. *Septem ex Defensoribus honore regionario decorandos indixit.* Adde Anastasium in S. Hadriano PP. 110. [& Morinum de sacris Ordinat. part. 3. exercit. 16. c. 6. 7. 8.]

Primus Defensor, qui *Primicerius Defensorum*, in ordine primus ex septem Defensoribus Ecclesiæ Romanæ apud Gregor. M. lib. 7. Ind. 1. Ep. 17. in Epistolis Pauli PP. 23. 24. apud Anastasium p. 65. to. 4. Histor. Franc. pag. 733. 757. &c. qui scilicet ad *primatus* gradum pervenit: Græcis Πρωτέκδικος, de qua dignitate multa Gretzerus, Meursius, Goarus, & alii congesserunt.

Subdefensor, qui à *Defensore* ad vices suas agen-

das interdum delegabatur. Gregorius VII. PP. l. 6. Ep. 8. *Oilardo quoque Subdefensori prædictæ possessionis.*

Defensores Senatus, in lib. 2. & 3. Cod. Th. de Prædiis Senator.

Defensores, in militia Græcanica, qui *Cursores* subsequebantur, ut eos defenderent, si ab hostibus ingruentibus aut cladem paterentur, aut propellerentur. Ita Glossæ Basilic. Leo in Tactic. c. 7. §. 37. 41. c. 12. §. 78. & Mauricius laudatus à Rigaltio in Glossario.

Defensor Navium. Sexta Synodus Act. 3. & 9. Αναςάσιος διάκονος ϰ̀ νοτάριος πλοϊκόδικος. Vetus Interpres *Defensorem navium* vertit.

¶ Defensor *& rector mercadantiæ civitatis Placentiæ*, in Chronico Parmensi ad ann. 1290. apud Murator. to. 9. col. 819. A.

¶ DEFENSORIA, Dignitas Defensoris civitatis in Chronico Parmensi ad annum 1308.

¶ DEFENSORIUM, Munitio. Berntenii Chronic. Marienrod. apud Leibnit to. 2. Script. Brunsv. p. 449. *Praterea cum villa Wenthusen totaliter esset deleta prater Capellam, erexit ibidem juxta cœmeterium forte Defensorium cingens ipsum cum fossato simul cum cœmeterio & Ecclesia, & villulam circumdedit grandi sepe.*

DEFENSUM, Prohibitio quævis, *Défense.* Statutum S. Ludovici an. 1255. c. 21. *Defensum autem bladi vel vini, aut mercium aliarum non extrahendarum de terra, sine causa urgente non faciant* Ballivi. Vide *Defensa* 3. [& *Defensio* 1.]

DEFERCULARE, Fercula de mensa auferre. Vita S. Ottonis Episc. Bambergensis l. 2. c. 11. *Mensa illorum nunquam disarmatur, nunquam Deferculatur.*

¶ DEFERRARE, Gall. *Desferrer*, Equo soleas eximere. Vita S. Bernardi Tironiensis, to. 2. April. pag. 243. *Omnia omnibus sua faciebat communia, & etiam ut hospitum equos ferraret, suos aliquotiens Deferrabat.*

¶ DEFERRE, à Gall. *Deferer, Avoir de la Deference.* Revereri, honorem deferre. Chronicon Trivetti apud Acherium Spicil. to. 8. pag. 567. *Muros cum turribus evertit... Templo tantum & turri David Detulit.* Id est, pepercit honoris ergo. Charta Edw. II. Regis Angliæ ann. 1323. ad Ballivos portus Dovorriæ, apud Rymerum. to. 3. p. 1012. col. 2. *Et quia, in quantum poterimus bono modo, vobis parcere volumus & Deferre, gratum habemus, &c.*

DEFERTUS, pro *Delatus*, in Gestis Regum Francor. c. 11. Vide *Ferto.*

¶ DEFESA. Vide *Defensa* 3.

DEFESANTIA, vox Practicorum Anglicorum, de facto quod infectum redditur, vulgo *Defeisance*, ex Gallico *Desfaire.* Vide *Difficere.* In Charta feodi, seu libro Anglico *Justice of peace*, p. 164. habetur *Indentura Defesantiæ inter partes, &c.* Adde pag. 168. 169. &c.

¶ DEFESTUCARE, Per *festucam* tradere. Charta Henrici I. Ducis Brabantiæ pro Cœnobio Bruxellensi S. Jacobi in Monte frigido an. 1201. apud Miræum to. 1. p. 727. col. 1. *Terram in Rusbruc à censu annuo, ab omni jure suo & ab omni exactione liberam mihi resignavit & Defestucavit.* Vide *Festuca.*

¶ DEFESUM. Vide *Defensa* 3.

DEFETARII. Ita *libros Consuetudinum* appellabant Siculi, ut auctor est Hugo Falcandus in Hist. de Calamitat. Siciliæ pag. 664.

¶ DEFFALCARE. Vide *Defalcare.*

¶ DEFFENCIO, Deffenduda, Deffenduta. Vide *Defensa* 3.

¶ DEFFENSA, Præsidium, Gall. *Deffense.* Visitatio castrorum anni 1347. in Hist. Delphin. to. 1. p. 68. col. 1. *Item, quod portale, per quod ingreditur burgum, ad Deffensam poni faciat sumptibus dictæ villæ.*

DEFFESIUM. Vide post *Defensa* 3.

¶ DEFFIDARE. Vide *Diffidare.*

DEFIBULARE, Fibulam detrahere, vestem exuere. Hugo de Cleeriis de Senescallia Franciæ: *Cum vero primum venerit ferculum, Comes se Defibulans, è scamno surget.* Ibidem: *Pallium, quo in Curia affibulatus erit.* Gallo-Belgæ etiamnum *Affuler*, & *Defuler*, alii *Affubler* dicunt, cum pileus capiti aptatur, aut detrahitur.

DEFICERE, Destruere, *Desfaire.* Vita S. Mederici c. 13. *Interim venturus Pontem Carantonis, audivit quod quidam fur nocte furatus esset, & Defecisset pontem.*

¶ DEFIDIARE. Vide *Diffidare.*

DEFIGERE, in sortilegiis. Vide *Vultivoli.*

¶ DEFIGURARE, à Gallico *Defigurer*, Deformare, fœdare. Menotus Serm. Quadragesim. f. 1. v°. *Omnes immunditie & lutum.... non possunt corpus vestrum tantum maculare & Defigurare, quantum peccata animam vestram.* Vide *Diffigurare.*

¶ DEFINITIO Toni, Modulatio vocis seu Cantus Gregorianus. Bernardi Ordo Cluniac. part. 2. c. 15. *Sic omnes Horæ absque versu*, Deus in adjutorium, *inchoantur, cum venia tamen & antiphonis, quarum nulla cum Definitione toni finitur.*

DEFINITOR, Diffinitor, Visitator. Offic. Monasticum, de quo Gregorius IX. PP. in Constit. pro Benedictinis, p. 837. apud Brolium: *Omnes vero Abbates & Priores annis singulis ad Capitulum venientes, diffinitiones, si quæ factæ fuerint, in suo reditu habeant bis in anno in suis Capitulis, & visitationis tempore nihilominus recitandas.* Vide Nomasticum Cisterc. p. 307. [Apud Augustinianos, Benedictinos Congregationum recens institutarum & reformatarum & alios, Definitores appellantur Superiores novem electi tempore Capituli generalis, penes quos præcipua est totius Capituli potestas sive ad electiones Superiorum, sive ad statuenda & definienda quæcumque monasticam spectant disciplinam. In quibusdam aliis Ordinibus Definitores dicuntur Superioris Assessores, seu Consultores etiam extra tempus Capituli generalis.]

DEFITERI, *Negare, abnuere.* Papias.

¶ DEFIXIONES, Species sortilegii. Vide *Vultivo.*

¶ DEFLARE, Quidquid in buccam venit effundere. S. Ambrosius Epist. ad Sabinum: *Nobis autem quibus curæ est senilem sermonem familiari usu ad unguem distinguere, & lento quodam figere gradu, aptius videtur propriam manum nostro affigere stylo; ut non tam Deflare aliquid videamur, quam abscondere, neque alterum scribentem erubescamus. Sed ipsi nobis conscii, sine ullo arbitro, non solum auribus, sed etiam oculis, ea ponderemus, quæ scribimus. Deflare cibum* Plinio, In eum flare.

1. DEFLORARE, Devirginare: Glossæ Puteani: *Refloratio, Defloratio.* Eædem: *Delibatio, refloratio, illibatio.* Ugutio: *Cum virgo devirginatur, Defloratur, & flos virginitatis aufertur.* Carmen MS. ex Codice Brenensi:

> *Virginitas flos est, & virginis aurea dos est.*

Martianus Capella lib. 7.

> *Aurora exoriens roseis spectabit ocellis*
> *Floris refecti præmia.*

Leges Hoëli Boni Regis Walliæ sub an. 940. cap. 13. *Si viro datur puella ætatem habens, dicatque vir illam ab alio Defloratam percepisse, &c.* Adde c. 25. Libertates Bellævillæ an. 1233. *Si quis puellam per*

vim Defloraverit, debet eam ducere uxorem, vel ad Consilium Burgensium maritare. Concilium Arelatense ann. 1267. can. 12. *Qui violenter virginem Defloraverunt, &c.* Fori Oscenses Jacobi I. Regis Arag. fol. 33. *Si incontinenti post violentiam dixerit, se in silva aut in eremo ab aliquo Defloratam, &c.* Magnum Chron. Belgic. an. 1284. *Prædictum Episcopum super Defloratione virginum, ac aliis factis enormibus clam accusaverunt. Defloratio mulierum,* in Consuetudinibus Tolosæ. *Defloratores*, in veteri Consuetud. Normanniæ c. 10. *Les Deflorateurs violentement des vierges.* Vide Statuta Odonis Episcopi Parisiensis cap. 6. §. 4. [Gellius, ut edit Aldus, *Futurum gaudii fructum spes tibi jam Deflorabit.* Livius in editione ejusd. Aldi & aliis: *Gloria victoriæ Deflorata.* Id est, flore seu honore spoliata; sed in quibusdam editionibus habetur *Præflorata* ut & *Præfloravit* apud Gellium.]

¶ 2. DEFLORARE, Flores legere. Notkerus Balbulus lib. de Interpretibus Divin. Scriptur. apud Bernardum *Pez* to. 1. Anecd. part. 1. col. 2. *Quod si excerptum Paterii, quod de libris B. Gregorii per ordinem singulorum librorum Deflorando confecit, unquam reperire potueris.* Gerardus de Arvernia Epist. nuncupatoria ad Ivonem Abb. Cluniac. in Chronicon Cluniac. ann. 1282. *Ut vobis Monachorum speculo inchoata succincte perstringerem, & inde utilia quæque brevi compendio Deflorarem.*

¶ DEFLORATIO, Ead. notione Codex MS. XIII. sæc. inscriptus *Liber Deflorationum Patrum.* Alia notione sumitur in *Deflorare* 1.

¶ DEFLORATIUNCULA. Idem MS. in Præfatione: *Quicumque autem has Defloratiunculas legere aut forte scribere voluerit.*

¶ DEFOEDERATUS, Rebellis, fœdifragus. Sugerius in Vita Ludovici Grossi apud Duchesnium tom. 4. p. 303. *Confœderatus igitur* (Hugo Puteolensis) *regni Defœderatis, videlicet Palatino Comiti Theobaldo, & egregio Regi Anglorum Henrico, cum dominum Regem Ludovicum in Flandriam pro regni negotiis profecturum accepisset, collecto quantocumque equitum & peditum potuit exercitu, Puteolum castrum restituere deliberat, adjacentem pagum aut eversum iri, aut sibi subicere maturat.* Ibid. p. 284. *Quo siquidem tempore inter venerabilem B. Dionysii Adam Abbatem & Burchardum nobilem virum dominum Mommoriacensem accidit quasdam contentiones pro quibusdam consuetudinibus emersisse, quæ in tantam ebullierunt irritationis molestiam, ut rupto hominio, inter Defœderatos armis, bello, incendiis concertaretur.*

¶ DEFOLARE, Lædere, percutere. Charta Philippi Augusti an. 1194. pro Attrebatensibus: *Qui alium per capillos ad terram traginaverit, vel pedibus Defolaverit, undecim libras & dimidiam perdet, unde Nos decem libras habebimus, Castellanus decem solidos, traginatus quindecim, Homines civitatis quinque.* Nostris olim *Affoler* erat Leviter lædere, vulnerare, ut dictum est in *Affolare.* La Bataille des sept arts MS.

Aristote fiert Percien,
Nostre haut Baron ancien,
Qu'elle fist à terre voler
Du cheval le volt Defouler.

DEFOLCARE. Thomas Walsingham. p. 137. *Persecutor noster . . . . damnosis injuriis quot & quantis nos & nostra jura vulnerat & Defolcat?* Forte *defalcat*, detrahit.

DEFOLIARE, Folia decutere, ἀποφυλλίζειν, in Gloss. Græc. Lat.

¶ DEFOMARE, Circumsecare, dolare. Glossæ Gr. Lat. ἀποπελεκίζω, *Defomo, Dedolo.* Festus: *Defomitatum, à fomitibus succisum, quibus confoveri erat solitum.* Unde mendose apud Papiam: *Deformicata arbor defectis astulis.* Legendum enim *Defomitata arbor*, hoc est fomitibus seu assulis succisa.

DEFORAS, DEFORIS, Forinsecus, extrinsecus, *Par dehors*, *Deforo*, Occitanis: *Deffore* in Consuet. Solensi tit. 2. art. 5. *Defors* in Charta Willelmi Arverni ann. 1178. apud Justellum in Probat. Hist. Turenens. p. 35. Le Roman *du Renard* MS.

Pour ce que grans estoit les cors,
Remaindre l'estuet par Defors.

DEFORAS. Vetus inscriptio: *Recognitum est ex tabula ænea quæ fixa est Romæ in Capitolio ad aram gentis Juliæ Deforas podio sinisteriore.*

DEFORIS. [Vet. Interpres Gen. 7. 16. *Inclusit eum Dominus Deforis.* Matth. 23. 25. *Mundatis quod Deforis est.*] Admonitio sancti Fausti: *Et testes contra eum non aliunde Deforis, sed intus de ipsa proferentur.* Idem forte Faustus Regiensis: *Si evadere pericula non Deforis ingruentia, sed intus concepta desideras, &c.* Metellus in Quirinalib.

Nec Deforis quispiam remansit uspiam.

Visiones Flotildæ: *Vidit . . . B. Remigium & S. Martinum Deforis eisdem crucibus obviantes.* Octavius Horatianus lib. 4. Rerum medicar. *De argilla Deforis linis.* Constantinus African. lib. 7. de Morbor. cognit. c. 22. *Deforis est superponenda res dissolutiva.* Beda in Vita S. Cuthberti: *Murus ipse Deforis altior longitudine stantis hominis.* Occurrit ann. 563. cap. 18. apud Ordericum pag. 535. etiam in Concilio Braccarensi, & alibi passim.

¶ DEFORCIAMENTUM, DEFORCIARE. Vide *Disforciare.*

¶ DEFORIS. Vide *Deforas.*

¶ DEFORMATUS, Scriptus. Rembertus in Vita S. Anscharii n. 18. *Præfati servi Dei cum certo suæ legationis experimento, & cum litteris regia manu more ipsorum Deformatis, ad serenissimum reversi sunt Augustum.*

¶ DEFORMICATUS. Vide *Defomare.*

¶ DEFORMIS. Gibbosus. Capitula General. MSS. S. Victoris Massil. *Statuimus, quod nullus de cetero alicubi accipiatur in Monachum . . . claudus, surdus, monoculus, Deformis aliter gilbosus.*

¶ DEFORMOSUS, pro *Deformis.* Vita S. Vincentii Ferrerii, April. to. 1. pag. 503. *Adolescens autem cernens feminam Deformosissimam, utpote quæ erat decrepita, &c.*

¶ DEFORTHARE SE, Manus alicujus effugere. Inquisitiones factæ per Magistrum Ricardum auctoritate Philippi Regis Franc. de Libertatibus Monasterii Beccensis: *Vicecomes Pontis Audomari invenit eum à dimidia leuca parochiæ Becci & voluit eum ducere ad prisionem Regis, & ipse noluit ire, immo Deforthavit se & fugiit usque ad portam Becci, & ibi dictus Vicecomes arestavit eum, & ceptus fuit, & positus in prisione dictorum Religiosorum.* Vide *Disforciare.*

DEFORTIARE, DEFORTIATIO, &c. Vide *Disforciare.*

¶ DEFORTIFICARE, Mœnia diruere. *D. Carolus fecit Defortificari partem dicte ville*, apud Lobinellum Hist. Britan. to. 2. col. 559.

¶ DEFORZARE, Eodem intellectu. Chronicon Parmense ad ann. 1307. apud Murator. to. 9. col. 865. *Guastalla* (oppidum) *vero venit ad mandata dicti Defensoris, & per eum accepta fuit & spanata de foveis, & disguarnita & Deforzata in totum circumquaque; & multa alia terra destructa fuerunt & derobata.*

DEFOSARE, Devorare, *faucibus* haurire. Etherius & Beatus lib. 1. adversus Elipandum Toletanum Archiep. *Lupus. . . solus in tenebris ambulat ululando, & oves quæ ingressæ sunt sub pastore, Defosat & spargit.* Lib. 2. de Dracone: *Hunc agnum se fingit, quo agnum securum Defoset.* Rursum: *Præsentibus pastoribus oves Christi Defosare non possunt.*

¶ DEFOSSA FORESTÆ. Charta fundationis Monasterii de Bosco Raherii prope Turones Ordin. Grandimont. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 572. *Dedimus etiam & concessimus Fratribus supradictis. . . per totam forestam nostram de Brussennaio usagium suum: ita quod dicti Fratres in dictis forestis & in omnibus Defossis earumdem factis vel faciendis à nobis vel successoribus nostris indifferenter capiant & explectent quidquid ad usum & ædificationem ipsorum . . . viderint expedire.* In hunc locum Editores in Onomastico ad calcem tomi 5. *Defossa forestæ*, videtur esse Cæsiones, Cæsuræ, Gall. *Coupes.* Sed puto legendum *Defensis* pro *Defossis*, hicque licentiam dari Grandimontensibus capiendi ligna in omnibus forestis tam liberis, quam *Defensis*, id est, quorum *usagium* non est licitum, nisi iis quibus hoc *usagium* singulari privilegio indultum est. Vide *Defensa* 3.

DEFOSSUS, Pœna apud recentiores recepta maxime in feminis. Consuetudines Arkenses an. 1231. in Tabulario S. Bertini: *Si concubina ei fuerit, & particeps extiterit in crimine* (furti,) *viva fodietur, nisi prægnata sit, quia tunc servatur, &c.* Tabular. Campaniæ Thuan. ch. 24. an. 1212. *Cum discordia esset de quibusdam hominibus suspensis, & de quadam femina Interrata, qui capti fuerant in burgo nostro S. Dionysii, &c.* Nota sunt, quæ de Vestalium supplicio habent Scriptores. Vide veterem Consuetud. Turon. tit. ult. art. 8.

¶ DEFOVENTUM, Κεφάλεια, παρὰ θλησιενῷ, *Sors*, in Supplemento Antiquarii.

DEFRAGIARE, Papiæ, *Divulgare.* [Edito, *Defragare*, MS. Bituric. *Defraglare* & *Deflagrare.*]

¶ DEFRAUDARE SCRIPTURAS, Adulterare, corrumpere truncando aut mutando verba, vel ea in pravum sensum detorquendo. Libellus Episcoporum Italiæ contra Elipandum inter Concil. Hisp. to. 3. p. 98. *Defraudare etenim sacram non veremini Scripturam, parvipendentes Magistri Gentium prohibitionem dicentis: Nolite adulterare verbum Dei.*

¶ DEFRENS, à *Frendere*, Arvum quod detonderi vel demetiri solet. Gloss. apud Martinium: *Defrens*, ἄρουρα, θεριςμός, ἄρουρα θεριςθεῖσα. Supplem. Antiquarii: *Defrensa*, ἄρουρα τεθερισμένη. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. *Defrens*, ἄρουρα, θεριςμός, i. *Arvum, Messis*, Festus: *Defrensam, Detritam atque detensam.* Papias: *Defresum, Detritum, unde adhuc Fresa faba dicitur, quæ obtrita frangitur.*

¶ DEFRESUS. Vide *Defrens.*

¶ DEFRETUM, pro *Defrutum*, quod habent Celsus, Nonius, &c. Vinum coctum, Gall. *Vin doux, cuit, du raisiné.* Papias in MS. Bituric. *Defretum, Vinum coquendo defraudatum... Defruta, Quod aruit, unde & Defretum.* Gloss. Sangerman. MS. n. 501. *Defretum, Vinum coquendo defrucatum... Defretum dictum eo quod coquendo arescat, minusve faciat.* Isid. l. 20. c. 3. *Defrutum dictum est, quod defrudetur, & quasi fraudem patiatur.*

¶ DEFRIGERE, contrario sensu, Incalescere, Gall. *S'échauffer, Chasser le froid. Defrigens se ipsum in sole dicebat, &c.* in Bibl. Ascet. PP. to. 3. pag. 236.

DEFRONDARE, *Frondes avellere: Defrondere, frondes amittere.* Ugutio. Vide *Defoliare.*

¶ DEFRUCTARE, Usufructu privare. Vide Vossium de Vitiis Sermonis ad vocem *Usufructuare.* Vide *Defrustare.*

¶ DEFRUCTATUS, Marcidus. Nalgodus in Vita S. Maioli Abb. Cluniac. Maii tom. 2. pag. 664. *Dies illuxerat, & minister de pulmento sollicitus invenit moruclas penitus Defructatas & imminutas, ita ut omnino parari non possent.* Vide *Defretum.*

¶ DEFRUGARE SEGETEM, Nimia fœtura exinanire agros, terram extenuare. Turneb. lib. 14. cap. 2. Verbum fictum à *De* & *Fruge.*

DEFRUSTARE, Frustatim, per frusta excerpere. Ammianus lib. 31. *Sed semel obsoleti coloris tunica, collo inserta, non ante deponitur, aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos fluxerit Defrustata.* Sidon. lib. 9. Epist. 11. *Quæsitum volumen invenio, produco, lectito, excerpto, maxima ex magnis capita Defrustans.* Alii legunt *Defructans*, ut *Defructare* sit, fructus decerpere.

¶ DEFRUTARIA, Vasa Defruto conficiendo accommodata. Martinius & Amalthea.

DEFUGA, Desertor, refuga. Prudentius lib. Peristeph. Hymn. 1.

. . . . . *Ire ad aram jusserat*
Idolis litare nigris, esse Christi Defugas.

Curiæ vel Collegii Defugæ, in l. ult. Cod. Th. de His qui condit. propr. *Defugere originem*, lege 13. de Decurion. Vide *Refuga.*

¶ 1. DEFUNCTIO, *est à debito liberatio: inde Defunctus, liberatus. Secundo idem est quod Mortuus.* Vocabul. Juris utriusque.

¶ 2. DEFUNCTIO, Quod datur Parocho, cum quis vita fungitur. Conventus Episcoporum apud Gissonam an. 1099. Concil. Hisp. to. 3. pag. 310. col. 2. *Confirmamus Ecclesiæ prænotatæ omnes suas decimas, & primitias, & universas oblationes, & Defunctiones, & cœmeterios.* Similis locus habetur Marcæ Hispan. pag. 1058. qui & memoratur in Annal. Bened. to. 4. p. 387. Vide *Mortuarium.*

¶ DEFUNCTORUM JUDICIUM, Eadem notione. Epist. Gregorii IX. Papæ ad M. Cenoman. Episcopum an. 1228. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 948. *Conjuratores autem hujusmodi se reputant obligatos ad excommunicatos minime devitandos, nec compellendos quantocumque tempore in excommunicatione perstiterint indurati, & ad tertiam partem Judicii Defunctorum Ecclesiis parochialibus non reddendam, laudabilem consuetudinem pietate fidelium nequiter infringendo, & ad alia multa teneri se credunt, quæ vergunt in periculum animarum.*

DEFUSTARE, Fuste, vel baculo, cædere, fustigare. Gloss. Lat. Græc. *Defustat*, ξυλοκοπεῖ. Gloss. Græc. Lat. Ξυλοκοπῶ, τὸ τύπτω ξύλῳ, *Defusto, fustigo.* In MS. pro *fustigo*, est *fustuo*: unde *Fustuarium supplicium.*

DEGAGUS, Species retis quo capiuntur pisces, apud Petrum de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 37. [Derivatur ab Hebræo *Doug*, per reduplicationem *Dagag*, Piscari.]

DEGALEARE, *Galeam spoliare.* Ugutio.

DEGANCIA, [Species vasis seu dolii.] Vita sancti Eparchii apud Labbeum to. 2. Biblioth. *Quidam homo dives... Deganciam vini ad festa solennia B. Confessoris direxerat ad pauperum refectionem.*

¶ DEGANIA, pro *Decania.* Concil. Compostell. an. 1056. can. 1. *Ipsi Episcopi duos vel tres Præpositos electos habeant cum sensu cæterorum Clericorum, qui curam Diœcesium Deganiarum procurent.* Vide *Decania* in *Decanus* 4.

DEGANNARE, Idem quod *Ingannare*, Fallere, decipere. Epistola PP. Liudtefrido Comiti scripta, to. 3. Hist. Francor. *Te tuamque conjugem auctoritate S. Spiritus Domini nostri à corpore & sanguine D. N. Jesu Christi separamus, & à consortio Christianitatis, donec prædictam feminam Garelindam, loco unde Degannastis, restituatis.* Agitur de Monacha à Monasterio fraudulentissima suasione abstracta. Vide *Engannare*, post *Ingenium*.

¶ DEGANUS, pro *Decanus*, Qui præest decem familiis, apud Muratorium to. 1. part. 2. p. 60. col. 2. Vide *Decanus* 1.

¶ DEGENER, Nothus, spurius, Gall. *Batard*, in Lexico Philosoph. Goclenii & in antiquis quibusdam Chronicis.

DEGENERARE, Depravare, animos avocare, *Debaucher*. Historia Wambæ Regis: *Diverso fraudis argumento fidem populorum Degenerans, &c.*

¶ DEGENIARE, Formæ gratia fraudare. Cassiod. lib. 5. *Usurpatione Degeniare aliquid.*

DEGENIATUS. Vide *Geniatus*.

¶ DEGERA. Vide *Degora* & *Dugalia*.

DEGINA, *Græce, Morsus, Latine.* Ita Papias & Ugutio. Sed legendum *Degma*, [ut in MS. Bitur.] ex Græco δῆγμα.

¶ DEGLAFIDE. Vide *Degraphides*.

¶ DEGLOBARE, ut mox *Deglubare*, in Vita MS. S. Wenwaloei fol. 102.

¶ DEGLUBARE, pro *Deglubere*, Pellem detrahere. Tertull. de Pallio cap. 3. *Mercurium Deglubasse oveculam.* Alii legunt *Diglubasse*.

¶ Deglubere, pro eodem *Deglubere*. Hinc corrigendum Glossarium Sangerman. MS. n. 501. ubi *Deguptus, Pelle exustus, id est, clite expoliatus*; à Deglubo enim legendum *Degluptus*, sicque cetera sunt emendanda: *Degluptus, Pelle exutus, id est, cute expoliatus*. Vide *Decoriare*.

¶ DEGNATUS, ab Italico *Degnare*, Gratum & acceptum habere. Histor. Cortusiorum lib. 1. apud Murator. to. 12. col. 937. *Offerebat enim populo pacem cum Januensibus à nobilibus Degnatam.*

DEGORA. Jus Vicentin. lib. 1. *Aquarum ductus, sive canales, lectos aquarum, ac Degoras aperiri, perfodi secundum quod melius fuerit visum, &c.*

DEGRADARE, De gradu in quo quis est, removere, [Gall. *Degrader*.] Chronicon Fredegarii cap. 82. *Cognito more Gothorum, quem de Regibus Degradandis habebant.* Ditmarus lib. 2. p. 23. *Everhardus Dux, Regi diu infidelis, Degradatus est.* Regula S. Benedicti; *Exceptis iis quos Abbas Degradaverit certis ex caussis.* Regula S. Pachomii c. 92. *Degradabunt eum in ultimum gradum, donec corrigatur.* [Addit. ad Capitul. apud Baluz. to. 1. col. 1176. n. 107. *Præcipimus ut non Degradetur provincia, sed apud semetipsam habeat judices Episcopos. Et quicumque causam habuerit, à suis judicibus judicetur, & non ab alienis, id est, à suæ justis judicibus provinciæ, & non ab externis, ni fuerit appellatum.*]

Degradere, Beneficia Militibus auferre. Charta Caroli Calvi Regis Franc. ex Tabulario S. Cyrici Nivern. *Dumque memoramus, quam fideliter Milites ejusdem loci nobiscum contra hostes nostros solatia præbuerunt, & simul se nobiscum tradiderunt periculo, placuit nobis auctores atque electos ejusdem sedis monere, ut nullus eorum præsumat aliquem illorum, aut ullum de hæredibus ipsorum Degradare, & beneficia tollere, nisi prius in caussis palatinis fuerit adductus, & criminali multatione damnatus.*

Degradatio, Pœna Ecclesiastica, qua quis suo gradu privatur. Apud antiquos, Clericum degradare, nihil aliud erat quam deponere, vel suspendere ab officio: nunc usus Ecclesiasticus pau o aliter invaluit. Distingunt enim Canonistæ à Depositione Degradationem, cum Depositione longe gravior sit *Degradatio*, qua scilicet reus Clericus ablatis ordinis insignibus ab Episcopo coram judice sæculari, cui postmodum traditur, titulo Clericali privatur. Priori notione usurpant Concilium Eliberit. c. 20. Concil. Bracar. I. c. 4. Aurelian. IV. c. 5. Concil. Cabilon. c. 20. Constit. 2. Appendicis Cod. Theod. &c. Ildefonsus Toletanus in Chronico: *Per Synodum ab Archiepiscopali dignitate Degradatus est. Degradatio Sacerdotii*, apud Gregorium M. lib. 9. Epist. 32. Vide Baron. ann. 57. num. 22. Filesacum de Sacra Episc. auctorit. c. 8. §. 2. & Morinum lib. 2. Exercit. c. 11.

Degradatis Episcopis disruptum vestimentum Sacerdotale, colligitur ex Vita S. Leodegarii cap. 14. *Factum est ut Episcoporum consilio Leodegarii Disrumperet* (Hebroinus) *vestimentum, & ultra non præsumeret offerre sacrificium.* Acta S. Theodardi Narbonensis Episcopi: *Truncatis in conspectu omnium, ac penitus scissis Episcopalibus indumentis, baculisque super eorum capita confractis, nec non annulis singulorum ab eorum digitis dedecore cum magno avulsis, ab omni ordine Clericatus penitus dejecti sunt ac depositi.* Adde Gregorium Turon. lib. 5. Hist. c. 19. Liber cui titulus Διόπτρα, seu Disputatio animæ & corporis:

Ω σαύτως νόμον ἔχουσιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας,
Ἀρχιερεῖς, ἐπίσκοποι, σὺν τοῖς Μητροπολίταις,
Καὶ ὅταν πταίσῃ ἱερεὺς εἰς ἔγκλημά τι μέγα,
Ἐν πρώτοις τούτῳ αἴρουσι τὴν στολὴν τῆς ἀξίας,
Καὶ οὕτως αὖθις σχίζουσι τοὺς χιτωνίσκους, οἴμοι,
Καὶ οὕτω τότε τὸν αὐτὸν ὡς μὴ παπᾶν κολάζειν.

Degradabantur Presbyteri rei, antequam judici sæculari traderentur secundum criminis qualitatem puniendi, quod nuper etiam obtinuit. Capitulare 1. an. 809. c. 21. *Si Presbyter Chrisma dederit, ab Episcopo Degradatur, & postmodum à judice manum perdat, &c.*

Alias porro ceremonias in degradatione Clericorum & Presbyterorum fieri solitas quivis legere potest, in Concilio Tolet. IV. c. 27. Lemovicensi ann. 1031. sess. 2. in Pontificali Romano, apud Luitprandum lib. 6. cap. ult. in cap. 27. de Verbor. signif. cap. 1. de Hæret. & cap. 2. de Pœnis, apud Joannem à Leydis lib. 31. cap. 43. Gallandum lib. de Franco alodio p. 346. [Phil. Limborch. in Regesto Inquisit. Tholos. pag. 276. ubi refert singularem degradationis formam, & ab ea quæ in Pontificali Romano præscribitur, multum absimilem.]

Degradationis Militaris ritum apud Aragonenses describit Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ an. 1247. fol. 16. de degradatione Militis: *Cum perventum fuerit ad ejus depositionem, ipsemet cingat sibi ensem; quo facto, Princeps terræ, accepto cultello, in posteriori parte, id est, supra renes, scindat ensis corrigiam omnino, de qua est accinctus, ita ut corrigia incisa, ensis per se cadat in terram; & sic ille, qui ante Miles erat, pravis suis meritis exigentibus, de Militia, qua prius decoratus extiterat, perpetuo sit depositus & damnatus.*

DEGRADATUM. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 47. *Dominus Hugo Garner habet suum Degradatum in molendino Domini Susæ, pro motagio quod Dominus Susæ capit ad sua molendina reparanda*; id est forte, *demolitiones*, cum scilicet molendinum de novo instauratur.

¶ DEGRADERE

¶ DEGRADERE, Gall. *Degrader*, Labefactare, evertere. Charta Caroli M. apud Doubletum Hist. San-Dionysi. pag. 714. *Obsecramus autem Successores nostros & ejusdem loci Abbates & rectores, & obtestamur per sanctam & individuam Trinitatem, & per diem judicii tremendum, ut prædictas res, quas nos pro reverentia tantorum Sanctorum, seu remedio animæ nostræ, vel stabilitate regni, nostra auctoritate munivimus, Degradere non præsumat.*

¶ DEGRÆ, *Præcepta, statuta.* Papias in MS. Bituricensi. In Glossario Sangerman. MS. num. 501. habetur, *Degre*, pro *Degræ*. Forte utrobique legendum *Decreta.*

¶ DEGRAPHIDES, *Cælatura.* Papias & Glossar. Sangerman. n. 501. Male in Bituricensi, *Deglafide.*

¶ DEGRAVARE, Notione contraria nativæ, à Gallico *Décharger*, Expensas resarcire, Restituere, Compensare, Gall. *Dedommager.* Hist. Dalphin. to. 2. p. 69. col. 2. in Instrumento an. 1300. *De expensis quas idem Dom. Dalphinus fecerit in juvamine supradicto, de suis propriis denariis eumdem Dalphinum* (Episcopus Valent.) *debeat Degravare.*

¶ DEGRE. Vide *Degræ.*

¶ DEGREGATUS, Errans à grege. Vita S. Genovefæ, Januarii tom. 1. p. 144. *Dum Degregata ob pastum forte pecora sollicite vestigarent.*

DEGUADIARE, *Guadiam frangere*, Joanni de Janua, *Dégager.* [Tabularium Majoris-Monasterii: *Robertus Comes de Moretonio dedit S. Martino, pro anima Regis Willelmi fratris sui & Mathildis Reginæ & Mathildis uxoris suæ, medietatem Ecclesiæ de Legrenvilla, quam ipse Comes Deguadiaverat per* CCC. *solidos.*] Vide *Disvadiare* post *Vadium.*

¶ DEGUASTARE, Devastare, destruere. Acta S. Franciscæ Rom. to. 2. Martii p. 149. * *Sicut facit columbus non domesticus, qui suum nidum in altum ponit, ut à transeuntibus non Deguastetur.*

¶ DEGUAZIARE, ut *Deguadiare*, Pignus liberare, Gall. *Degager. Anno ab Incarnatione Dom.* 1082. *Goffredus filius Guinguanoi ingaziavit Ulrico Monacho & ceteris Monachis S. Florentii terram quam habebat dominicam in parochia de Carseton... ne ad usuram eis inguaziatio illa reputetur. Cumque ad novem annos ventum fuerit, si ipse terram Deguaziavit, sua propria erit*, in Tabulario S. Florentii.

¶ DEGUEYRA. Charta an. circiter 1063. ex majori Chartulario S. Victoris Massil. fol. 91. *Quod teneantur & debeant decimam porquetorum, etiamsi numerum decem seu Degueyra non esset, vel numerus infra decem post Degueyram seu Degueyras non reperientur.*

DEGULATOR, *Gluto, gulosus*, Ugutioni. Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. *Degulator, quod gulæ sit deditus.* [Eadem habet Isid. Orig. l. 10. Apul. Apol. pag. 322. *Omnia in paucis annis sic Degulator studiose in ventrem condidit, & omnimodis collurcinationibus dilapidavit.* Nonius dixit *Degulare* simili notione, & Plautus, *Degulatum patrimonium.*]

¶ DEGUNERE, *Degustare*, apud Festum: sic & in Glossis Philoxeni: *Degunere*, ἀπογεύσασθαι, συγγεῦσαι, & in Glossis Lat. Gr. Sangerman. *Degunere*, ἀπογεύσασθαι, *Degustare.* Ubique legendum *Degumiare* ab antiqua voce *Gumia*, Gulo, lurco. Vide Etymologicon Vossii.

¶ DEGUPTUS. Vide *Degluvere.*

¶ DEGUS, Arvernis Aniciensibus *Denguius*, Nullus. Chartularium S. Illidii Claromontensis: *Degus homo vivens.*

¶ DEGUTORIUM, Torrens vel cloaca, Gall. *Egout.* Vita S. Catuodi in Chartulario S. Crucis Kemperlegiensis fol. 82. v°. *Ubi cadit prædictum flumen Ectell in mare, scilicet in Degutorio quod cadit in prædicto flumine.*

DEGUTTARE. Matthæus Paris ann. 1153. *Nec minori tormento vexabantur, qui verubus transfixi, ad ignem assati Deguttabantur à dæmonibus ex metallis liquefactis.* Id est, quibus guttatim infundebantur metalla liquefacta.

DEHABERE, Carere, Gall. *Cesser d'avoir.* Æthicus in Cosmogr. de Tiberi: *Insula vero quam facit intra urbis portum & Ostiam civitatem, tantæ viriditatis amœnitatisque est, ut neque æstivis mensibus, neque hiemalibus pasturæ admirabiles herbas Dehabeat.* Arnobius junior in Conflictu cum Serapione: *Semel animus contentione attonitus, etiam cum integer lectus fuerit, non Dehabebit quot ingerat, &c.* Interpres Palladii in Appendice Hist. Lausiacæ c. 13. *Maxime sic Dehabent, & egentiores sunt.* Petrus Damian. lib. 8. Epist. ult. *Sed esto, quia Judith divitis causa mini vobis copiam Dehaberi, &c.* Vide Chronicon Abbatiæ Trudonensis l. 4. p. 384. Vitam S. Adalberti Egmundani cap. 15. &c. Miracul. S. Rictrudis l. 2. cap. 4. num. 42. *Sed ne in seculo Dehabere contingeret, &c.* id est, egere.

¶ DEHABITATUS, Non habitatus. Anonymus de Gestis Manfredi & Conradi Regum apud Murator. to. 8. col. 615. *Terra quæ vocatur Schiacca regalis dominii, sed Dehabitata.*

DEHÆRITARE, Exhæredare, spoliare, de propriis hæreditatibus pellere, *Desheriter.* Henricus Huntindonensis de Contemptu mundi c. 3. *Omnem vim sapientiæ suæ convertit ad simplices Dehæritandos.*

DISHÆREDITARE, Eadem notione, in Statutis Venetorum anni 1242. lib. 4. c. 36. *Desherance*, defectus hæredis, in Consuetudine Britanniæ art. 595. Normanniæ art. 146. &c. *Deshæritare*, in Testamento Ælfredi Reg. Angl. post ejus vitam pag. 194.

¶ DEHOMINARE, De statu hominis dejicere. Epistola Hugonis Metelli ad S. Bernardum, inter ejus Opera to. 1. col. 379. Edit. 1690. *Quos sapor stygius infecerat, immo fœtor Acheruntis defecerat, & Dehominaverat; gustu nectareo reformati sunt.* Remigius Autissiod. in Psal. 11. *Non solum ab his qui se Dehominaverunt adorando opera manuum suarum.*

DEHONESTARE, Probro afficere. Gloss. Lat. Gr. *Dehonestat*, ἀτιμάζει. Gloss. Gr. Lat. Ατιμία, *Dehonestamentum, Dehonestatio*; ἀτιμῶ, *Dehonesto*, Papias: *Dedecorare, Dehonestare.* Alibi: *Dehonestare, conviciari, contaminare.* Lex Bajwar. tit. 2. c. 10. §. 1. *Si quis filius Ducis tam superbus vel stultus fuerit, ut patrem suum Dehonestare voluerit, &c.* [Capitula Ludovici Pii an. 822. cap. 4. *Si quis Episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel in aliquo Dehonestaverit, decem quadragesimas cum subditis annis pœniteat, & Presbyteri occisi triplicem compositionem componat. Non sinatis* (Episcopos) *Dehonestare sive opprimere*, in Capitulis Caroli C. an. 858. c. 7. Rursum occurrit cap. 12. Charta anni 925. apud Baluzium to. 2. Capitul. in Appendice col. 1531. dicitur *Acta* XIV. *Kal. Martii anno tertio quo Karolus Rex per infidos Francos Dehonestatus est.* Anno 923. fuerat regno destitutus.] Anastasius in Hist. Eccl. *Petrum vero magistrum Dehonestationibus submittens.* Ubi Theophanes: Πέτρον ἀτιμίαις περιβαλοῦσα. Audradus Modicus in Revelat. cap. 9. *Scias te sequenti anno ... ab inimicis tuis Dehonestandum, ut vivus evadas.* Vide Concilium Viennense ann. 892. cap. 2. [& Bodonem in Chronico Clusin. apud

Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunſvic. p. 364.]

Deinhonestare. Tabularium Brivatenſe: *Datum fidei iſtum commiſſum 5. Id. Octob. ann. 5. quod Franci Deinhoneſtaverunt Regem ſuum Karolum, & contra legem elegerunt Radulfum ſibi in Regem.*

DEHONORARE, Eadem notione qua *Dehoneſtare*: ἀτιμάζειν. Capitula Caroli C. tit. 5. §. 3. *Ne miniſtri illorum Presbyteros Dehonorent.* Adde tit. 8. §. 6. tit. 26. §. 10. tit. 34. §. 3. tit. 42. leg. 8. Cod. Th. de Fide teſt. &c.

Dishonorare, in Lege Aleman. tit. 35. §. 1. Odo Comes Campaniæ apud Fulbertum Carnot. Epiſt. 96. *Magis eligerem honoratus mori, quam vivere Dishonoratus.* [Statuta Widonis Anicienſis Epiſc. ad pacem conciliandam, inter Inſtrum. to. 2. novæ Gall. Chr. col. 226. *Nullus præſumere audeat neque aliqua mala conſuetudine Diſhonorare.*]

¶ Dehonorarius, Inhoneſtus. Tertull. Apol. c. 39. *Si quod arcæ genus eſt, non Dehonoraria ſumma, quas redemtæ religionis congregatur.*

Dehonoratio, Ἀτιμία. Jonas Epiſcopus Aurelianenſis in Præf. ad Opuſc. de Inſtit. Regia: *Quantum.. genitorem dilexeritis ... ejuſque Dehonorationem ægre tuleritis.* Et c. 9. *Nec alterius injuriam aut Dehonorationem contra fas meditentur.* Utuntur Flodoardus lib. 2. Hiſt. Rem. cap. 20. Anaſtaſius in Hiſt. Eccl. pag. 60. Capitula Caroli C. tit. 19. Concil. Duziacenſe I. part. 4. cap. 4. 6. Baldricus lib. 1. Chron. Camer. cap. 82. Fulbertus Epiſt. 96. &c. *Deſonor*, *Deſonorare*, paſſim in Uſaticis Barcinonenſibus MSS.

Desinhonorantia, Eadem notione, ſed activa, qua quis alium dehonorat, in Capitul. Caroli C. tit. 16. §. 7.

Inhonorare, Eadem notione dixit Tertullianus de Fuga in perſecutione: *Inhonores illum. Inhonorabilis*, apud eumdem. Vetus Interpres Epiſt. S. Ignatii ad Philadelph. Ἀτιμάσαντες αὐτὰς, *Inhonoraverunt ipſos.* Utuntur præterea Anaſtaſius in Hiſt. Eccl. p. 169. Fulbertus Epiſt. 99. &c.

DEHOSPITARE, Locum *hoſpitibus*, ſeu incolis ſpoliare. Sugerius de Adminiſtratione ſua c. 15. *Villas omnino rapinis Dehoſpitatas rehoſpitari fecimus.* Vide *Hoſpes.*

¶ DEHOSPITARI, Hoſpitari. Gloſſ. Lat. Græc. MSS. Bibl. Sangerman. *Dehoſpitor*, ξενίζομαι.

¶ DEICERE, pro *Dejicere*, ut *Abicere* pro *Abjicere*, pluries occurrit in Inſtrumentis ævi medii.

DEICOLÆ, Monachi. Martinus Epiſcop. in Epiſt. ad Mironem Regem Galliciæ, de Vitæ honeſtæ formula, in Spicilegio Acherianoto. 10. p. 626. *Quia non illa ardua & perfecta, quæ a paucis & peregregiis Deicolis patrantur, inſtituit, &c.*

¶ DEICUS, Divinus. *Deica virtus*, in Vita S. Urſmari, tom. 2. April. p. 568.

DEJEJUNARE, Jejunium, ut vocant, infringere, ſolvere. Regula Magiſtri cap. 28. *Dejejunatum jam fratrem non vellet taberna ſuſcipere.* Hinc noſtris *Dejeuner*, pro jentaculo, quod qui jentant, primum jejunii gradum infringant. Gloſſ. Gr. Lat. Ἀκρατίζω, *Janto*, i. *guſto ante prandium*; ἀκρατισμὸς, *jantaculum*, *i. primus cibus quo jejunium ſolvitur.* Sed & inde vox *Diſner*, pro *prandere*, deducitur, abbreviata ex *Desjeuner.* Itali *deſinare* dicunt. Papias: *Jantare*, *Diſnare dicitur vulgo.* Quippe veteres non prandebant, ſed cœnabant tantum, ut ex Scriptoribus conſtat, quos laudat Savaro ad Sidon. l. 6. Epiſt. 12. Ita jejunium ſolvere, Græci ἀπονηστίζειν dicunt: unde legendum in can. 90. Synodi in Trullo, ἀπονηστίζεσθαι pro ἀπονυστάζεσθαι, ut eſt in Edit. Pariſ. Balſam. Exſtat Dionyſii Alexandrini Epiſtola ad Baſilidem inſcripta, περὶ τῆ ποίαν ὥραν τῆ ἁγίυ σαββάτυ ἐπιφωσκούσης τῆς ἁγίας κυριακῆς χρὴ ἡμᾶς ἀπονηστίζεσθαι τῇ νυκτί. Tabula Paſchalis apud Gruterum p. 140. Ἀπονηστίζεσθαι δὲ δεῖ οὐ ἂν ἐμπέσῃ κυριακή. Vide Salmaſ. ad Hiſt. Aug. p. 419. 420. & Seldenum ad Eutychium 1. Edit. p. 176.

DEIFERI, Apoſtoli, Θεοφόροι, in Epiſtola Ludovici II. Imp. ad Baſilium Imp. CP. apud Baron. Præſertim vero id epitheti attributum S. Ignatio. Anaſtaſius ad Action. 1. VIII. Synodi: *Tradunt Græci quod parvulus quem Dominus advocatum ſtatuit in medio, dicens, Niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut hic parvulus, &c. iſte Ignatius fuit, idcirco hunc Deiferum nuncupant, &c.* Vide eruditiſſimum & amiciſſimum Joannem Baptiſt. Cotelerium ad Epiſt. ejuſd. Ignatii ad Epheſios p. 442.

¶ DEIFICARE, *Deum facere.* Johanni de Janua, ut Græcis Θεοποιεῖν Deos facere, ſeu eorum imagines fabricari, vel in Divos referre.

DEIFICUS, Divinus. Optatus lib. 1. *Omnium interrogatio ſupra ſcripta manifeſta eſt, nullas ſcripturas Deificas, vel inventas, vel corruptas, vel incenſas fuiſſe.* Acta Paſſionis S. Felicis Epiſcopi Tubzocenſis: *Exiit Edictum eorumdem Cæſarum ... ut libros Deificos extorquerent de manibus Chriſtianorum.* Habetur ibi non ſemel. [Epiſtola Concilii Francoford. inter Hiſpanica tom. 3. p. 105. *Adjunxiſtis: In profeſſione Nicæni ſymboli non invenimus dictum, in Chriſto duas naturas & tres ſubſtantias, & homo Deificus & Deus humanatus.*]

¶ DEIFORMIS, Conformis Divinæ voluntati. Vita S. Godelevæ, Julii to. 2. p. 428. *Ignita & Deiformia caſti cordis ejus deſideria.* Poſſint intelligi Deſideria cordis *à Deo formata.*

DEJICERE, Scriptoribus Chriſtianis eſt, Tentare, pervertere. Caſſianus de Spiritu vanæ gloriæ c. 7. *Quem non poterit per honorem Dejicere, humilitate ſupplantat.* Utitur Tertullianus.

DEI GRATIA, Formula vulgaris quam non modo Reges & Principes, ſed & quivis fere alii ſeu Laici ſeu Eccleſiaſtici ordinis titulis ſuis honorariis præponebant. Occurrit paſſim in veteribus Tabulis.

Dei et Apostolicæ Sedis Gratia Episcopos ſeſe indidem inſcripſerunt Epiſcopi, ſeu quod à ſummis Pontificibus confirmaretur eorum electio, ſeu quod Sedes Apoſtolica Principium ac fons ſit omnium Epiſcoporum. Concilium Roman. an. 863. c. 3. *Cum Sede Apoſtolica unde eos principium Epiſcopatus ſumpſiſſe manifeſtum eſt.* In Tabulario Lingonenſis Eccleſiæ *Joannes Epiſcopus Dei & Apoſtolicæ Sedis Gratia*, an. 1318. ut alias ſimiles Chartas omittam, [inter quas nullam antiquiorem novimus litteris Ebehardi Bambergenſis Epiſcopi ad Eugenium III. in quibus ſe dicit Epiſcopum *Divina & Apoſtolica miſeratione.* Verumtamen paulo ante illum rem attigerat Goffridus Vindocinenſis Abbas libro 2. Epiſt. 27. Epiſcopum Carnutenſem monens, ne brachia erigat contra Apoſtolicæ Sedis benignitatem, *quæ vos*, inquit, *& nos creavit, non noſtris meritis, ſed ſua gratia.* Nihilominus triginta circiter annos poſt hunc Abbatem ab hac formula multum abhorruiſſe videtur Guillelmus Aptenſis Epiſcopus; hic enim in Charta anni 1160. to. 1. novæ Gall. Chriſt. col. 1. ait: *Ego Guillelmus ſolius Dei gratia Aptenſis Epiſcopus*: quam loquendi rationem ideo fortaſſis affectat, quod ſuo tempore cœpiſſet *Apoſtolicæ Sedis Gratia* memorari. Vide Thomaſſini

Disciplinam Eccl. de Benef. part. 4. lib. 1. cap. 22. & Mabillonium de Re Diplom. lib. 2. c. 2. num. 10.] In Chartophylacio Regio scrinio *Valois* 2. Ch. 35. habetur Diploma Fulconis *de Villars* ann. 1316. in quo se *Dei & Sedis Apostolicæ providentia sanctæ domus Hospitalis S. Joannis Hierosolymitani Magistrum humilem & pauperum Christi Custodem* inscribit.

DEI JUDICIUM. Vide *Judicium Dei.*

DEILOQUUS, Θεολόγος, Gregorii Nazianzeni Episcopi ἐπίθετον, apud Petr. Damian. lib. 1. Epist. 9.

DEINDE, pro *Deinceps*, apud Victorem Scotti cap. 20. & in l. ult. C. Th. de Canon. frum. U. R.

¶ DEINFLATUS, Tenuatus, imminutus tumore, Gall. *Desenflé.* Vita S. Philippi Archiep. Bitur. inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 1939. *Invenit eam sanatam, stantem supra pedes, licet debilem & erectam, & vidit eam Deinflatam, & cessavit fluxus.*

¶ DEINHONESTARE. Vide *Dehonestare.*

DEINITIO, *Denuo.* Papias.

DEINSTAURARE. Vide *Instaurare.*

¶ DEINTER, ex *De* & *Inter*, Gall. *D'entre.* S Bernard. in Vita S. Malachiæ Episc. *Venenatum & tumidum animal, quod bufonem vocant, visum est reptans exire Deinter femora mulieris.*

DEINTRO CLAVEM. Pactus Legis Salicæ tit. 7. §. 3. *Si quis accipitrem Deintro clavem repositum furaverit.* Ubi Lex Salica: *Si quis acceptorem intra clavem repositum, &c.* Tit. 12. §. 4. *Si quis vero supra 5. denarios furaverit Deintro clavem, &c.* Lex Salica tit. 9. §. 1. *Si quis unum vas apium Deintro clave, aut sub tecto furaverit, &c.* Galli dicunt, *Enfermé sous la clef.* Consuetudines Arkarum in Tabul. S. Bertini: *Ille in cujus domo res furtim ablatæ inventæ fuerint positæ in loco obserato, furti reus erit.*

DEINTUS, Intra, *Dedans, De dedans.* Pactus Legis Salicæ tit. 8. §. 1. *Si quis pomarium... Deintus curte, aut latus curte furaverit.* Innocentius de Casis literar. *Super arcam memoriam Deintus sextanea parte, &c.*

¶ DEINVESTIRE SE, Alicujus rei possessionem dimittere. Charta Bernardi de Turre an. 1257. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 511. *De nominatis rebus venditis præfatus Alterius venditor coram me dicto Bernardo Domino de Turre se Deinvestiens, dictum emptorem corporaliter investivit.*

DEIPASSIANI. Vide *Patripassiani.*

DEIRATUS, Θεοχόλωτος, in Gloss. Græco-Lat.

DEIS, Genus mensæ in Monasteriis. Vitæ Abbatum S. Albani: *Priore prandente ad magnam mensam, quam Deis appellamus.* Additamenta ad Matth. Paris p. 148. *Et sciendum quod non permittitur ciphus cum pede in Refectorio, nisi tantum in majori mensa, quam Deis appellamus.* Mensa forte illa, cui ut honoratiori umbraculum, quod *Dais* dicimus, imminebat, quomodo Regum ac Procerum mensæ tegi solent, ac etiam, ni fallor, Abbatum in Refectoriis Monasticis. Vide *Dagus* [& *Dasium.*]

¶ DEITA. Vide *Deyta.*

DEITAS, Divinitas. S. Augustinus lib. 7. de Civit. Dei cap. 1. *Hanc divinitatem, vel, ut sic dixerim, Deitatem, (nam & hoc verbo uti jam nostros non piget, ut è Græco expressius transferant id quod illi Θεότητα appellant) &c.*

¶ DEJUBERE, Jubere, præcipere. Charta an. 840. tom. 2. Hist. Eccl. Meldensis pag. 4. *Unumque alteri in quibuscumque indiguerit auxilium & subsidium recte conferre Dejubemus.*

DEJUDICARE, pro *Dijudicare.* Capitulare Saxonum an. 797. c. 4. *Et si tunc inde rediens se pacificare & justitiam facere renuerit, & iterum pro ista causa ad palatium fuerit convocatus & Dejudicatus, &c.*

DEIVIDUS, Qui Deum videt. Petrus Blesensis Serm. 18. *Secundum Hierarchiam Dionysii duo sunt genera fidelium in Ecclesia, primum dicitur quod Deividum, alterum quod appellatur Pedissequum. Deividos dicimus ministros Ecclesiæ, quibus credita sunt eloquia Dei, quibus dictum est, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.... Pedissequos vero dicimus populum multitudinis, qui sedet secus pedes Deividi, ut audiat Legem ex ore ejus, &c.* Adde Sermonem 10.

DEJURIUM, *Jusjurandum*, in Glossis MSS.

DEJUSTIFICARE. Notitia antiqua apud Loisellum in Hist. Bellovac. pag. 248. *Dans ei medietatem Vicecomitatus & dimidias leges de forensibus hominibus, ita ut minister Episcopi & minister Comitis justificent reos, & leges æqualiter dividant: neminem vero hospitem non servum mansionarium nec Dejustificabit Comes aut minister ejus, nisi fuerit latro.* Vide *Justificare.*

DEJWERCA, Modus agri. Charta Edwardi II. Regis Angl. in Monastico Anglic. to. 2. p. 643. *Donationem... quam fecit eidem Abbati & Conventui de 7. Dejwercis terræ, cum pertinentiis, in qua terra continetur quoddam fossatum, &c.*

DEJUXTA, pro *Juxta.* Fortunatus in Vita S. Germani Paris. Episcopi cap. 25. *Dejuxta Monasterio B. Silvestri in Ternoderinse.* Ebrardus Betun. in Græcismo cap. 20.

Supra, vel contra, Dejuxta dat super ista.

Nostri olim *De jouxte* dicebant eadem notione.

¶ DELA, pro *Tela.* Excerpta Joannis à Bayono de Abbatibus Medianis in Hist. ejus Monasterii pag. 256. *Conjuratio Principum in extremo ejus vitæ termino moliebatur cum eo, ut dicitur, novam Delam;* hoc est, Consilium inibat; Gall. *Tramoit un dessein.*

¶ DELANTERRE, Hispanis *Delantera*, Prima acies in prælio, Gall. *Avant-Garde.* Charta Petri Regis Castellæ de primo bello Regibus Angliæ concesso anno 1366. apud Rymerum to. 6. pag. 532. col. 1. *Ad guerram quam nos habebimus.... iidem Reges & eorum primogeniti habeant primum bellum, sive Delanterre.*

DELAPIDARE, Lapidibus obruere, καταλιτάζειν, in Gloss. Gr. Lat. [*Delapidata* Festo, *Lapide strata.* Hinc *Delapidata via*, apud Aigradum in Vita S. Ansberti Episc. Rotomag. inter Acta SS. Benedict. sæc. 2. pag. 1061. num. 45.]

¶ DELATARE, pro *Deferre*, Gall. *Deferer, Accuser, Denoncer.* Acta SS. Maii to. 6. pag. 661. de S. Julio Martyre: *Delatat quidem virum Præsidi, incusat autem fidem.*

¶ DELATIO, *Villicus, Actor*, Auctarium Glossarum Isidori, ubi Janssonius, Malim *Delator.*

¶ DELATIO MITRÆ, dicitur de jure mitram deferendi Episcopis vel Abbatibus competente, in Bulla Pauli III. Papæ de Sæcularizatione Conventus Insulæ Barbaræ ann. 1549. in Maceriis ejusdem Monasterii to. 1. pag. 261.

DELATOR, Explorator, speculator, qui rem quam vidit, defert, *Espion.* Gloss. Lat. Græc. *Delator*, καταγγελεύς, εἰσάκτης. Isidor. lib. 10. *Delator, dictus, eo quod detegat quod latebat.* Matth. Westmonaster. an. 870. *Jussit commilitones ad arma convolare, asserens dignum pro fide pariter pugnare & patria, ne desertores militiæ esse, & Delatores populi probarentur.* Respexit forte ad illud 2. Machab. cap. 4. *Simon autem prædictus pecuniarum & patriæ Delator.* Ubi Papias *Delatorem*, accusatorem esse ait. Certe delatorem pro speculatore usurpat Gregorius in

Vita S. Basilii Junioris n. 2. de eodem Sancto invento à Magistrianis in quodam Asiæ monte: Καὶ δηλάτορα τούτοις δόξαντα εἶναι, ὡς εἶχον τῶν ἵππων καταπηδήσαντες σύνεσχον αὐτόν. Et num. 3. Καλῶς ἄρα λέγουσι περὶ σοῦ, ὅτι δηλάτωρ εἶ, καὶ ἦλθες κατασοχάσασθαι τὸ τῶν Ρωμαίων στράτευμα.

DELATURA, Accusatio, dissidium, calumnia. Jo. de Janua: *Delatura dicitur accusatio, vel proditio, detractio, deportatio.* Eccles. cap. 28. apud Carolum M. lib. 4. de Imag. cap. 5. *Homo iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medium pacem habentium immittet Delaturam.* Ubi vulgata versio habet, *inimicitiam.* Ita *Delatura* accipitur in Legibus Henrici I. Regis Angl. c. 64. nempe pro accusatione vel calumnia & actione: *In quibusdam locis juramenti vel antejuramenti multa est distantia, sicut in Delatura, & pluribus aliis.* Quippe in delatura, seu actione, requiritur *antejuramentum*, id est, *juramentum de calumnia*, quod ab actore præsertim exigebatur, qui, si succumbebat, *delaturam*, seu calumniæ pœnam incurrebat. Adde Chartam Aleman. 89. Goldasti.

Scio *Delaturam* vulgo à viris doctis *pretium quod delatori est constitutum*, definiri: qua quidem notione usurpatur in Legibus Inæ Regis Westsaxiæ §. 20. apud Bromptonum, ubi *pecunia indicationis* esse dicitur, quo loco Editio Saxonica §. 17. habet melꝺ ꝼeoh, id est, Lambardo interprete, *judicii merces.*

At in Lege Salica an vox *Delatura*, quæ omnibus ferme titulis occurrit, idem sonet, video ambigi. Ita autem ibi invenitur hacce sententia, ut qui rem aliquam, verbi gratia, furatus fuerit, *tot denariorum, qui faciunt solidos tantos, culpabilis judicetur, excepto capitali & Delatura.* Id est, præter capitale & delaturam. Ubi vetus Glossarium *Delaturam, fredo* interpretatur. Sed prorsus diversum esse *fredum à Delatura*, ostendit Pactus Legis Salicæ tit. 14. *Si puella quæ trahitur, in verbo Regis fuerit, propter fredum 2500. denarios cogatur* (raptor) *persolvere, excepto capitali & Delatura.* Et Lex Angliorum tit. 7. §. 2. *Qui scrovas sex cum verre furatus est, in triplum componat, & Delaturam sol. 7. & in freda totidem.* Adde §. 3. Alii, ut Cujacius, Bignonius, & Wendelinus, *Delaturam*, pro eo quod interest propter *dilationem* & moram, interpretantur, hac forte nixi ratione, quod *Dilatura* perpetuo scribatur in Editionibus Legis Salicæ Pithœi & Lindenbrogii, ubi in Pacto Legis Salicæ *Delatura* semper habetur. Cui quidem conjecturæ favet Lex Ripuariorum Edit. Heroldi tit. 35. §. 3. quæ pro *Delatura*, uti habet Lindenbrogiana, *Dilationem* præferat: *Et ille qui intertiavit, furtum & Dilationem ab eo requirat, qui solvere cœpit.* At §. 4. *Capitale & Delatura* habentur.

Quidam denique existimant *Delatura* scribendum, atque hisce locis sumptus in causæ prosecutione, & in *Delatione* vel actione factos hocce vocabulo significari, quos reus possessori refundere tenetur: ita ut *Delatura* sit vel delatio, vel actio calumniæ, qua quis rem suam repetit. Deinde *dilator* pro *delator* habet etiam Gloss. Lat. Gr. *Dilator*, μηνυτής, ἄγγελος, quod Græci recentiores δηλάτωρ dixerunt, ut est apud Meursium. Ita *discriptio, distructio, dilictio, divirginat*, & alia hujusmodi in eodem Glossario. Vide Decretionem Chlotarii §. 12. & Legem Ripuar. tit. 17. §. 1. 3. tit. 35. §. 4. &c.

Delatura, in Capitulari de Villis cap. 42. inter utensilia rustica recensetur: sed legendum *Dolatura*, ut sit Gallicum, *Doloire*, dolabra.

DE LATUS, Ad latus, juxta, *A costé. De latus se, De latus casa, De latus monte*, passim apud Agrimensores. Vide *Latus.*

DELAVATUS, Non lavatus. Capitula Caroli Cal. tit. 29. §. 1. *Quando solemus reverti ad mansiones nostras detonsi & Delavati, cum drappis & calciamentis depannatis, &c.* Id est, minime tonsi & lavati.

DELEGALITER. Otto de S. Blasio cap. 21. *Liberosque suos omnes literis apprime erudiri faciens, eos facultatibus redditiuum, excellentiis dignitatum per sortitas provincias Delegaliter sublimavit.*

DELEGARE, Dare, concedere. Gloss. Lat. Gr. *Delegat*, ἀποσυνιστᾷ, ἐγχειρίζει, ἀπολάσσει. Veteres Formulæ Pithœi cap. 38. *Et quod pariter in conjugium positi laboravimus, condonare & Delegare ingenuus relaxare valeas.* Acta Episcopor. Cenoman. pag. 78. *Legibus Delegatum, & absque ulla contradictione pacifice possidendum regendum dereliquit.* Adde pag. 92. Vide *Mediator.*

DELEGATORIA, Mandatum Principis, quo quid alicui faciendum delegatur, præcipitur. Glossæ veteres: *Delegatoria*, ἐκλογάς. Exstant *Delegatoriarum* formulæ, apud Senatorem lib. 11. Epist. 33. 35. In Codice Th. leg. 16. de Exact. *Delegatoriæ* dicuntur principis Epistolæ, quibus provinciæ jubentur species præbere: ut *Delegatores*, qui provident annonæ militari Vide Cujac. ad Novell. 130. & Gloss. ad Cod. Th.

¶ DELEGERARE, An pro *Delegare*? Acta Dedicationis Ecclesiæ Monasterii Cuxanensis an. 953. in Appendice Marcæ Hisp. col. 868. *Cunctipotenti Regi gubernanti sive præsidenti in arce poli, qui principio ex nihilo verboque creans omnia seduleque gubernans, sceptrum regimen perpetim affatimque ineffabiliter possidens, trophea verba Delegerans, quatuor postmodum climata bipertito orbe diffuso, Apostolos suos binos ubique exercitatione prædicationis ingerens, &c.*

¶ DELENIFICUS, f. *Placidus*, in Onomastico ad calcem to. 2. SS. Julii. Ausonius Epist. 17. *Quam mellea res sit oratio, quam Delenifica.* Hac notione usi sunt Plautus Mil. 2. 2. 37. & Symmach. l. 3. Epist. 6. & l. 7. Epist. 27.

DELENTINATIO, Συνεχὴς ὑπέρθεσις, in Gloss. MS. Gr. Lat. Editum habet, *Adloncinatio, continuatio*, lege *Adlentinatio.* Vide *Adlentare.*

¶ DELERUS, pro *Delirus*, apud Papiam in MS. Bituric. Item: *Delerat, Errat. Delirat vero Vanum esse significat.* In edito legitur, *Delirus* & *Delirat.*

¶ DELETERIUM, Noxium, Mortiferum. Medicina Salernit. pag. 122. Edit. 1622. *Totum corpus ita ab injuriis securum facit* (Theriace) *ut nec à Deleterio quopiam possit interfici.* Laurent. in Amalthea: *Deleteria, Medicamenta frigida, noxia, mortifera.*

DELETITIA Charta, Quæ ob vetustatem deletis literis legi vix potest. S. Augustinus lib. 3. Contra Crescon. c. 27. *Sciebam illa Deletitia fuisse.*

¶ DELETUS, pro *Delectus. Sine Deletu personarum* bis habetur in Capitulis General. MSS. S. Victoris Massil. Gallice dicimus, *Sans acception de personne.*

¶ DELFICA. Vide *Delphica.*

¶ 1. DELIBERARE, Liberare, redimere, Gall. *Delivrer.* Gesta Consulum Andegav. cap. 11. n. 8. *Ebrordus qui turrim custodiebat, audiens Sulpicium Deliberatum, &c.* Charta Petri Domini Graciac. an. 1246. apud Thomasserium in Biturig. pag. 88. *Si forte contigerit, quod aliquis eorum in dicta libertate existentium captus fuerit, & extra terram no-*

strum ductus propter factum seu debitum nostrum. . . . tenemur eos requirere & Deliberare propriis sumptibus. Liber de Compositione castri Ambasiæ apud Acherium Spicil. to. 10. pag. 530. *Carolus Calvus cum magno exercitu pergens, Persas devicit, Saracenos fugavit, urbem regiam cum regno Græciæ Deliberavit.* Occurrit iterum in Anecd. Marten. to. 1. col. 1256. & alibi.

2. DELIBERARE, [Dare, tradere in manus, Gall. *Livrer, Delivrer.* Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 13. *Ipse capit curam de scutellis, quas fratres habent ad rasuram, ipse invenit eas atque servat, & ad rasuram Deliberat fratribus, ut mos est.* Instrum. anni 1267. in Chartulario S. Vandregesili to. 1. pag. 260. *Teneor tradere & Deliberare Domino meo Abbati, &c. Tradere & Deliberare*, in Regesto 87. Chartophylacii Regii. Occurrit apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. col. 404. & apud alios.] Vide *Liberare.*

¶ 1. DELIBERARI. Consuetudines antiquiores Fontanelli fol. 95. *Famuli qui Deliberantur per fenestram & quæ debent habere per diem.* Forte legendum: *Famuli quibus Deliberantur per fenestram ea, &c.* Vide *Deliberare* 2.

¶ 2. DELIBERARI, Formari, adaptari, disponi. Tert. Apol. cap. 9. *Nobis vero homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem Deliberatur, dissolvere non licet.* Et lib. 4. adv. Marc. cap. 21. *Non decem mensium cruciatu Deliberatus.*

¶ 1. DELIBERATIO, Liberatio, restitutio in libertatem, Gall. *Delivrance.* Gasp. Barthii Gloss. ex Hist. Palæst. Roberti Monachi lib. 2. cap. 1. *Vir iste cum prædives esset, omnia sua vendidit, & viam Deliberationis S. Sepulcri arripuit.* Lib. 5. cap. 6. *Nostra omnium una sit intentio, S. Sepulcri Deliberatio.* Occurrit hac notione apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 617.

¶ 2. DELIBERATIO, Traditio, Gall. *Delivrance.* Chartularium Aptense fol. 44. *Faciam Deliberationem & gratuitam donationem omnipotenti Deo & S. Mariæ sedis Aptensis ex quodam honore, quem huc usque possedi.* Regestum magnorum dierum Campaniæ apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 1. pag. 233. *Nec ad Deliberationem dictæ hereditatis procedat absque mandato Domini Regis speciali.* Vide *Liberare.*

¶ 3. DELIBERATIO, Intentatio, minæ. Tert. lib. de Patientia cap. 8. *Ipsam animam, ipsumque corpus in sæculo isto expositum omnibus ad injuriam gerimus, ejusque injuriæ patientiam subimus, minorum Deliberatione lædemur!*

DELIBERIUM. Gloss. Lat. Gr. *Consilium & Deliberium*, Συμβουλία, γνώμη.

¶ DELIBERUM, Simili notione. Testamentum Guifredi Comitis Cerritaniensis an. 1035. apud Acherium Spicil. to. 6. pag. 435. *Insuper relinquo uxori meæ alodem meum ... cum terminibus suis, simul cum ipsa Ecclesia & sibi pertinentibus omnibus, ad Deliberum ut faciat inde quod voluerit.* Hoc est, ad voluntatem, ad libitum, Gall. *A son gré, selon son bon plaisir.*

DELIBRARE, Librum, seu corticem ab arbore avellere. Διαλεπίζειν δένδρον, in Gloss. Græco-Lat. [Apud Festum: *Delibrare, Aquam sulco derivare*; quod dici Martinius autumat, quia, sulcus dum fit, terra quasi delibratur seu decorticatur. Colu-mel. *Corticem Delubratum abjicito.*]

DELICANTIA, Ciborum sapor delicatus: *Delicatesse.* Processus de Vita S. Thomæ Aquin. num. 58. *Nunquam curabat de Delicantia & singularitate ciborum.*

DELICARE, *Delirare*, in Gloss. Lat. MS. Regio Cod. 1013.

DELICATUS, *Deliciosus*, Familiaris, qui in deliciis domini est. [Vide post *Deliciosus.*]

DELICIA. Charta Philippi Augusti Regis Francorum an. 1208. pro Episcopo Magalonensi in 30. Regesto Tabularii Regii Ch. 145. *Hoc est, in mari piscationes suas & ubicumque in Melgoriensi Comitatu, & Magalonensi Episcopatu, portus, qui dicitur Gradus, aperiatur, in omnibus reditibus, qui inde proveniunt, medietatem, & in stagno similiter piscationes suas, pulmentum, Delicias & cepes, si alicubi in stagno Magalonensis Ecclesia eas facere voluerit.* Ubi quod *Delicias* hæc Charta vocat, *stacha* videtur appellari in alia ann. 1273. apud Gariellum in Episcopis Magalon. num. 286. *Super jurisdictione de Corone, super lesda & stacha, quas Bajulus & lesdarii de Latis percipiebant, & percipere conabantur ibi ratione stagni, maris, & plagiæ atque gradus, &c.* Est autem *staca*, idem quod fustis, paxillus, uti in hac voce docemus; *Delicia* autem idem quod *licia*, nostris *lice* sonat. Vide *Licia.*

☞ Festo, *Delicia est Tignum quod à culmine ad tegulas angulares infimas versus fastigium collocatur, unde Tectum Deliciatum, & tegulæ Deliciares:* ut inde aqua deliquet, ait Hadr. Jun. Sed mavult Martinius, quia aquam deliquat, id est, effundit; vel quod inde deliciatur aqua.

¶ DELICIARI, Epulari. S. Bernard. Serm. 1. de S. Victore Confess. *Hi ut reficiantur, isti ut Delicientur.* Vide *Delitiari.*

DELICIOSUS. Gloss. Lat. MS. Regium: *Nutritius, Delitiosus, vernaculus.* Lex Bajwar. tit. 3. cap. 15. §. 1. *Nunquam evadat, quamvis Deliciosus sit apud Dominum suum.* Lex Longob. lib. 3. tit. 16. *Sunt aliqui pravi homines qui submittunt in palatium, ad nostrum secretum descendunt, ut per Deliciosos aut per ostiarios, vel per alios homines captiose, aut absconse, investigare possint quidquid nos agimus.* Nicolaus I. PP. Epist. 17. *Missosque etiam... sanctissimos Episcopos Deliciosos nostros pro eo vestræ caritati direximus.* Adde Epist. 19. 23. Anastasius in S. Hadriano PP. pag. 104. *Gulfardus religiosus Abbas, & Consiliarius, seu Albinus Deliciosus ipsius Regis, &c.* Occurrit præterea in Narratione Adventii Episcopi de Valdradæ adulterio, apud Joannem VIII. PP. Epist. 72. 217. 277. &c.

DELICATUS, Eodem significatu. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Sequebatur Perpetua lucido incessu, ut matrona Christi, ut Dei Delicata.* Vetus Inscriptio Bergomi in æde Cathedrali: ATESTIA. I. D. L. ATESTIÆ. TERTIÆ. PATRON. BENEMERENTI. ET. CAPITONI. BINETÆ. ET. MARTIÆ. ET. PRIMUL. DELICATIS. ET. TELAMIO. CELERI. AMICO. CARISSIMO. ET. ATESTIA. EGNATIÆ. *Delicatos* vocabant Latini τὰ παιδικὰ, τοὺς ἐρωμένους, qui & *Deliciæ* Ciceroni pro Cœlio, Suetonio in Aug. c. 83. & in veteribus Inscript. eidem Suetonio in Vespasiano c. 7. Spartiano in Adriano, & aliquot aliis.

DELICIUS, Papiæ, *Puer in deliciis matris nutritus.* [Glossar. Sangerman. MS. n. 501. *Delicius, Per (Puer) in deliciis amatus à domino.*] Vide *Litium.*

DELICTOR, pro *Peccator*. Commodianus Instr. 52. *Refugium Regis pete, si Delictor fuisti.* Usurpat etiam S. Cyprianus Epist. 59. *Delictor vel forefactor*, in Charta Odonis Dom. Hamensis an. 1227.

¶ DELICTUS, *Verriculator.* Papias in MS. Bituric.

¶ DELICUUM, ut *Delictum.* Gloss. Lat. Gr. *Delicuum*, πλαίσμα.

¶ DELIGARE, pro *Delegare*, Tradere. Diploma Conradi II. Imp. an. 1027. apud Illustr. Fontaninum in Appendice Antiq. Hortæ pag. 286. *Et in prædicto Comitatu terram de Ortelle, quam Joannes cum suis consortibus in jam dicto Monasterio per cartulam Deligavit.* Vide *Delegare.*

¶ DELIMARE, Joanni de Janua, *Valde liminare, vel limen auferre; in alia etiam significatione eodem verbo utimur, ut iste vult Delimare vicinos suos, i. destruere, quasi omnino de limo, i. mundo auferre.*

¶ DELIMATOR, Διαξινήτης. Glossæ Cyrilli. Qui abradit lima.

¶ DELIMINARE, ut *Eliminare*, Extra limen ejicere. Catholicon in Amalthea: *Deliminare, Limen auferre.* Privilegium S. Martini Papæ circiter annum 651. pro Monasterio Blandiniensi juxta Gandavum apud Miræum to. 1. p. 333. *Privilegium auctoritatis nostræ expetierit de quodam Cœnobio, quod ipse, Deliminatis Gentilium spurcitiis, fundo tenus extruxisse dignoscitur.*

¶ DELIMINATUS, alia notione, Determinatus, Limitibus conscriptus. Privilegium Ferdinandi *Gonzales* Comitis Castellæ pro Monasterio S. Sebastiani inter Concil. Hisp. to. 3. p. 175. col. 2. *Omnia determinata, quæ continentur à parte Ecclesiæ vestræ, cuncta ad integro Deliminata, jure perenni Ecclesiæ vestræ concedimus.* Melius legeretur *Delimitata.*

DELIMITARE, *Valde limitare*, Ugutioni, Conlimitare. Frontinus de Agrorum qualitate: *In longitudinem Delimitatum, per strigas, appellatur.* Idem: *Decumanorum & Cardinum Delimitatio per rationem arcarum, vel riparum, &c.* [Guidonis Hist. Palæst. *Delimitandis Castris.* Hoc est, Castris in certos fines redigendis, ut explicat Barthius in Glossario, apud Ludewig. to. 3. Reliq. MSS.]

DELIMPIDARE, [*Clarificare*, Laurentio in Amalthea.] Vide *Limpidare.*

DELINDERE. Vide *Elitigare.*

DELINQUENTIA, Delictum. Utitur Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ Abb. Corbeiensis lib. 1. cap. 28. [Chartularium S. Vandregisili to. 1. pag. 154. *Si eux ou autre de par eux alloient de riens encontre ladite vente.... ou à quiconques cette lettre apportera tous coust & damages, qu'eux soutiendroient par defaut de la garantie & Delinganche.*]

¶ DELIQUID, pro *Deliquit*, apud Th. *Madox* in Formul. Anglic. pag. 175. ut in aliis Instrumentis, *Velud* pro *Velut.*

DELIQUIO, *Oblivio*, Papias.

DELITIARI, [Epulari. Gesta Abbatum Lobiensium apud Acherium Spicil. to. 6. pag. 614. *Ne aliis, unde alii ingurgitarentur, esurientibus; & aliis, unde alii Delitiarentur, egentibus; ordinis tenor, quem non nisi æqualitate constat durare posse, solveretur.*] Amedæus Lausannensis Episcop. Homil. 1. *Ipsa virgo virginum vernans in Floribus, & in fructuum suavitate Delitians, &c.* [Vide *Deliciari.*]

DELITIGARE, [ut Litigare, Disputare. Epistola Abbatis S. Sepulcri ad Innocentium III. PP. apud Baluzium tom. 5. Miscell. pag. 415. *Cum vero esset tanta perturbatio, vidi alium militem qui abstracto cultello ac tumido Delitigans ore, prout mihi videbatur, prædicto Roberto & aliis Monachis, qui Abbatem suum Walterum accusare volebant, gravissime minabatur.* Alia notione pro Judicari videlicet, seu extra litem poni, accipitur in voce *Elitigare.*

DELITIUS. Vide *Litium*: [ubi adnotatur *Columnis Deliciis*, mendose scriptum pro *Columnis de litiis.* Vide *Delicius.*]

¶ DELLIONES, τύραννοι, *Tyranni.* Supplem. Antiquarii. Legendum *Duelliones.* Vide *Duellio.*

¶ DELMATICA. Vide *Dalmatica.*

DELOCARE. Charta Odonis Borelli de Curtalano in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis num. 72. *Si autem aliquis accusabitur de molta forisfecisse, purget se sola manu coram Majore terræ, & sit quietus: quod si noluerit, aut non poterit, reddat duplicem moltam tantum. Molendinarius tamen jurabit, quod non Delocabit eos, nec scienter injuste tractabit.* Id est, è domo sua exire coget ad judicium subeundum. [Chartularium S. Martini Pontisar. ex Charta Anselli Domini de Insula an. 1208. *Serviens Monachorum S. Martini Delocabit omnes homines de Monovilla.* Gloss. Lat. Gr. MSS. Sangerman. *Deloco, Eicio, desolo, amando de loco,* ἐκτοπίζω. Gall. *Deloger.*]

DELONGARE, [Depellere, Gall. *Eloigner*, Procul ablegare, amandare. Chronicon Pisanum de Captione Hierusalem & Majoricarum, apud Murator. tom. 6. col. 102. *Sicque factum est, ut Christianorum castellis à Paganorum manganis quam plurimis confractis, & ab urbis mœnibus Christianorum virtute Delongatis, Saraceni manganis se tuendo muros reficerent, & Christianorum exercitum vix timerent.*] Vide *Dilongare.*

DELONGARIS. Luithprandus in Legatione: *Delongaris enim, sub cujus manu navium est omnis potestas ... curam tui ager.* Legendum ibi indubie *Drungaris*, aut *Drungarius.* Andreas Dandulus in Chron. MS. an. 804. *Hic Imperator factus misit pro Romano, qui Delongarii fungebatur officio.* Vide *Drungarius* post *Drungus.*

DELPHICA, Abacus, mensa, in qua vasa vinaria reponuntur, δελφὶς, τράπεζα apud Lucianum in Lexiphane. Martialis lib. 12. Epigr. 67.

Argentum atque aurum non simplex Delphica portat.

Vetus Interp. Juvenal. Sat. 3. *Ornamentum abaci, quod nos Delficam dicimus.* Hinc emendandum Gl. Lat. Gr. *Deluca*, μενεστέριον. Legendum enim *Delvica*, vel *Delphica*, pridem monuerunt Wowerenus ad Petron. & Meurs. in Gloss. Vide præterea quæ de hac voce commentatur Salmasius ad Spartianum pag. 150.

DELPHICUM, Eadem notione. Hesychius: Δελφικὸν, τρίπεδα. Ita porro Triclinium in Majori Palatio Constantinopolitano appellatum, in quo Imperator epulari consueverat, de quo Victor Tunnensis in Chr. *Vitalianus CPoli intra Palatium, loco, quem Delphicum Græco vocabulo dicunt, Justiniani Patricii factione dicitur interfectus fuisse.* Vim vocis & originem diserte indicat Procopius lib. 1. de Bello Vandal. c. 21. à Delphica nempe, seu abaco ministratorio. Ἀρισ-ηρίε nomine indigitat istud Magni Palatii Triclinium Anna Comn. lib. 14. Alex. pag. 438. Vide Notas nostras ad eamdem.

¶ DELPHINA, vel DALPHINA, Uxor Delphini, vel Delphinatus Domina. Vide *Delphinus.*

DELPHINI, Ministeriis Ecclesiæ accensentur, à Gregorio M. lib. 1. Epist. 66. *Ministeria Ecclesiæ, ... id est, in argento calices duos, coronas cum Delphinis duo, & de aliis coronis liliis, &c.* Anastasius in S. Silvestro: *Farum ex auro purissimo, quod pendet sub fastigio cum Delphinis 50. quæ pensant cum catena sua libras 20. coronas 4. cum Delphinis 20. ex auro purissimo.* Infra: *Pharus cantharus cum Delphinis 50. .... pharum cantharum cum Delphinis 50. coronam auream cum Delphinis 50.* In S. Hilario: *Turrem argenteam cum Delphinis pens. &c.* Vetus Charta

Cornutianensis, edita à Suaresio: *Pharum cantharum argenteum cum catenis & Delphinis* 17. *coronas argenteas* 4. *cum catenulis suis, & Delphinis* 8. Ubi *Delphini* sunt ornamenta maiorum λυχνέχων.

DELPHINUS, apud nostros dignitatis species, qua donantur vulgo Comites Viennenses, quod complures ex iis qui primo Comitatum Viennensem possedere, hoc nomine appellarentur, adeo ut Joannes Raynaudus & Henricus Rosentallus, *Delphinatum* inter Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Principatus, Vicecomitatus, & Baronias posuerint. [In Historia Dalphinatus to. 1. pag. 3. laudatur Charta anni 1140. in qua hæc leguntur: *Guigo Comes qui vocatur Dalphinus.* Hic Guigo primus omnium Dalphini seu Delphini cognomento donatus legitur. Unde illud assumserit, non constat. Sed verisimile est cognomentum hoc adeo suis placuisse posteris, ut illud sibi in honoris titulum erexerint. Quidam existimavere propter Delphinum depictum in scutis gentilitiis Comitum Viennensium, ipsos Delphinos fuisse appellatos; verum longe ante Guigonem VII. qui primus hujusmodi insigne suo addidit sigillo, Comites Viennenses Delphini vocabantur. Vide Hist. Dalphin. to. 2. pag. 378. Charta an. 1230. pro Roberto Archiepisc. Lugdunensi inter Instrum. to. 4. novæ Gall. Christ. col. 29. *Nos Dalphinus Viennensis & Albonensis Comes notum facimus universis præsentibus & futuris, &c.*] In Charta an. 1285. apud Duchesnium in horum Comitum Stemmate, mentio fit *Andreæ quondam Delphini Viennensis, & Albonis Comitis.* Exhinc leguntur complures aliæ, in quibus Humbertus, Joannes, Guigo, & Humbertus alter eadem dignitate donantur: quorum postremus hanc cum universa Provincia, cui imperabat, in Regiam familiam transmisit, hac conditione, ut primogenitus Regis Delphinus Viennensis appellaretur, quod notum. Vide præterea Virum eruditissimum Dion. Salvagnium Boissium lib. de Usu Feudor. c. 1. extremo. [His addam haberi apud Rymerum to. 5. pag. 10. Litteras Edwardi III. Angliæ Regis an. 1338. ad Imperatorem Ludovicum, quibus petit ab Imperatore, ut Imberto seu Humberto Delphino Viennensi nomen & titulus Regis, aliaque ad Regiam dignitatem spectantia concedantur: quod nunquam fuit.]

☞ Præter Comites Viennenses fuerunt etiam alii qui Delphini cognomento donarentur, Comites videlicet Arverniæ. Appellationis hujus originem inquirit & elucidat eruditus Scriptor Historiæ Delphinalis to. 2. p. 378. eamque refert ad annum 1167. ex quo Arverni Comites, hac in re Viennensium æmuli, Delphini titulo gloriari cœperunt. Passim memorantur in Chartis *Delphini & Delphinatus Arverniæ*, ut videre est apud Baluzium in Hist. Geneal. Arverniæ. Hic Dalphinatus concessit in ditionem Ludovici II. Ducis Borbonii per Annam uxorem suam ex Dalphinali Comitum Arvernorum familia oriundam.

¶ DELPHINETUS, Arverniæ Dalphini filius. Testamentum Roberti III. Comitis Claromontensis an. 1302. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 304. *Ipsum enim filium nostrum Johannem alias dictum Delphinetum heredem nobis instituimus in castris nostris Vodabulæ & de Breone.*

DELTICUS, Isidoro in Gloss. *Literatus, Doctor.* [Sic dictus à Græco δέλτος, Liber, vel ab Hebræo *Deleth*, Pagina, quod Litterati toti sint in libris vel paginis evolvendis.]

DELUBRICARE, *Labi*, in Gloss. MS. Regio; vel in loco lubrico titubare, cadere. [Papias: *Delubricatum, Dilaceratum.*]

¶ DELUBRIS, Prophanus, ut arbitror, à *Delubrum*, Ædes ubi idolum erat, sic dictus. Chartarium Auxitanæ Ecclesiæ ex Epistola Oddonis Levitæ ad Garsiam Archipræsulem: *Non statim voce erumpat me Delubrem clamitans esse sacrilegum, qui audeam aliquid contra Dei licentiam usurpare consilium.*

¶ DELUBRUM, Fons baptismalis. Sebastianus Perusinus in Vita B. Columbæ Reatinæ, Maii tom. 5. pag. 337.* *Apud Delubrum ac sacrum fontem.* Ibid. pag. 353.* *Investigaturam se spopondit Senis de hoc diligentius in libro sacri Delubri cathedralis Ecclesiæ.* Delubrum à deluendo sicut Pollubrum à Proluendo dictum censet Isid. lib. 15. Orig. cap. 4. his verbis: *Delubra veteres dicebant Templa fontes habentia, quibus ante ingressum Diluebantur. Ipsa nunc sunt Ædes cum sacris fontibus, in quibus fideles regenerati purificantur.*

DELUCA. Vide *Delphica.*

DELUDIUM, Derisio, contumelia, ludibrium. Gloss. Lat. Græc. *Delusit*, ἐνέπαιξεν. S. Eulogius lib. 3. Memorial. SS. c. 7. *Dum in nos hujuscemodi irrisionibus insultarent, & hoc Deludio nostram pene consummatam cladibus fatigarent miseriam.*

¶ DELUSATIO, Fraus, Dolus, à Deludendo. Chartularium S. Vandregisili to. 2. pag. 1966. *Quotiescumque dicti homines aut sui hæredes alibi molitum ire voluerint, per molturam suam prædivisam reddendam est eis licitum moliri absque Delusatione & adulteratione molendini supradicti.*

¶ DEMA, Corpus, ab indeclinabili δέμας, quod idem est apud Poetas Græcos. Wolstanus in Vita S. Ethelwoldi Episc. inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 633.

Signipotens in ea pausat quoque Demate Swithun,
Qui precibus cunctum sublevat hunc populum.

DEMAGIS, *Vehementer.* Papias.

¶ DEMAINUM, ut *Domanium*, Gall. *Domaine.* Charta an. 1210. ex Chartulario Campaniæ apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. pag. 692. *Vendidi etiam eidem Dominæ Comitissæ advocatiam ejusdem villæ, & quidquid habebam inter Mesum Demainum ipsius villæ. Illud tamen mihi retinui, &c.* Vide *Demanium.*

¶ DEMANCATA TERRÆ in Foresio, Tantum terræ spatium, ut in eo seminari possit unus *Demancus* frumenti. Est autem

¶ DEMANCUS, Mensura frumentaria eadem, quæ infra *Demencus.*

1. DEMANDA. *Demandæ*, Exactiones, quæ sub nomine gratuitæ præstationis exigebantur: *Coactæ petitiones*, in Charta Theodorici Comitis Flandr. an. 1147. in Tabulario S. Bertini. Diploma Philippi Aug. Regis Franc. an. 1202. *Si nos fecerimus Demandam vel talliam in Christianis vel Judæis de Senescallia Andegavensi, Turon. & Cenoman. illa Demanda & tallia levabitur per manum prædicti Senescalli, &c.* Aliud an. 1204. pro Oppido Niortensi in Pictonibus: *Præterea nos & hæredes nostri habemus Demandam nostram in tota Communia Niortensi, & Guillelmus Cocus* (cui Niortum erat oppigneratum) *Demandam illam levabit per manum Senescalli Pictavensis ad opus nostrum.* Aliud Theobaldi C. Campaniæ an. 1229. *Liberi erunt ab omni tallia, tolta, & Demanda, à custodia villæ, turris, & gabiolæ, & à quacunque alia exactione.* [Tabularium Meldense fol. 65. *Universis præsentes litteras inspecturis Magister A. Archidiaconus de Bria*

Meld. salutem. Notum facimus, quod nos pro novitate nostra & pro debito cujusdam domus, quam emeramus pecuniis à Reverendo Patre P. Dei gratia Meld. Episcopo, licentiam faciendi Demandam in nostro Archidiaconatu, quam nobis liberaliter concessit, & Demandam quam faciemus, de ipsius licentia speciali faciemus. Actum ann. Domini M. CC. XXXII. *mense Decembri.* Et in Charta an. 1201. inter Instrum. Hist. ejusdem Eccl. Meld. to. 2. p. 87. *Archidiaconi nullam in suis Archidiaconatibus Demandam facient, nisi Episcopo assensum præbente.*] Vetus Charta in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 205. *Tenendam libere, & quiete ab omni sæculari servitio & Demanda.* Vide tom. 3. pag. 186. Will. Thorn. an. 1269. Probat. Histor. Monmorenciacæ pag. 75. [*De Lauriere* to. 2. Ordinat. Reg. p. 258. Martenium. tom. 1. Anecd. col. 953.] & infra in voce *Questa.*

¶ 2. DEMANDA, Vox forensis, Gall. *Demandè, Requeste*, Petitio, Libellus supplex, postulatio. Decretum summæ Curiæ in Archivo Castri Nannet. *Curia nostra dictum de Rohan ab omnibus aliis Demandis, requestis, finibus & conclusionibus per Procuratorem nostrum generalem factis & captis absolvit.* Regest. Parlamenti an. 1379. apud Baluz. Hist. Arvern. to. 2. pag. 165. *Dictus insuper avunculus noster causam vel actionem non haberet faciendi Demandas & conclusiones, &c.* Ibid. pag. 598. in Regesto Parlamenti an. 1408. *Ostensio Demandæ in scriptis non erat introducta, nisi ad instructionem seu certiorationem Defensorum, an cedere vel contendere vellent. Demanda articulata*, ibid. pag. 237. *Controversia seu Demanda*, in Confirmatione transactionis an. 1463. ex Archivo Præsidis *de Mazaugues.* Hist. fundationis Monasterii Cælestinorum Suession. apud Marten. to. 6. Ampliss. Collect. col. 604. *Incepimus processum Parisius in curia Parlamenti an. Dom.* 1400. *in quo petivimus ea quæ in Demanda, quam ipsi curiæ proposuimus in hujus initio processus.* Vide *Contestus.*

1. DEMANDARE, Poscere, vel mandare, Gall. *Demander.* Rodericus Toletan. l. 2. de Reb. Hispan. cap. 9. *Per Legatos pacifice Demandavit, ut... recederet à finibus alienis, &c.*

DEMANDARE, Mandare, remandare. Monachus Sangall. lib. 2. de Carolo M. cap. 19. *Si Carolus consilium meum dignaretur, non ad tantas me deponeret injurias. Ego nihil illi Demando; dicite ei, quid me agentem inveneritis.* Infra: *Nihil aliud ei Demando, nisi quod facio, &c.*

¶ 2. DEMANDARE SUPPLICIO, Morte punire. Charta Henrici VII. Angl. Regis an. 1492. apud Rymerum to. 12. pag. 486. col. 2. *Auctoritatem damus... eorum quemlibet juxta eorum demerita castigandi & puniendi, ultimoque supplicio Demandandi.* Similia leguntur infra, & rursum ejusdem tomi pag. 724. col. 2. Vide *Demandum.*

¶ 3. DEMANDARE, Citare, vocare, arcessere, Gall. *Mander, Citer.* Charta Willelmi Domini Montispessulani an. 1103. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. p. 727. col. 1. *Et Vicarius non Demandabit eum per se vel per alium, nec expectabit eum in placitis Montispessulani.* Charta Johan. Reg. Angl. in Libro nigro Scaccarii pag. 383. *Vicecomes Herefordiæ, in cujus Balliva hoc fecerat, Demandari fecit eum in comitatu suo tanquam malefactorem.*

¶ 4. DEMANDARE, Notum facere se non compariturum coram Judice. Litteræ P. de Corboilo ad M. Archiepiscopum Senon. adversus Stephanum de Vetolio coram se judice ab Archiepiscopo delegato comparere detrectantem, in Tabulario S. Clodoaldi: *Cum enim diem utrique parti assignavissem, idem Stephanus non venit, Canonicis enim Demandaverat & non michi. Postea ipsum auctoritate vestra bis citavi.* Vide *Contramandare.*

¶ 1. DEMANDATIO, Postulatio, Gall. *Demande.* Concilium incerti loci inter Anecd. Marten. to. 4. col. 149. *Idem & de his qui ab Episcopis hæreticis, schismaticis, vel nominatim excommunicatis, vel aliis Episcopis sunt ordinati præter suorum Demandationem Prælatorum.*

¶ 2. DEMANDATIO, Species tributi. Charta Philippi Regis Franc. de Consuetudinibus Lorriaci an. 1187. ex Archivo Archiepiscopi Senon. *Nullus hominum ville illius debet Demandationem Preposito Stamparum.* Altera Charta ejusdem Regis an. 1201. pro Incolis oppidi de Clariaco apud Stephanotium to. 13. Fragm. Hist. MSS. pag. 177. *Si aliquis de Clariaco duxerit sal vel vinum Aurelianis, pro quadriga unum denarium dabit tantum. Nullus hominum Clariaci debet Demandationem Præposito Stampis, nec Preposito Piveriis, nec in toto Gastineto.* Vide *Demanda* 1.

¶ DEMANDATOR, Hisp *Demandador*, Gall. *Demandeur*, Petitor, Actor in litigiis. Vide locum in *Riedra.*

¶ DEMANDIMENTUM, Genus præstationis, ut supra *Demanda* 1. Transactio an. 1144. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 138. *Terre quas habent Fratres Militiæ de Baides sunt libere ab omni Demandimento.*

DEMANDUCARE, *Corrodere*, in Gloss. Arabico-Lat. [Gallis, *Demanger*, Prurire.]

¶ DEMANDUM, Mulcta ob crimen vel delictum imposita. Charta Henrici VII. Angl. Regis ann. 1494. de Pardonatione pro Archiepiscopo Dubliniensi, apud Rymerum to. 12. p. 556. col. 1. *Unde punitio caderet in Demandum debitum, seu in finem & redemptionem, aut in alias pœnas pecuniarias aut imprisonamenta.* Eadem habentur to. 13. pag. 242. col. 1. Vide *Demandare* 2. & *Finis.*

DEMANICARE, Manicas auferre, spoliare, [vel f. Manus abscindere.] Greg. Turonensis lib. 7. Hist. cap. 15. *Coquos quoque, sive pistores, vel quoscunque de hoc itinere regressos esse cognovit, cæsos, spoliatosque, ac Demanicatos reliquit.* Vide lib. 9. c. 8.

DEMANIUM, pro *Dominium*, Gallis olim, Anglis etiamnum *Demaine.* Alexander Abbas Celesin. de Vita Rogerii Regis Siciliæ lib. 3. c. 14. *Mandatur... illis, qui castro ejus præerant, ut & ipsi Regis super se quantocius suscipiant Demanium.* Rogerus Hovedenus in Ric. II. *Episcopus illud* (manerium) *deberet habere in Demanio.* Occurrit passim in Constitut. Siculis, & apud Scriptores ævi medii. Octavianus *de S. Gelais* in Viridario honoris:

Firent au Roy ce qui leur fut possible,
En lui offrant la ville & leurs Demaines.

Alibi:

Car tout estoit soubmis à son Demaine.

DEMANIUS. Vide *Domanium* & *Dominicus.*

DEMANUTERE, id est, *Non manutenere*, Tutelam abjicere, & protectionem alicujus. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 107. *Quod si filii Senioribus patris sui aliquid forisfecerint, pater cogat filios suos, ut illam forisfacturam ipsis Senioribus redirigant & emendent, & ipse emendet pro eis. Quod si facere noluerint, exhæredet filios suos omnino, & Demanuteneat eos sine engan.* Vide *Manutenere.*

DEMARCHUS, Δήμαρχος, Præcipuus Magistratus Neapoleos in Italia, apud Spartianum in Adriano, &

& Strabonem lib. 5. Vide *Magister militum.*

Demarchus, Comes. Præceptum Caroli Simplicis pro Monaster. S. Dionysii, in ejusdem Ecclesiæ Tabulario: *Quod Robertus noster dilectus fidelis ac Demarchus ad nostram accedens excellentiam, deprecatus est, &c.*

¶ Demarcus, in Annal. Benedict. to. 3. p. 709. col. 2. *Hugo Dux Francorum gratia Dei omnipotentis, necnon & Demarcus. Notum fieri cupimus, &c.*

¶ DEMARITIO, Partitio seu Divisio, si bene conjecto, à *de* & *Maritare*, Copulare. Præceptum Carlomanni Majoris-domus pro Monasterio Stabulens. apud Marten. Collect. Ampliss. to. 2. col. 20. *In ea scilicet ratione, ut quamdiu ipse Anglinus advixerit, ipsas res usualiter excolere debeat; & si nepos suus nomine Gotbaldus illum superstes fuerit, ipsius Unadelino absque prejudicio & per precaria vel consensum ipsius Monachis, prædicto Unadelino tenere vel excolere debeat sine ulla Demaritione tantum ista superius denominata, totum & ad integrum trado & dono ad ipsius Monasteria.*

DEMAS, dis, *Vinculum*, Papiæ, ex Græc. δέμα.

¶ DEMEI, Dimidius, Gall. *Demi.* Chartularium S. Martialis Lemovic. *In crastino reperi* XIII. *marcas & Demei auri.*

¶ DEMELLUS, Mensura annonaria. Index MS. Beneficiorum Eccl. & Dioec. Constant. fol. 7. v°. *Rector habet manerium, & inde tenetur annuatim reddere tres Demellos frumenti ad mensuram Constant. Thesaurario Ecclesie supradicte.* Ibid. fol. 8. *Et pro quatuor acris terre redduntur annuatim decem quarteria & tres Demelli frumenti.* Belgæ *Wallones* dicti etiamnum Modium vocant *Mel*, Gall. *Boisseau.*

DEMEMBRARE, Membra corporis auferre, discerpere. Hincmarus Remensis in Epist. ad Adrian. PP. in Concilio Duziac. I. *Et jam plus quam duo sunt anni, ex quo præfatus Trisingus suprascriptum Liwlfum volens occidere, Demembravit.* Hildebert. Cenomanensis Ep. 67. *A quodam fratre Decani captus est; & aliorum auxilio . . . Demembratus, de quibus cum mihi frater abscissus lacrimabilem deponeret clamorem, addidit . . . suggestione & consilio ipsius membrorum se abscissione imminutum, quorum violentia ipse tentus fuit & abscissus.* Adde Ep. 10. ejusdem Hildeberti ex iis, quæ editæ sunt to. 10. Spicilegii Acheriani. Occurrit præterea apud Baldricum lib. 1. Chr. Camerac. c. 82. [& apud Rolandinum Patavin. de factis in Marchia Tarvisina lib. 3. cap. 12. & lib. 5. cap. 22.]

Dismembrare, Eadem notione. Capitula Caroli C. tit. 39. c. ult. *Non est æquum, ut ibi* (juxta Ecclesiam) *homines ad mortem judicentur, & Dismembrentur, & flagellentur.* Consuetudo Tornacensis tit. de Criminibus art. 15. *Si aucun navré, Desmembré, ou blessé estoit jugé & tenu pour affolé ou defiguré, &c.* Adde art. 22. Fletam lib. 1. c. 16. §. 7. [& Vitam Caroli Boni Comitis Flandriæ n. 26. Martii to. 1. pag. 185.]

¶ Demembrare, Gall. *Démembrer*, figurato sensu, Avellere, disjungere, separare. Regestum Parlamenti an. 1348. apud Baluzium to. 2. Hist. Arvern. pag. 770. *Dicebat insuper dicta Comitissa, quod cum dictum castrum ac stagnum essent membra dicti Comitatus Alverniæ, Demembrari seu dividi non poterant à dicto Comitatu.*

¶ Demembratio, Eadem figurata notione, Separatio, divisio, partitio, Gall. *Démembrement.* Litteræ Capituli Moguntini pro Conventu S. Albani, to. 2. Rer. Mogunt. pag. 762. *Ad hæc ut ex donacione hujusmodi nobis facta, Ecclesia vestra nullius Demembracionis sentiat detrimentum . . . liberaliter promittimus, &c.* Litteræ Rodulphi Rom. Regis an. 1274. in Dissert. Hist. de Comitatu Comacli Edit. 1709. Append. pag. 28. *Sine Demembratione imperii, &c.* Occurrit rursus apud Rymerum tom. 2. pag. 415.

¶ Dismembratio, Eodem intellectu. Litteræ Philippi VI. Franc. Regis an. 1340. *Absque Dismembratione, divisione seu diminutione aliqualiter facienda, &c. Dismembratio jurisdictionis*, in Conventione an. 1389. ex Schedis Præsidis de *Mazaugues.*

Dismembrator, Expilator, distractor bonorum. Cæsarius Heisterb. l. 8. c. 69. *Cui* (Archiepiscopo) *cum post mortem multi detraherent, dicentes eum Ecclesiarum fuisse Dismembratorem, & civium suorum excæcatorem.*

¶ DEMEMOR, Immemor. Præfatio Tabularii A. Gemeticensis Monasterii: *Mundanæ sollicitudinis status instabilis, memoria Dememor, & labor labilis, &c.*

DEMENCUS, Annonariæ mensuræ species, ex Latino forte *demensus.* Charta Arnaudi Archiepisc. Lugdunensis an. 1212. apud Joannem Mariam *de la Mure* in Hist. Ecclesiast. Lugdun. pag. 320. *Hospitali S. Joannis dedit id, quod habebat apud Fuaxin, scilicet unum Demencum siliginis, & 5. denarios, &c.* [In provincia Forensi *Demencus*, patrio idiomate *le dement* valet duos *Cartonos*: *Cartonus* autem siliginis est circiter 32. librarum, ut me monuit D. *Aubret* Advocatus Dombensis Clarissimus & Historiographus.]

¶ DEMENEIUM, ut *Domanium.* Instrumentum anni 1317. ex Archivo Veteris-villæ: *Cum contentio verteretur inter Monachos Veteris-villæ & Alanum de Monteferrandi Armigerum super petitione decimarum naporum crescentium in feodis & Demeneio dicti Alani.* Vide *Demanium.*

¶ Demenia, Eodem intellectu. Liber niger Scaccarii pag. 232. *Teneo ego in meam Demeniam.*

¶ Demenium, Eadem notione. Tabularium Majoris-monasterii: *Ego Petrus de S. Hilario filius Hascolfi de S. Jacobo, testificor ipsum patrem meum dedisse Ecclesie S. Martini de Saccio totam decimam omnium Demeniorum per totam terram suam de Anglia.*

DEMENTARE, *Furiosum, dementem facere*, Jo. de Janua. Ita Actor. cap. 8. Gloss. Lat. Græc. *Dementat*, ἐξίστησιν, ἰδιωτικῶς. [Statuta Ordinis Vallis-Caulium an. 1262. inter Anecd. Marten. to. 4. col. 1666. *Si Prior Priorem aliquem Dementaverit vel proprium vel hospitem, pœnam levioris culpæ solvere teneatur.* Hoc est, Si ad iracundiam provocaverit.] Priscis Francis, *Dementer.* Le Chastellain *de Coucy*, Cant. 11.

Tant ne me say Dementer ne complaindre.

Alius Poëta:

Où elle se Demente d'amours.

Le Roman *de Roncevaux* MS.

Li Cuens Renaus s'est forment Dementez.

Dementare, Insanire. Lactantius de Mortib. Persecutor. num. 7. *Ita semper Dementabat, Nicomediam studens Urbi Romæ coæquare.* Vide mox *Dementire* 1.

¶ Dementatio, Iracundia, si bene conjecto. Fredegarius in Chronico num. 68. *Istamque victoriam, quam Winidi contra Francos meruerunt, non tantum Sclavinorum fortitudo obtinuit, quantum Dementatio Austrasiorum, dum se cernebant cum Dagoberto odium incurrisse, & assidue expoliarentur.*

Dementatus, Mente alienatus. Hincmarus de

Divortio Lotharii: *Alii autem potu, alii autem cibo à sortiariis Dementati sunt.* Occurrit præterea apud Anastas. Bibl. in Vita S. Joan. Eleemos. n. 78. & Baldricum in Chr. Camer. l. 2. cap. 5.

DEMENTATOR, Qui mentes hominum pervertit. Epist. Fr. Joan. de Monte Corvino Ord. Fratrum Minor. apud Waddingum an. 1305. 10. *Sed essem magnus explorator & Dementator hominum.*

DEMENTATIM, Usque ad dementiam. Histor. Translationis S. Guthlaci n. 8. *Arnoldum pestifera passio diutino intolerabili languore, scilicet capitis vertigine, Dementatim torquebat.*

1. DEMENTIRE, Insanire. Tertullian. l. de Anima: *Cum Dementit homo, Dementit anima, non peregrinante, sed conpatiente tunc animo.* Utitur etiam adversus Gentes, ut & Lactant. in libris Institut. Apuleius in Apolog. Martian. Capella l. 8. Saxo Grammat. lib. 7. Hist. &c.

2. DEMENTIRE, Mendacii arguere, Gall. *Dementir*, in Charta an. 1187. to. 8. Spicilegii Acheriani p. 201. & 202. Vide Leges maris Oloronenses art. 12. & ibi Cleiracum.

DEMENTITIUM. Gloss. MS. Sangermanense: *Dementitium*, ἐντρωπή. Gloss. Gr. Lat. ἐντροπή, *Reverentia, Verecundia.*

DEMERITUM, Peccatum, culpa, Gallis, *Demerite.* Magister Rogerius de Destructione Hungariæ c. 10. *Meritis & Demeritis personarum non discussis.* [Occurrit apud Murator. tom. 12. col. 495. & alibi non semel.]

¶ DEMESSIO, Messis, in Epistola Capreoli Episc. ad Vitalem, inter Concil. Hisp. to. 2. pag. 196.

¶ DEMEURA LONGUA, Gallis, *Longue demeure*, Mora diuturna, longum tempus. Decretum Philippi III. Franc. Regis ann. 1282. inter Instrum. to. 2. novæ Gall. Chr. col. 146. & 147. *Usus communis est notorius & approbatus à tanto tempore, de cujus contrario memoria non existit, in terra Arverniæ & in locis vicinis, quod bonæ villæ habent & possunt habere prædicta* (jura & privilegia) *per longuam Demeuram & per longuam sufferentiam, licet super hoc non habeant concessionem ab aliquo seu litteras vel sigillum.*

¶ DEMICULUS, σκυφίον μικρόν. *Scyphulus.* Supplem. Antiquarii & Glossar. Græc. Lat. Sangermanense. Ad hæc Martinius: An quo aliquid demitur è cratere?

DEMINORATIO, [Imminutio, damnum, detrimentum Charta Caroli Calvi ann. 848. inter Instrum. novæ Hist. Occitan. col. 95. *Ea omnia supradicta absque ulla inquietudine aut Deminoratione sempiternis temporibus possidere valeant.*] Vide [*Diminorare* &c] *Minorare.*

¶ DEMIONUS VINI, apud Lugdunenses duas quartas continet, & quarta sex pintas. Vox videtur ibrida ex Gallico *Demi*, dimidius, & Lat. Onus, Gall. *Charge.*

DEMOGRAMMATEUS, Δημωγραμματεύς, Plebis scriba, in l. 4. C. de Tabular. lib. 10.

¶ DEMOLIRE, pro *Demoliri*, legitur apud Esdram lib. 3. c. 1. v. 55. Supplem. Antiquarii: *Demolit.* καθαιρεῖ, *Demolitur, Diruit.*

DEMONACHARE, [Monachi statu dejicere.] Vide in *Monachus.*

¶ DEMONSTRATIO, Species exactionis. Charta anni 1122. pro Monasterio S. Bertini, apud Miræum to. 1. p. 84. col. 1. *Terram quam B. Bertinus infra ministerium de Merck possidet... à comitatu & omnimoda consuetudine, necnon ab omni prorsus exactione liberam fecisse... præter decimam & fossatum: sic tamen ut de eodem fossato Demonstratio illa, quæ vulgo Besene vocatur, nullatenus exigatur.* Vide *Besenagium.*

DEMORARE, Regere. Chronicon Novalicense l. 6. *Demoravit Abbatiam suam 10. annos cum omni moderatione æqua.*

DEMORARI, unde nostri *Demeurer.* Lex 3. Cod. Th. de Liberali causa: *Si in libertate esset per annos sedecim Demoratus.*

DEMOSMATUS. Vide *Froccus* post *Fraustum.*

¶ DEMOTINUS LAPSUS, *est quando quis morte retina obruitur.* Rochus *le Baillif* in Dictionariolo Spagyrico.

¶ DEMPNITAS, ut supra *Damnitas*, Damnum. Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280. *Injuncti nobis officii cura sollicitat, commissa præterit.* *nos impellunt, ut tam præsentis innovatione statuti quam debitarum adjectione pœnarum, nostris atque Conseranensis Ecclesiæ Dempnitatibus consulamus, ne nos qui alios in sua justitia fovere tenemur, jus nostrum improvide negligere videamur.* Agitur de damnis Ecclesiæ resarciendis.

¶ DEMPNOSUS, Damnosus, in Constitutionibus MSS. Cluniac.

¶ DEMPTITAS. Hist. MS. Gemeticensis pag. 70. *Quos loci propinquitas, habitus & Demptitas... nobis reddunt & omnibus excellenter amabiles.*

DEMSTERS, ita dicuntur duo Judices in insula Mannia, qui de litibus ibidem emergentibus cognoscunt. A Saxon. ðenia, quod judicem, consulem, interdum ducem exercitus significat. Spelmannus.

¶ DEMULCIA, ἐκλογὴ ἀπὸ πολλῶν, *Electio, Delectus.* Supplem. Antiquarii. Martinius: *Demultia*, ἐκλογὴ ἀπὸ πολλῶν, *Collectio è multis.* Gloss. Lat. Gr. S. Germani à Pratis: *Demultia*, ἐκλογὴ πολλῶν, Electio è pluribus.

¶ DEMULGATAM, *Estimatio*, in Glossis ad calcem veteris Collectionis Canonum ex Bibl. DD. *Chauvelin* Custodis sigillorum regiorum.

DEMULTARE. Passio SS. Seraphiæ & Sabinæ n. 4. *Dimitte illam nefandam, quæ maleficiis te expulsa Demultavit à Deorum cultura.* Sed videtur legendum *Demutavit.*

¶ DEMULUS, *Ejusdem artis emulator*, in Glossario Sangerman. num. 501. f. legendum *Æmulus.*

¶ DEMUNDINAT, *Omnibus notum facit.* Gloss. Isid. Sed melius infra in *Denundinare.*

¶ DEMUNERARE, *Munerare*, δωροδοκεῖν. Gloss. Lat. Gr. Sangerman.

DEMUNIRE URBEM, Ex munita facere infirmam, apud Petrum Blesensem Serm. 33.

¶ DEMUSSARE. Papias & Glossar. Sangerman. n. 501. *Demusso, Dissimulo.* Gloss. aliud Lat. Græc. Sangerman. *Demusso*, ἀποκυστάζω, ἀποσκωπῶ, Dormito, sileo.

DENA, DENNA, Modus, agri, aut terræ, vel potius silvæ portio, apud Anglos. Domesdei apud Spelmannum: *De silva 8. Denæ parvæ, & 3. magnæ.* Alibi: *De silva Regis habet Wad tantum, quod reddit 16. denar. per annum, & dimidiam Denam.* Rursum: *Et una parva Dena silvæ.* Ibidem: *Et 3. Denæ de silva reddunt triginta porcos.* Will. Thorn. ann. 826. *Dederunt Abbati terram 20. aratrorum,... & 13. Dennes glandes portantes.* Spelmannus & Somnerus, *Denam*, locum Silvestrem, asperum & incultum, porcisque pascendis accommodum denotare censent, à ðen, quod Saxonibus speluncam, caveam, ferarum latibulum, interdum & vallem sonat. Vide Edw. Cokum ad Littletonem sect. 1. pag. 4. 6.

¶ DENAIRADA. Vide *Denariata*.

¶ DENANTE, Coram, in conspectu, Gall. *Devant, En presence*, Hisp. *Delante*. Lib. Goth. f. 87. apud Moretum Antiq. Navarræ p. 403. *Facio testamentum de illa mea villa quæ vocatur Ortulo, cum sua Ecclesia S. Stephani, Denante illo, & Denante toto Conventu de illa Cella, & Denante totos illos meos mesquinos.*

¶ DENARATA, ut *Denariata*, apud Thom. *Madox* Formul. Anglic. pag. 227. *Sic Denarate minute & grosse*, Gall. *Grosses & menues Denrées*, in Charta Hugonis Comitis Registetensis an. 1233. de Maceriis supra Mosam è Musæo D. *de Cangé*.

¶ DENARIALE PRÆCEPTUM, quo servus manumittitur per *Denarium* præsente Rege. Exstat hujusmodi Præceptum inter Formulas Lindenbrogii.

DENARIALIS, DENARIATUS, [Manumissus per *Denarium* præsente Rege.] Vide *Manumissio per Denarium*.

DENARIATA, DENERATA, DENAIRADA, Pretium rei per denarios, *Derrata*, Italis, *Denrée*, Gallis. Miracula S. Ulmari n. 23. *Et deduxerunt absque damno vini unius Denerata.* Statuta Willelmi Regis Scotiæ c. 37. §. 2. *Præcipit etiam dominus Rex, quod nullus extraneus mercator ... vendat in Denariatis, sed in grosso. Denariatæ redditus*, to. 1. Monast. Angl. pag. 501. to. 2. p. 95. Vide Probat. Hist. Limburgens. p. 9. Hinc nostris *Denrée*. Le Roman *du Renard* MS.

Et j'ay bien mengié sept Denrées
De nouvel mel en fresches rées.

Le Roman *de Garin* MS.

Qu'il n'y perdirent vaillant une Denrée.

Alibi:

Qui prent l'avoir, mal me donra Denrée.

Testamentum Joannæ de Burgundia, Reginæ Fr. Philippi Magni uxoris, 27. August. ann. 1319. *Et donra l'en a chascun povre, que y sera, deux deniers, ou deux Denrées de pain. Adenerer*, Rem venditam in denarios convertere, in Consuet. Blesensi art. 39. & Insulensi art. 31. Salæ Insulensis art. 10. Vide *Adærare*.

DENARIATUS, in Legib. Edw. Confess. cap. 10. *Denariatus* & *Denariata terræ*, *vineæ*, Modus agri ad valorem annuum unius denarii. Tabularium Priorat. Lewensis in Anglia: *Sibylla Barthelot tenet unam acram & 5. Denariatus terræ in eodem tenemento.* Ibidem: *Tenent dimidiam rodam & 3. Denariatus terræ in fine boreali messuagii.* [Vetus Charta apud Thomam *Blount* in Nomolexico: *Sciant quod ego Willielmus filius Philippi de Colewal dedi... Egidio de la Berne de Hereford pro quadam summa pecuniæ... octo Denariatos annui redditus.*] Monasticum Anglic. to. 1. p. 501. *Duas acras terræ & dimidiam, & duas Denariatas, & duas gallinas annui reditus, ... duas solidatas, & septem Denariatas redditus cum pertinentiis in eadem tenura, ... novem solidatas, & duas Denariatas, & unam obolatam, & 9. gallinas.* Regestum Constabul. Burdegal. an. 1208. fol. 91. *Item retinuit sibi & successoribus suis unam Denaratam terræ ad mensuram Agennensem ad opus construendi ibi domum.* Ex qua sane Charta *Denarata terræ*, videtur fuisse agri modus certus ac definitus. Ex aliis vero, *Denariata terræ* non solum *acra* minor fuit, sed & dimidium *rodæ*, quod acræ pars octava est, plures etiam *Denariatas* complexa est. Charta an. 1306. in Regesto 2. Philippi Pulcri n. 121. ex Tabul. Regio: *Nous avons eu & receu dudit Simon cent soudées & douze Denrées de terre en fief, &c.*

¶ DENARIATA MILITIS, Modus agri unius denarii redditûs ad Militem pertinentis. Vide Librum nigrum Scaccarii p. 53. & ibi notam Editoris.

DENARIATA VINEÆ. [Donatio Bernardi Monachi facta Moisiacensi Monasterio circa ann. 1050. *Dono ad ipsum locum ipsam hæreditatem.... duodecim Denariatas de vinea & duas caputmansuras.*] Tabul. Cadurcensis Eccl. *Damus duas Denairadas de vinea in pignore per 12. solid.* Vetus Charta apud Dominicum lib. de Alodio pag. 216. *Cum omnes vineas, quæ ad ipsum pertinent, excepto 4. Denariadas, quæ dimitto Hugoni, &c.* Adde Historiam Abb. Condomensis p. 463. 464. 480. 490. Vide *Libra terræ*.

¶ DINAIRADA DE VINEA, apud Thomasserium in Biturigibus p. 541.

¶ DINERATA DE VINEA, in Ch. Eccl. Auxitanæ.

¶ DENARIATA PANIS, Panis pretii unius denarii. Statuta Massil. lib. 2. c. 34. *De calafatis & magistris asciæ quantum debeant accipere per pan è bourre ... in mane singulis diebus ... unam Denariatam panis & prog ustando in eodem die unam obolatam panis tantum.* Testamentum Roberti II. Comitis Claromontis an. 1281. apud Baluz. Hist. Arvern. to. 2. p. 278. *Legamus Denariatam panis vel unum denarium.* Antiquæ Recogn. de Alba-ripa, Regest. *Probus* fol. LXII. *Ricardus Paners est homo ligius Comitis, & tenet de eo domum suam in castro, & tenet de eo II. Denariatas panis in furno de burgo, prima die qua incipit furnus coquere post Natale.* Memorantur rursus *Denariatæ panis* in Tabulario Bethuniensi fol. 55. v°. in Chartulario Kemperlegiensi, &c. Hincque corrigenda Historia MS. Beccensis n. 14. p. 565. ubi male, ni fallor, legitur, *Denariara panis. Denarata panum*, apud Miræum to. 2. p. 1154. & Marten. Anecd. to. 1. col. 432.

¶ DENARIATA VINI. Polyptychum à Schannato laudatum in Hist. Fuld. pag. 32. *Singuli* XX *Denariatas vini.*

DENERATA CERÆ, in Chron. Besuensi p. 540. in Charta an. 1061. apud Jac. Petitum post Pœnitent. Theod. pag. 665. Capitul. Caroli Calvi tit. 31. §. 20. *Coctum aut carnem per Denariatas, aut vinum per sextaria vendunt.* i. denariorum pretio. Charta Franconis regnante Lothar. in Tab. Eccl. Cadurcensis: *Et dono censum quatuor Denairadas de cera S. Stephano.* Miracula S. Richarii lib. 2. c. 13. *Cum portiuncula ceræ, quæ Denarii pretio appensa est.* Concilium Islebonense cap. 9. *De singulis domibus ceræ Denerata vel idem valens, ad illuminandam Ecclesiam altari offeratur.* Occurrit etiam in Testamento Joannis Episcopi Ticinensis ann. 922. [in Codice MS. Irminonis Abb. S. Germani f. 98. v°.]

¶ DENERENDA CERÆ, pro *Denerata*, in MS. S. Huberti apud Marten. Itinerarii to. 2. p. 144.

DENARIATA, Merces quævis, quomodo *Denrées* etiamnum dicimus. Charta ann. 1309. in 2. Regesto Philippi Pulcri Regis Fr. num. 85. ex Tabulario Regio: *In loco etiam prædicto & extra mercaturas & Denariatas suas vendere poterunt, consueta solvendo deveria, &c.* Infra: *Qui vero aliquas mercaturas seu Denariatas in dicta villa venditas ad aliam mensuram quam signo nostro signatam mensurare præsumpserit, &c.* [Præceptum ejusd. Reg. an. 1303. apud *de Lauriere* to. 1. Ordinat. p. 379. *Ad omnes Denariatas & mercaturas capiantur pacifice & ponantur, cum parvi seu simplices Turonenses & Parisienses, qui modo cuduntur.* Ibid. p. 532. *Venditores Denariatarum*, in Litt. ejusd. Regis an. 1313. Ch. Philippi VI. Fr. Reg. an. 1331. ex Chartul. Bonæ-vallis: *Licet essent & fuissent per tempus sufficiens in possessione .. cognoscendi de falsis Denariatis.* Vide *Denarata*.]

¶ DENARIATA, Pondus, ut videtur, unius dena-

rii. Consuetud. Tolos. rubrica de emptione num. x. *Usus & consuetudo est Tolosæ, quod quilibet venditor usitatus rerum ponderis debet tenere certum pondus, scilicet quintale & medium quintale, & libram & mediam libram, & cartaronum & medium cartaronum, Denariatam & etiam obolatam.*

DENARISMUS, Proportio ad denarium: δηναρισμὸς, apud Epiphanium. *Ad Denarismum vel uncias teneri*, in l. 107. Cod. Th. de Decurion. & *Denarismo vel unciis obnoxius*, l. 123. eod. tit. dicebatur, qui pro modo prædiorum vel agrorum *denarios* vel *uncias* (auri vel argenti incertum) Principi pensitabat.

¶ DENARIUS, *à dando* (decem) *dictus, quia pro decem nummis imputatur*, Isidoro lib. 14. c. 24. Primo Denarium decem asses valuisse notum est omnibus, deinde sexdecim, postea duodecim. Gloss. Sangerman. MS. num. 501. *Denarius habet seliquas* (siliquas) *decem & octo.* Denarius Romanus pendebat siliquas 24. ex Pitisco: quem consule. Denarius in Lege Alaman. tit. 6. §. 3. est quarta pars tremissis & duodecima solidi: *Saiga autem est quarta pars tremissis, hoc est, Denarius unus. Duæ saigæ duo Denarii dicuntur. Tremissus est tertia pars solidi, & sunt Denarii quatuor.* Vide Legem Ripuar. tit. 36. §. 12. & Capitul. lib. 3. cap. 30.

¶ Denarius & *Nummus* promiscue sumuntur in duabus Chartis Cluniacensibus sub S. Maiolo datis de eadem re. In priori quæ est num. 234. habetur: *Ita ut duodecim Denarios singulis annis in vestitura Monachis persolvamus*; in posteriori vero n. 459. *Ita ut duodecim Nummos, &c.* Testamentum XII. sæculi: *Dat tres solidos & unum Nummum*; hoc est Denarium.

Denarius Francicus, Nummus argenteus, cujus mentio in Lege Salica tit. 1. §. 1. 2. tit. 2. §. 1. 2. & alibi passim, ex qua, quadraginta denarios solidum aureum Francicum æquasse docemur, quos ad 12. reduxerunt Pipinus & Carolus Magn. Vetus Agrimensor de Ponderibus: *Juxta Gallos, vigesima pars unciæ Denarius est, & 12. Denarii solidum reddunt.* Charta an. 849. apud Perardum p. 146. *Fisco auri Denarios tres componet.* Vide *Solidus*, & Wendelinum in Glossario Salico.

Denarii Ærei vel Æris. Aurelianus Imp. apud Pollionem: *Philippeos minutulos quinquagenos, æris Denarios centum.* Hujusmodi denariorum sex millia solidum conficiebant. Senator lib. 1. Epist. 10. *Sex millia Denariorum solidum esse voluerunt.* Hesych. Τὸ λεπτὸν, (denarius) ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου, id est, solidi. Vide legem ult. Cod. Theod. de Suariis, & Novellam Theodosii & Valentiniani 25. De *Denariis* æreis inferioris ætatis, sic Eadmerus libro de Similitudinibus S. Anselmi c. 90. *Tria cuique bono insunt Denario, quæ cuique bono inesse debent Monacho. Denarius quippe bonus puro ex ære, recto pondere, monetaque legitima debet constare, &c.*

Denarius sumitur etiam pro minutiore moneta, uti apud nos hodie, & minimo nummo, apud Cassian. l. 4. de Instit. Cœnob. c. 14. *Præter duo paxamacia, quæ tribus vix Denariis ibidem distrahuntur.* Apud Macrob. denarii in lusu puerorum ponuntur; & quæ apud Marcum c. 12. λεπτὰ δύο dicuntur, *duo Denarii*, δύο δηνάρια Lucæ c. 10. Ambrosio *duo æra* appellantur: unde conficitur ejusmodi denarios ex æreis fuisse. Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 569. *Patris tui satellites regale sic servant ærarium, ut vix unum tuis clientibus inde possis dare Denarium.*

¶ Denarius Albus. Chronicon Cornelii *Zanfliet* apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 472. *Nihilominus eodem anno* (1450.) *modius speltæ mensuræ Leodiensis vix vendebatur pro septem albis Denariis Flandriæ, dictis Aydans, quorum viginti vix valent unum florenum Rhenensem.*

¶ Denarius Fortis, cujus materia purior erat. Tales erant Denarii Parisienses, quocirca etiam *Regales* appellati. Vide *Moneta fortis.*

¶ Denarius Masculus, Idem qui fortis. Annal. Bened. to. 5. pag. 13. ad an. 1068. *Statutum est ut Loratorii homines pro multa decem libras Denariorum Turonensium Masculorum, id est, fortium Hugoni persolverent.*

¶ Denarius Feodi, quem quis percipit annuatim ratione feodi. *Willelmus Faber sex solidos currentis monetæ ad med. XLæ. Ad Natale Domini tres capones & tres denarios. Ad Pascha LX. ova & tres Denarios Feodi*, in quadam veteri Charta.

Denarii Meri *& bene pensantes*, in lege Longob. lib. 3. tit. 28. & in Capitulis Caroli C. tit. 28. tit. 31. §. 8. 10. Synodus Francoford. cap. 5. *De Denariis, si mero sunt argento, & pleniter pensantes.* In Visione S. Baronti n. 13. *Solidus bene pensatus*, pro *bene pensans*: *Et sic per singulos menses in anni circulo in unumquemque mensem unum solidum in manu pauperis mitte bene pensatum.* Vide *Merus.*

Denarius Mixtus opponitur *Mero*, in Capitulis Caroli C. tit. 31. §. 13.

¶ Denarius Streloique, pro *Denarius Sterlingus.* Charta Caroli Reg Fr. an. 1324. qua confirmat Chartam Henrici Reg. Angl. in Hist. Harcur. to. 3. p. 40. *Habuerunt tres marcas argenti & dimidiam & viginti octo Denarios Streloique.* Vide *Esterlingus.*

Denarius Calefactus, fronti impressus eorum, qui denarios bonos & bene pensantes rejiciebant. Capitula Caroli C. tit. 28. *Habeat Missus reipublicæ in civitatibus, & in mercatis, Denarium sic affectatum, & deprehensum in fronte Denario calefacto salvis venis taliter coquat, ut ipse homo & cæteri castigentur, & homo non pereat, & videntibus castigationis signum ostendat.*

Tertius Denarius, [dicebatur Tertia pars emolumentorum è causis apud Comites provinciarum actis provenientium. Duæ partes Regis, tertia pars erat Comitis, ex regio tamen privilegio, non cuivis Comiti concesso. Litteræ Edwardi III. Regis Angl. pro Eubulone *le Strangle* ex uxore sua Comiti Lincoln. apud Kennetum Antiq. Ambrosden. ad an. 1331. *Concessimus... custodiam & wardam castri nostri de Lincoln. cum balliva ibidem & viginti libratas annui redditus cum pertin. pro Tertio Denario Comitatus Lincoln.* Pactum Joannem Ducem Silesiæ inter & Regem Bohemiæ an. 1330. apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 552. *Et si nos prædictam civitatem Lubin infra quadriennium continuum exsolvere poterimus, in hujusmodi exsolutionis subsidium, ipse Rex Tertium Denarium, nobis dare tenetur.*] Vide *Advocatus*, & *Comes de tertio denario.*

Denarii Parisienses, in Charta Philippi I. Regis Franc. an. 1060. apud Doubletum in Hist. Sandionysiana cap. 12. Vide *Moneta*, [ubi variæ Denariorum species indicantur.]

Denarius Frisonicus, in Addit. ad Leg. Frison. tit. 3. §. 44.

Denarii Ponderis, & Denarii Numerales, in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 46. §. 2. 3. 4. 5. 6. Statutum Edwardi I. Regis Angliæ, de Compositione mensurarum, apud Spelmannum: *Denarius Angliæ, qui nominatur Sterlingus, rotundus sine tonsura, ponderabit 32. grana frumenti*

in medio spicæ; & 30. *Denarii faciunt unciam*, & 12. *unciæ faciunt libram.*

DENARIUS DEI, Qui datur in arrham emptionis. Dicitur autem *Denarius Dei*, quod in pios usus, non in venditoris commodum convertatur: [ut habet Bulla Leonis X. an. 1519. in Archivo Ecclesiæ Macloviensis. Statuta Arelatens. MSS. art. 191. *Denarius Dei, qui daretur in contractibus in honore Dei & candele S. Trophimi, distribuatur.*] *Denier à Dieu*, in Consuetudine Insulensi art. 50. 80. 81. 92. 160. Statuta Gildæ Scoticæ cap. 22. §. 4. *Si quis emerit haleces, vel alia mercimonia, & dederit Denarium Dei, vel aliquod argentum in arrhis.* [Statuta Massil. lib. 3. cap. 6. *Postmodum palmata, vel Denarius Dei, vel arrhæ factæ seu datæ inde fuerint, contractus ille, sive venditio ex tunc rata & firma habeatur, quantum ad eos inde contrahentes & eorum hæredes, ac si res ipsa fuerit ipsi emptori tradita, & pretium inde numeratum venditori.* Rursum fit mentio de *Arrha sive, ut vulgo dicitur, Denario Dei*, in Statutis Avenion. lib. 1. rubr. 66. art. 1. Stobæus cap. 42. refert ex Theophrasti libris, Thuriacos cum venditionem contrahebant exiguum nummum tradidisse tribus proximis vicinis memoriæ & testimonii causa. Discimus ex causa in Senatu Parisiensi 1. die Aprilis an. 1386. acta, Denarium Dei in manus Scribæ à licitatoribus & emptoribus traditum fuisse.]

DENARIUS APPENSUS CHARTÆ. Vetus Notitia ex Tabulario S. Laudi Andegav. fol. 84. *Omnibus... notum sit, quod Raherus Augardis filius, ipse & mater sua dederunt Ecclesiæ S. Laudi terram quandam, quæ est trans rivulum juxta domum Chalopini, & facientes donum super altare posuerunt, accepta à Canonicis caritate, quam decuit. Postea vero Raherus partem prædictæ terræ, Canonicis nescientibus, Chalopino tradidit, 4. Denarios census ab eo accepturus. Quod ubi cum eis contendere voluit, scilicet jus Ecclesiæ recognoscens, 4. Denarios, quos injuste acceperat, in manu Normanni Decani in Claustro S. Laudi, reddidit videntibus Canonicis... Denarius autem, qui huic Cartulæ dependet in testimonium, unus est ex illis 4. quos Raherum reddidisse præmissum est.* Vide Louvetum to. 2. Hist. Bellovac. pag. 213. & in verbo *Investitura.*

DENARIUS ET CANDELA CARITATIS, inter oblationes, quæ Sacerdotibus fiunt, recensentur in Charta Manassis Episcopi Lingonensis an. 1185. apud P. Roverium in Reomao p. 218.

¶ DENARII PRO CRUCIBUS *Kalendarum Maii.* Vide *Cruces.*

¶ DENARIUS DE PALMA. Charta Prioris S. Fromondi in Chartulario ejusdem loci pag. penult. Gaufrido Clerico conceditur Vicaria S. Fromondi, *Donando & victum suum honorabiliter nobiscum, & XL. sol. usualis monetæ ad se vestiendum... & Denarium de Palma, & præbendam suo palefrido.* Ejusdem Vicariæ redditus ibidem recensentur in Litteris Episcopi Constantiensis iisdem fere verbis: habebit *cum eis victum suum competenter, & ad vestes sibi emendas XL. sol. Andegav... & Denarium singulis diebus Dominicis ecclesiastica consuetudine offerendum... & palafrido suo necessaria.* Erat itaque *Denarius de Palma* ille, qui singulis diebus Dominicis à fidelibus offerebatur. Cur autem dictus *de Palma*, non conjicio: nisi forte sic dictus fuerit, quod in manum seu *palmam* traderetur.

¶ DENARII PARATARUM, in Codice MS. reddituum Episcopatus Autissiod. ii sunt, quos exsolvere debebant Ecclesiarum ruralium Presbyteri, cum diœcesim suam visitabat Episcopus. Vide *Paratæ.*

¶ DENARIA SACRAMENTORUM. f. iidem denarii, qui singulis offerebantur Dominicis, ideoque *Sacramentorum* dicti, quod tempore sacrosancti Missæ sacrificii pro excellentia interdum nude appellati *Sacramentum*, à fidelibus offerrentur. Annal. Bened. tom. 4. pag. 466. n. 80. ad annum 1045. ex Charta Oderici Vindocin. Abb. pro Goffrido Presbytero, cui Maziaci Ecclesiæ *Presbyteratum* tenendum concedit, sicut prius habuerat: *Baptisterium totum, benedictionem viri & mulieris, offerendam quoque feminæ tempore purificationis ad Missam venientis, confessiones omnes, infirmorum visitationes, & agenda mortuorum; præterea Denaria Sacramentorum, & de signis sonandis.* Erit forte qui tria hæc postrema referat ad Defunctos, adeo ut *Agenda mortuorum* sint Oblationes pro funeribus faciendis, *Denaria Sacramentorum* pro Missis Defunctorum celebrandis, & *signa sonanda* Fructus ad Curionem redeuntes, cum campanæ pulsantur pro mortuis. Vel forte brevius *Denaria Sacramentorum* sunt omnes fidelium oblationes Presbyteris Sacramenta quævis administrantibus faciendæ.

DENIERS DE PELICES, in Aresto an. 1344. in Probat. Hist. Ecclesiæ S. Aniani Aurelian. p. 105. Vide *Pellicia.*

¶ DENARIUS E POESA. Vide *Pogesia.*

DENARIUS COMPLICATUS *ex voto ad Tumbam Sancti oblatus*, apud Radulfum in Miraculis S. Richardi Episcopi Cicestrensis num. 4.

QUATUOR DENARIOS super re, quam ut suam vindicabat, ponebat is coram judicibus, qui furto sibi ablatam contendebat, de quo ritu agunt Stabilimenta S. Ludovici lib. 2. cap. 12. 17.

SERVUS PER DENARIUM MANUMISSUS. Vide *Manumissio per denarium.*

DENARII PASCHALES, qui dicti fuerint colligere licet ex Alexandro III. PP. in Appendice ad Concilium Lateranense II. part. 2. cap. 9. *Et inter cætera Denarios Chrismatis ab eis pro voluntate vestra in salutis vestræ periculum extorquere præsumitis: Hujusmodi exactionem, ut eam liberius videamini exigere, quandoque consuetudinem Episcopalem, quandoque Synodalia, quandoque Denarios Paschales appellantes.* Vide *Synodaticum.*

DENARIUS S. PETRI, Pecunia, quæ ab Anglis quotannis Sedi Romanæ pensitabatur, in Legibus Saxonicis Kanuti c. 9. & Henrici I. c. 11. & in Canonibus Saxonicis Edgari Reg. c. 54. Rom feoh, i. e. nummus Romanus: *Romescot*, in Legibus Edwardi Confess. cap. 10. & apud alios: *Le Denier du S. Pere*, in Legibus Guillelmi Nothi vernaculis c. 18. *Denarii, quos Romæ ad S. Petrum debemus*, inquit Kanutus apud Radulfum de Diceto an. 1031. *Census B. Petri in Anglia*, apud Hugonem Flaviniac. an. 1101.

Hujus pensitationis auctorem Inam West-Saxonum faciunt Angli. Rob. de Monte Offam Merciæ Regem, an. 1116. *Hic est Offa Rex, qui dedit Vicario B. Petri Romanæ urbis Pontifici redditum statutum, quod vocatur Romescot, de singulis domibus regni sui in æternum.* Quod alii Inæ & Offæ, Will. Malmesburiensis lib. 2. Hist. c. 2. & Bromptonus Ethelwolfo Regi tribuunt: *Postea Romam abiit, & contulit Deo & B. Petro singulis annis de qualibet domo totius Angliæ unum denarium, qui hodie Denarius S. Petri vulgariter appellatur, & ipsemet ob devotionem, quam erga Deum gesserat, purum denarium*

obtulit pura mente. Rem conciliat Polyd. Virgil. qui à tribus iſtis Regibus Denarium S. Petri viciſſim conceſſum, eamque penſitationem, ſua etiamnum ætate, hoc eſt, ſub Henr. VIII. obtinuiſſe ſcribit. Exigebatur igitur in ſingulas domos. At Legibus Edw. cap. 10. & Guill. Nothi cap. 18. ab iis tantum, *qui haberent* 30. *denariatas vivæ pecuniæ in domo ſua.*

A Denarii B. Petri penſitatione nemo fere erat immunis. Vita Offæ II. Regis, de Ecclesia S. Albani: *Quæ tanta libertate privilegiata refulget, ut ab Apoſtolica conſuetudine & reditu, qui Romeſcot dicitur Anglice, Denarius S. Petri Latine, cum neque Rex, neque Archiepiſcopus, vel Epiſcopus, vel Prior, aut quilibet de Regno, ab illius ſolutione ſit immunis: ipſa quidem Eccleſia, quæ Baſilica S. Petri dicitur, ſola quieta eſt.* Eadem habet Matthæus Weſtmonaſterienſis an. 704. [Chartularium SS. Trinit. Cadomenſis fol. 56. *Unuſquiſque qui habet feminam debet dare unum Denarium S. Petri, & qui non habet unum obolum præter francalanos.*]

Denarius S. Petri *ſummonebatur in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli*, & colligebatur in feſto Vinculorum S. Petri, ut eſt in Canonibus Edgari cap. 54. in Legibus Kanuti c. 9. Edwardi Regis c. 10. & Henrici I. c. 11. in Concilio Ænhamenſi an. 1009. c. 11. &c. Colligebatur vero à Prælatis ipſis, ut liquet ex Innocent. III. lib. 16. Ep. 173.

Non tamen in tributum, licet ita appelletur à Malmeſbur. lib. 2. c. 2. ſed in eleemoſynam penſitabatur: unde *Regis Eleemoſyna* nuncupatur in Legibus Edwardi c. 10. *Eleemoſyna S. Petri*, in Charta Paſchalis PP. apud Eadm. lib. 5. Hiſt. Novor. p. 113. Ita Joannes Rex Angliæ apud Innocentium III. lib. 16. Epiſt. 131. Matth. Paris an. 1213. [& Acherium Spicil. to. 8. p. 554.] in Charta, qua Regnum Angliæ Sedi Apoſtolicæ ſubdit, Denarium S. Petri à tributo diſtinguit: *Ad indicium autem hujus noſtræ perpetuæ obligationis & conceſſionis, volumus & ſtabilimus, ut de propriis & ſpecialibus redditibus noſtris prædictorum regnorum pro omni ſervitio & conſuetudine, quæ pro ipſis facere debemus, ſalvis per omnia Denariis B. Petri, Eccleſia Romana mille marcas eſterlingorum percipiat annuatim, &c.*

At quod gratuito primitus dabatur, poſtmodum Eccleſiaſtici patrimonii vicem obtinuit, *Cenſuſque Eccleſiæ* dictum eſt, ad cujus ſolutionem etiam adhibitæ cenſuræ Eccleſiaſticæ, ut eſt apud Innocentium III. lib. 16. Epiſt. 173. & in Chronico Aulæ regiæ cap. 9. ſed tandem ad certam ſummam, ſcilicet 200. lib. 26. ſol. ab Epiſcopis colligendam hic cenſus redactus eſt. Vide Prynneum in Libertatibus Eccl. Anglic. tom. 3. p. 1171. Adde eumdem p. 50.

Unius porro penſitationis annuæ pars una in uſus Romani Pontificis, altera in uſus fratrum Eccleſiæ Sanctæ Mariæ, quæ vocatur *Schola Anglorum*, deferebatur, ut habet Epiſtola Alexandri II. PP. ad Willelm. Nothum apud Baron. ann. 1068. n. 2. Vide Lanfrancum Epiſt. 7. Ordericum Vital. lib. 3. p. 465. Will. Malmeſbur. pag. 75. Spelmannum in *Romeſcot*, Jo. Foxum lib. 4. p. 371. Edit. 2. & infra in *Romeſcot*.

Denarius S. Petri non modo exactus in Anglia, ſed & in cæteris ferme regnis;

In Gallia enim penſitatum, auctor eſt Gregorius VII. PP. lib. 8. Epiſt. ult. *Dicendum eſt autem omnibus Gallis, & per veram obedientiam præcipiendum, ut unaquæque domus ſaltem unum Denarium annuatim ſolvant B. Petro, ſi eum recognoſcunt Patrem & Paſtorem ſuum more antiquo.* Vide ſupra in voce *Cenſus.*

In Polonia. Chronicon Aulæ Regis cap. 9. *Hoc anno* (1320.) *Lokotto Dux Sandomeriæ à Sede Apoſtolica obtinuit Coronam regalem Poloniæ, ... incœpitque ſtatim Denarium S. Petri de unoquoque capite humano Sedi Apoſtolicæ decimaliter ſolvere, qui antea longo tempore denegatus fuerat, ut dicitur, de facto, non de jure. Verumtamen quia Duces Sileſiæ hunc dare decimalem Denarium denegant Apoſtolico, ipſorum dominia uſque hodie ſtant ſub Eccleſiaſtico interdicto.* Adde cap. 33. Epiſtola MS. Ducis Sileſiæ hæredis regni Poloniæ ad Joannem PP. an. 1323. ex Bibl. Regia: *Denarium vero ſancti Petri, licet modo inſolito exigatur, ipſum tamen ego & fratres mei in ſignum obedientiæ, qua ſanctiſſimæ paternitati veſtræ & Apoſtolicæ Sedi immediate nos recognoſcimus eſſe ſubjectos, in omnibus terris & diſtrictibus noſtris ſolvi dudum mandavimus, &c.* Charta alia ibidem: *Super ſolutione cenſus, qui Denarius Beati Petri nuncupatur in partibus Poloniæ, &c.* Vide Ditmarum lib. 6. & Gregor. VII. lib. 2. Epiſt. 7.

In Bohemia. Carolus IV. Imper. in Vita ſua: *Proceſſi cum ipſo verſus Avenionem ad PP. Benedictum XII. ad concordandum cum eo de Denario S. Petri, qui datur in diœceſi Wratiſlavienſi.*

DENARRARE, Placitare, cauſam ſuam coram judice exponere, *Plaider*, occurrit in veteri Notitia anni 1103. in Tabulario Monaſt. Fiſcanenſ. fol. 58. Vide *Narrator.*

¶ DENARRATOR, Patronus, tutor. Seherus Abbas Calmoſiacenſis de primordiis ejuſdem Monaſterii, inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 1164. *Teſtes autem fidejuſſores ac Denarratores idonei hujus donationis hii liberi homines extiterunt Widricus, &c.*

DENASATUS, Abſque naſo, in Chronico Montis Sereni pag. 95. Hugo *Plagon* in Verſione Gallica Will. Tyrii lib. 2. cap. 23. *Nares habens mutilas*, vertit *renillées.*

Nasi Abscissio, inter pœnas receptas apud Occidentales, ut conſtat ex lege Wiſigoth. lib. 12. tit. 3. §. 4. & Lege Longob. lib. 1. tit. 25. §. 61. Capitul. Caroli M. ad Leg. Salic. tit. 3. cap. 7. ex Capitulari Pipini Regis an. 744. c. 22. Capitul. an. 779. cap. 23. ex lib. 5. Capitul. cap. 135. addit. 4. c. 142. &c. Vide præterea Leges Canuti Anglo-Sax. c. 27. 50. Novell. 134. c. 13. Novell. Leon. 32. 34. Harmenopul. lib. 6. tit. 1. §. 14. 25. 27. tit. 3. §. 3. 4. 6. 9. 10. Statuta MSS. Caroli I. Reg. Sicil. cap. 201. &c. Huc pertinet proverbium, in veteri Poëmate MS. *de Garin de Loherans:*

Qui ſon Niz cope, il deſerte ſon vis.

Sed & iſta ex Legibus Scaniæ lib. 5. cap. 23. apud Andream Suenonis Archiepiſc. Lundenſem: *In membrorum abſciſſione refert, quod membrum fuerit amputatum. Quorum enim amputatio majorem generat deformitatem, ampliorem requirit etiam emendationem. Unde cum amputatio Naſi plurimum hominem dedeceat & deformet, ſtatutum eſt, ut homicidio emendatione debeat adequari.*

Nares ſibi invicem præcidere jubentur adjutores eorum qui conſpirationes fecerunt, in Capitul. 4. Caroli M. an. 805. cap. 10. & in Capitul. Ludovici Pii an. 824. cap. 6. apud Holſtenium.

DENATA. Diploma Joannæ Comitiſſæ Flandriæ & Hannon. pro Marquettano Monaſterio apud Buzelin. in Gallo-Fland. lib. 2. cap. 30. *Vendidit Eccleſia prælibata... 50. capones, centum ſolidos*

in *Denatas*, *dimidium bonarium prati*, *&c.* An in *Denaratas*?

DENATICATUS, Absque natibus. Papias: *Depygis*, *Denaticata*, *sine natibus*: *nam pyga extrema pars corporis.*

¶ DENATIUM, Medicina pro ægris denascentibus seu moribundis. Tertull. Apolog. cap. 23. *Æsculapius demorituris scordii & Denatii & asclepiadoti subministrator.* Denasci pro Mori dixere Varro, & Cassius Hemina apud Nonium.

¶ DENCONESA, ut infra *Diaconia*, Collatio eleemosynarum, &c. Epitome Constitutionum Ecclesiæ Valentinæ to. 4. Concil. Hispan. p. 166. col. 1. *Pro laudemiis spectantibus ad administrationes duplarum & anniversariorum & Denconesa, non possit fieri gratia ultra tertiam partem.* Ibidem pag. 169. *In evidentem utilitatem administrationis pauperum eleemosyna dictæ Denconesa.*

DENDROPHORI, Corpora & Collegia conficiebant in civitatibus, quæ *frequentia hominum multiplicari expedire* ait Constantinus Imper. in l. 1. C. Th. de Centonariis & Dendrophoris, in qua junguntur *Centonariis* & *Fabris*: sed quæ eorum fuerit ars, non omnino constat, tametsi videntur fuisse occupati rei militari. Nam Centonarii creduntur fuisse *centonum*, vel tentoriorum confectores, *Fabri*, τεχνῖται, in Gloss. ferrarii & tignarii: unde *Dendrophoros* conjectare est eos fuisse qui tentoriorum ligna & *arbores* conficiebant: nisi fuerint qui ligna, arbores, & materias ligneas ad ædificia construenda vendebant, quod quidam opinati sunt. [Vide in *Centonarii.*] Neque promptius est definire, qui proprie dicantur

DENDROPHORI, in lege 20. Cod. Theod. de Paganis, in qua accensentur iis qui ritus gentilitios colebant: ubi Jacobus Gothofredus, ut & Salmasius ad Spartianum censent ita appellatos, quod arbores stirpitus excisas per urbem humeris ferrent in honorem alicujus Dei, ex Artemidoro lib. 2. cap. 42. Χορεύειν δὴ τῷ Θεῷ, ἢ ϑυρσοφορεῖν, ἢ δενδροφορεῖν, ἢ ἄλλο τι τῶν κεχαρισμένων τῷ Θεῷ πράττειν πᾶσι πονηρὸν, πλὴν δούλων. Quam quidem δενδροφορίαν sic expressit Commodianus:

Egregios proceres, currum servare Cybellæ,
Quem traheret conducta manus Megalensibus actis,
Arboris excissæ truncum portare per urbem.

Scaliger l. 3. Ep. 205. dictos putat Dendrophoros à Silvano Dendrophoro, cujus mentio est in vett. Inscriptionibus, intexto in vexillis illorum Corporatorum. Vide Oct. Ferrarium in Origin. Linguæ Italicæ V. *Mazo*, [Reinesium Epist. 69. pag. 618. & Sponium Miscell. pag. 56.]

DENECTARE, Devastare, apud Erchempertum in Hist. Ducum Benevent. cap. 18.

¶ DENEGELDUM. Vide *Danegeldum.*

DENELAGA. Vide *Lex Danorum.*

¶ DENERATA, DENERENDA. Vide *Denariata.*

¶ DENESIUM, pro *Devesium*, Locus defensus, in quo cuique non licet agere quod vult, v. g. fruges colligere, venari, &c. Statuta Synodal. Ecclesiæ Biterrensis ann. 1368. inter Anecd Marten. tom. 4. col. 631. *Idemque volumus de banno fructuum, piscationum & venationum in Denesiis & in terminis constituto: alioquin pœnis propter hoc laïcis impositis hujus constitutionis auctoritate volumus subjacere.* Vide *Defensa* 3. & *Devezium.*

¶ DENIDOR, *Malus odor*, in Amalthea ex Isidoro. Infra *Dinidor.*

DENIZATIO, vox fori Anglici, *à Denizen*, quasi *deins neé*, inquit Cokus ad Littletonem sect. 198. hoc est, intra (regni fines) nâtus: cum quis alienigena Diploma à Rege obtinet, *quod tanquam in regno natus, in omnibus tractetur & reputetur, habeatur, teneatur, & gubernetur tanquam ligius Regis, in curiis audiatur ut Anglus, & quod non repellatur per illam exceptionem quod sit alienigena, &c.* Vide Rastallum in *Denizen.*

DENNA. Vide *Dena.*

¶ DENOBILITARE SE, A virtute majorum degenerare. Boncompagnus de Obsidione Anconæ cap. 19. *Licet eorum plurimi sint filii nobilium, in hoc se maxime Denobilitarunt, quia captorum catervis cupiunt aggregari.*

¶ DENOMBRAMENTUM, Gall. *Denombrement*, Idem quod *Denominatio*, *Reconnoissance.* Inventarium *Piquet* n. 17. cap. 41. de Vouta fol. 37. *Si tenore præsentis denominationis seu Denumbramenti plus Denominaverit, seu Denombraverit quam sibi non debeatur, possit detrahere plus denominata seu Denumbrata, &c.*

¶ DENOMINAMENTUM *verificatum in Camera Computorum*, in Chartulario Gemmeticensi to. 1.

¶ DENOMINARE. Vide in *Denombramentum.*

¶ DENOMINATI, Testes ad jurandum ab accusatore electi. Vide *Juramentum* ad lin. *Qui porro à reis.*

DENOMINATIO, Professio feudalis, qua scilicet quis feudalium prædiorum cum suis limitibus ac terminis, atque adeo juribus ac oneribus descriptionem domino ex debito offert. Occurrit in [Charta anni 1239. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 100. C.] Charta an. 1387. & in Regesto Parlam. B. fol. 74. verso. *Nommée*, in Consuet. Montargensi cap. 1. art. 75. Aurelian. cap. 1. art. 73. Burbonensi art. 381. 382. Arvernensi cap. 22. art. 49. & Marchensi art. 188. *Dénombrement*, in aliis passim.

¶ 1. DENS, an Decanus, Hisp. *Dean*? Privilegium Ordonii II. Regis pro Monasterio S. Martini Compostellani, Concil. Hisp. to. 3. p. 172. *Vestrarius Dens confirmat*; *Edotomus Presbyter confirmat....* *Cresconius Dens confirmat*; *Munnius Didaci Dens confirmat*; *Ramirus Dens confirmat.*

2. DENS. DENTES ANGULARES, in Lege Frision. Add. tit. 3. §. 37.

DENTES MOLARES, in eadem Lege Fris. §. 38. μύλιοι, in Gloss. S. Benedicti, [Græcis γομφίοι.] Vide Isidor. lib. 11. Orig. cap. 1.

DENTES MAXILLARES, in Lege Longobard. l. 1. tit. 7. §. 6. γόμφοι, in Gloss. S. Bened. Vide Gorreum & Medicos.

DENTES QUI IN RISU APPARENT, ibidem, [γελασῖνοι Græcis, unde *Gelasinos* appellat Sussannæus in Vocabulario.]

¶ DENTES TOMEI, eidem Sussannæo, *Anteriores in meditullio sunt constituti*; à Græco scilicet τομεῖς, Incisores.

DENTES EQUINI. Albertus Stadensis an. 196. *Pulli etiam equorum Dentes majores, quos Equinos vulgo appellant, quosque non nisi caballis concedit natura, in ipso partu protulerunt.*

DENTIS EVULSIO, AMISSIO, Pœna olim recepta. Ditmarus lib. 8. initio: *Quicunque post Septuagesimam carnem manducasse invenitur, abscissis Dentibus graviter punitur*, apud Polonos. Consuetudines MSS. Solemniaci in Arverniis: *Si aliquis intraverit de die ortum vel vineam alicujus.... & inde extrahat fructus, aut solvat 7. solidos Podiens. aut amittat Dentem, & sit in optionem ejus delinquentis solvere dictam pœnam, aut amittere dentem.*

DENTIBUS LITERAS SCINDERE. Chronicon Montis Sereni an. 1214. *Papa motus ejus instantia, & causa cognita jussit ut literas datas Dentibus scinderet, quod literis cassatis fieri solet.*

¶ DE DENTIBUS ET NARIBUS. Charta Bernardi de Turre an. 1308. apud Baluz. Hist. Arvern. to. 2. pag. 781. *Item de sanguine fluenti & cognito supra oculos vel infra, si cum sola manu vel pugno, sine alio instrumento, postquam de Dentibus & naribus, & etiam tunc si enormis fuerit læsio subsecuta, si clamor factus fuerit, septem solidos dabit malefactor Domino pro emenda, & passo injuriam satisfaciet ad regardum Consulum.* Vide Hist. Dalph. pag. 32. Edit. Paris.

¶ DENSESCERE, Densari, densum fieri, Gall. *se condenser*, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 21.

DENSETUM, Locus densus in silva. Ebrardus in Græcismo cap. 11.

Densatum proprie, quod sit densum liquet esse,
Luci Densetum dicas, ubi cernis opacum.

DENTALES, *Aures aratri, quibus latior sulcus redditur.* Papias.

DENTARIA, *Ferrum unde Medici dentes tollunt*, Ugutioni. Apud Jo. de Janua & in Catholico Armorico *Dentana* scribitur, *Fer ou instrument pour traire dent.* Gloss. Græc. Latin. ὀδοντάγρα, *forfex dentaria.*

¶ DENTATA, Morsus, Gall. *Morsure, Coup de dent.* Miracula S. Zitæ, April. to. 3. pag. 525. *Lupus ipsi mulieri dedit sex Dentatas.*

¶ DENTERSIS, Epistola Johanni Presbytero seu Regi Abissinorum perperam adscripta in MS. Corbeiensi: *Singulis annis visitamus corpus S. Danielis Prophetæ in Babilone deserta, & omnes armati sunt prope* (propter) *Tiros & serpentes qui vocantur Denterses.*

¶ DENTEX, συνόδους, φάγρος, *Pagrus piscis*, in Supplemento Antiquarii.

¶ DENTICARE, *Dentes imprimere vel movere.* Papias.

¶ DENTICIUM, Occa, crates dentata, Gall. *Herse.* Acta S. Hoarvei MSS. *Ruri cultus perficeret, jugera seminaret, atque cum asino, Denticio cooperiret.*

¶ DENTICULUM, *Aciarium*, στομωμάτιον. Sic Gloss. apud Martinium.

¶ DENTICULUS, diminut. Dentis. Apul. Apol. *Quæ, malum, ratio est, linguam mundam & lotam, vocem contra spurcam & tetram possidere? viperæ ritu niveo Denticulo atrum venenum inspirare?*

DENTIDUCUM, Instrumentum quo dentes avelluntur. Erasistratus apud Cælium Aurelian. lib. 2. Chronicorum cap. 4. ait *plumbeum odontagogum*, (ὀδονταγωγὸν) *quod nos Dentiducum dicere poterimus, apud Delphos in Apollinis templo ostentationis causa propositum, quo demonstratur oportere eos dentes auferri, qui sint faciles, vel mobilitate laxati, vel quibus sufficiat plumbei ferramenti conamen ad summum.* Locus insignis pro iis qui dentium morbo laborant. *Dentariam* ab Ugutione appellari supra observavimus.

DENTIVA, Gingivæ quibus dentes hærent. Chronic. Windesemense l. 2. cap. 68. *Anterioribus quibusdam excussis dentibus, Dentivisque collisis.* Legendum forte *gingivis.*

DENTRIX, Carminarium, Gallis, *un Serin.* Occurrit apud Cantipratanum.

Est etiam nomen piscis apud Isidorum lib. 12. c. 6. *Dentrix pro multitudine & granditate dentium dictus.* De eo forte intelligenda Charta Henrici VI. Regis Angl. pro Monasterio Ramseiensi: *Et sint quieti a quibuscumque prisis... caponum, gallinarum, pullorum, columbarum, Dentricium, & anguillarum, ac omnium aliorum piscium recentium.* Ubi *Dentrix*, ni fallor, appellatur, quod nostris dicitur *Mellens*; nam multos habet dentes & acutos.

DENUNDINARE, Propalare, divulgare, quod faciunt qui in nundinis merces suas palam exponunt. Gloss. Isidori: *Denundinat, omnibus notum facit.* Ita enim Gloss. Arabico-Lat. [Sic & Constantiensis: *Denundinat, divulgat, omnibus notum facit.*]

DENUNTIATIO *novi operis per jactum lapilli*; apud Rollandinum in Summa Notariæ cap. 6. extremo.

DENUNTIATORES. Constitut. Siculæ lib. 1. tit. 38. §. 1. *Denunciationes autem pro nobis, vel contra Curiam nostram factas, quas in posterum Denuntiatoris nomine non expresse recipi prohibemus, per judices ante factos discuti volumus, &c.*

DENUNCIATORES REGIONUM URBIS, habent Inscriptiones veteres apud Gruter. 250. 254. 4.

¶ DENUS, *Nomen pecuniæ, unde nummus denarius est.* Papias.

¶ DEOBLIGATUS, Absolutus. Menotus Serm. Quadragesimal. fol. 147. recto: *Tu & Confessor tuus qui consulit tibi, quod transmutes votum, vaditis ad omnes diabolos; unde si indulgentiam haberes B. Petri, non esses Deobligatus, quia redditio voti est de jure divino.*

DEODA, *id est divina.* Papias.

DEODANDA, appellantur bruta omnia & inanimata, quorum impetu vita hominis tollitur: verbi gratia equus calcitrans, bos cornupeta, trabis aut domus casus vel ruina, navis in flumine fracta, &c. Cum enim lege Mosis bos homicida lapidibus obruendus esset, Anglis placuit, ut eorum pretium in pios usus erogaretur, & Deo donaretur. Bracton lib. 3. Tract. 2. c. 5. n. 8. *Item batelli de quibus tales submersi fuerint, appretientur, & alia quæ sunt causa mortis alicujus; & sunt Deodanda pro Rege, ut si submersus fuerit quis in aqua dulci, & non in mari (ubi nec navis, nec maremium, si navis fracta fuerit, erit Deodanda) quia omnia ista erunt dominorum, si vivant, sicut eorum catalla; nec sunt Deodanda ex infortunio in mari, nec vreccum; nec etiam murdrum de occisis in mari.* Quod dicit *pro Rege*, exponere videtur Fleta lib. 1. cap. 25. §. 9. *pro anima Regis & omnium fidelium defunctorum.* Adde eumdem Bractonum d. libro & tract. cap. 15. §. 6. Monast. Anglic. to. 1. pag. 977. Willelm. Stanfordium lib. 1. Placit. Coronæ cap. 12. Cowellum lib. 4. tit. 8. §. 1. & Rastallum verbo *Deodande.*

DEODICATA, *Sacrata*, Sanctimonialis, quæ Deo continentiæ & integritatis votum vovit. Capitulare Haitonis Episc. Basileensis cap. 16. *Ut mulieres ad altare non accedant, nec ipsæ Deodicatæ in nullo ministerio altaris intermisceantur.* S. Cyprianus Ep. 62. *Quod si ex fide se Deo dicaverint, pudice & caste sine ulla fabula perseverent.* Idem de Disciplin. & habitu Virg. *Ut quæ se Christo dicaverint, & a carnali concupiscentia recedentes, tam carne quam mente Deo se voverint.* Sanctus Hieronymus Epist. 15. *Et tunicam fusciorem, quam a matre impetrare non poterat, induta, pro negotiationis auspicio se repente Domino consecravit.* Et lib. 1. adversf. Jovinianum cap. 7. *Virgines, quæ post consecrationem nupserint, non tam adulteræ sunt, quam incestæ.* Vide Conc. Eliberit. c. 27. lib. 1. Cod. Th. de Raptu & matrim. Sanctimonial. & l. 12. de Scænicis eod. Cod. Acta.

Acta S. Marcianæ Mart. num. 3. Vitam S. Præjecti n. 4. &c.

Deo Sacrata. Vetus Inscriptio Mediolani ad D. Protasii :

Clara genus, censu pollens, & mater egentum,
Virgo sacrata Deo Manlia Dandalia.

Vide Vitam S. Austrebertæ n. 11. *Deo dicata virginitas*, apud S. Fulgentium Epist. 3. ad Probam de Virginitate. *Virgo Deo dedita*, apud Gennadium de Scriptor. Eccles. in Paulo Presbytero. *Deo vota*, quomodo Sanctimoniales aliquot subscribunt Chartam Muniæ Abbatissæ an. 922. apud Yepez in Chron. Ordin. S. Benedicti to. 4. pag. ult. in alia Christinæ filiæ Bermundi II. Regis tom. 5. p. 426. *Virgo sacra*, apud S. August. Epist. 103. *Sacrata virgo*, in l. 2. Cod. Theod. de Raptu vel matrim. Historia S. Clementis PP. *Cum & Domitillam virginem, neptem Domitiani Principis, sponsam Aureliani, credentem Christo, sacro velamine ad integritatis perseverantiam consecraret.* Hist. S. Apollinaris Mart. *Filia vero ejus consecrata est Deo, & permansit virgo.*

Ejusmodi porro devotas virgines [quas ἱερὰς παρθένους vocat Sozomenus lib. 6. c. 19. παρθένους ἐκκλησιαστικὰς lib. 8. cap. 24.] præ cæteris graphice describit Libellus precum Marcellini & Faustini Presbyteror. *Sed & apud Palæstinam in Eleutheropoli est sacra virgo Christi, nomine Hermione, generosis quidem edita natalibus, sed fide & sanctimonia multum facta generosior, ipsam virginitatem condecorans contemptu rerum sæcularium, & humanæ gloriæ, ad quam plerique affectant, etiam qui se sæculo & concupiscentiæ carnis abrenuntiasse gloriantur. Hæc in quantum castimoniam corporis sacro rigore custodit, in tantum animæ puritatem casta piæ fidei observatione conservat, non hæreticis, non prævaricatoribus communicans.* [Vide *Devotæ.*]

DEO DICATI, Ordinibus sacris initiati, Monachi, &c. Lucifer Calaritanus, lib. Moriendum esse, &c. *Dicatos Deo homines torques, interficis, &c.* Et infra : *Tu contra Deo dignaris interficere dicatos.*

¶ DEOFUGYLD, Quod offertur diabolo. Vide *Godgildum.*

DEO GRATIAS, Salutationis formula veteribus Christianis etiam usitata, ut testatur S. Augustinus in Psal. 132. & Epist. 77. Regula S. Benedicti cap. 66. Ostiario præcipit : *mox ut aliquis pulsaverit, aut pauper clamaverit, Deo gratias, respondeat, aut Benedicat.* [Papias : *Deogratias, interjectio computatur, sicut proh dolor! proh nefas!*

¶ DEOLERARE, Olera auferre. Vide *Olerare.*

DEONANDI. Guibertus lib. 2. de Vita sua cap. 5. *Et ecce mane quodam, dum adhuc medie sopitus clausis oculis cubitaret, duo dæmones instar religiosorum illorum, quos Deonandos vulgo appellant, scamno quod ejus subsidebat lectulo, insederunt.* Mox *Circumcelliones, & laïcas personas, [exterum genus hominum & incognitam gentem]* vocat. Ubi vir doctissimus D. Lucas Acherius non improbabili conjectura putat *Deonandos* esse, quos vulgo *Donatos* & *Oblatos* in Monasteriis vocitabant. Vide *Donati.*

☞ Mabillonio non placet Acherii conjectura, quod Guibertus, inquit in Præfatione ad Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 2. n. 92. eos *Religiosos* vocet, & religioso habitu indutos exhibeat, nudipedes ac gyrovagos, quod Donatis illis competere non videtur. At quinam fuerint ejusmodi Religiosi, (melius dixerit Circumcelliones) ne quidem audet conjicere, donec lux major affulgeat. Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum p. 170. à *Deonanto* pagi Leodicensis oppido sic dictos conjicit, hincque vocem *Dianne* pro *Diable* à nostris vult usurpatam : quam alii verecundiæ tribuunt non sinenti turpe diaboli nomen pronuntiari.

DEONARII, Hæreticorum secta ex Manichæis seu Paulicianis. Historia Vezeliacensis lib. 4. p. 644. *Eo tempore deprehensi sunt apud Vizeliacum quidam hæretici, qui dicuntur Deonarii, seu Poplicani.* Et mox: *Convicti sunt quod solam divinitatis essentiam ore confitentes, omnia penitus Ecclesiæ Catholicæ Sacramenta evacuarent.* Ii forte quos *Deistas* dicimus, qui omni religione posthabita, solum Deum colunt. Vide *Populicani.*

¶ DEOPERIRE, Detegere, declarare, Gall. *Decouvrir.* Vita Venerab. Odæ, tom. 2. April. pag. 774. *Ire perrexit patri & matri secretum Deoperire.* Occurrit alibi.

¶ DEOPERTUS, Discoopertus, detectus, Gall. *Decouvert.* Miracula S. Wulfranni, Martii to. 3. p. 158. *Pictacium illud quod absconderat, Deopertum ore tulit.*

¶ DEORDINATIO, Pravi mores, dissoluta vivendi ratio, licentia, Gall. *Desordre, Dereglement, Libertinage.* Memoriale Potestatum Regiensium ad annum 1265. apud Murator. tom. 8. col. 1124. *Sic vigiliis, jejuniis & orationibus, ac aliis bonis operibus intentus fuit* (Clemens IV. Papa) *quod multas quas Ecclesia tunc sustinebat, Deordinationes Deus suis meritis creditur extinxisse.* Statuta MSS. Ecclesiæ Audomarensis: *Scandala, Deordinationes & mala occasione Episcopi Fatuorum & suorum evenerint.* Utitur Laurentius Bizynius in Diario Belli Hussitici, apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. p. 129.

DEORNATUS, *Depravatus*, in Gloss. MSS. ad Concilium Carthag. cap. 14. [Forte melius legeretur *Deordinatus.*]

¶ DEOSCULATORIUM, apud Rymerum to. 8. p. 428. col. 1. idem quod aliis *Osculatorium*, id est, Tabula quæ in Missis solemnioribus osculanda defertur in signum pacis, hincque dicta nostris, *La paix.* Occurrit rursus in Testamento Rotherami Episc. Eborac. an. 1498. in Libro nigro Scaccarii pag. 673.

DEPACTARE. Carolus IV. Imp. de Vita sua pag. 104. *Rex autem Cracoviæ & Bulco Dux malignum fraudulenter conflaverunt consilium, qualiter Joannem Regem & Carolum in eorum reditu de Prussia possent capere, & post multas calumnias usque ad extremum denarium Depactare.* Ubi *Depactare* videtur esse nostrum *Depaqueter*, vel *Dévaliser*, [Spoliare : quod confirmatur ex Diplomatario Ludovici Duc. Brandenburgici, apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 7. p. 87. *Volentes etiam sibi, si bona sua dicto castro pertinentia nostri nomine Depactata fuerint, cum paribus bonis hostibus & adversariis nostris pertinentibus, recompensam facere pacem.* Et ex Chronico Episcoporum Merseburgensium apud eumd. Ludewig. tom. 4. pag. 403. *Ipse Episcopus quemdam avunculum suum dictum, Heinricus de Harras, tunc inopem & egentem sibi assumsit, & de toto suo dominio potentem fecit. Qui more esurientis canis & saturari cupientis, statim omnes tam Clericos quam Monachos & Ecclesiæ suæ laicos sine misericordia Depactavit, & postea castrum Harborg pro octingentis marcis, Episcopo sciente & consentiente, obligavit.*]

¶ Depactatio, Spoliatio, in mox laudato Ludovici Duc. Brandenburg. Diplomatario : *De cc. marcis argenti Stendalensis ex Depactationibus vel captivorum depecuniationibus, aut ex aliis modis quibuscumque nobis evenientibus, satisfecimus integraliter.*

¶ Depacticare, ut *Depactare*, in mox citato Chronico Episc. Merseburg. apud Ludewig. to. 4. p. 423. *Unumquemque pro levi & aliquando nulla culpa seu causa exactionavit & Depacticavit, & Depacticandorum & exactionandorum delatores specialiter & teterrime fovebat & dilexit.*

DEPACTIRE, Pacisci, depacisci, pactione transigere. Lex Wisigoth. lib. 2. tit. 2. §. 10. *Et post causæ initium renuentes judicium, de inchoato præsumpserint inter se Depactire negotio.*

Depactum, Pactum, conventum, apud Flodoardum, idem quod

Depactio, *Pacis confœderatio*, in Glossis Arabico-Lat. [Papias habet: *Depectio, Pacis confœderatio.*]

DEPAGARE. Gloss. Arabico-Lat. *Depago, deflecto, à pagendo dicitur, vel transigo, à paciscendo.* Glossæ Isidori: *Depago, deflecto, vel transigo.* Vox conficta à *pagare*, solvere, *Paier: pagare* vero à *pactare:* unde legendum videtur, *Depago, depacto, à pagando dictum, vel transigo, &c.*

1. DEPALARE, Palis vineam instruere, vitibus palos jungere. Hermas in Pastorali lib. 1. cap. 5. *Eique assignavit vineam, præcipiens ut vitibus jungeret palos... cumque Depalasset vineam illam, & animadvertisset eam herbis repletam, &c.* Occurrit ibi pluries. Apud Tertullianum in Apologetico, *Depalare civitatem*, est palis cingere.

2. DEPALARE, Manifestare. Gloss. Arabico-Lat. *Depalo, Devolvo, manifesto.* Gloss. Isid. & Papias: *Depalata, manifestata.* [Tertull. adversus Hermogenem: *Depalans quodammodo mundo.*] Constantinus Presbyter de Vita S. Germani cap. 16. *Virtutum suarum ostenta Depalavit.* Stephanus Africanus Presbyter in Vita S. Amatoris num. 7. *Votorumque suorum desideria Depalantes.* [Eodem intellectu dixit Plautus Bacchid. 4. 9.

Periisse suavius est,
Quam illud flagitium vulgo Dispalescere.]

¶ Depalator Divinæ Disciplinæ dicitur S. Paulus à Tertulliano lib. 5. adv. Marcionem.

¶ DEPALLARE, Pallium exuere: Tertull. de Pallio: *Græcatim Depallari magis quam amiciri.*

DEPALLIARE. Vide *Detunicare.*

DEPANARE, Depanatus. Papias: *Depanare, dilaniare, de panno rapere.* Isidor. in Gloss. *Depanare, dilacerare.* Joan. de Janua: *Depannare, dilacerare, vel pannos auferre, expoliare, denudare.* Capitula Caroli C. tit. 29. *Sicut quando solemus de istis frequentibus itineribus reverti ad mansiones nostras detonsi, & delavati, cum drappis & calciamentis Depannatis, tunc nos reficimus & reparamus.* Id est, *laceratis:* nos diceremus, *des souliers deschirez.* [Abbo Sangerman. Serm. 5. apud Acherium Spicil. to. 9. pag. 109. *Quidnam sunt isti rapaces lupi, qui sine cessatione persequentes devorant & Depannant?* Peregrinus in MS. Speculo Virginum lib. 12. *Servum peccati licet trabea redimitum ignorat & abjicit; justi autem aridum licet deformem & Depannatum amat & assumit.*] Le Roman *de la Conqueste d'Outremer*, apud Falcetum:

Là peussiés voir tant viés dras Depannés,
Et tant grande barbe, & tant ciés hurpés.

Gariopontus lib. 1. c. 17. *Frigidus humor capitis similiter dentem vitiat, commovendo, pertundendo, frangendo, privando, Depannando.*

¶ Depannis, *Inops, sine pannis*, apud Laurentium in Amalthea.

DEPARARE, Vestimenta, seu *paramenta* exuere, deponere, uti *parare* Italis est *induere*, in Inquisitione de vita & moribus B. Joannis Episcopi Vicentini.

DEPAUPERARE, *Pauperem facere, vel à paupertate removere*, Ugutioni. Alanus in Planctu naturæ:

Nam timor aggreditur mentem, pariterque cupido
Concutit, & totam mentis Depauperat urbem.

[Charta an. 1404. ex Schedis D. *Lancelot: Est eadem Ecclesia (Vivariensis) in redditibus, fructibus & emolumentis adeo Depauperata & diminuta, quod &c.* Rolandinus Patav. l. 7. de Factis in Marchia Tarvisina c. 13. *Depauperati sunt prorsus & quasi compulsi ad mendicandum.* Hoc verbo usus est Varro, apud quem: *Domum Depauperare sumptu.*] Vide *Pauperare.*

¶ Depauperatio, Egestas, inopia, bonorum spoliatio. *Et ipsi hactenus ex nostra Depauperatione ditati*, apud Matth. Westmonaster. in Floribus Hist. Britan. *Depauperatio spirituum*, id est, Defectus, Debilitas, apud Medicos.

¶ DEPECIARE, Cædere, discerpere, Gall. *Mettre en piece.* Chronic. Cornelii *Zantfliet* apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 392. *Jacobus dictus Baddu in quatuor portiones apud Trajectum extitit Depeciatus & exenteratus, Helias de Flemelia in agro decollatus.* Vide *Pecia.*

DEPECTIO, pro *Depactio*, Pactio, pactum, turpis pactio. Ita usurpant lex 1. Cod. Th. de Appellat. & l. 1. de Postulando. Vide Cujac. lib. 2. Obs. c. 15. & supra in *Depactire.*

DEPECUATIO, Pecudum spoliatio, pecudum abactus. Charta Henrici Comitis Palatini an. 1271. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. p. 166. *Super diversis dissensionum articulis, damnis, incendiis, rapinis, captivationibus, Depecuationibus, homicidiis, &c.*

¶ DEPECUNIARE, Pecunia spoliare. Chronicon Salzburg. apud Raimundum Duellium Miscell. lib. 2. p. 130. *Eodem anno (1408.) incepit guerra inter Hainricum Ducem Bavariæ filium Friderici Ducis & Cives Lantzhuettenses... Idem Dux Cives in prandio cepit & Depecuniavit.* Vita S. Trudberti, April. to. 3. p. 438. *Magna satis exactione Depecuniavit homines & colonos.*

¶ Depecuniatio, Exactio pecuniæ. Diplomatarium Ludovici Ducis Brandenburg. apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. pag. 76. *Judeos exemptos esse volumus & solutos a quacumque specie exactionis, Depecuniationis seu precarie.* Vide alium locum in *Depactatio.*

DEPECZATUS, [In *pecias* seu frusta divisus, scissus.] Vide *Pecia.*

¶ DEPELATA, *Manifestata*, in quibusd. edit. Gl. Isid. Melius *Depalata*, ut supra in *Depalare.*

DEPELLICULARI, apud Papiam, *Decipere, à pelliciendo dictum.*

¶ DEPENDENTIA, Gall. *Dependence*, Appendix, accessio. Acta SS. Junii to. 3. p. 548. de B. Petro Gambacurta: *Ut causam & causas beatificationis hujusmodi cum omnibus & singulis incidentiis, emergentiis, Dependentiis annexis, &c.* Occurrit etiam in Charta Henrici IV. Regis Angl. ann. 1405. apud Rymerum to. 8. p. 403. col. 1.

¶ DEPENDERE, Gall. *Dependre*, Rem suspensam demittere, suspensum hominem solvere. Acta SS. Junii tom. 4. pag. 628. de S. Lanfranco: *Ipsum de furca Dependit, & cuncta ejus vincula resolvens, ad nos eum cum festinatione perduxit.* Rursum occurrit in Vita S. Jacobi Eremitæ, inter Acta SS. Benedictin. sæc. 4. part. 2. p. 148.

¶ DEPENSCERE. Chartular. S. Vandregesili to. 1. p. 932. *Si vero tractu temporis idem Vicarius aut quilibet ejus futurus successor in Ecclesia memorata aliquas grossas decimas... satagant vindicare, & eos Re-*

ligiosos supra illis decimis molestare, ex tunc Depenscere quind. libr. Turron. eidem Vicario & ejus cuilibet successori per meam ordinationem reddenda ab ipsis Religiosis tresdecim libræ detrahantur, quousque à petitione dictarum decimarum cessaverit omnino. Hunc locum existimo sic legendum: *Ex tunc de pensione quindecim librarum Turron. &c.*

¶ DEPERDITUM, non semel, neque adeo male, legitur pro Damnum apud Scriptores ætatis inferioris. Vide *Depertitum.*

DEPERSONARE. Vide *Dispersonare.*

¶ DEPERTIGO. Vide *Depetigo.*

¶ DEPERTITUM, pro *Deperditum*, Damnum. Chartular. B. Magdalenæ de Castroduno fol. 42. *Percipient quoadusque super dictis damnis & Depertitis eisdem esset plenarie satisfactum, quæ dampna & Depertita per sacramentum dicti Abbatis poterunt declarari.* Charta de fideli servitio Odonis de Dolis an. 1209. to. 1. Ampliss. Collect. col. 1195. *Si autem de his conventionibus deficerem, concedo ut quicquid ad me pertinere debet de prædicto Castro-Meliandi, & toto feodo quod est de feodo domini Regis, sit mihi in Depertitum erga dominum Regem.*

¶ DEPESCARE, à Gallico *Dêpecer*, in frusta dividere, frustatim concidere. Ordinatio Humberti II. an. 1340. in Hist. Dalph. to. 2. p. 394. col. 1. *Nec carnes crudas seu coctas scindant vel Depescent, aut truncent.* Glossar. apud Martinium: *Depesco*, διορίζω.

¶ DEPETIGO, ut Impetigo, Gall. *Dartre, Grateile.* Nonius: *Petico, Genus morbi.* Lucil. lib. 30.

Illuvies, Scabies, oculos huic denique petigo
Conscendere.

Melius scripsisset Nonius: *Depetigo, Genus morbi.* Deinde ex Lucilio:

Illuvies, scabies, oculos huic Deque petigo.

Per tmesim figuram Lucilio frequentem *que* interposito. Cato de Re Rust. c. 157. *Depetigini porcæ brassicam imponito, sanum faciet.* Alii habent: *Petigini*, non male. Sed hinc corrigendæ Glossæ Cyrilli & Sangermanenses MSS. in quibus perperam, *Depertigo*, λέπρα, λειχήν.

¶ DEPETIGIOSUS, λεπρός, i. *Scaber.* Gloss. Sangerman. laudatæ; Cyrilli vero: *Depetigiosus*, λεπρὸς, *Leprosus, Depetigiosus, & Depetigosus.*

DEPETULARI, *Petulans fieri*, in Gl. MS. Regio.

¶ DEPICATUS, Denigratus quasi pice. Vita sancti Dunstani, Maii tom. 4. p. 348. *Projecerunt in lutulenta palustrium loca.... Vix ipse è palude fluminis quasi Depicatus surrexit.*

1. DEPILARE, Decalvare, ad dedecus radere: injuriæ species, in Speculo Saxonico lib. 3. tit. 37. §. 1. Est etiam pœnæ genus, Hungaris familiare, quod occurrit in Decretis S. Stephani Regis Hungar. l. 2. c. 8. 26. S. Ladislai R. Hung. lib. 2. cap. 11. lib. 3. c. 26. Gloss. Lat. Græc. *Depilat*, μαδίζει. *Depilatus est*, ἐμαδίσθη. [*Depilare barbam*, in Anonymi Hist. Sicula, apud Murator. to. 8. col. 749.] Vide *Decalvatio*, & Olaum Borrichium de Variis linguæ Latinæ ætatib. p. 82.

2. DEPILARE, pro Excerpere ex alienis scriptis, apud Petrum Blesensem. [Papias: *Depilare, Exstirpare, devastare. Depilor te illam rem.* Vide lexicon Martinii.]

¶ DEPISCI, *Pacisci.* Gloss. Sangerman. num. 501. Lege *Depecisci*, ut apud Ciceronem & Terentium.

DEPITARE, Discerpere, in *petias* mittere, Gallis *Depiecer, Mettre en pieces.* Lambertus Ardensis p. 161. *Quo (urso) adducto, & coram populo demonstrato, & canibus ablatrato, & fere usque ad internecionem discerpto & Depitato, &c.* Etiamnum dicimus: *se Depiter & se mettre en pieces.* [Charta anni 1293. apud Stephanotium to. 3. Antiq. Pictav. MSS. p. 946. *Quant au Depiés de membre, esmutiler, espcetier, essorciller, segner, estortpacier, &c.*]

¶ DEPLANCTUS, Planctus, querimonia, Gallis *Plainte.* Legitur in Epistola 407. S. Bernardi ad Abbatem Belli-loci.

DE PLANO, Compendiose. Vetus Inscriptio 408. 1. *Ut & ipsi sint, cum quibus munera decurionatus ut paucis jam onerosa honeste De plano compartiamur. De plano judicare*, citra ambages & processus: Formula, quæ occurrit passim apud Jurisconf.

DEPLASMARE, *Deformare, valde formare*, in Gloss. MSS.

¶ DEPLERE, Exhaurire, apud Statium, Columellam & S. Paulinum Epist. 49. n. 2. unde Epist. 5. n. 16. per translationem ait: *Neque enim difficile existimari, quam facile Depleturi sint levioris culturæ laborem, quos in vineam suam Christus elegit*, ubi *laborem Deplere* idem sonat quod labore perfungi. Papias: *Deplexit, Transvexit:* pro quo lubentius legerem, *Deplevit*, hoc est, fudit seu liquorem ex uno vase in aliud transfudit.

1. DEPLICARE, Isidoro in Gloss. *Decedere, devitare*, ut *applicare*, est admovere.

2. DEPLICARE, Explicare, ex Gall. *Desplier.* Miracula Sanctæ Genovefæ n. 30. *Cujus pedes tanta erant contractione natibus complicati, ut nulla possent arte Deplicari.* Et n. 35. *Manus plicavit sæpius, & Deplicavit.* [*Vexillum Deplicatum*, in Hist. Harcur. to. 4. p. 2108. & 2109. Gall. *Drapeau* vel *Enseigne deployée.*]

¶ DEPLOROSUS, Gall. *Deplorable*, Lamentabilis. *Schisma Deplorosum*, in Litteris Regis Franc. ann. 1394. ad Clementem Papam, apud Acherium Spicil. to. 6. p. 115.

¶ DEPLUMARE, Gall. *Plumer*, Avi plumas avellere, demere. Utitur Anonymus de Gestis Manfredi & Conradi Regum, apud Murator. tom. 8. col. 601. Metaphorice sumitur pro Vastare, apud Marten. to. 2. Ampliss. Collect. col. 1153. *Deplumare castrum flamma & ferro.* Pro Spoliare in Opusculo Gualvanei de la Flamma apud Murator. to. 12. col. 1021. *Et sic undique Deplumatus fuit qui aliorum plumis elatus volare consueverat.*

¶ DEPLUMATARIUS. Vide *Diplomatarius.*

¶ DEPOCULARE, *Deprehendi.* Gloss. Sangerman. MS. n. 501.

¶ DEPOLLARE, Gall. *Depouiller.* Papias: *Depollat, Dispoliat, detrahit, sed proprie ad parum redigit.*

DEPOMPARE. Ugutio: *A pompa, pomposus, & pompo, as, superbire, gloriari. Unde Josephus in 20. In gentem nostram prompta malignitate pompabat. Et inde Pompator, qui aliquid superbe, vel pompose agit. Et compos. Depompo, as, id est, vituperare, detestari, &c.* S. Hieronym. in Ruffinum lib. 1. cap. ult. *Prætermitto, quæ contra me loquens, propositum tuum deturpasti, quæ in Depompationem omnium Christianorum & verbis & opere feceris.* Vide *Pompare.* Vetus Interpres Concilii VI. Oecumenici art. 12. *Dum redarguisset atque Depompasset pravam ejus impietatem.* Ubi Græc. Edit. θριαμβεύσασα τὴν μοχθηρὰν τούτου δυσσέβειαν. Vide Gloss. med. Græcit. in πομπεύειν, [& Onomast. tomi 4. SS. Julii.]

¶ DEPONERE, Gall. *Deposer*, Testari. Instrumentum appellationis Guillermi *Bruiere* ann. 1481. ex Archivis B. M. de Bello-prato Rotomag. *Testes ipsius de Paris ignoranter Deponunt, quidquid Deponere nituntur.* In Glossar. Barthii *Deponere, Conclu-*

dere, *Definire*, ex Gauterio de Bellis Antiochenis.

DEPONTANUS, Ugutioni, *qui ad tam gravem devenit ætatem & vitam, ut magis prosit ei de ponte se projicere, quam vivere: quod faciebant*, inquit ille, *in aliquibus provinciis.* [Festus: *Depontani, Senes appellabantur, qui sexagenarii de ponte dejiciebantur*, hoc est, inquit Martinius, Suffragio privabantur, quod de ponte ferri solebat.]

DEPOPULARE, Populo, seu incolis spoliare. Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 36. *Pestilentia hanc urbem clade vehementissima Depopulavit. Barbarica Depopulatio*, in l. ult. Cod. Theod. de Infirm. his, quæ sub barb. *Depopulator Judæorum*, in lib. 14. eod. Cod. de Judæis.

DEPORTARE, [DESPORTARE,] Favere alicui, Gall. *Supporter quelqu'un.* Charta Henrici Comitis Campaniæ pro Communiæ Meldensis institutione ann. 1179. in Tabulario Campaniæ Thuano f. 289. *Ad hoc statuti homines juraverunt, quod neminem propter amorem vel cognationem Deportaverint, neminem propter inimicitiam læserint; sed rectum judicium per omnia fecerint.* [Chartular. Divion. fol. 4. *Ad hoc homines statuti jurabunt, quod neminem propter amorem seu propter odium Desportabunt seu gravabunt, & quod rectum judicium facient.*] Vide Chartam Communiæ Suessionensis to. 11. Spicilegii Acheriani p. 344. & Valliaci an. 1187. tom. 13. ejusdem Spicilegii pag. 325.

Interdum, Tolerare, sufferre, pati. Annales Francor. S. Nazarii tom. 2. Hist. Fr. an. 786. *Rex vero, quia erat mitissimus atque sapientissimus, ... moderantissime illud Deportavit.* Vide Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 521.

¶ 1. DEPORTATIO, Relegatio, Gall. *Bannissement*, apud Ulpianum & Jurisconsultos. Pluries occurrit in Instrumento anni 1270. apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. fol. 888. 889. & 891.

¶ 2. DEPORTATIO, Idem quod mox *Deportus*, in Indice MS. Beneficiorum Eccl. & Diœc. Constantiensis fol. 67. v°. & in Chartulario S. Vandregesili tom. 1. pag. 752.

DEPORTUS, Jus caduci in Beneficiis Ecclesiasticis, quando vacant, quod ad Episcopum aut Archidiaconum spectat, seu *Annata*, & *reditus* primi anni Beneficii Ecclesiastici vacantis, de quo jure multa Chopinus lib. 1. de Sacra Polit. tit. 8. art. 16. lib. 3. tit. 3. art. 4. 5. 6. 7. Raguellus in V. *Deport*, & Innocentius Cironius in Paratitul. Decret. lib. 5. cap. 12. Vide nuperam Conciliorum Ecclesiæ Rotomagensis Collectionem p. 323. [& Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 228.]

☞ In Chartulario S. Vandregesili tom. 1. fol. 341. habetur Instrumentum anni 1397. quo notum fit, Abbatem & Monachos ejusdem Monasterii consuevisse *Percipere, habere, colligere & levare in supradicta Ecclesia parrochiali* (S. Vandregesili) *omnes fructus, obventiones & emolumenta quæcumque obvenientia in eadem parrochiali Ecclesia per quadraginta dierum spatium commune sequentium, dum & quotiens ipsam Ecclesiam vacare contigit parrochialem, quovis modo vacaverit; & hoc percipere consueverunt præfati Religiosi per modum Deportus, & mediantibus hiis ipsi Religiosi tenentur & sunt affecti in eadem parrochiali Ecclesia, pendente termino dictarum quadraginta dierum, facere deservire in divinis.* Idem jus habent iidem Monachi in parœcia de Renfecone, ut patet ex laudato Chartulario fol. 343.]

¶ DEPOSITARE, Deponere, Gall. *Deposer. Mettre en Depost.* Acta B. Thomasii, to. 3. Martii pag. 604. *Mandavit clavem capsæ Depositatæ penes.... Julianum Archipresbyterum præsentari.* Fr. Leonardus in Additionibus ad Vitam S. Antonini, to. 1. Maii pag. 336. *Repertum fuit fuisse drappos per duos fures Depositatos penes quosdam.* Appendix ad Vitam B. Augustini Novelli, Maii to. 4. pag. 625. *Ut eas apportaret & conduceret in dictam majorem Ecclesiam ibique Depositaret.* Occurrit rursus apud Muratorium to. 9. col. 54.

¶ DEPOSITARIUS, Custos depositi, apud Ulpianum, & in plerisque etiamnum Monasteriis.

1. DEPOSITIO, Pœna Ecclesiastica, qua rei Clerici è suo gradu ejiciuntur, mitior degradatione. Vita Ludovici Pii an. 818. *Episcopos porro hac constrictos immanitate ab Episcopis reliquit Depositos, Monasteriis mancipavit.* Regiam Majest. lib. 2. cap. 13. §. 14. de servo Clerico: *Et si judicio reddi debeat, Deponendus est, vel degradandus, antequam reddatur.* Vide Gualterum in Tabulis Siculis p. 40. 41. &c. & supra *Degradatio.*

2. DEPOSITIO, Dies obitus, quo mortuus terræ mandatur, in terram deponitur, vel quo quis vitam deponit: cujus appellationis causam fuse explicat S. Ambrosius Serm. 70. Vetus Inscript. Eboræ apud Resendium: *Depositio Pauli, famulus Dei vixit annos* L. *& uno, requievit in pace* D. III. *Id. Martias era* DLXXXII. Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. cap. 21. *Angelrannus, qui patri succedebat, in die Depositionis ejusdem patris sui jam dictam villam Sancto contradidit.* In Charta donationis, quæ sequitur: *Quod pater meus, Comes scilicet Hugo, adhuc vivens, sed diem mortis extremum trahens, pro suo remedio animæ villam... S. Richario tradidit.* Passim in Martyrologio, quod D. Hieronymi titulo circumfertur, & aliis. Hinc

DEPOSITIO, pro die obitus anniversario. Joannes Episcopus Abrincensis de Offic. Eccl. *Sunt quædam Ecclesiæ, in quibus exceptis Depositionibus solum per Kalendas mensium Missæ festive celebrantur Mortuorum.* Occurrit mox rursum.

Proprie autem usurpatur hæc vox de festo sancti Joannis Evangelistæ, quod vulgo appellatur *Depositio, quia locum sepulturæ vivus intravit, & ita seipsum deposuit.* Ita Durandus lib. 7. c. 1. n. 19.

DEPOSITUS, Mortuus, vel certe humo mandatus. Inscriptio Romæ: *Hic jacet.... Deposita* III. *Kalend. Decemb.* Alia Mediolani: *C. Celio bene merenti, qui vixit annos* P. M. XXXV. *& Depositus est* XIV. *Kal. Novembres, &c.* Passim in Monumentis Christianis apud Gruterum pag. 832. 3. 1051. 1. 2. 9. 1052. 9. 10. 1054. 1. Sirmondum in Epitaph. Ennodii, & aliorum, in Notis ad Epist. ejusdem Ennodii lib. 6. Epist. 6. ad. Epigr. 8. 79. &c. apud Laurent. Schraderum in Monument. Ital. pag. 91. 6. Ughellum to. 4. p. 596. to. 5. p. 287. 294. &c. [Gualterum in Tabulis Siculis p. 40. 41. &c.]

¶ DEPOSITORIUM, *Repositorium*, παράθεμα. Gloss. Lat. Græc. Sangerman.

¶ DEPOSITUS. Vide *Depositio* 2.

¶ DEPOSSIDERE, Gall. *Deposseder*, Aliquem rei alicujus, v. g. beneficii si Clericus sit, possessione privare, depellere. Statuta Ecclesiæ Nannetensis ann. 1389. art. 9. *Si demum in talibus nefariis actibus animis induratis perseverare non abhorruerint, privandos & Depossidendos fore declaramus.*

DEPOST, Pone, post, *Derriere.* Acta Proconsularia Marcellini PP. an. 303. *Aliud nescio, nisi quia Depost orcam eam* (lucernam argenteam) *fecit.* Acta Martyrii S. Theodoriti: *Introducto ergo Theodorito,*

ligatis de post manibus, &c. Utuntur præterea Stephanus Tornac. Epist. 134. Nizo Abb. in Vita S. Basini Archiep. Trevir. n. 2. 17. &c. Henricus Aquilonipolensis in Lubecca cap. 10. [Vide Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. pag. 137.]

¶ DEPOTIOR, μεθυστικώτερος. Gloss. Lat. Gr. Sanger. Est quasi à *Depotus*, Inebriatus, ex *De* & *potus*.

¶ DEPRÆDICATIO, pro *Deprædatio. Ecclesiarum depressio & Deprædicatio*, apud Rymerum tom. 1. pag. 777. col. 2.

¶ DEPRECARI, Per precariam seu chartam prædium aliquod ecclesiasticum ad vitam sub annuo censu possidere. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 62. v°. col. 1. *Has* XI. *donationes Deprecata est Ermenberga & solvit inde solidos* II. *ad luminaria S. Germani.* Ibid. col. 2. *Et pro hac donatione Deprecata est duas donationes supra scriptas. Donat inde denar.* IIII. Vide *Precaria*, & mox *Deprecarius.*

¶ DEPRECARIUS, Qui *precario* tenet prædium ecclesiasticum. Testamentum Brunonis Archiep. Colon. apud Leibnitium Script. Brunsvic. to. 1. p. 290. *Prædium præterea quod Wodilo Deprecario nostro dedit.* Folquini Codex MS. in Archivo S. Audomari: *Veniunt de melle sextarii* VI. *Item de bunariis* VI. *veniunt pisces quanti possunt. De terra censali in Colonia à Deprecariis veniunt de formaticis pensæ* IX. Vide *Deprecari*, & *Deprecatura.*

DEPRECATORIÆ EPISTOLÆ. Vetus Codex Canonum ex Bibl. Regia in Concilio Antioch. c. 8. *Presbyteri, qui in agris Canonicas Epistolas dare non possunt, ad solos tantum vicinos Episcopos literas destinabunt.* Ubi Glossa interlinearis, *litteras simplices.* Et ad marg. *Id est, Deprecatorias, non formatas.*

DEPRECATORIA EPISTOLA, qua quis rogat, precatur. Liber MS. Miraculorum SS. Floriani & Florentii: *Et quia tunc præsens Abbas non aderat, obnixe deprecatus est Fratres, ut ex nomine Abbatis ac ipsorum, Deprecatoriam Epistolam præfato Episcopo, à quo in pœnitentiam missus fuerat, transcriberet, quatenus eum in propria parochia misericorditer reciperet.*

DEPRECATURA, Idem quod *Precaria*, vel *Precatura.* Charta Angilranni Comitis Pontivi apud Hariulfum lib. 4. cap. 21. *Sub excommunicatione interdixit, ne aliquis amplius in illa villa, neque per vim, neque per Deprecaturam, neque per advocaturam de omissis consuetudinibus amplius aliquid expeteret.* Vide *Precaria* & *Præstaria.*

DEPRECIARE, Pretio minuere, Gallis, *Dépriser.* Papias: *Depretiare, de pretio auferre, deprimere, vilificare.* Tertullianus Apologet. cap. 45. *Sic & Epicurus omnem cruciatum doloremque Depreciat, modicum quidem contemptibilem pronuntiando, &c.* Et de Spectac. cap. 22. *Amant, quos multant, Depreciant, quos probant.* Fortunatus lib. 5. Poëm. in Epist. ad Syagrium: *De compendio cogitans, ne utilitate pretii Depretiaretur, tibi merces captivi, &c.* Matthæus Vindocinensis in Tobia:

Te mediante ratum Depretiatur opus.

Alibi:

Alterius pretium Depretiare studet.

Ægidius Corboliensis MS. lib. 3. extremo de Virtutibus antidotorum:

Sed perversa tui lex est & regula moris,
Ut quod scire nequis, id Depreciare labores.

Utuntur præterea Cyprianus de Ascens. Christi, & in Symbol. Sidonius lib. 1. Epist. 7. lib. 2. Epist. 10. & Carm. 22. Marius Mercator, Ambrosius de Bono Mort. Will. Malmesbur. in Vita S. Adhelmi c. 10. Julianus Antecess. Nov. 57. Halitgarius c. 4. Petr. Damian. lib. 4. Epist. 17. &c.

DEPRETIATUS, dictus, inquit idem Papias ex Isidoro lib. 10. *quod non sit aliquo pretio dignus.* Gloss. Lat. Gr. *Depretiati*, ἐλαττωθέντες. Gloss. Ælfrici: *Depretiatus*, ꝥꝛ̄ðleaꝩ. Paulinus Carm. 14.

Namque ubi corporeæ curatur gloria pompæ,
Vilescit pretio Depretiatus homo.

Vide *Pretiare.*

DEPRETIARE, alia notione accipitur in Canonibus Hibern. lib. 41. cap. 22. *Filius adlatus, servus est ejusdem* (Ecclesiæ,) *nisi Depretiatur.* Id est, filius projectus, & allatus ad Ecclesiam, ejusdem servus est, nisi dato pretio redimatur.

DEPRISUS. Charta Rotroci Comitis Perticensis an. 1136. *Volumus insuper... quod ipsi & sui homines à pedagiis, traversibus, Deprisibus, & quibusvis consuetudinibus... liberi sint & immunes.* Scitum quid sit *Depris*, apud Parisienses, cum quis prædium emere volens, dominum feudalem convenit, & cum eo de laudimiis paciscitur, & *de pretio* quidpiam sibi condonari obtinet.

¶ DEPRIVATIO, pro *Privatio*, Depositio. *De translatione Roffensis Episcopi ad sedem Londoniensem per Deprivationem Edmundi Bonner*, apud Rymer. tom. 15. p. 222. Non semel occurrit ibi & p. 253.

¶ DEPROMERE, *Cantare*, apud Papiam. Hinc in Officio Dominicæ Palmarum: *Cui puerile decus promsit Hosanna pium*, id est, Cantavit.

DEPROPERUS, Valde *Properus*, & probrosus. Vide Gothofred. ad l. 13. Cod. Th. de Re milit.

DEPROPITIUS, Contrarius. Liber Diurnus c. 2. tit. 9. *Si præter hæc aliud agere præsumsero, eris mihi in illa die terribilis judicii Depropitius, &c.*

DEPROPRIARE, Extra proprietatem ponere. Matthæus Vindocinensis in Tobia:

Sic tria Depropriant proprium, divina potestas
Claudens cuncta, jugum mortis, avara lues.

DESPROPRIAMENTUM. Statuta Ordinis Hospital. S. Joannis Hierosol. tit. 1. *Quod Fratres quolibet anno conficiant Despropriamentum.* Adde tit. 3. §. 5. tit. 4. §. 16. 17. tit. 12. §. 10. Quale autem illud sit, sic exponitur tit. 19. de Verbor. signific. §. 34. *Despropriamentum est veluti privati abdicatio, cum Fratres id declarant, quod in supellectili ac re domestica & familiari habent.* [Hinc liquet, mea quidem sententia, *Despropriamentum* non tam esse abdicationem peculii, quam ejus declarationem: qua notione sumuntur Gallicæ voces *Deprier* & *Depry* Chartularii Gemeticensis to. 1. fol. 10. *Quand nos vins ou autres boissons de nostre creu, maisons & provisions passent traversant la riviere de Seine, ou entrent en ladite ville de Rouen, nous sommes quittes pour Deprier à la Viconté en affermant le nombre desdits vins & autres provisions, & aprés ledit Depry, pouvons passer franchement sans pour ce payer aucun peage, acquit ou tribut. Deprier* Declarare est, *Depry* Declaratio.]

DEPTIVUM, Diptychum. Papias: *Deptivum, duæ tabulæ, pten enim Græce tabula dicitur.* [Hinc *Deptica*, pro Tabulis pugillaribus eburneis Leg. 1. Cod. Theod. de expensis ludorum. Vide *Diptycha.*]

¶ DEPTUS, *Secutus*, Papias; f. quod Adeptus sit idem qui Assecutus.

¶ DEPUBIS, *Porcus sugens.* Gloss. Isid. Festus: *Depubem porcum lactantem, qui prohibitus sit pubes fieri.*

DEPUBLICARE, Deperdere. Additio ad Legem Frision. cap. 8. *Si... quodlibet animal fugiens dominum suum ab alio fuerit receptum, & quærenti domino negatum, & iterum Depublicatum, reddat aut ipsum, quod suscepit, aut aliud simile, &c.*

¶ DEPUBLICATIO, Publica declaratio. Vita S. Goaris, Julii to. 2. p. 336. *Melius fuerat antea*

absconsa confessio, quam ista principalis Depublicatio.

DEPUDESCERE. Gloss. Gr. Lat. Ἀπερυθριῶ, *Depudesco, Derubesco, Depudo*, ἀπαναισχυντῶ.

¶ DEPUDICARE, Stuprare, Pudicitiam auferre. Onomast. apud Martinium: διαφθείρω.

¶ DEPUGIS, Καταπύγες, καταπύγων, *Cynædus*. Suppl. Antiquarii Papiæ: *Depygis, Denaticata sine natibus; nam Pyga extrema pars corporis*. Vox nota Horatio.

¶ DEPULPARE, Macie conficere, tenuare, pulpam detrahere, Gall. *Decharner*. Gloss. Lat. Gr. Sangerman. *Depulpo*, ἀποσαρκῶ.

DEPULSARE. Vide *Pulsare campanas*.

DEPUTATI. Gloss. Lat. Græc. *Deputatus*, κατα-ταχθεὶς, ἀπονεμηθείς. *Deputatio*, ἀπονέμησις, ἀποκλήρωσις. *Deputantur*, ἀναφέρονται, ἀπονέμονται. *Fabricis & aliis operibus publicis Deputati*, in l. 8. C. de Servis fugit. Ὁπλόποιοι, qui numeri cujusque arma procurabant, *Fabricenses*. Peculiari vero appellatione *Deputati* dicti, quod essent ἐν τοῖς ἀριθμοῖς συγκαταλεγόμενοι, ut est in Nov. Just. 85. §. 2. & annonas de publico sumerent, perinde ac milites ipsi: unde *Statuti numerorum* vocantur à Juliano Antecess. Const. 79. §. 2. Glossæ Basil. Λειτουργοὶ, δηποτάτοι, ἀφωρισμένοι. Totidem verbis Suidas in Etymologico. Sic legendum in Græca Inscriptione apud Jac. Sponium tom. 3. Itiner. pag. 105. ΑΥΡ. ΦΛΑΒΩΝΗΝ. ΡΟΥΦΕΙΝΟΝ ΕΚΑΤΟΝΤΑΡΧΟΝ ΔΕΠΟΤΑΤΟΝ ΠΡΕΙΜΙΠΕΙΛΑΡΙΟΝ, &c. Perperam enim Edit. ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ. Ejusmodi igitur sunt, qui in Notitia Imperii dicuntur *Deputati scholæ Agentium in rebus*, & *Deputati Domesticorum*, & *Deputati Equitum & Peditum*. Vide Jac. Gothofredum in Paratit. ad tit. de Re militari lib. 7. Cod. Th.

DEPUTATI dicti postmodum sequiore Græcia, selecti quidam ex singulis ordinibus viri aliquot alacres, ex iis potissimum, qui minus locupletes erant, qui vulneratos in prælio reficiebant, aut collapsos ab equis erigebant, aut laborantes è certamine asportabant. De iis copiose Rigaltius in Glossar. ex Mauricii & Leonis Tacticis. [Vide *Scribones*.]

DEPUTATI, in Ecclesia Græcanica, quorum ministerium erat, Patriarcha procedente, è via populum abigere. Ordo M. Ecclesiæ: Ὁ Δεποτάτος περιπατῶν ἔμπροσθεν τοῦ Ἀρχιερέως, καθαρίζει τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν στράταν. Eadem habet Catalogus Official. M. Ecclesiæ apud Goarum in Euchologio Græco, ubi *Deputati* & *Ceroferarii* ordinatio refertur, quasi idem fuerit ministerium. Deputati meminit Cantacuzenus lib. 1. cap. 41. & Codinus de Offic. Vide Meursium.

¶ DEPUTATIA, DEPUTATUS, *ûs*, Legatio, Gall. *Deputation*. Utrumque legitur apud Rymerum to. 14. p. 452. col. 1.

¶ DEPYGIS. Vide *Depugis*.

¶ DEQARCHARE, Exonerare, Gall. *Décharger*. Charta Thomæ Abb. S. Germani Paris. an. 1249. in Libro Anivers. B. fol. 217. *Forensis panem vendere non poterit nisi solum transeundo, excepto prædicto die fori: qui vero moram fecerit nullo emptore præsente, vel Deqarchaverit, panem totum amittet*.

DEQUASSARE. Vita MS. S. Amatoris Episcopi: *Et his dictis Sacerdotis suavissima verba Dequassans, respondit, &c.* id est, expendens.

¶ DEQUITATIO, Redemptio, Gallice *Rachat*. Synodus Mechliniensis an. 1574. in Anecdot s Martenianis tom. 4. col. 458. *Item, concluserunt Domini, quod ad petitionem partium poterunt permittere redemptionem & Dequitationem parvorum censuum usque ad sex scutiferos seu duodecim grossos, certo tempore præfixo, intra quod hujusmodi Dequitatio fieri permittatur, & denario ad minus vigesimo quarto; quodque denarii capitales provenientes ex hujusmodi redemptionibus applicentur in emptionem aliorum redituum hereditariorum.*

¶ DEQUUS, Dictus. Diploma Childerici II. Regis Franc. in Hist. Mediani Monasterii pag. 13. & apud *Laguille* in Probat. Hist. Alsat. p. 3. col. 2. *Memorati homines qui in ipsas Deguas villas commanere videntur, totum & ad integrum ipsius Valedio Abbate omnes fonctiones reddere debeant.* Eadem habentur in Actis SS. Julii to. 3. p. 212. de S. Hildulfo.

¶ DERAMARE, E ramis fructus excutere, vel Ramos exscindere. Bertramus in Vita S. Francæ, April. tom. 3. p. 393. *Hic cum arborem quamdam conscendisset & eam Deramaret, subito eo caput elevante globus riziorum super illius oculos descendit.* Verum alia notione sumitur apud Spelmannum in voce *Adrhamire*, ubi sic:

¶ DERANIARE *Monachum* dictum censeo pro *Deramare*, quasi à professione seu voto revocare. *Bellum Deraniare*, item pro *Deramare*, id est, Denuntiare, profiteri: sed hoc compositum cum *De* articulo infinitivi modi apud Anglo-Normannos; illud cum *de* vel *des* præpositione *à* vel *abs* significanti & privationis vim habenti. Sic ille. Vide *Adrhamire*.

¶ DERARAT, *Torpet, frigidum est*. Gloss. Isid.

¶ DERATA, Vox Italica, Cibaria, Res venales consueti usus, Gall. *Denrée*. Chronicon Parmense ad an. 1300. apud Murator. to. 9. col. 842. *Et satis bona ubertas & Derata erat de omnibus victualibus*. Vide *Denariata*.

DERATIONARE, [DERATIOCINARE, Litigare, causam suam rationibus comprobare, Rem aliquam rationibus sibi vindicare, Crimen à se amoliri. Judicium Ludovici VII. Francorum Regis an. 1171. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 243. *Adjudicavimus vobis per judicium curiæ nostræ possessionem & saisinam totius querelæ, donec eam Jocerannus Derationaverit in curia nostra.* Chartular. S. Vandregesili to. 2. p. 2062. *Quidquid in terris vel in bosco Monachi Derationare apud Chitreium potuerint, quiete & pacifice eis habendum permiserunt.* Miracula S. Rictrudis num. 13. Maii to. 3. p. 94. *Dicebat apud se, jam totum Derationavi, quia ille non inventurus, qui contra me audeat ferre sententiam.* Vita B. Lanfranci n. 31. Maii tom. 6. pag. 841. *Cui Lanfrancus in faciem restitit, & coram omnibus testimonio antiquorum Anglorum, qui periti erant legum patriæ, Deratiocinatus est libertatem terræ suæ.* Vide *Desfrainare* &] *Ratio*.

¶ DIRATIONARE, Rationibus sibi vindicare, apud Th. *Madox* in Formular. Anglic. pag. 369. *Ego Ricardus filius Geri quietam clamavi de me & de hæredibus meis Willelmo de Burleia totam illam dimidiam hidam terræ in Burleia, quam prædictus Willelmus Dirationavit de Geri patre meo.*

¶ DIRATIONATIO, Eadem notione, apud eumdem *Madox* Formul. Anglic. pag. 295. *Præcipio, quod Monachi de Bordesleia habeant rectas divisas suas, sicut fuerunt tempore Regis H. avi mei... & quod vos eos juste adjuvetis ad hanc Dirationationem faciendam.*

¶ DIRATIONARI. Liber niger Scaccarii p. 110. *Hugo de Draybon* II. *Milites & tertium negat, qui nondum Dirationatur.*

¶ DIRATIONARE SE, Crimen à se amoliri. Hist. Beccensis MS. fol. 360. num. 3. *Si quis extraneus .... ira subita aliquem infra parochiam Becci percusserit, si captus ille retentus fuerit, Dirationabit se in*

die in curia Abbatis, aut secundum curiæ ipsius judicium emendabitur.

¶ Dirrationari, Rationibus sibi vindicare. Eadem Hist. fol. 235. n. 3. *Ego Willelmus Rothomag. Archiep. concedo & confirmo, ut Ecclesia S. Mariæ Becci jure hæreditario possideat Ecclesiam S. Mariæ de Ermentrudis villa, sicut Willermus Abbas ejusd. loci & Monachi Dirrationati sunt in Capitulo.*

¶ Diratiociniare per Duellum, Rem sibi per duellum asserere. Epistola Galerani Comitis Mellenti ad Eugenium Papam III. Hist. Harcur. tom. 3. pag. 44. *Item Richardus Broc & Robertus Presbyter filius Ferondi hereditatem suam de villa S. Sansonis, quam per Duellum Diratiociniaverunt, Radulphus de S. Sansone prædictis fratribus vendiderunt triginta & sex libras.*

¶ Disrainniare. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 156. *Sed tantum venerunt cum eis ad placitum coram Roberto de Juliaco & filiis ejus, & Disrainniaverunt, quod non debebant dare talliam de illa censiva nec adjutorium.*

¶ Disraisnare. Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 87. *Sciendum est quod Johanna Abbatissa S. Trin. Cad. anno ab Incarn. 1183. Disraisnavit domum, quæ fuerat Wiguenni Britonis adversus Evainnum & Benedictum, qui faciebant se de parentela illius, in curia Domini Regis, in plenaria assisa.*

¶ Disraisnare Sese per Juramentum, apud Lobinellum in Hist. Britan. to. 2. col. 324.

¶ Durationare. Charta anni 1195. ex Tabulario S. Richarii: *Abbas Gaufridus per belli victoriam Durationaverat.*

¶ DERAUBARE. Vide *Derobare.*

¶ DERAZELLARE, Navi vehere, f. à voce nautica *Rader*, Vadum petere. Extractum computi anni 1321. in Hist. Delphin. tom. 2. pag. 160. col. 1. *Et pro tota dicta fusta quando fuit ante domum Domini de Lugduno in Sagona Derazellanda, atterranda & in domo Domini reponenda.* Ibid. eadem notione legitur *Irrazellare*, quod vide suo loco.

¶ DERBERAT, *ꝶ. interrumpit.* Glossar. Sangerm. MS. num. 501.

DERBIOSUS. Octavianus Horatian. lib. 1. Rer. Medicar. cap. 10. *Derbiosos oculos, quos nos impetiginosos dicimus, asperitatum vitiis laborantes, sic curare consuevimus.*

DEREAMENTUM. Charta Stephani Comitis sacri Cæsaris an. 1290. *Item super eo, quod nos dicebamus, quod justitia Dereamenti boum in terra dicti Odonis ad nos pertinere debebat: dicto Odone dicente pluribus rationibus, quod cum in terra sua haberet omnem jurisdictionem altam & bassam, casus iste sicut ceteri casus, in terra sua emergentes, ad se pertinere debebat.* Infra: *Ordinatum insuper extitit super justitia Dereamenti boum, quod dicto Odoni... remanebit.* Ubi *justitia Dereamenti boum* dici videtur, de bobus, qui extra agri dominici limites aliquid de alieno agro arant & usurpant. Nostri *Derens* & *Deraiement* etiamnum dicunt, ex Gallico *Raie*, Sulcus.

☞ De bobus vastitatem in agris vel silvis efficientibus intelligendam puto vocem *Dereamenti*, eamque deducendam à Teutonico *Derien*, *Deren*, vel *Daron*, Nocere. Kilianus: *Deren*, *Deyren*, *Nocere, officere, obesse, urgere. Dere, Deyre, Nocumentum, offensa, noxa, displicentia.* Vide Glossarium Schilteri & infra *Vastum facere.*

DERECTARIUS, Qui fores effringit furandi animo. Gloss. Lat. Gr. *Derectarius*, ὁ εἰς τὰς ἀλλοτρίας ἕνεκεν τοῦ κλέψαι εἰσερχόμενος οἰκίας. *Derectarius*, Θυρεπανοίκτης, ἐπεισπηδητὴς, κατάρατος. Ex quibus idem Gloss. emendat Cujacius lib. 10. Observ. c. 34. *Defectarii, lib. de Off. Proconf.* εἰσπηδητιῶνες, ubi legit *Derectarii.* Glossæ Basilic. Οἱ τοιχώρυχοι, καὶ οἱ σάκκους ἀνασχίζοντες, καὶ οἱ δερεκτάριοι, ἤγουν κλέπται. *Derectarios* quasi *Directarios* appellari censent viri docti ejusmodi fures, voce ducta à *Dirigere*, quod est *Effringere*, uti notat Festus. Apud Basilium in Epist. διρεκτάριοι furibus junguntur. Vide eumdem Cujac. lib. 10. Obser. c. 27. & Ægid. Menagium in Amœnitatib. Juris p. 299. 2. Edit.

DERECTUM, *In rectum vadens: Directum vero, in latere rectum.* Papias.

DEREFALD, vel ðeoꞃꝼalð, vox Saxonica apud Ælfredum, pro vivario cervino, seu sæpimento, quo includuntur damæ: à ðeoꞃn, cervus, fera, & ꝼalð, stabulum. Vide *Parcus.*

DERELICTORIA Virga. Tabularium S. Aniani Aurelianens. *Ut vero istud firmius sit, virgam, quam vocant vulgo Derelictoriam, signum quidem traditionis, super altare publice impono.* Ubi *Virga Derelictoria* videtur illa esse, qua utebantur vulgo in investituris, seu traditionibus rerum, quas Ecclesiis *derelinquebant*, & quam ad id in manus donatorum aut restituentium Canonici vel Monachi tradebant. Vide *Investitura per baculum.*

DERENUS, Moneta, quæ eadem, ni fallor, ac *Tarenus.* Joan. XXII. PP. tom. 4. part. 2. Epist. secret. p. 89. apud Rainaldum an. 1323. num. 9. *Soldanus debet habere ab Armenis tributum consuetum anno quolibet, quod est 12. centena millium Derenorum: singuli quatuor computantur pro Byzantio albo de Cypro.* Vide *Tarenus.*

DERESCIAT. Capitulare Car li M. an. 802. cap. 35. apud Baluzium: *Si quis autem post hoc in perjurio probatus fuerit, manum dextra semper Derésciat: tamen hæreditate propria priventur usque ad nostrum judicium.* Ubi forte leg. *dextram se perdere sciat.*

DERETRO, pro *Retro*, ab ante, *Derriere.* Baruch cap. 6. v. 5. *Visa turba Deretro.*

DERITTUM, Derictum. Vide *Directum* 3.

¶ DERIVARE, Originem ducere ab aliquo. Chronicon Danduli apud Murator. to. 12. col. 475. *Carolus de Durachio... qui à Carolo Duca Andegavensi filio Regis Francorum per descendentem lineam Derivavit.*

¶ DERIVERE, *Dinumerare*, in MS. Ecclesiæ Bituricensis.

DEROBARE, Furari, expilare, *Robam*, id est, vestem eripere, ex Gallico, *Dérober.* Sanutus l. 3. part. 13. c. 10. *In insula vero descendentes, Derobato uno casali, rediere.* Occurrit apud Michaëlem Madium de Barbizanis in Hist. c. 17. Jo. Lucium de Regno Dalmat. ex veter. Chartis pag. 175. 183. [Iulianum Cardinalem in Epist. ad Eugenium IV. PP. Murator. tom. 8. col. 439. 443. tom. 12. col. 421. 491. *Deraubatus*, in Litteris an. 1333. apud D. *Secousse* to. 3. Ordinat. Reg. pag. 239. Vide *Desrobare.*]

Disrobare, apud Petrum de Vineis lib. 2. Epist. 45. lib. 5. Epist. 48. 62. 78. [Nicolaum de Jamsilla de Gestis Friderici II. Imperat. inter Scriptores Italicos Muratorii tom. 8. col. 500.] Vide *Robare.*

¶ Derubare, apud Parisium de Cereta in Chronico Veronensi ad annum 1236.

¶ Derupare, Eadem notione. Bonincontrus in Actis SS. Junii to. 4. pag. 765. laudatus, ubi de Sanguine S. Joannis Bapt. *Tu cogitasti eam* (terram) *Derupare, ut maneat inhabitata.*

¶ Derobaria, Furtum, Ital. *Ruberia*, in Diplo-

mate Jacobi Infulani Cardinalis, apud Illust. Fontaninum in Appendice Antiquit. Hortæ p. 463.

¶ Derrobatio, in Litteris an. 1337. ex Archivo S. Victoris Massil.

¶ Derobatio Hospitiorum, in Arresto Parlamenti Parif. ann. 1355. inter Probat. Annal. Tolof. D. *la Faille* to. 1. p. 89.

¶ Disrobatio. Epistola Roberti Regis Calabriæ ad Barchinonenses, inter Anecd. Marten. to. 3. col. 70. *Recepimus vestras litteras continentes Difrobationem cujusdam koka Bernardi Garrigæ civis Majoricarum, factam ut asserit per quosdam piratas regni nostri Siciliæ.* Legitur etiam in Instrumento an. 1332. ex Archivo S. Victoris Massil.

¶ DEROCHATURA, à Gall. *Roche*, Diruptio, abscissio rupis. Extractum computi anni 1336. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 325. col. 1. *Pro fractura rupis super qua dictum castrum est ædificatum, & pro Derochatura rupis ante turrim, licet nondum sit aplanata, &c.* Delphinates etiamnum dicunt *Dérocher* de quacumque ruina & prolapsione.

¶ DEROGAMEN, Derogatio, Gall. *Dérogation*, Actio qua præcedens statutum, v. g. testamentum imminuitur vel aboletur. Privileg. Sigismundi Imp. ann. 1431. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 1. pag. 458. *Divini cultus & ecclesiastici juris notabile Derogamen votis detraheretur fidelium & procassarentur testamenta multorum, &c.*

DEROGARE, Detrahere. Papias: *Deruere, Derogare, detrahere, vituperare.* Alibi: *Detractare, Derogare, dedignari, temnere.* Concilium Emeritense cap. 17. *Nullus subjectus decedentem detrahat Episcopum, nullus de eodem Deroget, nec malum quicquam loquatur.* Ordericus Vitalis lib. 10. p. 789. *Stephanus quoque Blesensis Comes pene ab omnibus Derogabatur, & indesinenter verecundabatur.* Passio SS. Seraphiæ & Sabinæ num. 2. *Quid tibi ipsa Derogas, aut quare temetipsam vilem reddis?* Utitur non semel Ruffinus in S. Hieronymum, & in Apologia pro Origene, ut & Symmachus, Sidonius, & alii.

Derogatio, Contumelia. Facundus Hermianensis lib. 7. cap. 7. p. 506. *Et post modica Episcopo Edessæ Derogans, dicit: Hic nostræ civitatis tyrannus, &c.* Hesso Scholasticus: *Ut omne os adversariorum obstrueret, & vocem Derogationibus omnibus auferret.* Concilium Lemovicense an. 1031. sess. 1. *Exeat in medium, & libere dicat, ut aut doceat, aut doceatur, & Derogatio confundatur de fraternitate Ecclesiæ.* Idem Ordericus lib. 11. *Ne aliqua sibi Derogationis occasio oriretur.* Et eodem lib. *Ibique legalitatis & futuræ Derogationis immemor.* Adde pag. 834. Vita S. Waldetrudis n. 6. *Hujusmodi irrisionibus ac Derogationibus fatigatus, &c.* Infra: *Derogationes, irrisiones, contumelias, &c.*

Derogator, Detractor. Anastasius Bibl. in Præfat. ad VII. Synod. *Quod Patriarcha Ignatius Derogator esset ejusdem sanctæ memoriæ Methodii, & idcirco quasi parricida foret habendus, fama crebrescit.* Concilium Remense an. 1049. *Gebuinus Laudunensis Episcopus & Hugo de Braina Castello, qui inter ejus Derogatores quasi signiferi extiterunt, eodem anno ignominiosa morte vitam finierunt.* Adde Historiam mortis S. Leonis IX. PP. n. 1. [Sidonius lib. 3. Epist. 13. *Importunus petendi, Derogator negati, æmulator accepti.* Et Epist. seq. *De cæteris studii nostri Derogatoribus, &c.*]

2. DEROGATIO, [f. Pars à toto distracta.] Charta Abbonis Patricii pro fundatione Monast. Novalicensis, ex Tabul. Ecclesiæ Gratianopol. fol. 51. 52. *Et illud mihi in hunc testamento meum addere placuit, ut dum & domnos patruus meus Semforianus condam Episcopatum Wapecense in suam habuit gubernatione, & devotione sua, ut medietate Derogationes portionis ipsius in valle Segucia ad ipsa Ecclesia per sua esturmenta delegare voluit, &c.* Infra: *Ipsi cartam donationis de medietate locello nostro commune Derogationes in valle Sigusina ad jam dicta Ecclesia sanctæ Mariæ Wapencense quod scripserat, dum & lex hoc prohibit, & postea ipse de ipso onos Episcopato à malis hominibus ejectus fuit, & ipsa portio Derogationis ad ipsa Ecclesia Wapencense nunquam fuit tradita nec recepta, ideoque, &c.*

¶ DEROGATORIUS, Derogans, Qui imminuit legis, vel cujusvis statuti præcedentis auctoritatem. *Derogatoriarum Derogatoriæ*, voces in Cancellaria Romana notissimæ. Vide, si vis, Bullam Pii IV. PP. inter Instrum. tomi 3. novæ Gall. Christ. col. 108. Bullam Pauli III. apud Miræum to. 2. pag. 1055. col. 1. Bullarium Carmelit. p. 238. col. 1. &c.

¶ Derogatorie, apud Marten. to. 1. Collect. Vet. Script. in 4°. part. 2. p. 243.

¶ DEROR, *Septimus annus remissionis.* Papias.

¶ DERSES, *Est fumus sive vapor, ex quo arbores crescunt.* Roch. *le Baillif* in Diction. Spagyr.

¶ DERUBARE, Derupare. Vide *Derobare.*

DERUERE, Evertere. Papias: *Deruere, Derogare, Detrahere, Vituperare.* Perperam *Dermere* in MS. Gloss. Lat. Græc. *Deruit*, κατέστρεψεν, ἀνατρέπει. Alibi: *Diruit*, κατέστρεψεν.

¶ DERVESUM, f. pro *Devesium* vel *Devesum*, ut Cangius legit in *Cascina.* Locus defensus, v. g. silva in qua non licet omnibus ligna cædere, animalia pascere, venari, &c. Charta Ademari de Muro-veteri an. 1191. apud Acherium Spicil. to. 8. p. 205. *Nemoribus, garricis, cascivis, Dervesis, mansis & mansuris, vineis, &c.* Si *Dervesis*, non *Devesis*, legendum, f. *Dervesum* idem erit quod infra *Dervum*, Silva. Vide *Devezium* & *Defensa* 3.

¶ DERUGINARE, *Rubiginem auferre, Eruginare.* Laurent. in Amalthea ex Catholico.

¶ DERUNCINARE, Runcare herbas evellere. Onomast. apud Martinium: *Deruncino*, ἐκβοτανίζω. Alibi, *Deruncinare* est Runcina secare, levigare, Gall. *Raboter*: unde metaphorice apud Plautum: *Lepide Deruncinavit militem.*

¶ DERUPARE. Vide in *Derobare.*

¶ DERVUM, vel Dervus, Mabillonio Silva; unde *Dervense* Monasterium, in Vita Bercharii Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 2. p. 831. & seqq. Armoricis *Derw*, Quercus, plural. *Derwen.*

DERZON. Lex Longob. lib. 1. tit. 25. §. 30. *Si quis sepem alienam ruperit, i. e. Derzon, componat, &c. Zaun*, Germanis est sepes. Editio Heroldi tit. 101. §. 42. habet *Iderzon*, [hæcque genuina lectio est; *Iderzon* autem vel *Ederzaun*, ut habet Schilterus in fictitia voce *Derzon*, componitur ex *Ider*, *Eter*, & *Zaun*; estque *Etter*, ut prosequitur idem Auctor intergerinum quid, murus, paries vel sepimentum, quo villa vel curia ab altera separatur & definitur.]

¶ DESACERDOTARE, Sacerdotem seu Episcopum deponere. Vide Admonitionem D. Dionysii Sammarthani ad calcem tomi 1. novæ Gall. Christianæ.

¶ DESACRARE, apud Statium est Sacrare simpliciter:

Quercus erat, Triviæ quam Desacraverat ipsa.

Haud

Haud scio unde Martinius habeat: *Desacro, quod sacrum erat, profanum facio.*

DESAFFIDARE, [A fiducia data recedere.] Vide *Affidare.*

DESAFFILIARE, Exhæredare. Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ an. 1247. f. 24. *His rationibus pater potest Desaffiliare filium suum, si viderit patrem, vel sciverit illum captivum, & non traxerit eum de captivitate, &c.* Adde Observantias Regni Aragon. lib. 2. tit. 1. §. 1. Vide *Adfiliare.*

DESAFORAMENTUM dicitur, quicquid fit contra foros, id est leges municipales, seu libertatem indultam Civitatibus, ac Civibus oppidi alicujus. Charta Alfonsi II. Reg. Portugalliæ to. 4. Monarch. Lusitan. Brandaonis pag. 268. *Et hoc accordavi cum meis privatis, quod ista decreta sunt grande meum Desaforamentum, & de mea Curia, & de illis, qui post me regnaverint.* Charta alia tom. 5. p. 302. *Quod prædicta petitio. . . vertebatur in damnum & Desaforamentum regni mei, & periculum animæ meæ.* Vide *Forus.*

DESAFORARE, Extra forum ponere. Dicebatur autem *desaforari* reus, qui coram alio, quam proprio ac competente judice citabatur: ut *Aforari*, qui suo reddebatur judici. Michaël *del Molino* in Repertorio: *Item quod dictus Justitia ad querelam partis dicentis se esse Desaforatam, in omni casu civili & criminali posset (præsertim firmando de directo coram eo contra Desaforantem, & partem contrariam) inhibere, nedum inferioribus judicibus... ne procederent in processu, vel exequutione aliqua, reali vel personali, contra querelantem, dicentem se Desaforatum: & taliter processum impedire, quod si opus esset alguazirium caperet, vel quoslibet executores, donec Justitia Aragonum declararet posse procedi, vel debere supersederi, & sic fore processum aforamentum vel Desaforamentum.* Charta Silonis Regis Oveti & Praviæ in Hispania an. 777. apud Sandovallium, & Bivarium ad Dextrum: *Et habeo magnam de vos compassionem, quod tanta mala sufferatis inter istos biothanatos Saracenos, qui non contenti mittere super vos tam Desaforatos vectigales, quotidie quærant vos ad mortem.* Id est, extraordinarios.

DESAGMARE, *Sagma*, seu sarcinam deponere. Petrus Damianus in Vita S. Odilonis Abb. Cluniac. c. 31. de mulo: *Qui tandem à naufragio protractus educitur, ad perscrutandum, utrum res, & maxime libri perierint, Desagmatur.* Vide *Sagma.*

¶ DESAISINA, Gall. *Dessaisissement*, Amissio rei alicujus, restitutio rei captæ. Libertates hominum S. Georgii de Esperanchia concessæ per Comitem Sabaudiæ an. 1291. in Historia Delphin. pag. 32. col. 2. edit. Paris. *Item, si quis aliquam saisinam fieri fecerit, debet pro saisina sex denarios Viennenses, pro Desaisina sex denarios.*

¶ DESAISIRE, Gall. *Dessaisir, Lever la saisie.* Bona capta dimittere. Ibidem pag. 30. col. 1. *Item, si quis... fecerit saisiri aliquid pro suo debito, illud quod saisitum fuerit, non debet Desaisiri, nisi vocata prius parte qua saisiri fecit.* Vide *Saisire.*

¶ DESAMNENTIA, Discordia, Gall. *Discorde, Dissention.* Parvum Chartular. S. Victoris Massil. fol. 102. *Notum sit omnibus, quod controversia seu Desamnentia erat inter, &c.* Hisp. *Desamar*, Amare desinere, cessare.

DESAMPARARE, [Cedere, Rem occupatam dimittere, Practicis nostris *Desemparer*, *Déguerpir.* Statuta Massil. lib. 4. cap. 15. *Si forte marinarius aliquis infra viagium* (quod) *incœperat, aufugeret vel navem Desampararet, nisi justo impedimento hoc faceret... loquerium quod inde habuerit... reddere teneatur.* Parvum Chartular. S. Victoris Massil. fol. 130. *Omnia alia prædicta Ecclesiæ Desamparo.* Ibid. ex Charta anni 1227. *Totum tibi dicto Priori & tuæ Ecclesiæ Desamparo.* Testam. anni 1286. Histor. Delphin. to. 2. pag. 62. col. 1. *Et ex tunc ut ex nunc cedo, finio, Desamparo dictum castrum de Sancta Galla, & filiam meam dictorum Dominam & Procuratricem constituo ut in rem suam.* Occurrit alibi pluries.] Vide *Amparare.*

¶ DESAMPARATIO. Abdicatio, cessio rei possessæ. Statuta Massil. lib. 3. cap. 30. §. 17. *Illud instrumentum tempore dictæ Desamparationis debeat restitui prædicto deserenti dictam possessionem.* Sententia arbitralis anni 1497. *Desamparationes de ipsis proprietatibus fiendis.*

¶ DESANNATIO, *Subsannatio*, μυκτηρισμός. Gloss. Lat. Græc. Sangerm.

DESAPODERARE, Potestatem dimittere, *Dissaisire.* Charta Gastonis Vicecomitis Bench. ann. 1000. *Possis tamen defendere & juvare de castris & terris prædictis, non tangendo seu accipiendo redditus ipsorum locorum, nec Desapoderando de castris illis, quod pro nobis illa tenerent, quousque esset de ipsis debitis & injuriis plenarie satisfactum.*

¶ DESAPROPRIATUS, Gall. *Desaproprié*, Exutus rei alicujus dominio, depositus. Chartular. Æduense in Decreto Curiæ Parif. an. 1446. *De qua* (gaudencia) *sicut dictum est per dictos Cousinoti & Varmeni Desapropriatus seu expulsus fuerat.*

¶ DESAVENANS MARITAGIUM, Impar, minime conveniens. Vide *Maritagium desavenans.*

¶ DESAYSIRE, ut supra *Desaisire.* Vide *Saisire.*

DESBARATUM GANATUM, seu pecus, in Foris Aragon. *id est, sine domino inventum*, inquit Michaël *del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. in V. *Bajulus:* ex Hisp. *Desbarato.*

DESCA. Statuta provincialia Walteri *Gray* Archiep. Cantuar. an. 1250. & 1252. *Cum Descis & scamnis & aliis ornamentis.* Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 370. *In Claustro habeat quilibet Frater Capellanus & literatus certam sedem & distinctam, & batelum, vel Descam.* Occitanis *Desco* est corbis, *Desquet*, corbula, Italis vero mensam in qua edulia ponuntur, sonat, unde Ægidius Menagius à *discus* derivat. Est etiam iisdem, scamnum, sedes, *banco:* qua notione hic accipitur, ita ut pro *batelum, bancelum* legatur: *Bancelle* enim appellamus *bancum*, in quo sedemus. [Legendum *Barelum*, Gall. *Bureau.* Vide *Barelus.*]

¶ DESCANTARE. Vide *Discantus.*

¶ DESCARGA, Acceptilatio, liberatio, Gall. *Décharge.* Litteræ an. 1356. apud D. *Secousse* to. 3. Ordinat. Reg. pag. 104. *Nec poterunt dicti quatuor Thesaurarii generales habere Descargam sufficientem, nisi illam haberent de mandato dictorum viginti quatuor, seu majoris partis ex ipsis.* Vide *Deschargia.*

¶ DESCARGADOIRA SAGOMA. Vide in *Sagoma.*

DESCARGARE. Vide *Discargare.*

¶ DESCARKAGIUM, Tributum pro mercibus exonerandis, Gall. *Droit de décharge.* Vide *Caablus.*

¶ DESCENDENTES, Gall. *Descendans*, Posteri. Occurrit supra in voce *Collatores* 2. & apud Baluzium Hist. Arvern. to. 2. pag. 397.

¶ DESCENDENTIA, Descensus, declivitas collis, clivus, Gall. *Descente.* Charta anni 1212. to. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 103. *Dedit... tres arpennos terræ, vineæ congruentes, sibi invicem distantes, sitos in Descendentia montis apud S. Medardum.*

¶ DESCENDERE, active, Demittere, pro activo

Gallico *Descendre.* Miracula B. Raymundi Lullii, Junii to. 5. p. 689. *Dictum corpus à dicto suo sepulcro Descenderunt, & sua processione solenni illud detulerunt in sacristiam.*

¶ DESCENSIBILIS, *Descendere consuetus*, in Barthii Glossario ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot.

1. DESCENSUS, Hospitationes, quomodo nostri etiamnum dicunt, *Descentes.* Concilium Budense an. 1269. cap. 14. *Cum suas diœceses vel parochias visitant, vel ex aliis causis ad Ecclesias ipsas declinant, gravibus & importabilibus fere Descensibus... aggravant & molestant, &c.* [Charta an. 1192. ex Tabulario S. Florentii: *Cum esset contentio inter Episcopum Redonensem & Abbatem & Monachos S. Florentii super Descensu & procuratione Episcopali in Ecclesia de Iseio... compositione facta statutum est, quod Prior & Capellanus de Iseio singulis annis pro Descensu & procuratione episcopali reddent* x. *solidos Andegavenses.*]

¶ DESCENSUS DOMINI, Simili notione. Archivum Majoris Monasterii: *Ego Donoaldus Aletensis Episcopus dono Monachis S. Martini tertiam partem redditaum ad Ecclesiam S. Maclovii de Montlou pertinentium & fevum quoque Brientii, quod reddit de mangerio* XVIII. *denarios, & Descensum Domini, & maritagium, redemptionem etiam corporis, & emptionem terræ, & equitatam cum Domino suo: quæ Aldronius Bussellus dederat antequam Monachus esset.*

2. DESCENSUS, apud Anastasium in Historia Ecclesiastica, ubi Theophanes ann. 5. Leonis Isauri κατάβασιν habet, Latinis *Confessio*, seu locus sub altari, ubi recondebantur Sanctorum reliquiæ, & in quem gradibus patebat aditus. Vide *Confessio.*

3. DESCENSUS, Aquæductus, rivulus. Tabular. S. Albini Andegav. *Donans... Descensum unum, quem habebat in rivulo, qui appellatur ducto, cum omni consuetudine, &c.* Alibi: *Quendam suum Descensum piscatorium Walterio Abbati & Monachis S. Albini vendidit.* Vide *Monteia.*

¶ DESCHARGA, Tributum pro mercibus exonerandis perceptum. Litteræ anni 1275. apud D. *Secousse* to. 3. Ordinat. Reg. pag. 61. *Quod consuetudines & usagia que dicta Maria & vir suus ejus nomine habent in castro seu villa predictis & pertinentiis, in pedagiis, ledis ac usagiis, leda panis & salis, Deschargis, candebege, giota bladi, codorsonibus ligorum, &c.* Vide *Descarkagium.*

¶ DESCHARGAGIUM, Exoneratio, Gall. *Déchargе. Officium chargagii & Deschargagii vinorum* recensetur inter officia domanii Regis in urbe Lauduno an. 1360. ex Memoriali D. Cameræ Comput. Parif. fol. 57. v°.

¶ DESCHARGIA, Gall. *Décharge, Lettre de Décharge*, Acceptilatio, Liberatio. Epistola Joannis de Monsteriolo ad Petrum & Guntherum Præceptores suos, apud Marten. Collect. Ampliss. to. 2. col. 1402. *Non dicam, meam enim professionem non respicit, denariorum numerum infinitum sub nescio quarumdam involucro litterarum, quas Deschargias vocant absorptum nequiter optimo Regi tuo & ablatum, gravi quidem facientium jactura.* Vide *Discarga.*

¶ DESCHARGIARE, Gall. *Décharger*, Exonerare, ut &

¶ DESCHARGIATIO, Gall. *Décharge*, Exoneratio, occurrunt in Obituario S. Geraldi Lemovic. fol. 7. & 24. Vide *Discargiare* & *Dischargiare.*

DESCIRE, *Nescire, oblivioni tradere.* Joannes de Janua. [Papias: *Descio, Fatisco, minus sapio. Descivit, Separavit, aperuit, deseruit.* Hoc postremum *Descivit* est à *Desciscere.*]

¶ DESCLEDARE, Locum *cledis* seu cratibus clausum aperire, Crates amovere, tollere. Regest. Tolos. an. 1243. fol. 89. *Dum prædicta paxeria... fuerit Descledata quod debent & possunt piscare ubicumque voluerint.* Vide *Cledare* in *Cleia.*

¶ DESCOBLADA, Caro, seu frustum carnis sine adipe, Occitanis alias *Escoblada.* Charta an. 1177. ex Archivo S. Victoris Massil. *Corroadas vero & Descobladas secundum attestationem testium à* XL. *annis accipiat.* Charta anni 1233. ex parvo Chartulario ejusd. S. Victoris fol. 142. *Serviunt supradictæ Ecclesiæ unam eminam civatæ & unum panem & unam Descobladam porci & VI. denarios regales.* Vide *Desdoblada.*

¶ DESCOLATADA, Species vestis. Capitulum Generale S. Victoris Massil. an. 1506. *Nullus Religiosus portet vestes vulgariter dictas Descolatadas cum coleto alto, quod cooperiat omnia alia indumenta.*

¶ DESCOLATUS OCULUS, à Gallico *Decouler*, Effluere, Oculus ex quo humor effluit. Miracula B. Simonis Erem. to. 2. Aprilis p. 831. *Erant in totum Descolati* (oculi) *& unquam videre non poterat.*

DESCRIBERE, Censum per capita imponere, eumque exæquatum in libros censuales referre: *Descriptores* vero dicti, qui tributa exigebant. Greg. Turon. l. 9. Hist. cap. 30. *Childebertus Rex Descriptores in Pictavos.... jussit abire... ut scilicet populus censum, quem tempore patris reddiderat, facta ratione innovaturæ reddere deberet, cum populis tributariam functionem infligere vellent, dicentes, quia librum præ manibus haberent, qualiter sub anteriorum Regum tempore dissolvissent; respondimus nos, dicentes: Descriptam urbem Turonicam Chlotarii Regis tempore, manifestum est, librique illi ad Regis præsentiam venerunt.* Idem Gregorius Turon. in Vita S. Aridii: *Quodam tempore accidit, ut populis tributa vel census à Regibus fuissent Descripta, quæ conditio universis urbibus, per Gallias constitutis, summopere est adhibita.* Infra: *Adjiciensque Rex, ut libros ipsos, quibus Inscriptus pro gravi Censu populus regni ejus tenebatur afflictus, &c.* Apud Fortunat. l. 10. tit. Poëmatis 14. sic concipitur: *Versus facti super mensa in villa S. Martini, ante Descriptores.*

DESCRIPTIO, Indictio, contributio, uti definitur in lib. 173. Cod. Th. de Decurion. Διαγραφὴ, in Nov. 119. Capit. Caroli M. l. 6. tit. 107. *Possessiones ad religiosa loca pertinentes, nullam Descriptionem agnoscant, nisi ad constitutionem viarum, vel pontium.* Gesta Regum Fr. cap. 34. *Childericus autem Rex, Descriptiones novas & graves per consilium Fredegundis in cuncto regno suo fieri jussit.* Vita S. Sulp. Pii Ep. Bitur. num. 37. *Velociter insuetus aboletur census, Descriptio rescinditur impia.* Ch. Adelæ Comitissæ Carnotensis ann. 1109. in Tab. Abb. Bonæval. *Descriptionem pecuniæ, quæ consuetudinarie tallia nominatur, in burgo Bonævallensi fieri præceperam.* Vide leg. 1. C. de Apoch.

☞ Descriptiones etiam dictæ Recensiones prædiorum, supellectilis Ecclesiæ, librorum ac veterum chartarum, regio nomine factæ: quod probat Mabillonius de Re Diplomatica l. 1. c. 2. n. 3. Vide etiam n. 4. ubi de quibusdam Episcoporum atque Abbatum *Descriptionibus.*

DESCRIPTOR, in Gloss. Arabico Lat. dictus, *qui populum per centurias & tribus dividit.*

¶ DESCROBARE, *De scrobe eruere.* Laurent. in Amalthea. Item Inserere, includere. Gall. *Enchasser.* Tertul. de Resurrect. carnis, cap. 7. *Gemmas operosissimo Descrobare auro.*

¶ DESDICERE. Vide *Dedicere* 1.

¶ DESDOBLATA, ut *Descoblata*, si bene conject.

Libertates Calmæ an. 1209. Hist. Dalphin. tom. 1. p. 19. *Præterea qui Desdoblatas servire soliti fuerant, ulterius non serviant.*

DESECUS, pro *Secus*. *Desecus aqua* apud Innoc. Agrimens. pag. 226.

¶ DESEIRE, pro *Desinere*, ut opinor. Scriptura Monasterii del Pino, inter Concil. Hisp. tom. 3. pag. 167. col. 2. *Descendit de Remessar & discurrit Santaylam & Deseit ad illum portum de Porrarium.*

DESEMBARGATUS, apud Martin. Didaci *Daux* Justitiam Aragon. l. 6. Observantiar. cap. de Interpretat. qualiter, &c. §. 9. *Et habent promittere, si judex cognoverit vel voluerit, quod pro illa pœna dabunt bona Desembargata, &c.* Id est, ut mox exponitur, *desobligata*, ex Hisp. *Desembargado*, solutus, nulli obligatus.

DESEMEL, Simul & semel. Victorinus Afer de Principio diei: *Ideo mundum universum suo apice Desemel inluminare non potuit, imò non debuit, ne Deus definita esse adjudicaretur.*

¶ DESEMPARARE, Rem possessam dimittere. Vide *Desamparare* & *Amparare*.

DESENGRANARE, [Gallis *Engrener*, Moletrinæ granum infundere, unde secundum analogiam linguæ *Desengranare* videtur idem esse, quod Moletrinæ granum non infundere, vel jam infusum detrahere. Vide an hæc conveniant loco citato in] *Cupa octavalis.*

¶ DESERARIUS Miles, f. pro *Destrarius*. Vide *Carrocium* lin. *Carrocii inventionem, &c.*

1. DESERTARE, Dissipare, vastare, desertum facere. Lex Bajwar. tit. 9. c. 3. *Si quis Desertaverit, aut culmen ejecerit, quod sæpe contingit, aut incendio tradiderit... restituat dissipata, vel incensa.* Capitulare 1. Caroli M. an. 802. cap. 16. *Ut beneficium Domini Imperatoris Desertare nemo audeat, proprium suum exinde construere.*

2. DESERTARE, Deserere, quomodo *Deserter* dicimus. Capitul. 1. an. 805. c. 11. & l. 1. Capit. cap. 106. *De propriis servis vel ancillis, ut non supra modum in Monasteria sumantur, ne Desertentur villæ. Deserti agri, Desertum prædium*, in Cod. Theod.

¶ DESERVIRE, Fungi aliquo munere, Gall. *Desservir.* Hinc locutiones illæ in Instrumentis frequentes: *Deservire Ecclesiam*, vel *Ecclesiæ*, *Deservire in divinis*, pro Parœciam administrare, vel Ratione beneficii ecclesiastici debitum munus obire, officium persolvere.

¶ Deservitio, Servitium, ministerium, functio. Siricius Papa Epist. ad Himerium: *Quibus* (Sacerdotibus Leviticis) *etiam expleto Deservitionis suæ tempore, &c.*

¶ DESESIARE Se, Gall. *Se Dessaisir*, Rem aliquam possessam alteri dimittere. Chartular. S. Martini Pontisar. ex Charta anni 1254. *De quibus* xxx. *sol. se Desesiavit in manibus Drogonis Abbatis.*

¶ DESESIRE, ut *Saisire*, Gall. *Saisir*, Regiam manum injicere in rem aliquam. Statuta Ludovici Regis Franc. an. 1154. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 439. *Quia vero nemo sine culpa, vel causa, privandus est jure suo, Ballivis nostris & aliis prædictis omnibus inhibemus, ne Desesiant aliquem sine causæ cognitione, vel nostro speciali mandato.* Vide *Saisire.*

¶ Desesire Se, ut *Desesiare se.* Chartul. S. Martini Pontisar. in Charta ann. 1222. *Guillelmus Presbyter de Boleio se de jure suo in manu nostra Desesivit.* Occurrit rursus in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 83. in Charta Joannis Comitis Carnot. ann. 1234. ex Archivis Monasterii Bonævallis, &c.

¶ Desexire Se, Eadem notione. *Non Desexiemus nos unquam de dominio quod in vobis habemus*, apud Acherium Spicil. to. 10. p. 170.

¶ DESFILATUS. Vide *Disfilatus.*

¶ DESGUARNIRE Castrum, Illud præsidio seu defensoribus nudare, Gall. *Dégarnir, Tirer la garnison.* Bartholomæus l. 6. Annal. Genuens. ad an. 1224. *Quum homines illius loci eis temere occurrissent ad præliandum cum eis, relicto castro Desguarnito, quidam de Alexandria ex improviso per quemdam tramitem transierunt ad castrum, & ipsum ingredientes, antequam Burgenses se recolligere possent, ceperunt & penitus concremarunt.*

¶ DESHÆREDITARE, Gall. *Desheriter.* Vide *Dehæreditare.*

¶ DESHOMENAGIUM, ut *Deshominamentum.* Hist. Dalphin. to. 1. pag. 134. col. 2. in Litteris Joannis Dalphini an. 1317. *Acto quod in commissionibus seu aperturis rerum feudalium, census seu emphiteuseum dict. D. Guillelmus & ejus successores, nec etiam in Deshomenagio nihil percipere debeant, nisi, &c.* Et to. 2. p. 495. col. 1. in Donatione Humberti Dalphini an. 1344. *Censibus, fructibus, redditibus, tailliis, manumortuis, Deshomenagiis, decimis, angariis, parangariis, pedagiis, leudis, corvatis, pratis, &c.*

¶ Deshomenentum, Eadem notione. Donatio anni 1317. in eadem Historia p. 65. col. 1. edit. Paris. *Item, quod si ex causa Deshomenenti, vel legati, vel donationis, vel aliquo quovis justo titulo, aliqua de bonis rebus & juribus hominum & subditorum dicti D. Raymundi Medullionis in dicta Baronia.... ad ipsum pervenerint, &c.*

DESHOMINAMENTUM, Manus mortuæ, seu hominis manus mortuæ ad dominum devoluta successio, uti vocem hanc interpretatur vir clarissimus ac eruditissimus Dionys. Salvagnius Boissius lib. de Usu feudor. c. 32. & 97. Charta ann. 1361. ab eodem descripta: *Idem reductus ad memoriam idem dominus testator se olim vendidisse & remisisse omnibus suis mandamentorum Morgiarum, Podii-Bosonis & Pipeti Deshominamenta quæcunque, quæ percipiebat, & percipere consueverat ab eisdem, &c.*

¶ DESICUT, Sicut, velut, Gall. *De même que, Comme. Desicut signa foresta antiquitus posita demonstrabant*, apud Th. *Madox* Formul. Angl. p. 302. Liber niger Scaccarii p. 40. *Barones sui prænominati Desicut devenerunt ligii homines domini Regis, &c.*

¶ DESIDENTIA, ut *Desidia*, Gall. *Nonchalance, Paresse.* Statuta Eccl. Ebroic. an. 1576. *Scimus in residentia Curatorum potius requiri personæ industriam & diligentiam, quam corporis in eodem loco Desidentiam, & inertiam, atque inter residentes numerandos potius qui absentes corpore, spiritu & assidua speculatione gregi invigilant.* Litteræ Philippi Pulcri Fr. Regis an. 1303. apud *de Lauriere* to. 1. Ordinat. Reg. p. 380. *Cum per Desidentiam, negligentiam & defectum quorumdam, &c.*

¶ DESIDERABILIS, Cupidus. Felix in Appendice ad libellum S. Isidori de Viris illust. Eccl. *Nisi enim in subditis docendis, operosæ virtutis in profectu eorum Desiderabiles, in servitute Dei ferventes, in desiderio decoris Domini strenui.*

¶ DESIDERABILITER Cupere, hoc est, ardenter, in Processu de Vita sancti Thomæ Aquin. Martii to. 1. p. 688.

DESIDERARE. Decret. Colomani Regis Hungar. *Si duo Comites pro causa aliqua Desiderant, in supra-*

dicta Synodo ventilentur. i. contendunt ad se pertinere.

Desiderare, Velle. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium p. 5. *Insuper etiam illis firmiter præceperunt, ne cuiquam unquam illud amplius dicerent, nisi statim mori Desiderarent.* Pag. 6. *Nisi omnes ipsos mori Desideraret.* Formula loquendi vulgaris.

DESIDERATA. Gloss. Lat. Gr. *Desiderat*, λειτουργίας τελετή. Ubi mendum est manifestum, in quo tollendo viri docti insudarunt. Sed potior videtur Scaligeri & Casauboni conjectura, qui *Desiderata* legendum censent, eamque vocem pertinere ad ritus Christianorum, quia λειτουργίας vox nusquam usurpata legitur à Scriptoribus paganis in suis mysteriis. Quamobrem *Desideratam* esse censent initiationem in Christianismo, veluti Baptismum, & quodvis Sacramentorum, antonomastice vero SS. Eucharistiam, de quo Sacramento verbum *desiderare* præsertim usurpant Tertull. ad uxorem l. 2. c. 4. 6. S. Ambrosius de Fratre suo, & de Sacramentis l. 4. & S. Eligius Hom. 8. S. Zeno Veron. Episc. Invitat. 8. ad Fontem: *Eia quid statis, Fratres? vestram quos per fidem genitalis unda concepit, per Sacramenta jam parturit, ad Desiderata quantocius festinate.* Vide Description. nostram ædis Sophianæ num. 61. & Gothofred. ad l. 1. Cod. Th. de Scænicis.

¶ DESIDIABULA, *Loca ad desidiam apta.* Lexicon Martinii.

DESIDIÆ, *Delectationes.* Matth. Silvatic.

¶ DESIDIUM, Desidia, inertia, Gall. *Nonchalance, Paresse.* Legitur in Vita S. Udalrici, tom. 2. Julii pag. 130.

DESIDIUS, Deses, ignavus. Gl. Lat. Gr. *Desidius*, ὀλίγωρος. Gloss. Isid. *Desiduus, ignavus, piger.*

¶ DESIDUUS, Residuus, in Actis SS. Julii to. 3. p. 128. ubi de S. Canuto. Papias: *Desiduus, Diuturnus.* Vide *Desidius.*

DESILLARE, pro *Desigillare*, Sigillum auferre. Adrianus Præpos. Malbod. in Hist. Translat. S. Aldegondis n. 3. *Ad vetus feretrum accesserunt, & cum tremore nimio & reverentia Desillari jusserunt.*

DESINATOR. Gloss. Lat. Gr. *Desinator*, ἀζονήθητος. Quid si *Destitutus* legendum?

DESINHONORANTIA. Vide *Dehonorare.*

¶ DESIPERE, Alieno sapore inficere, priori amisso. Tertull. de Pudicitia sic refert verba S. Pauli ad Corinthios: *Non scitis quod modicum fermentum totam Desipiat consperfionem.*

DESIPES, apud veterem Interpretem Juvenalis Sat. 11. *infrunitos* interpretatur Petr. Pithœus, qui alia exemplaria *Desides* præferre ait pag. 298. à *Desipere.*

DESIRUM. Papias: *Desirum, prosperum bonum.* Ex Gallico *Desir*, ut videtur, quod idem est ac *desiderium*, quia prospera tantum desiderantur.

¶ DESISTANTIA, Gal. *Desistement*, Discessio, qua quis desistit seu desciscit ab aliquo. Chr. Siciliæ inter Anecd. Marten. to. 3. col. 62. ex Henrici VII. Imp. Sententia in Robertum Regem: *Odia, dolos, fraudes pro fidelitate retribuens, ex Desistantia & ingratitudinis vitio calcaneum præsumpsit rebellionis erigere.*

¶ DESISTENTIA, Cessatio. Epistola anni 1299. ad Edwardum I. Angl. Regem apud Rymerum to. 2. p. 859. *Ab omni hostili invasione ... desistemus, & ipsam Desistentiam seu sufferentiam per litteras patentes... approbavimus.*

DESISTERE, pro *Deficere.* Justus Episcopus Urgelitanus in Præfat. ad Cantica Canticorum: *Itaque quia sic accidit, ut, membranis Desistentibus, minutioribus literis eandem scripturam in paribus quaternionibus suscipere, nec studiose fabrefactis lateralibus ambiretur, &c.*

¶ DESITISCERE, *Contemnere.* Papias: Gloss. Sangerman. n. 501. & Amalthea ex vett. Glossis.

DESITUATA, Papiæ, *Delinita forma.*

DESLIAGE. Usatica MS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Il est une coustume, que l'on apelle Desliage, que l'on doit prendre le plus prouchain Vendredi aprés ou devant la S. Andrieu à la volenté des Vicomtes, & ce qui adont vendra à col se aquitera par 4. den. & aux Sergens 1. den. à carete par 16. den. & aux Sergens 1. den. pour chascune charette à un cheval, 1. den. &c.*

¶ DESLIGARE, Gall. *Délier*, Solvere. Habetur apud Rymerum to. 8. p. 327. col. 2.

¶ DESLOGIARE, Gall. *Déloger, Decamper*, E loco migrare, apud Lobinellum in Hist. Britan. to. 2. col. 563.

¶ DESMA, Potestas ligandi & solvendi, à Græco δέσμα, Vinculum, ligamen. Fridegodus in Vita S. Wilfridi num. 9.

Petrus ab altithrono donatus Desmate Jesu,
Difficit ignavæ torquentia lora senectæ,
Suscipit elisiis justum spiramina zetis,
Utpote cœlestes retinens pro munere claves.

¶ DESMANDARE Treugas, Inducias tollere, illis nuntium remittere. Pactum inter Jacobum Reg. Aragonum & Raymundum Comitem Provinciæ ann. 1241. ex Schedis Peirescianis: *Alter alteri posset Desmandare treugas, ita tamen quod post Desmandationem ipsam treugæ prædictæ firmæ durent... per sex menses continuos.*

¶ DESMANT. Charta Communiæ Suession. apud Perardum pag. 337. *Si quis Majorem Desmant per juratos emendabit.* Eadem habentur in Chartulario Divionensi. *Desmant* f. idem est, quod *Dementit*, Mendacium exprobrat. Gallice diceremus: *Si quelqu'un Dement, &c.*

¶ DESMESURALS Justæ *de vino puro*, in Consuetudinibus MSS. Festivitatum Monasterii Solemniacensis, eædem videntur quæ Majores, à Gallico *Demesuré*, Immodicus, enormis.

¶ DESMILITARE, A militia removere. Paschalis I. Papa Epist. ad Petronacium Ravennæ Episcopum, apud Murator. to. 2. p. 220. (IV.) col. 1. *Similitati fuerint, eos discingi & Desmilitari juvemus vestræ venerandæ redituros parti.* Vide *Dismilitare.*

DESOCIARE, Separare, quasi à socio avellere. Utitur Petrus Blesensis Serm. 33.

¶ DESOLANUS, *Subsolano.* Gloss. Isid. Subsolanus idem est quod sub sole positus, ut norunt omnes.

¶ DESOLARE, De solo ejicere. Vide *Delocare.*

¶ DESOLATIARI, *Desolari.* Barthii Glossarium ex Fulcherio Carnotensi.

¶ DESOLATIUM, Desolatio, apud Radulfum Cadomensem in Gestis Tancredi, inter Anecd. Marten. to. 3. col. 141.

DESOR, *Dissimilis forte*, Papiæ. [Melius Gloss. San-German. num. 501. & MS. Bituric. *Desors, Dissimili forte.*]

¶ DESORDINARE, Gall. *Désordonner*, Perturbare. *De memoratis Epistolis detruncando & præposterando atque Desordinando collegisti*, apud Hincmarum to. 2. pag. 416.

¶ DESORS. Vide *Desor.*

¶ DESPALARE, Divellere. Gloss. Lat. Græc. *Despalat*, διασπᾷ.

DESPARARE, Auferre, tollere. Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. an. 1247. fol. 31. *Si Mon-*

terius vel ejus nuncius nunciaverit ei, qui in monte cepos paravit, vel laqueos, quod eos solvat, quoniam ipse cum suis equis & canibus vult venari, & is, qui paravit, neglexerit eos Desparare, quodcumque damnum equis vel canibus Monterii per ipsos laqueos sequutum fuerit, &c.

¶ DESPECTARE, *Frequenter aspicere, Sine spe fieri.* Papias.

DESPECTIO, Despectus. In Pacto Legis Salicæ titulus 59. est *De Despectionibus.* Ubi §. 1. *Si quis ad mallum venire Despexerit.* At in Lege Salica titulus concipitur: *De eo, qui ad mallum venire contempserit.* Ita *Despectio*, est contumacia, contemptus judicii. Charta Ludov. VII. an. 1141. pro Bituricensib. *Præpositus urbis præscriptæ, sive Vigerius aliquem hominem ad se mandabat, & dicebat: Mandavi te ad me, & contempsisti venire, fac mihi rectum de Despectu.* Infra: *Pro Despectu aliquo nullum duellum faciat, sicut antea solebat.* [Ludovicus VIII. in Confirmatione ejus Chartæ ann. 1224. *Si quis de Despectu fuerit accusatus, per unum planum sacramentum transeat sine duello.*] Statuta MSS. Talemellariorum Paris. *Les 6. deniers du talemellier, & les 3. deniers du varlet d'amende pren li maistres de ceux qui cognoissent, aussi-bien que de ceux qui nient, pour la raison de ce, que en la justice n'a point de Despit, ne plus n'en peut-il lever d'amende.*

Despectus Litterarum Regiarum, Criminis ac delicti in Regiam majestatem species, in Capitul. 1. an. 819. cap. 16. in Capitul. 5. ejusdem an. cap. 12. & lib. 4. Capitul. cap. 30. 55. quod *Contemptus brevium regiorum* appellatur in Legib. Henrici I. Regis Angl. c. 13. Adde Leges populares Tassilonis Regis Bajwar. cap. 24.

¶ DESPECTUOSUS, Abjectus, in Vita S. Godelevæ, to. 2. Julii pag. 405.

DESPENDERE, Gallis *Dependre, Depenser.* Auctor Græcismi:

Qui plus Despendit quam lucri summa rependit,
Non admiretur, si paupertate gravetur.

Vide *Dispensa.*

DESPERANTIA, pro *Desperatio*, in Concil. Wormaciensi an. 868. cap. 30. *His ita peractis, si pœnitentiæ fructus in eis conspicitur, corporis & sanguinis Domini N. J. C. participes fiant, ut Desperantiæ non indurentur caligine.*

1. DESPERATUS, Διάδοχος, in Gloss. Lat. Græc.

¶ 2. DESPERATUS, De cujus animæ salute nulla spes est. Codex Legum Normann. cap. 21. apud Ludewig. to. 7. pag. 194. *De catallis eorum qui de se sunt homicide, & eorum qui excommunicati vel Desperati moriuntur... Desperati autem moriuntur qui per octo dies vel amplius gravi egritudine & periculosa oppressi communionem & confessionem sibi oblatam recusant ac differunt, & in hoc moriuntur.*

¶ DESPICABILIS, Contemnendus, in Epistola Xysti II. Papæ ad Episcopos Hispaniæ.

¶ DESPICABILITER, Contemtim, in Instrumento anni 1131. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 487. & alibi.

¶ DESPICARE, Despichare, Despicere, contemnere, in Statuto Bartholomæi Biterr. Episc. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 664. *Abnegent, renegent, blasphement, Despichent, &c.* Memoriale Potestatum Regiensium ad an. 1276. *Scientialem florem & pontificalem dignitatem quadam stoliditate Despicavit.* Vide *Despitare* & *Dispecare.*

¶ DESPIGNERATIO, Gall. *Degagement*, Redemtio rei oppigneratæ. Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ cap. 64. *Convenientia hujus impignerationis & Despignerationis facta est coram istis testibus.* Vide *Dispignerare.*

¶ DESPINA, Δέσποινα Græce, Dominatrix. Papias.

¶ DESPITARE, ut supra *Despicare*, Despicere. Statuta Ecclesiæ Trecensis an. 1427. *Si quis vero Deum negaverit vel Despitaverit pro prima vice duos dies, pro secunda quatuor in pane & aqua jejunare compelletur; pro tertia autem in scala, ut moris est, reponetur.* Statuta Eccl. Meldens. an. 1493. inter Instrum. Hist. ejusd. Eccl. tom. 2. pag. 525. *Qui de Deo vel sacratissima Virgine ejus Genitrice Maria aut alio quovis Sancto, eos renegando, Despitando, malgreando, aut alias execrabiliter blasphemiæ verba protulerit, &c.* Vide *Despitus.*

DESPITUS, Despectus, contemnendus: *Despitto*, Italis. Fleta lib. 4. cap. 5. §. 4. *Ballivi & servientes Regis populum sibi subditum gravare consueverunt, ponendo in assisis & juratis homines languidos, & Despitos, perpetuo vel temporali langore detentos.* *Despirer*, Contemnere. Vetus Poëma MS. cui titulus, *Le Despirement du corps:*

On ne peut trop le cors Despire.

Le Caton *en Roman* MS.

Ichil n'a gueres de savoir,
Qui le grain Despit pour la paille.

Alibi:

Un menour de toi ne Despire.

Id est, minorem te non despicias. Hinc vox nostris familiaris, *Despiter quelqu'un*, despicere, contemnere, nihili facere.

¶ DESPLENDESCERE, Obscurari. S. Paulin. Ep. 39. sub finem: *Ne.... rubiginem insipientiæ nostræ colligatis, qua Desplendescat nitor cordis vestri.*

DESPOLIARE, Spoliare, Gall. *Despouiller.* Gloss. Latino-Græc. *Despoliat*, ἀποδύει, σκυλεύει. Glossar. Græc. Lat. ἀπέκδυσις, *Despoliatio.* S. Fulgentius Epist. 3. *Virgo, quæ ornatum corporeæ vestis affectat, animam suam virtutum splendore Despoliat.* Lex Bajwar. tit. 3. cap. 14. §. 2. *Si autem aliquis tam præsumptuosus fuerit, ut peregrinis nocere voluerit, & fecerit, aut Despoliaverit, vel læserit, &c.* Adami Bremensis cap. 102. *Et tunc cum exercitu veniens, Episcopatum, quasi non suum, Despoliavit.* Vita B. Godefridi Cappenbergensis:

Num debebo pati, plures ut Despoliati,
Ob mala quæ tulerant, limina nostra terant?

Occurrit præterea in Vita S. Altmanni Episcopi Pataviensis, in Capitulis Caroli M. lib. 5. c. 212. apud Gregorium VII. PP. lib. 3. Epist. 3. præterea apud Nonium in *Fama, &c.* [Verum & apud Ciceronem ipsum Attic. 7. 9. *Cum ferret litteras, vulneratus & Despoliatus est.* Cæsarem quoque de Bello Gall. 2. 31. *Armis Despoliare.* Ibid. 5. 6. *Despoliare nobilitate:* Quamobrem hinc amandari potuisset verbum *Despoliare* politioribus Latinis notum, ut & sequens *Dispoliare:* quod simili modo Tullius usurpat Verr. 4. 20. *Ut etiam una cum cæteris Siculis Dispoliaretur.* Lactant. 6. 11. *Hominis se appellatione Dispoliat.*]

Dispoliare. Gloss. Lat. MS. Regium: *Dispoliat, nudat.* Vetus Interpres Epistolæ S. Barnabæ c. 8. *Et observant quasi in simplicitate ambulantes, quem Dispolient.* Paulin. Epist. 5. *Si Dispoliatus corpore, non inveniaris nudus ab opere.* Et Epist. 10. *Dispoliatio priorum parentum.* Prudentius contra Unionitas:

Sed fortasse velis patriæ pietatis honore
Dispoliare Deum.

Gelasius I. PP. Opusc. contra Pelagianos: *Si ista despiciunt, semetipsos sanctificatione Dispolient.* Adde

Trebell. Pollionem in Zenobia, Fragmentum Petronii p. 6. Concilium apud S. Macram an. 881. cap. 8. &c. *Dispoliatio, dispoliator*, in Cod. Th. leg. 6. de Sepulcr. violat. & leg. 28. de Episc. [*Despoliatio carnis*, apud Tertullianum de Resurr. carn. cap. 7.]

DISPOLIUM, Spolium, Gallis, *Despouille*. Vetus Notitia Monasterii S. Juniani in Picton. an. 834. *Quod ipse Agnaldus venisset super homines in sua forcia ex villa Cavadado, & exforciasset, & eos batuisset injuste & eorum Dispolia distracta & alias res ... exportassent.* Vide *Spolium*.

¶ DESPONSALIA, Desponsatio, Gall. *Fiançailles*. Acta Passionis JESU-CHRISTI in Codice MS. S. Vedasti Atrebat. *Veritatem loquimur, etenim in Desponsalia Mariæ interfuimus.*

¶ DESPONSARE CASTRUM, si bene conjecto, Illud sibi vindicare, ut sponsus sponsam. Fragmenta Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 625. col. 1. init. *Item, die* XII. *Maii* (1348.) *apud Crimiacum Dom. noster Dalphinus Desponsavit castrum Miribelli, promittens ipsum nunquam reddere Domino Bellijoci.*

DESPONSIO, Desperatio, apud Cælium Aurelian. lib. 3. Chron. cap. 18.

¶ DESPORTARE. Vide *Deportare*.

DESPOTUS, Dignitas in aula Constantinopolitana, ex Græco Δεσπότης, Dominus: quam quidem appellationem Imperatores ipsi ambierunt, cum in nummis suis, non βασιλέως sed δεσπότου titulum describi curarent, ut potissimum observare est in Alexii & Manuel. Comnen. nummis aureis, quorum ectypum exhibuimus in Notis ad Alexiadem. *Michalicius Despotus*, in Chartis an. 1267. 1294. & 1313. in Hist. nostra Gallo-Byzantina pag. 16. 35. 81. *Despotus Rasciæ* in Decretis Alberti Regis Hungariæ an. 1439. [*Despota Serviæ*, apud Robertum Creyghton in Histor. Concilii Florent. Sect. 3. cap. 2. Vox *Despota* pluries occurrit ibidem Sect. 6. c. 11.] Hac porro δεσπότου dignitate donatos præsertim Imperatorum filios & consanguineos ex Scriptoribus Byzantinis colligitur: at quando primum usurpari solita, diximus in Notis ad Cinnamum pag. 468. [Vide Macros in Hierolexico.]

☞ Hoc etiam nomine designatur Otto III. Imper. ab Arnolpho in Vita S. Ramuoldi Abb. S. Emmerammi num. 18. *Accessit ad eum Despoton quidam Symmista ejus, nomine Heribertus, tunc forte Capellanus, postea vero Coloniensis Episcopus. Is ex consulto ad eum dixit: Domine non oportet vos indignari contra virum Dei. Ad hæc Imperator infit, &c.*

DISPOSITUS ROMANIÆ, in Aresto an. 1400. apud Duchesnium in Probat. Histor. Castilion. pag. 133.

¶ DESPROPRIAMENTUM. Vide *Depropriare*.

¶ DESPUNCTORES, *Desponctores, Debitorum expositores.* Papias.

¶ DESRAINARE, ut *Derationare*, Rationibus adductis crimen à se amoliri, &c. Codex Legum Normann. apud Ludewig. tom. 7. pag. 165. *Si quod negatur non offerat Desrainare, emendabit. Si vero Desrainare obtulerit, inspectio loci assignetur, in quo non potuit capere nec debuit hec prædicta.* Est ergo, ut ibid. p. 403. dicitur

¶ DESRAISINA, vel DESRESINA, *Lex quædam in Normannia constituta, per quam in simplicibus querelis insecutus factum, quod à parte adversa objicitur, se non fecisse declarat ... unde est quod homo Desresinat id quod proponitur ab adverso, id est, derationat aut demonstrat extra racionem vel sine racione, & sic per Deresinam irritat quod contra ipsum proponitur ab adverso.* Ibid. pag. 294. *Si vero in non scire eorum receptionis maleficium redigatur, per legem Desresine, si justiciarius eos ulterius super hoc voluerit impetere, poterunt se purgare.* Et pag. 299. *Est enim Desresina super injuria, à querulo exposita coram justitiario purgatio per sacramentum querelati & coadjutorum suorum in curia facienda.* Item pag. 268. *Non enim ducendi sunt ad Desraisinam, si defuerint, sed ex testimonio assistentium debet submonitio recordari.*

¶ DESRAINATIO, Eadem notione, ibid. p. 261. *Quod in placitis enim factum est, si negatum fuerit, per Desrainationem penitus poterit irritari.*

¶ DESRAISNIA, Idem, ibidem pag. 247.

¶ DESRESNARE, ut *Desrainare*. Ibidem p. 299. *Habito autem consilio debet factum negare, quo accusatus est, & offerre illud Desrenare in hac forma: Istam lesionem tibi non feci, & iste qui super hoc testem se constituit, nec vidit nec audivit, quod paratus sum Desresnare.* Le Roman *de Flore* MS.

Mais tant de respit me donnez,
Que je me scie Desresniez,
Qui ge sui & de quel pais
Et quel afaire j'ai ci quais.

¶ DESROBARE, Furari *robam*, Gall. *Dérober*. Idem Codex Leg. Normann. cap. 2. pag. 151. *Bonum jus habuerit de eo qui eum Desrobavit, cum propter hoc suspensus fuerit.* Guillelmi Archiepisc. Tyriensis continuata Hist. Belli sacri Gallico idiomate: *Grant partie de marcheans & d'autres gens, qui estoient eschapés des Sarrazins & s'en aloient par mer, chairent és mains des corsaires Desrobeors*; id est, Piratæ qui *Desrobant* in mari. Vide *Derobare*.

¶ DESSAISINA, Gall. *Dessaisissement*, Abdicatio, derelictio vel amissio alicujus rei possessæ. Charta Henrici Regis Angliæ an. 1155. apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. pag. III. ad calcem: *Recognitiones de nova Dessaisina de morte antecessoris non capiantur nisi in suis Comitatibus.*

¶ DESSAISINATIO, Dejectio de possessione. Codex Legum Normann. cap. 9. apud Ludewig. to. 7. pag. 166. *Nisi per breve nove Dessaisinationis, vel legem apparentem saisinam vel jus suum probare obtulerit.*

DESTA, Papiæ, *Degustata*.

DESTARE, *Valde stare*, in Gloss. Arabico-Lat. Italis *Destare* est Somno excitare, expergefacere; *Destarsi*, Expergisci.

¶ DESTARIUM, Mensura eadem, ut puto, quæ *Sextarium*. Bulla Nicolai IV. Papæ, Collect. Ampliss. tom. 2. col. 1302. *In Archiepiscopatu Viennensi Ecclesia Romanensis debet annuatim pro censu unum Destarium amygdalarum, quod geminatum facit mediocrem saumam.*

¶ DESTENTUS, mendose pro *Districtus*, Territorium. Vide locum in *Baugium*.

¶ DESTERIUS, Equus major, idem qui *Dextrarius* infra. Vide locum in *Claponus*.

¶ DESTICO, *Strepo, Sonum edo, ut sorex. Verbum fictum ab Auctore Philomelæ, forte à sono.* Lexicon Martinii.

¶ DESTINA, Vitruvio, Vinculum quo ædificium continetur, seu Columna qua sustinetur. Papiæ in MS. Bituric. *Destina, Furca, Domus Fulcra.* Hinc idem Papias corrigendus in Lexico Martinii & in Amalthea, ubi *Furia* perperam legitur pro *Furca*. Arnob. lib. 3. *Non post Theutim Ægyptium, aut post Atlantem, ut quidam ferunt, gestatorem, bajulum, tibicinem illum ac Destinam cœli.* Corripus de Laudibus Justini 1. 17.

Et Thomas Lybicæ nutantis Destina terræ.
Beda lib. 3. c. 17. *Unde factum est, ut acclinis Destinæ quæ extrinsecus Ecclesiæ pro munimine erat apposita, spiritum vitæ exhalaret ultimum.* In hunc locum observat Bollandi Continuator Heinschenius *Destinas* in Vitruviana architectura rectarum pilarum formam habuisse, in Gothica autem insistere basi longius procurrenti, & subinde fornicatas esse ut inter ipsam & parietem possit transiri, atque adeo etiam loculus instar cellulæ excavatus haberi. Hinc pro conclavi privato vel etiam sacello usurpatur in Vita S. Vandregesili, Julii to. 5. pag. 277. *Monstrabantur in Destina ipsius Basilicæ & grabata & sedes, ubi Pontifex B. Audoënus & S. Confessor Christi Philibertus .... consedere soliti erant.* Chronicon Fontanellense apud Acher. Spicil. to. 3. pag. 193. *Monstrantur usque hodie lecta eorumdem Christi militum, ac pretiosi Philiberti Gemmeticensis Cœnobii Patris, in Destina quadam juxta Basilicam almi Confessoris Amantii.* Osbernus in Vita S. Dunstani, to. 4. Maii pag. 363. *Cui etiam adhærentem cellam, sive Destinam, sive speleum, sive alio quolibet nomine rectius nominari potest (non enim invenio qua illud appellatione quam proxime vocem, cum non tam humani habitaculi, quam formam gerat sepulchri) propriis laboribus fabricavit.* Destina à *Distinere* forte derivari ait Heinschenius: potius cum Fabro deduci crediderim ab obsoleto verbo *Stinare* vel *Stenare*, quod à *Stare* est, ut censet Vossius, vel ut Becmannus docet, à σθένος, Robur.

1. DESTINARE, *Legare, mittere, deputare*, Joan. de Janua. Gloss. Lat. Gr. *Destinare*, ἀποςεῖλαι, sic legendum. Sidonius lib. 1. Epist. 7. *Captus Destinatusque pervenit Romam.* Vide Savaronem.

¶ 2. DESTINARE, Oppugnare, aggredi. Tertull. adv. Judæos cap. 9. *Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, & signum belli non tuba, sed crepitacillo daturus: nec ex equo vel de muro, sed de nutricis & gerulæ suæ dorso sive collo hostem Destinaturus.* Et adv. Valent. c. 1. *Quos nunc Destinamus hæreticos.*

3. DESTINARE, Testamento legare: *Destinamentum*, legatum. Forus Jaccæ in Aragonia: *Quod homines de Jacca de bonis, quæ Deus eis dederit, si habeant infantem, sive non, possint ordinare de bonis suis, & hæreditatibus, sicut eis placuerit, ... si autem non Destinaverint, remaneant res eorum magis propinquis, &c.... si Destinamentum fecerit, &c.*

DESTINATIO, Testamentum, dispositio bonorum. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 124. *Hugo ad obitum veniens, suam fecit Destinationem apud Dominam: videlicet dedit Deo & sanctis Apostolis, &c.*

DESTIPULARI, *Promissum pactum denegare*, in Glossis MSS. Regiis Cod. 1701.

DESTITUDO, *Destructio*, in Glossis Isidori, [ad quas Grævius: Lege *Desertio* & hic & apud Constantiensem Episcopum. Nam *Destituere* Duces dicuntur milites apud optimos Scriptores, qui eos *deserunt.* Hinc Papias: *Destituere, Deserere.* Et Constantiensis: *Destitutus, Desolatus.* Idem: *Desolatus, Destitutus, Nudus, Egenus. Desolari* dicuntur, qui ab omnibus deseruntur. Justin. lib. 7. *Victusque jam ac Desolatus in regnum refugit.*]

DESTRÆ. Vide *Dextræ.*

DESTRALES. Vide *Dextrarii.*

DESTRARE. Vide *Dextrare.*

¶ DESTRARIA, Porticus Ecclesiæ. Joannes de Monsteriolo in Epistola, ubi describit Monasterium Caroliloci apud Marten. Ampliss. Collect. tom. 2. col. 1388. *In cujus quidem Ecclesiæ introitu ampla spatiatoria platea præposita, porticus est trium Destrariarum seu deambulatoriorum.* Vide *Deambulatorium.*

¶ DESTRARIUS, DESTRERIUS. Vide *Dextrarii.*

¶ DESTRI. Vide *Dextri.*

DESTRICARE, seu potius *Destrigare*, Isidoro in Glossis, *Consummare.* Infra: *Distrigare, Consummare.* Ubi Cerda: *Destrigant equi, quando faciunt finem stallandi, hoc est, urinam mittendi.* Occitani *Destriga*, pro *Divertir, Detourner* dicunt: *Destriga*, pro *Employer son loisir à quelque chose.*

DESTRICTUS, DESTRINGERE. Vide *Distringere.*

¶ DESTURBIUM, ab obsoleto Gallico *Destourbier*, Impedimentum. *Impedimentum, molestiam, Desturbium*, apud Rymerum tom. 9. p. 393. col. 1. Vide *Disturbium.*

¶ DESVASSALLARE, Vassallum à loco deturbare. Vide *Vassi.*

DESUB, pro *Sub*: Galli *Dessous* dicunt. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Desub ipsa scala.* Pactus Legis Salicæ tit. 9. §. 2. *Desub tecto.* Lex Longob. lib. 2. tit. 41. §. 2. *Desub quo, &c.* §. 12. *Desub uno, &c.* S. Gregor. M. lib. 8. Epist. 20. *Desub decessoribus ejus. Desub isto cælo*, in Concilio Duziac. I. part. 1. c. 6. & apud Hincmarum Rem. in Quaternionib. *Desub gamba*, apud Vegetium lib. 3. Art. veterin. c. 22. Occurrit in Regula S. Bened. c. 58. apud Agrimensores, & alios.

DESUBITARE, vox formata ex *Desubito*, quæ occurrit apud Diomedem l. 1. Art. Grammat. Donatum, & alios pro *De repente.* Jul. Firmicus l. 3. cap. 4. *Nihilominus etiam si artes fuerit largitus, easdem crebra eversione Desubitat.* Leges Aldredi Regis West-Sax. cap. 26. *Si canis hominem Desubitet, aut mordeat tacitus, in prima culpa reddantur 6. sol. &c.* Sax. Edit. c. 23. habet ȝiꝼ hunꝺ man ꞇoꝛliꞇe. Id est, *si canis hominem momorderit.* At in Bromptoni Editione & versione, canis duplici modo hominem lacessit, primo *Desubitans*, secundo *mordens tacitus.* Hic vero *Desubitare*, est, cum canis latratu continuo hominem lacessit, adeo ut nesciat, quo se vertat, demumque morsibus laceret. Manet etiamnum vocis notio apud nostrates Picardos, qui *Faire Soubiter, & Desoubiter quelqu'un*, usurpant, cum eum continuis & repetitis contumeliis ad iram & furorem adigunt. Vide *Subitare.*

DESVENIRE, Decedere, mori. Testamentum Ranimiri Regis Aragoniæ æræ 1099. apud Martinezium in Hist. Pinnatensi l. 2. c. 38. *Et si Desvenerit de eo, & laxaverit filium, teneat ipse ejus filius eas per manum de Sanctio filio meo in sua fidelitate.* Idem videtur quod *Mesevenire*, quomodo diceremus: *Et s'il Mesavenoit de lui, &c.*

¶ DESULTOR, ζεύξιππος, μεταβάτης. Gloss. Lat. Gr. Sangerman. Sed hæc ad mediæ Græcitatis Glossarium potius quam ad mediæ Latinitatis; vocem enim *Desultor* usurpavit Livius eodem intellectu, scil. pro eo qui ex uno in alium equum transilit: quem etiam ἀμφίππον Græci dixere.

¶ DESUPER ESSE, Superesse, superabundare. Habetur in Statutis Humberti Belli-joci, apud Acherium to. 9. Spicil. p. 185.

DESUPERIUS, Inferius, *Dessous.* Gregor. Turon. lib. 6. Hist. *In Gallicia quoque nova res acta sunt, quæ Desuperius memorabuntur.* Alias *inferius.*

DESURSUM, Ex alto, *D'enhaut.* Pseudo Ovidius lib. 3. de Vetula: ... *Sed liber spiritus ipsum*
Evolet ad Dominum, qui Desursum dedit illum.

DESUSCEPTUM, Cautio de suscepta pecunia, seu scriptum, quo accipiens rem debitam, à se *susce-*

ptam sibique à debitore traditam fatetur, quodque penes dantem remanet pro securitate solutionis. Ἀπόδειξις τῶν χρεῶν, *Desuscepta*, veteri Interpreti Novellæ 72. Ἀπόδειξις ἀπολυτική, Scholiastæ Harmenopuli l. 2. tit. 2. §. 7. & JC. Græcis. Vox autem formata à *susceptoribus* tributorum, de quibus est titulus in Cod. lib. 10. qui ejusmodi *Desuscepta* seu apochas tradebant tributariis pro fide susceptionis tributi ac vectigalis. Gregorius M. l. 2. Ind. 11. Epist. 49. *Res autem quæ apud eum inventæ sunt, in cimeliarchio Ecclesiæ tuæ servare omnibus modis studebis; de quibus etiam secundum rerum inventarum paginam Desusceptum te facere volumus, & in scrinium Ecclesiæ tuæ transmittere. Sed & Clericis ejus, si tamen illic aliqui præsentes sint, à pari aliud facere Desusceptum te convenit, in quo tua fraternitas fateatur, qui Desusceptum de eisdem rebus in scrinio nostro emiserat, quatenus dum necesse fuerit, competenti personæ res omnes possint sine detrimento restitui.* Idem l. 3. Epist. 16. *Omnium autem rerum ipsarum non solum Desuscepta eos, qui eas tradunt, percipere volumus, sed etiam à te notitias earum subtiliter retineri, &c.* Vide eumdem lib. 8. Epist. 11. 44. lib. 10. Ep. 45. lib. 11. Ep. 33. Anastasius in S. Agathone: *Hic ultra consuetudinem Arcarius Ecclesiæ Romanæ efficitur, ... emittens Desuscepta per Nomenclatorem manu sua obumbrata.*

¶ DETA vel DETUM, Debitum, Gall. *Dette.* Instrumentum anni 1350. apud *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. p. 479. *Quod dicti Consules possint cognoscere de bannis sive Detis, si debeantur, aut committantur per aliquas personas, antequam fiat executio pro Detis.*

¶ DETAILLUM, à Gallico *Detail*, Emtio vel venditio quæ fit particulatim. Sententia pro foragio contra Burgenses Compendienses in Tabulario S. Cornelii: *Religiosos jus habere percipiendi.... de qualibet pecia vini magna & parva... ad Detaillum seu brocam venditi duo sextaria vini... & pari modo de qualibet pecia vendita in grosso unum sextarium vini.* Vide *Broca.*

¶ DETALH, Eadem notione. Consuetud. Brageriaci art. 74. *Item permissum non est in villa Brageriaci & in barris ejusdem vendere pannos, neque sal à Detalh.*

¶ DETALLIUM, occurrit supra in *Bevragium.*

¶ DETALLUM, in Statutis Massil. lib. 3. c. 13. §. 1. *Nisi forsan eosdem canabacios venderet ad minutum vel Detallum.*

¶ DETECTUS *agitur modo, id est, probatio fit tironum.* Gl. Isid. Lege *Delectus agitur modo*; *Probari* enim veteribus proprie dicebantur tirones, qui in *dilectu* legebantur milites. Vide Grævium.

¶ DETEMPERATUS, Qui amplius non est consueta temperie. Acta SS. Junii to. 5. p. 496. de BB. Salome & Judith: *Delicatissimi dudum corporis ejus serenissima complexione Detemperata, lepra respergitur.*

¶ DETENTACIO, Tentatio, molitio, vexatio, Gall. *Entreprise.* Litteræ anni 1268. tom. 2. Rer. Mogunt. p. 480. *Ceterum ne injuriosa & tam enormis Detentacio prædicti Reynoldi apud heredes ejusdem, ipsis Decano & Capitulo in suis nemoribus, occasionem in posterum suscitet quæstionibus, volumus, ut contra ipsos, si post monitionem tuam legitimam de vexacione qualibet Capituli non desistunt, severitatem sententiarum, quas in prædictum Reynoldum tulimus, districtius exequaris.*

¶ DETENTARE, Detinere, reservare. Bartholomæus de Tolomæis in Vita B. Luchesii, April. to. 3. p. 604. *Præter hortolitium seu agellum prædictum, quod ad subventionem pauperum magis quam ad sui sustentationem Detentabat, nihil aliud possidere cupiebat in terra.*

¶ DETENTATOR, ἐπιδεδειγμένος, ὀνομασθεὶς, διακάτοχος. Lexicon Martinii. Gloss. Lat. Gr. Sangerman. *Detentator, Possessor, Retentator*, διακάτοχος. *Possessores & Detentatores*, apud Rymerum tom. 1. p. 876. col. 1.

¶ DETENTIO, Hospitalitas, ut conjicio, qua quis benigne ab alio excipitur & *detinetur.* Passim occurrit in Necrologiis MSS. Corbeiensibus & aliis societatum instrumentis, in quibus promittunt sibi invicem *Anniversarium, societatem precum, Detentionem, & sustentationem* ei qui ex Monasterio aliquando fuerit non suo vitio egressus vel ejectus.

¶ DETERESCERE, Fieri deterius. Electio S. Maioli in Abbatem Cluniac. Spicil. Acher. tom. 6. pag. 419. *Ego Haymardus, ætate defatigatus, officiis quoque corporis imminutus S. Petri Cluniac. Cœnobii Abba indignus ... Clericum fratrem ac filium Monachis Maiolum eligimus & Abbatem esse decernimus, ne insolentia nostræ infirmitatis Ordo Deterescat.* Vide *Deteriorare.*

¶ DETERIARE, pro *Deteriorare. Si prædicta moneta Deteriaretur pondere sive cursu*, in Charta Massil. an. 1229. IV. Idus Jan.

DETERIORARE, Deteriorem facere, [Practicis nostris *Deteriorer.*] S. Ambros. super Levit. ad Simplician. *Facile corrumpitur & Deterioratur.* Utuntur Gregorius M. lib. 4. Epist. Lex. 2. C. de Peric. & com. rei vendit. Cæsar. Heisterb. lib. 4. cap. 59. [Henricus Comes Trecensis, apud Marten. to. 1. Ampliss. Collect. col. 873. Consuetudines Brageriaci art. 67.] &c.

¶ DETERIORATIO, Gall. *Deterioration*, Rei deductio in statum deteriorem. Occurrit in Consuetudinibus Brageriaci articulo mox laudato, apud Thomam *Madox* Formul. Anglic. p. 131. & Rymerum to. 4. p. 468. col. 1.

¶ DETERIORATUM MOLENDINUM, in Litteris Hugonis Abb. to. 1. Collect. Ampliss. col. 1096.

¶ DETERMINATOR, Lector academicus, in Onomastico ad calcem tomi 4. SS. Maii.

DETESSERARE, Tesseris, seu ludo amittere pecuniam, in Speculo Saxonico lib. 2. art. 60. & 72.

¶ DETESTABILITAS FACINORIS, Quod in facinore detestandum est & abominandum, apud Rymerum to. 2. p. 324.

¶ DETESTAMENTUM. Vide *Decostamentum.*

DETESTARE, pro *Testari.* Testamentum Riculfi Episc. Helen. ann. 915. *De his itaque rebus & de aliis per testamentum, quod Detestatum habeo, dono præfatæ Ecclesiæ, &c.* [Testam. Guillelmi Vicecomitis Agathensis, inter Anecd. Marten. to. 1. col. 179. *Hic est brevis testamenti quem Detestavi vel ordinavi.*]

¶ DETHRONIZARE, De dignitate seu throno dejicere. Vita S. Maioli Abb. Cluniac. Maii to. 7. p. 689. *Perfunctus non longi tribunatus officio, præsto Dethronizatus assistit.*

¶ DETITULARE, Titulum delere. Vide in *Titulare.*

¶ DETIUM. Vide *Decium.*

¶ DETIUS. Vide *Decius.*

¶ DETORNARE, Tornare Plinio. Vide alia notione in *Torna.*

¶ DETORTUM, Transversum. Consuetud. Lemovic. art. 72. *Ille qui faciet fieri parietem illum, faciet fieri communiter in terra vicini & sua, & poni faciet*

faciet tantum Detorti in pariete ex una parte, quantum ex altera. Gallica versio habet, *Autant de travers.*

1. DETRACTARE, Equis in diversum actis reum discerpere: *Tirer à quatre chevaux.* Fleta l. 1. cap. 37. §. 2. *Apostatæ, sacrilegi, & hujusmodi, Detractari debent & comburi.* §. 4. *Si inde convincantur, Detractentur & suspendantur.*

¶ 2. DETRACTARE, Vox Italica, nostris *Detracter, Medire*, Famæ detrahere. Legitur in Actis S. Franciscæ Rom. n. 70. tom. 2. Mart. p. 167.

¶ DETRACTUS, *Excoriatus, Cui vivo capitis cutis abstracta est.* Gasp. Barthii Gloss. ex Gauterio de Bellis Antiochenis.

¶ DETRADERE, pro *Tradere.* Conventus Melodunensis an. 1548. apud Baluzium Miscell. tom. 7. pag. 114. *Causa eadem est & auctoritas Detradendarum devolutionum, cognitio quoque possessorum Sacerdotiorum.*

DETRAGIGO. Gloss. Arabico-Lat. *Detragigo, detraho.* An *detransigo*? [Amalthea habet, *Detrago.*]

DETRANS, pro *Trans*, apud Innocent. de Casis literarum.

DETRICALE, Zona pendens in crinibus tricatis; & dicitur à *de*, quod est *deorsum*, & *trica*, quod est *coma*, quia pendet deorsum in trica. Ita Interpres Joannis de Garlandia in Synonymis:

Et Detricale, armillas, adde monile.

DETRICARE, [Morari, remorari.] Vide *Tricare.*

DETRIMENTALIS, βλαβερός, in Gloss. Gr. Lat.

DETRIMENTARI, Detrimentum pati, in Constit. Justin. Imp. de Adscriptit. & Colonis: *Et ex hoc Detrimentari fundos & eorum functiones recedentibus agricolis, &c.*

¶ DETRIMONIA, DETRIMONIUM, Detrimentum. Charta Frederici II. Imper. inter Probat. Histor. Tolos. p. XXXIII. *Hujus Præcepti auctoritas nullam patiatur Detrimoniam.* Mabill. in Annal. Bened. to. 3. p. 693. col. 1. legit *Detrimonium.*

DETRIUMPHARE, Ἐκθριαμβεύειν, in Gl. Gr. Lat.

DETRULLARE, Diffundere, de trulla seu vase effundere. Apitius lib. 4. de Re culin. cap. 2. *Ubi coctum fuerit, levabis cum jure suo, & in patella alterius Detrullare convenit cum piperis granis integris.*

¶ DETULENTES, pro *Deferentes*, in Annal. Bened. to. 4. pag. 112.

¶ DETUMULATIO, Exhumatio. Robertus Monachus in Vita S. Forannani, to. 3. April. p. 811. *Ut autem ejus corporis Detumulatio sacra seorsum in læva Monasterii fuit facta, &c.*

DETUNICARE, Palam facere, detegere, quasi *tunica ablata* nuditatem ostendere. Matth. Westmon. an. 1240. *Et sic suas proprias proditiones manifeste toti mundo Detunicaverunt.* Idem an. 1249. *Depalliare*, eadem notione usurpat: *Nulla voluerunt ratione latronum cœtus Depalliare.*

DETURBARE. Vide *Disturbare.*

¶ DEVALLARE, DEVALARE, Gall. *Devaler*, Descendere, demittere. Vita SS. Voti & Felicis, Maii to. 7. p. 64. *Dedit eis unam speluncam quæ est sub Orolis facie... & inde Devallat contra illa serra de Trasillos.* Ead. occurrunt apud Moretum Antiq. Navarræ pag. 300. Hist. Cortusiorum lib. 1. apud Murator. to. 12. col. 795. *Ipsi autem sentientes sagittas, & jam vulnerati cadebant, & sic lanceas suas Devalare relaxabant.* Vet. Rituale Ambian. art. de sepulturis ad antiphonam *Hæc requies mea* habet: *Corpus sit Devalatum in suo sepulcro.* Vocis etymon *Vallis.*

¶ DEVALLIS, *Prona vallis*, in Glossario Barthii ex Gauterio de Bellis Antioch.

DEVARICARE, *Provehere, dissimilem reddere.* Papias.

¶ DEUBLIA, DUBLIA, Præstatio seu *obliarum* tenuissimorum panum certis temporibus Dominis à subditis facienda, sæpe in aliquantum pecuniæ commutata, Gal. *Droit d'oublie.* Chartul. Prioratus S. Petri de Domina f. 60. v°. *Massus de Malbure* XIII. *lib. de porco, Deublius* (Deublias ut infra) VI. *denar. &* V. *spallas &* XI. *denarios. Massus tertiarius* XI. *lib. de porco,* II. *sol. de multone... &* IX. *denarios inter omnes spallas & sex denarios Dubliis. Massus meitaerius* VIII. *lib. de porco &* VI. *den. Deublias &* IV. *spallas &* XII. *den. &* II. *sol. de multone.* Melius legeretur *de obliis* vel *de eubliis* seu *de ubliis*, propositione ab ipsa voce separata. Vide *Oblia* post *Oblata.*

¶ DEVECIUM, f. pro *Deverium*, ut infra. Instrum. Archivi Magni Prioratus S. Johannis Tolos. *Recognovit se habuisse vendas & laudiam & alia Devecia usque in huc.*

¶ DEVECTIO, Vectura, Gall. *Voiture, Transport.* *Devectio & revectio frumenti sive farine*, in Charta Adelberti Archiep. Moguntini ann. 1135. Rerum Mogunt. to. 2. p. 583.

¶ DEVENDUDA. Vide in *Defensa* 3.

¶ DEVENIRE, Gall. *Devenir*, Evadere, fieri. Regestum Campaniæ f. 54. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 1. pag. 124. *Gibuinus Devenit homo ligius Dominæ Comitissæ.* Chartular. S. Crucis Kemperleg. *Sæculo abrenuntians & Monachus S. Crucis Deveniens.* Habetur iterum apud Rymerum to. 1. p. 145. col. 1. & p. 159. col. 1.

¶ DEVENSUM, Idem quod *Defensum*, de quo supra in *Defensa* 3. Charta Barrali de Baucio pro Monasterio S. Pontii an. 1263. *Confirmamus vobis donationes... juris bosquerandi seu etiam lignerandi per totam terram nostram ad opus ædificiorum vestrorum & domorum & etiam cremandi... exceptis tamen Devensis & culturis nostris & hominum nostrorum.* Occurrit rursus in Chartulario Aptensi & in Statutis Massil. lib. 5. c. 19. §. 5. & 20.

¶ DEVENTUS, Eventus, Casus, Gall. *Evenement*; item Adventus, Gall. *Arrivée.* Charta Alexandri Abbatis Mediani an. 1263. in Historia ejus Monasterii p. 330. *Conraldus ipsam curiam à cunctis incursionibus & Deventibus... defendere tenetur.* Oratio Ferdinandi Vacecapitis Regis Castellæ Legati ad Ludovicum Ducem Andegav. an. 1378. Collect. Ampliss. to. 1. col. 1504. E. *Juxta Vianam, quam tunc obsessam, nunc vero in Deventu nostro, duris & angustis tenebat obsidionibus coartatam.*

¶ DEVERIÆ, *Subductiones, declinationes, effugia*, apud Marten. in Onomastico ad calcem tomi 5. Anecdotorum.

DEVERIUM, Debitum, pensitatio, Gall. *Devoir.* Vitalis Episcopus Oscensis: *Item percipit Ricus homo Deveria, hoc est, quædam personalia tributa, ut est panis & pullus, &c.* Joannes XXII. tom. 3. Epist. 1559. *Molendinum etiam de Jusseo, & cirmanagia, quæ præfati Vicecomes* (Beneharnensis) *& ejus uxor habebant in locis de... & quædam Deveria in locis eisdem, &c.* Infra: *Nec non quædam Casalia terras, census, & Deveria.* [Confirmatio compositionis cum habitantibus castri de Leucata an. 1313. ex Bibl. Colbert. Regest. 56. *Pro ipsis bonis in talliis & quistis communibus dicti castri & aliis Deveriis, &c.* Occurrit apud Baluz. Hist. Arvern. to. 2. p. 160. 314. 362. Martenium tom. 1. Anecd. col. 159. to. 4. col. 800. 1009. &c. Vide *Deberium.*]

DEVERSUM [f. Inversum, Gall. *Devers.*] Monasticum Angl. tom. 1. pag. 850. *Debet.... avirn-*

natum unum, 8. pedibus longum, introrsus de Deverso lanceando propellere.

¶ DEVERSUS, Gallica præpositio, *Devers*, Versus. Testament. Jacobi Regis Aragoniæ, apud Acherium Spicil. tom. 9. pag. 198. *Et ipsa sedendo sedilia Deversus qua partem dicti sigilli in orbitate ejusdem.* Bartholom. Scriba lib. 6. Annal. Genuens. ad an. 1234. *Dedit vexillum militum quatuor compagniarum Deversus civitatem viro nobili Petro Vento.*

¶ Per Deversus, Per Deversum, Eadem notione, Gall. *Par Devers.* Charta S. Ludovici Reg. Franc. Ampliss. Collect. to. 1. col. 1266. E. *Boscus autem qui est ultra prædictam aquam per Deversus Ebroicen, nobis remanet & hæredibus nostris.* Chartular. S. Vandregisili tom. 1. pag. 1048. *Feodavi... unam pechiam terræ longam triginta sex pedibus & latam per Deversum vicum, &c.*

¶ DEVES, ut mox *Devesia.* Vide locum in *Paxeria* post *Paxera.*

¶ DEVESIA, Devesum, Devesium, &c. Locus defensus, ut supra *Defensa* 3. Donatio an. 1138. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 489. *Campos de Ecclesia & Devesa, &c. Habebunt in eodem mansu jus pascendi, exceptis Devesis & junqueria*, in Fragmentis MSS. Stephanotii tom. 8. pag. 243. Charta Curiæ Arelat. an. 1225. è MS. D. *Brunet* fol. 84. v°. *Qui ... cognoscere debent, quid patuum, quid consorcium vel Devesum, quid privatum, quid publicum, quid ad communes usus in Crani pascuis pertinent.* Litteræ Johannis Franc. Reg. an. 1351. apud D. *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. pag. 479. *Forestas, Devesias, seu nemora dictæ universitatis deffendat & custodiat.* Inventar. *Piquet* num. 18. c. 41. de Vouta fol. 31. v°. ex Archivo Principis *de Rohan: Item plus quoddam Devesium nemus & pratum.* Capitul. General. S. Victoris Massil. ann. 1288. *Statuimus quod neque Priores, neque Monachi habeant vel teneant canes venaticos vel aves, cujuscumque prætextu, nisi illi solum qui in suis Prioratibus habent certas garennas & Devesios; & tunc non per se, sed per homines laycos faciant venari garennas vel supradictos Devesios.* Instrum. anni 1032. ex Archivo ejusd. S. Victoris: *Dono ad Monachos Devesum in aqua, qui vocatur Welna.* Charta an. 1304. *Et quod gentes D. Regis non audeant immittere bestiaria sua ad pascendum ultra dictos limites in Devesias hactenus consuetas usque terram Savartesii.* Vide *Devezium.*

¶ DEVESTIRE Se, Rei alicujus dominium abdicare, Practicis nostris, *se Devestir.* Litteræ Guillelmi de Dampetra ad Blancham Comitissam Campaniæ, Collect. Ampliss. to. 1. col. 1140. E. *Ego reddo & concedo carissimæ Dominæ & matri meæ Vicecomitatum Trecensem, & eamdem de eo investio & me Devestio pro denariis, quos eidem assignaveram & debebam singulis annis.* Occurrit alibi non semel.

¶ DEVESUM. Vide *Devesia.*

¶ DEVETARE, Vetare, prohibere. Barthii Gloss. ex Hist. Palæst. *Cumque vidisset Rex Cæsareæ contubernium Francorum tam prope civitatem hospitatum, doluit animo & jussit illis Devetari mercatum, nisi discederent à civitate.* Usus est Quintilianus, ut quidam volunt.

Devetatus, Interdictus, *vetatus*, prohibitus. Vetus Charta apud Catellum in Comitibus Tolos. l. 1. c. 16. ... *Et hoc edictum transgressus, sit maledictus & Devetatus à divino officio.*

DEVETUM, Interdictum, prohibitio, ex Gallico *Véer*, vetare, *Devéer*, devetare, seu potius exactio sub prætextu prohibitionis. Charta Conradi Imp. pro Pisanis Tyrum incolentibus ann. 1147. *Et ut de nulla re fiat eis Devetum, nec ab eis occasione alicujus Deveti aliquid possit extorqueri.* Infra: *Et ut nihil nomine superscriptarum rerum & concessionum aliqua occasione ab eis possit exigi, vel machinari per Devetum, vel aliqua arte vel ingenio, unde jus eorum lædatur.* Pactum inter Michaëlem Palæologum Imp. CP. & Januenses an. 1261. *Item promisit & convenit, quod non faciet de cætero communi Januæ Devetum aliquod in toto dicto Imperio... de aliquibus mercationibus, victualibus, atque grano; sed ipsis mercationes, victualia, & granum ... sine aliquo impedimento dacitæ, commercii, sive exactionis.* Gallica versio habet *Devé.* Occurrit præterea in Conventionib. inter Ludovic. II. Regem Siciliæ & Arelatenses an. 1381. art. 22. [& in aliis an. 1385. è MS. D. *Brunet* fol. 7. Capitula de Officialibus Arelat. n. 3. ejusd. MS. fol. 95. *Non faciant aliquod interdictum sive Devetum de blado vel de sale.*]

¶ DEVEZ, ut mox *Devezium.* Vox usque hodie usitata in Comitatu Fuxiensi. Chartular. Aureliense: *Ego Fulcherius de Meiras & Bernardus donamus S. Johanni de Aurel. ... dimidietatem del Devez, qui est apud aquam Sparsam.* Charta ann. 1245. à Salvagnio Boissio allata p. 323. *Quod possent uti & frui perpetuis temporibus pascuis... planis, & montanis, & nemoribus, excepto nostra Devez.*

DEVEZIUM, Devezius, Idem quod *Defensum*, de qua voce supra, quasi *Devetum.* Charta Simonis Comitis Montisfortis ann. 1211. in Regesto Carcassonensi pro urbe Pezenacensi: *Furnum, homines, & feminas, & prædia urbana & suburbana... & insulas, & nemora, & venationes, & Devezia, & 4. taschas terrarum, & pascua, & paludes.* Alia Raimundi Comitis Tolosani ann. 1236. in Regesto Tolosano p. 51. *Et barras, & alberetas, & ramerios, & Devesios, & ademprivа, &c.* [Vide *Devesium.*]

¶ DEVIAMENTUM, Error. Acta S. Franciscæ Rom. Martii to. 2. p. 123. * *Si aliquod advenit Deviamentum, subito illud removet.*

DEVIARE, *Exorbitare, extra viam ire*, Joan. de Janua: *Desvéer*, nostris. Occurrit in Cod. Th. non semel, & in Visione S. Baronti num. 16. [apud Bern. *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 244. Obertum Cancellarium lib. 2. Annal. Genuens. Ludewig. tom. 5. p. 463. Macrobium, Symmachum, &c.] Hinc *Dever*, dicitur pro *Delirare*, qui à recto mentis & judicii tramite abscedit. Le Roman *de Garin* MS.

> *Au Roy Charboucle est venu la novele,*
> *Con il entend qu'à poi il ne Desve.*

Alio loco:

> *Hernaud l'entend, le sans cuide Desver.*

Rursum:

> *Desvée part, loiaument vos desi.*

Desverie, Insania, apud Hugonem Plagonem in Versione MS. Guill. Tyrii lib. 17. Idem Poëta:

> *Ses homs estoit, ce fu grant Desverie.*

Devii Errores, *fide devii*, in Cod. Th. Hinc vox vulgaris, *Endesver.*

Est etiam *Devier*, De vita decedere, migrare. *Devier sans issuë*, apud Littletonem sect. 4. est mori absque liberis. Guillelmus *Guiart* de Ludovico VIII. Rege Franciæ:

> *Du Roy que mort mordant tria,*
> *Quant à Monpancier Devia, &c.*

[Le Roman *de S. Leocade* MS. ubi de Clothario Monasterii S. Medardi Suess. fundatore:

> *Nostre mostier edifia*
> *Sor feint Maart quant Devia.*]

Deviare, A via sua aliquem per vim abducere.

Charta Pontii Archiepisc. Arelatensis an 1000. to. 5. Spicilegii Acheriani pag. 429. *Si quis per viam, aut extra viam aliquam injuriam fecerit, & in veniendo aut in revertendo aut aliquid eis tulerit, aut eos Deviaverit, sit maledictus & excommunicatus, &c.*

¶ DEVIATIO, Disciplinæ solutio, remissio, Gall. *Relachement.* Berntenii Chronicon Marienrod. apud Leibnitium Script. Brunsvic. to. 2. p. 434. *Primus videlicet status regularis observationis ab initio domus in Isenhagen & adeptionis hujus Monasterii per annos* LXX. *sub septem Abbatibus... Secundus status est Deviationis etiam per annos* LXX. *sub decem octo Abbatibus.*

¶ DEVIATUS, Devius, errans, dissolutus. *Mulieres dissolutas & Deviatas à via puritatis & honestatis,* in Vita B. Coletæ cap. 1. num. 10.

¶ DEVIBIÆ, *Vigiliæ; vulgo palcæ mulieris.* Gloss. Isid. Lege & vide *Decubiæ.*

¶ DEVILLARE, Discedere de villa, ire, proficisci. *Licentiaque ab ipso Domino Cancellario petita & optenta, die illo Devillavit versus civitatem Londoniæ,* apud Rymerum to. 9. pag. 386. col. 1.

¶ DEVIOLARE PUELLAM, Violare, stuprare, in Capitulis additis ad Legem Alaman. §. 42.

DEVIRARE. Alanus de Insulis in Planctu naturæ contra Sodomitas:

> *Cum Venus in Venerem pugnans illos facit illas,*
> *Cumque sui magica Devirat arte viros.*

¶ DEVIRATUS, Effeminatus. Hugo Falcandus in Hist. Sicula, apud Muratorium to. 7. col. 307. *Nec enim Regem sanum habuisse consilium... qui viros contemtibiles, imo Deviratos homines ad regimen regni putaverit posse sufficere.*

DEVIRGINARE, Διαπαρθενεύειν. *Devirginator,* διαπαρθενευτής. Glossar. Lat. MS. Regium: *Corrumpit, Devirginat.* Ita etiam Glossæ Isidori. Ugutio: *Deflorare, florem auferre. Virgo Devirginatur, defloratur, flos virginitatis aufertur.* Gloss. Lat. Græc. *Divirginat,* διαπαρθενεύει. Gloss. Græc. Lat. Διεφθαρμένη, *Devirginata.* Glossæ Isonis Magistri: *Virginal, locus, in quo Devirginantur virgines.* Glossæ Biblicæ MS. *Tricæ dicuntur impedimenta pedum, quibus virginum pedes ligabantur, ne Devirginarentur in via.* Dudo lib. 1. de Act. Norm. *Omnis puellarum sexus ab ipsis Devirginatur.* Liber promissionis Maleficii cap. 28. inter Statuta Veneta: *Si quis virginem aliquam per vim Devirginaverit, &c.* Utuntur vetus Interpres Juvenal. Sat. 9. v. 71. Paulus JC. l. fin. D. Offic. Præsid. Petronius Arbiter, Hieron. de Monogam. Epist. 25. Cæsarius lib. 2. cap. 25. &c. Vide Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 218. *Seram virginitatis aperire, & corrumpere,* in Constit. Sicul. lib. 1. tit. 21.

¶ DEVISA. Vide *Divisa.*

¶ DEVISAMENTUM, Inscriptio, symbolum, Gall. *Devise.* Vide locum in *Colera.*

¶ DEVISIA, ut *Devesia,* in Litteris Johan. Franc. Regis an. 1350. apud *de Lauriere* to. 2. Ordinat. pag. 479. *Quod dicti Consules possint & valeant metas seu bolas plantare in Devisiis & terris dictæ Universitatis.*

¶ DEVITOR, pro *Debitor,* in Charta anni 873. apud Mabill. Diplom. pag. 543. Instrum. to. 1. novæ Hist. Occitan. col. 124. *Quod eis debebat vel Devitor est homo.*

¶ 1. DEVITUM, pro *Debitum,* in eadem Charta.

¶ 2. DEVITUM, ut *Divisa,* Testamentum. Vide locum in *Parsiare.*

¶ DEVIUM, Species vestis clericalis. Statuta Ecclesiæ Tutelensis an. 1328. inter Anecdota Marteniana to. 4. col. 798. *Monemus omnes & singulos Rectores, Presbyteros & alios Beneficiatos nostræ diœcesis, maxime Religiosos, ne de cetero deferant redundellos, nisi Devium longum in modum habitus.*

¶ DE ULTRA, Ultra, apud Bartholomæum lib. 6. Annal. Genuens. an. 1225.

¶ DEUM, pro *Eum,* pluries ab antiquis scriptum observat probatque Baluzius in Notis ad libros Capitularium to. 2. col. 1244.

¶ DEVOCARE. Papias editus: *Devoco, deduco, accuso.* MS. Bitur. *Devoco, accuso, desuper voco, dedico.* Perperam, ni fallor, in Glossis Isid. *Devoto, accuso.*

DEVOLVERE, Manifestare, propalare, revolvere. Gloss. Arabico-Lat. *Depalo, Devolvo, manifesto.* Infra: *Devolvo, depalo.* Galli *Desveloper* dicunt.

¶ DEVOLUTIO, Gall. *Devolution,* Jus devolutum. Locum habet in quibusdam provinciis Bataviæ præsertim & Belgii, competitque liberis primi matrimonii, adeo ut superstes sive maritus sive uxor omnia utriusque conjugis bona immobilia iis primi matrimonii liberis servare teneatur, mobilibus duntaxat bonis ad alterius conjugii liberos pertinentibus. Stockmanni Tractatus de hac re consulendus. Charta Wenceslai Ducis Silesiæ pro Rege Bohemiæ ann. 1343. apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 540. *Et possessiones nostras universas & singulas, quas pro nunc & ex successione seu Devolutione possidebimus.* Libellus Forensis an. 1478. apud eumdem Ludewig. to. 6. pag. 76. *Hæc omnia uxori meæ filiæ prædictæ Ducissæ Devolutionis jure attinebant.* Devolutio autem in rebus beneficiariis dicitur Collatio beneficii à Superiore præsertimque à summo Pontifice, cui jus devolutum est conferendi caducum beneficium.

DEVOLUTORIUM. Ugutio: *Girgillum, instrumentum ferreum, quod à nomine dicitur Devolutorium, quia vertendo in girum 7. fila involvuntur. Filum enim à colo ducitur in fusum, à fuso in alabrum, vel transductorium, à girgillo in glomicellum, à glomicello in pannum, à panno in telam.* Gallis *un Devidoir.*

DEVOTÆ, Feminæ & virgines, quas ἱερὰς παρθένους vocat Sozomenus lib. 6. cap. 19. παρθένους ἐκκλησιαστικάς, lib. 8. cap. 24. quæ castitatem voverunt: *quæ se Deo voverunt,* ut est in Concilio Valentino sub Damaso cap. 2. cujus titulus sic concipitur: *Devota, si se maritaverit, &c. Deo devotæ,* in Epist. 2. Siricii PP. adversus Jovinianum. *Virgines consecratæ, seu in proposito, sub devotione viventes,* in Concilio Aurelian. III. cap. 16. *Devotarum more indutæ,* in Concilio Barcinon. an. 599. cap. 4. S. Ambrosius in Tract. ad Virginem devotam: *Ipsius* (Dei) *te devovisti esse sponsam, Devota Deo diceris, quid tibi cum hominibus sæcularibus, aut quem tractatum habes cum illis?* Infra: *Devovisti animam tuam ad destruenda omnia, quæ sunt hujus sæculi. Devota Deo puella,* apud Papianum lib. Respons. tit. 10. Concil. Toletan. I. cap. 16. & Capitula Caroli M. lib. 7. cap. 215. *Devotam peccantem non recipiendam in Ecclesia, nisi peccare desierit.* Infra: *Quæ autem maritum acceperit, non admittatur ad pœnitentiam, nisi adhuc vivente marito ipsa caste vivere cœperit, aut postquam ipse decesserit.* Ausonius in Parental. Carm. 6. *Æmilia virgo Devota.* Ibidem:

> *Crevit Devotæ virginitatis amor.*

In Cataphronia:

> *Insula Devotæ quæ virginitatis amorem.*
> *Parcaque anus coluit.*

Vide Mart. Bracarensem in Collect. Canon. cap.

30. 31. Zonaram & Balsamonem ad can. 19. Concilii Nicæni, & ad can. 16. Concilii Calchedon. Gregor. Turon. de Vitis Patrum c. 6. &c.

¶ DEVOTAMENTUM, Anathema, exsecratio. Tertull. adv. Gnosticos cap. 2. *Ut Devotamenta fierent universa ejus.*

1. DEVOTARE, Idem valet ac *Devovere*, in Vita S. Othonis l. 4. c. 9. [& lib. 2. Mirac. S. Angilberti Abb. inter Acta SS. Bened. sæc. 4. part. 1. pag. 141.] Gloss. Lat. Græc. *Devoto*, ἐκδίδωμι. Gloss. Gr. Lat. Αφοσιῶ, *scelero*, *devoveo*, *Devoto*. Minutius Felix: *Asinos cum Iside religiose Devotatis.* i. Vota asinis perinde ac Isidi redditis. [Cicero ipse Paradox. 1. 3. *Quæ vis patrem Decium, quæ filium Devotavit, atque immisit in armatas hostium copias?*] Aldelm. de Laude Virg. ubi de Balaam:

Vocibus humanis fontem testatur asellam,
Garrula quæ pridem bombos à fauce rudebat,
Devotaturus populum cum pergere vates
Vellet, & insontem verborum sternere telis.

Id est, cum Propheta vellet suadere populo, ut asinæ vota sua exsolveret. Vide Miracula S. Eutropii Episc. Santon. n. 26. & quæ observat Olaus Borrichius lib. de Variis linguæ Latinæ ætatibus.

2. DEVOTARE. Devoto; in Gloss. Isid. est *accuso*. S. Hieronym. Ep. 10. *Consurgent proceres, & adversus epistolam meam turba Patricio Devotabit, me magnum, me seductorem clamitans.* [Vide *Devocare.*]

3. DEVOTARE, Cum sacramento spondere, affirmare. Acta SS. Valeriani & Tiburtii n. 14. *Tunc Maximus Devotabat se, dicens, Fulmineis ignibus consumar, si, &c.* Charta Alamann. Goldasti 85. *Optimates ejusdem Concilii apprehensis spatis suis Devotaverunt se hæc ita affirmaturos coram Regibus & Principibus usque ad sanguinis effusionem.*

4. DEVOTARE, Incantamentis ac maleficiis irretire. Apuleius de Virtut. herbar. cap. 7. *Si quis Devotatus defixusque fuerit in suis nuptiis, &c.* Et c. 84. §. 5. *Si quis malevolus Devotaverit hominem.*

¶ 5. DEVOTARE, Fraudare votum, illud non reddere. Vita S. Trudperti, April. to. 3. p. 437. *Promissi transgressor effectus protinus experitur, quanti sit Sanctos Devotare periculi?*

¶ 6. DEVOTARE, Papiæ, *Per furorem maledicere, exprobrare.* Hoc intellectu Apuleius Met. 9. *Cuncta cœli numina dejerando temere devotasti.* Vita S. Wolfangi Episc. inter Acta SS. Bened. sæc. 5. pag. 828. *Devotando suppliciter suis maledictum oculis ingessit. Mox hujusmodi maledictione finita, &c.*

¶ DEVOTATIO, Imprecatio. Tortarius in Miraculis S. Benedicti cap. 7. *Qua de causa dolens illa, assiduas in ipsum Devotationes aggerebat.*

¶ DEVOTARIA, Devota, religiosa, pia. Chronic. Wormat. apud Ludewig. to. 2. Reliq. MSS. pag. 136. *Tertia Priorissa Corona cœli fuit soror Margaretha, magna Devotaria.*

DEVOTIO, Tributum, vel tributi illatio, vel *devotio*, quæ debetur in collatione tributorum: usurpatur non semel in Cod. Th. lib. 20. 22. 29. 32. 34. 35. de Annona, l. 7. de Divers. rescr. [Vide *Devotum.*]

¶ DEVOTIONALIA, Devotionis seu pietatis exercitia. Acta SS. April. to. 2. p. 279. de S. Lidwina: *Præfatus Petrus ... frequentabat Ecclesiam ceterisque suis Devotionalibus, prout poterat, intendebat.*

DEVOTIONES, ἀφοσιώσεις, εὐχαὶ, ἐπῳδαὶ, in Glossis Lat. Græc. [*Devotionibus*, hoc est, operibus piis, *insistere*, in Vita vener. Turketuli Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. p. 504. Mox infra *Devotio*, pro Pietate sumitur, ut vox nostra *Devotion.*]

DEVOTISSIMUS, Καθωσιωμένος, Titulus honorarius concessus *Domesticis* & *Protectoribus*, in lib. 6. 8. 9. Cod. Th. de Domest. & Protector. l. un. de Præpos. labor. item *Agentibus in rebus*. Collatio Carthagin. anno 411. *Astantibus viris Devotissimis Protectoribus Domesticis: adstantibus etiam viris Devotissimis Agentibus in rebus, &c.*

¶ DEVOTIZARE, Vota & orationes ad Deum & Sanctos facere. Johan. Longinus in Vita S. Stanislai Episc. Maii tom. 2. pag. 265. *Orta siquidem immanissima tempestate, omnes mortis periculis involvuntur; & quia mare furens indevotum Devotizare compellit, hujus hi, hujus isti, illius illi, Sanctorum suffragia altisonis vocibus implorabant.*

¶ DEVOTUM, Votum, oblatio facta Ecclesiæ. Privilegium Ferdinandi Gonzalez Principis Castellæ pro Monasterio S. Æmiliani an. 934. *Atque Devotionem censu venerandæ Basilicæ B. Jacobi Apostoli ... spopondit. Eodem modo, cum tam dignum Devotum divulgata relatio nostris auribus innotesceret, visum fuit nobis, &c.*

¶ DEVOTUS, Pius, Gall. *Devot.* Bis legitur in Translatione & Miraculis S. Cuthberti Episcopi cap. 25. ubi etiam habetur vox *Devotio* pro Pietas.

DEUPARIUS. Lambertus Ardensis pag. 258. *Paratores quoque, & Wallactores, & Deuparii, & Hiatores, cum convenientibus & necessariis armamentis, & instrumentis ... operantur.*

1. DEUS, Templum Dei alicujus. Lactantius de Mortib. Persecutor. num. 36. *Qui & sacrificia per omnes Deos facerent.* Ita & cap. 16.

Deus Vult, Clamor bellicus peregrinorum Hierosolymitanorum, seu nostrorum in bellis sacris militantium. Robert. Monach. lib. 1. Hist. Hierosol. *Erit universis hæc ex parte Dei una vociferatio, Deus vult, Deus vult.* [Veteri Gallico idiomate, *Deus le volt*, vel *Deu le volt.*] Vide Dissertat. 11. ad Joinvillam p. 206. [Ruinartium in Vita Urbani II. Papæ inter Opera posthuma Mabillonii to. 3. pag. 224. & Barthium in Glossario.]

¶ Dei Gratia. Vide supra.

¶ Dei Judicium. Vide *Judicium Dei.*

¶ Ad Deum, Vale, Gall. *A Dieu*, in Processu de Vita S. Yvonis, Maii to. 4. pag. 554.

¶ Deum Laudantes. Vide *Lollardi.*

¶ 2. DEUS, à Gallico *Deux*, Duo. Chartular. S. Cornelii Compend. in Indice utensilium de Ruminiaco: *Deus pacletis & Deus wansbeisons & una broia.*

¶ DEUSE, vel Deuze. Statuta Massil. l. 3. cap. 14. *Omnes razoiræ, cum quibus radetur, sint ligni de favo Deuze*; vel ut habetur in MS. *de favo vel Deuse*, hoc est, de Ilice, Gall. *d'yeuse*, quare melius scriberetur *d'Euse* vel *d'Euze.*

¶ DEUTERARIUS, Secundarius, à Græco δεύτερος, Secundus. Habetur in Vita S. Stephani Sabaïtæ, Julii to. 3. pag. 574.

¶ DEUTERESIS, Græce δευτέρωσις, Leges secundariæ seu traditiones hominum. Legitur apud Guibertum in Epistola de veritate corporis Dominici cap. 4. Vide Δευτερῶσαι in Glossario mediæ Græcit. *Deuteresis* in Glossario Schilteri Teutonico, & Cujacium ad Nov. 146.

¶ DEUTEROGAMIA. Apud Baluzium to. 2. Capitularium in Appendice col. 1372. exstat *Ordo qualiter in S. Rom. Ecclesia Episcopus ordinatur*, ubi Electus interrogatur, *Si conjugem habuit ex alio viro, quæ à Græcis dicitur Deuterogamia*, à δευτερογαμεῖν, Secundo nubere.

¶ DEUTRUS, δεύτερος, Secundus, apud Raimun-

dum Duellium Miscellan. lib. 1. pag. 104.

DEVULGARE, Idem quod *Depopulare*, Populo seu *vulgo* urbem aut locum spoliare. Papias: *Populari, vastare, prædari, Devulgare.* Est etiam apud eumdem, *Devulgare, publicare.* Gloss. Lat. Græc. *Devulgat, δημοσιεύει.* Gall. *Divulguer.*

DEX. Vide *Dextri.*

¶ DEXIA, δεξιά, Prosperitas. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 15.

Non igitur cœptum dissolvit Dexia votum,
Picria neve tulit, seu dissologia rupit.

¶ DEXTER, Rectus, æquus, integer, Gall. *Droit*, in moralibus. Epistola vetus de Ritibus, inter Anecd. Marten. to. 1. col. 532. *Pergit vero* (Sacerdos) *ad dextrum cornu altaris, quia Dextram Christus semper egit vitam: Dextera enim vita adquiritur cœlestis gloria.* Festus: *Dextrv auspicia, Prospera.*

¶ DEXTERA. *Cum Dextera armata conjurare*, in Lege Ripuariorum tit. 33. §. 1. *Sacramentum confirmare*, ibid. tit. 66. §. 1. Vide *Juramentum.*

DEXTERALIS, Qui ad dexteram est. *Regio Dexteralium Saxonum, Dexteralis Britannia, Sinistralis pars Sabrinæ*, apud Afferum de Ælfredi rebus gestis pag. 14. 15.

¶ DEXTERARIUS, Equus major & cataphractus. *Dexterarius phaleratus*, in Hist. Cortusiorum apud Murator. to. 12. col. 773. Vide *Dextrarii.*

¶ DEXTERI. Vide *Dextri.*

¶ DEXTIMUS, Dexter. Radulfus Cadom. de Gestis Tancredi, inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 187. *Dextimæ sinistimæque turris solatiatium cessabat. Dextima pro Dextra* Nonius habet ex Varrone. Festus: *Dextimum & sinistimum antiqui dixerunt.*

¶ DEXTRA, Genus mensuræ. Vide *Dextri.*

¶ 1. DEXTRÆ, Brachialia. Vide *Dextrale.*

2. DEXTRÆ, Fœdera, pacta conventa, quæ complicatis invicem dextris sanciebantur. Lactantius de Mortibus Persecutor. n. 36. *In ipso freto fœdus fit, ac Dextræ copulantur.* Hesychius: δεξιάς, συνθήκας. *Conspiratio, facta per Dextras*, in Capitulis ad Legem Salicam cap. 7. in Lege Longob. lib. 1. tit. 17. §. 11. & in Capitulis Caroli M. lib. 3. c. 9. Hincmarus de Ordine Palatii cap. 30. *Si inter Marchisos in qualibet regni parte ad aliud tempus Dextra data fuissent, quid mox post Dextras exactas agendum esset, utrum renovandæ, an finiendæ essent?*

DEXTRAS DARE, pro *Fœdus inire*, usurparunt non modo recentiores Scriptores, sed & veteres. Quippe, ut ait Aristophanis Scholiastes: Ἔθος ἐστὶ πίστει, καὶ συνθήκαις βεβαίως δεξιὰς διδόναι ἀλλήλοις. Hesychius: Δεξιαί, αἱ γινόμεναι κατὰ συνθήκας ἐπαφαὶ τῶν δεξιῶν χειρῶν, εἰς σύμβολον τοῦ βεβαίως ἑστάναι. [Isidorus Orig. lib. 11. cap. 1. *Dextra vocatur a dando, ipsa enim pignus pacis datur, ipsa fidei testis atque salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium: Fidem publicam jussu Senatus dedi, hoc est, Dextram. Unde & Apostolus dicit. Jacobus & Johannes Dextras dederunt mihi.*] Cujus moris vestigia etiam exstant apud Xenophontem, Tacitum, & alios. Statius lib. 1. Thebaid.

Jam pariter coëant animorum in pignora Dextræ.

Claudianus in Rufinum lib. 1.

..... *Sociat perituro fœdere Dextras.*

Et lib. 2.

..... *Tradisne tuas, Dux optime, Dextras?*

MISCERE DEXTRAS, apud Tertullianum adversus Marcionem. Paulinus ad Cytherium Poëm. 13.

Tunc ambo nexi ad invicem Dextras damus
In osculo pacis sacræ.

DEXTRAS DARE ET ACCIPERE, in Encomio Emmæ Reginæ p. 171. *Dextris datis in pristinam concordiam redierunt*; apud Will. Gemeticensem lib. 6. c. 2. Fredegarius c. 87. *Omnes Primates & exercitus Dextras in invicem dantes, ut nullus Radulfo vitam concederet.* W. Tyrius lib. 19. c. 16. *Super placitis conditionibus Dextram dedit. Dextras securitatis dare inter se invicem*, apud Flodoard. lib. 4. Hist. Rem. cap. 3. Quo sensu Witikindus l. 1. Gestor. Saxon. *Dextris datis & acceptis, copiam viris fandi concessit. Dextras dare*, & *Dextris fidem facere*, apud Gregor. Turon. de Glor. Confess. cap. 68. [In veritatis signum *Dextram dare in manu Comitis*, in Capitul. an. 793. c. 11.] *Dextra pacem promittere.* Ditmarus lib. 7. p. 111. *Pacemque ejus supplex petii, quam cum Ekkihardus ex sua parte promitteret, & frater suus diu a me desideratus a Polenia veniens Dextera manu sua pacifica promitteret, uterque hanc non bene servavit.* Erchembertus in Hist. Longob. cap. 33. *Quo terrore perculsi multi ad Augustalem clementiam confugientes, dari sibi petebant Dextras, quibus tunc solitam misericordiam denegat. Per Dextras conspirationem firmare*, in Capit. 2. & 4. an. 805. c. 10. in Capitul. an. 824. c. 6. apud Holstenium. Concilium Audomarense ann. 1099. c. 5. *Hanc constitutam pacem per sacramentum vel Dextræ dationem in manu Episcopi sui confirment. Dexteram petere*, apud Gregorium Turon. lib. 10. c. 3. *Dextras petere*, in vet. Chronico de Roberto Rege ann. 1032. & in Chron. S. Vincentii de Vulturno l. 3. p. 695. Ita *Dextras datas* pro securitate usurpant Annales Francor. Bertiniani ann. 866. Albertus Aquens. lib. 3. c. 11. l. 6. c. 51. l. 9. c. 28. Synodalia decreta Concilii Ænhamensis ann. 1009. c. 1. &c. Adde Procopium lib. 2. Persic. c. 13. &c. Et vide Petr. Fabrum lib. 2. Semestr. cap. 22.

DEXTRAS DARE præterea dicebantur, qui aliorum potestati se committebant. *Dextras & obsides dederunt*, in Annal. Franc. ann. 779. & in Chronic. Moissiac. an. 812. *Dextras dominis dare*, apud Walsinghamum p. 332. Ita Palladius in Histor. Lauf. c. 26. Θεῷ δεξιὰς διδόναι, dixit pro polliceri Deo, promittere. *Dextras amicitiæ, auxilii*, dare, apud Sugerium in Ludov. VI. p. 289. 313.

DEXTRARUM ABSCISSIONE mulctati monetam adulterantes, Matth. Paris an. 1125. Vide Notas nostras ad Alexiadem.

¶ 3. DEXTRÆ, Supplicii genus, in Chronico Parmensi apud Murator. tom. 9. col. 777. *Omnes alii vero mortui extiterant in dictis carceribus propter gravia tormenta... nam quotidie ponebantur ad cavalletos & ad Dextras in modum crucis pendentes.*

DEXTRALE, Ornamentum dextræ, armilla in dextro brachio gestari solita. Glossæ Isidor. *Dextralia, Brachialia.* [Grævius pro *Dextralia* censet legendum *Dextræ*, quod idem Isid. Orig. lib. 19. cap. 31. dicat, *Dextras communes esse virorum ac fœminarum: quia utriusque sexus Dextra sunt ampla & ante manicam portantur, & possunt ibi jungi clavo uno.* Hinc] Papias: *Dextralia, Brachialia, genus ornamenti commune viris & feminis: ante manicas portantur cum clavo.* Glossar. Arabico-Lat. *Dextralia, ampla erant ante manicam, ut possent sibi conjungere uno clavo.* Cæsarius Arelat. Homil. ad Sanctimoniales: *Ex ipsis* (paradisi floribus) *anulos & Dextralia, dum exercet opera bona, sibi componat.* Leontius Episcopus in Vita S. Joannis Eleemosyn. n. 10. ex Versione Anastasii Bibl. *Venientibus autem quibusdam indutis ornamentis aureis, & Dextralibus, & quærentibus eleemosynam, &c.* Vide Exod. cap. 35. num. 31. S. Augustinum Homil. 26. Gaudentium

Brixiensem Episc. tract. 8. [Sarisber. 8. 20. Salmas. ad Hist. Aug. p. 248.] Notas nostras ad Alexiadem p. 261.

DEXTRARIOLA, *Armillæ*, apud Papiam. Occurrit Judith. 10. 3. [& in Vita S. Hathumodæ per Agium c. 1. apud Bern. *Pez* Anecd. to. 1. part. 3. col. 291.]

DEXTRALIS, Idem quod *Manuaria*. Joan. de Janua: *Dextralis dicitur securis dextræ habilis.* [Hausta sunt hæc ex Isidoro, apud quem lib. 19. Orig. cap. 19. *Hæc & dolabra, quod habeat duo labra; nam securis simplex est: Dextralis dextræ habilis.*] Victor Utic. l. 1. de Persecut. Vandal. statim initio: *Ubi forte venerabilis aulæ clausas repererunt portas, certatim ictibus Dextralium aditum reserabant, ut recte tunc diceretur: Quasi in silva lignorum securibus conscidere januas ejus in idipsum, &c.* A Victore hausit pleraque ex his Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 126. Vetus Interpres Homeri: Ἡμιπέλεκυν, τὸ ἥμισυ τοῦ πελεκέος, τὸ ἐκ τοῦ ἑνὸς μόνον μέρους ἦχον ἀκμὴν, ὃ καὶ δεξτράλιον καλοῦσι. Vide Theophylactum Simoc. lib. 8. cap. 4. [*Falces Deytraux, seu secures*, in Litteris anni 1340. Hist. Dalphin. to. 1. pag. 53. col. 1. *Destrau* etiamnum Provincialibus.] Chronic. Petri IV. Regis Arag. lib. 3. c. 32. *E trova lo portals de la vila trencats, & feu hi dar gran colps de Destral, &c.* [Vide *Dextrales* alia notione in *Dextrarii*.]

¶ DEXTRALIUS. Vide post *Dextrarii*.

1. DEXTRARE, DESTRARE, Gall. *Adextrer*, A dextris ire vel incedere, tegere latus dextrum. Radulfus de Diceto an. 1177. *Recepto à nobis pacis osculo nos devote Dextravit, &c.* Mox: *Obviam venit, & Dextro latere nostro devote suscepto nos in Ecclesiam introduxit.* Idem ann. 1193. *Ordinatis igitur quæ fiunt in applausibus hujuscemodi, Dextravit Archiepiscopum Londoniensis Episcopus, sinistravit Wintoniensis.* Vita Urbani V. PP. pag. 176. de Carolo IV. Imp. *Ac usque ad Basilicam B. Petri pedester equi Papæ frænum tenens ipsum Destravit.* [Canonizatio S. Petri Cœlestini, apud Murator. to. 3. p. 661. col. 1.

Hic fræni diadema ferens, Dextratur habenis
Francorum à Rege illustri.]

DEXTRATA & SINISTRATA PARS: *esse in Dextrato, esse in sinistrato; Dextrata & ultrata regio*, voces Agrimensorum.

¶ 2. DEXTRARE, Aptare, Parare. Vita S. Godelevæ, Julii to. 2. pag. 415. D. *Accurrit qui nuntiat esse Comitem. Dextrantur illico dextrarii... fit Heinfroor obvius venienti.*

¶ 3. DEXTRARE, DESTRARE, Mensurare *Dextris*. Statuta Massil. lib. 3. c. 31. *Si aliquis dederit ad acaptum aliquem fundum rusticum.... & fundum illum ... ei mensuraverit, seu cannaverit, sive Destraverit, sive mensurari, vel cannari, seu Destrari à quocumque alio fecerit, ipso domino ratum habente ... non liceat dicto domino... dictum fundum... remensurare, seu recannare, vel iterum Destrare.* Statuta Arelat. MSS. art. 71. *Dextratores terrarum & vinearum habeant 11. sol. pro singulis diebus, quibus Dextrabunt, & pro dictis 11. sol. teneantur Dextrare per totum districtum Arelatis & indifferenter sine delectu personarum.*

¶ DEXTRARE EQUUM, Eum domare, fingere, Gall. *Dresser un cheval*. Vide locum in *Dextrarii*.

¶ DEXTRARIALE SERVICIUM, f. Præstatio *Dextrarii*, quem vasallus Domino debebat, si qua esset expeditio facienda. Diploma Bernhardi Ducis Silesiæ pro Nobilibus de Rusk ann. 1318. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. p. 472. *Decem marcarum reditus cum dimidio fertone sitos in quarto decimo dimidio manso, in villa que Merico vocatur, prope civitatem Stregoniam, sine servicio Dextrariali, seu servicio quod pro expeditionibus faciendis nos contingit, contulit.* De hujusmodi præstatione intelligendum aliud Diploma Bolkenis Ducis Silesiæ pro Monasterio Grissoviensi an. 1326. apud eumd. Ludew. pag. 515. *Domino Abbati & Conventui Monasterio in Grizow tertiam partem unius Dextrarii, in quo nobis de bonis suis in Wirbena tenebantur servire.*

DEXTRARII, DEXTRALES, DESTRALES, Equi majores & cataphracti, quibus utebantur potissimum in bellis & præliis. Willelmus Neubrig. lib. 2. cap. 11. *Equo ejus militari, quem Dextrarium vocant, ablato, &c.* Chronic. Colmariense an. 1298. *Habebant Dextrarios, id est, equos magnos, qui inter equos communes, quasi Bucephalus Alexandri, inter alios eminebant.* Brunetus in Thesauro MS. part. 1. c. 155. *Il y a chevaus de plusieurs manieres, à ce que li un sont Destrier grant pour le combat, li autre sont palefroy pour chevaucher à l'aise de son cors: li autres son roucis pour sommes porter, &c.* Consuetudo Andegav. art. 47. & Cenomanensis art. 55. *Est entendu Destrier, un grand cheval de guerre; Coursier, un cheval de lance.* [Genealogia Comitum Flandriæ, inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 402. *Fugiunt Alemanni, fugit & ipse Otho Imperator eorum in palafrido suo; suum enim Dextrarium, miræ probitatis magnique precii equum, occisum à quodam milite reliquit in acie.*] Radulfus de Diceto an. 1198. *Dextrarii capti sunt ducenti, quorum septies 20. cooperti fuerunt ferro.* Knygthon an. 1191. *Capti sunt .... ducenti Dextrarii ferro communiti.* Occurrunt passim, apud Radevicum de Gest. Frider. lib. 3. cap. 26. 37. Fulcherium Carnot. lib. 1. Hist. Hierosl. c. 3. Raymundum *de Agiles* p. 162. Jacobum de Vitriaco lib. 3. pag. 1125. 1130. Petrum de Dusburg. in Chronico Prussiæ cap. 54. 101. 239. Carolum IV. Imp. in Vita sua p. 91. Thwrocz. in Petro Rege Hung. c. 38. Brompton. an. 1173. Gregorium Decanum Bajocens. in Urbano IV. PP. [in Chronico Trivetti apud Acherium Spicil. to 8. pag. 611. & 614.] &c.

¶ DESTRARII, in Epistola Alphonsi VIII. Regis Castellæ ad Innocentium III. PP. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 473.

DEXTRERII, apud Ottonem Morenam p. 81. [in Historia Dalphin. to. 1. p. 87. edit. Genev. & p. 73. edit. Parif.]

DEXTRARII ARDENNENSES, quos prædicat Willel. Brito l. 12. Phil. initio, ut *Arabicos* vetus Poëm. MS. de Vulpe:

Dessus les Destriers Arabis,
A leurs costez les brans forbis.

Vide Notas ad Alexiadem.

DEXTRALES HISPANICI, apud Rigordum ann. 1201. quos *Asturcones* quidam vocant, quod apud *Astures* Hispanicos potissimi habeantur. Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 7.

Asturco Dextrarius est, Astur caput ejus:
Nam prius Astur equum dextrandi repperit usum.

DEXTRARII DE PRETIO, apud Bromptonum p. 1082. Vide *Equus*.

DEXTRALIUS. Arnoldus Lubecens. lib. 5. cap. 3. *Vidit igitur principem ipsius castri in fervido equo, quem Dextralium dicunt, eminus venientem.*

DESTRALES, pro *Dextrales*, ut *Destra*, pro *Dextra* in Gloss. Lat. Gr. Jo. Monachus Majoris-Monast. lib. 1. Hist. Gaufredi Ducis Norman. *Tubæ multiplicis varia vox intonat, dant Destrales dissonos hinni-*

tus, *&c.* Sic etiam Gallis *Destriers* dicuntur. Le Roman *de Garin* MS.

Envoiés li vint Destriers sejornez,
Et vint espées au pont d'or noiellez.

Alibi:

Li rend li pors cens Destriers sejornez.

¶ DESTRARII, in Epistola Alphonsi VIII. Regis Castellæ ad Innocentium III. Papam, inter Conc. Hisp. to. 3. p. 473.

¶ DESTRERII, apud Murator. tom. 6. col. 1045. to. 8. col. 514. to. 11. col. 68. to. 12. col. 612.

DEXTRARII sic porro dicti, quod dextra ducerentur donec adesset tempus prælii. Ugutio: *Dextrarius dicitur, quia per dextram ducitur.* Joan. de Garlandia in Synonymis:

Estque manu Mannus, dextra Dextrarius aptus.

Jac. Cardin. l. 2. de Coronatione Bonifacii VIII. PP. cap. 9.

Post ipsum quadratus equus detextus ad ante
Cygneus ad Dextram vehitur.

Continuator Nangii MS. *Et aprés venoient les grans chevaux & palefrois du Roy tres-richement ensellez, & les valets les menoient en Dextre sur autres roussins.* Le Roman *de Garin*:

En Destre meinent les auferrans de pris.

Compotus Hospitii Reginæ an. 1330. *Lorrein, qui meine le grant cheva en Destre.* Hinc ejusmodi equos, qui dextra ducebantur, συρτὰς, seu συρτὰ appellabant Byzantini sequiores, ut docent Codinus de Offic. c. 5. num. 7. & Anna Comn. l. 1. Alexiad. p. 13. παρόχους Evagrius lib. 6. c. 4. 15. ut observat Henricus Valesius. Perperam igitur istud damnat etymon Laurent. Pignorius in Notis ad Mussatum: *Quasi*, inquit, *non asinus & bos Dextra ducerentur.*

Δεξιοὶ Scriptoribus Byzantinis dicuntur. Leo Grammaticus in Michaële pag. 469. Καὶ ἀπελθὼν εὗρεν αὐτὸν ἐντετυλιγμένον ἐν τῷ σαγίσματι τοῦ δεξιοῦ ἵππου, οὗ ἤλαυνεν. *Illuc profectus, equi Dextralis, quo vehi solebat, sagulo involutum reperit.*

¶ DEXTRARIOLA. Vide *Dextralia.*

¶ DEXTRATIO, Motus qui fit à sinistra ad dextram apud Solinum cap. 57.

¶ DEXTRATOR, Agrimensor. Vide *Dextrare* 3.

¶ DEXTRATUS MANU SUA, Idem qui *Jurans sua manu*, de quo in *Juramentum.* Formula 30. Sirmondica: *Ideo etenim, dum sic veritas comprobatur, veniens jam dictus ille adprehensam manum vel arma prædicti judicis, sicut mos est, apud homines duodecim manu sua tertia decima Dextratus vel conjuratus dixit, &c.*

¶ DEXTRERII. Vide *Dextrarii.*

DEXTRI. Papias: *Dextri dicuntur passus mensurandi apud quosdam.* [Quadratum est apud Massilienses constans quindecim palmis. Memoratur hæc mensura in Statutis ejusdem urbis lib. 1. c. 52.] Florentius in Vita S. Felicis: *A loco illo usque ad castrum Thoringum habentur Dextri ducenti.* Tabular. Aganonis, seu Ecclesiæ Carnotensis: *Est autem ipsa area.... habens in longum perticas 33. & in uno capite pert. 8. & Dextrum unum.* Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis Ch. 339. *Consortes pro uno fronte Archimbaldus, & Dextros sexdecim: & de alio fronte Lantardus, Dextros sexdecim, pro uno latus Aldoardus, & Dextros 21. & de alio latus via publicâ, & Dextros 21.* Formula Lindenbrogiana 140. *Terra habet in longo Dextros tantos, & in lato Dextros tantos.* Vetus Charta apud Ughellum to. 1. part. 1. p. 418. *Et per longitudinem usque in Paternum, sunt decem millia Dextri.* Hinc emendanda Vita S. Memii Catalaunensis apud Bosquetum: *Per desertum ambulaverunt, & Dextros 40. millia quingentos pervenerunt, &c.* Perperam *dextras.*

¶ DEXTRA tamen etiam habetur in Charta anni 979. ex Archivo S. Victoris Massil. n. 13. Armar. Avenion. *Condamina una quæ habet pro longo Dextras de ambos latus 238. & in quacumque fronte Dextras 130.*

¶ DEXTRUM. Statuta Arelat. MSS. art. 82. *Item statuimus, quod canne & alne & Dextrum de ferro in palatio Communis & caudentur* (cudantur) *& forme cayronorum & tegularum ibidem fiant... Dextrum quo mensurabitur & cayroni & tegulæ fiant secundum formam eorum, que erunt in palatio Communis.* Versio Gallica anni 1616. habet: *Seront faites & mises des cannes, aulnes, Arpents ou Dextres en l'hotel de ville, &c.* ubi Arpenta *Dextri* dicuntur, quod utantur *Dextris* ad arpenta mensuranda. Statuta Avenion. *Canna, alna & Dextrum sint de ferro & sint clavata in muro Ecclesiæ S. Petri, &c.*

DEXTRES, Catalanis: Libellus Catalanicus MS. *de Batallia facienda: Lo camp do esser cayre, e deu aver de cascun cayre 25. Dextres, & cascun dels Destres 25. deu aver 12. palms de cana de Barchinona, e deu esser ab pals en gir, e ab rests be enrestats, e clavats; e deu esser pla e egual, e no pedregos, ans si pere hy hales ne deu homgitar. Dextres* in Consuetudine Hanoniæ cap. 103. ubi de Piscatione in fluviis: *Que aucuns ne tendent à la repentise du sacq de son compagnon à soissante Destres prés.*

DEXTRORUM præsertim appellatione donantur Ecclesiarum atque adeo locorum, qui aliqua immunitate aut asyli jure gaudent, definita legibus circa eos spatia, quæ fere semper 30. passuum esse dicuntur. Ὅροι σεπτῶν τόπων, apud Nilum lib. 2. Epist. 178. ὅροι παῤῥησίας, apud Theodor. Lector. lib. 2. ἀσυλίας τῶν ὅρων, apud Cyrillum Scythopolitanum in S. Joanne Silentiario num. 4. Charta Rudesindi Dumiensis Episcopi æra 930. apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. p. 424. *Cum duabus in ea fundatis Ecclesiis, sanctum Petrum & S. Vincentium, cum earum ambitu Dextros.* Alia Bermundi II. Regis æræ 1030. ib. p. 439. *Et insuper intra ipsos Dextros non habeant licentiam ingrediendi in eis, non sagiones de Rege, non de Pontifice, &c.* Infra: *Et in ipsos Dextros de isto Monasterio, qui illos diripuerit, peitet in duplo.* [Concil. Compostell. an. 1031. *In omni Ecclesia infra* LXXII. *Dexteros nullus laicus vel mulier nec refuganus sortem habeant.*] Concilium Coyacense in diœcesi Ovetensi an. 1050. c. 3. *Intra etiam Dextros Ecclesiæ Laici uxorati non habitent, nec jura possideant.* Cap. 12. *Præcipimus, ut si quilibet homo pro quacunque culpa ad Ecclesiam confugerit, non sit ausus aliquis eum inde violenter abstrahere, nec persequi intra Dextros Ecclesiæ qui sunt triginta passus, &c.* Concilium Sanctægidianum ann. 1056. c. 2. *Ut nemo infra terminum triginta Dextrorum circa Ecclesias positum quicquam capere præsumat, &c.*

Ita 30. passus definiuntur extra ædium sacrarum ambitum, intra quos immunitas, seu pax Ecclesiæ, vel asyli jus constituitur, in Concilio Helenensi an. 1027. Narbonensi an. 1054. cap. 11. Helenensi ann. 1065. & in Jure Christiano Danico c. 8. apud Janum Dolmerum ejus interpretem. Tabularium Abbatiæ Conchensis in Ruthenis Ch. 93. *Promitto Deo & B. Petro, ad damnum alicujus 30. passus Ecclesiasticos circa hanc Ecclesiam B. Petri non infringam, neque aliqua persona pro mea voluntate, &c.* Ubi notandi *passus Ecclesiastici.*

At in Decreto Nicolai II. PP. ann. 1059. majus spatium adscribitur majoribus Ecclesiis, hoc est, Cathedralibus: *De Confiniis Cœmiteriorum, sicut antiquitus a sanctis Patribus statutum est, statuimus ita: ut major Ecclesia per circuitum 60. passus habeat; capellæ vero, sive minores Ecclesiæ 30. Qui autem confinium eorum infringere tentaverit, vel personam hominis, aut bona ejus inde abstraxerit, nisi publicus latro fuerit, quousque emendet, & quod rapuerit reddat, excommunicetur.* [Hujusce discriminis exemplum habemus in Charta Petri Senecensis Episc. pro Monasterio S. Victoris Massil. an. 1089. inter Instrument. to. 3. Gall. Christ. col. 197. & 198. *Item confirmo ibi alias tres Ecclesias, quæ ibi sunt, videlicet S. Johannis & S. Petri Apostoli & S. Laurentii....* *& confirmo ibi in circuitu earum Ecclesiarum Cimiterium de* LX. *passibus ecclesiasticis... Item confirmo ibi Ecclesiam S. Petri de Bagarris, simul cum ipso Cimiterio de* XXX. *passibus... Item confirmo ibi ipsam Ecclesiam S. Martini de Alons cum suo Cimiterio in circuitu ipsius Ecclesiæ de* XXX. *passibus ecclesiasticis.* Hic cernere est tribus Ecclesiis non Cathedralibus spatium LX. passuum attribui; *majoris* igitur *Ecclesiæ* nomine non solas Cathedrales intellexisse videtur Nicolaus II. in allato Decreto.] In Constitut. Honorii & Theodosii, edita à Sirmondo in Appendice Cod. Theod. de cujus fide, ut & cæterarum hic editarum, subdubitant viri docti, ejusmodi Ecclesiarum immunitas, *quinquaginta passibus ultra Basilicæ fores* definitur. Quibus addenda, quæ habentur in Decretione Chlotarii II. Regis cap. 13. *Nullus latronem, vel quemlibet culpabilem... de atrio Ecclesiæ extrahere præsumat. Quod si sunt Ecclesiæ, quibus atria clausa non sint, ab utraque parte parietum terræ spatium arpennis pro atrio observetur.* Cur autem *dextri*, seu à legibus extra templa ipsa definita sint ἀσυλίας spatia, rationem prodit lex 4. Cod. Th. de His, qui ad Ecclef. confugiunt: *Ne in ipso Dei templo & sacrosanctis altaribus confugientium quemquam mane vel vespere cubare vel pernoctare liceat, ipsis hoc Clericis religionis causa vetantibus, ipsis, qui confugiunt, pietatis ratione servantibus.*

Ut porro *Dextri* sumuntur pro Ecclesiæ exteriori parte, quæ immunitate & jure asyli gaudet: ita *Dex*, pro *Banleuca*, seu districtu urbis vel oppidi, qui eadem, qua urbes & oppida immunitate fruitur, passim usurpant Occitani, voce pariter à *dextris* formata. Fori Beneharn. seu Morlan. art. 8. *Et non debet exire bellum extra Dex villæ.* Consuetudines Tolosæ part. 1. *Infra Dex seu terminos Tolosæ.* Occurrit ibi non semel, & in veteri Charta apud Catellum in Comitib. Tolos. pag. 382. Ita etiam hæc vox scribitur in Consuetudine Solensi, tit. 29. art. 7. *Dects*, in Consuetud. Bayonensi tit. 4. art. 17. *Dec*, Goudelino, *Decxs*, in Charta vernac. Gastonis Vicecom. Beneharn. apud Marcam lib. 5. c. 1. n. 4. *Et toutes las autres heretats, qui sont dens los vostres Decxs. Decium*, in Charta ann. 1369. pro Montalbano apud Galland. in lib. de Franco alodio pag. 189.

At Catellus in Historia Tolosana p. 194. *Dex* terminos Tolosæ, seu urbium, à crucibus, quæ limitum vice sunt, appellatos putat, quod crux figuram decimi numeri, X. effingat, qui *Dex* Occitanis dicitur. Quod si ita est, multo probabilius videtur, si non à *Dextris*, certe à *Decussi*, qui & *Decus* dicitur Gromaticis, etymon arcessendum. Nam lapidibus aut arboribus *decus* seu *decussis* appositus termini ac limitis vicem præstabat. [Huic etymo non parum suffragatur vox ipsa *Decus*, quæ eadem notione pluries occurrit in Consuetudinibus MSS. Augustæ Ausciorum an. 1301. Sic art. 46. *Item consuetudo est ibidem, quod si aliquis occidit injuste aliquem, quod si inveniatur in villa, vel intra Decos ville, interficiens prædictus possit à quocumque capi & ad dominum Comitem captus duci.* Et art. 78. *Item consuetudo est ibidem, quod porci non intrent prata neque casalia, neque vineas in aliquo tempore anni infra Decos civitatis predicte.* Rursum occurrit art. 79. & 85. Aliud de vocis origine conjicit D. *de Lauriere* in suo juris Gallici Glossario. Quemadmodum, inquit, *Banleuca* Andegavensis urbis aliæque Pictaviensis provinciæ *Quintæ* à Quinto milliario, Bituricensis *Septenæ* à Septimo milliario dictæ sunt, ita forte *Dex* à Decimo milliario dictum est. Alia refertur ibidem Brodelli conjectura ducta ex ejus Commentario ad articulum 86. Consuetudinis Paris. num. 28. Vide *Deci* suo loco.] *Decuria*, & *Salvitas*.

DEXTROCHERIUM, Brachii dextri ornamentum, viris æque ac feminis commune. Ugutio: *Armillà, torquis, brachiale, Dextrocherium.* Alibi: *Brachiale, torquis in brachio, quod est Dextrocherium.* Mamotrectus: *Armilla, quæ dicitur Dextrocherium.* J. de Janua: *Dextrocherium, ornamentum dextræ, & est torques aureus.* Gloss. Ælfrici: *Dextrocherium* bpaðeа ꝩmbeah, i. manus armilla. *Gemmata Dextrocheria*, apud veterem Interpretem Juvenal. Sat. 9. v. 50. Capitolinus in Maximino Majore: *Pollice ita vasto, ut uxoris Dextrocherio uteretur pro annulo.* Trebellius in Quieto: *Viri in auro & argento, mulieres in reticulis & Dextrocheriis.* Ambrosius Sermon. 9. ubi S. Agnes sic loquitur: *Ornavit me inæstimabili Dextrocherio dextram meam.* Viris tribuit Lucifer Calaritanus de Non parcendo in Deum delinquentibus: *Debemus tibi lupo parcere, debemus vereri regni tui diadema, inaurem etiam & Dextrocheria, debemus insignes, quas esse censes, vestes tuas honorare.* Arculfus de Locis sacris, brachialia & dextrocheria ut diversa ponit: *Ornata virgis ferreis, pendentes, brachialia, Dextroceria, murenæ, monilia, anuli, &c.* Antoninus Monachus in Itinerario Hierosol. *Pendent super brachia, Dextrochiria, monilia, & anuli capitulares, cingula, balthei, &c.* Leo IX. PP. contra Leonem Achridanum cap. 36. *Sic manuum dignitas & maxima utilitas, quamvis componat insignem Imperii coronam, non tamen hanc sibi adaptat, & imponit, sed capiti, contenta suis armillis, Dextrocherio, & annulis.* Fortunatus lib. 8. Poëm. 4.

Dextra armilla datur Calchedone jaspide mixta,
Aut hyacyntheo sudat honore manus.

χειρίδες ἐμμάργαροι, apud Pachymer. l. 8. Hist. c. 12.

¶ DEXTRUM, Mensuræ genus. Vide *Dextri.*

¶ DEXUM, δεξιὸν, *Dextrum.* Supplem. Antiquarii.

¶ DEYTA, Fidejussor, sponsor, Gall. *Caution, Répondant.* Charta Roberti Comitis Arverniæ, apud Baluzium to. 2. Hist. Arvern. pag. 95. *Nos Robertus Alverniæ Comes... constituimus nos Deytam & principalem debitorem penes dictos Burgenses pro ipso, pro prædictis omnibus attendendis & firmiter adimplendis.* Ibid. pag. 124. in Charta Eblonis Vicecomitis de Ventodoro: *Recognoscimus nos pro dictis mille libris solvendis terminis prædictis & assisia facienda, ut dictum est, posuisse in Deytam penes dictum Falconem carissimum avunculum nostrum B. Dominum de Turre nobilem Domicellum.* Pag. 281. in Charta Guillelmi de Hala Tenentis sigillum regium in Arvernia an. 1288. *Gerardus de Mureto &c. exponsores, fidejussores, Deytæ seu principales debitores.*

Ibid. *Dicenti prius principales debitores esse convenien-dos quam Deytas seu sponsores.* Item pag. 370. in Charta Ascelini de Machis an. 1374. *Ad faciendum fieri dictæ Dominæ Margaritæ per cursum vitæ suæ assisiam, Deytam & responsionem à personis prædicta debentibus & debituris.* Pluries scribitur *Deita* pag. 134. & seq. in Charta anni 1285. Vox f. orta à Gallico *Dette*, Æs alienum; debitor enim est, qui spondet pro alio; unde Adagium: *Qui répond paye*, Qui spondet, solvit.

¶ DEZMARIA, ut *Decimaria* 2. seu Jus percipiendi decimam. Charta Stephani Episcopi Claromont. apud Baluzium Hist. Geneal. Arvern. to. 2. pag. 43. *Damus etiam & alias duas Ecclesias... cum Dezmarias & baptisteriis & sepulturis.*

DFERHYRNESSE, Mulctæ species apud Anglos. Vide *Cahslite.*

¶ DIA, *Generosa*. Papias. Forsan pro *Dea*. Statuta Canonicorum Regularium sæc. XIII.

Dic & ave Dia præ cunctis Virgo Maria.

DIABESTERIA, *Tormenta*, Ugutioni, forte ex βασανιστήριον.

¶ DIABLAGIUM, Jus percipiendi *Campipartem* ex *bladis* demessis, *Deablage* in Regesto censuum Carnot. fol. 1. & 2. Vide locum in *Debladare* post *Bladum* & ibi *Bladagia*, necnon suo loco *Deablagium.*

¶ DIABOLE, διαβολή, Calumnia. Lexicon Martinii post Calepinum.

DIABOLIZARE, *Dæmonio corripi.* Hepidamus in Vita S. Wiboradæ num. 12. *Non post multum temporis cœpit Diabolizare.*

¶ DIACAMERON, *Medicamentum ducens hominem de morte ad vitam.* Calep. ex Nicol. Onomast. med. Vide Martinii conjecturas in hanc vocem.

DIACATOCHI, Διακάτοχοι, Bonorum detentatores, in l. 1. Cod. Th. de Fisci debitor. Unde *Diacatocia* in l. 7. Cod. Just. de Omni agro desert. bonorum detentio. Gloss. διακατοχή, *possessio*, διακάτοχος, *possessor, detentator, retentator.* Practici nostri ejusmodi Diacatochos, *Detenteurs* vocant.

DIACITRINUS, DIACEDRINUS, DIACETRINUS, διακίτρινος, Citrini coloris intensioris. Monachus Sangall. in Carolo M. lib. 2. cap. 27. *Et pavonum collis cum tergo & clunis mox florescere incipientibus, Tyriâ purpura, vel Diacedrina litra decoratis.* Epistola Basilii Macedon. Imp. ad Hadr. PP. in fine VIII. Synodi: *Transmisimus Sanctitati vestræ... vestimenta diaspra 3. Esophorin Dicitrinum cancellatum unum.* Legendum *Diacitrinum*, aut *Diacetrinum.* Leo Ost. lib. 2. cap. 61. *Planetam Diacetrinam optimam.* Ita Codex MS. ubi editus *Cetrinam* præfert, ut monet Angelus de Nuce, lib. 3. cap. 20. *Planetam Diacitrinam magnam aureis listis undique decenter ornatam.* διακίτριον corticem citri melle conditi sua ætate appellatum, ait Simeon Sethi de Cibor. facult. Ita forte διακίτρινος erit color ille, quem habent cortices citrei saccaro conditi, nostris, *escorce de citron.*

DIACODIUM, Potio ex papavere. Walbertus l. 1. de Miracul. S. Waltrudis num. 35. *Vi Diacodii cæterarumque potionum vel confectionum expellere hujusce morbi genus non destitit.* [Vide *Diamoron.*]

¶ DIACON, DIACONES, pro *Diaconus, Diaconi*: occurrit passim apud veteres Scriptores.

DIACONA, DIACONISSA, Uxor Diaconi, seu cujus maritus in Diaconum promotus erat. Ex quo enim ad hunc dignitatis Ecclesiasticæ gradum ille pervenerat, abstinebat uxore, quæ honoris causa *Diaconissa* & *Diacona* appellabatur, quemadmodum Presbyteri, *Presbytera*, ut est in Concilio Turon. an. 567. can. 14. & 20. Illa vero, si maritum mori contingeret, à secundis nuptiis abstinere tenebatur sub pœna excommunicationis, quemadmodum Presbyteræ, uti cavetur in Conc. Rom. sub Greg. II. PP. c. 2. 15. & Conc. Rom. sub Zacharia PP. c. 5. Adde Capitula Caroli M. Add. 3. c. 47. Atto Vercellensis Episc. Ep. 8. *Sunt etiam qui eas priscis temporibus Diaconas asseruere appellatas, quas nunc Abbatissas nominavimus, quod nobis minime congruere videtur. Abbas namque Pater dicitur, &c.* Infra: *Quapropter si hujus officii nomen nunc etiam quoquomodo perduraret, in his, quæ per mulieres adhuc dispensari videntur, illas Diaconas putaremus, quæ ætate senili devictæ, religiosam vitam cum castitate servantes, oblationes Sacerdotibus offerendas fideliter præparant, ad Ecclesiarum limina excubant, pavimenta detergunt. Possumus quoque Presbyteras vel Diaconas illas existimare, quæ Presbyteris vel Diaconis ante ordinationem conjugio copulatæ sunt, quas postea caste regere debent, &c.* Vide *Diaconissa.*

DIACONALE, Vestis Diaconorum, ut *Subdiaconale* Subdiaconorum. Chronicon Abbatum Gemblacensium pag. 528. *Fecit tabulam argenteam ante altare S. Petri, ... capsas ex palliis 18. casulas 2. 10. Diaconalia, 2. Subdiaconalia, 4. albas, &c.*

¶ DIACONALE MINISTERIUM, id est, Diaconi, Capitul. lib. 7. cap. 296.

¶ DIACONATUS, Dignitas Diaconi. Passim occurrit apud Scriptores Eccl. Vide *Diaconium.*

DIACONIA, Collatio eleemosynarum, quæ colligebantur & distribuebantur in pauperes Christianos, quemadmodum S. Paulus 2. ad Corinth. cap. 8. & 9. διακονίαν usurpat. Cassianus Collat. 18. cap. 7. *Cum Diaconiam nostris fratribus deferremus* id est, eleemosynas à fidelibus collatas. Qua etiam notione accipi debere *Diaconiam* censent viri docti apud eumdem Scriptorem Collat. 21. cap. 1. 8. & 9. quod alii pro ipsa œconomia & dispensatione Monasterii ibi intelligi putant: *Dispensationem* etenim Latina voce idem munus appellat lib. 5. cap. 40. Præterea

DIACONIÆ, dicuntur loca, in quibus per Diaconos regionarios pauperes viduæ, pupilli, senes propriæ regionis alebantur: publicæ quodammodo pauperum hospitales domus, quæ oratoria & sacella adjuncta habebant, in quibus à Diacono egenis necessaria subministrabantur. Erant enim Diaconi isti, ut verbis utar Cujacii ad Nov. 3. ἀγαπῶν Ministri, id est, mensarum, quæ apponebantur egenis, viduis, orphanis: quæ convivia agitabantur domi, non in templo, adhibitis precibus divinis.

Erant autem ejusmodi hospitales domus Romæ in regionibus omnibus, quarum usu præcipuo exolescente, ipsisque dirutis ædibus, *Diaconiæ* nomen ipsis sacellis & oratoriis mansit, à quibus earum præfecti, *Diaconi Cardinales urbis Romæ* postea dicti sunt. Anastasius in Stephano III. pag. 81. *Nam & foris muros hujus civitatis Romanæ secus Basilicam B. Petri Apostoli duo fecit Xenodochia, in quibus plura contulit bona, quæ & sociavit venerabilibus Diaconis illic foris existentibus perenniter permanere, id est, Diaconiæ S. Dei genitricis, & B. Silvestri duæ, &c.* In Hadriano I. *Hic coangelicus vir... constituit Diaconias tres foris portam Beatorum Apostolorum Principis... ubi & dona plurima mobilia atque immobilia pro remedio animæ suæ obtulit, & constituit, ut per unamquamque hebdomadam quintæ feriæ die cum psallentio à Diaconia... usque ad balneum pergerent, & ibidem dispensatione per ordinem pauperi-*

bus consolari, atque eleemosynam fieri. Infra: *Idem egregius Præsul... Diaconias constituit, in quibus & multa bona fecit per suam sempiternam memoriam, concedens eis agros, vineas, oliveta, servos, ancillas, & peculia diversa atque res mobiles, ut de reditu eorum crebris exactionibus Diaconiæ proficientes, pauperes Christi reficerentur.* De Diaconiis istis intelligendus etiam videtur Ado Viennensis in Chronico: *Symmachus Papa inter multa Ecclesiarum opera, quæ vel à fundamentis creavit, vel prisca renovavit, ad Beatum Petrum, & Beatum Paulum, & Beatum Laurentium pauperibus habitacula construxit.*

Clerici vero seu Diaconi, qui Diaconiis præerant, *Dispensatores Diaconiarum* interdum dicuntur, quod videlicet eleemosynas pauperibus distribuerent, quas *Diaconiarum* appellatione donari monuimus, uti habetur in Concilio Rom. an. 595. Unde *Diaconiam exhibere* & *Diaconiæ exhibitionem*, dixit Gregorius M. PP. lib. 9. Epist. 24. Anastasius in Hadriano: *Item Diaconiam SS. Sergii & Bacchi ejusdem Diaconiæ dispensator, propter metum templi, quod situm super eam videbatur, evertens, &c.* Epitaphium Theodimi Subdiaconi Neapoli in Ecclesia S. Andreæ, ad Nidum dicta: *Hic in pace membra sunt posita Theodimi Subdiac. Reg. & Rect. Scc. Sed. Apost. & Disp. hujus Diac. Beati Andreæ. Pater Diaconiæ*, in Ordine Romano statim initio. Ita etiam in Diurno Romano cap. 7. tit. 17. *Dispensator, qui fuerit in eadem venerabili Diaconia.*

Verum postmodum non ipsæ duntaxat domus hospitales *Diaconiæ* nuncupatæ, sed præsertim quæ ipsis adjuncta erant oratoria; de quibus intelligendus Anastasius, cum ait, vela Tyria, stauracina, vestes, coronas, seu pharos, vasa Ecclesiastica, & alia ejusmodi, quæ templa ipsa spectant, Diaconiis elargitos summos Pontifices pag. 89. 110. 113. 117. 119. 130. 136. 137. &c. Meminit Synodus Romana sub Leone IV. PP. cap. 39. apud Holstenium, *Titulorum, vel Diaconiarum Ecclesiæ.*

Hæ porrò *Diaconiæ* Romæ præ cæteris recensentur ab Anastasio in Vitis PP. Edit. Reg.

Diaconia S. Mariæ, pag. 81.
Diaconia S. Silvestri, p. 81.
Diaconia S. Mariæ in Atriano, (al. Adrianio) p. 136.
Diaconia S. Mariæ in caput Porticus, p. 136. 143.
Diaconia S. Silvestri juxta Hospitale S. Gregorii, p. 114.
} Extra Portam S. Petri hæ 3. Diaconiæ ab Hadriano I. institutæ.
Diaconia S. Hadriani Mart. ab eodem Hadriano PP. instituta, p. 117. 120. 130. b. 137. 162.
Diaconia SS. Sergii & Bacchi, p. 119. 137.
Diaconia S. Mariæ, quæ dicitur Antiqua, pag. 81. 130. 139.
Diaconia B. Archangeli, p. 130. 137. b.
Diaconia S. Theodori Mart. pag. 130. b. 137. b. 162.
Diaconia S. Georgii, p. 130. 162. 166.
Diaconia S. Mariæ in via Lata, p. 130. 136. b. 163.
Diaconia S. Agathæ, p. 130. 137. 145.
Diaconia S. Mariæ, quæ dicitur Dominica, pag. 133. d. 136.
Diaconia S. Mariæ ad Cosmedin, pag. 136. 143. 209.
Diaconia S. Mariæ in Cyro, p. 130. 136. 163.
Diaconia S. Luciæ, p. 137. 165.
Diaconia SS. Nerei & Achillei, p. 137.
Diaconia S. Bonifacii, p. 137.
Diaconia SS. Cosmæ & Damiani, pag. 137.
Diaconia S. Eustachii, p. 137.
Diaconia B. Viti Martyris, p. 137.
Diaconia S. Martini, p. 137.

Diaconiæ ad septem solia, Baron. an. 1084. n. 5. meminit. Sunt autem hodie 14. Diaconiæ, quæ Cardinalibus Diaconis, attribuuntur. Vide Frisonum in Apparatu ad Galliam Purpuratam c. 9.

Nec Romæ duntaxat *Diaconiæ* extiterunt, sed & in provinciis ex instituto Gaii PP. in cujus Epistola Decret. c. 6. hæc leguntur: *Et regiones sicut in hac urbe fecimus, per singulas urbes, quæ populosæ fuerint, Diaconibus dividantur.* [Supposititia est hæc Epistola, unde alia quærenda est institutio Diaconiarum in provinciis.] Testamentum B. Remigii apud Flodoardum lib. 1. c. 18. quo *sanctam & venerabilem Ecclesiam Remorum* hæredem instituit: *Simili modo sanctissima hæres mea, quæcunque tibi à propinquis & amicis meis in quocunque solo & territorio collata sunt, sicuti disposuero in Ptochiis, Cœnobiis, Martyriis, Diaconiis, Xenodochiis, omnibusque Matriculis, sub tua ditione degentibus, &c.* [Idem Testamentum, apud Miræum to. 1. p. 3. col. 1. *Ecclesiæ quam pro eodem signo infra urbem ædificavi, solidos duos. Diaconiæ infra urbem quæ dicitur, ad Apostolos, solidos duos.*] *Diaconiæ B. Andreæ* Neapoli meminit Epitaphium Theodimi Subdiaconi mox allatum, ut & Greg. M. PP. l. 8. Ep. 20. Sed & Inscriptio Græca, quæ exstat in æde SS. Joannis & Pauli in eadem urbe: Θεοδῶρος Ὕπατος καὶ Δοὺξ ἀπὸ θεμελίων τὸν ναὸν οἰκοδομήσας, καὶ τὴν Διακονίαν ἐκ νέων ἀνύσας ἐν ἰνδικτ. τετράρχη τῆς βασιλείας ἄσαντος (f. Λέοντος) καὶ Κωνσταντίνου τῶν θεοφίλων καὶ τῶν βασιλέων σεμνῶς βιώσας ἐν πίστει καὶ τρόπῳ ἕκτῳ μηνὸς Ὀκτωβρίου ἐνθάδε βιώσας Χριστῷ ἔτη δθ'. Joannes Diaconus in Agnello secundo Episcopo Neapolitano: *Hic construxit intus civitatem Neapolis Basilicam Sancto Januario Martyri, in cujus honore Diaconiam ejus nomine nuncupatam instituit, ac fratribus Christi cellulas ordinavit de redditibus Episcopi, &c.* De Diaconia Pisaurensi agit idem Gregorius lib. 4. Epist. 24. Vide Diurnum Roman. cap 7. tit. 17. 20. Porphyrogenitum in Basilio c. 62. & Antonium Caracciolum in Sacris Eccles. Neapol. Monum. cap. 20. sect. 22. & Benedictum Falconem in Neapoli.

At, si Baronio fides, erant eæ tantum in locis, in quibus Ecclesia Romana patrimonia possidebat: quod firmatur ex Epistola Adriani PP. ad Carol. M. to. 3. Hist. Franc. num. 86. *Emisit nobis Stephanus Neapolitanus Episcopus per suos apices Diaconiam juris sanctæ nostræ Ecclesiæ sibi concedi.*

DIACONICUM, Διακονικὸν, Ecclesiæ Secretarium, sic dictum, quod *Diaconorum* curæ incumberet. Glossæ MSS. ad Concil. Laodicense cap. 21. *In Diaconicô, id est, sacrario.* Lex 30. Cod. Th. de Hæretic. *Cuncti hæretici procul dubio noverint omnia sibi loca hujus urbis adimenda esse, sive sub Ecclesiarum nomine teneantur, sive quæ Diaconica appellantur, vel etiam Decanica.* Vide Vitam S. Auxentii Archimandritæ num. 3. Theosterictum in Vita S. Nicetæ Hegumeni num. 18. & quæ observavimus in Descript. ædis S. Sophiæ n. 84. quibus addo, *Diaconicon* etiam Græcis vocari librum Ecclesiasticum, quo omnia, quæ ad Diaconi munus obeundum requiruntur in agenda re divina, & eorum singula officia uno veluti fasce continentur, ut monet Allatius, Dissert. 1. de Libr. Ecclesiast. Græcor. qui putat, illud idem esse quod

βιβλίον τῆς Διακονίας, uti appellatur à Joanne Euchaïtarum Episcopo. Dicuntur etiam *διακονικὰ*, preces quædam, quæ à Diaconis decantantur, & εἰρηνικά, id est, *pacifica* vocantur, de quibus Liturgia Præsanctificat. Vide *Decanicum*.

¶ Diaconios, Gervasio Tilberiensi cap. 6. Otiorum Imperialium, dicitur *Luna in majori incremento, in circuli perfectione amphikirtos, &c.* à Græco scilicet διαγώνιος, quia luna in suo majori incremento quasi in duas partes, unam lucentem, alteram non apparentem, linea diagonali scinditur.

DIACONISSA, Uxor Diaconi, ut *Presbytera*, uxor Presbyteri, in Concilio Turon. II. can. 19. Vide *Diacona*.

Diaconissæ et Diaconæ, Mulieres, vitæ integritate & religione ac pietate insignes, quæ in sacris Ecclesiæ ministeriis ea obibant munia, quæ Diaconi ipsi salvo pudore, vel etiam absque offensionis nota peragere non poterant, in officiis præsertim, quæ mulieres spectabant, verbi gratia, si ad lavacra, id est baptismum procederent, si in iis nudari, si docendæ, & divino verbo instruendæ essent mulieres. De iis copiose satis egimus in Notis ad Alexiadem pag. 416. & seqq. & ut certum in Ecclesia ordinem olim confecerint. Has intelligit Sedulius in Præfat. ad Carmen Paschale: *Quis non optet & ambiat eximio Syncletices sacræ Virginis ac Dei ministræ placere judicio?* De eorum ministerio sic Atto Vercellensis Episcopus Epist. 8. *Sicut enim Presbyteræ dicebantur, prædicandi, jubendi, vel edocendi; ita sane Diaconæ ministrandi, vel baptizandi officium sumpserant, quod nunc jam minime expedit. Nam in tanta parvitate ob parentum religionem infantulæ baptizantur, ut nulla eis verecundia, nullus baptizantibus voluptatis possit stimulus impedire. Unde jam statutum est, ut mulier baptizandi usum assumere non præsumat.* Bulla Benedicti IX. PP. an. 1033. apud Ughellum tom. 1. pag. 121. *Sanctimoniales seu Diaconissæ omnes immunes sunt à laïcali servitio, &c.* Diaconissarum Ecclesiæ CP. meminit Palladius in Vita Chrysostomi p. 28. & 90. Edit. Emerici Bigotii. His addo, *Acephalos hæreticos dixisse, Paulum Apostolum in Epistolis suis præcipisse feminas Diaconas fieri debere, quia eas commemorat post Diaconos*, apud Florentium Wigorn. [Vide Hierolexicon Macri.]

Diaconissa, Abbatissa. Ita vocem hanc notione ista usurpat Abailardus Serm. in Natal. S. Stephani, & p. 145. *Diaconissa, quam nunc Abbatissam nominant.* Quomodo etiam Græci aliquot Scriptores διακόνους Præfectas Monasteriorum appellarunt. Vita S. Nili junioris pag. 135. Μία διάκονος ἡγουμένη μοναστηρίου. Adde Vitam S. Eupraxiæ virg. n. 7. & 10. Synaxaria in S. Susanna 15. Decemb. Nomocanonem editum à Joan. Bapt. Cotelerio c. 267. [& Glossarium mediæ Græcitatis in Διακόνισσα.]

Diaconicæ Epistolæ, apud Euseb. lib. 6. cap. 38. & Georgium Syncellum pag. 375.

¶ DIACONITA, Diaconus, in Hierolexico Macri.

DIACONITES, Pauperes, qui in diaconiis alebantur. Diurnus Romanus cap. 7. tit. 17. *Sed dispensator, qui pro tempore fuerit in eadem venerabili diaconia, pro remissione peccatorum nostrorum, omnes Diaconites & pauperes Christi, qui ibidem conveniunt, Kyrie eleison exclamare studeant.* Vide *Diaconia*.

DIACONIUM, Dignitas Diaconi, quæ alias *Diaconatus* dicitur. Ita S. Cyprianus Epist. 49. Ennodius in Vita S. Epiphanii Ticinensis, &c.

Diaconium, Idem quod *Diaconicon*, Ecclesiæ Secretarium. Hadrianus I. PP. in Epist. Canon. Laodicen. cap. 21. *Ut Subdiaconi remoti sint à Diaconio, id est secretario, ne dominica vasa contingant.* Gregorius II. PP. in Epist. 2. ad Leonem Isaurum in VII. Synodo: *Pontifices, ubi quis peccarit, ... eum tanquam in carcerem in secretaria sacrorumque vasorum æraria conjiciunt, in Diaconia & Catechumenia ablegant.* Vide Descriptionem ædis S. Sophiæ post Silentiarium cap. 84.

DIACONUS, Dignitas Ecclesiastica. S. Cyprianus Epist. 65. *Meminisse autem Diaconi debent, quoniam Apostolos, id est, Episcopos & Præpositos Dominus elegit: Diaconos autem post ascensum Domini in cælos Apostoli sibi constituerunt Episcopatus sui, & Ecclesiæ suæ ministros.* Apud S. Ignatium in Epist. ad Trallianos, dicuntur etiam ministri Episcoporum. Clemens PP. lib. 2. Constit. Apost. cap. 4. Diaconos vocat Episcopi auditum, oculum, os, cor & animam.

Diaconorum officium præsertim erat, Evangelium legere ac recitare in sacris Liturgiis. Ita Clemens lib. 5. cap. 61. Sacramentar. Gregorii, Ordo Romanus, Amalarius lib. 2. de Eccl. offic. cap. 12. Canones Saxonici Ælfrici ad Vulfinum Episc. cap. 16. Lex Alemann. c. 14. Regino an. 870. Vide S. August. quæst. Ex utroque mixt. q. 101. Consecratam à Sacerdote Eucharistiam fidelibus porrigere. Ita Justinus Apol. 2. Cyprian. lib. de Lapsis, Isidor. lib. 2. de Eccl. offic. c. 28. Canones Ælfrici cap. 16. Alcuinus lib. de Divin. offic. cap. de Tonsura Clericor. Canones Hibern. lib. 3. c. 8. &c. Epistola ad Præsidium Diacon. de Cereo Paschali to. 9. Operum S. Hieronymi, &c. quod vetitum Subdiaconis in Concilio Laodiceno cap. 25. atque adeo ipsis Diaconis præsente Presbytero, nisi id exigat necessitas in Concilio Carthag. IV. c. 38. & in Canonib. Hibern. lib. 3. cap. 8. ubi *præsente* restituendum, pro *præstante*. In libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 42. Diaconus, non Eucharistiam, sed calicem communicantibus porrigit; *Singuli quique postquam de manu Sacerdotis corpus Domini sumpserint, divertant ad sinistram altaris, ibique ipsis Diaconus de calice subministrabit, ita ut ipse dextra manu calicem teneat, & sinistram mento eorum supponat.* Ita etiam in Usibus antiquis Ord. Cisterc. cap. 103. Vita S. Amatori Episcopi MS. *Accessit ad beatissimum Amatorem, tunc Diaconum, qui sacritissimum calicem in vitam æternam populis porrigebat.* Quidam volunt, olim obtulisse Diaconos ex S. Ambrosio lib. 1. Offic. c. 41. ubi de S. Laurentio: *Experire certe, utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis consecrationem.* Ubi *consecratio Dominici sanguinis* accipi potest pro sanguine consecrato, quem fidelibus porrigebant, tametsi consecrationem olim præsumpsisse colligitur ex Concilio Arelatensi I. cap. 15. & Ancyrano c. 11. in quibus offerre vetantur. Sed & *plebes rexisse* dicuntur in Concilio Eliberit. can. 77. & apud Gregor. Turon. de Gloria Confessor. c. 30.

Eorum *voce communis oratio indicebatur*, ut est apud Anonymum Epist. 21. de celebrat. Paschæ to. 9. Operum S. Hieronymi.

De cæteris officiis Diaconorum, vide Acta Apost. cap. 6. 7. 8. Ignat. Epist. 7. cap. 12. Clement. lib. 2. cap. 61. Dionys. lib. 3. Hierarch. Hieronym. lib. 14. in Ezechiel. cap. 48. Librum de 7. Ordin. Eccles. cap de quinto Gradu Eccles. inter Opera Hieronymi to. 9. Rabanum lib. 1. de

Inſt. Cleric. cap. 7. Gillebertum Lunicenſ. Epiſc. de Uſu Eccleſiaſtico, Honor. Auguſtod. lib. 1. cap. 180. Ivonem Carnot. Serm. 2. de Reb. Eccleſ. Paul. Warnefrid. lib. 5. de Geſt. Longob. cap. 27. [Hierolexicon Macrorum fratrum;] &c.

A ſolo Epiſcopo manus Diacono imponitur, cum ordinatur, quia non ad Sacerdotium, ſed ad Miniſterium conſecratur. Ita Concilium Carthag. IV. Sacrament. S. Gregorii, Canones Hibern. lib. 3. cap. 3. & Ordo Rom. quem ritum improbat Amalarius lib. 2. de Offic. Eccleſ. cap. 12.

Diaconi primum 7. numero inſtituti ab Apoſtolis πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀδελφῶν, ut ait Africanus apud Syncellum pag. 328. Qui quidem numerus in omnibus Eccleſiis diu ſervatus eſt. Vide Concil. Neocæſar. cap. 14. Synodum Romanam ſub Symmacho ſub fin. Anaſtaſium in S. Evariſto, Sozomen. lib. 8. cap. 19. Steph. Eduenſem de Sacram. alt. cap. 7. Rabanum de Inſt. Cleric. lib. 1. cap. 8. Baron. an. 112. num. 9. &c.

Diaconi ſtabant in Conciliis ac conſeſſibus Epiſcoporum. Ita Concilium Nicænum can. 14. Laodicen. can. 20. VI. Syn. c. 7. Concilium Arelat. II. can. 15. Trullan. c. 7. Eliberitan. in princip. Chryſoſt. Homil. 33. in Matth. Gregorius Magn. lib. 4. Epiſt. 40. lib. 9. Epiſt. 28. Anaſtaſ. in Martino, &c.

Diaconus Cardinalis, dictus, qui ad Eccleſiam aliquam *Diaconus incardinatur*, apud Gregor. M. lib. 5. Epiſt. 11. Vide Legem Bajwar. tit. 1. cap. 10. §. 1. & in voce *Preſbyter Cardinalis*, ex Paſchali II.

Videtur præterea ita appellatus antiquior & primus Diaconorum Eccleſiæ, qui ad eam dignitatem evehebatur cum Epiſcopi, Cleri, ac populi conſenſu. Idem Gregor. M. lib. 1. Epiſt. 81. ait, Liberatum, qui Diaconi fungebatur officio in Eccleſia Calaritana, ſi ab Epiſcopo non factus eſt *Cardinalis*, cæteris Diaconis ſe præponere non poſſe. *Diaconus in Cardine conſtitutus in urbe Roma*, in Capit. an. 806. c. 33. & l. 1. Capitul. c. 132. Primitus autem in Eccleſia Romana unicus fuit, ut ex Synodo Romana ſub Sylveſtro PP. colligitur, qui & *Archidiaconus* & *Diaconus circumluſtrator & perſcrutator* vocabatur. Poſtea Diaconorum in Eccleſia Romana numerus auctus eſt, & ex ſeptem quatuordecim primum, deinde 18. facti, qui omnes, ut ab aliis Diaconis, non Cardinalibus, differrent, *Diaconi Cardinales* vocati ſunt, id eſt, Principales, qui præcipue Xenodochiorum & Diaconiarum miniſtri erant: qui ad certas Diaconias erant *incardinati*.

Diaconi Regionarii, dicti in Eccleſia Romana, qui ſingularum Urbis regionum, quæ ſeptem erant, Diaconiis præficiebantur. Anaſtaſius in S. Evariſto: *Hic titulos in urbe Roma diviſit Preſbyteris, & ſeptem Diaconos conſtituit, qui cuſtodirent Epiſcopum prædicantem propter ſtylum veritatis.* [In Euchiriano Catalogo, cujus antiquitas inde probatur, quod in Liberio Papa deſinat, à Fabiano dicitur Roma diviſa in ſeptem Diaconias: quod ſi verum eſt non ad Evariſtum referenda eſt *Diaconorum Regionariorum* inſtitutio.] Ex Collegio Diaconorum Cardinalium erant. Ordo Romanus: *Obſervandum eſt, ſeptem eſſe Regiones Eccleſiaſtici Ordinis urbis Romæ, & unamquamque regionem ſingulos habere Diaconos Regionarios: & uniuſcujuſque regionis Acolyti per manum Subdiaconi Regionarii Diacono regionis ſuæ officii cauſa ſubduntur. Quorum Diaconorum, ſi quando quiſpiam moritur, donec loco ejus ſubrogetur alius, illius regionis Acolyti Archidiacono obediunt.* [Vide Sozomenum lib. 7. cap. 19.] Vetus Ceremoniale apud Baron. an. 1057. n. 22. ait 12. fuiſſe *Diaconos Regionarios*, eorumque munus, cantare Evangelium in Stationibus. Horum Diaconiæ ibidem deſcribuntur.

Diaconi Palatini, vel Baſilici, dicti 4. ex 18. Cardinalibus Diaconis, quod in Palatio & Baſilica Lateranenſi Papæ miniſtrarent, inquit Onufrius Panvinius. At Ceremoniale vetus, laudatum à Baronio an. 1057. n. 22. duodecim Regionarios, & ſex Palatinos Diaconos fuiſſe innuit. Palatinorum munus erat, Evangelium in Eccleſia Lateranenſi, ut Subdiaconorum Palatinorum, Epiſtolas & Lectiones in eadem Eccleſia cantare. Eorum Diaconiæ perinde ibidem recenſentur.

Diaconi Stationarii. Horum munus perpetuum non erat, ſed ad tempus. Ita porro appellabantur ii, qui Pontifici ad Stationem aliquam profecto miniſtrarent.

Diaconi Testimoniales, qui Epiſcopum prædicantem cuſtodiebant, [quique *teſtes* eſſe poſſent eorum, quæ ab ipſo dicebantur ad populum; ut, ſi opus eſſet, eadem declararent iis, quorum intererat.] Vide *Syncellus*.

☞ Inter *Diaconos teſtimoniales Syncelloſ*ve numerandum puto Hiacinthum quemdam Alexandri III. PP. *Diaconem*, de quo fit mentio in Fragmento de Rebus Ludovici VII. Franc. Regis apud Ducheſnium to. 4. pag. 425. *Quod ut cognovit Alexander, miſit ad Ludovicum Regem legatos, ſcilicet, Bernardum Portuenſem Epiſcopum & Hiacinthum Diaconem ſuum, qui Regis iram lenirent & familiare colloquium inirent.*

DIACOPOSIS, Moleſtia, anguſtia, ex Gr. διακόπωσις, à κοπόω, Laſſo, fatigo. Pelagius II. PP. in Epiſt. ad Gregor. Diaconum apud Jo. Diaconum lib. 1. Vitæ S. Gregorii PP. c. 32. *Et ſuper illam Diacopoſin, vel unum Magiſtrum militum, & unum Ducem dignetur concedere, &c.* Petrus Damian. lib. 7. Epiſt. 3. *Et revera, qui peculatus crimen incurrit, in Diacopoſin cogitur infercire, quod tulit.* Apud Baron. an. 1064. n. 16. ubi eadem Epiſtola deſcribitur, habetur *referre*, pro *infercire*: ſed videtur legendum *inſerre*. *Diacopoſis*, in Gloſſis MSS. exponitur *divina oſtenſio*.

DIACOPTUS, ex Gr. διακοπτος, Interciſus, cælatus. Anaſtaſius in Adriano: *Fecit crucem Diacopton.*

¶ DIACOPUS, διάκοπος, Sciſſura, vel Meatus in aggere interciſus, per quem rivus tranſmittitur in loca remotiora. Meminit Ulpianus l. pen. ff. de extraord. crim.

DIACYNTHINUS, Διακίνθινος, Iacynthini coloris intenſioris. Leo Oſt. l. 3. Chronici Caſinenſis cap. 19. *Planeta Diacinthina magna aureis liſtis undique decenter ornata.*

DIADEMA. Paſſio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Et inter me & illum grande erat Diadema, ita ut uterque ad invicem accedere non poſſemus.* Quo loco *diaſtema* legendum cenſet Holſtenius, quæ vox Agrimenſoribus nota eſt. Aliter tamen conjicit eruditus Poſſinus, quem conſule.

¶ DIADEMALITER, Cum diademate, in Actis SS. April. to. 2. pag. 734. de S. Wernhero Mart.

DIADEMATIZARE, Diadema imponere, in Vita MS. Caroli M. juſſu Friderici Imper. exarata, lib. 1. cap. 10.

DIADOTÆ, Διαδόται, Diribitores, Diviſores Lex 28. Cod. Th. de Erogat. milit. annonæ: *Nulli*

omnino per præpositos pistorum, & Diadotas, nulla in specie præbeatur annona, &c.

¶ 1. DIÆTA, Iter unius diei. Vide *Dieta* 2.

2. DIÆTA, seu Dieta, Pastus, refectio. Passio S. Victoris Massil.

> *Et modo nobiscum qui posses cingere discum,*
> *Ut decet athletam sumens cum Rege Dietam.*

Fulbertus in Epist. 116. *Unde quotidianam tua anima Diætam sumens, &c.* [Vita S. Albani inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. pag. 59. *Pro cujus animæ remedio quædam sancto Martyri contulit prædia, unde hodieque Fratribus ministratur Dieta.* Concordia inter Hugonem & Conventum S. Benigni Divion. ex Chartario ejusdem Monasterii: *Dieta importat hæc quæ sequuntur, videlicet facere coquinam, generale & pictantiam, secundum quod in nostro refectorio fieri consuevit.*]

3. DIÆTA, Δίαιτα, ἀσιτία, [Gall. *Diette.*] Certa victus ratio ex Medicorum præceptis. Vide Henricum Stephanum de Abusu linguæ Græcæ p. 100. & Gorræum in Definit. medicis, & infra in *Dieticus.* [Hildebertus Cenomam. Serm. Synod. tom. 21. Bibl. PP. p. 170. metaphorice: *Prima sane Dieta à malo abstinere.* Simili modo Gaufr. Autiss. lib. 2. in Cant. Cant. *Prima Dieta est ad memoriam mortis incipere.* Hac voce nativo suo sensu Cicero ipse usus est ad Atticum: *Diæta curari incipio.*]

At Latinis Scriptoribus *Diæta* sumitur pro cœnaculo & loco, ubi cœnabatur. Gloss. Græc. Lat. Δίαιτα τὸ ὑπερῷον, *Dieta, cenaculum.* Vide Plin. lib. 2. c. 17. lib. 5. c. 6. Sidon. lib. 2. Epist. 2. &c.

¶ 4. DIÆTA, Conventus apud Germanos celebrior, Gall. *Diette.* Vox derivata, si credimus Menagio, à superiori *Diæta*, Cœnaculum; quod hujuscemodi Conventus ab antiquis Germanis celebrarentur in cœnaculis & conviviis. Sic de his Tacitus: *Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus, & adsciscendis Principibus: de pace denique & bello, plerumque in conviviis consultant; tamquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta nec callida, aperit adhuc secreta pectoris licentia loci. Ergo detecta & nuda omnium mens, postera die retractatur, & sua utriusque temporis ratio est. Deliberant dum fingere nesciunt: constituunt dum errare non possunt.* Jo. Iperii Chronicon S. Bertini, apud Marten. to. 3. Anecd. col. 694. *Rex indignans Ferrandum odio magno collegit, & Dietam super hoc eidem assignavit in Arkas villam prope S. Audomarum.... ubi die statuto Ferrandus coram Rege comparuit; sed Rex Dietam prorogans, &c.* Occurrit apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. pag. 99. in Hist. Dalph. to. 2. pag. 251. col. 2. & alibi non semel. Quod autem in *Diætis* seu cœnaculis olim haberentur hi Cœtus Germanici, inde factum est, ut Διαιτητὴς in vett. Glossis reddatur, *Disceptator, Arbiter, Interventor,* & Διαιτῶ, *Intervenio, Discepto.* Vide Glossar. mediæ Græcitatis.

DIÆTARE, Gr. Διαιτᾶσθαι, Victus ratione uti: unde διαιτητικὴ, Medicinæ pars, quæ docet victus ordinandi artem. Constantin. Afric. lib. de Victus ratione: *Post accessionem, Dietentur modo prædicto.* Petr. Blesens. Epist. 101. *Purgatur ægrotus, antequam Dietetur.* Vide eumdem Epist. 27.

DIÆTARII, Qui in diæta, seu cœnaculo, mensas ornare & mensis ministrare solent, in leg. 12. D. de Instit. & Instr. Historia Translat. S. Sebastiani c. 12. *Erat namque ei inter prandendum familiare inopum, debiliumque, quos mensæ suæ Diætarios delegerat, curam agere.* Πρῶτος τῶν διαιταρίων, apud Theophanem in Chronico p. 122. qui διαιτάρχης in Gloss. Gr. Lat. Vide Scylitzem in Michaële, [& Continuatorem Theophanis lib. 4. n 35.]

Diætarii in re nautica, apud Ulpianum qui dicantur, vide apud Schefferum lib. 4. de Militia navali cap. 7.

¶ DIAFONIA. Vide *Diaphonia.*

DIAGNATUS, Cognatione proximus, *valde* agnatus; id enim sonat vox *dia.* Jo. Sarisberiens. Epist. 59. pag. 129. *Sed & ipse, ut vulgariter dici solet, Octaviani nepos est, & è vicino, ut rectius dixerim, Diagnatus, utpote sororis filius.*

DIAGRAPHUM, Descriptio census, capitatio; vel tributum, διάγραφον. Anastasius in S. Vitaliano PP. pag. 52. *Et talem afflictionem posuit in populo... per Diagrapha, seu capita atque nauticationes per annos plurimos, quales à sæculo nunquam fuerunt.* Vide Salmasium ad Hist. Aug. p. 375. Διαγραφὴ, Descriptio. Procop. in Hist. arcana p. 102. 1. Edit. Συνωναῖς τε γὰρ, καὶ ταῖς καλουμέναις ἐπιβολαῖς τε καὶ διαγραφαῖς οἱ τῶν χωρίων κύριοι, τῶν πολεμίων ἀνακεχωρηκότων αὐτίκα μάλα ἠλίσκοντο. Infra: Τὰ δὲ τῶν διαγραφῶν τῇ δέ πη ἔχει. ζημίαις πολλαῖς ἄλλος τε, καὶ ὑπὸ τοὺς χρόνους τούτους περιβαλέσθαι τὰς πόλεις ἀνάγκη, &c. Διαγραφάριος, *publicanus.* Hesychius: Διαγραφάριος, ὁ ἀπαιτῶν δημόσια. Vide *Descriptio.*

¶ DIALABIS. Vide *Dialapis.*

¶ DIALAGIUM, vel Dyalagium, vox mendosa pro *Hallagium*, Tributum quod exsolvitur pro licentia exponendi merces in *Halla*, seu foro tecto, Gallice *Halle.* Arrestum Curiæ Parlamenti Paris. sub Philippo Franc. Rege in Tabulario Compendiensi: *Dictum locum esse situm in ipsorum territorio & undique circumdatum terra & aqua & justitia eorumdem, dicentes totam justitiam & utilitatem dicti loci ad ipsos pertinere, excepto de sale & Dyalagio piscium maris.* Vide *Halla.*

DIALAPIS, *Constitutum Imperatorum*, in Glossis Isidori. Papias habet *Dialabis, Constitutum Imperatorium, sive diathete.* Ubi leg. forte *diathecis*, ex Gr. διάθεσις. [In MS. Bituric. habetur *Diathece*: quam vocem puto retinendam, à Græca διαθήκη, Fœdus, pactum.] At *dialabis* videtur detortum ex διαλαβὴ, quæ quidem vox nescio an hac significatione reperiatur apud Scriptores: [Quare Pithœus mallet *Dialepsis*, διάληψις, Propositum; Scaliger vero διάταξις, Edictum, constitutio.]

DIALOGISTA, [διαλογιστής,] Disputator, qui disserit. Wlcatius in Cassio: *Addens futurum se Sergium, si Dialogistam occidisset, Antoninum hoc nomine significans, qui tantum enituit in Philosophia, &c.*

DIALOGIUM, *Dualis sermo*, in Glossis MSS.

DIAMANTES, Adamas, Adamantinus: *Diamante*, Italis, Gallis, *Diamant*; Græco-Barbar. διαμάντι. Gloss. MSS. ad Iatrosoph. *Diamantes, de adamante.* Doctrinale:

> *Ex as est atis: elephas gigasque dat antis,*
> *Et Diamas, adamas, &c.*

Vide Meurs. [& Gloss. med. Græc.] in Διαμάντι.

¶ Diamantinus Color, in Actis S. Franciscæ Romanæ. Martii tom. 2. p. 107. * D.

DIAMARE, pro *Deamare.* Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. *Diamat, valde amat.* Abbo L. 1. de Bello Paris.

> *Valles diffugiunt humiles; tumidi prius Alpes*
> *Arma simul Diamant.*

Et lib. 2. *Fallacesque fugam Diamant.*

Ubi Glossator ipse Abbo: *Valde amant.*

¶ DIAMEROS, *Persona comica mitrata.* Gloss. Sanger. n. 501. Gr. διαμερής, vel διμερής, Bipartitus.

DIAMETRUM, Intertrimentum, *Dechet*. Harpocration: Διάμετρον, τὸ ἐλλεῖπον ἀπὸ τῆς δικαίως μετρηθέντος. Ita usurpat Codex Th. in leg. ult. de Navicul. & leg. 5. de Naufrag.

DIAMICUS, Valde amicus, familiaris. Willelmus Malmesburiensis in Vita S. Aldhelmi Episc. cap. 3. *Non est narratu facile, quam efficax fuerit in exhortando Diamicos & discipulos, &c.*

¶ DIAMORON. Isid. Orig. lib. 4. cap. 9. de remedio & medicaminibus: *Diamoron à succo mori nomen sumpsit, ex quo conficitur, sicut Diacodion, quia ἐκ τῆς κωδίας, id est ex papavere fit, sicut Diaspermaton, quia ex seminibus componitur.* Vox *diamorum* Pharmacopolis nota est.

DIANA, DIANUS. Vita S. Cæsar. Arelat. apud Surium: *Dæmonium, quod rustici Dianum vocant.* Cum Diana equitare, sortilegii species. Fragmenta Capitul. edita à Steph. Baluzio cap. 13. *Illud etiam non omittendum, quod quædam sceleratæ mulieres retro post sathanam conversæ dæmonum illusionibus & phantasmatibus seductæ, credunt se & profitentur nocturnis horis cum Diana paganorum dea & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, ejusque jussionibus velut dominæ obedire, &c.* Adde Capitula Herardi Episcopi Turon. cap. 3.

☞ Imaginariarum harumce equitationum etiam meminerunt alii recentiores. Augerius II. Episc. Conseran. ann. 1280. in Statutis MSS. habet: *Nulla mulier se nocturnis equitare cum Diana dea paganorum, vel cum Herodiade seu Benzoria & innumera mulierum multitudine profiteatur; hæc enim dæmoniaca est illusio.* Eadem habent Patres Concilii Trevir. an. 1310. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 257. ex quibus conjecto hanc muliercularum delirationem non multum absimilem fuisse nocturnis illis conventibus, quos *Sabbats* vocant, quibusque diabolum sub forma hirci præsidere aiunt, ibique servitia quæ sibi competunt, hoc est, turpissima à suis exigere. Nostræ sententiæ non parum patrocinatur Johannes Sarisberiensis lib. 2. Polycrat. cap. 17. ubi de hujuscemodi deliriis: *Quale est*, inquit, *quod Nocticulam (lege Noctilucam) quamdam vel Herodiadem, vel præsidem noctis dominam concilia & conventus de nocte asserunt convocare, varia celebrari convivia, ministeriorum species diversis occupationibus exerceri, & nunc istos ad pœnam trahi pro meritis, nunc illos ad gloriam sublimari.* Vide *Dusii* & *Fada*.

¶ DIANUNT, δίδωσι, *Dant.* Supplem. Antiquarii.

¶ DIANUS. Vide *Diana*.

¶ DIAPASON, διὰ πασῶν, per omnes, supple, chordas, Musicis nostris *Octave*. Martianus Capella lib. 9. *Ex sonis qui & singulis & omnibus tropis rite conveniunt, symphoniæ tres, quarum est prima διὰ τεσσάρων, quæ Latine Ex quatuor; alia symphonia quinaria est & dicitur διὰ πέντε, atque constat sonis quinque: tertia διὰ πασῶν, quæ ex omnibus octo sonos recipit.* Vitruvius lib. 5. cap. 4. *Concentus quos natura hominis modulari potest, Græceque συμφωνίαι dicuntur, sunt sex, Diatessaron, Diapente, Diapason, Diapason cum Diatessaron, Diapason cum Diapente, Disdiapason.*

¶ DIAPENTE, διὰ πέντε, *Potio Diapente*, Vegetio lib. 1. Mulom. 10. dicitur à numero specierum, scilicet myrrhæ, gentianæ, aristolochiæ longæ, baccarum lauri & eboris rasurarum, ex quibus simul mixtis conficitur; in Musica vero *Diapente* vocatur, Mensura tribus constans tonis & dimidio, Gall. *Quinte*. Jac. Cardinalis de Coronatione Bonifacii VIII. Papæ:

Concrepat inde chorus, duplicat sua vulnera pason;
Ille tonus Romanus avet: clarum Diapente
Ille canit: ferit ille gravem quartam diatesron
Lubricus in vocem, &c.

Vide *Diapason*.

¶ DIAPHONIA, διαφωνία, Vocum discrepantia. Glossar. Sangerman. n. 501. *Diafonia, id est, Voces discrepantes vel dissonæ.* Occurrit in Vita B. Notkeri Balbuli, tom. 1. April. pag. 582. Vide *Dulciana*.

DIAPISTUS. Leo Ost. l. 2. Chron. Casin. cap. 2. *Planetam Diapistim listis aureis ornatam.* Mox *Tunicam ejusdem operis... cum mappula Diapistim auro nihilominus decorata.* Lib. 3. cap. 73. *Planetæ Diaspræ deaurata 5. & 3. sine auro, diarodinæ deaurata 3. Diapistæ 2. & alia citrina.* Lib. 3. cap. 20. *Tunicam Diapistin cum urna amplissima, &c.* Bulla Benedicti VIII. PP. ann. 1023. in Bullario Casinensi: *Olosérica autem auro texta, & planetam de pallio Dyopastin, adornatam optimis listis aureis, & orarium, &c.* [Hugonis Falcandi Histor. Sicula, apud Murator. to. 7. col. 256. *Hic Diapisti color subviridis intuentium oculis grato blanditur aspectu.*]

DIAPRASIUM, Διαπράσιον, Malagma, aut electuarium, confectum *prasio* seu *marrubio* herba, vel certe ex ærugine, quam vocant nostri *Verd de gris*: nam & ita πράσιον interpretatur Myrepsus. Lanfrancus Cantuar. Archiepisc. in Epist. 46. *Omitto tibi Diaprasium magnum, quod ad hanc infirmitatem valde utile esse Medici perhibent, de quo in modum silvestris nucis tertia semper die accipies.*

DIAPRASIUS, Viridis coloris vividioris. Historia Episcopor. Autiss. c. 44. *Alterum pallium Diaprasii coloris.* Testamentum Riculfi Episc. Helen. 915. *Casulas Episcopales optimas tres, unam Diaprasium, &c.* Leg. *diaprasiam*.

DIAPRASINUS, Eadem notione. Flodoard. l. 3. Hist. Remens. cap. 21. *Mittens ei quædam pretiosa ornamenta, casulam scilicet Diaprasinam, quam habebat unicam.*

¶ DIAPRETUS. Vide in *Diasprus*.

DIAPSALMA. Optatus lib. 4. *Legimus quadragesimo nono Psalmo sub secundo Diapsalmate Spiritum S. dixisse, &c.* S. Hieron in Epist. ad Marcell. 138. varias de vocis notione sententias refert. *Quidam*, inquit, *Diapsalma commutationem metri dixerunt esse, alii pausationem spiritus, nonnulli alterius sensus exordium: sunt qui rythmi distinctionem: & quia psalmi tunc temporis juncta voce ad organum canebantur, cujusdam musicæ varietatis existiment silentium.* Eadem ferme Isidor. l. 6. Orig. cap. 19. S. Eucher. Lugdun. de variis vocabul. & Cassiod. in Psalmos S. Augustin. in Psal. 4. *Diapsalma, interpositum in psalmo silentium interpretatur.* Amalarius l. 4. cap. 48. *Unde & Diapsalma apud Hebræos de nonnullis interponitur, quod significat intervallum vocis distinguendæ.* S. Hilarius in Prologo ad Psalmos extremo: *In Diapsalma vero, quod interjectum plurimis psalmis est demutationem aut personæ, aut sensus sub conversione modi musici inchoari, &c.*

At Hieronymo nihil horum videtur: censet enim diapsalma vocem esse Hebraicam, quæ *semper* denotat, ita ut quibus illa connectitur, sempiterna esse confirmet. Solent enim Hebræi in fine librorum unum è tribus subnectere *Amen, Sela,* aut *Salom*. Quid sit *Amen*, notum. *Sela* idem est quod *Diapsalma*: *Salom*, pacem exprimit, unde & *Salomon* dicitur, id est, pacificus. Igitur, ait

Hieronymus, ut solemus nos completis opusculis ad distinctionem rei sequentis medium interponere, *Explicit*, aut *Feliciter*, aut aliquid istiusmodi; ita etiam Hebræi, ut, quæ scripta sunt, roborentur, facere solent, ut dicant *Amen*, aut *In sempiternum*: aut scribenda commemorant, ut ponant, *Sela*, aut transacta feliciter protestantur, pacem in ultimo subnotantes. Sententiam suam Origenis verbis fulcit, additque, ut probet *Diapsalma* non esse sensus, aut rythmi immutationem, quandoque in Psalmorum fine, ut in 3. & 23. contra in Psalmis multorum versuum non poni, ut in 36. 77. & 118.

Ejusdem vocis notiones Grammatici etiam recentiores proferunt, atque in iis Ugutio: *Volunt quidam esse Hebræum, quo significatur, Semper, videlicet ut illa, quibus hic interponitur, sempiterna esse confirmet. Quidam vero Græcum verbum esse existimant, quo significatur interruptio vocabuli psallendi. Alii volunt esse Græcum, & significare intervallum psallendi, ut psalma sit, quod psallitur, Diapsalma in psallendo silentium, ut quomodo sympsalma dicitur, vocis copulatio in cantando, sic Diapsalma disjunctio eorum, &c.* Ebrardus Betun. in Græcismo c. 10.

Quod canitur, Psalma est: interpositum, Diapsalma:
Est in psallendo simpsalma innexio vocum.
At quidam Diapsalma vocant exordia sensus
Alterius: quidam, pausam spiraminis esse
Sancti: sed quidam, quod sit mutatio metri
Dicunt: ac quidam quod sit distinctio Rythmi.

Anonym. in Cod. Reg. 930. Τὸ δὲ διάψαλμα, ἢ μεταβολὴν ἂν σημαίνει, νοήματος ἐναλλασσὴν, ἢ ἀντιβολήν τινα τοῦ κρούσματος, ἢ μᾶλλον ἀσχολίαν τινὰ τοῦ ψαλμῳδοῦ, καὶ ὑπ..σιν ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ψαλμῳδίας συμβαίνουσαν, ὡς ἐγγινομένης τηνικαῦτα τῷ ψαλμῳδῷ καινοτέρας τινὸς παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐλλάμψεως καὶ μυήσεως. Τινὲς οὖν ἀντὶ τοῦ διψάλματος τὸ, ἀεὶ, γράφουσιν ἐν τούτοις τοῖς διαλείμμασιν, ὡς ἂν ἐντεῦθεν δηλώσωσιν ἀδιάληπτον εἶναι τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν ἐπιπνοίαν, κἂν ὁ λόγος ἐν διαλείμμασι ἦν ἀποσχολουμένου τοῦ ψαλμῳδοῦ πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος καινοτέραν ἐπίχησιν, καὶ τὸ μέλος διὰ τοῦτο κατασιγάζοντος. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὸ διάψαλμα οὐδὲν ἔνδον σημαίνει ὁλοσχερῶς, διάλειμμα ψαλμῳδίας, &c. Alter Codex notat. 2062. Διάψαλμα, ἢ προσώπου ἐναλλαγὴ, ἢ διὰ μονὰς μεταβολὴ, ἢ μελῶν ὑπαλλαγή. ἢ διάψαλμά ἐστι μουσικοῦ μέλους, ἢ ῥυθμοῦ τρόπος γενόμενος, ἢ διανοίας ἐναλλαγή. Infra: Ἢ διάψαλμά ἐστι μεταξὺ τὰς ψαλμῳδίας γινομένη κατὰ τὸ ἀθρῷον ἠπηρέμησις, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Θεοῦ ἐπεισκρινομένου * νοήματος. ἢ διάψαλμά ἐστι διδασκαλία τοῦ τῆς ψυχῆς κατὰ τὸ ἀπόρρητον γινομένης περὶ τὸ νόημα τοῦτο προσοχῆς τὸ * συνεσχιπι τῆς μελῳδίας περικοπτούσης, &c. Adde Gregor. Nyss. tract. 2. in Psal. cap. 10. [S. Maximum in Quæst. c. 18.] Chronic. Alexandr. p. 202. &c.

¶ DIAR seu DROTNAR, duodecim Præfecti cæteris eminentiores, quibus sacrorum & juris populo dicendi curam commiserat Odinus Sueonum Princeps. Ita Hickes. Dissert. pag. 49. & Snor. Sturl. in Hist. Regum Septent. cap. 11.

¶ DIARECTUS DIES, *Malus per antiphrasin*, in Vocabulario Sussannæi.

DIARETOR. Concilia Africana sub Bonifacio PP. cap. 45. *Rursum placuit, ut quoniam Hipponensium Diaretorum Ecclesiæ destitutio non est diutius negligenda, &c.* Ubi forte legendum *Directorum*: qui enim *Diaretores Hipponensium Ecclesiæ* hic dicuntur, φροντισταὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἱππόνι, in Canonibus Gr. Ecclesiæ Africanæ can. 78. appellantur.

DIARHODINUS, Color roseus intensior. Vide *Rhodinus*.

DIARIUM, Diurnum cibarium vel obsonium: quotidianus & diurnus victus, quantum diei sufficit. Papias: *Salaria, Diaria, cotidiana cibaria.* Glossæ Isid. *Diaria, cibus unius diei. Diaria, quotidiana salaria.* Gloss. Gr. Lat. Ὀψώνιον, *Cibarium, Diarium.* Σιτόμετρον, *Opsonium, Diarium.* Ebrardus Betuniensis in Græcismo:

Sunt, quæ sufficiunt in luce Diaria sumptus.

[Testamentum S. Leodegarii ann. 671. apud Miræum Diplom. Belgic. tom. 1. pag. 335. col. 2. *Quadraginta fratres quotidiana Diaria & stipendia omni tempore accipiant.*] Vitæ Abbatum S. Albani. *Constituit quædam Diaria dari scriptoribus de Eleemosyna Fratrum & cellaria... ad edendum.* Mox: *Dietamque eorum, & Diaria sub certa quantitate... assignavit.* Rursum: *Pro tribus Diariis de reliquis mensæ Conventualis, ne scriptores in escis emendis impedirentur.* Liber Miraculorum S. Joannis Abbatis Reomaensis n. 7. *Ubi diutissime tabescens, nil Diarii prorsus sumebat.* Petr. Damian. lib. 6. Epist. 2. *Nam ubi diurno operi Diarium redditur, &c. Diaria servorum*, Satyrico, Cibaria in diem ad eorum victum quotidianum. Utuntur Ulpianus in l. 21. de Adim. leg. Julianus antecessor Nov. 115. cap. 23. &c. Vide Gl. Pithœi ad eumdem & Meursium in Διάριον.

¶ DIARODINUS, ut *Diarhodinus*. Vide *Rhodinus*.

¶ DIAS, Numerus binarius, à Græco δὶς, Bis. Abbo de Obsidione Lutetiæ à Normannis:

Mox monade necata obiit sævissima Dias.

Occurrit apud Martianum Capellam lib. 6. pag. 228. & lib. 7. pag. 238.

¶ DIASOPHISTA, Medicus Sophistes, à Græco διασοφίζομαι, Sophistice ago. Acta SS. Maii tom. 2. p. 616. de S. Anthimo & sociis: *Quanti quotque Medici & Archiatri & Diasophistæ ad te venerunt & nulla te ratione curare potuerunt.*

DIASOSTES, Διασώστης, Ductor, conductor. Luithprandus in Legat. *Civitate cum Diasosta meo egressus.* Supra: *Sicque minus, ut res poscebat, turbatus, διασώστῃ; id est, Ductori meo 50. aureorum res pretio dedi. Diasostæ exercitus*, in Novell. Justin. apud Julian. Antecess. cap. 532. 537. ductores exercitus. Vide Notas ad Alexiadem pag. 352. [& Glossarium mediæ Græcitatis.]

¶ DIASPERATUS, DIASPERUS, mox in *Diaspruş*.

DIASPRUS, Panni pretiosioris species. Bulla Benedicti VIII. PP. an. 1223. in Bullar. Casinensi: *Similiter & pluviale Diasprum, cum listis auro textis.* VIII. Synod. Act. 10. *Vestimenta Diaspra tria.* Hist. Episcoporum Autisiodor. cap. 64. *Quatuor paria indumentorum sacerdotalium diversorum colorum, tam de examito, quam de Diaspro.* Chron. Casin. lib. 2. cap. 44. 76. 99. *Pluviale Diasprum cum Phrygiis aureis.* Cap. 30. *Planetam diaspram undique auro contextam.* Lib. 3. c. 73. *Planetæ Diaspræ deaurata quinque.* Innocent. III. PP. lib. 14. Epist. 72. *Ad hæc de cruce aurea, & Diaspro nobis ex parte tua... præsentatis, gratiarum tibi referimus actiones.* B. Odoricus apud Wadding. an. 1307. n. 13. *Residens in throno eburneo tunicula & dalmatica indutus de Diaspero albo. Casula de Diaspro albo*, in Testamento Gerardi de Abbatis villa ann. 1271. *Tunica de Diaspra alba*, in Charta Petri Episc. Paris. ann. 1218. apud Sammarth. Liber Anniversariorum Basilicæ Vaticanæ fol. 144. ubi de Bonifacio VIII. PP. *Duas cruces de argento, unam de Diaspro, & unam de crystallo... paria, &c. tria paria candelabrorum de argento, & unum de Diaspro.... duo pluvialia de Diaspro & panno Barbarico.* [*Duæ*

sunt albæ de Diaspro, aliæ duæ sunt de purpura, in quodam Catalogo S. Martialis Lemov. an. 1227.] Vide Necrolog. Eccles. Paris. 3. Nov. & Id. Aug. [Hist. Dalphin. tom. 2. p. 292. & novam Gall. Chr. tom. 3. col. 1124.]

¶ DIASPERUS. *Cappam de Diaspero aurisamito vel tartarisco aureo de sindone f.deratam*, apud Rocchum Pirrum in Sicilia Sacra pag. 393.

¶ DIASPRETUS. Notitia Ecclesiæ Diniensis per Gassendum p. 151. *Item duo pallia alba Diaspreti.*

¶ DIAPRETUS. Testamentum Johannis Gasqui Episc. Massil. ann. 1344. ex Archivo Episcopatus ejusdem urbis: *Lego duos pannos quasi virides Diapretos pro ornando altare.*

¶ DIASPRE. Inventarium ornamentorum Ecclesiæ ex Archivo S. Victoris Massil. n. 1100. *Dalmaticam & Floquetum de Diaspre rubeo.* Capitulum generale ejusdem S. Victoris an. 1340. *Capam auream vel sericam de Diaspre paramentis vel aurifricis paratam & ornatam.*

DIASPERATUS. Monastic. Anglic. tom. 3. pag. 314. *Sandalia cum caligis de rubeo sameto Diasperato, breudata cum imaginibus Regum in rotellis simplicibus.* Adde pag. 321. Vox etiam nostris nota. Le Roman *de Gaydon* MS.

Cuirie ot bonne, qui fu de cuir boilli,
Cote à armer d'un Diaspré gaydi.

Infra, de equo:

D'un bon Diaspré frese menuëment
Estoit couvers mult acemeesment.

Italis *Diaspro*, est jaspis: nostris *Diaspré*, variegatus, diversicolor instar *jaspidis*: unde etiam vocis etymon. Rostangnus Berengerus Massil. Poëta Provincialis apud Joannem Nostradamum c. 58.

Qu'elle a son cor plus dur que lou Diaspre.

¶ DIASTEMA, διάστημα, intervallum. Occurrit apud Sidonium lib. 8. Ep. 11. & Carm. 15. Vegetius lib. 1. cap. 22. *Pridie, quam vena pulsetur, sustentetur levioribus & paucioribus cibis, ut per Diastema composito corpore sint, non turbato per indigestionem.* Vide Martianum Capellam lib. 9 p. 321

¶ DIASTEMATICUS, διαςηματικὸς, Divisus. *Vox Diastematica*, apud Martianum Capellam lib. 9. pag. 321.

¶ DIATAPSALON, mendose, ut reor, pro *Diatessaron*, Vox musica, Nostris *Quarte*, quæ constat duobus tonis & majori semitono. Hist. Canonizationis S. Edmundi Cantuar. Archiep. inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 1852. *Nam alii tono, alii semitono, alii Diapente, alii per Diatapsalon, alii vero usque ad diapason voces Salvatoris laudantium clementiam extollebant.* Vide *Diapason.*

¶ DIATESRON, pro *Diatessaron.* Vide locum in *Diapente.*

¶ DIATESSARON, διὰ τεσσάρων, Musicis Quarta, quæ duobus tonis cōnstat & dimidio majori, Gall. *Quarte.* Vide *Diapason.*

¶ DIATESSARONICE, Secundum Quartam Musicorum. *Dum Gloria in excelsis Diatessaronice intenderetur*, in Actis SS. Gervasii & Protasii Junii tom. 3. pag. 835. A.

¶ DIATHECA, Græc. Διαθήκη, Testamentum, in veteribus Instrumentis non semel, verum & apud Martialem 12. epigr. 71. ubi tamen alii *Diaecta* legunt. Hinc corrigendum Glossar. Sangerman. n. 501. ubi: *Dicatice, Testamenta.* Vide Turnebi Adversar. l. 27. cap. 31. Hierolexicon Macri & infra *Diatychi.*

DIATIM, Quotidie, de die in diem, apud Isidorum in Gloss. & Balbum in Catholico. Eckeardus junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Cum lineis vestibus Diatim introiit.* Utitur & Gerardus Abbas Silvæ Majoris in S. Adelardo n. 53. & Matth. Paris an. 1252. [Auctor Vitæ B. Deicoli apud Eccardum in Orig. Habsburgo-Austriac. pag. 162. & Chartarium Eccl. Auxitanæ cap. 48. Vide *Dietim.*]

DIATRETUS, Perforatus, cælatus, ex Græco διάτρητος. *Calix Diatretus*, in l. 27. §. 29. D. ad leg. Aquil. Unde

DIATRETARII, Διατρητάριοι, Qui calices aut vasa cælant & perforant, in l. 1. C. de Excusat. artif. *Diatretarios*, τοὺς τρυπῶντας τὰς μαργαρίτας, interpretantur Græci, qui perforant margaritas.

DIATRITUS, pro *Diatretus.* Paulin. Epist. 12. *Totidem januis patefactus* (paries) *à latere Confessoris, quot à fronte ingressus sui foribus nova* (Basilica) *reserabatur, quasi Diatritam speciem ab in utraque utramque spectantibus præbet.* Ubi *species* est, quod *Face de bastiment* dicimus, uti à Vitruvio lib. 9. cap. 4. vox hæc usurpatur: *Species Diatrita*, nostris, *Face à jour, percée de fenestres & de portes.*

DIATYCHI. Charta Garsiæ Regis Navarræ apud Sandovallium in Episc. Pampilon. p. 42. sic clauditur: *Est autem data & Deo oblata se volventibus temporum recursibus, anni æræ millesima cum supputatione nonagesima, die vero secundò, Idus Decembris, luna vero quarta diebus exactis Diatychi, regnante Domino Jesu Christo, &c.* Omisit hæc verba in versione Hispanica Sandovallius. An ex Græco διὰ τυχῆς, feliciter; vel potius hæc vox referenda ad, *est autem data & oblata* διαθήκη, i. e. *testamentum*, quomodo ejusmodi donationes vocabant.

DIATYPOSIS, Mandatum. Gloss. Gr. Lat. Διαταγὴ, ἡ διατύπωσις, *Dispositio*, Διατυπῶ, *Constituo, dispono, statuo.* Gregorius M. l. 8. Epist. 20. *Scripsistis nobis, ut Dulcitio agenti vices nostras dicere deberemus, ne quid super Diatyposim auderet expendere.*

DIAULIUM, Αὐλὴ, Atrium, domus. Fridegodus in S. Wilfrido cap. 12.

Præterea Andreæ germana Diaulia sancti
Ingressus, &c.

DIBELLIO. Vide *Duellium.*

DIBLER, Anglis *Doubler*, Discus, patina, paropsis. Leges Burgor. Scotic. c. 125. *Hæres habebit ... discum. parop sidem, quod dicitur le Dibler, vel chargerum.* Le Roman *du Chevalier au Barizel* MS.

Qui ja n'emporterai denier,
Ne pain ne el en mon Doublier.

Le Songecreux:

La nape aussi, ou le beau Doublier fin.

Chronicon MS. Abbatum Corbeiensium p. 57. *Baillivus debet administrare hospitibus de religione panem & vinum in eadem forma, qua administrat Conventui, & melius detur eis facere*, napes, toüailles, Doubliers, bachins, cailliers, henas, voirres, kaves, *virgatas*, pos, justes, deux truites de fust, *unum, in quo trahitur vinum de Conventu, & aliud, in quo mittitur vinum de Eleemosyna.* Vide *Duplarium 2.*

¶ DIBULATIO, *Designatio.* Papias.

DICA, *Charta*, à dicendo. Ita Papias. Joannes de Janua: *Dica, Tabula vel cautio, vel Charta proprie, ubi continetur summa deliti, & nomina debitorum, vel debentium, & ponitur pro qualibet parte Chartæ: & dicitur à dico, cis.* [Liber niger Scaccarii pag 366. *Item thesaurarii domini Regis de marca faciunt de averio domini Regis Dicas & cyrographa contra custodes & clericum ponderis & cunei.*]

DICA, non tam pro Charta, vel schedula, in qua scribitur,

ſcribitur, quam pro *taleola*, noſtris *Taille*, in qua rerum numerus annotatur, uſurpatur à Thwroczio part. 1. Chr. c. 24. de Siculis: *Hi nondum Scythicis literis obliti, eiſdem non encauſti & papyri miniſterio, ſed in baculorum exciſionis artificio, Dicarum ad inſtar, utuntur.* Vide Olaum Wormium in Faſtis Danicis p. 87. & 119. ubi ejuſmodi baculos excifos repræſentat. Ordericus Vitalis lib. 8. p. 708. *Unde coacti Dicam per totam terram ſuam, quæ hactenus à malis conſuetudinibus libera erat, fecerunt, & 60. libras Cenomanenſium .... Roberto dederunt.* Ubi *Dica* nihil aliud eſt quam tallia, ſeu exactio, vel præſtatio, quæ inde nomen accepit, quod in *taleolas* referretur, ut ſuo loco monemus. Qua etiam notione accipitur in Decretis Hungaricis Ludovici Regis Hungariæ art. 3. & 4. & Matthiæ Reg. an. 1464. ubi *Dica* eſt exactio publica: *Dicator* exactor, & *Dicare* exigere. Liber Rubeus Scaccarii Anglici fol. 30. *Et præter hoc debet Magiſter Mareſcalſiæ habere Dicas de donis & liberationibus, quæ fuerint de theſauro Regis, & de ſua camera; & debet habere Dicas contra omnes officiales Regis, ut teſtis per omnia.* Ubi *Dica*, eſt præſtatio *in taleolam* relata. Statuta Ordinis *de Sempringham* p. 748. *Inſtitutum eſt etiam ut diligenter per Dicam notetur, quantum ex omni genere bladi vel leguminis expendetur in ſemine.* Supra: *Dica illa dividatur in duo, & una pars deputabitur cuſtodiæ hoſpitalis fratris, ... & altera Grangiario.* Rurſum: *Per aliquem Fratrem fidelem Clericum vel laicum ad hoc aſſignatum excutiantur decimæ; & ſumma inde proveniens annotetur Dica inter fratrem prædictum, & Grangiarium.* Ibidem: *Et ſingulas quarterias annotet per Dicam.* Secunda Curia Generalis celebrata Barcinone an. 1299. à Jacobo II. Rege Aragon. MS. *Item quod omnis Dica, quam campſor faciat, vel dicat alicui qualicumque ratione, quod inde teneatur ſicut per depoſitum & comandam, & quod campſor habeat ſcribere omnes Dicas, quas faciet in capi-brevio majori ſuo jurato, & non aliis libris vel ſcripturis.* Curia Generalis celebrata ab Alphonſo Rege in Villa Montis albi ann. 1333. *De quibus quantitatibus dicti campſores Dicas faciant, ut eas tradant inquiſitoribus.* Juriſconſultis, *Dica*, eſt judicium, actio, libellus, actionem continens.

¶ DICABULUM, Dicibulum, Nugæ, fabula puerilis, dicterium. Tertul. adv. Valent. c. 20. *Puerilia Dicibula, in mari poma naſci in arbore piſces.* Mart. Capella lib. 8. p. 273. *Dicabulis cavillantibus ſaleque contenta.*

¶ DICAMBITIO, Permutatio, inquit Bollandi Continuator. Acta SS. Junii tom. 1. p. 411. de S. Nennoca: *Calicem hunc aureum ... in teſtimonium offero & in Dicambitione æterna promitto.* Lubens legerem *Dicumbitio*, eadem notione, qua ſupra *Decumbitio.* Vide in hac voce.

¶ DICARE. Vide *Dica* & *Diccus*.

¶ DICASTERIUM, Δικαστήριον, Forum judiciale. Appendix ad vitam S. Henrici Imp. Julii to. 3. p. 789. *Sequuntur deinde Domini ſtatus ſæcularis, nobilitas aulica, tum DD. Conſiliarii, & reliqui ex diverſis Dicaſteriis ſuo ordine Officiales.* Occurrit & apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. p. 219. & 222.

¶ DICATICE. Vide *Diatheca*.

DICATIO, Laus, gloria. Lex 2. Cod. Th. de Famoſis libellis: *Qui accuſandi fiduciam gerit, oportet comprobare, nec occultare, quæ ſcierit: quoniam prædicabilis erit ad Dicationem publicam merito perventurus.*

Dicatio, Titulus honorarius. Gloſſ. Græc. Lat. Καθοσίωσις, *Devotio, Dicatio, Majeſtas.* Epiſt. Anulini Procoſ. Africæ apud S. Auguſtinum Ep. 68. *Libellum ſine ſigno obtulerunt Dicationi meæ.* Occurrit apud Senator. lib. 11. Epiſt. 7. & 9. in Epiſt. Conſtantini Magn. ad Ablavium, in Actis Concilii Arelat. I. in Collatione Carthag. I. c. 10. 19. in Cod. Th. l. 1. de Veteran. l. 1. 21. de Appellat. &c. Vide Salmaſium ad Pollionem p. 289.

¶ DICATOR. Vide in *Dica*.

¶ DICATURA, Judicatus, officium judicis. Statuta MSS. Augerii II. Epiſc. Conſeran. an. 1280. *Nullus in ſacro ordine conſtitutus ... tabellionatus officio fungatur in curia ſæculari ... aut Dicaturas ſæcularium Principum tenere præſumat.*

DICCUS, Flandris *Diic*, Gallis *Digue*, Agger. *Dicare*, *Diccare*, apud Ægidium de Roia an. 1322. *Diicken*, aggerem extruere, agrum aquaticum terra complere. [Genealogia Comitum Flandriæ, inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 414. *Eodem anno (1321.) tanta fuit in mari tempeſtas & inundatio vehemens marinorum fluctuum, quod aggeres & Dici marinis fluctibus oppoſiti rupti ſunt in multis locis.*] Ch. Joannæ Comitiſſæ Flandriæ ann. 1230. pro Marquettano Monaſterio apud Buzelinum: *Terram illam cum appendiciis, quæ verſus mare jacet; ultra Diccum illum, qui fuit, & eſt ultra terram Andreæ ... intra quam terram videlicet illa terra, quæ Calvek inſcura dicitur, ad Diccandum in eleemoſynam dediſſemus ... Dedimus & conceſſimus ... totam terram nondum Diccatam à loco, qui nomine ipſius Eccl. dicatus eſt, ... & quidquid Diccari poteſt, &c.* Charta ann. 1242. *Cum omnibus pertinentiis, ſcilicet Dico & jactu maris.* Salmaſ. de Hellen. à τεῖχος paries, murus, etymon accerſit.

¶ Jus ad Dicum, Præſtatio ad *Dicum* exſolvenda. Charta Wenemari Caſtellani Gandenſis de Fundatione Abbatiæ Canonicorum in Bornehem circa ann. 1101. apud Miræum to. 1. p. 168. col. 2. *Ad uſus Canonicorum ibidem Regularium omnes decimas de Martinesforthe ad Burnehem pertinentes, & unum manſum terræ inter Brocklant & Geſtlant, præter Jus ad Dicum, necnon & unum ſach ad turvos & ad ſilvam ... dedi.*

¶ Dika, ut *Diccus*. Concordia inter Epiſcopum Tornac. & Monachos S. Quintini de inſula ann. 1323. è ſecundo Chartulario ejuſd. S. Quintini p. 236. *Juxta quemdam polrum dictum Amelio ſupra Dikam & ripam alvei currentis Dedain .... Deinde in novo polro de novo Dikato ... revertendo in Occident. ubi tres Dikæ conveniunt.* Rurſum occurrit ibidem.

DICENTARIUS, Rhetor, orator. Gloſſ. Lat. Gr. *Dicentarius*, ῥήτωρ, δικανικός. In Gloſſ. Gr. Lat. Λέκτης. [Vide *Decentarius*.]

¶ DICHE, pro *Dica*, Schedula vel *Talleola*, ſi bene conjecto: unde *Diche Cyregrapharium* eum exiſtimo, qui curam habet in *Dica* notandi quæ ſunt annotanda, ut *tallias* ſeu impoſitiones, &c. Charta Edwardi I. Regis Angl. ann. 1277. apud Rymerum to. 2. p. 83. *Cum nuper provideri fecerimus, quod Judæi regni noſtri manerent in civitatibus & burgis noſtris propriis, in quibus Diche Cyregrapharius Judæorum noſtrorum eſſe conſueverat.*

DICHONEUTON, Διχώνευτον, Bis recoctum & conflatum, mixtura forte alterius metalli adulteratum, de quo in l. 1. Cod. Th. de Conlatione æris, ubi conſulendus Jac. Gothofredus.

¶ DICIBILIS, Qui dici poteſt vel debet. Gl. Lat. Græc. *Dicibile*, λεκτόν, ῥητόν. Arnoldus lib. 2. Ligni vitæ de Scriptor. Eccl. littera G. apud Murator. to. 6. col. 70: *Tres ſermones qui ſic incipiunt. I. Di-*

cibilis sermo de indicibili Verbo in verbis Dicibilibus. II. *In principio erat Verbum, &c.*

¶ DICIBULUM. Vide *Dicabulum.*

¶ DICITORIUM, Rostra, Gall. *Tribune aux harangues.* Acta SS. Martii to. 3. p. 244. de B. Ambrosio Sen. *Unus ex Consiliariis dicti Consilii surgens in dicto Consilio ad Dicitorium, super contentis in dicta præsenti proposita, dixit, &c.*

DICITRINUS. Vide *Diacitrinus.*

DICLUG, *vocabitur Antichristus, cujus numerus est* DCLXVI. *per litteras Græcas.* Ita Papias MS. Editus habet *Didux.*

¶ DICOFRIT, DICOFRITUM, Species operæ dominis præbendæ. Charta anni XVI. Ludovici Imp. apud Lobinellum tom. 2. Histor. Britan. col. 24. *Trado tibi... villam... sitam in pago Venedia... sine renda, sine opere Dicofrit, disosot, & sine ulla re homini sub cœlo, nisi denarios* VI. *ad sanctam Leupherinam in monasterio Conoch pro anima mea, &c.* Infra: *Dereliquid ipsam terram... sine opere Dicofrit & diwohart, &c.* Tabular. Rothonense: *Emit particulam de terra sine renda, sine opere Dicofrit.* Alibi: *Facias inde quod volueris in luh, in Dicombito, in alode comparato, di ost, Dicofrit, diwohart & sine ulla re.* Rursum alibi: *Cunmael & frater ejus Judhael vendiderunt Budwonto presbytero terram proprietatis suæ... in potestate, dominatione, in luh, in dicombito, in alode comparato, Dicofrito, &c.*

¶ DICOGRAPHUS, Δικογράφος, Causarum scriptor. Vox forensis.

¶ DICOMBITUM, ut supra *Decumbitio.* Tabularium Rothonense: *Drivinet dat Trebdecc cum mansis in alode & in Dicombito.* Alio in loco: *Ita ut faceret emptor quidquid illi placeret, licentia & Dicombito venditoris.* Vide *Dicofrit* & *Dicambitio.*

¶ DICROTUM, Δίκροτον πλοῖον, *Bireme navigium,* à δὶς bis & κροτέω, pulso. Lexicon Martinii.

¶ DICTALES TABULÆ, In quibus *dictabant* seu componebant. Vide *Tabulæ dictales.*

¶ DICTAMEN, φωνὴ, in Glossis. Hinc *Dictamen rectæ rationis* sæpius dictum. Vide post *Dictare.*

DICTARE, Scribere, orationem, epistolam componere. Britannico ad Juvenalis Sat. 8. *Dictare est aliquid docere in omni genere doctrinæ, quod alius excipiat: & Dictata, quæ traduntur in omni genere disciplinæ.* [Engelhusius in Vocabulario Saxonico MS. ut docet Eccardus in notis ad Prologum Pactus Legis Salicæ, *Dichten, Fingere, Dictare.* Teutonista: *Gedicht of lyet intgemeyn, Dictamen, Carmen, Poëma, Dictatura, Fictio. Dichten, Dictare, Componere, Dictitare, Fingere, Confingere. Dichter, Dictator, Compositor, Confictor, Poëta.* Vocabularius Anonymi sæculo XV. impressus: *Prosator, ein Tichter on versch, est Artifex faciens Dictamina neque metricis, neque rythmicis legibus coartata.*] Marculfus in Epist. ad lib. I. Formul. *Viros eloquentissimos, ac rhetores, & ad Dictandum peritos.* Candidus Monachus in Vita Egili Abbat. Fuld. *Exerce temetipsum legendo, & aliquid utilitatis adde Dictando.* Petrus Damiani lib. 1. Epist. 15. *Contemplandi quidem atque Dictandi perfruor otio.* Ursio Abbas in Actis S. Marcelli PP. *Licet non delecter Dictandi studio.* Gaudentius Brixiensis Episc. in Epist. ad Benevolum: *Te quoque ea tempestate Magistrum memoriæ, oblitum salutaris fidei arbitrata, contra Catholicas Dictare Ecclesias compellebat.* Anselmus Cantuar. in Epist. ad Anselmum nepotem: *Dictare quotidie assuesce, & maxime in prosa: & ne multum ames difficile Dictare, sed plane & rationabiliter.* Anonymus Mon. Ratisponensis de sua fortuna part. 2. *Occurrit animo, ut in Dictamine me occuparem aliquo, quod ut sæpe expertus sum mentem lascivam cujuslibet scholasticæ instructi in nullo posse magis constringi, quam studio Dictandi.* Occurrit præterea, apud Domnizonem, Anonym. Hasenrietanum, laudatum à Gretsero in Episcopis Eystetensib. c. 15. Willel. Britonem l. 1. Philipp. p. 95. Gregor. Turon. lib. 6. Hist. c. 22. & alios passim. [Vide jam laudatum Eccardum loco citato.]

DICTARE, interdum est pronuntiare, ὑπαγορεύειν. Gloss. Lat. Gr. *Dictat,* ἀναδίδωσιν, ὑπαγορεύει. Regula Pauli & Stephani in Concordia Regularum Mon. *Juniores, & maxime, qui adhuc Psalmos discere meditantur, per choras ex ordine & sine negligentia Dictent, ita ut ab eo loco, quo minores ignorant, hi juniores, qui jam Psalterium finierint, per ordinem sibi in Dictando succedant, ut omni tempore pronuntiandi usus non desit.* Vide Notas nostras ad Cinnamum pag. 492.

¶ DICTARE OPERAM. Leges Rotharis apud Muratorium to. 1. part. 2. p. 25. col. 1. *Si quis magistrum Comacinum unum aut plures rogaverit aut conduxerit ad operam Dictandum, aut solatium diurnum præstandum, inter suos servos ad domum aut casam faciendam, &c.* Quem in locum Cl. Editor: *Operam Dictare* significare videtur præesse operariis, eisque normam tradere atque ordinem structionis... Sed nunquid pro *Dictare* legendum *Diatare operam,* hoc est, *Dietim* præstare operam?

DICTATOR, Scriptor. Gloss. Gr. Lat. Ἀντιγραφεὺς, *Dictator, Rescriptor.* Alibi: Ὑπαγορευτὴς, *Dictatura, Dictatum, Dictatus, Dictatio.* Ὑπαγορεύω. *Dicto* Ὑπαγορεύων, *Dictator.* In MSS. Codd. Festi Breviarii Historiæ Romanæ, *Festi Dictatoris Breviarium* appellatur, uti monet Andr. Schottus in Notis ad Victorem. Forte quia erat *Magister Memoriæ,* qui Ἀντιγραφεὺς τῆς μνήμης, Petro Patricio. Lucifer Calaritanus lib. Moriendum esse pro Dei Filio: *Quando ipse cum sis, ut tibi videtur, peritus, habeasque Dictatorum designatum numerum, &c.* Domnizo lib. 2. de Vita Mathild. c. 12.

Dictator quidam, de quo metra protulit ista.

Epist. 16. inter Francicas to. 1. Hist. Franc. *Sed hæc unda irrigua & imperitum depromat sensum, & componit barbarum Dictatorem, qui potius apud Dodorenum didicit gentium linguas discerpere, quam cum bonæ memoriæ Parthenio obtinuisse retherica dictione.* In Lib. 1. Cod. Th. de Legatis & decretis, *Dictator* videtur sumi pro eo, qui alicui rei pro imperio suo intercedit: *Nullus igitur obsistat cœtibus Dictator, nemo consiliis obloquatur.* Vide *Antigraphus,* & *Dictor.*

DICTATIO, Scriptum, oratio scripta, apud Senatorem lib. 6. Epist. 12. lib. 8. Epist. 13.

DICTATUM, in Gloss. Lat. Gr. Ἅμιλλα, καὶ ἀναδιδόμενον τοῖς μαθηταῖς. Ita emendo. Ibidem: *Dictat,* ἀναδίδωσιν, ὑπαγορεύει. Gennadius laudat *Pomarii Dictatum de Contemptu mundi.* Edidit P. Pithœus *Juliani Dictatum de Consiliariis,* post Collationem Legis Mosaicæ.

DICTATUS, apud Ordericum Vital. lib. 11. pag. 834. [Inscriptio veterum Formul. Andegav. *Incipiunt Dictati seu veteres formulæ Andegavenses.* Occurrit iterum in Actis SS. Junii to. 3. pag. 810. *Dictatus* quartæ declinationis, in Annal. Benedict. tom. 4. pag. 719. col. 1.]

DICTAMEN, Scribendi forma & modus, formula, stylus, prosa, oratio soluta. Ebrard. Betun. in Græcismo cap. 11.

Dictamen prosa est à metri lege solutum.

Auctor. Mamotrecti in Sapient. *Stylus, id est, Dictamen.* Innoc. III. PP. lib. 14. Epist. 137. *Litteris ipsis diligenter inspectis, ipsi rescripsimus eas tam ex Dictamine, quod à stylo Cancellariæ nostræ discrepabant omnino, ... falsas esse.* Idem in cap. 2. de Falsar. in Collect. *Nam licet in stylo Dictaminis & forma scripturæ aliquantulum cœperimus dubitare.* Petrus Damian. lib. 1. Epist. 15. *Dixistis ... quia ... non deberem prorsus omittere, quin vos aliquando Dictaminibus visitarem.* Infra: *Et à Dictaminis, vel intimæ contemplationis intuitu mentis acumen obtundit.* Chron. Abbat. S. Trudonis lib. 8. pag. 440. *Pueros ... non tam Dictamen, quam metrum componere docuit.* Laudatur à viris doctis *Liber Dictaminum Guillelmi de Mandagoto*, postmodum Cardinalis, in quo continentur formulæ, quibus pater filio, filius patri, avus nepoti, amicus amico, &c. scribere, vel etiam eum alloqui debeat. Ejusdem sunt argumenti *Magistri Matthæi Dictamina*, seu *Ars dictatoria*, Liber *de Stylo Romani Dictaminis*, qui adscribitur Greg. VIII. PP. & alter Magistri Transmundi *de Arte dictandi.* [In Gualferbitanæ Bibliothecæ Codice membraneo, Eccardo teste in notis ad Prologum Pactus Legis Salicæ, habentur *Bennonis Misnensis Episcopi Rationes Dictandi prosaice ex multorum gestis in unum collectæ*, in quo libello meminit quoque Benno *Dictaminum Alberici Monachi.* Verba ejus sunt: *Sic enim Alberici Monachi viri eloquentissimi librum vituperant, qui etsi plene per singula Dictaminis documenta non scriberet, in epistolis tamen scribendis & Dictandis privilegiis non injuria creditur cæteros excellere.* Idem Benno adducit *Aginulfi* & *Abbatis Samaritani* scripta ejusdem argumenti, in quibus tamen *temeritatem & indisciplinatæ doctrinæ novitatem* culpat. In ead. Bibl. Guelferb. exstat & *Henrici Francigenæ* libellus *de Arte dictandi.* Vide Annal. Bened. to. 3. p. 642. n. 50.]

DICTATI, Scribæ, Αντιγραφεῖς, pro *Dictatores.* Epistola Gregorii præfixa Notis Tironis & Senecæ in Codd. MSS. *Per Dictatos suos scribendum curavit.* Vide Salmasium ad Vopiscum pag. 481. [& supra in *Dictare.*]

DICTATOR, Municipalis Magistratus, ita dictus in veteri Inscript. apud Gruter. pag. 214. Vide *Dictare* & *Dictores.*

DICTICA, pro *Dypticha*, Pugillaris liber. Glossa apud Gratian. 24. quæst. 2. cap. 6. *Dicticæ sunt tabulæ, à dico, dicis.* Ugutio: *A dico, hæc Dictica, tabula manualis, quæ & pugillaris dicitur, & ephemeris: unde,*

Clerice, Dicticas lateri ne depresseris unquam.

In alio Gloss. MS.

Clerice, Dictica lateri sit semper amica,
Nam sine Dictica vix retinebis ea.

Buschius in Chronico Windesemensi l. 2. c. 65. *Mandavit ut scriberet hæc verba in Dictica: Miserere mei Deus; & statim complanando, hæc delevit.* Ita legitur in Decreto Edit. Contii c. 7. q. 2. caus. 24.

1. DICTIO, Scriptio rhetorica, seu vera, seu ficta, Declamatio, quæ publice & in consessu virorum eruditorum dicitur, recitatur. Gloss. Græc. Lat. Μελέτη ῥήτορος, *Declamatio.* Ennodius lib. 3. Epist. 15. *Ipsam quoque ad te Dictionem, qua commendatus es, destinavi, in qua non eloquentiam, sed vota cognoscas.* Idem Diction. 10. *Susceptarum secreta Dictionum ab audientibus non examinantur lingua, sed pectore.* Utitur alias non semel, lib. 2. Epist. 10. 11. lib. 7. Epist. 31. lib. 8. Epist. 3. lib. 9. Epist. 12. Ejusmodi etiam sunt Dictiones illius complures, quæ inter ejus Opera leguntur. Vide Sidonium.

¶ 2. DICTIO, *Ditio.* Barthii Glossar. ex Hist. Palæst. Raimundi Agilæi sæpius. Diploma Ludovici Germaniæ Regis pro Ecclesia Argentorat. apud Mabillonium in Supplem. Diplom. Charta XII. *Quas moderno tempore in quibuslibet pagis ac territoriis infra Dictionem imperii nostri juste ac legaliter possidet.*

DICTITIUM, Scriptum, Epistola, Diploma. Hariulfus lib. 3. Chronici Centul. cap. 30. *Hac stabilita conditione, Ingelardus Abbas, jam reversus, direxit Dictitia ipsi Episcopo; postulans, ut hæc conventio iterum firmaretur.* Idem lib. 4. cap. 22. *At ne posteritas succedentium Abbatum eadem perderet altaria, prudentissimus Gervinus ab Episcopo obtinuit; inde fieri testamentaria Dictitia, quæ ita se habent, &c.*

¶ DICTO-AUDIENTIA, Obsequium, obedientia. S. Irenæus lib. 4. cap. 79. *Secundum Dicto-Audientiam non omnes Dei filii sunt.* Sic Plautus & Cicero dixerunt, *Audiens Dicto* vel *edicto*, pro eo qui obedit dicto seu edicto.

1. DICTORES, Arbitri selecti à partibus pro dirimendis controversiis, quorum dictis seu judiciis stant. Charta Episcopi & Capituli Cabilonensis an. 1221. apud Sanjulianum in Cabilone: *Elegimus 12. Dictores, qui juramento præstito, nos super consuetudinibus & jure, quod unusquisque nostrum habeat apud Cabilonem, certificarent.* Vide Perardum in Burgundicis p. 435. Sammarthanos in Gallia Christ. tom. 2. pag. 446. [& tom. 4. novæ edit. Instrum. col. 248. *Dictor mortis* apud Marteniun Anecd. to. 4. col. 3.] &c.

DICTATORES, Eadem notione, dixit Roger. Hovedenus pag. 742. *Rex autem Franciæ duos elegit Dictatores, & Rex Angliæ similiter duos; quorum arbitrio vel majoris partis, si alter Regum adversus alterum, vel aliquis hominum suorum inter se interciperet, emendatio hinc inde fieret infra 40. dies.* Utitur etiam Rigordus an. 1190. pag. 32. [Richardus Rex Angliæ in Charta anni 1195. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. pag. XVI. ad calcem.] *Diseurs* in Chartis vernaculis. Charta Jacobi Episcopi Metensis an. 1251. apud Hieron. Vignerium in Hist. Alsat. pag. 140. *Nous Jakes par la gr. de D. Evesque de Mets, & Regnauz nostre freire Cuens de Castres & Sire de Bittes, faisons cognoissant à totz ke nostre freires Maheus Duz de Loherengne que fuit, nous estably Disours & esgardours des tresfons qu'il avoit entrepris à son tems de l'Eglise de Remiremont.* Alia an. 1271. apud eumdem: *Li quatre Chevalier Disour, &c.* pag. 140. 146.

DICTORES, videntur præterea appellari actores, qui aliquem in jus vocant. Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ an. 1347. *Quicumque homo fuerit raptatus de domino, vel de toto Concilio villæ, non tenetur se salvare ad dominum, nec ad totum Concilium, nisi tantum ad unum hominem, qui raptaverit eum; & quod respondeat ad illum Dictorem in illa forma, &c.*

1. DICTUM, Judicium, sive sententia arbitrorum, vel *Dictorum.* Willelmus Malmesbur. ann. 1263. p. 384. *Protulit Dictum suum & sententiam solenniter pro Rege Angliæ.* Charta Manassis Aurelian. Episcopi, Arbitri electi, an. 1214. in Tabul. Eccl. Autissiod. fol. 236. *Ego, inquam, taliter dictor electus ... formo Dictum meum & profero in hunc modum.* Alia S. Ludovici ann. 1259. *Qui arbitri Dictum suum, seu arbitrium taliter protulerunt, &c.* [Littera de Præbendis Tornodorensibus conferendis ann. 1228. apud Acher. Spicil. to. 8. p. 230. *Nos vero de consensu utriusque partis Dictum nostrum pronuncia-*

mus in hunc modum. Chartularium S. Vandregisili to. 1. in Instrumento anni 1262. *Dictum suum & arbitralem sententiam inscriptam pertulerunt unanimiter coram nobis.* Litteræ Philippi Franc. Regis an. 1277. apud D. *Secousse* to. 3. Ordinat. p. 59. *Super secundo Dicto à dictis fratribus prolato, seu ordinacione ab ipsis secundo facta.*] Hinc nostris, *Dicta* Arestorum, *les Dictums des Arrests*, quia ita ut plurimum claudebantur: *Dictum fuit per arestum Curiæ, &c.* Vide Dissert. 2. ad Joinvillam p. 143.

¶ 2. DICTUM, Pretium pro re venali oblatum, ut explicat D. *de Lauriere* to. 1. Ordinat. Reg. p. 16. Litteræ Ludovici VII. cognomento Junioris an. 1168. quibus reprobat quasdam consuetudines Aurelianenses num. 2. *Ab homine extraneo Aureliis rem suam ad vendendum afferente, propter oblationem & Dcm suum tantum, non exigatur consuetudo.* Pro *Dcm* annotat doctiss. Editor. in Regesto Philippi Augusti haberi *Dictum.* Sic autem se habet versio Gallica: *Le houme estrange, & d'Orliens, offrant la soue chose à vendre, por s'offre, ne por son Dit tant seulement, ne soit demandée coustume.*

¶ 3. DICTUM, Charta, seu Actus, vel Scriptura. Charta donationis Burgi de Bociaco factæ Monasterio Prulliaci in Turonia an. 1096. *Per hoc vero Dictum dedit illi Abbas... & Monachi caritatem, id est, centum solidos.*

¶ 4. DICTUM, Narratio, Gall. *Rapport.* Litteræ Ludovici VIII. Franc. Regis ann. 1212. apud D. *Secousse* tom. 3. Ordinat. pag. 260. *Ipsi vero sicut in suarum continetur testimonio litterarum, & sicut ex Dictis eorum accepimus, &c.*

¶ DICTURIRE, Dicere, cupere. Onomast. *Dicturio*, λεξείω. Macrob. lib. 7. Saturn. cap. 1. *Fortiter à se facta semper Dicturiunt.* Rursum utitur c. 3.

¶ DICUBULUS, *Dicens, loquens.* Glossar. Sangerman. num. 501.

¶ DICUMBITIO. Vide *Decumbitio.*

DICUS. Vide *Diccus.*

DIDA, *Nutrix*, μάμμη, apud veterem Interpretem Moschionis de morbis mulier. c. 96. ex Gr. forte τίτθη, quod idem sonat.

DIDASCALARE, *Magistrare, docere.* Ugutio.

DIDASCALI, Διδάσκαλοι, dicti *Majores* Judæorum *& sapientiores in Lege Moysis*, apud Rigordum an. 1181.

DIDASCALICUS. Gloss. Lat. Græc. *Doctissimus*, διδασκαλικώτατος, ἐλλογιμώτατος. Ennodius in Apologet. pro Synodo: *Videamus tamen, si placet, & illas Didascalici libelli vestri relegamus argutias.* Ubi tamen Sirmondus διδασκαλικοὺς λόγους, *Disputationes accuratas & ad docendum idoneas*, interpretatur.

¶ DIDASCALIUM, διδασκαλεῖον, Gymnasium. Vide *Magisteriale.*

¶ DIDATIM, *Divisim.* Gloss. Isidor. Est à *Didere*, Dividere.

DIDEMARII. Commodianus, de Simulacris Deorum:

> *Deludunt vos pauci scelerati,*
> *Extricare suam dum quærunt vitam,*
> *Subornant aliis esse sub mysterio, falsum*
> *Indissimulantes, concussi numine quodam,*
> *Majestatemque colunt, & se sub figura fatigant.*
> *Vidistis sæpe Didemarios, quali fragore*
> *Lusorias ineant, dum furias fingere quærunt,*
> *Aut cum dorsa sua allidunt parca bipenne,*
> *Cum doctrina sua servant quod cruore sanant.*

Incertum, qui sint hi *Didemarii* falsorum deorum Sacerdotes, ac cultores, nisi legendum sit *Dindymarii*, ut fuerint Rheæ, seu Cibeles, quam *Dindymen*, & Δινδυμήνην vocabant, cujus sacra in Dindymo monte Phrygiæ fiebant, famuli & Sacerdotes, non modo Galli, quia castrati, sed & *Corybantes* vocati, quod cum insaniam ac belluinam quamdam rabiem imitarentur, capita insanorum more projicerent, cujusmodi *Didemarii lusorias facere* indicantur à Commodiano.

¶ DIDENS, *Firmus, robustus, ingens.* Papias.

¶ DIDONEUS, *Vivax, valens*, apud eumdem Papiam. Forte pro *Idoneus* littera *d* superaddita, ut in voce *Deum* pro *Eum.*

DIDRAGMARE. Baldricus in Chronico Cameracensi lib. 3. c. 48. *Aurum plurimum Didragmavit*, id est, per partes distribuit, per *Didragma* dedit.

DIECULUM, Dies. S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanct. cap. 1. de Saracenorum jejuniis: *Post expleta jejuniorum suorum tricena Diecula, in quibus gastrimargiæ crapulis, & fluxu libidinis... propensius solito insistunt, &c.*

1. DIES. *Ad diem*, pro *cottidie.* Capitolinus in Macrino: *Non enim est quisquam in vita, qui non ad Diem quodcunque fecerit.* Galli dicerent *par jour.* [*Dis* pro *Jour*, Dies, ex nostris quidam dixere. Le Roman *de Partonopex* MS.

> *Trois mois i fui & quinze Dis,*
> *Puis m'en gita l'Empereris.*]

2. DIES, Prælium, seu dies prælii, Gallis *Journée*, Italis *Giornata.* Will. Brito lib. 10. Philippid.

> *Vexillum regale Die portavit in illo.*

Ita etiam usurparunt Latini Scriptores. Lucanus lib. 7. v. 92.

> *Testor Roma tamen Magnum, quo cuncta perirent,*
> *Accepisse Diem.*

Florus lib. 2. cap. 6. *Non fuit major sub Imperio Romano Dies, quam ille cum duo omnium & antea & postea Ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis direxere aciem.* Et lib. 4. *Cannensem Diem* vocat, quod alii Cannense prælium. Vide Casaub. ad Sueton. August. cap. 23.

3. DIES, Tantum terræ, quantum quis per diem uno aratro arare potest: nostris, *Journel de terre:* Anglis, in Chronico Willel. Thorn. pag. 2203. *Dayworke*, i. quantum terræ arabilis unius diei culturæ sufficit: ad verbum, diei opus. Papias: *Jugeres, unius Diei opus aratoris. Terra trium Dierum*, in Charta Dudonis Abbatis Dervensis in ejusdem Abbatiæ Tabulario. Charta Balduini Comitis Guinensis an. 1084. apud Duchesnium in Comitib. Guinens. pag. 25. 26. *Terram 14. Dierum in villa Bissenghehem, & terram 30. Dierum apud Altenghes, & apud Morlenghehem 20. & apud Suavecam 3. carrucatas terræ.* Occurrit in hac Charta crebrius, *Terra 3. 6. 33. &c. Dierum.* Ibidem: *Dedit terram, quæ jacet... & 8. Dies ad montem Campanies.* Rursum: 15. *Dies terræ, quam habebat ad Wesioo.* Alio loco: *Dedit decimam... & 8. Dies: 4. tenet Fretemerus, & 4. Balduinus, &c.* Similia habet Charta Girardi Morinorum Episcopi apud Willelmum Andrensem eod. an. 1084. *Declaration des heritages appartenans au gaignage des 10. maisons dépendans du Prioré de Belval*, in Comitatu Vaudanimontis an. 1566. *Item, une piece de terre contenant quatre Jours au ban dudit Velle.* Sic ibi passim. [Pluries etiam in Charta Girardi Tervanensis Episcopi an. 1084. apud Miræum to. 1. pag. 355. col. 1.]

DIES, Eadem forte notione, in Charta Pipini Ducis, filii Anchisi, apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 112. *Terram aratoriam indominicatam plusquam jugera ducenta: pratum etiam ad*

falces triginta, & silvam minutam ad Dies nonaginta.

4. DIES, pro festo. Annales Franc. an. 802. *Ipse Rex celebravit Diem S. Jo. Baptistæ, &c.* Ita Dani etiamnum hodie *Apostelsdage*, seu diem Apostolorum, *Siubryra Daghr*, diem septem fratrum mense Julio, *Juladaghr*, diem nativitatis Christi, *phandaghr*, diem S. Stephani, &c. in Calendario Runico, ab Oleo Wormio edito, vocant.

5. DIES, Victus diurnus, cotidianus. Commodianus Instr. 64.

Nec enim dico, ut te in trivio tinnites;
Cum pro Die tuo vigilas, sine fraude vivendo.

Item pro diei alimonio Regiæ familiæ præstando. Domesdei apud Spelmannum: *Et reddebat dimidiam Diem mellis, & consuetudines mellis.* Alibi: *Reddebat unam Diem de firma, & valebat 95. lib. 6. denar.* Ibidem: *Comitatus Oxeneford reddit firmam 3. noctium, hoc est, 150. libr.* Vide *Firma*, *Convivium.*

¶ DIES ABSOLUTIONIS. Vide in *Absolutio.*

DIES ÆGYPTIACI, qui in veteribus Calendariis, quæ à Bucherio in Canone Paschali, à Georgio Herwarto, & à Petro Lambecio lib. 4. Commentar. de Bibl. Cæsarea edita sunt, & in Victorino MS. & aliis notantur in quolibet mense. Ugutio: *In quolibet mense dicuntur duo dies mali Ægyptiaci, quia ab Ægyptiis fuerunt inventi. Ægyptii enim comperientes, quod in aliqua hora dierum illorum non erat bonum sanguinare, id est, sanguinem minuere, ne aliquod opus inciperetur, illos Dies vocaverunt.* Petrus Comestor in Histor. Scholast. cap. 34. Exodi: *Dies Ægyptiaci dicuntur, quod in his passa est Ægyptus, quorum duos tantum in singulis mensibus notamus ad memoriam, cum plures forte fuerint. Nec est credendum, quod Ægyptii, licet astrorum periti, deprehenderint Dies hos infaustos in inchoatione operis, vel itineris, vel minutionis.* De his S. Augustinus in Ep. ad Galat. cap. 4. *Plena sunt conventicula nostra hominibus, qui tempora rerum agendarum à Mathematicis accipiunt. Jam vero ne aliquid inchoetur, aut ædificiorum, aut hujusmodi quorumlibet operum, Diebus, quos Ægyptiacos vocant, sæpe etiam nos movere non dubitant.* Formula veteris Pœnitentialis, edita à Jac. Petito: *Item non debere servari dies Egiciaci* (sic) *ad minuendum sanguinem, vel aliquid faciendum.* Honorius Aug. lib. 2. de Imag. mundi cap. 108. *Dies Ægyptiaci ideo dicuntur, quia ab Ægyptiis sunt inventi. Et quia Ægyptus dicitur Tenebræ, ipsi Tenebrosi inde nominantur, eo quod incautos ad tenebras mortis perducere affirmantur.* Durand. in Ration. l. 8. cap. 4. n. 20. *Illud autem notandum, quod in quolibet mense sunt Dies Ægyptiaci, id est, ab Ægyptiis deprehensi: in Ægypto enim erant quidam Astrologi, qui quasdam constellationes nocivas humanis actibus in illis diebus invenerunt, ideoque illas notas hominibus esse voluerunt: tamen illarum constellationum puncta scire propter errorem nostri computi non valemus: vel forte invenerunt Dies bene constellatos, & ideo eos in Kalendario notaverunt, ut in illis diebus potius quam in aliis, actibus insistatur: quorum errorem ne Ecclesia sequi videatur, à talibus cavetur... Quotus autem sit Dies Ægyptiacus, à principio vel fine mensis his versibus continetur:*

Augurior decios, audito lumine clangor
Liquit olens Abies, coluit Colus, excute Gallum.

In his versibus sunt 12. dictiones, 12. mensibus servientes: prima primo, secunda secundo, & sic per ordinem, sumpto initio à Januario: ita quod quota die erit prima litera primæ syllabæ alicujus istarum dictionum in alphabeto, totus erit Dies Ægyptiacus in illo mense, cui servit illa dictio, computando à mensis principio versus finem. Item quota erit prima litera secundæ syllabæ in alphabeto, totus erit dies Ægyptiacus in illo mense, cui servit illa dictio, verbi gratia, Augurior, est prima dictio, & servit primo mensi, scilicet Januario: au, est prima syllaba, & a, est prima litera ipsius syllabæ, & g, est septima in alphabeto: ergo dies prima Januarii est Ægyptiaca. Item g, est septima in alphabeto: ergo septimus dies Januarii numerando à fine versus principium, est Ægyptiacus, & sic in aliis; hoc observato, quod h, in hoc loco pro litera non ponatur. Quilibet autem præmissorum dierum propter unicam horam sui denominatur Ægyptiacus. Adde Martinum *de Arles* in lib. de Superstitionib. pag. 5. & Olaum Wormium lib. 1. Fastor. Danicor. c. 24. 25. Willelmus Neubrigensis lib. 4. cap. 1. *Richardus igitur primus, Londoniis est consecratus à Balduino Cantuariensi Archiepiscopo tertio Nonas Septembris, qui dies ex prisca gentili superstitione Malus vel Ægyptiacus dicitur, &c.* [Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. an. 1280. *Dies quoque Ægyptiaci, constellationes, lunationes, Kalendæ Januarii, initia mensium, dies, menses, annus, cursus lunæ, solis & siderum, superstitiose observari non debent, credendo videlicet in illis virtutem inesse; quoniam superiora non sunt causæ rerum & signa: sed nec in præmissis diebus seu temporibus mensæ cum epulis vel lampadibus in domibus sunt parandæ, vel per vicos & plateas cantores & chori ducendi. Nulla etiam tempora sunt fausta vel infausta exstimanda, ut in eis nolit vel velit aliquid inchoare.*] Huc referenda videntur, quæ habet Petronius in Satyrico: *Altera* (tabula) *Lunæ cursum stellarumque septem imagines pictas, & qui dies boni, quique incommodi essent, distinguente bulla notabantur.* Habentur porro in Bibliotheca Thuana Cod. 615. *versus de diebus Ægyptiacis.* Vide Hesychium in Ἀποφράδες ἡμέραι, & infra in *Sanguinare.*

DIES AMORIS, [Dicta dies ad controversiam amice componendam. Charta Odonis de Vadarimonte Hist. Tull. pag. XCVIII: *Nos vero controversiam ... ægra mente ferentes, litteris justitiæ à Domino T e... virensi nobis delegatis & auditis, Diem amoris Domino Duci & Romaricensi Abatissæ ... denominavimus.*] Vide *Amor.*

¶ DIES ANIMARUM, Dies commemorationis fidelium defunctorum, Picardis, *Jour des ames.* Legitur in Breviario an. 1555. Londinis edito, quod asservatur in Abbatia Benedictinarum Anglicarum suburbii Pontisarensis. Vide *Animæ.*

DIES ANNALES. Vide *Festa annalia.*

DIES ET ANNUS. Vide *Annus & dies.*

DIES APOSTOLICI, Festa Apostolorum. Charta Philippi Comitis Flandr. an. 1176. in Tabul. Monast. S. Bertini: *Ipsis tamen pro eo palefridum mittentibus, & hoc ter in hebdomada, & in omnibus Apostolicis Diebus, & in omnibus festis S. Mariæ, in quatuor diebus natalibus Domini, &c.*

¶ DIES ATRI. Papias: *Atri dies qui Communes dicuntur.* Varroni lib. 5. de Lingua Lat. *Dies postridie Kalendas, Nonas, Eidus appellati Atri, quod per eos dies novi inciperent.*

DIES BARONUM, quibus scilicet *Barones* convenire solent ad dijudicandas vassallorum lites, Parlamentum. Charta Philippi III. Regis Franc. an. 1281. in Tabular. Ambian. Episcopat. fol. 76. *Promittens idem Dominus, quod in proximo venturo Parlamento ad Diem Baronum veniet, & specificabit sigillatim, &c.* Alia Regis Philippi IV. anni 1289. in Regesto feodorum Ecclesiæ Lingon. *Si quid enim ipsi cives velint petere ab Episcopo, adjournet is*

eundem ad Diem Baronum futuri proximo S. Martini hiemalis Parlamenti eisdem civibus responsorum. In Responsis, factis à Rege Franciæ Regi & Reginæ Navarræ : *Des deus cens livres de rente de la Damoiselle de S. Cheron, l'en mait la besongne au Parlement, qui vient au Jour des Barons.* Vide *Parlamentum.*

Dies Boni, apud Sidonium l. 5. Epist. 17. dies feriati esse dicuntur Savaroni. Sane festa majora etiamnum *les Bons jours* appellamus.

Dies Censorius, Dies supremi judicii, ἡμέρα καθ' ἣν ὀφέλει τις ἐμφανίσαι ἑαυτὸν τῷ δικαστηρίῳ. Vide *Censor. Dies magnus*, in Epistola Caroli Mag. ad Elipandum : *In Die magno ante conspectum gloriæ suæ gloriosos stare concedat.* [Lib. 6. Capitularium cap. 328. *Quia ipse Dominus dicturus erit in remuneratione magni Diei :* Hospes eram & suscepistis me, &c. Et cap. 403. ex Imperatore Constantino refertur de accusationibus Episcoporum: *Hæ quidem accusationes tempus habent proprium, id est, Diem magni judicii, &c.*]

Dies Cinerum, Caput jejunii. Synodus Beneventana ann. 1091. cap. 4. *Nullus omnino laicus post Diem cineris & cilicii, qui Caput jejunii dicitur, carnibus vesci audeat.* Vide *Absolutio, Caput jejunii.*

Diem Colligere. Supplicatio facta Regi an. 1235. in Concilio Remensi: *Nec reputet eum* (Archiepiscopum Remensem) *Dominus Rex in defectu, si non Colligat Diem coram ipso contra illos* (accusatores, *cum in nullo fuerit defectu erga eos, & cum ipsi sint excommunicati.* Infra : *Facta autem supplicatione modo prædicto, dixit Dominus Rex, quod super hoc haberet consilium, & super hoc assignabat diem ad crastinum quindenæ Assumptionis B. Mariæ apud Meledunum. Quo audito, Dominus Rex & dicti Episcopi cum præfatis nuntiis Capitulorum, secesserunt in partem, & habito Concilio in hoc convenerunt, quod Diem illam Colligerent.*

Dies Communes, Festis opponuntur in l. un. Cod. Theod. de Imag. Imp. [Vide supra *Dies atri.*]

Dies Consecrati, in Concilio Suessionensi an. 953. c. 7. & in Capitulari Caroli C. Compendiensi ann. 868. cap. 8. ubi vetatur *malla aut placita teneri, à quarta feria ante Nativitatem Domini usque post Consecratos Dies:* eos nempe quatuor dies, quos in Natali Domini celebrari præcipiunt Capitularia Caroli M. lib. 2. cap. 35. & Concilium Moguntinum c. 36. Vide Baron. an. 853. n. 29.

Dies Consuetudinales, quibus nempe *consuetudines*, seu tributa, vel census exiguntur. Charta Aimonis Comitis Gebennensis an. 1090. apud Guichenon. in Bibl. Sebus. pag. 325. *Concedo Ecclesiæ S. Eugendi... alodos illos, quos ab ingenuis hominibus in potestate Scissiacensi Monachi præfatæ Ecclesiæ hactenus obtinuerunt, & amodo obtenturi sunt, ab illis videlicet ingenuis, qui Dies Consuetudinales, quos esse 12. tradunt, & alia debita exceptis aratura boum in corvata & observatione placiti generalis consuetudinaliter mihi non debent.* Apud Græcos aliud sonat ἔντιμος ἡμέρα, quæ in Gloss. Lat. Gr. exponitur *Dies solennis*, ἑορτή.

Dies et Consul, Dies diplomati ascriptus, vulgo *data*. Hincmarus Remensis in Ep. ad Adventium Episc. Metensem, de Episcoporum Consecrat. Opusc. 44. *Et completa Missa habeat Episcopus, qui eum ordinavit, literas manibus suis subscriptas, præferentes Diem & Consulem, &c.* Flodoard. lib. 3. c. 11. *Porrexit literas canonicas . . . Diem præferentes & Consulem.* Vide S. Athanas. de Synodo Ariminensi p. 871. Cujacium ad l. 20. D. de Testam. & Notas ad Senatorem lib. 6. Epist. 1.

Dies Coronæ Regis. Vide *Curia Coronata.*

Dies Facere. Formulæ vett. Pithœi c. 71. in MS. *Sicut reliqui servi nostri & vicinorum vestrorum Faciunt Dies tantas in unaquaque hebdomada facere debeant.* Id est, *employent tant de jours*, [Tot dies impendunt operibus tributariis. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 2. col. 2. *Ermengaudus tenet hospicium, solvit inde in anno pullum 1. ova v. Facit in unaquaque ebdomada Dies* III.] Ita in Lege Bajwar. tit. 14. §. 6. Vide *Facere.*

Dies Facere, Alia notione. Formula Pœnitentialis edita ex Cod. Thuano à viro doctissimo Jacobo Petito post Pœnitentiale Theodori p. 349. de Interrogatione de 10. Præceptis Decalogi : *Item Facere Diem vel sortes. Item si observet diem unam plusquam aliam ad seminandum, vel aliquid faciendum.*

Dies Felicissimus, Dies Paschatis, quo pignus & arrabonem accepimus in vitam æternam. Commodianus Instruct. 75.

> *Congruit in Pascha, Die Felicissimo nostro,*
> *Lætentur & illi, qui postulant sub acta divina, &c.*

¶ Dies Felicissimus Nuptialis, in Appendice Marculfi form. 37. *Die Felicissimo Nuptiarum*, form. 5. inter Bignonianas, apud Baluzium to. 2. Capitul. col. 455. & 498.

¶ Dies Florum, Palmarum dies festus, Gall. *Pâques fleuries.* Vide *Capitilavium.*

Diem Functus, pro *Defunctus*, in Cod. Th. l. 17. de Prætor & l. 5. de Sepulcr. violat.

¶ Dies Galli. Georg. Christian. Rerum Mogunt. to. 2. pag. 785. ex Chronico Sant-Albanensi : *Anno Domini* MCCCCLXI. *Die Galli obiit honesta Domina Margareta, &c. An. D.* MCCCCLXXXIV. *ultima Aprilis, obiit Emericus de Ingelnheim filius.*

¶ Dies Grossi Carnium, *Dies parvi carnium, Dies grossi piscium, Dies parvi piscium.* Codex MS. consuetudinum & distributionum Ecclesiæ Coloniensis ex Bibl. Atrebat. *Centum viginti & novem Dies grossi carnium ascendunt ad* CXCIII. *marcas . . . Dies parvi carnium ascendunt ad &c. Dies grossi piscium ascendunt ad &c. Dies parvi piscium ascendunt &c.* Grossos dies eos intelligendos esse suspicor, quibus meridie & vespere, parvos vero quibus una dumtaxat vice carnibus vescebantur vel piscibus; nisi mavis grossis diebus majorem, parvis vero minorem distributam fuisse carnium vel piscium quantitatem, nulla unius duplicisve sumtionis carnium vel piscium habita ratione. Vellem paulo fusius locum exhibuisset, qui excerpsit illum, & si res tanti fuisset, curassem eum secundo consulendum.

¶ Dies Humanus, Vanæ gloriæ. Johannes Abb. Mettensis in Vita S. Johannis Abb. Gorziensis, inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 397. n. 93. *Nam quamdiu foris erat, humani Diei latrocinia sollerter attendens, secreti sui, cujus Deo tantum mercedem servabat, sæculares arbitros esse cavebat. Diem hominis non desideravi*, Jerem. 17. 16. Et 1. Cor. 4. 3. *Mihi autem pro minimo est ut à vobis judicer, aut ab humano Die*, hoc est, ab ullo homine.

Dies Legales, quibus *Lege* agere licet. Quoniam Attachiamenta cap. 2. *Est autem summonitio certi diei, & loci exhibitio, partibus facta ad Diem legalem. Est autem Dies legalis in prædictis placitis, quaterdenus, & unus Dies, sive 15. Dies.* Adde c. 10. §. 1. Et cap. 60. *Statutum est, quod quodlibet judicium bonum & legale, debet habere has conditiones, 1. quod Dies, in quo datur judicium, sit Legalis, & non festivus: quod locus judicii sit legalis, &c.*

¶ Dies Legitimus, Isidoro lib. 5. Orig. cap. 30. *viginti quatuor horarum est, usque dum dies & nox spatia sui cursus ab oriente usque ad alium orientalem solem cœli volubilitate concludat.*

Dies Legitimus aperiendarum tabularum testamenti post mortem testatoris intra triduum vel quinque dies fuit, ut est apud Paulum lib. 4. Sentent. tit. 6. Testamentum Widradi Abbatis Flaviniacensis: *Ut quando Dies legitimus post transitum meum advenerit, recognitis sigillis, inciso lino,* (perperam *ligno*) *ut legis decrevit auctoritas, &c.* Eadem habentur apud Marculf. lib. 2. form. 17.

Dies Ligati, Feriati: opponuntur diebus legalibus. Speculum Saxonicum lib. 2. art. 10. §. 1. *Proscriptus licite Diebus feriatis vel ligatis arrestetur, vel detineatur.* Art. 66. §. 2. *Omnes etiam Dies feriales seu celebres ac ligati, ad pacem omnibus hominibus sunt constituti, & cum his in qualibet hebdomada 4. dies, videlicet quinta & 6. feria, Sabbatum & dies Dominicus, &c.*

¶ Dies Magnus, Dies extremi judicii. Vide supra *Dies censorius.*

Dies Magnus, Festum Paschatis: μεγάλη ἡμέρα, Joann. Evang. cap. 19. 31. in Concione, Petro Apostolo tributa, apud Clementem Alex. Strom. lib. 6. in Concilio Ancyr. can. 6. & apud Procopium lib. 2. de Bello Vandal. cap. 14. Κυρία ἑορτῶν, Pachymeri lib. 7. cap. 15. Tertullianus lib. 5. in Marcion. *Dies observatis, & menses, & tempora, & annos, sabbatos, ut opinor, & cenas puras, & jejunia, & Dies magnos.* Capitularia Caroli M. lib. 5. c. 136. novæ Editionis: *Qui pœniten tiam publice gerunt, debent unum annum esse cum cilicio inter Audientes vel usque ad Magnum Diem, &c.* [hoc est, ad feriam quintam Cœnæ Domini: qua reconciliabantur publice pœnitentes.] Vide Scaligerum in Prolegomenis ad libros de Emendat. temp. & Allatium de Dominic. & hebdom. Græcor. cap. 22. *Dies Magnus Cœnæ*, in Capitulis Herardi Archiep. Turon. cap. 14.

Dies Magni Trecenses: ita vocabant *Assisias* publicas & generales, quas Comites Campaniæ tenebant in urbe Trecensi, ad dirimendas & dijudicandas supremo judicio majoris momenti controversias, & quæ per appellationem ab Assisiis Balliviarum devolvebantur; præsertim vero lites Baronum Campaniæ, qui scilicet nullo medio pendebant à Comite. [Vide Cl. D. *Brussel* Tract. Gall. de Feudorum usu lib. 2. cap. 12.] Interant autem hisce *Assisiis* publicis ex ordine Militari ac nobilium judices selecti, qui ter aut quater quotannis in eum finem coïbant, & judicia secundum Balliviarum ordinem exercebant judiciario ordine servato, id est per *inquestas* & per *placitamenta:* quæ quidem judicia, siquidem in casibus generalibus prolata essent, referebantur in Codicem municipalium consuetudinum Campaniæ, ut colligi satis datur ex veteri Jure municipali Campanorum, à Pithœo edito, ex hisce conflato.

Postquam vero Campania Regibus nostris accessit, missi identidem Trecas selecti pariter judices ex ordine Ecclesiastico & Militari, quibus adjuncti sæpe sunt Barones ex ipso Campaniensi Comitatu, qui quidem vulgo indigitantur *Magistri, tenentes magnos Dies Trecenses.* Eorum vero jurisdictio *Curia Campaniæ* appellatur in Assisiis Campaniensibus an. 1297. quarum Codex asservatur in Camera Computorum Parif. *Domina de Nantolio Curiam Campaniæ supplicavit, quod arestum factum in Curia Campaniæ diebus Trecensibus, &c.* Et alibi f. 93. *Aresta atque consilia facta & expedita in Curia Campaniæ per venerabiles viros ..... Dies Trecenses pro domino Rege Franciæ tenentes.* Quod si lites & controversiæ agitarentur, quæ Curiam Franciæ spectarent, ad eam remittebantur, ut ex sequenti judicio patet: *Audita quæstione, mota in Curia Campaniæ inter Decanum Tullensem ex parte una, & Gaufridum de Dansale Armigerum, ratione quorumdam attentatorum factorum, ut dicitur, per dominum Decanum contra dictum Armigerum post appellationem ad Curiam Franciæ, &c. quoniam ista cognitio ad Curiam Campaniæ non pertinet, dictum fuit rationibus hinc inde propositis, quod adeant Curiam Franciæ; super hoc sibi fiet justitiæ complementum.*

Sed & statutum fuit à Rege Philippo Pulcro, ut quotannis bis tenerentur *Dies Trecenses*, ut ex illius Edicto ann. 1302. pro Reformatione Regni docemur. Cui quidem Statuto occasionem præbuit Nobilium Campaniæ Regi facta postulatio an. 1297. hisce concepta verbis: *Item, requierent li Gentilhomme, que on tiengne les jours de Troies deus fois l'an, & que on y envoit tels gens, qui puissent & doivent delivrer les bonnes gens selon la raison.*

De primæva *Magnorum dierum Trecensium* origine recte censuit, ni fallor, P. Pithœus, qui id juris Comitibus Campaniæ attributum scribit, ex dignitate *Comitatus Palatini*, qua donati erant, cum præessent supremis judiciis à Regibus ad id delegati *Comites Palatini*, ac Regiæ pœne simili auctoritate lites dirimerent, uti pluribus à nobis observatum in Dissertatione 14. ad Joinvillam.

Magnos Dies vocarunt etiam Reges nostri placita extraordinaria, quæ in Regni provinciis remotioribus cogebantur, delegatis ad ea tenenda selectis judicibus, qui supremo judicio lites dirimebant, & in reos, quos regionis longinquitas in perpetrandis criminibus reddebat audaciores, severius inquirebant: cujusmodi erant Missi Dominici, qui à Regibus ad *Justitias faciendas* in remotiores Regni partes mittebantur, sub altera Regum Franciæ stirpe. His conventibus, ut opinor, inditum nomen à Magnis Trecensibus diebus, quorum nomenclatura jam olim obtinuerat. Horum porro Magnorum dierum, in provinciis coactorum, mentio non semel occurrit in Actis Parlamenti Parisiensis, Pictavi scilicet & in Monteferrando in Arvernis mense Sept. ann. 1454. in Ordinat. Barbin. f. 15. in Monteferrando Stat. Ludov. XI. 25. Jul. 1481. in Reg. Ordin. Lud. fol. 302. Pictavi, Statuto Francisci I. 10. Aug. 1519. in Ordinat. ejusd. Reg. f. 151. in Monteferrando, alio Stat. Maii ann. 1520. ibid. f. 380. Turonibus, alio Stat. 11. Aug. ann. 1533. 2. vol. f. 307. Molini, alio Stat. 22. Jun. 1534. f. 326. Trecis, Stat. 2. Maii 1535. ibid. f. 374. Andegavi, Stat. 17. Jun. 1539. 3. vol. f. 182. Molini, Stat. 7. Jun. & 6. Jul. 1540. f. 228. Riomagi in Arvernis, Stat. 22. Jul. 1542. f. 348. rursum Riomagi. Stat. 19. Aug. 1546. 5. vol. fol. 303. Turonibus, Stat. 6. Jul. 1547. 1. Reg. Henr. II. fol. 24. Molini, Stat. 10. Jul. 1550. 2. vol. fol. 73. Omitto alios deinceps coactos, ne in immensum hocce excrescat opus.

Tantum moneo, Reges nostros interdum id privilegii indulsisse Regii sanguinis Principibus, ut Magnos iis perinde dies liceret cogere. Exstat quippe in Regesto Andegavensi Cameræ Comput. Parif. f. 76. Diploma Caroli V. Regis, quo Ludovico fratri Turonum & Andium Duci fa-

cultatem concedit suos Dies magnos tenendi, seu Lutetiæ Parisiorum, seu in qualibet Ducatuum suorum civitate, quorum appellatio ad Parlamentum devolveretur. Eadem conditione simile indultum privilegium à Carolo VI. Aurelianensi Duci fratri in Virtutum Comitatu, quem Valentinæ uxoris jure obtinebat, literis 6. Maii 1403. in Regesto *Olim* descriptis fol. 175. Duci Burbonensi pro Ducatu Arvernensi literis 3. Jan. 1433. descriptis in Regesto Parlamenti Pictaviensis fol. 117. & Claudiæ filiæ à Ludovico XII. pro Baronia Codiciacensi & Comitatu Suessionensi lit. mens. Sept. ann. 1509. descriptis in Regesto Ordinat. Ludov. fol. 225.

Dies Marchiæ, Dies indictus & condictus Anglis & Scotis ad conveniendum invicem in *marchis* & limitibus utriusque Regni pro pace firmanda. Thomas Walsinghamus in Ricardo II. pag. 278. *Dux Lancastriæ ..... pro Die Marchiæ (prout moris est) tenenda inter Anglos & Scotos annis singulis in partes concesserat boreales.* Idem pag. 307. *In ultimo quo dux Lancastriæ & ipsi convenerunt, ad Diem Marchiæ, conventum fuit inter eos pro commodo pacis, &c.*

Dies Mercatilis, quo *Mercata* seu nundinæ tenentur, Gallis, *Jour de Marché.* Charta Bernardi Vicecomitis Carcassonensis ann. 1082. *Et dono vobis in ipsam meam leudam de Limos 3. puneias de sal in unoquoque Die Mercatile.*

¶ Dies Mercoris, Dies Mercurii. *Dies duos Mercoris & Veneris*, in Præcepto Zuendeboldi Regis ann. 898. Anecd. Marten. to. 1. col. 58.

Dies Neophytorum, qui inter Magnum Pascha, & Pascha clausum intersunt, in quibus albis induuntur recens baptizati. S. Augustinus Epist. 119. cap. 17. *Ut quadraginta illi dies observentur, Ecclesiæ consuetudo roboravit, sicut octo Dies Neophytorum distinguantur à cæteris, id est, ut octavus primo concinat.*

Dies Operabilis, nostris *Jour ouvrable*, in quo licet operari, *Travailler.* Vide *Seiso* post *Satio.*

¶ Dies Osanne, in Charta Goscelmi de Bogno pro Monasterio S. Juliani, apud Stephanotium Antiquit. Pictav. MSS. tom. 3. pag. 696. Idem qui *Dies Palmarum*: quo Ecclesia canit: *Hosanna Filio David &c.* Vide *Dominica Osanna.*

Dies Palmarum. Vide *Dominica Palmarum.*

Dies Palustres. Willelmus Tyrius lib. 21. cap. 25. *Sed neque ii, qui ibi juges & assidui videbantur, negligentia torpentes aliquid utilitatis operabantur, terebant otia, & palustres trahebant Dies.* Respexit istud Persii Sat. 5.

Tunc crassos transisse dies, Lucemque Palustrem.

Ubi Cornutus: *Obscuram propter nebulam, quæ de paludibus nascitur: sed hoc ad animi castitatem refertur.* Alii vitam non inertem modo, sed & crapulæ deditam intelligi putant. *Omnes enim ebriosi*, inquit S. Augustinus Serm. de Tempore 231. *tales sunt, quales paludes esse videntur, &c.* nisi potius *pigros* innuerit: nihil enim palude pigrius, quæ in eodem semper statu permanet, aquas suas nullibi evolvens ac egerens. Proinde huc spectant ista Senatoris lib. 10. Ep. 29. de podagrico humore: *Petit concavas lacunas, ubi palustri statione pigrescens, saxa perficit de liquore.* Vel denique faciunt, quod *ranæ*, quas *palustres* vocat Isidorus lib. 12. cap. 6. quæ in cœnosis aquis volutantur: *Grenouïller*, enim dicimus, de iis, qui perpetuis compotationibus vacant. Alcyphron. in Epistolis piscatoriis & amatoriis, l. 1. Κρεῖττον γὰρ ἐπανήκειν ἐκ Βοσπόρου καὶ Προποντίδος νεόπλουτον, ἢ καθήμενον, ἐπὶ ταῖς τῆς Ἀττικῆς ἐσχατιαῖς λιμνῶδες καὶ αὐχμηρὸν ἐρυγγάνειν. Vide quæ ad Persium annotant Casaubon. & alii.

Dies Placitabilis, in quo placita fiunt, apud J. Fortescutum de Laudib. Legum Angliæ c. 48.

Dies Placitus, Dies placiti dictus & præfinitus. Lex Ripuar. tit. 66. *Quod sacramentum in Die Placito non conjurasset. Dies placitus*, ibid. tit. 72. §. 1.

¶ Dies Professa, f. mendum, loco *Profesta*, Gall. *Jour ouvrier*, in Anecd. Marten. tom. 1. col. 188.

Dies Sancti, dicti dies Quadragesimæ. Vide Baron. an. 519. n. 42. & Jacobum Gothof. ad l. 2. Cod. Th. de Feriis.

Dies Sanctus, dicitur *dies Dominicus*, apud Alcuinum lib. de Offic. divin. cap. de Die Sancto.

Dies Sanguinis, quo *Bellonarii*, seu *Bellonæ servientes*, missione sanguinis sui *Bellonam* Deam placabant, 9. Kal. April. Vide Casaubonum ad Lampridium.

¶ Dies Siderales, *quibus sidera moventur & à navigatione homines excluduntur.* Papias.

Dies Solis, qui postmodum Dominicus. Tertullianus Apolog. cap. 16. *Æque si Diem Solis lætitiæ indulgemus.* Ita & lib. 1. ad Nation. cap. 13. Maximus Episcop. Serm. in Pentecosten: *Dominicum diem ab hominibus sæculi diem Solis* appellari scribit. Gregorius Turon. lib. 3. Hist. c. 15. *Ecce enim Dies Solis adest: sic enim barbaris diem Dominicum vocitare consueta est.* Vide l. 1. & 2. Cod. Th. de Feriis, l. 1. & 3. de Execut. l. 10. 13. de Exact. l. 2. de Spectacul. eod. Cod. Justinum Apol. 2. &c.

Dies Tenere, Festum seu Curiam celebrare, quod faciebant Reges, cum Curias suas solennes aut *Coronatas* tenebant. Gregorius Turon. lib. 5. Hist. c. 2. *Chilpericus Toronis venit, ibique & Dies sanctos Paschæ tenuit.*

Dies Treugarius. Charta Woldemari Ducis Jutiæ ann. 1326. apud Pontanum lib. 7. Hist. Dan. *Et si medio tempore ... alterum eorum mori contingat, nos sine voluntate unanimi, & consensu hæredum ipsorum, Diem Treugarium, aut sonam non inibimus seu faciemus.* Id est, treugam vel compositionem. Vide *Sona*, *Pax.*

Dies Tinearum, vel Murium, in quibus superstitiosa vana quædam observant, aut faciunt, ne tineæ aut mures noceant frugibus & segetibus. S. Audoënus lib. 2. Vitæ. S. Elig. cap. 15. *Nullus diem Jovis absque festivitatibus sanctis, nec in Maio, nec ullo tempore in otio observet, neque Dies tinearum, vel murium, aut vel unum omnino diem, nisi tantum Dominicum.* Vide Delrium lib. 3. part. 2. qu. 4. sect. 6.

¶ Dies Viridium, Feria quinta Majoris hebdomadæ, apud Haltausium in Calendario Germanico pag. 81.

Dies Vitæ, pro die obitus, seu ultimo vitæ. Spartianus in Adriano: *Ita ut plerisque in Diem vitæ suæ dimensum sine dilatione restituerit.* S. Ambrosius Epist. 24. *Tu obtulisti quasi arbiter litis, ut soror in Diem vitæ suæ possideret partem prædii, post obitum ejus fratri cederet omnis possessio.*

Dies Votorum, Sponsaliorum & nuptiarum. Lex Longob. l. 2. tit. 4. §. 3. *Nulli sit licentia conjugi suæ de rebus suis dare amplius per qualemcunque ingenium, nisi quod ei in Die votorum in methio & morgonbac dederit.* Tit. 14. §. 21. *Quantum in Die votorum acceperint, quando ad maritum ambulaverint.* Vide [Baluzium in Notis ad Capitularia tom. 2. col. 993. & infra] *Votum*, Nuptiæ.

¶ Dies Utiles, à Judicibus reo concedendi ad vadimonii

vadimonii dilationem, in Statutis Massil. lib. 2. cap. 4. *Non detur reo vel ejus parti dilatio ultra spatium decem utilium Dierum, &c.* Iidem sunt, ut puto, qui supra *Legales.*

DIENNIUM, *Biennium.* Ugutio & Joan. de Janua.

DIESCERE, Instar diei lucere. Glossæ Isidori: *Diescit, dies fit.* [Item: *Diet, nunc dies fit.*] Will. Brito lib. 12. Philip. de nocte cereis illuminata:

Tantis luminibus, tanto fulgore Diescens.

Utuntur sæpe Alanus, Galterus, Devonius, Petrus de Riga, & alii.

¶ 1. DIETA, Conventus. Vide *Diæta* 4.

2. DIETA, Iter, quod una die conficitur, vel quodvis iter. Jo. de Janua: *Dieta, diei itinerario, unde Dietare, perendinare.* Breviloq. *Continet autem Dieta legalis 20. milliaria Italica; Dieta vero vulgaris dicitur illa, quæ habetur secundum consuetudinem regionis.* Procopius lib. 1. Vandal. c. 1. Μιᾶς δὲ ἡμέρας ὁδὸς ἐς δέκα καὶ διακοσίους διήκει σταδίους, ὅσον Ἀθήνηθεν Μεγαράδε ἰέναι. Concilium Andegav. ann. 1365. cap. 3. *Sane quia nonnulli in nostra provincia Dietas diversimode in casibus præmissis nituntur computare, ... nos de communi consilio & assensu hujus Concilii 12. leucas taxamus pro Dieta vulgari, vel etiam usuali, in diœcesi Turonensi & Andegavensi: In Britannia vero & Cenomannia decem leucas taxamus pro Dieta.* Bracton. lib. 4. tract. 1. cap. 46. & Fleta lib. 4. cap. 28. §. 13. *Omnis rationabilis Dieta constat ex 20. milliaribus.* Ita etiam Gervasius Tilberiensis in Otiis Imperialibus apud Seldenum in Dissert. ad Fletam pag. 523. ex l. 1. D. Si quis cautionib. Brocardus in Descr. T. S. *A Valania usque ad Antiochiam sunt 4. Dietæ.* Rodericus Tolet. lib. 8. de Reb. Hisp. cap. 1. *Dietis plus fastu regio festinatis, die præfixa venit Toletum.* Alanus in Anticlaudiano lib. 4. cap. 9.

Illic Saturnus spatium percurrit avaro
Cursu, progressuque gravi, longaque Dieta.

Et lib. 6. cap. 44.

Tandem fessa, tremens, admirans virgo Dietam
Explet, &c.

[Alberici Chron. an. 1221. *Tantumque ab illa parte processit, ut nonnisi per decem Dietas distet exercitus ejus ab Audas maxima & famosa civitate.* Vide Apparatum bellicum Caroli VIII. Reg. Fr. in Ital. apud Marten. Itinerarii 2. pag. 386. Chronicon Trivetti ad annum 1154. Vitam B. Coletæ. to. 1. SS. Martii pag. 590. Laudes Papiæ apud Murator tom. 11. col. 19.]

DIETA TERRÆ, Quantum terræ quis per diem peragrare potest. Tudebodus lib. 1. Hist. Hierosol. pag 780. *Imperator permisit Boemundo 15. Dietas terræ in longitudinem Romaniæ, & 8. in latitudinem.* Lib 2. *Quod si libenter jurasset, ei 15. Dietas terræ in extensione ab Antiochia daret.*

3. DIETA, *Cursus* Ecclesiæ ordinarius, seu officium, quod *quotidie* celebrari solet in Matutinis horis. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 27. *Hæc sunt autem tempora, in quibus circumferendus est liber: quoties Dieta cantatur, ad singulas sessiones circumferatur.* Beletus de Divinis Officiis cap. 21. *In noctibus istorum dierum, qui solennes non sunt, psalmi duodecim, quos vulgus Dietam vocant, cum sex antiphonis canuntur, ac tres lectiones totidemque responsoria recitantur.* Acta Episcopor. Cenoman. pag. 319. Tunc Episcopus: *Profer igitur si hodiernis interfuisti mysteriis. Respondit, Non. Pangamus ergo Domino Deo hymnos matutinales. Quibus inceptis, Henricus profitetur, se Dietam ignorare. Episcopus tamen volens omnino ejus reserare inscientiam, Dei genitrici solitos Psalmos canere cœpit. Horum quoque nec versus noverat, nec seriem.* Adde Durandum lib. 5. cap. 3. n. 29.

¶ 4. DIETA, Diurnum spatium; Opera diurna, Gall. *Journée.* Charta Bernardi de Turre ann. 1308. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 781. *Et pro qualibet die, qua læsus propter læsionem illam operari non potuerit, dabit prædicto læso sex denarios pro qualibet Dieta.* Saisimentum Comitatus Tolosæ art. 22. apud *la Faille* tom. 1. Annal. Tolos. Probat. pag. 16. *Item recognoverunt quod dominus Rex habet ex consuetudine in dicta villa de quolibet foco habente par boum duo jornalia in terminis villæ, salvo victu babulei* (bubulci) *ad ipsas Dietas.* Chartularium SS. Trinit. Cadom. fol. 83. *Sello filius Unfridi unam acram in masuagio ... facit duas Dietas coopturæ.*

¶ 5. DIETA, ut *Dies* 3. seu Tantum terræ, quantum per diem uno aratro coli potest. Charta Elizabethæ de Castellione Comitissæ S. Pauli ann. 1220. apud Duchesnium Histor. Bethun. lib. 3. probat. pag. 110. *Cum inter Guidonem & Hugonem filios meos ex una parte, & Matheum de Rollepot Militem & heredes suos ex altera, super duabus carrugiis* CCCXX. *Dietas quæ Jorneta dicuntur continentibus, & super quadam alia terra, quæ Baulesche dicitur, verteretur quæstio, &c.*

¶ 6. DIETA, Vitæ institutum, Gall. *Diette.* Vide *Diæta* 3.

¶ 7. DIETA, Pastus, refectio. Vide *Diæta* 2.

¶ 8. DIETA, Merces diurna. Constitutio Lud. Reg. Sicil. an. 1352. è MS. D. *Brunet* fol. 101. *Illud quod curie nostre debetur sub nomine salarii vel Diete.*

¶ 9. DIETA, Norma recte vivendi. Vide *Dieticus.*

¶ DIETA STRAMINIS ET PALEÆ, Tantum, si bene conjecto, straminis & paleæ, quantum conficitur uno die, cum frumentum flagellatur. Tabularium Gemeticense c. 192. in Charta anni 1219. *Dimisi ... unam Dietam straminis & paleæ in granchia illorum.*

1. DIETARE, Joan. de Janua *Perendinare*, Differre de die in diem, [commorari, subsidere, Gall. *Sejourner.*] Charta Ludovici VII. Reg. inter Sugerianas 22. *Ab hac itaque civitate, ubi per aliquot dies Dietavimus, scripsimus vobis, &c.* [Barthii Glossarium ex Hist. Palæst. *Castoriam pervenerunt & ibi solemnitatem Dominicæ Nativitatis celebraverunt, & per dies plurimos Dietaverunt.* Ibidem: *Dietavit in illa civitate exercitus Francorum per mensem unum & dies quatuor.* Vide *Dictare operam.*]

¶ 2. DIETARE, Iter agere, pergere, à *Dieta* 2. Iter unius diei. Gesta Ludovici VII. Franc. Regis apud Duchesnium tom. 4. pag. 403. *Statim directo itinere cum suo exercitu versus partes regni Hierusalem Dietavit.*

1. DIETARIUM, Opus diei. Historia Translationis S. Sebastiani cap. 11. *Celebrem festivis gaudiis omnibus ... ducentibus diem, iste solus solita cupiens explere exercitia, junctis bobus properat ad agrum, exequi cupiens Dietarium*; Galli dicerent, *voulant faire ou achever sa journée.*

2. DIETARIUM, Idem quod *Jornale*, Jugerum, modus agri. Charta ann. 1226. apud Joann. Carpentarium in Hist. Cameracensi: *Et tria Dietaria terræ alodii de Lo, &c.* Perperam editum *Dictaria.* Vide *Dies* 3.

1. DIETARIUS, ut *Dietarium* 2. Charta Gerardi de Grimbergis anno 1167. apud Miræum in Donat. Belgic. *De terra Amelrici 8. bunarii, & sororis hujus Clariciæ unus bunarius. Sex Dietarii à Balduino*

de Eichem ... de terra Theodorici de Inferno 9. *Dietarii* : *terra tota de duobus Grisengem, excepto uno Dietario & uno bunario Ermengardis.*

2. DIETARIUS, Qui ad Officium Ecclesiasticum stata die deligitur : *Qui est du jour.* Ordinarius MS. Ecclesiæ Rotomagensis : *Vesperæ finiantur à Dietario.* Alibi : *Per hebdomadarium vel Dietarium revestitum omnibus sacerdotalibus indumentis, &c.*

¶ DIETARIUS MENSÆ, Ad mensam quotidie admissus. Translatio S. Sebastiani num. 32. *Erat namque ei* (Gisleberto Suessorum Comiti) *inter prandendum familiare inopum debiliumque, quos mensæ suæ Dietarios delegerat, curam agere, eosque ex his quæ sibi ex industria subtrahebat, pie refovere.*

¶ DIETAS, *Domus.* Glossar. Sangerman. n. 501. Est, nisi fallor, pro *Diæta*, Cœnaculum. Vide *Diæta* 3. & 4.

DIETENUS, Tota die, in Vita B. Mathildis Reginæ 14. Martii.

DIETICUS. Johannes de Janua : *Dieticus*, i. *regularis, scilicet se de die in diem custodiens, sicut faciunt Claustrales.* Matthæus Silvaticus : *Dietici, Clerici regulares.* Glossæ MSS. *Dieta, quod Latini Regulam dicunt, est observatio legis & vitæ.*

DIETIM, *Per singulos dies*, apud Johan. de Janua : quotidie, de die in diem. Occurrit apud Herronem in Vita S. Godehardi Episc. n. 23. Stephanum Juliacum in Vita B. Coletæ n. 84. in Vita S. Withburg. Virg. n. 1. [in Vita S. Scholasticæ c. 1. n. 5. in Vita S. Drausii Episc. n. 1. in Concilio Dertusano an. 1429. apud Acherium Spicil. tom. 2. pag. 757. & Martenium Anecd. tom. 4. col. 354.]

DIFFACERE, Destruere, Gall. *Défaire*; Italis *Disfare. Diffacere justitiam* : Capitula ad Legem Salicam c. 2. Capit. Caroli M. l. 3. c. 26. & Capit. Caroli C. tit. 31. c. 18. *Juret, quod ipse eum ad justitiam cujuslibet Diffaciendam fugere non fecisset*; id est, fugiendam, vitandam. In Capit. Caroli C. legitur *Disfaciendam.* Eadem Capit. Caroli C. tit. 36. sub finem : *Expresse mandamus, ut quicunque istis temporibus castella & firmitates & haias sine nostro verbo fecerint, Kalendis Augusti tales firmitates Disfactas habeant.* [Baluzius legit *Disfactas.*] *Charta Diffacta*, Capitul. ad leg. Salic. c. 7. Lex Longob. lib. 2. tit. 34. §. 10. & Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 89. *Si vero non compareat Charta, sed ab illo, qui inservire vult, Diffacta sit*; id est, lacerata. *Facti Diffactio*, apud Ratherium Veronensem in Qualitatis conjectura p. 216.

HOMINEM DIFFACERE, Judicio interveniente, reum membro aliquo mutilare, deformare. *Deffaire quelqu'un*, dicimus de reo, qui morte punitur. Lex Longob. lit. 25. §. 68. *Nisi per justitiam & pacem faciendam Diffecerit.* Statuta S. Ludovici lib. 1. c. 82. *Se li Clerc fet chose, dont il doie est pendus & Defés.*

DIFFACTIO, Mutilatio membrorum. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 64. *In furto, & murdro ... & eis, quæ ad Diffactionem pertinent.* Id est, criminibus, quæ capite aut membrorum mutilatione luuntur. Cap. 92. *Qui murdrum* (fecerit,) *si capiatur, debet reddi Justitiæ Regis, & talis, de quo justitia fieri possit, vel videlicet occisus, vel Diffactus.* Rursum c. 88. *Nemo ipsius suum infantem reddere cogatur, quem voluntarie non occidit, nec emendatione pecuniali, nec Diffactione corporali.* Adde c. 80. 82. 92. 93. Leges vernaculæ Willelmi Nothi c. 35. *Si feme est jugée à mort, u à Defacion des membres, &c.*

DISFACERE, Idem quod *Diffacere*, Destruere. Capitul. ann. 779. c. 11. *Qui per odium, aut per malum ingenium, nisi pro justitia facienda hominem Diffecerit, honorem perdat, &c.* Hincmarus Opusc. 34. *Quod ille facit, alter Disfacit.* [Tabularium Rothonense : *Post tempus voluit Catweten istam elocutionem Disfacere, & venit in lege coram Scavinis.*]

DIFFALESCERE, Σκορπίζεσθαι, in Gloss. Gr. Lat. MSS. In Glossario edito, σκορπίζειν, est, *Dissipare, dispergere.* Gl. Isid. *Diffitiscit, dissolvitur.* Unde forte legendum *Diffitiscere*, pro *Diffalescere*, vel certe *Diffatescere.* [Papias habet : *Diffitiscit, Dissolvitur, aut marcescit, languet, arescit.* Simplex *Fatiscit*, dissolvitur exponit Servius ad 1. Georg. *Neu pulvere victa Fatiscat*; id est, *in pulverem Fatiscat, aut dissolvatur.*]

DIFFAMARE, Vulgare. Gloss. Græco-Lat. Διαφημίζω, *Difamo, devulgo, pervulgo.* Flodoard. lib. 4. Histor. Rem. cap. 50. *Cum hujus virtutis miraculum Diffamaremus.* Anastas. Bibl. in Epist. ad Martin. Episc. Narniensem : *Potui ei scribere ac innotescere omnia, quæ de ipso Diffamabantur.* S. August. in Epist. ad Quodvultdeum : *Epiphanius in doctrina Catholicæ fidei laudabiliter Diffamatus.* Facundus Hermianens. l. 1. cap. 6. de eod. Augustino : *In Catholica doctrina sinceritate ac prudentia Diffamatus.* Lib. 4. c. 2. *In doctrina Catholicæ fidei laudabiliter Diffamatus.* Adde eumdem Augustin. lib. 3. & lib. 22. de Civit. Dei, Tertullian. in Apolog. c. 7. Apuleium, & alios.

DIFFAMARE interdum in malam partem sumitur, ut apud Tacitum : *Probroso carmine Diffamatus.* Et in l. Diffamari C. de Ingen. manu. Gervasius Remorum Archiepisc. in Epist. ad Nicolaum II. PP. *De vestro adventu in nostram Galliam, quid animi habuerim vivente Rege, licet Diffamatus sim, id noluisse, satis, ut puto, significavi Paternitati vestræ.*

¶ DIFFAMARE TESTES, Illorum testimonium infirmare. Notitia Judicii ann. 869. apud Baluz. to. 2. Capitular. col. 1490. *Sic me exvacuo ego Recosindus quod non possum Diffamare ipsos testes & ipsas scripturas, nec testes ampliores nec meliores ut legibus convincere possim, &c.*

¶ DIFFAMATORIUS LIBER, Gall. *Libelle Diffamatoire*, apud Rymerum to. 11. p. 268. col. 1. & alibi.

DIFFAMIA, Damnum famæ, infamia. S. August. in Quæst. V. Testam. *Senatoribus fœnus Diffamia est. Diffamatio venerabilium nominum, & divulgata vituperatio defunctorum*, apud Facund. Hermianens. lib. 8. cap. 2.

¶ DIFFARREARE, Matrimonium dissolvere, *Diffarreatus*, Cujus matrimonium dissolutum est, in Digesto.

¶ DIFFARREATIO, *Dissolutio inter virum & fœminam.* Gloss. Isidor. Festus habet : *Diffarreatio genus erat sacrificii, quo inter virum & mulierem fiebat dissolutio. Dicta Diffarreatio, quia fiebat farreo libo adhibito.* Contrarium est *Confarreatio* : qua voce usi sunt Plinius Tacitusque.

DIFFERENTER, *Eminenter*, in Gloss. MSS. ad Concilium Ancyran. can. 4.

¶ DIFFERENTIA, Controversia, contentio, dissidium, Gall. *Different.* Carolus VII. Franc. Rex in Epistola ad Nicolaum V. Papam Spicil. Acher. to. 7. p. 257. *Beatissime Pater ... Cum nuper Prælatos regni nostri in civitate nostra Rotomagensi congregari mandassemus, & super quibusdam Differentiis inter vestram Sanctitatem & Ecclesiam nostram Gallicanam concordandis, &c.* Occurrit in altera epistola Chri-

ſtierni Regis Daciæ ad eumdem Carolum Regem, Spicil. to. 9. p. 303. apud Rymerum to. 12. pag. 32. col. 4. Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. p. 196. Lobinellum in Gloſſario ad calcem Hiſt. Britann. Aremor. &c.

DIFFERENTIOR, *Præſtantior*, διαφορώτερος. Utitur Interpres S. Irenæi lib. 2. Gloſſ. Iſid. *Differentior, Eminentior.*

¶ DIFFERRE, Eminere. Gloſſæ apud Grævium in Notis ad Iſidorianas: *Differt*, ὑπερτίθεται. Conſtantienſis *Differt*, inter alia exponit *Honorat.*

DIFFIBULARE. Alanus de Inſulis in Planctu naturæ: *Quod duplex tricatura Diffibulans, &c.* Infra: *Adulatores à voluntate vultum, ab animo verbum, ab intellectu loquelam, amplo diſceſſionis intervallo Diffibulant.* Ubi alii Cod. *disjungunt.* Carmen de Curia Romana:

... Sic res Diffibulat omnes,
Sic longas cauſas terminat ore brevi.

Vide Sidonium lib. 3. Epiſt. 3. & ibi Savaronem; & ſupra in *Affibulare.*

DIFFICAX, *invenitur pro Difficilis*, inquit Joan. de Janua: inde *Difficacia, Difficacitas*, eidem.

¶ DIFFICERE, pro *Deficere.* Statuta Arelat. MSS. art. 192. *Et mittat Deus ſuper te iram ſuam, & Difficias ante inimicos tuos.*

DIFFICULTARE, Δυσκολαίνειν, in Gloſſ. Gr. Lat. Difficilem ſe præbere. Magnum Chronicum Belgicum: *Qui diu hæſitando, propter mercaturas negotiorum ſuorum, Difficultaverunt negotium.* [Littera patens ex parte Cardinalium, qua Petrum de Luna convocant ad Concilium Piſanum, Spicil. Acher. to. 6. p. 203. *Hæc enim convocatio ad locum & terminum antedictos, nullo valet colore Difficultari, impediri, &c.* Ejuſd. tomi p. 261. *Propoſuerunt certas dubitationes ad Difficultandum congregationem Concilii & agendorum in eo.*]

¶ DIFFIDAMENTUM, Diffidantia. Vide *Diffidare.*

¶ DIFFIDANTIARE, *Fidantiam* ſeu fidejuſſionem frangere. Vide *Affidantiare* poſt *Fidantia.*

DIFFIDARE, proprie eſt à fide, quam quis alicui debet, aut pollicitus eſt, per litteras aut epiſtolam deficere: noſtris *Deffier. Deſafiar*, in Chron. Raimundi Montanerii c. 158. & alibi. Utuntur paſſim Scriptores hoc ſignificatu, [S. Bernardus Ep. 222.] Alexander Abbas Celeſin. l. 2. c. 27. Geſta Philippi III. Reg. Franc. p. 533. Geſta Innocent. III. PP. pag. 10. Levoldus Northow. in Chr. ann. 1303. 1344. 1356. Albert. Argentin. p. 127. Monachus Vallis Sarnei c. 67. [Breviarium Hiſt. Piſanæ an. 1172. Caffarus in Annal. Genuenſ. an. 1162. Bartholomæus lib. 6. eorumd. Annal. an. 1235.] Jus feudale Saxon. c. 41. §. 3. Thwrocz. in Lud. Rege cap. 34. Nicol. de Cuſa lib. 3. de Concord. Cathol. c. 31. Concilium apud Pennam fidelem an. 1302. cap. 14. Petr. de Vineis lib. 1. Epiſt. 21. l. 3. Epiſt. 85. Vita Lietberti Epiſcopi Camerac. cap. 54. Gobelinus Perſona in Coſmodromio p. 241. Hiſt. Cortuſiorum lib. 1. cap. 8. Concil. Noviomenſe an. 1344. c. 3. Andegavenſe an. 1365. c. 26. &c. [*Defidiare* in Concil. Arand. an. 1473. cap. xx. *Deffidare*, apud Rymerum to. 6. p. 218. col. 1. Le Roman *de Flore* MS.

En ceſte cort n'a Chevalier,
S'il me voloit Deſafier,
Qu'il ne me trova armé
Sor mon cheval emmi cel pré.]

Vide Leges Alfonſinas part. 7. tit. 11. *De los Deſafiamentos.*

Illud inprimis notandum, quod *Diffidentiæ*, ut vocabant, per viros primarios, non vero per præcones, ſeu feciales, aut heraldos fiebant, ut videre eſt apud Villharduinum n. 112. in Chron. Flandr. c. 74. [in Annalibus vett. Mutinenſ. ad an. 1298.] &c. Sæpe etiam per Epiſcopos & Abbates, ut colligitur ex Matth. Paris ann. 1233. p. 266. ann. 1240. pag. 366. ex Chron. Flandr. vernac. c. 19. Ægid. de Roya an. 1296. Froiſſart. 1. vol. cap. 257. &c.

Fiebant etiam diffidationes plerumque ſcripto ad hoſtem miſſo: [quod ſcriptum *Diffidatorias litteras* vocant Telomon de Bello cum civitate Brunſvic. apud Leibnitium tom. 2. pag. 93. & Auctor Chronici Epiſcoporum Merſeburg. apud Ludew. Reliq. MSS. to. 4. p. 446. *Litteras Diffidentiæ* Caffarus lib. 1. Annal. Genuenſ. ad annum 1162.] Fori Oſcæ an. 1247. fol. 26. *Statuit Rex Petrus, quod magnates Aragonum & Infantiones, inter ſe guerram facientes, niſi poſt monitionem ſuam factam per nuntios, aut per chartas, id faciant, &c.* Gobelinus Perſona in Coſmodromio ætate 6. cap. 91. *Epiſcopus Leodienſis... Electo Paderbornenſi litteras Diffidationis direxit.* Nicolaus de Cuſa lib. 3. de Concord. cap. 31. *Si Clericum etiam divina lege tu laicus capere propria auctoritate, aut male tractare prohiberis, quam credis virtutem tuæ fabricatæ Diffidationis ſcedulæ ineſſe, ut tunc omnia jura divina & humana ceſſare, & mortua eſſe credas, quando litterulam præmittis?* Vide *Cartellus* 1.

Formam aliam diffidationis, haud omnino obviam, obſervo in Poëmate vernaculo, cui titulus *Le Roman de Garin*:

Diſt à Girbert, Mult me tenez por vil,
Il prit deux pens del peliçon hermin,
Envers Girbert les rua & jali,
Puis li a dit, Girbert je vos Deffi.

Occurrit non ſemel eadem diffidationis ſpecies in eodem Poëmate. Præ cæteris vero formam diffidamenti ita deſcripſit Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oſcæ an. 1247. fol. 26. *Nullus miles, ſive Infantio, præſumat aliquem capere aut mactare, aut caſtrum alicujus per vim capere, aut per furtum, niſi prius ipſum Diffidaverit coram tribus Militibus, qui non ſint vaſſalli alicujus eorum, qui ſe Diffidaverint, cum induciis decem dierum: & forma iſta apud Burgenſes & omnes alios firmiter obſervetur, ut quiſque eorum ſuper probatione Diffidamenti cum tribus ſibi conſimilibus ſe Diffidet. Quicunque vero ſuper præmiſſis non ſervaverit formam iſtam Diffidamenti, ſit traditor manifeſtus: niſi forte ſuper rixa aliqua, repentino caſu contingeret homicidium perpetrari, aut ſuper aliquo pignore aut aſſultu.* Adde lib. 6. Obſervantiarum fori Aragon. lib. 6. tit. *de forma diffidamenti.* Nefas autem exiſtimabant, hoſtem impetere, nulla *Diffidatione* prævia; qui contra ageret, pro proditore habebatur. Turpinus in Carolo M. cap. 17. *Talis erat inter eos inſtitutio, quod... ſi aliquis treugam datam ante Diffidentiam frangeret, ſtatim interficeretur.* Auctor Hiſt. Hieroſol. an. 1177. de Friderico I. qui Saladinum diffidaverat: *Et quia Imperialis majeſtas neminem citra defectionem impetit, ſed hoſtibus ſuis bella ſemper indicit, deſtinatus ab Imperatore ad Saladinum nuntius, ut vel Chriſtianorum univerſitati, quam læſit, ſatisfaciat in plenum, vel Diffiduciatus ſe præparet ad bellum.* Martinus IV. PP. lib. 2. Epiſt. Cur. 45. apud Raynald. ann. 1283. n. 21. *Nulla Diffidatione præmiſſa (quod multorum judicio proditoris notam non effugit) hoſtiliter impetendo.* Chronicon Auſtrale an. 1278. *Auſtriam ingreditur,... quam-*

vis (quod dictu nefas est) nunquam litteras Diffidentiæ Regi Romanorum præmisisset. Willelm. Malmesb. loco citato : *Iniquum id visum multis, quia suspicione nulla rancoris ab eis ante festum abscesserat, nec modo more majorum amicitiam suam eis interdixerat, quod Diffidiare dicunt.* Apud Mich. *del Molino* in Repertorio : *Diffidamento non præcedente legitimo & forali, regulariter nullus potest in Aragonia alium damnificare, capere, aut occidere, vel castrum ejus per vim & forciam occupare : alias incurrit pœnam traditionis.* Willharduinus n. 112. *Et bien vos mandent il, que il ne feroient ne vos, ne altrui-mal, tant que il ne aussent Deffié, que il ne firent onques trahison, ne en lor terre n'est-il mie acostumé, que il le facent.* Froissart. 2. vol. cap. 134. *Car si guerre il lui vouloit faire, il est bien si noble & avisé, qu'il l'eust fait avant Deffier.* Constitutio Friderici II. Francoford. an. 1234. apud Albericum : *Item statuimus, ut nullus in persona, vel in rebus alicui damnum inferat, nisi prius eum, cui damnum inferre voluerit, ad minus trium dierum & noctium spatio Diffidaverit, & tunc uterque pacem ab altero per prædictum terminum habebit, alioquin per sententiam proscribatur.* Idem præscribitur Constitutione Friderici I. an. 1187. apud Conradum Urspergensem. Alia vero Caroli IV. Imp. apud Levoldum Nortowium in Chronico Marcano ann. 1356. cavetur etiam, *ne Diffidationes fiant in locis, ubi ii, quibus bellum indicitur, domicilia non obtinent, aut ea continenter non habitant.* Froissart. 1. vol. cap. 35. auctor est, imperante Ludovico Bavaro, hanc Friderici invectam perinde legem de diffidationibus : *Et fut là endroit renouvellé un jugement & statut, & affermé, qui avoit esté fait à la Cour de l'Empereur le temps passé, qui estoit tel, que qui vouloit autrui grever, ou porter domage, il le devoit Deffier suffisament, trois jours devant son fait ; & qui autrement le faisoit, il devoit estre rattaint de mauvais & vilain fait.* Vide Raim. Montanerium c. 216. Observantiæ Regni Aragon. l. 6. de Privileg. Militum §. 22. *Juxta cartam pacis, nullus sine Diffidamento alteri dare debet damnum ; attamen nec villanus Infantionem, nec è contra tenentur se Diffidare, si alter alterius interfecerit consanguineum, quia dictus forus habet eum pro Diffidato, dum tamen manifestum homicidium existat ; alias si esset dubium, esset ibi necessaria Diffidatio, & si alius jus offerret, reciperetur ejus firma, & esset pendente hoc dubio assecurandus, juxta Regni usum. Si tamen sine Diffidamento in dictis casibus Infantio villanum, vel è contra interfecerit, non punietur pœna capitali, si possit dictum homicidium probari. Infantiones autem inter se semper tenentur se Diffidare, nisi pro morte patris vel exhæredatione, secundum usum.*

¶ Clericos Diffidari vetat Concilium Terraconense anni 1329. num. 60. superioris alterius Concilii an. 1323. celebrati Constitutionem hac de re confirmando : *Quoniam in secundo Concilio Tarraconæ* VIII. *Cal. Feb. ann.* MCCCXXIII. *prædecessorum nostrorum, qui condemnaverint Diffidari Prælatos, & personas Ecclesiasticas, vestigiis inhærentes, sacro approbante Concilio, statuimus, ut si quis deinceps cujuscumque status vel conditionis existens Diffidaverit aut provocaverit publice vel occulte Archiepiscopum, aut Episcopum, vel eorum Officiales, vel Prælatum, aut Religiosum, vel alium Clericum beneficiatum in sacris ordinibus constitutum ... ipso facto sententiam excommunicationis incurrat.* Hanc constitutionem ut eluderent potentes quidam laïci, Ecclesiasticorum bona, nullo prævio *diffidamento*, invadebant : quam calliditatem anathemate feriit Concilium IV. Terraconense haud diu post celebratum. Hujus constitutionem si vis, consule inter Anecdota Marteniana to. 4. col. 319.

Diffidiare, Eadem notione. Willelmus Malmesbur. lib. 2. Hist. Novellæ : *Nec modo more majorum amicitiam suam interdixerat, quod Diffidiare dicunt.* Ægidius Parisiensis MS. lib. 3. Karolini :

Diffidiare Ducem, Martemque edicit habendum.

¶ Disfidiare. Annales veteres Mutinensium ad ann. 1298. apud Murator. tom. 11. col. 74. *Eo tempore Marchio Estensis misit dominum Ludovicum de Petrezanis equitem & armigerum probum ad Disfidandum Communæ Bononiæ, & misit guantum battaliæ.*

Diffidentia, Gall. *Deffiance*, [vel *Defi*, Provocatio.] apud Baldric. Noviom. l. 3. c. 74. Gaufr. Malaterram lib. 3. cap. 31. Ægid. de Roya ann. 1296. [in Actis SS. Junii to. 4. p. 602.] &c.

¶ Diffidantia, apud Caffarum in Annal. Genuens. ad annum 1162.

¶ Diffidatio, Eodem significatu, in Charta translationis Ecclesiæ Collegiatæ Ruremundum è Monte S. Odiliæ, in Actis SS. Maii to. 2. p. 317. in Concil. Hisp. to. 3. p. 528. apud Murator. to. 12. col. 489.

¶ Diffitatio, in Charta ann. 1361. è Regesto 90. Chartophylacii Regii Ch. 608.

¶ Deffiamentum, apud Rymerum to. 6. pag. 218.

Diffiduciare, ut *Diffidare*. Ivo Carnot. Epist. 22. *Me Diffiduciastis, & bona Episcopalis domus diripienda adversariis nostris exposuistis.* Utuntur Matthæus Paris, Conradus Urspergensis anno 1177. [Arturus Dux Britanniæ in Homagio ad Philippum Regem Franc. ann. 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 1. p. 328.] Gualterus in Vita S. Caroli Comit. Flandr. n. 54. &c.

Diffiducia. Epistola Livonis Regis Armeniæ in Gestis Innocentii III. PP. pag. 127. *Sine Diffiducia facta contra nos dentes acuerunt, &c.* Plura de diffidationibus vide apud eumdem Molinum loco cit.

¶ DIFFIDATUS, Desperatus, exspes vitæ, cui nulla superest vivendi *fides*. Perusinus in Vita B. Columbæ Reatinæ, to. 5. Maii pag. 397.* *Infirmitate gravi laborans ... Diffidatus est.* Acta B. Thomassi Camald. n. 15. Martii tom. 2. pag. 590. *A quinque medicis fuerat de salute Diffidatus.* Vide alia notione in *Diffidare*.

¶ DIFFIDENTIA, Diffiduciare, &c. Vide *Diffidare*.

DIFFIGURARE, Figuram auferre, delere, deformare, Gallis, *Défigurer quelqu'un.* Lex Longob. l. 1. tit. 25. §. 41. *Si quis caballum alienum apprehenderit, ipsumque Diffiguraverit aut circinaverit, &c.*

DIFFINIRE, [Dimittere, quasi per compositionem.] Vide *Finis* 2.

¶ DIFFINITOR, in Bullario Carmel. p. 460. col. 1. Idem qui supra *Definitor.*

¶ Diffinitoriatus, Officium *Definitoris*, in eo Bullar. ibid.

DIFFIRMARE, Recludere, aperire, Gall. *Defermer.* Miracula S. Aigulfi c. 6. *Armarium Diffirmavit, & tres calices cum patenis inde rapiens, refirmato armario, &c.* Vide *Firmare*, Gall. *Fermer.*

¶ DIFFITATIO. Vide in *Diffidare.*

¶ DIFFITESCERE. Vide *Diffalescere.*

¶ DIFFLUXIM, Diffluendo. Miracula S. Gengulphi, to. 2. Maii p. 655. *Cœpit enim salutaris illa potio igneum in me furorem debellando ... extra medullas & ossa Diffluxim propellere.*

DIFFODERE, Effodere, Gallis, *Défouir.* Joan. de

Janua, est *diversis modis fodere*. Leges Ethelredi Regis Angl. cap. 10. *Si quis furem innoxiare velit, ... adeat triplex ordalium. Si mundus sit in ordalio, Diffodiat cognatum suum, si vero sit immundus, jaceat ipse fur ubi jacebat, & alius reddat*. Saxonicum habet Upphin, id est, *tollit*, cognatum nempe furti accusatum & suspectum, occisum scilicet & sepultum, uti censet Somnerus.

DIFFORCIARE, [Deforciare,] Per vim & contra jus auferre, detinere. Tabular. Fiscanense f. 57. *Et partem nemoris de Brunnesburi, quantum idem Johannes Deforciabat prædictæ Ecclesiæ*. [Index MS. beneficiorum Eccl. & Diœc. Constant. f. 41. *Rector alterius portionis dicti loci, quam sibi Difforciavit Rex, asserens jus præsentandi ad ipsam portionem sibi debere pertinere*. Chartular. SS. Trinit. Cadomensis f. 45. verso: *Ista villa habebat undredum, sed in tempore verra Difforciatum fuit*. Scacarium S. Michaelis apud Falesiam an. 1211. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. p. 840. col. 1. *Guillelmus de Sagi petit saisinam cujusdam decimæ ... quam Hugo ei Deforciat*. Chronicon Trivetti ad ann. 1297. in Litteris Johannis Reg. Scotiæ ad Edwardum Angl. Regem: *Terram Scotiæ, quæ est de feodo suo, contra eum muniendo ... & Defortiandum eum de feodo suo*. Rymer. tom. 2. p. 719. habet: *Ad feodum suum Deforciandum*; & ibid. eæd. litteræ Gallicæ: *Por son fié li Deforcer*. *Madox* Formul. Anglic. p. 228. *Hæc est finalis concordia facta .... inter Johannem Doughty de Coventre querentem, & Rogerum de Penne & Editham uxorem ejus Deforciantes de tribus mesuagiis cum pertinenciis in Conventre .... Prædicti Rogerus & Editha recognoverunt prædicta mesuagia cum pertinenciis suis esse jus ipsius Johannis*. Vide Kennetti Glossarium ad calcem Antiquit. Ambrosden.]

Difforciare Rectum, *Rectitudines, Judicia*, in Legibus Alfredi & Godwini cap. 4. Edwardi Confessor. c. 3. & Henrici I. c. 22. 33. 57. 59. 61. 66. 74. 83. 87. *Deforcer Justice*, in Legibus Normannicis Willelmi Nothi cap. 45. dicitur is, qui contra *rectum* agit, vel dominus feudi, qui jus & *rectum*, seu justitiam facere renuit, quando ab eo petitur. Tum vero vassallus ad superiorem dominum potest provocare. Matth. Paris an. 1164. *Si quisquam de Proceribus regni Difforciaverit Archiepiscopo vel Archidiacono de se suisque justitiam exhibere, dominus Rex debet eos justitiare: & si forte aliquis Difforciaret D. Regi rectitudinem suam, &c.* Vide *Defectus justitiæ*.

¶ Deforciare Servitium, Illud denegare. Liber niger Scaccarii p. 51. *Comes Glaucestre in Gloucestre debet servitium duorum militum, quod fecit usque ad extremum exercitum Walliæ, sed postea Deforciavit*. Infra ter occurrit *Difforciare* eodem intellectu.

Deforciare Dotem Mulieris, Denegare, auferre. Matth. Paris ann. 1236. *Quicunque Deforciaverit eis dotem suam de tenementis, de quibus viri earum obierunt saisiti, ... & ipsi de injusto Deforciamento convicti fuerint, &c.* Anno 1244. *Super portione, quæ eum contingit de hæreditate, ... quam prædictus David Deforciat ipsi Griffino*. Regiam Majest. lib. 2. cap. 16. §. 54. *Si vero hæres dotem suam Deforciat mulieri, &c.* Vide lib. 2. cap. 63. §. 10. Leges Burgor. Scotic. c. 135. Statuta Willelmi Regis Scotiæ c. 4. Bractonum lib. 4. tract. 2. c. 1. §. 2. 8. Fletam lib. 5. cap. 11. tom. 2. Monastici Angl. pag. 231. &c.

Placitum Mulieris Disforciatæ, in Regesto Parlam. sub an. 1258. fol. 12.

Deforciatores Mulierum, in Legibus Malcolmi III. Regis Scotiæ cap. 11. & in Regiam Majest. lib. 4. cap. 25.

Deforciamentum, in Statutis Willelmi Regis Scotiæ c. 4. & in Regiam Majest. lib. 1. c. 6. §. 1. cap. 9. §. 1.

Deforciatio, in Legib. Burgorum Scoticor. c. 135. §. 1. [Litteræ Hugonis de Plessetis Militis apud Kennetum Antiquit. Ambrosden. p. 293. ad annum 1279. *Justitiarius, Vicecomes, vel Ballivus nos & hæredes & assignatos nostros distringere possint per bona nostra mobilia & immobilia, & hominum nostrorum & Difforciationem* (i. e. ablata bona) *tenere, quousque dicto Johanni & hæredibus sive suis assignatis plenarie fuerit satisfactum*.]

¶ Disforciatio, in Legibus Normann. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 7. p. 336.

Deforcer, apud Littletonem sect. 614. Charta Joan. Regis Angl. apud Henricum Knyghtonem: *Et la terre de Scoce, laquelle est de son fée, est habelere pour la terre défendre encontre lui, & pour son fiée lui Deforciere*. Britannis Armoricis, *disforch*, idem valet quod *Abscedo, discedo: Desforchidigaez*, Separatio, divorcium. [Chartularium S. Vandreg. tom. 1. pag. 1166. in Instrumento anni 1302. *Lesdis Religieux disoent que à tort leur Desforchoient lesdis Chevalier & Escuier la presentation à icelle Eglise, & en eussent lesdis Religieux pris brief vers eux*.]

¶ DIFFORMATIO, Disciplinæ monasticæ solutio, remissio, Gall. *Relâchement*. Epitaphium Guillelmi à Mandrescheidt Stabulensis & Prumiensis Abbatis, apud Marten. Itiner. 2. pag. 152. *Inter ceteras præclare à se, dum in vivis ageret, res gestas, in primis memoratu dignæ sunt, quod Difformationem quæ Monasteria invaserat, purgavit*.

DIFFORTUNIUM, *Infortunium*, Adversa fortuna, in Vita Balduini Lutzemburg. Archiep. Trevir. lib. 1. n. 6. [Utitur etiam Dionysius Cartusianus.]

¶ DIFFUGIUM, *Asylum, refugium*, Barthius in Glossario, ex Roberti Monachi Hist. Palæst. *Tanta quippe erat Turcorum instantia, & unus ita impellebat alium, quod nusquam erat cuiquam pro ullo commodo Diffugium*. Libentius interpretarer Effugium, Fugæ locus, Gall. *Moïen d'échapper*. Pro Prætextu, Gall. *Pretexte*, accipitur apud Rymerum tom. 3. pag. 373. col. 1. *Prædictis causis & aliis multis Diffugiis pro parte dictorum Bernardi & Andæ, sicut intelleximus, super iis allegatis*. *Diffugium* notum est Tacito vocabulum, sed notione paulo diversa usurpatum, scilicet pro Fuga dispersa, Gallice *Fuite çà & là*. *Turbavere consilium*, inquit Hist. l. 1. c. 39. *proximorum Diffugia*. *In pœnarum æternarum Diffugio laborare*, in Vita S. Senorinæ, April. to. 3. p. 75. hoc est, Laborare timore supplicii æterni, ad illud vitandum & effugiendum.

DIFFUNCTIO, Diffunctus. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 70. *Mulieres, quæ fornicantur, & partus suos extinguunt, & eas, quæ secum agunt, ut utero conceptum excutiant, antequam Diffunctio* (MSS. *Diffuncon*) *usque ad exitum vitæ removetur ab Ecclesia, nunc clementius, Diffunctas decem annis pœniteat*. Quæ mendo non carent.

DIFFUTARE, *Disputare*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1013.

¶ DIFORMARE. Vide *Deplasmare*.

¶ DIFOSOT, Species *corvatæ* vel pensitationis. Tabularium Rothonense: *Haelhoiam femina vendit Conwoioni aliquas terras in luh; in alode, dicombito, sine redemtione unquam, dicofrit, Difosot, diwobarch & sine ulla re*. Vide *Dicofrit*.

¶ DIFRAX, Διφρόσωπος. Gloss. Lat. Gr. Sangerm.

MSS. Janus in Supplemento Antiquarii explicat *Biceps*. Eustathio διπρόσωποι σάγοι, idem sunt, quod ἀμφίμαλλοι, quorum pars interior similis est exteriori, Gall. *à deux envers, à deux faces. A facie, Difax* melius quam *Difrax* legeretur. Vide *Bifax*.

¶ DIGA. Vide *Dagger*.

¶ DIGAMUS, *Secundæ uxoris vir*, in Glossario Sangerman. MS. num. 501. Vide *Bigami*.

¶ DIGENUS, pro *Decanus*, Gall. *Doyen. Decanus autem claustrensis, & Digenus forensis cum Camerario*, in Consuetud. Monasterii S. Pauli Romæ apud Marten. de antiqua Ecclesiæ Disciplina p. 348.

DIGER. Lex Salica tit. 61. *Ut pro medietate quantum de compositione Diger est, aut quantum Lex judicat, illi tres solvant.* Codex Regius, uti monet Bignonius, pro *Diger est*, habet *dederit*, forte, inquit, pro *dedisset*. Sed videtur legendum *Digens est*, pro *indigens*: agitur enim eo capite de homicida, *qui non habet, unde totam legem implere valeat*: quod enim *ei deest* de mulcta aut compositione, *à parentibus* persolvitur.

☞ *Diger* vel *Deger* vox Germanica apud Saxones restat, pro *Sufficienter, quantum satis est*, usitata. Locutio itaque illa: *Quantum pro compositione Deger est* idem significat ac Quantum pro compositione sufficiens est. Ita censet Eccardus, apud quem videre potes varias hujus vocis in diversis MSS. lectiones. Vox *Diger* rursus occurrit in loco non minus intricato, apud Mabill. de Re Diplom. lib. 6. Charta XI. in Placito videlicet Theoderici Regis an. 680. ubi sic legere est: *De anno triginta & uno semper tenuissint & possedissint, nec eis Diger numquam fuisset, nec alius exinde non redibirit, nisi edoneo sacramento.* An hic conveniat Eccardi interpretatio videat lector oculatus.

DIGERIES, *Digestio, evacuatio*, Joanni de Janua. Glossæ Manuscriptæ: *Digeries*, διάταξις. Occurrit in lib. 4. Cod. Th. de Suariis. Utitur etiam Macrobius lib. 1. Saturn. in Præfat. [*Digestio* pro expositione per ordinem, clara & distincta sumitur in Epistola Sergii II. Papæ an. 844. apud Miræum to. 1. p. 647. col. 2. qua notione vulgo accipitur verbum *Digerere*, non tamen *Digestio*.]

¶ Digestim Aliquid Scribere, hoc est, ordinate apud Prudent. Peristeph. lib. 2.

DIGESTUM. Ita vocant JC. Pandectarum librum. Ugutio: *Digestum, quidam liber legalis sic dictus propter legalia præcepta, id est, excellentur Digesta: unde Digestalis, qui pertinet ad digesta. Digestum* est qualecumque scriptum. Tertullianus lib. 4. adversus Marcionem, *Lucæ Digestum*, illius Evangelium vocat. Eidem lib. de Anima *Digerere*, est conscribere. Glossæ veteres: *Digestis, Conscriptis. Digesta, Descripta. In litteras Digerere*, apud Trebellium in Claudio. Ita *Digerere*, pro *Exprimere*, in Cod. Th. l. 2. de Senator. l. 4. de Conlat. transt. & alibi. Cujacius ad tit. de Excusat. *Digesta dicimus, quæ œconomiam illam habent, & intelligimus Digesta, suisque titulis apte distincta, sicut Digesta, responsa Modestini.* Glossæ Nomicæ MSS. Διγέστων, διατυπωμάτων. [Suppl. Antiq. *Digestum*, διάλογος, Disputatio.]

Digetista, Eidem Ugutioni, *qui docet digesta, vel docetur. Maistre de Digeste*, in veteri Gloss. Lat. Gall. Gualterus Mapezius, qui floruit sub Henrico II. Angl. Rege, de Extremo judicii die:

Cogitate divites, qui vel quales estis,
Quid in hoc judicio facere potestis.
Tunc non erit aliquis locus hic Digetistis.
Idem erit Deus hic judex, auctor, testis,
Judicabit judices judex generalis.

DIGITABULUM. Gloss. Lat. Gr. *Digitale & Digitabulum*, δακτυλήθρα, id est, digitorum involucrum. Joan. de Janua: *Digitabulum, instrumentum, in quod digitus intromittitur, quod & Digitale dicitur.* Apud Varron. lib. 1. de Re rust. cap. 55. *Digitale* occurrit, ubi Scaliger ex MSS. *Digitabulum* reponendum scribit. Gloss. Lat. Gall. *Digitabulum, Deel à mettre ou doy pour queudre.* Occitanis *Dedal*.

DIGITALE, Theca, in modum digiti confecta. Gloss. Gr. Lat. Δακτυλήθρα, *Digitale*. Acta Inventionis S. Stephani Episcopi Calatini, in Sanctuario Capuano, ubi de *articulo digiti manus benedicta*, qui in Ecclesia Calatina asservabatur: *Custodiebatur autem sacrario sub Digitali argenteo modulo.* Vide *Digitabulum*.

¶ DIGITAMENTUM. Papias: *Digitamentis, id est, Libris pontificalibus.* Melius *Indigitamentis*; Indigitamenta quippe sunt Libri Pontificum, in quibus indigitabantur nomina indigetum seu falsorum Deorum. Servius in 1. Georg. *Nomina Numinum in Indigitamentis inveniuntur, id est, in libris pontificalibus; qui & nomina Deorum & rationem ipsorum nominum continent.* Omissione secundi *in* perperam factum est *Digitamentis*.

¶ DIGITARE, ut *Indigitare*. Gloss. Lat. Gr. Sangerman. *Digitare*, Δακτυλοδεικτεῖν, Digito monstrare.

DIGITELLUS, qui & *Auricularis*, Ugutioni.

DIGITIÆ, Bulengero, Virgulæ aureæ vel argenteæ, digitis similes. Anastasius in Valentino II. PP. pag. 163. *Murenam, in qua pendent hyacinthina 13. Digitiæ aureæ novem pendent in filo aureo.*

DIGITUS, Papiæ & Agrimensoribus, *Minima pars agrestium mensurarum, habet ordei 4. grana.*

Digitus Aquæ, est sexta-decima pars pedis. Ita Frontinus lib. de Aquæductib. *Aquarum moduli aut ad Digitorum, aut ad unciarum mensuram instituti sunt.... Est autem Digitus, ut convenit, sexta decima pars pedis.* Vide leg. 3. D. de Servit. rust.

Digitus Impudicus, in Legib. Angliorum & Werinorum tit. 5. §. 8. Verpus Catullus:

Ostendis Digitum, sed impudicum.

Idem qui

Digitus Medianus, in Lege Bojor. tit. 3. c. 1. tit. 4. §. 9. Longob. lib. 1. tit. 7. §. 13. & in Legib. Aelfredi Regis c. 40. Idem etiam qui

Digitus Medicus, et Medius, in Lege Saxon. cap. 1. §. 13.

Digitus Salutaris, Index, Suetonio, & Pollioni, quo salutabant.

Digitus, Liber *digito* scriptus. Rathbertus de Casib. S. Galli cap. 11. *Præ omnibus autem scriptorum Digiti efferuntur, &c.* Eckeardus: *Cum omnis orbis cisalpinos Sintrammi Digitos miretur.*

¶ Digiti Abscissio, *Truncatio*, vel *Excussio*; qui mulctanda, pluribus dicitur in Lege Alaman. c. 65. in Additamentis ad eamdem Legem apud Baluzium to. 1. Capitular. col. 86. in Lege Bajwar. tit. 3. cap. 1. tit. 4. & 5. in Capitularibus Caroli M. ex Lege Salica tit. 31. Ibidem tit. 22. solidorum 15. mulcta plectitur *homo ingenuus*, qui *feminæ ingenuæ manum aut Digitum strinxerit.*

Digito et Lingua Promittere. Jus feudale Saxon. c. 18. §. 3. *Illi promittere tenentur Digito & lingua ratihabitionem in lucro & damno.* Cap. 28. §. 4. *Bona vassalli si conferat alteri dominus, Digito vel lingua sibi promittat eadem tutari*; id est, solenni promissione & scripto. *Digito cautionem præstare.* Speculum Saxonicum lib. 2. art. 15. §. 1. *Qui coram judicio causam inchoaverit, pro qua ipsum*

varendam præstare oporteat, & Digito cautionem præstare pro eo, ne unquam aliquis de cætero eundem impetat in dicta causa. Mox: *Carere manu dextra, cum qua varendam promittebat.* Huc etiam pertinet Charta Liemari Archiepisc. Bremensis an. 1088. *Aderat Comes F. Advocatus Ecclesiæ, qui chirothecam traditionis, sacris reliquiis impositam, ut mos est, abstulit, & ab ipso Gerhardo per Digitorum extensionem promissionem confirmationis accepit.* Alia: *Chirothecam abstulit, & confirmationem Digito, ut mos est, Saxonibus fecit.* Regestum Bigorrensis Comitatus ex Camera Comput. Paris. *Et vestivit eam cum Digito suo.* Huc etiam forte pertinet vetus Charta sub Philippo I. Rege Franc. apud Gariellum in Episcopis Magalon. p. 90. *Et sexteyralitium, & lumbos, & quintalem... ita dedit ad Bernardum, & ad infantes suos in Digito ad feudum: propter hoc fuit Bernardus homo de prædicto Gotofredo, &c.* [Vide quæ ex Boncompagni Arte Dictaminum damus in voce *Chirographum.*]

Digiti Mutilatio, inter pœnas a Lege statutas. Vide Walsingham. pag. 124.

¶ DIGLADIABILE Odium, Crudele, infestum. Willelmus Malmesburg. in Vita S. Wulstani Episcopi Vigorn. Januarii tom. 2. pag. 244. *In cujusdam Ecclesiæ dedicatione sermonem fecerat ad populum, in quo multa de ceteris, plura de pace dixerat; quo commoti nonnulli, qui Digladiabili dissidebant odio, offensas utrimque donavere.*

¶ DIGLADIARI, Gladio transfigi. Cardinalis Aragonius in Vita Alexandri III. Papæ, apud Murator. tom. 3. pag. 469. col. 1. *Et quia præ nimia locorum angustia pars nostra nec fugere poterat nec reluctari, pariter comprehensi sunt universi tanquam greges in ovile unum. Quid plura? Sæve Digladiati sunt a sævitia Turcorum, Arabum, & multis ac variis divitiis exspoliati.*

¶ DIGLUBARE. Vide *Deglubare.*

1. DIGMA, Specimen rei, *Eschantillon, Monstre*, in l. 9. Cod. Th. de Suariis. *Indicium & Proba*, apud Ammianum lib. 21. extremo. Harpocration, & eo Moschopolus lib. 1. περὶ χεδῶν, pag. 80. Δεῖγμα κυρίως τὸ δεικνύμενον ἀφ' ἑκάστου τῶν πωλουμένων, καὶ ὁ τόπος εἰς ὃν τὰ δείγματα ἐκομίζετο. In portu scilicet Atheniensium, cujus loci meminit Æneas in Tactic. cap. 30. & Polyænus lib. 6. pag. 428.

2. DIGMA, Papiæ, & Ugutioni, *Urina*, ex Græc. δεῖγμα, Indicium, signum, quod urina denotet febris qualitatem & intensionem. Alias δεῖγμα, sumitur pro armorum insigni. Vide Notas nostras ad Cinnamum pag. 451. Joanni de Janua, *Digma*, est *dignitas, decus, gloria.*

¶ DIGNABILIS, Dignans, dignum habens, apud Marculfum lib. 2. formul. 42. & 44.

DIGNABILITER, Cum dignitate, in Epist. 44. inter Francicas tom. 1. Hist. Franc.

DIGNANTER, pro *Animo benigno.* Utuntur Vopiscus in Tacito, Sidon. l. 4. Epist. 7. lib. 7. Epist. 16. Symmachus lib. 5. Epist. 65. & aliquot alii e paulo recentioribus.

1. DIGNATIO, Misericordia, liberalitas, humanitas: vox frequens Tertulliano & Cypriano. S. Zeno Invitat. 5. ad Fontem: *O admirabilis & vere divina sacrosancta Dignatio, ut quæ parturit, non gemit; qui renascitur, plorare non novit.* Lex ult. Cod. Th. de Privileg. eorum, qui in sacro Palat. *Quæ, dum in palatio constituti sunt, aut Dignatione nostra quæsierunt, &c.* Supra, *donis nostris.* Vide Juretum ad Symmach. lib. 9. Epist. 63.

2. DIGNATIO. Gloss. Gr. Lat. Ἀξίωμα, *hæc Dignatio, hæc dignitas, honos, meritum, stipendium.* Gloss. Lat. Gr. *Dignatio*, ἀξία. Qua notione vocem hanc usurpant Tacitus non uno loco, Cicero ad Attic. Epist. 10. lib. 10. Curtius, Seneca, Justinus, & alii. Vide Festum. Est præterea titulus honorarius, in Epistolis S. Augustini, Ruricii, Arnulfi Lexov. & aliorum frequens. Willelm. Brito l. 6. Philippidos:

Audiat & nostris placide sermonibus aurem
Inclinare velit Dignatio vestra benignam.

DIGNATIVUS, Benignus. Vita S. Carthaci Episcopi num. 2. *De miraculis vero, quæ Deus per eum, Dignativa sua bonitate, dignatus est mundo ostendere, &c.* [S. Bernard. lib. 5. de Considerat. cap. 8. *Dignativa unitas, qua limus noster a Dei verbo in unam assumptus est personam.*]

DIGNERIUM, Pastus, procuratio, prandium, ex Gallico *Disner*, seu, uti effertur in Usaticis MSS. Vicecomitatus Aquæ Rotomag. *Digner: il doit à icelui Dimence à le Viconté de l'Eauë de Rouën à Digner 4. pains de Convent, 4. pichiers de vin en pos tous neufs, &c.* Charta Adami Meldensis Episcopi ann. 1289. ex Tabulario Ecclesiæ Meldensis fol. 82. *Item cum nos Episcopus Dignerium seu prandium, quod habebamus singulis annis super hospites nostros de Berciaco, habere voluimus, &c.*

Disnerium. Charta Philippi Regis Franc. ann. 1275. in Tabulario S. Germani Pratensis: *Volumus quod dicti Religiosi nunc & in perpetuum liberi sint & immunes a quodam Disnerio seu prandio, in quo ipsi in domo sua villæ de Montedin Præposito nostro de Castroforti annuatim tenentur.* [Jac. *Bouillart* in Hist. Sangerman. legit *Dinerium.*] Vide *Disnare, Dejejunare.*

¶ Disnarium. Chartularium S. Vandregesili tom. 1. pag. 1178. in Instrumento anni 1224. *Afferentes bladum & capones habebunt Disnarium suum.*

DIGNIFICARE, Dignum censere. Capit. Caroli C. tit. 24. §. 8. *Et quemcunque illorum recta ratio Dignificaverit, digne honore suo fruatur.*

1. DIGNITAS, in Ecclesiasticis beneficiis, dicitur, quando beneficium habet administrationem rerum Ecclesiasticarum cum jurisdictione: vel ex eo, quod habet nomen dignitatis cum prærogativa in Choro & Capitulo; denique quando Constitutio vel Consuetudo Ecclesiæ habet, quod beneficium habeatur & reputetur pro dignitate. Ita Archidiaconus de Consuetudinibus cap. 1. lib. 6. [Singularis est locutio in Annal. Bened. tom. 4. p. 259. ad annum 1018. ubi Abbas S. Martialis Odolricus dicitur, adfuisse ordinationi Amalfredi in S. Eparchii Abbatem electi, *Stipatus Dignitate Monachorum*, hoc est, si bene conjecto, a Monachis Dignitate aut virtute conspicuis, nisi mavis Dignitatem hic pro ambitu sui vel comitatu.]

2. DIGNITAS, Titulus honorarius, quo compellantur Reges. Vide Besllium in Comitibus Pictav. pag. 257. & Casaubonum ad Pollionem p. 463. 1. Edit.

¶ 3. DIGNITAS, Jus, privilegium. Chartularium S. Magdalenæ Castrodun. fol. 1. in Charta Theobaldi Comitis de Juramentis: *Ne alicui liceret exhibere Sancta ad sacramenta facienda in villa Castriduni, præter Ministris prefate Ecclesie .... omnibus duellis vel sacramentis, que in curia eorum..... insumpta vel arramissa fuissent. ... Ne autem alicui deinceps præfatam Dignitatem illius Ecclesiæ infringere vel imminuere auderet, hanc cartam fieri & sigilli mei*

auctoritate confirmari precepi. Charta Willelmi Angliæ Regis & Mathildis Reginæ pro Monasterio SS. Trinit. Cadom. in Chartulario ejusdem : *Præterea constituerunt quandam feriam ante portam S. Trinitatis in Octavis Pentecosten, & concesserunt omnes Dignitates suas totius villæ, quandiu feria duraret, in consuetudinibus & in theloniis, sicuti feria Prati habebat.* Hujusce concessionis vi etiamnum quotannis omnes Abbatiæ Officiales & ministri solemni & splendida equitatione, præeuntibus tubicinibus Abbatissæ nomine in totius urbis eunt possessionem ; atque ipsius Monasterii gentilitia insignia ad omnes urbis portas affigunt, inde nisi post triduum non amovenda. Interim Monasterii clientes militum more ante fores excubant armati. Hoc idem privilegium concessum est Monachis S. Stephani ab iisdem Fundatoribus : quod pari ratione observari debet in nundinis ad Festum S. Michaëlis. Simili quoque prærogativa gaudet Monasterium S. Cornelii Compendiense.

DIGNITATIO, Ἀξίωμα. Gloss. Gr. Lat.

DIGNITER, Dignanter, honorifice, *Dignement.* Domnizo lib. 2. de Vita Mathild. c. 1.

Quem sancti Petri vice Digniter illa recepit.

Ordericus Vital. lib. 4. p. 524. *Non video, qua lege Digniter præesse valeant.*

DIGNITOSUS, In dignitate constitutus : *Dignitoso*, Danti. Gloss. Lat. Gr. *Dignitosus*, ἀξιωματικός. Occurrit in Fragmento Petronii p. 42.

DIGNITOSUS, est etiam idem, quod *Dignus*, seu colendus. Aldhelm. de Laude Virgin. cap. 28. *Propter Dignitosam innocentiæ palmam* : id est, dignatione venerandam. Vetus Interpres Chrysostomi super Matthæum : *Quando in illo sæculo caro infirma Dignitosæ animæ fuerit subjecta.* [Alcoran. Franciscan. pag. 11. *Felicitas æternalis ex stola Dignitosa, quia in gloria Sanctorum.*]

¶ DIGNORARE. Supplem. Antiquarii : *Dignorat*, ἀναπλύσσει, διαγινώσκει, *Explicat*, *Dignoscit.* Festus : *Dignorant, Signa imponunt, ut fieri solet in pecoribus.* Scil. ut Dignoscantur.

1. DIGNOSCENTIA, Cognitio. Epist. Ludovici Pii ad Sicharium Archiep. Burdegal. *Ut ... cuncta, quæ acta sunt, vestro utrorumque scripto notentur, atque per ipsum tuumque Missum nostræ Dignoscentiæ intimeutur.* Codd. alii *Dinoscentiæ* habent, ut & Capitul. ann. 824. cap. 4.

¶ 2. DIGNOSCENTIA, Forma, species, imago. Vita S. Leonis IX. Papæ April. tom. 2. p. 650. *Cujus corporis accidentalem Dignoscentiam ita hactenus commemorat, quasi præ oculis carnis adhuc habeat.*

¶ DIGREGARE, Disjungere, dividere ; quasi à *grege* separare. Unio Ecclesiarum Mensæ Episcopali facta à Petro III. Aptensi Episcopo IV. Non. Jul. ann. 1257. ex Schedis Præsidis *de Mazaugues* : *Nos invitat ad prædictam unionem faciendam ... locorum vicinitas, sæva protervitas dominorum, tyrannica pravitas, sive importunitas, qua nituntur Digregare, tollere & dissolvere, quæ SS. Patres nostri gregaverunt.* Vide *Disgregare.*

¶ DIGTUM, Digitus, Gall. *Doigt.* Distichon apud Bernard. *Pez* Præfat. in to. 1. Anecdot. p. XLI.

Qui scribere nescit, nullum putat esse laborem ;
Nam trea Digta scribant, sed tota membra laborant.

Italicum *Dito*, Digitus habet in plurali, *le Dita*, Digiti.

¶ DIGURPITOR, Qui dimittit rei alicujus possessionem, Gall. *Qui déguerpit.* Charta an. 1098. apud Stephanotium tom. 1. Antiq. Occit. MSS. fol. 481. *In nomine Dñi JESU. Ego Ermengardis Vicecomitissa Bitterrensium & Carcassonensium, & filius meus Bernardus, & uxor ejus Cæcilia, nos simul in unum Digurpitores fumus Domino Deo & SS. Apostolis ejus Petro & Paulo in Monasterio Caunensi ... albergam quæ habemus in villa Recimiro.* Vide *Guerpire.*

DIHORNO. Ratherius Veronensis in Apologetico : *Post tanta enim, talia, tam fœda, tam turpia, tam incredibilia, & ipsi etiam ætati meæ contraria, quæ balsama Dihorno, & puto quod non adeo inlibenter audisti.* In Gloss. Græc. Lat. *Diurno*, est καθ' ἡμέραν. Vide *Horno.*

DIJUDICATUS. Vide *Judicatus.*

¶ DIKA, DIKATUS. Vide *Diccus.*

¶ DILANCINARE, ut *Lancinare*, lacerare, Gall. *Déchirer.* Prudentius in Hymno S. Vincentii v. 256. *Membra Dilancinata interficis.*

DILAPIDATA VIA, Lapidibus strata, apud Columellam lib. 1. c. 6. & Aigradum Mon. in Vita S. Ansberti Archiepiscopi Rotom. n. 46. Vide *Calceia.*

DILARGUS, in Gloss. Lat. MS. & Isidori : *Multum donans.* [*Dilargiri* frequenter occurrit eadem notione apud Latinos.]

¶ DILATANA MEDIA, Scripturæ genus. Vide *Scriptura.*

1. DILATARE, Differre, moram texere. Capitul. 1. ann. 809. c. 33. *Ut nullus quislibet Missus noster, neque Comes, ... cuilibet justitiam Dilatare præsumat, &c.* Hincmarus Laudun. Episc. *Quos cognitores suscepi, ne viderer velle causam Dilatare, ac Dilatione fallaciter tegere veritatem.* Lex Longob. lib. 2. tit. 22. §. 27. *Si vero amplius Dilataverit ad fidejussores dandos componat, &c.* Adde tit. 40. §. 3. tit. 41. §. 1. tit. 52. §. 4. &c. Capitula Caroli M. lib. 3. c. 53. &c. *Tempora Dilatari*, produci, in l. 4. Cod. Th. de Denuntiat.

2. DILATARE est etiam *Dilatari*, Lætari. Hermas in Pastorali lib. 2. cap. 5. *Non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu, sed gaudens Dilatabitur.* Hinc nos, *Dilater son cœur.* [Sic in Psal. 118. 32. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum Dilatasti cor meum.* Et Psal. 4. 2. *In tribulatione Dilatasti mihi.*]

¶ DILATATA, Eluvio, exundatio, Gall. *Débordement.* Chronicon Parmense ad ann. 1294. apud Murator. to. 9. col. 828. *Eodem anno* (quo tanta fuit aquarum abundantia) *burgus de Terentio & Ecclesiæ & domus omnes dicti burgi per Dilatatas maximas quæ ibi fuerunt, destructæ & Dilatatæ fuerunt de loco eorum longe satis & diruptæ. Dilatatæ fuerunt* posset esse pro *Delatæ fuerunt* : saltem idem est intellectus.

¶ DILATATIO FIDEI CATHOLICÆ, Propagatio, Gall. *Propagation*, in Bullario Carmel. pag. 343. col. 1. *Dilatatio justitiæ*, non semel in Capitularibus pro *Dilatio.* Vide *Dilatare* 1.

¶ DILATATUS, Dives factus. S. Ambrosius, seu quivis auctor Actorum S. Sebastiani n. 4. *Erant enim non solum genere clarissimi viri, sed & facultatibus Dilatati.*

¶ DILATIO, ut *Dilatatio*, Propagatio. Charta Ruperti Comitis Palatini Rheni an. 1356. qua confirmatur infeudatio oppidi *Plaven* ad regnum Boemiæ, apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 575. *Tantoque solertius de ipsius meditatur augmento, quanto ex suarum Dilatione propaginum, vel à membro nobili sacrum Romanum imperium non ambigitur laudabilius honorari.* Alias *Dilatio*, Procrastinatio est, mora, cunctatio, & in litigiis vadimonii prolatio, Gall. *Delai*, pro quo *Dilacion* habetur in Litteris Johannis Franc. Regis ann. 1355. apud

apud D. *Secousse* tom. 3. Ordinat. pag. 47. *Vous mandons & commandons derechefestroitement que sans aucune Dilacion, &c.*

DILATURA. Vide *Delatura.*

¶ DILECARE, pro *Delegare*, Concedere. Formulæ Andegav. art. 1. *Incipit cessio. Tu dulcissima sponsa mea ad die felicissimo nuptiarum tibi per hanc cessione Dileco, adque transfundo, ut in tua jure hoc recepere dibeas.*

DILECTIO. Vide *Caritas.*

DILEMMATUS. Marius Mercator lib. Subnotation. cap. 6. *Rogo sis simpliciter, & non Dilemmatus, tanquam ad Crœsum & Pyrrhum Loxias... loqueris. Dilemmatica interrogatio*, quæ *Dilemmate* constat. Rufinus Palæstinus de Fide c. 52. *Cum nos interrogaverint, utrum Deus procreaverit filium, necne; & acceperint à nobis responsum, Procreavit: statim adjiciunt interrogationem hujusmodi, quam Græci Dilemmatam vocant: Invitus, an sponte? &c.*

¶ DILESIDUS, DILISIDUS, Vas, Fidejussor, Gallis *Caution*, *Répondant*, apud Lobinellum Histor. Britan. to. 2. col. 70. *Dederunt supradicti venditores Dilesidos filius Berran & Caranton. Factum in plebe Werran an. Domini* DCCCLXVI. Tabularium Rothonense: *Tutuoret vendidit Drevalloni campum juris sui in Condita plebe Rannac; & allegavit illi fidejussores sive Dilisidos in securitate istius campi Catlogen, Jarnithen, &c.* Idem Tabular. *Dedit seu allegavit fidejussores & Delisidos, &c.*

DILIGARE, *Probare.* Papias.

¶ DILIGENTER, *Ex vera affectione.* Barthius in Glossario ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnotensis.

¶ DILIGENTIA *Beatorum Monachorum Armenii* (f. Ammonii) *& Honorii... quam breviter viro inlustri Theophilo direxerunt.* Sic inscribitur Professio fidei vetus, quam exhibet Mabill. Analect. to. 4. pag. 177.

DILIGIATUS, Extra Legem positus, de Lege, seu Legis patrocinio ejectus, alias *Utlagatus.* Leges Henrici I. Regis Angl. c. 45. *Si quis Diligiatus legalem hominem accuset, funestam dicimus vocem ejus.* Italis *Dilegiato*, est vilis, spretus, cujusmodi sunt *exleges*, exules. Vide Academicos Cruscanos & Pergaminum.

¶ DILIMPIDARE, Clarum & limpidum efficere, purgare. Acta S. Leonis II. Papæ Junii to. 5. pag. 375. *Luna eclipsim pertulit. Post Cœnam Domini nocte pæne tota in sanguineo vultu laboravit, & nisi post galli cantum cœpit paulatim Dilimpidari & in suum reverti respectum.*

¶ DILINGUA, quasi *Bilingua*, Duorum lingua. Theodorici Placitum anni 680. apud Mabillon. Diplom. lib. 6. Charta XI. *Tam ipse* (Amalarius) *quam Hamedia sua Dilinguas eorum derexissint*, scilicet ad jurandum villam, de qua litigium erat, à se possessam fuisse annos triginta & unum.

¶ DILISIDUS. Vide *Dilesidus.*

DILITERE, pro *Delitere*, apud Aldhelmum de Laude Virg. c. 20.

Bestia Dilituit, quæ pridem sævire solebat.

DILONGARE. Ugutio: *Longare, longum facere. Unde Dilongare, diversis modis, vel diversas partes longare. Delongare, valde longare.*

DILORICARE, *Valde loricare.* Ugutio. [Latinis est Loricam seu vestem quamcumque exuere. Sic Tullio, *Deloricare tunicam*, Apuleio *Deloricare vestem*, *Diloricatis statim pannulis, &c.*]

DILORIS. Vopiscus in Bonoso: *Interulas Dilores duas.* Quibus scilicet intexta fila duo aurea, quæ videntur *lora* appellasse, ait Cujac. ad leg. 1. Cod.

de Vestibus holoser. lib. II. Vide Dissert. nostram de Nummis Impp. CP.

¶ DILUCEBRE, Dilucide. Vita S. Celsi num. 12. Febr. pag. 403. *Longe lateque innotesci voluit Dilucebre.*

¶ DILUVIO, Ablutio, expiatio. Diploma Roberti Regis Franc. in Anecd. Marten. tom. 1. col. 108. *Expedit ita pro nostri nostrorumque erratus Diluvione commoveri, atque Sanctorum, &c.*

¶ DIMACHÆ, Milites duplici genere pugnæ habiles ut & equo & pedibus pugnare possent. Græcis Διμάχαι. Vide Turnebum lib. 19. Adversar. cap. 32. & Martinium in Lexico.

¶ DIMACHÆRI, Qui duplici μάχαιρα, seu gladio pugnant. De his vide Commentarios Trevoltianos mensis Maii an. 1715. p. 730. & 740.

¶ DIMAGIUM, DISMAGIUM, Perceptio Decimarum, vel ager unde percipiuntur, Gall. *Dîmage.* Passim occurrit in Chartulario S. Martini Pontisarensis.

¶ DIMEMBRATIO, Distractio, divisio partis à toto, Gall. *Demembrement.* Charta Henrici Ducis Silesiæ an. 1318. qua renunciat juri suo in Marchiam Budissinensem, apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. p. 536. *Ceterisque omnibus & singulis, juribus & pertinentiis universis ad ipsam terram, provinciam sive Marchiam Budissinensem de jure & consuetudine spectantibus, absque Dimembratione qualibet.* Vide *Demembratio.*

¶ DIMENCHIATA TERRÆ, Agri modus, vulgo *Dimanchée.* Constat quatuor *cartonatis.* Passim legitur in Terrariis Casæ-Dei.

¶ DIMENSUM, Demensum, mensura. Nova Gall. Chr. tom. 3. col. 384. col. 1. ubi de Martino I. Abb. S. Vedasti Atrebat. *Ludovicum Regem Francorum jubentem sibi apud eosdem instrui convivium, solito Dimenso contentum esse docuit.* Regibus olim, Principibus, Episcopis, aliisque debebantur convivia, quæ *Conredia*, *Procurationes* dicebantur: horum occasione ne nimium vexarentur Ecclesiæ, ad certam duntaxat ferculorum, vini, panis, avenæ, &c. qualitatem quantitatemque tenebantur; quod hic quidem *Dimensum* appellatur. Vide *Conredium*, *Procuratio.*

¶ DIMIDIARE, Dividere, in duas partes secare. *Quid Dimidias mendacio Christum?* apud Tertull. de Carne Christi c. 5. Sæpius apud Scriptores inferioris ævi. Sed & apud Ciceronem legimus, *Mensis Dimidiatus, Dimidiati versiculi, &c.* Vide Barthii Glossarium.

¶ DIMIDIATIO, Divisio, sectio. Tertull. adv. Marc. l. 1. c. 24. *Unde hæc Dimidiatio salutis.*

DIMIDIETAS, pro *Medietas*, in Chronic. Mauriniacensi lib. 2. pag. 372. [in Charta anni 1099. Tabularii Britannici Majoris-Monasterii, & in Litteris anni 1306. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 5. p. 263.

¶ DIMIDIUM, Mensura frumentaria, quæ majoris continet medietatem. Index MS. beneficiorum Eccl. & Diœc. Constant. fol. 10. v°. *De reddittu prædicto. Presbytero debentur quinque Dimidia frumenti Constant.*

DIMIDIUS, Vox in re monetaria non antiqua; cum enim nummi speciei præponitur, non auget numerum, sed de eo *Dimidium* demendum docet. Verbi gratia, *quintus Dimidius solidus*, est quartus solidus cum dimidio, & ita de cæteris. Lex Rip. tit. 20. *Quinto Dimidio solido culpab. judicetur.* Tit. 24. *Tertio Dimidio solido culpab. judic.* Tit. 34. §. 3. *Unusquisque octavo semisolido mulctetur.* Tit. 58.

§. 9. *Octavo Dimidio solido culpab. judicetur.* Fœdus Alfredi & Godrini Regum c. 4. *Reddat* 34. *solid. cum Anglis & cum Danis tres Dimidias marcas.* Leges Ethelredi Regis cap. 16. *Reddat unusquisque* 6. *Dimidias marcas.* In Speculo Saxon. *Quartus Dimidius nummus.* Ita Græci τρίτον ἡμιωβόλιον pro duobus obolis & semis, ἕβδομον ἡμιτάλαντον, pro sex talentis cum dimidio, uti observatum à Casaubono ad Theophrasti Characteres. Vide Jac. Gothofredum ad lib. 4. Cod. Th. de Suariis, ubi de *Semidecima*, & infra in V. *Nondecem.*

¶ DIMINICULUM, Diminutio. Joan. Capgravius in Vita S. Ercowaldi, April. tom. 3. p. 786. *Cum enim puer lectionem sine libro proferre cogeretur, non solum quod magister ejus tradiderat, absque obstaculo atque Diminiculo reddidit, verum etiam, &c.*

DIMINORARE, Minorem facere, minuere, [Tertull. de Anima c. 33. *Diminoratur illic ille.* Occurrit etiam] in Charta Caroli Simplicis apud Aimoinum l. 5. Hist. c. 42.

Diminoratio, in Chron. Farfensi p. 667. tom. 4. Ughelli pag. 603. [in Charta anni 639. apud Miræum to. 1. p. 123. & in Præcepto ann. 828. Collect. Ampliss. to. 1. col. 83. Vulg. Interpres Eccli. 22. 3. *Confusio patris est de filio indisciplinato: filia autem in Deminoratione fiet.*] Vide *Minorare.*

¶ DIMINUTE, De verbo ad verbum. *Et quod Hieronymus Diminute Biblia transtulisset,* in Diario Belli Hussitici apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. pag. 202.

¶ DIMINUTOR, Diminuens. *Infractores seu Diminutores hujus meæ eleemosynæ*, apud Th. *Madox* Formul. Angl. pag. 240.

¶ DIMINUTUS in Naturalitate, Non satis sanus, apud Scholasticos. Goclenii Lexic. Philosoph.

1. DIMISSIO, Morbi remissio, apud Cælium Aurelianum lib. 1. Acutor. c. 16.

¶ 2. DIMISSIO, Locatio, Gall. *Bail à ferme*, apud Th. *Madox* Formul. Anglic. p. 148. *Præsenti Dimissione in aliquo non obstante.* Agitur de locatione *manerii* per quinquaginta annos, quod *non obstante Dimissione* à locatore recuperari poterat quovis tempore, si conventiones minime servarentur.

¶ DIMISSORIA, Legatum. Vide *Dimittere.*

DIMISSORIÆ Litteræ, quas Synodus in Trullo can. 17. ἀπολυτικὰς vocat, & Clerici ab Episcopis impetrabant, ut in alienam diœcesim transirent, in ea manerent, aut ab aliis Episcopis ordinarentur. Gloss. Gr. Lat. Ἀπολυτική, *Dimissoria.* Harum mentionem agunt Canones Concil. Afric. c. 106. Concilium Arelat. V. c. 7. Capitulare Pipini Regis Italiæ an. 793. c. 3. Lex Longob. lib. 3. tit. 1. §. 23. tit. 2. §. 1. 2. 3. Synodus Roman. an. 826. can. 18. 21. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. c. 23. pag. 485. cap. 25. p. 510. Baldricus lib. 1. Chr. Camerac. c. 51. Joannes VIII. Epist. 138. Formulæ vett. tom. 2. Concil. Gall. pag. 666. 668. 670. 673. & to. 10. Spicileg. Acheriani p. 639. Nomocanon editus à Joan. Bapt. Cotelerio cap. 295. &c. Vide præterea Sirmondum ad Sidon. l. 6. Epist. 8. Ferrarium de Antiq. Eccles. Epistol. lib. 1. c. 8. Baronium an. 142. num. 8. Carolum Labbeum ad Synops. Basil. p. 199. 200. 201. &c.

¶ Dimissoriales Litteræ, in Concilio Hispal. an. 1512.

¶ Dimissorialia, in Limano anni 1591.

Dimissorium, Eadem notione interdum scribitur, ut lib. 3. Legis Longob. & alibi.

Dimissorii Libelli, Juris-consultis, qui & *Apostoli*, & dantur ab eo, à quo appellatum est, ad eum, qui appellatur. Vide tit. Digest. de Libell. dimissoriis.

DIMITTERE, Relinquere testamento, legare, donare, usurpavit Lampridius, ut observavit Casaubonus. Hinc

Dimissoria, Legatum, seu donatio, in Statutis Venetor. an. 1243. l. 1. c. 39. l. 4. c. 2. 4. 5. &c.

¶ DIMITUM, Italis *Dimito*, Species panni crassioris. Hugonis Falcandi Hist. Sicul. apud Murator. to. 7. col. 256. *Hinc enim videas* (in officina pannorum) *amita, Dimitaque & trimita minori peritia sumptuque perfici; hinc exhimita uberioris materiæ copia condensari.*

DIMORARE, Demorari, Gall. *Demeurer*, manere, morari. Vetus Chronic. Veronense apud Hieron. *d'alla Corte*, lib. 4. Histor. Veron. pag. 179. *Quumque in hac contentione diu Dimorant.* [Glossar. Sangerman. n. 501. *Dimorare, Deducere*; sed puto legendum *Dimovere.*] Vide *Demorari.*

DIMOSSARIUM, Δημοσιάριον, Municipium, burgus respectu castelli, seu burgus, qui castello imminet. Innocentius III. PP. lib. 16. Epist. 98. *Adjiciens* (Archiep. Patracensis) *conquerendo, quod per dictum Principem & homines suos sede propria, & castro, & Dimossario Patracensi, possessionibus & fructibus earum, fuerat spoliatus.* Iterum occurrit l. 13. Epist. 165. Adde Rocchum Pirrum to. 2. Notitiæ Sicil. p. 150. Δεμοσιάριος, apud Constantinum Porph. in Tacticis, est municeps: Ἐὰν ζημιώσῃ τις στρατιώτην, ἢ δημοσιάριον, &c. Hinc patet leg. *Dimosiarium.*

¶ DIMUS, *Bimus.* Gloss. Isid. & Papias.

¶ DIMUTATIO, pro *Demutatio*, in Instrumento anni 1152. apud Miræum to. 2. p. 1172.

¶ DINAIRADA. Vide *Denariata.*

¶ DINDIMUM, vel potius Dindymum, Mysterium, Templum. Vita S. Friderici Episc. tom. 4. Julii pag. 461. *Ineptas fabulas devitans, seniores non increpans, minores non contemnens, habens fidei Dindimum in conscientia bona.* Allusio est ad hæc Apostoli verba 1. Timoth. 3. 8. *Habentes mysterium fidei in conscientia bona.* Angelomus Præfat. in Genesim apud Bern. *Pez* to. 1. Anecdot. col. 46.

Hic Patriarcharum clarissima gesta leguntur,
Mystica quæ nimium gravidis typicisque figuris
Signantur Christi, nostræque & dona salutis.
Hic sacra nam sacræ cernuntur Dyndima legis
Atque evangelica salpinx typica intonat orbi.

Papias: *Dindyma, Mons est Phrygiæ, sacra Mysteria, pluraliter declinatur.* Notus est mons Phrygiæ Cibelæ sacer *Dindyma* nuncupatus; unde Virgilius:

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma.

Ad quem versum aspexisse videtur Paulus Diaconus in Carmine de S. Scholastica scribens:

Appetis alta poli, tempsisti dulcia sæcli,
Dindyma perpetui appetis alta poli.

Hoc est excelsa cœli tabernacula, Templa: qua etiam notione *Dindyma* dixit Fridegodus in Vita S. Wilfridi c. 46. ubi narratur secundo Romam petiisse:

Transmissis tandem Jovialibus æque cavernis,
Macarii penetrant rutilantia Dindyma Petri.

Epitaphium Josceranni Abbat. Floriacensis apud Mabillonium to. 5. Annal. pag. 459.

Idus septenas, Aprilis aprice tenebas
Cum subiit excelsi Dyndima celsa poli.

¶ DINERALIS, Pretii unius denarii. Charta ann.

1130. in Appendice Marcæ Hisp. col. 1269. *Per censum sacrariæ donent annuatim unam candelam Dineralem prædictæ Ecclesiæ.* Vide *Denerata ceræ* in *Denariata.*

¶ DINERATA. Vide *Denariata.*

¶ DINERIUM. Vide *Disnerium* in *Dignerium.*

¶ DINGNUS, pro *Dignus*, ut *Stangnum* pro *stagnum*, legitur apud Thomam *Madox* in Formul. Angl. pag. 383.

¶ DINIARE, Denegare, Gallis *Denier*, *Refuser.* Charta Pippini Regis Franc. an. 755. apud Felibianum in Hist. San-Dionys. p. xxv. *Maxima sollicitudo debet esse Principum, ut ea quæ à Sacerdotibus Christi pro oportunetate Ecclesiarum Dei fuerint postulata sollerter perspecere & congrua vel oportuna eis beneficia eis non Deniare.*

DINIDOR, *Malus odor*, in Gloss. Isid. [Hinc corrigendus Papias in MS. Bituric. ubi male *Dinior.* *Dinidor* enim à *Nidor* dici manifestum est.]

DINCSCENTIA. Vide *Dignoscentia.*

¶ DINOSIS, δείνωσις, Indignatio. Utitur Martian. Capella lib. 5.

¶ DINTRIRE, Pipiare. Auctor Philomelæ v. 61.

Velox mustelaque Dintrit.

¶ DINUMERARE IN SEMETIPSOS. Tertullian. Apol. cap. 1. *Certe damnati* (malefici) *mœrent: Dinumerant in semetipsos. Mentis malæ impetus vel fato vel astris imputant.* Hujus locutionis interpretem habemus Tertullianum ipsum lib. 1. ad Nationes cap. 1. ubi pro *Dinumerare* in semetipsos habet: *Exprobrant etenim quod erant in semetipsos. Dinumerare* igitur *in semetipsos*, idem est, quod facta quasi denumeratione facinorum sibi ea exprobrare.

DINUMIUM, seu DINUMMIUM, Vectigal, quod fisco, vel reip. præstabatur Alexandriæ pro mercibus, quæ importabantur, vel exportabantur, à præstationis quantitate & modo, ut videtur, appellatum, in l. un. Cod. de Alexandr. Primat. lib. 11. Gloss. vett. *Binio*, δίγραμμα, *Biniones*, δηνάρια, nostris *Double.*

¶ DIOCENSIS, è diœcesi. *Cum ergo moraretur in una sacrarum ædium Diocensium*, in Vita S. Ansovini, to. 2. Martii p. 325. E.

¶ DIOCESIS, passim pro *Diœcesis.*

DIOCMITÆ, Levis armaturæ milites, qui ad persequendum hostem ipsa levitate habiles sunt, ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ dicti, apud Capitolinum in Marco, & Ammianum l. 27. Ita Turnebus l. 25. Adversar. c. 18. Casaubonus ad Capitul. & Henricus Valesius ad Ammian. διωγμῖται apud Metaphrastem in Vita Athanasii, & in Epist. Eccl. Smyrnensis de Martyrio S. Polycarpi n. 7.

¶ DIOCTES, Persecutor, in Onomastico ad calcem Actorum SS. Junii to. 5. Est pro Græco διώκτης.

DIODUS, Transitus, aditus, ex Gr. δίοδος. Guillelmus Apuliensis lib. 2. de Gestis Normannorum, de urbe Barensi:

.... *Quem claustra negabat*
Undique septa mari, quod non est insula, terræ
Exiguæ Diodus.

Scholiastes Gregorii Nazianzeni Stel. 2. pag. 89. Δίοδός ἐστιν ἡ διὰ μέσου λόφων τινῶν ὁδός, ἔχουσα ἔξοδον εἰς τὰ κατάντικρυ, ἤδε ἔξοδον ἡ ἔχουσα εἴσοδος.

¶ DIOECESANUS, Proprius diœcesis Episcopus, Gall. *Eveque Diocesain.* Occurrit in Synodo Pergami an. 1311. rubrica 11. apud Muratorium to. 9. col. 547. Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. p. 130. & alibi.

1. DIOECESIS, Διοίκησις, dicebatur plurium provinciarum præfectura. Balsamon in can. 9. Conc. Calchedon. Διοίκησις δέ ἐστιν ἡ πολλὰς ἐπαρχίας ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ. Harum diœceseon mentio fit passim in Cod. Th. & Just. quæ interdum *Tractus* appellantur apud Marcellinum, in veteri Provinciarum Libello, edito à Schonhovio, & in Cod. Just. & Th. legibus, ab aliis indicatis. Quælibet vero *Diœcesis*, quæ plures complectebatur provincias, suas habebat Metropoles. Regebantur singulæ à Comitibus & Vicariis: plures vero una & simul à Præfectis Prætorio. Sed cum de hisce Diœcesibus viri docti hactenus ex instituto disseruerint, ad illos Lectorem amandamus. Consulat igitur, si est animus, Berterium lib. 1. Pith. cap. 2. & Jacob. Gothofredum ad leg. 13. Cod. Th. de Medicis, & in Topographia ejusdem Codicis part. 1. &c. Atque inde manavit, ut

DIOECESES dicerentur potissimum provinciæ, quibus præerant Metropolitani, vel Archiepiscopi, ut in Concilio Calchedonensi c. 28. Anastasius in S. Dionysio PP. *Hic Presbyteris Ecclesias divisit, & Parochias, & Diœceses instituit.* Adde Baldricum Noviom. lib. 1. c. 7. Hincmarus Remensis: *Non solum Diœcesis, verum etiam Parochia mea inter duo regna sub duobus Regibus habetur divisa.* Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico, de Archiepiscopo: *Cujus Ecclesia subscribitur Diœcesis.* Abusive vero postmodum appellati Episcoporum districtus, qui proprio vocabulo *Parochiæ* passim nuncupantur.

2. DIOECESIS, Parochia. Guill. Brito in Vocabul. *Diœcesis proprie est baptismalis Ecclesiæ territorium & gubernatio.* Concilium Agath. c. 54. & Epaonense can. 8. *Presbyter, dum Diœcesim tenet, de his, quæ emerit, ad Ecclesiæ nomen scripturam faciat.* Concilium Aurelian. IV. c. 33. *Si quis in agro suo aut habet, aut postulat habere Diœcesim, primum ei deputet sufficienter, & Clericos, qui ibidem sua officia impleant.* Capitula Caroli M. lib. 7. c. 360. *Placuit, ut unusquisque Episcopus per singulos annos cunctas Diœceses Parochiasque suas circuire non negligat.* Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat. *Venit ad agrum Ecclesiæ nostræ, ubi Diœceses sunt, qui succentriones vocantur.* Ita Diœcesim pro Parochia curiana usurpant etiam Sidonius lib. 9. Epist. 16. Gregor. Turon. l. 4. Hist. c. 13. lib. 4. c. 5. & lib. 7. c. 38. Concil. Toletanum IV. c. 23. Capitul. Caroli M. lib. 7. cap. 49. Charta Ludovici Pii apud Ughellum in Episcopis Veronensibus, &c. Vide Filesacum lib. de Parochiis c. 1. *Diœcesanæ Ecclesiæ*, parochiales, in Concilio Tarraconensi sub Hormisda PP. c. 7. 8. 13.

¶ DIOECESIS LATERANA. Paulus Bernriedensis in Vita S. Gregorii VII. PP. cap. 30. *Nam duo rustici non improbabili curiositate ducti, cum adventum novi Pontificis in Lateranam Diœcesim comperissent, ad videndum eum mutuis cohortationibus instigati ad Ecclesiam properant: quo cum pervenissent, invenerunt eum juxta altare Missarum sollemnia celebrantem.*

DIOECETÆ, *Administratores*, apud Anastasium in Hist. Eccl. Glossæ Basilic. Διοικητής ἐστιν ὁ ἐνταλθεὶς διοικεῖν τὰ τοῦ ἀπόντος πράγματα, λέγεται δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ διεκδικητής, καὶ ἐντολεύς, καὶ συνήγορος. *Diœceta Ergasiotanorum*, qui operariis & artificibus præerant, in l. 5. Cod. de Episc. aud. & in l. 1. Cod. Th. de Alexand. pleb. Primat.

DIOECETÆ, Διοικηταί, Publicani, collectores tributorum ac vectigalium, Leoni Nov. 61. Theophani in Chronico, Leonis Isauri ann. 24. Epist. Adriani PP. ad Carolum M. in Cod. Carolino 92. *Missi Græcorum duo Spatharii Imperatoris cum Diucitin, quod Latine Dispositor Siciliæ dicitur, &c.* His

præerat Μέγας διοικητής, cujus dignitatis mentio est apud Cantacuzenum lib. 3. cap. 14. p. 393. & Codinum de Offic. Vide Jacobum Gothofr. ad leg. 1. Cod. Th. de Alexandrinæ plebis Primat.

DIOGENES. Willelmus Apuleiensis lib. 2. de Gestis Norman. de Romano Diogene Imp.

Diogenes cognomen erat, quia barba bifurcis.

Quasi διγένειος, qui mento est bipartito.

¶ DIOGMITÆ, Iidem qui supra *Diocmitæ.*

DIOMATUS. Charta ann. 1197. apud Ughellum to. 7. pag. 1275. *Unam sindonem Franciscam Diomatam, unam sindonem cum friso magno, tres sindones Diomatas.*

DIOPRASIA, pro *Diaprasia.* Vide locum in *Orodona.*

¶ DIORISMA, Definitio, Græc. διορισμός. Fridegodus in Vita S. Wilfridi, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 723.

Ex hinc convaluere nimis Diorismata fortis
Athletæ, pereuntque mali sophismata civis.

DIOTINUM SIGILLUM. Charta Heccardi Comitis Augustod. apud Perardum in Burgundicis pag. 26. *Et sigillo Diotino ... & sigillo de berillo, &c.* Forte *Dionychino.*

DIPACATUS. Concilium Vaurense ann. 1212. *Dicimus etiam vobis, quod si comes Fuxensis noluerit stare placito illi, & vos postea non audieritis preces nostras pro eo, non erimus inde vobis Dipacati*; id est, propterea pax inter nos rupta erit.

DIPERTAGUS. Vide *Dipagus* post *Diptycha.*

¶ DIPLANGIUM, Vas duplex. Dioscorus: διπλοῦν ἀγγεῖον. Priscian. lib. 1. cap. 19. *Amurca Diplangio cocta.* Vide Reinesium var. Lect. p. 512.

¶ DIPLE, Signum in libris præsertim Ecclesiasticis ad distinctionem appositum. Vide Isidorum Orig. lib. 1. cap. 20.

¶ DIPLOIS, Διπλοΐς, Læna duplicata, Gall. *Surtout doublé.* Psal. 108. *Operiantur sicut Diploïde confusione sua.* Legitur Baruch. 5. 2. in Actis SS. Junii to. 1. p. 791. Concil. Hisp. to. 3. p. 663. to. 4. pag. 614. ubi hujuscemodi vestes Clericis prohibentur, quemadmodum & Monachis, in Statutis Cisterc. anni 1433. apud Marten. Anecdot. to. 4. col. 1585. ubi pro *Diploïdem*, perperam legitur *Diploïdorum. Virilis habitus* dicitur apud Leibnitium Scriptor. Brunsvic. to. 2. p. 909.

¶ DIPLOÏDUS, Duplicatus. *Planeta Diploïda*, in Testamento Everardi Comitis an. 837. apud Miræum to. 1. pag. 21. col. 2.

¶ DIPLOMA. Vide mox

DIPLOMATARIUS. Glossar. MS. Regium Cod. 1013. *Deplumatarius, Duplicator.* Infra: *Diplomaxarius, duplicator.* Sed legendum *Diplomatarius*, ut apud Joan. de Janua: *Diploma, duplex locutio. Diplomus, duplicatus. Diplomatarius, duplicator.* Perperam *Diplonia* & *Diplonatarius* editum. [Gloss. Isid. *Diplomatarius, Duplicator.* Perperam Papias, *Diplomasarius.* Grævio videtur Diplomatarius fuisse, qui duplicem seu duplicatam chartam vendit, quali utebantur in diplomatibus, unde & nomen invenerunt, ut vinarius, olearius, librarius, pomarius, & hujus generis alia, qui vinum, oleum, libros, poma vendit.]

¶ DIPLOMUM, *Gubernatum.* Gloss. Isid. An legendum *Duplicatum* pro *Gubernatum*? Vide *Diplomatarius.*

¶ DIPLORA, *Divisa vel separata.* Gloss. Sangerm. MSS. num. 501. Minus male, ut videtur,

¶ DIPLOSA, *Divisa, separata*, apud Papiam.

¶ DIPLOYTUM, ut *Diplois.* Vide *Dupploytum.*

¶ DIPODIA, Papiæ est, *Tertia pars heroïci versus, quæ constat duobus extremis pedibus, Dactylo & Spondæo.* Græcis διποδία, Bipes.

¶ DIPPUS, pro *Oedippus.* Vide *Amaratunta.*

DIPTAGUS. Vide *Diptycha* versus finem.

DIPTERIUM. Florus Magister in Exposit. Missæ: *Usus fuit antiquorum, sicut etiam Romana agit Ecclesia, ut statim recitarentur ex Dipteriis, id est, tabulis, nomina defunctorum.* Sed videtur legendum, *Diptychis*, nisi Græcum expresserit διφθέρα, membrana. Vide *Diptycha.*

¶ DIPTICA. Vide *Diptycha.*

DIPTIRE. Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. pag. 46. *Altare vero S. Mariæ & analogium evangelicum, ejusdem fratris nostri artificio in locis congruis deaurata, Hattonis sui de scriniis vestivit argento, & Diptivit, ut videre est, ex auro electo.* Goldastus hic putat legendum *gipsivit*, quod est, inquit, induxit & illevit, adducitque hunc locum ex Burchardo cap. 1. ad firmandam sententiam: *Othmari Ecclesiam crypta & fornicibus gypsi atque auri speciebus convenienter auctam, auro & coloribus ornaverat.* At Spelmannus à Saxonico ðippan, i. *Tingere, inficere*, deductum mavult, aut à Græco δύπτειν, quod est, *Tingere, mergere.*

DIPTYCHA, Græcis, δίπτυχα, Tabellæ plicatiles, geminas se pandentes ac porrigentes. Δίθυρον δίπτυχον, γραμματίδιον, vel γραμματεῖον, Herodoto, Polluci, & Hesychio; γραμματεῖον δίθυρον, Libanio Epist. 914. *Bipatens pugillar*, Ausonio. Suidas & Hesychius: Δίπτυχα, δύο περιβόλαια, ἢ δύο ἐπιβολὰς ἔχοντα, ὥστε τῷ μὲν ὑπεστρῶσθαι τὸ ἐπίπλουν, τῷ δὲ ὑπερβεβλῆσθαι. *Diptycha, quæ duabus constant tunicis seu operimentis, quorum alterum operimento substernatur, altero idem obtegatur.* [Gloss. Isid. *Diptycha, Tabellæ quas ferimus.*] Papias: *Diptica dicuntur tabellæ, quibus corruptores suum inscribunt amorem.* Quod sumptum videtur ex Commentatore Juvenalis ad Sat. 9.

.... Et blandæ, assiduæ, densæque tabellæ
Sollicitent.

Ubi ille, *Blandis te epistolis & Diptychis sollicitent.* Sed hæc Criticorum filiis nota.

DIPTYCHA CONSULUM, *Quæstorum*, & majorum Magistratuum, eorum nominibus inscripta, & imaginibus adornata, quæ ipsi ad amicos mittebant vice apophoreti, in Magistratus initi & adepti symbolum. De his mentio est in l. 15. Cod. Th. de Expens. ludor. apud Themistium Orat. 6. pag. 166. Symmachum lib. 2. Epist. 81. 87. lib. 5. Ep. 56. & lib. 9. Epist. 109. Claudianum lib. 3. de Laudibus Stilicon. Sidonium l. 8. Epist. 6. & Libanium, quos laudant Jacobus Gothofredus ad D. l. 15. Juretus ad eumdem Symmachum, & Alexander Wilthemius in Commentario de Diptycho Leodiensi cap. 1. & 7. ubi non Leodiensis duntaxat, sed & Bituricensis & Compendiensis Diptychi figuræ repræsentantur cum eorum imaginibus & inscriptionibus. Nos egregii alterius Diptychi Consularis, quod in Bibliotheca Regia asservatur, figuram perinde describendam curavimus, ad Syntagmatis de Nummis Imperatorum CPolitanorum illustrationem.

DIPTYCHA ECCLESIASTICA. Horum tria genera in Ecclesia Græca observant viri docti; primum *Episcoporum*, alterum *vivorum*, tertium *mortuorum*: de quibus sigillatim dicendum.

DIPTYCHA EPISCOPORUM, (*Tabellæ Episcopales* quibusdam dicuntur) illa nuncupant, in quibus sanctorum Præsulum, vita functorum, qui Ecclesiam rexerant, nomina exarabantur, eorum

præsertim, qui aliqua vitæ sanctitate inclaruerant, quæ ad futurorum exemplum & meritorum memoriam inter Missarum solennia publice recitabantur. Georgius Alexandrinus in Vita S. Joan. Chrysostomi: Πανηγυρικῶς δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις ἐντάξαι κελεῦσαι, ὡς ἀξιομνημονεύτου πατρός. *Simul adhortatur ut Joannis nomen tabulis sacris juberet inscribi, tanquam digni Patris, cujus fama celebraretur.* Facundus Hermianensis lib. 4. c. 1. de B. Cyrillo: *Rescribens quippe B. Attico, hujus Regiæ civitatis Episcopo, dicit: Legens literas à vestra Reverentia missas, cognovi nomen Joannis in sacris Diptychis scriptum.* Ubi Cyrillus habet ἐν ταῖς ἱεραῖς δέλτοις. Idem postea καταλογον τῶν ἐπισκόπων vocat, quia in Diptychis inscripta erant Episcoporum nomina. Idem lib. 11. c. 1. de Eustachio Episcopo, qui Synodo Nicænæ interfuit: *Solenniter inter suos decessores ac successores ad sacrificia nominatur.* Collatio III. Carthaginensis c. 230. *In Ecclesia sumus, in qua Cæcilianus Episcopatum gessit, & diem obiit. Ejus nomen ad altare recitamus, ejus memoriæ communicamus tanquam memoriæ fratris, &c.* Fortunatus lib. 10. Poëm. 10. de S. Martino:

Nomina vestra legat Patriarchis atque Prophetis,
Cui hodie in templo Diptychus edit ebur.

Adde Liberatum Diaconum cap. 16. Breviarii.

Eorum porro Antistitum, quorum nomina in ejusmodi sacra Diptycha referebantur post illorum excessum, quæ recitabatur in Liturgia memoria, longe alia erat ab ea, quæ fiebat pro defunctis: cum Sacerdos, non pro iis oraret, sed deprecaretur, ut cælitibus adscriptos, cum cæteris Sanctis, qui ante consecrationem invocantur. Atque hinc initium sumsit *Canonizationis* ritus, cujus vocabuli vis nulla alia est, quam quod summi Pontificis jussu & arbitrio, re prius diligenter expensa, virorum vitæ integritate & sanctitate insignium nomen in Canonem Missæ referretur, quod alias docuimus. Hadrianus II. PP. Epist. 9. *Dictum Apostolicæ recordationis Papam Nicolaum in Codicibus vel Diptychis Ecclesiarum vestrarum scribi, & nomen ejus inter sacra Missarum solennia inprætermisse recitari faciatis.* Fulcuinus de Gestis Abbatum Lobiensium cap. 7. *Dixit etiam Episcopus supra nominatus* (Adalbero Remensis) *prædecessorum suorum cunctam usque ad se consuetudinem, ut inter Missarum solennia, in ea speciali commemoratione defunctorum, quæ supra Diptycha dicitur, & in consecratione Dominici corporis solenniter agitur, cotidie in aurem Presbyteri recitante silenter Subdiacono, omnium ipsius Sedis nomina scripto viritim recitentur Episcoporum.* Vide S. August. de Unitat. Eccl. c. 7. Epist. 152. ad Donatum, Socratem lib. 6. c. 10. lib. 7. c. 40. Niceph. Call. lib. 7. cap. 7. & 28. Anastas. PP. Epist. 2. cap. 3. Acta Concilii CP. Regulam Magistri cap. 93. extremo, Pachym. lib. 7. cap. 19. lib. 11. cap. 20. &c.

Quemadmodum igitur scribi in Diptychis, erat quodammodo inter Sanctos collocari; ita ex iis deleri, erat è memoria hominum aboleri, & perpetua notari infamia: quod in hæreticis potissimum, aut schismaticis, vel etiam aliqua male actæ vitæ labe infectis, (quos Episcopi succedentes eadem vel hæresi, vel vitæ ratione infamati, contra jus in Diptycha retulerant) jubente summo Antistite, cujus id munus erat, contingebat. Anastasius in Agathone PP. pag. 55. *Deinde abstulerunt de Diptychis Ecclesiarum nomina Patriarcharum, vel de picturis Ecclesiæ, figuras eorum, aut in foribus, ubi esse poterant auferentes, id est, Cyri, Sergii, Pauli, Pyrrhi, Petri, per quos error orthodoxæ fidei pullulavit.* Justinianus in Edicto de Fide orth. de Theodoro Mopsuest. inter Acta Synodi Univers. Ἀπήλειψαν ἐξ ἐκείνου τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας διπτύχων τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν. *Deleverunt è sacris Ecclesiæ Diptychis ejus nomen.* Hincmarus Remensis Opusc. 17. ad Nicolaum PP. *Nunc autem in epistolis Sanctitatis vestræ... invenimus, ut Teutgaudum & Guntharium in Catalogo Episcoporum non recipiamus, & Antiochenum Concilium, ut præmisimus, & melius ipsi scitis, de eo, qui post damnationem juxta præcedentem consuetudinem Episcopale præsumsit ministerium, quod Ebonem fecisse non dubium est, rescribere mihi dignetur Apostolica vestra auctoritas, utrum eundem Ebonem inter Episcopos in sacris Diptychis in Ecclesia nostra nominare permittam, an ne de cætero in Episcoporum catalogo nominetur, prohibere debeam, &c.* Vide Concil. Calchedonense act. 14.

Interdum Ecclesiarum Præsules, vel hæretica labe infecti, vel odio aut malo affectu ducti Episcoporum orthodoxorum nomina eraserunt. Ita apud Victorem Tunnensem in Chron. Petrus Patriarcha Antiochenus hæreticus *nomina Proterii & Salafatiarii* (decessorum) *de Ecclesiasticis Diptychis sustulit, & Dioscori & Hellari, qui Proterium interfecerat,* scripsit. Quæ quidem postmodum restituebantur ab orthodoxis Præsulibus, ut in Constantinopolitana Synodo decretum legimus act. 1.

DIPTYCHA VIVORUM dicta ea, in quibus exarabantur nomina summi Pontificis, Patriarcharum, Episcoporum, & eorum, qui Clero adscripti sunt: deinde Imperatorum, Augustarum, & aliorum, dignitate conspicuorum, qui eo tempore vivebant; postremo plebs ipsa & populus recensebatur. Chrysostomus in Liturgia: Ὁ διάκονος θυμιᾷ γύρωθεν τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ τὰ δίπτυχα τῶν τε κεκοιμημένων, καὶ ζώντων, ὡς βούλεται, μνημονεύει. *Diaconus in circuitu sacram mensam thurificat, & defunctorum ac vivorum Diptycha, ut illi lubet, percurrit.* Gregoras lib. 5. Papæ simul cum aliis Patriarchis factam mentionem testatur, ut & Georgius Pachymeres lib. 5. Sanctus Maximus in Collatione cum Principibus in Secretario: *Verumtamen quid volumus per multa discurrere? inter sacras oblationes supra sanctam mensam post Pontifices & Sacerdotes & Diaconos, omnemque sacratum Ordinem, cum laïcis Imperatores memorantur, dicente Diacono: Et eorum, qui in fide dormierunt laïcorum, Constantini, Constantis, & cæterorum. Sic autem & vivorum memoriam facit Imperatorum post sacratos omnes.* Concilium Vasense II. c. 4. *Et hoc nobis justum visum est, ut nomen Domni Papæ, quicunque Sedi Apostolicæ præfuerit, in nostris Ecclesiis recitetur.* Micrologus cap. 13. *Sciendum est autem, quod Romana auctoritas nomina vivorum fidelium internumerare permittit, ubi dicitur: Memento, Domine, famulorum famularumque, &c.* Leo Ost. lib. 2. cap. 73. *Cumque ad eum locum Canonis pervenisset, quo vivorum solent nomina recenseri.* Vide Liturgiam S Marci, S. Cyprianum Epist. 10. Concilium Calchedonense Act. 11. pag. 302. Edit. 1618. Suggestionem Germani & aliorum Episcop. post. Epist. 39. Hormisdæ PP. Regulam Magistri cap. 93. &c.

Cur autem vivorum in sacris Liturgiis celebraretur memoria, docet Theodorus Antidori Episcopus in Expositione Missæ; ut subditorum scilicet erga superiores obedientia, & viventium in eadem fide ac mysteriis unio & commemoratio indicaretur. Relatio Joannis Episcopi CP. post Epist. 28. Hormisdæ PP. *Tantum ad satisfacien-*

dum scripsimus, ut venerabile nomen sanctæ recordationis Leonis, quondam urbis Romæ Archiepiscopi, in sacris Diptychis tempore consecrationis propter concordiam affigeretur.

Recitabantur & offerentium nomina, seu eorum *commemoratio* fiebat, ut est in Addit. 4. Ludovici Pii c. 58. Innocentius I. Epist. ad Decentium c. 2. *De nominibus vero recitandis, antequam preces Sacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda sunt, sua oratione commendet, quam superfluum sit, & ipse pro tua prudentia recognoscis, ut cujus hostiam necdum Deo offeras, ejus ante nomen insinues, quamvis illi incognitum sit nihil. Prius ergo oblationes sunt commendandæ, ac tum nomina, quorum sunt oblationes, edicenda, ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia, quæ ante præmittimus, ut ipsis mysteriis viam futuris precibus aperiamus.* Vide Capitul. Aquisgranense an. 789. cap. 53. & Capitul. Francoford. an. 794. c. 49. Alcuinus de Divin. Offic. ubi de Canone: *Cum dicitur: Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, & deinde subjungitur: Et omnium circumstantium, manifestum est, quod quasi quidam locus sit, ubi aliquibus specialiter nominatis, etiam cæterorum, qui assistunt in Ecclesia, commemoratio adjungatur. In quo loco liberum est Sacerdoti, quos desideraverit, peculiariter nominare, aut nominatim Deo commendare: aut certe illud ab antiquis est observatum, ut ibi offerentium nomina recitarentur. Prius enim oblationes commendandæ sunt, ac tunc eorum nomina, quorum sunt edicenda, ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia, quæ præmittimus.* Eadem habet auctor Exegeseos in Canonem Missæ (quem quidam Floro Lugdunensi adscribunt) pag. 20.

Tertium Diptychorum genus erat *mortuorum*, eorum nempe omnium, qui in fide obdormierant, pro quibus Deum orabant, quorum nomina recitabantur, non tamen omnium, sed eorum, quæ Sacerdoti à Diacono indicabantur. Liturgia S. Marci: Ὁ διάκονος, τὰ δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων, nempe, *legit.* Cui Sacerdos, se inclinans, apprecatur, dicens: καὶ τούτων πάντων τὰς ψυχὰς ἀνάπαυσον δέσποτα κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν ταῖς τῶν ἁγίων σου σκηναῖς, &c. *Et horum omnium animabus dona requiem dominator Domine Deus noster in sanctis tuis tabernaculis, &c.* Liturgia S. Chrysostomi supra laudata: Ὁ διάκονος τῶν τε κεκοιμημένων καὶ ζώντων, ὡς βούλεται, μνημονεύει, *ut illi lubet.* Id porro *pro dormitione alicujus oblationem vel deprecationem nomine ejus in Ecclesia celebrare*, vocat Cyprianus Epist. 66.

Hunc etiam usum amplexata est Romana Ecclesia, uti testatur Alcuinus: *Post illa verba, quibus dicitur: In somno pacis, usus fuit antiquorum, sicut etiam hodie Romana agit Ecclesia, ut statim recitarentur à Diptychis nomina defunctorum.* Alcuino consentit Florus Magister in Expositione Missæ, & Auctor Vitæ S. Samsonis Episcopi Dolensis lib. 1. c. 1. Cumeanus lib. de mensura pœnitentiarum cap. 13. *Diaconus oblivissens oblationem adferre, donec auferatur linteamen, quando recitantur nomina pausantium, similiter pœniteat.* Memoria vero illa, quæ agitur pro defunctis in sacrificio Missæ, fitque post divinæ hostiæ consecrationem, inscribitur apud Gregor. M. in libro Sacramentorum: *Super Diptycha*; in Expositione Missæ: *Oratio super Diptychos*, atque in hæc verba concipitur: *Memento etiam, Domine, famulorum famularumque tuarum ill. qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Ipsis, Domine, & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerii, lucis, & pacis, ut indulgeas, deprecamur.* Quæ quidem oratio à Sacerdote, sacra faciente, inter ipsa Missæ solennia, recitatur post consecrationem, quam Missæ partem, τὸν καιρὸν τῶν διπτύχων, vocat Quinta Synodus œcumenica. At in Ecclesia Græca legebantur Diptycha à Diacono ad altare, ut ex prædictis plus satis constat; quibus lectis, Sacerdos sacra faciens adprecabatur iis, quorum nomina recitata fuerant, varie autem pro varia Diptychorum parte. Nam cum vivorum & defunctorum recitabantur nomina, Sacerdos pro iis Deum deprecabatur: cum vero Præsulum aut aliorum pietate & vitæ integritate illustrium virorum, tunc populus iis acclamabat, dicendo: *Gloria tibi, Domine.* Id docemur ex Synodo quinta laudata: Τῷ καιρῷ τῶν διπτύχων μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας, συνέδραμεν ἅπαν τὸ πλῆθος κύκλῳ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἠκροῶντο, καὶ μόνον ἐλέχθησαν αἱ προσηγορίαι τῶν εἰρημένων ἁγίων τεσσάρων συνόδων παρὰ τοῦ διακόνου, καὶ τῶν ἐν ὁσίᾳ μνήμῃ Ἀρχιεπισκόπων Εὐφημίου, καὶ Μακεδονίου, καὶ Λέοντος, καὶ φωνῇ μεγάλῃ ἔκραξαν ἅπαντες· Δόξα σοι Κύριε. *Tempore Diptychorum cucurrit omnis multitudo cum magno silentio circa altare, & audiebant: & cum solæ lectæ fuissent à Diacono appellationes prædictarum sanctarum 4. Synodorum, & sanctæ memoriæ Archiepiscoporum Euphemii & Macedonii & Leonis, voce magna universi clamaverunt: Gloria tibi, Domine.*

☞ Verum non solum in Ecclesia, tempore sacrosancti Missæ sacrificii, sed etiam in Capitulo ex Diptychis recitata fuisse defunctorum nomina discimus ex Statutis antiquis Ecclesiæ Parisiensis laudatis in Observationibus ad Librum Johannis Abrinc. pag. 100. ubi sic legere est: *Inde ad Capitulum progrediuntur, ubi gestis Sanctorum & Diptychis defunctorum perlectis, fiunt preces pro eorum requie.* Quo referri possunt ea quæ etiamnum post Primam Acolythus canit: *Commemoratio omnium fratrum, familiarium Ordinis nostri atque benefactorum nostrorum:* quibus Superior subdit, *Requiescant in pace,* ad quod Chorus respondet, *Amen.*

Porro ut damnatorum vel hæreticorum Episcoporum & Præsulum nomina de Diptychis delebantur, ita & Imperatorum, qui hæreseos labe infecti decesserant, ut in Gestis Concilii CP. in quo deleta sunt *de Diptychis Zenonis & Anastasii* Augustorum *nomina.*

Statuit præterea Concilium Emeritense c. 19. recitari inter Missæ solennia eorum nomina, à quibus Ecclesias constat esse constructas, vel qui iis quidpiam contulerunt, siquidem adhuc essent in vivis, ante altare; si decesserant, cum defunctis suo in ordine. Atque inde *Diptycha* vocant quidam libros anniversarios, in quibus defunctorum, qui pro animæ suæ remedio Ecclesiis bona contulerunt, nomina describuntur, quæ vulgo *Obituaria*, & *Necrologia* nuncupantur. Hac notione Diptycha usurpavit Eckehardus junior de Casib. S. Galli cap. 5. pag. 62.

In Diptycha denique quatuor prima Concilia relata fuisse docent Acta Synodi CP. œcumenicæ, id est, eorum tituli.

Erant & alia Diptycha in Ecclesia, in quibus scilicet recens baptizatorum & susceptorum nomina exarabantur, quod & hodie in Ecclesia fit, diversa omnino à Diptychis vivorum, quæ inter Missarum officia à Diacono recitabantur, etsi in eo errore versatus sit Pachymeres in Paraphrasi Dionysii de Eccles. Hierarch. cap. 2. De ejusmodi Diptychis intelligendus Joannes Diaconus in Vita S. Pelagiæ.

Prædictis Jubet hoc loco addere, quod habet Hieronymus Rubeus lib. 3. Hist. Ravennatis sub an. 515. *Quanquam*, inquit, *Ecclesiarum Diptycha putantur fuisse tabulæ sacræ, quarum in altera vivorum, in altera mortuorum Episcoporum, qui recitabantur in sacrificio Missæ, nomina describebantur; non erit tamen fortassis absonum opinari, fuisse etiam quandoque vestem illam, qua supra cæteram induitur Sacerdos, cum missam celebrat: Casulam & Planetam appellant. In hac sententiam adducit me, tum quod ea sit vestis duplex, anterius & posterius ex humeris delabens, tum quod inter sacras divorum reliquias, in Classensi sacrario, hujusmodi vestem repererim, vel antiquitate venerabilem, in qua talia inscripta sunt nomina.* Et alio loco: *Quam vero diximus in hac historia casulam, Diptychorum imaginem referentem, in sacrario Classense servari, ea è serico argenteo texta est, in cujus anteriori parte, intra duas lineas sursum ac deorsum recta deductas descripta opere Phrygio in circulis habet hæc nomina, Sigebertus Episcopus, Andreas Episcopus, &c. Transversum vero ab uno humero ad alterum intra duas item lineas minime rectas, sed arcus modo sursum flexos, eodem opere, hæc sunt, Concessus Episcopus, &c. In dorso, inter duas lineas item, sursum ac deorsum excurrentes, in medio, paulo supra locum, ubi sunt renes, in circulo manus est aperta, transversum locata; supra ipsam hæc, in circulo quodque suo, leguntur, Gabriel Angelus, S. Rusticus, Euprepius Episcopus, &c. Infra manum hæc sunt, Michaël Angelus, Hescirmus, Petronius Episcopus, &c. In cornu transverso, sursum etiam sinuato, ita habetur, Zeno Episcopus, &c.* Episcoporum aliorum nomina brevitatis causa omisimus. De Diptychis sacris & profanis multa etiam congessit Rosweidus in Onomastico ad Vitas Patrum, ut & Card. Bona lib. 2. Rerum. Liturg. cap. 12. & Steph. Baluzius ad Capitul. pag. 1129.

Diptagus, pro δίπτυχον, *Diptychum.* Charta Rudesindi Dumiensis Episcopi æræ 930. apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti to. 5. *Diptagos argenteos imaginatos & deauratos, calices argenteos exauratos tres, &c.* Charta alia ejusdem Rudesindi: *Ad usum Sanctuarii, cruces, Dipertagas, capas, calices, & coronas, &c.* Legendum, ut supra, *Diptagos.*

Dyptitius. Amalarius in Eclogis de Missa: *Hic orationes duæ dicuntur, una super Dyptitios, altera post lectionem nominum.*

¶ DIQUE, *Denique.* Gloss. Isid. & Sangerman. MSS. n. 501. Videtur esse simplex abbreviatio.

¶ DIRADES, *Inæqualia & aspera,* apud Sussannæum in Vocabulario.

¶ DIRÆ, *Collum superius, vel in angustum desinens prominentia, superciliumve*, apud eumd. Sussann.

DIRARARE, Rarum, tenuem facere, apud Cælium Aurelianum lib. 1. Acut. cap. 15.

DIRATIONARE, &c. Vide *Derationare.*

¶ DIRECTA. Videsis in *Directum.*

DIRECTANEUS, Directanee, unico vocis tono, nulla modulatione dictus, aut pronuntiatus psalmus, hymnus, aut alius cantus Ecclesiasticus. Isidorus lib. 5. de Eccl. Offic. cap. 5. *Primitiva Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret psallentem resonare, ita ut pronuntianti vicinior esset quam canenti.* Joannes Sarisberiensis lib. 1. Policratici cap. 6. ubi de Musica: *Proinde quidam venerabilis vir circiter septingentarum monialium pater, hanc Monasteriis suis præscripsit legem, ut omnia earum cantica totius melicæ pronuntiationis exuant modos, & ut sola psalmorum & laudum sint significativa pronuntiatione contenta. Suspecta equidem fuit sancto viro voluptati cognata mollities, eo quod voluptas parens libidinum est.* Regula S. Aureliani ad Virg. c. 40. *Ad Lucernarium, Directaneus parvulus, id est, Regna terræ cantate Deo, &c.* Mox: *Quotidianis vero diebus ad Nocturnos inprimis Directaneus dicatur: Miserere mei Deus, &c.* Ibidem: *Hymnus vero*, Ter hora trina volvitur, *ad Lucernarium omni tempore, & festis & quotidianis diebus inprimis Directaneus.* Ita in Regula S. Benedicti cap. 17. S. Cæsarii Arelat. cap. 31. ejusdem Aureliani ad Monachos cap. ult. *de ordine psallendi*, & Magistri c. 55. Adde Amalarium lib. 4. c. 48. apud Mabillonium tom. 2. Analector. Kero Monachus in Gloss. *Psalmi Directanei, selmun in rithi.* Apud eumdem, *Recta, Rehete.* Amalarius loco citato: *Tertius autem psalmus sine modulatione antiphonæ in Directo dicitur, &c.* Statuta de *Sempringham*: *Lectiones matutinales de B. Maria legant, & Lectiones pro defunctis in Directo, non solenniter.*

DIRECTARIUS. Vide *Derectarius.*

¶ DIRECTATICUM, Directicium, Directio. Vide post *Directum* 3.

¶ 1. DIRECTORIUM, Iter rectum. Vide *Dirigere.*

2. DIRECTORIUM, Abacus, ministerium, ubi reponuntur vasa ad convivia, Gall. *Dressoir.* Chronicon Beccense an. 1452. *Tabulas in aula, quæ dicitur Misericordia, fecit renovare, & Directorium, & similiter in refectorio, quæ prius erant vermibus consumptæ.* Vide *Dressorium.*

1. DIRECTUM, Idem quod *Rectum*, de qua voce infra, Jus. Præceptum Rodulphi Regis Franciæ pro Monasterio Tutelensi: *Hoc autem contra jus regni fieri nemo censeat, quandoquidem excellentissimi Imperatores Directa sua, quoties causa exegerit, leguntur immutasse.* Romualdus Salernitanus in Chronico MS. ann. 1120. *Willelmus Dux Apuliæ atque Calabriæ devenit ligius homo Papæ Callisti factus per Directum contra omnes homines.*

Directum Facere, &c. Jus facere, *Faire droit*, &c. Marculfus lib. 1. form. 21. *Jubemus . . . ut ille vir omnes causas sui, ubicunque prosequi, vel admallare deberet, ut unicuique pro ipso vel hominibus suis reputatis conditionis Directum faciat, &c.* Charta Caroli Mag. apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 185. *Sed in eorum privatas audientias agentes ipsius Ecclesiæ unicuique de reputatis conditionibus Directum facerent, & ab aliis simulque perciperent veritatem.* Vetus Charta apud Rubeum l. 5. Hist. Ravennatis: *Quia nullam scriptionem inde habemus, nec ullum Directum inde reperire potuimus.* Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversus Guiffredum Archiepisc. Narbon. an. 1056. *Deinde conjux mea videns eum, rogavit restituere corpora sancta, & idem ipse ad Ecclesiam suam redire, Directumque nostrum supra modum accipere, neque audire voluit.* Infra: *Voluique ei affirmare Directum, & de me & de conjuge mea, & de omnes meos in judicio sui diœcesi Episcoporum, & Episcopi Arelato per decem millia solidos: qui renuit.* [Edictum Sancii Regis pro pace seu treuga servanda, Spicil. Acher. to. 8. pag. 371. *Si infra quindecim dies damnum in posse dominorum suorum resarcire noluerint, aut Directum firmare; deinde Vicarius accipiat pignora in personis propriis.* Appendix ad Formulas Marculfi form. 26. *Homo aliquis nomine ille, ita factus, apud arma sua super me venit, & colpus super me misit, & sic mihi Deus Directum dedit, ego ipsa de mea arma percussi, & talis colpus ei dedi pro quid ipse mortuus est.*]

Directa, Eadem notione, in Epistola Leonis Re-

gis Armeniæ in Gestis Innocentii III. PP. p. 127.

DIRECTUM VERBUM. Gregorius Turon. lib. 4. Hist. c. 14. *Desistite ab hac intentione, verbum enim Directum non habemus.*

DIRECTO ET RATIONI STARE, in veteri Consuetudine Jaccæ in Aragonia: nos dicimus, *Ester à droit.*

DIRECTUM COMPLERE. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Aragon. ann. 1247. fol. 9. *Pater vel mater qualicunque modo se habeat, filius eorum non teneatur respondere pro illo, aut complere Directum, nisi in illis casibus, &c.*

DIRECTIO, Idem quod *Directum*. Concilium Narbonense an. 1054. c. 6. *Secundum modum culpæ Directionem faciat per judicium aquæ frigidæ, aut per exilium, sicut statutum est.*

DRICTUM, vox formata ex *Directum*, eadem notione, unde nostri *Droit* dicunt. Capitula Caroli Mag. tom. 2. Histor. Franc. pag. 186. *Promitto ego, quod inantea fidelis sum domino Karolo piissimo Imperatori. . . sicut per Drictum debet esse homo domino suo.* Eadem formula veteri lingua Francica occurrit apud Nithardum lib. 3. an. 842. in Fœdere Ludovicum inter & Carolum Reges: *Si cum hom per Dreit son fradra saluar dist, &c.* Adde 2. Capitul. Caroli M. an. 802. post. cap. 33. Judicatum Caroli C. in Tabul. S. Dionysii an. 22. *Et plus per Drictum & per legem, quam coloni, sicut manifestum est, fecissent.* Notitia vetus apud Freherum in Orig. Palat. lib. 1. *Facta est inquisitio de Sueinheim, si per Drictum deberet attingere ad villam Hurseldomarcam.* Alia Notitia apud Perardum pag. 35. *Et per lege & Dricto plus debet esse servus domno Ludovico, quam ingenuus.* [Vide *Drictum* suo loco & mox in *Directum* 3.]

2. DIRECTUM, Rastallo dicitur, cum res alicui contra jus ablata est, veluti per disseisinam, discontinuantiam, vel ejectionem, &c. Clamor quippe seu actio, qua eam repetit, vocatur *Directum.*

3. DIRECTUM, Jus quod quivis in re aliqua habet, quod sibi competit in suis bonis, reditus, præstatio, &c. [Instrumentum an. 968. in magno Chartulario S. Victoris Massil. fol. 7. *Recognoscentes quia nullum Directum habebant de ipsis campis & de ipsis vineis.*] Charta Oldegarii Episcopi Barcinonensis an. 1128. *De omnibus Ecclesiasticis justitiis & Directis, quæ ad vos pertinent.* Alia Ildefonsi Regis Aragon. æræ 1250. in Hist. Pinnatensi pag. 263. *Ecclesiam Vincentii de Valentia, cum omnibus Directis suis, quæ modo habet, vel habere debet.* [Charta an. 1378. ex Archivo S. Victoris Massil. armar. Massil. n. 662. *Abbas & Conventus dederunt sacristæ 30. lib. censuales cum toto majori Directo pro votis quæ fiunt ad tumulum, &c.*]

DERITTUM. Privilegium Ludovici Imper. datum Castrucio: *Cum omnibus honoribus, Derittis, usibus, &c.*

¶ DERITTUS. Privilegium Ferdinandi Siciliæ Regis an. 1462. in Bullario Carmel. pag. 620. *Omnes & quascumque jurisdictiones, actiones, jura earum, eorumque exactiones & Derittus, necnon dictum territorium, &c.*

DIRICTUS. Joannes XXII. PP. to. 4. part. 2. Epistolarum secret. pag. 89. *Et ultra hoc debet habere medietatem Dirictus commercii Layacii, & Portellæ, & medietatem Salinarum.*

¶ DRICTUM, Eadem notione. Instrum. an. 1028. nov. Gall. Christ. tom. 1. pag. 49. col. 1. *Nos donamus & imitamus ista Ecclesia cum cimiterio, & mansum in qua Ecclesia est. . . . cum Dricto nostro à Domino Deo, &c.* Rursum occurrit ibidem.

DIRECTURA. Charta Guidonis Regis Hierosol. ann. 1190. apud Guesnaium in Annalib. Massiliensib. *Ut per hæc omnia loca liceat vobis intra & exire. . . sine ulla Directura, & terraria, vel ...ragio & absque omni exactione, &c.* Alia Phil... Regis Fr. an. 1309. ex 2. Regesto ejusdem ...gis n. 86. in Tabulario Regio: *Item septem ...uras, Directura qualibet unius sectarii avenæ.* [Vide *Dirigere.*]

¶ DIRICTURA. Breviarium Historiæ Pisanæ ad an. 1168. apud Muratorium tom. 6. col. 181. *Rex Babyloniæ. . . Pisanis donavit Dirictūram, quam dare solebant in Babylone & Alexandria: sicque ibi sunt liberi; & donavit ipsis Pisanis multas possessiones & domos per totam terram suam.*

¶ DECTURA. Charta Heliæ Abb. Floriac. an. 1286. *Prior de Hampis pro bono pacis assignavit dicto Conventui. . . campipartem & decimam terræ la Caorsine pr...* XXXII. *solidis Paris. & septem Decturas & dimi... pro* LXVIII. *solidis Parisi.*

¶ DRETURA. Litteræ Guillelmi Episcop. Paris. an. 1234. in Hist. San-German. pag. LVII. col. 1. *Quinquaginta solidos percipiendos annuatim à Presbytero de Crona, quicunque fuerit, vel ejus nuncio, in censu suo de Crona in festo S. Remigii de primis denariis, & sexaginta solidos de primis denariis in Dreturis suis de Crona in crastino Natalis Domini, & de hiis observandis & de faciendo habere dictum redditum ab hospitibus suis terminis supra dictis.* Liber anniversariorum & censuum S. Germani à Pratis fol. 44. v°. *Anniversf. Hugonis Abb. de Flaicuria, de quatuor libris Paris. sitis apud Valentonem super undecim Dturis & XXII. denariis, quos ibidem percipimus ad ... tale Domini.* Ibid. fol. 60. v°. *Apud Clamart percipimus* XXXVII. *sol. cum* VIII. *denariis minuti census in festo S. Remigii, cum* IV. *Dreituris & dimidia recipiendis ad Natale Domini.* Et fol. 75. *Undecim Dreturas,* LXI. *sestaria avenæ, &* III. *sest. frumenti* I. *minellum minus &* XXII. *capones.* Item fol. 101. v°. *Cum una Droitura quæ valet anno quolibet unum sextarium ordei, unum caponem & unam frassam.* Denique fol. 200. *Et vaut la Droiture ung septier d'avene, & ung minot de froment, & deux chapons seurennez.* Passim occurrunt voces *Dretura* & *Droiture* in hoc anniversariorum libro: ubi observare est *Dreturas* omnes in speciebus semper, nunquam in pecunia fuisse exsolutas. Similiter in Charta Tabularii Portus Regii an. 1263. *Valet Droitura integra unum sextarium avenæ, unum minotum frumenti ad mensuram Castri-fortis & duos capones. Complement de Droiture*, in Litteris an. 1356. apud D. *Secousse*, to. 3. Ordinat. pag. 106.

¶ DRETTURA. *Salvo jure, Drettura & usatico Communis Massiliæ*, in Charta an. 1233. ex Archivo Commenderiæ Arelat.

¶ DREYTURA. Acquisitio anni 1337. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 348. col. 1. *Omne jus omnemque actionem, partem, Dreyturam, requisitionem & reclamationem, quod & quas dictus Dom. Guillelmus habet, &c.* Charta anni 1357. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. p. 362. *Quidquid juris, actionis, possessionis, proprietatis, Dreyturæ, deversi, &c.*

DRICTURA, DRECTURA. Pactum nuptiale Ermengardis filiæ Bernardi Atonis Vicecom. Biterrens. & Gaufridi filii Girardi de Rossilione 5. Id. Maii. 1110. *Et si non habuero alium infantem, dono tibi totas meas Dricturas, ubicumque illas habeam & habere debeam.* Charta an. 1232. in Magno Pastorali Eccles. Paris. *Recognoverunt, se vendidisse . . .*

tria

tria sextaria avenæ, & unam Drecturam, & dimidiam Dreturam, & quartam partem cujusdam Dreituræ, quæ omnia sita sunt in parochia, &c.

DROITURA, ex Gall. *Droiture.* Magnum Pastorale Eccles. Paris. an. 1270. *Quinque solidos annui census, cum dimidia Droitura valente 4. sol. & 3. den. in censiva.* Necrolog. Eccles. Paris. 7. Kal. Febr. *Item 3. Droituras, & quartam partem unius Droituræ debitas in Nativitate Domini quoque anno.* 3. Kal. Aug. *Dedit 50. sol. in villa de Areinvilla, videlicet in 2. sextariis tam bladi, quam avenæ unam Droituram cum dimidia & octava parte unius.* [Vetus Poëta MS. è Bibl. Coislin.

Cil s'en ala sans sa Droiture
Pour le loier dont cil prist cure.]

¶ DROICTURA DIMIDIA, in Charta an. 1234. ex Archivo Portus Regii.

DIRECTATICUM, DIRECTATICUS, Idem quod *Directum*, jus, quod quis habet in re aliqua. Ch. Ranimiri Arag. Regis apud Hieron. Blancam pag. 646. *Concedo vobis Castrum & villa... cum suis terminibus & Directaticis, eremis & populatis, & montibus, &c.* Alia Alfonsi I. Regis Aragon. pag. 789. *Et mittas illos clericos, poterosamente in illos alhobzes, & in totos illos Directaticos quos habuerunt in tempus de Moros ad unamquamque Ecclesiam, quæ sit in illos Castellos, &c.*

¶ DIRECTICIUS, Eadem significatione. Litteræ Alfonsi Regis Castellæ pro Cœnobio S. Joannis de Burgos, apud Stephanotium Fragm. Histor. MSS. to. 3. *Facio cartam donationis Deo & Monasterio S. Joannis Ecclesiæ S. Roberti de Casa Dei, de Ecclesiis S. Petri de Cordioles cum omnibus Directiciis suis.* Ibid. legitur, *Monasterium S. Martini cum suis Directuris.*

¶ DRETATICUS. Charta ann. 1070. in Appendice Marcæ Hisp. col. 1153. *Vendo vobis omnes voces & Dretaticos, possessiones, &c.* Similia leguntur in altera ejusdem an. Charta ibid. col. 1154. *Advenerunt ergo mihi prædicta omnia per vocem & Dretaticum vel hereditatem jam dicti patris mei,* in Charta an. 1070. ibid. col. 1160.

4. DIRECTUM, Alia prorsus notione, in Lege Ripuar. tit. 36. §. 11. *Bruniam bonam pro 12. sol. tribuat; helmum cum Directo pro 6. sol. tribuat.* Quid hoc loco *Directum* sonet, non facile est divinare, nisi sit apex galeæ, qui sursum ac in *Directum* erigitur.

¶ DIRECTURA. Vide *Directum* 3. & *Dirigere*.

DIRECTUS. Gregor. Turon. lib. 3. Hist. cap. 15. *Gaviso autem domino, Directus venit ad locum.* Phrasis Gallica: *Il vint Droit au lieu.* [Le Roman *d'Athis* MS.

Au temple vindrent, si descendent,
Leur Droitures à l'autel tendent.

Hoc est, recta pergunt ad altare, si bene conjecto.]

¶ DIRIBITORIUM, *Locus contubernii.* Gloss. Isid. Papias male: *Dirivatorium, Locus contubernii.* Locus ubi militibus recensitis stipendia *diribebantur* seu distribuebantur. Vim vocis non intellexit Glossator, aut forte scripsit, ut conjicit Grævius, *Locus campi Martii:* quod deinceps fuerit corruptum. *Diribitorium* memorant Sueton. Claud. cap. 18. Plin. 16. 40. Dio Cass. lib. 55. p. 553. qui dedicationem ejus operis describit, quod ipse Latino nomine Δηιριβιτώριον appellat. Fuit autem οἶκος μέγιστος τῶν πώποτε μίαν ὀροφὴν σχόντων, *Domus omnium, quæ unquam uno culmine fuerunt, maxima:* quam Agrippa imperfectam reliquerat, Augustus autem absolvit & dedicavit. Vide Torrentium ad Suetonii locum laudatum, & Pitiscum in Lexico Antiquit. Rom.

¶ DIRICTURA, DIRICTUS. Vide *Directum* 3.

DIRIGERE, vox Agrimensorum: *Dirigere limites*, Restituere, *Redresser les limites*; in Novella Theodosii & Valentin. *Terminos dirigere*, apud Aggenum. *Fines dirigi* dicuntur in l. 2. D. Fin. regund. *Directura*, apud Innocentium de Casis literar. *Directoria*, Itinera recta, rectæ navigationes, viæ solennes, quæ mutari vetantur in l. 3. Cod. Th. de Canone frument. urb. Romæ.

¶ DIRIGERE OBVIAM, Obviam mittere. Fragmentum Histor. apud Duchesnium tom. 4. pag. 94. *Dux ergo audiens imperiales adversum se venire legiones, Dirigit ipse ex suis manum validam obviam illis itinere dierum sex.* Galli diceremus: *Il détacha un corps de troupes de son armée, & l'envoia au-devant, &c.*

¶ DIRIGITUS, pro *Directus.* Litteræ Philippi IV. Franc. Regis ann. 1302. in Chartulario S. Vandregesili tom. 2. pag. 1844. *Tale mandatum Dirigitum ex parte nostra non procedat ad sentienda,* (faciendа) *seu confiscandа prædicta bona.*

¶ DIRIMERE, *Diripere.* Barthius in Glossario ex Baldrici Hist. Palæst.

¶ DIRIVATORIUM. Vide *Diribitorium.*

¶ DIRIVERE, *Dinumerare. Dirivitores, Divisores. Dirivativa, Digesta, separata.* Papias in MS. Bitur. Editus habet: *Diruere* & *Dirivata.* Legendum est *Diribere, Diribitores, Diribita*, voces Latinis familiares pro *Distribuere, Distributor, Distributa*, scil. militibus stipendia.

DIRMATIA. Charta Kenulfi Regis Merciorum, qui floruit an. 798. apud Spelmannum: *Culham, cum omnibus utilitatibus ad eam pertinentibus... videlicet pratis, pascuis, Dirmatiisque, cursibus aquarum,... in æternam largitus sum hæreditatem.*

¶ DIROCARE, Italis *Diroccare*, Diruere, destruere. *Domus prædictorum Dirocatæ fuerunt ubique*, in Chronico Parmensi ad annum 1306. apud Murator. to. 9. col. 858.

DIROCHEUM. Gennadius in Cod. MS. Prudentii ex Bibliotheca Colbertina: *Prudentius vir sæcularis, litteratus, & eruditus composuit Dirocheum de toto veteri & novo Testamento, personis exceptis.* Ubi Aldus Manutius recte *Dittocheum* legit (διττοχαῖον enim præfert Gennadius editus,) aitque, vocem formatam ex διττὸς, duplex, & ὀχὴ, cibus: quanquam fatetur in MSS. Prudentii Codicibus antiquissimis legi *Dirrocheum*, scriptorum, inquit, culpa: quod inde conjicit, quia inibi interpretatum est antiquis characteribus: *Duplex refectio:* quam interpretationem adstruunt etiam Gloss. MSS. *Dirochium, Duplex refectio*, & Charta Æthelredi Regis Anglor. ann. 981. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 218. *Regum vero munimine deinceps ipse locus Domino protegente tueatur, ipsiusque loci Abbas Regi deserviens, gregem sibi commissum Dirocheo, id est, duplici pasto foveat.* Papias longe aliter apud Prudentium legit: ita enim ille in littera C. *Chirocleus, quidam liber parvus, dictus, quod clausa manu possit teneri. Nam χεὶρ manus, κλείω, claudo dicitur Græce. Prudentius hunc fecit.* Sed reclamant vetusti Codices. Rursum in lit. D. *Dirocheus, duplex refectio interpretatur, de veteri scil. & novo Testamento: quem librum fecit Sedulius.* Eadem ferme habent Glossemata MSS. in libros contra Symmachum, nisi quod *Dirrocheum* præferunt, nihilque de Sedulio habent. Ita quem alii

Prudentio, Papias Sedulio *Dirochei* titulum adſcribit, manifeſto, ni fallor, errore, cum Sedulius *Paſchale opus*, ſeu *de Miraculis Jeſu Chriſti* tantum ediderit, non vero V. Teſtamentum attigerit. Vide, quæ de Sedulio annotat Sirmond. ad Ennodium l. 1. Epiſt. 24. Vocis porro notionem allatam fulciunt verſus antiqui, ſcripti in fronte Bibliorum, quæ fuere Eccleſiæ S. Stephani Metenſis, de Bibliotheca ſeu Bibliorum Codice:

Eloquium, mores, ſtudium componit, & actus,
Eſtque cibus, potus, norma, via, arma, ſalus.

At Goldaſtus librum hunc non Prudentio Clementi; ſed Prudentio Amœno Hiſpano, alteri fere ſuppari, adſcribit, legendumque ex Gifanii emendatione contendit pro *Dirocheum*, *Diptychum*. Vide Edit. Oper. Prudentii ann. 1613. pag. 319.

¶ DIRODIMUS, pro *Dirodinus* ſeu *Diarhodinus*, Roſeus. Acta SS. Julii tom. 5. pag. 94. in Vita S. Anſegiſi Abbatis: *De veſtimentis vero, Dirodimum optimum unum, planetas, caſulas quinque, cindados duodecim coloris diverſi.*

DIRODINUS, [Roſeus.] Vide *Rhodinus*.

¶ DIROGATORIUS, pro *Derogatorius*, ut ſupra. *Modus Dirogatorius*, apud Rymer. to. 14. p. 782.

¶ DIRROCHEUM. Vide *Dirocheum*.

DIRUBERE, *Obſtupere*, in Gloſſ. Arabico-Lat.

¶ DIRUCTIO, ἀποκατάστασις, *Reſtauracio, in integrum directio*. Supplem. Antiquarii.

¶ DIRUMPERE Terram, Eam colere, arare. Vide *Rumpere*.

DIRUPARE. Anonym. Barenſis in Chronico ann. 1034. *Byſantius Archiepiſcopus Dirupavit Epiſcopum Barinum, & cepit laborare.* Italis *Dirupare*, eſt præcipitare, de rupe dejicere, & neutr. paſſ. cadere de alto, vulgo etiam perniciem, exitium alicui parare. [Memoriale Poteſtatum Regienſium ad annum 1269. apud Murator. to. 8. col. 1128. *Caſtrum Pizegulum deſtructum fuit per Reginos, & Thoanum ſimiliter fuit Derupatum.* Ibid. ad annum 1271. col. 1133. *Obſederunt Savignanum & Montem Umbrarum & habuerunt eos & Dirupaverunt.*]

DIRWY, vox Wallica, Mulcta, mulctatio, pœna pecuniaria, Boxhornio, in Lexico Wallico. Occurrit in Legibus Hoëli Boni Regis Walliæ cap. 10. 25.

DISADVOCARE, Inficiari, non agnoſcere. Gall. *Des-advouer*. Radulfus *de Hengham* in Summa magna cap. 4. *Et ipſe reus dedicit in pleno Comitatu ipſi petenti hujuſmodi ſervitia petita, & ipſum Diſadvocat pro Domino.* [Charta Edwardi I. Regis Angl. ann. 1278. apud Rymerum tom. 2. pag. 117. col. 2. *Si aliquis de familia prædicti Regis tranſgreſſionem vel foriſfactum aliquod ... fecerit, hoc prædicto Regi imputetur, dummodo ille Diſadvocaverit.*]

DISÆQUARE, Æquare. Vita S. Antidii Archiepiſc. Veſontini cap. 7. *Sed parvi pendentes cœpta, primis certabant Diſæquare ultima.*

¶ DISAFFORESTARE, Foreſtam ſeu ſilvam in paſcua, vel terram cultam convertere. Charta Foreſtæ ann. 9. Henr. III. cap. 3. apud Spelmannum in *Afforeſtare*: *Omnes boſci qui fuerunt afforeſtati per Richardum avunculum noſtrum, vel per Reg. Johann. patrem noſtrum uſque ad primam coronationem noſtram ſtatim Diſafforeſtentur, niſi ſit dominicus boſcus noſter.* Vide *Deafforeſtare* in *Foreſta*.

¶ DISAISIRE Se, Poſſeſſionem dimittere, Gall. *Se deſſaiſir*. Occurrit in Chartulario ſancti Vincentii Cenomanenſis fol. 82. Vide *Deſaiſire*.

¶ DISAISISCERE, Eadem notione, infra in *Saiſire*.

¶ DISALLOCARE, Non *allocare*, Irritum habere, expenſum improbare. Charta Henrici IV. Angl. Regis ann. 1401. apud Rymerum tom. 8. p. 205. col. 2. *Et ſi per alios Officiarios aut Miniſtros noſtros facta fuerint* (talliæ) *penitus Diſallocari volumus.* Et pag. 510. col. 2. in altera Charta ejuſdem Regis ann. 1408. *Litteræ patentes, talliæ, aſſignationes .... Theſaurario & Baronibus noſtris de Scaccario, omnino Diſallocentur.* Vide *Allocare*.

¶ DISARMARE, Gall. *Deſarmer*, Ital. *Diſarmare*, Exarmare, Armis exuere. Habetur apud Bartholom. lib. 6. Annal. Januenſ. ad ann. 1242. bis, Jacob. Auriam. lib. 10. eorumdem Annal. ad an. 1282. Martenium Anecd. tom. 3. col. 79. *Menſa eorum nunquam Diſarmatur, nunquam deferculatur*, in Actis SS. Julii tom. 1. pag. 406. ubi de S. Ottone.

¶ DISAVOUARE, ut *Diſadvocare* ſuperius. Onomaſt. ad calcem tomi 5. Anecd. Marten. *Notum facimus ... Filonem illum Carrerii ... condemnatum ... & à ſuis refertur Diſavouatum.*

¶ DISAURI, Iidem qui *Obryzarii*. Vide in *Obryzum*.

DISBANNIRE, Disbandire, Bannum revocare. *Lever le ban.* Charta Guillelmi Archiep. Narbonenſ. ann. 1250. *Et aliqua, quæ per unam Curiam banniuntur, alteri non licet Diſbannire.* Alia ejuſdem Archiepiſc. *Si quod habet Diſbandiat & deſamparet quidquid bandiverat in operatoriis pontis.* Ibidem: *Item volumus, quod Eccleſiam S. Petri de Claro, Capellam, & res alias, ad dictam Eccleſiam pertinentes, idem Vicecomes Diſbandiat, & D. Archiepiſcopo diſponendas relinquat.*

¶ DISBOSCATIO, Exſtirpatio *boſci*, ſeu ſilvæ converſio in terram cultam. Occurrit apud Thomam *Blount* in Nomolex. ad vocem *Aſſart*. Vide *Exartus*.

DISBRIGARE, [Italis, Moleſtia & lite liberare. Parvum Chartul. S. Victoris Maſſil. fol. 102. *Expediemus totum prædictum affare, & Diſbrigabimus dictæ Univerſitati.* Privilegium anni 1335. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 1. pag. 328. *Promittimus etiam veraciter præſentis ſcripti teſtimonio, prætaxata bona Diſbrigare & auctoriſare ab omnibus hominibus, qui dictam Eccleſiam impeterent, de iiſdem & ipſam penitus indemnem conſervare.* Rurſum occurrit apud eumdem Ludewig. tom. 5. p. 526.] Vide *Briga*.

DISBULLARE, Idem quod *Diſſigillare*, Bullam auferre. Charta ann. 1238. in Regeſto Chartar. pro Hiſt. Gallo-Byzantina p. 3. *Habebis poteſtatem ... eandem ſacroſanctam Coronam Diſbullandi, & oſtendendi Domino Duci ... Venetiæ, ... & iterum ipſam bullandi, &c.* Vide *Bulla*.

DISCALDATUS, Refrigeratus. Anonym. [Nicolaus de Jamſilla Muratorio] de Geſtis Friderici II. Imp. *In prædicto loco S. Gervaſii inter venationum ſolatia, & nemoris refrigeria Diſcaldatus, aliquantulum ægrotavit. Non tamen propter illam Diſcaldationem animus ejus ex vana virtute corporis langueſcebat, &c.* [Adnotat eruditiſſimus Muratorius in uno MS. legi *Diſcalciatus*, in altero *Diſcalciationem*, ſibi tamen magis arridere *Diſcaldatus* & *Diſcaldatio* à particula privativa *Dis* & *Caldari*, Calere. Concinit Cangio.]

DISCALIGATUS, Diſcalceatus. Th. Walſingham. pag. 248. *Dicentes, nequaquam debere Regem adire tales Diſcaligatos, ribaldos, &c.*

¶ DISCALZATUS, A terra ſeparatus. Tranſlatio S. Philaſtrii, Julii tom. 4. p. 394. *Arca marmo-*

rea, in qua repertum venerabile corpus S. Philastrii Episcopi Brixiæ, reperta est subterranea & modo undique Discalzata, seu à terreno penitus separata. A calce dictus videtur *Discalzatus*, quasi à calce separatus. Italis *Discalzare* est *Discalceare*.

DISCANTUS, DISCANTARE. Ugutio: *Decantare est valde cantare. Discantare & Excantare, id est, Descantare.* Gloss. Gr. Lat. Reg. Cod. 85. Τελεῤίζω, *Biscanto, facio tenorem.* Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. c. 71. de Joan. XXII. PP: *Item prohibuit fieri cantum in Horis Canonicis, & in Missis cum Discantu, Triplis & Motetis vulgaribus.* Willebrandus ab Oldenborg in Itiner. T. S. pag. 139. *Processionibus igitur in unum convenientibus hinc inde Discantari vidimus.* Exstant in Bibliotheca Victorina opuscula aliquot *de Arte Discantandi*, vel *Discantus*, seu ejusmodi cantus Ecclesiastici, quem vulgo *Falsum burdonem* appellamus. [Obituarium MS. Ecclesiæ Morin. fol. 39. verso: *Solempnem Missam de B. Virgine decantandam... cum cantu Discantu & organis sonantibus.*] Joannes Molinetus *au Chappelet des Dames*:

Tant pour oüir des oiseaux les Deschants.
Pies, frions, linottes, & moissons,

Infra:

Là Deschantent par diverses façons.

Idem in Throno honoris:

Oiseaux des champs chantans chans & Deschants.

DECANTARE, Eadem ferme notione videtur usurpasse Albertus Stadensis ann. 1053.

¶ DISCAPEDINATUS, Divisus, distractus. Inscriptio arcus triumphalis erecti in honorem Marchionis Uxellensis Cabilonum urbem introeuntis apud Cussetum in Hist. ejusd. urbis p. 769. *Auspicato isthoc adventas, Illustrissime Marchio, quando Discapedinata te civium vota indigetant, volnera civitatis serenifico voltu undequavorsum edulcaturum.* Simili notione verbum *Discapedinare* usurpavit Apuleius Floridorum lib. 1. ubi de Hyagni tibicine: *Primus*, inquit, *Hyagnis manus Discapedinavit in canendo*, hoc est, diduxit, distraxit, ut *capede* seu spatium aliquod intercederet, cum duas tibias simul applicavit ori, & alteram dextra, alteram sinistra moderaretur.

DISCAPIA. Vetus Charta apud Baldric. Noviom. l. 1. c. 52. *Terras cultas & incultas, pervia, uva, Discapia, prata, pascua, &c.* Occurrit ibi adhuc semel: sed legendum conjunctim *Wadriscapia* ostendo in hac voce post *Waterscapum*.

DISCAPILLARE, Capillos avellere, radere, vel disjicere, & miscere: Gallis *Décheveler*, [Italis *Discapigliare.*] Lex Burgund. tit. 33. §. 1. *Si qua mulier ingenua in domo sua à quocumque ingenuo, aut in via innocens Discapillata fuerit, aut detracta, &c.* Capitula ad legem Alamannor. cap. 27. edit. nuperæ: *Aut qui eas Discapillaverit, ... 15. sol. componat.* Eckeardus Junior de Casibus S. Galli cap. 10. de Hadwiga Ducis Suevorum filia: *Jussit verberari & Magistro multa rogante, vix concessit non Decapillari.* Vide *Decalvare*.

¶ DISCAPIRE, ut infra *Discepere*, Dividere, distrahere, si recte puto: quod hic de eo dicitur qui *villare* quod ab Aniano Abbate precario tenebat, ipsi Abbati subtrahebat sibique volebat asserere, quasi proprius & immunis ejus esset dominus ac possessor. Charta recognitionis ann. 801. in Probat. novæ Hist. Occitanæ tom. 1. col. 31. *Quomodo ego Pinaudus & parentes* (MS. *pares*) *mei Materindus & Fulgentius quod ipsas tascas & decimas, quod vobis* (Abbati Aniano) *exinde dare debuimus, ipsas vobis intendimus, & nihil vobis exinde dedimus perfatos* (MS. *perfectos*) VI. *annos, & insuper de ipso villare vobis cum* (melius in MS. *eum*) *Discapire voluimus, & in fraude de ipso fecimus* (MS. *fuimus*,) *ac ipsas pro* (melius in MS. *sine*) *vestro commeatu illas habere voluimus; sicque me recognosco ego Pinaudus, quomodo ego & parentes* (MS. *pares*) *mei suprascripti pro vestro beneficio antea & per* (MS. *pro*) *precaria nostra, quam vobis fecimus, eam antea habuimus, & ea quæ fecimus, veraciter me recognosco in vestrorum supradictorum judicio. Data recognitione sub die* III. *Non. Madias anno* XXXIV. *regnante domino nostro Imperatore Karolo Rege Francorum & Longhobardorum.*

¶ DISCAPUM. Charta Henrici V. Reg. Angl. apud Rymerum tom. 10. p. 236. col. 2. *Cum ipsa vinea vel campello, & una Discapo.* Lege *Wadiscapo*, aquagio, aquæ ductu, & vide *Waterscapum* & paulo superius *Discapia*.

¶ DISCARGA, Acceptilatio, liberatio, Gall. *Décharge.* Deliberatio trium Statuum Occitaniæ de Johanne Rege in carcere detento, apud D. *La Faille* Annal. Tolos. tom. 1. probat. pag. 95. *Nec poterunt dicti quatuor Thesaurarii habere Discargam sufficientem, nisi illam haberent de mandato dictorum viginti quatuor.* Vide *Deschargia*.

DISCARGARE, Onus deponere, exonerare, Gall. *Descharger.* Lex Salica tit. 29. §. 21. *Si inde fœnum ad domum suam in carro duxerit, & Discargaverit.* §. 24. *Si inde vinum in carro ad domum suam adduxerit & Discargaverit.* Ubi editio Heroldi tit. 27. §. 11. habet *Discarraverit*, [Baluzii tit. 29. §. 21. & 24. *Discarricaverit*,] id est, de carro deposuerit.

DESCARGARE Eadem notione, occurrit in Charta ann. 1141. apud Catellum in Comitibus Tolosanis pag. 192. [in Charta anni 1165. ex Archivo Ecclesiæ Massil. altera an. 1164. ex Archivo Monasterii S. Victoris ejusd. urbis, & in Glossis Pithœi apud Baluzium to. 2. Capitul. p. 691.]

DISCARICARE, Idem quod *Discargare*, de carro onus deponere. Fortunatus in Vita S. Medardi Noviom. Episc. c. 6. *Discaricantes, quæ tulerant, laxati pergunt itinera.* Occurrit etiam in veteri Charta Dalmatica anno 1292. apud Jo. Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. c. 9. [in Statutis Massil. l. 1. c. 51. §. 3. lib. 4. c. 30. lib. 6. c. 45. &c.]

DISCARRARE, DISCARRICARE. Vide *Discargare*.

¶ DISCAVALCATUS, Ex equite pedes factus, Gall. *Demonté*, ab Italo *Discavalcare*, Ex equo dejicere. Regimina Paduæ ad annum 1325. *Ibi fuerunt vulnerati dominus Nicolaus de Carraria, & Obizo de Papafaris in faciebus, & dominus Marsilius... Discavalcatus, & Paulus dente aliquantulum vulneratus.*

DISCEDERE, pro *Decedere*, mori, apud Fredegar. cap. 54. [*Discessivit*, pro *Decessit*, recessit, legitur apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 770. ubi de excidio urbis Acconis.]

DISCESSUS, Obitus, [Gall. *Décès*,] in gestis Dagoberti c. 46. 84. 89. & alibi non semel.

DISCENS, Discipulus. S. Columbanus Ep. 3. *Ecce quibus circumdamur diversitatibus, & quibus circumluimur ac si vorticum fragoribus, charissime Discens, &c.* Utitur alibi, sed locus non succurrit, ut & S. Irenæi interpres lib. 3. c. 14. [imo Quintil. 3. 11. *Fatigare Discentem per ambages.*]

¶ DISCENTIA, Discendi actus. Tertull. de Anima 1. 23. & 24. *Discentias reminiscentias esse.* Utitur & Cœl. Rhodig. 10. 16.

¶ DISCEPERE, Papias: *Discepit, Divisit. Disceptus, Divisus, Scrutatus, Expertus.* Vide *Discapire*.

¶ DISCEPTIM, σαφῶς, φανερῶς, Manifeste, clare. Gl. Lat. Græc. Sangerman. MSS. Mallem *Discretim*, quo usus est Apuleius, vel *Disertim*, pro *Diserte*.

¶ DISCERE, Docere. Jacobus Cardinal. S. Georgii in Vita S. Petri Cœlestini, Maii to. 4. p. 444.

Tamen agnita dudum
Commemorant veteris moris Discuntque minores.

Vita S. Edwardi Regis Angliæ, Martii to. 2. pag. 643. *Didicit eum Rex sanctus pater suus Deum præ omnibus timere.* Sidonius lib. 8. Epist. 6. *Per alias vias doctrinam illius, quo more citius homo Discitur, inobservatus inspexi.*

DISCEREURA, ex Gallico *Deschirure*, Laceratio: *Deschirer*, Lacerare, quasi *Deschairer*, Carnem avellere, lacerare. Inquesta anni 1270. *Retulit Curia, quod ipsa domina habet ibidem justitiam de feudo terræ usque ad duellum, & cognitiones mesleiarum sine sanguine & Discereura, etiamsi ibidem fuerit aliqua percussio, de qua mahamium, vel mors minime timeatur.* Vide Speculum Saxonicum lib. 1. art. 86. §. 1.

DISCERNENTES. Lex Wisigothorum lib. 12. tit. 2. §. 2. ubi disputationes de fide prohibentur: *Nullus antiquorum Patrum impugnationibus suis sacras definitiones irrumpat: nullus modernorum Discernentium congruentes fidei tractatus spernat.* Quo loco *Discernentes* videntur dicti Sectarii, hacce appellatione donati hoc ævo in Hispania, atque ii forte, qui διακρινόμενοι dicuntur Theodoro Lectori lib. 1. Nicephoro Callisto lib. 6. cap. 29. lib. 18. cap. 45. Leontio Scholastico lib. 5. de sectis, & Codino in Origin. Constantinop. qui nempe contra Calchedonensem Synodum Eutychis ac Dioscori partes tuebantur: itaque sese appellabant, quod ab ea Synodo se segregatos innuere vellent, quomodo vocem hanc usurpat Socrates l. 5. c. 5.

DISCESSOR, Decessor, prædecessor, vel certe qui decessit, & obiit. Vide Canones Hibern. lib. 41. cap. 30.

¶ DISCESSUS, Obitus, Gall. *Decès*. Vide *Discedere*.

¶ DISCHARGIA, Gall. *Décharge*, Acceptilatio, Liberatio. *Exonerationem vel aliquam Dischargiam campsorum thesauri nostri*, apud Rymerum to. 13. p. 461. col. 1. *Litteræ exonerationis & Dischargii non fuerint levatæ*, ibidem.

¶ DISCHARGIARE, DESCHARGIARE, Exonerare, Gal. *Décharger*. Litteræ Philippi Franc. Reg. ann. 1207. pro Rotomagensibus, apud Duchesnium Hist. Norman. pag. 1063. *Prædicti cives... poterunt... eas* (mercaturas) *chargiare & Deschargiare, & portare & reportare ubicumque voluerint... Nullus nisi manens fuerit apud Rothomagum poterit Dischargiare vinum in cellario vel in domo apud Rothomagum propter illud revendendum.* Vide *Discargare*.

¶ DISCHARGIUM. Vide *Dischargia*.

DISCIFER, Dapifer, *Maître d'hostel*, Senescallus. Gloss. Saxonic. Ælfrici: *Discifer*, vel *Discoforus*: ꝺiꞅc-ꝥen, i. Dapifer. [Vide *Discophorus*.]

DISCINCTA, Vestis absque cingulo, diffibulata, suprema nempe, & quæ aliis superinduitur. Acta Martyrum Numidar. n. 7. *Vidi*, inquit, *juvenem, inenarrabili & satis ampla magnitudine, cujus vestitus Discincta erat, in tantum candida luce, ut oculi in eum constanter intendere non possent.* Scriptor Passionis SS. Perpetuæ & Felicitatis p. 33. *Ita revocatæ & Discinctis indutæ, prior Perpetua jactata est.* Hinc

DISCINCTATUS, Discincta indutus, apud eumdem: *Et exivit vir quidam... Discinctatus purpuram inter duos clavos per medium pectus.*

1. DISCINGERE, Dirimere, decidere lites. Vetus inscriptio: *Ter vice qui sacra Discinxit jurgia judex.* Occurrit passim hac notione apud Scriptores locis indicatis à Savarone ad Sidon. lib. 2. Epist. 7. Jureto ad Symmach. p. 277. Jacobo Gothofredo in Gloss. ad Cod. Theod. & aliis.

2. DISCINGERE, Cingulo magistratus exuere, *degradare*. Synodalis Epistola Pseudo-Synodi Sardicensis: *Duxit Concilium, ut Julium urbis Romæ.... Discingeret atque damnaret.* Catalogus Pontificum Romanorum à Cuspiniano editus, in Pontiano PP. *In eadem insula Discinctus est* IV. *Kal. Octob. & loco ejus ordinatus est Anteros.*

DISCINTUS, Cingulo exutus. Glossar. Lat. Græc. *Discinctus*, λυσίζωνος. Lex Salica tit. 61. *In camisa Discinctus & Discalciatus.* Vide *Cingulum*.

DISCINGULARE, *Sellam & sarcinam removere*, auctori Mamotrecti cap. 24. Genes.

DISCIPLINA, apud Monachos, est flagellatio, interdum virgæ ipsæ, quibus flagellantur. *Flagelli Disciplina*, in Regula S. Aureliani cap. 41. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. c. 33. *Si aliquis Disciplinam accipere debeat, erigens se super genua, modeste vestimenta sua exuat, deinde procumbens à cinctura deorsum eisdem vestimentis tectus remaneat, & sic jacens aut prorsus taceat, aut hoc solummodo dicat: Mea culpa, ego me emendabo. Sed neque alius interim loquatur, nisi forte aliquis de Prioribus pro eo intercedat usque ad jussionem Abbatis. Qui dum cessaverit, adjuvet illum fratrem ad induendum: qui indutus & erectus non se moveat, donec Abbas dicat: Ito sessum: & tunc inclinans eat in locum suum. Hoc etiam sciendum est, quod ille qui inferioris gradus est, non debet verberare superiorem, id est, Diaconus Sacerdotem, sed æqualis æqualem, vel superior inferiorem.* Leo Ostiensis lib. 3. c. 22. *Statuit... ut per totius anni sextas ferias pane tantum & aqua contenti essent, ac per singulas singuli Disciplinas data confessione reciperent.* Matth. Paris an. 1252. *Vestibus igitur spoliatus... ferens in manu virgam, quam vulgariter Baleis appellamus, intravit capitulum & confitens culpam suam... singulis Fratribus Disciplinas nuda carne accepit.* Occurrit apud eumd. ann. 1198. p. 129. Cantiprat. lib. 2. c. 16. num. 5. c. 39. n. 2. Cæsarium lib. 1. c. 22. 40. lib. 3. cap. 47. Petr. Damian. in Vita S. Romualdi n. 39. lib. 1. Ep. 19. l. 6. Epist. 1. 27. Herimann. de Restaur. S. Martini Tornac. c. 88. Vide S. Anselmum lib. 3. Ep. 50. & Joan. Morinum lib. 7. de Pœnitent. cap. 14. §. 1. [Statuta antiqua Ordinis Grandimont. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 1236. 1237. 1238.] Eleemosynarii munus, ut est in MS. Corbeiensi de Mensa Abbat. *est providere Disciplinas, scilicet virgas* booul & vimiaus de Kalre *in capitulo.*

DISCIPLINA crebro etiam pro flagellatione, vel alia pœna, quæ ex decreto judicis infligitur, usurpatur in Legibus Wisigoth. lib. 3. tit. 3. §. 4. *Adjutores vero raptoris, qui cum ipso fuerint, Disciplinam accipiant, sicut est in lege alia constitutum.* Lib. 4. tit. 5. §. 1. *Verberandi sunt ante judicem quinquagenis flagellis, &c.* Mox: *Neque propter Disciplinam qua correpti sunt, infamiam poterint ullatenus sustinenere.* Lib. 6. tit. 5. §. 8.... *Si indiscreta Disciplina percussum fortasse mori de flagello contigerit.* Adde §. 12. lib. 7. tit. 4. §. 7. [Capitulare de Villis Caroli M. §. 4. Excerpta ex Lege Longobard. apud Baluzium Capitul. to. 1. col. 349. §. 3.]

¶ DISCIPLINA CONDIGNA, *sive in jejunio, sive in castigatione*, iis imponenda, qui Symbolum & Orationem dominicam discere negligunt, Capitul. lib. 5. cap. 161.]

Disciplina Corporalis, in Capitul. 5. an. 803. c. 1. [Capitul. lib. 3. cap. 66. l. 4. c. 35. Formulis Bignonianis form. 22.] apud Marculfum lib. 2. Formul. 27. Chrodegangum in Regula Canonicorum Metensium c. 3. 4. 14. [*Disciplina corporis*, in Vita S. Pardulphi Abbatis inter Acta SS. Benedict. pag. 579. n. 16.] *Descepline de cors*, in Stabilimentis S. Ludovici l. 1. *Vindicta corporalis*, apud eumdem Chrodegangum c. ult. *Disciplina hostilis*, militaris, in Lege Bajwar. tit. 2. cap. 4. §. 6.

¶ Disciplina Correptionis, in Capit. Pippini Regis Ital. an. 793. cap. 31.

Disciplina Ducalis, in eadem Lege Bajwar. tit. 9. c. 4. §. 3. id est, compositio. Capitul. ann. 808. *De latronibus & Disciplina eorum.*

¶ Disciplina Legitima, Capitul. l. 6. c. 122.

Disciplina Sæcularis. Capitul. 2. an. 789. cap. 16. *Ut Disciplina Monachis regularis imponatur, non sæcularis, id est, non orbentur, nec mancationes alias habeant, nisi ex auctoritate regulæ.* Vide Capitulare triplex an. 808. cap. 3. §. 8. Legem Longob. lib. 1. tit. 9. §. 27. lib. 2. tit. 13. §. 3. Concil. Emeritense cap. 17. &c.

¶ Disciplinam Imponere servis domini dicuntur in lege Bajwar. tit. 7. c. 2. §. 4. in Appendice ad Marculfum formula 16. *Impendere ad servos*, formula 13. inter Bignonianas; hæc autem *Disciplina* mancipiorum à dominis imposita *Disciplina supra dorsum* vocatur ibidem formula 26.

Disciplinare, Castigare, corrigere, virgis cædere. Vita S. Genovefæ: *Disciplinat itaque misericorditer filios suos Pater misericordiarum.* Liber revelationis editus cum Joan. de S. Victore de Utilitate tribulation. c. 6. *Sæpius enim confessionem repetere, & pluries Disciplinari gaudebant.* Hist. Episcoporum Autisiod. cap. 54. *In Capitulo ejusdem Ecclesiæ, ubi fratres Disciplinantur, sepulturam habuit.* Statuta Ordinis *de Sempringham*: *Quæ autem fecerit, Disciplinetur in Capitulo, vel in pane & aqua pœnitcat.* Vita S. Galberti Abbat. Pontifarensis num. 10. *Ex nodosis corrigiis flagello confecto seipsum adeo dure Disciplinavit, &c.* [Guidonis Disciplina Farfensis cap. 16. *Non Disciplinatis Magister pueros in choro, si domnus Abbas affuerit aut Prior. Jejunare & Disciplinare*, in brevi Histor. Ordinis Cartus. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 211.] Michaël Scotus [vel Theobaldus Anguibertus Hibernus, ut Domino *de la Monnoye* in Menagianis to. 3. pag. 105.] lib. Mensæ Philosophicæ c. 18. *Quidam vir zelotypus uxorem suam, ad confessionem euntem, sequebatur, quam cum Sacerdos retro altare duceret ad Disciplinandum, hoc videns maritus ait, O Domine, tota tenera est, ego pro ipsa recipio disciplinam: quo flectente genua, dixit mulier: Percute fortiter, Domine, quia magna peccatrix sum.* Observa ritum rite abolitum, & qui vetatur apud Hadrianum I. PP. in Epit. Can. ex regulis SS. Patrum c. 25. *Episcopus, Presbyter, Diaconus peccantes fideles Verberare non debeant.* [Vide Mabillonii Præfationem in Acta SS. Benedict. Sæc. 6. part. 1. n. 39. & seqq. ubi plura de *disciplinarum* usu ad redimendas pœnitentias canonicas excogitato, de ejusd. usus auctoribus, propugnatoribus & defensoribus, atque etiam impugnatoribus, &c.]

¶ Disciplinabilis, ad disciplinam pertinens, docilis. Vita S. Zitæ, April. tom. 3. p. 499. *Inde quoque virorum peritissimorum olim Disciplinabilis mos exstitit, Sanctorum celebres vitas exquirere.* Bern. de *Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 223. *Animalia illa quæ humana arte & industria excubantur, Disciplinabiliora hiis sunt, quæ secundum naturam suæ speciei generantur.* Auctori ad Herennium, *Disciplinabilis scientia* dicitur, quæ ex arte exponi potest & certa methodo.

¶ Disciplinalis, Eadem notione. *Disciplinales voluntates*, apud Cassiodorum 4. 33.

¶ Disciplinaliter, Ex disciplina. Joan. Sarisb. lib. 6. Policratici cap. 15. *Disciplinaliter eruditus populus.* Rodulphus Monachus in Vita Lietberti Camerac. Episc. Spicil. Acher. tom. 9. pag. 729. *Epulæ quidem carnium sufficienter apponebantur, sed panis & aqua Disciplinaliter sumebantur.* In Chronico Erfordiensi, inter Vindem. Litter. Frederici *Schannat* ad ann. 1238. *Disciplinaliter corrigere* dicuntur Sacerdotes qui pœnitentes quosdam gravioribus delictis obnoxios flagellabant.

¶ Disciplinaria Scientia, Mathesis, Mathematica. Goclenii Lexicon Philosoph.

¶ Disciplinatio, Flagellatio, apud Thomam *Madox* Formul. Anglic. p. 336. *Willelmus Abbas Monasterii exempti S. Albani domino Johanni Say Militi... Admittimus prahonoratam personam vestram... in consortium nostræ fraternacionis ... in vigiliis, jejuniis, in inclinationibus, prostrationibus & Disciplinationibus, &c.* Utitur alicubi S. Augustinus pro eruditione seu institutione, uti dicitur in Fabri Thesauro.

¶ Disciplinatoria Virga, in Vita Galterii Abb. inter Acta SS. Bened. Sæc. 6. part. 2. p. 821.

Disciplinatus, Moribus bonis disciplinæ beneficio præditus. *Juvenis Disciplinatus*, apud Cæsarium lib. 1. Miracul. c. 3. Chron. Montis Sereni an. 1205. *De commissorum sibi utilitate indeficienter solicitus, moribus temperatus, quales Disciplinatos vocare consuevimus; quæ duo severitatis aliquid moribus ejus admiscuisse videbantur.* [Eccli. 10. 24. *Vir prudens & Disciplinatus.* Imit. J. C. lib. 1. cap. 25. num. 5. *Bene morigeratus & Disciplinatus.*] Utitur etiam Tertullianus, lib. de Fuga in persecution. [Alcimus Avitus lib. 4. c. 24.]

¶ DISCIPLINOSUS, *Qui multos habet Discipulos*, in Amalthea ex Catholico. Melius f. *Discipulosus.*

DISCIPULARE, *Edocere*, *Discipulati*, *edocti*, in Glossis Isid. [& apud Johan. de Janua.]

DISCIPULATUS, Officium, ministerium. Chronic. S. Michaëlis Virdun. *Hic igitur adhuc adolescentulus ab Abbate suo in Discipulatu Capellani constitutus, frequenter cum eo ad Palatium, & per plura locorum habuit comitatum.* [Gloss. Vet. *Discipulatus*, μάθησις, μαθήτευσις. Hac notione sumunt Zeno Veronens. Serm. de præcepto, *Attende tibi*: *Unusquisque nostrum, in Discipulatum nos Verbi Dei mancipavimus.* Cassiod. l. 5. Epist. 40. Tertull. de Præscrip. cap. 22. Ordericus Vitalis in Hist. Eccl. Carolus M. in Epist. ad Elipandum inter Concil. Hisp. to. 3. p. 111. & alii.]

DISCIRCULARE, A circuli rotunditate semovere. Will. Britto lib. 7. Philippidos:

Æqua superficies omni ex parte rotundo
Orbiculata sinu, se non obliquat in ullum
Divaricans cuneum; sed finibus ipsa suis se
Limitat, ut nullus Discirculet angulus illam.

DISCLAMARE. Vide *Clamare.*

DISCLAUDERE, Quod clausum est, aperire: *Desclorre*. Gloss. Ælfrici: *Discludo, ic todæle*, divido. Leges Henrici I. Reg. Angliæ c. 90. *Si quis puteum ... Disclaudat, & aliquid incidat, &c.*

Disclausus, Minime clausus, Gallis *Desclos*; *Defermé*. *Curtillus Disclausus*, in Legibus Inæ Reg.

West-Saxon. c. 42. Le Roman *du Renard* MS.

La ou li palis iert Desclos,
Avoit li vilain planté chox.

¶ DISCLEDARE, *Cledas* seu crates tollere. Vide *Cledare* post *Cleia*.

¶ DISCLUSUM, *Divisum, dimotum.* Papias. Glossar. Sangerman. MS. num. 501. *Disclusus, Divisus, patens.* Vide *Disclaudere*.

¶ DISCOFERA, Discoforus. Vide *Discophorus*.

DISCOLARE, Effluere, dimanare, Gall. *Découler.* Charta ann. 1180. apud Mariam Campum in Regesto part. 2. Histor. Eccl. Placentinæ n. 29. *Item de omnibus scolaturis rivi.... quæ ex ipso rivo Discolantur, &c.*

DISCOLATUS. Papias: *Coloni, sunt cultores advenæ ... alienum agrum locatum colentes, ac debentes conditionem genitali solo, propter agri culturam, sub dominio possessoris, pro eo quod Discolatus est fundus.* Ita etiam Codex MS. Id est, ni fallor, quia ager hactenus incultus manserat, nec cultorem habebat.

DISCOLORARE. Glossæ MSS. ad Concil. Sardicense can. 17. *Infucata, Distincta, Discolorata.* Alanus de Insulis in Planctu naturæ: *Vestis autem ex serica lana contexta, multifario protecta colore, puellæ pelli serviebat in usum, quam Discolorando colorans alteritas, multiplici colore faciem alterabat.* [Senecæ, *Decoloratur id, cujus color vitiatur, non mutatur.*]

¶ DISCOLUS, Græc. δύσκολος, Difficilis, morosus. Papias: *Discolus, Difficilis, aut moralis, indisciplinatus, à scolis dicitur, vel à colere & dis.* Gloss. San-German. MS. n. 501. *Discolus, Difficilis, moralis.* Pro *moralis* utrobique legendum *morosus.* Vox *Discolus* vel *Dyscolus* ea notione legitur Petr. 1. Epist. 2. 18. apud Acherium Spicil. to. 7. p. 601. Robertum *Goulet* in Compendio Jurium Universit. Paris. fol. 8. v°. Ludew. Reliq MSS. to. 6. pag. 198. in Bullario Carmel. p. 252. col. 1. &c.

¶ DISCOMBRARE, *Combros* seu arbores concisas & viam occludentes auferre, apud Valesium in Notitia Galliarum p. 100. col. 2. Vide *Combri.*

DISCOMMUNICANTES, Qui cum cæteris fidelibus non communicant, nec oblationes una cum iis offerunt. Concilium Arelat. II. sub Siricio PP. c. 10. *De his, qui in persecutione prævaricati sunt... Synodus Nicæna statuit, ut 5. annos inter Catechumenos exigant, & duos inter Discommunicantes, ita ut communionem inter Pœnitentes non præsumant.* Ubi Synodus Nic. c. 11. Δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν, id est, duos annos sine oblatione participes erunt orationum cum plebe.

¶ DISCOMPUTARE, Subducere, detrahere, Gal. *Decompter, Rabatre, Defalquer.* Charta Hugonis de Aqua an. 1293. in Chartul. S. Vandregisili to. 1. f. 805. *Tenentur Discomputare & detrahere annis singulis duodecim solidos, tres capones & tres gallinas.* Altera Charta ejusd. anni ibidem fol. 275. *Ego Johannes Serredieu... vendidi... viris Religiosis Abbati & conventui S. Vandregisili pro* XL. *lib. Turon. de quibus tenui me præ manibus pro pagatus, & quos Discomputavi dictis Religiosis de septies* XX. *&* XV. *lib. Turon. in quibus ego dictus Johannes dictis Religiosis tenebar.* Hist. Monasterii S. Laurentii Leod. apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 1140. *Nec propter tempestatem quæ cecidit anno 1459. propter quam Monasterium habuit bene in damnis 1200. modios speltæ, ipsi nihil voluit Discomputare, nec aliquam gratiam facere.*

¶ DISCONFECTURA. Vide *Disconficere*.

DISCONFICERE, ex Gallico *Desconfire*, Hostes conficere, debellare, prosternere. Gauterius de bellis Antiochenis p. 462. *Alios etenim milites post Disconfectos dirigunt, qui fugitivos expoliant, &c.* Fulcherius Magister Templi in Epist. ad Lud. VII. Reg. Franc. *In multitudine gentium confisi & plurimum resistentes, nostros sustinuerunt & Disconfecerunt.* Alia Epist. ejusdem: *Disconfectus à nostris paulo ante Noradinus transiit Euphratem.* [Chronicon Cremonense apud Muratorium to. 7. col. 639. *Militiam Placentinorum juxta Montile inter Pontevicum Disconfecit, & ex ipsis milites multos captos Cremonam duxit.*]

¶ Discumficere, in altero Chronico Sicardi Episc. Cremon. tomi laudati col. 618. *Veronenses Mantuanos Discumfecerunt, ex eis innumeram multitudinem captivantes.*

Disconfectura, Clades. Gauterius de bellis Antiochen. pag. 453. *In fugam & Disconfecturam impulit.*

Disconfitura, apud Matth. Paris ann. 1242. *Desconfiture*, apud Practicos nostros dicitur de debitore, qui non est solvendo, cujus res mobiles Judicis auctoritate distrahunt creditores, in Consuet. Paris. art. 179. Camerac. tit. 23. art. 2. tit. 25. art. 39. Meldensi art. 117. Turon. art. 220. Silvanectensi art. ult. & aliis. Vide Brodeum in Consuet. Paris. art. 179.

¶ Disconficta. Memoriale Potestatum Regiensium ad ann. 1232. *De incœptione sturmi in plaza Communis inter Rughieros & Malagutios, & Disconficta Marchionis Cavalcabovis. In* MCCXXXII. *anno ... in plaza Communis fuit magnum prælium inter partem Rugheriorum & partem Malaguciorum, & in die Sabbathi* XVI. *exeunte Octobri Disconfictus fuit Marchio Cavalcabo à Bonacursio de Palude.* Legitur iterum ibid. ad an. 1268.

¶ Disconfictus, ut *Disconfectus*, Prostratus, in Memoriali Potestatum Regiensium ad an. 1220. & mox in *Disconficta*.

¶ Disconfittus, Eadem notione, in Regiminibus Paduæ ad an. 1320.

¶ Disconfitus, apud Bartholom. Scribam lib. 6. Annal. Genuens. ad an. 1230.

¶ DISCONSOLATUS, Carens solatio, in Miraculis S. Maioli Abb. Cluniac. Maii to. 2. p. 697.

DISCONSUTUS, Dissutus, Gallis, *Descousu.* Capitula Ludovici Imp. Addit. 1. cap. 61. *Ut Monachi cappas Disconsutas, præter villosas, non habeant.* Ubi Haeftenus *Disconsutas cappas* antrorsum apertas interpretatur.

DISCONVENIRE, Non convenire, *Disconvenir.* Frontinus de Limit. agror. *Si Disconvenit, ad jus ordinarium pertinebit.* Hygenus: *Ex hujusmodi causis tam frequenter Disconvenit.*

DISCOOPERATORES, pro *Discoopertores*, Exploratores. Gallis *Descouvreurs.* Henr. Knygthon. an. 1339. *Eodem die capti sunt quidam Discooperatores Francorum.* Infra: *Quidam de nostris Discooperatoribus capti sunt, inter quos Miles quidam, &c.*

DISCOOPERIRE, Detegere, Gallis, *Descouvrir.* Bromptonus: *Vultus capitis abscissi Discooperiatur.* Idem: *Vultum habens Discoopertum.*

¶ Discooperire, Explorare. Lanfrancus Pignolus lib. 7. Annal. Genuens. ad an. 1266. *Quibus visis à dicto Admirato, se cum suis galeis in Scheria recollegit, & Discooperiens inimicos, qui manu armata ... veniebant, &c.* Jacobus Auria lib. 10. eorumdem Annal. ad an. 1282. *Præmittentes galeas duas ad Discooperiendum portum Farezia, cognoverunt ibi adesse stolium Pisanorum.* Apud Rymer. to. 13. p. 41. *Ad Discooperiendum insulas, patrias & provincias.*

¶ Discooperire Parem suum, Conscium prodere, indicare, in Capitul. Caroli C. an. 865. tit. 37. cap. 1. *Nullus de his quæ consideraverint, suum parem Discooperiat vel prodat.*

¶ Discoopertus Ager, Idem qui incultus. Vide *Coopertus mansus.*

DISCOPHORUS, Eadem notione, [qua *Discifer, Dapifer, Maître d'hôtel.*] apud Ælfricum, & Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 9. Joan. de Janua: *Discophorus, Discum ferens.* In Vita S. Deicoli Abbatis Lutrensis cap. 1. n. 4. S. Sebastianus dicitur *Discophorus Domini*: forte, inquit Bollandus, quod sanctos aut pauperes aluerit. Apud sanctum Hieronymum, Abacuc Propheta *Discophorus* appellatur, ex eo, quod habetur Danielis cap. 14. *Quum vero ad Abacuc venerat, & de Judæa ad Chaldæam, raptum Discophorum lectitabat.*

Discoferæ, in Monasteriis Sanctimonialium, dicuntur ministræ mensarum, quæ *discos ferunt.* S. Cæsarius Arelatensis Episcopus ad Oratoriam Abbatissam: *Æqualia cibaria, potionesque communes exhibeant Discoferæ vel pincernæ.* His addo, quæ habet auctor Græcismi de notione vocis *discus*:

Est discus ludus, discus quoque regia mensa,
Discus scutella tibi sit, discus quoque mappa.

Rursum:

Discus scutellam, mensam notat atque mapellam.

Discum, Δίσκον & Δισκάριον, vocant Græci, Vas sacrum, in quo hostiam consecrandam & consecratam ponunt Presbyteri, quod nostris *Patena* dicitur. Sed Græcorum *discus* lancis profundioris figuram habet. Liturgia S. Chrysostomi: Ο δὲ διάκονος ἐντρεπίζει τὰ ἱερὰ, τὸν μὲν ἅγιον δίσκον ἐν τῷ μέρει τῷ ἀριστερῷ, τὸ δὲ ποτήριον τῷ ἐν δεξιῷ. Joan. Damascen. in Synodica ad Theophil. Imp. Ἴδε τὰ ἱερὰ αὐτοῦ ἀναθήματα, τὰς ἱερὰς ἐνδυτὰς, τὰ ἱερὰ σκεύη. Ψηλάφησον καὶ ἴδε τὸν μέγιστον αὐτοῦ δίσκον, εἰς ὅνπερ ἐγκαυστικοῖς καλλιεργήμασιν ὁ μυστικὸς τοῦ Χριστοῦ δεῖπνος, μετὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ἐγκεκόλαπτο. Chron. Alexandr. p. 892. Τὰ τίμια ῥιπίδια, δισκάρια, καὶ ποτήρια, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη. Hinc Δισκοκάλυμμα, operculum disci, velum, quo sacer discus operitur. Anonym. in Descript. S. Sophiæ: δισκοκαλύμματα ὁλόχρυσα διὰ μαργαριταρίων. [Hinc etiam δισκοποθήριον, in Vita S. Nili Junioris pag. 140. apud Anonymum Combefisianum in Lacapeno num. 44. & apud Nicetam in Murtzuphlo n. 3. Vide Glossarium mediæ Græc.]

DISCOPULARE, Canum Venaticorum copulas solvere, ut in prædam irruant: Galli dicunt *Descoupler, Lascher les chiens sur un lievre.* Rigordus an. 1179. *Venatores Discopulatis canibus insecuti sunt aprum.* Matth. Paris an. 1259. *Legistarum magnam catervam apud se Rex retinuit, quasi venator canes venaticos, super Electores Prælatorum Discopulandos.* Vita S. Kentigerni Episcopi Glascuens. c. 6. *Accito milite venatum perrexit: Discopulatis canibus, & sociis per loca diversa dispersis, &c.* Vide *Cupla.*

¶ DISCORDALE, Διχονοήτικως, *Discorditer.* Suppl. Antiquarii. Mallem *Discordate.*

¶ DISCORDIOSUS, *Discors.* Sidonius lib. 9. Epist. 3. *Statuta regnorum denuo per conditiones Discordiosas ancipitia redduntur.*

Discordiose. Facundus Hermianensis lib. 10. cap. 2. *Et quod crudeliter & Discordiose fecerunt, emendare aliquando dignentur.*

¶ DISCORIARE. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. *Discorio, Deglubo*, ἀποδέρω. Vide *Decoriare.*

¶ DISCORPORATUS, Dissolutus. *Corpus Discorporatum dissolutum declaramus*, apud Rymerum to. 15. pag. 244. col. 1.

DISCRASIS, seu Discrasia, Intemperies, δυσκρασία. *Discrasis & Discrasia capitis*, non semel in Chronico Windesem. lib. 2. cap. 38. 46. & *Discrasiatus* c. 32. 55. [*Discrasia stomachi statim evomere cogebatur*, in Vita S. Lidwinæ, April. tom. 2. pag. 309. *Discraciatus*, in Anecd. Marten. to. 2. col. 1326. *Discratia febrilis*, ejusd. tom. col. 88. *Discresitatus*, eadem notione supra in *Chororarium.*]

DISCREDERE. Vide *Decredere.*

¶ DISCREPANS, *Remotus, sejunctus.* Gasp. Barthii Glossar. ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot.

DISCRESCERE, pro *Decrescere*: Απομειοῦσθαι, in Gloss. Gr. Lat.

¶ DISCRESITATUS. Vide *Discrasis.*

DISCRETÆ, in Monasteriis Sanctimonialium, quibus rerum secretiorum incumbit cura, quæ ad secretiora consilia admittuntur: ut *Fratres maturi*, in virorum. Regula Sororum Damianitarum cap. 4. *Possint etiam Sorores & debeant, si eis utile & expediens videatur, Officiales & Discretas aliquando removere, & alias loco ipsarum eligere.* Regula Clarissarum: *Ad ostium sane Monasterii custodiendum aliqua talis ex Sororibus deputetur, quæ omnino Deum timeat, quæ matura moribus sit, diligens & Discreta, &c.*

¶ DISCRETIO, Titulus honorarius, quo nonnunquam compellati sunt Episcopi, interdum etiam laici nobiles, uti videre potes apud Th. *Madox* Formul. Anglic. pag. 5.

¶ Ad Discretionem Vivere dicuntur milites in Chronico Astensi apud Murator. tom. 11. col. 279. Qui sine ulla symbola pro libidine vivunt apud hospites suos; quod etiam Galli dicimus, *Vivre à Discretion.*

¶ DISCRETOR, Scrutator, censor, qui *discernit.* Vulg. Interpr. Apostoli Hebr. 4. 12. *Discretor cogitationum*; *Discretor ingeniorum*, infra in *Distortor.*

¶ DISCRETUS, Officialis civitatis Divionensis, forte idem qui Magistratus vulgo *Scabinus.* Charta Odonis Ducis Burgundiæ apud Perardum in Burgundicis pag. 338. *Ego Odo Dux Burgundiæ notum facio universis, quod Major & Jurati Communiæ Divionis, ne suorum Discretorum excessus in dampnum universitatis nimis excrescerent, impetraverunt à me sibi donari omnes illos excessus.* Apud Scriptores nostros medii ævi non semel occurrit *Vir Discretus* pro Viro prudenti: quod damnat Vossius de Vitiis Sermonis lib. 1. c. 33. pag. 144. quoniam Antiquis *Discretus* constanter passive sumitur: quare Jovianus Pontanus *Discernens* quam *Discretus* mavult. Utcumque tamen ferri potest *Discretus*, ut observat Faber in Thesauro; Si enim, inquit, Plautus *Notos* dixit pro iis qui noverunt. *Suspectum* pro Suspicace Dionysius Cato in Distichis; non absurde adeo *Discretus* pro eo qui discernit dici videatur.

DISCRIMEN, Discriminale. Gloss. Lat. Gr. *Discrimen*, ἀνακλένισμα, διάκριμα, καὶ κίνδυνος, *Discerniculum*, discernendis seu dividendis ante frontem mulierum capillis idoneum. Glossar. Lat. Theotisc. *Discriminalia, muliebris capitis ornamentum, quo crines discernunt.* Joan. de Janua: *Discriminalia dicuntur, quæ dividunt capillos per mediam frontem.* Infra ex Isid. lib. 11. cap. 1. *Sunt proprie Discriminalia, quibus crines divisi religantur.* Idem Isid. lib. 19. c. 31. *Discriminalia capitis mulierum sunt vocata ex eo, quod caput auro discernant: nam discriminare, dividere dicitur.* Isaias cap. 3. *Et monilia, & armillas, & mitras, & Discriminalia, & periscelides, &c.* Ubi Mamotrect. *Discriminalia, quæ sunt ad distinguendum capillos, ne ad invicem intricen-*

tur. Lex Bajwar. tit. 7. §. 5. *Si Discriminalia ejecerit de capite Valiworf dicunt,* [Baluz. habet, *quod Walwrift dicunt,*] *vel virgini libidinose crines de capite extraxerit, &c. Acus crinalis*, Apuleio. Martial. lib. 14. Epig. 24.

Tenuia ne madidi violent bombycina crines,
Figat acus tortas sustineatque comas.

S. Hieronymus in Isaiam cap. 3. *Habent acus mulieres, quibus ornamentorum crinium compago retinetur, ne laxius fluant, & in sparsos dissipentur capillos. Discriminalis acus*, apud eumdem lib. 3. in Ruffinum cap. 11. Martian. Capel. l. 9.

Crinalem spicum pharetris deprome cupido
Libens capillum solvere.

Ubi *spicum* pro *spica* usurpatur. Vide Pricæum ad Apolog. Apuleii pag. 11.

DISCRIMINARE, Periclitari, in discrimen venire. Itinerarium S. Willibaldi n. 8. *Nec non immanissima maris Discriminare decrevisset æquora.* Nos diceremus, *Hazarder les mers.*

¶ DISCRIMINOSUS, Periculosus. *Discriminosus locus*, apud Nicolaum de Jamsilla de Gestis Frederici II. Imp. inter Scriptores Ital. Muratorii to. 8. col. 504. *Discriminosum ignis incendium*, in Vita B. Coletæ, Martii to. 1. pag. 570.

¶ DISCUBITO, Lectus puerperæ, cui præsidebant *Matronæ*, i Parcæ. Deæ Paganorum, ut interpretatur Menesterius Hist. Lugdun. p. 128. ubi veterem hanc exhibet inscriptionem: PRO SALUTE DOM. N. IMP. L. SEPT. SEVERI AUG. TOTIUSQUE DOMUS EJUS AUFANIIS MATRONIS ET MATRIBUS PANNONIORUM ET DALMATARUM TI. CL. POMPEIANUS TRIB. MIL. LEG. I. MIN. LOCO EXCULTO CUM DISCUBITONE ET TABULA V. S. Vide *Decubiæ.*

¶ DISCUBIUM, f. Cubiculum, ubi *Discubatur.* Hugo Lingon. Episc. tract. de Corpore Christi contra Berengarium sub finem: *Sicut mecum in tuo Discubio contulisti. Expertus loquor, audisse contigit, nam non crederem.*

DISCULPARE, Nostris *Disculper*, Culpam amovere. Vita S. Antidii Archiepiscopi Bisonticensis c. 4. *Cumque ille tanti criminis sese reum Disculparet.*

¶ DISCUMBITIO. Vide *Decumbitio.*

¶ DISCUMFICERE, DISCUMFITUS. Vide *Disconficere.*

DISCUPERE, Malum, perniciem alicui cupere, Gall. *Souhaiter du mal à quelqu'un.* Conventus apud Marsnam in Capitul. Caroli C. tit. 8. §. 2. *Ut nemo suo pari suum regnum, aut suos fideles, vel quod ad salutem, sive prosperitatem ac honorem regium pertinet, Discupiat aut forconciliet.* Iisdem verbis in Conventu Turonensi, & in Capitul. Ludovici II. Franc. Reg. Caroli C. filii. Hincmarus Opusculo 34. *Et quidquid inventum fuerit, quod ex eisdem rebus juste & rationabiliter ad Laudunensem Ecclesiam pertineret, non solum non Discuperet, verum & libenter eas ipsi Ecclesiæ concedere vellet.*

¶ DISCUPTIVUS. Charta anni 1422. ex Archivo S. Victoris Massil. *Quidam Monachus effudit parvum brocum vini, quod erat ad bassum, mixtum & acetosum, generativum morborum, Discuptivum digestionum, ponderativum humorum, confederativum pigritiarum, &c.* Ubi *Discuptivum digestionum* idem videtur atque contrarium digestioni, quod eam impedit & cruditatis causa est in stomacho.

¶ DISCURIA, pro *Disturia*, vel potius *Dysturia*, à Græco δυσουρία, Difficilis urinæ excretio. Vide locum in *Cauculosi.*

1. DISCURRERE, dicuntur *Missi*, qui mittuntur in provincias, qui inde *Missi discurrentes* passim appellantur. Epist. Ludovici Pii Imp. ad Sicharium Archiepisc. Burdegal. *Quoniam tandiu illum in tua vel comprovincialium tuorum diœcesi immorari & Discurrere una cum Misso tuo jussimus, &c.* Ita Rectores *Discurrere* dicuntur in lege 5. Cod. Th. de Offic. Rector. provinc. cum intra provinciæ suæ fines per villas ad querelas provincialium excipiendas, sese conferunt. *Discursus judicum*, apud Senatorem l. 5. Epist. 14.

DISCURSORES, Iidem qui *Missi Discurrentes. Judices vel Missi Discursores*, in Edicto Clotarii II. Regis post Synodum Parisiens. V. *Missi vel Discursores Monasterii* in alia ejusdem Clotarii Charta pro Monast. Corbeiensi. Vide *Missus Discurrens.*

2. DISCURRERE, apud Ammianum lib. 17. & 30. est διαλέγεσθαι, [Sermocinari, Gall. *Discourir.*] Vide Lindenbrogium ad eumdem p. 63. Hinc

DISCURSUS, Sermocinatio, verbositas, Gall. *Discours.* Carolus M. in præfat. libr. in Synod. de adorand. Imaginib. *In præfata Synodo hebetudinis continentur Discursus.* Eckehardus Minimus de Casibus S. Galli c. 6. *Dicens prælationem sæpius superbiam, arrogantiam, Discursus & multiloquia comitari.*

¶ DISCURSIO, Lactantius Opif. Dei cap. 3. *Dies Discursione consumunt.*

¶ DISCURVUS, Distortus. Joan. Longinus in Vita S. Stanislai Episc. Maii to. 2. pag. 246. *Os habens Discurvum & retortum.*

DISCUS. Capitulare de Villis c. 24. *Quidquid ad Discum dare debeat, unusquisque Judex in suo habeat plebeio, qualiter bona & optima atque bene, studiose, & nitide omnia sint composita, quidquid dederint.* Galli dicerent: *Ce que chaque Juge doit donner pour le Plat du Prince.* [Malim *pour la table*, ad mensam, deducendo vocem *Discus* à Germanica *Disch*, Mensa; unde etiam nostrum *Disner* vocabulum arcessit Barthius lib. 2. Advers. c. 4. Vide *Discophorus.*]

¶ DISCUS, Mensa Scribarum & Notariorum, Gall. *Bureau.* Statuta Massil. lib. 1. cap. 4. *Notariorum unus sit ad Discum juxta Judicem pro scribendis, sicut consuetum est, omnibus actitatis causarum in dicta curia seu curiis ventilatarum.* Eadem repetuntur cap. 6. §. 2. Annal. Genuens. ad annum 1266. apud Murator. to. 6. col. 537. *Scribæ dicti Potestatis ad Discum suum fuerunt magister Albertus de Casali, Januinus Ogerius, & Balduinus de Izo, & ad Discum maleficiorum Guillel. Vegius & Emanuel de Albara.*

¶ DISCI VETERES, Gall. *Oeillets de salines*, apud Lobinellum in Glossario Hist. Britan. to. 2. col. 134. *Verderie ... que sont à Coisnon & à Discis veteribus usque mare.* Sunt areolæ continendis aquis, unde per calorem solis sal expromitur.

DISCUSSORES, dicti Cognitores & disceptatores rerum fiscalium, ab aliis tractatarum, seu, qui in provincias extra ordinem mittebantur, examinaturi & inquisituri, quid tributorum nomine exactum esset, quid in reliquis resideret, quique adeo provinciales ad reliquorum solutionem cogerent, de quibus plene in C. Th. & Just. tit. de Discussorib. qui non alii videntur ab *Inspectoribus*, de quibus suo loco. Gloss. Isid. *Discussor, Examinator.* Gloss. Lat. Gr. *Discussor*, λογοθέτης. *Discussio*, λογοθεσία. Senator lib. 4. Epist. 38. *Nobis supplicasse cognoscat à ... Discussoribus iniquis se onerib. ingravatos.* Vide Edict. Theoderici Regis c. 144.

DISCUSSORES JURAMENTI, in Lege Wisigoth. lib. 2. tit. 1. §. 34. lib. 5. tit. 7. §. 19. qui à Principe in provincias mittuntur ad excipienda subditorum fidelitatis sacramenta, cum de novo ad Regale fastigium evehitur.

DISDONARE,

DISDONARE, Isidoro in Gloss. *Diversa donare.* [Sic *Dilargiri*, Diversis vel diversa largiri; Grævius tamen putat verius esse, quod in Constantiensi legitur: *Dissonat, per diversa sonat.* Papias: *Dissonat, non consentit, dissimulat, per diversa sonat*; melius, *Perversa sonat,* ex eodem Papia, qui habet: *Dissonum, Perverse sonans, dissimile.*]

DISENSOR, Ἑτερογνώμων, in Gloss. Græc. Lat. qui ab alio dissentit.

¶ DISENTERIA, Italis *Dissenteria*, Gallis *Dyssenterie*, à Græco δυσεντερία. Utitur Hugo Falcandus in Hist. Sicula, apud Murator. to. 7. col. 302.

¶ DISENTERIUM, Eadem notione, apud Marten. Anecd. to. 4. col. 43.

¶ DISERTARE, Disertum efficere. Oratio Johannis *Balue* Cardinalis coram Summo Pontifice anno circiter 1471. apud Acherium Spicil. to. 9. pag. 329. *Profecto finem orationi imponerem, nisi divini auxilii mihi spes inesset, quod balbutientes Disertat, & indoctos dirigit & ornat.*

DISERTARI, Disertum velle videri. Acta Martyrii S. Theodoriti: *Julianus dixit: Disertaris, sacrilege, tanquam ab Athenis nuper adveneris,*

¶ DISERTIA ut mox *Disertitudo*, apud Martenium Ampliss. Collect. tom. 2. col. 1422.

DISERTITUDO, Eloquentia, scientia. [Hieronymus Epist. 61. ad Pammachium cap. 4. *Nisi tibi Disertitudinis tuæ fluvius inundasset.* Idem Epist. 51. ad Domnionem: *Det nobis occasionem respondendi Disertitudini tuæ.*] Eulogius l. 3. Memor. SS. c. 2. *Gratia itaque Disertitudinis linguæ Arabicæ, qua nimium præditus erat, &c. Sermonum Disertitudo*, in Vita S. Isidori Hispalensis n. 5. Occurrit præterea in Gloss. Arabico-Lat. apud Aldhelm. lib. de Virgin. cap. 1. & Herimannum de Restaur. S. Mart. Tornacensis, c. 103. [& in Vita B. Edmundi Archiep. Cantuar. inter Anecd. Marten. to. 3. col. 1790.]

¶ DISSERTITUDO ELOQUII, in Actis SS. Junii tom. 1. pag. 460.

DISERTOR, *Sophista*, Σοφιστής, in Gloss. Gr. Lat.

DISFACERE. Vide *Diffacere.*

¶ DISFASCIARE, Solvere *fasciam* seu tæniam circumligatam. Acta SS. Junii to. 3. pag. 446. de S. Raynerio: *Et super ipsum digitum exspuit, & fasciavit illum, & præcepit patri pueri, ut non Disfaciaret digitum pueri, usque dum alia die in sero reduceret ad eum puerum.*

¶ DISFIDARE, ut supra *Diffidare*, Gall. *Deffier.* Hist. Cortusiorum lib. 2. apud Muratorium to. 12. col. 794. *Videns hoc dominus Princeps statim Disfidavit Ugutionem, & fecit acies præparari, ad pugnam.*

DISFILATUS EQUUS, in Statutis Mediolan. 2. part. cap. 487. [Lego *Desfilatus.*]

DISFOEDERATUS, Fœdere solutus, apud Erkempertum in Hist. Longob. pag. 69.

DISFORTIARE, DISFORTIATIO. Vide *Disforciare.*

DISGAGIARE, DISUAGIARE, ex Gall. *Dégager.* Tabularium S. Ægidii Pontis Audomari: *Fratres de S. Egidio Disuagiaverunt domum & hortos Engerranni.* Vide *Vadium*, *Deguadiare.*

¶ DISGLACIARE, Regelari, solvi, Gall. *Degeler*, Ital. *Disgelare.* Occurrit in Breviario Hist. Pisanæ ad ann. 1168.

¶ DISGLUTINARE, Disjungere, Gluten dissolvere. Hier. Ep. 26. ad Pammach. cap. 5. sub finem: *Conjuncta Disglutinamus; unita dissuimus.* Occurrit iterum in Testamento Giraldi Matisconensis an. 888. inter Anecdota Marteniana to. 1. col. 55. *Deglutinare palpebras* dixit Plinius.

¶ DISGOMBERARE, Italis *Disgombrare*, Gallis *vuider*, evacuare. Memoriale Potestatum Regiensium ad an. 1283. *Daynesius ibi est suffocatus & jacet, qui in dicto puteo intraverat ad Disgomberandum & remundandum, & cecidit puteus super eum.*

DISGRATIA, Offensio, infortunium, ex Gallico *Disgrace.* Guillelmus de Podio Laurentii cap. 1. *Ægrotantem ergo terram tantæ infidelitatis Disgratia, vir religiosus Beatus Bernardus Clarevallensis Abbas.. visitavit.* Innocentius VI. PP. in Epist. MS. ad Ludovicum Regem Siciliæ: *Quia tamen regnum ipsum, instar infirmi, prætentæ Disgratiæ reliquiis debilis, &c.*

¶ DISGREGARE, Disjungere, dissolvere. Martian. Capella lib. 3. *Hic ordo rebus, quique Disgregabitur.* Vide *Digregare.*

¶ DISGREGUS, Multiformis, varius. Idem Capella lib. 9. *Venustate Disgregæ puellæ.*

DISGRESSARI, pro *Digredi.* Utitur Alanus de Insulis in Planctu naturæ pag. 301.

¶ DISGRESSIO, Titulus honorarius, quo Innocentius Papa compellat Archiepiscopum Armarchanum & Episcopum Silvanectensem in Rescripto pro Canonizatione S. Edmundi Cantuar. Archiep. inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 1842. D. Verum puto legendum *Discretio.*

¶ DISGREX, *Segregus.* Gloss. Isid. Vitam solitariam *Segregem* appellat Seneca de Benef. 4. 18.

DISGRUERE, *Disconvenire*, *discordare.* Joan. de Janua.

¶ DISGUAGIARE, ut *Disgagiare*, Repignerare. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 67. *Et postea centum & quinque solidos in caritate, unde Disguagiavit suam terram de Circuiardo.*

¶ DISGUARNIRE OPPIDUM, Munitiones illius destruere, à Gallico *Degarnir*, Italis *Squernire*, Spoliare, denudare. Chronicon Parmense ad an. 1307. apud Muratorium to. 9. col. 865. *Guastalla vero venit ad mandata dicti Defensoris, & per eum accepta fuit, & spanata de foveis & Disguarnita, & deforzata in totum circumquaque.*

DISHÆREDITARE. Vide *Dehæreditare.*

DISHONORARE. Vide *Dehonorare.*

DISHYPATUS. Vide *Dissipatus.*

¶ DISIS, Græc. δύσις, Occasus solis. Sigebertus Levita apud Leibnitium Scriptor. Brunsvic. tom. 1. p. 308. in Vita Theodorici I. Metensis Episc.

Quatuor ecce plagas, per quatuor aspice portas;
Scilicet Anatolen, Disin, Mesembrian, Arcton.

¶ DISISIO, Divisio. Testamentum Andreæ Dertonensis Episc. apud Ughellum in Appendice to. 4. pag. 9. *Aut ipsis casis & rebus in naufragium miserint, aut ullam Disisionem exinde fecerint.* Est pro *Decisio* à *Decidere*, Amputare, detrahere; vel à *Dis* & *secare*, ut infra *Disficio.*

DISLAUDARE, [Dissuadere.] Vide *Laudare.*

DISLIGARE, in Charta Italica ann. 1287. apud Bollandum 20. Martii, & Jo. de Janua: nostris *Deslier.* [Utuntur & Bernardus Monachus Ord. Cluniac. part. 1. c. 72. & Bartholomæus Scriba lib. 6 Annal. Genuens. ad an. 1230.] Est etiam

DISLIGARE, Solvere, solutione se liberare. Gloss. Arabico-Lat. *Disligo, solvo. Desligement de Cens*, solutio censuum, in Statutis Leodiensib. art. 11.

¶ DISLIGATIOR VITA, Dissolutior, Gall. *Relaschée*, *Dissolue*, in Præcepto Ludovici August. an. 19. imperii, apud Baluzium tom. 1. Capitul. col. 678.

¶ DISLIQUIDUS, *Dies præcipuus, clarus.* Papias in MS. Bituric. Forte legendum, *Dies liquidus.*

¶ DISLOCARE, Loco & sede movere, Gall. *Disloquer:* quod dici solet de ossibus sede sua delapsis. Occurrit in Historia S. Francisci de Paula, April. tom. 1. pag. 230. in Processu de SS. Virginibus Eychsellensibus, Junii to. 3. pag. 117. apud Lobinellum in Hist. Britan. to. 2. col. 563. &c.

DISLOQUI, Incogitanter, imprudenter & inepte loqui & fabulari. Eckehardus Junior. de Casibus S. Galli cap. 14. pag. 98. *At illi Disloqui eum, ut ægroti solent, putantes.* Vide *Miskenmino.*

¶ DISMAGIUM. Vide *Dimagium.*

DISMANARE, & DISMANNIRE. Formula vetus apud Bignonium: *Ut neque vos, neque juniores atque successores vestri ipsum pro hoc inquietare, nec Dismanare non præsumatis, nec facere dimittatis.* Editio Lindenbrogii præfert *Dismannire,* [Baluzii *Dismanuare:*] sed *Dismanare* habet etiam Charta Pipini Majoris Domus pro Monast. S. Dionys. apud Doubletum p. 602. *De villabus ipsius sancti suggessit, eo quod... à pravis hominibus...de ipsa sancta casa abstractas vel Dismanatas fuerunt.* Bignonius *Dismanare,* de domo extrahere interpretatur. Sed videtur eadem vis esse vocabuli istius, quæ apud nos *Demener,* inquietare, turbare, *se Demener,* est inquietum esse: Italis *Dimenare, muovere in quà in là, rimenare,* agitare. [Bignonianam interpretationem confirmat Testamentum Berarii Episc. Cenoman. apud Mabillon. Analect. to. 3. p. 214. ubi: *Neque nos neque successores nostri, nec ullus quilibet, quamdiu ipsa advivit, de ipsa Abbatia vel de ipso Monasterio, nec Dismanandum nec distrahendum, ad hoc faciendum non habeat pontificium.*]

¶ DISMANTA, Nomen injurium, forte à Græco, Μάντις, Hariolus, & δὶς, Bis, quasi Bis hariolus. Cardinalis Aragonius in Vita Alexandri III. Papæ, apud Muratorium to. 3. pag. 449. col. 1. A. *Clamabant pueri contra ipsum Ecclesiæ invasorem dicentes, Maledicte, fili maledicti, Dismanta, non eris Papa, non eris Papa, Alexandrum volumus.*

DISMANUARE. Vide *Dismanare.*

DISMASATUS, [Ager in quo nullum exstructum est ædificium.] Vide *Amasatus.*

DISMEMBRARE, &c. Vide *Demembrare.*

DISMILITARE, A militia removere, degradare, proprie ordinem Militarem auferre, *Oster la Chevalerie.* Paschalis I. PP. in Confirmat. Privilegiorum Ecclesiæ Ravennatis, apud Rubeum lib. 5. p. 237. *Sed si militati fuerint, eos discingi & Dismilitari jubemus.* Exstat etiam apud Ughellum to. 2. pag. 345. [Vide *Desmilitare.*]

¶ DISMIRANDO, *Emirando.* Papias. Forte pro *Demirando, admirando.*

¶ DISMONTARE, verbum Ital. Ex equo descendere. Regimina Paduæ ad an. 1320. apud Murator. to. 8. col. 432. *Venit ad civitatem Paduæ... cum multa quantitate militum & Dismontavit in magno palatio Henrici Scrovegni.* Gallis *Démonter* est aliquem ex equo dejicere.

¶ DISMUNTARE, Eadem notione ibid. col. 432.

DISNARE. Papias: *Jantare, Disnare dicitur vulgo.* Gallis, *Disner.* A δειπνέω, deducit vir doctus ad 14. Annal. Taciti, ut & Silvius in Isagoge: alii [quibus non favet littera *s* occurrens in *Disnare,*] à *Dejejunare.* Vide in hac voce Octav. Ferrarium in Orig. Ital. verbo *Desinare,* [& Menagium in Gallicis verbo *Dîner.*]

DISNARIUM, DISNERIUM. Vide *Dignerium.*

DISOMUM, [Sepulcrum capiens corpora duo.] Vide *Bisomum.*

DISORDONARE, Statutum revocare, Gallis *Desordonner.* Capitula Caroli C. tit. 43. §. 3. *Ipsam dispositionem nos Disordonare non possumus, nec debemus,* id est, evertere. [Baluzius habet *Disordinare.*]

¶ DISORS, DISORTIO. Vide *Dissortes.*

¶ DISPACATUS, Iratus, minime pacatus, in Responso Concilii Lavauriensis ad Petrum Regem Aragon. inter Concil. Hisp. to. 3. p. 482.

¶ DISPACKARE, Fascem solvere, Gall. *Depaqueter.* *Panni ibi Dispackati seu aperti,* apud Rymer. to. 5. p. 79. Etymon *Pack,* Germ. Angl. & Belg. Fascis, Fascina, Gall. *Paquet,* Ital. *Pacchetto.* A *Pangere, Pactum* deducit Menagius, aliunde Skinnerus in Etymologico Anglico & Junius: quos, si vis, consule.

DISPALARE, *In diversum tollere,* in Gloss. Arab. Lat. [Nonius: *Dispalare est separare. Sisenna Hist. lib. 3. Dispalati ab signis digressi omnes, ac dissipati.* Idem: *Tanto plures passim Dispalantur;* hoc est errant, ut recte exponit Martinius, qui *Dispalare* generatim reddit *Palis disjungere.* Papias: *Dispalatum, Diffugatum.*]

DISPARAGARE. Ea invaluit jam ab olim, non apud Francos modo, sed & apud exteras omnes ferme nationes, consuetudo, ut viri nobiles in matrimoniis uxores sibi adjungerent, simili natalium splendore illustres, ne si abjectæ conditionis fœminis commiscerentur, generis nobilitatem turpi commercio commacularent, & ut ait Novella Theod. de Mulierib. quæ se propriis servis junxerant, *ne insignium familiarum clara nobilitas indigni consortii fœditate vilesceret, & quod splendore forsitan Senatoriæ generositatis obtinuerat, contactu vilissimæ societatis amitteret.* Quo spectant ista Salviani lib. 4. *Deformantes sancti connubii honorem per degeneris contubernii vilitatem, non erubescentes, maritos se fieri ancillarum suarum, præcipitantes fastigium nobilium matrimoniorum in cubilia obscena servarum, digni prorsus etiam illarum statu, quarum se putant dignos esse consortio.* Et hæc Lactantii lib. de Mortib. persecutor. num. 38. *Ingenuas virgines immunitas servis suis donabat uxores.* Boëtius in Topicis *impar matrimonium* vocat, cum civis Romana peregrino vel servo nubit. Ita etiam Lambertus Schafnaburg. an. 1057. In Lege Wisigothorum lib. 5. tit. 7. §. 17. prohibentur ejusmodi connubia, quia, inquit, *generosa nobilitas inferioris tactu fit turpis, & claritas generis sordescit commixtione abjectæ conditionis.* Sed & apud illos ea Lex viguit, ut puella nobilis, quæ *honestatis suæ oblita, personæ suæ non cogitans statum, ad inferiorem forte maritum devenerit, portionem suam, sive divisam, sive non divisam, quam de facultate parentum fuerat consecuta vel consecutura, amitteret,* nec fratrum aut sororum hæreditatem consequi posset, lib. 3. tit. 1. §. 8. Id etiam de veteribus Saxonib. testatur Adam Bremensis cap. 5. ex Eginhardo. Tradit præterea Conradus Uspergensis Henricum IV. Imp. à suis incusatum, *quod filias illustrium, quibuslibet obscure natis conjugaret.* Alia in hanc sententiam congessimus ad Joinvillam.

De Francis nostris id constat, eos abhorruisse semper ejusmodi conjugia, quod testatur Gregorius Turon. lib. 3. Hist. cap. 31. ubi de filia Theoderici Regis Italiæ ex Clodovei Regis sorore, quæ, spreto matris consilio, servo suo Traulani nupserat: *Cumque mater ejus contra eam valde frenderet, peteretque ab ea, ne humiliaret diutius*

nobile genus; sed dimisso servo, similem sibi de genere Regio, quem providerat, deberet accipere, nullatenus voluit acquiescere.

Legibus Francorum, à quibus morem hunc hauserunt Angli, Scoti, & alii, licebat Domino feudi superiori puellam nobilem, cujus ex lege tutor erat, cum ad legitimam ætatem pervenisset, quæ ad annum decimum quartum definiebatur, matrimonio, dummodo compar esset, copulare. Charta Libertatum Angliæ ann. 1215. apud Matthæum Paris: *Hæredes maritentur sine Disparagatione.* Quoniam Attachiamenta cap. 91. *De hærede vero cum sit 14. annorum, vel ultra, usque ad plenam ætatem, si se maritaverit sine licentia domini sui, ut ei auferat maritagium, & Dominus ei offert rationabile maritagium, ubi non alias Disparagetur, vel dispersonetur, &c.* Charta anni 1206. apud Will. Thorn. *Ita quod Rogerus habebit prædictam vardam, donec pueri habeant ætatem, quod possint terram tenere & tunc maritabit illos, ita quod non sint Disparagati.* Charta Hervæi Comitis Nivernensis an. 1215. apud Duchesnium in Probat. Histor. Castilioneæ pag. 41. *Ita tamen quod si ego à dicta Mathilde uxore mea filiam vel filias suscepero, prædicti domini Ludovici filius, qui cum dicta Agnete filia mea sponsalia contrahet, eam vel eas post mortem meam & uxoris meæ, maritabit per terram vel per denarios sine Disparagamento*, ubi male *Dispergamento* editum. Regestum Feodor. & servitiorum fol. 16. *Guillaume Noël tient du Roy son marchié & ses freres, en telle maniere, que le Roy puet marier sa premiere fille, sans la Desparager.* Apud Littletonem sect. 103. *Si hæres, seu pupillus nobilis, infra ætatem 21. annorum sit, donques le Seigneur avera la garde & mariage de lui.* Id est, tutor illius erit, & illum maritare poterit. Si puella sit hæres, & 14. annum attigerit, potest Dominus, donec decimum sextum attigerit, quæ legitima & plena est puellarum ætas, providere ei de convenienti matrimonio, sine *Disparagatione. Le Seignior poit tender convenable mariage sauns Disparagement.* Vide Matth. Paris pag. 271. [Thomam *Madox* Formul. Anglic. pag. 326. & Rymerum tom. 11. pag. 771. col. 2.]

Quod si Dominus secus fecisset, & hæredem, puerum seu puellam, dispari matrimonio junxisset, mulctabatur, prout in Statuto de Merton c. 6. statuitur apud Littletonem sect. 107. *De Dominis, qui maritaverint illos, quos habent in custodia sua, villanis, vel aliis, sicut burgensibus, ubi Disparagentur, si talis hæres fuerit infra 14. annos, & talis ætatis, quod matrimonio consentire non possit, tunc si parentes ejus conquerantur, Dominus amittet custodiam illam usque ad ætatem hæredis, & omne commodum, quod inde receptum fuerit, convertetur ad commodum hæredis infra ætatem existentis secundum dispositionem parentum, propter dedecus ei impositum. Si autem fuerit 14. annorum & ultra, quod consentire possit, & tali matrimonio consenserit, nulla sequatur pœna.* Iisdem verbis hæc habentur in legibus Baron. Scotic. seu Quon. Attach. c. 92. ex quibus infert Littletonus, *disparagationem* locum non habere, nisi cum hæres infra 14. ætatis annum à Domino conjugio copulatur. Vide Chartam feodi p. 181. v. Cowellum & lib. 1. Instit. tit. 10. §. 4. & 6. &c.

Per Statuta Hierosolymitana, seu *Assisias*, cap. 190. & seq. Dominus poterat mulierem viduam, vel puellam, quæ 12. ætatis annum excesserat, & feudum militare, aut corporali, ut aiebant, servitio obnoxium, possidebat, compellere ad matrimonium, ipsasque maritare, *mais que il ne la Deparaige*, dummodo compar esset conjugium. Quo spectant, quæ habet Willelmus Tyrius lib. 12. cap. 12. de Balduino II. Rege Hierosol qui tanquam Dominus superior Antiochenum Principatum sibi asseruerat, donec hæres adolesceret: *Collatis igitur liberis vel aliorum graduum consanguineis, eorum, qui in acie ceciderant, possessionibus, prout ratio vel regionis consuetudo deposcebat; viduis quoque apud Compares & comparis meriti viros nuptui collocatis, &c.*

Denique veteri Normanniæ jure municipali 1. part. *Les suers ne poent demander, ne clamer partie en l'heritage leur pere encontre leurs freres, ne leurs hers, mes elus poent demander suffisant mariage. Et se les freres les poent marier sans Desparagier, soit de leur moeble sans terre, ou de terre sans moeble, ceu leur doit souffire, &c.* [quæ sic Latine efferuntur apud Ludewig. to. 7. Reliq. MSS. pag. 216. *Si fratres eas ex mobili sine terra vel cum terra vel ex terra sine mobili voluerint maritare viris eis ydoneis sine Disparatione, hoc eisdem debet sufficere*; ubi pro *Disparatione* f. legendum est *Disparagatione.*] Plures porrò casus *Disparagationis* profert Edw. Cokus ad Littletonem sect. 107. Adde Novam Consuet. Norman. art. 228. & 151. Bractonum lib. 2. c. 38. §. 1. 7. Fletam lib. 1. c. 10. §. 2. Rastallum verbo *Disparagement*, & quæ observavimus ad Joinvillam Dissert. 10. & ad Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. c. 61.

Huic porro voci opponitur alia, *Imparagare*, nostris *Imparager*, id est, filiam per nobile & conveniens matrimonium alicui copulare, ut est in Consuetudine Andegavensi art. 128. 241. Perperam vero editum

DISPARATUS, pro *Disparagatus*, in Charta Willelmi Comitis Forcalquerii ann. 1211. *Fuitque arbitrium Curiæ suæ, quod non audierant, neque viderant, quod Baronia aliqua esset divisa pro hærede femina, in qua hæres masculus haberetur: sed hæres femina maritagium accipiebat à patre vel matre sua, vel matribus suis, tale siquidem, in quo non erat Disparatus, & quod ei conveniret secundum genus & nobilitatem suam.* Habetur tom. 11. Spicilegii Acheriani. Vide *Paragium.*

¶ DISPENGATIO, pro *Disparagatio.* Charta Henrici Regis Angl. an. circiter 1155. pro Normannis, apud D. *Brussel* de Usu feudorum to. 2. pag. 11. ad calcem: *Heredes absque Dispengatione maritentur. Vidua post mortem mariti sui statim & sine difficultate habeat maritagium suum & hereditatem suam.*

¶ DISPARIATA. Chartular. S. Vandreg. to. 1. p. 1118. *Ad faciendam voluntatem suam, & maritandum cuicumque voluerit, ita ut non sit Dispariata de genere.*

¶ DISPERGAMENTUM. Charta Conventionum Comitis Nivernensis de tradenda filia sua an. 1115. apud Marten. Collect. Ampliss. to. 1. col. 1124. *Quod si ego à dicta Mathilde uxore mea filiam vel filias suscepero, prædicti Domini Ludovici filius, qui cum dicta Agnete filia mea sponsalia contrahet, eam vel eas post mortem meam & uxoris meæ maritabit per terram & per denarios sine Dispergamento.*

¶ DISPERGATIO, apud Rymerum to. 3. p. 136. col. 2.

¶ DISPARARE, Ornatu spoliare, Gall. *Deparer*, quod de Templis præsertim dici solet. Leges Ludovici II. Augusti, apud Muratorium to. 1. part. 1. p. 157. col. 2. *Quoniam multos Presbyteros occasione taliter emptarum rerum Ecclesias, quibus præsunt,*

Disparasse, & offendisse, & spoliasse ....: comperimus. Diploma Ludovici VI. Franc. Regis ann. 1117. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 345. *Ad capsam, in qua corpus B. Maglorii requiescit superargentandam, quæ propter matris Ecclesiæ necessitatem ex communi fratrum assensu fuit Disparata & detecta, duodecim marchas argenti... dedit.* Bernardi Ordo Cluniac. part. 2. cap. 8. *In crastino Epiphaniæ Disparatur altare ... & pallia ... unde medietas Ecclesiæ parata erat, auferuntur.*

¶ DISPARASCERE, Disparem esse & dissimilem. Claud. Mamert. lib. 1. cap. 9. *Quod à nobis Disparascere arbitraris.*

¶ DISPARATIO, DISPARATUS. Vide in *Disparagare.*

¶ DISPARE, Inæqualiter, in Actis SS. Aprilis to. 2. p. 724.

¶ DISPARIATA. Vide in *Disparagare.*

DISPARILIARE, *Distribuere*, in Gloss. Arabico-Lat. [Gloss. Sangerm. MS. n. 501. habet: *Disparilire, Distribuere.* Male in Amalthea: *Dipasilio, Distribuo.*] Nos dicimus *Despareiller*, sed alia notione.

DISPARILITAS, Disparitas, apud Stephanum Africanum in Vita S. Amatoris num. 19. [Utitur Gellius in Epilogo & lib. 7. cap. 3. Item Salvianus de Gubernatione Dei pag. 50.] Vide Olaum Borrichium de Variis linguæ Lat. ætatib. p. 89.

¶ DISPASILIRE. Vide *Dispariliare.*

DISPATRIARE, De patria exire, peregre proficisci, Galli dicunt *Despayser.* Charta Philippi Aug. Regis Franc. an. 1195. pro Communia Sanquintiniensi: *Si quis teneatur am anno & die in pace tenuerit, postea eam in pace teneat, nisi aliquis, qui Dispatriaverit, aut aliquis qui est in manburnia, super hoc clamorem fecerit.* Galli etiam *Dispatrier* dixerunt. Sic enim legendum in Consuetudine Namurcensi art. 61. pro *Dispatuer*, quæ vox nihil sonat. Est enim hoc loco, *Dispatrier, absconser, ou receller quelque chose.* Rem quamvis auferre, de suo loco tollere, amovere: nos etiamnum *Despayser*, hac ferme notione dicimus.

DISPECARE. Isidorus in Gloss. *Dispecatis, decoriatis.* An *dispeciatis*? Galli dicunt *Depiecé, mis en pieces*, à *Pecia*, quod vide. Alii emendant *Dispescatis.* Huc forte spectant *dispecti lapides*, apud Agrimensores pag. 277. ubi opponi videntur *politis*, ita ut *dispecti lapides* fuerint, qui rudi manu cæsi, *decoriati*, quibus primum *corium* defectum est. Vetus Consuetudo Norman. c. 17. de *Warecho*: *Se dedens l'an & le jour vient avant aucun, qui feust à la nef, quant elle Despecha.* Id est, cum in partes scissa est ac divisa. Sed & inde forte Consuetudo Senonens. art. 213. & Parisiens. art. 35. *Despié, démembrement, & division de fief* vocant.

☞ Autumo legendum *Dispicatis* à *Dispicare*, quod contrarium videtur *Inspicare* Virgiliano 3. Georg. *Ferroque faces Inspicat acuto.* Ubi Servius: *Acuto ferro incidit, ad speciem & imaginem aristarum. Dispicare* est rumpere, frangere. Papias: *Dispicatus, Decoratus, ruptus.* Ruffinus lib. 3. Histor. cap. 6. *Repente Despicatis foribus præcipites irruebant*, id est, effractis.

DISPECTUS. Vide *Despectus.*

DISPENDERE, Expendere, dilapidare. Capitula Caroli C. tit. 16. cap. 5. *Quia multos dies in illius servitio misit, & omnia, quæ habuit, Dispendit.* Tit. 31. c. 34. *Potest fieri, ut qui tales homines liberos necessitate cogente in servos suscipiant, in alteras partes illos Dispendant, & vendant.*

DISPENDIOSUS, *Damnosus*, ἐπιζήμιος, in Glossar. Græc. Lat. [*Cunctatio Dispendiosa est*, apud Columellam; *Conditiones pacis Dispendiosæ*, apud Sextum Rufum c. 29.]

¶ 1. DISPENDIUM, Idem quod *Dispensa*, Expensa, sumtus. Præceptum Carlomanni Regis apud Acherium Spicil. to. 8. p. 150. *In usus & Dispendia & utilitatem fratrum suprascriptæ Ecclesiæ* (Aurel.) *vel Monasteriorum ibidem pertinentium ... permanendo consistant.* Obertus Cancellarius lib. 2. Annal. Genuens. ad ann. 1164. *Et facto consilio non placuit, ut de communibus rebus factum foret Dispendium itineris.* Vide Lobinellum in Glossario ad calcem. Histor. Britan. Eadem fere notione usi sunt Plautus & Plinius.

¶ 2. DISPENDIUM, compendio contrarium, Diverticulum, circuitus, ambages, Gallice *Detour.* Chronic. parvum Ferrariense, apud Murator. to. 8. col. 474. *Si eundum erat ab Este sito in agro Paduano usque Bononiam, tantum viarum Dispendium fiebat, deflectendo à vico Variano ... & accedendo Sermidum, inde Mutinam, demum Bononiam.* Charta Henrici & Conradi Ducum Slesiæ an. 1339. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. p. 546. *Ad dictam civitatem Lubin personaliter nos vel alterum nostrum cum alterius mandato accedere absque mora, absque Dispendio & dilatione promittimus.* Litteræ universales Ligæ inter Imp. Carolum IV. & Edwardum III. Regem Angl. apud eumd. Ludewig. to. citato p. 465. *Quodcumque impedimentum hujus faciemus & procurabimus absque mora & Dispendio, quantum poterimus, amoveri.* Sed & Lucretius ead. notione dixit:

Jam super Herculeas fauces nemorosaque Tempe;
Æmoniæ deserta petens Dispendia sylvæ.

1. DISPENSA, Expensi ratio, sumtus. Glossæ vett Barthii: *Impendium, Dispensa.* Will. Brito in Vocabul. MS. *Dispensa, expensa.* Eginhardus Epist. 13. *Nam de Dispensa, quam in aquis accepistis, nullam volo aliam retributionem, nisi amicitiam tuam.* Capitula Caroli M. lib. 4. c. 73. *De Dispensa Missorum nostrorum, &c.* Concilium Duziacense I. part. 4. c. 4. *Noluit ire ad mansiones, quas sui homines præmissi acceperant, ad quas Dispensa sua adducta fuerat.* Adde Synodum Ticinensem ann. 855. Capitula Caroli C. tit. 5. c. 3. 5. Capitulare de Villis c. 24. Capitul. an. 821. c. 2. Catellum in Comitibus Tolosanis pag. 192.

2. DISPENSA, Penaria, promptuarium, à Gallico *Despense. Camera Dispensatoria*, in Chronico sancti Trudonis l. 10. p. 470. Leges Canuti Reg. Angl. cap. 103. *Sed suum hordeum, quod dicere possumus Dispensam, & cistam suam .... debet ipsa custodire.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiens. MS. cap. 11. *Sub manu Cellerarii est coquina, lardarium, Dispensa interior.* Jo. Brompton. ann. 1189. *Radulfus Clericus de Dispensa Regis.* Bracton. lib. 3. Tract. 2. c. 32. §. 9. *Habere debet uxor sub custodia sua claves Dispensæ suæ, archæ suæ, & scrinii sui.* [*Cellerarius Dispensæ*, in Capitulis General. S. Victoris Massil. MSS. ubi pluries occurrit vox *Dispensa* hac notione: verum alia paulo diversa, scilicet pro obsonio Monachi, usurpat Guido Discipl. Farfensis c. 36. ubi sic: *Similiter pro illis, in quorum anniversario plenum Officium fit, tot Dispensas vel justitias recipiet, quæ constitutæ fuerint in loco.*]

SPENSA, Eadem notione, in Capitulari de Villis c. 64. & in Capitul. 2. an. 813. c. 10. Leges Baronum Scoticorum, seu Quoniam Attach. cap. 12. §. 7. *Si furtum inveniatur sub clavibus suis, quas ipsa* (*uxor*) *habet sub custodia & cura sua, utpote Spensæ,*

arcæ suæ vel scrinii sui. Occurrit etiam in Statutis Willelmi Regis Scotiæ c. 19. §. 3.

DISPENSARE, Gall. *Despenser.* Gloss. Lat. Græc. *Dispensat*, δαπανᾷ, ἀναλίσκει. Will. Brito in Vocabul. *Dispensare, largiri, donare, expendere.* Possidius in Vita S. Augustini c. 24. *Quæ anno completo eidem recitabantur, quo sciretur, quantum acceptum, quantumque Dispensatum esset, vel quidquid indispensatum, vel Dispensandum remansisset.* Flodoardus l. 2. Hist. Rem. c. 18. *Unde datur intelligi, in majoribus quoque locis multo tunc plura fuisse Dispensata.* Adde Capitulare de Villis cap. 55.

DISPENSARIUS, Idem, qui infra *Dispensator*, Gall. *Despensier*, Anglis *Spencer.* Occurrit in Fleta lib. 2. cap. 72. §. 17.

1. DISPENSATIO, Dei dispositio & providentia, qua vocare gentes ad verum Dei cultum, & universum humanum genus per Incarnationem, Nativitatem, Mortem, & Resurrectionem Christi salvum præstare decrevit. Hanc dispositionem per excellentiam SS. Patres οἰκονομίαν simpliciter vocant, quidam ex Latinis *Dispensationem*. S. Hilarius l. 12. de Trinit. de hæreticis: *Dispensationem assumpti corporis rapiunt ad contumeliam Divinitatis.* S. Aug. tr. 4. in Joan. *Quicquid ergo humiliter positum audistis de D. Jesu Christo, susceptæ carnis Dispensationem cogitate.* Vigilius Tapsensis lib. 1. contra Eutych. *Alius, qui permanet semper innatus, alius qui per Dispensationem carnis cuncta nostræ fragilitatis officia explet, &c.* Joan. Antioch. apud Facundum Hermian. lib. 7. cap. 5. de Christo: *Qui inenarrabilem corporis Dispensationem pro nobis suscepit.* Leo M. PP. in Epistola post Acta Concilii Calchedonensis: *Quomodo Dispensationis sacramentum sit ab initio ex vulva dispositum.* Diurnus Romanus pag. 37. de Nestorio: *Dominicæ Dispensationi infestus, utpote qui adorandæ Incarnationis arcanum, Deum ab homine separando disjunxerat.* Guibertus lib. 3. de Vita sua c. 16. de quibusdam hæreticis: *Dispensationem filii Virginis phantasma fatentur.* S. Hieronymus Epist. ad Oceanum *œconomiæ* verbo usus est, ubi de Apollinario Laodicensi Episcopo: *Is dimidiatam Christi introduxit Oeconomiam.* Concilium Cloveshoviense anni 747. c. 13. *Dominicæ Compensationis in carne sacrosanctæ festivitates.* Vide, quæ de voce οἰκονομία, annotavit Henricus Valesius ad Eusebii Hist. Eccles. lib. 1. cap. 1.

¶ 2. DISPENSATIO, Provida juris communis relaxatio, Gall. *Dispense:* vox hodie Juris canonici peritis notissima; Græcis Patribus οἰκονομία, συγγνώμη, συγκατάβασις, συμπάθεια, φιλανθρωπία. Latinis vero, *Remissio, venia, indulgentia, clementia, lenitas, mansuetudo, miseratio.* Hoc intellectu primus, ut Marca interpretatur, *Dispensationis* vocem usurpavit Gelasius Papa in sua Epistola ad Episcopos Lucaniæ scribens: *Necessaria rerum Dispensatione constringimur, & apostolicæ sedis moderamine convenimur, sic canonum paternorum decreta librare, & retro Præsulum decessorumque nostrorum præcepta metiri, ut quæ præsentium necessitas temporum restaurandis Ecclesiis relaxanda deposcit, adhibita consideratione diligenti, quantum fieri potest temperemus... priscis igitur pro sui reverentia manentibus constitutis, quæ, ubi nulla rerum vel temporum perurget angustia, regulariter convenit custodire.* Hæc quidem Gelasius, cum propter instantem Ecclesiæ necessitatem indulsit, ut monachi intra annum, laici vero intra menses decem & octo presbyterii gradum adipiscerentur, quem nonnisi post longiora temporum intervalla juxta canones poterant obtinere. Perraræ sunt apud antiquos hujuscemodi dispensationes in antecessum datæ. Hæc enim antiquarum & hodiernarum dispensationum *summa differentia est*, ut Marca loquitur, *quod apud veteres nunquam daretur venia canonis infringendi, sed infracti & violati pœna ob gravissimas causas aliquando remitteretur; hodie vero legum canonicarum venia in antecessum concedatur.* Ea erat antiquitus omnium adversus sacros canones reverentia, ut ipsi summi Pontifices, penes quos potior auctoritas semper fuit, hanc sibi nolint concessam fuisse potestatem quidquam contra Patrum statuta faciendi: *Contra statuta Patrum*, inquit Zozimus Epist. 5. *Concedere vel mutare ne hujus quidem sedis possit auctoritas; apud nos enim inconvulsis radicibus vivit antiquitas, cui decreta Patrum sanxere reverentiam.* Eadem religione ductus Cælestinus I. Epist. 3. ad Episcopos Illyrici scribit: *Dominentur nobis regulæ, non regulis dominemur: simus subjecti canonibus, cum canonum præcepta servamus.* Idem S. Pontifex Epist. 5. ad Episcopos Apuliæ & Calabriæ acrius invehitur in eos qui spretis canonibus laicos ad Episcopatum promoveri cupiebant, *non solum*, inquit, *male de suis Clericis, in quorum contemtum hoc faciunt, judicantes; sed de nobis pessime, quos credunt hoc posse facere, sentientes.* Verum quanta quanta fuerit Romanis Pontificibus cæterisque virtute præstantioribus Episcopis religio in observandis veteribus regulis, sæpe tamen pro majori Ecclesiæ utilitate nonnihil ab iis recedere coacti sunt, hancque mitiorem agendi rationem appellarunt Jurisconsulti *Dispensationem:* cujus hodie is usus est, ut neque res neque nomen ab ullo quoquam ignoretur. De Dispensationibus data opera egerunt Petrus de Marca lib. 3. de Concordia Sacerdotii & Imperii cap. 13. & seqq. Thomassinus de Disciplina Eccl. part. 2. lib. 3. cap. 24. &c.

DISPENSATIO in Matrimoniis. Vide *Generatio.*

DISPENSATOR, Qui expensa & accepta compensat & impendit. Gloss. Græc. Lat. *Dispensator*, οἰκονόμος, ἐπιδαπανητής. Glossæ Basil. Διοπτευσάτος, οἰκονόμος. Papias ex Varrone lib. 4. de lingua Lat. *Dispensator, cui creditur administratio pecuniarum, quia prius quam dabant pecuniam, non numerabant, sed appendebant eam.* Apud Evodium lib. 2. de Miracul. S. Stephani cap. 5. *Dispensator pecuniæ publicæ Carthaginensis Civitatis.* Epitaphium Ambrosii Primicerii Notariorum sub Pipino Rege, Romæ: *In creditam sibi rem fidelissimus Dispensator.* Denique JC. *Dispensator* est servus, quem dominus præposuit Kalendario, hoc est, pecuniis credendis sub usuris. Ita Cujacius tract. 8. ad African. Vide Salmas. in Disquisit. de Mutuo pag. 266. Vincentius Belvacensis lib. 29. cap. 118. de quodam Oeconomo: *Quia Tantalus erat in rei familiaris custodia, bonus Dispensator & prudens & fidelis, quod rarissime in Dispensatoribus invenitur.* Sed proprie

DISPENSATOR dictus, qui in palatiis Regum aut Principum *Oeconomus*, *Major-domus*, nostris *Maître d'hôtel.* Idem Papias: *Oeconomus, Dispensator, Dispositor Regiæ domus.* Vitalis Episcopus Oscensis apud Blancam in Comment. Rer. Arag. p. 782. *Post Regem* (Aragonum) *Dispensator domus Regiæ, qui dicitur Major domus.* Leges Alfonsinæ, seu *Partidæ*, part. 2. tit. 9. lege 13. *Despenseros son otros oficiales, que han de comprar las cosas, que han menester para govierno del Rey, e por esso les llaman assi porque ellos espenden los dineros de que las copran.* Leonius Presbyter in Historia sacra MS. de Josepho:

. . . *Ut Benjamin unà*

Videt adesse Joseph, Dispensatore vocato,
Intra tecta viros recipi, festasque parari
Præcipiens epulas, &c.

Dispensatores inter officia domus Augustæ non semel memorant veteres Inscriptiones apud Gruterum pag. 595. & 597. Ita apud Hincmarum de Ordine Palatii cap. 17. recensentur inter Ministeriales Palatii Francici. In veteri Charta, descripta in Historia Prioratus S. Martini de Campis pag. 479. refertur *Azo Regis* Francorum *Dispensator*. Vide Hugonem de Cleeriis de Majoratu Franciæ.

In Palatiis Regum Angliæ *Dispensatores* non semel occurrunt. Apud Rogerum Hovedenum 1. part. & Florentium Wigorniensem, *Edricus Dispensator Haroldi Regis Angliæ*, & *Stir Major-domus*, dicuntur: ut in Monastico Anglicano to. 1. pag. 132. 627. 657. *Robertus Regis Angliæ, & Osmundus Dispensator Comitis* de Warenna. Apud Matthæum Paris, Galfridi *Dispensatoris*, Militis egregii, & Regis Angliæ specialis Consiliarii mors indicatur sub an. 1251. Notissima præterea in eo regno nobilissima *Dispensatorum*, seu *des Despensiers* familia, quæ ab hocce munere nomen assumpsit, quo etiam ejusmodi *Dispensatores* appellabant nostri. Non vero quod nepotes seu effusi essent, uti censuit Petr. Faber lib. 3. Semestr. cap. 19. pag. 294. Le Roman *de Garin* MS.

Au Mangier sert Dan Huë de Belin,
Despensiers fu li Bourgoins Auberis,
Girart del Liege, & l'Alemant Orris,
Eschançon fu Geuffrois li Angevins.

Le Roman *de Jordain de Blaye* MS.

Lors en apelle li fel ses Despensiers,
Dedans la charte li portent à manger.

Octavianus *de S. Gelais* in Viridario honoris:

Varlez de chambre, escuiers, officiers,
Portebuffez, eschançons, Despensiers.

Vide Fragmentum Petronii pag. 6. Rainaldum Vezel. in Vita S. Hugonis Abb. Cluniac. n. 30. &c.

¶ DISPENSATORIA Camera. Vide *Dispensa* 2.

¶ DISPENSATRIX, Procuratrix, Quæ *dispensat*, disponit, ordinat, distribuit, S. Hieron. Quæst. Hebr. in 1. Paralip. 1. *Mezaab filia aurificis, quæ duos patres habere describitur, ad significandum mysterium sub una interpretatione nominum: ut aurifex genuerit Dispensatricem, Dispensatrix genuerit benignitatem Domini.* S. Ambr. Off. l. 1. c. 12. *Plerique revocantur ab officio Dispensatricis misericordiæ.*

¶ DISPENSIO, ut *Dispensa*, Sumtus, impensa, Gall. *Dépense*. Histor. Monasterii Chombergensis apud Raymund. Duellium Miscell. lib. 2. p. 276. *Hoc anno hic bene agitur. Sequenti anno tanta Dispensio ibi pro quibusdam causis ex operatione antiqui hostis est excitata, ut magna pars Fratrum, etiam ipse Abbas inde discederent.*

¶ DISPENSOR, ἑτερογνώμων, *Dissentiens*. Supplem. Antiquarii. Legendum *Dissensor*, ut *Assensor*, Assentiens.

¶ DISPERGAMENTUM, Dispergatio. Vide in *Disparagare*.

DISPERSONARE, Injuria afficere, verbis injuriosis dehonestare. Quoniam Attachiamenta cap. 40. *Si quis Dispersonaverit Baillivum, in curia Domini sui, seu maledixerit ei ibidem: debet inclamari de suo malefacto commisso.* Occurrit præterea cap. 91. 104. & in Itinere Camerarii Scotici cap. 39.

Depersonare, Eadem notione dixit Matthæus Paris: *Non est Depersonatus mihi ministrando, cum sis filius Comitis, ego Regis & Reginæ.* Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 200. *Si, inquit, istum non adjuvero, non dilexero, non ea tractavero caritate & dulcedine, qua Bruno Willelmum, Depersoner ab honore meo.* Vide *Personatus*.

DISPESSUS. Capitula Ludovici Pii & Lotharii an. 821. *Deinde in nostro regno beneficium non habeat, & alodis ejus Dispessis vocibus in bannum mittatur.*

¶ DISPEX, ὀξυβλέπτης, *Acute cernens*. Supplement. Antiquarii, & Gloss. Lat. Græc. Sangerman. Minutius Octav. *Dispicis Isidis ad hirundinem sistrum.*

¶ DISPICATUS. Vide *Dispecatus*.

DISPICULARE, *Sagittare*. Papias: Spicula emittere. [Eadem habet Glossar. Sangerm. n. 501.]

DISPIGNORARE, [Dispignerare,] Idem quod *Disvadiare*, *Desgager*, pignus reluere. Lex Longob. lib. 1. tit. 23. §. 2. *Si de ipsis peculiis aliquod mortuum fuerit, suæ negligentiæ reputet, quod Dispignorare neglexerit.* [Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ cap. 64. *Postea esset multis impignerata &. Bertramnus non posset eam Dispignerare.* Vide *Despignerare*.]

DISPILARE, *Compilare, expilare*, συλᾶν. Gl. Gr. Lat.

DISPISCARI, Contra jus & fas piscari in aliorum vivariis. Charta Alfonsi VII. Regis Hispaniæ æræ 1152. apud Antonium *de Yepez*, in Chron. Ord. S. Benedicti to. 6. *Nullus itaque potens homo vel impotens sit ausus intra prædictos terminos violenter intrare, vel aliquid... inde asportare, nec piscere cum pecoribus, nec Dispicari vivos de die de nocte, nec temere hæreditates &c.* Hinc forte nostrum *dépescher*, pro rem aliquam cito conficere, quod faciunt, qui furtive piscantur.

DISPLACENTIA, Molestia, offensa, Gall. *Desplaisance, desplaisir.* [Ital. *Displicenza.*] Thwroczius in Ludovico Rege Hungar. cap. 27. *Bona eorum confiscaverunt in Displacentiam Regiæ Majestatis.* Galli dicerent: *En dépit du Roy*, in despectum Regis, *pour faire Desplaisance*, ou *Desplaisir au Roy.* Idem cap. 30. *Et propter hoc Displacentiam Regiæ Majestatis incurrit.* Cap. 34. *Contra D. Karolum Imperatorem, pro quibusdam Displacentiis, Rex personaliter cum magno exercitu... perrexit.* Ericus Upsaliensis lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 116. *Petentes & ipsi suppliciter, ut ipse eis omnem Displicentiam remitteret & rancorem.* [Seneca de Tranquillitate vitæ cap. 2. *Hinc illud tædium & Displicentia sui.* Occurrit apud Rymerum to. 1. pag. 769. & to. 8. pag. 305. Murator. to. 12. col. 498. 599.]

DISPLACIDUS, *Morosus*. Gloss. Isid. Addit Papias, *Inconveniens*.

¶ DISPLANS Nemus, pro *Deplantatum*. Vide locum in *Berra*.

¶ DISPLICARE, Explicare, expandere, Gall. *Deplier*. Bernard. Monach. Ord. Cluniac. part. 1. c. 72. *Interim socius ejus vestimentum disligat, amictum Displicatum capiti applicat, albam à parte capitis plicatam, tenendo ora expensa, cum cingulo & manipulo donat.* Vita B. Coletæ c. 6. n. 37. Martii tom. 1. pag. 549. B. *Et displicato dicto rotulo legens, &c.* Barthius in Glossario ex Fulcherii Carnot. Hist. Palæst. *Displicari*, Extendi & volitare. *Vexilla Displicata*, apud Rymer. to. 3. p. 924.

¶ DISPLICENTER, Ægre. Occurrit in nova Gall. Chr. tom. 3. Instrum. col. 221. & in Bullario Carme. p. 124. col. 1.

¶ DISPLICIBILIS, Displicens, Gall. *Déplaisant*. Legitur in Hist. Dalph. to. 2. p. 347. col. 1. & in Actis S. Franciscæ Romanæ, Martii to. 2. p. 134.

¶ DISPLOIS, ut supra *Diplois*, Læna duplicata. Hist. Dalph. p. 126. col. 2. in Computo an. 1336.

Item duodecim Disploïdes de fustonyo pro XII. *f. gr.*
DISPOLIATUS, DISPOLIUM. Vide *Despoliare.*
¶ DISPORTUS, ab Anglico *Disport*, Oblectamentum, Gall. *Divertissement.* Charta Henrici VI. Regis Angl. an. 1449. apud Rymerum tom. 11. pag. 251. col. 2. *Causa venandi, piscandi, aucupandi, Disportum aut solatium in eisdem exercendi.* Similia leguntur p. 297. col. 2. & alibi passim.
1. DISPOSITIO. Charta Ordonii Regis Hispan. æræ 960. apud Anton. *de Yepez* in Chron. Ordin. S. Benedicti tom. 3. *Libros Ecclesiasticos, hi sunt Antifonarios ... psalterium, libros speciales, i. Homiliarum, Dialogorum, Homilia, Profetarum, Dispositio Esaiæ Profetæ, &c.* Vide infra *Dispositum* 3.
2. DISPOSITIO, Administratio, magistratus, apud Lactantium de Mortib. Persec. p. 32. Sidonium lib. 3. Epist. 6. lib. 5. Epist. 7. lib. 7. Epist. 12. Hinc formula frequens in Notitia Imp. & alibi: *Sub Dispositione viri inlustris Præfecti Prætorio, &c.*
Alii, *Dispositiones* esse volunt, quæ à Principe ad Reipublicæ administrationem *disponebantur*, pro urgentibus rerum necessitatibus, veluti si in bellum profecturus esset, itinera annotarentur, & metationes, annonæ curarentur, &c. Quarum quidem *Dispositionum* scrinium peculiare erat, cui præerat *Magister & Comes Dispositionum*, de quibus copiose Gothofred. ad l. 1. C. Th. de Proxim.
☞ Paulo aliter Commentator Notitiæ Imperii in cap. 97. *Qui* scrinium *Dispositionum tractabant, Referendarii vocabantur. Hi supplicum desideria aut judicum consultationes Principi insinuabant, & responsa data consulentibus mittebant, quæ Mandata dicebantur. Hi pauci erant initio: postmodum à Justiniano* 18. *postea ad octo redacti. Principum responsa quæ super litibus emanabant, Dispositiones vocabantur.*
3. DISPOSITIO, Urbis, templi situs, structuræ elegantia, non semel apud Alypium Antiochenum in Descript. orbis.
1. DISPOSITUM, Animi decretum, statutum, consilium, arbitrium, *Dessein, intention, Disposition.* Lex Wisigothorum lib. 6. tit. 5. §. 16. *Qui ex suo Dispositio, vel malæ voluntatis affectu tale nefas committit.* Leo III. Epist. 6. *In vestrum arbitrium & Dispositum committimus.* Et Epist. 10. *De mansis, quos per vestrum Dispositum Herminus fidelis vester nobis reconsignavit.* Nicol. I. PP. Ep. 27. *Veruntamen quoniam circa Missam S. Joannis, de quo diximus, Lotharium Dispositum habet denuo commonere, non moleste tulimus.* Ado Viennensis in Chron. ann. 727. *Eo quod Carlomannus Dispositum haberet sæcularem militiam relinquere.* Julianus in Histor. Wambæ Regis: *Recognosco hoc Dispositum pugnæ ab æmulo meo procedere: hic ipse est, nec alius, puto: In suis enim eum Dispositionibus recognosco.* Paulo ante: *Dispositum belli.* Diurnus Romanus c. 6. tit. 19. *Cujus exactionem per nostrum Dispositum fecisse dignoscitur*, id est, nostro mandato.
2. DISPOSITUM, pro *Depositum*, nisi ita legendum sit, habent Constitutiones Galteri Senonens. Archiep. an. 923. c. 2. *Propter scandala gravia, quæ ex Monialium conversatione proveniunt; statuimus de Monialibus nigris, ne aliquem Dispositum recipiant in domibus suis ab aliquibus personis, nisi de licentia Episcopi sui, maxime arcas Clericorum vel Laïcorum, custodiæ causa minime permittant apud se deponi.*
3. DISPOSITUM, pro Expositione seu commentario. Testamentum Heccardi Comitis Augustodunensis: *Missale plenario cum Evangeliis & Epistolis, unum textum minorem, unum Dispositum super Evangelium majorem.* Ita *Dispositio* supra sumitur.
¶ 4. DISPOSITUM, Dispositio, Regula, Lex, Gall. *Disposition, Regle, Ordonnance.* Lambertus Abbas S. Rufi ann. circiter 1110. Epist. ad Clericos in Anecdotis Martenianis tom. 1. col. 332. *Te cuncti in publico, te in agro rustici aratores ac vinitores quotidie graviter lacerabunt, si contra Dispositum fidei, cum feminis habitare contendis.*
DISPOSITUS. Vide *Despotus.*
¶ DISPOSITUS BACCALAUREUS. Vide *Baccalaurei formati.*
¶ DISPOSSIDERE, Rei possessione aliquem depellere, deturbare, Gall. *Depossеder.* Donatio Bernardi Comitis Petracoricensis Monasterio S. Salvatoris de Sarlato, inter Instrum. tomi 2. Gall. Chr. tom. 2. col. 495. *Si quis hæreditatem Dispossidere tentaverit, maledicatur per universum orbem.*
¶ DISPOTESTARE, Rei alicujus potestate seu possessione depellere, dejicere. Notitia judicati ann. 876. Marcæ Hisp. col. 799. *Illorum potestas exinde disrupta nunquam fuit usque quod iste præsens Domenicus eos exinde Dispotestabat injuste.*
DISPUDITUM, *Puduit, rubor fuit.* Papias.
¶ DISPUNCTOR. Gloss. Græc. Lat. ἐκλογιστής, *Dispunctor.* Tertull. adv. Marc. 4. 17. *Judex & Dispunctor meritorum.* Vide *Dispungere.*
¶ DISPUNCTUARE, Dispungere, delere: quod hic dicitur de iis qui missi fiunt, & quibus datur abeundi licentia. Charta Henrici VII. Reg. Angl. an. 1485. apud Rymer. to. 12. p. 280. col. 1. *Potestatem generalem & mandatum speciale ... stipendiarios ... in dictis villis, turri, castris & marchiis .... exonerandi & Dispunctuandi.*
DISPUNGERE. Gloss. Isid. & Papias: *Dispungere, donare. Dispunctores, qui dona militibus erogant.* Vide Jurisconf. [& Grævium ad Glossas Isid.]
1. DISPUTARE, Asserere. W. Brito l. 11. Philipp.

..... *Imperiali*
Standardo mundi dominum se Disputat Otho.

Infra:

Se dominatorem totius Disputat orbis.

¶ 2. DISPUTARE, Inquirere, Gall. *S'enquerir, S'informer.* Petrus Damiani lib. 4. Ep. 7. *Noli Frater, noli patere muneribus: non omnibus quæ præbentur liber apud te pateat aditus: sed quædam admittantur, ut in necessitatibus sublevent, quædam repellantur, ne reatus alienos ponderibus gravent. Dum igitur oblata suscipimus, de offerentium meritis prius necesse est Disputemus.*
DISPUTATIO, Collatio Monachorum. Regula S. Pachomii cap. 21. *Disputatio autem præpositis domorum per singulas hebdomadas tertio fiet.* Vita S. Geremari Abb. Flaviniacensis cap. 15. *Tertia vero hora diei post lectionis Disputationem*, id est, post Collationem de lectione.
¶ DISPUTULA. Annal. Mutin. ad an. 1306. apud Murator. tom. 11. col. 77. *Arcana etiam Notariorum in dicto palatio existentia, Disputulas & strumenta, & scripturas, & etiam libros æstimorum existentes in scriniis dicti palatii per plateam undique laceraverunt, & alia multa puerilia & stulta operati sunt ipso anno.*
¶ DISQUIT, *Audit, cognoscit.* Papias. f. *Disquirit.*
¶ DISRAINNIARE, DISRAISNARE, DISRATIONARE. Vide *Dirationare.*
DISRECITARE, De aliquo detrahere. Baldricus in Gestis Alberonis Archiep. Trevirensis: *Dicitur quoque quod aliquando Regi & exercitui ejus formam simulans contracti, & sedens in asino occurrit, & à Regina quinque solidos in eleemosynam recepit, & in itinere longius comitatus processum, sub specie mendici, Regis sub mensa locatus, audierit plurima Regem ipsum cum Regina, & cum aliis suis fidelibus, loquentem*

de his, quæ contra Papam machinatus erat, atque inter cætera de insidiis contra ipsum Alberonem Disrecitantem, & quæ viæ ipsi Romam tendenti essent interclusæ, &c.

¶ DISRIVARE Lacrymas, *Fundere*, in Onomastico ad calcem Act. SS. Bened. sæc. 3. part. 1.

DISROBARE, [Disrobatio.] Vide *Derobare.*

¶ DISSAGIRE, Gall. *Dessaisir*, Possessione deturbare. Acta SS. Maii tom. 7. pag. 128. de S. Joachimo Abb. *Data prius saysina rerum & possessionum, quibus vel ipsi Monachi vel homines Caccurii monasterium Floris Dissagire præsumpserunt.*

¶ Dissaisiare, Eadem notione in *Inlegiare.*

Dissaisina, [Dejecto à possessione, Gall. *Dessaississement.*] Vide locos post *Saisire.*

Dissaisire, [ut *Dissagire.* Charta Henrici Regis Angliæ ann. 1155. pro Normannis apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. pag. v. ad calcem: *Nullus liber homo capiatur vel imprisonetur aut Dissaisiatur de aliquo libero tenemento suo vel libertatibus aut liberis consuetudinibus suis... nisi per legale judicium Parium suorum vel per legem terræ.* Occurrit alibi non semel.] Vide *Saisire.*

¶ Dissaisitor, Qui dejicit possessione. Vide *Saisire.*

¶ Dissasiare, ut *Dissaisire.* Chartular. S. Vandregesili tom. 2. fol. 2037. *Dominus Abbas assensu Capituli sui & fidelium suorum consilio prædicto Ludovico molendinum suum, de quo eum Dissasiaverat, reddidit & jure hereditario in eodem loco possidendum concessit.*

¶ Dissasire, Eodem significatu, in *Saisire.*

¶ DISSAVIARI, pro *Dissuaviari*, Osculari. Hist. Cabillon. per Cussetum pag. 769. in Inscriptione arcus triumphalis erecti in honorem Marchionis Uxellensis: *Atride flore, cresce, tua ut medioxumi numinis jussa germanitus Dissaviabitur provincia. Facies etenim ut dapsiles illi amodo lucifcant dies.*

¶ DISSAZIRE, ut *Dissaisire*, in Charta Caroli IV. Rom. Regis apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. p. 45. & in Edicto Philippi VI. Fr. Regis apud *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. Reg. pag. 124.

¶ Disseisiare, Eadem notione. Liber niger Scaccarii pag. 222. *De Cruc sum Disseisiatus sine judicio, quod est feodum unius militis.* Vide *Saisire.*

¶ Disseisina, Disseisitor. Vide *Saisire.*

¶ DISSELLATI Equi, Sella exuti, in Gestis Consulum Andegav. cap. 13. n. 5.

¶ DISSENSOR. Vide *Dispensor.*

¶ DISSEPTUM *vocatur, quod ventrem & cætera intestina secernit.* Macrob. Comment. lib. 1. cap. 6. Galli *Diaphragme* à Græco διάφραγμα nuncupant. Martinius in Lexico & Laurentius in Amalthea eadem notione dicunt *Dissipium.*

¶ DISSEQUI, Assequi, obtinere, Gall. *Acquerir.* Responsio Radulfi Remorum Archiep. anno circiter 1120. *Si domus, de qua nobis scripsistis, in claustro est, ibique nullus laicus possessionem habere debet... Petrus filius Adam eam per clamorem suum nullatenus Dissequi debet.*

¶ DISSERARE, Italis *Disserrare*, Aperire, Gall. *Ouvrir.* Miracula S. Wernheri, April. tom. 2. pag. 705. E. *Fuit nobis supplicatum, ut eamdem cistam quercinam, unica simplici dumtaxat sera seratam... absque vi Disserare paternaliter dignaremur.* Gallis *Desserrer* est Relaxare.

¶ DISSERÉ, pro *Dicere. Dominus Bertrandus Dissebat ad se pertinere, &c.* in Archivis S. Joannis Tholos. Ord. Equitum Melit.

¶ DISSERTITUDO. Vide *Disertitudo.*

DISSERTOR, Interpres, Commentator. Vita S. Hieronymi, edita à Mabillonio: *Sacræ bibliothecæ Scrutator*, (i. e. Sacræ Scripturæ Interpres) *divinorum Dissertor voluminum, &c.*

¶ DISSESSUS, ut supra *Dissessus*, Obitus, Gall. *Decès.* Privilegium Agiradi Episc. Carnot. ann. 696. apud Felibianum Hist. San-Dionys. pag. xvi. *Cui ipsum se viventem sub se aut post suum Dissessum instituerit.*

DISSICIO, pro Disseco. Jo. de Janua. *Dissicere, removere, separare: componitur à dis, & secare.* Gloss. Gr. Lat. διασκορπίζω, *Disicio, Dispargo, Dissipo.* S. Ambrosius: *Ille veteris militiæ more Dissicere hostium cuneos, &c.* Prudentius Hymno 1. *Tu Christe somnum Dissice.* Ubi Iso Magister, *Dissice, defectivum verbum est.* Adde lib. Peristeph. Hymn. 3. v. 209. Paulinus [Epistola ad Desiderium pag. 261. edit. 1685. *Nos in area sua ventilat, in nobis purgat triticum, Dissicit paleas, urit zizania.*] lib. 3. de Vita S. Martini:

Dissiciensque cavæ fluitantia vellera nubis.

Lib. 3.

Dissiciens ruptis membrorum vincula nodis.

Eod. lib.

Dissiciens sparsam procul à compage ruinam.

Denique lib. 6.

Dissiciens, longeque suis divortia rupis.

Ita in omnibus MSS. legi asserit Juretus, ut & apud Juvencum lib. 2.

Dissicit ille mei pecoris per devia pastus.

Et apud Marium Victorem lib. 1. in Genesim:

.... Signataque limite certo
Tempora Dissiciens certa statione peracta.

Et lib. 3.

Si tunc in partes populus se Dissicit unus.

Carmen de miseria vitæ humanæ, apud Barthium lib. 44. Advers. cap. 17.

Utinam & tuorum nubila affectuum.
Vitalis eadem Dissicet victoria.

Vide Savaronem ad Sidonium Carmine 5.

DISSIDO, is, pro *Dissideo.* S. Gregorius lib. 4. Moral. initio: *Sed dum à semetipsis per contrarietatem Dissidunt, lectorem ad intelligentiam veritatis mittunt.* Ita legit Jo. de Janua.

1. DISSIGILLARE. Ugutio: *Dissigillare, diversis modis sigillare, vel sigillum removere.*

1. DISSIGNARE, pro *Dissaisire*, seu extra *saisinam* ponere. Ita in veteri Charta Italica apud Ughellum to. 7. p. 571. nisi mendum subsit.

2. DISSIGNARE, Signum sive sigillum dissolvere. Gloss. Gr. Lat. Ἀποσφραγίζω, *Absigno, Designo, Resigno.* Ἀποσφραγιστής, *Resignator.* Willelmus Neubrigensis lib. 2. cap. 7. *Sepulto patre, testamentum Dissignatum est.*

Dissignitor, seu *solutor signaculi*, apud S. Augustinum lib. 2. de Morib. Manichæor. cap. 13.

DISSIPATUS, seu Dishypatus, Dignitas in Imperio CP. cujus mentio in aliquot Chartis Italicis apud Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 411. & 1071. ubi *Ricardus Judex Augustalis Dissipatus*, sub Alexio Comneno Imp. & *Joannes filius Ursi Imperialis Dissipati*, sub ann. 1178. occurrunt. At quæ τῶν δισυπάτων fuerit dignitas, non memini me legisse. Hanc certe appellationem Romanorum *Dictatori* tribuit Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062. & Suidas: Δικτάτωρ ὁ διπλασίαν τὴν ἀρχὴν ἔχων, ὁ παρὰ Ῥωμαίοις Δισύπατος καλούμενος, ἢ ὁ μονάρχης, ὁ πάντα κρατῶν. Id constat, nobilissimæ familiæ Byzantinæ nomen dedisse, ex qua memorantur ab Authore incerto post Theophanem sub Leone Bardæ filio, *Thomas Dishypatus*: in jure Græco

Græco-Romano pag. 288. *Dishypatus* alter sub Alexio Comneno, à Niceta in Andronico lib. 1. cap. 11. *Georgius Dishypatus* Lector Ecclesiæ Sophianæ: *Manuel Dishypatus* Archiepiscopus Thessalon. sub Theodoro Lascari apud Pachymerem lib. 1. c. 11. *Georgius Dishypatus* sub ann. 1437. apud Phrantzen lib. 2. c. 11. denique *David Dishypatus*, cujus scripta contra Barlaamum & Acindynum asservantur in Bibl. Regia Cod. 692.

¶ DISSIPERE, pro *Desipere*, Insipienter agere. Angelomus in Genesim cap. 2. apud Bernard. *Pez* tom. 1. Anecd. part. 1. col. 74. *Anima modo proficit, modo sapit, modo Dissipit.*

¶ DISSIPIUM. Vide *Dissepium.*

DISSITUDO, Distantia, intervallum, vox efficta ex *Dissitus.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 106. *Post Dissitudinem vero longi temporis, &c.* In Glossis MSS. *Dissitudo*, exponitur *discordia.*

¶ DISSITUIT, *Latuit.* Papias.

DISSOCIANTIA, Discordia, jurgium, in Charta an. 825. in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 118. *Post mortem Cœnulfi Regis Merciorum, multæ discordiæ & innumerabiles Dissociantiæ extollebantur, &c.*

¶ DISSOLOGIA, *Duplex locutio.* Glossar. Sangerman. MS. num. 501. à Græco δισσολογεῖν, Loqui geminato verbo, bis dicere. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 15.

Non igitur cœptum Dissolvit dexia votum,
Pieria neve tulit, seu Dissologia rupit.

Mabillonius interpretatur *Discordia*, Græce δισσολογία.

DISSOLUTI. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 2. *Tunicati fusc. Gracchi, qui toga deposita, qua utebantur. Hinc Lanistæ, vel Dissoluti dicuntur.*

DISSORTES, seu *Dissors.* Gloss. Lat. Gr. *Dissortes*, διακληρωθέντες. Est autem διακληρόω, sorte divido: Ita *Disortes* dicuntur, quibus *sors* sua est, quibus opponuntur *Consortes.* Augustinus in Grammatica: *Consors & Disors in genitivo singulari, tis, habent.* Ovidius:

At mea seposita est, & ab omni milite Disors
Gloria, &c. Hinc *Disortiones*, Festo, divisiones patrimoniorum inter consortes.

¶ DISSORTIUM. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerman. *Dissortium*, Διαχωρισμὸς, διάςασις, i. Dissidium.

¶ DISSULLARE, ut *Dissolvere.* Statuta Massil. l. 4. cap. 21. *Si quis alterius avere in nave vel ligno aliquo positum sive oneratum, puta coria, vel becunas, seu stannum, vel aliquas alias merces sine voluntate domini illarum mercium dissolvit, vel dissolveret, seu Dissullaret, &c.* Vereor ne legendum sit *Dissugellaret*, ab Italo *Dissugellare*, Sigillum detrahere.

¶ DISSULTORES, *Singulares.* Gloss. Isid. Iidem videntur qui *Desultores*, scilicet, qui de equo in equum transiliunt. Vide Grævium.

¶ DISSUM, ἀκέραιον, Simplex, in Glossis Lat. Græc. MSS. Bibl. Sangerman. Integrum, sincerum.

¶ DISSUTURA, à *Dissutus* vox ficta, Fissus, fissura. Vide locum in *Calafatare.*

¶ DISTAIN. Vide *Distein.*

¶ DISTAMEN, *Dissidium*, in Onomastico ad calcem tomi 2. SS. Aprilis.

¶ DISTANTER, Procul, in Actis SS. April. to. 3. pag. 927.

¶ DISTARIO, *Occupatio.* Gloss. Isid. Lege, ut apud Papiam, *Distentio.* Sic *Distentus* à *Distineri* pro Occupatus dixit Tullius ad Atticum: *Brevitate epistolæ scire poteris, eum valde esse Distentum.* Glossar. Sangerm. MS. n. 501. habet: *Disturio, occupatio.* Vide *Decardo.*

DISTEGUM, Ædes, vel ædificium, constans duabus *stegis*, qua voce usus est Plautus. Glossæ Gr. Lat. Διςεγὲς οἴκημα, *superficium.* Codex MS. habet *superficies.* Glossæ MSS. Διόροφον, δίςεγον. Vetus Inscriptio: *Comparaverunt sibi memorias duas & Calphurnio Ammiano Equ. Rom. filio suo libertis libertabusque posterisque eorum armarium Distegum, cum taberna & hortulo. Si quis armarium vendere voluerit, tunc inferet arcæ Pontificum, &c.* Vide *Tristega.*

DISTEIN, vel DISTAIN, Præfectus, Præpositus, Oeconomus, Censor, Arbitrarius. Ita Boxhornius. Occurrit in Legibus Hoëli Boni Principis Walliæ cap 1. 31.

DISTEMPERARE, Diluere, macerare, liquare: Gallis, *Destremper.* Palladius de Architectura: *Crocus quoque Hispanicus cum lucidissimo glutino Distemperatus, &c.* Vita B. Gossuini Abbatis Aquicinctin. *Vasculum inspicit aptissimum Distemperandæ potioni.* Constantinus Afric. de Morbor. cognit. lib. 1. c. 1. *Ficus folia pulverata, cum oleo & aceto mixta, pro unguento adhibemus, vel fimum columbinum simul Distemperatum.* Adde cap. 17. &c. Fulbertus Epist. 113. *Et ipsa nocte positam potionem, in qua Distemperanda est, asperges salis gemmam.* Vide *Temperare.*

DISTEMPERATUS, Gallis *Detrempé.* Alexander Iatrosophista lib. 1. Passionum: *Si autem ex mordicante & acro, aut colerico humore in melancolicum decoctis, aut Distemperatis transierit.*

DISTEMPERATUS, Male *temperatus.* Philippus Eystetensis in Vita S. Willibaldi cap. 19. *Contigit autem frequenter, cum transnavigarent, quod ventum haberent contrarium, nec non auram Distemperatam.* Galli dicerent, *Un air mal sain.*

DISTEMPERANTIA, apud Medicos pro prava corporis habitudine sumitur: Gr. δυσκρασία; apud Nicetam Chron. p. 309. Δυσκρασία τοῦ σώματος, ubi Cod. al. habet καχεξία. Alexander Iatrosophista lib. 1. Passion. *Per hæc enim curari oportet, quibus ex Distemperantia frigoris dolent.* Passim apud eumdem lib. 2. *Distemperantia calida, frigida, humida.* Adde Constantinum Africanum de Ratione vict. pag. 279. Acta Alexandri III. PP. *Apud Clozam jam diebus aliquantis est demoratus, ubi caloris Distemperantias, & muscarum & pulicum plures molestias sustinet.* [Vita S. Hildegundis, April. to. 2. pag. 784. *Siquidem jam famem, sitim, gelu, nivem, omnem Distemperantiam frigoris & caloris, cunctumque laborem pro Domino plene didicerat sustinere.*] Charta Ferdinandi Regis Castellæ æræ 1270. apud Antonium *de Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 7. *Cum propter inæqualitatem loci & aëris Distemperantiam graves corporum ægritudines .... sustinerent, &c.*

DISTEMPERAMENTUM, Eadem notione. Constantinus Afric. lib. 7. Pantech. c. 1. *Ex naturali actione temperamentum humorum intelligitur in sanitate, & eorum Distemperamentum in infirmitate.*

¶ DISTEMPERANTIA, Intemperantia linguæ scilicet, seu nimia loquacitas. Testamentum Gregorii XI. Papæ, apud Acherium Spicil. tom. 6. p. 676. *Item volumus, dicimus & protestamur, quod si in Consistorio, aut in Conciliis, aut in sermonibus, vel collationibus publicis vel privatis ex lapsu linguæ aut alias ex aliqua turbatione vel etiam lætitia inordinata, aut præsentia Magnatum, ad eorum forsitan complacentiam, seu ex aliquali Distemperantia, vel inadvertentia, aut superfluitate aliqua dixerimus erronea contra catholicam fidem ... illa expresse & specialiter revocamus, detestamur & habere volumus pro non dictis.*

¶ DISTENCIO, Contentio, lis, Gall. *Contention, Debat, Procès*, apud Th. *Madox* Formul. Anglic. pag. 103. *Hæc indentura testatur, quod cum lis & Distencio fuerint inter Willelmum Rogers... ex parte una, & Ricardum Alcyn, &c.*

¶ DISTERMINARE, *Perdere*. Barthius in Glossario ex Roberti Monachi Hist. Palæst. *Hanc famis asperitatem, ut suos probaret, evenire permisit Deus. Nam & suos premebat jejunio, & vicinas nationes Disterminabat gladio.* Gallis *Exterminer*, Delere funditus, Exterminare. Apud Plinium & Lucretium *Disterminare* idem est quod Terminare, seu Separare fixis terminis: qua notione etiam plerumque occurrit in Chartis.

DISTERMINIUM, Spatium temporis, mora interposita. Hist. Translat. S. Guthlaci num. 15. *Oculorum lumen tanta ei celeritate reddi fategit, ut absque ullo Disterminio, qui prius fuerat visionis privatio, ejusdem habitus crederetur.*

¶ DISTIDIARE, mendum pro *Diffidiare*, Bellum indicere, Gall. *Deffier*. Johannis Iperii Chronicon S. Bertini ad an. 1213. in Anecdotis Martenianis tom. 3. col. 694. *Die statuto Ferrandus* (Flandriæ Comes) *coram Rege* (Franc. Philippo Augusto) *comparuit; sed Rex dietam prorogans causam in Gravelingas reposuit, addens ut in armis omnino paratus ibidem adesset cum eo in Angliam transiturus: quod si non fecerit, ipsum ab illa die in antea Distidiavit.* Legendum *diffidiavit* inde patet, ut cætera prætermittam, quod eam ob actionem col. seq. Philippus dicatur *in Ferrandum & Flamingos sua arma convertisse.* Vide *Diffidare.*

¶ DISTILLARIUS, *Concinnator seu venditor distillationum.* Laurent. in Amalthea tamquam ex Seneca, sed male post Cœlium Rhodiginum lib. 16. cap. 46. Legendum enim apud Senecam *Crustularius*, pro *Distillarius* Cœlii. Vide Martinium in Lexico.

¶ DISTINA, *Diastema unius temporis, quantum in sonis spatium facit pyrrichius vel majus hemitonium.* Sic Calepinus & Martinius in Lexicis. Vide *Engium.*

DISTINARE, *Repellere: sed destinare, est deputare.* Iso Magister in Glossis.

¶ DISTINCTIO, Divisio, seu pausa, in Officiis divinis. Vide *Incisio.*

¶ DISTIPULUM, καταλυθὲν, *Dissolutum*, in Glossis MSS. Lat. Græc. S. Germani Parisiensis, & in Supplemento Antiquarii.

DISTOLLERE. Vetus Charta tom. 3. Hist. Pergamensis p. 192. *Ut qui se de ista commutatione removere, aut Distollere quæsierit aut infringere tentaverit, &c.* Burchardus Monachus de Casibus S. Galli cap. 3. *Malo suo exemplo plures Abbates & Monachos Distollit*, id est, depravat, corrumpit, Gall. *Débauche.* Vide Ughellum tom. 4. p. 613.

DISTORNATUS, Gall. *Destourné. Distornare*, divertere Regiam Majestatem lib. 2. c. 7. §. 1. *In aquis Distornatis à recto cursu.*

¶ DISTORTOR, Qui distorquet, Tortor. Johannes de Monsteriolo in Epist. ad Nicolaum de Clemangis adversum Ambrosium, qui Ovidium Virgilio præferebat apud Marten. Collect. Ampliss. to. 2. col. 1424. *Quod si minus credis mihi, discretor ingeniorum & bonorum Distortor, prospectum ito.*

¶ DISTORTUS, *Divortium*, *Perversio*, Διαστροφή. Gloss. Lat. Græc. Sangerman.

DISTRACTARE, *Distrahere*, in Glossis Arabico-Latinis.

¶ DISTRACTIO, Venditio vel Divortium, apud Jurisconsultos. Non semel occurrit in Chartis.

¶ DISTRACTOR, Venditor. Gloss. Græc. Lat. Διαπράτης, *Distractor*. Nonius 1. 267. *Servus venundatus ob aliquod vitium aut malefactum ab aliquo Distractore, recipiatur.* Male ibi *Districtore* legi, recte monet Faber in Thesauro. Sic *Argenti Distractores*, Nummularii, Mensarii, Gall. *Banquiers*, Cod. Justin. 8. tit. 14. leg. 27. & 12. tit. 35. leg. 1.

¶ DISTRACTUS, pro *Districtus*, Territorium. Locos vide in *Baugium.*

¶ DISTRAHERE, *Vendere*, Vocabular. Juris utriusque.

¶ DISTRATUM, Opus plumarium. Vide in *Plumarium.*

DISTRATUS EQUUS, Cui *stratura* tollitur, seu sella. Anonym. in Vita S. Cuthberti Episc. lib. 1. n. 4. *Distratum Equum trahens in domum, & alligans ad parietem, &c.*

¶ DISTRIBUTIO. Charta anni 844. in Archivo Ecclesiæ S. Stephani Tolosani: *Quidquid in Ecclesia deinceps in jure ipsorum locorum Sanctorum Dei voluerit divina pietas augeri ad causas audiendas, vel freda erigenda, aut mansiones, vel paratas faciendas, nec fidejussores tollendos, aut homines ipsarum Ecclesiarum, tam ingenuos quamque servos, qui super terram earum residere videntur, injuste distringendos, nec ullas Distributiones, aut inlicitas occasiones requirendas, ullo autem tempore ingredi audeat, vel exactare præsumat.* Suspicor ex loco huic simili in *Distringere* 2. relato, legendum esse *redhibitiones*: at si retinendum est *Distributiones*, dicendum sic appellatas fuisse exactiones, quod ita *distribuerentur* inter eos, à quibus exigebantur, ut suam quisque partem teneretur exsolvere.

DISTRIBUTOR, Executor testamentarius, in veteri Charta apud Ughellum to. 7. Ital. sacræ pag. 566. Vide *Erogator.*

¶ DISTRICTETUS, ut *Districtus*, Territorium. Capitula Generalia S. Victoris Massil. MSS. *Præcipimus & ordinamus, quod si Monachi ubicumque infra vel extra Monasterium mansionem habentes, ad quemcumque Prioratum veniant, ibi seu infra parrochiam, limites, metas, & ejus Districtetum delinquant seu exedant* (excedant) *&c.*

¶ DISTRICTIO, DISTRICTUALIS. Vide in *Distringere* 3.

DISTRICTUM, Via stricta, claustra, montium fauces, *clausa*, *clausura*. Gauterius de Bellis Antioch. p. 451. *Decernuntque Magderum de Alta villa cum 40. militibus summo mane ultra Districta militare. Districta Samartani*, apud eumdem pag. 454. Jacobus de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. *Hanc* (viam) *longe distantem à mari, quæ propter viam strictam Districtum appellatur, &c.* Epist. 39. inter Sugerianas: *Fuerunt enim mortui in ascensu montanæ Laodiciæ minoris inter Districta locorum, &c.* Rogerus Hovedenus pag. 698. *Cum transissent Districta de Merle. Strictum Marochii*, apud Guillelmum de Podio Laurentii cap. 48. & Sanutum lib. 3. part. 11. cap. 1. vulgo *le Destroit de Maroch. Strictum de Morach*, seu de *Maroch*, apud Will. de Baldenzeel in Hodœporico: *Destrois de Maroch* apud Villharduinum n. 25. & Joinvillam, vulgo *Estrecchode Gibraltar.* Adde Will. Tyrium l. 10. c. 26. Brompton. pag. 1178. &c. Vide *Strictum, Distringere.*

¶ DISTRICTURA, Gall. *Etrecissure*, Coarctatura, seu angustia rei alicujus. Vita B. Coletæ, Martii to. 1. p. 553. *Demonstrare cœpit evidenter illius panni Districturam, & impossibilitatem efficiendi talem habitum, qualem ipsa poscebat.*

¶ DISTRICTUS, Severus, &c. Vide in *Distringere* 3.

DISTRIGARE. Vide *Destricare*.

¶ DISTRIGLARE, περιξύειν, *Lacerare*. Supplem. Antiquarii.

1. DISTRINGERE, Cum severitate punire, coërcere, animadvertere. Senator lib. 2. Epist. 14. *Genus pietatis est in illos Distringere, quia contra naturæ ordinem sceleratis se docentur actionibus miscuisse.* Aurelian. in Regula cap. 28. *Si quis pro qualibet culpa aut transgressione regulæ increpatur, aut disciplinam accipiat, arguenti respondere non præsumat: quia peccatum, quod hic Distringitur, in æterna examinatione non punitur.* Ruricius Lemovicensis Episcopus lib. 1. Epist. 2. *Parentum pietas Distringit ut corrigat, non perseverat, ut puniat, &c.*

DESTRINGERE, Eadem notione. Gloss. Arabico-Lat. *Destringo, per severitatem attendo.* Le Roman de Vacces MS.

Il Destraint les Barons, & les felons chastie.

2. DISTRINGERE, interdum est compellere ad aliquid faciendum, per mulctam, pœnam, vel capto pignore. [Capitulare Pippini Regis Ital. an. 793. cap. 23. *Quod si jussa facere neglexerint, licentiam eos Distringendi Comitibus permittimus.* Rursum occurrit cap. 6. *Distringantur ad pacem, etiamsi noluerint*, lib. 3. Capitul. cap. 4.] Charta Privilegiorum concessorum Hispanis to. 2. Hist. Franc. p. 321. *Et liceat illi eos Distringere ad justitias faciendas, quales ipsi inter se definire possent.* Charta Ludovici Pii apud San-Julianum in Matiscone: *Nemo ad causas audiendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ tam ingenuos quamque servos, super terram ejusdem commanentes, Distringendos, nec ullas redhibitiones, aut illicitas occasiones requirendos, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel exactare præsumat.* [Præceptum Caroli Calvi an. 871. Spicil. Acher. to. 8. pag. 351. *Et nullus judex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate.... aliquam indebitam exactionem ab eis vel ab eorum successoribus exigat... ad causas audiendas vel freda exigenda, aut mansiones, aut paratas faciendas, vel fideijussores tollendos, aut homines ipsius Monasterii injuste Distringendos, vel paraveredos aut pascuarios exigendos, nec ullas redibitiones, vel inlicitas occasiones requirendas, &c.* Charta Henrici Regis Angliæ apud D. *Brussel* de Usu feud. tom. 2. pag. IV. ad calcem: *Nullus Constabularius Distringat aliquem Militem ad dandum denarium pro custodia castri.* Ibidem: *Nec villa, nec homo Distringatur facere pontes aut riparias, nisi qui ab antiquo & de jure facere debet.*] *Distringi per feudum*, i. e. *saisitione* feudi, *par saisie de fief.* Regiam Majestatem lib. 2. c. 16. §. 38. *Hæres summonitus, si neque venerit, neque se essoniaverit,... potest Distringi per feudum, quod ad Curiam veniat.* Adde §. 39. Cowellus lib. 2. Instit. tit. 3. §. 17. *Distringere*, est pignoris loco capere quicquid in feudo reperitur, donec domino de relevio satisfactum fuerit: *Contraindre par la saisie des biens.* Assisiæ Hierosol. MSS. cap. 3. *Et se le Seignor ne li viaut faire la connoissance faire, si le Destreigne si come est devisé aprés en cest livre, com peut & doit son Seigneur Destraindre de faire li faire connoissance de Court.* Cap. 8. *Et se il ne voloit aler, & s'en partoit de la Court, ne l'en poroie retentir en la Court, ne Destraindre le de demeurer, &c.* Cap. 20. *Et ce qui est dessus devisé, fu fait & establi pour Destraindre les gens à venir faire droit en la Cour à ceaus qui de eaus se clameront, &c.* Adde Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. c. 61.

3. DISTRINGERE, Judicio ac Sententia litem dirimere, mulcta in male litigantem irrogata. Senator lib. 7. Ep. 3. *Necessarium duximus, illum sublimem virum ad vos Comitem destinare, qui... si quod inter Gothum & Romanum natum fuerit forte negocium, adhibito sibi prudente Romano, certamen possit æquabili ratione Distringere.* Agobardus in Epist. ad Proceres Palatii contra Judæos: *Cum magister infidelium Judæorum incessanter nobis comminetur, se Missos de Palatio adducturum, qui pro istiusmodi rebus nos judicent & Distringant.* [Lex Alaman. cap. 36. §. 3. *Et si quis alium mallare vult de qualicumque causa, in ipso mallo publico debet mallare ante judicem suum, ut ille judex eum Distringat secundum legem.* Et §. 6. *Et si est talis persona quam Comes in placito, vel Centenarius, vel Missus Comitis Distringere non potest, tunc eum Dux legitime Distringat, plusque quærat Deo placere quam homini, ut nullum neglectum in anima Ducis à Deo requiratur.* Capitula excerpta ex Lege Longob. cap. 39. *Volumus primo ut neque Abbates ... neque quislibet de clero, de personis suis ad publica vel ad secularia judicia trahantur vel Distringantur, sed à suis Episcopis judicati justitiam faciant.* Capitul. lib. 3. cap. 87. *Conveniant inter se* (Comites & Missi) *& communia placita faciant, tam ad latrones Distringendos quam ad ceteras justitias faciendas.* Rursum occurrit hac notione in Appendice Marculfi formula 38. Vide infra *Districtio*, Judicium.]

¶ DISTRINGUERE, Eadem notione. Decretum incerti Concilii probaliter sæculo V. celebrati, inter Anecdota Marteniana tom. 4. col. 59. *De Presbyteris & Clericis* (incestis) *sic ordinavimus, ut Archidiaconus Episcopi eos in synodum commoneat una cum Comite; & si quis contempserit, Comis eum Distringuere faciat, & ipse Presbyter aut Defensor suus* LX. *solidos componat, & ad synodum veniens, & Episcopus ipsum Presbyterum vel Clericum juxta canonicam auctoritatem dejudicare faciat. Solidi vero* LX. *de ipsa causa in sacelo Rege veniant. Et si aliquis per violentiam Presbyter, vel Clericum vel incestuosum contradixerit, tunc Comis ipsa persona per fidejussoris posito ante Regem faciat venire, una cum Misso Episcopi, & dominus Rex Distringuat, ut ceteri emendentur.*

DISTRINGIBILIS, & *Indistringibilis terra*, in Legibus Burgorum Scotic. cap. 136. §. 8. 9. 10. 11. &c. & Quoniam Attach. c. 46. §. 1. Ubi *Distringibilis* dicitur, cujus fructus *saisiri* possunt: *Indistringibilis*, vel *non Distringibilis*, quæ vacua est & vasta, hoc est, quæ vacat, nec culta est. *Moulins Destreignables*, & *Fours à ban*, in Consuet. Santonensi art. 95. Vide Rastallum in *Distresse*.

DESTRICTUS, *Severus, non solutus & lenis*, apud Placidum Grammaticum. [Papias *Destrictus, Iratus, severus, potens.*] Epist. Stephani PP. ad Carolum M. tom. 3. Hist. Fr. p. 723. *Destrictas cum eo faciatis rationes.*

DISTRICTUS, Eadem notione, apud Scriptores passim. *Districtissimus defensor*, in lege ult. Cod. Th. de Defensor. Greg. M. lib. 71. Epist. 2. *Cum Districtus dies judicii venerit.* Lib. 6. Epist. 1. *Districta vindicta.* Gregorius Turon. lib 10. c. 1. *Districtus Judex.* Eugippius in Vita S. Severini, *Districtius jejunium.* [Vide paulo post aliis notionibus.]

DISTRICTIO, Severitas, vel disciplina exacte servata. Ita passim usurpant Cassian. lib. 5. cap. 38. Joan. Diac. lib. 4. Vitæ S. Gregorii c. 84. Senator lib. 4. Epist. 29. lib. 5. Epist. 31. lib. 7. Epist. 1. Hincmar. in Vita S. Remigii, Fulbertus Ep. 55. Cæsarius lib. 4. cap. 1. &c.

¶ DISTRICTIO, Judicium. Capitulare Saxonum à Carolo M. datum an. 797. c. 4. *Hoc etiam statuerunt, ut qualiscumque causa infra patriam cum propriis*

vicinantibus pacificata fuerit, ibi solito more ipsi pagenses solidos duodecim pro Districtione recipiant. Capitula excerpta ex Lege Longob. c. 12. *Jubemus quoque ut propter nullam Districtionem, quam nos facere jubemus, pro quibuslibet causis, servi non mittantur in Districtionem; sed per Missos nostros, vel dominos eorum, aut illorum advocatos, ipsi servi distringantur, & ipsi, sicut lex jubet, rationem pro servis suis reddant, utrum culpabiles sint an non. Ipsi vero domini distringant & inquirant servos suos, sicut ipsos amant.* Occurrit rursus cap. 19. *Districtio carcerandi, exiliandi*, Qua sons mittitur in carcerem vel exilium, in Capitulari 2. Caroli M. an. 813. cap. 12. *Districtio Episcopi*, Episcopi judicialis animadversio, castigatio, lib. 7. Capitul. cap. 263. *Pontificalis*, c. 264. *Ecclesiastica*, cap. 265. *Quod si inventus fuerit aliquis in operibus supradictis, aut quæ* (die Dominico) *interdicta sunt exercere præsumpserit, qualiter hæc emendare debeat, non in laicorum Districtione, sed in Sacerdotis castigatione consistat.* Vide supra *Distringere* 3. & infra *Mitti in Districtiones.*

Districtio, Pœna, mulcta, à Judice imposita. Senator lib. 3. Epist. 49. *In partem pietatis recidit mitigata Districtio.* Arnoldus Abbas Bonævallis de Operib. sex dier. p. 102. *In dissolutione hujus corporis intersecatur peccatum, & quod æstimatur Districtio invenitur in remedium.* Ita qui extra districtum, vel alterius est jurisdictionis, dicitur is, *quem Comes suus Distringere non potest*, in Lege Bajwar. tit. 2. c. 5. §. 4. Est etiam

Districtio, Vadium, pignus: sed illud præsertim, quod judicio interposito, aut ex lege capitur, quod Angli etiamnum *Distre* vocant, ut *Distresse*, pignero, pigneror, distringo. Rastallus: *Distresse est la chose, qui est prise & distrainé sur ascun terre pur rent ariere, ou pour autre diutie; coment que le propertie del chose soit pertignant al estrange.* Statutum Malebridgense sub Henr. III. Rege Angl. c. 6. *Nullus de cætero faciat ducere Districtiones, quas fecerit extra Comitatum, in quo captæ fuerint... Districtiones insuper sint rationabiles, & non nimis graves: & qui Districtiones fecerint irrationabiles, & indebitas, graviter amercientur propter excessum Districtionum ipsarum.* Adde 1. Statutum Westmonaster. c. 17. Quoniam Attachiam. c. 4. §. 4. *Et pro qualibet defalta capietur una Districtio, singulis diebus placiti intranda, usque ad quartam diem.* Statuta secunda Roberti I. Scotor. Regis cap. 15. §. 2. *Si vicinus super vicinum faciat Districtionem sine consideratione Curiæ Domini Regis, unde damnum sustineat, puniatur, &c.* Qua notione *Distringere* usurpat Fleta lib. 2. c. 50. §. 5. l. 3. c. 16. §. 37. & alibi passim. Ita etiam hæc vox accipi videtur in veteribus Chartis, vel certe pro gravaminibus, aut vexationibus, quas inde *Destresses* dicimus, cujusmodi sunt captiones pignorum, *saisies.* Charta Agapeti PP. apud San-Julian. in Matiscone: *Ut nullus Rex, Dux, Comes, aut exactor, vel publicus minister, super eis aliquam angariam, aut Districtionem, seu gravamen atque imperationem imponere præsumat.* Alia Hugonis & Lotharii Italiæ Regum an. 938. apud Guichenon. in Bibl. Sebus. p. 185. *Cum... portubus, aquis, aquarum reductibus, venationibus, reddibitionibus, Districtionibus, servis, ancillis, &c.* Adde Hemereum in Acad. Paris. p. 33.

Mitti in Districtionem, quod nos dicimus, *Estre mis à l'amende*, mulcta puniri, in Lege Longob. l. 1. tit. 36. §. 5. *Districtiones facere super homines suos*, Judicium exercere, apud Hovedenum p. 779. *Magna Districtio*, in Fleta l. 2. c. 50. §. 5. Mulcta major, quæ *Lex major* dicitur in Consuetudine Benehamensi. *Districtio Monasterialis*, apud Cæsarium Arelat. serm. 8. quæ Monachis delinquentibus infligitur.

Districtiones aliæ sunt personales, aliæ reales. De realibus non fit districtio, nisi per captionem rei petitæ: de personalibus fit districtio per personas, sed aliter in criminalibus, aliter in civilibus causis, &c. Vide Fletam lib. 2. c. 65.

Districtio, Idem quod *Districtus*, justitiæ exercendæ facultas, *Droit de Justice.* Charta Adalberonis Episcopi Leod. an. 1124. in Bibl. Cluniacensi: *Districtio quoque villæ ad Ecclesiam pertinebit, ita ut Godescalcus... qui advocatus est ejusdem allodii, medietatem ipsius Districtionis de Ecclesia teneat, &c.*

Districtus, Districtum, Destrictum, Idem quod *Districtio*, Mulcta judiciaria, seu potius tributum, pensitatio. Leges Luithprandi Regis Longob. tit. 37. *Si quis aldium de furto pulsaverit, & per pugnam eum vicerit, aut forte per Districta publica furtum manifestaverit, &c.* [Charta Roberti de Cortiniaco ann. 1216. apud Thomasserium in Biturig. p. 84. *Si clamor inde factus fuerit, licet illis concordare, ex quo Districtum persolverint.*] Tabularium Vindocin. Thuan. Ch. 17. *Mihi vero forisfacto emendato, legem & Districtum persolvat.* Charta Ricardi Normannor. Marchion. apud Beslium in Comitib. Pictav. *Ut nullus Comes... audeat hanc donationem violare, nec infringere, nec aliquam calumniam propter Districtum, seu propter aliquam causam inventæ rei præsumat arripere, aut usurpare, sed deinceps immunis ab omni hoste, vel Districto permaneat.* Alia Pipini Regis Aquitan. *Et ipsa telonea, vel Districta, quæ ex ipsis exigi deberent, concederemus.* Vetus Notitia in Chronico S. Vincentii de Wulturno: *Dum nos Adraldus ipsos servos, nec per Districtum, nec per Demandatum ad nostrum placitum habere potuissemus.* Otto Morena in Histor. Rerum Laudensium pag. 129. *Præterea omnia Districta, quæ capitanei vel aliqui alti domini alicujus castri soliti fuerant habere, & tenere in ipso castro, &c.* Usatica MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Se aucun se plaint devant les Vicontes de l'Eauë d'aucun autre Coustume, le plaintif est detenu à paier les Destrois, ains que la semonce ou l'Arrest soit fait, c'est assavoir de 12. den. 1. den. combien que l'en demande soit grande: & par ces Destroies paiés est le plaintif quite de l'amende, se il en enchiet.* Alibi: *Et est assavoir que d'aucun Maire ou citoien de Roüen ne sont pas paiés les Destrois; més donra pleiges de suir sa cause.*

¶ Districtus, *id est, Domus Scabinorum*, in Chronico Cornelii *Zantfliet* apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 489.

Districtus, Territorium feudi, seu tractus, in quo Dominus vassallos & tenentes suos *distringere potest*: justitiæ exercendæ in eo tractu facultas. *Distroit & territoire*, in Consuetudine Meledunensi art. 9. Britan. art. 218. Bituricensi tit. 1. art. 41. tit. 19. art. 10. *Distretto*, Italis; *District*, nostris. Bulla Bonifacii PP. ann. 1033. *Maneantque sub judicio & Districtu vestro, &c.* Lib. 1. Feudor. tit. 5. §. 4. *Si quis feudum intra curtem detinuerit, & dominus Districtum habuerit.* Et lib. 2. tit. 54. *Qui allodium vendiderit, Districtum & jurisdictionem Imperatoris vendere non præsumat.* Charta Alberti Comitis Viromand. an. 983. apud Hemereum: *Et totum Districtum ejusdem insulæ cum tota justitia dedi eis.* Alia an. 1174. *Et omnem Districtum, & Consuetudines Comitis & Vicecomitis in prædictis locis.* Alia an. 960. *Ne aliqua sæcularis per-*

sona Districtum, *vel aliquam Consuetudinem ulterius in eadem terra sibi vindicare præsumeret.* Alia ann. 1047. apud eumdem: *Prædictum furnum*, *& Districtum ejusdem furni.* [Charta Guigonis Comitis Forensis pro Insula Barbara an. 1224. in Maceriis ejusdem Monasterii to. 1. pag. 137. *Possint ire & redire secure & libere per totum dominium nostrum & Districtum.* Occurrit in Actis SS. Benedict. sæc. 5. pag. 23. apud Murator. tom. 11. col. 27. 41. 59. tom. 12. col. 478. & alibi passim.]

DISTRICTUALES, Qui intra *Districtum* alicujus dominii habitant, subditi. Charta ann. 1292. apud Joan. Lucium l. 4. de Regno Dalmat. c. 9. *Habitatores*, *fideles*, *Districtuales*, *seu subditos dicti Domini Ducis.* Alia an. 1307. in Hist. Pergamensi: *Inter commune Pergami & Districtuales ejus ex una parte*, *&c.* Jo. Villaneus lib. 6. c. 9. *Si fece Distrettuale del commune di Firenze.* Et l. 8. c. 38. *Havera piu di sessanta mila Distrettuale d'arme.* [Memorantur *Districtuales* in Epist. Philippi Mariæ Angeli Ducis apud Marten. Collect. Ampliss. to. 1. col. 1568. Obertum Stanconem lib. 9. Annal. Genuens. ad annos 1270. & 1277. Illustr. Fontaninum in Appendice Antiq. Hortæ pag. 456.]

¶ DISTROPIRE, Mutilare, Gall. *Estropier.* Chronicon MS. Regum Franciæ in Musæo Domini *de Cangé*: *Clodoveus Rex venit Paris*, *& minus religiose*, *ymo cupide Distropiens beati Dionysii Martyris corpus*, *ipsius corporis os brachii fregit & rapuit.*

¶ DISTRUCTIO, Exstructio. Vide locum in *Auvardum. Distruere* pro *Exstruere*, si vera lectio est, scripsit Suetonius in Caligula cap. 41. *Distructis & instructis compluribus cellis.* Alii malunt *Distinctis.*

DISTULA, Χηλή, Gloss. Græc. Lat. [Forfex.]

¶ DISTULERARE, ὑπερτίθεσθαι, *Differre*, *Prolatare*, in Supplemento Antiquarii.

DISTURBARE, Avertere, Gallis, certe Picardis, *Détourber*, quod puriores Franci dicunt *Détourner.* Fulbertus Carnotensis Epist. 60. *Tertio quod insidiatores ejus*, *quos Disturbare potuit*, *non Disturbavit*; *sed & præsentia sua domum eis receptandis dolose vacuam fecit.* Charta Ildefonsi Regis Aragonum an. 1184. apud Guesnaium in Annalibus Massil. *Ut sint salvi & securi per totam meam terram*, *& nemo audeat eos gravare vel Disturbare*, *dum per meam terram transierint.* [Charta Odonis Domini de Closis pro habitatoribus villæ de *Boesses* an. 1239. apud Thomasserium in Biturigibus pag. 86. *Homines ejusdem villæ*, *vel res ipsorum non Disturbabuntur*, *quamdiu velint & possint justitiam exhibere.* Libertates hominum S. Georgii de Esperanchia concessæ per Comitem Sabaudiæ an. 1291. in Hist. Dalphin. p. 27. col. 1. *Si damnum nostrum & dictæ villæ ad ejus notitiam pervenerit*, *illud debet Disturbare pro posse suo*, *& Castellano . . . intimare.* Instrum. Gallicum anni 1283. in Chartulario S. Vandregisili to. 1. fol. 609. *Ne pouront les devant dis Religieux ne leurs successeurs Destorbeir ne empechier que eus ne facent*, *ne peussent feire dudit pasnage.*]

¶ DISTURBATIO, Aversio, impedimentum. *Absque impedimento seu Disturbatione*, apud Rymerum to. 4. pag. 408. col. 2. *Disturbatio appelli*, apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 476.

DETURBARE, Eadem notione, in Charta Libertatum oppidi *des Ais* in Biturigib. an. 1301. *Nisi in aliqua causa rationabili fuerit Deturbatus*, *&c.* Adde Consuetud. localem Castelli novi in Biturig. tit. 3. art. 5.

DISTURBIUM, Interturbatio, impedimentum, Anglis, *Disturbe*, Gallis, *Destourbier.* Vita S. Eustasii Abbatis Luxov. num. 11. *Qui in Ecclesiis veritatis ac justitiæ seminarunt Disturbia.* Cosmas Pragensis part. 2. c. 1. *Sperans*, *quod cessante Disturbio*, *debeat fieri pax in regno.* Occurrit rursum cap. 2. & apud Thwrocz. in Sigismundo Rege Hungar. cap. 25. in Uladislao cap. 34. Ericum Upsaliensem lib. 3. Histor. Suecicæ pag. 93. Gobelinum Personam pag. 258. & alibi non semel, &c.

¶ DISTURBUM, Eadem notione, apud Rymerum to. 8. pag. 741. col. 2. *Vel eos impediat*, *vel eis Disturbum faciat.*

¶ DISTURIO. Vide *Distario*

DISVADIARE, [Pignori capere vel retinere.] Vide *Vadium.*

¶ DISVARIARE, Variare, Differre, discrimen intercedere. Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ: *Tamen in ista die secunda privata Disvariat in hoc quod sequitur.*

¶ DISVERTIRE, Auferre, distrahere, Gall. *Divertir.* Commemoratorium de quibusdam villis S. Victori Massil. restitutis circa annum 780. apud Marten. Ampliss. Collect. to. 1. col. 41. *Ardingus ille Alamannus ipsas casas Ecclesiæ Dei Massiliensis intemerato hordine . . . Disvertivit*, *& ad Hinniberto suo vasso hoc beneficiavit.*

¶ DISVESTIRE, Vestem exuere, deponere, Gall. *Devêtir.* Ceremoniale vetus MS. B. M. Deauratæ: *Omnes illi qui dicturi sunt Lectiones vel Responsa debent esse induti in albis*, *& hiis dictis possunt se Disvestire sine expectatione quod Missa finiatur.* Sæpius significat, Quempiam possessione rei alicujus exuere, privare. Vide *Vestire.*

¶ DITATOR, Qui ditat. S. Augustinus Confess. lib. 5. cap. 5. *Spiritus S. consolator & Ditator fidelium.* Petrus Chrysologus Serm. 9. *Venit tuus Ditator in paupere. Ditator Abbas*, in Epitaphio Edelini Abbatis Wizenburgensis, inter Vindemias Litterarias Schannatti pag. 12.

¶ DITHALASSUS, Διθάλασσος, Qui utrimque mari alluitur. Vide *Bithalassium.*

¶ DITUDES, Μιανθέντες, Contaminati. Gloss. Lat. Græc. San-German. MSS.

¶ DITUS, pro *Dictus*, apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. pag. 28.

¶ DIVADIARE, ut *Disvadiare.* Vide in *Vadium.*

¶ DIVALIS, *Divinus.* Glossar. San-German. MS. n. 501. Gloss. Isid. *Divale*, *Divinum.* Spartianus in Caracalla cap. 11. *Faustinæ templum & Divale nomen eripuit.* Poëta incertus *Divale sacrum* Eucharistiam appellat in Baptismo Bebiani.

DIVALIS LEX, *Præceptum Divale*, *sanctio Divalis*, pro Edicto Imperatoris, non semel in Cod. Th. & Just. [*Divalia constituta*, apud Symmachum 7. 96. *Divalis jussio*, in Actis SS. Junii to. 5. p. 375. de S. Leone II. Papa. *Divalis littera* Michaëlis Imp. Orientis ad Ludovicum Pium Imp. Occidentis, in Annal. Benedict. to. 2. pag. 488. n. 59.]

¶ DIVARICARE, *Disturbare*, *diffundere*, *dilacerare.* Papias. Johannes à Bayono de Abbatibus Medianis in Hist. ejusdem Monasterii pag. 266. *Multa cum complicibus Divaricatis* (id est *dispersis*) *talia operabatur.* Proprie autem *divaricare* est extendere, dividere: quod præsertim dicitur de iis, qui crura in diversas partes extendunt; unde Nonius: *Divaricari dictum est distendi ab his*, *qui vitio naturæ ita sunt pedibus discretis*, *ut eos in diversum habeant separatos.*

¶ DIVATUS, ὁ τῆς θείας μνήμης, Qui est felicis memoriæ. Gloss. Lat. Græc. MSS. cum Supplemento Antiquarii. Est pro *Divus.*

DIUCETIN, pro Διοικητήν. Vide *Diœceta*.

¶ DIVELLIO. Vide *Duellium*.

DIVENTUM. Epistola Michaëlis Imper. in Conventu Parisiensi ann. 530. *Misimus per prædictos Missos nostros... blattas duas, dirodina duo, Diventa duo.* Quæ postrema vox mihi incognita. An legendum *Divellia*? Certe διβέλλιον occurrit apud Codinum de Off. Aulæ CP. cap. 5. n. 63. c. 6. n. 26. quod *Scutarius*, sive Armiger Imperatoris deferebat ante illum cum illius clypeo, quoties procedebat ad Ecclesiam. *Divellium* vero quasi duplex velum dictum censent viri docti, illudque vexillis Imperatoriis accensent: vix tamen est, ut id credam. [Vide διβέλλιον in Gloss. med. Græcit.]

¶ DIVERGARI, pro *Divagari*, si bene conjecto. Camillus Peregrinus in Hist. Princip. Langobard. apud Murator. tom. 2. pag. 266. col. 1. *Nam eo tempore dictus Radelchis Princeps per Barensem Pandonem Gastaldeum in auxilium sibi transmarinos invitabat Saracenos, qui illis Divergabantur residentes, intemperata videlicet noctis hora, more solito nominatam rapuerunt civitatem.*

DIVERGIA AQUARUM, quæ aliis *Divortia* dicuntur: ut Ciceroni in Ep. ad Cælium, & Sidonio Carm. 22. [Gall. *Branches de rivieres.*] Siculus Flaccus de Condit. Agror. *Territoria alia fluminibus finiuntur, alia summis montium, ac Divergiis aquarum.* Utuntur præterea Frontinus & Aggenus.

¶ DIVERSARE, Versare, circumagere, Gall. *Tourner.* Bernard. Ord. Cluniac. part. 1. c. 46. *Fabas etiam sæpius cum cochleari à fundo Diversant, ne cum manducari debuerint, sapiant ignis odorem.* Eadem habet S. Wilhelmus in Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 97.

DIVERSICLINIUM, *Locus, ubi diversæ viæ conjunguntur, quia illuc diversæ viæ acclinantur vel quia illic via inclinatur ad diversa, quod aliter Græce dicitur, hoc Eteroclitum:* Ita Joan. de Janua. Glossæ Isid. *Diversiclinia, heteroclita.* De verbis, quæ ἑτερόκλιτα vocant. Alanus in Planctu naturæ: *Capillos vero quodam exorbitationis Diversiclinio devagantes, inextricabili intricatione complicitos, inter se crederes litigare.*

¶ DIVERSIFICARE, Diversa facere, Gall. *Diversifier.* Occurrit in Miraculis B. Simonis de Lipnica, Julii tom. 4. pag. 547. D. & apud Bernardum *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. p. 123. *Animi Diversificati propter diversitatem consuetudinum,* in Epist. Petri Venerabilis ad S. Bernardum, inter hujus Opera to. 1. col. 216. Edit. 1690.

¶ DIVERSIFINIUM, *Diversos fines habens.* Laurent. in Amalthea ex Catholico Johannis de Janua.

¶ DIVERSIMODE, Diverso modo, Diverse. Legitur in Breviario Historiæ Pisanæ ad ann. 1171.

DIVERSIONES, vox Medicorum. Gariopontus lib. 2. cap. 13. *In somnis Diversiones ex pulmonibus veniunt, &c.*

DIVERSORES, *Hospites.* Papias.

DIVERSORIARIUS, Ἀπαντητής, in Gloss. Græc. Lat. Codex. MS. *Diversorianus* habet. Alibi: πανδοχεύς, *Diversoriarius, stabularius, caupo.* Ubi ἀπαντηταὶ videntur esse ii, quos Pollux lib. 4. c. 4. κατάκλιας vocat, εἰς τὰ πανδοχεῖα καταγομένους, hospites & viatores.

1. DIVERSUS, Varius, Gallis *Divers.* Papias: *Diversus, pro vario.* Frontinus de Colon. *Loca Diversis arboribus vestita.* Utitur Gregorius Mag. lib. 8. Epist. 12. 29. lib. 10. Epist. 16. *Diversorum criminum rei*, in l. 18. Cod. Th. de Accusat. *Hæreticis Diversa nomina, sed una perfidia*, in l. 60. eodem Cod. de Hæret. & alibi non semel.

¶ 2. DIVERSUS, pro *Divertens.* Victor PP. III. lib. 2. Mirac. S. Benedicti cap. 10. *Cum autem ad Capuanam urbem devenisset juxta Ecclesiam Protomartyris Stephani Diversus, hospitatus est.*

¶ PER DIVERSUS, Versus, Gall. *Par Devers.* *Usque ad metas Domini Bartholomæi & per Diversus Bettemont usque ad boscos Militum*, apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 1106.

¶ DIVERTENTIA, Digressio. *Fiat præmunitio hujusmodi discessus sive Divertentiæ, &c.* bis apud Rymerum to. 9. pag. 782.

¶ DIVERTICULARE, Diverticulis & dilationibus uti. Epistola Cleri Atrebat. ad Urbanum II. Papam, inter Miscell. Baluz. to. 5. p. 252. *Ne Diverticulando jussio tua jam tertio Archiepiscopo injuncta ... videatur annullari.*

¶ DIVES HOMO, Gall. *Riche homme*, Homo nobilis seu *Baro.* Chartular. S. Vandregisili tom. 2. p. 1468. in Instrumento anni 1274. *Noverint universi præsentes & futuri, quod ego Rogerus Dives homo vendidi... Guillelmo dicto Sravesein quindecim denarios annui redditus, &c.* Vide *Rici homines.*

¶ DIVESTIRE, ut *Disvestire*, Quempiam re possessa exuere, spoliare. Confirmatio Privilegiorum Monasterii Farfensis à Conrado Imperatore ann. 1027. in Dissert. Hist. Monetarum Domini *Le Blanc* pag. 94. *Nullus Dux, Marchio, Episcopus... Monachos, aut aliquem fidelem inquietare, molestare, aut de his quæ supra scripta sunt, sine legali judicio Divestire præsumat.* Occurrit iterum apud Baluzium in Hist. Arvern. to. 2. p. 347. Vide *Vestire.*

DIVEXUS, pro *Devexus*, occurrit apud Aldhelmum de Laude Virginum cap. 14. & 15.

¶ DIVICISERE, *Dissolvi, marcessere.* Gloss. Sangerman. num. 501.

DIVIDENTES. Vide *Divisio.*

¶ DIVIDENTIA, Merces, ut puto, sic dicta quod inter Clericos dividi soleat. Charta Elizabethæ Angl. Reginæ ann. 1560. pro Capellano Reginæ, apud Rymerum to. 15. p. 580. col. 1. *Una cum omnibus juribus & præeminentiis, jurisdictionibus, libertatibus, privilegiis, titulis, quotidianis distributionibus, Dividentiis, excrescentiis, refectionibus, domibus, &c.* Eadem repetuntur col. seq.

DIVIDERE. Vide *Divisa* 1. 3. & *Divisio* 7.

¶ DIVIDIA, διχόνοια. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. *Dividia* Festo Discordia est, Nonio Tædium, dissensio, Plauto Molestia, dolor animi.

¶ DIVIGENA. Glossar. Græc. Lat. Θεογενής, *Divigena*, ὕπαιθρος, *Subdivus.* Vide Salmasium de Pallio pag. 137.

DIVINACULA, *Sortes.* Papias.

¶ DIVINÆ AURES Imperatorum Græcorum olim dicebantur, ut observat Mabillon. de re Diplom. lib. 3. cap. 3. num. 19. Vide *Divalis.*

DIVINALIS, *Dicitur, quando ineffabilem naturam Dei, aut spirituales creaturas ex aliqua profundissima qualitate differimus.* Papias.

¶ DIVINALITER, Divine, in Conc. Tolet. VIII.

¶ DIVINARE, ἀποθεῶ. Gloss. Lat. Græc. Sangerm. Deum facere.

¶ DIVINASSERE. Supplem. Antiquarii: *Divinasso*, μαντεύω, *Divino.* Gloss. Lat. Græc. Sangerm. *Divinassare*, μαντεύσθαι, Divinare, leg. *Divinassare.*

DIVINATIO, Epilepsia, caducus, seu sacer morbus. Constantinus African. lib. 1. de melancholia pag. 290. *A vulgo Divinatio appellatur, quia morbus est absconsus, dicentes dæmoniacos esse, hunc morbum patientes.*

¶ DIVINITAS, Theologia. Vide *Divinus* 2.

¶ DIVINITOR, pro *Divinator*, Qui divinat, apud Rymerum to. 8. pag. 427. col. 1.

¶ DIVINUM RESCRIPTUM, Charta imperialis, in Vita S. Porphyrii, Februarii to. 3. Vide *Divalis*.

1. DIVINUS, Ariolus, Augur: *Indovino*, Italis, *Devin*, nostris. Gloss. Lat. Græc. *Divinum*, Θεῖον καὶ μάντιν. *Divinus*, μάντις. Isidor. l. 7. c. 9. *Divini, quasi Deo pleni: divinitate enim se plenos assimulant, & astutia quadam fraudulenta hominibus futura conjectant.* Petronius: *Divinam ego putabam.* Auctor Queroli: *Secreta & familiaria quasi Divinus loquitur.* S. Ambrof. in Levit. de Balaam: *Ideo tentavit eum quasi Divinum, non elegit quasi Prophetam.* Capitul. Caroli Mag. pro partib. Saxoniæ c. 22. *Divinos & sortilegos Ecclesiis & Sacerdotibus dare constituimus.* Halitgarius in Pœnit. cap. 6. *Si quis ariolus fuerit, quod Divinos vocant, aliquas divinationes fecerit, &c.* Vide Jul. Firmicum lib. 3. c. 9. Martialem Epig. 71. Albertum Aq. lib. 4. c. 8. [Pirminium Abb. adversus mores VIII. sæculi, apud Mabillonium Analect. tom. 4. p. 597.] Vincentium Belvac. lib. 30. c. 74. &c.

2. DIVINUS, Theologus. Jo. de Janua: *Divini, qui de divinis tractant, & proprie dicuntur Theologi.* Petr. Abaëlardus in Hist. Calamitatum suarum cap. 5. *Constat quippe Philosophos, nedum Divinos, id est, sacræ Lectionis exhortationibus intentos, continentiæ decore maxime polluisse.*

DIVINITAS, Theologica scientia. Idem Abaëlardus c. 2. *Reversus sum in Franciam, maxime ut de Divinitate addiscerem.* Chron. Centulense Hariulfi lib. 3. c. 3. *Omnes Codices librorum claustralium de Divinitate sunt* 195. Testamentum Abbonis Canonici Autissiodor. ann. 1191. in Tabulario Ecclesiæ Autisiod. fol. 47. quo donat *S. Mariano libros suos de Divinitate scilicet* 4. *Evangelistas, Sententias & Historias magistri Petri, Apocalypsim, &c.* Vita B. Bonifacii Episcopi Lausan. c. 1. *In Cathedra Divinitatis sedit* 7. *annos. Magister in Divinitate*, apud Hemeræum in Augusta Viromand. p. 232. *Maistre de Devinité*, in Testamento Theobaldi Ducis Lotharing. anni 1312. in Hist. Prioratus Wigmorens. tom. 2. Monast. Anglic. p. 216. in Chron. Flandriæ c. 51. &c.

¶ DIVINUSSARE. Vide *Divinassare*.

1. DIVISA, Divisio bonorum, quæ fit inter hæredes per testamentum: unde & ipsum testamentum *Divisa* dicitur. Testamentum Henrici II. Regis Anglor. apud Gervas. Dorobern. ann. 1182. *Notum facio, quod apud Waltham ... feci Divisam meam de quadam parte pecuniæ meæ in hunc modum.* Vetus Charta apud Gariellum in Episcop. Magalon pag. 89. *In illa ægritudine positus, in qua testamentum & Divisionem suam fecit, &c.* Willharduinus n. 19. *Sa maladie crut & efforça, tant que il fist sa Devise & son lais, & il départi son avoir, &c.* Adde n. 23. 82. Le Roman *de Rou* MS.

Quant li Dus a fait sa Devise,
Et à ceus rendus leur servise,
Qui en sa Court l'ourent servi,
L'ame du cors se departi.

[Chartular. S. Vandregesili tom. 1. fol. 157. *Si comme le pomier qui est en la cour & les mesliers sont en Devise entre nous, & en partirons le fruit moitié à moitié... fu fet en l'an de grace* M. CC. *quatrevinz & chinc.*]

DIVIDERE, Testamento disponere. Lex Wisigoth. l. 10. tit. 1. §. 10. *Quidquid servus domino non jubente Diviserit, vel fecerit, excepto, quod lex permittit, firmum non esse jubemus, &c.* Formulæ vett. Bignonii cap. 33. *Quod ego terram suam de eorum potestate fortiam nunquam prisi, aut pervasi, sed de ista parte triginta & uno anno fere amplius semper exinde fui vestitus, & post me Divisi, &c.* Charta Petri Regis Arag. ann. 1205. *Supradicta revertentur ad proximos meos, vel illos, quibus ego Divisero.* Decreta Steph. Regis Hung. l. 2. c. 5. *Decrevimus .... ut unusquisque habeat facultatem sua Dividendi, tribuendi uxori, filiis, &c.* Testamentum Ricardi Comitis Arundel. an. 1375. apud Seldenum in Titulis Honor. 2. part. cap. 5. §. 14. *Item, j'ordonne Divise, & à Richard mon fils ma melieure Couronne, &c.*

2. DIVISA, pro Eleemosyna testamento ordinata, videtur accipi apud Eadmerum lib. 1. Hist. Novor. pag. 8. *Huic quadam vice solidi quinque de illis (nam Divisæ per temporum vices conferebantur) ex præcepto ejus dati sunt, &c.*

3. DIVISA, Terræ portio, sic dicta, quod sit suis limitibus *divisa*: definita quod per *divisam*, seu testamentum, relicta sit portio hæreditaria. Leges Inæ Regis c. 44. *Ceorli habeant herbagium in Communi, vel aliam compascalem terram, vel Divisam claudendam.* Pactum Philippi Aug. & Henr. II. apud Radulfum de Diceto ann. 1180. *Exceptis minutis feodis & Divisis terrarum nostrarum de Berri, si quid homines nostri quid inde interceperint.* Matth. Paris p. 384. *Istæ sunt terræ, quæ redduntur, ... videlicet Montana de Barrutha, cum terris & Divisis sibi pertinentibus.* Infra: *Cum omnibus eorum pertinentiis, cum terris, quæ sunt nominatæ in Divisis Hierusalem, &c.* Alia namque prædia pro indiviso; alia divisa possidebantur. Hinc crebro in Chartis: *Cultis & incultis, Divisis & indivisis*, apud Guichenonum in Biblioth. Sebus. pag. 185. 188. Sicul. Flaccus de Condit. agror. *Divisi & assignati agri unius sunt conditionis: nam & Dividuntur sine assignatione, & redduntur sine Divisione. Dividuntur ergo agri limitibus institutis per centurias, assignantur viritim nominibus.* Philippus *de Beaumanoir* MS. cap. 1. *Li Baillis s'il n'en a special commandement, ne pot mettre l'eritage de son Seigneur en jugement, ne fere bonnage, ne Devise de l'iretage son Seigneur vers autrui, ne vendre, n'engager, &c.* Si indivisorum divisio & exæquatio ab hæredibus postularetur, fiebat illa Regia auctoritate, ut colligitur ex Marculfo lib. 1. Form. 20. Idque *avoir Devise, requerre Devise à son voisin*, vocant Assisæ Hierosolymitanæ cap. 237.

4. DIVISA, DIVISÆ, Fines, limites, metæ locorum & prædiorum. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 57. *Si inter compares vicinos utrimque sint querelæ, conveniant ad Divisas terrarum suarum.* Vide c. 34. 91. Rogerus Hoved. an. 1072. *Cum cunctis rebus eidem pertinentibus in bosco & plano, ... & omnibus rectis Divisis ejus.* Et mox: *Et per easdem Divisas, quibus ipse, sive ante eum Tostius vel Siwardus ipsum manerium tenuerunt.* Et ann. 1063. *Idem Rex & Ludovicus Rex Francorum dissenserunt, propter quasdam rerum suarum Divisas.* [Jacobus Græcus Syllanæus in Vita B. Joachimi Abb. Florensis cap. 3. Maii tom. 7. pag. 101. *Venerabilis Abbas S. Mariæ de Curatio nuper Panormum venit, ostendit in curia nostra duo scripta de Divisis terrarum, quas eidem Monasterio concessimus.* Chartularium Gemeticense fol. 7. *Et avons audit lieu auditoire, prisons, seps, carguan, fourches patibulaires au Mont S. Pol, qui est la Devise & separation de nostredite Baronnie Jumieges & Ducler.*] Vide Monasticum

Angl. tom. 1. pag. 3. 373. 858. & Fletam l. 4. c. 2. §. 17. c. 6. §. 3.

5. DIVISA, Arbitrium, Gallis *Devis*. Leges Henrici I. Reg. Angl. c. 9. *Omnis causa terminetur vel hundredo, vel comitatu, ... vel Divisis Parium.*

1. DIVISIO. Tabularium Lascarrensis Ecclesiæ an. 1101. apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 10. *Et si forte in his duellum, vel aliqua Divisio advenerit, damnum eis concessit.* Ubi idem vir doctissimus observat, in veteribus tabulis Sordensis Monasterii, & S. Petri Generensis, *Divisionem* usurpari pro Examine ferri candentis, vel aquæ calidæ. Idem Tabularium apud eumdem lib. 4. cap. 19. n. 3. *Deinde venit Willelmus Præpositus clamans de rustico, & accepit justitiam in manu ejusdem Vicecomitis, & fecit Divisionem ferri, & gratia Dei vicit eum.* Vide eumdem Marcam lib. 5. cap. 30. n. 7. Quo forte referri potest, quod Petrus Resenius ad Jus aulicum Canuti II. Regis Daniæ p. 618. ait, quosdam existimare, vocem *Ordel*, quæ Anglo-Saxonibus, Germanis, & Danis, quamvis purgationem vulgarem significat, compositam esse ab *ert*, & *deele*, dividere. Utcumque sit, videtur fuisse *divisio*, sors quævis: nam & *sors* divisionem significat. Joann. Sarisber. lib. 10. Policratici cap. 12. & Petrus Blesensis de Præstigiis fortunæ: *Sortilegi sunt, qui sub nomine ficta religionis superstitiosa quadam observatione rerum pollicentur eventus: quod genus Sortes Apostolorum & Prophetarum, & Dividentium, & inspectio tabulæ, appellatur.*

2. DIVISIO. *Divisiones versuum* in Psalmis, κόμματα, in Capitul. Aquisgran. an. 789. c. 68. & lib. 1. Capitul. cap. 66. Vide *Incisio*.

3. DIVISIO, Arbor incisa, agrorum divisionem faciens. Vide *Lachus*.

4. DIVISIO APOSTOLORUM. Vide *Festum Divisionis Apostolorum*.

5. DIVISIO, Testamentum. Vide *Divisa*.

6. DIVISIO, Congiarium. Vetus Inscriptio apud Gualterum in Tabul. Sicul. p. 57. *Cujus Statuæ dedicationem decurionibus Augustalibus epulantibus, populo viritim Divisionem dedit.*

¶ 7. DIVISIO, Divortium. Canones Hibern. apud Acherium Spicil. to. 9. p. 34. *De eo quod melior Divisio, quam discordia.* Synodus: *Melius est Dividere, quam semper discordare; Divisio enim præstat pacem, discordia vero destruit.*

¶ DIVISIONALE, ut *Divisa* 1. seu Testamentum, quo testator sua bona dividit hæredibus. Testamentum ann. 813. inter Instrum. tomi 1. Hist. Occitan. col. 38. *In Christi nomine incipit Testamentum Dadilæ & Divisionale bonorum.*

¶ DIVISIONALIS BREVIS, Eadem notione. Testamentum anni 966. inter Anecdot. Marten. to. 1. col. 85. *Hic est Brevis Divisionalis, quem fecit Matfredus Vicecomes, & uxor sua Adalais, à die qua cupiunt pergere Romam, de omnibus rebus illorum mobilibus & immobilibus, propter remedium animæ eorum seu inter filios eorum.* Vide novam Gall. Christ. tom. 1. p. 3. col. 2.

¶ DIVISITORIUM, *Locus contubernii.* Gloss. Sangerman. n. 501. Lege & vide *Diribitorium*.

1. DIVISOR, Qui dapes in mensa dividit, dissecat. Gl. Græc. Lat. διαμεριστής, *Divisor*. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Divisor*: Dælere, i. e. Divisor, distributor, à dælon, dividere, dæl, pars, portio.

¶ 2. DIVISOR, Judex, arbiter, in Onomastico ad calcem tomi 5. Anecdot. Martenianorum. Vide *Divisa* 5.

¶ DIVISOR JURAMENTI, Qui juraturo sacramenti formulam præscribit. Consuetud. Furnenses ex Archivo Capituli Audomarensis: *Quicumque adjornatus fuerit, & prima die non venerit, readjornari debet ad secundam diem, & si tunc non venerit atinctus est; & si venerit & legitimum impedimentum ostenderit, petendo sacrosancta & Divisorem juramenti, hoc est, Stavera, stabit in placito suo, & si ita non fecerit, atinctus est.* Belgis *Stavenden eedt*, est alicui juramentum præscribere seu dictare, ut illud ad verbum recitet; hinc *Stavera*, qui illud dictat.

DIVISORIUM, *Cella ab aliis divisa*, Johanni de Janua.

¶ DIVISORIA SEDILIUM, Fulcra quibus in Choro sedes dividuntur. Regula Toribii Archiepisc. Limæ, Concil. Hisp. tom. 4. pag. 665. col. 1. *In Choro magnam membrorum & sensuum disciplinam observabunt, non ad sedes inclinati, neque cubitis ad sedilium Divisoria fulti.*

DIVITES HOMINES. Vide *Rici homines*, [& supra *Dives homo.*]

¶ DIVITIARIUM, Locus ubi reponuntur divitiæ. S. Ambrosius de Officiis: *Sapienti & justo totus mundus Divitiarium est.* Vide Barthium Adversar. lib. 35. cap. 22.

DIVITIOSITAS, *Copiositas*. Ugutio.

DIVITIOSUS, *Copiosus, plenus divitiis*: *Divitiositas*, *copiositas*. Joan. de Janua. *Divitior* dixit Terentius in Phorm.

DIVITISSIMUS, pro *Ditissimus*, apud Alcuinum Epist. 17. 29.

¶ DIVOLARES, διώβολοι. Gloss. Lat. Græc. Lege *Diobolares*, vel *Diovolares*, B. in V. mutato, ut alibi sæpe. Similiter in sequenti voce pro

¶ DIVOLTRES, legendum est *Diobolares*, hoc est, Duorum obolorum, à Græco διώβολον, Duo oboli. Hinc ridiculum emendato etymon Johannis de Janua, qui habet: *Divoltres, Vilissimæ meretrices; quæ se suaque gratia numorum præbent, & dicuntur Divoltres, quasi desiderio volentes, vel quasi pro numo volutæ.* Ad quæ Martinius: *Mira vox! Sed non tam homines accusandi, quam sæculi deploranda caligo.*

¶ DIVOMERAT, *Aperuerat*. Gloss. Isidor. Corrige cum Grævio: *Dimoverat, Separaverat.* Papias: *Dimovere, Disjungere, dividere, deducere.*

DIVONA, Fons Deorum, idiomate veterum Gallorum. Ausonius in Burdigala:

Divona Celtarum lingua fons addite divis.

Hodie apud Cambros, *Diu* Deum, & *Vonan* fontem significare testatur Marcus Zuerius Boxhornius in Orig. Gallic. c. 1.

¶ DIVORTIARE, Diducere matrimonium, Gall. *Faire divorce.* Pluries occurrit apud Rymerum to. 14. p. 464. col. 1. & p. 469. col. 1.

¶ DIVORTIONALE, *Libellus divortii.* Amalthea.

¶ DIURETICUS, διουρητικός, Urinalis. Cæl. Aurel. Tard. l. 1. *Medicamina Diuretica.* Priscian. de Diæta cap. 9. *Tripsaca herba calida & Diuretica. Vina diuretica*, apud Palladium.

¶ DIURIUM, *Solutio ventris unius diei.* Papias. Legendum *Diurnum*, Senecæ, Cibarium unius diei servo præstitum: *Diurna pittancia* in l. 11. Cod. Theod. de Erog. milit. annon.

¶ DIURNALE. Vide *Diurnalis* 3.

1. DIURNALIS, ἡμερήσιος, in Gloss. Lat. Gr. [Diurnus. *Diurnale officium & nocturnale*, in Capitularibus lib. 6. cap. 171.]

2. DIURNALIS. *Diurnales* dicuntur Calcei, quibus interdiu utuntur Monachi, qui *Calciamenta Diurna* appellantur in Capitul. Ludovici Pii Addit. 1. c. 22. Usus antiqui Ordinis Cisterciensis cap. 84. *Quod*

Quod & faciunt, quoties calciant se Diurnalibus consuete. Adde cap. 108. Lanfrancus in Decretis pro Ordine S. Benedicti, c. 1. *Antequam sonet signum ad apparatum Tertiæ nullus calciet se Diurnalibus suis, exceptis iis, quibus extra claustrum cura obedientiæ injuncta est.* Consuetud. Floriacenses: *Post prandium omnes dormitorium ascendentes Diurnales calceos ponunt, & nocturnales induunt.* Ita Statuta antiqua Cartusiensia 2. part. c. 16. §. 2. & alibi. Eadem notione usurpant Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. c. 12. 40. lib. 3. c. 27. Chron. S. Trudon. lib. 13. p. 510. Vide *Nocturnales.*

3. DIURNALIS, Idem quod Jugerum: nostris, *Journel*, quantum terræ bos per diem arare potest. [Papias MS. Bituric. *Decem juga vinearum, decem jugera, vel decem Diurnales.* Charta Hedeni Ducis an. 704. pro S. Willibrordo Episcopo, apud Marten. Collect. Ampliss. to. 1. col. 13. *Donamus tibi tres casatas... & centum Diurnales, id est, jugera de terra aratoria.* Charta anni 1223. ex Archivo Villæ novæ: *Ego Silvester de Rezaio tradidi Monachis Villæ novæ duos Diurnales pratorum in valle mea tenendos.*] Acta Murensis Monasterii p. 40. *Sunt ergo in vico 16. mansi, & 19. Diurnales. In Egga dimidius mansus, & 22. Diurnales. Ad Hasle 4. Diurnales & dimidius, &c.* Eadem Acta p. 45. *Rustici vero qui habent Diurnales 20. & duo sunt, alii servientes, alii censum dantes.* Ubi *Diurnales servientes* sunt, quorum possessores certum servitium dominis debent, ut arare, metere, fœnum secare, &c. Et p. 47. *In curtem ordinata est, ubi sunt 14. Diurnales servientes, & 2. mansi, &c.* Mox: *In curtem composita est, ubi habentur 12. Diurnales, 6. in villula, & 6. ad Turmulon, & 1. mansus.* Alio loco: *Pratum, quod computatum est per Diurnales.* Occurrit in his Actis pluries p. 42. 49. 50. 51. 55. Tabularium Prioratus Dominæ in Delfinatu fol. 29. *Duos videlicet Diurnales de terra, &c.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Arat annis singulis Diurnale unum.* Chron. Andrense p. 358. *Duo Diurnalia terræ dedit, &c.* [Chronicon Bonæ Spei: *Anno* MCCLXXX. *emit... sex Diurnalia,* LXVI. *virgas terræ.* Pag. 257. *Diurnale &* LXXXVIII. *circiter virgas terræ.* Et pag. 305. *Bonarium... &* V. *Diurnalia,* LXXXIV. *virgas circiter terræ.*] Vide *Dies.*

DIURNARE, Diem exigere, morari, nostris *Sejourner.* Adelbodus de Gestis S. Henrici Imp. pag. 446. *Ibi in die Palmarum, qua oportuit celebritate, Diurnare fecit.* [*Diurnare* dixit Gellius de Q. Claudio vetere historico: *Neque optimum quempiam inter nos sinunt Diurnare*; hoc est diu durare seu vivere.]

DIURNARII, Qui *diurna* conscribebant, efficiebant, & quod *dietim* fiebat, vel decernebatur, in Diaria describebant. Junguntur illi cum Subscribendariis, Logographis, Censualibus, in lege 8. Cod. Theod. de Cohortalib. *Diurna pittacia*, in l. 11. eod. Cod. de Erogat. milit. annon. quibus, quid per singulos dies erogandum esset, continebatur. Vide *Jornarium.*

DIURNIUM, ἡμερολόγιον. Gloss. Gr. Lat. [Idem est quod Juvenali & Senecæ *Diurnum*, Liber continens acta dierum singulorum. Suppl. Antiquarii: *Diurnium*, ἡμερολόγιον, *Calendarium.*]

¶ DIURNUM, vel DIURNUS, Idem quod *Diurnalis* 3. Chronicon B. M. Bonæ Spei p. 5. *Pro uno Diurno prati juxta Joannis pratum.*

DIUTINARE, Perseverare, in veteri Lectionario Asturicensi, ubi de S. Dominico Calceatensi.

DIUTURNA, Modus agri, qui alias *Jornale* & *Dies*, &c. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Concedimus tres coroatas dominicas nostras, & in sponsalitio Consecrationis Ecclesiæ unum curcillum ante januas positum, & tres Diuturnas de terra, & vernetum in dextra & sinistra parte positum ad ædificationem domorum habitantium in servitio prædictæ Ecclesiæ.* Alibi: *Similiter concedimus sponsalitium ipsius Ecclesiæ duas Diuturnas telluris, &c.*

¶ DIUTURNALITER, Diu, in Actis SS. Julii to. 2. p. 681. de S. Anatholia.

DIUTURNIUM, πολυχρόνιον, in Gloss. Græc. Lat. MS. Editum *Diuturnum* habet. Notum autem Græcis πολυχρόνιον esse vitæ diuturnioris adprecationem. Vide *Polychronia.*

DIUTURNUS, Usu diuturno peritus. Ammianus l. 16. *Dux Diuturnus* dicitur, quem lib. 30. *Usu Castrensis negotii Diuturno firmatum.* Et lib. 23. *Sacerdotem cæteris Diuturniorem, seniorem* vocat.

¶ DIWOHART, Species *corvatæ* apud veteres Aremoricos. Tabularium Rothon. *Vendidimus... sine censu, sine renda, & sine opere & dicofrit, vel Diwohart, & sine ulla re ulli homini.* Vide *Dicofrit.*

DIVUS. [Lexicon vet. apud Turnebum Adversar. l. 28. c. 6. *Divus, Imperator, qui post mortem Deus habetur.*] Joan. Sarisberiensis l. 3. Policrat. c. 10. *Facti sunt ergo Divi indigetes, aut, ut aliis placet, Heroes, quos nec etiam humana forte dignos Romanorum perfidia reputavit. Tractum est hinc nomen, quo Principes virtutum titulis, & veræ fidei luce præsignes se Divos audeant, ne dum gaudeant appellari, veteri quidem consuetudine etiam in vitio, & adversus fidem Catholicam obtinente.* Vide, quæ in hanc sententiam collegit Joannes Filesacus lib. de Idololatria politica cap. 1. p. 9. 10. neque enim hisce licet immorari.

¶ DIZENUS, Decanus vel Decurio. Miracula S. Bernardi Menthonensis, Julii to. 2. pag. 1088. *Huc symbolam suam Penninæ quoque regionis Primores quos Dizenos vocant, conferunt.*

¶ DLIDALT, Species vestis, apud Stephanotium Fragment. Hist. tom. 8. fol. 247. *Laxo etiam tunicam meam viridam & unam Dlidalt & duas camisias.*

¶ DOA, Fossa, Gall. *Douve.* Tabularium S. Sergii Andegav. *Ex transverso autem à Doa castelli usque ad alteram vineam, quæ est ultra vetus terrarium.* Vide *Doga* 1.

¶ DOAGERIA, Gallice *Douairiere*, Mulier vidua cui ususfructus certæ partis bonorum mariti concessus est, apud Rymerum tom. 13. pag. 635. col. 1. *Maria præfati potentissimi Regis Angliæ soror & Franciæ Doageria in præsenti habet & possidet, in omni casu & eventu, sive Delphinus ad Regem* (regnum) *pervenerit sive non: & de eodem Doario sive donatione propter nuptias adeo certam & securam reddet & assecurabit, sicut præfata domina Anna olim, seu domina Maria hodie Doageria, vel aliqua Regina Franciæ de Doario sive donatione propter nuptias unquam certa & secura seu assecurata fuit, aut assecurari debuerit: quod quidem doarium, &c.* Vide ejusd. tomi pag. 70. col. 1.

¶ DOALIUM, Donatio propter nuptias, Gallis *Douaire.* Charta Aymari de Pictavia in uxorem ducturi Alixentem an. 1268. apud Baluzium to. 2. Hist. Arvern. p. 286. *Et donationem seu constitutionem dotalicii seu Doalii, necnon promissiones & conventiones prædictas vobiscum habitas, vobis & vestris successoribus & ipsi Alixent perficiet & inviolabiliter conservabit.*

¶ DOAMEN, f. Dolii lamina, Gall. *Douve.* Inventarium ann. 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. armar. Din. n. 38. *Item unum embunum, item Doa-*

men unius vasi de frayse; hoc est, si bene interpretor, laminas fraxineas ad unum dolium faciendum. Vide *Doga* 3.

DOANA, & DUANA, Ædes, in quibus fiscales reditus, vectigalia, portoria, & cætera id genus tributa pro mercibus, & mercium transvectione inferuntur. Hugo Falcandus in Histor. de calamitate Sicil. p. 661. *Multi quoque Saracenorum, qui vel in apothecis suis mercibus vendendis praerant, vel in Duanis fiscales reditus colligebant, &c.* Gesta Innocentii III. PP. p. 18. *Instituebat Justitiarios & Camerarios... vendebat & pignorabat Doanas, & bajulationes accipiebat, &c.* Vide Chron. Richardi de S. Germano ann. 1221. [Chron. Parmense ann. 1277.] Constit. Sicul. lib. 1. tit. 36. Bonfil. Constant. in Sicil. p. 188. 189. Odoric. Raynald. an. 1285. n. 39. &c.

Vocem effictam à telonio Lugduni Gallorum, cui id nominis, atque inde translatam in Italiam censet Spelmannus. Alii à *Doën*, Britanno-Armorico, *Portare*, ferre, quod in hunc locum merces omnes deferantur, dictam *Doanam* opinantur. Sed potior videtur sententia, à Saracenis arcessendum etymon; nam auctor est Vincentius Belvac. lib. 31. cap. 145. *Douanam* appellari Sultanorum Palatium, ubi scilicet eorum thesauri asservabantur: *In Douanam, id est, in domum Soldani eum ducentes.* Erit igitur *Douana*, Saracenis, quod nostris Camera, cubiculum. [Neque inferior videtur eorum opinio, qui ab Arabico *Divan* seu *Diwan* Pretorium, hocque ab Hebræo *Doun*, Judicavit, derivant, quod in *Doana* soleat de mercimoniis judicari.] Vide Sebast. de Cobarruvias in V. *Aduana*, & Menagium, & Ferrarium in Orig. Italic. [necnon priorem, scil. Menagium in Gallicis.]

DOGHANA, Eadem notione, apud Ughellum tom. 7. pag. 904. *Dogana*, Boccacio.

¶ DOHANA, in Chronico Siciliæ apud Marten. to. 3. Anecd. col. 36. & supra in voce *Cabella*.

¶ DOHANARE, Dohanæ tributa solvere. Constitut. Siculæ lib. 1. tit. 89. de officio Magistrorum fundicariorum: *Fundicare seu Dohanare compellant... quæ in novis institutis fundicari seu Dohanari mandavimus.*

DOANERIUS, Qui *Doanæ* vectigalia ac tributa exigit, vel recipit, apud Ughellum to. 8. p. 879.

¶ DOHANARIUS, in *Partizanus*. *Dohanerius*, apud Muratorium to. 8. col. 609. B. & *Duanerius*, apud Baluz. Miscell. to. 6. p. 277.

¶ DOARIA; Gall. *Douaire*, Donatio propter nuptias. Instrum. matrimoniale anni 1273. Histor. Dalphin. to. 1. p. 198. col. 2. *Humbertus dominus de Turre consentiente R. Patre Dom. Guill. Episcopo Claromontensi fratre ejus, dedit, concessit & donavit eidem Annæ, nomine dotalitii seu Doariæ ad vitam ipsius Annæ, ad bonum usum & consuetudinem Burgundiæ, medietatem totius terræ & baroniæ seu baroniarum de Turre, &c.* Vide *Dos* & *Dotarium*.

¶ 1. DOARIUM, ut *Doaria*, in Contractu matrimonii Domini Anne de Turre ann. 1445. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. p. 735. Occurrit etiam apud Rymerum to. 10. pag. 244. col. 2. tom. 13. p. 179. col. 2. & alibi non semel. Vide *Doageria*.

¶ 2. DOARIUM, Donatio à fundatore facta Ecclesiæ recens ædificatæ. Vide *Dos Ecclesiæ*.

¶ DOAYRIUM, Idem quod *Doarium* 1. Donatio anni 1318. in Hist. Dalphin. to. 2. p. 178. col. 1. *Occasione donationis propter nuptias, vel causa dotis augmentandæ seu causa Doayrii ipsius dominæ Beatricis.*

DOBLA, Mensura liquidorum. Vide *Duplarium* 1.

¶ DOBLAR, vox Hispana, in Regula Toribii Archiep. Limæ, inter Concil. Hisp. tom. 4. p. 664. col. 1. *Cum inchoantur Vesperæ defunctorum in die omnium Sanctorum, debet statim incipere duplex sonitus campanarum, quod vulgo vocant Doblar, & durare usque ad horam octavam noctis.* Vide *Doble*.

¶ DOBLARE, Gall. *Doubler*, Duplicare. Chartular. S. Martialis Lemovic. *In octava Paschæ tria Responsoria Doblare cepimus.*

¶ DOBLE, Idem quod *Doblar*. Regula Toribii Archiep. Limæ: *In funere Prælati & Præbendariorum... fit solemnis crepitus campanarum vulgo Doble.*

¶ DOBLERIUS, Crumena, sacculus, vet. Gallis *Doublier*. Limborch. lib. Sentent. Inquisit. Tolos. p. 102. *Custodivit quemdam Doblerium dicti hæretici, in quo erat unus liber & aliqua alia res.* Ibid. pag. 153. *Scambiavit sibi pecuniam & portavit sibi Doblerium de Tholosa usque Avenionem, ubi reddidit sibi.* Vide *Duplarium* 2.

¶ DOBLETA, Crustulum, Gall. *Oublie*. Usus Culturæ Cenoman. *Ad cœnam habeant nebullas, Dobletas.* Vide *Nebula* 2. & *Oblata*.

¶ DOBLO, Duplio, Ital. *Dobbla* vel *Dobbra*, Hisp. *Doblon*, Gall. *Pistole*. Acta SS. Junii to. 4. p. 883. de B. Aloysio Gonzaga: *Genua venerandus flexit Dux, acceptoque aureo Doblone (ita vocant Itali) è crumena aurea, quam ei dominus Petrus Maria Gonzaga, Eques Redemptoris, porrigebat, ipsum obtulit in disco ad hoc ibi præparato.*

¶ DOCARIUM, ut videtur, à Græco δοκὸς, Trabs, tignum, Gallis *Poutre*, *Solive*, *Bois de charpente*. Agnelli lib. Pontif. apud Muratorium to. 2. pag. 182. col. 1. *Omnia Docaria & subtegulata, & omnia ligna abiegna, & quæ necessaria erant, Ravennenses cives volventes in angaria.... cæmentariique ordinabant trabes super parietes, & perfecta sunt omnia.*

¶ DOCATUS, pro *Ducatus*, Gall. *Duché*. Occurrit in Charta Caroli Magni, apud Doubletum Hist. San-Dionys. p. 715.

¶ DOCCIA, vox Italica, Canalis, tubus, Gall. *Canal*, *Tuiau*. Hugo de Prato Serm. 68. apud Martinium in Lexico: *Si quoddam Canale aquæ velocissime currentis deorsum, ut Doccia molendini percuteret in murum, manifestum est, quod undique redundaret & dispergeretur: sic erit in gloria anima ad corpus.*

¶ DOCELLUM *quoddam in pago Rutenico super rivulum Dordunum, cujus vocabulum est Concas*, in Præcepto Ludovici Pii an. 819. apud Baluz. tom. 2. Capitul. col. 1417. Lege *Locellum* ut in Annal. Benedict. to. 2. p. 401.

¶ DOCENUS, Assis Francicus *duodecim* constans denariis, Gallice *Douzain*. Testamentum S. Aredii Abb. Altamensis, apud Stephanot. Fragm. Histor. MSS. to. 1. *Maimacum domum nostram... Monachi nostri Altanenses habeant cum mancipiis, qui quaternos aripennos vineæ Monachis colant; uxores vero eorum Docenos argenteos singulis annis Monachis Altanensibus persolvant.*

DOCHA. Vide *Doga*.

DOCIBILIS, διδακτικὸς, in Gloss. Græc. Lat. Gloss. Lat. Græc. *Docibilis*, εὐδίδακτος, εὐμαθής. *Docibilitas*, παίδευσις, εὐλογιμότης, *Docibilitas*, διδασκαλία. Glossæ S. Benedicti cap. de Morib. *Docibiles*, εὐμαθής. *Indocibilis*, δυσμαθής. Ugutio & Joan. de Janua: *Docibilis & Docilis differunt: nam Docilis est Discipulus, qui facile docetur: Docibilis vero qui facile discitur.* Mox ait, promiscue usurpari, ut apud Joannem cap. 6. *Erunt omnes Docibiles Dei*, i. e. dociles. Græc. διδακτοὶ τοῦ Θεοῦ. Et 2. ad Timoth. *Ad omnia*

Docilem, *patientem*. Gr. διδακτικόν. Amalarius lib. 1. de Eccl. Offic. cap. 35. *Non erit Responsorius*, *quia nemini ibi prædicabitur*, *sed erunt omnes Docibiles Dei.* Stephanus Eddius in Vita S. Wilfridi cap. 9. *Prudentem*, *non vinolentum*, *Docibilem & bene docentem sermone puro & aperto.* Sugerius lib. de Administr. sua cap. 3. *Cum ætate Docibili adolescentiæ meæ antiquas Armarii possessionum revolverem chartas.* Hincmarus Remensis Epist. 7. ex Labbeanis: *Si ipse Clericus criminosus non est*, *& Docibilis est*, *quod etiam in Episcopo Canones requirunt*, *&c.* Infra: *Si autem ipse Clericus*, *cui per tanta tempora ipsam Ecclesiam in Follanæbraio habere*, *& in ea laborare consensisti*, *non placet & per rationem*, *aut pro crimine*, *aut pro indocibilitate illum rejeceris*, *quem contra regulas sine mea licentia & sine libertate Canonica ordinasti*, *ostende*, *& alium inveniemus.* Ubi *Docibilis*, est, uti dicimus, *Capax*; ut *indocibilitas*, incapacitas.

Docibilitas. Alvarus in Vita S. Eulogii: *Et hoc erat exercitium nobis melle suavius*, *favis jucundius*, *& in aure nos quotidie extendentes*, *multa inadibilia tentare in scripturis immatura Docibilitas egit.* Infra: *Quanta Docibilitas tam pretioso munere inesset animæ*, *&c.*

¶ DOCILLUS, Clepsydra. Vide *Duciculus.*

¶ DOCMEN, pro *Dogmen*, Dogma. Fridegodus in Vita S. Wilfridi, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 725.

Fistula rurestris cecinit prothemata cavis,
Callosas cani Meligor velut excola sannas,
Enervi trutinans exotica Docmina plectro.

Mabillonius legit *Dogmen* in Onomast. ad calcem.

DOCRUM. Charta Gennadii Episcopi Astoricensis æræ 953. apud Antonium *de Yepez*, tom. 4. Chron. Ordin. S. Benedicti p. 448. *Cæteros libros tam divinos*, *id est*, *Bibliothecam totam*, *Moralia*, *Job*, *Pentateuchum*, *cujus historia Ruth*, *liber unus*; *sive etiam & specialiter*, *Docrum*; *id est*, *Vitas patrum*, *item Moralium*, *Ezechielem*, *Prosperum*, *genera officiorum*, *Ethimologiarum*, *catha Johannis*, *libros Trinitatis*, *libros Apringi*, *Epistolæ Hieronymi*, *item Etymologiarum*, *Glossematum*, *liber Cominis*, (leg. *Comitis*) *liber regularium*, *virorum illustrium*, *&c.* Legendum forte *Geronticum*: nam Vitæ Patrum sic inscribuntur.

DOCTICANUS, Papiæ, *Qui docte canit.* [Martianus Capella lib. 2. in Clio Musa: *Docticanis sollers ludere sensibus.* Hugo Etherianus in Epistola ad Aimericum Antiochenum Patriarcham an. 1170. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 479. *Dum in supernarum rerum cognitione versor Constantinopoli*, *Docticanæ investigationi vestræ misi*, *&c.*]

¶ DOCTICULUS, diminut. à *Doctus*, in Bodonis Chron. Clusin. apud Leibnitium Scriptor. Brunsvic. tom. 2. pag. 361.

¶ DOCTILOQUAX, Loquens docte. *Littera Doctiloquax*, apud Dracontium lib. 2.

DOCTILOQUIUM, *Doctum eloquium*, Ugutioni.

¶ DOCTIO, Διδαχὴ, Doctrina. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. MSS.

¶ DOCTISONUS, ut *Docticanus.* Arator in Act. 17. de S. Paulo: *Quem turba profari Doctisonis mirata modis. Doctisonæ artes*, apud Sidonium cap. 15.

¶ DOCTITAT, *Frequenter docet.* Gloss. Isidori.

1. DOCTOR, Dignitas in Clero & Ecclesia, cui ex officio incumbebat docere plebem. Passio SS. Perpetuæ & Felicitatis: *Vidimus ante fores Optatum Episcopum ad dexteram*, *& Aspasium Presbyterum Doctorem ad sinistram.* Cyprian. Epist. 24. *Doctoris Audientium*, seu Catechumenorum, meminit. Vide Notas nostras ad Cinnamum pag. 461.

☞ Pro Episcopo sumitur in Capitularibus Regum nostrorum l. 6. c. 357. *Criminationes adversus Doctorem nemo suscipiat*, *nemo audiat*; *quia indignum est ut hi qui Throni Dei vocantur*, *aliqua motione turbentur.* Episcopum hic intelligendum esse palam fit ex ejusd. lib. cap. 104. ubi: *Nullis vita Præsulum turbetur excessibus: quia valde indignum est*, *ut qui Throni Dei vocantur*, *aliqua motione turbentur aut inique tractentur*; ut ex capite 156. libri 7. *Si quis Episcoporum accusatur*, *ad summos Primates causam deferat accusator*, *qui adtentius discutiant*, *si causa pietatis hoc fiat necne. Quod si alicujus invidia... actum fuerit*, *nullo modo tale recipiatur negotium*; *quoniam inconveniens est*, *ut hi qui Throni Dei vocantur*, *& immobiles esse debent*, *pravorum accusationibus moveantur vel perturbentur.* Ibid. cap. 323. *Accusationes adversus Doctorem nemo suscipiat: quia non potest humano condemnari examine*, *quem Deus suo reservavit judicio.* Et cap. 57. *Interiorum ordinum culpæ ad nullos magis referendæ sunt quam ad desides negligentesque Doctores.* Vide ejusdem libri cap. 44.

2. DOCTOR, Auctor. Vetus Placitum an. 1074. apud Ughellum tom. 1. p. 505. *Tunc supradictus Imperator interrogavit supradicto judice*, *quis exinde fuisset lex? Tunc dixit supradicto judice*, *Domine*, *interrogate eam*, *ubi est suum Doctorem*, *vel si habet testimonii. Tunc interrogavit ea supradictus Imperator*, *si habuisset Doctorem*, *vel testimonii. Tunc dixit supradicta Albasia*: *Non possum hic habere Doctorem neque testimonii*, *quia... illi volunt venire in vestram præsentiam.* Vide *Auctor.*

¶ 3. DOCTOR, Abbas, in Annal. Benedict. lib. 37. num. 108. ad an. Christi 877.

Doctores Legis. Gloss. Gr. Lat. Νομοδιδάσκαλος, *Legis Doctor.* Gloss. Lat. Gr. *Juris Doctores*, αὐθένται τῶν νόμων. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062. Νομοδιδάσκαλοι, οἱ γραμματεῖς, ἑρμηνεύοντες, συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ λεγόμενοι νομικοί. Ibid. Νομικὸς, ὁ τῷ νόμῳ ἀκολουθῶν, ἢ ὁ τοῦ νόμου ἐξηγητής. Adrevaldus lib. 1. de Miracul. S. Benedicti cap. 25. *Quidam Wastinensis regionis Legis Doctor*, ... *munere corruptus advenerat*, *verens*, *ne si duo inter se decertarent*, *testis eorum reprobus inveniretur*, *judicium protulit*, *&c.* Paulo ante: *Plurimi legum Magistri & judices.* Charta Pipini Majoris Domus apud Doubletum lib. 3. Hist. Sandion. pag. 692. *Sicut proceres nostri*, *seu Comites Palatii nostri*, *vel reliqui Legis Doctores judicaverunt.* Fragmentum Historiæ Aquitanicæ: *Miseratque in Marciliacum Robertum Legis Doctum*, *&c.* Exstat in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis Charta originalis *Theobaldi Comitis Palatii*, *data 5. Idus Januar. Indict. 6. anno à Passione Domini 1083.* quam præ cæteris subscribit *Rotpertus Legis Doctus.* Capitula Carlomanni tit. 2. cap. 9. *Et Comes præcipiat suo Vicecomiti*, *suisque Centenariis*, *ac reliquis ministris Reipublicæ*, *nec non francis hominibus*, *mundanæ legis documentis Eruditis*, *&c.* Chronicon Lichfeldiensis Eccles. in Anglia: *Anno Guillelmus regni sui 4. apud Londonias consilio Baronum suorum fecit summoniri per universos Angliæ Comitatus*, *omnes Nobiles sapientes*, *& sua lege Eruditos*, *ut eorum leges & consuetudines audiret.* Eadem verba habentur initio Legum Edwardi Confessor. c. 1. *Domini legum*, apud Ottonem de S. Blasio cap. 14.

¶ Doctor in Sacra Pagina, Qui sacros Bibliorum libros interpretatur. In Instrumento anni 1423. ex Archivo Monasterii de Bello-prato Rotomag. legimus: *Die Veneris sancta de mane ante*

meridiem solet fieri, & est assuetum, quidam sermo solemnis seu prædicamentum solemne per unum Doctorem in sacra pagina aut aliam personam solemnem.

Doctor Doctorum, in Actis Capitularibus Ecclesiæ Lugdun. an. 1341. fol. 37. v. & alibi non semel. Sed quæ hæc dignitas, fateor mihi incompertum.

¶ DOCTORANDUS, Ad Doctoris gradum promovendus in Academiis. *Bacchalariandi Doctorandique*, apud Robertum *Goulet* in Compendio jurium Universitatis Parif. fol. 14.v°. Occurrit apud Leibnitium Scriptor. Brunsvic. pag. 826. & infra in voce *Sufferratura*.

¶ DOCTORIZATIO, Adeptio Doctoris gradus, in Statutis Academiæ Parif. n. 33. apud Acherium Spicil. tom. 6. pag. 384.

¶ DOCTRINA, Parochia, apud Indos Christianos. Pluries occurrit in Conciliis Hisp. xvi. sæculi.

¶ DOCTRINALES Pueri dicuntur in iisdem Conciliis, qui ministrant in Ecclesiis parochialibus.

¶ DOCTRINAMENTUM, Documentum, præceptum, Gall. *Precepte*, in Monastico Anglic. to. 1. pag. 11. col. 2. *Per Doctrinamentum B. Archangeli Gabriëlis.*

DOCTRINARE, Docere, instruere. Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 14.

Sed quod in hoc opere volo Doctrinare minores.

Occurrit apud Baldricum lib. 1. Chron. Camerac. cap. 84. 116. lib. 3. c. 15. [& in Actis SS. April. tom. 2. pag. 793.]

DOCTRINUM, Διδασκαλεῖον, in Gloss. Græc. Lat. Schola publica.

DOCTUS. *Docti homines*, quos vulgo *Probos* dicimus. Lex Longob. tit. 44. *Operas reddet, & mercedem Medici persolvat, quantum per Doctos homines arbitratum fuerit.* Tit. 46. *Servus ministerialis & Doctus.* Vide *Boni homines*.

DOCUMENTA, Tabulæ, Chartæ, instrumenta, quibus prædiorum rerumve aliarum jus firmatur. Gloss. Basil. Ἐγγεγραμμένα, διδαχαί. Concilium Agathense can. 26. & Burchardus lib. 3. can. 183. *Si quis de Clericis Documenta, quibus Ecclesiæ possessio firmatur, aut supprimere... præsumpserit.* Vide Concilium Aurelian. IV. cap. 14. Apud Gromaticos, *Documenta* sunt signa, argumenta terminorum, finium, limitum. Vide Aggenum, & l. 3. Cod. Th. de Abolit. & l. 41. de Episcop.

DOCUMENTATIO, *Admonitio*, νουθεσία, in Gloss. Gr. Lat. [*Institutio, correctio*, in Supplemento Antiquarii.]

DODARIUM. Vide *Dotarium*.

¶ DODRANS, *Tres quælibet partes, quarta remota, ut, novem sublatis, tres ex duodecim. Sic notatur ℨ.* Papias in MS. Bituric. Vox quidem nota, at signum hic expressum non ita.

DODUS. Abbo Monach. lib. 2. de Bello Parisiaco:

Lux segetis rediviva rotas spoliis vacuavit,
Atque suis Dodum revocavit motibus axem.

Ubi ipse Abbo Glossator, *Dodum*, *Clodum* vertit. Etiamnum, *Dodu*, dicimus *arcuatum*, & in dorsi formam effictum, à voce *dos*, dorsum.

¶ DOERIUM, ut supra *Doarium*, in Amalthea.

1. DOGA, Fossa, Gallis *Douve*. Gregor. Turon. lib. 1. Miracul. cap. 25. *Fossas in circuitu Basilicæ fieri jussit, ne forte Dogis occultis lymphæ deducerentur in fontem.* [Pactum anni 1272. inter Jacobum Aragoniæ Regem Montisque Pessulani Dominum & Berengarium Magalonæ Episcopum, de limitibus jurisdictionis utriusque: *Exinde sicut itur per carreriam quæ transit ante viridarium quondam Petri Salvatoris, usque ad viam quæ est juxta Dogam vallati Montis-pessulani. Juxta Dogas vallatorum murorum dictæ civitatis*, in quodam veteri Statuto Massiliensi.] Vide *Doha*.

Dova, Eadem notione, in Jure Vicentino lib. 4. *Qualibet Dova cujuslibet vegetis, &c.* [Instrum. anni 1181. ex Archivo Ecclesiæ Dolensis: *Addunt communiter, quod omnes Dovæ Doli sunt de dominico Archiepiscopi.*]

¶ Douva. Instrum. an. 1255. ex Archivo S. Florentii: *Domum Galterii Beisnel sitam de prope Douvam Dolensis Abbacie.*

2. DOGA, Poculum, vel dolium. Gloss. Lat. Gr. *Doga*, βῦτλις, *Dogarius*, βυτλοποιός. Cambro-Britannis *Dogn*, est debitum, quantitas debita, mensura. Vopiscus in Aureliano: *Facta erat ratio Dogæ, cuparum, navium, &c.* Ita emendant Turnebus & Casaubonus, pro *Dochæ*. Cujacius & Salmasius vocem hanc à δοχὴ, *Receptaculum*, deducunt. Vide *Buttis* in *Butta* 3. & Salmasium in Hist. August. pag. 208. 490.

3. DOGA, Asser, proprie is, quo vas, seu dolium compactum est, Italis *Doga*: nostris *Douve*. Acta S. Thyrsi & Socior. num. 25. *Et posuerunt caput ejus in tinam, & cum vellent aquam immittere, dissoluta est à circulis & Dogis, quasi concisa esset securibus.* Ubi Agones eorumdem sic habent: *Dissoluti sunt circuli & asseres discompaginati, & ita frustulatim comminuti.* [Statuta Massil. lib. 3. cap. 17. *Ordinamus præsenti capitulo quod omnes boterii Massiliæ qui vendiderint botas, vendant .... illas botas bonas & legales... tam in Dogis quam in arbore, &c.*] Vide Oct. Ferrarium in *Doga*.

¶ Dova, Eodem significatu. Codex Irminonis Abb. Sangerman. MS. fol. 60. verso col. 2. *Solvunt ad hostem multones* II... *axiculos* C. *& totidem scindolas*, XII. *Dovas, circulos* VI. XII. *faculas.* Et fol. 65. col. 2. *Asciculos* C. *scindolas totidem, Dovas* XII. *circulos* VI. *&c.*

4. DOGA, Italis est Fascia, limbus. Ita usurpat Joannes Villaneus lib. 7. cap. 108. Hispani *Dogal* vocant. Vide Chronicon Petri IV. Reg. Arag. cap. 7.

¶ DOGALIS, pro *Ducalis*, ut puto, quemadmodum Veneti Ducem suum *Doge* nuncupant. Testamentum Tellonis Episc. Curiensis an. xv. Pippini Regis, in Annal. Bened. tom. 2. pag. 710. col. 1. *Si quis... aut Regalis potestas, vel aliquis per Regalium potestatem concessam, aut Dogalium præsentiam commotam... ausus fuerit ab his Ecclesiis abstrahere, &c.* Vide *Dux*.

¶ DOGANA. Vide *Doana*.

¶ DOGARIUS. Vide *Doga* 2.

¶ DOGHANA. Vide *Doana*.

¶ DOGMATICARE, ut *Dogmatizare*, in Bulla Eugenii IV. Papæ an. 1440. relata in Bullario Carmelit. pag. 199. col. 1.

DOGMATICUS, *Doctus, sagax, prudens, sophisticus, &c.* Joan. de Janua. Gloss. Lat. Gall. *Dogmaticus, Enseignez, sage.*

DOGMATISMUS, Δογματισμός, Dissertatio, docendi ars. Rusticus S. E. R. Diaconus Card. contra Acephalos: *Sæpe proposui taciturnitatem præhonorare Dogmatismo.*

DOGMATISTA. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Dogmatista*, Lareop, Doctor. Gloss. Lat. Gall. *Dogmatizo, enseigner.* S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanctor. cap. de Mahomete: *Pseudo-prophetam illum & falsissimum Dogmatistam, qui plures seduxerit, &c.* Adde cap. 9. sub fin. lib. 3. cap. 6. & 12. Theo-

dorus Abucura Opusc. 21. ἵνα ὡς ἀνίκητον δογματίζων, τοῦτον θαυμάσωσι.

¶ DOGMATIZARE, Δογματίζειν, Dogmata præsertim falsa & erronea dissеminare, Gall. *Dogmatizer.* Occurrit apud S. Augustinum, Eadmerum Monachum in Vita S. Wilfridi, Romualdum II. Archiepisc. Salern. in Chronico, Bernardum *de Breydenbach* Itiner. Hierosol. p. 501. Rymerum tom. 4. p. 315. in Bulla Johannis XXII. Papæ, in Concilio Tolet. xv. & alibi sæpe.

¶ DOGMATIZATOR, Qui novas opiniones divulgat asseritque, apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 74.

¶ DOGMEN. Vide *Docmen.*

DOHA, in Regesto 49. Chartophylacii Regii. *Douhe*, ibidem in Litteris vernaculo idiomate conscriptis: *La Douhe, qui se tient à leur maison ... à posseder ladite Douhe, & à faire en icelle edefices sus estellons, & non autre, & sous ladite Douhe chausser, & à faire d'icelle Douhe toute leur pleniere & delivre volonté.* Consuetudo municip. *du Tremblay* art. 10. *Par la Coustume de la Chastellenie du Tremblay, qui a Douhe, il a fossé.* Id est, *qui a la Douhe du fossé du costé de son heritage, pareillement le fossé lui appartient. Douves & fossez*, in Consuet. Perticensi art. 137. Arvernensi c. 12. art. 51. [Instrum. anni 1260. apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. col. 331. *Pro Doha illa quæ facta est in feodo Canonicorum, in cujus structura virgultum suum amiserat, assignamus, &c.*] Vide *Doga* 1.

¶ DOHANA, DOHANARE, &c. Vide *Doana.*

DOITKYNS, Monetæ Anglicæ species. Vide *Galihalpens.*

¶ DOITUS, Canalis vel mediocris lacus, Normannis *Douit* vel *Duit*, Aqua stagnans & limpida, ubi lintea lavant & telas, macerant cannabim, &c. Charta anni 1138. apud Lobinellum to. 2. Hist. Britan. col. 292. *Sclusam igitur sive Doitum, quem Monachi inter Hanam & Hienam fecerant, & in quo medietatem habebam, totum illud cum molendinis & piscaria liberum & absolutum perpetuo possidendum donavi atque concessi. Doitum quoque Scarcelli cum capello, quem jam diu possederant, concessi.* Charta an. 1273. ex Chartulario S. Vandregisili to. 2. pag. 1707. *Unam pechiam terræ integram sicut se prætortat in longum & latum cum gardigno, quod est juxta dictam terram Laurentii Abat-la-pie .... usque ad Doitum Huelot.* Alia an. 1275. ex eodem Chartulario to. 1. pag. 1005. *Unam pechiam terræ sitam in parrochia de Calido-becco intra masuram Martini le Gay ex una parte & Doitum ex altera.* Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 75. *Terra quæ vocatur Oscha de grosso Doito.* Haud scio an arcessenda vox à Latino *Ductus*, à quo dictum sit *Duit*, Latino-barbare *Doitus*, ut à *Conductus* factum est Gallicum *Conduit*; certe à *Ductus* derivata vox *Dois*, quam eodem intellectu usurpavit Christianus *de Troyes* Poëta vetus à Borello laudatus:

Les oreilles sont voye & Dois,
Par où vient jusqu'au cuer la voix.

Vide *Ductus* 2.

1. DOLA, seu DOLE FISCH, Anglis, certa piscium quantitas. Vide Stephan. Skinnerum in Etymolog. Anglico.

2. DOLA, Anglis *Dole*, à Saxonico ðæl, Pars, portio, à ðælan, dividere, distribuere. Hinc in locis palustribus fundi portiones, quæ viritim distribuuntur, vel potius emolumenta, quæ ductis sortibus inde colliguntur, *Doles* appellant, ut eorum prædiorum metas *Dooles*, quasi partitiones. Liber Priorat. Donstapl. cap. 5. *In le Suthmade* (i. prato australi) *habet Prior per sortem illam, quæ vocatur Crumdprest, 3. Dolas sicut sors illa cadit, & in qualibet Dola habet 4. polas, sive 8. andenas jacentes simul, & sic est summa illius sortis per totum 24. andaus.* Sæpius ibidem. Hæc Spelmannus.

Cambro-Britannis *Dôl*, & *Doldir*, est locus, vel ager humilis, planus, cultus, fertilis, pascuus, pratensis. Planities pascua, pratensis, culta. Opponitur locis superioribus & montanis. Vandali *Dol*, Teutones, *Dall*, vallem dicunt. Cambdenus etiam annotat, *Dole* à Britannis appellari jacentem & aptam ad mare vel flumen planitiem. Id firmat Nennius vetus Scriptor Britannicus, *Cæsar ad Dole bellum pugnavit.* Atque inde urbi Armoricæ *Dolæ* nomen inditum quidam putant.

DOLABRUM, Securis, apud Thwrocz. in Stephano Rege Hung. cap. 26. Gloss. Isidori: *Dolumen, delubrum.* Legendum [*Dolamen*,] *Dolabrum:* vel *Dolabra:* ut est apud Joann. de Janua. [Codex MS. Consuetud. Ecclesiæ Colon. *Villicus de Worme dabit ei duas secures & unum Dolabrum.* Consuetud. Augustæ Auscicorum MSS. ann. 1301. *Qui operatur cum Dolabro debet solvere unum denarium Morlanum quolibet die domino seu dominis quorum sunt nemora vel foresta prædicta.* Vide *Dolatoria.*]

¶ DOLARIA, Officina doliarii, Gall. *Tonnelerie.* Legitur in Charta anni 1369. Chartularii S. Mellani Pontisarensis.

DOLATICUM ARGENTUM, Politum. Anastasius in S. Silvestro: ... *Fastigium ... ex argento Dolatico.*

¶ DOLATIO, Actio dolantis lignum seu polientis. Utitur S. Augustinus.

¶ DOLATUS, ûs, Eadem notione, apud Prudentium Psychom. v. 837.

¶ DOLATOR, Qui dolat, polit. Gloss. Lat. Græc. *Dolator*, πελεκητής.

DOLATORIA, Dolabra, Gallis *Doloire.* Capitul. 2. an. 813. cap. 10. *Molas, Dolatorias, secures, &c.* Statuta antiqua Corbeiensia: *Fussorios 6. bessos 2. secures 2. Dolatoriam, taratra 2. &c.* Hincmarus in Vita S. Remigii: *Cum percuteret eandem petram Dolatoria, quam in manu portabat.*

DOLATORIUM, *Locus in quo dolatur*, Ugutioni & Joanni de Janua. [S. Hieronymo Epistola 135. ad Suniam & Fretelam, *Ferramentum, quo lapides & ligna dolantur*, λαξευτήριον.]

¶ DOLATURA, Quidquid ex lignis dolatis exscinditur, Assula, Gall. *Copeau.* Miracula S. Galterii Abb. in Actis SS. Bened. sæc. 6. part. 2. p. 829. *Ex parvissimis Dolaturis, quales lancearum sive sagittarum hastas polientes faciunt.*

DOLBA. Eucherius Lugdunensis, de variis vocabulis: *Eruca, quam vulgo Dolbam vocant.* [Papias: *Eruca, Vermis modicus... id est, Dolba.*]

¶ DOLEATOR, ut *Dolator*, Vietor, doliarius, vel alius similis artifex. Occurrit in Miraculis B. Stanislai Canonici Regul. Maii to. 1. p. 789. & B. Simonis de Lipnica, Julii tom. 4. pag. 545. & in Chron. Wormat. apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 2. pag. 154.

¶ DOLESCERE, Dolere. *Mulier parturiens Dolescebat*, in Vita B. Colettæ, Martii to. 1. p. 583.

DOLG, Vulnus, à Saxonico ðolh, & ðolȝ, eadem notione. Caput leg. Sax. 22. *de Dolg* inscriptum, de variis vulnerum compositionibus agit, quæ in legibus Aluredi Regis Anglo-Sax. c. 23. ðolȝbot dicuntur, id est, compositio, vel mulcta propter vulnus factum. Vide Sicamam ad d. caput 22.

DOLIA, Dolor, ex Italico, *Doglio*. Occurrit in Miraculis B. Simonis Tudertini n. 24.

¶ DOLIARE VINUM, Dolio vinum continere, apud Ulpianum lib. 1.

¶ DOLIARIUM, Apotheca, hypogeum, in Lege 35. §. 7. de Contrah. emt.

¶ DOLIATOR, Doliarius, vietor, in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 42. & in Miraculis S. Wernheri Martyris, April. to. 2. p. 728.

DOLIDUS, Molestus. Vide Cælium Aurelian. lib. 3. Acut. cap. 3.

¶ DOLITIA. Vetus formula Libertatis, apud Baluzium Miscell. to. 6. pag. 549. *Quicquid persona aut religiosi deorum mancipia data libertate conferre voluerit, secundum legem Romanam hoc facere potest, id est, Latina Dolitia & cives Romana, meliore statum habet testamentum condere, testimonium perhibere, emere, vindere, donare, commutare habeat potestatem, sicut & alii cives Romani.*

1. DOLIUM. Charta an 1199. apud Gariellum in Episcopis Magalonensibus p. 181. *Auditis rationibus, decretum est, quod Domini de Vico habeant in perpetuum medietatem pulmenti, & quod Præposito & Ecclesiæ Magalonensi remaneat salvum in perpetuum totum pulmentum, seu usaticum Dolii Gradus: quod Dolium ita interpretatur, quantum durant undique littora maris, id est, quantum durat canalis à mari usque ad stagnum.* Fateor me non assequi, quid sit *dolium* hoc loco. Forte scriptum erat in MS. contracte *Dñium*, id est, dominium, ex quo *dolium* confecerit Gariellus. Non tamen definio.

2. DOLIUM CORDIS, pro *Cordolium*. Commodianus Instr. 73.

Filiorum casus licet & Dolium cordis relinquat,
In nigris exire tamen nec plangere fas est.

¶ DOLON. Vide *Dalum*.

¶ DOLORIFICUS, Ingerens dolorem, molestus. Gloss. Lat. Græc. *Dolorificus*, ἀλγεινός.

¶ DOLOROSITAS, Ærumna, in Chronico Mosomensi apud Acher. Spicil. to. 7. pag. 640.

DOLOROSUS, Tristis, mœstus, lugubris, dolorem ingerens, Italis *Doloroso*. Utuntur [Vegetius l. 4. c. 22. Cæl. Aurel. Tard. l. 4. c. 5.] Petrus de Vineis lib. 4. Epist. 16. Historia Cortusior. lib. 1. cap. 7. &c.

¶ DOLOSITAS, Fraus, dolus, apud Baluzium Capitul. to. 2. col. 99. 208. 226. 250. & Miscell. tom. 7. pag. 362. Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. pag. 619. & alibi.

¶ DOLSAMIT, f. Species panni Lemovicensibus. Vide locum in *Cortibaudus* post *Curcinbaldus*.

¶ DOLUMEN, pro *Dolamen*. Vide *Dolabrum*.

DOLUS, pro *Dolor*. [Janssonius in Auctuario Gloss. Isid. *Vulnus, Dolus, vel animi dolor.*] Vide Savaronem ad Sidon. lib. 5. Epist. 3.

¶ DOM. Vide *Doma* 3.

1. DOMA, Domus, ex Gr. δῶμα. Hesychius: Δώματα, οἶκοι, οἰκήματα, ταμιεῖα, οἰκοδομήματα. Gloss. Lat. Gall. *Doma, tis, Court, ou maison.* Liber Miracul. S. Mauri Abbat. c. 10. *Doma illud, de quo exierat, funditus corruit.* Historia Translat. S. Sebastiani n. 18. *In angulo Domatis memoratos viros segregavit.* Petrus Damiani lib. 5. Epist. 11. *Qui succosa verni temporis ligna succidit, ut Domatum parietes erigat.* Occurrit præterea hac notione in Poëmate Hrabani, Miraculis S. Bavonis l. 3. c. 3. in Vita S. Aldegundis cap. 5. apud Ordericum Vitalem lib. 10. pag. 775. 795. in lib. 2. de Miracul. S. Bertini c. 14. apud Bavonem de Invent. ejusdem S. Bertini cap. 14. in Histor. S. Mariæ Suession. pag. 432, &c. Vide Zonaram in Constantino Mag.

2. DOMA, Ager, prædium, possessio. Joan. Diaconus lib. 1. Vitæ S. Gregorii PP. c. 6. *Monasterium in proprio Domate fabricavit.* Charta Caroli M. apud Browerum lib. 3. Antiq. Fuld. c. 16. *Cum in proprio Domate sibi Monasterium fecisset.* Chronicon Laurishamense: *Tradiderunt Deo & S. Nazario de suis possessionibus in vico Cella Ecclesiam, in proprio Domate fabricatam, tribus jugeribus vineti & una curte dotatam.* Will. Tyrius lib. 4. c. 9. *Viro venerabili Theophilo, qui erat in eadem civitate potentissimus, in proprio Domate Basilicam dedicante.* Chronicon Reichespergense ann. 1004. *Nobilissimum Episcopatum Babenberg ex integro in suo Domate fundavit, ac possessionibus & honoribus locupletavit.* Adelbertus Abbas Heidenhemensis pag. 358. *Capellam in proprio Domate fabricavit.* Anniversarii Ecclesiæ Alamannicæ: *Gerungus... domum cum Domate sicut à conjuge sua jure proprietatis acceperat, junctoque Domate, quod ab Odalrico coëmerat, jure legitimo contradidit.* Charta Henrici Imp. ann. 1048. in Metropoli Salisburgensi to. 2. pag. 26. *Cum omnibus appenditiis jure ad eosdem mansos pertinentibus, id est, Domatibus, agris, silvis, pratis, &c.* Alia Henrici Imp. an. 1111. ibidem tom. 2. p. 549. *Scilicet decimas de hortis, de pomariis, de vineis, de agris, quæ de illo Domate coluntur, &c.*

3. DOMA, Papiæ, *Tectum, vel atrium, quod non tegitur.* Gloss. Græc. Lat. δῶμα, *tectum*. S. Hieronymus in Epist. ad Suniam: *Doma in Orientalibus provinciis, ipsum dicitur quod apud Latinos tectum: in Palæstina enim & Ægypto, vel ubi scripti sunt divini libri, vel interpretati sunt, non habent in tectis culmina, sed Domata, quæ Romæ vel Solaria, vel Mœniana vocant, id est, plana tecta, quæ transversis trabibus sustentantur.* Ead. habet in Ezech. c. 38. & 41. in Dan. c. 6. & Beda in c. 25. Prov. Idem Hieronymus in Sophon. c. 1. *Eos qui in Domatibus adorant militiam cæli, solem & lunam, & astra reliqua.* Regula S. Pachomii ab ipso Hieronymo in Latinum versa cap. 87. *Nec in cella, nec in Domatibus, in quibus vitandorum æstuum causa requiescunt.* [Computus reparationum S. Martialis Lemovic. post annum 1227. ex Archivo ejusdem Ecclesiæ: *Crux aurea, gallus & concha cum arcibus constitunt* XVII. *lib. Coopertura Dome de plumbo cum lignis coaptatis & tegulis novis comparatis constitit* XVI. *lib.*] Hac notione usurpatur ab Abbone lib. 1. de Bello Parisiaco:

Ergo bis octonis faciunt, mirabile visu,
Monstra rotis ignara modi compacta triadi
Roboris ingentis super argete quodque cubante,
Domate sublimi cooperto.

Galli etiamnum *Domes* appellamus [concameratum ædis, præsertim sacræ, fastigium, *Cupola* Italis, apud quos *Domo* Ecclesiam aliquando significat cathedralem: qua notione sumitur *Dom* in Translatione S. Philastrii Episcopi, Julii to. 4. p. 394. *Deinde reponant dictam capsettam plumbeam ornate fabricatam in capsono sito in sacristia de Dom circumsepta ferratis.*] Vide Leon. Ostiens. l. 3. c. 1. & 29. Odon. Cluniac. lib. 4. de Vita S. Geraldi cap. 10. Isid. lib. 15. Orig. cap. 8. Harmenopulum lib. 2. tit. 4. §. 52. & tom. 5. Canisii Lect. antiq. p. 780. [& Henr. Valesium ad Eusebium lib. 4. de Vita Constantini cap. 58.] Hinc *Domitialem tabulatum* vocat Matthæus Paris in Vitis Abbatum S. Albani, *Doma* ipsum interius, quod tabulis revestitur: *Antequam medium operis ad tabulatum surgeret Domitialem.*

DOMATUS, in modum *domatis* opertus. Marcus in Carmine de S. Benedicto:

Mirantur scopulis fruges, & non sua poma,
Pomiferisque viret silva Domata Comis.

¶ DOMADARIUS, pro *Hebdomadarius*, Qui munus aliquod obit per hebdomadam, Gall. *Hebdomadier.* Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ: *Preces dicuntur à Priore vel à Domaderio.* Occurrit ibidem *Domadarius.*

¶ DOMÆNIUM, Dominicum prædium, Gall. *Domaine.* Charta Hugonis de Leziniaco Comitis Marchiæ pro Helia Abb. Nobiliacensi apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 882. *Exceptis dumtaxat Domænio, feodis & retrofeodis meis, ubicumque sint infra metas prædictas.* Vide *Dominium & Dominicum.*

DOMALIS. Charta Alemannica Goldastina 15. *Trado ad Monasterium S. Galli... id est, caballis, Domalibus, cum cætero troppo, caballis, cunctis, &c.* Forte *Damalibus*, ex Gr. δάμαλις. Vide *Damalio.*

¶ DOMANARIA JURISDICTIO, Quæ *domanii* est seu domini, Gall. *Jurisdiction Seigneuriale.* Literæ anni 1359. apud D. *Secousse* to. 3. Ordinat. Reg. pag. 366. *Nedum superioritatem vel ressortum & gardiam prædictas, verum etiam jurisdictionem Domanariam dictorum Religiosorum usurpare & exercere, & omnes redditus eorumdem Religiosorum percipere & levare nituntur.* Hic intelligo jurisdictionem omnium minimam, quæ fere in censuum perceptione consistit, quamque vulgo dicimus, *Justice fonciere.*

¶ DOMANIALIS PARS, Quæ regii *domanii* est, in Charta ann. 1481. ex Archivo S. Victoris Massil. *Domanialia loca*, in Charta anni 1387. ex Archivo Communis Massil.

¶ DOMANIUM, Gall. *Domaine*, varias habet notiones. In quibusdam Consuetudinibus, ut in Aurelianensi cap. 1. art. 84. & 97. Dominicum prædium est seu principale *feudum* vel *manerium*, unde cætera pendent, & cui fidem præstant & homagium: alibi solum significat dominium seu jus Domini in territorium & census propter clientelam ex eo percipiendos: alias tandem quasvis possessiones ad Dominum pertinentes significat. Exempla non referam de re notissima. Illud unum hic observabo, de Domaniis Regum, quæ Lege regni dicuntur alienari non posse, scriptum esse in Fleta lib. 3. cap. 6. §. 3. *Res quidem Coronæ sunt antiqua maneria, Regis homagia, libertates, & hujusmodi: cum alienantur, tenetur Rex ea revocare,* SECUNDUM PROVISIONEM OMNIUM REGUM CHRISTIANORUM, *apud Montem Pessollomam, anno Regis Eduardi filii Regis H. quarto habitam*: hoc est, vel anno 1275. desinente, vel anno 1276. Si huic credimus Anglico Commentatori, non tam juri regnorum, quam Regum consensui prohibitio alienationis regiorum domaniorum erit referenda. Verum quidem est, Seldenum Dissertat. in Fletam cap. 10. n. 4. pag. 140. ultimæ edit. contendere nullam fidem ei Scriptori habendam esse: sed quantivis pretii testimonium ejus esse, satis indicant Edicta plerorumque Regum alienationem prohibentia post annum 1276. Unum aut alterum hic referam. Primum est Jacobi Siciliæ Regis anno 1285. imperantis: *Circa donationes*, inquit, *diligenti consideratione pensantes, quam Regiæ dignitati expediat, ac sit fructuosum & utile, absque fidelium nostrorum gravamine, curiæ nostra Domania alienari aliquatenus non debere, provisionis præsentis edicto mandamus, & tam nos, quam hæredes & successores nostros ab ipsorum Demaniorum donatione volumus abstinere; nam quanto ipsa Demania servabantur, ipsorum concessione prohibita, tanto proventus fisci nostri uberiores fieri poterunt, & per copiam & ubertatem ipsorum, qualibet extorsione sopita status pacificus, & conservatio nostrorum fidelium refluebit* (reflorebit.) Ex ipsis Regibus nostris Philippus cognomento Pulcher, qui regni habenas suscepit anno 1285. Præceptum edidit, teste Johanne *le Coq* Quæst. 348. quo alienata omnia Coronæ dominia repetebat. Eum imitati sunt Philippus Longus & Carolus Pulcher: hujus Edictum sic se habet: *Karolus Dei gratia Franciæ & Navarræ Rex Ballivio Matisconensi, vel ejus locum tenenti, salutem. Recordationis inclytæ charissimus Dominus & Germanus noster Rex Philippus, cum matura deliberatione consilii, male alienata de Domaniis dicti regni sui, sub donationis, permutationis, vel alterius tituli nomine ad hujusmodi Domania reducenda decrevit: & propterea edici fecit generaliter, ut quicumque de Domaniis ipsis quicquam tenerent, in eos, vel illos, à quibus causam haberent suos titulos exhiberent deputatis, in negotio alienatorum hujusmodi, Parisiis in Camera computorum, cum intimatione, quod dicto termino exhiberent, quod ex tunc omnia, quæ de prædictis Domaniis tenerent, ad manum regiam ponerentur, &c. Nos autem dicti Domini vestigiis inhærentes, &c. Mandamus vobis, quatenus in nominatos in titulo, qui jam litteras suas exhibuerunt, qualitercunque alienata fuerint ad manum nostram ponatis, ac de alienatorum ipsorum nobilitate, conditione & valore perquiratis: & faciatis etiam ex parte nostra publice proclamari, quod omnes qui de Domaniis ipsis quicquam tenent, qui nondum suas exhibuerunt litteras, infra festum B. Remigii, Parisiis in Camera computorum deputatis prædictis exhibeant, ut visis ipsis, fiat ulterius quod videbitur expedire, &c. Datum Vicenis 5. Aprilis ann. Dom. 1231.* Hæc Edicta post *de Lauriere* in Glossario juris Gall. integra repræsento, quod rara sint & parum nota.

☞ Verum non alienationes solum, sed etiam impignerationes domanii sui prohibuerunt Reges nostri Caroli Pulcri successores, horumque ea de re sanctiones illibatæ perseveraverunt ad Carolum VIII. qui primus impignerationes introduxisse dicitur. Vide Pascherium Inquisit. lib. 6. cap. 28. p. 556. edit. 1633. Bromptonum pag. 1046. n. 4. & Hist. Caroli VIII. probat. p. 353.

¶ DOMANIUM CONGEABILE, Gall. *Domaine congeable*, in Consuetud. Britann. art. 541. illud dicitur, quod tenens dimittere debet ad voluntatem Domini locatoris, compensatis tamen à Domino atque exsolutis tenenti domanii *meliorationibus* seu incrementis.

¶ DOMANIUM MUTABILE vel *non mutabile*, in Consuetud. Tricass. art. 186. & 187. *Domaine muable* vel *non muable. Mutabile* modo augetur, modo minuitur, ut sunt locationes prædiorum, quæ pro tempore mutantur: *Immutabile* vero seu *non mutabile* constans est & fixum, ut sunt quidam census fundo dominico annexi, v. g. certæ præstationes frumenti, siliginis, avenæ, caponum, &c. quæ quotannis Domino pendi solent.

DOMATIM, Per singulas domos. Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. c. 70. *Et fecerunt statutum illud ... Domatim publice intimare.*

¶ DOMATUS. Vide in *Doma* 3.

¶ DOMAYNIUM, ut *Domanium. Una cum Domaynio sive terris dominicalibus dictorum locorum*, apud Rymer. to. 13. p. 460. col. 1.

DOMBEC, Liber judicialis Anglo-Saxonum, quorum lingua dom judicium, Bec librum significat. Hujus meminit Edwardus Confess. in Legibus cap. 1. Vide præterea Steph. Skinnerum in Etymol. Angl.

DOMEJARE. Vide *Domneare*.

¶ DOMERUS, Hebdomadarius. Vita B. Oldegarii Martii tom. 1. pag. 494. *Quando ad Hebdomadarios sive Domeros ea cura translata est.*

DOMESDEI, Tabulæ Censuales totius Angliæ, sive Anglicani Imperii Breviarium, vel Notitia, duobus voluminibus totius Regni Angliæ descriptionem continens, in qua, quot Rex ipse, vel quisquis alius in unoquoque Comitatu agrorum jugera, quas silvas, prata, qua clientelaris juris formula, quot servos, quibusve servitiis obstrictos, quot vassallos, denique quantos proventus annuos haberet, atque id genus alia, provincialium aliquot, qui ad hoc munus jurati fide describuntur: atque ut verbis Willelm. Britonis utar lib. 4. Philipp. p. 145.

Quid deberetur fisco, quæ, quanta tributa,
Nomine quid census, quæ vectigalia, quantum
Quisque teneretur feodali solvere jure,
Qui sint exempti, vel quos angaria damnet,
Qui sint vel glebæ servi, vel conditionis,
Quove manumissus patrono jure ligetur.

Hujus auctorem Willelmum Nothum produnt passim Scriptores Anglici, atque in iis præsertim Ingulfus coætaneus pag. 908. ubi de Guillelmo: *Totam terram descripsit, nec erat hida in tota Anglia, quin valorem ejus & possessorem suum scivit, nec locus, nec lacus aliquis, quin in Regis Rotulo extitit descriptus, ac ejus reditus & proventus, ipsa possessio, & ejus possessor Regiæ notitiæ manifestatus, juxta taxatorum fidem, qui electi de qualibet patria, territorium proprium describerent.* Mox addit: *Iste Rotulus vocatus est Rotulus Wintoniæ, & ab Anglicis pro sua generalitate, omnia tenementa totius terræ integræ continente Domesday cognominatur.* Talem Rotulum & multum similem ediderat quondam Rex Alfredus, in quo totam terram Angliæ per Comitatus, Centurias, & Decurias descripserat, sicut prænotatur: qui quidem Rotulus Wintoniæ vocatus est, quia deponebatur apud Wintoniam conservandus. At hodie asservatur archetypus Westmonasterii inter Scacarii, i. Fisci archiva, litteris antiquissimis, ipso Willelmi ævo descriptus. Vide *Rotulus Wintoniæ*.

De nominis etymo conveniunt omnes. *Domesdey* nempe dictum, quasi *diem judicii*, vel *diem judiciarium*; *Dome* enim Anglis, est judicium, *Dax*, dies. At cur hanc denominationem habuerit, docet Gervasius Tilleber. in Dial. de Scacario: *Ob hoc*, inquit, *nos eundem librum judiciarium nominamus, non quod in eo de propositis aliquibus dubiis feratur sententia, sed quod à prædicto judicio non licet ulla ratione discedere.*

Confectum anno 1083. scribunt auctor Chronici *de Bermundesey*, Matth. Florilegus, Parisius, & alii Scriptores Anglici, Guillelmi 16. vel 17. At Codex ipse docet, descriptionem peractam ann. 1086. vel certe confectam. In calce enim alterius voluminis, in quo seorsim censitæ sunt Essexia, Nortfolcia, & Suffolcia, hæc litteris majusculis descripta leguntur: *Anno millesimo octogesimo sexto ab Incarnatione Domini, vigesimo vero Regis Willelmi, facta est ista descriptio, non solum per hos tres Comitatus, sed etiam per alios.* Unde patet, recte Florentium Wigorn. in eum annum *Domesday* confectionem rejicere, quod Radulfus de Diceto & Walsinghamus in ann. 1087. quod conciliat Seldenus, dum ait, Florentium à Conceptione, alios à Nativitate annos Christi auspicari, elicitque inde, absolutam esse descriptionem in eo, quod festa illa intercedunt intervallo.

Sic olim apud Romanos exstitere ejusmodi totius Imperii provinciarum, & in iis contentorum prædiorum accuratissimæ descriptiones, quæ & limites & possessorum nomina continerent, ad quas, si aliqua emergeret de iis controversia, recurrebatur. Idque ab ipsorum Regum ævo. Florus lib. 1. de Servio Tullio: *Summaque solertia ita est ordinata Respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur, ac si maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur.* Asservabantur autem illæ in Sacrario Principis. Siculus Flaccus de Condit. agrorum p. 19. *Quod si quis contradicat, sanctuarium Cæsaris respici solet: omnium enim agrorum, & divisorum & assignatorum formas; sed & divisionem & Commentarius & Principatus in Sanctuario habet. Qualescunque enim formæ fuerint, si ambigatur de earum fide, ad sanctuarium Principis revertendum erit.* Horum etiam Commentariorum meminit Frontinus lib. 1. de Aquæduct. Id etiam deinde peractum Maximiano Galerio imperante queritur Lactantius lib. de Mortibus Persecutor. n. 23. *Agri glebatim metiebantur, vites & arbores numerabantur, animalia omnis generis scribebantur, hominum capita notabantur, &c.*

¶ 1. DOMESTICARE, Habitare in domo cum famulis & domesticis. Charta Domini *de Versay* & S. Nicetii in Bressia ex Adversariis D. *Aubret*: *Est actum quod dictus Confitens debeat Domesticare & ædificare domum.* Vide *Hospes*, lin. *Hospites dici cœpere apud nos, &c.*

2. DOMESTICARE, Mansuefacere. Leges Bajwar. tit. 20. §. 6. *Aves, quæ de silvaticis per documenta humana Domesticantur industria.* Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. ult. *Avibus domesticis & Domesticatis.* Vide *Mansuetarius*.

DOMESTICATUS, Dignitas *Domestici*, in Novell. Theod. de Scholaribus, & apud Gregor. Turon. l. 2. Hist. cap. 8. δομεστικᾶτον Annæ Comnenæ p. 157. 168. & 304. & apud Balsamon. ad Canones Apostol. [Vide *Domestici* 3. ad lin. *Ex quibus patet.*]

¶ DOMESTICITAS, Familiaritas. Gerardus Maurisius Hist. dissidii Marchionem Estensem inter & Eccelinum de Romano p. 29. *Videtur habere gratiam domini Regis super omnes Principes, semper equitando & stando prope ipsum dominum Regem cum maxima Domesticitate.* Petrus de Aliaco in Vita S. Petri Cœlestini, Maii to. 4. p. 488. *Hæc columba non ibi parvo tempore, sed trium annorum spatio ... sub ea qua dictum est Domesticitate permansit.*

¶ 1. DOMESTICUS, Familiaris, favorabilis. Annal. Benedict. to. 3. pag. 112. n. 20. ex Epistola Caroli Calvi ad Nicolaum I. Papam: Bettonem Monachum *benigne & familiariter recipiatis, quo ea quæ sibi injuncta sunt, mansuetudini vestri apostolatus Domestica suggestione valeat enarrare.* Continuatio de gestis Abbatum Lobiensium apud Acherium Spicil. to. 6. p. 611. *Id tamen à suis potius quam alienis, id est, Leodiensibus, quoniam à Cameracensibus, cujus episcopii personas non adeo Domesticas habuerint eatenus, prius tempore decreverant pertentare.*

2. DOMESTICUS. *Domestici*, Quorum apud Romanos munus fuit Imperatorii corporis custodia. In

In Palatio enim militabant Domestici ad Imperatorum custodiam, ut *Protectores* in acie, ut est in lege 6. & 9. Cod. Theod. de Domest. & Protect. Sed & *Protectores Domestici* dicuntur Ammiano l. 14. 15. 18. & in Collat. 1. Carthaginensi cap. 1. ubi *Devotissimi* indigitantur. Socrates lib. 1. c. 13. Τῶν δορυφόρων τις, ὃς οἰκείους καλεῖ ὁ βασιλεύς. Glossæ Basilic. & Suidas: δομέστικοι, οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς, οἱ κατὰ Ῥωμαίους οἰκειακοὶ στρατιῶται. Vide Palladii Hist. Lauf. c. 103. Horum alii Equites, de quibus l. 4. Cod. Just. eod. tit. alii Pedites. Senator l. 1. Var. *Domestici partis Equitum & peditum, qui nostræ aulæ videntur jugiter excubare.* Apud Ammianum Marcellinum l. 25. dicitur Jovianus, cum Imperator à militibus electus est, *fuisse Domesticorum ordinis primus*, quam dignitatem tribuit etiam Valeriano cuidam lib. 27. Horum cohors dicta *Schola Domesticorum*, eidem Ammiano lib. 26. τῶν οἰκείων σύνταγμα, Juliano Epist. 22. De Domesticis istis Palatii custodibus frequens est mentio apud Byzantinos Scriptores. Vide Procop. in Hist. Arcana p. 108. 1. Edit.

Domestici Præsentales, in lib. 6. Cod. de Advocat. diversor. judic. Vide *Præsens*.

Domesticus *Præfecti Prætorio, Ducis, Comitis, &c.* Habebant etiam suos Domesticos, Præfecti provinciarum, urbium, exercituum, &c. Ita apud Ammianum l. 15. occurrit *Proculus Sylvani Ducis Domesticus.* Lib. 28. *Romani Comitis Domesticus.* Lib. 30. *Cæsarius Maximini Præfecti Prætorio Domesticus.* Apud Theophanem pag. 90. fit mentio Marciani δομεστίκου τοῦ Ἀσπάρος Patricii. Apud eumdem p. 383. Joannes Sacellarius Eunuchus dicitur fuisse οἰκειακὸς Elpidii exercituum Ducis. Apud Isidorum Pelusiotam Epistola 300. lib. 1. inscripta est Σωζομένῳ Δομεστίκῳ τοῦ ἐπάρχου. *Domesticus Comitis Gothorum*, apud Senator. lib. 5. Epist. 14. *Domestici, qui destinatis Comitibus obsequuntur*, apud eumd. l. 9. Epist. 13. Horum non semel mentio in Cod. Theod. Ejusmodi autem Domesticorum dignitas ac gradus illustris videtur fuisse: siquidem apud Orosium lib. 7. Heraclianus Comes Africæ Sabinum Domesticum suum generum sibi elegisse legimus. Sed & omnium fere consiliorum participes erant. Procopius l. 1. Vandal. c. 4. ὁ δὲ τῶν ἀπορρήτων Ἀσπαρι ἔφη κοινωνὸς εἶναι· Δομέστικον δὲ τοῦτον τῇ σφετέρᾳ γλώσσῃ καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Theophylactus Simocatta lib. 8. cap. 13. Πραισεντῖνος ὁ τὰς τοῦ Πέτρου πεπιστευμένος φροντίδας, ὃν Δομέστικον εἰώθασιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. Vide lib. 3. Cod. Th. ad Leg. Jul. repetund.

Domesticus, inquit Joannes Episcopus Citri in Resp. apud Latinos, idem sonat ac Præfectus, Capitaneus, Dux, ἐξάρχων, προηγούμενος, ἐπιστάτης. Quod inde videtur fluxisse, quod Imperatores ac Principes ex suis *domesticis* deligerent, qui præcipua in Palatiis, in Castris, & in provinciis munia obirent: uti urbium & provinciarum, &c. *Comites* dictos constat, quod ex Comitatu Imperatorum ad ea obeunda munera deligerentur. Nam *Domestici* iidem, qui in aula Regum nostrorum sequioribus seculis *Familiares Regis* appellati sunt.

Magnus Domesticus, apud Byzantinos, copiis militaribus terrestribus præerat, ut maritimis *Magnus Dux*: Græcis Scriptoribus μέγας Δομέστικος, passim: *Megadomesticus* Tyrio lib. 2. c. 5. lib. 15. c. 23. Luithprandus lib. 3. Hist. c. 7. *Focam vero Domesticum Majorem, hoc est, terrestris Ducem exercitus fecit.* Procop. lib. 1. de Bello Vandal. c. 11. Καὶ Σολομῶν, ὃς τὴν Βελισαρίου ἐπετρόπευε στρατηγίαν, Δομέστικον τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Extitit vero hæc dignitas sub Heraclio. Chronic. Alexandr. p. 892. συνόντος αὐτοῖς καὶ Ἀνιανοῦ Δομεστίκου τοῦ μεγίστου. Chronic. MS. Andreæ Danduli an. 821. *Michaël Domesticus sive Comes Palatinus sumpsit Imperium.* Vide Notas ad Alexiadem p. 226.

Domesticus Excubitorum, Δομέστικος τῶν ἐξκουβιτόρων, in Concilio VIII. act. 10. p. 693. edit. 1618. apud Theophanem pag. 383. [& Anonymum Combefisianum in Porphyrog. n. 47.] idem qui *Comes Domesticorum.*

Domesticus Icanatorum, apud Anastasium in versione Concilii VIII. τῶν ἱκανάτων, in Gr. & apud Nicetam Paphlag. in Vita Ignatii Patr. CP. pag. 693. edit. 1618. qui videtur innuere, id dignitatis institutum à Nicephoro Generali Imp. à quo ea donatus ex filia nepos Nicetas Michaëlis Rhangabes filius, postmodum Patriarcha CP. δι' ὃν ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα πρῶτον καταστῆναι aiunt. Sunt autem *Icanati*, cohortes militares, ut observatum à viris doctis, & ex Porphyrogenito satis colligitur lib. de Adm. Imp. cap. 50. p. 183. ubi pro ἱκανάτον rescribendum ἱκανάτων. [ἱκανάτων σχολὴ in Synaxariis 17. Febr.] At cur idem Anastasius act. 1. ejusd. Concilii, ad vocem *Domestico Icanatorum*, vice notæ ad marginem reposuerit, *parentum*; non plane percipio. [*Domestici Icanatorum* meminit præterea Anonymus Combefisianus in Romano Lacapeno n. 41. Vide Glossarium mediæ Græcitat. ad vocem Ἱκανάτοι.]

Domesticus Mensæ, Qui *Præfectus Regiæ mensæ* dicitur Monacho Sangallensi in Carolo M. Sexta Synodus act. 1. meminit Leontii δομεστίκου τῆς βασιλικῆς τραπέζης. Apud Pachymerem lib. 4. c. 31. p. 219. Cantacuzenum l. 1. c. 51. p. 157. Codinum de Offic. cap. 2. §. 20. cap. 7. §. 21. Δομέστικος τῆς τραπέζης. Huic suberat ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης, de quo Anna Comnena, Codinus, & alii ad Alexiadem à nobis laudati p. 390.

Domesticus Murorum, δομέστικος τῶν τειχέων, Cui Castrorum reficiendorum cura incumbebat, apud Codinum de Offic. c. 2. n. 59. c. 5. 79.

Domesticus Numerorum, Qui Cohortibus Prætorianis præerat, apud Nicetam in Vita Ignatii Patr. CP. p. 692. edit. 1618. idem, qui *Domesticus Scholarum*, ut colligitur ex Constantino de Adm. Imp. cap. 51. p. 192.

Domesticus Optimatum, Qui copiis militaribus Thematis, quod Ὀπτιμάτων vocabant, præerat, de qua dignitate, ut de Themate sic dicto, pluribus agit Constantinus l. 1. de Themat. c. 5. ex quo docemur *Optimates* institutos potissimum, ut essent qui comitarentur Imperatorem, cum in expeditionem proficiscebatur. Censebantur autem illi inter viles & abjectos, perinde ac *Cortelini*, quod εἰς δουλείαν τῶν στρατιωτῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως essent instituti. Unde eorum Præfectus, non Dux, vel στρατηγὸς, sed δομέστικος, appellabatur. Atque inde discimus de hoc Domestico agere Glossas Basilic. Δομέστικος τοῦ Θέματος, ὃς μετὰ Κόμητος κόρτης εἰς τὴν προέλευσιν τοῦ στρατηγοῦ τέτακται. Qui vero fuerint *Optimates*, vide in hac voce.

Domesticus Scholarum, δομέστικος τῶν σχολῶν, qui Scholis Domesticorum, vel certe militaribus copiis, quæ ad Imperatoris custodiam excubabant, præerat. Perperam Luitprando lib. 6. c. 5. dicitur *O domesticos tos ascalonas*, pro domesticus seu δομέστικος τῶν σχολῶν, uti apud Constantinum de Adm. Imp. c. 51. Zonaram p. 128. 135. 148. 150. &c. Manasses: Οὗτος τὸν Βάρδαν τὸν Φωκᾶν

ϛρατάρχην καθιϛάνει, ὃν τὸν σχολῶν Δομέϛικον εἴποιεν ἂν Ρωμαῖοι. Δομέϛικος τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς, apud eumdem Zonaram p. 155. 159. Vide Codinum de Offic. c. 2. n. 31. c. 4. n. 34. c. 5. n. 42.

Domestici Stratorum, apud Anaſtaſium in Hiſt. Eccl. p. 127. Vide *Strator*.

Domesticus Thematum. Δομέϛικοι τῶν θεμάτων, duo erant, alter τῶν ἀνατολικῶν, Orientalium: alter τῶν δυτικῶν ſeu Occidentalium, de quorum officio Codinus c. 5. n. 92.

3. DOMESTICUS. Domeſticorum in Galliæ Regum Palatiis crebra eſt apud Scriptores mentio. Apud Fortunatum in Vita S. Germani Epiſcopi Pariſienſis c. 61. *Attila vir illuſtris ac regalis aulæ Domeſticus*, ut in Vita S. Arnulfi Epiſcopi Metenſis cap. 4. idem Arnulfus, *Regis Domeſticus & Conſiliarius*, antequam Epiſcopalem conſequeretur dignitatem, dicuntur. Gregorius Turon. lib. 6. Hiſt. cap. 11. *Gundulfum ex Domeſtico Ducem factum de genere Senatorio Maſſiliam dirigit.* Idem lib. 9. c. 36. *Cui Comitibus, Domeſticis, Majoribus atque nutritiis, & omnibus, qui ad exercendum ſervitium Regale erant neceſſarii delegatis, &c.* Lib. 10. cap. 15. *Adfuit diebus iſtis Flavianus, nuper Domeſticus.* Idem de Miraculis S. Martini lib. 1. cap. 25. *Charigiſilus Referendarius Regis Chlotarii,... qui poſtea antedicti Regis Domeſticus fuit, &c.* Notgerus in Vita S. Remacli c. 11. de Dagoberto I. *Deinde convocavit Rex fideles ſuos... Epiſcopos, Optimates quoque ſuos Grimoaldum Majorem domus, Folcoaldum & Bobonem, itemque Domeſticos ſuos Chlodulfum & Anſigiſum, &c.* Fredegarius in Chronico c. 4. & ex eo Aimoinus lib. 3. cap. 75. *Domnolus Domeſticus, & Wandalmarus Camerarius, &c.* Cap. 76. *Otto quidam filius Beronis Domeſtici, qui Bajolus Sigeberti ab adoleſcentia fuerat.* Cap. 9. *Ermenricus Domeſticus.* S. Audoënus in Vita S. Eligii lib. 1. c. 14. *Ac vellet Domeſticus ſimul & Monetarius adhuc aurum ipſum fornacis coctione purgare, &c.* Adde Vitam S. Sulpitii Pii Epiſcopi Bituricenſis poſteriorem n. 3.

Domeſticorum ejuſmodi, quod fuerit munus & officium in Palatio Francico, ambigunt doctiores: quanquam vox ipſa curam circa *domum* ſeu aulam Regiam videatur ſatis indicare: quod & exerte teſtatur Fortunatus l. 7. Carm. 16. ubi de Condone Domeſtico:

Teudebertus enim Comitivæ præmia ceſſit,
Auxit & obſequiis cingula digna tuis.
Vidit ut egregios animos meliora mereri,
Mox voluit meritos amplificare gradus.
Inſtituit cupiens, ut deinde Domeſticus eſſes.
Creviſti ſubito, crevit & aula ſimul.
Florebant pariter veneranda Palatia tecum,
Plaudebat vigili Diſpoſitore domus.

Ex quibus patet, *Domeſtici* dignitatem non modo illuſtrem fuiſſe, cum Comitis dignitate longe præcelleret, ſed etiam idem muneris obiiſſe, quod apud Orientales *Cura Palatii*, atque adeo aulæ Regiæ curam habuiſſe: quod & adſtruit auctor Vitæ S. Arnulfi, Epiſcopi Metenſis: *Si deinceps Epiſcopales geſtavit infulas, ut etiam Domeſticatus ſolicitudinem atque Primatum Palatii ac ſi nolens teneret.* Quibus conſona habet auctor Vitæ S. Licinii Epiſcopi: *Inde factum eſt, ut etiam Domeſticam ſolicitudinem atque Primatum Palatii... teneret.* Nec ſcio, an Servilio, cujus Epitaphium exaravit Fortunatus l. 4. Poëm. 13. hanc dignitatem obierit:

Ipſe Palatinam rexit moderatius aulam,
Commiſſæque domus creſcere fecit opes.

Neque tamen *Domeſtici* dignitatem eamdem fuiſſe cum dignitate *Majoris domus* recte contendit Browerus, quod ex præallatis ſatis colligere licet. Ægidius Pariſienſis in Carolino Seneſcallum, *Domeſticum aulæ* vocat, ubi de Anſello, Meldenſi Epiſcopo:

Aſſecla regalis, Magnuſque Domeſticus aulæ.

Unde *Domeſticorum* ejuſmodi munus fuiſſe videtur circa familiam Regiam, ut eſt eorum, quos *Magnos Hoſpitii Magiſtros* vocamus; qui ut cæteris *Hoſpitii Magiſtris* inferioribus præſunt, ita olim majores Domeſtici, cæteris id nominis ac tituli in aula Regia obtinentibus Proceribus, præerant. Plures enim hac ſimul functos dignitate in Palatio ſatis præallata declarant, qui ſupremo ac Magno Domeſtico ſuberant.

Ex *Domeſticorum* porro inferiorum Palatinorum caterva ſeligi ſolebant, qui cætera in provinciis Palatia Regia, villas Regias, & fiſcos publicos, eorumque reditus curarent: vel certe id nominis ejuſmodi villicis attributum, quod quemadmodum Majores Domeſtici Palatium, ſeu Regis aulam, curabant, ita iis cætera Palatia regenda committerentur. Rem firmat Marculfus lib. 2. Form. 52. cujus initium hiſce verbis concipitur: *Ego in Dei nomine ille Domeſticus ac ſi indignus glorioſiſſimi Domini illius Regis ſuper villas ipſius illas, illi ex familia dominica de villa illa. Dum generaliter ad omnes Domeſticos Regis ordinatio proceſſit, &c.* Ejuſmodi porro Domeſticis, ſeu villicis, præerat *Domeſticus* alter major. Chronicon Fontanellenſe cap. 1. *Edita eſt hæc confirmatio.... & directa Teutgiſlo Domeſtico, & Cuſtodi ſaltuum villarumque Regalium.* In Vita Ludovici Pii ann. 795. Richardus Comes, *Villarum Regiarum proviſor* dicitur.

Domeſticorum munus non tantum circa villas Regias fuit, ſed & interdum circa ipſas provincias, quas rexere. Auctor vitæ S. Arnulfi Epiſc. Metenſis cap. 4. *Ita ut ſex provinciæ, quas & tunc & nunc totidem agunt Domeſtici, ſub illius adminiſtratione ſolius regerentur.* Quæ quidem verba omnino firmant, quæ diximus, inferiores Domeſticos, & villarum Regiarum villicos, Majori ſubfuiſſe Domeſtico. Sed &, ſi quid provincialibus injungendum haberent Principes, id non Epiſcopis duntaxat, Ducibus ac Comitibus, ſed etiam Domeſticis exequendum committebant. Hinc formula iſta familiaris, in Hiſtor. Franc. to. 3. p. 652. & alibi paſſim: *N. Rex omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Domeſticis, vel omnibus Miſſis noſtris diſcurrentibus, &c.* Vide Capitulare 5. an. 806. c. 19.

Judiciis præterea, tum Palatinis, tum provincialibus interfuiſſe teſtantur Marculfus l. 1. Charta Chlodovei III. Regis, edita à viro doctiſſimo Joanne Mabillonio tom. 4. Vit. SS. Ordinis S. Benedicti p. 619. & Gregorius Turon. lib. 9. c. 28. Lex Ripuariorum tit. 88. *Jubemus, ut Optimates, Majores domus, Domeſtici, Comites, Grafiones, Cancellarii, vel quibuſlibet gradibus ſublimati, in provincia Ripuaria in judicio reſidentes, munera ad judicium pervertendum non recipiant.* Ubi diverſos fuiſſe à *Majoribus domus* evidenter patet, eorumque dignitatem perilluſtrem: ſiquidem Comitibus præponuntur, ut & in Præfatione ad Legem Burgund. ipſis *Majoribus domus.*

4. DOMESTICUS, Dignitas Eccleſiaſtica, qui in Eccleſia poſt *Protopſalten*, cantui præerat, & cantus Eccleſiaſticos incipiebat. Bini erant, unus in dextro Choro, alter in ſiniſtro, dicunturque Joanni Epiſc. Citri ἐπιϛάται τῶν μελῳδιῶν & ἀρχῳδοί.

Ejusmodi Domesticorum meminerunt Constantinus de Adm. Imp. c. 50. p. 189. Scylitzes pag. 639. Joannes Cantacuzen. lib. 1. Hist. c 41. p. 123. Codinus de Offic. c. 6. n. 3. Euchologium Gr. p. 272. 278. Balsamon in Quæsit. &c.

Domesticus Ostiorum, ὁ Δομέστικος τῶν θυρῶν, Dignitas Ecclesiastica in Ecclesia CP. apud Codinum de Offic. c. 1. n. 43. præcipuus *ex Ostiariis.*

Domesticus Subdiaconorum, in VIII. Synodo act. 2. p. 619. edit. 1618.

Domestici Fidei, Fideles, qui ex *domo fidei* sunt, id est, Ecclesia: οἰκεῖοι τῆς πίστεως apud [Paulum Apost. ad Galat. 6. 10.] S Antiochum Hom. 99. *Fidei Christianæ Domestici*, in Epist. Hadriani PP. apud Baron. ann 869. n. 100. Pontius Diacon. in Vita S. Cypriani: *Quod bonum est ad omnes, non ad solos Domesticos fidei.* Regula S. Benedicti c. 53. *Omnibus* (hospitibus) *congruus honor exhibeatur, maxime tamen Domesticis fidei & peregrinis.* Occurrit præterea apud S. Augustinum in Psalm. 126. Arnobium in Psalmos, Paulinum Epist. 28. Sidonium lib. 6. Epist. 10. l. 9. Epist. 8. Marculfum lib. 1. Form. 2. in Formulis Regalibus cap. 16. Guillelm. Abbatem S. Theodorici in Vita S. Bernardi l. 2. cap. 8. §. 52. Antenorem Episcop. in Vita S. Silvini Episc. n. 1. in Vita S. Agricii Episc. Trevir. cap. 1. in Vita S. Præjecti posteriori n. 5. in Concilio Toletano XVII. c. 8. in Regula Magistri c. 91. to. 6. Spicilegii Acheriani p. 452. & alibi passim. Vide *Domus fidei.*

Domestici Dei, Eadem ferme notione, apud Euseb. Emisenum Homil. de S. Blandina, [& S. Paulum ad Ephesios 2. 19.]

1. DOMICELLÆ, universim dictæ filiæ Principum, Magnatum, Baronum, & Militum, innuptæ. Quemadmodum enim istorum filii, qui nondum ad Militarem ordinem provecti fuerant, *Domicelli* tantum, ita & eorum filiæ, *Domicellæ* indigitabantur, cum Baronum & Militum uxores *Dominæ*, uti conjuges *Domini*, vocarentur. Apud Bromptonum ann. 1000. Ducis Normanniæ filia, quam postmodum in uxorem duxit Ethelredus Rex Angliæ *Domicella* dicitur. Sic apud Sanutum lib. 3. part. 12. c. 13. Maria, quæ jus suum in Regnum Hierosolymitanum Carolo I. Siciliæ Regi transscripsit, filia Boëmundi IV. Principis Antiochiæ, eadem donatur appellatione. Rogerius de Destructione Hungariæ cap. 34. *Dominæ vero, Domicellæ, & puellæ nobiles se in Ecclesiam recipere voluerunt.*

At in Francia nostra usus invaluit, ut Regum filiæ *Dominæ*, cæterorum vero, Regii quantumvis stemmatis Principum, *Domicellæ* compellentur. Tillius: *Le surnom de France appartient aux filles des Rois de France, soient nées avant, ou durant le regne. Vray est, que si elles sont nées auparavant, ne le prennent qu'aprés l'avenement à la Couronne, & si elles sont filles de fils aisné du Roy, sont appellées Mesdames dés leurs naissance, pour l'asseurance de la Couronne à leur pere sans sa mort. Les autres ne sont appellées que Mesdamoiselles, & aprés l'advenement Mesdames, avec le surnom de France.* Deinde addit contra receptum hunc in Gallia morem, Franciscum II. Britanniæ Armoricæ Ducem, Annam & Isabellam filias, *Dominas* appellasse, in eo, quod cum Carolo VIII. Rege sancivit fœdere ultimo Augusti ann. 1488. Vidi Chartam originalem Joannis *Lenge*, ubi inscribitur *Chevalier le Roy Maistre d'hostel nos Dames filles le Roy*, an. 1326.

2. DOMICELLÆ, & Dominæ, Canonicæ sæculares: de quibus ita Jacob. de Vitriaco in Hist. Occid. cap. 31. *In quibusdam Teutonicorum & Alemannorum provinciis quædam sunt mulieres, quas Canonicas sæculares seu Domicellas appellant. Non enim Moniales nominari volunt, sicut Canonici sæculares Monachi dicuntur. Hæ siquidem adeo personas accipiunt, quod non nisi filias Militum & Nobilium in suo Collegio volunt recipere, &c.* ubi plura de earum vestimentis, convictu, cantu in Ecclesia, &c.

Dominæ etiam appellantur in Regula Clarissarum, Sanctimoniales omnes. Fori Bigorrenses artic. 9. *Omni tempore pax teneatur, Clericis, Ordinatis, Monachis, & Dominabus, & eorum Comitibus: ita quod si quis ad Dominam confugerit, restituto damno, quod fecerit persona, salvetur.* Liber Evangeliorum Monasterii Ord. S. Benedicti S. Petri *de las Puellas*, in Hispania, in quo depictæ sunt Abbatissa & Moniales, cum hisce characteribus:

Hæc sunt Dominarum tot nomina scripta bonarum,
Quas docuit mores Adalera.

Rodericus Toletan. lib. 6. Hist. Hisp. cap. 4. *Sepultus est in Sexena, quam mater sua Regina Sancia construxerat hospitali, & instituerat ibi Collegium Dominarum.* Necrologium Monasterii S. Petri Remensis 14. Mart. *Donna Gela Abbatissa B. Petri Remens. B. memoriæ mater piissima, quæ reditus Ecclesiæ in vestibus Dominarum assignavit, instituit, confirmavit.* Charta an. 1233. apud Ughellum to. 1. pag. 330. *Monasterio S. Stephani, in quo S. Spiritus gratia inflammatus, ordinem Dominarum inclusarum instituere statuit.* Sed & apud Græcos κυρίαι appellatæ Sanctimoniales, etiam ab sororibus: κυρίαι ἀδελφαί, in Vita Eupraxiæ virg. n. 23. 28. & alibi.

Vetantur tamen id nominis usurpare Moniales Ordinis S. Benedicti, in Statutis Joannis Archiepiscopi Cantuariensis an. 1279. *Sciatis, vos Monachas vel Moniales dicendas esse, non Dominas: sicut nec Monachi possunt sine ridiculo Domini appellari.* Vide [*Domina* 5. &] *Domnus.*

1. DOMICELLUS, Domnicellus, diminutivum à *Domnus*. Gloss. antiquæ MSS. *Heriles, Domini minores, quod possumus aliter dicere Domnicelli.* Ugutio: *Domicelli & Domicellæ dicuntur, quando pulchri juvenes magnatum sunt sicut servientes.* Sic porro primitus appellabant magnatum, atque adeo Regum filios. Marculf. lib. 2. Form. 52. *Dum generaliter ad omnes Domesticos Regis ordinatio processit, pro nativitate Domnicelli nostri illius, ut à Domino melius conservetur, &c.* Leges Edwardi Confes. cap. 35. *Rex vero Edwardus Edgarum filium eorum secum retinuit, & pro filio nutrivit, & quia cogitavit ipsum hæredem facere, nominavit Ethelinge, quod nos Domicellum, i. Damisell: sed nos indiscrete de pluribus dicimus, quia Baronum filios vocamus Domicellos, Angli vero nullos nisi natos Regum.* Sic Ludovicum VI. postmodum Regem, *Domicellum* vocat Hist. Francor. MS. quæ desinit in Carolum V. in Bibl. Memmiana, ann. 1095. *Si asembla une fois le Roy son Conseil pour savoir qu'il avoit à faire, auquel Conseil le Dampisel Louys le Gros ... parla.* Vetus Poëma de Garino Lothareno:

Coroner firent le Damoisel Pepin.

Froissartes 1. vol. c. 325. Edwardum, postmodum Angliæ Regem, Principis Walliæ filium, *Le jeune Damoisel Richart* vocat. Apud Danos & Suecos Regum filios non semel *Domicellos* nuncupatos observo in Chartis variis apud Isaacum Pontanum lib. 7. & 8. Histor. Dan. pag. 432. 471. & 503. & apud Ericum Upsaliensem lib. 3. Hist. Suecicæ. Liberos Mauricii Imp. *Parvulos Dominos* vocat Gregorius M. lib. 6. Epist. 23. Apud By-

zantinos Augustos, sequioris præsertim ævi, eorum filii Despotica donabantur appellatione, id est, *Domini* dicebantur, indulto scilicet Principis: alioquin non Δεσπόται, sed Δεσπόσυνοι, id est, *Domicelli* appellabantur, quod de Constantino Andronici Senioris filio ait Pachymeres lib. 8. c. 26. extremo. Is enim cum pater Despotæ dignitatem illi denegasset, τῶν Ρωμαίων Δεσπόσυνος vocabatur, i. *Domicellus Romanorum*.

Universim vero ita indigitantur Magnatum & Baronum filii, quod observatum ex Legibus Edwardi Confessor. Rodericus Tolet. lib. 3. de Reb. Hisp. cap. 19. *Mos erat tunc temporis apud Gothos, ut Domicelli & Domicellæ, Magnatum filii, in Regali Curia nutrirentur.* Et lib. 5. cap. 2. *Nunius vero pater ejus fere ab omnibus Castellæ Militibus Domicellos filios petiit nutriendos. Domicellus Hollandiæ*, apud Joan. de Beka. *Domicellus Erardus de Marka*, apud Levoldum Northovium in Chronico Markano.

Præsertim vero hocce titulo donati Militum filii, nondum Militari, seu equestri cingulo accincti, uti recte annotat Chiffletius in Vesontione parte 1. cap. 26. Nam cum solis Militibus honorifica *Domini* appellatio competeret, cæteri cujuslibet conditionis proprio nomine & cognomine compellarentur: invaluit postmodum, ut Baronum præsertim, & Magnatum filii, non *Domini*, sed *Domicelli* audirent, ut qui cæteris Scutiferis & natalium splendore, & parentum dignitate præstarent. Andreas *Bosch dels Titols de honor de Cathalanya* lib. 3. cap. 3. §. 16. *Los Donzells son aquells que no son armats Cavallers sino son fills, y descendents dels Cavallers armats: demanera que lo quis arma, y obte le privilegi es propriament Cavalier, sos descendents Donzells.* Charta ann. 1233. apud Perardum in Burgundicis pag. 425. *De laude & assensu .... filiorum meorum, videlicet Hugonis, jam Militis, Elizabeth uxoris ejusdem, Alani & Galtheri filiorum meorum adhuc Domicellorum, &c.* Charta Ludovici de Belloloco Militis D. Montis ferrandi in Arvernia: *Cum ... tempore, quo eramus Domicellus, & ante tempus Militiæ nostræ donaverimus & concesserimus, &c.* Tabular. Albæ ripæ in Diœcesi Lingon. an. 1233. *Nobilem mulierem Andru de Rupescissa, & Renaudum Domicellum ejus, qui jam erat extra avoëriam ejus, &c.* Mox, idem Renaudus, *filius Andru* dicitur. Apud Joannem Bekam in Willelmo Episcopo Traject. Theodoricus Comes Hollandiæ, nondum sui juris factus, *Domicellus* appellatur. [Exstant in Archivo Massil. Litteræ an. 1342. inscriptæ *Nobili Domicello Johanni Vivaudi filio nobilis Domicelli Jacobi Vivaudi.*] Gervasius Tilleberiensis MS. de Otiis Imper. decis. 3. c. 61. de quodam Milite: *Unum de nobilibus armigeris eligit; quo comite locum adiit, ad ostensum locum loricatus appropinquans, sonipedem ascendit, dimissoque Domicello, campum solus ingreditur.* Observat Marca in Hist. Beneharn. lib. 6. c. 24. Nobiles istius tractus vulgo distribui in tres ordines, Baronum, Militum, & Domicellorum, quos *Domengers* vocant, ut Milites, *Cavers.* Proinde ut plurimum *Domicelli* iidem sunt, qui in cæteris provinciis *Scutiferi* nuncupantur. [Chronicon Modoetiense apud Murator. to. 12. col. 1069. *Cleph nobilis Lombardus Lombardiæ Rex secundus, regnavit anno uno & mensibus sex. Hic primus & ultimus, qui in Papia coronatus, & à quodam suo Domicello gladio jugulatur an. Domini* DLXXIV.] Atque hac notione *Damoisels*, & *Danzels* vocabula apud vernaculos Scriptores accipienda constat. Le Roman *de Garin*:

La veissiés tant Damoisel venir,
Qui portent lances por lor Signor servir.

Idem Poëta:

Si vos sivront & Danzel & meschin.

Alibi:

Et li Danzel que Bues ot norris,
Qui attendoient Chevalier les feist.

Rursum:

Borgois & Dames, Chevalier & Danzel.

Idem:

La veissiez maint Damoisel gentil
Qui le vin portent en argent en or fin.

Le Roman *de Florimon* MS.

Li Dus fait aporter s'espée,
Si la li tut au col fermée,
L'espée çaindre ne volou,
Parce que Damoisiaus estou.

Alibi:

Li Rois aura moult son servise
Armes li donna à sa guise,
Tous les Damoisiaus adouba
Que Florimons y amena.

Rursum:

Li dui enfant erent moult bel
De lor aage Damoisel,
Li Rois les vit fors & legers,
Ambedeus les fit Chevaliers.

Vide Sanutum in Hist. Hierosol. pag. 21. & Hist. Castilloneam Duchesnii lib. 6. c. 1. Probationes Hist. Bressensis pag. 203. &c. [& infra *Doncellus* & *Donzellus.*]

At postremis seculis *Domicellorum* in Regum Principum filiis exolevit appellatio, obtinuitque ut *Domini* dicerentur, præfixo tamen nomine appellativo. Sed præstat, quod in hanc rem habet Fecialis, qui sub Henrico VI. Rege Angliæ vixit, in Tractatu MS. de Officio Heraldorum, hoc loco adscribere: *Escuiers se doivent saluer en quatre manieres, les plus hauts se doivent saluer Tres-nobles & tres-honnorez Escuiers, & les autres ensuivans, Tres-honorez Escuiers, & les tiers, Honorez Escuiers, & les quarts, Gentils Escuiers, Dieu vous doint accroissement d'honneur: & doit cognoistre un Herault ou Poursuivant, que tous fils de Rois sont Princes, & se doivent saluer comme Princes, non obstant qu'ils ne soient qu'Escuiers. Et si ce sont Ducs, ou enfans de Ducs, le Duc & son aisné fils semblablement, & si le fils avoit Seigneurie de Duché ou de Comté, il se saluerait comme Duc, ou comme Comte: Et si c'estoient ses autres enfans, selon les Seigneuries, en quoi ils seroient pourveus: & s'ils estoient sans Seigneurie, ils se devroient comme Comtes: Car quand l'on voit le fils d'un Duc, l'on ne dit point, voila un bel Escuier; mais l'on dit, voila un beau Seigneur. Et enfans & Comtes se doivent saluer selon les Seigneuries, en quoy ils sont pourveus, & s'ils sont sans Seigneurie, & ils sont de sang Royal, il se doivent nommer, Monsieur, aprez leur propre nom, comme qui voudroit dire, Jean Monsieur, ou Ricart Monsieur.*

¶ 2. DOMICELLUS CANONICUS, Idem qui mox *Domicillaris*. Charta Adolfi Archiepisc. Mogunt. an. 1381. Rerum Mogunt. to. 2. pag. 679. *Effectum statutorum per b. m. Dominum Gerlacum A. M. prædecessorem nostrum contra* (i. e. erga) *Scholasticos Ecclesiarum nostrarum civitatis & diœcesis Maguntine pro juvenibus, qui communiter Domicelli nuncupantur, factorum, ex certis causis nos ad hoc moventibus, circa tuam personam tollimus.* Vide ibid. pag. 678.

¶ 3. DOMICELLUS, Urbis Præfectus. Acta SS. Junii to. 3. p. 536. de B. Petro Gambacurta: *In ma-*

nu dilecti filii, nobilis viri, Galeotti Roberti de Malatestis, Domicelli Arimini.

4. DOMICELLUS, apud Willelmum Thorn. videntur dici nobiliores famuli: *Domicellus Abbatis*, pag. 1784. *Domicelli & servientes Monasterii*, pag. 1980. quomodo *valetos* appellatos infra ostendemus. Ugutio & Joan. de Janua: *Domicellus & Domicella quandoque dicuntur pulchri juvenes Magnatum, sive sint servientes, sive non.* Vide Hist. Cortusior. lib. 7. cap. 7. lib. 9. cap. 10. & Statuta urbis Mediolan. part. 2. cap. 108. 494. & seqq.

¶ DOMICELLUS PAPÆ, idem qui *Camerarius*, Custos cameræ papalis. Ordo Rom. apud Mabill. Musæi Ital. to. 2. pag. 426. *Dominus vero Papa interdum ibidem, cum ad cameram suam redierit, consuevit novis Cardinalibus creationem de eis mandare per Domicellum suum, interdum non.* Ibid. pag. 270. *Domicelli* etiam vocantur Nobiliores è familia Cardinalium.

DOMINELLUS, Idem quod *Domicellus*, Joanni de Janua. [Vide suo loco.]

DOMICIALIS. Vide *Doma* 3.

¶ DOMICILIUM JURATUM, Jus domicilii juramento sibi assertum. Concil. Liman. ann. 1582. *Quoniam vero abusus quidam jam pridem inolevit, ut per Domicilia quædam jurata, quæ verbalia & commentitia plerumque sunt, in fraudem Ecclesiæ .... ad ordines indigni irrepant; declarat hæc Synodus, neminem sub prætextu Domicilii esse ordinandum, nisi illud legitime .... contractum fuerit.*

¶ DOMICILLARIS CANONICUS, Junior Canonicus cui necdum est jus Capituli. In Ecclesia Argentinensi duodecim sunt Canonici *Capitulares*, totidemque *Domicillares*: de quorum receptione inter Probat. Hist. Alsaciæ pag. 178. & seqq. exstant Statuta Majoris Capituli ejusdem Ecclesiæ, an. 1713. condita, approbata primum ab Eminentissimo Cardinali *de Rohan*, ac tandem Ludovici Magni auctoritate confirmata eodem anno. Vide in *Canonici*.

¶ DOMICORRUPTOR, οἰκοφθόρος. Gloss. Lat. Gr. MSS. S. Germani à Pratis.

DOMICUS, Οἰκεῖος, in Gloss. Lat. Gr.

¶ DOMIDUCA, Dea quæ præesse existimabatur cum sponsa duceretur domum, apud Tertull. lib. 2. ad Nat. cap. 11. hinc etiam

¶ DOMIDUCUS, Deus eidem rei adhibitus, apud S. August. lib. 6. de Civ. Dei cap. 9.

¶ DOMIFICAMENTUM, Ædium exstructio. Vide *Domificare*.

¶ DOMIFICARE, Domus ædificare, Ædes exstruere. Inquisit. *de Moras* an. 1262 ex Regesto *Probus* fol. 42. *Attamen illi de foris debebant prædictas operam, manoperam corvatamque antequam Domificarent in castro, & propter Domificamenta quæ eos in castro oportet facere, Dominus remisit eis illud.* Bulla Pauli PP. de Secularizatione Monast. Vezeliac. an. 1537. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 117. *Et residuum non comprehensis eis quæ sunt à dormitorio & refectorio, Capitulo & Canonicis præfatis remaneat ad Domificandum ... habeantque liberum usum in nemoribus ... tam ad Domificandum in claustro.* Rursum occurrit in Charta an. 1400. Abbatiæ Cassaniæ in Bressia, & in Vita B. Giraldi de Salis apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 998. *Abbatia bene sita & satis Domificata*, id est, satis eleganter exstructa, apud Stephanotium to. 13. Fragm. Hist. MSS. pag. 193.

¶ DOMIFICATIO, Ædificium, ut videtur, majori annexum & ab eo pendens. Litteræ Caroli Hungariæ Regis an. 1317. in Hist. Dalphin. to. 2. pag. 170. col. 2. *Creamus nostrum Procuratorem.... ad recuperandum principatum Salerni ... & jura ejusdem, sive consistant in civitatibus, seu castris, vel villis, seu domibus, vel Domificationibus, &c.*

DOMIGENA, Vernaculus, indigena. Gloss. Græc. Lat. Οἰκογενής, *Vernus, vernaculus, domi natus.* Ita etiam Isto Magister in Glossis. Dudo lib. 3. de Act. Norm. pag. 98. *Morabatur autem Rex in domo Willelmi Ducis, ut Domigena & vernula.* Utitur & pag. 105. 141.

DOMIGERIUM, ex Gallico & Anglico *Danger*, Periculum. Vox autem efficta à *Damnum*. Dictum enim putant quidam *Danger*, quasi *damnum gerens*. Malim à Gallico *Domager*, i. e. *Damnosus*, effictum. Le Roman *de Garin* MS.

As Gens Fromont cuerent pour Domagier.

Thomas Walsinghamus an. 1392. *Credebant autem Londonienses, quod per hæc dona Domigerium evasissent, & in posterum quieti essent: sed fefellit eos eorum opinio, &c.* Henr. Knyghton. an. 1352. *Sed per Justitiarios & alios ministros emolumentum semper Regi accrevit, & Domigerium ad populum.* Idem: *Romani videntes, quod ... Papa .... recesserat, & sic in Domigerio positus esset, &c.* Utitur rursum eadem notione.

SUB DOMIGERIO *alicujus aut manu esse*, apud Bractonum lib. 4. Tract. 1. cap. 19. §. 2. est alicui subesse, esse sub illius potestate: est enim *Danger*, nostris, potestas. Qua quidem notione vocem *Danger*, quæ *Domigerium* effert, usurpant Poëtæ nostrates. Le Roman *d'Aubery* MS.

Laissiés Flamains, demener lor bossois,
Que il ne prisent vostre Dongier un pois.

Alibi:

De ses Chastiaus li bailla le Dongier.

Vide *Dangerium*.

1. DOMINA, nude, Deipara; hinc *Missa de Domina*, non semel in Chronico Archiepisc. Upsaliens. pag. 219. 225. & in Monastico Anglicano to. 3. pag. 151. & apud Franciscum Dominic. Pragens. &c. *Maria, ... sermone Syro Domina nuncupatur. Maria, Syriace Domina. Dominam*, Deiparam nude appellari ægre ferunt hæretici, atque in primis Calvinus Epist. 128. Vide Lambecium lib. 8. Biblioth. Cæsar. pag. 132. & supra in voce *Domicellæ*. Vide S. Hieronym. de Locis Hebraic. in Evangelio Matthæi.

☞ Voci, *Domina*, sæpius addita est hæc *nostra*. Hinc Gallis nostris quasi uno verbo effertur *Nostre-Dame*. Statuta Academiæ Paris. apud Acherium Spicil. to. 6. pag. 385. *In quinque festis gloriosæ Virginis Mariæ non legitur in Nonis Nostra-Domina in vico Brunelli.* Regula Toribii Archiep. Limæ, Concil. Hispan. tom. 4. pag. 669. col. 2. *Officium Dominæ nostræ dicetur diebus consuetis in hac sancta Ecclesia & recitabitur totum tono summisso, excepto hymno* Ave maris stella.

¶ 2. DOMINA ECCLESIA. Sic Romana vocatur in Vita Innocentii PP. IV. to. 7. Miscell. Baluz. pag. 399. *Ipsos* (Comites & Barones) *citavit summus Pontifex, ut parendo mandatis ipsius ipsum regnum manibus Dominæ Ecclesiæ resignarent.* Domina autem Ecclesia dicta est quia ibi de regno Apuliæ sermo est, quod ceu feudum Romanæ Ecclesiæ esse existimabatur.

¶ 3. DOMINA, Honoraria Reginæ assecla, in Computo an. 1202. apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. pag. CLVII. *Pro III. paribus robarum quas Dominæ habuerunt* XVIII. *l.*

¶ 4. DOMINA, Nobilium uxores, etiam à maritis suis, in actis publicis *Dominas* appellatas fuisse post Ægidium Menagium testis est Mabillonius Diplom. pag. 90.

¶ 5. DOMINA. Sanctimoniales Benedictinæ sic appellantur ab anno 970. Vide Mabill. to. 2. Analium pag. 604. ubi Gisla Abbatissa Romaricimontis Chartam subscribit, *ceteris Dominabus assentientibus.* Charta Lucianæ Abbatissæ Farensis Monasterii ann. 1168. *Ad pelliciasque Dominarum decem libras per singulos annos iterum concessi.* Vide *Domicella* 2.

¶ 6. DOMINA, Mulier quævis, ut Italicum *Dona*, quod nomen est discretivum sexus, non titulus honoris. Acta B. Torelli Puppiensis, to. 2. Martii pag. 501. *Quidam Comes Carolus de Puppio, valde notus B. Torelli, cum sero carnis-privii advenisset, illi scutiferum cum canistro referto carnibus & pane misit, & cum iret, Dominæ Puppienses dederunt aliqua comestibilia quæ fratri portaret.*

7. DOMINA, Machinæ bellicæ species. Richardus de S. Germano in Chron. an. 1239. *Ingeniaque, Biddæ, Dominæ, & Mangonelli fiunt, Imperatore mandante.*

¶ DOMINABILIS, f. Suffraganeus, substitutus, qui vices alterius gerit. Epist. Cambellani an. 1319. ex Archivo S. Victoris Massil. *Dominis Vicario & Consilio civitatis Massiliæ Dominabilibus sibi Nugerius de Chari regius Cambellanus.*

DOMINÆDIUS, Domnædius, promiscue, οἰκοδεσπότης, apud Palladium in Vita Chrysostomi pag. 202. & alios: Dominus ædis. Gloss. Lat. Gr. *Domnedius & Cænacularius*, ςαθμοῦχος. *Domnidius*, habent Notæ Tyronis. Sic autem fere semper sanctum Felicem vocat Paulinus Nolanus Episcopus, quasi dominum ædis, cui ipse præsidebat. Epist. 1. *Venientem in gremio jam communis patroni Dominædii mei Felicis excipiam.* Ita Epist. 9. 10. 12. & 28. & Natali 7. Sic etiam non semel Sugerius lib. de Consecrat. Eccles. S. Dionysii sanctos Martyres *Dominos suos* vocat. Porro vocem *Domnædius*, apud auctorem Rhetoricæ ad Herennium restituit Salmas. lib. de Jure Attico pag. 73.

DOMINALIS, *Invincibilis*, in Gloss. Arabico-Lat.

DOMINALITER, tanquam Dominus: Galli dicerent, *en Seigneur*, *en Maistre*. Charta Cresimiri Regis Dalmat. an. 1059. apud Jo. Lucium lib. 2. Hist. Dalmat. cap. 15. *Illud.... autorizo, Dominaliter corroboro, potentialiter confirmo.*

1. DOMINATIO, Proprietas. Gloss. Lat. Gr. *Dominatio*, Τυραννὶς, δεσποσύνη. [Diploma Caroli Mag. pro Nosocomio B. Mariæ de Bono-passu, ann. 805. *Et quod renovare vellemus quæ avus quondam noster Carolus Major domus ei concessit & quæ ipse nobis protulit relegenda, scilicet castrum ipsum vetus de Bono-passu cum Ecclesia quæ ibi ædificata est cum omni jure & Dominatione, hoc est cum terris, domibus, ædificiis, hortis.*] Tabular. Bellilocense in Lemovicib. n. 147. *Ut post hodiernum diem faciant exinde tam ipsi, quam successores eorum, jure Ecclesiastico, in omnibus, quidquid elegerint, ea quidem ratione, ut si ullus Rector aut Abbas in beneficio, seu in Dominatione, in aliorum usibus, nisi in stipendiis Monachorum transferre voluerit, &c.*

2. DOMINATIO, Tributum, quod Domino præstatur. Concilium Rom. sub Eugenio II. PP. *Si Episcopus à subjectis, Sacerdotibus & Clericis Dominationes exigat.* Charta Hugonis Regis Ital. apud Ughellum tom. 2. pag. 193. *Aut alias quaslibet annuales Dominationes exigere, aut consuetudinario more aliquid tollere, &c.* Alia ann. 1231. in Regesto Tolosano Cameræ Comput. Paris. fol. 68. *Expletiva & adempriva, oblias, Dominationes, introitus & exitus, &c.* Consuetudin. Tolosæ part. 4. tit. de Feudis art. 10. *Debet solvere pro dicto feudo oblias, census & alias Dominationes in Chartis feudi contentas.* Adde art. 15. [Charta an. 1261. to. 1. Anecd. Marten. col. 1111. *Dominationes, ademprivia vel expletivia, debita vel nomina debitorum, &c.*]

3. DOMINATIO, Titulus honorarius Regum, in Epist. Francicis tom. 1. Hist. Franc. 29. 52. 55. 64. 73. 74. In Capit. Caroli Calvi pag. 53. &c. Will. Brito l. 6. Philipp. v. 156.

Vestra quidem plene Dominatio novit, ut à quo
Tam laudabiliter regitur tam nobile regnum.

Ita Græci recentiores vocem κυριότης usurpant. Gregor. Decapolita de Mirac. S. Georgii Mart. n. 46. ἐπεὶ δὲ ἡ σοῦ κυριότης τοῦτο μυστήριον ἔλεγε, &c. Formula loquendi Italis familiaris, *vostra signoria.*

¶ 4. DOMINATIO, hoc titulo honoris donati etiam Visitatores monasteriorum. *Schramb*, Chronicon Mellicense pag. 422. col. 1. *Præfatos articulos de vita nostræ monasticæ observantia humili & plano stylo digessimus... offerentes debita cum subjectione & condigna veneratione eosdem vestris Dominationibus prudentissimis, &c.*

Dominationes, Angeli ex secundo sacræ Angelicæ Hierarchiæ gradu: sic appellati ex eo, quod liberalissima fidelissimaque servitute ita gaudent & gloriantur Creatoris super se dominatione, ut alteri nulli, præterquam ipsi subjiciantur. Ex quo fit, ut ad Deum, quantum possunt, se adjungant, & ab omni rerum creatarum oppressione violenta remotæ sint, &, ut ait D. Gregor. Homil. 34. in Evang. *Quod mira potentia præmineant, pro eo, quod eis cætera ad obediendum subjecta sunt.* Adde D. Bernard. lib. 5. de Consid. cap. 4. Guill. Paris. 2. P. de Un. pag. 2. c. 127. Isidor. lib. 7. c. 5. Sophron. in Encom. Angel. &c.

¶ 1. DOMINATURA, Jus Domini, Census pertinens ad Dominum, Gall. *Droit seigneurial.* Instrum. S. Albini Andegav. apud Lobinellum Hist. Britan. to. 2. col. 249. *Quidam Miles... donavit Deo & S. Albino Ecclesiæ S. Oportune Dominaturam scil. suam, quam habebat in ea in altari & in sepultura.*

¶ 2. DOMINATURA, Potestas, imperium. Camillus Peregrinus in Hist. Principum Longobard. apud Murat. to. 2. p. 337. col. 1. *Satis infamis & inlicita consuetudo temporibus istis hinnolevit, dum quædam muliercula, defunctis viris, maritalis Dominaturæ soluta, licentius proprii arbitrii libertatem fruantur.*

DOMINELLUS, *Domicellus*; & *Domicella & Dominella*, *à Dominus.* Ugutio. Vide in *Domicellus* 4.

DOMINICA, seu Dies Dominicus, qui Christo potissimum dicatus est apud Christianos, Græcis κυριακὴ, quæ & ἀναστάσιμος, βασιλὶς καὶ ὕπατος τῶν ἡμερῶν, dicitur S. Ignatio in Epist. ad Magnesianos n. 9. Nomocanon nuper editus à Joan. Bapt. Cotelerio cap. 416. πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, οὐκ ἐλέγετο κυριακὴ, ἀλλὰ πρώτη ἡμέρα. κατὰ δὲ τῆς ἀναστάσεως, κυριακὴ, κυρία πασῶν τῶν ἡμερῶν καὶ ἑορτῶν ἐκλήθη. [Ita κυρία τῶν ἡμερῶν nude dicitur Johanni Anagnostæ de Excidio Thessalonic. cap. 6.] Edictum Theophili Alexandrini Patriarchæ: *Et mos & honestas à nobis exigit, ut omnem diem Dominicum honoremus, eumque celebremus, quoniam Christus Dominus noster præclarum in ea suæ resurrectionis munus obiit.* Sedulius lib. 5. Paschalis operis cap. 20. *Interea cœperat illud triste post Sabbatum dies irradiare felix, qui domino Dominanti gratissimus nomen ab ejus Majestate*

sortitur, dictus hoc honore Dominicus: quippe qui tantum consecutus est dignitatis, ut primus meruerit intueri mundi nascentis originem, & resurgentis Christi virtutem, &c. S. August. Epist. 119. c. 13. *Dies Dominicus non Judæis, sed Christianis resurrectione Domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festivitatem suam.* Et Serm. 251. de Tempore: *Ideo sancti doctores Ecclesiæ decreverunt omnem gloriam Judaïci sabbatismi in illam (diem Dominicam) transferre, ut quod ipsi in figura, nos celebraremus in veritate: qui tunc erit requies nostra vera, quando resurrectio fuerit perpetrata, & remuneratio in anima & corpore simul perfecta.* S. Maximus Taurinens. Homil. 3. in Pentecost. *Dominica nobis ideo venerabilis est atque solennis, quia in ea Salvator, velut Sol oriens, discussis infernorum tenebris, luce resurrectionis emicuit, ac propterea ipsa dies ab hominibus sæculi Dies Solis vocatur, quod ortus eam Sol justitiæ Christus illuminet.* Ordo Romanus, & Isidor. l. 2. de Eccl. Offic. cap. 24. *Dominicum diem Apostoli ideo religiosa solennitate sanxerunt, quia in eodem Dominus & Redemptor noster à mortuis resurrexit: quique ideo Dominicus appellatur, ut in eo terrenis operibus, vel mundi illecebris abstinentes, tantum divinis cultibus serviamus, dantes scilicet huic diei honorem & reverentiam propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illo, &c.* Gregor. Turonens. l. 1. Hist. 22. *Hic est dies resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, quem nos proprie Dominicum pro sancta ejus resurrectione vocamus.* [*Dominica dies*, Apocal. 1. 10.] *Dominicorum dies*, in Epist. Encyclicca Vigilii PP. Vide S. Hilarium in Prologo ad Ps. pag. 187. S. Hieronym. in Psalm. 117. Brissonium ad L. Dominic. Henric. Valesium ad Eusebium de Laudibus Constant. cap. 9. & cæteros passim.

¶ Dominica Resurrectio, Quævis dies Dominica. Anonymus lib. 1. Mirac. S. Bertini cap. 1. *Tres viri in piscationis arte periti nocte Dominica... navim ascendentes, &c. Super eos enim propter noctis Dominicæ Resurrectionis transgressionem ultio supervenit divina... Et cum Fratres in prædicto loco commorantes nocte Dominicæ Resurrectionis in eadem Ecclesia, in qua corpus B. pausat Bertini, &c.* Tangmarus in Vita S. Berwardi Episc. Hildesh. inter Acta SS. Bened. sæc. 6. pag. 225. *Deinde sapientissimus Rex sæpius interceptam Gandesemensis Ecclesiæ dedicationem in vigilia Epiphaniæ Domini indixit, quæ tunc prima feria Dominicæ Resurrectionis accidit, velationem etiam ancillarum Dei in ipsa sacra die Epiphaniarum.*

☞ *Dominicas omnes festas hilaresque sanxit Ecclesia*, ut loquitur Epiphanius in Expositione fidei num. 22. *nec ulla jejunia celebrat... ne ipsius quidem Quadragesimæ Dominicis:* qui usus semper viguit apud Christianos. Tertull. lib. de Corona cap. 3. *Die Dominico jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare.* Canon 65. Apost. statuit Clericum deponendum esse, qui *Die Dominico* jejunaverit; & ad calcem libri 5. Constit. Apost. legitur: *Reus erit peccati, qui Dominico die jejunaverit, cum sit dies Resurrectionis.* Hæc prima ratio fuit prohibendi jejunii, ne tristis esset dies lætissimæ Resurrectioni Dominicæ consecrata. Alteram subinde refert S. Augustinus Epist. 36. cap. 12. n. 27. ad Casulanum scribens; *Die Dominico jejunare scandalum est magnum, maxime postea quam innotuit detestabilis multumque fidei apostolicæ Scripturisque divinis contraria hæresis Manichæorum, qui suis auditoribus ad jejunandum istum tanquam constituerunt legitimum diem. Per quod factum est, ut jejunium diei Dominici horribilius haberetur.* Hinc in Conc. Carthag. IV. can. 64. legimus: *Qui die Dominico studiose jejunat, non credatur Catholicus*, & in Synodo Gangrensi can. 18. ex interpretatione Dionysii Exigui: *Si quis propter continentiam, quæ putatur, aut contumaciam in die Dominico jejunat, anathema sit.* Quæ duo Concilia sicut & Cæsaraugustanum adversus Priscillianistas, etiam Manichæos dici solitos, an. 381. celebratum, dum can. 2. prohibet, *ne quis jejunet die Dominica, causa temporis aut persuasionis aut superstitionis*, jejunium etiam die Dominico, modo absit superstitionis causa, permittere quodam modo videntur. Et Hieronymus quidem Epist. 28. ad Lucinium scribit: *Utinam omni tempore jejunare possimus: quod in Actibus Apostolorum* (ut etiam Augustinus Epist. 36. num. 28. observavit) *diebus Pentecostes & die Dominico apostolum Paulum & cum eo Credentes fecisse legimus.* Ne hinc tamen Ecclesiæ morem ac legem improbare videatur, mox dictum temperans addit: *Nec hoc dico, quod Dominicis diebus jejunandum putem.* Hæc fere post Petrum *Coustant* to. 1. Epistolarum Rom. Pontificum col. 335. & seqq.

Dominicæ observatio jam olim à nona, seu vespere præcedentis diei incipiebat. Concil. Francof. an. 794. cap. 21. *Ut dies Dominica à vespere usque in vesperam servetur.* Ita in Concilio Berghamstedensi ann. 697. & Forojuliensi ann. 791. c. 13. Capitulari Aquisgran. ann. 789. cap. 15. lib. 1. Capit. c. 15. &c. *Ratio est*, inquit Richardus Ep. Cremonensis in Mitrali, & ex eo Durandus l. 5. Ration. c. 9. n. 9. *quia vespertina synaxis, seu hora, primum est officium diei sequentis.* Simon Islepe Episcop. Cantuariens. in Provinciali Ecclesiæ Cantuar. apud Lindwodum l. 2. tit. 3. *In primis sacrum diem Dominicum ab hora diei sabbati vespertina inchoandum, non ante horam ipsam præveniendo, ne Judaïcæ professionis participes videamur, quod etiam in festis, quæ suas habent vigilias, observetur.* In plerisque veteribus Statutis MSS. pro Artificibus Parisiensis civitatis, id potissimum cavetur, ut nemo quidquam artis exerceat diebus Dominicis ac festis, *ne au Samedi depuis le dernier coup de Vespres sonné en la Paroisse, où aucuns desdits mestiers demourront.* Vide in hanc rem S. Augustinum Serm. 51. de Tempore, Herardum Turon. in Capitul. c. 2. Gregor. Turon. lib. 3. de Mirac. S. Martini c. 31. 56. Vitam Aicadri Abb. Gemetic. c. 25. Matth. Paris & Rogerum Hoveden. an. 1201. &c.

Hoc die ab omni opere servili cessatum, [etiam ab ipsa venatione.] Theodorus Cantuariensis Episcopus in Capitul. cap. 7. *Græci & Romani in die Dominica non navigant, nec equitant, panem non faciunt, nec in curru ambulant, nisi ad Ecclesiam tantum: nec balneant se Græci, non scribunt publice, tamen pro necessitate seorsim in domo scribunt.* Adde eumdem in Pœnitentiali cap. 44. præterea Concilium Aurelianense III. cap. 28. Vernense ann. 755. cap. 14. Moguntiac. cap. 37. Capitula Caroli Mag. lib. 1. cap. 81. &c.

☞ Neque Dominicis vel festis diebus *Placita publica teneri* licuit, *nisi forte pro magna necessitate, aut hostilitate cogente*, ut habet Carolus M. in Capit. pro partibus Saxoniæ an. 789. c. 18. neque Mercatus agi, ut in Capitul. 1. an. 809. c. 18. Capitul. 2. ejusdem anni cap. 8. Vide Capitularia Caroli C. tit. 11. cap. 7. tit. 36. cap. 19. tit. 38. cap. 7.

Dies Dominicus primum apud Latinos in hebdomade sibi locum vendicat, estque primus dies hebdomadis, ut dies Lunæ secundus, qui & inde

Feria secunda nuncupatur, ut dies Martis tertius est feria *tertia*, & sic de cæteris. Ita Lex Dominic. Codicis Theod. de Spectac. Atque inde hebdomada sæpe nomen sumit à Dominica præcedente, quæ ut *hebdomada Passionis*, à Dominica præcedente, quæ *Passionis* dicitur. At Græci hebdomadis à subsequente Dominica appellationem tribuunt: v. gr. *Palmarum hebdomada* non est ea, quæ subsequitur *Palmarum Dominicam*, sed quæ præcedit, quæ Latinis *Passionis* est. Ita quarta hebdomada Quadragesimæ Græcis illa est, quæ Dominicam quartam antevertit: quare quæ Latinis erit tertia hebdomada Quadragesimæ, Græcis erit quarta: quæ illis quarta, Græcis quinta. Excipiuntur tamen eæ hebdomadæ, quæ à Paschate ad Pentecosten excurrunt, quæ à prima & præcedente, non à subsequente nominatur.

At cum Dominicæ totius anni suis quæque fere appellationibus donentur, operæ pretium videtur de iis sigilatim observare, quæ ad illarum nomina spectant: quæ quidem cum sæpe etiam ab *Introitu*, uti vocant, qui ad Missam dici solet, designentur à Scriptoribus: qualis ille in singulis sit, ad singulas Dominicas adnotabimus. Prima igitur Dominica est

Dominica prima Adventus Domini, à qua Ecclesiastica Officia incipiunt, ut ait Durandus lib. 6. Ration. cap. 1. 2. & 3. quæ est quarta à Natali Domini. Hujus Introitus ad Missam est: *Ad te levavi*. Respondet hæc Dominica Latinorum, Dominicæ Græcorum, quam κυριακὴν δεκάτην τοῦ Λουκᾶ vocant, i. e. decimæ ex iis Dominicis, in quibus Evangelium S. Lucæ per Lectiones ad Missam & inter Officia legitur; nempe *de Muliere habente spiritum infirmitatis*. Nam, ut id semel moneatur, Græci ita Evangelia in sacris Liturgiis legunt: à Dominica Paschatis Evangelium Joannis: Matthæi à feria 2. post Dominicam Pentecostes ad Parasceven subsequentem festum diem Exaltationis S. Crucis: Lucæ à 2. feria post Dominicam Exaltationis: denique Marci pars potissima inter Matthæum & Lucam absolvitur. Vide Allatium de Dominic. Gr. c. 31.

☞ In Ordine Ambrosiano, ut & in Mozarabo sex de Adventu Domini missæ assignantur: in Ordine vero Gelasiano adnotantur quinque, pro totidem, ut videtur, Dominicis Nativitatem Domini præcedentibus. Unde palam est quibusdam in locis adventum Domini olim à Dominica sexta ante Natalem Christi, in multis autem à quinta incœpisse.

Dominica 2. Adventus, quæ est tertia à Natali Domini: *Dominica prima ante Natale Domini*, in Kalend. Rom. ante 900. annos descripto apud Allatium lib. de Domin. Græc. c. 37. Hujus Introitus est: *Populus Sion*. Græc. *Dominica undecima Lucæ*, seu *de Vocatis ad nuptias*, nuncupatur.

Dominica 3. Adventus, quæ *Dominica secunda ante Natale Domini*, in Kalend. Rom. Hujus Introitus est: *Gaudete in Domino semper, & iterum dico: Gaudete*. Græcis, *Dominica duodecima Lucæ*, sive *de decem leprosis* dicitur.

Dominica 4. Adventus, quæ proxima Nativitati: *Dominica tertia ante Natale Domini*, in Kalend. Rom. Græcis, κυριακὴ πρὸ τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Introitus olim: *Memento nostri*; [hodie, *Rorate cœli*.]

Dominica infra Octavam Natalis Domini, cujus Introitus est: *Dum medium silentium*: *Dominica 1. post Natale*, in Kalend. Rom. Græcis, κυριακὴ μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν.

Dominica infra Octavam Circumcisionis, quæ Græcis κυριακὴ πρὸ τῶν φώτων.

Dominica 1. post Epiphaniam, cujus Introitus: *In excelso throno, &c.* Græcis, κυριακὴ μετὰ τὰ φῶτα, id est, Dominica post baptismum Christi, quem φωτισμὸν, *Illuminationem* vocant, ut festum ipsum, τὰ ἅγια φῶτα, vel ἡμέραν & ἑορτὴν τῶν ἁγίων φώτων.

Dominica 2. post Epiphaniam, cujus Introitus est, *Omnis terra*, Græcis, *Dominica decima quinta, de Zacchæo*. Vide *Festum Architriclini*.

Dominica 3. post Epiphaniam, cujus Introitus est: *Adorate Dominum*, Græc. *Dominica duodecima Lucæ*, sive τελώνου, *de Publicano & Pharisæo*. Dicitur iisd. προσφωνήσιμος, ut & ipsa quæ antecedit hebdomada, in qua jejunant Armeni, qui istius hebdomadæ jejunium ἀρτζιβούριον vocant, de quo copiose Allatius de Dom. Gr. c. 8.

Dominica 4. post Epiphaniam.

Dominica 5. post Epiphaniam.

Dominica 6. post Epiphaniam.

Dominica Septuagesimæ, cujus Introitus: *Circumdederunt me*, Græcis κυριακὴ τοῦ ἀσώτου, seu *Dominica de Prodigo*, quod in ea de illo legatur parabola.

Dominica Sexagesimæ, cujus Introitus; *Exurge*: Græc. κυριακὴ τῆς ἀποκρεὼ. Est autem ἀποκρεὼς, quod Latinis *Carnisprivium*, qua appellatione heddomadam, quæ præcedit hanc Dominicam ἑβδομάδα τῆς ἀποκρεὼ vocant, quod non ultra eam vescendis carnibus operam dent, sed una cum ea illis edendis finem imponant.

Dominica Quinquagesimæ, cujus Introitus: *Esto mihi*, Gr. κυριακὴ τῆς τυροφάγου, & τυρινὴ, cui id nominis, ut & hebdomadæ, quæ hanc Dominicam præcedit, inditum, quod post eam Dominicam casei & ovorum esus dimittatur. Quippe post hanc Dominicam, die Lunæ, Græci jejunium quadragesimale auspicantur, aliter ac Latini, qui Mercurii die incipiunt. Beneharnensibus dicitur *Dimenge cabée*, id est, *Dominica in capite Quadragesimæ*, ut observat Marca lib. 6. Hist. Beneharn. c. 24. n. 9.

☞ In libro Petri Mallii cap. 30. etiam appellatur *Dominica de carne levario*, seu *de carne levanda*, uti legendum conjectat Mabillonius tom. 2. Musæi Ital. pag. 159. alibi: *Dominica ad* vel *ante carnes tollendas*; *ante brandones*, in Chartulario S. Martini Pontisar. ubi *Joannes dictus le Diable vendit duo arpenta terre apud Commeniacum die Dominica ante Brandones. Dominica brandonum* dicebatur Dominica prima Quadragesimæ, ut dictum est in voce *Brandones*; Dominica igitur *ante Brandones* erat Dominica Quinquagesimæ, non Quadragesimæ, ut habetur apud Labbeum Chronol. Histor. part. 3. pag. 169. *Carolus IV. cognomento Pulcher ... inunctus Remis 21. Februarii Dominica Quadragesimæ, quæ olim dicebatur devant les Brandons*: quibus in verbis error se ipse prodit; anno enim 1322. ad quem hæc referuntur, Dominica, non Quadragesimæ, sed Quinquagesimæ incidebat 21. Februarii, cum Paschatis dies incideret hoc anno in decimam Aprilis.

Dominica Prima Quadragesimæ, cujus Introitus: *Invocavit me. Quintana* etiam dicitur, quod sit quinta à Paschate, ut auctor est Durandus lib. 6. c. 32. n. 1. [Dominica *Brandonum* vel *Brandorum* appellitata est. Instr. an. 1318. Hist. Dalph. tom. 2. pag. 177. col. 1. *Item anno quo supra; scilicet die Dominica Brandorum sequenti Indict. II.* Vide in *Brando* 1.] Græcis πρώτη τῶν νηστειῶν, & κυριακὴ τῆς

τὰς ὀρθοδοξίας, ob restitutam sacrarum Imaginum adorationem.

Dominica secunda Quadragesimæ, cujus Introitus est : *Reminiscere*. Græcis, κυριακὴ δευτέρα τῶν νηστειῶν.

Dominica tertia Quadragesimæ, cujus Introitus : *Oculi mei*. Græcis, κυριακὴ τρίτη τῶν νηστειῶν, [& κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.]

Dominica quarta Quadragesimæ, cujus ntroitus : *Lætare Hierusalem*. [Dominica *de Rosa* nuncupata, eo quod in ea fit solemnis illa Rosæ aureæ benedictio. Vide *Rosa aurea*.] Græcis, κυριακὴ τετάρτη τῶν νηστειῶν.

Dominica in Passione Domini, Dominica 5. Quadragesimæ, à qua Passionis officium auspicatur Ecclesia, unde ita appellatur, ut auctor est Durandus l. 6. Ration. cap. 60. Acta Alex. III. PP. sub ann. 1162. *Exivit ergo è Genua in Dominica Passione, & cum omni jucunditate navigans venit ad insulam de Liguriis in Sabbato Palmarum*. Græcis est 5. *jejuniorum*, πέμπτη τῶν νηστειῶν. Hujus Introitus est : *Judica me Deus*. Vide Notas ad Villharduin. n. 129. & infra verbo *Hebdomada*. Præterea Dominica *Mediana* appellatur ab Amalario l. 4. cap. ult. edito à viro doctiss. Jo. Mabillonio tom. 2. Analector. pag. 114. quia Hebdomadam Medianam subsequitur ; Alia porro est *Dominica Quintanæ*, in Charta Petri Episcopi Santonensis an. 1240. in Regesto Inculismensi Cameræ Comput. Paris. fol. 23. Est enim illa, qua *Quintanæ* ludus exercebatur à Vicanis. Vide *Quintana*. Hanc etiam *Medianam octavam* vocat Fulcuin. in Chron. Laubiensi cap. 38. forte quod sit 8. Dominica à Dominica Septuagesimæ : *Actum est hoc feria 6. ante Dominicam, quam vocant Medianam octavam*.

Dominica in Palmis, sexta Quadragesimæ, apud Rupert. l. 5. de Divin. Offic. cap. 7. quæ in Ordine Romano, *Dies Palmarum, sive florum, atque ramorum appellatur* : [Alibi *Pascha florum*, vel *Pascha floridum*, Gall. *Pasques-fleuries*.] *Dominica in Ramis*, Durando l. 6. cap. 47. *Dominica ad Palmas*, apud Leon. III. PP. Ep. 5. Beletus c. 93. *Hic dies dicitur Dominica in Ramis palmarum, quod illo die rami palmarum in processionibus deportentur in significatione illorum, quos filii Israël statuerunt* [stravverunt] *in via, Christo jam veniente*. Adde Isidor. l. 6. Orig. c. 18. In lib. Sacr. Gregor. M. *Dominica in Ramis palmarum dicitur*. [*Dominica Olivarum*, in Histor. Rerum Laudens. apud Murator. to. 6. col. 1105.] Will. Tyrius l. 12. cap. 12. *Accidit casu, quod in die festo, qui dicitur Ramis palmarum, cum de more populus universus in vallem Josaphat convenisset ad solennem & celebrem tantæ diei processionem*, &c. Rupertus Abbas in Vita S. Heriberti Archiepisc. Colon. n. 17. *Erat autem dies ille, quem Christianitas appellat Diem palmarum. Dominica Indulgentiæ, quæ & Dominica palmarum*, in Ordine Romano. *Dominica Indulgentiæ, quæ diversis vocabulis, distinguitur, id est Dies palmarum, sive florum, atque Ramorum, Osanna, Pascha petitum, sive Competentium, & Capitilavium*. Ex quibus patet, eamdem Dominicam *Osanna* etiam appellari, *quia*, ut ait Alcuinus, *dum in eo Dominus Hierosolymam tenderet, ei occurrit turba plurima hinc inde clamando, Osanna, quod interpretatur, salvifica, sive salvos nos fac*. Joannes Euchaita pag. 7. ὡσαννὰ τοίνυν, σῶσον εὐλογημένε. [*Dominica indulgentiæ* dicebatur ob pœnitentium reconciliationem, quæ feria 5. sequenti solenni ritu fiebat ; *Capitilavium vero quia tunc moris est*, inquit Rabanus lib. 2. de Instit. Cler. c. 35. *lavandi capita infantium qui ungendi sunt*. Quod de adultis potiori jure est intelligendum. Hic usus desiit circa 12. seculum.]

Dominica Osanna, apud Ademarum Cabanensem non semel, *Dies Osannæ*, apud Abul-Faragium in Hist. Dynastiarum pag. 163. & in Charta ann. 1170. apud Duchesnium in Probat. Hist. Castegnereæ pag. 32. Capitul. de Villis c. 28. *Dominica in palmis, quæ Osanna dicitur. Osanna*, nude in Regula Monachorum Fontevraldensium cap. 16. Libellus Fulconis Comitis Andegav. apud Holstenium in Collect. Rom. de Urbano II. PP. *Ubi mihi florem aureum, quem manu gerebat, donavit : quem ego ob memoriam & amorem illius in Osanna semper mihi meisque successoribus deferendum constitui*. Eadem habentur in Fragm. Hist. Andegav. n. 8. Tabular. S. Eparchii Inculism. fol. 37. *Duodecim denarios censuales in Osanna singulis annis Ecclesiæ nostræ reddendos*. Adde fol. 116. Epitaphium Guillelmi Comitis Inculismensis : *Hic jacet Dominus Amabilis Guillelmus Comes Engolismæ, qui ipso anno, quo rediit de Hierusalem, abiit in pace, 8. Id. April. vigilia Osannæ 1028. anno ab Incarnat.* Ita etiam hanc Dominicam appellari ab Æthiopibus docemur ex illorum computo apud Joseph. Scalig. l. 9. de Emendat. temp. p. 700. Porro dicuntur apud Hebræos *Osanna* termites palmæ, oleæve, aut salicis, alteriusve arboris, Græcis βάϊα, quos quatiebant in honorem ejus, cui pompa ducebatur, quod Græci dicunt κλάδους ἐπισείειν : Epiphan. Serm. εἰς τὰ βάϊα, & S. Chrysost. Homil. in Magnam Septimanam, τὰ βάϊα σείειν & ἐπισείειν, ut observatum à Baronio ann. 34. n. 6. & Casaub. Exerc. 16. in eumdem Baron. cap. 2. Henr. Valesio ad Hist. Eusebii lib. 2. cap. 22. Joann. Baptista Cotelerio ad to. 1. Monument. Eccles. Gr. Hinc ἑορτὴ τῶν βαΐων Cyrillo Scythopolitano in Vita S. Euthymii, Auctori Vitæ S. Theodori Studitæ, &c. ἡμέρα τῆς βαϊφόρου, Cedreno & Epiphanio Monacho de Locis sanctis. Vide Luithprandum l. 3. cap. 5. & S. Augustinum l. 2. de Doctrina Christ. cap. 11. Hujus Dominicæ Introitus ad Missam est : *Domine ne longe*. Denique appellatur *Dominica Lazari*, in Vita S. Proculi Episc. Veronensis n. 16. quia, ut ait Allatius cap. 20. Sabbato, quod hanc Dominicam præcedit, Lazari resuscitati memoria recolitur : qui addit, Græcos postmodum magnæ pompæ apparatu, ramis olivarum, palmisque in Cruces ac alias formas confictis, in ramis appensis sequentem diem Dominicum solenni ritu celebrare. De vocis *Osanna* variis significationibus vide sanctum Hieronymum Epist. 145.

☞ Inter varias hujus Dominicæ nomenclaturas non est omittenda quæ legitur lib. 3. de Gestis SS. Rotonensium in Act. SS. Benedict. sæculo 4. part. 2. pag. 215. *Receptusque est in Monasterio in sancto Sabbato, id est, in Ramis palmarum*. Quod tamen de ipso Sabbato sancto haud absurde videtur posse intelligi ; atque adeo quod explicationis causa additum est, *id est, in Ramis palmarum*, nihil aliud indicare quam Sabbatum, quod est de hebdomada quæ dicitur *in Ramis palmarum*.

Dominica Sancta in Pascha, in Kalend. Romano. *Dominica sancta*, nude, in Sacramentario Gregorii Magni ex Bibl. Belvacens. Ecclesiæ. [*Dies Dominicus* κατ᾽ ἐξοχὴν dictus, Tertull. de Idol. cap. 14.] Gr. κυριακὴ τοῦ πάσχα, & ἁγία καὶ μεγάλη κυριακὴ τοῦ πάσχα, in Euchologio : in Nomocanone nuper edito à Jo. Bapt. Cotelerio c. 411. 579. λαμπρὰ κυριακὴ : Pachymeri lib. 4. cap. 3. & in Penteco-

ſtario, *μεγάλη καὶ λαμπρὰ κυριακή*: eidem Pachymeri lib. 7. cap. 15. *κυρία τῶν ἑορτῶν*. Vide *Paſcha*, *Dies magnus*.

Dominica prima poſt Paſcha, [vulgo ab Introitu, *Dominica Quaſimodo*] quæ in Kalend. Rom. *Dominica octava Paſchæ*, [in Miſſali Gothico-Gallicano, *Clauſum Paſchæ*, Gall. *Pâques cloſes*:] aliis dicitur *Dominica poſt Albas*, quæ nempe Sabbatum, in quo nuper Baptizati veſtes candidas, quas induerant Sabbato ante Paſcha, deponebant, ut eſt in Ordine Romano. In Miſſa Ambroſiana appellatur *Dominica in Albis depoſitis*. Unde liquet in Miſſali & Breviario Romano, ubi *Dominica in Albis* dicitur, vocem *depoſitis* ſubaudiri, de qua ſic Auguſtinus Serm. 157. *Paſchalis Solennitas hodierna feſtivitate concluditur, & ideo hodie Neophytorum habitus commutatur: ita tamen ut candor, qui de habitu deponitur, ſemper in corde teneatur.* Sic porro *Dominica ſecunda, tertia*, &c. *poſt Albas*, apud Rupertum lib. 9. de Divin. Offic. cap. 1. 2. Græcis, *καινὴ* & *νέα κυριακὴ τοῦ ἀντιπάσχα*. Vide Allatium de Dominic. & Hebd. Græc. cap. 24. Dicitur etiam *δευτεροπρώτη κυριακὴ*, apud Euſtathium in Vita S. Eutychii Patr. CP. n. 95. id eſt ſecunda poſt primam, Paſchalem ſcilicet.

Dominica ſecunda poſt Paſcha, cujus Introitus ad Miſſam eſt: *Miſericordia Domini*, in lib. 1. Sacramentor. Eccleſ. Rom. cap. 57. dicitur, *Dominicum poſt octabas Paſchæ*, [Dominica de *Paſtor bonus* in Ord. Rom.] Græcis, *κυριακὴ τῶν ἁγίων μυροφόρων*, quod in ea feſtum celebrent trium mulierum, quæ coëmptis aromatibus ad Chriſti Sepulcrum acceſſerunt, ut eum ungerent.

Dominica tertia poſt Paſcha, quæ in Kalendario Romano & in lib. 1. Sacrament. Eccleſ. Rom. *Dominicum ſecundum poſt clauſum Paſchæ, & Dominica ſecunda poſt octabam Paſchæ* dicitur, cujus Introitus ad Miſſam eſt: *Jubilate omnis terra*. Græcis, *κυριακὴ τοῦ παραλύτου*, ſeu Paralytici.

Dominica quarta poſt Paſcha. In lib. 1. Sacrament. *Dominicum tertium poſt clauſum Paſchæ*, & quæ in Kalendario Rom. *Dominica tertia poſt octabam Paſchæ*, cujus Introitus ad Miſſam eſt: *Cantate Domino*, Græcis, *κυριακὴ πέμπτη τῆς Σαμαρείτιδος*, vel *μεσοπεντηκοστῆς*.

Dominica quinta poſt Paſcha, [cujus Introitus: *Vocem jucunditatis*.] In lib. 1. Sacrament. *poſt clauſum Paſchæ*, quæ & *Dominica Rogationum* dicitur: [vel *ante Litanias*, ut in Vita S. Eligii apud Acherium tom. 5. Spicil. pag. 194.] *Dominica quarta poſt Octabam Paſchæ*, in Kal. Rom. Græcis, *κυριακὴ τοῦ τυφλοῦ*.

Dominica poſt Aſcenſionem, quæ *Dominica poſt Aſcenſam Domini*, in Kalend. Rom. [& in Sacrament.] cujus Introitus ad Miſſam eſt: *Exaudi Domine*. [Romæ *Dominica de Roſa* vel *de Roſis* dicta, haud dubie quia ut legitur in Ord. Rom. apud Mabill. to. 2. Muſæi Ital. pag. 147. *de altitudine templi* (ſanctæ Mariæ Rotundæ, in qua erat ſtatio) *mittuntur Roſæ in figura Spiritus Sancti*.] Græcis, *κυριακὴ τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ*.

Dominica Sancta Pentecoſten, in Kalend. Rom. Græcis, *κυριακὴ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς*.

Dominica prima poſt Pentecoſten, quæ & *ſanctæ Trinitatis*, *Dominica Benedicta*, dicitur apud Honorium Auguſtod. lib. 3. cap. 147. lib. 4. c. 41. *Dominica octaba Pentecoſten*, in Kal. Rom. *Dominica octavas Pentecoſtes*, apud Gregor. M. in Sacramentario: Græcis, *κυριακὴ τῶν ἁγίων πάντων*, ſeu *πρώτη τοῦ Ματθαίου*. *Rex dierum Dominicorum*, ut eſt in veteri MS. cui titulus, *Roman de la Malemaraſtre: Par un jour, qui eſt apelez li Rois des Diemenches: ce eſt li jours de la ſainte Trinité*. Regeſtum cenſuum Carnoti an. 1302. fol. 20. *Item de Maiſtre les Peletiers doit chaſcun an le Roy des Dimanches un beurage à toutes les perſonnes nommées pardevant.* Id vero nominis tribuitur Dominicæ Paſchatis, quæ *Κυρία ἑορτῶν* dicitur Pachymeri lib. 7. cap. 15. Vide *Feſtum S. Trinitatis* & Menardum in libr. Sacrament. S. Gregor. pag. 163.

Dominica ſecunda poſt Pentecoſten, cujus Introitus ad Miſſam: *Factus eſt Dominus protector meus*. Græcis, Dominica ſecunda Matthæi, *de Chriſto docente*.

Dominica tertia poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Reſpice me*. Græcis, Dominica tertia Matthæi.

Dominica quarta poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Dominus illuminatio mea*. Græcis, Dominica quinta Matthæi, ſive *de Centurione*.

Dominica quinta poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Exaudi, Domine*. Græcis, Dominica quinta Matthæi, *de Vexatis à dæmone*.

Dominica ſexta poſt Pentecoſten, [cujus Introitus: *Dominus fortitudo*:] Græcis, *ſexta Matthæi*: ſive *de Paralytico*.

Dominica ſeptima poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Omnes gentes*. Græcis, *ſeptima Matthæi*, ſive *de Duobus cæcis*.

Dominica octava poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Suſcepimus, Deus*. Græcis, *octava Matthæi*, ſive *de Quinque panibus & decem piſcibus*.

Dominica nona poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Ecce, Deus, adjuva*. Græcis, *nona Matthæi*, ſive *de Ambulatione in mari*.

Dominica decima poſt Pentecoſten, cujus Introitus ad Miſſam eſt: *Dum clamarem*. Græcis, *Decima Matthæi*, ſive *de Lunatico*.

Dominica duodecima poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Deus in loco ſancto*. Græcis, *undecima Matthæi*, ſive *de Parabola Regis*.

Dominica duodecima poſt Pentecoſten, cujus introitus: *Deus in adjutorium*. Græcis, *duodecima Matthæi*, ſive *de Interrogante Jeſum divite*.

Dominica decima tertia poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Reſpice, Domine*. Græcis, *decima tertia Matthæi*, ſive *de Parabola vineæ*.

Dominica decima quarta poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Protector noſter*. Græcis, *decima quarta Matthæi*, ſive *de Vocatis ad nuptias*.

Dominica decima quinta poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Inclina aurem tuam*. Græcis, *decima quinta Matthæi*, ſive *de Interrogante Jeſum Juriſconſulto*.

Dominica decima ſexta poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Miſerere mei, Domine*. [Græcis, *Dominica ante Exaltationem S. Crucis*.]

Dominica decima ſeptima poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Juſtus es, Domine*. [Græcis, *Dominica poſt Exaltationem S. Crucis*.]

Dominica decima octava poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Da pacem*. Græcis, *Dominica prima Lucæ*, ſive *de Venatione piſcium*.

Dominica decima nona poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Salus populi ego ſum*. Græcis, *Dominica ſecunda Lucæ*, ſive, *de Amandis inimicis*.

Dominica vigeſima poſt Pentecoſten, cujus Introitus: *Omnia, quæ feciſti*: Græcis, *Dominica tertia Lucæ*, ſive, *de Filio viduæ*.

Dominica vigeſima prima poſt Pentecoſten, [cujus

Introitus : *In voluntate tua:*] Græcis, *Dominica quarta Lucæ*, sive *de Parabola seminis*

☞ *Dominica vigesima secunda post Pentecosten*, cujus Introitus : *Si iniquitates :* Græcis *Dominica quinta Lucæ*, sive *de Divite & Lazaro.*

☞ *Dominica vigesima tertia post Pentecosten*, cujus Introitus : *Dixit Dominus :* Græcis *Dominica sexta Lucæ*, sive *de Habente legionem.*

In Kal. Rom. Allatiano post Dominicam quintam post Pentecosten, Dominicæ, secus quam hodie, recensentur : quæ enim festum S. Petri Apostoli subsequitur 3. Kl. Jul.

Dominica prima post Natale Apostolorum dicitur, quam excipiunt

Dominica prima post octabam Apostolorum.
Dominica secunda post octabam Apostolorum.
Dominica tertia post octabam Apostolorum.
Dominica quarta post octabam Apostolorum.
Dominica prima post sancti Laurentii.
Dominica secunda post sancti Laurentii.
Dominica tertia post sancti Laurentii.
Dominica quarta post sancti Laurentii.
Dominica quinta post sancti Laurentii.
Dominica prima post sancti Cypriani.
Dominica secunda post sancti Cypriani.
Dominica tertia post sancti Cypriani.
Dominica quarta post sancti Cypriani.
Dominica quinta post sancti Cypriani.
Dominica sexta post sancti Cypriani.
Dominica septima post sancti Cypriani.
Dominica octava post sancti Cypriani.
Dominica nona post S. Cypriani, quæ natale S. Andreæ subsequitur. Deinde subsequuntur tres *Dominicæ de Adventu Domini* ante Natale Domini.

☞ *Dominica, Isti sunt dies*, memoratur in Charta an. 1145. Hist. Eccl. Meld. to. 2. p. 40. at quænam illa fuerit, ignoramus.

DOMINICÆ PRINCIPALES ET SOLENNES, dicuntur quinque illæ, in quibus officia mutantur, scilicet Dominica prima de Adventu, Dominica in Octavis Paschæ, Dominica in Octavis Pentecostes, Dominica, qua cantatur *Lætare Hierusalem*, & Dominica in Ramis palmarum. Durand. l. 7. c. 1. n. 4. [His quinque sexta deinceps addita est, Dominica prima Quadragesimæ, quia fit officii in ea mutatio, quæ fiebat antea Dominica quarta Quadragesimæ. In Statutis Lanfranci §. IV. apud Marten. de Antiq. Monach. Ritibus lib. 4. pag. 536. ubi de quinque Dominicis principalibus sic legitur : *Quinque dies Dominici sunt, qui communia quædam inter se habent separata à cæteris diebus Dominicis, Dominica videlicet prima de Adventu Domini, Dominica prima Septuagesimæ, Dominica prima Quadragesimæ, Dominica in medio Quadragesimæ, Dominica in Palmis.*]

DOMINICÆ PRIVILEGIATÆ dictæ, quibus Historiæ sunt appropriatæ. Idem Durand. lib. 7. c. 1. num. 14.

DOMINICÆ VACANTES, seu VACAT, dicuntur in Sacramentario S. Gregorii, quatuor Dominicæ, quæ jejunia quatuor Temporum proxime subsequuntur, eo quod propriis careant officiis. Vide Micrologum c. 29. 32. 59. Rupertum lib. 3. de Divinis Offic. c. 11. Honorium August. lib. 4. de Ritu Missæ cap. 94. 95. & Durandum l. 6. Ration. cap. 11. n. 7. [Dominicæ etiam infra Octavam Natalis Domini & Circumcisionis dicuntur *vacantes*, sed alio sensu, neque enim proprio unquam caruere officio, ideo autem *vacat*, quod alicujus Sancti vel octavæ Natalis Domini officio aliave ratione præoccupantur. *Dominica Vacans* etiam dicta est Quarta Adventus, quia tunc Pontifex Romanus relictis aliis occupationibus solum largiendis eleemosynis incumbebat. Vide Lexicon Hofmanni in voce *Adventus*.]

VENDITIO DOMINICI DIEI, forte facultas exponendi & vendendi merces Dominicis diebus. Charta Gaufredi Comitis Andegavensis an. 1061. apud Sammarthanos in Abbatib. S. Florentii: *Item jubeo, ut ministri mei nullatenus audeant repetere, quod judicavi eos injuste accepisse, scilicet commendationem vinearum, venditionem Dominici diei, cœnationem violentam salii, &c.*

¶ DOMINICA MATER, Beata Virgo Mater Christi: *De celebritate festivitatis Dominicæ Matris*, to. 3. Concil. Hispan. p. 35. col. 2.

DOMINICÆ LITTERÆ, [Eædem quæ *Communicatoriæ* vel *Formatæ*.] Conciliabulum Sardicense sub Julio I. PP. *Quæ cum ita sint, custodire vos ab ipsis & abstinere debetis, dilectissimi fratres, nec eos aliquando ad Communionem admittere; sed nec ipsorum litteras accipere, nec ad illos literas Dominicas dare.*

¶ DOMINICALE. Vide *Dominicalis* & *Dominicum* 3.

DOMINICALIS. Concilium Autissiodorense c. 42. *Ut unaquæque mulier, quando communicat, Dominicalem suum habeat.* Vetus Pœnitentiale MS. sub finem : *Si mulier communicans Dominicale suum super caput suum non habuerit, usque ad alium diem Dominicum non communicet.* Ex quibus patet, *Dominicalem*, vel *Dominicale*, non fuisse linteum, in quo communicaturæ mulieres Eucharistiam deponebant, quam iis non licebat nuda manu accipere, ut est in Can. 36. ejusd. Concilii, quod viris licuit. S. Augustinus Serm. 152. de Temp. *Omnes viri, quando communicare desiderant, lavent manus, & omnes mulieres nitida exhibeant linteamina, ubi Corpus Christi accipiant.* Fuit enim *Dominicalis* velum, quo mulieres caput in Ecclesia tegebant, cum iis non nisi velatis illius ingressus pateret, ex Lini PP. Constitutione, ut est apud Anastasium : [quod ab Apostolo jam satis aperte præscriptum est, 1. Cor. 11. 5. & 6.] Pœnitentiale Theodori c. 7. & Leo PP. ad Theodoricum Episcop. *Mulieres possunt sub nigro velamine sacrificium accipere, ut Basilius indicat.* [Mulieres Provinciales *Domino* vocant velum sericum, quo caput tegunt, aliis vulgo *Coëffe*. Vide Card. Bona Liturg. lib. 2. cap. 17. num. 3.]

¶ DOMINICARE, DOMINICATIO, DOMINICATUS, &c. Vide post *Dominicum* 3.

¶ DOMINICELLUS, Idem qui supra *Domicellus*. Johan. Longinus in Actis S. Stanislai Episc. Cracov. Maii to. 2. p. 245. *Rinardus de Cyzyschanowicz Dominicellus & Armiger Cracoviensis Diœcesis, morem nonnullorum militarium Poloniæ celebritates dierum sanctorum modica lance appendentium, secutus, &c.*

1. DOMINICUM, Ecclesia, Ædes sacra Domino, seu Deo. Glossæ veteres, *Dominicum*, Κυριακόν. S. Cyprianus de Opera & Eleemos. *In Dominicum sine sacrificio venis?* Idem Epist. 33. de Lectore: *Dominico legit*, id est, in templo : alii de die Dominico interpretantur. S. Hieronymus in Chronico : *In Antiochia Dominicum, quod vocatur Aureum, ædificari cœptum.* Et mox: *Antiochiæ Dominicum Aureum dedicatur.* Ruffinus lib. 1. Hist. Eccles. *Tunc senior: Si hæc, inquit, ita esse credis, surge & sequere me ad Dominicum.* Et lib. 9. c. 9. *Orationum domos, id est, Dominica sua.* Idatius in Fastis : *His Coss. dedicatum est Constantinopoli Dominicum die 15. Kal. Mart.* Itinerar. Hierosolymit. *Ibidem modo jussu Constantini*

Imperatoris Basilica facta est, id est, Dominicum miræ pulcritudinis. Marcellini & Faustini libellus precum ad Imperatores p. 63. *Post illas eorum cædes, quæ in Dominico factæ sunt, &c.* Pag. 64. *Ad cumulum perpetrati sacrilegii, ipsum altare Dei de Dominico sublatum in templo sub pedibus Idoli posuerunt.* [Passio S. Philippi Episc. Adrianop. apud Mabill. tom. 4. Analect. p. 136. *Dominici foribus innixus à sede sibi credita non patiebatur abscedere.* Ibid. p. 138. *Ipsum etiam Dominici tectum devoluto omni tegularum fraudabatur ornatu.*] *Domus Dominica*, apud Salvianum lib. 6. de Gubernat. Dei : *Ad domos statim Dominicas currimus, corpora humi prosternimus, mistis cum fletu gaudiis supplicamus. Basilica Dominica* in Actis SS. Saturnini & Sociorum num. 2. Κυριακὸς οἶκος, in Vita S. Nili Junioris p. 164. κυριακὸν in Concilio Ancyrano cap. 14. Neocæsar. c. 5. 13. Laodiceno c. 28. &c. Adde Itinerarium S. Willibaldi n. 16. Pachomium in Regula c. 54. Martyrolog. Rom. 25. Decemb. Isidorum, Amalarium lib. de Reb. Eccles. Honorium Augustodun. lib. 1. cap. 127. & Eusebium in Orat. de Laudibus Constantini, quo loco, auctor est eumdem Augustum curasse ædes sacras & templa uni omnium Deo, atque universarum rerum *Domino* dicanda consecrandaque. Hinc etiam Germani, & Belgæ *Kirche*, & *Kerke*, & Angli *Chiirk*, ædem sacram appellant, voce à κυριακὸν deducta, ut quidam existimant: unde urbs *Dunkerke* in Flandria, sic appellata, quod primitus fuerit *Ecclesia in Dunis* ædificata. [Hanc sententiam multis confirmat Eceardus in Notis ad Legem Ripuarior. p. 214. & 215.] At Lipsius in Epistola ad Belgas Cent. 3. Epist. 44. *Kirke* Germanicum à *Circo* deducit, quod veterum, inquit, templa instar circi rotunda fuerint. Sed hæc oculis & testibus indigent. Ita & Gretserus in Muricibus Christianis p. 158.

2. DOMINICUM, Sacrificium mysticum, Missa. *Dominicum convivium*, S. Augustino in Brevi Collat. contra Donatist. κυριακὸν δεῖπνον. Cyprianus lib. de Opere & Eleemos. *Locuples & dives es, & Dominicum celebrare te credis, quæ Corbonam omnino non respicis?* Et Epist. 63. ad Cæcilium : *Nunquid ergo Dominicum post cœnam celebrare debemus?* Quibus verbis intelligit ipsum divinum Missæ sacrificium. Veterem ejusmodi loquendi morem docent Acta proconsularia SS. Martyrum Saturnini & soc. ubi sancti Martyres judicio postulati, quod sacram Synaxin contra Imperatoris præcepta egissent, sic Proconsuli responderunt: *Dominicum cum fratribus celebravi.* Et iterum : *Sine Dominico esse non possumus.* Et inferius, ex verbis Proconsulis, sic interrogantis: *Si in Collecta fuisti?* Respondit: *Quasi Christianus sine Dominico esse possit, aut Dñicum sine Christianis celebrari. An nescis, Satana, in Dominico Christianum, in Christiano Dominicum constitutum?* Et post alia : *Ego devota mente celebravi Dominicum, Collectam cum fratribus feci, quia Christianus sum.* Hæc ibi Felix Martyr. Saturninus autem cum rogaretur ab eodem Proconsule Anulino his verbis : *Tu Saturnine interfuisti?* Respondit Saturninus : *Christianus sum.* Ait ille : *Non à te quæro hoc : sed utrum egeris Dominicum?* Cui respondit Saturninus : *Egi Dominicum, quia Salvator est Christi.* Hæc Baronius, qui putat, eo referri debere hanc verbi notationem, quæ habetur in Martyr. Rom. 25. Decemb. *Nicomediæ Passio multorum millium Martyrum, qui cum in Christi Natali ad Dominicum convenissent, Diocletianus Imperator januas Ecclesiæ claudi jussit, &c.* Vide eadem Acta apud Bolland. 11. Febr. n. 3. 6. 9. 11. 12. 17. 19. & eumdem Baron. ann. 303. num. 84.

3. DOMINICUM, Proprietas, Domanium, quod ad Dominum spectat, quo Dominus ad propriam alendam familiam fruitur. Unde JC. Anglis *Dominicum* definitur ; *quod quis habet ad mensam*, sicut sunt prædia, quæ *Bordlandes* iidem vocant. Ita Bract. lib. 4. tract. 3. c. 9. §. 5. cui concinit Fleta lib. 5. c. 5. §. 18. & seq. *Est*, inquit, *Dominicum proprie terra ad mensam assignata.* [Tabular. Veteris villæ : *Ego Guigo de Chobar dedi Abbatiæ Veteris villæ Dominicum meum de Plaisicio. Post longum vero tempus accepi Crucem ab Abbate, &c.*] *Res Dominica, Dominicæ possessiones*, id est, Principis, in lib. 8. Cod. Theod. de Lustrali aur. lib. 2. de His, qui condit. l. ult. de Jure fisci. *Dominicum*, Cowello, est tota illa terra intra manerium, quod dominus feudi, aut in manibus suis retinet, aut saltem ad annos, aut voluntatem suam juxta consuetudinem manerii aliis locat. Pactum inter Ludov. Franc. & Henricum Angl. Reges apud Rogerum Hoved. p. 571. *Terram illius... & homines sicut sua propria & Dominica fideliter custodiet.* Regiam Majestatem lib. 2. c. 74. §. 1. *Dicitur purpræstura, quando aliquid super Dominum Regem injuste occupatur, ut in Dominicis Regis, in viis publicis astopatis, &c.* Vide lib. 2. c. 69. §. 3. Charta Willelmi Rotomag. Archiep. apud Rad. de Diceto: *Maximam partem Dominici nostri occupans.* Matthæus Westmonast. ann. 1154. *Revocavit in jus proprium Dominica sua, quæ pater suus illi dederat.* Vide Sugerium de Admin. sua c. 10. Beslium in Comitib. Pictav. pag. 425. 491. Monast. Angl. tom. 1. pag. 148. tom. 2. pag. 25. &c.

DOMINICUM PROPRIUM, in Capitulis Caroli M. lib. 4. c. 34. Rhabanus ad Otgarium : *Proprietas Dominicalis, quæ Domino Imperatori ex paterna successione hæreditario jure pervenit.*

DOMINICUM dicitur etiam respectu servorum, quod scilicet ad Dominum eorum spectat, ut in Lege Alemann. tit. 22. in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 14. §. 6. & in Lege Longob. lib. 2. tit. 51. §. 15. Bracton. loco citato : *Dominicum dicitur ad differentiam quod tenetur in servitio.*

DOMINICUM ANTIQUUM, apud Anglos, continet omnes illas terras, quæ ad Regem spectabant tempore Edwardi Confessoris, aut Willelmi Nothi, seu quæ tenebantur à Maneriis, descriptis in libro, quem *Domesday* appellant; ejusmodi enim tenementa *Antiquum Dominicum* dicuntur, & eorum possessores seu tenentes extra maneria, à quibus dependent implacitari possunt, eoque nomine ab omni teloneo liberi & immunes sunt. Antiqua vero dominia, quæ in manu Regis sunt, Franca feuda sunt, & secundum communem Legem implacitantur. Rastallus, & Cowellus lib. 2. Instit. Jur. Angl. tit. 3. §. 25.

DOMINICUM, Fiscus dominicus. Capitul. 3. ann. 813. cap. 2. *Qui hominem francum occiderit, solidos 600. componat ad opus Dominicum.* Et c. 3. *Qui hominem ingenuum occiderit, solidos 200. componat, & exinde in Dominico tertiam partem componat*, id est, fisco inferat. Ita ibi non semel.

DOMINICALE, Idem quod *Dominicum*, Dominium, proprium, proprietas, Gall. *Seigneurie, domaine, proprieté.* Will. Tyrius lib. 12. cap. 7. *De propriis Dominicalibus certa eis pro victu & amictu beneficia... contulerunt.* Lib. 19. c. 11. *Res ad Dominicalia Principis pertinentes.* Traditiones Fuldenses lib. 1. [ex Instr. ann. 867.] *Trado unam capturam, quæ conti-*

qua est cella illa, quæ vocatur .... cum Dominicali, aliisque ædificiis, campis, &c. Adelbertus Eydenhemensis pag. 353. *Quidam Walterus Dominicale, quod in Tiinhem situm est, recompensationem accepit.* Chronicon Trudonense lib. 3. extremo: *Inter quæ constat, eum tam gravi damno Ecclesiæ nostræ dedisse, quidquid nunc de Rembrode videntur extra Dominicalia nostra esse. Dominicalia Apostolici,* seu Papæ, apud Radevicum lib. 2. c. 29. Occurrit prætera apud Leonem Ostiensem lib. 1. Chron. Casin. c. 16. 51. Petrum Diac. lib. 4. c. 18. &c.

DONNECALE, pro *Dominicale.* Tabul. Casaur. an. 1060. *Et ipsa mea Donnecalia & feora de terris & vineis, & meos debitales de Cantalupo.*

¶ DOMINICALES PASTURÆ, apud Thomam *Madox* Formul. Anglic. p. 148.

INDOMINICALES PORCI, in Chronico Besuensi pag. 700.

DOMINICARE, Possidere proprietario jure. Charta Caroli M. in Chron. Laurishamensi an. 776. *Tam quod videtur possidere vel Dominicare, quam quod adhuc ex munere Regum vel Reginarum, seu quod pro collata populi, vel de comparato, vel de quolibet adtractu augmentare ... potuerint.*

DOMINICATUM, Idem quod *Dominicum.* Charta Ludovici II. Imp. pro Ecclesia Volaterrana: *Ita de rebus seu familiis Episcopi ipsius tanquam Dominicatis nostris per idoneos & credentes homines inquisitionem fieri jubemus.* Burchardus Wormaciensis Episcopus in Lege Familiæ: *Et si quis nupserit ex Dominicata Episcopi, sin autem ex beneficio in Dominicata Episcopi nupserit, rebus suis respondeat domino beneficii.* Vide *Donicatus.*

DOMINICATIO, Dominium, possessio. Tabularium Ecclesiæ Viennensis ann. 877. fol. 53. *Ut quidquid ex prædictis rebus collectum fuerit, in eorum jure & Dominicatione pervenire debeat.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis p. 37. *Quæ quidem in præfata villa ... conquæsivi de meo jure, in jus & Dominicationem serverum Dei ad jam dicto cœnobio transfero in futurum possidenda.* [Privilegium Caroli Simplicis pro Monasterio Elnonensi an. 906. ex Chartulario Monasterii S. Amandi: *In perpetuum firmum esse volumus, ut jam dicta villa Diptiacus, quam eis ad præsens concedimus, cum omnibus ad eam pertinentibus illorum Dominicationi in ævum subdatur.*] Adde Chron. Besuense p. 616.

INDOMINICATIO, Eadem notione. Gesta Abbatum Lobiensium p. 601. *Vendidit & Indominicationes Ecclesiæ, &c.*

DOMINICATURA, Dominium, proprium, proprietas: Prædium dominicum, *Domenjadura*, in Foris Beneharn. rubr. *de Captions,* art. 10. ubi interdum sumitur hæc vox vernacula pro æde, in qua in prædiis suis inhabitant viri nobiles, ut auctor est Marca lib. 6. Hist. Beneh. c. 24. n. 10. ut *Domaine* in Consuetudine Aurelianensi c. 1. art. 84. 97. Tabular. Burguliense c. 97. *Medietatem de Curti Carlona, quantum in Dominicaturam tenere videbar. Ideo autem dico de dominio, quia sunt in curti casamenta, quæ mihi retinui, sicuti cujusdam Militis, qui tantundem in omnibus, quantum ego in curti ipsa de me tenebat.* Concilium Helenense ann. 1065. *Nullus violenter infringat Dominicaturas Canonicorum, vel Monasteriorum, neque aliquid rapiat inde.* [Charta anni 1086. ex Tabulario S. Florentii: *Quidquid de Dominicatura patris sui in Ecclesia illa reclamabant concesserat, & quidquid de casamento suo erat.* Charta Roberti Hierosolymitani Comitis Flandriæ an. 1105. apud Miræum tom. 1. pag. 273. col. 1. *Et ex Dominicatura mea duas partes decimarum eidem Ecclesiæ.... tradidi.* Charta anni 1144. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 149. *Monachi habeant totum decimum suarum Dominicaturarum.*] Sugerius de Administrat. sua cap. 4. *Hoc insequenti incremento Dominicaturam, Deo auxiliante, augmentari elaboravimus.* Adde cap. 15. 23. Monachus Vallis Sarnaii in Hist. Albig. cap. 43. *Volebat quod .... omnes Dominicaturas & proprietates suas haberet integras & inlæsas.* Charta Roberti Claromont. Episcop. an. 1208. apud Justellum: *Acquiretis Castrum Mauduni, & pertinentia feodi, vel Dominicaturam.* Adde Vitam B. Oldegarii Episc. Barcinonensis n. 19. 27. Concil. Audomarensean. 1099. cap. 2. Probationes Hist. Duc. Burgund. Duchesnii pag. 23. 24. Bibl. Cluniac. pag. 1455. Marcam in Hist. Beneharn. lib. 4. c. 10. n. 3. Catellum in Hist. Tolos. pag. 279. [Marcam Hispan. col. 884. & 974. 1558. D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. pag. 38. Gall. Christ. to. 4. Instrum. col. 138. Histor. Mediani Monast. p. 269.] &c.

DOMINICATUS, Eadem notione. Senator lib. 3. Var. 25. *Siliquatici titulum, quem fide Dominicatus jure dederamus.* Capitula Caroli C. tit. 32. cap. 5. *Ipsi alodes in nostrum Dominicatum recipiantur.* Hincmar. Opusc. 60. *Tenuit Domnus Rex Carolus Remense Episcopium in suo Dominicatu.* Charta anni 1158. apud Gallandium: *De terris, quæ ad ipsius Dominicatum pertinerent.* Alia an. 1088. ex Tabulario S. Cypriani Pictav. *Concesserunt pariter omnes Ecclesias, quæ ex feodo ipsorum erant... ut non alibi, nisi Ecclesiæ S. Romani darentur, & quicquid ex casamentis eorum, excepto Dominicatu acquirere potuissent.* Charta Zuenteboldi Regis apud Chappeavillum: *Largimur Ecclesiæ... villam nostri Dominicatus, sitam in pago Leuga, &c.* Alia Caroli Crassi Imp. apud eumdem: *Mancipia... de quocunque nostro fisco sint, aut ex Dominicato, aut ex beneficiato ... adjicimus.* Acta Episcop. Rotomagensium pag. 438. *Todiniacum, qui in Dominicatu Archiepiscopi erat cum omnibus appendiciis suis fratri suo ... dedit, &c.* Adde Hemereum in Aug. Viromand. p. 100. 156. Besllum in Comit. Pictav. p. 269. &c.

INDOMINICATUS, Eadem notione, in Capitul. Caroli Calvi tit. 32. §. 3. in Charta ejusdem Caroli, apud Buzelinum pag. 341. in Gestis Abbatum Lobiens. pag. 634. &c.

DOMINICATUS, adject. de eo, quod est in *Dominico.* Charta Caroli C. an. 845. apud Beslium in Episc. Pict. *In villa Bediasiaco Casam Dominicatam. Agri Dominicati,* in Capit. Caroli M. lib. 5. cap. 147. In Capitulari Wormatiensi ann. 829. c. 10. &c [*Dominicatus mansus*, in Præcepto Ludovici Imp. an. 836. apud Marten. Ampliss. Collect. tom. 1. col. 96. *Dominicatum beneficium,* in Actis SS. April. to. 3. pag. 821.] *Dominicæ terræ,* & *Dominicatus,* in iisd. Capitul. Caroli M. cap. 150. dicuntur.

DONNICATUS, & DOMNICATUS, Eadem notione, in Chartis Italicis apud Ughellum tom. 1. pag. 339. 340. 341. parte 2. pag. 336. tom. 3. p. 47. 290. 291. Hieron. Rubæum in Hist. Ravennat. pag. 308. &c. [*Vinea Dominicata Regis,* in Chr. Farfensi apud Murat. to. 2. part. 2. col. 604.]

¶ DOMINICARIUS. Placitum anni 878. inter Instrum. novæ Hist. Occitanæ tom. 1. col. 135. *Aliam medietatem similiter Fulcrada obtineat, & illas duas Ecclesias Dominicarias.*

INDOMINICATUS, adjective, *Dominicus. Villæ Indominicatæ,* in Edicto Pistensi cap. 5. 8. *Mansus*

Indominicatus, apud Hincmarum Laudun. to. 2. Operum Hincm. Rem. pag. 611. & Hemereum in Regesto pag. 33. 36. [Charta Ludovici II. an. 876. inter Instrum. to. 4. Gall. Christ. col. 271. *De terra Indominicata modiatas quinquaginta, habet ibi de terra apsa modiatas sexaginta.* Ubi quia *Indominicata terra* opponitur *absæ*, hoc est, incultæ, statim eadem esse videtur quæ culta; non quod is sit nativus hujusce vocis sensus, sed quia terra quæ ad Dominum pertinet cultior atque feracior esse debeat.] *Alodus Indominicatus*, in veteri Notitia, apud Beslium in Episcopis Pictav. pag. 45. *Terra, curtis Indominicata*, in Charta Chrodegangi Episc. Metensis apud Meurissium p. 167. in Chronico Normanniæ an. 1141. & in Chron. Laurisham. pag. 68. Charta Caroli Calvi pro Monasterio S. Germani Parisiens. *Sive sint Indominicati, sive sint in beneficium quibuslibet dati:* ubi *Indominicata* opponuntur *beneficiis*. Ita Chartæ variæ apud Sanjulianum in Matiscone pag. 237. 242. Beslium in Comitib. Pictav. p. 202. 231. 267. & alios.

INDOMINICATE POSSIDERE, quod dicimus *en propre & en Domaine*, in Charta Stephani Episcopi Metensis apud Meurissium pag. 416.

DOMINICUS, adject. Proprius. Capitul. an. 829. & Additio 5. Capitul. c. 301. *De liberis hominibus, qui proprium non habent, sed in terra Dominica resident, &c.* Charta Richardi Regis Angl. apud Hovedenum pag. 662. *De terris suis, quas haberet in Anglia, seu Dominicis, seu feodis, &c.* Charta Edw. III. Regis Angl. to. 2. Monast. Angl. pag. 258. *Et quod idem Abbas & Canonici haberent porcos suos proprios, sive Dominicos, tempore pannagii liberos & quietos.* [*Omnes Dominicæ res monachorum Becci ad victum vel vestitum pertinentes*, in Tabulario Beccensi.] *In jure Dominico*, in Charta Ottonis Comitis Viromandensis apud Hemereum ann. 1025. *Domus Dominica*, Gall. *Maison Seigneuriale*, apud Sugerium de Administr. sua cap. 10. 16. *Possessiones Dominicæ*, propriæ, apud S. Anselmum lib. 4. Epist. 75. Vide Radulfum de Diceto in Abbrev. Hist. an. 912. & Beslium in Comitib. Pictav. pag. 210. 496. Hanc loquendi formulam expresserunt Franci nostri per vocem adjectivam *Demaine*, quam à *Dominicus* effictam constat. Robertus *Bourron* in Hist. Merlini MS. *Il feront alaitier leur enfant d'une autre femme, & chelui nourriront come leur fil Demaine.* Historia Abbatum Brekenotensium in Anglia: *Si prist le Roy Jean les terres & les chataux le avant dit Willaume de Breuse par sa volenté Demaine.* Histor. Prioratus Wigmorensis in Agro Herefordensi: *A force li convint en refut demorer en ses Chatels Demeine pour doute de ly.* Ibidem: *Les lettres par sa autorité Demeine furent ensellées.* Alio loco: *Et donk returna-il à sa terre Demeine.* Occurrit ibi pluries: præterea in Stabilim. S. Ludov. lib. 2. c. 29. apud Littleton. sect. 56. 88. 123. 172. 212. 268. 334. 360. 381. 383. 667. & apud Villharduinum n. 119. Adde, quæ adnotamus ad eumdem Villhard. sed & *Demanios*, hac notione habet Bulla Innocentii III. PP. apud Ughellum to. 1. Ital. Sacr. pag. 784. *A Demaniis vero hominibus ipsius Episcopi à nobis non tenentibus, istud tamen habebimus, &c.* Occurrit ibi semel ac iterum, & to. 9. pag. 45. 99.

¶ DOMINIO, Idem ac *Dominium*, apud Rymer. to. 15. pag. 718. *Infra regnum nostrum Angliæ vel Dominiones nostras.*

DOMINIOSUS, *Imperiosus dominus, & homo, qui habet ardua præcipere, homo magnæ autoritatis.* Joan. de Janua. [Vide *Dominosus.*]

DOMINISSIMUS, pro *Dominus*, in aliquot Chartis Hispanicis. Charta Ordonii Regis æræ 992. apud Anton. *de Yepez* in Hist. Ordin. S. Benedicti tom. 1. p. 24. Appendicis: *Genitor noster divæ memoriæ Dominissimus Ranimirus Princeps.* In alia apud eumdem to. 4. p. 158. *Subsequente Dominissimo Principe, &c.* Et in alia to. 5. pag. 437. *De regno avii sui Dominissimi Ordinii Regis, &c.*

1. DOMINIUM, alias *Domanium* & *Dominicum*, Gall. *Domaine*. Gloss. Lat. Gr. *Dominium*, Κυρία: *Jus, tutela, potestas*, Joanni de Janua. *Sacrum Dominium*, in l. 15. Cod. Th. de Jure fisci. Ricardus Hagulstad. lib. 2. de Episc. Hagulstad. cap. 5. *Sicut ipse eam in suo Dominio habuerat, Ecclesiam tradidit.* Radulfus de Diceto: *Sibi quidem videbatur incongruum, quod Cadurcum redderet, & totum Comitatum, & alia multa de Dominio suo.* Vide *Demanium* [& *Demanium.*]

¶ DOMINIUM BANNALE. Vide *Banwardum*, post *Bannum Leugæ*.

2. DOMINIUM, JC. Anglis, dicitur principale manerium, quod Dominus & antecessores semper possederunt, cum omnibus appenditiis. Ita Rastallus. [Gallis nostris, *Chef lieu du fief*, qua notione in Charta ann. 1201. Matthæi de Hamo ex Chartul. Abbatiæ S. Nicolai de Arida-Gamantia Diœc. Atrebatens. *Fratribus Ecclesiæ S. Nicolai de Arida-Gamantia in eleemosynam sub perpetuo censu tenendum dedit pro* x. *modiis frumenti &* v. *modiis avenæ apud Peronam, sive Dominium, secundum mensuram Peronensem .... ita tamen quod Matthæus ante festivitatem S. Remigii ubi & cui sit tradendum ad Dominium fratribus nunciabit. Dominium majus*, in Hist. Delphin. to. 2. pag. 14. col. 1.]

¶ 3. DOMINIUM, Nomen honoris Reipublicæ Principibus attributum. Exstant apud Rymerum tom. 14. pag. 199. Litteræ Henrici VIII. Angl. Regis inscriptæ *Illustrissimo Dominio Venetorum, & quibusvis aliis Principibus Christianis, Dominiis, Civitatibus & Communitatibus, &c.* Angelus Pechinolius in Epistola ad Innocentium VIII. Papam an. 1489. apud Illust. Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ pag. 480. *Ad quæ dominus Orator Venetorum respondit: Ego habeo in mandatis ab illustrissimo Dominio meo, &c.* Ibid. pag. 485. *Nec valeo Majestati suadere, quod non solius Dominii Venetorum exquirendum sit consilium, sed Majestatis suæ præcipue, ac cæterorum Christiani nominis Potentatuum habenda sunt vota.*

¶ DOMINO, Sacerdotale capitis & humerorum per hyemem tegumentum. Synodalis Constit. Ludovici de Carnossa Episc. Bajocensis: *Quotidieque caputium seu Domino panni nigri deferant. Et pileo atque corneta præcipue in ecclesia officiando depositis, utantur à cetero caputio vulgariter ung Domino.*

DOMINOSUS. *Imperiosus homo, scilicet magnæ auctoritatis*, Ugutioni. Vide *Dominiosus*.

DOMINULUS, in l. 41. §. testam. D. de Legat. 3.

1. DOMINUS, pro *Deus*, Κύριος, occurrit passim in libris sacris. Unde forte Itali *Domenedio*, Galli nostri *Damedieu* dixerunt, id est, *Dominus Deus*. Vide Philonem de Nominum mutat. pag. 7. 1. Edit. Sulpitius Severus lib. 1. Hist. *Mundus à Domino constitutus est, &c.* Ruffinus in Symbolo de Christo: *Et dicuntur alii Domini, concessa tamen non ingenita potestate dicuntur. Hic vero solus est unicus filius, & solus unicus Dominus, sicut & Apostolus ait: Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia.* Isidorus lib. 2. Different. *Inter Deum & Dominum ita quidam*

diffinierunt, ut in Dei appellatione Patrem, in Domini, Filium intelligant. Sacra Scriptura utrumque & Deum & Dominum affirmat: tamen hæc vocabula invicem discernuntur. Primum enim nomen naturæ est, pertinens ad amorem: Secundum potestatis, congruens ad timorem. Denique ex Dei vocabulo edisce, quid diligas; ex Domini appellatione cognosce, quid metuas? Vide in hanc Sententiam S. Fulgentium lib. 10. contra Fabianum Fragm. 10. apud Chiffletium.

Dominus Vobiscum, verba, quibus Sacerdos in sacris Liturgiis populum salutat, sumpta ex libro Ruth. 2. sic enim legitur Booz salutasse messores suos. Quibus verbis respondet populus, *& cum spiritu tuo*, quæ sumpta sunt ex Epistola 2. ad Timotheum, ubi dicitur: *Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo.* Vide Capitul. Caroli M. lib. 5. cap. 93. Addit. 2. cap. 7. Durandum lib. 4. cap. 14. Binium ad Concilium Braccarense II. an. 563. c. 3. & Card. Bona lib. 2. Rerum Liturgic. c. 5.

2. DOMINUS. Domini, & Domni, Sancti vulgo appellati. *Dominus Joannes*, apud Cyprianum in Vita S. Cæsarii Arelat. *Dominus Dionysius*, in Placitis aliquot Chlodovei III. apud Mabillonium to. 4. SS. Ord. S. Bened. pag. 617. 618. *Dominus Germanus*, ibid. pag. 620. Charta Caroli M. pro Ecclesia Parisiensi in M. Pastorali lib. 19. Ch. 56. *S. Germani & sancti Marcelli.... vel cæterorum Dominorum, quorum pignora in ipsa plebe, vel ipsa Ecclesia Parisiaca, adunata requiescunt.* Hinc S. Martinus, *Domnus Martinus* appellatur in præfatione Concilii I. Turon. & can. 13. in Concilio Turon. IV. cap. 18. Autissiod. cap. 5. apud Odonem Cluniac. lib. de Translat. Corporis S. Martini, Fortunatum in Præfat. lib. 3. Gregor. Turon. lib. 5. Hist. c. 14. lib. 10. c. 30. in Gestis Consulum Andeg. cap. 10. n. 3. &c. *Dominus Vincentius*, in Concilio Cabilon. I. *Dominus Petrus Apostolus*, in Synodo Rom. sub Symmacho, & in Concilio Turon. II. cap. 23. *Dominus Gregorius M.* in Concilio Suession. *Dominus Paulus*, apud Gregorium Turon. lib. 9. Histor. Franc. c. 41. *Domini Apostoli*, apud Ennodium lib. 9. Epist. 26. *Domina Opportuna*, apud Adhelelmum Episc. Sagiensem in ejus Miraculis c. 2. *Domini Sancti*, in Charta Caroli M. to. 2. Analector. Mabillonii p. 401. Observat Josephus Scaliger in Notis ad Fragmenta veterum Scriptorum post libros de Emendat. temp. p. 36. Chaldæos Christianos præcipuorum Sanctorum, ut Apostolorum, nominibus, vocem *Mar*, quæ *Dominum* sonat, præponere, ut *Mar Marcos*, *Mar Phetros*, Dominus Marcus, Dominus Petrus. Vide *Dominædius*.

3. DOMINUS. Domini, sæpe appellati Episcopi, etiam non adjecta dignitatis nomenclatura, sed ipsius Episcopatus, ut apud Gregorium M. lib. 2. Indict. 10. Epist. 38. lib. 4. Epist. 17. *Domino Mizenatis Ecclesiæ*, apud eumdem lib. 4. Epist. 27. Haymo Homil. Domin. 16. post Trinitatem ex S. Augustino: *Nisi forte hoc evenerit, sicut S. Augustinus dicit, ut ille, qui filius est, per misericordiam Dei sublimetur ad Episcopalem dignitatem, & efficiatur Episcopus, & tunc poterit esse Patri & filius & Dominus propter honorem dignitatis.* Vide [Librum nigrum Scaccarii pag. 115.] Willelmum Neubrig. lib. 5. cap. 20. Epist. 72. & 104. ex Sugerianis, Stephan. Tornac. Epist. 236. 237. &c.

☞ Ut *Domini*, sic & aliquando *Principes* appellati sunt *per jocum*, inquit Valesius in Notitia Gall. p. 613. col. 1. *quod potentia & auctoritate sua male uterentur more Principum sæcularium.* Hac notione Adrevaldus in Vita Aigulfi Abbatis Lirinensis scribit, Arcadium monachum Lirinens. *ad Mummolum se contulisse Viceti*æ (Valesius emendat *Vintiæ*) *civitatis Principem*, suasisseque ei, *ut ad Monasterium iret, quasi multas pecunias ibi reperturus.* Vita S. Leodegarii c. 8. *Erant in hoc mendacium primi & quasi Rectores palatii, Desideratus cognomine Dido, qui quondam Cabilloni habuit Principatum, necnon & ejus collega Bobo* (Mabillon. *Abbo,*) *qui urbem Valentiam habuerat in dominium. Nec enim digni sunt ut urbium nominentur Episcopi, qui magis terrenis desideriis inhiabant, & cœlestia non curabant.*

¶ 4. DOMINUS, nude dictus Abbas, in Consuet. Fontanel. p. 94. *Et hoc facientes secundum Dominum & secundum nos omnes.* Et in Gallico Reliquiarum Indice: *Tel croix est au logis de Monsieur.*

¶ 5. DOMINUS. *Domini* interdum dicti Canonici addito nomine Ecclesiæ, cujus sunt Canonici. Testament. Guillelmi Montispessulani an. 1211. to. 9. Spicil. Acher. pag. 156. *Monasterio Grandis-Sylvæ dimitto c. lib. inter opus & mensam Dominorum Ecclesiæ Magalonæ dimitto* MM. *sol. in honore emendo, de cujus fructibus fiat annuatim anniversarium in festo S. Michaëlis pro anima mea & parentum meorum.*

6. DOMINUS, in Legibus & Statutis Principum, nullo adjecto vocabulo, Dominus feudi intelligitur ratione vassalli.

Dominus Capitalis, vulgo *Chef Seigneur*, & in Assisiis Hieros. cap. 136. 137. in Consuetud. Normann. art. 126. 130. 166. Pontivensi art. 110. Andegav. art. 201. & seq. Cenoman. art. 216. Tabularium Vindocin. Thuanum Ch. 40. *Archembaldus dudum de terra memorata Capitalis Dominus auctoramentum suum super S. Martino donavit.* Tabularium Majoris Monasterii Ch. 175. *Auctorizaverunt etiam hoc in Capitulo Capitales Domini ejusdem terræ, scilicet Fulco Comes Vindocinensis, &c.* Tabularium Vindocinense Ch. 345. *Annuit donum Gauterius Granarius, de cujus erat fisco, & dimissa calumnia ante Hamelinum Montis aurei Dominum, qui Caput erat fisci maximum.* [Chartularium S. Vandregesili to. 1. p. 5. *Salvo jure & redditu omnium Capitalium Dominorum.*] Ordericus Vital. lib. 6. pag. 491. *Hoc Radulfus, qui Capitalis Dominus erat, gratanter annuit.* Vide pag. 491. 496. 576. 594. 601. 604. 625. 770. Regiam Majest. lib. 1. cap. 29. §. 1. 2. cap. 27. §. 3. lib. 2. cap. 44. 66. lib. 44. c. 5. 7. Statuta Roberti I. Scotiæ Regis c. 6. §. 2. &c. In Consuetud. Normanniæ art. 166. *S'appelle le Chef Seigneur celui seulement, qui possede par foy & par hommage, & qui à cause dudit fief tombe en garde.*

¶ Dominus Intermedius, Qui minore domino feudali superior est & inferior alio majore, Gall. *Entremoiens.* Edictum Philippi III. Franc. Regis an. 1275. apud *de Lauriere* to. 1. Ordinat. Reg. pag. 305. *Quod si persone innobiles acquisierint in feodis vel in retrofeodis nostris extra terras predictorum Baronum nostrorum, & ita sit quod inter nos & personam que alienavit res ipsas, non sint tres vel plures Intermedii Domini, precipimus quod si teneant ad servitium minus competens, vel aliter appareat feodi facta deterior conditio, cogantur tales possessores rem feodalem ponere extra manum, nisi maluerint prestare nobis estimationem fructuum duorum annorum rerum taliter acquisitarum.* Philippus VI. decernit *estimationem fructuum trium annorum*, in suis Litteris anni 1328. apud eumdem *de Lauriere* to. 2. p. 14. imo *quatuor annorum* in suo Edicto ejusdem anni Gallice exarato, ibid. pag. 24. *Item. Et pour les choses*

& possessions, que personnes non nobles ont acquises depuis trante ans en ça, & en nos fiez & arriere-fiez sans assentement de nous ou de nos devanciers; & ainsint soit que entre nous & la personne qui aliene icelles choses, soint trois Seigneurs Entromoiens ou plus, ils payeront pour finance l'estimation de quatre ans.

Dominus Principalis, in Constit. Friderici II. Imper. in Quinta Compilat. Decret. de Hæretic. & in Tabulario Vindocin. Thuano ch. 121. *Seigneur paramont*, Anglis JC. Dominus Domini vassalli inferioris. *Dessus Seigneur, Avant Seigneur*, apud Bellomanerium cap. 62. *Seigneur par dessus*, in Statutis S. Ludovici contra Blasphem. *Seigneur Suzerain*, in Consuet. Andeg. art. 204.

Dominus Major, Domini capitalis Dominus, idem qui *Principalis*. Regiam Majestatem lib. 2. cap. 74. §. 11. Skenæus ad cap. 69. ejusdem libri: *Mei Domini Capitalis Dominus, dicitur Major Dominus*: idem etiam appellatur

Retrodominus. Charta ann. 1225. in Histor. Monmorenciaca pag. 401. *Et quia prædictus Guillelmus de fratre meo Matthæo prædicta tenebat in feudum, & frater meus Matthæus de me: Ego tanquam Retrodominus omnia ista laudavi.* Tabular. Maurigniacense ch. 39. *Huic donationi præbuit assensum Guillelmus de Vaucelais ejusdem feodi Retrodominus.*

7. DOMINUS, Maritus: ita uxores conjuges suos compellabant, *Monseigneur*. [Vetus Inscriptio Romæ apud Sponium Miscell. Antiq. p. 12. *Suetrius Hermes hic situs est, cui tertia conjunx aram constituit digno meritove marito, cum quo concordiam tam multosque per annos vixit & tenero casu sbta* (subtracta) *marito est, de cujus fama multi cum laude loquuntur, quod fuerit cultor Domini rerumque & amator.*] Comitissa Nivernensis in Epist. ad Sugerium 18. *Dominus enim meus in servitio Dei & Regis est.* Mox *virum suum* vocat. Vide *Baro, Senior.*

8. DOMINUS. *Domini*, Præcipui è nobilitate. Annales Colmar. part. 1. an. 1284. *Eodem die Curiam habuit Rex Rudolfus in Basilea cum gloria Dominorum.* Idem Chron. part. 2. an. 1277. *Post hæc Rex Bohemorum congregavit occulte decem millia Dominorum, volens occulte Regem comprehendere Romanorum.*

¶ 9. DOMINUS. Mabill. de Liturg. Gall. p. 466. è Ceremoniali MS. Sangerman. de Dominica Palmarum: *Quando erimus circa finem Tractus, sacrista pulsabit unam parvam campanam pro congregando Dominos ad audiendum Passionem, quia ipsa non debet legi nisi in magna Missa.* An Ballivius ceterique justitiæ Officiales hujus Abbatiæ, qui statis diebus officio divino solent interesse; an præcipui quidam Monachi, ut infra *Domini Ordinis*?

¶ Dominus Cultellorum, Princeps *Assasinorum*: de quibus supra. Jacobus de Vitriaco Hist. Orient. l. 3. apud Marten. to. 3. Anecd. col. 281. *Omnes alii Principes eorum, alii subditi sunt & obediunt: hunc Sarraceni appellant Dominum Cultellorum.*

¶ Domini Generales, Procurator & Advocati *generales* in Senatu Parisiensi, vulgo *Les Gens du Roy.* Compendium jurium Universitatis Paris. fol. 15. v°. Edit. 1517. *Laudabilis est etiam consuetudo... licentiandos omnes in qualibet facultate superiori pridie Signetorum ad supremam Parlamenti curiam omnesque Senatorum cameras accedere ... deinde ad curias Dominorum Generalium, Requestarum, Cameræ compotorum, &c.*

¶ Dominus Generalis Civitatis, Idem qui *Capitaneus*, Præfectus civitatis. Regimina Paduæ ad an. 1329. *Intravit dominus Canis cum tota sua Baronia & honore magno in dicta civitate, & dismontavit in Episcopatu, & electus fuit per Magnates & populares civitatis Tarvixii Dominus Generalis.*

Dominus Legum, non vero *Magister*, appellatus Azo JC. ut est in Chron. MS. Alberici. Glossæ Lat. Græc. *Juris Doctores*, αὐθένται τῶν νόμων.

Domini de Nocte, Præfecti vigilum. Andreas Dandulus in Chron. MS. *Pro purgandis maleficiis statutum est, ut duo sint equi, noctis tempore urbem custodiant & malefactores capiant: unus vero de citra canale, & alter de ultra canale constituatur, qui Domini de nocte appellati sunt.*

¶ Domini Ordinis vel *in Ordine*, Præcipui post Abbatem Superiores in Monasteriis Cluniac. ut Subprior, Decanus. Bulla Nicolai IV. PP. in Constitut. Cluniac. MSS. *Nec aliquis diffinita seu acta per Diffinitores Capituli generalis possit vel audeat immutare, nisi in casu magnæ necessitatis & evidentis utilitatis, in quo potestas Abbati intelligitur relinquenda: de consilio & assensu peritorum & discretorum duorum & illis qui Domini Ordinis appellantur.* Actum capitularem pro conjunctione Prioratus de Bischiis an. 1329. in Archivo B. Mariæ de Charitate, subscribunt *Gerardus Subprior, Guillelmus secundus, Ludovicus tertius, Theobaldus quartus, Domini in Ordine.* Vide *Domni Ordinis.*

Domini Rerum crebro Imperatores & Reges vocitantur à mediæ ætatis Scriptoribus. Symmachus lib. 10. Epist. 36. *Scivi meliorem esse judicum causam, quæ rerum Dominis reservatur.* Cassianus de Mortificat. in fin. *Ipsi quoque rerum præsentium Domini.* Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelat. *Cives aliquot alloquitur, ipsosque rerum Dominos per internuntios appellat.* Desiderius Episcop. Cadurcensis in Epist. ad Chlodulfum: *Ipsi Domini rerum, quibus vice nostri Redemptoris servire videmur.* Aimoinus de Vita S. Abbon. Floriac. cap. 8. *Ad Dominos rerum inclitos scilicet Franciæ Reges, Hugonem ac ejus filium Robertum.... apologeticum scripsit.* Idem lib. 3. Hist. Franc. cap. 71. *Nempe pro similibus ausis, à Dominis rerum, Regibus scilicet Francorum, sæpe attonsus.* Vide lib. 2. c. 17. Privilegium Corbeiense an. 846. editum à Sirmondo, &c. Sic passim Sidon. in Paneg. Majoriani, Senator lib. 1. Epist. 4. lib. 12. Epist. 6. 7. 11. & 13. Greg. M. PP. lib. 1. Epist. 6. 16. lib. 2. Ind. 11. Epist. 6. lib. 7. Epist. 130. Witikindus lib. 1. & 2. Vide Juretum ad Symmach. lib. 1. Epist. 8. *Imperatores rerum atque Principes*, apud Petrum Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 111. *Dominus orbis terrarum*, apud Alypium Antiochen. in Descript. orbis cap. 17. §. 6. *Domini terrarum*, apud Arnulph. Lexov. pag. 32. Δεσπόται τῆς οἰκουμένης, passim in Actis Concilii Calchedon. & Concilii Ephesini II. οἱ γῆς καὶ θαλάττης καὶ πάντων ἀνθρώπων ἔθνους καὶ γένους δεσπόται, in libellis Photii, Bassiani & Eunomii ad Valentinianum & Marcian. in eodem Concilio Calchedon. Act. 5. 11. 13. & in Epist. Varadati Monachi ad Leonem Imp. parte 3. ejusdem Concilii. Γῆς καὶ θαλάσσης δεσπότης, uti Antoninus Severus Caracalla appellatur in Thiatyrensi inscriptione apud Thom. *Smith* in Notitia 7. Eccles. Asiæ pag. 130. & Sponium to. 3. Itiner. p. 116. *Terræ marisque Dominus*, in Epistol. Africanorum Episcop. ad Constantem Imp. in Concilio Lateran. sub Martino I. PP. Act. 2. S. Hieronym. Ep. 9. *Contubernalis & condiscipulus Augustorum, quorum mensæ ministrat orbis, terræ ac maria serviunt, &c.* Ο τῆς ὅλης μετὰ Θεὸν οἰκουμένης δεσπότης, in Concilio CP. sub Menna Act. 5. *Dominum totius orbis* sese appellitasse Constantium, auctor est Ammianus lib.

lib. 15. init. Imperatores & Reges *Dominos*, unice vocitatos cuivis notum.

¶ Domini Titulares, Gall. *Seigneurs Titrés*, Viri nobiliores. Regula Toribii Archiep. Limæ inter Concil. Hisp. to. 4. pag. 665. col. 1. *Dum celebratur Officium in choro, nemo sæcularium illuc intromittatur præter Proregem, Gubernatorem, vel Auditores regios... Dominos Titulares aut horum filios, Prætorem ordinarium hujus urbis.*

¶ Dominus Vini, Cui vini cura incumbit in Monasterio B. Mariæ de Charitate, Gall. *Cavier*, *Vinier.* Constitutiones D. Valentini Prioris ejusdem Monasterii an. 1416. *Dominus vini stet & sedeat hora prandii juxta fenestram per quam ministratur vinum in refectorio.*

¶ Domini Urbis, Gall. *Les Messieurs de Ville*, Urbis Præpositus & Scabini seu Consules. Compendium jurium Universitatis Parif. fol. 15. v°. *Laudabilis est etiam consuetudo... licentiandos omnes... accedere... ad Dominos urbis.*

¶ DOMISEDA, Quæ solitudinem amat & *domi sedet.* Inscriptio apud Fabrettum pag. 252. *Hic sita est Amymone pulcherrima lanifica pia pudica frugi casta Domiseda.*

¶ DOMISELLUS, pro *Domicellus*, in Litteris Officialis Lemovicensis pro Monasterio Solemniacensi ann. 1261. & 1270.

DOMISTADIUM, Teutonice *Huystede*, quasi domus locus; *huys* enim est Domus, *stede*, locus, statio: ut *hoffstede* Villa, quasi *hobæ* statio. Chronicon Montis S. Agnetis pag. 149. *Totam curiam suam cum Domistadio pauperculis delegavit.* [Charta anni 1269. apud Miræum to. 1. pag. 773. col. 1. *Partem terræ nostræ allodialis, prout sita est & adjacet Domistadiis eorum, juxta castrum nostrum apud Frigidum-montem à fine Domistadii... usque ad murum.* Charta anni 1485. ibid. pag. 786. col. 2. *Donamus & conferimus pro Conventu in eo fundando castrum sive Domistadium in villa nostra de Wateringe cum omnibus pertinentiis & ædificiis infra fossatum extremum clausum.* Opus rarum Leodiensium apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 1373. *Conclusum fuit quod.... de quolibet Domistadio solveretur unus scuferus.*]

¶ Domustadium, in Constitutione Ludovici Borbonii Episc. Leod. an. 1466. in Bullario Carmel. pag. 282.

Domistatio, in Charta Henrici I. Brabant. Ducis. in Cod. Donat. Piar. Miræi p. 321. 322. *Concedo præfatis Regularibus Domistationes cum curtibus earum, quæ concluduntur inter plateam, &c.* Occurrit ibi pluries.

DOMITEXTILE. Testamentum S. Remigii apud Flodoardum: *Dono ei Domitextilis casulam subtilem, & aliam pleniorem.* Forte *Auritextilis.*

DOMITIALIS, Domesticus. Herkempertus in Hist. Longobar. pag. 75. *Domitialis res ablata est reddita.*

¶ DOMITUR, pro *Domitor.* Præceptum Theodorici Regis Gothorum an. 508. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 1. *Domituri orbis, præsoli & reparatori libertatis Senatui urbis Romæ Flavius Theodoricus Rex.* Sic col. 20. *Cultur* pro *Cultor*, & alibi non semel.

¶ DOMNA. Vide *Domnus.*

¶ DOMNÆDIUS. Vide *Dominædius.*

¶ DOMNARE, Latinis & Italis *Domare*, Gall. *Dompter* vel *Donter.* Jacobus de Varagine in Chronico Januensi apud Murator. to. 9. col. 51. *Ab illo tempore citra Januenses Pisanos sic terruerunt & Domnaverunt, quod usque nunc galeas super portum eorum tenent, quæ ligna aliqua illuc intrare prohibent.*

DOMNEARE, Italis *Donneare*, quasi *Doneggiare*, *Cortegiar e servir donne*: Cum *Domnis*, seu *Domicellis* versari. Grammatica Provincialis: *Domeiare, cum dominabus loqui de amore.* Concilium Albiense tom. 2. Spicilegii Acheriani can. 15. de Clerico: *Nec pro Domneando cum eis* (avibus venatoriis) *frequentet hospitia mulierum.* Concilium Monspeliense an. 1214. c. 2. apud Gariellum: *Nec frequentet curias, nec hospitia, vel colloquia mulierum, quod Domeiare vulgariter appellatur.* Ubi *Domuciare* perperam præfert ultima Conciliorum editio.

¶ DOMNICATUS. Vide post *Dominicum* 3. sub finem.

¶ DOMNICELLUS. Vide *Domicellus.*

¶ DOMNIDIUS. Vide *Dominædius.*

DOMNIO, [Domniono.] Vide *Dunjo.*

¶ DOMNULA. Vide post *Domnus.*

¶ DOMNULUS, Principis vel Domini filius. Vide *Heriles.*

DOMNUS. Apud Scriptores ævi medii venerationem præcipuam habere appellationem *Domni*, apice uno ex *Domini* voce rejecto, observarunt pridem viri docti, & tribui vulgo Ecclesiastica dignitate fungentibus ac vitæ Sanctitate insignibus. Ita passim Episcopis hanc tribuunt Gregorius Mag. Paulinus, Evodius, Fortunatus, Nicetius Trevir. Avitus Viennensis, Gregor. Turon. Ennodius, Ivo Carnot. & alii.

Summis primum Pontificibus peculiarem fuisse appellationem contendit Onuphrius. Constantinus Pogonatus Imp. in VI. Synodo: Σάκρα δόμνῳ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης. Fulco lib. 1. Gestor. viæ Hierosolymitanæ:

Prospiceret Domnus sapienti pectore Papa
Quid facto sit opus?

Postea Abbatibus etiam & Claustralibus attributa *Domni* appellatio. Joan. de Janua: *Domnus & Domna, per syncopen, proprie convenit Claustralibus: sed Dominus Domina, mundanis.* Regula sancti Benedicti cap. 63. *Abbas autem qui vices Christi creditur agere Domnus & Abbas vocetur.* Odilo in Vita S. Maioli: *Et ab omnibus Domnus & Abba honoratur.* At ex Casinensibus Constitutionibus ad hoc caput, aliis quoque Monachis communis erat: *Ex nostra consuetudine ad differentiam Mendicantium Monachos nostros appellamus Domnos, sed affectu fratres. Juniores seniores suos Patres vocant, Abbas vero juxta Regulam Domnus & Abbas, non Dominus appelletur.* Et certe constat, Benedictinis, Cartusiensibus, & Cistercienfibus Monachis hanc vulgo etiamnum tribui appellationem: tametsi quod ad Cartusienses spectat, id in Statutis antiq. part. 2. cap. 32. §. 25. potissimum caveatur, *ut nulli prælati aut subditi Domini appellentur.* Et alibi: *ut moniales* (ejusdem Ordinis) *non vocent se Dominas, sed sorores.*

Sunt qui putant, atque in iis Belethus de divinis offic. c. 25. & Molanus lib. 3. de Canonicis c. 15. Monachos & Abbates abnuisse nomen *Domini*, quod soli Deo competit: *Domni* vero haud recusasse, quod subordinationem quamdam respectu superioris Domini denotaret. Auctor Græcismi:

Cælestem Dominum, terrestrem dicito Domnum.

Gloss. Lat. Gallic. *Dominus, Sires. Domnus, Siret:* id est, Domicellus, seu minor Dominus. Observat præterea Baronius an. 416. n. 23. Evodium in libro de Mirac. S. Stephani clarissimis viris &

feminis *Domni* & *Domnæ* nomen dare; cum vero de Deo loquitur, non *Domnum*, sed *Dominum* appellare, *ut*, inquit, *appareat usu loquendi, vocem Dominum tribui solitam Deo tantum, Domnum vero communem sanctis, vel clarissimis viris ac mulieribus.* Lactant. lib. 4. Divin. Instit. cap. 3. 4. *Solus Dominus nuncupandus, qui regit, qui habet vitæ ac necis veram & perpetuam potestatem.* Certe id videntur observasse Franci nostri, qui discrimen posuere inter *Dame*, & *Dan*, *Dans*, & *Dant*: nam *Dame* vocabulum, quo Dominum denotabant, soli Deo, quem *Dame Dieu*, seu Dominum Deum indigitabant: *Dan* vero appellabant quosvis aliqua dignitate insignes. Le Roman *de Garin:*

Grandes miracles fit Dames Dex par lui.

Guill. *Guiart*,

Se Dame Dieu n'eust
A Richart mué son corage.

Chronicon Bertrandi Guesclini MS.

Et jura Damé Dieu, qui maint te firmament.

De usu vocis *Dan*, sic Le Roman *de Garin*:

En fuerre est alez Dans Auberis.

Alibi:

Et maintefois Dant Girard desconfit.

¶ Pro hodierna Monachi appellatione Gallica *Dom*, legimus *Damp* in Instrumento anni 1408. ex Chartulario S. Vandregisili tom. 2. pag. 1742. *Damp Beram de l'Epinette Segretain* (Sacristain) *Damp Jehan du vol Garnier Religieux dudit lieu.*

Domnos etiam peculiari appellatione donari solitos olim Franciæ Reges, auctor est Landulfus Sagax: *Genti Francorum moris est Domnum, id est Regem, secundum genus principari.* Rabanus Maurus ad Othgarium: *Reges nostri propter excellentiam commune nomen Domini, sive Domni effecerunt suum.*

Domna, Eadem ratione pro *Domina*. Commodian. Instr. 59.

Matronas vis esse, Christiana, ut sæculi Domnas
Auro te circundas, aut serica veste, pudica.

Gregorius M. lib. 6. Epist. 27. *Gloriosissimas autem filias meas Domnam Dominicam, & Domnam Eudochium vice mea salutato.* Fortunatus lib. 6. Poëm. de Brunechilde Regina:

. . . . *Quis crederet autem*
Hispanam tibimet Domnam Germania nasci.

Bondovinia lib. 2. de Vita S. Radegundis Reginæ c. 5. *Intrat in Monasterium in Oratorio Domnæ Mariæ.* Apud Gregor. Turon. lib. 9. cap. 20. *Domna Brunechildis.* In nummis Juliæ Severi uxoris, *Julia Domna Aug.* Ἰουλία Δόμνα Σεβ. & Δόμνα Σεβ. Αὐγοῦστα, apud Adolph. Occon. Δόμνα dixit etiam Oppianus lib. 1. Cynegetic. *Dominas* appellatas Magnatum uxores testatur Salvianus lib. 7. de Gubern. Dei: *Cogitat forte aliquis, non ita ad plenum esse ut loquor, habuisse enim illic matres familias jus suum, & Dominarum honorem potestatemque tenuisse.* S. Fulgentius Epist. 2. *Quæ cum sit avis abavisque nata Consulibus, & deliciis regalibus enutrita, tanta illi est humilitas dono gratiæ cœlestis infusa, ut amore subjectionis & usu serviendi, Dominam se aliquando fuisse jam nesciat, cum omnes Dominos habere delectatione sanctæ servitutis affectat.* Vide S. Hieronymum Epist. 23. cap. 2. & Epist. 99.

Domnæ dictæ etiam Sanctimoniales. Ugutio: *A Dominus vel Domina, hic Domnus & hæc Domna per syncopen, & proprie convenit claustralibus, sicut Dominus vel Domina mundanis.* Vide *Domina.*

Domnula, diminutivum à *Domna*. Salvianus in Epistola ad Hypatium: *Illa ergo vestra Palladia vestra Gracula, vestra Domnula: cum qua his tot vocabulis quondam indulgentissima pietate lusistis, quæ vobis per varia nomina nunc fuit mater, nunc avicula, nunc domina: cum esset scilicet unum vocabulum generis, aliud infantiæ, tertium dignitatis.*

¶ Domni Ordinis, *Tenentes & regentes Conventum*, uti habetur in Constitutione Domni Valentini Prioris B. Mariæ de Charitate an. 1416. Non semel memorantur ibi *Domni Ordinis*, vel *Domini* de quibus jam supra.

¶ DOMO-COLTILIS, ut *Domus-culta* vel *Domus-Cultilis* mox infra in *Domus* 2. Leges Ludovici II. Imper. apud Muratorium to. 1. part. 2. pag. 160. col. 2. *Statuimus de decimis . . . si est in sua proprietate, habeat, sicut in Capitulare constitutum est, ipsam decimam de suo Domo-coltile rebus in eadem Ecclesiæ concedimus.*

¶ Domo-Cultilis, Eadem notione. Vide locum in *Tectora.*

¶ DOMPJONUS. Vide *Dunjo.*

¶ DOMPNUS, pro *Domnus*. Necrologium MS. S. Martialis Lemovic. v. *Id. Aug. obiit Dompnus Albertus Abbas.* Vide Formulare Anglic. Thomæ *Madox* p. 11.

DOMUCIARE. Vide *Domiieare.*

¶ 1. DOMUS, *Equus, dictus, quod sit color ejus de asino, id est, cireneus, & sunt agrestis generis.* Papias in MS. Eccl. Bitur. *Cireneus* est pro *Cinereus* & *Domus* pro *Dosius.* Vide *Dosinus.*

2. DOMUS. *Domus culta*, Prædium domo ad commanendum colonis apta instructum: nos *Ferme*, vocamus. Anastasius in Zacharia PP. *Hic Domum cultam Lauretum noviter ordinavit, adjiciens & massam Fontelanam.* Ibidem: *Hic massas, quæ vocantur Antons & Formias suo studio jure B. Petri acquisivit, quas & Domos cultas statuit.* Stephanus PP. in Epist. ad Pipinum: *Omnes Domos cultas B. Petri igni combusserunt.*

Domoculta, unica voce. Vita Ludovici Pii Imper. ann. 815. *Prædia omnia, quæ illi Domocultas appellant, & noviter ab eodem Apostolico instituta erant, . . . diripere conati sunt.*

Domus Cultilis. Charta Ludovici Imper. Lotharii F. ann. 14. in Tabular. Casauriensi: *id est, curtem unam, Domum cultilem juris nostri, quam habere vel possidere visi sumus.* Occurrit in alia Henrici I. Imp. apud Baronium ann. 1014. n. 9. & apud Ughellum to. 3. p. 32. 416. to. 4. p. 625.

Domus Capitanea. Vide *Caput mansi.*

¶ Domus Altaris, f. *Ciborium*, seu Umbraculum excelsum & concameratum, & præaltis quatuor columnis suffultum, quo totum altare tegebatur. Fulcuinus de Gestis Abbatum Lobiensium, Spicil. Acher. tom. 6. pag. 579. *Cujus altaris tabulam, quia nulla erat, fecit argenteam, Domum ipsam altaris & laquear ipsius optime pinxit.*

Domus Dei, Templum, Ecclesia. Optatus l. 3. *Quando nec sepultura in Domo Dei exhiberi concessa est.* Zeno Veron. Serm. de Psalm. 126. *Conventus Ecclesiarum, sive templi, quos ad secretam Sacramentorum Religionem ædificiorum septa concludunt; consuetudo nostra vel Domum Dei solita est nuncupare, vel Templum.* οἶκος τοῦ Θεοῦ, in Concilio Laodiceno cap. 6. 28. & in Concilio Gangr. cap. 5. Adde Carthaginense IV. cap. 91. 92. Forojul. c. 1. Meldense ann. 845. c. 35. &c.

Domus Dei, ipsa Ecclesia & religio Christiana. Lucifer Calaritanus lib. 1. pro S. Athanasio pag. 22. *Maxentius, Nero, & cuncti illi persecutores Domus Dei, &c.* Infra pag. 67. *Noli, Constanti, cum Arianis pugnare contra Domum Dei:* Rursum: *Do-*

mus etenim Dei est Ecclesia, in qua est inhabitans Dominus.

¶ DOMUS nude etiam aliquando dicta est Ecclesia. Jacobus Cardinal. in Vita S. Petri Cælestini :

Deducunt, quoad alta Domus plateasque subintrant.
Ast sacer interna præstolans parte theatri,
Hinc cœtus processit iter, longamque per aulam
Egreditur, qua parte Domus fastigia parvum
Extendunt scalæ spatium, quod sedibus instat.

Translatio S. Floriani Martyris, Maii to. 7. p. 575. col. 2. *Istud est corpus gloriosissimi Martyris S. Floriani, quod inventum fuit in altari sub suo nomine intitulato die* XIV. *Martii* MCCCCXXV. *quod certificatur per tabellam suprascriptam, repertam in fundo cassæ, in qua corpus reconditum erat, in præsentia venerabilis viri Archipresbyteri, & Sacristæ Domus, & D. Abbatis & omnium Monachorum, &c.* Italis, *Domo*, ut & Germanis, *Dom*, Ecclesia principalis appellatur. *Domus S. Petri*, Ecclesia Cathedralis Trevirensis sub nomine S. Petri consecrata apud Evervinum in Vita B. Symeonis Monachi; simili modo *Domus S. Petri*, pro Cathedrali Coloniensi, apud Conradum Mon. in Vita B. Wolphelmi Abb. cap. 15.

¶ DOMUS S. BENEDICTI, Ecclesia sub nomine S. Benedicti Deo consecrata, in vetusto Ordine Officii divini *ante Pascha*, quem exhibet Mabillonius Analect. to. 4. pag. 454.

¶ DOMUS DEI, Gall. *Hôtel-Dieu*, Nosodochium vel Nosocomium, ubi recipiuntur & aluntur pauperes ægroti. Index MS. Beneficiorum Eccl. & Diœc. Constant. fol. 6. *Domus Dei Constantiensis percipit duas partes garbarum.* Litteræ Caroli VI. Franc. Regis ann. 1385. adv. Cardinales, qui fere omnia regni obtinebant beneficia in Anecdotis Martenianis tom. 1. col. 1615. *Volumus . . . quod statim atque aliquem Episcopum regni nostri, vel Abbatem seu Priorem, aut Orphanotrophum, seu Domus Dei vel hospitalis administratorem . . . ab hac luce migrare continget, dictus Præpositus Parisiensis, aut Senescallus, vel Ballivus seu ejus Locumtenens, in cujus Præpositura, Senescallia, aut Baillivia bona ex decessu talis decedentis relicta reperta fuerint, illa realiter & de facto ad manum nostram apponat, si per Executores aut hæredes ipsius Episcopi mortui, aut per Religiosos Conventuum, Monasteriorum, aut Fratres hospitalium vel Domorum Dei, requisitus fuerit, aut si, &c. Si hospitale, sive Domus Dei*, apud Rymerum tom. 10. pag. 111. col. 1. Charta Johannis Domini de Doyaco pro Monialibus infirmariis B. M. de Fontanis ann. 1249. ex Archivo ejus Ecclesiæ : *Juxta nemus Domus Dei de Rameia, quod olim bonæ memoriæ Dominus Matthæus de Doyaco Miles avunculus meus religiosis Monialibus Infirmariis Ecclesiæ B. M. de Fontanis . . . in puram dedit eleemosinam.*

DOMUS DIRUTA VEL CONDEMNATA. Vide *Condemnare.*

¶ DOMUS DOMESTICA, Propria, tit. 37. Capitul. Caroli Calvi cap. 12.

¶ DOMUS DOMINICA. Vide *Domus Spiritualis.*

DOMUS EPISCOPI. Vide *Episcopium.*

DOMUS ECCLESIÆ. Vide *Episcopium.*

DOMUS FIDEI, ipsa Ecclesia & religio Christiana. S. August. Epist. 75. *Quoniam ipse in Domo Fidei justius flagitabat fidem debere servari, ne ibi frangeretur, ubi docetur.* Hinc *Domestici fidei*, qui ex Ecclesia & in Ecclesia sunt, Fideles. Vide in hac voce.

¶ DOMUS FORTIS, id est, Munita. Occurrit pluries in Regesto 87. Chartophylacii Regii. Vide *Fortis Domus.*

¶ DOMUS LIBERATIONIS Avenione, Domus in qua pauperibus quotidie distribuebatur panis, ob cujus panis figuram prædicta domus *Pignota* etiam dicta est. Memoratur in Instrumento anni 1335. ex Histor. Delphinali quam consule tom. 2. pag. 294

¶ DOMUS NECESSARIA, Latrina, seu Locus ad *necessariam* ventris exonerationem accommodatus. Antiquæ Consuetud. Canonicor. Regular. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 1224. *Intrantes vero Domum necessariam, quantum possunt abscondant vultus suos in capitiis suis. Domus necessaria in longum septem* (habebat *tesias*) *in latum sex*, in Charta Iterii Domini de Tociaco pro Monaster. de Rupibus an. 1211.

¶ DOMUS PATRUA, f. Principalis, inde sic dicta quod sit quasi Parens inferiorum : Galli dicimus *Chef d'Ordre*, ubi de prima Monachorum domo agitur. Testam. Jacobi Arrag. Regis ann. 1272. in Anecd. Marten. tom. 1. col. 1143. *Item* (legamus) *operi Fratrum Pœnitentiæ Jesu Christi Domus patruæ ducentos Morabatinos.* Vereor ne sit nomen proprium.

DOMUS PENSILIS. Eucherius Lugdunensis in Epistola ad Phylonem Presbyterum : *Hoc tamen peto ab ipso fratre nostro, ut Domum pensilem, quam jussimus fieri, nobis præpararet, & membranas.* Columella lib. 12. *Pensile horreum* dixit, repositorium sublime & editum. *Cameram pendentem*, Sidonius lib. 2. Epist. 2. κρεμάςους περιβόλους, Palladius in S. Chrysostomo c. 13. κρέμαςον κῆπον, Manuel Chrysoloras in Epist. edita post Codini Orig. Constantinop. pag. 127. *Pensiles horti* olim Thebis Ægyptiis memorabiles. *Domos* vero *pensiles*, quæ pontibus inædificatæ sunt, appellavit auctor Vitæ S. Leobini Episcopi Carnotensis num. 15. de Lutetia Parisior. *Ignis exiliens Domos pendulas, quæ per pontem constructæ erant, exurere cœpit.*

¶ DOMUS PIE DOCE. An Schola sic dicta, quod ibi *pia* & ad salutem necessaria doceantur? *Domus quæ est intra Domum pie doce & Domum Hunfredi Ausberge*, in Instrumento anni 1224. ex Chartulario S. Vandregesili to. 1. pag. 1012. Vereor & hic ne sit nomen proprium.

DOMUS REGIS, Curia. Leges Henr. I. Regis Angliæ cap. 80. *Domum Regis dicimus, ubicunque in regione sua sit, cujuscumque feudum, vel mansio sit.* Ludovicus VII. Rex Francor. apud Thwroczium, dicebat, *Domum Regis esse quasi Ecclesiam.* Vide Notas nostras ad Cinnamum pag. 450. [& to. 2. Capitul. Baluzii col. 1150.]

¶ DOMUS RELIGIOSA, Monasterium, Gall. *Maison Religieuse.* Occurrit apud Rymer. to. 10. pag. 803. & alibi.

¶ DOMUM REVOCARE, in Vocabulario Juris utriusque *est Dicere te non debere litem pati eo loco quo conveneris; sed ibi ubi Domum habes. Unde Legatus qui mittitur Romam, vel vocatur à Principe pro necessitate vel utilitate Reipublicæ non tenetur tunc ibi respondere, sed habet jus revocandi Domum.*

¶ DOMUS SPIRITUALIS. Regula S. Pachomii inter Acta SS. Maii to. 3. pag. 346. *Nemo in Domo spirituali comedat, sed potius in dominica, vel in Monasterio ejusdem fidei.* Postremum hoc addi videtur, inquit Editor, propter Monasteria Arianorum vel Origenistarum, quæ non potuerunt iis temporibus defuisse, maxime si Monasterium intelligas in prima ac propria significatione, in quo unus aliquis solitarius degit; vel duo tantum simul : quæ autem *Spiritualis*, quæ *Dominica Domus* dicatur, non facile est divinatu. Fortassis *Dominica* dicitur hospitium seu diversorium publi-

cum, ad Domini, puta Cæſaris, jus pertinens: *Spiritualis* autem locus aliquis delicioſus, liberum aërem undique admittens, nec ſatis clauſus honeſtati. Hæc vir doctiſſimus. Mallem *Dominicæ* nomine Catholicam Eccleſiam ſeu Religionem intelligere, ut *Domus Dei* paulo ſuperius explicata eſt: *Spiritualis* vero hæreticam Domum. Fuerunt ante id tempus hæretici, qui ſe jactarent *Spirituales*, orthodoxos vero *Pſychicos* appellarent, ut de Valentinianis expreſſe docet Irenæus adv. Hær. Valentini lib. 1. cap. 1.

¶ Domus Terranea, f. Tugurium terra & luto conſtructum, domuncula ruſtica. Gregorii Monachi Chronic. Farfenſe apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 536. *Et dedit in ſupradicto ſancto Adriano portionem Leonis, & in regione quæ vocatur Vicus Patricii Domum terraneam cum curticella, & in fundo Lippiano vineam ordinum* xc.

Domus Turrales, Turribus inſtructæ, in Chronic. Willelm. Nangii ann. 1226.

¶ DOMUSTADIUM. Vide *Domiſtadium*

1. DONA. Capitulare Caroli M. ann. 807. cap. 3. edit. Baluzianæ: *Omnes itaque fideles noſtri Capitanei cum eorum hominibus, & carra ſive Dona, quantum melius præparare potuerint, ad condictum placidum veniant.* Capitul. Caroli Calvi tit. 43. ſub fin. *Dedit omnibus licentiam cum Dei gratia & ſua redeundi ad propria, exceptis his, quos ſpecialiter pro ſpecialibus cauſis conſiderandis, vel pro Dona liberanda ſecum aliquantis diebus manere præcepit.* [Vide *Donum* 2.]

2. DONA, Gall. *une Donnée*, hoc eſt, Donatio & diſtributio, præſertim illa, quæ publice fit pauperibus. Teſtamentum Beatricis de Sabaudia Comitiſſæ Provinciæ ann. 1263. *Volo, quod fiat generalis Dona ſive diſtributio ter in ſingulis ſeptimanis omnibus pauperibus. Garandir la Donne*, in Conſuetudine urbis Inſulenſis art. 59. i. Donum à ſe factum in ſe recipere.

DONALE, pro *Donum*, Donativum. Rigordus ann. 1201. *Potentioribus imperii per multa & magna Donalia ſibi aſcitis.*

¶ DONARIA, f. Idem quod *Donatum* 2. Charta Richardi Regis Angliæ an. 1192. pro Fundatione Monaſterii Sarmaciæ Ord. Grandimontenſis inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 647. *Acquiſitiones factas & faciendas teneant* (Grandimontenſes) *aut tenere faciant ad arbitrium ſuum, videlicet decimas, homines, domos, terras, nemora, prata, vineas, latomias, preſſorias, aquas, molendina, uſagia & paſcua, paſnagia, Donarias & hujuſmodi in puram & perpetuam eleemoſynam perenniter, plenarie, pacifice, libere, quiete.*

¶ DONARIUS, f. pro *Denarius*, qui idem fit ac *Decanus* 3. Minor judex qui jus dicebat per *Denarias*. Præceptum Caroli Calvi apud Acherium Spicil. tom. 8. pag. 349. *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Carolus gratia Dei Rex, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, ac Donariis, Miſſis noſtris diſcurrentibus, vel cæteris Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ.*

¶ 1. DONATA, Soror laica inter Moniales, ut *Donatus* inter Monachos. Teſtamentum Armandi *d'Alegre* ann. 1263. inter Anecdot. Marten. tom. 1. col. 1117. *Moniales ſeu Donatas dictarum domorum de Camps & de Chezis.* Fundatio Monaſterii Saletarum Ord. Cartuſienſis ann. 1299. Hiſt. Dalphin. tom. 2. pag. 92. col. 1. *Poſſint mulieres nobiles & innobiles in Converſas ſeu Donatas recipere; dummodo dicto Monaſterio tales & tantos redditus perpetuo aſſideant, unde commode ſine damno dicti Monaſterii valeant, quandiu vixerint, ſuſtentari. Donatas* iterum memorat Buſchius de Reformatione Monaſteriorum, apud Leibnitium tom. 2. Scriptor Brunſvic. p. 896. Vide *Donati* 2.

¶ 2. DONATA, Spuria. Catherina *naturalis* filia Humberti Delphini pluries *Donata* vocitatur in ejus Tractatu matrimoniali an. 1337. Hiſt. Dalphin. tom. 2. pag. 329. & 330. Vide *Donati* 1.

¶ Donata Terræ, mendoſe ſcriptum pro *Bonata terræ*, Modus agri. Vide poſt *Bunnarium*.

1. DONATI, in quibuſdam provinciis Nothi ac Spurii appellati. Deſcripſit Ducheſnius in Delphinis Viennenſibus Chartam Humberti Delphini ann. 1351. in qua ait, ſe Amedeum, *Donatum* ſuum, ad ordinem Militarem promoviſſe, &c. [*P. de Lucingio Donatus & filius naturalis Mielincti de Lucingio*, in Tractatu matrimonii an. 1337. Hiſt. Dalphin. tom. 2. pag. 329. Eadem notione occurrit in Charta Dumbenſi.] Joan. *de la Gogue* in Hiſtor. MS. Principum *de Deols*, in Biturigib. *Et avoit en ſon hoſtel un ſien Donné & advoué, dit le Baſtard de Chauvigny.*

2. DONATI, dicti Laici, qui ſeſe & bona ſua Monaſteriis donabant & offerebant, de quibus multa obſervamus in voce *Oblati*. Hiſce, ut eſt in Præceptis Synodalibus Petri de Collemedio Archiep. Rotomag. ann. 1245. *Jubetur, ut aliquod ſignum in eminenti loco portent ad arbitrium Archiepiſcopi, & religioni congruentia indumenta, ut per hoc diſtinguantur ab aliis, & ſicut Religioſi ab Eccleſia defendantur.* Statuta Ord. Cartuſienſ. ann. 1368. part. 3. c. 3. §. 1. *Cum ex incauta & indiſcreta receptione Donatorum & Præbendariorum damna & ſcandala quamplurima noſtro Ordini provenerint, &c.* Et §. 4. *Qui Ordini ſe & ſua dederunt, & nobiſcum reſident continue, &c.* [Capitula general. MSS. S. Victoris Maſſil. *Mittantur Viſitatores... qui... inquirere debeant de meritis Priorum & Monachorum & Donatorum & Converſorum.* Litteræ Caroli Franc. Regis primogeniti ann. 1358. apud D. *Secouſſe* tom. 3. Ordinat. pag. 318. *Ipſos Religioſos* (Abbatiæ S. Amandi Ord. S. Auguſtini) *una cum eorum omnibus membris & pertinentiis membrorum Eccleſiis, Beneficiis, officiis, locis, Preſbyteris, Clericis, familiaribus, familiis, ſervitoribus, Donatis, Receptis & eorum hominibus tailliabilibus, &c. ſub protectione & ſpeciali ſalva gardia regia & noſtra ſuſcipimus, &c.*]

DONATICA, Donaticus. Ugutio: *Donatica, cæ, Corona, quæ victori donatur: & Donaticus, ca, cum, quod donatur & accipitur.* Suidas: Δωνατικὸς, διάδοσις ἡ διδομένη παρὰ τοῦ Βασιλέως τοῖς στρατεύμασιν, *Donativum.*

¶ DONATICIUM, Donatio, traditio. Charta Caroli Calvi ann. 843. inter Inſtrum. tom. 1. novæ Hiſt. Occitan. col. 79. *In villis villaribus, in Eccleſiis, tam in Donaticiis & traditionibus, quam etiam in empticiis & comitatu.*

DONATICUM, Idem quod *Tallia, quæſta*, mutuum coactum, &c. Charta ann. 1075. pro Monaſterio Pinarolenſi: *Dono .... Donaticum tollendum, & omnem reddibitionem & ſiccum cenſum reddendum, &c.*

¶ DONATIO Eccleſiæ, Ejus collatio, Gall. *Preſentation*. Epiſtola Prælatorum Normanniæ ad Philippum Aug. Franc. Reg. inter Concilia Rothomag. pag. 105. *Quatuor Preſbyteri & quatuor Milites jurabunt ſuper Sacroſancta; & Epiſcopus exinde ſive Archiepiſcopus examinabit quod ipſi octo dicent, ad quem ſpectare debeat Donatio Eccleſiæ de jure patronatus.* Vide ibi Diploma prædicti Reg. Auguſti.

Donatio per Præſentem, Donatio inter

vivos. Chrodegangus in Regula Canonicor. Metensium c. 31. *De rebus, quas habent solenniter Donatione per præsentem donet ad Ecclesiam B. Pauli ad opus Dei, &c.*

¶ DONATIVUM, Donum, Donatio. Charta Agaunens. ann. 993. *Conservetur hoc Donativum pietatis gratia peractum.* Concordia inter Auscitanam & Cæsaraugustanam Ecclesias, Concil. Hispan. tom. 3. pag. 397. *Asserebat se prædictam possidere Ecclesiam ex Donativo ... Regis Aragoniæ.* Apud Tacitum & alios *Donativum* donum erat Imperatoris militibus concessum.

DONATOR, Leguleiis Anglis *Donor*, qui donat prædia vel tenementa alteri ad talliam: is autem cui donantur, dicitur iisdem *Donée.* Ita Rastallus.

¶ DONATORIUS, Is cui aliquid donatur, Gall. *Donataire.* Diploma Henrici VI. Imper. Collect. Ampliss. Marten. tom. 1. col. 1002. *Et quia ab Omnipotente, cujus est terra & plenitudo ejus ... ex quo emanant omnia bona transfusa in Donatorios, secundum mensuram donationis gratiæ suæ.* Et apud Rymerum to. 5. pag. 830. col. 2. *Et ipsos Donatorios de sic datis investiendi & seisiendi, & sic seisitos in possessione sua defendendi & tuendi.* Alibi legitur *Donatarius.*

¶ DONATUS, Donum. Acta S. Huberti Monachi, Maii tom. 7. p. 277. F. *Quo magis Deum, cum in terris esset, integra caritate dilexit, eo potiori Donatu curandis morbis excellit.* Vide *Donati.*

¶ DONCELLUS, ut supra *Domicellus.* Acta SS. Junii to. 1. pag. 506. de S. Sanctio: *Ut juvenes hisce militaribus exercitamentis imbuti, necessitate cogente, facile ad arma properarent, quos ea ætate Doncellos nominabant.*

¶ DONCENA, pro Italico *Dozzina*, ut conjecto, Congiarium, annua pensio. Chronicon Domini de Gravina apud Murator. to. 12. col. 552. *Regales Domini in annis juvenilibus constituti, licet sub regimine & Doncena Sanciæ Reginæ relictæ Regis Roberti, &c.*

DONEC, Nisi. Rigordus ann. 1190. *Ille vero respondit, quod transire non poterat Donec in Augusto.*

DONESIA, Doneia. Charta Ricardi I. Regis Angliæ in Regesto Philippi Augusti Herouvalliano fol. 89. & apud Chopin. l. 3. de Sacra polit. tit. 7. §. 5. *Apud Cainonem recipient omnes consuetudines & emendas æqualiter Præpositus Archiepiscopi & Præpositus Comitis: ita quod neuter expectabit alterum ad recipiendum, nisi quando fuerit ibi Donesia vel commendisia: & tunc Præpositus Archiepiscopi non recipiet sine Præposito Comitis. Nihilominus tamen habebit Archiepiscopus dimidiam partem in omnibus, præterquam in emenda Doneiæ vel commendisiæ.*

DONGIO. Vide *Dunjo.*

DONICATUS. Vide *Dominicus* post *Dominicum* 3.

¶ DONJO, Donjonnus, Donjonus. Vide *Dunjo.*

DONIQUIES, Donec. Vetus Inscriptio 607. 1. *Doniquies locus, quem emerant, ædificaretur.*

DONITUM, pro *Donatio*, in Præcepto Caroli M. pro Hispanis edito à Steph. Baluzio. [& in alio Ludov. Pii ann. 815. apud eumd. Baluz. tom. 2. Capitul. col. 1406. necnon in Charta ann. 845. Marcæ Hispan. col. 781.]

1. DONNA, Domina. [Concil. Vallis-Oletanum anni 1127. inter Hispana to. 3. p. 346. col. 1. *Ego Alphonsus Imperator Hispaniæ una cum uxore mea Donna Berengaria.*] Statuta Venetorum an. 1242. lib. 4. c. 15. *Sancimus, ut si aliquis reliquit uxorem suam Donnam & dominam in domo sua, quod per hæc verba habeat de bonis defuncti ea tantum, quæ sibi necessaria sunt ad comestionem & potum, &c.* Galli dicerent, *Dame & Maistresse.*

¶ 2. DONNA, pro *Tonna*, Dolium, Gall. *Tonneau*, Belg. *Tonne.* Charta B. Mariæ de Charitate ad Ligerim: *Donnas quoque trecentas quoque trecentos modios vini continentes, & cupas quæ ad eamdem mensuram vinum continere sufficiant, necnon & arcas viginti annonæ modios continentes.* Vide *Tunna.*

DONNECALE. Vide *Dominicus* post *Dominicum* 3.

DONNULA. Vide *Domna* in *Domnus.*

¶ DONNUS, pro *Domnus.* Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 19. *Tempore Domni Walonis Abbatis fuerunt duo fratres, &c.* Occurrit passim ut apud Acherium Spicil. to. 2. p. 715. in Conciliis Hisp. to. 3. p. 521. & alibi.

¶ DONOIS. Archivum Montis S. Michaelis: *Ego Odo Borelli ... donavi Monachis S. Michaelis homines Pollei, qui tenent census ab eisdem, his tantum mihi retentis, sanguine, bello, latrone, raptu, incendio, censu Donois, molta, charreio semel in anno.* Forte legendum *Donis.* Vide infra *Donum* 2. quod idem videtur.

¶ DONTSLACH. Vide *Durslach.*

1. DONUM, Corpus Christi mysticum, quod offertur in Missæ sacrificio: Gr. ἅγιον δῶρον, seu τὰ ἅγια δῶρα. Τὸ δῶρον, ἤτοι προσφορὰ apud Cyrillum Alexandrinum contra Anthropomorph. c. 12. Hildebertus Cenoman. Carm. de mysterio Missæ:

Interea veniens in sacra veste Sacerdos,
Altaris dextram Dona daturus adit.

Infra:

Hinc est quod post hæc offert sacranda Minister
Dona, dehinc populus quod sibi lege licet.

Ibidem:

.... Post hæc Dona sacranda sacrat.

Rursum:

In quo jam mortis, mitisque piusque recordans,
Appellat triplici nomine munus idem.
Dona vocat primum, quoniam Deus has dat ut inde
Sustentaretur lege modoque caro.
Munera sunt, quoniam Deus his donatur, & inde
Munerat auctorem, cui dedit auctor eas.
Nam quod Sacrificii censentur nomine, monstrat
Qua ratione prius munera dicat eas.

Vita Metrica MS. S. Mauri Abbatis:

Sumptus vivificis sacro libamine Donis.

In Liturgia S. Chrysostomi Sacerdos ait: Ἀξίωσον προσενεχθῆναί σοι ὑπ᾽ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου τὰ δῶρα ταῦτα. Id est: *Da, ut à me peccatore & indigno servo tuo hæc Dona tibi offerantur.* Et mox, satis innuit quid muneris & δώρου vocabulo intelligatur: Σὺ γὰρ εἶ ὁ προσφέρων καὶ ὁ προσφερόμενος: *Tu Christe idem es, qui offers, & qui offerris.* Hinc apud Græcos Patres μεταλαμβάνειν τῶν ἁγίων δώρων est participare sacræ Cœnæ. Balsamon ad Canonem 19. Concilii Carthag. Δίδοται ἡ εὐχαριστία ἤγουν τὰ ἅγια δῶρα. Concil. Calchedon. Act. 10. τὰ ἅγια δῶρα ἄνω ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ ἐκοινώνησαν μετ᾽ ἀλλήλων. Sed & Græcis δῶρα interdum dicuntur sacri panes, oblati ad divinum Sacrificium, ex quibus particula desumitur ad Corpus Domini conficiendum. Vide Cabasilam c. 2. 3. 10. & infra in *Munus.*

2. DONUM, Præstatio quævis, tributum, quod sub donationis ultroneæ titulo Domino præstatur. Salvian. l. 8. extremo de Gubernat. Dei: *Insuper etiam ridiculos ipsi nos facimus, aurum, quod pendimus, munera vocamus. Dicimus Donum esse, quod pretium est, & quidem pretium conditionis durissimæ ac miserrimæ.* Capit. an. 807. c. 3. *Omnes itaque fideles nostri Capitanei cum eorum hominibus & carra sive Dona, quantum melius præparare potuerint, ad condictum pla-*

citum veniant. Charta Æthelbaldi Reg. Merciorum an. 749. apud Ingulph. & Will. Malmesb. *Concedo, ut omnia Monasteria & Ecclesiæ regni mei à publicis vectigalibus, operibus, & oneribus absolvantur,... nec Munuscula præbeant Regi vel Principibus, nisi voluntaria.* Matth. Paris ann. 1251. *Nec jam civiles habebantur hi, qui Regi & Regalibus hospitia cum procurationibus splendidis exhibuissent, nisi Muneribus nobilibus & magnis Regem ipsum, Reginam, & Edwardum, & aulicos sigillatim respectos honorarent: imo nec erubuit ipsa non tanquam gratuita, sed quasi debita postulare.* Charta Will. Nothi Regis Angl. to. 1. Monastici Anglic. p. 352. *Ut libera sit ab omni consuetudine... & ab omni geldo, & scoto, & auxilio, & Dono, & Danegeldo, &c.* Adde p. 192. tom. 2. p. 827. Tabular. Ecclesiæ Ambian. *In omni territorio Communi Nigellæ habent Canonici tres partes terragii & medietatem Doni, & in terra vavassorum medietatem terragii, & medietatem Doni.* Alibi: *De Canonicis vero tenet Majoratum prædictæ villæ... ad Majoratum vero ejus nihil pertinet, nisi Donum prædictæ villæ & 6. denarii in emendationibus hominum.* Rursum in eod. Codice: *Sed & terræ eorum debent & terragium, & Donum, & Decimam.* Ibid. *In Dono villæ de unoquoque equo solvuntur duæ garbæ.*[Et alio in loco ubi de juribus ejusd. Ecclesf. in villa *de Camons*: *Donum etiam totius villæ pertinet ad partem Canonicorum, & est tale: De unoquoque equo quem habet homo in vinctura persolvit* XII. *garbas & dimidiam; ille vero qui equum non habuerit* X. *Quarta etiam pars Doni erit de frumento, quarta de siligine, quarta de hordeo, & quarta de avena, si tot species annonæ habuerit: si autem unam tantum speciem, sive duas, sive tres, de tali annona quam habebit secundum justam considerationem Doni, ut cum integritate persolvat.* Charta an. 1267. ex Tabul. S. Richarii: *Salva in omnibus prædictis Abbati & Conventui dominiis fundi... omnimoda justitia; itemque Dono & decima, quæ prout antea percipere consueverunt, percipient.*] Charta Roberti Comitis Lauretelli an. 1115. in Chron. Beneventano S. Sophiæ: *Ita ut nullum herbaticum vel Donum, ullamque solutionem exinde postulent, vel exigant.* Charta an. 1307. apud Thomasserium in Consuetud. Bituric. pag. 436. *Et ottroions, que nous, nos hoirs, nos successeurs, ne autres, ne fera, imposera ausdits hommes tailles, ne venoage, ne aussi doresnavant pour lever, exiger Don, venoage, exaction, ne autre chouse quelconque, &c.* Ubi fateor, vim vocis *venoage* me non percipere, nisi *ventage* scriptum fuerit. Vide *Venda*, [& *Guidagium*, Portorium; id enim forte significat *Venoage*, ut ex locis ibi laudatis licet conjectare.] Adde Foros Morlanenses art. 37. Libertates Villar. de Luriaco & de Moneto, & alias in Biturigibus apud Thomasserium lib. 1. c. 56. 65. 68. &c.

DONA ANNUA, ANNUALIA, Quæ quotannis Regibus nostris à subditis offerebantur in Campo Martio, aut in Conventu generali, *causa suæ defensionis ac rei publicæ*, inquit Hincmarus in Quaternione pag. 405. 406. apud Cellotium: à quibus nequidem Monasteria eximebantur, ut est in Synodo Vernensi ann. 755. & to. 2. Hist. Franc. pag. 323. Vide eumdem Hincmarum de Ordine Palatii n. 22. Opusc. 14. to. 2. Spicilegii Acheriani p. 582. & Dissertationem 14. ad Joinvillam. Ita etiam appellatæ quævis præstationes annuæ. Privilegium Aldrici Archiepiscopi Senonensis pro Cella S. Remigii in Suburbio ejusdem urbis: *Episcopus quoque exigendis muneribus Abbatem ejusdem loci non gravet, sed sufficiat ei ad annua Dona equus unus, & scutum, cum lancea, &c.*

DONA REGIA, Eadem, quæ dona annua. Capitula ad Legem Salicam c. 19. *Et hoc nobis præcipiendum est, ut quicunque in Dono Regio caballos detulerint, in unumquemque suum nomen habeant scriptum.* Adde Capitul. 5. an. 803. c. 20. Frotharius Epist. 21. *Nam ad horum itinerum incommoda, quæ vel nunc egimus, vel acturi sumus, seu ad Dona regia, quæ ad Palatium dirigimus; pene quidquid ex optimis equis habuimus, distribuere compulsi sumus.* Vide Annales Fr. Metenses ann. 753. 758. *Munera regia*, seu quæ Regi deferuntur, apud Ordericum Vitalem l. 4. pag. 523. Ethelbaldus Rex Angl. apud Willelm. Malmesb. lib. 1. de Gestis Angl. p. 29. *Nec Munuscula præbeant, vel Regi vel Principibus, nisi voluntaria, sed liberi Deo serviant.*

DONA præterea appellabantur munera, quibus sese invicem prosequebantur Principes, aut cum legatos mitterent, aut cum sese inviserent; quod jam olim obtinuisse, idque etiamnum obtinere apud Turcicos Sultanos innuimus in Notis ad Alexiadem p. 286. Charta Divisionis Imperii Ludov. Pii inter filios, edita à viro doctiss. Steph. Baluzio, cap. 4. *Item volumus, ut semel in anno... mutuo fraterno amore tractandi gratia ad seniorem fratrem cum Donis suis veniant, &c.* Et cap. 5. *Volumus atque monemus, ut senior frater, quando ad eum, aut unus, aut ambo fratres sui cum Donis, sicut prædictum est, venerint,.. ita & ipse illos fraternoque amore largiori Dono remuneret.* Adde cap. 12.

¶ DONUM DE AVELE & *Donum de ingeniatores*, in Conventu Episcoporum apud Cæsaraugustam an. 1058. inter Concil. Hisp. to. 3. p. 220. col. 2. ubi *De avere*, idem est ac De rebus possessis, *De ingeniatores* vero idem, si bene conjecto, quod de rebus *ingenio* & industria comparatis.

¶ DONUM GRATIOSUM, Idem quod *Gratuitum*, Gall. *Don gratuit.* Hujuscemodi donum ab Equitibus Melitensibus contra Sedis apostolicæ privilegia exigebant nonnulli Superiores Ecclesiastici: quod reprobat Sixtus IV. Papa Bulla anni 1470. relata inter Privilegia equestris ejusd. Ord. p. 136.

DONUM MATUTINALE, [Dos à marito profecta.] Vide *Morganegiba*.

¶ DONUS, pro *Domnus*, Dominus, in Pactu legis Salicæ tit. 25. ex MS. quem laudat Eccardus pag. 125.

¶ DONZELLUS, ut supra *Domicellus*, Ital. *Donzello.* Bartholomæus Scriba l. 6. Annal. Genuens. ad ann. 1225. *In ipso vero exercitu fuerunt nobiles Lotheringus de Martinengo civis Brixiensis cum Militibus quinquaginta: quorum quisque erat cum duobus equis: & cum tribus Scutiferis & Donzellis bene armatis.* Rursus occurrit ibidem, & in Memoriali Potestatum Regiensium ad annum 1270.

¶ DONZENANS. Heraclius Christanellus de B. Ursulina, April. to. 1. p. 725. *Unam autem ex virginibus ad sacrum habitum admitti postulantibus (vulgo Donzenantes dicuntur) peste contactam, &c.* Ital. *Dozzenante*, Qui vel quæ apud alium convivit, Gall. *Pensionaire.*

¶ DOPLERIUM, Fax, sic dicta à fune duplicato, Ital. *Doppiere*, Gall. *Flambeau, Torche.* Acta SS. Junii tom. 1. p. 791. de B. Bertrando: *Et posuit ad partem superiorem capsæ unum Doplerium, & aliud ad partem inferiorem.* Et to. 2. p. 377. in Miraculis B. Henrici Baucen. *Et hodie venit cum Doplerio & magna devotione ad visitandum corpus sanctissimi Henrici.*

¶ DORCA, *Caprea.* Glossar. San-German. n. 501. Est pro *Dorcas*, Caprea silvestris, Dama, Gallis, *Daim.* Vide *Canis petrunculus*, & *Dorx.*

¶ DORCHA, Mensuræ genus apud Anicienses. Chartular. Camalariensis Monasterii Diœc. Anic. *Ademarus Archatius donavit terram de Laspoleiras cujus exitus est una Dorcha de peia.*

¶ DORCO, *Avidus, vorator.* Gloss. San-German. n. 501. Papias: *Dorcones, Avidi, voratores.*

¶ DORERIUS, Inaurator, Gallice *Doreur.* Extractum computi anni 1328. sub Guigone Dalphin. *Item solvit & tradidit Peroneto Dorerio pro una marcha argenti ad faciendum litteras ad opus malecotæ Domini ... IV. lib. III. sol.* Rursus occurrit in Instrumento an 1327. Hist. Dalph. to. 2. p. 214. col. 1.

DORETUS, Mensura annonaria. Charta Alienoræ Comitissæ S. Quintini an. 1193. in M. Pastorali Eccl. Paris. lib. 13. ch. 1. *Unusquisque hospes B. M. Viriaci debet mihi singulis annis in festo S. Remigii duos Doretos avenæ, & unum panem, & unum pullum, &c.* Infra: *Isti quatuor libri sunt à tallia, & à Doretis avenæ & pullo, &c.*

¶ DORGHINGHA, DORGHINGA. Belgica vox ducta à *Doorgaen*, Penetrare, pungendo sauciare. Consuetudines Furnenses ex Archivo Capituli S. Audomari: *Pro vulnere penetrativo, id est, Dorghingha in capite vel corpore dimidia sona debetur leso & de residuo erit in gratia Comitis.* Infra: *Tres veritates generales, id est, Dorghinga debent in quolibet anno fieri de omnibus forefactis trium librarum.* Charta vernacule scripta Comitis Flandriæ an. 1274. ex eod. Archivio: *Quiconques faiche & aultrui trepassant que on dit Dorghinghe wond ou afoluere d'oel ou de membre qui soit ad ire paye envers le Maieres & envers nous en merchi de tout son avoir.*

DORINA, Teloneum S. Bertini, in Tabular. ejusdem Monasterii: *De Dorina de Cordewan, 1. den... 4. dorina tripodum 2. den.... de dorina patinarum simul emptarum, &c.*

¶ DORIX. Vide *Dosis.*

¶ DORLE. Informationes civitatis Massil. pro passagio transmarino. ex MS. San-German. *Hee sunt mensuræ navium de tribus copertis.... Item media coperta de tabula in tabulam octo palmos altitudinis; item Dorle quatuor palmos & d. cum dimidio.* Sed puto legendum *Orle* vel *de Orle*, ut ibidem proxime: *Item aperiet de Orle in Orle XXXVIII. palmos.* Est autem *Orle*, ut mihi videtur, Margo, Ital. *Orlo*, Gallis, *Orle* vel *Ourlet*: quod de pannis linteisve fere dictum alibi, hic transfertur ad navis tabulatum.

¶ DORLUM, Vox f. ejusdem originis, cujus superior, nisi mavis à Saxonico Dæl, Pars, portio, arcessere, quod ultimum videtur probabilius. Charta XII. circiter sæculi ex Archivo B. M. de Bononuntio Rotomag. *Donavi Ecclesiæ S. Mariæ Becci foreriam quinque Dorlorum prati.* Alia anni 1283. ex eodem Archivo: *Charta Roberti de Aubervilla, de foraria quinque Dorlorum prati, &c.* Vide *Dola.*

¶ DORMIA, Anima. Testamentum Audæ de Lasserano Dominæ de Bonluco ann. 1351. *Donavit eadem Domina testatrix Dormiam suam & corpus Domino nostro J. Ch. & B. M. Virgini ac omnibus SS. Domini, & elegit sepulturam.* Quamvis autographum ipsum clare & distincte præferat *Dormiam*, vix credo aliud non esse legendum.

1. DORMIRE, Coire. In Concilio Vermeriensi anno 752. cap. 10. 11. 12. &c. Wormatiensi ann. 868. c. 63. in Gestis Regum Francorum cap. 31. &c. passim in veteri Testamento.

2. DORMIRE, Mortem obire, fato fungi, Scriptoribus Ecclesiasticis, Joan. 11. 1. ad Corinth. 11. & 2. ad Thess. 4. Eucherius Episc. Lugdun. *Dormire, transire, & apud Christum requiescere, ut in Ps.* Nunquid qui dormit non adjiciet ut resurgat? Oratio super diptycha, in Sacramentario Gregorii M. *Memento etiam, Domine, famulorum famularumque tuarum ill. qui nos præcesserunt cum signo fidei, & Dormiunt in somno pacis.* Theophilus Patr. Alexandrin. in Commonitorio: *Post baptismum in Clerum promotus, in Clero maneat, si illa (uxor) Dormierit, & post baptismum cum ea rem non habuerit.* Vetus Epitaphium Pisæ in Italia apud Laur. Schraderum: *Bene merenti in pace Sylvanæ, quæ hic Dormit, vixit annos 21. menses 3. horas 4. scrupulos 6. deposita nono Kalendas Julias.* Aliud Romæ in Ara Cæli: *Respectus, qui vixit ann. 2. & menses 8. Dormit in pace delicium.* Neque Christiani tantum, sed & Pagani veteres hac usi loquendi formula. Moschus in Epitaphio Bionis v. 104.

Αμμες δ' οἱ μεγάλοι κ) κάρτεροι, ἢ σοφοὶ ἄνδρες,
Οππότε πρῶτα θάνομες, ἀνάκοοι ἐν χθονὶ κοίλᾳ
Εὕδομες εὖ μάλα μακρὸν, ἀτέρμονα, νήγρετον ὕπνον.

Moschopulus Περὶ σχεδῶν p. 173. Νήγρετος ὕπνος, ὃν ἐγρηγόρησις ἐ διαδέχεται, cui nempe opponitur ἐγέρσιμος ὕπνος, apud Theocritum in Herculisco v. 7. Μακρὸν ὕπνον alii vocant, ut Orpheus hymno εἰς θάνατον, & vetus Epigramma apud Laërt. in Biante. Silius Italicus lib. 5.

.... *Et longo componit lumina Somno.*

Ita *longam Noctem*, mortem appellat l. 8. ἱερὸν ὕπνον, Callimachus Epigr. 15. dum ait, viros præclaros non mortem obire, sed sacrum somnum dormire, quod de viris sanctitate aliqua illustribus dicebant Christiani:

Τῇδε Σάων ὁ Διόνυσος Ακάνθιος ἱερὸν ὕπνῳ
Κοιμᾶται, θνήσκειν μὴ λέγε ἀθανάτους.

Quomodo etiam Sybyllina oracula lib. 1. p. 164.

. . . . ὐ γὰρ ἀνίαις
Τειρόμενοι θνήσκον, ἀλλ' ὡς δεδμημένοι ὕπνῳ.

Theocritus in Dioscuris v. 203. βαρὺν ὕπνον: idem Callimachus Epigr. 22. τὸν πᾶσι ὕπνον ὀφειλόμενον, vocant.

DORMITIO, Obitus, mors, S. Cypriano Epist. 66. S. Hieronymo Epist. 29. 79. 89. S. Hilario in Psalm. 126. & aliis passim. Chron. Centul. Hariulfi lib. 4. cap. 12. *Quod superfuit totius vitæ in sancto ibidem explevit servitio, qui etiam VIII. Kal. Maii Dormitionem accepit.* Joan. Monachus lib. 1. Vitæ S. Odonis: *Factum est non multo post, ut ipsa Dormitionem acciperet in Domino.* Vita S. Pharonis cap. 103. *Post Dormitionem Watberti Episcopi.* Vita Ludovici Pii an. 816. *Inter hæc D. Leonis Romani Antistitis Dormitio nuntiatur Imperatori.* Acta Murensis Monasterii pag. 55. *Ut dies Dormitionis suæ cum eo celebraretur II. Kal. Martii.* Vita S. Anstrudis Abbatissæ Laudunensis cap. 11. *Defectus corporum, non mors, sed Dormitio & Somnus in Scripturis sanctis appellantur: quia substantia humana corporalitatis non tollitur, sed per gloriam resurrectionis in perpetuas æternitates reformabitur ab illo, qui mortem sua morte dissipavit.*

DORMITIO S. MARIÆ, Deiparæ Assumptio, quæ *Pausatio* dicitur in vetustissimo Kalendario. Eckeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 11. *Jusso etiam Kebone in loco ipso usque ad Dormitionem Mariæ hospitari.* Domnizo lib. 2. de Vita Mathildis c. 14.

...... *Sancta Dormitio Virginis atque*
In medio mense, qui sextus noscitur esse
Tunc celebrabatur.

Adde Synodum Moguntinam anno 1071. Anastasium in Sergio PP. p. 62. &c. Græcis Assumptio B. Mariæ κοίμησις etiam dicitur. Xanthopulus in Synopsi festorum anni: κοίμησιν Αγνῆς, τὴν

μεθάςασιν λέγω. Passim in Menæis & Scriptoribus Græcis.

Dormitio S. Joannis. Burchardus Monach. de Casib. S. Galli c. 2. *Ad dexteram vero partem ejusdem capellæ Assumptionem S. Mariæ cum depinxisset, aram etiam ei ibidem consecravit: in sinistra vero parte Dormitionem S. Joannis cum decolorasset, sibi etiam inibi altare ædificavit.*

¶ DORMITOR. Consuetudines Municip. Mechliniensium tit. 14. art. 20. *Qui cantherium habent interangularem, qui à proclinata recubatione, qua se à columine ad transtra resupinat (Dormitorem vocant) vicini ædibus injungitur, ita illum ipsum tueri debet, ne qua noxa aut incommodum ad vicinum perveniat.*

¶ DORMITORARIUS, Dormitoriarius, Is cui cura est *dormitorii* in Monasteriis, vel Ecclesiis, ubi fuerunt hujusmodi loca communia ad dormiendum. Constitutio Arnaldi Episcopi Barchinon. an. 1277. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 605. *Omnes Officiales nostræ Ecclesiæ præsentes & futuri, scilicet Monachus, Dormitoriarius, Portarius, Diaconus, Subdiaconus, Ministralis, Pistor, Pintrici faciant in propriis personis perpetuo assiduam & continuam residentiam.* Altera anni 1280. ibidem col. 606. *Monachus vero & ceteri Officiales, scilicet Janitor inferior, Pistor, Ministralis, Dormitorarius, Janitor & Botellarius, quamdiu ea tenuerint officia, de anniversariis partem percipiant consuetam.* Rursus memorantur col. 607. in Constitutione an. 1281. Vide *Dormitorium* 3. & *Dortelarius.*

1. DORMITORIUM, Genus vestis, quam induebant cum cubitum ibant. Gloss. S. Bened. cap. de Vestimentis: *Dormitoria*, ἐγκοίμηθρα. Gloss. Lat. Gr. *Dormitorium*, ἐγκοίμηθρον, seu, ut est in Gloss. Græco-Lat. ἐγκοίμηθρον.

2. DORMITORIUM, Plinio lib. 2. Epist. 17. & lib. 15. Epist. 6. & Sidonio lib. 2. Epist. 2. est Cubiculum. Marcellus Empir. c. 23. *Dormitorium cubiculum* dixit.

3. DORMITORIUM, Scriptoribus ævi medii sumitur pro Conclavi Monasteriorum [& Collegiorum Canonicorum,] in quo sunt plures lecti, vel plures cellæ, ubi decumbunt; vulgo, *Dortoir.* Ælfricus: *Dormitorium*, ȝlæp-ærn, id est, *Domus somni.* Ordericus Vital. lib. 12. p. 827. *Dormitorium & Crontochium & reliqua Cœnobitarum abdita, &c.* Capit. Ludov. Pii Addit. 1. cap. 68. *Ut Dormitorium juxta oratorium construatur.* Agunt de ejusmodi Dormitoriis Concilium Turon. an. 813. cap. 24. Concilium Cabilonense II. cap. 59. Regula Canonicor. ex Concil. Aquisgran. cap. 123. 136. Regula Sanctimonialium canonice vivent. cap. 10. Chrodogangus in Regula Canonic. cap. 13. Matth. Paris an. 1251. Hugo Flaviniac. pag. 256. Concil. Coloniense an. 1260. cap. 7. Vita Aldrici Episcopi Cenoman. num. 17. [Caroli M. Capitulare primum an. 813. cap. 4. ut illud edidere Sirmondus & Baluzius post caput 28. Ludovici Pii Capitul. Aquisgr. cap. 58. Capitular. Caroli Calvi tit. 7. §. 14. 53.] &c. Joach. Vadianus lib. 2. de Monast. Germ. *Monachorum communiter viventium cellas fenestratas & patulas esse libuit, ut quoniam seorsim dormirent, habere vel somni, vel cubiculi inspectores & arbitros possent: inde hodieque veterum cubiculorum, quæ vulgo Dormitoria vocant cellulas perspicuas esse videmus.*

Monastica ejusmodi *Dormitoria* non semper distincta erant in cellulas: sed in eodem conclavi erant multi lecti, in cujus medio lectus erat Abbatis; ut colligitur ex Regula S. Bened. cap. 22. Reg. Monialium S. Cæsarii Arelat. cap. 7. Aureliani cap. 8. Ferreoli cap. 16. Isidori cap. 13. ex Novellis Justin. apud Julian. c. 15. 482. Liber Ordin. S. Victoris Paris. MS. cap. 37. & Udalric. l. 3. Consuet. Cluniac. cap. 2. *In medio Dormitorii est lectus ejus prope murum, sonitum ipse facit, quo Fratres diluculo ad surgendum excitantur.* Et certe id obtinuisse etiam in Ordine S. Benedicti, docent Statuta antiqua Corbeiensis Monasterii p. 18. ut & in Ordine S. Augustini Statuta pro Fratribus & Sororibus Hospitalis S. Leonardi Eboracensis istius Ordinis, tom. 2. Monastici Anglic. p. 370. *Dormiant omnes fratres simul in uno Dormitorio, ita quod nullus frater habeat cameram separatam, nec curam alicujus cameræ, excepto Cellerario.* Vide Leon. Ost. lib. 2. cap. 34. & Nomasticon Cisterciense pag. 604.

4. DORMITORIUM. *Dormitoria* inter vehicula reponit Hieronymus in c. 66. Isaïæ: *Equos & quadrigas, & rhedas & lecticas, sive basternas, & Dormitoria, mulosque & mulas, & carrucas, & diversi generis vehicula.* Passio S. Maximiliani: *Pompeiana matrona corpus ejus de judice meruit: & imposito in Dormitorio suo produxit ad Carthaginem.*

DORSALE, Pallium, sive aulæum, quod parietibus appenditur, sic dictum, quod sedenti ad dorsum appensum sit. Durandus lib. 1. Ration cap. 3. n. 23. *Dorsalia, sunt panni in choro pendentia à dorso Clericorum.* Adde lib. 6. cap. 81. n. 6. *Cortina, quæ pendet ad dorsum*, apud Monach. Sangallensem de Carolo M. lib. 1. cap. 4. Epitaphium Adalberonis Episc. Laudunensis:

Tresque dedit cappas, Dorsalia plura, tapetas.

Petrus Damian. lib. 2. Epist. 2. *Inter has autem deliræ ambitionis insanias, quid sibi Dorsalia quærunt, quæ à suis conspici Dominis non merentur: grave quippe dispendium sui patiuntur ornatus, dum in occipitio, vel cervicibus oculi non erumpunt, &c.* Chronicon Mindense c. 26. *Dedit Ecclesiæ Mindensi duo Dorsalia, passiones S. Petri Apost. sanctorum Gorgonii & Dorothei continentia.* Vitæ Episc. Autissiod. cap. 50. *Dedit Ecclesiæ pallium ingens optimum, quod vulgo Dorsale dicitur.* Marianus Scotus in Chron. an. 1064. *Ubi vero Episcopi sedebant, Dorsalia pallia pendebant.* Rogerus Hoved. an. 954. *Dederat eis duo Dorsalia honesta.* Tabular. Monast. S. Theofredi in Velavis: *Unum Dorsale ejusdem operis, quod totum solebat ambire ciborium.* Vide Auctar. ad Matth. Paris pag. 158. Hist. Epist. Autisiod. cap. 51. 53. pag. 452. 457. Ægidium Aureæ Vallis Monachum in Oberto Episc. Leod. cap. 19. Udalricum in Consuetud. Cluniac. lib. 1. c. 11. Hariulfum lib. 4. cap. 7. Christianum in Chron. Mogunt. Simeonem Dunelm. Evidentias Eccles. Cantuar. pag. 2222. Chronicon Mindense Meibomii p. 111. Chron. Montis-Sereni an. 1184. Adamum Brem. cap. 161. Beletum de Divin. Offic. c. 85. & 115. Rupertum de Divin. Offic. cap. 23. Chron. Upsaliense pag. 152. tom. 6. Spicilegii pag. 456. tom. 12. p. 271. [Hist. Mediani Monasterii pag. 242. Freder. *Schannat* Vindem. litter. pag. 38. S. Willelmi Constitut. Hirsaug. c. 19. Itinerarium 2. Edmundi Martenii pag. 241. ubi *Dorsolia* pro *Dorsalia* librarii oscitantia perperam obrepsisse puto.]

Dossale, [Dossalis,] Eadem notione, apud Matthæum Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 35. 40. *Dossale, sive tapesium.* Occurrit etiam apud Leonem Ost. lib. 3. Chron. Casin. c. 19. (al. 20.) 32. 73. [Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 64.

fol. 64. col. 1. *Hæc sunt ornamenta Domini Walcherii, quæ apud nos sunt, Dossalem* 1. *bancalia* II. *tapecia* II. *mappam* I.] Necrolog. Eccles. Parisiensis 3. *Id. Oct. obiit Adelardis Comitissa de Rupeforti, quæ dedit nobis quoddam Dossale, &c.* Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Unde & accipio ab ipsis, sive ab eodem sancto Maximo pallium ex auro contextum, quod vulgo dicimus Dossalem.* [*Dossales tapecii*, in Testamento Ermengaudi Comitis Urgell. Marcæ Hisp. col. 973.] Hispanis etiamnum *Dosel*, est *la Cortina cosu cielo, que ponen à los Reyes, y despues à los Titulados, y lo mesmo es en el estado Ecclesiastico entre los Prelados*, apud Sebast. de Cobarruvias.

¶ Dossalium. Chronicon S. Bertini apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 620. *Chorum & presbyterium ampliavit, chorumque ipsum & capellas pavimento stravit, Dossalium ligneum imaginibus antiquis ac deauratis ornatum posuit.*

¶ Dossalus, Eadem significatione legitur supra in *Bancale* post *Bancus*.

¶ Dossellus. Inventar. Eccl. Noviom. an. 1419. *Item unum paramentum altaris, videlicet frontellum & Dossellum de bougueranno albo & nigro.*

¶ Droselus. Charta Garsindis pro Monasterio Gellonensi an. 1029. apud Stephanotium to. 2. Antiquit. Occitan. MSS. pag. 485. *Capas palleas* II. *libros* XVII. *adolras* III. *Droselos* III. *barmos* II. *crucem* I. *casulas* III. *&c.*

Dorsarium. Acta Episcopor. Cenomanensium p. 324. *Cœpit... Ecclesiam libris, palliis, cappis & Sacerdotalibus atque Leviticis indumentis & pretiosissimis ad chorum parandum Dorsariis sive scamnalibus laudabiliter cum Janüis ante chorum adornare.*

¶ Dorsalicum. Chronicon Episcoporum Merseburg. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 358. *Thuribula argentea tria, Dorsalica sericea plurima, campanas, cappas sericeas multas, &c.*

Doxale. Liber Anniversariorum Basilicæ Vaticanæ fol. 144. ubi de Bonifacio VIII. *Item sex Doxalia diversorum colorum, quorum tria sunt opere Cyprensi nobilissima.* [Litteræ Nicolai IV. Papæ apud Rymerum tom. 2. pag. 522. *Prosequimur autem munificentiam regiam uberibus actionibus gratiarum, super capa & Doxali altaris ac alio panno, &c.* Usus Culturæ Cenoman. *Tapeta super formas & Doxalia extenta.* Chronicon Cavense apud Murator. tom. 7. col. 951. *Circitoria* II. *& Doxale* I. *dalmaticas* XV. *& tunicas* XIII. Vide alia notione suo loco.]

¶ Doxallum *Altaris cum margaritis, pannus rubeus super altare*, apud Hemereum in Augusta Viromanduorum pag. 364.

Dorsile Pallium, Eadem notione. Eckeardus Jun. de Casib. S. Galli c. 1. *Parat tapeto & Pallio Dorsili caminatam. Parat*, hoc loco, est Gallicum *Parer*, ornare. *Pallium Dorsile*, videtur, inquit Goldastus, fuisse tapetium retro principum ac divitum hominum sellas arcuatum & parietibus appensum. Idem Eckehardus cap. 12. *Ut in Dorsi Pallio & cortina lecti sui quæ humilia sentiens, ipse jussit deponi:* quo loco forte *Dorsipallium*, unicum verbum est. Vide *Oxydeauratus*.

Dorsuale vocat Pollio stragulum, quod animalium dorsis immittitur, in Galliænis: *Processerunt etiam altrinsecus centeni albi boves, cornibus auro jugatis, & Dorsualibus sericis discoloribus præfulgentes.* Etiamnum *Dossiere* Florentini lodicem appellant. Vide Ammianum l. 19. Gloss. Gr. Lat. νωτοφόρος, *Dossualis*. [Similes Glossæ Sangerm. *Dorsuarium*, νωτοφόρον. *Dorsuarius*, νωτοφόρος.] *Asellus Dorsuarius*, apud Varronem.

¶ DORSENNUS, *Persona parasitorum*. Gloss. Isid. Lege *Dossenus* ex Horatio, qui habet l. 2. Ep. 17. *Quantus sit Dossenus edacibus in parasitis.* Videsis hic Interpretes.

¶ DORSILE. Vide in *Dorsale*.

DORSILOQUIUM, Mendacium. Eckeardus Junior de Casibus S. Galli cap. 3. pag. 53. *Et in levitate ambulantibus detractiones & Dorsiloquia patiuntur assidua.* Eckeardus Minimus de Vita B. Notkeri cap. 19. *Raro aut nunquam sine opere, aut meditatione, vel exercitio virtutis præteriebat eis tempus. Unde assiduas ab aliquibus detractiones & Dorsiloquia, ut vitiose fieri solet, in conventibus patiebantur.* Nos vulgo & proverbialiter dicimus: *Cela est vray comme j'ay le dos*, id est, falsa res est.

DORSIPALLIUM, [Dorsole, Dorsuale, Dorsuarius.] Vide in *Dorsale*.

DORSUM Redimere, Data pecunia se à virgis vel fustuario liberare, in lege Salica tit. 43.

¶ De Dorso Componere, Virgis vapulare, in Decretione Childeberti Regis §. 14.

Dorsum Rumpere. Lex Bajwar. tit. 6. cap. 2. §. 2. *Rumpatur Dorsum ejus 50. percussionibus.*

¶ Dorsum Asini, Moles fluctibus opposita & ad instar dorsi asini efformata, à Gallico *Dos d'âne*. Terrarium Calomontis in Dumbis: *Juxta Dorsum asini stagni, &c.*

¶ DORSUS, pro *Dossus*, ut puto, ab Italo *Dosso*, parvum animal, cujus pelles, Gall. *Petit gris*, mulieres olim plurimi faciebant. Consilium Massil. an. 1381. *Nulla mulier aliqua audeat de cetero... portare... de pennis variis, erminis, sive Dorsis, aut de serico in fimbriis seu stremitatibus vestium.* Vide *Doscis*.

¶ DORTELARIUS, Officialis Ecclesiasticus apud Tullenses, idem qui *Dormitorarius*, & *Dortorarius*, cui cura incumbit *Dormitorii*, Gall. *Dortoir*, à quo *Dortelarius*. Statuta Tull. an. 1497. c. 34. *Quid incumbit Dortelario. Dortelarius sit de gremio Ecclesiæ & in sacris; qui debet manere in dormitorio & dormire. Custodire etiam debet claustrum.*

¶ DORTIUM, *Divortium*, in Amalthea.

DORTORARIUS, Monachus, qui Dormitorii (*du dortoir*) curam habet, in Statutis Ordinis *de Sempringham*.

DORX, Dama. Dorcades dicunt Latini à Græco δορκάς. Gloss. Græc. Lat. δορκάς, *Dama, capreola*. Gratius in Cynegetico:

... Pavidosque juvat compellere Dorcas.

Gloss. Arabico-Lat. *Dorsici, capreola.* Ubi forte legendum, *Dorx, Dorcis*.

1. DOS, secundum leges Romanas, proprie appellatur id, quod à muliere datur viro, quod vulgariter dicitur *Maritagium*. Ita Regiam Majestat. lib. 2. c. 18. §. 1. Adde c. 15. & 57. quomodo etiam *Douaire* usurpant Consuetudines municipales S. Severi tit. 11. tit. 12. art. 36. & Tolosæ part. 3. tit. de dotib. Vide Salmasium lib. de Usuris pag. 215. & lib. de Modo usur. pag. 145.

2. DOS, ἀντιφέρνη, Donatio propter nuptias uxori à marito facta, quæ jure Gothorum decima pars erat bonorum mariti, Longobardorum quarta, lib. 1. tit. 4. Siculorum tertia, in Lege Neap. l. 3. tit. 13. 15. 16. uti & Romanorum lib. 2. Feud. tit. 9. Habentur plures formulæ ejusmodi dotis constituendæ à marito uxori, in veteribus Formulis apud Bignonium, Goldastum, Lindenbrogium, & Galandum de Franco Alodio pag. 321. & seq. Steph. Baluzium in Append. ad Capitularia num. 43. ex Chartulario Causauriensi. En aliam, quam ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ fol. 34. eruimus: *Dilectissima atque multum*

amabilis es mihi sponsa mea nomine Eusebia, propter amorem & bonam voluntatem, quam contra te habeo, & pro hoc quod dicit in Evangelio: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit sibi uxori suæ, & erunt duo in carne una, & quod Dominus conjunxit, homo non separet: *Igitur ego sponsus tuus nomine Alabertus in pro ipsa amore, qua contra te habeo, dono tibi aliquid ex mea hæreditate, quæ est sita in pago Gratianopolitanensi, in Comitatu Salmoriacensi, in villa, quæ vocatur Temenonus, hoc est mansus unus, quem tenet Johannes Parvulus, usque ad inquisitum vel inquirendum. Dono tibi & in alio loco, hoc est in ipso pago, vel in ipso agro, & in ipso Comitatu alium mansum, in villa, quæ appellatur Durioscho, & quantum ad ipsum mansum pertinet, vel aspicit: excepto vinea una, quem pater meus Berardus in sua manu retinet. Hanc autem hæreditatem, sicut supra memoratum est, tibi dono, tali videlicet ratione, ut si ex nobis hæres non remanserit, post tuum discessum ad propinquos meos revertatur. Dono etiam tibi tertiam partem de quicquid habeo, vel inantea conquirere potero, ut habeas potestatem ad faciendum quicquid facere volueris. Si quis vero, quod futurum minime credimus, contra hanc cartam aliquid dixerit, non valeat vindicari quod cupit, sed insuper culpabilis componat fisco auri uncias quinque, & inantea hæc carta firma permaneat, cum stipulatione subnixa. Signum Alaberti, qui hanc cartam fieri & firmare rogavit, S. Bernardi, S. Arberti, S. Constantii, S. alio Aalberti, S. Duranni, S. Ardenei, S. Rainoldi. Data per manum Silvestri, in feria* VII. *pridie Nonas Januarii, anno* XXX. *regni Rodulfi Regis.* Describitur præterea in Tabulario S. Cornelii Compendiensis Charta Caroli Simplicis, data in Atiniaco Palatio 13. Kalend. Maias indict. 10. an. 17. redintegrante 10. In qua hæc habentur: *Compertum sit fidelibus, quod cum nostri regni nos negotia tractantes consiliariis, de nostro nos commonere conjugio salubre ducentes fore & opportunum, si conjux condigna lateri adhiberetur regio, ex qua filiorum Deo largiente totius regni profutura procederet propago. Eorum itaque admonitione sollicitati, & consiliis exhortati, quandam nobili prosapia puellam, nomine Friderunam, communi duntaxat consensu fidelium, Deo, ut credimus, cooperante, secundum leges atque statuta priorum, nobis Imperiali connubio sociamus, regnique consortem statuimus. Quocirca regio eam more propriis rebus disponentes ditare, dono ei Dotis nomine concedimus, fiscos jugiter possidendos, & pro libitu disponendos, Corbiniacum videlicet in Comitatu Laudunensi, cum Ecclesia &c... perpetualiter habeat, teneat atque possideat, & quicquid exinde facere voluerit, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem, &c.* Habetur denique alia ejusmodi dationis in dotem formula in Tabular. S. Dionys. Paris. an. 1124. quæ his verbis concipitur: *In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Amen. Quoniam Sacramenta Ecclesiæ præsignata sunt in fœdere nuptiarum, ut tempore opportuno de maris & feminæ conjunctione Ecclesia dilataretur, hac de causa, ego Gaufridus Jachelinam filiam Dodonis villani in uxorem accipio, & do ei in Dotem feodum, quod Emelina filia Chevalier à me tenet, & quicquid habeo apud Trembliacum, &c.*

Dos, Practicis Anglis, dicitur donatio, quæ fit à viro uxori, in ipso contractu, ad ostium Ecclesiæ, tempore desponsationis: *quæ*, ut ait Bracton. lib. 2. cap. 7. §. 3. *non dicitur proprie Donatio, sed Dotis nominatio, sive constitutio.* Idem c. 39. §. 1. *Dos est id, quod liber homo dat sponsæ suæ ad ostium Ecclesiæ, propter nuptias futuras, & onus matrimonii, & ad sustentationem uxoris, & educationem liberorum, cum fuerint procreati, si vir præmoriatur.* Adde §. 4. & Fletam lib. 5. c. 23. §. 2. Regiam Majest. lib. 2. c. 16. §. 1. Glanvillam l. 6. c. 1. Littleton. sect. 39. 40. &c. Exstat formula ejusmodi *assignationis Dotis in ostio Ecclesiæ*, in Charta Feodi p. 157. v. in libro Anglico, inscripto *Justice of peace.*

☞ Idem obtinuisse in Galliis testatur le Roman *d'Achis* MS.

Le prestre fut appareillé,
A leur entrée les a seigné,
Ains n'y fut Douaires nommez;
Ne seremens ung seul jurez,
Fiance faite, ne pleuvie,
Mais le vassal reçut sa mie.

Dos autem alibi constituta, quam ad ostium Ecclesiæ exigi non poterat, eoque ipso matrimonium dicebatur illegitimum, quoad dotem, licet esset legitimum quantum ad hæredem & hæreditatis successionem. Idem Bracton. lib. 4. Tract. 6. c. 8. §. 2. & Fleta ibid. §. 4.

Ejusmodi etiam dos uxori à marito concessa, apud Saxones fiebat *antequam cum ea ad prandium discubuisset*, ut est in Speculo Saxon. lib. 1. art. 20. §. 1. ubi cujus generis esset ista donatio, explicatur, ut & §. 7. longe diversa à dotalitio, de quo art. seq. Ita porro Dos definitur in Observantiis Regni Aragon. lib. 5. tit. de Jure dotium, §. 52. *De Foro, Dotes, quæ assignantur per virum uxori, illæ vocantur de jure Donatio propter nuptias: de Foro vocatur Dos, & ista talis Dos vel donatio propter nuptias, mortuo viro, redit ad mulierem, & tenebit viduitatem in illa, &c.*

Dos Rationabilis *est, cujuslibet mulieris de quocunque tenemento tertia pars omnium terrarum & tenementorum, quæ vir suus tenuit in dominico suo, & ita in feodo, quod eam inde dotare poterit, die, quo eam desponsavit*, apud Bractonum lib. 2. cap. 39. §. 2. in Fleta lib. 5. c. 23. §. 11. in Regiam Majest. lib. 2. c. 16. §. 5. & apud Littlet. sect. 37. ubi quinque dotium species recensentur, scilicet

Dos per Communem Legem, quæ eadem cum *Rationabili*, sect. 37.

Dos per Consuetudinem, quæ ex municipali consuetudine tertiam bonorum mariti excedit, sect. 37. quæ forte est media pars tenementorum mariti, ut in Francia observabatur ex Edicto Philippi Augusti an. 1214. quo statuit, *que la femme emporteroit la moitié de ce, que li homme a au jour qu'il l'espouse, excepté la Couronne & plusieurs Baronnies*, ut est apud Bellomanerium MS. cap. 13. ante quam ordinationem uxor nullam aliam dotem habebat, quam illam, de qua convenerat.

Dos ad Ostium Ecclesiæ, de qua supra.

Dos ex Assensu Patris, cum minor anni uxorem dotat ex assensu patris, §. 40. 47.

Dos Pulcrioris, seu *Douement de la plus belle*, cum scilicet uxor post mariti excessum pulcrius, seu melius tenementum in dotem sibi eligit, sub certis conditionibus, quæ recensentur in sect. 48.

¶ 3. DOS, Donatio, res testamento donata. Testamentum Rostagni de Podio-alto, apud Acherium Spicil. to. 8. p. 244. *Et volo istud præsens testamentum meum statim executioni mandari; & quod dictus Rostagnus bona prædicta auctoritate sua propria apprehendere possit, & regere, & gubernare; & de ipsis bonis me exuens ipsum Rostagnum nepotem meum investio, & renuntio usufructui quem possem habere, quamdiu viverem in Dotibus supradictis, & de meo jure in ipsius jus transfero.*

4. DOS Ecclesiæ, Quod ad sarta tecta, & Cle-

ricorum in ea deservientium sustentationem ab ædificatore confertur. Neque enim licet Episcopo Ecclesiam, aut oratorium, consecrare, nisi Dos sufficiens Clericis in iis deservituris ab ædificatoribus conferatur, uti definiunt passim Concilia, Epaonense c. 25. Aurelianense IV. c. 33. Valent. III. c. 5. Braccarense III. c. 5. Nicænum II. c. 16. Toletan. III. c. 15. Tolet. IV. c. 33. Tolet. IX. c. 5. Wormatiense an. 868. c. 2. 6. Justinianus in Nov. 67. & apud Julianum Antecess. Const. 61. Zacharias PP. in Ep. 9. ad Pipinum c. 15. Ordo Rom. p. 118. edit. 1654. Diurnus Roman. c. 5. tit. 2. & seqq. Capitula Herardi Turon. c. 40. Leges Alfonsi IX. Regis Castellæ 1. p. tit. 10. leg. 3. Decreta Calomani Regis Hungar. lib. 2. §. 17. &c. Adde Chronicon Montis-Sereni an. 1146. Sammarthanos in Archiep. Turon. in Charta an. 936. Bessium in Episc. Pictav. p. 40. Joffridum in Nicia p. 161. Meibomium ad Witikindum p. 117. 131. Hubertum in Hist. S. Aniani Aurelian. p. 55. Appendicem ad Capitul. Regum Fr. n. 130. &c.

Dotem porro unice Ecclesiarum baptismalium fuisse videntur docere Acta Murensis Monasterii pag. 34. *Istud ergo sacrum Monasterium, quod cum ab initio hic fuerit Ecclesia, ædificataque fuerit baptismalis, & quæ habuit sepulturam mortuorum, & alia omnia jura, quæ & aliæ Ecclesiæ habent, nunquam auditum est, vel dictum ab ullo Episcopo, vel ab alio Principe hoc modo hinc esse ablatum: & ideo oportet esse principalem Ecclesiam, quæ in ipso loco ædificata est, ubi prior ædificata fuerat, & quæ ipsam Dotem & omnia alia jura habet, quæ & prior habuit. Cum ergo constet, istud monasterium esse principalem Ecclesiam, penitus & miserabiliter ignoranti obscuritate errant, qui dicunt Ecclesiam S. Goaris esse in isto loco matrem Ecclesiam, quia nunquam auditum est, aliquam Dotem, vel aliud qualecunque jus illi Ecclesiæ esse concessum: sed sicut sæpe solent altaria vel Ecclesiæ ædificari ad honorem Dei in locis, qui jam matres Ecclesias habuerunt, sic & ista hic ædificata est vel ad honorem Dei, sive ut populus illuc conveniens ad servitium Dei inquietudinem Monachis non facerent.* Vide *Mansus Ecclesiasticus.*

Charta vero, quæ ad Ecclesiarum dotem exarabatur, *Libellus dotis* nuncupatur in Tabulario Brivatensi ch. 442. quæ tum conficiebatur, cum dedicabatur Ecclesia, ut ex eadem Charta constat. Adde Chartam Gorziensem, de qua mox, & Ordericum Vitalem lib. 5. pag. 548. 549. *Dotis scriptura*, in Charta Herardi Archiep. Turonensis an. 867.

¶ DOARIUM, Eodem intellectu. *Maghe* in Chronic. Bonæ-Spei pag. 8. *Cessit Ecclesia S. Ursmari Lobiensis... Doaria quædam ibidem ad septimum manipulum terragii.* Pag. 113. in Charta Hogeri Camerac. Episc. *Altare de Carneriis, Altare de Haina... cum eorum appenditiis, decimis, Doariis & oblationibus, Ecclesiæ S. M. de Bona spe... in perpetuum assignata.* Pag. 191. *Nobisque prædictum patronatum, decimas & Doaria confirmavit.* Pag. 217. *Attribuendo decimas in tegras quinque bonariorum Doariis vicinorum.* Occurrit ibidem p. 234. & alibi sæpe.

DOTALITIUM, Eadem notione, in Charta Edgari Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 235. *Quæcunque aliæ personæ in Dotalitium ejusdem Ecclesiæ & jus hæreditatis perseverabile indulserunt.* Charta Gorziensis an. 761. *Dotalitium, quo Pipinus Rex dotavit Ecclesiam Gorziensem in die, qua dedicata est.* Alia Roberti Burgundionis Domini Credonensis pro Ecclesia S. Laudi Andegav. *Quæ omnia... Dominus meus in Dotalitio Ecclesiæ habenda constituit.* Occurrit præterea hac notione in aliis, in Charta Lotharii Regis Franc. ann. 987. apud Michaëlem Carbonellum in Chron. Hispan. fol. 8. apud Acherium in Spicilegio to. 7. p. 202. 203. apud Ruffium in Comitibus Provinciæ pag. 128. & Meurissium in Hist. Episcopor. Metensium p. 164. ubi ritus, quo Ecclesiæ dotarentur, belle describitur, [in Charta an. 1237. ex Archivo S. Cornelii Compend. in altera anni 1252. Hist. Mediani Monasterii pag. 319. in Chronico Farfensi Gregorii Monachi apud Murator. to. 3. part. 2. col. 556.]

DOTARE ECCLESIAM dixit Fortunatus lib. 8. Carm. 1.

Se putet inde Dei Dotare manentia templa.

Occurrit passim.

¶ DOTARE MISSAS, *quæ singulis diebus celebrari debent*, in Necrologio Eccl. Vivar. MS.

¶ DOTATIO ECCLESIÆ. Charta Episcopi Camerac. an. 1367. in Chronico Bonæ Spei pag. 326. *Ad cujus Capellaniæ Dotationem & fundationem idem Dominus Johannes plures redditus, terras, prata & bona, &c. Templorum Dotatio*, apud Ludewig. Reliq. MSS. to. 6. pag. 202.

¶ DOSCIS, Species pellis, Gall. *Petit Gris*, sic dictæ ab animalculo, quod Itali vocant *Dosso*. Epitomæ Constitutionum Eccles. Valent. inter Concil. Hisp. to. 4. p. 175. *Canonici vero foranei & alii in dignitatibus foraneis constituti, Magistri in Theologia, Doctores Juris in una vel altera facultatibus... muzas panni nigri ex cetino violaceo fodratas, & cappas panni prædicti cum cappucciis ex Doscibus sive griseis forratis portent.* Vide *Dorsus* & *Vares.*

¶ DOSCLUM, Donatio propter nuptias. Litteræ Edwardi Regis Angliæ apud Rymer. to. 2. p. 115. *Acceptandi nomine nostro, & dictæ filiæ nostræ assignationem dotalitii seu Doscli, vel donationis propter nuptias.* Vide *Dos* 2.

DOSINUS, vel *Cinereus* color, Saxonice ærreðun dictus, in Gloss. Ælfrici, id est Asininus. Saxonibus enim ærra, Asinum sonat. Glossæ Isidori: *Dosius, vel Dosinus, equus asinini pili.* Vide eumd. lib. 12. Orig. cap. 1. & Papiam in *Cinereus.*

¶ DOSIS & DORIX, *Scatebra seu Conductus aquarum.* Glossar. MS. XIII. sæc. S. Andreæ Avenion. *Dousi* Vasconibus dicitur, Aqua in altum expulsa & in se cadens, Gall. *Jet d'eau. Le Dozil,* in Chartulario S. Martial. Lemovic.

¶ DOSIUS. Vide *Dosinus.*

DOSSAGIUM, Præstationis species. Regestum censuum & feodorum Comitatus Carnotensis fol. 16. *Les Feulpiers doivent en l'an chascun* 18. *den. le jour de la S. Barthelemy. Item il doivent chascun* 2. *den. de Dossage le jour de la S. André. Item les Peletiers de Dossage chascun* 2. *den. le jour de la S. André.*

DOSSALE, DOSSELLUM, &c. Vide *Dorsale.*

DOSSERUM, Corbis dossuaria, quæ dorso ab homine geritur, Anglis *à dosser*, Gallis *Hotte, panier à dos.* Leges Ethelredi Reg. Angl. c. 4. *De Dosseris cum gallinis, una gallina thelonei & de uno Dossero cum ovis, 5. ova thelonei. Dossier*, vox nostris nota.

¶ DOSSUM, ἰσχίον, Coxendix. Gloss. Lat. Gr. In Amalthea *Dossum* est pro *Dorsum.*

¶ DOSSUS, Species animalis, Ital. *Dosso*, Gall. *Petit gris.* Vide locum in *Vares.*

¶ DOSTA. Informationes Civitatis Massil. pro passagio transmarino ex MS. San-Germ. *Item tallas ad fornimentum arborum suvales & sentilles* LX. *tallas. Item tallas Dostas & de tarroges d. medio & de prora* XII.

¶ DOTA, vox Italica, Dos. Additamenta ad Chronicon Casauriense an. 1047. apud Murator. to. 2. col. 998. *Et meam portionem de ipsa Ecclesia, quæ intus in ipso castello ædificata est, cum cellis, & Dotis, & libris, & ornamentis Ecclesiarum & oratoriis.* Vide *Dos* 4.

DOTALITAS, *Patronatus*, Jus in Ecclesia, quod Patrono, qui eam *dotavit*, competit. Provinciale Ecclesiæ Cantuariensis lib. 5. tit. 3. *Non liceat Ecclesiam nomine Dotalitatis ad aliquem transferre, vel pro præsentatione alicujus personæ aliquid .... accipere.* Infra: *Quod si quis fecerit, .. patronatu ejusdem Ecclesiæ in perpetuum privari statuimus.*

DOTALITIUM, *Dos*, vel dotis precium, Joanni de Janua. Definitur *Vitæ provisio mulieribus in virorum proprietatibus* data, in Speculo Saxonico lib. 1. art. 21. §. 1. 2. art. 32. lib. 2. art. 21. §. 3. lib. 3. art. 74. & in Wichbild Magd. art. 57. §. 1. ὑπόβολον, Jurisconsultis Græcis, uti multis probavit Salmasius lib. de Modo usurar. p. 150. 151. Henricus Bodo in Chronico Gandersheimensi: *Quia serenissimus Rex Otto Regiam matrem illustrissimam Machtildam aliquantulum inhonorasse dicitur, privando illam Dotalitiis, &c.* Charta Lotharii Regis Fr. pro Corbiniacensi Monasterio: *Villam Corbiniacum, quam eadem Regina jure Dotalicii acceperat, atque libera hæreditate possidebat.* Charta Willelmi de Rupibus Senescalli Andegav. an. 1197. *Quando desponsavi Margaritam de Sabolio uxorem meam, dedi ei & concessi in Dotalitium suum, sive in donationem propter nuptias, omnes acquisitiones, &c.* [Litteræ S. Ludovici an. 1250. *Quia vero quæsistis, quid nobis de creditoribus, qui credita sua repetunt, vel eorum uxoribus dotem, vel Dotalitium repetentibus sit tenendum, vobis taliter respondemus: Quod licet de consuetudine Gallicana aliter observetur, quia tamen terra illa regi consuevit, ut dicitur, & adhuc regitur jure scripto, volumus creditoribus & uxoribus satisfieri, qui cum eis antequam essent hæretici contraxerunt, usque ad valorem bonorum, si culpa propria non obsistat.*] Willelm. Brito lib. 3. Philipp.

Si mihi germanam reddis, nihilominus omne
Germanæ Dotalitium mihi reddere debes,
Quæ cum germana sunt data nomine dotis.

Adde Vitam SS. Bovæ & Dodæ num. 9. [Litteras Johannis Dalphini Vienn. an. 1310. in Maceriis Insulæ Barbaræ tom. 2. p. 559. & Chartam anni 1327. apud Ludewig. to. 5. Reliq. MSS. p. 480.] Vide *Dos Ecclesiæ*.

¶ DOTANTA, Quænam species esculenti? Usus Culturæ Cenom. *In istis tribus diebus* (25. 26. & 27. Decembris) *debent habere Dotantas in sagimine con* (cum) *cepibus.*

¶ DOTARE ECCLESIAM. Vide *Dos Ecclesiæ*.

DOTARIUM, quod nostris *Doarium*, seu *Doüaire*, dotalitium. Constitut. Sicil. lib. 3. tit. 14. §. 1. *Liceat ei* (marito) *unum Dotarium uxori suæ de tribus feudis constituere.* Occurrit præterea lib. 1. tit. 55. lib. 2. tit. 8. in Charta Willelmi Regis Siciliæ an. 1177. apud Bromptonum, & in alia ann. 1313. post Historiam nostram Gallo-Byzantinam pag. 77. [Occurrit rursus apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 903. & alibi.]

¶ DODARIUM, Eadem notione. Chronicon Dominici de Gravina apud Murator. to. 12. col. 557. *Denique dicta Regina cœpit se contentam ostendere de matrimonio supradicto; & tradens sorori suæ dotem congruam, donavit illi pro suo Dodario Comitatum Albæ, & in auro super juribus collectarum generalium regni unciarum milliaria triginta duo.* Vide *Doaria & Doarium* 1.

¶ DOTATIO ECCLESIÆ. Vide *Dos Ecclesiæ*.

¶ DOTOSA. Charta ann. 1239. apud *Le Brasseur* Hist. Comitatus Ebroicens. Instrum. p. 12. *Quod si Eustachia uxor mea aliquid in donatione mea ratione dotis reclamare voluerit post decessum meum, hæredes mei tenebuntur exambicare Dominæ dictæ dictam Dotosæ de valore ad valorem alibi in hæreditate mea.* Puto legendum *Dotem*.

¶ DOTUM, ut *Dos Ecclesiæ*. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 59. col. 3. *Aspicit ibi Ecclesia ædificata in honore S. Martini cum Doto, attamen nihil solvit.*

DOTZENUM. Vide *Dozenum*.

¶ DOVA. Vide *Doga* 1. & 3.

DOUANA. Vide *Doana*.

¶ DOUBLERIUM, Mantile, Gall. *Serviette*, olim *Doubliere*. Instrum. anni 1383. apud Lobinellum Hist. Britann. to. 2. col. 1616. *Sumptoque prandio, dictus & Dominus Dux, tanquam Baro & Dominus Radesiarum habuit Doubleria, mapas & manutergia, quæ fuerant extensa & exhibita in dicto prandio.*

¶ DOUBLETTES, vox Gallica, Genus armaturæ. 25. *Doublettes*, 24. *jakkas*, ap. Rym. to. 8. p. 384.

¶ DOUR, Vox vernacula in agro Blesensi, f. pro *Tour*, Reliquiarium ad instar *turris* seu *turriculæ* fabricatum. Visitatio Reliquiarum S. Launomari an. 1274. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. p. 258. *Vase quodam æneo ejusdem laminis cooperto, quod vas vulgariter à dicti loci indigenis Dour vocatur ... vas autem tertium, quod le Dour vulgariter, postea reserantes, plurima ossa similiter invenimus.*

¶ DOUSLACH. Vide in *Dürsclach*.

DOUTA, Idem quod *Tolta*, Gallis *Toulte* vel *Toute*, Injusta exactio. Charta anni 1235. apud Columbum lib. 3. de Episcopis Sistaricensibus n. 13. qua Raimundus Berengarii Comes Provinciæ dat Radulpho Episcopo Sistaricensi *Cavalcatas Castrorum de Revesto & de Augeto, & omnes questas, Doutas, seu ademptionem eorumdem, quæ hactenus erant in prædictis Castris & hominibus eorum.*

¶ DOUVA, Fossa, Gall. *Douve*. Vide *Doga* 1.

¶ DOXA, Gr. δόξα, Gloria. S. Bernardus de Conversione ad Clericos: *O Doxa, Doxa, ait Sapiens in millibus mortalium nihil aliud est, quam aurium inflatio vana.* Epitaphium Hucboldi Monachi, Annal. Benedict. to. 3. p. 692.

Tu lampas Monachis, tu flos & Doxa Peritis.

Gaufridus Abb. in Vita S. Petri Archiep. Tarent. Maii to. 2. p. 329. *O Doxa, Doxa, inflatio aurium, quam perniciose miseris, cum quibus ludis, illudis!* Vide Raymundi Duellii Miscell. lib. 1. pag. 151. & Acta S. Cassiani apud Illust. Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ p. 359.

¶ DOXA PATRIS, Verbum Divinum, Filius Dei. Vita B. Idesbaldi, April. to. 2. p. 589.

Nam sibi Doxa Patris te sumpsit ab ubere Matris.

¶ DOXALE, Odeum Ecclesiæ, quibusdam in locis Flandriæ etiamnum *Doxale*, Gall. *Jubé*. Processus de B. Hermanno Joseph, April. tom. 1. p. 717. *Chorus ab ipsa navi separatus abside seu Doxali.* Analecta Bonifaciana inter Acta SS. Junii to. 1. pag. 496. *In facie Ecclesiæ ante Doxale erectum fuit theatrum tapetibus ornatum.* Aliter sumitur in *Dorsale*.

¶ DOXALLUM. Vide in *Dorsale*.

DOXIFICARE, *Glorificare*, in Glossis MSS. Vox hybrida, ex Gr. δόξα, & facere.

DOXOLOGIA. Vita metrica S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaticensis n. 7.

Inter Virgineas fausto pede Virgo choreas
Tripudians, hymnum discit cantare novellum,

Quem Sion illa canunt comitantia laudibus Agnum
Millia centena, decies bis bina, quaterna:
Nec valet hanc quisquam modulari Doxologiam,
Quem non integritas vitæ docet hoc alalagma.

Eadem Vita prosa conscripta n. 12. *Ubi organizans Canticum Immaculatum, Agnum sequendo tripudiat.* Apud Græcos duplex est Δοξολογία, μεγάλη, & μικρά. Illa est Hymnus Angelicus: *Gloria in excelsis:* hæc, quæ sæpius in fine Psalmorum repetitur, Trinitatis glorificatio: *Gloria Patri & Filio, &c.* Hic *Magna Doxologia*, seu *Hymnus angelicus* innuitur. Vide Germanum Patr. CP. in Hist. Eccl. p. 154. Jacobum Gothofredum ad Philastrium pag. 147. Meursium in Gloss. Goarum ad Euchology. Græc. pag. 58. &c.

¶ DOXOLOGUS, Eloquens, disertus. Acta SS. April. tom. 1. p. 252. B. de S. Urbico: *Iste plane Pontifex miro Doxologoque callens ingenio.*

¶ DOZELLUS, Dozelus, Mensura frumentaria. Chartularium primum Monasterii Aquicinctensis fol. xxv. *Lambertus tenet partem unius modii una coppa minus, alii hospites cætera, & silvam, de qua censum habemus quinque Dozellos avenæ. Eremburgis de Naman dedit nobis curtile su m & recepit illud à nobis ad censum* VI. *d. & dimidii Dozeil avenæ ad mensuram de Orciis.* Et fol. 36. *Tiris de Nuth dedit nobis terram quatuor Dozelium.* Vide *Dozinus.*

¶ DOZENA, Duodecim, duodeni, Gall. *Douzaine*, Ital. *Dozzina, Dozzena.* Archivum Melereii: *Gauffridus Dominus de Ancenis, Notum facio quod G. de Ancenis avus meus dedit Monachis B. M. de Melercio duas Dozenas lampredarum sive allozarum in redditibus suis de Ancenis semper habendas in Cœna Domini.* Vide *Dozina.*

¶ DOZENUM, Dotzenum, Mensura vinaria. Statuta Massil. lib. 1. cap. 39. §. 2. *Quilibet venditor (vini) debeat habere & habeat dimidium Dozenum & Dotzenum.* Ibid. cap. 56. §. 2. *An mensuræ justæ sint, Dozenum, & medium Dozenum, & carteironum, & poizale, & mellairola.*

¶ DOZENUS, Assis Francicus, Gallis *Douzain*, à duodecim, quos valebat, denariis dictus. *Dozenorum* duæ erant species: *Albi* & *Nigri. Dozenus albus* duodecim constabat denariis *albis* seu argenti; *Niger* duodecim *nigris* seu ære & argento mixtis. His addi potest species eorum assium, quos Gallice vocamus *Sous-marquez*, quorum recentior origo est. Extractum computi Siardelli Massaritiæ Magistri monetarum an. 1339. Hist. Delphin. to. 1. p. 95. *Item quod fierent denarii albi curribiles pro duodecim denariis, sub forma & cunho aliorum Dozenorum qui fiebant nuper, sub minori talhia tamen, & quod essent de liga sex denariorum argenti fini, & de pondere decem solidorum dictorum Dozenorum pro qualibet marcha, sub remediis ligæ & ponderis sub quibus alii Dozeni noviter cudebantur. Item, quod fieret alia moneta alba de liga sex denariorum argenti fini, & de pondere sex solidorum pro marcha, & habeant ab una parte circulum infra quem sit unus Dalphinus, sicut in aliis Dozenis, & ab alia parte sit una crux parva, prout habent Turonenses argenti Regni Franciæ.* Memorantur iterum *Dozeni* in Ordinatione anni 1342. to. 2. ejusd. Hist. p. 420. unde patet hanc monetam in regno Francico tunc temporis ignotam, frequentem fuisse in Dalphinatu.

¶ DOZINA, ut *Dozena*, Duodecim, Belgice *Doziine.* Codex MS. consuetudinum Ecclesiæ SS. Bertini & Audomari in Archivo Eccl. Audomar. *De Dozina de cordewan* 11. *den.* Et infra: *Quatur Dozinæ tripodum* 11. *den.*

¶ DOZINUS, Mensura annonaria, forte sic dicta, quod sit duodecima pars majoris modii. Charta Alexandri Leodiensis Episcopi ann. 1131. apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 711. *Tenet Comes advocationem de Romerers & de unoquoque quartario terræ, quæ extra manum Ecclesiæ tenetur à mansionariis incolis in Bronio & in S. Laurentio... Dozinum unum avenæ.* Vide *Dozellus.*

¶ DRACA, Onus, Gallice *Charge*, à Belgico *Draghen*, Ferre, portare; unde & *Dracht-loon*, Bajuli merces. Omnia à Saxonico Dpaȝan, Vehere. Consuetud. MSS. Eccl. SS. Bertini & Audomari ex Archivo Audomarensi: *De Draca pellium hircorum* 11. *den. de pelle* 1. *ob. de pellibus tannatis, videlicet de una Draca* 11. *den. de pellibus non tannatis & cum pilis, hoc est, de Draca* 11. *den. Item de Draca de pellibus salsis* 11. *den. Si autem una minus fuerit tunc de singulis dabitur ob.* Ex quibus posterioribus verbis conjicio *Dracam* pellium fuisse certo earumdem pellium numero æstimatam.

¶ DRACECHALT, Mulcta porcelli furati, in Lege Salica tit. 2. §. 14. & 15. Vide ibi Eccardum & Schilterum in *Drace*, Porcellus.

DRACO. Stante Romanorum Augustorum Imperio, inter varia, quæ in acie deferri solebant, vexilla, quædam exstitere *Draconum* non vocabulo duntaxat, sed & effigie insignita, quæ, ut Aquilæ Legionum, ita & illa Cohortium signa erant, ut auctor est Vegetius lib. 1. c. 23. & Modestus de Vocab. rei milit. Ejusmodi Draconum vexilla tum primum cœpisse deferri apud Romanos tradunt, postquam Trajanus Dacos devicit, qui signis ejusmodi utebantur in bellis. Erant autem Draconum effigies effictæ in ipsis vexillis lineis aut sericis [ex pannis diversicoloribus inter se consutis, capite reliquoque corpore omni ad caudam usque simili serpentibus, quomodo Scytharum ejusmodi Dracones describit Arrianus in Tacticis cap. 51. Hujus locum vide in Glossario med. Græcit. ad vocem Δρακονάριος.] Ammianus l. 15. *Cultu purpureo Draconum, & vexillorum insignibus ad tempus abstracto.* Idem lib. 16. *Alios purpureis subtegminibus texti circumdedere Dracones, hastarum aureis gemmatisque summitatibus illigati, hiatu vasto perflatiles, & ideo velut ira perciti sibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum.* Alibi: *Quo agnito, per purpureum signum Draconis summitati hastæ longioris aptatum, &c.* Purpureos etiam fuisse dracones istos auctor est Claudianus lib. 2. in Ruffinum:

Surgere purpureis undantes Anguibus hastas,
Serpentumque vago cœlum sævire volatu.

Eodem lib.

.... *Spirisque remissis*
Mansuescunt varii, vento cessante, Dracones.

Idem in 3. Consul. Honorii:

..... *Ferventesque tument post terga Dracones.*

Ibidem:

.... *hi picta Draconum,*
Colla levant, multusque tumet per nubila Serpens
Iratus, stimulante notho, vivitque receptis
Flatibus, & vario mentitur sibila tractu.

In 6. Consulat. Honorii:

.... *Quid fixa Draconum*
Ora velint, ventis fluitent, an vera minentur
Sibila? suspensum rapturi faucibus hostem.

Sidonius in Paneg. Majoriani:

.... *Jam textilis Anguis*
Discurrit per utramque aciem, cui guttur adactis
Turgescit zephyris, patulo mentitur hiatu

Iratam pictura famem, pannoque furorem
Aura facit, quoties craſſatur vertile tergum
Flatibus, & nimium jam non capit alvus inane.

Et in Paneg. Anthemii:

Deſiit hoſtiles confeſtim horrere Dracones.

Prudentius περὶ στεφάνων Hymn. 1. de Chriſtianis Militibus:

Cæſaris vexilla linquunt, eligunt ſignum Crucis,
Proque ventoſis Draconum, quæ gerebant, palliis,
Proferunt inſigne lignum, quod Draconem ſubdidit.

Ubi Iſo Magiſter: *Draconum, quia vexilla Regum erant in modum Draconum, vento in ſe recepto.* Idem Prudentius in Symmachum lib. 2.

.... *Prima haſta Draconis*
Præcurrit, quæ Chriſti apicem ſublimior effert.

Nemeſianus in Cynegetico:

Aurea purpureo longe radiantia velo
Signa micant, ſinuatque truces levis aura Dracones.

Acta Martyrii S. Marculi: *Nudatis militum gladiis, & Draconum præſentibus ſignis & turbarum vocibus cogerentur.* Themiſtius Orat. 6. Οὐ χρυσοῦς ἀετὸς, οὐδὲ δράκοντες λεπτῶν ὑφασμάτων. Gregorius Nazianz. Orat. 1. in Julian. Ὅσα τε (συνθήματα) δρακόντων φοβεροῖς χάσμασιν ἐμπετόμενα ἐπ' ἄκρων δοράτων αἰωρουμένοις· καὶ διὰ τῶν ὁλκῶν ῥιπιζόμενα φολίσιν ὑφανταῖς καταστίκτων, ἥδιστόν τε ὁμοῦ καὶ φρικτὸν θέαμα προσπίπτει ταῖς ὄψεσιν. Vide M. Aurelii Epiſtolam ad Senatum ad calcem Apolog. Juſtini Mart. S. Fulgentium Homil. 56. Caſaubon. ad Vopiſcum, Lipſium, &c.

Atque inde nomen ſumpſit Δρακόντειον illud vexillum, quo in ceremoniis ſuis utebantur Byzantini Auguſti recentiores, quod ab Aſſyriis ad illos dimanaſſe ſcribit Codinus de Offic. c. 6. num. 24. & 50. à quibus certe conſtat, pleraque ornamentorum Regiorum accepiſſe Romanos Impp. ex Xenophonte alias oſtendimus ad Alexiadem Annæ Comnenæ.

A Romanis etiam Auguſtis Draconem forte accepere in præcipuum exercituum ſuorum vexillum Impp. Occidui. Nam Willhel. Brito lib. 2. Philipp. Carocium Othonis deſcribens, Draconem eidem pro ſigno impoſitum diſerte ſcribit:

Erigit in carro palum, paloque Draconem
Implicat, ut poſſit procul hinc atque inde videri,
Hauriat & ventos cauda tumefactus & alis,
Dentibus horreſcens, rictuſque patentis hiatu,
Quem ſuper aurata volucer Jovis imminet ala.

Nec apud Romanos, Byzantinos, & Occiduos Auguſtos tantum exſtitit Draco inter militaria ſigna: ſed & Saxonibus tribuitur à Witikindo lib. 1. Geſtor. Saxon. *Hic arripiens ſignum, quod apud eos habebatur ſacrum, leonis atque Draconis, & deſuper aquilæ volantis inſignitum effigie, &c.*

Præſertim vero in Anglia *Draconis* effigie inſignitum vexillum obtinuit, ubi ab ineunte fere Regni origine ad hæc uſque tempora præcipuum inter Regalia ſigna habetur, ut olim *Auriflamma* in Gallia noſtra. *Draconis* Anglicani originem ab ipſo Uterpendragone accerſit Matth. Weſtmon. an. 498. qui cum ſtellam Draconis ignei effigie horridam in cælo conſpexiſſet, qua ſibi Regnum portendi edixerant Aruſpices, Rex demum, Aurelio fratre extincto, factus: *Juſſit fabricari duos Dracones ex auro ad ſimilitudinem Draconis, quem in radio ſtellæ inſpexerat, & unum in Eccleſia primæ ſedis Wintoniæ obtulit, alterum vero ſibi retinuit in prælio deferendum. Ab illo igitur tempore vocatus fuit Britannice Utherpendragon: Anglica vero lingua Uther drake heved; Latine vero Uther, caput draconis. Unde uſque hodie mos inolevit Regibus terræ hujus, quod pro vexillo Draconem in bellicis expeditionibus ante ſe ſtatuerint deferendum.* His conſona habet Gervaſius Tilleberienſis MS. ubi de Uterpendragone: *Hunc produnt Regium illud apud Anglos vexillum Draconem habere cum capite aureo, quod vidimus expanſum, & paganis ſub avunculo tuo illuſtri Rege Ricardo in ultramarinis partibus terribile, Princeps Chriſtianiſſime.* Idem Matth. Weſtmonaſt. ann. 1016. teſtatur Regem Anglorum cum in præliis decertaret, ſtetiſſe *ex more inter Draconem & Standardum.*

Certe inter Anglicorum Regum vexilla unum exſtitiſſe, *Draconem* vocitatum, auctor eſt Rogerus Hovedenus ann. 1191. illudque à Ricardo I. & in ea, quam iniit contra Saracenos expeditione delatum: *Cum Rex Angliæ fixiſſet ſignum ſuum in medio, & tradidiſſet Draconem ſuum Petro de Pratellis ad portandum, contra calumniam Roberti Truſſebut, qui illum portare calumniatus eſt de jure prædeceſſorum ſuorum, &c.* Ubi *ſignum* Ricardi à *Dracone* videtur diſtinguere. Et ſane, cum *Petrus de Pratellis*, cui Draconem deferendum conceſſit Ricardus, ut & Robertus, qui tanquam *Signifer hæreditarius* de jure id ſibi deberi contendebat, è Normannica gente eſſent, haud injuria quis exiſtimet peculiare Ducatus Normanniæ inſigne exſtitiſſe. Nam ex veteri Regeſto feodorum Franciæ, quod aſſervatur in Camera Comput. Pariſ. fol. 44. conſtat, præcipuum iſtius Ducatus ſignum ita vocitatum, illiuſque deferendi jus familiæ cuidam adſcriptum: *Monſeigneur Robert Bertran tient ſon fié de notre ſire le Roy par Baronnie, & doit à noſtre ſire le Roy ſon ſervice; c'eſt à ſçavoir de cinq Chevaliers, & doit porter le Dragon du Duc de Normandie.*

Verum poſt amiſſam etiam Normanniam, Draconicum iſtud vexillum non modo ſervaſſe Reges Angliæ, ſed & præſertim in bellis difficilioribus delatum, & quod mortem hoſtibus portenderet, tradunt plerique, Henricus de Knigthon ann. 1245. dum de Henrici III. in Wallenſes rebelles expeditione agit: *Et in tantum in iram motus eſt, quod ſigno Draconis elevato, ſuos precedere juſſit in mortem eorum.* Cui concinit Matthæus Paris ann. 1257. ubi de ipſius Henrici contra Wallenſes bello: *Animans ſuos milites quotidie armatus inceſſit, & vexillum ſuum regale explicans, quaſi Draco, qui nemini novit parcere, exterminium generale Walliæ minabatur.* Et Matthæus Weſtmonaſterienſis ann. 1264. pag. 387. *Acies tamen regalis, quæ ſigno regio, quod Draconem vocant, digladiale mortis judicium prætendente exſtitit inſignita, progreditur.* Riſhangerus eodem anno: *Rex igitur certificatus de adventu Baronum, cum ſuis mox progreditur, vexillis explicatis, præcedente eum ſigno regio, nuncium mortis prætendente, quod Draconem vocant.* Auctor eſt denique Watſius etiamnum apud Anglos exſtare ſignum Draconis, quod, dum caſtra metatur exercitus, ante tentorium, ſive papilionem Regium, ubi Prætoriani excubant, nocte diuque explicatum à dextris aliorum ſignorum figitur.

Draconem etiam pro vexillo ſeu ſtandardo Comiti Flandrenſi adſcribit Chronicon Andrenſe pag. 491. ubi ſic deſcribitur: *Standardum altiſſimum Dragonem deſuper deferentem Comes ſecum ſuper currum quatuor rotarum duci fecit: quod Rex Francorum indigne tulit.* Vide *Carocium.*

Sed & omnibus pene Nationibus familiare videtur fuiſſe eiuſmodi *Draconis* vexillum. Le Roman *de Garin:*

A une part eſt au Roy aviſé,

Por le Dragon que il vit venteler ;
Et l'Oriflambe esgarda par delez.
Alibi :
Porta l'Ensagne, là o li Dracons ert.

2. DRACO, Effigies Draconis, quæ cum vexillis, in Ecclesiasticis processionibus deferri solet, qua vel Diabolus ipse, vel hæresis designantur, de quibus triumphat Ecclesia. Diabolus enim, ut ait S. Augustinus Hom. 36. in Scripturis sanctis, *Leo & Draco est : Leo propter impetum, Draco propter insidias.* Idem in Psalm. 73. *Contrivisti capita Draconum in aqua : Dæmoniorum superbias, à quibus gentes possidebantur.* Vetus Carmen edit. à Barthio lib. 34. Adversf. cap. 1. *Salve ô Apollo vere, Pæan inclyte, Pulsor Draconis inferi.* Consuetudines Floriacensis Cœnobii : *Dominica in Ramis palmarum duæ fiunt processiones : posterior ad Floriacum, præeunt vexilla & Draco.* Alibi : *Ad processionem portatur aqua benedicta & thuribulum sine igne, & Crux & Draco in pertica. Unus vero de infantibus in censa* (laterna) *à magistro suo præparata affert candelam accensam, ut præsto sit ignis, si extinguatur, qui in ore Draconis portatur. Ipso die portatur Draco à Thesaurario, &c.* Rursum: *Præeuntibus autem vexillis & Dracone, sequitur bajulus aquæ benedictæ.* Vide Belethum de Divin. Offic. c. 123. & Durandum lib. 6. Ration. c. 89. n. 12. c. 102. n. 9.

3. DRACO. Ita ordinem Militarem vocabant Hungari, à Sigismundo Imperatore & Rege Hungariæ institutum, qui de eo sic in Diplomate ann. 1413. loquitur : *Ac in signum sinceræ dilectionis ipsum* (Hervoyam Ducem Spalatensem) *in compatrem nostrum assumendo, sibi pro singulari honore quoddam Clenodium, scilicet signum Draconis, quod nos una cum serenissima Principe D. Barbara Regina Hungariæ conthorali nostra charissima, & quam plurimis mundi Principibus, nostrorumque regnorum Baronibus Præfectis in signum indissolubilis societatis gestare solenne duxeramus conferendum.* De hoc Ordine Militari consulendus Andr. Favynus l. 7. Theatri Honor. Messenius, Miræus. Belloius, & alii.

DRACONES, Majores naves dictæ Suecis, apud Ericum Upsaliensem lib. 2. Hist. Suecicæ p. 33.

DRACONARIUS, Ugutioni & Joanni de Janua, *Vexillifer, qui fert vexillum, ubi est Draco depictus.* Gloss. Græco-Lat. Δρακοντειοφόρος, *Draconarius.* Occurrit eadem vox in Notis Tyronis p. 161. Vopiscus in Aureliano : *Aquilifer legionis tertiæ cum vexilliferis & Draconario, cornicibus, atque liticinibus diripuerunt.* Modestus de Vocabul. rei militar. *Dracones etiam per singulas cohortes à Draconariis feruntur ad prælium.* Idem : *Signiferi, qui signa portant, quos nunc Draconarios vocant:* [quæ iisdem verbis occurrunt apud Vegetium 2. 7.] Leo in Tactic. c. 3. Βανδοφόρυς, ἤτοι δρακοναρίυς. Ordo Romanus : *Milites Draconarii, id est, qui signa portant.* Petrus Diacon. lib. 4. Chr. Casin. c. 39. Henrico Regi Romam adventanti occurrisse scribit *Bajulos, Cereostatarios, Stauroforos, Aquiliferos, Leoniferos, Lupiferos, Draconarios, &c. Scholam Draconariorum* habet lex 1. §. 7. Cod. de Offi. Præf. Præt. *Draconarii* meminit etiam Ammianus lib. 20. ubi videndus Lindenbrogius.

¶ DRACONTARIUM, *Corona confecta ex Dracontia herba contra venena, aut ex gemmis draconalibus.* Amalthea ex Tertulliano, qui habet cap. 16. de Corona Milit. *Quid caput strophiolo aut Dracontario damnas ?*

DRACUNCULUS, *Parvus draco*, Joanni de Janua, ut & apud Lampridium : Ulceris vel cancri species. Chronicon Andrense p. 411. *In dextro brachio lanceatur, & subrepente Dracunculo, quinto die moritur.* Utitur etiam hac notione Willel. Nangius in Chron. ann. 1126. [Vide *Dranculus.*]

DRACUS, Species dæmonum, qui circa Rhodanum fluvium in Provincia visuntur forma hominis, & in cavernis mansionem habent: de his multa habet Gervasius Tilleberiensis in libro MS. de Otiis Imp. Decis. 3. c. 87. [edit. apud Leibnit. tom. 1. Scriptor. Brunsvic. pag. 987.] Occitanis etiamnum *Drac*, *Drago*, est *une Fée*, nympha : hinc *fa le drac*, pro *faire le diable*, *faire merveille pour ou contre quelqu'un.* Ita Goudelinus.

DRAGEIA, ex Gall. *Dragée*, Pastillus saccaratus. Acta Visitationis Simonis Archiep. Bituric. pag. 235. *Et biberunt cum domino, & de Drageia comederunt.*

¶ DRAGEYA, Statuta Capituli Senon. *Debet totus Conventus in camera bibere ter, & habere Drageyam,*

¶ DRAGIA, Eadem notione. Extractum computi J. Humb. sub Guigone Dalphino an. 1328. *Item pro torchiis, candelis, speciebus & Dragia, quæ acceperat Giletus Camerarius in domo sua... XIX. lib.*

¶ DRAGERIUM, Patera vel pyxis, alias plurimum in usu, ubi *Drageiæ* servantur, Gall. *Drageoir.* Historia Monasterii S. Laurentii Leod. apud Marten. to. 4. Ampliss. Collect. col. 1129. *Scyphi argentei XXIV. cum VI. gobinetis deauratis, duodecim cochlearia argentea, & Dragerium argenteum cum cochleari.*

1. DRAGMA. Vita S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaric.
Laurea condecorat caput, in quo lilia vernent,
Pectore Dragma micat, quam viva smaragdus inumbrat.
Alias *Dragma* est manipulus. Marius Mercator lib. Subnotationum in Scripta Juliani c. 8. *Hoc & de Dragmate vel manipulo, qui perierat,* δράγμα, Græcis.

¶ 2. DRAGMA, *Interrogation, Question, Dragmaticus, Interrogant.* Gl. Lat. Gall. Sangerm. MS. J. de Janua : *Dragma, Quæstio sive interrogatio* ; hinc *Dragmaticus, Interrogativus: unde quoddam genus loquendi dicitur Dragmaticus, quod fit inter interrogantem & respondentem, &c.* Est Græc. δρᾶμα, Fabula, tragœdia, &c.

¶ DRAGO in vexillis. Vide *Draco* 1.

¶ DRAGONARIA. Rolandinus Patavin. de Factis in Marchia Tarvisina lib. 6. cap. 18. *Audiens hæc alius retulit in exemplum, quod ipse viderat in principio guerræ per Estense confinium, nocte quadam ivisse quamdam Dragonariam sive nubem, quæ sic destruxit arbores, fruges, vineas & herbas radicitus, ut mane facto visum sit omnibus manifeste, quod illic unde ivit, non fuisset unquam herba, arbor aliqua vel cultura.* Nubes hæc *Dragonaria* dicta videtur, quod ad instar *Dragonum* omnia vastantium, omnia & ipsa destruxisset.

¶ DRAGONES, Dimachæ, seu Equites vulgo *Dracones*, Gallis *Dragons.* Acta SS. Junii to. 5. p. 447. de SS. Petro & Paulo : *In his ergo canonicis domibus, dum milites Butlerianæ cohortis, vulgo Dragones dicti, rimas quasque curiosissime scrutarentur, &c.*

DRAGULUM, Jaculum. Odo Cluniacensis lib. 2. de Vita S. Geraldi c. 29. *Viderunt piscem, qui Capito vocatur, contra se natare. Unus autem, qui hoc ipsum refert, extendit Dragulum, & vulneravit piscem.* Forte ex Gallico *Trait.*

DRAGUMANUS, DROGAMUNDUS, DROCMANDUS, DROGEMANNUS, DROGOMANNUS, TURQUIGENS, TURCHIMANNUS. His omnibus vocabulis Latini Scriptores ævi medii Græcanicam, δραγούμανος efferunt, quæ *Interpretem linguarum Exoticarum* sonat,

ἑρμηνεία γλωσσῶν, apud D. Paulum 1. Corinth. 12. 10. *Michael Dragumanus*, in Charta Rogerii Ducis Sclavoniæ an. 1180. apud Jo. Lucium lib. 3. de Regno Dalmat. c. 10.

Drogomannus. Albericus & M. Chr. Belg. ann. 1122. *Per Interpretem, qui à Græcis Drogomannus dicitur, collocutus.*

Drogmandus. Tudebodus lib. 3. Hist. Hierosol. pag. 79. *Interrogaverunt Turci Drogmandum, quid Raynaldus dicebat.*

Drogamundus, eidem dicitur lib. 4. p. 810.

Turquigens, Jacobo de Vitriaco l. 3. p. 1126. *Per Turquigentem, id est, Interpretem, dat responsum nunciis.*

Turchimanneus & Turchemannus, Richardo de S. Germano in Chr. ann. 1214. & Sanuto Epist. 10. 13. & 19. ubi nescio quis Sirupulus *Græciæ Turchimannus* appellatur. Jo. Villaneus lib. 7. cap. 144. *Turcimanni v'haveva di tutte le lingue.* Habebant porro Byzantini Imperatores inter aulæ suæ Officiales, Interpretes, quos ut dixi, Δραγουμάνους vocabant, quibus, qui præerat, Μέγας διερμηνευτὴς dicitur Pachymeri lib. 5. c. 6. & Codino: *Maximus Palatinorum Interpretum*, Tyrio. lib. 17. c. 20. *Maistre des Druguemens*, Tyrio veteri & inedito Interpreti. Nam & Gallis istius ætatis *Druguemens* Interpretes sunt, ut ex Wilharduino num. 96. & Philippo Muskio in Carolo M. alibi à nobis observatum; unde subiit, quæ apud nos invaluit vox *Trucheman*, quam similiter pro *Exoticarum linguarum Interprete* usurpamus: cujus originem & etymon à Germanico quidam accersunt, alii à Chaldaico, in quibus est Isaacus Casaubonus Exercit. 16. in Baronium, ubi annotat vocem *Melits* Hebraicam Genes. 42. 23. Paraphrastas, Onkelum & alios, exponere *Meturgeman*, quem nos, inquit, Galli corrupta voce Chaldaica, dicimus *Trucheman*, id est, qui unam linguam transfert in aliam. Sed vim & originem vocis ipsa prodit *Turchimanni* nomenclatura: sunt enim *Turcimanni*, Turci ipsi, quibus vox *man*, id est, homo, adjecta. Qui igitur Turcorum sua lingua, id est, Arabica, vel Turcica, loquentium Interpretes erant, iimet *Turcimanni* appellati à nostris. De ejusmodi Interpretibus Sidonius in Narbone:

Tum si forte fuit quod Imperator
Eoas soceri venire in aures
Fido interprete vellet & perito,
Te commercia duplicis loquelæ
Doctum solvere protinus legebat.

Vide Carolum Paschalium in Legato c. 49.

¶ DRAIHATUM Granum, Cribratum, Gallice *Criblé*, à voce Massiliensi *Dray*, Cribrum. Liber inscriptus *Talmut pensionum anni* 1337. ex Archivo S. Victoris Massil. *Debent solvere decimam in area & in grano Draihato.*

DRALHA, Tributi species. Charta an. 1350. apud Justellum in Hist. Vicecomitum Turenensium: *Cum jure percipiendi pontonagia, pedagia, botagia, Dralhas, quidagia, aspergia, &c.* Britannis Armoricis *Draillou*, sunt Gall. *Drailleures, ou sarmens de vignes.* [Iisdem Armoricis *Draill*, & Cambro-Britannis *Dryll*, quod pronunciant *Dreill*, quodcumque segmentum est ac ramentum, Gall. *Retaille, Coupeau.*]

¶ DRAMEA, *Post framearum.* Gloss. Isidor. ad quas Græviús: *Forte post Framea*, sed quid post *Framea*?

¶ DRANCULUS Morbus, idem videtur qui supra *Dracunculus*, Ulceris & cancri species. Vita Hugonis Abb. Marchianensis inter Anecdota Marteniana to. 3. col. 1734. *Ecce Dranculo morbo, qui ei nativus erat, à capite descendente, facies ejus intumescere cœpit, & paulatim procedere usque ad locum cordis.*

¶ DRAPA, Drapale, Draparia, Vide *Drappus.*

¶ DRAPIS, ut mox *Drappus.* Vide in *Brusdus.*

DRAPPUS, Pannus, Gallis *Draps*, Italis *Drappo*: quæ vox occurrit in Notis, quæ Tyroni adscribuntur pag. 161. Capitula ad Legem Alamannor. c. 31. Edit. Steph. Baluzii: *Si quis altero per mano aut per Drappo iratus priserit, sol. 6. solvat.* Marculfus l. 1. Form. 12. *Cum... argento, auro, fabricaturis, Drappis, vestimentis, vel omni supellectile eorum.* Eadem fere lib. 2. Form. 10. 14. 16. Capitularia Caroli C. tit. 29. §. 1. *Quando solemus reverti... ad mansiones nostras detonsi & delavati, cum Drappis & calciamentis Depannatis.* Capitula Adalhardi c. 52. *Ut super alterius Drappum non sedeatur.* Vetus Charta exarata Cuonrado Rege regnante, in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 29. *Et omnis substantia mea tam in vino quam in annona, & in auro atque argento, & in Drapis & vasculis, simul cum bobus & porcis, una cum meliore equo meo, & spata, & lancea, &c.* Chronicon Fontanellense c. 16. *Drapos albos* 20. *de quibus camisiæ* 20. *fieri possent. Drapus plumatus*, in Charta Heccardi Comitis Augustodun. apud Perardum in Burgundicis pag. 26. Adde Capitulare de Villis cap. 42. [Novam Gall. Chr. to. 3. col. 488. &c.]

¶ Drappius vel Drappia. Instrument. ann. 771. Ampliss. Collect. to. 1. col. 35. *Ea scilicet ratione ut annis singulis ad Missam S. Salvatoris sex denarios valentes, aut in cora, aut in Drappiis, aut in pecunia solvere debeam.*

Drapa dixit Adrianus II. PP. apud Argentreum in Hist. Armor. lib. 2. cap. 22. *Triginta camisias &* 30. *Drapas laneas variis coloribus tinctas.*

¶ Draperus, Eadem notione. Testamentum Seniofredi Comitis Barcinon. an. 966. Marcæ Hisp. col. 887. *Et alium meum mobilem quidquid habuero, quando migravero de hoc seculo, sive in argento, sive in pane & vino, sive in bestias majores vel minores, sive in Draperos, &c.*

Drappale, Quidquid ad drappos pertinet. Formulæ veteres c. 39. *Aurum, argentum, Drapalia, æramen.* Ita in Form. 47. in Chartis Parensalibus 8. & 13. in Form. 7. ex Baluzianis, &c.

Cæterum notanda formula, *Estre des Draps de quelqu'un*, apud Froissartem 2. vol. cap. 77. & in Arestis ann. 1401. & 1474. de eo, qui ex alicujus familia est, & illius *liberationes* seu *livrées* percipit. Speculum Historiale MS. Joann. Abb. Laudun. l. 10. *A Lille i avoit un Chevalier, qui estoit dou païs de Pulle, & estoit aux Draps Robert de Flandres.*

¶ Draperia, ut *Drappus.* Codex MS. redditiuum Episcopatus Autissiod. circa annum 1290. *Tela, pelliparia merces, Draperia, graingne, alnus, cuminum, cuprum operatum debent paagium, veluti aliæ res desuper nominatæ.* Chron. Parm. ann. 1304. apud Murator. to. 9. col. 850. *Cum omnibus fondechis, & mercationibus, & Drapperiis, & aliis mercadantiis.*

¶ Draperia, Locus ubi venduntur vel conficiuntur *drappi* Charta Gervasiæ Dominæ Dinanni pro Abbatia S. Albini Ord. Cisterc. ann. 1236. in Hist. MS. ejus Abbatiæ per Guillelmum *Gauthier: Concessi... XII. lib. annui redditus, & eas assignavi omni anno recipiendas in Draperia Dinanni de primis redditibus meis.* Charta Edwardi I. Reg. Angliæ an. 1299. apud Rymer. to. 2. p. 855. col. 2. de assignatione dotis Margaretæ Reginæ Angliæ: *Civitatem*

Civitatem Wintoniæ cum Draperia & cum minutis firmis ac aliis pertinentiis suis. Scamnum Draperiæ, Scamnum ubi *Drappi* venales exponuntur, in Charta Calomontis an. 1399. Procuratio Gerundæ civitatis ann. 1289. *Tota Universitas prædictæ civitatis Gerundæ congregati & congregata per preconem, ut moris est, in Draperia sive placea ejusdem civitatis.... Acta sunt hæc in Draperia sive placea civitatis Gerundæ.* Sic videtur dictum Forum, quod in eo *Drappi* maxime venderentur. *Cum aliquis... iverit ad Draperiam causa emendi vel vendendi pannos*, in Statutis Massil. lib. 2. c. 40. §. 2.

DRAPERIUS, DRAPPERIUS, Drapporum mercator, nostris *Drappier*, Italis *Drappiero*. Curia Generalis Catalaniæ, acta in villa Montisalbi ann. 1333. sub Alphonso Rege Aragon. *Ordinamus, quod quicumque mercator, vel Draperius, & eorum negotiatores seu factores, teneant commandas alterius, vel merces, &c.* [Statuta Massil. lib. 2. cap. 40. *De Draperiis: Constituimus quod omnes Draperii... jurent...pannos, quando ipsos vendent, extendere supra bancam non trahendo, sed extendendo de plano.* Plura ibi de *Draperiis*, ut & lib. 1. c. 36. Statuta Arelat. MSS. art. 54. *Statuimus quod Drapperii non sint ausi prohibere aliquem sartorem recipere pannos in operatoriis suis causa emendi pro aliquo.* Pluries memorantur *Draperii* in Codice MS. reddituum Episcopatus Autissiod. semel in Maceriis Insulæ Barbaræ to. 2. p. 673. & alibi.]

¶ DRAPPARIUS, Textor drapporum. Charta Bernardi de Turre an. 1308. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 783. *Drapparii, ferrarii, & coyrarii, sutores sotularium, pelliparii, tres denarios quilibet pro annata.*

DRAPERIUS. Statuta Ordinis S. Joan. Hierof. cap. 19. §. 37. *Ubi statuta loquuntur de Draperio, is intelligitur, qui nunc magnus Conservator appellatur, qui Baillivus Conventualis est venerandæ linguæ Aragoniæ, Cataloniæ & Navarræ.* Recensetur inter 6. Majores *Bajulivos* Conventuales Ordinis, tit. 10. §. 1. Illius officium describitur §. 23. *Draperius seu ejus locum tenens, interveniat & adsit contractibus pannorum, telarum, camelotorum & canavassorum pro soldeis solvendis: adsit quoque spoliis fratrum distribuendis.* Vide *Trapus*.

¶ DRAPERARIUS. Statuta Equitum Theuton. art. 78. apud Duellium Miscell. lib. 2. pag. 60. *Si missus fuerit alicui Fratri pannus qui sufficiat ad unam vestem, recipere potest, sed non retinere sine licentia Draperarii.*

¶ DRAPARIA, Locus ubi servantur vel abluuntur *Drappi* seu vestimenta. Eadem Statuta art. 74. *Quando vestes abluuntur, feruntur ad Drapariam.* Erit forte qui malit *Drapariam* intelligi mulierem abluendis *Drappis* seu vestibus occupatam.

¶ DRAPIFER, Venditor, vel potius Textor *Drapporum*. Testamentum Beatricis de Alboreya Vicecomitissæ Narbonæ an. 1367. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 1521. *Et ad finem ut melius satisfiat illis de nobis conquerentibus in iis, in quibus nos eisdem teneri apparuerit tempore mortis nostræ, sicut sunt sartores, Drapiferi, sutores, & alii ministrales, quibus forte secundum eorum laborem tenemur eisdem, vel aliquotiens in retinendo laborem de eis quæ emuntur ab eisdem.*

DRAQUILI, *Manus invidi.* Papias. [Isidorus in Glossis habet: *Draquiti, Manus invidi.*]

DRASCUS, Hordeum, sive *Braserium* coctum, postquam cerevisia inde expressa est: nos *de la Drague* dicimus, [alii *Drache*,] Angli *Draines* & *Draff.* Matthæus Paris in Vitis Abbatum S. Albani: *Et præbendam quotidianam ad duos equos de granario nostro sumendam: unum cribrum furfuris, & majorem cuvam de Drasco unaquaque septimana.*

¶ DRASQUA, Eadem notione. Chartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 803. *Oblationibus, arietibus, augusto nostro, si nos braciare contigisset, Drasqua, & etiam omnibus aliis ad dictum servitium pertinentibus.* Eadem, ut puto, notione, le Roman *de Cortois d'Artois* MS.

Mais mon pain resamble becuit,
Il est fait ou d'orge ou de Droe
A envis menjase si floe.

Vocis etymon puto Teutonicum *Drascan*, Triturare, ut exponit Schilterus in Glossario Teutonico.

¶ DRAULIA, Quæ præter rationem abs reis & accusatis delicto exigebant Officiales Dominorum. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 324. ex Præcepto anni 1333. *Ne etiam subditi extorsionibus & Drauliis, quæ quandoque plusquam apprehenderet pœna, ascendunt, de cætero opprimantur.* Vide *Druaylia*.

¶ DRECHURA, *sive Pulmentum Domino solvi consuetum*, ab eo qui modo vetito piscatus est, ut habetur in voce *Batuda*; sed vereor ne legendum sit *Drectura*. Vide *Directum* 3.

¶ DRECTATICUS, DRECTURA, DREITURA. Vide in *Directum* 3.

DRENCH, DRENGUS, DRENGAGIUM. In Domesdei *Drench* sumuntur pro hominibus domino feudali obnoxiis, seu certa vasallorum specie, tit. *Cestresc. Hujus manerii aliam terram 15. homines, quos Drenches vocabant, pro 15. maneriis tenebant.* Alibi: *Ad ipsum manerium pertinebant 34. Drench, & totidem maneria habebant.* Ex quibus infert Spelmannus, ejusmodi *Drenches* vassallos fuisse haud omnino infimæ sortis, ut qui maneria singuli possiderent: additque, in veteri Charta *Drengos* appellari, hosque dici tenuisse terras suas *per servitium Drengagii.* De eorum origine ita Schedula ab illo laudata de familia Sharneburnorum in agro Norfolciensi: *Eduinus* (de Sharneburne) *& quidam alii, qui ejecti fuerunt* (è terris suis) *abierunt ad Conquestorem, & dixerunt ei, quod nunquam ante conquestum, nec in conquestu suo, nec post, fuerunt contra ipsum Regem in consilio & auxilio, sed tenuerunt se in pace: & hoc parati sunt probare, quomodo ipse Rex vellet ordinare. Per quod idem Rex fecit inquiri per totam Angliam si ita fuit, quod quidem probatum fuit. Propter quod idem Rex præcepit, ut omnes illi, qui sic tenuerunt se in pace in forma prædicta, quod ipsi rehaberent omnes terras & dominationes suas, adeo integre & in pace, ut unquam habuerunt, vel tenuerunt ante conquestum suum: & quod ipsi in posterum vocarentur Drenges.* Ex quibus, inquit Spelmannus, notandum est, eos omnes eorumve antecessores, qui è Drengorum classe erant, vel per *Drengagium* tenuere, sua incoluisse patrimonia, quæ possidebant ante adventum Normannorum.

THRENGUS, Eadem notione. Epistola Monachorum Cantuariensis Ecclesiæ ad Regem Henricum II. apud Somnerum in Tract. de Gavelkynd pag. 123. 210. *Quia vero non erant adhuc tempore Regis Willelmi Milites in Anglia, sed Threnges, præcepit Rex, ut de eis Milites fierent ad terram defendendam. Fecit autem Lanfrancus Threngos suos Milites, Monachi vero non fecerunt, sed de portione sua ducentas libratas terræ dederunt Archiepiscopo, ut per Milites suos terras eorum defenderet, & omnia negotia eorum apud Curiam Romanam suis expensis expediret:*

unde adhuc in tota terra Monachorum nullus Miles est, sed in terra Archiepiscopi, &c.

¶ DRENSARE, Clamor cygnorum. Auctor Philomenæ:

Cygni prope flumina Drensant.

DRESSORIUM, Dressatorium, ex Gallico *Dressoir*, Abacus, tabula, ubi vasa reponuntur ad mensæ ministerium: Anglis, *A Dresser*. Willelm. Thorn: *In tabulis, trestellis, Dressoriis faciendis.* Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 3. *Credentiam antiqui Ceremoniarum Codices Dressatorium dixerunt.* Christina Pisana *au Tresor des Dames* 3. part. c. 3. *Un grand Dressoir couvert comme un Autel tout chargé de vaisselle d'argent.* Vide *Directorium* [& *Dretectorium*.]

¶ DRESTE. Descriptio bonorum Domini de Eska ex Archivo S. Audomari: *Item, quidam debent adductionem, quæ Gallice dicitur Dreste .... adducere animal vel animalia, cujuscumque generis fuerint, ubicumque Censuarius voluerit.*

¶ DRETATICUM. Vide *Directum* 3.

¶ DRETECTORIUM, ut *Dressorium*. Ordinatio Humberti II. Dalphini an. 1340. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 393. col. 2. de Magistro coquinæ: *Item, quod advertat & præsentialiter videat diebus singulis carnes crudas truncari & scindi, antequam poni debeant ad coquendum, ita quod in Dretectorio per consequens revideat, ne per coquos vel alios de coquina fraus committatur.*

¶ DRETTURA, Dretura. Vide *Directum* 3.

DREVA. Leges Hoëli boni Regis Walliæ: *Drevæ manipulorum unius vinculi de avena.*

¶ DREY, Munera Officialibus Dalphini Vienn. oblata, ideo *Drey* dicta, quod juris sui, Gall. *Droit*, ea esse existimarent. Ordinatio Humberti II. an. 1340. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 397. col. 1. *Super jure seu Drey Officiorum. Item, expresse præcipimus intransgressibiliter observari, quod nullus prædictorum Officialium Hospitii nostri ... aliquod jus seu Drey per se vel per alium ejus nomine recipiant in servitiis & Officiis supradictis, sed quidquid per eos consuetum erat recipi hactenus debeat nostris commodis rationabiliter applicari.*

¶ DREYTURA. Vide *Directum* 3.

¶ DRICTUM, Tributum, pensitatio, vectigal. Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuens. ad ann. 1205. *Prænominatus Comes pro jam dicto servitio & dictorum Januensium in Malta habitantium intuitu, cunctis Januensibus Dacita vel Drictum, quæ vel quod in Tripoli soliti erant dare, remisit.* Bartholom. Scriba lib. 6. eorumd. Annal. ad an. 1230. *Miserat litteras suas domino Bajulo in ultramarinis partibus constituto, continentes quod ab hominibus Januæ & de districtu Drictum Cathaniæ acciperet, scilicet decenum.* Vide *Directum* 1. & 3.

¶ DRICTURA. Vide *Directum* 3.

DRINCEHEN. Vide in *Outhorn*.

DRINCLEAN, Tributum pro potu; vox Saxon. à ꝺꞃinc, potus, & lean, stipendium, merces, tributum. Leges Canuti Reg. Angl. cap. 109. *Et Drinclean, id est retributio potus.*

¶ DRINDIRE. Auctor Philomenæ: *Mustelaque Drindit.* Vox fingitur ab ejus clamore. Vide *Drivorare*.

¶ DRIOGALAPTES. Vide *Druocolaptes*.

¶ DRIVORARE, De clamore mustelæ dicitur supra in *Baulare*. Vide *Drindire*.

¶ DROFDENN, Saxonibus, Silva, vivarium, ubi feræ nutriuntur. Vetus Charta apud Th. *Blount* in Nomolexico: *Dominus debet habere Drofdennes arbores de crescentia* xl. *annorum & infra.*

¶ DROGAMUNDUS, Drogomandus, Drogomannus. Vide *Dragumanus*.

DROITURA. Vide *Directum* 3.

DROMEDA. Julius Africanus lib. 6. Histor. Apostolicæ pag. 77. *Venerunt nuncii, qui missi fuerant cursu velocissimo in Dromedis, &c.* Joan. de Janua: *Dromeda, quoddam genus camelorum, minoris quidem staturæ, sed velocioris.* [Isid. lib. 12. Orig. cap. 1. addit: *Unde & nomen habet; nam* δρόμος *Græce cursus velocitas appellatur. Centum & amplius miliaria uno die pergere solet.*] Vopiscus in Aureliano: *Camelis, quos Dromadas vocitant.* S. Hieronym. in Vita Malchi: *Videmus camelos, quos ob nimiam velocitatem Dromedas vocant.* Et in Vita Hilarionis: *Qui locatis Dromedis, capellis, &c.* Vide Fulcherium Carnot. lib. 2. cap. 31. sed &

Dromedarius dicitur pro Dromade. Gloss. Camberonense: *Dromedas, & Dromas, & Dromedarius, idem animal est minus Camelo, sed velocius.* Papias: *Dromedarius, genus camelorum, minor quidem, sed velocior, unde & nomen habet.* [Glossar. Sangerman. n. 501. *Dromedarius, Camelus velox.*]

Dromedarius, *Camelarius, qui ducit dromedos.* Ugutioni & Joan. de Janua: *Magister Dromedariorum*, Papiæ. Camelum autem *Dromada* vocat Livius.

¶ DROMONARIUS. Vide in *Dromones*.

DROMONES, Naves cursoriæ, expediti cursus navigia. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 1. *Longæ naves sunt, quas Dromones vocamus, dictæ, quod longiores sunt cæteris, &c.* Ugutio: *Dromo, longa navis & velox.* Ælfricus in Gloss. Saxon. *Dromo*, Æꞅc, vel Baꞅð, *navigium.* Πλοῖα μακρὰ, Procopio lib. 1. Vandal. pag. 106. 1. Edit. à quo sic describuntur: Μονήρη μέντοι, καὶ ὀροφὰς ὕπερθεν ἔχοντα, ὅπως οἱ ταῦτα ἐρέσσοντες πρὸς τῶν πολεμίων ὡς ἥκιστα βάλλοιντο. Mox subdit: Δρόμωνας καλοῦσι τὰ πλοῖα ταῦτα οἱ νῦν ἄνθρωποι, πλεῖν γὰρ μετὰ τάχος δύνανται μάλιστα. A velocitate igitur cursus dicta navigia ista censet Procopius. Et certe primus *Dromonum* usus fuit ad cursum publicum. Nam non equis tantum vehiculisque stetit; sed navigiis etiam ac Dromonibus, per flumina, lacus, sinus, ut res tulit, distributis, quod ex Tabula Itineraria apparet, quæ iter Verona Ravennam per Hostilias designans, Hostiliis Ravennam per Padum iter faciendum notat; & ex Senatore, apud quem Theodoricus Rex Dromonariis Hostiliensibus in hunc modum scribit lib. 2. Epist. 31. *Et ideo Comiti sacrarum largitionum nostra præcepit auctoritas, ut in Hostiliensi loco constitui debeatis, quatenus fiscali humanitate recreati, excursus cum veredariis per alveum Padi, more solito, faciatis: ut diviso labore equis publicis debeat subveniri, quando cursus vester non atteritur, qui per vias liquidas expeditur.* Ubi *Dromonarii* dicuntur remiges Dromonum.

Ejusmodi erant navigia illa, quæ Leo Imper. fabricari jussit, quibus uteretur, cum peregre proficisci & navigare necesse esset, ut cum in Palatia suburbana, vel Asiatica, mari emenso, vellet transire. Quæ quidem βασιλικὰ δρομώνια appellata scribit Constantinus de Adm. Imp. cap. 61. *Cursorias* vocat Sidonius lib. 1. Epist. 5. *Ticini Cursoriam (sic navigii nomen) ascendi, qua in Eridanum brevi delatus, &c.* Adde leg. 2. §. 2. Cod. de Offic. Præfecti Præt.

Dromones etiam in Pado statuit idem Senator l. 5. Epist. 17. & Epist. ad Childebert. quæ exstat tom. 1. Hist. Franc. p. 871. ut & in cæteris fluviis, Theophylactus Simocatta lib. 7. Histor.

Mauric. cap. 10. ubi innuit, Dromones fuisse onerarias naves, quas ὁλκάδας vocant Græci: ὁλκάδας παραστησάμενος, ἃς δρόμωνας εἴωθεν ὀνομάζειν τὸ πλῆθος. Et lib. 8. cap. 9. ὑπηρέτην ὁλκάδα, appellat, Dromonem illum, quem Mauricius, saluti suæ fuga consulens, in portu Constantinopolitano conscendit: Δρόμωνα δὲ ταύτην εἰώθασι τὰ πλήθει ἀποκαλεῖν. Dromonum igitur usus etiam fuit ad onera deportanda, cui addictos potissimum Dromones testatur præterea Senator l. 5. Epist. 16.

At postmodum transiit Dromonum appellatio ad majores naves bellicas. Radulph. Coggeshal. in Chron. MS. an. 1191. *Apparuit eis quædam navis permaxima, quam Dromundam vocant.* Eadem fere Robertus de Monte & Matth. Paris hoc anno. Nec aliter describitur à Leone in Tact. cap. 19. §. 4. &c. Anna Comn. lib. 3. Alberto Aqu. lib. 9. c. 23. lib. 10. c. 14. Joanne VIII. PP. Epist. 45. 240. 251. Will. Tyrio lib. 20. cap. 14. Jacobo de Vitriaco lib. 1. cap. 99. Gaufredo Malaterra lib. 2. cap. 8. Walsinghamo an. 1292. Henrico de Knighton lib. 3. cap. 14. Ethelwerth. lib. 3. cap. 3. lib. 4. cap. 4. Will. Neubrig. lib. 2. cap. 17. & aliis, qui varie nomen efferunt, *Dromonos, Dromundos, Dromos, &c.* vocitando. De iis etiam Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. MS.

Esneques & Dromons fieres,
Roges & busses & vissieres.

Le Roman *d'Amiles & d'Amy* MS.

Enz grans Dromons & enz barges s'en entrent.

Le Roman *de Jordain* MS.

Que gez laissai en mer enz el Dromont.

Le Roman *de la Prise de Hierusalem par Titus* MS.

Un Dromont fist loer, mult fu pleinier & grans.

[Le Roman *de Blanchandin* MS.

Lors fait les charpentiers mander
Pour cele barge comencer,
De trente piez fu le Dromont,
Li mas en fu droit contremont,
Une broche ot el front devant,
Et un autre emmi le chalant,
La tierce fu faite derriere
Pour deffendre la gent darriere.

Infra:

En mer trovasmes un Dromont
A bretesches & à chasteax.]

Scribit Philippus Pigafetta in Notis Italicis ad Leonis Tactica pag. 292. quæ in maris tractu à CPoli ad Thessalonicam navigia decurrunt, *Dromognia* appellari.

DRUMON, Idem quod *Dromon.* Gregorius M. lib. 8. Epist. 37. *Cognoscentes quale studium in præparandis Drumonibus gesseritis.* Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelat. p. 235. *Sed cum ex utraque ripa Drumonem, qui hostium obsidione injectus fuerat, Gothi Dei nutu erigere non valerent, nocte sanctum virum in Palatium revocarunt.*

DROMONARII, Dromonum remiges, de quibus supra.

DROMUS, Via, semita, ex Græc. δρόμος. Vetus Notitia sub Rogerio Rege Siciliæ an. 1144. apud Rocchum Pirrum in Archiepiscopis Messan. *Et sic pervenit ad lapidem fissum prope Dromum, qui vadit ad Traynam, &c.* Occurrit ibi non semel. [Vide *Dromones.*]

¶ DROPA, Æ, *Inaures, ornamenta muliebria,* apud Laurent. in Amalthea.

¶ DROPACISTA. Gloss. Græc. Lat. Δρωπακιστής, *Dropacista, Depilator.* Δρῶπαξ Græcis, Unguentum ad evellendos corporis pilos & levigandam cutem adhiberi solitum; unde Martialis 3. Epigr. 74. *Psilothro faciemque lavas, & Dropace calvam:* unde &

¶ DROPACARE, Dropace involvere. Octav. Horatianus: *Liniendus est, ita tamen, ut ante hydropicus toto corpore Dropacetur.* Similis est notio verbi δρωπακίζειν apud Græcos. Demonax apud Lucianum: Δρωπακισθῆναι τότε αὐτὸν κέλευσον.

¶ DROSELITUS, *Lapis varius, nominis causa: qui si ad ignem adplicetur, velut sudorem mittit.* Glossar. Sangerman. n. 501. ex Isidoro lib. 16. cap. 12. Scribendum esset *Drosolithus* à Græco δρόσος, Ros & λίθος, Lapis.

¶ DROSELUS. Vide in *Dorsarium.*

¶ DROSSARDUS, ut mox *Drossartus. Joannes de Aa... Drossardus Brabantiæ,* in Charta an. 1378. apud Miræum tom. 2. pag. 1028. col. 2. Iterum memoratur *Drossardus Brabantiæ,* in Instrumento anni 1648. nov. Gall. Christ. tom. 4. col. 425. Verum ratione paulo diversa Thuanus Hist. lib. 40. p. 408. *Jam fama de milite à Brunsvico conducto, & per Frisiam licentiose rogante percrebuerat, succinctus Quæsitor, quem illi Drossardum vocant, &c.* Succinctum Quæsitorem Gallice vocamus *Prevost des Maréchaux.*

DROSSATUS, Præfectus provinciæ, Theutonice *Drossaet* & *Drossaert,* Saxon. ðroꝼꞇe. *Drossatus regni,* apud Ericum in Hist. Suecorum lib. 3. pag. 81. Idem lib. 4. pag. 121. *Dapifer vel Drossatus Regni Mathias, &c. Gubernator Regni* p. 122. *Princeps Senatus* exponitur Jo. Loccenio. Quem vide lib. 2. Antiq. Sueco-Gothic. c. 18. ut & Schefferum in Upsalia cap. 16.

¶ DROTNAR. Vide *Diar.*

¶ DRUAYLIA, Accessio, corollarium, *Drouilles,* in Statutis Bressiæ art. 83. ubi Colletus potest consuli. Munusculum est pretio rei emtæ superadditum, & Judicibus fere concessum, haud multum absimile huic, quod vulgo dicimus *Pot de vin.* Extractum computi an. 1336. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 324. *Item, deliberavit mandato Domini Drueto de Losana & Aymoni socio ejus pro malis cottis datis per Dominum pro Druayliis domus Domini Guidonis de Grolea, quam Dominus emerat.* In quibusdam provinciis *Drolées* etiamnum vocantur minutiores in locationibus exceptiones. Vide *Draulia.*

DRUCHTE, DRUTHE, Virgo pacta, sponsata, quæ sponso fidem dedit, à *Trewe,* Germano *Fides:* seu *Drut,* amicus. Lex Salica tit. 14. §. 10. *Si quis puellam, quæ Druchte ducitur ad maritum... mœchatus fuerit.* Editio Heroldi: *Si quis puellam sponsatam, quæ Druthe ducitur ad maritum, &c.* Germani sponsas *Druyd* vocant, unde nostri *Bru* sponsam filii appellant. Danis certe, auctore Pontano, *Hustru* est uxor, ab *Hus,* domus, & *Tru,* fidelis. Vide *Drudes.*

☞ Voce *Druthe* non virginem sponsatam, sed paranymphum hic significari recte monet Schilterus: quod Muratorius etiam præsensit. Clarissimorum scriptorum interpretationem firmant tum vox ipsa, quæ, secundum originationem suam, fidelem, amicum, dilectum, fidum designat, tum editio Eccardi, ubi legitur: *Si quis puellam sponsatam, Druthe ducente ad maritum, &c.* ac tandem vetus Glossa à Muratorio laudata, ubi: *Truhte, id est, per nuptiatores;* hoc enim belle conveniunt paranympho. Saxonibus Dꞃihꞇ-ȝuma, Paranymphus, apud Somnerum.

DRUCULA. Vetus Charta in Metropoli Salisburgensi tom. 3. p. 224. *Tum incœpimus ædificare præ-*

dictam capellam, & ponere fundamentum, & fodere; circa sepulchra eorum, invenimus ossa eorum & chartas prædictas in quadam Drucula desolata. [Lubens legerem *Arcula.*]

DRUDARIA. Charta MS. Willelmi Montispessulani Domini an. 1103. *Pertinent etiam Vicariæ, omnes donationes, & omnia Consilia omnium honorum, & omnium pignorum totius Montispessulani, cum sextis denariis & omnibus placitis Montispessulani, excepta Drudaria uxoris Domini Montispessulani, & excepta Drudaria Poncii Raymundi. Sciendum est enim, quod uxor Domini Montispessulani habet Drudariam in placitis Montispessulani, solummodo quando totum placitum fuerit* xv. *solidorum, & quando fuerit ultra* xv. *solidorum.* Pactum nuptiale MS. Armanni de Omelaz & Sibyllæ de Obillone an. 1129. *Excepto usufructu feudi Guillelmi Montispessulani, & Drudaria Pontii Raimundi, & unius maris, quem usumfructum in tota vita mea retineo.* Charta Rogerii Vicecomitis Biter. an. 1194. apud Catellum l. 4. Rerum Occit. pag. 644. *Habent de consuetudine homines Biterris, quod si Vicecomes justitiam habuerit pro quolibet delicto de quolibet homine vel fœmina ipsius villæ, uxor ipsius Vicecomitis nullam debet habere Drudariam de ipso homine vel fœmina, nisi tantum de pecunia illa, quam Vicecomes jure habeat.* Servatur in Tabulario Palensi in Beneharnis Codex, hocce titulo: *De las compositions de las Drudes, dites femmes de caporans an.* 1378. *ab lo senhor.* Deinde: *Recepte de las femmes deus caparans de sus scrits per la composition, feyte ab Mess. per que portassen los senhaus.* Mox: 12. *florins paga lo prebende deu castet de saliées per compositionde Marianne de Gusmicau de la Mote, & de Lugues de Casaux les femmes à Pau le* 7. *jor de Desembre.* Et sic de cæteris. Apud Dominicum lib. de Prærogativa alodior. in veteri Charta, Guiffredo Archiepiscopo Narbonensi defertur à Raimundo Comite Tolosano feudum quoddam per *Drudariam*, quod idem est, ait Dominicus, ac per amicitiam: Drudi enim dicuntur amici, quod in *Drudes* docemus. Certe *Druerie* id Gallis sonat. Le Roman *de Garin* MS.

Vos Druries s'il vos plait me donnés.

Chron. Bertrandi Guesclini MS.

Et si vos pri trestous par bonne Druerie.

Le Roman *d'Aubery* MS.

Ma Druerie vous otrai sans fausser.

[Vetus Poëta Bibliothecæ Coislinianæ:

Signe li fist de Druerie,
Et cil ne la refusa mie.]

Italis *Druderia* est jocus amatorius. Vide *Amicitia.* Joan. Molinetus Valentinensis fol. 108.

J'ay veu Roy de Honguerie
Faire preparement
De tres-haut Drurie
Tres-glorieusement.

Ubi *Druerie*, est *Drudorum* cœtus.

DRUDES, Drudi, voces ejusdem originis ac *Druchte*, de qua supra: Fideles, fidi, amici, qui Domino obstricti sunt, quasi *Trudes*, aut *Trudi:* Germanis enim *Treu*, idem sonat, ut *Trewe*, fides. Apud Kilianum, *Drut, Draut*, & *Druyt*, Fidelis & amicus, redditur. Idem sonant *Drud* & *Drude* apud Arvernos. Sed & Cambro-Britannis *Drud* est carus, interdum fortis, strenuus, audax. Denique in Glossario Theotisco Lipsii, *Drohtin*, & *Druhtin*, & *Drustin*, Dominum significant, [& κατ' ἐξοχὴν Deum, ut ait Schilterus in Glossario Teutonico; unde ibi Somnerus: *Saxon. Driht & Dryhten, vox, ut Verstegano monitum, non omni Domino communis, sed Domino dominorum, Deo scil. propria & peculiaris, de cujus etymo pluribus Martinius in Etymo, voce Deus.* Sed voces *Druhtin, Drustin, Truhtin*, quæ Deum, aut Dominum, aut Regem significant, non sunt confundendæ cum *Drut, Drutin, Druta*, Amicus, dilectus, fidelis, fidus, ut monet Schilterus: quem consule.] Vide Gretzerum in Divis Bamberg. pag. 130.

A fide igitur dicti *Drudes*, quos passim Reges nostri in Diplomatibus *Feaux* vocitant. Ab hoc etiam etymo *Druydum* nomen accersit Bucherius in Belgio Romano l. 5. cap. 4. §. 14. de quibus copiose agunt Salmasius ad Hist. August. pag. 237. Boxhornius in Orig. Gallic. & alii passim, qui res nostras Gallicas attigerunt. Capitula Caroli C. tit. 23. §. 4. *Sine adjutorio uxoris & filiorum, & sine solatio & Comitatu Drudorum atque vassorum nuda & desolata exibit anima vestra.* Auctor Vitæ S. Udalrici: *Drudes suos donis congruis sibi complacere satagebat.* [Mabillonius sæc. 5. SS. Benedictinorum pag. 460. melius legit *complacare*, additque voci *Drudes* in uno exemplari superscriptum fuisse *Gratos*, in alio *Consiliarios.* Annal. Bened. tom. 4. pag. 396. *Testes de auctoramento Comitis Gaufredi fuere Comes Eudo, Odo frater Regis Heinrici, Hungerius Drudus ejus.*] Ita crebro in Poëmate, cui titulus, *Garin de Loherans*, hac notione vox *Dru* accipitur:

O est mes Drus li Loherans Garin.

Alibi:

Ja fu vel tans, Garin fu vostre Drus.

Rursum:

Hernaus mes més, mes Drus & mes amis.

Idem:

Delès lui fu Gerins, qui fu ses Drus.

Alio loco:

Ensemble ô lui ses amis & ses Drus.

Denique:

Mari avés & si volés Dru fere.

Chronicon MS. Bertrandi *du Guesclin:*

A tosjours mais serons vos amis & vos Drus.

Le Roman *de Rou* MS. in Richardo I. Duce Normanniæ:

Bien cuide avoir Normans matez & confondus,
Et tous les cuide avoir sans bataille vaincus,
Grand joye & grand gabeis en meine entre ses Drus.

Le Roman *de Florimond* MS.

Or seron bon ami & Dru.

Alibi:

Le Roy apela de ses Drus.

Alter Poëta:

Gadifer & Betis & auques de lor Drus,
A trouvé combatans desous deus pins fuillus.

Le Caton *en Roman* MS.

Teus puet estre riches & Drus,
Qui puis devient poures & nus.

Le Roman *de Girard de Vienne:*

Seignor Baron, avés vos entendu.
De ces glotons qui estoient mi Dru.

Druë, pro amica. Le Roman de *Florimond* MS.

Li Rois li a sa fille monstrée,
Li autre l'ont par lui veuë,
Se dit ja qu'elle l'est sa Druë.

Le Roman *de la Rose:*

Cil qui l'a voulu retenir,
Qu'elle ne puisse aler ne venir,
Soit sa moüiller, ou sa Druë,
Tantost en a l'amour perduë.

Philippus *Mouskes* in Philippo Augusto, de Ottone Imperatore:

Li Dus de Leuvain s'en parti,
Quar ne vit pas le giu parti,
S'Othes avoit sa fille euë,
La fille au Roi estoit sa Druë,
A feme l'avoit espousée,
Aint la Guerre lui fu dounée.

Jacobus *Millet* in Poëm. cui titulus, *la Destruction de Troye*, de Helena:

Menelaus, à qui je fui la Druë.

Joan. Lingonens. in versione libri Boëtii de Consolatione:

Jadis quand joi fortune Druë,
Chascuns eureus me disoit.

Ubi *fortune Druë* est *fortuna amica*. Ita Itali *Drudo* usurpant pro amasio, & eo, quem *Galant* vulgo dicimus. Dantes in inferno Cant. 18.

Taida è la puttana che rispose
Al Drudo suo.

In Parad. Cant. 12. [ubi de patria S. Dominici:]

Dentro vi nacque l'amoroso Drudo.
[Della fide Cristiana il santo atleta,
Benigno a' suoi ed a' nemici crudo.

Quo ex loco conficit Crescimbenus in Vitis Poetarum Provincialium p. 159. vocem *Drudo* bonam in partem accipiendam esse, adversus Nostradamum, qui hanc de dissolutis mulieribus intelligit. Sententiam confirmat suam idem Crescimbenus auctoritate veteris Poetæ vocem *Druderia* usurpantis notione religiosa; hic enim de B. Virgine Maria scribit:

La balia tu n'hai avuta
Lungo tempo l'hai tenuta
Per pieta, Madre or m'aiuta
Che' l ci presti in Druderia.

His addit inter cetera Crescimbenus Glossarium vetus Provinciale, ubi *Druz* redditur, *Dilectus*, *amans*, *fidelis*. Ex iis quidem patet ab antiquis bonam in partem acceptum fuisse hoc nomen, sed in pejorem acceperunt plerique recentiores: quod temporibus S. Ludovici contigisse ait Beslius Hist. Comitum Pictav. cap. 18.]

¶ DRULLA, pro Trulla, seu Instrumentum, quo cæmentarii uti solent in lapidibus mortario conglutinandis atque liniendis parietibus, Gal. *Truelle*. Vita S. Rodani, April. to. 2. p. 385. A. *Sed vir super Drullam illud in stercore ovium projiciet, &c.* Vide *Truella*.

¶ DRUMON. Vide *Dromones*.

¶ DRUMUS, *Nemus densum*. Gloss. vett. apud Laurentium in Amalthea. Est à Græco δρυμὸς, Silva.

¶ DRUNGARIUS. Mox vide *Drungus*.

DRUNGUS, Globus militum. Vegetius lib. 3. cap. 16. *Scire Dux debet contra quos Drungos, hoc est, globos hostium, quos equites oporteat poni.* Et cap. 19. *Aut à vagantibus globis, quos vocant Drungos.* Vopiscus in Aureliano: *Omnium gentium Drungos usque ad quinquagenos homines ante triumphum duxit.* Isaacius Pontanus vocabuli etymon à Germanico *Gedrung*, & *gedren*, quod idem sonat, accersit. Nec abludit Spelmannus, qui Anglo-Saxonibus vocem ðrunȝan, significare ait confertam multitudinem, seu Globum militum, uti apposite exposuit Vegetius; unde Angli eadem notione *Throng* mutuati sunt. [Leunclavius in Pand. Turc. num. 173. à *Trunco* seu baculo *Drungum* dictum putat, quod esset insigne potestatis *Drungariorum*.] Certe à Latinis accepere Græci suum δρȣ̃γγος. Glossæ Basil. Δρȣ̃γγος, τὸ ἐκ ταγμάτων, ἤτοι ἀνδρῶν τῶν λεγομένων κομήτων, συγκείμενον πλῆθος. Codinus de Offic. c. 5. §. 95. Δρȣ̃γγα, πλειότης τοιȣ́των τινῶν ἑρμηνεύεται Leo in Tactic. cap. 3. §. 3. Κατὰ δρȣ̃γγȣς, καὶ κατὰ τȣ́ρμας.

Sed alius est δρȣ̃γγος apud Epiphanium, seu potius δρȣ̃γος. Nam Galatarum voce μυκτῆρα vel ῥώθωνα designat. Unde hæretici quidam dicti Τασκοδρȣ̃γοι, ὅπερ ἑρμηνεύεται πασσαλορυγχῖται, ut est apud Timotheum περὶ τῶν προσερχομένων τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ. Vide Glossar. Rigaltii, Meursii, Fabroti [& mediæ Græcitatis.]

DRUNGARIUS, Qui *Drungo* præest, præfectus *Drungi* vel turmæ. Χιλίαρχος, uti exponitur in Gl. Basil. seu ὁ μιᾶς μοίρας ἄρχων, apud Leonem in Tacticis cap. 3. §. 9. c. 4. §. 6. 9. 42. 45. Vide Inscript. Grut. 1161. 2. [& Glossarium mediæ Græcitatis.] Plures autem Drungarios recensent Scriptores Byzantini, quos inter eminet

DRUNGARIUS CLASSIS, δρȣγγάριος τȣ̃ στόλȣ, seu τȣ̃ πλωΐμȣ, de cujus officio multa Leo in Tactic. c. 19. §. 24. & Codin. de off. c. 5. §. 4. *Sub cujus manu navium erat omnis potestas*, ut loquitur Luithprandus in Legatione. Illius etiam passim mentio fit apud Scriptores Byzantinos, Constantinum de Adm. Imp. c. 29. 51. Annam Com. l. 3. Nicetam Paphlagon. in Ignatio Patr. Manassem, Leonem Grammat. & alios; qua quidem dignitate donatus fuerat Romanus Imp. antequam imperaret, qui *Primus navium, & Navalis exercitus Princeps* dicitur ab eodem Luithprando lib. 3. cap. 6. & 7. Atque hic κατ' ἐξοχὴν *Magnus Drungarius* dicitur in Novella Manuelis de Divers. caus. & apud Joann. Tzetz. Chil. 5. cui præ aliis suberat δεύτερος δρȣγγάριος τȣ̃ στόλȣ, ut est apud Annam l. 12. Alexiad. p. 369. Vide Codin. de Offic. cap. 5. §. 95. [Ipsa vero Drungarii dignitas δρȣγγαράτος dicitur Anonymo Combefisiano in Leone Philosopho n. 27. Eumdem vide in Porphyrog. n. 12. in Romano Jun. n. 1. Simili modo δρουγγαράτος τῆς βίγλης, apud Theodorum Hermopolitem l. 7. tit. 12.]

DRUNGARIUS VIGILIÆ, seu *Drungarius Imperialis vigiliæ*, ut est in Hist. Miscella lib. 24. pag. 739. 772. i. e. Præfectus Excubitorum Vigilum: δρȣγγάριος τῆς βασιλικῆς βίγλας, Theophani p. 416. cujus munus erat constituere excubias ex præcepto M. Domestici. Ita Codinus c. 2. 4. 5. 16. &c. Illius meminit Constantinus in Basilio n. 44. Scylitzes, p. 598. Phranzes lib. 2. c. 18. &c. Idem qui Νυκτέπαρχος in Chronico Alexandrino p. 744.

DRUNGARIUS CIBIRÆOTARUM, apud Cedrenum in Leontio, & Nicephorum CP. in Breviar.

DRUNGARIUS δωδεκανήσȣ, qui Auctori Historiæ Miscellæ lib. 23. p. 714. *Drungarius duodecimæ insulæ* perperam dicitur. Vide Gl. Meursii, & Myrepsum sect. 1. c. 443.

¶ DRUPPA, γεργέριμος, ἐλαία μέλαινα. Gloss. Lat. Gr. San-Germ. Explicat Laurent. Laurenberg. in Supplemento Antiquarii, *Oliva quæ in arbore maturuit*; alii tamen olivas nondum edules aut maturas intelligunt. *Drupa* vox nota est Plinio. Græcis δρυπεπής, Fructus maturescens jamjamque ex arbore casurus, à δρῦς, Quercus, & generatim arbor, & πίπτω, Cado.

DRUSUS, *Patiens aut rigidus, aut contumax*, Glossar. Arabico-Lat. & Isid. [Vide Grævium.]

DRUTHE. Vide *Druchte*

¶ DRYOCOLAPTES, δρυοκολάπτης, Species avis, Plinio Picus, Gallis *Pivert*. Gloss. vet. Sangerm. n. 501. *Dryogalaptes* (lege *Druocolaptes*) *Avis quæ in capite suo in modum galli cristam habet, quæ ore suo arborem fodiens ibidem sibi nidum facit.*

¶ DRYPHACTUM, δρύφακτον, Cancelli, fores

tribunalis seu sepes. S. Cyprianus Epist. 20. *Pro se dona numeravit, ne sacrificaret, sed tantum ascendisse videtur usque ad Dryphacta & inde descendisse.*

DUA, pro *Duo*, neutr. plur. dixisse veteres, notum ex Quintiliano l. 1. c. 9. & aliis. Veteres Glossæ: *Biceps, Dua capita.* Vetus Inscriptio nuper detecta in Ecclesia Monast. S. Acheoli juxta Ambianum:

PRO SALUTE ET
VICTORIA EXX G
APOLLINI E TUER
JUGODUMNO
TRIBUNALIA DUA
SE TUBOGIUS ESUGGI
F. D. S. D.

Ita in Codicibus MSS. Capitularium, & in Lege Bajwar. *Dua* crebro pro *duo* legi monet Stephan. Baluzius in Not. ad ead. Capitul. p. 1125. *Dua Capitula*, in Capitul. Aquisg. an. 789. c. 22. 23. ubi alii Codices *duo* præferunt. [Codex MS. Irminonis Abb. S. Germani fol. 61. col. 2. *Faciunt Dua carra ad vinericiam.*]

¶ DUACZATORIUM. Hist. Dalph. to. 2. p. 282. in Computo ann. 1333. & seqq. *Item, pro tabulis ad faciendum unum Duaczatorium pro Domina Dalphina & duo tabuleria ad opponendum igni cum pedibus & clavis necessariis ibidem* VI. *sol.*

¶ DUALIS, *Divisa fœmina.* Gloss. Isid. ad quas Grævius: Si unquam hæc vox hac notione habetur, dualis fæmina est adultera, quæ duos viros sectatur. Constantiensis autem generatim exponit: *Dualis, divisa, gemina.*

DUANA, DUANERIUS. Vide *Doana.*

¶ DUANUS, Debitus. Cantatorium MS. Abbatiæ S. Huberti fol. 6. v°. *Hermannus vero & Rodolphus aliquandiu cum nimio dolore superstites, defecerunt sine pœnitentia & Duana recognitione.*

¶ DUARIA, Donatio mulieri facta propter nuptias. Charta Edwardi III. Regis Angl. ann. 1332. de Sponsalibus, &c. apud Rymerum to. 4. p. 509. col. 1. *Procuratores præfati Comitis eidem sorori nostræ, nomine donationis propter nuptias, dotem seu Duariam assignassent.* Vide *Doarium.*

¶ DUARIUM, Eadem notione. Chartular. S. Vandregisili to. 2. p. 1964. *Ego Robertus Lupus concessi omnino matri meæ, quod ipsa faciat unam domum in Duario suo in cardigno meo.*

¶ DUBALATIO, *Designatio.* Gloss. San-German. num. 501. An mendum pro *Dubbatio*, ita ut *Designatio* hic idem sit quod actio, qua quis Eques *Designatur* aut creatur?

¶ DUBBATIO, Equitis creatio, sic à ᵭubba vel ᵭubban dicta. Saxonice, ᵭubban ꞇo ꝛiᵭeꝛe, Equitem creare, Cimbrice, *At dubba til riddara*, quod est juxta Olaum Verelium, Percutere aliquem in Equitem, seu Percutiendo aliquem in Equitem creare. Nam *At dubba* primario significat, Verberare, percutere. Et istud moris à Normannis in Angliam invecti etiamnum perseverat; ubi candidatus Eques stricto gladio à Rege percutitur. Propterea, inquit Hickesius Gramm. Anglo-Sax. p. 151. creatio Equitis per hoc verbum denotari contigit, post introitum Normannorum: ante quem apud Anglo-Saxones mos erat, non per *Dubbationem* à Rege, sed per consecrationem, militiam legitimam ambientem Equitem creari, facta prius exomologesi, nocte in vigiliis & orationibus in Ecclesia consumta, atque Sacrorum in Missa participatione: quibus peractis Equiti candidato à Sacerdote gladius collo cum benedictione imponebatur. Hunc autem consecrandi Militis modum Normanni, ut scribit Ingulfus, abominati sunt, talem non Militem legitimum existimantes, sed Equitem socordem & degenerem. Hæc post Hickesium loco allegato. Vide *Adobare.*

DUBBERIA. Fleta lib. 2. c. 52. §. 35. *De iis, qui duobus utuntur officiis, videlicet... tanneriæ & carnificis, vel officio scissoris & Dubberiæ.*

¶ DUBENUS, *apud antiquos dicebatur, qui nunc Dominus.* Ita Festus, quem emendat Scaliger: *Dubienus, apud antiquos dicebatur, qui nunc dubius.* Gloss. *Dubenus*, διςσός: Et tamen mirum, inquit idem Scaliger, quod in eodem Glossario legitur: *Dubius*, δεσπότης; videtur enim vulgatæ lectioni hujus loci favere. Supplementum Antiquarii habet: *Dubinus*, δισσός, *Dubius, Duplex.*

DUBINGENIOSUS, Ineptus, quasi vir dubii ingenii. Gloss. Lat. Gr. *Dubingeniosus*, ἀφυής.

¶ DUBIOSUS, Periculosus. *Dubiosum mare*, in Statutis & privilegiis MSS. piscatorum Massil.

DUBITARE. Acta Alexandri III. PP. ann. 1169. *Ego neque vos, neque excommunicationes vestras appretior, vel Dubito unum ovum.* Itali *Dottare*, & *Dubitare*, pro *Timere, metuere*, usurpant, ut *Dotta*, pro timore: nostri dicunt *Redouter*. [alias etiam *Douter*. Magnum Custumarium Franciæ l. 4. cap. *des peines: Doit le juge en toutes choses avoir Dieu devant ses yeux & en memoire; car cestui n'est pas digne de tenir jugement, qui Doute plus homme que Dieu.* Assisiæ Jerosol. c. 7. *Chacun doit plus aimer & Douter Dieu, & s'arme en son honneur que bongré ne maugré d'homme, ne de femme, ne gaaing d'avoir. Douter les Sarrasins*, in Historia Guillelmi Archiep. Tyr. continuata de Bello sacro, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 597. Le Roman *de Narcisse* MS.

Tu ne Doutes Comte ne Roi,
Les plus riches mes en effroi.

Le Roman *de Partonopex* MS.

Si que plaindre ne s'en osoit
Pour Troiens que tant Dotoit.]

¶ DOUBTE, DOUTE, Metus, timor. Præceptum Philippi VI. Franc. Regis ann. 1349. pro nundinis Campaniæ, apud *de Lauriere* to. 2. Ordinat. pag. 310. *Pour ce que nous sommes suffisamment informez, que par les prises desordonnées, qui faites ont esté au temps passé par nos Gens, des chevaux des marchans & frequentans lesdites foires, pour Doutes desquelles prises ils seront tenus à petites chevaucheures, &c. Pour la Doubte de vexations & des depends*, ibid. tom. 3. p. 30. in Edicto Johannis Franc. Regis an. 1355. *En peril & en Doute*, in Litteris ann. 1358. ibid. pag. 322.

¶ DUBITAS, pro *Dubietas*, Dubitatio, apud Rymerum to. 8. p. 132. col. 2.

¶ DUBLERIUM, Duplum, Gall. *Le Double, Deux fois autant.* Charta Petri de Geriaco Prioris de Regula an. 1301. *Assignationes ... ipsi Conventui fecimus pro sustentatione* XX. *Monachorum ... incluso Dublerio Subprioris.* Vide *Doublerius.*

¶ DUBLIA, Crustulum, Gall. *Oublie.* Chartularium Prioratus S. Petri de Domina fol. 93. *Mansus de la Varx debet unum sextarium vini de tascha ....* IX. *sextarios de frumento ... sex denarios Dublias per Sexagesimam.* Et fol. 107. v°. *Post Calendas sex denarios Dublias & unum fassum de cignonis (cignonis) & dimidiam boxiam.* Vide *Deublia.*

¶ DUBLUS, pro *Duplus*, Gallis *Double*, in Instrumento ann. 842. tom. 1. novæ Histor. Occitan. col. 76.

¶ DUCA, vox Italica, Dux, Gall. *Duc*, supra legitur in *Derivare*.

DUCALE. Gloss. Lat. Gr. *Ducale*, ἀγωγεὺς ὁ τῶν κτηνῶν. Ubi perperam Vulcanius *ductor* reponit. Vetus Gloss. cap. de Pellibus: *Ducale*, ἀγωγεύς. Glossar. Ælfrici: *Ducale*, latteh. Ubi Somnerus, *id scilicet, quo equus agasonis manu ducitur.* Anglo Saxonibus Latteop, est, Dux. Vita S. Frontonii Abbatis, in Vitis Patrum cap. 8. *Dimisit servulus primum camelum, cujus Ducalem tenebat:* ubi quidam *Ducalem* pro fune, quo animal ducitur, intelligi volunt.

¶ DUCALIS, Pertinens ad Ducem, Gall. *Ducal.* Passim occurrit apud Murator. to. 12. col. 455. 456. 458. &c.

DUCALITER, in morem Ducis, qui præcedit, apud Sidonium lib. 5. Epist. 13.

DUCAMEN, Ducatus. Glaber Rodulfus lib. 1. c. 5. *Illorum quippe Ducaminis principatus fuit Metropolis civitas Rotomagorum.* Lib. 4. c. 6. *Universos sui Ducaminis Principes militaribus adstrinxit sacramentis.* Charta an. 999. in Tabulario Burguliensis Monasterii Ch. 44. *Concedo ex rebus mei beneficii, quod ex Ducamine tenere videor quartas 3. &c.* Utitur non semel Dudo de Morib. Normann. p. 102. 112. [Charta Roberti Ducis Burgundiæ an. 1040. inter Instrum. to. 4. Gall. Christ. col. 143. *Suscipiens Ducaminis gubernacula Burgundiæ.*] Occurrit etiam in Gestis Consulum Andegavensium c. 4. num. 1.

1. DUCARE, *Guidare, vel nutrire*, Joan. de Janua: *unde Educare, i. Enutrire.*

2. DUCARE, Ducem agere, Ducatum tenere. Versus Palæ altaris ædis S. Marci Venetiis inscripti:

Tunc Ordelaphus Faledrus in urbe Ducabat.

Rursum:

Dandolus Andreas præclarus honore Ducabat.

Charta Veneta an. 1430. *Ducante inclito Domino Francisco Foscaro.* Andreas Dandulus in Chronico, de Petro Candiano Duce Venetor. *Ducavit menses quinque.* [Et apud Murator. to. 12. col. 466. *Ducante illust. D. Andrea Contarens inclyto Venetiarum Duce.* Col. 469. *Ducavit fideliter annis XV. &c.*]

DUCARIA, Ductus aquæ. Vetus Charta apud Ughellum to. 3. p. 454. *Latus unum extenditur in palude, alterum latus in Ducaria, quæ dicitur Cula, sicut ipsa Ducaria defluit versus prædictum fluvium.*

¶ DUCARIUM, Palatium Ducis Venetiarum. Vide *Ducatus* 3.

DUCARIUS. Gloss. Lat. Gr. *Ductarius*, ἀγωγεὺς, *Ducale*, ἀγωγεὺς ὁ τῶν κτηνῶν. Ubi forte legendum *Ducarius.*

DUCARIA SCROFA, Ductrix aliarum scrofarum in Lege Salica tit. 2. §. 17. & in Lege Aleman. tit. 99. §. 14. *Ductrix*, in Lege Bajwar. tit. 12. c. 4. §. 2. Gloss. Græc. Lat. ἀγελάρχης, *Dux gregis.* Catoni c. 150. *Sectarius porcus* est, qui gregem præcedens ducit. Vide *Bourdelot* ad lib. 2. Heliodori pag. 45.

DUCAS, seu DUCCAS, Græcis Byzantinis Δοῦκας, Latinis *Dux.* Rogerius Sclavoniæ Dux sub Manuele Imp. sic Chartam subscribit an. 1180. *Ego Rogerius Sclavone Dei & Imperiali gratia Dalmatiæ & Croatiæ Duccas manu mea subscripsi.* Inscriptio vero sic concipitur: *In Ducatu Dalmatiæ & Croatiæ existente D. Rogerio Sclavone Duce.* Conventiones Michaëlis Palæologi Imp. & Genuensium an. 1261. in Historia nostra Gallo-Byzant. *Quod si aliqua navis mercatorum Januensium fuerit in Imperio nostro, & tunc acciderit, quod stolus Pisanorum, vel Venetorum, vel aliorum, qui habent guerram cum Imperio nostro, & Capitaneus, seu Ducas, vel Castellanus loci, ubi jam dicta navis esset, requireret de hominibus navis prædictæ pro muniendo castrum, &c.* In versione Gallica MS. *Et le Chapitain, Duc, ou Chastelein du lieu, &c.* Cretensis Insulæ apud Venetos Præfectus semper Ducas Cretæ appellatur in Chronico MS. Andreæ Danduli. Vide Meursium in Δοῦκας.

¶ DUCATONUS, Nummus argenteus valens circiter quatuor libras Francicas, Gall. *Ducaton.* Memorantur *Ducatoni* apud Murator. tom. 12. col. 412. sic dicitur quasi minor *Ducatus.* Vide *Ducatus* 4.

DUCATOR, à *Ducare*, pro *Ducere.* Glossæ Lat. Gr. *Ducatores*, ἀγοί, ἡγεμόνες, προηγούμενοι. *Ducatores navis*, in l. Quemadmodum, D. ad Leg. Aquiliam. *Equites Ducatores*, in Notit. Imper. lib. 1. cap. 149. δουκάτορες, viæ duces, apud Leonem in Tacticis cap. 8. Occurrit apud Tertullianum adversus Judæos c. 13. S. Augustinum lib. 3. contra Maximum, in Vita S. Frontonii Abbatis c. 7. &c. Gloss. veteres: *Ducator*, ἀγὸς, προηγούμενος.

DUCATORIUM. Gloss. Gr. Lat. MS. ἀγωγεὺς, *Ducator, hoc Ducatorium.* Editum, *Ductum, Ductarium.*

DUCATRIX, apud Apuleium lib. 1. de Dogmate Platonis: *Illæ vero vitiorum Ducatrices iracundia & libido.* Ita ex vet. Cod. restituit Scaliger ad Manilium. Item *Ducissa*, Ducis uxor. Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis:

... *Sua temperat acta Ducatrix.*

Occurrit pluries ibi, & in Chartis ipsius Mathildis apud Franciscum Mariam in ejus Vita lib. 3. pag. 105. 156. &c. [Item in Charta anni 1012. apud Muratorium to. 2. part. 2. col. 510.] Vide *Ductrix.*

1. DUCATUS, Magistratus, Præpositura. Gloss. Lat. Græc. *Ducatus*, ἡγεμονία. Quomodo usurpatur à Suetonio in Nerone, Vopisco in Aureliano, Lampridio in Heliogabalo, &c.

2. DUCATUS. Joannes de Janua: *Ducatus est dignitas Ducis, vel ejus terra. Ducatus sive Provincia*, in Concilio Vermeriensi an. 752. cap. 9. *Ad honorem Ducatus provehi*, in l. 13. Cod. Th. de Proxim. Comitib. dispos. Gunther. lib. 5. Ligurini:

. . . . . *Per septem signa Ducatum*
Rite resignavit.

Mox:

Marchia tunc tellus erat hæc, nunc vero Ducatus.
Namque volens prisci defendere nomen honoris,
Rex patruo, cum tres Comitatus ille teneret,
His quoque compactis, & in uno corpore junctis,
Consilio Procerum, celebrem jubet esse Ducatum.

Ducatus, in Lege Ripuar. tit. 33. §. 1. videtur sumi pro Bajwariorum provincia, quæ *Ducatus* appellatione vulgo donatur in ejusdem provinciæ legibus, quod à Duce regeretur, præsertim tit. 2. In Capitulari 3. an. 813. cap. 42. *Ducatus* sumitur pro provincia, quæ à Duce regitur, respectu *Comitatus.*

DUCATUM, neutro genere, in Lege Bajwar. tit. 2. cap. 9. & apud Leonem Ost. l. 1. c. 6. Τὸ Δουκάτον, Auctor Vitæ S. Sabæ, Nilus Doxapatrius, & Constant. Porph. de Adm. Imp. cap. 50. lib. 1. de Themat. cap. 1. pariter dixerunt.

¶ 3. DUCATUS, Palatium Ducis. Albertin. Mussat. de Gestis Henrici VII. lib. 3. apud Murator. tom. 10. col. 376. *Quos Petrus Gradonico Dux Venetiarum cum comitiva obviam navigans, comiter honorificeque admodum excepit, in Ducatum adducens.*

Alii, teſte Pignorio, *Ducarium* appellant.

4. DUCATUS, appellata primum Moneta Ducatus Apuliæ, cuſa à Rogerio Rege Siciliæ an. 1240. Falco Beneventan. *Monetam ſuam introduxit, unam vero, cui Ducatus nomen impoſuit.* Occurrit in Chartis an. 1181. 1186. apud Ughellum to. 4. pag. 227. & to. 9. pag. 98. 106.

DUCATUS, Monetæ Veneticæ aureæ ſpecies, ab impreſſo hocce lemmate ſic nuncupatum:

Sit tibi, Chriſte, datus, quem tu regis, iſte Ducatus.

Zecchinum hodie vocant, ab officina monetaria, quæ *Zecca* Italis dicitur, ducto nomine. Venetos autem Duci ſubeſſe nemo neſcit: *δουκάτον* apud Phranzem lib. 3. cap. 27. Conſtantinus in Hiſt. Apoll. Tyr. Η ποία ἐτιμήθηκεν δουκάτα πανλακίσα. Cudi autem primum cœperunt Ducati ſub Joanne Dandulo, qui Ducatum iniit an. 1280. ut auctor eſt Andreas Dundulus in Chron. MS. an. 1280. & ex eo Petrus Marcellus in Princip. Venet.

DUCATUS RHODI, in Statutis Ordin. Hoſpit. S. Joan. Hieroſol. tit. 5. §. 42. moneta Rhodienſium Militum.

5. DUCATUS, Defenſio in via per alicujus territorium, Gall. *Saufconduit*, *ſauvegarde*. Joan. de Janua: *Ducatus*, *Ductus*, *vel guida*. Epiſtola Gregorii VII. PP. apud Brunonem de Bello Saxon. pag. 139. *Henricum atque Rodulfum commoneatis, quatenus nobis viam illic ſecure tranſeundi aperiant, & adjutorium atque Ducatum per tales perſonas, de quibus vos bene confidatis præbeant, ut iter nobis Chriſto protegente pateat.* Occurrit in aliis Epiſtolis Gregorii, apud Hugonem Flavin. in Chron. pag. 216. 217. 218. & lib. 1. Epiſt. 77. lib. 4. Epiſt. 12. 23. apud Fulbertum Carnot. Epiſt. 44. Godefridum Monachum an. 1190. Arnoldum Lubecenſem lib. 2. cap. 3. Will. ab Oldenborg in Itiner. T. S. pag. 145. Burchardum Monach. de Caſib. S. Galli cap. 7. Cunradum de Fabaria de Caſib. S. Galli c. 8. 19. Walaf. Strab. de Mirac. S. Galli c. 17. Odonem Cluniac. de Reverſione B. Martini à Burgund. cap. 8. Venericum Vercellenſem de Unitate Eccleſiæ conſervanda pag. 46. [Obertum Cancellarium lib. 2. Annal. Genuenſ. non ſemel,] &c.

¶ DUCCAS. Vide *Ducas*.

DUCENÆ DIGNITAS, Cujus mentio eſt in Cod. Th. l. 3. de Cohortalib. l. 7. 8. 20. 21. de Agentib. & ult. de Senatoribus, gradus quidam erat in Schola Agentium in rebus, proximus *Principi Agentium*, ſicut è *Ducena* ad *Principatum Agentium* promotio fieret: hac qui donati erant *Ducenarii* appellabantur.

1. DUCENARIUS, Ugutioni lib. 2. cap. 8. dicitur, qui duobus militum Centuriis præerat, ſicut uni Centurio. S. Hieronymus ad Pammach. *Poſt Tribunum Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques. Ducenarii* non ſemel occurrunt in Veterib. Inſcript. 457. 8. 542. 8. & apud Gualterum in Tabulis Siculis p. 18.

2. DUCENARIUS, Judex, qui de levioribus cauſis judicabat. Sueton. in Aug. c. 34. *Ad tres judicum decurias quartam addidit ex inferiori cenſu, quæ Ducenariorum vocaretur, judicaretque de levioribus cauſis. Ducenarii*, Procuratores, qui ducenta ſeſtertia accipiebant à Principe, ut docet Dio lib. 53. pag. 506. Vide Jacobum Gothofredum ad l. 1. Cod. Th. de Exact. ubi multa de Ducenariis congerit.

¶ DUCHA, Dux, Ital. *Duca*, Gall. *Duc*. *Ducha Cretæ* inſulæ, apud Murator. tom. 12. col. 429.

¶ DUCHERII, Sacerdotes qui, licet vitam non profiteantur monaſticam, in Prioratibus tamen S. Victoris Maſſilienſis ſedes habent perpetuas, vulgo dicti *Conduchers* & *Paneiiers*. Capitulum Generale S. Vict. Maſſil. an. 1313. *Statuimus, quod in Prioratibus dicti Monaſterii habentibus Clericos, Ducherios, Panatarios ſeu Convivas, &c.* Vide *Conducherii*.

¶ DUCHISSA, ut *Duciſſa*, Gall. *Ducheſſe*, Ducis uxor, Ducatus Domina. Occurrit in Opuſculo Gualvanei *de la Flamma*, apud Murator. to. 12. col. 1043. Le Roman *d'Athis* MS.

A ſejour y ert la Duchoiſe
Noble dame preux & courtoiſe.

DUCIANUS, Qui ad Ducem ſpectat. *Duciani*, Ducis limitis Officiales, in l. un. Cod. Juſtin. de Limit. cuſtod. *Duciani apparitores*, id eſt, Ducis in l. un. Cod. Th. de Quadrim. brevib. *Ducianum officium*, ſeu *Ducis* in l. 2. eod. Cod. de Venat. Ferar.

DUCIBILIS, Qui facile *duci* & flecti poteſt. Victor Vitenſis lib. 3. p. 52. *Accipiens quoque tyrannus, ut erat Ducibilis & ferus, ſerpentinam ſuggeſtionem, feralibus Edictis totam cœpit Africam commovere.*

¶ DUCIBULUS. Vide mox *Duciculus*.

¶ DUCICULA, ut *Duciculus*. Miracula S. Trudonis lib. 1. cap. 1. *Non paſſus eſt moram innectere, ut Duciculam, quam tum forte partim habebat de tonna extractam, remitteret.*

DUCICULUS, Epiſtomii vertibulum, ſeu paxillus ori Epiſtomii inſertus: *Douzi*, *Douzil*, & *Douzilia*, Arvernis; *le Doſil ou ſaucet de la tonne*, in Conſuetudine Labourtenſi tit. 7. art. 9. *Douſils*, in veterib. Conſuetudinibus Bituricenſibus apud Thomaſſerium pag. 334. Vita MS. S. Romarici: *Serraculum ab educendo Duciculus dictum.* Vita S. Urbani Epiſcopi Lingon. cap. 1. *Ligamina vaſorum gladiis præſciderunt Duciculoſque abſtraxerunt.* Paſſio S. Bercharii apud Camuſatum: *Forte ille tunc promptuarium ingreſſus, ante vos ſteterat, & ſudem, quæ vulgo Duciculum, à potu ſcilicet educendo, dicitur, in manu tenens, cerealem amphoræ potum infundebat, &c.* Berta Sanctimonialis in Vita S. Adelheidis Virg. cap. 5. *Ore cupæ non obfirmato, ſed Ducibulo ſecum in manibus aſportato.* Ubi legendum *Duciculo*. Bernardus Mon. in Conſuetud. Cluniac. MSS. cap. 54. *Non ſolum fundum cuppæ, verum etiam Duciculum abluere curat.* Liber Ordinis S. Victoris Pariſienſis MS. cap. 12. *Sed & matas, ſuperſedes, & muſcatoria, & Duciculos ad lavatorium, quoties opus eſt emundare.* Occurrit præterea in Miraculis S. Urſmari per Flandr. num. 18. & in Miraculis S. Angilberti l. 1. c. 21. & in Vita S. Fidoli Abbat. n. 6. atque ex iis emendandus videtur Wandelbertus in Miraculis S. Goaris cap. 7. *Cum Cellerarius ... vinum de cupa quadam hauſiſſet, caſu contigit, ut cupæ Cuniculum aliud forte meditans infirme clauderet, & abiret.* Legendum enim *Duciculum*.

DUCILLUS. Ugutio & Joannes de Janua: *Ducillus, qui & Docillus, qui abdit foramen dolii, clapſydra.* Gervaſius Dorobern. an. 1138. in Cod. Cantabrig. *Uſque ad foramen obicis, qui uſitato nomine Ducillus vel Clypſedra dicitur, &c.* Inde Occitanis *Adouzilla*, *mettre en perce*, *percer le vin.* Vide *Clepſydra.*

DUCIOLUS, Eadem notione. S. Theodoricus in Vita S. Magni apud Caniſium: *Tracto ferraculo, meatim in tiprum currere ſinit, ... & feraculum, quod Duciolum vocant, manu ferens, ante conſpectum B. Magnoaldi aſtitit.* Quidam Codices præferunt, *feraculum, quod Duciculum vocant.* Eadem habentur apud Bedam in Vita S. Columbani cap. 15.

DOCILLUS,

Docillus, *lla, lum, Clepsedra.* Joan. de Janua in *Ductilis*.

Dux. Vita S. Benedicti Anianensis cap. 43. Edit. Mabillonii: *Perrexit frater, & abstracto Duce, egreditur vinum.*

Educillare, Vinum & vasa delinire, & vendere sub hedera, Sambuco: *Vendre du vin à broche.*

DUCILLA, Ugutioni, Joanni de Janua, & Balbo, *Parva Dux, vel Ducis filia..*

DUCILLUS, *Parvus Dux*, Joanni de Janua. Vide *Duciculus*.

¶ DUCIOLUS. Vide *Duciculus*.

¶ DUCISCATUS, Ducatus, Gall. *Duché*. Charta anni 1231. apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. Aremor. col. 1636. *Nec eorum homines compellere ad obediendum ratione feodorum suorum de Vicecomitatu de Rohan... in aliquo in Duciscatu Britanniæ, nisi apud Ploarmel solum.*

¶ DUCISSA, Ducis uxor, apud Rymerum tom. 5. pag. 616. col. 1. Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 501. &c.

DUCLIS, *Ducla, trium unciarum.* Ita Glossæ Arabico-Lat.

DUCONES. Vide *Durcones*.

¶ DUCTARE, Ducere, Ducem agere. Gerohus Præpositus Reicherspersg. Exposit. in Psal. LXIV. ad Eugenium III. Papam apud Baluzium Miscell. to. 5. p. 65. *Sicut hi quorum interest exercitum campo Ductare, congrue investiuntur per vexillum, sic non indecenter ex longo usu Præfectus urbis ab Imperatoribus cognoscitur investitus per gladium contra malefactores urbis exertum.*

DUCTARIUM. Gloss. Lat. Gr. *Ductarium*, ἀγωγεύς, ῥυτήρ. *Ductarius*, ἀγωγεύς. *Ductus*, ἀγωγεὺς ὕδατος, ὑδραγώγιον.

DUCTILE. Vide *Ductus*.

DUCTILIS, Ductileus. Joan. de Janua: *Ductilis, à duco dicitur, unde Ductiliter, adverb. & Ductileus, lea, leum, Ducillus, la, lum.*

DUCTITIA, Tributum, quod pro mercibus, quæ educuntur & exportantur, penditur, *pour les voitures*. Charta Rotroci Comitis Perticensis an. 1136. *Volumus quod... à pedagiis, traversibus, deprisibus, & quibusvis consuetudinibus & exactionibus sæcularibus, una cum animalibus, suppellectilibus, & aliis quibuscunque bonis, &c. mercimoniis, & Ductitiis quibusvis.... sint immunes.* Ubi forte legendum *Dricturis*, id est, *Droitures*, seu tributis, quæ exsolvuntur.

¶ DUCTIVUS. Vide *Ductus* 2.

1. DUCTOR, Dux, Dignitas Ducis, apud Paulum Warnefr. de Gestis Longob. lib. 2. cap. 2. lib. 4. cap. 46. lib. 5. cap. 16. lib. 6. cap. 1. 27. 44. Ditmarum lib. 4. pag. 47. Henricum Rossam in Herlingsberga v. 474. &c.

2. DUCTOR, Idem etiam qui Græcis Διασώστης, qui ad conducendum aliquem in via per alterius regionem datus est à quovis Principe. Luithprandus in Legat. *Turbatus*, Διασώστῃ, *id est, Ductori meo, 50. aureorum res pretio dedi.* Vide *Ducatus*, *Diasostes*.

DUCTRIX, *Ducissa*, Ducis uxor. Leo Ost. lib. 3. cap. 60. *Mathilda Ductrix Liguriæ, &c.* Occurrit præterea apud Helmodum lib. 1. cap. 71. apud Ruodmannum Abbatem in Epist. ad Eckeardum, Ditmarum lib. 2. p. 16. lib. 4. p. 36. Eckeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 10. & 11. Continuatorem Hist. Episcopor. Virdun. n. 4. in Bullario Casin. to. 2. pag. 105. &c.

Ductrix, Scrofa porcorum mater, in Lege Bajwar. tit. 12. cap. 4. §. 2. *Ductrix jumentorum*, in Lege Aleman. tit. 72. §. 1. Vide *Ducaria*.

1. DUCTUS. Marculfus lib. 1. Form. 38. *Si hoc conjurare potuerit, de hac causa Ductus sedeat.* Lib. 2. Formula 18. quæ est de securitate pro homicidio: *Sed in omnibus exinde Ductus & absolutus appareas.* Ubi Bignonius, *ductum*, pro *eductum*, positum putat, hoc est, *de causa eductum.* Sed malim hocce vocabulo *securum* eum dici, tanquam conductu & *salvagardia* obtentis. Capitulare Caroli M. ann. 808. cap. 6. *De illorum hominum conquisitu, qui modo foris ducti fuerunt, & postea adquisierunt, postquam patres eorum & parentes Ducti sunt.* Ubi *adquisierunt*, poni videtur pro *adquieverunt*. Vetus placitum an. 876. editum à Baluzio in Append. ad Capitul. n. 104. *Et hanc meam responsionem præsentiæ vestræ judicium conditionis ostendit sæpedictus Fredemirus mandatarius de Ardesindo Episcopo, qui legibus Ductus est, atque ibidem resonat, ex qua auctoritate prædictus locus S. Felicis sub ditione S. Eulaliæ esse debet.* Canones S. Patricii cap. 21. *Christianus, cui dereliquerit aliquis, & provocat eum in Ductum, & non in Ecclesiam, ut ibi examinetur causa, qui sic fecerit, alienus sit.* Ubi Waræus ad marginem reposuit *f. judicium*: sed *drictum* legendum videtur, id est, in jus. Vide *Directum*.

2. DUCTUS, pro *Aquæductus*, in Cod. Th. l. 1. de Aquæduct. ubi Tribonianus restituit *Aquæductus*. Papias: *Ductus, aquæ decursus.* Ita autem appellatur locus, ubi aquæ confluunt. *Doccia*, Italis, est canalis, tubus fictilis, per quem fluunt aquæ: *Douët*, Andegavensibus. Gloss. Lat. Gr. *Ductus*, ἀγωγεὺς ὕδατος, ὑδραγώγιον. Alvarus in Vita S. Eulogii: *Ad prominentem canalis Ductum, qui super illa loca producitur, pervenit.* Tabular. S. Albini Andegav. *Donans nobis ob remedium animæ suæ & patris sui descensum unum, quem habebat in rivulo, qui appellatur Ducto, cum omni consuetudine, excepto canagio, & de alio descensu, quem Eminus de Reginaldo Banario in Altione dedit nobis simili modo & consuetudinem, quam ibi habebat, excepto canatico.* Charta Fundat. Monasterii S. Laudi Andegavensis: *Et cum villicaria, & fodrio, & omnibus consuetudinibus terræ & fluminis à rupe Colubraria, usque ad Ductum, à Ductu vero usque ad vallem, &c.* Occurrunt eadem verba in Charta alia Fulconis Regis Hierosol. & Comitis Andegavensis pro Canonicis ejusdem Ecclesiæ. Vide tom. 5. Ughelli p. 1572. Ordericum Vitalem lib. 3. p. 479. Historiam Monast. S. Nicolai Andegav. p. 20. 59. Monasticum Anglic. to. 1. pag. 308. &c. Occitanis *Douts*, idem valet ac aquæ vel fontis caput, origo. *Doüalle*, in Consuet. Burdegal. art. 115. pro canali latrinæ, seu ductu. [Vide *Doitus*.]

Ductile. Alia Charta ex eodem Tabulario Ecclesiæ S. Laudi Andeg. *Volumus posteritati scriptum relinquere, quo pacto Sanctimoniales Ecclesiæ Caritatis cum Canonicis S. Laudi Ductile sub bucca Meduanæ communiter habuerunt.* Occurrit ibi pluries. *Ductiles aquæ*, in Charta Hispanica æræ 1016 apud Anton. *de Yepez* in Chron. Ord. S. Benedicti to. 5. p. 444. v. *Productiles*, nude, crebro in Tabulis Hispanicis apud eumdem.

Ductivus, *Ductibus* scatens. Charta Sanctii Regis Aragon. æræ 1131. apud eumdem *de Yepez* to. 7. *Montuc sum sive Ductivum, &c.*

Ductus Viarum, in eadem Charta: *Aquis aquarumque exitibus, & regressibus earum, viæ Ductibus, & reductibus earum, &c.*

DUDENA, pro *Duodena*, Gallis *Douzaine*. Gloss.

Gr. Lat. MS. δώδεκα, *Dudena, duodecim*. Editum δώδεκα, δυόδεκα, *Duodecima*. [Vide *Dozena*.]

¶ DUELECH, *est in homine tartari species, lapis spongiosus periculum & maximum dolorem creans*. Roch. *le Baillif* in Diction. Spagyr.

¶ DUELLA, *dicta quasi duæ sextulæ; nam* VIII. *scripulis constat, quæque sic scribitur* ◡ ◡ . Papias MS. Hickesio Dissert. p. 111. est tertia pars unciæ. A. Jonas Islandus Crimogeæ lib. 1. cap. 8. pag. 85. *Marca Islandica valebat unciam argenti defæcati cum Duella.* Gloss. Sangerman. n. 501. *Duellis, Sextula bis adsumpta duellem facit.*

¶ DUELLARE, Belligerari, in Diario Belli Hussitici, apud Ludewig. to. 6. Reliq. MSS. p. 157.

1. DUELLIO. Gloss. Isid. *Duellio, Rebellis*, ubi forte legendum *Rebellio*. Id suadet Hugo Flaviniac. in Chron. p. 87. *Cives Virdunensis oppidi defectionem atque Duellionem contra eum dicuntur meditati. Duellis conjuratio*, apud Rollandinum in Chron. lib. 11. cap. 17. [Vide *Delliones*.]

DIBELLIO, pro *Duellio*, Rebellio. Gloss. Lat. Gr. *Divellio*, πολεμός. *Divelliones*, πολεμοὶ, ἁρπαγαί. Alibi *Delliones* (leg. *Divelliones*) τυραννίδες, τυραννὶς, *Duellium*. Eulogius Cordub. lib. 3. c. 4. *Undique Dibellionum insurgentia bella magnam ei molestiam inferebant.*

2. DUELLIO, *Pugil, qui etiam Duellius dicitur, & inde Duellis per compositionem, id est, ille pugil, qui perseveranter durat in duello*. Jo. de Janua.

¶ 3. DUELLIO, ut *Duellum* 3. Singulare certamen. *Diffinierunt, ut per Duellionem placitum illud dirimeretur*, in veteri Instrumento. Vide *Duellium*.

¶ DUELLIS. Vide *Duella*, & *Duellio* 2.

1. DUELLIUM, Bellum, proprie *tyrannis*. Glossæ Gr. Lat. τυραννὶς, *Duellium*. [Aliæ Lat. Gr. Sangerman. *Duellium*, τυραννίς.] Dudo lib. 2. de Actis Normann. pag. 70. *Unius vero lustri spatio perseverante inter Regem & Rollonem Duellio*. Et lib. 3. pag. 96.

Bella, supercilium, fraudesque, Duellia, telum.

Joann. de Janua: *Duellium, quasi dubellum, vel dubellium, i. duorum bellum*. Ita pro monomachia usurpat Simeon Dunelm. ann. 1169. *In Duellio victi oculos eruere.*

¶ 2. DUELLIUM, Jus *duelli*, seu quidquid ad principes locorum Dominos redibat emolumenti ex judiciis duelli examine diremtis. Concordatio inter Abbatem J. Montis & Conventum de partitione suorum redditutum inter se ann. 1212. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 838. *In his maneriis seu villis habebit ipse Abbas, sicut Dominus, revelationes & hominia & Duellia*. Vide *Duellum* 3. lin. *De compositione de duello, &c.*

1. DUELLUM, ut *Duellium* 1. Anonymus Poëta de Episcopis Eboracensib.

Urbis tunc tenuit sceptrum gens pigra Britonum
Quæ fere continuis Pictorum pressa Duellis
Servitii pondus tandem subacta subivit.

Occurrit rursum infra, & apud Anonymum Goldasti de Suevorum origine p. 170. Vide Festum, & Quintilianum lib. 1. c. 6.

2. DUELLUM, Prælium, certamen, apud Ditmarum lib. 2. p. 22. lib. 4. p. 35.

3. DUELLUM, Monomachia, seu singulare certamen, quo ambiguæ disceptationes dirimebantur, quæ ordinario judicio terminari non poterant. Στρατιωτικὴ ἀπόδειξις, Acropolitæ cap. 50. Joanni de Lyniano veteri JC. *Pugna corporalis deliberata hinc inde duorum, ad purgationem, gloriam, vel odii aggregationem.* In qua definitione non comprehendit duntaxat duellum, quod inductum est ad veri probationem, sed etiam illud, quod inter hostes publicos, condicto vel ex innato odio, vel ad virtutis ac probitatis specimen, & ex Principum consensu initur, quod vulgo *Combat à outrance* à nostris appellatur, de qua duelli specie Uptonus lib. 2. de Militari Offic. c. 5. 6. & nos pluribus in Dissert. 7. ad Joinvillam.

Duelli judicium, seu duello controversias ambiguas dirimendi originem à Septentrionalibus populis manasse constat, apud quos ab initio in usu erat, uti ex Paterculo colligere est, qui *armis decernere lites suas solitos fuisse scribit*. Apud Stobæum Serm. 10. pag. 133. Umbrici cum controversias inter se habebant, pugnabant armati sicut in bello: & qui suos adversarios interemerant, justiorem causam habuisse videbantur.

Sed præsertim id invaluit, ex quo Gundebaldus Burgund. Rex in Legibus suis tit. 45. statuit: *Ut si pars ejus, cui oblatum fuerit jusjurandum, noluerit sacramenta suscipere, sed adversarium suum veritatis fiducia armis dixerit posse convinci, & pars diversa non cesserit, pugnandi licentia non negaretur.* Quæ quidem duello lites dirimendi ratio recepta est postmodum, in Lege Alemannorum tit. 44. §. 1. tit. 56. §. 1. tit. 84. in Lege Bajwar. tit. 2. c. 2. tit. 9. c. 4. &c. Saxo Grammaticus l. 5. Hist. Danicæ de Rege Frothone: *De qualibet vero controversia ferro decerni sanxit, speciosius viribus quam verbis confligendum existimans.* Sed potissimum propria fuisse Francorum dicitur in Vita Ludovici Pii an. 831. de Bernardo: *Is ergo Imperatorem adiens modum se purgandi ab eo quærebat more Francis solito, scilicet crimen objicienti semel objicere volens, armisque impacta diluere.*

Neque tamen cuivis suapte duello licebat contendere, sed necesse erat, ut de eo subeundo Judices decernerent. Libellus Catalanicus MS. de Batallia facienda: *Et axi dona à entendre à quel ussage, que bataya nos deu fer per volentat, mes per necessitat, quand la Cort connexera quel reptament es tal que batayasen deja fer, ço es per beya, o per treues trancades, o per trahycio.*

Duello decertaturi ex Judicis decreto, Vadium seu pignus apud eum deponebant, ut postmodum pro damni ac jacturæ compensatione cederent: quod sane in *vadio juristandi*, vel de objectis *rectum faciendi*, actitatum docent Lex Alaman. tit. 36. §. 3. & Lex Bajw. tit. 2. cap. 15. §. 3. id porro *Duellum vadiare* dicebant. Usatici Barcinon. MSS. c. 21. *Bataya judicata, antequam sit jurata, si per Milites debet esse facta, per 200. uncias auri valentiæ sit per Pignora firmata: & si per pedones sit firmata, per 100. propter hoc, ut ad illum, qui vicerit, sit emendatum malum, quod in bello acceperit, tam in corpore, quam in cavallo, sive in armis, & assequatur hoc, pro quo bellum factum erit, & omnes missiones, quas per illud bellum fecerit, & diffinitum illud, quod acceperit ille, qui victus fuerit.* Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 136. *Le Guarent que lon lieve si com esparjur, doit répondre maintenant à celui qui ensi le lieve, Tu mens, & je suis pret que je m'en aleaute contre toi, & defende mon cors contre le tien, & te rendrai mort, ou recreant en une oure dou jour, & vessi mon Gage, & tendra au Seignor son Gage à genoüil, & le Seignor doit les Gage recevoir, & assener le jour de la bataille.* Cap. 79. *Lors s'agenoüille l'Apelecir, & lui tent son Gage.* Cap. 87. *Et se celuy que l'on appelle ensi s'en veaut aerdre à celuy qu'il appelle de son cors au sien, il le doit dementir mot*

à mot, & ouffrir s'en à deffendre de son cors contre le sien, & tendre son Gage au Seignor, & se il le fait, le Seignor en peut recevoir les Guages. Le Roman *de Garin* MS.

A ces paroles failli en piez Gerins,
Tenez mon Gage Emperieres, dit-il,
Envers Fromond que vo véez ici,
Des grans aséres vos a del tot menti.

[Le Roman *de Florance & de Blanche Flore* MS.

Et li roxignox faut avant,
Il a au Roy baillé son gant,
Pour la bataille confirmer.]

Vetus Consuetudo Normanniæ 2. part. cap. 2. *Plainte de multre doit estre fete en cette maniere. P. se plaint de T. qui li mordri son pere feloneffement en la paix Dieu & Roy, que il est prest de prouver & de fere lui recognoistre à une hore de jour. Et se T. le nie mot à mot, & il en offre son Gage à deffendre soy, l'en doit premierement prendre le Gage au deffendeur, & puis celuy à l'apeleur, & chescun doit donner pleges de mener la Loi. Ne pourquant il doivent ambedeux estre retenus en la prison le Duc, & fere sus cen qui sera regardé que l'en devra fere de droit. La bataille li doit estre ottroiée par la Justice, & si puet bailler l'un à l'autre en une prison, se il veut portant, que il soient baillez à bonnes gardes, qui les rendent au jour de la bataille fere.*

Interdum *Gagia Duelli* ad Dominum spectabant. Charta Communiæ Fidemensis in Campania ann. 1316. *Gagia duelli Majoris Juratorum dictæ Communiæ erant, sed victus in Lege duelli meus erit.* Nam & in eum finem apud Dominum vel Judicem deponebantur, ut in emendam seu mulctam pars illorum cederet. Tabularium Monasterii S. Savini Levitanensis an. 945. *Eidem Monasterio donamus & concedimus, ut si qua nobis pecunia pro placitis aut batallis de prædicto Monasterio nobis evenerit, &c.* Charta Philippi Aug. Reg. Franc. ann. 1185. in Hist. Vastinensi pag. 707. *Carnifices reddent stallagia, quæ debuerint: vadia duelli ad consuetudinem Gastinesii exsolvent.*

Jam vero dicebatur is *falsum vadium* incurrere, *se mettre en faux gage*, qui cum reo, quem appellasset, duellum inibat ante peracta coram Judice sacramenta in hisce occasionibus fieri solita, in Assisiis Hierosolymitanis MSS. c. 65. ut & si is, qui aliquem de homicidio appellasset, quidpiam diceret, de quo appellatus non esset convictus, in cap. 76. ubi è contra, *se mettre en loiaus gages*, dicitur, qui rem, quam intendit, probat, quod *se mettre en droit gage*, rursum dicitur cap. 82. & 86. Neque, opinor, aliud est omnino *Vadium mentiri*, in Legibus Inæ Regis cap. 14. *Si quis coram Episcopo testimonium suum & Vadium mentiatur, 30. sol. emendet. Vadium* enim *mentitur*, qui de juri stando *vadium* dedit, illud deserit, nec juri stat. Vide Probat. Histor. Turenensis p. 36. Histor. Bencharn. pag. 375. Leges Henrici I. Reg. Angl. c. 59. &c.

Interdum parti ipsi *Vadium* dabatur, quod & olim factitatum in duellis, arguunt, quæ habentur in Lege Bajw. c. 2. 17. §. 2. [Id confirmare licet ex Arresto Scacarii Paschæ an. 1277. apud D. *Brussel* tom. 2. de Usu feudorum lib. 3. cap. 18. pag. 983. *De quodam homine vicecomitatus Candebeci petente bona adversarii sui quæ per vadium belli detinuit, & suspendi fecit, ad ipsum pertinentia per consuetudinem Normanniæ, ut dicebat, quæ quidem bona dictus Vicecomes tenebat pro Domino Rege: concordatum fuit, quod dictus homo victoriam habens, bona mobilia habebit, & immobilia, dominis in quorum terra consistunt, remanebunt, si de consuetudine debeant habere.*] Quin imo is usus invaluerat ut appellans chirothecam, seu rem quamvis aliam coram judice projiceret, eamque appellatus, judicis prius petita venia, è terra levaret, eoque facto duellum in se suscipere profiteretur. Petrus Cluniacensis lib. 1. de Miraculis pag. 1261. *Jussus posthæc à judicibus venire, & ea, quæ dixerat, comprobare, propius accessit, & iterans, quæ dixerat, cœpta temeritate se vere dicere confirmabat. Cumque instaret, rursum ei judices præceperunt, ut secundum morem regionis Gadium, rei videlicet ab eo probandæ argumentum, manu propria in ejusdem Gerardi prioris poneret, qui velut ex bona conscientia audacter Gadium in manu ejus ponens, ait: Hujus, ut dixi, rei ego testis sum, aliis quoque testibus, vel duello idipsum probaturus.* Froissart. 2. vol. cap. 85. *Et pour moi purger en la presence Monseigneur que vez-lé, l'en jette mon Gage, or le levez.* Idem 4. vol. c. 42. *Quand il eut pensé un petit, il se tira avant, & prit son chaperon en sa main, & vint devant le Roy, & le Comte Mareschal, & dit, Comte Mareschal, je di, que tu es faux, mauvais & traistre, tout ce je prouveray, mon corps contre le tien, & voila mon gage.* Monstreletus 2. vol. pag. 68. *Maillotin jetta son Gage, & Messire Hector le leva par le congé du Prince.* Guignevilla in Peregrinatione animæ:

Il est mauvais, faux & traitre,
Quelque nom ait, ou quelque titre,
Je l'appelle de trahison,
Et sans faire dilation,
Devant tout vostre Barnage,
J'en offre & baille mon Gage,
Et vueil en champ mortel entrer,
Pour vous sa trahison monstrer.

Le Debat *du cœur & de l'œil*, MS.

Le cœur replica ce langage,
Et dit à œil, tu as menty,
Un soupir t'en jette pour Gage:
L'œil respondit, Aucunement, mais ty.

Datis autem & receptis vadiis, Appellans & Appellatus pacem inter se inire non poterant, inconsulto & invito Domino; qui, si paci nollet consensum præbere, astringere eos poterat ad perficiendum duellum. Ita Assisiæ Hierosol. cap. 87. & Philippus Bellomanerius cap. 58. & 63. [quod de Dominis ipsis non est intelligendum: poterant enim illi pacem inter se componere, & *firmatum* duellum antiquare. Instr. ann. 1301. in Antiquit. Benedict. Pictav. MSS. to. 3. pag. 552. *Cumque hac de causa prædictus Abbas duellum cum Aimerico filio ipsius Iterii sumpsisset coram tam dicto Comite, tandem placitum tale fecerunt, ut, &c.*]

Non modo *Gagia* à pugnaturis dabantur Domino, sed & obsides: qui quidem, si is, cujus vades erant, superaretur, indictam mulctam persolvebant. Consuetudines Lorriaci: *Et si de legitimis hominibus factum fuerit, Obsides devicti centum & 12. solidos persolvent.* Hinc natum proverbium apud nostros volunt, quod hocce tetrastico comprehensum:

C'est un proverbe & commun dis,
Qu'en la Coustume de Lorris,
Quoiqu'on ai juste demande,
Le batu paie l'amende.

De ejusmodi obsidibus egit le Roman *de Garin*:

Devant li Roi sont li gage plaié,
De dous Barons qui ne sont gueres cher,
Li Empereres n'i ot fet replesgier,

Et ce fust mal qu'il n'estfit Ostagier,
Par cele chose lor fut grant encombrier.

Alibi:

Et Ysoré son gage porofri,
Là le pleuirent & parent & ami:
Dont saut avant li Loherans Garin,
De soi defandre estoit prez & garnis,
En porofrant son gage porofri,
Pleusiez moi li Alemans Orri,
Et vos Girart, le Borgoing Auberi,
Mi neveu estes, ne mi devez faillir.
Ge ne vueil nul, li Empereres a dit,
Autres Ostages i covient à venir.

Vide Chartam libertatum oppidi Cellarum in Biturigib. ann. 1216. apud Thomasserium in Consuet. Bituric. l. 1. c. 58.

Gagiis receptis ac obsidibus datis, dies pugnæ ad quadragesimum indicebatur à Domino vel Judice. Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 95. *De toutes manieres de Bataille que de meurtre ou d'omecide, a l'on 40. jours de respit, puisque les gages sont donnez: & au Quarantiesme jour entre Prime & Tierce se doivent les Champions venir pour offrir en l'hostel dou Segnor, l'apeller avant, & le Deffendeor aprés.* Et cap. 65. *Le Seignor doit le gage recevoir, & assener le jour de bataille au quarantiesme jour, se ce n'est d'omecide, en quoi il n'i a que 3. jours de respit de bataille.* Erant & *Gagia duelli, de quibus non dabantur obsides*, ut est in Charta ann. 1240. ex Tabul. Fossatensi f. 51.

☞ Sacramenta quæ in his occasionibus de more fiebant super sanctam Crucem, sanctas Reliquias aut sancta Evangelia proferebantur coram Sacerdotibus vel Ecclesiæ Ministris. Charta Theobaldi Comitis de juramentis, è Chartul. S. Magdalenæ Castrodun. fol. 1. *Ne alicui liceret exhibere Sancta ad sacramenta juranda in villa Castriduni præter Ministris præsentis Ecclesiæ omnibus duellis vel sacramentis, quæ in curia eorum seu in manu Præpositorum ipsorum in præfata villa.* Et fol. 29. *Nemini nisi memoratæ Ecclesiæ Ministris liceat extrahere Sancta juranda ad sacramenta in duellis, quæ in Curia Comitis seu in manu sui præpositi insumpta fuerint vel arramissa.* Item fol. 56. *In duellis & aliis purgationibus, quibus sacramenta sunt necessaria, pugiles veniunt ad Ecclesiam Canonicorum, audita Missa Canonici portant Sanctuaria Ecclesiæ ejusdem ad bella in domo Comitis, & aliis sacramentis faciendis.* Denique fol. 59. *Ad duellum autem vidit sacramenta S. Leobini portari à Presbytero S. Leobini in domo Comitis.* De sacramentis super res sacras plura vide in *Juramentum.*

Arma duello decertantium, si peditum, erant *Gladius* & *Clypeus*, quorum armatura sic etiam describitur in Speculo Saxonico lib. 1. art. 63. *Judex cuique duos præbere debet, qui videant, quod secundum consuetudinem præparentur. Quantum voluerint de corio & lineo induant, dummodo frontes, id est, capita atque pedes permaneant enudati. In manibus non nisi simplices habeant chirothecas: nudum in manu quilibet habeat Gladium, & cum uno vel pluribus, secundum cujusque arbitrium præcingatur: Clypeum ligneum corio tectum, & non nisi umbonem ferreum in manu ferant, & unicam tunicam induant, cujus manicæ usque ad cubitum se extendant.*

Arma vero *Militum* seu Equitum duello decertantium pluribus describunt Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 95. *Et se ils sont Chevaliers, ils doivent venir à cheval en l'hotel dou Seignor pour eaus offrir, & doivent avoir les Chauces de fer chauçies, & lor Espalieres vestues, & doivent faire amener les chevaus couverts de fer, & de toutes autres choses appareillées, ainçy com por entrer en champ, & faire apporter lor autres armures dequoy ils doivent estre armés el champs, de Haubert, & de Chauces & de Heaumes & Visieres, & que chacun ait Cote à armer, & Gambison, se veaut, & se il ne veaut Gambison, il peut mettre devant son ventre une Contrecurée de téle, ou de coton, ou de boure de sec téle, & si fort com il vodra; & doit avoir un Escu & une Lance & deux Espées, & que les lances soient d'un long, & que les fers des lances & des espées des Chevaliers, qui se combatent en champ guagées de bataille, & doivent estre de tel façon com il vodront; mais que ils ne soient pas tels, que ils puissent passer par les mailles dou Haubert, sans tailler ou rompre maill, & doit avoir en l'oreille dou Heaume tout autour Orles de fer, tels com il vodra, ou Rasors: Et en l'escu doit avoir deux Broches de fers tout emmi l'escu, & l'autre au pié de soute, & doivent estre de tel grosse, come il vodront, & de tel longour jusques à un pié & neent plus. Et entour l'escu tant de broches de fer com ils vodront, aguës, ou rasours: Et le cheval doit estre couvert de Couverture de fer, & avoir une Testiere de fer, & emmi la Testiere une Broche de fer, telle come celle de l'escu: & peut mettre chascun en ses couvertures de fer d'entour chene si lonc come il vodra pout les jarés & les jambes de son cheval couvrir & garder, & chascun doit avoir l'une de ses espées attachée à l'arçon de la selle devant, & l'autre doit avoir ceinte, & la feure taillié jusques à renges, & peut avoir, se il veaut, un ou deux fourreaux pleins de ce, que il vodront, mais que de chose que il puisse nuire son aversaire, ne gregier, & peuvent couvrir leurs chevaus d'autres couvertures sur celles de fer, telles come il vodront.* Adde cap. 96.

☞ Idem pluribus prosequitur, le Roman *de Partonopex* MS.

Rois Sornegur est bien armez,
Bien sai comment or m'escoutez:
En Chauces est de soie faites
Beles, bones & legeretes,
Si a un bon Hauberc vestu,
Et a un bon double Escu,
Et bon Heaume el chief lacié,
Et en son poig un bon Espié,
S'a une Espée longue & dure
Et bien molue à sa mesure,
Une autre à son arçon pendue,
D'autre part une Besague,
Et sa Misericorde à ceinte
De fres entouchement entainte,
Et un Alesnas bien poignant,
Moult s'en pooit faire à tant,
Et est sor un moult grant cheval,
Qui bien covient à tel vassal,
Bien est covert de Coutures
De fer tenant com pieres dures.
Partonopex rest bien armez,
Et à loi de Frans adobez.
Chauces de fer a bien tailliées,
Et bien de soie appareilliées,
Heaume & Escu & fort Espié,
Et bon Hauberc menu maillié;
Mais il n'a cune sole Espée
Cel a à son arçon noée,
Et siet sor le bon cheval noir;
Bon le cuide à son oes avoir,
Et Culiere & bone Cropiere,
Aate de fer & legiere,
N'a cure de Misericorde,
Ne d'Alesnas pas ne le borde;

Ne cure n'a de Besague,
Ja n'en est par lui esmolue.

☞ Cum autem Campiones ex militum ordine non erant, clypeo & baculo decertabant, ut patet ex Capitular. Ludovici Pii. Vetuit subinde Philippus August. an. 1215. ne baculus trium pedum longitudinem excederet. Vide D. *de Lauriere* to. 1. Ordinat. Reg. pag. 35.

Per Statuta S. Ludovici lib. 1. cap. 80. Si *Miles* de crimine aliquo capitali & atrociori appellaretur à *Villano* & *Custumario*, Militi liberum erat Equitem, contra, si Villanus à Milite appellaretur, Militi Peditem pugnare. Vide *Campio.*

Ætas, qua quis duellum inire cogi poterat erat 21. annorum, juxta Stabilimenta S. Ludov. lib. 1. cap. 71. & 140. & Statuta MSS. Caroli I. Regis Sicil. cap. 137.

A Duello incundo eximebantur primo mulieres, apud Bractonum lib. 3. tract. 2. c. 21. §. 11. 12. in Fleta lib. 1. cap. 34. §. 25. c. 35. §. 4. Vide *Campio.*

2. Qui annum ætatis sexagesimum excesserant, ut est in Statutis S. Ludovici, apud Bractonum lib. 3. tract. 2. cap 21. §. 12. Brito de jure Anglicano pag. 40. septuagesimum habet.

3. Ægroti, aut aliqua infirmitate detenti, *Mehaignez*, in iisdem Statutis S. Ludovici lib. 1. cap. 166. & apud Bractonum loco laudato, Brittonem fol. 40. &c.

Denique Sacerdotes, Clerici, Monachi, atque hi *Vicarios* & *Campiones* dare tenebantur. Vide Goffridum Vindocin. lib. 3. Epist. 39. Statuta Alexandri Scotorum Regis cap. 5. §. 1. & supra verbo *Campio.*

Erant præterea casus complures, in quibus duellum locum non habebat, quos recenset Bellomanerius cap. 63. Horum

Primus est, si mulier appellavit, nec suum advocatum retinuit: nam mulier pugnare non potest.

2. Si mulier sub viri potestate appellat sine illius consensu & auctoritate. Vide Assisias Hierosolymit. cap. 98.

3. Si appellans nullam parentelam vel affinitatem habet cum eo, pro quo appellat.

4. Si appellatus jam pugnavit, pro quo appellatur.

5. Si appellans est servus, & appellat hominem ingenuum ac liberum.

6. Si appellans est Clericus: quia non potest se obligare in Curia laïca, nisi de proprietate temporali.

7. Si appellatus est Clericus.

☞ Evenit aliquando, ut ipsi Clerici sese defenderent aut etiam aggrederentur duello. Id manifeste patet Constitutione Guillelmi Conquestoris Angliæ Regis & Ducis Normanniæ an. 1080. inter Concilia Rotom. ult. edit. pag. 69. art. XIX. ubi sic legere est: *Si Clericus duellum sine Episcopi licentia susceperit, aut assultum fecerit, Episcopo per pecuniam emendetur.* Id puto fuisse rarissimum. Cum Episcopis vel Abbatibus talis erat contentio, quæ juxta pravam temporum consuetudinem non poterat nisi duello dirimi, tum laïcos eligebant, qui vices suas obirent, & Campionum munere fungerentur. Vide *Vicedominus.*

8. Pro casu, de quo judicium datum esset.

9. Pro casu notorie falso.

10. Si alias res est bene probata.

11. Si appellans est bastardus, seu nothus, & appellatus homo ingenuus & liber: quia non licet homini ingenuo cum notho pugnare. Sed inter duos nothos appellum valet.

12. Si pax facta est de facto, de quo fit appellum, & confirmata à Justitia superiore, qua deficiente confirmatione valet appellum.

13. Si quis appellatus est de homicidio, & mortuus, antequam moreretur, nominavit suos interfectores, & appellatum à crimine innocentem dixit.

14. Si appellans vel appellatus est minor annorum.

15. Quando leprosus hominem sanum appellat, vel si homo sanus leprosum appellat.

16. Quando casus non cadit in vadium.

Prædictis addunt Fori Benearnenses rubr. *de Batalha*, art. 1. in rebus, quæ per testes, aut alio quovis modo probari possunt, appellum non valere. Et

Assisiæ Hierosol. cap. 102. dicunt; assisiam seu usum fuisse in Regno Hierosolymitano, Dominum non debere recipere vadia patris contra filium, nec filii contra patrem, nec fratris contra fratrem. De ultimo casu vide Statuta S. Ludovici lib. 1. c. 165. Adde Foros Aragonenses lib. 8. tit. *de Duello*, & Molinum in Repertorio V. *Batalla.*

Tillius tom. 1. p. 313. ait, Principes sanguinis Regii excipi debere à duellis; sed has exceptiones ponit Bellomanerius cap. 1. *Fix de Rois ne doit pas combattre à son home por plet de meuble, por catix, ne por heritage; mais s'il appelloit son home de murdre ou de traïson, en tel cas converroit-il, qu'il se combatist à son home. Car li vilain cas sont si vilain, que nuls esparguemens ne dut estre vers celi qui accuse.*

☞ A duellis excipiebantur etiam Duces, ita tamen ut per *Vicarium* seu *Campionem* appellanti responderent. Charta Frederici I. Imper. an. 1156. apud Miræum to. 1. pag. 540. col. 1. *Insuper potest idem Dux Austriæ, cum impugnatus fuerit ab aliquo de duello, per unum idoneum, non in enormitatis macula detentum, vices suas prorsus supplere.*

Duello succumbentium pœna fuit ultimum supplicium, suspendium, capitis minutio, vel certe membri debilitatio, pro criminis qualitate, uti diserte produnt Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 8. Speculum Saxonicum lib. 2. art. 16. §. 2. Wichbild Magdeburg. art. 82. §. 1. Bracton. lib. 3. tract. 2. c. 21. §. 6. &c. Cujus moris exempla suggerunt Ditmarus lib. 3. p. 29. Willelmus Malmesbur. lib. 4. p. 124. Will. Neubrig. lib. 2. cap. 5. Rogerus Hovedenus pag. 466. Galbertus in Vita S. Caroli Comit. Flandr. n. 94. Gualterus Tervan. in Vita ejusdem Caroli cap. 39. & alii à nobis laudati Scriptores in Notis ad Alexiadem pag. 298. ubi apud Normannos nostrates secus olim observatum in delatoribus ostendimus, quod & in Anglia obtinuisse innuit Bractonus lib. 3. tract. 2. cap. 21. §. 7. *Si autem* (appellans) *victus sit in Campo, aliud erit*, (id est, non afficietur ultimo supplicio, ut Appellatus) *quia non stat per ipsum, quin fiat disratiocinatio: & quamvis ad gaolam mittendus sit, tamen fit ei aliquando gratia de misericordia, quia pugnat pro pace.* Eadem habentur in Fleta lib. 1. cap. 34. §. 32. Verum Philippus Augustus Rex Franc. Normannicum istum morem rescidit, & ad jus commune reduxit, quo talionis pœna in appellantem, si succumbat, decernitur, uti Guntherus lib. 7. Ligur. ait:

Passurum similem non victo crimine pœnam.

Scribit Lucianus in Toxari apud Scythas, si quis

ſingulari certamine ſuperatus foret ei dextram abſcindi ſolitam, pœnæ cauſa.

Alia à præallatis & laudatis, purgationis per duellum exempla, deſcribunt paſſim Scriptores, Gregorius Turon. lib. 7. Hiſt. cap. 14. Fredegar. in Chron. cap. 51. Paulus Warnefridus de Geſt. Longob. lib. 4. c. 49. Theganus de Geſt. Ludov. Pii c. 38. Vita Aldrici Epiſc. Cenoman. p. 120. Baldricus Camerac. lib. 1. c. 10. Aimoinus l. 4. de Miraculis S. Benedicti cap. 11. Ditmarus in Chronico lib. 3. pag. 29. Wippo in Conrado Salico p. 439. Regino an. 950. Hugo Flaviniacenſis in Chr. part. 2. cap. 27. Luithprandus in Legatione, Lambertus Ardenſis pag. 140. Lambertus Scafnaburg. ann. 1048. 1050. Chronicon Moriniacenſe lib. 2. p. 366. Petrus Venerabil. l. 1. de Miracul. cap. 8. Albertus Stadenſis an. 1050. 1105. Vita S. Auſtregiſili, Falcandus de Calamitatib. Sicil. pag. 668. 691. W. Tyrius l. 9. c. 7. Cæſarius lib. 3. Miracul. cap. 18. lib. 9. cap. 48. Antiquitates Fuldenſes pag. 614. Willelmus Neubrig. l. 2. cap. 5. Matthæus Paris an. 1163. Rodericus Toletanus lib. 6. de Reb. Hiſpan. cap. 26. Geſta Conſul. Andegav. cap. 3. Acropolita cap. 50. Pachymeres lib. 1. Gretzerus in Epiſcopis Eyſtetenſib. p. 492. Marca in Hiſt. Benearn. lib. 4. cap. 8. & 10. Sirmondus in Notis ad Epiſt. Goffridi Vindocin. lib. 3. Epiſt. 38. Marlotus in Chronico S. Nicaſii Remenſis cap. 10. Oliverius Markanus in Tract. de Duellis, initio, &c.

Pravam iſtam duelli examine lites ac controverſias ambiguas dirimendi conſuetudinem, quam *impiam* etiam vocat Luitprandus Rex Longob. in Legib. tit. 91. §. 4. quamque *propter conſuetudinem gentis ſuæ Longobardorum vetare* ſe non potuiſſe ait, abrogare ſæpe annixi ſunt ſummi Pontifices, Epiſcopi, & Concilia, & anathemate damnarunt, vel certe improbarunt, imprimis Concilium Valentinum an. 855. can. 12. Nicolaus I. PP. Ep. 50. ad Carolum Cal. ex qua deſumpta 2. q. 5. *Monomachiam*, Agobardus lib. Adverſus legem Gundobadam cap. 14. & lib. Contra judicium Dei, Cæleſtinus III. Frideric. I. in Conſtitut. Sicul. libro 2. tit. 32. Alexander III. PP. Epiſt. 19. denique Synodus Tridentina ſeſſ. 25. c. 19. Sed & hanc improbant omnino Senator lib. 3. Epiſt. 24. Ivo Carnot. Epiſt. 168. 247. 280. Auctor Fletæ lib. 1. cap. 34. §. 26. ut & aliquot alii ejus ætatis Scriptores.

Quinetiam Reges ipſi ac Principes hanc abolere penitus in dominiis ſuis ſubinde conati ſunt, præſertim S. Ludovicus Rex Franciæ, qui duella omnino in ſuis terris fieri prohibuit, ut ex Statutorum ejuſdem Regis lib. 1. c. 2. colligitur. Sed hæc prohibitio locum habuit tantum in propriis terris, non vero in terris vaſſallorum. Unde cum Prior S. Petri de Monaſteriis, qui *in quantum Prior Regem aſſociaverat* in ſua villa, queſtus eſſet, quod regius Ballivus duella pariter amoviſſet ab eadem villa, quia ſine aſſenſu ſuo inde amoveri non debuerant: *Placuit D. Regi, quod ſi Prior teneret ibi Duellum, teneat per ipſum, & totum per proprium ſervientem ſuum, & non per ſervientem communem inter ipſum & D. Regem, quia Rex non vult habere aliquid in Duello. Si tamen ratione Duelli committatur terra vel aliud, voluit D. Rex portionem ſuam ſibi reddi ratione aſſociationis prædictæ.* Inter Areſta Cand. 1260. in 1. Reg. Parl. f. 109.

Piiſſimi Reg. exemplo, Alphonſus Comes Pictavenſis & Arvernenſis ſubditis ſuis, vice privilegii, conceſſit, ut eorum nemo ad duellum faciendum cogeretur. Id certe expreſſum legitur in Libertatibus ab eo conceſſis urbi Riomenſi in Arvernis ann. 1270. *Item quod nullus habitans in dicta villa de quocunque crimine appellatus vel accuſatus fuerit, teneatur ſe purgare vel defendere Duello, nec cogatur ad Duellum faciendum, & ſi refutaverit, non habeatur pro convicto; ſed appellans, ſi velit, probet crimen, quod objecit vel per teſtes vel per probationes, juxta formam juris.* Id privilegii iiſdem verbis conceſſum legitur, ab Edwardo Rege Angliæ incolis Vianæ, Valentiæ, & Caſtelli-Amoroſi in Aginnenſi Provincia, in Charta deſcripta in Regeſto Conſtabulariæ Burdegal. fol. 33. Baſtidæ in Petrogoricis à Philippo Pulcro Rege ann. 1310. hominibus de corpore Monaſterii Foſſatenſis ab Alexandro PP. in Tabular. ejuſd. Monaſt. p. 7. Tornacenſibus à Philippo Aug. ann. 1187. in Charta Communiæ Tornacenſis, incolis S. Audomari à Guillelmo Comite Flandriæ ann. 1127. in Charta deſcripta in Probat. Hiſt. Guinenſis p. 195. Monachis S. Dionyſii in Francia ab Innocentio PP. apud Doubletum pag. 580. Wiennenſibus Auſtriacis à Friderico II. Imper. in Charta ann. 1237. deſcripta à Lambecio lib. 2. de Bibl. Cæſar. pag. 81. *Si ſeptima manu honeſtarum perſonarum expurgare ſe poſſint.* Arnhemenſibus Otto Comes Gelriæ ann. 1233. Bommelienſibus, Thylanis, & Neopaludanis Rainoldus Comes Gelriæ Chartis an. 1327. 1329. & 1335. ut auctor eſt Freder. Sandius in Conſuetud. Feudales Gelriæ p. 435. &c. Vide Probationes Hiſt. Vergiac. p. 212 & Somnerum in Gloſſar. ad Script. Angl. V. *Duellum.* Scribit Saxo Grammaticus lib. 10. Hiſt. Danicæ p. 171. *abrogatam* apud Danos *Duellorum conſuetudinem*, ſervato tantummodo *ferri candentis* judicio.

☞ Duella prohibuit etiam Philippus IV. an. 1303. quod ſubinde an. ſcilicet 1314. renovatum & confirmatum fuit, ſed ad certum præfinitumque tempus: *Provocationes ad Duellum & gagia Duellorum recipi, vel admitti, ipſa Duella fieri vel iniri durantibus guerris noſtris expreſſius inhibemus.* Vide D. *de Lauriere* tom. 1. Ordinat. Reg. p. 390. Ibid. p. 567. legitur Edictum an. 1315. Ludovici X. qui, quod antiquitus inauditum fuerat in Francia, *vadiare duellum* permittit etiam cum quis de furto poſtulatur: *Nous voulons & octroions, que en cas de murtre, de larrecin, de rapt, de trahiſon, & de roberie, gage de bataille ſoit ouvert, ſe les cas ne poroient eſtre provez par teſmoings.*

Denique cum promiſcue duella decernerentur pro quibuſvis controverſiis, etiam levioris momenti, decrevit Henricus I. Angl. Rex in Legib. ſuis cap. 59. *Ut non fieret bellum ſine capitali ad minus* 10. *ſolid. niſi de furto, vel hujuſmodi nequitia compellatio eſſet, vel de pace Regis infracta, vel in illis, in quibus eſt capitale mortis.* [Et Ludovicus VII. in Charta an. 1168. *Pro debito citra quinque ſolidorum dationem, inter aliquos non judicetur Duellum.*] Certe conſtat, non modo pro criminibus capitalibus admiſſa duella, ſed etiam in probationibus proprietatis prædiorum, ſtatus ac conditionis, & ſimilium. At cum noſtri pravum hunc uſum abolere penitus non poſſent, eo rem deduxere, ut duella non agerentur, niſi in quatuor iſtis caſibus enarratis in Areſto 22. Junii ann. 1422. quorum primus eſt, ut crimen capitale eſſet, 2. ut de crimine perpetrato omnino conſtaret, 3. ut accuſatus notorie eo infamaretur, 4. denique ut res probari non poſſet per teſtes.

Duellum Tenendi, ut tunc loquebantur, Facultatem ac jus non habebant feudales omnes Domini, sed ii tantum quibus id ex lege, consuetudine, vel lapsu temporis competebat. Aresta Pentecost. ann. 1263. in 1. Reg. Parlam. f. 33. *Item quod usus est habere pilloricum, & tenere Duellum, & dictum est quod habeat saisinam justitiæ in dicta villa.* Idque potissimum locum habebat in atrociori crimine. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. c. 38. *Et encore ont plus li vavasseur: car eus tiennent leurs Batailles devant eus de toutes choses, fors de grans messés.* Nam licet in inferiori Curia duellum vadiaretur, seu admitteretur, vel decerneretur, in ea tamen non peragebatur, sed in Curia Majoris Domini, ad quam id juris spectabat, ut est in Regiam Majestat. l. 3. c. 23. §. 9. 10. Tabularium Dunense apud Mabillonium: *Non absurde autem videtur hic inserere, quod prædicta villa non solum ipsa ab omni prorsus exactione liberrima huc usque perseveraverit: verum etiam in tantum hujusmodi privilegio omnes cæteras antecellit, ut de proximis circumquaque villis ad judicium calidi ferri portandum, & ad Bellum Campionum clypeo & baculo faciendum ex antiquitate semper illic accusatores & accusati conveniant, totaque causa ad illius villæ Domini deferatur audientiam.* Charta Aleonoræ Comitissæ Viromandensis ann. 1191. *Minister B. Mariæ debet tenere usque ad Duellum placita, & tunc ab eodem ministro receptis obsidibus Duelli, ipse minister Duellum & obsides tradit servienti meo, qui est Præpositus Viriaci, ad ducendum Cauniacum, usque ad domum meam.* Charta Communiæ Peronensis anno 1207. *Si Duellum inde indicatum fuerit, fiet in Curia nostra, sicut debet fieri de quibuscumque rebus Duellum fuerit indicatum.* Inquestæ Parlamenti S. Martini an. 1254. *Abbas Columbensis dicit contra dominum Regem, quod usus fuit habere judicium Duelli de hospitibus suis, cujuscumque rei sit: & usus fuit addicere prædictum Duellum, quando adjudicatum erat, in Castro Domini Regis de Nogento ad justitiam Domini Regis. Et si dictum Duellum pacificatum fuerit per justitiam Domini Regis, Abbas dicit, quod usus fuit habere emendas. Et si res accidit, quod dictum Duellum eat ultra, & quod aliquis pugnantium sit victus, quod usus fuit habere bona illius, qui victus fuerit, si hospes suus fuit.* Regesti Castri Lidi in Andibus fol. 24. 25. *Omne Duellum undecunque veniat, victus erit Comitis, hoc modo, quod Præpositus Majoris ducat victum, reddendo Præposito Castri Lidi 10. sol. exceptis hominibus Monachorum. Ad Majetum non potest fieri Duellum vel judicium, quod non mittatur ad castrum Lidi, exceptis hominibus S. Martini. De omni terra Archiepiscopi, si contentio sit judicii, vel Duelli, vel etiam sacramenti, debet terminari ante Senescallum Comitis ad Castrum Lidi, &c.* Vide Notas nostras ad Stabilimenta S. Ludovici p. 168. [*de Lauriere* in Institutiones Loiselli lib. 2. tit. 2. regula 47.] Historiam Monast. S. Nicolai Andeg. pag. 6. 14. tom. 5. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti p. 762. Probat. Hist. Monmorenciacæ pag. 395. & supra in vocabulo *Bannaria.*

De compositione de duello ante ictum vel post, [quod jus, *Justitia pro Duello* dicitur in Charta Guillelmi Aquitaniæ Ducis tom. 2. Gall. Christ. Instr. col. 429.] scilicet post *vadia* data, emenda debebatur Domino. Charta Mathildis Comitissæ Nivernensis an. 1223. *De gagiis Duelli, quod pacificabitur, non nisi 7. solidos & 6. denarios tantum capiam de unoquoque.* [Charta Hugonis Abb. Centul. ann. 1228. ex Tabul. S. Richarii: *De qua emenda (nempe* VII. *solidorum &* VI. *denariorum) soli juramento Servientis S. Richarii credetur, absque lege alia seu Duello.* Litteræ an. 1236. ex secundo Chartul. S. Quintini in Insula: *Si qui provocaverint se ad Duellum in prædicta villa, causa tractari debet per Ecclesiam.... & tota mat atio Duelli ad Ecclesiam pertinebit.*] Libertates urbis Belnensis, in Burgundicis Perardi pag. 275. *Si compositio de Duello ante ictum vel post, fiat, 65. solidos & 6. denarios habebo.* Charta Gaufredi de Leziniano Dom. Meruenti an. 1240. *Si autem aliqua causa moveatur coram Canonicis, de qua Duellum debeat adjudicari, si pax intervenerit ante judicium, quod exinde pervenerit inter me & Canonicos, per medium dividatur. Si vero adjudicatum fuerit Duellum, ex tunc totum erit meum, quod exinde pervenerit, & ex quo orta fuerit querimonia coram Canonicis pro Duello, non poterit nisi pace vel judicio remanere.* Consuetudo Lorriaci an. 1187. *Si homines de Lorriaco vadia Duelli temere dederint, & Præpositi assensu antequam tribuantur obsides, concordaverint, duos solidos & 6. denarios uterque persolvat, &c.* Vide Roverium in Reomao p. 667.

Bannum Duelli. Charta Willelmi Dom. Talemondensis Castri: *Quod si homo S. Crucis prælietur in Campo, sive vincat, sive vincatur, Bannum non reddet nisi S. Cruci & ejus Abbati.*

Duellia et Duelliaria Verba, verborum formula, quibus quis ad duellum provocabatur, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 68. §. 2. *Verba Duelli*, in Charta Philippi Regis Franc. an. 1296. apud Marcam in Hist. Beneharn. cap. 29. n. 4. *Verba appellum facientia*, apud Bractonum lib. 3. tit. 2. cap. 20. §. 1. 3. *Duellariter alloqui*, in Wichbild Magdeburgensi art. 82. §. 2. Cujusmodi autem fuerint *Duellaria verba*, docent Assisiæ Hierosol. MSS. Bracton. lib. 3. tit. 2. c. 21. §. 2. Fleta lib. 1. cap. 34. §. 29. Philippus *de Beaumannoir* cap. 63. Edictum Philippi Pulcri de Duellis, Oliverius Markanus de Duellis, liber Anglicus inscriptus *Justice of peace* pag. 64. Britton. c. 22. 24. &c.

Duellaria Vulnera, in Wichbild Magdeburg. art. 81. propter quæ duellum fieri debeat.

Duellum Victum, in quo appellans vel appellatus occumbit. Charta Communiæ Divionensis an. 1187. & Libertates urbis Belnensis apud Perardum: *Si Duellum Victum fuerit, in dispositione mea sit.* Libertates Pontallerii apud eumdem pag. 487. *Se Bataille est vaincuë, je aurai 65. sols.*

Duellum Firmare dicebatur Judex aut Dominus, qui inter partes litigantes duellum decernebat, & ab iis *vadia* recipiebat. Fori Morlanenses art. 8. *Si aliquis Bellum cum aliquo habuit, & priusquam ante Dominum Firmatum fuerit, se retraxerit, &c.* Vetus Charta apud Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. p. 26. *Si homo sanctæ Mariæ Firmaverit Duellum, & ceciderit, Monachi habebunt legem.*

Duellum Ligare. Charta Libertatum Raucurtis & Haldicurtis ann. 1255. *Et sciendum, quod Duellum Ligari non poterit, nisi pro valore 200. solid. vel amplius.*

Duellum Custodire. Charta Ermengardis Dominæ Risnelli an. 1213. in Tabul. Molismensi: *Si Duellum firmatum fuerit, in Curia Prioris deducetur. Et si Prior per se Duellum Custodire non poterit, ego & dominus Risnelli illuc servientes nostros mittemus, qui Priorem & suos custodiant. Si autem alter eorum victus fuerit, corpus tantummodo, nihil domino Risnelli reddetur, & quidquid victus habuerit, Prioris erit.*

Lege Duelli Approbare, apud Sugerium in Ludov. VI. cap. 15.

Duellum Percussum, id est peractum, apud Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 19. §. 9. 10. *Duellum Percussum cum judicio*, in Fleta lib. 2. cap. 54. §. 25. Adde Statutum 2. Westmonaster. cap. 48. Vide *Batalla*, *Bellum*, *Campio*, *Campus*, *Circulus*.

Duello victi arma à victore Ecclesiis offerebantur. Charta Henrici I. Regis Angl. in Monastico Anglic. to. 3. p. 136. & apud Gul. Prynneum in Libert. Eccl. Anglic. to. 3. p. 1103. *Ubicumque sit Duellum, Ebor ac juramenta debent fieri super textum, vel super reliquias Ecclesiæ S. Petri: & facto Duello, victor Arma victi ad Ecclesiam S. Petri offerat, gratias agens Deo & S. Petro pro victoria.*

Duellorum usum etiam extremis seculis invaluisse constat. Charta an. 1353. in Vasatensi apud Occitanos diœcesi obtinuisse hac ætate innuit. Ann. 1386. per Curiæ Arestum decretum fuit duellum inter Joannem *de Carouges* & Jacobum *le Gris*, de quo Froissartes & Joan. Galli quæst. 76. 77. Judicato Ballivi Augensis (*d'Eu*) an. 1390. decretum perinde duellum inter Joannem *de Quesnel* Militem & Joannem *Crochon*, cui (ut hoc obiter adnotem) objectum fuit à Quenello, quod nobili genere haud natus erat, proindeque pugnare deberet, *comme non noble*. Sub Francisco I. Galcherus de Dintevilla dominus Vanlaii, cum in Italia esset, ad singulare certamen provocatus fuit, ob crimina aliquot perpetrata, à Joanne *du Plesseis* consanguineo, per Regem armorum Franciæ, Regis consensu: qui cum non comparuisset, ad mortem condemnatus fuit per Arestum supremi Consilii regii 20. Febr. an. 1538. sed, Rege extincto, in Franciam rediit. Legi Chartas provocationis. Sub eodem Francisco I. illius permissu, Franciscus de Vivona dominus *de la Chasteigneraye* & Guido *de Chabot* Dominus *de Montlieu* duellum inierunt in parco Vincennensi pedites, omnibus duellorum observatis ceremoniis ann. 1547. apud Thuanum, & alios. Vide Guidonem Papæ quæst. 617.

Duellum Gallorum gallinaceorum, etiamnum in aliquot Provinciis usurpatum à scholaribus puerulis, vetatur in Concilio Copriniacensi an. 1260. cap. 7. quod scilicet superstitionem quamdam saperet, vel potius sortilegii, aut purgationis vulgaris nescio quid redoleret: *Quia ex Duello Gallorum, quod in partibus istis, tam in Scholis Grammaticæ, quam in aliis fieri inolevit, nonnulla mala aliquoties sunt exorta, &c.* Diogenes Laërtius in Socrate: ἐπῆρε καὶ εἰς φρόνημα Ἰφικράτην τὸν στρατηγόν, δεῖξαι αὐτῷ τοῦ κουρέως Μίδου ἀλεκτρυόνας ἀντίον τῶν Καλλίου πτερυξαμένους.

Duellorum vero regulas ac ritus, & ceremonias, ex quibus quædam hic attigimus, multis prosecuti sunt, qui ex professo de Duellis scripsere, Honoratus *Bonnor en l'Arbre des batailles* 4. part. c. 110. 112. & sequentibus, Comes Glocestrensis in Tract. MS. *des Gages de batailles*, Harduinus *de la Jaille*, Joan. Dom. *de Lisleadam*, & Oliverius *de la Marche*, simul editi Parisiis an. 1586. Paris de puteo, Hotomannus, & Savaro in Tractatib. de Duellis. Quibus adjungendi Nicolaus Uptonus lib. 1. de Militari offic. cap. 6. 7. Bractonus lib. 3. tract. 2. c. 19. 20. 21. Fleta lib. 1. cap. 34. 41. Guillelm. Stanffordius lib. 1. de Placit. Coronæ cap. 14. Libellus Catalanicus MS. de Batallia facienda, fol. 71. Cod. 93. Bibl. Thuanæ, Leges Scotorum, seu Quoniam Attachiamenta cap. 73. Speculum Saxonic. lib. 1. art. 63. Wichbild Magdeburg. art. 35. Thomas Walsingham. in Ricardo II. pag. 237. Charta Amedei Comitis Sabaud. ann. 1397. apud Guichenon. in Histor. Sabaud. pag. 243. &c. præterea Edictum Philippi Pulcri Regis Francorum, quod quidem, licet pridem editum à Savarone in Tract. de Duellis, & Andrea Favyno in Theatro Honoris pag. 1714. hic rursum longe emendatius exhibemus è MS. Codice, quod universam duellorum usus ac ritus seriem contineat.

PHELIPPE *par la grace de Dieu Roy de France, A tous ceux, qui ces presentes lettres verront, Salut. sçavoir faisons, que comme ença en arriere pour le commun proufit de nostre Royaume, nous eussions deffendu generalement à tous nos subjects toutes manieres de guerres, & tous gaiges de batailles, dont plusieurs malfaicteurs se sont avancez par la force de leur corps & faux engins, à faire homicides, trahisons & tous autres malefices, griefs & excés, pource que quand il les avoient faits couvertement & en repost, ils ne pouvoient estre convaincu par tesmoins, dont par ainsy le malefice se tenoit: & pour ce que nous en avons faict, est pour le commun proufit & salut de nostredit Royaume: mais pour oster aux mauvais dessusdits cause de malfaire, Nous avons nostre deffense dessusdite attemperée par ainsi, que là où il apperra evidemment homicide, ou trahison, ou autres griefs, violences, ou malefices, secrettement ou en repos, excepté de larrecin, parquoy peine de mort se deust ensuivir, si que celuy qui l'auroit fait n'en peust estre convaincu par tesmoin ou autre maniere souffisant, Nous voulons que en defaut d'autre poinct, celuy ou ceux, qui par indices ou presumptions semblables à verité pour avoir ce faict, soient de tels faits soupçonnez, appellez & citez à gaige de bataille & souffreront quand en ce cas les gaiges de bataille avoir lieu: Et pource que à celle justice tant seulement nous attemperons nostre deffense dessusdite és lieux & és termes esquels les gaiges de bataille n'avoient lieu devant nostredite Ordonnance, & pour ce n'est mieu nostre entention que ceste deffense soit rapellée ne attemperée à nuls cas passez devant ne aprés la date nosdites presentes lettres, desquelles condemnations & absolutions ou enquestes soient faitz procez, affin que on les puisse juger, absoudre ou condamner, ainsi que le cas le requerra & evidemment s'appartiendra. Et en tesmoing de ce nous avons ces presentes faict seeller de nostre grand seel. Donné à Paris le Mercredy l'an mil* CCC. *al.* 1306.

§. 2. *Nota quatre choses, qui appartiennent avant que le gaige de bataille puist estre adjugé.*

Et premierement nous voulons & ordonnons, qui soit chose notoire certaine & evidente, que le malefice soit advenu, & ce signifie la clause, Où il apperra evidemment homicide, trahison, ou autre vray semblable malefice par evidente suspection.

La seconde est, que le cas soit tel que mort naturelle en deust ensuivir, excepté cas de larrecin, à quoy gaige n'eschet point, & signifie la cause, De quoy peine de mort deust ensuivir.

La tierce est, que nul ne peut estre puny autrement que par voye de gaige, & ce signifie la clause, De homicide ou trahison reposte, si que celui qui l'auroit faite ne se pourroit deffendre, que par son corps.

La quarte, que celui que on veut appeller soit diffamé du faict par indices, & ce signifie la clause, Présumptions semblables à verité. Encores voulons & ordonnons selon le texte de nos Ordonnances, jaçoit ça que en larrecin n'y eschiet peine de mort, toute fois en larrecin ne eschiet peine de mort, toutes voyes en larrecin ne chiet point gaige de bataille; si comme il est contenu en la clause, De larrecin, excepté, &c.

§. 3. *Comment le deffendeur se vient presenter devant le Juge sans estre adjourné.*

Hic §. deest in MS.

Nota que en gage de bataille tout homme, qui se dit vray pour honneste, se doit rendre & presenter sans adjournement s'il le sçait, mais on luy donne bien delay pour avoir ses amis; & s'il ne vient sans adjournement, ja pour ce son droict n'est amendry, ne son honneur avancie.

§. 4. *Comment l'appellant propose son cas devant le Juge de l'appellant.*

Encores voulons & ordonnons, que quand on propose aucun cas de gaige de bataille, de quoy mort se deust ensuivir, excepté larrecin comme dit est, il souffit que l'appellant die que l'appellé a faict faire le cas pour luy ou pour autre, supposé que l'appellant ne nomme pas qui.

Encores se le cas est supposé en generaux termes, comme de dire : Je tel dis & veuil dire maintenir & soustenir que le tel a traitreusement tué ou faict tuer le tel : Nous voulons & ordonnons, que telle proposition soit non souffisante & indigne de reponce, selon le stil de nostre Cour de France, mais lui convient declarer le lieu où le malefice a esté faict, le temps & le jour de la personne du mort, ou de la trahison. Toutes voyes en telle condition pourroit estre l'information du malefice, qui ne seroit ja besoing dire l'heure ne le jour, qui pourroit estre trop occulte de sçavoir.

Encores voulons & ordonnons, que se le Juge ordonne gage ou combat contre les coustumes, contenues en nosdites lettres, tout ce, qui sera fait au contraire, pourra estre rappellé.

Encores voulons & ordonnons, que le demandeur ou appellant doive dire ou faire dire par un Advocat son propos, devant nous ou son Juge competant contre sa partie adverse, & luy present : & se doivent garder de dire chose où il chée vilainie, qui ne serve à sa querele seulement. Et doit requerir le deffendant que se l'appellant ne preuve les choses proposées estre vrayes, qui il soit condamné à avoir confisqué cors & biens, & estre puny de tel peine comme droit le veut : alors ledit appellant doit & peut dire, qui ne le pourroit prouver par témoings ne aultrement, que par son corps contre le sien, ou par son advoué en champ clos comme gentilhomme & preudhomme doit faire en nostre presence, comme leur Juge & Prince souverain : & alors doibt jetter son gaige de bataille, lequel gaige receu par le deffendant doit puis faire en sa retenuë, & puis faire retenuë de conseil d'armes, de chevaux & de toutes aultres choses necessaires & convenables à gaige de bataille, & que en tel cas selon la noblesse & condition de lui appartient avecques toutes les protestations, qui s'ensuivent. Lesquelles protestations, appellations & ordonnances seront enregistrées pour juger, s'il y aura gaige ou non, en disant :

Et premier, dira, Tres-excellent & puissant Prince, & nostre souverain Seigneur, ou s'ils ne sont de nostre Royaume, en lieu de Souverain Seigneur, diront, Et nostre Juge competant, pour donner plus bref fin aux choses, que j'ay dites, je proteste & retiens, que par loyale essoine de mon corps, je puisse avoir un Gentilhomme pour celuy jour mon advoué, qui en ma presence, si je puis, ou en mon absence, à l'aide de Dieu & de nostre Dame & Monseigneur saint Georges le bon Chevalier fera son loyal devoir à mes cousts & despens, comme raison est, toutes les fois & quantesfois qu'il vous plaira ordonner comme à tel cas appartient.

Encores voulons & ordonnons, que le deffendant, s'il veut, sur les perilz, puisse dire au contraire, & requerir les injures par l'appellant dictes à luy estre amendées, de telle amende & peine, que devroit porter s'il avoit fait les choses dessusdites, & que ledit appellant, sauve l'honneur de nostre Majesté, ou de son Juge competant, a faulcement & mauvaisement menti; & comme faulx & mauvais, qu'il est de ce dire, il s'en desfendra, a l'aide de Dieu, & de nostre Dame, par son corps ou de son advoué par loyale essoine de son corps, s'il est dict & jugé que gaige de bataille y soit, ou lieu jour & place que par Nous comme leur souverain ou autre Juge sera ordonné. Et alors doibt lever & prendre le gaige de terre, & puis faire ses protestations dessusdites. Et requerir son advoué en cas de loyalle exoine, & nous demander retenue de conseil selon la noblesse, & condition de luy, & le surplus ainsi que dict est : lesquelles appellations & deffenses voulons & ordonnons, que soint semblablement escrites & registrees pour sçavoir, s'il y aura gaige ou non. Et pour l'amender l'un à l'autre selon que justice requerra, dans une incluse, s'obligera de comparoir au jour, heure, & place à eux assignés, tant à la journée de sçavoir se gaige y sera, comme à celle de la bataille, se bataille y eschiet, selon l'information de leur procés, lequel sera bien veu & sainement regardé par nobles & preudhommes, Clers, Chevaliers, & Escuyers, sans faveur de nulli, lequel gaige ou non sera devant les parties adjugé au jour & place par nous ou par leurs Juges ordonné, sur la peine d'estre reputé pour recreant & convaincu, celuy à qui la faute sera, & outre ce voulons, que soient arrestez, jusques à ce qu'ils donnent bons & suffisant pleges de ne partir sans nostre congié, & de se presenter aux journées ordonnées par nous ou par leur Juge competent.

Comment l'une des parties se part sans congé, & est pris de par le Roy.

Aussy voulons & ordonnons, que se aucune des parties se departoit de nostre Cour, aprés les gaiges jettez & receuz, sans nostre congié, iceluy partant voulons & ordonnons qui soit tenu & prononcé pour recreant & convaincu, & faite la justice que le cas requiert retenu nostre volonté.

Encöres & pource qu'il est de coustume que l'appellant & deffendant entrent en champ, portant avecques eux toutes les armeures desquelles ils entendent offendre l'un l'autre, & eux deffendre, partant de leurs hostels à cheval, eux & leurs chevaux, housses de coutez & paremens de leurs armes, les visieres baissées, les glaives ez poings, les espees & daghues ceintes, & en tous les estats & manieres qu'ils entendront eux combattre, soit à pié ou à cheval. Car s'ils faisoient porter leursdites armeures par aucuns autres, & portassent leurs visieres levées sans nostre congé, ou de leur Juge, ce leur porteroit tel prejudice qu'ils seroient contraincts de combattre en tel estat qu'ils seroient entrez au champ, selon la coustume de present. Et parce que ceste coustume nous semble pour les combateurs aucunement estre ennuyeuse : par nosdits chapitres & ordonnances, de present attemperions & voulons, & ordonnons, que lesdits combateurs puissent partir aux heures par nous ordonnées montez & armez, comme dit est, de leurs maisons, les visieres levées, faisant porter devant eux leurs glaives, hasches, espées, s'ils veulent, & toutes autres armes raisonnables pour offendre & deffendre en tel cas. Et tant plus pour avoir cognoissance de vrais Chrestiens, partans de leurs hostels de pas en pas, de leurs mains droites se signeront, ou porteront le Crucifix ou bannerettes petites où seront pourtraits nostre Seigneur & nostre Dame, les Anges, Saints ou Sainctes, où ils auront leurs desveu & devotions, desquelles croix ou bannerettes ainsi que dict est, jusques à ce qu'ils descendront dedans leurs pavillons se signeront.

Cy s'ensuit la premiere des trois criez, & les cinq dessenses que le Roy d'armes ou Heraut doit faire à tous gaiges de bataille.

Tout le premier ledit Roy d'armes ou Heraut de la

Marche doit monter à cheval ſur les deux portes des liſſes, & là doit une fois crier l'appellant. Secondement une autre fois quand l'appellant ſera entré, & que aurons commandé de appeller le deffendant. Et la troiſiéme, quand ils ſeront tous deux entrez, & auront devant nous faites leurs preſentations, & fait tous leurs ſermens par la forme qui s'enſuit, & retournez en leurs pavillons.

La premiere des cinq deffenſes.

Or ouez; or ouez; or ouez Seigneurs Chevaliers, & Eſcuyers, & toutes manieres de gens, que noſtre Seigneur par la grace de Dieu Roy de France, vous commande & deffend, ou de par leur Juge, ſus peine de perdre corps & biens, que nul ne ſoit armé, ne porte eſpée, ne dague ne autre harnois quel qu'il ſoit, ſe ce ne ſont les gardes du champ, & ceux de par le Roy noſtre Sire, ou le Juge, en auront congé.

Encores ce le Roy noſtre Sire vous commande & deffend, ou le Juge, que nul de quelque condition qu'il ſoit, durant la bataille, ne ſoit à cheval, & ce ſur peine aux Gentils hommes de perdre le cheval, & aux ſerviteurs de perdre l'oreille, & ceux qui convoyeront les combatus deſcendus qu'ils ſoient de leurs chevaux à la portée du champ, ſeront tenus incontinent les renvoyer, à la peine que dit eſt.

Encores le Roy noſtre Sire, ou le Juge, vous deffend que nulle perſonne de quelque condition qu'il ſoit; ne doit entrer ou champ ne entre les deux liſſes, ſinon ceux qui pour ce y ſeront ordonnez ſur la peine de perdre corps & biens.

Encores le Roy noſtre Sire, ou le Juge, vous commande & deffend à toute perſonne de quelque condition qu'il ſoit, qu'il s'aſſie ſur banc, ou à terre, afin que chacun puiſſe veoir les parties plus à ſon gré combatre, & ce ſur la peine du poing ou du pied.

Encores le Roy noſtre Sire vous commande & deffend que nul ne parle, ne ſigne, ne touſſe, ne crache, ne crie, ne face aucun ſemblant, & ce ſur peine du corps & des biens.

Autre Ordonnance du Roy, comment les deux combatans doivent entrer en liſſes

Encores & jaçoit, que par les anciennes couſtumes de noſtre Royaume, l'appellant doit eſtre au champ avant l'heure à dix heures, & le deffendant devant l'heure de mydi, & quiconques deffaut de l'heure, il eſt tenu & jugé pour convaincu, ſe noſtre mercy ou du Juge s'y entend, leſquelles couſtumes nous voulons & approuvons, que d'oreſnavant ſe contiennent & vaillent. Neantmoins pour aucunes bonnes raiſons à ce nous eſmouvoir, leſdites ordonnances attemperons, & conſentons, que nous ou leur Juge puiſſe advancer ou tarder de jours & de heures, ſelon les diſpoſitions du temps, ainſi que à nous & à tous Juges plaira, & les prendre en nos mains pour les accorder, & ordonner à l'honneur & bien de tous deux qui pourra, & ou pour donner autre jour & heure, tant avant la bataille commencée comme en combatant pour parfaire leur bataille, ſe le jour ne ſouffiſoit, & en les remettant aux mêmes & ſemblables poincts, & party comme les avions prins: ſans ce que nul ne s'en puiſſe jamais excuſer, complaindre, defendre ne proteſter contre nos Ordonnances, comme nous leurs Juges competens.

§. 8. *Enſuivent les requeſtes & proteſtations que les deux parties doivent faire à l'entrée du champ.*

A la porte des liſſes au Conetable ſe le Roy luy a commis, ou aux Mareſchaux ou Mareſchal du champ, qui là ſe trouveront, auſquels l'apellant dira ou ſera dire par ſon Advocat, qui eſt pour pluſieurs cauſes le meilleur, & puis celles qu'il dira, ou fera dire ſemblablement au Juge, quand il ſera tout à cheval entré dedans, au Mareſchal avant que d'entrer dedans, & premier celle de l'entrée du c hamp

Noſtre tres-honoré Monſeigneur le Mareſchal je ſuis tel, ou l'Advocat, voyez cy tel comme appellant que pardevant le Roy noſtre Sire & ſouverain Seigneur & Juge competent, ſe vient preſenter armé & monté comme gentil-homme doit entrer en champ pour combatre contre tel, ſur telle querelle comme faulx & mauvais traiſtre ou meurtrier, ſe le cas eſt de meurtre comme il eſt. Et de ce il prent noſtre Seigneur, noſtre Dame, & Monſieur Sainct George le bon Chevalier à teſmoin à ceſte journée, qui aujourd'huy luy eſt aſſignée, & pour ce accomplir eſt venu & ſe preſente pour faire ſon vray devoir, & vous requiert, que luy livrés & deſpartés ſa portion du champ, du vent, du Soleil, & de tout ce qui eſt neceſſaire profitable & convenable à tel cas. Et ce faict, il fera ſon vray devoir à l'aide de Dieu, de noſtre Dame, & de Monſeigneur Sainct George le bon Chevalier, comme dict eſt. Et proteſte qu'il puiſſe combatre à cheval ou à pied, ainſi que mieulx luy ſemblera. Et de ſoy armer ou de ſes armes ou deſarmé & porter celles qu'il voudra tant pour offendre comme defendre à ſon plaiſir avant combattre, ou en combattant ſe Dieu luy donne loiſir de ce faire.

Encorës que ſi ſon ennemy tel ou adverſe, portoit aultres armes ou champ, qui ne devoit porter par la conſtitution de France, que icelles luy ſoient oſtées, & que en lieu d'icelles nulles autres n'ayt ny puiſſe avoir.

Encores que ſi ſon ennemy avoit armes forgées par mauvais art & brefz, charois, ſors, ou invocations de denneaux, parquoy il en fuſt cogneu manifeſtement, que ſon bon droit luy fuſt empeſché, avant la bataille, combatant ou aprés que ſon droict, bon droict, & honneur n'en puiſt eſtre amendry, ains ſoit le faulx & mauvais puny comme ennemy de Dieu, traitre & meurtrier ſelon la condition du cas, & doit requerir que ſur ce il doye ſpecialëment jurer.

Encores doit requerir & proteſter, que ſi le plaiſir de Dieu ne fuſt que au Soleil couchant il deſconfi, & outre ſon ennemy, laquelle choſe il entend à faire ſi à Dieu plaiſt, neanmoins peult requerir qui luy ſoit donné du jour autant comme il en ſeroit paſſé ſelon les droicts & anciennes couſtumes, ou autrement peu proteſter s'il n'a l'eſpace d'un jour tout au long, lequel nous luy devons conſentir & octroyer.

Encores que en cas, que le tel ſon adverſaire ne ſeroit venu dedans l'heure deuë, & par le Roy noſtre Sire aſſignée qui ne ſoit plus receu, mais ſoit tenu pour reprouvé & convaincu, laquelle requeſte eſt & ſera en noſtre liberté. Neanmoings que s'il tardoit ſans noſtre volonté qu'il ſoit comme dit eſt.

Encores doit demander & expreſſemeut proteſter, qu'il puiſſe porter avecques luy pain, vin, & autres viandes, pour manger & boire l'eſpace d'un jour, ſe beſoin luy en eſtoit, & toutes autres choſes à luy convenables & neceſſaires en tel cas, tant pour luy comme pour ſon cheval, deſquelles proteſtations & requeſtes tant en general comme en ſpecial il doit demander inſtrument, leſquelles requeſtes & proteſtations, voulons & ordonnons que l'appellé ou défendant puiſſe ſemblablement faire, & par la forme que dict eſt, leſquelles requeſtes & proteſtations s'ils ne leur ſont en ſpecial defenduës, voulons & ordonnons qu'ils puiſſent combattre à cheval, & à pié armez chaſcun à ſa volonté de tous baſtons & arnois, de mauvais engins, charmes, charrois & invocations d'ennemys, & toutes autres ſemblables choſes defenduës, ſelon Dieu & Saincte Egliſe à tous bons Chreſtiens.

De quel longueur & largeur les liſſes doivent eſtre.

Encores nous voulons & ordonnons que toutes lices de gaige de bataille ayent cent & vint pas, c'eſt aſſavoir

xl. pas de large & quatrevint de long : lesquelles tous les Juges seront tenus de faire, & les retenir pour les autres, s'il en venoit.

Comment les pavillons des combatans doivent estre mis.

Encores voulons & ordonnons, que le siege & le pavillon de l'appellant, quiconques il soit, sera à nostre main dextre ou de son Juge, & celuy du défendant sera à la senestre.

Comment les deux combattans doivent entrer au champ.

Encores voulons & ordonnons, que quand chascun d'eux auront ou par leur Advocat faict dire les choses dessus dictes, ains qu'ils entrent ou champ, doivent baisser leurs visieres, & entrer les visieres baissées faisant le signe de la Croix, tout ainsi que dict est. Et en iceluy estat doivent venir devant nous, ou leurs Juges, portant les armes sur eux, desquelles ils entendent deffendre & offendre avant que d'entrer dedans, & nous dire & faire dire ce qui ensuit : Tres excellent & tres puissant Prince, & nostre Souverain Seigneur, ou voyez cy tel, qui en vostre presence, comme à nostre droicturier Seigneur & Juge competent, & si le Juge est autre que le Roy, dira ou fera dire : Mon tres-redoubté Seigneur, je suis tel qui en vostre presence comme à nostre Juge competant, suis venu au jour & heure par vous à moy assignée pour faire mon devoir contre le tel, à cause de meurtre ou trahison qu'il a faicte, & de ce j'en prends Dieu de mon costé, qui me sera aujourd'hui en aide : & quand il aura ce dict, ou par bouche d'Advocat faict dire, alors nous luy donnerons congé de entrer & aller en son pavillon descendre, lesquelles choses accomplies, nous ordonnons, que nostre Roy d'Armes de la marche ou Heraut montera sur les deux portes de la lisse du côté du deffendant, & fera son second cry, & deffense par la propre forme & maniere que dict est.

Cy apres s'ensuivent les trois fermens, que sont tenus de faire les Combattans, ceux qui veulent combattre en gaige de bataille.

Et premier ordonnons, que l'appellant sa visiere haussée tout à pié, partant de son pavillon armé de tout armes, dont il entend offendre & deffendre, accompagné de ses Conseillers & Gardes du champ seulement, alors se mettra à genoux devant nous, & là fera la figure de nostre vray Sauveur Jesus Christ en Croix. Lors fera le Mareschal ou un de nos Conseillers, ou celuy, que le Juge commettra, qui luy dira par la maniere qui ensuit : Sire Chevalier ou Escuyer qui est cy appellant, voyez vous icy la tres vraye remembrance de notre Sauveur vray Dieu Jesus-Christ qui voulut mourir & livrer son tres precieux corps à mort pour nous sauver. Or luy requieres mercy & luy priez, que à ce jour vous vueilles aider, se bon droit avez ; car il est souverain Juge : souvienne vous des fermens que vous ferés, ou autrement vostre ame, votre honneur, & vous estes en peril. Alors le Mareschal ou Conseiller, finies ces paroles, prent l'appellant par ses deux mains ostées des gantelets, & luy dit, que il die les paroles apres luy que il dira, & les met sur la Croix. Je tel appellant, jure sur cette remembrance de la Passion de nostre Sauveur Dieu Jesus-Christ, & sur la foy de vray Chrestien, & du S. Baptême, que je tiens de Dieu, que j'ay & cuide fermement avoir pour certain bonne, juste & sainte querelle, & bon droit d'avoir en ce gaige appellé le tel, comme faulx & mauvais traistre, ou meurtrier, ou foy mentie selon le cas que c'est, & lequel a tres fausse & mauvaise cause, & de soy en deffendre, & combattre contre moy, & ce luy monstreray-je aujourd'huy par mon corps contre le sien, à l'aide de Dieu & de nostre Dame, & de Monseigneur saint George le bon Chevalier. Lequel ferment fait, ledit appellant se leve, & s'en retourne en son pavillon avecques ceux qui l'ont amené, & lors par semblable façon est fait du deffendant.

Comment le deffendant fait son premier semblable ferment devant le Juge.

Lequel ferment fait, aprés ce que l'appellant est en son pavillon, les Gardes du camp vont au pavillon du deffendant, lequel ils menent pour faire le semblable ferment, armé de tous ses armes, & le surplus comme dit est, & quand le Marechal ou Conseiller l'a bien amoneté, comme dit est, le Mareschal ou Conseiller après tout ce, prend ses mains ostées des gantelets, & les met ainsi qu'il a fait à celles de l'appellant, & puis luy dit ; Vous tel, ou Seigneur de tel lieu, dites comme moy : Lors il dit : Je tel, deffendant, jure sur cette remembrance de la Passion de nostre Seigneur Dieu Jesus-Christ, & sur la foy de vray Chrestien & du saint Baptesme, que je tiens de Dieu, que j'ai & cuide fermement avoir pour certain, bonne, sainte & juste querelle, & bon droit de me deffendre par ce gaige de bataille, contre le tel, qui faussement & mauvaisement m'a accusé, comme faux, & mauvais qu'il est de moy en jour appellé, & ce luy monstreray-je aujourd'huy de mon corps contre le sien, à l'aide de Dieu & de nostre Dame, & de Monseigneur saint George le bon Chevalier. Lequel ferment fait, ledit deffendant se leve & s'en retourne en son pavillon, ainsi que l'appellant a fait.

Comment les deux parties font le deuxiesme ferment devant le Roy ensemble eux tenans par les mains.

Aprés ce que chacun d'eux auront fait leurs fermens ainsi que dit est au Chef de piece, nous ou leur autre Juge ferons partir les Gardes autant de un lez que de l'autre, & iront querir les Combatans accompagnez de leurs Conseillers, ainsi que dit est, lesquels viendront pas à pas de suite, & quand seront à genoux devant la Croix, le Conseiller leur fera oster des mains leurs gantelets, & prendra leurs mains droites & les mettra sur les deux lées du Crucifix, & des senestres se toucheront l'un l'autre ; alors derechef nostre Mareschal dira les paroles qui ensuivent : Vous tel appellant & vous tel deffendant, voyez ici la vraye remembrance de la tres sainte Passion de nostre Seigneur Dieu Jesus-Christ, la perdition de celuy qui aura tort en ame & en corps, aux grands fermens que avez faits & ferez, & feront la Sentence de Dieu, qui est pour aider à bon droict ; les confortans d'eux mettre plustot à la mercy du Prince que en l'ire de Dieu & pouvoir de l'ennemy. Lequel ferment nous ordonnons que ce soit le dernier des trois pour la mortelle haine, qui est entre eux. Alors estans leurs deux mains droites sur le Crucifix, & eux tenans des autres à senestre, adonques le Mareschal ou Conseiller leur demandera, & premier à l'appellant, & puis au deffendant. Vous tel, comme appellant, & vous tel comme deffendant, voulez-vous jurer ; & se aucun d'eux se repent de son tort, & fait conscience comme bon Chrestien, alors nous, & se le cas le requiert devant, nous le retenons à nostre mercy ou de son Juge, & se le cas le requiert, devant qu'il ait combattu, pour luy donner penitence, ou ordonner à nostre plaisir. Dont se ainsi est, nous ordonnons qu'ils soient ramenez en leurs pavillons, & de la ne partent jusques à nostre commandement, ou du Juge devant qu'ils soient venus. Se tous deux veulent jurer, alors le Mareschal ou Conseiller dira à l'appellant qu'il die comme luy. Je tel appellant jure sur ceste vraye figure de la Passion de nostre Seigneur Dieu Jesus-Christ, sur la foy de Baptesme comme vray Chrestien, que je tiens sur mon vray Dieu, sur les tres souveraines joyes de Paradis, lesquelles je renonce pour les trois angoisseuses peines d'enfer,

sur mon ame, sur ma vie & sur mon honneur, que j'ai & cuide avoir bonne, juste, & sainte querelle de combattre ce faulx & mauvais traistre meurtrier, parjure & foymentie, selon le gage tel que je vois parcy devant moy & tiens par la main, & de ce j'en appelle Dieu à mon vray Juge, nostre Dame, & Monseigneur saint George le bon Chevalier, & pour ce loyaument faire par les sermens que j'ay faits, Je n'ay ne entends porter sur moy ne sur mon cheval, paroles, pierres, herbes, charmes, charois, conjurations, ne compactions, invocations d'ennemis, ne nulle autre chose, où je aye esperance qu'il me puisse ayder, ne à luy nuire, ne n'ay recors, fors que en mon bon droict par mon corps, par mon cheval & par mes armes; & sur ce je baise cette vraye Croix, & me taiz. Aprés lesquels sermens faits ledit Mareschal ou Conseiller se traict vers le deffendant, & pour abreger l'un & l'autre, disent tout ainsi que dit est, & puis baisent le Crucifix.

Et quand tous deux font ledit serment, le Mareschal ou Conseiller les fait prendre par leurs deux mains droites, & les fait entretenir. Alors il dit à l'appellant qui die apres luy en parlant à son ennemy; Ou tu tel, que je tiens par la main droicte, par les sermens que j'ay faits, la cause, pourquoy je t'ay appellé, est vraye, par laquelle j'ay bonne raison & loyale de toy en avoir appellé, & à ce jour t'en combattray, & tu as mauvaise cause & nulle raison de t'en combattre & defendre contre moy, & tu le sçais bien, dont j'en appelle Dieu, nostre Dame, & Monseigneur S. George le bon Chevalier à tesmoing, comme faux traistre, meurtrier, ou foy mentie que tu es, selon le cas.

Response au serment & paroles de l'appellant.

Apres ce, le Mareschal ou Conseiller dit au defendant qui die comme luy en parlant à l'appellant: Toy que je tiens par la droite main, par les sermens que j'ay faits, la cause, pourquoy tu m'as appellé est faulse & mauvaise, par quoy j'ay bonne & loyalle cause de m'en deffendre, & me combattre contre toy à ce jour, & de ce tu as mauvaise cause & faulse querelle de m'en avoir appellé & combattre contre moy, & tu le sçais bien, dont & de ce j'en appelle Dieu, nostre Dame, & Monseigneur saint Georges le bon Chevalier à tesmoings, comme faulx & mauvais que tu es; Et apres les sermens tous faits & les paroles dites, ils doivent rebaiser le Crucifix, & puis chascun ensemble lever & retourner en leurs pavillons pour faire leurs devoirs: & lors sera ostée la Croix des lisses, & le siege surquoy elle est, lesquelles choses faites ledit Roy d'Armes ou Heraut remontera sur les coings des lisses, & fera son quatriesme & dernier cry.

Le dernier des trois crie.

Aprés ce que le Roy d'Armes ou Heraut aura crié & que chascun sera assis & ordonné sans dire mot, & que les parties seront toutes en point de faire leurs devoirs, alors par le commandement du Mareschal viendra ledit Roy d'Armes ou Herault au milieu de lices, entre les 2. Combatans, par trois fois crier, faites vos devoirs: & apres ces paroles incontinent aux deux lez de la lisse à l'endroit de leurs pavillons, leur seront mises leur bouteillettes & leur pain & tonaillettes, & alors les Combatans incontinent sailliront sur leurs escabeaux pour monter qui voudra sur leurs destriers, qui seront là tous pretz, & devant eux & leurs Conseillers tous en tour. Alors subitement leurs pavillons seront par sus les lices gettez dehors esperant nostre Ordonnance de la bataille par le cry du Mareschal.

Comment les deux parties sont hors des pavillons pour faire leurs devoirs à la voix du Mareschal, quand il jettera le gant.

Alors quand tout sera en point, laquelle chose leur sera demandée, le Mareschal pour nostre Ordonnance ira vers le milieu du camp, qui portera le gand en sa main, lequel par 3. fois dira à haute voix laissez les aller, & la derniere parole dite, il jettera le gand au milieu des lices, alors part à pied ou monte à cheval qui voudra; car en gages de querelle, se il n'est emprins, face chascun le mieux qu'il pourra, & au parme que les Combateurs feront, les Conseilleurs d'honneur sailliront hors de la prochaine lisse voir comment la chose se passera, se par nostre Ordonnance n'est que pour aucunes bonnes raisons ordonnons que les deux parties un ou deux y fussent pour mieux ouir, voir, & requerir le droict de son parti se besoin estoit.

Comment ils combattent, & l'un est vaincu & traisné hors des lisses, & par quantes manieres, gages de bataille se doit outrer.

Encore voulons & ordonnons que gage de bataille ne soit point dit outré, fors que par l'une de ces deux façons, c'est à sçavoir, quand l'une des parties confesse sa coulpe, & est rendu: & la seconde est, quand l'un met l'autre hors des lices vif ou mort, dont mort ou vif quel qu'il soit, le corps ou membre sera du Juge livré au Mareschal pour en faire justice, ou luy pardonner, à nostre bon plaisir; & quand il sera mort ou aura dit le mot, le vainqueur se doit presenter à genoux à nous & nous demander, se il a bien fait son devoir, & alors nous le quittons; & à ces paroles il se leve, & en sa partie s'en va monter à cheval accompagné de tous ses amis.

Comment le vaincu sera desarmé par le Herault, & son harnois jetté par le champ.

Encores voulons & ordonnons que se le vaincu est vif, qu'il soit en estant levé, & luy soient les esguillettes couppées, & tout son harnois çà & là par camp jetté, & puis à terre couché, & se il est mort, soit ainsi desarmé, & là laissé jusques à nostre ordonnance, qui sera de pardonner ou faire justice tout ainsi que bon nous semblera; mais ses pleges seront arrestez jusques à satisfaction de partie; c'est à sçavoir sur la deffense, & le surplus de ses biens à notre Court confisquez.

Comment le vainqueur se part des lices honorablement, & le corps du vaincu demeure là jusques à la volonté du Juge en la garde des Sergens de la Justice.

Encores voulons & ordonnons, que le vainqueur honnorablement s'en parte à cheval par la forme qu'il est venu, s'il n'a exoine de son corps portant le baton de quoy il aura desconfict son ennemi en sa droite main, & luy seront les pleges & ostagers délivrez, & que de cette querelle pour quelque information du contraire il ne soit tenu de respondre, ne nul juge l'en puisse plus contraindre s'il ne veut. Quia transivit per rem judicatam, & judicatum inviolabile observari.

Encores voulons & ordonnons, que le cheval, comme dit est, & les armes du vaincu, & toutes autres choses qui sur lui seroient venues, soient de droit au Mareschal du champ, qui pour ce jour en auroit la charge.

Icy finent les Ceremonies, Ordonnances, & Statuts de France qui s'appartient à tous gages de bataille fait par querelle

Or faisons à Dieu priere qui garde le bon droit à qui l'a, & que chacun bon Chrestien defende ne encheoir en tel peril. Car entre tous les perils qui sont, c'est celuy que on doit plus craindre & douter, dont maint noble ayant bon droit se sont trouvez trompez, ou pour avoir trop confiance en engins, forces & outrecuidées: & aucune fois pour la honte du monde, donnent ou refusent paix ou convenables partis; dont maintes fois ont puis porté des vieux pechez nouvelles penitences, en non chalant le jugement de Dieu. Mais qui se plaint & justice ne trouve, la doit bien Dieu requerir, & se l'interest sans orgueil ne mal-talent pour son bon droit, requiert

bataille, ne doit douter engin ne force, ayant espoir au vray & tout-puissant Juge qu'il sera pour luy.

☞ Easdem duelli leges omnes refert D. *de Lauriere* ad annum 1306. to. 1. Ordinat. Reg. pag. 435. & seqq. ubi, si otium & libitum est, variantes plurimas lectiones poteris observare. Unum hic addam, non semper ad ultimum exitum perducta fuisse duella, cum scilicet, qui certamini praeerant Judices, Campionibus, ut à feriendo cessarent, acclamabant: quod factum legimus in Historia Harcuriana tom. 3. p. 219. ubi de controversia, quæ ann. 1300. orta est inter Dominum *de Harcourt* & Cambellanum *de Tancarville: Là où vint en champ ledit Seigneur de Harecourt triomphamment accoustré, tout armé de fleurs de lys, qui vaillamment se porta: si que finallement eust son ennemy occis, n'eust esté qu'en iceluy combat estoient presents les Roys d'Angleterre & de Navarre; lesquels prierent au Roy de France, que la bataille cessât, & que ce seroit grand dommage, si deux si vaillants, comme eux estoient, s'entretuoient, pour fût crié:* Ho de par le Roy de France. *Par lequel & autres Rois illec estants, fût la paix entre eux deux faite, & furent tous deux faits Comtes.*

¶ DUELLUS, *Qui perseverat in Duello.* Laurent. in Amalthea. Sed Antiqui, ut Nævius, *Duellus* scripsere pro *Bellus*, formosus; unde Quintil. lib. 1. Orator. instit. cap. 1. *Sed B. quoque in locum aliarum dedimus aliquando, ut Byrgus & Bruges, & Balæna, necnon fecit eadem ex Duello Bellum, unde Duellos quidam dicere Bellos ausi.*

¶ DUERE, *Dare, tribuere, vincere. Duit, Dedit.* Papias. Gl. Lat. Gr. *Duit*, δῷη, *Duint*, δῶεν. Apud Antiquos, ac præsertim apud Plautum, haud semel reperias *Duis* pro *Dederis*, *Duit* pro *Det* vel *Dederit*, *Deperduint* pro *Deperdant*, &c. non tamen *Duere* pro *Dare*. Glossar. San-German. num. 501. solum habet: *Duere, Vincere.* Vide *Duo.*

¶ DUGA, Dolium. Memoriale Potestatum Regiensium ad ann. 1216. apud Murator. tom. 8. col. 1083. *Et in festo Purificationis S. Mariæ... fuit combusta... domus filiorum domini Petri de Novis, & vegetes ardebant fundum & Dugas totas, & vinum remanebat ammassatum & gelatum.* Vide *Doga* 2.

DUGALIA, [f. idem quod Fossæ, seu Fossarum latera, aggeres, à *Doga*, Fossa.] Jus Vicent. lib. 1. *Aquæductus, clavicæ, fossata, Dugalia, sive degeræ ac botes, &c.* Statuta Veron. lib. 1. cap. 99. *Pontes, & strata, Dugalia, & aggeres, &c.* Vide *Ductus* [& *Dugaria* 1.]

¶ DUGALIUM, pro *Doarium*, ut videtur, Gallice *Douaire.* Chronic. Casaur. apud Acherium Spicil. to. 5. p. 395. *De rebus & possessionibus Ainardi viri sui anterioris in Dugalium acceptis.*

¶ 1. DUGARIA, Fossa vel canalis, ut conjecto, à *Doga*, Fossa, Gall. *Douve.* Chronicon Parmense ad annum 1291. apud Murator. to. 9. col. 822. *Dugaria quæ vadit ex transverso glareæ Communis, facta fuit occasione navilii Communis.* Et ad an. 1308. col. 870. *Dominus Saxolus de Saxolo Capitaneus generalis soldatorum captus fuit in capite pontis in quadam Dugaria in vicinia S. Cæciliæ, in quam effugerat.* Vide *Dugalia.*

¶ 2. DUGARIA, Idem quod *Angaria*, seu Plaustrorum præstatio per viam directam, *Parangaria* vero per transversam. Onomast. ad calcem to. 5. Anecdotorum Martenianorum: *Clericos Magalonensis diœcesis Dugariis & parangariis & aliis exactionibus indebitis aggravatis.*

¶ DUGDUS. Annales Francorum apud Chesnium to. 2. p. 30. *Omnes obsides suos Dugdos*; sed legendum est *Dulgtos.* Vide *Dulgere.*

¶ DUHANA, ut supra *Doana*, Gall. *Douanne*, Portorium seu locus ubi statæ pro mercibus invectis pecuniæ penduntur. Jacobus Græcus Syllaneus in Vita B. Joachimi Abb. Maii tom. 7. pag. 100. *Nos Gualterius de Moac regii Fortunati stolii Ammiratus, & regiæ Duhanæ de secretis, & Duhanæ Baronum Magister.*

¶ DUICENSUS, δεύτερον ἀπογεγραμμένος. Gloss. Lat. Græc. San-German. Iterum descriptus. Janus in Supplemento Antiquarii exponit: *Qui cum prole in civitatem adscriptus est.*

¶ DUILLIUM, Τυραννὶς, in eod. Supplemento. Vide *Duellium* 1.

DUITAS, Duplicitas. Utitur Prudentius in Hamartigenia. [Gloss. Lat. Gr. Sangerman. *Duitas*, δυὰς, i. Binarius numerus.]

DULA, Famula, ex Græc. δούλη. Gloss. Anglo-Sax. Ælfrici: *Ancilla, serva, habra, vel Dula*, þyln.

¶ DULCACIDUS, ὀξύγλυκυς. Gloss. Lat. Gr. San-German. Acriter dulcis. Utitur Q. Seren. de Medic. cap. 12. & 32.

¶ DULCACIUM, γλυκύπικρον, *Dulceamarum.* Supplementum Antiquarii.

¶ DULCAMEN, Dulcedo. Dudo de Ducibus Normann. apud Chesnium p. 57. Histor. Normann.

Temate pertenui quoniam digestus haberis,
Rhetorica ratione carens Dulcaminis omni,
Liber, interno cum te perscrutor ocello.

¶ DULCARE, Dulcem reddere, mitigare. Sidonius lib. 5. Epist. 4. *Ut contractæ apud vos offensæ amaritudinem solitis affatibus Dulcare non desinat.* Similia leguntur in Actis SS. Junii to. 2. p. 167. ubi de S. Vincentio Aginnensi.

¶ DULCEAMINA. Vide *Dulcia.*

DULCEDO Saturni *sæpissime pro cerusa accipitur.* Rochus *le Baillif* in Dictionario Spagyrico.

DULCIA, Tragematia, τραγήματα, Bellaria: γλυκύσματα, ἡδύσματα, Philoni lib. περὶ ὀνείρ. pag. 138. Gloss. Lat. Gr. *Dulcium*, πλακοῦντα. Vetus Interpr. Juvenalis: *Dulcia placenta veneno plena.* Apitius l. 7. cap. 11. *Dulcia, domestica, Dulcia piperata, &c.* Salvianus lib. 5. de Gubern. Dei: *Quid juvat stomachum abstinentia, si statim Dulcia subsequantur.* [Papias: *Dulcia dicuntur genera pistorii, à sapore sic nominata.*] Vide Salmasium ad Hist. Aug. p. 196. Glossæ MSS. Reg. Cod. 2062. Κυρηναῖοι τὸ ὄξος εἶδος φασὶ, καὶ ἄλλοι τὸ γλυκάδιον.

Dulciarius, γλυκυπράτης, in Gloss. Græc. Lat. Occurrit apud Lampridium in Heliogabalo.

Dulciarium. Gloss. Gr. Lat. Γλυκυπράτιον, *Dulciarium*, Forum scil. Alia notione Apitius l. 7. de Re culin. cap. 11. *Dulcia domestica, quæ Dulciaria dicunt, sic facies.*

Dulceamina. S. Cæsarius Arelat. in Regula ad Virgin. c. 16. *In festivitatibus majoribus ad prandium & ad cœnam fercula addantur, & recedentibus de ea, Dulceamina addenda sunt.* [Bolland. to. 1. SS. Jan. legit, *Dulciamina*] Regula S. Pachomii cap. 37. *Qui ante fores convivii egredientibus erogat fratribus Dulciamina.* Ita Codex Vaticanus, ubi editus habet *tragematia.*

DULCIANA, Musici cantus dulcioris species. Aimericus de Peyrato Abb. Moisiacensis in Vita Caroli M. in Cod. MS. 1343. Bibliothecæ regiæ f. 81.

Quidam pelvim modicam tinniebant,
Baculo sonos properantes.
Quidam flautas dulcorabant,
Cæteris cunctis concordantes.

Quidam Dulcianam anthoniabant,
Melos suaves concinentes.
Quidam diaphoniam dissonabant,
A dulcissimo discrepantes, &c.

¶ DULCIARIUM, Dulciarius. Vide *Dulcia.*

¶ DULCICANUS, Dulce canens. Dudo de Ducibus Norman. apud Chesnium Hist. Norman. p. 68.
Dulcicano sonitu quivisses inter olores
Psallere præcipue cantibus Armoricis.

DULCICIUM, *Genus panis melle conspersum.* Gl. MS.

¶ DULCIFLUUS, Dulce fluens. *Dulcifluì fontes*, apud Dracontium Hexaem. v. 49. *Dulciflue*, in veteri Oratione ante Psalterii recitationem facienda, apud Martenium Itiner. to. 2. p. 138.

¶ DULCILOQUUS, μελίλογος. Vet. Onomast. & apud Apuleium Apol. pag. 129. Sidonium lib. 8. Epist. 11. &c.

¶ DULCIMODUS, apud Prudent. Psychom. 667.

¶ DULCINERVIS Arcus, apud Martian. Capellam lib. 9. p. 30.

DULCINISTÆ, Hæretici Valdensium sectarii, sic dicti à Dulcino Novariensi hæresiarcha, de quo S. Antoninus part. 3. tit. 21. c. 1. §. 2. & Blondus Dec. 2. lib. 9. sub an. 1307.

¶ DULCISONUS, apud Sidonium Carm. 6. Apuleium Asclep. pag. 407. Martian. Capellam lib. 9. *Dulcisone*, in Additione S. Isidori ad Librum S. Hieronymi de Viris illustr.

¶ DULCIUM, πλακοῦς, *Placenta*, in Supplemento Antiquarii. Vide *Dulcia.*

DULCO, *Vinum dulce*, in Glossis MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam.

DULCORARE, Dulcem reddere. Papias: *Dulcoratum, dulcedine repletum.* Ugutio: *Condire, saporare, Dulcorare.* [S. Ambrosius de Institut Virginum: *Fons Mara per lignum Dulcoratus.*] Auxilius de causa Formosi: *Unde antiquatum odium felle amaritudinis parvo stillicidio verborum Dulcorari non potest.* Alvarus in Vita S. Eulogii Presb. Mart. n. 11. *Cœnobia... percurrens, multorum patrum est amicitia Dulcoratus.* Alanus de Insulis in Planctu naturæ: *Meaque ora pudicis osculis Dulcorando, mellifluo sermonis medicamine à stuporis morbo curavit infirmum.* [Charta Eygili Abb. Flaviniac. an. 864. inter Instrum. to. 4. novæ Gall. Chr. col. 59. *Si quis vero infidelis aliter felle amaritudinis Dulcoratus* (i. e. infectus) *atque zelo cruenti livoris inflatus, &c.*]

¶ DULCORARIUS, Assentator, adulator. *Dulcorarii mendaces*, apud Joan. Sarisbur. Polycratici lib. 8. c. 13. Pro eo qui saccharo vel melle condit, accipiendus videtur supra in voce *Barbator.*

¶ DULCORATIO, Dulcedo. Virtutes B. Ambrosii Senens. inter Acta SS. Martii to. 3. p. 213. *Tanta verborum ejus Dulcoratione allecti.*

DULCOROSUS, Gallis *Doucereux.* Alvarus in Vita S. Eulogii Presb. num. 11. *Undique fulgidus rediens, limpidus, Dulcorosus, nectareus ... emicabat omnibus.*

¶ DULEUSIS. Vide *Dulia.*

DULGERE, Dulgtum Facere, Deserere, *gurpire.* Veteres Annal. Fr. an. 756. c. 16. *Cupiebat supradictus Haistolfus nefandus Rex mentiri, quæ antea pollicitus fuerat, obsides Dulgere, sacramenta irrumpere.* Ubi in MS. in Glossa interlineari, est *relinquere.* Monachus Egolismensis in Vita Caroli M. cap. 4. *Saxones iterum rebellaverunt ruptis sacramentis, & obsidibus Dulgtis, mentitis, & Eresburgum castrum ... capientes, Francos expulerunt.* Annales Fr. ann. 776. *Tunc nuncius veniens, dixit Saxones rebellatos, & omnes hospites suos Dulgtos, & sacramenta rupta, & Heresburgum captum.* Annales Franc. Bertiniani habent hoc loco *Tultos.* Iidem Annales an. 777. *Ibique multitudo Saxonum baptizati sunt, & secundum morem illorum, omnem ingenuitatem & alodum manibus Dulgtum fecerunt, si amplius mutassent.* Alias, *Dultum*: Monachus Egolism. *manibus gurpierunt.* [Charta Harwichi viri Illustris ann. 804. apud Martenium to. 1. Ampliss. Collect. col. 57. *Quantum in ipsa donatione continet, et ad die præsente trado, Dulgo, atque transcribo.*]

¶ DULIA, Græcis δουλεία, Servitus, Theologis Cultus qui Sanctis exhibetur. Papias: *Dulia & Duleusis, Servitus est quæ & Deo, quantum oportet, & hominibus reddenda est.* Johannes de Janua: *Dulia, Servitus quæ exhibenda est homini, sicut latria est servitus quæ debetur Deo.* Gerhohus de gloria Filii Hominis cap. 18. apud Bernard. *Pez* tom. 1. Anecd. part. 2. col. 253. *Concederunt vero illi adorationem, quæ Græce Dulia dicitur.* Gaufridus Abbas in epistola ad Albinum Cardinalem, inter opera S. Bernardi to. 2. col. 1322. edit. 1690. *Non illa dico adoratione quæ Latria est, quæ soli Creatori debetur, sed illa quæ in Dulia dignior est. Dulia enim adoratio est, quæ etiam creaturæ exhibetur, quæ duas species habet, unam quæ hominibus indifferenter, alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur.* Histor. Episc. Autiss. apud Labbeum tom. 1. Bibl. in Aymerico: *Nobilium Dulias atque statum multum habens gratum, &c.* Sic leg. cum MS. Editum habet *Dulcas.*

¶ DULIANI, Græc. Δουλιανοὶ, Hæretici ex Arianis, qui Verbum divinum, non Filium æterni Patris consubstantialem, sed servum esse asserebant. Hofmannus ex Hierolexico Macri.

DUMA. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Arte venandi c. 45. *Innascitur vero avibus plumagium multiplex: pullis namque noviter genitis primo innascuntur illæ, quæ nec sunt ut pili, neque ut lanulæ, sed habent naturam inter utrumque, quæ cooperiunt, & à frigore quoquomodo defendunt. Secundo innascuntur aliæ, quæ dicuntur Lanulæ, à quibusdam Dumæ. Hæ sunt exiles & molles, densiores & longiores primis: hæ plus cooperiunt & plus defendunt, illis & his natis, cadunt illæ.* Ita c. 48. & alibi hæc vox scribitur: sed puto legendum *Duvæ*: nam Gallicum *Duvet* expressit: quomodo ejusmodi plumas molliores dicimus.

☞ Licet ex *Duma* nostrum *Duvet* derivetur, non continuo sequitur esse scribendum *Duva*; Galli namque veteres, atque etiam Britones hodierni sæpe sua pronuntiatione mutant *m* in *v* consonum. Andegavenses, Pictavenses & Normanni etiamnum dicunt *Dumet* pro *Duvet*: quod tamen plerique non à *Duma*, sed à *Tufetum* vocabulo censent esse deducendum.

¶ DUMARE, Dumere. Laurent. in Amalthea ex Catholico Johannis de Janua: *Dumeo, Fio spinosus: Dumo, as, Facio spinosum.* Non dicam à *Dumus*, Spina, hæc ficta verba derivari.

DUMEX, *Sella Equorum*, in Glossis MSS.

¶ DUMGIO. Vide *Dunjo.*

¶ DUMICOLA, Habitans inter dumos. Avienus Perieg. v. 895. *Dumicolas Arienos.*

¶ DUMJONUS. Vide *Dunjo.*

¶ DUMTAXAT, Videlicet, scilicet. Lupus Abb. Ferrariensis Epist. 5. ad Eginhardum: *Præterea scriptor regius Bertcaudus dicitur antiquarum litterarum, Dumtaxat earum, quæ maximæ sunt, & unciales à quibusdam dici existimantur, habere mensuram descriptam.* Inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. p. 121. exstat Epistola S. Anscharii Episc. Hamaburg. inscripta *omnibus Sanctæ Dei Ecclesiæ Præsulibus in regno Dumtaxat Lud. Reg. commanentibus.*

DUNA, Mons, collis apud vett. Gallos. Vide *Dunum*.

DUNELMENSE Opus, seu Dunelmi urbis Episcopalis Angliæ. Visitatio Thesaurariæ ædis S. Pauli London. ann. 1295. *Item scrinium de opere Dunelmensi continens reliquias sigillatas.*

¶ DUNGA, Monetæ Moscovitæ species. Thuanus lib. 21. Hist. pag. 636. *Ita delectus fiunt. Conscripti milites coram Principe singuli comparent, & nummum unum, quem patrio nomine Dungam vocant, unius grossi Polonici æstimatione, ei dant, quem reversi ex bello repetunt.*

¶ DUNGEO, Dongio. Vide *Dunjo*.

¶ DUNICUM, ἄχρις τȢ, *Donec*. Suppl. Antiquarii.

DUNJO, Castellulum, minus propugnaculum, in *duno* seu colle ædificatum: unde nomen *Donjon*, in Consuetud. Burbonensi art. 286. [Alii aliunde ducunt etymon, ut videre potes apud Menagium & in Dictionario universali Trivoltiano.] Lambertus Ardensis p. 148. *Ardensem Dunjonem pontibus, portis, & necessariis communivit ædificiis.* Homagia Nobilium Bressensium ann. 1272. apud Guichenonum: *Confitetur tenere ab eodem Donjonem & fortalitiam de Curto fonte.* Le Roman *de Jordain* MS.

Je ne voi ville, fermeté, ne Donjon.

Le Roman *de Garin* MS.

Nes les garra Donjon ne rolleis.

Dungeo. Eadmerus lib. de S. Anselmi similitudinibus c. 76. *In villa vero Rex habet Castellum quoddam, supra Castellum autem unum Dungeonem, &c.*

Dongio, in Charta Willelmi Episcopi Nivern. ann. 1257. apud Sammarthanos.

Dangio, Eadem notione. Ordericus Vitalis lib. 11. p. 834. *Prædictus Comes & Helvisa Comitissa Dangionem Regis apud Ebroas funditus dejecerunt.* Lib. 12. pag. 878. *Robertus de Candos munio regii Danjonis.* Pag. 851. *Aliaque castra ei concessit, præter Dangiones, quos propriis excubitoribus assignavit.* Adde lib. 8. p. 664. Le Roman *de Rou* MS.

Et li Dus fist son gonfanon
Porter & lever el Danjon.

Domgio, in Chronico Andegav. an. 1025. *Turrem miræ altitudinis super Domgionem ipsius castri erexit.*

¶ Dompjonus. Instrum. anni 1338. Hist. Dalphin. to. 2. p. 422. col. 1. *In Dompjonis tamen ipsius Domini Clarimontis, quæ non tenentur à Domino Dalphino, non teneatur receptare ipsum Dom. Dalphinum nec gentes suas.*

¶ Donjo. Johan. Iperii Chronicon S. Bertini, inter Anecd. Marten. to. 3. col. 564. *Dictum est supra, quomodo Sifridus Dacus nobis Ghisnas abstulit, ibi Donjonem instituit, & se Ghisnarum Dominum nominavit.*

¶ Donjonnus Juiliaci, apud D. *Brussel* de Feudorum usu to. 2. pag. 923. ex Regesto Campaniæ ann. 1256.

¶ Donjonus, in Historia Dalphin. pag. 86. Edit. Paris. & apud Salvaingum de Feudorum usu pag. 16. & 45.

Domnio, in Chronico Mosomensi pag. 635. *Milites ocius conscenso Domnione, domo scilicet principali & defensiva, &c.*

Domniono, apud Beslium pag. 304. [& in Instrum. to. 2. novæ Gall. Chr. col. 172.]

DUNSCLAGHEN. Consuetudines Arkarum in Morinis ann. 1231. in Tabulario S. Bertini: *Pugna, quæ dicitur Dunsclaghen, 10. sol. Domino, & totidem læso, si de hoc super eum clamaverit, ... emendabit.* Germanis & Fland. *Slaghen* est percutere, *Slach*, ictus, verberatio. [Vide *Dursclach*.]

¶ DUNTAXAT, *Scilicet*. Barthius in Glossario ex Baldrici Hist. Palæst. Vide *Dumtaxat*.

DUNUM, Dunus, Duna, vetere Gallorum lingua montem vel collem significat. Unde factum, ut omnium pene oppidorum, quæ collibus aut montibus inædificata sunt, nomina in *Dunum* terminentur. Verbi gratia *Lugdunum*, à *Lugus*, quod Celtis *Corvum*, & *Dunum*, quod montem sonat, dictum author est ex Clitophonte Plutarchus lib. de Flumin. Λȣ́γον γὰρ τῇ σφῶν διαλέκτῳ τὸν κόρακα καλȣ̃σιν, δȣ̃νον δὲ τὸν ἐξέχοντα. At Ericus lib. 4. de Vita S. Germani nuncupatum vult, quasi *Lucidum montem*:

Lucduno celebrant Gallorum famine nomen
Impositum quondam, quod sit Mons lucidus idem.

Denique Notæ veteres ad Itinerar. Burdegal. *Lugdunum desideratum montem* interpretantur. Ita in Britannia, quæ eadem cum Gallis usa est lingua, uti testatur Cambdenus, complura observare est oppida, in *dunum* terminantia, quod ad montes vel in montibus condita fuerint. Florentius Wigorniensis pag. 618. *In monte, qui Assandum, id est, mons Asini nominatur.* Beda l. 3. Histor. Eccl. cap. 4. *A loco qui vocatur Wilfares Dun, id est, Mons Wilfari.* Asserus in Aelfredo: *In loco, qui dicitur Æscedun, quod Latine Mons Fraxini interpretatur.* Jossėlinus in Vita S. Patricii cap. 1. *Est autem locus celebris, ... lingua gentis illius Dunbreatan, i. Mons Britonum nuncupatus.* Complura alia oppidorum tam in Galliis quam in Britannia, Germania, Hispania, & Illyrico in *Dunum* desinentia nomina recenset præter Bucananum Cluverius l. 1. German. antiq. cap. 7. unde conjicit, iis populis eamdem fuisse originem. Maussacus vero vocem *Dunum* à Græco βȣνὸς, *Collis*, deducit. [Mirum videtur, quod *Dun* nusquam appareat in Britannico idiomate pro Colle seu monte positum; sed tantum *Doûn* vel *Dwfn*, Profundus. Cæterum dubia non est vocis *Dunum* significatio.] Pontanus arcessit à Θῖνες, *Arenarum cumuli*. Vide Menagii Amœnitates juris cap. 3. Edit. 2. Goropium Bekan. l. 1. Gallicor. p. 15. &c.

Sed & etiamnum *Dunas*, Sabulosos & arenarios colles ad Flandriæ Hollandiæque, atque adeo ipsius Angliæ littora Galli nostri *Dunes*, Belgæ *Duynen* vocant. Annales Fr. Bertiniani ann. 838. *Ut aggeribus arenarum illic copiosis, quod Dunas vocitant, fere coæquaretur.* Lambertus Ardensis: *Per medium Dunarum, sive arenosæ molis dorsum, &c.* Alibi: *Ut secum in saltus & Dunas secus mare juxta Furnas veniret.* Charta Willelmi Com. Pontivi an. 1203. in Tabul. S. Judoci: *Omnes Dunæ in feodo S. Judoci prædictæ sunt Ecclesiæ, & littus maris.* [Charta Balduini Comitis Flandriæ pro Abbatia Dunensi Brugis ann. 1197. apud Miræum tom. 2. pag. 1321. col. 1. *Quinque mensuras partim Dunarum, partim werplandii mei apud Greveninga ad retia desiccanda.* Consuetud. Furn. ann. 1240. ex Archivo Audomarensi: *Item retinet sibi forestum Dunarum & forterinarum.*]

¶ DUO, περιῤῥέω, Circumfluo. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. Aliter Janus Laurenberg. in Supplemento Antiquarii: *Duo*, χαίρω, *Gaudeo.*

¶ DUODECIES, Mensura annonaria. Tabularium Vosiense fol. 45. *De hoc manso Ramnulfus tenet medietatem, & reddit unam Duodeciem.* Ibidem paulo superius: *Duas Duodecies avenæ.*

DUODECIMA Hora, quæ & Vespera, Officium Ecclesiasticum, quod persolvitur hora duodecima post nonam. Regula Magistri cap. 54.

Sed prima sic debet dici quomodo Duodecima, quæ dicitur Vespera. Concilium Turonense II. cap. 18. *Patrum Statuta præceperunt, ut ad Sextam sex Psalmi dicantur, cum Alleluia, & ad Duodecimam duodecim, itemque cum Alleluia.* Adde Regulam S. Fructuosi cap. 2. 6. [& vide *Duodena* 3.]

DUODECIMVIRATUS. Vide *Juratores.*

1. DUODENA, Duodecim viri juratores in indictamentis. Thomas Walsinghamus p. 276. *Robertus Trisilian Justitiarius ... apud S. Albanum convocari fecit Duodenam, quam pridie averaverat ad indictandum & prodendum malefactores, &c.* Infra: *Tunc Justitiarius convocata seorsum alia Duodena demonstravit eis & nomina & indictamenta personarum per primam Duodenam, &c.* Vide *Indictamentum, Jurata.*

2. DUODENA, Mensura liquidorum haud magna. Occurrit passim in Chartis Abbatiæ Albiniaci in Biturig. *Duodena vasa,* in Charta ann. 1303.

3. DUODENA, Una ex Horis seu liturgiis Ecclesiasticis, quam alii *Duodecimam* vocant. Vita S. Rusticulæ Abbatissæ Arelat. c. 31. *Vesperam cum filiabus ex more decantans, adjuncta etiam Duodena, valde se corpore jam fatigari sentiens, &c.* [Mabillonius sæc. 2. SS. Benedict. pag. 146. intelligit *Completorium.* Hunc si tanti est consule.]

¶ 4. DUODENA, Duodecim, Gall. *Douzaine. Quinquaginta Duodenæ cordarum pro sagittis,* apud Rymerum to. 5. p. 245. col. 2. *Cum quatuor Duodenis utruum, duabus Duodenis arcuum, sex Duodenis cathapultarum, & quatuor Duodenis cornuum,* apud eumdem tom. 8. pag. 684. col. 1. Occurrit etiam apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. p. 783.

¶ 5. DUODENA, DUODENARIA, Oblatio duodecim denariorum & ultra, quam percipere consueverant Curati primitivi in Ecclesiis & Capellis intra suæ parochiæ limites erectis. Tabularium S. Clodoaldi Charta 8. *Recepimus in numerata pecunia decem libras Parisienses ... pro jure oblationum & Duodenarum, quod exigebamus & dicebamus nos habere in parochia de Garchiis prædicta, quam quidem summam pecuniæ tenemur & promittimus implicare & ponere in utilitatem prædicti S. Clodoaldi.* Ibidem Ch. 14. *Dicit etiam talem esse consuetudinem, quod si oblatio in eadem Capella & in alia Ecclesia similiter sit* XII. *denariorum & amplius, totum esse Canonicorum, excepto uno denario, quod habet Sacerdos qui cantat Missam...... Sed si minus offerretur in Capella* XII. *denar. totum esset Capicerii jure parochiæ suæ.* Statutum ejusdem Capituli ann. 1255. *Statutum etiam fuit dicta die inter eos quod pecunia ratione Duodenæ proveniens, quæ consuevit Quadragesimali tempore distribui, Dominica qua cantatur,* Invocavit me, *sit de cætero distribuenda.* Ibidem Instrum. anni 1301. *Jus ipsorum Canonicorum diminuit, non recipiendo oblationes, donando de eis & faciendo, quominus perveniretur ad numerum Duodenæ.*

DUODENARIA. Acta Capitularia capituli Ecclesiæ Lugdun. ann. 1343. fol. 88. v. ex Cod. Reg. *Item commiserunt dominus Archidiacono & Sacristæ declarandi & providendi de vice magistro, & ad quem Duodenaria vacans per obitum Dom. Guillelmi de Gez debeat pertinere.* Occurrit rursum infra.

DUODENARIUS ARGENTEUS. Vide *Moneta argentea* in *Moneta regia.*

¶ DUODENNIS, Duodecim annos natus, in Chartulario Landevenec. fol. 106.

¶ DUONUM, *Bonum,* Festo; *Duonus, Bonus,* Papiæ, ut aliis *Duellum, Bellum.*

¶ DUOVIR, pro *Duumvir,* in fragmento antiquæ Inscriptionis relato in Commentariis Trevoltianis Februarii an. 1715. p. 309.

DUPIA, Genus vasis, quod vulgo *Douve* dicimus. Gloss. Lat. Gr. *Dupia,* εἶδος σκεύους.

¶ DUPINI, f. Bini vel Bis bini. Ludewig. Reliq. MSS. to. 4. p. 450. ex quodam Epitaphio:

Hic Præsul Werder Dupinos rexerat annos,
Tres menses quoque, quia mors & vita cohærent.

1. DUPLA. Durandus lib. 1. Ration. c. 4. in tintinnabulis quæ in Ecclesia pulsantur, Nolulam seu *Duplam* recenset, additque sic vocari campanam illam quæ in Horologio pulsatur.

¶ 2. DUPLA, Mulcta. Lex Wisigoth. lib. 5. tit. 4. §. 8. *Qui alienam fortasse rem vendere vel donare præsumpsit, Duplam se Domino cogatur exsolvere.* Hæc mulcta *Dupla* vocatur, quod forte fuerit duplum rei venditæ pretium. Vide *Duplare.*

3. DUPLA, Monetæ species. Rodericus Sanctius part. 4. p. 17. *Sibi dilectum Almoxarifium ad Thesaurarium gladio feriri jussit, à quo sexcenta millia Duplarum auri extorsit.* [Rursus memorantur *Duplæ auri,* in Litteris Jacobi II. Majoricæ datis Idibus Septembris ann. 1302. laudatis tom. 5. SS Junii pag. 656. ubi doctissimus Solerius ait, non incongrue monetam istam auream potuisse appellari *Florenum,* cujus tum magnus usus fuit Majoricæ.]

¶ 4. DUPLA, Vox passim usurpata in Epitome Constitutionum Ecclesiæ Valentinæ, Concilior. Hisp. to. 4. semperque conjuncta cum voce *Anniversarium,* quod est Dies annuus, quo pro defuncto Missa celebratur, vel officium defunctorum peragitur, ipso die obitus recurrente: quocirca suspicor *Duplam* vel nihil aliud esse, quam Anniversarium ipsum, vel Missam & officium quoddam in ea Ecclesia peractum, atque ideo *Dupla* dictum quod fuerit Missæ & Officio diei superaddendum, hincque factum esse, ut peculiares assignentur mercedes Clericis, qui *Duplis* interfuerint sicut & *Anniversariis,* Administratoresque *Duplarum* & *Anniversariorum* ibidem sæpissime memorentur.

DUPLARE, pro *Duplicare*: nostris, *Doubler,* Italis *Dobblare, Duplum facere,* Joanni de Janua. Gloss. Lat. Gr. *Duplavit,* ἐδίπλωσεν: διπλοῦς, *Biplex, Duplex, Duplus.* [Vett. Formulæ Andegav. art. 1. de Cessione: *Et si fuerit, qui contra hanc cessione ista .... venire voluerit .... ante lite ingressus Duplet tibi tantum, & alio tantum, quantum cessio ista contenet. Dupla pœna digni sunt, qui Duplant scelera sua,* lib. 5. Capitul. cap. 322.] Vide Sidon. lib. 8. Ep. 17. & ibi Savaronem.

1. DUPLARIUM, Mensura liquidorum. Tabularium Fossatense: *Dicta Abbatia percipit in vindemiis annuatim in vinea de Barbello* I. *Duplarium vini de mera gutta.* Occurrunt eadem verba alibi semel ac iterum. [Computus anni 1202. apud D. *Brussel* tom. 2. de Feudorum usu ad calcem pag. CXLII. *Pro vino Fontis-Bleaudi ducendo ad portum Samesii, & pro tribus ferratis, & uno Duplario,* LXXIIII. *sol.* Ibid. p. CXLVII. col. 2. *Pro duobus Dupläriis vini* VI. *l. Renaudus Camerarius pro tribus Duplariis vini* IX. *l.* Tabular. Portus-Regii in Charta an. 1238. *Duos Duplarios vini annuatim percipiendos.*]

DOBLA, Eadem notione, in Charta Isembardi Præceptoris domus Hospitalis Hierosf. an. 1222. ex Tabulario Fossatensi fol. 26. *Decimas cum fructibus medii temporis, quos æstimabant* 15. *Doblarum vini.*

2. DUPLARIUM, Sacculus, crumena, Gallis olim *Doublier.*

Doublier. Hubertus Sibuntinus, apud Vincentium Belvacensem lib. 26. cap. 37. *Tres Milites diœcesis Lugdunensis ad S. Jacobum pergebant, quos inveniens quædam muliercula, rogavit, ut sui miserti Duplarium suum amore S. Jacobi deportarent, &c.* Infra *Sacculum* vocat. Le Roman *d'Aubery* MS.

Le Chapel prent, l'escharpe & le Doublier,
Et le bordon qui ne volt pas laissier.

☞ Alibi *Doublier* idem est quod Mappa, sic inquit, Nicottus, dicta, quod mensæ superposita *duplicaretur*; interdum tamen non majorem mappam significat, sed mappulam, Gall. *Serviette.* Le Roman *de Partonopex* MS.

Et tables mises & Doubliers,
Couteaux, faillieres & cuilliers,
Coupes, henas & escuelles
D'or & d'argent bonnes & beles.

Alibi:

Beax feus, beax cierges alumez,
Beax Doubliers sor beax dois dorés.

Vide *Doblerius* & *Dibler.*

¶ 3. DUPLARIUM, Exemplar, Gall. *Copie*, Practicis nostris *Double*, ab Aremorico *Doubl*, Exemplum ex alio descriptum, *Doubler*, Describere. Charta an. 1278. pro Capitulo Aquensi ex Schedis Præsidis *de Mazaugues: Procurator Capituli . . . petiit . . . . per ipsum Dominum Judicem dari in mandatis mihi Notario . . . ut Duplarium cujusdam litteræ sacræ regiæ Majestatis in publicam formam redigerem.*

¶ 4. DUPLARIUM, Festum duplex, Gall. *Fête double.* Chron. Comodoliac. inter Fragm. Histor. Stephanotii to. 2. *Constituitque certum redditum pro Duplario ibidem ad honorem S. Georgii annis singulis celebrando.* Inferius: *Baylius tamen de prædictis acquisitis assignare queat ad opus Ecclesiæ, quoad anniversarium ibidem faciendum, processiones, Duplarium festum, & ad opus Matutinarum & aliarum Horarum.*

¶ DUPLARIUS. Vide *Duplarium* 1.

DUPLERIUS, Funale, Italis *Doppiere,* [Gall. *Flambeau, Torche.*] Historia Cortusiorum lib. 7. cap. 10. *Exequiæ fuerunt solenniter ordinatæ, ibi erant omnes Clerici cum singulis Dupleriis incedentes.* Bulla Gregorii XI. PP. ann. 1372. pro Collegio Gregoriano Bononiensi apud Ghirardaccum lib. 25. Hist. Bonon. pag. 328. *Emantur quatuor Duplerii de ære pretii 4. librarum, &c.* [Pro *de æra* lege *de cera.* Acta SS. April. to. 2. pag. 954. *Obtulit . . . . unum Duplerium ceræ novum.* Chron Parmense ad ann. 1287. *Cum Dupleriis & candelis accensis.*]

DUPLEX, Versipellis, *esprit double*, qui alia loquitur quam quæ in mente habet. Utitur Gregorius M. lib. 8. Epist. 16. 52.

DUPLEX AUREUS, *Double d'or*, Nummus aureus Francicus. Vetus Regestum 20. *April.* 1340. *Fiebant Duplices auri de 23. Karaz. ponderis 36.* Diarium Compoti Thesauri 1. Jan. ann. 1292. *Pro negotiis secretis suis 865. Floren. Aur. de Florentia, & 140. Regales aureos grossos, & 180. Duplices auri, tres grossos Augustarios auri.* Chron. MS. Bertrandi du Guesclin:

Et je le vous dirai, sans point de l'arrester
Ce que je vous donray sans point de l'arrester
Soixante mille Doubles d'or fin à brief parler.

Infra:

Et leur a dit en haut, Me sçait-il bien gaber,
Qui soixante mil Doubles florins me veut donner.

Historia expugnatæ Minoricæ apud Mich. Carbonellum in Chron. Hisp. f. 86. *Pagant empero cascun de aquells al Senyor Rex set Dobles e mitge, &c.* Vide *Marca, Moneta.*

¶ DUPLICES DELPHINALES. Ordinatio Humberti II. *super facto monetarum* ann. 1340. Histor. Delphin. tom. 2. pag. 416. *Item faciant . . . monetam nigram curribilem pro duobus denariis, quæ appelletur Duplices Delphinales, qui Duplices sint & esse debeant de liga quatuor denariorum, &c.* Hujusce minutioris monetæ formam sic describit altera ejusd. Humberti Ordinatio ejusd. anni ibid. pag. 420. col. 1. *Duplex niger Dalphinalis habeat ab una parte in medio unum magnum piscem Dalphinum, circumcirca præmissa cruce litteras continentes hæc verba, Humbertus Dalphinus Viennensis, ab alia vero parte sit quædam crux magna, quæ vadat à qualibet parte usque ad summitatem circuli, & unus piscis Dalphinus, in uno quarteronum dictæ crucis, & litteræ circumcirca præmissa cruce continentes hæc verba*, Duplex Dalphinalis.

¶ DUPLICA, Gallis Practicis *Duplique*, Iterata responsio in litigiis. Occurrit in Charta anni 1489. apud Baluzium to. 2. Hist. Arvern. p. 237.

DUPLICARE, Facere *Duplicam*, Iterato respondere. Procuratio an. 1482. ex Archivo B. M. de Bono Nuntio Rotomag. *Contraque producta & exhibita ex adverso dicendum, excipiendum, Duplicandum, triplicandum, & si necesse fuerit, quadruplicandum, testes publicari petendum, &c.*

DUPLICARIUS. Joan. de Janua: *Duplicarius, qui duabus partibus favet, fraudulentus.* Eadem habet Vetus Glossarium Lat. Gall. *Frauduleux, qui fait faveur à deux parties.*

DUPLICULARIUS, διμοιρίτης, in Gloss. Græc. Lat. Vide Hesychium.

DUPLICATA, Idem quod *Duploma*, de qua voce mox. Raimundus de Capua in Vita S. Agnetis de Montepolitiano n. 48. *Sicut publicæ etiam Duplicatæ, quas ego pluries vidi usque hodie manifestant.*

¶ DUPLICATOR, Qui duplicat. Sidonius lib. 3. Epist. 13. *Sinistrarum opinionum Duplicatores.* Vide *Diplomatarius.*

¶ DUPLICE, Duplex, vel Duplum, Gall. *Le double.* Permutatio anni 926. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 281. *Quod sibi concambiare suas è contra Duplice dando obnixe flagitabant, &c.*

¶ DUPLICES, Festa *Duplicia* vel Officia Ecclesiæ solemniora. Gesta Guidonis Episcopi Cenom. apud Mabill. Analect. to. 3. pag. 339. *Concessitque idem Pontifex de censu proprio unde Duplices fieri, & thus valeat præparari in eadem Assumptione ad Nocturnos.* Vide *Duplarium* 4.

¶ DUPLICITAS, Dubietas, ambiguitas, Lactantio de Opif. Dei cap. 8. & Nicolao de Jamsilla de Gestis Friderici II. Imper. apud Murator. to. 8. col. 514. Fraudulentia, Gall. *Duplicité*, Urbano II. ut ex ejus Vita patet, inter Opera posthuma Mabillonii & Ruinartii tom. 3. pag. 214. & in Testamento anni 1280. apud Baluzium to. 2. Hist. Geneal. Arvern. pag. 506.

¶ DUPLICULARIUS. Vide in *Duplarius.*

¶ DUPLO TORMENTUM, Bellicum tormentum majus. Acta SS. Junii to. 5. p. 575. de S. Donato Martyre: *Quibus circumquaque è turribus & ex arce edito in loco sita, Duplonibus tormentis, boatu magno, interstrepente campanarum sono, cives respondebant.*

DUPLODES, ex Græco διπλώδες, Gambesones, ni fallor. Liber Anglicus inscriptus *Justice of peace*, p. 69. *Vi & armis, videlicet baculis, gladiis, arcubus, sagittis, loricis, Duplodibus defens. &c.* Vide *Gambeso.* [Le Roman *d'Athis* MS.

Ung Doublet ot chascun vestu
D'un vert samit pourpoint menu.]

DUPLOMA & Diploma. Gloss. Græc. Lat. Διπλῶν, *Duplum*: Δίπλωμα, *Diploma*. Caper de verbis dubiis: *Dipluma, non Duploma, aut Duplomum.* Sunt autem *Duplomata*, apud JC. Codicilli qui dantur cursu publico utentibus, qui & *tractatoria, combinæ, & evectiones.* Joannes Sarisberiensis in Euthetico in Polycraticon :

Accelera gressus, tanto Duplomate pergens
Ad mare, quo morum littora nostra petunt.

Adde eumdem Epist. 285. Petrus Blesensis Epist. 52. *Dominus Rex in Gasconiam tendat, ego autem Duplomate utens eum sequor.* Idem Ep. 59. *Ad vos in eadem tempestatis insania Duplomate utens remeavit.* Ita omnes MSS. non *Diplomate*, uti editiones præferunt. Utitur etiam hac voce Radulphus de Diceto an. 1172. 1179. 1184. Vide lib. 137. D. de Verb. signif.

¶ DUPONDIARIUS Dominus, Petronio, Dominus est unius *Dupondii*, id est, vilioris pretii. Vide locum in *Betalis*. *Dipondiarius* vel *Dupondiarius*, *Bilibris*, Plinio & Columellæ.

¶ DUPPLATUS, Duplicatus, Gall. *Doublé.* Charta Aldefonsi Regis Toletani pro Monasterio Casæ Dei, æra 1216. *Insuper regiæ parti M. aureos & vocis vel vocem vestram pulsanti dampnum quod intulerit Dupplatum in cauto persolvat.*

¶ DUPPLOYTUM, Pallium, idem quod supra *Diploys*. Computum anni 1333. Hist. Dalphin. to. 2. pag. 274. *Pro cannis tribus & palmis quinque de panno ad rationem de tareno uno & granis quinque per cannam pro faciendo Dupployto pro Domino, taren.* IV. *gran.* XI. Et pag. 275. *Pro factura sex pariorum camisiarum de panno lini pro Domino & uno Dupployto faciendo, taren.* XII. In MS. D. *Lancelot* legitur *Diploytum*.

¶ DURA. Privilegium Balduini Regis Jerusalem an. 1130. apud Murator. to. 12. col. 275. *Quod si apud Acon furnum, molendinum, aut balneum, stateras, sive modios, & Duram, ad vinum, oleum, vel mel mensurandum in vico suo facere voluerint, libere liceat, quicunque voluerint in omnibus inibi habitantibus absque omni contradictione precio suo coquere, molere, balneari, mensurare.* Videtur esse species mensuræ. An non legi posset *Durna*? Vide in hac voce.

¶ DURANA Antiqua. Vide *Scriptura*.

DURANDAL. Vide *Durissimus*.

¶ DURARE, Extendi. Chartular. S. Vandregisili to. 1. p. 47. *Terra nostra Durat à publica via usque ad forestam Domini Regis.* Et to. 2. p. 1324. *Terra Durat à vico de Werauvast usque ad vicum de Fauveril.* Occurrit rursus apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 389.

¶ DURARIA. Vide *Durus*.

¶ DURASCERE, pro *Durare*, ut videtur Sollerio. Miracula B. Bernhardi Episcopi, Julii to. 5. pag. 111. *Quo* (morbo) *mirandum in modum Durascente, Physicos consulere decrevit.* Propter adjuncta *mirandum in modum* verba, potius crediderim *Durascere* poni pro *Duriorem* evadere seu Ingravescere, quam pro nudo Durare.

DURASUNA, Firma pax; vox formata ex *Sona*, quæ Danis pacem & pactum sonat. Diploma Reinoldi Archiep. Col. an. 1166. apud Bolland. 6. Febr. *Et ut reconciliatio hæc permaneret indissolubilis & diffinitissima, quæ vulgo dicitur Dura suna, &c.* Vide *Suna*.

¶ DURATIO, Durities, contumacia *Durans* & perseverans, Gall. *Opiniatreté.* Offensionum condonatio rebellibus Carcassonæ incolis à Karolo Franc. Rege indulta an. 1383. inter Anecd. Marten. to. 1. col. 1593. *Attento tempore pertinacitatis & Durationis ipsorum, &c.*

¶ DURATIONARE. Vide *Derationare*.

¶ DURBUCCUS. Vide *Duribuccius*.

DURCONES, Navigia fluviatilia. Abbo lib. 1. de Obsid. Paris.

Antequam Durcones multi repetunt morientes,
Quam lapides jaciant.

Pag. 502. ad marginem habetur *Ducones*, ubi in textu *naves*.

¶ DURIBILIOR, Durabilior, Diutius durans. Expositio divinorum Officiorum ad calcem Johannis Abrincensis de Offic. Eccl. p. 385. edit. 1679. *Signorum usus à veteri Testamento est sumptus; habebant enim filii Israël tubas argenteas, quibus convocabant populum. Nos habemus signa ærea sonoriora & Duribiliora, significantia ora Prædicatorum.*

¶ DURIBUCCIUS, Duribuccus, *Qui nunquam vult aperire os.* Amalthea ex Catholico Joannis de Janua, ubi tamen lego *Durbuccus*. Isidoro in Glossis *Duribuccii* iidem sunt qui *Barbasterili*, steriles barba, quia cutem buccæ eorum non potest barba perrumpere.

DURICA, *Castra, stationes navium*, in Isid. Gloss. [Lego, Grævio monente, *Dorica*, ex Virgilii 6. Æn.

Non Simoïs tibi nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint.]

¶ DURICORDIA, Durities cordis. Tertull. adv. Marcionem lib. 5. cap. 4. *Circumcidetis Duricordiam vestram.* Martinius legit *Duricordium*, ex eodem Tertulliano.

DURICORS, Duri cordis, immitis, sævus. Utuntur Gerardus Episcopus Cameracensis in Epist. ad Archidiaconos Leodienses, [Johan. Sarisb. Epist. 182. Johan. *Belhoiste* Carthusiensis, Ampliss. Collect. to. 1. p. 1558. Acta S. Nicephori to. 2. SS. Febr. pag. 894. & Regula Magistri cap. 50. ubi *Duricordes* dicuntur *Fratres, qui litteras discere nolunt, & non possunt.* Gallice diceremus, *Qui ont la tête dure, & ne peuvent rien apprendre.*]

¶ DURICULA, Latrina. Forte legendum *Cuniculum*, inquit Cangius noster in *Fossa cæca*: ubi locum vide.

DURIDO, Durities. Charta Lusitanica æræ 904. in Hist. Episcop. Portensium 1. part. cap. 12. de Reliquiis SS. *Hæc omnia quoque dignissime manent tumulata in ligneis tabulis imputribilibus quadris, cera marmori mixta saxea implet foramina, parva Duridine coacta signant sigilla divisa, &c.*

DURILOQUIUM, Verbum asperum. Hincmarus in Epistola ad Carolum Calvum Imper. *Missorum tuorum Duriloquiis.*

DURINARE. Octavianus Horatianus l. 4. Rerum Medicar. p. 106. *Nisi ex cibo & potu incitatus fuerit calor, qui in superioribus locis est constitutus, id est in cerebro, qui Durinando omnem corporis regionem calefacit, atque solvit.* Legendum videtur *Diurinando*, i. poros expurgando, ex Græc. διυρεῖν unde διυρητικὰ φάρμακα, de quibus consulendus Gorreus in Definition. medicis.

DURIO, Qui dura est & perfricta fronte, impudens. Marius Mercator in lib. Subnotat. c. 4. §. 3. *Quis scenicus turpio, quis Durio, vel sannio professæ licentia turpitudinis publice ista proferret?*

¶ DURIPOS, Σκληρόπους. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. Qui durum habet pedem.

DURISSIMUS. Ita appellabatur spatha, vel ensis Willelmi Sectoris ferri Comitis Inculismensis, apud Ademarum in Chronico: *Cum Rege eorum Storim singulari conflictu deluctans, ense curto, nomine*

Duriſſimo, quem Walander Faber cuderat, &c. Auctor Hiſtoriæ Epiſcopor. & Comitum Engoliſm. cap. 19. ait, Guillelmum Comitem *Sectorem ferri, hoc nomen ſortitum, quia cum Normannis confligens, venire ſolito conflictu deluctans, enſe torto, vel ſcorto Duriſſimo, quem Walandus faber condiderat per medium corpus Loricatum ſecavit una percuſſione.* Quo quidem *Duriſſimi* vocabulo alluſit, ni fallor, ad ejuſmodi ſpathas, quas *Durandals*, vel *Durandarts,* noſtri vocant, & Carolo M. vulgo tribuunt fabuloſi Scriptores. Le Roman *de Garin* MS.

Il ferrai tant de Durandart m'eſpée.

Alibi:

Ains i ferrai de Durandart aſſés.

Le Roman *de Roncevaux* MS.

Tint Durandars, dont brans fu lettrés.

Geſta Philippi III. Regis Franc. an. 1271. ubi de Coronatione ejuſdem Regis: *Et quoniam à tempore Caroli Magni Regis Franciæ & Imperatoris Romanorum, conſueverunt Reges Franciæ Jocoſam ſpatham prædicti Caroli Regis & Imperatoris, in die coronationis ſuæ, dum celebratur prædictæ coronationis officium, in memoriam tam victorioſiſſimi Principis à quodam de Nobilioribus ante ſe facere teneri & deferri: illam Roberto Comiti Atrebatenſi conſanguineo ſuo Militi probiſſimo tradidit illa die deferendam.* Mox addit ſpatham illam ſervari cum cæteris regalibus ornamentis in Eccleſia B. Dionyſii in Francia. Hæc *ſpatha invincibilis* Caroli dicitur apud Turpinum c. 18. Vide Ludovicum Moſcardum lib. 4. Hiſt. Veronenſis pag. 77. & ſupra in verbo *Curtana.*

¶ DURNA, Toloſanis *Dourn*, Amphora, lagena, à Latino *Urna*, Gall. *Urne*, ut videtur, derivata. Vet. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Toloſ. *Mater coquinæ tenetur iſto die portare in reffectorio duas Durnas plenas aquæ ſpecialis, videlicet de aliquo fonte, ad finem quod aqua ſit placens & utilis ad potandum.*

¶ DURNUS, Menſura brevis, qua utebantur Toloſani ad notandam materiei denſitatem. Vide locum in voce *Amplum.*

¶ DUROPELLUM. Vide *Durpilum.*

DURPILUM, Veſtibulum, limen. Lex Salica tit. 61. *Poſtea intrare debet in caſam ſuam, ... & ſtare in Durpilo, hoc eſt, in liminari.* Ubi editio Heroldi *Duropellum* præfert. [*Durbium*, unus Codex MS. Guelferb. *Durbilum* alter apud Eccardum.] Formula Lindenbrogiana 155. *A die præſente ad integrum conceſſit & confirmavit... per portas & per oſtia.* Et mox: *Tradidit & veſtivit, & per Durpilum & feſtucam ſibi foras exitum alienum vel ſpoliatum in omnibus eſſe dixit, & omnia werpivit.* [Ad quam formulam Eccardus obſervat hic non poſſe Limen intelligi, quia illud non adeo facile removeri poteſt; ſed potius Columnulam intelligendam eſſe in januæ medio erectam, ad quam poſtes vel valvæ concluduntur, quæque adeo principaliter januæ firmandæ & occludendæ inſervit.] A voce Germ. *Thur*, fores, deducit Lindenbrogius: unde *Thurſchwell*, limen, *Pfeyler*, columna: Spelmannus, à ðuꞃa Saxonico. Wendelinus denique à *Durpel*, quod *limen inferius* ſonat, quod nempe ingrediendo & egrediendo calcamus. [Prior pars *Dur* multum etiam accedit ad Britannicum *Dor*, Janua, poſterior vero eſt Saxon. *Pal*, German. *Pfal*, Palus.] Kilianus: *Deurpel, limen, hypothyrum, lapis liminaris, q. d. deur-pael, i. oſtii limes.*

¶ DURSCLACH, in Lege Friſon. Idem quod mox *Durſlegi*, Verbera ſine vulnere, ſeu Ictus ſine ſanguine, à Germ. *Dur* vel *Durr*, ut ſcribitur apud Schilterum, Aridus, ſiccus, & Belgico *Slach*, Ictus.

¶ DONTSLACH, Eadem notione. Conſuetudines Furnenſes MSS. ex Archivo Audomarenſi: *Convictus ex Dontſlach & harop emendabit Comiti tres libras, & ei qui maletractatus eſt*, xxx. *ſol.*

¶ DOUSLACH, in iiſdem Conſuetudinibus: *Quicumque pugnaverit in vierſcara, vel haroep, vel Douſlach emendabit Comiti* xxx *libras.* Haud ſcio an hic intelligendus ſit locus, ubi hujuſcemodi delicta judicabantur; verum timeo ne utrobique legendum ſit *Durſlach* pro *Dontſlach* & *Douſlach.* Facile potuit errare librarius in exſcribendis vocibus obſcuris.

DURSLEGI, Verbera ſine vulnere, à Germ. *Durre*, ſiccus & *ſlege*, plaga, verbera, quaſi *ſicca verbera. Ictus orbos* vocarunt noſtri. Lex Friſon. tit. 22. de dolg. §. 3. *Si quis alium ita percuſſerit, quod Durſlegi vocant, dimid. ſol. componat.* Ubi Sicama legit *Duſſecke.*

DURSUS. Piſcis ſpecies, [f. eadem quæ Latino-barbaris *Sicca*, Gall. *Seche*, à Teutonico, *Dur* Siccus, aridus.] Smaragdus in Grammatica MS. *Piſcis ſpecies ſunt hæ, eſox, Durſus, alauſa, tructa, lampreda, & reliqua.*

DURUS, Duraria. Gloſſar. MS. Regium Cod. 1197. *Durus, ſervus. Duraria, Ancilla.* Forte *Dulus* & *Dularia* ſcribendum fuit, ex Græc. δοῦλος.

DUSII. Iſidorus in Gloſſ. *Duſius, Dæmon.* Idem lib. 8. Orig. cap. ult. *Piloſi, qui Græce Panitæ, Latine Incubi appellantur, ſive Inivi, ab ineundo paſſim cum animalibus: unde & Incubi dicuntur ab incumbendo, hoc eſt, ſtuprando. Sæpe etiam improbi exiſtunt mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Duſios nuncupant, quia aſſidue hanc peragunt immunditiam.* Hauſit à S. Auguſtino lib. 15. de Civitate Dei cap. 23. cujus hæc ſunt: *Quoſdam dæmones, quos Duſios Galli nuncupant, hanc aſſidue immunditiam & tentare & efficere plures taleſque aſſeverant.* Hincmarus de Divortio Lotharii pag. 654. *Quædam etiam fœminæ à Duſiis in ſpecie virorum, quorum amore ardebant, concubitum pertuliſſe inventæ ſunt.* Papias: *Duſios nominant quos Romani Faunos ficarios vocant.* Hi ſunt, inquit Thomas Cantipratenſis lib. 2. cap. 57. n. 17. *Quibus Pruſſiæ gentiles ſilvas æſtimant conſecratas, & eas incidere non audentes, nunquam ingrediuntur eaſdem, niſi cum diis ſuis voluerint immolare, &c.* [Armoricanis Britonibus *Teüs* eſt Dæmon, Gall. dictus, *Lutin*, Lat. Lemures, vel quodcumque ſpectrum ſeu phantaſma ſubito apparens & evaneſcens: & cum articulo, *An-deüs*, Gall. *le Lutin.* Hoc nomen proprie ſignificat Evaneſcere, perire. Ita Ludovicus *le Pelletier* in ſuo Dictionario Etymol. Britan. nondum edito.]

¶ DUSMUM, *Incultum, dumoſum.* Papias.

DUSTIE-FOOTE. Vide *Pede pulveroſus.*

¶ DUVA, ut ſuperius *Doga* 3. Aſſer, Gall. *Douve.* Charta Caroli Calvi an. 862. apud Mabillonium Diplomat. pag. 536. & Felibianum Hiſtor. San-Dion. p. LXX. *De Madriaco tantum ex Duvis, quantum ſufficit ad unum pontonem faciendum à carpentariis Abbatis in cellario per vindemiam deſervituris.*

¶ DUVAHILA. Kero Monachus: *Mappula, Dovahila*, Italis *Tovaglia*, Gallis *Touaille*, Mantile verſatile, quo utuntur ad detergendas manus. Vide Menagium in Etymologico Gallico, & infra vocem *Toacula.*

¶ DUWARIUM, ut *Doarium.* Charta anni 1267. apud Miræum to. 1. pag. 434. col. 2. *Quam quidem dotem, ſive dotalitium, aut Duwarium matri ſuæ prædictæ in manus noſtras humiliter reportavit.*

¶ 1. DUX, Epiſtomium. Vide in *Duciculus.*

2. DUX, sub Constantino M. qui στρατηγῦ ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τάξιν ἐπεῖχε, inquit Zozimus lib. 2.

Dux Ducum. In Synaxariis 4. Octob. Sanctus Andaoctus Ephesius dicitur fuisse δὲξ δεκῶν, καὶ ἔπαρχος Μαξιμίνυ. In Passione SS. Seraphiæ & Sabinæ n. 10. fit mentio *Vindiciani Ducis Ducum.* Vide Gloss. med. Græcitat. in Αρχων Αρχόντων.

Duces Limitum, *quibus gentes quæ maxime cavendæ sunt, adpropinquant*, in Nov. Theod. de Ambitu, &c. in Notitia Imp. &c.

3. DUX sub prima Regum nostrorum stirpe dicebatur qui multis civitatibus, quæ singulæ à Comitibus regebantur, præerat. Gregorius Turon. lib. 2. c. 20. *Euricus Gothorum Rex Victorium Ducem super septem civitates præposuit.* Lib. 8. cap. 18. *Nicetius à Comitatu Arverno summotus Ducatum à Rege Childeberto expetiit; & sic in urbe Arverna, Ruthena, atque Ucetica Dux ordinatus est.* Ita apud eumdem non semel lib. 6. c. 26. 31. 41. lib. 8. c. 26. lib. 9. c. 7. Aimoinum lib. 4. cap. 4. in Gestis Dagoberti cap. 36. apud Eginhard. in Annalib. an. 748. Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 1. *Rex autem hæc audiens, oppido tristatus est, promittensque ei duodecim & amplius Comitatus se daturum, si hoc dimitteret, & in sua militia perseveraret.* Id est, *Ducatum. Duces provinciæ*, & *in provinciis constituti*, in Lege Bajwar. tit. 2. c. 1. & apud Walafridum Strabon. lib. de Reb. Ecclesiast. cap. 31. &c. Gradus igitur à Comitatu ad Ducatum fuit. Fortunatus lib. 10. Poëm. 22.

Qui modo dat Comitis, det tibi jura Ducis.

Adde lib. 7. Poëm. 31. lib. 10. Poëm. 25. & Cinnamum lib. 2. n. 13. Habetur formula Promotionis ad Ducatum apud Marculfum lib. 1. Form. 8. ut & apud Senatorem lib. 7. Ep. 4. ubi quale eorum fuerit munus indicatur. Vide præterea Petrum Pithœum lib. 1. Advers. cap. 8. Hotomanum de Verbis Feudalib. Marcam in Hist. Benearn. lib. 1. cap. 18. num. 5. &c.

Duces Francorum dicti Majores-domus Regum Franciæ, in vita S. Baboleni tom. 2. Histor. Franc. pag. 659. de Erkenoaldo: *Qui tunc Francorum Ducatui præerat, & omnia palatina officia suo moderamine procurabat.*

Eodem etiam titulo donati vulgo leguntur Parisienses Comites, aut qui regiones adjacentes vel Comitis vel Ducis titulo regebant, quod ii præcipuam in Regum aula auctoritatem possiderent, & Francorum in hisce tractibus duces essent: unde postea Parisiensi tractui data Franciæ peculiaris nomenclatura, quam hodie *l'Isle de France* appellamus, quod ejus fines Ligeri & Sequana fluviis majoribus concluderentur; tametsi pro Regum nostrorum indultu interdum ii longe ultra producti legantur. Primus autem hac dignitate donatus

Robertus cognomento *Magnus* ann. 861. ut est apud Reginonem lib. 2. cui successit

Hugo cognomento *Magnus*, & *Abbas*, filius, ut est apud eumdem an. 867. isti vero

Odo Roberti perinde filius, quem Comitem Parisiensem vocat Abbo de Bello Parisiaco pag. 502. & vetus Charta apud Hemereum de Academ. Paris. p. 10. postmodum Rex Franc. dictus an. 888.

Robertus, ejusdem Odonis frater, Dux & Marchio Franciæ, Rex pariter dictus an. 922.

Hugo Magnus, Comes Parisiensis, à Ludov. Rege *Dux Franciæ* dictus an. 943. Hugo Flaviniac hoc ann. Hist. Episcopor. Autisiod. cap. 45. Beslius pag. 239. 241. 247.

Hugo Capetus, iisdem quibus pater donatus dignitatibus ann. 960. Flodoard. ann. 943. 960. Chronicon S. Albini an. 987. Ademarus p. 164. &c. Rex deinde dictus tertiæ quæ hodie feliciter regnat Regum Franciæ stirpis auctor.

Dux Palatii, in Gestis Dagoberti I. cap. 31. & apud Fredegarium in Chron. cap. 74. ubi de Adalgiso Duce Palatii Sigeberti Regis. Vide *Major domus.*

Dux Imperialis Curiæ Acerbus Morena Laudensis civis dicitur in ejus Historia Rerum Laudensium pag. 118.

¶ Dux Albus Poloniæ vocatur Wladislaus Casimiri III. ex fratre nepos in Epitaphio quod videtur ejus tumulo incisum in Ecclesia S. Remigii Divionensis. Obiit an. 1398. 1. Kal. Martii.

¶ DUZENA, Duodecim, Gall. *Douzaine*, in Hist. Dalphin. to. 2. p. 282. Vide *Dozena.*

¶ DYAGRIDIUM, Scammonia, Planta crescens in Asia, quæ excavata succum emittit quem vocant *Scammonium*, Gall. *Scammonée.* Sallas Malaspinæ l. 1. Rer. Sicul. *Tritum adamantem cum pulvere Dyagridii in aqua clysteris immiscuit & illa ventrem spicticum intrinsecus irrigavit. Adamas enim violentissime fertur esse* (f. ex se) *nec sine ponderositatis fortitudine penetrando fortia: Dyagridium vero, quod alias dicitur Scamonea resolvit omne quod tangit.*

¶ DYLLA. Charta Osheri Reg. Huuicciorum circa an. 692. apud Hickesium tom. 1. p. 169. Dabo terram quæ dicitur Penitanham quindecim tributariorū cum dylla uuidu carratar. Vide *Dolæ*, cui dylla affine satis videtur, cum y Saxonicum pronuncietur oi, teste Hickesio pag. XII. Præfat. ad Grammat. Anglo-Saxonicam.

¶ DYMACHÆRUS, Qui duobus gladiis seu *machæris* pugnat. Vide locum in *Assidarius.*

¶ DYNDIMA. Vide *Dindimum.*

¶ DYOPASTIS. Vide *Diapistus.*

¶ DYPTITIUS. Vide post *Diptycha.*

¶ DYRRACHIUM, Discidium. Fridegodus in Vita S. Wilfridi cap. 46.

Intestina Pater, postquam Dyrrachia planxit,
Ad vicina redit lentis habitacula plantis.

¶ DYSPNIA, Δύσπνοια, Difficultas anhelitus. Vide *Suffugium.*

FINIS TOMI SECUNDI.

EMENDANDA.

COl. 4. lin. 25. poſt *Cavallerias*, adde *de Meſnada ; Cavallerias.* Col. 44. lin. 4. & 13. *lib.* 1. leg. *lib.* 2. Col. 45. lin. 27. *ſtrixta*, leg. *ſtricta* ; & lin. 44. *parinos*, leg. *pannos.* Col. 139. lin. 11. *Philippi VI.* leg *Johannis Regis.* Col. 216. lin. 54. *d'Albert*, leg. *d'Albret.* Col. 235. lin. 35. *Anglis*, leg. *Angelis.* Col. 245. lin. 20. poſt *ligneum*, adde, (vel *Capiſterium*, ut legit Bzovius.) Col. 261. lin. 13. *habeat*, leg. *habebat.* Col. 280. lin. 13. *Capſum*, leg. *Capſam.* Col. 287. lin. 55. *Cordines*, leg. *cordinas.* Col. 331. lin. 58. *Decanis*, leg. *Decaniis.* Col. 350. lin. 7. & col. 351. lin. 1. *Autiſiod.* leg. *Auxonæ.* Col. 353. lin. 30. 1371. leg. 1356. to. 3. Ordinat. pag. 158. Col. 336. lin. 62. *ſolario*, l. *ſalario.* Col. 386. lin. 10. *Caſſare*, &c. l. Perperam pro *Secare*, ut rectius habetur to. 1. Ordinat. Reg. p. 359. unde locus integer ſic emendandus. Pro *caſſabant*, l. *ſecabant* ; pro *caſſationis*, l. *ſectionis* ; & pro *venationis*, l. *venditionis.* Col. 396 lin. 58. *Caſtane*, l. *Caſtone.* Col. 446. lin. 60. *refecta*, l. *reſecta.* Col. 450. lin. 38. 13. l. 19. Col. 472. lin. 3. *Gall*, l. *Call.* Col. 500. lin. 48. *diabalares*, l. *diobolares.* Col. 569. lin. 42. *Cherir*, l. *Chevir.* Col. 572. lin. 27. *inſtallatione*, leg. *inſtillatione.* Col. 575. lin. 1. & 2. leg. *Cyrographizatum* & *Chirographizatum.* Col. 678. lin. 35. *metu*, leg. *motu.* Col. 750. lin. ult. *coquidium*, leg. *cognidium.* Col. 809. lin. 59. 1730. leg. 1370. Col. 823. lin. 6. 1313. leg. 1315. Ibid. lin. 50. *Concilio*, leg. *Comicilio* ; & lin. 52. *Concilii*, leg. *Comicilii.* Col. 832. lin. 10. 1336. leg. 1366. Col. 866. lin. ult. 1289. leg. 1189. Col 870. lin. ult. poſt cap. 4. adde, *ait.* Col. 900. lin. 34. *Conceſſus*, leg. *Confeſſus.* Col. 965. lin. 42. *Petavinus*, leg. *Petavius.* Col. 906. lin. 48. *genonus*, leg. *gononus.* Col. 926. lin. 28. *bebus*, leg. *bobus.* Col. 1021. lin. 25. αἱμήματι, leg. οἰκήματι. Col. 1130. lin. 30. *Coſia*, leg. *Coſta* ; & lin. 60. poſt *Namurcenſis*, adde, *prætendens Cotiſare noſtra bona diœceſis Namurcenſis.* Col. 1286. poſt *cæruleus*, adde *pro.* Col. 1291. *Cyppus marcatus*, leg. *Rurſus occurrit.* Col. 1324. lin. 35. dele *alteri majori ſubditam.* Col. 1359. lin. 18. *ſubtrahare*, leg. *ſubtrahere.* Col. 1373. lin. 65. *detenſam*, leg. *detonſam.* Col. 1406. lin. 58. 196. leg. 1096. Col. 1460. lin. 33. πετέρετῃ, leg. πετάρετῃ. Col. 1472. lin. 66. *Charta*, leg. *Chartæ.* Col. 1501. lin. 14. *Dejecto*, leg. *Dejectio.* Col. 1552. lin. 4. *Diſſeſſus*, leg. *Diſceſſus.* Col. 1564. lin. 63. *Divinaſſere*, leg. *Divinaſſare.* Col. 1601. lin. 1. τὰς, leg. τῆς. Col. 1610. lin. 45. *tit.* 32. leg. *tit.* 37. Col. 1623. lin. 42. *Donatum*, leg. *Donum.* Col. 1636. lin. 56. *anni*, leg. *annis.* Col. 1695. lin. 1. *qua*, leg. *quæ.*

